

Migne, Jacques Paul

PATROLOGIÆ

CURSUS COMPLETUS,

SEU BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRÆ, UNIFORMIS, COMMODA, ŒCONOMICA,
OMNIUM SS. PATRUM, DOCTORUM SCRIPTORUMQUE ECCLESIASTICORUM.

SIVE LATINORUM, SIVE GRÆCORUM,

QUI AB ÆVO APOSTOLICO AD ÆTATEM INNOCENTII III (ANN. 1216) PRO LATINIS,
ET AD CONCILII FLORENTINI TEMPORA (ANN. 1439) PRO GRÆCIS FLORUERUNT :

RECUSIO CHRONOLOGICA

OMNIUM QUÆ EXSTITERE MONUMENTORUM CATHOLICÆ TRADITIONIS PER QUINDECIM PRIORA
ECCLESIAE SÆCULA,

JUXTA EDITIONES ACCURATISSIMAS, INTER SE CUMQUE NONNULLIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS COLLATAS, PERQUAM DILIGENTER CASTIGATA; DISSERTATIONIBUS, COMMENTARIIS, VARIISQUE LECTIONIBUS CONTINENTER ILLUSTRATA; OMNIBUS OPERIBUS POST AMPLISSIMAS EDITIONES QUÆ TRIBUS NOVISSIMIS SÆCULIS DEBENTUR ABSOLUTAS, DETECTIS AUCTA; INDICIBUS ORDINARIIS VEL ETIAM ANALYTICIS, SINGULOS SIVE TOMOS, SIVE AUCTORES ALICUJUS MOMENTI SUBSEQUENTIBUS, DONATA; CAPITULIS INTRA IPSUM TEXTUM RITE DISPOSITIS, NECNON ET TITULIS SINGULARUM PAGINARUM MARGINEM SUPERIOREM DISTINGUENTIBUS SUBJECTAMQUE MATERIAM SIGNIFICANTIBUS, ADORNATA; OPERIBUS CUM DUBIIS, TUM APOCRYPHIS, ALIQUA VERO AUCTORITATE IN ORDINE AD TRADITIONEM ECCLESIASTICAM POLLENTIBUS, AMPLIFICATA;

DUCENTIS ET QUADRAGINTA INDICIBUS SUB OMNI RESPECTU, SCILICET, ALPHABETICO, CHRONOLOGICO, ANALYTICO, ANALOGICO, STATISTICO, SYNTHETICO, ETC., OPERA, RES ET AUCTORES EXHIBENTIBUS, ITA UT NON SOLUM STUDIOSE, SED NEGOTIIS IMPLICATO, ET SI FORTE SINT, PIGRIS ETIAM ET IMPERITIS PATEANT OMNES SS. PATRES, LOCUPLETATA; SED PRÆSERTIM DUOBUS IMMENSIS ET GENERALIBUS INDICIBUS, ALTERO SCILICET RERUM, QUO CONSULTO, QUIDQUID NON SOLUM TALIS TALISVE PATER, VERUM ETIAM UNUSQUISQUE PATRUM, ABSQUE ulla EXCEPTIONE, IN QUODLIBET THEMA SCRIPSERIT, UNO INTUITU CONSICIATUR; ALTERO SCRIPTURÆ SACRÆ, EX QUO LECTORI COMPERIRE SIT OBVIUM QUINAM PATRES ET IN QUIBUS OPERUM SUORUM LOCIS SINGULOS SINGULORUM LIBRORUM SCRIPTURÆ VERSUS, A PRIMO GENESIO USQUE AD NOVISSIMUM APOCALYPSIS, COMMENTATI SINT :

EDITIO ACCURATISSIMA, CÆTERISQUE OMNIBUS FACILE ANTEPONENDA, SI PERPENDANTUR CHARACTERUM NITIDITAS, CHARTÆ QUALITAS, INTEGRITAS TEXTUS, CORRECTIONIS PERFECTIO, OPERUM RECUSORUM TUM VARIETAS TUM NUMERUS, FORMA VOLUMINUM PERQUAM COMMODA SIBIQUE IN TOTO PATROLOGIÆ DECURSU CONSTANTER SIMILIS, PRETII EXIGUITAS, PRÆSERTIMQUE ISTA COLLECTIO UNA, METHODICA ET CHRONOLOGICA, SEXCENTORUM FRAGMENTORUM OPUSCULORUMQUE HACTENUS HIC ILLIC SPARSORUM, VEL ETIAM INEDITORUM, PRIMUM AUTEM IN NOSTRA BIBLIOTHECA, EX OPERIBUS ET MSS. AD OMNES ÆTATES, LOCOS, LINGUAS FORMASQUE PERTINENTIBUS, COADUNATORUM, ET EX INNUMERIS OPERIBUS TRADITIONEM CATHOLICAM CONPLANTIBUS, OPUS UNICUM MIRABILITER EFFICIENTIUM.

SERIES GRÆCA POSTERIOR

IN QUA PRODEUNT PATRES, DOCTORES SCRIPTORESQUE ECCLESIAE GRÆCÆ AB ÆVO PHOTIANO AD CONCILII USQUE FLORENTINI TEMPORA, ET AMPLIUS, NEMPE MORTEM CARDINALIS BESSARIONIS.

ACCURANTE J.-P. MIGNE,

Bibliothecæ Cleri universæ,

SIVE CURSUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

PATROLOGIA, AD INSTAR IPSIUS ECCLESIAE, IN DUAS PARTES DIVIDITUR, ALIAM NEMPE LATINAM, ALIAM GRÆCO-LATINAM. AMBÆ PARTES JAM INTEGRE EXARATÆ SUNT. LATINA, 222 VOLUMINIBUS MOLE SUA STANS, 1110 FRANCIS VENIT: GRÆCA DUPplici EDITIONE TYPIS MANDATA EST. PRIOR GRÆCUM TEXTUM UNA CUM VERSIONE LATINA LATERALI COMPLECTITUR, ET 104 VOLUMINA IN 109 TOMIS, PRO PRIMA SERIE, NON EXCEDIT. POSTERIOR VERSIONEM LATINAM TANTUM EXHIBET, IDEOQUE INTRA 55 VOLUMINA RETINETUR. SECUNDA SERIES GRÆCO-LATINA AD 58 VOLUMINA TANTUM ATTINGIT; DUM HUIUS VERSIO MERÆ LATINA 29 VOLUMINIBUS EST ABSOLUTA. UNUMQUODQUE VOLUMEN GRÆCO-LATINUM 8, UNUMQUODQUE MERÆ LATINUM 5 FRANCIS SOLUMMODO EMITUR: UTRIQUE VERO, UT PRETII HUIUS BENEFICIO FRUATUR EMPTOR. COLLECTIONEM INTEGRAM, SIVE LATINAM, SIVE GRÆCAM COMPARET NECESSE ERIT; SECUS ENIM CUJUSQUE VOLUMINIS AMPLITUDINEM NECNON ET DIFFICULTATES VARIA PRETIA ÆQUABUNT IDEO, SI QUIS TANTUM EMAT LICET INTEGRE, SED SEORSIM, COLLECTIONEM GRÆCO-LATINAM, VEL EANDEM EX GRÆCO LATINE VERSAM, TUM QUODQUE VOLUMEN PRO 9 VEL PRO 6 FRANCIS SOLUM OBTINEBIT. ISTÆ CONDITIONES POSTERIORI PATROLOGIÆ LATINÆ SERIE, PATRES AB INNOCENTIO III AD CONCILIUM TRIDENTINUM EXHIBENTI, APPLICABUNTUR. PATROLOGIA QUÆ MANUSCRIPTIS IN BIBLIOTHECIS ORBIS UNIVERSI QUIESCENTIBUS CONSTABIT, NECNON PATROLOGIA ORIENTALIS, CONDITIONIBUS SPECIALIBUS SUBJICIENTUR, ET IN TEMPORE SUO ANNUNTIABUNTUR, SI TEMPS EAS TYPIS MANDANDI NOBIS NON DEFUERIT.

PATROLOGIÆ GRÆCÆ TOMUS CLI.

GREGORIUS PALAMAS. GREGORIUS ACINDYNUS. BARLAAM.

EXCUBEATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM,
IN VIA DICTA THIBAUD, OLIM D'AMBOISE, PROPE PORTAM LUTETIÆ PARIISIORUM VULGO
D'ENFER NOMINATAM, SEU PETIT-MONTROUË, NUNC VERO INTRA MOENIA PARISIINA.

BR
60
• M38
t. 151

TRADITIO CATHOLICA

SÆCULUM XIV. ANNUS 1380.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ
ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ,
ΤΟΥ ΠΑΛΑΜΑ,
ΤΑ ΕΥΡΙΣΚΟΜΕΝΑ ΠΑΝΤΑ.

GREGORII PALAMÆ,

THESSALONICENSIS ARCHIEPISCOPI,

OPERA OMNIA

THEOLOGICA, HOMILETICA, HAGIOGRAPHICA, POLEMICA, ASCETICA.

ACCEDUNT

GREGORII ACINDYNI, BARLAAMI DE SEMINARIA

OPUSCULA, EPISTOLÆ.

ACCURANTE ET DENUO RECOGNOSCENTE J.-P. MIGNE,

BIBLIOTHECÆ CLERI UNIVERSÆ,

SIVE

CURSUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

GREGORII TOMUS POSTERIOR, CÆTERORUM TOMUS UNICUS.

VENEUNT 2 VOLUMINA 22 FRANCIS GALLICIS.

EXCUDEBATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM,

IN VIA DICTA THIBAUD, OLIM D'AMBOISE, PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO
D'ENFER NOMINATAM, SEU PETIT-MONTROUGE, NUNC VERO INTRA MOENIA PARISINA.

1865

TRADITIO CATHOLICA

SÆCULUM XIV. ANNUS 1350.

ELENCHUS

AUCTORUM ET OPERUM QUI IN HOC TOMO CLI CONTINENTUR

GREGORIUS PALAMAS THESSALONICENSIS METROPOLITA. (Operum continuatio).		Sermones duo quibus orthodoxos impugnant ii qui Acindyni partes sequuntur quorum primus est de dicto quodam S. Basilii, alter vero de lumine Thabario.	1139
Homiliæ quadraginta tres, ex editione Hierosolymitana anni 1837, in typographia Sancti-Sepulcri.	9	Epilogus.	1169
MONUMENTA quæ ad Gregorii Palamæ vitam et placita spectant quibus præmittitur editoris Patrologiæ Monitum.	531	GREGORIUS ACINDYNUS MONACHUS ET THEOLOGUS.	
Pailothei Cpolitani patriarchæ Encomium Palamæ, edit. Homiliarum Hierosol. præmissum.	531	De essentia et operatione Dei libri duo, cum interpretatione nost. a. Præcedit Jacobi Gretseri editoris Præ.atio.	1191
Nili item Cpolitani patriarchæ panegyricus Gregorii Palamæ, ex eadem edit. Hierosol.	655	De hæresibus Gregorii Palamæ.	1243
TOMI SYNODICI tres in causa Palamitarum, ex libro cui titulus: Τόμος ἀγάπης, συλλεγεῖς καὶ τυπωθεὶς παρὰ Δοσιθέου πατριάρχου Ἱεροσολύμων, ἐπὶ τῆς ἡγεμονίας τοῦ εὐσεβεστάτου καὶ ἐκλαμπροτάτου αὐθέντου καὶ ἡγεμόνος κυρίου Ἰωάννου Ἀντιόχου Κωνσταντινου, βοεδέβδα πάσης Μολδοβλαχίας. In fine legitur: Ἐτυπώσαμεν τὸν παρόντα τόμον ἐν Γρασῶ τῆς Μολδοβλαχίας χαλκοτυπῆ καὶ ἀναλώμασι τοῦ Ἁγίου Τάφου διὰ Διονυσίου μοναχοῦ, ὄντος διωρθωτ ἢ τοῦ λογιωτάτου διδασκάλου Ἱερεμῆ τοῦ Κακαβίλα. Εἰ δὲ καὶ εἰσι σφάλματα εἰς τινὰ γράμματα ἐλέγξαι, τοῦτο συμβεθεκε διὰ τὸ εἶναι τὸν χαλκογράφον ἑτεροβλῶσσον καὶ μὴ εἰδὸτα Ἑλληνικὰ γράμματα καὶ λοιπὸν ἔστω συγγνώμη. Ἐν ἔτει τῷ σωτηριῶν αἰχζή (1698) μηνί Μαρτίῳ.		Epistolæ et iambi adhortatorii ad Nicephorum Gregoram.	1243
I. Tomus contra Barlaam et Acindynum.	679	BARLAAMUS DE SEMINARIA GYRACENSIS EPISCOPUS.	
II. — contra Prochorum Cydomum.	693	<i>Notitia ex Ang. Zavarroni Bibliotheca Calabria.</i>	1243
III. — contra Barlaamitas et Acindynianos.	717	<i>Notitia altera ex Fabricii Bibliotheca Græca. — Cf. in tomo nostro CXLIX, col. 643, Nicephori Gregoræ Dialogum cui titulum fecit FLORENTIUS, in quo multa de Barlaami doctrinis et inole.</i>	1247
Gregorii Palamæ confessio fidei.	763	Epistolæ Barlaami de unione Romanæ Ecclesiæ et processione Spiritus sancti, pro Latinis, subjectis, ut versatile ejus ingenium innotescat, iis quæ in libro De primatu Papæ contra eosdem scripserat.	1255
Relatio pontificum ad Annam Palæologinam.	767	Epistola Demetrii Cydonii ad Barlaamum. Ab eo petit quibus rationibus adductus sit ut crederet Spiritum sanctum est Filio procedere.	1283
Joannis Cantacuzeni rescriptum confirmans synodalem sententiam contra Joannem Calecam latam.	769	Barlaam ad Cydonii petita responsio.	1301
Philothei Cpolitani patriarchæ contra Gregoram antirrhethici libri XII. (Ii sunt quos Boivinus in notis ad Gregoræ Hist. Byzant. non semel memorat ut ineditos; editionem enim Giassensem anni 1698, qua utimur, ignoravit.)	773	Barlaami epistola ad Alexium Calochetum: Græcos esse non solum schismaticos, sed hæreticos.	1309
		Probatio per sacram Scripturam quod spiritus sanctus et ex Filio est quemadmodum ex Patre.	1313
		Barlaami Oratio pro unione Ecclesiarum, Avenione habita coram Benedicto XII Pontifice Maximo.	1331
		Ethica secundum Stoicos.	1341

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ
ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ
ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
ΤΟΥ ΠΑΛΑΜΑ
ΟΜΙΛΙΑΙ ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΝΤΑ ΜΙΑ

ΝΥΝ ΤΟ' ΠΡΩΤΟΝ ΤΥΠΟΙΣ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΑΙ ΚΕΛΕΥΣΕΙ ΤΟΥ
ΜΑΚΑΡΙΩΤΑΤΟΥ ΚΑΙ ΘΕΙΟΤΑΤΟΥ, ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΤΩΝ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ ΚΥΡΙΟΥ ΚΥΡΙΟΥ
ΚΥΡΙΑΛΟΥ.

(Ἐν Ἱεροσολύμοις ἐκ τῆς τυπογραφίας τοῦ παναγίου Τάφου. — 1857.)

S. P. N. GREGORII PALAMÆ

THESSALONICENSIS ARCHIEPISCOPI

HOMILIÆ QUADRAGINTA UNA*

NUNC PRIMUM TYPIS EDITÆ CURIS BEATISSIMI ET SANCTISSIMI PATRIARCHÆ
HIEROSOLYMONUM DOMINI DOMINI CYRILLI.

(Hierosolymis, ex Typographia Sancti Sepulcri. — 1857)

ΟΜΙΛΙΑ Α'.

Α

HOMILIA I.

*Περὶ τῆς πρὸς ἀλλήλους εὐφροσύνης. Ῥηθούσα,
μετὰ τρίτην ἡμέραν τῆς πρὸς Θεσσαλονικίαν
ἐπιδημίας.*

*De pace ad invicem servanda. Dicta post tertiam
diem adventus sui Thessalonicam.*

¶ Ἀδελφοὶ μὲν ἡμεῖς πάντες, ὡς ἐνὸς δεσπότου καὶ
ποιητοῦ, ἐν καὶ Πατέρα κατὰ τοῦτο κληθήμεθα κοι-
νόν· ἀλλὰ τὴν ἀδελφότητα ταύτην κοινὴν ἔχομεν καὶ
πρὸς τὴν εὐλογον καὶ ἀναίσθητον φύσιν. Ἡμεῖς δὲ
ἀλλήλων ἴσμεν ἀδελφοί, ὡς ἐξ ἐνὸς γηγενοῦς τοῦ
Ἀδάμ ὄντες ἅπαντες, καὶ κατ' εἰκόνα μόνου γεγο-
νότες Θεοῦ· ἀλλὰ καὶ τοῦτο κοινὸν ἡμῖν τε καὶ πα-
τέρι ἴσμεν τοῖς Ἰβνέσιν. Ἡμεῖς δὲ ἀλλήλων ἴσμεν ἀδελ-
φοί, καὶ ὡς ὁμογενεῖς ἐστὶ μᾶλλον καὶ τὴν αὐτὴν εὐ-
κοῦντας· μάλιστα δὲ πάντες ὡς κοινὴν κλουτοῦντες
μητέρα τὴν ἱερὰν Ἐκκλησίαν καὶ τὴν εὐσέβειαν, ἧς
ἀρχηγὸς καὶ τελειωτὴς Χριστὸς ὁ τοῦ Θεοῦ γνήσιος
Υἱός, ὃς ἡμῶν οὐ Θεὸς μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀδελφὸς
εὐδόκησεν εἶναι, καὶ Πατὴρ. Καὶ οὐ ταῦτα μόνον,
ἀλλὰ καὶ κεφαλὴ, συνέγων εἰς ἓν σῶμα πάντας
ἡμᾶς, καὶ κοινὸν ἀλλήλων εἶναι μέλη καὶ αὐτοῦ.
Μετὰ γὰρ τὴν ἐκ νεκρῶν αὐτοῦ τρίτημερον ἔγερσιν,

Frates quidem nos omnes, quatenus ex uno
Domino et creatore, quem etiam propterea com-
munem Patrem consecuti sumus, sed communem
hanc fraternitatem habemus cum natura rationis
sensuque experte. Nos vero sumus alii aliorum
invicem fratres, quatenus Adami unius omnes filii,
et soli ad imaginem Dei facti; sed etiam istud com-
mune nobis est et omnibus gentibus. Nos autem
amplius sumus invicem fratres quasi in eadem regio-
ne nati, eandemque terram incolentes, sed præsertim
quia omnes communem ditamus matrem eam-
demque pietatem, cujus princeps et perfectior Chri-
stus naturalis Dei Filius, qui noster non Deus tan-
tum sed et frater esse dignatus est et Pater. Quæ
illi non sola competunt, sed amplius est caput con-
gregans in unum corpus nos omnes, et faciens nos
esse tam nostrum invicem quam suiipsius membra.

* Insunt apud nos quadraginta tres, quia ex decem quas ediderat Mattheus (Mosque 1776), duas, prima scilicet et quarta, desunt in editione Hierosolymitana, et numerantur nunc quadragesima secunda et quadragesima tertia. ** Tricesimam quartam cum tricesima quinta jam ediderat Combefisius in Auctario. Est.

Nam cum tertio die a mortuis resurrexisset, appa-
rens illis quæ sepulcrum adiverant mulieribus,
dixit Dominus: « Ite, nuntiate fratribus meis ut
eant in Galileam; ibi me videbunt¹. » Videlicet
quomodo noster dignatus sit frater appellari? Ideo
Apostolus de ipso dixit: « Nusquam angelos apprehen-
dit, sed semen Abrahamæ apprehendit; unde debuit
per omnia fratribus simulari². » Sed quia
etiam Pater noster est Christus, cum nos regene-
raverit per sanctum baptismum divinamque ejus gra-
tiam, propterea sui ipsius filios suos nominat disci-
pulos, et se eos non relicturum orphanos ad salu-
tiferam passionem extens pollicetur. Unde rursus
ait Apostolus: « Quia ergo pueri communicaverunt
carni et sanguini, et ipse similiter participavit
eisdem; ut per mortem destrueret eum qui habebat
mortis imperium, id est, diabolus³. » Quod autem
unum corpus omnes unius in Christo, Paulus quoque
hoc fidei commendavit dicens: « Vos vero
estis corpus Christi et membra de membro⁴. »
Nam quemadmodum corpus unum est et membra
habet multa, omnia autem membra unius corporis,
licet sint multa, corpus unum sunt, ita et Christus;
omnes enim nos in uno spiritu in unum corpus
baptizati sumus.

Igitur unum nobis est, fratres, lavacrum regene-
rationis divinæque nativitatis, una fides, una spes,
unus Deus super omnes, et per omnes et in omni-
bus nobis, conjungens nos ad seipsam divinæ vin-
culo charitatis, et faciens nos invicem sui que ipsius
membra. Verum mutuum superveniens odium ope-
ra maligni, et charitatem ejiciens, nec semel tantum,
sed etiam pluries superveniens, et nostram
cum aliis Deoque unionem per charitatem effectam
dissolvens, alia ab aliis ejusdem civitatis membra
non solum disjungit, et ipsam quasi remissam facit,
vel adhuc illis sibi invicem in hostes oppositis,
civiles movet partes, seditiones, turbas insanosque
tumultus, necnon e civibus adversarios constituit,
speciem urbis ab inimicis occupatæ nostræ præbet
civitati, illam contra semetipsam miserabiliter ex-
citans, necnon sibi ipsi insidiosam furivamque
efficiens, ita ut sub hoc pernicioso stata in ænigma
convertatur. Qui enim sunt civitatem incurrentes
et quandoque domos executientes, et domorum bona
eripientes, et multo furore domorum dominos per-
scrutantes, et adversus istos impie inhumaneque
conclamantes? Nonne ejus civitatis incolæ? Quorum
tantus furor, et rugitus et impetus et incursus?
Nonne iterum ipsorum civitatem inhabitantium, et
quandoque eorum quorum ope multis potita est bo-
nis? Proh dolor! heu! inhumane infortunium! Hæc
semetipsam bello lacessit, hæc se ipsa lacessitur, suis
calcatur pedibus, suis præsternitur manibus, suis
conficitur opprobriis, succumbentibus ejus proceri-
bus, et vili pejori que parte miseri Imperante. Nonne
morbo illorum quos refert Evangelium paralytico-

υφ' οὗ ται, προσλοούσαι τῷ τάφῳ γυναιξιν, εἰσε-
γεν ὁ Κύριος· ἔΎπαύετε, ἀπαγγεῖλατε τοῖς ἀδελ-
φοῖς μου ἵνα ἀπέλθωσιν εἰς τὴν Γαλιλαίαν, κακεῖ με
ἴθονται. Ὁρᾶτε ὅπως ἀδελφοὶ ἡμῶν ἀξιοὶ καλεῖ-
σθαι; Διὸ καὶ ὁ Ἀπόστολος περὶ αὐτοῦ φησιν· Οὐκ
ἀγγέλων ἐπιλαμβάνεται, ἀλλὰ σπέρματος Ἀβραάμ
ἐπιλαμβάνεται· ὅθεν ὠφείλει κατὰ πάντα τοῖς ἀδελ-
φοῖς ὁμοιωθῆναι. Ὅτι δὲ καὶ Πατὴρ ἡμῶν ἐστὶν ὁ
Χριστὸς, ἀναγεννήσας ἡμᾶς διὰ τοῦ ἁγίου βαπτί-
ματος καὶ τῆς αὐτοῦ θείας χάριτος, διὰ τοῦτο τεκνία
ἐκ τοῦ τοῦ οἴκου μαθητᾶς ὀνομάζει, καὶ μὴ ἀφῆ-
σιν αὐτοὺς ὄρφανους ἐπὶ τῷ σωτήριον πάθος ἐρχο-
μενο; ἐπαγγέλλεται· ὅθεν πάλιν φησὶν ὁ Ἀπόστολος
τὸ, Ἐπει οὖν τὰ παιδία κοινώνηκε σαρκὸς καὶ
αἵματος, καὶ αὐτὸς παραπλησίως μετέσχε τῶν αὐ-
τῶν, ἵνα διὰ τοῦ θανάτου καταργήσῃ τὸν τὸ κράτος
ἔχοντα τοῦ θανάτου, τούτους τὸν διάβολον. Ὅτι
δὲ καὶ ἐν σώμα πάντες ἔσμεν ἐν Χριστῷ, Παῦλος
καὶ τοῦτο ἐπιστάτωσατο λέγων· Ἔμεῖς δὲ ἐστε σῶμα
Χριστοῦ καὶ μέλη ἐκ μέρους. Ἐθάπερ γὰρ τὸ σῶμα
ἐν ἐστὶ καὶ μέλη ἔχει πολλά, πάντα δὲ τὰ μέλη τοῦ
ἐνὸς σώματος πολλά ὄντα σῶμά ἐστιν ἐν, οὕτω καὶ ὁ
Χριστὸς· καὶ γὰρ ἐν ἐνὶ Πνεύματι πάντες ἡμεῖς· εἰς
ἐν σῶμα ἐβαπτίσθημεν.

Ἐν οὖν ἡμῖν ἐστὶν, ἀδελφοί, τὸ τῆς παλιγγνε-
σίας καὶ θεογενεσίας λουτρόν· μία πίστις, μία ἐλ-
πίς, εἰς Θεὸν ἐπὶ πάντας, καὶ διὰ πάντας, καὶ ἐν
πᾶσιν ἡμῖν· συνάγων ἡμᾶς εἰς ἑαυτὸν δι' ἀγάπης
ἐνθέου, καὶ μέλη κοίων ἀλλήλων καὶ ἑαυτοῦ. Ἀλλὰ
τὸ πρὸς ἀλλήλους μίσος ἐπισσελθὸν τῇ συνεργίᾳ τοῦ
πονηροῦ, καὶ τὴν ἀγάπην ἐξώσαν, μᾶλλον δὲ οὐχ
ἔπαυε, ἀλλὰ καὶ πολλὰκις ἐπεισερχόμενον, καὶ τὴν
δι' ἀγάπης πρὸς ἀλλήλους τε καὶ πρὸς τὸν Θεὸν
ἐνωσιν ἡμῶν διαλύον, οὐ μόνον ἀπ' ἀλλήλων παρα-
λύει τὰ κοινὰ τῆς πόλεως μέλη, καὶ οἷον πάρετον
αὐτὴν ἀπεργάζεται, ἀλλὰ καὶ εἰς πολεμικοὺς ἀντικα-
ταστήσαν ταῦτα μερίδας ἐμφυλίου στάσεις κινεῖ,
καὶ συγχύσει; καὶ ταραχὴς ἀνηκίστους, καὶ τοὺς
ὁμοφύλους ἀντιπάλους κατασκαυάσαν, σχῆμα πόλεως
ὅπ' ἐχθρῶν ἀλούσης τῇ καθ' ἡμᾶς ταύτη περιτίθησι
πόλει, αὐτὴν ἐφ' ἑαυτὴν ἐλευσινῶς ἐγείρον, καὶ αὐτε-
πίβουλον καὶ πολεμίαν ἑαυτοῖς ἐργαζόμενον· ὡς
ὅπ' τῆς ἀλιτηριώδους στάσεως ταύτης εἰς αἰνίγμα
τὰ κατ' αὐτὴν περιστασθαι. Τίνας γὰρ οἱ τὴν πόλιν
ἐπιτρέγοντες, ἐσθ' ὅτε καὶ τοὺς οἴκους καταστρέφον-
τες, καὶ τὰ ἐν τοῖς οἴκοις διαρπάζοντες, καὶ οὖν
πολλὴ μανία τοὺς τῶν οἴκων δεσπότα; ῥινηλατοῦν-
τες, καὶ κατ' αὐτῶν φωνῶντες ἀνηλεῶς τε καὶ ἀπαν-
θρώπως; ἄρ' οὐχ οἱ τὴν πόλιν οἰκοῦντες ταύτην;
Τίνας καθ' ὧν ἡ τηλικαυτὴ μανία καὶ βοή καὶ ὀρμή
καὶ καταδρομή; οὐχὶ καὶ οὗτοι πάλιν οἱ τὴν πόλιν
οἰκοῦντες ταύτην, ἐστὶ δ' ὅτε καὶ παρ' ὧν ἀπῆλθετε
πολλῶν ἀγαθῶν; Ὁ τοῦ πάθους! βαβα! τοῦ μεγέθους
τῆς ἀθλιότητος! Αὐτὴ ἑαυτὴν πολεμεῖ, αὐτὴ ὅπ'
ἐρυτῆς πολεμεῖται, ποσὶν οἰκείοις ἐλαύνεται, χερσὶν
οἰκείαις καταδαφίζεται, φωναῖς οἰκείαις κατακροταί-

¹ Matth. xxviii, 10. ² Hebr. ii, 13. ³ Hebr. ii, 14. ⁴ I Cor. xii, 27.

ται, τῶν ἐν αὐτῇ κρείττωνων ὑποπεσόντων καὶ τοῦ Ἀ
βαναύσου καὶ χειρόνος κακῶς κατάρχοντος μέρους.

Ἄρ' οὐχὶ καὶ τῆς νόσου τῶν ἀναγεγραμμένων ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ παραλύτων ἐκείνων ἡ συμβαίνειν ὑμῖν
εἰθισμένη νόσος αὕτη πολλῶν χειρῶν ἐστὶ, καὶ ὅσον ἀργίας ἢ κακουργία πολλῶν χειρῶν καὶ βλαβερώτερον;

Ἄλλὰ μὴ δυσχεράνητε τούτων ἀκούοντες· οὐ γὰρ
ἵνα ἐνειδῶσα ταῦτα πρὸς ὑμᾶς λέγω, ἀλλ' ἵνα ἐπι-
γνόντες τὴν νόσον, νῦν δεῖ νήφετε ταύτης ἀπέχου-
τες, ζητήσητε τὴν αἰτίαν, ἀφ' ἧς ταύτη περιπεπτώ-
κατε, καὶ ποθήσητε τὴν ἰατρίαν, καὶ σπεύσαντες
κτῆσηθε καὶ διαφυλάξητε ταύτην, τοῦ Θεοῦ καὶ δι-
δόντος τὴν ἰατρίαν, καὶ πρὸς ταύτην ἐνδυναμοῦντος
ὑμᾶς, ὡς καὶ ἐπὶ τῶν παραλυτικῶν ἐκείνων πεποίη-
κεν· οὐ γὰρ μόνον ἐθεράπευσεν αὐτούς, ἀλλὰ καὶ
δύναμιν αὐτοῖς παρέσχεν, ὡς καὶ τὸν κράδδατον
ἐκάτερον ἀναθέμενον, ἐφ' ᾧ κατέκειτο, βεδίξειν
ἀπροσπέτως. Ἄλλὰ τί τὸ αἴτιον ταύτης θεραπευμέ-
νου παραλυτικοῦ ἐκείνου; ὅσω γὰρ ἦσαν, ὁ μὲν ἐν
Ἱερουσαλὴμ παρὰ τῇ τοῦ Σιλωὰμ κολυμβήθρα κεί-
μενος, ὁ δὲ ἐν Καπρναοὺμ, ὑπὸ τεσσάρων φερόμε-
τος. Τί οὖν τῆς νόσου τούτοις τὸ αἴτιον; ἡ ἀμαρτία·
καὶ τοῦτο δείκνυσιν ὁ Κύριος· τῷ μὲν γὰρ, ἰδὼν
αὐτοῦ τὴν πίστιν πρὸ τῆς σωματικῆς ἰάσεως, φησί·
« Τέκνον, ἀφώνηταί σοι αἱ ἀμαρτίαι σου »· τὸν δὲ
μετὰ τὴν ἰασιν εὐρών, « Ἴδε, φησὶν, ὕγιης γέγονας·
μηκέτι ἀμάρτανε, ἵνα μὴ χειρόν τί σοι γένηται. »
Ὅσπερ οὖν ἐκ' ἐκείνων ἢ ἑκατέρου ἀμαρτία φυγα-
δεύσασα τὴν ὑγίαν παρέτους ἐποίησεν, οὕτω καὶ
ἐφ' ὁμῶν, ἡ κοινὴ ἀμαρτία φυγαδεύσασα τὴν ἀγά-
πην πολεμίου; ὑμᾶς ἀλλήλοις κατέστησε· πόθεν γὰρ
ἐλλοθεν τὸν κοινὸν καὶ πρὸς Θεὸν καὶ πρὸς ἀλλήλους
ἀνδραμον ὑμᾶς ἀπώλεσατε, τὴν ἀγάπην, εἰ μὴ ἀπὸ
τῆς φιλαμαρτημονος γνώμης; « Ἐν γὰρ τῷ πληθυν-
θῆναι τὴν ἀμαρτίαν, ψυγῆσται ἡ ἀγάπη τῶν πολ-
λῶν, » ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις φησὶν ὁ Κύριος· ψυγέσθη
δὲ τῆς ἀγάπης τελείως, τὴν τοῦ Θεοῦ χάριν καὶ
κηδεμονίαν παραμένειν ἀδύνατον.

Καὶ ἵνα δι' ὑποδείγματος ὑμῖν τὸ πάθος παραστή-
σω, λύχνῳ ὅμοιον ἡμῶν ἢ ἐκάστου ψυχῆ, ὡς ἔλαιον
μὲν ἔχουσα τὴν ἀγαθοεργίαν, ἀντὶ δὲ θρυαλλίδος φέ-
ρουσα τὴν ἀγάπην, ἢ ἀπαναυάεται, ἀντὶ φωτός, ἢ
χάρως τοῦ θείου Πνεύματος. Τοῦ τοίνυν ἔλαιου τού-
του, θηλονότι τῆς ἀγαθοεργίας ἐκλείπουσης, ἢ ἀντὶ
θρυαλλίδος ἐνοῦσα τῇ ψυχῇ ἀγάπῃ ἐξ ἀνάγκης ψύ-
γεται· καὶ οὕτω τὸ φῶς τῆς τοῦ Θεοῦ κηδεμονίας
καὶ χάριτος ἀφίπταται, τῶν φυγόντων τὴν ἀρετὴν
καὶ τὴν ἀγάπην φυγαδευσάντων αὐτῶν· καὶ ὁ πρὸς
ἀλλήλους αὐτοῖς τάρραχος ἐπιγίνεται, τοῦ Θεοῦ τὸ
πρόσωπον ἀπ' αὐτῶν ἀποστρέψαντος, πρὸς ὃν φησὶν
ὁ Δαβὶδ· « Ἀποστρέψαντος δὲ σοῦ τὸ πρόσωπον τα-
ραχθήσονται. » Οὕτως ἐκ τῆς ἀμαρτίας ἐμφύλιος
στάσις καὶ σύγχυσις ἡμῖν ἐπιγίνεται, κακίας ἅπαν
εἶδος ἐπαγομένη, καὶ τὸν ἀρχηγὸν τῆς κακίας τοῖς
στασιαρχαῖς καὶ στασιασταῖς ἐνοικίζουσα, δεῖς εἰς
θηρία μετασκευάζει· οὐ πολλὸν δὲ εἶπαι, ὅτι καὶ δαι-
μόνων ἦθος κακῆσθαι παρασκευάζει τοὺς ἐν οἷς εἰσσι-
κίεται· καὶ οὕτως ἀνθρωποκτόνον τὸν ἀνθρώπων δ

rum, iste vobis accidere solitus multo peior est, non
ne saltem otio malitia multo peior est et damnosior?

Eὐαγγελίῳ παραλύτων ἐκείνων ἡ συμβαίνειν ὑμῖν
εἰθισμένη νόσος αὕτη πολλῶν χειρῶν ἐστὶ, καὶ ὅσον ἀργίας ἢ κακουργία πολλῶν χειρῶν καὶ βλαβερώτερον;

Sed nolite hac egre ferre audientes; non enim
ut conviciet talia vobis dico, sed ut, morbo agnito,
nunc cum ejus molestia sublevati sapitis, quaeratis
causam propter quam in illum offendistis, et desi-
deretis sanationem, et istam comparetis necnon
custodiatis, Deo vobis largiente sanitatem et in
illa vos confirmante, prout in illis fecit paralyticis;
nam non eos solummodo curavit, sed et tantam tri-
buit eis virtutem ut uterque, sublato lectulo in quo
jacebat, inoffenso pede procederet. Verum quare illi
aegrotabant paralytici quos sanavit? duo enim erant:
alter quidem in Jerusalem ad piscinam Siloe, alter
vero Capharnaum a quatuor viris gestatus. Quamnam
igitur istis causa morbi? Peccatum. Quod ostendit
Dominus; nam illi quidem, videns ejus fidem etiam
priusquam sanaretur corpus, dixit: « Fili, dimittuntur
tibi peccata tua ». Alieri vero post sanationem occurrenti:
« Ecce, inquit, sanus factus es; jam noli peccare, ne deterius
tibi aliquid contingat ». Igitur quemadmodum illos utriusque
iniquitas, fugata sanitate, languidos effecit, ita et
vos communis iniquitas, fugata charitate, vobis
invicem inimicos constituit. Etenim ex qua alia parte
commune vestrum ad Deum et ad vos invicem vin-
culum destruxistis. Charitatem, nisi ex conscientia
peccato dedita? Quippe quoniam abundavit iniquitas,
refrigescet charitas multorum, » ait in Εὐαν-
γελίῳ Dominus; charitate vero omnino refrigescente,
Dei gratiam paternamque pietatem permanere
nequaquam est possibile.

Ut vobis exemplo miseram hanc conditionem pro-
ponam, lampadisimilis est nostra cujuscunque anima
oleum quidem habens opera bona, ellychnium vero
ferens charitatem, in qua pro luce requiescit gratia
divinae Spiritus. Hoc igitur oleo, scilicet bonis ope-
ribus, deficiente, quæ pro ellychnio inest animæ
charitas necessario fugitur, et sic lux Dei amoris
et gratiæ evolat, quibus fugientibus fugantur vir-
tus et charitas, et tumultus, quo se invicem perse-
quuntur, supervenit, Deo faciem ab ipsis avertente
ad quem dixit David: « Avertente autem te faciem
tuam, turbabuntur ». Ita ex iniquitate civilis so-
ditio supervenit, secum adducens omnem malorum
speciem, et malitiæ principem tam discordiarum
concitatoribus quam sanctoribus introducens qui eos
in bestias convertit, seu, ne quid pluris dicam, dæ-
monum moribus comparandis eos præparat in qui-
bus inhabitat; unde homicidam virum ille qui ab
initio hominum oror fuit et interfector efficit vitæ
que largitori Christo adversarium, quanto magis

¹ Matth. ix, 2. ² Joan. v, 14. ³ Matth. xxiv, 12. ⁴ Psal. ciii, 29.

terrenis cogitans, seu secundum spiritum, patri et pastori necnon doctori inobedientem et contrarium.

Igitur convertimini ad viam Evangelii Christi, et ipsi firmiter adherete, ut vestra semper floreat semperque permaneat ad vos invicem concordia, et rursus ad vos convertatur Dominus, necnon super vos requiescat simul cum pace gratia divini Spiritus. Ille quidem Hierosolymæ paralyticus Jacobus in piscina Siloe qua sanabantur ægroti: ita et vos minime discessistis ab ea quæ pax præstatur Christi Ecclesia. Sicut etiã ille vfrum non habebat quo adjuvaretur ad recipiendam ab illa piscina gratiam, ita et vobis pastor non superfuit prædicans pœcem, et segregata conjungens membra, eaque inter se accommodans, necnon morbum et ægritudinem ab otio profucentem ejiciens ex corpore Christi Ecclesiæ. Nunc ergo nos super vos jam constituti sumus, et vobiscum sumus in Christo, et pro Christo legatione fungimur, tanquam ipso exhortante per nos. In gratiam Dei redite. Mutuam agnoscite vestram cognationem, quam non tantum secundum spiritum, sed etiam secundum carnem a patribus accepistis. Memores estote illorum prioris pacis dierum, quantis per illam bonis potiti estis quibus nunc privati estis. Nolite malum cogitare, neque malum pro malo reddere, sed in bono vivite malum. Mutuam confirmate charitatem, ut a Deo auctorem consequamini, vestramque ad eum ostendatis charitatem. Nequidquam enim heri potest ut charitas ad Deum habeatur, vel ejus gratia pietasque comparetur ab eis qui suos fratres non diligunt. Nunc mihi, fratres, obedite erga vos benevolens, mihi etiam pacem coram omnibus et erga omnes evangelizanti secundum Domini mandatum, et mecum in illa stabilienda incumbite, vobis invicem dimittentes, si quis habet aliquid adversus fratrem suum, sicut Christus dimisit vobis, ut sitis illi pacis, id est, Dei. Ipse enim est pax nostra, qui fecit utraque unum, qui medium mœceris partem solvit, et interfecit inimicitiam in cruce ipsius. Ipse etiam discipulis suis, et per eos vobis dixit, in quacumque civitate vel domum intraverimus, pacem illis annuntiare, et omnis fructus illius præsentiæ pax est per quam caelos inclinaus in terram descendit. Ideo David de illo ait: « Orietur in diebus ejus justitia et abundantia pacis ». Et in alio psalmo rursus de illo ait: « Quoniam loquetur pacem in plebem suam et super sanctos suos et in eos qui convertiuntur ad cor ». Ostendit etiam hymnus in nativitate ipsius ab angelis cantatus cum pacem nobis afferentem ad nos de caelo venisse: « Gloria, in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis ». Et ipse adimpleus salutis œconomiam pacem pro hæreticitate suis relinquit, ad eos dicens: « Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis ». Et rur-

Α ἐξ ἀρχῆς ἀνθρωποκτόνος καὶ μισάνθρωπος ἀπεργάζε-
ται, καὶ τῷ ζωοδότῃ Χριστῷ ἀντικείμενος, πῶς μάλ-
λον τοῖς ἐπὶ γῆς βασιλεῦσιν, ἢ τῷ κατὰ πνεῦμα πατρὶ
καὶ ποιμένι καὶ διδασκάλῳ, ἀνήκοον καὶ ἀντίθετον;

Ἐπιστρέψατε οὖν εἰς τὴν ἑδρὴν τοῦ Ἐθαγγελίου
τοῦ Χριστοῦ, καὶ ταύτης ἀντίχεσθε βεβαίως, ἐν
ὁμῶν ἀειθαλῆς εἰῆ καὶ διηνεκῆς ἢ πρὸς ἀλλήλους
ὁμόνοια, καὶ ἐπιστραφῆ πάλιν πρὸς ὑμᾶς ὁ Κύριος,
καὶ ἐπαναπαύσεται ἐφ' ἡμᾶς μετὰ τῆς εἰρήνης καὶ
ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ Πατρὸς. Ἄλλ' ὁ ἐπὶ τῆς Ἱε-
ρουσαλὴμ παραλυτικὸς ἐκεῖνος παρέκειτο τῇ τοῦς
νοσοῦντας ἰωμένη τοῦ Σιλωὰμ κολυμβήθρα, οὐδὲ
ὁ μὲς τελείως ἀπέστητε τῆς βραβεύουσης τὴν εἰρή-
νην Ἐκκλησίας Χριστοῦ. Ἄλλ' ὡς ἐκεῖνος ἀνθρω-
πον οὐκ εἶχε τὸν συνεργήσοντα πρὸς τὴν ἀπὸ τῆς
B κολυμβήθρας ἐκείνης χάριν, οὕτως οὐδὲ ὁ μὲν ἐνταῦ-
θα ποιμὴν ὑπήρχε κηρύττων εἰρήνην, καὶ συνάγων
τὰ δισκορπισμένα μέλη, καὶ συνάπτων πρὸς ἑαυτὰ,
καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ μίσου νόσον καὶ καχεξίαν ἐκβάλλων
τοῦ σώματος τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας. Νῦν οὖν
ἡμεῖς ἐπίστημεν ἡδῆ, καὶ σὺν ἑσμεν ὁ μὲν ἐν Χριστῷ,
καὶ ὁ πᾶρ Χριστοῦ προσβαύομεν, ὡς αὐτοῦ παρακα-
λοῦντος δι' ἡμῶν. Καταλλάγητε τῷ Θεῷ. Ἐκίγνωτε
τὴν πρὸς ἀλλήλους συγγένειαν, οὐ κατὰ ψυχὴν μόνον,
ἀλλὰ καὶ κατὰ σῶμα προσοῦσιν ἐκ προγόνων
ὁμῶν. Ἀναμνήσθητε τῶν πρότερον τῆς εἰρήνης
ἡμερῶν ἐκείνων, πῶς ἂν δι' αὐτῆς ἀπαλαύετε καλῶν,
ὧν πάντων ἑσπερήθητε νῦν. Μὴ λογίζεσθε τὸ κακὸν
C μὴ ἀντιδιδόναι κακὸν ἀντὶ κακοῦ θελήσητε, ἀλλ' ἐν
τῷ ἀγαθῷ νικήσατε τὸ κακὸν, τὴν πρὸς ἀλλήλους
ἀγάπην ἐνστερνισάμενοι, ὡς ἂν καὶ τὴν κατὰ τοῦ
Θεοῦ ἀγάπην κτήσησθε, καὶ τὴν πρὸς αὐτὸν ἀγάπην
ἐνδείξεσθε· οὐδὲ γὰρ ἔστιν ἀγάπην πρὸς Θεὸν εἶναι,
ἢ τὴν κατὰ αὐτοῦ χάριν καὶ κηδεμονίαν καρποῦσθαι
D τοῖς μὴ ἀγαπῶντας τοὺς ἰδίους ἀδελφοὺς. Ὑπὸ
κούσατέ μοι νῦν ἐλθόντι πρὸς ὑμᾶς, ἀδελφοί, καὶ τὴν
εἰρήνην πρὸ πάντων τε καὶ πρὸς πάντας εὐαγγελι-
ζόμενος κατὰ τὸ τοῦ Κυρίου παράγγελμα· καὶ συ-
νεργάσασθε μοι τυχῆν, χαρίζομενοι ἀλλήλοις, εἰ τις
πρὸς τινα ἔχει μομφήν, ὡς καὶ ὁ Χριστὸς ἔχαρισάτο
ὁ μὲν, ἵνα γίνησθε υἱοὶ τῆς εἰρήνης, ταυτὸ δ' εἰπεῖν
τοῦ Θεοῦ. Αὐτὸς γὰρ ἔστιν ἡ εἰρήνη ὁμῶν, ὁ ποιή-
σας τὰ ἀμφοτέρα ἐν, καὶ τὸ μεσότοιχον τοῦ φρα-
γμοῦ λύσας, καὶ καταργήσας τὴν ἔχθραν ἐν τῷ
D σταυρῷ αὐτοῦ. Αὐτὸς καὶ πρὸς τοὺς ἰδίους μαθητὰς
καὶ δι' ἐκείνων εἶπε πρὸς ἡμᾶς· Εἰς ἣν ἂν πάλιν ἡ
οἰκίαν εἰσελθώμεν, τὴν εἰρήνην προκαταγγέλλειν
αὐτοῖς, καὶ τὸ ἔργον ἔκαν τῆς αὐτοῦ παρουσίας ἡ
εἰρήνη ἔσται, καὶ δι' αὐτὴν κλίνας οὐρανοῦς ἐπὶ τὴν
γῆν κατήλθε· διὸ καὶ ὁ Δαβὶδ περὶ αὐτοῦ προείπεν·
« Ἀναταλεῖ ἐν ταῖς ἡμέραις· αὐτοῦ δικαιοσύνη καὶ
πληθὺς εἰρήνης· » καὶ ἐν ἑτέρῳ ψαλμῷ πάλιν περὶ
αὐτοῦ φησιν· « Ὅτι λαλήσει εἰρήνην ἐπὶ τὸν λαόν
αὐτοῦ, καὶ ἐπὶ τοὺς ὄσιους αὐτοῦ, καὶ ἐπὶ τοὺς ἐπι-
στρέφοντας καρδίαν ἐπ' αὐτόν. » Δείκνυσσι δὲ καὶ ὁ
ἐπὶ τῇ γεννήσει τούτου κατὰ τῶν ἀγγέλων ὕμνος,
δι' τὴν εἰρήνην ἡμῖν κομίζων οὐρανόθεν ἦλθεν ἐφ'

² Psal. LXXI, 1. ¹⁰ Psal. LXXIV, 9. ¹¹ Luc. II, 14. ¹² Jo. n. xiv, 27.

ἡμᾶς· ἡ δόξα, λεγόντων, ἐν ὑψίστοις Θεῷ καὶ ἐπὶ
 γῆς εἰρήνην ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία. » Καὶ αὐτοὺς δὲ
 πληρῶν ἤδη τὴν σωτήριον οἰκονομίαν, τὴν εἰρήνην
 ἀντὶ κληρονομίας τοῖς οἰκείοις ἀφήκε. λέγων πρὸς
 αὐτούς· Ἐιρήνην τὴν ἐμὴν δίδωμι ὑμῖν, εἰρήνην
 τὴν ἐμὴν ἀφήμι ὑμῖν. » Καὶ πάλιν· Ἐιρηνεύετε ἐν
 ἀλλήλοις· καὶ, Ἐν τούτῳ γινώσκονται πάντες
 ὅτι ἐμοὶ μαθηταὶ ἔστε, ἰδὼν ἀγαπᾶτε ἀλλήλους. » Καὶ ἡ
 τελευταία ἦν ἔδωκεν ἡμῖν εὐχὴ, πρὸς τὸν οἰ-
 κεῖον Πατέρα ἀναβαίνων, τὴν πρὸς ἀλλήλους ἀγάπην ἐπιστηρίζει· ἡ δὲ γὰρ αὐτοῖς, φησὶν, ἵνα πάντες
 ἐν ᾧσι. »

Μὴ οὖν ἐκπίσωμεν τῆς πατρικῆς εὐχῆς· μὴ τὴν
 κληρονομίαν ἀποβαλώμεθα τοῦ οὐρανοῦ Πατρὸς,
 μηδὲ τὴν σφραγίδα καὶ τὸ σημεῖον τῆς πρὸς αὐτὸν
 οἰκειότητος, ἵνα μὴ καὶ τὴν υἰοθεσίαν καὶ τὴν εὐλο-
 γίαν καὶ τὴν πρὸς αὐτὸν μαθητείαν ἀποβαλώμεθα,
 καὶ τῆς ἐπηγγελμένης ἐκπίσωμεν ζωῆς, καὶ ἀπο-
 κλεισθῶμεν τοῦ πνευματικοῦ νυμφῶνος, καὶ παρ'
 αὐτοῦ τοῦ εἰρηνάρχου Πατρὸς ἀκούσωμεν· Ὁὐκ οἶδα
 ὁμᾶς· ἀποχωρεῖτε ἀπ' ἐμοῦ οἱ τοῦ μίσους καὶ τῆς
 ἔχθρας καὶ τῶν σκανδάλων αἰτίαι· ὅς, ἵνα μὴ τοῦτο
 κάθωμεν, διὰ τῶν ἀγίων αὐτοῦ μαθητῶν καὶ ἀπο-
 στόλων παντὶ τῷ κόσμῳ τὴν εἰρήνην ἀπέστειλε· δὲδ
 καὶ αὐτοὶ καὶ ἐν ταῖς οἰκείαις ὁμιλίαις καὶ τοῖς συγ-
 γράμμασι ταύτην πρὸ πάντων τίθεισι τῶν λόγων,
 Χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ, προοιμιαζόμενοι.
 Ταύτην καὶ ἡμεῖς, ὡς ὑπηρεταί τῆς ἐκείνων διακο-
 νίας, ὑμῖν ἤκομεν ἀκριβῶς κομιζόμενοι, καὶ μετὰ Παύ-
 λου πρὸς ὑμᾶς λέγομεν· Ἐιρήνην διώκετε μετὰ
 πάντων καὶ τὸν ἀγιασμὸν ἧς χωρὶς οὐδαὶς βίβεται
 τὸν Κύριον. » Εἰ δὲ χωρὶς τῆς μετὰ πάντων εἰρήνης
 οὐδαὶς βίβεται τὸν Θεόν, ὃ μηδὲ μετὰ τῶν πατριωτῶν
 εἰρηνεύων πῶς βίβεται τὸν Θεόν ἐν αἰῶνι τῷ μελ-
 λοντι; Πῶς δὲ οὐκ ἀκούσεται τότε· Ἐρῶν τὸ ὄ-
 σκεθῆς ἵνα μὴ ᾖε τὴν δόξαν Κυρίου; » Ἄλλ' ὁμῶν
 μηδένα γένοιτο ταύτης ἀκούσαι τῆς ἀπευκταίας φωνῆς,
 ἀλλὰ καταλλαγένας, καὶ συναχθέντας διὰ τῆς
 εἰρήνης καὶ ἀγάπης καὶ ὁμοβολίας εἰς ἐν, ἐν μέσῳ
 ἔχειν αὐτὸν, κατὰ τὴν αὐτοῦ γλυκύαν ἐπαγγελίαν,
 τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, ἐξευμαρτζοντα
 μὲν ἡμῖν τὴν τοῦ παρόντος βίου δυσχέρειαν, χαρι-
 ζόμενον δὲ ἐν καιρῷ εὐθέτῳ Ἐ τὴν αἰώνιον ζωὴν καὶ
 δόξαν, καὶ βασιλείαν· ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπι-
 τυχεῖν χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ εἰρηνοδῶρου
 Θεοῦ καὶ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· ᾧ πρέπει δόξα,
 κράτος, τιμὴ καὶ προσκύνησις, σὺν τῷ ἀνδρί-
 χῳ αὐτοῦ Πατρὶ καὶ τῷ ζῴοντι Πνεύματι νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰ;
 τοῦς αἰῶνας. Ἀμήν.

OMILIA B.

A sus: «Pacem inter vos servate 16.» Et: «In hoc co-
 gnoscant omnes quoniam discipuli mei estis, si vos
 diligatis invicem 16.» Et ultima quam dedit nobis be-
 neditio; ad Patrem suum ascendens, mutuum firmat
 charitatem; ait enim: «Da eis ut omnes unum sint 17.»
 Caveamus ergo ne excidamus a paterna bene-
 dictione, ne hereditatem amittamus celestis Patris,
 neque signum et iudicium nostræ ad ipsum cognati-
 onis, ut non filiationem et benedictionem et disci-
 pulorum gratiam amittamus, necnon a promissa
 excidamus vita, et efficiamur a spirituali sponso, et
 ab ipso pacis principe Patre audiamus: «Non novi
 vos; discedite a me qui odium et inimicitiam et
 scandala operamini 16»; qui, ne ista patiamur, per
 sanctos suos discipulos et apostolos in omnem mun-
 dum pacem misit; ideo et isti in colloquiis scriptis-
 que suis illam ut præmium omnibus anteponunt
 sermonibus dicentes: Gratia vobis et pax a Deo. Il-
 lam et nos istorum ministerii hæredes ad vos modo
 advenimus afferentes, et post Paulum vobis dicen-
 tes: «Pacem sequimini cum omnibus et sancti-
 moniam sine qua nemo videbit Deum 17.» Verum si,
 nisi pax cum omnibus servetur, nemo videbit Deum;
 qui cum civibus suis non pacifice vivit, quomodo
 Deum videbit in sæculo futuro? Quomodo tunc non
 audiet: «Disperat, impius ne videat gloriam Do-
 mini 18? Sed utinam vestrum nullus hanc metuen-
 dam vocem audiat, sed reconciliati et congregati in
 unum per pacem et charitatem et concordiam in
 medio ipsum habeatis, secundum suavem promissio-
 nem, Dominum nostrum Jesum Christum, qui nobis
 explanabit hujus vitæ difficultates, necnon tem-
 pore opportuno largietur æternam vitam et gloriam
 et imperium, quæ nos omnes consequi concedat
 gratia et benignitas pacis largitoris Dei et Domini
 nostri Jesu Christi, cui gloria, potestas, honor et
 adoratio cum æterno ejus Patre et vivificante Spi-
 ritu, nunc et semper et in sæcula. Amen.

D

HOMILIA II.

Εἰς τὴν κατὰ τὸν Τελώνην καὶ τὸν Φαρισαῖον
 τοῦ Κυρίου παραβολήν.

Ἐυκόρος ἐστὶν εἰς κακίαν ὁ νοητὸς τῆς κακίας
 προστάτης, καὶ πολλὸς ἤδη καταβαλλομένους εἰς
 φυγὴν τοῦς τῆς ἀρετῆς θεμελίους τὴν ἀρχὴν εὐθύς
 ὑποσύρει, δι' ἀνεπιστίας καὶ ἀπιστίας· πολλὸς δὲ
 καὶ τοῖς τοῖσδε οἷον ἀνεγειρομένους τῆς κατ' ἀρε-
 τὴν οἰκίας, μεταξὺ πάλιν ἐπιθέσθαι δι' ἀκηδίας καὶ
 βραθυμίας· ἔτι δὲ καὶ αὐτὸν ἐπαυκοδομημένον ἤδη
 τὸν ὄροφον τῶν ἀγαθῶν ἔργων δι' ὑπερηφανίας καὶ
 ἀποβολῆς κατενεχεῖν. Ἀλλὰ στήτε, μὴ πτοηθῆτε·

In Dominicam de Publicano et Pharisæo para-
 bolam 19.

Astutus est in malitiam spiritualis astutiæ prin-
 cept, multoque callidus dolo ut jam in anima impos-
 sita virtutis fundamenta statim a principio subruat
 per desperationem et infidelitatem, maxime etiam
 versutus ut jam erectos virtutis domus muros intor-
 rim per ignaviam et negligentiam invadat, et am-
 plius ut ipsum jam superædificatum lectum bono-
 rum operum per superbiam et temeritatem dejiciat.
 Sed state, nolite terreri; callidior enim est qui bono

16 Marc. ix, 49. 17 Joan. xiii, 35. 18 Joan. xvii, 21. 19 Matth. vii, 23. 20 Hebr. xii, 14. 21 Isa. xxv, 10 sec. lxx. 22 Luc. xviii, 10 seq.

incumbit. Et majorem vim habet virtus ad colluctandum malitiæ, cœlestibus ditescens choris et adiutoribus ab eo ipso qui omnia potest, omnesque virtutis amatores per bonitatem confirmat, ita ut non tantum inconcussa maneat virtus variis pravisque adversarii molientis artificii, sed etiam lapsos in altitudinem unalorum excitatos erigat, necnon per poenitentiam et humilitatem ad Deum parabolâ perducatur. Ad exemplum sufficit præsens parabola. Et enim publicanus licet talis et quasi in abyso peccati conversatus, sola et quidem brevi oratione eis qui secundum virtutem vivunt consociatus, allevatur, erigitur, omnemque pedibus calcatur malitiam, et justorum chore ascribitur ab ipso incorrupto iudice justificatus. Phariseus autem solo verbo condemnatur, licet Phariseus, et sibi metipso visus esse aliquid, sed non justus in veritate, et audacter non pauca affatus in quibus tot erant Deum ad iram concitantia, quot verba. Verùm quare humilitas ad apicem iustitiæ exultat, præsumptio autem in abyssum peccati dejicit? Quia ille quidem ratus se quemdam esse magnum, et taliter se opinatus coram Deo, jure a Deo derelinquitur, quasi nullo modo visus illius indigere auxilio; ille autem qui nihilum se præsumit, et ideo oculos levat ad superna auxilia, merito consequitur a Deo misericordiam, et auxilium et gratiam; « Dominus enim resistit superbis, humilibus autem dat gratiam ».

ἄνωθεν οὐκ ἐπιτιμῶν, τυγχάνει δικαίως τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ συμπαθείας καὶ βοηθείας καὶ χάριτος· ἡ Κύριος γὰρ, φησὶν, ὑπερηφάνους ἀντιτάσσειται, ταπεινοὺς δὲ δίδωσι χάριν.

Quod ostendens per parabolam Dominus, « Duo, inquit, homines ascenderunt in templum ut orarent; unus Phariseus, et alter Publicanus ». Clare nam vellet proponere humilitatis utilitatem et superbiæ damnum, in duos collegit omnes in templum pergentes, seu potius ad ipsum ascendentes. Tales enim sunt qui orationis causa ad templum Dei pergunt: nam hæc est orationis natura. A terra in cœlum hominem quem omni cœlestium superato nomine et altitudine et dignitate, ipsi super omnia Deo offert. Erat etiam templum illud antiquum in altitudine positum, in summa civitate, in quo olim culmine, morte Jerusalem depopulante, lethiferum angelum videns David super urbem gladium erigentem, ascendens edificavit ibi altare Domino, et obtulit in eo sacrificium Deo, et stetit contritio; quæ facta sunt in figuram salutaris spiritualisque per orationem sanctam ascensionis, et per eam obtentæ sanctificationis; figurativa enim erant illa omnia propter salutem nostram; vel, si volueris, stebant in figuram nostræ istius Ecclesiæ sanctæ quæ vere in summo stat, cum angelicus alius et cœlestis locus, in quo ad sanctificationem totius mundi mortisque contritionem et vitæ immortalis abundantiam, incrementum et magnum et vere acceptabile Deo offertur sacrificium. Igitur propterea

ἑυπορώτερος γὰρ ἐστὶν ἐν ἀγαθοῖς ὁ σπουδαῖος. Καὶ πλεον τὴν ἰσχὺν ἔχει πρὸς ἀντιπαράταξιν τῆς κακίας ἢ ἀρετῆς, τὴν ἀνοθεὶν πλουτοῦσα χορηγίαν καὶ συμμαχίαν παρ' αὐτοῦ τοῦ τὰ πάντα ἰσχύοντος, καὶ πάντας τοὺς τῆς ἀρετῆς ἐραστὰς ἐνδυναμοῦντος δι' ἀγαθότητα· ὡς μὴ μόνῃ ἀσειστος διαμένειν τοῖς συνεσκευασμένοις ὑπὸ τοῦ ἀντικειμένου ποικίλοις καὶ πονηροῖς μηχανήμασιν, ἀλλὰ καὶ τοὺς εἰς βάθος ἐμπροσθέντας κακῶν ἀνεγείρειν ἔχειν καὶ ἐπανάγειν, καὶ διὰ μετανοίας καὶ ταπεινώσεως τῷ Θεῷ προσάγειν μετ' εὐκολίας. Δείγμα δὲ καὶ παράστασις διαρκῆς· καὶ γὰρ ὁ Τελώνης, τελώνης ὢν, καὶ οἶον τῷ πνεύματι τῆς ἀμαρτίας ἐνδαισιώμενος, λόγῳ μόνῳ κοινωνήσας τοῖς κατ' ἀρετὴν ζῶσι, καὶ τούτῳ βραχέϊ, κουφίζεται καὶ ὑφούται καὶ ὑπερβαίνει πᾶσαν κακίαν, καὶ τῷ χορῷ τῶν δικαίων ἐγκαταλείπεται, παρ' αὐτοῦ δεδικαιωμένος τοῦ ἀδικήσαντος κριτοῦ. Εἰ δὲ καὶ ὁ Φαρισαῖος λόγῳ καταδικάζεται, ἀλλὰ Φαρισαῖος ὢν, καὶ δοκῶν εἶναι τις ἑαυτῷ, ἀλλ' οὐκ ὢν δίκαιος ἐπ' ἀληθείας, καὶ θράσυστρῶν οὐκ ὀλίγα, ἐν οἷς οὐκ ἐλάττω τῶν συλλαβῶν τὰ τὸν Θεὸν παροργίζοντα. Διὰ τοῦτο δὲ ἡ μὲν ταπεινότης πρὸς ὕψος ἀνάγει δικαιοσύνην, ἡ δὲ οὐραγία πρὸς βυθὸν κατάρχει τῆς ἀμαρτίας; Διότι ὁ μὲν οἰόμενος ἑαυτὸν εἶναι τινα μέγαν, καὶ ταῦτα ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, ἐγκαταλιμπάνεται δικαίως ὑπὸ Θεοῦ, ὡς μὴ τῆς παρ' ἐκείνου δοκῶν χρῆσθαι ἐπιουρίας· ὁ δὲ μηδὲν οἰόμενος ἑαυτὸν, καὶ διὰ τοῦτο βλέπων εἰς τοὺς

Καὶ τοῦτο δεῖκνός διὰ παραβολῆς ὁ Κύριος, « Ἄνθρωποι, φησὶ, δύο ἀνέβησαν εἰς τὸ ἱερὸν προσεῦξασθαι· ὁ εἰς Φαρισαῖος, καὶ ὁ ἕτερος Τελώνης; » θέλων ἐναργῶς παραστήσαι τὸ ἐκ τῆς ταπεινώσεως κέρδος, καὶ τὴν ἐκ τῆς ὑπερηφανίας ζημίαν, εἰς δύο διεῖλε πάντας τοὺς τῷ ἱερῷ προσιόντας, μᾶλλον δὲ τοὺς εἰς αὐτὸ ἀνιόντας. Ὅσοι δὲ εἰσὶν οἱ προσευχῆς ἕνεκα τῷ Θεῷ ναῶν προσιόντες· τοιαύτη γὰρ ἡ τῆς προσευχῆς φύσις. Ἀπὸ τῆς γῆς εἰς οὐρανὸν ἀνάγει τὸν ἄνθρωπον, καὶ πᾶν ἱπουράνιον ὑπερβάσα καὶ ὄνομα καὶ ὄψωμα καὶ ἀξίωμα, αὐτῷ παρίσθησι τοῦτον τῷ ἐπὶ πάντων Θεῷ. Ἦν δὲ καὶ τὸ ἱερὸν ἐκεῖνο τὸ παλαιὸν ἐφ' ὕψι τοῦ καίμενον, ἐν μετεώρῳ τῆς πόλεως· ἐφ' οὗ ποτε λόφου, θανάτου τὴν Ἱερουσαλήμ ἀναλίσκοντος, τὸν θανατηφόρον ἀγγέλον ἰδὼν ὁ Δαβὶδ ἐσπασμένον ῥομφαίαν κατὰ τῆς πόλεως, ἀναβάς ὑποδόμησεν ἐκαὶ θυσιαστήριον τῷ Κυρίῳ, καὶ ἀνήνεγκεν ἐπ' αὐτοῦ τῷ Θεῷ θυσίαν, καὶ ἐπεσχέθη ἡ θραύσις· εἰς τύπον καὶ ταῦτα τῆς κατὰ τὴν ἱερὰν προσευχὴν σωτηρίου καὶ πνευματικῆς ἀναβάσεως, καὶ τοῦ δι' αὐτῆς ἵα σμοῦ· τυπικὰ γὰρ ἦν ἐκεῖνα πάντα πρὸς σωτηρίαν ἡμῶν εἰ δὲ βούλει, καὶ εἰς τύπον τῆς κατ' ἡμᾶς ταύτης ἱερᾶς· Ἐκκλησίας, ἥτις ὄντως ἐφ' ὕψι τοῦ καίται, ἀγγελικὸς τις ἄλλος οὐρα καὶ ὑπερκόσμιος χῶρος, ἐν ᾧ πρὸς ἐξίλασθαι τοῦ χύμου παντός,

¹⁰ Prov. III, 34. ¹¹ Luc. XVI, 10

καὶ θανάτου θραύσιν, καὶ ζωῆς ἀθανάτου περιου. **A** non dixit: Homines duo pergebant in templum, sed
 εἶαν, τὸ ἀνάμακτον καὶ μέγα καὶ δυνατὸς εὐπρόσ-
 θεκτον τῷ Θεῷ ἀναφέρεται θύμα. Διὰ ταῦτα τοίνυν οὐκ εἶπεν, Ἄνθρωποι δύο προσῆλθον τῷ ἱερῷ,
 ἀλλ' ἀνέβησαν εἰς τὸ ἱερόν.

Εἰσὶ δὲ καὶ νῦν οἱ, πρὸς τὴν ἱερὰν Ἐκκλησίαν
 ἐρχόμενοι, οὐκ αὐτοὶ ἀναβαίνουσι, ἀλλὰ κατα-
 σπῶσι μᾶλλον τὴν τὸν οὐρανὸν εἰκονίζουσαν Ἐκ-
 κλησίαν, οἵτινές εἰσι οἱ συντυχίας χάριν καὶ ὁμι-
 λίας τῆς πρὸς ἀλλήλους παραγινομένοι, καὶ οἱ τὰ
 ἔνια πρᾶξιθίντες καὶ ἀγοράζοντες· εἰκάσι γὰρ
 ἀλλήλοις· οἱ μὲν γὰρ ὠνήν, οἱ δὲ λόγους διδόντες
 ἀντιλαμβάνουσι τὰ κατὰλληλα. Οὐδ', ὡσπερ τοῦ
 ἱεροῦ ἐκείνου παντελῶς ὁ Κύριος ἔξωσέ ποτε, πρὸς
 αὐτοὺς εἰπὼν· Ὁ οἶκος μου οἶκος προσευχῆς κλη-
 θήσεται, ὅμως δὲ ἐποίησατε αὐτὸν σπήλαιον λη-
 στῶν· οὕτω καὶ τῶν οἰκειῶν τούτων λόγων ἐξέ-
 βαλεν, ὡς μὴ ἀναβαίνοντας εἰς τὸ ἱερόν ὄλω, καὶ
 ἐκείτης ἡμέρας ἐρχονται. Ὁ δὲ Φαρισαῖος καὶ ὁ
 Τελώνης ἀνέβησαν εἰς τὸ ἱερόν· ἀμφοτέροις γὰρ
 εἰς ἣν σκοπὴν τὸ προσεύξασθαι, εἰ καὶ ὁ Φαρισαῖος
 μετὰ τὴν ἀνοδοῦν κατήνεγκεν ἑαυτὸν, ὑπὲρ τοῦ τρό-
 που περιτραπέις· σκοπὴ μὲν γὰρ αὐτοῖς τῆς
 ἀναβάσεως ὁ αὐτός· προσεύξασθαι γὰρ ἀνέβησαν,
 ὁ δὲ τρόπος ἀντίθετος· ὁ μὲν γὰρ συντετριμμένος
 καὶ τεταπεινωμένος ἀνήρχετο, πρὸς τὸ ψαλμω-
 δοῦ Προφήτῳ μαθῶν, ὅτι καρδίαν συντετριμμένην
 καὶ τεταπεινωμένην ὁ Θεὸς οὐκ ἐξουδενώσει· ἐπεὶ καὶ
 αὐτὸς περὶ αὐτοῦ φησιν ὁ Προφήτης, πάντως διὰ
 πείρας εἰδώς· Ἐταπεινώθη, καὶ ἔσωσέ με ὁ Κύ-
 ριος· Καὶ εἰ λέγω τὸν Προφήτην; ὁ γὰρ τῶν
 προφητῶν Θεὸς κατ' ἡμᾶς δι' ἡμᾶς γενόμενος ἐτα-
 πείνωσεν ἑαυτὸν, καθὰ φησιν ὁ Ἀπόστολος· διὸ καὶ
 ὁ Θεὸς αὐτὸν ὑπερύψωσεν. Ὁ δὲ Φαρισαῖος μέγα
 φυσῶν καὶ ἀλαζονεύμενος ἀνεισιν, ὡς καὶ δικαιοῦ-
 σων ἑαυτὸν· καὶ ταῦτα ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, παρ' ᾧ
 πᾶσα δικαιοσύνη ἡμῶν ὡς βῆλος ἀποκαθημένης·
 οὐ γὰρ ἤκουσε τοῦ λέγοντος· Ἀκάθαρτος παρὰ
 Κυρίῳ πᾶς ὑψηλοκαρδίας· καὶ· Κύριος ὑπερ-
 ἠφάνους ἀντιτάσσει· καὶ· Οὐαὶ οἱ δικαιοῦντες
 ἑαυτοὺς· καὶ ἐνώπιον αὐτῶν ἐπιστήμονες·

Ὁ μόνον δὲ τὸ ἦθος καὶ ὁ τρόπος αὐτοῦς διεῖλε
 διάφορος ὢν, ἀλλὰ καὶ τὸ τῆς προσευχῆς εἶδος· δι-
 κῶν γὰρ καὶ τοῦτο· προσευχὴ γὰρ ἐστὶν οὐ δεη-
 σεως μόνον, ἀλλὰ καὶ εὐχαριστίας πρόβλημα· καὶ
 ὁ μὲν τῶν προσευχομένων ἀνεισι πρὸς τὸν τοῦ Θεοῦ
 ναδὸν, δοξάσεων καὶ εὐχαριστήσεων τῷ Θεῷ, ὑπὲρ ὧν
 ἔλαβε παρ' αὐτοῦ· ὁ δὲ αἰτήσεων ἅπερ ὀφείω λαβεῖν,
 ὧν καὶ μάλιστα τῆς ἐκάστης ὥρας κατ' ἡμᾶς ἀμαρ-
 τάνουσιν εἶσι καὶ ἡ τῶν ἀμαρτημάτων ἀφίσεις· ἡ γὰρ
 ὑπόσχεσις τῶν παρ' ἡμῶν τῷ Θεῷ κατ' εὐσέβειαν
7 προσφερομένων οὐ προσευχὴν, ἀλλ' εὐχὴν ἔχει
 τὴν ἐκωνυμίαν· καὶ τοῦτ' ἐδήλωσεν ὁ εἰπὼν· Ἐὔ-
 ξασθε, καὶ ἀπέδοτε Κυρίῳ τῷ Θεῷ ἡμῶν· καὶ ὁ
 λέγων, Ἐκρίσων μὴ εὐξασθαι ἢ εὐξασθαι καὶ μὴ
 ἀπεδοῦναι· Ἀλλὰ τὸ δικαιοῦν ἐκείνου τῆς προσευ-
 χῆς· εἶδος διπλὴν ἔχει καὶ τὴν ἀχρείωσιν τοῖς μὴ

Sunt etiam nunc ad sanctam Ecclesiam venientes
 qui non ipsi ascendunt, sed potius illam qua signa-
 tur cœlum detrahunt Ecclesiam, et hi sunt qui
 colloqui et occursus causa adveniunt, vel vendunt
 emuntve merces; illi enim inter se sunt similes,
 nam alii quidem merces, alii vero sermones traden-
 tes vicissim accipiunt. Quos, perinde ac ab illo
 templo profusus quondam eiecit Dominus, ad eos
 dicens: «Domus mea domus orationis vocabitur, vos
 autem fecistis eam speluncam latronum»; sic eos
 a suis istis sermonibus extrusit, ita ut nequaquam
 dici possent in cœlum ascendentes, etsi singulis
 diebus illud adeant. At Pharisæus et Publicanus
 ascenderunt in templum, quippe ambo orationem
 similiter intendebant, licet Pharisæus postquam
 ascendisset semetipsum dejecerit modo eversus, nam
 finis ascensionis idem erat ipsis, ascendebant enim
 ut orarent, modus autem contrarius: alius quidem
 contritus et humiliatus ascendebat, a Psalmista
 propheta discens, quoniam cor contritum et humili-
 liatum Deus non despiciet, postquam ipse de se di-
 xit Propheta, omnino per experientiam dicitur:
 «Humiliatus sum et salvavit me Dominus». Sed
 quare Prophetam dico? nam prophetarum Deus ad
 nos propter nos descendens humiliavit semetipsum,
 propter quod et Deus exaltavit illum, ut ait Aposto-
 lus; Pharisæus autem multa jactans et tumens
 ascendit, quasi semetipsum justificaturus, idque
 coram Deo, apud quem omnis justitia nostra quasi
 pannus menstruatus. Non enim dicentem audivit:
 «Abominatio Domini omnis arrogans». Et: «Do-
 minus superbis resistit» et: «Vae qui sapientes o-
 stis in oculis vestris; et coram vobismetipsis pru-
 dentes».

Nec tantum mores et modus eos, cum sibi non
 consentirent, separaverunt, sed etiam orationis for-
 ma, ista enim duplex. Quippe oratio est non sup-
 plicationis solummodo, sed et gratiarum actionis
 explanatio; ideo unus quidem eorum qui ascende-
 runt ut orarent, templum Dei adivit ut laudes gra-
 tiasque Deo ageret propter ea quæ ab illo acceperat;
 alius autem ut exposceret quæ nondum acceperat
 (quibus nunc quoque multi carent apud nos),
 necnon peccatorum remissionem. Promissio eorum
 quæ a nobis Deo pietatis gratia exhibentur, non ora-
 tionis sed voti nomen habet, quod declaravit dicens:
 «Vovete et reddite Domino Deo nostro»; et: «Me-
 lius est non votere quam votere et non reddere». Sed
 duplex ista orationis forma duplex etiam eis
 qui non attendunt offert incommo- dum: nam oratio-

¹⁰ Matth. xvi, 13. ¹¹ Ps. l, cxiv, 6. ¹² Philipp. ii, 8. ¹³ Prov. xvi, 5. ¹⁴ Prov. ii, 24. ¹⁵ Isai. v, 21.
¹⁶ Gal. lxxv, 11. ¹⁷ Eccl. v, 1

nem quidem qua remittatur peccatum et supplicationi abstinentibus a malo efficacem reddit spes et compunctio, emortuam vero desperatio et duritas cordis. Gratiarum actionem pro bonis a Deo de nobis acceptis acceptabilem quidem efficit humilitas, et non superbiere adversus eos qui ea non acceperunt, ingrati vero de eis inflatio tanquam proprio studio et mente habitis, et eorum qui non illa sunt assecuti condemnatio. Quo utroque ægrotus morbo Pharisæus, a semetipso suisque sermonibus condemnatur. Nam cum ascendisset in templum ut gratias, non preces, ageret, superbiam et contumeliam suam ad Deum gratiarum actioni stulto et miserabiliter immiscuit. «Stans enim, ait Jesus, hæc apud se orabat: Deus, gratias tibi ago quia non sum sicut cæteri hominum, raptores, injusti, adulteri.» Pharisæi status non servi subjectionem, sed inverecundam declarat superbiam, contrariam ei qui oculos ad cælum propter humilitatem elevare non audebat. Vere apud se Pharisæus orabat, non enim ad Deum ascendit, nisi non lateret eum qui sedet super Cherubim, qui abyssorum ima prospicit, illius oratio. Quippe cum diceret: Gratias ago tibi, non adjecit, quia gratis, tanquam minus ad resistendum robusto, mihi miseratus dediti a laqueis maligni libertatem; nam admodum animæ arduum, fratres, laqueis inimici irremittum et retibus peccati illapsum posse per poenitentiam aufugere. Ideo majori providentia nostra gubernantur, sæpiusque cum nullo modo laboraverimus, multis et magnis malis superiores cum Deo permansimus, misericorditer alleviati propter nostram infirmitatem, et oportet nos pro dono gratias esse, et humillari coram adjutore nostro, sed non inflari. Pharisæus autem: Gratias, ait, ago tibi Deus, non quia accepi a te auxilium, sed quia non sum sicut cæteri hominum, quasi a se et ex sua virtute habens raptorem non esse nec adulterum, nec injustum, si forte talis non esset; non enim in ejus potestate erat ut justus crederetur de semetipso testificatus, sed omnes potius quam se aspiciebat, et omnes, o dementia! contemnens unum solum consebat esse justum et sapientem, semetipsum. Nam dixit: «Non sum sicut cæteri hominum, raptores, injusti, adulteri, velut etiam hic publicanus.» Insane, diceret quis ad eum: si præter te omnes injusti et raptores, quis furtum et damnum subferens? Quid iste publicanus? quare peculiaris ista additio? Nonne unus est omnium et cum cæteris a tua communi et, ut ita dicam, universali condemnatione comprehensus fuit? vel numquid duplici indigebat judicio, quia sub tuis erat Pharisæis oculis, licet a longe staret? Insuper etsi quia aperte publicanus, inde injustum hunc noscebas, unde adulterum? Nonne impudenter tibi licet hunc lædere, quia alius læsit? Non ita sane, non ita, sed iste quidem in humili spiritu tuam ferens superbam condemnationem, Deoque preces cum suisque obfurgatione offerens, jure ab eo dimittitur ex eis ob quas damnationem meruit injustitiis; tu vero jure

προσέχουσι· τὴν μὲν γὰρ ὑπὲρ ἀφέσεως ἁμαρτημάτων προσευχὴν τε καὶ δεήσιν ἀνύσιμον μὲν ποιεῖ μετὰ τὴν ἀποχὴν τῶν κακῶν ἢ πίστις καὶ ἡ κατάφυξις, ἀνήνυτον δὲ ἡ ἀπόργωσις καὶ ἡ πύρωσις. Τὴν δὲ ὑπὲρ ὧν εὐπαρὰ Θεοῦ πεπόνθαμεν εὐχαριστίαν εὐπρόσδεκτον μὲν ἡ ταπεινώσις ποιεῖ, καὶ τὸ μὴ καταπαίρεισθαι τῶν οὐκ ἔχόντων, ἀπρόσδεκτον δὲ ἡ ἐπὶ τούτοις ἱπάρσις, ὡς οἰκεία σπουδὴ καὶ γνώσει προσγινομένοις, καὶ ἡ πρὸς τοὺς μὴ κεκτημένους κατάκρισις. Ἄπερ ἀμφω νοσῶν, ὁ Φαρισαῖος, πᾶρ' αὐτοῦ καὶ τῶν οἰκείων λόγων ἐλέγχεται· ἀναθίς γὰρ εἰς ἐδῆρον, εὐχαριστήσων, οὐ διεσόμενος, ἱπάρσιν καὶ κατάκρισιν ἀφρόνως τε καὶ ἀθλίως τῇ πρὸς Θεὸν εὐχαριστίᾳ κατέμιξε. «Σταθεὶς γάρ, φησὶν, οὗτος πρὸς αὐτὸν ταῦτα προσήχετο· Ὁ Θεός, εὐχαριστῶ σοι, ὅτι οὐκ εἰμι ὡσπερ οἱ λοιποὶ τῶν ἀνθρώπων, ἀρπαγες, ἄδικοι, μοιχοί.» Τὸ στήναι τὸν Φαρισαῖον ὁ τὴν δουλικὴν παράστασιν, ἀλλὰ τὴν ἀπρησθριασμένην ἀνάγκαις δηλοῖ, τὴν ἀντικειμένην τῷ μῆτι τοὺς ὀφθαλμοὺς θαρρόντι πρὸς οὐρανὸν ὑπὸ ταπεινώσεως ἄραι. Εἰκότως δὲ πρὸς αὐτὸν ὁ Φαρισαῖος προσήχετο· οὐ γὰρ ἀνέσθαινε πρὸς τὸν Θεόν, εἰ καὶ οὐκ ἐλάνθανε τὴν κατήμενον ἐπὶ τῶν Χερουδιμ, καὶ ἐπιδίδοντα τὰ ἰσχυατὰ τῶν ἀδύσων. Ἡ αὐτοῦ τοιαύτη προσευχὴ· Εὐχαριστῶ σοι γάρ, εἰπὼν, οὐκ ἐπήνεργεν, ὅτι δωρεάν, ὡς ἀσθενῆ πρὸς ἀντιπαράταξιν, ἐλεήσας ἰδωκάς μοι τὴν ἀπὸ τῶν τοῦ κωνηροῦ παγίδων ἐλευθερίαν· ἀνδρείων γάρ ἐστι κατὰ ψυχὴν, ἀδελφοί, τὸ κρατηθέντα καὶς τοῦ ἐχθροῦ πάγαις, καὶ περιπεσόντα τοῖς βρόχοις τῆς ἁμαρτίας, δυνηθῆναι τῇ μετανοίᾳ διαφυγῆναι. Διὰ τοῦτο προνοίᾳ μελίζον τὰ καθ' ἡμᾶς διευθύνεται, καὶ πολλαῖς μικρῶν ἢ μηδὲν σπουδαίαντες, πολλῶν καὶ μεγάλων καδῶν ἀνώτερη σὺν Θεῷ διαμείναμεν, συμπαθῶς κουφισθέντες διὰ τὴν ἡμετέραν ἀσθένειαν· καὶ δεῖ τῆς δωρεᾶς ἐπιγνώμονας ἡμᾶς εἶναι, καὶ ταπεινοῦσθαι τοῦ παρασχόντος ἐνώπιον, ἀλλὰ μὴ ἱπάρεσθαι. Ὁ δὲ Φαρισαῖος, Εὐχαριστῶ σοι, φησὶν, ὁ Θεός· οὐχ ὅτι ἐλαβὼν βοήθειάν τινα παρὰ σοῦ, ἀλλ' ὅτι οὐκ εἰμι ὡσπερ οἱ λοιποὶ τῶν ἀνθρώπων· ὡς ἂν οἰκοθεν καὶ παρ' αὐτοῦ, καὶ ἐξ οἰκείας ἔχων δυνάμειος τὸ μὴ εἶναι ἀρπαξ, καὶ μοιχός, καὶ ἄδικος, εἴπερ ἄρα οὐκ ἦν· ἐδὲ γὰρ προσεῖχεν αὐτῷ, ἵνα δίκαιος εἴη πιστεύεσθαι περὶ αὐτοῦ λέγων, ἀλλὰ πάντας μάλλον ἐδύκεν ἢ αὐτὸν, καὶ πάντας, ὡς τῆς ἀπονοίας! ἐξουθενῶν, ἵνα μόνον ἦτο δίκαιον εἶναι καὶ αὐφρονα, αὐτὸν· «Οὐκ εἰμι γάρ, φησὶν, ὡσπερ οἱ λοιποὶ τῶν ἀνθρώπων, ἀρπαγες, ἄδικοι, μοιχοί, ἢ καὶ ὡς οὗτος ὁ Τελώνης.» Τῆς ἀνοίας, εἶπεν ἂν τις πρὸς αὐτόν· καὶ εἰ πλὴν τοῦ πάντες ἄδικοί τε καὶ ἀρπαγες, τίς ὁ τὴν ἀρπαγὴν καὶ τὴν κάκωσιν ὑφιστάμενος; τί δὲ καὶ ὁ Τελώνης οὗτος; καὶ ἡ τοῦτου κατ' ἐξοχὴν προσθήκη; οὐχ εἰς ὧν ἀπάντων μετὰ τῶν λοιπῶν καὶ οὗτος τῇ παρὰ σοῦ κοινῇ, καὶ ὡς εἰπεῖν οἰκουμηνικῇ κατακρίσει συμπεριεληφεται; ἡ δικαιοσύνη ἔδει τοῦτω τῆς καταδικῆς, ὡς ὑπὸ τοῦ Φαρισαϊκοῦ σοῦς ὀφθαλμοῦς, εἰ καὶ μακρὰν ἰστώτι; ἄλλως τε καὶ τελώνων μὲν ὑπάρχοντα φανερωῦς,

ἄδικον ἦδεις ὄντα, μοιχὸν δὲ πόθεν; ἢ οἱ τοῦτον ἀδικεῖν ἀνεύθυνον, ἐπειδήπερ οὗτος ἄλλους ἡδίκει; Οὐκ ἔστι τοῦτο, οὐκ ἔστιν, ἀλλ' οὗτος μὲν φέρων ἐν ταπεινῷ τῷ φρονήματι τὴν ὁσὴν ὑπερήφανον κατηγοροῖαν, καὶ τῷ Θεῷ προσφέρων σὺν αὐτομεμφίᾳ τὴν ἰκασίαν, ἀφεθήσεται παρ' αὐτοῦ δικαίως τῆς ὑπὲρ ὧν αὐτὸς ἡδίκησα καταδικῆς· σὺ δὲ καταδικασθήσῃ δικαίως, ὑπερηφάνως ἰκείνου τε καὶ πάντων ἀνθρώπων κατηγορῶν, καὶ μόνον ἀπάντων σεαυτὸν δικαίων. Οὐκ εἰμι ὥσπερ οἱ λοιποὶ τῶν ἀνθρώπων, ἄρπαγες, ἄδικοι, μοιχοί.

Ταῦτα τὰ ῥήματα καὶ τὴν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὴν πρὸς πάντας ἀνθρώπους ὑπεροφίαν τοῦ Φαρισαίου παρίστησι· πρὸς δὲ καὶ τὸ κατεψευσμένον τῆς αὐτοῦ συνειδήσεως· τοὺς τε γὰρ ἀνθρώπους κοινῇ πάντας ἐξουδενεῖ φανερώς, καὶ τὴν τῶν κακῶν ἀποχὴν οὐ τῇ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τῇ καθ' ἑαυτὸν δυνάμει προσημαρτυρεῖ. Εἰ δὲ εὐχαριστεῖν φησιν, ἀλλὰ τάχα διὰ τοῦτο, καὶ πλὴν αὐτοῦ πάντας ἀνθρώπους ἀκολάστους εἶναι νομίζει καὶ ἄδικους; καὶ ἄρπαγας, ὡς μηδενί, πλὴν αὐτῷ, ἀξιούντος τοῦ Θεοῦ τὴν ἀρετὴν παρασχεῖν. Ἄλλ' εἰ πάντες οἱ λοιποὶ τοιοῦτοι, τὰ τοῦ Φαρισαίου τοῦτου προκείμεθα τοῦτοις πᾶσι πρὸς διαρπαγὴν ἔχρη. Οὐ φαίνεται δὲ οὕτως· ἐπάγει παρ' αὐτῶς, ὅτι· «Νηστεύω ὡς τοῦ Σαββάτου, ἀποδεκατὸν πάντα ὅσα κτῶμαι.» Οὐχ ὅσα κτείνεται φησὶν ἀποδεκατοῦν, ἀλλ' ὅσα κτεταί, τὰς προσθήκας καὶ τὰς ἐπαυξήσεις τῆς οἰκίας περιουσίας διὰ τοῦτου δηλῶν· οὐκοῦν εἶχε μὲν ἵνα ἐκτείνητο, προσελάμβανε δὲ ἀνεπηρέαστως ἄνωγ' ἰδύνατο· πῶς οὖν χωρὶς αὐτοῦ πάντες ἤρπαζον καὶ ἡδίκουν; Οὕτως ἀτέλεγκτόν ἐστι καὶ ἀτετέλευτον ἢ κακία! οὕτως ἔστι συγκαταραμένον αἰεὶ τὸ ψεῦδος τῇ ἀπονοίᾳ! Τὴν μὲν οὖν ἀποδεκατώσιν εἰς παράστασιν ἐκ περιουσίας τῆς οἰκίας δικαιοσύνης προήγαγε· πῶς γὰρ ἄρπαξ ἔσται τῶν ἀλλοτρίων ὁ ἀποδεκατῶν τὰ οἰκία; Τὴν δὲ νηστεύειν εἰς τὴν τῆς σωφροσύνης ἐπίδειξιν· ποιητικὴ γὰρ ἔργεια ἢ νηστεία ἐστίν. Ἔστω τοίνυν, σώφρων ὑπάρχεις καὶ δίκαιος, εἰ δὲ βούλει, καὶ σοφός, καὶ νουνεχὴς; καὶ ἀνδρεὸς καὶ εἰ τι τοιοῦτον ἕτερον· εἰ μὲν πρὸς σεαυτοῦ λαβῶν ἔχεις, καὶ μὴ παρὰ τοῦ Θεοῦ, τί καταψεύδῃ καὶ τοῦ τῆς προσευχῆς σχήματος; καὶ εἰ; τὸ ἱερὸν ἀναβαίνει καὶ εὐχαριστίας μάτην λέγεις; εἰ δὲ παρὰ Θεοῦ λαβῶν ἔχεις, οὐκ ἔλαβες ἵνα κομπάζῃς, ἀλλ' ἵνα πρὸς οἰκοδομὴν τοῖς ἄλλοις ὑπάρχη; εἰς δόξαν τοῦ παρασχόντος. Καίρειν οὖν ὡς ἀληθῶς ἴδει σὺν ταπεινώσει, καὶ εὐχαριστεῖν καὶ τῷ δόντι, καὶ δι' οὗς ἔλαβεν οὐ γὰρ ὑπὲρ ἑαυτῆς μᾶλλον ἢ διὰ τοὺς ὑπὸντας ἢ λαμπὰς λαμβάνει τὸ φῶς. Σαββάτον δὲ φησὶν ὁ Φαρισαῖος οἱ τὴν ἑβδομῆμην ἡμέραν, ἀλλὰ τὴν ἑβδομάδα τῶν ἡμερῶν, ὧν τὰς δύο νηστείμους ἄγων μεγαλυχεῖ, ἀγνῶν ὅτι αὐταὶ μὲν ἀνθρώπων εἰσὶν ἀρεταί, ἡ δὲ ὑπερηφάνια δαιμονιώδης· διὸ καὶ ἄχρηστοί ταῦτα; καὶ συγκατασπῆ συζυγεία.

Ἄλλ' ὁ μὲν Φαρισαῖος τοιαῦτα· «Ὁ δὲ Τελώνης μακρόθεν ἐστὼς, οὐκ ἠθέλει οὐδὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς τὸν οὐρανὸν ἀραι, ἀλλ' ἔτυπεν εἰς τὸ ἑαυτοῦ στήθος, λέγων· Ὁ Θεός, ἰδέσθητε μοι τῷ ἁμαρτωλῷ.» Ὁρᾶτε τὴν ταπεινώσιν ὄντα, καὶ τὴν πίστιν καὶ τὴν αὐτομεμφίαν; Ὁρᾶτε τὴν ἀκραν συσταλὴν τῆς τε διανοίας καὶ τῶν αἰσθήσεων, ἀμα δὲ καὶ τὴν συντριβὴν τῆς καρδίας τῇ προσευχῇ τοῦ Τελώνου

A condemnaberis superbe illam omnesque homines accusans, teque omnium solam justificans. Non sicut caeteri hominum, raptores, injusti, adulteri.

Quae verba Pharisaei superbiam tum erga Deum tum erga omnes homines proferant, necnon ejus conscientiae fallaciam; omnes enim homines communi despectu palam contemnit, et suam a malis abstinentiam non Dei sed suipsius robori attribuit. Se gratias agere dixit, sed statim hac via omnes, se excepto, homines dissolutos cogitat et raptores et injustos, quas i si Deus nemini nisi illi virtutem praebere dignetur. Sed si omnes caeteri tales essent, Pharisaei bona omnibus ad rapiendam esse obnoxia oportebat. Quod tamen non videtur, nam ipse addit: «Jejuno bis in Sabbato, decimas de omnium quae possideo.» Non omnium quae possedit, dixit se decimas dedisse, sed omnium quae possidet suarum incrementa copiarum et augmenta laetis verbis declaratans. Igitur ex una parte jam non habebat ea quae possederat, et ex alia sine offensa adiciebat quaecunque poterat; quomodo ergo omnes praeter eum furabantur et injustitias committebant? Tantum semetipsam damnat, tantum sibi insidiat malitia! tantum semper amentiae commiscetur mendacium! Decimarum solutionem in testimonium superabundantis suae justitiae produxit; nam quomodo raptor alienorum decimas solvens propriarum? Jejunium vero in ostensionem temperantiae attulit, pater enim castitatis est jejunium. Esto, temperans es et justus, et si volueris, sapiens, prudens, generosus, necnon alia similia. Si haec quidem a te accepta habes et non a Deo, quare fingis orationis formam, et in templum ascendis, et gratiarum actiones frustra agis? Si vero a Deo acceptis gaudes, non accepisti ut glories, sed ut ad aedificationem alii sis in gloriam exhibentis. Igitur quam verissima oportebat te cum humilitate gaudere, et gratias largitori fundere propter eos quorum gratia accepisti, nam non tam propter se quam propter aspicientes lampas lucem accipit. Sabbatum dixit Pharisaeus, non diem septimum, sed dierum hebdomadam quorum duos jejunos se egisse jactat, nesciens quoniam virtutes quidem hominum sunt, superbia autem daemonum; ideo illas irritas facit et immista deturbat si verae sint, quanto magis si falsae.

καὶ ἀληθεῖς ὡσι, πόσω μᾶλλον εἰ κακισθηλευμένοι;

Ita quidem Pharisaeus. «Publicanus autem a longe stans, volebat nec oculos ad caelum levare: sed percutiebat pectus suum, dicens: Deus, propitius esto mihi peccatori.» Videtisne quanta humilitas et fides et propria objurgatio? Videtisne summam cogitationum sensuinique pressuram, simulque cordis contritionem orationi hujus Publicani conjunctam? Nam eum ascendisset in curiam.

plum ut suorum dimissionem peccatorum flagitaret, A paternas secum adduxit ad Deum conciliaturas: fidem quæ non confundit, irreprehensibilem sui ipsius objurgationem, nequaquam despiciendam cordis contritionem, exaltantem humiliationem. Optime orationi coaptavit circumspectionem. A longe enim cum esset, non fixit stans, sicut de Pharisæo: sed cum esset, admodum status demissionem his verbis declarans, simulque orationis suppliciumque verborum indefessam iterationem; nam nihil aliud proferens et excogitans, ad se tantum et ad Deum attendit, vocibus brevem multoties in ipsam convertens postulationem, quæ est utilissima orationis forma.

igitur manens, ait, a longe Publicanus nolebat B nec oculos ad cælum elevare. Ipse status constantiam simul et demissionem significat, nec est solum vilis servi, sed etiam rei comparentis habitus. Demonstrat animam a peccato liberam, remotam adhuc a Deo, quia nondum habet ad eum per opera præsentiam, sed ad appropinquandum paratam per abstinentiam a malis, et jam per bona consilia. Sic ergo stans a longe Publicanus nolebat nec oculos ad cælum elevare, hoc modo istoque habitu semetipsum vituperare et objurgare patefaciens; indignum enim se ducebat et cælo et templo terrestri. Ideo in porticu quidem stabat, ad cælum vero prospicere non audebat, quanto minus ad Deum cæli? Sed vehementi compunctione motus pectus suam percutiebat, exinde se plagis C dignum proponens, gravesque gemitus et planctus hinc emittens, necnon caput quasi condemnatus inclinans, se peccatorem appellabat, et misericordiam cum fide implorabat dicens: « Deus, propitius esto mihi peccatori. » Nam credidit dicenti: « Dixi, Constebor adversam me injustitiam meam Domino, et tu remisisti impietatem cordis mei²⁰. » Verum quid addidit? « Descendit iste justificatus, ait Dominus, ab illo; quia omnis qui se exalbat humiliabitur, et qui se humiliat exaltabitur. » Nam cum re ipsa arrogantia sit diabolus, isti etiam proprium superbia malum, ideo vincit et immista dejicit omnem humanam virtutem: ita humilitas erga Deum honorum est virtus angelorum, et vincit D humanam quodlibet vitium offendenti superveniens; humilitas enim est currus quo ad Deum ascenditur per nubes illas quæ efferre debent ad Deum futuros cum Deo in infinita sæcula, prout prædixit Apostolus: « Rapiemur, inquit, in nubibus obviam Domino in aera, et sic semper cum Domino erimus²¹. » Est enim quasi quedam nubes humilitatis penitentia conjuncta, lacrymarum fontes ex oculis educens, dignosque ex indignis efficiens necnon Deo ad quem ducit conjungens gratis justificatos per intentionis sanctitatem.

ανοίας συττάτα, καὶ τὰς τῶν δακρῶν λιβάδα; ἐκ

τούτου συγκεκρμένην; ἀναβῆς γὰρ εἰς τὸ ἱερὸν ὑπὲρ τῆς τῶν οικειῶν ἀμαρτημάτων ἀπέσεως δεησόμενος, καλὰς ἐπηγάγετο μεθ' ἑαυτοῦ τὰς μειτευσούσας πρὸς τὸν Θεὸν, τὴν ἀκαταίτητον πίστιν, τὴν ἀκατάκριτον αὐτομεψίαν, τὴν μὴ ἐξουδενωμένην συντριβὴν τῆς καρδίας, τὴν ὑψοῦσαν ταπεινωσιν. Συνῆψε δὲ καὶ τῇ προσευχῇ τὴν προσοχὴν ὀρθοστα. Μακρόθεν γὰρ, φησὶν, ἐστὼς ὁ Τελώνης οὗτος· οὐκ εἶπε σταθεὶς ὡς ἐπὶ τοῦ Φαρισαίου, ἀλλ' ἐστὼς τῆς ἐπὶ πολὺ παρατάσειν τῆς στάσεως διὰ τούτου δηλῶν, ὁμοῦ δὲ καὶ τὸ ἐπίμονον τῆς δεήσεως καὶ τῶν ἰαστηρίων βημάτων· μηδὲν γὰρ Ὁ ἕτερον μῆτε προτιθεὶς, μῆτε διανοούμενος, ἑαυτῷ μόνῳ προσείχε καὶ τῷ Θεῷ, αὐτὴν ἐφ' ἑαυτὴν στρέφωσιν, ὅπερ ἀνυσιμώτατόν ἐστι προσευχῆς εἶδος.

Μακρόθεν οὖν, φησὶν, ὁ Τελώνης ἐστὼς, οὐκ ἤθελεν οὐδὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς τὸν οὐρανὸν ἄραι. Αὕτη ἡ στάσις καὶ στάσις ἦν ὁμοῦ καὶ ὑπόπτωσις, καὶ οὐκ εὐτελοῦς δούλου μόνον, ἀλλὰ καὶ καταδίκου παράστασις. Ἐμφαίνει δὲ καὶ τὴν ἀπειμένην τῆς ἀμαρτίας ψυχὴν, μακρὰν μὲν οὖσαν ἐπὶ Θεοῦ, δια τὸ μήπω τὴν δι' ἔργων ἔχειν πρὸς αὐτὸν παρρησίαν, ἐγγίζει δὲ προσδοκίμιον οὖσαν Θεῷ, διὰ τὴν ἀποχρῆν τῶν κακῶν, καὶ τὴν ἐγάθην ἤδη πρόθεσιν. Οὕτως οὖν μακρόθεν ὁ Τελώνης ἐστὼς, οὐκ ἤθελεν οὐδὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς τὸν οὐρανὸν ἄραι, τῷ τρόπῳ καὶ τῷ σχήματι τὴν οικεῖαν κατάγνωσιν καὶ αὐτομεψίαν ἐπιδεικνύμενος· ἀνάξιον γὰρ ἑαυτὸν ἡγεῖτο καὶ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τοῦ κατὰ τὴν γῆν ἱεροῦ. Διὸ τοῦ μὲν ἐπὶ τῶν προθύρων εἰστήκει, πρὸς δὲ τὸν οὐρανὸν οὐδὲ ἀτενίζειν ἐτόλμα, πόσω μᾶλλον πρὸς τὸν τοῦ οὐρανοῦ Θεόν; Ἄλλ' ὑπὸ τῆς σφοδρᾶς κατανούσεως τύπτων τὸ ἑαυτοῦ στήθος, καὶ πληγῶν ἑαυτὸν ἄξιον περιστάς ἐνεῦθεν, βαρυνεθῶν καὶ τοὺς στεναγμοὺς ἀναπέμπων ἐκεῖθεν, καὶ τὴν κεφαλὴν ὡς ἀκατάκριτος κλίτων, ἀμαρτηλῶν ἐκάλει, καὶ τὸν ἰασμὸν πιστῶς ἐπεζήτη, λέγων· « Ὁ Θεὸς, ἰλάσθητε μοι τῷ ἀμαρτωλῷ· ἐπίστευσε γὰρ τῷ ἄνομῳ μου τῷ Κυρίῳ, καὶ οὐ ἀφῆκας τὴν ἀσέβειαν τῆς καρδίας μου. » Τί δὴ τὸ ἐπὶ τούτοις; « Κατέβη οὗτος δεδικαιωμένος, φησὶν ὁ Κύριος, ἢ ἐκεῖνος· διὸ πᾶς ὁ ὑψῶν ἑαυτὸν ταπεινωθήσεται, ὁ δὲ ταπεινῶν ἑαυτὸν ὑψωθήσεται. Ὡς γὰρ αὐτόχρομα τύφος ἐστὶν ὁ διάβολος, καὶ ἴδιόν ἐστι τούτῳ ἡ ὑπερηφάνεια κακῶν, διὸ καὶ νικᾷ καὶ συγκατασπᾷ συμμιγείσα πᾶσαν ἀρετὴν ἀνθρωπίνην, οὕτως ἡ πρὸς τὸν Θεὸν ταπεινωσις ἀγγέλων τῶν ἀγαθῶν ἐστὶν ἀρετὴ, καὶ νικᾷ πᾶσαν ἀνθρωπίνην κακίαν, ἐπιγαγομένην τῷ πταίσαντι· ὄχημα γὰρ ἐστὶν ἡ ταπεινωσις τῆς πρὸς τὸν Θεὸν ἀναβάσεως, κατὰ τὰς νεφέλας ἐκείνας, αἱ μέλλουσι ἀνοίσειν πρὸς τὸν Θεὸν τοὺς ἐσομένους εἰς ἀπίστου· αἰῶνας μετὰ Θεοῦ, καθάπερ ὁ Ἀπόστολος προφήτευσεν· « Ἀρπαγησόμεθα γὰρ, φησὶν, ἐν νεφέλαις εἰς ἀπάντησιν τοῦ Κυρίου εἰς ἄερα, καὶ οὕτως πάντοτε σὺν Κυρίῳ ἐσόμεθα. » Οἷον γὰρ τίς ἐστι νεφέλη καὶ ἡ ταπεινωσις, διὰ μετ-

²⁰ Psal. xxxi, 5. ²¹ I Thess. iv, 16

ἀνεξίτων ἐξήκουσα, καὶ ἀνάγουσα καὶ τῷ Θεῷ συνιστάσα δωρεὰν δεδικαιωμένους διὰ τὴν εὐγνωμοσύνην τῆς προαιρέσεως.

Ἄλλ' ὁ μὲν Τελώνης κακοτέχνως σφετεριζόμενος ἅ τὰ ἄλλα πρῶτον, τῆς κακοτεχνίας ἀφιέμενος ὑστερον, καὶ μὴ δικαίων ἑαυτὸν, δεδικαιώται· ὁ δὲ Φαρισαῖος τῶν ἄλλοις προσηκόντων μὴ ἀντεχόμενος, καὶ δικαίων ἑαυτὸν κατακρίνεται. Οἱ δὲ καὶ τῶν ἄλλοις προσηκόντων μὴ ἀπεχόμενοι, καὶ δικαιοῦν ἐπιχειροῦντες ἑαυτοὺς, τί πείσονται; Ἄλλὰ τοὺτους μὲν ἀφώμεν, ἐπεὶ καὶ ὁ Κύριος, ὡς ἄρα μὴ λόγῳ καταπειθεῖς. Ἔστι δ' ὅτε καὶ ἡμεῖς ταπεινούμεθα προσευχόμενοι, καὶ ἰσως οἰόμεθα τοῦ Τελώνου κομίζεσθαι τὸ δικαίωμα· οὐκ ἔχει δὲ οὕτως· ἐκεῖνο γὰρ διὰ σκοπεῖν, ὅτι παρὰ τοῦ Φαρισαίου κατὰ πρόσωπον ὁ Τελώνης καὶ μετὰ τὸ ἐκστῆσαι τῆς ἁμαρτίας ἐξουθεσιούμενος, καὶ αὐτὸς ἑαυτὸν ἐξουθενῶν καταδικάζει μὴ μόνον οὐκ ἀντιλέγων, ἀλλὰ καὶ συνηγορῶν ἐκείνῳ καθ' ἑαυτοῦ. Ὅταν οὖν καὶ αὐτὸς τὴν ἐν χερσὶ κακίαν ἀφαιεῖ, τοῖς δ' αὐτῆς ἐξουθενούσι καὶ λείβορουσιν οὐκ ἀντιλέγει, ἀλλὰ συγκαταδικάζων ἑαυτὸν, ὡς ἔντα τοιοῦτον, διὰ προσευχῆς ἐν κατανύξει πρὸς μόνον καταφεύγει· τὸν ἐκ Θεοῦ ἰαστῆρ, ἰσθι σεσωσμένος Τελώνης ὢν· πολλοὶ γὰρ φασὶν ἑαυτοὺς ἁμαρτωλοὺς καὶ λέγομεν ἰσως καὶ ἔχομεν· ἀτιμία δὲ καρδίαν ἐδοκίμασεν· ὡσπερ γὰρ ὁ μέγας Παῦλος πρὸς τὴν φαρισαϊκὴν μεγαλαυχίαν ἐστὶ, καί τοι πρὸς τοὺς ἐν Κορίνθῳ γλώσσαις λαλοῦντας γράφων· « Ἐὐχαριστῶ τῷ Θεῷ μου πάντων ὑμῶν μᾶλλον γλώσσαις λαλῶν. » Ἴνα γὰρ ἐκεῖνους καταστειλῆ, κατὰ τῶν μὴ τὸ χάρισμα κεκτημένων ἐπαιρομένων, τοιαῦτα γράφει ὁ ἀλλαχοῦ πάντων περὶ ἡμᾶς ἑαυτὸν εἶναι λέγων.

Ὅσπερ οὖν ὁ Παῦλος ἐκεῖνα γράφων, πρὸς τὴν φαρισαϊκὴν μεγαλαυχίαν ἐστὶν, οὕτως ἐστὶ καὶ τὰ τοῦ Τελώνου ῥήματα λέγειν, καὶ ταπεινολογεῖν κατ' ἐκεῖνον, καὶ μὴ δικαιωθῆναι καθάπερ ἐκεῖνος· διὲ γὰρ τοῖς τελωνικοῖς ῥήμασι προσεῖναι καὶ τὴν ἀπὸ τῶν κακῶν μετάνοιαν, καὶ τὴν ἐν τῇ ψυχῇ διάθεσιν, καὶ τὴν κατάνυξιν, καὶ τὴν ὑπομονὴν ἐκεῖνου· ἐπεὶ καὶ ὁ Δαβὶδ ἔργοις ὅσιν ἔδειξε τὸν ὑπεύθυνον ἑαυτὸν παρὰ Θεῷ λογιζόμενον καὶ μετανοοῦντα δικαίαν ἡγεῖσθαι καὶ φορητὴν τὴν παρ' ἑτέρων εἰς αὐτὸν ὕδριν καὶ ἀτιμίαν. Μετὰ γὰρ τὴν ἁμαρτίαν κακῶς ἀκούων παρὰ τοῦ Σαμελ, πρὸς τοὺς ἀμύνεσθαι βουλομένους ἔλεγεν· « Ἀφετε αὐτὸν καταρᾶσθαι με, ὅτι Κύριος εἶπεν αὐτῷ καταρᾶσθαι τὸν Δαβὶδ, » τὴν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ διὰ τὴν εἰς αὐτὸν ἁμαρτίαν συγχώρησιν, ἐκεῖνου πρόσταγμα λέγων εἶναι· καί τοι δεῖν ἴτε καὶ μεγάλῃ συμφορᾷ προσεπάλαιν ὁ Δαβὶδ, ἔρτι τοῦ Ἀβεσσαλώμ ἱπαναστάντος αὐτῷ. Καὶ δὴ μετ' ὀδύνης οὐ φορητῆς ἄκων τὴν Ἰερουσαλὴμ ἀπολιπὼν, ἐπεὶ πρὸς τὴν ὑπέρβειαν τοῦ Ἑλαιῶνος ἐφθασε φεύγων, τὸν Σαμελ προσθήκην εὗρε τῆς συμφορᾶς, λίθοις αὐτὸν βάλλοντα, καὶ ἀπειδῶς ἐπαρῶμενον, καὶ ἀναιδῶς καθυβρίζοντα, καὶ ἄνδρα ἀλάττων ἀποκαλοῦντα, καὶ ἄνδρα παράνομον, οἷονα τὸ κερὶ τῆν Βηρσαβεὲ καὶ τὸν Οὐρίαν ἄγος εἰς ὀνειδισμῶν

Sed Publicanus quidem prius aliena perverse invadens, postea pravitate relicta, nec semetipsum justificans, justificatur; Phariseus autem aliorum bona non retinens et semetipsum justificans condemnatur. Verum alienis non abstinens et semetipsum justificans contentiones, quid patientur? At istos quidem omittamus, cum dixerit Dominus se non verbis suaderi. Nos vero pariter humiliamur deprecantes, et similiter putamus Publicani referre justificationem; ita tamen non accedit, nam considerare oportet quoniam a Pharisaeo secundum faciem etiam postquam a peccato surrexisset contemptus, semetipsum etiam despiciens condemnavit, non tantum cum minime contradiceret, sed et cum illi contra se conveniret. Quando igitur totam in manibus dimittens malitiam aliis te propter eam contemptibus et irridentibus non contradicis, sed te et tu ipse damnans ut talem, per orationem in compunctionem ad solam Dei refugis misericordiam, scito te, etsi Publicanum, saluum esse. Nam multi dicunt se peccatores, et dicimus pariter et habemus; dedecus autem cor probavit. Licet enim magnus Paulus procul a pharisaica jactantia versaretur, attamen ad Corinthios linguis loquentes scribens: « Gratias, inquit, ago Deo meo quod omnium vestrum lingua loquor. » Nam ut illos dejiciat adversus eos qui talia charismata non possidebant inflatos, talia scribit qui ubique se omnium peripsema esse dixit.

Igitur quoniam procul Paulus illa scribens, procul a pharisaica jactantia manet, ita potest quis verba Publicani dicere, et secundum istum se humiliare, et tamen nequaquam sicut ille justificari. Oportet enim Publicani verbis attendere, necnon ejus a malis conversionem, ejus in anima consilia, ejus compunctionem et constantiam imitari. Ideo David operibus monstravit eum qui sibi Deum infensum cogitat vereque poenitet debere justa tolerandaque ducere aliorum contra se convicia et contemptum. Nam post peccatum dura a Semei audiens, eis qui ulcisci volebant respondit: « Dimittite eum ut maledicat mihi; Dominus enim praecepit ei ut maledicat David; » Dei propter peccatum ejus permissionem, illius mandatum esse dicens; et tamen dura immanique calamitati oblectabatur David, Absalom super adversus eum insurgente. Et quidem cum dolore intolerabili invitus Jerusalem relinquens, postquam ad clivum Olivarum pervenisset aufugiens, infortunii incrementum Semei invenit, lapides in eum mittentem, et contumeliose laudentem, et impudentem maledicentem, et virum sanguinum appellentem, virumque Belial, velut ejus scelus super Bethsabee et super Uriam in opprobrium regis ante oculos revocant-

²⁰ I Cor. xxiv, 18. ²¹ II Reg. xvi, 10.

icm. Et non semel tantum aut his conviciatus, A lapidibusque et probris præ lapidibus valde gravioribus læcessens provocavit; sed ambulabat, ut scriptum est, rex et omnes socii ejus per viam cum eo, et Semel per jugum montis ex latere contra illum gradiebatur, maledicens et mittens inde lapides adversus eum, acervo regem opprimens. Vindicantibus autem rex non carebat. Abisal ergo princeps malitiæ, cum talia ferre non posset, dixit ad David: « Quare maledicit canis hic mortuus Domino meo regi? Vadam et amputabo caput ejus ²⁵. » Rex autem repressit eum et pueros ejus, ad eos dicens: « Sinite eum, si forte respiciat Dominus in humillatione mea et reddat mihi bonum pro ista maledictione ²⁶. »

Quod tunc quidem perfectum est et in opus venit, ostenditur autem etiam per hanc de Publicano et Pharisæo parabolam, semper in Justitiam adimpletum. Nam qui se vere putat æternæ damnationis dignum, quomodo non generose sustinebit non despectum solum, sed et damnum et morbum et omnem, ut ita dicam, afflictionem et calamitatem? Qui talem exhibuerit patientiam, cum sit vere debitor et reus, leviori damnatione necnon opportuna et cessatura liberatur ab illa vere gravi et nequamquam toleranda pœna; nam ex his nunc urgentibus malis cœpimus per patientiam nobis divinam conciliare bonitatem. Ideo unus ex castigatis a Deo dixit: Disciplinam Domini sustinebo, quoniam peccavi contra eum. Utinam nos cum misericordia, non autem in ira et furore Domini castigatos, ista Dei disciplina non interficiamur, sed secundum Psalmistam in finem erigamur, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, cui omnis gloria, honor et adoratio cum æterno ejus Patre, et sanctissimo, bonoque et vivificante Spiritu, nunc et semper et in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA III.

In parabolam Domini de salute Filii prodigi ²⁷.

« Erit fames, sit propheta Jerusalem lugens, non fames panis et aquæ, sed fames audiendi verbum Domini ²⁷. » Fames est privatio simul et desiderium cibi necessarii. Est etiam aliquid fame ista pejus et acerbior, quando quis privatus rebus ad salutem necessariis, suam non sentit miseriam nec salutis desiderium percipit. Nam esuriens et non habens circuit quærens alicubi cibum panis, et si mucido frustof occurrat vel ex mihio compositum, cineraceumve panem aut quid aliud ex lautioribus escarum speciebus aliquis ei præbeat, tantum gaudet quantum prius carens dolebat. Item qui spirituali fame laborat, id est, privatione simul et desiderio dapum necessariorum, circuit quærens habentem a Deo doctrinæ gratiam; et si invenerit,

²⁵ II Reg. xvi, 9. ²⁶ ibid. 10. ²⁷ Luc. xv, 11 seqq. ²⁸ Amos viii, 11.

Α τοῦ βασιλέως ὅπ' ἔβην ἀγοντα. Καὶ οὐδὲ ἀκαθ' ἡ δις ἐπαρασάμενος, καὶ λίθοις καὶ λίθων πληκτικωτέροις ῥήμασι βαλὼν ἀπήλλαξεν· ἀλλ' ἐπορεύετο, φησὶν, ὁ βασιλεὺς καὶ πάντες οἱ ἄνδρες αὐτοῦ μετ' αὐτοῦ, καὶ Σεμεὶ ἐπορεύετο ἐκ πλευρᾶς τοῦ ὄρους, ἐχόμενος αὐτοῦ, καταρώμενος καὶ λίθοις βάλλον ἐκ πλαγίου, καὶ τῷ χοῖ πάσων τὸν βασιλεῖα. Οὐκ ἠπόρει δὲ τῶν κωλυσόντων ὁ βασιλεὺς. Ἀβεσσά γοῦν ὁ στρατηγὸς μὴ ἀνασχόμενος πρὸς τὴν Δαβὶδ εἶπεν· « Ἵνα εἴ καταρᾶται ὁ κύων ὁ τεθνηκὼς οὗτος τὸν Κύριόν μου σὺν βασιλείᾳ; Διαθήσομαι δὴ, καὶ ἀρᾶθω τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ. » Ὁ δὲ βασιλεὺς ἐπέσχεον αὐτὸν, καὶ τοὺς παῖδας αὐτοῦ, πρὸς αὐτοὺς εἶπὼν· « Ἀφετε αὐτὸν, ὅπως ἴθω Κύριος ἐν τῇ ταπεινώσει μου, καὶ ἐπιστρέψοι μοι ἀγαθὰ ἀντὶ τῆς κατάρας αὐτοῦ. »

Β Ὁ καὶ τότε μὲν ἐπέλεσθη καὶ εἰς ἔργον ἐξέβη, δείκνυται δὲ καὶ διὰ τῆς κατὰ τὸν Τελώνην τοῦτου καὶ τὸν Φαρισαῖον παραβολῆς, ὅπῃ τῆς δικαιοσύνης ἀεὶ τελούμενον· ὁ γὰρ ὑπεύθυνος ἑαυτὸν ἀληθῶς αἰώνιου κολάσεως λογιζόμενος· πῶς οὐκ ἂν ὑπομείνη γενναίως, οὐκ ἀτιμίαν μόνον, ἀλλὰ καὶ ζημίαν καὶ νόσον, καὶ πᾶσαν, ὡς εἶπεν, δυσπραγίαν καὶ κίνωσιν; Ὁ δὲ τοιαύτην ὑπομονὴν ἐνδεικνύμενος, ὡς χρεώστης οὕτω καὶ ὑπεύθυνος ἔν, δι' ἐλαφροτέρας καταδίκης καὶ προσκαίρου καὶ λυομένης λυτροῦται· τῆς οὕτως βαρείας ἐκείνης **II** καὶ ἀφορήτου κολάσεως· ἔστι δ' ὅτι καὶ τῶν νῦν ἐπιχειρῶντων δεινῶν, ἀρχὴν ἐντεῦθεν λαμβανούσης τῆς δι' ὑπομονὴν οἶον ἐποφειλομένης θείας χρηστότητος· διὸ καὶ τις τῶν ὑπὸ Θεοῦ παιδευομένων ἐφη· Παιδεῖαν Κυρίου ὑπόσω, ὅτι ἤμαρτον αὐτῶ. Γίνονται δὲ καὶ ἡμεῖς μετ' ἐλλείους, ἀλλὰ μὴ ἐν ὀργῇ καὶ θυμῷ Κυρίου παιδευομένους, τῇ παιδείᾳ τοῦ Θεοῦ μὴ κατενεχθῆναι, ἀλλὰ κατὰ τὸν Ψαλμῶδον ἀνορθωθῆναι εἰς τέλος· χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· ἧ πρέπει πᾶσα δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνησις σὺν τῷ ἀνάρχῳ αὐτοῦ Πατρὶ, καὶ τῷ παναγίῳ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ Γ'.

Εἰς τὴν κατὰ τὸν σισωσμένον ἄσωτον τοῦ Κυρίου παραβολήν.

« Ἔσται ποτὲ λιμὸς, τὴν Ἱερουσαλήμ ἀποκλειόμενος; εἶπεν ὁ Προφήτης, οὐ λιμὸς ἀρτοῦ καὶ ὕδατος, ἀλλὰ λιμὸς τοῦ ἀκοῦσαι λόγον Κυρίου. » Αἱμὸς δὲ ἔστι στέρσις ἀμα καὶ δρεξίς τροφῆς ἀναγκαίας. Ἔστιν οὖν καὶ τοῦ λιμοῦ τούτου χεῖρον καὶ ἀθλιώτερον, ὅταν τῆς στέρσις ἔχων τῶν ἀναγκαίων πρὸς σωτηρίαν, ἀνεπαίσθητως ἔχη τῆς συμφορᾶς, δρεξίν οὐκ ἔχων πρὸς σωτηρίαν. Ὁ γὰρ πεινῶν καὶ οὐκ εὐπορῶν περιέρχεται ζητῶν καὶ εὐρύφος ἀρτοῦ· καὶ ἐν εὐρωτιώσει ἐπιτύχη μάξης, ἢ πεγγρίαν τούτω τις ἀρτον, ἢ πιτυρίαν, ἢ τι ἄλλο τῶν τῆς τροφῆς εὐτελεστέρων εἰδῶν παράσχη, χαίρει τοσοῦτον, ὅσον ἀποτυγχάνων ὠδυνᾷτο πρότερον. Καὶ ὁ πνευματικῶν ἰσίων ἔχων λιμὸν, τουτέστι, στέρσις τε ἀμα καὶ δρεξίν πνευματικῶν βρωμάτων, περιέρχεται

ζητούν τον έχοντα παρά Θεού τῆς διδασκαλίας τὸ χάρισμα· κἀν εὐρή, μετ' εὐφροσύνης τρέφεται τὸν ἄσπον τῆς πνευματικῆς ζωῆς, ὃς ἔστιν ὁ σωτήριος λόγος, οὐ μὴδὲ ἀποτυχεῖν ἔστι τὸν εἰς τέλος ζητούντα· Ἐπεὶ γὰρ ὁ αἰτῶν λαμβάνει, καὶ ὁ ζητῶν εὐρήσει, καὶ τῷ κρούοντι ἀνοίγησεται, ὡς εἶπεν ὁ Χριστός·

Ἄλλ' εἰσὶ τινες, οἱ τῇ πολυημέρῳ κατὰ νοῦν ἀτροφίᾳ καὶ τὴν τοῦ τρέφεσθαι βραβίον ἀπεβάλλοντο· διὸ οὐδὲ τῆς ζημίας λαμβάνουσιν αἰσθησιν, κἀν ἔχωσι τὸν διδάσκοντα, καὶ πρὸς αὐτὴν τὴν διδασκαλίαν ἀκρίβειαν δυσχεραίνουσι· κἀν μὴ ἔχωσιν, οὐ ζητοῦσι τὸν διδάξοντα, τοῦ ἀσώτου πολὺ ἀμαρτωλοῦτερον ἀγνοῦντες βίον. Ἐκείνους γὰρ εἰ καὶ ἐστέρηθη μακρυνοθεῖς τοῦ κενοῦ τροφῆς καὶ πατρὸς καὶ θεοπότητος, ἀλλὰ λιμῆ περιέπεσον ἰσχυρῶ, καὶ τῆς σταθρασεως ἐπαποθρόνιστος, μετενόησε καὶ ἐνανήθη καὶ ἐπεζήτησε, καὶ πάλιν ἔτυχε τῆς θείας καὶ ἀκηρατοῦ τροφῆς, καὶ τοσούτον ἀπῆλαυσε διὰ τῆς μετανοίας· τῶν τοῦ Πνεύματος χαρισμάτων, ὡς καὶ ἐπιφθονοὶ αὐτὸν γενέσθαι τοῦ πλούτου. Μᾶλλον δὲ ἀναλιθόντες ἀνοθεὶν διετρανώσωμεν πρὸς τὴν ὑμετέραν ἀγάπην τὴν ἐν Εὐαγγελίῳ ταύτῃ τοῦ Κυρίου παραβολῆν· ἐπεὶ καὶ σήμερον ἔθος ἀναγινώσκασθαι ταύτην ἐκ ἐκκλησίας.

12 Ἐάνθρωπός τις, φησὶν, εἶχε δύο υἱούς· Ἐαυτὸν ἀνθρώπον παραβολικῶς ἐνεαυθά φησὶν ὁ Κύριος, καὶ θαυμαστὸν οὐδέν. Εἰ γὰρ ἀληθῶς ἀνθρώπος ἐγένετο διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν, εἰ θαυμαστὸν, εἰ ὡς ἀνθρώπων ἕνα προτίθησιν αὐτὸν διὰ τὴν ἡμετέραν ὠφέλειαν, ὁ καὶ τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος δεῖ κηδεύειν, ὡς ἀμφοτέρων θεοπότης καὶ ποιητής· ὃς μόνος ἀγάπης εἰς ἡμᾶς ἔργα καὶ κηδεμονίας ὑπερβαλλούσης καὶ πρὸ τοῦ γενέσθαι ἡμᾶς ἀπέδειξετο· πρὸ ἡμῶν γὰρ βασιλείας ἡμῖν ἠτοίμασε κληρονομίαν αἰώνιον, ὡς αὐτὸς φησὶν, ἐπὶ καταβολῆς κόσμου. Πρὸ ἡμῶν ὑπὲρ ἡμῶν τοὺς ἀγγέλους ἐποίησε θεακόνους ἀποσταλλομένους, ὡς ὁ Πάπλος φησὶ, διὰ τοὺς μέλλοντας κληρονομεῖν σωτηρίαν. Πρὸ ἡμῶν δι' ἡμᾶς παντὶ τῷ αἰσθητῷ τούτῳ κόσμῳ τὸν οὐρανὸν περιέτεινεν οἶόν τινα σκηνὴν ἀτακτοὶ κοινήν καὶ ὁμότιμον ἀνεγείρας ἡμῖν ἐν τῇ παροδικῇ ζωῇ ταύτῃ, τὸν αὐτὸν ἀεικίνητον καὶ πολυκίνητον, ὡς ἂν ἀντιρρόθως κινούμενος αὐτὸς αὐτὸν κατὰ χώραν ἐπέχη· αἱ δὲ κινούμενον ἐν αὐτῷ καὶ τὴν κληθῆν τῶν ἁσπρων συμπεριφέροντα, ἐν ἡμεῖς ὁμοῦ τε διδασκόμεθα τὸ παροδικὸν τῆς ἡμετέρας ζωῆς, καὶ πάντων ἀπολαύωμεν τῶν κατ' αὐτὸν, ἀλλοτε ἀλλων ὑπὲρ κεφαλῆς ἡμῶν γενομένων. Δι' ἡμᾶς πρὸ ἡμῶν τὸν μέγαν ἐποίησε φωστῆρα εἰς ἄρχαί· τῆς ἡμέρας, καὶ τὸν ἐλάσσω εἰς ἄρχαί τῆς νυκτός· καὶ ἔθετο αὐτοὺς τε καὶ τοὺς ἄλλους ἀστῆρας ἐν τῷ στερεώματι, συγκινουμένους καὶ ἀντικινουμένους αὐτῷ, συνιόντας τε καὶ παραλλάσσοντας πλουσιωδῶς, ἐν ὧν ἡμῖν εἰς σημεῖα, καὶ εἰς καιροὺς καὶ εἰς ἐνιαυτούς· ὧν οὐδενὸς χρῆζει οὔτε ἡ νύκτα οὔτε ὑπὲρ αἰσθησιν οὐσα, οὔτε ἡ τῶν ἀλόγων ζώων

A cum gaudio vescitur pane spiritualis vitae qui est salutis verbum quod non potest non invenire perseveranter quaerens. « Omnis enim qui petit accipit, et qui quaerit invenit, et pulsanti aperietur », ait Christus.

Sed sunt qui diuturna mentis inedia escarum appetentiam amiserunt; ideo nec exitii sensum experiantur, et etiamsi doctorem habeant, doctrinae auditam aegre patiuntur; et si non habeant doctorem, non quaerunt, pluribus quam prodigus filius peccatis oneratae agentis vitam. Ille enim equidem indigebat remotus a communi nutritore et patre et domino, sed in vehementem famem incidit, et privationem sentiens, posuit, et reversus quaesivit, et rursus invenit divinam primumque ab omni mistura escam, et tantum gavisus est per poenitentiam gratis spiritualibus et divites etiam illi invideret. Melius vero altius resumptum ad charitatem vestram explanemus istam in Evangelii Domini parabolam, cum haec soleat in ecclesiis ad memoriam hodie revocari.

« Homo quidam habuit duos filios, » dicit Dominus. Seipsum hominem per parabolam hic ait Dominus, et nihil quod stupeas: si enim vere homo factus est propter nostram salutem, quid mirum si ut unum hominem seipsum proponit propter nostram utilitatem, qui semper de anima et de corpore curat, tanquam utriusque Dominus et conditor, qui solus charitatis erga nos opera et singularis sollicitudinis, etiam priusquam essemus exhibuit? Nam ante nos regni nobis paravit aeternam hereditatem, ut ipse dixit, a constitutione mundi. Ante nos pro nobis angelos fecit in ministerium missos, inquit Paulus, propter eos qui hereditatem cupiunt salutis. Ante nos pro nobis circa totum sensibilem istum mundum extendit caelum tanquam tabernaculum omnibus commune, et pari pretio charum illud nobis in hac transeunti vita erigens continuo varioque motu praeditum, ita ut librato examine motum semetipsum in propria regione retineat; semper autem motum in se ipso et plenitudinem astrorum secum circumferens, ut nos simul discamus fugitivam hanc esse vitam, et omnibus quae sub eo sunt utamur, aliter aliis capitibus nostris superpositis. Ante nos pro nobis magnum creavit lumen ut praesentet diem, et lumen minus ut praesentet noctem, et posuit illa sicut et alia sidera in firmamento, motu tum simili tum contrario illi acta, et multiformiter cum eo vel contra eum volutata, ut sint nobis in signa et in tempora et in tempestates, quorum nullo indiget nec spiritualis natura cum sit supra sensum, nec animalium rationis expertum cum non nisi secundum sensum

23 Luc. xi, 10. 24 Hebr. i, 14.

vivat. Propter nos ergo facta sunt qui sensibus A quidem fruimur et commodis aliis et pulchritudine eorum quæ videmus, mente vero per sensum ista signa percipimus. Ante nos pro nobis terram stabilivit, mare extendit, copiose super illud aerem diffudit, et super aerem sapientissime suspendit ignis naturam ut nimium inferiorum frigus circumdando coerceat, et suum calorem immodicum in supernis regionibus manens reprimat; si vero animalia mente orbata his indigent propter naturæ temperamentum, et ipsa in servitute hominis ante nos facta sunt, prout psalmista cecinit David.

Istum ergo universum mundum propter corporis nostri constitutionem Creator noster, priusquam nos condidisset, e uibilo eduxit. Sed propter emendationem morum et viam ad salutem quid non fecit conditor boni amator? Ipsum omnem mundum sensibilem quasi speculum eorum quæ supra mundum sunt, operatus est, ut per spiritualem ejus contemplationem quasi per quamdam mirabilem scalam ad ista perveniamus. Indidit nobis legem innatam quasi lineam inflexibilem, et judicem erroris immunem doctoremque ab omni mendacio vacuum, propriam scilicet cuique conscientiam, ita ut si in nobis ipsis cogitatione versemur, nullo doctore ad intelligentiam boni indigemus; si vero sensu optime ad exteriora mentem applicemus, invisibilia Dei operibus intellecta conspiciuntur, inquit Apostolus 22. Virtutini igitur doctrina per naturam et creationem ad aperta, angelos fecit custodes; Patres et prophetas duces suscitavit, ostendit signa et prodigia quæ ad fidem adducant, dedit nobis legem scriptam auxiliantem tum legi spirituali nostræ naturæ Inditæ, tum doctrinæ quam a creatione accepimus. Tandem, cum omnia contempsissemus, o nostra quanta negligentia! o nos ex adverso diligentis generositas simul et sollicitudo! seipsum nobis propter nos dedit, et divinitatis divitiis in nostram humilitatem effusis, suscepta nostra natura, et pro nobis factus homo, doctor nobis adfuit; et ipse nos docet magnitudinem suæ benignitatis tum opere tum verbis eam patefaciens, simulque ad imitandam misericordiam et ad fugiendam cordis duritiam obedientes adducens. Sed cum amor non so-

let in curatoribus divitarum, necnon in pastoribus gregum, ac propriarum opum possessoribus tantus inesse quantus conjunctis secundum carnem et sanguinem, præsertim ex istis, patribus erga suos liberos, hinc ut suam manifestaret benignitatem, semetipsum dixit omnium nostrum Patrem, et cum pro nobis homo factus fuerit, nos per divinum baptismum receptamque in eo divini Spiritus gratiam nos regeneravit.

Ἡμεῖο ergo quidam, ait Jesus, habuit duos filios;

22 Rom. 1, 20.

κατ' αἰσθήσιν μόνην ζῶσα. Δι' ἡμᾶς οὐκοῦν γέγονε, τοὺς αἰσθήσει μὲν ἀπολαύοντας τῆς τε ἀλλῆς χρείας καὶ τοῦ κάλλους τῶν ὀρωμένων, ἢ δὲ δι' αἰσθήσεως τῶν τοιούτων σημείων ἔχοντας. Δι' ἡμᾶς πρὸ ἡμῶν γῆν ἐθεμελίωσεν, ἐπήπλωσε θάλασσαν, πλουσίως ἐπ' αὐτὰ τὸν ἀέρα ἐξέχεε, καὶ ὑπὲρ τοῦτον ἀνήψε παραιτέρω πανσόφως τὴν πυρὸς φύσιν, ἵνα καὶ τοῦ ψύχους τῶν κάτω θραυτῆν τὴν ἀμετρίαν περιημμένον, καὶ τὴν οἰκίαν ἀμετρίαν ἐπὶ χώραν μένη κατέχον· εἰ δὲ καὶ τὰ ἄλογα τῶν ζῶων τούτων χρῆζει πρὸς σύστασιν, ἀλλὰ καὶ ταῦτα εἰς δουλείαν τῶν ἀνθρώπων ἐγένετο πρὸ ἡμῶν, ὡς καὶ ὁ προφήτης ψάλλει Δαβὶδ.

Τοῦτον μὲν εὖν τὸν σύμπαντα κόσμον διὰ τὴν τοῦ σώματος ἡμῶν σύστασιν ὁ πλάσας ἡμᾶς πρὸ τῆς ἡμῶν πλάσεως ἐκ τοῦ μὴ ὄντος παρήγαγε. Πρὸς δὲ βελτίωσιν ἡθῶν καὶ ὀδηγίαν πρὸς ἀρετὴν τί οὐκ ἐποίησεν ὁ φιλάγαθος δεσπότης; αὐτὸν τὸν Αἰσθητὸν πάντα κόσμον, οἷόν τι κάτωπερον ἀπειργάσατο τῶν ὑπερκοσμίων, ἵνα διὰ τῆς κατ' αὐτὸν πνευματικῆς θεωρίας, ὡς διὰ τινος θαυμασίας κλίμακος πρὸς ἐκείνα φθάνομεν. Ἐνθνηκεν ἡμῖν ἔμφυτον νόμον, οἷόν τινα στάθμην ἀπαρέγκλιτον, καὶ κριτὴν ἀνεξέπαπτον, καὶ διδάσκαλον ἀπαράλογιστον τὴν οἰκίαν ἐν ἐκάστῳ συνειδησιν, ἂν ἐν ἡμῖν αὐτοῖς γενόμεθα τῇ διανοίᾳ, διδασκάλου ἐτέρου πρὸς τὴν τοῦ ἀγαθοῦ κατανόησιν οὐ δεησόμεθα· ἂν ἐξω τῇ αἰσθήσει καλῶς διαπορθμεύσωμεν τὸν νοῦν, τὰ ἀράτα τοῦ Θεοῦ τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται, φησὶν ὁ Ἀπόστολος. Τῇ φύσει οὖν καὶ τῇ κτίσει τὸ διδασκαλεῖον ἀνοίξας τῶν ἀρετῶν, ἀγγέλους ἐπίσητοις φύλακας, Πατέρας καὶ προφήτας εἰς ποδηγίαν ἀνήγειρεν, ἔδειξε σημεῖα καὶ τέρατα πρὸς πίστιν ἐνάγοντα, ἔδωκεν ἡμῖν τὸν γραπτὸν νόμον, 13 βοηθοῦντα τῷ παρὰ τῆς λογικῆς ἡμῶν φύσεως νόμῳ καὶ τῇ παρὰ τῆς κτίσεως διδασκαλίᾳ. Τέλος, ἐπεὶ πάντων ἠλογήσαμεν, ὧ καὶ τῆς ἡμῶν βραθυμίας! καὶ τῆς τοῦ διαφερόντος ἡμᾶς φιλοῦντος μακροθυμίας ἡμοῦ καὶ κηδεμονίας! ἑαυτὸν ἡμῖν ἔδωκεν ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ τὸν τῆς θεότητος κενώσας πλοῦτον εἰς τὴν ἡμετέραν ἐσχάτην, τὴν ἡμετέραν προλαβόμενος φύσιν, καὶ καθ' ἡμᾶς γεγωνὸς ἄνθρωπος, διδάσκαλος ἡμῶν ἐχρημάτισε· καὶ αὐτὸς ἡμᾶς διδάσκει περὶ τοῦ μεγέθους τῆς ἰδίας φιλανθρωπίας, ἔργῳ καὶ λόγῳ ταύτην ὑποδεικνύς, ἅμα καὶ πρὸς μίμησιν ἐνάγων τῆς συμπαθείας, καὶ τῆς ἀσυμπαθοῦς γνώμης ἀπάγων τοὺς ὀπακοῦντας. Ἐπεὶ δὲ φίλτρον ἐγγίνεται μὲν καὶ τοῖς ἐπιμεληταῖς τῶν πραγμάτων, ὡς καὶ τοῖς τῶν προβάτων ποιμέσιν, ἔτι δὲ καὶ τοῖς δεσπότηταις οὔσι τῶν ἰδίων κτημάτων, οὐ τοσοῦτον δὲ ὅσον τῆς καθ' αἶμα καὶ συγγένειαν προσπικνωμένοις καὶ τούτων μᾶλλον πατρῶσι πρὸς παιδᾶς τοὺς ἑαυτῶν, ἀπὸ τούτων ποιεῖται τῆς οἰκίας φιλανθρωπίας τὴν ἐνδειξιν, ἄνθρωπον λέγων ἑαυτὸν καὶ Πατέρα πάντων

Ἀνθρώπος οὖν τις, φησὶν, εἶχε δύο υἱοῦς· τὴν

γὰρ μίαν φύσιν εἰς δύο διείλεν ἢ τῆς γνῶμης; δια-
φορὰ καὶ τοῦ; πολλοὺς εἰς δύο συνῆξεν ἢ τῆς ἀρε-
τῆς καὶ τῆς κακίας διαστολή· καὶ ἡμεῖς; γὰρ ἔστιν
ὅσα καὶ τὸν καθ' ὑπόστασιν ἕνα διπλοῦν φαινομένον, ὅταν
ἔχη τὴν τοῦ ἡθους διπλόην, καὶ τοὺς πολλοὺς ἕνα
κάλιν, ἡνίκα πρὸς ἀλλήλους συνάδουσι. « Προσελθὼν
οὖν ὁ νεώτερος; υἱὸς; εἶπε τῷ πατρὶ· » εἰκότως; νεώ-
τερος· νεωτερικὴν γὰρ καὶ ἀφροσύνης γέμουσαν
προσάγει τὴν ζήτησιν. Καὶ ἡ ἀμαρτία δὲ, ἣν ἐν-
νέει τὴν ἀποστασίαν ὠδίνων, νεωτέρα ἔστιν, ὅσα-
ρογενὲς εὐρημα γενομένη τῆς κακῆς ἡμῶν προαιρέ-
σεως· ἢ δὲ ἀρετὴ παλαιγενής; ἔστιν, ἐξ ἀδίδου μὲν
ἐν τῷ Θεῷ οὐσα, τῇ δὲ ἡμετέρῃ τὴν ἀρχὴν παρὰ
Θεοῦ κατὰ χάριν ἐνταθεῖσα ψυχῇ. Καὶ προσελθὼν,
φησὶν, ὁ νεώτερος υἱὸς; εἶπε τῷ πατρὶ· « Δός μοι
τὸ ἐπιβάλλον μέρος τῆς οὐσίας. » Βαβαὶ τῆς ἀφρο-
σύνης! οὐ προσέπεσεν, οὐχ ἰκέτευσεν, ἀλλ' ἀπλῶς
εἶπε· καὶ οὐ τοῦτο ἠέδωκεν, ἀλλὰ καὶ ὡς ἐφελίην
ἀπαίτει παρὰ τοῦ πατρὸς κατὰ χάριν δίδόντος. Δός
μοι τὸ ἐπιβάλλον μέρος; τῆς οὐσίας, τὸ κατὰ νόμου;
ἐμοὶ προσήκον, τὴν κατὰ τὸ δίκαιον ἡμετέραν με-
ρίδα. Καὶ τίς νόμος, καὶ πόθεν δίκαιον ἀφελέτας
εἶναι τοῖς παισὶ τοῖς πατέρας; Τούναντιον μὲν
οὖν μᾶλλον τοῖς πατέρας ἐφείλειν τοὺς παῖδας
καὶ ἡ φύσις αὐτῆ παρίστησιν, ἐξ ἐκείνων τὸ εἶναι λαβόντας. Ἄλλὰ καὶ τοῦτο τοῦ νεωτερικοῦ φρονήματος.

Τί φωνὸν ὁ βρέχων ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους, ὁ
ἀνατέλλων τὸν ἥλιον ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς;
Διείλεν αὐτοῖς, φησὶ, τὸν βίον. Ὅραξ; ὅτι ἀνανδεῆς
ἔστιν ὁ ἀνθρώπος καὶ πατὴρ οὗτος; Οὐ γὰρ ἀν-
τοῖς δυοῖν μόνους διείλεν, οὐδὲ εἰς δύο μόνον, ἀλλὰ
καὶ τρίτην ἀν ἐκ τῶν τοῦ βίου παρακατέσχε μερίδα.
Ὁ δὲ, ὡς; Θεός, καθάπερ καὶ ὁ προφήτης φησὶ
Δαβὶδ, μὴ χρεῖαν ἔχων τῶν παρ' ἡμῖν ἀγαθῶν, τοῖς
δυοῖν παισὶ τοῦτοις μόνους διείλε, φησὶ, τὸν βίον,
τούτῃσι τὸν κόσμον ἅπαντα· διαιρεῖται γὰρ, ὡς-
περ ἢ μία φύσις τῇ διαφόρῃ γνῶμῃ, οὗτος ὁ εἶ-
ς νόμος τῇ διαφόρῃ χρήσει· ὁ μὲν φησὶ πρὸς τὸν
Θεόν, « Ὅλην τὴν ἡμέραν διεπέτασα πρὸς σὲ τὰς
χειράς μου » καὶ, « Ἐπτάκις τῆς ἡμέρας ἠνεσά σε »
καὶ, « Μεσονύκτιον ἐξηγειρόμην » καὶ, « Ἐκέκραξα ἐν
ἀωρίῃ » καὶ, « Ἐπήλπισα ἐπὶ τοὺς λόγους σου » καὶ,
« Εἰς τὰς ἡμέρας ἀπέκτεινον πάντας τοὺς ἀμαρ-
τωλοὺς τῆς γῆς, » τούτῃσι τὰς πρὸς ἡδονὰς κιν-
ουμένας ὁρέξεις τῆς σαρκὸς ἀπέτεμνον· ὁ δὲ διη-
μερεῖ ἐν ὄνῳ, καὶ σκοπεῖ τοῦ πότος γίνεται, καὶ
συνδιανυκτερεύει ταῖς ἀσέμναις καὶ ἀθέστοις πρά-
ξεσι, καὶ ταχύνει πρὸς ἀφανεῖς δόλους, ἢ φανεράς
ἐπαθουλάς καὶ χρημάτων ἀρπαγὰς, καὶ μελέτας
πονηράς. Ἄρ' οὐ διείλον οὗτοι τὴν μίαν νύκτα,
καὶ τὸν ἕνα ἥλιον, καὶ πρὸ τούτων τὴν ἰδίαν φύσιν,
ἀσυμφώνως ἀλλήλοις καταχρησάμενοι; Ὁ δὲ Θεός
ἀδιαιρέτως διείλε πᾶσι πᾶσαν τὴν κτίσιν, προθεῖς
εἰς χρῆσιν τὴν κατὰ βούλησιν.

« Καὶ μετ' οὐ πολλὰς; ἡμέρας, φησὶ, συναγαγὼν
ἅπαντα ὁ νεώτερος υἱὸς, ἀπεδήμησεν εἰς χώραν μα-
κράν. » Πῶς; οὐκ εὐθύς, ἀλλ' οὐ μετὰ πολλὰς, ἤτοι
μετ' ὀλίγας; ἀπεδήμησεν ἡμέρας; Ὁ πονηρὸς ὑπο-

unam enim naturam in duo disjuxit diversa assi-
matio, et plerosque in duobus conjunxit virtutis et
vitiū distinctio. Ita nobis accidit ut unam personam
dicamus duplicem propter morum duplicitem, et
cursus multos unum, quando sibi invicem consen-
tiant. « Accedens ergo adolescentior filius dixit pa-
tri; » recte adolescentior, nam puerilem et stultitia
refertam producit postulationem. Peccatum quoque
quod cogitavit qui apostasiam molitur, recentius
est, pessimæque prælationis nostræ recentius in-
ventum; virtus autem primogenita est, ab æterno
quidem in Deo manens, nostræ vero animæ in prin-
cipio a Deo per gratiam infusa. Accedens, ait, ado-
lescentior dixit patri: « Da mihi portionem sub-
stantiæ quæ me contingit. » O stultitia! non oravit,
non flagitavit, sed mere dixit, nec hoc tantum, sed
quasi debitum exigit ab eo qui omnibus gratis do-
nat. Da mihi portionem substantiæ quæ me contingit,
quæ mihi per leges tribuitur, quæ ex jure nobis
partitur. Et qua lege? quo jure patres filiorum de-
bitores sunt constituti? Nonne econtra patrum de-
bitores esse liberos natura ipsa ostendit, cum ex
eis vitam acceperint? Sed ista quoque mentem juve-
nilem manifestant.

Quid ergo ille qui facit pluviam cadere super ju-
stos et injustos, et solem oriri super malos et ho-
nos? Divisit illis substantiam. Videsne quantum
nulla re indigeat homo et pater iste? Aliter enim
non duobus solis, nec in duas tantum partes divi-
sisset, sed tertiam sibi ipsi substantiæ portionem
reservasset. Ille autem, quatenus Deus, prout pro-
pheta David dixit ⁶⁰, bonorum nostrorum non egenus
solis istis duobus filiis divisit, inquit, substantiam,
id est mundum universum; nam sicut natura una
diverso signo dividitur, ita et iste mundus usu di-
verso. Alius quidem ad Deum dixit: « Totā diō
extendi manus meas ad te ⁶¹; » et: « Septies in
die laudem dixi tibi ⁶²; » et: « Media nocte et lectio
surgebam ⁶³; » et: « Clamavi in caligine ⁶⁴; »
et: « Speravi in verba tua ⁶⁵; » et: « In matutino
interficebam omnes peccatores terræ ⁶⁶; » id est,
ad voluptatem motas cupiditates amputabam. Alius
autem diem agit in vino, considerat unde veniat
potus, pernoctat in lascivis illicitisque operibus, et
properat ad occultas fraudes vel ad apertas insidias,
ad rapinam copiarum, ad pravos molitiones. Nonne
isti non diviserunt eandem noctem, eundem solem,
et ante ista propriam naturam, cum non inter se
in usu consenserint? Deus vero pariter omnibus di-
visit creaturas, has in usum prout voluerint, tra-
dens.

« Et non post multos dies, ait, congregatis
omnibus, adolescentior filius peregre proficiscitur. »
Cur non statim, sed non post multos dies, seu post
paucos dies profectus est? Perversus seductor dia-

⁶⁰ Psal. xv, 2. ⁶¹ Psal. lxxvii, 10. ⁶² Psal. cxviii, 164. ⁶³ ibid. 62. ⁶⁴ Psal. cxix, 1. ⁶⁵ Psal. cxviii, 42. ⁶⁶ Psal. c, 8.

bolus non simul inodum agendi proprium et peccatum supponit, sed aliquandiu multa arte fallaciter suadet, susurrans et dicens nobis: Tu etiam pro tuo iudicio vivens, nec audies Ecclesiam Dei, nec aures præbens doctrinæ Ecclesiæ, poteris a temetipso officia conspicerè, nec a bono amoveri. Quando autem quemdam a sacris hymnis averterit, cum suaserit ne sacros doctores audiat, longinquum adhuc eum facit a divina vigilantia, pravis eum operibus tradens; Deus enim ubique præsens est; unum est a bono discrimen, malum in quo per peccatum peregre a Deo proficiscimur: «Non enim permanent injuncti autem oculos tuos», dixit ad Deum David.

Elongatus ergo ita, et in regionem longinquam profectus adolescentior filius: «Ibi, ait, dissipavit substantiam suam vivendo luxuriose.» Quomodo igitur dissipavit substantiam suam? Ante omnia substantia et divitiæ nostræ naturales anima nostra sunt. Quandiu in salutaribus moribus permanemus, recollectam eam habemus ad seipsam, ad primum et excelsissimum Spiritum, Deum; sed eam fores cupiditatis aperuimus, statim dissipatur errans omni hora circa carnalia et terrena, circa multiformes voluptates turbulentaque de istis cogitationes. Cogitatio sunt illius divitiæ quæ in ipsa sedem habet, et dijudicat melius a pejore quandiu maneat ipsa præceptis consillioque obediens Patris celestis; si vero insanit, illa quoque dissipatur in fornicationem et intemperantiam, in utramque malitiæ partem divisa. Quod videre est de omni nostra virtute et potentia, quæ veræ sunt divitiæ nostræ ex multimoda malitia, si in ipsam inclinetur, dissipatur. Mens enim vi suæ naturæ desideria dirigit ad animum et verum Deum, solum bonum, solum desiderabile, solum voluptatem ab omni dolore innocuam largientem. Mente vero laxata, animæ virtus ad veram charitatem excidit a bono vere appetendo, et ad varias voluptatis concupiscentias pertrahitur, unde dissipatur ad desiderandas dapes non necessarias, hinc immodesta corpora, unde non bonas opes seu inanem et turpem gloriam distracta concupiscit. Et sic extenuatus miser homo, necnon ad varias de istis cogitationes divulgus, nec solum ipsam nec aeream, communes omnibus divitiis jucunde aspirat nec conspiciat.

μεθελκομένη. Κεῖ οὕτω κατακερματίζόμενος ὁ ἀδύλιος κατατεινόμενος, οὐδὲν τὸν ἥλιον αὐτὸν οὐδὲ τὸν ἀέρα, πρὶ.

Ipsa mens nostra a Deo non amota suscitatur iram in nobis contra solum diabolum, et utitur animæ celeritate contra malas cupiditates, contra principes tenebrarum, contra spiritus malitiæ. Si vero non amplectatur divina mandata ejus cujus militiæ nomen dedit, dimicat adversus proximos; ævoit adversus cives, bacchatur adversus eos qui stultis in concupiscentiis non consentiunt, et homicida

ἄφθιτος διάβολος οὐχ ἅμα τὴν ἰδιορρυθμίαν καὶ τὴν ἀμαρτίαν ὑποτίθεται, ἀλλὰ κατὰ μικρὸν ὑποκλέπτει πανούργως, ὑποψιθυρίζων ἡμῖν καὶ λέγων· Καὶ σὲ κατὰ σεαυτὸν ζῶν, καὶ μὴ σχολάζων τῇ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ, μηδὲ τὸ οὐκ ὑπέχων τῷ διδασκάλῳ τῆς Ἐκκλησίας, δύνασαι καὶ παρὰ σεαυτοῦ συνορᾶν τὸ θεόν, καὶ μὴ μακρυνθῆναι τοῦ ἀγαθοῦ. Ὅταν δὲ τινα τῆς ἱερᾶς ὑμνηδίας ἀποσχοινίσῃ, καὶ τῆς πρὸς τοὺς ἱεροὺς διδασκάλους ὑπακοῆς, μακρὰν αὐτὸν ποιεῖ καὶ τῆς θείας ἐπισκοπῆς, τοῖς ἔργοις αὐτὸν τοῖς πονηροῖς παραδοῦς· ὁ γὰρ Θεὸς παν·αρχοῦ πάρεστιν· ἔν ἐστι τὸ μακρὰν τοῦ ἀγαθοῦ, τὸ κακὸν, ἐν ᾧ διὰ τῆς ἀμαρτίας γινόμενοι μακρὰν ἀποδηροῦμεν Θεοῦ· Ἐὐ γὰρ διαμενοῦσι παράνομοι κατέναντι τῶν ὀφθαλμῶν σου, ὁ Δαδὶ πρὸς τὸν Θεὸν φησι.

Μακρυνθεὶς οὖν οὕτω, καὶ εἰς χώραν ἀποδημήσας μακρὰν οὖσαν ὁ υἱὸς ὁ νεώτερος, «Ἐκεί διεσχέρπισε, φησὶ, τὴν οὐσίαν αὐτοῦ, ζῶν ἀσώτως.» Πῶς οὖν διεσχέρπισε τὴν οὐσίαν αὐτοῦ; Πρὸ πάντων οὐσία καὶ παρουσία ἡμῶν ἑμφυτος ὁ νοῦς ἐστὶν ὁ ἡμέτερος. Ἔως μὲν οὖν τοῖς τῆς σωτηρίας τρόποις ἐμμένομεν, συνηγμένοι αὐτὸν ἔχομεν πρὸς αὐτὸν, καὶ τὸν πρῶτον καὶ ἀνωτάτω νοῦν τὸν Θεόν· ἡνίκα δ' ἂν τοῖς πάθεσι θύραν ἀνοιξώμεν, εὐθὺς σκορπίζεται, κλανώμενος πᾶσαν ὥραν περὶ τὰ σαρκικά τε καὶ γήινα, περὶ τὰς πολυμόρφους ἡδονάς, καὶ τοὺς ἐπὶ ταύταις ἐμπαθεῖς λογισμοὺς. Αὐτοῦ ἐστὶν ἡ φρόνησις πλοῦτος, παραμένουσα ταύτην καὶ διακρίνουσα τὸ κρεῖττον ἀπὸ τοῦ χειρότερου, μέχρις ἂν καὶ αὐτὸς παραμῆνῃ ταῖς ἐντολαῖς καὶ συμβουλαῖς ὑπείκων τοῦ ἀνωτάτου Πατρὸς· τούτου δὲ ἀφηνίασαντος, κακίην σκορπίζεται εἰς πορνείαν καὶ ἀφροσύνην, τὰς παρ' ἐκτέρον μέρος κακίας μεριζομένη. Τοῦτο δ' ἂν ἴδοις καὶ ἐπὶ πάσης ἀρετῆς ἡμῶν καὶ δυνάμεως, αἱ εἰσὶν ἡμέτερος· ὄντως πλοῦτος, ὅς τῆς κακίας οὐσης πολυσχεθεὺς, ὅτι ἂν πρὸς αὐτὴν ἐκκλίνῃ, σκορπίζεται· αὐτὸς γὰρ ὁ νοῦς τείνει τὴν ἐπιθυμίαν πρὸς τὸν ἕνα καὶ ὄντως ὄντα Θεόν, τὸν μόνον ἀγαθόν, τὸν μόνον ἑφετὸν, τὸν μόνον ἀμιγῆ πάσης ὀδύνης τὴν ἡδονὴν παρέχοντα. Τοῦ νοῦ δὲ μαλακισθέντος, ἡ πρὸς τὴν ὄντως ἀγάπην τῆς ψυχῆς δύναμις ἐκπίπτει τοῦ ὄντως ὄρακτοῦ, καὶ πρὸς τὰς ποικίλας ἐρίδας τῆς ἡδυπαθείας διασπυμένη, σκορπίζεται ἐντεῦθεν πρὸς ἐπιθυμίαν βρωμάτων οὐκ ἀναγκαίων, ἐκείθεν πρὸς ἐπιθυμίαν ἰσχυμάτων οὐκ εὐχρήστων χρημάτων, ἄλλοθεν πρὸς ἐπιθυμίαν τῆς κενῆς καὶ ἀδόξου δόξης ἀνθρώπου, καὶ ταῖς ποικίλαις περὶ ταῦτα φροναῖαι τὸν κοινὸν πᾶσι πλοῦτον, ἡδέως ἀναπνεῖ τε καὶ θεω-

Αὐτὸς ὁ νοῦς ὁ ἡμέτερος μὴ ἀποστάς τοῦ Θεοῦ, διεγείρει τὸν ἐν ἡμῖν θυμὸν κατὰ μένου τοῦ διαβόλου, καὶ χρῆται τῇ τῆς ψυχῆς ἀνδρίᾳ κατὰ τῶν πονηρῶν παθῶν, κατὰ τῶν ἀρχόντων τοῦ σκότους, κατὰ τῶν πνευμάτων τῆς πονηρίας. Ἄν δὲ μὴ προσέχη ταῖς θείαις ἐντολαῖς τοῦ καθολικισαντος· αὐτὸν δεσπότης, μάχεται τοῖς κληροῖν, μαίνεται κατὰ τῶν ὁμοφύλων, ἀποθηριοῦται κατὰ τῶν μὴ συναινούτων

ταῖς αὐτοῦ παραλόγοις ὀρέξειαι, καὶ ἀνθρωποκτόνος φεῖ ! ἀνθρώπος γίνεται, οὐ μόνον τοῖς κτήνεσι τοῖς ἀνοήτοις ὁμοιωθεὶς, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἕρπετοιῖς; καὶ τοῖς ζώων σκορπίος, ὄφις, γέννημα ἐχιδνῶν γεγονώς, ὃ ἐν υἱοῖς Θεοῦ τεταγμένος. Εἶδες πῶς διεσκόρπισε καὶ ἀπώλεσε τὴν οὐσίαν αὐτοῦ; « Καὶ δαπανήσας, φησὶ, πάντα ὃ νεώτερος υἱός, ἤρξατο ὑστερεῖσθαι. » Εἰς λιμὴν ἐμπαιών, ἀλλ' ὄψω πρὸς ἐπιστροφὴν ἐβλάψε· καὶ γὰρ ἦν ἄσωτος· ἐδὲ « Καὶ πορευθεὶς ἐκαλλήθη ἐνὶ τῶν πολιτῶν τῆς χώρας, ἐκείνης, καὶ ἐπαμψεν αὐτὸν εἰς τοὺς ἀγρούς αὐτοῦ βίσκαιν χοίρους. »

Τίνες δὲ οἱ τῆς μακρᾶν ὁδοῦ τοῦ Θεοῦ χώρος πολεῖται καὶ πολιτάρχει; Πάντως οἱ δαίμονες· ὅψ' ὦν ποροδοσκήσας, καὶ ἀρχιτελώνης, καὶ ἀρχιλησθῆς, καὶ στασιάρχη; κατέστη ὁ υἱὸς τοῦ οὐρανίου Πατρὸς· πᾶν μὲν γὰρ πάθος διὰ τὴν ἀκραν ἀκαθαρσίαν ὃ χοιρῶδης αἰνίσσεται· χοῖροι δὲ εἰσιν οἱ τῶν βορβόρων τῶν παθῶν τούτων ἐγκυλινοῦμενοι, ὧν ἐκεῖνος προστάς, ὡς καθ' ἡδυνάθειαν ὑπερέχων αὐτῶν, οὐκ ἡδύνατο κορεσθῆναι ἀπὸ τῶν κερατίων ὧν ἤσθιον εἰ χοῖροι, τουτέστι κόρον τῆς οἰκειᾶς ἐπιθυμίας λαθεῖν οὐκ ἠδύνατο. Πῶς ἡ τοῦ σώματος φύσις οὐκ ἀρκαὶ τοῦ ἀκολάστου ὑπερηταίνεταί; ὀφθαλμοῖς; Ὁ χρυσός ἡ ὁ ἄργυρος, τῷ φιλοχρῆσφι καὶ φιλαργύρῳ προσγεγονώς, τὴν ἰνδύαν ἠξήσῃ, καὶ καθ' ὅσον ἀν πολλῶν ἐπιβραύσει, κατὰ τοσοῦτο πλείονος ἐπιθυμείν παρίσχευασεν· ὃ κόσμος ἕπας μάλις, τάχα δὲ οὐδὲ μάλις ἀρκέσει πλεονέκτη καὶ φιλάργῳ ἐνί. Ἐπει οὖν πολλοὶ μὲν οὗτοι, κόσμος δὲ εἰς, πῶς ἄρα δυνατά εἰσι αὐτῶν τῆς οἰκειᾶς ἐπιθυμίας κόρον εὑρεῖν; Ὅτιω τοίνυν καὶ ὁ τοῦ Θεοῦ ἀποστατήσας ἐκείνος οὐκ ἡδύνατο χορτασθῆναι· οὐδὲ γὰρ ἰδίδου τις, φησὶ, τὸν κόρον αὐτοῦ· τίς γὰρ ἀν καὶ ἴδωκεν; ὃ θεὸς ἀπῆν, οὐ καὶ τῇ θείᾳ μόνῃ κόρος ἀνεπαχθῆς τῷ ὀφῶντι προσγίνεται, κατὰ τὸν εἰπόντα· « Χορτασθήσομαι ἐν τῷ ὀφῆναι μοι τὴν δόξαν σου. » Ὁ θεόβολος οὐκ ἴθιλει κόρον παρασχεῖν τῶν αἰσχυρῶν ἐπιθυμιῶν, ἐπεὶ μεταβολὴν τῆς πρὸς αὐτὰ σχέσεως ἐν τοῖς τρεπτοῖς ὁ κόρος ἐργάζεσθαι πέφυκεν· ἐκπύως οὖν οὐδεὶς ἰδίδου τὸν κόρον αὐτοῦ.

Μάλις ποτὲ τοίνυν ἐφ' ἑαυτοῦ γενόμενος; ὃ ἀποσκρῆσας τοῦ πατρὸς ἐκείνου, καὶ οἱ κακῶν ἐφθασεν ἀνοήσας, ἀπακλαύσαστο ἑαυτὸν, λίγων· « Πόσοι μίσθιοι τοῦ πατρὸς μου περισσεύουσιν ἄρτων, ἐγὼ δὲ λιμῷ ἀπώλλυμαι. » Τίνες οἱ μίσθιοι; οἱ διὰ τῶν τῆς μεταβολῆς ἰδρώτων καὶ τῆς ταπεινώσεως; οἳ τινὰ μισθὸν ἐπανακαλοῦμενοι τὴν σωτηρίαν. Ποῖοι δὲ εἰσιν οἱ διὰ τὴν πρὸς αὐτὸν ἀγάπην ταῖς αὐτοῦ ἐντολαῖς ὑποτασσόμενοι· καθάπερ καὶ ὁ Κύριος εἶπεν· « Ὁ ἀγαπῶν με τὰς ἐντολάς μου τηρήσει. » Τῆς οὖν υἱοθεσίας ὃ νεώτερος ἀποπιστῶν υἱός, καὶ τῆς ἰερᾶς πατρὸς ἐκπαιῶν ἐκείνων, καὶ λιμῷ περιπεσὼν, καταγινώσκει ἑαυτοῦ καὶ ταπεινοῦται, καὶ μετανοεῖ λέγων· « Ἀναστὰς πορευθεῖσαι, καὶ προσκισοῦμαι τῷ πατρὶ, καὶ ἐρῶ· Πάτερ, ἡμαρτον εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ἐνώπιόν σου. » Καλῶς ἄρα τὴν ἀρχὴν 16 εἰλι-

hem! sit homo, non tantum iumentis insipientibus comparatus, sed etiam repentibus et venenatis animalibus, scorpio, serpens, genimen viperarum factus, qui inter filios Dei numerabatur. Vidistisne quomodo dissipavit et perdidit substantiam suam? « Et postquam omnia consummasset adolescentior filius, cepit egere. » In famem lucidit, sed nondum ad reditum respexit; erat enim dissolutus; ilico, « Abiens adhesit uni civium illius regionis. Et misit illum in villam suam ut pasceret porcos. »

Sei quoniam regionis a Deo longinquas rives et principes? Omnino demones, pro quibus libidinum nutritor, publicanorum furumque caput et dux scditionis constitutus est celestis Patris illius; nam omnis quidem cupiditas inre propter summam obscenitatem porcina appellatur; porci autem sunt in luto cupiditatum se volutantes, quorum ille princeps, quia voluptatum concupiscentia omnes superabat, non poterat satiari de siliquis quas porci manducabant, id est, satietatem propriæ concupiscentiæ accipere non poterat. Quomodo corporis natura non satis poterat ganeonis impetibus ministrare? Aurum vel argentum amico auri et argenti supervenias, inopiam ejus adauxit, et quantum magis affuxerit, tantum ad majora concupiscentiam disposuit; mundus universus vix, seu potius nequaquam uni avaro et cupido sufficit. Igitur cum isti quidem sint multi, mundus vero unus, quomodo ergo poterit quis eorum suam satiare concupiscentiam? Unde ille a Deo procul amotus non poterat satiari; nemo enim, inquit, dabat ei quo satiaretur. Nam quis ei dedisset? Deus aberat, cujus solo intuitu jucunda videnti supervenit satietas, prout David dixit: « Satiaber cum appareerit mihi gloria tua »⁴⁷. Diabolus volebat turpium ejus concupiscentiarum præbere satietatem, cum ista soleat mobiles animas a sua ad illa proclivitate convertere. Merito igitur nemo ei quo satiaretur dabat.

Tandem ergo ad se reversus ille a patre procul profectus, et quo calamitatis pervenerat meditatus, semetipsum desebat dicens: « Quot mercenarii in domo patris mei abundant panibus, ego autem hic fame pereo. » Quinam mercenarii? qui per poenitentiam lacrymas et humilitatem quasi mercedem redemerant salutem. Filii autem sunt qui per charitatem erga illum mandatis ejus subditi fuerunt, prout dixit Dominus: « Qui diligit me, mandata mea servabil »⁴⁸. Adolescentior ergo filius a dignitate filii excidens, et a patria sancta egressus necnon fame correptus, semetipsum vituperat et humiliat, cum poenitentia dicens: « Surgam et ibo ad patrem meum, et procidens dicam ei: Pater, peccavi in caelum et coram te ». Juro ergo a principio dicebamus quoniam pater iste Deus est; nam quomodo

⁴⁷ Psal. xvi, 15. ⁴⁸ Joan. xiv, 23.

in cœlum peccavit elongatus a patre: filius, nisi a cœlestis esset Pater? Ait ergo: Peccavi in cœlum, scilicet in sanctos qui in cœlo sunt, et quorum civitas in cœlo versatur; et coram te qui cum sanctis tuis in cœlo habitas. « Et jam non sum dignus vocari filius tuus; fac me sicut unum de mercenariis tuis. » Pulchre in humilitate addidit: Fac me: nemo enim a se ipso suscipit gradus ad virtutem, etsi non sine ejus consensu assequatur. « Et surgens, inquit, venit ad patrem suum: cum autem adhuc longe esset... » Verum quomodo venit et adhuc longe erat; quare misericordia motus pater ejus ivit in occursum illius? Pœnitens homo ex animam bona sibi proponit et a peccato exsurgit, ad Deum pergit: sed pravis consuetudinibus et præsumptionibus tyrannice vexatus, adhuc procul abest a Deo, valdeque eget superna misericordia et auxilio, si salvandus est.

καὶ τῶν προλήψεων λογιστικῶς τυραννούμενος, ἐστὶ εὐσπλαγχνίας καὶ βοηθείας, εἰ μέλλει σώζεσθαι.

Ideo pater misericordiarum descendens occurrit, et amplexus dilexit, suisque servis, seu sacerdotibus iussit stolam primam proferre scilicet titu dignitatem quam primam per sanctum baptismam induerat, et dare annulum in manum ejus, id est actioni animæ quæ per manum manifestatur. videre sigillum contemplativæ virtutis, arrhas futuræ hæreditatis; et in super iussit dari calceamenta in pedes ejus, divinam vigilantiam et firmitatem, quibus roboratus ambulare queat super serpentem et scorpionem, æcnem super omnem inimicam potentiam. Deinde vitulum jubet saginatum afferri et occidi et in escam arponi. Vitulus ipse Dominus est qui egressus ex adyto divinitatis et de superna omnium sede, necnon ut homo in terra visus, languam vitulini pro nobis peccatoribus occiditur; et tanquam saginatus panis more in escam nobis arponitur. Communem facit postea Deus lætitiã, communemque convivium cum sanctis suis, nostram ex summa benignitate assumens et dicens: Eamus, manducemus et epulemur. Senior autem filius irascitur. Refert iste mihi Judæos propter vocationem gentium iudeos, scribas et Phariseos scandalizatos quoniam Dominus peccatores suscipit et cum ipsis manducat. Si vero hæc de justis intelligere volueris, quid mirum si justus ignorat incomprehensibiles divinæ bonitatis divitias? Ideo hortatur eum communis Pater, justaque docet, dicens ad illum: Tu semper mecum es, immutabilis lætitiæ particeps; epulari autem et gaudere oportebat quia frater tuus hic mortuus erat, et revixit; perierat, et inventus est; mortuus erat per peccatum, et revixit per pœnitentiam; perierat quia in Deo non inveniebatur, inventus ergo cœlum replet gaudio, sicut scriptum est: i Gaudium erit in cœlo super uno peccatore pœnitentiam agente. » Quid est quare præsertim tristatur senior filius? Quia, inquit, nunquam dedisti mihi hædam, ut cum amicis meis epularer, sed

γομεν, ὅτι ὁ πατήρ οὗτος ὁ θεός ἐστι· πῶς γάρ ἡμαρτεν εἰς τὸν οὐρανόν, ὁ ἀποστατήσας τοῦ πατρὸς υἱός, εἰ μὴ οὐράνιος ἦν ὁ Πατήρ; Ἡμαρτον οὖν, φησὶν, εἰς τὸν οὐρανόν, τούτέστιν εἰς τοὺς ἐν τῷ οὐρανῷ ἁγίους, καὶ ὧν τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχει, καὶ ἐνώπιόν σου, δε. μετὰ τῶν σῶν ἁγίων ἐν τῷ οὐρανῷ κατοικεῖς. « Καὶ οὐκέτι εἰμι δεῖος κληθῆναι υἱός σου· ποιήσον με ὡς ἓνα τῶν μεθίων σου. » Καλῶς τῆ νῦν ταπεινώσει συνετισθεῖς, Ποιήσον με, φησὶν οὐ γὰρ παρ' αὐτοῦ τις λαμβάνει τοὺς κατ' ἀρετὴν βαθμούς, εἰ καὶ μὴ χωρὶς τῆς αὐτοῦ προαιρέσεως. « Ἀναστὰς οὖν, φησὶν, ἦλθεν εἰς τὸν πατέρα αὐτοῦ· ἐστὶ δὲ αὐτοῦ μακρὰν ἀπέχοντος. » Πῶς δὲ ἦλθε καὶ μακρὰν ἀπέχετο, διὰ καὶ σπλαγχνισθεὶς ὁ πατήρ αὐτοῦ ἐξῆλθεν εἰς συνάντησιν αὐτοῦ; Ὁ μετανοῶν ἄνθρωπος ἐκ ψυχῆς τῆ μὲν ἀγαθῆ προθέσει καὶ τῷ τῆς ἁμαρτίας ἐκστῆναι φθάνει πρὸς τὸν θεόν· ὅπῃ δὲ τῆς κακῆς συνθείας μακρὰν ἀπέχει Θεοῦ, καὶ πολλῆς δεῖται τῆς ἀνωθεν

Διὸ καὶ ὁ πατήρ τῶν οἰκτιρμῶν συγκταθεὶς ὑπήνησε, καὶ περιπλακείας κατεφίλησε, καὶ τοῖς αὐτοῦ ζούλοις, ἦτοι τοῖς ἱερεῦσιν ἐκέλευσε τὴν στολὴν αὐτὸν τὴν πρώτην ἐνδύσασθαι, ἦτοι τὴν υἰοθεσίαν, ἦν καὶ πρώην διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος ἡμφιάσατα, καὶ δακτύλιον δοῦναι εἰς τὴν χεῖρα αὐτοῦ, τωτέστι τῷ πρακτικῷ τῆς ψυχῆς, ὃ δηλοῦται διὰ τῆς χειρὸς ἐνθεῖναι σφραγίδα θεωρητικῆς ἀρετῆς ἀρραβῶνα τῆς μελλούσης κληρονομίας, ἀλλὰ καὶ ὑποδήματα εἰς τοὺς πόδας, θέλει φυλακὴν καὶ ἀσφάλειαν ἐνδυναμοῦσαν αὐτὸν πατεῖν ἐπάνω ὄρων καὶ σκορπίων, καὶ ἐπὶ πᾶσιν τὴν δυναμὴν τοῦ ἐχθροῦ. Ἔτα καὶ τὸν μόσχον κελεύει σὸν σιτευτὸν ἐνεργεῖν καὶ θῆσαι καὶ προθεῖναι εἰς βρῶσιν. Ὁ μόσχος δὲ ἐστὶν οὗτος αὐτός ὁ Κύριος, ὃς ἐξάγεται μὲν τοῦ κρυφίου τῆς θεότητος, καὶ αὐτῆς τῆς ὑπεράνω κειμένης τοῦ παντὸς ἰδρας, καὶ ὡς ἄνθρωπος ἐπὶ γῆς ὄφθαλ, ὡς μόσχος ὑπὲρ ἡμῶν τῶν ἁμαρτωλῶν θύεται, καὶ ὡς σιτευτός, τωτέστιν ἄρτος εἰς βρῶσιν ἡμῶν προτίθεται. Κοινήν δὲ ποιεῖται τὴν ἐπὶ τοῖς ἀθεοοσύνην καὶ τὴν εὐωχίαν ὁ θεός μετὰ τῶν αὐτοῦ ἁγίων, τὰ ἡμῶν ὑπερᾶρας οικειούμενος φιλανθρωπίας, καὶ λέγων· Δεῦτε φαγόντες εὐφρανθῶμεν. Ἄλλ' ὁ πρεσβύτερος υἱός ὀργίζεται. Νόει μοι πάλιν τοὺς Ἰουδαίους ὀργιζομένους ἐπὶ τῇ κλήσει τῶν ἐθνῶν, τοὺς Γραμματεῖς καὶ Φαρισαίους σκανδαλιζομένους, ὅτι ὁ Κύριος ἁμαρτωλούς προσδέχεται καὶ συνεσθίει ἀπὸ αὐτῶν. Εἰ δὲ καὶ περὶ τῶν δικαίων τοῦτο νοεῖν ἐθέλεις, τί θαυμάσῃς, εἰ καὶ ὁ δίκαιος ἀγνοεῖ τὸν ὑπὲρ πάντα νοῦν πλοῦτον τῆς τοῦ Θεοῦ χρηστότητος; Διὸ καὶ παρακαλεῖται παρὰ τοῦ κοινοῦ Πατρὸς, καὶ τὰ εἰκότα διδάσκειται, λέγοντος πρὸς αὐτόν· Σὺ πάντοτε μετ' ἐμοῦ εἶ, τῆς ἀναλλοιώτου εὐφροσύνης κοινωνῶν· εὐφρανθῆναι δὲ καὶ χαρῆναι ἔδει, ὅτι ὁ ἀδελφός σου οὗτος νεκρὸς ἦν καὶ ἀνέζησεν, ἀπολωλὼς ἦν καὶ εὐρέθη· νεκρὸς ἦν τῇ ἁμαρτίᾳ, καὶ ἀνέζησε τῇ μετανοίᾳ, καὶ ἀπολωλὼς ἦν, ὡς μὴ εὐρισκόμενος ἐν τῷ θεῷ· εὐρεθείς οὖν χαρὰς πληροὶ τὸν οὐρανόν, καθὰ γέγραπται·

« Καρὰ γίνεταί ἐν οὐρανῷ ἐπὶ ἐνὶ ἀμαρτωλῶν μετανοούντι. » Τί δὲ ἐστὶ δι' ὃ μάλιστα λυγίσται ὁ πρῶτος υἱός; ὅτι ἐμολί, φησὶν, οὐδέποτε ἰδωκας ἔριπον, ἵνα μετὰ τῶν φίλων μου εἰσφρανθῶ, ὅτε δὲ ὁ υἱός σου ὄβτος, ὁ καταφάγων σου τὸν βίον μετὰ πορῶν, ἦλθεν, ἰδύτας αὐτῷ τὸν μύσχον τὸν σιταυτὸν· τοσοῦτο γὰρ τὸ ὑπερβάλλον τῶν εἰς ἡμᾶς χαρισμάτων τοῦ Θεοῦ, **17** ὅτι καὶ οἱ ἄγγελοι ἐπιθύμησαν παρακῦψαι εἰς τὰ χαρισθέντα διὰ τῆς αὐτοῦ ἐνανθρωπήσεως ἡμῖν, καθά φησιν ὁ κορυφαίος τῶν Ἀποστόλων Πέτρος· Ἄλλὰ καὶ οἱ δίκαιοι ἐπιθύμησαν καὶ πρὸ καιροῦ δι' αὐτὰ ἔλθειν τὸν Χριστὸν, ὡς καὶ Ἀβραὰμ ἐπεθύμησεν ἰδεῖν τὴν ἡμέραν αὐτοῦ· ὁ δὲ τότε οὐκ ἦλθε, καὶ ὅτε ἦλθεν, οὐκ ἦλθε καλέσαι δικαίους, ἀλλὰ ἀμαρτωλοὺς εἰς μετάνοιαν, καὶ ὑπὲρ αὐτῶν μάλιστα σταυροῦται· ὁ τὴν ἀμαρτίαν ἀφρων τοῦ κόσμου· ὁ παρεπερίσσειε γὰρ ἡ χάρις, ὅπου ἐπλεόνασεν ἡ ἀμαρτία. Ὅτι δὲ τῶν δικαίων αἰτουμένων οὐδὲ ἐν τῶν ἔριπον ἰδωκας, τοῦτοσσι τῶν ἀμαρτωλῶν, σαφὲς ἡμῖν γέγονεν ἐκ τῶν ἄλλων οὐκ ὀλίγων, καὶ ἀπὸ τῆς κατὰ τὸν ἱερὸν καὶ μακάριον Κάρπον ὀπτασίας μάλιστα. Ὁβτος γὰρ οὐ μόνον οὐκ ἠκούσθη πονηρῶν τινῶν ἀνδρῶν ἐπαρώμενος, καὶ δίκαιον οὐκ εἶναι λέγων, εἰ ζῶσιν ἄνθρωποι ἄθεοι, καὶ διαστρέφοντες τὰς ὁδοὺς Κυρίου τὰς εὐθείας, ἀλλὰ καὶ θείας ἀγαπητικῆσεως ἐπιράθη, καὶ φρικωδεστάτων τινῶν ἐπίθετο λόγων, πρὸς ἐπίγνωσιν τῆς ἀβρήτου καὶ ὑπὲρ νοῦν θείας ἀνοχῆς ἐναγόντων, καὶ μὴ μόνον οὐκ ἐπαρᾶσθαι κειθόντων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐν πονηρίᾳ ζώντων, τοῦ Θεοῦ καιρὸν εἶτι μετανοίας παρέχοντος ἐκείνοις. ἵνα τοῖσιν τοῦτο δείξῃ ὁ Θεὸς τῶν μετανοούντων, ὁ Πατὴρ τῶν οἰκτιρῶν, καὶ ἵνα προσπαραστήσῃ, ὅτι τοῖς διὰ μετανοίας ἐπιστραφεῖσι μεγάλα καὶ ἐκίφθονα δῶρα δίδωσιν, οὕτω δίδεθηκε τὴν παραβολὴν.

Ἐπιλαδῶμεθα οὖν καὶ ἡμεῖς, ἀδελφοί, δι' ἔργου τῆς μετανοίας, ἀποταξῶμεθα τῷ πόνηρῳ καὶ τοῖς βροσκήμασιν αὐτοῦ· ἀποσχῶμεθα τῶν χοίρων, καὶ τῶν αὐτοῦς τρεφόντων κερατίων, δηλονότι τῶν βδελυρῶν παθῶν, καὶ τῶν τοῦτοῖς προσκειμένων· ἀποστῶμεν τῆς πονηρᾶς νομῆς, τοῦτοσσι τῆς κακῆς συνηθείας· φύγωμεν τὴν τῶν παθῶν χώραν, ἥτις ἐστὶν ἀπιστία καὶ ἀπληστία καὶ ἀκρασία, ἐν αἷς λιμὸς ἰσχυρὸς τῶν ἀγαθῶν γίνεται, καὶ λιμοῦ χεῖρω πάθη· δρᾶμωμεν πρὸς τὸν Πατέρα τῆς ἀφθαρσίας, τὸν δοτήρα τῆς ζωῆς, τὴν ὁδὸν τῆς ζωῆς διὰ τῶν ἀρετῶν βαδίσαντες· ἐκεῖ γὰρ αὐτὸν εὐρήσομεν πρὸς ὑπαντήν ὑπὸ φιλελευθροῦς ἐξεληθόντα, καὶ χαριζόμενον ἡμῖν τὴν ἀφαικτῶν ἀμαρτιῶν ἡμῶν, τὸ σῶμα τῆς ἀφθαρσίας, τὸν ἀβραβῶνα τῆς μελλούσης κληρονομίας. Ἐκεῖ καὶ ὁ ζωτικὸς υἱός, καθάπερ παρὰ τοῦ Σωτῆρος ἐδιδάχθημεν, μέχρις ἂν ἦν ἐν τῇ χώρᾳ τῶν παθῶν, εἰ καὶ διανοεῖτο καὶ ἔλεγε τὰ ῥήματα τῆς μετανοίας, ἀλλ' οὐδενὸς ἐτυχε χρηστοῦ, ὅς οὐ ἀφελὲς ἀπαντα ἐκείνα τὰ ἔργα τῆς ἀμαρτίας, δραμῶν ἦλθε πρὸς τὸν πατέρα, καὶ τῶν ὑπὲρ ἐλπίδα τυχῶν, ἔμεινε πάντως τοῦ λοιποῦ σὺν ταπεινώσει, σφραγιστῶν καὶ δικαιπραγῶν καὶ συντηρῶν αὐτῷ τὴν ἄγκαινοθεσίαν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ χάριν αἰνῆ· ἡ γένετο καὶ ἡμᾶς πάντας ἐπιτυχεῖν καὶ διατηρεῖν ἀμειώτων, ὡς ἂν καὶ ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι συνευ-

A postquam filius deus hic, qui devoravit substantiam suam cum meretricibus, venit, occidisti illi vitulum saginatum. Nam tanta sunt, tamque eximia charismata a Deo nobis exhibita, ut angeli ipsi desiderent proapicere in gratias per ejus incarnationem nobis datas, prout dixit coryphaeus apostolorum Petrus¹⁷. Justi etiam propter illa beneficia desideraverunt in suo tempore Christum venire, sicut Abraham desideravit diem ejus videre; ille autem tunc non venit, et quando venit non venit vocare justos, sed peccatores ad poenitentiam, et propter hos in primis crucifixus est qui tollit peccata mundi; nam ubi abundavit delictum, ibi superabundavit gratia. Quod flagitantibus justis nec unum dat haedum, id est peccatorem manifestum nobis factum est ex aliis non paucis et praesertim ex exemplo sancti et beati Carpi. Nam iste non solum non exauditus est pravis quibusdam viris maledicens, et justum non esse dicens si vivam homines sine Deo, convertentes vias Domini rectas, sed etiam divinam expertus est indignationem, duosque audivit sermones quibus excitaretur ad agnoscendam ineffabilem et incomprehensibilem Dei sapientiam, necnon suaderetur non maledicere viris in nequitia viventibus, Deo etiam illis largiente tempus poenitentiae. Quae ut ostenderet Deus poenitentium, Pater misericordiarum, et ut adderet quoniam conversis per poenitentiam magna aemulationeque digna tribuit beneficia, ita ordinavit parabolam.

Nos quoque, fratres, emendemus nos per opera poenitentiae, abrenuntiemus maligno et pascuis ejus; abstineamus porcis et siliquis quibus vescuntur, id est turpibus cupiditatibus virisque istis indulgentibus, amoveamur a noxiis pabulis, scilicet a perversis consuetudinibus; fugiamus libidinum regionem quae est infidelitas, gula et intemperantia in quibus invenitur fames valida fameque peiores libidines; curramus ad Patrem incorruptibilitatis, ad largitorem vitae, ad viam vitae per virtutes incedentes; ibi enim cum videbimus ad occursum benigne exeuntem, et donantem nobis remissionem peccatorum nostrorum, incorruptibilitatis pignus, arrhas futurae hereditatis. Sic filius prodigus, prout a Salvatore didicimus, quandiu in regione cupiditatum remansit, licet excogitaret et diceret verba poenitentiae nihil boni obtinuit, usquedum dimissis illis peccati operibus, currens venit ad patrem, bona quae non sperare ausus erat assecutus, postea omnino conversatus est in humilitate caste justeque vivens et renovatam a Deo gratiam custodiens integram, quam nos omnes consequi donetur et intactam custodire ut in futuro seculo, in superna Jerusalem, cum prodigo jam salvo congaudeamus. Illic, in illa matre viventium Ecclesia primogenitorum, in ipso Christo Domino nostro, quem decet gloria in saecula. Amen.

¹⁷ I Petr. 1, 12.

in cœlum peccavit elongatus a patre filius, nisi a
cœlestis esset Pater? Ait ergo: Peccavi in cœlum,
scilicet in sanctos qui in cœlo sunt, et quorum ci-
vitas in cœlo versatur; et coram te qui cum sanctis
tuis in cœlo habitas. « Et jam non sum dignus vo-
cari filius tuus; fac me sicut unum de mercenariis
tuis. » Pulchre in humilitate addidit: Fac me: nemo
enim a se ipso suscipit gradus ad virtutem, etsi
non sine ejus consensu assequatur. « Et surgens,
inquit, venit ad patrem suum: cum autem adhuc
longe esset... » Verum quomodo venit et adhuc
longe erat; quare misericordia motus pater ejus
ivit in occursum illius? Pœnitens homo ex anima
lum bona sibi proponit et a peccato exurgit, ad
Deum pergit; sed pravus consuetudinibus et præ-
sumptionibus tyrannice vexatus, adhuc procul abest

a Deo, valdeque eget superna misericordia et auxi-
lio, si salvandus est.

καὶ τῶν προλήψεων λογιστικῶς τυραννούμενος, ἐπι-
εὐπλαγχνίας καὶ βοηθείας, εἰ μέλλει σώζεσθαι.

Ideo pater misericordiarum descendens occurrit,
et amplexus dilexit, suisque servis, seu sacerdotibus
jussit stolam primam proferre scilicet situ dignita-
tem quam primam per sanctum baptismum induerat,
et dare annulum in manum ejus, id est actioni animæ
quæ per manum manifestatur. videre sigillum
contemplativæ virtutis, arrhas futuræ hæredita-
tis; et insuper jussit dari calceamenta in pedes ejus,
divinam vigilantiam et firmitatem, quibus roboratus
ambulare queat super serpentem et scorpionem,
aerem super omnem inimici potentiam. Deinde
vitulum jubet saginatum afferri et occidi et in
escam apponi. Vitulus iste ipse Dominus est qui
egressus ex adyto divinitatis et de superna omnium
sede, necnon ut homo in terra visus, tanquam vi-
tulus pro nobis peccatoribus occiditur; et tanquam
saginatus panis more in escam nobis apponitur.
Communem facit postea Deus lætitiã, commu-
neque convivium cum sanctis suis, nostra ex summa
benignitate assumens et dicens: Eamus, manduce-
mus et epulemur. Senior autem filius irascitur.
Refert iste mihi Judæos propter vocationem gen-
tium natos, Scribas et Phariseos scandaliza-
tos quoniam Dominus peccatores suscipit et cum
ipsis manducat. Si vero hæc de justis intelli-
gere volueris, quid mirum si justus ignorat in-
comprehensibiles divinæ bonitatis divitias? Ideo
horretur eum communis Pater, justaque docet,
dicens ad illum: Tu semper mecum es, immu-
tabilis lætitiæ particeps; epulari autem et gau-
dere oportebat quia frater tuus hic mortuus
erat, et revixit; perierat, et inventus est; mor-
tuus erat per peccatum, et revixit per pœnitentiam;
perierat quia in Deo non inveniebatur, inven-
tus ergo cœlum replet gaudio, sicut scriptum est:
i Gaudium erit in cœlo super uno peccatore pœni-
tentiam agente. » Quid est quare præsertim irasta-
bit senior filius? Quia, inquit, nunquam dedisti
mihi hædam, ut cum amicis meis epularer, sed

γομεν, ὅτι ὁ πατήρ οὗτος ὁ θεός· ἐστὶ ἡ γὰρ
ἡμαρτεν εἰς τὸν οὐρανόν, ὁ ἀποστατήσας τοῦ πα-
τρὸς υἱός· εἰ μὴ οὐράνιος ἦν ὁ Πατήρ; Ἡμαρτον αὖν,
φησὶν, εἰς τὸν οὐρανόν, τοὔτεστιν εἰς τοὺς ἐν τῷ
οὐρανῷ ἄγιους, καὶ ὧν τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανοῖς
ὑπάρχει, καὶ ἐνώπιόν σου, δε. μετὰ τῶν σῶν ἁγίων
ἐν τῷ οὐρανῷ κατοικεῖς. « Καὶ οὐκέτι εἰμι δίκαιος
κληθῆναι υἱός σου· ποίησόν με ὡς ἓνα τῶν μισθίων
σου. » Καλῶς ἐπὶ νῦν ταπεινώσει συνετισθεῖς, Πείη-
σόν με, φησὶν οὐ γὰρ παρ' ἐαυτοῦ τις λαμβάνει
τοὺς κατ' ἀρετὴν βραβούσι, εἰ καὶ μὴ χωρὶς τῆς αὐ-
τοῦ προαιρέσεως. « Ἀνίστας οὖν, φησὶν, ἦλθεν εἰς
τὸν πατέρα αὐτοῦ· ἔτι δὲ αὐτοῦ μακρὰν ἀπέχον-
τος. » Πῶς δὲ ἦλθε καὶ μακρὰν ἀπέχε, διὰ καὶ
σπλαγχνισθεῖς ὁ πατήρ αὐτοῦ. Ἐξῆλθεν εἰς συνάντη-
σιν αὐτοῦ; Ὁ μετανοῶν ἄνθρωπος ἐκ ψυχῆς τῆ
μὲν ἀγαθῆ προθέσει καὶ τῷ τῆς ἁμαρτίας ἐκστῆναι
φθάσει πρὸς τὸν θεόν· ὅπῃ δὲ τῆς κακῆς συνθεῖας
μακρὰν ἀπέχει Θεοῦ, καὶ πολλῆς δεῖται τῆς ἀνωθεν

Διὸ καὶ ὁ πατήρ τῶν οἰκτιρμῶν συγκταθείς
ὀπήνησε, καὶ περιπλακεῖς κατεφιλήσε, καὶ τοῖς
αὐτοῦ τούλαις, ἦτοι τοῖς ἱερεῦσιν ἐκέλευσε τὴν στο-
λὴν αὐτὸν τὴν πρώτην ἐνδύσαι, ἦτοι τὴν υιοθεσίαν,
ἦν καὶ πρώην διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος ἡμφιά-
σατα, καὶ δακτύλιον δοῦναι εἰς τὴν χεῖρα αὐτοῦ, τω-
τέστι τῷ πρακτικῷ τῆς ψυχῆς, ὃ δηλοῦται διὰ τῆς
χειρὸς ἐνθεῖναι σφραγίδα θεωρητικῆς ἀρετῆς ἀρ-
ραβῶνα τῆς μελλούσης κληρονομίας, ἀλλὰ καὶ ὑπο-
δήματα εἰς τοὺς πόδας, ἕλαιν φυλακὴν καὶ ἀσφά-
λαιαν ἐνδυναμοῦσαν αὐτὸν πατεῖν ἱεράνω ὕψων καὶ
σκορπίων, καὶ ἐπὶ πᾶσιν τὴν δυναμὴν τοῦ ἔχθρου.
Ἐἴτα καὶ τὸν μόσχον καλεῖται σὸν σιτευτὸν ἐνεγκεῖν
καὶ θῆσαι καὶ προθεῖναι εἰς βρῶσιν. Ὁ μόσχος δὲ
ἴστιν οὗτος· αὐτὸς ὁ Κύριος, δε. ἐξάγεται μὲν τοῦ
κρυφίου τῆς θεότητος, καὶ αὐτῆς τῆς ὑπεράνω κοι-
μένης τοῦ παντός· ἰδρας, καὶ ὡς ἄνθρωπος ἐπὶ γῆς
ὄφθει, ὡς μόσχος ὑπὲρ ἡμῶν τῶν ἁμαρτωλῶν θύε-
ται, καὶ ὡς σιτευτός, τοὔτεστιν ἄρτος εἰς βρῶσιν
ἡμῶν προτίθεται. Κοινήν δὲ ποιεῖται τὴν ἐπὶ τοῦ-
τοις εὐδοσοῦνην καὶ τὴν εὐωχίαν ὁ θεός μετὰ τῶν
αὐτοῦ ἁγίων, τὰ ἡμῶν ὑπ' ἄκρας οἰκτιρούμενος φι-
λανθρωπίας, καὶ λέγων· Δεῦτε φαγόντες εὐφραν-
θῶμεν. Ἄλλ' ὁ περισσότερος υἱὸς ὀργίζεται. Νόει
μοι πάλιν τοὺς Ἰουδαίους ὀργιζομένους ἐπὶ τῇ κλή-
σει τῶν ἰθῶν, τοὺς Γραμματεῖς καὶ Φαρισαίους
σκανδαλιζομένους, ὅτι ὁ Κύριος ἁμαρτωλοὺς προσ-
δέχεται καὶ συνεσθίει αὐτοῖς. Εἰ δὲ καὶ παρὶ τῶν δικ-
αίων τοσοῦ νοεῖν ἐθέλεις, τί θαυμάσιον, εἰ καὶ ὁ
δίκαιος ἀγνωεῖ τὸν ὑπὲρ πάντα νοῦν πλοῦτον τῆς
τοῦ Θεοῦ χρηστότητος; Διὸ καὶ παρακαλεῖται παρὰ
τοῦ κοινῶ Πατρὸς, καὶ τὰ εἰκότα διδάσκειται, λέ-
γοντος πρὸς αὐτόν· Σὺ πάντοτε μετ' ἐμοῦ εἶ, τῆς
ἀναλλοιώτου εὐφροσύνης κοινωνῶν· εὐφρανθῆναι δὲ
καὶ χαρῆναι ἔδει, ὅτι ὁ ἀδελφός σου οὗτος νεκρὸς ἦν
καὶ ἀνέζησεν, ἀπολωλώς ἦν καὶ εὐρέθη· νεκρὸς ἦν
τῇ ἁμαρτίᾳ, καὶ ἀνέζησε τῇ μετανοίᾳ, καὶ ἀπολω-
λώς ἦν, ὡς μὴ εὐρισκόμενος ἐν τῷ θεῷ· εὐρεθεῖς
οὖν χαρὰς πληροὶ τῶν οὐρανῶν, καθὰ γέγραπται·

« Καρὰ γίνεται ἐν οὐρανῷ ἐπὶ τῷ ἁμαρτωλῷ μετα-
νοῦντι. » Τί δὲ ἐστὶ, δι' ὃ μάλιστα λυγίζεται ὁ πρε-
σβύτερος υἱός; ὅτι ἐμὴ, φησὶν, οὐδέποτε ἔδωκας
ἐριφον, ἵνα μετὰ τῶν φίλων μου εὐφρανθῶ, ὅτι δὲ ὁ
υἱός σου οὕτως, ὁ καταπαγών σου τὸν βίον μετὰ
πορνῶν, ἦλθεν, ἔθυσας αὐτῷ τὸν μόσχον τὸν σιτευ-
τόν· τοσοῦτο γὰρ τὸ ὑπερβάλλον τῶν εἰς ἡμᾶς χαρι-
σμάτων τοῦ Θεοῦ, **17** ὅτι καὶ οἱ ἄγγελοι ἐπιθύμησαν
παρακῆσαι εἰς τὰ χαρισθέντα διὰ τῆς αὐτοῦ ἐναν-
θρωπήσεως ἡμῖν, καθά φησιν ὁ κορυφαῖος τῶν
Ἀποστόλων Πέτρος· Ἀλλὰ καὶ οἱ δίκαιοι ἐπιθύμησαν
καὶ πρὸ καιροῦ δι' αὐτὰ ἔλθειν τὸν Χριστόν, ὡς καὶ
Ἀβραὰμ ἐπιθύμησεν ἰδεῖν τὴν ἡμέραν αὐτοῦ· ὁ δὲ τό-
τε οὐκ ἦλθε, καὶ ὅτε ἦλθεν, οὐκ ἦλθε καλέσαι δικαίους,
ἀλλὰ ἁμαρτωλοὺς εἰς μετάνοιαν, καὶ ὑπὲρ αὐτῶν μέλι-
στα σταυροῦται ὁ τὴν ἁμαρτίαν ἀφρων τοῦ κόσμου· **B**
ὑπερπερίσσευσε γὰρ ἡ χάρις, ὅπου ἐπλεόνασεν ἡ
ἁμαρτία. Ὅτι δὲ τῶν δικαίων αἰτούντων οὐδὲ ἐν
τῶν ἐρίφων δίδωσι, τοῦτέστι τῶν ἁμαρτωλῶν, σα-
φὲς ἡμῖν γέγονεν ἐκ τῶν ἄλλων οὐκ ὀλίγων, καὶ ἀπὸ
τῆς κατὰ τὸν ἱερόν καὶ μακάριον Κάρπον ὀπτασίας
μέλιστα. Οὗτος γὰρ οὐ μόνον οὐκ ἠκούσθη πονηρῶν
τινῶν ἀνδρῶν ἐπαρώμενος, καὶ δίκαιον οὐκ εἶναι
λέγων, εἰ ζῶσιν ἄνδρες ἄθεοι, καὶ διαστρέφοντες τὰς
δόξας Κυρίου τὰς εὐθείας, ἀλλὰ καὶ θείας ἀγανα-
κτήσεως ἐπειράθη, καὶ φρικωδεστάτων τινῶν ἐπύ-
θετο λόγων, πρὸς ἐπίγνωσιν τῆς ἀβρότητος καὶ ὑπὲρ
νοῦν θείας ἀνοχῆς ἐναγόντων, καὶ μὴ μόνον οὐκ
ἐπαρᾶσθαι πειθόντων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐν πονηρίᾳ ζών-
των, τοῦ Θεοῦ καιρὸν εἶτι μετανοίας παρέχοντας ἐκείνοις. ἵνα τοῖνον τοῦτο δείξῃ ὁ Θεός τῶν μετα-
νοούντων, ὁ Πατὴρ τῶν οἰκερμῶν, καὶ ἵνα προσπαραστήσῃ, ὅτι τοῖς διὰ μετανοίας ἐπιστραφεῖσι μεγάλα
καὶ ἐκίφθονα δῶρα δίδωσιν, οὕτω διέθεκε τὴν παραβολὴν.

Ἐπιλαβώμεθα οὖν καὶ ἡμεῖς, ἀδελφοί, δι' ἔργου **C**
τῆς μετανοίας, ἀποταξώμεθα τῷ πονηρῷ καὶ τοῖς
βροχῆμασι αὐτοῦ· ἀποσχώμεθα τῶν χοίρων, καὶ
τῶν αὐτοῦς τρεφόντων κερατίων, δηλονότι τῶν βδε-
λυρῶν παθῶν, καὶ τῶν τούτοις προσκειμένων· ἀπο-
στῶμεν τῆς πονηρᾶς νομῆς, τοῦτέστι τῆς κακῆς
συνηθείας· φύγωμεν τὴν τῶν παθῶν χώραν, ἥτις
ἐστὶν ἀπιστία καὶ ἀπληστία καὶ ἀκρασία, ἐν αἷς
λιμὸς ἰσχυρὸς τῶν ἀγαθῶν γίνεται, καὶ λιμοῦ χείρω
πάθη· δράμωμεν πρὸς τὸν Πατέρα τῆς ἀφθαρσίας,
τὸν δοτήρα τῆς ζωῆς, τὴν ἔδδν τῆς ζωῆς διὰ τῶν
ἀρετῶν βαδίζοντες· ἐκεῖ γὰρ αὐτὸν ἀρῆσομεν πρὸς
ὑπαντήν ὑπὸ φιλελευθροῦς ἐξελεθόντα, καὶ χαριζό-
μενον ἡμῖν τὴν ἀφαιρῶντων ἁμαρτιῶν ἡμῶν, τὸ σὺν-
θημα τῆς ἀφθαρσίας, τὸν ἀβραβῶνα τῆς μελλούσης
κληρονομίας. Ἐπει καὶ ὁ ἄσωτος υἱός, καθάπερ
παρὰ τοῦ Σωτῆρος ἐδιδάχθημεν, μέχρις ἂν ἦν ἐν
τῇ χώρᾳ τῶν παθῶν, εἰ καὶ διενοεῖτο καὶ ἔλεγε τὰ
ρήματα τῆς μετανοίας, ἀλλ' οὐδενὸς ἔτυχε χρηστοῦ,
ὅς οὐ ἀρεῖς ἄπαντα ἐκείνα τὰ ἔργα τῆς ἁμαρτίας,
δραμῶν ἦλθε πρὸς τὸν πατέρα, καὶ τῶν ὑπὲρ ἐλπίδα
τυχῶν, ἔμεινε πάντως τοῦ λοιποῦ σὺν ταπεινώσει,
σωφρονῶν καὶ δικαιοπραγῶν καὶ συντηρῶν ἐαυτῷ
τὴν ἀγαθαισθεΐσαν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ χάριν ἀεινή· ἥ
γένετο καὶ ἡμᾶς πάντας ἐπιτυχεῖν καὶ διατηρεῖν
ἀμειώτων, ὡς ἂν καὶ ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι συνευ-

A postquam filius deus hic, qui devoravit substantiam
suam cum meretricibus, venit, occidisti illi vitulum
saginatam. Nam tanta sunt, tamque eximia charis-
mata a Deo nobis exhibita, ut angeli ipsi desiderent
prospicere in gratias per ejus incarnationem nobis
datas, prout dixit coryphaeus apostolorum Petrus¹⁷.
Justi etiam propter illa beneficia desideraverunt in
suo tempore Christum venire, sicut Abraham desi-
deravit diem ejus videre; ille autem tunc non venit,
et quando venit non venit vocare justos. sed peccato-
res ad poenitentiam. et propter hos in primis cru-
cifixus est qui tollit peccata mundi; nam ubi
abundavit delictum, ibi superabundavit gratia. Quod
flagitantibus justis nec unum dat haedum, id est
peccatorem manifestum nobis factum est ex aliis
non paucis et praesertim ex exemplo sancti et beati
Carpi. Nam iste non solum non exauditus est pra-
vis quibusdam viris maledicens, et justum non esse
dicens si vivant homines sine Deo. convertentes
vias Domini rectas, sed etiam divinam expertus est
indignationem, duosque auditus sermones quibus
excitaretur ad agnoscendam ineffabilem et incom-
prehensibilem Dei sapientiam, necnon suaderetur
non maledicere viris in nequitia viventibus, Deo
etiam illis largiente tempus poenitentiae. Quae ut
ostenderet Deus poenitentium, Pater misericordiarum,
et ut adderet quoniam conversis per poeniten-
tiam magna remunerationeque digna tribuit beneficia,
ita ordinavit parabolam.

Nos quoque, fratres, emendemus nos per opera
poenitentiae, abrenuntiemus maligno et pascuis ejus;
abstineamus porcis et siliquis quibus vescuntur. id
est turpibus cupiditatibus virisque istis indulgen-
tibus, amoveamur a noxiis pabulis, scilicet a perversis
consuetudinibus; fugiamus libidinum regionem quae
est infidelitas, gula et intemperantia in quibus inveni-
tur fames valida fameque peiores libidines; curramus
ad Patrem incorruptibilitatis, ad largitorem vitae,
ad viam vitae per virtutes incedentes; ibi enim cum
videbimus ad occursum benigne exeuntem, et do-
nantem nobis remissionem peccatorum nostrorum,
incorruptibilitatis pignus, arrhas futurae haeredita-
tis. Sic filius prodigus, prout a Salvatore didicimus,
quandiu in regione cupiditatum remansit, licet ex-
cogitaret et diceret verba poenitentiae nihil boni
obtinuit, usquedum dimissis illis peccati operibus,
currens venit ad patrem, bona quae non sperare
ausus erat assecutus, postea omnino conversatus
est in humilitate caste justaque vivens et renova-
tam a Deo gratiam custodiens integram, quam nos
omnes consequi donetur et intactam custodire ut
in futuro seculo, in superna Jerusalem, cum pro-
digo jam salvo congaudeamus. filio, in illa matre
viventium Ecclesia primogenitorum, in ipso Christo
Domino nostro, quem decet gloria in saecula. Amen.

¹⁷ I Petr. 1, 12.

φρανθόμεν τῷ σεσωσμένῳ ἀσώτῳ ἐπὶ τῆς ἀνω Ἱερουσαλήμ, τῆς μητρὸς τῶν ζώντων, τῆς Ἐκκλησίας τῶν πρωτοτόκων, ἐν αὐτῷ Χριστῷ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ πρίκει δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

HOMILIA IV.

A

18 OMILIA Δ'.

In Evangelium secundi adventus Christi, et de misericordia et beneficentia⁹⁹.

Præterita quidem Dominica memoriam faciebat Ecclesia de divina nec præsumenda benignitate per parabolam filii prodigi salutem assecuti. Hodie vero non docet de horribili Dei judicio, recte usa ordine et propheticas voces secuta. Ait enim : « Misericordiam et judicium cantabo tibi, Domine¹⁰⁰ » et « Semel læcivus est Deus, duo hæc audivi, quia potestas Dei est, et tibi, Domine, misericordia, quia tu reddes unicuique juxta opera sua¹⁰¹. » Igitur misericordia et magnanimitas præcedunt divinam judicium; omnem enim virtutem jam prius habitam Deus in se ipso possidet, et proinde justus est simul et misericors, sed in judicium non convenit misericordia, prout scriptum est : « Pauperis non miseraberis in judicio¹⁰². » Unde congruenter permanet Deus in utroque tempore, isto quidem præsentem in magnificentiam; futuro autem in retributionem ordinato. Propterea quæ in sancta Ecclesia perfecta sunt ita disposuit Spiritus gratia, ut nos discentes quoniam per ista hic peccatorum remissionem accipimus, studeamus, dum adhuc in ista vita conversamur, ut æternam misericordiam consequamur, et nos divina benignitate dignos efficiamus; illud enim judicium sine misericordia est ei qui non fecit misericordiam.

Porro de illa supra omnem spem Dei erga nos misericordia, præoccupantes nuper aliqua præmissimus; hodie vero de secundo Christi adventu sermo nobis est, necnon de portentis circa illum perficiendis, quæ oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascenderunt divino Spiritu cœlestem, quæ non tantum humanos sensus, sed mentem vocemque humanam transcendunt; nam revera qui omnia videt, judicaturusque terram universam ipse est, a quo de istis docemur, sed ad capacitatem discipulorum descendit idoneis adhibitis sermonibus; ideo fulgura, nubes, tuba, thronus, istisque similia proferuntur, licet novos cœlos novamque terram secundum ejus Evangelium, præsentibus commutandis, exspectamus. Et si tantummodo dicta et sic modo nobis consentaneo enuntiata horrore et tremore replent animam eorum qui scite audiant, quis, cum implebuntur, sufferet? Quantum oportet nos in studiis sanctis et pietatis operibus dei Dei exspectare adventum? per quem, ut divus dixit Petrus : « Cœli ardentis solventur, elementa vero ardore ignis tabescent, et quæ in ipsa sunt opera, exurentur¹⁰³. » Ante ista durissimus Antechristi contra fidem fiet adventus et aggressio, quæ nisi brevata fuisset ad breve tempus concessa, non salva

Εἰς τὸ Ἐβανγέλιον τῆς δευτέρας τοῦ Χριστοῦ παρουσίας· καὶ περὶ εὐσπλαγγχίας καὶ εὐποίας.

Τῇ μὲν παραθούσῃ Κυριακῇ μνήμην ἐποιεῖτο ἡ Ἐκκλησία τῆς τοῦ Θεοῦ περὶ ἡμᾶς ἀνεκτάτου φιλανθρωπίας διὰ τῆς τοῦ σεσωσμένου ἀσώτου παραβολῆς. Τῇ δὲ παρούσῃ διδάσκει περὶ τῆς τοῦ Θεοῦ φρικωδεστάτης κρίσεως, καλῶς τῇ τάξει χρωμένη, καὶ ταῖς προφητικαῖς ἀκολουθοῦσα φωναῖς· « Ἐλεον γὰρ, φησὶ, καὶ κρίσιν ἔσομαι σοι, Κύριε. » Καὶ « Ἀπαξ ἐλάλησεν ὁ Θεός, δύο ταῦτα ἤκουσα, ὅτι τὸ κράτος τοῦ Θεοῦ, καὶ τοῦ Κυρίου, τὸ ἔλεος, ὅτι οὐ ἀποδώσεις ἐκάστην κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. » Τὸ ἔλεος οὖν καὶ ἡ μακροθυμία προσηγείται τῆς θείας κρίσεως· πάντα γὰρ ἀρετὴν ὁ Θεός ἐν ταυτῷ προέχων καὶ περιέχων, καὶ δίκαιος ἐν ταυτῷ καὶ ἐλεήμων ὢν, ἐπειθὴ τῇ κρίσει τὸ ἔλεος οὐ συνέρχεται, κατὰ τὸ γεγραμμένον· Πτωχὸν ἐν κρίσει μὴ ἐλεῆσθης· εἰκότως δὲ δίνειται ὁ Θεός ἐκτάτα τοὺς κερπούς· τὸν μὲν παρόντα μακροθυμίας τάξας· καιρὸν ἀνταποδόσεως δὲ τὸν μέλλοντα. Καὶ διὰ τοῦτο τὰ ἐπὶ τῆς ἱερᾶς Ἐκκλησίας τελούμενα οὕτω διέβηκεν ἡ τοῦ Πνεύματος χάρις, ἵνα τοῦτο μαθόντες ἡμεῖς, ὅτι τὴν ἐπὶ τοῖς ἀμαρτήμασι συγγνώμην ἀπὸ τῶν ἐνταῦθα λαμβάνομεν, σταύσωμεν ἐν τῷ βίῳ περισόντας τοῦτω, τοῦ αἰωνίου τυχεῖν ἔλλους, καὶ τῆς θείας ἀλείψεως αὐτοῦ· ποιῆσαι φιλανθρωπίαν· ἐκεῖνη γὰρ ἡ κρίσις ἀνήλεός ἐστι τῷ μὴ ποιήσαντι ἔλεος.

Περὶ μὲν οὖν τῆς ἀνεκτάτου τοῦ Θεοῦ περὶ ἡμᾶς εὐσπλαγγχίας, παραλάβοντας ἑναγχοῦ προεθέμεθα σήμερον δὲ περὶ τῆς δευτέρας τοῦ Χριστοῦ παρουσίας ἡμῖν ὁ λόγος, καὶ τῆς κατ' αὐτὴν φρικωδεστάτης κρίσεως, καὶ τῶν κατ' αὐτὴν ἀποβήσων· τελεσθησομένων, ἃ ὀφθαλμοῖς οὐκ εἶδε, καὶ οὖς οὐκ ἤκουσε καὶ ἐπὶ καρδίᾳ ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, θεοῦ Πνεύματος ἀμοιρον, μὴ μόνον τὴν ἀνθρωπίνην αἰσθησιν, ἀλλὰ καὶ νοῦν καὶ λόγον ὑπερβαίνοντα τὴν ἀνθρώπινον· εἰ γὰρ καὶ αὐτός ἐστιν ὁ πάντα εἰδώς, καὶ κρίνειν μέλλων πάντα τὴν γῆν, ὁ διδάσκων περὶ τούτων ἡμᾶς, ἀλλὰ συγκαταβαίνει τῇ δυνάμει τῶν διδασκομένων, συμμέτρους τοῦς λόγους, ἀποδοῦς· διὰ τοῦτο καὶ ἀστραπή, καὶ νεφέλαι, καὶ σάπυγξ, καὶ θρόνος, καὶ τὰ ὅμοια τούτοις εἰσάγεται, καίτοι καινοῦ οὐρανοῦ καὶ καινῆν γῆν κατὰ τὸ ἐπάγγελμα αὐτοῦ προσδοκῶμεν, τῶν νῦν ὄντων ἀλλοιουμένων. Εἰ δὲ καὶ λεγόμενα μόνον, καὶ συγκαταβατικῶς οὕτω λεγόμενα, φρίκης καὶ δέους τὴν ψυχὴν τῶν συνειτῶ· ἀκούοντων πληροί, τίς ὑποίσει τότε τῶν πραγμάτων αὐτῶν τελούμενων; Ποταποῖς δὲ εἶ ἡμᾶς εἶναι ἐν ἀγίαις ἀναστροφαῖς καὶ εὐσεβείαις, προσδοκῶντας τὴν παρουσίαν τῆς τοῦ Θεοῦ ἡμέρας; οὐκ ἔν, ὡς ὁ θεός Πέτρος, φησὶν, « Οὐρανοὶ μὲν πυρρῦμοι λυθήσονται, στοιχεῖα δὲ καυσούμενα τήκε-

⁹⁹ Matth. xxv, 31-46. ¹⁰⁰ Psal. C, 4. ¹⁰¹ Psal. lxi, 11. ¹⁰² Prov. xxiv, 25. ¹⁰³ II Petr. iii, 12.

his, Non quidem pro asperis medicinis et curationibus communis medicus nostra gratia generis grata iucundeque utilia omisit, sed suscitavit Patres, ostendit prophetas, perfecit signa, legem dedit, angelos misit. Verum cum ista infirma esset ad vehementem nostræ malitiæ impetum, magnum ipsum remedium quo magna sedantur peccata, ipsum Dei Verbum, cælos inclinans, in terram descendit; et omnia propter nos factus præter peccatum, interfecit peccatum in semetipso, nosque corroborans aculeum illius retulit, et principes et potestates ejus palam præfiguravit in cruce, interfecto per mortem eo qui habebat mortis imperium.

Et sit enim, tempore Noë, peccatores per aquam, ita posterius peccatum per propriam justitiam et gratiam ablisset, semetipsum resuscitavit Immortalem, tanquam semen principiumve mundi æterni, et exemplum necnon imaginem firmiter a nobis sperantæ resurrectionis. Postquam autem resurrexisset et in cælum fuisset assumptus, apostolos in omnem terram immisit, martyrum copias profecit innumerabiles, doctrinam multitudinem proposuit, ecclesias sanctorum monstravit. Sed rursus cum omnia fecisset, nec quicquam Implendum non consummatum reliquisset, ursus iniquitatem vidit vi liberæ nostræ propositionis non minus regnantem, verum magis effluens crescentem conspiceret, ita ut homines genibus Antichristi provoluissis, effugis parentes, verum autem Æoniam, rursusque verum relinquentes Christum videre erit; hæc ipse iterum veniet e cælo cum potestate et majestate magna, jam non generosam largiturus veniam, sed castigaturus eos qui per prava opera thesaurizaverunt sibi thesaurum iræ in tempore misericordiæ. Insanabiles quidem quasi membra patriæ a sanis abscissos igni tradet; suos vero ab aggressionem et impetu pravorum hominum redemptos, cælorum regni hæredes efficiet.

Igitur post adventum Antichristi concutiet omnia qui omnia sustinet, prout per prophetam dixit: « Adhuc medicum, et ego movebo non terram tantum sed et cælum »⁶². Statim ergo concutit mundam, solvit altissimum universi limitem, cæleste complicat tabernaculum, terram igni immiscet, et obruit universum. Superne vero astrorum multitudinem, quasi faces ineffabiles in caput immittit eorum qui maligno divinis honores exhibuerunt, ut per ea deferretur Antichristi discipuli ab illis quibus mense seducta sunt, et propter quæ ut Deo crediderunt Antichristo. Deinde cum gloria ipse apparens inenarrabilis, per clarum iudæ sonitum, sicut olim per spiritum protoparentem; omnes vivificabit, et coram se producet vivos a sæculo defunctos. Impios quidem non adducet in iudicium, sed nec uno donabit verbo; non enim resurgent impij in iudicio, ut scriptum

καὶ ἱατροῖς ὁ κοινὸς ἰατρὸς ὑπὲρ τοῦ γένους ἡμῶν χρῆσάμενος. τὰ ἰατρὰ καὶ μεθ' ἡδονῆς ὠφελούντα παρήκεν, ἀλλ' ἤγειρε Πατέρας, ἔδειξε προφήτας. ἐτέλεσε σημεῖα, νόμον ἔδωκεν, ἀγγέλους ἐπέστεισεν. Ἐπεὶ δὲ καὶ ταῦτα ἠσθένει πρὸς τὴν ἀσχετον τῆς ἡμετέρας κακίας φορὰν, αὐτὸ τὸ μέγα ἱαμα τῆ καταπαύον ἁμαρτίας μεγάλας, αὐτὸς ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος κλίνας οὐρανούς ἐπὶ τὴν γῆν κατήλθε· καὶ **20** τὰ πάντα καθ' ἡμᾶς γεγωνώς, χωρὶς ἁμαρτίας, κατήργησε τὴν ἁμαρτίαν ἐν ἑαυτῷ, καὶ ἡμᾶς ἐνεργῶς τὸ κέντρον ἐκείνης ἡμιδλυσε, καὶ τοὺς ἀρχηγούς καὶ συνεργούς αὐτῆς παρεβιγμάτισεν ἐν τῷ σταυρῷ, διὰ τοῦ θανάτου καταργήσας τὴν τὸ κράτος ἔχοντα τοῦ θανάτου.

Καὶ ὡς ἐπὶ Νῶε τοὺς ἁμαρτωλοὺς δι' ὕδατος, οὕτω τὴν ἁμαρτίαν κατακλύσας ὑστερον διὰ τῆς οὐκείας δικαιουσίνης καὶ χάριτος, ἑαυτὸν ἀνέστησεν ἀθάνατον, οἷόν τι σπέρμα καὶ ἀπαρχὴν τοῦ αἰωνίου κόσμου, καὶ δεῖγμα καὶ παράστασιν τῆς ἀψευδῆς ἐλπίζομένης ἡμῖν ἀναστάσεως. Ἄναστας δὲ, καὶ εἰς οὐρανούς ἀναληφθεὶς, ἀποστόλους εἰς πᾶσαν ἕξασπέστειλε τὴν οἰκουμένην, μαρτύρων στίφος οὐκ ἐδαριθμήτων προσέβαλετο, διδασκάλων προσετέθητο πληθὺν, ἐκκλησίας ὁσίων ἔδειξεν. Ἐπεὶ δὲ πάντα πάλιν ποιήσας, καὶ μηδὲν καταλείψας τῶν δεόντων γενέσθαι, τὴν κακίαν εἶδε πάλιν τῷ αὐτεξουσίῳ τῆς ἡμῶν προαιρέσεως ἐπὶ τοσοῦτον κορυφουμένην, μᾶλλον δὲ τότε ἀρθητομένη θεάσεται, ὡς καὶ τῷ Ἀντιχριστῷ προσκυνῆσαι τοὺς ἀνθρώπους τηνικαῦτα καὶ ὑπακοῦσαι, αὐτὸν τὸν ἀληθῆ Θεὸν καὶ τὸν αὐτοῦ ἀληθῆ καταλιπόντας Χριστοῦν. αὐτὸς αὖθις, ἐξ οὐρανῶν ἐπιλεύσεται μετὰ θυγάμεως καὶ δόξης πολλῆς, οὐκέτι μακροθυμῶν, ἀλλὰ τιμωρήσων τοὺς διὰ τῶν πονηρῶν ἔργων θησαυρίσαντας ἑαυτοῖς τὴν ὀργὴν ἐν τῷ καιρῷ τῆς μακροθυμίας αὐτοῦ· καὶ τοὺς μὲν ἀνάτω· ἔχοντας, ὡς μέλη σεσηπῶτα τῶν ὑγιαίνοντων ἀποτεμώμενος, καὶ τῷ πυρὶ παραδώσων, τοὺς δὲ οὐκείους· αὐτῷ τῆς ἐπιτηδείας· καὶ συναυλίως τῶν οὐρανῶν βασιλείας κληρονόμους ἀπεργασό-

Εὐθύς οὖν μετὰ τὴν τοῦ Ἀντιχριστοῦ βδελυρὰν παρρησίαν κλονήσει τὰ πάντα ὁ συστήσας τὰ πάντα· κατὰ τὸ διὰ τοῦ προφήτου εἰρημένον, ὅτι « Ἐτι ἀπαξ ἐγὼ σεῖω οὐ μόνον τὴν γῆν, ἀλλὰ καὶ τὸν οὐρανόν. » Εὐθύς οὖν κλονεῖ τὸν κόσμον, καὶ λύει τὸν ἀνωτάτω τοῦ παντὸς ὄρον, καὶ συμπτύσσει τὸ οὐράνιον κύτος, καὶ τὴν γῆν πυρὶ μίγνυσι, καὶ συγχεῖ τὴ πᾶν. Ἀνώθεν δὲ τῶν ἀστρων τὸ πλῆθος, οἷόν τινος ἀμυθῆτους κρηστήρας, ἐπὶ τὰ κεφαλὰς πέμπων τῶν θεοποιησάντων τὸν πονηρὸν. ἵνα δι' αὐτῶν πρῶτον τιμωρηθῶσιν οἱ τῷ Ἀντιχριστῷ πιστεύσαντες, οἱ τὸν εὖν προσηκῶθησαν, καὶ δι' αὐτῶν Θεῷ τῷ ἀντιθέῳ ἐπισθῆσαν· ἔπειτα μετὰ δόξης αὐτὸς ἐπιφανεὶς ἀπάτω, δι' εὐσχημοῦ σάλπιγγος, ὡς δι' ἐμψυσματός ποτε τὸν προπάτορα, πάντας ζῶνσιν, καὶ ἐνώπιον αὐτοῦ παραστήσει ζῶντας τοὺς ἀπ' ἀΐωνος νεκρούς. Καὶ τοὺς μὲν ἀσεβεῖς οὐκ ἀξίαι εἰς

⁶² Agg. II, 21.

κρίσιν, οὐδὲ λόγου ἀξιώσει· τινὸς· οὐδὲ γὰρ ἀναστή-
σονται ἀσεβεῖς ἐν κρίσει κατὰ τὸ γεγραμμένον,
ἀλλ' ἐν κατακρίσει. Προθήσει δὲ εἰς κρίσιν τὰ ἡμέ-
τερα πάντα, κατὰ τὴν σήμερον ἀναγινωσκομένην
τοῦ Εὐαγγελίου φωνήν· « Ὅταν γὰρ, φησὶν, ἔλθῃ ὁ
Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ, καὶ πάντες
οἱ ἄγιοι ἄγγελοι μετ' αὐτοῦ. » Ἐπὶ μὲν γὰρ τῆς
προτέρας αὐτοῦ παρουσίας ἐκρύπτετο ἡ δόξα τῆς
αὐτοῦ θεότητος ὑπὸ τὴν σάρκα, ἣν ἐξ ἡμῶν ὑπὲρ
ἡμῶν ἀνέλαθε· νῦν δὲ κρύπτεται πρὸς τὸν Πατέρα
ἐν τῷ οὐρανῷ μετὰ τῆς ὁμοθείου σαρκὸς, τότε δὲ
πᾶσαν ἐκκαλύψει τὴν δόξαν· ἀπὸ γὰρ ἀνατόλων ἕως
δυσμῶν φανεῖται λαμπρῶν, ἀκτίσι θεότητος περιαι-
γάζων τὰ πέρατα, παγκοσμίῳ καὶ ζωοποιῶ σάλ-
πιγγος περιηχούσης, καὶ συγκαλούσης ἅμα πρὸς
αὐτὸν τὰ πάντα. Καὶ τοὺς ἄγγελους ἐπισίγεται μὲν
καὶ πρότερον, ἀλλ' ἀφανῶς, ἐπὶ τὸν αὐτῶν ζῆλον
καὶ οὐ παρασιωπῆσεται. **¶** Ἄλλα καὶ ἐλέγξει καὶ

« Ὅταν οὖν ἔλθῃ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ δόξῃ
αὐτοῦ, καὶ πάντες οἱ ἄγιοι ἄγγελοι μετ' αὐτοῦ,
τότε, φησὶ, καθίσει ἐπὶ θρόνου δόξης αὐτοῦ· » οὕτω
γὰρ καὶ ὁ Δανιὴλ καὶ προεῖδε καὶ προεῖπεν· « Ἰδοὺ
γὰρ, φησὶ, θρόνοι ἐτέθησαν, καὶ παλαιὸς ἡμερῶν
ἐκάθισεν· καὶ εἶδον ὡς υἱὸν ἀνθρώπου ἔρχομενον ἐπὶ
τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἕως τοῦ παλαιῦ τῶν
ἡμερῶν ἐφθασε, καὶ αὐτῷ ἐδόθη πᾶσα καὶ ἡ τιμὴ
καὶ ἡ ἐξουσία· χιλιαὶ χιλιᾶδες ἐλειτούργουν αὐτῷ,
καὶ μύριαι μυριάδες παρεστήκεισαν αὐτῷ· » ἦ
συμφώνως· καὶ τὸ ἱερὸν Εὐαγγέλιον, τότε, φησὶ,
« Συναχθήσονται πάντα τὰ ἔθνη ἐμπροσθεν αὐτοῦ·
καὶ ἀφορίει αὐτοὺς ἀπ' ἀλλήλων, ὡς περὶ ὁ ποιμῆν
ἀφορίζει τὰ πρόβατα ἀπὸ τῶν ἐρίφων. » Πρόβατα
τοὺς δικαίους καλεῖ ὡς πραεῖς καὶ ἐπιεικεῖς, κατ-
βαδίσαντας τὴν λείαν καὶ ὑπὲρ αὐτοῦ τετριμμένην
ὄδον τῶν ἀρετῶν, καὶ ὡς ἀφωμοιωμένους αὐτῷ.
Ἐπὶ καὶ αὐτὸς ἀμνὸς· ἐκλήθη παρὰ τοῦ προφήτου
καὶ Βαπτιστοῦ· « Ἴδε ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ, λέγοντος,
ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου. » Ἐρίφους δὲ
καλεῖ τοὺς ἁμαρτωλοὺς ὡς θρασεῖς καὶ ἀτάκτους,
καὶ κατὰ κρημνῶν φερομένους τῆς ἁμαρτίας· καὶ
τοὺς μὲν, φησὶ, στήρει ἐκ δεξιῶν, ὡς καὶ δεξιῶν
ἐργάτας· ἐργῶν· τοὺς δὲ μὴ τοιοῦτους ἐκ τῶν εὐνοῦ-
μων. « Τότε ἐρεῖ ὁ Βασιλεὺς, » φησὶ, καὶ οὐ προσέθηκε
τίς, ἢ τίνων βασιλεὺς, ὡς οὐδενὸς ὄντος ἐτέρου,
πλὴν αὐτοῦ· εἰ γὰρ καὶ ἐκεῖ πολλοὶ κύριοι καὶ βα-
σιλεῖς, ἀλλ' εἰς ὄντος Κύριος, εἰς βασιλεὺς, ὁ φύσει
αὐτοῦ ὁ μόνος βασιλεὺς· « Δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρὸς μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμέ-
νην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου. »

Ὅτως πρὸς τοῦτο ἐβλεπεν ἡ ἀπ' ἀρχῆς καταβολὴ
τοῦ κόσμου· καὶ διὰ τοῦτο τὸ τέλος ἡ ἐπουράνιος
ἐκείνη καὶ ἀρχαιοτάτη τοῦ Πατρὸς βουλή, καθ' ἣν
ὁ τῆς μεγάλης βουλῆς τῆς τοῦ Πατρὸς ἄγγελος, οὐ
κατ' εἰκόνα μόνον, ἀλλὰ καὶ κατ' ὁμοιωσὶν οἰκείαν
ἀπειργάσατο ζῶον τὸν ἀνθρώπον, ἵνα δυνηθῇ ποτε
χώρασαι τὴν μεγαλειότητα τῆς θαλάσσης βασιλείας, τὴν
μακαριότητα τῆς θαλάσσης κληρονομίας, τὴν τελειότητα
τῆς τοῦ ἀνωτάτου Πατρὸς εὐλογίας, δι' ἣν πάντα

⁶¹ Dan. vii, 9. ⁶² Joan. i, 29.

A est, sed in condemnatione. Prodeet autem in judi-
cium nostra omnia, secundum hodie recognitam
Evangelii vocem; ait enim: « Cum venerit Filius
hominis in gloria ejus, et omnes sancti angeli cum
eo. » Priore quidem adventu latebat gloria ejus di-
vinitatis sub carne quam ex nobis pro nobis assump-
sit; nunc vero latet in sinu Patris in caelo cum divina
ejus carne; tunc autem totam manifestabit gloriam.
Nam a solis ortu usque ad occasum videbitur splen-
dens, radiis divinitatis fines illuminans, universali
et vivifica personante tuba, simulque ad eum con-
vocante omnia. Prius quidem angelos excitabit, mox
autem invisibili, represso eorum zelo adversus ad-
versarios Dei; posterius vero palam veniet, nec
tacebit, sed convictos poenis tradet eos qui non
obedierunt.

κατὰ τῶν θεομαχοῦντων· ὕστερον δὲ ἐμφανῶς ἔξει
καὶ παραδώσει ταῖς κοιναῖς τοὺς ἀπειθεῖς.

« Cum ergo venerit Filius hominis in gloria ejus,
et omnes sancti angeli cum eo, tunc, inquit, sedebit
super thronum gloriae suae. » Ita enim Daniel prae-
vidit et praedixit; nam ait: « ecce throni positi sunt,
et Antiquus dierum sedit, et vidi quasi Filium homi-
nis vententem in nubibus caeli, et usque ad Anti-
quum dierum pervenit, et ipsi data est omnis gloria
et potestas; millia millium ministrabant ei, et
decem millia millium assistebant ei⁶¹. » Cui con-
sonat sanctum Evangelium dicens: « Congregaban-
tur omnes gentes terrae ad eum, et alias ab aliis
discernet, sicut pastor discernit oves ab haedis. »
Oves justos vocat, quia dociles et mansueti et am-
bulantes planam ab ipso dicitam virtutum viam, et
quia ipsi configurati, cum ipse quoque agnus voca-
tus fuerit a Propheta et Baptista dicente: « Ecce
agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi⁶². » Haedos
vero vocat peccatores, quia truces et protervi et in
aspera peccati ruentes; alios quidem, inquit, collo-
cabit a dextris, velut dextrorum operum factores,
alios autem non tales a sinistris. « Tunc dicet rex,
» ait, et non addidit quisquam vel quorum sit rex ille,
cum nemo alius sit praeter eum; nam etsi ibi multi
domini et reges, unus tamen vere Dominus, rex
unus, qui natura est omnium herus. Venite, bene-
dicti Patris mei, percipite regnum paratum vobis
a constitutione mundi. »

τοῦ παντὸς δεσπότης. Ἐρεῖ τοίνυν τότε τοῖς ἐκ δε-
ξιῶν αὐτοῦ ὁ μόνος βασιλεὺς· « Δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρὸς μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμέ-
νην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου. »
D Vere ad hoc spectabat a principio mundi consti-
tutio, et propter hunc finem aeternum in excelsis
Patris consilium, secundum quod angelus magni
consilii Patris non tantum ad imaginem suam, sed
etiam ad similitudinem vivum fecit hominem, ut
quandoque consequi possit magnitudinem regni di-
vini, divinae haereditatis felicitatem, perfectamque
superni Patris benedictionem per quam omnia creata
sunt visibilia et invisibilia; nam non dixit: a con-

in ratione mundi sensibilis, sed simpliciter mundi, tum caelestis, tum terreni. Nec iste tantum sed etiam divinus et ineffabilis exinanitio, Dei Hominiis œconomia, salutiferæ passionis, mysteria omnia, quæ propter hunc fluxum sapienter summaque prudentia dispensata sunt, ut in presentibus fidelibus per ea manifestatus a Salvatore audivit: « Euge, serve bone, quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam; intra in gaudium Domini tui ⁶⁶. » Ait ergo: Venite, percipite incipientem et permanentem mundum caelestem, qui terreno et corruptibili et pereffluenti mundo secundum mea consilia usi estis: « Nunc esurivi, et dedistis mihi manducare; sitivi, et dedistis mihi bibere; alienus fui, et excepistis me; nudus, et induistis me; indignus eram, et visitastis me; in carcere eram, et venistis ad me. »

Illic quaeritur cujus gratia solus meminit elemosinarum, cujus gratia benedictionem et hereditatem et regnum istud dedit. Sed non illius tantum meminit eis qui audita intelligunt. Nam quando supra ejus operatores vocavit oves, per hanc appellationem testatus est eos omni virtute præstitos sibi configurandos et semper paratos fore ad mortem pro honore patiendam, quemadmodum ipse tanquam ovis ad occisionem ductus est, et quasi agnus curam incidente se non aperiens os suum, prout scriptum est. Istitis ergo, cum tales essent, commendavit beneficentiam, nam oportet illam, cum argumentum sit et fructus charitatis, quasi caput præstantem omnibus virtutibus habere eum qui debet illam regni æterni percipere hereditatem; quod per parabolam decem virginum ostendit Dominus. Non enim omnes occurrentes ad divinas nuptias sunt introductæ, sed tantum virginitate ornatae quæ non recte prosperearet sine exercitio et temperantia, et multis variisque virtutum certaminibus. Equidem parum est eas lampades in manibus tenere, id est, suam urnam et anxias ejus novitias actione animæ quæ per manus manifestatur, sustentam et iuvicam, Deo per vitam devotam, et illis lampadibus consentaneam, oportet etiam olei cibum, ut accensæ inserviant. Oleum vero est charitas, cum sit princeps virtutum. Quemadmodum ergo, si fundamenta subicias, et superedifices muros, tectum autem non superponas, illa omnia reliquisses inutilia, ita etsi omnem comparaveris virtutem, charitatem vero nisi consequaris, omnes illæ remanent inutilis et emouitur, domus autem tectum similiter non potest sine muris quibus innitatur superimponi.

Igitur talibus Dominus largitur hereditatem quæ alias virtutes per claritatis opera quasi sigillo signaverunt, et vel per vitam irreprehensibilem ad eam cucurrerunt, vel per poenitentiam ad eam con-

⁶⁶ Matth. xxv, 21.

Α ἰγένετο τὰ ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα· οὐ γὰρ εἶπε τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου, ἀλλ' ἀπροσδιοριστως τοῦ κόσμου, ὅσος οὐράνιος, καὶ ὅσος ἐπίγειος. Οὐχ οὗτος δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἡ θεία καὶ ἀπρόβητος κίνωσις, ἡ θσανδρική πολιτεία, τὰ σωτήρια πάθη, τὰ μυστήρια πάντα· διὰ τοῦτο τὸ τέλος προμηθῶς καὶ πανσόφως προφυκονομηταί, ὡς ἂν ὁ διὰ τούτων ἐν τοῖς παροῦσι πιστὸς ἀναφανεὶς ἀκούσῃ παρὰ τοῦ Σωτῆρος· « Εὖ, δοῦλε ἀγαθὲ, ἐπὶ ὀλίγα ἦς πιστὸς, ἐπὶ πολλῶν σε καταστήσω· εἰσελθε εἰς τὴν χαρὰν τοῦ Κυρίου σου. » Δεῦτε οὖν, φησί, κληρονομήσατε καὶ τὸν ἔνεστώτα καὶ μένοντα καὶ ἐπουράνιον κόσμον, οἱ τῷ ἐπιγίειω καὶ φθαρτῷ καὶ παραρρέοντι κόσμῳ καλῶς κατ' ἐμὴν χρῆσάμενοι γνώμῃν. « Ἐπίνατα γὰρ, καὶ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν, ἐδίψησα, καὶ ἐποτίσατέ με, ἔξενός ἤμην, καὶ συνηγάγετέ με, γυμνός, καὶ περιεβάλετέ με, ἠσθένησα, καὶ ἐπισκέψασθέ με, ἐν φυλακῇ ἤμην, καὶ ἤλθετε πρὸς με. »

Ἐνταῦθα ζητεῖται τίνας ἕνεκα τῆς ἐλεημοσύνης ἐρνήσθη μόνης, καὶ ταύτης ἕνεκα τὴν εὐλογίαν καὶ τὴν κληρονομίαν καὶ τὴν βασιλείαν ἔδωκεν ἐκείνην· ἀλλ' οὐ ταύτης ἐρνήσθη μόνης τοῖς μετὰ συνέσεως ἀκούουσιν· ἐπεὶ γὰρ ἀνωτέρω τοὺς αὐτῆς ἐργάτας πρόβια ἐκάλει, ἀπὸ τῆς κλήσεως ταύτης τῆν τε πρὸς αὐτὸν ὁμοίωσιν, καὶ πᾶσαν ἀρετὴν ἐμαρτύρησεν αὐτοῖς, καὶ ὡς ἔτοιμοι διηγεκῶς ἦσαν εἰς τὸν ὕπερ τοῦ καλοῦ θάνατον· καθάπερ καὶ αὐτὸς ὡς πρόβια ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη, καὶ ὡς ἀμνὸς ἐναντίον τοῦ κείροντος αὐτὸν ἀφῶνος, κατὰ τὸ γεγραμμένον. Τοιοῦτοις οὖν καὶ αὐτοῖς οὗσι προσεπιφημίζει τὴν εὐνοίαν· δεῖ γὰρ καὶ ταύτην, δεῖγμα καὶ καρπὸν οὖσαν τῆς ἀγάπης, ὡσερ τινὰ κεφαλὴν ὑπαρκειμένην ἔχειν τῶν ἄλλων ἀπασῶν ἀρετῶν τὸν μέλλοντα κληρονομεῖν τὴν αἰδίου βασιλείαν ἐκείνην· ὁ καὶ διὰ τῆς παραβολῆς τῶν δέκα παρθένων ἐδείξεν ὁ Κύριος· οὐδὲ γὰρ αἱ τυχοῦσαι εἰς τὸν θεῖον εἰσάγονται νυμφῶνα, ἀλλ' αἱ παρθένα κεκοσμημένα, ἧτις οὐκ ἂν κατορθωθεῖ χωρὶς ἀσκήσεως καὶ ἐγκρατείας, καὶ πολλῶν καὶ ποικίλων τῶν κατ' ἀρετὴν ἀγώνων. Ἔτι γε μὴν καὶ λαμπράς ταιν χερσὶν κατέχουσαι, τὸν οἰκεῖον νοῦν καὶ τὴν ἐν αὐτῷ ἐμμέριμον γνώσιν, τῷ πρακτικῷ τῆς ψυχῆς, ὁ δηλοῦται διὰ τῶν χειρῶν, ἐποχουμένην καὶ ὑπανεχομένην, καὶ τῷ θεῷ ἀνακειμένην δεξιῶν βίου, καὶ συνημμένην ταῖς ἐκείθεν λάμψεσι. Δεῖ δὲ ὅμως καὶ τοῦ ἐλαίου βαψιλοῦς, ὥστε διαρκεῖν ἡμμένας. Ἐλαῖον δὲ ἐστὶν ἡ ἀγάπη, κορυφὴ τῶν ἀρετῶν οὖσα. Ὅσπερ οὖν ἂν καὶ θεμάλους ὀρθῆς, καὶ ἐποικοδομήσεως τοὺς τοίχους, οὐκ ἐπιθῆς δὲ τὸν ἕρπον, ἀχρηστα πάντα ἀφήκας ἐκείνα, τὸν αὐτὸν τρόπον ἂν πᾶσαν ἀρετὴν κτήσῃ, μὴ προσκτήσῃ δὲ τὴν ἀγάπην, πᾶσαι ἐκείναι ἀχρηστοὶ καὶ ἀνόητοι· καὶ ὁ τῆς οἰκίας δὲ ἕρπος χωρὶς τῶν αὐτῶν ὑπανεχόντων ἐποικοδομηθῆναι οὐ δύναται.

Τοῖς τοιοῦτοις τοῦτον καὶ ὁ Κύριος παρέχει κληρονομίαν, ὅστινας τῆς ἄλλας ἀρετῶν διὰ τῶν τῆς ἀγάπης ἔργων ἐτεσπράγισαντο· καὶ ἡ δεῖ ἐνεπλήκτου βίου πρὸς αὐτὴν ἀνδραμον, ἡ δὲ μετανοίας

πρὸς αὐτὴν κατεφυγον· ὧν τοὺς μὲν υἱοὺς ἐγὼ καλῶ, ὡς τῆς ἐκ Θεοῦ μυστικῆς ἀναγεννήσεως φύλακας· τοὺς δὲ μισθίους, ὡς διὰ τῶν τῆς μετανοίας πολυειδῶν ἰδρώτων καὶ τῆς ταπεινώσεως, οἷα μισθὸν τὴν χάριν ἐπανακαλουμένους· διὸ καὶ πολυειδῶς τὰ τῆς κρίσεως πρότερον ἐν τοῖς θεοῖς Ἐδαγγαλίοις ἐξηγησάμενος, ὑστερον προήγαγε τὰ τῆς ἀγάπης, ὡς τὰς ἐκεῖ προκατηριθμημένας ἀρετὰς ἢ τελειούσης ἢ ἐπαναγωγούσης. Ἄλλ' οἱ δίκαιοι ἀποκριθήσονται λέγοντες· Ἐ Κύριε, πότε σε εἶδομεν παινῶντα, καὶ ἐθρόψαμεν; ἢ διψῶντα, καὶ ἐποτίσαμεν; πότε δὲ σε εἶδομεν ξένον, καὶ τυνηγάγομεν; ἢ γυμνόν, καὶ περιβάλομεν; πότε δὲ σε εἶδομεν ἀσθενῆ, ἢ ἐν φυλακῇ, καὶ ἤλομεν πρὸς σέ; Ὁρᾶτε καὶ δικαίους καλουμένους τοῦ· ἐκ δεξιῶν; οὐκοῦν ἀπὸ δικαιοσύνης καὶ μετὰ δικαιοσύνης αὐτοῖς; ὁ ἔλεος. Ὁρᾶτε δὲ καὶ ἐτέραν ἀρετὴν τὴν ταπεινώσειν προσημαρτυρουμένην τοῖς δικαίοις τῷ πληρώματι τῆς ἀγάπης. οὐδὲν τι περιττειχισμα καίριως ἀνεγχερίνον. Ἀνάξιοι γὰρ εἶναι τῆς ἀναρρήσεως; καὶ τῶν ἐπαίνων ἰσχυρίζονται, ὡς μηδὲν ἀγαθὸν πράξαντες, οἱ μηδὲν ἀπρακτὸν ἀφείναι μαρτυρούμενοι. Διὰ τοῦτο, εἶμαι, καὶ χρηματίζει μαρβήσις τοῦτο· ὁ Κύριος, ἵνα τοιοῦτοι ἀναφανῶσι, καὶ τῇ ταπεινώσει ἀνυψωθῶσι, καὶ χάριν εὐρωσι δίκαιος; κατ' αὐτοῦ θαυμάσιον ταύτην τοῖς ταπεινοῖς παρέχοντος· Κύριος γὰρ ὑπερηφάνους ἀντιτάσσεται, ταπεινοῖς δὲ δίδωσι χάριν· ὅς καὶ νῦν πρὸς αὐτοὺς φησιν· Ἄμην λέγω ὑμῖν, ἐφ' ὅσον ἐπονήσατε ἐν τούτων τῶν ἀδελφῶν μου τῶν ἐλαχίστων, ἐμοὶ ἐποίησατε. Ἐλάχιστον καλεῖ διὰ τὴν ἰσχυρίαν καὶ εὐπειθειαν· ἀδελφῶν δὲ, ὡς καὶ αὐτὸς εὐτὼ κατὰ σάρκα ζῆσας ἐπὶ γῆς.

Ἀκούσατε καὶ εὐφράνητε ὅσοι πτωχοὶ τε καὶ ἰσχυροὶ· ἀδελφοὶ γὰρ ἴστε κατὰ τοῦτο τοῦ Θεοῦ· καὶ ἀκούσιος ἦτε πτωχοὶ τε καὶ εὐταλεῖς, διὰ τῆς ὑπομονῆς καὶ τῆς εὐχαριστίας ἐκούσιον ἑαυτοῖς ποιήσασθε τὸ ἀγαθόν· Ἀκούσατε οἱ πλούσιοι, καὶ τὴν μακαριστὴν πτωχεῖαν ποθήσατε, ἵνα κληρονόμοι καὶ ἀδελφοὶ Χριστοῦ γένησθε, καὶ τῶν ἀκούσιως πτωχεύοντων γνησιώτατοι· κἀκεῖνος γὰρ ἐκὼν ἐπίωχευσε ἡ· ἡμῶν. Ἀκούσατε καὶ στενάξατε οἱ περιβρωῦντες κακίως; κάσχοντες τοὺς ὑπετίρους ἀδελφοὺς, μᾶλλον δὲ τοῖς τοῦ Θεοῦ, καὶ μὴ μεταδιδόντες; ἐξ ὧν εὐκοπεῖτε τοῖς ἐνδείαις τριτοῦ, σκέπης, περιβολῆς, ἐπιμελείας τῆς προσηκούσης, μηδὲ τὸ ἡμῶν περισσεύμα καταναλίσκοντες εἰς τὸ ἐκείνων ὑστέρημα. Μᾶλλον δὲ ἀκούσωμεν καὶ στενάξωμεν· καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς ἐγὼ, ὁ πρὸς ὑμᾶς ταῦτα λέγων, ἐλέγχομαι ὅτι τῆς συνειδήσεως οὐκ ἔξω τοῦ πάθους τελείως ὢν· πολλῶν γὰρ βιγούτων καὶ στερομένων, ἐμπλησθέντων αὐτοῖς εἶμι καὶ ἐνδοξομένο;· πολλοῦ δὲ μᾶλλον δεῖο κίνθους οἱ καὶ τοὺς ἑπὶ τὴν καθημερινὴν χρῆσιν θησαυροὺς ἔχοντες καὶ κατέχοντες, ἢ καὶ αὐξάνειν σκοπεύοντες, ἀγαπῶν ὡς ἑαυτοὺς τὴν πλησίον προσεταγμένοι, καὶ μηδὲ ὡς τὸν χυὸν αὐτοῖς ἔχοντες. Τί γὰρ ἴστιν ἄλλο χρῆσθ; καὶ ἀργυροῦς, ἢ μᾶλλον ἡγαπήσαμεν τῶν ἀδελφῶν; Ἄλλ' ἐπιστραφόμενοι, καὶ μετανοήσωμεν, καὶ κοινωνήσωμεν ἑαυτοῦντες; τίς χρῆσις οἷς ἔχομεν τῶν ἐν ἡμῖν πτω-

A fugerunt: quorum alios quidem appello filios tanquam mysticæ a Deo regenerationis custodes, alios vero mercenarios, tanquam per multiformes penitentiarum lacrymas et per humilitatem quasi mercedem gratiam rursus assecutos. Ideo multiforme iudicii subjectis jam prius in divinis Evangeliiis explanatis, postea produxit opera charitatis quasi virtutes ibi enumeratas vel perducit ad virtutes vel perducit ad virtutes. Sed justis respondebunt dicentes: « Domine, quando te vidimus esurientem, et pavimus? vel sitientem, et bibere dedimus? vel quando te vidimus alienum, et excepimus? aut nudum, et vestivimus? quando te vidimus infirmum vel in carcere, et ivimus ad te? » Vidistisne justos vocatos a dextris stantis? ergo a iustitia et cum iustitia ipsis misericordia. Vidistisne virtutem aliam, humilitatem, iustis testimonium exhibente de plenitudine charitatis, quasi munimentum quoddam opportune erectum? Indignas enim præconii et laudum se prædicare contendunt, quasi nihil boni fecisse, qui nihil omiserant, testantes. Propterea, me iudice, istis prodest adventiens Dominus, ut tales manifestentur, ut ex humilitate exaltentur, ut gratiam merito inveniunt ab eo qui illam abundantem humilibus tribuit. Quippe Dominus resistit superbis, humilibus autem dat gratiam; qui nunc quoque eis dicit: « Amen, dico vobis, quotiescunque fecistis uni ex his fratribus meis minimis, mihi fecistis. » Minimum quidem vocat propter inopiam et parvitatem; fratrem vero quia ipse etiam in terra secundum carnem ita conversatus est.

Audite, et exultate omnes pauperes et inopes; nam sub ista ratione Dei fratres estis, etiam si ægre fueritis pauperes et inopes, modo per patientiam et gratiarum actionem gratum vobis feceritis bonum. Audite, divites, et beatissimam desiderate paupertatem, ut Christi hæretes sitis atque fratres, magis etiam invitatis pauperibus præstantiores; ille enim libenter pro nobis egenus factus est. Audite et logete qui imple vestros seu potius Dei fratres circumspicitis, nec participes facitis pauperes eorum quibus abundatis, escæ, tegumenti, vestium, aliorumque commodorum, neque vestra superflua in illorum indigentiam effunditis. Potius vero audiamus et loquamur; nam ego ipse, qui vobis ista dico, a conscientia arguor me non prorsus esse ab omni cupiditate immunem; multis enim frigentibus et egentibus, saturatus ego sum et vestitus; sed magis adhuc ingentis digni luctusque supra quotidianas necessitates thesauros habent et possident, vel adhuc augendis student; qui diligere proximum quasi se ipso iussit, eum quasi lutum habent. Quid enim argentum et aurum quæ magis quam fratres dileximus? Sed convertamur, et peniteamus, et communicemus copiose providentes ex nostris opibus fratrum in modo nostram indigentium necessitatibus; et nisi totas divitias Dei amore profundere maluerimus, saltem non totas apud nos sine misericordia custo-

diamus; verum aliud quidem faciamus, de eo autem a quo deficiamus, humiliamur in conspectu Dei, et consequemur ab illo veniam, benignitate ejus defectum nostrum supplente, ut non formidandam, quod absit, vocem audiamus. « Tunc enim, inquit, dicet eis qui a sinistris erunt: Recedite a me, maledicti. » Quantum istud! vita elongati, a voluptate ejecti, a luce exulti estote!

ἔσται καὶ τοῖς ἐξ εὐωνύμων· Πορεύεσθε ἀπ' ἐμοῦ οἱ κατηραμένοι. ἢ Ἰόσον τοῦτο! τῆς ζωῆς μακρύνθητε, τῆς τροφῆς ἐκβλήθητε, τοῦ φωτὸς στερήθητε!

Verum nec istud tantum, sed: « Recedite a me, maledicti, in ignem æternum qui paratus est diabolo et angelis ejus. » Nam sicut a dextris stantes vitam habebunt et abundantius habebunt, vitam quidem in eo quo Deo conjungantur, abundantius autem dum filii permanent et hæredes illius regni, ita a sinistris collocati, a vera vita avertentur dum a Deo amovebuntur, abundantius autem perferent malum, inter dæmones annumerari, et ad ignem castigantem addici. Qualis ergo ignis ille qui corpora tangit mentesque in corporibus inditas, qui sine corpore spiritus pereant dolore cruciat simulque constringit, per quem etiam ignis noster comburetur, sicut scriptum est: « Elementa ardentia insbescent 60. » Quantum autem doloris incrementum liberationem nequaquam exspectare? Quid rursus vehemens impetus? Nam rapiente fluxio ignis ille similis videtur procul a Deo auferens; ideo non dixit, Amoveamini, sed Redite a me maledicti, valde enim majori præ pauperibus maledictione onerati estis; hi quidem passi sunt, vos autem estis maledicto digni. Dixit ergo: Recedite in ignem paratum non vobis sed diabolo et angelis ejus. Quippe mihi non fuit antecedens ista voluntas, non ad hunc finem vos creavi, nequaquam pro vobis fornacem præparavi: propter dæmones sine poenitentia habentes nequitie rationem necensus est ignis, quibus vos conjunxit cor vestrum more illorum impenitens. Igitur vosmetipsi elegistis vobis istam cum malis angelis conversationem: « Esurivi enim, et non edidistis mihi manducare; sitivi, et non dedistis mihi bibere; nudus fui, et non induistis me; infirmus et in carcere eram, et non visitastis me; nam perinde ac caritas, fratres, et charitatis opera plenitudo sunt virtutum, ita odium et odii opera, mores sine misericordia, mens angusta quæ non partitur peccati est plenitudo; et sicut benignitatem comitantur et sequuntur virtutes, ita hominum odium vitia sectantur, ideo etiam propter illud solum condemnantur.

ταῖ, οὕτω τῆ μισανθρωπία αἱ κακίαι· διὰ τοῦτο καὶ ἀπὸ ταύτης μόνης καταδικάζονται.

Volebam quidem dicere nullum majus odii signum quam fratri superfluo anteponeere divitias; sed video nequitiam majus inveniensem hujus odii indicium; sunt enim qui nos tantam non misericordiam faciunt ex eis quibus abundant; sed et aliena rapiunt. Cogitent ergo ex maledictione contra non misericordes prelati quid obtinebunt, quid

11 Petr. iii, 12.

κενύσιον ἀδελφῶν· καὶ εἰ μὴ τὰ ἐνόντα πάντα θεοφιλῶς κενύσαι προαιριώμεθα, ἀλλὰ μὴδὲ πάντα παρ' αὐτοῖς ἀνηλεῶς κατατόχουμεν· ἀλλὰ τὸ μὴ ποτήσωμεν, εἰς δὲ δὲ ἀπολειπέμεθα, ταπεινωθῶμεν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, καὶ τευξόμεθα τῆς παρ' αὐτοῦ συγγνώμης, τῆς αὐτοῦ φιλανθρωπίας ἀναπληροῦσθαι τὴν ἡμετέραν ἑλλείψιν, ἵνα μὴ τῆς ἀπεικταίας, ὃ μὴ γένοιτο, φωνῆς ἀκούσωμεν· « Τότε γὰρ, φησὶν, ἔσται καὶ τοῖς ἐξ εὐωνύμων· Πορεύεσθε ἀπ' ἐμοῦ οἱ κατηραμένοι. ἢ Ἰόσον τοῦτο! τῆς ζωῆς μακρύνθητε,

Ἄλλ' οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ « Πορεύεσθε ἀπ' ἐμοῦ οἱ κατηραμένοι εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον, τὸ ἡτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ. » ὡς γὰρ οἱ ἐκ δεξιῶν ζωὴν ἔξουσιν, καὶ περισσὴν ἔξουσιν, ζωὴν μὲν τῷ συνείναι Θεῷ, περισσὴν δὲ τῷ καὶ υἱοῦ διατελεῖν καὶ κληρονόμοι τῆς αὐτοῦ βασιλείας, οὕτως οἱ ἐξ εὐωνύμων τῆς ἀληθινῆς ζωῆς ἀποτυχόντες, τὸ μακρυνθῆναι Θεοῦ, καὶ περισσώτερον ἔξουσιν κακόν, τὸ δαίμοσι συντετάχθαι, καὶ πυρὶ παραδοθῆναι κολάζονται. Οἶον δὲ τὸ πῦρ εἶναι, ὃ καὶ τῶν σωμάτων ἄπτεται, καὶ τῶν λογικῶν ἐν σώματι τε ὄντων καὶ οὐκ ἐν σώματι πνευμάτων, ὀδυνῶν ἅμα καὶ παρακατέχον ἀθάνατα, δι' οὗ καὶ τὸ καθ' ἡμᾶς πῦρ τακῆσται, κατὰ τὸ γεγραμμένον; « Στοιχεῖα καυσόμενα τήκεται. » Ὅση δὲ τῆς ὀδύνης προσθήκη τὸ τῆς ἀπολυτρώσεως ἀπροσδόκητον; καὶ γὰρ ἀθεστον εἶναι τὸ πῦρ. Τί δὲ αὖθις ἡ βία φορὰ; καὶ γὰρ ποταμὸς, φησὶν, ἔλκων εἰς τὸ πῦρ, ὡς τοῖσιν, αἰετὸς πορρωτέρω φέρον Θεοῦ· διὸ οὐδὲ Πορεύθητε, εἰπὲν, ἀλλὰ; Πορεύεσθε ἀπ' ἐμοῦ οἱ κατηραμένοι καὶ γὰρ ὑπερ τῶν πτωχῶν ἐκ πολλοῦ κεκατήρασθε· καὶ εἰπερ ἔφερον εἰς τὸ πῦρ τὸ ἡτοιμασμένον οὐκ ὑμῖν, ἀλλὰ τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ· ὃ δὲ γὰρ ἐμὸν ἔστι τοῦτο προηγουμένον θέλημα, οὐκ εἰς τοῦτο ὑμᾶς ἐποίησα, οὐκ ἐφ' ὑμᾶς ἡτοίμασα τὴν πυρᾶν· διὰ τοὺς ἀμετάβλητον ἔχοντας τῆς κακίας τὴν ἑξὶν δαίμονας προανεκαύθη τὸ ἀθεστον πῦρ, οἷς ὑμᾶς συνῆψεν ἡ κατ' ἐκείνους ἀμετανόητος γνώμη. 24 Ἀθάρατος οὖν ὑμῖν ἔστιν ἡ μετὰ τῶν πονηρῶν ἀγγέλων συμπόσις· « Ἐπεινάσα γὰρ, καὶ οὐκ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν· ἐδίψησα, καὶ οὐκ ἐποίησατέ με· ξένος ἤμην, καὶ οὐ συνήγαγετέ με· γυμνός, καὶ οὐ περιεβάλετέ με· ἀσθενής, καὶ ἐν φυλακῇ ἤμην, καὶ οὐκ ἐπεσκέψασθέ με. » ὡς γὰρ ἡ ἀγάπη, ἀδελφοί, καὶ τὰ τῆς ἀγάπης ἔργα πλήρωμα τῶν ἀρετῶν ἔστι; οὕτω τὸ μῖσος καὶ τὰ τοῦ μίσους ἔργα, ὃ ἀσυμπαθὲς τρόπος, ἡ ἀμετάδοτος γνώμη, πλήρωμά ἐστι τῆς ἁμαρτίας· καὶ καθάπερ τῇ φιλανθρωπίᾳ ἔπονται καὶ συνέτισιν αἱ ἀρεταὶ, οὕτω τῇ μισανθρωπίᾳ αἱ κακίαι· διὰ τοῦτο καὶ ἀπὸ ταύτης μόνης καταδικάζονται.

Ἐβουλόμην μὲν οὖν εἰπεῖν ὡς οὐδὲν μείζον δείγμα μίσους, ἀλλ' ἡ τὸ προτιμᾶν τοῦ ἀδελφοῦ τὸ περιτετεῶν ἀργύριον· ἀλλ' ἔρω τὴν κακίαν καὶ μείζον ἐβροῦσαν δείγμα τῆς μισανθρωπίας; εἰσὶ γὰρ οἱ μὴ μόνον οὐκ ἐλεοῦσιν ἐξ ἑμὶ ὑπορούσιν, ἀλλὰ καὶ σφετερίζονται τὰ ἀλλότρια. Συλλογιζίσθωσαν οὖν ἐκ τῆς προθ. τοῦς μὴ ἐλεοῦντας ἀποδόσεις.

τίνος οὗτοι τεύξονται, καὶ τί πείσονται, καὶ οἷας ἀπερινόητου τε καὶ ἀφορήτου καταδίκης ἄξιοι, καὶ ἀποστήσειαν τῆς ἀδικίας, καὶ διὰ τῶν τῆς μετανοίας ἔργων ἐξιλεωσάσθωσαν τὸ θῆλον. Ἐκεῖνοι δὲ ἀποκριθήσονται τῆνικαῦτα λέγοντες· « Κύριε, πότε σε εἶδομεν πεινῶντα, ἢ διψῶντα, ἢ ξένον, ἢ γυμνόν, ἢ ἀσθενῆ, ἢ ἐν φυλακῇ, καὶ οὐ διεκονήσαμεν σοι; » Ὅρατε καὶ αὐτὸ τὸ ἔσχατον κακὸν τὴν ὑπερηφάνειαν τῷ ἀσυμπαθεῖ συνεζευγμένην τρόπον, ὡσπερ καὶ τῇ συμπαθείᾳ τὴν ταπεινώσειν; Οἱ δίκαιοι διὰ τὴν εὐπορίαν ἐγκωμιαζόμενοι ταπεινοῦνται μᾶλλον, οὐ δικαιοῦσιν ἑαυτούς. Οὗτοι διὰ τὴν ἀσπλαγγῆν κατηγοροῦμενοι παρὰ τοῦ ἀψευδοῦς, οὐ προσπίπτουσι ταπεινωθέντες, ἀλλ' ἀντιλέγουσι καὶ δικαιοῦσιν ἑαυτούς· διὸ καὶ ἔχουσουσιν, « Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἐφ' ὅσον οὐκ ἐποιήσατε ἐνὶ τούτων τῶν ἐλαχίστων, οὐδὲ ἐμοὶ ἐποιήσατε » καὶ οὕτως ἀπελεύσονται, φησὶ, « οὗτοι μὲν εἰς κόλασιν αἰώνιον, οἱ δὲ δίκαιοι εἰς ζωὴν αἰώνιον. »

Ἐλεήσωμεν οὖν ἡμᾶς αὐτούς, ἀδελφοί, διὰ τοῦ πρὸς τοὺς ἀδελφούς ἔλεους· κτησώμεθα διὰ τῆς συμπαθείας τὴν συμπάθειαν· εὐ ποιήσωμεν ἵνα πάθωμεν εὖ· θῆλοια μὲν ἢ ἀντιδοσῆς· εὐποιία γὰρ καὶ φιλανθρωπία καὶ ἀγάπη καὶ ἔλεος καὶ συμπάθεια, οὐκ ἴση δὲ τῇ ἀξίᾳ καὶ τῷ μέτρῳ τῆς ὑπεροχῆς· οὐ μὲν γὰρ παρέχεις ἐξ ὧν ἄνθρωπος ἔχει, καὶ ἐφ' ὅσον ἄνθρωπος εὐεργετῆσαι δύναται, ἀντιλαμβάνεις δὲ παρὰ τῶν θείων καὶ ἀκινήτων θησαυρῶν ἑκατονταπλασίονα καὶ τὴν αἰώνιον ζωὴν, καὶ εὐεργετῆ ἐξ ὧν καὶ ὅσον ὁ θεὸς εὐεργετῆσαι δύναται· « Ἄ ὀφθαλμοὶ οὐκ εἶδε, καὶ οὖς οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνίβη. » Σπειώσωμεν οὖν ἵνα τοῦ πλοῦτου τῆς χρηστότητος ἐπιτύχωμεν· ὀλίγων ἀργυρίων κληρονομίαν αἰώνιον ἀγοράσωμεν· φοβηθῶμεν τὴν κατὰ τῶν ἀνηλεῶν ἀπόφασιν ἀρτίως, ἵνα μὴ ὅτ' αὐτῆς ἐκεῖ κατακριθῶμεν· μὴ φοβηθῶμεν μὴ πτωχοὶ γενώμεθα διδόντες ἐλεημοσύνην· καὶ γὰρ ἀκούσωμεν παρὰ Χριστοῦ· « Δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρὸς μου, κληρονομήσατε τὴν βασιλείαν. » φοβηθῶμεν, καὶ πάντα πράξωμεν ἵνα μὴ φανώμεν ἐξω τῆς πρὸς τὸν θεὸν ἀγάπης διὰ τῆς ἀσπλαγγῆς· « Ὁ γὰρ μὴ ἀγαπῶν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ ὃν ἑώρακε, πῶς ἀγαπήσει, φησὶν ὁ Εὐαγγελιστῆς· τὸν θεὸν ὃν οὐκ ἑώρακεν; » ὁ δὲ μὴ ἀγαπῶν τὸν θεὸν πῶς συνέεται αὐτῷ; ὁ δὲ μὴ συνῶν αὐτῷ πορευθήσεται ἀπ' αὐταῦ· ὁ δὲ πορευόμενος ἀπ' αὐτοῦ εἰς τὴν γέεναν ἐμπεριεῖται πάντως.

Ἄλλ' ἡμεῖς ἀγάπης ἔργα ἐπιδειξώμεθα εἰς τοὺς 25 ἡμετέρους ἐν Χριστῷ ἀδελφούς, ἐλεοῦντες τοὺς πτωχομένους, ἐπιστρέφοντες τοὺς πλανωμένους, ἢν ἂν εἰποις πλάνην τε καὶ πέναν, ἐκδικοῦντες τοὺς ἀδικουμένους, ἐπιβριωνύοντες τοὺς ἐν ἀσθεῖᾳ κατεστραμένους, εἴτε διὰ τῶν αἰσθητῶν τοῦτο πάσχοντες ἔσθρων τε καὶ νοσημάτων, εἴτε διὰ τῶν ἀσθητῶν πνευμάτων καὶ τῶν τῆς ἀτιμίας παθῶν, ἐπισκεπτάμενοι τοὺς ἐν φυλακῇ καθειργμένους, ἀλλὰ καὶ ἀνεχόμενοι τῶν εἰς ἡμᾶς πταιόντων, καὶ

patientur, quali incogitabili simulque intolerabili digni damnatione sent, et ab injustitia recedant, et per opera poenitentiae Deum sibi propitium reddant. Hi vero tunc respondebant dicentes : « Domine, quando te vidimus esurientem aut sitientem, alienum, aut nudum, aut infirmum, aut in carcere, et non ministravimus tibi ? » Videtis malum extremum superbiam duris visceribus conjugatam, sicut misericordiae humilitatem? Justj propter beneficentiam laudati magis humiliantur, nec semetipsos justificant; isti propter dura viscera ab eo qui non mentitur damnati, non humiliati prociidunt, sed contradicunt et semetipsos justificant. Ideo audiunt : « Amen dico vobis, quotiescunque non fecistis uni ex minimis istis, mihi non fecistis »; et sic, inquit, discedent « illi quidem in supplicium aeternum, justj autem in vitam aeternam. »

Igitur, fratres, misereamur nostri per misericordiam erga fratres; miserationem per commiscrationem assequamur; bene faciamus, ut bene habeamus; aequa enim est retributio; insuper beneficentia, benignitas, charitas, pietas et misericordia, valde deficiunt a dignitate et mensura nimiae mercedis. Tu quidem largiris ex his quae habet homo, et quantum homo praebere potest, dum in mercedem recipis centuplum aeternamque vitam a divinis necnon inexhaustis thesauris, ex quibus tantam accipis quantum Deus potest largiri : « Quae oculis non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit ». » Studeamus ergo ut divitias bonitatis obtineamus, paucis opibus aeternam speramus hereditatem; timeamus nuper auditam contra non misericordes maledictionem, ne ibi ab ea damnemur, absit ut timeamus ne elemosynam dando pauperes, famus; et audiemus a Christo : « Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum. » Timeamus, quomodo patremus ut non ostendamus extra charitatem Dei per cordis duritiam, nam « Qui non diligit fratrem suum quem videt, quomodo diliget, ait evangelista, Deum quem non videt? » Qui autem Deum non diligit, quomodo cum eo erit? Qui vero cum eo non est, elongabitur ab eo; sed qui ab eo elongatur, in gehennam prorsus incidet.

Nos autem charitatis opera erga nostros in Christo fratres ostendamus, inopum misereantes, convertentes aberrantes, quomocunque dicas errorem, quomocunque inopiam, laesos offendentes, confirmantes in infirmitate jacentes, sive ex sensibilibus adversariis et morbis laetud patientur, sive ex invisibilibus perversis spiritibus et turpibus concupiscentiis, visitantes in carcere detrusos, sed etiam offendentes nos tolerantis, et aliis invicem nobis indulgentes, si quis habet querelam adversus ali-

quem, sicut Christus nobis pepercit, et uno verbo omni modo, omnibus operibus et verbis quibus poterimus, ostendamus mutam charitatem, ut a Deo charitatem consequamur et ille nobis benedicat, necnon perripiamus promissum nobis, nobisque præparatum cæleste æternumque regnum a constitutione mundi, quam nos omnes obtinere doneatur gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, cui simulque Patri et sancto Spiritui honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA V.

In præsentationem Domini et Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi; necnon de castimonia vitioque ei contrario.

Illam quidem protoparentis maledictionem et condemnationem omnes eandem et communem præter Christum sortiti sumus, ab uno protoparente in omnes diffusam, velut a radice generis transmissam et natura in hæreditatem acceptam; singuli autem per ea quæ ipsi proprie faciunt vel vituperationem vel laudem in propriam personam a Deo attrahunt, contra communem illam maledictionem et condemnationem, necnon miseram sortem a principio in ipsum et per ipsum in posteros descendente nihil patrare possunt. Sed venit Christus naturæ liberatus qui communem maledictionem in benedictionem convertit pariter communem, nocentemque nostram naturam ex Intemerata Virgine susceptam, et sibiinsepsi novam in personam accommodatam veteris seminis non participom, innoxiam et justificatam ostendit, ita ut ab ipso secundum Spiritum generati omnes deinde extra illam maledictionem contra protoparentes prolatam permanent. Quid ergo gratiæ non largitus est nostrorum singulis personarum, quis priorum remissionem delictorum ab eo non obtinet? Cum ipse non personam a nobis, sed naturam nostram renovaverit susceptam, hinc ipse secundum suam personam adunatus, et ita qui omnes omnino vult salvos fieri, pro omnibus cælos inclinas descendit, et operibus, verbis et passionibus suis omnem patefecit viam salutis, et postea in cælum consendit, ibi fideles adducens. Igitur non naturæ tantum quam ipse a nobis sumpsit per indivisam adunationem, sed etiam singulis in ipsum credentibus perfectam præbuit liberationem, quod quidem fecit ut facere cessavit per seipsum Patri satisfaciens, et ad obedientiam unumquemque nostram adducens, omnemque nostram sanans inobedientiam.

Propterea divinum mandavit baptismum, et leges instituit salutaris, et poenitentiam prædicavit omnibus, propriumque tradidit corpus et sanguinem. Non enim natura sola, sed etiam uniuscujusque credentium persona et baptismum suscipit, et secundum divina regitur mandata, et delicti paucis quibusque sit participes. deo nos quidem Christus

χαρίζομενοι ἀλλήλοις, εἴ τις πρὸς τινα ἔχει μορφήν, ὡς καὶ ὁ Χριστὸς ἔχαρισατο ἑαυτὸν καὶ ἀπὸ τῶν πνευμάτων καὶ πᾶσιν ἔργοις τε καὶ λόγοις, οἷς ἔχομεν, ἐπειδεξώμεθα τὴν πρὸς ἀλλήλους ἀγάπην, ἵνα καὶ τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ ἐπιτύχωμεν ἀγάπης, καὶ εὐλογηθῶμεν παρ' αὐτοῦ, καὶ κληρονομήσωμεν τὴν ἐπηγγελμένην ἡμῖν καὶ δι' ἡμᾶς ἡτοιμασμένην οὐράνιον καὶ αἰώνιον βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου· ἥς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, τιμῇ καὶ δόξῃ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

OMIAlA E.

Εἰς τὴν Ὑπαπαντήν τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐν ἣ καὶ παρὶ σωφροσύνης καὶ τῆς ἀντιθέτου ταύτης κακίας.

Τὴν μὲν προγονικὴν ἐκείνην ἀράν τε καὶ καταδικην κοινήν τε καὶ τὴν αὐτὴν ἄπαντες εἰχομεν πρὸ Χριστοῦ, ἐξ ἐνδὸς τοῦ προπάτορος ἐπὶ πάντας χυθείσαν, ὡς ἐκ ῥίζης τοῦ γένους ἀναδιδομένη καὶ τῇ φύσει συγκεκληρωμένη· ἕκαστος δὲ δι' ὧν αὐτὸς ἰδίως ἔπραττεν, ἢ τὴν μέμψιν ἢ τὸν ἔπαινον εἰς τὴν ἰδίαν ὑπόστασιν παρὰ Θεοῦ ἐπισπάσει, πρὸς ἐκείνην τὴν κοινήν ἀράν τε καὶ καταδικην, καὶ τὸν ἄνωθεν πρὸς αὐτὸν καὶ δι' αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἑξῆς καταβαλόντα πονηρὸν κληρὸν πράττειν ἔχων οὐδέν. Ἄλλ' ἦλθε Χριστὸς ὁ τῆς φύσεως ἐλευθερωτῆς, ὁ τὴν κοινήν ἀράν εἰς εὐλογίαν μετέγων κοινήν, καὶ τὴν ὑπεύθυνον ἡμῶν φύσιν ἀναλαθὼν ἐξ ἀκηράτου Παρθένου, καὶ ταύτην ὑποστήσας ἑαυτῷ καινὴν, τάλαιου μὴ μετασχούσαν σπέρματος, ἀνεύθυνον αὐτὴν καὶ δεικναιωμένην ἀπέδειξεν, ὡς καὶ τοὺς ἐξ αὐτοῦ κατὰ πνεῦμα γεννημένους ἕπειτα πάντας τῆς προγονικῆς ἐκείνης ἀρᾶς καὶ καταδικῆς μένειν ἐκτός. Τί οὖν οὐχὶ καὶ τῶν ὑποστῆσαν ἡμῶν ἐκάστη τῆς αὐτοῦ μεταδίδωσι χάριτος, οὐδὲ τῶν ἰδίων ἕκαστος πλημμελημάτων λαμβάνει παρ' αὐτοῦ τὴν ἄψιν; ἐπειδήπερ οὐχ ὑπόστασιν αὐτὸς παρ' ἡμῶν, ἀλλὰ τὴν ἡμετέραν ἀναλαθὼν ἑκαιοσύνην φύσιν, ἔθεθεῖς αὐτῇ κατ' ἰδίαν ὑπόστασιν καὶ πῶς, ὅς πάντας τελείως θέλει σωθῆναι, καὶ ἑπὶ πάντων κλίνας οὐρανούς καταβῆναι, καὶ δι' ἔργων καὶ λόγων καὶ ποιημάτων οἰκίῳ πᾶσαν ὑποδείξας σωτηρίας ὁδὸν εἰς οὐρανούς ἐπανήλθεν. ἔχων ἐκεῖσε τοὺς πειθομένους. Οὐκοῦν οὐ τῇ φύσει μόνον ἦν αὐτὸς παρ' ἡμῶν ἔσχε καθ' ἑνωσιν ἀδιάσπαστον, ἀλλὰ καὶ τῶν εἰς αὐτὸν πιστευόντων ἐκάστην παράσχου τελείαν τὴν ἀπολύτρωσιν· ὁ δὲ καὶ πεποίηκε, καὶ ποιῶν οὐ δειλίπε, δι' ἑαυτοῦ τῷ Πατρὶ καταλλάττων, 26 καὶ πρὸς ὅπα κοινήν ἡμῶν ἐπανάγων ἕκαστον, καὶ πᾶσαν ἡμῶν παρασχὼν ἐξιώμενος.

Διὰ ταῦτα τοῖνον καὶ βάπτισμα ἐντελειῶτο θεῖον, καὶ νόμος; ἔθηκε σωτηρίου, καὶ μετάνοιαν ἐκέρυξε πᾶσι, καὶ τοῦ οἰκίῳ μετῴχετο σώματος τε καὶ αἵματος· οὐ γὰρ ἀπλῶς ἡ φύσις, ἀλλ' ἡ ἐκάστου τῶν πιστευόντων ὑπόστασις καὶ τὸ βάπτισμα ἔρχεται, καὶ κατὰ τὰς θέλας ἐντολᾶς πολιτεύεται, καὶ τοῦ Θεουργοῦ ἄρτου καὶ τοῦ ποτηρίου ἐν μεθέξει γίνε-

τα. Διὰ τούτων μὲν οὖν ὑποστατικῶς ἡμᾶς ὁ Χριστὸς ἰδικαίωσε, καὶ πρὸς ὑπακοὴν τοῦ ἀνωτάτου Πατρὸς ἐπανήγαγεν· αὐτὴν δὲ τὴν φύσιν ἦν παρ' ἡμῶν προσλαβόμενος ἐκαινούργησεν, ἡγιασμένην καὶ δεδικαιωμένην καὶ τῷ Πατρὶ διὰ πάντα ὑπήκοον οὖσαν ἔδειξε, δι' ὧν αὐτὸς ταύτη καθ' ὑπόστασιν ἔνωμένος, κατ' αὐτὴν ἔπραξέ τε καὶ ἔπαθεν· ὧν ἴσται καὶ ἡ τούτου σήμερον ἐορταζομένη παρ' ἡμῶν ἐκ τῶν ἱερῶν τῶν παλαιῶν ἐκεῖνο πρὸς καθαρισμὸν ἀνάβασις ἢ ἀναβίθασις, καὶ ἡ τοῦ θεολήπτου Συμεὼν ὑπάντησις, καὶ ἡ τῆς διὰ βίου τῷ ἱερῷ προσαναχώσεως Ἀννης ἐξομολόγησις. Μετὰ γὰρ τὴν ἐκ Παρθένου τοῦ Σωτῆρος γέννησιν, καὶ τὴν κατὰ νόμους ὀκταήμερον περιτομὴν, καθάπερ ὁ εὐαγγελιστὴς Λουκᾶς φησιν· «Ὅτε ἐπλήσθησαν αἱ ἡμέραι τοῦ καθαρισμοῦ αὐτῶν, κατὰ γὰρ νόμον Μωϋσέως, ἀνήγαγον αὐτὸν εἰς Ἱερουσόλυμα παραστῆσαι τῷ Κυρίῳ, καθὼς γέγραπται ἐν νόμῳ Κυρίου.» Περιτέμνεται κατὰ τὸν νόμον, ἀνάγεται κατὰ τὸν νόμον, παρίσταται κατὰ τὸ γεγραμμένον ἐν νόμῳ Κυρίου,

ἵνα ὁρᾶτε ὅτι διὰ πάντων ὑπήκοος τῷ νόμῳ γίνεται ὁ τοῦ νόμου ποιητὴς καὶ δεσπότης; Τί διὰ τούτων ἀπεργαζόμενος; ὑπήκοον ἐν πᾶσι τῷ Πατρὶ τὴν ἡμετέραν φύσιν ποιούμενος, καὶ τὴν κατ' αὐτὴν ἡμῶν παρακοὴν ἐξιώμενος, καὶ τὴν δι' αὐτὴν ἀρὰν εἰς εὐλογίαν μετασχευάζων· ὡς γὰρ ἐν Ἀδὰμ ἅπανσα ἦν ἡ φύσις ἡμῶν, οὕτως καὶ ἐν Χριστῷ· καὶ ὡς διὰ τοῦ ἐκ γῆς Ἀδὰμ πάντες οἱ ἐξ ἐκείνου τὸ εἶναι λαθόντας εἰς γῆν ἀπεστράφημεν, καὶ εἰς ἔθου φαῖ κατηγέθημεν, οὕτως διὰ τοῦ ἐξ οὐρανοῦ Ἀδὰμ, κατὰ τὸν Ἀπόστολον, πάντες εἰς οὐρανὸν ἀνεκλήθημεν, καὶ τῆς ἐκεῖ δόξης καὶ χάριτος ἠξιώθημεν· μυστικῶς μέντοι νῦν· «Κέκρυπται γὰρ, φησιν, ἡ ζωὴ ἡμῶν σὺν τῷ Χριστῷ ἐν τῷ Θεῷ.» Ὅταν δὲ ὁ Χριστὸς φανερωθῇ κατὰ τὴν δευτέραν αὐτοῦ ἐπιφάνειαν καὶ παρουσίαν, τότε καὶ ὑμεῖς πάντες φανερωθήσεσθε ἐν δόξῃ. » Πάντες τίνες; οἱ τῷ Χριστῷ υἱοποιηθέντες ἐν πνεύματι, καὶ πνευματικὰ τοῦτου τέκνα διὰ τῶν ἔργων ἀποδεικνύμενοι. Ὅτε ἐπλήσθησαν αἱ ἡμέραι τοῦ καθαρισμοῦ αὐτῶν, ἀνήγαγον αὐτὸν παραστῆσαι τῷ Κυρίῳ. Τίνων αὐτῶν; περὶ τῶν τεκόντων, ἅμα δὲ καὶ τῶν ἐκ συνδυασμοῦ τιχομένων ὁ τοῦ νόμου λόγος, ὡς δεομένων καθάρσεως· ἐπεὶ καὶ ὁ Ψαλμωδὸς φησιν· «Ἐν ἀνομίαις συνέληφθην, καὶ ἐν ἀμαρτίαις ἐκίστησέ με ἡ μήτηρ μου· ὄπου δὲ οὐ τεκόντες, ἀλλὰ τεκούσα ἦν μόνη, καὶ αὕτη παρθένος, καὶ παιδὸς τόκος ἀσπύρος συληφθέντος, πίντως οὐκ ἦν χρεῖα καθαρισμοῦ, ἀλλ' ὑπκοῆς ἦν ἔργον καὶ τοῦτο, ἐπαναγαγούσης τὴν παρακούσαν φύσιν, καὶ τῆς διὰ τὴν παρακοὴν ἀπαγούσης εὐθύνης. Ὅτε οὖν ἐπλήσθησαν αἱ ἡμέραι τοῦ καθαρισμοῦ αὐτῶν, ἀνήγαγον αὐτὸν παραστῆσαι τῷ Κυρίῳ, ἀναβῆναι, φανερὸν ποιῆσαι πρωτότοκον ὄντα, καθὰ γέγραπται ἐν νόμῳ Κυρίου· «Ὅτι πᾶν ἄρσεν διανοίγον μήτραν ἄγιον τῷ Κυρίῳ κληθήσεται.»

A hypostatice justificavit et ad obediendum Patri altissimo adduxit, ipsam vero naturam quam a nobis acceptam renovavit, sanctificatam et justificatam, et Patri super omnia parentem manifestavit, per quae ipse illi secundum personam adunatus, secundum illam fecit et passus est, ex quibus est hodie celebrata a nobis in templum illud antiquum ad purgationem ascensio seu potius asportatio, et Simoneis divino Spiritu ducti occurrus et Aunae per vitam in templo conversantis confessio. Nam post Salvatoris ex Virgine natiuitatem et post dies octo secundum legem, factam circumcisionem prout dixit Lucas evangelista : « Postquam impleti sunt dies purgationis eorum, secundum legem Moysis tulerunt eum in Jerusalem ut sisterent eum Domino, sicut scriptum est in lege Domini. » Circumciditur secundum legem, adducitur secundum legem, sistitur sicut scriptum est in lege Domini, offertur sacrificium sicut dictum est in lege Domini.

προσάγεται θυσία κατὰ τὸ εἰρημένον ἐν νόμῳ Κυρίου.

Videlisne quoniam per omnia legi sit obediens legis factor et Dominus? Quid per haec operatus est? Docilem in omnibus Patri nostram efficit naturam, nostram per eam sanat inobedientiam, et maledictionem propter eam prolatam in benedictionem convertit; nam sicut in Adam tota erat natura nostra, ita et in Christo; et sicut per Adam terrestrem omnes qui ab eo vitam accepimus, in terram conversi sumus et in infernum heu! dimissi, ita per Adam caelestem, prout dixit Apostolus **, omnes in caelum revocati sumus, necnon caelestis gloriae et gratiae dignati; mystice tamen nunc : « Nam abscondita est, inquit, vita nostra cum Christo in Deo. Sed cum Christus apparuerit in secunda sui manifestatione secundoque adventu, tunc et vos omnes apparebitis cum ipso in gloria. » Quinam omnes? qui Christo filii in Spiritu facti fuerint, et spirituales ejus liberi per opera sint manifestati. Quando impleti fuerint dies purgationis eorum, tulerunt eum ut sisterent Domino. Quorumnam eorum? de puerperis simulque de genitis ex coitu lex sermonem habet ut purgatione indigentibus; ideo ait Psalmista : « In iniquitatibus conceptus sum, et in peccatis concepit me mater mea. » Hic vero nequaquam generantes, sed mater erat sola, et ipsa virgo, et pueri partus sine semine concepti; nullo modo opus erat purgatione, sed hoc quoque opus erat obedientiae qua rebellis reparatur natura, qua inobedientiae reatus solvitur. Quando ergo impleti sunt dies purgationis eorum, tulerunt eum ut sisterent Domino, et offerrent, et ostenderent cum esse primogenitum, sicut scriptum est in lege Domini : « Omne masculinum quod aperit vulvam, sanctum Domino vocabitur. »

** I Cor. xv. 48. 49. ** Coloss. iiii. 3. ** Psal. l. 7. ** Exod. xiii. 2.

Et vere iste solus est qui vulvam quando conceptus fuit adaperuit sine coitu generatus ex solo verbo et signo Dei quod in aure Virgo per angelum accepit. Quomodo igitur lex: Omne, inquit, masculinum aperiens vulvam? Quemadmodum multi dicuntur prophete, christique multi, sicut per Psalmistam dicit Deus: « Nolite tangere christos meos, et in prophetis meis nolite malignari »; unus autem est Christus, unusque solus iste Propheta, ita omne primogenitum dicitur quidem vulvam aperire, vere autem aperiens iste solus est sanctus Israhel. Tulerunt ergo, inquit, et « ut offerrent hostiam, sicut dictum est in lege Domini, par turturam aut duos pullos columbarum. » Par quidem turturam, dum parentum castitatem manifestabat, quamdam habebat rationem ad conjunctos sub lege matrimonii, duo vero pulli columbarum, cum matrimonium nesciant, recte patefaciunt Virginem, et hujus Virginis partum et Virginem perpetuo manentem. Et vide quam apta sit lex; nam de turturibus par quidem dixit, quatenus matrimonio conjunctos significantibus; de pulis autem ab isto abstinuit vocabulo; Jugum enim nesciebant et mater et filius. Verum lex quidem a longe prænuntians partum virginalem ita vaticinabatur, et ita illum prius describebat; isto autem mirabiliter genio et hodie in templum asportato, alios turtures aliosque columbarum pullos magis congruus paravit Spiritus sanctus. Quosnam istos? Simeon et Annam, quos sive pullos columbarum quis diceret, quia in omni malitia infantes, sive turtures propter suavitatem castimoniam recte etiam appellaret.

ποι τις, διὰ τὸ πρὸς κακίαν παντάπασι νηπιώδες, εὐλόγως ἔρεται.

Simeon quidem, ut abundantiam sermone evangelica verba percurramus, cum justus esset et timoratus, responso a sancto Spiritu accepto, nunc quoque ab eo ductus venit in templum, et occurrens in ulnas accepit illum celestem simul et terrenum puerulum, ipsi quasi Deo offerens hymnum et orationem, in pace a vinculo corporis flagitans solvi, illumque lumen esse salutare omnibus prænuntians, in ruinam illum positum esse infidelium et in resurrectionem credentium in ipsum firme consistens. Deinceps Virginem et Matrem pueruli allocutus, cum prædixit ex dolore super cruce filii matrem secundum naturam infantis Dei Homini manifestandam, et revelationem ex cordibus incertas de hoc mysterio cogitationes; nam pulchre testatus est Simeon veteram mysticam hujus infantis matrem ex dolore propter passionem filii, et ex vehementi illius propter hanc causam tristitia et compassione. Anna vero prophetissa, vidua Phanuel usque ad annos octoginta quatuor, jejuniis et precibus se consecrans, a templo minime discedens, divino Spiritu tunc potissimum affante, gratias Deo agebat, et redemptionem adesse expectantibus annuntiabat,

¹⁰ Psal. civ, 15.

Καὶ μὴν οὗτος μόνος ἐστὶν ὁ μήτραν ἐν τῷ συλλήψῃ ἔσθηναι. 27 διανοίξας, ἀσυνδύατος; κυοφορηθεὶς διὰ μόνου προσρήματος καὶ μηνύματος Θεοῦ, ὅπερ εἰς ὁκοὴν ἢ Παρθένος δι' ἀγγέλου ἐδέξατο. Πῶς οὖν ὁ νόμος, Πᾶν ἄρσεν, φησί, διανοίγον μήτραν; Ὅσπερ πολλοὶ λέγονται προφήται καὶ πολλοὶ χριστοὶ, ὡς διὰ τοῦ Ψαλμοῦ λέγει ὁ Θεός· « Μὴ ἀπίστευε τῶν χριστῶν μου, καὶ ἐν τοῖς προφήταις μου μὴ κλητεύεσθε. » εἰ; δὲ ἐστὶν ὁ Χριστός, καὶ εἰς ὁ μόνος Προφήτης οὗτος, οὕτω καὶ πᾶν μὲν πρωτότοκον λέγεται διανοίγειν μήτραν, ὁ δὲ ἀληθῶς διανοίξας οὗτός ἐστιν ὁ μόνος ἅγιος τοῦ Ἰσραὴλ. Ἀνήγαγον δὲ, φησί, καὶ, « Τοῦ δοῦναι θυσίαν κατὰ τὸ εἰρημένον ἐν νόμῳ Κυρίου, ζεύγος τρυγόνων, ἢ δύο νεοσσὺς περισσεῶν. » Τὸ μὲν οὖν τῶν τρυγόνων ζεύγος, ὀμφρατοῦ τῶν τεκόντων τὸ σῶφρον, εἶχε τινα λόγον πρὸς τοὺς νόμῳ γάμου συνεζευγμένους, οἱ δὲ δύο νεοσσοὶ τῶν περισσεῶν ἀπειρόγαμοι ὄντες σάφως προσηλίου τὴν Παρθένον, καὶ τὸν ἐκ τῆς Παρθένου ταύτης τεχθέντα, καὶ Παρθένον εἰς τέλος ὄντα. Καὶ ὅρα τοῦ νόμου τὸ ἀκριβές· ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν τρυγόνων ζεύγος εἶπεν, ὡς αἰνιτομοῦντος; γάμῳ συνεζευγμένους; ἐπὶ δὲ τῶν νεοσσῶν ἐφυλάξατο τοῦτο ἀπειρόζυγος γὰρ καὶ ἡ τεκούσα καὶ ὁ τεχθείς. Ἄλλ' ὁ μὲν νόμος πόρρωθεν προκαταγγέλλων τὸν παρθενικὸν τόκον τοιαῦτα χρησιμῶς, καὶ διὰ τοιούτων τούτων προπογράφει· αὐτοῦ δὲ τοῦ παραδόξου τεχθέντος; νῦν εἰς τὸ ἱερὸν ἀναχθέντος, ἑτέρας τρυγόνας καὶ ἀλλοῦς περισσεῶν νεοσσῶν; πρεπωδιστέρους ἡτοίμασε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Τίνας τούτους; Συμεῶν καὶ τὴν Ἄναν, οὓς, εἴτε νεοσσὺς περισσεῶν εἴτε τρυγόνας διὰ τὸ τῆς σωφροσύνης ἀκρίτατον,

Ἄλλ' ὁ μὲν Συμεῶν, ἵνα κατ' ἐπιδρομὴν τὰ εὐαγγελικὰ διελθόμεν ῥήματα, δίκαιος ὢν καὶ εὐλαβὴς, προκερηματισμένος τε ὑπὸ Πνεύματος ἁγίου, καὶ νῦν ὑπὸ τούτου κεινυμένους ἤλθεν εἰς τὸ ἱερὸν, καὶ ὀνήντισε καὶ ἐνηγκαλίσασατο τοῦτο τὸ οὐράσιον καὶ ἐπίγειον βρέφος, αὐτῷ προσάγων ὡς θεῶ τὸν κέθρον καὶ τὴν ἱερασίαν, ἔν τῇ εἰρήνῃ τε λυθῆναι τοῦ σώματος ἱκετεύων, καὶ σωτήριον αὐτὸ φῶς εἶναι καταγγέλλων τοῖς πᾶσιν, εἰς πῶσιν τε τοῦτο τεθεῖσθαι τῶν ἀπιστούντων, καὶ εἰς ἀνάστασιν τῶν εἰς αὐτὸ πιστευόντων ἰσχυρίζομενος. Εἴτα καὶ τῇ Παρθένῳ καὶ Μητρὶ τοῦ βρέφους; προσδιέξατο, ἐκ τῆς περὶ τὸν σταυρὸν τοῦ παιδὸς ὀδύνης μητέρα κατὰ φύσιν φανερωθῆσεσθαι δεικνύς τοῦ νῦν θεανθρώπου βρέφους, καὶ τοὺς ἀμφιβόλους περὶ τοῦτου λογισμοὺς ἀποκαλύψασαν ἐκ τῶν καρδιῶν ἀπαλεῖψειν· καὶ ὁ Συμεῶν γὰρ τὴν γνησίαν τοῦ ἀμφιβόλου παιδὸς μητέρα ἐκ τῆς περὶ τὸ πάθος τοῦ παιδὸς ὀδύνης καὶ τῆς ἐκ' αὐτῶν σφοδρῆς λύπης καὶ συμπαθείας κλιῶς ἐτεκμήρατο. Προφήται; δὲ Ἄννα ἡ τοῦ Φανουὴλ χήρα ὡς ἐτῶν ὀγδοήκοντα τεσσαρσπονδία, νηστειαῖς τε καὶ δεήσεσι προικειμένη, καὶ τοῦ ἱεροῦ μηδαμῶς ἀφίσταμένη, οὕτω Πνεύματι τηλικαῦτα μᾶλλον γενομένη

κάτοχος εύχαριστεί τῷ Θεῷ, καὶ τὴν λύτρωσιν παρα-
 γενομένην τοῖς προσδεχομένοις εὐηγγελίετο, ταύτην
 εἶναι δεικνύσα τὸ βρέφος τοῦτο. Τοιαύτας λογικὰς
 τρυγῶνας πρὸς ὑπερῆν προεπέμφεν εἰς τὸ ἱερὸν
 ἀνιόντι τῷ Χριστῷ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ ἰδεῖεν
 ἡμῖν ὁποῖους εἶναι· δεῖ τοὺς εἰσδεχομένους Χριστὸν,
 καὶ ὁποῖους εἶναι δεῖ, καὶ ὁποῖας τὰς ἐξ ἀνδρῶν τε
 τὸν βλον ἀπολιπούσας καὶ τοὺς τὰς ὁμοζύγους ἀπο-
 βαλόντας. Χήρα γὰρ ἦν ἡ τοῦ Φανούλ αὐτὴ Ἄννα,
 ἀλλὰ καὶ προφήτις· πῶς; ὅτι τῶν κοσμικῶν καὶ
 βιωτικῶν ἀποστᾶσα προητιδῶν οὐκ **28** ἀφίστατο
 τοῦ ἱεροῦ· ὅτι νηστειαῖς καὶ ἀγρυπνίαις καὶ προσ-
 ευχαῖς καὶ ψαλμῶδαις συνδημερούσα καὶ δια-
 νυκτερεύουσα τὸν βλον εἶχαν ἀμωμον, διὸ καὶ τὸν
 Κύριον, ᾧ δι' ἔργων ἐλάτρευεν, εἰκότως ἐπεγίνωσκεν
 ἐλθόντα, καθὰ καὶ ὁ ψαλμῶδης Προφήτης πρὸς αὐτὸν φησιν·
 «Ψάλλω, καὶ συνήσω ἐν ᾧψ ἀμώμῳ,
 τότε ἤξεις πρὸς με.»

Τοιαύτας εἶναι δεῖ καὶ τοιοῦτους τοὺς ἐκ τοῦ γά-
 μου διὰ τῆς ἐντίμου χριστίας πρὸς τὸν παρθενικὸν
 βλον ἐγγίσειν ἢ καὶ συμβιοῦν αἰρουμένου. Ἐάνοῦν
 τῆς δευτέρας συζυγίας ὡς χαμαιζήλου παντάπασιν
 ὑπερείδεις, ἀπρὶξ ἔχου μοι τῆς προθέσεως, κατ'
 ἔχως βόδιζε τῶν ἐξ ἀρχῆς καὶ διὰ τέλους ἀγάμων.
 Ἦν ὅτε καὶ Πέτρος πανθερὰν ἔσχεν, ἀλλ' Ἰωάννου
 τοῦ παρθένου πρὸς τὸ ζωαρχικὸν μνημεῖον προσδρα-
 μάντο· οὐκ ἀπελείφθη· ἔστι δὲ ἐφ' ὧν καὶ ἐπανήλαθε,
 διὸ καὶ κορυφαῖος τῶν κορυφαίων ὑπὸ τοῦ κοι-
 τοῦ δεσπότη κατέστη. Πρὸς τοιοῦτον ὄψος ἀνάγει
 πόθος ἀπὸ τῆς σαρκὸς ἐπὶ τὸ πνεῦμα μετανεχθεῖς.
 Σὺ δὲ ἴδρα, μὴ τῆς μὲν ἀποσχόμενος ὡς πανθήμου,
 τῆς δὲ μὴ ἐπικόμενος ὡς δυσεπίκτου, παραβρύχης
 καὶ λάθης καταπεσῶν, ὡς μήτε τῶν κατὰ νόμον,
 μήτε τῶν ὑπὲρ νόμον, ἀλλὰ τῶν παρανόμων ἐχόμε-
 νοί. Εἰ δὲ τοὺς ἐν χηραῖα βντιάς, ἀν μὴ σωφρονῶσι,
 κατακρίτους ἀποφαινόμεθα, κἀν δευτέροις ἐνόμω;
 ὁμολήσωσι γάμοις, οὐ παντάπασιν ἀμέμπτους ἡγου-
 μεθα· εἶπεν ἂν ὁ Παῦλος, ὅτι τὴν πρώτην πίστιν
 ἠθέτησαν· κόσμῳ μέλλοντας ἀξιοὶ καταδίκης οἱ τῆς
 ἐνόμου συζυγίας τὴν παρθένομον ἠθέτην προτιμῶν-
 τες; καὶ οἱ γυναῖξι συνοικουντες; καὶ τῆς πόρνειας
 οὐκ ἀπεχόμενοι; Πορνείας, ἢ καὶ τὸν παγκόσμιον
 ἐκεῖνον ἐπήνεγκε κατακλυσμένον; καὶ αὐτοῖς τοῖς
 υἱοῖς Θεοῦ κληθεῖσι τὴν ἀρχὴν, καὶ τοῖς Σοδομίταις
 ἐπήνεγκε τὸν οὐρανὸν ἐμπρησμένον, καὶ τοῖς Ἰσραη-
 λίταις τὴν ὑπὸ τῶν Μωσαιοτῶν ἤτατα, καὶ τὸν πο-
 λυάνθρωπον ἐκαίνου φόνον, καὶ νῦν ἡμῖν, οἶμαι, τὰς
 ὑπὸ τῶν ἐθνῶν ἤτατας καὶ πολυεταῖς ἑσωθέν τε καὶ
 ἐξωθεῖν κακώσεται; καὶ συμφορὰς. Υἱοὺς δὲ Θεοῦ τοὺς
 ἀπογόνους; Ἐνὼς πρώτους ἐκάλεσεν ἡ Γραφή, ὅς
 πρώτος ἦν ἵπαιεν ἐπικαλεῖσθαι τῷ ὀνόματι Κυρίου.
 Ὅμοιο, δὲ ἦν υἱὸς; Σὴθ, οὐ τὸ γένος; διόστατο τοῦ διὰ
 τὸν Κάϊν ἐπαράτου γένους, καὶ διήγον ἐν σωφροσύνῃ,
 καὶ δι' αὐτοὺς ἔτι τότε ἴστατο ὁ κόσμος, ἕως κατὰ
 τὸ γεγραμμένον, ἰδόντες τὰς θυγατέρας τῶν ἀνθρώ-
 πων, ταυτέσει τὰ ἐκ τοῦ γένους τοῦ Κάϊν ὅτι καλαὶ
 καὶ τοῦ πορνικῶ καλλοῦς ἠετηθέντες ἔλαβον αὐτοῖς
 ἀπὸ πασῶν ὧν ἐξέλεξαντο, καὶ ἔμαθον τὰ ἔργα αὐ-

illam esse ind caus hunc puerulum. Tales spiri-
 tuales iusturas ad occursum prænmisit in templum
 ascendenti Christo Spiritus sanctus, et monstravit
 nobis quales oporteat esse Christum expectantes,
 et quales debeant esse tum virorum comortium
 relinquentes, tum conjugatas dimittentes. Ille enim
 Anna Phanuel erat vidua, sed prophetissa : tamen
 quare ? Quia mundi vitæque relictis sollicitudinibus,
 a templo non discedebat ; quia jejuniis, vigiliis,
 obsecrationibus et psalmis die et nocte indulgens
 vitam agebat immaculatam ; ideo Dominum cui per
 opera ministrabat, merito agnovit venientem, prout
 Propheta Psalmistes ad eum dixit : « Psallam, et
 intelligam in via immaculata, quando venies ad
 me ».

Tales oportet esse qui e matrimonio per hono-
 rabilem viduitatem ad virginalem vitam acco-
 ere et conversari præstant. Si ergo secundas nup-
 tias tanquam humillantes vehementer despexeris, firmi-
 ter tuo adhaereas consilio, et vestigia sequere eorum
 qui a principio usque ad finem virgines remanserunt,
 Petrus quidem socrum habebat, et tamen Joanni
 virgini ad vivificum monumentum accurrenti non
 defuit, sed et iterum reversus est, coryphæus
 coryphæorum a communi Domino constitutus est.
 Ad tantum apicem erigit desiderium a carne in
 spiritum translatum. Tu verò cave ne ab uno, quia
 vulgare, amotus, aliud autem quasi supra vires po-
 situm non appetens, delabaris, et lapsus tui illas
 immemor, non secundum legem, nec supra legem;
 sed contra legem agendo. Si in viduitate degentes, si
 caste non vivant, damnatos prædicamus, et si, quan-
 do licite ad secundas nuptias convolaverint, eos ta-
 men non omnino irreprehensibiles judicamus, dicen-
 te Paulo quoniam primam fidem negarunt, quanto
 magis damnatione digni, qui legitimo conjugio illi-
 citam anteponunt voluptatem ? qui cum mulieribus
 habitantes, a fornicatione tamen non abstinant ?
 Fornicatione, inquam, quæ universum illum in-
 duxit cataclysmum in. Ipsos Dei filios primùm
 appellatos, necnon in Sodomitas cœlestem induxit
 ignem, et in Israelitis cladem ex parte Mosita-
 rum, illamque multorum cædem virorum, et etiam
 nunc, nie iudice, in nos adducit a gentibus clades
 atque multiformes calamitates et ærumnas tum
 internas tum externas; Dei filios primo Enos poste-
 ros vocavit Scriptura, qui primus cepit invocare
 nomen Domini. Hic vero erat filius Seth; cuius
 genus discernebatur a maledicta Cain progenie;
 et in castimonia degebant, et per eos tunc adhuc
 stabat mundus, usquedum, sicut scriptum est, vi-
 dentes filias hominum, id est, generis Cain, quo-
 niam essent pulchræ et fornicatoria pulchritudine,
 ab omnibus accéperunt quas elegerunt, et didice-
 runt opera earum, et abundavit malitia super ter-

11 Psal. c, 2. 12 I Tim. v, 2

ram, et venit diluvium, et omnes abstulit; et nisi A
Noe et casti Noe filii inventi fuissent super terram
(patet eos caste vixisse, nam unius uxoris unus-
quisque vir erat, eum qua introivit in arcam),
nulla relicta fuisset radix et origo ad novi mundi
regenerationem.

Videtisne quomodo propter fornicarios olim
mundus isto perlisset, nisi propter pudicos consti-
tisset? Qui nec etiam presentis mundo digni, quia
illam immunditiam operati sunt, quomodo a futuro
non ejicientur, igni gehennæ traditi, quia carnal-
lum igni voluptatum minime resisterunt, nisi nunc
per pœnitentiam studeant illum extinguere, et ab
illo exortas sordes lacrymis ablueri? Et istud non
ignorant, quoniam nisi per pœnitentiam studeant B
cupidini obstistere, in pejora prolapsi probrosis se-
cundum naturam tradentur, quæ obscenæ quidem
concupiscentiæ sunt genimina, ignis autem gehennæ
occupat quo apprehenduntur protervi in suppli-
cium æternum. Quis non novit Sodomitas eorumque
turpem protervitatibus combustionem et recentiore
in ipsos ignis pluviam et perniciem? Sæpius urbs
tota ex uno procaçe viro passa est, sicut Sichem-
itis a filiis Jacob omnino interemptis accidit,
cum Dinam Jacob filiam Sichem rapuisset. Sed ut
anteriora legi omittamus, lex ipsa nonne sponsam
nisi virgo inveniretur lapidari jubet? fornicatam
sacerdotis filiam igne comburi? Nonne prohibet ne
fornicationis pretium in templum Domini afferat-
ur? Et Israelitis impudice a Moabitibus filias per-
ditis, nonne opus gladii in una die fuerunt tres et
viginti millia virorum? Ideo magnus Paulus ad nos
dixit: « Nolite fornicari, sicut quidam ex ipsis for-
nicati sunt, et ceciderunt in una die viginti tria
millia ⁷³ » Talis ante legem et in lege et per legem
fuit fornicationis multa.

λος ὁ μέγας πρὸς ἡμᾶς φησὶ· « Μὴ πορνεύετε, καθὼς
τινες αὐτῶν ἐπόρνευσαν, καὶ ἐπεσον ἐν μιᾷ
ἡμέρᾳ εἰκοσιτρεῖς χιλιάδες. » Τοιαῦτα καὶ πρὸ νόμου,
καὶ ἐν νόμῳ, καὶ διὰ νόμου τὰ τῆς πορνείας
εἰσὶν ἐπιτίμια.

Quid vero nos carnem jussi crucifigere cum vitis
et concupiscentiis, qui rursus labimur in ea propter
quæ venit ira Dei in filios dissidentiae? Qui incita-
mur ad mortificanda membra nostra quæ sunt
super terram, fornicationem, immunditiam, libi-
dinem, concupiscentiam malam, qui ad hortatio-
nem minime attendimus? Nonne timebimus, sero
saltem, iram divinam quæ nobis et sursum et
deorsum tum presentia tum æterna supplicia com-
minatur? Nonne verchemur manifestationem in
carne solis justitiæ Christi, et sicut in die honeste
ambulabimus? Nonne pavebimus Apostoli minas et
argumenta et consilia? Alit enim: « Nescitis quo-
niam templum Dei estis, et Spiritus Dei habitat
in vobis? si quis templum Dei violaverit, perdet
illum Deus ⁷⁴. » Et rursus: « Manifesta sunt opera
carnis, quæ sunt fornicatio, immunditia, impudi-

τῶν, καὶ ἐπιληθύνθη ἡ κακία ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ἤλθεν
ὁ κατακλυσμὸς, καὶ ἤρην ἀπαντας· καὶ εἰ μὴ Νῶε
τότε, καὶ οἱ τοῦ Νῶε υἱοὶ σωφρονοῦντες εὐρέθησαν
ἐπὶ τῆς γῆς, θῆλον δέ· καὶ γὰρ μιᾶς γυναικὸς ἑκα-
στος ἦν ἀνὴρ, μεθ' ἧς· καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὴν κιβωτὸν·
οὗδ' ἐν ὑπελειφθῆ ῥίζα τις· καὶ ἀρχὴ πρὸς δευτέρου
κόσμου γένεσιν.

Ὅρατε δεῖ διὰ τοὺς πορνεύοντας πάλαι ἂν ἀπώλειτο
ὁ κόσμος οὗτος, εἰ μὴ διὰ τοὺς σωφρονοῦντας ἴστατο;
Οἱ δὲ μηδὲ τοῦ παρόντος ἀξιοὶ κόσμου, ὡς ἀκοσμίων
τούτων ἀπεργαζόμενοι, πῶς οὐκ καὶ τοῦ μέλλοντος
αἰῶνος ἐξωσθήσονται τῷ πυρὶ τῆς γέννης παραδο-
θέντες, ὡς μὴ τῷ πυρὶ τῶν σαρκικῶν ἡδονῶν ἀν-
τισχόντες, εἰ μὴ νῦν διὰ μετανοίας αὐτῶ μὲν ἀποστρέ-
σουσι σπένδαντες, τοὺς δὲ προγεγονότας ἐνταῦθεν
B μολυσμοῦ; τοὺς ὑάκρυσιν ἀπονιφόνται; Καὶ τοῦτο
δὲ μὴ ἀγνοεῖτωσαν, ὡς ἐάν μὴ ἀντιστάσι σπένδαν-
τες διὰ τῆς μετανοίας τῷ πάθει, χεῖροσι προκρίντες
παραδοθήσονται τοῖς παρὰ φύσιν αἰσχροῖς, ἃ πορνε-
κῆς μὲν ἐστὶν ἐπιθυμίας γεννήματα, ⁷⁵ εἰκεὶ ἐκ τῆς
γέννης ἐνταῦθα τὸ πῦρ ὡς ἐνταῦθεν συναρπάσων
τοὺς ἀκολάστους εἰς αἰώνιον κόλασιν. Τίς οὐκ οἶδε
τοὺς Σοδομίτας καὶ τὴν παρανομωτέραν ἐκείνων
πορνείας ἑκαυσίαν, καὶ τὸν καινότερον τοῦ πυρὸς
ἐπ' αὐτοὺς ἑμβρόν καὶ τὴν ἀπώλειαν; Πολλὰκις ἐκ
καὶ σύμπασα πάλαι ἐνὸς ἀνδρὸς ἀπαγωγῆς ἀπήλαυσεν,
ὡς ἐπὶ τῶν Σικιμίων ὑπὸ τῶν Ἰακώβ παιδῶν ἀρπῆν
ἀφανισθέντων ἐγένετο, τοῦ Συχέμ τὴν τοῦ Ἰακώβ
θυγατέρα Δείναν ἀρπάσαντος. Ἄλλ' ἵνα τοὺς πρὸ
C τοῦ νόμου νῦν ἀφῶμεν, αὐτοὺς ὁ νόμος οὐ τὴν νυμ-
φευομένην, μὴ εὐραθείης ἐν αὐτῇ περθεσίας, λιθο-
βολεῖσθαι προστάττει; τὴν δὲ πεπορνευμένην ἱερῶς
θυγατέρα οὐ πυρὶ κατακαλεῖσθαι; μίσθωμα δὲ πάρ-
νης οὐκ ἀπαγορεύει τῷ ναφ Κυρίου προστρέψαι;
εὐὼν δὲ Ἰσραηλιτῶν πορνικῶς ταῖς Μωαβίτιται συμ-
φθαρέντων ἔργον μαχαίρας ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ τρεῖς πρὸς
ταῖς εἰκοσι χιλιάδες ἀνδρῶν ἐγένοντο; Δὴ καὶ Παῦ-

Τὶ δὲ ἡμεῖς οἱ σταυρωσὶ τὴν σάρκα σὺν τοῖς πα-
θήμασι καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις ἐπιτατόμενοι, καὶ πάλιν
τοῖς αὐτοῖς περιπίπτοντες, δι' ἃ ἔρχεται ἡ ὀργὴ τοῦ
Θεοῦ ἐπὶ τοὺς υἱοὺς τῆς ἀπειθείας; οἱ νεκρῶσαι τὰ
μέλη τὰ ἐπὶ τῆς γῆς παραινόμενοι, πορνεύοντες, ἀκα-
θαρσίαν, πάθος κακῶν καὶ τὴν ἐπιθυμίαν, καὶ τῆς
παραίνεσις οὐκ ἐπιστρέφόμενοι; Οὐ φοβηθῆσθε
μεθὰ ὀφέποτε γοῦν εἰ μὴδὲν ἄλλο, τὰς γοῦν θιομη-
νίας, τὰς κάτωθεν, τὰς ἀνωθεν, τὰς ἐκθάσαι, τὰς
ἠπειλημένας ἐκείνας καὶ αἰωνίους; Οὐκ αἰδεσθησθε
μεθὰ τὴν διὰ σαρκὸς ἐπιφάνειαν τοῦ ἡλίου τῆς δι-
καισύνης; Χριστοῦ, καὶ ὡς ἐν ἡμέρᾳ εὐσηχημένως
περιπατήσομεν; Οὐ φρίξομεν τὰς ἀποστολικὰς ἐπι-
εξελεύσεις καὶ ἀποφάσεις καὶ παραινέσεις; « Οὐκ
οἴδατε, λέγοντος, ὅτι ναὸς ἐστε Θεοῦ, καὶ τὸ Πνεῦμα
τοῦ Θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν; εἰ τις τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ
φθειρῆι, φθερεῖ τούτον ὁ Θεός. » Καὶ πάλιν· « Φε-

⁷³ I Cor. i, 8. ⁷⁴ I Cor. iii, 16.

ἴσα ἔστι τὰ ἔργα τῆς σαρκὸς, ὅτινα ἔστι πορνεία, ἀσαρτία, ἀπειθεία καὶ τὰ ἐξῆς, ἃ προλέγω ὑμῖν, ὡς καὶ προείπον, ὅτι οἱ τὰ τοιαῦτα πράσσοντες βασιλείαν Θεοῦ οὐ κληρονομήσουσιν. » Καὶ πάλιν· « Τοῦτό ἐστι γινώσκοντες, ὅτι πᾶς πόρνος, ἢ ἀκαθάρτος, ἢ πλεονέκτης, ὃς ἔστιν εἰδωλολάτρης, οὐκ ἔχει κληρονομίαν ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ. » Καὶ πάλιν· « Τοῦτό ἐστι τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, ὃ ἁγιασμὸς ἡμῶν. ἀπέχεσθαι ἡμᾶς ἀπὸ τῆς πορνείας· οὐ γὰρ ἐκάλεσεν ἡμᾶς ὁ Θεὸς ἐπὶ ἀκαθαρσίᾳ, ἀλλ' ἐπὶ ἁγιασμῷ· τοιγαροῦν ὁ ἀθετῶν οὐκ ἐνθρονῶν ἀθετεῖ, ἀλλὰ τὸν Θεὸν τὸν ὄντα τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον αὐτοῦ εἰς ἡμᾶς. » Καὶ τίς ἂν ἐξῆς καταλέξῃ ἡμᾶς εἰς τοῦτο πάσας τῶν τε ἀποστόλων καὶ τῶν προφητῶν φωνάς; Τοῖς μέντοι σωφρονούσι, καὶ διὰ τοῦτο τελούσιν εἰς τὰ μέλη τοῦ Χριστοῦ τί παραγγέλλει ὁ Ἀπόστολος; « Ἐγραψα ὑμῖν ἐν τῇ ἐπιστολῇ μὴ συναρμυγνυσθαι πόρνοις. » Ἐπειδὴ γὰρ ἐκεῖνοι κίρ' ἑαυτῶν οὐκ ἐντρέπονται, παραινέει τοῖς ἄλλοις ἐκτρέψασθαι καὶ ἐντρέπειν αὐτούς, λέγων πρὸς αὐτούς· « Ἐάν τις ἀδελφὸς ὀνομαζόμενος ἢ πόρνος, τῷ σωματικῷ μὴδὲ συνισθῆναι. » Ὅρας ὅτι κοινὸν μόλυσμα ἔστι τῆς Ἐκκλησίας ὁ πορνεῖα ἐγκαλινοῦμενος, καὶ διὰ τοῦτο δεῖ πάντας τοῦτων ἀποτροπίζεσθαι καὶ ἐξελάνθαι; Ἀδελφὸς δὲ ὁ Παῦλος καὶ τῷ Σατανᾷ παρίδωκε τὸν ἐν Κορίνθῳ πορνεύσαντα, καὶ οὐκ ἐκύρωσε πρὸς αὐτὸν ἀγάπην, οὐδὲ προσελάβετο τοῦτον. 30 μὲχρις οὗτοι τὴν μετάνοιαν ἰκανῶς ἐπέδειξαν. Σώζων οὖτως τὴν σεαυτοῦ ψυχὴν ἀπὸ τῶν τοσοῦτων κακῶν, ὧ ἀνθρώποι, τῶν μὲν παρόντων, τῶν δὲ μελλόντων, καὶ τούτων διττῶν ἐν ταῖς τῷ μελλόντι, κἂν τῷ παρόντι αἰῶνι. Τὸ γὰρ Ἡσαΐα γένος ἀπίστων, ἐπειδὴ πόρνος καὶ βέβηλος ἐκεῖνος ἦν, καὶ ὁ Ῥεζάμ ἀφαιρείται τῆς βασιλείας τὸ πλεῖστον, ἐκείνη γυναικομανθ; εἴπερ τις ὁ τοῦτον γεννήσας Σολομῶν ἀπαθῶς μὴ τοῦτο παθὼν αὐτὸς διὰ τὸν Δαβὶδ, ὃς καὶ τοῖς ἄλλοις τῆς μετανοίας ἔργους διαρκῶς ἀπετρέψατο, θεύγετε τὴν πορνείαν, ἀδελφοί, πάλιν ὁ Ἀπόστολος ἐγκαλεῖται. Εἰ Σαρψὼν ταύτην ἐφευγεν, οὐκ ἂν τῆς Δαλιᾶς ταῖς χερεὶ κρατηθεὶς μετὰ τῆς ἐν τῇ κεφαίῃ τριχὸς καὶ τὴν ἐσχὺν ἀφῆρηθῆ, οὐκ ἂν ἐξεκώπη τοῖς ὀφθαλμοῖς, οὐκ ἂν ταῖς ἀλλοφύλοις κακῶς τὸ ζῆν συναπέβραξεν. Εἰ ταύτην ἐφευγον οἱ ὑπὸ Μωσέως στρατηγούντος καὶ νομοθετούντος ἀγόμενοι, οὐκ ἂν ἐθυσαν τῷ Βεελφεγῶρ, οὐδ' ἂν ἔφαγον θυσίας νεκρῶν, οὐδ' ἂν ἐπεσον ὄσον πεπτώκασιν. Εἰ ταύτην ἐφευγε Σολομῶν, οὐκ ἂν ἀπέστη ἀπὸ Θεοῦ τοῦ βασιλεύσαντος αὐτὸν καὶ σοφίσαντος, οὐδ' ἂν εἰδῶλοις νεοῦς ἀνήγειραν. Ὅρατε ὅτι καὶ πρὸς ἀσέβειαν ἐκφέρει τὸ τῆς πορνείας πάθος τὸν ἀνθρώπον; Οὐδὲ τοὺς ἐν Βαβυλωνίᾳ πρεσβυτέρους κριτὰς τὸ τῆς Σωσάννης κάλλος ἐξαπατήσαν, ἐθριάμβευσεν ὕστερον, καὶ ταῖς τῶν λίθων συνεκάλυψε βολαῖς, εἰ τὸ μῆτις κέρρωθεν ἐφευγον, καὶ μὴ καθ' ἑκάστην ταύτην ἀκολάστως παρετήρουν πρότερον. Οὐδ' Ὀλοφέρνης ἐκτραχηλισθεὶς ἄθλιος ἔκειτο, εἰ μὴ πρότερον τὸ σπυδαῖον Ἰουδῆθ, κατὰ τὸ γεγραμμένον, ἤρπασεν

citia et his similia quae praedico vobis, sicut praedixi, quoniam qui talia agent, regnum Dei non possidebunt 16. » Et iterum : « Haec est voluntas Dei sanctificatione vestra, ut abstinere a fornicatione; non enim vocavit nos Deus in immunditiam, sed in sanctificationem. Itaque qui spernit, non hominem spernit, sed Deum; qui etiam dedit Spiritum suum sanctum in nobis 17. » Et rursus : « Haec scitote intelligentes quod omnis fornicator aut immundus, aut avarus quod est idolorum servitus, non habet hereditatem in regno Christi et Dei 18. » Et quis inde numeraret omnes de istis apostolorum et prophetarum voces? Caeteris quidem et ideo perfectis inter membra Christi quid praedicat Apostolus? « Scripsi vobis in epistola ne commisceamini fornicariis 19. » Nam cum illi non ex se erubescant, hortatur alios ut illos pudore confundendo convertant, ad eos dicens : « Si is qui frater nominatur est fornicator, cum huiusmodi nec cibum sumite 20. » Vides quoniam communis immunditia est Ecclesiae qui fornicatione constringitur? Ipse Paulus Satanam tradidit Corinthium fornicatum, nec confirmavit in eum charitatem, nec rursus eum accepit nisi postquam suam satis manifestasset poenitentiam. Salvans salva tuam animam a tantis malis, o homo, tum praesentibus tum futuris quae quidem dupliciter veniunt et in futuro et in praesenti mundo. Esau enim genus rejectum fuit, postquam ille fornicator et protervus factus est; et Roboam majori regni parte exutus est, postquam mulierosus; si quis unquam, Salomon ejus pater a vita discessisset, quod ipse non passus est propter David qui patratum semel facinus lacrymarum rivis aliisque poenitentiae operibus copiose abluit.

Fugite fornicationem, fratres, rursus mandat Apostolus. Si Samson eam fugisset, non in manibus Dalitae devictus simul cum capitis coma fortitudinem perdidisset, nec eruti ejus oculi, nec cum alienigenarum vita suam etiam misere eripuisset. Si eam fugissent qui sub Moysse duce et legislatore agebantur, non sacrificassent Beelphegor, nec manducassent sacrificia mortuorum, nec cecidissent sicut ceciderunt. Si eam fugisset Salomon, non discessisset a Deo a quo regnum et sapientiam acceperat; nec idolis templum erexisset. Videtis ne quomodo ad impietatem fornicationis libido hominem inducit? Nec Babylonis seniores iudices Susannae pulchritudo jam seductos posterius triumphasset, neque lapidum obtexisset ictibus, si odiosam illam passionem procul fugissent, nec eam singulis diebus proterve prius observassent. Nec Holofernes humi prostratus misere jacuisset, nisi prius Judith sandalia, sicut scriptum est, ejus cepissent oculos, ejusque pulchritudo animam illius

16 Gal. v, 19. 17 I Thesa. iv, 5. 18 Ephes. v, 5. 19 I Cor. v, 9. 20 I Cor. x, 14.

vulnerasset. Propterea Job dixit: « Pepigi sœles cum oculis meis ut ne cogitarem quidem de virgine⁶⁶, » quanto minus de procaci muliere sive soluta sive conjugata? O theophile, vel cœlibatum vel matrimonium secundum divinam voluntatem exerce. Bibe aquas de cisternis tuis, seu ut aptius loquar, de cisterna tua, et moderate; ab omni autem impuro potu abstine. Stygis aqua ad finem tum Acherontis pertingit, lethifero viru repletur, veneni violentiam refert, nam in laqueos, vel potius in abyssos inferni solet attrahere. Fuge molam labiis fornicatorum stillans, recogitatum enim torpenti mortem stimulare natum est, quæ est elongatio a Deo; ad quem dixit David: « Perdidi omnes qui fornicantur abs te⁶⁷. » Oportet igitur cor plinum servare vel immundum purgare, et sic perpetuo incorruptum manere molles arcendo voluptates, cujus corpus templum Dei per Spiritum factum est, et Spiritus Dei habitat in eo, et ad acquirendam puritatem et sanctimoniam incumbere, necnon ad fugam fornicationis omniaque obscœnitatis, ut cum incorruptibili spouso in castis cubiculis per æterna sæcula omnes congaudemus, obsecrante pro nobis ea quæ in virginitate illum, salutem nostram, genuit, semper virgine et irreprehensibili et supra cunctas glorificata Matre: nunc et semper et in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA VI.

Ejusdem homilia exhortatoria ad jejunium, in qua etiam mundi origo breviter perstringitur; dicta fuit feria quarta primæ hebdomadis.

Multus est et in malitia callidus, atque multiformis seu potius versutissimus, spiritalis perversissimisque serpens. Scit quomodo incipientia eludat nos:ra proposita, bonamque operationem. Si autem nequeat illa a principio impedire, alios impendit dolos quibus ea jam tentata comprimere, etiam si illa nondum perfecta in medio comprimere non possit, adhuc alia sophismata, artesque alias novit, quibus etiam perfecta reddit vacua et inutilia, imo damnosa eis qui non tota mente attendunt. Idcirco primo laborem et difficultatem virtutis profert, et inde animum deficit, desperationem ducit tanquam molesta et impossibilia tentantibus qui non poterunt propositum ad exitum adducere. Insuper diffidentiam gignit de præmiis a Deo certantibus promissis.

Nos vero, fratres, per virilitatem animi, per fortitudinem et fidem, laqueos istos transgrediamur, mente reputantes quod nec terra sine labore jucundus fert fructus, nec anima sine lactis spiritualibus quidquam Deo gratum et salutare assequetur;

⁶⁶ Job xxxi, 1. ⁶⁷ Psa., lxxii, 27.

(1) Hanc homiliam cum alijs novem ex cod. Mosquens. Jam ediderat Chr. Frid. Matthæi, Mosquæ 1776, 8°. Edit. PATAPI.

δυσχάλειν αὐτοῖς, καὶ τὸ κίλλος αὐτῆς ἰχθυαλάτουσ φοχὴν αὐτοῦ. Διὰ τούτου ἔ λέω ἑστῆ: « Διαθήκην ἰθέμην τοῖς ὀφθαλμοῖς μου, καὶ οὐ συνήσω ἐπὶ παρθένον » πόσω μᾶλλον ἐπὶ ἀσεμνον γύναιον ἀπολελυμένον ἢ συντημένον; ἢ μολίαν ἀσκει, ἢ ὄστος, ἢ σφοφίη, ἢ συζυγίαν θεόδοτον. Πῆνε ὕδατα ἀπὸ σὺν φρεάτων, οἰκειώτερον δὲ νῦν εἰπεῖν, ἀπὸ σοῦ μόνου φρέατος, καὶ τούτο σωφροντικῶς, ἀπέχου δὲ παντελῶς νόθου πόματος · στυγρὸς ἐστὶν ὕδωρ, ποταμοῦ τυγχάνει μείζον Ἀχέροντος, ἰσὺ θανατοφόρου γέμει, δηλητηρίου δύναμιον κέκτηται · εἰς γὰρ πέταυθον ἔδου, μᾶλλον δὲ τοὺς ἀποτοὺς τοὺς πόντας κατασπᾶν πέφυκεν. Φεῦγε τὸ ἀπο χειλέων πορνικῶν μέλι · σεσερισμένον γάρ ἐστι θάνατον πορνικῶν ἐπαλειφρον, ὅς ἐστιν ὁ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ χωρισμός · πρὸς δὲ ἑρησιν ὁ Δαυὶδ · « Ἐξωλόθηνσας πάντα τὴν πορνείονα ἀπὸ σοῦ. » Ἀνάγκη γοῦν καθαρῶσειν, ἢ γοῦν καθαίρεισσαι, καὶ οὕτως ἀμίντων μείνειν διηνεκῶς ταῖς ἐνδεδουμένησ ἡθοναῖς ἀρκοῦμενον, οὐ τὰ σῶμα ναδ; Θεοῦ δὲ τῷ Πνεύματος γέγονε, καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ οἰκεῖ ἐν αὐτῷ, καὶ πρὸς κτήσιν μὲν ἀγνοίας καὶ σωφροσύνης σπεῦδειν, πορνείας δὲ καὶ πάσης ἀκαθαρσίας ἀποφυγῆν, ἵνα τῷ ἀφθάρτω νυμφίῳ ἐν ταῖς ἀκηράτοις πιστάσι συνδιανωλίζωμεν πάντες συνευφραίνόμενοι, πρεσβείαις τῆς ἐν παρθένῳ τεκούσης αὐτὴν εἰς ἡμῶν σωτηρίαν, ἀειπαρθένου καὶ παναμώμου καὶ ὑπερδεδουμένης Μητρός · νῦν καὶ λέι καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

31 OMILIA Γ' (1).

Προτροπικὴ πρὸς νηστειαν · ἐν ἣ καὶ περὶ τῆς τοῦ κόσμου γενέσεως ὡς ἐν ἐπιτόμῳ.

Πολὺς ἐστὶν εἰς κακίαν ἐνυμῆχανός τε καὶ πολυτροπώτατος, μᾶλλον δὲ παμμήχανος ὁ νοητὸς καὶ ἀρχέκακος ὄφις. Ἐχει δι' ὧν ἀρχομένην ἐμποδίζει τὴν πρόθεσιν ἡμῶν καὶ τὴν πρᾶξιν τὴν ἀγαθῆν, ἂν δὲ μὴ δυνηθῆ τὴν ἀρχὴν ἐμποδίσαι ταύτην, ἀλλὰ πισταται μηχανάς, δι' ὧν ἀχρειοὶ ταύτην ἐνεργουμένην ἂν δὲ μὴδὲ τελοῦμένην ἀχρειώσαι ταύτην περὶ τὰ μέσα που δυνηθῆ, πάλιν ἕτερα σοφίσματα καὶ τρόπους ἐτέρους οἶδε, δι' ὧν καὶ τελειώθεισιν ἐκκενοὶ ταύτην καὶ ἀκερδῆ καθίστησι, μᾶλλον δὲ καὶ ἐπιζήμιον τοῖς μὴ πάνυ προσέχουσι. Καὶ πρώτων μὲν τὸ ἐπίπονον καὶ δυσκατόρθωτον ὑποδείκνυσαι, καὶ βρῆθυμίαν ἐντεῦθεν ἡμῖν ἐμποιεῖ καὶ ἀναπιστίαν, ὡς δυσκόλοισ καὶ ἀδυνάτοις ἐπιχειροῦσι, διὰ μὴδὲ δυνησομένοις εἰς ἔργον ἐνεγκεῖν τὴν πρόθεσιν · ἐτι δὲ καὶ ἀπιστίαν ἐντίκει τῶν ἐπηγγελμένων παρὰ Θεοῦ τοῖς ἀγωνιζομένοις βραβείων.

Ἀλλ' ἡμεῖς, ἀδελφοί, διὰ τῆς κατὰ ψυχὴν ἀνδρία; καὶ πρόθυμίας καὶ πίσταως, τῆς παγίδος ταύτης ὑπερβρῶμεν, ἐπὶ νῦν λαβόντες ὡς οὔτε γῆ χωρὶς καμῆτων εὐχρήστους ἀναδίδωσι τοὺς καρποὺς, οὔτε ψυχὴ χωρὶς ἀγῶνων πνευματικῶν θεοφιλέ; τι καὶ

σημασεν κησεται. Καὶ γῆν μὲν οὐκ ἐπισημασεν· ἅ
 ρος γεωργίαν ἔστιν εὐρεῖν· ψυχὴ δὲ λογικὴ πᾶσα
 πρὸς ἀρετὴν ἔστιν εὐφυής. Ἐπει δὲ καὶ θεὸς τὴν
 προφανῆ κατεδίδου πίνω καὶ μέθυ ζῆν κατα-
 κρήθμεν, καὶ τοῦτο διαφυγεῖν οὐκ ἐνι, ποιησάμεν
 τῆ ἀνέγκην φιλοτιμίαν, τὸ ἀκουσίω; πρὸς ὡς
 ἐκώσεν τῷ Θεῷ προσενέγκωμεν, ἀντιδῶμεν τῶν
 μνησάμεν, τὰ πρόσκαιρα, καὶ τῶν δεινῶν ἀντιληφό-
 μεθα τὰ χρηστέατα, πορισμὸν τῆς αἰωνίου ἀνάσεως
 τῶν πρόσκαιρον πόνον ἀπεργαζόμενοι· ὑπὲρ ἀρετῆς
 γὰρ ἐνταῦθα ποιοῦντες τῆς ἐπηγγελμένης ἐπὶ τοῦ
 μέλλοντος αἰῶνος ἀνακαύσεως πάντως ἐπιτευξόμεθα.
 Καὶ γὰρ πιστὸς ὁ ἐπαγγελάμενος, ὅς καὶ βοηθός
 ἔστιν ἔτοιμος τοῖς ὑπελθοῦσιν ἔτοιμος τὸν ἀγῶνα
 τῆς ἀρετῆς· τούτου δὲ βοηθοῦτος τοῦ τὰ πάντα
 ἰσχύοντος, τί τῶν ἀπάντων οὐκ ἀνύσιμον ἔσται; Ἄλλ'
 ἔφην καὶ ἐνθυμηθέντες προθύμως ἐπιβαλλώμεθα
 σαῖς ἔργοις τῆς ἀρετῆς, εἰδῶς ἐκαίνοσ ὁ πονηρὸς ὅτι
 τὸ καλὸν οὐ καλόν, ὅταν μὴ καλῶς γίνηται, σπου-
 δάζει πείθειν ἡμᾶς μὴ κατὰ θεάρεστον σκοπὸν ἐκ-
 τελεῖν τὴν τοῦ καλοῦ ἐργασίαν, μηδὲ πρὸς τὸν ἐκ
 τοῦ Θεοῦ ἔπαινον, ἀλλὰ πρὸς τὸν ἐξ ἀνθρώπων ὄψιν.
 Ἰνα καὶ οὕτως τῆς παρὰ Θεοῦ μισθοποδοσίας καὶ τῶν
 πνευματικῶν καὶ οὐρανίων ἀποστερήσῃ γερῶν,
 Ἡμεῖς δὲ καὶ ταύτην αὐτοῦ τὴν σπουδὴν ἀπρακτον
 ἀποδείξωμεν, τῶν τε ἀποκειμένων τοῖς θεάρεστοις
 ζώων ἀμοιβῶν τὸ μέγεθος, καὶ τὸ τῆς ἀνθρωπαρ-
 σείας οὐτιδανὸν λογιζάμενοι, μὴ μόνον πρὸς ἐκαίνο
 τὸ μέλλον τῆς θείας διξῆς μέγεθος συγχρινόμενοι,
 ἀλλ' οὐδὲ πρὸς κάκωσιν καὶ τῆξιν σαρκὸς ἀξιόλο-
 γου ὄν.

Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν κατ' αὐτοῦ ταύτην νίκην
 ὁ ἀρχέκακος ἐκαίνοσ ἡμῖν ὑπορύττει τὴν ὑπερηφ-
 ανίαν, ὅσν τε τελευταῖον καὶ κρηρότατον βάραθρον,
 φήσεως λογισμοῦς ὑποβάλλον, καὶ μεγαλαυχεῖν
 ἡμᾶ πείθων, ὡς οἰκεῖα δύναμις καὶ περιούζ τὴν
 32 ἀρετὴν κατορθώσασιν. Ἄλλ' ἡμεῖς ἐκμνη-
 σθώμεν τῆς αὐτοαληθείας λεγουσῆς, ὅτι «Χωρὶς ἐμοῦ
 οὐ δύνασθε ποιεῖν οὐθέν» καὶ οὕτως ἀποκρουώμεθα
 τὰς τοῦ πονηροῦ πολυεἰδῆς μηχανὰς, καὶ ἐργαζό-
 μενοι, καὶ καλῶς ἐργαζόμενοι τὸ καλόν, καὶ σὺν
 ταπεινώσει τῆ προσηκούσῃ, γινώσκοντες ὅτι καθά-
 περ εἰ τις ἐν ἀγγελίῳ μίρον πολυτίμον κεκτημένος,
 κἂν αὐτὸ γέη ἐπὶ τῆς κόπρου, κἂν τὴν κόπρον βάλῃ
 εἰς τὸ ἀγγελίον, ὁμοίως τὸ μύρον ἡχρβίωσιν καὶ ἀπώ-
 λασιν, οὕτω καὶ τὴν ἀρετὴν, κἂν ἀπώσῃται τις; καὶ
 ἀφ' αὐτοῦ ἀπορρίψῃ διὰ τῆς ἀπραξίας, κἂν ἀναμί-
 ξῃ τῆ προξεί ταύτη; τὴν πονηρίαν, ἐκατέρωθεν ὁμοίως
 εχρησθῆ καὶ ἀπύλλωσι. καὶ ταῦτα νῦν λέγω πρὸς τὴν
 ὑμετέραν ἀγάπην διὰ τὸν τῆς νηστείας καιρὸν, ἵνα
 οὕτως ἀμικτον πείσης κελίας ἑαυτοῖς συντηρήσωμεν·
 καὶ γὰρ τὸν ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ Φαρισαῖον ἐκαίνοσ,
 καίτοι νηστεύοντα δις τοῦ Σαββάτου τὸν ἅπαντα
 χρόνον, οὐδὲν ὠφίλησεν ἡ νηστεία· μεμιγμένη γὰρ
 εἶχε τὴν ὑπερηφάνιαν καὶ τὴν πρὸς τὸν πλησίον κα-
 τήκοισιν. Οὐ μὴν δὲ ταῦτα οὐκ ἔστιν ὠφέλιμος ἡ
 νηστεία; σαῖς, γὰρ θεαροῦτω καὶ ὡς προσέχε ταύ-

quin etiam terra ad colendam idonea non invenitur,
 omnis autem anima rationalis ad virtutem natura
 sua disponitur. Præterea cum vi originatis malib-
 dictionis ad vitam in ærumnis et laboribus transi-
 gendam contra nos latet: sit sententia, quam effu-
 gere non possumus, facimus itaque de necessitate
 virtutem, libenter pro Deo perferamus quod repu-
 gnanter gravat; temporalibus duratura emamus, et
 pro adversis gratissima recipimus, sempiternæ quie-
 tis comparationem labore transeunte operantes. Illi
 enim propter virtutem laborantes, promissum futuro
 sæculo otium prorsus inveniemus, nam fidelis est qui
 repromisit, qui paratus est adjuvare virtutis certan-
 tina fortiter aggredientes. Illo autem adjuvante
 qui omnia confirmat, num erit quidquam quod re-
 peragere non poterimus? Sed si talia mente repu-
 tentes virtutum opera aggrediamur, sciens ille ma-
 lignus bonum non esse bonum si non bene fiat,
 cogatur nos avertere ne propter pium finem boni
 operationem periciamur, scilicet non ea voluntate
 ut a Deo laudemur, sed ut ab hominibus cernamur,
 sic quoque nos divina retributione et spiritua-
 libus æternisque spoliis præmiis. Nos vero ejus
 conatus efficiamus irritos, ex una parte præmium
 quæ pie viventes exspectant magnitudinem, ex alia
 hujus æstimationis vanitatem volventes quæ non
 modo ad magnitudinem gloriæ a Deo venturæ com-
 parari nequit, sed nec digna quæ carnis doloribus
 et deliquio acquiratur.

Ille autem perversitatis princeps iterum devictus,
 iterum superbiam velut ultimum et periculosissi-
 mum gurgitem subjicit, omnia profereus argumenta
 quibus confidentiam suggerat, et jactantiam sua-
 deat, perinde ac si propria virtute et iudicio virtute
 exercuissemus. Nos vero memores simus ipsius
 Veritatis dicentis: « Sine me nil poteris facere »;
 sicque effugiamus multiformes maligni dolos et
 bonum bona operatione operantes, cum illa quæ de-
 cethnitate, cogitantes quod quemadmodum, si quis
 in vasculo unguentum pretiosum, sive in stercus
 effundat, sive stercus in vasculum immitat, unguen-
 tum pariter corrumpitur et perit; ita et virtus sive
 nam per desidiam cum contempu efficiamus, sive
 ejus exercitio malitiam immisceramus, jam ad nihil
 prodest et pessam it. Et hæc quidem propono cen-
 ritati vestræ propter jejuni tempus, ut illud sine
 ulla malitiæ immisione peragamus. Etenim illi
 Evangelii Pharisæo, licet bis toto anno per sabbatum
 jejunaret, nihil omnino profuit jejunium. Conjun-
 etam enim jejunio habebat superbiam et temerarie
 de proximo iudicia. Num igitur jejunium nullius
 est utilitatis? Sed quanti sit fieri pie et de-
 ceenter illud prosequentibus monstraverunt non
 tantum Moyses et Elias, sed etiam Dominus.
 Moyses quidem, eam multorum dierum in monte

32 Juan. 17, 5.

agens jejunium (ista, queso, attendite, adhaereat A bodie, adjuvantē tempore, Moysi in montem ad Deum ascendentē ut ejus præuentis exemplo concendentis aliquando Christo adjungamur, eunti non quidem in montem, sed in cælum, unde nobis certantibus auxiliatur), Moyses, inquam, observato quadraginta dierum jejunio, in facie, non in ænigmatē, ut scriptum legitur, Deum videt, cum illo conversatur et colloquitur, sicut amicus cum amico confabulatur, a Deo docetur et ipse deinde docet omnes suos contribules quod Deus est qui semper est, qui ad nihilum non tendit, sed vocans ea quæ non sunt tanquam ea quæ sunt, et ea quæ non sunt ad esse provocans, nec in interitum unquam lapsurus, qui spiritu et mera voluntatis virtute universam innumerorum visibilium creationem e nihilo eduxit. Scriptura enim: « In principio, dicit, Deus creavit cælum et terram ²⁹, » non omnino vacuam nec omnis aëturæ expertem. Nam aquis terra humiscebatur et utraque gravis erat ære, omnibusque animalium plantarumque generibus; cælum vero plenum luminibus ignibusque in quibus totum constabat. Sic igitur creavit Deus in principio cælum et terram tanquam materiam omnium formarum capacem, qui potentia universum terrarum orbem fert procul docte redarguens eos qui autumarent materiam a se ipsa accepisse existentiam. Deinde ad ornamentum mundi, proprium cuique et convenientem ordinem ipsi præsentium, et mundum conficiendum in sex diebus absolvit, C singulis sola voluntate discretis, velut ex thesauris absconditis educens congestorum species, quas secundum symmetriam et perfectionem et naturam discriminatas coadunat, aliis propter alia, singulis propter totum, et toto propter singula ordinatis; circa terram immotam, velut circa centrum circumponit ad instar circuli excelsi, et sapienter conjungit cælum quod quietem nescit, ut idem mundus semper maneat mobilis simul et volubilis. Nam Irrequieta et volubilibus circularim circumpositis corporibus, necesse erat immobile mediani tenere regionem quasi contrario pondere motus stabilitate libretur ita ut instar cylindri mundus suam sphaeram nonquam transgrediatur.

κης τὴν μέσῃ ἑλατὴ χώρῃ, ἀντίβροπον τῇ κινήσει δι:κην τὴν παγκόσμιον σφαῖραν.

Igitur universi finibus extrinsecus ab optimo D opifice dispositis, totum illum mundum mirum in modum stabilivit et movit. Sed inter illos fines singula iterum convenienter distribuit, alia quidem ordinat ad regiones excelsas occupandum, ubi convolvuntur per altissimos mundi limites non minus ordine quam temporis diturnitate admiratione digna, quatenus levia et celeria et ad utilitatem inferiorum versatilia ita centro sapienter coaptata ut frigoris acerbilitatem sufficienter temperare queant, necnon proprii caloris viū in suis regionibus con-

την ἐργαζομένους, ὅσον ἐστὶ τὸ ὕψος, ἔδειξεν ὁ Μωϋσῆς, ὁ Ἥλιος, αὐτὸς ὁ Κύριος· Μωϋσῆς μὲν γὰρ πολυήμερον νηστεῖαν ἔγων. Ἀλλὰ διεγείραται, παρακαλῶ, τὴν ἡμετέραν διάνοιαν, καὶ συναυψώσατε νῦν, τοῦ καιροῦ διδόντος, ταῖς τοῦ Μωϋσῆος ἐπ' ὄρους πρὸς Θεὸν ἀναβάσεις, ἵνα δι' αὐτῶν καθ' ὅδον αὐθις ἐπαναβαίνοντες συναυψωθῆτε Χριστῷ, μηκέτι πρὸς ὄρος, ἀλλὰ πρὸς οὐρανὸν ἀνίστητε καὶ ἡμᾶς συναπαίροντε. Μωϋσῆς μὲν οὖν τεσσαρακονθήμερον νηστεῖαν ἐπ' ὄρος ἔγων, ἐν εἶδει καὶ οὐδ' αἰνιγμάτων, κατὰ τὸ γεγραμμένον, ὄρα Θεόν· καὶ ὁμίλει τούτῳ καὶ προσλαλεῖ, καθάπερ εἰ τις λαλήσει πρὸς τὸν ἑαυτοῦ φίλον, καὶ μανθάνει παρὰ Θεοῦ, καὶ διδάσκει πάντας περὶ αὐτοῦ, ὡς αὐτὸς ἐστὶν ὁ αἰεὶ ὢν, καὶ πρὸς τὸ μὴ ὄν οὐκ ἴδων, ἀλλὰ καὶ τὰ μὴ ὄντα ὡς ὄντα καλῶν, καὶ ἐκ μὴ ὄντων τὰ πάντα παραγαγῶν, καὶ πρὸς τὸ μὴ ὄν διαπεσεῖν οὐκ ἴδων. Ὅς πρῶτον μὲν νεύματι καὶ θελήματι μόνῳ τὴν αἰσθητὴν κτίσιν σύμπασαν ἀθρόον ἐξ οὐκ ὄντων προήγαγεν· « Ἐν ἀρχῇ γάρ, φησὶν, ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν· » οὐδέ τινας πάντως, οὐδ' ἀνευ πάντῃ τῶν μεταξὺ πάντων· ὕδατι μὲν γὰρ ἀναμιξῆ ἦν ἡ γῆ, κροφόρον δὲ ἐκότερον ἀέρος τε καὶ τῶν κατ' εἶδος ζώων τε καὶ φυτῶν, ὁ δὲ οὐρανὸς τῶν διαφόρων φώτων τε καὶ πυρῶν, ἐν οἷς τὸ σύμπαν ὑφέστηκεν. Οὕτως οὖν ἐποίησεν ὁ Θεὸς ἐν ἀρχῇ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, οἶδόν τινα ὕλην πανδοχῆ καὶ δυνάμει τὰ πάντα φέρουσαν, καλῶς πόρρωθεν ἀπορραπίζων τοὺς καθ' ἑαυτὴν προὑφιστηκέναι τὴν ὕλην κακῶς νομίζοντας. Ἔπειτα καλλιεργῶν καὶ τὸν κόσμον ἐπισοσμῶν, τὴν οὐρασίαν ἐκάστην καὶ προσήκουσαν τάξιν τῶν προσόντων ἀετῶν καὶ συμπληροῦντων τὸν αὐτοῦ κόσμον ἐν ἑξ ἡμέραις δίδειμαί, διακρίνων ἕκαστον προστάγματι μόνῳ, καὶ καθάπερ ἐκ θησαυρῶν ἀποθέτων ἐξάγων εἰς εἶδος τὰ ἐντεθέντα· διατιθεῖς τε καὶ συντεθεῖς ἐναρμονίως ἀκρῶς καὶ προσφυῶς ἄλλο πρὸς ἄλλο τούτων, ἕκαστόν τε πρὸς πάντα, καὶ πρὸς ἕκαστον ἅπαντα. Καὶ τῇ μὲν ἀκίνητῳ γῆ καθάπερ τινὶ κέντρῳ περιτεθεῖς ἀνωτάτῳ κύκλῳ, καὶ συνδῶν πανσόφως διὰ τῶν μέσων τὸν ἀκίνητον οὐρανὸν, ἵν' ὁ αὐτὸς διαμένη κόσμος ἐστὼς ὁμοῦ καὶ κινούμενος· πάντῃ γὰρ κύκλῳ τῶν ἀκινήτων καὶ ταχυκινήτων ἄγαν σωμάτων περιτεθέντων, τὸ ἀκίνητον ἐξ ἀνάγκης τῆς στάσις ἔχον, ὡς 33 μὴ μεταχωρεῖν κυλίνδρου

Τοιαύτην δὲ ναίμα; ὁ ἀριστοτέλης τῶν τοῦ παντός περάτων ἑκατέρῳ τὴν θέσιν, τὸν σύμπαντα τοῦτον εὐκόσμος ὡς εἶπεν κόσμον καὶ ἔπηξε καὶ ἐκίνησε· τῶν δὲ μεταξὺ τῶν περάτων τούτων διανέμει πάλιν τὸ προσήκον ἑκάστῳ, καὶ τὰ μὲν ἀνετάττει, καὶ μεταωρολοεῖν ἐπιτάττει, καὶ συμπεριπολεῖν τῷ ἀνωτάτῳ τοῦ παντός ὄρω ταυτώως καὶ κοσμίως εὐ μάλα τὸν αἰεὶ χρόνον, ὅσα κούφα καὶ δραστηκὰ πρὸς τὸ χρήσιμον τῶν ὑποκειμένων ἐστὶ· τοσοῦτον ὑπερανεστηκότα τοῦ μέσου συνετώ, ἄγαν, ὡς καὶ τὴν ἐν τούτῳ τοῦ ψυχῆς ἀμετρίαν ἀποχρώντως

²⁹ Gen. 1. 1.

θραύειν ἔχειν περιημμένα, καὶ τὴν οἰκίαν τῆς θερ-
 μότητος ἀμετρίαν ἐπὶ χώρας κατέχειν. Ἐπέχειν δέ
 πως καὶ τὴν ἀμετρίαν τῆς φορᾶς τῶν ἀνωτάτω πε-
 ρύτων ἀντιστρόφως ἰδίως αὐτὰ κινούμενα, καὶ κατ-
 ἔχειν ἐπὶ χώρας κάκιστα διὰ τῆς ἀνιευτροφῆς πε-
 ριστροφῆς, ἥμιν τε παρέχειν ἐνιαυσιαίων πολυωφε-
 λειῶν διαφορὰς ὥρων, χρονικῶν τε διαστημάτων μέ-
 τρη, καὶ τοῦ κτίσαντος καὶ τέξαντος καὶ κοσμήσαν-
 τος Θεοῦ τοὺς συνιστοῦσι γινώσκιν. Τὰ μὲν οὖν ἐν με-
 τώφω καὶ ἀνωτέρω πολιστρόφως οὕτω περιγορευ-
 εῖν διττῶς ἐφήκει, κάλλους τε παγκοσμίου χάριν καὶ
 ὠφελείας κολυειδούς· τὰ δ' ἄλλα κάτω καὶ περὶ τὸ
 μέσον ἐθήκη, ὅσα βάρος ἔχει καὶ παθητὰ τὴν φύσιν
 ἐστὶ, γίνεσθαι τε καὶ ἀπογίνεσθαι πέφυκε, διακρι-
 νόμενά τε καὶ συγκρινόμενα, καὶ πάσχοντα μᾶλλον μεταβάλλειν πρὸς εὐχρηστίαν, κατὰ κόσμον ὁμοτι-
 θεῖς καὶ ταῦτα καὶ τὴν πρὸς ἄλληλα λόγον, ἵν' ἐτοιμῶς ἔγη καταλεθεῖ κόσμος τὸ πᾶν.

Ὁὕτως δὲ, πρῶτόν τι τῶν ὄντων ἐν τῇ κτίσει παρ-
 ἤχθη, καὶ μετὰ τὸ πρῶτον ἔσπερον, καὶ μεταξὺ πό-
 λων ἄλλο καὶ ἐφεξῆς, καὶ μετὰ πάντα ὁ ἀνθρώπος,
 ὃς τιμῆς τῆς παρὰ Θεοῦ καὶ προμηθείας ἠξιώσθη
 μελλόντος, καὶ πρὶν ἢ πλασθῆναι καὶ μετὰ τὴν κλά-
 σιν, ὡς καὶ τὸν αἰσθητὸν τοῦτον κόσμον πρὸ αὐτοῦ
 γενέσθαι δι' αὐτὸν, καὶ τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν
 εὐθὺς ἀπὸ καταβολῆς κόσμου δι' αὐτὸν ἐτοιμασθῆναι
 πρὸ αὐτοῦ, καὶ βουλὴν παρὶ αὐτοῦ προηγήσασθαι,
 καὶ χειρὶ Θεοῦ καὶ κατ' εἰκόνα πλασθῆναι Θεοῦ, καὶ
 μὴ τὸ πᾶν σχεῖν ἐκ τῆς ὕλης ταύτης καὶ τοῦ κατ'
 αἰσθητὸν κόσμου, καθάπερ τὰ ἄλλα τῶν ζώων, ἀλλὰ
 τὸ σῶμα μόνον, τὴν δὲ ψυχὴν ἐκ τῶν ὑπερκοσμίων,
 μᾶλλον δὲ παρ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ δι' ἐμφυσήματος
 ἀπορρήτου, ὡς μέγα τι καὶ θαυμαστόν, καὶ τοῦ παν-
 τὸς ἐπερέχον, καὶ τὸ πᾶν ἐποικτεῦον, καὶ τοὺς πᾶ-
 ντες ἐπιστατεύον, καὶ Θεοῦ γνωστοικὸν ἅμα καὶ δεικτι-
 κὸν παντός μᾶλλον τῆς ὑπερανθρωπισμένης τοῦ τεχνί-
 τω μεγαλειότητος ἀποτέλεσμα. Ἐνεσῆθεν καὶ παρὰ
 θεῶν ἐνδιαίτημα σχεῖν, ἐξαιρέτως ὑπὸ Θεοῦ καὶ τοῦ-
 τον πεφυσευμένοι, καὶ θείας θέας καὶ ὀμιλίας ἐκεῖ τυ-
 χέειν αὐτοπροσώπου, καὶ συμβουλήν ἐν τούτῳ καὶ
 ἐνολήν παρὰ Θεοῦ λαβεῖν, νηστείαν ἐντελλομένην
 τὴν ἐκεῖ πρέπουσαν, ὡς ἐν ταύτῃ κατέχων καὶ συν-
 τηρῶν, ἀδάντου καὶ ἀκάματος καὶ ἄλυκος διαμένη
 τῆς ἀεὶ χρόνον.

Ἄλλ' ἐκ τῆς ἐντολῆς ταύτης καὶ συμβουλῆς τὴν ἐπι-
 βουλὴν, φεῦ! τοῦ ἀρχαίου ὄφιδος ἐκὼν προτιμή-
 σας, καταλύσας τὴν ἐντεταλμένην νηστείαν, τῆς μὲν
 ἀειζωίας τὸν θάνατον, τοῦ δὲ τῆς ἀκηράτου τρυφῆς
 χωρίου τὸ πάλυκαθὸς καὶ πολυσυμφορώτατον χωρίον
 οὗτο τῆς ἀμαρτίας ἀντιλαμβάνει, μᾶλλον δὲ τὸν
 βῆθη καὶ τὸν ἐκεῖ κατακρίνεται ζῶσαν. Καὶ διέμεινεν
 ἐν ἡ φύσις ἡμῶν ἐν τοῖς καταχθονίοις ὑπὸ τὰς κα-
 ταβύσεις ἐκείνου τοῦ τὴν ἀρχὴν ἀπατήσαντος ὄφιδος,
 εἰ μὴ ὁ Χριστὸς ἰθὺς, καὶ διὰ νηστείας ἀρξάμενος
 εἰς τέλος κατήργησε τὴν αὐτοῦ τυραννίδα, καὶ ἡμᾶς
 ἐλευθέρωσε τε καὶ ἀναζώωσεν, ὃ καὶ Μωϋσῆς προη-
 γέρευσε· ἐκεῖ γὰρ **Μω** νηστεύων ἐπὶ τοῦ βροῦς
 πλάκας ἔλαχε θεοσεύκτους, καὶ νόμον αὐθις δε-
 κτάτω Θεοῦ γαγραμμένον πλαξὶ δευτέραις, καθ' ὃ ἐκ-
 παιδεύων τηρικαῦτα λαὸν ἱερὸν πάντα τὰ τοῦ Χρι-
 στοῦ προεπίγραφην ἔργῳ καὶ προεπίδειξεν, ἐλευθε-

tinere, simulque alia contrario motu impu-
 sa extre-
 moiuni limitum nihil colibere impetum, et ipsa
 in plagis suis oppositi incurtus libramento coercere,
 nobis vero praeferre gratas anni tempestatum tem-
 porisque spatiorum mensuras, quibus mirabiliter
 et creatoris et ordinatoris et ornatoris Dei intelli-
 gentibus dant cognitionem. Alia ergo in excelsis aere
 duplici impulsu versatilia universal decoris et mul-
 tiformis utilitatis gratia, ad varios motus descri-
 bendos composuit; alia vero in medio, cum essent
 gravia et natura possibilis, stabilivit, quae discreta
 et coadunata necnon ad mutationem pro continuo
 propensa, pulcherrime inter se ordinavit ita ut uni-
 versum iure debeat vocari mundus.

Igitur quoddam creatum in principio apparere
 coepit, post primum alterum, et rursus post hoc
 tertium, et sic deinceps, et post omnia homo, qui
 a Deo honoris et providentiae maioris dignatus est,
 ita ut ante eum prius crearet, et creatum ad eum
 ordinaret istum universum mundum, insuper con-
 ditio propter ipsum mundo, propter eundem praepararet
 regnum caelorum; in omnibus enim speciali
 voluntate intendens, et dignatus sit divina sua ma-
 nu ad suam imaginem eum creare, non quidem
 adeo ut totus constaret ex ista materia et ex isto
 mundo sensibili, sicut caetera animalia, sed corpore
 tantum, animam autem ab eis quae supra mundum
 sunt reciperet, seu potius ab ipso Deo per ineffabi-
 lem insuflationem velut quid magnum et mirabile
 et ipso universo cui praestat praestantius et omnibus
 superexcellens, Deique tam cognoscendi quam posi-
 ciondi vel etiam demonstrandi capax, uno verbo,
 velut opus supereminens artificis sapientiae abso-
 lutissimum. Insuper dedit ei pro domicilio paradisi-
 sum ab ipso Deo plantatum, divinaque contempla-
 tione et conversatione necnon ipso vultu gaudere,
 et a Deo consilia recipere: injunctum enim habuit
 jejunium quantum ejus conditio ferre poterat, quod
 quando aervaret et adimpleret, a morte et labore
 poenaeque fugiter maneret humanis.

Ille autem, consiliis mandatisque divinis, heu!
 perversissimum serpentem libenter postpositis,
 et fracto jejunio, pro vita aeterna mortem, pro inte-
 gerrimae voluptatis habitaculo hanc damnosissi-
 mam et aeternam secundam peccati regionem accepit,
 imo ad infernum et ejus caliginem damnatus
 fuit. Et remansisset natura nostra in subterraneis
 sub potestate serpentis a principio mendacis, nisi
 Christus veniens et per jejunium opus suum inci-
 piens aeternum evertisset ejus tyrannidem et sic nos
 liberasset, prout praedixerat Moyses. Hic enim in
 monte jejunans tabulas accepit ab ipso Deo conditas,
 et simul legem Dei digito in duabus tabulis conscri-
 ptam secundum quam populum illico instituens
 omnia circa Christum eventura opere praesfiguravit
 et praemonstravit, qui generis Abraham, sicut postea
 generis humani liberator factus est et Salvator.

Elias etiam per dies quadraginta jejunus Deum in uentis conspicit, non iam in flamma, ut antea populi Israelitici legatus, sed propter jejunium majori ac per ignem contemplatione dignus habitus in sono tenuis auræ transeuntis conspicit Dominum, facinus testis Dominicæ vocis dicentis : « Spiritus est Deus et eos qui adorant eum, in spiritu et veritate oportet adorare ». Nam vox quidem veritatem et veritatis prædicationem quæ omnes lines terræ penetravit, aura autem transiens Spiritum gratiamque præfiguravit. Præterea Elias ex eamquam jejunii venia habuit visione virtutem accepit unguendū succedentem prophetam, cui duplicem quo donatus ipse fuerat, relinqueret gratiam, sursumque a terra assurgendi ilique in signum visibile futuræ Christi a terra in cælum ascensionis. Ipse autem Christus, postquam in eremo jejunasset, vi vincit communem tentatorem, hujusque potestate in homines erepta, et destructa in æternum ejus tyrannide, nostram liberat naturam, illumque tradit ludibrio eis qui a consilium suum Evangelium vivere volunt, ut implet prædictiones prophetarum et in eis quæ apud prophetas typice reipsa acciderant, operibus gratiam et veritatem justificat.

αὐτοῦ ζῆν ἐθέλουσαι, καὶ τελειοὶ τὰς προρῆσεις τῶν προφητῶν, καὶ τοῖς παρ' ἐκείνων τυπικῶς προγεγαυάσαι δι' ἔργων τὴν χάριν ἐπιγράφει καὶ τὴν ἀλήθειαν.

Vigete jejunii munera et qualibus et quantis nos illustravit. Sed etiam ex ejus contrario, id est ex gula et intemperantia ætimate illius utilitatem Præteritis enim duabus hebdomadibus, luxus et intemperantia in urbe grassabantur, unde tumultus et clamores et luctus et dissidia et cantus meretricii et calligationes satanicæ et visus impudentes; ista autem hebdomade jejunium omnia condecoravit, et dimissis sumptuosis studiis vanitatis compressisque tot inanibus ventris gratia curis, nos ad opera penitentis contulit et suavit acquirere non cibum peremptum, sed cibum inuentem in vitam æternam. τῆς κατάργουμένης γαστρὸς, μετέστησεν ἡμᾶς εἰς μὴ τὴν βρώσιν τὴν ἀπολλυμένην, ἀλλὰ τὴν βρώσιν

Ubi nunc tot Irrationabilium occisiones animalium? ubi dapnum fumus et omnis generis cupiditatis, et coquorum artificia? Ubi vias percurrentes et clamoribus phœœonis aerem fœdantes? Ubi personantes et cantibus exhilarantes domos et mensas, ubi recumbentes et plaudentes, et sono fistule tympanorumque sese inmodicis potibus inebriantes? Ubi diem noctemque in conviviis transientes? Ubi speculantes computationum occasiones et se ipsos invicem attrahentes ad ebrietatem et ad turpes ebrietatis effectus? Omnia recedunt mala, omnia superveniunt bona, ubi habitat jejunium. Loco obscenarum cautionum «s nunc sacrum modulatur psallium, pro eathimms dissolutis tristitia salutaris et lacrymæ, pro inordinatis cursibus et circuitibus communis omnibus concursus in sanctam Dei Ecclesiam. Nam sicut ex ventris ingluvie numerosa voc-

ρωτῆς καὶ σωτῆρ ἀναφανεί; τοῦ Ἀδριμαίου γενοῦς, ὡς τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ὁ Χριστὸς ὑστερον. Ἠλίας δὲ τεσσαρακονθήμερον καὶ αὐτὸς νηστεύσας, θέν ἐπ' ἄρους ὄρῃ, οὐκ ἐν πυρὶ; καθάπερ πρότερον ἡ γερούσια τοῦ Ἰσραὴλ; ἀλλὰ διὰ τῆς θερμῆς νηστείας ὑπερβάς τὴν ἐν πυρὶ θέν, ἐν φωνῇ λεπτῆς αὐρᾶς διερχομένης ὄρῃ τὸν Κύριον, ἐγγυτέρω τῆς δεσποτικῆς φωνῆς γεγωνῶς. « Πνεῦμα ἰεροῦσης ἁθεός, καὶ τοὺς προσκυνούντας αὐτὸν ἐν Πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν » ἡ μὲν γὰρ φωνὴ τὴν ἀληθειαν καὶ τὸ τῆς αὐτοαληθείας κήρυγμα τὸ πάντα περιχησάν τὰ πέρατα ἡ δὲ διερχομένη αὐρα ἐν πνεῦμα καὶ τῆς χάριν προδιετύπωσεν. Ἄλλὰ καὶ δόναμι ἐν Ἠλίας ἐκ τῆς ἐν τῇ νηστείᾳ θείας λαμβάνει προφήτην ἀνε' αὐτοῦ χρίσαι, καὶ διπλῆν αὐτῷ παρασχεῖν τὴν ἣν αὐτὸς ἐπέκτητο χάριν, καὶ μετέωρος ἀπὸ γῆς ἀρθῆναι, πάντως εἰς τύπον σαφῆ τῆς ὑστερον ἀπὸ γῆς εἰς οὐρανὸν γενομένης τῆς Χριστοῦ ἀναλήψεως. Ὁ δὲ Χριστὸς αὐτὸς νικῆ κατὰ κράτος ἐπ' ἐρημίας νηστεύων τὸν κοινὸν. πειραστῆν, καὶ τὸ τοῦτο κατ' ἀνθρώπων ἀπελόμενος κρᾶτος, καὶ καθελὼν εἰς τέλος τὴν αὐτοῦ τυραννίδα, τὴν ἡμετέραν φύσιν ἐλευθεροῦ καὶ προτιθεῖ τούτων εἰς καίτην πᾶσι τοῖς κατὰ τὸ εὐαγγέλιον προφητῶν, καὶ τοῖς παρ' ἐκείνων τυπικῶς προγεγαυ

Ὁρᾶτε τῆς νηστείας τὰ δῶρα, καὶ διὰ τίνων κτινῶν καὶ ὁσῶν ἡμᾶς ἡξίωσεν; Ἄλλὰ καὶ ἀπὸ τοῦ ἐναντίου ταύτης, δεσιν ἡ ἀδελφάρια καὶ ἡ ἀκρασία, πᾶρᾶ ἐστιν ὄρῃ τὴν ταύτης ἀλήθειαν. ταῖς γὰρ κτερεῖς θούσαις δυσὶν ἑβδομάσιν, ἡ ἀδελφάρια καὶ ἡ ἀκρασία μάλιστα κατεκράτει τῆς πόλεως, καὶ αὐτὸς ταρχαί καὶ κραυγαὶ καὶ μαχαὶ καὶ θόρυβοι, καὶ ἀπὸ μεταπορνικᾶ, καὶ χορεύματα σατανικᾶ, καὶ ἀπειροὶ γέλωτες. ἐπὶ δὲ τῆς ἑβδομάδος ταύτης ἡ νηστεία παραφανείσα πάντα μετεσκεύασεν ἐπὶ τὸ συμφέρον, καὶ τῶν πολυδαπανῶν φροντίδων τῆς μεταστροφῆς; ἐκβαλοῦσα, καὶ παύσασα τὸν μόχθον τὸν ὁρῶν τὰ τῆς μετανοίας ἔργα, καὶ ἀνάγεισεν ἐργάζεσθαι τὴν μένουσαν εἰς ζωὴν αἰώνιον.

Ποῦ νῦν αἱ τῶν ἀλόγων ζῶων σφαγαὶ καὶ αἱ κτεσαι, καὶ αἱ παντοδαπαὶ καρυκείαι, καὶ αἱ τῶν ἄλλο γέτρων σκουδαί; ποῦ οἱ περιτρέχοντες τὰς ὁδοὺς, καὶ φωναί; ἀνάγνοις τὸν ἀέρα μιανύοντες; ποῦ δὲ περιχυμένους, καὶ περιτυλοῦντες τοὺς οἴκους καὶ τὰς τραπέζας; καὶ οἱ ἀνακείμενοι καὶ συνεπιροτοῦντες; γὰρ μετὰ τυμπάνων καὶ ἀδῶν τῶν προκειμένων ἀκράτως ἐμφοροῦμενοι; ποῦ οἱ διεμπερθεύοντες καὶ διαυκτερεύοντες ἐν συμπότοις, οἱ κατασκοποῦντες ποῦ πότος γίνεται, οἱ συμπαραλαμβάνοντες ἀλλήλους ἐπὶ τὴν μέθην, καὶ τὰ ἐκ τῆς μέθης αἰσχρά; Πάντα οἰχεται τὰ κακὰ, πάντα ἀντεισῆχθη τὰ ἀγαθὰ, τῆς νηστείας ἐνδουμησάσης. Ἄνει τῶν βδελυρῶν φεμάτων ψαλμὸς; νῦν ἱερὸς διὰ στόματος ἄεται. ἀντὶ τῶν ἀσέμων γελῶτων κατὰ ἴσασιν νῦν σωτηριώδης καὶ δάκρυα γίνεται. ἀντὶ τῶν ἀτάκτων δρόμων καὶ περιδρόμων κοινὸς ἀπᾶσι

Juan. iv, 24.

δράμος· εἰς ἐπὶ τὴν ἱερὸν τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν. Ἄσπερ γάρ ἡ γαστριμαργία τὸν πολυπληθῆ τῶν 35 ἁμαρτημάτων ἐσμὸν βλαστάνει, οὕτως ἡ νηστεία βίβρα πάντων τῶν ἀρετῶν ὑπάρχει, καὶ ἀγωγή τῶν θείων ἐντολῶν. Ὅντως ἡ ἀκρασία παλαιὸν ἐστὶν ὁμοῦ καὶ νέον κακόν, εἰ καὶ τῆς ἀντιβρόπου νηστείας μὲν κατὰ γρόνον προέγει. Διὰ τὴν ἐν παραδείσῳ τῶν προπατέρων ἡμῶν ἀκρασίαν, καὶ τὴν ἐκεῖ τῆς προγενεστέρης νηστείας ὑπεροφίαν, θάνατος εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθε, καὶ ἐδασίλευσεν ἡ ἁμαρτία συνεπαγομένη τὴν καταδίκην τῆς ἡμῶν φύσεως ἀπὸ Ἀδάμ μέχρι Χριστοῦ. Διὰ τὴν ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς οἰκουμένῃ τῶν ἐξ Ἀδάμ ἀκρασίαν, καὶ τὴν τῆς προτέρας σωφροσύνης ὑπεροφίαν ὁ κατακλυσμός ἐπέληθε πάση τῇ γῆ. Τί γὰρ φησι τῆνικαὶα πρὸς τὸν Νῶε ὁ Θεός; « Οὐ μὴ καταμείνῃς τὸ Πνεῦμά μου ἐν τοῖς ἀσώτοις τούτοις διὰ τὸ εἶναι αὐτοὺς σάρκα. » Τί δὲ τῶν κατασεταρκωμένων ἔργον; οὐ γαστριμαργία καὶ μέθη καὶ τρυφή, καὶ τὰ ἐκ τούτων κακὰ διὰ τὴν ἐν Σοδόμοις ἐξάγιστον σπατάλην καὶ ἀκρασίαν οὐρανῶθεν αὐτοῖς; ὁ ἔμπρησμός κατηνέχθη· « Τοῦτο γάρ, φησὶν Ἰεζεκιήλ ὁ προφήτης, τὸ ἀνόμημα Σοδόμων, ὅτι ἐν πλημμυρῇ ἄρτων ἐσπατάλων. » Ἄπο γὰρ τῆς σπατάλης ταυτῆς καὶ τὴν φύσιν ἀνοήσαντες εἰς τὰς παραφύσιν ἐβωλοῦσαν μίξεις. Τὸ τὸν τοῦ Ἰακώβ Ἰσαὺ πρωτότοκον ὄντα τῶν πρωτοτοκίων ἐστέρησε καὶ τῆς πατρικῆς ἐξέβαλεν εὐχῆς; οὐ λαγνεία καὶ βρώματος παράλογος ἀσπασ; Τὸ τοῦ υἱοῦ; Ἥται τοῦ ἀρχιερέως θανάτου καταδίκασε, καὶ συναπορόηξε τούτον βιαίως τῇ ἀγγελίᾳ τοῦ θανάτου τῶν παίδων τὴν ζωὴν ἐποίησε, μὴ μετ' ἐπιμελείας τούτους παιδεύοντα τῆς προσηκούσης; οὐχ ἡ τῶν κοινῶν ἐκ τῶν ἰσθῆτων οὐ κατὰ καιρὸν φειράσεις καὶ ἰρησίας; Ἀλλὰ καὶ τὸ τῶν Ἑβραίων ἐνήστευε, καθ' ἁποκρίτων δὲ τρυφῶντες, φαγόντες καὶ κατὰ τὸ παίγνιον αὐτοῖς· εἰδῶλου ἦν προσκύνησις· οὕτως οὐ μόνως ἁμαρτίας, ἀλλὰ καὶ ἀσεβείας ἡ ἐργὴ παραίτια. Οὐκ οὐκ καὶ ἡ νηστεία καὶ ἡ ἐγκράτεια, οὐ πρὸς ἀρετὴν μόνως, ἀλλὰ καὶ πρὸς ὑπερσείθειν λυστελοῦσι· οὐ γὰρ προσεῖναι τῇ νηστείᾳ τὴν ἐγγράθειαν· διατί; Ὅτι καὶ ὁ τῶν εὐτελῶν βρωμάτων κόρος κωλύει τὸ καθάσιον πένθος, καὶ τὴν κατὰ Θεὸν ἐν τῇ ψυχῇ λύπην καὶ τὴν κατανοεῖν, ἥτις ἀμεταμέλητον μετάνοιαν εἰς σωτηρίαν κατεργάζεται· ἀνευ γὰρ συνετριμμένης καρδίας οὐκ ἔστιν ἀληθῶς ἐπιλαβίσθαι τῆς μετανοίας. Συγγρίβει δὲ τὴν καρδίαν καὶ πένθειν ποιεῖ τὰς αἰκείας ἁμαρτίας ἡ τῆς τροφῆς καὶ τοῦ ὕπνου καὶ τῶν αἰσθησεῶν κατὰ Θεὸν συστολή. καθάπερ οὐχ ὁ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ πλοῦσιος ἐκείνος· εἰπὼν ἑαυτῷ, φαγε, πῖε, εὐφραίνου, ἔστιν ἑαυτὸν ὁ εὐχέλως ἐποίησε τῆς αἰωνίου φλογῆς, ἀνάξιον δὲ καὶ τῆς παρουσίας ζωῆς, οὕτως ἡμεῖς, ἀδελφοί, ἀντιτρόφως ἐπιωμεν ἡμῶν αὐτοῖς. ἐγκρατευσθαι καὶ νηστεῖν, ἐργηγορῆναι καὶ συστελλεσθαι, καὶ ταπεινοῦσθαι καὶ νουκαθεῖν ὑπὲρ τῆς σωτηρίας ἡμῶν· οὕτω γὰρ καὶ τὴν παρούσαν ζωὴν καλῶς καὶ θεοφιλῶς διασώσομεν,

A castorum turba pullulat, ita jejuniū radix omnium virtutum manet et principium explendorum Dei mandatorum. Vere intemperantia vetus et simul novum est malum, licet tempore nequaquam contrarium præcessorit jejuniū. Per primorum parentum in paradiso intemperantiam et prioris jejunii contemptum, mors intravit in mundum, regnavit peccatum quod adduxit naturæ nostræ damnationem, ab Adamo usque ad Christum. Per intemperantiam posterorum Adami in eadem ac nos tellure commorantium, et per contemptum prioris sapientiæ diluvium incubuit super omnem terram. Quid enim in illa hora dixit Dominus ad Noe: Non permanebit Spiritus meus in hominibus quia quia caro sunt? Quænam carnalium opera? nonne voracitas et ebrietas et voluptates et mala ex eis nascentia? Propter neandam Sodomorum luxuriam, et intemperantiam cælestis ipsos invasit flamma. Hoc enim dixit Ezechiel propheta: « Ecce iniquitas Sodomorum: staturantur in abundantia panis³⁵. » Nam propter saturitatem, obliiti ipsius naturæ legum in concubitus contra naturam exarsant. Quia Jacob Esau natu majorem primogenitura spoliavit, patriæque benedictione frustravit? Nonne edacitas et cibi stulta petitio? Quid filius Meli summi pontificis ad necem damnavit et ab ipso, nuntiata filiorum morte, vi vitam eripuit, qui in eis educandis negligens fuerat? Nonne quia carnibus ex lebetibus furtim sublati istis vesci non erubescerant? Sed etiam tota Hebræorum natio, dum Moyses in monte ipsorum gratia jejunaret, ipsi epulantes manducantes et bibentes, ut scriptum est³⁶, surrexerunt ludere; et ludus eis erat idoli adoratio, tunc enim in vitulo confitili sese contaminaverunt. Apud γένος, ὅτε Μωϋσῆς ἐπὶ τοῦ ὄρους ὑπὲρ αὐτῶν πιδόντες ἀνέστησαν παίξιν, κατὰ τὸ γεγρυμμένον. τότε γὰρ ἐνηργήθη αὐτοῖς τὰ τῆς μοσχοποιίας.

Itaque non peccati tantum, sed etiam impietatis causa est luxuria. Ideo pariter jejuniū et temperantia non virtuti tantum, sed etiam pietati prodest et religioni; jejunium enim cum temperantia conjunctum esse debet, quare? Quia lautarum dapnum saturitas impedit præclare tristitiam, necnon Deo gratum animæ incertorem et compunctionem quæ penitentiam in salutem stabilem convertit. Nam ubi abest cor contritum, nunquam vera concipitur penitentia. Cor autem conterit et affligit de peccatis propriis epularum et summi, et delectabilium religiosa privatio. Perinde ac ille dives in Evangelio dicens animæ suæ: Manduca, hibe, lactare³⁷, seipsum æternæ pœna reddidit dignum, indignum vero vel vita præsentis, ita nos, fratres, e contrario exerceamus temperantiam et jejuniū, vigiliam et contritionem, humilitatem et dolores ut nostram salutem assequamur. Sic enim vitam præsentem justam et piam degendo, æternam vitam sortiemur, quam nos omnes consequi concedat gratia et benignitas Domini nostri Jesu Christi, cui sit gloria, laus, honor,

³⁵ Ezech. xvi. 49. ³⁶ Exod. xxi. 6. ³⁷ Luc. xii. 19.

vor et adoratio simul cum aeterno ejus Patre et vi-
viscente Spirite, nunc et in secula seculorum.
Amen.

δέξα, κρέτος, τιμή και προσκύνησις σὺν τῷ ἀνάρχῳ αὐτοῦ Πατρὶ και τῷ ζωοποιῷ Πνεύματι, νῦν και ἀεί,
και εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΠΟΜΗΛΙΑ VII.

Altera de jejunio.

Dulce quidem oculis maris tranquilli spectaculum,
fecundaque luce fulgentis aique micantis, laevique
superficie oculos demulcentis. Sed multo sanivius
non tantum videre, verum etiam alloqui Ecclesiam se-
rundum Deum congregatam, a tumultibus amotam,
secundum divina luce mystice splendorem qua oculos
perstringit, manibus visusque simul, tum mente tum
omnibus erectis sensibus. Cum ergo mihi Spiritus
gratia istud hodie desiderabile largita est spectacu-
lum, volis omnibus in hoc templo Dei et in istis ei
proximis omnino obiectis gradibus praesentibus,
datur vos cernere quasi ligna quaedam non hujus
mundi, secus decursus aquarum Spiritus plantata;
igitur pro viribus ego quoque illis per tales aquas
irrigandis lucumbam vobis quasi patientem aream
patesfaciendo artes quibus non solum jejunium, sed
et obsecrationes vestras salutis nostrae inimicis
omnimode conatur inutilia facere.

ρον ἀπαδεικνύετε, δι' ὧν οὐ τὴν νηστείαν μόνως,
τηρίας ἡμῶν ἐπιχειρεῖ παντοδαπῶς ἀχραιῶν.

Est ergo, fratres, alia saturitas et ebrietas prava,
quae non a cibis nec a potibus provenit neque ex
deficiis quas in his inveniunt, sed ex ira contra
proximum, ex odio, ex similitate et ex malis inde
productis. De quibus Moyses in cantico dixit: « Fel
draconum vinum eorum, et venenum aspidum in-
sanabile ⁶⁸. » Propterea etiam Isaias propheta dixit:
« Vos vobis qui ebrii estis abaque vino ⁶⁹. » Et rur-
sum idem hortatur dicens: « Nolite ad lites jeju-
nare ⁷⁰. » Verum talibus jejunantibus venit a Do-
mino dixit: « Si contorqueas quasi circumum ca-
put iuam, non istud vocabitur jejunium acceptum,
et si multiplicaveritis orationes vestras, non vos
exaudiam; et si extenderitis manus vestras ad me,
avertam oculos meos a vobis ⁷¹. » Quam igitur ex
odio ebrietatem praecipuam divinae aversionis cau-
sam producere diabolus tentat orantibus et jeju-
nantibus, et injuriam memoriam subjicit, et cogi-
tationes movet ad iracundiam; et ad maledictionem
linguam stimulat illos tales apponendo qualem
David describit virum in iniquitate obsecrantem;
dicens: « Injustitiam tota die cogitabat, lingua
ejus quasi gladius acutus ⁷², » a quibus erui Deum
exorat dicens: « Libera me, Domine, ab homine
malo, a viro iniquo erue me; qui acuerunt linguam
suam quasi serpentis, venenum aspidum sub la-
liis eorum ⁷³. »

Θρώπῳ πονηροῦ, ἀπὸ ἀνδρὸς ἀδίκου βῦσαι με· οὐτιμῶς ἠκόνησαν τὴν γλῶσσαν αὐτῶν ὡσεὶ ὄφρα, ἰδὲ
ἀσπίδων ὅπλ' ἐξελήσ' αὐτῶν. »

Nos autem, fratres, in tempore jejunii et orationis,

⁶⁸ Domi. xxxii, 33. ⁶⁹ Isa. xxviii, 1. ⁷⁰ Isa. lxxviii, 3. ⁷¹ Isa. i, 15-15. ⁷² Psal. li, 2. ⁷³ Psal. cixxxix, 1.

και τὴν αἰώνιον εὐζωίαν κληρονομήσωμεν· ἧς γέ-
νοικο πάντας ἡμεῖς ἐπιτοχεῖν χάριτι και φιλαν-
θρωπείᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· ᾧ πρόκειται
αὐτοῦ Πατρὶ και τῷ ζωοποιῷ Πνεύματι, νῦν και ἀεί,

36 ΟΜΙΛΙΑ Ζ.

Ἐτέρα, Περὶ νηστείας.

Ἦδὺ μὲν ὀφθαλμοῖς θέαμα γαληνιώσα θάλασσα,
και φωτὶ φαειρῷ λαμπρομένη και λαμπρονομένη, και
τῷ λείῳ τῆς ἐπιφανείας πρὸς τὴν αὐγὴν ἀντιλάμ-
πούσα· πολλὰ δὲ τερνότερον οὐχ ὄφθ' ἴδον, ἀλλὰ
και προσλαλεῖν Ἐκκλησίᾳ κατὰ θεὸν ἡθροισμένη,
θεορόθεν ἀπηλλαγμένη, και τῷ λείῳ φωτὶ μυστικῶς
καταλαμβάνη, και πρὸς τὴν ἐκείθεν αὐγὴν ἀνε-
πιταρμένη, και χεῖρας ἀνατεταμένη και ὀφθαλμοῖς
ἀβασθῆσιν τε πᾶσαν και τὴν ἐκείνου. Ἐπεὶ δὲ μοι
τοῖνον ἡ τοῦ Πνεύματος χάρις ταύτην σήμερον
ἐχαρίσατο τὴν ἐκείραστον θείαν, και πάροστε πάντας
ὑμεῖς συνδιανυκτερεύοντες και συνδιημερεύοντες
ἐν τῷ καῷ τοῦ Θεοῦ, και τῆ κατ' αὐτὸν νῦν ὁμῶν
ἀνελλικεῖ προσεδραία, πάροστιν ὄρα ὑμᾶς, καθάπερ
ὁπερὶ κἀμὶ τὰ ἀνθρώπων, παρὰ τὰς διεξέδους ταφου-
τεύματα τῶν ὀδῶτων τοῦ Πνεύματος· φέρε και αὐ-
τὸς συνεργῆσαι πρὸς δύναμιν ταῖς ἐκείθεν ἑρθεῖται,
και καθάπερ καλεῖν τὰς μηχανὰς ἡμῶν ἐμφανίστα-
ν, ἀλλὰ και τὴν πρῶτην ἡμῶν ὁ φάλαμος τῆς συ-

Ἔστιν οὖν, ἀδελφοί, και ἄλλη κληρονομία και μέθη
πληροῦ, ἧτις οὐκ ἀπὸ τῶν βρωμάτων οὐδὲ ἀπὸ τῶν
πομάτων γίνεται και τῆς ἐν τοῖτοις τρυφῆς, ἀλλ'
ἀπὸ τῆς εἰς τὸν πλησίον ὀργῆς, και τοῦ μίσους, και
τῆς· μνησικακίας, και τῶν ἀπὸ τούτων ἐπιτομένων
κακῶν· περὶ ὧν και ὁ Μωϋσῆς ἐν τῇ φῶσ' φησι, « Θυ-
μὸς δρακόντων ὁ οἶνος αὐτῶν, και θυμὸς ἀσπίδων
ἀνίαςτος. » Δι' ἧ κατ' ὁ προφήτης Ἡσαίας φησὶν ἰ
« Οὐαὶ εἰ μεθύοντες ἀνευ οἴνου » και πάλιν ὁ αὐ-
τὸς παραγγέλλει λέγων· « Μὴ εἰς μέγας νηστεύετε. »
Ἄλλὰ και πρὸς τοῦ; οὕτως νηστεύοντα; ὡς ἀπὸ τοῦ
Κυρίου φησὶν· « Ἐάν κάμῃς ὡς κριὸν τὸν τρέ-
χλόν σου, οὐδ' οὕτως κλέοστε νηστείαν δεκτήν, και
ἐάν πληθύνῃς τὴν δεήσειν ὑμῶν, οὐκ εἰσακούσομαι
ὑμῶν· και ἴσαν ἐκτείνῃς τὰς χεῖρας ὑμῶν πρὸς
με, ἀποστρέψω τοὺς ὀφθαλμοῦς μου ἀφ' ὑμῶν. »
Ταύτην οὖν τὴν ἀπὸ τοῦ μίσους μέθη, τὴν παντὸς
μᾶλλον τῆς θείας ἀποστρωφῆς αἰτίαν, ἐμποεῖν ὁ
διάβολος ἐπιχειρεῖ τοῖς προσευχομένοις; τε και νη-
στεύουσι, και τῶν αἰτιαμάτων ὑποβάλλει τὴν μνη-
μην, και τοὺς λογισμοὺς κινεῖ πρὸς μνησικακίαν,
και πρὸς καταλαλεῖν ἐξύνει τὴν γλῶσσαν, τοσούτους
εἶναι παρασκυάζων, οἷον ὁ Δαβὶδ ὁπογράφει τὸν
ἐν κακίᾳ εὐχόμενον, λέγων· « Ἀνομίαν ἔλην τὴν
ἡμέραν ἐλαγίσαστο, ἡ γλῶσσα αὐτοῦ ὡσεὶ ξηρὸν
ἠκουημένον »· και ἀφ' ὧν βυσθῆναι προσεύχεται
πρὸς τὸν θεόν, λέγων· « Ἐξελοῦ με, Κύριε, ἐξ ἀν-

Ἄλλ' ἡμεῖς, ἀδελφοί, ἐν τῷ καιρῷ τῆς νηστείας;

καὶ τῆς προσευχῆς, παρακαλῶ, εἰ τί ποτε κατὰ τι-
 νος ἢ ἀληθῶς ἔχομεν, ἢ νομιζομεν ἔχειν, ἀφῶμεν,
 καὶ τῆς ἀγάπης ὅλας γενώμεθα, κατανοοῦντες μάλ-
 λον ἀλλήλους εἰς παραξυσμὸν ἀγάπης καὶ καλῶν
 ἔργων, καὶ ὑπὲρ ἀλλήλων λέγοντες τε καὶ ἐν ἐπι-
 τοῖς λογιζόμενοι, καὶ διανοοῦμενοι κατὰ ἐνώπιον
 Θεοῦ καὶ **37** ἐνώπιον ἀνθρώπων, ἵνα νηστεύωμεν τὴν
 ἐπιπειτην νηστείαν καὶ ἀμωμον, καὶ τὰ κατ' αὐτὴν
 αἰτήματα ἡμῶν πρὸς τὸν Θεὸν εὐπρόσδεκτα γίνη-
 ται, καὶ ὡς πατέρα τοῦτον κατὰ χάριν πρεπόντως
 ἐπικαλῶμεθα, καὶ πρὸς αὐτὸν μετὰ παρρησίας λέ-
 γειν ἔχομεν· « Πάτερ, ἀφεῖς ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα
 ἡμῶν, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν. »
 Ἄλλη πάλιν τῆ παρ' ἡμῶν προσευχῆ καὶ τῆ νηστείας,
 παρὰ τοῦ ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν ἐπιβουλεύοντος, ἀχρεώ-
 σις ἢ οἰσι; ἐπιγίνεται, ἣν καὶ ὁ Φαρισαῖος ἀκείνος **B**
 ἔχων, νηστείων καὶ προσευξάμενος, ἀπαπέμωθη κα-
 νός. Ἄλλ' ἡμεῖς εἰδότες, ὅτι ἀκάθαρτος καὶ ἀπρό-
 δεκτος παρὰ Κυρίου πᾶς ὑψηλοκάριος, καὶ πολλῶν
 καὶ μεγάλων ὄντας ὀφειλέτας ἡμᾶς αὐτοῦς τῷ Θεῷ,
 καὶ τῆς ὀφειλῆς ὀλίγον ἀποδιόδοντας ἐξεπιστάμενοι,
 τῶν μὲν ἔπισθεν ὡς μηδὲν ἐπιλανθάνόμεθα, πρὸς
 δὲ τὰ ἐμπροσθεν ἐπιχεινοῦμενοι, νηστεύομεν
 καὶ προσευχόμεθα μετὰ συντετριμμένης καρδίας
 καὶ αὐτομεμφίας καὶ ταπεινώσεως, ἵνα ἡ καθαρὰ
 καὶ θεάρατος ἡμῶν ἡ νηστεία, καὶ ἡ ἐν τῷ ναῷ τοῦ
 Θεοῦ προσεδρία τε καὶ παράστασις. Ἐτερος τὸν πο-
 νηροῦ τρόπος, ἀκαρδῆ τὸν τῆς νηστείας καὶ προσευ-
 χῆς κόπον ἡμῖν ἐργαζόμενος, τὸ παθεῖν ἡμᾶς διὰ
 κενοδοξίαν ταῦτα καὶ μὴ ὀποκρίσεως κρᾶττειν. **C**
 Ἐὰν παραγγέλλει πάλιν ὁ Κύριος ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ
 λέγων· « Εἰσελθε εἰς τὸ ταμιεῖόν σου, καὶ κλείσας
 τὴν θύραν σου πρόσευξαι τῷ Πατρὶ σου τῷ ἐν τῷ
 κρυπτῷ· καὶ ὁ Πατὴρ σου ὁ φιλῶν ἐν τῷ κρυπτῷ,
 ἀποδείξει σοι ἐν τῷ φανερῷ. »

Ταῦτα δὲ φησιν, οὐ τὰς ἐν τῷ ναῷ συνάξεις καὶ
 προσυχὰς καὶ ψαλμῳδίας· παραιτεῖσθαι καλεύων·
 οὐ γὰρ ἂν ὁ ψαλμῳδὸς Προφήτης πρὸς αὐτὸν ἔλε-
 γεν· « Ἐν μέσῳ ἐκκλησίας φηνίσησα σε, » καὶ·
 « Ἐξομολογήσομαι σοι ἐν ἔθνεσιν, » καὶ, « Ἀποδώσω σοι τὰς
 εὐχὰς μου, ἐνώπιον τῶν φοβουμένων σε, Κύριε· »
 καὶ πρὸς ἡμᾶς· « Ἐν ἐκκλησίαις εὐλογεῖτε τὸν
 Θεόν, » καὶ· « Δεῦτε προσκυνήσωμεν καὶ προσπέ-
 σωμεν, καὶ κλαύσωμεν ἐναντίον Κυρίου τοῦ Θεοῦ **D**
 ἡμῶν. » Ἄλλὰ πρὸς ἑτέροις ὑψηλοτέροις δὲ νῦν ὁ
 κειρὸς λέγειν οὐ παρέχει χώραν, καὶ τοῦτο διδάσκων
 ἵστιν ὁ Κύριος, ὅτι ἡ κατὰ μόνας ἐν τοῖς ἡμῶν ὀ-
 ρκοῖς, κἂν τοῖς κοιτώσιν αὐτοῖς εἰς προσευχὴν διε-
 γερσις τὴν ἐπ' ἐκκλησίας συνίσταται πρὸς τὸν Θεόν,
 καὶ ἡ ἐνθον κατὰ διάνοιαν τὴν διὰ τῶν χειλέων· ὁ
 γὰρ τότε προσεύχεσθαι βουλόμενος, ἦνιχ' ἂν εἰς τὸν
 τοῦ Θεοῦ ναὸν παραγίγηται, οἴκοι δὲ κἂν ταῖς ὁδοῖς
 καὶ ταῖς ἀγοραῖς μηδεμίαν φροντίδα προσευχῆς
 ποιούμενος, οὐδ' ἦνιχα πάρσει τῷ τοῦ Θεοῦ ναῷ
 ἀληθῶς ὑπάρχει προσευχόμενος. Ταῦτα δείχνουσ
 καὶ ὁ μετὰ τὸ εἰπεῖν, « Ἐτοίμη ἡ καρδία μου, ὁ Θεός, »

³⁷ Matth. vi, 6. ³⁸ Psal. xxi, 25. ³⁹ Psal. lvi, 10,
 xvii, 6. ⁴⁰ Psal. lvi, 8.

A hortor, si quid forte contra aliquem vere habemus
 vel habere putamus, dimittamus, ut charitatis totū
 efficiamur, potius nos observantes ad æmulationem
 charitatis operumque bonorum et de fratribus mu-
 tuo dicentes necnon in nobismetipsis cogitantes per-
 pendentesque bona coram Deo et hominibus, ut
 jejunemus laudabile et irreprehensibile jejunium,
 et petitiones nostræ acceptabiles sicut apud Deum,
 et illum tanquam patrem secundum gratiam derecen-
 ter invocemus, et et confidenter dicere possimus :
 « Pater, dimitte nobis debita nostra, sicut et nos
 dimittimus debitoribus nostris. » Iterum ex alio
 capite oratio et jejunium nostram vafritia illius
 qui nostris animis insidiat, vana sunt, scilicet
 ex presumptione qua infectus ille Phari-
 sæus, licet jejunaret et oraret, vacuus rejectus
 fuit. Nos vero scientes quoniam immundus et
 minime acceptabilis Domino sit omnis corde subli-
 mis, nosque multorum et ingentium debitores esse
 apud Deum, et nos non nisi parvam partem ejus
 quod debebamus solvisse penitus rati, quæ retro sunt
 quasi nihilum obliviscamur, ad ea vero quæ præ
 nobis sunt tendentes, jejunemus et obsecremur cum
 contrito corde, cum nostra ipsorum objugatione,
 cum humilitate, ut puro Deoque juvante jejunemus,
 et in templo Dei assistentes sedeamus.

Aliud maligni artificium quo nobis inutilem reddi-
 dit jejunii orationisque laborem in eo ponitur ut
 nobis suadeat ista per vanam gloriam et cum hypo-
 crial perpetrare. Ideo rursum admonet Dominus in
 Evangelio, dicens : « Intrā in cubiculum tuum, et
 clauso ostio, ora Patre tuum in abscondito, et
 Pater tuus qui videt in abscondito retribet tibi in
 manifesto³⁷. »

Hæc autem dixit, non quia jubent arceri conven-
 tus, obsecrationes et psalmodias; non enim psal-
 mista Propheta ad eum dixisset : « In medio eccle-
 siæ laudabo te³⁸, » et : « Constitbor tibi in populis,
 Domine; constitbor tibi in gentibus³⁹; » et : « Red-
 dam tibi vota mea, in conspectu timentium te,
 Domine⁴⁰. » Ad nos vero : « In ecclesiis benedicite
 Deo⁴¹; » et : « Venite, adoremus et procidamus ante
 Deum, ploremus coram Domino D^o nostro⁴². »
 Sed alia non minus sublimia dicendi tempus locum
 non præbet; Dominus vero sic docet quia oratio
 privatim in domibus et in cubiculis exercita ad
 orationem in ecclesia ad Deum fundendam inducit,
 sicut obsecratio mentis ad obsecrationem per labia
 proferendam stimulat; nam si quis orationem lu-
 tendens propterea in templum Dei ingreditur, si
 domo vel in viis vel in plateis nullo modo de obse-
 crando curat, non quia in templo Dei præsens est,
 in veritate deprecabitur. Quod ostendit postquam
 dixisset : « Paratum cor meum, Deus, » addendo :
 « Cantabo et psalmum dicam in gloria mea⁴³. » Et
 alias : « Si memor fui tui super stratam meam, in

νηστιασίου meditor in te¹; sed etiam: « Cum jejunatis, nolite fieri sicut hypocritæ tristes; exterminant enim facies suas ut appareant hominibus jejunantes: amen dico vobis quia receperunt mercedem suam. Tu autem, cum jejunas, unge caput tuum et faciem tuam lava, ne videaris hominibus jejuans, sed Patri tuo qui est in abscondito, et Pater tuus qui videt in abscondito reddet tibi in manifesto². »

τοῖ ἀνθρώποις νηστεύων, ἀλλὰ τῷ Πατρὶ σου τῷ ἐν τῷ κρυπτῷ, ἀποδώσει σοι ἐν τῷ φανερῷ. »

O supra omnem spem benignitas! futuram enim venturi iudicii sententiam suamque negationem per hæc verba modo Dominus nobis manifestavit, ut nos meliorem sortem meliusque suffragium obtineamus. Nam illis qui propter vanam gloriam, non propter ipsum vivunt, vocibus nuper probatis locuitur: Accipite mercedem vestram in vita vestra, sicut Abraham ad illum in Sannitis divitem dicebat: « Accepisti bona in vita tua³. » Illis autem qui ad eum in exercenda virtute aspiciunt, reddet, ait, in manifesto, id est in universali illo theatro, benedictionem et hereditatem et gaudium reddet et delicias puras atque perennes, a quibus ille qui nullum vult decidere, verum vult omnes salvari et ad agnitionem veritatis venire, nunc, ut dixit, ostendit illam intemeratam et immutabilem hereditatem declarans ibi solos esse Dei filios, humanamque gloriam despicientes. Propterea sermoneis simul de utrisque produxit, dicens: « Pater tuus qui videt in abscondito reddet tibi in manifesto, » ut inanis quidem et humanæ gloriæ contemptores sibi filios et heredes ostendat atque faciat, alios vero non tales a filiorum dignitate, nisi resipiscant, ejiciat.

τοὺς τε καὶ συγκληρονόμους αὐτῶν δέξῃ καὶ ποίησιν αὐτῶν καὶ μὴ μεταμέληθαι.

Talia autem dixit Dominus, ne in oculos hominum intendentes dum oramus et jejunamus, a quibus nulla in istis utilitas, jejunii quidem et orationis laborem patiamur, mercede vero spoliemur. Caput autem ungere, ut dixit, et faciem lavare nihil aliud est quam pallorem præferre, necnon sordidum et spurcum caput habere, et ex instituto jejuniis necnon ex corporis despectu ista perpeti videantur et sic ab hominibus laudem consequantur; talia enim ostentantes faciebant Pharisei; ideo jure ab Ecclesia Christi alieni facti sunt, quibus ne similes sumus prohibet Dominus. Sed si caput animæ anagogico sensu quis dicat mentem ut ducem et ejus faciem imaginationem, in qua potentiarum circa perceptiones sensuum versantium fixa sistitur sedes, docet nos jejunantes oleo caput ungere, scilicet misericordiam facere mentem nostram, et faciem seu vim imaginativam lavare a spurcis et impuriis cogitationibus, et ira et ab omni nequitia. Tale enim et ita perfectum jejunium non omnes tantum

ἐπινεγκίων· Ἐσσομαι καὶ ψαλῷ ἐν τῇ δόξῃ μου, καὶ ἀλλαχοῦ· Ἐὶ ἐμνημόνευσθαι σου ἐπὶ τῆς στερῆς μου, ἐν τοῖς ὄρθροις ἐμελέτην εἰς σέ. Ἀλλὰ καὶ· Ὅταν νηστεύητε, φησὶ, μὴ γίνεσθε ὡσεὶ οἱ ὑποκριταὶ σκυθρωποὶ· ἀφανίζουσι γὰρ τὰ πρόσωπα αὐτῶν, ὅπως ἂν φανῶσι τοῖς ἀνθρώποις νηστεύοντες· ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, οἱ ἀπέχουσι τὸν μισθὸν αὐτῶν· σὺ δὲ νηστεύων ἀλείψαι τοῦ τῆν κεφαλῆν, καὶ τὸ πρόσωπόν σου· νίψον, ὅπως μὴ φάτῃς

Βαβαὶ τῆς ἀνεκίστου φιλάνθρωπίας! τὴν γὰρ ἐπὶ τῆς μελλούσης κρίσεως ἐσομένην διάκρισιν γε καὶ ἀπόφασιν αὐτοῦ διὰ τῶν ῥημάτων τούτων ἀπίως ἡμῖν ὁ Κύριος ἐφανέρωσεν, ἵν' ἡμεῖς τῆς κρείττονος ψήφου τε καὶ μοίρας ἐντεῦθεν ἐπιλαβόμεθα. Πρὸς μὲν γὰρ τοὺς κατὰ κενοδοξίαν καὶ μὴ κατ' αὐτὸν ζῶντας ἐρεῖ τότε πάντως τοῖς νῦν εἰρημῆνοις ἀκολούθως· Ἀπολάβετε τὸν μισθὸν ὑμῶν ἐν τῇ ζωῇ ὑμῶν, ὡς καὶ ὁ Ἀβραάμ πρὸς τὸν ἐν τῇ φλογὶ πλούσιον ἐκείνον ἔλεγεν· Ἐπέλαβες τὰ ἀγαθὰ σου ἐν τῇ ζωῇ σου. Τοῖς δὲ πρὸς αὐτὸν βλέπουσιν ἐν τῷ πρὸς ἀρετὴν ἀσκεῖν ἀποδώσει ἐν τῷ φανερῷ, φησὶ, τουτέστιν ἐν τῷ παγκοσμίῳ ἐκείνῳ θεάτρῳ, εὐλογίαν καὶ κληρονομίαν καὶ τρυφὴν ἀποδώσει, καὶ ἀπόλαυσιν ἀκήρατον καὶ διακαινίζουσαν ἧς μηδένα θέλων ἀποτυχεῖν ὁ θέλων πάντας σωθῆναι καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἔλθειν, φανεροὺς νῦν, ὡς ἔφη, τῆν δόξαν αὐτοῦ καὶ ἀμετάθετον φῆσον, υἱοὺς εἶναι Θεοῦ μόρους ἐνταῦθα δεκνύς τοὺς τῆς ἀνθρωπίνης δόξης ὑπερρωῶντας· διὰ τοῦτο γὰρ καὶ τὸν λόγον ἐνικῶς προήγαγεν ἐπ' ἀμφοτέρων, εἰπὼν· Ὁ Πατὴρ σου ὁ βλέπων ἐν τῷ κρυπτῷ ἀποδώσει σοι ἐν τῷ φανερῷ· ἵνα τοὺς μὲν καταφρονητάς τῆς κενῆς καὶ ἀνθρωπίνης δόξης εὐποιοῦν αὐτῶν τοὺς δὲ μη-τοιούτους ἐκβάλλῃ τῆς υἱοθεσίας·

Τοιαῦτα δὲ φησὶν ὁ Κύριος, ἵνα μὴ πρὸς τοὺς τῶν ἀνθρώπων ὀφθαλμοὺς ὀρώντες οἱ προσευχόμενοι καὶ οἱ νηστεύοντες, παρ' ὧν οὐδὲν ἐπὶ τοῦτο ὄφελος, τὸν μὲν τῆς νηστείας καὶ τῆς προσευχῆς κῆπον ὑπομέλωμεν, τοῦ δὲ μισθοῦ στερούμεθα. Ἀλείψαι δὲ τὴν κεφαλὴν φησὶ καὶ νίπτειν τὸ πρόσωπον, τουτέστι· μὴ χωριθεῖν ἐπιτηδεύειν, μηδὲ ἀχμηρὸν εἶναι καὶ κατὰ τὴν τῆν κεφαλὴν, ὡς εἰς ἐκτεταμένης νηστείας καὶ τῆς ἐπὶ τὸ σῶμα καταφρονήσεως δοκεῖν τοιαῦτα ποιῆσαι, καὶ οὕτω τὸν παρὰ τῶν ἀνθρώπων ἔπαινον θηρᾶσθαι· τοιαῦτα γὰρ φανητικῶς ἐποιοῦν οἱ Φαρισαῖοι· οἷον καὶ τῆς κατὰ Χριστὸν Ἐκκλησίας δικαίως ἠλλοτριώθησαν, οἷον ἡμᾶς ἀφομοιοῦσθαι καθάπαξ ἀπαγορεύει ὁ Κύριος. Εἰ δὲ καὶ κεφαλὴν τῆς ψυχῆς ἀναγωγικῶς τις ἐρεῖ τὸν νοῦν ὡς ἡγεμονικὸν, καὶ πρόσωπον τὸ ταύτης φανταστικόν, ἐν ᾧ τῶν κατὰ τὰς αἰσθήσεις ἐνεργειῶν ἐμμονός ἐστιν ἡ ἔδρα, καλὸν νηστεύοντας ἡμᾶς ἀλείψαι ἑλαίῳ τὴν κεφαλὴν, τουτέστιν ἐλετημονα ποιῆσαι τὸν ἡμετέρον νοῦν καὶ τὸ πρόσωπον ἡμῶν,

¹ Psal. LXXI, 7. ² Matth. vi, 16-18. ³ Luc. xvi, 25.

δελόντες τὸ φανταστικόν, νίπτειν ἀπὸ αἰσγῶν καὶ ἀκαθάρτων λογισμῶν καὶ θυμοῦ καὶ πονηρίας πάσης ἢ γὰρ τοιαύτη καὶ οὕτως ἐκτελουμένη νηστεία, οὐ τὰ πονηρὰ πάθη, πάντα μόνον, καὶ σὺν τούτοις τοῖς ἐφόροις καὶ δημιουργοῖς τῶν τοιούτων παθῶν φυγαδεύει καὶ κατασιγῶναι δαίμονας, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἀγγέλοις ἐγκρατεῖται τοῖς νηστεύοντας, πρὸς αὐτοὺς ἐπιστρέφουσα ἐκείλους, καὶ φύλακας εἶναι τούτων παρασκευάζουσα, καὶ βοηθεῖν ἀναπαύουσα καὶ συμπράττειν αὐτοῖς. Οὕτω τοῖς τρισὶ ποτε νεανίαις ἐπὶ τῆς Βαβυλῶνος ἐγκρατεῖα τε καὶ νηστεία κεκοσμημένοις, συνῶν ἐν μέσῃ φλογὶ καὶ ὀ τέταρτος ἐωρᾶτο, περιέπων ἀσινεὶς καὶ θροσίζων παραδόξως αὐτοῖς. Οὕτω πολὺήμερον νηστεῖαν ἄγοντι τῷ Ἀνιθλ ἄγγελος, ἐπέστη σοφίζων αὐτὸν, καὶ παρακαταγγέλλων αὐτῷ τὰ μέλλοντα. Οὕτως ἄλλοτε προσευχῇ καὶ νηστείᾳ στόμακα λεόντιον φημῶσαντι προφήτην διαέριον ἐκόμισαν ἄγγελος, ἐκ πολλοῦ διασημάτος τραφῆν ἐπιφερόμενον. Οὕτω καὶ ἡμῖν πνευματικὴν ἄμα καὶ σωματικὴν νηστεῖαν ἀσχοῦσι καὶ προσευχομένοις ἀγγέλων ἀγαθῶν συνεργεῖα τὸ πῦρ τῆς σαρκικῆς ἐπιθυμίας κατασβεσθήσεται, καὶ ὁ θυμὸς ὡς λέων 39 ἡμεριοθήσεται, καὶ προφητικῆς ἐν μεθίσσει γενησόμεθα τροφῆς, τῇ τῶν μαλλόντων ἀγαθῶν ἐλπίδι καὶ πίστει καὶ τῇ κατὰ νοῦν θεωρίᾳ, καὶ ἐξέσται ἡμῖν πατεῖν ἐπάνω ὄρειων καὶ σκορπίων καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ.

Ἡ δὲ μή τοιαύτη καὶ οὕτως ἐκτελουμένη νηστεία πρὸς τοὺς πονηροὺς ἀγγέλους μᾶλλον τὴν συγγέμιαν ἔχει· καὶ γὰρ τούτων ἐστὶν ἡ ἀτροφία μετ' ἰργῆς καὶ μίσους καὶ ὑπερφανίας καὶ τῆς πρὸς τὸν Θεὸν ἀντιθέσεως, πρὸς οὓς ἡμεῖς ὡς θούλει καὶ ὑπηρεῖται τοῦ ἀγαθοῦ ἀντικειμεθα· Ἐοὐ γὰρ ἐστὶν ἡμῖν ἡ πάλιν πρὸς αἶμα καὶ σάρκα, φησὶν ὁ Ἀπόστολος, ἀλλὰ πρὸς τὰς ἀρχάς, πρὸς τὰς ἐξουσίας, πρὸς τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ σκότους τοῦ αἰῶνος τούτου, πρὸς τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας. Οὐκ οὖν ἀπλῶς ἡμῖν διὰ νηστείας, πρὸς αὐτοὺς ἡ ἀντίθεσις, ἀλλὰ χρῆζομεν πρὸς φύλακὴν ἡμετέραν καὶ τοῦ θώρακος τῆς δικαιοσύνης, καὶ τῆς περικεφαλίας τῆς σωτηρίου ἐλεημοσύνης, καὶ τοῦ θυρεοῦ τῆς πίστεως· ἐπεὶ δὲ καὶ τῆς ἰκανότητος πρὸς ἀμύνην μαχαίρας τοῦ Πνεύματος, ἧτις ἐστὶν ὁ πρὸς ἡμᾶς τοῦ Θεοῦ σωτηρίου λόγος· οὕτω γὰρ ἀγωνισόμεθα τὴν κτλὸν ἀγῶνα, καὶ τὴν πίστιν βεβαίαν ἐρήσομεν, καὶ πάντα τὰ βέλη τοῦ πονηροῦ τὰ πεπωρωμένα σβέσομεν, καὶ νικηταὶ διὰ πάντων ἀναφανέντες αὐτοῦ τῶν οὐρανίων καὶ ἀκηράτων ἐπιτευχόμεθα στεφάνων, τοῖς ἐν οὐρανοῖς ἀγγέλοις ἀδελφίς συνευφρανίωμενοι. ἐν αὐτῷ Χριστῷ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν ὅ, κρίπει πᾶσα δόξα, κράτος, τιμὴ καὶ προσκύνησις, σὺν τῷ ἀνδράρχῳ αὐτοῦ Πατρὶ καὶ τῷ παναγίῳ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

OMILIA H'.

Περὶ πίστεως· ἐκ ἧ καὶ τῆς κατ' εὐσέδειαν διολογιᾶς ἐκθεσις.

Πιστεύομεν εἰς τὸν Θεόν, καὶ πιστεύομεν τῷ Θεῷ ἕτερον ἐστὶν ἑκάτερον τούτων. Πιστεύειν μὲν γὰρ ἐστὶ τῷ Θεῷ καὶ τὸς παρ' αὐτοῦ πρὸς ἡμᾶς ἐπαγγελίας βεβαίας καὶ ἀπολύτης ἡγχιέσθαι, πιστεύειν δὲ εἰς

Ἐφες. vi, 12.

A pravas cupiditates, sed etiam instigatores simul et machinatores earum cum eis fugat dæmonas ignominiaque confundit, insuper jejunantes in numerum angelorum conscribit, quos ad illos convertit necnon eorum custodes efficit, illisque succurrere et auxiliari snadet. Sic olim tribus pueris in Babylone temperantia et jejuniis conspicuis interesse in flammis quartus videbatur intactos illos custodiens mireque irrigans. Sic diuturnum agenti jejunium Daniel astitit angelus qui ei sapientiam tribuebat futuraque pandebat. Sic alias eidem ora lenitum obturanti prophetam ex longinquo discrimine cibum afferentem angelus per aera transtulit. Ita et nobis spirituale sicut et corporale jejunium extercentibus et orantibus, honorum ope angelorum, carnalis concupiscentie ignis extinguitur, iraque quasi leo mitigabitur, et prophetarum cibi seu futurorum spei honorum et fidei et contemplationis secundum mentem obtentæ participes efficiemur, atque dabitur nobis super aspidem et basiliscum ambulare necnon super omnem inimici virtutem.

Verum non tale nec ita perfectum jejunium ad angelos malos magis propinquitatem habet; horum enim est consumptio, cum ira et odio et superbia et contra divinam voluntatem oppositione, adversus quos nos tanquam servi et ministri boni domini contendimus: Non enim est nobis lucta adversus carnem et sanguinem, ait Apostolus, sed adversus principatus et potestates, contra rectores tenebrarum sæculi hujus, contra spiritualia nequitie. Quam luctam certo non per jejunium tantum sustinemus, sed etiam ad custodiam nostram utimur lorica justitiæ, et galea salutaris elemosynæ necnon clypeo fidei, et insuper aptissimo ad ulciscendum gladio Spiritus qui est salutare Dei ad nos verbum; sic certabimus bonorum certamen, fidentique firmam serrabimus, et omnia maligni tela extinguemus ignita, et victores per omnia conspecti coelestes et sanctas consequemur coronas, cum angelis perenniter in cælis congaudentes, in ipso Christo Domino nostro, quem decet omnis gloria, virtus, honor et adoratio cum æterno ejus Patre ac sanctissimo necnon bono et vivificante Spiritu, æque et semper et in sæcula sæculorum, Amen.

HOMILIA VIII.

De fide pique fidei confessione.

Credimus Deo et credimus in Deum, utrumque horum variam habet significationem. Etenim Deo quidem credere intellige ejus promissiones nobis factas firmas et veras habere, cum credere in

Deum est recte de eo cogitare. Nos vero oportet utrumque habere et circa utrumque in veritate stare, et ita conversari ut tam firmiter credamus quam si nostris vidissemus oculis, et fideles coram Deo, ad quem fides nostra, inveniamur, et propter fidem ita ab ipso justificemur; dixit enim Scriptura: « Credidit Abraham Deo, et reputatum est ei in justitiam ». Quomodo ergo Abraham per fidem justificatus est? Acceptit a Deo promissionem quoniam in semine ejus quod Isaac fuit benedicendæ essent omnes tribus Israel; deinde a Deo jubetur sacrificare Isaac adhuc puerum per quem solum promissio effectum sortiri debebat; ad quod nihil contradicens pater filium sua manu immolare properabat, et tamen illam per eum promissionem firmam et tutissimam censebat. Videtisne quanta sit fides justificans? Verum nobis quoque promisit Christus vitæ æternæ, et deliciarum et gloriæ et regni hereditatem, deinde mandavit paupertatem colere, jejunia exercere, perfectam in contritione vitam agere, paratos nos esse ad mortem, nosmetipsos crucifigere cum vitis et concupiscentiis nostris. Si ergo istis incumbamus, istique divinæ promissioni credamus, sic credemus Deo secundum Abraham, et reputabitur nobis in justitiam.

Videte etiam prædictorum consequentias; nam non tantum præclaræ testimonia et exhibitio fidei Abraham in eo stetit ut filio Isaac occidendo acquiesceret, sed etiam in causa fuit cur meruerit suo semine Christum generare, per quem benedictio fuerant omnes tribus terræ, et impleta est promissio; illi enim qui propter Deum proprium et unigenitum filium dederat, Deus quodammodo debuit propter eum et promissionem ad eum factam proprium et unigenitum suum reddere Filium. Ita et in nobis sanctimonia, justitia, humilitas, adversorum indevotaque urgeant patientia, honorum largitio quæ propter divina mandata exercentur, vel corporis in jejuniis et vigiliis debilitatio, et uno verbo semetipsum cum vitis et concupiscentiis crucifigere non modo testantur nos Christi promissionibus credere, sed Deum quodammodo debitorem faciunt reddendi nobis æternam sanctamque vitam, et delicias, et gloriam et regnum.

Ideo ipse, oculis in discipulos suos circumactis, dicebat: « Beati pauperes, quoniam vestrum est regnum cælorum; Beati qui lugent; Beati misericordes; Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam ». Et: « Væ divitibus; væ eis qui rident; væ saturatis; væ vobis si omnes benedixerint homines ». Qui erga non ad beatitudines sed ad maledictiones Domini spectaverit, quomodo, dicite mihi, credit se Deo credere? « Ostende mihi, dixit Jacobus, fidem tuam ex operibus tuis. Quis sapiens? ostendat ex conversatione operationem suam ».

τὸν Θεὸν τὴ περὶ αὐτοῦ φρονεῖν ὀρθῶς. Δεῖ δὲ καὶ ἀμφοτέρωθεν ἡμᾶς ἔχειν, καὶ κατ' ἀμφοτέρωθεν ἡμᾶς ἀληθεύειν, καὶ οὕτως ἔχειν, ὥστε καὶ πιστεύεσθαι παρὰ τῶν ἀσφαλῶς ὁρῶντων, καὶ πιστοῖς ἐνώπιον εἶναι τοῦ πρὸς ὃν ἡ πίστις Θεοῦ, καὶ ὡς πιστοὺς οὕτω παρ' αὐτοῦ δικαιοῦσθαι. « Ἐπίστευσε γὰρ ὁ Ἀβραάμ τῷ Θεῷ, φησὶ, καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην. » Πῶς οὖν ὁ Ἀβραάμ πιστεύσας ἰδικαιώθη; Ἔλαθε παρὰ Θεοῦ ἐπαγγελίαν ἐν τῷ σπέρματι αὐτοῦ, ὅπερ ἦν ὁ Ἰσαάκ, εὐλογηθῆναι πάσας τὰς φυλὰς τοῦ Ἰσραὴλ. εἶτα ὁπὸ τοῦ Θεοῦ προστάττεται, παῖδα ἐπιδύνα, θύσαι τὸν Ἰσαάκ δι' οὐ μόνον τὴν ἐκδοσὶν σχῆσειν ἐμμελλεν ἢ ἐπαγγελία. καὶ μετὰ τὸν ἀντιπῶν ὁ πατήρ, ἀτόχαιρ γενέσθαι τοῦ παιδὸς ἠπάγειτο, καὶ τὴν δι' αὐτοῦ ταύτην ἐπαγγελίαν βεβαίαν καὶ ἀδιάπτωτον ἤγειτο. 40 Βλέπετε τὴν δικαιοῦσαν πίστιν ὅποια; Ἄλλ' ἐπαγγελιατο καὶ ἡμῖν ὁ Χριστὸς ζωῆς αἰδίου καὶ τροφῆς καὶ δόξης καὶ βασιλείας κληρονομίαν, εἶτα προστάξει πτωχεύειν, νηστεύειν, εὐτελεῶς καὶ τεθλιμμένως ζῆν, ἐτοιμοὺς εἶναι πρὸς θάνατον, σταυροῦν ἑαυτοὺς σὺν τοῖς παθήμασι καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις. Ἐάν οὖν πρὸς ταῦτα σπουδάζωμεν, καὶ τῇ ἐπαγγελίᾳ ἐκείνῃ τοῦ Θεοῦ πιστεύωμεν, οὕτως ἐπιστάσασθαι τῷ Θεῷ κατὰ τὸν Ἀβραάμ, καὶ λογισθῆσεται ἡμῖν εἰς δικαιοσύνην.

Καὶ ὁρᾶτε τὴν ἀκολουθίαν τῶν προτεθέντων. οὐ μόνον γὰρ ἰσχυρὰ μαρτυρία καὶ παράστασις τῆς τοῦ Ἀβραάμ πίστεως ἐγένετο τὸ συγκατατεθῆναι πρὸς σφαγὴν τὸν Ἰσαάκ προθεῖναι, ἀλλὰ καὶ αἰτίον ὑπήρξε τοῦτο τοῦ τὸν Χριστὸν ἐκ σπέρματος αὐτοῦ τεχθῆναι, δι' οὐ εὐλογήθησαν πᾶσαι αἱ φυλαὶ τῆς γῆς, καὶ ἐκληρώθη ἡ ἐπαγγελία. τῷ γὰρ δόντι διὰ τὸν Θεὸν τὸν ἑαυτοῦ μονογενῆ τε καὶ γνήσιον υἱὸν ὀφειλέτης οἶον ὁ Θεὸς ἐγένετο, δι' αὐτὸν καὶ τὴν πρὸς αὐτὸν ἐπαγγελίαν ἀντιδοῦναι τὸν ἑαυτοῦ μονογενῆ τε καὶ γνήσιον Υἱόν. Οὕτω δὲ καὶ ἐν ἡμῖν ἡ διὰ τὰς ἐντολὰς τοῦ Θεοῦ σωφροσύνη καὶ δικαιοσύνη καὶ ταπεινώσις ὑπομονὴ τε τῶν ὀπισθῆσθε κακούντων, καὶ διδασίς τῶν ὑπαρχόντων, ἡ τε τοῦ σώματος ἐν νηστεύσει καὶ ἀγρυπνίαις κακοπάθειαι, καὶ ἀπλῶς τε σταυροῦν ἑαυτοὺς σὺν ταῖς παθήμασι καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις, οὐ μόνον παράστασις ἐστὶ τοῦ ἀληθῶς ἡμᾶς πιστεύειν ταῖς ἐπαγγελίαις τοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ καὶ ὀφειλέτην υἱὸν τὸν Θεὸν καθίστησι τοῦ τὴν αἰδίον καὶ ἀκήρατον ἡμῖν ζωὴν καὶ τροφήν καὶ δόξαν καὶ βασιλείαν ἀντιδοῦναι.

Αὐτὸ καὶ αὐτὸς πρὸς τοὺς μαθητὰς εὐσεῖ βλέπων εἶπε. « Μακάριοι οἱ πτωχοὶ, ὅτι ὑμεῖς ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. Μακάριοι οἱ πενθοῦντες. Μακάριοι οἱ ἐλεημονεῖς. Μακάριοι οἱ διωκόμενοι ἐνεκεν δικαιοσύνης. » καὶ, « Οὐαὶ οἱ κλουτούντες, οὐαὶ οἱ γελώντες, οὐαὶ οἱ ἐμπλησθέντες, οὐαὶ οἱ θῶν καλῶς πάντες εἰπωσιν ὑμᾶς οἱ ἄνθρωποι. » Ὁ τοίνυν μὴ πρὸς τὰ μακαριζόμενα βλέπων, ἀλλὰ πρὸς τὰ παρὰ τοῦ Κυρίου ταλανιζόμενα, πῶς, εἰπέ μοι, πιστευθήσεται πιστεύειν τῷ Θεῷ; « Δεῖξόν μοι, φησὶ, τὴν πίστιν σου ἐκ τῶν ἔργων σου. καὶ τῆς

¹ Rom. iv, 5. ² Matth. v, 3 seqq. ³ Luc. vi, 24, 26. ⁴ Jac. ii, 18; iii, 13.

τοῦτος, δεῖξάτω ἐκ τῆς καλῆς ἀνατροφῆς τὰ ἔργα αὐτοῦ. Ὅτι μὲν οὖν ἀληθῶς πιστεύομεν τῷ Θεῷ, τούτέστιν ἀληθεῖς καὶ βεβαίαι, καὶ ὅσον οὐκ ἀπαροσμέναις γινώσκομεν τὰς αὐτοῦ πρὸς ἡμᾶς ἐπαγγελίας ἢ καὶ ἀπειλάς, διὰ τῶν ἡμετέρων ἀγαθῶν ἔργων δεῖκνυται καὶ τῆς τῶν θεῶν ἐντολῶν τηρήσεως. Ὅτι δὲ ὀρθῶς πιστεύομεν εἰς τὸν Θεόν, τούτεστι καλῶς καὶ ἀσφαλῶς καὶ εὐσεβῶς φρονούμεν περὶ αὐτοῦ, πόθεν ἡμῖν ἢ παράστασις; Ἀπὸ τῆς πρὸς τοὺς θεοφόρους Πατέρας ἡμῶν ὁμολογίας. Ὅσπερ δὲ τὸ ἀψευδῶς πιστεύειν τῷ Θεῷ οὐ μόνον ἔχει τὴν ἀπὸ τῶν τῆς σαρκὸς παθῶν καὶ τὴν ἀπὸ τῶν τοῦ πονηροῦ παιδῶν ἐναντίωσιν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀπὸ τῶν ἐμπαθῶν ἀνθρώπων, θελγόντων καὶ συγκαθελκόντων εἰς τὰς οὐ καλὰς ἡδονάς, οὕτω καὶ τὸ πιστεύειν ὀρθῶς εἰς τὸν μόνον ἀληθῆ Θεὸν οὐ μόνον ἔχει τὴν ἀπὸ τῆς ἀγνοίας καὶ τὴν ἀπὸ τῶν ὑποβολῶν τοῦ ἀντικειμένου ἐναντίωσιν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀπὸ τῶν θυσεβῶν ἀνθρώπων κλεπτόντων καὶ συγκαταστασιῶντων εἰς τὴν οἰκειαν ἀπώλειαν. Καὶ βοήθεια δὲ μεγίστη πρόσεστιν ἐφ' ἑκατέρας πίστεως, οὐ μόνον παρ' αὐτοῦ τε τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς ἐξ αὐτοῦ δεδομένης ἡμῖν γνωστικῆς δυνάμεως, ἀλλὰ καὶ παρὰ τῶν ἀγαθῶν ἀγγέλων, καὶ τῶν θεοσεβῶν καὶ ζώντων κατὰ Θεὸν ἀνθρώπων.

¶ Διὰ τοῦτο καὶ ἡ πνευματικὴ καὶ κοινὴ μήτηρ καὶ τροφὸς ἡμῶν, ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ, σημερον ἀριδιηλότερον ἅμα καὶ κοινότερον εἶναι τε ἀνακρηρυσιν ποιεῖται τῶν ἐκ' εὐσεβείας καὶ ἀρετῆ λαμπρῶντων, καὶ τῶν παντέρων κατ' αὐτοῦς συνόδων, καὶ τῶν κατ' αὐτὰς θεῶν δογμάτων, καὶ τὴν ἀποκρηρυσιν κεφαλαιωδέστερον τῶν σπουδαστῶν τῆς δυσσεβείας, καὶ τῶν πονηρῶν κατ' αὐτοῦς σπουδασμάτων τε καὶ φρονημάτων, ἵνα τούτους μὲν ἡμεῖς ἀποτραπέμενοι, τοὺς δὲ κατὰ Θεὸν φρονήσασιν ἐπίμενοι πιστεύομεν εἰς ἕνα Θεόν, Πατέρα, Υἱὸν καὶ Πνεῦμα ἅγιον, ἐξ οὗ καὶ δι' οὗ καὶ ἐν ᾧ τὰ πάντα γέγονεν, ὃς ἴσται πρὸ πάντων καὶ ἐπὶ πάντων καὶ ἐν πᾶσι καὶ ὑπὲρ τὸ πᾶν, Μονὰς ἐν Τριάδι, καὶ Τριάς ἐν Μονάδι, ἀσυγγύτως ἐνούμενη, καὶ ἀμερίστως διαιρουμένη. Μονὰς ἢ αὐτὴ καὶ Τριάς παντοδύναμος· Πατὴρ ἀρχονος καὶ ἀναρχος καὶ ἀίδιος, μόνος αἰτία καὶ ῥίζα τῆς ἐν Υἱῷ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι θεωρουμένης θεότητος· οὐ μόνος δημιουργός, ἀλλὰ μόνος ἐνός Υἱοῦ Πατρὸς, καὶ Πνεύματος ἁγίου προβολεύς· ἀεὶ ὢν, καὶ ἀεὶ ὢν Πατὴρ, καὶ ἀεὶ ὢν Πατήρ τε καὶ προβολεύς· οὐ Υἱὸς εἰς συναϊδιος αὐτῷ καὶ κατὰ χρόνον συνἀναρχος· οὐκ ἀναρχος δὲ, ὡς γεννήτορα καὶ ῥίζαν καὶ πηγὴν καὶ ἀρχὴν ἔχων τὸν Πατέρα, ἐξ οὗ μόνου πρὸ πάντων τῶν αἰώνων ἀσωμάτως, ἀπαθῶς, ἀρρεύτως, γεννητῶς προῆλθεν, ἀλλ' οὐ διηρέθη· Θεός ὢν ἐκ Θεοῦ, οὐκ ἄλλος μὲν, καθὼς Θεός, ἄλλος δὲ καθὼς Υἱός· ἀεὶ ὢν, καὶ ἀεὶ ὢν Υἱός, καὶ ἀεὶ πρὸς τὸν Θεὸν ἀσυγγύτως· ὢν· λόγος ζῶν, φῶς ἀληθινόν, ἐνυπόστατος σοφία, αἰτία καὶ ἀρχὴ τῶν γεγονόντων πάντων, ὡς δι' αὐτοῦ πάντων γεγονόντων· ὃς ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων, καθάπερ εἰ προφήται προηγόρευσα, ἑαυτὸν ἐκίνωσε, μορφὴν τὴν καθ' ἡμᾶς δι' ἡμᾶς λαβὼν, καὶ ἐκ δευπαρθένου Μαρίας εὐδοκίᾳ τοῦ Πατρὸς, καὶ συνεργείᾳ τοῦ ἁγίου Πνεύματος κυθθεὶς καὶ γεννηθεὶς, καὶ ὡς ἀληθῶς ἐνανθρωπήσας γέγονεν ὁμοίος ἡμῖν κατὰ

A Igitur si Deo quidem vere credimus, id est, ad veras et firmas et nunquam lapsuras ejus ad nos promissiones vel minas cognoscimus, per bona opera nostra et per observationem divinarum praeceptorum ostendemus. Si vero recte in Deum credimus, seu si pulchre et tute et pie de eo cogitamus, unde nobis probatio? Ea nostra ad divos Patres convenientia, Quemadmodum vero firme Deo credere, non solum nos a vitiis carnalibus et a retribus maligni avertit, sed etiam a corruptoribus et illecebrosis viris in voluptates turpissimas trahentibus, Ita in solum Deum verum recte credere non solum nos ab ignorantia et suggestionibus inimici avertit, verum etiam ab impiis et fallacibus viris in propriam perniciem proripientibus. Maximum autem in utraque fide datur adjutorium non solummodo ab ipso Deo et ab ipsa nobis tributa cognoscendi potentia, sed etiam ab angelis bonis et piis hominibus secundum Deum viventibus.

B Propterea spiritalis communiaque mater et nutritrix nostra Christi Ecclesia clariore simulque nova praedicatione homine commendat eos qui pietate et virtute effluserunt, necnon sanctissima horum consilia divinaque dogmata in istis proclamata, et summam abnegat eos qui impietati indulserunt; pravaque eorum studia et consilia, ut nos ab istis avertat, doctrinas vero quae sunt secundum Deum secuti, credamus in unum Deum, Patrem et Filium et Spiritum sanctum, ex quo, per quem, in quo omnia facta sunt, qui est super omnia, ante omnia, et in omnibus, Unitas in Trinitate, Trinitas in Unitate, sine confusione adunata, et sine divisione distincta. Unitas eadem et Trinitas omnipotens. Pater aeternus, sine tempore, sine principio, solus causa et radix divinitatis in Filio sanctoque Spiritu inhabitantis; non solus creator mundi, sed solus unius Filii Pater, et Spiritus sancti principium, qui semper est, semperque est Pater, semperque est Pater et principium; ejus unus Filius qui coaeternus qui ad instar Patris principium secundum tempus non habet, sed principium habet, prout genitorem et radicem et fontem et principium habet Patrem, ex quo solo ante omnia saecula sine corpore, sine labore, continuo, per modum generationis processit, sed non abstractus est. Deus de Deo, non alius quidem quatenus Deus, alius autem quatenus Filius; qui semper est, semperque est Filius, semperque est apud Deum inconfusibiliter; Verbum vivum, lumen verum, sapientia substantialis, causa et principium omnium quae facta sunt, quia per ipsum facta sunt omnia; qui, completis saeculis, sicut prophetae praedixerant semetipsum exinanivit, formam nostram propter nos accipiens, necnon ex Maria semper virgine, Patris beneplacito, et cooperatione Spiritus sancti, conceptus et genitus, et quia vere homo factus, similibus

C Propterea spiritalis communiaque mater et nutritrix nostra Christi Ecclesia clariore simulque nova praedicatione homine commendat eos qui pietate et virtute effluserunt, necnon sanctissima horum consilia divinaque dogmata in istis proclamata, et summam abnegat eos qui impietati indulserunt; pravaque eorum studia et consilia, ut nos ab istis avertat, doctrinas vero quae sunt secundum Deum secuti, credamus in unum Deum, Patrem et Filium et Spiritum sanctum, ex quo, per quem, in quo omnia facta sunt, qui est super omnia, ante omnia, et in omnibus, Unitas in Trinitate, Trinitas in Unitate, sine confusione adunata, et sine divisione distincta. Unitas eadem et Trinitas omnipotens. Pater aeternus, sine tempore, sine principio, solus causa et radix divinitatis in Filio sanctoque Spiritu inhabitantis; non solus creator mundi, sed solus unius Filii Pater, et Spiritus sancti principium, qui semper est, semperque est Pater, semperque est Pater et principium; ejus unus Filius qui coaeternus qui ad instar Patris principium secundum tempus non habet, sed principium habet, prout genitorem et radicem et fontem et principium habet Patrem, ex quo solo ante omnia saecula sine corpore, sine labore, continuo, per modum generationis processit, sed non abstractus est. Deus de Deo, non alius quidem quatenus Deus, alius autem quatenus Filius; qui semper est, semperque est Filius, semperque est apud Deum inconfusibiliter; Verbum vivum, lumen verum, sapientia substantialis, causa et principium omnium quae facta sunt, quia per ipsum facta sunt omnia; qui, completis saeculis, sicut prophetae praedixerant semetipsum exinanivit, formam nostram propter nos accipiens, necnon ex Maria semper virgine, Patris beneplacito, et cooperatione Spiritus sancti, conceptus et genitus, et quia vere homo factus, similibus

nobis fuit per omnia absque peccato, remanens quod orat Deus verus in una persona etiam post incarnationem; operans divina omnia ut Deus, et humana omnia ut homo humanisque passionibus subiacens inculpatis; impassibilis quidem et immortalis et æternus ut Deus, libenter autem propter nos secundum carnem passus ut homo, et crucifixus, et mortuus, et sepultus, et tertia die resurgens, et per mortem suamque resurrectionem destruens eum qui habebat mortis imperium, atque post resurrectionem conspectus, et in cœlum assumptus, sedensque ad dexteram Patris, honoris et throni sicut divinitatis particeps nostrum effecit latum, cum quo iterum venire in gloria debet iudicare vivos et mortuos ad vitam reducere virtute eius presentis, et reddere unicuique secundum opera eius.

Illud a nobis assumptum corpus sensile et circumscriptum cognoscentes, mente fingimus pieque adoramus, necnon Virginem ejus genitricem et eos qui illi perfecte placuerunt. Cujus passionum symbola et in primis crucem honoramus et adoramus quasi tropæa divina contra communem inimicam elata. Cujus memoriam singulis diebus, prout mandavit, facientes, et divinissima sacra facimus, et istorum sumus participes. Sicut ille docuit ante omnia baptizamus et baptizamus in augusto et adorando nomine Patris et Filii et Spiritus sancti. Nam ex æterno Patre qui principium non habet, sanctus quoque procedit Spiritus, qui non secus ac Pater et Filius æternus est prout tempus non habet, habet autem principium quatenus ipse quoque radicem et principium et causam habet Patrem ex quo ante omnia sæcula sine labore per modum communis processionis exivit, non tamen a Patre Filioque separatus, sed a Patre procedens et in Filio quiescens; inconfusam habens unionem, et indivisam distinctionem. Ipse etiam Deus de Deo, non alius quidem quatenus Deus, alius autem Paraclætus, quatenus Spiritus propria persona subsistens, ex Patre habens principium, et a Filio missus in primitiis vitæ æternæ et arrhas futurorum semperque durantium honorum; qui etiam est causa omnium quæ tacta sunt, quia in ipso omnia tacta sunt. Qui idem est ac Pater et Filius, et non alius nisi quod Pater principium non habet, Filius vero generatione processit. Missus est a Filio ad proprios discipulos; id est, manifestatus; nam quomodo aliter mitteretur qui ubique præsens est, qui a mittente non discedit? Ideo non a Filio tantum, sed etiam a Patre mittitur, et a semetipso venit. Opus enim commune missio, seu manifestatio, Patris et Filii et Spiritus. Manifestatur autem non secundum substantiam; nam nemo vidit Deum nec enarravit, sed secundum gratiam et virtutem et operationem quæ communis est Patri et Filio et Spiritui. Etenim unicuique propria cujusque hypostasis et quæ ad hypostata im-

A πάντα, χωρὶς ἁμαρτίας, μείνας ἕπερ ἦν Θεός ἀληθινός ἐν μιᾷ ὑποστάσει καὶ μετὰ τὴν ἐνανθρώπησην ἐνεργῶν τὰ θεῖα πάντα ὡς Θεός, καὶ τὰ ἀνθρώπινα πάντα ὡς ἄνθρωπος, καὶ τοῖς ἀδιαδήτοις ἀνθρωπίνους ὑποκείμενος πάθεισιν ἀπαθῆς μὲν καὶ ἀθάνατος ὢν, καὶ διαμένων ὡς Θεός, ἐκὼν δὲ δι' ἡμᾶς σαρκὶ παθὼν ὡς ἄνθρωπος, καὶ στετυρωθεὶς, καὶ θανὼν, καὶ ταφείς, καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστὰς, καὶ διὰ τοῦ θανάτου καὶ τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ καταργήσας τὸν τὸ κράτος ἔχοντα τοῦ θανάτου· καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἐπιφανείς, καὶ εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναλήφθεὶς, καὶ καθίσας ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς, ὁμότιμον καὶ ὁμόθρονον, ὡς ὁμόθεον ποιήσας τὸ ἡμέτερον φῶμα, μεθ' οὗ πάλιν φεράματος ἤξειν μετὰ δόξης μέλλει κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς, B πρὸς ζωὴν ἐπιανεθόντας τῇ δυνάμει τῆς αὐτοῦ παρουσίας, καὶ ἀποδοῦναι ἐκάστην κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ.

Τοῦτο καὶ ἡμεῖς, τὸ παρ' ἡμῶν αὐτοῦ πρόσλημμά τε καὶ εἶδος αἰσθητὸν τε καὶ περιγραπτὸν εἶδός τε, εἰκονίζομεν καὶ προσκυνούμεν εὐσεβῶς, καὶ τὴν αὐτὴν ἐν παρθενίᾳ τεκοῦσαν, καὶ τοὺς αὐτῷ τελείως εὐαρεστήσαντας. Τοῦτου τὰ τῶν παθῶν σύμβολα, καὶ μάλιστα τὸν σταυρὸν, καὶ τιμῶμεν καὶ προσκυνούμεν ὡς τρόπαια θεῖα κατὰ τοῦ κοινού πολεμίου. Τοῦτου τὴν ἀνάμνησιν ἡμέτεροι κατὰ τὴν αὐτοῦ ἐντολὴν ποιοῦμενοι, καὶ λειτουργοῦμεν τὰ θεϊότατα, καὶ μετέχομεν τούτων. Ιούτος κατὰ τὴν παραγγελίαν πρὸ πάντων βαπτίζομεθα τε καὶ βαπτίζομεν εἰς ἐν ὄνομα ὁσπτόν τε καὶ προσκυνητὸν τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. C Ἐκ γὰρ τοῦ αἰοίου καὶ ἀναρχοῦ Πατρὸς καὶ ἐν ἁγίον ἐκπορεύεται Πνεῦμα, συνἀναρχον μὲν ὃν Πατρί τε καὶ Υἱῷ ὡς ἄχρονον, οὐκ ἀναρχον ὅτι ὡς καὶ αὐτὸ ρίζαν καὶ ἀρχὴν καὶ 42 αἰτίαν ἔχον τὸν Πατέρα, ἐξ οὗ πρὸ πάντων τῶν αἰώνων ἀρρυστός, ἀπαθὴς, ἐκπορευτός, προήλαθεν ἀδιαίρετον ὃν Πατέρα; τε καὶ Υἱοῦ, ὡς ἐκ Πατρὸς προερχόμενον, καὶ ἐν Υἱῷ ἀναπαυόμενον· ἀσύγχυτον καὶ τὴν ἑνωσιν ἔχον καὶ ἀμέριστον τὴν διαίρεσιν, Θεός ὢν καὶ αὐτὸ ἐκ Θεοῦ, οὐκ ἄλλος μὲν καθὼ Θεός, ἄλλος δὲ Παράκλητος, καθὼ ἵνα ἴμα ἄγον αἰθυπόστατον, ἐκ Πατρὸς τὴν ὑπαρξίν ἔχον, καὶ δι' Υἱοῦ πεμπόμενον, εἰς ἀπαρχὴν ζωῆς αἰωνίου, καὶ ἀρραβῶνα τῶν μελλόντων καὶ αἰεὶ μενόντων ἀγαθῶν· αἰτίον καὶ αὐτὸ τῶν γεγονότων πάντων, ὡς ἐν αὐτῷ πάντων γεγονότων. Τὸ αὐτὸ καὶ ἀπαράλλακτον Πατρί τε καὶ Υἱῷ, χωρὶς τῆς ἀγεννησίας καὶ τῆς γεννήσεως. D Ἐπέμφθη δὲ παρὰ τοῦ Υἱοῦ πρὸς τοὺς οἰκείους μαθητάς, τουτέστι πεφανέρωτα· πῶς γὰρ ἂν ἄλλῃς ἐπέμφθη τὸ πανταχοῦ παρὼν, καὶ τοῦ πέμποντος μὴ χωριζόμενον; Διὸ μὴ μόνον παρὰ τοῦ Υἱοῦ, ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῦ Πατρὸς πέμπεται, καὶ παρ' αὐτοῦ ἔρχεται· κοινὸν γὰρ ἔργον ἡ ἀποστολή, διελόντι ἡ φανερώσεις, Πατρὸς, Υἱοῦ καὶ Πνεύματος· φανερούται δὲ οὐ κατὰ τὴν οὐσίαν· οὐδεὶς γὰρ ποτὲ Θεοῦ φῶσιν ἢ εἶδεν, ἢ ἐξηγόρευσιν, ἀλλὰ κατὰ τὴν χάριν καὶ τὴν δυνάμιν καὶ τὴν ἐνεργείαν, ἧτις κοινῆς ἐστὶ Πατρὸς, Υἱοῦ καὶ Πνεύματος· ἴδιον μὲν

χάρ' ἐκάστῳ τούτων ἢ ἐκάστου ὑπόστασις, καὶ τὰ ἄλλα περὶ αὐτὴν ὑποστατικῶς θεωρούμενα· κοινὰ δὲ αὐτῶν οὐχ ἢ ἀνέφαντος καὶ ὑπερώνυμος καὶ ἀμειβομένη οὐσία μόνον, ἀλλὰ καὶ ἡ χάρις καὶ ἡ δύναμις, καὶ ἡ ἐνέργεια, καὶ ἡ λαμπρότης, καὶ ἡ ἀφθαρσία, καὶ ἡ βραδεία καὶ πάντα καθὰ κοινωθεῖ, καὶ κατὰ χάριν ἐνοῦται τοῖς ἁγίοις ἀγγέλοις τε καὶ ἀνθρώποις ὁ Θεός· μήτε διὰ τὸ μεριστὸν καὶ διάφορον τῶν ἐκποστάσεων, μήτε διὰ τὸ μεριστὸν καὶ ποικίλον τῶν θείων δυνάμεων τε καὶ ἐνεργειῶν τοῦ ἐνιαίου καὶ τῆς ἀπλότητος ἐκπίπτων. Οὕτω πιστεύομεν εἰς ἓνα Θεὸν ἐν μίᾳ τρισυποστάτῳ καὶ παντοδυνάμῳ θεότητι, καὶ τοὺς ἐν τοιαύτῃ πίστει τῷ Θεῷ εὐαρεστήσαντας ἀνακηρύττωμεν. Τοὺς δὲ μὴ οὕτω πιστεύοντας, ἀλλ' ἰδίας αἰρέσεως ἄρξαντας, ἢ τοῖς ἄρξασιν εἰς τέλος ἐπακολουθήσαντας, ἀποβαλλόμεθα. Τοῦτο δὲ ἐστε γινώσκοντες, ἀδελφοί, ὅτι τὰ εἰσάγεται, λαβόντα χώραν ὑπὸ τῆς τοῦ Θεοῦ δικαίας ἐγκαταλείψεως.

Ὅτι μὲν οὖν διὰ τῆς δυσσεβείας ὁ πολυπληθὴς ἔσμος τῆς ἁμαρτίας λαμβάνει χώραν, ὁ μέγας Παῦλος ἡμᾶς εἰδίδει, γράφων περὶ τῶν Ἑλλήνων· «Καθὼς οὐκ ἰδοκίμασαν τὸν Θεὸν ἐνεῖν ἐν ἐπιγνώσει, ἀλλὰ γινόντες τὸν Θεὸν, οὐχ ὡς Θεὸν ἰδοκίμασαν, ἢ ἠγάπησάν, παρέδωκεν αὐτοὺς ὁ Θεὸς εἰς ἀδόκιμον νοῦν ποιεῖν τὰ μὴ καθήκοντα, πεπληρωμένους πάσῃ ἀδικίᾳ, πορνείᾳ, κλονεσίᾳ, καὶ τοῖς ἐξῆς.» Ὅτι δὲ διὰ τῆς ἁμαρτίας ἡ δυσσεβεία πάλιν εἰσάγεται, διὰ πολλῶν τῶν τοῦτο παθόντων ἀβίαις· ἐστὶν ἡ παράστασις. Σολομῶν ἐκαίως ἐκδοῦς ἑαυτὸν ταῖς σαρκικαῖς ἡδοναῖς, εἰς εἰδωλολαστρίαν ἐκωλισθεν. Ἰεροβοὰμ κατ' ἀκρας ἡτηθείς φιλαρχίας ταῖς χρυσαῖς δαμάσειν ἔθυσεν. Ὁ προδότης Ἰούδας φιλαργυρίαν νοσήσας περιέπεσε τῇ θεοκτονίᾳ. Διὰ ταῦτα τοίνυν, ἐπεὶ καὶ ἡ πίστις χωρὶς τῶν ἔργων νεκρὰ καὶ ἀσύντατος, καὶ τὰ ἔργα χωρὶς τῆς πίστεως μάταια καὶ ἀνόνητα, συνηψέν ἡ τοῦ Πνεύματος χάρις σήμερον ἐν τῷ σεπτῷ τῆς νηστείας καιρῷ καὶ τῆς κατ' ἀρετὴν ἀσκήσεως τὴν ἀνακηρύξιν τῶν ὀρθοδομοῦντων τὸν λόγον τῆς εὐσεβείας, καὶ τὴν ἀποκήρυξιν τῶν μὴ ὀρθοτομῶν ἐλομένων, ὡς ἂν ἡμεῖς· συνημμένοι· ἐπ' ἄμφω σπεύδοντες, καὶ τὴν πόνων τὸ κέρδος διὰ τῆς πίστεως κομισώμεθα.

Μὴ μόνον δὲ δι' ἄλλῳ εἰσάγεται τὰ πονηρὰ πάθη καὶ ἡ δυσσεβεία, ἀλλὰ καὶ ἄλλῳ εἰσάγει· καὶ ἓνα βραχὺ τι πρὸς τὴν ὑμετέραν ἀγάπην εἶπω, περὶ τῶν ἐφ' ἡμῶν ἀναφανέντων ἐπερφόρων, καθάπερ ὁ Ἀδάμ ἀπὸ παντὸς ἐσθίου ἐξοῦ τοῦ ἐν τῷ παραδείσῳ παρὰ τοῦ Θεοῦ λαβὼν ἐξουσίαν, οὐκ ἠρξάθη πᾶσιν ἐκείνοις, ἀλλὰ τῇ τοῦ ἀρχεκάκου ὄφιδος συμβουλίᾳ πεισθεὶς, ἀπὸ τοῦ ξύλου ἔφαγεν, οὐ μόνον προσετέθη μὴ ἄγασθαι· οὕτω καὶ τῶν ἐν τῷ Θεῷ ἀγαθῶν, καὶ ὄντων ἀγαθοπραγῶν δωρεῶν, εἰς μέθεξιν ὑπ' αὐτοῦ προκειμένων τοῖς βουλομένοις, κατὰ τὸν εἰπόντα· Πάντα ὅσα ὁ Θεὸς καὶ ὁ διὰ τῆς χάριτος θεθεωμένος ἔσται, χωρὶς τῆς κατ' οὐσίαν ταυτέσεως. Εἰσὶν οἱ καὶ αὐτῆς τῆς ὑπερουσίου οὐσίας

et incommunicabilis et super omne nomen natura, sed et gratia, et virtus, et operatio, et splendor, et incorruptibilitas, et regnum et cætera omnia per quæ communicatur et conjungitur Deus angelis et hominibus, qui neque numero et distinctione personarum, neque numero et diversitate divinarum potentiarum et operationum ab unitate et plenitudine sua deficit. Ita credamus in unum Deum in una omnipotenti deitate tribus personis subsistente, et eos qui Deo per talem fidem placuerunt alia voce laudemus. Ita autem non credentes et eos qui proprias hæreses proferunt seu proferentes perseveranter consequuntur, rejiciamus. Hoc vero scitote, fratres, quoniam passionibus pravæ et impleta dogmata alia ab aliis inferuntur locum accipientia ex justis Dei defectione.

Dei defectione. πονηρὰ πάθη καὶ τὰ δυσσεβῆ δόγματα δι' ἄλλῳ εἰσάγεται, λαβόντα χώραν ὑπὸ τῆς τοῦ Θεοῦ δικαίας ἐγκαταλείψεως.

Peccati quidem innumerum examen ex impietate locum accipere, magnus Paulus nos docuit de Graecis scribens : « Sicut non probaverunt Deum habere in novitia, sed cum cognovissent Deum, non sicut Deum glorificaverunt, aut gratias egerunt, tradidit illos Deus in reprobum sensum, ut faciant ea quæ non conveniunt, repletos omni iniquitate, fornicatione, avaritia, et cæteris. » Impietatem vero vicissim per peccatum induci, non pauci istud experti misere probaverunt. Salomon ille carnis voluptatibus indulgens in idololatriam irrepsit. Jeroboam summa victus avaritia aureis sacrificavit vitulis. Traditor Judas divitiarum amore ægrotans in deicidium illapsus est. Propterea, cum fides sine operibus mortua sit et discontanea, operaque sine fide vana et nullius pretii digna, conjunxit gratia Spiritus hac die in sacro jejunii tempore quo ad virtutem exercentur, et prædicationem eorum qui rectam pietatis rationem acceperunt et rejectionem eorum qui ab illa deflectere maluerunt, ut nos ambobus mente studentes, et eisdem operibus comprobemus, et laborum lucra per fidem referamus.

πίστιν διὰ τῶν ἔργων ἐπιδειξώμεθα, καὶ τῶν

Verum non tantum aliæ ab aliis inducuntur cupiditates pravæ et impietas, sed etiam sibi invicem sunt similes, quod brevi sermone ad vestram charitatem dicam, de eis qui a fide apud nos erraverunt; sicut Adam, licentia a Deo accepta edendi de omni ligno quod erat in paradiso, his omnibus non contentus fuit, sed vaserrimi serpentis consilio persuasus ex ligno manducavit quod solum ne tangeret prohibitum erat; ita de bonis Dei vereque egregiis donis in quorum partem omnes qui volunt venire possunt, secundum eum qui dixit: Omnia quæ Dei sunt per gratiam ejus communicantur, præter ejus substantialem existentiam. Sunt autem qui nos etiam hujus supersubstantialis essentia docent esse participes,

et posse eam apto appellare nomine prædicant. A perversissimum imitanti serpentem, sicut ille Dei opera, ita isti sanctorum verba male intelligunt et a sensu advertunt. Sed nos accepta a Domino potestate ambulandi super serpentem et scorpionem, et super omnem inimici potestatem, omni ejus molitione et aggressionem contra pietatem plamque conversationem feliciter contritis, illiusque in omnibus victores, cœlestes et intemeratas justitiæ coronas consequemur in ipso Christo, judice integro et mercedum largitore, quem decet omnis gloria et honor et adoratio cum æterno ejus Patre et sanctissimo, bono et vivificante Spiritu, nunc et semper et in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA IX.

In tempore jejunii et orationis.

Finis quidem divinorum dogmatum, horumque meditationis et operosæ executionis veritas est et laus certa cum divinis Patribus nostris consona et consentanea; agendæ vero virtutis istud non est finis, sed potius principium, quæ nisi ad congruentem finem perveniat, assecuta erit majoris causam condemnationis. At enim: « Qui cognovit voluntatem Domini et non fecit, vapulabit multis ¹⁰. » Inde non sufficit, ad rationem virtutis, hujus intelligentia et veritas, sed finis ejus est bonum. Igitur si conspiciamus homines in bonis cognitis conversantes, istaque ad opus deducentes, honosque per opera perfectos, nec delinquentes contra rectam rationem quam in mente habent, sane non longam habere orationem de justitia, de castitate, de temperantia aliisque similibus. Quis enim nescit unumquodque horum esse pulchrum, et in primis vitam temperantem quæ ex omnium experientia probatur animis corporibusque simul admodum prodesse? Sed cum plerique sciant, viximque sciant concupiscentiam et iram pulchræ illi præstare cognitioni; (dixit enim Apostolus: « Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, et captivantem me in lege peccati quæ est in membris meis ¹¹), » ideo sæpe vos, fratres, verbo hortamur ut recta et pura intentione exercitium boni completamini qua ad optimum harum cognitionum finem attingatis. « Intellectus enim bonus, inquit David, omnibus facientibus eum ¹². » Et: « Justitia ejus in filios filiorum, his qui servant testamentum ejus et memores sunt mandatorum ejus ad faciendum ea ¹³. » Et Paulus: « Non auditores legis justi erunt apud Deum, sed factores legis justificabuntur ¹⁴. » Et utrorumque Dominus: « Si hæc scitis, beati eritis si faciatis ea ¹⁵. »

« Ὅχι οἱ ἀκροαταὶ τοῦ νόμου δίκαιοι παρὰ τῷ Θεῷ, ἀλλ' οἱ ποιηταὶ τοῦ νόμου δικαιωθήσονται. » Ὁ δὲ ἀμφοτέρων Κύριος, « Εἰ ταῦτα οἴδατε, φησὶ, μακάριοι ἐστέ, ἐὰν ποιῆτε αὐτά. »

Igitur apprehendamus operibus, fratres, pretiosa jejunii et temperantiæ commoda, comprobemus no-

μῆτέχειν ἡμᾶς διδάσκουσι, καὶ δύνασθαι κυρίως; ὀνομάζειν αὐτὴν ἐπαγγέλλονται, καὶ τὸν ἀρχέτακτον ὄψιν μιμούμενοι, ὡς ἐκεῖνος τὰ τοῦ Θεοῦ, οὕτως αὐτοὶ τὰ τῶν ἁγίων βήματα παρεξηγῶνται καὶ διαστρέφουσι. Ἄλλ' ἡμεῖς καὶ δύναμιν παρὰ τοῦ Κυρίου λαβόντες πατεῖν ἐπάνω ὄψεων καὶ σκορπίων, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ, πᾶσαν τὴν αὐτοῦ μηχανὴν καὶ κάλῃν τὴν τε κατὰ τῆς εὐσεβείας καὶ τῆς κατ' εὐσεβείαν πολιτείας εὐχερῶς συντρέψαντες, καὶ νικηταὶ διὰ πάντων αὐτοῦ φανέντες, τῶν οὐρανίων καὶ ἀκηράτων τῆς δικαιοσύνης στεφάνων ἐπιτευχόμεθα, ἐν αὐτῷ Χριστῷ τῷ ἀεικρίστῳ κριτῆ, καὶ δοτῆρι τῶν ἀντιδόσεων ᾧ πρόκειται πᾶσα δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνησις, σὺν τῷ ἀνάρχῳ αὐτοῦ Πατρὶ καὶ τῷ παναγῶ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

OMIAIA Θ.

Ἐν τῷ καιρῷ τῆς Νηστίας καὶ Προσευχῆς.

Τέλος μὲν θεῶν δογμάτων καὶ τῆς περὶ ταῦτα φιλοπονίας καὶ θεωρίας ἀλήθεια καὶ ἀσφαλὴς δόξις, καὶ πρὸς τοὺς θεοφόρους ἡμῶν Πατέρας σύμφωνος καὶ ὁμόλογος· τῆς δὲ πρακτικῆς ἀρετῆς τὸ τοῦτο τέλος ἐστίν, ἀρχὴ δὲ μάλλον; ἥτις ἂν μὴ πρὸς τὸ κατάλληλον εἶδη τέλος, καὶ μείζονος καταδίκης πρόξενος ἴσται τῷ πησαμένῳ· Ὁ γὰρ εἰδὼς, φησὶ, τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου καὶ μὴ ποιήσας, δαρῆσται πολλάς. Ὁὕτως οὐκ ἀρκεῖ πρὸς λόγον πρακτικῆς ἀρετῆς ἡ περὶ ταῦτην ἐπιστήμη τε καὶ ἀλήθεια, ἀλλὰ τέλος ἐστὶ ταύτης τὸ ἀγαθόν. Εἰ μὲν οὖν θεωρῶμεν τοὺς ἀνθρώπους ἐμμένοντας τοῖς ἐγνωσμένοις καλοῖς, καὶ εἰς ἔργον ἔχοντας ταῦτα, καὶ ἀγαθοῦς ἀποτελουμένους διὰ τῶν ἔργων, ἀλλὰ μὴ πλημμελοῦντας παρ' ἃν ἔχουσιν ὀρθὸν λόγον ἐν ταῖς ψυχαῖς, οὐκ ἂν ἡμεῖς πολὺν ἐπιούμεθα λόγον περὶ δικαιοπραγίας, περὶ σωφροσύνης, περὶ ἐγκρατείας, καὶ τῶν τοιούτων· τίς γὰρ οὐκ οἶδεν, ὅτι καλὸν τούτων ἕκαστον, καὶ μάλιστα ἐγκρατῆς βίος, ὅς καὶ διὰ πείρας ἐκάστοτε δεικνύεται ἡ ψυχῆς ὁμοῦ τε καὶ σώμασιν ὠφελιμώτατος ὢν; Ἐπεὶ δὲ ἴσασιν μὲν οἱ πλείστοι, καὶ καλῶς ἴσασιν, ἀλλ' ἐπιθυμία καὶ θυμὸς ἐπικρατεῖ τῆς καλῆς ἐπιστήμης; « Βλέπω γὰρ, φησὶν ὁ Ἀπόστολος, ἕτερον νόμον ἀντιστρατεύμενον τῷ νόμῳ τοῦ νοῦ μου, καὶ αἰχμαλωτίζοντά με τῷ νόμῳ τῆς ἁμαρτίας τῷ ὄντι ἐν τοῖς μέλεσι μου· » διὰ τοῦτο συνεχῶς τὴν ἀπὸ τοῦ λόγου παράκλησιν προσάγομεν ὅμιν, ἀδελφοί, ὡς ἂν διαναστήσωμεν τῷ ἀδιαστρέφῳ καὶ ὀρθῷ λογισμῷ τὴν τοῦ ἀγαθοῦ πρόξεν ἐπιτιθέσθαι, ὡς τὸ τῆς ἐν τοῖς τοιούτοις γνώσεως τέλος ἀγαθὸν ἐπιφέρουσαν· « Σύνοις ἀγαθῆς, φησὶν ὁ Δαβὶδ, πᾶσι τοῖς ποιούσιν αὐτήν. » Καί· « Ἡ δικαιοσύνη αὐτοῦ ἐπὶ υἱοῖς υἱῶν, τοῖς φυλάσσοσι τὴν διαθήκην αὐτοῦ, καὶ μεμνημένοις τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ τοῦ ποιῆσαι αὐτάς. » Καὶ ὁ Παῦλος·

Ἀψώμεθα οὖν καὶ δι' ἔργων, ἀδελφοί, τοῦ καλοῦ τῆς νηστίας καὶ ἐγκρατείας χρήματος· πιστωσώ-

¹⁰ Luc. xii, 47. ¹¹ Rom. vii, 23. ¹² Psal. cx, 10. ¹³ Psal. cii, 17. ¹⁴ Rom. ii, 13. ¹⁵ Joan. xiii, 17

μεθα τὴν ἀγαθὴν περὶ ταῦτα διδάσεις· δεῖξωμεν ἅστας de istis bonis dispositiones, ostendamus effectibus quanti sint horum fructus, nam ex fructu cognoscitur arbor. Virum agricolam oportet primum de fructibus percipere. « Intellige quæ dico, » ait Apostolus¹⁵. Etenim aliarum quidem virtutum unaquæque vel animam vel corpus purgat et exornat, vel potius quamdam animæ aut corporis partem, ut oratio et scientia mentem, cor dulcedo, concupiscentiam castitas. Jejunium autem et abstinentia corporis sedat rebelliones, iræ furores impetusque concupiscentiæ debilitat, eorumque serenum fere nulla nube obductum in mentem infundit, illam expurgans a vaporibus ex multitudine ciborum orientibus, ortaque ex istis caligine. Per jejunium et abstinentiam homo exterior destruitur, qui quantum destruitur, tantum interior renovatur prout dixit Apostolus. Venter crassus, ait quidam, non subtilem gignit mentem; ergo jejunio et abstinentia extenuatus, animam quoque subtilem edicit.

Ita omne bonum et pulchrum Jejunio temperatum perficitur. Duplex est munimentum: jejunium et abstinentia, et in istis vivens pace multa gaudet, quatenus Jerusalem civis. Jerusalem enim pax interpretatur. Hunc autem murum aggreditur Babylonique principis archinagrus, et nisi cives inveniat validis mœnibus firmatos, ista everit, impellens quasi arietes magis artificia. Verum si mœnibus istis inclusi sobrii non tantum varis dapibus utantur, sed etiam panem parcius frangant, ipsi magis temperantia subvertunt tabernaculum Madian; hoc enim præsignabat Gedeonis historia: « Ecce scriptum est, subcinericius panis ex hordeo volvebatur in castra Madian¹⁶. » Monstrabat panis hordeaceus Gedeonis militum etiam in escis necessariis sobrietatem et temperantiam. « Et pervenit, inquit, usque ad tabernaculum Madian, et percussit illud et subvertit¹⁷. » Tabernaculum penitus pane hordeaceo eversum esset concupiscentia gulæ et ventre gravata, cujus jejunium mensaque sobrie apposita vehementes tollit cupiditates. Daniel, vir desideriorum, non tantum draconem massa abstulit Deum eorum quibus Deus venter est et cujus fortitudo in lumbis ejus et in umbilico ventris ejus¹⁸, sed etiam per multas hebdomades non manducans panem desideratum, nec bibens vinum, miras visiones vidit, et archangeli adventu donatus fuit.

Ita quidem Daniel; protervus autem et ingratus populus dicebat: « Quis dabit nobis ad vescendum carnes? » Sed postquam manducassent carnes, donec exirent per nares, viderunt valde passim plagam; dixit enim: « Iratus est Deus in populum suum, et saturitas eorum facta est in con-

Οὕτω πᾶν καλὸν καὶ ἀγαθὸν διὰ ταύτης κατορθούται καὶ τελειοῦται. Διπλοῦν ἐστὶ περιτελειώσιμα ἡ νηστεία καὶ ἡ ἐγκράτεια· καὶ ὁ ἐν ταύταις βιωὺν εἰρήνην ἀπολαύει πολλῆς, ὡς τῆς Ἱερουσαλήμ ὡν ἐντόκος. Ἱερουσαλήμ γὰρ εἰρήνην ἐρμηνεύεται. Τοῦτο γὰρ πολεμεῖ τῷ τελεῖται ὁ τοῦ Βαβυλωνίου ἀρχοντας ἀρχιμάγειρος· καὶ οὐχ εὐρη τοὺς ἐντόκος ἀντεχομένους; τῶν τειχῶν καρτερῶς, καθαιρεῖ ταῦτα, προσαγαγῶν ὡς ἐλεπίσεις τὰ τῆς θησαυρικῆς μαγγανεύματα. Εἰ δὲ οἱ ἐπὶ τῶν τειχῶν τούτων οὐ μόνον περιπρονοοῦσι τὰ τοῖκλα τῶν ὕψων, ἀλλὰ καὶ τὸν ἔργον ἐπὶ τὸ εὐτελέστερον ἐπι μάττουσιν, αὐτοὶ μᾶλλον δεῖ ἐγκρατείας ἀνατρέπουσι καὶ τὴν σκητὴν Μωυσαίου· τοιοῦτον γὰρ ἐστὶν προτυπὸς καὶ ἡ κατὰ τὸν Γεδωνίστορα· « Ἰδοὺ γὰρ, φησὶ, μερὶς ἄρτου κριθίνου, κυλωμένη ἐπὶ τὴν περιβολὴν Μωυσαίου. » Ἐξήλων δὲ ὁ κριθίνος ἄρτος; τῶν ἐπιστρατευσάντων μετὰ Γεδωνίην τὴν καὶ ἐπὶ τῶν ἀναγκαίων τροφῶν εὐτελείαν καὶ ἐγκράτειαν. Καὶ ἤλθε, φησὶ, μέχρι τῆς σκητῆς Μωυσαίου καὶ ἐπάταξεν αὐτὴν καὶ κατέστρεψε. » Σκηνὴ δ' αὖ εἶναι παντως ὅπου μάστιγος κριθίνης καταστρεφόμενη ἡ μαιμάσσουσα τοῦ τε λαοῦ καὶ τῆς κοιλίας ἐπιθυμία, 45 ἤς τὸ μαργαρινὸν ἀφαιρεῖται νηστεία καὶ λιτὴ προζυγισμένη τράπεζα. Δανιὴλ δὲ τῶν ἐπιθυμιῶν ἀνὴρ οὐ τὸν δράκοντα μόνον διὰ μάστιγος ἀνείλε τὸν θεόν, ὡν θεός; ἡ κοιλία, καὶ ὁ ἔχων τὴν ἰσχὺν ἐπὶ τῇ ὀσφύϊ καὶ ἐπὶ ὀμφαλοῦ γαστροῦ, ἀλλ' ἐπὶ πολλὰς ἐβδομάδας μὴ φαγῶν ἔργον ἐπιθυμιῶν, μήτε οἶνον πίων, καινοτέρως ὁράσεις εἶδε, καὶ ἀρχαγγέλου ἐπιστάσιαν ἐδέξατο.

« Οὐ μὲν οὖν Δανιὴλ οὕτως· ὁ δὲ ἐπιθυμητῆς; λαός; καὶ ἀχάριστος, οἱ λέγοντες, Τίς φωμίει ἡμᾶς κρέα; ὡν ἡ ψυχὴ ἡμῶν κατὰζήρος· μετὰ τὸ φαγεῖν κρέα ἔως ἐξῆλθεν ἐκ τῶν μυκτῆρων αὐτῶν, ἐπατάχθησαν πλῆθὴν μεγάλην σφόδρα. » Ἐθυμώθη γὰρ, φησὶν, εἰς τὸν λαὸν ὁ θεός, καὶ ὁ κόρος αὐτοῖς εἰς χολέραν

¹⁵ II Tim. ii, 6. ¹⁶ Judic. vii, 15. ¹⁷ ibid. ¹⁸ Job xl, 11. ¹⁹ Num. xi, 4.

et posse eam apto appellare nomine prædicant. A perversissimum imitati serpentem, sicut ille Dei opera, ita isti sanctorum verba male intelligunt et a sensu avertunt. Sed nos accepta a Domino potestate ambulandi super serpentem et scorpionem, et super omnem inimici potestatem, omni ejus molitione et aggressionem contra pietatem plamque conversationem feliciter contritis, illiusque in omnibus victores, cælestes et intemeratas justitiæ coronas consequemur in ipso Christo, judice integro et mercedum largitore, quem decet omnis gloria et honor et adoratio cum æterno ejus Patre et sanctissimo, hono et vivificante Spiritu, nunc et semper et in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA IX.

In tempore jejunii et orationis.

Finis quidem divinorum dogmatum, horumque meditationis et operosæ executionis veritas est et laus certa cum divinis Patribus nostris consona et consentanea; agendæ vero virtutis istud non est finis, sed potius principium, quæ nisi ad congruentem finem perveniat, assecuta erit majoris causam condemnationis. At enim: « Qui cognovit voluntatem Domini et non fecit, vapulabit multis ¹⁰. » Inde non sufficit, ad rationem virtutis, hujus intelligentia et veritas, sed finis ejus est bonum. Igitur si conspicimus homines in bonis cognitis conversantes, istaque ad opus deducentes, honosque per opera perfectos, nec delinquentes contra rectam rationem quam in mente habent, sane non longam habereimus orationem de justitia, de castitate, de temperantia aliisque similibus. Quis enim nescit unumquodque horum esse pulchrum, et in primis vitam temperantem quæ ex omnium experientia probatur animis corporibusque simul admodum prodesse? Sed cum plerique sciant, niminque sciant concupiscentiam et iram pulchræ illi præstare cognitioni; (dixit enim Apostolus: « Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, et captivantem me in lege peccati quæ est in membris meis ¹¹), » ideo sæpe vos, fratres, verbo hortamur ut recta et pura intentione exercitium boni completamini qua ad optimum harum cognitionum finem atingatis. « Intellectus enim bonus, inquit David, omnibus facientibus eum ¹². » Et: « Justitia ejus in filios filiorum, his qui servant testamentum ejus et memores sunt mandatorum ejus ad faciendum ea ¹³. » Et Paulus: « Non auditores legis justii erunt apud Deum, sed factores legis justificabuntur ¹⁴. » Et utrorumque Dominus: « Si hæc scitis, beati eritis si faciatis ea ¹⁵. »

« Οὐχ οἱ ἀκραταὶ τοῦ νόμου δίκαιοι παρὰ τῷ Θεῷ, ἀλλ' οἱ ποιηταὶ τοῦ νόμου δικαιωθήσονται. » Οὐ δὲ ἀμφοτέρων Κύριος, « Εἰ ταῦτα οἴδατε, φησὶ, μακάριοι ἔστε, ἐὰν ποιῆτε αὐτά. »

Igitur apprehendamus operibus, fratres, pretiosa jejunii et temperantiæ commoda, comprobemus no-

μετέχειν ἡμᾶς διδάσκουσι, καὶ θύνασθαι κυρίως; δομαζέειν αὐτὴν ἐπαγγέλλονται, καὶ τὴν ἀρχέκασον ὄφιν μιμούμενοι, ὡς ἐκεῖνος τὰ τοῦ Θεοῦ, οἴητος; αὐτοὶ τὰ τῶν ἀγίων ῥήματα παρεξηγεῦνται καὶ διαστρέφουσιν. Ἄλλ' ἡμεῖς καὶ θύναμιν παρὰ τοῦ Κυρίου λαθόντες πατεῖν ἐπάνω ὄφρων καὶ σκορπίων, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν θύναμιν τοῦ ἔχθρου, πᾶσαν τὴν αὐτοῦ μηχανὴν καὶ κἀλὴν τὴν τε κατὰ τῆς εὐσεβείας καὶ τῆς κατ' εὐσεβείαν πολιτείας εὐχερῶς συντρέψαντες, καὶ νικηταὶ διὰ πάντων αὐτοῦ φανέντες, τῶν οὐρανίων καὶ ἀκηράτων τῆς δικαιοσύνης στεφάνων ἐπιτευξόμεθα, ἐν αὐτῷ Χριστῷ τῷ ἀεικρίστῳ κριτῆ, καὶ δοτῆρι τῶν ἀντιδόσεων· ᾧ πρόκεινται πᾶσα δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνησις, σὺν τῷ ἀνάρχῳ αὐτοῦ Πατρὶ καὶ τῷ παναγίῳ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

OMIAIA Θ.

Ἐν τῷ καιρῷ τῆς Νηστείας καὶ Προσευχῆς.

Τέλος μὲν θεῶν δογμάτων καὶ τῆς περὶ ταῦτα φιλοπονίας καὶ θεωρίας ἀλήθεια καὶ ἀσφαλὴς δόξις, καὶ πρὸς τοὺς θεοφόρους ἡμῶν Πατέρας σύμφωνος καὶ ὁμολογος· τῆς δὲ πρακτικῆς ἀρετῆς οὐ τοῦτο τέλος ἐστίν, ἀρχὴ δὲ μᾶλλον; ἥτις ἂν μὴ πρὸς τὸ κατάλληλον ἔλθῃ τέλος, καὶ μείζονος καταδίκης πρόξενος ἔσται τῷ πητσιμένῳ· « Ὁ γὰρ εἰδὼς, φησὶ, τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου καὶ μὴ ποιήσας, θαρσύνεται πολλάς. » Οὕτως οὐκ ἀρκεῖ πρὸς λόγον πρακτικῆς ἀρετῆς ἡ περὶ ταύτην ἐπιστήμη τε καὶ ἀλήθεια, ἀλλὰ τέλος ἐστὶ ταύτης τὸ ἀγαθόν. Εἰ μὲν οὖν θεωρῶμεν τοὺς ἀνθρώπους ἐμμένοντας τοῖς ἐγνωσμένοις καλοῖς, καὶ εἰς ἔργον ἀγαθὰ ταῦτα, καὶ ἀγαθὸς ἀποτελουμένους διὰ τῶν ἔργων, ἀλλὰ μὴ πλημμελοῦντας παρ' ἂν ἔχουσιν ὀρθὸν λόγον ἐν ταῖς ψυχαῖς, οὐκ ἂν ἡμεῖς πολὺν ἐποιούμεθα λόγον περὶ δικαιοπραγίας, περὶ σωφροσύνης, περὶ ἐγκρατείας, καὶ τῶν τοιούτων· τίς γὰρ οὐκ οἶδεν, ὅτι καλὸν τούτων ἕκαστον, καὶ μάλιστα ἐγκρατῆς βίος, ὅς καὶ διὰ πείρας ἐκαστοτε δεικνύται ἡ ψυχῆς ὁμοῦ τε καὶ σώμασιν ὠφελιμώτατος ὢν; Ἐπεὶ δὲ ἴσασι μὲν οἱ πλείστοι, καὶ καλῶς ἴσασι, ἀλλ' ἐπιθυμία καὶ θυμὸς ἐπικρατεῖ τῆς καλῆς ἐπιστήμης· « Βλέπω γὰρ, φησὶν ὁ Ἀπόστολος, ἕτερον νόμον ἀντιστρατευόμενον τῷ νόμῳ τοῦ νοῦ; μου, καὶ αἰχμαλωτίζοντά με τῷ νόμῳ τῆς ἁμαρτίας τῷ ὄντι ἐν τοῖς μέλεσι μου· » διὰ τοῦτο συνεχῶς τὴν ἀπὸ τοῦ λόγου παράκλησιν προσάγομεν ὑμῖν, ἀδελφοί, ὡς ἂν διαναστήσωμεν τῷ ἀδιαστρέφῳ καὶ ὀρθῷ λογισμῷ τὴν τοῦ ἀγαθοῦ πρᾶξιν ἐπιτιθέμενοι, ὡς τὸ τῆς ἐν τοῖς τοιούτοις γνώσεως τέλος ἀγαθὸν ἐπιφέρουσιν· « Σύνασις ἀγαθῆ, φησὶν ὁ Δαβὶδ, πᾶσι τοῖς ποιούσιν αὐτήν. » Καὶ· « Ἡ δικαιοσύνη αὐτοῦ ἐπὶ υἱοῖς υἱῶν, τοῖς φυλάσσουσιν τὴν διαθήκην αὐτοῦ, καὶ μεμνημένοι τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ τοῦ ποιῆσαι αὐτάς. » Καὶ ὁ Παῦλος·

Ἀψώμεθα οὖν καὶ δι' ἔργων, ἀδελφοί, τοῦ καλοῦ τῆς νηστείας καὶ ἐγκρατείας χρήματος· πιστωσά-

¹⁰ Luc. xii, 47. ¹¹ Rom. vii, 25. ¹² Psal. cx, 10. ¹³ Psal. cii, 17. ¹⁴ Rom. ii, 13. ¹⁵ Joan. xiii, 17

μαθα τὴν ἀγαθὴν περὶ ταῦτα διαθέσειν· δεῖξωμεν ἑνεργῶς τοὺς καρποὺς αὐτῶν ὅποιοι· ἐκ γὰρ τοῦ καρποῦ τὸ ἄνδρον γινώσκειται. Ἀλλὰ καὶ τὸν γεωργὸν δεῖ πρῶτον τῶν καρπῶν μεταλαμβάνειν· Ἡ δὲ λέγω, φησὶν ὁ Ἀπόστολος. Τῶν μὲν γὰρ ἄλλων ἀρετῶν ἐκάστη ἢ ψυχὴν ἢ σῶμα καθάρει τε καὶ κοσμεῖ· μᾶλλον δὲ ψυχῆς ἐν γὰρ τι μέρος ἢ σώματος, ὡς προσευχὴ καὶ ἐπιστήμη τὸν νοῦν, τὸν θυμὸν ἢ πραότης, τὴν ἐπιθυμίαν ἢ σωφροσύνη. Ἡ δὲ νηστεία καὶ ἡ ἐγκράτεια τὰς μὲν τοῦ σώματος ἐπιπάσεις κομίζει, τὴν λύσσαν τοῦ θυμοῦ καὶ τῆς ἐπιθυμίας ἀπομαρτύνει, αἰθρίαν δὲ τῆς διανοίας καθαρίν ἐμποιεῖ καὶ ὅσον ἀνέφελον, ἀποκαθαίρουσα ταύτην τῶν ἐκ τοῦ πλήθους τῶν βρωμάτων ἀνίωντων ἀτμῶν, καὶ τῆς ἀπὸ τούτων ἀγλῶς. Διὰ νηστείας καὶ ἐγκράτειας ὁ ἕξω ἀνθρώπος φθίρειται· ὅπου δὲ οὗτος φθίρειται, τοσοῦτον ὁ ἐντὸς ἀνακαινίζεται κατὰ τὸν Ἀπόστολον. Παχέα γαστήρ, εἰπέ τις, λεπτόν οὐ τίκται νοῦν· οὐκοῦν ἢ διὰ νηστείας καὶ ἐγκράτειας λεπτυνομένη καὶ τὸν νοῦν ἐξ ἀνάγκης λεπύνει.

Οὕτως πᾶν καλὸν καὶ ἀγαθὸν διὰ ταύτης κατορθοῦται καὶ τελειοῦται. Διπλοῦν ἔστι περιττειχισμῶς ἡ νηστεία καὶ ἡ ἐγκράτεια· καὶ ὁ ἐν ταύταις βιωὼν εἰρήνης ἀπολαύει πολλῆς, ὡς τῆς Ἱερουσαλήμ ὧν ἐντὸς. Ἱερουσαλήμ γὰρ εἰρήνη ἐρμηνεύεται. Τούτου δὲ πολεμεῖ τῷ τείχει ὁ τοῦ Βαβυλωνίου ἄρχοντος ἀρχηγέτης· καὶ οὐχ εὐρη τοὺς ἐντὸς ἀντεχομένους τῶν τειχῶν καρτερώς, καθαιρεῖ ταῦτα, προσαγγεῖν ὡς ἑλεπδοίς τὰ τῆς θειαρτυτικῆς μαγγανεύματα. Εἰ δὲ οἱ ἐπὶ τῶν τειχῶν τούτων οὐ μόνον περιφρονοῦσι τὰ ποικίλα τῶν ἔργων, ἀλλὰ καὶ τὸν ἄρτον ἐπὶ τὸ εὐτελέστερον ἐπιμάττουσιν, αὐτοὶ μᾶλλον δὲ ἐγκράτειας ἀνατρέπουσι καὶ τὴν σκητὴν Μεδιὰμ· τοιοῦτον γὰρ τι προτυποῖ καὶ ἡ κατὰ τὸν Γεδεὼν ἱστορία· Ἰδοὺ γὰρ, φησὶ, μερὶς ἄρτου κριθίνου, κυλιωμένη ἐπὶ τὴν περιβολὴν Μεδιὰμ. Ἐξήλου δὲ ὁ κριθίνος ἄρτος τῶν ἐπιστρατευσάντων μετὰ Γεδεὼν τὴν καὶ ἐπὶ τῶν ἀναγκαίων τροφῶν εὐτελείαν καὶ ἐγκράτειαν· Καὶ ἦλθε, φησὶ, μέγχι τῆς σκητῆς Μεδιὰμ καὶ ἐπάταξεν αὐτήν καὶ κατέστρεψε. Ἡ σκητὴ δὲ ἐν εἰρήσιν παντῶς ὅπου μάζης κριθίνης καταστρεφόμενη ἢ μαϊμάσσουσα τοῦ τε λαίμου καὶ τῆς κοιλίας ἐπιθυμία, ἡ δὲ τὸ μαργαῖνον ἀφαιρεῖται νηστεία καὶ λιτὴ προσγεινομένη τράπεζα. Δανιὴλ δὲ τῶν ἐπιθυμιῶν ἀνήρ οὐ τὸν δρόκοντα μόνον διὰ μάζης ἀνέλε τὸν θεόν, ὧν θεός ἢ κοιλία, καὶ ὁ ἔχων τὴν ἰσχὺν ἐπὶ τῇ ὀσφύϊ καὶ ἐπὶ ὀμφαλοῦ γαστρός, ἀλλ' ἐπὶ πολλὰς ἑβδομάδας μὴ φαγεῖν ἄρτον ἐπιθυμιῶν, μήτε οἶνον πίων, καινοτέρας ὀράσεις εἶδε, καὶ ἀρχαγγέλου ἐπιστάσαν ἐδέξαστο.

Ὁ μὲν οὖν Δανιὴλ οὕτως ὁ δὲ ἐπιθυμητὴ λαός· καὶ ἀχάριστος, οἱ λέγοντες, Τίς φωμίει ἡμᾶς κρέα· ὡς ἡ ψυχὴ ἡμῶν κατάξηρος· μετὰ τὸ φαγεῖν κρέα ἕως ἐξήλθεν ἐκ τῶν μυκητῆρων αὐτῶν, ἐπάταχθησαν πλεονεχίαν μεγάλην σφόδρα· Ἐθυμώθη γὰρ, φησὶν, εἰς τὸν λαόν ὁ θεός, καὶ ὁ κόρος αὐτοῖς εἰς χολέραν

Astras de istis bonas dispositiones, ostendamus effectibus quanti sint horum fructus, nam ex fructu cognoscitur arbor. Virum agricolam oportet primum de fructibus percipere. « Intellige quae dico, » ait Apostolus 12. Etenim aliarum quidem virtutum unaquaeque vel animam vel corpus purgat et exornat, vel potius quamdam animae aut corporis partem, ut oratio et scientia mentem, cor dulcedo, concupiscentiam castitas. Jejunium autem et abstinentia corporis sedat rebelliones, irae furores impetusque concupiscentiae debilitat, eorumque serenum fere nulla nube obductum in mentem infundit, illam expurgans a vaporibus ex multitudine ciborum orientibus, ortaque ex istis caligine. Per Jejunium et abstinentiam homo exterior destruitur, qui quantum destruitur, tantum interior renovatur prout dixit Apostolus. Venter crassus, ait quidam, non subtilem gignit mentem; ergo jejunio et abstinentia extenuatus, animam quoque subtilem efficit.

Ita omne bonum et pulchrum jejunio temperatum perficitur. Duplex est munimentum: jejunium et abstinentia, et in istis vivens pace multa gaudet, quatenus Jerusalem civis. Jerusalem enim pax interpretatur. Hunc autem murum aggreditur Babylonici principis archinagirus, et nisi civis inveniat validis mœnibus firmatos, ista evertit, impellens quasi arietes magis artificia. Verum si mœnibus istis inclusi sobrii non tantum variis dapibus utantur, sed etiam panem parcius frangant, ipsi magis temperantia subvertunt tabernaculum Madian; hoc enim praesignabat Gedeonis historia: « Ecce scriptum est, subcineribus panis ex hordeo volebatur in castra Madian 13. » Monstrabat panis hordeaceus Gedeonis militum etiam in escis necessariis sobrietatem et temperantiam. « Et pervenit, inquit, usque ad tabernaculum Madian, et percussit illud et subvertit 14. » Tabernaculum penitus pane hordeaceo everitum esset concupiscentia gulae et ventre grassata, cujus jejunium mensaque sobria apposita vehementes tollit cupiditates. Daniel, vir desideriorum, non tantum draconem massa abstulit Deum eorum quibus Deus venter est et cujus fortitudo in lombis ejus et in umbilico ventris ejus 15, sed etiam per multas hebdomades non manducans panem desideratum, nec bibens vinum, miras visiones vidit, et archangelii adventu donatus fuit.

Ita quidem Daniel; protervus autem et ingratus populus dicebat: « Quis dabit nobis ad vescendum in carnes 16? » Sed postquam manducassent carnes, donec exirent per nares, videntem valde passum plazam; dixit enim: « Iratus est Deus in populum suum, et saturitas eorum facta est in con-

12 II Tim. ii, 6. 13 Judic. vii, 15. 14 ibid. 15 Job xl, 11. 16 Num. xi, 4.

sumptionem ¹⁰.) Concupiscentiæ monumenta in hoc loco narrata excitaverunt divinam in eos iracundiam, quam conspicientes, fugiamus ingluviem; apprehendamus temperantiam, amplectamur istos jejuniorum dies, quibus animæ obediens corpus efficitur, cor vero ad Deum ascendens allevatur. Joannes gratiæ præcursor locustis et melle silvestri per vitam vescabatur. Petrus sallitis, olivis, lupinis paucisque utebatur oleribus. Quid necessarium est Paulum memorare, qui de seipso dixit: « In fame et siti et jejuniis multis ¹¹. » Tibi autem non tota vita est quadraginta jejunii dierum interval- lum; et singulis diebus sol ad occasum flexus tibi jejunii finem assignat. Nonne fere omnibus facilis et accommodata hæc abstinencia? modo sit etiam congruens cœna; nam sic moderate abstinens et moderate comedens non multum jejunis cedit. Times carnis dolores, jejuniumque fugis quasi tabem adducens; sed contrarium est; nam saturitas podagram, obesitatem aliosque morbos magis solet generare; jejunium vero sanitatem gignit; unde non tantum fornicator in proprium corpus peccat, sed belluo quoque in suum corpus delinquit quod cachecticum et morbidum reddit.

καὶ ὡς ἔοικεν, οὐ μόνον ὁ πορνεύων εἰς τὸ ἔθιον τὸ ἔθιον πλημμυλεῖ σῶμα, καχεκτικὸν αὐτὸ καὶ νοσερὸν ἐργαζόμενος.

Verum cum omnibus sensibus intemperantia committatur, omnibus imponamus continentiam. Si escis quidem abstines, oculos autem habes ad luxuriam in penetrabilibus animæ perpetrandam, ad vanam curiositatem, ad fascina propensus; si aurem opprobriis, lascivis carminibus, malisque surris plenam; si alios sensus similibus noxiis læsos, quid tibi proderit jejunium? Nihil omnino; nam aliud propter alterum fugis vitium, cui per prius aditum in anima patefacis. Cum enim constemus nos ex anima et corpore compositi, non corpore tantum sed et mente (quæ ipsa quasi plura habet membra alterius modi, scilicet vim vegetativam, concupiscibilem et irascibilem appetitum atque rationem), illud verum est jejunium quod ad omnes potentias extenditur, omnes purgat, omnesque sanat; dulcis enim, fratres, et benigna animæ per jejunium curatio; et propterea Patres nostri in diebus istis illud nobis præceperunt.

Igitur si istud stulte effugiamus, vindices pœnæ, D scissiones, adustiones nos comprehendent, quoniam Christus membrum putridum amputabit, ignique tradet inextinguibili vindictam daturam æternam. Nam sicut, quia non jejunaveramus in paradiso, in hanc vitam multis pœnis refertam sumus immissi, ita, nisi hic jejunemus, et sobrie pro viribus vivamus, in inextinguibilem et intolerabilem illum incidemus infernum. Sed convertimini, filii revertentes, ait prophetia ¹²: Nihil tam efficax ad misericordiam ab eis qui convertuntur assequendam

ἔγένετο.) Καὶ τὰ ἐν ἐκείνῳ τῷ εἴπω λεγόμενα μνήματα τῆς ἐπιθυμίας ἀναστήλωσι: ἐστὶ τῆς ἐφ' ἐκείνους θείας ὀργῆς, πρὸς ἣν βιέποντες, φύγωμεν τὴν γαστριμαργίαν, ἀσπασώμεθα τὴν ἐγκράτειαν, περιπτυσώμεθα τὰς νηστίμους ἡμέρας ταύτας, ὡς εὐήκοον τῇ ψυχῇ ποιούσας τὸ σῶμα, καὶ τὴν νοῦν κουφίζουσας πρὸς θεὸν ἀνατρέχοντα. Ἰωάννης ὁ τῆς χάριτος Πρόδρομος ἀκριεὶ καὶ μέλιτι ἀγρίῳ διὰ βίου ἤρκετο. Πέτρος ἀλμύσιν, ἐλαίαις καὶ θερμοῖς καὶ λεπτεῖ; λαχάνοις ἐχρήτο μόνοις. Τί δεῖ τὰ τοῦ Παύλου λέγειν; ὅς περὶ αὐτοῦ καὶ τοῦτο φησιν, ὡς « Ἐν λιμῷ καὶ δίψῃ ἐν νηστείαις πολλάκις. » Σὺ δὲ οὐ βλος ὄλος τῶν τεσσαράκοντα ἡμερῶν ἐστὶ τὸ τῆς νηστείας διάστημα καὶ περιγράφει σοι καθ' ἐκάστην ἡμέραν τὴν ἐπὶ ταύτῃ νηστείᾳ ἢ τοῦ ἡλίου πρὸς δύσιν ἐπίνευσις. Ἄρ' οὐ βράδια σχεδὸν πᾶσι καὶ σύμμετρος ἢ ἐπὶ τοσούτον αἰτία ἐστὶ; μόνον ἔστω καὶ ἡ σίτησις σύμμετρος· οὕτω γὰρ μετρίως αἰσιτῶν καὶ μετρίως σιτούμενος, οὐ κατὰ πολὺ τῶν ἀτροφούντων ἀπολειφθήσῃ. Φεῖδου τυχὸν τῆς σαρκός, καὶ φεύγεις τὴν νηστείαν, ὡς τηκεδῶνα φέρουσαν, ἀλλὰ τούναντίον ἐστὶν· ὁ κόρος γὰρ ποδῶν καὶ καρδιαρίας καὶ νόσους ἐτέρας γεννᾷν μᾶλλον πέφυκεν· ἢ δὲ νηστεία μήτηρ ἐστὶν υγιαινώσῳμα ἀμαρτάνει, ἀλλὰ καὶ ὁ γαστριμαργῶν εἰς

Ἐπεὶ δὲ διὰ πασῶν τῶν αἰσθησῶν ἡ ἀκρασία τελεῖται, πάσαις ἐπιστήσωμεν τὴν ἐγκράτειαν. Εἰ δὲ νηστεύεις μὲν βρωμάτων, τὴν δὲ ὄψιν ἔχεις προαγωγὸν εἰς τὴν ἐν τῷ ταμίῳ τῆς ψυχῆς σου μοιχείαν, καὶ περιεργίαν, καὶ βασκανίαν· τὴν δὲ ἀκοὴν δεκτικὴν ὕβρεων, καὶ πορνικῶν ἑσμάτων, καὶ ψιθυρισμῶν οὐ καλῶν, καὶ τὰς ἄλλας αἰσθησεις τῶν καταλλῆλως βλαπτόντων, τί τὸ ὄφελος τῆς νηστείας; πάντως οὐδὲν· ἦν γὰρ δι' ἐτέρας φεύγεις κακίαν, κάθοδον αὐτῇ δίδως δι' ἄλλης εἰς τὴν ψυχὴν· συνθέτων γὰρ ὄντων ἡμῶν ἐκ ψυχῆς λέγω καὶ σώματος, οὐ τοῦ σώματος μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς ψυχῆς πολλομελοῦς ὀσσης (ἕτερον τρόπον ἔχει γὰρ καὶ αὕτη καὶ ἀπερ μέλη τὸ θρεπτικόν, τὸ ἐπιθυμητικόν, τὸ θυμικόν τε καὶ λογιστικόν), ἐκείνη ἐστὶν ἀληθῆς νηστεία, ἢ διὰ πάντων διήκουσα καὶ πάντα καθαιρουσά τε καὶ θεραπεύουσα· πραεὶα γάρ ἐστὶν, ἀδελφοί, καὶ φιλόανθρωπος ἢ διὰ νηστείας τῆς ψυχῆς ἰατρεία· καὶ διὰ τοῦτο καὶ οἱ Πατέρες· ἡμῶν διὰ τῶν ἡμερῶν τούτων ταύτην ἡμῖν ἐπέθηκαν.

Ἐν οὖν ταύτῃ ἡμεῖς ἀφρόνως ἐκφύγωμεν, αὐτοκλαστικαὶ ποιναὶ, καὶ τομαὶ, καὶ καύσεις ἡμᾶς ἐκδέξονται, ὅτε Χριστὸς τὸ ἀθεράπευτον διχοτομήσει, καὶ τῷ ἀσθέστῳ πυρὶ παραδώσει δίκην ὑφέξει αἰώνιον. Ὡς γὰρ μὴ νηστεύσαντες ἐν τῷ παραδείσῳ εἰς τὸν πολυώδυνον τοῦτον βίον ἐρρίφθημεν, οὕτως ἐν ταῦθα 46 μὴ νηστεύσαντες, μηδὲ ἐγκρατῶς ζήσαντες κατὰ δύναμιν, εἰς τὴν ἄσθεστον καὶ ἀφόρητον ἐκείνην ἐμπεσοῦμεθα γένεον. Ἄλλ' ἐπιστρέψατε υἱοὶ ἀπιστηκότες, ἢ προφητεία φησὶν· οὐδὲν οὕτω συνεργὸν πρὸς ἐξίλασμάν τῷ; ἐπιστρέψουσιν ὡς ἡ νη-

¹⁰ Num. xi. 20. ¹¹ II Cor. xi, 27. ¹² Jerem. iii, 14.

σταία ἐστίν, ὡς ἐκ τῆς τῶν Νινευιτῶν ἐπιστροφῆς ἔδιδάχθημεν· οὐδὲν οὕτω νεκροποιὸν ὡς ἡ γαστριμαργία ἐστὶ· καὶ δεικνυσὶν ὁ περὶ τοῦ ἀπώτου ἐπιστρέψαντος· εἰπὼν· « Οὗτος ὁ υἱός μου νεκρὸς ἦν, καὶ ἀνέζησεν, ἀπολωλὼς ἦν, καὶ εὗρέθη »· σὺ δὲ γὰρ βίον ἠσπάσατο, καὶ σὺν ἡδέο βορβόρω, παρασυνεδλήθη τούτοις, καὶ ὡμοιώθη αὐτοῖς, τὴν πρὸς Θεὸν ὁμοίωσιν ἀποθέμενος. Κατὰ δὲ τὸν μέγαν Ἰωβ οὐ κτήνεσιν ὡμοιώθη μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐν ὄρηλοῖς χωρίοις παντελῶς ἀναισθητοῖς, βουτόμω τε καὶ κινυρόμω καὶ τῷ καλάμω, ἐν οἷς καὶ κοιμάται ὁ πεμφάγος Λευιθάβ. Ἐν γὰρ τοῖς ὑγροῖσις τὸ νοητὸν τοῦτο κῆτος· ἐπαναπύεται. Ἦν ὑγρότητα ὁ ἀπὸ τοῦ ἀπελαύνων διὰ τῆς ἐγκρατείας τῆς οἰκείας ζωῆς, « Ἐξηράνθη, φησὶν, ὡς ὑστρακὸν ἡ ἰσχὺς μου, καὶ τὰ ὀστά μου ὡσεὶ φρύγιον συνεφρύγησαν, τὰ γόνατά μου ἠσθένησαν ἀπὸ νηστείας, καὶ ἡ σὰρξ μου ἠλλοιώθη δι' ἑλαϊον. » Αὐτὸ καὶ τὴν τῆς δεξιᾶς τοῦ Ὑψίστου ἠλλοιοῦτο ἀλλοίωσιν, αὐτῷ ἑαυτὸν ὄλον ἀναθέμενος, καὶ ἑαυτὸν διὰ παντὸς ἐνώπιον αὐτοῦ προσερχόμενος καὶ τὴν τῆς οἰκείας καρδίας μελέτην, ἐκείνῳ διὰ παντὸς ἔχων ἐνώπιον.

Τοῦτο δὲ καὶ ἡμεῖς, ἀγαπήτοί, μιμησώμεθα, καὶ μὴ μόνον τῆς ὑγρᾶς καὶ διαεχυμένης ζωῆς ἑαυτοὺς ἀποστρέψωμεν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἡμετέραν νηστείαν καὶ ψαλμῶδαν καὶ προσευχὴν, ὡς αὐτοῦ παρόντος· καὶ ἐφορῶντος τοῦ Θεοῦ ποιώμεθα· εἰδότες, ὡς οὕτως νηστεία, οὕτως ψαλμῶδία, οὕτως προσευχὴ σώζειν ἡμᾶς καθ' ἑαυτὰ δύναται, ἀλλὰ τὸ ἐνώπιον ἐκτελεῖσθαι ταῦτα τοῦ Θεοῦ· οὕτω γὰρ ὁ ὀφθαλμὸς Κυρίου ἐπιβλέπωντις ἀγιάζουσιν ἡμᾶς, ὡς ὁ ἥλιος θερμαίνει τὰ ὕδατα τοῦ Θεοῦ, ὅταν ἀπενῶς ἡ διάνοια ἐκείνη ἐνορᾷ, καὶ διὰ τὸ πρὸς αὐτὸν ὄρεσθαι καὶ νηστεύειν καὶ φάλλη καὶ προσεύχηται· ὅταν γὰρ ἐν τῇ προσευχῇ καὶ ψαλμῶδι ποτὲ μὲν ὁ νοῦς συντελεῖται πρὸς τὸν Θεόν, ποτὲ δὲ διακίπτη καὶ μετεωρίζεται, δεῖ νοεῖν, ὡς οὕτως ἀνεθέκαμεν ἑαυτοὺς ὄλους τῷ Θεῷ, οὐδὲ ἐν τῷ νόμῳ Κυρίου κᾶς ὁ σκοπὸς τῶν πραττομένων ἐφ' ἡμῶν ἐστί· διὰ τοῦτο καθ' ὅσον τῶν τῆς δικαιοσύνης ἔργων ἀποκίπτομεν, κατὰ τοσοῦτον ἐνώπιον τῶν τοῦ Θεοῦ ὀφθαλμῶν παραμένειν οὐ δύναμεθα· Ὁ δὲ γὰρ διαμενοῦσι, φησὶ, παράνομοι κατέναντι τῶν κείμενοι, τὸν δυνάμενον μάλαγμα καὶ καταδέσμονος Κύριον.

Μὴ τοίνυν ἀνήσωμεν, παρακαλῶ, νηστείας καὶ εὐχαῖς καὶ δάκρυσι, καὶ πᾶσι τρόποις αὐτὸν ἐπιβοώμενοι, μέχρις ἂν ἰγίση καὶ λίσθηται ἡμᾶς· δεῖξωμεν καὶ δι' ἔργων νυμφίον πλουτοῦντα· Χριστὸν, καὶ τοῦτον ἀποδημοῦντα νῦν ἀφ' ἡμῶν, καὶ ἐν τοῖς ἐπουρανίοις κρυπτόμενον δι' ἐλπίδος ἀπεκδεχόμενοι· « Ὅταν γὰρ, φησὶν, ἀπαρθῇ ἀπ' αὐτῶν ὁ νυμφίος, τότε νηστεύουσιν. » Ὅθεν δῆλον ὡς ἐν ἐγκρατεία τε καὶ νηστεία παντὸς εἶναι τοῦ βίου χρῆ τοῦ ἀπὸ Χριστοῦ καλουμένους, μετ' ἀγαθῆς ἐλπίδος τὴν αὐτοῦ προσδοκίαντας φρεκτὴν παρουσίαν. Νηστεύωμεν δὲ μᾶλλον ἐν ταύταις ταῖς ἡμέραις, καὶ παν-

quam est jejunium, ut didicimus ex Ninivitarum conversione; nihil ita mortem operatur ut ingluvies, ut ostendit qui de filio prodigo revertente dixit: « Iste filius meus mortuus erat, et resurrexit; perierat, et inventus est »; porcinam enim vitam amplexus erat, et porcorum luto gaudebat, quibus aggregatus est et assimilatus, sua ad Deum amissa similitudine. Secundum magnum Job, non solum comparatus est jumentis insipientibus, sed etiam locis humentibus omni sensu carentibus, junco, calamo, arundini, in quibus vorax quiescit Leviathan. Et vero in istis humentibus locis sicutum istud cetero inhabitat. Quem mollitiei humorem per suam vitam temperantiam damnavit David: « Aruit, inquit, tanquam testa virtus mea, sicut creniam aruerunt; genua mea infirmata sunt a jejunio, et caro mea immutata est propter oleum ». Ideo immutavit mutationem dextera Excelsi, seipsum totum ad eum applicans, in omnibus et etiam in meditatione cordis in conspectu illius ambulans, illumque habens ante oculos in omnibus operibus suis.

Hunc ergo nos, dilecti, imitemur, et non tantum a molli laxaque vita nos arceamus, sed etiam jejunium, psalmodiam et orationem quasi sub oculis et in conspectu Dei exerceamus, scientes quoniam nec jejunium, nec psalmodia, nec oratio sua virtute nos salvare possunt, sed quia in conspectu Dei perfecta fuerint; ita enim oculi Domini insipientes nos sanctificant, sicut sol res ab eo illuminatas calefacit. Hæc autem sunt in conspectu Dei cum constantiter mens nostra ad eum spectat, dumque cum aspicit, jejunit, psallit et orat. Nam si, dum in oratione et jejunio ad Deum intendatur, tunc incerta dilabatur, putare oportet nos adhuc non totos ad Deum attolli, nec in lege Domini totum esse nostrorum operum finem; ideo quantum ab operibus justitiæ decidimus, tantum ante oculos Dei permanere non possumus. « Non enim, inquit, permanent iniqui ante oculos tuos ». Verum saucii jacentes eum qui potest delinimenta et ligaturas plagis imponere, invocamus Dominum, ὀφθαλμῶν σου. Ὅμως μένοι τετραυματισμένοι ἐπιθεῖναι τοῖς συντριμμασιν ἡμῶν ἐπικαλώμεθα

Neque dimittamus, obsecro, illum jejuniis, precibus, lacrymis omnibusque modis clamantes, donec adveniat nosque sanet; operibus monstreemus nos divite sponso gaudere Christo, illumque nunc a nobis peregre profectum, et cælestibus absconditum spe firma opperiri. Ait enim: « Cum auferetur sponsus ab eis, tunc jejunabunt ». Unde patet in abstinentia et jejunio totam debere vitam transigere vocatos a Christo, cum bona spe horrendo ejus præstolantes judicio. Sed præsertim jejunemus in his diebus, et omnino nos ad bonos mores informemus, expectantes anniversariam diem resur-

²⁰ Luc. xv, 24. ²¹ Psal. cvii, 16. ²² Psal. v, 5.

²³ M. lth. ix, 15.

rectionis Christi, ut puri pure ejus passionem co-
lamus, et consequamur illam quam passione omittit
Dominus immortalem beatamque vitam, quam nos
omnes obtinere concedat gratia et benignitas Do-
mini nostri Jesu Christi, quem decet omnis gloria,
honor et adoratio cum æterno ejus Patre, et sanctissimo,
bonoque et vivificante Spiritu. nunc et
semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

ἀνάρχῳ αὐτοῦ Πατρὶ καὶ τῷ παναγίῳ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς
αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

HOMILIA V.

Secunda sanctæ quadragesimæ Dominica habita, materiam habens Paralyticum a Domino in Capernaum sanatum 27, et contra eos qui indecenter sæcum invicem confabulantur in sacris ad ecclesiam conventibus.

Ipsa Domini verba seu potius summam evangelicæ prædicationis tanquam præmium hodie ad vestram charitatem proferam : « Pœnitentiam agite ; appropinquavit enim regnum cœlorum 28. » Et non tantum appropinquavit, verum etiam est in nobis ; « Regnum enim cœlorum in vobis est 29, » iterum ait Dominus. Et non tantum est in nobis, sed etiam non multo post suam manifestat veritatem destruens omnem principatum et potestatem et virtutem his solis qui secundum Deum vivunt pleque hic conversantur adversariam. Igitur cum regnum cœlorum appropinquavit necnon in nobis est, et mox suam ostendit præsentiam, nosmetipsos per opera pœnitentiæ dignos ejus efficiamus, nobis vim inferamus, pravas consuetudines malosque mores amputantes ; regnum enim cœlorum vim patitur et violenti rapiunt illud. Æmulemur divorum nostrorum Patrum patientiam, humilitatem, ipsamque fidem : « Quorum intuentes exitum conversationis imitanti sui fidem 30. » Mortificemus membra nostra quæ sunt super terram, fornicationem, immunditiam, libidinem, concupiscentiam malam et avaritiam, et præsertim his in sacris jejuniis diebus. Nam propterea præoccupans spiritus gratia de futuro Dei horribili judicio nos edocuit, et deinde Adani exilium memoravit, necnon postea firmissimam fidem potest fecit nobis ut illud formidantes, hanc autem deficientes, fide vero roborati, nosmetipsos erigamus, nec indulgeamus intemperantiæ, neque

ventre insaturabili januas omnibus vitiis speramus, vel latus præbecamus, necnon in plateis et foro

remmus, cum voluptate, ut ita dicam, pessumdati. Verum in veram vitam deducentem angustam iritamque diligentes viam, cujus principium primunisque stadium est jejunium istam jejuniis dierum quadragesimam constantes transigamus.

λύμενοι. Ἀλλὰ τὴν εἰς ζωὴν αἰώνιον ἀπάγουσαν στενήν καὶ τεθλιμμένην ὁδὸν ἀγαπήσαντες, ἧς ἀρχὴ καὶ πρῶτον στάδιον ἡ νηστεία ἐστὶ, τὴν τεσσαρακοστὴν τῶν νηστῶν ἡμερῶν ταύτην μετ' ἐὺ τονίας ἀνύσωμεν.

Nam si omnia tempus habent, ut dixit Salomon, si propria omnibus hora, item si quis opportunum querit tempus ad exercitium virtutis, ecce a lect

τοῖς ἡμᾶς αὐτοὺς εὐτρεπίσωμεν, ἀπικδεχόμενοι καὶ τὴν ἐπέτειον ἡμέραν τῆς 47 τοῦ Χριστοῦ ἀναστάσεως, ἵνα καθαροὶ καθαρῶς καὶ τὰ πύθη τούτου δοξάσωμεν, καὶ τύχωμεν τῆς δι' αὐτῶν ἡμῖν ὑπὸ τοῦ Κυρίου προσηματωθείσης ἀθανάτου καὶ μακαρίας ζωῆς· ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· ᾧ πρέπει πάντα δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνησις σὺν τῷ

OMILIA V.

Τῇ δευτέρῳ Κυριακῇ τῆς ἀγίας Τεσσαρακοστῆς, ὑπόθεσιν ἔχουσα τὸν ἐν Καπερναοῦμ λαθῆντα παρὰ τοῦ Κυρίου Παράλυτον· καὶ πρὸς τοὺς ἀκαθῶς ὁμιλοῦντας ἀλλήλοις ἐν ταῖς κατὰ τὴν ἐκκλησίαν ἱεραῖς συνάξεσιν.

Αὐτὰς τὰς δεσποτικάς φωνάς, μᾶλλον δὲ τὸ κεφάλαιον αὐτὸ τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος, σημερον ἐρῶ προοιμιαζόμενος πρὸς τὴν ὑμετέραν ἀγάπην· « Μετανοεῖτε, ἤγγικε γὰρ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν· » καὶ οὐκ ἤγγικε μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν ἡμῖν ἐστίν· « Ἡ γὰρ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἐντὸς ὑμῶν ἐστίν· » πάλιν ὁ Κύριος εἶπε. Καὶ οὐκ ἐν ἡμῖν ἐστὶ μόνον, ἀλλὰ καὶ μετ' οὐ πάλυ περιφανέστερον παραγίνεται, καταργήσουσα πᾶσαν ἀρχὴν καὶ ἐξουσίαν καὶ δύναμιν μόνους τοῖς κατὰ Θεὸν ζῶσι, καὶ θεαρέστως ἐνταῦθα βεβιωκόσιν. Ἐπεὶ τοίνυν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ καὶ ἤγγικε καὶ ἐν ἡμῖν ἐστίν, καὶ μετ' οὐ πάλυ παραγίνεται, ποιήσωμεν διὰ τῶν τῆς μετανοίας ἔργων ἑαυτοὺς αὐτῆς ἀξίους· βιάσωμεν ἡμᾶς αὐτοὺς, τὰς πονηρὰς ἀνακόποντες προλήψεις καὶ συνήθειας· βιασθὲν γὰρ ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, καὶ βιασθαὶ ἀρπάξουσιν αὐτήν. Ζηλώσωμεν τῶν θεοφόρων ἡμῶν Πατέρων τὴν ὑπομονὴν, τὴν ταπεινώσιν, τὴν πίστιν αὐτῆν· Τούτων γὰρ, φησὶν, ἀναθεωροῦντες τὴν ἐκδοσιν τῆς ἀναστροφῆς, μιμησθε τὴν πίστιν. » Νεκρώσωμεν τὰ μέλη ἡμῶν τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, πορνείαν, ἀκαθαρσίαν, πάθος, ἐπιθυμίαν κακὴν καὶ τὴν πλεονεξίαν, καὶ μάλιστα κατὰ τὰς ἱεράς ταύτας τῆς νηστείας ἡμέρας· διὰ τοῦτο γὰρ προλαβοῦσα ἡ τοῦ Πνεύματος χάρις, περὶ τῆς μελλούσης τοῦ Θεοῦ φρικωδιστάτης κρίσεως ἐδίδαξεν ἡμᾶς· εἶτα καὶ τῆς ἐξορίας τοῦ Ἀδὰμ ἐπέμνησε· καὶ μετὰ τοῦτο τὴν ἀσφαλιστάτην πίστιν ὑπέδειξεν ἡμῖν, ἵνα τῷ ἐξ ἐκείνης φόβῳ, καὶ τῷ ἐπὶ ταύτης ὀρθῶν, τῆς τε πιστείας ἀσφαλῶς ἀντεχώμεθα, καὶ ἀσυστήλωμεν ἡμᾶς αὐτοὺς, καὶ μὴ ἐκιδώμεν τῇ ἀκρασίᾳ, μηδὲ διὰ τῆς ἀπλήστου γαστρὸς πάσιν τοῖς πάθει οὐραν ἀνοίγωμεν, καὶ χῶραν παρέχωμεν, καὶ τῆς εὐρυχώρας καὶ πλατείας ὅλοι γινώμεθα, μεθ' ἧσθεως ὡς εἶπεν ἀπολύτως·

Εἰ γὰρ, ὡσπερ καιρὸς τῷ παντὶ πράγματι, κατὰ τὸν Σολομώντα, καὶ τοῖς πᾶσιν ὁ χρόνος, οὕτω καὶ καιρὸν εἰς ἐπιτήδειον ζητεῖ πρὸς ἐργασίαν τῆς ἀρε-

27 Marc. 11, 1 seqq. 28 Matth. 11, 2 29 Luc. xvii, 21. 30 Hebr. xiiii, 7.

της, ἡμερῶν **ΔΒ** οὗτος ἐστὶν ὁ καιρὸς, ἡ τεσσαρακοστὴ ἂν ἡμερῶν αὐτῆ. Εἰ δὲ καὶ πᾶς ὁ τῶν ἀνθρώπων βίος πρὸς σωτηρίας πορισμὸν ἐστὶν ἐπιτήδειος, πολλῶν μᾶλλον ὁ καιρὸς οὗτος τῆς νηστείας ἐστὶν· ἐπεὶ καὶ ὁ ἀρχηγὸς καὶ χορηγὸς τῆς σωτηρίας ἡμῶν Χριστὸς ἀπὸ νηστείας ἐποιήσατο τὴν ἀρχὴν, καὶ ἐν τῷ σταδίῳ ταύτης τὸν δημιουργὸν τῶν παθῶν, παντοίως προσβαλόντα, κατεπάλασε καὶ κατήσχυε διάβολον· ὡς περ γὰρ ἡ τῆς γαστρὸς ἀκρασία τῶν ἀρετῶν ἀναιρέτις οὕσα γεννήτρια τῆς ἐμπαθείας ἐστὶν, οὕτω καὶ ἡ ἐγκράτεια τοῦς ἐκ τῆς ἀκρασίας μολυσμοὺς ἀναίρουσα γεννήτρια τῆς ἀπαθείας ἐστὶν. Εἰ δὲ μήπω τὰ πάθη ἐν ἡμῖν ὄντα προξενεῖ τε καὶ προξίνησεν ἡ ἀκρασία, πῶς ὄντα οὐκ ἀυξήσει τε καὶ στηρίξει, ὡς περ ἡ νηστεία μειώσει ταῦτα καὶ ἀφανίσει; Συζυγεῖς δὲ ἀλλήλαις εἰσὶν ἡ τε νηστεία καὶ ἡ ἐγκράτεια, κἄν ἄλλοτε ἄλλη τοῖς συνετώς μετιούσιν εὐκαιρῶς πλεονεκτῆ.

Ταῦτας οὖν καὶ ἡμεῖς ἀρτίως ἀλλήλων μὴ διαζεύξομεν, ἀλλὰ τῇ μὲν σεπτῇ μεταξὺ πεντάδι τῶν τῆς ἑβδομάδος ἡμερῶν μᾶλλον ἀντεχώμεθα τῆς νηστείας, Σαββάτου δὲ καὶ Κυριακῆς τῇ ἐγκρατεῖα μᾶλλον ἢ τῇ νηστείᾳ προσέχωμεν, ὡς ἂν συνετώς ἀκρωμέθα τῶν εὐαγγελικῶν βημάτων, ἃ σήμερον ἀπαγγελεῖ τὴν τοῦ παραλύτου θαυμαστὴν ἴασιν, οὐ τὴν ἐν Τεροσολύμοις, ἀλλὰ τὴν ἐν Καπερναοῦμ ὑπὸ τοῦ Κυρίου γεγεννημένην. Τῷ γὰρ καιρῷ ἐκαίνο φησὶν ὁ θαηγὸρος Μάρκος, « Εἰσῆλθε πάλιν ὁ Ἰησοῦς εἰς Καπερναοῦμ δι' ἡμερῶν. » Ταύτην δὲ τὴν Καπερναοῦμ ἰδίαν πόλιν τοῦ Κυρίου ὁ Ματθαῖος φησὶ· τὰ γὰρ κατὰ τὸν παράλυτον τοῦτον κἀκαίνος ἱστορῶν, « Ἦλθε, φησὶν, ὁ Ἰησοῦς εἰς τὴν ἰδίαν πόλιν· » μετὰ γὰρ τὸ βαπτισθῆναι ἐν τῷ Ἰορδάνῃ ὑπὸ Ἰωάννου, καὶ τὸ Πνεῦμα οὐρανόθεν ἐπ' αὐτὸν καταπέσει, εἰς τὴν ἔρημον ὑπὸ τοῦ Πνεύματος πρὸς πείραν ἐξάγεται, καὶ μετὰ τὸ νικῆσαι τὸν πειραστὴν ἐπανελθὼν ἐγγὺς Ἰορδάνου περιφεῖ διδάσκων, καὶ ὑπὸ τοῦ Βαπτιστοῦ πολλαχῶς μαρτυρούμενος, μέχρις οὗτο ὁ Ἰωάννης ὑπὸ Ἡρώδου κατάκλιετος γέγονε. Τότε δὲ, ὡς ὁ Ματθαῖος φησὶν, « Ἀνεχώρησεν εἰς τὴν Γαλιλαίαν, καὶ κατακλιπὼν τὴν Ναζαρέτ, ἔλθων κατῴκησεν εἰς Καπερναοῦμ τὴν παραθαλάσσιαν. »

Ἐξήρχετο οὖν ἀπ' αὐτῆς εἰς τὰς ἐρήμους προσευχῆς χάριν, καὶ εἰς τὰς τῶν γειτόνων κωμοπόλεις κηρύσσων, καὶ πάλιν ἐπανήρχετο πρὸς αὐτὴν. Διὰ τοῦτο Ματθαῖος μὲν ὁ εὐαγγελιστὴς ἰδίαν εἶπε τὰς πόλιν αὐτοῦ· ὁ δὲ Μάρκος, « Εἰσῆλθε, φησὶ, πάλιν εἰς Καπερναοῦμ δι' ἡμερῶν. Καὶ ἤκουσαν ὅτι εἰς οἶκόν ἐστι, καὶ εὐθέως συνήχθησαν πολλοί, ὥστε μηκέτι χωρεῖν μηδὲ τὰ πρὸς τὴν θύραν· » τὴν γὰρ διατριβὴν ὡς ἐπὶ κλειστον ἐκεῖ ποιούμενος διὰ πολλῶν καὶ μεγάλων καὶ θαυμάτων καὶ λόγων ἐπεγνώσθη μαιζόνως, διὸ καὶ ἐποθεῖτο διαφερόντως. Ὡς οὖν ἤκουσαν ὅτι κἀρῆσι πάλιν, πανδημεὶ συνέβησαν· ὡς δὲ ὁ Λουκᾶς φησὶ, καὶ ἀπὸ πάσης πόλεως; ἦσαν οἱ συνελθόντες, ἐν οἷς καὶ Γραμματεῖς ἦσαν καὶ Φαρισαῖοι καὶ νομοδιδάσκαλοι, καὶ ἐλάλει αὐτοῖς, φησὶ, τὸν λόγον· οὗτος γὰρ ἦν αὐτῶν προηγούμενον ἔργον, ὃ καὶ παραβολικῶς ἐδήλωσεν εἰπὼν·

A illud tempus, ipsa dierum quadragesima. Si vero tota hominum vita ad salutem assequendam est opportuna, quanto magis istud jejunii tempus? Ideo princeps et dux salutis nostræ Christus a jejunio illam inchoavit, et dum jejunium transigeret, vitiorum artificem, omni modo irruentem, devixit et ignominia suffudit diabolum; nam sicut ventris intemperantia, dum virtutes evertit, mater est perturbationis, ita temperantia dum incontinentiæ sordes abstergit, mater est tranquillitatis. Si vero dum vitia nondum animam occupant, hæc inducit et inducet intemperantia, quomodo, si jam occuparunt, non augebit et roborabit, sicut jejunium ea diminuta tollet. Verum inter se conveniunt jejunium et temperantia, ceterum alterum alias eis qui caute prosequuntur antecellat.

B Ista igitur nos a se invicem ne separemus cavemus, sed per sacros hebdomadis quinos dies, nos jejunio muniamus, Sabbato autem et Dominica temperantia magis quam jejunio incubamus, ut intelligentes audiamus evangelica dicta, quæ hodie memorant mirabilem paralytici sanationem non in Jerusalem sed in Capharnaum a Domino peractam. In illo enim tempore, ait divus evangelista Marcus: « Iterum intravit Capharnaum post dies aliquot. » Quam Capharnaum urbem Domini civitatem Mattheus dixit; nam ipse quoque de illo paralytico enarrans: « Venit, inquit, Jesus in civitatem suam. » Et vero postquam a Joanne in Jordane baptizatus esset, et Spiritus a cælo in eum volitans requievisset, in desertum a spiritu ad tentationem ductus est, et, victo tentatore, reversus circa Jordanem inambulabat docens, testimonio a Baptista fluries accepto, usquedum Joannes ab Herode in carcerem coniectus fuisset. Tunc, sicut dixit Mattheus: « Secessit in Galilæam, et relicta civitate Nazareth, venit et habitavit in Capharnaum maritima. »

Igitur ab ista civitate in desertum orandi gratia egressus est, vicinosque vicos circuibat prædicans, et rursus ad ipsam rediit. Ideo Mattheus quidem evangelista hanc civitatem Domini vocavit; Marcus autem dixit: « Iterum intravit Capharnaum post dies. Et auditum est quod in domo esset, et statim convenerant multi, ita ut non caperet neque ad Januam; » nam cum ibi frequentius habitaret, per miracula magna et multa perque sermones melius noscebatur, ideoque ibi præcipue desiderabatur. Cum ergo audissent quoniam iterum adesset, ex omni parte confluerunt. Erant autem, inquit Lucas, ex omni civitate convenientes, in quibus Scribæ, Pharisei, legisque doctores, et loquebatur eis verbum; ipse enim per excellentiam erat ille quem per parabolam manifestavit dicens: « Exiit qui seminat seminare semen suum. » id est, doctrinæ

¹¹ Matth. ix, 1. ¹² Matth. ix, 12. ¹³ Luc. vii, 5.

sermonem; et « Veni, inquit, vocare peccatores ad penitentiam; » vocatio autem per verbum doctrinæ. Quod et Paulus ostendens dixit: « Fides ex auditu, auditus autem per verbum Dei ». »

Igitur Dominus omnibus pariter nulloque partium studio loquebatur verbum penitentiae, evangelium salutis, verba vitae aeternae, et omnes quidem audiebant, omnes autem non obediebant; omnes enim audita visoque pulchra, vitutem vero non omnes diligimus. Scire quidem necessaria in primis desiderare solemus, ideo sacram plerisque doctrinam non tantum libenter audiunt, sed etiam multo honore digna haec verba existimant prout majori minorive scientia fruuntur, credendis omnibus parati. Verum ad adducendos in opus hos sermones, et fidem ex istis perfectam percipiendam, sapientia bonaque necessaria sunt consilia quae non facile inveniuntur, praesertim in eis qui semetipsos justificant, qui oculis suis sunt sapientes, quales erant Scribae et Pharisei inter Judaeos. Propterea tunc manentes verbum quidem audiebant, perfecta quoque signa videbant; sed magis blasphemabant quam laudabant eum qui tam operibus quam verbis bona eis tribuebat. Docente enim Domino, et omnibus vel sahem plerisque, arrectis auribus, verba gratiae ex ipsius ore procedentis accipientibus; « Venerunt, inquit, ferentes paralyticum qui a viris quatuor portabatur; et cum non possent offerre eum illi praeter turba, nudaverunt tectum ubi erat, et patefacientes submiserunt grabatum in quo paralyticus jacebat. » Videntur ista ex fide ferentium patrata fuisse, fortassisque putas Dominum horam fidei contentum deinde paralytico sanitatem dedisse; mihi autem veritas non videtur istis consonare. Equidem Dominus, cum archisynagogi filium sanaret, non fidem ab eo exegit, nec a Chanaanæ muliere, nec a Jairæ filia, fidei eorum qui pro ipsis accesserant contentus, sed harum quidem alia erat mortua, alia vero ex Chanaanæ insensata, puer autem non aderat, dum iste praesens erat atque rationis compos, licet corpore paralyticus esset. Ideo censeo magis ex fide bonaque spe illius ferentes fidem in Dominum accepisse, et accedere ausos esse, et a paralytico suos portasse et in tectum sustulisse, necnon coram Domino dimisisse. Non enim ista, eo invito, fecissent, sed ille potius, mentis nequaquam paralyticus, ea quae fidei adversabantur objecta superavit. Laudis enim humanae amor Phariseos a fide in Dominum amovebat; ideo ad eos dicebat: « Quomodo vos potestis in me credere, qui gloriam ab hominibus accipitis, et gloriam quae a solo Deo est, non quaeritis? »

τοὺς Φαρισαίους ἀπήγγε τῆς πρὸς τὸν Κύριον πίστεως· διὸ καὶ πρὸς αὐτοὺς ἔλεγε· « Πῶς δύνασθε πιστεύειν εἰς ἐμὲ, δόξαν παρὰ ἀνθρώπων λαμβάνοντες, καὶ τὴν δόξαν τὴν παρὰ τοῦ μόνου Θεοῦ οὐ ζητοῦντες; »

²⁰ Rom. x, 17. ²¹ Joan. v, 44.

« Ἐξήλθεν ὁ σπειρῶν τοῦ σπείραι τὸν σπῆρον αὐτοῦ, » δηλονότι τὸν τῆς διδασκαλίας λόγον· καὶ, « Ἦλθον, φησί, καλέσαι τοὺς ἀμαρτωλοὺς εἰς μετανοίαν· » ἡ δὲ κλήσις διὰ τοῦ λόγου τῆς διδασκαλίας. Τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος δηλῶν ἔλεγεν· « Ἦ πίστις ἐξ ἀκοῆς, ἡ δὲ ἀκοὴ διὰ ῥήματος Θεοῦ. »

Ἐλάλει μὲν οὖν ὁ Κύριος ἅπασιν κοινῶς καὶ ἀνεπιφθόνως τὸν λόγον τῆς μετανοίας, τὸ εὐαγγέλιον τῆς σωτηρίας, τὰ ῥήματα τῆς αἰωνίου ζωῆς· καὶ πάντες μὲν ἤκουον, οὐ πάντες δὲ ὑπήκουον· φιλήκοοι μὲν γὰρ καὶ φιλοθεάμονες ἔσμεν ἅπαντες, φιλάρτοι δὲ οὐχ ἅπαντες· πρὸς μὲν γὰρ τὸ ποθεῖν εἶδέναι πρὸς τοὺς ἄλλοις καὶ τὰ σωτήρια πεφύκαμεν ἅπαντες· διὸ καὶ τῆς ἱερᾶς διδασκαλίας οἱ πλείους οὐ μόνον ἠδέως ἀκούουσιν, ἀλλὰ καὶ φιλοκρινούσι τοὺς λόγους, ὅπως ἂν ἕκαστος ἀγνοίῃς ἢ συνέσειος ἔχη, πρὸς τὸ δοκοῦν ἐξετάζοντες. Πρὸς δὲ τὸ εἰς ἔργον ἄγειν τοὺς λόγους, ἧ καὶ πίστιν ἐξ αὐτῶν καρποῦσθαι λυσitelούσαν, εὐγνωμοσύνης δεῖ καὶ ἀγαθῆς προαιρέσεως, ἧτις οὐ βραδίως εὐρίσκειται, καὶ μάλιστα ἐν τοῖς δικαιοῦσιν ἑαυτοῦς, καὶ ἐνώπιον αὐτῶν ἐπιστημοσιν· ὅποιοι τινες ἦσαν οἱ Γροσμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι τῶν Ἰουδαίων. Διὸ καὶ τότε παραμένοντες ἤκουον μὲν τοῦ λόγου, καὶ τὰ τελούμενα σημεῖα ἐώρων, ἐδασφῆμον δὲ μᾶλλον ἢ ἐπήκουον τὴν δι' ἔργων καὶ λόγων εὐεργετούμενα. Διδάσκοντος γὰρ τοῦ Κυρίου, καὶ πάντων, ἧ τῶν πλείστων ἐστῶσιν ὡς ὑποδοχόμενον τοὺς λόγους τῆς χάριτος τοὺς ἐκπορευομένους ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ, « Ἐρχονται, φησί, τινες πρὸς αὐτὸν, παραλυτικὸν φέροντες· αἰρόμενον ὑπὸ τεσσάρων, καὶ μὴ δυνάμενοι προσεγγίσει αὐτῷ διὰ τὴν ὄχλον, ἀπιστάσασαν τὴν στέγην ὅπου ἦν, καὶ ἐξορύξαντες χαλῶσι τὸν κρᾶββατον, ἐφ' ᾧ ὁ παραλυτικὸς κατέκειτο. » Ἔστι μὲν τῆς τῶν αἰρόντων πίστεως εἶναι νομισθεὶς τὸ πραχθὲν ἅπαν, καὶ τῆ πίστεως τούτων ἀρεσθέντα τὸν Κύριον, δοῦναι τῷ παραλύτῳ τὴν ἐξῆς ἰασιν· ἐμοὶ δὲ δοκεῖ μὴ οὕτως ἔχειν τὸ ἀληθές· εἰ γὰρ καὶ τὸν παῖδα τοῦ ὀρχισυναγωγίου θεραπεύων ὁ Κύριος οὐκ ἐζήτησε τὴν παρ' αὐτοῦ πίστιν, οὐδ' ἀπὸ τῆς θυγατρὸς τῆς Χαναναίας, ἢ τῆς Ἰαίρου, τῆ πίστεως τῶν ὑπὲρ αὐτῶν προσελθόντων ἀρεσθεῖς, ἀλλὰ τούτων ἢ μὲν τεθνηκυῖα ἦν, ἢ δὲ τῆς Χαναναίας, ἔκφρων, ὁ δὲ παῖς οὐδὲ παρῆν· ὁ δὲ παράλυτος οὗτος παρῆν καὶ λογισμοῦ κύριος ἦν, εἰ καὶ τὸ σῶμα παράλυτος ἦν. Διὸ μοι δοκεῖ μᾶλλον ἐκ τῆς εὐελπιστίας καὶ πίστεως τούτου καὶ τοὺς αἰρόντας τὴν εἰς τὸν Κύριον πίστιν εἰσαδέξασθαι, καὶ θαρρήσασαι προσελθεῖν, καὶ τῷ παραλυτικῷ τούτῳ πειθόμενους αἶρειν καὶ ἀναφέρειν ἐπὶ τὸ στέγος, καὶ χαλᾶν ἐκλθεῖν τοῦ Κυρίου ἐνώπιον· οὐ γὰρ ἂν ἕκοντος ἐκείνου ταῦτα ἔπραττον, καὶ τὸ ἐπιτεταμένον τῆς παραλύσεως οὐ τὸν λογισμὸν, ἀλλὰ τὰ ἐπιπροσθούμενα καὶ προσιτάμενα τῆ πίστεως μᾶλλον εἰκότως διέλυσε. Δόξης γὰρ ἀνθρωπίνης ἔρωις

Ἄλλοι δὲ πάλιν ἄγροί καὶ γάμοι καὶ βιωτικῶν φροντίδες ἔργων ἀπαίρον τῆς προσελύσεως, ἃ πάντα παρέλυσεν οἶον καὶ ἀπέθελε τῶν τοῦ παραλυτοῦ λογισμῶν ἢ τοῦ σώματος πάρεσις· καὶ διὰ τοῦτο τοῖς ἁμαρτάνουσιν ἢ νόσος ἔστιν ὅτε κρείττων τῆς ὕψους ἔστιν ὅτε συνεργεῖ τούτοις πρὸς σωτηρίαν. Καὶ τὰς μὲν ἐμφύτους πρὸς κακίαν ὀρμὰς ἀμβλύνει, τὴν δὲ χρεὸς τῶν ἡμαρτημένων διὰ τῆς κακώσεως οἶον ἀποδιδούσα δεκτικούς ποιεῖ πρῶτον μὲν τῆς κατὰ ψυχὴν ἰατρείας, ἔπειτα καὶ τῆς τοῦ σώματος, καὶ μάλιστα ὅταν ὁ νοσῶν συνεῖς ἰατροῦ οὖσαν παρὰ Θεοῦ τὴν πληγὴν φέρῃ γενναίως καὶ μετὰ πίστεως προσπίπτῃ Θεῷ, καὶ δι' ἔργων ἕπως ἂν ἔχη δυνάμειος ἐπικαλεῖται τὸν Ἰασμὸν· ἔ καὶ ὁ παράλυτος δι' ἔργων ὡς εἶχεν ὑπέδειξε, καὶ ὁ Κύριος ἔργοις τε καὶ λόγοις αὐτοῖς παρέστησεν, εἰ καὶ οἱ Φαρισαῖοι μὴ συνιδεῖν θυνηθέντες, 50 Ἰσασθῆσκον καὶ διεγόγγυζον· ἔ Ἰδῶν γὰρ, φησὶν, ὁ Ἰησοῦς τὴν πίστιν αὐτῶν, τοῦ τε κλινοπέτου καταφερόμενου, καὶ τῶν ἐκ τοῦ στέγους χαλῶντων, λέγει· τῷ παραλυτικῷ· ἔ Τέκνον, ἀφίονται σοὶ αἱ ἁμαρτίαι σου. » Ὁ μακαρίας προσηγορίας ἔτεκνον ἀκούει καὶ υἱοποιεῖται τῷ οὐρανίῳ Πατρὶ, καὶ προσκολλᾶται τῷ ἀναμαρτήτῳ Θεῷ, ἀναμαρτήτος παραχρημα καὶ αὐτὸς γεγονώς διὰ τῆς τῶν ἡμαρτημένων ἀφέσεως, καὶ ὡς ἂν ἐπακολουθήσῃ καὶ ἡ τοῦ σώματος ἀνακαίνισις, τὴν ψυχὴν πρότερον ἀνωτέραν λαμβάνει τῆς ἁμαρτίας παρὰ τοῦ γινώσκοντος, ὅτι τὴν ἀρχὴν τῆς ψυχῆς ἀποπεσοῦσης τοῖς βροχοῖς τῆς ἁμαρτίας, αἱ τε νόσοι τῷ σώματι καὶ ὁ θάνατος ἐπηκολούθησε κατὰ τὴν αὐτοῦ δικαιοκρασίαν.

Ἄλλ' οἱ Γραμματεῖς ἀκούσαντες, ἔ Διελογίζοντο, φησὶν, ἐν ἑαυτοῖς, τί οὗτος λαλεῖ βλασφημίας; τίς δύναται ἀφίναί ἁμαρτίας, εἰ μὴ εἰς ὁ Θεός; Ὁ δὲ Κύριος ὡς ποιητὴς τῶν καρδιῶν, καὶ τοὺς ἀφανῆς τῶν καρδιῶν λογισμοὺς τῶν Γραμματέων ἐπιστάμενος, πρὸς αὐτοὺς φησὶ· ἔ Τί ταῦτα διαλογίζεσθε ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν; τί ἔστιν εὐκοπώτερον εἰπεῖν τῷ παραλυτικῷ, ἄφίονται σοὶ αἱ ἁμαρτίαι, ἢ εἰπεῖν, ἔΓενοι, καὶ ἄρον τὸν κράδβατόν σου καὶ περιπάτει; » Τοῖς Γραμματεῦσιν ἰδίαις ὡς ἀδυνατῶν ὁ Κύριος ἰάσασθαι τὸν παράλυτον, πρὸς τὸ ἀφανῆς κατέφυγε, τὴν τῶν ἁμαρτημάτων ἀφίναί, ἢν λόγῳ μόνῳ εἰπεῖν, καὶ ταῦτα δεσποτικῶς οὕτω καὶ προστακτικῶς βλάσφημον μὲν, ἀλλ' εὐκολον καὶ τοῦ βουλομένου παντός. Διὸ καὶ πρὸς αὐτοὺς ὁ Κύριος· Εἰ λόγους ἐβουλόμην λέγειν καινοῦς, μὴ τὴν ἀπὸ τῶν πραγμάτων ἔκβασις ἔχοντας, ἐπίσης εὐκολον ἦν ἐκάτερον ἔργου φάναι χωρὶς καὶ τὴν ἔγερσιν τοῦ παραλυτικοῦ, καὶ τὴν ἀφίναί τῶν ἡμαρτημένων αὐτῷ· ἔνα δὲ γινώτε ὡς οὐκ ἀπρακτός ἔστιν ἢ ἐμὲς λόγος, οὐδ' ὡς ἀδυνατῶν τῆς νόσου τὴν ἴασιν παρασχέιν, εἰς τὴν ἀφίναί τῆς ἁμαρτίας κατέφυγον, ἀλλ' ἐξουσίαν ἔχω θεϊκὴν ἐπὶ τῆς γῆς, ὡς Υἱὸς ὁμοουσίος τῷ ἐν τοῖς οὐρανοῖς Πατρὶ, εἰ καὶ ὁμοουσίος ὑμῖν τοῖς ἀχαρίστοις κατὰ σάρκα γέγονα, τότε λέγει τῷ παραλυτικῷ· ἔ Σὺ λέγω, ἔΓενοι καὶ ἄρον τὸν κράδβατόν σου, καὶ ἔβρας τὸν κράδβατον, ἐξῆλθεν ἐναντίον πάντων. »

Ἄν· ἰκεῖται καὶ ὁ λόγος καὶ τὸ θαῦμα τοῦτο τοῖς

Verum alios agri, nuptiæ; vitæ sollicitudines ab accedendo avertunt quæ omnia quodam modo solvit et amovit a paralytici mente corporis debilitas, et ideo peccatoribus morbus sanitate melior est, eosque ad salutem adjuvat. Naturalis quidem ad malitiam impetus hebetat, peccatorumque vinculo per nequitiam inducto quasi rejecto ad accipiendam primo animæ, deinde corporis salutem disponit, præcipue si ægrotans intelligens sanitatem a Deo esse plagas generose sufferat, cum fide ante Deum procumbat, et bonis operibus misericordiam imploret; quod paralyticus operibus, quibus potuit, ostendit; et Dominus verbis operibusve auluit, etsi Pharisei, cum ista mentis oculo cernere non possent, blasphemantes murmurarent. Ait enim Evangelista : « Cum vidisset Jesus fidem illorum, tam ejus qui jacens ferebatur, quam a lecto dimittentium, dixit paralytico : « Fili, remittuntur tibi peccata tua. » O beata allocutio ! filius, audit, et inter filios a Patre cœlesti accipitur, et Deo in quo peccatum non est, adhæret, ipse illico per remissionem peccatorum sine peccato efficitur; atque ut sequatur corporis renovatio, prius anima peccato vitata renovatur ab eo qui optime noscit quoniam anima a principio in retibus peccati illapsa, morbi corporis, morsque secundum justam ejus sententiam supervenerunt.

Quibus auditis : « Cogitaverunt Scribæ, inquit, in cordibus suis : Quid hic sic loquitur ? blasphemat. Quis potest dimittere peccata, nisi solus Deus ? » Dominus autem ut conditor cordium, et occultas in corde Phariseorum cogitationes cognoscens, ad eos dixit : « Quid ista cogitatis in cordibus vestris ? quid est facilius dicere paralytico : Dimittuntur tibi peccata, an dicere : Surge, tolle grabatum tuum et ambula ? » Putabant Scribæ Dominum, cum non posset paralyticum sanare, ideo ad occulta confugisse, remissionem scilicet peccatorum, quam uno verbo proferre Domini auctoritate non tantum blasphematorium sed etiam culcunque, si voluerit, facillimum. Propterea ad eos Dominus : Si verba vellem nova dicere, quæ ab executione non sortirentur effectum paris erat commodi tam paralytici sanationem quam ejusdem peccatorum remissionem declarare ; sed ut sciat verbum meum non vacuum manere, nec nie, quia impossibile est ægris sanitatem reddere, ad remissionem peccatorum confugisse, sed divinam habere potestatem super terram, ut Filium Patri cœlesti consubstantialem, licet vobis etiam ingratis secundum carnem factum consubstantialem, tunc dixit paralytico : « Tibi dico, surge, tolle grabatum tuum, et vade in domum tuam. Et statim surrexit ille, et sublato grabato, abiit coram omnibus. »

Quæ verba et miracula simul cum scribarum eo-

gitationibus consonat, et ad eis discrepat; nam neminem inter homines a semetipso posse peccata dimittere verum esse demonstrat. Istud autem Pharisæorum falsum et absurdum, infirmum hominem esse Christum, et non Deum omnipotentem. Quod enim nemo vidit, nec audivit, nunc apparuit iste Deus et homo, duplicem habens naturam et operationem, et loquens secundum nos ut homo, faciens vero quæ voluerit solo verbo, unoque jussu ut Deus, et testificans per opera quoniam ipse est a principio, per quem omnia secundum Psalmistam: « Dixit et facta sunt, ipse mandavit, et creata sunt »; ideo verbum ejus statim subsequens est effectus. Nam ex templo surrexit paralyticus et, sublato grabato, abiit coram omnibus, ita ut mirarentur omnes. Equidem offensarum dimissio etiam ab hominibus contra quos offensa fuerit perpetrata, verbo sæpius perficitur; morbum vero, et ita tum jussu solumque verbo fugare solius est Dei. Propterea Evangelista animadvertit dicens: omnes videntes mirari, Deumque honorificare, portenti hujus auctorem, seu potius præclara et mirabilia facientem quorum non est numerus, dicentes: « Quia nunquam sic vidimus. » Hi quidem ita sermone laudem tribuentes, et miraculum majus antecedentibus ostendentes, dicebant: « Nos nunquam sic vidimus. » Nos vero qui talia fari non possumus: vidimus enim multa multumque hoc miraculo majora, non a Christo tantum, sed etiam ab ejus discipulis, posteriorisque successoribus sola nominis Christi invocazione perfecta; nos ergo, fratres, eum operibus jam nunc honorificemus, hortamentum ad virtutem ab hoc miraculo pia mente percipientes; quicumque enim voluptatibus indulget, paralyticus est, in lecto illidinis jacens, necnon debilitatis qua in eo caro afficitur. Si vero suasus evangelicis adhortationibus propria peccata confessus superaverit debilitatem exinde animæ supervenientem, a quatuor sequentibus ad Dominum fertur suisque vituperatione, peccatorum confessione, pollicitatione a malo postea abstinendi, et oratione ad Deum facta. Verum ista ad Deum nequeunt admoveo, nisi lectum nudent, regulas et lutum allamque materiam deficientes. Porro lectum in nobis est mentis intelligentia, quia omnibus in nobis præest; hoc vero multam habet asperositatem quasi materiam, scilicet ad vitia et ad terrestria propensionem. Igitur quando ista propensio a quatuor prædictis serenitibus, soluta excutitur, tunc vere possumus dimitti, id est, vere humiliari, et provolvi, et ad Deum accedere, necnon ad eo flagitare et consequi sanitatem.

ἔχει δὲ τοῦτο πολλὴν ὥσπερ ὕλην ἐπιχειμένην τὴν πρὸς τὰ πάθη καὶ τὰ γήινα σχέσιν. Ὅταν οὖν ἡ σέξις αὕτη διὰ τῶν προσηρημένων τεσσάρων λυθῆ καὶ ἀποτιναχθῆ, τότε ὡς ἀληθῶς δυνάμεθα χαλασθῆναι, τοῦτόστιν ἀληθῶς ταπεινωθῆναι καὶ προσπεσεῖν καὶ προσεγγίσει τῷ Κυρίῳ, καὶ αἰτῆσαι καὶ λαβεῖν παρ' αὐτοῦ τὴν ἴασιν.

Sed quando facta sunt ista pœnitentiæ opera? quando venit Jesus in civitatem suam, id est, quando

τῶν Γραμματέων διαλογισμοῖς, ἔστι δ' ὡς καὶ συμφωνεῖ· ὅτι μὲν γὰρ οὐδεὶς ἀνθρώπων παρ' αὐτοῦ δύναται ἀφίναί· ἁμαρτίας, ἀληθῆς εἶναι δεικνυσιν. Ἐκίνο δὲ τῶν Φαρισαίων ψευδὲς καὶ ἀσύστον, ὅτι ψιλὸς ἔστιν ἀνθρώπος ὁ Χριστὸς, ἀλλ' οὐ θεὸς παντοδύναμος· ὃ γὰρ οὐδέποτε τις εἶδεν, οὐδὲ ἤκουσεν, νῦν ἀνεφάνη θεὸς καὶ ἀνθρώπος αὐτὸς, διέτην καὶ τὴν φύσιν ἔχων καὶ τὴν ἐνέργειαν, καὶ λαλῶν μὲν καθ' ἡμᾶς ὡς ἀνθρώπος, ποιῶν δὲ ὅσα θέλει λόγῳ καὶ προστάγματι μόνῳ ὡς θεός· καὶ διὰ τῶν ἔργων πιστούμενος, ὅτι καὶ τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ τὴ πάντα κατὰ τὸ ψαλμικόν· « Εἶπε, καὶ ἐγενήθησαν, αὐτῆς ἐνετάλατο, καὶ ἐκτίσθησαν. » διὰ καὶ νῦν τῷ λόγῳ τούτου παραχρῆμα τὸ ἔργον ἐπηκολούθησεν· ἠγέρθη γὰρ εὐθὺς ὁ παραλυτικὸς, « Καὶ ἄρας τὸν κράσβατον ἐξῆλθεν ἐναντίον πάντων· ὥστε ἐξίστασθαι πάντας. » Ἡ μὲν γὰρ τῶν πταισμάτων ἄρεσις καὶ παρὰ τῶν ἀνθρώπων εἰς οὐδὲν ἂν τις πταίσῃ πολλάκις; διὰ λόγου τελείται, νόσον δὲ, καὶ ταῦτα τοιαύτην φυγαδεύσαι προστάγματι καὶ λόγῳ μόνῳ μόνου θεοῦ. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Εὐαγγελιστὴς ἐπισμαίνει λέγων ἐκστῆναι πάντας τοὺς ἰδόντας, καὶ δοξάζειν τὸν θεόν· αὐτὸν πάντως.

51 τὸν τοῦ παραδόξου τούτου ποιητὴν, μᾶλλον δὲ τὸν ἐδοξα ποιοῦντα καὶ ἐξαίτια, ὧν οὐκ ἔστιν ὀρθότης, λέγοντας· « Ὅτι οὐδέποτε οὕτως εἰδομέν. » Ἄλλ' ἐκεῖνοι μὲν οὕτω λόγῳ τὴν δόξαν ἀποιδόντες, καὶ τὸ θαῦμα μείζον τῶν προγεγονότων ἐπιδεικνύοντες, ἔλεγον, Οὐδέποτε οὕτως εἶδομεν. Ἡμεῖς δὲ οἱ μὴ τοῦτο λέγειν ἔχοντες νῦν· εἶδομεν γὰρ πολλὰ καὶ μείζω τούτου πολλῶ, οὐ παρὰ Χριστοῦ μόνου, ἀλλὰ καὶ τῶν αὐτοῦ μαθητῶν, καὶ τῶν ἐξῆς διαδόχων, καὶ μόνῳ τοῦ δνόματος τοῦ Χριστοῦ ἐπικλησεί τελοῦμενα· ἡμεῖς οὖν, ἀδελφοί, δι' ἔργων αὐτοῦ ἀρετίως δοξάζωμεν, ὑπόδειγμα πρὸς ἀρετὴν ἀναγωγικῶς καὶ τὸ θαῦμα τοῦτο λαμβάνοντες· ἕκαστος γὰρ τῶν ταῖς ἡδοναῖς προσκειμένων παράλυτός ἐστι τὴν ψυχὴν ἐπὶ κλίνης τῆς ἡδυπαθείας καὶ τῆς ἐν ταύτῃ κατὰ σάρκα δουλοῦσης ἀνείσεως κείμενος. Ἄλλ' ὅταν πεισθεῖς ταῖς εὐαγγελικαῖς παραινέσεσιν, ἐξομολογούμενος θριαμβεύῃ τὰς αὐτοῦ ἁμαρτίας, καὶ τὴν ἐντεῦθεν τῆς ψυχῆς αὐτοῦ γενομένην παράλυσιν, ὅπῃ τῶν τεσσάρων τούτων αἰρόμενος φέρεται πρὸς τὸν Κύριον, τῆς οικείας καταγνώσεως, τῆς τῶν προσημαρτημένων ἐξαγορεύσεως, τῆς εἰς τὸ ἐξῆς πρὸς ἀποχῆν τῶν κακῶν ὑποσχέσεως, καὶ τῆς πρὸς τὸν θεὸν δεξέσεως. Ἄλλ' οὐ δύναται ταῦτα προσεγγίσει τῷ Θεῷ, ἂν μὴ τὸν ὄροφον ἀποστεγᾶσσι, τὰς κεράμους καὶ τὸν χοῦν καὶ τὴν ἄλλην ὕλην διαβρίψαντες. Ὁροφος δὲ ἔστιν ἐν ἡμῖν τὸ λογιστικὸν τῆς ψυχῆς, ὡς τῶν ἐν ἡμῖν πάντων ὑπερ-

Γίνεται δὲ ταῦτα τὰ τῆς μετανοίας ἔργα πότε; ὅτε ἦλθεν ὁ Ἰησοῦς ἐπὶ τὴν ἰδίαν πόλιν, τοῦτόστι

²⁰ Psal. xxii. 9.

μεθ' διὰ σαρκὸς ἐπαδήμησας τῷ κόσμῳ, ὃς αὐτοῦ ἔστιν ἴδιος ὡς ὅπ' αὐτοῦ κτισθεὶς, καθάπερ καὶ ὁ Ἐθαγγελιστὴς περὶ αὐτοῦ φησιν, ὅτι· « Εἰς τὰ ἴδια ἦλθε, καὶ οἱ ἴδιοι αὐτὸν οὐ παρέλαβον· ὅσοι δὲ ἔλαβον αὐτὸν, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι, τοῖς πιστεύουσιν εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ. » Διὰ καὶ ὁ παραλυτικὸς νοῦς, μετὰ πίστεως οὕτω προσπεσῶν, τέκνον εὐθὺς ἀκούει παρ' αὐτοῦ, καὶ τὴν ἀρεσὴν καὶ τὴν ἰασὴν λαμβάνει· καὶ οὐ ταῦτα μόνον, ἀλλὰ καὶ θύναμιν προσλαμβάνει τὴν κράττατον αἰρεσίν, καὶ φέρειν ἕφ' ἧ κατέκειται. Κράττατον δὲ νοήσεως τὸ σῶμα ἧ πρόκειται, καὶ δι' οὗ τῶν ἔργων ἀντέχεται τῆς ἀμαρτίας, ὁ ταῖς σαρκικαῖς ὀρέξεσιν ἐπόμνος νοῦς. Μετὰ δὲ τὴν ἰασὴν ἄγων ἔστι τὸ σῶμα καὶ φέρων ὡς ὑποχείριον ὁ ἡμέτερος νοῦς, καὶ δι' αὐτοῦ τοὺς καρποὺς καὶ τὰ ἔργα τῆς μεταβολῆς ἐπιδεικνύμενος, ὡς καὶ τοὺς ὀρώντας δοξάζει τὸν Θεόν, βλέποντας εθαγγελιστὴν σήμερον τὸν χθὲς τελώνην, ἀπόστολον τὸν διώκτην, θεολόγον τὸν ληστήν, υἱὸν τοῦ οὐρανοῦ Πατρός τὸν πρῶτον τοῖς χοίροις ἐνδαισιώμενον· εἰ δὲ βούλει, καὶ ἀναβάσεις ἐν καρδίᾳ διατιθέμενον, καὶ πορευόμενον ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν, τὸ προκόπτειν ἐκάστης ἡμέρας ἐπὶ τὸ κρεῖττον, Ἄθ' καὶ ὁ Κύριος πρὸς τοὺς οἰκίους φησὶν· « Οὕτω λαμψάτω τὸ φῶς ἡμῶν ἐμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὅπως ἴδωσιν ὕμῶν τὰ καλά ἔργα, καὶ δοξάζωσι τὸν Πατέρα ὑμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς. » Τοῦτο δὲ φησιν, οὐκ ἐπιδεικνύσθαι καλεῖσθαι, ἀλλὰ θεοφιλῶς πολιτεῦσθαι· καθάπερ δὲ τὸ φῶς ἀπραγματεύτως ἐφέλλεται τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν ὀρώντων, ὅπως ἡ θεοφιλῆς πολιτεία μετὰ τῶν ὀφθαλμῶν ἐπισπάται καὶ τὴν διάνοιαν. Καὶ καθάπερ κλίβανος ἐπὶ τοῦ ἡλιακοῦ φωτὸς οὐ τὸν μετέχοντα τῆς λαμπρότητος ἐκαινοῦμεν ἄερα, ἀλλὰ τὸν ἔχοντα καὶ παρέχοντα τὴν αὐγὴν τῆς λαμπρότητος· ἥλιον, κίβανον τὸν ἥλιον ὡς φωτεινὸν ἐκαινεῖσθαι, πῶσιν μᾶλλον τὸν ἥλιον; οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ διὰ τῶν ἔργων τῆς ἀρετῆς ἐπιδεικνυμένου τὴν τοῦ ἡλίου τῆς δικαιοσύνης λαμπρότητα· ἐνάγει γὰρ οὕτως εὐθὺς ὀρώμενος πρὸς τὴν δόξαν τοῦ ἐν οὐρανοῖς Πατρός, τοῦ ἡλίου τῆς δικαιοσύνης Χριστοῦ. Καὶ ἴνα τὰς μελίσσας τῶν ἀρετῶν παραλείπω νῦν ἐγὼ, ὅταν ἐπὶ τῆς ἱερᾶς ἐκκλησίας σὺν ὑμῖν τῷ Θεῷ παριστάμενος, στραφεὶς ἴδω τοὺς μετὰ συνέσειώς τε καὶ κατανύξεώς ἀναπέμποντας τοὺς πρὸς Θεὸν ὕμνους καὶ τὰς δεήσεις, ἧ δὲ σιωπῶντά τινα καὶ σὺννοῦν ἔστωτα καὶ ἀκροώμενον, καὶ ἐκδ' ὀνή; τῆς θείας εὐθὺς ἐνθους γίνομαι, καὶ θυμηδίας πληροῦμαι, καὶ δοξάζω τὸν ἐν οὐρανοῖς πατέρα Χριστόν, οὐ χωρὶς οὐδὲν οὐδεὶς; δύναται ποιεῖν τῶν καλῶν, καὶ δι' οὗ πᾶν ἀνθρώπος τὸ κατορθούμενον.

Ἄλλὰ τί νῦν ἐροῦμεν πρὸς τοὺς μήτε σιωπῶντας ἔστωτας, μήτε συμφύλλοντας, ἀλλὰ συντυγχάνοντας ἀλλήλοις, καὶ τὴν λογικὴν ἡμῶν πρὸς τὸν Θεὸν λατρείαν κοσμικῇ τινι λογολεσχίᾳ συμφύροντας, καὶ μήτε αὐτοὺς ἀκούοντες τῶν ἱερῶν καὶ θεοπνευστων λόγων, καὶ τοὺς θέλοντας ἀκοεῖν κωλύοντας; Ἔως πόσῃ, ὡ οὗτοι, χλωανέτε ἐπ' ἀμφοτέρας; ταῖς ἡγνύμας, ὁ Θεοδότης ἂν εἶπεν Ἥλιος, ἅμα θέλοντες ἐπὶ προσευχὴν συναίειν, καὶ λόγους ἀκίβρους τε

per carnem in mundum peregrinatus est qui proprium ipsius est prædium quia ad ipso factus est. prout Evangelista de ipso dixit : « In propria venit et sui eum non receperunt ; quotquot autem receperunt enim, dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine ejus ». Ideo et mens paralytica ita cum fide procumbens statim audit se nomine filii appellari, veniamque simul cum sanitate accipit, et insuper vires quoque capit grabatum tollendi, et auferendi in quo jacebat. Grabatum vero intelligit, corpus in quo jacet, et per quod opera peccati perpetrat qui carnis impetus sequitur animus. Sed post sanationem, non ducit tantum sed etiam tollit corpus quasi instrumentum anima nostra, et ejus ope fructus et opera penitentiae exponit ita ut videntes Deum glorificent, conspicientes hodie evangelistam qui heri Publicanus, apostolum qui persecutor, theologum qui prædator, filium Patris celestis qui pridie cum porcis conversabatur, denique si placuerit, cernentes ascensus in corde disponentem, euntem a gloria in gloriam, singulis diebus in melius procedendo. Propter quod Dominus ad discipulos dixit : « Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona et glorificent Patrem vestrum qui in cælis est. » Quæ dixit, non quasi juberet nos instanter, sed pie conversari ; sicut lux sine labore oculos intuentium inflectit, ita pia conversatio simul cum oculis mentem pellicit. Rursum quemadmodum de solis lumine non aerem splendoris participem laudamus, imo eum qui fulgoris jubar habet et partitur solem, et ad aerem quia in celis laudaverimus, quanto magis solem ? ita de eo qui per opera virtutis manifestat solis justitiæ splendorem ; iste enim, statim ac conspectus fuit, adducit ad gloriam Patris qui est in cælis, solis justitiæ Christi. Et ut majores omittam virtutes, quando in sancta Ecclesia vobiscum Deo adstans, conversus video eos qui cum intelligentia et compunctione hymnos orationesque ad Deum mitunt, vel quendam in meditatione cordis stantem, necnon in silentio audientem, ad hoc solum spectaculum veluti spiritu Dei afflatus, animoque repletur, glorifico qui in cælis est Christum Patrem, sine quo nemo quidquam boni potest operari, et per quem hominibus omnia recta prosperaque adveniunt.

Sed quid dicimus ad eos qui neque in silentio adstant, neque psallunt, sed inter se confabulantur, et spirituali nostræ ad Deum adorationi mundanam commisceant loquacitatem ; qui non solum non audiunt sacros sermones divino spiritu inspiratos, sed etiam eos qui audire volunt cohibent ? Usquequo, qui tales estis, claudicatis in duas partes ? Thesbita dixisset Helias, qui simul vultis orationi et impertunis terrenis sermonibus indulgere, qui nedum

47 Jo. 1. 11. 48 Matth. 7. 16.

alterum, ut fas est, edificatis, alia ab aliis evertitis, seu potius invicem evertimini? Usquequo ab istis vanitatis verbis non abstinēbitis, sed domum orationis domum mercationis, et turbarum facietis? domum in qua verba vitæ æternæ audiuntur tum ex nobis qui a Deo cum spe inconfusibili vitam poscimus æternam, tum a parte Dei largientis eis qui ex tota anima et tota mente illum obsecrantur, non autem iis qui, ut ita loquar, non totam linguam ad orationem convertunt. Non per ignem nunc a nobis, fratres, sicut a Moyse, ad Deum sacrificium, sed per verbum offertur. Tunc etiam Deus quidem sacrificium igne oblatum accepit, ignem vero extraneum afferentes, qui cum Core adversus Moysen insurrexerunt, igne sacro sponte in ipsos erumpente, consumpti sunt.

Κορὲ κατὰ Μωσέως ἐπαναπαύσαντες ὑπὸ τοῦ ἱεροῦ χόθησαν.

Timeamus et nos ne alienos sermones in istud spirituum Dei thuribulum, Ecclesiam dico, inferentes, ab ipsis Dei sermonibus damnemur, nosmetipsos horrendæ sententiæ damnationisque reos efficiētes. Amen, obsecro, timeamus, et usquedum Deo cum metu assistamus, orationes offeramus. Hinc autem egressi ostendamus nostram in melius morum conversionem, lucris, maxime injustis, nequaquam devicti; juramenta, præsertim de mendacio, fugientes; a turpibus verbis abstinētes, quanto magis a probrosis operibus, a maledictione, a dolo, a superbia; omne membrum, sensum omnem secundum divinam temperantiam moderantes, necnon verba metuque divini corporis ferentes seu magis attollentes, miuime vero corporis titillationibus ad pravas turpesque concupiscentias abjecti et humiliati, a Paulo discētes et cognoscentes quoniam, si secundum carnem vivamus, moriemur, si vero spiritu opera carnis mortificaverimus, in sæcula vivemus. Inde ad gloriam Dei omnes qui non conspiciunt, adducemus, qui noscent domum istam Christum in suis adytis ferre, a quo spiritualis extinguitur debilitatio, qui jubet sensus perceptionesque corporis ad ipsum spirituali piaque discretionē ferre et attollere, non autem ab eis stulte ferri et dimitti, qua via ascendamus ad veram domum nostram, cœlestem dico et supernam regionem ubi regnat Christus hæres et testator noster, cui gloria, virtus, honor et adoratio cum æterno ejus Patre necnon sanctissimo huncque et vivificante Spiritu, nunc et semper et in sæcula sæculorum. Amen.

Χριστὸς ὁ κληρονόμος καὶ κληροδότης ἡμῶν· ᾧ ἀνάρχῳ αὐτοῦ Πατρὶ καὶ τῷ παναρχῷ καὶ ἀγαθῷ αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

HOMILIA XI.

In gloriosam ac vivificam crucem Domini Nostri Jesu Christi.

Cruce Christi ab antiquis generationibus mystice fuit prænuntiata, et præfigurata; et nemo unquam

καὶ γηίνους, καὶ μηδ' ἕτερον ὡς εἰκὸς κατορθοῦντες, ἀλλὰ δι' ἀλλήλων συμπείροντες ἄλληλα, μάλλον δὲ αὐτοὶ δι' ἀλλήλων φθειρόμενοι; Ἔως ποτε κἀνταῦθα τῶν ῥημάτων τῆς ματαιότητος οὐκ ἀπέξεσθε, ἀλλὰ τὸν οἶκον τῆς προσευχῆς οἶκον ἐμπορείας, ἢ ἐμποθείας λόγον ποιήσατε; οἶκον ἐν ᾧ ῥήματα ζωῆς αἰώνου καὶ λέγεται καὶ ἀκούεται· τὰ μὲν παρ' ἡμῶν, αἰτούντων παρὰ Θεοῦ μετ' ἐλπίδος ἀκαταισχύντου τὴν ζωὴν τὴν αἰώνιον, τὰ δὲ παρὰ τοῦ Θεοῦ, διδόντος τοῖς ἐξ ὄλης τῆς ψυχῆς καὶ διανοίας αἰτούσιν αὐτήν, ἀλλ' οὐχὶ τοῖς μηδὲ τὴν γλῶσσαν ὡς εἰπεῖν ὄλην πρὸς τὴν αἴτησιν στρέφουσιν. Οὐ διὰ πυρὸς νῦν ἡμῖν ἡ θυσία πρὸς τὸν Θεόν, ἀδελφοί, καθάπερ ἐπὶ Μωσέως, ἀλλὰ διὰ λόγου τελεῖται. Τότε τοίνυν ἦν ἡμεῖς πυρὶ τὴν θυσίαν ἀναφερόμενην ὁ Θεὸς ἐδέ-

χαιτο, πῦρ προσενεγκόντες ἀλλότριον ἔξωθεν οἱ μετὰ πυρὸς αὐτομάτως ἐφηρμήσαντος αὐτοῖς καταφλέ-

θοθηθῶμεν δὴ καὶ ἡμεῖς, μὴ λόγους ἔξωθεν ἀλοτρύους τῷ λογικῷ τούτῳ τοῦ Θεοῦ θυσιαστηρίῳ, τῇ Ἐκκλησίᾳ λέγω, προσάγοντες ἀπὸ τῶν ἐν αὐτῇ θείων λόγων εἰς τέλος κατακριθῶμεν, τῆς ἀπευκατίας φωνῆς καὶ καταδικῆς ἑαυτοῦς ἀξίους ἐντεῦθεν ἀπεργασάμενοι. Ναὶ φοθηθῶμεν, παρκαλῶ, καὶ μέχρις ἂν ὦμεν ἐνταῦθα μετὰ φόβου τῷ Θεῷ περιστάμενοι τὴν ἰκεσίαν προσάγωμεν· ἐξεληθόντες δὲ τῶν ὧδε, τὴν ἐντεῦθεν ἐπὶ τὸ κρεῖττον τῶν τρόπων μεταβολὴν ἐνδειξώμεθα, κερδῶν οὐχ ἠττώμενοι, καὶ μάλιστα τῶν ἀδικῶν· ὄρκους φεύγοντες, καὶ μάλιστα τοὺς ἐπὶ ψεύδει· ἀσχηρὸν ἀπεχόμενοι ῥημάτων, πῶσῳ δὴ μάλλον τῶν κατὰ ταῦτα πραγμάτων, καταλαλιᾶς, δόλου, μεγαλαυχίας· πᾶν μέλος, πᾶσαν αἰσθησιν νῦν παιδαγωγοῦντες θεόφρονι, καὶ φέροντες σὺν λόγῳ καὶ φόβῳ θεῷ τὸ σῶμα καὶ ἀναφέροντες, ἀλλ' οὐχ ὑπὸ τοῦ σώματος πρὸς τὰς αὐτοῦ χαμαρπεῖς καὶ βδελυρὰς ὁρῆσεις καταφερόμενοί τε καὶ κατεχόμενοι, παρὰ τοῦ Παύλου μαθόντες ἐκ καὶ γινώσκοντες, ὡς εἰ μὲν κατὰ σάρκα ζῶμεν, μέλλομεν ἀποθνήσκειν· εἰ δὲ πνεύματι τὰς πράξεις τοῦ σώματος· **53** θανατοῦμεν, εἰς αἰῶνας ζησώμεθα. Καὶ νῦν πρὸς δόξαν Θεοῦ κινήσωμεν πάντας τοὺς ὄρῳντας ἡμᾶς, ἐπιγινόντας ὡς ὁ οἶκος οὗτος τὸν Χριστὸν ἐν ἑαυτῷ φέρει, τοὺς κατὰ ψυχὴν παραλύτους σφίγγοντάς τε καὶ κελεύοντάς τε σαματικὰς αἰσθήσεις καὶ ἀντιλήψεις πνευματικῆς καὶ θεοφιλεῖς διανοίας πρὸς αὐτὸν αἶρειν τε καὶ ἀνάγειν, ἀλλ' οὐχ ὑπ' αὐτῶν ἀσυνέτως φέρεσθαι τε καὶ καταφέρεισθαι· καὶ οὕτως ὑπάγειν εἰς τὸν ὄντως ἡμέτερον οἶκον, τὸν οὐρανὸν λέγω καὶ τὸν ὑπερουρανῖον χώρον, ἐνθα νῦν πρέπει δόξα, κράτος, τιμὴ, καὶ προσκύνησις σὺν τῷ καὶ ζωοποιῷ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς

ΟΜΙΛΙΑ ΙΑ' (1).

Εἰς τὸν τίμιον καὶ ζωοποιὸν Σταυρὸν.

Ὁ τοῦ Χριστοῦ σταυρὸς προανεκηρύττετο καὶ προετυπούτο μυστικῶς ἐκ γενεῶν ἀρχαίων, καὶ οὐ-

(1) Hanc cum sequenti primus edidit Chr. Frid. Matthiæus, p. 22 et 60.

Θεὸς ποτε κατηλλάγη τῷ Θεῷ χωρὶς τῆς τοῦ σταυροῦ Ἀ
 θανάτου· μετὰ γὰρ τὴν προγονικὴν ἐκείνην ἐν τῷ
 παραδείσῳ τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ ξύλου παράβασις ἢ μὲν
 ἀμαρτία ἀνέζησεν, ἡμεῖς δὲ ἀπεθάνομεν καὶ πρὸ
 τοῦ σωματικοῦ θανάτου τὸν τῆς ψυχῆς ὑποστάνας
 θάνατον, ὃς ἐστὶν ὁ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ταύτης χωρισμὸς·
 ὃ δὲ ἐζῶμεν μετὰ τὴν παράβασις, τῇ ἀμαρτίᾳ ἐζῶ-
 μεν, καὶ τῇ κατὰ σάρκα ζωῇ· ἢ δὲ ἀμαρτία τῷ νόμῳ
 τοῦ Θεοῦ οὐχ ὑποτάσσεται· οὐδὲ γὰρ δύναται, καὶ
 οἱ ἐν σαρκὶ ζῶντες Θεῷ ἀρέσται οὐ δύνανται. Ἐπει-
 τοίνυν, ὡς καὶ ὁ Ἀπόστολος φησὶ, « Ἡ σὰρξ ἐπι-
 θυμεῖ κατὰ τοῦ πνεύματος, καὶ τὸ πνεῦμα κατὰ τῆς
 σαρκός· » ὃ δὲ Θεὸς πνεῦμά ἐστι, καὶ αὐτοαγαθότης
 καὶ ἀρετῆ, καὶ τούτου κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν τὸ
 πνεῦμά ἐστι τὸ ἡμέτερον, καθ' ἃ καὶ διὰ τῆς ἀμαρ-
 τίας ἠχρηάτωται, πῶς ἦν δυνατόν ἀνανεωθῆναι τινὰ
 τῶν ἀπάντων καὶ φιλοθῆναι τῷ Θεῷ ἐν πνεύματι
 μὴ καταργηθείσης τῆς ἀμαρτίας καὶ τῆς κατὰ
 σάρκα ζωῆς; Τούτο δὲ ἐστὶν ὁ τοῦ Χριστοῦ σταυρὸς,
 ἢ τῆς ἀμαρτίας καταργήσις. Διὸ καὶ τὶς τῶν θεο-
 φέρων ἡμῶν Πατέρων ἐρωτηθεὶς παρὰ τίνος τῶν
 ἀπίστων, εἶπερ εἰς τὴν ἐσταυρωμένον πινακί, καὶ
 φησὶν, εἰς τὸν τὴν ἀμαρτίαν σταυρώσαντα. Φίλοι δὲ
 Θεοῦ πολλοὶ τῶν πρὸ νόμου καὶ μετὰ νόμον, μὴπω
 τοῦ σταυροῦ φανερώτες, ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ μεμαρ-
 τῶρηται, καὶ ὁ βασιλεὺς καὶ προφήτης Δαβὶδ, ὡς
 πῶς ἔκτισεν τότε τῷ Θεῷ φίλων, « Ἐμοὶ δὲ, φησὶ,
 λίαν ἐτιμήθησαν οἱ φίλοι σου, ὁ Θεός. » Πῶς οὖν
 εἰσὶν οἱ πρὸ τοῦ σταυροῦ φίλοι τοῦ Θεοῦ ἐχρημάτι-
 σται; ἐγὼ ὑμῖν ὑποδείξω, ἵνα μοι φιλόθεον καὶ φι-
 λήσοον ὁδὸς ὑπόσχητε.

Ὅσοι μὴπω παραγενομένου τοῦ ἀνθρώπου τῆς
 ἀμαρτίας, τοῦ υἱοῦ τῆς ἀνομίας, τοῦ Ἀντιχρί-
 στοῦ λέγω, ὁ ἡγαπημένος τῷ Χριστῷ φησὶ Θεολό-
 γος· « Καὶ νῦν, ἀγαπητοί, ὁ Ἀντιχριστός ἐστιν· »
 οὕτω καὶ ὁ σταυρὸς ἦν ἐν τοῖς προγενετέροις καὶ
 πρὸ τοῦ τελεσθῆναι· ὁ γὰρ μέγας Παῦλος σαφέ-
 στερον ἡμᾶς διδάσκων, πῶς καὶ μὴπω παραγενό-
 μενος ἐν ἡμῖν ἐστὶν ὁ Ἀντιχριστός, φησὶν· « Ὅτι
 τὸ μυστήριον αὐτοῦ ἐνεργεῖται ἐν ἡμῖν. » Οὕτω δὲ
 καὶ ὁ σταυρὸς τοῦ Χριστοῦ μὴπω γεγωνῶς ἐν τοῖς
 προπάτοράν ἦν· τὸ γὰρ μυστήριον αὐτοῦ ἐνεργεῖτο
 ἐν αὐτοῖς· καὶ ἵνα νῦν ἀφ' οὗ τὸν Ἀβελ, τὸν Σήθ, τὸν
 Ἐνῶς, τὸν Ἐνώχ, Νῶε τε καὶ τοὺς μέχρι Νῶε τῷ
 Θεῷ εὐηρεστηκότας, καὶ εἰς τὶς ἐγγύς μετ' αὐτοῦς,
 ἀρξομαι δὲ ἀπὸ Ἀβραάμ, ὃς πατὴρ ἐχρημάτισε
 πολλῶν ἐθνῶν, τῶν μὲν Ἰουδαίων ἐκ σαρκός, ἡμῶν
 δὲ ἐκ πίστεως. Ἰσ' οὖν ἐκ τούτου τοῦ κατὰ πνεῦμα
 πατρὸς ἡμῶν ἀρξομαι καὶ αὐτῆς τῆς κατ' αὐτὸν
 ἀγαθοῦ ἀρχῆς καὶ τῆς πρώτης παρὰ Θεοῦ κλήσεως,
 εἴνα πρώτην ἀφῆκα φωνὴν πρὸς αὐτὸν λαλήσας ἃ
 Θεός; « Ἐξέλθε ἐκ τῆς γῆς σου καὶ ἐκ τῆς συγ-
 γενείας σου, καὶ δεῦρο εἰς γῆν ἣν ἔγω σοι δείξω. » Ἐξ
 γοῦν μυστηρίων τοῦ σταυροῦ, ἐν ἐπιτελλῆ φέρει αὐτῇ ἢ
 φωνῇ· τούτο γὰρ ἐστὶν ἀντικρως ὁ Παῦλος ὁ κατω-
 χιόμενος ἐν τῷ σταυρῷ λέγει ὅτι· « Ἐμοὶ ὁ κόσμος
 ἐσταύρωται. » Κατὰ γὰρ τὴν φύσιν τὴν πατρίδα

in gratiam Dei rellis nisi per virtutem crucis. Post
 originalem illam in paradiso Dei per lignum trans-
 gressionem revixit quidem peccatum, nos autem
 mortui sumus, animæ prius quam corporis mortem
 subeuntes, quæ est animæ aversio a Deo. Quod si
 adhuc post prævaricationem viximus non nisi pec-
 cati et carnis vita eramus viri; peccatum autem
 legi Dei non subiacet; non enim potest: sic et vi-
 ventis secundum carnem Deo placere non possunt.
 Nam cum, ut dicit Apostolus²⁶, caro concupiscit ad-
 versus spiritum, et spiritus adversus carnem, Deus-
 que sit spiritus et ipsa bonitas ipsaque virtus, anima
 autem nostra ad ejus similitudinem facta vivitur
 per peccatum, quomodo fieri posset ut facta ex omni-
 bus renovetur et in spiritu Dei amicitiam recupe-
 ret, nondum deletis peccato et carnali conversatio-
 ne? Hoc fuit opus crucis Christi, in qua reperitur
 peccati abolitio. Quamobrem unus ex nostris Pa-
 tribus Dei spiritu plenis ab infideli quodam Inter-
 rogatus an crederet in Crucifixum: Certo, inquit,
 credo in eum qui peccatum crucifixit. Amici quidem
 Dei, quorum non parvus erat numerus tum ante
 tum post legem, cruce nondum manifestata ab ipso
 Deo acceperunt testimonium, et David propheta
 et rex qui sane e Dei amicis tum temporis erat
 « Mihi autem, ait, nimis honorificati sunt amici
 tui, Deus²⁷. » Quomodo ergo esse poterant qui
 ante crucem Dei amici vocarentur? En ego vobis
 indicabo, si mentem piam et obedientem mihi præ-
 betis.

Quæ ad modum, ubi ante adventum hominis
 peccati, fuit iniquitatis, nempe Antichristo inquam
 delectus Christo Theologus ait: « Charissimi, jam
 nunc Antichristus venit, » et crux erat apud præcos
 multo prius quam compleretur. Magnus enim
 Paulus diserte nos docens quomodo nondum ad
 nos advenit Antichristus, dicit tamen quod ejus my-
 sterium jam operatur in nobis; ita quoque licet
 nondum fulgeret crux Christi, tamen apud præcos
 erat; ejus enim mysterium jam in ipsis perficieba-
 tur. Omnis enim Abel, Seth, Enos, Henoch, Nos et
 patribus usque ad Noe et si alii qui Deo placuerunt,
 incipiam ab Abraham qui appellatus fuit pater
 D-mularum gentium, Judæorum quidem ex carne,
 noscitur autem ex fide. Agendum, ab isto patre no-
 stro spirituali et ab ejus primæ conversationis prin-
 cipio, ab ejus prima a Deo vocatione incipiam:
 quamnam primam vocem protulit Deus eum affa-
 tus: « Egredere de terra tua, et de cognatione tua,
 et veni in terram quam monstrabo tibi. » Porro talis
 loquela secum fert crucis mysterium. Quod aperte
 ostendit Paulus qui in cruce gloriabatur dicens:
 « Mihi mundus crucifixus est²⁸. » Qui enim fugit
 patriam et mundum in perpetuum, illi patria
 secundum carnem et mundus interreptus: talis est
 abolitus: hoc autem est vera crux.

²⁶ Galat. v, 17. ²⁷ Psal. cxxxviii, 17. ²⁸ Galat. vi 14.

ἢ τὸν κόσμον ἀμεταστρεπτι, ἢ κατὰ σάρκα πιτρὶς καὶ ὁ κόσμος ἐνεκρώθη καὶ καθήργηται· καὶ τοῦτ' ἔστιν ὁ σταυρὸς.

Ad Abraham, autem priusquam Impiorum societatem fugisset : Egredere, ait Deus, de terra, et de cognatione tua, et vade in terram non quidem interram quam tibi dederō, sed quam illi monstravero. Ad Moysen autem, postquam fugisset ex Ægypto montemque ascendisset, quid dixit primo facta ad eam vox Dei ? « Solve calceamenta pedum tuorum. » Aliud hoc est crucis mysterium prius arctissime subsequens. Quamvis, ait, ex Ægypto exivisti, Pharaonis obsequio renuntiasti, Pharaonis filia filius vocari parvi fecisti, et quantum in te erat, mundus perversi famulatus solutus fuit et evacuatus, sed adhuc oportet te ad hæc addere, quid ergo ? Solve calceamenta pedum tuorum ; relinque pellicea quibus indutus es vestimenta, quæ operantur peccatum et te a terræ sancta arcent. Solve ergo ista pedum tuorum calceamenta, hoc est : noli amplius secundum carnem in peccato vivere ; destruat et Interimatur vita Deo adversa, necnon cogitationes carnis, et lex in membris pollens, quæ repugnat legi mentis et captivat nos in lege peccati, jam non vigeat, nec operetur, virtute Dei visiois interfecta. Nonne hoc crucem dixeris ? Crux est enim, ut secundum divam Paulum loquar ^{20.46}, crucifigere carnem suam cum vitis et concupiscentiis.

ἰκροῦμενος. Ἄρ' οὐ τοῦτ' ἔστιν ὁ σταυρὸς ; Σταυρὸς γάρ ἐστι πάλιν κατὰ τὸν θεὸν Παῦλον εἰπεῖν, τὸ σταυρῶσαι τὴν σάρκα σὺν τοῖς παθήμασι καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις.

Dixit ergo Deus, « Solve calceamenta pedum tuorum ; nam terra in qua stas, terra sancta est ⁴¹. » Pandebat Moysi iste sermo per crucem in terra sanctificationem post manifestationem Domini et Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi futuram. Tunc enim Moyses futuram Christi præsentiam prævidit, quando conspexit illud rubi in igne rorescentis admirabile spectaculum. Nihil minus rerum divinarum contemplatio crucis etiam est mysterium, priori illo mysterio majus. Ambo enim ista mysteria declarant, et magnus Paulus, et divi Patres nostri : Ille quidem non dicens tantum : Mundus mihi crucifixus est, sed et adjiciens : Et ego mundo ; hi vero dum nos monent ne in crucem pro cruce ascendere festinemus ; quæ ambo sunt utraque crucis sermones et mysteria. Igitur juxta prius crucis mysterium, quod nihil est aliud ac fuga mundi, a parentibus carnalibus separatio, siquidem pietatem et religiosam impediunt conversationem et corporis exercitatio, quæ, ut ait Paulus, parum prodest, per hæc, inquam, mundus nobis crucifixus est sicut et peccatum, cum ista sic effugiamus. Secundum posterius crucis mysterium nosmetipsi crucifixi sumus mundo et ejus cupiditatibus, cum ista nos effugiant. Non possunt illa omnino nos fugere nec in nobis rationaliter operari, nisi Deum contemplemur. Nam quando virtutis exercitio ad istam contemplationem accedimus, quando interiorum

Ἄλλὰ πρὸς μὲν τὸν Ἀβραάμ μήπω φυγόντα τὴν μετὰ τῶν ἀδελῶν συναυλιαν, Ἐξελθε, φησιν, ἐκ τῆς γῆς σου, καὶ δεῦρο εἰς γῆν, οὐχ ἦν ἄν σοι δώσω, ἀλλ' ἦν ἄν σοι δεῖξω, ὡς δι' ἐκείνης ἄλλης γῆς πνευματικῆς δεικνυμένης. Πρὸς δὲ τὸν Μωϋσέα, μετὰ τὸ φυγαῖν τὴν Αἰγύπτου, καὶ τὸ ὄρος ἀναβῆναι, τί φησιν ἢ πρὸς αὐτὸν πρώτη τοῦ Θεοῦ φωνή ; « Λῦσαι τὸ ὑπόδημα ἐκ τῶν ποδῶν σου. » Ἄλλο τοῦτο τοῦ σταυροῦ μυστήριον, τῷ προτέρῳ προσφῶς ἐπίμενον. Εἰ γάρ καὶ τῆς Αἰγύπτου, φησιν, ἐξῆλθες, καὶ τὴν Φαραὼ θεραπείαν ἀφῆκας, καὶ τὸ καλεῖσθαι υἱὸς τῆς θυγατρὸς Φαραὼ παρείδεις, καὶ ὅσον τὸ εἰς σὲ ἦκον ὁ κόσμος ἐκείνος τῆς πονηρᾶς θεραπείας ἐλύθη καὶ καθήργηται, ἀλλὰ δεῖ σε καὶ προσθεῖναι, τί τοῦτο ; Λῦσαι τὸ ὑπόδημα ἐκ τῶν ποδῶν σου· ἀποθέσθαι τοὺς δερματίνους χιτῶνας οὗς ἐνέδυες, καὶ ἐν οἷς ἐνεργεῖ ἡ ἀμαρτία, καὶ τῆς ἀγίας ἀποδιαστῆλαι γῆς. Λῦσαι οὖν τοῦτο τὸ ὑπόδημα ἐκ τῶν ποδῶν σου, ταυτὸν δὲ εἰπεῖν, μηκέτι κατὰ σάρκα καὶ τῇ ἀμαρτίᾳ ζῆθι, ἀλλὰ καταργηθῆτω καὶ νεκρωθῆτω ἡ ἀντικειμένη τῷ Θεῷ ζωὴ καὶ τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς, καὶ ὃ ἐν τοῖς μέλεσι νόμος, ὁ ἀντιστρατευόμενος τῷ νόμῳ τοῦ νοῦς, καὶ αἰχμαλωτίζων τῷ νόμῳ τῆς ἀμαρτίας, μηκέτι ἐπικρατεῖται, μηδὲ ἐνεργεῖται, τῇ δυνάμει τῆς θείας

Λῦσαι οὖν, φησὶ, τὸ ὑπόδημα ἐκ τῶν ποδῶν σου· ἢ γὰρ γῆ ἐφ' ἣν σὺ ἕστηκας γῆ ἀγία ἐστίν· ἰδέλω δὲ αὐτῷ ὁ λόγος τὸν μετὰ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μῆλλοντά ἐκ τῆς γῆς διὰ τοῦ σταυροῦ ἕσθαι ἀγιάσμων· τότε γὰρ ὁ Μωϋσῆς τὴν τότε μέλλουσαν παρουσίαν τοῦ Χριστοῦ προσώρα, πρὸς τὸ μέγα θάμα ἐκείνο βλέπων, τὴν ἐν κυρτῷ δροσιζομένην βᾶτον· ὥστε καὶ ἡ ἐν Θεῷ θεωρία τοῦ σταυροῦ μυστήριον ἐστὶ, τοῦ προτέρου ἐκείνου μυστηρίου μέλizon. Δὲ γὰρ εἶναι ταῦτα καὶ ὁ μέγας Παῦλος καὶ οἱ θεοὶ 55 Πατέρες ἡμῶν αἰνέττονται· ὁ μὲν μὴ μόνον λέγων, ὅτι Ὁ κόσμος ἐμοὶ ἐσταύρωται, ἀλλὰ προστιθεὶς, ὅτι Καθὼ τῷ κόσμῳ· οἱ δὲ, παραγγέλλοντες ἡμῖν μὴ σκεῦδεν ἀναβαίνειν ἐπὶ τὸν σταυρὸν πρὸ τοῦ σταυροῦ, ὡς δύο πάντως· ὅντων τῶν λόγων καὶ τῶν μυστηρίων τοῦ σταυροῦ. Κατὰ μὲν οὖν τὸ πρῶτον τοῦ σταυροῦ μυστήριον, ἕπερ ἐστὶν ἡ φυγὴ τοῦ κόσμου καὶ ἡ τῶν κατὰ σάρκα συγγενῶν διαζευξίς, εἴπερ πρὸς εὐσέβειαν καὶ τὴν κατ' αὐτὴν ἐμποδίζουσι βίον, καὶ ἡ σωματικὴ ἐργασία, ἣν καὶ πρὸς ὀλίγον ὠφέλιμον εἶναι φησιν ὁ Παῦλος. Κατὰ ταῦτα γοῦν ὁ κόσμος ἡμῖν σταυροῦται καὶ ἡ ἀμαρτία, φυγόντων ἡμῶν ἐκ τούτων. Κατὰ δὲ τὸ δεύτερον τοῦ σταυροῦ μυστήριον, ἡμεῖς σταυρούμεθα τῷ κόσμῳ καὶ τοῖς πάθεσιν, αὐτῶν φυγόντων ἐξ ἡμῶν. Οὐκ ἐνὶ δὲ τελείῳ ἐξ ἡμῶν αὐτὰ φυγαῖν, μὴ ἐν ἡμῖν ἐνεργεῖν λογιστικῶς, ἀν μὴ ἐν

^{20.46} Galat. 7, 24. ⁴¹ Exod. 111, 5.

Θεωρῶν τοῦ Θεοῦ γενόμεθα· ἕταν γὰρ διὰ τῆς Ἀ
 πρῶτης προοδῶμεν τῇ θεωρίᾳ, καὶ τὸν ἐντὸς
 ἡμῶν ἄνθρωπον καλλιεργῶμεν καὶ ἀνακαθίζωμεν,
 ἀναζητοῦντες τὸν ἑμὶν αὐτοῖς κεκρυμμένον θείον
 θησαυρὸν, καὶ ἀναθεωροῦντες τὴν ἐντὸς ἡμῶν οὐραν
 βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, τότε ἡμεῖς σταυροῦμεθα τῷ
 κόσμῳ καὶ τοῖς πάθεσι. Θέρμη γὰρ τῆς ἐγγίνας τῇ
 καρδίᾳ διὰ τῆς μελέτης ταύτης, ὡς μυίας τοὺς πο
 νηροὺς ἀποσοβύσα λογισμοῦς, καὶ πνευματικὴν
 εἰρήνην καὶ παράκλησιν ἐμποιοῦσα τῇ ψυχῇ, καὶ
 τὸν ἀγιασμὸν τῷ σώματι παρέχουσα, κατὰ τὸν εὐ
 κλόνητα· Ἐθερμάνθη ἡ καρδία μου ἐντὸς μου, καὶ
 ἐν τῇ μελέτῃ μου ἐκαυθίσεται πῦρ. Ὁ καὶ τοῦτό
 ἐστιν, ὃ καὶ τῶν θεοφόρων ἡμῶν Πατέρων ἐδί
 δαξεν ἡμεῖς λέγων· Πάσαν σου σπουδὴν ποιήσον,
 ἵνα ἡ ἔνδοξός σου ἐργασία κατὰ Θεὸν ᾦ, καὶ νικήσεις
 ἐκ ἐξω πάθη. Πρὸς τοῦτο καὶ ὁ μέγας Παῦλος ἡμεῖς
 προτροπόμενος, ἐ Πνεύματι περιπατεῖτε, φησί, καὶ
 ἐπιθυμίαν σαρκὸς οὐ μὴ τελήσητε. Ὁ διὸ καὶ ἀλλα
 χοῦ παραγγέλλει γράφων· Ἐζητε οὖν περιζωσάμε
 νοι τὴν ὀσφύν ὁμῶν ἐν ἀληθείᾳ, ὡς τοῦ θεωρητι
 κοῦ τὸ ἐπιθυμητικὸν ἐπιβρῶνόντος καὶ περιέπον
 τος, καὶ τὰς σαρκικὰς ἐπιθυμίας ἀποσοβύοντες· ὁ
 γὰρ μέγας Πέτρος ἡμῶν ὑποδεικνυσὶν ἐμφανέστε
 ρον, τίς ἡ ὀσφύς αὐτῆ, καὶ τίς ἡ ἀλήθεια. Ἐνα
 ζωσάμενοι γὰρ, φησί, τὰς ὀσφύας τῆς διανοίας ὁμῶν,
 νήφοντες τελείως, ἐλπίσατε ἐπὶ τὴν ἐπιφε
 ρομένην ἡμῶν χάριν ἐν ἀποκαλύψει Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ὁ

Ἐπὶ τοίνυν τὰ πονηρὰ πάθη καὶ τὸν κόσμον
 τῆς ἀμαρτίας οὐκ ἐν τελείῳ· ἐξ ἡμῶν φυγεῖν, καὶ
 μὴ ἐν ἡμῶν ἐνεργεῖν λογιστικῶς, εἰ μὴ ἐν θεωρίᾳ
 τοῦ Θεοῦ γενόμεθα, διὰ τοῦτο σταυροῦ μυστήριον
 ἐστὶ καὶ ἡ τοιαύτη θεωρία, σταυροῦσα τῷ κόσμῳ
 τοῖς ἑαυτῆς ἡξιομένους. Οὕτως οὖν καὶ ἡ κατὰ Μωϋ
 σῆν ἐκείνη τῆς καιομένης βράτου θεωρία σταυροῦ
 μυστήριον ἦν, τοῦ κατὰ τὸν Ἀβραάμ ἐκείνου μυσ
 τηρίου μείζον καὶ τελειότερον. Ἀρ' οὖν Μωϋσῆς
 μὲν ἐμυθήθη τὸ τοῦ σταυροῦ τελειότερον μυστήριον,
 Ἀβραάμ δὲ οὐ; Καὶ πῶς ἂν ἔχοι τοῦτο λόγον; Ἀλλὰ
 τότε μὲν ἐπ' αὐτῇ τῇ κλήσει μεμύηται· ὕστερον δὲ
 μετὰ τὴν κλήσιν καὶ ἀπαξ καὶ δις καὶ πολλάκις, καὶ
 ἡμῶν ἀρκίως ὁ καιρὸς περὶ πάντων λέγειν οὐ δίδω
 σιν. Ἐγὼ δὲ ὁμῶν τῆς θαυμασιωτέρας ὑπομνήτης τοῦ
 του θεοπτείας, ὅτε καὶ τὸν ἕνα Θεὸν σαφῶς τρισυπό
 στετον ἐθεόσατο, μὴ πῶς κηρυττόμενον οὕτω·
 Ὁ φησὶ γὰρ αὐτῷ ὁ Θεὸς πρὸς τῇ δρυὶ τῇ Μαρδρῆ
 καὶ ἀναβλέψας, εἶδε· καὶ ἰδοὺ τρεῖς ἄνδρες, καὶ προσ
 ἔδραμεν αὐτοῖς. Ἰδοὺ τὸν ἐφθέντα ἕνα Θεὸν τρεῖς
 ἄνδρας. Ὁ φησὶ γὰρ αὐτῷ, φησὶν, ὁ Θεός· καὶ ἰδοὺ
 τρεῖς ἄνδρες, καὶ τοῖς τρεῖσι προσδραμῶν ἀθῆς,
 ὡς 56 ἐνὶ ὤμῳ, λέγων· Κύριε, εἰ εὐρον χάριν
 ἐνώπιόν σου, μὴ παρέλθῃς τὸν παῖδά σου. Ὁ καὶ
 αὐτοὶ δὲ οἱ τρεῖς ὡς εἶς ὄντες, πρὸς αὐτὸν διαλέγον
 ται. Εἶπε γὰρ, φησὶ, πρὸς Ἀβραάμ· Πού Σάρρα ἡ
 γυνὴ σου; Ἐπαναστρέφων ἡξω πρὸς σὲ κατὰ τὸν
 καιρὸν τοῦτον εἰς ὥρα, καὶ ἔξει υἱὸν Σάρρα ἡ γυνὴ
 σου. Ὁ ὡς δὲ ἀκούσασα ἡ γραῦς ἐγέλασε Σάρρα,
 Ἐἶπε Κύριος, τί ὅτι ἐγέλασε Σάρρα ἡ γυνὴ σου;

hominem adornamus emundatum, scrutantes divi
 num thesaurum in nobismetipsis absconditum
 et intuentes regnum Dei quod intra nos est, tunc
 vere mundo et ejus cupiditatibus crucifixi sumus.
 Namque fervor quidam per meditationem in corde
 aestuat, quo ut muscas cogitationes pravas expulit
 unde pax et consolatio spiritualis animæ infunditur
 et corpus sanctificationis particeps efficitur, sicut
 ait Psalmista: « Concaluit cor meum intra me, et in
 meditatione mea exardescet ignis. » Hoc est quod
 docuit nos unus ex Patribus divina mente repletis
 dicens: Omni studio incumbite ut interior tua ex
 citatio sit secundum Deum, et superabis cupidita
 tes forinsecus urgentes. Insuper magnus Paulus ad
 nos conversus: « Spiritu, inquit, ambulate, et
 desideria carnis ne perficiatis ». Propterea etiam
 alibi nos admonet scribens: « State ergo succincti
 lumbos vestros in veritate », quia meditatione
 veritatis bona desideria roborata coluntur, carnis
 que concupiscentiæ reprimuntur. Quæ magnus Pe
 trus nobis lucidius exponit ostendens quinam sint
 hi lumbi, quænam veritas; « Succinctis, ait, lumbis
 mentis vestræ, jejunantes perfecte sperate in eam
 quæ offertur vobis gratiam in revelationem Jesu
 Christi ».

Cum igitur perversæ cogitationes non non mun
 dus peccati non possunt nobis omnino abscedere,
 nec ullo modo in nobis operari, nisi Dei contem
 plationi vacemus, proinde mysterium crucis vocabo
 talem meditationem, qua mundo crucifiguntur qui
 digni sunt habiti. Sic porro illa qua Moyses fuit
 dignus habitus rubi ardentis nec tamen con
 busti visio nihil aliud erat quam ipsum crucis my
 sterium, supra iudicatum, eo quo Abrahami positus
 est mysterio longe majus et perfectius. Numquid
 ergo Moyses plenius quem Abraham fuit crucis
 mysterio initiatus? Quoniam ista argumento nitun
 tur? Equidem per priorem suam vocationem Abra
 ham non fuit initiatus; post vocationem autem non
 semel aut bis, sed multisoties ita ut tempus nobis
 de omnibus disserere non suppeteret. Ego vero
 vobis revocabo in memoriam visionem illam qua
 in tribus personis mysterium nondum clare mani
 festatum conspexit. Deus enim ei apparuit in con
 valle Mambre: « Cum elevans oculos vidit, et ecce tres
 viri, et cucurrit in occursum eorum. » Ecce unus
 apparet Deus et tres vidit; nam ait Scriptura:
 « Apparuit ei Deus, et ecce tres viri, et tribus illico
 occurrens quasi cum uno colloquitur dicens: Do
 mine, si inveni gratiam in oculis tuis, ne transeas
 servum tuum. » Ipsi autem tres quasi unus ad eum
 colloquuntur. Dixit enim, ut fertur, ad Abraham:
 Ubi est Sara uxor tua? Revertens veniam ad te hoc
 eodem tempore, post annum, et habebit filium Sara
 uxor tua. » Ecce unus Deus, et tres personæ, et

56 G. lat. v. 16. 58 Ephes. vi. 14. 59 I Petr. i. 13.

ipse tres unus Dominus, nam scriptum est : « Dixit Dominus ».

Et sic Abraham crucis mysterio fuit initiatus. Ipse vero Isaac ejus cujus necem significabat erat figura, usque ad mortem sicut et Christus patri obediens factus; suffectusque in ejus locum aries ipsum Dei agnum pro nobis in occisionem traditum representabat, et vepres inter quas cornibus hærebat aries, typus erant crucis mysterii. Quamobrem arbustum illud Sabech, hoc est arbor remissionis vocabatur, sicut crux lignum redemptionis. In Jacob etiam Isacii filio relucet crucis mysterium; nam ligno et aqua greges suos multiplicavit. Lignum igitur crucem præfigurabat, aqua autem divinum baptismum, quod in se continet crucis mysterium, dicente Apostolo: « In morte Christi baptizati sumus ».

Christus quoque ligno et aqua, id est cruce et baptismo, greges spirituales in terra sibi multiplicavit. Insuper Jacob tum quando adoravit summitatem virgæ, tum quando nepotibus suis benedixit, manibus transmutato ordine impositis, crucis adhuc figuram evidentiore ostendit. Præterea parentibus a principio ad finem obediens factus, et ideo dilectus et benedictus, sed et propter ista Esau invisus, omni tentatione fortiter tolerata, per totam vitam crucis mysterium operatus est. Quapropter dixit Deus: « Jacob dilexi, Esau autem odio habui ».

παντός τοῦ βίου τὸ μυστήριον εἶχε τοῦ σταυροῦ ἠγάπησα, τὸν δὲ Ἠσαὺ ἐμίσησα. »

Talia, fratres, etiam apud nos contingunt. Etenim qui patrum secundum spiritum et secundum carnem dictis obtemperat, juxta mandatum Apostoli dicentis: « Filii, obedite parentibus vestris », hic a Deo, quatenus configuratus in istis dilecto Dei Filio, diligitur; qui autem parere renuit, tanquam alienus ab illa cum dilecto Filio similitudine, in odium Dei venit. Quæ sapiens expandit Salomon dicens non de Jacob et Esau tantum, sed omnino et in omnibus: « Filius obediens erit in vitam, autem inobediens in perditionem ».

Nonne Jacob filio obedientiæ majus adhuc crucis mysterium contigit, contemplatio, inquam, per quam plenius homo crucifigitur moriturque peccato et virtuti vivit? Ipse de sua visione et salute reddit testimonium; ait enim: « Vidi Dominum facie ad faciem, et salva facta est anima mea ».

Ubi sunt qui plausu comprobant turpes ineptias heterodoxorum apud nos versantium? Audiant: Ecce Jacob vidit faciem Dei, et tamen non vita tantum non privatus est, sed etiam, ipso teste, salus data est; quærvis Deus ipse dicat: « Nemo faciem meam videbit, et vivet ». Nunquid forte sunt duo Dii, quorum unus faciem habet sub aspectu sancto-rum cadentem, alter vero nullius oculis conspicendam? Arripe tantam impletatem! Sed Dei facies

⁴⁸ Gen. xviii, 1 seqq. ⁴⁹ Rom. vi, 5. ⁵⁰ Malachi, i, 5. ⁵¹ Ephes. vi, 1. ⁵² Prov. xxix, 27. ⁵³ Gen. xxxii, 50. ⁵⁴ Exod. xxxiii, 20.

Ἰδοὺ ὁ εἶς Θεὸς τρεῖς ὑποστάσεις. καὶ αἱ τρεῖς αὐταὶ εἰς Κύριος· Εἶπε γὰρ, φησὶ, Κύριος.

Ἐν μὲν οὖν τῷ Ἀδραὰμ οὕτω τὸ μυστήριον ἐνηργεῖτο τοῦ σταυροῦ. Ὁ δὲ Ἰσαὰκ αὐτὸς ἦν τοῦ ἐν αὐτῷ προσηλωθέντος τύπος, ὑπήκοος ὡς καὶ ὁ Χριστὸς μέχρι θανάτου τῷ πατρὶ γενόμενος· καὶ ὁ ἀντιδοθεὶς αὐτῷ κριτὸς αὐτὸν τὸν τοῦ Θεοῦ ἀμνὸν τὸν ὑπὲρ ἡμῶν εἰς σφαγὴν δοθέντα προεδήλου· καὶ τὸ φυτόν, ἐν ᾧ ὁ κριτὸς ἐδέδετο, τὸ μυστήριον εἶχε τοῦ τύπου τοῦ σταυροῦ, διὸ καὶ φυτόν Σαβέκ, τουτέστι φυτόν ἀπίστως ὀνομάζετο, ὡς καὶ σταυρὸς ξύλον σωτηρίου. Καὶ ἐν Ἰακώβ δὲ τῷ τοῦ Ἰσαὰκ υἱῷ τὸ μυστήριον καὶ ὁ τύπος ἐνηργεῖτο τοῦ σταυροῦ· ξύλον γὰρ καὶ ὕδατι τὰ ποίμνια ἑαυτῷ ἐπλήθυνεν. Τὸ μὲν οὖν ξύλον τὸ σταυρικὸν πρεσβυτέρου ξύλον· τὸ δὲ ὕδωρ τὸ θεῖον βάπτισμα, ὃ ἐν αὐτῷ ἔχει τὸ τοῦ σταυροῦ μυστήριον. « Εἰς γὰρ τὸν θάνατον τοῦ Χριστοῦ ἐβαπτίσθημεν, » φησὶν ὁ Ἀπόστολος. Καὶ ὁ Χριστὸς δὲ ξύλον καὶ ὕδατι, τῷ σταυρῷ καὶ τῷ βαπτίσματι, τὰ λογικὰ ποίμνια ἐπὶ τῆς γῆς ἑαυτῷ ἐπλήθυνεν. Ὁ δὲ Ἰακώβ καὶ ὅτε πρὸς τὸ ἄκρον τῆς ῥόδου προσέκυνεν, καὶ ὅτε τοὺς ἐγγόνους εὐλόγει, ἐναλλάξ τὰς χεῖρας θεῖς, τὸν σταυροῦ τύπον ἐτι σαφέστερον ὑπέφηνεν. Ἀλλὰ καὶ τοῖς πατράσιν ἐξ ἀρχῆς μέχρι τέλους ὑπήκοος ὢν, καὶ ἀγαπητὸς καὶ εὐλογητὸς διὰ τοῦτο, ἀλλὰ καὶ μισητὸς τῷ Ἠσαὺ διὰ τὰῦτα· καὶ οὕτω πάντα πειρασμῶν γενναίως ὑποφέρων, διὰ ἐνεργούμενον. Αἰὶ καὶ ὁ Θεὸς ἔλεγε· « Τὸν Ἰακώβ

Τοιοῦτόν τι γίνεται καὶ ἐφ' ἡμῶν, ἀδελφοί. Ὁ μὲν γὰρ ὑποτασσόμενος τοῖς τε κατὰ πνεῦμά πατράσι κατὰ τὴν ἀποστολικὴν ἐντολὴν τὴν λέγουσαν· « Τὰ τέκνα ὑπακούετε τοῖς γονεῦσιν »· ὁ τοιοῦτος, ὡς ἀφομοιωμένος κατὰ τοῦτο τῷ ἀγαπητῷ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ, καὶ παρὰ τοῦ Θεοῦ ἀγαπᾶται· ὁ δὲ παρακούων, ὡς ἄλλότριος τοῖς πρὸς τὸν ἀγαπητὸν ὁμοιωσικῶς, καὶ παρὰ τοῦ Θεοῦ μισεῖται. Καὶ τοῦτο δεικνύς ὁ σφόδρ Σολομῶν, ὡς οὐκ ἐπὶ τοῦ Ἰακώβ μόνον καὶ Ἠσαὺ, ἀλλὰ καὶ διὰ παντός καὶ ἐπὶ πάντων γίνεται· « Υἱὸς, φησὶν, ὑπήκοος ἔσται εἰς ζωὴν· ὁ δὲ παράκοος εἰς ἀπώλειαν. »

Ἄλλ' ὁ τῆς ὑπακοῆς υἱὸς Ἰακώβ ἄρ' οὐχὶ καὶ τοῦ μαίζονος ἔτυχε μυστηρίου τοῦ σταυροῦ, τῆς θεοπτίας λέγω, καθ' ἣν τελεώτερον σταυροῦται καὶ ἀποθνήσκει ὁ ἄνθρωπος ἐπὶ ἁμαρτίᾳ, καὶ ζῆ τῇ ἀρετῇ; Καὶ μὴ αὐτὸς ἑαυτῷ μαρτυρεῖ καὶ τὴν θεοπροσώπων πρὸς πρόσωπον, καὶ ἐσώθη μου ἡ

Ποῦ εἰσιν οἱ στοιχοῦντες ἐτι ταῖς τῶν ἐφ' ἡμῶν ἀναφανέντων κακοδόξων βδελυρῶν λογιολαχίαις; Ἀκουέτωσαν, ὅτι ὁ Ἰακώβ τὸ πρόσωπον εἶδε τοῦ Θεοῦ· καὶ οὐ μόνον οὐκ ἀφήρηται τὸ ζῆν, ἀλλ' αὐτὸς φησι, καὶ σώσεται, καίτοι τοῦ Θεοῦ λέγωντος, « Οὐδεὶς ὄψεται τὸ πρόσωπόν μου καὶ ζήσεται. » Ἄρ' οὖν δύο Θεοί, ὁ μὲν εἰς ἔχων πρόσωπον τῇ ἰράσει τῶν ἀγίων ὑποκίπτον, ὁ δὲ ἕτερος πρόσωπον ἔχων ὑπὲρ πᾶσαν ὄρασιν; Ἄπαγε τῆς δυσσεβείας!

ἀλλὰ πρόσωπον μὲν τοῦ Θεοῦ δρώμενον **57** ἔστιν ἡ A κατὰ τὴν ἐπὶ τοὺς ἀξίους ἐπιφάνειαν ἐνέργεια καὶ χάρις τοῦ Θεοῦ. Τοῦ αὐτοῦ δὲ πρόσωπον μὴδέποτε ἰδόμενον, ἡ ὑπὲρ πάντων ἔκφανσις καὶ ὄρασις ἐσθ' ἕτε λέγεται φύσις τοῦ Θεοῦ· οὐδεὶς γάρ ἐστιν ἐν ὑποστήματι καὶ οὐσίᾳ Κυρίου κατὰ τὸ γεγραμμένον, καὶ Θεοῦ φύσιν ἡ εἶδεν, ἡ ἐξηγόρευσεν. Οὕτως ἡ ἐν Θεῷ θεωρία καὶ τὸ θεῖον τοῦ σταυροῦ μυστήριον οὐ τὰ πονηρὰ πάθη μόνον καὶ τοὺς δημιουργοὺς τούτων δαίμονας ἀπελαύνει τῆς ψυχῆς, ἀλλὰ καὶ τὰς κακοδόξου; δόξας καὶ τοὺς ταῦταις συνηγόρους ἐξελέγχει καὶ ἀπωθείται τῶν περιβόλων τῆς ἱερᾶς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, καθ' ἣν ἡμῖν ἔχαρισθῆ νῦν ἰορτάζειν καὶ διατραινῶν τὴν τοῦ σταυροῦ πρὸ τοῦ σταυροῦ θεῖαν ἐν τοῖς Πατέρεσι χάριν καὶ ἐνέργειαν.

Ὡς περ οὖν ἐν μὲν τῷ Ἀβραάμ τὸ μυστήριον B ἐνήργει τοῦ σταυροῦ, ὁ δὲ αὐτοῦ υἱὸς ἦν τύπος τοῦ σταυρουμένου ὑστερον, οὕτως πάλιν ἐν μὲν τῷ βίῳ παντὶ τοῦ Ἰακώβ τὸ μυστήριον ἐνήργει τοῦ σταυροῦ, Ἰωσήφ δὲ ὁ υἱὸς τοῦ Ἰακώβ αὐτὸς ἦν τύπος καὶ μυστήριον τοῦ σταυρωθησομένου μετὰ ταῦτα θανθρώπου Λόγου· φθόνῳ γάρ καὶ αὐτὸς ἤχθη πρὸς σφαγὴν, καὶ ὑπὸ τῶν κατὰ σάρκα συγγενῶν, ὑπὲρ ὧν πρὸς αὐτοὺς παρὰ τοῦ πατρὸς ἐπέμψθη, ὡς καὶ ὁ Χριστὸς ὑστερον. Εἰ δὲ οὐκ ἐσφάγη, ἀλλὰ πέπραται ὁ Ἰωσήφ, θαυμαστὸν οὐδέν· οὐδὲ γάρ Ἰσαὰκ ἐσφάγη· καὶ γὰρ οὐκ αὐτοὶ ἦσαν ἡ ἀλήθεια, ἀλλὰ τύπος τῆς μελλούσης ἀληθείας. Εἰ δὲ δεῖ καὶ τούτοις· τὸ διπλοῦν συνιδεῖν μυστήριον τοῦ διπλοῦ τὴν φύσιν Ἰησοῦ, τὸ μὲν ἀχθῆναι πρὸς σφαγὴν τὸ κατὰ C σάρκα πάθος τοῦ θανθρώπου προὑπέφηνε, τὸ δὲ μηδὲν παθεῖν, τῆς θεότητος τὸ ἀπαθείς. Τοῦτ' αὐτὸ ἀν εὐροις καὶ ἐπὶ Ἰακώβ καὶ Ἀβραάμ· εἰ γὰρ καὶ ἀπειράσθησαν, ἀλλ' ἐνίκησαν, ὁ σαφῶς καὶ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ γέγραπται. Τεσσάρων οὖν ὄντων τῶν ἐπ' ἀρετῆ καὶ εὐσεβείᾳ περιβεβημένων πρὸ τοῦ νόμου, αἱ μὲν δύο Ἀβραάμ καὶ Ἰακώβ ἐν τοῖς περὶ τὸν βίον τὸ μυστήριον εἶχον τοῦ σταυροῦ ἐνεργούμενον· οἱ δὲ εἰς Ἰσαὰκ καὶ Ἰωσήφ, αὐτοὶ τὸ τοῦ σταυροῦ μυστήριον θαυμασιῶς προανεφώνησαν. Τὶ δὲ πάλιν ὁ πρῶτος παρὰ τοῦ Θεοῦ τὸν νόμον δαδαγμένος καὶ μεταβῶς τοῖς ἄλλοις Μωϋσῆς, οὐ ξύλω μὲν καὶ ὕδατι πρὸ τοῦ νόμου σέσωσται αὐτὸς, ἡλίκα ἐξετέθη τοῖς τοῦ Νεβίου βέμασις ἐν θῆβη ἀφαιεῖς, ξύλω δὲ καὶ ὕδατι τὴν Ἰσραηλιτικὴν ἔσωσε λαόν, τῷ μὲν ξύλω τὸν σταυρὸν προφαίνων, τῷ δὲ ὕδατι τὸ θεῖον βάπτισμα; καθάπερ καὶ Παῦλος ὁ τῶν μυστηρίων ἐπόπτης φανερώς φησιν, ὅτι· « Πάντες εἰς Μωσῆν ἐδαπτίσθησαν ἐν τῇ νεφέλῃ »· ὁ δὲ καὶ πρὸ τῆς θαλάσσης καὶ τῆς ῥάβδου ταύτης μαρτυρεῖ αὐτῷ, ὡς τὸν Χριστοῦ σταυρὸν ἔκουσας; ὑπομειναντα. « Κρεῖττων γὰρ, φησὶν, ἠγήσατο τῶν ἐν Αἰγύπτῳ θησαυρῶν τὴν ὀνειδιζομένην τοῦ Χριστοῦ. » Ὀνειδισμὸς δὲ τοῦ Χριστοῦ παρὰ τῶν ἀφρόνων ὁ σταυρός· καθὼς πάλιν αὐτὸς ὁ Παῦλος περὶ τοῦ Χριστοῦ φησιν, ὅτι ὑπέμεινε σταυρὸν, αἰσχύνῃς καταφρονήσας. Προῦθ' ἂν δὲ ὁ Μωϋσῆς καὶ τὸν τύπον αὐτοῦ καὶ τὸ σχῆμα τοῦ

conspici potest, quæ nihil est aliud ac divina gratia et operatio in sanctis manifestata; et simul conspici nequit, scilicet divina natura supra omnem manifestationem, supra omnem intuitionem posita. Nemo stetit in persona et essentia Domini; sic ut scriptum est, divinam naturam nemo vidit unquam nec enarravit. Sic Dei contemplatio et divinum crucis mysterium non modo pravas cupiditates et auctores earum daemones arceat ab anima, sed etiam falsas opiniones cum earum patronis arguit et expellit a sinu sanctæ Christi Ecclesiæ, juxta quam hodie nos juvat celebrare et illustrare patribus olim a Deo factam crucis procul ante crucem gratiam et operationem.

Sicut igitur in Abraham operabatur crucis mysterium, ejus autem filius Isaac erat aliquando crucifigendi figura, ita rursus tota vita Jacob operatum est mysterium crucis; Joseph vero filius Jacob ipse erat typus et mysterium Verbi incarnati postea crucifigendi. Nam ipse quoque invidia ad occisionem ductus est, dæctus autem ab ejus fratribus secundum carnem, pro quibus et ad quos a patre missus fuerat, sicut et Christus postea. Quod si Joseph occisus non fuit, sed venditus, nihil in hoc mirum, nec enim Isaac occisus fuit. Et vero ipsi non erant veritas sed venturæ figura veritatis. Si autem in istis quoque conspiciere debemus mysterium duplex duplicis in Christo naturæ; per hoc quidem quod ad occisionem ducti sunt, passionem secundum carnem Dei hominis præfiguraverunt; per hoc autem quod passi non sunt, divinitatis impassibilitatem, hoc etiam reperire est in Abraham et Jacob: tentationem sustulerunt, sed victoriam reportaverunt, sicut clare de Christo fact scriptum. Igitur ex quatuor illis qui ante legem virtute et pietate claruerunt antesignanis, duo quidem, Abraham et Jacob, in vita sua experiri sunt crucis mysterium; duo vero, Isaac et Joseph, crucis mysterium mirabiliter præfiguraverunt. Nunc rursus Moyses, qui primus a Deo accepit et aliis legem tradidit, non ligno et aqua ante legem ipse salutem consecutus, quando in Nili alveis in cista fuit expositus et postea ligno et aqua populum Israeliticum salvavit, ligno quidem crucem, aqua vero D divinum baptismum præmonstrans. Propterea Paulus mysteriis initiatus luculenter dixit: « Omnes in Moysen baptizati sunt in nube ». Idem etiam apostolus de mari et de virga testimonium perhibet Moysi tanquam crucis crucem expectanti dicens: « majores divitias æstimavit thesauro Ægyptiorum improprium Christi ». Porro stultis improprium Christi crux est, prout rursus ipse Paulus de Christo dixit: « Quoniam sustinuit crucem confusione contempta ». Præcursor adhuc Moyses typum et ipsam crucis formam salutemque ab ipso ty, o ortam apertissime præmonstravit. Nam erecta virga, manus ipse in eam extendit, sicque in modum

⁵⁷ 1 Cor. x, 2. ⁵⁸ Hebr. x, 26. ⁵⁹ Hebr. xi, 2

crucis in virga seipsum componens, regem Amalec penitus profligavit. Præterea serpente aneo in formam signi transversi posito, et ita in crucis figuram erecto, palam jussit serpentibus percussos ex Judæis, in ipsum tanquam in Salvatorem concipicere, quo facto serpentum morsus sanavit.

ἐν σταυροῦ τύπον ἀναστηλώσας παρήρησα, τοὺς ὄφιοδῆκτους τῶν Ἰουδαίων βλέπιν πρὸς αὐτὸν ὡς ὄντα σωτήριον ἐπέταττε, καὶ οὕτω τὰ τῶν ὄφειον δῆγματα ἴδτω.

Deficeret me tempus si narrare vellem de Josue, et post ipsum de judicibus, et prophetis, de David ejusque posteris qui crucis mysterio operantes fluvios coercuerunt, solem stare fecerunt, impiorum civitates everterunt, sortes facti sunt in bello, castra ceperunt exteriorum, ferri aciem effugerunt, ignis vim delerunt, leonum ora obturarunt, reges arguerunt, quinquaginta duces combusserunt, mortuus resuscitaverunt, cælum verbo clausum verbo aperuerunt, steriles et rursus secundas nubes effecerunt. Etsi enim Paulus dicit fidem tantam operatam esse, sed fides potens est ad salutem; quare credentibus cuncta sunt possibilis. Ita prorsus crux Christi: verbum enim crucis, ut iterum secundum Paulum loquar⁵⁵, pereuntibus stultitia est; nobis salvis autem virtus Dei. Sed ut præteream omnes qui ante legem et sub lege existerunt, nonne Dominus ipse per quem omnia et in quo omnia, priusquam pateretur ait: « Qui non bajulat crucem suam et sequitur me, non est me dignus⁵⁶. » Videtisne quomodo antequam crux compingeretur, in cruce stabat salus? Sed et quando discipulis diserte propriam passionem et mortem in cruce tolerandam prædiceret Dominus, Petrus vero talia audire ægre ferret, sed sciens eum habere potestatem deprecatur dicens: « Absit a te, Domine, non erit tibi hoc⁵⁷. » illum increpavit Jesus tanquam humanam non divina cogitantem; et convocata turba eum discipulis sola dicit eis: « Si quis vult venire post me, abneget semetipsum et tollat crucem suam, et sequatur me. Qui enim voluerit animam suam salvam facere, perdet eam; qui autem perdidit animam suam propter me et Evangelium, salvam faciet illam⁵⁸. » Igitur convocat turbam cum discipulis, et tunc testificatur et profitetur illas magnas et mirabiles non hominum quidem, sed Dei sententias, ut moneretur se non a discipulis tantum a se electis tanta exigere, sed a singulis in eum credentibus. Christum quidem sequi dicit nihil aliud esse ac secundum ipsius Evangelium vivere, omnem virtutem et pietatem proferre, sectatorem vero semetipsum denegare et crucem tollere nisi, necessitate vocante, nec sibi parcere, imo paratum esse ad referendam pro virtute et pro veritate divinarum dogmatum mortem turpissimam. Magnum sane et mirabile est semetipsum denegare, et in ultimum dedecus mortemque tradere, nec tamen absonum. Nam reges terræ quoque non dignantur, comites recipere quando bellum faciunt, nisi quos viderint

σταυροῦ καὶ τὴν δι' αὐτοῦ τοῦ τύπου σωτηρίαν προα-
νίδειζε σφρέστατα· τὴν γὰρ βλάβδον ὄρθιαν στήσας,
τὰς χεῖρας αὐτοῦ ἐπ' αὐτὴν ἐξέταψε, καὶ οὕτω σταυ-
ρικῶς ἐπὶ τῆς βλάβδου σχηματίσας ἑαυτὸν, Ἀμαλῆκ
ἄρδην κατετροποῦτο τοιοῦτος ὄρωμενος. Ἄλλὰ καὶ
τὸν χαλκοῦν ὄφιν θείας ἐπὶ σημείου πλάγιον, καὶ οὕτω
ὄφιοδῆκτους τῶν Ἰουδαίων βλέπιν πρὸς αὐτὸν ὡς

Ἐπιλείπει δὲ με ὁ χρόνος διηγούμενον περὶ **58**
Ἰησοῦ καὶ τῶν μετ' αὐτὸν, οἱ τῷ μυστηρίῳ τοῦ
σταυροῦ ἐνεργοῦμενοι, ποταμοὺς ἀνέκοψαν, ἤλιον
ἐστήσαν, ἀσεβῶν πόλεις κατηδάρισαν, ἐγενήθησαν
ἰσχυροὶ ἐν πολέμῳ, παραβολὰς ἔκλιναν ἄλλοτριων,
ἔφυγον στόματα μαχαίρας, ἐσθίσαν δύναμιν πυρός,
ἐφραξαν στόματα λέόντων, βασιλεῖς ἠλεξάν, πην-
τηκοντάρχους ἐπέφρωσαν, νεκροὺς ἤγειραν, οὐρανὸν
ἐστήσαν λόγῳ, καὶ πάλιν ἔβυσαν, ἀγόνους τε καὶ
πάλιν γονίμους τὰς ἐν αὐτῷ νεφέλας ἀπεργασάμε-
νοι· εἰ γὰρ καὶ τὴν πίστιν ἐνηργηκέναι ταῦτά φησιν
ὁ Παῦλος, ἀλλ' ἡ πίστις δύναμις ἐστὶν εἰς σωτηρίαν
διὰ καὶ πάντα δυνατὰ τῷ πιστεύοντι. Τοιοῦτον δὲ
πάντως καὶ ὁ τοῦ Χριστοῦ σταυρὸς τοῖς πιστεύου-
σιν· « Ὁ γὰρ λόγος ὁ τοῦ σταυροῦ, πάλιν κατὰ Παῦ-
λον εἰπεῖν, τοῖς μὲν ἀπολλυμένοις μωρία ἐστὶ, τοῖς
δὲ σωζομένοις ἡμῖν δύναμις Θεοῦ ἐστὶν. » Ἄλλ' ἵνα
καὶ τοὺς πρὸ νόμου καὶ τοὺς ὑπὸ νόμον ἀφῶμεν
πάντας, αὐτὸς ὁ Κύριος δι' ἑνὶ τὰ πάντα καὶ δι' οὐ τὰ
πάντα, οὐ πρὸ τοῦ σταυροῦ ἔλεγεν, « Ὅστις οὐκ
ἀφρει τὸν σταυρὸν αὐτοῦ καὶ ἀκολουθεῖ ὀπίσω μου,
οὐκ ἐστὶ μου δέσμιος⁵⁹. » Ὅρατε πῶς καὶ πρὸ τοῦ τῶν
σταυροῦν παγῆναι σταυρὸς ἦν ὁ σώζων; Ἄλλὰ καὶ
ἡνίκα τοῖς μαθηταῖς παρήρησα προέλεγε τὸ ἑαυτοῦ
πάθος, καὶ τὸν διὰ τοῦ σταυροῦ θάνατον ὁ Κύριος,
ὁ δὲ Πέτρος ἀκούων οὐκ ἠνέσχετο, ἀλλ' εἰδὼς αὐτὸν
ἔχοντα τὴν ἐξουσίαν δεῖσθαι λέγων· « Ἰλεώς σοι,
Κύριε, οὐ μὴ ἔσται σοι τοῦτο, » αὐτῷ μὲν ἐπιτίμη-
σεν ὡς ἀνθρωπίνως, ἀλλ' οὐ θείως φρονοῦντι κατὰ
τοῦτο· προσκαλεσάμενος δὲ τὸν ὄχλον σὺν τοῖς μαθη-
ταῖς αὐτοῦ εἶπεν αὐτοῖς· « Ὅστις θέλει ὀπίσω μου
ἔλθειν, ἀπαρνησάσθω ἑαυτὸν, καὶ ἀράτω τὸν σταυρὸν
αὐτοῦ καὶ ἀκολουθήτω μοι· ὅς γὰρ ἂν θέλῃ τὴν ψυ-
χὴν αὐτοῦ σῶσαι, ἀπολέσει αὐτήν, ὅς δ' ἂν ἀπολέσῃ
τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἵνα ζῆται ἐμοῦ καὶ τοῦ Εὐαγγελίου,
ὁὗτος σώσει αὐτήν. » Προσκαλεῖται μὲν οὖν καὶ τὸν
ὄχλον σὺν τοῖς μαθηταῖς, καὶ τότε διαμαρτύρεται καὶ
παραγγέλλει ταῦτα τὰ μεγάλα καὶ ὑπερφυῆ καὶ ὄν-
τως οὐκ ἀνθρώπων, ἀλλὰ Θεοῦ φρονήματα, ἵνα δείξῃ
μὴ παρὰ τῶν ἐγκρίτων αὐτοῦ μόνον μαθητῶν τὰ
τοιαῦτα ἀπειτῶν, ἀλλὰ καὶ παρὰ παντὸς τοῦ εἰς αὐ-
τὸν πιστεύοντος. Τὸ δὲ ἀκολουθεῖν Χριστῷ δηλοῖ τὸ
ζῆν κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον αὐτοῦ, πάσαν ἀρετὴν καὶ
εὐσέθειαν ἐνδεικνυμένους· τὸ δὲ τὸν θέλοντα ἀκολου-
θεῖν ἀπαρνήσασθαι ἑαυτὸν, καὶ ἀφρειν τὸν σταυρὸν
αὐτοῦ, τὸ μηκέτι καιροῦ καλοῦντος ἑαυτοῦ φείδεσθαι,
ἀλλ' ἔτοιμον εἶναι πρὸς τὸν ὑπὲρ ἀρετῆς καὶ τῆς
ἀληθείας τῶν θείων δογμάτων ἐν ἀτιμῇ θάνατον.
Τοῦτο δὲ εἰ καὶ μέγα ἐστὶ καὶ ὑπερφυῆ, τὸ ἀρνή-

⁵⁵ 1 Cor. i, 18. ⁵⁶ Luc. xiv, 27. ⁵⁷ Matth. xvi, 22. ⁵⁸ Marc. viii, 34.

σασθαι τινα εαυτον, και εις ισχυατην ατιμιαν και θανατον προδουνηαι, αλλ' ουκ απεικός· οι γαρ βασιλεις της γης ουκ αν ποτε ακολουθειν οπισω αυτων δεξαιντο, και ταυτα προς πολεμον ιοντες, τους μη ετιμους δυνας αποθανειν υπερ αυτων. Τι ουν θαυμαστων, ει και ο βασιλεύς των ουρανων τη γη δι' επαγγελιας επιδημησας, προς αντιπαράταξιν του κοινου του γενους πολεμου τοιουτους ζητει τους οπισω αυτου ακολουθουντας; 'Αλλ' οι μεν βασιλεις της γης ουκ εχουσιν αναζωουν του; τω πολεμω τεθνηκotas, οιδ' ανταποδουνηαι τι σχεδον τοις προκινδυνευσασιν αυτων· τι γαρ αν ο μηκετ' αν λαβοι παρ' αυτων, εν τω Κυριω ελπικς εστιν· οπως δε ο Κυριος ζωην αντιδιδωσιν αιωνιον τοις εν τω ακολουθειν αυτω προκινδυνευσασι.

Και οι μεν βασιλεις της γης υπερ αυτων ετοιμους ειναι ζητουσι προς θανατον τους αυτοις ακολουθουντας, 59 ο δε Κυριος αυτης μεν εαυτον εις θαντον εδωκεν υπερ ημων, ημας δε ουκ υπερ αυτου, αλλ' υπερ ημων αυτων ετοιμους ειναι παραγγελλει προς θανατον· και τουτο δεικνυς ως υπερ ημων εστιν αυτων επαγει· « Ος γαρ αν θλητη την ψυχην αυτου σωσαι, απολεισει αυτην, δε δ' αν απολειση αυτην ενεκεν εμου και του Ευαγγελιου, ουτος σωσει αυτην. » Τι εστι τουτο, « Ος αν θλητη σωσαι, απολεισει, και δε αν απολειση, σωσει; Διπλους εστιν ο ανθρωπος, ο εκτος, εκ σωμα λεγω, και ο εντος ημων ανθρωπος, η ψυχη θηλονκτη. » Οταν ουν ο εκτος ημων ανθρωπος προδωκεν αυτον εις θανατον, απολλυσι την εαυτου ψυχην χωριζομενην αυτου· ο γουν υπερ του Χριστου και του Ευαγγελιου οτως απολεισας αυτην δυνας σωσει και κερδησει ταυτην, ζωην ουρανιον και αιωνιον ταυτη προξενησας, και εν τη αναστασει τοιαυτην κομισαμενος, και δι' αυτης και αυτος τοιουτος, και κατ' σωμα λεγεται, γεγωνως ουρανιος και αιωνιος. Ο δε φιλοψυχος, και μη οτω ταυτην ετοιμωας εχων απολεισαι, δια τα αγαπην τον προσκαιρον αιωνα τουτον, και οσα του αιωνος τουτου, ζημιωσει την ψυχην αυτου της δυνας ζωης αποστερησας, και ζημιωθησεται αυτος αυτην, ουν εαυτω ταυτην φυη τη αιωνιω κολασει παραδουσι· αν και ο πανοικτιρμων Δεσποτης οιον απολοφυρμενος, και του δεινου το μεγαθος επιδεικνυς, « Τι γαρ, φησιν, ωφελησει ανθρωπος, εδν τον κοσμον ολον κερδηση, και την ψυχην αυτου ζημιωθη; η τι δωσει ανθρωπος αντάλλαγμα της ψυχης αυτου; » οιδ' αλλο τι των εν τω αιωνι τουτω δοκουντων τιμων και τερπωνων, α του σωτηριου προεκρινε θανάτου. Τι δ' αν εν τούτοις ευρεθει και της λογικης ψυχης αντάλλαγμα, ης ο κοσμος απας ούτος; ουκ εστιν αντάξιος;

Ει ουν και τον κοσμον ολον εις ανθρωπος εδυνατο κερδησαι, αδελφοι, οιδεν αν ην υφελος αυτω την οικειαν ψυχην ζημιουμένην· πόσον εστι το δεινον, πολλοστημόριον ελάχιστον εκαστος από του κοσμου τουτου κτησασθαι δυναμένος, ει τη προς το ελάχιστον τουτο προσπαθειη την οικειαν ζημιωθησεται ψυχην, μη προαιρουμένος αλριεν του σταυρου και τον τυπον και τον λόγον, και ακολουθειν τω δεσπρι

paratos ad mortem pro se tolerandam, quid mirum, quod Rex caelorum per incarnationem in terris morant, ad dimicandum adversus communem humani generis hostem tales assecias requirat? At at reges terrae non possunt ad vitam revocare in bello interemptos, vel remunerari eos qui vitae discrimen pro ipsis adiverunt. Quid enim is qui esse desit posset ab ipsis accipere? Sed etiam istis ubi iusta de causa moriuntur, spes in Domino manet. Dominus autem vitam retribuit aeternam eis qui eum sequendo pericula subierunt.

αυτων; 'Αλλά και τούτοις, ελπικς υπερ ευσεδων ο θάνατος, εν τω Κυριω ελπικς εστιν· οπως δε ο Κυριος ζωην αντιδιδωσιν αιωνιον τοις εν τω ακολουθειν αυτω προκινδυνευσασι.

Et reges terrae assecias non quaerunt nisi quos ad mortem propter se oppetendam paratos invenerint; Dominus vero se ipsum in mortem tradidit pro nobis, nos autem non propter se, sed propter nosmetipsos ad mortem procinctos esse hortatur. Quod declarare volens adjicit: « Qui voluerit animam suam salvam facere, perdet eam »; qui autem perdiderit animam suam propter me et propter Evangelium, salvam habebit eam. » Quid istud: qui salvum facere voluerit, perdet, et qui perdiderit, salvam faciet eam? Duplex est homo; unus exterior, id est corpus, alter interior, scilicet anima. Quod si homo interior seipsum in mortem tradit, perdit suam animam eo orbatam. Unde qui eam propter Dominum et Evangelium perdiderit, vere eam lucrifaciet, vitam caelestem aeternamque ipsi largiens, eamque in resurrectionem adducturus, et ipse per eam, dico etiam secundum corpus, factus caelestis et aeternus. Qui autem animam suam diligit, ut eam perdere nolit, propterea quod nimis amat praesens saeculum et res hujus saeculi, damnabit animam suam, quam vix ra vita spoliabit; eam ipse et cum illa semetipsam suppliciis addicet, illam, et eum sempiternae damnationi tradens; quem et misericordissimus Dominus quasi lugens de periculi immanitate monuerat dicens: « Quid prodest homini si mundum universum lucretur, animae vero suae detrimentum patiat? vel quam dabit homo compensationem pro anima sua? » Non enim descendet cum eo gloria ejus, nec aliud quidquam ex honoribus et voluptatibus quae hoc saeculo tanti aestimatur, quae salutari morti proposuit. Qualem in istis invenire putas commutationem pro spirituali anima ad quam totus hic mundus flocci habendus est?

Si ergo unus homo posset totum mundum lucrari, hoc nihil ei prodesset animae detrimentum perpeso; quanto pejus est, ubi vix quisque potest vel minimam et angustissimam terrae partem comparare, si per nimium amorem erga illud exiguum animae suae detrimentum patiat, quia non praetulit typum et rationem crucis, vitaeque sequi auctorem. Crux enim est typus adorabilis et istius typi ratio-

⁵⁹ Matth. xvi, 25. ⁶⁰ ibid. 26.

Jam præfatum hujus typi mysterium ejusque rationem charitati vestræ supra explicavimus, sed potius illa pro vobis Paulus explanavit, Paulus inquam, qui in cruce gloriabatur nec prædicabat se aliquid scire nisi Dominum Jesum et hunc crucifixum⁶⁰. Quid ergo ait iste? «Cruce est crucifixisse carnem cum vitiiis et concupiscentiis. Num arbitrari de luxu epulæ et de ventris libidinibus solum cum talia profiteri? Quare igitur ad Corinthios scribit: «Cum sit inter vos zelus et contentio, adhuc carnalis estis et secundum hominem ambulatis⁶¹? » Ita ut qui gloriam et divitias amat, qui solam stare vult suam propriam voluntatem, quem juvat vincere in contentionibus, hic carnalis est et secundum carnem ambulat. Hæ enim sunt contentionum causæ, ut ait Jacobus Dei frater: «Unde bella et lites in vobis? nonne ex concupiscentiis vestris quæ militant in membris vestris⁶²? » Et addit: Zelatis et non potestis adipisci; litigatis et belligeramini⁶³. Hoc igitur est crucifigere carnem suam cum vitiiis et concupiscentiis quæ inhabilem reddunt hominem ad omne quod Deo displicet. Si vero corpus deprimit animam, et ad ima detrudat, studeamus ut illud invilium in altitudinem crucis extollamus. Tale quoddam dico: Dominus dum in terra versaretur, pauperem vitam vixit, nec vixit tantum, sed et prædicavit dicens: «Si quis non renuntiat omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus⁶⁴. »

μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐκήρυξε λέγων· «Εἰ τις οὐκ ἀποτάσσεται πᾶσι τοῖς αὐτῷ ὑπάρχουσιν, οὐ δύναται μου εἶναι μαθητής.»

At nemo indignatur, fratres, obtestor, audiens nos sine ulla dissimulatione annuntiantes bonam Dei voluntatem et beneplacentem et perfectam, nec ægre ferat ista mandata arbitratus quasi impossibilia; sed primum secum reputet quoniam regnum cælorum vim patitur, et violenti rapiunt illud. Audiat Petrum apostolum Christi antesignanum dicentem: «Christus passus est pro nobis, nobis relinquens exemplum ut sequamur vestigia ejus⁶⁵. » Deinde animo reputet quod etsi omnis discipulus vere magistri debitor manet quandiu non omnia solvit, si tamen modeste offerat quod potest et præstantius judicat, pro reliquo autem sese humiliat coram eo, per istam demissionem misericordiam colligit et defectum supplet. Si quis ergo in se deprehendat divitiarum justo majorum concupiscentiam, sciat istam carnalem esse et crucis inimicam, propter hoc enim movetur; nam qui cruci affixus est, non potest ad talia moveri. Igitur oportet talem in talibus alitudinem attolli, ne præcepta datus seipsum divellat a Christo qui in ipso crucifixus est. διδάσκει τοῦτον ἐπὶ τῷ ὄψος τοῦ σταυροῦ, ἵνα μὴ ἐν αὐτῷ Χριστοῦ.

Quomodo ergo poterit hunc in altitudinem crucis levare? Dico: sperans in Christum rectorem omnium et nutritorem procul a se omne lucrum injustitiæ projiciat. Quomodo si possideat opes juste ac-

της ζωῆς! Σταυρός γάρ ἐστιν αὐτός τε ὁ προσηκνήσας τύπος, καὶ ὁ τοῦ τύπου τούτου λόγος. Ἄλλ' ἐπεὶ προηγήσατο ὁ λόγος καὶ τὸ μυστήριον αὐτοῦ τοῦ τύπου, καὶ ἡμεῖς τούτο πρότερον ἐξηγησόμεθα πρὸς τὴν ὑμετέραν ἀγάπην· μᾶλλον δὲ πρὸ ἡμῶν καὶ τοῦτο Παῦλος ἐξηγήσατο· Παῦλος καυχώμενος ἐν τῷ σταυρῷ, ὁ μηδὲν εἰδέναι κρινῶν, εἰ μὴ Κύριον Ἰησοῦν καὶ τοῦτον ἐσταυρωμένον. Τί οὖν φησιν ἑκαίνο; «Σταυρός ἐστὶ τὸ σταυρωθῆναι τὴν σάρκα σὺν τοῖς παθήμασι καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις.» Οὐθεὶς περὶ τῆς τρυφῆς καὶ τῶν ὑπογαστρίων το· το μόνον εἰπεῖν παθῶν; πῶς οὖν γράφει τοῖς Κορινθίοις, ὅτι, «Ἐπεὶ ἐριδας ἐν ὑμῖν εἰσιν, ἐτι σαρκικοὶ ἐστε, καὶ κατὰ ἄνθρωπον περιπατεῖτε;» Ὡστε καὶ ὁ δόξτε ἐρώων, ἢ τὸ οἰκεῖον ἀπλῶς θέλημα στήσαι θέλων, καὶ οὕτω νικᾶν φιλονεικῶν, σαρκικός ἐστι, καὶ κατὰ σάρκα περιπατεῖ· διὰ γὰρ ταῦτα καὶ ἐριδες, ὡς καὶ Ἰάκωβος ὁ ἀδελφοφθὸς φησιν· «Πόθεν πόλεμοι καὶ μάχαι ἐν ὑμῖν; οὐκ ἐντεῦθεν ἐκ τῶν ἡδονῶν ὑμῶν, τῶν στρατευομένων ἐν τοῖς μέλεσιν ὑμῶν; Ζηλοῦτε καὶ οὐ δύνασθε ἐπιτυχεῖν, μάχεσθε καὶ πολεμεῖτε.» Τοῦτο οὖν ἐστὶ τὸ σταυρωθῆναι τὴν σάρκα σὺν ταῖς παθήμασι καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις, τὸ ἀνενέργητον γενέσθαι τὸν ἄνθρωπον πρὸς πᾶν τὸ ἀκέραιον θεῶν· εἰ δὲ καὶ τὸ σῶμα κατασπᾶ καὶ βιάζεται, ἀλλ' αὐτὸν ἕκαστον ἄνεγειν ἐναγωνίως τοῦτο πρὸς τὸ ὄψος τοῦ σταυροῦ· οἷον τί λέγω; ἐπὶ γῆς γινόμενος ὁ Κύριος ἀκτῆμονα βίον ἐζησε, καὶ οὐκ ἐζησε

Ἄλλὰ μηδεὶς δυσανασχετεῖτω, ἀδελφοί, παρακαλῶ, ἀκούων ἡμῶν ἀπαγγελλόντων ἀνοθεύτως τὸ ἀγαθὸν τοῦ Θεοῦ θέλημα καὶ εὐάρεστον κατὰ τέλειον, μηδὲ δυσχεραίνετω τὰ παραγγέλματα δυσείπικτα οἰόμενος, ἀλλὰ πρῶτον μὲν ἑκαίνο ἐνωρεῖται, ὅτι βιασθὴ ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, καὶ βιασθαι ἀρκίζουσιν αὐτήν, καὶ ἀκούεται Πέτρον τοῦ κερφαίου τῶν ἀποστόλων τοῦ Χριστοῦ, ὅτι· «Χριστὸς ἐπαθεν ὑπὲρ ἡμῶν, ἡμῖν ὑπολαμβάνων ὑπογραμμὸν, ἵνα ἐξακολουθήσωμεν τοῖς ἰχνέσιν αὐτοῦ.» Ἐπειτὰ καὶ τοῦτο δικαίως προσλογίζεσθω, ὅτι μαθὼν ἕκαστος ἀληθῶς ὅσον ὀφείλει τῷ Δεσπότη, ὅσαυτ' αὐκ ἐξη τὸ πᾶν ἀπεθῶναι, τὸ μὲν σὺν μετριοπροσῶνῃ προσάγει, ὅσον δὴσπου δύναται καὶ προαιρεῖται, πρὸς δὲ τὸ λείπον πάλιν ταπεινοῦται ἐνώπιον αὐτοῦ, καὶ διὰ τῆς τοιαύτης ταπεινώσεως ἔλκων τὴν συμπάειαν ἀναπληροῖ τὴν ἑλλείψιν. Εἰ τις οὖν ὄρα τὸν λογισμὸν αὐτοῦ πλοῦτου καὶ πολυκτημοσύνης ὀραγόμενον, γινώτω ὅτι ὁ λογισμὸς οὗτος σαρκικός ἐστὶ, καὶ διὰ τοῦτο κινεῖται· ὁ γὰρ τῷ σταυρῷ προσηλωμένος οὐ δύναται πρὸς τοιοῦτον τι κινεῖσθαι. Χρεῖα οὖν ἀναυτὸς αὐτὸν κάτω βίψας χωρῖσθαι τοῦ σταυρωθέντο;

Πῶς οὖν ἄρξεται τούτον ἀναβιβάσειν ἐπὶ τὸ ὄψος τοῦ σταυροῦ; ἐλπίας εἰς Χριστὸν τὸν χορηγὸν καὶ τροφία τοῦ παντός, παντός μὲν τοῦ ἐξ ἀδικίας ἀποσχέσθω πόρου, ὃ δὲ ἀπὸ δικαιοσύνης ἔχει πορισμῶν,

⁶⁰ I Cor. ii, 2. ⁶¹ I Cor. iii, 3. ⁶² Jac. iv, 2. ⁶³ ibid. 2. ⁶⁴ Luc. xiv, 2. ⁶⁵ I Petr. ii, 21.

μηδὲ τότεψ λίαν προσκαίμενος, καλῶς αὐτῷ χρῆσθω, A
 κοινωνίους ἐφ' ὅσον ἐστί τοὺς ἐνδεδί; προσλαμβανόμενος. Ὅσπερ γάρ ἀρνεῖσθαι τὸ σῶμα καὶ ἀφρην
 τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, τῆς ἐντολῆς; κελουούσης, ἔχουσιν
 ὁμῶς τοῦτο οἱ τοῦ Θεοῦ καὶ κατὰ Θεὸν ζῶντες· μὴ
 λίαν δὲ αὐτῷ προσκαίμενοι, χρώνται μὲν αὐτῷ πρὸς
 τὸ ἔξεν συνεργῶν, ἀν δ' ὁ καιρὸς καλῆ, καὶ τοῦτο
 προσδιδόναι ἔτοιμοι· οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν σωματικῶν
 κτημάτων καὶ χρειῶν ποιῶν τις, ὅταν μὴ δύνηται τι
 μείζον, εἰ ἂν καὶ θεαρίστως ἔχοι.

Πάλιν βλέπει τις ἐν αὐτῷ βριαύτερον κινούμενον
 τὸν τῆς πορνείας λογισμὸν, γινώτω ὅτι οὐπω ἐσταύρω-
 σεν ἑαυτόν. Πῶς οὖν σταυρώσει; φευγέτω τὰς περιέρ-
 γους θέας τῶν γυναικῶν, καὶ τὰς μὴ ἀνηκούσας πρὸς
 αὐτὰς συνηθείας τε καὶ ἀκαίρου, διαλέξεις, μειοῦτο
 τὰς τρεφούσας τὸ πάθος ὕλας, ἀποσχέσθω πολυπο-
 ςίας, οἰνοφυγίας, ἀδθηφαγίας, πολυουπνίας· μιγνύτω
 τῇ ἀποχῇ ταύτῃ τῶν κακῶν τὴν ταπεινοφροσύνην, ἐν
 συντριβῇ καρδίας τὸν Θεὸν κατὰ τοῦ πάθους ἐπικα-
 λούμενος, καὶ τότε καὶ αὐτὸς ἐρεῖ· Εἶδον τὸν ἀσεβῆ
 ὑπερψοφούμενον καὶ ἐπαίρομενον ὡς τὰς κέ-
 θρους τοῦ Λιβάνου, καὶ πῆρῆλθον, καὶ ἰδοὺ
 οὐκ ἦν, καὶ ἐξήγησα διὰ τῆς ἐν ταπεινώσει
 προσευχῆς, καὶ οὐχ εὐρέθη ἐν ἐμοὶ ὁ τόπος αὐτοῦ.
 Πάλιν ἐνοχλεῖ ὁ τῆς φιλοδοξίας λογισμὸς; εὖ ἐν
 συγχλήσει καὶ συγκαθεδρία μνημόνευε τῆς τοῦ Κυ-
 ρίου ἐν Εὐαγγελίοις περὶ τοῦτου συμβουλῆς· ἐν
 ὁμιλίαις μὴ ζῆτει τῶν ἄλλων ὑπερέχων φαίνεσθαι,
 τὰς ἀρετὰς ἐφ' ὅσον ἔχεις ἐν κρυπτῷ ποιεῖ, πρὸς
 Θεὸν μόνον ὄρων, καὶ παρ' αὐτοῦ μόνου ὀρώμενος, C
 καὶ ὁ Πατὴρ σου ὁ βλέπων ἐν τῷ κρυπτῷ ἀποδώσει
 σοι ἐν τῷ φανερῷ. Εἰ δὲ καὶ μετὰ τὸ κόψαι σε τὰ
 αἰτία ἐκάστου τῶν καθῶν, πάλιν ἐνοχλεῖ 61 ἐνδοθεν
 ὁ λογισμὸς, μὴ φοβήθῃς· στεφάνων γάρ γίνεται σοι
 πρότερος, ἐπεὶ ἐνοχλῶν οὐ πείθει, οὐδὲ ἐνεργεῖ,
 ἀλλὰ κίνημά ἐστι νεναρκωμένον, ὡς νικώμενον
 ὑπὸ τοῦ σοῦ κατὰ Θεὸν ἀγῶνος. Τοιοῦτός ἐστιν ὁ
 τοῦ σταυροῦ λόγος· τοιοῦτος δὲ ὢν, οὐ μόνον ἐν τῇ
 προφήτειας πρὸ τοῦ τελεσθῆναι, ἀλλὰ καὶ νῦν μετὰ
 τὸ τελεσθῆναι μυστήριόν ἐστι μέγα καὶ ὄντως
 θεῖον. Πῶς; ὅτι κατὰ μὲν τὸ φαινόμενον δοκεῖ προ-
 ξενεῖν ἀτιμίαν αὐτῷ ὁ εὐτελίζων ἑαυτόν, καὶ τα-
 πειῶν ἐν πάσι, καὶ πόνον καὶ ὀδύνην ὁ τὰς σω-
 ματικὰς φεύγων ἡδονὰς, καὶ ὁ διδοὺς τὰ ὄντα
 πτωχείας ἑαυτῷ αἰτία; καθίστασθαι, διὰ δὲ τῆς
 τοῦ Θεοῦ δυνάμεως ἡ πτωχεία αὕτη καὶ ἡ ὀδύνη
 καὶ ἡ ἀτιμία δόξαν ἀκίονον καὶ ἡδονὴν ἀνέκφρα-
 στον καὶ πλοῦτον ἀδαπάνητον γέννη καὶ κατὰ τὸν
 κάροντα καὶ κατὰ τὸν μέλλοντα ἐκείνον κόσμον.
 Καὶ τοὺς μὴ τοῦτο πιστεύοντας, καὶ τὴν πίστιν δ'
 ἔσθων ἐπιδοκινούμενους τοῖς ἀπολλυμένοις συντάτ-
 τε, καὶ αὐτοῖς τοῖς Ἕλλησιν, ὁ Παῦλος· «Κηρύσ-
 σαμεν γάρ, φησὶ, Χριστὸν ἐσταυρωμένον, Ἰουδαίοις
 πρὸν σκάνδαλον διὰ τὴν πρὸς τὸ σωτήριον πάθος;
 ἐπίσταται, Ἕλλησι δὲ μωρίαν, ὡς μηδὲν τῶν προσ-
 κειμένων προσιμῶσι, διὰ τὴν πρὸς τὰς θείας ἐπαγγελίας πάντως ἀπιστίαν· ἡμῖν δὲ τοῖς κλητοῖς
 Χριστὸν Θεοῦ δύναμιν καὶ Θεοῦ σοφίαν.»

A quisitas, ne ipsis nimium inserviat, sed bene eis
 utatur ad inopes pro viribus adjuvandos. Sicut enim
 divinus legislator jubet corpori renuntiare et
 crucem suscipere, illud tamen observant qui Deo et
 secundum Deum vivunt: ipsi non nimis inservientes,
 eo utuntur tanquam adiutorio, parati etiam, si id
 exigat tempus, ei renuntiare; ita qui bene uti ut
 divitiis et lucris terrestribus, si plus facere inquit,
 bene et pie vivere videtur.

Rursum qui videt in seipso agitari luxurie ani-
 mum, sciat quod se nondum crucifixit. Quomodo
 ergo se crucifiget? Fugiat damnosos mulierum
 aspectus, earumque futilia colloquia, et vanas con-
 fabulationes. Imminuat materias quibus pascitur
 carnis concupiscentia; comprimat potatione-, vio-
 lentiam, Inguivem, somnolentiam, nec tantum sic
 a malis absteineat, sed addat humilem spiritum; in
 contritione cordis, Dei contra passiones auxilium
 imploret, et tunc ipse quoque dicet: Vidi impium
 superexaltatum et elevatum sicut cedros Libani, et
 transivi aliquantum post, et ecce non erat, et per
 orationem humilem quæsi, et non est inventus in
 me locus ejus. Rursus molestat inanis gloriæ ambi-
 tio; tu vero anime intentus, stansque ante tribunal
 tuæ conscientiæ, in mentem evangelica revora con-
 silia a Domino data: in conversatione nolite aliis ma-
 jores videri; virtutem, quantum potes, in abscondito
 exerce, ad Deum solum intendens, et a Deo solo
 conspectus, et Pater tuus, qui videt in abscondito,
 reddet tibi in aperto. Deinde, si avulsis singularum
 cupiditatum incitamentis, rursus earum interius
 molestant illecebræ, noli timere; coronam tibi im-
 pertiet, quia molestando non suadent nec crescunt,
 sed potius torpescunt tuo brachio secundum Deum
 dimicante superata. Talis ejus est crucis sermo, et
 ut talis, non tantum prophetis priusquam perfice-
 retur, sed etiam post perfectum, magnum est my-
 sterium vereque divinum. Quare? quia si ex specie
 judicas, videtur quidem sibi metipsi delectus pa-
 rare qui se reprimit et in omnibus humiliat, labo-
 rem et dolorem, qui sensuum fugit voluptates, et qui
 sua bona abnuat, paupertatem comparaturus. Dei
 autem virtute ipsa paupertas et dolor et dedecus
 gloriam æternam et voluptatem inenarrabilem et
 divitiis inexhaustas generant, et pro præsentis et
 pro futuro sæculo. Hæc non credentes, nec fiden-
 ter opera manifestantes damnandis et ipsis senti-
 libus adnumerat Paulus dicens: «Prædicamus Chri-
 stum crucifixum, Judæis quidem scandalum, qui
 non credunt in passionem salutiferam; gentilibus
 vero stultitiam, quia nihil rebus terrestribus præ-
 ponunt, nec ullo modo credunt in divina Evange-
 lia; nobis autem electis Christum Dei virtutem et
 Dei sapientiam.»

⁶¹ 1 Cor. 1, 23.

Hoc est ergo Dei sapientia et virtus, seipsum A per infirmitatem vincere, per humilitatem exaltari, per paupertatem ditari. Sed non sermo tantum et mysterium crucis, sed et ipse typus divinus et adoratione dignus, signum est sacrum et salutare et venerandum, per quod innumera et ineffabilia hominum ex Deo natorum bona sanctificantur et perficiuntur, maledictio et damnatio tolluntur, metus et mors auferuntur, æterna vita et benedictio tribuuntur, salutis lignum, sceptrum regis potestatis, divinæ tropæum victoriæ in hostes tum visibiles, tum invisibiles, quidquid insanientes blasphemant filii infidelitatis. Non enim ipsis contigit Apostoli votum ⁶⁶, ut possent comprehendere cum omnibus sanctis quæ sit latitudo et longitudo, et sublimitas et profundum, quoniam per crucem Domini tota illius per carnem adventus manifestatur dispensatio, et ejus prorsus comprehenditur mysterium; ad omnes enim limites extenditur, omnia complectitur, et quæ supra sunt et quæ infra, et quæ circum stant, et quæ intersunt. Causam vero interserentes propter quam oportebat ipsos quoque, si intelligentiam haberent crucem, nobiscum adorare, aversantur Regis gloriæ symbolum, quod ipse etiam Dominus jamjam in illud ascensurus aperte sui ipsius propriam appellat gloriam et exaltationem. In futuro enim ejus adventu manifestandus, venturum prænuntiat signum illud Filii hominis cum potestate et majestate magna. Sed, aiunt, Christus in eo confusus occubuit, propterea nec videre patimur instrumentum et lignum, super quo occisus est. Chirographum autem nobis adversum quod nobis conscripsit per ejus in ligno inobedientiam manus primi parentis, in quo affixus fuit? quomodo e medio ablatus est, ita ut rursus in benedictionem apud Deum redierimus? In quo principatus et potestates spirituum malitiæ qui adversus nostram naturam ex ligno inobedientiæ occupaverunt locum, ejecit Christus et penitus amovit, et triumphans confudit, unde et nos libertatem accepimus? In quo maceries separationis fuit destructa, inimicitia Dei abolita et perempta, in quo reconciliati sumus cum Deo, et pacem cum ipso per Evangelium recuperavimus? Nonne in cruce, et per crucem? Audiant Apostolum ad Ephesios scribentem: « Christus est pax nostra, qui fecit utraque unum et medium parietem maceriæ solvens, inimicitias in carne sua, ut duos condat in semetipso in unum novum hominem, faciens pacem, et reconciliet ambos in uno corpore Deo per crucem interficiens inimicitias in semetipso ⁶⁷. « Vos, cum mortui, Colossensibus scribit, essetis in delictis et præputio carnis vestræ, convivificavit cum illo, donans vobis omnia delicta, delens quod erat contrarium vobis, et ipsum tulit de medio, affligens illud crucis, et exspolians principatus et potestates, traduxit confidenter, palam triumphans illos in semetipso ⁶⁸. »

Τούτο οὖν ἡ τ.ῦ Θεοῦ σοφία καὶ δύναμις, τὸ δι' ἀσθενείας νικῆσαι, τὸ διὰ ταπεινώσεως ὑψωθῆναι, τὸ διὰ πτωχείας πλουτῆσαι. Οὐ μόνον δὲ ὁ λόγος τοῦ σταυροῦ καὶ τὸ μυστήριον, ἀλλὰ καὶ ὁ τύπος θεῖος καὶ προσκυνητὸς, σφραγὶς ὧν ἱερὰ καὶ αἰδέσιμος, ἀγιαστικὴ τε καὶ τελεστικὴ τῶν ἐκ Θεοῦ τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων ὑπηργμένων ὑπερφυῶν καὶ ἀποβλήτων ἀγαθῶν, ἀρεῶν καὶ καταδίκης ἀναίρετικῆ, φθορᾶς καὶ θανάτου καθαιρετικῆ, ζωῆς αἰδίου καὶ εὐλογίας παρεκτικῆ, ζύλον σωτήριον, σκῆπτρον βασιλείου, θεῖον κατ' ἐχθρῶν ἱερῶν καὶ ἀοράτων τρόπαιον. κἄν αἰρετικῶν καὶ δεσποτικῶν ἀπαρῶνται φρενοδραβῶς· οὐ γὰρ ἐπέτυχον τῆς ἀποστολικῆς εὐχῆς, ἵνα ἐξισχύσωσι καταλαβέσθαι σὺν πᾶσι τοῖς ἁγίοις, τί τὸ πλάτος καὶ μήκος καὶ ὕψος καὶ βάθος· ὅτι ὁ τοῦ Κυρίου σταυρὸς ἐστὶ πᾶσαν ἐμφανίαν τῆς ἐν σαρκὶ τούτου παρουσίας τὴν οἰκονομίαν, καὶ τὸ κατ' αὐτὴν ἅπαν ἐμπεριέχον μυστήριον, καὶ πρὸς πάντα τείνων τὰ κέρατα, καὶ πάντα περιλαμβάνων, τὰ ἄνω, τὰ κάτω, τὰ περίε, τὰ μεταξύ. Προβαλλόμενοι δὲ τινα πρόφασιν, δι' ἣν καὶ αὐτοὺς ἴδει μὲθ' ἡμῶν, εἰπερ νοῦν εἶχον, προσκυνεῖν αὐτὸν, ἀποτροπάζονται τοῦ βεβαιώσεως τῆς δόξης τὸ σύμβολον, ὃ καὶ αὐτὸς φανερώς ὁ Κύριος ὕψος μὲν καὶ διεξῆν ἐαυτοῦ καλεῖ, μέλλων ἀναβαίνειν ἐπ' αὐτό· κατὰ δὲ τὴν μέλλουσαν αὐτοῦ παρουσίαν καὶ ἐπιφάνειαν ἐλεύσεσθαι προκαταγγέλλει τὸ σημεῖον τοῦτο τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου μετὰ δυνάμει καὶ δόξει· πολλῆς· ἀλλ' ἐν αὐτῷ, φησὶν, ὁ Χριστὸς προσηλωθεὶς ἀπέθανε, καὶ διὰ τοῦτο οὐδ' ὄραν ἀνεχόμεθα τὸ σχῆμα καὶ τὸ ζύλον ἐν ᾧ τεθανάτωται. Τὸ δὲ καθ' ἡμῶν χειρόγραπτον, ὃ γέγονεν ἡμῖν διὰ τῆς ἐπὶ τὸ ζύλον παρακοῆς, ἐκτεταμένης τῆς τοῦ προπάτορος χειρὸς, ἐν τίνι προσηλώθη; Καὶ διὰ τίνος ἐκ μέσου γέγονε καὶ ἠφανίσθη, καὶ οὕτω πρὸς τὴν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ εὐλογίαν ἐπανήλθομεν; ἐν τίνι δὲ τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας τῶν πνευματικῶν τῆς κληρονομίας, αὐτὰ κατὰ τῆς ἡμετέρας φύσεως ἐκ τοῦ ζύλου τῆς παρακοῆς χώραν ἔλαβον, ὃ Χριστὸς ἀπεξεδύσατο, καὶ τελείως ἀπόσατο, καὶ θριαμβεύσας κατήσχυσε, καὶ οὕτως ἡμεῖς τὴν ἐλευθερίαν ἀντελάβομεν; ἐν τίνι τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ λήλυται, καὶ ἡ πρὸς Θεὸν ἡμῶν ἐχθρὰ κατήργηται καὶ τεθανάτωται; καὶ διὰ τίνος ἀποκατηλλάγημεν πρὸς τὸν Θεὸν, καὶ τὴν πρὸς αὐτὸν εἰρήνην εὐηγγελίσθημεν; οὐκ ἐν τῷ σταυρῷ, καὶ διὰ τοῦ σταυροῦ; Ἀκουέτωσαν τὰ τοῦ Ἀποστόλου, τοῖς μὲν Ἐφεσίοις γράφοντος· « Ὁ Χριστὸς ἐστὶν ἡ εἰρήνη ἡμῶν, ὃ τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ λύσας, ἵνα τοὺς δύο κτίσῃ ἐν ἑαυτῷ εἰς ἓνα καινὸν ἄνθρωπον, ποιῶν εἰρήνην, καὶ ἀποκαταλλάξῃ τοὺς ἀμφοτέρους ἐν ἑνὶ σώματι τῷ Θεῷ διὰ τοῦ σταυροῦ, ἀποκτείνοντας τὴν ἐχθρὰν ἐν αὐτῷ· » Κολοσσαεῦσι δὲ, « Νεκροὺς ὄντας, τοῖς παραπτώμασι καὶ τῇ ἀκροβυστίᾳ τῆς σαρκὸς ἡμῶν συνεζωοποίησεν ἡμᾶς ἐν αὐτῷ, χαρισάμενος ἡμῖν πάντα τὰ παραπτώματα, ἐξαλείψας τὸ καθ' ἡμῶν

⁶⁶ Ephes. iii, 18. ⁶⁷ Ephes. ii, 14, 15. ⁶⁸ Coloss. ii, 14, 15.

χειρόγραφον τοῖς δ' ἔγγρασι, ὃ ἦν ὑπεναντίον ἡμῖν. A καὶ αὐτὸ ἦρεν ἐκ τοῦ μέσου προσηλωσας αὐτὴ τῷ σταυρῷ, καὶ ἀπεκδυσάμενος τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας, ἐδειγμάτισεν ἐν παρῆσι θριαμβεύσας αὐτὰς ἐν αὐτῷ. Ὁ δὲ τιμήσομεν οὖν ἡμεῖς, οὐδὲ χρῆσόμεθα τῷ θείῳ τούτῳ τροπαίῳ τῆς κοινῆς τοῦ γένους ἐλευθερίας, ὃ καὶ μόνον φαίνόμενον, τὸν μὲν ἀρχέπακον ἔφιν φυγαδεύει καὶ θριαμβεύει καὶ καταισχύνει, τὴν ἤταν καὶ τὴν θραῦσιν ἀνακηρύττον αὐτοῦ, δοξάζει δὲ καὶ μεγαλύνει Χριστὸν, τὴν αὐτοῦ νίκην ἀναφαίνον τῷ κόσμῳ; Καὶ μὴν ἔπερ ὁ σταυρὸς παροπτέος, ὡς ἐν αὐτῷ τοῦ Χριστοῦ τὸν θάνατον ὑπομείναντος, οὐδ' ὁ θάνατος ἔσται σεπτὸς καὶ σωτήριος· πῶς οὖν, κατὰ τὸν Ἀπόστολον, εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ ἰδακτείσθημεν; Πῶς δὲ καὶ τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ ἰσόμαθα, ἔπερ σύμφυτοι γεγόναμεν τῷ ὁμοιωμάτι τοῦ θανάτου αὐτοῦ; Ἄλλως εἰ μὲν εἰς ἦν ὁ προσκυνῶν σταυροῦ σχῆμα, μὴ ἐπιγγραμμένον ἔχον τὸ δεσποτικὸν ὄνομα, δικαίως ἂν ἐνεκαλεῖτο παρὰ τὸ δέον ποιῶν· ἐπεὶ δὲ ἐπὶ τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ πᾶν γόνυ κέμψει ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων, τοῦτο δὲ τὸ προσκυνητὴν ὄνομα ὁ σταυρὸς ἐπιφέρει, πόσης παρὰ φροσύνης μὴ κέμπτειν γόνυ τῷ σταυρῷ τοῦ Χριστοῦ; Ἄλλ' ἡμεῖς καὶ τὰς καρδίας οὖν τοῖς γόνασι κλίναντες, δεῦτε προσκυνήσωμεν μετὰ τοῦ φαλμαβοῦ καὶ προφήτου Δαβὶδ εἰς τὸν τόπον οὗ ἔστησαν οἱ πόδες αὐτοῦ, καὶ οὐ αἱ συνεκτικαὶ τοῦ παντός ἐξηπλώθησαν χεῖρες, καὶ οὐ τὸ ζωαρχικὸν δ' ἡμᾶς ἐξετίθη σῶμα· καὶ προσκυνῶντες ἐν πί- C στει καὶ ἀσπαζόμενοι διψιλῆ τὸν ἐκείθεν ἀγιασμόν καὶ ἀρωμάθια καὶ φυλάττωμεν, ὡς ἂν καὶ κατὰ τὴν ὑπερβειδοχασμένην μελλούσαν τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ παρουσίαν, αὐτὸν προηγούμενον ἰδόντες ἐν δόξῃ ἀγαλλιασόμεθα καὶ σκιρτήσωμεν ἄληκτα, τῆς ἐκ δεξιῶν καὶ εὐλογίας ἐπιτυχόντες, εἰς δόξαν τοῦ κατὰ σάρκα δι' ἡμᾶς σταυρωθέντος Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. Ὅτι αὐτῷ πρέπει δόξα οὖν τῷ ἀνάρχῳ αὐτοῦ Πατρὶ καὶ τῷ παναγίῳ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

63 HOMILIA IB.

Ἐν τῇ τετάρτῃ τῆς ἀγίας Τεσσαρακοστῆς Κυριακῇ, ἐκδόθειν ἔχουσα τὸ κατ' αὐτὴν ἀναγινωσκόμενον Εὐαγγέλιον· ἐν ᾗ καὶ περὶ τῆς ἐπιμειλείας τῶν ἔνδοξοι λογισμῶν.

Πολλὰκις πρὸς τὴν ὑμέτερον ἀγάπην, καὶ μά- λιστα κατὰ τὰς ἱερὰς ταύτας ἡμέρας, περὶ νη- στείας καὶ προσευχῆς εἰπὼν, οἷος δεξιούνται δῶροις τοὺς ἔραστὰς, καὶ πόσων ἀγαθῶν γίνονται πρὸξίνοι τοῖς χρωμένοις, ὃ διὰ τῆς σήμερον ἀναγινωσκομένης ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ τοῦ Κυρίου φωνῆς μάλιστα προμαρτυρεῖται ταύταις, ὅπως ταῖς φιλοθέοις ὁμῶν ἀκοαῖς τε καὶ ψυχαῖς ἐναπέθηκα. Τί δὲ ἐστὶ τοῦτο; μέγα καὶ ἐν πάντων ὡς εἰπεῖν μέγιστον πρὸς γὰρ τοῖς ἄλλοις καὶ ἐξουσίαν δύνανται παρέχειν κατὰ πνευμάτων πονηρῶν, ὥστε αὐτὰ ἐνδύλλειν καὶ ἀπελαύνειν, καὶ τοὺς δαιμονῶντας τῆς αὐτῶν ἐπιτηρείας ἐλευθεροῦν. Τῶν γὰρ μαθητῶν πρὸς τὸν Κύριον εἰπόντων περὶ τοῦ ἀλάου καὶ πο-

Et nos non illustraremus honoribus, non ludibus coleremus illud tropæum communis humani generis salutis, quod etiam solo aspectu perversissimum serpentem fugat et devincit et ignominia confundit, ipsius cladem et contritionem prædicat, Christum vero glorificat et magnificat, ejusque victoriam mundo patefacit? Sane etiam; nam si crux esset contemptibilis, quia Christus in ea mortem subiit, mors ipsius nec esset veneranda nec salutifera; quomodo ergo, teste Apostolo, in morte Christi baptizati sumus? quomodo si complantati facti sumus similitudini mortis ejus, simul et resurrectionis erimus? Insuper etiam colens crucis signum non inscriptum habens nomen Dominicum, merito judicaretur ultra debitum facere; verum cum in nomine Jesu omne genu flectatur caelestium, terrestrium et infernorum, cumque illud nomen adorabile crucis inscriptum habeat, quantæ erit insipientiæ coram cruce Christi genu non flectere? Nos vero corda cum genibus flectentes hodie adorabimus eum Psalmista et Propheta de loco canente: ubi steterant pedes ejus; ubi, dicemus, manus orbis creatrices expansæ sunt; ubi fons vitæ corpus pro nobis affixum fuit. Et in fide adorantes et amplectentes, plenam inde hauriamus sanctificationem quam custodiamus ita, ut, adventante cum potestate magna illa futura Domini et Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi manifestatione, illum cum gloria procedentem cernentes, jubilemus et indesinenter exultemus accepta pro meritis retributione, illaque beata voce promissa et benedictione fruentes in gloriam pro nobis crucifixi secundum carnem Filii Dei, quem decet gloria cum ejus æterno Patre, et sanctissimo necnon bono et vivificante Spiritu, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

στάσεως, καὶ τῆς ἐπηγγελμένης μακαρίας φωνῆς σάρκα δι' ἡμᾶς σταυρωθέντος Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. Ὅτι αὐτῷ πρέπει δόξα οὖν τῷ ἀνάρχῳ αὐτοῦ Πατρὶ καὶ τῷ παναγίῳ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

HOMILIA XM.

In Evangelium quartæ in sacra Quadragesima Dominicæ, et in necessitatem sæpius invigilandi cogitationibus.

Pluries et præsertim in his diebus sacris ad vestram charitatem de jejuniis et oratione sermonem habens quantis donis fideles dignantur quantaque bona utilitibus impertiantur, quod in hodierno Evangelio vox Domini istis operibus testimonium perhibet nondum auribus animisque vestris Deo amicis submissi. Quid ergo? Magnum quoddam et ovium, ut ita dicam, maximum. Et enim præter alia jam dicta potestate gaudent pravis dæmonibus obvietandi, ita ut eos ejiciant et arceant, et correptos ab eorum violentia liberos efficiant. Dicentibus enim ad eum discipulis de dæmonio mutò et surdo; Quare nos non potuimus ejicere illum? respondit Dominus: Quia hoc genus in nulla potest prodire nisi

in oratione et jejuniis. Ideo illic post orationem in monte et divini vultus manifestationem descendens vadit ad locum ubi erat homo ab illo dæmone vexatus. Nam electos discipulos, ut scriptum est⁹⁹, assumens, ascendit in montem orare, et resplenduit sicut sol. Et ecce apparuerunt cum ipso loquentes Moyses et Elias, qui ferme ex omnibus hominibus studiosissime exercitiis jejunio et oratione ostendunt in eo quod per orationem adsunt quantum inter se conveniunt et consonant jejunium et oratio, adeo ut cum oratione quæ et ipsa Dominum affatur, colloqui videatur jejunium. Si enim vox sanguinis occisi Abel clamat ad Dominum prout ipse, teste Moyse, ad Cain dixit¹⁰⁰, quanto magis omnes corporis partes, omnia membra jejuniis laborantia clamabunt ad Dominum, et jejunantis orationi convenientia seu aliquo modo et ipsa deprecantia, merito eam jucundiores reddent et probabunt libenter toleratam jejunii fatigationem. Ideo postquam orasset et divinitus resplendisset, descendens e monte Dominus ad turbam et discipulos pergit, quibus allatus est ille dæmonium habens, ut sicut in illo monte monstraverat jejunii et orationis bravium non modo magnum sed quam maximum (ostendit enim eorum bravium esse divinum splendorem), ita descendens monstraret illorum mercedem esse potestatem adversus dæmones. Cum legitur in præsentis sacrorum jejuniorum Dominica solemus in Ecclesia hujus miraculi evangelicam relationem lectitare, age, istam narrationem altius resumamus.

Ἐπαθλον οὖσαν καὶ τὴν κατὰ δαιμόνων ἰσχύον. Ἄλλ' ἐπεὶ κατὰ τὴν παρούσαν τῶν ἱερῶν νηστειῶν κυριώνημον ἡμέραν ἐπ' ἐκκλησίας ἔθος τὰ περὶ τοῦ θαύματος ἀναγινώσκασθαι τούτου, φέρε τὴν αὐτὴν καταγγέλλουσαν εὐαγγελικὴν ῥῆσιν ἀνωθεν ἐπέλωμεν ἅπασαν.

Scriptum est enim. Veniente Jesu ad discipulos et ad turbam circumstantem et interrogante, quis esset sermo ad invicem, respondens unus de turba dixit: « Magister, ajtuli filium meum ad te habentem spiritum mutum, qui ubicunque eum apprehenderit allidit eum et spumat et stridet dentibus et arescit¹⁰¹. » Cur ergo spumabat ille et stridebat dentibus et arescebat? Quem corripuerit diabolus primo et magis quam cætera corporis membra ejus deiecit cerebrum, nam isto quasi inde nascatur animalis spiritus, tanquam curru utitur dæmon et ex eo velut ex arce toti minatur corpori. Bolente cerebro quidam inde fluxus prodit inflatilis et pituitosus, in nervos et corporales artus, obturatis animalium spirituum transitibus. Hinc motu, læniatu, impetu involuntario omnia membra quibus imperat voluntas, afflicuntur, et in primis maxillæ quæ propius ad membrum prius dolorosum in hærent. Sed humore multo magis ac magis in corpore irrigato, propter humorum fluxum et cerebri proximitatem, cum vi organorum immediate comotorum æger anhelitus spirare nequeat, sed contra humoris multitudine mistim perfusa argrotantibus nascitur spuma. Iude

φου δαιμονίου, ὅτι ἤμεεις οὐκ ἐδυνήθημεν ἐκβαλεῖν αὐτὸν, πρὸς αὐτοὺς ὁ Κύριος ἔφη: « Τούτο τὸ γένος οὐκ ἐκπηρεθεῖται, εἰ μὴ ἐν προσευχῇ καὶ νηστείᾳ. » Καὶ τάχα διὰ τοῦτο μετὰ τὴν ἐπ' ἄβρουσ προσευχὴν καὶ τὴν κατ' αὐτὴν ἐμφάνειαν τῆς θεϊκῆς αὐγῆς, καταβάς εὐθύς ἐπὶ τὸν τόπον ἔρχεται ἔνθα ὁ τῶν δαίμονι ἐκείνῳ κάτοχος ἦν. « Τοὺς γὰρ ἐγκρίτους τῶν μαθητῶν, φησί, παραλαβὼν ἀνέβη εἰς τὸ ὄρος προσεύξασθαι, καὶ ἔλαμψεν ὡς ὁ ἥλιος· καὶ ἰδοὺ ὠφθῆσαν αὐτῷ συλλαλοῦντες Μωϋσῆς καὶ Ἠλίας, » οἱ μάλιστα σχεδὸν πάντων ἀνθρώπων τὴν προσευχὴν καὶ τὴν νηστειὰν ἀσκήσαντες· δεικνύντι καὶ διὰ τῆς ἐν τῇ προσευχῇ παρουσίας αὐτῶν τὸ τῆς προσευχῆς καὶ τῆς νηστείας συνῶδον καὶ φιλάλληλον, ὡς καὶ συλλαλεῖν οἶον τῇ προσευχῇ τὴν νηστειὰν διηλοῦσθαι πρὸς Κύριον. Εἰ γὰρ φωνὴ αἵματος καθόντος Ἄβελ βοᾷ πρὸς Κύριον, καθάπερ αὐτὸς πρὸς τὸν Κἀὶν φησὶν, ὡς διὰ Μωϋσεὺς ἐμάθομεν, πάντως καὶ τὰ τοῦ σώματος μέρη καὶ μέλη πάντα τῇ νηστείᾳ κακοπαθοῦντα βοῆσαι πρὸς Κύριον, καὶ τῇ προσευχῇ συλλαλῆσαντα τοῦ νηστεύοντος, καὶ οἶον συμπροσευξάμενα, δικαίως εὐπροσεδοκότεραν ταύτην ἐργάσεται, καὶ δικαίως τὴν ἔκουσιως ὀφιστάμενον τῆς νηστείας τὸν πόνον. Μετὰ δὲ τὸ προσεύξασθαι καὶ λάμψαι θεῶς, καταβάς ἐκ τοῦ ὄρους ὁ Κύριος, ἔρχεται πρὸς τὸν ὄχλον καὶ τοὺς μαθητάς, οἷς προσηνέχθη ὁ τὸ δαιμόνιον ἔχων ἐκεῖνος, ἐν ὧσπερ εἰδείξεν ἐπ' ἄβρουσ ἐκεῖνο νηστείας καὶ προσευχῆς ὑπάρχον βραβεῖον, οὐ μέγα μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τὸ μέγα· καὶ γὰρ εἰδείξεν ἄθλον οὖσαν τούτων τὴν θείαν λαμπρότητα· οὕτω καταβάς ἐπιδείξει τούτων

Ἐλθόντι γοῦν, φησί, τῷ Ἰησοῦ πρὸς τοὺς μαθητάς καὶ τοὺς αὐτοὺς συμπρόντας, καὶ ἐρωτήσαντι, τίς ὁ πρὸς ἀλλήλους λόγος, ἀποκριθεὶς ὁ εἰς ἐκ τοῦ ὄχλου εἶπε: « Διδάσκαλε, ἦνεγκα τὸν υἱόν μου πρὸς σὲ ἔχοντα πνεῦμα ἀλαλον, καὶ ὅπου ἂν αὐτὸν καταλάβῃ, ῥῆσσει αὐτὸν καὶ ἀφρίζει καὶ τρίζει τοὺς ὀδόντας αὐτοῦ καὶ ξηραίνεται. » Πῶς οὖν ἠφρίζεν οὗτος καὶ ἔτριξε τοὺς ὀδόντας καὶ ἐξηραίνεται; Τοῦ δαιμόνωντος πρῶτον τε καὶ μᾶλλον τῶν ἄλλων μορίων τοῦ σώματος ὁ ἐγκέφαλος πάσχει· τῷ γὰρ ἐν τούτῳ ψυχικῷ πνεύματι ὡς ὀχῆματι χρῆται ὁ δαίμων, καὶ ἀπὸ τούτου, καθάπερ ἐξ ἀκροπόλειός τις καταδυναστεύει παντὸς τοῦ σώματος· τοῦ δὲ ἐγκεφάλου πάσχοντος, σύμβρόα τις ἐκείθεν ἀφίεται φουσώδης ὀμοῦ καὶ φλεγματώδης ἐπὶ τὰ νεῦρα καὶ τοὺς μῦας τοῦ σώματος, τοῦ ψυχικοῦ πνεύματος τὰς διεξόδους ἐμφράττουσα· καὶ κλόνος ἐντεῦθεν καὶ ῥῆξις καὶ κίνησις ἀπρωαίρετο; πᾶσι τοῖς προαιρετικοῖς μορίοις ἐγγίνεται, μάλιστα δὲ ταῖς γνάθοις, ὡς μάλιστα πλησιαζούσαις τῷ πρωτοπαθήσαντι μορίῳ. Πολλοῦ δὲ τοῦ ὕγρου μᾶλλον ἐπὶ τὸ στόμα καταφερομένου διὰ τε τὸ χῶρημα τῶν πόρων καὶ τὴν πρὸς τὸν ἐγκέφαλον ἐγγύτητα, τῆς τε

⁹⁹ *Matt. xvii, 18, 19.* ¹⁰⁰ *ibid. l. seqq.* ¹⁰¹ *Gen. iv, x, seqq.* ¹⁰² *Matc. ix, 16, 17.*

ἀναπνοῆς ἀθρόας διεκπνεῖσθαι μὴ δυναμένης διὰ τὴν τῶν ὀργάνων ἀτακτον συγκίνησιν, ἀλλὰ καὶ τῷ πλήθει τοῦ ἀγροῦ συναναφυρομένης; ὁ ἀφρὸς ἐπιγίνεται τοῖς πάσχουσιν. Οὕτως ἠφριζέ τε καὶ ἐτριξε τοῦ ἑδόντος, δεχνῶς προσαρασσομένους καὶ μακρῶς ἐπιθηγομένους ὁ δαίμων ἐκαίνοσ. Ἐξηραίνεται δὲ μετὰ ταῦτα ὑπὸ τῆς σφοδρότερας ἐπιθρείας τοῦ δαιμονίου· καθάπερ γὰρ ὑπὸ τῆς θερμῆς τῆς ἡλιακῆς ἀκτίνοσ οἱ ἄτμοι κινούμενοι, ἀν αὐτῆ σφοδρότερα ἢ, ὑπ' αὐτῆσ πάλιν καὶ ἀφανίζονται· τελείωσ διαφορηθέντεσ, οὕτω καὶ ὑπὸ τῆσ τοῦ δαιμονιοσ ἐπιθρείασ ἡ τῶν σπλάγχων ὀργρῆσ ἐκδιδομένη. ἂν ἐκείνη σφοδρότερα ἢ, μετ' οὐ πολὺ διαπανάται καὶ ἡ τῆσ σαρκὸσ ἐμυτοσ ἐκμάσ, καὶ ὁ δαιμονίων ἐκείνοσ καταξηραίνεται.

Ὁ δὲ τοῦ δαιμονιῶνοσ πατήρ προσετίθει πρὸσ τὸν Κύριον, λέγων, δεῖ εἶπε τοῖσ μαθηταῖσ· ἵνα αὐτὸ ἐκβάλωσι; καὶ οὐκ ἴσχυσαν· ὁ δὲ Κύριοσ οὐ πρὸσ αὐτὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸσ πάντεσ ἀποτεινόμενοσ, ἔφη· Ὡ γενεά, φησὶν, ἀπιστοσ, ἕωσ πότε πρὸσ ὁμᾶσ ἔσομαι, ἕωσ πότε ἀνίξομαι ὁμῶν; Ὁκοί μοι τοὺσ τηλικαῦτα παρόντεσ τῶν Ἰουδαίων ἀφορμῆσ· λαβόμενοι; τῷ μὴ δυνηθῆναι τοὺσ μαθητάσ ἐξελάσαι τὸν δαίμονα, μὴ μέτριά τινα βλασφημῆσαι· τί γὰρ ἂν οὐκ εἶπον ἀφορμῆσ λαβόμενοι οἱ; καὶ τῶν θαυμάτων τελουμένων, τῆσ βλασφημίας οὐκ ἀφιέμενοι; Τούσ οὖν γογγυσμοὺσ τούτων εἰδὼσ ὁ Κύριοσ, πῆρζωθεν ἐξελέγχεῖ καὶ καταισχυίνει τούτοσ, οὐ διὰ λόγων μόνων πληκτικωτέρων, ἀλλὰ καὶ δι' ἔργων τε καὶ λόγων φιλανθρωπίασ γεμόντων· προστάττει γὰρ λέγων· Φέρετέ μοι αὐτὸν ὧδε, καὶ ἤνεγκαν, καὶ ἰδὼν τὸν Κύριον τὸ δαιμόνιον ἐσπάραξε τὸν ἄνθρωπον, καὶ πεσὼν ἐκυλίετο ἀφρῆζων· συνεχωρεῖτο γὰρ φανεράν ποιῆσαι τὴν ἰσθίαν κακίαν. Ὁ δὲ Κύριοσ ἐπρωτά τὸν πατέρα τοῦ παιδὸσ· Ἐ πόσοσ χρόνοσ ἔστιν ὡσ τούτο γέγονεν αὐτῷ; Ἐ Ταύτην δὲ τὴν ἐρώτησιν ὑπὸ φιλανθρωπίασ ποιῆται ὁ Κύριοσ, πρὸσ πῖστιν καὶ τὴν μετὰ πίστεωσ δέησιν ἐνάγων αὐτόν· τοσούτο γὰρ ἀπέχε· εὐδο πιστεύειν ὁ ἄνθρωποσ· οὕτοσ, ὡσ μηδὲ ὑπὲρ τῆσ σωτηρίασ τοῦ παιδὸσ ἐκετεύειν· διδ' οὐδὲ τοῦσ μαθητάσ ἐκέτευεν ὁλωσ· Ἐἶπον γὰρ, φησὶν, αὐτοὺσ ἵνα αὐτὸ ἐκβάλωσιν· οὐ προσέπεισ, οὐκ ἰδέθησ. Ἄλλ' οὐδὲ τοῦ Κυριοσ φαίνεται πῶσ δειθῆσ· διὰ τούτο ἀφελὸσ ὁ Κύριοσ ἐλευσινῶσ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τούτου τὸν παῖδα κείμενον, αὐτοὺσ ἐκείνωσ προσεκαλέγεται, τὴν χρόνον τοῦ πάθοσ ἐρωτῶν, καὶ τὴν αἰτησιν αὐτοῦ ἐκκαλούμενοσ· ὁ δὲ ἀποκρίνεται· Ἐ Παιδιάθεν· καὶ πολλάκισ αὐτόν καὶ εἰσ πῦρ ἔβαλε καὶ εἰσ ὕδατα, ἵνα ἀπολέσῃ αὐτόν, καὶ ἐπάγει· Ἐ Ἄλλ' εἰ τι δύνασαι, βοήθησον ἡμῖν, σπλαγχνισθαῖσ ἐφ' ἡμᾶσ.

Ὁρᾶτε τὴν ἀπιστίαν τοῦ ἀνδρὸσ δεησ; ὁ γὰρ λέγων, εἰ δύνασαι, πάντεωσ ἔδειξε μὴ πιστεύων αὐτόν δύνασθαι. Ὁ δὲ Κύριοσ εἶπε τὸ, Ἐ εἰ δύνασαι πιστεύσαι, πάντα δυνατά τῷ πιστεύοντι· ἔ τοῦτο δὲ φησὶν ὡχ ὡσ ἀγνωῶν ἐκείνων τὴν ἀπιστίαν, ἀλλὰ κατὰ μικρὸν εἰσ προβιβάζων αὐτόν εἰσ πῖστιν, καὶ ἅμα δεκτικῶσ· δεῖ καὶ τὸ μὴ τοὺσ μαθητάσ ἐκβαλεῖν τὸν δαίμονα· ἡ τούτου ἀπιστία γέγονεν αἰτία. Σκόπει δὲ τὸν Εὐαγγελιστήν· οὐ γὰρ εἶπε τὸν Κύριον πρὸσ τὸν πατέρα τοῦ παιδὸσ εἰπεῖν, εἰ δύνασαι πιστεύσαι, ὡσ· δεῖ σχεδὸν τὴν πῖστιν ἀπατοῦντεσ τοῦ Κυριοσ

spumabat et stridebat dentibus et arescebat inter se invicem misere collisis et furenter conflictatis. Sicut aestuantibus solis radiis vapores excitantur; si calidiores fiant, ab eisdem prorsus exhausti absorbentur; ita viscerum humores demonii insulter commoti si violentior fiat, cum illis plane consumuntur nativi carnis humores, unde et ille daemonio possessus arescebat.

Quem pater ejus attulit coram Domino iniquiens quod petiisset a discipulis ut illud ejicerent et non potuissent; Dominus autem non ad ipsum solum, sed ad omnes conversus: « O generatio, ait, incredula, quandiu apud vos ero? Quandiu vos-pattar? » Mihi videtur Judaeos ibi praesentes ex eo quod discipuli non potuissent ejicere daemionium; exemplum sumpsisse, ut immodico blasphemarent. Quid enim non dixissent, exinde sumpta occasione, qui, perfectis miracula, toto ore blasphemabant? Miracula igitur eorum conviciaque a longe videns Dominus arguebat et confundebat eos non tantum per acerbas vituperationes, sed etiam per verba, per opera benignitatis plena. Nam adjicit dicens: « Afferte illum ad me. Et attulerunt eum. » Et cum Dominum vidisset daemionium, statim conturbavit hominem, et elisus in terram volutabatur spumans; sinebatur enim suam manifestare nequitiam. Dominus vero interrogavit patrem pueri: « Quantum temporis est ex quo ei hoc accidit? » Quam interrogationem ex humanitate facit Dominus ad fidem miraculorum matrem et post fidem ad orationem eum adducens; tantum enim abfuerat, ut homo ille crederet ut pro salute pueri ne deprecatur quidem. Ideo nec discipulos ullo modo deprecatus est; ait enim: « Dixi illis ut ejicerent illum. » Non ad pedes procubuit, non exoravit, non deprecatur, sed nec etiam Dominum implorasse nullibi videtur. Propterea relinquens Dominus coram oculis misere jacentem, ipse cum patre colloquitur de morbi tempore sciscitans, et illum ad orandum invitans. Qui respondit hoc puero ab infantis accidisse, et frequenter in ignem et in aquas misisse ut eum perderet, et addit: Si quid potes, ad juva tua miserus nostri.

Videte ne incredulitatem hominis istius magnam; Nam dicens: Si potes, ostendit se nihil credere illum posse. Ait autem Dominus: « Si potes credere, omnia possibilia sunt. » Quod dixit non quasi ejus incredulitatis ignarus, sed paulatim eum ad fidem pedetentimque adducens, et simul monstrans quod si discipuli non potuerant daemionem ejicere, hujus causa erat ipsius incredulitas. Evangelistam vero inspicite. Non ait Dominum ad patrem pueri dixisse: « Si potes credere. » quasi fero saepe fidem inquirat Dominus ab iis qui sanationes ad-

gitabant; animarum siquidem Dominus et protector ardebat studio eas per fidem sanandi. Pater vero pueri, ut audivisset suam fidem sequi sanationem, cum lacrymis aiebat : « Credo, Domine, adjuva in-redulitate meam. » Videtisne hanc eximiam morum commutationem? Non solum credidit si- llium fore sanandum, sed etiam Dominum posse si vellet ejus subigere incredulitatem. Turba vero ad hæc verba concurrente, comminatus est, ait, Dominus spiritui immundo dicens illi : « Surde et mute spiritus, ego præcipio tibi, exi ab homine et amplius ne introcas in eum. »

Mihi nonnisi ægre ejiciendum et expellendum videtur hoc dæmonium; nam vi istius comminatio- nis et jussu non amplius intrandi temax manifesta- tur dæmonis adhesio. Crediderim equidem quod sine tali jussu, semel ejectus, iterum suisset ingressus. Magna potestate in hunc hominem dominabatur; mordicus adhærebat, mutum et surdum erat ita ut natura non posset nimio ejus furori ministrare et proinde in indolentiam fere plenam viribus exhaus- tis laboretur. Ideo exclamans et mutum discer- pens eum exiit ab eo; et homo factus est sicut mortuus, ita ut multi dicerent ipsum mortuum. Clamor non impedit quin mutum fuerit dæmonium. Nam sermo vox est cogitationis significativa, cla- mor autem nulla vi significandi gaudet. Sinit Dominus dæmonium taliter discerpere hominem ut mortuus jacere videretur ad manifestandam coram omnibus totam illius malignitatem. Jesus autem tenens ma- num hominis elevavit eum, et surrexit ea ratione ostendens quoniam duplicem habet potestatem : manu enim assumere creatæ est potestatis prout nobis inest, sed erigere hominem malorum sensus expertem nonnisi ad incretam, ad divinam, ad vi- vilicantem pertinet potestatem. Discipulis vero postea secreto interrogantibus quare non potuissent illud ejicere, respondit : Hoc dæmonium in nullo potest exire nisi in jejunio et oratione. Dicunt qui- dam orationem et jejunium debere a patiente facili- tari; quod non ita; nam qui pravo spiritu possidetur et ut talis ejus instrumentum et in illius potestate positus, quomodo precaretur et propter se nulliter jejunaret? Censeo intemperantiæ fuisse illud letrum dæmonium quod in ignem quandoque mittit corre- ptum. Tales enim sunt alieni vesanique amores. Quandoque in aquas etiam eum injicit per inglu- viem, per nimios potus, per multas comotationes. In his versatur illud mutum surdumque dæmonium. Divina enim non facile patitur audire vel dicere qui talis dæmonii instigationibus moveatur. Sed simul qui pravum spiritum inhabitantem ipsum non habet, ejus autem suasionibus inducitur, si de conversa- tione fortiter statuerit, adhuc libero fruitur arbitrio, sed oratione et jejunio indiget ut per jejunium cor- pus refrenet, et ejus rebelles impetus coerceat, per orationem vero præconceptiones et incitantias

α παρά τῶν τὰς λάσεις ἐπιζητούντων καὶ τῶν ψυχῶν γὰρ ὑπάρχων δεσπότης καὶ κηδεμῶν, ἐσπούδαζε καὶ ταύτας ἰάσθαι διὰ τῆς πίστεως· ἀλλ' ὁ τοῦ παιδὸς πατὴρ ἐκείνος, ὡς ἤκουσε τῆ αὐτοῦ πίστεως τὴν ἰασὶν ἀκολουθεῖν, μετὰ θακρῶν εἶπε· « Πιστεύω, Κύριε· βοήθει μου τῆ ἀπιστίας. » Ἐλέπτει προκοπὴν ἡθῶν ἀρίστην; οὐ μόνον γὰρ ἐπίστευσε περὶ τῆς τοῦ παιδὸς ἰάσεως, ἀλλ' ὅτι δύναται ὁ Κύριος ἐκνικῆσαι καὶ τὴν αὐτοῦ ἀπιστίαν, εἰπερ ἔθε- λήσει. Τοῦ δὲ ὄχλου ἐπὶ τοῖς λόγοις τούτοις συν- τρέχοντος, ἐκτίμησε, φησὶν, ὁ Κύριος τῷ πνεύματι τῷ ἀκαθάρτῳ, λέγων αὐτῷ· « Τὸ πνεῦμα τὸ ἁλλοθὺν καὶ κωφόν, ἐγὼ σοὶ ἐπιτάσσω· ἐξέλθε ἐξ αὐτοῦ, καὶ μηκέτι εἰσέλθῃς εἰς αὐτόν. »

Παγγέλετον τὸ δαιμόνιον τοῦτο δοκεῖ καὶ ἰσχυρό- τατον εἶναι· τό τε γὰρ σφοδρὸν τῆς ἐκτίμησεως, καὶ ἡ παραγγαλία τοῦ μηκέτι εἰσελθεῖν τὴν ἰσχυρό- τητα τοῦ δαιμονίου παρίστωσι· χωρὶς γὰρ ταύτης, ὡς εἶπεν, καὶ ἐκδηλῶν ἐπανέστρεψεν αὐν. Πολλὴν δὲ καὶ χώραν ἔσχεν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, καὶ θυσιασποπά- στως εἶχε, καὶ κωφὸν καὶ ἁλλοθὺν ἦν, ὡς μὴ ἀρ- κούσης τῆς φύσεως ὑπερτασθεῖται, τῆ ὑπερβολῆ τῆς ἐκείνου μανίας, διὰ καὶ πασχούσης ἀναισθησίαν σχεδὸν τελείαν· ἐπεὶ, « Καὶ κρέξαν, φησὶ, καὶ πολλὰ σπαράξαν αὐτόν, ἐξῆλθε· καὶ ἐγένετο ὡσαύτως νεκρὸς, ὥστε πολλοὺς λέγειν ὅτι ἀπέθανεν. » Ἡ κραυγὴ δὲ οὐκ ἀντίκειται πρὸς τὸ ἁλλοθὺν εἶναι τὸ δαιμόνιον· ἡ μὲν γὰρ λαλιὰ φωνὴ ἐστὶ σημαντικὴ νοημάτων· ἡ δὲ κραυγὴ ἀσημάς ἐστὶ φωνὴ· ἀφίεται δὲ τὸ δαιμόνιον καὶ σπαράσαι ἐπὶ τοσοῦτον τὸν ἀνθρώ- πον, καὶ ὡσαύτως νεκρὸν διαθεῖναι, ἵνα φανερὰ γένηται πᾶσα ἡ κακία αὐτοῦ. Ὁ μόντος Κύριος τῆς χειρὸς τοῦ ἀνθρώπου λαβόμενος ἤγειρεν αὐτόν καὶ ἀνέστη, δείκνυς ἐνεσθῆναι ὅτι πολλὴν ἔχει τὴν ἐνεργείαν· τὸ μὲν γὰρ τῆ χειρὶ λαβόμενος κτιστὴς ἦν ἐνεργείας τῆς καθ' ἡμᾶς· τὸ δὲ ἀναστήσθαι τοῦτον ἀπαθῆ κα- κῶν τῆς ἀκτίστου καὶ θείας καὶ ζωαρχικῆς ἐνερ- γείας. Τῶν δὲ μαθητῶν ἐρωτησάντων ἔπειτα κατ' ἰδίαν, « Διατί οὐκ ἠδυνήθημεν ἐκβαλεῖν αὐτόν, » πρὸς αὐτούς εἶπεν, ὅτι τοῦτο τὸ δαιμόνιον· « Ἐν οὐδενὶ δύναται ἐξελεθεῖν, εἰ μὴ ἐν προσευχῇ καὶ νηστείᾳ. » Φασὶ μὲν οὖν τινες τὴν προσευχὴν ταύτην καὶ τὴν νηστείαν παρὰ τοῦ πάσχοντος γίνεσθαι δεῖν· οὐκ ἔχει δὲ οὕτως· ὁ γὰρ ἐνεργούμενος ὑπὸ πονηροῦ πνεύματος, καὶ ταῦτα τοιοῦτου, ὄργαγον ὦν ἐκείνου, καὶ καταδυναστευόμενος ὑπ' ἐκείνου, πῶς ἂν ἡ προσευξάιτο, ἢ νηστεύσει ἑαυτῷ λυσιτελῶς; Δοκεῖ δὲ τῆς ἀκολασίας εἶναι τὸ πάνδεινον δαιμόνιον τοῦτο, ὃ ποτὲ μὲν εἰς κύβῳ ῥίπτει τὸν ἄλλον· τοιοῦτοι γὰρ εἶσιν οἱ ἄλλοκοτοι καὶ δυσέρωτες ἔρωτες· ποτὲ δὲ εἰς ὕδατα καταβαπτίζων αὐτόν διὰ τῆς ἁδθηφαγίας, καὶ τῶν ἀμέτρων καὶ πολλῶν πότων καὶ συμποσίων. Ἔστι δὲ καὶ ἐν τοῖς τοιοῦτοις κωφὸν καὶ ἁλλοθὺν τὸ δαιμόνιον τοῦτο· οὕτε γὰρ ἀκούειν οὕτε λαλεῖν εὐχερῶς· ὑπομένει τὰ θεῖα ὁ ταῖς ὑποβολαῖς τοῦ τοιοῦτου δαιμονίου περὶόμενος· ἀλλ' ὁμοῦ μὴ τὸ πονηρὸν 66 αὐτὸ πνεῦμα ἐνφωτισμένον τις ἔχων, ἀλλὰ ταῖς ὑποβολαῖς ἐκείνου φερόμενος, ἔταν ἀνακόψῃ πρὸς ἐπιτροπήν· ἔχει γὰρ ἐπὶ τὸ αὐτεξούσιον·

προσευχῆς δαίται καὶ νηστείας· ἔνα διὰ μὲν τῆς νηστείας χαλινώσῃ τὸ σῶμα καὶ καταστειλῇ τὰς ἐπινασάσεις αὐτοῦ, διὰ δὲ τῆς προσευχῆς τὰς ἐν τῇ ψυχῇ προλήψεις καὶ τοὺς ἐρεθίζοντας πρὸς τὸ πῖθος ἀργήρη καὶ κατανώσῃ λογισμοὺς, καὶ οὕτω τοῦ πάθους περιγένεται, τὴν σατανικὴν ἐν προσευχῇ καὶ νηστεία προσβολὴν καὶ ἐπήρειαν ἀπελάσας. Ὅταν δὲ οὐχ ὑπὸ τῆς τοῦ δαίμονος ὑποβολῆς ἐνεργῆται, ἀλλ' αὐτὸν ἐκείνον ἐνοικον ἔχη, οὕτε κατ' ἀνθρώπου ἐπιπάσχει, οὕτε αὐτὸς τι δύναται παρ' αὐτοῦ πρὸς ἑαυτὸν πράττειν, ἀλλ' ὅπερ ἂν ἐκεῖνος τῶν ἐλευθέρων, μᾶλλον δὲ καὶ Πνεύματι θεῷ κατόχων, πραττόμενον ὅπερ αὐτοῦ τὰ μέγιστα συντέλει σὲ πρὸς τὴν τοῦ δαίμονος ἐκβολήν.

Ἄλλὰ τὸ μὲν διέμονας ἀπελαύνειν οὕτε ἀπαιτούμεθα, καὶ ἀπελάσαι δυναθῶμεν, οὐδὲν ἡμῖν βρῆλος, ἀτημέλητον βίον ἔχουσι· Πολλοὶ γάρ, φησὶν, ἐρουσί μοι ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ· Κύριε, οὐ τῷ σὺ δνόματι προσφητεύσαμεν, καὶ τῷ σὺ δνόματι δαιμόνια ἐξεδάλομεν; Καὶ ἐγὼ πρὸς αὐτούς, Οὐκ οἶδα ὅμας, ἀποχωρεῖτε ἀπ' ἐμοῦ οἱ ἐργαζόμενοι τὴν ἀνομίαν. Οὐκοῦν πολλῷ κερδαλωτέρων τὸ τῆς πορνείας πάθος, καὶ τῆς ὀργῆς, καὶ τοῦ μίσους, καὶ τῆς ὑπερηφανείας ἀπελάσαι τῆς ψυχῆς τοῦ δαιμόνια ἐκβάλλειν οὐκ ἀρκεῖ γὰρ τῆς σωματικῆς ἀμαρτίας ἀπὸ λήθη μνήης, ἀλλὰ δεῖ καὶ τὴν ἐνδον οἰκουρούσαν τῆς ψυχῆς καθαίρειν ἐνεργεῖται· ἐκ γὰρ τῆς καρδίας ἡμῶν οἱ διαλογισμοὶ οἱ κακοὶ ἐκπορεύονται, μοιχεύεται, πορνεύεται, φόνοι, κλοπαί, κλεονεξίαι καὶ τὰ ἐξῆς· ταῦτα δὲ ἐστὶ τὰ κινουόμενα τὸν ἀνθρώπον· καὶ Ὁ ἐμβλέψας γυναῖκα πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι αὐτὴν ἔσθ' ἐμοίγευτεν αὐτὴν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ· τοῦ γὰρ σώματος ἀπρακτοῦτος ἐνι λογιστικῷ τὴν ἀμαρτίαν ἐνεργεῖται. Τῆς δὲ ψυχῆς ἐνδον διὰ προσευχῆς καὶ προσοχῆς καὶ μνήμης θανάτου, καὶ τῆς κατὰ θεὸν λύπης, καὶ τοῦ πένθους, ἀναιρούσης τὴν προσβολὴν τοῦ πονηροῦ, συμμεταλαμβάνει καὶ τὸ σῶμα τῆς ἀγιωσύνης, τὴν ἀπραξίαν τῶν κακῶν κτητάμενον· καὶ τοῦτο ἐστὶν ὃ φησὶν ὁ Κύριος, ὅτι εἴχ' ὃ τὸ ἐξῆθεν τοῦ ποτηρίου καθάρως, οὗτος καὶ ἔσθ' ἐν ἐκείνῃ, ἀλλὰ ποιήσατε τὸ ἐντὸς τοῦ ποτηρίου καθαρὸν, καὶ οὕτως· ἔσται καθαρὸν ὄλον· κἄν γὰρ σπουδῶν ποιήσας, ἵνα ἡ ἐνδον σου ἐργασία κατὰ θεὸν ᾖ, νικήσεις τὰ ἐξῆ πάθη· ἐὰν γὰρ ἡ ῥίζα ἀγία, καὶ οἱ κλάδοι, καὶ ἐὰν ἡ ζύμη, καὶ τὸ φάρμακον· ἐ Πνεύματι γὰρ, φησὶν ὁ Παῦλος, περιπατεῖτε, καὶ ἐπιθυμίαν σαρκὸς οὐ μὴ τελέσητε.

Διὸ καὶ τὴν Ἰουδαϊκὴν περιτομὴν οὐκ ἀνέλεον ὁ Χριστὸς, ἀλλ' ἐτελείωσεν· αὐτὸς γὰρ ἐστὶν ὁ λέγων· Ὁὐκ ἤλθον καταλύσαι τὸν νόμον, ἀλλὰ πληρῶσαι· Πῶς οὖν ἐπλήρωσεν αὐτὸν; Σφραγίς ἦν ἐκεῖνος καὶ δειγμὰ καὶ συμβολικὴ διδασκαλία τῆς ἐν τῇ καρδίᾳ τῶν πονηρῶν λογισμῶν περιτομῆς, πρὸς ἣν Ἰουδαῖοι μὴ σπουδάζοντες, καὶ παρὰ τῶν προφητῶν ὡς ἀπερίτμητοι τὴν καρδίαν ὠνεῖδιζοντο, καὶ παρὰ τοῦ βλῆσκοντο· εἰς τὴν καρδίαν ἐμισοῦντο, καὶ εἰς τέλος ἀπόδηται γεγόνασιν ἀνθρώποι· γὰρ εἰς πρόσσωπον, θεὸς δὲ εἰς καρδίαν ὄρα· καὶ ἐὰν ῥυπαρῶν

⁷² Matth. vii, 25. ⁷³ Marc. vii, 23. ⁷⁴ Matth. v, 28. ⁷⁵ Galat. v, 16. ⁷⁶ Matth. v, 17. ⁷⁷ I Reg. xvi, 7.

A ad libellinam reprimat arceatque cogitationes, et sic libellinam devineat, satanicis in jejuniis et oratione tentationibus et insultibus propulsatis. Sed si quis non modo instigatione dæmonis agitur, verum ipsam inhabitantem habet, is jam non secundum homines patitur, nec quidquam ipse potest a se ad sanandum facere, sed quodcumque ipse fecit, si libera mente polluit, a liberis et præsertim ab eis qui spiritu Dei aguntur pro ipso patratum maximo inserviet ad dæmonem expellendum.

Ἐπραξεν, ἔπερ τῶν ἐλευθέρων εἶχε, τοῦτο πρὸς πραττόμενον ὅπερ αὐτοῦ τὰ μέγιστα συντέλει

Nos autem dæmones ejiciendi facultatem non postulamus, etsi illud ejicere possimus, nobis enim non expedit qui tam tepidam exigimus vitam. Scriptum est enim : « Multi dicent mihi in illa hora : Domine, nonne in nomine tuo prophetavimus, et in nomine tuo eiecimus dæmonia ? et ego respondebo illis, Nequaquam novi vos, discedite a me qui operamini iniquitatem »⁷². Multo ergo utilis est studere ut impudicitiam, iracundiam, odium et superbiam ab anima expellamus, quam dæmonia ejicere. Nam non sufficit ab omni carnali peccato solum eximi, sed oportet etiam interiores animæ purgare facultates. De corde enim nostro cogitationes malæ procedunt, adulteria, fornicationes, homicidia, furta, avaritia, cæteræque iniquitates ; hæc sunt quæ communicant hominem⁷³. Et : « Qui viderit mulierem ad concupiscendam eam, jam mœchatus est eam in corde suo »⁷⁴. Inerte enim corpore, adhuc licet in anima operari iniquitatem ; sed anima interiorius per orationem, diligentiam mortis memoriam, per tristitiam quæ est secundum Deum, et per dolorem maligni spiritus tentationes propellente, corpus etiam ejus sanctitatis sit particeps et a malo vacare discit. Hoc est quod ait Dominus : Non qui mundat quod intus est calicis, facit illud exterius mundum, sed facite quod intus est calicis mundi, et sic erit mundum totum. Etenim si toto studio incambas ut intimæ operationes tuæ sint secundum Deum, superabis externas cupiditates. Si enim radix sancta, et rami ; si formentum incorruptum, item et massa. « Spiritu ambulate, ait Paulus⁷⁵, et desideria carnis ne perficiatis. »

Propterea Judaicam circumcisionem Jesus non abstulit, sed perfecit. Ipse enim dixit : « Non veni solvere legem, sed adimplere »⁷⁶. Quomodo adimplevit ? Signum erat illa et indicium et symbolica doctrina circumcisionis pravarum cogitationum in corde patrandæ, cui Judæi tunc non studentes a prophetis tanquam incircumcisi corde objurgabantur, et ei qui intuetur cor invisit in finem rejecti sunt. Nam homo secundum faciem judicatur, Deus autem intuetur cor⁷⁷. Quod si cor sordidis et pravæ cogitationibus fetat, divina indignatione homo iste

fit dignus. Ideo rursum Apostolus nos hortatur ut sine ira, sine mala blateratione Deum precemur. Et Dominus nos docens ut ad illam spiritualem cordis circumcisionem toto animo incumbamus, beatus prædicat mundos corde, et pauperes spiritu; cuius munditiæ mercedem Dei contemplationem promittit, paupertatis vero pretium regnum cælorum annuntiat. Pauperes dixit qui inopia et necessitate premuntur. Quos non omnes beatos dicit, sed pauperes spiritu, id est qui externa bona ita per internam cordis humilitatem et rectam intentionem disponunt. Non cælem solum et iram prohibet, jubet nos dimittere et toto corde nos offendentibus nec a nobis oblatum accipit donum, nisi antea reconciliemur iramque deponamus.

μῖνον, ἀλλὰ καὶ τὴν ὀργὴν, καὶ ἀφιέναι τοῖς εἰς αὐτὸ τὸ παρ' ἡμῶν προσφερόμενον δέχεται ὄντων, ἵνα μὴ προδιαλλαγῶμεν, καὶ τὴν ὀργὴν ἀφώμεν.

Ita etiam de lascivis libidinibus. Pulchrioris formæ intuitionem et concupiscentiam ex ea in corde exortam damnat tanquam adulterium. Et generalius adhuc discurrens hæc dicit: « Si lumen quod est in te, scilicet mens et cogitatio, tenebræ sunt, caligantibus eis quæ obscuritate universum dirigunt, quanto magis et ipsæ tenebræ, id est corpus et sensus, quæ ex semetipsis spiritualem lucem non habent qua enascitur veritas et acquiritur animæ tranquillitas. Si autem lumen quod est in te est mundum, carnalibus non obscuratum phantasias, lucidus eris in anima totus, quandiu facis istius splendore illuminaberis. Hæc est cordis in spiritu circumcisio, per quam Dominus perfecit legale in corde circumcisionem, quæ data est Judæis, ut priorem significaret. Illis autem istam consequi non studentibus; circumcisio eorum, ut inquit Paulus⁹⁹, præputium facta est, et alienati sunt a Deo, qui non in faciem, id est in externa; carnis justificationes, sed in conscientiam, seu in invisibiles et nobis intimos cogitationum motus.

Intendamus ergo et nos, obsecro, ab omni sordibus corda nostra purgemus, ne cum reprobis illis corruiamus. Si enim qui per Moysen dictus est sermo factus est firmus, et omnis prævaricatio et inobedientiæ accepit justam mercedis retributionem, quomodo nos effugiemus, si tantum neglexerimus salutem? Quæ cum initium accepisset enarrari per Dominum ab eis qui audierant, in nos confirmata est, contestante Deo signis et portentis et variis virtutibus et Spiritus sancti distributionibus¹⁰⁰. Timeamus ergo cordium renuquam scrutatorem, nobis propitium reddamus ultionem Dominum, inhabitare facimus in nobis pacem, sanctificationem et orationem compunctioni adinstam, quibus deficientibus; nemo videbit Dominum; desideremus in firmitate spei visionem illam promissam mundis corde, et omnia ita facilius, ut illam consequamur cum

ἡ πονηρῶν αὐτῆς λογισμῶν γέμη, τῆς θείας ἀποστροφῆς ἄξιός ὁ ἄνθρωπος γίνεται ἐκείνος. Διὸ καὶ πάλιν ὁ Ἀπόστολος παραινεί χωρὶς ὀργῆς καὶ διαλογισμῶν ἡμῶν ποιῆσθαι τὰς εὐχάς. Σπουδάζειν δὲ ἡμῶν, ὁ Κύριος διδάσκων εἰς 67 τὴν ἐν πνεύματι τῆς καρδίας περιτομὴν, μακρῶς μὲν τοὺς καθαρούς τῇ καρδίᾳ, καὶ τοὺς πτωχοὺς τῷ πνεύματι. Καὶ τῆς μὲν καθαρότητος ταύτης τὴν θεοπτικὴν ἐπαθλὸν εἶναι διατείνεται, τοῖς δὲ πτωχοῖς τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν ἐπαγγέλλεται· πτωχοὺς δὲ φησι τοὺς ἐν ἐνδοξίᾳ καὶ εὐτελείᾳ ζῶντας. Οὐχ ἀπλῶς δὲ τοὺς τοιοῦτους μακρῶς, ἀλλὰ τοὺς ἐν πνεύματι τοιοῦτους, τοῦτέστι τοὺς διὰ τὴν ἐνδοξίαν αὐτῶν καὶ ἐν καρδίᾳ ταπεινώσειν καὶ ἀγαθὴν προαίρεσιν, οὕτως καὶ τὰ ἔξω διαθέντας. Ἀπαγορεύει δὲ οὐ τὸν φόνον ἡμῶν πταίουσιν ἀπὸ τῶν καρδιῶν προστάττει, καὶ τὴν ὀργὴν ἀφώμεν.

Ἐπιθυμίας δὲ καὶ ἐπὶ τῶν πορνικῶν παθῶν· καὶ αὐτὴν γὰρ τὴν ἐκ περιέργου θείαν καὶ τὴν ἐξ αὐτῆς ἐπιθυμίαν ἐν καρδίᾳ μοιχείαν οὖσαν ἀπεφύνατο· καὶ καθολικώτερον ἔτι περὶ τούτων διαλαμπάνων φησὶν· « Εἰ τὸ φῶς τὸ ἐν σοὶ, τοῦτέστιν ὁ νοῦς καὶ ἡ διάνοια, σκότος ἐστὶ, τῶν ἀλαμπῶν προσβολῶν τῶν ἀρχόντων τοῦ σκότους γέμοντα, πόσω μᾶλλον τὸ σκότος; ἢ δηλαδὴ τὸ σῶμα καὶ ἡ αἴσθησις, ὅτινα παρ' αὐτῶν οὐκ ἔχει φέγγος νοερὸν, γεννητικὸν ἀληθείας τε καὶ ἀπαθείας. Ἐάν δὲ τὸ ἐν σοὶ φῶς καθαρὸν ἦ, τῶν σαρκικῶν φρονημάτων οὐκ ἐπισκοποῦντων, ἔση φωτεινὸς κατὰ ψυχὴν ὅλως, ὡς ὅταν ὁ λύχνος τῇ ἀστραπῇ φωτίζῃ σὲ. Τοιαύτη ἡ τῆς καρδίας ἐν πνεύματι περιτομή, δι' ἧς ἐπλήρωσεν ὁ Κύριος τὴν κατὰ νόμον ἐν σαρκὶ περιτομὴν, ἧτις ἐδόθη τοῖς Ἰουδαίοις ὡς ἐκείνην σημαίνουσα, καὶ πρὸς ἐκείνην ἐνάγουσα, μὴ κητέασθαι δὲ ταύτην σπουδασάντων, ἢ περιτομῆ, καθά φησι Παῦλος, ἀπὸ τῶν ἀκροβυστίας γέγονε, καὶ ἀπηλωτοῦθησαν τοῦ μὴ βλέποντος εἰς πρόσωπον Θεοῦ, τοῦτέστιν εἰς τὰ φανερά τῆς σαρκὸς δικαιοῦματα, ἀλλὰ εἰς τὴν καρδίαν ὁρώντος, εἰς τὰ ἀφανῆ δηλαδὴ καὶ ἐν ἡμῖν τῶν λογισμῶν κινήματα.

Προσέχωμεν οὖν καὶ ἡμεῖς, ἀδελφοί, παρακαλῶ, καὶ καθάρωμεν ἀπὸ παντὸς μολυσμοῦ τὰς ἐκτενῶν καρδίας, ἵνα μὴ τοῖς κατακριθείσιν ἐκείνοις συμπαρῆρῶμεν· εἰ γὰρ ὁ διὰ Μωσέως λαλῆθεὶς νόμος ἐγένετο βέβαιος, καὶ πᾶσα παράβασις καὶ παρακοὴ ἔλαβεν ἐνδοχὸν μισθοποδοσίαν, πῶς ἡμεῖς ἐκφυεζόμεθα, τῆς ἡμετέρας ἀμελήσαντες σωτηρίας, ἧτις ἀρχὴν λαβοῦσα λαλεῖσθαι παρὰ τοῦ Κυρίου, διὰ τῶν ἀκουσάντων πρὸς ἡμᾶς ἐβεβαιώθη, συνεπιμαρτυροῦντος τοῦ Θεοῦ σημείους καὶ τέρασι καὶ ποικίλαις δυνάμεισι, καὶ Πνεύματος ἁγίου μαρτυρίαις; Φοβηθῶμεν οὖν τὸν ἐτάζοντα καρδίαν καὶ νεφροῦς· ἐξελωσώμεθα τὸν τῶν ἐκτεκίσεων Κύριον· ἐνοικήσωμεν ἡμῖν αὐτοῖς τὴν εἰρήνην, τὴν ἀγιασμόν, τὴν ἐν καταύξει προσευχῆν, ὣν χωρὶς οὐδεὶς βίβεται τὸν Κύριον· κοθήσωμεν ἐν πληροφορίᾳ πίστεως τὴν ἐπαγγελμένην ἐκείνην θείαν τοῖς καθάρσις τὴν καρ-

⁹⁹ Rom. 11, 25. ¹⁰⁰ Hebr. 11, 4.

δίων, καὶ πάντα πράξιμεν, ἵνα ταύτης τύχωμεν, ἀ
 μεθ' ἧς ἔστιν ἡ αἰώνιος ζωὴ, τὸ ἀκέραιον κάλλος,
 ὁ ἀβυσσὸς πλοῦτος, ἡ ἀναλλοίωτος καὶ ἀπέραν-
 τος τροφή καὶ δόξα καὶ βασιλεία· ὧν γένοιτο πάν-
 τας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν ἐν αὐτῷ τῷ βασιλεῖ τῶν αἰώνων
 Χριστῷ· ᾧ μόνῳ πρέπει πᾶσα δόξα, τιμὴ καὶ προσ-
 κύνησις, σὺν τῷ ἀνάρχῳ αὐτοῦ Πατρὶ, καὶ τῷ παναγίῳ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ Πνεύματι, εἰς ἀπα-
 ράντους αἰῶνας. Ἀμήν.

68 OMILIA II.

Τῇ πέμπτῃ Κυριακῇ τῶν νηστειῶν ἐν ἧ καὶ πε-
 ρὶ ἀλεημοσύνης.

Εἰσὶ τινὰ μέρη θαλάσσης, ἃ κητώδη μεγάλα θη-
 ρία τρέφουσιν· οἱ γοῦν ἐν αὐτοῖς πλέοντες κώδωνας
 ἐκπρημῶσι τῶν πλοίων, ἵνα διὰ τῆς ἠχοῦς τούτων
 ἐκπληττόμενα φεύγῃσι τὰ θηρία. Καὶ ἡ θάλασσα
 ἐκ τοῦ ἡμετέρου βίου πολλὰ καὶ βαιότερα τρέφει
 θηρία, τὰ πονηρὰ πάθη λέγουσιν, καὶ τοὺς ἐφόρους αὐ-
 τῶν πονηροτέρους δαίμονας· ἐπιπλεῖ δὲ τὴν θάλασσαν
 ταύτην οἷά τις ναὺς ἡ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία, καὶ
 ἐντὶ κώδωνων ἔχει τοὺς πνευματικοὺς διδασκάλους,
 ἵνα διὰ τῆς ἱερᾶς ἠχοῦς τῆς τούτων διδασκαλίας
 τοὺς νοητοὺς ἀποτρέπῃται θήρας. Καὶ τοῦτ' ἔρα-
 τυποῦσα καὶ ἡ τοῦ Ἀαρῶν στολή, κώδωνας εὐήχους
 εἶχε παρηρημένους, καὶ θέσπισμα ἦν ἀκουστῆν
 εἶναι τὴν φωνὴν αὐτῶν ἐν τῷ τὸν Ἀαρῶν λειτουρ-
 γεῖν. Ἡμεῖς δὲ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ γράμμα καλῶς
 μεταφέροντες, ἠχήσωμεν ὁμῶν ἀρτίως πνευματικῶς,
 καὶ μάλιστα κατὰ τὸν τῆς νηστείας καιρὸν, ᾧ φανε-
 ρὰ καὶ ἀφανῆ θηρία δεινῶς ἐπιτίθεται· φανερὰ
 μὲν γαστριμαργία καὶ μέθη καὶ τὰ τοιαῦτα· ἔτερα
 δὲ ἀφανῶς ὑφεδρεύοντα, κωνοδοσία καὶ ὑπερηφανία
 καὶ οἰσὶς καὶ ὑπόκρισις. Ὁ αὐτὸς δὲ ἔστιν ἡ-
 χος καὶ φυγαδευτήριον τῶν τοιοῦτων θηρίων, καὶ
 φυλακτήριον τῶν τὴν νηστείαν ἀσκούντων.

Ἔστιν οὖν νηστεία καὶ ἀκρασία ἐναντία ἀλλήλαις,
 ὡς ἡ ζωὴ καὶ ὁ θάνατος. Καὶ ἡ μὲν νηστεία ἐντολή
 ἔστι ζωῆς, συντητικῶς οὖσα τῆς ἀνθρωπίνης φύ-
 σεως ἐν τῷ παραδείσῳ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τῷ Ἀδᾶμ δο-
 θεῖσα τὴν ἀρχὴν, εἰς φυλακὴν τῆς ἐγγενομένης αὐ-
 τῷ παρὰ τοῦ αὐτοῦ Θεοῦ ζωῆς τε καὶ θείας χάριτος.
 Ἡ δὲ ἀκρασία συμβουλή ἔστι θανάτου σώματός τε
 καὶ ψυχῆς, ὑπὸ τοῦ διαβόλου τῷ Ἀδᾶμ ἐν τῷ πα-
 ραδείσῳ διὰ τῆς Εὐας δοθεῖσα δολίως εἰς ἐκπτώσιν
 τῆς ζωῆς, καὶ ἀπαλλοτριῶσιν τῆς ἐκ Θεοῦ θείας
 χάριτος· ὁ Θεὸς γὰρ θάνατον οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ
 τέρπεται ἐπ' ἀπωλείᾳ ζώντων. Τίς οὖν ἔστιν ἀνθρω-
 πικὸς ὁ θέλων ζωὴν, καὶ χάριν εὐρεῖν τὴν ἐν τῷ Θεῷ
 καὶ παρὰ Θεοῦ; φυγέτω τὴν θανατηφόρον ἀκρασίαν
 καὶ προσδραμέτω τῇ θεοποιῷ νηστείᾳ καὶ ἐγκρατεῖα,
 ἵν' ἐπιπλήθῃ χαίρων εἰς τὸν παράδεισον. Μωσῆς τε
 τισσαρακονθήμερον νηστεύων ἐπ' ὄρους, εἰς ὄψος
 θεοπεία· ἀνέστη, καὶ πλάκας θεοσεθείας ἐδέξατο·
 ὁ δὲ τῶν Ἑβραίων δῆμος κάτω μεθύοντες, εἰς
 ἀπέθειαν κατωλισθησιν, καὶ εἰδῶλον ἐχώνουσιν μό-
 σχου τοῦ Αἰγυπτίου Ἀπίδος θεῶν ὁμοιον. Καὶ εἰ μὴ
 Μωσῆς ἔστη πρὸς τὸν Θεόν, διὰ τοῦ ἀγγελοῦς ἐκ
 τῶν ὁμογενῶν φύου ἐξελασάμενος πρότερον, οὐκ
 ἔνδως ἐπέτατο αὐτῶν ὁ Θεός. Εἰ γοῦν καὶ ἡμεῖς
 τοῦ ἄλλοῦ τοῦ Θεοῦ χρῆζομεν, μὴ μεθυσώμεθα

qua aeterna est vita, intemperata pulchritudo, inexhan-
 sta divitiarum, immutabiles et perennes deliciae, et glo-
 ria, et regnum quae nos omnes obtinere contingat
 in ipso rege saeculorum Christo, cui soli omnis glo-
 ria, honor et adoratio cum aeterno ejus Patre et
 vivificante Spiritu in saecula saeculorum. Amen.

HOMILIA XIII.

In quinta jejuniorum Dominica, qua etiam tractat
 de eleemosyna.

Sunt quaedam maris partes quae cete, ingentes
 bestias, enutrient; qui ergo in illis navigant tintin-
 nabula navibus alligant, ut horum sono perterritae
 fugiant bestiae. Mare autem vitae nostrae: nullas et
 truciores nutrit bestias, malas dico cupiditates et
 liarum artifices peiores demones; hoc vero mare
 trajicit quasi navis Ecclesiae Dei, et pro tintinnabu-
 lis habet spiritalia doctores, ut per sacrum ho-
 rum doctrinae sonum invisibiles abigat bestias.
 Quod praefiguravit Aaron vestis clare sonantibus
 circumdata tintinnabulis, et solenne erit eorum au-
 diendam esse vocem dum Aaron sacra administraret.
 Nos autem in spiritum litteram recte transferentes
 modo vobis perstrepeamus spiritaliter, praesertim
 in hoc Jejunii tempore, quo tum visibiles tum invi-
 sibles aggrediuntur bestiae; visibiles quidem, gula
 et ebrietas, et similia; aliae vero invisibiliter insi-
 diantes, inanis gloria, superbia, praesumptio et si-
 mulatio. Idem autem sonus latebrae simul est talium
 bestiarum, et custodia eorum qui jejunium
 exercent.

Sibi ergo invicem adversantur jejunium et in-
 temperantia, sicut vita et mors. Jejunium quidem
 mandatum habet vitae, naturae humanae aetate aequale
 a Deo in paradiso Adam in principio traditum in
 custodiam ipsi inditae ab eodem Deo vitae divinae
 et gratiae. Ad imperantiam molitur mortem animae
 et corporis a diabolo per Evam in paradiso fraudo-
 Adam tradita, ut a vita decideret et alienus a Deo.
 divinaque gratia efficeretur; Deus enim mortem
 non fecit, nec laetatur in perditione vivorum. Igitur
 quis est homo qui velit vitam et gratiam a Deo et
 coram Deo invenire? Lethiferam fugiat intemperan-
 tiam, et currat ad vivificum jejunium et ad temperan-
 tiam, ut in paradisiu gaudens revertatur.
 Moyses quadraginta dies in monte Jejunans ad api-
 cem contemplationis advolavit et tabulas a divina
 pietate accepit; populus autem Hebraeorum ad ebrieta-
 tatem et impietatem lapsus idolum confluxit Deum
 in similitudinem vituli Aegyptii Apidis. Et nisi
 Moyses s'etisset coram Deo, quem prius placavit
 ne sine misericordia gentem suam disperderet, ne-
 quaquam Deus eis pepercisset. Igitur si nos quoque
 pietate divina utimur, cavemus ne vino inebria-
 mur, ne saturitate gravemur, in quibus luxuria et
 impietas. Elias etiam Deum vidit, sed prius ipse

quoque per jejunium emundatus. Daniel quoque aspectu Dei gavisus est, necnon unius ex archangelis, a quo futurorum notitiam obtinuit, sed prius per totas viginti dies pane non comedit. Alius vero propheta interfectus est, quia manducavit contra mandatum Dei. Noscitis omnes Esau filium Isaac, qui propter ventris ingluviem a primogenitis paternaque decedit benedictione. Caveamus et nos ne ventri indulgentes a promissa illa benedictione et hereditate Patris cœlestis decedamus. Nec tres pueros ignoratis, qui jejuniis dediti per fornacem in Babylone contra eos septuplum succensam incombustis pedibus corporibusque ambulaverunt; nos quoque si verum exerceamus jejunium, similiter ardores carnis concilicantes exstinguemus, et futuram for-acem intacti transibimus, quando uniuscujusque opus ignis probabit. Quid oportet referre prophetarum Dominum qui, carne assumpta, propter nos factus homo, ut modum nobis monstraret diabolum vincendi, jejunans in omnibus eum vicit omnimoda tentatione aggressentem, necnon discipulis suis de muto surdoque dæmone dixit: « Hoc grinus dæmoniorum non efficitur nisi per orationem et jejunium. »

πάντων ἐνίκησε τοῦτον, πάντα κατ' αὐτοῦ κινήσαντα πειρασμῶν· καὶ πρὸς τοὺς οἰκίλους μαθητὰς περὶ τοῦ ἀλάλου καὶ κωφοῦ δαιμονίου Ἐσαυ· Ἐ τοῦτο τὸ δαιμόνιον οὐκ ἐξίργεται, εἰ μὴ ἐν προσευχῇ καὶ νηστείᾳ.

Eia, fratres, ostendamus vobis quale sit Deo gratum verumque jejunium. Hoc enim estote scientes quoniam non ipsum propter se corporis jejunium laudamus, sed quia a aliis animæ utiliora contribuit; nam corporalem exercitationem ad mollicum utilem esse divus ait Apostolus. Ideo divi quoque Patres nostri ex experientia loquentes diuturna nos probant jejunia, sed laudabilius judicant semel tantum in die manducare, non autem satiari, et hoc dicunt secundum modum rationemque jejunium; quod etiam monet Scriptura, non servire ventris voracitati, neque gulæ voluptati, sed naturalem cibi appetitum remittere, escam autem tantam et talem esse ut robori et temperamento enutriti corporis conveniat, ejusque sanitati quantum potest conservandæ sufficiat. Etenim infirmum secundum infirmitatis gradum de dapibus appositis in mensura manducare, si necessariis supervacua et inutilia non adjiciat; si nutritionem querat, non voluptatem; si potum, non ebrietatem; si usum moderatam, non superfluitatem et intemperantiam, et abusum, nequaquam tollit utentis sanctitatem.

χρησιν, ἀλλ' οὐ τὴν ἀμετρίαν καὶ τὴν ἀκρασίαν καὶ τὴν ἀγιότητα.

Ita quidem principium veri Deoque grati jejunii, finis vero propter quem imperatum fuit et a Christianis laudatum, animæ est purgatio. Nam quid prodest a corporeis cibis abstinere, carnalibus autem cogitationibus et concupiscentiis turgere? Quæ utilitas ei qui a vino abstinet sitimque comprimit, si inebrietur non a vino, secundum prophetam dicentem: *Væ ebriis non a vino; si anima ferreat ira et in-*

οἶνον, μὴδὲ κέρω βαρυνώμεθα, ἐν οἷς ἐστὶν ἡ ἀσθένεια καὶ ἡ ἀσέβεια. Θεοπτικὸς καὶ ὁ Ἥλιος, ἀλλὰ προκαθαρθεὶς καὶ οὗτος διὰ νηστείας. Ἔτυχε καὶ Δανιὴλ θεοπτικὸς, καὶ τῶν ἀρχαγγέλων ἐνδὸς ὀπτασίας, τὴν τῶν μελλόντων γνώσιν αὐτῶ παρέχοντος, ἀλλὰ πρότερον ἐπ' ἡμέρας ὅλας εἰκοσι διαμείνας αἰστος. Περφόνευται καὶ προφήτης Ἴτερος ὀπὸ λέοντος, ἀλλὰ φαγῶν παρὰ γνώμην Θεοῦ. Γινώσκετε πάντος Ἡσαΐ τὸν τοῦ Ἰσαὰκ, ὃς ὀπὸ γαστριμαργίας; τῶν τε ἁλλῶν πρωτοτοκίων, καὶ τῆς πατρικῆς ἐξίπεσεν εὐχῆς· Φοδῆθῶμεν μὴ καὶ ἡμεῖς τῇ γαστριμαργίᾳ ταύτῃ προσέχοντες ἐκπέσωμεν τῆς ἐπιγγελαμένης ἐκείνης εὐλογίας καὶ κληροδοσίας τοῦ ἀνωτάτου Πατρὸς. Οὐδὲ τοὺς τρεῖς παῖδας ἄγνωστε, οἱ νηστείᾳ προσκεῖμενοι, τὴν ἐπταπλασίως κατ' αὐτῶν ἐν Βαβυλῶνι κάμινον ἐκκαυθεῖσαν ἀφλέκτους ποσὶ καὶ σώματι 69 καταπάτησαν· ἐὰν καὶ ἡμεῖς ἀληθινὴν νηστείαν ἀσκήσωμεν, καὶ τὴν ἐνταῦθα πύρωσιν τῆς σαρκὸς καταπατήσωμεν τε καὶ σθέσωμεν, καὶ τὴν μέλλουσαν κάμινον ἰσχυροὶ διαπεράσωμεν, ὅταν ἐκάττου τὸ ἔργον τὸ κύρ δοκιμάσῃ. Τί δεῖ λέγειν τὸν τῶν προφητῶν Κύριον; ὃς σάρκα λαθῶν, καὶ δε' ἡμᾶς γενόμενος ἄνθρωπος, ὁποδεικνύς ἡμῖν τὴν τρέπον τῆς κατὰ τοῦ διαβόλου νίκης, νηστεύων διὰ

Ἄλλὰ φέρε δεξίωμεν ὑμῖν, ἀδελφοί, τίς ἐστὶν ἡ θεάρεστος νηστεία καὶ ἀληθής· τοῦτο γάρ ἐστε γινώσκοντες, ὡς οὐκ αὐτὴν δε' ἐαυτὴν τὴν σωματικὴν ἐπαινοῦμεν νηστείαν, ἀλλ' ὡς ἐνεργούσαν πρὸς ἕτερα ψυχοφελέστερα· τὴν γὰρ σωματικὴν ἐργασίαν πρὸς ὀλίγον ὠφέλιμον εἶναι καὶ ὁ θεὸς Παῦλος φησὶ. Διὸ καὶ οἱ διὰ πείρας λαλοῦντες θεοφόροι Πατέρες οὐκ ἀποδέχονται τὰς πολυήμερους νηστείας, ἀλλὰ δοκιμώτερον κρίνουσι τὴν καθ' ἡμέραν ἐσθλίαν ἀπαξ, καὶ μὴ χορτάζεσθαι· καὶ τοῦτο φασὶ σύμμετρον καὶ μετὰ λόγου νηστείαν· ὃ καὶ ἡ Γραφή λέγει, τὸ μὴ ἀπατάσθαι χορτασίᾳ κοιλίας; καὶ τῇ τοῦ λαίμου ἠδονῇ, ἀλλὰ τῆς μὲν ὀρέξεως ἐγκειμένης ἐπι τῆς τροφῆς ἀρτεσθαι, τὴν δὲ ποιότητα ταύτης καὶ ποσότητα κατάλληλον εἶναι; τῇ δυνάμει καὶ διαθήσει τοῦ τρεφομένου σώματος, πρὸς τὸ καὶ τὴν ὑγίαν αὐτοῦ κατὰ τὸ δυνατόν συντηρηθῆαι· τὸ γὰρ καταλλῆλως τῇ ἀσθενείᾳ συμμέτρως ἐσθλίαν ἀπὸ τῶν δεδομένων βρωμάτων τὴν ἀσθενῆ, μὴ προστιθέντα τοῖς ἀναγκαίοις τὰ λίαν περιττὰ καὶ λυσιτελεῖ, καὶ τὸ τὴν τροφήν ἐπιζητεῖν, ἀλλ' οὐ τὴν τροφήν, καὶ τὴν πόσιν, ἀλλ' οὐ τὴν μέτρην, καὶ τὴν σύμμετρον τὴν παράρησιν, οὐκ ἀφαιρεῖται τοῦ κερημένου

Ἡ μὲν οὖν ἀρχὴ τῆς ἀληθοῦς καὶ θεαρέστου νηστείας τοιαύτη, τὸ δὲ τέλος δε' ὁ νενομοθέτηται, καὶ ἐτιμήθη Χριστιανός ἡ τῆς ψυχῆς ἐστὶ κάθαρσις· τίς γὰρ ὠφέλεια σωματικῆς ἀπέχεσθαι βρώσεως, τῶν δὲ σαρκικῶν ἠττάσθαι φρονημάτων τε καὶ παθῶν; Τί τὸ βραχὺ οἴνου ἀπέχεσθαι, καὶ δέψαι μέζεσθαι, καὶ μεθύειν δὲ οὐκ ἀπὸ οἴνου, κατὰ τὸν λέγοντα· Οὐαὶ οἱ μεθύοντες οὐκ ἀπὸ οἴνου, καὶ θυμῷ

καὶ βασκανίᾳ τὴν ψυχὴν ταραττεσθαι; Τί τὸ ὄφελος; Ἄ
λαμπρᾶς τραπέζης ἀπέχεσθαι, καὶ τὴν ψυχὴν ἀτα-
πεινωτον εἶναι, καὶ τὴν μὲν σάρκα ἡλλοιωθῆαι δι'
ἔλαιον, μὴ ταπεινωθῆναι δὲ τὴν ψυχὴν ἐν νηστείᾳ
κατὰ τὸν Δαβὶδ; Τί τὸ ὄφελος ἀκαλλαγῆναι μὲν τῆς
ἐκ τῶν κολλῶν βρωμάτων ἀναθυμωμένης ὀμίχλης,
φροντίσι δὲ καὶ λογισμοῖς ματαλοῖς ἀχρειοῦσθαι τὸν
ἡμέτερον νοῦν, καὶ συναχρειοῦσθαι τὰς πρὸς τὸν
Θεὸν προσευχάς; Διὰ τοῦτο καλὴ νηστεία ἡ τελο-
μένη πρὸς μαρμαρὸν τῆς ἐπιθυμίας, πρὸς ταπεινω-
σιν τῆς ψυχῆς, πρὸς μίσους; μετα οἴητιν, πρὸς
θυμοῦ ὀδύσιν, πρὸς μνησικακίας ἀπάλειψιν, πρὸς
ἐπινοίας καὶ προσευχῆς ἐργασίαν καὶ καθαρότητα.
Εἰ δὲ εὐπορεῖς, ἔστω σοι καὶ τὸ περιττεῦον τῆς τρο-
φῆς εἰς τὴν τῶν ἀπορῶντων παραμυθίαν. Ἐάν
οὕτω νηστεύῃς, οὐ μόνον συμπάσχων ἔσῃ καὶ συν-
νεκρούμενος, ἀλλὰ καὶ συνανιστάμενος καὶ συμβα-
σιλεύων Χριστῷ εἰς αἰῶνας τοὺς ἀπέραντους· σύμ-
φυτος γὰρ γεγονώς διὰ τῆς τοιαύτης νηστείας τῷ
ὁμοιωματι τοῦ θανάτου αὐτοῦ, καὶ τῆς ἀναστάσεως
κοινωνός ἔσῃ, καὶ τῆς ἐν αὐτῷ ζωῆς κληρονομός.
Ὁ νηστεύων, ἐάν μὲν πειράζηται, νικάει τὸν **70**
πειράζοντα· ἐάν δὲ μὴ πειράζηται, συντηρεῖ τὴν
εἰρήνην τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος, ὑπωπιάζων
κατὰ Παῦλον τὸ σῶμα καὶ δουλαγωγῶν, δειλιῶντα
μήπω; ἀδίκιμος γένηται· εἰ δὲ Παῦλος; δειλιεῖ, πῶσῃ
μᾶλλον ἡμᾶς; προσήκεν; Ὁ γοῦν νηστεύων δουλαγω-
γεῖ τὸ σῶμα καὶ δίκιμον ποιεῖ τὴν ψυχὴν, ὃ δὲ κατα-
καίων τὴν μετ' ἄλιγον φθαρσομένην σάρκα, μὴ
ἐσθίων διὰ τὸ ζῆν, ἀλλὰ μᾶλλον ζῶν ἐν' ἐσθίῃ κα-
θάπερ τὰ παρ' ἡμῶν ἐτοιμαζόμενα πρὸς σφαγὴν, **C**
καὶ προστιθεῖς τοῖς ἀναγκαίοις τὰ περιττὰ ἵνα
λιπαρῆν τὸ σῶμα, ἢ πρὸς ἐπιθυμία; οὐ καλὰς διεγείρη, ἢ ἀπλῶς οὕτω πρὸς φιληθονίαν τὴν ἐν τοῖς
σώμασιν, οὐδὲν ἄλλο πάντως ἢ τοῖς σκώληξιν ἐτοιμάζει δαψιλεστέραν τροφήν.

Καλῶς ἄρα καὶ ὁ προφήτης ψάλλει Δαβὶδ· «Τίς
ἠφείλεα ἐν τῷ σίματι μου ἐν τῷ καταβαίνειν με εἰς
διασφορὰν;» Νηστεύων οὖν καὶ μετ' ἐγκρατείας
τρέφόμενος, μὴ ἀποτιθέμενος εἰς τὴν αβρίον ἔσο τὰ
περιττὰ, ἀλλ' ὡσπερ ὁ Κύριος πτωχεύσας, ἡμᾶς
ἐπιλούτησεν, οὕτω καὶ σὺ πεινῶν ἔκουσίως, χόρτα-
σον τὸν ἄκουσίως λιμῶντοντα, καὶ ἔσται σοι ἡ
νηστεία καθάπερ περιστέρα κάρφος; ἐλαίας φέρουσα,
καὶ τῆ ψυχῆ σου τὴν ἐκ τοῦ κατακλισμοῦ λύσιν
ἀπαγγελεῖς· μένη· «Ἐάν γὰρ ἀνέλθῃ ἀπὸ σοῦ σύν-
δεσμον καὶ χειροτονίαν, ὃ μέγας φησὶν Ἡσαίας,
καὶ ῥῆμα γογγυσμοῦ, καὶ ὄψιν πεινῶντι ἄρτον ἐκ
ψυχῆς σου, καὶ ψυχὴν τεταπεινωμένην ἐμπλήσῃς,
τότε ἀναταλεῖ ἐν σκότει τὸ φῶς σου, καὶ τὸ σκότος
σου ὡς μεσημβρία.» Εἰ δὲ μὴ τὰ οἴκετα διδόναι
βούλει, κἔν τῶν ἀλλοτρίων ἀπέχου, καὶ μὴ κάτεχε
παρὰ σεαυτῷ τὰ μὴ σὰ, καθαρπάζων καὶ πλουτιῶν
ἔστιν ὅτι καὶ παρὰ τῶν πενεστερῶν ἀδίκως, ἵνα
μὴ παρ' αὐτοῦ τοῦ Προφήτου δικαίως ἀκούσῃς·
«Οὐ ταύτην τὴν νηστείαν ἐξελεξάμην ἐγὼ, λέγει
ὁ Κύριος, οὐδ' ἂν κάμψῃς ὡς κρίζον τὸν τράχηλόν
σου, ἔσται σοι νηστεία δεκτή, ἀλλὰ λύε πάντα σύν-
δεσμον ἀδικίας, διάλυε στριγγαλίαν βιβαίων συναλ-

vidia? Quid prodest a lauta mensa abstinere, animam
autem esse superbam; et carnem quidem immutari
propter oleum, animam autem minime in jejuniis se-
cundum David humiliari? Quae utilitas, si ab odore
purium dapum commistarum arcemur, si mens
nostra curis cogitationibusque vanis vana fiat, va-
næque nostræ ad Deum postulationes? Ideo bonum
est jejunium quod perficitur ad debilitandam concu-
piscenciam, ad humiliandam animam, ad sanandum
oilium, ad extinguendam iracundiam, ad delendam
malorum memoriam, ad meditationem orationemque
exercendas et purgandas. Si opibus abundas, sicut
tibi ciborum residua ad adjuvandos pauperes. Si
ita jejunaveris, non tantum cum Christo passus
et mortuus, sed etiam cum eodem resurges et per
infinita sæcula regnabis; complantatus enim facies
similitudini mortis ejus, simul et resurrectionis eris
particeps, vitæque in ipso hæres. Jejunans, si ten-
tetur, vincit tentatorem; si vero non tentetur, servat
pacem animæ et corporis, domans corpus exemplo
Pauli et in servitutem redigens, timeans ne reprobis
efficiatur; si enim Paulus timet, quantum et nos
magis timere decet? Igitur jejunans corpus in ser-
vitutem redigit, probatamque facit animam; com-
potans autem carnem jamjam consumendam delectat
minime manducans ut vivat, sed potius vivens ut
manducet, sicut animalia a nobis ad occisionem pas-
cia, necessariis addens supervacua, ut corpus in-
crassatum ad concupiscenciam non bonas excitetur,
vel uno verbo ad voluptatem in corporibus jacentem,
nihil omnino aliud quam pinguiorem vermibus præ-
parat escam.

Pulchre ergo propheta cecinit David: «Quæ uti-
litas in sanguine meo, cum descendo in corruptionem?» Igitur jejunans modiceque vescens, noli
tardare a relinquendis inutilibus, sed quemadmodum
Dominus propter nos factus egenus nos ditavit, ita
et tu libenter esuriens satia iuvita fame confectum,
tuumque erit jejunium quasi columba ramum olivæ
afferens et animæ tuæ cessationem diluvis feliciter
annuntians. «Si abstuleris de medio tui catenam,
et desieris extendere digitum, et loqui quod non
prodest; cum obtuleris, ait magnus Isaias, esurienti
panem animæ tuæ et animam affictam repleveris,
tunc orietur in tenebris lux tua, et tenebræ tuæ
erunt sicut meridies.» Si vero tua dare non vo-
lueris, saltem ab alienis abstine, noli apud te reti-
nere quæ tua non sunt, cave ne pauperum bonis
injuste raptis dicescās, ne juste a propheta audias:
«Non tale Jejunium ego elegi, dicit Dominus, noli
contorquere quasi circulum caput tuum, et erit je-
junium tuum acceptabile, dissolve colligationes im-
pietatis; solve fasciculos ramorum deprimentes,
omnem scripturam injustam dirumpe; tunc erumpet
quasi mane lumen tuum, et sanitas tua citius orietur,

⁷⁰ Psal. xix, 11. ⁷¹ Isa. lix, 1.

et anteibit faciem tuam iustitiis tua, et gloria Domini colliget te⁹⁹.

Quod si de tuis, et quidem superfluis, inopi non dederis, noli saltem ista possidere in detrimentum inopis; hos quidem omnium Dominus Christus a sinistris stantes in ignem mittens iisdemque maledicens, non ut raptores damnat, sed quia bona pauperi non communicant. Raptiores ergo et iniqui non resurgent in iudicio et vadimonib, sed in sententia et damnatione, cum etiam in his terris isti ex tota anima Deo non astiterint, ut videtur: « Qui enim devorant plebem meam, sicut escam panis, Dominum non invocaverunt. » Dives, cujus ager fertilis, bysso et purpura indutus, minime quia commisit injustitiam, sed quia possessa non divisit, jure condemnatur; communes enim sunt ex communibus horreis Dei bonorum thesauri. Quomodo igitur avarus usurpans communia, etsi non ut ille ea quæ patet alterius esse occupet? Igitur alter quidem, sicut servus nequam ejectionem, heu! horrandam patietur, alter vero pejora et terribiliora tolerabit, horumque neuter poenam fugere poterit, nisi pauperes excipiant; unus quidem optime administrabit commissa sibi a Deo, alter vero dissipabit male congregata. Magnus Paulus Thessalonicensibus proavis nostris scribens de fraternitate dixit: « Non necesse habemus scribere vobis: ipsi enim vos a Deo moniti estis ut diligatis invicem¹⁰⁰. »

71 γράφων τοῖς ἡμῶν πάντως προγόνοις, περὶ τῆς αὐτοῖ γὰρ θεοδιδρακτοῖ ἴστε εἰς τὸ ἀγαπᾶν ἀλλήλους. »

Igitur cum Dominus ad quosdam dixerit: « Si filii Abraham estis, opera Abraham facite¹⁰¹, » timeamus ei nos illam vocem non tunc quidem ad nos prolatam, sed in horrenda, quod avertat Deus, die expromendam, quando potius ex conformitate operum judicabitur propinquitas, quando omnes, tum qui paupertatem seu saltem pauperes in Christo amaverint, tum gloriæ contemptores, tum temperantiæ amatores, omnes denique qui evangelica oracula non audiverint tantum, sed etiam fecerint, secundum orationis communis Patris modo singulari unum erant; ait enim: « Da ut omnes unum sint, sicut et nos unum sumus¹⁰²; » quando acutissimus ensis spiritus separabit hominem a patre, filiam a matre, et alienos faciet moribus discrepantes; si enim jam his in terris ista sunt, quanto magis ibi ubi qui scit omnia sibi virtute non conformatos negabit dicens: « Nescio vos. » Nam non habent, ut videtur, imaginem Patris cœlestis: non fuerunt misericordes, ut Pater communis, bona egentibus communia non fecerunt, sicut ille omnes bonorum suorum participes fecit; proximis non fuerunt officiosi, eos qui a longe stabant propinquos per humanitatem non fecerunt, cujus discrepantiæ causa nec illos scit nec in domum introducit optimus. Quod si iste talis, cum ipso

λαγμάτων, πᾶσαν συγγραφὴν ἕδικον διάστα· τότε βαγῆσται πρῶμον τὸ φῶς σου, καὶ τὰ λάματα σου ταχὺ ἀνατελεῖ, καὶ περιούσεται ἐμπροσθεν ἡ δικαιοσύνη σου, καὶ ἡ δόξα τοῦ Θεοῦ περισσεύει σε. »

Ei mē didōs toinun ek tōn sōn pēnētē, kai taūta peritōnōn dōtōn, kōn mē kōw taūta katā tou pēnētōs· kai toī dō pāntōn deaspētē; Xristōs toūs tēs āristērad; merīdōs eis tō pūr āpopēmōn kai katārōmōnos, oū katadikāzēi toūtous ōs ērpagas. āll' ōs mē metadōntas tō deōmēnō. Oūkoūn oī ērpagas kai oī ἕδικοι oūdē ānastēsōntai eis parāstasin kai xristin, āll' eis katadikhn eūthēs meīzōna kai katākrisin· ἐπι κἀναυθ' ōs εἰσικεν οἱτο: οὐδέποτε ὄλωσ ἐκ ψυχῆς τῷ Θεῷ παρέστησαν· « Oī γάρ ἐσθιόντες, φησί, τὸν λαόν μου ἐν βρώσει ἔρω, τὸν Θεόν οὐκ ἐπεκαλέσαντο. » Ὁ πλοῦσιος οὐ ἐδῶρησεν ἡ χώρα, καὶ ὁ πορφύραν καὶ βύσσον ἐνδεδυμένος, οὐχ ὡς ἀδικησαντές τινα, āll' ōs mē metadōntas tōn ἐκαίνοις κτηθέντων δικαίως katadikāzōntai· κοινὰ γάρ ἐκ κοινῶν ταμείων τῶν τοῦ Θεοῦ κτισμάτων τὰ θησαυρίσματα. Πῶς οὖν οὐ πλεονέκτης ὁ ἐξιδιούμενος τὰ κοινὰ, kōn οὐχ ὡς ἐκαίνοσ δὲ τὰ φανερώς ἀλλοτρία σφετεριζόμενος; Οὐκοῦν ὁ μὲν ὡς κακὸς δούλοσ ὀποστήσεται φεῖ τὴν φρικτῶδη διχοτομίαν, δὲ δὲ τὰ δαινότερα καὶ φρικωδέστερα παίσεται, καὶ οὐδ' ἕτεροσ αὐτῶν δυνήσεται ποτε ταῦτα διαφυγεῖν, ἂν μὴ τοὺς πτωχοὺς δεξιῶσονται· καὶ ὁ μὲν καλῶσ οἰκονομήσει τὰ πεπιστευμένα τούτω παρὰ Θεοῦ, δὲ δὲ καλῶσ σκορπίσει τὰ κακῶσ συναχθέντα. Παῦλοσ ὁ μέγασ Θεσσαλονικεῦσι φιλαδελφίας φησί· « Oὐ χρεῖαν ἔχετε γράφειν ὑμῖν

Τοῦ Κυρίου τοῖνυν πρόσ τινας εἰρηκότοσ· « Eī τοῦ Ἀβραάμ ἦτε, τὰ ἔργα τοῦ Ἀβραάμ ἱποῖσεται ἂν· » φοβηθῶμεν καὶ αὐτοῖ τὸν λόγον τοῦτο, οὐκ ἐνταῦθα μὲν πρόσ ἡμᾶσ λεγόμενον, āll' ἐπὶ τῆσ φρικτῆσ, δὲ μὴ γένοιτο, ρηθησόμενον ἡμέρασ, ἦνῖκα μᾶλλον ἀπὸ τῆσ ὁμοιότητοσ τῶν πεπραγμένων ἡ συγγένεια κρινεται, ἦνῖκα πάντες οἱ τὴν ἐν Χριστῷ πτωχείαν, εἰ δ' οὖν ἀλλὰ τοῦσ πτωχοὺσ γούν ἡγαπηκότες, οἱ καταφρονηταί τῆσ δόξησ, οἱ τῆσ ἐγκρατεῖασ ἔρασταί, οἱ τῶν εὐαγγελικῶν θεοπισμάτων οὐχ ἀκροαταί μόνον, ἀλλὰ καὶ ποιηταί, κατὰ τὴν τοῦ κοινουῦ χάριτι Πατρὸσ εὐχὴν ὑπερφυῶσ ἐν ἔσονταί· « Ἄδσ γάρ, φησί, αὐτοῖσ ἵνα πάντες ἐν ὄσι, καθῶσ ἡμεῖσ ἐν ἔσμεν· » ἦνῖκα φανερώσ ἡ κριτικωτάτη μάχαιρα τοῦ Πνεύματοσ διχάσει ἀθρωπον κατὰ τοῦ πατρὸσ, καὶ θυγατέρα κατὰ τῆσ μητρὸσ, καὶ ἀλλοτρίουσ ποιήσει τοὺσ ἀνωμόλοουσ τοῖσ τρόποισ· εἰ γάρ ἐνταῦθα, πόσω μᾶλλον ἐκεῖ, ὅπου καὶ ὁ πάντα εἰδῶσ πρόσ τοὺσ μὴ κατ' ἀρετὴν ὁμοιωμένουσ, « Oὐκ ὀδα ὄμεις, » ἀποφαίνεται; Oὐ γάρ ἔχουσιν, ὡσ εἰσικε, τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουρανλου· οὐχ ἐγένοντο οἰκτιρόμενοσ ὡ; ὁ κοινὸσ Πατήρ· οὐ κοινὰ τὰ δντα τοῖσ δεομένοισ ἐποίησαντο, καθάπερ ἐκαίνοσ τῶν οἰκείων ἀγαθῶν δωρεάν μετέδωκεν ἅπασιν· οὐ τοῖσ πησίον ἐγένοντο χρηστοί, οὐ τοὺσ μακρὰν διὰ

⁹⁹ Isa. LVIII, 5-8.

¹⁰⁰ I Thess. IV, 9.

¹⁰¹ Joan. VIII, 39.

¹⁰² Joan. XVII, 22.

σῆς εὐποιίας πλησίων ἐποίησαν· διὰ ταύτην ἄρα τὴν ἀνομοιότητα οὕτε οἶδεν, οὕτε εἰσικίζει τοὺς τοιοῦτους ὁ ἀγαθός. Εἰ δὲ οὕτως οὕτως, καὶ οἱ κατ' αὐτὴν κἀνεαὐθα ζήσαντες, καὶ συμβασιλεύοντες, τὰ αὐτὰ δῆπου τοῖς μὴ παραπλησίσι τὴν ἀρετὴν τῶν κατ' αἷμα πρόσφικωμένων ἐροῦσιν· ἢ ἂν εἴπη τις, Παιὶς ἐγὼ σὸς, πατὴρ αὐτὸς ἦν, ἀδελφὸς ἔγωγε· ἀλλ' ὁ μὲν φεῖ! ἀκούσει, ὡς Ἄδελφός σου οὐ λυτροῦται· ὁ δὲ, Πατὴρ οὐδαίς, εἰ μὴ εἰς ὁ θεός; ὁ δ', Εἰ τέκνον ἦς ἐμὸν, μιμητὴς ἂν ἦς ἐμὸς, νῦν δ', ἐκείνου τοῦ πατρὸς εἰ, σὺ καὶ τῶν ἐπιθυμιῶν ἐργάτης. Ἄπιθε τούτῳ συνδιαγωνίσων· ἐγὼ γὰρ οὐκ οἶδά σε· πάντες γὰρ ὅσα τοῦ Θεοῦ ἐμὰ, σὺ δ' οὐ τοῦ Θεοῦ· τοῦ μὲν καὶ τὸ σὸν ἀπελήλαται τῶν ὄδε, ὃ καὶ εἰς τὸν ἐπιλειοιπέτα βίον ἐκείνον ἡμεῖς ἐμισήσαμεν· διὸ καὶ τῆς βασιλείας ταύτης κληρονόμοι γαγόμεν.

Ἔπου τοῦτο τὸ κατὰ τοὺς θεοὺς Πατέρας ψυχρὸν βῆμα, δισμός ἀγάπης ἀπῆν, καὶ ὁ Χριστὸς ἀπελήλαται· τῆς φιληργυρίας, μισαδελφίας, καὶ πᾶν εἶδος κακίας φθορῶμεν ὄν, ἀέλαφοι, τὰ τοιαῦτα, παρακαλῶ· φρικτὰ γὰρ ὄντως. Οἰκονομησόμεν τὰ κατ' ἡμᾶς, ὡς Θεῶ φλοιὸν· ἀφήσωμεν ἵνα ἀφεθῶμεν, ἐλεήσωμεν ἵνα πολλαπλασιάζωμεν ἐλετηθῶμεν· εἰς ἑαυτὸν γὰρ ὁ δεῖ ἡμᾶς πτωχεύσας τὴν ἐλεημοσύνην ἀναδεχόμενος, μεγαλόδοτος ὢν, πολλαπλασιάζει τὴν ἀμύνην· ἢ τοίνυν ἔστω τις κατ' ἐκείνον πτωχός, καὶ σὺν ἐκείνῳ ζήσεται, ἢ κοινωνεῖτω τοῖς δεῖ ἐκείνον πτωχός, καὶ διὰ τούτων σωθήσεται. Κτησώμεθα σπλάγχνα οἰκισμῶν· δωμέν οἰκοθεν τεκμήριον τῆς πρὸς τὸν ἀδελφὸν ἀγάπης, καὶ τῆς πρὸς τὸν κοινὸν Πατέρα καὶ δεσπότην εὐνοίας· καιρὸν δὲ τῶν ἠσπίτων τούτων ἡμερῶν εὐπροσεκτότερον οὐχ εὐρήσει τις· πρὸς τὰ τοιαῦτα· τῇ γὰρ νηστεία συνάψας τὸν ἔλεον, πᾶν ἁμάρτημα ἀπαλείψει, καὶ μετὰ παύσησιν τὰ σωτήρια προσκυνήσει πάθη, καὶ τῇ ἀναστάσει Χριστοῦ συνευφρανθήσεται, καὶ τῆς αἰωνίας ἀπολυτρώσεως τεύξεται· ἢ γένοιτο **72** πάντας ἡμᾶς· ἐπιτυχεῖν ἐν αὐτῷ Χριστῷ τῷ Θεῷ ἡμῶν· ὃ πρέπει πᾶσα δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνησις σὺν τῷ ἁνάρχῳ αὐτοῦ Πατρὶ, καὶ τῷ παναγίῳ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ὍΜΙΑΙΑ ἸΔ' (1).

Ἐἰς τὸν Εὐαγγελισμόν τῆς πανυπεράγτου δεσποίνης ἡμῶν θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας.

Ὁ μὲν ψαλμῶδης Προφήτης ἀπαριθμούμενος τὰ τῆς κτίσεως εἶδη, καὶ τὴν ἐν αὐτοῖς σοφίαν τοῦ Θεοῦ καθορῶν, τοῦ θαύματος ὅλως γεγωνός, μεταξὺ γράφων ἐξεβόησεν· «Ὡς ἐμεγαλύνθη τὰ ἔργα σου, Κύριε, πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας.» Ἔμοι δὲ νῦν τίς ἐφαρμόσει λόγος πρὸς ἕμουν ἐξαγγέλλειν περιωμένῳ πρὸς δύναμιν τὴν διὰ σαρκὸς ἐπιφάνειαν τοῦ τὰ πάντα κτίσαντος Λόγου; Εἰ γὰρ θαύματος γίμει τὰ ἔντα, καὶ τὸ ἐκ μὴ ὄντων ταῦτα προσελθεῖν εἰς τὰ ἔντα θεῖον καὶ πολυύμνητον, πόσῳ θαυμα-

⁶⁷ Psal. xci, 6.

(1) Hæc cum sequente decima quinta exstat ap. Mattheum, p. 71 et 81.

A etiam viventes ibique regni participes eadem suis ex cognatis secundum virtutem abstulibus dicent: Si quis dixerit: Ego filius tuus sum, pater tuus eram, ego frater, alius quidem misere audiet, quia frater fratrem non liberat; alius vero: Pater nullus, nisi solus Deus; alius autem: Si filius meus esses, mei imitator esses, nunc vero illius es patris, cujus voluntates fecisti; cum isto in æternum recede, ego enim nescio te, nam omnia quæ sunt Dei mea sunt, tu autem Dei non es. Meum tuumque revocata sunt a terrenis quæ nos propter futuram hanc vitam odio habuimus; ideoque hujus regni hæredes facti sumus. Quoties hac deritate in sanctos Patres invecti sunt, vinculum eis defuit charitatis, Christusque ab eis rejectus fuit; quos ista cupiditas turpi sui amore, avaritia, fratrum odio, omnique malorum genere deturpavit, nunc quoque illos ignominia suffundit. ὅς τὸ πάθος ἐκράτει τοῦτο, καὶ τότε φιλοῦσιν αὐτοῖς προύξεναι, καὶ νῦν αὐτοὺς κατασχύνει.

Hæc ergo, fratres, obsecro, timeamus; vere enim sunt horrore plena. Nostra administremus, sicut Deum juvat; dimittamus, ut dimittatur nobis, misericordiam faciamus, ut multipliciter misericordiam consequamur. Qui enim propter nos egenus factus est, elemosyna accepta, cum in donis sit magnificus, mercedem multiplicabit; igitur estote secundum eum egeni, et cum eo vivetis; vel vestra illis qui ejus exemplo pauperes sunt communia facite, et propter hoc salvi eritis. Assequamur viacera misericordiæ; demus pignus nostræ erga fratres charitatis, nostræque erga communem Patrem et Dominum pietatis, nullum acceptabilis istis jejunii dielut tempus ad alia invenire poteritis; nam qui jejunio misericordiam adjunxerit, omne peccatum absterget, necnon cum fiducia salutarem adorabit passionem, et in resurrectione Christi congaudebit, et æternam redemptionem obtinebit, quam nobis omnibus consequi donetur in ipso Christo Deo nostro, cui omnia gloria, honor, adoratio cum æterno ejus Patre et sanctissimo atque bono et vivificante Spiritu, nunc, et semper et in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA XIV.

In Annuntiationem in maculata Domine nostra Deiparæ semperque Virginis Mariæ.

D Psalter propheta, enumerans varia creationis opera, et in ipsis sapientiam Dei considerans, totus admiratione raptus inter scribendum exclamavit: «Quam magnificata sunt opera tua, Domine, omnia in sapientia fecisti!» Mihi autem quis hodie in hymnum consonabit sermo tentanti pro viribus prædicare illius quod omnia creavit Verbi in carne adventum? Si enim ea quæ sunt plena sunt miraculo, si ea quæ non sunt, transire in esse, est divinum et maxime celebrandum, quanto mirabilius

et divinius et magis a nobis necessario concinendum creaturam aliquam fieri Deum et non modo Deum, sed illum qui est vere Deus, et ita, cisi natura nostra exciderit ab illa dignitate, in qua creata est, propterea ad infima terræ merito dejecta? Nam hoc est magnum et divinum, ineffabile necnon rationi impervium, naturam nostram conjungi et per eam nobis impertiri in melius conversionem, adeo ut sanctis angelis et ipsis prophetis licet in Spiritu futura prævidentibus incomprehensum omnino maneat mysterium, quod fuit a sæculis absconditum. Sed cur has res memoro antequam factæ sunt? Hoc revera contigit, sed non in eo quod contigit, bene vero quomodo contigerit remanet mysterium credendum quidem, mente autem non complectendum, adorandum, sed non curiosius inquirendum, et credendum et adorandum in solo Spiritu : « Nemo enim potest dicere Dominum Jesum nisi in Spiritu sancto ; » et Spiritus est in quo adoramus, et in quo oramus, ut ait Apostolus.

Quod non hominibus tantum sed et angelis et ipsis archangelis inperscrutabile sit istud mysterium, docte exprimit hæc dies a nobis celebrata. Nam archangelus quidem nuntiavit Virgini conceptionem ; illa autem cupiente discere modum et ad eum dicente : « Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco? » archangelus cum nullo modo posset mysterium explanare, ipse quoque ad Deum confugit : « Spiritus, dicens, sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi ²². » Etenim perinde ac si quis quæreret a Moysæ quomodo ex terra homo, quomodo ex luto ossa et nervi et caro, quomodo sententia ex sensus expertibus, vel quomodo ex costa Adami ipsi similis, quomodo os extensum et distributum et aptatum fuit et adunatum ; quomodo ex osse viscera et varii humores et cætera omnia. Perinde ergo ac si quis a Moysæ ista inquireret, nihil amplius diceret nisi quod Deus cepit limum a terra, creavitque Adam, et tulit unam de costis Adami et Evam formavit ; factorem quidem dixit, modum autem quo facta sunt non dixit. Ita et Gabriel quod ex Spiritu sancto et virtute Altissimi sine semine formandus puer esset equidem dixit, sed quomodo non dixit. Si enim ulterius de Elizabeth commemorans quoniam in semo et sterilitate conceperit, nihil amplius habuit dicendum nisi quod non est impossibile apud Deum omne verbum, qua ratione potuisset patefacere modum quo virgo conceptura esset et paritura? Amplius quidem habetur archangelii ad Virginem sermo, sed majore adhuc mysterio arcanus. Ait enim : « Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi. » Quare? Quis quod nascitur nec propheta nec merus homo ut Adam, sed vocabitur Filius Dei, et Salvator et Liberato

²² Luc. 1, 35.

σωτερον και θεοτερον, και παρ' ημων υμνεσθαι αναγκαιότερον, το γενεσθαι τι των εντων θεον, και ουχ απλως θεον, αλλα τον εντως εντα. θεον, και ταυτα την μηδε φυλαξαι δυναθεισαν, η βουληθεισαν, το καθ' ο γεγονεν ημετεραν φύσιν, και διὰ τουτο δικαίως εις τα κατώτατα της γης αποσθεισαν ; Τοσουτο γαρ μέγα και θελον, απορρήτον τε και ανενόητον, την ημετεραν φύσιν γενεσθαι ομόθεον, και δι' ας της ημιν χαρισθηνα την επι το κρείττον εκανοδοσ, ως και τοις αγίοις αγγελίοις τε και ανθρωποις, και αυτοις τοις προφήταις, καιτοι διὰ Πνεύματος ορώσιν, ανεπιγνωστον εντως μένειν, από του αιώνος ύπαρχον κεκρυμμένον μυστηριον. και τι λέγω πριν εις πέρας ελθειν ; Και γεγονός γάρ, ουχ οτι γέγονεν, αλλ' οπως γέγονε πάλιν μυστηριον μένει, πιστευόμενον, αλλ' ου γνωσκόμενον, προσκυνούμενον, αλλ' ου πολυπραγμονούμενον, και προσκυνούμενον τε και πιστευόμενον διὰ μόνου του Πνεύματος. « Ουδεις γάρ δυναται ειπειν κύριον Ιησούν, ει μη εν Πνεύματι αγίω. » και το Πνεύμα εστι δι' ου προσκυνούμεν και δι' ου προσευχόμεθα, φησιν ο Αποστολος.

«Οτι δε μη τοις ανθρωποις μόνον, αλλα και τοις αγγέλοις και τοις αρχαγγέλοις αυτοις απεριωρήτων εστι το μυστηριον τουτο, παρστησι σαφώς και το παρ' ημων εορταζόμενον σημερον. Εδηγγελισατο μὲν γάρ ο αρχάγγελος τη Παρθένω την σύλληψιν. της δε μαθειν ζητούσης τον τρόπον, και προς αυτον ειπούσης. « Πῶς εστι μοι τουτο ; επει ανδρα ου γινώσκω. » μηδαμῶς έχων ο αρχάγγελος ερμηνευσαι τον τρόπον, επι τον θεον και ουτος κατέφυγε. « Πνεύμα αγιον επελευσεται επι σε, και δυναμις Υψιστου επισκιασει σοι. » « Ωσπερ γαρ ει και τον Μωυσην ηρετό τις, Πῶς εκ γης ανθρωπος ; πῶς εκ χωματος οσθα και νευρα και σαρξ ; πῶς αισθητήρια 73 εξ αναισθητου, αλλα και εκ της Αδαμιαίας πλευρας πῶς πάλιν ανθρωπος ; πῶς το οστουν εξετάθη και διηρέθη και ηνωθη και συνεδέθη ; πῶς εκ του οστου σπλάγγνα και χυμοι διάφοροι, και ταλλα πάντα ; » Ωσπερ ουν ει τις ταυτα τον Μωυσην ηρωτα, ειπεν αν ουδεν πλέον, πλην οτι ο θεός εστιν ο χούν λαδών από της γης και ποιήσας τον Αδάμ, και μιαν των πλευρών λαδών και την Εβαν εργασάμενος, και τις μὲν ο ποιήσας, ειπε. τον δε τρόπον πῶς εκεινα γέγονεν ουκ ειπεν. ουτω και ο Γαβριήλ, οτι μὲν το Πνεύμα το αγιον και η του Υψιστου δύναμις τον ασπορον εργασονται τόκον, ειπε. το δε πῶς ουκ ειπεν. Ει γάρ περι της Ελισάβετ κελών μνησθεις, οτι συνελαθεν εν γήρα και στείρω ούσα, πλέον εσχεν ειπειν ουδεν, πλην οτι ουκ δευνατήσεται τῷ θεῷ πᾶν ρήμα, πῶς αν επι της εν παρθενίε συλλαβούσης και τεκούσης ; εσχεν ειπειν τον τρόπον ; « Έχει δε ὁμως και πλέον το προς την Παρθένον του αρχαγγέλου λεγόμενον, αλλ' ει ; μυστηριου μεζονο ; λόγον. « Επελευσεται γάρ, φησι, Πνεύμα αγιον επι σε, και δύναμις Υψιστου επισκιασει σοι. » Διαιτι ; οτι και το γεννώμενον ου προφήτης, ουδ'

ἀπὸς ἄνθρωπος, ὡς ὁ Ἄδᾶμ, ἀλλ' υἱὸς Ὑψίστου Ἀ κληθήσεται, καὶ σωτὴρ καὶ βύστης ἀνθρώπων γένου, καὶ βασιλεὺς αἰώνου. Καθάπερ γὰρ τοὺς ἀπὸ κορυφῆς ὄρους ἐκπεσόντας λίθους, καὶ μέχρι τῶν ἐσχάτων τῆς ὑπωρείας κινουμένους, πολλοὶ διαβίχονται κρηνοὶ, οὕτως ἡμεῖς ἀπὸ τῆς ἐν τῷ παραδείσῳ θείας ἐντολῆς, καὶ τῆς κατ' αὐτὸν μακαρίας διαίτης ἐκπεσόντας, καὶ μέχρις ἔξου καταφερομένους, πολλὰ διεδέξαντο δεινά. Οὐ γὰρ ἀνάθεας καὶ τριβόλους μόνον αἰσθητὰς ἀνέτειλεν ἡ γῆ κατὰ τὴν εἰς τὸν προπάτορα κατάραν, ἀλλὰ πολλῶ μᾶλλον ταῖς κολυειδέσι τῶν πονηρῶν παθῶν ἀκάθαις καὶ ταῖς δειναῖς τριβόλοις τῆς ἀμαρτίας ἐνεσπάρημεν. Οὐδὲ τὴν λύπην μόνην ἐκείνην ἔσχε τὸ ἡμέτερον γένος, ἣν ἡ προμήτωρ ἐκλήρωσεν διὰ τῆς πρὸς αὐτὴν κατάρας, ἐν λύκαις τίχταιν κατὰ τῆς φημισαμένης, ἀλλὰ καὶ πᾶς ὁ βίος ἡμῶν ὀδύνη καὶ λύπη γέγονε σχεδόν. Ἐπειδὴ μέντοι φιλανθρώπως ἐφ' ἡμᾶς ὁ κλάσας ἡμᾶς Θεὸς διὰ σπλάγγνα ἰλέους αὐτοῦ, καὶ κλίνας οὐρανοῦς κατέβη, καὶ προσελθόμενος ἐκ Παρθένου ἄγλας τὴν ἡμῶν φύσιν ἀνεκαίνισεν καὶ ἐπανήγαγε, μᾶλλον δὲ ἀνήγαγεν εἰς Θεῖον καὶ οὐράνιον ὕψος. Τοῦτο δὲ βουλήθεῖς κατακράξαι, μᾶλλον δὲ τὴν κροαίωσιον αὐτοῦ βουλήν εἰς τέλος ἀγαγεῖν σήμερον, πέμπει τὸν ἀρχάγγελον Γαβριήλ, ὡς ὁ εὐαγγελιστὴς φησι Λουκᾶς· «Εἰς τὸ ὄνομα Ἰωσήφ, ἐξ οἴκου καὶ πατρὸς Δαβὶδ, καὶ ὄνομα τῆς Παρθένου Μαρίας.»

Πρὸς Παρθένον μὲν οὖν τὸν ἀρχάγγελον ὁ Θεὸς πέμπει, καὶ ταύτην μένουσαν παρθένον, οἰκίαν ποιεῖται μητέρα διὰ μόνου προσήματος· ἐπειδήπερ, εἴπερ ἐκ σπέρματος συνελήφθη, οὐκ ἂν ἦν καινὸς ἄνθρωπος, οὐδ' ἀναμάρτητος ἦν καὶ τῶν ἀμαρτῶντων σωτὴρ· ἡ γὰρ τῆς σαρκὸς πρὸς γένεσιν κίνησις, ἀνοποτάκτως ἔχουσα πρὸς τὴν ἡγεμονίαν τῶν ἐν ἡμῖν παρὰ Θεοῦ τεταγμένων νοῦν, οὐκ ἐκτός παντάπασιν ἀμαρτίας ἐστὶ· διὰ καὶ ὁ Δαβὶδ εἶπεν· «Ἐν ἀνομίαις συνελήφθη, καὶ ἐν ἀμαρτίαις ἐκίσθησέν με ἡ μήτηρ μου.» Εἰ γοῦν ἐκ σπέρματος ἦν ἡ τοῦ Θεοῦ σύλληψις, οὐκ ἂν ἦν καινὸς ἄνθρωπος, οὐδὲ τῆς καινῆς καὶ μηδαμῶς παλαιουμένης ζωῆς ἀρχηγός· τοῦ γὰρ παλαιοῦ κόμματος ὢν, καὶ κληρονόμος ἐκείνου τοῦ πταίσματος, οὐκ ἂν ἠδυνήθη τὸ πλήρωμα ἐν ἑαυτῷ φέρειν τῆς ἀκηράτου θεότητος, καὶ πηγὴν ποιῆσαι τὴν σάρκα τοῦ

74 ἁγιασμοῦ ἀνεξάντητον· ὡς καὶ τῶν προπατόρων ἐκείνων τὸν μολυσμὸν ἀποπλύναι περιουσιζόμενοι δυνάμει, καὶ τοῖς ἐξῆς ἀρχεῖν πρὸς ἁγιασμὸν ἔπασιν. Διὰ τοῦτο οὐκ ἄγγελος, οὐκ ἄνθρωπος, ἀλλ' αὐτὸς ὁ Κύριος ἦλθε καὶ ἔσωσεν ἡμᾶς, συλληφθεὶς καὶ σαρκωθείς ἐν μήτρᾳ Παρθένου, καὶ μένας ἀναλλοιώτως Θεός.

Ἐκεῖ δὲ καὶ μάρτυρα τὴν Παρθένον ἔχειν τῆς ἀσπόρου συλλήψεως, καὶ συλλήπτορα πρὸς τὰ κατ' οἰκονομίαν τελεσθησόμενα. Τίνα ταῦτα; Τὴν ἐπὶ Βηθλεὲμ ἄνοσον, ἐνθα καὶ ὁ παρὰ τῶν οὐρανῶν ἀγγελῶν καταγγελλόμενός τε καὶ δοξαζόμενός τόκος· τὴν εἰς τὸ ἱερὸν ἔλυσιν, ἐνθα παρὰ Συμεῶν καὶ

generis humani, et Rex in æternum. Nam sicut a culmine montis decedentes lapides non unus recipit abyssus ad imum collis ruentes, ita et nos a præcepto quod Deus in paradiso imposuit et a felici paradisiaca conversatione usque ad infernum delapsos multa susceperunt discrimina. Non enim spinas tantum et vepres sensiles terra protulit secundum maledictum in primum parentem datum, sed multo magis multiformes pravaram passionum spinas et asperas peccati vepres experti sumus; nec illam solum poenam dedit genus nostrum quam prima mater ex imprecatione in eam prolata sortita est, ad pariendum in doloribus condemnata, sed vita nostra fere tota facta est ærumna et dolor. Sed postquam ad nos benignus creator noster in visceribus misericordiarum suarum inclinatis oculis descendit, accepta in utero sanctæ Virginis natura nostra, hanc renovavit et reduxit, seu potius adduxit ad divinam et celestem excelsum. Quod cum perficere vellet, vel potius a sæculo prædestinatum hodie ad finem perducere, mittit Gabriel archangelum, sicut ait Lucas evangelista, ad Nazareth ad virginem desponsatam viro cui nomen erat Joseph de domo et de familia David, et nomen Virginis Mariæ.

Ναζαρέτ πρὸς Παρθένον μεμνηστευμένην ἄνδρι, ὄνομα τῆς Παρθένου Μαρίας.

Mittit ergo Deus archangelum ad Virginem quam, servata virginitate, suam efficit matrem per solam allocutionem, quoniam si ex semine conceptus fuisset, non homo novus esset nec peccato immunis, neque peccatorum salvator; motus enim carnis ad generationem, inordinate tendens ad mentem a Deo dispositam ita nostris præstit facultatibus, non est sine quocumque peccato. Ideo dicebat David: «In iniquitatibus conceptus sum, et in peccatis concepit me mater mea.» Igitur si ex semine facta fuisset Domini conceptio, non esset homo novus nec novæ nullo modo veteraturæ vitæ dux et antesignanus. Nam veteris collisionis particeps et illius hæres peccati non potuisset in se immaculatæ divinitatis ferre plenitudinem et carnem facere fontem sanctificationis inexhaustum, necnon illorum primorum parentum maculam præstantia virtutis abluere, et omnibus eorum posteris ad sanctitatem sufficere. Ipse vero Dominus venit conceptus et incarnatus in utero Virginis, impollutus remanens Deus.

Oportebat etiam Matrem habere testem suæ sine semine conceptionis et adiutorem in omnibus domesticæ peragendis. Quænam ista? Iter ad Bethleem ubi puer ab angelis erat annuntiandus et celebrandus; templi aditus in quo Simeon et Anna vitæ mortisque Dominum testantur infantulum,

⁷⁴ Psal. L, 7.

procul ab Herode fuga in Ægyptum, et ab Ægypto A
reilitus secundum sanctas prophetias, et alia quæ
nunc enumerare non expedit. Propterea conjux
nunc enumerare non expedit. Propterea conjux
acceptus est Joseph, et angelus missus est ad
virginem deponatam viro cui nomen erat Joseph.
Hæc autem verba : de domo et de familia David,
de duobus intelliges; amborum enim et virginis
et Joseph a David ducebatur origo. « Et nomen Vir-
ginis Mariæ, » quod interpretatur *Domina*. Con-
notat vox ista et Virginis dignitatem et virginitatis
firmitatem nunquam jam defecturæ, et illud quod
est in eius vita ab aliis discrepans et ab omnibus
inquilendum et, ut ita dicam, ex nulla unquam
parte vituperandum. Nam vere et principaliter
Virgo totalem et omnimodum habuit puritatis pri-
cipatui, Virgo potens corpore et anima, animæque B
facultatibus necnon omnibus corporis sensibus
nullo inquinamento pollutis, et ista firmiter et
principaliter, et ut ita dicam, sicut Dominam de-
cet, et ex omni parte inviolabiliter in omni tem-
pore, velut porta clausa, opes inclusas, liber signa-
tus oculis occulta custodit scripta. Ideo de ipsa
scriptum est : « Hic est liber signatus... et ipsa
porta clausa erit, et nemo intrabit per eam. »
αὐτῆς γέγραπται, « Τοῦτό ἐστι τὸ ἐσφραγισμένον
οὐδεὶς οὐ μὴ διέλθῃ δι' αὐτῆς. »

Rursus altero titulo etiam *Domina* est *Virgo*,
quatenus per dignitatem omnium regina, quoniam
cum qui natura est mundi *Dominus* in utero vir-
ginali concepit et divinitus peperit. Adhuc etiam C
Domina est non modo quia a servitute immunis,
et diviniæ dominationis particeps, sed etiam quia
fons et radix generis humani liberationis præser-
tium in partu tam læto quam ineffabili. Viro enim
conjugata potius est dominata quam domina, præ-
sertim in pænuoso dolorosoque partu secundum
illam in Evam maledictionem : « In dolore paries
filios;... sub viri potestate eris et ipse dominabitur
tibi; » qua maledictione *Virgo Mater* genus humanum
liberatura econtra salutem ab angelo et benedictio-
nem accipit. Nam scriptum est : Ingressus angelus
dixit ad Virginem : Ave, gratia plena, Dominus
tecum, benedicta tu in mulieribus. Non statim futu-
rum prænuntiat ei dicens : Dominus tecum, sed
quod invisibiliter videt in ea jam perfectum præ-
mittit, eam quasi sedem divinarum humanarumque
gratiarum intelligens, et omnibus adornatam divi-
ni Spiritus charismatibus, gratia plenam proprie
prædicavit. Insuper illam quæ quasi jam in ea recu-
bantem conceperit cum in quo sunt omnes thesauri
conspiciens, prævidensque ejus graviditatem dolore
immunem et partum labore liberum, jure ad gau-
dium invitavit, et solam benedictam et glorificatam
in mulieribus merito indicavit. Si enim attendas
quanta gloria gaudeat *Virgo Deipara*, nulla est
alia glorificata quantacunque laude ornetur.

Quæ cum vidisset *Virgo*, timens ne seductur

τῆς Ἄννης ζωῆς καὶ θανάτου κύριος μαρτυρεῖται
τὸ βρέφος· τῆς εἰς Ἀἴγυπτον εἰς Ἡρώδου φυγῆν, καὶ
τὴν εἰς Αἴγυπτον κατὰ τὰς ἱερὰς προρρήσεις ἐπινο-
δον, καὶ τὰλλα ὅσα γὰρ καταλέγον οὐκ εὐχερίως· διὰ
ταῦτα μνήστωρ ὁ Ἰωσήφ παρελήφθη, καὶ ὁ ἀγγέ-
λος ἐπέμφθη πρὸς Παρθένον μεμνηστευμένην ἀνδρὶ
ᾧ ὄνομα Ἰωσήφ. Τὸ δὲ ἐξ οἴκου καὶ πατρὸς Δαυὶδ
ἐπ' ἀμφοτέρων νοήσεις· ἀμφὶ γὰρ ἦ τε Παρθένος
καὶ ὁ Ἰωσήφ εἰς Δαυὶδ τὸ γένος ἀνέφερον· « Καὶ τὸ
ὄνομα, φησὶ, τῆς Παρθένου Μαριὰμ· » τοῦτο δὲ ἐρ-
μηνεύεται Κυρία. Παρίσται δὲ καὶ τὸ ἄξιωμα τῆς
Παρθένου, καὶ τὸ βέβαιον τῆς παρθενίας, καὶ εἰς
τὸ ἐξηλλαγμένον αὐτῆς τοῦ βίου, καὶ διὰ πάντων
ἠκριθωμένον, καὶ ὡς εἶπεν παναμώμητον· κυρίας
γὰρ οὕσα φερωνύμως παρθένος, πᾶσαν εἶχε τὴν τῆς
B ἀγγελίας παντελῆ παγκτησίαν, παρθένος οὕσα καὶ
τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχάν, καὶ τὰς τῆς ψυχῆς δυνα-
μεις, καὶ τὰς τοῦ σώματος αἰσθήσεις πάσας· μοινο-
μοῦ παντὸς ὑπερνωμισμένης κλουτοῦσας· καὶ το-
σοῦτο κυρίως τε καὶ βεβαίως, καὶ ὡς εἶπεν κεκυ-
ρωμένως, καὶ τοῖς πᾶσιν ἀσθλῶς τὸν ἅπαντα χρό-
νον, ὥστε ἡ κεκλεισμένη πύλη τὰ ἐντεθησαυρι-
σμένα, καὶ τὸ ἐσφραγισμένον βιβλίον ὀφθαλμοῖς
ἀψαυστα τηρεῖ τὰ ἐγγεγραμμένα· ἐκεῖ καὶ περὶ
βιβλίου, καὶ αὐτῆς ἡ πύλη κεκλεισμένη ἔσται, καὶ

Ἄλλὰ καὶ Κυρία πάλιν ἕτερον τρόπον ἡ Παρθέ-
νος κατὰ τὴν ἀξίαν, ὡς δεσπόζουσα πάντων, ἔσε-
τὴν φύσει τοῦ παντὸς Δεσπότην ἐν παρθενίᾳ εὐλα-
C λαβοῦσα τε καὶ τεκούσα θεῶν. Ἔτι γὰρ μὴ Κυρία
καὶ ὡς οὐκ ἐλευθέρᾳ θείᾳ δουλείας, καὶ κυριότητος
θείας ἐπιλημμένη, ἀλλὰ καὶ ὡς; τηγῆ καὶ βίβλα τῆς
τοῦ γένους ἐλευθερίας, καὶ μάλιστα μετὰ τὸν ἀπόφ-
ρητον καὶ χαρμόσυνον τόκον· ἡ γὰρ ἀνδρὶ συζυγία
κυριευομένη μᾶλλον ἔστιν ἡ κυρία, καὶ ράδιον
μετὰ τὸν περιλυπὸν καὶ κατώδυνον τόκον, κατὰ τὴν
πρὸς τὴν Εὐάν ἀρὰν ἐκείνην· « Ἐν λύπῃς τέξῃ
τέκνα, καὶ πρὸς τὸν ἄνδρα σου ἡ ἀποστροφή σου,
καὶ αὐτός σου κυριεύσει· » ἡς ἀρᾶς ἡ Παρθενομή-
των ἐλευθεροῦσα τὸ ἀνθρώπινον γένος, τὴν χάριν
δι' ἀγγέλου καὶ τὴν εὐλογίαν ἀντιλαμβάνει· εἰσελ-
θὼν γὰρ, φησὶν, ὁ ἀγγελος, εἶπα πρὸς τὴν Παρθέ-
νον· « Χαῖρε, κεχαριτωμένη· ὁ Κύριός μετὰ σοῦ·
D εὐλογημένη εὖ ἐν γυναῖξιν. » Ὡς τὸ μέλλον ὁ ἀρχά-
γγελος προκαταγγέλλει πρὸς αὐτὴν λέγων, Ὁ Κύ-
ριος μετὰ σοῦ, ἀλλ' ὅπερ ἀσάτως ἔώρα· τῆσιν αὐτῶν
τελούμενον ἐξαγγέλλει. Καὶ χωρίον μὲν ταύτην
θεῶν καὶ ἀνθρωπίνων χαρισμάτων κατανοῶν, καὶ
διὰ πάντων κεκοσμημένην τῶν χαρισμάτων τοῦ
θεοῦ Πνεύματος, κεχαριτωμένην ἐτύμως ἀνηγγέρευ-
σεν· Ἐνοικον δὲ λαβοῦσαν ἤδη κατιδὼν τὴν ἐν ᾧ τοῦ-
των ἀπάντων οἱ θεσαυροὶ, καὶ προκαθορῶν τὴν
ἄλυτον κυοφορίαν, καὶ τῶν ἀνευ ὀδίνων ἐσόμενον
τόκον, προσευγγέλίσαστο ταυτῆ 75 χαίρειν, καὶ
μόνην εὐλογημένην εἶναι καὶ δεδοξασμένην εἰκότως
ἐν γυναῖξιν διατίειτο· τῆ γὰρ ὑπερβολῆς τῆς κατὰ
τὴν θεομήτορα Παρθένον δόξης οὐκ ἔστι τις ἑτέρα
δεδοξασμένη, κἂν ἰδοξάσθῃ.

Ἄλλ' ἡ Παρθένος; ἰδοῦσα καὶ φοβηθεῖσα μή τις

ἀπατηλὸς ἄγγελος ἦ, κλέπτων τὰς κατὰ τὴν εὐάν
ἀπερισκέπτους, τὸν ἀσπασμὸν ἀνεξετάστως οὐ παρ-
ελάξατο· καὶ τὴν συνάφειαν, ἣν οὗτος εὐηγγελί-
ζου, πρὸς Θεὸν μὴ πᾶ καθαρῶς γινούσα, ἐταράχθη,
φησὶν, ἐπὶ τῷ λόγῳ αὐτοῦ, ἀπρίξ ὡς εἰπεῖν καὶ κατ-
άκρας τῆς παρθενίας ἀντεχομένη· Ἐ Καὶ διελογί-
ζου ποταπὸς εἴη ὁ ἀσπασμὸς οὗτος. Ἐ Διὰ τοῦτο
καὶ ὁ ἀρχάγγελος πάραυτα λύει τὸν θεοφιλῆ τῆς κα-
χαριστωμένης Παρθένου φόβον, πρὸς αὐτὴν εἰπὼν·
Ἐ Μὴ φοβοῦ, Μαρίας· εὖρες γὰρ χάριν παρὰ τῷ
Θεῷ. Ἐ Ἦν χάριν; Ἐ Ἦτις μόνῃ δυνατὴ τῷ τὰ ἀδύ-
νατα δυναμένῳ, καὶ μόνῃ σοὶ τετηρημένη πρὸ τῶν
αἰῶνων· Ἐ Ἰδοὺ γὰρ, συλλήψῃ ἐν γαστρὶ· Ἐ συλ-
λήψῃν γὰρ, φησὶν, ἀποδύουσα, μηδεμίαν ὑπολογίζου
τῆς παρθενίας παρατροπὴν, μηδὲ διὰ τοῦτο δυσχέ-
ραιναι καὶ ταράττου· τοῦτο γὰρ τὸ, Ἰδοὺ συλλήψῃ,
σημαίνει πρὸς τὴν Παρθένον οὐσαν λεγόμενον,
σύνδρομον τῆνικαῦτα τῆ παρθενίας τὴν σύλληψιν
ὀνομαζέμεν· Ἐ Ἰδοὺ οὖν συλλήψῃ, φησὶ, καὶ τέξῃ
υἷόν· Ἐ ἔχουσα γὰρ ὡσπερ νῦν ἔχεις, καὶ μένουσα
τὴν παρθενίαν ἀδιαλώθητος, ἐμδρουνέξεις, καὶ τέξῃ
τὸν τοῦ Ὑψίστου Υἱόν· τοῦτο γὰρ καὶ Ἡσαίας
προσφῶν ἐκ πολλῶν ἐτῶν προέλεγεν· Ἐ Ἰδοὺ ἡ
Παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει, καὶ τέξεται υἷόν· Ἐ καὶ
εἶπεν Ἐ Προσῆλθεν πρὸς τὴν προφήτιν· Ἐ Πᾶς οὖν ὁ
προφήτης προσῆλθε πρὸς τὴν προφήτιν; Ἐ Ὡς νῦν ὁ
ἀρχάγγελος πρὸς αὐτὴν· ὁ γὰρ νῦν οὗτος εἶδε,
τοῦτο ἐκείνος προεἶπε καὶ προείπεν· Ὅτι εἰ προ-
φήτις, προφητικῆν ἔχουσα χάριν ἡ Παρθένος, ἡ ἐν
εὐαγγελίῳ πρὸς Θεὸν φθὴ ταύτης παραστήσει ἡ
βουλομένη. Προσῆλθεν οὖν, φησὶν, ὁ Ἡσαίας πρὸς
τὴν προφήτιν, τῷ προβλεπτικῷ πάντως πνεύματι,
καὶ ἐν γαστρὶ ἔλαβε, πρὶν ἔλθειν τῶν ὀδύων τὸν
κόπον ἐξίφυγε, καὶ ἔτακεν ἔραση. Ὁ δὲ ἀρχάγγελος
νῦν πρὸς αὐτὴν· Ἐ Τέξῃ, φησὶν, υἷόν, καὶ καλέσει;
τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν (ὁ ἐρμηνεύεται Σωτὴρ)
οὗτος γὰρ ἔσται μέγας. Ἐ Εἶπεν δὲ Ἡσαίας πάλιν
εἰς τὴν ἀρχὴν εἰρήνης, πατὴρ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος· Ἐ
ἔσται μέγας, καὶ Υἱὸς Ὑψίστου κληθήσεται.

Πᾶς δὲ οὕτως εἶπεν, Ἐστί μέγας καὶ Υἱὸς Ὑψίστου,
ἀλλ', Ἐστί καὶ κληθήσεται; ὡς περὶ τοῦ κατὰ
Χριστὸν ἀνθρώπινου ποιούμενος τὸν λόγον, ἕμα
καὶ θελῶν, εἶπεν καὶ γνωσθήσεται τοῖς πᾶσι, καὶ ἀπὸ
τούτων τοιούτους ὑπάρχων κηρυχθήσεται, ὡς καὶ
τὸν Παῦλον ὕστερον λέγειν ἔχειν· Ἐ Ὁ Θεὸς ἐφα-
νερώθη ἐν σαρκί, ἐκηρύχθη ἐν ἔθνεσιν, ἐπιστεῦθι
ἐν κόσμῳ· Ἐ ἀλλὰ καὶ, Ἐ Δώσει, φησὶν, αὐτῷ Κύ-
ριος τὸν θρόνον Δαβὶδ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ· καὶ βασι-
λεύσει ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰακώβ εἰς τοὺς αἰῶνας, καὶ
τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος· Ἐ οὐ δὲ ἡ
βασιλεία εἰς αἰῶνας οὐσα πέρας οὐκ ἔχει, ὁ Θεὸς
ἔστιν αὐτός. Ἐ ἀλλὰ καὶ πατέρα τὸν Δαβὶδ οὗτος
ἔχει, οὐκοῦν καὶ ἀνθρώπος ἔστιν ὁ αὐτός, ὡς εἶναι
τὸν τεχνησόμενον Θεὸν ὁμοῦ καὶ ἀνθρώπων, υἷόν τε
ἀνθρώπου, καὶ Υἱόν Θεοῦ, παρὰ Θεοῦ καὶ Πατρὸς,
ὡς ἀνθρώπων τὴν ἀδιόδοχον βασιλείαν λαμβάνοντα,
ὡς εἶδε καὶ προανεκήρυξεν ὁ Δαβὶδ· Ἐ Ἐθαύρου.

et esset angelus qui Evam simulatione deciprat, non
illico salutationem acceptavit, nec quilibet esset illa
cum Deo prænuntiata societas omnino cognoscens,
turbata est, ut scriptum est, in sermone ejus, totis
viribus et ut ita dicam mordicus ad virginitali in
adhærens, et interrogavit qualis esset ista salutio.
Propterea archangelus statim solvit ræm Virginis
gratia plenæ timorem ad eam dicens : « Ne timeas,
Maria, invenisti enim gratiam apud Dominum. »
Qualem gratiam? Quæ soli impossibilium capaci
possibilis est. « Ecce enim in utero concipies. »
Verum istud noli contristari nec conturbari. Nam
vix illud : « Ecce concipies, » Virginis dixit, cum
statim cum virginitate conciliari conceptionem de-
monstrat. « Ecce igitur, inquit, concipies, et pa-
ries filium. » Etenim manebis sicut nunc es, et
integra virginitate, prolem habebis, et paries Al-
tissimi Filium. Hæc sunt quæ præcognita Isaias a
multis annis prædixit : « Ecce Virgo habebit in
utero et pariet filium » ; et addit : « Accessi ad
prophetissam ». Quomodo ergo propheta ac-
cessit ad prophetissam? Sicut hodie archangelus
ad ipsam; quod enim iste hodie dixit, ille prævidit
et prædixit. Quod et Virgo sit prophetissa pro-
phetiæ gratia gaudens, ejus evangelicum ad Deum
canticum cuilibet volenti manifestat. Accessit ergo,
ut ipse ait, Isaias ad prophetissam (præscio omnino
spiritu), et in utero concepit, et ante partu-
ritionis labores, enixa est, et peperit masculum.
Archangelus autem hodie ad eam : « Paries, in-
quit, filium et vocabis nomen ejus Jesum, id est,
Salvator. Ille erit magnus ; » rursus dixisset Isaias :
« Admirabilis, consiliarius, Deus fortis, Dominus,
princeps pacis, pater futuri sæculi ». Cui nomen
consonat archangelus dicens : Ille magnus erit,
et Filius Altissimi vocabitur.

Ἐ Θαυμαστός σύμβουλος, Θεὸς ἰσχυρός, ἔξουσια-
Τούτῳ συμφῶν νῦν καὶ ὁ ἀρχάγγελος· φησὶν· Ἐ Οὗτος.

Quare non ait : Est magnus et Filius Altissimi ;
bone vero, Erit et vocabitur? Quis non nisi de hu-
manitate Christi sermonem habet, simul declarans
quia ab omnibus cognoscetur et ab eis ut talis præ-
dicabitur Ita et Paulus postea aperte dixit : « Deus
manifestatus est in carne, prædicatus in gentibus,
creditus in mundo ». Sed addit angelus : « Dabit
ei Dominus Deus sedem David patris ejus, et reg-
nabit in domo Jacob in æternum, et regni ejus non
erit finis. » Cujus quidem regnum finem non ha-
bet, hic est Deus. Ipse autem et David patrem ha-
bet; igitur idem est etiam homo, ita ut pariendus
sit Deus simul et homo, Filius Dei et hominis, ac-
cepta a Deo et a Patre regia potestate quam ne-
mini successori relinquet, sicut vidit et præcinit
Daniel dicens : « Aspiciebam donec throni positi
sunt, et Antiquus dierum sedit, et ecce cum nubi-
bus caeli quasi Filius hominis veniebat, et usque

¹⁰ Isa. vii, 14. ¹¹ Isa. viii, 13. ¹² Isa. ix, 6.

¹³ I Tim. iii, 16.

ad antiquum dierum pervenit, et de lit ei potestatem et honorem et regnum; eju regum æternum, et potestas ejus alteri non derelinquetur⁶⁶. »

76 παλαιῶν τῶν ἡμερῶν ἐφθάσε, καὶ αὐτῷ ἐδόθη ἡ αἰώνιος, καὶ βασιλεὶ ἐτέρῳ οὐχ ὑπολειφθήσεται. »

Certe regnabit super thronum David, et regnabit in domo Jacob, cum Jacob quidem sit omnium qui Deum venerunt patriarcha, David autem pius omnium regum primus regnaverit, a Deo acceptus in fiduciam Christi qui patriarchalem et regiam potestatem in unum coelestem et æternum principatum conjunxit. Virgo vero gratiosissima, auditis tam novis tamque divinis ab angelo ad ipsam sermonibus: « Dominus tecum, ... et ecce concipies; ... » et habebis Filium regnantem in æternam Altissimi Filium: « Quomodo, ait, fiet istud? quoniam virum non cognosco; » licet spirituales nimis corporalibusque passionibus superiorem mihi nuntium afferas, tamen mihi loqueris in utero conceptionem, et graviditatem et partum quæ conceptionem sequentur; quomodo ergo mihi fiet istud, quoniam virum non cognosco? Sic sicut Virgo, non quia nondum credebatur, sed quia discere quantum poterat, quomodo res fieret, concupiscebat. Propterea archangelus ad eam: « Spiritus, ait, sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi; ideo et quod nascetur sanctum vocabitur Filius Dei. » Jam quidem sancta es, inquit, o Virgo, plenaque gratia, Spiritus tamen sanctus superveniet in te per amplius sanctificationis incrementum, instruens et præparans in te Dei operationem, et virtus Altissimi obumbrabit tibi simul corroborans, vique obumbrationis et societatis in te informans humanitatem, seu ut ita dicam, illud quod nascetur sanctum, Dei Filium, Altissimi virtute humana forma inlutam. Nam ecce Elisabeth cognata tua, licet in sterilitate tota vita transacta, nunc in senectute ex sola Dei voluntate filium concepit, « quia non erit impossibile apud Deum omne verbum. » Quid igitur post talia Virgo gratiosissima cui nulla propter suam cum Deo conjunctionem conferri potest? Iterum ad Deum currit et per orationem ad ipsum intendit, archangelum affata: Si Spiritus, ut ais, sanctus superveniet in me qui meam naturam purificet et confirmet ad recipiendum salutarem partum, si virtus Altissimi me obumbrabit ad efformandum in me secundum humanitatem illum qui est in forma Dei, et effluens eam sine semine prolem, si quod nascetur erit sanctum, et Filius Dei et Deus et rex sempiternus, non est enim impossibile apud Deum omne verbum: « Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum. » Et discessit angelus ab ea relinquens in utero illius corpori condunatum omnium conditorem, et per istam conjunctionem cui ministravit largitus mundo salutem. Ita sane Isaias per ea que vidit et

A γὰρ, φησὶν, ἕως οὗ θρόνοι ἐτίθησαν καὶ παλαιὰς ἡμερῶν ἐκάθισαι· καὶ ἰδοὺ ὡς υἱὸς ἀνθρώπου ἐρχόμενος ἐπὶ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ, καὶ μέχρι τοῦ αἰῶνος καὶ ἡ ἐξουσία· καὶ ἡ βασιλεία αὐτοῦ· βασιλεία

Καθίσει δὲ ἐπὶ τὸν θρόνον Δαβὶδ. καὶ βασιλεύσει ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰακώβ· ἐπειδήπερ ὁ μὲν Ἰακώβ πατριάρχης τῶν θεοσεβῶν ἐστὶν ἀπάντων, ὁ δὲ Δαβὶδ πρῶτος ἀπάντων θεοσεβῶν ὁμοῦ καὶ θεαρέτως εἰς τύπον ἐβασίλευσε Χριστοῦ· ὃς πατριαρχίαν τε καὶ βασιλείαν εἰς μίαν οὐράνιον καὶ αἰώνιον συνήγαγεν ἀρχὴν. Ἡ δὲ κεχαριτωμένη Παρθένος τῶν οὐτως ἐξαισίων καὶ θείων ὡς ἤκουσε τοῦ ἀρχαγγέλου πρὸς αὐτὴν ῥημάτων, οὗ Ὁ Κύριος μετὰ σοῦ, καὶ ἰδοὺ συλλήψῃ, καὶ υἱὸν ἔξει, τὸν βασιλεύοντα τῶν αἰώνων τοῦ Ὑψίστου Υἱῶν· « Πῶς ἔσται μοι, φησὶ, τοῦτο; ἐπεὶ ἄνδρα οὐ γινώσκω. » Εἰ γὰρ καὶ πνευματικὸν ἄγα, καὶ σαρκικῶν παθῶν ὑπερανφοκισμένον μοι κομιζέεις τὸ εὐαγγέλιον, ἀλλὰ συλλήψιν μοι λέγεις ἐν γαστρὶ, καὶ κύησιν καὶ τόκον, καὶ τὸ ἰδοὺ προσθήσῃ ἐπὶ τῆς συλλήψεως· πῶς οὖν ἔσται μοι τοῦτο; ἐπεὶ ἄνδρα, φησὶν, οὐ γινώσκω. Τούτοις δὲ φησὶν ἡ Παρθένος οὐκέτι ἀπίστουσα, μαθεῖν ἔτι τὸ πρῶγμα κατὰ τὸ δυνατόν ὡς ἔχει ζητοῦσα· διὰ τοῦτο καὶ ὁ ἀρχαγγέλος πρὸς αὐτὴν, « Πνεῦμα, φησὶν, ἄγιον ἐπιλεύσεται ἐπὶ σέ, καὶ δύναμις Ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι· διὰ καὶ τὸ γεννώμενον ἄγιον κληθήσεται Υἱὸς Θεοῦ. » ἅγια μὲν γὰρ εἶ σὺ, φησὶ, καὶ κεχαριτωμένη, Παρθένο· Πνεῦμα δὲ πάλιν ἄγιον ἐπιλεύσεται ἐπὶ σέ, δι' ἁγιασμοῦ προσθήκης βήλο-τέρας, ἐτοιμάζον καὶ προκαταρτιζόν τὴν ἐν σοὶ θεουργίαν· καὶ δύναμις Ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι, συνεπιρρῶννυσά τε ἅμα καὶ διὰ τῆς ἐν σοὶ ἐπισκιάσεως καὶ συναφείας ἐαυτῇ μορφοῦσα τὴν ἀνθρωπότητα, ὡς εἶναι τὸ γεννώμενον ἄγιον, Υἱὸν Θεοῦ, δύναμιν Ὑψίστου μεμορφωμένην κατ' ἀνθρώπων· ἰδοὺ γὰρ καὶ Ἐλισάβετ ἡ συγγενὴς σου στείρα τὸν ἅπαντα διανύσασα βίον, νῦν ἐν γήρῃ, Θεοῦ βουλιθέντος, παραδόξως κυοφορεῖ, οὐκ ἀδυνατῆσαι παρὰ τῷ Θεῷ πᾶν ῥῆμα. Τί οὖν ἡ κεχαριτωμένη πρὸς ταῦτα Παρθένος, καὶ τὴν σύνεσιν θεία καὶ ἀπαράμιλλος; Πάλιν πρὸς τὸν Θεὸν τρέχει, καὶ οὐ εὐχῆς πρὸς αὐτὸν ἀνατείνεται, πρὸς τὸν ἀρχάγγελον λέγουσα· Εἰ Πνεῦμα, καθὰ φησὶ, ἄγιον ἐπιλεύσεται ἐπ' ἐμέ, τὴν ἐμὴν φύσιν ἐτι καθαίρον καὶ ἐνισχύον δέξασθαι με τὸ σωτήριον κύημα· εἰ δύναμις Ὑψίστου ἐπισκιάσει μοι, μορφοῦσα κατ' ἀνθρώπων ἐν ἐμοὶ τὸν ἐν μορφῇ Θεοῦ ὄντα, καὶ δημιουργοῦσα λογίαν ἄσπορον· εἰ τὸ γεννώμενον ἄγιον καὶ Υἱὸς Θεοῦ, καὶ θεὸς καὶ βασιλεὺς αἰώνιος· οὐ γὰρ ἀδυνατεῖ παρὰ τῷ Θεῷ πᾶν ῥῆμα· « Ἰδοὺ ἡ δούλη Κυρίου· γένοιτό μοι κατὰ τὸ ῥημά σου. » Καὶ ἀπήλθεν ἀπ' αὐτῆς ὁ ἄγγελος, λιπὼν ἐν τῇ γαστρὶ ταύτης σῶματι συνημμένον τὸν τοῦ παντός ποιητήν, καὶ διὰ τῆς ἐν αὐτῇ ταύτης συναφείας, ἥ διηκόνησε, προξενίσας τῷ κόσμῳ τὴν σωτηρίαν. Οὕτω δὲ καὶ Ἡσαΐας δὲ ὡν ἦδη καὶ μακαρίως ἠξιώθη μαθεῖν ἐν-

⁶⁶ Dan. vii, 9, 13, 14.

αργῶς προὔπεγραψεν· οὐ γὰρ ἀμέσως ἰώρακε τὴν Α πατι feliciter dignatus est perlucide diu ante even-
 Σεραφείμ ἐκ τοῦ κατ' οὐρανὸν νοητοῦ θυσιαστηρίου tum scripserat. Non enim vidit Seraphim ipsum a
 τὴν ἐνθρακα λαβόντα· διὰ γὰρ τῆς λαβίδος τούτου caelesti quod excogitavit thuribulo carbonem sine
 ἔλαθεν ὁ Σεραφεῖμ, δι' ἧς καὶ τῶν αὐτοῦ χειλέων Instrumento accipientem, nam accepit forcipe Se-
 ῥαφίμ illum carbonem teligitque prophetam la-
 βίδος· ἐκείνη τῷ μεγάλῳ θεάματι ταυτὸν, ὃ Μωσῆς bia quibus munditiam attulit. Ab ista forcipe non
 ἰώρακε, βέτον ἐκ πυρὸς ἡμένην καὶ μὴ κατακαίε- discrepabat magnum illud spectaculum quod vide-
 μένην. Τίς δ' οὐκ οἶδεν, ὡς ἡ Παρθενομήτωρ ἐκείνη rat Moyses : rubum flamma ardentem nec tamen
 τε ἡ βίτης καὶ αὐτῆ ἡ λαβὶς ἐστίν, ἐν αὐτῇ τὸ consumptum. Jam quis non intelligat quoniam illa
 θεῖον πῦρ ἀπυρπολύτως συλλαθεῖσα, πάνταυθα δια- Mater Virgo rubo et forcipe praefigurabatur, cum
 κινήσαντος ἀρχαγγέλου τῇ συλλήφει, καὶ τὸν αλ- in utero divinum ignem sine ullo detrimento con-
 ροντα τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου δι' αὐτῆς συνάψαν- ceperit, conceptioni etiam ministrante archangelo
 τος 77 τῷ ἀνθρωπείῳ γένει, καὶ διὰ τῆς ἀποβήθη- qui humano generi conjunxit lilum qui in ipsa tol-
 τος ταύτης συναφείας ἡμᾶς περικαθάραντος ; Οὐκ- lit peccata mundi, et nos lecta ineffabili coaduna-
 οὖν ἡ παρθενομήτωρ αὐτῇ μόνῃ μεθόριον ἐστὶ B tionem mundavit ? Igitur illa virgo simul et mater
 κτιστῆς καὶ ἀκτίστου φύσεως, καὶ αὐτὴν εἰσονται τοῦ sola est quasi conditis inter creatam et incretam
 ἀχωρήτου χώραν δοσε δὴ γινώσκουσι θεόν, καὶ αὐ- naturam ; ipsam sciunt capientem eum qui capi
 τὴν ὀμνήσουσι μετὰ θεόν δοσε τὸν θεόν ὀμνοῦσιν. non potest quicumque Deum cognoscunt, ipsam
 Αὐτῇ καὶ τῶν πρὸ αὐτῆς αἰτία, καὶ τῶν μετ' αὐτὴν post Deum concinent quicumque Deum concinunt.
 προστάτις, καὶ τῶν αἰωνίων πρόξενος. Αὐτῇ τῶν Ipsa est etiam per quam mundus tum ante tum post
 προφητῶν ὁπάθεισι, τῶν ἀποστόλων ἀρχῇ, τῶν eam beneficia recepit ; ipsa aeterna gaudia largitur ;
 μαρτύρων ἰσχυρίσματος, τῶν διδασκάλων κρηαίς. Αὐτῇ ipsa prophetiarum materia, apostolorum regina,
 τῶν ἐπὶ γῆς ἡ δόξα, τῶν κατ' οὐρανὸν ἡ τερπνότης, martyrum sulcimentum, doctorum sedes. Ipsa ter-
 τὸ πάσης κτίσεως ἐγκαλλώπισμα. Αὐτῇ καταρχὴ καὶ renorum gloria, caelestium letitia, diversae crea-
 πηγὴ καὶ ρίζα τῆς ἀποκειμένης ἡμῖν ἐν οὐρανοῖς tionis ornamentum. Ipsa principium et radix nos
 ἑλπίδος· ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν ταῖς manentis spei caelestis quam nos omnes consequi
 αὐτῆς ὕπερ ἡμῶν προσβίαισι εἰς δόξαν τοῦ πρὸ αἰ- donetur illius pro nobis supplicationibus in gloriam
 ὄνων ἐκ Πατρὸς γεννηθέντος, καὶ ἐκ' ἐσχάτων αἰ- illius ante saecula a Patre geniti, et novissimis sae-
 ὄνων ἐξ αὐτῆς σαρκωθέντος Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ culis ex ipsa incarnati Jesu Christi Domini nostri
 Κυρίου ἡμῶν· ᾧ πρόκειται πάντα δόξα, τιμὴ καὶ προσ- C cui omnis gloria, honor et adoratio nunc et in sae-
 κύνησις νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. cula saeculorum. Amen.
 Ἀμήν.

HOMILIA I E'.

Ἐκφωνηθεῖσα τῇ Κυριακῇ τῶν Βαθῶν.

ε Καίριῳ δεκτῷ ἐπήκουσά σου, καὶ ἐν ἡμέρᾳ σω-
 τηρίας ἐδοξήθησά σοι, » διὰ τοῦ Ἰσαίου εἶπεν ὁ
 Θεός. Καλὸν οὖν σήμερον τὸ ἀποστολικὸν ἐκείνο
 πρὸς τὴν ὀμετέραν ἀγάπην εἰπεῖν· « Ἰδοὺ καιρὸς
 εὐπρόσδεκτος, ἰδοὺ ἡμέρα σωτηρίας· ἀποδώμεθα
 οὖν τὰ ἔργα τοῦ σκότους, καὶ ἐνδυσώμεθα τὰ ὄπλα
 τοῦ φωτός, ὡς ἐν ἡμέρᾳ εὐσηχημένως περιπατήσω-
 μεν· » ἐγγίζει γὰρ ἡ τῶν σωτηρίων τοῦ Χριστοῦ
 παθημάτων ἀνάμνησις, καὶ τὸ καινὸν καὶ μέγα καὶ D
 πνευματικὸν Πάσχα, τὸ τῆς ἀπαθείας βραβεῖον, τὸ
 τοῦ μέλλοντος αἰῶνος προοίμιον, καὶ προκηρύττει
 τοῦτο Δάδαρος, ἐκ τῶν ἔδου κευθμώνων ἐπανελθῶν,
 καὶ φωνῇ καὶ προστάγματι μόνῳ Θεοῦ, τοῦ ζωῆς
 ἔχοντος· καὶ θανάτου τὴν ἔξουσίαν, τετραήμερος ἐκ
 νεκρῶν ἀναστῆς. Καὶ προσανυνοῦσι παῖδες καὶ
 λαὸς ἄνακτος ἐπινοεῖα τοῦ Θεοῦ Πνεύματος τὸν ἐκ
 θανάτου λυτροῦμενον, τὸν ἐξ ἔδου ψυχὰς ἀνάγοντα,
 τὸν ψυχῇ καὶ σώματι ζωὴν αἰδίου χαριζόμενον. Εἰ
 τις οὖν ἐθέλει ζωὴν, ἡμέρας ἰδεῖν ἀγαθὰς, παυσάτω
 τὴν γλῶσσαν αὐτοῦ ἀπὸ κακοῦ, καὶ χεῖλη αὐτοῦ τοῦ
 μὴ λαλῆσαι ἄδικον· ἐκκλινάτω ἀπὸ κακοῦ καὶ ποιησάτω

HOMILIA XV.

Dicta in Dominica Palmarum.

ε Tempore accepto exaudivi te, et in die salutis
 adjuvi te, » dixit per Isaiam Dominus 22. Juvat ergo
 hoc ad vestram charitatem istud apostolicum af-
 fari : « Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc
 dies salutis, abjiciamus opera tenebrarum et in-
 duamur arma lucis, tanquam in die honeste ambu-
 lemus 23. » Appropinquat enim salutarium Christi
 passionum memoria, accedit novum et magnum et spi-
 rituale Pascha, pacis pretium, futuri saeculi pignus ;
 hoc proclamant Lazarus e medio sepulcrorum in in-
 ferno surgens, et voce soloque jussu Christi vias et
 mortis imperio gaudientis quatrivanus ex mortuis
 revocatus ; proclinent pueri et innocens turba Spi-
 ritu Dei afflata mortis victoriam, animarum ex in-
 ferno suscitatore, animae et corpori vitam aeternam
 largientem. Si quis vult vitam, diligit dies videre
 bonos, prohibeat linguam suam a malo, et labia ejus
 ne loquantur dolum, divertat a malo et faciat bo-
 num 24. » Malum ventris servitus, et ebrietas, et
 dissolutio, malum auri cupido, avaritia et injustitia,
 malum vana gloria, consilientia et superbia. Diver-

22 Isa. XLIX, 8. 23 II Cor. vi, 2 ; Rom. XIII, 12.

24 Psal. XXXIII, 13, 15.

iat ergo quicumque ab istis malis et operetur bona. Quenam? Temperantiam, jejunium, castitatem, justitiam, eleemosynam, generositatem, charitatem, humilitatem, ut digne participes simus immortalis pro nobis ægni Dei. et inde sumamus arrhas immortalitatis quas in nobis servemus cum firma spe nobis in cælis promissæ hæreditatis. Sed nonne perarduum est bonum, virtutesque nonne vitis difficiliores? Ego ita non sentio. Plures enim tolerat labores ehrsus quam vir bene ordinatus, plures flagitiosus quam recte compositus, plures divitiis appetens quam sufficienti contentus, plures gloriam qua induatur ambiens quam in obscuritate degens. Verum cum propter nostram molliem nobis difficiliores vileantur virtutes, vi nosmetipsos frangamus: « Regnum cælorum, ait Dominus, vim patitur, et violenti rapiunt illud ».

καὶ ὁ δόξαν ἐαυτῷ περιθέσθαι ζητῶν τοῦ ἐν ἀφανείᾳ διάγοντος. Ἄλλ' ἔπειτα διὰ τὴν ἡμετέραν ἡδωπάθειαν δυσκολώτεροι ἡμῖν φαίνονται, ἀφ' ἀρετῶν βιασώμεθα ἡμᾶς αὐτοὺς. Ἐπιστῆ γὰρ ἐστὶν, φησὶν ὁ Κύριος, ἢ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, καὶ βιασθαὶ ἀρκάζουσιν αὐτήν. »

Igitur sedulitate et diligentia opus est nobis illustribus et ingloriis, gubernantibus et gubernatis, divitibus et mendicis, ut pravas cupiditates ab animis nostri amoveamus et istorum loco ordinem virtutum inseramus. Etenim agricola et sutor et strator et sartor et textor, omnes omnino qui frontis sudore suarumque manuum labore sibi cibum comparant, si concupiscentiam divitiarum et gloriæ et molliciti ab anima coerceant, vere beati sunt. Tales enim sunt pauperes quorum est regnum cælorum. Ideo Dominus de illis: « Beati, inquit, pauperes spiritu ».

Pauperes autem sunt spiritu qui spiritu seu animo modesto nec gloriæ nec voluptatum cupiditate irretito, libenter paupertatem amplectuntur, vel eam, si involuntaria sit, libenter sufferunt. Divites vero et deliciis affluentes et caducam ambientes gloriam, qui ista prorsus explent desideria, acerbioribus concupiscentiis inservient et in strictiores et plures et asperiores diaboli laqueos incidunt. Nam ditescendi concupiscentiam ditatus non dimittit, sed potius auget, plura quam prius expelens. Sic et voluptuosus et avarus et flagitiosus et dissolutus, expletis suis concupiscentiis, illas potius accendunt, sed nunquam repudiant. Principes autem virique illustres potestate acccepta plura peccata majoresque perpetrant injunias.

λαστοὺς, ἀβήρουσι μᾶλλον ταύτας, ἀλλ' οὐκ ἀποβάλλονται. Οἱ δὲ ἀρχόντες καὶ οἱ ἑυδοξοὶ προσλαμβάνουσι καὶ δύναμιν ὥστε μείζους ἐκτελεῖν ἀδικίας καὶ ἀμαρτίας.

Ideo difficile est principem salvari et divitem in regnum Dei intrare. Unde Dominus: « Quomodo, ait, vos potestis credere qui gloriam ab invicem accipitis, et gloriam quæ a Deo est non queritis? » Sed nemo turbetur si opulentus, si illustris, si princeps sit. Potest enim talis si velit gloriam Dei querere et sibi metipsi vim inferre, ita ut disrupta ad malum propensione, magnas exerceas virtutes, magna arceas vitia, non a se metipso tantum ricta

τὸ ἀγαθόν. Κακὸν οὖν γαστριμαργία καὶ μίση καὶ ἔσωτια· κακὸν φιλαργγρία, πλεονεξία καὶ ἀδικία· κακὸν κενοδοξία, θρασυτης καὶ ὑπερηφανία. Ἐκκλινάτω οὖν πᾶς ἀπὸ τῶν τοιοῦτων κακῶν, καὶ ἐργαζέσθω τὰ ἀγαθὰ. Τίνα ταῦτα; Τὴν ἐγκράτειαν, τὴν νηστείαν, τὴν σωφροσύνην, τὴν δικαιοσύνην, τὴν ἐλεημοσύνην, τὴν μακροθυμίαν, τὴν ἀγάπην, τὴν ταπεινώσιν, ἵνα μεταλάβωμεν ἀξίως τοῦ ευθέτου ὑπὲρ ἡμῶν ἀμνοῦ τοῦ Θεοῦ, καὶ λάβωμεν ἐντεῦθεν τὴν ἀβραβῶνα τῆς ἀφθαρσίας, καὶ φυλάξωμεν παρ' ἑαυτοῖς εἰς πληροφορίαν τῆς ἐν οὐρανοῖς ἡμῖν ἐπηγέγαλμένης κληρονομίας. Ἄλλὰ δυσάνυστον τὸ ἀγαθόν, καὶ αἱ ἀρεταὶ **78** δυσκολώτεροι εἰσι τῶν κακῶν. Ἐγὼ μὲν οὐχ ὀρῶ τοῦτο, καὶ γὰρ πλείους ἐντεῦθεν ὀφίσταται πόρους ὁ μέθυρος καὶ ἀκρατής τοῦ ἐγκρατοῦς, καὶ ὁ ἀκλίματος τοῦ σωφρονοῦτος, καὶ ὁ σκευδὸν πλουτεῖν τοῦ ἐν αὐτεκλείᾳ ζῶντος.

Σπουδῆς οὖν ἡμῖν πᾶσι χρεια καὶ προσοχῆς, ἐνδόξοις τε καὶ ἀδόξοις, ἀρχουσι καὶ ἀρχομένοις, πλουτοῖσι καὶ πένησιν, ὥστε τὰ κτηνὰ πάθη ταῦτα τῆς οικίας ἀπώσθαι φύγῃς καὶ ἀντιστοιχίαι ταύτη τῶν τῶν ἀρετῶν κατάλογον. Καὶ ὁ γεωργὸς γὰρ καὶ ὁ σκυτοτόμος καὶ ὁ οἰκοδόμος καὶ ὁ βάρπτης καὶ ὁ ὑφαντής, καὶ ἀπλῶς πᾶς ὁ δ' οἰκίαν πόνων καὶ τῆς ἀπὸ τῶν χειρῶν ἐργασίας ποριζόμενος, τὸ ζῆν, ἐὰν τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ πλοῦτου καὶ τῆς δόξης καὶ τῆς τρυφῆς ἀπὸ τῆς οικίας ἐκβάλῃσι ψυχῆς, ὅπως μακάριοι· οὗτοι γὰρ εἰσὶν οἱ πτωχοὶ, ὧν ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν· διὸ καὶ διὰ τοὺς τοιοῦτους ὁ Κύριος, « Μακάριοι, φησὶν, οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι. » Πτωχοὶ δὲ εἰσι τῷ πνεύματι οἱ διὰ τὸ ἀκόμψαστον καὶ ἀφιλόδοξον καὶ ἀφιλήδονον τοῦ ἐαυτῶν πνεύματος, ἦτοι τῆς ψυχῆς, ἡ ἐκούσιον καὶ τὴν ἐκτὸς ἔχοντες πτωχεύειν, ἢ γενναίως ταύτην φέροντες, καὶ ἀκούσιοι ἢ. Οἱ δὲ κλυτοῦντες καὶ εὐκαθούντες, καὶ τῆς προσκαίρου δόξης ἀπολαύοντες, καὶ ἀπλῶς οἱ τῶν τοιοῦτων ἐπιθυμηταὶ τυγχάνοντες, δεινοτέροι; πάθεισι περιπαρήσονται, καὶ εἰς μείζους καὶ πλείους καὶ θυσχεροτέρας ἐμπεσοῦντες παγίδα; τοῦ διαβόλου· τὴν γὰρ ἐπιθυμίαν τοῦ πλουτεῖν ὁ κλυότησας οὐκ ἀποτίθεσας, ἀλλ' ἀβῆσι μᾶλλον, κλειόνων ἢ πρότερον ἀρετῶμενος. Οὕτως καὶ ὁ φιλήδονος, καὶ ὁ φιλέργος, καὶ ὁ ἔσωτος, καὶ ὁ ἀπόδονος, καὶ ὁ ἀρχόντες καὶ οἱ ἑυδοξοὶ προσλαμβάνουσι καὶ δύναμιν ὥστε μείζους ἐκτελεῖν ἀδικίας καὶ ἀμαρτίας.

διὰ τοῦτο δύσκολόν ἐστιν ἀρχοντα σωθῆναι, καὶ πλούσιον εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ εἰσελθεῖν. « Καὶ πᾶς, φησὶ, δύνασθε πιστεῦσαι εἰς ἐμὲ, δόξαν παρὰ ἀνθρώπων λαμβάνοντας, καὶ τὴν δόξαν τὴν παρὰ τοῦ μόνου Θεοῦ μὴ ζητοῦντες; » Ἄλλὰ μὴ θορυδαίτωσιν εἰ τις εὐπορὸς ἢ ἑυδοξὸς ἢ ἀρχων ἐστὶ· δύναται γὰρ οὕτως, ἐὰν θέλῃ, τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ ζητεῖν, καὶ βιάζεσθαι ἐαυτὸν, ὥστε τὴν πρὸς τὸ χεῖρω σοφὴν ἀνακόπτειν, μεγάλας ἀρετὰς ἐργάσασθαι

1^a Matth. xii, 12   2^a Matth. v, 5.   1^a Joan. v, 44

οσαι, και μεγαλα; ἀπειρασθαι κακίας, οὐκ ἄφ' ταύ-
του γίνεσθαι, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ πολλῶν ἑτέρων τῶν μὴ
βουλεμένων· καὶ γὰρ δύναται μὴ μόνον δικαιοπρα-
γεῖν καὶ σωφρονεῖν, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀδικεῖν καὶ ἀκο-
λοποιεῖν βουλεμένους κωλύειν πολυτρόπως, καὶ
μὴ μόνον εὐκατῆ παρέχειν ἑαυτὸν τῷ Εὐαγγελίῳ
τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῖς κήρυξιν αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τοὺς
ἀπειθεῖν βουλεμένους ὑπατάσσειν τῇ τοῦ Χριστοῦ
Ἐκκλησίᾳ, καὶ τοὺς κατὰ Χριστὸν προεστηκόσι
ταύτης, μὴ μόνον διὰ τῆς δυνάμεως καὶ ἐξουσίας
ἧς ἔλαχε παρὰ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ τὸ τύπος γίνεσθαι
τοῖς ὑποκειμένοις ἐν τῶν ἀγαθῶν· ἔφομοῦται
γὰρ τῷ ἀρχόντι τὸ ἀρχόμενον. Σπουδῆς οὖν χρεῖα
καὶ βίας καὶ προσοχῆς πᾶσι μὲν, οὐκ ἐπίσης δέ·
τις γὰρ ἐν δόξῃ καὶ πλοῦτι καὶ ἀρχῇ καθιστώσι,
καὶ τοὺς περὶ λόγους καὶ περὶ τὴν κτῆσιν τῆς κατ'
αὐτοὺς σωφίας ἐσπουδακόσιν, εἴπερ σωθῆναι βού-
λονται, πλείονος χρεῖα βίας τε καὶ σπουδῆς, ἐπει
καὶ περὶ αὐτῶν εἶναι πως δυσκαθίστατοι.

79 Τοῦτο δὴ καὶ ἀπὸ τῶν χθὲς καὶ σήμερον
ἀναγνωσθέντων Εὐαγγελίων τοῦ Χριστοῦ γίνεται
καταφανές· τοῦ γὰρ ἐπὶ Λαζάρῳ τελεσθέντος θαύ-
ματος, καὶ Θεὸν εἶναι τὸν ποιήσαντα περιφανῶς πα-
ραστήσαντος, ὁ μὲν λαὸς ἀνεπίσθησαν καὶ ἐπίστευ-
σάν, οἱ δὲ τινικαῦτα ἀρχόντες, οἱ γραμματεῖς
σηλόντι καὶ Φαρισαῖοι, τοσοῦτον ἀπέσχον τοῦ πει-
σθῆναι, ὡς καὶ κατ' αὐτοῦ μανθῆναι μᾶλλον, καὶ ὑπὸ
φρενοδραβείας θανάτῳ παραδόντας βουλεύεσθαι τὸν,
καὶ δι' ὧν εἶπε, καὶ δι' ὧν ἔπραξε, ζωῆς καὶ θανά-
του Κύριον ἀναφανέντα· ὁ γὰρ ἔχει τις εἰπεῖν, ὅτι
τὸ τοὺς οἰκτεῖν ὀφθαλμοῦς ἄνω τότε τὸν Χριστὸν
ἐπῆραι καὶ εἰπεῖν· Πάτερ, εὐχαριστῶ σοι οὗτοι ἤκου-
σάς μου, ἐμπόδιον αὐτοῖς ἐγένετο πρὸς τὸ ἴσον εἶναι
νομίσειν τοῦτον τῷ Πατρὶ· ἐπιφέρει γὰρ αὐτὸς ἐκεῖ
πρὸς τὸν Πατέρα λέγων· Ἐγὼ δὲ ἤρην ὅτι πάν-
τοτέ μου ἀκούεις, ἀλλὰ διὰ τὸν ὄχλον τὸν περι-
στῶτα εἶπον, ἵνα πιστεύσωσιν ὅτι σὺ με ἀπέστει-
λας· Ἰνα γὰρ ὁμοῦ τε Θεὸν γινώσκῃ τοῦτον, καὶ ἐκ
τοῦ Πατρὸς ὄντα, καὶ κατ' οὐδὲν ὑπεραντίον, ἀλλὰ
κατὰ γνώμην τοῦ Πατρὸς τὰ θαύματα ἐργαζόμενον,
ἦρε μὲν ἐνώπιον πάντων τοὺς ὀφθαλμοῦς αὐτοῦ
πρὸς τὸν Πατέρα, ἐκεῖνα δὲ εἶπε πρὸς αὐτὸν, ἵνα
ἴσον ἀποδείκνυσαι τὸν ἐπὶ γῆς εἰπόντα τῷ ἄνωτάτῳ
καὶ κατ' οὐρανὸν Πατρὶ· ὡς περὶ γὰρ μέλλοντος τὴν
ἀρχὴν κλάττεσθαι τοῦ ἀνθρώπου βουλή προηγήσατο,
οὕτως καὶ νῦν ἐν τῷ Λαζάρῳ, τοῦ ἀνθρώπου μέλλον-
τος ἀνεκλάττεσθαι βουλή προηγείται. Ἄλλ' ἐκεῖ
μὲν τοῦ Πατρὸς πρὸς τὸν Υἱὸν ἐν τῷ μέλλειν κλάτ-
τεσθαι τὸν ἀνθρώπον εἰπόντος, ποιήσωμεν ἀνθρω-
πον, αὐτὸς ὁ Υἱὸς ἤκουσε τοῦ Πατρὸς, καὶ οὕτως
ὁ ἀνθρώπος εἰς τὸ εἶναι παρήχθη· ἐνταῦθα δὲ νῦν
ἀκούει τοῦ Υἱοῦ εἰπόντος ὁ Πατήρ, καὶ οὕτως ὁ Λα-
ζαρος ἐζώσθη. Ὅρατε τὴν ὁμοτιμίαν καὶ τὴν ὁμο-
βουλίαν ὅση; Τὸ μὲν γὰρ σχῆμα τῆς προσευχῆς διὰ
τοῦν περιεστώτα γέγονεν ὄχλον, τὰ δὲ ῥήματα οὐ
προσευχῆς ἦν, ἀλλὰ δεσποτείας; καὶ αὐτοκρατορίας·
Λάζαρε, δεῦρο ἔξω, καὶ εὐθὺς ὁ τετραήμερος νεκρὸς

A electione, sed etiam ab actis multis etiam invitati
Nam potest non tantum justitiam et castimoniam
colere, sed etiam qui injuste et dissolute vivere vel-
let multimode castigare; sed nec etiam iniquitatem
modo e solio ejicere. verum adhuc justitiam in eo
constituere, nec tantum se ipsum docilem præbere
in obediendo Evangelio Christi, ejusque præceptibus,
sed etiam contumaces submittere Christi Ecclesiam,
ejusque secundum Christum præpositis, quæ non
solum utendo potestate et jure a Deo acceptis, sed
etiam se minus bonis in exemplum dando obtine-
bit. Nam tales subditi quales principes. Sedulitate
ergo et violentia et diligentia opus est, omnibus
quidem, sed non æqualiter. Qui enim gloria et divi-
tiis et potestate superfluuntur, et circa litteras
et comparandam illam quam judicant sapientiam
studiose versantur, si salvari velint, magis neces-
sariam habent vim et diligentiam, cum natura sint
indocillioris ingenii.

Quod ex hesterno necnon ex hodierno Evangelio
evidenter patet. Etenim perfecto super Lazarum mi-
raculo qua Christus se Deum clare probaverat,
populus quidem persuasus credidit, principes au-
tem, id est Scribæ et Pharisei, tantum aberat ut
crederent, ut contra ipsum furerent, et insani-
eum tradere morti intenderent qui et dictis
et factis sese vitæ mortisque Domini manifestaverat.
Nam quia autaret ex eo quod Christus,
elevatis sursum oculis, dixerit : « Pater, gratias ago
tibi, » prohibuisse ne Patri æqualis putaretur?
Explicat enim ipse Patrem affatus : « Ego autem
sciebam quia semper me audis, sed propter popu-
lum qui circumstat dixi, ut credant quia tu me mi-
sisti. » Ut enim pariter Deum esse cognoscant, illum
et a Patre procedentem et in nullo minorem, sed
secundum assensum miracula operari, elevavit
quidem coram omnibus oculos ad Patrem, talia
vero ad ipsum dixit quæ ostenderent in terris lo-
quentem regnantem in excelsis et in cælis Patri
æqualem. Enimvero sicut in principio, cum jamjam-
creandus esset homo, consilium præcedit, ita in
Lazaro cum homo rursus esset formandus. Illic au-
tem Pater ad Filium de jam creando homine dixit:
« Faciamus hominem »; Filius vero Patrem an-
divit, et sic homo in vitam processit. Hic autem Fi-
lium loquentem audit Pater, et sic Lazarus in vitam
rediit. Videte honoris et consilii paritatem. For-
mam quidem orationis propter circumstantem tar-
bam adhibuit; verba autem orationis non sunt, sed
Imperii et plenæ potestatis : « Lazare, veni foras », et
statim, defunctus quadrivuanus illi vivus adfuit :
utrum viventis imperio an vivificantis oratione? Ex-
clamavit voce magna, et hoc propter circumstantes,
poterat enim vi non tantum vocis molire, sed etiam
simplicis voluntatis resuscitare licet valde distans et
quavis lapis impositus esset. Sed ad tumultum ac-
cessit et circumstantibus sermonem habuit, et tu-

^a Joan. xi, 41, 42. ^b G n. 1, 2. ^c Joan. xi, 43.

lerunt eundem, et factorem senserunt, et voce magna clamavit et vocavit Lazarum, et sic eum ad lucem reddidit, ut propriis oculis, viderunt enim tumulum adstantes, propria perceptione, senserunt mortui factorem, nam quatrduamus erat, proprio tactu, suis enim manibus primo lapidem ex monumento sustulerunt, deinde vincula quibus corpus ligabatur, et sudarium, quo velabatur facies solvunt, et propriis auribus, Domini enim vox omnium auribus personavit, omnes intelligerent et crederent quoniam ipse est vocans ea quæ non sunt tanquam ea quæ sunt, portans omnia verbo virtutis suæ et omnia in principio solo verbo in esse adducens.

πρῶτον μὲν ἦραν τὸν λίθον ἐκ τοῦ μνημείου, ὕστερον δὲ τὸν ἐπὶ τοῦ σώματος δεσμὸν καὶ τὸ ἐπὶ τῆς ἴψης σουδάριον ἔλυσαν· καὶ διὰ τῶν οικειῶν ὤτων τῆς τοῦ Κυρίου φωνῆς· ἐπὶ τὰς πάντων ἀκοὰς φανούσης, συνῶσι πάντες καὶ πιστεύσωσιν, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ καλῶν τὰ μὴ ὄντα ὡς ὄντα, ὁ φέρων πάντα τῷ ῥήματι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, ὁ καὶ πάντα τὴν ἀρχὴν ῥήματι μόνῳ ἐκ μὴ ὄντων τὰ ὄντα ποιήσας.

Populus ergo simplex propter talia sic ei credit ut non solum silens habuerit fidem, sed et præco factus sit opere et lingua ejus diviniatis. Etenim Lazaro e somno quatrduano excitato, Dominus nactus asinum quem paraverant discipuli, sicut evangelista Matthæus narrat, in ipso sedens Hierosolyma ingreditur, prout prophetaverat Zacharias dicens: « Noli timere, filia Sion, ecce rex tuus venit tibi justus et Salvator; ipse mansuetus et sedens super subjugalem et pullum asinæ ». Quibus verbis ostendit propheta quod prædictus erat rex ipse qui solus Rex Sion jure appellatur. Ait enim: Rex tuus non est ex conspectis metuendus, nec austernus, nec nefarius, satellites stipatoresve non habet, nec peditum vel equitum turbam adducit, nec avare degit, nec tributa aut vectigalia exigit nec servitutes aut officia non minus vilia quam noxia. Sed ejus insignia humilitas, paupertas et parcimonia; asino insidens ingreditur, hominum vero comitatu utitur nullo. Ideo justus solus iste rex et salvans in æquitate, et ipse mansuetus: propriam enim habet mansuetudinem. Unde et Dominus de seipso dixit: « Discite a me quia mitis sum et humilis corde ». Ille ergo qui Lazarum resuscitaverat, rex super asinum sedens, sic Hierosolyma ingreditur, omnes autem turbæ, fere omnes pueri, viri, seniores, prostratis vestimentis et acceptis ramis palmarum quæ sunt victoriæ signum, tanquam vitæ auctori mortisque victori occurrerunt, quem adorabant et deducebant non extra tantam, sed etiam intra sanctorum mensula una voce concinentes: « Hosanna filio David! Hosanna in excelsis! » Hoc quidem hosanna hymnus est ad Deum missus; interpretatum enim idem sonat ac « Salva Domine. » Illud autem quod additur: in excelsis, ostendit eum non in terris tantum nec modo ab hominibus, sed et in excelsis ab angelorum cœoris celebrari. Nec tantum illum sic concinentes Deum prædicant, sed etiam pravus consiliis et contra Deum propositis

ἄ ζῶν αὐτῷ παρέστη· ἔρα προστάγματι ζωόντο: τοῦτο, ἢ δὲ εὐχῆς ζωοποιούντος; Ἐφώνησε δὲ φωνῆ μεγάλῃ, καὶ τοῦτο διὰ τοῦς περιστάτας· ἔδύνατο γὰρ μὴ μετρία φωνῆ μόνον, ἀλλὰ καὶ βουλῆματι μόνῳ τοῦτον ἀναστήσαι, ὡσερ καὶ μακρὰν ἀπέχων, καὶ τοῦ λίθου ἐπικειμένου· ἀλλὰ καὶ ἐπέστη τῷ τάφῳ, καὶ εἶπε τοῖς περιστάσιν, καὶ ἦραν αὐτὴν τὸν λίθον καὶ ἦσθοντο τῆς θυσαυδίας, καὶ φωνῆ μεγάλῃ ἐφώνησε καὶ ἐκάλεσε, καὶ οὕτως ἀνέστησαν αὐτόν, ἵνα καὶ διὰ τῆς οικίας ὀράσεως· αὐτοὶ γὰρ ἑώρων ἐπισταμένῳ τῷ τάφῳ· καὶ διὰ τῆς οικίας ὑσφρήσεως· αὐτοὶ γὰρ ἦσθοντο τῆς θυσαυδίας τοῦ νεκροῦ, τεταρταίος γὰρ ἦν· καὶ διὰ τῆς λαυτῶν ἀφῆς, δι' ἧς αὐτοὶ ταῖς οικίαις χρησάμενοι χερσὶ,

Ὁ μὲν οὖν ἀνακὸς λαὸς οὕτω διὰ πάντων ἐπιστευσαν αὐτῷ, ὡς μὴ μόνον σιγῇ τὴν πίστιν ἔχαιν, ἀλλὰ καὶ κήρυκας γενέσθαι δι' ἔργων τε καὶ λόγων τῆς αὐτοῦ θεότητος. Μετὰ γὰρ τὴν τοῦ Ἀαζάρου τετραήμερον ἔγερσιν, ὀνάριον ἐβῶν ὁ Κύριος, ὁ προητοίμασται παρὰ τῶν μαθητῶν, ὡς ὁ εὐαγγελιστὴς Ματθαῖὸς φησιν, ἐπ' αὐτοῦ καθίσας, τὰ Ἱεροσόλυμα εἰσῆγε· κατὰ τὴν προφητείαν Ζαχαρίου, προσηρηκτός· « Μὴ φοβοῦ, θυγάτηρ Σιών, ἰδοὺ ὁ βασιλεὺς σου ἔρχεται σοι δίκαιος καὶ σώζων· αὐτὸς πρὸς καὶ ἐπιθεδικῶς ἐπὶ ὀμοζύγιον καὶ πῶλον ὄνου. » Ἐδείκνυ δὲ διὰ τῶν λόγων τούτων ὁ προφήτης, ὅτι ὁ προφητευόμενος οὗτος βασιλεὺς, ἢ καὶ μόνος ὄντω; τῆς Σιών ὑπάρχει βασιλεὺς· Ὁ βασιλεὺς σου γὰρ, φησὶν, οὐκ ἐστὶ φοβερός ἀπὸ τῶν ὀρωμένων, οὐδὲ βαρὺς τις καὶ κακοποιός, ὀπισπιστῆς καὶ θυροφόρος ἐπαγόμενος, ἢ πεζῶν καὶ ἱπποτῶν ἐπισυρόμενος κληθεός, πλεονεξία τε συζῶν, καὶ τέλη καὶ φόρους ἀπαιτῶν, καὶ δουλείας καὶ ὀπηρεσίας ἀγενοίς τε καὶ ἐπιθλαβεῖς· ἀλλὰ τὸ ἐπισημον αὐτοῦ ταπεινώσεως ἐστὶ, καὶ πτωχεία καὶ εὐδελεία· ὄνῳ γὰρ ἐποχοῦμενος εἰσῆγε, ἀνθρώπινον ἔχων ἐπαγόμενος οὐδένα. Διὰ τοῦτο δίκαιος μόνος οὗτος βασιλεὺς, καὶ σώζων ἐν δικαιοσύνῃ, καὶ αὐτὸς πρὸς ὡς ἰδιαίτην ἔχων τὴν κρατέτητα· καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος περὶ ἑαυτοῦ φησὶ· « Μὴ θετε ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι πρὸς εἰμι καὶ ταπεινὸς τῆ καρδίᾳ. » Ὁ μὲν οὖν τὸν Ἀαζάρου ἐκ νεκρῶν ἀναστήσας βασιλεὺς ὄνῳ ἐπικαθήμενος εἰσῆγε τηγιαυτα τὰ Ἱεροσόλυμα· οἱ δὲ λαοὶ πάντες, εὐθὺς σχεδόν, παῖδες, ἄνδρες, προσῦνται, τὰ τε ἱμάτια ὀπιστρωνόντες, καὶ βάτια λαθόντες ἐκ φοινίκων, ἔπερ ἐστὶ νίκης σύμβολα, ὡς ζωοποιῷ καὶ νικητῇ θανάτου γεγονότι προσυπήντων, προσέπιπτον, προέκειπον αὐτόν· οὐκ ἐκτὸς μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐντὸς τῶν τοῦ ἱεροῦ περιθόλων συμφώνως ἄδοντας, Ὄσαννά τῷ υἱῷ Δαβὶδ, ὡσαννά ἐν τοῖς ὕψιστοις. Τὸ μὲν οὖν ὡσαννά ὕμνος ἐστὶ πρὸς θεὸν ἀναπεμπόμενος· ἔρμηνευόμενον γὰρ, Σῶσον ἡ, Κύριε, φησὶ· τὸ δὲ ἡ

1. Num. iv, 17. 2. Math. xxi, 1 seqq. 3. Zachar. ix, 9. 4. Math. xi, 29.

τοὺς ὕψιστοις προσκαίμενον δείκνυσιν οὐκ ἐπὶ γῆς αὐτὸν μόνον, οὐδ' ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς ὕψιστοις ὑπὸ τῶν οὐρανῶν ἀγγέλων ἀνυμνοῦμενον. Οὐ μόνον δὲ ἀνυμνοῦσιν αὐτὸν οὕτω καὶ θεολογοῦσιν, ἀλλὰ καὶ τῇ κακοβούλῃ καὶ θεομάχῃ γνώμῃ τῶν Γραμματέων καὶ Φαρισαίων, καὶ πρὸς τὰς φονικὰς αὐτῶν προφάσεις διὰ τῶν ἐξῆς ἐναντιοῦνται· οἱ μὲν γὰρ φρενοβλαβῶς ἔλεγον περὶ αὐτοῦ· « Οὗτος ὁ ἄνθρωπος οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐπειδὴ σημεῖα πολλὰ ποιεῖ, ἐὰν ἀφώμεν καὶ μὴ θανατώσωμεν αὐτὸν, πάντες πιστεύουσιν εἰς αὐτόν· καὶ ἐλεύσονται οἱ Ῥωμαῖοι, καὶ ἀροῦσιν ἡμῶν τὴν πόλιν καὶ τὸ ἔθνος. » Ὁ δὲ λαὸς, τί φησιν; « Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου· εὐλογημένη ἡ ἐρχομένη βασιλεία τοῦ πατρὸς ἡμῶν Δαβὶδ » διὰ μὲν οὖν τοῦ λέγειν, « Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου, » ὑπαδείκνυον ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς αὐτὸν ὄντα, καὶ ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Πατρὸς αὐτὸν ἐλθόντα, ὡς καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος περὶ ἑαυτοῦ φησιν· « Ὅτι ἐγὼ ἦλθον ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Πατρὸς μου, καὶ ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐξῆλθον καὶ ἦκα. » Διὰ δὲ τοῦ λέγειν, « Εὐλογημένη ἡ ἐρχομένη βασιλεία τοῦ πατρὸς ἡμῶν Δαβὶδ, » ὑπαδείκνυον ταύτην εἶναι τὴν βασιλείαν, εἰς ἣν μέλλουσι κατὰ τὴν προφητείαν πιστεῦσαι καὶ τὰ ἔθνη, καὶ μάλιστα οἱ Ῥωμαῖοι. Οὗτος γὰρ ὁ βασιλεὺς οὐ μόνον ἑλπίς ἐστὶ τοῦ Ἰσραὴλ, ἀλλὰ καὶ προσδοκία τῶν ἔθνῶν κατὰ τὴν προφητείαν Ἰακώβ, « Δεσμῶν πρὸς ἀμπέλον τὴν θνὸν αὐτοῦ, » τούτεστι τὸν τῆς ἀμπέλου τὴν πῦλον τῆς θνῶν αὐτοῦ. « Ἐλξὲ δὲ τὸ; ὁ Κύριος ἔλεγεν » « Ἐγὼ εἰμι ἡ ἀμπέλος, ὑμεῖς τὰ κλήματα. » Τῇ οὖν ἑλκί ταύτη συνέδησιν ὁ Κύριος. **Β** ἑαυτῶ τὸν πῦλον τῆς θνῶν αὐτοῦ, τούτεστι τὸν ἐξ ἰθῶν νέον Ἰσραὴλ, οἱ κατὰ χάριν υἱοὶ γενήσονται τοῦ Ἀβραάμ. Εἰ τοίνυν καὶ τῶν ἔθνῶν ἑλπίς ἐστὶν ἡ βασιλεία αὕτη πῶς φασιν, εἰς αὐτὴν πιστεύσαντες ἡμεῖς, τοὺς Ῥωμαίους φοβηθησόμεθα;

Οὕτω μὲν οὖν οἱ μὴ τὰς φρένας ἀλλὰ τῇ κακίᾳ **Κ** νηπιάζοντες, ἐμπνευσθίντες ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἀκηρτισμένοι καὶ τέλειον ἀνέπεμψαν τῷ Κυρίῳ ὕμνον, μαρτυροῦντες ὅτι τετραήμερον νεκρὸν ὄντα τὸν Δάξαρρον ὡς Θεὸς ἐζωοποίησεν. Οἱ δὲ Γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι τὰ τοιαῦτα θαυμάσια ἰδόντες καὶ τοὺς τοιοῦτους παῖδας κράζοντας ἐν τῷ ἱερῷ καὶ λέγοντας· Ὡσαννὰ τῷ υἱῷ Δαβὶδ, ἠγανάκτησαν, καὶ πρὸς τὸν Κύριον ἔλεγον· Οὐκ ἀκούεις τί οὗτοι λέγουσιν; Ἐπερ μᾶλλον ἰδεὶ πρὸς αὐτοὺς; εἰπεῖν τινηκαῦτα τὸν Κύριον, ὅτι Οὐ βλέπετε, οὐδ' ἀκούετε, οὐδὲ συνίετε; Αἰδὲ καὶ αὐτὸς ἐντρέπων αὐτοὺς μεμφομένους, ὡς ἀνεχόμενον τῆς Θεῷ μόνον κρεπούσης ὑμνοβίας, Ναι, φησὶν, ἀκούω τῶν παρ' ἐμοῦ σοφισομένων ἀοράτως, καὶ περὶ ἐμοῦ τοιαῦτα φθεγγομένων· ἐὰν δὲ καὶ οὗτοι σωπῆσωσιν, οἱ λίθοι κερράζονται. Ἔμεῖς δὲ οὐδέποτε ἀνεγώγατε ἑκαίνο τὸ προφητικὸν, ὅτι· Ἐκ στόματος νηπίων καὶ θηλαζόντων κερρατήσω αἶνον; Καὶ γὰρ καὶ τοῦτο μεγίστου θαύματος ἦν, τὸ τοὺς ἰδιώτας καὶ παῖδας καὶ ἀμαθεῖς θεολογεῖν τελείως τὸν δὲ ἡμᾶς ἐνανθρωπήσαντα Θεόν, ἀγγελικὸν ἐπὶ στόματος ἀναλαβόντα ὕμνον· ὡς γὰρ οἱ ἄγγελοι ἐπὶ τῇ γεννήσει τοῦ Κυρίου

A Scribarum et Phariseorum sicut et prætectis ab eis allatis adversari non cessarunt. Stulte enim de illo dicebant : « Homo iste non ex Deo est ; et quia multa facit signa, si dimittimus eum sic et non interficiamus, omnes credent in eum, et venient Romani et tollent nostrum locum et gentem ». Populus vero quid dixit ? Benedictus qui venit in nomine Domini. Benedictum quod venit regnum patris nostri David ! Per hæc verba : « Benedictus qui venit in nomine Domini, » monstrabant eum ex Deo ut Patre esse, et in nomine Patris venire, sicut Dominus de semetipso dixit : « Ego veni in nomine Patris mei », et : « Ex Deo exivi et venio ». Sed per ista : Benedictum quod venit regnum patris nostri David, ostenderunt illud esse regnum in quod secundum prophetiam credituræ sunt gentes et in primis Judæi. Ille enim Rex non tantum spes Israel, sed et expectatio populorum, prout prædixerat Jacob, alligans ad vitem asinum suum, id est ipsi submissam Judæorum gentem, et palmiti vitis pullum asini ipsius. Vitis rami sunt discipuli ad quos Dominus dixit : « Ego sum vitis, vos autem palmites ». Illis ergo ramis alligavit sibi Dominus pullum sui ipsius asini seu novum ex gentibus Israel, qui secundum prophetiam facti sunt Abrahæ filii. Si ergo rex iste spes est gentium, quomodo dixerunt : Si in ipsam credamus, nos punient Romani ?

ὑποκαίμενον ἐξ Ἰουδαίων αὐτῷ λαόν· καὶ τῇ ἑλκί τῆς ἀμπέλου εἰσὶν οἱ τοῦ Κυρίου μαθηταί, πρὸς τὰς κλήματα. Τῇ οὖν ἑλκί ταύτη συνέδησιν ὁ Κύριος τὸν ἐξ ἰθῶν νέον Ἰσραὴλ, οἱ κατὰ χάριν υἱοὶ γενήσονται τοῦ Ἀβραάμ. Εἰ τοίνυν καὶ τῶν ἔθνῶν ἑλπίς ἐστὶν ἡ βασιλεία αὕτη πῶς φασιν, εἰς αὐτὴν πιστεύσαντες ἡμεῖς, τοὺς Ῥωμαίους φοβηθησόμεθα; Sic ergo illi non mente, sed nequitia parvuli, Spiritu Dei affati, perfectum ultimumque Domino cantabant hymnum testantes quoniam quadriduam mortuum ad vitam ut Deus revocavit. Scribæ vero ac Pharisei talia signa intuiti, illos tamen pueros clamantes in loco sancto et dicentes : Hosanna filio David ! indignati Domino dixerunt : Nonne audis quæ isti dicunt ? Potuisset potius Dominus illis dicere : Nonne videtis, nec auditis nec intelligitis ? Ideo conversus ad illos qui eum exprobrarent ex eo quod hymnum solo Deo debitum acciperet : Utique, ait, audio invisibiliter apud me disserentes et talia de me proclamantes ; si vero hi tacuerint, lapides clamabunt. Nonne unquam cognovistis illud propheticum : « Ex ore infantium et lactentium perfecisti laudem ? » Iugentis hoc erat miraculi infantes pueros et ignaros vero Deum dicere qui pro nobis Deus fuerat incarnatus angelicum ore hymnum accipientes. Nam sicut angeli, nato Domino concinnuerant : « Gloria in excelsis Deo, et in terra », etc., Ita isti eodem ingredientibus ad eundem proferebant hymnum : « Hosanna in excelsis. »

⁹ Joan. xi, 47, 8. ¹⁰ Joan. v, 43. ¹¹ Joan. xvi, 27, 28. ¹² Joan. xv, 5. ¹³ Luc. ii, 14.

ἑψάλλον· Ἀδὲα ἐν ὀψίστοις Θεῷ καὶ ἐπὶ γῆς· οὕτω καὶ οὗτοι νῦν ἐπὶ τῇ εἰσόδῳ τοῦτου τὴν αὐτὴν ἀνα-
 κέμπουσιν ὕμνον, λέγοντες· «Ὁσαννὰ τῷ υἱῷ Δαβὶδ, ὡσαννὰ ἐν τοῖς ὀπίστοις.»

Nos quoque, fratres, nullitia parvuli simus. juve-
 nes et seniores, rectores pariterque recti, ut a Deo
 corroboremur et tropæum struamus et symbola
 gestemus victoriæ non super pravis tantum cupi-
 ditatibus, sed et super ho-tibus tam visibilibus
 quam invisibilibus reportatæ, et Verbi gratiam in-
 ventiamus qua in tempore adjuvemur. Tener enim
 pullus super quem Dominus sedere non dedignatus
 est, cum unus esset, genitès præfigurabat Christo sub-
 mittendas ex quibus omnes nos sumus principes et
 subjecti. Igitur sicut non est in Christo neque mas-
 culus neque femina, neque Græcus neque Indæus,
 sed unum omnes, secundum divum Apostolum ¹⁴,
 ita in eodem non est neque princeps neque sub-
 ditus, sed omnes sunt per eandem gratiam unum
 sumus per lidem quæ est in ipso et in unum cor-
 pus efficitur Ecclesiæ ipsius, unum caput habent-
 is quod est Christus, et in unum Spiritum irri-
 gati sumus gratia sanctissimi Spiritus, et unum
 omnes baptisina accepimus, et una in omnibus
 spes, et unus nobis Deus, qui est super omnia
 et per omnia et in omnibus nobis. Nos ergo in-
 vicem diligamus et sufferentes adjuvemus tanquam
 mutua membra. Signum enim quo cognoscimur
 illius esse discipuli, ut ait ipse Dominus ¹⁵, est cha-
 ritas, et paterna hæreditas quam mundum relinquens
 nobis reliquit est charitas, et ultima quam de-
 dit nobis ad Patrem ascendens hortatio charitatem
 ad invicem confirmat. Studeamus ergo paternam
 illam sequi hortationem, nec ejus abjiciamus hære-
 ditatem, nec regnum quod dedit nobis, ne sim-
 ul ejus filiationem et benedictionem et doctrinam
 rejiciamus et a promissa spe excidamus et sic spi-
 ritualis sponsi odium incurramus. Sicut autem
 ante salutiferam passionem, Domino terrenam hanc
 ingrediente Jerosolymam, vestimenta sternerant
 non solum populus, sed et veri gentium principes,
 Domini dico apostoli, ita et nos sternamus nativa
 nostra vestimenta, seu carnem nostram ejusque
 desideria spiritui subjiciamus ut non tantum digni
 efficiamur videre et adorare salutares Christi pas-
 siones et sanctam ejus resurrectionem, sed etiam
 de ejus societate gaudeamus. Si enim, ait Apostolus,
 complantati sumus similitudini mortis ejus, simul et
 resurrectionis erimus. Quam nos omnes consequi
 concedat gratia et benignitas Domini et Dei Salvato-
 ris nostri Jesu Christi quem decet omnis gloria, hono-
 et adoratio cum æterno ejus Patre vivificante Spi-
 ritu, nunc et semper et in sæcula sæculorum. Amen.
 δῆλον ὅτι καὶ τῆς ἀναστάσεως ἐσόμεθα· ἡς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν χάριτι καὶ φιλανθρ-
 πικῇ τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ πρέπει πάντα δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνη-
 σις σὺν τῷ ἀνάρχῳ αὐτοῦ Πατρὶ καὶ τῷ ζωοποιῷ Πνεύματι νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶ-
 νων. Ἀμήν.

¹⁴ Rom. x, 12. ¹⁵ Joan. xiii, 34.

Ἀλλὰ νηπιάσωμεν καὶ ἡμεῖς, ἀδελφοί, τῇ κακίᾳ.
 νέοι τε καὶ πρεσβύτεροι, ἄρχοντες ὁμοῦ καὶ ἀρχόμενοι,
 ἵνα ἐνδυναμωθῶμεν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, καὶ τροπαιοῦ
 στήσωμεν, καὶ τὰ τῆς νίκης σύμβολα βαστάσωμεν,
 μὴ κατὰ τῶν πονηρῶν παθῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ κατὰ
 τῶν ὁρατῶν καὶ ἀορατῶν ἰχθρῶν, καὶ λόγου χάριν
 εὐρωμεν εἰς εὐκαιρον βοήθειαν· ὁ γὰρ νέος πῶλος,
 ᾧ δι' ἡμᾶς ἐποχαισθαι κατηξίωσεν ὁ Κύριος, εἰς ὃν,
 τὴν πρὸς αὐτὴν ὑποταγὴν προετύπου τῶν ἰθῶν, ἐξ
 ὃν ἡμεῖς ἐσμεν ἅπαντες ἄρχοντες ὁμοῦ καὶ ἀρχό-
 μενοι. Ὡς οὖν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ οὐκ ἔστιν ἄρσεν,
 οὐ θῆλυ, οὐκ Ἑλλήν, οὐκ Ἰουδαῖος, ἀλλ' ἐν εἰσι
 πάντες κατὰ τὸν θεῖον Ἀπόστολον, οὕτως ἐν αὐτῷ
 οὐκ ἔστιν οὔτε ἄρχων, οὔτε ἀρχόμενος, ἀλλὰ πάντες
 διὰ τῆς αὐτοῦ χάριτος ἐν ἔσμεν τῇ πίστει τῇ εἰς
 αὐτὸν, καὶ εἰς ἐν σῶμα τελοῦμεν τῆς αὐτοῦ Ἐκκλη-
 σίας, κεφαλὴν μίαν ἔχοντες αὐτὸν, καὶ ἐν πνεύμα
 ἐποτίσθημεν διὰ τῆς τοῦ παναγίου Πνεύματος χά-
 ριτος, καὶ ἐν πάντες βάπτισμα ἑλαθόμεν, καὶ μία
 ἐν πᾶσιν ἡ ἐλπίς, καὶ εἰς ἡμῖν Θεός, ὁ ἐπὶ πάντων,
 καὶ διὰ πάντων, καὶ ἐν πᾶσιν ἡμῖν. Ἀγαπῶμεν οὖν
 ἀλλήλους· καὶ ἀνεχόμεθα καὶ κηδόμεθα ἀλλήλων, ὡς
 μέλη ὑπάρχοντες ἀλλήλων· τὸ γὰρ σημεῖον τῆς ἡ-
 μῶν πρὸς ἐκεῖνον μαθητείας, ὡς αὐτὸς ὁ Κύριος
 εἶπεν, ἡ ἀγάπη ἐστὶ· καὶ ἡ πατρικὴ κληρονομία
 ἦν ἡμῖν ἀφήκε μεταβαλῶν ἐκ τοῦ κόσμου τοῦτου,
 ἡ ἀγάπη ἐστὶ· καὶ ἡ τελευταία ἦν ἔδωκεν ἡμῖν
 εὐχὴ πρὸς τὸν οἰκεῖον Πατέρα ἀναβαλῶν, τὴν πρὸς
 ἀλλήλους ἀγάπην ἡμῶν ἐπισηρῖζει. Σπεύδωμεν
 οὖν τῆς πατρικῆς εὐχῆς ἐπιτυχεῖς εἶναι, καὶ μὴ
 ἀποβαλλόμεθα τὴν παρ' αὐτοῦ κληρονομίαν, μηδὲ
 τὸ σημεῖον, ὃ ἔδωκεν ἡμῖν αὐτός, ἵνα μὴ καὶ τὴν
 υἰοθεσίαν καὶ τὴν εὐλογίαν καὶ τὴν πρὸς αὐτὸν
 μαθητείαν ἀπχαλώμεθα, καὶ τότε τῆς ἐπικαιμένης
 ἐκπέσωμεν ἐλπίδος, καὶ ἀποκλεισθῶμεν τοῦ πνευ-
 ματικῆς νυμφῶνος. Καθάπερ δὲ πρὸ τοῦ σωτηρίου
 πάθους ἐπὶ τὴν κάτω Ἱερουσαλήμ τῷ Κυρίῳ εἰσε-
 λαύνοντι τὰ ἱμάτια ὑπεστρώων οὐκ ὁ λαὸς μόνον,
 ἀλλὰ καὶ οἱ τῶν ἔθνῶν ὄντες ἄρχοντες, οἱ τοῦ Κυ-
 ρίου λέγω ἀπόστολοι· οὕτω καὶ ἡμεῖς ἄρχοντες ὁ-
 μοῦ καὶ ἀρχόμενοι ὑποστρώσωμεν τὰ ἡμῶν αὐτῶν
 ἔμφυτα ἱμάτια, τὴν ἡμετέραν σάρκα, καὶ τὰ κατ'
 αὐτὴν θελήματα ὑποτάσσοντες τῷ πνεύματι, ἵνα
 μὴ μόνον καταξιώθωμεν ἰδεῖν καὶ προσκυνῆσαι καὶ
 τὸ σωτήριον τοῦ Χριστοῦ πάθος καὶ τὴν ἀγίαν ἀνά-
 στασιν, ἀλλὰ καὶ τῆς πρὸς αὐτὸν κοινωνίας κατα-
 πολεύσωμεν· εἰ γὰρ σύμφυτοι, φησὶν ὁ Ἀπόστο-
 λος, γεγονάμεν τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου αὐτοῦ,

Περὶ τῆς κατὰ σάρκα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ οἰκονομίας, καὶ τῶν δι' αὐτῆς καγαρισμένων τοῖς ὡς ἀληθῶς εἰς αὐτὸν πιστευόντι· καὶ ὅτι πολυτρόπως ὁ Θεὸς δυνάμενος τῆς τοῦ διαβόλου τυραννίδος λυτρώσασθαι τὸν ἄνθρωπον, ἐκτόως ταύτη μᾶλλον ἐχρήσατο τῇ οἰκονομίᾳ. Ῥηθεῖσα τῷ ἀγίῳ καὶ μετὰ τῷ Σαββάτῳ.

Ὁ τοῦ Θεοῦ προαιώνιος καὶ ἀπερίληκτος καὶ παντοκράτωρ Λόγος καὶ Υἱὸς παντοδύναμος ἐδύνατο πάντως καὶ χωρὶς τῆς οὐκείας ἐνανθρωπήσεως ῥύσασθαι τὸν ἄνθρωπον τῆς θνητότητος καὶ τῆς δουλείας τοῦ διαβόλου· πάντα γὰρ φέρει τῷ βῆματι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, καὶ πάντα ὑπόκειται τῷ τούτου θεϊκῇ ἐξουσίᾳ, καὶ πάντα δύναται, κατὰ τὸν Ἰωβ, ἀδυνατεῖ δὲ τούτῳ οὐδέν· τῇ γὰρ τοῦ κτιστοῦ ἐξουσίᾳ κτίσματος ἀντιθέλειται ἰσχυρὸς οὐ δύναται, καὶ τοῦ Παντοκράτορος ἰσχυρότερον οὐδέν. Ἄλλ' ὁ καὶ πρὸς τὴν ἡμετέραν φύσιν καὶ ἀσθένειαν ἀρμοδιώτερος, καὶ τῷ δρῶντι προπωδέστατος τρόπος οὗτος ἦν, ὁ διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ, ὡς καὶ τὸ δίκαιον ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ, οὐ χωρὶς οὐδὲν ὑπὸ Θεοῦ τελείται· « Δίκαιος γὰρ ὁ Θεὸς, καὶ δικαιοσύνας ἠγάπησε, καὶ οὐκ ἔστιν ἀδικία ἐν αὐτῷ, » κατὰ τὸν φαλμυδὸν Προφήτην. Ἐπεὶ δὲ καὶ τὴν ἀρχὴν ὁ ἄνθρωπος ἐγκαταλείφθηκε ὑπὸ Θεοῦ δικαίως, ὡς αὐτὸς πρῶτος ἐγκαταλείπων αὐτὸν, καὶ τῷ ἀρχεκάκῳ προσδραμῶν ἐκῶν, καὶ τάναντία σὺν δόλῳ συμβουλευόντι πεισθεὶς δικαίως ἐκείνῳ παρεδόθη, καὶ οὕτω φθόνῳ τοῦ πονηροῦ, καὶ συγχωρήσει δίκαια τοῦ ἀγαθοῦ θάνατος εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθεν· ὅς ἐξ ὑπερβαλλούσης **83** τοῦ ἀρχεκάκου κακίας καὶ διπλασίως ἐγένετο· οὐχ ὁ φασικὸς γὰρ μόνος, ἀλλὰ καὶ ὁ βίαιος αὐτοῦ προξενούντος τελείται.

Ἐπεὶ οὖν σὺν δίκῃ τῇ τοῦ διαβόλου δουλείᾳ καὶ τῇ θνητότητι παρεδόθημεν, ἴδει πάντως καὶ τὴν πρὸς ἐλευθερίαν καὶ ζωὴν ἐπάνοδον τοῦ ἀνθρωπίνου γένους σὺν δίκῃ παρὰ τοῦ Θεοῦ τελεσθῆναι. Μὴ μόνον δὲ ὁ ἄνθρωπος οὐκ εἰς δικαιοσύνην τῷ φθονήσαντι παρεδόθη, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ διάβολος τὴν μὲν δικαιοσύνην ἀπ' ἑαυτοῦ ἀπόσαστο, γαγονῶς δὲ ἀδικῶς τῆς ἐξουσίας καὶ τῆς αυτοκρατορίας, μᾶλλον δὲ τῆς τυραννίδος ἔραστής, τῇ δικαιοσύνῃ μαχόμενος, τῇ δυνάμει κατὰ τοῦ ἀνθρώπου ἐχρήσατο. Ἦρσε γοῦν τῷ Θεῷ πρῶτον τῇ δικαιοσύνῃ καταβληθῆναι τὸν διάβολον, ἥπερ αὐτὸς διατελεῖ μαχόμενος· ὕστερον δὲ τῇ δυνάμει, διὰ τῆς ἀναπέσεως καὶ τῆς μελλούσης κρίσεως· αὕτη γὰρ ἀρίστη τάξις, προηγεῖσθαι τὴν δικαιοσύνην τῆς δυνάμεως, καὶ τοῦτο θείας ὡς ἀληθῶς καὶ ἀγαθῆς δεσποτίας, ἀλλ' οὐ τυραννίδος ἔργον τῇ δικαιοσύνῃ τὴν δυνάμειν ἐπασθαι. Καθάπερ γὰρ ὁ ἀπ' ἀρχῆς ἀνθρωποκτενὸς φθόνος καὶ μίση καθ' ἡμῶν ἐπήρθη, οὕτως ὁ ἀρχηγὸς τῆς ζωῆς ὑπερβολῇ φιλανθρωπίως καὶ ἀγαθότητος ὑπὲρ ἡμῶν ἐκινήθη· καὶ ὡς ἐκείνος, ἀδικῶς ἠράσθη τῆς ἀπωλείας τοῦ Θεοῦ πλάσματος, οὕτως ἐνδίκῳ· ὁ πλάσας ἠράσθη τῆς σωτηρίας τοῦ πλατυσσόμενου· καὶ ὡς ἐκείνος ἀδικίᾳ καὶ δόλῳ

De dispensatione incarnationis Domini nostri Jesu Christi, et de gratis per eum vere in ipsum credentibus concessis; necnon quia Deus cum possit multimode hominem a daemone tyrannide liberare potius hac usus est dispensatione. Quae sanctio majoreque Sabbato habita fuit.

Aeternum et incircumscriptionem necnon praepollens Dei Verbum, omnipotensque Filius poterat omnino et absque propria incarnatione hominem a morte et servitute eruere: omnia enim portat verbo virtutis suae, et omnia divinae ejus potestati subiecta sunt; omnia potest, secundum Job¹⁶, nihilque ipsi est impossibile, etenim conditoris potestati creaturae robur obliuctari nequaquam potest, nihilque omnipotente validius. Sed ad naturam infirmitatemque nostram magis accommodatus, et agenti maxime consentiens erat hic modus, scilicet Verbi Dei incarnatio quatenus justitiam secum habent, sine qua nihil a Deo perficitur: « Justus enim Dominus, et justitiam dilexit, et iniquitas in eo non est », ut cecinit Psalmistes propheta. Verum cum in principio homo juste a Deo derelictus quia ipse prior illum relinquerat, et ad malignum libenter currens, dolose insidiantem credens jure traditus fuit, ita invidia diaboli justaque Dei permissione mors in mundum intravit, quae ex immani perversissimi malitia multiplici modo accidit; nam non solum mors e natura eveniens, sed etiam nex violenta, impo auxiliante, perpetratur.

Igitur cum jure ac merito diaboli servituti mortisque traditi fuisset, omnino oportebat humani generis ad libertatem et vitam reditum jure a Deo perfici. Verum non homo tantum divina justitia invidenti traditus fuit, sed diabolus etiam justitiam quidem ab se ipso amovit, factus autem inique potestatis et dominationis seu potius tyrannidis amator, justitiam impugnans, fortitudine contra hominem usus est. Placuit ergo Deo prius per justitiam diabolum dejicere, ipsa quae facit evertens, posterius vero per potentiam in die resurrectionis futurique judicii; quae ratio optima est: justitiam potestatem praecedere, et hoc vere divinae bonaeque dominationis, non autem tyrannidis opus: potestatem sequi justitiam. Nam quemadmodum ille qui est a principio homicida, invidia et odio adversus nos intinuit, ita princeps vitae eximia benignitate et bonitate pro nobis motus fuit; et sicut ille inique perditione creaturae Dei delectatus est, ita justo conditor gavisus est salute plasmatis; et sicut ille injustitia et dolo victoriam sibi inimicisque ruinam operatus est, ita liberator in justitia et sapientia perpetuum malignissimi cladem,

¹⁶ Job. xlii, 2. ¹⁷ Psal. i, 8.

propriaque creaturæ renovationem patravit. Igitur A prius Deus omisit quod poterat, ut quod oportebat prius efficeret. Exinde præclarior facta est justitia ab eo qui insuperabilem potestatem habet præposita, homines vero discere oportebat justitiam nunc per opera in tempore mortalitatis proferre, ut in tempore immortalitatis, potestate accepta, jam non amittendam possideant.

ὅτις ἀνθρώπους ἴδει τὴν δικαιοσύνην ἐν ταῦθα δι' ἔργων ἐν τῷ καρῷ τῆς θνητότητος ἐπιδείκνυσθαι ἰν' ἐν τῷ καρῷ τῆς ἀθανασίας τὴν δύναμιν λαβόντας, ἀναπόδητον ἔχουσι.

Præterea oportebat victorem, victa natura, devinci. Ideo oportebat et necessarium erat hominem nasci peccati expertem. Hoc autem erat impossibile. Nemo enim, ait Scriptura, sine peccato, etsi una dies vita illius; et : « Quis potest dicere : Mundum est cor meum ¹⁸ ? Et nullus sine peccato nisi Deus. Ideo Verbum, de Deo Deus, ex illo quidem ab æterno procedens, existens autem in illo ; nam quis Deum sine Verbo excogitare posset ? necnon unus cum eo Deus : etenim solis Jubar lumen alterum præter solem non facit, neque solis radius alius est sol præter eum qui solus splendescit. Ideo solus sine peccato Filius Dei et Verbum Filius hominis factus est, secundum divinitatem immutabilis, secundum humanitatem irreprehensibilis. « Qui, sicut prædixit Isaias ¹⁹, peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus. » Qui insuper solus in iniquitatibus non fuit conceptus, nec in peccatis utero gestatus, prout in Psalmis David de semetipso, seu potius de quolibet homine testatus est. Nam carnis erectio cum sit contra voluntatem aperteque legi mentis obsistens, etsi a continentibus in servitatem pro redigatur et propter solam generationem proli intendatur, prolata tamen a principio damnationem patitur, cum corruptio sit et dicatur, necnon ad corruptionem omnino generet, vehemensque fiat motus viri minime scientis honorem quem nostra a Deo obtinuit natura, jumentis vero assimilati.

τὴν τιμὴν, ἣν ἡμῶν ἡ φύσις ἔλαχε παρὰ Θεοῦ, ἀλλὰ νησις.

Propterea non tantum Deus factus est homo, sed etiam ex sancta Virgine, et Virgine sædis ex carne cogitationibus longe præcellente secundum prophetas natus est cujus conceptionem sancti Spiritus obumbratio, non carnis creavit erectio ; annuntiatio fidesque Deum inhabitare fecit, minime assensu neque tentata voluptatis concupiscentia. Ista enim penitus ablata, oratione et gaudio Spirituali : « Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum ²⁰, » ait ad nuntium angelum Virgo intemerata, quæ, cum concepisset, peperit ; ita ut victor diaboli, homo Deusque simul, traheret naturam tantum a genere, minime vero peccatum, solus ex omnibus non in iniquitate conceptus, neque in peccatis ventre gestatus, voluptate scilicet et passione carnis turpibusque cogitationibus naturæ ex transgress-

τὴν νίκην ἑαυτῷ καὶ τὴν τοῦ ἀνθρώπου πτώσιν κτε- ἔπραξεν, οὕτως ὁ ἐλευθερωτῆς ἐν δικαιοσύνη καὶ σοφίᾳ τὴν ἤταν εἰς τέλος τοῦ ἀρχαίου καὶ τὴν ἀνακαίνισιν τοῦ οικείου ἐξείργασται πλάσματος. Παρέλιπεν οὖν ὁ Θεὸς πρότερον ἔκπερ ἡδύνατο, ἰν' ἔκπερ ἔχρη ἐνεργήσῃ πρότερον. Περιφρασεύειρα δὲ κἀντεῦθεν ἡ δικαιοσύνη γέγονε προκρίθεισα παρὰ τοῦ δύναναι ἀήτητον ἔχοντος· διδαχθῆναι δὲ καὶ

Πρὸς δὲ τούτοις ἴδει καὶ ὅπερ τῆς νικηθείσης φύ- σεως νικηθῆναι τὸν νικῆσαντα, καὶ κατασοφισθῆναι τὸν κατασοφισάμενον. Διὰ τοῦτο ἴδει τε καὶ ἀνεγκ- αλον ἦν ἀνθρώπων γενέσθαι ἀμαρτίας ἄγνωστον ἰσάμενον. Τοῦτο δὲ τῶν ἀδύνατων ἦν· « Οὐδεὶς γάρ, ἡ Γραφὴ φησὶν, ἀναμάρτητος, οὐδ' ἂν μία ἡ- μέρα ἡ ζωὴ αὐτοῦ. » καὶ, « Τίς καυχῆται· ἀγνήν ἔχειν τὴν καρδίαν ; » καὶ οὐδεὶς ἀναμάρτητος· εἰ μὴ εἰς ὁ Θεός. Διὰ ταῦτα ὁ ἐκ Θεοῦ Θεὸς Λόγος, ἐξ ἑκείνου μὲν ἐξ ἀβύσσου ὦν, ἀλλὰ καὶ ἐν ἐκείνῳ· οὐ γάρ ἐστιν οὐδ' ἐννοήσαι ποτε Θεὸν ἄλογον· καὶ οὖν ἐκείνῳ, εἰς Θεὸς ὑπάρχων· οὐδὲ γάρ τὸ ἡλιακὸν ἀπαύγασμα φῶς ἕτερον παρὰ τὸν ἥλιον, οὐδὲ ἡ τοῦ ἡλίου ἀκτίς ἕτερός ἐστιν ἥλιος παρὰ τὸν ἕνα. Διὰ ταῦτα τοίνυν ὁ μόνος ἀναμάρτητος Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ Υἱὸς ἀνθρώπου γίνεται, κατὰ τὴν θεότητα ἀτρέπτος, κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα ἀμειπτός· « Ὅς, καθάπερ φθάσας Ἥσυχας προεμαρτύρησεν, ἀμαρτίαν οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ εὐρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐ- τοῦ. » καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλ' ὅς μόνος ἐν ἀνο- μίαις οὐ συνελήφθη, οὐδ' ἐν ἀμαρτίαις ἰκυήθη, καθάπερ ἐν Ψαλμοῖς ὁ Δαβὶδ περὶ ἑαυτοῦ, μᾶλλον δὲ παντὸς ἀνθρώπου μαρτυρεῖ. Ἡ γὰρ τῆς σαρκὸς ἐπανόστασις ἀκούσιος οὐσα, καὶ ἀντιστρατευομένη φανερώς τῷ νόμῳ τοῦ νοῦς, εἰ καὶ παρὰ τῶν σοφρονούντων βίᾳ δουλαγωγεῖται, καὶ πρὸς παιδοποιεῖν μόνον ἀνίσταται, ἀλλὰ τὴν ἀπ' ἀρχῆς ἐπάγεται κατα- δίκην, φθορὰ οὐτά τε καὶ λεγομένη, καὶ πρ' ἑσθ- ορὰν πάντως γεννώσα, **24** καὶ τοῦ μὴ συνειδότες τοῖς κτήνεσιν ὁμοιωθέντος ἐμπαθοῦς ὑπάρχουσα κί- νησις.

Ἐ: Διὰ τοῦτο οὐ μόνον Θεὸς ἐν ἀνθρώποις, ἀλλὰ καὶ ἐκ Παρθένου ἁγίας, καὶ μεμολυσμένον λογισμῶν τῶν ἐκ τῆς σαρκὸς ἀντίρας κατὰ τοὺς προφήτας γεννᾶται Παρθένου, ἥς τὴν σύλληψιν ἁγίου Πνεύ- ματος ἐπέλευσις, οὐ σαρκὸς ἐπήνεγκεν ἄρεξι· εὐαγγελισμῶς καὶ πίστις Θεοῦ ἐνθιμίας, ἀλλ' οὐ συγκατάθεσις καὶ περὶ αὐταθοῦς ἐπιθυμίας προελ- ληψε· ταύτης γὰρ πανελῶς ἀπειρισμένης, προσ- ευχῆ καὶ θυμηθῆναι πνευματικῆ· « Ἴδου γὰρ ἡ δούλη Κυρίου, γένοιτό μοι κατὰ τὸ ῥημά σου, » πρὸς τὸν εὐαγγελιστὴν ἄγγελον ἡ ἄσπιλος Παρθένος ἔφη, συλλαβοῦσά τε γεγέννηκεν· ὡς ἂν ὁ τοῦ διαβόλου νικητῆς, ἀνθρώπος θεάνθρωπος ὦν, τοῦ γένου· μόνον, ἀλλ' οὐχὶ καὶ τῆς ἀμαρτίας· ἔλαχεν τὴν βίξαν· μόνος ἀπάντων οὐκ ἐν ἀνομίαις συλληφθεὶς, οὐδ' ἐν ἀμαρτίαις κηθεὶς, ἡδὸν ἡ δολαφῆ σαρκὸς καὶ πάθος,

¹⁸ Prov. xx, 9. ¹⁹ Isa. liii, 9 ; 1 Petr. ii, 22. ²⁰ Luc. i, 38.

καὶ ῥυπαροῖς λογισμοῖς τῆς ἐκ τῆς παραβάσεως Α μεμισομένης φύσεως· ὡς ἂν ἢ καὶ κατὰ τὸ πρόσλημμα τελείως καθαρὸς καὶ ἀμόλυτος, καὶ μὴ κατ' αὐτὸ δι' αὐτὸν καθαρῶν δεόμενος, ἀλλὰ δι' ἡμᾶς τὰ πάντα σοφῶς δεχόμενος· καὶ οὕτω νέος ὄντως Ἄδᾶμ χρηματίσῃ, καὶ διαμείνῃ νέος ὄντως καὶ εὐσθενῆς, μηδαμῶς παλαιούμενος, καὶ τὸν παλαιὸν Ἄδᾶμ ἐν αὐτῷ καὶ δι' αὐτοῦ ἀνακτίσῃ, καὶ εἰς αἰὲ συντηρήσῃ νέον, δυνατὸς ὡν εἰς ἅπαν ἀποσεισασθαι τὴν παλαιότητα. Κάκιστος γὰρ ὁ πρῶτος Ἄδᾶμ ἀμόλυτος· τὴν ἀρχὴν ἐκτίσθη παρὰ Θεοῦ, καὶ νέος ἦν, μέχρις ἐκὼν τῷ διαβόλῳ πεισθεὶς, καὶ πρὸς τὰς τῆς σαρκὸς ἡδονὰς ἐκτραπείς, καὶ τῷ μολυσμῷ τῆς ἁμαρτίας ὀποσιπῶν πεπαλιώταται, καὶ πρὸς τὸ παρὰ φύσιν ἐξέπεσε.

Διὰ τοῦτο οὐ χειρὶ μόνον ὁ Δεσπότης ἀνακαινίζει Β παραδόξως αὐτὸν, ἀλλὰ καὶ κατέχει· τούτον παρ' αὐτοῦ, οὐκ ἀναλαβόμενος μόνον καὶ τοῦ πτώματος τὴν ἀνθρωπίνην ἐξάρας φύσιν, ἀλλὰ καὶ περιβαλλόμενος ἀφράστως, καὶ συναφθεὶς ἔδαιρέτως ταύτῃ καὶ τεχθεὶς Θεὸς ὁμοῦ καὶ ἀνθρώπος, ἐκ γυναικὸς μὲν, ἵνα τὴν γὰρ αὐτοῦ κλασθεῖσαν ἐκείνην, καὶ τῆ τοῦ πονηροῦ συμβουλή κλαπείσαν ἀναλάβῃται φύσιν, ἐκ παρθένου δὲ ταύτης ἵνα καινὴν ποιήσῃ τὸν ἄνθρωπον· εἰ γὰρ ἐκ σπέρματος ἦν, οὐκ ἂν ἦν καινὸς ἄνθρωπος· οὐκ ἂν τῆς καινῆς καὶ μηδαμῶς παλαιουμένης ζωῆς ἀρχηγὸς τε καὶ χορηγός· οὐδ' ἂν ἐδυνήθη, τοῦ παλαιοῦ κόμματος ὡν, τὸ κλήρωμα ἐν αὐτῷ δέξασθαι τῆς ἀκηράτου θεότητος, καὶ πηγὴν ποιῆσαι τὴν σάρκα τοῦ ἁγιασμοῦ ἀνεξάντλητον, C ὡς καὶ τῶν προπατόρων ἐκείνων τὸν μολυσμὸν ἀποκλύσαι περιουσίᾳ δυνάμεως, καὶ τοὺς ἐξῆς ἀρκεῖν πρὸς ἁγιασμὸν ἅπασιν. Διὰ τοῦτο οὐκ ἄγγελος, οὐκ ἄνθρωπος, ἀλλ' αὐτὸς ὁ Κύριος· οὕτως εὐδόκησεν δι' ἑαυτοῦ ἡμᾶς σῶσαι καὶ ἀναπλαῖσαι, μείνας μὲν ἀναλωούτως Θεός, προελθὼν δὲ τέλειος καθ' ἡμᾶς ἄνθρωπος.

Γεννᾶται τοιγαροῦν ἐκ Παρθένου ἁγίας ὁ μόνος ἐξ αἰῶνος ἀνυπαύθυνος ἄνθρωπος, ὁ μόνος μηδαμῶθεν ὡν τῆς τοῦ Θεοῦ ἐγκαταλείψεως ἄξιος. Καὶ πρὶν ἢ γυνῆαι τὸ κακὸν ἐκλείγεται τὸ ἀγαθόν, κατὰ τὴν προφητείαν· καὶ βίῳ βίον παντάπασιν ἀναμάρτητον, μηδὲ κατ' αὐτὸν εὐρεθεὶς σὺν δίκῃ τῆς τοῦ Θεοῦ ἐγκαταλείψεως ἄξιος, ἐπει μὴδ' αὐτὸς τὸν Θεόν, ὡς ὁ πρῶτος Ἄδᾶμ, παραβάς ἐγκατέλιπε, πάσης ἐντολῆς θείας, παντὸς νόμου θείου κληρωτῆς γενόμενος, κἀνεῦθεν καὶ τῆς τοῦ διαβόλου δουλείας δικαίως ἐλεύθερος. Καὶ οὕτω νικάται παρὰ ἀνθρώπου ὁ τὴν ἀρχὴν τὸν ἄνθρωπον νικήσας διάβολος· 85 καὶ ὁ τὴν κατ' εἰκόνα Θεοῦ νικήσας φύσιν καὶ διὰ τοῦτο μεγαλυτέρων καταβάλλεται τῆς ἐπάρεσως, καὶ ὁ ἄνθρωπος ἀναπλάττεται τοῦ κατὰ φύσιν καὶ ὄντως θανάτου· θανάτου, ἐν ἀπέθανεν εὐθύς τοῦ ἀπυροσμένου ξύλου γευσάμενος· θανάτου, ὃς ἠκελιῆται πρὸ τῆς παρακοῆς τῷ Ἄδᾶμ καὶ τῇ Ἐβᾶ ὑπὸ Θεοῦ πρὸς αὐτοὺς εἰπόντος· « Ἢ ἂν ἡμέρα φάγησθε ἀπ' αὐτοῦ, θανάτῳ ἀποθανείσθε » τὸν γὰρ τῆς σαρκὸς

sione pollute; ut esset secundum totam vim vocis purus et impollutus, et ideo non egens propter se piaculis, sed propter nos omnia sapienter accipiens et inde vere novus Adam vocaretur, necnon remaneret et vere novus et fortis, nullatenus exoletus, et veterem Adam in seipso atque per seipsum renovaret, in perpetuum juventutem conservaret qui potens est omnem expellere vetustatem. Ille enim primus Adam intemeratus a principio per Diuū creatus est et novus erat, donec libenter diabolo credens et ad voluptates carnis conversus, sordido peccati lapsu conuenit et in probrosa contra naturam decidit.

B Ideo non manu tantum Dominus inefrabili-ter illum apprehendit, sed et hunc in semetipso continet, non solum apprehendens et naturam humanam a lapsu erigens, sed etiam eam inenarrabiliter comprehendens, ipsi indivisibiliter adunatus natusque Deus simul et homo ex muliere quidem, ut illam a se conditam et maligni insidiis delusam apprehenderet naturam, ex muliere autem virgine, ut novum faceret hominem. Si enim a semine fuisset, non esset novus homo, nec novae neque unquam veteraturae vitae dux et auctor, nec potuisset, cum ex veteri panno fuisset, plenitudinem purissimae divinitatis in se recipere et fontem sanctificationis inexhaustum carnem efficere, ita ut copia virtutis patrum sordes ablueret, et posteris omnibus ad sanctificationem sufficeret. Propterea non angelus, non homo, sed ipse Dominus sic iudicavit nos per misericordiam salvare et rursus creare, manens quidem Deus impollutus, procedens vero homo secundum nos perfectus.

Nascitur ergo ex Virgine sancta solus a saeculo innocens homo, solus nullo modo dignus qui a Deo derelinqueretur; et priusquam sciat reprobare malum et eligere bonum, secundum prophetiam 81, vitam vivit omni ex parte irreprehensibilem; qui jure ac merito non meritus est ut a Deo desereretur, cum ipse Deum, sicut primus Adam, transgrediens non deseruerit, omnis mandati divini, omnis legis divinae factor, et proinde justo liber a diabolica servitute. Ita vincitur ab homine qui ab initio hominem vicit diabolus; qui naturam ad imaginem Dei conditam sedaverat, et propterea fastu elatus a jactantia deficitur, et reviviscit homo vera animae morte mortuus, morte qua, gustato fructu prohibito occubuit, morte quam comminatus erat Deus Adam et Evae priusquam conuinceres fuissent, dicens ad eos: « In quocumque die comederitis ex ea, morte moriemini 82. »; etenim post inobedientiam ad mortem corporis damnati sumus, Deo propterea ad Adam dicente: « Terra

81 Isa. vii, 15. 82 Gen. ii, 17.

ea et in terram revertaris. Nam quemadmodum anima corpus derelinquente et ab eo discedente, corporis mors est, ita Deo animam deserente et ab ea recedente, mors est anime quæ alio modo magis immortalis; sæda quidem et inanis sit elongata a Deo, et quidem magis quam corpus mortuum, verum non dissolvitur sicut illud post mortem, quia a coagmentatione non habet quod existat. καὶ ἀχρεία χωρισθείσα Θεοῦ, καὶ μᾶλλον ἢ τὸ σῶμα τὸ νεκρῶν, οὐ διαλύεται δὲ καθάπερ ἐκείνο μετὰ τῆς νέκρωσιν, ὅτι μηδ' ἐκ συνθέσεως ἔχει τὴν ὑπαρξιν.

Quod etiam videre est in corporibus anima carentibus: horum enim simplicissima diutius constant. Propterea rationalis anima a Deo elongata non tantum ab innata ad bonum vi elanguere coepit, sed et ipsa vi suæ ad pejora propensionis violentiam accipit, usquequædam misera ista sic solutis moribus vivens, jam nunc discessu e cõptore, deinde vero tempore iudicii cum corpore indissolubili et intolerabili vinculo tractatur æternæ damnationi quam præparavit Deus diabolo et angelis ejus; mortalem omnes isti, siquidem ad malitiam atiores, propter quam jure a Deo veræ vitæ derelicti fuerunt. Quam mortem cum prior subiisset Satan, utro e juste a Deo infidelitatis causa derelictus, nos illius participes accepit ad infidelitatem insidiosis consiliis captos; sed Christus nostram ab hac morte naturam liberavit per humanam conversationem suam omni obedientia operibus exhibita. Verum omnino oportebat non humanam solum naturam in seipso susceptam, sed etiam genus humanum immortalitati commendare, et ad communicationem hujus vitæ adducere quæ ipsi corpori in tempore vitæ æternam largiretur, sicut illa mors anime mortem corpori ipsi induit. Ideo hæc dispensationem declarari admodum erat necessarium et utilissimum, necnon ejus conversationem ad imitationem proponi. Nam homini sicut angelis bonis Deus ad imitandum proponebatur conspicendus.

προτεθῆναι τὴν αὐτοῦ πολιτείαν εἰς μίμησιν ἢ γὰρ ὅτε καὶ τῷ ἀνθρώπῳ καθάπερ καὶ τοῖς ἀγαθοῖς ἀγγέλοις ὁ Θεὸς εἰς μίμησιν προδικαιοκαθορῶμενος. Ἐπει δὲ τῆς ἐποψίας ἐκείνης διαπειτώμενοι κάτω περὶ βίβαντες ἑαυτούς, ἐξ ὑπερβαλλούσης φιλανθρωπίας ἡμῖν συγκραταθαίνει Θεὸς τοῦ ὕψους, μηδεμίως ἐκαστὸς τῆς οἰκείας θεότητος, καὶ συμπολιτευσάμενος ἡμῖν, ἑαυτὸν εἰς ὑποδείγμα τῆς πρὸς ζωὴν ἐπανέδου προτίθησιν.

Præterea doctor noster factus est, sermone viam quæ ducit ad vitam demonstrans, et claris miraculis doctrinæ sermonem confirmans. Ita quidem justificatur natura humana quatenus non ex seipsa pravitatem habet; justificatur et Deus, quoniam nullius iniquitatis auctor est vel factor. Et enim nisi cœternum Patri incarnatam suisset Verbum, natura visum esset peccatum esse in homine, nam nemo a sæculo sine peccato fuit homo, imo contigit vituperium in creaturam conferri, quasi non bonorum creator vel ipse bonus esset. Insuper iudex fuisse injustus convictus fuisse, quasi non juste damnasset hominem qui ex se damnationis dignus existeret. Propterea humanam naturam sus-

θάνατον μετὰ τὴν παρκοπήν κατεπίρθημεν, τὴν καὶ αὐτὰ τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν Ἀδᾶμ εἰπόντος, ὅτι ἰ Γῆ εἶ καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ. Καθάπερ γὰρ ἡ τοῦ σώματος παρὰ τῆς ψυχῆς ἐγκατάλειψις, καὶ ὁ ταύτης ἀπ' αὐτοῦ χωρισμὸς θάνατος ἐστὶ τοῦ σώματος, οὕτως καὶ ἡ τῆς ψυχῆς παρὰ Θεοῦ ἐγκατάλειψις, καὶ ὁ ἐξ αὐτῆς τοῦτου χωρισμὸς θάνατος ἐστὶ ψυχῆς τρόπον ἕτερον ἀθανάτου μενούσης. αἰσχρὰ μὲν γὰρ γίνεσθαι νεκρῶν, οὐ διαλύεται δὲ καθάπερ ἐκείνο μετὰ τῆς

Ἰδοὺ δ' ἂν τις τὸτο καὶ ἐπὶ τῶν καθάπερ ἀλύχων σωμάτων. τὰ γὰρ ἐν τοῦτοις ἀπλοῦστερα μονιμώτερα. Διὰ τοῦτο ἡ λογικὴ ψυχὴ μὴ μόνον ἀργίαν πάσχει τῆς πρὸς τὸ ἀγαθὸν ἐνεργείας χωρισθείσα Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐνεργὸς καθ' ἑαυτῆς γίνεται τῆ πρὸς τὰ χεῖρω βροτῆ, μέχρις ἂν οὕτως ἀνεπιστροφῶς ἡ ἀθλία βιώσῃ, νῦν μὲν τῷ τοῦ σώματος χωρισμῷ, ἐν τῷ καιρῷ δὲ τῆς κρίσεως μετὰ σώματος τῷ αὐτῷ καὶ ἀφορήτῳ δεσμῷ παραθεῖ ἢ τῆς αἰώνιου καλέσεως, ἢ ἢ Θεὸς ἡτοίμασε τῷ διαθλίψαι καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ. νεκροὶ γὰρ καὶ οὗτοι πάντες, εἰ καὶ τὴν κακίαν εἰσὶν ἐνεργοί, δὲ ἦν καὶ δικαίως ἐγκαταλείφθησαν ὑπὸ Θεοῦ τῆς ὄντως ζωῆς. Ταύτην τὴν νέκρωσιν πρῶτος ὑποστάς ὁ Σατάν, ὡς ἐγκαταλείφθεις δικαίως ὑπὸ Θεοῦ δι' ἀπειθείαν, κοινωνῶνς ἡμῶς αὐτῆς προσελάθετο, διὰ τῆς κακοδοῦλου συμβουλῆς συγκρατασάσας πρὸς τὴν ἀπίθειαν. ἀλλ' ἑλευθέρωσθε τὴν ἡμετέραν φύσιν ὁ Χριστὸς ἐκ τῆς νέκρωσως ταύτης, κατὰ τὸν ἀνθρώπινον βίον ἑαυτοῦ, δὲ ἔργων ἐπιδείξάμενος πᾶσαν εὐπειθειαν. Ἔδει δὲ πάντων μὴ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν μόνην ἐν αὐτῷ τὸ εἶναι λαβοῦσαν, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀνθρώπινον ἀπαθανάτισαι γένος, καὶ ποδηγήσαι πρὸς τὴν μέθεξιν τῆς ζωῆς ταύτης, τῆς καὶ τῷ σώματι κατὰ κτήρην προξινούσης τὴν ζωὴν τὴν αἰώνιον, ὡς καὶ ἡ νέκρωσις ἐκείνη τῆς ψυχῆς καὶ τῷ σώματι τὸν θάνατον προσέβλησε. Διὰ καὶ φανερωθῆναι τὴν οἰκονομίαν ταύτην ἀναγκασιότατόν τε ἦν ὄρω καὶ λυσιτελεστάτον, καὶ

Ὁὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ διδάσκαλος ἡμῶν γίνεται, ἵνα τὴν πρὸς τὴν ζωὴν φέρουσαν ὑποδεικνύς, καὶ θαύμασι μέγιστοις τὸν τῆς διδασκαλίας λόγον πιστούμενος. Καὶ δικαιούται μὲν οὕτως ἡ ἀνθρωπίνη φύσις, ὡς μὴ παρ' ἑαυτῆς ἔχουσα τὴν πονηρίαν, δικαιούται δὲ καὶ ὁ Θεὸς, ὡς μηδεμίαν κακίαν αἰτίας καὶ ποιητῆς ὄν. εἰ μὴ γὰρ ὁ συναδίδιος τοῦ Πατρὸς ἐνηνθρώπησε Λόγος, φύσει ἂν ἔδοξεν εἶναι ἡ ἀμαρτία ἐν τῷ ἀνθρώπῳ. οὐδέ τις γὰρ ἐξ αἰῶνος ἐναμάρτητος ἐγένετο ἄνθρωπος, καὶ συνέβαιεν ἐπὶ τὸν κτίστην ἀναφρέσθαι τὴν μέμφιν, ὡς οὐκ ἀγαθῶν ὄντα κτίστην, οὐδ' ἀγαθῶν αὐτὸν ὄντα. Ἐτι δὲ καὶ κριτὴν ἄδικον, ὡς μὴ δικαίως καταδικάσαντα τὸν ὄντα αὐτῷ γεγονότα καταδικῆν ἄξιον ἀνθρώπων. Διὰ

Gen. iii, 19.

τοῦτο ἀναλαμβάνει τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν Θεός, ἵνα ἄ
δειξῆ τσοῦτον ἁμαρτίας οὐσαν ἐκτός, καὶ τσοῦτο
καθααρμένην, ὡς καὶ ἐνωθῆναι τοῦτω δύνασθαι
καθ' ἑκάστασιν, καὶ συνδιακωνίζεσιν αὐτῷ ἀδελφικόν
καὶ οὕτως ἔργῳ πᾶσιν ἀνακηρύττεσθαι, ὅτι ὁ Θεός
ἀγαθός τε καὶ δίκαιος, ἀγαθῶν τε ποιητής, καὶ δι-
κῆς δικαιοσύνης ἴσχυρος. Τοῦ μὲν γὰρ Σατάν καὶ τῶν συν-
αποστάτων ἀγγέλων ἐξ οὐρανοῦ πεσόντων, ἦν ἐκ
τῶν φυλατόντων τὴν ἑαυτῶν τάξιν ἀγγέλων κατα-
νοεῖν, ὅτι οὐ φύσει τὸ κακὸν ἐν ἀγγέλοις, φύσει δὲ
μᾶλλον τὸ ἀγαθὸν ἐν αὐτοῖς, καὶ φύσις ἐστὶν ἀγα-
θότητος ὁ κρίσις αὐτοῦς, παρ' οὗ καὶ ὁ Σατάν ὑπὸ
ζῆρον αἰώνιον ἐπέη δικάζα καταδικάσθη, ὡς δημιουρ-
γὴς αὐτοῦ τῆς κακίας γενόμενος τῇ ἐκτροπῇ
αὐτοῦ καλοῦ. Ἄδὰμ δὲ πεσόντος τῇ τοῦ καλοῦ πρὸς τὸ
κακὸν ἐκτροπῇ, οὐδεὶς ὑπελείφθη πρὸς τὸ κακὸν
ἀσχετος, οὐδὲ μετὰ τὸν Ἄδὰμ κενεφάνη.

Διὰ τοῦτο νέος Ἄδὰμ ἀνεφάνη Χριστός, ὃς κατὰ τὸν
Ἥσαϊαν ἁμαρτίαν οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ διανοήθη, πολλῷ
μᾶλλον οὐδὲ ἐλάλησεν οὐδὲ γὰρ εὐρέθη ὁδὸς ἐν τῷ
στόματι αὐτοῦ. Οὐκ εἶπεν, ἐκ τοῦ στόματος, ἀλλ', ἐν τῷ
στόματι, ἵνα καὶ τὸ τῶν λογισμῶν ἄμωμον ὑποση-
μῆν, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ φησιν, ὅτι πρὶν ἢ γινῶναι τὸ
κακὸν, ἐξελέξατο τὸ ἀγαθόν. Καλοῦσως ἐδικαιώθη ὁ
Θεός, ὡς εἰρηται, καὶ ἀνεδείχθη ὄντως ἀγαθός, καὶ
ἀγαθῶν ἔργων ποιητής, ἀναμαρτήτου γεγονότος ἀν-
θρώπου, καὶ ἀναφανείσης ἐν Χριστῷ τῆς ἐνὺπηργμέ-
νης ὑπ' αὐτοῦ καθαρότητος, τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει. Ἐπει
οὖν εἶδει φανερωθῆναι καὶ παρρησιᾷ προτεθῆναι τὴν
ἐπαρρητόν ταύτην οἰκονομίαν, πέμπεται Ἰωάννης
ἐκ τῆς ἐρημίας, ὁ φερωνύμως Πρόδρομος ὑπὸ τοῦ
θεοῦ, βαπτίζων τοὺς προσείοντας καὶ παραγγέλλων
ἑτοίμους εἶναι πιστεῦσιν εἰς τὸν ἐρχόμενον, ὃν φησι
καὶ βαπτίσειν αὐτοὺς ἐν Πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρὶ·
ἀλλὰ καὶ μείζονα ἑαυτοῦ τσοῦτον εἶναι, ὅσον τὸ
Πνεῦμα τὸ ἅγιον ὑπερέχει τοῦ ὕδατος· Δεσπότην γὰρ
εἶναι τοῦτον μαρτυρεῖ καὶ τοῦ παντός ποιητὴν, καὶ
ἐξουσιαστὴν τῶν ἀγγέλων καὶ τῶν ἀνθρώπων· καὶ
τοῦτου λογικὸν γέωργιον τοὺς ἀνθρώπους· εἶναι πάν-
τας, καὶ τοῦ τοιοῦτου γεωργίου τὸ πύθον, τὰς λεί-
τουργικὰς δυνάμεις δηλαθῆ, ἐν τῇ χειρὶ· καὶ τῇ ἐξου-
σίᾳ ἔχειν ἑαυτοῦ τὸν ἐρχόμενον. Οὐ μόνον δὲ δὲ ἑαυ-
τοῦ τοιοῦτον εἶναι μαρτυρεῖ τὸν ἐρχόμενον ὁ τοῦ
Κοσμοῦ Πρόδρομος, ἀλλὰ καὶ τὸν Ἥσαϊαν ὑποφαίνει
προανακηρύξαντα Κύριον αὐτὸν, ἑαυτὸν δὲ ὑπερέ-
την πεμψέντα εἰς τὸ προκηρύξαι τὴν ἐκείνου Ἐλευ-
σιν· καὶ προτρέψασθαι τοὺς πειθομένους ἑτοιμασθῆ-
ναι πρὸς ὑποδοχὴν, λέγων· « Ἐγὼ φωνὴ βοᾶντος· ἐν
τῇ ἐρημῳ· Ἐτοιμάσατε τὴν ὁδὸν Κυρίου. »

Μαρτυρεῖ δὲ τοῦτον, ὅτι καὶ πρὸ τοῦ συληθῆναι
αὐτὸν καὶ γενέσθαι ἦν· « Ἐμπροσθεν γάρ μου γέ-
γονε, φησίν, ὅτι πρῶτός μου ἦν· » καίτοι ἡ σύλλη-
ψις αὐτοῦ καὶ ἡ γέννησις ὑστερον μετὰ τὴν Ἰωάννου
ἦν. Εἰ οὖν πρῶτος, οὐ κατὰ σάρκα δὲ ἦν, πρὸ τῆς
σαρκὸς οὐκοῦν ἦν. Προτὶον δὲ καὶ ἀμύλον τοῦ Θεοῦ
εἶναι τοῦτον μαρτυρεῖ, τὴν ἁμαρτίαν ἀφροντα τοῦ
κόσμου· προκαταγγέλλων τὴν ὑπὲρ ἀφέσεως τῶν

A cepit Drus, ut monstraret illam adeo extra pecca-
tum, adeoque puram esse ut sibi conjungi posset
secundum personam, necnon indivisibiliter cum
ipso in æternum regnare; utque operibus inde om-
nibus prædicaretur quia Deus bonus est et justus,
honorum creator, justique auctor judicii. Equidem
Satan et angelis defectionis sociis e caelo delapsis,
erat ex angelis suum ordinem custodientibus per-
pendere malum natura angelis non inesse, sed po-
tius bonum, necnon eorum creatorem natura boni-
tatem esse e quo Satan ad æternas tenebras justa
sententia damnatus fuit, quia ipse sibi mali auctor
esset sua a bono aversione. Cum autem Adam ad
malum conversus e bono cecidisset, nullus inventus
est post Adam quin ad malum converteretur.

Ideo novus Adam surrexit Christus, qui secun-
dum Isaiam peccatum non fecit, nec cogitavit,
quanto magis non locutus est, nam non est inven-
tus dolus in ore ejus. Non dixit: ex ore, sed, in
ore ejus, ut significaret cogitationes ipsas extra
culpam esse, sicut alibi dixit quoniam, priusquam
sciret malum, elegit bonum. Et sic justificatus est
Deus ut prædicaretur et ostenderetur vere bonus,
necnon honorum factor operum, cum homo sine
peccato factus fuerit, et fuisset in Christo sanctitas
ab ipso naturæ humanæ adunata. Igitur cum oportet
proferri palamque proponi ineffabilem istam
dispensationem, ex deserto mittitur a Deo Joannes
cognominatus Præcursor, qui accedentes baptizat
et hortetur ut parati sint in eum qui venit credere
qui, ait, « Baptizabit eos in Spiritu sancto et
igne: » docens insuper eum sibi tantum præcellere
quantum Spiritus sanctus aquæ præstat. Illum
enim Dominum esse testatur omniumque condito-
rem, angelorum et hominum dominatorem; huius
agri spiritalem omnes homines esse, ejusque agri
ventilabrum, publicas scilicet potestates, in manu
sua habere eum qui venit. Non solummodo per se
testatur tantum esse eum qui venit Domini Præcur-
sor, verum etiam Isaiam designat qui prius ipsum
Dominum prædicaverit: se autem ministrum pro-
clamat niissum ad annuntiandum ejus adventum,
hortandosque fideles ut corda ad recipiendum pa-
rarent, dicens: « Ego vox clamantis in deserto;
Parate viam Domini. »

Ihnc insuper testatur priusquam conceptus vel
etiam natus fuisset exstitisse. Ait enim: « Qui post
me venturus est ante me factus est, quia prior me
erat, » etsi ejus conceptio nativitasque eadem
Joannis consecutæ fuissent. Si ergo prior, non an-
tedit secundum carnem, sed ante carnem erat. A
idem etiam Jesum Dei Agnum esse testatur quo tol-
litur peccatum mundi, prænuntiatus hostiam victi-

¹¹ Matth. III, 11. ¹² Luc. III, 16. ¹³ Joan. I, 15.

niamque pro remissione peccatorum nostrorum immolandum. Insuper eundem testatur esse Altissimum n. a cœlo descendisse, neque finem habere qui Spiritum a Patre non in mensura accepit. In ipsum quidem credentibus vitam pollicetur æternam, infidelibus vero ineluctabilem Dei ultimatam iram. De semetipso respondet a propriis interrogatus discipulis : « Illum oportet augeri, me autem minui »²⁷. Et ostendens propter quam causam non ipse solus, sed et omnia ei tantum sunt inferiora quantum terra cœlestibus : « Qui desursum venit, inquit, super omnes est »²⁸; ab omnibus segregatus, et paternam servans excellentiam tanquam filius dilectus. Et rursus : « Pater diligit Filium, et omnia dedit in potestate ejus. Qui credit in Filium, habet vitam æternam; qui autem incredulus est Filio, non videbit vitam, sed ira Dei manet super eum. »

Inle ad baptismum venit Jesus ad exercendam obedientiam in eum qui Joannem misit, sicut ipse dixit : « Sic decet nos implere omnem justitiam »²⁹; quod fecit ad suam manifestationem; insuper, ut saluiferam arriperet viam, et certum faceret sequentibus baptizatisque, sicut ipse subscendit et patefacti, quoniam datur Spiritus sanctus, necnon per semetipsum baptismum institueret remedium, emundans nostras ex libidinosâ nativitate vitæque ortas sordes; ipse enim quatenus homo emundatione haud indigebat ex impolluta Virgine natus, et per totam vitam peccati immunis, sed quia propter nos natus est, etiam propter nos purificatur. Igitur a Joanne baptizatur, et ascendenti ab aqua ipsi adaperiuntur cœli, et ecce vox Patris hinc auditur : « Ille est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui »³⁰; et sicut columba in ipsum descendit Spiritus Dei indicantis qualis sit ille qui a cœlo testimonium accipit. Ita quidem manifestatur ille, ut verus Filius; manifestatur et in cœlis Pater quasi verus Pater; manifestatur etiam Spiritus sanctus procedens quidem in esse a Patre, sed super naturalem Patris Filium requiescens; inhabitat vero aquæ baptismatis gratia ipsius, et Patris ejus et Spiritus, ut postea instar illius baptizandis insita hos divinitus regeneret et mirabiliter refectos renovet, ita ut cum jam ex vetere Adam non sint, inde nequaquam maledictionem trahant, verum e novo Adam nativitate accepta, hinc benedictionem habeant, et jam desinant esse filii carnis, Deique sicut filii qui non ex sanguine, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo per Jesum Christum nati sunt.

Οὐδὲ ἐκ αἱμάτων, οὐδὲ ἐκ θελήματος σαρκός, οὐδὲ ἐκ θελήματος ἀνδρός, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐγεννήθησαν.

Nam etsi ad exercitium, ad experimentum, ad correctionem, ad apprehensionem exitu hujus sæculi gravescenti pondere carnis corruptæ premanetur, invisibiliter tamen Christum induti sunt, ita

ἁμαρτιῶν ἡμῶν αὐτοῦ θυσίαν καὶ σφαγὴν. Ἄλλὰ καὶ αὐτὸν εἶναι μαρτυρεῖ τὸν Ὑψίστον, καὶ ἐξ οὐρανοῦ τοῦτον καταβῆναι, καὶ ἀπειροδύναμον εἶναι, ὡς οὐκ ἐκ μέτρου λαβόντα τὸ Πνεῦμα. 87 παρὰ τοῦ Πατρὸς. Καὶ τοῖς μὲν εἰς αὐτὸν πιστεύουσιν ἐπαγγελῆται ζωὴν αἰώνιον, τοῖς δὲ ἀπειθοῦσιν ἀπειλεῖ τὴν τοῦ Θεοῦ ἀναπόδραστον ὀργήν· ἀποκρίνεται γὰρ περὶ αὐτοῦ, παρὰ τῶν οικειῶν μαθητῶν ἐρωτηθεὶς, ὅτι· « Ἐκεῖνον δεῖ αὐξάνειν, ἐμὲ δὲ ἐλαττοῦσθαι. » Καὶ δεικνύς τίνος· ἔνεκεν ἐκεῖνου μὴ μόνον κῦρος, ἀλλὰ καὶ τὰ πάντα ἐλάττω, καθόσον ἡ γῆ τοῦ οὐρανοῦ. « Ὁ ἄνωθεν, φησὶν, ἐρχόμενος ἐπάνω πάντων ἐστίν »· ἐξηρημένος πάντων, καὶ τὴν πᾶσαν ὑπεροχὴν ἀποσώζων, ὡς υἱὸς ἀγαπητός. Καὶ πάλιν· « Ὁ Πατὴρ ἀγαπᾷ τὸν Υἱόν, καὶ πάντα ἔδωκεν ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ. Ὁ πιστεύων εἰς τὸν Υἱόν ἔχει ζωὴν αἰώνιον· ὁ ἀπειθῶν τῷ Υἱῷ οὐκ ἔσται τὴν ζωὴν, ἀλλ' ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ μενεῖ ἐπ' αὐτόν. »

Ἐρχεται γοῦν καὶ ὁ Χριστὸς πρὸς τὸ βάπτισμα, τοῦτο μὲν διὰ τὴν πρὸς τὸν πέμφαντα τὸν Ἰωάννην εὐπειθειαν, ὡς καὶ αὐτὸς εἶπεν· « Οὕτω γὰρ πρέπει ἡμῖν εἶναι πληρῶσαι πάσαν δικαιοσύνην »· τοῦτο δὲ διὰ τὴν οικίαν φανερώσειν· πρὸς δὲ, καὶ ὅτι τῆς σωτηρίου ποδηγίας ἀκόρψασθαι, καὶ πιστώσασθαι τοῖς ἐπομένοις καὶ βαπτιζομένοις, ὡς αὐτὸς ὑπέδειξε καὶ προσέταξεν, ὅτι Πνεῦμα ἅγιον δίδεται, καὶ δι' αὐτοῦ τὸ βάπτισμα κατασκευάσαι καθαρικὸν φάρμακον τῶν ἐν ἡμῖν ἐντακνόντων μολυσμάτων ἐξ ἐμπαθοῦς γενέσεως καὶ βιώσεως· εἰ γὰρ καὶ αὐτὸς οὐδ' ὡς ἄνθρωπος ἰδεῖτο καθάρσει, ἐξ ἀμολύντου γεννηθεὶς Παρθένου, καὶ βιῶς πάσης ἁμαρτίας ἐκτός, ἀλλ' ἐπεὶ δι' ἡμᾶς ἐγεννήθη, δι' ἡμᾶς καὶ καθάρσεται. Βαπτίζεται τοίνυν παρὰ τοῦ Ἰωάννου, καὶ ἀνιόντι ἀπὸ τοῦ ὕδατος ἀνοίγονται αὐτῷ οὐρανοὶ, καὶ φωνὴ τοῦ Πατρὸς ἐξάκουστος ἐκείθεν γίνετα· « Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ εὐδόκησα »· καὶ ὡς περισσεῖα ἐπ' αὐτὸν κατέρχεται τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, δεικνύντος τοῖς παροῦσι τὸν μαρτυρούμενον ἄνωθεν. Καὶ φανεροῦται μὲν οὕτως ἐκεῖνος Υἱὸς ὢν ἀληθινός· φανεροῦται δὲ ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς Πατὴρ, Πατὴρ ὑπάρχων ἀληθής· φανεροῦται δὲ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, προὖν μὲν καθ' ὑπερξίν ἐκ τοῦ Πατρὸς, ἐπαναπαυόμενον δὲ τῷ γνησίῳ τοῦ Πατρὸς Υἱῷ ἐγκατοικίζεται δὲ τῷ ὕδατι τοῦ βαπτίσματος ἢ χάρις αὐτοῦ, καὶ τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ, καὶ τοῦ Πνεύματος ὡς ἄν τοι; κατ' αὐτὸν ἐπεὶ βαπτιζομένους προσφυσμένη ἀναγεννᾷ τούτους θεῶς καὶ ἀνακαινίζει καὶ ἀναπλάττει μυστικῶς ὡς μηκέτι ἐκ τοῦ παλαιοῦ Ἀδάμ ὄντας, ἐκείθεν ἔλκειν τὴν ἀρὰν, ἀλλ' ἐκ τοῦ νέου Ἀδάμ τὴν γέννησιν σχόντας, τὴν εὐλογίαν ἐνεῦθεν ἔχειν, μηκέτι τέκνα σαρκὸς ὄντας, ἀλλὰ τέκνα Θεοῦ,

Κἂν γὰρ εἴη πρὸς γυμνασίαν, πρὸς δοκιμὴν, πρὸς διδρωσιν, πρὸς κατάληψιν τῆς ταλαιπωρίας τοῦ αἰῶνος τούτου τῷ κάτω βρῖθοντι φορτικῇ τῆς φθαιρομένης σαρκὸς βραχύνωνται, ἀλλ' ἀοράτως ἐνδεδυμένοι

²⁷ Joan. iii, 30. ²⁸ Joan. iii, 31. ²⁹ ibid. 35. ³⁰ Matth. iii, 15. ³¹ Matth. iii, 17.

Χριστόν εἰσιν, ὡς δύνασθαι κἀνταῦθα τῆς αὐτοῦ πο-
 λιτείας μεταλαγχάνειν σπουδάζοντες, καὶ μετὰ τὴν
 ἐνθέου λῆξιν τῆς αὐτοῦ μακαριότητος καὶ λαμπρό-
 τητος καὶ ἀφθαρσίας μετασχέειν· καθάπερ γὰρ δι'
 ἐνός τοῦ Ἀδάμ εἰς τοὺς μεταγενεστέρους προγονι-
 κῶς διέβη ἡ τοῦ θανάτου εὐθύνη, οὕτως ἐξ ἐνός τοῦ
 θεανθρώπου Λόγου εἰς τοὺς ἀναγεννωμένους ἐξ αὐ-
 τοῦ πάντας ἡ τῆς αἰωνίου καὶ οὐρανοῦ ζωῆς διαβαί-
 νει χάρις· διὸ καὶ ἀνεψιγμένοι ἐσὶ τούτοις οὐρανοὶ,
 ὑποδεξόμενοι τοὺτους κατὰ καιρὸν, ἕπερ τραφέν-
 τες ἐν τῇ πρὸς αὐτὸν πίστει, καὶ τῇ κατὰ πίστιν
 δικαιοσύνῃ κληρονόμοι. **§§** γίνονται Θεοῦ, κα-
 θάπερ ἐξουσίαν ἔλαβον, καὶ Χριστοῦ συγκληρονό-
 μοι, τῆς ἀκηράτου ζωῆς αὐτοῦ, καὶ τῆς ἀθανασίας
 μετασχόντες, καὶ τούτῳ συνόντες· ἀχωρίστως, καὶ
 τῆς ἀκαίμου θόξης καταπολαύοντες· καλεισμένοι **B**
 γὰρ ἦν ὁ οὐρανὸς πρότερον ἡμῖν, καὶ τέκνα ἡμεν ὄρ-
 γῆς, ἥτις ἐστὶ δικαία τοῦ Θεοῦ ἐγκατάλειψις διὰ
 τὴν ἡμετέραν ἀμαρτίαν καὶ τὴν ἀπειθειαν· ἀλλὰ
 διὰ τὴν ἐν Χριστῷ τῆς ἡμετέρας φύσεως ἀναμαρ-
 τησίαν, καὶ τὴν πρὸς τὸν Θεὸν ἐκπέθειαν τέκνα
 εὐδοκίας γεγόμενοι οἱ Χριστῷ κολλήθαι, καὶ υἱοὶ
 ἀγαπητοί, καὶ ὁ οὐρανὸς ἠνέψεται ἡμῖν, ὡς καὶ ἐφ'
 ἡμᾶς τὸ Πνεῦμα κατείπει τοῦ Θεοῦ καὶ μένειν ἐν
 ἡμῖν, καὶ δι' αὐτοῦ κατὰ καιρὸν εἰς οὐρανοὺς ἀνα-
 φέρεσθαι ἡμᾶς, ἥνικα ὁ ἐγείρας τὸν Χριστὸν ἐκ νε-
 κρῶν ζωοποίησεν καὶ τὰ θνητὰ σώματα ἡμῶν, διὰ
 τὸ ἐνοικεῖν αὐτοῦ Πνεῦμα ἐν ἡμῖν, μεταμορφώσας
 τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν, καὶ σύμμορφον
 ποιήσας τῷ σώματι τῆς θόξης τοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ **C**
 τὴν ἀθανασίαν ἐκλουτήσαμεν, καὶ εἰς οὐρανοὺς ἀνε-
 κλήθημεν, καὶ ὑπεράνω πάσης ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας
 ἐν δεξιᾷ τῆς μεγαλωσύνης ἐν οὐρανοῖς ἡ ἡμῶν ἐνε-
 θρονίσθη φύσις. Ὡς βᾶθος πλοῦτου καὶ σοφίας καὶ
 φιλανθρωπίας θείας! Οὕτως οἶδε Θεὸς τὰ ἐξ αὐτεξ-
 ουσίας παρατροπῆς ἡμῶν ὀλισθήματα τῇ παρ' ἐαυ-
 τοῦ σοφίᾳ τε καὶ δυνάμει φιλανθρώπως μετασκευά-
 ζειν ἀσυγκρίτως ἐπὶ τὸ χριστέον· εἰ μὴ γὰρ ἐκ
 τῶν οὐρανῶν κατήλθεν ὁ τοῦ Θεοῦ Υἱός, ἀνελπίδες
 ἂν ἡμεῖς ἦμεν τῆς πρὸς οὐρανὸν ἀνάβου· εἰ μὴ οὖ-
 τος ἐσαρκώθη καὶ πέποιθε σαρκί, καὶ ἀνέστη, καὶ
 ἀνελήφθη δι' ἡμᾶς, οὐκ ἂν ἔγνωμεν τὸ ὑπερβάλλον
 τῆς πρὸς ἡμᾶς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ· εἰ μὴ ἐτι ἀσεδῶν
 ὄντων ἡμῶν, ὑπὲρ ἡμῶν ἐσαρκώθη, καὶ τὸ πάθος
 ὑπένεγκεν, οὐκ ἂν ὀφωθέντες ἐπὶ τοσοῦτον ὑπ' αὐτοῦ,
 τῆς κατασπώσης ἐκάρσεως ἀπεσχόμεθα. Νῦν
 γὰρ ὡς μηδὲν προσνεχόντες, ὀψηλοὶ γεγονότες, μένομεν
 ἐν τῇ ταπεινώσει, καὶ πρὸς τὸ μέγεθος τῆς
 ἐπιγαλλίας καὶ τῆς εὐεργεσίας ὀρώντες μετὰ συνέσεως,
 ἀλλὰ ταπεινότεροι γινόμεθα, ἕθεν ἡ σωτηρία.

Γέγονε τοίνυν ὁ τοῦ Θεοῦ Υἱὸς ἄνθρωπος, ἵνα **D**
 δεῖξῃ εἰς ὅσον ὕψος ἡμᾶς ἀνάξει· ἵνα μὴ ἐπαυώ-
 μεθα ὡς ἀφ' ἐαυτῶν τὴν ἤτταν ἀναπαλαίσαντες·
 ἵνα δικλοῦς ὢν, οὕτως μεσίτης ᾖ, ἀρμόζων δι' ἐκα-
 τέρου πρὸς μέρος· ἐκείτερον· ἵνα λύσῃ τὸν δεσμὸν τῆς
 ἀμαρτίας· ἵνα καθάρῃ τὸν ἐξ ἀμαρτίας τῆς σαρκὸς
 μολυσμὸν· ἵνα δεῖξῃ τὴν τοῦ Θεοῦ πρὸς ἡμᾶς ἀγά-
 πην· ἵνα δεῖξῃ εἰς ὅσον βᾶθος κακῶν ἐνεπέσαμεν,
 ὡς σαρκώσας Θεοῦ δεῖσθαι· ἵνα ὑπόδειγμα γένηται
 ἡμῖν ταπεινώσεως, ἣν ἡ σὰρξ ἔχει καὶ τὸ πάθος, καὶ
 φάρμακον θεραπευτικὸν τῆς ὑπερηφανίας· ἵνα δεῖξῃ
 ἀγαθὴν τὴν ἡμῶν φύσιν παρὰ Θεοῦ κτισθεῖσαν·

ut studere queant consequendæ ejus civitati, quam
 sortiti felicitatis ejus necnon claritatis et incorrupti-
 bilitatis participes sunt; etenim sicut per unum
 Adam in posteros necessitate generationis transivit
 mortis stipendium, ita ex uno Deo homineque si-
 mul Verbo in omnes ex eo regeneratos æternæ cœ-
 lestisque vitæ transit gratia. Ideo istis quoque aper-
 tum est cœlum, eos in tempore recepturum, si
 modo nutriti ipse Deo in ipsum justitia quæ est se-
 cundum fidem Dei hæredes sunt, ut potestatem ac-
 ceperunt, Christi que cohæredes, sinceræ illius vitæ
 et immortalitatis participes, illique indivisibiliter
 adhærentes, et gloria ejus simul fruentes. Quippo
 nobis clausum prius erat cœlum, eramusque filii
 iræ quæ est justa Dei derelictio propter nostra pec-
 cata nostramque infidelitatem; verum quia nostra
 in Christo natura a peccato fuit libera Deoque ad-
 modum obediens, filii complacentiæ facti sumus
 qui Christum sequimur, liberique dilecti, et cœlum
 apertum est nobis, ita ut etiam in nos descendat
 Spiritus Dei et in nobis maneat, et per eum in
 tempore in cœlum simus assumendi, quando is qui
 Christum e mortuis erexit vivificabit mortua cor-
 pora nostra per inhabitantem nobis Spiritum suum,
 reformans corpus humilitatis nostræ et configurans
 corpori gloriæ Christi, per quem immortalitatem
 consecuti sumus, et in cœlum revocati, necnon
 super omnem principatum et potestatem ad dexte-
 ram majestatis in cœlis nostra throno collocata
 fuit natura. O abyssum sapientiæ et divitiæ et boni-
 tatis Dei! Ita scivit Deus nostros voluntariis erro-
 ris lapsus propria sapientia et virtute in melius
 benigne corrigere, nam nisi e cœlis Dei Filius de-
 scendisset, nulla nobis reditus ad cœlum spes
 superesset; nisi iste incarnatus carneque passus
 fuisset, nequaquam cognosceremus nimiam Dei
 erga nos charitatem; nisi, cum nos impil essemus,
 pro nobis caro factus esset, et passionem sublisset,
 nequiquam in tantum ab eo elevati ab humiliante
 elatione abstinuissimus. Nunc autem, cum sine
 ulla parte nostra elevati sumus, manemus in hu-
 militate et magnitudinem promissionis domique
 attente conspicientes, semper humiliores effici-
 mur, unde nobis salus.

Igitur Dei Filius factus est homo, ut ostenderet
 ad quantum apicem nos evehet, ut non efferamur
 quasi a nobis cladis triumphatores; ut cum duplex
 esset, vere mediator staret, per utramque partem
 duas partes accommodans; ut solveret vinculum
 peccati; ut expurgaret sordes ex peccato carnis
 ortas; ut ostenderet charitatem Dei erga nos; ut
 monstraret in quantum abyssum malorum eramus
 illapsi, adeo ut Dei incarnatione opus esset; ut
 exemplum nobis fieret humilitatis, quam habet caro
 et angor, et remedium salutare contra superbiam;
 ut patefaceret naturam nostram a Deo bonam

fuisse creatam; ut fieret resurrectionis aternæque vitæ dux et pignus; ut Filius hominis factus, et mortalitatis particeps, filios Dei homines redderet divins factos immortalitatis participes; ut pateret quomodo natura humana præ cæteris creaturis ad imaginem Dei condita fuit; tanta enim erat illi ad Deum propinquitas, et cum eo potuerit in unam convenire personam, ut cohonestaret carnem et ipsam mortalem, ne superbi spiritus præ hominibus majore digniores honore se crederent vel putarentur, aut sese divos haberent, cuia caro non sunt et immortalitate gaudere videntur; ut conjungeret natura distantes homines et Deum, duplex ipse natura mediator factus. Et quid oportet plura alloqui, nisi incarnatum fuisset Dei Verbum, Pater nequaquam monstratus esset vere Pater, nec Filius vere Filius, nec etiam Spiritus sanctus procedens et ipse a Patre, neque Deus probatus esset in substantia et personis, sed virtus quædam creaturis tantummodo conspecta, sicut insanientes dixerunt philosophi tum veteres tum recentiores secundum Balaam et Acinidynum opinantes.

Idcirco per ista quidem semetipsum manifestavit Dominus suamque dispensationem, in quantum, ut ita dicam, in potestate erat; manifestavit et Patrem, quoniam vere est Pater altissimus. Eis vero tum ex præsentibus tum ex venturis qui optabant reditum ad eum patefecit, quibus ad bonam frugem revocatis præconem ducemque se dedit per suam conversationem, per doctrinam, per miracula, per prophetiam, et potius adhuc per sapientiam scientiamque vere divinam et naturæ longe præstantem, cui nihil occultum neque futurorum neque eorum quæ invisibiliter in altitudine cordis agitantur. Igitur oportebat obediteros a servitute diaboli esse liberos; nam cum hujus potestati traditus fuisset homo divinam expertus iram (ira autem divina est justa optimi derelictio), oportebat illum cum auctore reconciliari; aliter enim non poterat ab illa servitute liberari. Igitur sacrificio opus erat quo in gratiam altissimi Patris restituti sanctificaremur, qui per nostrum cum maligno commercium fœdali eramus. Hostia ergo opus erat emundante et munda, opus erat quoque sacerdote impolluto et a peccato immuni. Opus erat nobis resurrectione quæ non tantum secundum animam sed etiam secundum corpus haberetur propter homines in tempore venturos. Idcirco oportebat non tantum hanc libertatem et resurrectionem nobis tribui, sed etiam sponderi, et insuper occupationem æternamque in cælis civitatem. Verum his omnibus opus erat non modo tue degentibus et venturis, sed multo magis omnibus a sæculo natis; erant autem in inferno isti longe plures quam futuri, longe plures quam credituri simul et salvandi; ideo, me iudice, Christus venit in consummatione sæculorum. Oportebat ergo etiam iis qui in inferno jacebant prædicari Evangelium, et ostendi

να γένηται τῆς ἀναστάσεως καὶ τῆς αἰωνίου ζωῆς ἀρχηγός καὶ πίστωσις, λύσας τὴν ἀπόγνωσιν · ἵνα Ἰῆς ἀνθρώπου γενόμενος, καὶ τῆς θνητότητος μεταλαβὼν, υἱὸς Θεοῦ τοὺς ἀνθρώπους ἀπεργάσῃται, κοινωὺς ποιήσας τῆς θείας ἀθανασίας · ἵνα δειχθῆ, πῶς ἡ τοῦ ἀνθρώπου φύσις παρὰ πάντα τὰ κτίσματα κατ' εἰκόνα ἐκτίσθη Θεοῦ τοσαύτου γὰρ ταύτῃ τὸ συγγενὲς πρὸς Θεόν, ὡς καὶ δύνασθαι συνελθεῖν αὐτῷ πρὸς μίαν ὑπόστασιν · ἵνα τὴ μὴ ἔσῃ τὴν σάρκα καὶ αὐτὴν τὴν θνητὴν, ὡ; μὴ τὰ ὑπερήφανα πνεύματα προτιμητέα τοῦ ἀνθρώπου καὶ νομίζεῖν ἑαυτὰ καὶ νομίζεσθαι, καὶ θεοποιεῖσθαι διὰ τὴν ἀσαρξίαν, καὶ τὴν δοκοῦσαν ἀθανασίαν · ἵνα συνάψῃ τὰ φύσει διεστῶτα ἀνθρώπου; τε καὶ Θεόν, διπλοῦς αὐτὸς; τῆ φύσει μεσότης γενόμενος. Καὶ τί δεῖ πλείω λέγειν, εἰ μὴ Ἰσαρκώθῃ τοῦ Θεοῦ Λόγος, οὐκ ἂν ἐδεικνυτο Πατὴρ ἀληθῶς ὁ Πατὴρ · οὐκ ἂν ἀληθῶς Ἰῆς ὁ Ἰῆς · οὐκ ἂν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, προῖεν καὶ αὐτὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς · οὐκ ἂν ὁ Θεὸς ἐν οὐσίᾳ καὶ ὑποστάσει, ἀλλ' ἐνέργειά ᾧ τις μόνον ἐνθεωρουμένη τοῖς κτίσμασι, καθάπερ οἱ τε μωρανθέντες; ἔφησαν πάλαι σοφοί, καὶ οἱ νῦν κατὰ τὸν Βασιλάμ καὶ Ἀκινδύνον φρονοῦντες.

Ἐφανέρωσι μὲν οὖν διὰ ταῦτα ἑαυτὸν ὁ Κύριος καὶ τὴν κατ' αὐτὸν οἰκονομίαν, ὡς καὶ ἡμῖν ἐργεταί, καθ' ἑσὸν ἐφικτόν · ἐφανέρωσι δὲ Πατέρα ὡς ἀληθῶς; ὄντα τὸν ἀνωτάτω Πατέρα. Ὑπέδειξε δὲ τὴν πρὸς αὐτὸν ἐπάνουον τῶν τῆνικαῦτὰ τε ὄντων, καὶ τῶν ἔπειτ' ἱσομένων τοῖς βουλομένοις, προεργεταί; καὶ καλέσας καὶ κοθηγησας διὰ τῆς ἑαυτοῦ πολιτείας; καὶ διδασκαλίας, καὶ θαυματουργίας, καὶ προφητείας, μᾶλλον δὲ σοφίας καὶ γνώσεως ὄντως θείας καὶ ὑπερφουσῆς ἢ μηδὲν ἀδύλον οὕτε τῶν ἱσομένων, οὕτε τῶν νῦν ἀδύλων ἐν τῷ βῆθει τῶν καρδιῶν κινουμένων. Ἐδει δὲ ἔρα τοὺς ὑπακούοντας ἐλευθέρους εἶναι τῆς δουλείας τοῦ διαβόλου · ἐκαὶ γὰρ τῇ τούτου αἰχμαλωσίᾳ παρτήχῃ ὁ ἀνθρώπος ἐργῆς θείας πειρασθῆς, ἐργῆ δὲ ἐστὶ θεία ἐγκατάλειψις δικαία τοῦ ἀγαθοῦ, ἔδει καὶ τούτου καταλλαγῆναι τῷ γένει · οὐδὲ γὰρ ἦν ἕλλως ἐλευθερωθῆναι τῆς δουλείας ἐκείνης. Οὐκοῦν θυσίας ἦν χρεία τῆς τὸν ἀνωτάτω Πατέρα καταλατούσης ἡμᾶς καὶ ἁγιαζούσης, μεμολυσμένους ὄντας; τῆ πρὸς τὸν πονηρὸν κοινωνία. Θυσία; οὖν ἔδει τῆς καθαιρούσης καὶ καθαρᾶς, ἀλλὰ καὶ ἱερέως καὶ τούτου κεκαθαυμένου καὶ ἀναμαρτήτου. Ἐδει δὲ ἡμῖν μὴ τῆς κατὰ ψυχὴν μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς τοῦ σώματος ἀναστάσεως, καὶ ταύτης διὰ τοὺς ἱσομένους ἔπειτα κατὰ καιρὸν. Οὐκοῦν ἔδει μὴ χάρισθῆναι ταύτην μόνον ἡμῖν τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν ἀνάστασιν, ἀλλὰ καὶ πιστωθῆναι · πρὸς δὲ ταύτῃ καὶ τὴν ἀνάληψιν, καὶ τὴν ἐν οὐρανῷ; ἀτελεύτητον πολιτείαν. Ἐδει δὲ τούτων ἀπάντων, ὡς τοῖς οὖσι τῆνικαῦτα καὶ τοῖς ἱσομένοις μόνον, ἀλλὰ πολλῷ μᾶλλον τοῖς ἐξ αἰῶνος γεγενημένοις τοῦ γένους · ἐν ᾧ δὲ ἦσαν οὗτοι πολλῷ πλείους; τῶν ἱσομένων, καὶ πολλῷ πλείους πιστεύειν ἡμᾶ καὶ ὁμολογεῖσθαι μέλλοντας; · διόπερ οὐμαί καὶ ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰῶνων ὁ Χριστὸς; ἦλθεν. Ἐδει τοίνυν καὶ

τοῖς ἐν ἔθῳ κηρυχθῆναι τὸ Εὐαγγέλιον, καὶ φανερωθῆναι τὴν μεγάλην ταύτην οἰκονομίαν, καὶ δοθῆναι τὴν ἀπὸ τῶν αἰχμαλωτισάντων δαιμόνων εἰς τέλος ἐλευθερίαν, καὶ τὸν ἀγιασμόν, καὶ τὰς μελλούσας ἐπαγγελίας. Οὐκοῦν ἔδει πάντως καὶ εἰς ἔθου καταελθεῖν τὸν Χριστόν· ἀλλὰ καὶ ταῦτα πάντα μετὰ δικαιοσύνης, ἧς χωρὶς οὐδὲν παρὰ Θεοῦ τελεῖται.

Πρὸς δὲ τοὺς εἰρημένους πᾶσιν ἔδει καὶ φανακισθῆναι δικαίως τὸν φανακισαντα, καὶ ἀπολίσσαι συλληθέντα τὸν κλοῦτον, ὃν ἐξ ἀπέτης ἐκτίσαστο, καταστρατηγηθείσης σοφίᾳ τῆς πονηρίας, ἐφ' ἣ διετέλει μεγαλειῶν ὁ ἀρχέκακος· ἦν μεγαλοχρῆζον οὐκ ἂν ἀπέβαλεν, εἰ ζυναστεία θεῖα κατεπονείετο, ἀλλὰ μὴ σοφίᾳ καὶ δικαιοσύνῃ καθηρείτο τοῦ κράτους. Ἐπει δὲ καὶ πάντες ἀνθρώποι πρὸς τὸ κακὸν ἐκτραπίνε; ἔργῳ, ἢ λόγῳ, ἢ διανοίᾳ, ἢ πᾶσιν, ἢ δυοῖ τούτων, ἐμύλυναν τὴν παρὰ Θεοῦ δεδομένην τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει καθαρότητα, καὶ ἀγιασμοῦ χριστιανέων, ὁ δὲ ἀγιασμός διὰ τῆς παρ' ἐκάστου προσφορᾶς καὶ ἀπ' ἀρχῆς πρὸς τὸν Θεὸν τελείται· καθαρὰν δὲ εἶναι δεῖ τὴν ἀπαρχὴν, τοιαύτην δὲ ἡμεῖς τῷ Θεῷ προσενεγκαίῃ ἀπαρχὴν οὐκ εἰχομεν, διὰ τοῦτο ὁ μόνος ἀμύλωντος ἀνεφάνη Χριστός, καὶ προσφορὰν ἑαυτῷ καὶ ἀπαρχὴν προσήνεγκε τῷ Πατρὶ ὑπὲρ ἡμῶν, ἵνα οἱ πρὸς τοῦτον ὁρῶντες, καὶ τοῦτω πιστεύοντες, καὶ διὰ τῆς πρὸς αὐτὸν ὑπακοῆς αὐτῷ κολλώμενοι δι' αὐτοῦ ἐμφανισθῶμεν τῷ προσώπῳ τοῦ Θεοῦ, καὶ ἰλασμοῦ τυχόντες ἀγιασθῶμεν ἅπαντες. Καὶ τοῦτό ἐστιν, ὃ φησὶν ἐν Εὐαγγέλοις ὁ Κύριος· « Ἐπεὶ αὐτῶν ἐγὼ ἀγιάζω ἑαυτοὺς, ἵνα καὶ αὐτοὶ ὣσιν ἡγιασμένοι ἐν ἀληθείᾳ. » Οὐ γὰρ τὴν προσφορὰν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν προσφέροντα ἀρχιερίαν καθαρὸν ἔδει καὶ ἀναμάρτητον εἶναι, ὡς καὶ ὁ Ἀπόστολος φησὶν· « Τοιοῦτος ἡμῖν ἔπρεπε ἀρχιερεὺς, ὁσιος, ἀκακος, ἀμίαντος, κηχωρισμένος ἀπὸ τῶν ἀμαρτωλῶν, καὶ ὑψηλότερος τῶν οὐρανῶν γενόμενος. »

Διὰ ταῦτα τοίνυν καὶ τὰ τοιαῦτα οὐ μόνον ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, ἐπὶ γῆς ὄφθεις καὶ τοῖς ἀνθρώποις συναναστραφεὶς, ἀλλὰ καὶ τὴν καθ' ἡμᾶς νῦν εἰ καὶ καθαρὰν ἄκρω, θνητὴν ὁμοίᾳ καὶ παθητὴν ἀνελάβετο σάρκα, καὶ ταύτῃ τὸν μὲν ἀρχέκακον ὄντι θεοσόφῳ δαλέατι τὸν σταυροῦ ἀγγιστρύσας, τὸ ὑπ' αὐτοῦ δουλοῦσεν ἅπαν ἡλευθέρωσε γένος· τυράννου γὰρ κακῆτος, ἐλευθέρων ἅπαν τὸ τυραννοῦμενον· καὶ τοῦτό ἐστιν ἕκαστος ὁ Κύριος ἐν τοῖς Εὐαγγέλοις φησὶν, δεῖ « Ἐδασμυθὴ ὁ ἰσχυρὸς, καὶ τὰ σκεῖν αὐτοῦ διηρηπάγη. » Ἡρηπάγη δὲ παρὰ Χριστοῦ ἐλευθερωθέντα, καὶ δικαιοθέντα, καὶ φωτὸς ἐμπλήσθέντα, καὶ θεοῖς χαρίσμασι πλουτισθέντα. Διὰ τοῦτο φάλλει Δαβὶδ· « Ἀναβὰς εἰς ὕψος, τὸ τοῦ σταυροῦ πάντως, εἰ δὲ βούλει, καὶ τὸ οὐράνιον, ἡχημαλίευσεν αἰχμαλωσίαν, ἔδωκε δόματα τοῖς ἀνθρώποις. » Τὸν μὲν οὖν διάβολον οὕτω διὰ τοῦ πάθους καὶ τῆς σαρκὸς ἐτρυνώσατο· τῷ δὲ Θεῷ καὶ

magnam istam dispensationem, et praestari in seipsum a demonum servitute libertatem et sanctificationem, futurasque promissiones, Igitur omnino oportebat in infernum descendere Christum; verum haec omnia cum aequitate sine qua Deus nihil operatur.

Praeterea oportebat juste illud illusorem et amittere congregatas divitias quas ex fallacia acquisiverat, colluctante sapientiae nequitia qua jactantus princeps mendacii finem attingit; quam jactantiam neququam dimisisset, si potestatem divinam vicisset, neque sapientia et justitia a diminutione dejectus fuisset. At cum omnes homines ad malum conversi opere, vel sermone, vel cogitatione, vel omnibus aut duobus ex istis foedaverant munditiam a Deo naturae humanae praestitam, opusque erat eis sanctificatione, sanctificatio autem per oblationem singulorum ad Deum a principio perficitur; mundam vero oportet esse oblationem, sed nos talem Deo proponere non habemus; ideo solus impollutus surrexit Christus, et semetipsum oblationem primitiasque Deo Patri pro nobis obtulit, ut in ipsum intuentes, eique credentes, necnon ad eum per obedientiam conjuncti appareamus in conspectu Dei, et propitiationem consecuti sanctificemur omnes. Et hoc est quod dixit in Evangeliiis Dominus: « Pro ipsis sanctifico meipsum ut et ipsi sanctificati sicut in veritate. » Non enim solam oblationem, sed et offerentem pontificem oportebat esse mundum immuneque ab omni peccato, sicut dixit Apostolus: « Talis decebat ut nobis esset pontifex, sanctus, innocens, segregatus a peccatoribus, et excoelsior caelis factus. »

Igitur propter ista et similia, non tantum Dei Verbum caro factum est et habitavit in nobis, in terra visus necnon inter homines conversatus, sed etiam carnem accepit nostrae similem licet summe mundam, pariter mortalem et passibilem, qua velut divina illecebra in cruce nequissimum serpentem illudit, et totum genus humanum ab eo in servitutem redactum liberavit; etenim cadente tyranno, liberum evenit omne quod sub tyrannide erat; et hoc est quod Dominus ipse in Evangeliiis dixit: « Alligatus est fortis, et direpta est habitatio ejus. » Direpta autem a Christo liberata et justificata et luce impleta et divinis ditata est gratiis. Ideo psallit David: « Ascendens in altum, scificiter in crucem vel, si volueris, in caelum, captivam duxit captivitatem, dedit bona hominibus. » Diabolum quidem ita per passionem et carnem vulneravit; hanc autem Deo et Patri in hostiam, in irreprehensibile et sanctissimum sacrificium offerens, o ia-

20 Joan. xvii, 19. 21 Hebr. vii, 26. 22 Psal. lxxvii, 19.

gens et ineffabile donum! nos ejus fratres cum eo reconciliavit. Postquam vero secundum Patris consilium subiisset passionem, in exemplum factus est nobis propter inobedientiam perditis et per obedientiam salvatis. Ostendit mortem suam longe pretiosiore[m] ea quæ diabolo competit immortalitate, quia vitam largitur vere immortalem, animæ quæ nolum in justam pœnam illam manentem secundam scilicet æternamque mortem sexcentis mortibus valde pejorem incideret, in celestibus tabernaculis (regnans) lætabitur. Nam ipse a mortuis post tres dies resurgens, et postquam semetipsum suis vivum obtulisset discipulis, in cœlum assumptus mansitque immortalis, resurrectionem nobis et immortalitatem necnon æternam in cœlis et integram vereque beatam vitam præstitit et proposuit, una propriæ carnis morte, unaque ejusdem resurrectione duplicem nostram mortem sanans, atque a duplici captivitate nos liberans, animæ scilicet et corporis. Mortuus enim spiritus factus malignus ille a Deo veræ vitæ juste propter voluntariam culpam derelictus; malitiæ autem pleuus princeps invidiæ et mendacii non tulit pessimus hominem in regione voluptatis, id est in paradiso, vivere, sed exitiosis insidiis deludens eum participem fecit et peccati et mortis spiritualis. Hanc autem spiritus mortem ex necessitate sequitur mors corporis, et sic ille nequam per unam mortem suam duplicem nobis intulit mortem, atque nobis deorsum detractis, etiam infra illum, magnus hie apparuit et elatus et jactabundus, gaudens quia nos astute consiliis fefellit, et in servitum redegit, et videtur nobis Deus heu! immortalis, factus insuper post mortem nostrarum hæres animarum quas Deus deseruit, quas in infernum tractas incluctabilis, ut visum est, carcere occludit.

φύ! ὡς ἀθάνατος φανταζόμενος, ἀλλὰ καὶ μετὰ ἐγκαταλειμμένων γινόμενος, καὶ κατασπῶν εἰς ἕδου, καὶ κατακλείων ἀφύκτοις, ὡς ἐδόκει, φρουραῖς.

Tanti ergo infortunii miseris qui creavit nos Deus eo descendere dignatus est, quo nos præcipites dejecti eramus, ita ut inde cognominaretur solus inter mortuos liber, quia eo descenderat non vivo tantum spiritu, sed et divina luce coruscanti virtutumque sortito vivificantem, ut illuminaret sedentes in tenebris, et spiritualiter vivificaret animas in eum ibi credentes, insuper ut vivificaret omnium corpora in die qua stabit ad vivificandum atque judicandum genus universum sicut apostolorum coryphæus nos in Epistolis docuit dicens: « Propter hoc et mortuis evangelizatum est, ut judicentur quidem secundum homines in carne, vivant autem secundum Deum in spirita²⁰. » Verum paulo superius in eadem Epistola ostendens quis et quomodo mortuis inferni Evangelium prædicaverit: « Christus, inquit, semel pro

Ἀ Πατρὶ ταύτην προσαγαγὼν εἰς θυσίαν, ὡς ἁρμῶν καὶ πανίερων ἱερῶν, ὡ τῆς ἀφάτου μεγαλοδωραδὲς τοῖς ὁμογενέσιν ἡμῖν τοῦτον κατήλλαξεν. Ἐπεὶ δὲ κατὰ γνώμην τοῦ Πατρὸς ὁπίστη τὸ πάθος, εἰς ὑπόδειγμα γέγονεν ἡμῖν, τοῖς διὰ παρακοῆς ἀπολυμένοις, καὶ δι' ὑπακοῆς σωζόμενοις, μέχρι τίνος ὑπακουστέον. Ἐδείξε δὲ καὶ τὸν θάνατον τοῦτον τῆς τῷ διαβόλῳ προσούσης ἀθανασίας, πολλῶ τιμώτερον, ὡς προξενούντα ζωὴν ἀθάνατον. ὅπως, ἅτε μὴ δὲ τῷ δευτέρῳ καὶ ἀδελφῷ θανάτῳ, μᾶλλον δὲ καὶ χεῖρονι μυρίων θανάτων, τῇ μελλούσῃ κολάσει ὑποπίπτειν μέλλουσαν, ἀλλ' ἐν οὐρανοῖς σκηνώμασι σὺν Χριστῷ διαμένουσαν· αὐτὸς γὰρ ἐκ νεκρῶν ἀναστὰς τριήμερος, καὶ μετὰ τὸ παραστῆσαι ζῶντα τοὺς οικεῖοις μαθηταῖς ἑαυτὸν εἰς οὐρανοὺς ἀναληφθεὶς καὶ μένων ἀθάνατος, καὶ τὴν ἐν οὐρανοῖς ἀίδιον καὶ ἀκήρατον καὶ μακαρίαν ὄντως ζωὴν ἐχαρίσατό τε καὶ ἐπιστάσατο, ἐνὶ θανάτῳ τῷ τῆς οικείας σαρκὸς, καὶ μὴ τῇ ταύτης ἀνασφάλσει, τὸν διπλοῦν ἡμῖν θάνατον ἱσαόμενος, καὶ τῇ διττῆς ἡμᾶς αἰχμαλωσίας ἐλευθερώσας, τῆς ψυχῆς δηλαδὴ καὶ τοῦ σώματος. Ἐγένετο γὰρ πνεῦμα νεκρὸν ὁ πονηρὸς ἐγκαταλειμμένος δι' ἐκουσίον ἁμαρτίαν δικαίως ὑπὸ Θεοῦ τῆς ὄντως ζωῆς· πλήρωμα δὲ ὢν κακίας καὶ ἀρχηγὸς φθορῆς, ἀπατηλὸς, ἀρχέκακος, οὐχ ὑπήνεγκε τὴν ἐν τῷ χωρίῳ τῆς τρυφῆς, τῷ παραδείσῳ λέγω, τοῦ ἀνθρώπου ζωὴν, ἀλλ' ὀλεθρίῳ συμβουλῇ κλέψας κοινωνὸν ἐποίησάτο καὶ τῆς ἁμαρτίας, καὶ τῆς κατὰ πνεῦμα νεκρώσεως. Ταύτη δὲ τῇ νεκρώσει τοῦ πνεύματος ἐξ ἀνάγκης καὶ ἡ τοῦ σώματος ἐπηκολούθησε νεκρώσις· καὶ οὕτως ὁ πονηρὸς δι' ἐνὸς τοῦ οικείου θανάτου, τὸν διπλοῦν ἡμῖν προεξένησε θάνατον· καὶ κάτω βίβας, καὶ ἑαυτοῦ κατωτέρω, μέγας αὐτὸς ἐδόκει καὶ ὑψηλὸς μεγαλαυχῶν, ὡς ἡμᾶς κατασορισάμενος ἐν περινοῖς, καὶ καταδουλωσάμενος, καὶ Θεὸς ἡμῖν θάνατον κληρονόμος τῶν ἡμετέρων ψυχῶν ὡς

Ἐλεήσας οὖν τῆς τοσαύτης τάλαιπωρίας ὁ κλίσας ἡμᾶς Θεός, ἐκεῖ κατελθεῖν εὐδόκησεν, οὐκ ἡμεῖς ἐβρίφημεν, ὥστ' ἐκαίθεν ἀνακαλέσασθαι, μόνος **Θ** ἐν τοῖς νεκροῖς ἀναφανὲς ἐλευθερὸς, ὡς πνεύματι ζῶντι κατελθὼν ἐκεῖ, καὶ μὴ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ φωτὶ περιαστράπτοντι θεῶν, καὶ δυνάμιν ζωοποιῶν κεκτημένῳ, ἵνα φωτίσῃ τοὺς ἐν τῷ σκότει καθημένους, καὶ ζωοποιήσῃ κατὰ πνεῦμα τοὺς εἰς αὐτὸν ἐκεῖ πιστεύσαντας· ζωοποιήσῃ δὲ καὶ τὰ σώματα πάντων ἐν ἡμέρᾳ ἣ ἔστισεν ἀναζωῶσαι καὶ κρίναι τὸ σὺμπαν γένος, ὡς καὶ ὁ ἐν ἀποστόλοις κορυφαῖος δι' Ἐπιστολῆς ἐδίδαξεν ἡμᾶς, « εἰς τοῦτο, λέγων, καὶ νεκροὶ εὐήγγε. ἰσθη, ἵνα κριθῶσι μὲν κατὰ ἄνθρωπον σαρκί, ζῶσι δὲ κατὰ Θεὸν πνεύματι. » Μικρὸν δ' ἀνωτέρω τῆς Ἐπιστολῆς δεκνῶς, τίς ὁ τοῖς ἐν ἕδου νεκροῖς, καὶ διὰ τίνος κηρύξας τὸ Εὐαγγέλιον, « Χριστὸς, φησὶν, ἀπαξ ὑπέρ

²⁰ 1 Petr. iv, 6.

ἁμαρτωλῶν ἀπέθανε, δίκαιος ὑπὲρ ἀδίκων, ἵνα ἡμᾶς προσενέγκῃ τῷ Θεῷ· θανατωθεὶς μὲν σαρκί, ζῶν δὲ πνεύματι, ἐν ᾧ καὶ τοῖς ἐν φυλακῇ πνεύμασιν (ἦτοι ταῖς ψυχαῖς τῶν ἀπ' αἰῶνος νεκρῶν), παρευθεὶς ἐκήρυξεν. Ὡσπερ οὖν ὁ πονηρὸς δι' ἐνὸς τοῦ οἴκειου κατὰ πνεῦμα θανάτου, διπλοῦν ἡμῖν τὸν θάνατον προσξένησεν, οὕτως ὁ ἀγαθὸς δι' ἐνὸς τοῦ κατὰ σῶμα θανάτου τὸν διπλοῦν ἡμῖν ἴασατο θάνατον, καὶ διὰ μιᾶς τῆς τοῦ ἰδίου σώματος ἀναστάσεως τὴν διπλὴν ἡμῖν ἀνάστασιν ἰδωρήσατο, διὰ σωματικοῦ θανάτου καθελὼν τὸν ἐν θανάτῳ τὸ κράτος ἔχοντα κατὰ τῆς ψυχῆς ἡμῶν καὶ τοῦ σώματος, καὶ κατ' ἄμφω τῆς ἐκείνου τυραννίδος ἡμᾶς βυσσάμενος· ὑποδέσσει μὲν γὰρ ὁ πονηρὸς τὸν ὄφιν, ὡς δι' αὐτοῦ τὸν ἀνθρώπον ἀπατήσων, ἀναλαμβάνει τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, ἵ ὡς δι' αὐτῆς φενακίσων τὸν φενακίσαντα· ἀλλ' ἀνεξήκωτον αὐτὴν λαμβάνει καὶ καθαρὰν, καὶ τοιαύτην εἰς τέλος διατηρεῖ, προσάγων τῷ Πατρὶ ταύτην ὡς ἀπαρχὴν, εἰς ἀγιασμόν ἡμῶν ἀπ' ἡμῶν. Εἰ δὲ καὶ σῶμα μὴ θνητὸν καὶ παθητὸν ἔτου Θεοῦ Λόγος ἀνέλαβε, πῶς ἂν ἠπατήθη, πῶς ἂν ἰδυνήθη προσβαλεῖν ὁ ἀτόχημα φθόνος;

Ταῦτ' ἔρα οὐδὲ προσβάλλει μέχρις οὗ τοῦτον οἶδε παθητὸν περιφέροντα σῶμα· νηστεύσας γὰρ ἐν ἐρήμῳ ἡμέρας τεσσαράκοντα καὶ μὴ πεινάσας· εἰ γὰρ καὶ σῶμα παθητὸν περιέκειτο, ἀλλὰ τότ' ἔπραττε τοῦτο καὶ ἔπασχε ἐὰ οἴκεια, ἦνίκα ὑπὲρ τῆς συνημμένης συνεχωρεῖτο παντοδυνάμου δυνάμεως νηστεύσας· οὖν ἡμέρας τεσσαράκοντα, κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον, ὕστερον ἐπεινάσει. Τότε δὲ πρῶτον θαρρήσας καὶ προσβαλὼν ὁ ἀρχέκκοκ· τὸν πειρασμὸν ἐπήνεγκεν, εἰσοδοὺν εὐρεῖν σταύδων κατὰ τοῦ πνεύματος· ὡς δὲ ἰσχυρῶς ἀπεκρούσθη, καὶ πάλιν προσβαλὼν γενικῶς διὰ πάσης ἡδουκαθείας, κατὰ κράτος ἠττήθη, ἐκνευρισθεὶς καὶ θραυσθεὶς; καὶ κατασχυνθεὶς φυγὰς ἔρχετο. Διὰ τί οὖν ἀπεκρούσθη τῷ πάθει τῷ τοῦ σώματος θαρρήσας καὶ προσβαλὼν; Ἐπειδή περ ἁμαρτίαν ἐμποιῆσαι τῷ ἀναμαρτήτῳ ἐπιχειρήσων ἀνθρώπῳ. Φεύγει μὲν οὖν ἐκεῖνος οὕτω μετ' αἰσχύνης; ἀποκρούσθε, ὁ δὲ Χριστὸς καταδαύκων αὐτὸν οὐκ ἀνίστησι τῶν δαιμονίωντων ἀποδιώκων, τοὺς ὅπ' αὐτοῦ καταχομένους ἐν νόσοις ἰώμενος, νεκροὺς ἀνιστῶν, οὐκ ἀρτιθανεὶς μόνον, ἀλλ' ἤδη καὶ διεφθορότας, καὶ ταῦτα μόνῳ προστάγματι· πρὸς δὲ καὶ τῶν ψυχῶν ἀπαλαύων αὐτούς· μετάνειαν κηρύττων, καὶ τὴν βασιλείαν ἐγγίσασαν ἐπιδεικνύς τὴν οὐράνιον, καὶ τὰς ψυχὰς πρὸς πίστιν ἐνάγων, καὶ βίον τῷ ἀντικειμένῳ πολέμιον· καὶ τοὺς ἁμαρτωλοὺς μετασχευάζων καὶ προσδαγόμενος· οὐ μόνον δὲ ἀλλὰ καὶ τοὺς οἴκειοις διδοὺς κατὰ δαιμόνων τὸ κράτος. Ἄρ' οὖν ἦν ἔλως ἀνεκτῶς ἔχειν πρὸς ταῦτα τὸν Σατανᾶν, καὶ τοὺς συναποστατήσαντας ἀγγέλους αὐτῷ; Ἐπειδὴ Ἄρ' ἔχειν νομίμως ὅπως ἂν ἀνακόψῃ τὴν κατ' αὐτοῦ φερομένην τοσαύτην ἰσχύν, ἡμέλησεν ἂν; Ἄρα δὲ ἀνεκτὸν αὐτῷ ζῆν ἐν ἀνθρώποις τὸν ἐκβάλλοντα τῶν ἀνθρώπων αὐτὸν, καὶ τῆς κατ'

peccatoribus mortuus est, justus pro injustis, ut nos offerret Deo, mortificatus quidem carne, vivificatus autem spiritu, in quo et his qui in carcere erant spiritibus (id est animis mortuorum a seculo) veniens predicavit. Itaque sicut per unam mortem suam spiritalem malignus duplicem nobis peperit mortem, sic bonus per unam corporis mortem, duplicem nobis sanavit mortem; et per unam corporis sui resurrectionem, duplicem nobis largitus est, per corporalem necem destruens eum qui in morte habebat imperium tum animæ tum corporis nostri, et nos ab utraque ejus eruens tyrannide; malignus quidem in serpentem intrat ut per eum hominem deludat, naturam humanam Dei assumpsit Verbum ut per eam mendacem irrideat; sed errori minime innociam et mundani eam suscipit, et talem in finem servat offerens eam Patri in primitias et sanctificationem nostram a nobis. Sed si Dei Verbum non mortale et passibile corpus accepisset, quomodo ipsa invidia ausa esset eum aggredi et decipere tentasset?

Ideo ista non exploravit quandiu nescivit illum corpore dolori obnoxio indutum; jejunavit enim in deserto quadraginta dies et non esurit; passibilis quidem corpore circumdabatur, sed non agebat et patiebatur, nisi quantum conjuncta sinebat voluntas omnipotens. Cum ergo quadraginta dies jejunasset, postea esurit. Tunc primum ausus accedere princeps mali tentationem induxit, ingressum ad animam studens invenire. At fortiter retrusus et, cum omne concupiscentiæ genus rursus intulisset, firme propulsatus, debilitatus et vulneratus et ignominia confusus fugiens discessit. Quare ergo retrusus est qui ob corporis dolorem ausus erat accedere? Quia ad peccatum perpetrandum hominem peccati incapacem induxerat. Fugit igitur ille ignominiose propulsatus, Christus autem illum inopertatus nequaquam desinit a dæmoniis eum ejiciens, a morbis sanans ab eo possessos, mortuos ad vitam revocans, non tantum nuper defunctos, sed etiam jam sætentes et hæc uno jussu operatur: imo eos ab animabus ejiciens, penitentiam prædicans, regnum cælorum appropriare proclamans, animas ad fidem adducens, necnon ad conversationem adversario oppositam, insuper peccatores convertens et recipiens, imo suis contra dæmones largiens fortitudinem. Putatisne hæc æquo animo tolerare Satanam ejusque apostasiæ complices angelos, nec perpendisse quomodo frangeret tantam virtutem sibi adversariam? Peteraine ferre vivum istum hominem qui ex hominibus illius ejiciebat et a multiformi sua tyrannide evertibat? Propterea contra Christum furens, cum sciret ejus Dei hominisque animam tentationis victricem nullius ex vitiis esse rapacem quorum ipse capus

¹⁰ I Cor. iii, 18.

existit: nec ullo modo n'orti esse obnoxiam qua ipse per semetipsum homines affecit, corpus autem ejus tum dolori tum morti subiacere; cum vero talem necem per se requirit inferre, ad ejus eadem infidelium Judeorum mentes movet quas utpote scelestas a Christo conviciatas et reprobatas movet et suadet ad ejus necem, ad necem ignominiosam solis sceleratis et impiis destinatum, putans ita illum a terra ejicere et nomen ejus in terra destruere. Sperabat etiam, eo mortuo, animam illius in inferno oclusam tenere sicut animas omnium a sæculis defunctorum.

τοίνυν καὶ παθεῖ πρὸς φόνον τούτου, καὶ φόνον ἔτιμον καὶ κακούργος μόνως καὶ ἀσέβει· νενομισμένον, νομισσας οὕτως αὐτόν τε ἐκ τῆς γῆς ἐκβαλεῖν, καὶ τὸ ὄνομα τούτου ἐπὶ τῆς γῆς ἀχρειώσει. Ἐθάβρει δὲ τούτου θανόντος, καὶ τὴν αὐτοῦ ψυχὴν ἐν ἔδου κατακλειστον εἶχει, ὡς καὶ τὰς τῶν ἐξ αἰώνων ἀπάντων ψυχὰς.

Sic deceptus est deceptor, carnem Christi utpote B dolori et morti obnoxiam attentans, et lucem invitus attulit tenebrosis amatisque ejus carceribus, et vitam largitorem animis ab eo propter spiritalem mortem vexatis proposuit; insuper, corpus a quo procedit resurrectio et immortalitas cum mortuis commiscuit, cupiens illud morti et vermibus tradere. Dominus autem has etiam illius insidias poterat quidem evertere, sed nequaquam voluit, maluit vero dolorem pro nobis sufferre, ideo Deus homo factus est. Nisi enim homo esset, pati non potuisset; si Deus, cum locum dolori nullum præbeat, in divinitate sana permansisset, pro nobis in carne mortem non subisset, quæ resurrectionem seu potius resurrectionem nobis largitus est; non creditus fuisset posse quidem nihil pati, libenter vero passionem eligere ut monstraret humilitatem suam nos liberatos erecturam esse, et opere doceret necessarium esse usque ad mortem pro justitia dimicare, ut credentibus per resurrectionem mentiret immortalis virtutem quæ non permanere tantum dicit, sed etiam permanere extra æternam perniciem, æternum dico et valde horrendum supplicium diabolo præparatum, et conregnare cum sanctis angelis, beato perennique regno congaudentes. Ideo quam non debuit mortem subire pro nobis, ut nos quibus subiectus est debitorum a servitute diaboli et morte liberaret, morte scilicet tam animæ quam corporis, tum temporali tum perenni; pretium enim pro nobis propter peccatum reis insontem utpote a peccato immunem fundens sanguinem, nos a reatu redemit, dimissa iniquitate nostra, dilaceratque in cruce chirographo, nos a tyrannide diaboli redemit. Ille enim deceptus et quasi obstupescens, nostrumque pretium sanguinem illum Dominicum effundi sitienter appetens, sanguinem, inquam, non insontem modo, sed etiam virtute divina divitem, ab eo ditatus non fuit, sed fortiter vincit, in cruce Christi triumphatus, et ita nos ex ejus servitute eruit sumus et transivimus in regnum Filii Dei, qui prius quidem eramus domus iræ, facti autem ab eo domus misericordiam qui alligavit sortem præ nobis, et domum ejus diripuit: qui iure, utpote injuste sug-

A αὐτῶν πολυετοῦς τυραννίδος; διὰ ταῦτα τοίνυν ἐκμανεῖς κατὰ Χριστοῦ, ἐπέειπεν τὴν μὲν θεανδρικήν ἐκείνην ψυχὴν διὰ πείρας ὑπερβαντισμένην οὕτως παντάπασι τῶν παθῶν, ὧν ἀρχηγὸς ἐπέβρεν αὐτὸς, καὶ θανάτου παντελῶς ἀνεπίδακτον, οὐκ ἐπὶ αὐτὸς δι' αὐτοῦ ποιητικὸς ἵσται τοῖς ἀνθρώποις, τὸ δὲ σῶμα παθητὸν τε καὶ θνητὸν, αὐτὸς δὲ δι' αὐτοῦ θάνατον τοιοῦτον ἐπιφέρειν οὐ συγκαχώρηται, κενεῖ πρὸς φόνον τούτου τὰς γνάμιας τῶν ἀπειθῶν Ἰουδαίων, πρὸς φόνον καὶ μανίαν ἀπάδακτου ἐγείρας τὴν κατ' αὐτόν, ἅτε καὶ τούτων ὡς πονηρῶν ἐλεγχομένων τε καὶ ἀθετουμένων ὑπὸ Χριστοῦ. Κενεῖ

Οὕτως ὁ ἀπατεῶν ἐξηπάτηται, τῷ τῆς σαρκὸς τοῦ Χριστοῦ παθητῷ τε καὶ θνητῷ προσδαλῶν, καὶ τὸ φῶς ἠνεγκεν ἔκων τὰς σκοτεινὰς καὶ ποθεινὰς αὐτοῦ καταδύσεις, καὶ τὸν τῆς ζωῆς δοτήρα τὰς διὰ τὴν νοσητὴν νέκρωσιν ὑπ' αὐτοῦ τυραννουμέναις ψυχαῖς ἐπέσθησεν· οὐ μόνον δὲ ἀλλὰ καὶ τὸ τῆς ἀναστάσεως καὶ τῆς ἀθανασίας παρεπιπλὴν σῶμα τοῖς τεθνηκόσιν ἀνέμιξε, θανάτῳ καὶ ταφῇ παραδόναι σπεύσας αὐτὸς. Ὁ δὲ Κύριος ἠδύνατο μὲν καὶ ταύτας αὐτοῦ τὰς ἐπιβουλάς διακρούσασθαι, ἀλλ' οὐκ ἠθέλησεν, ἠθέλησεν δὲ μᾶλλον ὑπαθεῖν ἐν πάθος ὑπὲρ ἡμῶν, διὰ καὶ θεάνθρωπος γέγονεν. Εἰ μὴ γὰρ ἀνθρώπος ἦν, οὐκ ἦν δυνατὸν παθεῖν· εἰ δὲ μὴ θεὸς ἀπαθείς κατὰ τὴν θεότητα διαμένων, οὐκ ἂν ὑπὲρ ἡμῶν ὀπίστη σαρξὶ τὸν θάνατον, δι' αὐτοῦ τὴν ἀνάστασιν, μᾶλλον δὲ ἐξανάστασιν καὶ ἀθανασίαν ἡμῖν χαριζόμενος· οὐδ' ἂν ἐπιστεῦσθαι δύνασθαι μὲν μὴ παθεῖν, ἐκὼν δὲ παθεῖν προελέμενος, ὡς ἡμᾶς ἐλευθεροῦν καὶ ἀνοψοῦν μέλλουσαν δευκνὺς τὴν οἰκίαν ταπεινώσειν, καὶ διδάσκων, εἰ δεήσει, δι' ἔργων, μέχρι θανάτου ὑπὲρ δικαιοσύνης ἀγωνίζεσθαι, καὶ ἐπαγγελόμενος τοῖς πεπιθόμενοις δι' ἀναστάσεως τῆς ἀθανασίας τὴν δύναμιν, οὐ τοῦ εἰς αἶε διαμένειν μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῦ αἰωνίου δόξου διαμένειν ἐκτός, τῆς αἰωνίου λέγω φρικτωδέστατης κολάσεως, τῆς ἡτοιμασμένης τῷ διαβόλῳ, καὶ συνδιακωνίζειν τοῖς ἄγλοις ἀγγέλοις, τῆς ἀκηράτου καὶ ἀτελευτήτου βασιλείας συναπολαύοντας. Διὰ τοῦτο γὰρ ὅν οὐκ ὤφειλεν ὑπὲρ ἡμῶν ὑπέμεινε θάνατον, ἵνα τοὺς ἐποφειλομένως ὑφισταμένους ἡμᾶς, D ἐκ τε τῆς δουλείας τοῦ διαβόλου καὶ τοῦ θανάτου λυτρώσεται· θανάτου καὶ τοῦ κατὰ ψυχὴν λέγω, καὶ τοῦ κατὰ σῶμα, τοῦ τε προσκαίρου καὶ τοῦ διακωνίζοντος· λύτρον γὰρ ὑπὲρ ἡμῶν τῶν δι' ἀμαρτίαν ὑπεκυβύτων τὸ ἀνεύθυνον ὡς ἀναμέρητον ὀκτεῖον αἵμαθους, ἐλυτρώσατο τῆς εὐθύνης ἡμᾶς, τὰς ἀμαρτίας συγγωρησας ἡμῶν, καὶ τὸ τούτων χειρόγραφον ἐν τῷ σταυρῷ διαρρήξας, ἐλυτρώσατο τῆς τυραννίδος τοῦ διαβόλου. Δελεασθεὶς γὰρ ἐκείνος καὶ περιγανῶν ὄσων, καὶ τὸ ἡμέτερον λύτρον, τὸ πῖμα ἐκείνο τὸ δεσποτικὸν χυθῆναι σπεύσας, τὸ μὴ μόνον ἀνεύθυνον, ἀλλὰ καὶ θεϊκὴν δύναμιν πλοῦτοῦν, οὐκ ἐπιστεῦσθαι ὑπ' αὐτοῦ, ἀλλ' ἰσχυρῶς ἐπέ-

θη, παραδειγματισθείς ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ Χριστοῦ. Ἄ καὶ οὕτως ἡμεῖς ἐκ τῆς αὐτοῦ δουλείας ἐρρύσθημεν, καὶ μετέστημεν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, σκαυὴ μὲν ὀργῆς ὄντες πρότερον, σκαυὴ δὲ ἔλλους ὑπ' αὐτοῦ γεγονάτας. τοῦ δῆσαντος τὸν ἰσχυρὸν ὡς πρὸς ἡμᾶς ὄντα, καὶ τὰ σκαυὴ αὐτοῦ διαρπάσαντος· ὅς ἐστι δικαίως, ὡς **Θ** ἀδίκως ὑποβολῆ τοῦ διαβόλου φονεύθει· ἐδασίλευσεν ἡμῶν, τῇ δικαιοσύνῃ μυστικῶς νικῆσας τὸν ἀρχίκακον, καὶ φανερωθῆ· ἐπιδείκνυται τὴν παντοδύναμον δύναμιν, καὶ κατὰ σῶμα τοῦ θανάτου περιγενόμενος, καὶ ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν τριήμερος, καὶ εἰς οὐρανὸν ἀναβὰς, καὶ καθίσας ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς, σὺν αὐτῇ ἦν ὑπὲρ ἡμῶν ἐφόρει, καὶ καθ' ἣν ἀπέθανε σαρκί, πιστωσάμενος ἡμῖν καὶ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν, καὶ τὴν εἰς οὐρανοὺς ἀποκατάστασιν, καὶ τὴν τῆς βασιλείας κληρονομίαν· ἔάνπερ καὶ ἡμεῖς αὐτὸν μιμούμενοι, κατὰ τὸ ἰσχυρῶν, τῇ δικαιοσύνῃ τὸν τῆς ἀμαρτίας ἀρχηγὸν καταπαλαίωμεν, ἀποκρουόμενοι τὰς αὐτοῦ προσβολὰς, καὶ τὰς πρὸς τὰ πονηρὰ πάθη προτροπὰς, καὶ ὑποφέροντες γενναίως τὰς ἐπιβολὰς.

Διὰ τοῦτο γὰρ καίτοι διὰ τοῦ θείου βαπτίσματος ἀναγεννησας ἡμεῖς ὁ Κύριος, καὶ διὰ τῆς χάριτος τοῦ ἁγίου Πνεύματος σφραγίζων εἰς ἡμέραν ἀπολυτρώσεως, ὅμως ὄντων ἐτι καὶ παθητῶν ἔχειν ἀφήσει σῶμα, καὶ τὸν τῆς κακίας ὑψηγῆν τῶν ταπεινῶν τῆς φύξης ἐκβαλῶν, ὅμως ἀφήσει προσβάλλειν ἔξωθεν, ὡς ἂν ὁ ἀνακατισθεὶς ἄνθρωπος κατὰ τὴν καινὴν Διαιθήκην, τουτέστι τὸ τοῦ Χριστοῦ Εὐαγγέλιον, ἐν ἀγαθοεργίᾳ καὶ μετανοίᾳ ζῶν, καὶ τῶν μὲν τερπνῶν τοῦ βίου τούτου περιφρονῶν, τὰ δὲ ὀδυνηρὰ ὑποφέρειν, καὶ ταῖς τοῦ ἀντικειμένου προσβολαῖς γυμναζόμενος, ἐτοιμασθῆ πρὸς ὑποδοχὴν τῆς ἀφαρσίας, καὶ τῶν ἐν αὐτῇ κατὰ τὸν καινὸν αἰῶνα μελλόντων ἐκείνων ἀγαθῶν. Δεῖ οὖν τὸν πιστὸν τῇ μὲν ἀλαβῇ χαίρειν· ἀπειθεὶ πείρας ὁ βίος οὗτος ἔχει, φρονίμως ἤθεσθαι τὴν μακαριότητα πιστῶς ἐκδεχόμενον, ἣν ἡ μέλλουσα ζωὴ ἀτελευτήτως ἔχει. Τῇ δὲ συνίσει τῆς πίστεως τὴν ἀθλιότητα, ἣν ὁ βίος οὗτος ἀέλιος κατεκρήθη φέρειν, ἐν ὑπομονῇ καὶ δι' ὑπομονῆς πρὸς τὴν ἀμαρτίαν, καὶ τὸν τῆς ἀμαρτίας ἀρχηγὸν καὶ συνεργόν, καὶ τοὺς ταπεινούς ὑπ' αὐτοῦ, εἰ δεήσει, μέχρις αἵματος ἀντικαθίστασθαι· πλὴν γὰρ τῆς ἀμαρτίας οὐδὲν τῶν ἐν τῷ βίῳ τούτῳ κακῶν ὄντων, εἰ καὶ κακώσεως πρόξενον, οὐδ' αὐτὸς ὁ θάνατος. Διὰ καὶ χορὸς μὲν ὄστων ἀπόλοι παρ' ἐαυτῶν ἐαυτοὺς ἐπήνεγκαν τὰς κακώσεις τοῦ σώματος· οἱ δὲ μάρτυρες καὶ τὸν βίαιον παρ' ἐτέρων ἐπαγόμενον αὐτοὺς θάνατον ἐποίησαν εὐκλεέστατον, καὶ ζωῆς καὶ δόξης καὶ βασιλείας αἰωνίου καὶ οὐρανοῦ παρεκτικόν, καλῶς καὶ θεαρίτως αὐτῷ χρησάμενοι· διὰ τοῦτο γὰρ καὶ μετὰ τὸ καταργῆσαι τὸν θάνατον διὰ τῆς οικίας ἀναστάσεως, τοὺς οικίους ἐτι παραμένειν ἀφήκε, καὶ σὺν τούτῳ τὰς ἄλλας ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ κακώσεις, ἵν' ὁ κατὰ Χριστὸν ἄνθρωπος ἐκ τούτων ἀγωνιζόμενος ὑπὲρ ἀληθείας τῆς ἐν τῷ βίῳ τε καὶ τοῖς δόγμασι, πρὸς τὸν μέλλοντα καινὸν ἐκείνον καὶ ἀγήρω αἰῶνα διὰ τῆς καινῆς Διαθήκης ἐτοιμασθῆ.

Ἀσπιλοῦσιν οὖν αἱ κακώσεις αὗται τοῖς πιστῶς ὑπομένουσι, πρὸς διήρῳσιν τῶν ἀμαρτημάτων, πρὸς γυμνάσιον, πρὸς δοκιμὴν, πρὸς κατάληψιν τῆς τοῦ βίου τούτου ταλαιπωρίας, πρὸς προτροπὴν τοῦ ἐπι-

gentis diabolo trucidatus, super nos regnavit, iustitia mystico devictis mali principe, manifestataque vim suam omnipotentem, dum corpore mortis indutus, a mortuis post tres dies resurrexit, et in caelum ascendens ad dexteram Patris sedit cum ea quam pro nobis tulit et per quam mortuus est carne, pignore promittens nos a mortuis resurrectionem, in caelis collocationem et regnum esse sortituros, dummodo nos quoque illum imitati pro viribus nostris, rursus iustitia peccati principem devincamus, propulsatis ejus aggressibus ejusque ad turpia vitia impulsibus, fortiterque retusis illius artificis.

Idcirco etiam nos divino baptismate regeneraverit Dominus, et gratia Spiritus sancti nos in diem redemptionis obsignaverit, corpus tamen passibile et mortale nos habere permisit, et licet ab adyis animae nequitiae ducem eiecisset, sicut tamen illum foris aggredi, ut renovatus homo secundum novum Testamentum, id est Christi Evangelium, in operibus bonis et in poenitentia vivens, spretis hujus vitae deliciis, aspera perpressus et aggressionibus inimici exortus, paratus esset ad accipiendam incorruptibilitatem donaque per eam in novo saeculo largienda. Oportet ergo fidelem spem gaudere et, quando finem habebit haec vita, recte exultare beatitudinem fideliter consecuturum quam vita futura sine fine servabit. Oportet autem etiam intelligentia fidei infelicitatem quam haec vita subire jure propter peccatum jussa est, ipsumque peccati ducem et fautorem, necnon ab eo instructas acies, si necessarium sit, ad sanguinem perferre; nam praeter peccatum nihil eorum quae sunt in hac vita malum est, licet malum foveant, nec mors ipsa. Ideo chorus quidem sanctorum passi sunt corporis afflictiones quas saepe sibimetipsis intulerunt, martyres vero violentam ab aliis sibi illatam mortem fecerunt clarissimam a qua gloriam et vitam et regnum aeternum caelumque acceperunt, ipsa pie sanctoque utentes; hac enim de causa postquam mortem per suam resurrectionem martificasset, suis tamen illam permanere sivit, et cum illa alias hujus mundi miseras, ut secundum Christum homo per eas pro veritate in vita et fide ostendenda colluctando, ad futurum illud novum et nunquam veterascens saeculum per novum pactum praeparatur.

διὰ τούτων ἀγωνιζόμενος ὑπὲρ ἀληθείας τῆς ἐν ἐκείνῳ καὶ ἀγήρω αἰῶνα διὰ τῆς καινῆς Διαθή-

Prosunt igitur ipsae miseriae fideliter perseverantibus ad plationem iniquitatum, ad exercitium, ad experimentum, ad apprehensionem infelicitatis hujus vitae, ad incitamentum ardentem vitandi et persever-

ranter inquirendi æternam illam filiationem et redemptionem, novamque vere vitam et felicitatem. Quippe cum duplex sit tam animæ quam corporis nostra in Christo filiatio et renovatio, quæ initium et finem habet nec modis caret, principium quidem nobis ponit baptismi gratia qua datur omnium peccatorum et realis ex maledictione exorti remissio, et balneum regenerationis appellatur; finem autem dabit sperata fidelibus resurrectio vitæque in futuro sæculo promissa, media vero inter ista vita est secundum Evangelium Christi, per quam nutritur, crescit et renovatur in dies vir Dei in cognitionem Dei procedens, in iustitiam et sanctificationem paulo minus ab angelis minoratus, a seipso rescindens suam ad humilliora propensionem, et desideria a visibilibus et carnalibus et temporaneis ad intelligibilia et spiritualia et æterna transferens.

τὴν εἰς τὰ κάτω προσπάθειαν, καὶ μεταφέρων τὸν ὄνον πρὸς τὰ νοητὰ καὶ πνευματικὰ καὶ ἀόδια.

Triplex hoc de resurrectione Christi nos edocens Qui ineffabilia mysteria Spiritus contemplatus fuit, vas electionis Paulus magnus Romanus in Epistola scribit: « Quicumque baptizati sumus in Christo Jesu, in morte ipsius baptizati sumus; consepulti ergo sumus cum illo per baptismum in mortem ».²⁷ Hoc est resurrectionis nostræ principium; chirographum enim iniquitatum nostrarum Christus in cruce affecerat et per baptismum secum consepultos innocentes effecit. Sed audi medium instans principio: « Ut, ait, quomodo surrexit a mortuis, ita et nos in novitate vitæ ambulemus; » et finem resurrectionis producit dicens: « Si enim complantati facti sumus similitudini mortis ejus, simul et resurrectionis erimus. » Denique principium et genus resurrectionis et filiationis evidentiis demonstrans, « Et nos ipsi, inquit, primitias Spiritus habentes, et ipsi intra nos gemimus, adoptionem filiorum Dei expectantes ».²⁸ Primitias Spiritus vocat sanctificationem et Spiritus gratiam quam divino baptismo accipimus, ab iniquitatibus conversi et renovati, gratique Christi gratia iustificati; hæc enim sunt futurorum bonorum primitiæ. Dicendo autem: adoptionem filiorum Dei expectantes, monstravit se non de filiatione ex baptismo orta loqui, sed de futura illa et perfecta et indelebili, addens: « Redemptionem corporis nostri, » scilicet illius a doloribus, a corruptione liberationem; illa enim filiorum Dei adoptio sæpius evanescit, hæc autem a nova ex mortuis vita et resurrectione adorta, ipsa vere perfecta est firmissima. Idem vero ad Philippenses scribens finem tantæ renovationis sapientius profert dicens: « Salvatorem expectamus Dominum Jesum Christum qui reformabit corpus humilitatis nostræ configuratum corpori gloriæ suæ ».²⁹ Nam quemadmodum Christus mortuus est in infirmitate et ignobilitate carnis, surrexit autem in virtute et gloria Dei, ita qui secundum Christum vixerint per mor-

θυμαῖν διαπύρωσ, καὶ ζητεῖν ἐπιμόνωσ τὴν διασωσί-
ζουσαν ἐκείνην υιοθεσίαν καὶ ἀπολύτρωσιν, καὶ και-
νήν ὄντως ζωὴν καὶ μακαριότητα. Πολλὰ κλέϊ γὰρ
οὐσης κατὰ τὸ σῶμα καὶ ψυχὴν τῆς ἡμετέρας ἐν
Χριστῷ υιοθεσίας καὶ ἀνακαινίσσεωσ ἀρχὴν τε καὶ
τελειότητα ἔχούσης, καὶ τὰ τούτων μεταξὺ, τὴν μὲν
ἀρχὴν ἐνεβθθαι ἡμῖν ἡ τοῦ βαπτίσματοσ χάρισ, πόντων
τε τῶν ἀμαρτημάτων καὶ τῆσ ἐκ τῆσ ἀρεδσ
εὐθύνησ τὴν ἀρεσιν παρέχουσα, καὶ λουτρὸν παλιγ-
γενείασ λέγεται· τὴν δὲ τελειότητα παρέχει ἡ
ἐλπίζομένη τοῖσ πιστοῖσ ἐξανάστεισ, καὶ ἡ κατὰ
τὸν αἰῶνα τὸν μέλλοντα ἐπαγγελία· τὰ δὲ μεταξὺ
τούτων, ἡ κατὰ τὸ τοῦ Χριστοῦ Εὐαγγελιὸν ἐστὶ ζωὴ,
δεδθῆ; τρέφεται καὶ αὖξει. **Θ** καὶ ἀνακαινίσσεωσ
ἡμέραν ἐξ ἡμέρασ προκόπτων ὁ κατὰ θεὸν ἀνθρώπωσ
εἰ; ἐπίγνωσιν θεοῦ, καὶ δικαιοσύνην, καὶ ἀγιασμὸν,
καὶ κατὰ μικρὸν μειῶν, καὶ ἀφ' ἐαυτοῦ ἐκκόπτων
κόθον ἀπὸ τῶν ὁρατῶν καὶ σαρκικῶν καὶ προσκαί.

Τὸ τρίτον τοῦτο τῆσ ἐν Χριστῷ ἀνακαινίσσεωσ
ἡμῶσ διδάσκων ὁ τῶν ἀποβήτων μυστηρίων τοῦ
Πνεύματοσ θεατῆσ, τὸ σκεῦὸσ τὸ ἐκλεκτὸν, Παῦλοσ ἐ-
μέγασ, γράφει: Ῥωμαίωσ ἐπιστολίων· « Ὅσοι ἐβα-
πτίσθημεν εἰσ Χριστὸν Ἰησοῦν, εἰσ τὸν θάνατον αὐ-
τοῦ ἐβαπτίσθημεν· συνετάφημεν ὄν αὐτῷ διὰ τοῦ
βαπτίσματοσ εἰσ τὸν θάνατον. » Αὐτῆ ἡ τῆσ ἡμετέ-
ρας ἀνακαινίσσεωσ ἀρχὴ· τὸ γὰρ χειρόγραφο τῶν
ἡμετέρων ἀμαρτημάτων ὁ Χριστοσ ἐν τῷ σταυρῷ
διέβρῆξε, καὶ τοῦσ διὰ τοῦ βαπτίσματοσ αὐτῷ συν-
οαπομένωσ ἀνεύθουνοσ ἐποίησεν. Ἄκουε δὲ καὶ
τῆσ κατὰ τὴν ἀρχὴν μεσότητοσ· « Ἴνα γὰρ, φησιν,
ὡσπερ ἠγγέθη Χριστοσ ἐκ νεκρῶν, οὕτω καὶ ἡμεῖσ
ἐν καινότητι ζωῆσ περιπατήσωμεν. » καὶ προσεπά-
γει τὴν τελειότητα τῆσ ἀνακαινίσσεωσ, δεικνύσ· « Εἰ
γὰρ σύμφυτοι γεγονάμεν τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου
αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τῆσ ἀναστάσεωσ ἐσόμεθα. » Ἐξτῆσ
δὲ τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ γένωσ τῆσ ἀνακαινίσσεωσ καὶ
υιοθεσίας ἐμφανέστρον ἐγῶν, « Καὶ αὐτοί, φησιν,
οἱ τὴν ἀπαρχὴν τοῦ Πνεύματοσ ἔγοντεσ, καὶ ἡμεῖσ
αὐτοί ἐν αὐτοῖσ στενάζομεν, υιοθεσίαν ἀπεκδεχόμε-
νοί· » ἀπαρχὴν τοῦ Πνεύματοσ ὀνομάζων τὸν
ἀγιασμὸν, καὶ τὴν χάριν τοῦ Πνεύματοσ, ἣν ἐν τῷ
θείῳ βαπτίσματι λαμβάνομεν, τῶν ἀμαρτημάτων
ἀπαλλαγέντεσ καὶ ἀνακαινισθέντεσ, καὶ δωρεάν τῆ
τοῦ Χριστοῦ χάριτι δικαιωθέντεσ· ἀπαρχὴ γὰρ ἐστὶ
ταῦτα τῶν μελλόντων ἐκείνων ἀγαθῶν. Εἰπὼν δὲ,
« υιοθεσίαν ἀπεκδεχόμενοι, » δεικνύσ, ὡσ οὐ τὴν διὰ
τοῦ βαπτίσματοσ φησιν υιοθεσίαν, ἀλλὰ τὴν μέλλου-
σαν ἐκείνην καὶ τελείαν καὶ ἀδιόπτωτων, προσεπά-
γει· « Τὴν ἀπολύτρωσιν τοῦ σώματοσ ἡμῶν· » δηλου-
ὄτι τὴν ἀπὸ τῶν παθῶν καὶ τῆσ φθορῆσ αὐτοῦ λύ-
τρωσιν· ἡ μὲν γὰρ ἐνταῦθα υιοθεσία διακρίτεται
πολλάκισ, ἡ δὲ διὰ τῆσ ἐκ νεκρῶν παλιγενείασ καὶ
ἀναστάσεωσ, αὐτῆ τελεία καὶ βεβαιωτέτη ἔννοια
ἐστίν.

Ὁ αὐτοσ δὲ καὶ Φιλιππησίωσ γράφων ἐπ' ἐλπίσ
τῆσ τοιαύτησ ἀνακαινίσσεωσ σαφέστρον ἐκτίθει,

²⁷ Rom. vii, 3. ²⁸ Rom viii, 25. ²⁹ Philipp. iii, 20.

ε Σωτήρα, λέγων, ἀπεδεχόμεθα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, ὃς μετασχηματίζει τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν εἰς τὸ γενέσθαι σύμμορον τῷ σώματι τῆς δόξης αὐτοῦ· ὡς γὰρ ὁ Χριστὸς ἀπέθανεν ἐν ἀσθενείᾳ καὶ ἀτιμίᾳ σαρκὸς, ἀνέστη δὲ ἐν δυνάμει καὶ δόξῃ τῇ θεϊκῇ, οὕτω καὶ οἱ κατὰ Χριστὸν ζήσαντες σπείρονται διὰ τοῦ θανάτου πάλιν, κατὰ Παῦλον εἰπῶν, ἐν ἀσθενείᾳ καὶ ἀτιμίᾳ, γίγρονται ἐν δυνάμει καὶ δόξῃ, σῶμα λαβόντες δεδοσασμένον τε καὶ ἀκίρατον, ὅποιον ἔσχεν ὁ Χριστὸς μετὰ τὴν ἀνάστασιν, πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν, καὶ ἀπαρχὴ τῶν κοιμημένων γενόμενος. Ἄλλ' αὕτη ἡ ἐν τῷ σώματι ἀνακαινίσις πίστει μᾶλλον ὁρᾶται νῦν, οἷον αὐτοψία, ἀλλ' ἐλπιδί, πράγματι δὲ οὕτω· ἡ δὲ τῆς ψυχῆς λαμβάνει μὲν καὶ αὕτη τὴν ἀρχὴν, ὡς εἰρηται, ἐν τῷ θαλάσῳ βαπτίσματι διὰ τῆς τῶν ἁμαρτημάτων ἀφέσεως, τρέφεται τε καὶ αὔξεται διὰ τῆς ἐν πίστει δικαιοσύνης, ἔτι καὶ ἔτι ἀνακαινίζομένη ἐν ἐπιγνώσει τοῦ Θεοῦ, καὶ ταῖς αὐτῆς ἀλλήλοις ἀρεταῖς· λήφεται δὲ τὴν τελείωσιν ἐν τῇ κατὰ τὸ μᾶλλον πρόσωπον πρὸς πρόσωπον τοῦ Θεοῦ θεωρία· νῦν γὰρ ἡ ἰσότητος βλέπει καὶ ἐν ἀνίγματι· διὰ τοῦτο καὶ ὁ τῷ Χριστῷ διαφερόντως ἡγαπημένος **95** Ἰωάννης ἀμφότερα· τὰς ἀνακαινίσεις συλλαβὸν τοῦ τε σώματος καὶ τῆς ψυχῆς. «Νῦν, φησὶ, τέκνα Θεοῦ ἔσμεν.» Τοῦτο ἡ τῆς υἰοθεσίας ἀρχή· ἀλλ' ὁ οὕτω ἐφανερῶθῃ τί ἰσόμεθα· οἰδαμεν δὲ ὅτι ἐν φανερωθῆ, ὅμοιοι αὐτῷ ἰσόμεθα, ὅτι ὁφόμεθα αὐτὸν καθῶς ἔπει· Τοῦτο ἡ τελείωσις τῆς κατὰ Θεὸν ἡμῶν διὰ τοῦ Χριστοῦ χάριθις υἰοθεσίας καὶ ἀνακαινίσεως, ὅτι ἦν καὶ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ φησὶν ὁ αὐτός, ὅτι· «Ἔδωκεν ὁ Χριστὸς ἐξουσίαν τοῖς πιστεύουσιν εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ τέκνα Θεοῦ γενέσθαι· οἱ οὐκ ἐξ αἱμάτων, οὐδὲ ἐκ θελήματος, σαρκὸς, οὐδὲ ἐκ θελήματος ἀνδρῶν, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ ἐγεννήθησαν·» λέγων γὰρ οὐκ ἐκ σαρκὸς ἡμᾶς γεννηθῆναι, ἀλλ' ἐκ τοῦ Θεοῦ, τὴν διὰ τοῦ θαλάσῳ βαπτίσματος ἀναγέννησιν καὶ υἰοθεσίαν δηλοῦν, ὅτι ἦν καὶ ἐν τῇ Ἐπιστολῇ φησὶν, ὅτι νῦν τέκνα Θεοῦ ἔσμεν. Εἰπὼν δὲ ὅτι ἔδωκεν ἡμῶν ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι, ὡς μήπω οὔσι, τὸ τέλειον τῆς υἰοθεσίας ὁπέδειξε· καθάπερ γὰρ τὸ ἀριγενὲς βρέφος· δύναμιν μὲν ἔχει παρὰ τῆς φύσεως σοφὸν γενέσθαι, καὶ σοφὸν ἔπει δυνάμει, τῆς δ' ἡλικίας προοίσεως, εἴπερ καὶ τὰ συντείνοντα πρὸς τὴν ἐπιστήμην μεταβολοῦ, οὕτως ἔπει καὶ ἐνεργεῖ δόξον, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ὁ ἀναγεννηθεὶς διὰ τοῦ θαλάσῳ βαπτίσματος, δύναμιν μὲν ἔλαβε σύμμορος γενέσθαι τῷ σώματι τῆς δόξης τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ· εἰ γοῦν καὶ ἐν καινότητι ζωῆς περιπατεῖται, κατὰ Χριστὸν καὶ τὸ τοῦτου Εὐαγγέλιον ζῶν, ἐν τῇ ἀναστάσει τῆς δυνάμεως ταύτης προκινῶσης εἰς ἐντέλειαν, οὐκ ἔπει πίστει καὶ ἐλπίδι, ἀλλ' ἀληθείᾳ καὶ πράγματι, δεδοσασμένον καὶ ἀκίρατον ἔπει τὸ σῶμα, ὅποιον καὶ ὁ Κύριος ἔσχε μετὰ τὴν ἀνάστασιν, πῶσω μᾶλλον τὸ Πνεῦμα; Ἀναστήσονται μὲν γὰρ καὶ τὰ νεκρὰ σώματα τῶν ἀσεβῶν, ἀλλ' οὐκ ἐν δόξῃ οὐρανίῳ· οὐ γὰρ ἰσονται ἡ σύμμορφον τῷ σώματι τῆς δόξης τοῦ Χριστοῦ, ἀλλ' οὐδὲ τὴν ἐπηγγελμένην τοῖς πιστοῖς ὄψονται θεωρίαν τοῦ Θεοῦ, ἡ καὶ βασιλεία

A tem, ut rursus secundum Paulum loquar, semiluantur in infirmitate et ignobilitate, surgent autem in virtute et gloria, accepto corpore glorioso et immaculato quale habuit Christus post resurrectionem, primogenitus ex mortuis, primitiæ dormientium factus. Verum ista in corpore renovatio fide magis, non intuitione nunc conspicitur, spe quidem, nondum vero in re habetur; at animæ renovatio accipit quidem et ipsa principium, ut dictum est, in divino baptisate per remissionem iniquitatum, nutritur vero et augetur per justitiam quæ est in fide, magis ac magis instaurata in cognitione Dei cæterisque virtutibus consentaneis; finem autem consequetur in futuro quando facie ad faciem videbitur Deus; nunc enim per speculum et in ænigmate conspicitur, ideo eximie Christo dilectus Joannes ambas corporis et animæ renovationes complexus: «Nunc, inquit, filii Dei sumus;» hoc est adoptionis filiorum Dei initium; sed «Nondum apparuit quid erimus; scimus quoniam cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videmus eum sicuti est.» En suis adoptionis et renovationis quæ secundum Deum a Christo nobis suppeditatur, de quibus idem dixit in Evangelio: «Dedit Christus his qui credunt in nomine ejus potestatem filios Dei fieri, qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt.» Nam discendo ex carne non natos esse, sed ex Deo, regenerationem et filiorum Dei adoptionem declarat per quam in Epistola dixit: quoniam filii Dei sumus. Dicendo autem quoniam dedit nobis potestatem filios Dei fieri, quasi nondum simus, finem adoptionis filiorum subostendit; nam sicut recens natus infantulus potestatem quidem habet a natura sapientem fieri, et est sapiens in potentia, progressa vero ætate, si pariter in scientiam progrediatur, tunc erit vera sapiens, ita regeneratus per divinum baptismum potestatem quidem accipit configurari corpore gloriæ filii Dei; igitur si in novitate vitæ ambulaverit, secundum Christum ejusque Evangelium vivens, hac potestate ad perfectionem in resurrectione procedente, jam non fide et spe, sed re et veritate gloriosum et immaculatum corpus habebit, quale habuit Christus post resurrectionem, quanto magis spiritum. Ipsa enim impiorum corpora resurgent quidem, sed minime in gloria cœlesti, nam non erunt configurata corpori gloriæ Christi, ideo non fruuntur promissa fidelibus visione Dei quæ Dei regnum vocatur. Ait enim: «Pereat impius, ut non videat gloriam Domini.» Sed regenerati et secundum Christum enutriti, et mensuram, quantum in potestate fuerit, ætatis plenitudinis Christi consecuti, illi divinum splendorem feliciter sortientur, et prout scriptum est, fulgebant sicut sol in regna Patris eorum.

⁹⁵ I Joan. iii, 2. ⁹⁶ Ies. xxxi, 10.

τοῦ Θεοῦ καλεῖται· ἡ Ἀρθήτω, γὰρ φησὶν, ὁ ἀσεβὴς, ἵνα μὴ ἴδῃ τὴν δόξαν Κυρίου. Ἄλλ' οἱ γεννηθέντες τε καὶ τραφέντες κατὰ Χριστὸν, καὶ τὸ μέτρον φθάσαντες ὡς δυνατὸν τῆς ηλικίας τοῦ Χριστοῦ πληρώματος, ἐκείνοι καὶ τῆς θείας λαμπρότητος μακαρίως ἐπιταύζονται, καὶ κατὰ τὸ γυγραμμένον ἐκλάμψουσιν ὡς ὁ ἥλιος ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Πατρὸς αὐτῶν.

Cujus divini fulgoris et illuminationis Adam pater ante transgressionem, utpote vere stola glorie indutus, nudus non erat, neque erubescere quia nudus, sed multo speciosior erat quam dici potest, præ eis qui disadentibus multo auro gemmisque micantibus ornatis fulgent. Hoc divino splendore et fulgore per transgressionem turpiter nudata miserum naturæ Verbum Dei, viscera misericordie assumens, eam præclarior indutam in monte Thabor eis quos ex discipulis elegit rursus ostendit patet. Sciens omnibus quid olim eramus, et quales in futuro sæculo erimus qui in eum credimus et perfectionem in ipso consecuti sumus. Cujus perfectionis eorum qui secundum Christum vivunt arrhas obtinebis hic a Deo sanctis datas qui jam percipiunt, ut dicuntur, et fructus venturi sæculi. Et istud præsentatum ostendit Moyses: in cuius vultum gloriosum filii Israel non poterant intendere: et post eum adhuc illustrius ipse Dominus in monte conuersans lumine deitatis ita micanti ut discipuli cæcli, licet ob hanc causam virtute accepta, non poterant intendere in lucem illam. Stephani vero facies, ut scriptum est, apparuit tanquam facies angeli, et ipse a terra in cœlestia intendens ubi Christus sedit ad dexteram maiestatis, cœlestem vidit Dei gloriam. Et longum est alios postea enumerare atque recensere qui in terris futurorum honorum arrhas acceperunt, et divinum illum splendorem feliciter sortiti sunt et illuminationem, quam nos consequi concedat gratia et benignitas eius qui pro nobis factus homo, sepultus et resurrectus, naturam nostram infra iacentem erexit, et secum in throno Patris sedere fecit, Jesus Christus Dominus noster, quem docet gloria, honor et adoratio cum æterno eius Patre et sanctissimo necnon vivificante Spiritu, nunc et semper et in sæcula sæculorum. Amen.

ταρέντος, καὶ ἀναστάντος, καὶ τὴν κάτω κειμένην φύσιν ἡμῶν εἰς οὐρανοὺς ἀνυψώσαντος, καὶ συνεδριάζοντος πατρικῆ, Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν· ᾧ πρέπει δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνησις σὺν τῷ ἀνάρχῳ αὐτοῦ Πατρὶ, καὶ τῷ παναγίῳ καὶ ζωοποιῷ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

HOMILIA XVII.

In qua ostenditur Sabbati et Dominicæ mysterium; necnon in Evangelium primæ post Pascha Dominicæ.

Novam hodie celebramus Dominicam; potius vero novæ Dominicæ consecrationem agimus. Intendit ergo sermo noster paulo altius, quantum permiserit tempus, Dominicæ mysterium ad eharitatem vestram revelare. Sed cum istud sit sublimis et ideo non sit omnibus intellectu facile, gratias agere oportet omnipotenti Domino a que cognominatur hæc dies, qui per suam in carne præsentiam omnibus ad eam fide accedentibus exhibuit quæ aliquantulum mentem et sermonem superant. Dicitis autem om-

Α Ταύτης τῆς θείας ἐκλάμψεως τε καὶ λαμπρότητος καὶ ὁ Ἀδάμ μέτοχος ὑπάρχων πρὸ τῆς παραβάσεως, ὡς δυνατὸς στολὴν δόξης ἡμφιεσμένος, οὐχ ὑπῆρχε γυμνός, οὐδ' ἀσχημῶν ὑπῆρχεν ἐπι γυμνός, ἀλλὰ πολλῶν κοσμιώτερος, οὐδ' ὅσον εἶπαι, τῶν νῦν περικαίμενων τὰ χρυσῶν πολλῶν καὶ διαυγῆσι λίθοις κοσμούμενα διαδήματα. Ταύτης τῆς θείας ἐκλάμψεως τε καὶ λαμπρότητος γεγυμνωμένην τὴν ἡμῶν φύσιν ἐκ παραβάσεως τῆς ἀσχημοσύνης ἐλεήσας ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, καὶ διὰ σπλάγγχν ἐλέους ἀναλαβόμενος, ἐνδεδυμένην ἐπιφανέστερον ἐπὶ τοῦ Θαβωρου τῶν μαθητῶν τοῖς ἐκκρίτοις πάλιν ὑπέδειξε, τί ποτε ἦμεν, καὶ τίνες ἐπὶ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος ἰσόμεθα δι' αὐτοῦ οἱ πιστεύοντες, καὶ τῆς ἐν αὐτῷ τελειώσεως ἐπιτυχόντες τοῖς πᾶσι παριστάς. Ταύτης τῆς τελειώσεως τῶν κατὰ Χριστὸν βιούτων εὐρήσεις καὶ τοὺς ἀρραβῶνας φανερῶς ἐνταῦθα δεδομένους τοῖς τοῦ Θεοῦ ἁγίοις, καρπουμένους ἤδη κατὰ τὴν εἰπόντα τὸ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος ἀγαθόν. Καὶ τοῦτο προλαβὼν εἰδείξεν ὁ Μωυσῆς, οὐ τῇ δόξῃ τοῦ προσώπου ἀπειλίζεν οὐκ ἠδύνατο οἱ υἱοὶ τοῦ Ἰσραὴλ· καὶ μετ' αὐτὸν ἐπι περιφανέστερον αὐτὸς ὁ Κύριος ἐπ' ὄρους ἀστράφα· **Θ** ἐν φωτὶ θεότητος αὐτῶν τηλαυγῶς, ὡς μὴδὲ τοὺς ἐκκρίτους τῶν μαθητῶν, καὶ τοὶ πνευματικὴν δύναμιν τηρικαῦτα λαβόντας, ἀπειλίζοντας δυνήθηται πρὸς τὴν λάμψιν ἐκείνην στήναι. Σεφάνου δὲ τὸ πρόσωπον ὤφθη κατὰ τὸ γυγραμμένον ὡς πρόσωπον ἀγγέλου, καὶ αὐτὸς ἀπὸ γῆς εἰς τὰ ἐπέκεινα τῶν οὐρανῶν ἠτένιζεν, ὅπου ὁ Χριστὸς ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τῆς μεγαλωσύνης, καὶ τὴν ὑπερουράνιον ἐώρα δόξαν τοῦ Θεοῦ. Καὶ μακρὸν ἂν εἴη τοὺς ἄλλους καθέξης ἀπαριθμεῖσθαι καὶ καταλέγειν, οἵτινες ἐνεῦθεν τοὺς ἀρραβῶνας τῶν μελλόντων ἀγαθῶν λαβόν, καὶ τῆς θείας ἐκείνης ἐκλάμψεως τε καὶ λαμπρότητος μακαρίως ἐπέτυχον· ἧς γένοιτο καὶ ἡμεῖς ἐπιτυχεῖν χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ δι' ἡμᾶς ἐνανθρωπήσαντος, καὶ παθόντος, καὶ

ταρέντος, καὶ ἀναστάντος, καὶ τὴν κάτω κειμένην φύσιν ἡμῶν εἰς οὐρανοὺς ἀνυψώσαντος, καὶ συνεδριάζοντος πατρικῆ, Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν· ᾧ πρέπει δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνησις σὺν τῷ ἀνάρχῳ αὐτοῦ Πατρὶ, καὶ τῷ παναγίῳ καὶ ζωοποιῷ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΑΙΑ ΙΖ'.

Δεικνῦσα τὸ τοῦ Σαββάτου καὶ τὸ τῆς Κυριακῆς μυστήριον· καὶ εἰς τὸ τῆς καινῆς Κυριακῆς Εὐαγγέλιον.

Δ Καινὴν Κυριακὴν ἑορτάζομεν σήμερον· μᾶλλον δὲ τῆς καινῆς Κυριακῆς ἄγομεν τὰ ἐυχαιῖα. Βούλεται τοίνυν ὁ ἡμέτερος λόγος, μακρὸν ἀνωθεν πρὸς τὴν ὁμιλίαν ἀγάπη, ἐφ' ὅσον ὁ καιρὸς δίδωσι, τὸ τῆς Κυριακῆς ἀνακαλύψαι μυστήριον. Εἰ δὲ μέγα τοῦτο καὶ ὑψηλόν, καὶ διὰ τοῦτο μὴδὲ τὸ πρόχειρον τοῦτου τοῖς πᾶσι εὐληπιον, χάριτας ὁμολογεῖν χρὴ ἐφ' Κυρίῳ τῶν ὄλων, οὐ καὶ ἡ ἡμέρα ἐπιώνυμος, ταῦτα χαρισμένῳ διὰ τῆς ἐν σαρκὶ παρουσίας αὐτοῦ τοῖς αὐτῷ προσιοῦσι διὰ τῆς πίστεως, ἃ καὶ νῦν

καὶ λόγῳ, καὶ πρὸς ὄλιγον ἐστὶ δυσφικτα. Προσέ-
 χετε δὲ ὅπως ἅπαντες τοῖς λεγομένοις τὸν νοῦν· εἰ
 γὰρ τις καὶ μὴ τὸ πᾶν ἐπιγινώσκων θυήσεται, ἐξ
 ὀλίγων ἔξει τὴν πᾶσαν δύναμιν· φῶς γὰρ ἔχει
 λόγον ἢ διδασκαλίαν τοῦ Πνεύματος. Ἐν ἑξ τοίνυν ὁ
 Θεὸς ἡμέραις μὴ μόνον τὸ αἰσθητὸν ἅπαν τοῦτο
 ποιήσας τε καὶ κοσμήσας, ἀλλὰ καὶ τὸ μόνον ἐξ
 αἰσθήσεως καὶ νοῦ συγκαίμενον ζῶον τὸν ἄνθρωπον
 πλάσας τε καὶ ζωώσας, καὶ τὴν ἡγεμονίαν αὐτῷ τῶν
 περὶ γῆν ζῶων καὶ φυτῶν παρασχόμενος, τῇ ἑβδόμῃ
 κατέπαυσεν ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων αὐτοῦ, καθάπερ
 ὁ Μωϋσῆς ἐδίδασκεν ἡμᾶς ὁ μεταγενέστερος θεωρῶς
 τῆς ἐπὶ πολὺ προγενεστέρας αὐτοῦ καταβολῆς τοῦ
 κόσμου· μᾶλλον δὲ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον διὰ τῆς
 ἐκείνου γλώττης ταῖς ἡμετέρας ἐνηχῆσαν φιλονεικί-
 θρώπως ἀκοαῖς τε καὶ ψυχαῖς. Ἄλλὰ καὶ εὐλόγησε,
 φησὶν, ὁ Θεὸς τὴν ἡμέραν τὴν ἑβδόμην καὶ ἡγίασεν
 αὐτήν. Πῶς οὖν ταύτην, καθ' ἣν οὐδὲν ἔπραξε, καὶ
 εὐλόγησε καὶ ἡγίασεν, ἀλλ' οὐχὶ τὴν πρώτην 97
 μᾶλλον ὡς ὑπερεξηρημέτην; Διὸ καὶ μίαν αὐτήν ὁ
 Μωϋσῆς εἶπεν, ἀλλ' οὐχὶ πρώτην, καθ' ἣν ὁ Θεὸς ἐκ
 τοῦ μὴ ὄντος ἀθρώπον προήγαγε τὸ πᾶν, καὶ φῶς
 πρῶτον περιήγαγεν αὐτὸν, εἰ καὶ μήπω τὸν κατάλλη-
 λον ἐπέθηκε κόσμον, εἰς τάξιν καὶ εἶδος ἀγαγὼν
 ἕκαστον. Πῶς εἰ μὴ καὶ ταύτην, ἀλλ' οὐχὶ τὴν μετ'
 αὐτήν, καθ' ἣν τὸ μέγα τοῦτο κύτος ἐστερίωσε καὶ
 περιέταξε, τὴν περὶ ἡμᾶς πρῶτον οὐρανὸν λέγω,
 πρὸς δὲ τὸν πρῶτον ἐκείνον δεύτερον; Πῶς οὐχὶ τὴν
 μετ' αὐτήν ἅλιν ἢ τὰς ἐφεξῆς καθ' ἃς ἢ τε γῆ συν-
 ἔστη, τὴν ὑδάτων ὑποχωρησάντων, καὶ τὸν ἐστῆ
 τοῖς δύο μεγάλους, οἳ τινες ὀφθαλμοὺς ἐδέξατο
 καὶ διὰ προστάγματος ὀπίσθη κατὰ γένος;

Ἴνα δὴ καὶ ταύτας παραλίπωμεν, διὰ τί μὴ τὴν
 ἑπτὰ μᾶλλον ὁ Θεὸς εὐλόγησε, καθ' ἣν ὁ ψυχὴν
 μόνον ζῶσαν ἐρπετῶν καὶ τετραπόδων ἐξέτασεν ἐκ
 γῆς, ἀλλὰ καὶ βουλῆς ἄξιον ὑπέδειξεν οἰκίας ἔρ-
 γον, συγκεφαλαιωσάμενος τὸ πᾶν, αἰσθητὸν τε καὶ
 νοῦν συναγαγὼν, ἐν καὶ τὸ μέγιστον, ὅτι καὶ ἐου-
 τὸν διὰ τῆς θείας χάριτος ἐνθεῖ, καὶ κατ' εἰκόνα
 καὶ ὁμοίωσιν οἰκίαν, γνωστικὸν ἐαυτοῦ ζῶον ἐκ
 γῆς ἀναδείξας τὸν ἄνθρωπον; Πῶς οὖν οὐ ταύτην
 εὐλόγησε καὶ ἡγίασεν, ἀλλὰ τὴν ἑβδόμην ἡμέραν
 ἔπραξια; οὐσαν ἡμέραν; Βουλομένη δὴ μοι τὸν λό-
 γον ἀποδοῦναι, καὶ τὴν λύσιν τῆς ἀπορίας παρα-
 σχεῖν, ἀναγκαῖον μάλιστα διὰ τοὺς ἔλλογιμωτέρους
 τῶν συνελγμένων ἐξελέγξει πρότερον τοὺς μὴ
 καλῶς ἀποδόντας. Εἰσι γὰρ οἱ τὸν ἀριθμὸν σεμνο-
 λογοῦσι τοῦτον ἰσοσηπτος καὶ Φίλων, καὶ ἄλλοι κατ'
 αὐτοὺς ἀγέννητόν τε εἶναι λέγοντες, ἀλλὰ καὶ παρ-
 θεῖον ὡς μὴ γεννώντα, ὁποῖόν ἐστι καὶ τὸ θεῖον κατ'
 αὐτοὺς· οὐ γὰρ ἐδυηθήσαν συνθεῖν, ὡς καὶ γεν-
 νῶν ὁ Θεὸς τὴν καρθεῖαν οὐκ ἀποτίθεται· γεννᾷ
 γὰρ ἀσυνδάκτως, ἀρρήστως καὶ ἀπαθῶς. Οἱ δὲ
 διὰ τοῦτο καὶ τὴν ἑβδόμην μόνην τῶν ἡμερῶν τῆς
 θείας εὐλογίας ἐπιτυχεῖν διατείνονται, καταφρονοῦ-
 μένοι μὴ τοῦ Θεοῦ μόνον ἀπεστῶντας αὐτοῦ τὸ γέν-
 ον, ἀλλὰ καὶ τῆς ἑβδόμης αὐτῆς· πᾶς γὰρ ἀριθ-

nes simnt animam intemite; nam si quis totum en-
 pere nequeat, et paucis omnem virtutem habebit;
 lucis enim rationem habet doctrina Spiritus. Deus
 ergo in sex diebus postquam non modo totum
 quod videtur fecisset et ornavisset, verum et ho-
 minem solum ex sensu menteque constantem crea-
 viasset et vivificasset, regem eum instituendo uni-
 versorum quæ super terram erant tam plantarum
 quam animalium, septima die requievit ab omnibus
 operibus suis, sicut nos docuit Moyses posterior
 constitutionis mundi longe ipsi anterioris specta-
 tor, seu magis Spiritus sanctus qui per ejus lin-
 guam ad aures animasque nostras personavit. Insu-
 per «Benedixit, inquit, diei septimo, et sanctificavit
 illum». Quare igitur isti in quo nihil fecit; bene-
 dixit eumque sanctificavit, non autem magis pri-
 mum utpote superiore in quo Deus e nihilo edu-
 xit universam, et nova luce illuminavit, licet non-
 dum convenientem instituisset munditiam in ordi-
 nem et figuram singula adducens? Quare, si non
 istam, saltem secundum in quo magnum illud ra-
 vum circa nos firmavit et extendit, cœlum; dico
 primum, et post istud primum illud secundum?
 Quare rursus non sequentem vel succedentes per
 quas stetit terra, secedentibus aquis, sibique natu-
 ralem, omnem ornatum accepit, et cœlum astra duo
 magna quasi oculos sortitum fuit, necnon ex aquis
 volatilia et pisces uno jussu orta sunt secundum
 species suas?

σύνφυτον πάντα κόσμον ἀπειλήσει, καὶ ὁ οὐρανὸς
 φωστῆρας, καὶ ἐκ τῶν ὑδάτων τὰ πετεινὰ καὶ τὰ νη-

Sed si istos prætereamus dies, quare non sexto
 potius benedixit Deus in quo non solum animam
 viventem reptilium et quadrupedum e terra e-
 luxit, sed etiam sui dignum consilii opus protulit in quo
 colliguntur omnia, sensum et mentem in se congre-
 gans, unum et maximum quia in eo Deus per suam
 gratiam semetipsum iudicavit, ad divinam similitudi-
 nem factum, solum a quo cognosceretur animal in
 terra exhibuit hominem? Quare igitur istum non
 sanctificavit eique benedixit, sed septimum in quo
 ab opere requievit? Mihi rationem reddere et
 difficultatem solvere conanti necessarium est præ-
 sertim propter doctiores; ex assistentibus prius so-
 lutiones non probas afferre. Sunt enim qui hunc
 numerum venerandum putant Josephus et Philo et
 quoliquot secundum eos illum non genitum dixerunt
 et virginem quia non generat, quale est apud eos
 Numen; nam concipere non poterant Deum gene-
 rantem nequaquam amittere virginitatem quia sine
 coitu, sine semine, sine dolore generat. At asseren-
 tes solum ex diebus septimum propterea divinam
 obtinuisse benedictionem, turpiter mentiuntur non
 solum Dei sed et ipsius septimi numeri notionem
 destruentes: omnis enim numerus ab unitate gene-
 ratur, porro septenus est numerus, ergo generatur.

97 Gen. ii, 3.

Sed, inquit, a nullo alio præter unitatem multiplicato generatur; at non genitus nequit dici qui non a multis sed qui a nullo generatur, quod in hebdomada non datur.

Deinde si propter hunc numerum ut talem benedictus fuit hic dies, quanto magis primus, quia præsertim illum Moyses dixit unum, benedictionem accepisset, unitas omnino est ingenita. Sed, aiunt, ipsa multiplicata est mater omnis numeri, eorum etiam quæ intra denarium continentur; hebdomada vero nullum parit intra denarium, et ideo est virgo. Esto, virgo est quæ nullo modo est mater; hoc enim non est ex necessitate, concedo tamen; ergo quanto plura generaverit, tanto magis a virginitate recedet? Porro hebdomada repetita et multiplicata nullam quidem numerum intra denarium generat, multos vero supra eundem; quomodo igitur virgo? Sed! propugnationes nostras fugientes ad lunam consueverunt et ad polos quos septem ponunt, lunam vero ostendentes per septem dies, bifidam, per tot alias plenam, et pari tempore ad pristinum statum redeuntem. Nesciunt enim quoniam si prætereo augustus est septenus numerus, alii quoque nihil huic cedunt, et præsertim omnium primus; quippe unus est hic universus mundus, unum omne cælum vel alicui non duobus plures; unus etiam sol in universo, luna una, ne dicam omnia in unum convenire, stante pro omnibus et per omnia et super omnia Deo, quem unum recte intelligentibus vere proclamant. Sed cum rotunda sint astrorum positumque singula, et in orbem constet universum, orbis autem ex duobus, puncto lineaque, inquitur, et sine duobus latibus nihil præsertim eorum quæ sub sensum cadunt possit existere, binus ergo numerus mundo utilissimus est et admodum necessarius. Verum quia non linea tantum, sed et plana superficies in universo conspiciatur, ternus igitur numerus inter alios parem habet honorem; nam prætereo alias huius numeri excellentias. Ast quia prædictorum singula non orbis sint tantum, sed et solidum et sphaera, hæc autem sine quatuor existere nequeant, nam insuper alterius discriminis necessitas eis incumbit, quomodo numerus quaternarius inter augustos pariter non adnumeratur? Prætereo quaternarius etiam propter alia non absimilis, et præsertim sextus inter omnes numerus; nam iste præ omnibus suis partibus comparatus inter perfectos prior censetur, ideo per talem dierum numerum perfecta sunt omnia.

Idcirco qui propter talia hebdomadam venerantur semetipsos fallunt, non illam tantum sed quemlibet volentes numerum, omnes enim numeri parem cultus rationem videntur habere. Nam cum numerus cum omnibus quæ sunt simul creatus fuerit, omnia vero a Deo creata pulchra sint et pulchra nimis, sicut per Moysen testatus est ipse Creator, quicquid

α μὲς ἐκ μονάδος γεννᾶται· ἡ δὲ ἑβδομάς ἀριθμὸς, οὐκ οὖν οὐκ ἀγέννητος. Ἄλλ' οὐχ ὑπὲρ τινος, φασίν. ἑτέρου τῶν μετὰ τὴν μονάδα πολλαπλασιαζομένου γεννᾶται· ἀλλ' οὐχ οὕτως ἀγέννητος ὁ μὴ γεννώμενος ὑπὸ πολλῶν, ἀλλ' ὅς ἐν ὅπ' οὐδενὸς γεννῶτο, ἕκαστ' ἡ ἑβδομάς οὐκ ἔχει.

Ἐπειτα εἰ διὰ τὴν ἀριθμὸν τοῦτον ὄντα τοιοῦτον ἡ ἡμέρα εὐλόγηται, πολλῶ μᾶλλον ἂν ἡ πρώτη, καὶ μάλιστα· ὅτι καὶ μίαν αὐτὴν ὁ Μωϋσῆς εἶπε, τὴν εὐλογίαν εἰδέξατο· ἡ γὰρ μονὰς ἀγέννητος πάντη. Ἄλλὰ γεννητικὴ, φασίν, αὕτη πολλαπλασιαζομένη παντός ἀριθμοῦ, καὶ τῶν ἐντός δεκάδος· ἡ δὲ ἑβδομάς τῶν ἐντός δεκάδος οὐδεὶς, καὶ διὰ τοῦτο παρθένος. Ἔστω δὲ παρθένος; ἡ μηδαμῶς γεννώσα· οὐ γὰρ ἐξ ἀνάγκης, ἔστω δ' οὖν ὁμοίως· ἡ δὲ μέτρια μὲν οὐ, πολλὰ δὲ γεννώσα, καθόσον πλείω, κατὰ τοσοῦτον πάντως; κορρωτέρως τῆς παρθενίας ἐστίν. Ἡ γοῦν ἑβδομάς πολλαπλασιαζομένη καὶ συντιθεμένη τῶν μὲν ἐντός δεκάδος οὐδένα γεννᾷ, τῶν δὲ ὑπὲρ δεκάδα πολλούς· πῶς οὖν παρθένος; Ἄλλ' ἀκροφύγοντες ἡμῶν τὰς λαβὰς οἶον ἐπὶ τὴν σελήνην ἀναβαίνουσι καὶ τοὺς πόλους, τοὺς μὲν ἐπὶ λέγοντες εἶναι, τὴν δὲ σελήνην δεικνύντες ἐν ἐπιτά μὲν ἡμέραις διχοτόμον, ἐν ἄλλαις δὲ τοσαύταις πανσέληνον, καὶ διὰ τῶν ἰσῶν πάλιν ἐπαναστρέφουσιν· ἀγνοοῦσι γὰρ ὡς; εἰ διὰ ταῦτα σεπίδος ὁ ἐπιτά, καὶ οἱ ἄλλοι τῶν ἀριθμῶν οὐδὲν ἤττον, καὶ μάλιστα πάντων ἡ τοῦτον ἀρχή· εἰς γὰρ αἰσθητός ἦτα; κόσμος, καὶ εἰς ὁ πᾶς οὐρανός, ἡ δυοῖν οὐ πλείω· καὶ εἰς ἥλιος; ἐν τῷ παντί, καὶ μία σελήνη ἐστίν, ἵνα μὴ λέγω ὅτι πάντα τῷ ἐνὶ συνείσθητι, τοῦ πρὸ πάντων, καὶ διὰ πάντων, καὶ ΘΣ ἐπὶ πάντων Θεοῦ, τὸ ὡς ἀληθῶς ἐνιστῶν τοῖς καλῶς συνίεσι κηρύσσοντι. Εἰ δὲ καὶ περιφερῆς τῶν τε ἀστέρων καὶ τῶν πόλων ἕκαστος; καὶ κύκλω τότε τὸ πᾶν, ὁ δὲ κύκλος ἐκ δυοῖν σημείων τε καὶ γραμμῆς, καὶ τῶν δύο χωρὶς οὐδ' ἂν ἦν οὐδὲν μάλιστα ὢν αἰσθητῶν, καὶ δύο λοιπὸν ἀριθμὸς χρωαδιέστατος τῷ παντί καὶ ἀναγκαϊστάτος. Ἐπιτά δὲ μὴ γραμμὴ μόνη καὶ ἐπίπεδος ἐν τῷ παντί, καὶ ἡ τριάς οὐκ οὖν ἐν ἀριθμοῖς τὸν ἰσοντρόπον· παρὶ μὴ γὰρ λέγειν τὰ ἄλλα τοῦ ἀριθμοῦ τοῦτου κλεινοκτῆματα. Ἐπιτά δ' αὖ καὶ τῶν κρηνημένων ἕκαστον, οὐ κύκλος μόνον, ἀλλὰ καὶ σφαιρόν ἐστι; καὶ σφαῖρα, ταῦτα δὲ εἶναι τῶν ἀδυνατῶν ἕνευ τῆς τετραδός· δεῖ γὰρ αὐτοῖς ἐξ ἀνάγκης καὶ διαστήματος ἑτέρου· πῶς οὐχὶ καὶ ἡ τετράς ἐπίσης; τῶν ἐξιολόγων; Ἔτι γε μὴν καὶ ἡ παντᾶς δι' ἑτέρα παραλήσια, καὶ μάλιστα τῶν ἄλλων ὁ ἐξ ἀριθμὸς· οὗτος γὰρ πρὸ τῶν ἄλλων τοῖς οικείοις μέρεσιν ἐξισούμενος πρῶτος ἐν τοῖς τελλείοις ἐστίν· διὸ καὶ κατ' αὐτὸν τὸ πᾶν συντελεσθῆναι τοῦτο.

Οἱ τοῖνυν ἐκ τοιωτῶν σεμνύνοντες τὴν ἑβδομάδα λελήθασιν ἑαυτοὺς, οὐ ταύτην μόνον, ἀλλ' ἀπλῶς ἅπαντα σεμνοποιούντες ἀριθμὸν· ἱκανὰ γὰρ εἰκότως ἔχει τοιαῦτα σεμνολογήματα. Ἐπιτά γὰρ ὁ ἀριθμὸς ὑπὸ Θεοῦ τοῖς οὐσι συνεκτίσθη πᾶσι, τὰ δὲ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ κτισθέντα πάντα καλὰ τε καὶ καλὰ λέν, ὡς δὲ Μωϋσῆς αὐτὸς ἐπιμαρτύρησεν ὁ

πίστας, ὃ τις ἂν τοῦ ἀριθμοῦ μέρος ἀπολαβὼν ἐξασ-
στικῶς κατέβη, καλὸν εὐρήσει καὶ καλὸν βίαν,
καὶ τῶν τε καὶ τοῖς ἄλλοις λόγους ἀναλογίας ἐμπρέ-
πον θαυμασιώως. Ὁ μὴν διὰ τὸν ἀριθμὸν ἀπλῶς
ἐτέρᾳ τῆς ἐτέρας διενήνοχεν ἡμέρας· ἐπ' οὐδεμιᾶς
γὰρ ὁ Μωϋσῆς ἐπαινήτην ἀριθμοῦ γεγονότα τὸν Θεὸν
ιστόρησεν, ἀλλὰ τὰ καθ' ἐκάστην ὕπ' αὐτοῦ προ-
ηγμένα δι' ἐπαίνου τίθεσθαι· τοιγαροῦν οὐδὲ ἡ
ἐβδόμη τῶν ἡμερῶν διὰ τὸν ἀριθμὸν ἐπαινεῖται.
Λέγομεν τοίνυν ἡμεῖς εἶνος ἕνεκεν ὁ Θεὸς αὐτὴν
διαφερόντως εὐλόγησέ τε καὶ ἡγίασεν, ἐξ αὐτῶν τῶν
τοῦ Μωϋσῆος λόγων λαβόντας τὰς ἀρχάς. « Κατέ-
παυσε γὰρ, φησὶν, ὁ Θεὸς τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἐβδόμῃ ἀπὸ
πάντων τῶν ἔργων αὐτοῦ ὧν ἐποίησεν. » Ἐἴτα προσ-
θεῖς, ὅτι· « Καὶ εὐλόγησεν ὁ Θεὸς τὴν ἡμέραν τὴν
ἐβδόμην, καὶ ἡγίασεν αὐτήν· » καὶ τὴν αἰτίαν εὐ-
λογίας προσετίθει τῆς εὐλογίας αὐτὸ τοῦτο λέγων πάλιν·
« Ὅτι κατέπαυσεν ὁ Θεὸς ἀπὸ πάντων τῶν
ἔργων αὐτοῦ ὧν ἤρξατο ποιῆσαι. » Οὐκοῦν ἐστὶν
ἔργα τοῦ Θεοῦ ἅπερ οὕτε ἤρξατο ποιεῖν, οὕτε κατέ-
παυσε ποιῶν· ὡς καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος ἀπεκάλυψεν ἡμῖν λέγων· « Ὁ Πατὴρ μου ἕως ἄρτι ἐργά-
ζεται, καὶ γὼ ἐργάζομαι. »

Θέλων οὖν ὁ Θεὸς τῶν τοιοῦτων ἔργων ἡμῖν τὴν
δυνατὴν γνώσιν παρασχεῖν, καὶ ταῦτα δεῖξαι ζητη-
τέα μᾶλλον ὅπ' αἰσθησὶν ἀπάντων, τὴν ἐβδόμην
καθ' ἣν κατέπαυσε τὰ αἰσθητὰ ποιῶν εὐλόγησέ τε
καὶ ἡγίασεν, ὡς ἐπάνοδον οἶον οὔσαν διὰ τῆς κατα-
παύσεως ἀπὸ τῶν κάτω, πρὸς ἐκεῖνα τὰ κρείττω
καὶ ὑπερκόσμια. Κατὰ γὰρ τὸν μέγαν Διονύσιον
εἰπεῖν, ἐξω αὐτοῦ γίνεται δι' ὑπερβολὴν ἀγαθότη-
τος ὁ Θεός, καὶ ἐκ τοῦ πάντων ἐξηρημένου πρὸς τὸ
ἐν πᾶσι κατέγεται, κατ' ἐκστατικὴν ὑπερούσιον δύ-
ναμιν ἀνεκφοίτητον αὐτοῦ· συγκαταβάς δὲ φιλαν-
θρωπικῶς, ἐφ' ὅσον αὐτὸς ἠθέλησε καὶ ἐρχῆν, καὶ
τὸν καθ' ἡμᾶς αἰσθητὸν τοῦτον ἐν ἐξ ἡμέραις ἐργα-
σάμενος κόσμον, κατὰ τὴν ἐβδόμην εἰς τὸ οἰκτεῖον
ὑψος, ὃ μὴδ' ἀπέλιπε, θεοκρεπῶς ἐπανῆλθε, καὶ τὴν
κατ' αὐτὴν κατέπαυσιν εὐλογημένην μᾶλλον ὑπέ-
δειξε, διδάσκων καὶ ἡμᾶς ζητεῖν εἰσελθεῖν, κατὰ
τὸ ἔγχωρον, εἰς ἐκεῖνην τὴν κατέπαυσιν, ἥτις ἐστὶν
⊙ ἡ κατὰ νοῦν ἡμῶν θεωρία, καὶ ἡ διὰ ταύτης
πρὸς Θεὸν ἀνάνευσις. Πρὸς ἣν κατέπαυσιν καὶ ὁ
Ἀπόστολος διαβρήδην προτρέπεται· προθεῖς γὰρ
τὸ παρὰ τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ Ψαλμοῦ περὶ τοῦ γέ-
νοϋς τῶν Ἰουδαίων λεγόμενον· « Ὡς ὤμοσα ἐν τῇ
ὀργῇ μου, εἰ εἰσελεύσονται εἰς τὴν κατέπαυσιν
μου· » ἐπιφέρει γράφων· « Εἴρηται που περὶ τῆς
ἐβδόμης ὅτι κατέπαυσεν ὁ Θεὸς ἀπὸ πάντων τῶν
ἔργων αὐτοῦ. » Καὶ μετ' ὀλίγα· « Σπουδαζώμεν
οὖν καὶ ἡμεῖς εἰσελθεῖν εἰς τὴν κατέπαυσιν αὐτοῦ· »
ὃ γὰρ εἰσελθὼν, κατέπαυσε καὶ αὐτὸς ἀπὸ τῶν ἔρ-
γων αὐτοῦ, καθάπερ ἀπὸ τῶν ἰδίων ὁ Θεός.

Ἀλλὰ τίς αὕτη ἡ κατέπαυσις ἐστὶ σαφέστερον πο-
θεῖτε μαθεῖν, καὶ πῶς καὶ ἡμεῖς εἰς αὐτὴν εἰσε-
λευσόμεθα; Ἄν τὰ ἔργα μάθωμεν, ὧν ὡς ἀνάγκων
ἔστων ὁ Θεός, οὐκ ἤρξατο, ἐστὶ μᾶλλον καὶ τῆς κα-
τεπαύσεως ταύτης, καὶ τῆς πρὸς αὐτὴν εἰσελεύ-

que, sumpta numeri parte, eam accurate conspexerit, pulchram inveniet minusque pulchram sibi in se-
ipsi aliisque respectibus analogia mire præstantem.
Nullus sane dies alteri per numerum prorsus excellit; nullus enim numerum Moyses Deum laudasse enarrat, verum opera singulorum ab ipso enumerata præconio ornata fuisse; ideo nec septimus dies propter numerum dignus est laudibus. Dicimus ergo nos cujus gratia Deus ei eximie benedixit et illum sanctificavit, accepto ab ipsis Moysis vocibus initio; ait enim: « Requievit Deus die septimo ab omnibus operibus quæ fecerat. » Postea adjiciens: « Et benedixit Deus diei septimo et sanctificavit eum; » et statim causam addit benedictionis rursus idem dicens: « Quoniam requievit Deus ab omnibus operibus quæ facere inceperat. » Igitur sunt opera Dei quæ nondum inceperat, et a quibus non quievit; quod Dominus ipse nobis revelavit dicens: « Pater meus usqueinodo operatur et ego operor¹¹. »

Itaque cum Deus horum operum notitiam viribus nostris accommodatam vellet præbere, simulque ostendere ea studiosius quam omnia quæ sentiuntur esse querenda, diem quo ab operibus sensibilibus quievit sanctificavit eique benedixit, quasi per istam quietem indicaret nos debere a terrenis ad meliora et supra naturam assurgere. Nam, magno iudice Dionysio, ad extra excedit Deus propter nimiam bonitatem suam, et per diffusivam suæ virtutis quæ semper integra manet abundantiam, ex charitate erga homines descendens quantum ipse voluit et necessitas fuit, creato per senos dies hoc nostro sensibili mundo, die septimo in suam summitatem quam nullimode reliquerat, ex decentia ascendit, et diem in qua quievit singulariter benedictum monstravit, docens et nos querere ut ingrediamur, quando licebit, in illam requiem quæ est spiritualis nostrum meditatio et per eam ad Deum aspectus. Ad quam requiem Apostolus lucide convertitur; præmittens enim quod a Deo per Psalmistam de Judaico genere dictum est: « Quoniam juravi in ira mea, si introibunt in requiem meam¹², » subjungit scribens: « Dixit in quodam loco de die septima sic: « Et requievit Deus die septima ab omnibus operibus suis. » Et paucis prædictis: « Festinemus ergo et nos ingredi in illam requiem¹³; » qui enim ingressus fuerit, requiescat et ipse ab operibus suis, quemadmodum Deus a propriis.

Verum quæ sit hæc requies et quomodo nos etiam in eam ingrediamur plenius discere desideratis? Si opera discamus quæ utpote initio carentia Deus neutiquam inceperat, magis etiam hanc requiem et quomodo in eam ingrediamur intelligamus. Quæ-

¹¹ Joan. v, 17. ¹² Psal. xciv, 11. ¹³ Hebr. iv, 6.

nam ista? Principium nobis donet psalmistes Prophetas de Deo scribens: « Opera manuum ejus veritas et judicium ⁴⁴. » Opus ergo Dei initium non habens eorum quæ sunt cognitio et eorum quæ futura sunt præscientia. Quas si quis veritatem dixerit, ab apto nomine nequaquam errabit. Opus Dei neque principium neque finem habens, judicium et præscientia; oportebat enim res antequam essent iudicio et præscientia præire ut fiant, ne factæ in tempore non pereant, ut aliæ, data occasione, ad suam vel universi utilitatem mutentur, aliæ vero sine mutatione permaneant. Opus Dei æternum ad seipsum conversio, etenim ab æterno suis ipsius contemplatione movebatur. Multa quidem quilibet recte inquisrens his operibus similia inveniret. Quisque autem ex nobis, fraires, a continuis et arduis sollicitudinibus terrenis necnon ab operibus quæ ex istis aguntur abstractus studiosas aures præbeat doctrinæ Spiritus, primum laudabitur a Domino qui Martham quidem de plurimis sollicitam, licet illius causa turbaretur, non accepit; dixit autem: Maria (quæ sedens audiebat verba doctrinæ ejus), optimam partem elegit quæ non auferetur ab ea ⁴⁵.»

Videtisne opus a quo requies non datur? Deinde qui sermones istos doctrinæ Spiritus in mente tenuerit et eos meditatus prætulit in intelligentia animæ omni alii turbulentæ terrenæque cogitationi, et per eos sibi de vita ad salutem agenda providebit, opera ipse quoque habebit iudicium et veritatem in corde suo, secundum Psalmistam simulque Prophetam, loquens veritatem. Si ab omni cogitatione, licet bona sit, mentem tuam erexeris et ad seipsum converteris totam per diligentiam perseverantem et orationem non interruptam, ita ipse etiam intrabis in divinam requiem, atque benedictionem illam quam sortita est dies septima obtinebis, ipse te considerans, et per te ad contemplationem Dei exurgens; alii enim: Finis orationis raptus ad Dominum. En causa benedictionis quæ data fuit diei septimo, unde Moyses in lege jussit diem septimum feriari quidem ab operibus corpori utilibus, abundare vero eis quæ ad animam pertinent.

Rursus autem qui universam intra sex dies stabilivit, prævidebat hominis inclinationem ad pejus, indeque ortam ejus ad terram conversionem, necnon usque ad infernum casum et inclusionem, atque totius mundi hujus per hominem sanium et detritum, sed et futuram horum renovationem per propriam humanitatis assumptionem. Quæ renovatio facta fuit per descensum in infernum Dei incarnati post mortem limbo adituri, et inde ab eo promissam in Sabbatho animarum revocationem; istud sane dici septimæ prævidit opus; ideoque credibiliter ei soli benedictionem impendere dignatus est.

⁴⁴ Psal. cx, 6. ⁴⁵ Luc. x, 42.

A σεως ἐν περινοίᾳ ἐσοµεθα. Τίνα δὲ τὰ ἔργα ταύτης; Διδέτω καὶ ἡμῖν τὴν ἀρχὴν ὁ φαλιμυδὸς Προφήτης περὶ τοῦ Θεοῦ γράφων: « Ἔργα χειρῶν αὐτοῦ ἀλήθεια καὶ κρίσις. » Ἔργον οὖν Θεοῦ ἀναρχόν ἢ τῶν ὄντων γίνωσις καὶ ἡ πρόγνωσις τῶν ἐσοµένων, ὡς εἰ τις ἀλήθειαν προσείποι, οὐκ ἀστοχίσει τοῦ προσηµατος. Ἔργον Θεοῦ ἀναρχόν τε καὶ ἀπαυστον ἢ κρίσις καὶ ἡ πρόνοια· καὶ γὰρ ἴδετο τὰ ὄντα καὶ πρὶν γενέσεως κρίσεώς τε καὶ προνοίας ὅτι δεῖ γενέσθαι, καὶ μετὰ τὸ γενέσθαι ὅπως μὴ ἀπογένηνται κατὰ καιρὸν· ἢ τὰ μὲν πρὸς τὸ λυσιτελεῖν ἑαυτῶν ἢ τὸ τοῦ παντός μεταγίνωνται κατὰ καιρὸν, τὰ δὲ διαμένωσιν ἀναλλοίωτα. Ἔργον ἀναρχόν Θεοῦ ἢ πρὸς ἑαυτὸν ἐπιστροφή· ἐκινεῖτο γὰρ ἀνάρχως τῇ ἑαυτοῦ θεωρίᾳ. Πολλὰ μὲν οὖν ἂν τις συνειπῶς ἐξοτάζων κατῖδοι τὰ ταῖς ἐνεργείαις ταύταις οὐστοιχεῖ. Ἄν δὲ καὶ ἡµῶν ἕκαστος, ἀδελφοί, τῶν κατὰ συνήκων καὶ πολυµόχθων φροντῖδων καὶ τῶν κατὰ ταύτας ἔργων ἀφέµενος, προσεδρεύη τὰ ὄντα ὑπέχειν τῇ διδασκαλίᾳ τοῦ Πνεύματος, πρῶτον μὲν ἐκπνευθήσεται παρὰ τοῦ Κυρίου, ὃς τὴν μὲν Μάρθαν περὶ πολλῶν μεριµνήσαν οὐκ ἀποδέχεται, καίτοι τῆς σπουδῆς οὐσης ὑπὲρ αὐτοῦ· Μάρθα δὲ, φησὶν, ἡ παρακαθηρίνη καὶ τῶν λόγων τῆς διδασκαλίας ἀκρωµένη, τὴν ἀγαθὴν μερίδα ἐξελέξατο, ἥτις οὐκ ἀφαιρεθήσεται ἀπ' αὐτῆς.

Ἄρα τὸ ἀκατάπαυστον ἔργον; Ἐπειτα τοὺς λόγους τούτους ἐν νῷ λαβὼν τῆς διδασκαλίας τοῦ Πνεύματος, καὶ τούτους ἐµμελετῶν, καὶ τούτους ἐν τῷ λογιζοµένῳ τῆς ψυχῆς ἐτέρευον κινετὸς ἐκπαθεὺς καὶ γηίνου λογιζοµῆ προκρίνων, καὶ διὰ τούτων πρόνοιαν τοῦ κατὰ ἑαυτὸν βίου ποιούµενος εἰς σωτηρίαν, ἔργον καὶ αὐτὸς εἶτι τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν κρίσιν ἐν τῇ ἑαυτοῦ καρδίᾳ, κατὰ τὸν φαλιμυδὸν Προφήτην, λαλῶν ἀλήθειαν. Ἄν δὲ καὶ παντὸς συλλογισµοῦ, κἂν ἀγαθὸς ἦ, τὸν οὖν ἀπαναστήσης νοῦν, καὶ πρὸς ἑαυτὸν ἐπιστρέψῃς ὅλον, δι' ἐπιµένου προσεχῆς καὶ ἀδιαλείπτου προσεχῆς, οὕτως εἰσῆλθεις καὶ αὐτὸς εἰς τὴν θείαν κατάκλιψιν, καὶ τῆς κατὰ τὴν ἐβδόµην εὐλογίας ἐπέτυχεις, αὐτὸς σεαυτὸν ὄρων, καὶ διὰ σεαυτοῦ πρὸς θεοπτικὴν ἀναφερόµενος· Τέλος γάρ, φησὶ, προσεχῆς ἀρπαγὴ πρὸς Κύριον. Ἐν μὲν δὲ τοῦτο τῆς κατὰ τὴν ἐβδόµην εὐλογίας τὸ εἶσιον, ὃ καὶ Μωυσῆς διὰ τῶν νόμων θεωρεῖται ἀργίαν τὴν ἐβδόµην ἐπέταξεν, ἀλλὰ τῶν σώµατι λυσιτελοῦντων ἔργων, τῶν δὲ τῇ ψυχῇ προσηκόντων ἐνέργειαν.

Ἄρα τὸ πᾶν τοῦτο συστήσας ἐν ἑξ ἡµερῶν προεώρα καὶ τὴν τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸ χεῖρον ἐροπήν, καὶ τὴν διὰ ταύτης πρὸς τὴν γῆν ἀποστρεφῆν, καὶ τὴν μέχρις ἕδου καταστροφῆν τε καὶ ἑκκαθάρισιν, καὶ τὴν διὰ τὸν ἀνθρώπον παντὸς τοῦ κόσμου τοῦδε παλαίωσιν καὶ ἀχρείωσιν, ἀλλὰ καὶ τὸν ἐσοµένον ἀνακαινισµὸν τούτων, διὰ τῆς οἰκείας ἐνανθρωπήσεως. Οὗτος δὲ ὁ ἀνακαινισµὸς ἐνεργήθη, κατὰ τὴν εἰς ἕδου ἐν ἐνανθρωπήσαντος Θεοῦ διὰ θαλάσσης κατὰβασιν, καὶ τὴν ἐκεί παρ' αὐτοῦ κατηγγελµένην ἐν Σαββάτῳ τῶν ψυχῶν ἐπανέκλιψιν· καὶ τοῦτο δὲ τῆς ἐβδόµης προεώρα τὸ ἔργον· διὰ

περ εικότως τῆς εὐλογίας ταύτης μόνην ἤξειωσεν. Ἀλλὸ παρεσκευάσθη μὲν ἐν ὀθλίῳ τοῦτο κατὰ τὴν ἑβδόμην, δηλονότι κατὰ τὸ Σάββατον, ἀνεφάνη δὲ καὶ καθαρῶς ἐτελέσθη τὸ πᾶν, καὶ τοῦ σώματος ἀνακλιθῆντος πρὸς ἀφθαρσίαν, κατὰ τὴν ὀγδόην διὰ τῆς Δεσποτικῆς ἀναστάσεως, διὰ καὶ Κυριακῆ παρ' ἡμῶν αὕτη φερωνύμως κατονομάζεται. Ὡσθ' ὅτι ἐστὶν ἡ Παρασκευὴ πρὸς τὸ Σάββατον, τοῦτο πρὸς τὴν Κυριακὴν ὑπάρχει τὸ Σάββατον, ὑπερίχουσαν τοῦτο σαφῶς, καθόσον ἀρχῆς καὶ τύπου καὶ σκιάς ἡ τελειότης καὶ ἡ ἀλήθεια· τοσοῦτο τῇ Κυριακῇ ἐπιρίον καὶ σεβάσιμον διὰ τὸ κατ' αὐτὴν ὑπερευλογημένον τέλος, καὶ τὴν ἐλπίζομένην κατ' αὐτὴν κοινήν τῶν ἀπάντων ἀνάστασιν, καὶ τελείαν τῶν πάντων τοῦ κόσμου ἀναστοιχείωσιν.

Οὐκοῦν ὅσα ἂν τις εἴποι τὴν ἑβδόμην σεμνύνων, ἐπὶ τὴν ὀγδόην ταῦτα μετὰ προσθήκης ἀνάγεται· αὕτη γὰρ ἑκείνη ἐστὶν ἡ τελειότης. Ταύτης τῆς ὀγδοῆς τὴν τιμὴν, δηλονότι τῆς Κυριακῆς, καὶ λαληθῶς μὲν εἰσηγάγεν ὁ Μωϋσῆς· ὁ γὰρ Ἰσθλαῖος ἐνιαυτός, δε ἀπέσεως ἐνιαυτός παρ' ἑκείνου νομίζεται τε καὶ ὀνομάζεται, οὐκ ἐναριθμῶς ἐστὶ ταῖς κατὰ νόμον ἀριθμουμέναις ἑβδομασί τῶν ἐτῶν, ἀλλὰ μετ' ἑκείνας πάσας καὶ ὀγδός ἐστι, μετὰ τὸ παρελθεῖν τὴν ἑσχάτην ἑβδομάδα τῶν ἐτῶν ἐκείνων ἀναφαινόμενος· τοῦτο καὶ ἐν ταῖς ἑβδομασί τῶν κατὰ τὸς ἡμέρας ἑβδομάδων ποιεῖ ὁ Μωϋσῆς. Οὐ μόνον δὲ λαληθῶς οὕτως εἰσηγάγε τὴν τιμὴν τῆς ὀγδοῆς ὁ νομοθέτης, ἦν καὶ Κυριακὴν ἡμεῖς ὀνομάζομεν, ὡς ἀπερωμένην τῇ ἀναστάσει τοῦ Κυρίου ἡμέραν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν ἑορτήν, ἦν σαλπίζων ἀνώμασε, καὶ ἐξῆδιον ταύτην καλεῖ, τουτέστι πέρασ καὶ τελείωσιν τῶν ἑορτῶν ἁπασῶν. Κατὰ ταύτην οὖν φανερῶς φησιν, ὅτι καὶ ἡ ἡμέρα ἡ ὀγδοὴ κλητὴ ἀγία ἐστὶ ἡμῖν, πρακαταγγέλλων τὸ τῆς Κυριακῆς θεῖον εἶον, καὶ πανευκλεῖς καὶ σεβάσιμον, μετὰ τὴν κίρροδον τῶν νομικῶν ἀπάντων ἐσόμενον. Ὡστε καὶ οὗτος διὰ τοῦτο τετίμηκε τὴν ἑβδόμην, ὡς εἰς τὴν ὀγδόην ταύτην φέρουσαν τὴν ὄντως τιμίαν· καὶ καθάπερ ὁ θεὸς αὐτοῦ δεδομένος νόμος τίμιος, ἀλλ' ὡς εἰσάγων εἰς Χριστὸν, οὕτω καὶ ἡ ἑβδόμη τίμια ὡς εἰσάγουσα εἰς τὴν ὀγδόην, καθ' ἣν ἡ ἀνάστασις τοῦ Κυρίου γέγονεν, ὡς ὀγδοὴ καὶ αὕτη οὖσα· καθάπερ γὰρ μετὰ τὴν ἑβδόμην ἡ ὀγδοὴ τῶν ἡμερῶν ἀριθμεῖται, οὕτω· ἐξετάζων εὐρήσεις, μετὰ τὴν ἑβδόμην τῶν ἐκ τοῦ παντός αἰῶνος ἱστοραυμένων ἀναστάσεων ἐκ τῶν νεκρῶν, ὀγδοὴν τὴν τοῦ Κυρίου γεγονυῖαν ἀνάστασιν· ὡς μὴ μόνον ἐν τῇ ὀγδοῇ τελεσθῆναι τῶν ἡμερῶν, ἀλλὰ καὶ ὀγδοὴν εἶναι ταύτην πρὸς τὰς πρὸ αὐτῆς ἀριθμουμένην. Τὴν αὕτην δὲ καὶ πρώτην πρὸς τὴν ἐλπίζομένην τῶν κατὰ Χριστὸν ἀπάντων ἀναστάσεων, μάλλον δὲ ἐξαναστάσεων, ἐπὶ ἦν καὶ ὁ Χριστὸς ἀπαρ, ἡ τῶν κεκοιμημένων, καὶ πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν ἀνυμνεῖται. Τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ἡ Κυριακὴ τῶν ἡμερῶν οὐκ ὀγδοὴ μόνον ἐστὶν ἀπὸ τῶν πρὸ αὐτῆς ἀριθμουμένων.

Ast hæc quoque in septimo die, scilicet in Sabbato clam præparata sunt; vere autem declarata et perfecta sunt omnia, propter incorruptibilitatem corporis a morte revocati, in octavo die per Dominicam resurrectionem, ideo ipse a nobis significanter cognominatus est; ita ut sicut Parasceve ad Sabbathum, sic ad Dominicam Sabbathum huic tantum præstantem quantum principio typi et umbræ perfectio et veritas. Unde tanta Dominicæ excellentia et sanctitas a mysterio in ea completo, a sperata in ea communi omnium resurrectione, a perfecta dignorum ingressione in divinam requiem, a totius mundi regeneratione.

ἄξιον εἰσαίεσθαι εἰς τὴν θείαν κατάπαυσιν, καὶ τὴν

Quæcumque ergo dixerit hebdomadam observans, eadem in octavam cum incremento injicere debet, est enim illius perfectio. Illius octavæ diei, id est Dominicæ, honorem ipse Moyses quamvis inaccessus induxit; nam Jubilæi annus ab eo remissionis annus vocatus et commendatus, nequaquam inter annorum hebdomadas adnumeratur, sed post illas omnes octavus venit, postquam transiit ultima annorum eorum, illucens. Quod etiam in hebdomadis earum quæ secundum dies numerantur hebdomadarum facit Moyses. Non tantum ita inscius honorem induxit legislator octavæ quam nos Dominicam appellamus, utpote Domini resurrectioni consecratam, sed insuper in festo quod tubarum solemnitate nominavit, illam vocat postremam id est finem et perfectionem festorum omnium. In hac ergo dixit diem octavam nobis sanctam esse appellandam, prænuntians veluti divinam atque illustrissimam et augustissimam Dominicæ dignitatem post transiitum legalium omnium adfuturam. Unde ille non septimam coluit diem nisi quia ad octavam vere colendam perducit; et sicut lex ab eo data venerabilis est quia ad Christum condurrit, ita septima dies venerabilis quia ad octavam, in qua facta est Domini resurrectio, quia ipsa est octava, coningit; nam quemadmodum post septimam dies numeratur octava, ita scrutans invenies, post septimam omnium quæ a sæculo contigisse narrantur resurrectionum, octavam fuisse Domini resurrectionem; ita non tantum octava deo perfecta est, sed etiam octava numeratur post eas quæ antea præcesserunt: eadem autem prima est ad speratam omnium in Christo resurrectionem seu potius resurrectionem, per quam celebratur Christus primitivæ dormientium et primogenitus ex mortuis. Eodem modo Dominica non tantum dicitur octava dierum ab his quæ præeunt numerata, sed etiam prima earum quæ sequuntur, ita ut eadem sit vicissim prima et ultima omnium dierum quæ nos quidem Dominicam vocamus, Moyses vero non primam sed unam cognominavit, quia

⁶⁶ I Cor. xv, 20; Coloss. i, 18.

aliis supereminent, necnon futuri sæculi, unius quæ A μένη, ἀλλὰ καὶ τῶν μετ' αὐτὴν ἐστὶ πρώτη· ὡς nescit occasum diei stat exordium. εἶναι ταύτην αὐτὴν ἐκείνην ἐκ περιτροπῆς τὴν καινὴν καὶ πρώτην ἀπασῶν ἡμέραν, ἣν ἡμεῖς μὲν Κυριακὴν καλοῦμεν, ὁ δὲ Μωϋσῆς οὐ πρώτην, ἀλλ' ἓ μίαν προσηγέρουσαν, ὡς τῶν ἄλλων ὑπερεξηρημένην, καὶ προοίμιον οὖσαν τῆς τοῦ μέλλοντος αἰῶνος μῆδ' καὶ ἀνασπέρου ἡμέρας.

Aliam insuper Dominicæ præ cæteris diebus festivis in mente versate excellentiam inde exortam. Quemlibet enim diem festivum totus annus currens seniel inducit, Dominicam autem menses singuli quater nobis invehunt, ita ut per occursum ita frequentem nobis annum totum vere remissionis annum, annum Deo acceptabilem operatur. Ideo Dominus illam nobis celebrandam secundum singulas dierum lapsas hebdomades proponens, apparuit quidem primum discipulis in cœnaculo, dum Thomas abesset, et semetipsum obtulit vivum, pacem eis largitus est, et per propriam insufflationem primam ab initio datam renovans inspirationem, divini Spiritus tribuit gratiam, divinam eis infundens virtutem ligandi atque solvendi peccata, consortes illos potestatis ejus qui in cœlo est efficiens, ad eos dicens: « Accipite Spiritum sanctum, quorum remisistis peccata, remittentur eis, et quorum retinueritis, retenta sunt ».

Hanc ergo potestatem et gratiam impertivit Dominus apparens in ipsa resurrectionis die quæ prorsus erat Dominica; deinde relictis mediis hebdomadæ diebus, in octava quam hodie nos, ut dicere expediat, Dominicam agimus, rursus eodem modo visus fuit, idem spectaculum sibi in eodem cœnaculo renovans, dubiumque Thomam ad fidem adducens; nam secundum dilectum Domini evangelistam et discipulum: « Post dies octo, iterum erant discipuli intus; et Thomas cum eis. Venit Jesus, januis clausis, et stetit in medio, et dixit: Pax vobis ».

Videtisne quomodo in Dominica Christi discipuli convenerunt, eosque adivit Dominus? Erat enim Dominica quando primum congregatis apparuit, et post dies octo rursus veniente Dominica, congregatis sese obtulit. Quos conventus perpetuo exprimit Christi Ecclesia, quæ præsertim in Dominica conventus agit, nos quoque inter vos conversantes, vobis ad salutem communia loquentes necnon ad pietatem piæque vitam adducentes. Idcirco nemo propter ignaviam vel continuam de terrenis sollicitudinem ab his sacris Deoque mandatis conventibus abscedat, ne jure a Deo derelictus pejora quam Thomas incurrat; etsi semel raptus absuerit, jam deinceps accedat, Christi adeat Ecclesiam, ne insanabilis maneat, secundum animam per infidelitatem operibus sive verbis ægrotans, nec ad medicinam Christi accedens, neque sanctam, ut divus Thomas, salvationem accipiens. Sint enim, sint non tantum verba et cogitationes, sed et opera et facta: « Ostende mihi, inquit, fidem tuam ex

101 Ἐν περιτοίᾳ δὲ ἐτι γενήθη τῆς κατὰ τὴν Κυριακὴν πρὸς τὰς ἄλλας ἑορτίους ἡμέρας ὑπεροχῆς κάντεῦθεν. Πᾶσαν μὲν γὰρ ἄλλην ἡμέραν ἐόρτιον ὁ ἐνιαυτὸς ἅπας ἅπαξ ἐπάγει περιῶν, τὴν δὲ Κυριακὴν καὶ μηνῶν ἕκαστος τετράκις ἡμῖν ἐπανάγει διὰ τῆς οὕτω συγχῆς περιόδου τὸν ἐνιαυτὸν ἅπαντα, ἐνιαυτὸν ἡμῖν δημιουργοῦσαν τῆς ὕψους ἀφείσεως, καὶ ἐνιαυτὸν Κυρίῳ δεκτόν. Διὸ καὶ ὁ Κύριος ταύτην ἡμῖν ἐορτάζειν ἔργῳ καθεκαστὴν παρελθοῦσαν ἡμερῶν ἑβδομάδα παραδίδους, ἐπεφάνη μὲν πρῶτον ἐν οἰκίᾳ τοῖς μαθηταῖς, τοῦ Θωμᾶ μὴ παρόντος, καὶ παρίστησεν ἑαυτὸν ζῶντα, καὶ τὴν εἰρήνην παρέσχεν αὐτοῖς, καὶ δι' ἐμφυσήματος τοῦ οἰκείου τὸ κατ' ἀρχᾶς δεδομένον ἀνακαινίσας ἐμφύσημα, τὴν τοῦ θείου Πνεύματος ἐχαρίσατο χάριν, δύναμιν ἐνθεῖς αὐτοῖς θεῖαν τοῦ δεσμεῖν καὶ λύειν τὰς ἀμαρτίας, καὶ συμφύσους αὐτοῦ τῆς ἐν οὐρανῷ δεσποταίας ἀπεργασάμενος, εἰπὼν πρὸς αὐτούς: « Λάβετε Πνεῦμα ἅγιον, ἃν τιῶν ἀφήτε τὰς ἀμαρτίας, ἀφίενται αὐτοῖς, ἃν τιῶν κρατήτε, κενράτηνται. »

Ταύτην μὲν οὖν τὴν δύναμιν καὶ τὴν χάριν παρέσχεν ὁ Κύριος ἐπιφανείας κατ' αὐτὴν τὴν ἡμέραν τῆς αὐτοῦ ἀναστάσεως, ἥτις ἡ Κυριακὴ πάντως ἦν εἴτα διαλιπὼν τὰς μεταξὺ τῆς ἑβδομάδος ἡμέρας, κατὰ τὴν ὁδόνην, ταυτὸ δ' εἰπεῖν, τὴν Κυριακὴν ἡμερὴν σήμερον ἀγομεν, ἐπίσταται πάλιν ὡσαύτως καὶ κατὰ τὴν αὐτὴν οἰκίαν, ἐγκαίνιζον ἑαυτῶν τὴν πανήγυριν, καὶ τὸν Θωμᾶν πρὸς πίστιν ἐνάγων διστάζοντα· κατὰ γὰρ τὸν ἡγαπημένον Εὐαγγελιστὴν τοῦ Σωτῆρος καὶ μαθητὴν· « Μεθ' ἡμέρας ὀκτώ πάλιν ἦσαν ἔσω οἱ μαθηταὶ καὶ Θωμᾶς μετ' αὐτῶν, ἔρχεται δ' Ἰησοῦς τῶν θυρῶν κεκλεισμένων καὶ ἕστη εἰς τὸ μέσον, καὶ λέγει αὐτοῖς, Εἰρήνη ὑμῖν. » Ὅρατε κατὰ Κυριακὴν καὶ τῶν τοῦ Χριστοῦ μαθητῶν τὴν συνέλευσιν, καὶ τοῦ Κυρίου πρὸς αὐτοῦς τὴν ἐπέλευσιν; Κυριακὴ γὰρ ἦν, ὅτε πρῶτον συνηγμένοις ἐπίστη, καὶ μεθ' ἡμέρας ὀκτὼ τὴν Κυριακὴν πάλιν ἐπαναγοῦσας, ἐπίσταται συνηγμένοις. Ἐκεῖνας τὰς συνάξεις εἰκονίζει διηνεκῶς ἡ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία, κατὰ Κυριακὴν μάλιστα τὰς συνάξεις ἐπιτελοῦσα, κατὰ ἡμέρας ὁμῶν ἐνδομοῦντες, καὶ τὰ πρὸς σωτηρίαν ὁμιλοῦντες κοινῇ, καὶ πρὸς εὐσέβειαν καὶ τὸν κατ' εὐσέβειαν ἐνάγοντες βίον. Μῆδεῖς οὖν ὑπὸ βραθυμίας ἢ τῆς πρὸς τὰ γήινα διὰ παντὸς ἀσχολίας ἀπολιμπανέσθω τῶν κατὰ Κυριακὴν ἱερῶν καὶ θεοπαροδῶν συνάξεων τούτων, ἵνα μὴ δικαίως ἐγκαταλειφθεὶς ὑπὸ Θεοῦ, παραπλήσιον τι τῷ Θωμᾶ πάθῃ, μὴ κατὰ καιρὸν ἐλθῶν· κἂν συναρπασθεὶς ἅπαξ ἀπολειφθῇ, τῇ ἐξῆς ἀποβιόδω, φέρον ἑαυτὸν τῇ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίᾳ, μὴ καὶ ἀνίατος μείνῃ, κατὰ ψυχὴν μὲν νοσήσας ἔργους

¹¹ Joan. xi, 23. ¹² Joan. xi, 26.

ἢ λόγοις τὴν ἀπιστίαν, τῷ Ιατρείῳ δὲ τοῦ Χριστοῦ ἅ ὅλα μὴ προσερχθεῖς, καὶ τὴν ἱερὰν ὡς ὁ θεὸς; Θωμᾶς Ιατρείαν μὴ προσεβήμενος· εἰσι γὰρ, εἰσὶν οὐ λογισμοὶ τε καὶ λόγοι μόνον, ἀλλὰ καὶ ἔργα καὶ πράξεις πίστεως· εἰ δὲ γὰρ μοι, φησὶ, τὴν πίστιν σου ἐκ τῶν ἔργων σου· ὦν εἰ τις ἐκπίπτει τελῶς ἐκ τῶν ἔργων ἐκείνου τοῦ ματαίου, νεκρὰν ἔχει, ταυτὸ δ' εἶπαι, μὴ ὄψαν τὴν πίστιν, νεκρὸς καὶ αὐτὸς διὰ τῆς ἁμαρτίας γενόμενος.

Ἄλλ' ἀποροῦσι τινες, πῶς κεκλεισμένων τῶν θυρῶν εἰσῆλθε σῶμα περιειρημένον ὁ Χριστός· οὐ γὰρ ἴσασιν, ὡς οἴοι, πνευματικοὶ συγκρίνειν πνευματικὰ, καὶ δι' ἁλλήλων ἐπιγινώσκειν αὐτὰ, καθά φησιν ὁ θεὸς Ἀπόστολος. Εἰ γὰρ τῆς κατὰ σάρκα τεκοῦσης αὐτὸν Παρθένου τὴν μήτραν οὐκ ἐλυμήνατο μηδὲ μὴ ἴσας, ἀλλ' ἀσινῆ τρηξίας 102 ἐν τῷ εἰσεσθαι τῆς παρθενίας τὰ σύμβολα, καίπερ Β τρηκτικὰ παθῆτον καὶ θνητὸν περιειρημένον σῶμα, εἰ θαυμαστὸν εἰ ἀπαθανάτισας τὸ πρόσωπον, καὶ σῶμα νῦν κεκτημένος ἀθάνατον κεκλεισμένας εἰσῆλθε θύρας; Ἄλλ' ἐπειδήπερ ἀθάνατον καὶ ἀπαθὲς εἶχε πάντως τὸ σῶμα, πῶς οὖν ἐπὶ τῶν χειρῶν καὶ τῆς πλευρᾶς εἶχε τὰς ὤτειλάς καὶ τὰς διατρήσεις; φησὶ γὰρ ὁ Εὐαγγελιστὴς εἶπαι τῷ Θωμᾶ τὸν Κύριον· εἴθε ὡς τὸν δάκτυλόν σου, καὶ ἴδε τὰς χεῖράς μου, καὶ εἴθε τὴν χεῖρά σου, καὶ βάλε εἰς τὴν πλευράν μου, καὶ μὴ γίνου ἀπιστος, ἀλλὰ πιστός. Πῶς οὖν εἶχε τὰς ὤτειλάς; θνητὸν μὲν σῶμα καὶ παθῆτον οὐκ ἂν ὤτειλάς τε καὶ διατρήσεις ἐπιδειξάι δύναιτο, καὶ σῶον καὶ ὕγιος διαμένειν· τὸ δὲ ἀπαθὲς καὶ ἀθάνατον ἔχει καὶ ὤτειλάς δεικνύουσι καὶ διατρήσεις ἅς προὔπισται, καὶ οἷς ἂν θέλῃ, καὶ μένειν οὐδὲν ἦτον ἀπαθὲς καὶ ἀθάνατον. Ἐμοὶ δὲ τοῦτο, καὶ τοῦτο δίδωσι συνορᾶν, ὅτι τὰς ὤτειλάς εἰς ἐγκαλλώπισμα φέρουσι αἰώνιον οἱ παθόντες διὰ Χριστόν· καθάπερ γὰρ αἱ φωταγωγοὶ τῶν θυρίδων, μῆδὲν τῇ ἀσφαλείᾳ τῆς οἰκοδομῆς προσιστάμεναι, οὐδ' εἰσχος, ἀλλὰ κόσμος εἰσι τοῖς οἴκοις ἀναγκαῖοτατος, εἴτε τὸ φῶς εἰσω πέμπουσαι, καὶ τοῖς ἐνοικοῦσι τὴν πρὸς τὰ ἔξω θέαν παρέχουσαι, τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ τὰ διὰ Χριστόν ἐπὶ τοῦ σώματος πάθη, καὶ αἱ παρ' αὐτῶν διατρήσεις, φωταγωγοὶ μάλιστα καθεστήκασι τῷ κεκτημένῳ τοῦ ἀνεσπέρου φωτός, καὶ ἐκ τοῦ θείου κάλλους μᾶλλον καὶ τῆς λαμπρότητος, ἀλλ' οὐκ ἐκ τοῦ δυσειδοῦς τῶν τραυμάτων, κατὰ τὸν καιρὸν τῆς ἐκφάνσεως τοῦ φωτός ἐκείνου γνωρίζονται· τοσοῦτο τῇ ἀπαθείᾳ μὴ λυμαινόμεναι, παρ' ὅσον καὶ πρόξενοι μᾶλλον τῆς ἀθανασίας εἰσι.

Τὸ δὲ τοῦ Χριστοῦ σῶμα τὴν τοῦ θείου φωτός πηγὴν κεκτημένον εἶδον, ἐκείθεν ἐκλάμψαν νοερῶς ἐφώτισε τὸν δισταζόντα· ὡς πάραυτα τὸν Θωμᾶν ἀναδοξάσαι τελῶς θεολογήσαντα· εἰ Ὁ Κύριός μου καὶ ὁ Θεός μου· εἰ δὲ Κύριος πρὸς αὐτόν· εἰ Ὅτι ἐώρακάς με, πεπίστευκας. Μακάριοι οἱ μὴ ἰδόντες καὶ πιστεύσαντες· εἰ δεικνύς μὴδὲν ἔχειν πλεονεξίας δόξαν τοῦ ἀτόπτου, γεγεννημένους τῶν δι' αὐτῶν εἰς τὴν πρὸς αὐτὸν πίστιν ἐναγομένων· εἰ δὲ μὴ

operibus¹⁰¹. . . ex quibus si quis deciderit, omnino ab Ecclesia Christi alienans, sequit vanitatibus totum tradens, mortuam, seu ut potius dicam, nullam habet fidem, ipseque etiam per peccatum fit mortuus.

τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ μακρυνόμενος, καὶ ταυτὸ δ' εἶπαι, μὴ ὄψαν τὴν πίστιν, νεκρὸς καὶ αὐτὸς διὰ τῆς ἁμαρτίας γενόμενος.

At quaerunt nonnulli quomodo, jannis clausis, intravit Christus corpore indutus; nesciunt enim ut videtur, spiritualibus spiritalia comparare et de eis per similita judicare, sicut dixit dominus Apostolus¹⁰¹. Quippe si Virginis eum secundum carnem parturientis vulvam non laedit minime solvens, sed intacta custodiens in ipso partu symbola virginitatis, etsi jam tunc passibili et mortali corpore indutus: quid mirum si quod assumpserat corpori immortalitatem imperitius et carnem nunc consecutus immortalem clausis januis ingreditur? Sed cum immortale et prorsus impassibile corpus haberet, quomodo igitur in manibus et latere signa clavorum et aperturas servabat? dixit enim evangelista Dominum sic Thomae locutum esse: « Insuper hic digitum tuum, et vide manus meas, et affer manum tuam, et mitte in latus meum, et noli esse incredulus, sed fidelis¹⁰². » Quomodo ergo vulnera habuit? mortale quidem et passibile corpus nequaquam posset vulnera et aperturas ostendere, simulque sanum et integrum permanere, caro autem impassibilis et immortalis illa quae prius subijt potest monstrare, quibus voluerit, nec tamen minus impassibilis manet et immortalis. Istud vero me sinit considerare quod vulnera ad aeternum decorem ferunt qui propter Christum passi sunt. Nam quemadmodum januarum fenestras etsi nullo modo prosint firmandis aedibus, nequaquam turpe, sed valde necessarium domibus est ornamentum, dum lumen intus mittant et inhabitantibus permittant exteriora conspiceri; eodem modo passiones a Christo corpore toleratae indeque orta cicatrices sunt velut fenestras quibus lucem vespertinam non habentem sortitus est, et ex divino decore vel magis ex splendore, sed non ex foeditate vulnerum quo tempore fulget illa lux cognoscuntur, nedum doloris absentia destruantur, ipsa etiam magis immortalitatem impertiant.

Christi vero corpus divini luminis fontem intus habebat, unde splendescens errantem spiritualiter illuminavit, ita ut Thomas sermone prorsus theologice exclamaverit: « Dominus meus et Deus meus » Dominus autem ad eum: « Quia vidisti me, credidisti, beati qui non viderunt et crediderunt¹⁰³ », ostendens nihil magis habere ipsos oculis suis gloriam contemplantes quam alii ad fidem in eum per eos adducti. Non credituros quidem dixit, sed qui

¹⁰¹ Jac. ii, 18. ¹⁰² I-Cor. ii, 15. ¹⁰³ Joan. xi, 27. ¹⁰⁴ Ibid. 28, 29.

crediderunt, at locutus est in divina et præsentia virtute ejus qui omnia cognoscit antequam fiant, et futura quasi jam facta. Quod vero mihi in mentem venit, hoc vestræ charitati dicam. Cum enim videbam Thomam, cum abest, infidelem factum, aliis vero credentibus convenientem jam nullo modo a fide discedentem, in mente versabam quoniam homo peccator, si fugiat modo pravorum conversationem et ad justos convertatur, jam a justitia dataque per eam animæ salute minime recedet. Quod Psalmista propheta⁸⁸, me iudice, annuit cum beatum facit qui in via impiorum non abiit, neque cum illis coudedit. Et propheta alius : « Noli cum multis loqui super malignitatem⁸⁹ ; » et auctor Proverbiorum : « In synagoga peccantium exardebit ignis ; qui autem cum sapientibus iter fecerit, sapiens erit⁹⁰ ».

Igitur, fratres, conveniamus, et Ecclesiam Dei adreamus ; ad hanc enim quicumque vere religiosus accurrit nec ab ea discedit ; cumque quicunque vestrum ad eam venerit, religiosiores conspiciat ; poterit illos cognoscere solo aspectu eorum in silentio et oratione concessus. Cornat ergo religiosiores et præsertim qui ex eis magis Dominum timent, illisque accedens inhæreat, necnon cum eis in conspectu Dei assistat ; et si inde officio functus egressus fuerit, ab omnibus terrenis operibus vacans, cum sit Dominica propter Dominum a quo ipsa cognomen accipit, accurate inquirat si quis illos imitatus apostolos se domi includens plerumque permanserit, per orationem, psalmodiam aliasque pares agendi rationes in pace Dominum desiderans. Hunc ille adeat, in cubiculum ejus intret, velut in celestem quamdam regionem latus habentem sanctificantem Spiritus virtutem ; cum inhabitante assideat, et simul demoretur quantum poterit, de Deo divinisque colloquatur, interrogans et cum humillitate discens, necnon per orationem implorans auxilium. Talium Christus certo invisibiliter invisit, intus pacem talia cogitantium largietur, fidei mercedem adjiciet, perseverantiam impertietur, et cum electis in tempore in regno cælorum collocabit, quod nos omnes consequi donetur, in eo qui pro nobis mortis victor resurrexit, et aliquando cum gloria veniet, in rege sæculorum Christo, quoniam ipsum decet gloria in sæcula sæculorum. Amen.

Ἐπιτυχέιν ἐν αὐτῷ τῷ νῦν ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθανόντι καὶ ἀναστάντι, καὶ ὑστερον μετὰ δόξης ἐλευσομένῳ βασιλεὶ τῶν αἰώνων Χριστῷ · ὅτι αὐτῷ πρέπει δόξα

HOMILIA XVIII.

In Dominica Unguentiferarum, et quod prima Dominum ex mortuis redivivum vidit Deipara.

Dominus resurrectio naturæ humanæ est renovatio, necnon prioris Adam per peccatum morte ab-rupta et per mortem ad terram ex qua creatus est

⁸⁸ Psal. i, 4. ⁸⁹ Eccli. xi, 9. ⁹⁰ Eccli. xvi, 7.

πιστεύοντες εἶπεν, ἀλλὰ πιστεύσαντες; ἀλλὰ τῇ θείᾳ καὶ προγνωστικῇ δυνάμει τοῦ πάντα πρὶν γενέσεως εἰδότες, ὡς γεγονότα ἐστὶ τὰ ἐσόμενα. Ὁ δὲ μοι νῦν ἐπέλαβε τῇ διανοίᾳ, τοῦτο πρὸς τὴν ἑμετέραν ἀγάπην ἐρῶ. Τὸν γὰρ Θωμᾶν ἐρῶν ἀπόντα μὲν ἄπιστον γεγονότα, συναληλυθότα δὲ τοῖς πιστεύσανσι μηδαμῶς τῆς πίστεως ἀστοχῆσαντα, ἐπὶ τῶν ἐβαλόμην, ὅτι καὶ ὁ ἁμαρτωλὸς ἄνθρωπος, ἐν μέσῳ φύγει τὴν μετὰ τῶν φαύλων ἀναστροφήν, καὶ τοῖς δικαίοις συναναστρέφεται, τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς δι' αὐτὴν κατὰ ψυχὴν σωτηρίας οὐκ ἀστοχῆσει ποτέ. Καὶ τοῦτ' οἶμαι καὶ ὁ ψαλμῶδες Ἡροφῆτης εἰνέπειται, μακαρίζων τοὺς ἐκκλίνοντας τὴν τῶν λοιμῶν συνδρομὴν καὶ συνδρομοποιῶν. Καὶ ἕτερος προφήτης · « Μὴ ἴσθι, λέγων, μετὰ πολλῶν. ἐπὶ κακίᾳ · » καὶ ὁ Παροιμιαστής · « Ἐν συναγωγῇ ἁμαρτωλῶν ἐκαυθήσεται πῦρ · ὁ δὲ συμπορευόμενος σοφοῖς σοφὸς ἔσται. »

Τοιγαροῦν, ἀδελφοί, συνειρώμεθα καὶ πυκνὰ παραβάλλομεν τῇ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ · ταύτη γὰρ πᾶς ὡς ἀληθῶς εὐλαβῆς προσεδρεύει καὶ παραμένει μὴ ἀφιστάμενος · καὶ ὅταν ἕκαστος ὑμῶν εἰς αὐτὴν ἔλθῃ, σκοπεῖτω τοὺς εὐλαβεστέρους, δυνατὸν δὲ γνωρίσαι καὶ μόνῃ τῇ θείᾳ τούτους τῆς ἐν σωτηρίᾳ καὶ προσοχῇ παραστάσεως. Σκοπεῖτω τοίνυν τοὺς εὐλαβεστέρους, καὶ μάλιστα τῶν ἄλλων θεοσεβόμενος **103** τὸν Κύριον, καὶ τούτοις φέρων ἑαυτὸν προσκολλάτω, καὶ μετὰ τούτων συμπαραστάσθω Θεῷ · κἀν ἐνταῦθεν ἐξέλθῃ μετὰ τὴν ἀπόδυσιν, Κυριακῆς οὐσης, σχολὴν ἄγων ἀπὸ τῶν γηϊνῶν ἔργων διὰ τὸν Κύριον, οὗ καὶ ἔστιν ἐπάνωμος αὐτῆ. Ζητεῖτω μετ' ἐπιμαλείας, εἰ ποῦ τις τοὺς ἀποστέλλους ἐκείνους μιμούμενος, κατὰκλειστος ὡς τὰ πολλὰ διαμένει διὰ τῆς ἐν ἡσυχίᾳ προσευχῆς καὶ ψαλμωδίας καὶ τῆς ἄλλης καταλλήλου διαίτης κοιδῶν τὸν Κύριον. Ἐκείνη δὲ προσέτω καὶ οὕτως, καὶ εἰσέτω μετὰ πίστεως τὸν οἰκίσκον ἐκείνου, καθέπερ οὐράνιον τινα χώρον, ἐνδον ἔχοντα τὴν ἁγιοσύνην τοῦ Πνεύματος ὀνόματι · καὶ τῷ ἐνοκοῦντι παρακαθεζέσθω, καὶ συμπαραμένετω καθόσον ἔχη, καὶ προσκαλείτω πρὸς Θεοῦ καὶ τῶν θείων, ἐρωτῶν καὶ σὺν ταπεινώσει μενθάνων, καὶ τὴν δι' εὐχῆς ἐπικουρίαν ἐπικαλούμενος · ἐλεύσεται γὰρ οὕτω πράττοντα καὶ πρὸς αὐτὸν ἀοράτως, εὖ οἶδα, Χριστὸς, καὶ τὴν εἰρήνην ἐνδον τῷ λογιζομένῳ τῆς ψυχῆς παρέξει, καὶ τῇ πίστει προσθήσει, καὶ τὸν στηριγμὸν ἐπιδώσει, καὶ μετὰ τῶν ἐκλεκτῶν κατατάξει κατὰ καιρὸν ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν · ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

OMILIA III.

Τῇ Κυριακῇ τῶν Μυροφορέων · ἐν ἧ καὶ δεῖ πρῶτη τὸν Κύριον ἢ Θεοτόκος εἶδεν ἐκ νεκρῶν ἀναστάντα.

Ἡ τοῦ Κυρίου ἀνάστασις τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἔστιν ἀνανέωσις, καὶ τοῦ πρώτου διὰ τὴν ἁμαρτίαν θανάτου κταποθέτης Ἀδάμ, καὶ διὰ θανάτου πρὸς

γῆν ὄθεν ἐπλάσθη καὶ νεκρομήσαντος, ἀναζώσεως ἅ
καὶ ἀνάκτατος, καὶ πρὸς ζωὴν ἀθάνατον ἐπανέλευ-
σις. Ὡσπερ οὖν ἐκαίον τὴν ἀρχὴν πλαττόμενον καὶ
ζωοῦμενον εἶδεν οὐδαίς ἀνθρώπων, οὕτω γὰρ ἐν
ἐκαίῳ τῇ ὥρᾳ τῶν ἀνθρώπων τις ἦν, μετὰ δὲ τὸ
λαθεῖν πνοὴν ζωῆς δι' ἐμψυήματος θεοῦ, πρώτη
τῶν ἄλλων εἶδε γυνή· πρώτη γὰρ Ἔβα μετ' ἐκαίον
ἦν ἐν ἀνθρώποις· οὕτω καὶ τὸν δευτέρου Ἀδάμ, ὃς
ἔστιν ὁ Κύριος, ἀνιστάμενον ἐκ νεκρῶν εἶδεν οὐδαίς
ἀνθρώπων· παρῆν γὰρ οὐδαίς τῶν οικειῶν, οἱ τε τὸ
μνήμα φυλάσσοντες στρατεύεται τῷ φόβῳ σεισθέντες
ὡσεὶ νεκροὶ γέγονασι· μετὰ δὲ τὸ ἀναστῆναι πρώτη
τῶν ἄλλων εἶδε γυνή, καθάπερ ἠκούσαμεν εὐαγγελι-
ζομένου τοῦ Μάρκου σήμερον· « Ἀναστὰς γάρ,
φῆσιν, ὁ Ἰησοῦς πρῶτ' ἀπὸ τῆς Σαββάτου, ἐφάνη
πρῶτον Μαρίας τῇ Μαγδαληνῇ. » Δοκεῖ μὲν οὖν
οὐφῶς εἶπεν ὁ εὐαγγελιστὴς καὶ τὴν ὥραν καθ' ἣν
ἀνέστη ὁ Κύριος, ὅτι πρῶτ', καὶ ὅτι πρῶτον ὤρθη
Μαρία τῇ Μαγδαληνῇ, καὶ ὅτι κατ' αὐτὴν τὴν ὥραν
ὤρθη τῆς ἀναστάσεως· οὐχ οὕτω δὲ φῆσιν, ὡς εἶλον
ἔσται μικρὸν ἐπιστήσασι· μικρὸν γὰρ ἀνωτέρω καὶ
οὗτος τοῖς ἄλλοις εὐαγγελισταῖς ὁμολόγως εἰθεῖν
φῆσι τὴν Μαρίαν ταύτην ἰδεῖν μετὰ καὶ τῶν ἄλλων
Μυροφόρων ἐπὶ τὸν τάφον καὶ πρότερον, καὶ καινὸν
αὐτὸν εἶδεν καὶ ἀπειθεῖν· ὥστε πολλῶν πρότερον τῆς
πρωίας, καθ' ἣν αὐτὸν εἶδεν, ἀνέστη ὁ Κύριος.
Ἐπισημαινόμενος δὲ καὶ τὸν καιρὸν ἐκαίον, οὐχ
ἀπλῶς εἶπε, πρῶτ', καθάπερ ἐνταῦθα, ἀλλὰ, λίαν πρῶτ'
οὐκ οὖν καὶ ἀνατολὴν ἡλίου ἐκαί τὴν ἐπὶ τοῦ ὀρίζον-
τός φῆσι προτρέχουσαν ἀμυδρὰν φαῦσιν, ἣν καὶ ὁ
Ἰωάννης θηλῶν, εἰθεῖν φῆσι τὴν Μαγδαληνὴν Μα-
ριάν πρῶτ', σκοτίας ἔτι οὖσης, εἰς τὸ μνημεῖον καὶ
εἶδεν τὸν λίθον ἠρμένον ἐκ τοῦ μνημείου.

Οὐκ ἤθεε δὲ τότε πρὸς τὸ μνήμα μόνον αὐτῆ,
κατὰ τὸν Ἰωάννην, ἀλλὰ καὶ ἀπῆλθε τοῦ μνήματος,
μῆκω τὸν Κύριον ἰδοῦσα· τρέχει γὰρ καὶ ἔρχεται
πρὸς τὸν Πέτρον καὶ Ἰωάννην, καὶ ἀπαγγέλλει οὐχ
ὅτι ἀνέστη ὁ Κύριος, ἀλλ' ὅτι ἠρθη ἀπὸ τοῦ τάφου,
ὥστε τὴν ἀνάστασιν οὕτω ᾔδει· λείπεται δὲ τῇ Μα-
ρίᾳ οὐχ ἀπλῶς πρώτη τὸν Κύριον ἐπιφανῆναι, ἀλλὰ
μετὰ τὴν ἀκραιφνή τῆς ἡμέρας ὥραν. Ἔστι δὲ τα
συνεσιασμένως παρὰ τῶν εὐαγγελιστῶν ἀπαγγελ-
λούμενον, ὅπερ ἀνακαλύψω πρὸς τὴν ὑμέτεραν ἀγά-
πην. Τὸ γὰρ τῆς τοῦ Κυρίου ἀναστάσεως εὐαγγελίον
πρῶτ' πάντων ἀνθρώπων, καθάπερ καὶ προσῆκον
ἐπῆρχε καὶ δικαιοῦν, ἡ θεοσεβίας παρὰ τοῦ Κυρίου
ἐδέξατο, καὶ αὐτῆ τοῦτον ἀναστάντα πρὸ πάντων
εἶδε, καὶ τῆς αὐτοῦ θείας ὁμιλίας ἀπήλασε, καὶ οὐκ
εἶδεν ὀφθαλμοῖς μόνον αὐτὸν, καὶ αὐτήκοος· αὐτοῦ
γένονεν, ἀλλὰ καὶ χερσὶν ἤψατο πρώτη καὶ μόνη
τῶν ἀχράντων ἐκαίονου ποδῶν, κἂν οἱ εὐαγγελισταὶ
ταῦτα πάντα φανερώς οὐ λέγωσι, μὴ θέλοντες τὴν
μητέρα προφέρειν εἰς μαρτυρίαν, ἵνα μὴ τοῖς ἀπί-
στοις ὑποψίας ἀπορμήν δώσιν. Ἐκαί δὲ οὖν ἡμῖν
χάρτι τοῦ ἀναστάντος πρὸς πιστοῦς ὁ λόγος, καὶ ἡ
τῆς ἁετῆς ὑπόθεσις τὰ τῶν Μυροφόρων ἐπιείγαι

propertantis nova animatio et separatio, atque ad
vitam immortalem revocatio. Igitur quemadmodum
hunc in principio creatum et animatum nullus ho-
minum vidit; nondum enim in illa hora hominum
genus erat; sed postquam spiritum vitae per di-
vinam insufflationem accepisset, prior ante omnes
vidit mulier; prima enim post illum Eva natura
humana donata fuit; ita et secundum Adam, qui
Dominus est, a mortuis resurrectionem nullius homi-
num vidit; nam nemo ex discipulis adorat; milites
autem monumentum custodientes metu perterriti
facti sunt velut mortui; sed postquam resurrexis-
set, prima ex omnibus vidit mulier, quemadmodum
audivimus Marcum hodie annuntiantem: « Surgens,
inquit, mane una Sabbati, apparuit primo Mariæ
Magdalenzæ. » Videtur quidem evangelista recte
indicare et horam qua Dominus surrexit, id est
mane, et quoniam primo Mariæ Magdalenzæ appa-
ruit, necnon quod in ipsa Resurrectionis hora visus
est; sed ita non est, sicut paululum attendentibus
clare constabit. Nam paulo superius ipse aliis evango-
listis consentiens prius venisse dixit Mariam cum
alitis unguenta ferentibus ad monumentum, quo vacuo
invento, abiit, unde valde ante matutinum tempus
quo illum vidit surrexerat Dominus. Ideo ad hoc
tempus indicandum, non simpliciter mane dixit,
ut supra, sed valde mane, quibus verbis nequaquam
solis ortum sed prævium locis obscuræ crepusculum,
quod assignans Joannes venisse dixit Mariam Mag-
dalenam mane, dum adhuc tenebræ essent, ad
monumentum, et vidisse lapidem sublatum a mo-
numento.

Sed non tantum ipse ad monumentum venit, se-
cundum Joannem, verum etiam a monumento, cum
Dominum non vidisset, recessit; venit et currit
ad Petrum et Joannem nuntiatque minime Domi-
num surrexisse, sed a monumento sublatum esse,
unde adhuc resurrectionem nesciebat. Superest ergo
Dominum Mariæ non prima diei hora, sed postquam
una fuerit elapsa, apparuisse. Verum ab evangeli-
stis obscure annuntiatum est quod vestræ charitati
revelabo. Felicem enim Dominicæ resurrectionis
nuntium, prior ante omnes homines, sicut iocetas
erat et justum, Deipara a Domino accepit, ipsa il-
lum redivitum pro omnibus vidit, ipsa divino ejus
gavisa est colloquio, nec oculis solum conspexit,
et auribus eum audivit, sed et prima solaque ma-
nibus tetigit sanctus ejus pedes, etsi evangelistæ
hæc omnia non aperte indicent, quia volebant Ma-
riam in testimonium proferre, ne infidelibus suspi-
cionis occasionem darent. Nunc vero cum gratia
ejus qui resurrexit ad fideles nobis sit sermo et
festivitas nos ad judicanda unguenta ferentium acta
inducat, inspirante eo qui dixit: « Nihil occultum
quod non revelabitur », hoc ipsum patefacimus.

⁶⁶ Marc. xvi, 9. ⁶⁷ Joan. xi, 1.

δευκρινεῖν, λόγον δίδοντας τοῦ εἰπόντος· « Οὐδὲν χροπτεῖν ὃ οὐ φανερόν γενήσεται, » καὶ τούτα φανερωθήσεται.

Igitur unguenta ferentes sunt quæ Jesu Matrem comitatz, et tempore saluiterz passionis perseverantes ad condiendum corpus properabant. Nam cum Joseph et Nicodemus petivissent et accepissent a Pilato corpus Dominicum, quo sindone cum viscosis aromatibus involuto postquam e cruce abstulissent, et lapideo monumento imposuissent, magnum lapidem posuerunt ad ostium monumenti, aderant conspicientes, secundum evangelistam Marcum, Maria Magdalene et altera Maria sedentes contra sepulcrum. Dicendo: et altera Maria, Desiparam prorsus indicavit: ipsa etiam Jacobi et Joseph mater vocabatur, quia ex ejus conjugate Joseph erant orti. Verum non illæ tantum conspicientes aderant, sepulto Domino, sed et aliæ mulieres, sicut Lucas narravit scribens: « Subsecutz autem mulieres quæ cum eo venerant de Galilee, viderunt monumentum et quemadmodum positum erat corpus ejus; erant autem Maria Magdalene, et Joanna, et Maria Jacobi et cæteræ cum eis⁶⁶. » Quæ, ait, revertentes emerunt aromata et unguenta; nondum enim plene noverant ipsum esse verum vitæ odorem iis qui ad eum fide accedunt. sicut est odor mortis iis qui in infidelitate usque ad finem permanent; et odorem vestimentorum ejus, id est corporis, super omnia aromata, et unguentum effusum nomen ejus, quo divino odore terram replevit; sed parant unguenta et aromata, illa quidem in honorem jacentis, hæc vero ad corrigendum cælorem e corpore putrescente crumparentem, quorum unctione lines suos obtinere putabam.

παρμυθίαν πρὸς δυσωδίαν μυδῶντος τοῦ σώματος, διὰ τῆς ἀλοιφῆς τούτων τοῖς βουλομένοις προσεδρεύειν ἐκινουσαι.

Paratis ergo aromatibus et unguentis, Sabbato quidem quieverunt secundum mandatum; nondum enim vera advenerant sabbata, nec illud in primis benedictum noverant sabbatum quo natura nostra ex inferni abyssis ad præfulgens et divinum et cæleste eukmen translata fuit. « Una autem Sabbati valde diluculo, sicut ait Lucas, venerunt ad monumentum portantes quæ paraverunt aromata⁶⁷. » Matthæus vero: « Vespere, inquit, Sabbati quæ lucescit in prima Sabbati⁶⁸, » duasque ponit prægreñientes. At Marcus: « Valde mane una sabbatorum⁶⁹, » tresque dicit venientes. Joannes tandem: « Ἄλλοτε cum adhuc tenebræ essent⁷⁰ » et solam relictæ antecedentem Mariam Magdalenam. Unam Sabbatorum evangelistæ omnes Dominicam dixerunt; verba autem, vespere autem Sabbati, valde diluculo, valde mane, dum adhuc tenebræ essent, tempus circa diluculum luce simul et tenebris commistum indicant, scilicet quo aurora cælo fulgescere cœpit diem prænuntians. Forsan aliqui, ut illud expressius statuunt horam noctis circiter nonam cogitabant, ita ut tres integræ ante diem remaneant horæ. Videntur

Α Μυροφόροι τοίνυν εἰσὶν αἱ συνακολουθοῦσαι μετὰ τῆς τοῦ Κυρίου Μητρὸς, καὶ τῷ καιρῷ τοῦ σωτηρίου πάθους συμπαραμένεισαι, καὶ τὸ τοῦ Κυρίου σῶμα μυρίσαι σπουδάσαι. Τοῦ γὰρ Ἰωσήφ καὶ τοῦ Νικοδήμου αἰτησάντων καὶ λαβόντων παρὰ τοῦ Πιλάτου τὸ δεσποτικὸν σῶμα, καὶ καθελόντων ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, καὶ περισχόντων σινδόσι σὺν ἀρώμασι κολυδαστάτοις, καὶ λαξυτῷ μνημεῖω ἐνθέντων, καὶ λίθον ἐπιθέντων μέγαν ἐπὶ τῇ θύρᾳ τοῦ μνημείου, θεωροῦσαι κατὰ τὸν εὐαγγελιστὴν Μάρκον παρήσαν Μαρία ἡ Μαγδαληνὴ καὶ ἡ ἄλλη Μαρία, καθήμεναι ἀπέναντι τοῦ τάφου. Διὰ τοῦ εἰπεῖν, Καὶ ἡ ἄλλη Μαρία, τὴν Θεομήτορα πάντως ὑποκρίνων. Καὶ Ἰακώβου γὰρ καὶ Ἰωσὴφ αὐτῆ ἐκαλεῖτο μήτηρ, ὡς ἐξ Ἰωσήφ τοῦ Μνηστοροῦ ἐκείνων ὄντων. Ὁ δὲ μόναι δὲ αὐταὶ θεωροῦσαι παρήσαν, ἐνταφιαζομένου τοῦ Κυρίου, ἀλλὰ καὶ ἑτεραι γυναῖκες, ὡς ὁ Δουκᾶς ἱστορήσει γράφων· « Κατακολουθήσασαι δὲ γυναῖκες, αἵτινες ἦσαν συνελθυθῆσαι αὐτῷ ἐκ τῆς Γαλιλαίας, ἐθεάζαντο τὸ μνημεῖον, καὶ ὡς ἐτέθη τὸ σῶμα αὐτοῦ ἦσαν δὲ ἡ Μαγδαληνὴ Μαρία καὶ Ἰωάννα καὶ Μαρία Ἰακώβου καὶ αἱ λοιπαὶ σὺν αὐταῖς. » Ὑποστρέψασαι δὲ, φησὶν, ἠγόρασαν ἀρώματα καὶ μύρα: οὐπω γὰρ ἔγνωσαν ἀκριβῶς, ὅτι αὐτό, ἐστὶν ἀληθῶς ἡ ὁσμὴ τῆς ζωῆς, τοῖς αὐτῷ προσιοῦσι πιστῶς, ὡσπερ ὁσμὴ θανάτου τοῖς ἀπειθοῦσιν εἰς τέλος: καὶ ὁσμὴ ἱματίων αὐτοῦ, τουτέστιν αὐτοῦ τοῦ σώματος, ἐπὲρ πάντα τὰ ἀρώματα: καὶ μύρον ἐκκενωθὲν βνομα αὐτῷ, δι' οὗ καὶ τὴν οἰκουμένην θείας εὐωδίας ἐνέπλησεν, ἀλλ' ἐτοιμάζουσι μύρα τε καὶ ἀρώματα, τούτο μὲν εἰς τιμὴν τοῦ καιμένου, τούτο δὲ 105 καὶ

προσεδρεύειν ἐκινουσαι.

Ἐτοιμάσασαι τοίνυν τὰ μύρα καὶ τὰ ἀρώματα, τὸ μὲν Σάββατον ἠσούχασαν κατὰ τὴν ἐντολήν· οὐπω γὰρ ἀληθινὰ Σάββατα συνήκαν, οὐδ' ἐκείνοι τὸ ὑπερευλογημένον Σάββατον ἐπέγνωσαν, τὸ μετὰ γόν ἡμῶν τὴν φύσιν ἀπὸ τῶν τοῦ ἔδου κευθμώνων ἐπὶ τὴν παμφαῖ; καὶ θεῖον καὶ οὐράνιον ὕφος· « Τῆ δὲ μίαν τῶν Σαββάτων, ὄρθρου βαθείς, ὡς ὁ Λουκᾶς φησὶν, ἦλθον ἐπὶ τὸ μνημεῖον, φέρουσαι ἅ ἠτοίμασαν ἀρώματα. » Ὁ δὲ Ματθαῖος, « Ὁπὲρ Σαββάτων, φησὶ, τῆ ἐπιφωσκούσῃ εἰς μίαν Σαββάτων » καὶ δύο εἶναι τὰς προσελθούσας. Ὁ δὲ Ἰωάννης· « Πρωὶ σκοτίας ἐτι οὐσης » καὶ μίαν εἶναι τὴν Μαγδαληνὴν Μαρίαν τὴν προσελθούσαν. Ὁ δὲ Μάρκος· « Μίαν πρωὶ τῆς μίαν Σαββάτων » καὶ τρεῖς εἶναι τὰς προσελθούσας. Μίαν μὲν οὖν Σαββάτων οἱ εὐαγγελισταὶ πάντες τὴν Κυριακὴν φασὶν· ὅπερ δὲ Σαββάτων, καὶ ὄρθρου βαθῶν, καὶ πρωὶ λίαν, καὶ πρωὶ σκοτίας ἐτι οὐσης, τὸν περὶ τὸν ὄρθρον σύμμικτον φωτό; τε καὶ σκότους χρόνον· οὗτος δὲ ἐστὶν ἀφοῦ τὸ τοῦ ὀρίζοντος ἔφον αὐγάζεσθαι ἀρξεται, τὴν ἡμέραν προκαταγγέλλων. Ἰδοὺ δ' ἂν τις ἐξ ἀπόπτου πρὸς τούτο βλέπων, ἀρλόμενον μεταβρώνυσθαι φωτὶ περὶ πού τὴν ἐννάτην

⁶⁶ Luc. xxiii, 55 et xxiv, 10. ⁶⁷ Luc. xxiv, 1. ⁶⁸ Matth. xxviii, 1. ⁶⁹ Marc. xvi, 1. ⁷⁰ Joann. xi, 1.

της νυκτός ὄρθην, ὡς εἶναι τὰς ὑπολοίπους μέχρις ἡμέρας ἀποκρινοῦς ὥρας τρεῖς. Ἀκούοι δὲ πως οἱ εὐαγγελιστὰς διαφηνεῖν ἐπὶ τε τοῦ καιροῦ τούτου, καὶ τοῦ τῶν γυναικῶν ἀριθμοῦ· ἐπεὶ ἰδὴ περὶ ὡς ἔφην, εἰ Μυροφόροι πολλαί τε ἦσαν, καὶ οὐχ ἅπασι, ἀλλὰ καὶ δις καὶ τρεῖς ἦλθον ἐπὶ τὸν τάφον, σὺν ὀλλήλαις μὲν, οὐχὶ ταῖς αὐταῖς δὲ, καὶ κατὰ τὸν ὄρθρον μὲν πᾶσαι, οὐ τὸν αὐτὸν δὲ γρόνον ἐπ' ἀκριβεῖα· ἡ δὲ Μαγδαληνὴ καὶ μονωθείσα τῶν ἄλλων πάλιν ἦλθε καὶ παρέμεινεν ἐπὶ πλέον. Ἐκκοτος οὖν τῶν εὐαγγελιστῶν, μίαν ἔστιν ὣν προσέλευσιν εἰπῶν, τὰς ἄλλας παρήκεν· ὡς δὲ ἐγὼ συμβάλλω τε καὶ συνάγω παρὰ τῶν εὐαγγελιστῶν ἀπάντων, καθὼ καὶ τοῦτο προέβητον, πρώτη πάντων ἡ Θεοτόκος ἦλθεν ἐπὶ τὸν τοῦ Υἱοῦ καὶ Θεοῦ τάφον, τὴν Μαγδαληνὴν Μαρίαν ἐπειγομένη. καὶ τοῦτο μάλιστα διδάσχομαι παρὰ τοῦ εὐαγγελιστοῦ Ματθαίου· « Ἦλθε γάρ, φησὶν, ἡ Μαγδαληνὴ Μαρία, καὶ ἡ ἄλλη Μαρία, ἥτις ἦν πάντας τῆ Θεομήτωρ, θεωροῦσιν τὸν τάφον· καὶ ἰδοὺ σεισμός· ἐγένετο μέγας· ἄγγελος γὰρ Κυρίου καταβάς ἐξ οὐρανοῦ, προσελθὼν ἀπεκάλυψε τὸν λίθον ἀπὸ τῆς θύρας τοῦ μνημείου, καὶ ἐκάθητο ἐπάνω αὐτοῦ· ἦν δὲ ἡ ἰδέα αὐτοῦ ὡς ἀστραπῆ, καὶ τὸ ἔνδυμα αὐτοῦ λευκὸν ὡσεὶ χιτῶν, ἀπὸ δὲ τοῦ φόβου αὐτοῦ ἐπέσθησαν οἱ τρηοῦντές, καὶ ἐγένοντο ὡσεὶ νεκροί. »

Πᾶσαι οὖν αἱ ἄλλαι γυναῖκες μετὰ τὴν σεισμὴν ἦλθον, καὶ τῶν φύλακων τὴν φυγὴν, καὶ τὸν τάφον ἀνεργημένον εὗρον, καὶ τὸν λίθον ἀποκεκλισμένον ἢ δὲ Παρθενομήτωρ παρῆν τοῦ σεισμοῦ γινομένου, καὶ ἀποκεκλισμένου τοῦ λίθου, καὶ τοῦ τάφου ἀνοιγομένου, καὶ τῶν τρηοῦντων παρόντων, εἰ καὶ κατασεισισμένων τῶ φόβῳ· διὸ καὶ μετὰ τὸν σεισμὸν ἀνασφραγιστὴς πρὸς φυγὴν εὐθὺς ἐβλεψαν· ἡ δὲ Θεομήτωρ ἀδέεστερον ἐνετρέψα τῇ θείᾳ. Ἐμοὶ δὲ δοκεῖ καὶ δι' αὐτὴν πρώτην τὸν ζωηφόρον ἐκεῖνον ἀνοιγεῖναι τάφον· δι' αὐτὴν γὰρ πρώτην καὶ δι' αὐτῆς πάντα ἡμῖν ἀνεψχεται, ὅσα ἐπὶ τοῦ οὐρανοῦ ἄνω, καὶ ὅσα ἐπὶ τῆς γῆς κάτω, καὶ δι' αὐτὴν τὸν ἄγγελον οὕτως ἀστράπτειν, ὡς καὶ τῆς ὥρας ἔτι σκότει· κατεχομένης, ὑπὸ διαφλαί τούτην τῷ τοῦ ἀγγέλου φωτὶ, μὴ τὸν τάφον ἰδεῖν κενὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐντάφια κατὰ κόσμον τε κειμένα, καὶ πολυειδῶς μαρτυροῦντα τῷ ἐνταφιασθέντι τὴν ἑγέρσιν. Ἦν δὲ ἄρα καὶ ὁ εὐαγγελιστῆς ἄγγελος αὐτὸς ἐκεῖνος ὁ Γαβριήλ· ὡς γὰρ εἶδε αὐτὴν οὕτως ἐπειγομένην ἐπὶ τὸν τάφον, ὁ τὴν ἀρχὴν πρὸς αὐτὴν εἰπῶν, Μὴ φοβοῦ, Μαρία· εὖρες γὰρ χάριν παρὰ τῷ Θεῷ, σκευδαί καὶ νῦν καὶ καταβαίνει τὸ αὐτὸ πάλιν τῇ Ἀσιπαρθένῳ προσφθέγγεσθαι, καὶ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν τοῦ ἐξ αὐτῆς γεννηθέντος ἀσπύρω· εὐαγγελισσῆσαι, καὶ τὸν λίθον ἄραι, καὶ ὑποδείξαι κενὸν τὸν τε τάφον καὶ τὰ ἐντάφια, καὶ οὕτω πιστώσασθαι ταύτῃ τὸ εὐαγγέλιον. « Ἀποκριθεὶς γὰρ, φησὶν ὁ ἄγγελος εἶπε ταῖς γυναῖξί· Μὴ φοβεσθε ὑμεῖς, Ἰησοῦν ζητεῖτε τὸν ἐσταυρωμένον· Ἠγέρθη Ἰεσοῦς ὁ ὅπως ὅπου ἔκειτο ὁ Κύριος· » εἰ γὰρ καὶ τοὺς φύλακας, φησὶν, ὁρᾶτε κατασεισθέντας τῶ φόβῳ, ἀλλ' ὑμεῖς μὴ φοβεσθε· οἶδα γὰρ ὅτι Ἰησοῦν τον

autem evangelistæ non tantum de hora, sed de numero mulierum discrepare; sed haud difficile conciliantur, cum, ut dixi, mulieres unguenta ferentes plures essent, et non semel modo, sed bis et ter ad sepulcrum venirent, nonnullæ quidem simul, sed nequaquam cum iisdem, omnes circa diluculum, at non omnes in eodem temporis articulo. Magdalenæ autem sola rursus sine aliis venit, et diutius permansit. Igitur singuli evangelistæ unum eorum iter referunt, omisso aliis. Sed ut ego ex omnibus evangelistis colligo et conjicio, quemadmodum supra jam dixi, prima ex omnibus ad sepulcrum Filii Dei quæ simul venit Deipara cum Maria Magdalene. Quod præsertim didici ex evangelista Matthæo dicente: « Venit Maria Magdalena et altera Maria (quæ tertio est Deipara) videre sepulcrum. Et ecce terræ motus factus est magnus; angelus enim Domini descendit de cælo, et accedens revolvit lapidem ab ostio monumenti, et sedebat super eum. Erat autem aspectus ejus sicut fulgur, vestimenta ejus alba sicut nix; præ timore autem ejus exterriti sunt custodes, et facti sunt velut mortui. »

λευκὸν ὡσεὶ χιτῶν, ἀπὸ δὲ τοῦ φόβου αὐτοῦ ἐπέσθησαν οἱ τρηοῦντές, καὶ ἐγένοντο ὡσεὶ νεκροί. »

Cæteræ ergo mulieres post terræ motum venerunt, cum jam aufugissent custodes, sepulcrumque invenerunt apertum, et lapidem revolutum; sed Virgo Mater aderat dum fiebat terræ motus, lapis revolvebatur, aperiebatur sepulcrum, dumque aderant custodes, licet metu perterriti, ideo, remisso ex pavore animo post terræ motum statim fugam spectarunt; audacius autem Deipara spectaculo laborabat. Mihi videtur propter illam primam vivilicum illud sepulcrum patuisse; nam propter eam et per eam omnia tam in cælis supra quam in terris infra nobis aperta sunt; propter eam puto angelum ita effulsisse, ut, dum hora adhuc tenebris involveretur, ex copioso angeli splendore, non tantum sepulcrum viderit vacuum, sed etiam linteamina in ordine posita et multimode resurrectionem sepuil testantia. Benedictus ille nuntius Gabriel erat angelus; ut enim viderit eam ad sepulcrum properantem, qui a principio ad eam dixit: « Ne timeas, Maria; invenisti enim gratiam apud Dominum ». » testinans descendit eadem rursus semper Virgini referret, et surrexisse eum qui ex ea sine semine natus erat nuntiaret, et sublato lapide, vacuum sepulcrum cum linteaminibus ostenderet, sicque bonum ei nuntium firmaret. « Respondens enim angelus dixit mulieribus: Nolite timere; Jesum quaeritis crucifixum? Surrexit, non est hic: ecce locus ubi positus erat Dominus ». » Nam etsi custodes videatis metu perterritos, vos tamen nolite timere; scio enim quod Jesum crucifixum quaeritis; surrexit, non est hic. Is enim non solum inferni foribus, pessulis et sigillis detineri non potuit, sed et nobis immortalibus et cœlestibus angelis vivit Dominus ipseque:

60 Luc. 1, 50. 61 Matth. xviii, 5, 6.

solus est omnium Dominus. Ait enim : « Videte locum ubi positus erat Dominus ; et cito euntes dicite discipulis quia surrexit a mortuis. Et exierunt, inquit, eam timore et gaudio magno ⁶⁶. »

ἀγγέλων ὑπέρχαι Κύριος, καὶ μόνος οὗτός ἐστιν ὁ τοῦ παντός Κύριος. « Ἴδετε γάρ, φησί, τὸν τόπον οὗ ἐκτιστο ὁ Κύριος ; καὶ ταχὺ πορευθεῖσαι εἰπατε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, ὅτι ἠγέρθη ἀπὸ τῶν νεκρῶν. »
« Ἐξελθοῦσαι δέ, φησί, μετὰ φόβου καὶ χαρᾶς μεγάλης. »

Iterum mihi videtur Magdalena Maria uirgine concepit necnon ceterarum cum ea mulieres ; non enim intellexerunt dictorum ab angelo sensum neque lucem accipere perfecte poterant ut penitus viderent et intelligerent ; Deiparam vero magna credo exultavisse lætitia ; nam verba angeli intellexit et tota luminis facta utpote purissima diviniæ plena gratiæ, in omnibus plene veritatem apprehendit, et credidit archangelo qui et multa fide dignus ex operibus apparuerat. Et vero quomodo quam ipsa portentis adesset, non intellexisset Virgo diviniæ sedes sapientiæ quod perfectum fuerat, quæ viderat terræ motum et, magnum dein angelum a cœlo descendentem, cui aspectus sicut fulgur, custodes factos velut mortuos, lapidem revolutum, linteaminum inter se myrra et aloë agglutinatorum corpore vacuorum iugens miraculum, sepulcrum inane, et insuper lætum angeli aspectum et nuntium ? Sed egressa post hunc nuntium Maria quidem Magdalene, quasi angelum non audivisset qui cæterum non propter eam locutus fuerat, ad spatium sepulcri vacuum accessit, neglectis linteaminibus, et currit ad Simonem et ad alium discipulum, sicut dixit Joannes. Ἡ Virgo autem Deipara aliis conjuncta mulieribus eodem unde venerat redibat ; et ecce, quemadmodum inquit Matthæus : « Jesus occurrit illis dicens : Ave ⁶⁶. »

καὶ τὸν ἄλλον μαθητὴν, ὡς ὁ Ἰωάννης φησὶν. « Ἡ δὲ θεομήτωρ Παρθένος ἐτέρας γυναιξὶ συναφείσα ὄθεν ἦλθεν, ἐπανήρχετο πάλιν ; καὶ ἰδοὺ, καθάπερ ὁ Ματθαῖος φησὶν. « Ὁ Ἰησοῦς ὑπένησεν αὐταῖς λέγων, Χαίρετε. »

Videtur Deiparam ante Mariam Magdalenam eam qui propter salutem nostram carne passus et sepultus resurrexit conspexisse ? (Illarum autem, inquit, accesserunt et amplexarunt pedes ejus, adoraverunt eum.) Quemadmodum resurrectionis nuntium, postquam ab angelo cum Maria Magdalena audivisset sola dictorum sensum intellexit Deipara, ita cum cæteris mulieribus obvia Filio simulque Deo, prima ex omnibus cæteris et vidit et agnovit redivivum, et prociens pedes ejus tetigit, et nuntia ipsa facta est ad apostolos. Quod autem Maria Magdalene nequaquam erat cum Dei matre, quando a sepulcro regressa occurrens apparuit et locutus est Dominus, discimus a Joanne dicente : « Cucurrit ad Simonem Petrum et ad alium discipulum quem amabat Jesus, et dicit illis : Tulerunt Dominum de monumento, et nescimus ubi posuerunt eum ⁶⁷. » Nam si vidisset et manibus tetigisset et occurrentem audivisset, quo pacto diceret, Tulerunt eum et hinc portaverunt, que autem, nescimus ? Sed postquam Petrus et

ἑσταυρωμένοι ζητεῖτε ἠγέρθη, οὐκ ἔστιν ἄθεος ὅτιος γὰρ ὁ μόνος ἔδου καὶ θανάτου καὶ τάφου κλειθροῖς καὶ μαχαίρῃς καὶ σφραγισθὲν ἔστιν ἀκράτητος, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀθανάτων ἡμῶν καὶ οὐρανίων

Ἐμοὶ δοκεῖ πάλιν τὸν μὲν φόβον εἶναι τὴν Μαγδαληνὴν Μαρίαν ἔχειν, καὶ τὰς μέχρι τότε συνελθούσας τῶν ἄλλων γυναικῶν · ὁ γὰρ συνήκων τῶν εἰρημένων κατὰ τοῦ ἀγγέλου τὴν δύναμιν, οὐδὲ τοῦ φωτός ἀντιλαβεῖσθαι τελῶς ἴσχυσεν, ὡς ἰδεῖν καὶ καταμαθεῖν ἀκριβῶς · τὴν δὲ θεομήτωρα τὴν μαγδαληνὴν κτήσασθαι χαρὰν, τὰ κατὰ τοῦ ἀγγέλου συνελθούσας, καὶ τοῦ φωτός γενομένην ἄληθιν, ὡς πεκαθαρωμένην ἀκρως, καὶ κεχαριτωμένην θαύμα, καὶ διὰ πάντων βεβαίως τὸ ἀληθὲς καὶ γνωρίσασαν, καὶ τῷ ἀρχαγγέλω πιστεύσασαν, ἐκεῖ καὶ πιστὸς οὗτος ἐκ πολλοῦ ταύτη διὰ τῶν ἔργων ἐφάνη. Πῶς δὲ καὶ κατὰ τῶν γενομένων αὐτῆς παρούσης, οὐκ ἂν συνέκων ἡ θεόστομος Παρθένος τὸ τελειοθῆναι, σφραγισμένην ἰδοῦσα, καὶ τοῦτον μέγα, ἀγγέλου καταρχόμενον οὐρανόθεν, καὶ τοῦτον ἀστραπηφόρον, τὴν τε τῶν τηρούντων νεκρῶσιν, καὶ τοῦ λίθου τὴν μετάθεσιν, καὶ τοῦ τάφου τὴν κένωσιν, καὶ τῶν ἐνταφίων τὸ μέγα θαῦμα, ἀδιαλύτων ἑμα, καὶ σμύρνης καὶ ἀλῆθι συνεχομένων, καὶ κενῶν ὀσμῶν τοῦ σώματος, καὶ πρὸς τοῦτους τὴν πρὸς αὐτὴν κατὰ τοῦ ἀγγέλου χαρμόδουσαν θίαν καὶ ἀγγελίαν ; Ἄλλ' ἔξελοῦσθε μετὰ τὸν εὐαγγελισμὸν τοῦτον, ἡ μὲν Μαγδαληνὴ Μαρία, ὡς ἂν εἰ μὴδὲ ἴκονσε τοῦ ἀγγέλου, μὴδ' ἐκεῖνου δὴπου δι' αὐτὴν φεγεζαμένου, τὴν τοῦ τάφου κένωσιν ἐξακριβοῦσαι μόνη, τῶν ἐνταφίων μὴδένα λόγον ποιησαμένη ; καὶ τρέχει πρὸς Σίμωνα Πέτρον

μετὰ τὸν εὐαγγελισμὸν τοῦτον, ἡ μὲν Μαγδαληνὴ Μαρία, ὡς ἂν εἰ μὴδὲ ἴκονσε τοῦ ἀγγέλου, μὴδ' ἐκεῖνου δὴπου δι' αὐτὴν φεγεζαμένου, τὴν τοῦ τάφου κένωσιν ἐξακριβοῦσαι μόνη, τῶν ἐνταφίων μὴδένα λόγον ποιησαμένη ; καὶ τρέχει πρὸς Σίμωνα Πέτρον

Ὅρατε ὅτι καὶ πρὸ τῆς Μαγδαληνῆς Μαρίας ἡ θεομήτωρ εἶδε τὸν διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν σαρκὶ καὶ παθόντα καὶ ταφέντα καὶ ἀναστάντα ; « Αἱ δὲ προσελθοῦσαι, φησὶν, ἐκράτησαν αὐτοῦ τοῦ πόδας καὶ προσεκύνησαν αὐτῶν. » Καθάπερ δὲ τὸ εὐαγγέλιον τῆς ἀναστάσεως μετὰ τῆς Μαγδαληνῆς Μαρίας ἡ θεοτόκος κατὰ τοῦ ἀγγέλου ἀκούσασα μόνη συνήκει τῶν εἰρημένων τὴν δύναμιν, οὕτως καὶ μετὰ τῶν ἄλλων γυναικῶν, ὑπαντήσασα τῷ Ἰησοῦ καὶ Θεῷ, πρώτη τῶν ἄλλων ἀπαύσων καὶ εἶδε καὶ ἐπέγνω τὸν ἀναστάντα, καὶ προσπεσοῦσα τῶν αὐτοῦ ἤψατο ποδῶν, καὶ ἀπέσταλας αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἀποστόλους ἐγένετο. « Ὅτι δὲ ἡ Μαγδαληνὴ Μαρία οὐ συνῆν τῇ τοῦ Θεοῦ Μητρὶ, ἦντο κατὰ τοῦ τάφου ἐπανιούσῃ ὑπένησεν καὶ ἐπεφάνη καὶ προσεβλήσεν αὐτῇ ὁ Κύριος, διδασκόμεθα κατὰ τοῦ Ἰωάννου. « Τρέχει γάρ, φησὶν, αὐτὴ πρὸς Σίμωνα Πέτρον καὶ πρὸς τὸν ἄλλον μαθητὴν, ὃν ἐφίλει ὁ Ἰησοῦς, καὶ λέγει αὐτοῖς, Ἐβραν τὸν Κύριον ἐκ τοῦ μνημείου, καὶ 107 οὐκ εἶδαμεν ποῦ ἔθηκον αὐτόν. » Πῶς

⁶⁶ Matth. xviii, 6-8. ⁶⁷ ibid. 9. ⁶⁸ Jan xi, 2.

γὰρ ἂν εἶπερ εἶδε, καὶ χερσὶν ἤψατο, καὶ συντυγ-
χόντος ἤκουσε, τοιαῦτα ἔλεγεν, ὅτι Ἦσαν καὶ με-
τέθικαν, ἔπου δὲ, οὐκ οἶδαμεν; Ἀλλὰ μετὰ τὸν Πέ-
τρου καὶ Ἰωάννου θρόνον ἐπὶ τὸν τάφον, καὶ τὴν ἐκατὴ θέαν τῶν ὀθνῶν καὶ τὴν ἐπάνοδον, Μαρία
εἰστήκει, φησί, πρὸς τὸ μνημεῖον κλαίουσα ἔξω.

Ὅρατε ὡς μὴ μόνον οὐκ εἶδεν, ἀλλ' οὐδὲ δι'
ἀκοῆς ἐκληροφορήθη; καὶ τῶν ἐπιφανομένων δὲ
ταύτην ἐρωτησάντων ἀγγέλων, Γύναι, τί κλαίεις;
ἐκεῖνη πάλιν ὡς περὶ νεκροῦ ἀποκρίνεται· ὡς δὲ
στραφεῖσα τὸν Ἰησοῦν εἶδεν, οὐδὲ πάλιν συνήκεν,
ἀλλ' ἐρωτωμένη καὶ παρ' αὐτοῦ, τί κλαίεις, τὰ πα-
ρακλήσια φθίγγεται, ἕως οὐ ἐξ ὀνόματος ἐκαίνοσ
αὐτὴν καλέσας, ἑαυτὴν παρέστησεν ὄντα. Τότε δὴ
προσπεσοῦσα καὶ αὐτῇ, καὶ ζητοῦσα τὸν ἀπασμῶν
τοῖς ἐκαίνοσ ποσὶ προσενεγκεῖν, ἤκουσε παρ' αὐτοῦ,
Μὴ μου ἀπτοῦ· παρ' οὐ μανθάνομεν, ὡς ἦν ἵνα
πρότερον ἔρωθῃ τῇ τε Μητρὶ καὶ ταῖς συνοῖσας
αὐτῇ γυναῖξιν, αὐτῇ μόνῃ καὶ τῶν ποδῶν ἄψασθαι
παρέσχεν, εἰ καὶ ὁ Μάρθαλοσ κοινοποιεῖται καὶ ταῖς
ἄλλαισ γυναῖξιν τοῦτο, μὴ θέλων δι' ἡν τὴν ἀρχὴν
ἔφημαν αἰτίαν, φανερώσ τὴν Μητέρα προάγειν ἐπὶ
τῶν τοιοῦτων. Ἐπεὶ δὲ μετὰ τὸ πρῶτῃν ἰλθεῖν ἐπὶ
τὸν τάφον τὴν ἀειπάρθενον Μαρίαν, καὶ πρῶτῃν
τὸ εὐαγγέλιον τῆσ ἀναστάσεωσ διέλασθαι πολλαὶ συν-
ῆλθον, καὶ τὸν λίθον εἶδον ἀποκεκυλισμένον κἀκαί-
ναι, καὶ τῶν ἀγγέλων ἤκουσαν, ἐπανοῦσαι μετὰ τὴν
τοιαύτην ἀκοὴν καὶ θέαν ἐμερίσθησαν. Καὶ αἱ μὲν,
καθὰπαρ ὁ Μάρκοσ φησί, εἰ ἔφυγον ἀπὸ τοῦ μνη-
μείου, καὶ εἶχεν αὐτάσ φόβοσ καὶ ἔκστασισ, καὶ
οὐδὲν οὐδὲν εἶπον, ἐφοδῶντο γάρ· αἱ δὲ τῇ τοῦ
Κυρίου εἰποντε Μητρὶ, αἱ καὶ τῆσ τοῦ Δεσποτοῦ
θέασ καὶ ὀμιλίασ ἐπέτυχον. Ἡ δὲ Μαγδαληνὴ πρὸς
Πέτρον καὶ Ἰωάννην ἀφῆται, μεθ' ὧν καὶ πρὸς τὸν
τάφον πάλιν ἔρχεται μόνῃ· κἀκαίνοσ ἀναχωρησάν-
των, αὐτῇ παραμείνασα τῆσ Δεσποτικῆσ ἀξιοῦται καὶ
αὐτῇ θέασ, καὶ πρὸς τοὺσ ἀποστόλοσ καὶ αὐτῇ πέμ-
πεται, καὶ πρὸς αὐτοὺσ ἔρχεται πάλιν, ἀπαγγέ-
λουσα πᾶσιν, ὡς Ἰωάννησ φησὶν, « Ὅτι εὗρακε
τὸν Κύριον, καὶ ταῦτα εἶπαν αὐτῇ. »

Ταύτην ὄν τὴν θέαν πρῶτῃ φησὶ καὶ ὁ Μάρκοσ
γενέσθαι, τοιούτεσ κατὰ τὴν ἀκριβοῆ τῆσ ἡμέρασ
ἀρχῆν, τοῦ θρόνον παραλθόντοσ παντόσ, ἀλλ' οὐχ
τὴν τοῦ Κυρίου ἀνάστασιν, οὐδὲ τὴν πρῶτῃν αὐτοῦ
ἐπιφάνειαν τότε γενέσθαι ἰσχυρίζομενοσ. Ἐχομεν
δὲ τὰ τῶν Μυροφόρων ἠκριβομένηα, καὶ τὴν ἀνωθεν
ζητουμένην ἐπὶ ταῦταισ τῶν τεσσάρων εὐαγγελι-
στῶν συμφωνίαν. Οἱ δὲ μαθηταὶ κατ' αὐτὴν τὴν
ἡμέραν τῆσ ἀναστάσεωσ παρὰ τε τῶν Μυροφόρων
ἀποῦσαντεσ καὶ τοῦ Πέτρου, καὶ παρὰ Λουκᾶ καὶ
Κλεόπα, ὅτι ὁ Κύριοσ ἤν, καὶ ἐθεσθή ὑπ' αὐτῶν,
ἠπίσθησαν· διὸ καὶ ἀνειδιζόνται παρ' αὐτοῦ, ὕστερον
συνοῦσιν ἐπιφανέντοσ αὐτοῖσ. Μετὰ δὲ τὸ διὰ πολλῶν
καὶ πολλῶν ἐαυτὸν παραστήσαι ζῶντα, οὐκ ἐπι-
στασοσ μόνον πάντεσ, ἀλλὰ καὶ ἐκῆρουσαν παντα-
χοῦ· « Εἰσ πᾶσαν γάρ τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ φθόγγοσ
αὐτῶν, καὶ εἰσ τὰ πέρατα τῆσ οἰκουμένησ τὰ ῥήματα
αὐτῶν; » « Τῷ Κυρίῳ συνεργῶντοσ, καὶ τὸν λόγον

Joannes cucurrissent ad monumentum, et consp-
ecit ibi linteaminibus redivissent, Maria, inquit,
stabat ad monumentum foris, plorans.

Videtisne eam non solum nondum vidisse, sed
etiam nondum audivisse Dominum? Et apparenti-
bus angelis qui eam interrogaverunt dicentes:
Mulier, quid ploras? illa iterum tanquam de mortuo
respondet; et quando conversam vidit Jesum, nec
adhuc agnovit, sed ab eo interrogata quid ploraret,
vehementer lamentatur donec ille eam nomine ap-
pellans semetipsum viventem obtulit. Tunc ipsa
quoque procidens, et cupiens pedes ejus amplecti,
ab eo audivit: Noli me tangere; a quo discimus,
quoniam quando prius visus est Matri cæterisque
mulieribus comitantibus, huic soli dedit pedes tan-
gere, etsi Mattheus istud aliis mulieribus com-
mune faciat, quum nollet propter eam quam in
principio retulimus causam, aperte Matrem in
talibus circumstantiis testem proferro. Verum
cum prima sepulcrum Maria semper Virgo ad-
vissset, primaque prosperum resurrectionis nun-
tium accepisset, plures aderant quæ pariter lapidem
viderunt revolutum angelosque audierunt; quibus
auditis et visis revertentes divisæ sunt. Aliæ qui-
dem, sicut Marcus dixit, « fugerunt de monu-
mento, inuvaserat enim eas tremor et pavor, et
nemini quidquam dixerunt: timebant enim ». Aliæ
vero secutæ sunt Matrem Domini cujus
aspectu et colloquio gavisæ sunt. Magdalene vero
ad Petrum et Joannem abiit, quibuscum ad se-
pulcrum rursus venit sola, quibus recedentibus,
ipsa permanens Dominico dignata est aspectu, et
ad apostolos ipsa quoque mittitur, et ad eos re-
vertitur, annuntians omnibus, sicut retulit Joannes,
« Quia vidi Dominum, et hæc dixit mihi ».

Ἰgitur hanc visionem mane factam esse dixit
Marcus, id est in ipso diei initio, diluculo jam
prorsus elapso, non autem Domini Resurrectionem
et primam ejus apparitionem tunc contigisse affir-
mat. Penuis investigata habemus Unguentiferarum
acta, et supra quesitam quatuor evangelistarum
concordiam. Discipuli vero, ipsa Resurrectionis
die, cum ab illis mulieribus, necnon a Petro, et
secundum Lucam, a Cleopha audivissent quia Do-
minus vivit et ab eis visus est, minime credide-
runt; idem increpavit eos Dominus, rursus eis con-
gregatis apparens. Sed postquam multoties seipsum
iis vivum obtulisset, non modo crediderunt omnes,
sed et ubique prædicaverunt; nam « In omnem
terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terræ
verba eorum », « Domino cooperante et sermo-
nem confirmante sequentibus signis ». Nam signa
donec verbum per omnem terram prædicatum fuls-

⁶⁶ Marc. xvi, 8. ⁶⁷ Joan. xi, 18. ⁶⁸ Psal. xlviii, 4. ⁶⁹ Marc. xvi, 20.

vel, erant maxime necessaria; sed & necesse sit signis et prodigiis ad exhibendam et firmandam prædicationis veritatem, necesse est etiam signis, non prodigiis, ad confirmandos eos qui verbum receperunt, an firmiter crediderint; quibusnam illis quæ ex operibus monstrantur. Nam dictum est: « Ostende mihi fidem tuam ex operibus tuis. » Et: « Quis sapiens inter vos? Ostendat ex bona conversatione operationes suas¹⁸. » Quis enim putabit mentem vere divinam et magnam et sublimem habere, et, ut ita dicam, cælestem, qualis est pius animus, si pravis indulgeat operibus, necnon terræ terrenisque inhæreat?

Quid ergo proderit, fratres, si quis se dicat habere divinam fidem, opera autem non habeat fidei consentanea? Quid adjuverunt lampades stultas virgines oleum non habentes, id est charitatis et misericordie opera? Quid diviti profuit in igne inextinguibili propter suam erga Lazarum inhumanitatem assato patrem Abraham invocare? Quid non habenti a bonis operibus vestem divinis nuptiis et convivio illique immortalitati accommodatam, ejus in sequenda vocatione obsequium? Convocatus quidem, credens omnino advenit, et cum sanctis illis convivis congregatus est, sed accusatus et ignominia confusus, quia ex moribus et operibus pravitatem induerat, ligatis sine misericordia manibus et pedibus, in gehennam ignis mittitur, ubi ejulatus et stridor dentium; quam vitam nullus ex vocatis a Christo experiatur, sed omnes fide vitam exhibentes immaculatam intrent in cubiculum consummatæ lætitiæ, et cum sanctis in æternum gaudeant, ubi omnium ætantium est habitatio. Amen.

HOMILIA XIX.

In evangelium de Samaritide¹⁹, et quia oportet præsentia contemnere.

Omnibus istis diebus etapsis usque ad Pentecosten præcurrentibus, Filii Dei ac Salvatoris nostri Jesu Christi resurrectionem a mortuis celebramus, ejus præ aliis festis excellentiam ista festivitate ostentamus. Iste quidem dierum circulus redditus ad cælum anniversariam continet memoriam; sed hæc etiam quantum resurgens Dominus præstet servis qui quandoque surrexerunt manifestat; hi enim omnes a morte revocati ab aliis sunt resuscitati, et rursus mortui sub terram reversi sunt; sed Christo ex mortuis resuscitato, mors illi jam non dominatur; nam ipse solus, cum semetipsum post tres dies resuscitasset, nequam in terram reversus est, sed in cælum ascendit, signum nostrum utpote ad divinam naturam elevatum in throno Patris collocaturus; ideoque

βεβαιούντος, διὰ τῶν ἐπακολουθούντων σημείων· ἡ γὰρ σημεῖα μέχρι τοῦ κηρυχθῆναι τὸν λόγον εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἀναγκαιότατα ἦν. Ἀλλὰ δεῖ μὲν σημείων καὶ τεραστίων πρὸς παράστασιν καὶ βεβαιώσιν τῆς τοῦ κηρύγματος ἀληθείας; δεῖ δὲ σημείων, ἀλλ' οὐ τεραστίων πρὸς παράστασιν τῶν ὑποδείξαντων τὸν λόγον, εἰ βεβαίως ἐπίστευσαν· τῶν τούτων; τῶν ἀπὸ τῶν ἔργων· Ἐλεξομαι γὰρ μοι, φησὶ, τὴν πίστιν σου ἐκ 108 τῶν ἔργων σου· καὶ, Ἐὐχάριστος εἰς τὴν ἀναστροφὴν, τὰ ἔργα αὐτοῦ. Ἐὐχάριστος γὰρ πιστεύσει διανοίαν ἔχειν ὄντως θεῖαν καὶ μεγάλην καὶ ὑψηλὴν, καὶ ὡς εἰπεῖν οὐράνιον, ὅσα πᾶρ ἐστὶν ἡ εὐσέβεια, τὸν φαύλων ἀντεχόμενον ἔργων, καὶ τῇ γῆ καὶ τοῖς γῆτιναις προστηλόμενον;

Οὐδὲν οὖν ὄφελος, ἀδελφοί, ἐὰν πίστιν λέγῃ τις ἔχειν θεῖαν, ἔργα δὲ μὴ ἔχη τῇ πίστει κατάλληλα. Τί τὰς μωρὰς παρθένους αἰ λαμπάδας ὄνησαν οὐκ ἔχουσας ἔλαιον, δηλονότι τὰ τῆς ἀγάπης καὶ τὰ τῆς συμπαιδείας ἔργα; Τί τὸν ἐν τῇ ἀσέβειᾳ φιλοῦντα διὰ τὸ πρὸς τὸν Λάζαρον ἀσυμπαιδῆς τηγανίζομενον ἔκλεινον πλούσιον, τὸ πατέρα ἐπικαλεῖσθαι τὸν Ἀβραάμ; Τί τὸν μὴ κακτημένον διὰ τῶν ἀγαθῶν ἔργων ἔνδυμα, τῷ θεῷ γάμψαι καὶ τῇ παστάδι τῆς ἀφθαρσίας ἔκλεινης κατάλληλον, ἡ πρὸς τὴν κλῆσιν δῆθεν εὐπέθειστος; Καὶ γὰρ προσεκλήθη τε καὶ προσήλυθε πιστεύσας πάντως, καὶ τοῖς ἁγίοις ἔκλεινος δαιτυμόσι συνανακλήθη, ἀλλ' ἐξελεγχθεὶς καὶ κατασχυνθεὶς, ὡς τὴν ἀπὸ τῶν ἡθῶν καὶ τῶν πράξεων φαυλοτέρα περιεχόμενος, δεθείς χειρὰς τε καὶ πόδας ἀνηλεῶς, εἰς τὴν γέενναν ῥίπτεται τοῦ πυρὸς, ἐνθα ἐκλαυθμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων· ἡς μηδένα γίνετο τῶν ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ καλουμένων πείραν λαβεῖν, ἀλλὰ τῇ πίστει βίον ἐπιδεικνύμενος προσήκοντα, καὶ εἰσελθεῖν εἰς τὸν νομφῶνα τῆς εὐφροσύνης τῆς ἀκηράτου, καὶ συνδιαιωρίζειν τοῖς ἁγίοις, ἐνθα πάντων εὐφραينوμένων ἡ κατοικία. Ἀμήν.

OMIATA 10'.

Εἰς τὸ κατὰ τὴν Σαμαρειτίδα τοῦ Χριστοῦ εὐαγγέλιον· καὶ ὅτι δεῖ καταφρονεῖν τῶν παρόντων.

Διὰ πασῶν τῶν νῦν διερχομένων ἡμερῶν τούτων, εἰς παντήκοντα ἔκτιστομένων, τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν ἐορτάζομεν τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὴν πρὸς τὰς ἄλλας ἐορτὰς ὑπεροχὴν παριστῶντες διὰ τῆς παρατάσεως ταύτης. Εἰ γὰρ καὶ τῆς πρὸς οὐρανὸν ἐπανόδου τὴν ἐπίτειον μνήμην ὁ ἀριθμὸς οὗτος τῶν ἡμερῶν περιέχει, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ τὴν τοῦ ἀναστάντος Δεσπότου πρὸς τοὺς ἀναθεδιωκτάς ἐσθ' ὅτι τῶν δοῦλων ὑποδείκνυσαι διαφορὰν· πάντες γὰρ οἱ ἐκ νεκρῶν ἀναστάντες; ὅφ' ἑτέρων ἀνέστησαν, καὶ πάλιν ἀποθανόντες ἐπέστρεψαν εἰς τὴν γῆν· Χριστοῦ δὲ ἐκ νεκρῶν ἀναστάντος, θάνατος αὐτοῦ οὐκέτι κυριεύει· μόνος γὰρ οὗτος ἑαυτὸν ἀναστήσας τρίτημερον, οὐκ εἰς γῆν ἐπέστρεψε πάλιν, ἀλλ' εἰς οὐρανὸν ἀνεβήλυθεν, ὁμῶρον ἑξ ὁμοῦθεν τῷ Πατρὶ ποιήσας; τὸ ἡμέτερον εὐραμα· δὲ

¹⁸ Jac. II, 18; III, 13. ¹⁹ Joan. IV, 55; 4.

καὶ μόνος ἀρχὴ τῆς μελλούσης πάντων ἀναστάσεως ἄγετο, καὶ μόνος ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων ἐγένετο; καὶ πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν, καὶ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος πατήρ. Καὶ καθάπερ ἐν τῷ Ἄδαμ πάντες ἀπονήσκουσιν ἁμαρτωλοὶ τε καὶ δίκαιοι, οὕτως ἐν τῷ Χριστῷ πάντες ζωοποιηθήσονται ἁμαρτωλοὶ τε καὶ δίκαιοι, ἀλλ' ἕκαστος. 109 ἐν τῷ ἰδίῳ τάγματι· ἀπαρχὴ Χριστοῦ; ἔπειτα οἱ τοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ. εἶτα τὸ τέλος, ὅταν καταργήσῃ πᾶσαν ἀρχὴν καὶ ἐξουσίαν καὶ δύναμιν, καὶ θῆ πάντας τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ. Ἐσχάτος ἐχθρὸς καταργεῖται ὁ θάνατος ἐν τῇ κοινῇ ἀναστάσει, ἐν τῇ ἐσχάτῃ σάλπιγγι· δεῖ γὰρ τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν, καὶ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀθανασίαν.

Ταύτης ὁμοιωσὶς πρόξενος ἡμῖν ἐστὶν ἡ τοῦ Κυρίου ἀνάστασις, καὶ διὰ τοῦτο μόνην ταύτην ἐν τοσαύτῃ παρατάσει τῶν ἡμερῶν ἑορτάζομεν, ὡς ἀθάνατον οὖσαν καὶ ἀνώλεθρον καὶ ἀβδίου, προὑπογράφοντες διὰ τούτων καὶ τὴν μέλλουσαν τῶν ἀγίων μακαριότητα, ἣς ἀπέδρα πᾶσα ὀδύνη καὶ λύπη καὶ στεναγμός· θυμηδία δὲ καὶ πανηγυρίς ἐστὶν ἐν ταύτῃ διηνεκῆς ἐνθεός τε καὶ ἀναλλοίωτος· ἐκ? γὰρ ἐστὶ τῶν ὄψεως εὐφρατινομένων ἡ κατοικία. Διὸ καὶ πρὸ τῶν ἡμερῶν τούτων τὴν ἱερὰν Τεσσαρακοστὴν ἐν ἡσυχίᾳ καὶ ἀγρυπνίᾳ καὶ προσευχῇ καὶ ἀσκήσει παντοίᾳ τῶν ἀρετῶν ἀγεῖν ἡμᾶς ἡ τοῦ Πνεύματος χάρις ἐνομοθέτησε, διὰ μὲν τῆς Τεσσαρακοστῆς τῶν ἡμερῶν δεῖκνυσα τὴν ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ τῶν σωζομένων ζωὴν, ὡς οὐδὲν ἑτερόν ἐστιν, ἢ μετάνοια καὶ βίος θεοφιλῆς· διὰ δὲ τῆς μετ' αὐτὴν Πεντηκοστῆς ταύτης ἡν διερχόμεθα νῦν, ἐπιδεικνύσα τὴν διαδεδομένην τοῖς ἐνταῦθα δὲ τὸν Θεὸν ἐναγωνίως ζησαντας ἀνεσθαι καὶ ἀπάλαισιν. Διὸ τοῦτο καὶ Τεσσαρακοστὴ μὲν ἐστὶν ἐκείνη, καὶ συνηρημένην ἔχει τὴν μνήμην τῶν τοῦ Κυρίου σωτηρίων παθῶν, καὶ τῆς ἡσυχίας τὴν λύσιν μετὰ τὴν ἑβδόμην λαμβάνει· αὕτη δὲ Πεντηκοστὴ οὖσα συμπεριλαμβάνει καὶ τὴν ἀπὸ γῆς εἰς οὐρανὸν μετάθεσιν, καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ Πνεύματος καταβάσιν καὶ διάδοσιν. Ἐβδοματικῶς γὰρ ἐστὶν ὁ αἰὼν οὗτος, καὶ διὰ τεσσάρων ὥρῶν καὶ μερῶν καὶ στοιχείων συνίσταται, καὶ τοῖς ἐν αὐτῷ κοινωνοῦς ἑαυτοῖς δι' ἔργων ποιῶσι τῶν Χριστοῦ παθημάτων, τὴν τῆς Πεντηκοστῆς ἑορτὴν ἐπιφέρει, ἥτις ἐκ τῆς ὀρθοῦς ἀρχεται, καὶ εἰς ὀρθὴν ἔχει τὴν λῆξιν, καὶ τὴν σιπτήν ἑβδομάδα, καὶ τὴν τετρακτὴν ὑπερβάσαν, καὶ διὰ τῆς ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου καὶ τῆς μετ' αὐτὴν ἀναλήψεως, τὴν μέλλουσαν παρίσταται τοῦ τῶν ἀνθρώπων γένους ἀνάστασιν, καὶ τὴν κατ' αὐτὴν τῶν ἀξίων ἐν νεφέλαις ἔπαρσιν πρὸς τὴν οὐρανὸν τε καὶ κατάπαυσιν.

Αὕτη μὲν οὖν ἐστὶν κατὰ καιρὸν. Ὁ δὲ Κύριος πρὸ τοῦ πάθους καὶ τῆς ἀναστάσεως κηρύττων τὸ Εὐαγγέλιον τῆς βασιλείας, καὶ τοῖς μαθηταῖς δεκνύς, ὡς οὐκ ἐκ τῶν Ἰουδαίων μόνον ἢ ἐκλογὴ τῶν ἀξίων τῆς πίστεως ἐστὶν, καὶ τῆς ὑπ' αὐτοῦ προτεινόμενης αἰδίου κληρονομίας, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν ἔθνων,

A solus factus est futuræ omnium resurrectionis principium, solus primitiæ dormientium ⁷⁶, solus primogenitus ex mortuis, et pater futuri sæculi. Et sicut in Adam omnes mortui sunt peccatores et justi, ita in Christo omnes vivificantur ⁷⁷ peccatores et justi, sed singuli in suo ordine. Primitia: Christus, deinde qui sunt Christi in conspectu ejus, postea finis, quando destruxerit omnem principatum, et potestatem et virtutem, et posnerit omnes inimicos suos scabellum pedum suorum ⁷⁸. Ultimus inimicus destruitur, mors in communi resurrectione, in ultima tuba; oportet enim corruptibile hoc induere incorruptionem, et mortale hoc induere immortalitatem.

B Tale donum nobis impertitur Domini resurrectio, ideoque hanc solam in tali dierum productione celebramus, utpote immortalem et indelebilem et æternam, præscribentes in omnibus futuram sanctorum felicitatem, ubi non est luctus, neque clamor, sed nec ullus dolor, sed lætitia et exultatio divina perennis nullique mutationi obnoxia; ibi est enim vere lætantium habitatio. Ideo ante dies istos, sacram quadragesimam in jejuniis et vigiliis et oratione omnique omnium virtutum exercitio gratia Spiritus nos peragere mandavit, per hos dies quadragesimales manifestans salvandorum vitam in hoc sæculo, quia nihil est aliud nisi pœnitentia et pietas, et per istos quinquaginta dies quos nunc transigimus indicans requiem atque prosperitatem in qua recipiendū sunt qui in hoc mundo propter Deum certantes vixerint. Propterea quadragesimalis ille temporis decursus adjunctam habet salutarium Domini passionum memoriam, jejuniique finem, transacta hebdomada, accipit; istud autem quinquagesimum temporis spatium complectitur et assumptionem a terris in cœlum et divini Spiritus communicationem atque descensum. Nam hebdomadis componitur hoc intervallum, constans quadraginta horis, partibus et divisionibus, et eis, qui seipso operibus faciunt passionis Christi participes, Pentecostes festivitatem adducunt, quæ octava incipit et octava desinit non solum per quatrimum, sed etiam per venerabilem producta hebdomadem;

C necnon per resurrectionem Domini sequentemque Ascensionem venturam humani generis resurrectionem exprimit et subsequentem sanctorum in nubibus elevationem in occursum Dei, deindeque quietam in Deo inhabitationem.

D Hæc quidem fiunt in suo tempore. Dominus vero ante passionem et resurrectionem suam prædicans Evangelium regni et discipulis ostendens quoniam non ex Judæis tantum eligentur digni fide æternaque ab eo promissa hæreditate, sed etiam ex gentibus, secundum hodie ad aures vestras memoratum

⁷⁶ 1 Cor. xv, 20. ⁷⁷ ibid. 22. ⁷⁸ Psal. cix, 1.

Evangelii vocem : « Venit in civitatem Samariæ quæ dicitur Sichar, juxta prædium quod dedit Jacob Joseph filio suo ⁷⁷. » Erat ibi fons Jacob; fontem putrum dixit, quia aquam ex fonte habebat, ut patet ex verbis præcedentibus; Jacobi erat, quia hic eum foderat. Prædium vero quod Jacob dedit Josepho erat Sichem; ait enim ad eum ultimum efflans spiritum in Ægypto, et testamentum suum conscribens : « En ego morior, vos autem reducet Deus ex terra ista ad terram patrum vestrorum. Do tibi Sichem partem unam extra fratres tuos, quam tuli de manu Amorrhæi in gladio et arcu meo ⁷⁸. » Ideo Sichem stabat in ea parte qua postea constitit tribus Ephraim filii Joseph primogeniti, quem circa locum habitabant decem tribus Israel super quas regnavit Jeroboam apostata. Qui cum sæpius Deum offendissent, sæpe ab eo derelicti denique universi ducti sunt in captivitatem, ita ut pro eis variæ gentes a rege Assyriorum congregatæ in eorum loco inhabitaverint et Samaritarum nomen a monte Somor acceperint. Quemadmodum progrediens Jacob, sicut narrat historia, habitavit juxta urbem Sichimorum, ita nunc Christus progrediens appropinquavit ad Samariam. Sed ille quidem, ut ipse dixit, in gladio et arcu, id est ad exitium et ruinam priorum habitantium, Christus vero in sermone et doctrina, et proinde ad salutem. « Nam Jesus, fatigatus ex itinere, sedebat sic supra fontem. Hora erat quasi sexta. »

των · ὁ δὲ Χριστὸς ἐν λόγῳ καὶ διδασκαλίᾳ, διὸ καὶ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ, ἐκ τῆς ὁδοπορίας, ἐκάθητο οὕτως ἐπὶ τῆς πηγῆς · ὥρα ἦν ὥστε ἕκτη. »

Hora et fatigatio ut sederet invitabant eum qui corpus nostro nequaquam absimile induerat. Quod ut demonstraret et futuram prospiciens lucrum sedit sic, ut dictum est, supra fontem, id est mere humi, solus quasi et unus ex multis viator; ejus enim discipuli abierant in civitatem ut cibos emerent. Dum ergo sic solus supra fontem sederet, venit mulier de Samaria haurire aquam; Dominus autem et sitiens ut homo, et obsequiosam videns quæ ad sitim sedandam veniebat, cernens vero ut Deus eam aqua salutis sitire quam ipsum impertire nesciebat, semetipsum animæ diligentī revelare cæpit. Nam, sicut scriptum est, diligentes se diligit. Incipit autem quæ erit acceptus, et ad eam dixit : « Da mihi bibere. » Illa vero cum esset perspicax, et ex sola veste, ex forma, ex decentia foris fulgente eum esse Judæum legisque observatorem intelligeret, Miror, inquit, quomodo tu a muliere Samaritana possis bibere; Judæi enim Samaritanis utpote paganis non contuntur. Unde Dominus occasionem cepit semetipsum revelandi, ad eam dicens : « Si scires donum Dei, et quis est qui dicit tibi : Da mihi bibere, tu forsitan petisses ab eo, et dedisset tibi aquam vivam.

ἄρχεται, πρὸς αὐτὴν λέγων · « Εἰ ᾔδειτε τὴν δωρεάν ἃν ἐδωκεν ἂν σοὶ ὕδωρ ζῶν. »

κατὰ τὴν σήμερον ἀναγινωσκόμενην εἰς ἐκείνον τοῦ Εὐαγγελίου φωνήν · « Ἐρχεται εἰς πόλιν τῆς Σαμαρείας λεγομένην Σιχάρ, πλησίον τοῦ χωρίου οὗ ἔδωκεν Ἰακώβ Ἰωσήφ τῷ υἱῷ αὐτοῦ. » Πηγὴν μὲν οὖν τὸ φρέαρ φησί · τὸ γὰρ ὕδωρ πηγῶν εἶχεν, ὡς δῆλον ἐστὶν προτόντος τοῦ λόγου · τοῦ Ἰακώβ δὲ ἦν, ἐπειδὴ περ ἐκεῖνος ὤρυξεν αὐτό. Τὸ δὲ χωρίον δὲ ἔδωκε τῷ Ἰωσήφ ὁ Ἰακώβ τὰ Σιχημὰ ἐστὶ · φησὶ γὰρ πρὸς αὐτὸν τὰ ἔσχατα κλέων ἐν Αἰγύπτῳ καὶ διατί· ἔμενος · « Ἰδοὺ ἐγὼ ἀποθνήσκω · ὑμεῖς δὲ ἀποσπρίψαι ὁ Θεὸς ἐκ τῆς γῆς ταύτης εἰς τὴν γῆν τῶν πατέρων ἡμῶν. Ἐγὼ δὲ δίδωμι σοὶ Σιχημὰ ἐξέμερον παρὰ τοὺς ἀδελφούς σου, ἣν ἔλαβον ἐκ χειρὸς τῶν Ἀμορραίων ἐν τῇ μαχαίρᾳ μου καὶ τῷ τόξῳ μου. » Διὸ τὰ μὲν Σιχημὰ κατακεῖται **110** παρὰ τῆς

B Ἐφραϊμ φυλῆς ὑστερον, ὅς ἦν υἱὸς πρωτότοκου τοῦ Ἰωσήφ · ἐν δὲ περὶ αὐτὰ τόπον καταίκεον αἱ δέκα φυλαὶ τοῦ Ἰσραὴλ, ὧν Ἰεροβοὰμ ὁ ἀποστάτης ἤρξε. Προσκρούσαντες δὲ τῷ Θεῷ πολλάκις οὗτοι, καὶ πολλάκις ἐγκαταλειφθέντες, ὑστερον παγγενῆ γεγονάσιν αἰχμάλωτοι, ὡς ἀντ' αὐτῶν ἴδθῃ διάφορα συμφορήσαντα τὸν ἀρχοντα τῶν Ἀσσυρίων ἐγκατοκῆσαι τῷ τόπῳ, καὶ Σαμαρείτας ἀπὸ τοῦ θροῦ Σομὸρ καλέσαι. Καθάπερ δὲ παραπορευόμενος ὁ Ἰακώβ, ὡς ἡ ἱστορία φησὶ, παρεστήσατο τὰ Σιχημὰ, οὕτω παραπορευόμενος ὁ Χριστὸς νῦν, ὑπηγάγετο τὴν Σαμαρείαν. Ἄλλ' ἐκεῖνος μὲν, ὡς αὐτὸς φησὶν, ἐν τῇ βομφαίᾳ καὶ τῷ τόξῳ αὐτοῦ, δηλονότι πρὸς ἐξολόθρευσιν καὶ ἀπώλειαν τῶν πρότερον ἐνοικούντων ἐστῆν. « Ὁ γὰρ Ἰησοῦς κωποσιακῶς, φησὶν ὥστε ἕκτη. »

C Καὶ ἡ ὥρα καὶ ὁ κόπος εἶδιδον καθῆσθαι τὸν σῶμα περικεῖμενον, ὁποῖόν ἐστι τὸ ἡμέτερον τοῦτο ταλινυ πιστούμενος, καὶ τὸ μέλλον κέρδος προβλέπων ἐκάθητο, φησὶν, οὕτως ἐπὶ τῇ πηγῇ, τουτέστιν ἀφελῶς χαμαί, μόνος ὡς εἰς τῶν πολλῶν ὁδίτης · οἱ γὰρ μαθηταὶ αὐτοῦ ἀπεληλύθεισαν εἰς τὴν πόλιν, ἵνα τροφὰς ἀγοράσωσι. Μεμονωμένου ταίνυ οὕτως ἐπὶ τῇ πηγῇ καθήμενου, ἔρχεται γυνὴ ἐκ τῆς Σαμαρείας ἀντλήσαι ὕδωρ ὁ δὲ Κύριος καὶ διψῶν ὡς ἄνθρωπος, καὶ τὴν ἔχουσαν ἀνθρωπίνως τὴν δίψαν παῦσαι παραγενομένην ἰδὼν, ὁρῶν δὲ ὡς Θεὸς καὶ τὴν ταύτης καρδίαν διψῶσαν ὑδατος σωτηρίου, τὸν δὲ δυνάμενον τοῦτο παρασχεῖν οὐκ εἰδυῖαν, ἀποκαλύψαι μὲν ἑαυτὸν ἐπιτίγεται τῇ ποθοῦσῃ ψυχῇ · ποθεῖ γὰρ καὶ αὐτὸς τοὺς ποθοῦντας

D κατὰ τὸ γεγραμμένον · ἄρχεται δὲ ὄθιν εὐπερὴς κτος ἐστὶν, καὶ φησὶ πρὸς αὐτὴν · « Δός μοι ὕδωρ πιεῖν. » Ἡ δὲ συνετὴ οὔσα, καὶ ἀπὸ μόνης τῆς στολῆς καὶ τοῦ σχήματος καὶ τῆς ἐπιφανομένης ἐξωθεν κοσμιότητος Ἰουδαίου τε ὄντα συνείσα, καὶ τοῦ νόμου φύλακα, θαυμάζω, ἔφη, πῶς παρὰ Σαμαρείταιδος αἰτεῖς πῖμα, τῶν Ἰουδαίων τοῖς Σαμαρείταις ὡς ἔθνηκοις οὔσι μὴ κοινωνούντων. Ὁ δὲ Κύριος ἀφορμῆς λαβόμενος ἑαυτὸν ἀποκαλύπτειν τοῦ Θεοῦ, καὶ τίς ἐστὶν ὁ λόγων σοι, Δός μοι ὕδωρ

⁷⁷ Joan. iv, 5. ⁷⁸ Gen. xlviii, 21.

Ὁρᾶτε μαρτυρούμενον, ὡς εἴπερ ἐγίνωσκεν, ἂν ἦτησεν ἂν πάραυτα, καὶ μέτοχος ἐγεγόνει τοῦ ὄντως ζῶντος ὕδατος, ὡς καὶ μαθοῦσα πεποίηκε καὶ ἀπῆλαυσεν ὑστερον. Τὸ δὲ συνέριον τῶν Ἰουδαίων ἐρωτήσαντες, καὶ σαφῶς ἀκούσαντες, εἶτα τὸν Κύριον τῆς δόξης ἱσταύρωσαν. Ἄλλὰ τίς ἡ δωρεὰ τοῦ Θεοῦ, « Ἐὶ ἴδεις γὰρ, φησί, τὴν δωρεάν τοῦ Θεοῦ » ἵνα τὰλλα παρῶμεν, αὐτὸ τὸ τοῦς ἔκθ' Ἰουδαίων βδελυκτοῦς εἶναι νομιζομένους, καὶ μέχρι δόματος πόματος ἀκοινωνήτους, τὸν ἐνανθρωπήσαντα Θεὸν μὴ βδελύττεσθαι, πηλίκης δωρεᾶς τε καὶ χάριτος; Τὸ δὲ καὶ τοσοῦτον ἐρασμίου; ἡγεῖσθαι, ὡς μὴ μόνον τὰ παρ' αὐτῶν διδόμενα ἔδεχθαι, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν ἐκείνους τῶν αὐτοῦ θεῶν χαρισμάτων μεταδίδοναι; Τί λέγω των χαρισμάτων; Ἐαυτὸν γὰρ παρέχει, καὶ σκευὴ δεκτικὰ τῆς αὐτοῦ θεότητος ἀπαργάζεται τοὺς πιστεύοντας; οὐ γὰρ ἔστιν ἄλλως πηγὴν αὐτοῦς ἔχειν, ὡς προῦθον ἐπαγγέλλεται, πρὸς ζωὴν αἰώνιον ἀλλομένην. Τίς τοῦς ἐνοήσῃ; Τίς λόγος ἐκφράσει τὸ ὑπερβάλλον τῆς δωρεᾶς; Ἡ δὲ Σαμαρείτις μὴπω τὸ μεγαλεῖον συνείσα τοῦ ζῶντος ὕδατος, πρῶτον μὲν ἀπορεῖ, πῶθεν ὁ προσλαλῶν εὔρησει τὸ ὕδωρ ὃ ἐπαγγέλλεται, μήτε ἀντήμα ἔχων, καὶ τοῦ φρέατος ὄντος βαθύς. Ἦτα καὶ συγκρίνειν ἐπιχειρεῖ τοῦτον πρὸς Ἰακώβ, ὃν καὶ Πατέρα καλεῖ, σεμνολογοῦσα τὸ γένος ἀπὸ τοῦ τόπου, καὶ τὸ ὕδωρ ἐξαιρεῖ τοῦ φρέατος, ὡς [111] μὴ ἂν εὐρεθῆντος καλλίονος· ὡς δὲ ἤκουσε τοῦ Κυρίου εἰπόντος, ὅτι τὸ ὕδωρ, ὃ ἐγὼ δώσω, πηγὴ γενήσεται τῶν λαβόντι πρὸς ζωὴν αἰώνιον ἀλλομένην, φυγῆς μὲν ποθοῦσης ἀφῆκε ῥῆμα, καὶ πρὸς πίστιν ἐναγομένης, μὴπω δὲ δυνήθεισος πρὸς τὸ φῶς τρανῶς ἀναβλέψαι· « Δός μοι γὰρ, φησί, Κύριε, τὸ ὕδωρ τοῦτο, ἵνα μὴ διψῶ, μηδὲ ἕρχωμαι ἐνθάδε ἀνελεῖν » ὃ δὲ Κύριος ὅτι κατὰ μικρὸν ἐαυτὸν ἀνακαλύπτειν βουλόμενος προστάττει ταύτῃ καὶ τὸν ἄνδρα φωνῆσαι. Ὡς δ' ἐκείνη καὶ κρύπτουσα τὰ κατ' αὐτήν, καὶ σκευδουσα τὸ δῶρον λαβεῖν, ἤλεγεν, Ὅχι ἔχω ἄνδρα, πόσους οἰκείους ἐκ παιδὸς ἔσχον ἀκούει, καὶ νῦν ἐλέγχεται μὴ τὸν οἰκείον αὐτῆς ἔχειν ἄνδρα· καὶ πρὸς μὲν τὸν ἤλεγγον οὐ δυσχεραίνει, πάραυτα δὲ προφητὴν ὄντα γνοῦσα τὸν προσλαλοῦντα μειζόνων ἀπτεταί ζητημάτων.

Ὁρᾶτε τὸ μακρόθυμον ὄμμα καὶ φιλομαθῆς τῆς γυναικὸς ὄσον; « Οἱ πατέρες γὰρ, φησὶν, ἡμῶν ἐν τῷ ὄρει τοῦτω προσεκύνησαν, καὶ ὕμεις λέγετε ὅτι ἐν Ἱεροσολύμοις ἔστιν ὁ τόπος, ὅπου δεῖ προσκυνεῖν. » Ὁρᾶτε οὖν εἴτε ἐν τῇ διανοίᾳ μελέτην, καὶ πόσῃ εἴτε τῆς Γραφῆς εἰδησιν; Πόσοι νῦν τῶν ἐκ γενετῆς πιστῶν καὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ τροφίμων ἀγνοοῦσιν ὅπερ ἡ Σαμαρείτις ἠπίστατο, ὅτι οἱ πατέρες ἡμῶν, Ἰακώβ θηλονῶσι καὶ ἐξ αὐτοῦ πατριάρχει ἐν τῷ ὄρει τοῦτω προσεκύνησαν τῷ Θεῷ; Ταύτην τὴν γνώσιν καὶ τὴν πρὸς ἐπίγνωσιν μελέτην τῆς Θεοπνεύστου Γραφῆς ὡς ὁμοίαν εὐωδίας ὁ Χριστὸς προσέειπε, προσεκαρτέρει δυντυγῶν ἡδίας τῇ Σαμαρείτιδι· καθάπερ γὰρ ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων ἂν μὲν τι τῶν εὐδωμῶν ἐνθῆς, ἐπιστρέφεις καὶ παρακατῆχει τοὺς προσιόντας, ἂν δὲ τι τῶν βαρῶσμων καὶ δυσωδῶν, ἀπωθεῖς τοῦτους; καὶ

Videte testantem quoniam si cognovisset, ipsa potius rem petivisset, et aquæ respæc vivæ particeps facta, audita fecisset atque postea collegisset. Judæorum tamen Seniores etiam interrogassent recte audivissent, deinde Dominum gloriæ cruci affixerunt. Sed quod est donum Dei? Aut enim: « Si scires Dei donum; » ut alia omitamus, Deum incarnatum nequaquam contemnere eos quos Judæi ita viles habebant ut nec potum ab eis vellent accipere; quantum est donum, quanta gratia! Verum eos ita amabiles autumare ut non donata modo ab eis acciperet, sed etiam eos divinarum suarum participes gratiarum efficeret; quid dico gratiarum? Nam seipsum impendit, et acceptabilia deitatis tabernacula credentes facit, cum alium non liceat eis fontem habere in vitam æternam salientem, præter eum quem prius promisit. Quæ mens cogitabit, quæ vox enuntiabit doni excellentiam? Samaritana vero, cum nondum vivæ hujus concepisset præstantiam, primum quærit unde ille inveniet hanc quam promittit aquam, cum puteus altus sit, neque vas habeat in quo hauriet; deinde conatur eum cum Jacob comparare quem Patrem vocat genus ex loco venerata, ipsamque jactat putei aquam qua inveniri melior non possit. Sed postquam audisset Dominum dicentem: « Aqua, quam ego dabo, fiet bibenti fons aquæ salientis in vitam æternam; » animæ desiderantis verbum emisit, et ad fidem adducta, etsi nondum clare posset lucem intueri, « Domine, inquit, da mihi hanc aquam, ut non sitiam, neque veniam hæc haurire. » Sed Dominus cum adhuc vellet ei se paulatim revelare, jubet eam virum vocare suum. Ut vero illa occultans sua et festinans aquam accipere dixisset se virum non habere, audivit quot familiares ab adolescentia habuerit, et cum contumelia audit quod vir quem habebat non erat ejus; sed neultquam vituperatione exasperatur, illum vero rata prophetam esse qui loquebatur, majora aggreditur postulata.

Videtisne magnanimitatem et studiosam indagationem hujus mulieris? Aut enim: « Patres nostri in monte hoc adoraverunt, et vos dicitis quod Hierosolymæ est locus ubi adorare oportet. » Videtis qualem versabat in mente meditationem, et quantam habebat Scripturæ notitiam? Quot sunt nunc ex genere credentium, ex eis quos enutrivit Ecclesia, qui didicerunt quod sciebat illa Samaritana? Patres nostros, Jacob scilicet ortosque ex eo Patriarchas in illo monte Deum adoravisse? Quam notitiam et ad eam augendam meditationem Scriptura Spiritu divino exarata quasi odorem suavitatis Christus laudans, pergit jucunde cum Samaritide conversari; nam quemadmodum si carbonibus imponas odoramenta, omnes accedentes allicis et retines, si autem fetidum quid et male olens comburas, arces eos et avertus; ita et in

mente si sanctis incumbis meditationibus, teipsum A dignum facis quem Deus intueatur; hic est enim odor suavitatis, quem odoratur Dominus; si vero pravis et sordidis ac terrestribus agitaris cogitationibus, longe sis ab oculis Dei, et misere te dignum reddis aversione divina: « Nam non permanebunt iniusti ante oculos tuos, » dixit Deo propheta Psalmista 79. Etenim cum lex ipsa jubeat: « Recordare in omnibus Domini Dei tui, sive sedens, sive ambulans, tam in cubili quam in vigiliis 80; » cum insuper dicat evangelista: « Scrutamini Scripturas, et in eis vitam æternam invenietis 81; » necnon hortetur Apostolus dicens: « Sine intermissione orate 82, » qui terrestribus immeratur cogitationibus, omnino est legis transgressor; qui vero pravis et turpibus, quanto magis? At quonam tempore adoraverunt patres nostri in illo monte? Quando Jacob patriarcha. Esau fratrem invidum fugiens, parensque consiliis patris Isaac abiit in Mesopotamiam, et quando inde cum mulieribus et liberis rediit: nam regressus juxta locum illum sedit tentoria, in quo Dominus cum Samaritide colloquebatur, et post raptum Dinæ Sichenitarumque exitium, dixit Deus Jacob, sicut in Genesi scriptum est: « Surge et ascende Bethel, facque ibi altare Deo qui apparuit tibi quando fugiebas Esau fratrem tuum 83. » Quibus auditis, surrexit Jacob in prædictum montem, et edificavit ibi, ut dictum est, altare, et appellavit nomen loci illius Bethel; ibi enim apparuit ei Deus. Ideo Samaritana dixit: « Vere patres nostri adoraverunt in hoc monte, » præscæ legi adhærescens; nam præscriptiones de templo Hierosolymitano mandatae sunt posterius. Et cum locus ille « domus Dei » a Jacob vocatus fuerit (hoc enim interpretatum exprimit Bethel) mulier quaerit quomodo non jam in Bethel, sed Hierosolymis dicatur esse domus Dei in qua jubebantur sacrificia et adorationes Deo offerre. Dominus vero finem sermonum suorum inferens et de ipsa muliere prædicens eam esse qualem Deus quaerit et accipit, verbis illius respondens, « Mulier, inquit, crede mihi quia venit hora quando neque in monte hoc, neque in Hierosolymis adorabunt Patrem, » paucisque dictis: « Deus enim tales quaerit adoratores. »

Uideatis quomodo de ipsa asserit eam talem esse qualem Deus quaerit, Patrem altissimum non in figura sed secundum veritatem Evangelii adoraturam? Eī enim dicit: « Jam non in hoc monte, neque in Hierosolymis adorabitis Patrem; » simulque legis translationem illi aperte adnuntiat; nam translata adoratione, necesse est ut et legis translatio fiat. Sed interea addit: « Vos adoratis quod nescitis: »

ἀποστρέψαι, ἄδην καὶ ἐπὶ τῆς θανάτου· ἂν μὴν ἱερὰν ἔχη μελέτην καὶ σπουδὴν, ἐπισκοπῆ: θεῶν ἄξιον ποιεῖς σακεύον· αὐτὴ γὰρ τῆς ὑσφραίνεται Κεῖριος ὁσμῆς εὐωδίας· ἂν δὲ πονηροῦς καὶ βυκαροῦς καὶ γηίνους ἔνδον τρέφῃς λογισμοῦς, μακρὰν γίνῃ τῆς θείας ἐπισκοπῆς, τῆς ἀποτροφῆς τοῦ Θεοῦ φεῦ ἄξιον σαυτὸν ἐργασάμενος! « Οὐ γὰρ διαμινοῦσι παράνομοι κατέναντι τῶν ὀφθαλμῶν σου, » πρὸς τὸν Θεὸν φησὶν ὁ ψαλμῶδης Προφήτης. Τοῦ γὰρ νόμου διακαλειουμένου, « Μνησθήσῃ διὰ πάντοδς Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου, καθήμενος καὶ πορευόμενος, κοιταζόμενος καὶ διανιστάμενος: » καὶ τοῦ Εὐαγγελίου λέγοντος· « Ερευνᾶτε τὰς Γραφὰς, καὶ ἐν αὐταῖς εὐρήσετε ζωὴν τὴν αἰώνιον, » καὶ τοῦ Ἀποστόλου παραγγέλλοντος· « Ἀδιαλείπτως προσεύχεσθε, » ὁ γηίνους λογισμοῖς ἐμβραδύνων παρὰ νόμῳ; ἔστι πάντως· ὁ δὲ καὶ πονηροῦς καὶ βυκαροῦς πόσω μᾶλλον; Ἀλλὰ πότε τῷ Θεῷ προσεκύνησαν οἱ πατέρες ἡμῶν ἐν τῷ ὄρει τούτῳ; Ἡνίκα Ἰακώβ ὁ πατριάρχης τὸν τε ἀδελφὸν φθονοῦντα φεύγων Ἡσαῦ, καὶ ταῖς συμβουλαῖς τοῦ πατρὸς ὑπαίκων Ἰσαὰκ, πρὸς Μεσοποταμίαν ἀπήει, καὶ ἡνίκα σὺν γυναίκῃν ἐκείθεν ἐπαυῆει καὶ τέκνοις; κατὰ γὰρ τὴν ἐπιπόδον σκηναῶς περὶ τοῦ περὶ τοῦ τόπου τούτου, καθ' ὃν ὁ Κύριος ὤμει. Ἡ Σαμαρείτις, μετὰ τὰ κατὰ τὴν Δελφίν, καὶ τὴν ἄλλωσιν τῶν Σικήμεων, εἶπεν ὁ Θεὸς τῷ Ἰακώβ, ὡς ἐν τῇ Γενέσει γέγραπται· « Ἀναστὰς ἀνάβηθι εἰς Βαιθήλ, καὶ ποιήσον ἐκεῖ θυσιαστήριον τῷ Θεῷ, τῷ ὀφθέντι σοι ἐν τῷ ἀποδιδράσκειν ἐν ἀπὸ προσώπου Ἡσαῦ τοῦ ἀδελφοῦ σου. » Καὶ μετὰ τὸ βῆμα τούτου, μεταναστὰς ὁ Ἰακώβ ἀνέβη εἰς τὸ παρκαίμενον ὄρος, καὶ ἐκοδόμησε, φησὶν, ἐκεῖ θυσιαστήριον, καὶ ἐκάλεσε τὸ ὄνομα τοῦ τόπου Βαιθήλ· ἐκεῖ γὰρ ἐπαυῆεν αὐτῷ ὁ Θεός. Διὰ τοῦτο φησὶ ἡ Σαμαρείτις ὅτι Οἱ πατέρες ἡμῶν **II** ἐν τῷ ὄρει τούτῳ προσεκύνησαν, τῶν ἀρχαίων ἐκεῖνον ἀνταγομένη· τὰ γὰρ κατὰ τὸν ἐν Ἱεροσολύμοις ναὸν ὑστερον ἀνομοθετήθη· καὶ ἐπειδήπερ ὁ τόπος ἐκεῖνός οἶκος Θεοῦ ἐκλήθη παρὰ τοῦ Ἰακώβ· ταῦτο γὰρ ἐρημνευόμενον δηλοῖ τὸ Βαιθήλ· διαπορεῖ: πῶς οὐκ αἰεὶ μαθεῖν, πῶς οὐκ ἐκεῖ μᾶλλον, ἀλλ' ἐν Ἱεροσολύμοις εἶναι λέγεται ὁ οἶκος τοῦ Θεοῦ, ἐν ᾧ θύειν καὶ προσκυνεῖν τῷ Θεῷ νομίζεται. Ὁ δὲ Κύριος καὶ τὸν σκοπὸν τῶν οἰκείων λόγων ἡδὴ περιέειπεν, καὶ οἶαν ὁ Θεὸς ζητεῖ τε καὶ ἀποδίχεται, καὶ πρὸς τοὺς γυναῖκα, φησὶν, ὅτι ἔρχεται ὥρα, ὅτε οὔτε ἐν τῷ Πατρὶ. » Καὶ μετ' ὀλίγα· « Τοιοῦτους γὰρ ὁ Θεὸς

ὄρατε ὅτι καὶ περὶ αὐτῆς διατίθεται. ἔτι τοῦ αὐτῆ ἔσται οἶαν ὁ Θεὸς ζητεῖ, καὶ ὅτι προσκυνήσετ τῷ ἀνωτάτω Πατρὶ μὴ τοπικῶς, ἀλλ' εὐαγγελικῶς. Πρὸς αὐτὴν γὰρ ὁ λόγος, ὅτι οὔτε ἐν τῷ ὄρει τούτῳ, οὔτε ἐν Ἱεροσολύμοις προσκυνήσετε τῷ Πατρὶ· ἕμα δὲ καὶ τὴν τοῦ νόμου μετάθεσιν φανερώς αὐτῇ παραγγέλλει· μεταθεμένης γὰρ τῆς προσκυνήσεως, ἐξ ἀνάγκης καὶ τοῦ νόμου μετάθεσις ἔσται.

80 Psal. v, 6.

81 Deut. vi, 7.

82 Joan. v, 39.

83 I Thess. v, 17.

84 Gen. xxxv, 1.

Ἄλλὰ καὶ τὸ μεταξὺ κείμενον· Ἐμεῖς προσκυ-
 ναίτε ὃ οὐκ οἴδατε, ἡμεῖς προσκυνούμεν ὃ οἴδαμεν,
 ὅτι ἡ σωτηρία ἐκ τῶν Ἰουδαίων ἐστὶ· ἢ πρὸς μὲν
 τὸν ἐκείνης λόγον ὡς ἀποκρίσις ἐστίν, ἅμα δὲ καὶ
 τοῖς οἰκείοις λόγοις ἐστὶν ἀκλόουθον· τοῦτο γὰρ φη-
 σιν ὡς ἡμεῖς οἱ Ἰουδαῖοι· συντάττει γὰρ καὶ ἑαυτὸν
 ἐκείνοις, ὡς ἐξ ἐκείνων ὄντα κατὰ σάρκα. Ἡμεῖς
 οὖν, φησὶν, οἱ μὴ καταφευδόμενοι τοῦ ὀνόματος, ἀλλ'
 ἐπιγινώσκοντες τὰ ἡμέτερα, τοῦτο κατὰ τὴν προσ-
 κύνησιν ὑμῶν τῶν Σαμαρειτῶν διαφέρομεν, ὅτι γι-
 νοσκομεν διὰ τοῦτο τὴν προσκύνησιν ἐν Ἰουδαίᾳ
 τελεῖσθαι νομιζομένην, ὅτι ἐκ τῶν Ἰουδαίων ἡ σω-
 τηρία παντὸς τοῦ κόσμου, τουτέστιν ὁ Χριστὸς ἐλευ-
 σεται. Ὅτι δὲ οὐκέτι μέλλει, αὐτὸς γὰρ ἦν, οὐκ
 εἶπεν ὅτι Ἡ σωτηρία ἐκ τῶν Ἰουδαίων ἐστὶ, ἀλλ'
 ὅτι ἐστίν. Ἐρχεται, φησὶν, ὥρα καὶ νῦν ἐστίν. Ἐ
 Καὶ ταῦτα προφητικά· τὸ μὲν γὰρ ἔρχεται, ὅτι οὐπω
 ἐκελύθη, τελεσθήσεται δὲ· τὸ δὲ νῦν ἐστίν, ἐπειδή-
 περ ἕωρα ταύτην ὅσον οὐπω πιστεύουσιν, καὶ πνευ-
 ματικῶς καὶ ἀληθῶς προσκυνούσιν· Ἐρχεται
 οὖν, φησὶν, ὥρα καὶ νῦν ἐστίν, ὅτι οἱ ἀληθινοὶ προσ-
 κυνῶνται προσκυνήσουσι τῷ Πατρὶ ἐν πνεύματι καὶ
 ἀληθείᾳ· ὃ γὰρ ἀνωτάτω καὶ προσκυνητὸς Πατὴρ
 Πατὴρ αὐτοαληθείας ἐστὶ, δηλονότι τοῦ μονογενοῦς
 Χριστοῦ, καὶ πνεῦμα ἀληθείας ἔχει, τὸ Πνεῦμα τὸ
 ἄγιον, καὶ οἱ ἐν αὐτοῖς τοῦτον προσκυνούντες, καὶ ὡς
 οὕτω πιστεύοντες, καὶ ὡς οὕτω προσκυνούμεν, καὶ δι'
 τούτων ἐνεργούμενοι. Τὸ Πνεῦμα γὰρ ἐστίν, φησὶν ὁ Ἀπόστολος, δι'
 οὐ προσκυνούμεν, καὶ δι' οὐ προσευχόμεθα· καὶ ἔ
 Ἐρχεται πρὸς τὸν Πατέρα, εἰ μὴ δι' ἐμοῦ, ὃ τοῦ Θεοῦ
 Μονογενὲς φησὶν.

Οἱ οὖν οὕτως ἐν πνεύματι τὸν ἀνωτάτω Πατέρα
 προσκυνούντες, οὗτοι εἰσὶν οἱ ἀληθινοὶ προσκυνῶ-
 νται. Ἐπεὶ δὲ καὶ τὰ Ἱεροσόλυμα, καὶ τὴν Σαμα-
 ρεῖαν ἐξέβαλεν, ἵνα μὴ τις νομίση τόπον ἕτερον ἀντι-
 σταθῆσθαι μέλλεν, διὰ τῶν ἐξῆς ἀπάγει πάλιν
 τὸν ἀπρόσωπον πάσης σωματικῆς ἐννοίας καὶ τόπου
 καὶ προσκυνήσεως, ἢ Πνεῦμα, λέγων, ὃ Θεὸς, καὶ
 τοῖς προσκυνούντας αὐτὸν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ
 δεῖ προσκυνεῖν· τουτέστιν, ἐκτὸς σωμάτων πάντη
 τὴν ἀσώματος ἐνοουμένης· οὕτω γὰρ καὶ ἀληθῶς
 εἰσονται τοῦτον πανταχοῦ ἐν τῷ πνεύματι καὶ τῇ
 ἀληθείᾳ αὐτοῦ· ὡς μὲν γὰρ πνεῦμα ὑπάρχων ὁ Θεὸς
 ἀσώματος ἐστίν· τὸ δὲ ἀσώματος ἢ ἢ οὐκ ἐν τόπῳ
 ἐστίν, οὐδὲ τοπικοί· ὁμοίως περιγράφεται· οὐκ οὖν ὁ
 λέγων ἐν τοῖς ἐξῆς μόνους τῶν Ἱεροσολύμων ἢ τοῦ
 τῆς Σαμαρείας ὄρους, ἢ ἐν ἄλλῳ τινὶ τῶν ἀπαντα-
 χοῦ γῆς καὶ οὐρανοῦ τόπων δεῖν προσκυνεῖσθαι τὸν
 Θεόν, οὐκ ἀληθῶς φησὶν, οὐδ' ἀληθῶς προσκυνεῖ.
 Ἄλλ' ὡς μὲν ἀσώματος ὁ Θεὸς οὐδαμῶς, ὡς δὲ Θεὸς
 πανταχοῦ· εἰ γὰρ ἐστὶν ὄρος, ἢ τόπος, ἢ κτίσις, οὐ
 μὴ ἐστὶν ὁ Θεός, πάλιν εὐρεθήσεται περιγραφόμενος
 ἐν τινὶ· πανταχοῦ οὖν καὶ ἐν πᾶσιν ὁ Θεός. Πῶς
 οὐκ πανταχοῦ καὶ ἐν πᾶσιν, ὡς οὐκ ὑπὸ μέρος,
 ἀλλ' ὑπὸ τοῦ παντὸς περιεχόμενος; Οὐ μόνον· σῶμα
 γὰρ ἐστὶ πάλιν. Οὐκ οὖν ὡς τὸ πᾶν καὶ συνέχων
 καὶ περιέχων αὐτὸς ἐστὶν ἐν ἑαυτῷ, πανταχοῦ τε
 καὶ ὑπὲρ τὸ πᾶν προσκυνούμενος παρὰ τῶν ἀληθι-
 νῶν προσκυνητῶν ἐν τῷ πνεύματι καὶ τῇ ἀληθείᾳ
 αὐτοῦ.

⁴⁴ II Cor. iii, 17.

nus adoramus quod scimus, quia salus ex Judæis
 est. Quibus verbis tam mulieri respondet quam
 suos firmat sermones. At enim: Nos Judæi, nam
 se eis confert, quia ex illis est secundum carnem.
 Nos ergo, inquit, qui nomen non fallimus, sed no-
 stra animadvertimus, in hoc ab adoratione vestra
 Samaritanorum discrepamus quoniam scimus ado-
 rationem lege mandatum in Judæa fieri, quia ex Ju-
 dæis salus mundi universi, id est Christus egreditur.
 Verum quia jam non est venturus, cum
 ipsemet erat, non dixit salutem ex Judæis fore, sed
 esse. Sed venit, inquit, hora, et nunc est Quæ
 sunt prophetica; venit quidem, quia nondum per-
 fecta est, sed perficietur, nunc autem est quia vide-
 bat eam non multum abesse quin exederet necesse
 in spiritu et veritate adoraret. Dixit ergo: Venit
 hora, et nunc est, quando veri adoratores adorabunt
 Patrem in spiritu et veritate. Nam altissimus et
 adorandus Pater ipsius veritatis, scilicet Filii unigeni-
 titi, et spiritum veritatis habet, Spiritum sanctum,
 et qui in ipsis eum adorant sunt qui taliter credunt
 atque propter eos operantur. Etenim Spiritus est,
 ait Apostolus, per quem adoramus et per quem
 obsecramus; et: Nemo venit ad Patrem nisi
 per me, dixit unigenitus Dei Filius.

Igitur qui in spiritu Patrem altissimum ita ado-
 rant, ii sunt veri adoratores. Sed postquam Hiero-
 solymam et Samariam seposuisset, ne quis crederet
 locum alium invicem proponendum esse, sequen-
 tibus verbis iterum eximit quicumque corpoream
 cogitationem vel locum vel adorationem intelligeret,
 dicendo: Spiritus est Deus, et qui adorant eum
 in spiritu et veritate oportet adorare, id est, qui
 eum incorporeum omnino sine corpore putant; ita
 enim vere videbunt eum ubique in spiritu ejusque
 veritate. Etenim spiritus cum sit Deus, est incor-
 poreus, quod autem corpus non habet non est
 in loco, neque locorum finibus circumscribitur;
 ergo qui dicit in solis Hierosolyma finibus, vel in
 monte Samariæ vel in quolibet alio terræ cœlivè
 loco, Deum esse adorandum, non vere dicit neque
 vere adorat. Quatenus incorporeus, Deus quidem
 nusquam, quatenus autem Deus est ubique; nam
 si esset mons vel locus vel creatura aliqua, ubi Deus
 non sit, rursus inveniretur alicubi circumscribitur;
 ubique ergo et in omnibus existat Deus. Quomodo
 igitur ubique et in omnibus Deus, non una parte,
 sed universo circumscribatur? Nequaquam, nam
 iterum corpus esset. Ergo conjungendo omnia et
 amplectendo ipse est in semetipso, ubique et super
 omnia a veris adoratoribus in spiritu suaque veri-
 tate adorandus.

Ideirco Deus ubique terrarum imo et supra ter- A ras, taliter credentibus adorabitur in veritate, ut Deum decet, Pater incorporeus tam secundum tempus, quam secundum locum infinitus in sancto et æterno Spiritu atque Filio, necnon Verbo cœterno quod est consubstantialis Patris veritas. Anima et angelus cum sint incorporei, non exstant in loco, sed ubique non sunt; nam non continent omnia, sed ipsa potius iudigent a quo contineantur. Sunt ergo et ipsa in eo qui continet et amplectitur omnia, ab eo consequenter definita. Anima quidem corpus quorum creata fuit continens ubique corporis est, non quasi in loco vel quasi contenta, verum quatenus corpus continet et comprehendit, quod etiam habet secundum imaginem Dei. Samaritis vero auditis a Christo miris istis Deoque dignis sermonibus, quoniam Deus nequaquam vere est adorandus nisi in Spiritu et veritate sua, quemadmodum anima Deo sponsata in Canticis canticorum, sponsi vocis accensa, ejus quem desiderat, quem exspectat et ignorat etsi presentem, recordatur dicens: « Scio quis Messias venit qui dicitur Christus; cum ergo venerit ille, nobis annuntiabit omnia. Videtis quam erat parata ad fidem nimisque spe plena appropinquante quem desiderabat? Igitur ejus erat canere cum David: « Paratum cor meum, Deus, paratum cor meum, cantabo et psalmum dicam in gloria mea ».

At unde ista tam firme, tam certe noverat, unde talia in mente versabat nisi quia cum summa attentione propheticos libros erat meditata? Hinc enim animum ita sublimem habuit et divina inspiratione plenum; unde mihi nunc miranti bujus Samaritidis ad Christum spirituale et vehemens desiderium accidit de ea rursus illud Cantici canticorum dicere: « Quæ est ista quæ progreditur quasi aurora, pulchra ut luna, electa ut sol »? Nam dum quidam annuntiat mox surrecturum Christum spiritalem justitiæ Solem, et substendit per semetipsam ex gentibus venturam Ecclesiam, quasi ex sacra fontis origine, ad quem stabat exortam, et a Salvatore edoctam, hanc video progredientem quasi auroram valde amabilem. Pulchra vero est ut luna, quia fulget, prævalente adhuc nocte impletatis; electa autem ut sol, quæ lucida a Salvatore fuit cognominata, et ipsa in numerum aggregata eorum qui secundum Evangelium ut sol debent fulgere; deinde etiam beatissimo martyrii sine vitam jam splendorem consignavit; nunc vero Deum verum vidit Christum, et prorsus eum Deum prædicavit; et quod ipse postea dixit discipulis de Spiritu nec natura nec dignitate minore: « Quando venerit docebit omnem veritatem », illud ipsa longe antea de eo dicit: « Cum venerit ille, nobis annuntiabit omnia. » Verum quando talem esse vidit sponsus spi-

πανταχού τοῦνον ὁ Θεός, οὐ τῆς γῆς μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν ὑπὲρ γῆν, προσκυνηθήσεται παρὰ τῶν οὐ-
τω πιστευόντων ἀληθῶς τε καὶ θεοπρεπῶς, Πατὴρ
ἀσώματος καὶ κατὰ χρόνον καὶ τόπον ἀόριστος, ἐν
ἀγάπῃ καὶ ἀιδίῳ Πνεύματι καὶ Υἱῷ καὶ Ἀδῶν συναν-
ἀρχῃ, ὅς ἐστιν ἡ ἐνυπόστατος τοῦ Πατρὸς ἀλήθεια.
Ἄλλὰ καὶ ψυχὴ καὶ ἄγγελος ἀσώματα ὄντα, οὐκ ἐν
τόπῳ ἐστὶν, ἀλλ' οὐχὶ καὶ πανταχοῦ ἐστὶν· οὐ γὰρ
συνέχουσι τὸ πᾶν, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ δεῖται τοῦ συνέ-
χοντος. Οὐκοῦν καὶ αὐτὰ ἐν τῷ συνέχοντι καὶ πε-
ριέχοντι τὸ πᾶν, ὅπ' αὐτοῦ καταλλήλως ὀριζόμενα.
Ἡ μέντοι ψυχὴ συνέχουσα τὸ σῶμα ᾧ καὶ συνεκτι-
σθη, πανταχοῦ τοῦ σώματος ἐστὶν, οὐχ ὡς ἐν τόπῳ,
οὐδ' ὡς περιεχομένη, ἀλλ' ὡς συνέχουσα τε καὶ
περιέχουσα τὸ σῶμα, κατ' εἰκόνα καὶ τοῦτ' ἔχουσα
Θεοῦ. Ἡ δὲ Σαμαρεῖτις, ὡς ἤκουσε παρὰ Χριστοῦ
τῶν ἐξαισίων τούτων καὶ θεοπρεπῶν φωνῶν, ὡς ὁ
Θεὸς οὐδαμῶ κατ' ἀλήθειαν προσκυνητός ἐστιν, εἰ
μὴ ἐν τῷ πνεύματι καὶ τῇ ἀληθείᾳ αὐτοῦ, καθάπερ
ἦ ἐν τοῖς ἄσμοις τῶν ἁσμάτων νυμφευμένη τῷ
Θεῷ ψυχῇ, τῇ φωνῇ τοῦ νυμφίου τῆς ἀφθαρσίας
ἀναπτερωθείσα, τοῦ προσδεκωμένου καὶ προθυμί-
νου καὶ λεληθότος, ἐπι παρόντος, ποιεῖται μυσίαν
λέγουσα· « Οἶδα ὅτι Μεσσίας ἔρχεται, ὁ λεγόμενος
Χριστός. Ὅταν Ἐθῆ ἔλαινος, ἀναγγελεῖ ἡμῖν πάντα.
» Ὅρατε πῶς ἦν ἐτοιμοτάτη πρὸς πίστιν, ὡς
ἐγγιζόντος ἡδὴ τοῦ προσδεκωμένου, καὶ ἴαν εὐελ-
πικ· Ἄρ' οὐχὶ καὶ ταύτης ἦν λέγειν μετὰ τοῦ Ἀ-
θεῖδ· « Ἐτοίμη ἡ καρδία μου, ὁ Θεός, ἐτοίμη ἡ καρ-
δία μου· ἄσμοι καὶ ψαλῶ ἐν τῇ δόξῃ μου; »

Πόθεν δὲ καὶ τοῦτο βεβαίως οὕτως ἦδει καὶ ἀσφα-
λῶς, καὶ τὴν ἐκ ψυχῆς εἶχε πρὸς αὐτὸ διάθεσιν,
εἰ μὴ μετὰ συνέσεως ἀποστάτης τὰς προφητικὰς
ἐξεμαλῆτος βίβλους; Ἐνεαῦθεν καὶ τὸν νόον οὕτω
μετάρσιον εἶχε, τῆς θαλάσσης ἐμπλοῆς γεγόνωτα κατο-
χῆς· ὡς ἴμοι νῦν ἀγαμέμνος ὀρώντι τὸν τῆς Σαμα-
ρεῖτιδος ταύτης πρὸς Χριστὸν πνευματικὸν τε καὶ
σφοδρὸν πόθον, ἐπέρχεται περὶ αὐτῆς πάλιν τὰ τοῦ
ἄσματος ἔλαινου λέγειν· « Τίς αὕτη ἡ ἐκκλῆτους
ὡσεὶ ἑρβος, καλὴ ὡς σελήνη, ἐκλεκτὴ ὡς ὁ ἥλιος; »
τῷ μὲν γὰρ ἐπαγγέλλομαι μετ' ἄλλων ἐπιφανήσο-
μαι ἐν τῆς δικαιοσύνης νοητὸν ἥλιον Χριστὸν, καὶ
τῷ τὴν ἐξ ἑθνῶν Ἐκκλησίαν δεῖ αὐτῆς ἀρχομένην
ὁποιαῖναι, ὡς ἐξ ἱερῆς ἀνίσχουσαν κολυμβήθρας
τῆς πηγῆς, ἐφ' ἧς εἰσέτηται, καθάπερ κρηνησομένη
παρὰ τοῦ Σωτῆρος, ὁρῶ ταύτην ἐκκύπτουσαν ὡς
πολυέριστον ἑρβρον. Καλὴ δὲ ἐστὶν ὡσεὶ σελήνη,
ἐπειδὴ φαίνει, τῆς νυκτὸς ἐπι τῆς ἀσθεῖας ἐπιπρη-
τούσης· ἐκλεκτὴ δὲ ὡς ὁ ἥλιος. ὅτε καὶ φανερῆ
παρὰ τοῦ Σωτῆρος ὀνομασμένη, καὶ τοῦ καταλόγου
καὶ αὐτῆ τελεταμένη **II** τῶν μελλόντων ὡς
ἥλιος λάμψειν κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον· ἐπι καὶ μετα-
ριωτάτω καὶ μαρτυρικῷ εἶλει τὸν ἐξῆ; φωτεινῆ
βίον ἐπασφραγίσαστο· καὶ νῦν δὲ θεὸν εἶδεν ἀληθῆ
τὸν Χριστὸν, καὶ τελείω; τοῦτον ἐθεολόγησε· καὶ
ὑπερ αὐτὸς τὸς μαθηταῖς εἶπεν ὑστερον περὶ τοῦ
συνφυοῦ; καὶ ὁμοῖοι Πνεύματος; ὡς; ὅταν Ἐθῆ

⁶⁶ Psal. lvi, 10. ⁶⁷ Cant. vi, 10. ⁶⁸ Joan. xvi, 13.

ἐκείνος διδάξει πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν, τοῦτο καὶ αὕτη ἄρι-
 ραλοῦσα περὶ αὐτοῦ φησὶν · « Ὅταν ἔλθῃ ἐκεί-
 νος, ἀναγγελεῖ ἡμῖν πάντα. » Ἄλλ' ὡς εἶδε τοιαύτην
 φῆσιν ὁ νοητὸς τοῦ Χριστοῦ νομφίος, ἀπερικαλύ-
 πτως πρὸς αὐτὴν φησὶν, « Ἐγὼ εἰμι ὁ λαλῶν σοι. »
 Ἡ δὲ εὐθέως ὡς ἐκλεκτὴ ὄντως εὐαγγελίστρια γί-
 νεται, καὶ τὴν ὄβριαν ἀφείσα, καὶ πρὸς τὴν πόλιν
 δραμοῦσα, πάντας ἐπιστρέφει τοῖς λόγοις, καὶ
 πρὸς πίστιν τοῦ ὁφθέντος ἀνάγει, « Δεῦτε ἴδετε,
 λέγουσα, ἄνθρωπον, ὃς εἶπέ μοι πάντα ὅσα ἐποίησα·
 μή τοι οὐτός ἐστιν ὁ Χριστός; » Οὕτω δὲ φησὶν, οὐκ ἀμφιβολίαν αὕτη κεκτημένη τινά, πληροφορη-
 θήσεται ἐκ μάλλον ἐκ τῆς θείας, καὶ διὰ τῆς πρὸς τὸν Κύριον ὁμιλίας εὐχερέστερον ἀνακαταστήσεται
 καὶ τοῖς ἄλλοις πιστεύουσα, καθάπερ καὶ διὰ τῶν ἔργων ἐξέθη.

Ἐγὼ δὲ καὶ τοῖς προσηρημένοις συνοπτικώτερον
 ἐχρησάμην, καὶ τὰ ἐξῆς τῶν εὐαγγελικῶν βημάτων
 ἀρτίως παρήμι, τὴν ὄραν ἐπὶ τὰς τοῦ σώματος
 χρείας καὶ τὰ ἔργα τοῦ βίου κατακαίγουσαν ὁμᾶς
 ὄρων. Ἄλλ' ὁμᾶς σκοπεῖτε τὴν Σαμαρείτιδα ταύ-
 την· ὅς γὰρ ἤκουσε τῶν εὐαγγελικῶν λόγων, οὐδ'
 καὶ ἡμεῖς ἐξαγγέλλομεν πρὸς τὴν ὁμιλίαν ἀγάπην,
 εὐθέως καὶ τῶν ἀναγκαιοτάτων τοῦ σώματος κατε-
 φρόνησεν· ἀφήκε γὰρ πάραντα καὶ τὴν ὄβριαν καὶ
 τὴν οἰκίαν, καὶ εἰς τὴν πόλιν δραμοῦσα, καὶ τοὺς
 Σαμαρείτας ἐπισπασαμένη, σὺν αὐτοῖς πάλιν ἐπ-
 αὐθῆκε πρὸς τὸν Χριστόν· τὸ γὰρ, Δεῦτε ἴδετε,
 τοῦτό φησιν ἀντικρυς, Ἀκολουθήσατέ μοι, καὶ ὁδη-
 γήσω ὁμᾶς, καὶ δεῖξω νῦν ὑμῖν τὸν ἐξ οὐρανῶν Σω-
 τῆρα τῆς κόσμου παραγενόμενον. Ἐκείνους μὲν οὖν
 οὕτω τηλικαῦτα προσηρημένη τῷ Χριστῷ παρέστη-
 σεν, ἡμᾶς δὲ διδάσκει διὰ τοῦ κατακαίγειν καὶ τὴν
 οἰκίαν καὶ τὴν ὄβριαν, προτιμωτέραν ἡγεῖσθαι καὶ
 τῶν ἀναγκαίων χρεῶν τὴν ἐκ τῆς διδασκαλίας ὠφέ-
 λειαν, ἢ καὶ ὁ Κύριος ἀγαθὴν μερίδα προσέειπε,
 πρὸς τὴν ἐν τῷ Εὐαγγέλιῳ Μάρθαν, ὑπὲρ τῆς ἀκρο-
 ωμένης τοῦ λόγου Μαρίας διαλεγόμενος. Εἰ δὲ τῶν
 ἀναγκαίων περιφρονεῖν δεῖ, τίς ποῦ μάλλον τῶν ἄλ-
 λων; Τί γὰρ σε καὶ κατακαίγει, καὶ τῶν κατὰ ψυ-
 χὴν ὠφελίμων ἀκουσμάτων ἀπάγει; οἴκου καὶ παι-
 δῶν καὶ γυναικὸς ἐπιμέλεια; οἰκίον ἢ συγγενῶν
 πάνθος, ἢ χαρμονῆ; ἀγορασία τις κτημάτων, ἢ
 πάλαισι; γρηῃσις τῶν ὑπαρχόντων σοι πάντων, μάλ-
 λον δὲ κατέχρησις; Ἄλλ' ἄκουε συνειτῶς τῶν ἀπο-
 στολικῶν διδαγμάτων· « Ὁ καιρὸς, ἀδελφοί, συν-
 σταλμένος ἐστὶ λοιπὸν ἐστίν, ἵνα καὶ οἱ ἔχοντες γυ-
 ναϊκὰς ὡς μὴ ἔχοντες ᾧσι, καὶ οἱ κλειόντες, ὡς μὴ
 κλειόντες· καὶ οἱ χαίροντες, ὡς μὴ χαίροντες· καὶ
 οἱ ἀγοράζοντες, ὡς μὴ κατέχοντες· καὶ οἱ χρώμε-
 νοι τῷ κόσμῳ τούτῳ, ὡς μὴ καταχρώμενοι· παρά-
 γει γὰρ τὸ σχῆμα τοῦ κόσμου τούτου. » Τί ἐστίν,
 « Ὁ καιρὸς συνσταλμένος ἐστίν; » Βραχύς ὁ βίος,
 ἔγγις ὁ θάνατος, φθαρτὸς ὁ κόσμος οὗτος, ὁ ἀεὶ μέ-
 νων ἕτερος· παραπέμπει δὲ ἡμᾶς πρὸς ἐκείνον ἐν
 ἀσφαλείᾳ ἢ τοῦ παρόντος καταφρόνησις κόσμου, ἢ
 πρὸς τὸν μάλλοντα ἐκείνον ἐτοιμασία, τὸ ζῆν κατὰ
 τὸ ἐγγιστοῦν ἀπὸ τῶν ἐνεσθῆκα κατ' ἐκείνην τὴν πο-
 λιτείαν· καὶ τὸ τοῦ παρόντος βίου βλαβερὸν ὄση
 δύναμις φεύγειν. Καθάπερ δὲ πολεμίων ἐκιδρομῆς

ritalis Christus, sine ambagibus ei dixit : « Ego sum
 qui loquor tecum. » Quæ statim quasi electa sit
 evangelistria, et, dimissa hydria, ad civitatem cur-
 rens, omnes verbis convertit et ad credendum in
 eum quem vident adducit, dicens : « Venite, et videte
 hominem qui dixit mihi omnia quæcumque feci ;
 numquid ipse est Christus? » Sic ait, nulla utens
 ambiguitate, magis ex visu suadendos et ex conver-
 satione ad Dominum facilius credituros cogitans
 alios, quod ex eventu rerum enituit.

Ego quidem summa secutus sum prædictorum fasti-
 gia, et nunc sequentia Evangelii verba prætereo; video
 enim horam quæ ad necessitates corporis et opera
 vitæ vos invitat. Vos autem istam considerate Sama-
 ritidem; nam ut audivit evangelica dicta quæ modo
 nos charitati vestræ retulimus, statim necessaria
 corporis contempsit, reliquit hydriam et domum,
 currensque ad urbem, adductis Samaritanis, rursus
 cum eis ad Christum rediit, quibus aperte dixit :
 Venite, me sequimini, et vos adducam et monstrabo
 vobis Salvatorem qui de cælis in terras advenit.
 Quos ita inde perductos Christo obtulit; nos vero
 docet, dum relinquit hydriam et domum, valde præ-
 tiosiores ducere temporalibus necessitatibus do-
 ctrinæ utilitatem, quam Dominus optimam partem
 dixit⁹⁹, Martham in Evangelio de Maria quæ ser-
 mones auscultabat affatus. Si vero necessaria con-
 temnere oportet, quanto magis cætera? Quid enim
 te impedit, quid te ab audiendis sermonibus animæ
 utilibus avertit? An domi, vel liberorum vel mulieris
 cura? nam particularis aliquis sive domesticus mœ-
 nor sive lætitiæ? An emendæ opes vel venundandæ?
 An honorum tuorum usus seu potius abusus? Sed
 audi et intellige Apostoli doctrinam : « Tempus ait,
 fratres, breve est; reliquum est ut et qui habent
 uxores, tanquam non habentes sint; et qui sient,
 tanquam non sientes; et qui gaudent, tanquam non
 gaudentes; et qui emunt, tanquam non possiden-
 tes; et qui utuntur hoc mundo, tanquam non utan-
 tur; præterit enim figura hujus mundi¹⁰⁰. » Quod
 est tempus istud breve? Brevis est vita, mors
 proxima, corruptibilis iste mundus, alter qui sem-
 per manet. Nos autem tute ad illum conducit præ-
 sentis mundi contemptus, si et ad futurum parati
 sumus, si pro viribus ab his abstracti secundum illam
 conversationem vivamus, et virtus in eo est ut
 quod noxium est hujus mundi fugiamus. Quemad-
 modum hostibus in subberbia irrudentibus, agros ha-
 bemus tanquam non habentes, et plerumque illos
 fugientes intus tuti ambulamus, et si ad tempus re-
 cesserint inimici, breviter utimur ambulacris urbi
 subjacentibus, non autem abutimur; contractam
 enim conspiciamus usum tempus; ita ad hoc mundo
 utendum, et non abutendum hortatur Apostolus :

⁹⁹ Luc. x, 42. ¹⁰⁰ I Cor. vii, 29.

nam hostes invisibiles intuetur vehementer invadentes, instansque exitium; præterit enim, inquit, figura hujus mundi, non quidem firmiter constitit, sed sicut dixit, presentia non sunt nisi mera species; fiunt et jam non sunt, paulisper apparent et transeunt, et si quis voluerit possidere, nequaquam poterit; ita æstate nubes sicca vento rapitur et statim secum umbram aufert. Quod nos hortatur ut manifestam habeamus voluntatem, et ostendamus nos cognoscere doctrinam a Deo acceptam; nam frustra velles, sicut jam dixi, aufugientia hæc bona possidere, hocque propter duplicem rationem: nam non iste modo mundus transit, sed etiam quisque ex nobis qui rebus hujus mundi utimur, fere ante ea quæ manu tenemus transit. Sic si quis iter faciens viam ante oculos late patentem arripit, alterutrum necessario accidit: vel illa eum in via occurrentia prætergradientem frangit, et jam quæ possedit ille jam non possidebit, vel ille viam vitæ exhaurit et jam vitæ bona possidere non poterit; nam, cum sit mortalitatis, rebus vitæ comparatur homo quæ et ipsæ mutationi subjacent.

παράγει, ἀλλὰ καὶ ἡμῶν ἕκαστος τῶν τῷ κόσμῳ ἐν τῷ κόσμῳ παράγει. Καὶ καθάπερ ὁδὸν τινα βαδίζων ἀποδύων κινουμένην καὶ παρερχομένην αὐτὸν, καὶ θυοὶν ἐξ ἀνάγκης ἐκβαίνει θάτερον, ἢ πρότερα τοῦτον τὰ τῆς ὁδοῦ παρελθόντα φθάσει, καὶ ἂ κατεῖχεν οὗτος οὐκέτ' ἔχει κατεχεῖν, ἢ αὐτὸς φθάσει τελείως παρελθὼν τὴν τοῦ θείου ταύτην ὁδὸν, καὶ οὐκέτ' ἔχει κατεχεῖν τὰ ἐν τῷ βίῳ· θνητὸς γὰρ ὢν ὁ ἄνθρωπος τοῖς ἐν τῷ βίῳ συνημμένους ἐστίν, ἃ ἐστὶ καὶ ταῦτα τρεπτὰ.

Hoc modo multimode mutatur mutabilibus comparatus, vel amittit quæ habuit tam divitias quam decus et magnanimitatem, vel ipse sibi moribundo principaliorem infert mutationem, nudus vadit, relictis opibus bisque innixa spe. Hæc, inquit, liberis accident? sed quæ illi inde voluptas? His enim jam non ipse fruatur, liberi autem alio modo alii interibunt. Igitur semper est calamitas exitus eorum qui hunc mundum adamant, qui nudi ultimum cesserunt, omnibus hic relictis quæ prius diligebant. Eis vero qui hunc mundum aspernantur, qui discere student de mundo futuro, patrandisque incumbunt eis, quæ ad eum prosint, mors superveniens damnum nequaquam affert, sed potius transfert ab his vanis et fluxis ad diem quæ nescit occasum, ad vitam immortalam, ad divitias inexhaustas, ad voluptates intemeratas, ad gloriam æternam, quam consequi concedat gratia et benignitas ejus qui colos inclinans descendit pro nobis, non solum ad nos, sed et ad animas in limbis detentas, et inde per resurrectionem novamque ascendit, nobis per semetipsum largiens lucem et cognitionem et spem cœlestium et æternorum, in quibus glorificatur in sæcula sæculorum. Amen.

κακείθεν δι' ἀναστάσεως καὶ παλιγγωσίας ἀναδραμόντος, καὶ ἡμῶν παρασχόντος; δι' ἑαυτοῦ τοῦ φωτισμοῦ, καὶ τὴν γνώσων, καὶ τὴν ἐλπίδα τῶν οὐρανίων καὶ αἰδίων, ἐν αἷς ἐστὶ δεδοσασμένος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἄμην.

ἐπὶ τὰ ἐκτὸς τῆς πόλεως πυκνὰ γινομένης, τοῖς ἀγροῦς ἔχομεν ὡς μὴ ἔχοντες; καὶ τὸν πλείω χάρον ἐκείνους φεύγοντες, ἐκτὸς ἐν ἀσφαλείᾳ καθήμεθα.

115 καὶ ἐπὶ καιρὸν ἀναγώρῃσιν οἱ πολέμιοι, χρώμεθα πρὸς βραχὺ τοῖς πρὸ τοῦ ἁγίου περιπάτοις, ἀλλ' οὐ καταχρώμεθα, τὸν καιρὸν τῆς χρήσεως συνεσταλμένον ὀρῶντες· οὕτω καὶ τῷ κόσμῳ τούτῳ χρῆσθαι, καὶ μὴ καταχρῆσθαι παραίνει καλῶς ὁ Ἀπόστολος· ἔρξ γὰρ τοῦς ἀοράτους πολέμου; δεινῶς ἐπεμβαίνοντας, καὶ τὸ προσδόκιμον τῆς φθορᾶς· παράγει γὰρ, φησί, τὸ σχῆμα τοῦ κόσμου τούτου· καίτοι ἐπειδήπερ οὐ κυρίως ὑφέστηκεν, ἀλλ' ὡς εἶπε, σχηματισμός ἐστι τὰ παρόντα μόνον, καὶ γίνεται μὲν, οὐκ ἐστὶ δὲ, πρὸς ὀλίγον φαινόμενά τε καὶ παρερχόμενα· καὶ τις ἐθέλη κατεχεῖν, οὐ δύνησεται ποτε, καθάπερ θερρινῆς ἀγόνου νεφέλης ἐλαυνομένης ὑπ' ἀνέμου, καὶ ταχὺ παρατρεχούσης σκιδίν. Αὐτὸ μόνον τὸ φανερὰν γενέσθαι τὴν ἐκάστου πρόθεσιν ἢ παραίνεσιν, καὶ τὸ δοῦναι σημεῖον τῆς ἐπιγνώσεως τῶν παρα τοῦ θείου διδασμάτων· καὶ γὰρ ἐθέλη τις κατεχεῖν, καθάπερ εἶπεν, οὐ καδεχτὰ τὰ παρόντα, καὶ τοῦτο διχῶς· οὐ γὰρ μόνον ὁ κόσμος οὕτως ἐλαυνόμενος ἐστ' ὅτε καὶ πρὸ τῶν ἀνά χειρᾶς ἀνθρώπου, καὶ μὴ ἀνθρώπου, καὶ αὐτὴν πολυαιδῶς κινουμένην καὶ παρερχομένην αὐτὸν, καὶ θυοὶν ἐξ ἀνάγκης ἐκβαίνει θάτερον, ἢ πρότερα τοῦτον τὰ τῆς ὁδοῦ παρελθόντα φθάσει, καὶ ἂ κατεῖχεν οὗτος οὐκέτ' ἔχει κατεχεῖν, ἢ αὐτὸς φθάσει τελείως παρελθὼν τὴν τοῦ θείου ταύτην ὁδὸν, καὶ οὐκέτ' ἔχει κατεχεῖν τὰ ἐν τῷ βίῳ· θνητὸς γὰρ ὢν ὁ ἄνθρωπος τοῖς ἐν τῷ βίῳ συνημμένους ἐστίν, ἃ ἐστὶ καὶ ταῦτα τρεπτὰ.

Εἰ οὖν πολυτρόπως ἐρέπεται τοῖς τρεπτοῖς συνημμένος, καὶ ἀπόλεσον ἂ κατεχεῖ, πλοῦτον ἴσως, περιφάνειαν, εὐθυμίαν· ἢ θανάων αὐτὸς ἐαυτῷ φθάσει, τὴν τροπὴν κεφαλαιωδέστερον ἐπενεγκῶν, καὶ γυμνὸς ἀπεισι, τὰ νῦν ὄντα καὶ τὰς ἐπὶ τούτοις ἐλπίδας καταλιπὼν. Πέσειν ἴσως; ἀλλὰ τίς καὶ τοῦτου τέρψις; αὐτῷ μὲν γὰρ αἰσθησις οὐκέτ' ἐστὶ τῶν ἐνταῦθα, οἱ δὲ παῖδες τὸν ἴσον, ἢ τὸν ἕτερον διαπεσοῦνται τρόπον. Συμφορὰ οὖν αἰετῶν τῷ κόσμῳ τούτῳ προσκειμένων τὸ τέλος, γυμνῶν ὄντων ἐκφερομένων, καὶ πάντα καταλιμπανόντων ἐνταῦθα τὰ καταθύμια. Τοῖς δὲ τὰ τοῦ κόσμου τούτου περιφρονοῦσι, καὶ μανθάνειν ζητοῦσι περὶ τοῦ μέλλοντος κόσμου, καὶ πράττειν σπεύδουσι τὰ λυσιτελεῖσθαι πρὸς ἐκείνον, οὐ ζημίαν ὁ θάνατος· ἐκπελθὼν ἐπάγει· μετάγει δὲ τούτους· μᾶλλον ἀπὸ τῶν ματαίων καὶ ρευστῶν τούτων πρὸς ἡμέραν ἀνεσπερον, πρὸς ζωὴν ἀθάνατον, πρὸς πλοῦτον ἀδαπάνητον, πρὸς τρυφὴν ἀκήρατον, πρὸς δόξαν αἰδίων, πρὸς τὰ ὄντα; ὄντα καὶ ἀναλλοίωτα διαμένοντα. ὦν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχῆν χάριτι καὶ ἐλευθέρωσιν τοῦ κλίματος οὐρανοῦ καὶ καταβάτος ὑπὲρ ἡμῶν, οὐ μέχρι μόνον ἡμῶν, ἀλλὰ μέχρι καὶ τῶν συγκακλεισμένων ἐν τοῖς καταχθονίοις ψυχῶν.

κακείθεν δι' ἀναστάσεως καὶ παλιγγωσίας ἀναδραμόντος, καὶ ἡμῶν παρασχόντος; δι' ἑαυτοῦ τοῦ φωτισμοῦ, καὶ τὴν γνώσων, καὶ τὴν ἐλπίδα τῶν οὐρανίων καὶ αἰδίων, ἐν αἷς ἐστὶ δεδοσασμένος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἄμην.

116 ΟΜΙΛΙΑ Κ' (1).

A

HOMILIA XX.

Εἰς τὸ κατὰ τὸν εὐαγγελιστὴν Ἰωάννην ὄρθρου
 ἑωθινὸν εὐαγγέλιον· ἐν ἧ καὶ δεῖ μεγάλων
 δωρεῶν ἀξιώθησονται οἱ μέχρι τέλους μετ'
 εὐλαβείας ἐν ταῖς ἱεραῖς συνάξεσι παραμύ-
 νοντες.

Ἰωάννης ὁ παρθένος, καὶ τὴν ἐν μητρᾷ μόνην
 παρθένον μητέρα κατὰ χάριν μέ.ο.ς πλουτήσας, ὁ
 τῷ Χριστῷ διαφερόντως ἠγαπημένος, ὁ καὶ τῆς
 βροντῆς. ἦν ὁ Κύριος ἀνέβη εἰς οὐρανοῦς καὶ ἰδρύ-
 τησι, μᾶλλον τῶν ἄλλων εὐαγγελιστῶν χρηματίσας
 εἰδός, διὸ καὶ μεγαλοφωνότερον χρησάμενος τῷ κη-
 ρύγματι, διατριπῶν ἡμῖν τὰ τῆς ἐκ νεκρῶν Δεσπο-
 τικῆς ἀναστάσεως, καὶ τὸν τρόπον τῆς μετὰ τὴν
 αἰτοῦ ἀνάστασιν φανερώσεως ἱστορῶν, τῇ μὲν παρ-
 ελθούσῃ Κυριακῇ, διὰ τῆς κατ' αὐτὸν εὐαγγελικῆς
 συγγραφῆς· ἐπ' ἐκκλησίας ἠκούστο, λέγων· « Τῇ
 μετ' τῶν Σεβδάτων Μαρία ἡ Μαγδαληνὴ ἔρχεται
 πρωτῆ, σκοτίας εἶτι οὐρα· εἰς τὸ μνημεῖον· καὶ
 βλέπει τὸν λίθον ἠρμένον ἐκ τοῦ μνημείου· τρέχει
 εὐν καὶ ἔρχεται πρὸς Σίμωνα Πέτρον, καὶ πρὸς τὸν
 ἄλλον μαθ. τὴν θ. ἐπίλ. ὁ Τησοῦς, ὁ αὐτὸν ἀντεῦ-
 θεν δηλῶν. Νῦν δὲ ἠκούσαμεν αὐτοῦ λέγοντος,
 « Μαρία δὲ εἰστήκει πρὸς τὸ μνημεῖον κλαίουσα
 ἔξω· » αὐτὴς μὲν γὰρ ὁ Ἰωάννης μετὰ τοῦ Πέτρου
 παρ' αὐτῆς ἀκούσαντες, καὶ δραμόντες ἐπὶ τὸ μνήμα
 τὸ ζωαρχικὸν εἶδον ἃ εἶδον, καὶ διὰ τεκμηρίων πι-
 στεύσαντες καὶ θαυμάσαντες ἀπῆλθον πρὸς αὐτούς.
 Παραμείνασα δὲ ἡ Μαρία εἰστήκει πρὸς τὸ μνη-
 μεῖον κλαίουσα ἔξω· ἄλλοι, ὡς μήπω πληροφορίαν
 τινὰ λαβοῦσα περὶ τῆς Δεσποτικῆς ἀναστάσεως·
 καί τοι' οὗς ἦδη μεθ' ἑτέρων ἦλθεν ἐπὶ τὸ μνήμα·
 πρῶτον μὲν μετὰ τῆς Θεομήτορος, ὡς ὁ Ματθαῖος
 ἱστορῆσαι γράφων· « Ὅψ' Σεβδάτων, τῇ ἐπιφω-
 σκούσῃ εἰς μέλαν Σεβδάτων, ἔρχεται Μαρία ἡ Μαγ-
 δαληνὴ, καὶ ἡ ἄλλη Μαρία, θεωρῆσαι τὸν τάφον·
 καὶ ἰδοὺ σεισμὸς ἐγένετο μέγας, » καὶ ὅσα τῶν ἐξῆς.
 Ἔπειτα νῦν ἔρχεται μετὰ Πέτρου καὶ Ἰωάννου, οἱ καὶ
 δεῖ ὡν εἶδον πιστεύσαντες καὶ θαυμάσαντες ἀπῆλθον.
 Δις οὖν μεθ' ἑτέρων ἐπὶ τὸν τάφον ἰλθοῦσα, πόντων
 ἐκείνων τῶν συνελθόντων πιστευσάντων καὶ πληρο-
 φορηθέντων, ὡς μετ' ἐμὴν αὐτῇ πληροφορίαν λαβοῦσα
 ἀπαρμύθηται κλαίει. Ἰδοὺ δ' ἄν τις τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν
 κατ' ἀρετὴν ἀγῶνων τελοῦμενον· τοῖς μὲν γὰρ τῶν
 ἀγωνιζομένων εὐθὺς ἡ χάρις ὑπαντᾷ, καὶ πληροφορίαν
 αὐτοῖς παρέχει τῶν ἀβραβῶνων, γεύουσα τῶν ἐπιγγε-
 μένων ἐπάθλων, οἷον ἐπρωτείνουσα φιλόφρονον
 χεῖρα, καὶ δεξιουμένη τούτους, καὶ πρὸς τὰ ἐξῆς
 ὑπαλαίφουσα· τῶν δὲ τὸ τέλος ἀναμένει τῆς ἀγω-
 νῆς, ἐτοιμάζουσα πάντως τούτους καὶ τῆς ὑπομο-
 νῆς τοῖς σταφάνους, ὡς καὶ τινα λέγειν τῶν θεοφό-
 ρων Πατέρων· Οἱ μὲν πρὸ τῶν καμάτων, οἱ δὲ ἐν
 τοῖς καμάτοις, οἱ δὲ ἐν τῇ ἐξόδῳ τὰς ὁδίας ἀμοιβὰς
 ἐπὶδέχονται. Γίνεται δὲ ταῦτα τῆς πανσόφου τοῦ
 Θεοῦ προνοίας πολυτρόπως οικονομούσης τὰ καθ'
 ἡμᾶς, καὶ τὸ προσήκον καὶ λυσιτελεῖς ἐκάστῳ φιλαν-
 θρώπως νερούσης ἐπὶ τε τῶν τῆς ἀρετῆς ἔργων,

⁹⁰ Joan. xx, 1 seqq.

(1) Istor ces quas edidit Mattheus octava, p. 96.

PATR. GR. CLI

In matutinum octavum Evangelii secundum Joannem⁹⁰, in qua et de magnis charismatibus quibus digni habebuntur qui in sacris synaxibus usque in finem pie perseverant.

Joannes ille qui virgo remansit et solam inter matres virginem matrem mira gratia tanquam thesaurum preciosissimum accepit, Joannes ille quem Christus specialiter diligebat, qui Boanerges seu tonitruus filius, quod Christus in caelum eiecit et tonavit, filius potius quam alii evangelistae appellari meruit, et ideo fragosiore buccina personans, illustrans nobis Dominicæ ex mortuis resurrectionis prodigia et modum quo post resurrectionem sese manifestavit lucidius enarrans, præterita Dominica ex ejus evangelicis scriptis in ecclesia audiebatur dicens : « Una autem Sabbati Maria Magdalene venit mane, cum adhuc tenebræ essent, ad monumentum, et vidit lapidem sublatum a monumento. Currit ergo et venit ad Simonem Petrum, et ad alium discipulum quem amabat Jesus, » ipse scripsit adaperiens. Eundem nunc audivimus dicentem : « Maria autem stabat ad monumentum foris plorans. » Ipse enim Joannes et Petrus, Maria audita, currentes ad monumentum quo orta est vita viderunt, et cum vidissent, et per testimonia mirati credidissent, abierunt ad semetipsos. Maria vero morata stabat ad monumentum foris plorans, sane quia Dominicæ resurrectionis certitudinem nondum habebat. Bis tamen jam cum aliis ad monumentum venerat, primum quidem cum Deipara, ut Mattheus enarravit, scribens : « Vespere Sabbati quæ lucescit in prima Sabbati venit Maria Magdalene et altera Maria videre sepulcrum, et ecce terræ motus factus est magnus, » et sic deinceps. Deinde mane venit cum Petro et Joanne, qui ex visis credentes miratique abierunt. Bis ergo licet monumentum adivisset, dum omnes cum ea convenientes crederent et persuasi manerent, sola, quasi nulla accepta suasionem, inconsolata plorat Maria. Videret quis ista in luctis virtutis gratia susceptis expleri. Aliis quidem inter luctantes statim gratia subvenit, arrhabonum spem præbet, illos ad gustanda promissa bravia disponit, quasi protendens benignam manum et illos blande accipiens et ad futura ungens. Alios vero luctæ finis manet, quibus prorsus parantur pro patientia mercedes. Unde recte unus ex divinis Patribus dixit : Alii ante labores, alii inter labores, alii in exitu remunerantur. Contingunt ista, sapientissima Dei providentia multimode nostra disponente, et cuique apta et utilia distribuente, sive in operibus virtutis, sive in fidei certaminibus. Sapienter ergo et benigne de Maria Magdalene providens Dominus, nondum illam accipere firmam suæ resurrectionis notitiam profuturum judicavit, sicque per eam secururos ad perseverantiam addu-

cendo convertit. Quibus enim muneribus donata fuerit post ejus constantiam firmamque perseverantiam audiamus. Dum ergo beret, ait Evangelista, inclinavit se et prospexit in monumentum, et vidit duos angelos in albis sedentes, unum ad caput et unum ad pedes ubi positum fuerat corpus Jesu. Sese inclinare et oculos in monumentum circumjicere, altæ est significationis. Verum primo inspicere oportet quomodo, cum adhuc tenebræ essent, sicut superius dixit Evangelista, Maria tamen omnes et singulas partes aspexit, et exterior interiora sepulcri intuita est. Patet exterius adhuc tenebras fuisse, visibili die nondum penitus fulgente; sepulcrum autem luce clarescebat quæ a Maria divinitus aspecta ardentiore in Christum desiderio animam ejus incendit, et oculis largita est virtutem angelicam visionem contemplandi, nec videndi tantum, sed etiam cum angelis colloquendi. Tale erat illud lumen quo in albis vestitos vidit angelos, non modo propter puritatem et splendorem angelicæ virtutis, sed tanquam clarificantes et illustrantes resurrectionis mysterium, simulque nobiscum opere concelebrantes vere luciferam diem Dominicæ resurrectionis. Sedebant autem quasi ut, me iudice, videntur non tunc intrare, sed jam prius adfuisse, eis non apparuissent, itaque intelligeret quomodo ordinis essent qui licet præsentis non videbantur. Censuo vero eos sedisse ex desiderio magis accedendi ad locum ubi prius jacebat corpus Domini. Cum enim ex charitate natæ essent sedere ad monumentum, unus ad caput et unus ad pedes, monstrabant pari desiderio parique honore angelos colere Christi divinitatem cujus symbolum erat capitis locus, et ejus incarnationem quam figurabat pedum locus.

τίνες οὗτοι, οἱ καὶ παρόντες οὐχ ἑωρώντο. Ἐποίει εγγίξιν μᾶλλον τῷ τόπῳ, ἐν ᾧ πρότερον ἔκειτο τὸ σῶμα τὸ δεσποτικόν· οἰοῦσι γὰρ ὅπερ τῆς ἀγάπης προσεφύοντο τῷ μνήματι καθεζόμενοι, εἰς πρὸς τῆ κεφαλῆ, καὶ ὁ ἕτερος πρὸς τοὺς ποσὶ, καὶ δεικνύσας ἐπίσης ἐφετὸν καὶ τίμιον ἀγγέλοις, καὶ τὴν τοῦ Χριστοῦ θεότητα, ἧς σύμβολον ὁ τῆς κεφαλῆς τόπος, καὶ τὴν ἐνανθρώπησιν αὐτοῦ, ἧς τύπος ὁ τόπος τῶν ποδῶν.

« Illi autem ad Mariam: Quid ploras, mulier? aiunt; » cœlum viles in specu, seu potius cœlesti templum pro terreno tumulo, pro carcere exstructum, cœlestibus angelis pro terrenis custodibus repletum, quibus non modica est gloria Dei vivi sepulcrum custodire, et qui lætantur illud prædicantes vacuum. Tu vero, mulier, quid ploras? Non interrogant quasi si ignorarent quod quærebant, sed ut in amore represso, illam suarum cogitationum compoem efficerent sicque opus suum explendi locum acciperent. Opus autem angelorum ad tumulum Dei vivi sedentium non aliud erat ac resurgentis gloriæ nuntiare. Sciscitatis ergo angelis quare ploraret: « Quia, inquit Maria, tulerunt Dominum meum, et nescio ubi posuerunt eum. Hæc cum dixisset, conversa est retrorsum. » Quid ergo iucitavit Mariam ut subito retrorsum converteretur? Sane angelorum ad Dominum famularis adoratio et inclinatio. Illa quidem Jesum sui solius Dominum appellabat, et furtum nominabat corporis translationem, ostenu-

καὶ 117 τῶν μυστηρίων τῆς πίστεως. Σοφῶς οὖν οὕτω καὶ φιλανθρώπως καὶ τὰ κατὰ τὴν Μαγδαληνὴν Μαρίαν εἰκονομῶν ὁ Δεσπότης, λαβεῖν οὐκ ἔπειτα τὴν πληροφορίαν τῆς αὐτοῦ ἀναστάσεως, ἐδικαίωσεν, ἅμα δι' αὐτῆς καὶ τοῦς ἔπειτα πρὸς ὑπομονὴν ἐνάγων καὶ προτρέπομενος· τίνων γὰρ ἡξιώθη μετὰ ταῦτα διὰ τὴν αὐτῆς καρτερίαν, καὶ τὴν ἐπίμονον προσεδρίαν ἀκούσωμεν· « Ὡς οὖν ἐκλαίει, φησὶ, παρέκυψεν εἰς τὸ μνημεῖον, καὶ θεωρεῖ δύο ἀγγέλους ἐν λευκοῖς καθεζόμενους, ἕνα πρὸς τῆ κεφαλῆ, καὶ ἕνα πρὸς τοὺς ποσὶ, οὗτοι ἔκειτο τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ. » Τὸ μὲν οὖν παρακλύπτειν, καὶ τὰ ὄνματα περιπαθῶς ἐπι τὸ μνήμα στρέφειν τῆς ἀκρας διαθέσεως ἦν· ἐκεῖνο δὲ σκοπῆσαι δεῖ πρῶτον, πῶς σκοτίας ἐτι οὐσης, ὡς ἀνωτέρω φησὶν ὁ εὐαγγελιστῆς, ἀκριθῶς αὕτη πάντα ἑώρα, καὶ κατὰ μέρος ἕκαστον, καὶ ταῦτα ἐξῶθεν, τὰ ἐντὸς οὐκ ἔπειτα τοῦ σπηλαίου. Δῆλον οὖν, ὅτι ἐξῶθεν ἦν σκοτία ἐτι, μήπω τῆς αἰσθητῆς ἡμέρας τελείως ἐκφανείσης· τὸ δὲ σπήλαιον ἐκεῖνο τοῦ φωτός· τῆς ἀναστάσεως ἔργον, ὃ τῆ Μαρίας θεῶς ὁρώμενον. τὸν τε πρὸς Χριστὸν πόθον ἠγείρειν ἐπὶ τὸ μαζίζον, καὶ δύνάμειν παραίτε τοὺς ἐκαίνης ὑμᾶσιν ἀγγελικῆς ὀκτασίας ἀντιλαμβάνεσθαι, καὶ μὴ μόνον ὄρᾶν, ἀλλὰ καὶ προσλαλεῖν ἀγγέλοις δύνασθαι· τοῦτο γὰρ ἐκεῖνο τὸ φῶς. Ἐν λευκοῖς δὲ τούτους εἶδεν ἡμφιεσμένους, οὐ μόνον διὰ τὸ καθαρὸν καὶ φωτισιδῆ; τῆς τῶν ἀγγέλων φέσεως, ἀλλὰ καὶ ὡς λευκαίνοντα; καὶ διασαφούντα; τὸ τῆς ἀναστάσεως μυστήριον, ἅμα δὲ καὶ ὡς ἔργον συνορτάζοντα; ἡμῖν τὴν ὄντως λαμπροφόρον ἡμέραν τῆς δεσποτικῆς ἀναστάσεως. Καθεζόμενους δὲ, ἵνα ἐπιγῶ μὴ τότε ἐλθόντα;, ἀλλὰ καὶ πρότερον παρόντα;, εἰ καὶ μὴ πρότερον ἐφαίνοντα, καὶ τῆ; τοῦτων ἀξία; ἐν περιούσιᾳ γένηται ἀναλογισαμένη δὲ τούτους οἶμαι καθῆσθαι καὶ ὁ πόθος τοῦ πρῶτου οὐκ ἔπειτα τὸ σῶμα τὸ δεσποτικόν· οἰοῦσι γὰρ ὅπερ τῆς ἀγάπης προσεφύοντο τῷ μνήματι καθεζόμενοι, εἰς πρὸς τῆ κεφαλῆ, καὶ ὁ ἕτερος πρὸς τοὺς ποσὶ, καὶ δεικνύσας ἐπίσης ἐφετὸν καὶ τίμιον ἀγγέλοις, καὶ τὴν τοῦ Χριστοῦ θεότητα, ἧς σύμβολον ὁ τῆς κεφαλῆς τόπος, καὶ τὴν ἐνανθρώπησιν αὐτοῦ, ἧς τύπος ὁ τόπος τῶν ποδῶν.

« Καὶ λέγουσιν αὐτῆ ἐκεῖνοι, Ἦναι, τί κλαίεις; » Οὐρανὸν ὄρα; τὸ σπήλαιον, μᾶλλον δὲ ναὸν ὑράνιον ἀνε' ἐπιγείου τάφου καὶ δεσποτικῆς τετελεσμένης, ἀγγέλων οὐρανίων ἀνε' ἐπιγείων φυλάκων πληρωμένον, σμυνόντων ἐξόχως ὡς Θεοῦ ζωοδότου τόπον, καὶ σὺν χαρᾷ περιπόντων τοῦτον κενόν. Σὺ δὲ, γύναι, τίνος ἕνεκα κλαίεις; Οὐκ ἀγνοοῦντες δὲ τὰ κατ' αὐτὴν ἐρωτῶσιν, ἀλλ' ἵνα τὸ κένθος ἀναστελλαντες κυρίαν αὐτῆ; ποιήσωσι τῶν οἰκείων λογισμῶν, καὶ λάβωσι χώραν ἐκτελέσαι; τὸ οἰκείον ἔργον ἔργον δὲ ἀγγέλων παρακαθημένων τῷ τάφῳ τοῦ ζωοδότου τὴν τοῦ ἀναστάντος δόξαν ἐξαγγέλλειν. Ἄλλὰ τῶν ἀγγέλων ἐρωτηθέντων τίνος ἕνεκα κλαίεις, « Ὅτι ἤραν τὸν Κύριόν μου, φησὶν ἐκαίνη, καὶ οὐκ εἶδα ποῦ ἐθήκαν αὐτόν· καὶ ταῦτα εἰπούσα ἐστράφη εἰς τὸ ὄπισθεν. » Τί τὸ τὴν Μαρίαν παρασκευάσαν ἐξαφῆνης εἰς τὰ ὄπισθεν στραφῆναι; Πάντως ἡ τῶν ἀγγέλων πρὸς τὸν δεσπότην ἐπιφανῆς δουλικὴ νεύσις καὶ προσοχῆ· ἐκαίνη μὲν γὰρ ἐαυτῆς; μόνῃς Κύριον αὐτὸν ἐκάλει, καὶ κλοπῆν ὀκνεῖται,

καὶ μετὰ θεὸν τοῦ σώματος, διὰ τοῦτον μὲν πρὸς αὐ-
τὸν ἐκ ψυχῆς ἐνδεικνυμένη, μηδὲν δὲ θεοπρεπὲς
περὶ αὐτοῦ φρονούσα. Οἱ δὲ δι' ἔργων παριστάται
καὶ αὐτῶν τῶν ἀγγέλων τοῦ Θεοῦ τοῦτον εἶναι Κύ-
ριον· μή πως γὰρ ἐκείνου ἐπιφανομένου αὐτοὶ παρ-
ελάθησαν τῷ τόφῳ, τοῦ Δεσπότου δὲ κατανεκρῶ
ἐπιφανέντος ἐξανέστησαν εὐθύς, καὶ τούτῳ μετ'
εὐλαθείας καὶ θάμβους ἐν οἰκετικῷ σχήματι **118**
προσεύχον ἀνεῴχθη. Στραφεῖσα δὲ ἡ Μαρία θεωρήσασαι
εἰ τὸ ἀγγέλου ἐκπλήξεν καὶ μόνον φανὴν, θεωρεῖ
τὸν Ἰησοῦν ἱερώτα, οὐ μέντοι ἤδει, ὅτι Ἰησοῦς·
ἔστιν, ἀνήκουστον καὶ δυσπαράδεκτον ἔχουσα τὴν
ἀνάστασιν. Ἐκεῖ δὲ καὶ ἀμυδρὸν ἐκτὸς ὑπῆρχεν
ἐκ τῆς ἡμέρας φῶς, καὶ ὁ Κύριος οὐκ ἐπέδεικνυ
ταύτη τὴν θεῖαν λαμπρότητα, ὡς ἂν αὐτὸς ἐκεῖνος
ἦν ὁ καὶ καθὼν γνωρίζεται, ἡ Μαρία οὐκ ἐπέγνω
αὐτόν, ἀλλὰ καὶ κηπουρὸν τῶν ἐκεῖ φυτῶν ὑπανόει,
τὸν γεωργὸν τῶν ψυχῶν, τὸν δημιουργὸν τοῦ παν-
τός. Ὡς δὲ φωνήσας ἐκεῖνος καὶ καλέσας αὐτὴν ἐξ
ἐνόματος, ἰγνώρισεν αὐτόν, Μαρία, εἰπὼν, ἀπακρί-
ναι στραφεῖσα τὴν γνώμην ἐκείνη, καὶ φησι,
Ῥαββονί, ὃ λέγεται διδάσκαλε· οὐδὲ οὕτως εἰ καὶ
ζῶντα τοῦτον ἑώρα, θεοπρεπὲς εἰ λαβούτα ἐπὶ
τοῦν, ἀλλ' ὡς ἀπλῶς ἀνθρώπων Θεοῦ, καὶ διδασκάλῳ
τῶν θεῶν προσέχουσα, διὸ μὴ μόνον προσκλαίειν,
ἀλλὰ καὶ θῆσθαι τὸν αὐτοῦ ποδῶν ὑπὸ τῆς ἀγά-
πης ὤρηται, ἀλλ' ἀκούει, Μή μου ἄπτου· ἐπειδὴ
γὰρ, φησὶν, ἡ σὴ διάνοια τοῦ ὕψους οὐχ ἤψατο τοῦ
κατ' ἐμὲ μυστηρίου, ὅτι Θεὸς ἦν, ἐν σώματι νῦν
ἐρῶμαι διὰ σέ, καὶ τούτων νῦν μάλιστα θεοοιδεῖ,
διὰ τοῦτο, Μή μου ἄπτου. Ἐκεῖ δὲ καὶ τοῦτο τηρη-
θῆναι τῆ τοῦ Θεοῦ Μητρὶ, τὸ μόνον αὐτὴν ἐν γυναι-
κῶν θῆσθαι τοῦ σώματος μετὰ τὴν ἀνάστασιν τοῦ
ἐξ αὐτῆς· ὅτι ἡμεῖς ἐνανθρωπήσαντος Θεοῦ, ὃ καὶ
γέγονεν, ὡς ὁ εὐαγγελιστὴς Ματθαῖος ἱστορεῖ· διὰ
ταύτην γὰρ φησὶν, ὅτι προσελθούσαι ἤφανετο τῶν
ποδῶν· τῆ δὲ Μαρίας φησὶ, Μή μου ἄπτου· οὕτως
γὰρ ἀναβίβηκα πρὸς τὸν Πατέρα μου. Τοῦτο συνηρ-
τημένον μὲν ἔστι τοῖς ἐξῆς πρὸς τοὺς μεθῆτάς αὐ-
τοῦ λόγοις, ὅτι Ἄναβαίνω πρὸς τὸν Πατέρα μου·
οὕτως γὰρ ἀναβίβηκα. Λέγει δὲ τοῦτο, ἐμμετρίμους
αὐτοῦς ποιῶν καὶ σπουδαιότερους, καὶ διεγείρων
πρὸς ἐπιπέθεισιν τε καὶ ζήτησιν τῆς αὐτοῦ θέας.
Ἔχει δὲ τι καὶ πρὸς τὴν Μαγδαληνὴν Μαρίαν, Μή
μου γὰρ ἄπτου, φησὶν, ὅτι τοιοῦτο νῦν ἔστιν ὃ πε-
ρὶται· μὲν σῶμα, ὡς καὶ πρὸς ἀνωφερέστερον εἶναι
καὶ δρασιώτερον, καὶ μὴ μόνον ἀναβαίνειν δύνα-
σθαι πρὸς οὐρανόν, ἀλλὰ καὶ πρὸς αὐτόν τὸν ὑπερ-
ουράνιον Πατέρα· οὕτως δὲ ἀναβίβηκα πρὸς τὸν
Πατέρα μου, ὅτι οὕτως μετὰ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστα-
σιν αὐτὸν ἐναντίως τοῖς οἰκείοις μαθηταῖς. Πορεύου οὖν πρὸς τοὺς ἀδελφούς μου τοῦτους· ἐνδὲ γὰρ
ἔσμεν πάντες, εἰ καὶ μὴ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον·
ὅτι ὡς δι' ἐμοῦ υἱοποιήτοι τούτῳ γεγονότες.

« Πορεύου δὲ πρὸς τοὺς ἀδελφούς μου, καὶ εἰπέ
αὐτοῖς, ὅτι ἀναβαίνω πρὸς τὸν Πατέρα μου, καὶ
Πατέρα ὑμῶν, καὶ Θεόν μου, καὶ Θεὸν ὑμῶν· ὡς
γὰρ ἡμῶν μὲν Πατὴρ ἔστι χάριτι διὰ τοῦ τῆ· υἱοθε-
σίας Πνεύματος, ἐκείνου δὲ Πατὴρ φύσει κατὰ τὴν
θεότητα. οὕτως ἡμῶν μὲν Θεός, ὡς τῆς φύσεως· θη-

dens animum revera ad eum attendere, scilicet de-
illo nihil Dei dignum cogitans. Illi autem patrefa-
ciunt et ipsorum Dei angelorum eundem esse Do-
minum. Quo nondum apparente, angeli ad monu-
mentum sedebant, Domino autem palam exstante,
statim surrexerunt, et ipsi non minus devoti quam
mirati in propria specie attente adfuerunt. Maria
vero conversa ut videret quid vix apparet angelos
perculisset, vidit Jesum stantem. Nesciat tamen
quia Jesus esset, inauditam et fere incredibile
habens ejus resurrectionem, et tenebris adhuc su-
perantibus diei lucem, Dominoque non revelante
divinum splendorem quo vivus vel etiam patiens
recognitus fuisset, Maria eum non agnovit, verum
hortulanum sibi fingebat animarum cultorem,
orbis conilitorem. Qui cum locutus esset, eamque
nomine suo vocavisset, dicens: « Maria, » mutata
sententia respondit et ait: Rabboni, quod dicitur
magister. Attamen etsi vivam videret, nihil divi-
num in mente concepit, sed tanquam merum Dei
hominem, tanquam divinorum mysteriorum docto-
rem affata est. Ideo non tantum ut procumberet ad
genua, sed etiam ut pedes peramanter tangeret pro-
sillivit. At audit: « Noli me tangere; » quasi si
diceret: Quia mens tua non tetigit mysterii inri-
titudinem; cum enim Deus sim, tuis oculis in cor-
pore divina gloria circumfuso conspicior, propterea
non me tangere. Hoc reservari decebat Driparæ
quæ sola in mulieribus post resurrectionem corpus
tangere obtineret, Deo ex ipsa propter nos incar-
nato. Quod factum est, sicut evangelista Matthæus
edisserit. Illius enim gratia ait, quoniam accedentes
tenuerunt pedes ejus. Ad Mariam autem, « Noli me
tangere, inquit, nondum enim ascendi ad Patrem. »
Quod apte concordat eis quæ postea ad discipulos
dixit: « Quia ascendo ad Patrem, nondum enim
ascendi. » Tali sermone utitur ut eos sollicitiores
et diligentiores reddat et majori inflammet deside-
rio quo ejus aspectum quaerent. Addit vero ali-
quid Mariam Magdalenam allocutus; ait enim: Noli
me tangere, quia hoc corpus quo induor igne vola-
tilius est et tractabilius, ita ut non tantum ad cœ-
lum, sed etiam ad Patrem cœlo excelsissimo excelsi-
orem possit ascendere. Nondum autem ascendi
ad Patrem meum, quia nondum ex quo a mortuis
resurrexi, incipsum meis manifestavi discipulis.
« Vade ergo ad fratres meos, » unius enim Pa-
tris sumus, sed non eodem modo; ego quidem ex
natura et secundum essentiam, illi autem per me
ab ipso adoptati. »

Vale, inquam, ad istos fratres meos, et dic
illis quia ascendo ad Patrem meum et Patrem
vestrum, ad Deum meum et Deum vestrum. »
Nam sicut noster gratia est Pater per adoptionis
Spiritum, illius autem natura Pater secundum ipsam
divinitatem, ita noster est Deus tanquam naturæ

procreator, illius vero Deus per humanitatis dispensationem. Propterea separative locutus est, ut nos consentaneum sentiamus discrimen. Per hoc signum quia ascendit ad Patrem, illos adduxit ad intelligendam de suo corpore, quoniam non est illud quale semper in terra sicut prius versatum erat et in medio eorum usque exstiterat.

παντός. Ἄλλ' ἡ μὲν Μαγδαληνὴ Μαρία, ἦν καὶ ὡς μίαν τῶν ἀπυλαθέντων παρὰ Χριστοῦ τῶν ἐπὶ πνευμάτων τοῦσα θεία χάρις τοῦ Πνεύματος.

Interea Maria Magdalena quam solum ex Christi unguentariis cognoscimus, in quam, ejectis a Christo septem spiritibus nequitiae, horum loco sedem elegerat septiformis divini Spiritus operatrix gratia, Maria, inquam, Magdalena propter constantem perseverantiam angelorum aspectus et conversationis praeiudicio donata et ipso conspecto Domino, ejus apostola ac apostolos efficitur, et ab ipso Dei ore edocta et omnino convicta vadit ad apostolos ipsis nuntiatura quoniam vidit Dominum isque hæc ipsi dixit. Nos vero, fratres, consideremus quantum Maria Magdalena dignitate cedebat Petro apostolorum coryphæo, necnon Joanni quem diligebat Christus theologo, et tamen quantæ gratiæ præ illis digna habita fuit! Illi enim ad sepulcrum currentes sola viderant lintea et sudarium; Maria autem per firmam et perpetuam constantiam cum in finem perseveraverit et in foribus sepulcri permanserit, non angelos tantum, sed et ipsum angelorum Dominum a mortuis reviviscentem in carne ante apostolos conspexit, ipsius vocem audivit, et ab ipso Dei ore electa est mandatorum ministra. Templum istud illius specus est symbolum, et non typus tantum, sed aliud quasi superius sibi vindicat. Sub velo interiori habet locum ubi ponitur corpus Dominicum, et ibidem mensam sacerrimam. Igitur quicumque ad illud vere divinum et divini mysterii receptivum festinus appropinquat et ad finem perseverat, recollectam ad Deum attendens ut ipsius animam, non agnoscat tantum Scripturæ Dei Spiritu exarata sermones, sicut quosdam angelos circa divinitatem et humanitatem Verbi Dei pro nobis incarnati nuntiantes, sed ipsum indubitanter tuebitur Dominum, mentis, dicam etiam corporis oculis. Qui enim cum fide mysticam videt mensam et in ipsa propositum panem vitæ, ipsum sub speciebus contentum Verbum Dei conspicit, carnem pro nobis factam et in nobis quasi in tabernaculo inhabitans. Insuper si scipsum dignum ad recipiendum reddat, non videt tantum sed ejus sit particeps, hospitem in semetipso eum consequitur, et ipsa divina gratia ditatur. Et quemadmodum Maria illa vidit ea quæ tunc apostoli videre desiderabant, ille ea conspiceret et de eisdem gaudere dignatur quæ, secundum Apostolum, angeli prospicere desiderant, et tam per eorum contemplationem quam per participationem divinus totus efficitur.

Ergo, fratres, remissas ad virtutem manus vestras et soluta genua erigite, et gressus rectos facite

Α μιουργός, ἐκείνου δὲ διὰ τὴν κατὰ τὸ ἀνθρώπινον οἰκονομίαν, καὶ διὰ τοῦτο κεχωρισμένος εἶπε, ὅτι ἡμεῖς τὴν κατάλληλον διαφορὰν ἐνοήσωμεν. Ἐνῆγε δὲ κακίονος διὰ τοῦτε τοῦ μηνύματος, ὅτι ἀναβαίνει πρὸς τὸν Πατέρα, περὶ τοῦ οἰκείου σώματος ἐνωσιν, ὡς τοιοῦτόν ἐστιν, ὅσον ἐπὶ γῆς ἀεὶ καθάπερ καὶ πρότερον στρέφεται, καὶ συνελθὲν τοῦτοις διὰ πρῶτον στρέφεται, καὶ συνελθὲν τῆς πονηρίας, ἀντιστραφίσθη πάντως ἐπαχῆς ἐπι-

Αὕτη μὲν οὖν ἡ Μαγδαληνὴ Μαρία, διὰ τὴν ἐπίμονον προσεδρίαν, καὶ τῆς ἀγγελικῆς ὀπτασίας καὶ ὁμιλίας ἀξιώθησα, καὶ αὐτὸν ἰδοῦσα τὸν Κύριον, ἀπόστολος αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἀποστόλους; γίνεται, καὶ παρ' αὐτοῦ τοῦ θείου στόματος διδαχθεῖσα καὶ κληροδοτηθεῖσα τελειῶς ἀκίρχεται πρὸς τοὺς ἡγεμόνας ἀποστόλους, ἀπαγγέλλουσα τοῦτοις ὅτι ἰώρακε τὸν Κύριον, καὶ ταῦτα εἶπεν αὐτῇ. Ἡμεῖς δὲ σκοπήσωμεν, ἀδελφοί, πόσον ἡ Μαγδαληνὴ Μαρία τῆς ἀξίας ἀπέχετο Πέτρου τοῦ κορυφαίου τῶν ἀποστόλων, καὶ Ἰωάννου τοῦ ἡγαπημένου τῷ Χριστῷ θεολόγου, καὶ πόσῃ τηλικαῦτα μισθώματα παρ' ἐκείνου. Ἐκείνου γὰρ ἐπὶ τὸν τάφον δραμόντες μόνα τὰ ὀσθῆνια εἶδον καὶ τὸ σουδάριον, αὕτη δὲ διὰ τὴν ἐπιδοθεῖτον καὶ ἐπίμονον καρτερίαν, ὅτι παραμείνασα μέχρι τέλους, καὶ τῇ θύρᾳ τοῦ σπηλαίου ἐνδιατρίβουσα, οὐ τοὺς ἀγγέλους μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὸν Κύριον τῶν ἀγγέλων ἐκ νεκρῶν ἀναστάντα σαρκί, πρὸ τῶν ἀποστόλων ἰώρακε, καὶ αὐτήμοις; αὐτοῦ γέγονε, καὶ τῶν ἀπὸ τοῦ θείου στόματος αὐτοῦ προσταγμάτων διάκονος. Ὁ δὲ ναὸς οὗτος ἐκείνου τοῦ σπηλαίου τύπος ἐστὶ, μᾶλλον δὲ καὶ πλέον ἔχει τοῦ τύπου, ἄλλο σχεδὸν ἐκεῖνο ὄπαρχον. ἔχει γὰρ τόπον, ἐν ᾧ τίθεται τὸ σῶμα τὸ θεοποιούτων, τὸ ἐνδοξότερον τοῦ καταπατάσματος, καὶ τὴν ἐν αὐτῷ πανίερρον τράπεζαν. Ὅστις οὖν ἐνδιωθέτως ἐπὶ τὸ θεῖον ὄντως καὶ θεοδόχον τοῦτο σπήλαιον προστρέχει καὶ προσεδρεύει καὶ παραμένει μέχρι τέλους, συνήγων καὶ ἀναταίρων πρὸς θεὸν τὴν αὐτοῦ διάκοναν, οὐ μόνον ἐπιγνώσεται τοὺς ἐν αὐτῇ τῆς θεοπεύστου Γραφῆς λόγους, οἷον τινὰς ἀγγέλους ἐξαγγέλλοντας περὶ τῆς θεότητος καὶ τῆς ἀνθρωπότητος τοῦ δι' ἡμᾶς ἐνανθρωπήσαντος Λόγου τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν ἀσφαλῶς ἔβηται τὸν Κύριον τοῖς τῆς διανοίας ὀφθαλμοῖς, οὐ πολὺ εἶπειν, καὶ τοῖς τοῦ σώματος; ὁ γὰρ μετὰ πίστεως βλέπων τὴν μυστικὴν τράπεζαν, καὶ τὸν ἐν αὐτῇ προσιθέμενον ἄρτον τῆς ζωῆς, αὐτὸν ἠρᾷ τὸν ἐνυκίστατον Λόγον τοῦ Θεοῦ, σάρκα δι' ἡμᾶς γενόμενον καὶ σκηνώσαντα ἐν ἡμῖν καὶ ἐαυτὸν ἄξιον παράσχη πρὸς ὑποδοχὴν, οὐχ ὀρᾷ μόνον, ἀλλὰ καὶ μέτοχος αὐτοῦ γίνεται, καὶ ἐνωσιν ἐαυτῷ κτάται, καὶ τῆς παρ' αὐτοῦ θείας χάριτος πληροῦται, καὶ καθάπερ ἡ Μαρία ἐκεῖνα εἶδεν, ἔτσι οἱ ἀπόστολοι ἐπεθόμουν ἰδεῖν, οὕτως οὕτως ἐκεῖνος βλέπειν καὶ ἐκείνου ἀπολαύειν ἀξιοῦται, εἰς τὸ ἐπιθυμοῦσι, κατὰ τὸν Ἀπόστολον, ἀγγελοὶ παρακλύσαι, καὶ διὰ τῆς πρὸς αὐτὰ θείας καὶ μεθίξεως θεοειθῆς ὄλο; ἐκτελεῖται.

Ὅπου, ἀδελφοί, ἐξ; παραιμένως πρὸς ἀρετῶν ὁμῶν χεῖρας, καὶ τὰ παραλειμμένα γόνατα ἀνο-

θεωσατε, και τροχιὰς ὁρθὰς ποιεῖτε τοῖς ποσὶν ὑμῶν. Ἀβδύζοντες τὰς ὁδοὺς Κυρίου τὰς εὐθείας, τὴν δικαιοσύνην, τὴν σωφροσύνην, τὴν ἀγάπην, τὴν ταπεινώσιν, τὴν ἀλήθειαν· διςτραμμένοι δὲ ὁδοὶ πάντως καὶ σκολιὰι, τὸ μῖσος, τὸ ψεῦδος, ὁ δόλος, ὁ φθόνος, ἡ πλεονεξία, ἡ ὑπερηφάνια, καὶ τὰ παραπλήσια τούτοις, ἃ μὴ μόνον πραττόμενα, ἀλλὰ καὶ μόνον ἀγαπώμενα καὶ μελετώμενα κατὰ νοῦν, ἄξιον ποιεῖ τὸν ἄνθρωπον τῆς θείας ἀποτροφῆς, ἐπειδὴ περ ἄνθρωπος μὲν εἶστιν ὁ τὰς καρδίας ἐτάζων καὶ τοὺς νεφροῦς. Ἄλλ' ὑμεῖς ἀποτροξόμενοι ἐν τῷ ναῷ τοῦ Θεοῦ, ἢ Ἀναζωσάμενοι τὰς ὀφθαλμοὺς τῆς διανοίας ὑμῶν, κατὰ τὴν τοῦ κορυφαίου τῶν ἀποστόλων Πέτρου φωνήν, καὶ νήφοντες, τελείως, ἐλπίζετε ἐπὶ τὴν φερομένην ὑμῖν χάριν ἐν ἀποκαλύψει Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ὁὐδὲ γὰρ εἶσι δυνατὸν τὸν ἐπὶ τῆς ἱερᾶς τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίας ἐστώτα, καὶ συνάγοντα τὸν οἰκεῖον νοῦν καὶ πρὸς τὸν Θεὸν ἀνατείνοντα, καὶ τὴν διάνοιαν τῶν ἱερῶν βιβλίων ἀπ' ἀρχῆς ἄχρι τέλους ἐμελετῶντα καὶ προσανέχοντα, μὴ τὴν θεῖαν ἀλλοιωσῶν ἀλλοιωθῆναι, ἀναλόγως τῇ πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὰ θεῖα λόγια μελέτῃ· **θέρμη 120** γὰρ τις ἐγγίνεται τῇ καρδίᾳ διὰ τῆς μελέτης ταύτης, ὡς μῖσας τοὺς πονηροὺς ἀποσοθεύσα λογισμοὺς, καὶ πνευματικὴν εἰρήνην καὶ παράκλησιν ἐμποιοῦσα τῇ ψυχῇ, καὶ τὸν ἁγιασμὸν τῷ σώματι παρέχουσα, κατὰ τὸν εἰπόντα· Ἔθερμάνθη ἡ καρδία μου ἐνὸς μου, καὶ ἐν τῇ μελέτῃ μου ἐκαυθίσσεται πῦρ. Καὶ τοῦτό ἐστιν ὃ καὶ τις τῶν Θεοφόρων Πατέρων ἐδίδαξεν ἡμᾶς λέγων· Πάτερ σὸν ἀποδεῖξαι ποίησον, ἵνα ἡ ἐξουσία σου ἐργασία κατὰ Θεὸν ᾖ, καὶ νικήσεις τὰ εἴω πάθη. Πρὸς τοῦτο καὶ ὁ μέγας Παῦλος ἡμᾶς προτροπόμενος· Ἐνεύματι, φρονεῖτε, περιπατεῖτε, καὶ ἐπιθυμίαν σαρκὸς οὐ μὴ τελίσσετε. Διὸ καὶ ἀλλαχού παραγγέλλει γράφων· Σιγήτε περιζωσάμενοι τὴν ὀσφύν ὑμῶν ἐν ἀληθείᾳ· ὡς τοῦ λογισμοῦ στροφομένου περὶ τὰ θεῖα, καὶ παραμένοντος· τῇ κατὰ Θεὸν ἀληθείᾳ, τὸ ἐπιθυμητικὸν τῆς ψυχῆς ἐπέχοντος καὶ περιέποντος, καὶ τὰς σαρκικὰς ἐπιθυμίας ἀποθουμένου· τῶν δὲ σαρκικῶν λογισμῶν κωσαμένων ἀπ' ἡμῶν, παραλαβοῦσα τὴν ψυχὴν ἡμεροῦσαν ἢ τοῦ Πνεύματος χάρις, τῶν μελλόντων ἐκείνων καὶ ἀποβήτων ἀγαθῶν, ἃ ἔρθε μὴ ἐμπαθοῦς καὶ ἀμελοῦς οὐκ εἶδε, καὶ οὐκ ἔκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀθρήτου οὐκ ἀνέβη τοιοῦτου· καὶ ἡ γαῦσι, αὕτη ἀρραβὼν ἐστὶν αὐτῶν, καὶ ἡ τοῦ ἀρραβῶνα τοῦτων δεχομένη καρδία πνευματικὴ γίνεται, καὶ τῆς οἰκείας σωτηρίας λαμβάνει κληροφορίαν. Οὐκοῦν εἰ τις ἐθέλοι τὴν πληροφῶριαν ταύτην κτήσασθαι, καὶ περὶ τῶν πνευματικῶν ἀρραβῶνων τούτων ἀκριβῶς μαθεῖν, πολιτευέσθω καθάπερ νῦν ὑφηγήσατο καὶ ὑπέδειξεν ὁ λόγος· οὕτω γὰρ καὶ συμπολιτῆς ἐστὶ τῶν ἁγίων τοῦ Θεοῦ, καὶ κοινωνὸς τῶν ἐπηγγελμένων ἐκείνους αἰώνων καὶ ἀποβήτων ἀγαθῶν· ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ πρέπει δόξα, κράτος, τιμὴ καὶ προσκύνησις, σὺν τῷ ἀνάρχῳ αὐτοῦ Πατρὶ καὶ ζωοποιῷ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

¹¹ Galat. v, 18. ¹² Ephes. vi, 14.

pedibus vestris, ingressi vias Domini rectas, Justitiam, castimoniam, charitatem, humilitatem, veritatem, fugite autem vias transversas et obliquas: odium, mendacium, dolum, homicidium, avaritiam, superbiam et his similia quae non solum patrata sed etiam duntaxat amata et in mente revoluta hominem faciunt divinae indignationis dignum. Etenim homo secundum faciem, Deus secundum cor intuetur; hic est scrutans corda et renes. Vos autem in hoc templo congregati succincti lumbos scientia vestra, ut coryphaei apostolorum Petri vocem adhibeam, sobrii perfecte sperate in eam quae offertur vobis gratiam in revelationem Jesu Christi. Non enim possibile habeo in sancta Dei ecclesia stantem, mentemque ab alienis revocantem ad Deum attendentem et cogitatione sacrorum carminum a principio ad finem exercitum et occupatum divina conversione non converti, praeiterque per meditationem Dei et divinorum oraculorum. Hac enim meditatione cor cujuslibet exardet, velut noxias muscas ardet pravas cogitationes, spiritualem pacem et solationem animae ingerit et corpori sanitatem largitur, prout dicitur: «Concaluit cor meum intra me, et in meditatione mea exardescet ignis.» Hoc est quod unus ex divinis Patribus nos docuit, dicens: Omni studio incumbere, ut internae operationes tuae sint secundum Deum, et sic vincas externas cupiditates. Magus vero Paulus ad nos conversus, « Spiritu, inquit, ambulate, et desideria carnis ne perficiatis »¹¹. Propterea alibi nos admonet dicens: « State ergo succincti lumbos in veritate »¹², quasi mente ad Deum conversa et permanente in veritate quae est secundum Deum, animae desideria regit etque invigilat, et carnales concupiscentias coerces. Inde repressis carnalibus cogitationibus, his vacuum animam ingressa Spiritus gratia, eam disponit ad futura et ineffabilia dona gustandum, quae vagi et inquieti viri oculus non vidit, nec auris audivit, nec inortalis hominis ascenderunt. Qui gustus est eorumdem honorum arrhabo, et tales arrhabones concipiens spirituale efficitur, salutisque suae firmam concipit scientiam. Namque si quis vult consequi et perfecte de spiritualibus istis arrhabonibus discere, converseatur qualiter extemplo inlucavit et verbis Verbum docuit. Ita enim concipis erit sanctorum Dei, necnon particeps ab ipsis promissorum perennium et ineffabilium donorum, quae vos omnes consequi concedat gratia et benignitas Domini nostri Jesu Christi, cui gloria, virtus, honor et adoratio cum aeterno ejus Patre et vivificante Spiritu nunc et semper et in saecula saeculorum. Amen.

In Ascensionem Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, in qua monstratur quomodo impletum sit legale Sabbatum.

Celebrabant Judæi Pascha legale, transitum ex Ægypto ad terram Palæstinæ; celebravimus et nos Pascha evangelicum, nostræ in Christo naturæ ex morte ad vitam, ex corruptione ad incorruptibilitatem transitum. Quis ergo enarrare poterit sermo harum in melius discrepantiam nostrorum ad sacra veteris illius legis præstantiam et præconiorum materias? Humanus quidem sermo non posset digne tantam proferre excellentiam, Patris autem altissimi consubstantialia sapientia, Dei Verbum quod est ante sæcula et super omnes naturas benigne nobis adunatum et nobiscum conversatum operibus, hodie nobis exhibuit festivitatis causam et hujus excellentiæ singularem præstantiam; hodie enim celebramus nostræ in ipso naturæ transitum non ab hypogæis ad terram, sed a terra in cælum cæli, et in thronum cælis adhuc excelsiorem ejus qui super omnia dominatur. Nam hac die non solum stetit Dominus post resurrectionem in medio discipulorum suorum, sed etiam ab eis discessit, et videntibus illis elevatus est in cælum, et ascendit et intravit in vera Sancta sanctorum, et sedit ad dexteram Patris super omnem potestatem et principatum, super omne nomen et honorem, sive in hoc sæculo sive in futuro cognitum et nominatum. Quemadmodum resurrectiones ante Dominicam resurrectionem factæ sunt multæ, ita et multæ ascensiones ante ascensionem Domini; prophetam enim Jeremiam assumpsit spiritus, Habacuc vero angelus, et inter cæteros Elias curru ignis assumptus scribitur. Sed nec iste transcendit loca terræ vicina, et velut quædam translatio fuit cujuslibet horum assumptio, qua a terra elevati a regionibus terræ vicinis nequaquam amovebantur. Quemadmodum etiam illi ad vitam revocati rursus in terram redierunt, rursus omnes moriuri, Christo autem a mortuis resurgenti mors jam non dominatur, ita eodem assumpto et in excelsis sedente, omnis sublimitas sub pedibus ejus est omnibus testans quoniam ipse est super omnia Deus. Hoc est mons ille Dei præclarus, secundum Isaiam ⁶⁶, et in summis spiritualium omnium montium Dei domus, corpus Dominicum; quippe nec angelus nec homo, sed Dominus ipse per carnem venit et nos salvavit, nobis similis propter nos factus, et permanens immutabilis Deus, Verum sicut cum descendit nequaquam migravit, sed condescendit, ita ascendens non ad altitatem redit, sed in throno imponit nostram quam accepit naturam; oportebat enim vere ibi Deo propoi primogenitam ex mortuis naturam nostram, velut quasdam primogenitorum primitias pro genere universo.

Ideo multarum quæ factæ sunt resurrectionum

⁶⁶ Isa. II, 2.

Εἰς τὴν Ἀνάστησιν τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· ἐν ᾗ καὶ πῶς ἀνακληροῦται τὸ νομικὸν Σάββατον.

Ἐώραζον Ἰουδαῖοι τὸ Πάσχα τὸ νομικόν, τὴν ἐξ Αἰγύπτου πρὸς τὴν γῆν τῆς Παλαιστίνης διάβασιν· ἐωρτάσαμεν καὶ ἡμεῖς τὸ Πάσχα τὴν εὐαγγελικὴν, τὴν τῆς ἡμετέρας· ἐν Χριστῷ φύσιν· ἐκ θανάτου πρὸς ζωὴν, ἐκ φθορᾶς πρὸς ἀφθαρσίαν διάβασιν· ἀρὰ τις ἐξεπεῖν δυνήσεται λόγος· τὴν ἐντεῦθεν ἀναφερομένην ἐπὶ τὸ κρείττον διαφορὰν πρὸς τὰ σεμνὰ τῆς παλαιᾶς νομοθεσίας· ἐκείνης, καὶ τῆς υποθέσεως τῶν πανηγύρεων; Ἄλλ' ἀνθρώπινος μὲν λόγος οὐδὲ ταύτην ἀξίως εἶποι τὴν ὑπερῶν ἔση· ἢ τοῦ ἀνωτάτου Πατρὸς ἐνοπίστατος σοφία, ὁ τοῦ Θεοῦ προαιώνιος καὶ ὑπερούσιος Λόγος, **Ἰῆσους** φιλανθρώπως ἐνωθεὶς ἡμῖν καὶ συναναστραφείς, ἔργων νῦν ἀνέδειξεν ὑπέθεσιν ἑορτῆς, καὶ τῆς ὑπερῶν ταύτης ὑπερτέραν διαφορῆτως· καὶ νῦν γὰρ διάβασιν τῆς ἐν αὐτῷ φύσεως ἡμετέρας ἑορτάζομεν ἀπὸ τῶν ὑπογεῖνων ἐπὶ τὴν γῆν, ἀλλ' ἀπὸ γῆς ἐπὶ τὸν οὐρανὸν τοῦ οὐρανοῦ, καὶ τὸν ἐπέκεινα τούτου θρόνον τοῦ τὰ πάντα δεσπόζοντος. Σήμερον γὰρ οὐ μόνον ἐστὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἐν μέσῳ τῶν αὐτοῦ μαθητῶν ὁ Κύριος, ἀλλὰ καὶ διέστη ἀπ' αὐτῶν, καὶ αὐτῶν ὀρώντων ἀνελήφθη εἰς τὸν οὐρανὸν, καὶ ἀνήλθε καὶ εἰσηλθεν εἰς τὰ ὕψους ἄγρια τῶν ἁγίων, καὶ ἐκάθισεν ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς ὑπεράνω πάσης ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας, καὶ παντὸς δυνάματος καὶ ἐξιώματος, εἴτε ἐν τῷ νῦν αἰῶνι, εἴτε ἐν τῷ μέλλοντι γινωσκομένου καὶ ὀνομαζομένου. Ὡς περ δὲ ἀναστάσεις πρὸ τῆς τοῦ Κυρίου ἀναστάσεως πολλὰ γεγονάσιν, οὕτω καὶ πολλὰ ἀναλήψεις πρὸ τῆς αὐτοῦ ἀναλήψεως· καὶ Ἰερραμίαν γὰρ τὸν προφήτην ἀνέλαβε πνεῦμα, καὶ τὸν Ἀβθακούμ ἀγγελος, μάλιστα δὲ τῶν ἄλλων ὁ Ἥλιος ἄρματι πυρὸς ἀναληφθεὶς ἀναγράφεται. Ἄλλ' οὐδ' οὕτως ὑπερέβη τὴν περιγίειον λῆξιν, ἀλλ' οἷόν τις μετὰθεσις ἦν ἢ ἐκάστου τούτων ἀνάληψις, ἀπὸ γῆς αἵρουσα, καὶ τῶν περὶ γῆν οὐκ ἐξάγουσα· καθάπερ καὶ οἱ ἀναστάντες ἐκεῖνοι πάλιν εἰς γῆν ἐπέστρεψαν, τελευτήσαντες ἅπαντες· Χριστοῦ δὲ ὡς περ ἐκ νεκρῶν ἀναστάντος θάνατος αὐτοῦ οὐκέτι κυριεύει, οὕτω καὶ ἀναληφθέντος καὶ καθίσαντος ἐν ὑψηλοῖς, πᾶν ὑψώμα κατώτερόν ἐστιν αὐτοῦ, τοῖς πᾶσι μαρτυροῦν, ὅτι αὐτὸς ἐστὶν ὁ ἐπὶ πάντων Θεός. Καὶ τοῦτο ἐστὶ τὸ ἐμφανὲς ὄρος τοῦ Θεοῦ κατὰ τὸν Ἡσαΐαν, καὶ ὁ ἐπ' ἀκρων πάντων τῶν λογικῶν ὀρέων οἶκος τοῦ Θεοῦ, τὸ σῶμα τὸ δεσποτικόν· οὐ γὰρ ἀγγελος, οὐκ ἀνθρώπος, ἀλλ' αὐτὸς ὁ Κύριος διὰ σαρκὸς ἦλθε καὶ ἔσωσεν ἡμᾶς, καθ' ἡμᾶς δι' ἡμᾶς γενόμενος, καὶ μείνας ἀναλλοίωτος Θεός. Ὡς περ δὲ κατέβη οὐ μεταβάς, ἀλλὰ συγκαταβάς, οὕτως ἐκπνέρεται πάλιν, οὐ τῆ ὁσότητι μεταβαίνων, ἀλλ' ἐνθρονίζων ἄνω τὴν ἡμετέραν ἢ ἀνέλαβε φύσιν· ἴδει γὰρ ἀληθῶς ἐκεῖ προσενεχθῆναι τῷ Θεῷ τὴν πρωτόκοκον ἐκ τῶν νεκρῶν ἡμῶν φύσιν, οἷόν τινα πρωτογεννημάτων ἀπαρχὴν ὑπὲρ παντὸς τοῦ γένους.

Διὰ τοῦτο πολλῶν γεγεννημένων ἀναστάσεων τε

καὶ ἀναλήψεων οὐδεμίαν ἡμεῖς ἐορτάζομεν, ὡς τὴν τοῦ Κυρίου ἀνάστασιν καὶ ἀνάληψιν, ἐπεὶ καὶ τῶν ἄλλων ἐκείνων οὕτε μετέχομεν, οὕτε μερίζομεν ἡμεῖς. Ὀφελήμεθα δὲ ἐξ αὐτῶν οὐδὲν πλεον, ἢ τὸ πρὸς πίστιν ἀνάγεσθαι τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἀναστάσεως, τε καὶ ἀναλήψεως, ἧς καὶ μετέχομεν, καὶ μερίζομεν ἅπαντες· αὕτη γὰρ τῆς φύσεως τῆς ἀνθρωπίνης ἀνάστασις ἐστὶ καὶ ἀνάληψις, καὶ οὐχ ἁπλῶς τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ἀλλὰ καὶ τῶν εἰς Χριστὸν πιστευόντων, καὶ τὴν πίστιν δι' ἔργων ἐπιδεικνυμένων ἐκάστου· ὃ γὰρ γέγονε, δι' ἡμᾶς γέγονεν ὁ Κύριος, ἀγέννητός τε καὶ ἀκτιστός ὢν κατὰ τὴν οὐκείαν θεότητα· καὶ ὃν ἐξῆσε βίον, δι' ἡμᾶς ἐξῆσε, τρίβον ἡμῖν ὑποδεικνύς τὴν πρὸς τὴν ὄντως ζωὴν ἐκινάγουσαν· καὶ ἅπερ ἔκαθε τῇ σαρκί, δι' ἡμᾶς ἔκαθε, τὰ ἡμῶν ἐξυμῶνος πάθη, καὶ διὰ τῆς ἡμετέρας ἁμαρτίας ἤχθη εἰς θάνατον, καὶ δι' ἡμᾶς ἀνέστη καὶ ἀνελήφθη, προοικονομῶν ἡμῖν τὴν εἰς ἀκείρους αἰῶνας ἀνάστασιν καὶ ἀνάληψιν· πάντες γὰρ οἱ κληρονόμοι τῆς ζωῆς ταύτης μιμοῦνται, καθόσον ἐστὶ τὴν πολιτείαν τῆς ἐπὶ γῆς οἰκονομίας αὐτοῦ. Ταύτης δὲ τῆς μιμήσεως ἀρχὴ μὲν ἡμῖν ἐστὶ τὸ ἅγιον βάπτισμα, τύπος· ὃν τῆς τοῦ Κυρίου ταφῆς τε καὶ ἀναστάσεως, μεσότης δὲ ὁ 122 κατ' ἀρετὴν βίος, καὶ ἡ κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον πολιτεία, τέλος δὲ ἡ θεὰ τῶν πνευματικῶν ἀγώνων κατὰ τῶν παθῶν νίκη, ζωὴν προξενούσα τὴν ἀνώδυνον καὶ ἀνώλεθρον καὶ οὐράνιον· καθάπερ καὶ ὁ Ἀπόστολος πρὸς ἡμᾶς φησιν, ὅτι· «Εἰ κατὰ σάρκα ζῆτε, μέλλετε ἀποθνήσκειν· εἰ δὲ πνεύματι τὰς πράξεις τοῦ σώματος θανατοῦτε, ζήσεσθε.» Μιμοῦνται τοίνυν οἱ κατὰ Χριστὸν ζῶντες τὴν ἐν σαρκί πολιτείαν αὐτοῦ· ἀποθνήσκουσι μέντοι κατὰ καιρὸν ἕκαστος, ἐπεὶ κακέως ἀπέθανε ἢ ἐν σαρκί, καθ' ἣν καὶ ἀναστήσονται κατ' ἐκείνον θεοδοξασμένοι καὶ ἄφθαρτοι, κἂν μὴ νῦν, ἀλλ' ὅτε καιρὸς· εἴτα καὶ ἀναληφθήσονται, ὡς ὁ Παῦλος καὶ τοῦτο φησιν· «Ἀρπαγησόμεθα γὰρ, φησὶν, ἐν νεφέλαις εἰς ἀπάντησιν τοῦ Κυρίου εἰς ἄερα, καὶ οὕτω πάντοτε σὺν Κυρίῳ ἐσόμεθα.»

Ὅρατε πῶς ἕκαστος ἡμῶν, εἴγε βούλεται, κοινῶς ἕεται καὶ τῆς ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου καὶ τῆς ἀναλήψεως, καὶ κληρονόμος μὲν Θεοῦ, συγκληρονόμος δὲ Χριστοῦ; διὰ τοῦτο χαίρομεν, ἐορτάζοντες τὴν τῆς φύσεως ἡμῶν ἀνάστασιν καὶ ἀνύψωσιν καὶ ἀνίθρυσιν, καὶ τὴν καταρτίαν τῆς ἐκάστου τῶν πιστευόντων ἀναστάσεως τε καὶ ἀναλήψεως, προτιθέμεντες εἰς μέσον τὰς σημερινὰ ἀναγνωσθησομένας εὐαγγελικὰς φωνάς, ὅτι Ἄναστήσῃ ὁ Κύριος ἐστὶ ἐν μέσῳ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ. Διὰ τὸν οὖν ἐστὶ ἐν μέσῳ αὐτῶν, εἴτα καὶ συνώδυσεν αὐτοῖς; «Ἐξήγαγε γὰρ αὐτοῦς, φησὶν, ἔξω ἕως εἰς Βηθανίαν,» ἀλλὰ, «καὶ ἐπάρας τὰς χεῖρας αὐτοῦ εὐλόγηεν αὐτούς;» «Ἴνα πᾶν ὄλον ἑαυτὸν ἐπιδείξῃ καὶ ἀσινή, ἵνα τοὺς πόδας ἐρρωμένους ὄντας παραστήσῃ καὶ βεβηχότας ἀσφαλῶς, τοὺς τὰς τρήσει; τῶν ἤλων ὑπομειναντας, τὰς θρησκείας ἐπὶ τοῦ σταυροῦ προσηλωμένας χεῖρας, αὐτὴν τὴν λογχευθεῖσαν πλευρὰν, εἰ καὶ τοὺς τύπους τῶν

A. et ascensionem nullam celebramus velut Domini resurrectionem et ascensionem, cum illarum praeter eam participes nec sumus nec erimus. Nihil ex illis colligimus nisi quia ad fidem resurrectionis et ascensionis Salvatoris nostri nos adducunt, eujus omnes participes sumus et erimus. Illa enim humanae naturae resurrectio est et ascensio, et non humanae solum naturae, sed et omnium in Christum credentium, fideique suam per opera exhibentium. Quod enim factus est pro nobis factus est, Dominus, non genitus neque creatus secundum suam divinitatem; quam vixit vitam propter nos vixit, viam nobis demonstrans quae ad veram ducit vitam; quae carne passus est, pro nobis passus est, nostras sanans passiones, et propter peccata nostra ductus est ad mortem, et propter nos resurrexit et ascendit, praeparans nobis in infinita saecula resurrectionem et ascensionem; nam omnes hujus vitae haeredes pro viribus imitantur rationem ejus in terra dispensationis. Porro istius imitationis principium sanctum nobis est baptisma, cum sit figura sepulturae et resurrectionis Domini; medium vero vita secundum pietatem acta et conversatio secundum Evangelium; finis autem victoria per spirituales luctas adversus passiones, qua impertitur caelestis vita, quae nec dolores habet nec exitium, quemadmodum Apostolus nobis dixit: «Si secundum carnem vixeritis, moriemini; si autem spiritu facta carnis mortificaveritis, vivetis.» Igitur qui secundum Christum vivunt, ejus in carne conversationem imitantur; singuli quidem in tempore suo moriuntur, sicut ille carne mortuus est, resurgent autem et ipsi ejus instar secundum corpus gloria et incorruptibilitate donati, non horum quidem ista, sed quando tempus advenerit; deinde etiam assumuntur, quod et Paulus dixit. «Rapiemur enim, inquit, in nubibus in occursum Domini in aera, et ita omnino cum Domino erimus.»

Videtis quomodo quisque nostrum, modo voluerit, particeps sit resurrectionis et ascensionis Domini, necnon haeres quidem Dei, cohaeres autem Christi? Idecirco gaudemus, celebrantes naturae nostrae resurrectionem simulque assumptionem et collocationem, et primitias cujusque credentis resurrectionis et ascensionis, proferentes in medium hodie memoratas Evangelii voces, quoniam, postquam resurrexisset Dominus, stetit in medio discipulorum suorum. Quare ergo stetit in medio eorum et cum eis iter fecit? Eduxit enim, ait, eos foras in Bethaniam, et elevatis manibus suis benedixit eis. Ut semetipsum totum ostenderet salvum et integrum, ut pedes exhiberet robustos firmoque incedentes, fixuras clavorum permanentes; manus pariter cruci affixas, transverberatum latus, etsi adhuc plagarum signa ferrent in fidem salutaris passionis. Mihi vero per haec verba: «Stetit in medio

⁶⁶ Rom. v. 13. ⁶⁷ I Thess. iv, 17. ⁶⁸ Luc. xxi, 50.

discipulorum », videtur ostendi eos confirmatos esse in fide ejus per talem ipsius exhibitionem et benedictionem; nam non stetit tantum in medio eorum omnium, sed et in medio cordis singulorum stetit et per fidem firmavit, ita ut de singulis eorum possit dici hoc Psalmistæ: « Deus in medio ejus, non commovebitur ». Ab illa enim hora firmi et instabiles Domini facti sunt apostoli. Stetit igitur in medio eorum et dixit eis: « Pax vobis, » verbum illud suave eique solitum et consuetum. Duplex autem cum sit pax, tum ea quam habemus ad Deum, quæ pietatis præsertim est fructus, tum ea quam ad nos invicem habemus quæ nata est ab evangelica voce, ambas tunc uno verbo dedit Dominus; et quod illos facere jussit quando primum eos misit, dicens: « In quam domum intraveritis, dicetis: Pax huic domui », ipse hoc facit; nam ingressus domum in qua erant congregati, illico pacem douavit. Ut vero illos hac insperata et insolita visione stupentes vidit et conturbatos: « Putabant enim, inquit, spiritum videre, » id est phantasma esse illud quod cernebant, ipse declarata cordis eorum turbatione, cum ostendisset se eundem esse cui ante passionem et resurrectionem dixerant: « Nunc scimus quia scis omnia, et non opus est tibi ut quis te interroget », illos per experientiam et tactum certos fecit. Ut autem comperit illos veritatem percepisse, per novam adhuc experientiam eos firmavit, simul eis presentibus pacem dans communemque petens. « Nam adhuc illis non credentibus et mirantibus; non jam ex dubio, sed præ gaudio, dixit eis: « Habetis hic aliquid quod manducaverit? At illi obtulerunt ei partem piscis assi et favum mellis, et sumens coram eis manducavit ».

« Ετι γάρ, φησιν, ἀπιστούντων αὐτῶν καὶ θαυμάζόντων, » οὐκ ἔτι γε μὴν ἐκ διχονοίας, ἀλλ' ἀπὸ τῆς χρεᾶς, » εἶπαν αὐτοί: « Ἐχετε τι βρώσιμον ἐνθάδε; Οἱ δὲ ἐπέδωκαν αὐτῷ ἰχθύος ὀπτοῦ μέρος, καὶ ἀπὸ μέλισσεου κηρίου, καὶ λαθῶν ἐνώπιον αὐτῶν ἔφαγεν. »

Verum vescitur intemeratum hoc corpus post resurrectionem, non quia cibo indigeret, sed ut propriam testaretur resurrectionem, et monstraret illud idem esse quod ante resurrectionem cum eis manducaverat; consumpsit escam non secundum mortalium corporum naturam, sed vi divinæ virtutis, quemadmodum, ut dici potest, ignis ceram consumit, nisi quod ignis quidem alimento indiget ut constet, corpora autem immortalia cibo ut constant, non indigent. Manducavit partem piscis assi et ex favo mellis; quæ symbola sunt mysterii in eo adimpleti. Nostram enim naturam piscis more velut adherentem humori vitæ voluptatibus et cupiditatibus refertæ cum Dei Verbum sibi secundum personam adunasset, et divinis atque inaccessibleis suæ divinitatis ardoribus constitutionem ejus flammis restuantem purgasset, illam deitatis participem et quasi accensam effecit. Verum non solum quod pro nobis assumpsit figmentum, sed

πληγῶν ἐπεφέροντο, πρὸς πίστωσιν τοῦ σωτηρίου πάθους. Ἔμοι δὲ διὰ τοῦ, « Ἐστὶ ἐν μέσῳ τῶν μαθητῶν, » δοκεῖ δεικνύσθαι καὶ τὸ στηριχθῆναι τοῦτους ἐν τῇ πίστει αὐτοῦ, διὰ τῆς αὐτοῦ τοιαύτης ἐμφανείας καὶ εὐλογίας. οὐ γὰρ μόνον ἔστι ἐν μέσῳ πάντων αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ ἐν μέσῳ τῆς ἐκείνου καρδίας ἔστι, καὶ ἐστηρίχθη διὰ τῆς πίστεως. ὡς εἶναι καὶ ἐπ' αὐτῆς ἐκάστης λέγειν ἐκεῖνο τὸ ψαλμικόν: « Ὁ θεὸς ἐν μέσῳ αὐτῆς, καὶ οὐ σαλευθήσεται. » ἐξ ἐκεῖνου γὰρ ἰδραλοὶ καὶ ἀμετακίνητοι γέγονασιν οἱ τοῦ Κυρίου ἀπόστολοι. Ἐστὶ οὖν ἐν μέσῳ αὐτῶν καὶ λέγει αὐτοῖς, « Εἰρήνη ὑμῖν. » τὸ γλυκὺ τοῦτο καὶ ἐντριβὸς καὶ σὺνήθεος αὐτῷ πρόσημα. Διττῆς δὲ οὐσης τῆς εἰρήνης, ἦν τε ἔχομεν πρὸς τὸν θεόν, ἥτις γέννημά ἐστι μάλιστα τῆς εὐσεβείας, καὶ ἦν ἡμεῖς πρὸς ἀλλήλους ἔχομεν, ἥτις ἀπὸ τῆς κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον φωνῆς πέφυκε γεννάσθαι, ἀμροτέρως ἐνταῦθα δι' ἐνὸς προσρήματος. ἔδωκεν ὁ Κύριος. καὶ καθάπερ αὐτοῖς προτέταξε ποιεῖν, ὅτε πρῶτον ἰπίστευαν αὐτοῦς, εἰπὼν: « Εἰς ἣν ἂν οἰκίαν εἰσέλθητε, λέγετε, Εἰρήνη τῷ οἴκῳ τούτῳ, » οὕτω καὶ αὐτοῖς ποιεῖ. εἰσελθὼν εἰς τὴν οἰκίαν ἐν ἣ ἦσαν συνηγμένοι, κάραια τὴν εἰρήνην ἔδωκεν. Ὡς δὲ τῷ ἀνεκπίστῳ καὶ παραδόξῳ τῆς θεᾶς πτοηθέντας αὐτοῦ; καὶ ταραχθέντας εἶδεν. ἐδόκουν γὰρ, φησὶ, πνεῦμα θεωρεῖν, δηλονότι φαντασίαν εἶναι τὸ ὁρώμενον. αὐτῆς πάλιν τὰ κινήματα τῆς αὐτῶν καρδίας ἀπαγγέλλας αὐτοῖς, καὶ δείξας αὐτοῖς ἐκεῖνος ὢν, πρὸς ὃν καὶ πρὸ τοῦ πάθους καὶ τῆς ἀναστάσεως ἔλεγον. « Νῦν οὐδαμῶν, ὅτι οἶδας πάντα, καὶ οὐ χρεῖαν ἔχεις ἵνα τίς σε ἔρωτῃ, » τὴν διὰ τῆς ἐξετάσεως καὶ ψηλαφησεως πληροπορίαν προτέτεινε. Ὡς δὲ προδεξιμένους αὐτοῦς τὴν ἀλήθειαν **123** εἶδε, διὰ τῆς ἐξετάσεως ἐθεοῶσαν ἔτι ταύτην. ἅμα δὲ καὶ τὴν πρὸς αὐτοῦς εἰρήνην καὶ κοινωνίαν τροφῆς αὐτῶν ὁρώτων προσενεγκά-

Ἐτράφη δὲ τὸ ἀκήρατον ἐκεῖνο σῶμα μετὰ τὴν ἀνάστασιν, οὐκ αὐτὸ δεόμενον τροφῆς, ἀλλ' ἵνα πιατώσῃται τὴν οἰκίαν ἀνάστασιν, καὶ δείξῃ τοῦτ' αὐτὴ καὶ νῦν ἔν, τὸ καὶ πρὸ τοῦ παθεῖν συνεσθῆλον αὐτοῖς. ἀνέλωσε δὲ τὴν τροφήν οὐ κατὰ τὴν τῶν θνητῶν σωματικῶν φύσιν, ἀλλὰ κατὰ θεῖαν ἐνέργειαν, καὶ ὡς ἂν εἶποι τις, ὡς τὸ πῦρ ἀναλίσκει τὴν κηρὸν, καὶ πῦρ μὲν ὑπεκαύματος δεῖται πρὸς τὸ συνίστασθαι, τὰ δὲ ἀθάνατα σῶματα τροφῆς οὐ δεῖται πρὸς τὸ συνίστασθαι. Ἐφαγε δὲ ἰχθύος ὀπτοῦ μέρος, καὶ ἀπὸ μέλισσεου κηρίου, σύμβολα καὶ ταῦτα τοῦ κατ' αὐτὸν μυστηρίου. τὴν γὰρ ἡμετέραν φύσιν ἰχθύος βίβην οἶον ἐνηχομένην τῇ ὑγρότητι τοῦ ἐνγδοῦς βίου καὶ ἐκπαθοῦς, ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος ἐνώσας ἐαυτῷ καθ' ὑπόστασιν, καὶ τῷ θεῷ καὶ ἀπροσίτῳ κυρὶ τῆς αὐτοῦ θεότητος. ἐκκαθάρας πάσης ἐκπαθοῦς διαθέσεως, ὁμόθεον αὐτὴν καὶ οἶον διάκυρον ἀπετέλεσεν. Οὐ τὸ φύραμα δὲ μόνον ἔσπερ ἀνέλαθεν ὑπὲρ ἡμῶν, ἀλλὰ τῶν τῆς αὐτοῦ κενώ-

¹¹ Psal. xlv, 5. ¹² Luc. x, 5. ¹³ Joan. xvi, 30.

¹⁴ Luc. xxiv, 42.

νία· κατηξιωμένους ἕκαστον θεωποιαί τῆ μετουσίᾳ τοῦ πυρός, ὃ βλάσιν ἤλθεν ἐπὶ γῆς ὁ Κύριος. Μελισσοεῖον δὲ κηρίον εἰκοιεν ἡμῶν ἡ φύσις. οἷονεῖ τιμι κηρίον τῆ σώματι ἐντεθῆσαυρισμένον ὁλάπερ μέλι, κατέχουσα τὸ λογικὸν χρῆμα, μᾶλλον δὲ τοιοῦτός ἐστι τῶν εἰς Χριστὸν πιστευόντων ἕκαστος· τὴν γὰρ τοῦ θεοῦ Πνεύματος· χάριν ἐναποκειμένην ἔχει τῆ τε ψυχῆ καὶ τῆ σώματι, καθόπερ μέλι κηρίον. Ἐσθλαὶ δὲ ἀπὸ τούτων ὁ Κύριος, ἐπειδὴπερ οἰκεῖον ἡδέως βρώμα ποιεῖται τὴν σωτηρίαν ἐκάστου τῶν μετεχόντων τῆς φύσεως· οὐ τὸ πᾶν δὲ, ἀλλ' ἀπὸ μελισσοεῖου κηρίου, τουτέστι μέρος ἐσθλαί, ἐπὶ μὴ πάντες ἐπίστευσαν. Οὐκ αὐτός δὲ δι' αὐτοῦ τὸ μέρος τοῦτο λαμβάνει, ἀλλ' ὑπὸ τῶν μαθητῶν αὐτῶ τοῦτο δίδεται· καὶ γὰρ οἱ μαθηταὶ τοὺς πιστεύσαντας αὐτῶ προτάγουσι μόνους τῶν ἀπίστων χωρίσζτες. Οὕτω δὴ καὶ διὰ ταῦτα φαγῶν τοῦ τε λχθῶς καὶ τοῦ μελισσοεῖου κηρίου ἐνώπιον τῶν οἰκεῖων μαθητῶν ὁ Κύριος, ἀνέμνησε τοῦτους· καὶ τῶν αὐτοῦ λόγων, οὗς αὐτοῖς προεῖπεν ἐπὶ τὸ πάθος ἐρχόμενος, ἀληθινῶν αὐτὸν κάντεῦθεν παραστήσας· ὡς γὰρ προεῖπεν, οὕτω καὶ ἐξέδθησαν· καὶ διήνοιξεν αὐτῶν τὸν νοῦν, τοῦ συνιέναι εἰς Γραφάς, καὶ γινώσκειν ὅτι οὕτω γέγραπται, καὶ οὕτω γέγονε, καὶ οὕτως εἶδει δι' ἀνεῖκαστον φιλανθρωπία· πῆλαγος, ὅπερ ἀνθρώπων ἀνθρώπων γενέσθαι τὸν τοῦ Θεοῦ μονογενη Ἰδὸν, φανερωθῆναι τε καὶ μαρτυρηθῆναι ἀνωθεν Πατρικῆ φωνῆ, καὶ θεοῦ Πνεύματος ἐπιφανεία· πιστωθῆναι τε καὶ θαυμαστωθῆναι δι' ἔργων καὶ λόγων ἐξαισίων· φθονηθῆναι τε καὶ παραδοθῆναι· παρὰ τῶν μὴ ζητούντων τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τὴν τῶν ἀνθρώπων· σταυρωθῆναι τε καὶ ταφῆναι, καὶ ἀναστῆναι ἐκ νεκρῶν τῆ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καὶ κηρυχθῆναι ἐπὶ τῆ δόματι αὐτοῦ μετάνοιαν καὶ ἄφεσιν ἀμαρτιῶν, ἀπὸ Ἰερουσαλήμ ἀρξαμένου τοῦ κηρύγματος· κήρυκας τε καὶ μάρτυρας εἶναι τούτων αὐτοῦ τοὺς αὐτόπτας καὶ ὑπηρέτας γεγεννη-
μα τὸ ἅγιον, προσέταξε καθῆσθαι ἐν Ἰερουσαλήμ, ἕως οὗ ἐνδύσωνται δύναμιν ἐξ ὕψους.

124 Διελγόμενος οὖν οὕτω τοῖς οἰκεῖοις μαθηταῖς ὁ Κύριος τὰ σωτήρια, ἐξήγαγεν αὐτοῦ· ἐκ τῆς οἰκίας, καὶ προήγαγεν αὐτοῦς ἕως τῆς Βηθανίας, καὶ εὐλογήσας αὐτοῦς δίδεσθαι ἀπ' αὐτῶν, καὶ ἀνέφερετο εἰς τὸν οὐρανὸν, καὶ ὡς ὄχηματι νεφέλῃ φωτὸς χρησάμενος ἀνῆλθεν ἐν δόξῃ, καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὰ ἀχειροποίητα Ἅγια τῶν ἁγίων, καὶ ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τῆς μεγαλωσύνης ἐν οὐρανοῖς, ὁμόθρονον ὡς ὁμόθειον ποιήσας τὸ ἡμέτερον φύραμα. Ὡς δὲ οἱ ἀπόστολοι οὐκ ἀνέσαν εἰς τὸν οὐρανὸν ἀτενίζοντας, ἀγγέλων ἐπιστολαῖς μανθάνουσιν, ὡς οὕτως ἐλευσεται· πάλιν ἐξ οὐρανοῦ πάντων ὁρώντων. Οὕτω γὰρ καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος προεῖπε, καὶ ὁ Δαυιδ πρότερον εἰώρακεν. « Εἶδον γὰρ, φησιν, ὡς Ἰδὸν ἀνθρώπου ἐρχόμενον ἐπὶ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ· ὃ ὁ Κύριος, « Ὁψονται, φησὶ, πᾶσαι αἱ φυλαὶ τῆς γῆς τὸν Ἰδὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐρχόμενον ἐπὶ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ. » Τότε οἱ μαθηταὶ προσκυνήσαντες ἐκ τοῦ Ἐλαιῶνος· ὅθεν καὶ ἀνελάθη τὸν

etiam singulos eorum quos sua communicatione dignatus est deos facit, ignem infundens quem in terram mittere venit Dominus. Mellis autem favo nostra similis est natura, velut favo inclusam corpori habens tanquam mel rationem, sed potius tales sunt singuli in Christum credentes; divini enim Spiritus gratiam corpori et animæ quasi mel favo inhabitantem habent. Dominus vero ex his edit, quia gratum sibi cibum facit salutem singulorum naturæ participum; sed non totum, at ex mellis favo scilicet partem manducat, quia non crediderunt omnes. Non ipse quidem hanc partem suis manibus accipit, sed a discipulis ea ipsi offertur; discipuli enim fideles solos ab infidelibus segregatos adducunt. Ita vero ideoque manducans ex pisce et mellis favo coram discipulis suis Dominus, memores eos fecit verborum quæ ipsi prædixit ad passionem vadens, semetipsum hoc modo eundem esse patefaciens; nam sicut prædixerat, ita evenerunt; et aperuit illis sensum ut intelligerent Scripturas, et scirent quoniam sicut scriptum fuit, ita factum est, et sic oportebat per immensum bonitatis pelagus pro hominibus hominem fieri unigenitum Dei Filium, manifestari et testimonium desursum accipere a voce Patris et divini Spiritus manifestatione, fidem et admirationem facere novis operibus verbisque novis, invidiæ esse eis qui non gloriam Dei sed hominum quæserunt, atque prodi, crucifigi et sepeliri, et tertia die a mortuis resurgere, et prædicari in nomine eius poenitentiam et remissionem peccatorum, incipiente a Jerusalem prædicatione, præcones et testes horum fieri tam qui viderunt quam qui ministri eius facti sunt; quibus mittere promittit promissum Patris, id est Spiritum sanctum, et iussit eos sedere in Jerusalem quoadusque induantur virtute ex alto.

τούτων αὐτοῦ τοὺς αὐτόπτας καὶ ὑπηρέτας γεγεννη-
μα τὸ ἅγιον, προσέταξε καθῆσθαι ἐν Ἰερουσαλήμ, ἕως οὗ ἐνδύσωνται δύναμιν ἐξ ὕψους.

Igitur postquam Dominus ita discipulis suis salutaria dixisset, eduxit eos de domo, et adduxit in Bethaniam, et dum illis benediceret, recessit ab eis et ferebatur in caelum, et velut curru nube utens lucida ascendit in gloria et intravit in Sancta sanctorum non manu facta, et sedit a dextris majestatis in caelis, signentium nostrum throni sicut et divinitatis particeps officiers. Cum autem apostoli non cessarent oculos in caelum intendentes, ab angelis astantibus discunt, quoniam hic rursus veniet e caelo, videntibus illis. Ita enim jam prædixerat Dominus, Danicque præviderat: « Vidi, inquit, quasi Filium hominis venientem super nubibus caeli ». Dominus vero, « Videbunt, ait, omnes tribus terræ Filium hominis venientem in nubibus caeli ». Tunc discipuli adorantes a monte Oliveti, unde assumptus est, caelestem Dominum, qui unde descenderat ut terram caelum faceret, se rursus ascendebat, qui inferiora supernis conjunxerat,

¹ Dan. vii, 13. ² Matth., xiv, 30.

qui unam Ecclesiam in gloriam benignitatis suæ celestem simul et terrenam constituerat, cum gaudio reversi sunt in Jerusalem, et erant semper in templo, mentem in cœlum dirigentes, laudantes et benedicentes Deum, necnon ad adventum promissi divini Spiritus recipiendum semelipsos parantes. Hæc est, fratres, quasi in compendio, eorum qui a Christo vocantur conversatio, orationibus et obsecrationibus incumbere, intentum habere mentis oculum, sicut angeli, ad cœlestem Dominum, illum laudare et benedicere irreprehensibili agendi ratione, et ita mysticum ejus adventum expectare, Prophetæ instar ad eum dicentis : « Psallam et intelligam in via immaculata, quando venies ad me ». Quod magus Paulus ostendens dicebat : « Nostra conversatio in cœlis est, ubi præcursor pro nobis intravit Jesus ». Quod indicans princeps apostolorum Petrus, « Succincti, inquit, lumbos mentis vestræ, sobrii perfecte sperate in eam quæ offertur vobis gratiam, in revelationem Jesu Christi, quem non videntes diligitis ». Quod etiam innuens Dominus, « Sint, ait, lumbi vestri præcincti, et lucernæ ardentes, et vos similes hominibus expectantibus Dominum suum, quando revertetur ». Ita Sabbatum non solvit, sed adimplevit, ostendens Sabbatum vere benedictum esse diem qua in melius ab operibus corporalibus quiescitur, quæ ideo benedictionem obtinuit, quia vacantes a terrenis et mox evertendis operibus, adhæremus Deo, quærentes cum spe Inconfusibili cœlestia et Incorruptibilia. Quod etiam innuens Dominus, « Sint, ait, lumbi vestri præcincti, et lucernæ ardentes, et vos similes hominibus expectantibus Dominum suum, quando revertetur ». Ita Sabbatum non solvit, sed adimplevit, ostendens Sabbatum vere benedictum esse diem qua in melius ab operibus corporalibus quiescitur, quæ ideo benedictionem obtinuit, quia vacantes a terrenis et mox evertendis operibus, adhæremus Deo, quærentes cum spe Inconfusibili cœlestia et Incorruptibilia.

Ἀ ὑπερουράνιον Δεσπότην, τὸν ἐκείθεν καταβάσαντα καὶ τὴν γῆν οὐρανῶσαντα, καὶ ἀβδὺς ἀναβάσαντα ἔδεν καὶ κατέβη, καὶ τὰ κάτω τοῖς ἄνω συνάψαντα, καὶ μίαν Ἐκκλησίαν εἰς εὐχίας οἰκίας φιλανθρωπίας οὐράνιον ἅμα καὶ ἐπίγειον συστησάμενον, χαίροντας ὑπέστρεψαν εἰς Ἱερουσαλήμ, καὶ ἦσαν διὰ παντὸς ἐν τῷ ἱερῷ, τὸν νοῦν εἰς οὐρανὸν ἔχοντας, καὶ αἰνοῦντες καὶ εὐλογοῦντες τὸν Θεόν, καὶ πρὸς ὀποδοχὴν τῆς ἐπηγγελμένης ἐπιδημίας τοῦ Θεοῦ Πνεύματος ἑαυτοὺς ἐτοιμάζοντες. Ἀπὸ δὲ τούτου ἴστιν, ὡς ἐν ἐπιτόμῳ, τὸ πλιτεύμα τῶν ἀπὸ Χριστοῦ καλουμένων, ἀδελφοί, προσηκῶς ταῖς δεήσεσι καὶ ταῖς προσευχαῖς, καὶ ἀναταταμένον ἔχειν τὸ ὄμμα τῆς διανοίας ἀγγελομιμήτως πρὸς τὸν ὑπερουράνιον Δεσπότην· αἰνεῖν τε καὶ εὐλογεῖν αὐτὸν ἀνεπιλήπτω πολιτείᾳ, καὶ οὕτως τὴν μουσικὴν αὐτοῦ ἐπιδημίαν ἐκδέχεσθαι, κατὰ τὸν εἰπόντα πρὸς αὐτόν· « Ψαλῶ καὶ συνῆσω ἐν ὄψι ἀμώμῳ, πότε ἔξεις πρὸς με. » Τοῦτο καὶ ὁ μέγας Παῦλος δηλῶν ἐλεγεν· « Ἡμῶν τὸ πλιτεύμα ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχει, ὅπου πρόδρομος ὑπὲρ ἡμῶν εἰσήλθεν Ἰησοῦς. » Πρὸς τοῦτο καὶ ὁ τῶν ἀποστόλων κορυφαῖος Πέτρος ἐνάγων, « Ἀναζητῶμενοι, φησί, τὰς ὁσφύας τῆς διανοίας ὑμῶν, νήφροντες τελείως, ἐλπίζετε ἐπὶ τὴν φερομένην ὑμῖν χάριν ἐν ἀποκαλύψει Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὃν οὐχ ὁρῶντες ἀγαπᾶτε. » Τοῦτο καὶ ὁ Κύριος αἰνιτιτόμενος, « Ἔστωσαν, φησὶν, αἱ ὁσφύες ὑμῶν περιεζωστῆναι, καὶ οἱ λύχνοι κατήμεινοι, καὶ ὑμεῖς ὅμοιοι ἀνθρώποις προσδεχομένοις τὴν Κύριον οὐ αὐτόν, πότε ἀναλύσει. » Οὕτω καὶ τὸ Σάββατον οὐ κατέλυσεν, ἀλλ' ἀνεπλήρωσεν, δεξίας Σάββατον εὐλογημένον οὕτως ὅν, τὴν ἐπὶ τὸ κρείττον τῆς τῶν σωματικῶν ἔργων καταπαύσεως ἡμέραν, καὶ διὰ τοῦτο συγκεκληρωμένην εἶναι τούτῳ τὴν εὐλογίαν, ὅτι σχολάζοντες ἀπὸ τῶν γῆινων, καὶ μετ' οὐ πολλὸν καταργουμένων ἔργων, προσανέχομεν τῷ Θεῷ, ζητοῦντες μετ' ἐλπίδος ἀκατασχόντου τὰ οὐράνια καὶ ἀκίρητα.

Ἐν μὲν οὖν τῷ παλαιῷ νόμῳ μία τῶν ἡμερῶν τῆς ἑβδομάδος Σάββατον ἦν· διὸ καὶ ὁ Κύριος τοῖς ἀνοήτοις Ἰουδαίοις ἔδοξε καταλύσαι τὸ νομιζόμενον Σάββατον· αὐτοὺς δὲ φησιν, « Οὐκ ἤλθον καταλύσαι τὸν νόμον, ἀλλὰ πληρῶσαι. » Πῶς οὖν οὐ κατέλυσε τοῦτο τὸ Σάββατον, ἀλλ' ἀνεπλήρωσε καὶ κατὰ τοῦτο τὸν νόμον; Πνεῦμα ἄγιον ἐπαγγελλόμενος δώσειν τοῖς αἰτούσιν αὐτὴν ἡμέρας καὶ νυκτὸς, καὶ προστάξας δεῖ διαγεγενημένους εἶναι καὶ ἰερουργοτάτας καὶ εἰπὼν· « Γίνεσθε ἐτοιμοί, ὅτι ἡ ὥρα οὐ δοκεῖτε, ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεται. » Πᾶσας τὰς ἡμέρας τοῖς τελείως ὑπακούουσιν αὐτῷ προαιρουμένοις εὐλογημένα Σάββατα πεποιήκε, καὶ οὕτως οὐ κατέλυσεν, ἀλλ' ἀνεπλήρωσε καὶ κατὰ τοῦτο τὸν νόμον. Ὑμεῖς δὲ οἱ τοῖς κοσμικοῖς πράγμασιν ἐμπεπλεγμένοι, ἐὰν ἀπέχησθε τῆς πλεονεξίας, καὶ τῆς πρὸς ἀλλήλους ἀπεχθείας, καὶ ἀληθεύειν σπαύθητε καὶ σωφρονεῖν, ποιήσετε καὶ ὑμεῖς τὰς ἡμέρας πάσας Σάββατα διὰ τῆς ἀπραξίας τῶν κακῶν. Ὅταν δὲ ἐπιστῇ μᾶλλον τῶν ἄλλων ἡμέρα σωτήριος, καὶ ἀπὸ τῶν ἀνεγκλήτων δεῖ σχολάζειν ἔργων τε καὶ λόγων, καὶ μεθ' ὑπομονῆς παραμένειν τῇ τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίᾳ, καὶ ὑπέχειν τὰ ὅτι μετὰ συνέπειαν ἔσται

1 Psal. c, 2 2 Philipp. iii, 20. 3 I Petr. i, 15. 4 Luc. xii, 35. 5 Matth. v, 17. 6 Matth. xxiv, 42.

ἀναγνώσει καὶ τῇ διδασκαλίᾳ, καὶ προσείχει μετὰ ἅπαντες ἐπισημαίνοντες τῇ διήσει καὶ ταῖς προσευχαῖς, καὶ τοῖς ὕμνοις τοῖς πρὸς τὴν Θεὸν ἀναπληρώσατε γὰρ οὕτω καὶ ὑμεῖς τὸ Σάββατον κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος πολιτευόμενοι, καὶ πρὸς τὸν ὑπὲρ τὰς οὐρανότας ἀψήδωτος ἰδρυμένον σὺν Πατρὶ καὶ Πνεύματι τὸ ὄμμα τῆς διανοίας ἀνατείναντες Χριστὸν, ὃς υἱὸς ἐποίησεν ἡμᾶς Θεοῦ οὐκ εἰσποιητὸς ὀνόματι φιλοφ, ἀλλ' ἐν κοινῶνι θεοῦ Πνεύματος, σαρκὶ τε καὶ αἵματι τῷ ἰαυτοῦ, Θεῶ καὶ ἀλλήλοις προσωκειωμένους.

Φυλάττωμεν οὖν δι' ἀγάπην ἀδιάλυτον τὴν πρὸς ἀλλήλους ταύτην ἐνότητά· βλέπωμεν ἀεὶ πρὸς τὸν ἄνω γεννήτορα· οὐ γὰρ εἶ ἐκ τῆς γῆς ἴσμεν χαίκοι, ὡς ὁ πρῶτος ἄνθρωπος, ἀλλ' ὡς ὁ δεύτερος ἄνθρωπος, ὁ Κύριος ἐξ οὐρανοῦ· οἶος ὁ χοῖκός, τοιοῦτοι καὶ οἱ χοῖκοι, οἶος ὁ ἐπουράνιος, τοιοῦτοι καὶ οἱ ἐπουράνιοι. Ὡς οὖν ἐφορέσαμεν τὴν εἰκόνα τοῦ χοῖκου, φορέσωμεν καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουράνιου, καὶ τὴν καρδίαν ἄνω πρὸς αὐτὸν ἔχοντες, θεώμεθα τὸ μέγα θέαμα τοῦτο, τὴν ἡμετέραν φύσιν, ἀλλὰ συνδιακωνίζουσαν θεότητος πυρὶ· καὶ τὴν πρὸς τοὺς δαιμονίους χιτώνας ἀποθέμενοι σχέσιν, οὗς ἐκ παραβάσεως ἐνλεθόμεθα, στῶμεν ἐν τῇ ἀγίᾳ, τὴν καθ' ἑαυτὸν ἕκαστος γῆν ἀγίαν δι' ἀρετῆς καὶ τῆς ἀκλινοῦς πρὸς Θεὸν νεύσεως ἀποδειξάντες, ὡς ἂν παρρησιασθῶμεν, ἐπιδημοῦντες· ἐν πυρὶ τοῦ Θεοῦ, καὶ φωτισθῶμεν προσδραμόντες, καὶ συνδιακωνίσωμεν φωτιζόμενοι, εἰς δόξαν αὐτοῦ τοῦ ἀνωτάτου πατρὸς, τῆς τρισηλίου καὶ μοναρχικωτάτης φαιδρότητος· ἢ ἢ πᾶσα δόξα, κράτος, τιμὴ καὶ προσκύνησις, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

OMILIA KB.

Εἰς τὴν αὐτὴν ἑορτήν· ἐν τῇ καὶ περὶ παθῶν καὶ ἀρετῶν.

Βλέπετε τὴν κοινὴν ἡμῖν ἑορτὴν καὶ εὐφροσύνην ταύτην, ἣν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐν τῇ ἀναστάσει καὶ ἀναλήξει αὐτοῦ τοῖς εἰς αὐτὸν πιστευούσιν ἔχαρισται; Διὰ θλίψεως ἀνέβλυσε. Βλέπετε τὴν ζωὴν, μᾶλλον δὲ τὴν ἀθανασίαν ταύτην; Διὰ θανάτου ἡμῖν ἐπέφανε. Βλέπετε τὸ οὐράνιον ὕψος, εἰς ὃ ὑπερῦψωθει; ἀνῆλθεν ὁ Χριστὸς, καὶ τὴν ὑπερδεδοξαμένην ἦν κατὰ σάρκα δέδοξασται; δόξαν; Διὰ ταπεινώσεως καὶ ἀδοξίας αὐτῆς ἐπέτυχε. Καθάπερ καὶ ὁ Ἀπόστολος περὶ αὐτοῦ εἶπεν· « Ὅτι ἐταπεινώσαν 126 ἑαυτὸν, γενόμενος ὑπήκοος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ· διὰ καὶ Θεὸς αὐτὸν ὑπερῦψωσε, καὶ ἔχαρισται αὐτῷ ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα· ἵνα ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ πᾶν γένος κάμψῃ ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων, καὶ πᾶσα γλῶσσα ἰσομολογήσεται, ὅτι Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρὸς. » Εἰ τοίνυν ὁ Θεὸς τὸν Χριστὸν αὐτοῦ, ὅτι ἐταπεινώθη, ὅτι ἠτιμάσθη, ὅτι ἐπειράσθη, ὅτι σταυρὸν καὶ θάνατον ἐκονεῖδιστον ὑπὲρ ἡμῶν ὑπέμεινε, διὰ τοῦτο ὑπερῦψωσε, πῶς ἡμᾶς σώσει καὶ δεξάσει καὶ ἀνυψώσει μὴ τὴν ταπεινώσιν ἐλομένους; μὴ τὴν εἰς

A verasantes et ad eum qui cum Patre et Spiritu sedet super vertices caeli, ad Christum mentis oculum intendentes qui nos Dei filios effecit, non nudo nomine adoptatos, sed in communicatione Spiritus sancti, carni ipsius et sanguini, Deo et nobis invicem intime conjunctos.

Servemus ergo per charitatem indissolubilita istam cum aliis unitatem; aspiciamus semper supernum genitorem; jam enim non sumus ex terra terreni sicut prius homo, sed sicut novus homo, Dominus caelestis; qualis terrenus, tales et terreni, qualis caelestis, tales et caelestes. Igitur sicut portavimus imaginem terreni, portemus et imaginem caelestis, cor sursum ad eum habentes, spectemus hoc miraculum magnum, naturam nostram spiritali deitatis igne perpetuo involutam; et rejecto ad carnale indumentum vinculo, quod ex transgressionis involutus, stemus in tellure sancta, terram sanctam in nobis singuli exhibentes per virtutem et rectam ad Deum viam, ita ut fiduciam habeamus, Deo in igne apparente, et illuminemur accurrentes, et illuminati in aeternum fulgeamus, in gloriam luminis altissimi, solis illius unius quidem et simul trino jubare coruscantis, cui omnis gloria, virtus, honor et adoratio nunc et semper et in saecula saeculorum. Amen.

HOMILIA XXII.

In eandem festivitatem; in qua etiam de vitis et virtutibus.

Num videtis communem istam nobis festivitatem et laetitiam quam Dominus noster Jesus Christus in sua resurrectione et ascensione credentibus in eum largitus est? Per tribulationem exorta est. Videtisne vitam vel potius istam immortalitatem? Per mortem nobis effulsit. Videtisne caelestem altitudinem in quam elevatus ascendit Christus, et supereminentem gloriam qua secundum carnem glorificatus est? Per humiliationem et opprobrium eam sortitus est. Quemadmodum Apostolus de ipso dixit: « Humiliavit semetipsum factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis; propter quod et Deus exaltavit eum et dedit illi nomen quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu omne genu flectatur caelestium, terrestrium et infernorum, et omnis lingua confiteatur quia Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris. » Si ergo Deus Christum suum, quia humiliatus, quia ignominia affectus, quia tentatus est, quia pro nobis crucem subiit turpemque mortem, ideo exaltavit, quomodo nos salvabit et glorificabit nisi humiliationem elegerimus? nisi charitatem erga fratres exhibuerimus? nisi animas nostras per pa-

^a Philip. II, 8.

tentationibus possederimus? nisi per angustam portam et viam in æternam vitam intro-
ducentem ducem nostrum secuti fuerimus? Ad hoc enim vocati sumus, dicit Petrus princeps apostolorum: « Quia Christus passus est pro nobis, nobis relinquens exemplum, ut nos sequamur vestigia ejus. »

Quare autem per tantas passiones perrexit Dei Christus? quare Deus hunc propterea exaltavit, et nos in societatem passionum Filii sui advocat? Ipse Deus solus, idem est semper et ante sæcula et in sæcula et nunc, sine mutatione permanens; sine principio, sine fine, non factus nec pessumdatus, non auctus nec minoratus, neque loco aliove modo mutatus; æternus, increatus, motui non obnoxius, inconfusus, infinitus; ipse omnia mutans in melius prout voluerit, ipse permittens in pejus mutari quæ istud patiuntur; omne vero quod initium et mutationem habet sustinet, nam quasi initium est mutatio. Igitur cum mutabilis sit omnis creatura, tam visibilis quam invisibilis, tam quæ sub sensum cadit quam quæ non cadit, tam ratione prædita quam ista privata, sola rationis natura, cum libertate possit, a voluntate sponteque habet ut in melius vel in pejus mutetur, vel divinæ voluntati adhærens a qua accipit ut in perpetuum ad melius progressa proficiat, vel divinæ voluntati obsequens, juste a Deo derelicta et in pejus misere delapsa. Duabus ergo rationabilibus naturis a Deo creatis, priore quidem spiritualium angelorum, posteriore autem hominum corporis participum, harum nulla custodivit obedientiam in Creatorem Dominumque naturæ, sed ipse spiritualium angelorum principatus cœlestis, prior creatus, prior in defectionem a Deo ægrotavit. Qui ergo ex spiritualibus angelis huic casui superiores remanserunt, lux sunt, et luce semper replentur, et semper lucidiore lumine fulgent, innato motu feliciter utentes, et saltantes in gaudio intra primam lucem, ad eam semper spectantes, eaque sine medio illuminati, fontem lucis sine intermissione laudantes, et ad eos qui loco inferiori illuminantur luciferam mittentes gratiam, velut ministri lucis. Rebells autem, negata Deo obedientia, Satan a lumine excidens in tenebras dilapsus est, et ad caliginem æternam fuit damnatus, et tenebrarum vas, tenebrarum artifex, tenebrarum auctor factus est atque minister, primum sibi et angelis apostasias sociis, deinde vero, exitium et nobis in paradiso Dei qui, Deo infideles, ei credidimus. At omnes nequitie angeli, cum velut ipsæ sint tenebræ, quia non in parte istud facti sunt, sed principium et plenitudo sunt infidelitatis, radix amara et fons totius peccati, præsertim quia illius nobis sunt auctores, nulla venia dignam habent peccatum, semetipsos inconsiderate in spissiores tenebras immittunt, nec unquam ad lumen omnium natu-

τούς ὁμοφύλους ἀγάπην ἐκδικουμένους; μὴ τὰς αὐτῶν ψυχὰς διὰ τῆς τῶν πειρασμῶν ὑπομονῆς κτησαμένους; μὴ διὰ τῆς εἰς ζωὴν αἰώνιον ἀπαγωγῆς στυγερῆς πύλης καὶ ὁδοῦ τῆς πρὸς αὐτὴν ποδηγήσαντι σωτηρίως ἐπομένους; Εἰς τοῦτο γὰρ ἐκλήθημεν, φησὶν ὁ κορυφαῖος τῶν ἀποστόλων Πέτρος· « Ὅτι καὶ Χριστὸς ἔπαθεν ὑπὲρ ἡμῶν, ἡμῖν ὑποκιμάντων ὑπογραμμὸν, ἵνα ἐπακολουθήσωμεν τοῖς ἰχνυσίν αὐτοῦ. »

Ἄλλὰ τίνας ἕνεκα διὰ τῶν τοιούτων παθημάτων καὶ τοῦ Θεοῦ ὠδασσε Χριστὸς, καὶ ὁ Θεὸς αὐτὸν διὰ τοῦτο ὑπερύψωσε, καὶ ἡμᾶς πρὸς τὴν κοινωνίαν καλεῖ τῶν παθημάτων τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ; Αὐτὸς ὁ Θεὸς μόνος, ὁ αὐτὸς ἐστὶν αἰὶν πρὸ τῶν αἰώνων καὶ εἰς αἰῶνας καὶ ἔτι, ἀναλλοίωτος διαμείνων· οὐκ ἀρχόμενος, οὐ παύόμενος, οὐ γινόμενος, οὐ φθειρόμενος, οὐκ αὐξήμενος, οὐ μειούμενος, οὐδενὶ τρόπῳ ἢ τόπῳ μεταβαλλόμενος· ἀναρχος, ἀκτιστος, ἀτραπτος, ἀσύγχυτος, ἀπερίβριστος· αὐτὸς πάντα τρέπων ἐπὶ τὸ κράτεον, ὡς βούλεται, αὐτὸς παραχρῶν ἐπὶ τὸ χεῖρον τρέπασθαι τὰ ταῦτο πάσχοντα· πᾶν δὲ τὸ ἔχον ἀρχὴν καὶ τροπὴν ὑφίσταται· τροπὴ γὰρ τις ἢ ἀρχὴ ἐστὶν. Τρεπτῆς οὖν οὐσης πάσης τῆς κτίσεως, ὅση ὁρατὴ καὶ ὅση ἀόρατος, ὅση αἰσθητὴ καὶ ὅση ἀναίσθητος, ὅση λογικὴ καὶ ὅση ἄλογος, ἢ λογικὴ μόνῃ φύσει· τὸ αὐτεξούσιον ἔχουσα, ἐθελοούσιον ἔχει τὴν ἐπὶ τὸ χεῖρον ἢ τὸ κράτεον τροπὴν οἰκοθεν καὶ παρ' ἑαυτῆς, ἢ τῆς τοῦ Θεοῦ βουλήσεως ἀντεχομένη, παρ' ἧς ἢ πρὸς τὸ κράτεον εἰς τὸ διηνεκὲς ταύτη γίνεται προκοπὴ καὶ τροπὴ καὶ πρόδος, ἢ τῆ βουλήσει τοῦ Θεοῦ ἀντικειμένη, καὶ τῆ παραχωρήσει τούτου δικαίως ὑποκίπτουσα, καὶ ἐπὶ τὸ χεῖρον ἀβλῆως ἐκκίπτουσα. Δύο τοίνυν οὐσίων λογικῶν κτισθειῶν ὑπὸ Θεοῦ, πρότερον μὲν τῶν ἄλλων ἀγγέλων, ὑστερον δὲ τῶν ἐνθῶν ἀνθρώπων, οὐδεμὴ τούτων διεφύλαξε τὴν πρὸς τὸν Κτίστην καὶ φύσει ἀσπίτην ὑπακοήν, ἀλλ' αὐτὴ ἢ τῶν ἄλλων ἀγγέλων οὐράνιος ταξιαρχία, ἢ καὶ προτέρα κτισθεῖσα, προτέρα καὶ τὴν ἐκ Θεοῦ ἀποστασίαν ἐνόησεν. Ὅσον οὖν τῶν ἀγγέλων ὑψηλότερον τῆς νύκτου ταύτης διέμεινε, φῶς εἰσι, καὶ φωτὸς αἰὶν πληροῦνται, καὶ αἰὶν ἐκ τῶν γίνονται φωτοειδέστεροι, μακαρίως τῆ ἐμφύτῳ χρώμενοι τροπῇ, καὶ χορευόμενοι ἐν χαρᾷ περὶ τὸ πρῶτον φῶς, πρὸς αὐτὸ βλέποντες αἰὶν, κἀκεῖθιν ἀμέσως φωτιζόμενοι, καὶ τὴν τοῦ φωτὸς πηγὴν ἀπαυτὰ ὑμνούντες, καὶ πρὸς τοὺς ὑποεπιχότας τῶν φωτιζομένων τὴν φωτοποιὴν χεῖρον διαπέμποντες, ὡς διάκονοι φωτός. Ὅ δὲ ἀφηνιάσας καὶ ἀθετήσας τὴν πρὸς τὸν Θεὸν ὑποταγὴν Σατάν, τοῦ φωτὸς ἀποπεσοῦν περιέπεσε τῷ σκότει, καὶ ὑπὸ ζόφον αἰώνιον κατεδικάσθη; καὶ σκότους σκεῦος, καὶ σκότους δημιουργὸς, καὶ σκότους ἐγένετο πρόξενος καὶ διάκονος, πρῶτον μὲν ἑαυτῷ καὶ τοῖς συναποστατήσασιν ἀγγέλοις. Ἐπειτα δὲ, καὶ τῆς συμφορᾶς καὶ ἡμῖν ἐν τῷ παραδείσῳ τοῦ Θεοῦ, ἀπιστήσασιν Θεῷ, καὶ πιστεύσασιν αὐτῷ. Ἄλλ' οἱ μὲν τῆς πονηρίας. 127 πάντες ἀγγελοι οἶον αὐτοῦ σκεῦος ὄντες, ὡς μὴ κατὰ μετοχὴν τοῦτο γεγονότες,

• I P. tr. II, 4.

ἀλλ' ἀρχὴ καὶ πλήρωμα τῆς ἀπειθείας ὄντες, καὶ κικῆρ βίβη καὶ πηγὴ πάσης ἀμαρτίας, μάλιστα διὰ τὸ καὶ ἡμῖν πρόβητοι γενέσθαι ταύτης, ἀσύγγωστον ἔχουσι τὴν ἀμαρτίαν, καὶ ἀκρατῶς ἐπὶ τὸ σκοποειδίστερον ἀεὶ χωροῦσι προκόπτοντες καθ' ἑαυτοῦν, καὶ ἀνεπιστρόφως ἔχοντας πρὸς τὸ πάσης λογικῆς φύσεως φωτιστικόν. Ἡμῖν δὲ ὡς μὴ αὐτοκινήτοις ἐπὶ τὸ κακὸν γεγενημένοις μετ' ἰλέους ἢ παρὰ τοῦ Θεοῦ παιδεία ἐξ ἀρχῆς ἐπάγεται· εἰ γὰρ καὶ καταδικάσθημεν θανάτῳ, ἀλλὰ μετὰ τὸ λαβεῖν μετανοίας προθεσμίας τὸν πολυετῆ χρόνον, ὃν ὁ Ἄδᾶμ μετὰ τὴν παρακοὴν ἐπέζησε, καὶ ὃν ἕκαστος διαθεοῦμεν.

Ὅθεν καὶ σαφῶς δείκνυται, ὡς οὐκ ἀπεγνωσμένην ἔχομεν τὴν σωτηρίαν, οὐδὲ ἔστιν ὄλω· ἐν ἡμῖν ἀπογνώστως· καιρός· πᾶσα γὰρ ἡμῖν ἡ ζωὴ μετανοίας ὁδεὶ καιρός, μὴ θέλοντο· τοῦ Θεοῦ τὸν θάνατον τοῦ ἀμαρτωλοῦ, κατὰ τὸ γεγραμμένον, ὡς τὸ ἐπιστρέφει καὶ ζῆν αὐτόν· διὰ τί γὰρ οὐκ εὐθύς τῇ παρακοῇ ἐκηκολούθησεν ὁ θάνατος; ἢ καὶ ἡμεῖς ἀμαρτόντες οὐκ ἀπαλλαττόμεθα τοῦ ζῆν, εἰ μὴ ἔλκε· ἦν ἐπιστροφῆς; οὐ δὲ ἔλκε ἐπιστροφῆς, ἀπογνώστως οὐκ ἔχει χώραν. Ἀλλὰ καὶ ὁ τοῦ Ἄδᾶμ Ἄδελ τὴν ἀρχὴν εὐθύς μεμαρτύρηται ὑπὸ Θεοῦ, ὡς· εὐδέστος καὶ εὐπρόσδεκτος αὐτῷ φανεῖς. Καὶ μετὰ μικρὸν τότε χρόνον τῆς ἡμῶν ἐκπτώσεως, Ἐνὸς ἤλπιεν ἐπικαλεῖσθαι τὸν Κύριον. Ὁ δὲ Ἐνὸς οὐκ εὐηρέστησε μόνον, ἀλλὰ καὶ μετετέθη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, σφῆς γενόμενος· τῆς περὶ ἡμᾶς τοῦς ἐπαικίτας συμπαθείας ἀπόδειξις. Πάλιν φορὰ τῆς ἀμαρτίας, καὶ πάλιν ἀποστροφή Θεοῦ κατὰ τοῦ γένους τοῦ ἡμετέρου, καὶ παγκοσμίῳ δικαίως παρεδόθημεν κατακλισμῷ, καὶ πάλιν οὐκ ἄμικτος ἡ ἔργη, οὐδ' ἀνώγει· ἢ καταδίκεν, ἀλλ' οἶόν τινα βίβη δευτέραν τοῦ ἡμετέρου γένους, τὸν Νῶε δικαίον εὐρών ἐν τῇ γενεᾷ αὐτοῦ, θαυμασίως ὁ Θεὸς ἐφύλαξεν, οἶοναι περιτεμῶν ἐν προνοίᾳ, κακῶς ὀλομανούσαν, ἀλλ' οὐκ ἐκτεμῶν, οὐδὲ πρόβηζον ἀσυμπαθῶς ἀνασκάσας τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν. Μὲτ' ἐκεῖνον Ἄβραᾶμ πιστὸς καὶ εὐδέστος· ἀναπέφηνε Θεῷ, πρὸ αὐτοῦ μαρτυρούμενος· καὶ ὁ τούτου Ἰσαὰκ, καὶ ὁ τοῦ Ἰσαὰκ Ἰακώβ, καὶ οἱ ἐξ αὐτοῦ πατριάρχαι, ἐν οἷς ἐπαγγελία καὶ πρόβησις ἰλέους κρείττους, καὶ φιλανθρωπίας κατὰ κράτος νικώσης τὰς ἡμῶν ἀμαρτίας, αὐτὸν τὸν ποιμένα τὸν μέγαν ἐξ ἀγίων οὐρανῶν εἰς ἀναζήτησιν καταλεῖν τοῦ ἀπολωλῶτος προβάτου. Καθεξῆς νομοθεταί, κριταί, βασιλεῖον γένος, ἐξ οὗ τὸ κατὰ σάρκα Χριστὸς ἤξειν φανερώς ἐπηγγέλλετο. Νῦν δὲ ἦλθε καὶ ἐπεφάνη Χριστὸς, αὐτὸς ὁ τὴν ἀρχὴν ἡμᾶς πλάσας τοῦ Θεοῦ προαιώνιος Λόγος, καθ' ἡμᾶς δι' ἡμᾶς γεγωνὸς, ἵνα καινοουργήσῃ καὶ ἀνοπλάσῃ παλαιωθέντας καὶ συντριβέντας ὑπὸ τῆς ἀμαρτίας· ἐπεὶ γὰρ τὸ καθ' ἡμᾶς σύντριμμα ἐκούσιον ἦν καὶ ἡμέτερον, καὶ τὴν καθ' ἡμᾶς ἀναπαύσιον ἡμῶν αὐτῶν σοφῶς καὶ φιλανθρωπῶς ποιεῖται ἐν ἀνθρώπῳ, ὃν ἐκ παρθένου γαστρὸς ὑπὲρ ἡμῶν ἀνέλαβε, τὴ τῆς σωτηρίας ἅπαν οἰκονομήσας μυστηρίον, καὶ δυναμώσας μὲν ἡμᾶς πρὸς ἐπάνωδον τῇ οἰκίᾳ πρὸς ἡμᾶς ἐνώσει, ὀδοποιήσας δὲ ἡμῖν διὰ τῆς οἰκείας πολιτείας τὴν πρὸς οὐρανῶν, φανερώσας δὲ τὴν ἐπανάγουσαν ὁδὸν τῇ πρὸς ἡμᾶς ἐκτουτοῦ διδασκαλίᾳ.

Ἐπειδὴ τὰ ἐναντία ἔστι τῶν ἐναντίων ἴματα, θανατωθῆμεν δὲ τῇ πονηρᾷ τοῦ πονηροῦ συμβουλίᾳ,

re rationalis attendunt. Nobis vero qui non proprio motu in malum ruimus ex misericordia poena a Deo differtur; ad mortem quidem damnati sumus, sed eam subire non debemus nisi postquam datum fuerit ad poenitentiam nonnullorum annorum spatium, quod egit Adam post transgressionem, quod nos quoque singuli transigimus.

Unde recte monstratur non desperatam esse salutem nostram, nec ullam esse nobis desperationis causam; tota enim vita nostra tempus est poenitentiae, cum Deus non velit mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat, sicut scriptum est.

Quare enim statim transgressionem mors consecuta non est? vel quomodo nos peccatores mereremur vivere, nisi spes esset conversionis? Ubi autem speratur conversio, locum non habet desperatio. Sed Abel Adam filius statim a principio testimonium accepit a Deo, quoniam gratus et acceptabilis ei visus erat. Et brevi tempore a casu elapso, Enos crepit cum fiducia invocare Dominum. Henoch vero non tantum placuit, sed etiam a Deo translatus est, evidens factus argumentum divinae erga nos peccatores misericordiae. Rursus crevit peccatum, rursusque facta est Dei a genere nostro aversio; jure cataclysmo universali traditi sumus, et rursus non mera iracundia, nec sine misericordia condemnatio, sed velut secundam generis nostri rediicem; Noe justum in generatione sua inventum Deus mirabiliter servavit, quasi prudenter amputans utpote male luxuriantem, sed non abacindens neque radicitus evertens humanam gentem. Post eum Abraham fidelis et gratus stetit in conspectu Dei, ab ipso accipiens testimonium, item Isaac filius Abraham, item Jacob ab Isaac genitus et patriarcha ab eo exorti quibus promissio et praedictio majoris misericordiae et benignitatis peccata nostra potenter superantis: ipsum patrem magnum et sanctis caelis venturum ut vitam perditto gregi reddat. Deinde legislatores, judices, genus regale ex quo manifeste promissum est Christum fore secundum carnem oriturum. Nunc vero venit et apparuit Christus, ipsum quod nos creavit aeternum Verbum, secundum nos pro nobis factum, ut renovaret et restitueret labescentes atque contritos pro peccato; nam cum nostra contritio esset voluntaria, nostram quoque renovationem sapienter atque clementer in homine operatus est, quoniam ex Virginis ventre pro nobis assumpsit, penitus dispensato salutis mysterio, nobisque ad conversionem ejus ad nos conjunctione roboratis, via quae nobis in caelum ejus conversatione adaptata, manifestata autem per ejus ad nos doctrinam.

Verum cum contraria a contrariis curantur, sicut pravo maligni consilio mortui sumus, ita

bono boni consilio rursus reviviscimus; et quia A consiliarius mortis voluptatem præbuit et gloriam et mollitem, quibus a supernis ad ima præceps detrahitur genus nostrum, ideo veræ vitæ consiliarius, ipse nobis in ea præcedens, angustam arclamque viam quæ ducit ad vitam patefecit. « Studete, ait, ut intretis per angustam portam, quia lata porta et spatiosa via est, quæ ducit ad perditionem, sed quam angusta porta et arcta via quæ ducit ad vitam ¹⁰. » Qua perditionis via alibi clarius avertens, « Væ, inquit, divitibus, væ vobis qui saturati estis; væ vobis si vobis omnes benedixerint homines ¹¹, » quibus laudum; voluptatum omnique cupidis væ dixit. Et rursus: « Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra ¹². » Et: « Attendite ne forte graventur corda vestra in crapula et ebrietate et curis hujus vitæ ¹³. » Et: « Quomodo vos potestis credere, qui gloriam ab invicem accipitis, et gloriam quæ a Deo est non queritis ¹⁴? » Quibus verbis a via quæ ducit ad mortem eripit; viam autem vitæ alibi iterum demonstrat dicens: « Beati pauperes. Beati misericordes. Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam ¹⁵. » Et: « Vende omnia quæ habes, et da pauperibus, et habebis thesaurum in cælo ¹⁶; » et: « Omnis qui reliquerit domum vel agros vel aliud quid terrenum propter me et Evangelium, centuplum accipiet et vitam æternam possidebit ¹⁷. » Ita animum cohibuit ut iram ipsam homicidio parem proclamaverit, et ad eandem poenam damnans eum qui adversus alium ex ira in convicia eruperit reum gehennæ ignis dixerit. Mansuetudinem vero non beatam solum fecit, sed et maximis donavit præmiis. Sic intemperantiam coercuit ut libidinosum et curiosiorem aspectum ad mulierem alterius adulterium appellaverit. Castitatis vero amatorem beatum dicendo Deum asserit conspecturum. Tantum abest ut perjurium non vituperaret, ut ipsum juramentum prohiberet, et omne præter *etiam* et non a malo esse affirmaret, dicens: « Sit sermo tuus: Est, est, non, non: quod autem his abundantius est, a malo est ¹⁸. »

καὶ τὴν εὐορκίαν ἀπαγορεύσαι, καὶ παντὸς ἐκτὸς τοῦ ναὶ, καὶ τοῦ οὐ, ἐκ τοῦ πονηροῦ ἀποφῆνασθαι; καὶ περισσὸν τούτων ἐκ τοῦ πονηροῦ ἐστίν. »

At quare ista duplicatio? Sint ea quæ dicimus, D sive est sive non, rebus consentanea; ista enim vere erit est, est, et non, non; secus autem, est erit non, et non erit est, quod manifesto diaboli est; hic enim cum mendacium loquitur e propriis loquitur, et in veritate non stetit. Ita quidem facta dictaque nostra totamque vitam in veritatem, in justitiam, in mansuetudinem, in castitatem recollecta conclusit. Quid vero erga eos qui contra nos irati verbis et operibus offendunt et aggrediuntur, quomodo nos ad eos vult haberi? Vince, ait, in bono malum; » et: « Da locum iræ. Ne resistas adver-

διὰ τῆς ἀγαθῆς τοῦ ἀγαθοῦ συμβουλῆς αὐθις ζωοποιούμεθα· καὶ ἐπειδήπερ ὁ τοῦ θανάτου σύμβουλος ἴδονην εἶχε καὶ δόξαν καὶ ἀνείκειν, τὰ θέλγοντα καὶ κατασπῶντα τῶν ἀνῶ τὸ ἡμέτερον γένος, διὰ τοῦτο ὁ τῆς ἀληθινῆς ζωῆς σύμβουλος, αὐτὸς τε ὀδεύει ποδηγῶν, καὶ ἡμῖν στενήν καὶ τεθλιμμένην ὑφηγεῖται τὴν πρὸς τὴν ἀνω φέρουσαν ζωὴν, « Σπουδάσατε, **128** λέγων, εἰσελθεῖν διὰ τῆς στενῆς πύλης· » καὶ, « Στενὴ καὶ τεθλιμμένη ἡ ὁδὸς ἡ ἀπάγουσα εἰς τὴν ζωὴν, ἐπὶ καὶ πλατεῖα καὶ εὐρύχωρος ἡ ἀπάγουσα εἰς τὴν ἀπώλειαν· » ἦν ὁδὸν τῆς ἀπωλείας; ἀλλαχοῦ σαφέστερον ἀπαγορεύων, « Οὐαὶ, φησὶν, οἱ πλουτοῦντες, οὐαὶ οἱ ἐμπεπλησμένοι, οὐαὶ ὅταν καλῶς ἡμᾶς εἰπῶσι πάντες οἱ ἄνθρωποι· » τοὺς φιλοδόξους καὶ φιληδόνους καὶ φιλαργύρους διὰ τούτων ταλανίζων. Καὶ πάλιν· « Μὴ θησαυρίζετε ὑμῖν θησαυροὺς ἐπὶ τῆς γῆς· » καὶ, « Ὅρατε μήποτε βαρυνθῶσιν ὑμῶν αἱ καρδίαι ἐν κραιπάλῃ καὶ μέθῃ καὶ μερίμναις βιωτικαῖς· » καὶ, « Πῶς δύνασθε ὑμεῖς πιστεῦσαι, δόξαν παρὰ ἀνθρώπων λαμβάνοντες, καὶ τὴν δόξαν τὴν παρὰ τοῦ μόνου Θεοῦ μὴ ζητοῦντες; » Καὶ ἀπὸ μὲν τῆς πρὸς θάνατον ἀγούσης διὰ τῶν τοιούτων ἀφαρπάξει λόγων· τὴν δὲ τῆς ζωῆς ὁδὸν ἀλλαχοῦ πάλιν ἐμφανίζει μακαρίζων· « Μακάριοι οἱ πτωχοί. Μακάριοι οἱ ἐλεήμονες. Μακάριοι οἱ δεδιωγμένοι ἕνεκεν δικαιοσύνης· » καὶ, « Πῶλῆρόν σου τὰ ὑπάρχοντα, καὶ δός πτωχοῖς, καὶ ἔξεις θησαυρὸν ἐν οὐρανῷ· » καὶ, « Πᾶς ὃς ἀφήκεν οἰκίαν ἢ ἀγροὺς, ἢ τι ἄλλο τῶν γῆινων ἕνεκεν ἐμοῦ καὶ τοῦ Εὐαγγελίου, ἑκατονταπλασίονα λήψεται, καὶ ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσει. » Καὶ τὸν μὲν θυμὸν ἐπὶ τοσοῦτο συνέστειλεν, ὡς καὶ τὴν ὀργὴν ἴσην ἀποφῆνασθαι φόβῳ, ὑπὸ τὴν αὐτὴν τοῦτω καταδικηθῆμενος, καὶ τὸν ἐξ ὀργῆς εἰς λαιδορίαν κατὰ τινος κεινημένον ἔνοχον εἶναι τῆς γέννησης τοῦ πυρὸς. Τῆν δὲ πραότητα οὐκ ἐμακάρισε μόνον, ἀλλὰ καὶ βραβεῖον τῶν μεγίστων ἠξίωσε. Τὴν ἀκολασίαν δὲ ἐπὶ τοσοῦτον ἐκόλασεν, ὡς καὶ τὸ πρὸς ἄλλοτριαν ἐμπαθεῖ καὶ περίεργον βλέμμα μοιχείαν ἀποκαλέσαι. Τὸν δ' ἀγνείας μεταποιούμενον, μετὰ τοῦ μακαρίζαι, καὶ θεόπτῃν ἴσασθαι διατεινεται. Τί δέ; τὴν ἐπιορκίαν οὐκ ἐπὶ τοσοῦτον εἰδείξεν ἀπώμωτον, ὡς περισσὸν τούτων ἐκ τοῦ πονηροῦ ἐστίν. »

Τί δὲ ἐστὶν ὁ διπλασιασμός οὗτος; Οἶον τὸ παρ' ἡμῶν ναὶ ἢ οὐ λεγόμενον, τὴν ἀπὸ τῶν πραγμάτων ἐχέτω συμφωνίαν· οὕτω γὰρ ἐστὶν τὸ ναὶ ναὶ, καὶ τὸ οὐ οὐ· εἰ δὲ μή, τὸ ναὶ ἐστὶν οὐ, καὶ τὸ οὐ ναὶ, ὁ σαφῶς ἐστὶ τοῦ διαβόλου· ἐκεῖνος γὰρ ὅταν λαλῆ τὸ ψεῦδος ἐκ τῶν ἰδίων λαλεῖ, καὶ ἐν τῇ ἀληθείᾳ οὐκ ἔστηκεν. Ἀλλὰ τὰ μὲν λεγόμενα καὶ κριτιέμενα παρ' ἡμῶν οὕτω συνέστειλε τε καὶ περιέστειλεν εἰς ἀλήθειαν, καὶ δικαιοσύνην, καὶ ἀγνείαν, καὶ ἀοργησίαν περικλείσας ἡμῶν τὸν βίον. Τί δὲ πρὸς τοὺς καθ' ἡμῶν ὀργιζομένους, καὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ ἀντιπίπτοντας καὶ ἐπιμαθαίνοντας, πῶς διακρίσθαι

¹⁰ Matth. vii, 13. ¹¹ Luc. vi, 25 seqq. ¹² Matth. vi, 19. ¹³ Luc. xxi, 34. ¹⁴ Joann. v, 41. ¹⁵ Matth. v, 5 seqq. ¹⁶ Matth. xix, 22. ¹⁷ ibid. 29. ¹⁸ Matth. v, 37.

νουθετεῖ; ἢ Νίκα, φησὶν, ἐν τῷ ἀγαθῷ τὸ κακόν, Α sario. Noli reddere malum pro malo, vel opprobrium pro opprobriis, sed diligite inimicos vestros, benedicite maledicentibus vobis, benefacite eis qui oderunt vos, et orate pro persequentibus et calumniantibus vos.¹⁹ Quis autem finis violentæ hujus vitæ? Quodnam luctarum bravium? « Ut sitis, inquit, filii Patris vestri qui in cælis est, hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi, et vitam æternam habeatis, et regnum ineffabile, tranquillum, finem non habens accipiat, per æterna sæcula cum Deo viventes atque regnantes. Videtis quæ sit arcta et angusta via, quare a nobis exigatur, ad qualem gloriam et lætitaniam, ad quale lucrum ducit eum qui per eam ambulare intenderit? Si quis tibi vitam diuturnam pollicetur, dummodo ei pareas, nonne lubenter subires obedientiam, nisi quid supra vires exigeret? Si insuper sanitate et gloriam et voluptatem promittat vitæ diuturnæ adjunctam, quid pro istis non tolerares? Si vero adjiciat regnum, et regnum sine bello, sine offensione cum vita sine morbo diu duratura, nonne advolares, et leve quodcumque onus putares quod te ad illud conduceret, spe nutritus, et velut præsentis sperato regno gavisus, si illum vera dicere censes? Quid? diuturnam vitam concupiscimus, æternam autem nullius pretii facimus? Regnum magnum quidem, sed finem tamen habens, gloriam et lætitaniam magnam quidem, sed pariter tamen pereuntem, divitias cum hac vita amittendas ita desiderabimus et pro his laborabimus, bona autem valde præstantia, incorruptibilia et infinita non queremus, nec levem vim nobis faciemus ut illa sortiamur? Frustra proponeremus nobis regnum sine bello, quod in terra non invenitur, vel vitam sine labore quam non reperires nisi in cælo; sed si quis ea desiderat, ad cælum currat; et sive facilis sive aspera sit via ad id ducens, per eam iter faciat, spe gaudens, laborem sufferens.

129 καὶ πρὸς ποίαν δόξαν καὶ χαρὰν καὶ κέρδος φέροι τὸν θεὸν αὐτῆς ἵναται προαιρούμενον; Ἄρα εἰ τίς σε πολυετῆ ποιήσῃν ὑπισχνείτο, ἂν μόνον ὑπακούσῃ; αὐτῷ, οὐκ ἂν προθύμως ὑπήλθες τὴν ὑπακοήν, εἰ μὴ τι τῶν ἀδυνάτων ἀπαιτῶν ἦν; Εἰ δὲ καὶ ὕγιαν καὶ δόξαν καὶ ἡδονὴν προσυπισχνείτο, τῷ πολυετῆ βίῃ συμπαρεκτεινομένην, εἰ οὐκ ἂν προὔπιστης ὑπὲρ τούτου; Εἰ δὲ καὶ βασιλείαν προσετίθει, καὶ βασιλείαν ἀπόλεμόν τε καὶ ἀνεπηρέαστον μετὰ μακροῦ τε καὶ ἀνότου βίου, ἄρ' οὐκ ἂν ἀνεπιτερώθης, καὶ κοῦφον πᾶν ψήθης βαρὺ τὸ πρὸς ἐκείνην φέρον, ταῖς ἐλπίσι τρεφόμενος, καὶ ὡς παρούσης ἀπολαύων τῆς ἀλιτρωμένης, εἴπερ ἀληθῆ λέγοντα ψήθης; Εἶτα πολυχρονίου μὲν ζωῆς ἐπιθυμοῦμεν, τῆς αἰωνίου δὲ ζωῆς οὐ ποιησόμεθα λόγον; Καὶ βασιλείαν μὲν εἰ

καὶ μακρὰν, ἀλλ' ὅμως ἔχουσιν τέλος, καὶ δόξαν καὶ χαρὰν εἰ καὶ μεγάλην, ἀλλ' ὅμως ἀπαυθούσαν, καὶ πλοῦτον τῷ βίῳ τούτῳ συγκαταλυόμενον, οὕτω παθόμεν, καὶ ὑπὲρ τούτου πονήσομεν, τὰ δὲ μετὰ τῆς ὑπερβολῆς καὶ ἀκήρατα ὄντα καὶ ἀτελεῦτητα οὐκ ἐκζητήσομεν, οὐδὲ μικρὰν ὑπομενοῦμεν βίαν ὑπὲρ τῆς αὐτῶν κληρονομίας; Καίτοι βασιλείαν ἀπόλεμον ὑπαθέμεθα, ἥτις οὐκ ἂν γένοιτο ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ βίον ἄλυπον, ὃν οὐκ ἂν εὐροῖς, εἰ μὴ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Ὡστε εἰ ταῦτα ποιεῖ τις, πρὸς τὸν οὐρανὸν αὐτὸν ἀγούσα, δι' ἐκείνης ὁδεύτω, τῇ ἐλπίδι χαίρων καὶ τῇ θλίψει ὑπομένων.

130 Ἰστε πάντες, ὑπὲρ ὧν εἰς πόνους καὶ θανάτους αὐτοὺς παραδίδασιν ἄνθρωποι. Ὁ μικροῦ σιτηρεσίου ὁ στρατιώτης πρὸς κινδύνους ἀνηκέστους καὶ σφαγὰς παρασκευάζεται; Ὁ μικρῆς προσθήκης ὁ

¹⁹ Rom. xi, 21; Matth. v, 37.

ἄσσιο. Noli reddere malum pro malo, vel opprobrium pro opprobriis, sed diligite inimicos vestros, benedicite maledicentibus vobis, benefacite eis qui oderunt vos, et orate pro persequentibus et calumniantibus vos.¹⁹ Quis autem finis violentæ hujus vitæ? Quodnam luctarum bravium? « Ut sitis, inquit, filii Patris vestri qui in cælis est, hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi, et vitam æternam habeatis, et regnum ineffabile, tranquillum, finem non habens accipiat, per æterna sæcula cum Deo viventes atque regnantes. Videtis quæ sit arcta et angusta via, quare a nobis exigatur, ad qualem gloriam et lætitaniam, ad quale lucrum ducit eum qui per eam ambulare intenderit? Si quis tibi vitam diuturnam pollicetur, dummodo ei pareas, nonne lubenter subires obedientiam, nisi quid supra vires exigeret? Si insuper sanitate et gloriam et voluptatem promittat vitæ diuturnæ adjunctam, quid pro istis non tolerares? Si vero adjiciat regnum, et regnum sine bello, sine offensione cum vita sine morbo diu duratura, nonne advolares, et leve quodcumque onus putares quod te ad illud conduceret, spe nutritus, et velut præsentis sperato regno gavisus, si illum vera dicere censes? Quid? diuturnam vitam concupiscimus, æternam autem nullius pretii facimus? Regnum magnum quidem, sed finem tamen habens, gloriam et lætitaniam magnam quidem, sed pariter tamen pereuntem, divitias cum hac vita amittendas ita desiderabimus et pro his laborabimus, bona autem valde præstantia, incorruptibilia et infinita non queremus, nec levem vim nobis faciemus ut illa sortiamur? Frustra proponeremus nobis regnum sine bello, quod in terra non invenitur, vel vitam sine labore quam non reperires nisi in cælo; sed si quis ea desiderat, ad cælum currat; et sive facilis sive aspera sit via ad id ducens, per eam iter faciat, spe gaudens, laborem sufferens.

τρεχέτω· καὶ εἴτε βραδία εἴτε δύσκολος ἡ πρὸς

Nostis omnes pro quibus semetipsos in labores et mortem tradere solent homines. Nonne pro parvo stipendio milites sese horribilibus periculis et interfectioni offerunt? Nonne pro minimo opum incremento mercator tempestates despicit et ventos et feros homines qui mare terramque infesta faciunt? Nonne pro parvo panis frusto sapius multorum duros servi dominorum? Et nos non servemus benigno nature Domino? Vitæ periculum adire recusabimus? Non abiciemus divitiarum superfluum, ut cælestes opes consequamur? Non sustinebimus dedecus ex parte hominum plerumque vilium, ut divinam sortiamur gloriam, mortalem pro immortalium commutantes? Non paulisper esurimus, neque sitiemus ut manducemus paucam vitæ de cælo descendantem, et bibamus aquas vere

vitas, quæ quilibet manducare et bibere dignus fuerit inventus jam non esuriet, neque sitiet in sæculum? Non mundabimus animæ oculum, abstinentes ab omni sorde carnis et spiritus, ut videamus lucem sole longe splendidiorem, seu potius ut filii lucis illius simus, et aliæ lures per participationem, verbum vitæ consecuti? Absit, obscuro, fratres, ut præponamus luci tenebras, Deo diabolum, divino perennique gaudio voluptatem mortis et gehennæ ministram, ditanti charitati copiosum corruptionis lucrum, materiam flammæ qua in æternum comburuntur qui male acquisiverunt, sicut per parabolam divitis Dominus nobis manifestavit; sed vivamus sicut vixit ipse, sicut ipse docuit et ostendit nobis factus similis, et tollentes crucem illum sequamur, crucifigentes carnem cum viis et concupiscentiis, ut cum eo conglorificemur, pariterque resurgamus et post resurrectionem ad eum assumamur, quemalmodum ille hodie assumptus est ad Patrem. Stans enim in medio discipulorum, prout dixit Lucas, vel potius apprensus, sicut scribit Marcus (nam tunc non aderat quando apparuit, sed semper erat cum eis, videbatur autem semetipsum manifestans quando volebat): stans ergo in medio discipulorum suorum mandatum dedit eis prædicationis, et promissum Spiritus tribuit, adiens se cum eis fore usque ad consummationem. Quibus dictis, elevatis manibus suis, benedixit eis et, videntibus illis, elevatus est, monstrans quoniam, qui ei obediverint, postquam resurrexerint, ad Deum elevabuntur.

ἀναστίντας τὰς χεῖρας, εὐλόγησεν αὐτούς, καὶ ὁρώντων μετὰ τὸ ἀναστῆναι, πρὸς θεὸν ἀνοψώθησονται.

D. scessit ergo corpore ab eis; nam deitate eis intererat, et prout prædixerat eis, exaltatus sedit ad dexteram Patris cum signento nostro. Igitur sicut ille vixit et mortuus est, sicut resurrexit et assumptus est, ita et nos vivimus et interimimus, et resurgemus omnes; assumptionem vero non omnes sortiemur, sed tantum quibus vita Christus est et propter eum mori lucrum. Quicumque ante mortem peccatum per poenitentiam et evangelicam conversationem crucifixerunt, hi soli post resurrectionem rapiuntur in nubibus in occursum Christi in aera; illum enim ascendentem nubes suscepit, ut narravit Lucas in Actibus apostolorum. Velut discipuli, postquam assumptus esset, non corporis sed animæ oculis cum conspicientes simulque adorantes, in pace quiescamus, pacem in nobis et inter nos invicem colentes; Jerusalem enim pax interpretatur; et in superiorem animæ nostræ partem secedentes, ibique manentes et orantes, emundemus nos a vitiosis terrenisque cogitationibus. Ita cum obtinebimus adventum Paraclæti, et in spiritu et veritate adorabimus Patrem et Filium sanctumque Spiritum nunc et semper et in sæcula sæculorum. Amen.

καὶ ἀληθεῖς προσκυνήσομεν Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ αἰώνων. Ἀμήν.

πάντα τῆς ζωῆς ἔχον, καὶ πίνωμεν τοῦ ὕδατος ὕδατος ζῶντος, ὧν ὁ καταξιωθεὶς φαγεῖν τε καὶ πίνειν οὐ μὴ πεινάσῃ, οὐδ' οὐ μὴ διψήσῃ εἰς τὸν αἰῶνα; οὐ καθαρῶμεν τὸν τῆς ψυχῆς ὀφθαλμὸν, ἀπεχόμενοι παντὸς μολυσμοῦ σαρκὸς καὶ πνεύματος, ἐν ἴδωμεν τὸν πρὸς ἡλίου φωστῆρα, μᾶλλον δὲ γενόμεθα τέκνα τοῦ φωστῆρος ἐκείνου, καὶ φωστῆρες ἄλλοι κατὰ μέθεξιν, ζωῆς ἐπέχοντες λόγον; Μὴ, παρακαλῶ, ἀδελφοί, μὴ προκρίνωμεν τοῦ φωτὸς τὸ σκότος τοῦ Θεοῦ τὸν διάβολον· τῆς ἐν Θεοῦ καὶ αἰδέου θυμῆς τὴν θαλάσσης καὶ γέννησις δὲ ἀκρον ἡδονῆν· τῆς πλουτοποιῦ ἀγάπης τὴν πλουσίαν τῆς φθορᾶς κτήσιν· τὴν ὕλην τῆς τηγανίζουσι· αἰώνιος τοῦς κτηκῶς κτησαμένους φλογὸς, καθάπερ διὰ τῆς τοῦ πλουτοποιῦ παραβολῆς ἐφανέρωσεν ἡμῖν ὁ Κύριος· ἀλλὰ ζήσωμεν καθάπερ αὐτὸς ἔζησε, καὶ ὡς αὐτὸς ἐπέδειξε καὶ ἰδέσθε, καθ' ἡμᾶς γενόμενος· καὶ ἄραντες τὸν σταυρὸν, ἀκολουθήσωμεν αὐτῷ, σταυρώσαντες τὴν σάρκα σὺν τοῖς παθήμασι καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις, ἵνα καὶ συνοδοξασθῶμεν αὐτῷ καὶ συναστώμεν, καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἀναληφθῶμεν πρὸς αὐτὸν, ὡς καὶ αὐτὸς ἀνελήθη τὴν σήμερον πρὸς τὸν Πατέρα· στὰς γὰρ ἐν μέσῳ τῶν μαθητῶν, ὡς ὁ Λουκάς φησι, μᾶλλον δὲ φανίς, καθάπερ ὁ Μάρκος γράφει· καὶ γὰρ οὐ τότε ἐφίστατο, ἡνίκα ἐφαίνετο, ἀλλ' αἰεὶ μὲν συμπαρῆν αὐτοῖς, ἐδείκνυτο δὲ φανερῶν ἐαυτὸν, ἡνίκα 130 ἐδούλετο· στὰς οὖν σήμερον ἐν μέσῳ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ τὴν παραγγελίαν αὐτοῖς ἔδωκε τοῦ κηρύγματος, καὶ τὴν ἐπαγγελίαν ἔχαρίσατο τοῦ Πνεύματος, καὶ τοῦ συνείναι αὐτοῖς μέχρι τῆς συντελείας· καὶ μετὰ τοῦς λόγους τοῦτους ἀνοψώθη, δείξας ὅτι καὶ οἱ ὑπακούσαντες αὐτῷ,

Διαστὰς οὖν αὐτῶν τῷ σώματι· τῇ γὰρ θεόθετι συνῆν αὐτοῖς· κατὰ τὴν πρὸς αὐτοὺς ἐπαγγελίαν, ὑπερυψωθείς ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς μετὰ τοῦ ἡμετέρου φουράματος. Ὡς οὖν ἐκαίνας ἰδῶν καὶ ἀπεδίω, καὶ ἀνέστη καὶ ἀνελήθη, οὕτω καὶ ἡμεῖς ζῶμεν καὶ ἀποθνήσκωμεν, καὶ ἀναστησόμεθα πάντες· τῆς δὲ ἀναλήψεως οὐ πάντες τευξόμεθα, ἀλλ' ἔσοις τὸ ζῆν Χριστός ἐστι, καὶ τὸ δι' αὐτὸν ἀποθανεῖν κέρδος, ὅσοι πρὸ τοῦ θανάτου τὴν ἁμαρτίαν διὰ μετανοίας καὶ τῆς εὐαγγελικῆς πολιτείας ἐσταύρωσαν· οὗτοι γὰρ μόνοι μετὰ τὴν κοινήν ἀνάστασιν ἀναληφθήσονται ἐν νεφέλαις εἰς ἀπάντησιν τοῦ Κυρίου εἰς ἀέρα· καὶ γὰρ καὶ αὐτὸν ἀναλαμθανόμενον νεφέλῃ ὑπέλαβεν, ὡς ὁ Λουκάς ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν ἀποστόλων ἐστόρησεν. Ἄλλ' ὡς οἱ μαθηταὶ μετὰ τὸ ἀναληφθῆναι, μὴ ὀρώντες αἰσθητῶς, ἀλλὰ τοῖς τῆς ψυχῆς ὀφθαλμοῖς, ὁμῶς προσκυνήσαντες αὐτὸν, ἐπὶ τὴν εἰρήνην καταπαύσωμεν, ἐν ἡμῖν τε αὐτοῖς καὶ μετ' ἀλλήλων εἰρηνεύοντες· Ἱερουσαλήμ γὰρ εἰρηρῆ ἔρμηνεύεται· καὶ ἐν τῷ καθ' ἡμᾶς αὐτοῦς ὑπερφύ τῷ νῷ γενόμενοι, καὶ τούτῳ παραμένοντες καὶ προσευχόμενοι, καθαιρώμεν ἑαυτοὺς τῶν ἐμπαθῶν καὶ χαμαιζήλων λογισμῶν· οὕτω γὰρ καὶ τῆς ἐπιθυμίας τευξόμεθα τοῦ Παρακλήτου, καὶ ἐν πνεύματι ἄγιον Πνεῦμα, νῦν καὶ αἰεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

ΘΜΙΑΙΑ ΚΓ.

A

ΠΟΜΗΛΙΑ XXIII.

Εἰς τὸ δέκατον ἑωθινὸν εὐαγγέλιον ἐν ᾗ καὶ περὶ τοῦ κατ' ἀίσθησιν τε καὶ τοῦν κρῆς τὸν ἀρτικαίμενον ἡμῖν πόλιμον.

In decimum minutinum evangelium; et de bello tam sensibili quam spiritali adversus adversarium nostrum committendo.

Τὰ ἑωθινὰ τῶν θεῶν Εὐαγγελίων οὐ πάντα εἰσὶν ἑωθινὰ· ἑωθινὰ λέγεται τὰ κατὰ τὴν ἑω, τουτέστι, τὸν τῆς ἡμέρας ἄρχον τεταλεσμένα. Ἡ δὲ μετὰ τὴν ἀνάστασιν πρὸς τοὺς ἱεροὺς ἀποστόλους εἰς κερύσασιν ταύτης ἐκίφάνεια τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἣν τὰ ἑωθινὰ καταγγίλλει, οὐ κατὰ τὸν τῆς ἡμέρας ἄρχον ἐτελείθη μόνον, ἀλλὰ καὶ μέσης ἡμέρας καὶ πρὸς ἑσπέραν καὶ ἐκ' αὐτῆς; τῆς ἑσπέρας· ἦνικα γὰρ τῷ Λουκᾷ καὶ τῷ Κλεόπα πορευομένοις εἰς Ἐμμαοῦς; ἔγγιστος συνεκοιμήσατο, πρῶτα οὐκ ἦν. Ὡ; δὲ ἡγγισσαν εἰς τὴν ἐπορεύοντο κώμην, ἔ καὶ αὐτὸς προσεκοιμήσατο ποθρῶτέρω κορυβασθῆαι, παρεβιάσαντο, φρῶσιν, ἐκεῖνοι, λέγοντες· Μείνον μεθ' ἡμῶν, οὐτι πρὸς ἑσπέραν ἐστὶ, καὶ κἀκεῖθεν ἡ ἡμέρα ο. Ὡ; δὲ καὶ μετὰ τὴν ὕπ' αὐτοῦ κλάσειν καὶ διάδοσιν τοῦ 131 ἔργου γνωρισθεὶς αὐτοῖς, αὐτὸς ἄφαντος ἐγένετο ἀπ' αὐτῶν, αὐτοὶ δὲ ἀναστάντες αὐτῆ τῆ ὥρᾳ, ὑπέστρεψαν εἰς Ἱερουσαλήμ, καὶ τοῖς ἄλλοις τῶν μαθητῶν ἐξηγοῦντο τὰ ἐν τῇ ὁδῷ· ταῦτα αὐτῶν λαλοῦντων, καὶ αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς ἔστη ἐν μέσῳ αὐτῶν, ἐλθούσης πάντως ἡμέρας μετὰ τὴν ἑσπέραν ἐκεῖνον. Ἄλλοτε δὲ πάλιν τῷ Πάτρῳ μετὰ τὸ ἔριστον ὠμίλει, καὶ τῶν λογικῶν αὐτοῦ ἐρωτήσεων ἡμῶν ποιμένα καθίστησιν· Ὅτε γὰρ, φησὶν, ἠρίστησαν, λέγει τῷ Σίμωνι Πέτρῳ· ἔ Σίμων Ἰωνᾶ, φιλεῖς με; ἔ τοῦ δὲ συνθεμίνου, ἔ Βόσκη, φησὶ, τὰ ἄρνια μου, ποιμαίνε τὰ πρόβατά μου. ἔ Πῶς οὖν καὶ ταῦτα ἑωθινὰ τέ εἰσι καὶ οὕτω καλοῦνται μὴ κατὰ τὴν ἑω τελεσθέντα; Ὁ τῆς δικαιοσύνης ἥλιος; Χριστὸς ἀναρχος ὑπάρχων καὶ προαιώνιος, ἀτρέπτος; τε καὶ ἀναλλοίωτος, ὥ; μὴ ἔχων παραλλαγὴν ἢ τροπῆς ἀποκρίσματος, καὶ ἀτελειότητος ὑπάρχει καὶ ἔδουτο; φῶς ἀπατράπτων ἀληθινῶν τε καὶ ὑπερκόσμιων, καὶ ἡμέρας; ἀνεσπίρου ποιητικῶν, ἐν ᾗ εἰσι εἰν τοῖς ἀγαθοῖς ἀγγέλοις καὶ τῶν δικαίων τὰ πνεύματα. Μετὰ δὲ τὴν συντέλειαν τοῦ αἰῶνος τούτου καὶ μετὰ τῶν οικειῶν συμμάχων οὐ δικαίου ἔσονται ὡς τοῦ φωτός; κληρονόμοι, καὶ υἱοὶ τῆς ὄντως ἡμέρας ὄντες. Ἀστὴ τοιγαροῦν ἡ ἡμέρα ἀνεσπίρος; τε οὕσα καὶ ἀδιάκοπος, οὐδ' ἔσπρον ἔχει, ἢ ἔσχε· καὶ γὰρ οὐδ' ἄρχῆν. Ἡμεῖς δὲ κατέσχε νύξ, καὶ οὐκ ἀπέσχε θανάτου, τῆ ἔσπρον περιπέσοντα, καὶ τὴν ὀπτικὴν δύναμιν ἀποβάλλοντα, ἦτοι ἐκ Θεοῦ κατὰ χάριν ἡμῖν ὑπῆρχε, δὲ τῆς τοῦ χορηγοῦ τῆς ἀληθινοῦς ζωῆς ἀνταλαμβανόμεθα φωτός. Νύξ εἰν ἡμῶν· καὶ ὁ θάνατος ἐπαχῶθη τῆ φῶσι, οὐ τοῦ ἀληθινοῦ φωτός; τραπίντος, ἀλλ' ἡμῶν ἐκτραπίντων, καὶ ἀνάστασιν οὐκέτ' ἔχοντων πρὸς ἡμῶν αὐτῶν πρὸς τὸ ζωηφόρον ἐκίνο φῶς· ἀλλ' ἐλθέσας ἡμεῖς; ἐκ' ἐσχάτων αἰῶνων ὁ τοῦ αἰδίου φωτός; χορηγὸς; καὶ τῆς ἀληθινοῦς ζωῆς ἀφῆς, οὐ μόνον μέχρις ἡμῶν ὑπῆρ ἡμῶν κατέληξ, κ.θ' ἡμεῖς γενόμενος; ἄνθρωπος, ἀλλὰ καὶ σταυρῶν

Matutina divinarum Evangeliorum non omnia sunt matutina; matutina enim dicuntur quæ circa mane, id est, circa ortum diei perficiuntur. Visiones autem Domini, Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi quibus post resurrectionem suam sanctis apostolis ut illam demonstraret apparuit, quas indicant matutina, non tantum circa ortum diei factæ sunt, sed etiam meridie, vespere, et etiam post vespeream. Nam quando Lucas et Cleophae ad Emmaus perguntibus appropinquans se itinervis comitem adiunxit, aurora non erat. Sed cum appropinquarent castello quo ibant: « Ipse se fluxit longius ire, et coegerunt, inquit, illum, dicentes: Mane nobiscum, quoniam advesperascit ». Postquam vero post fractionem et porrectionem panis apprensus eis, ipse evanisset ab oculis eorum, ipsi surgentes eadem hora regressi sunt in Jerusalem, et cæteris narraverunt discipulis quæ gesta erant in via. Dum autem hæc loquerentur, stetit Jesus ipse in medio eorum, cum jam omnino dies illa post vespeream versa esset. Alias rursum cum Petro post prandium colloquitur, et ipsi ovium spiritualium greges committit. Scripsit enim Joannes: « Cum prandissent, dicit Simoni Petro: Simon Joanne, diligis me plus his? Quo annuente: « Pasce agnos meos, pasce oves meas ». Quomodo ergo ista matutina sunt atque vocantur quæ minime circa mane facta sunt? Sol justitiae Christus sine principio et ante sæcula generatus, constans et immutabilis, utpote vicissitudinem non habens nec mutationis umbram, nec fluxum nec occasum habet; lumen emittit verum mundi et luminibus valde præstans, quo dies oritur sine vespere, in quo versantur cum bonis angelis sanctorum animæ. Verum post consummationem hujus sæculi cum corporibus suis erunt sancti utpote lucis hæredes et veræ diei filii. Igitur dies ipsa cum vespere et divisionem non habeat, nec ortum habet nec habuit; est enim sine principio. Nos autem possedit nox, et involvit umbra mortis peccato delapsos, amissa intuenti facilitate quam a Deo per gratiam obtinemus, per quam lucem quæ ducit ad veram vitam percipimus. Nox ergo et mors naturæ nostræ incumbebat, non quia lux vera deciderat, sed quia nos ipsi decideramus, nec jam a nobis poteramus lucem illam visibilem conspiceret; sed misertus nobis in ultimis sæculis æterni fons luminis et auctor veræ vitæ, non solum pro nobis ad nos descendit, secundum nos factus homo, sed et crucem et mortem pro nobis sustinuit, et per mortem suam mortis imperium expoliens, post tres dies resurrexit, rursum ostendens in natura nostra lumen incorruptibile et immortalis vitæ eodem largitus lucem resurrectionis.

Luc. xiv, 28. Joan. xxi, 15 seqq. PATROL. GR. CLI

καὶ θάνατον ὑπέμεινε δι' ἡμᾶς, καὶ διὰ τοῦ οὐρανοῦ ἀνεβίβητο, καὶ δεξιὰ τοῦ Πατρὸς ἐκάθισεν, καὶ ἔρχεται μετὰ τῆς δόξης καὶ τῆς δυνάμεως ἐκείνου ἵνα κρίνη τοὺς ζῶντας.

Varum cum illius resurrectio sit primitiæ dormientium, et post secundum ejus adventum discipuli ipsius lumine immortalis vitæ sint induendi, et proinde vera omnibus dies continua debeat fulgere, ideo Domini resurrectio aurora et mane facta est ad illam diem, et propter istam rationem matutina et dilucula sunt omnia de resurrectione Evangelicia. Ideo etiam quæ secundum hanc diem tamen vespere quam circa ortum facta sunt, matutina sunt et dicuntur. Sed quod hodie ad aures omnium memoratum est Evangelium, ex duplici parte est matutinum; nam non tantum de resurrectione Domini rem narrat circa auroram diei sensibilis perfectam: «Meno, inquit, facta, stetit Jesus in littore; non tamen cognoverunt discipuli quia Jesus est». Dixerat tamen ab initio quoniam manifestavit se Jesus discipulis suis, a mortuis resuscitatus, ad mare Tiberiadis; equidem se manifestavit, sed cum illi altum tenerent et a terra recederent, licet sol ortus esset, nondum cognoverunt eum. Dicit ergo eis Jesus: «Pueri, » quanta modestia, quanta voluntate, quantum dulcedine refertum est hoc verbum! ait igitur: «Pueri, numquid pulmentarium habetis? Non ignarus interrogat, sed sapienter viam facit miraculo; cum enim illi respondissent: «Non, » dicit eis Jesus: «Mittite in dextram navigii retia, et invenietis; » dicendo: «Invenietis, » ostendit se noscere quoniam per totam noctem rete mittentes, nihil prenderant. Ut ergo noverunt illum quæ apud eos facta erant, etsi non præsentem cognoscere, libenter crediderunt sermoni ejus: miserunt igitur, obediens. Cum autem non tantum invenirent pisces, sicut ille dixerat, sed tot et tantos ut non valerent rete ad navigium trahere (non enim, inquit, valebant trahere præ multitudine piscium), Joannes præ aliis ad cognitionem divinam magis paratus, quem singulariter diligebat Dominus et magister, memor fuit miræ illius piscationis antea in lacu Genesareth in principio perfectæ, in qua retibus in verbo Domini laxatis, tantam comprehenderant piscium multitudinem ut mirabile esset quomodo præ tanta multitudine non rumperebantur retia.

τοῦ Κυρίου χαλάσαντες τὰ δίχτυα, τοσοῦτον συνέλαβον ἰχθύων πλήθος, ὥς καὶ τοῦτο θαυμαστὸν εἶναι, πῶς ὑπὸ τοσοῦτου πλήθους οὐκ ἐβράβη τὰ δίχτυα.

«Dixit ergo discipulus ille quem diligebat Jesus D Petro: Dominus est, » et rursus ardentissimus et ad operationem præ aliis Petrus magis paratus: «Cum audisset, inquit, quia Dominus est, tunicam succinxit (erat enim nudus), et misit se in mare. » Tunica est sindonis seu fasciæ species qua Syri et Phœniæ super vestes utuntur; ideo superinduta dicitur tunica. Hac se nudos succingunt, quemadmodum

θανάτου τὰ τοῦ ἔθους σκυλεύσει βασιλεία τριήμερος φῶς τῆς ἀκηράτου καὶ ἀθανάτου ζωῆς, φῶς ἐνε-

Ἄπει δὲ ἡ αὐτοῦ νῦν ἀνάστασις ἀπαρχὴ τῶν κοιμημένων ἰγένετο, μέλλει δὲ κατὰ τὴν δευτέραν αὐτοῦ παρουσίαν τοὺς αὐτοῦ μαθητὰς τὸ φῶς τῆς ἀθανάτου ζωῆς περιλήψεσθαι, καὶ τριηκοῦτα πῶσι τὴν ἀληθινήν καὶ ἀδιάκοπον διαυγάσειν ἡμέραν· διὰ τοῦτο ἡ τοῦ Κυρίου ἀνάστασις ἔω καὶ ἁβήρου λόγον ἐπέχει πρὸς τὴν ἡμέραν ἐκείνην· καὶ κατὰ τοῦτον τὸν λόγον ἔωθινά καὶ ὄρθρινά ἐστι πάντα τὰ τῆς ἀνάστασεως; Εὐαγγέλια. Διὸ καὶ κατὰ τὴν σήμερον ἡμέραν τὰ τε πρὸς ἑσπέραν καὶ τὰ κατ' αὐτὴν τὴν ἡμέραν τελεσθέντα ἔωθινά ἐῖσι τε καὶ ὀνομάζονται. Τὸ δὲ σήμερον εἰς ἐπήκοον πάντων ἵνα γνωσθῶν ἔωθινὸν Εὐαγγέλιον ἀμφοτέρωθεν ἐστὶν ἔωθινόν· ἃ γὰρ μόνον περὶ τῆς ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου καὶ τῆς μετ' αὐτὴν ἐπιφανείας διαλαμβάνει, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν ἔω τῆς αἰσθητῆς ἡμέρας φαίνεται τελεσθόν· «Πρωτὰς γὰρ, φησὶν, ἦδη γενομένης, ἔστη ὁ Ἰησοῦς ἐπὶ τὸν αἰγιαλόν· οὐ μένο: ἤδισαν οἱ μαθηταί, ὅτι Ἰησοῦς ἐστίν.» Καίτοι τὴν ἀρχὴν φησὶν, ὅτι ἐφανέρωσεν ἑαυτὸν ὁ Ἰησοῦς τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, ἔγερθεὶς ἐκ νεκρῶν, ἐπὶ τῆς θαλάσσης τῆς Τιβεριάδος. Ἐφανέρωσε μὲν οὖν, ἀλλ' αὐτοὶ τῷ πλοίῳ μετέωροι ὄντες ἐπὶ τῆς θαλάσσης, καὶ τῆς γῆς ἀπέχοντες· καὶ γὰρ ἤλειον· ὅπου ἐπέγνωσαν αὐτόν. Λέγει οὖν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· 132 « Παιδία, » ὅσης μετριότητος, ὅσης διακρίσεως, ὅσης γλυκύτητος τὸ πρόσημα τοῦτο γέμει! « Παιδία, οὖν φησὶ, μὴ τι προσφάγιον ἔχετε; » Οὐκ ἀγνοῶν ἐρωτᾷ, ἀλλ' οικονομικῶς ἔδοκίμων τῷ θαύματι· ὡς γὰρ ἐκεῖνοι ἀπεκρίθησαν αὐτῷ, Ὁβλέγει αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· « Βάλετε εἰς τὰ δεξιὰ μέρη τοῦ πλοίου, καὶ εὐρήσετε; » εἰπὼν, « Εὐρήσετε; » ἔβειξεν εἰδὼς, ὅτι διὰ πάσης νυκτὸς καθιέντες τὰ δίχτυα, εὕρισχον οὐδέν. Ὡς οὖν εἶδον αὐτὸν ἐκείνοι τὰ κατ' αὐτοὺς εἰδῶτα καὶ μὴ παρόντα, εὐγάρως ἐπισέθησαν τὴν ὑπ' αὐτοῦ λεγομένην· ἔβαλον οὖν, ὑπακούσαντες. Ὡς δὲ μὴ μόνον εὕρον ἰχθύας, ὡς ἐκεῖνος εἶπεν, ἀλλὰ καὶ τοσοῦτους καὶ πηλικούτους, ὡς μὴδ' ἀνέλκειν ἔχειν τὸ δίχτυον ἐπὶ τὸ πλοῖον· « Οὐκέτι γὰρ, φησὶν, αὐτὸ ἔλκυσαι ἰσχυρὰν ἀπὸ τοῦ πλῆθους τῶν ἰχθύων, » ὁ πρὸς τῆς θαλάσσης ἐπέγνωσεν τῶν ἄλλων ἐτοιμότητος Ἰωάννης, ὁ διαπερόντως ἡγαπημένος τῷ Κυρίῳ καὶ διδασκάλῳ, μεμνημένος δὴ πῶς καὶ τῆς κατὰ τὴν λίμνην Γεννησαρεθ τὴν ἀρχὴν θαυμαστῆς ἀλείας ἐκείνης, ἣν ἐπὶ τῷ ῥήματι

« Φησὶν οὖν ὁ μαθητῆς ἐκεῖνος, ὃν ἠγάπα ὁ Ἰησοῦς τῷ Πέτρῳ· Ὁ Κύριός ἐστιν; » ὁ δὲ θερμότητος πάλιν, καὶ πρὸς πρᾶξιν τῶν ἄλλων ἐτοιμότητος Πέτρος, « Ἀκούσας, φησὶν, ὅτι ὁ Κύριός ἐστι, τὸν ἐπενδύτην διεζώσατο· ἦν γὰρ γυμνός, καὶ ἔβαλεν ἑαυτὸν εἰς τὴν θάλασσαν. » Ὁ δὲ ἐπενδύτης σινδῶν εἰς ἐστὶ καὶ ὀθόνιον, ᾧ Σύροι τε καὶ Φοίνικες ἐπὶ τῶν ἐνευμάτων χρῶνται· διὸ καὶ ἐπενδύτης λέγεται. Ἔστι δ'

22 Joan. xxi, 4 seqq.

ὅτε καὶ γυμνῶς περιλάττοντες ἑαυτούς, ὡς καὶ ὁ ἀκαλουθήσας νεανίσκος συλληφθέντι τῷ Κυρίῳ ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων περιβιβλημένος ἦν σινδῶνα ἐπὶ γυμνοῦ, ἦν καὶ καταλιπὼν τοῖς κρατήσασι νεανίσκος, ἀπέβρα γυμνός. Ὁ δὲ Πέτρος τὸν ἐπενδύτην τοῦτον εὐ περιεβίβατο, γυμνὸς ὢν, ἀλλὰ συμπτύξας περιεβίβατο, ὡς ἂν ἐχη καὶ νήχεσθαι· διακοσίους γὰρ πῆχεις τῆς γῆς ἀπέχευε. Προσθάσει μὲν οὖν ὁ Πέτρος ἕκαστα; θερμῶς οὕτως, οἱ δὲ ἄλλοι μαθηταὶ τῷ κλωστρίῳ ἦλθεν, σύροντες τὸ δίκτυον τῶν ἰχθύων, καὶ ὄντων τῷ παραστῆσιν τοῦτω προσφέροντες. Ἰν' ἔχῃσι κἂν τοῦτω λέγειν τὸ ἐπεὶ ἐκείνο λόγιον· « Τὰ εὖ ἐκ τῶν οὐν. » « Ὡς οὖν ἀπέθισαν, φησὶν, εἰς τὴν γῆν, βλέπουσιν ἀνθρακίαν καιμένην, καὶ ὄψαριον ἐπικαιμένον καὶ ἄρτον. Ἀνθρακίαν μὲν οὖν πυρὸς ἐνομίσαν τινες εἶναι ταύτην, ἐφ' ἧς τὸ ὄψαρον ὄπτουτο, ἀλλὰ τὸ ἐπαγόμενον, ἑτεροί φασιν, οὐκ ἀφήτην οὕτω τὴν ἀνθρακίαν ἐκδέξασθαι· οὐ γὰρ θὴ ὁ ἄρτος ἐπέκειτο πυρὶ. Ἐπειτα καὶ ἀνθρακίαν οὐκ εἶπαν ἡμέμενην, ἀλλὰ καιμένην· ἐνομάζεσθαι τοῖνον φασὶν οὕτω καὶ δέσμα τι, ᾧ ἀντὶ τραπέζης χερῶνται οἱ ὀδοπόροι. Ὡς οὖν οἱ ἀπόστολοι ἀποθάντες εἰς τὴν γῆν ἑτερον εἶδον θαῦμα τοῦτο τοῦ κατὰ τὴν θάλατταν μέζον· οὐκ ἐκ τοῦ βυθοῦ γὰρ, ἀλλ' ἐκ μὴ ὄντων ἄρτων ἰχθῶν καὶ ἄρτων γεγενημένων τε καὶ προκαίμενον ἑτοιμον, μετὰ τῆς τοῦ Κυρίου τερπνῆς θείας, καὶ τοῦ θαύματος διδοί γινόμενοι, κατημέλησιν τῆς αἰετίας· διὰ ταῦτο φησι πρὸς αὐτούς ὁ Κύριος· « Ἐνέγκατε ἀπὸ τῶν ὄψαριων, ὧν ἐπίσασα τὸν· » ἐπιστρέψον πρὸς τὴν ἐπιμέλειαν ἐκείνων αὐτοῦ, ὡς καὶ ἐξνεγκεῖν τὴν ἀγρην, καὶ μέτρον παραλαβεῖν, ἵνα μὴ κατὰ φαντασίαν εἴπωι τις εἶναι τὴν τῶν ἰχθύων πληθύν.

« Ἀνέβη οὖν Σίμων Πέτρος, φησὶ, καὶ ἔλαυσε τὸ δίκτυον, μεστὸν ἰχθύων μεγάλων ἑκατὴν πενήτηκοντα τριῶν, καὶ τοσοῦτων ὄντων, οὐκ ἐσχίσθη τὸ δίκτυον. » Ἡ ἀβραγαῆς διαφυλάξασα τοῦ Χριστοῦ δύναμις εἶχε δῆπου καὶ τοὺς ἔλκοντας ἐνδυναμῶσα; καὶ κούφην ποιῆσασα τὴν ὀλκήν, οὐκ ἐποίησε δὲ, ἵνα μᾶλλον αἰσθῆνται τοῦ θαύματος οἱ ἀπόστολοι· **133** διὸ καὶ ὁ Πέτρος ἐπανέβη εἰς τὸ πλοῖον, ὡς ἀδυνατοῦτος συνήρατο. Ὁ δὲ Κύριος· ἐνὶ ἑκάστῳ θέλων γενέσθαι καταφανής, εἶπὼν αὐτοῖς· « Δεῦτε ἀριτεγήσαστε, » χερσὶν οικείαις διαβίδωσιν αὐτοῖς τὴν εἰρημένον ἄρτον καὶ τὸ ὄψαριον, δείξας καὶ τοῦτο διὰ τῆς διακονίας ταύτης, ὅτι αὐτὸς ἔστιν ὁ καὶ τῆς μελλούσης καὶ διακονιζούσης ἀπολαύσεως χορηγός τε καὶ διανομέυς. ἦτις ἔσται μετὰ τὴν ἀγρὰν τῆς ἀποστολικῆς σαγήνης, τοῦτέστι, μετὰ τὸ συναγαγεῖν τοσοῦτος διὰ τοῦ εὐαγγελικῆς κηρύγματος εἰς τὴν ἀληθῆ θεοσιβίαν ἐκ παντὸς ἔθνους πάντα τοὺς ἀγίους· ἐν οἷς τμηκῶτα τρεῖς καὶ πενήτηκοντα καὶ ἑκατὴν φανήσονται οἱ μεγάλοι, εἴτε κατὰ χιλιάδας, εἴτε κατὰ μυριάδας ἀριθμούμενοι, αὐτὸς εἶδεν ὁ καὶ τὰ θαύματα ἐργαζόμενος, καὶ ἀμυστηρίων γέμοντα ταῦτα ἀπεργαζόμενος; καὶ ὁ ἀπερδὴς γὰρ κόπος τῆς νυκτὸς πάσης τὸ ἀκαρπὸν ἰδέσθαι τῆς πρὸ τῆς αὐτοῦ ἐκπαρτίας γεγονυίας διδασκαλίας. Καὶ ἡ κατὰ τὴν ἀγρὰν ἐπὶ τὰ δεξιὰ τῶν δικτύων κάθισις καὶ ἀγρὰ τὸ ἀνύσιμον ὑπεδήλου τῆς μετὰ τὴν αὐτοῦ παρουσίας εὐαγγελικῆς διδασκαλίας· πρῶτως γὰρ ἦδη γε-

juvenis ille qui Romimum a. Indis comprehensus sequebatur, amictus erat madone super nudo, qua juvenibus tenentibus relicta, nulus profugit. Petrus vero non istam induerat tunicam, cum esset nudus sed ea complicata se succinxit, et in natate vellet; ducentis enim cubitis a terra distabat. Ita igitur Petrus omnibus ardentem praecurrit; alii autem discipuli in navigio venerunt rete trahentes piscibus plenum, quasi ut illud largienti offerrent, ut sacrum istud proverbium ei dicere possent: «Tua est lais.» Ut ergo, inquit, descenderunt in terram, viderunt prunas positas, et piscem superpositum et ignem. Has prunas quibus inpositum piscem viderunt ignem esse nonnulli putarunt, sed quod sequitur, aiunt alii, non sicut ita prunas concipere; panis enim non erat igni superpositus. Insiper non dixit prunas ardentes, sed positas; idcirco dicitur ita appellari quamdam pellem qua pro mensa utuntur viatores. Ita ergo apostoli, cum in terram descendissent, istud viderunt novum miraculum prodigio in mari factu majus; nam non ex abyssis, sed ex nihilo factam vident panem et piscem qui ibi positi ad edendum erant parati, cum grato Domini aspectu; et toti admirationis fa si piscationis oblitii sunt; ideo Dominus dicit eis: «Aderte de piscibus quos prendistis nunc,» eos ad curam illorum convertens, ut praetam prolocerent et in mensuris scriperent, ne quis dicat se:am fuisse piscium multitudinem.

Ascendit ergo, inquit, Simon Petrus et traxit rete plenum magnis piscibus centum quinquaginta tribus; et cum tanti essent, non scissum est rete. Virtus Domini quae impediterat ne scinderetur rete, poterat sane trahentes roborare, et leve pondus efficere, non autem fecit, ut magis miraculum sentirent apostoli; ideo Petrus in navem ascendit ut impotentes adjuvaret. Dominus vero cum velle singulis manifestos fieri, dixit eis: «Venite, praedete,» et manibus suis datus eis praedictum panem et piscem. per hoc ministerium ostendit se futurae perennisque voluptatis duces esse et dispensatorem, quae dabitur post capturam sagenae apostolicae. id est, postquam apostoli per evangelicam praedicationem ad veram erga Deum pietatem ex omnibus gentibus dignos omnes congregaverint; inter quos et tres et quinquaginta et centum magni videbuntur, sive per millia sive per decies milia numerati; quod vidit qui miracula operatus est et prodigia mysteriis referta perpetravit; labor totius noctis infructuosus sterilitatem demonstrabat dectiniae ante manifestationem ejus vulgatae. fietis autem missio in dextera navigii mane facta et captura ostendebat evangelicae doctrinae post ejus adventum divulganda se unitatem; nam mane facta, ut ipse Sol justitiae per carnem nobis apparuit, secunda et efficax facta est divinae doctrinae praedicatione, comprehensus et ad Christum tra:ens salvo-

rum multitudinem. Dixit vero Evangelista postquam retulisset panem et piscem fuisse traditum : Hoc jam tertio manifestatus est Jesus discipulis suis, cum resurrexisset et a mortuis. Venit enim ad eos in domo congregatos vespere diei qua resurrexit; post dies octo iterum venit, quando Thomas erat cum eis; et hoc jam tertio ad eos non venit, sed eis manifestatus est; ostendens quoniam erat cum eis, etsi visibiliter non appareret. Dabat autem eis ante ipsius aspectum quando volebat; hæc est enim immortalium corporum facultas.

νερώθη· δεικνύς· ὅτι παρῆν αὐτοῖς, καὶ μὴ αἰσθητῶς ὄρωμενος. Ἐπαίχθη δὲ τούτους αὐτὸν ὄραν, ἡνίκα ἐβούλετο· τοιαύτη γὰρ τῶν ἀθανάτων σωματίων ἡ δύναμις.

Adest igitur cuique nostrum, fratres, etsi a nobis non conspiciatur, ideo ascendens apostolus dixit : « Ecce ego volenscum enim omnibus diebus usque ad consummationem sæculi » . Igitur ut presentem eum vereamus, et lionum in conspectu ejus faciamus. Si modo non possimus corporis oculis eum videre, mentis oculis valemus eum continuo conspiciere, si sapimus; nec tantum conspiciere, sed etiam magna inde percipere bonū; ipse enim aspectus omne peccatum tollit, omnem emundat maculam, niatum omne everuit. Ipse aspectus omnem operatur virtutem, puritatem dat et pacem, vitam æternam et regnum sine fine largitur. Si de hoc suavi aspectu curamus, si in Christum ut presentem spiritualiter oculos intendimus, singuli sicut David dicemus : « Si consistent adversum me castra, non timebit cor meum; si exurgat adversum me prælium, in hoc ego sperabo » . Est enim foris prælium nobis quod per sensus ad peccatum trahit molliter cohaerentes, sed hoc prælium non semper adversum nos geritur, nam sensus nostri non sine intermissione excitantur. Insuper, sensibus etiam excitatis, imperfectum manet peccatum deficiente materia, sive occasione, sive loca non faveant, sine quibus nec fur, nec prædo, nec fornicator, nec adulter, nec raptor, nec avarus iniquitatem perficit. Sed est aliud bellum in nobis ipsis per cogitationes commissum quod est praelio sensuum longe asperius; nam semper geritur, nec indiget materia ut complectatur malum, neque occasioneibus, neque locis. Illud quidem, dico sensibile, prælium ad peccatum a rebus habet principium, ab eis quæ inde audiuntur vel videntur aliisque multis; spirituale vero in nobis ipsis sine medio a spiritibus nequitia movetur, et ab eorum aggressibus vel incitationibus; et qui in illo vicerit non propterea in bello spiritali sit invincibilis. Sed qui in spiritali praelio vicerit potenter in alio triumphabit; et hoc est quod indicavit Apostolus : « Spiritu ambulate, et desideria carnis ne perficiatis » .

βολῶν τε καὶ παρορμήσεων· καὶ κατ' ἐκείνων μὲν τούτου καὶ κατὰ τὸν νοητὸν ἀήτητο, ὧρη. Ὁ δὲ κατὰ τὸν ἐντὸς· νικήσας πόλεμον κατὰ κράτος τὸν ἐξω τρέπεται· καὶ τοῦτ' ἐστὶν ὁ φησὶν ὁ Ἀπόστολος· « Πνεύματι περιπατεῖτε, καὶ ἐπιθυμίαν σαρκὸς ἐν μὴ τελήσητε. »

νομένης, ὅτε αὐτὸς διὰ σαρκὸς ἐπέφανεν ἡμῖν ὁ τῆς δικαιοσύνης ἥλιος, ἐπιδήξίς; τε καὶ ἐνεργῆς ἡ θεία γέγονε διδασκαλία, συλλαβοῦσα καὶ πρὸς Χριστὸν ἐλκυσσασα τῶν σωζομένων τὰ πλῆθη. Ὁ δὲ Εὐαγγελιστῆς, μετὰ τὴν διάδοσιν τοῦ ἔργου καὶ τοῦ ἰχθύος, φησὶ, Τοῦτ' ἤδη τρίτον ἐπαυερόθη ὁ Ἰησοῦς τοῖς μαθηταῖς; αὐτοῦ, ἐγερότης ἐκ νεκρῶν ἦλθε γὰρ πρὸς αὐτοῦ; ἐν οὐκ' αὖ συνηθροισμένους ἐπέτρας τὴν ἡμέραν καθ' ἣν ἀνίστη· καὶ διαλιπὼν ἡμέρας ὀκτώ πάλιν ἦλθεν, ἡνίκα καὶ ὁ Θωμᾶς τοῖς ἄλλοις συνῆν· καὶ τρίτον ἤδη τοῦτο πρὸς αὐτοῦς οὐκ ἦλθεν, ἀλλ' ἐπαυερόθη· δεικνύς· ὅτι παρῆν αὐτοῖς, καὶ μὴ αἰσθητῶς ὄρωμενος. Ἐπαίχθη δὲ τούτους αὐτὸν ὄραν, ἡνίκα ἐβούλετο· τοιαύτη γὰρ τῶν ἀθανάτων σωματίων ἡ δύναμις.

Πάρεστι οὖν καὶ ἡμῶν ἐκάστῳ, ἀδελφοί, κἂν μὴ ὁρᾶται παρ' ἡμῶν· διὸ καὶ πρὸς τοὺς ἀποστόλους εἶπεν ἀναλαμβάνόμενος· « Ἰδοὺ ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος. » Οὐκοῦν ὡς παρόντα τοῦτον ἐκάστης ἡμέρας· αἰδώμεθα, καὶ τὰ ἀρετὰ ἐνώπιον αὐτοῦ ποιῶμεν. Εἰ δὲ καὶ τοῖς τοῦ σώματος ὀφθαλμοῖς οὐκ ἔχομεν αὐτὸν ἀρετῶς ὄραν, ἀλλὰ τοῖς τῆς διανοίας ὀφθαλμοῖς ἔχομεν αὐτὸν διηνεκῶς ὄραν, εἰ νήφομεν, καὶ οὐκ ὄραν μόνον, ἀλλὰ καὶ μεγάλα ἐνταῦθα καρποῦσθαι τὰ ἀγαθὰ· αὕτη γὰρ ἡ θεία πάσης ἀμαρτίας ἐστὶν ἀναίρεσις, πονηροῦ παντὸς καθάρσις, πικρῶς κακοῦ ἐστὶν ἀλλοτριωσις. Αὕτη ἡ θεία πάσης ἀρετῆς ὑπάρχει ποιητικῆ, καθαρότητος καὶ ἀκαθαρσίας γεννητικῆ, ζωῆς αἰωνίου καὶ βασιλείας ἀπαράντου παρακτικῆ. Ταύτης τῆς τερπνῆς θείας ἐπιμελούμενοι, καὶ ὡς εἰς παρόντα τὸν Χριστὸν νεκρῶς ἀπειρίζοντες, ἐρεῖ καὶ ἡμῶν ἐκάστος, ὡς ὁ Δαβὶδ· « Ἐὰν παρατάξῃται ἐπ' ἐμὲ παρεμβολὴ οὐ φοβήσεται ἡ καρδία μου· ἐὰν ἐπινασθῇ ἐπ' ἐμὲ πόλεμος, ἐν ταύτῃ ἐγὼ ἐλπίζω. » Ἔστι γὰρ ἡμῶν ἐξωθεν, ἀδελφοί, πόλεμος, διὰ τῶν αἰσθησῶν πρὸς ἁμαρτίαν ἐφελοκόμιος τοῦς μὴ γενναίως ἀνθισταμένους, ἀλλ' οὐκ ἀεὶ κατ' ἡμῶν ὁ πόλεμος ὁστος ἐγείρεται· οὐδὲ γὰρ ἀδολοίπτως αἱ ἡμῶν αἰσθησεις ἐνεργοῦσιν. Ἔστι δ' ὅτε, καὶ τῶν αἰσθησῶν ἐνεργουμένων, ἀτέλεστος ἔστιν ἡ ἁμαρτία διὰ τὴν τῶν ὀλῶν ἀπορίαν, ἡ καιρῶν τε καὶ τόπων οὐκ ἐπιτηδ' ἰων· ὧν ἀνεὶ οὐ κλέπτης, οὐ ληστής, οὐ πόρνος, οὐ μοιχός, οὐκ ἄρπαξ, οὐ πλεονέκτης εἰς τέλος, εἴη τὴν ἀνομίαν. Ἔστι δὲ ἕτερος πόλεμος· **134** ἐν ἡμῖν αὐτοῖς· νοητὸς· ὁ διὰ τῶν λογισμῶν, πολλῶ τοῦ αἰσθητοῦ χαλεπώτερος· ἀεὶ γὰρ ἐστὶν ἐνεργῆς καὶ ὀλῶν οὐ δέξια πρὸς ἐκπλήρωσιν τοῦ κακοῦ, οὐδὲ καιρῶν οὐδὲ τόπων. Κατ' ὅμην, ὁ αἰσθητὸς ἐκείνος, λέγω, πρὸς ἁμαρτίαν πόλεμος, ἀπὸ τῶν πραγμάτων ἔχει τὴν ἐρχῆν, καὶ τῶν ἐκείθιν ἀκουσμάτων ἡ θαυμάσιων, καὶ τῶν ἄλλων τῶν παραπλησίων· ὁ δὲ νοητὸς καὶ ἐν ἡμῖν αὐτοῖς· ἀπ' αὐτῶν ἀμῶν· κινεῖται τῶν πνευμάτων τῆς πονηρίας, καὶ τῶν ἐκ τούτων προσετὸν αἰσθητῶν πρὸς ἐμὸν ἔσθ' ὅτε· νικήσας, οὐκ ἐκ τούτου καὶ κατὰ τὸν νοητὸν ἀήτητο, ὧρη. Ὁ δὲ κατὰ τὸν ἐντὸς· νικήσας πόλεμον κατὰ κράτος τὸν ἐξω τρέπεται· καὶ τοῦτ' ἐστὶν ὁ φησὶν ὁ Ἀπόστολος· « Πνεύματι περιπατεῖτε, καὶ ἐπιθυμίαν σαρκὸς ἐν μὴ τελήσητε. »

13 M. III. xv, 20. 14 Psal xxvi, 5. 15 Galat. vii, 5.

Πρὸς μὲν οὖν τὸν ἔξω καὶ ἐν ταῖς αἰσθήσεσι τῶν ἀνθρώπων ὁ παλαιὸς μᾶλλον ὠκλιζε νόμος τὸ ἀνθρώπων γένος, τὰ τέλη τῶν ἀμαρτημάτων ἐκτρέπεσθαι παραγγέλλων· πρὸς δὲ τὸν ἔνδον καὶ ἐν ἡμῖν αὐτοῖς πῶσιμον ἡμᾶς ἀνίστησιν ὁ νόμος τῆς χάριτος, ἡ τοῦ ἑὐαγγελίου διδασκαλία, τὴν ἐν καρδίᾳ ὀργὴν, τὴν ἐν καρδίᾳ μοιχείαν, τὴν ἐν καρδίᾳ τῆς τοῦ διαβόλου προσβολῆς κινουμένην ἐπιθυμίαν ἀπαγορεύουσα καὶ πρὸς ἀντικατάξιν ταύτης ἡμᾶς ὀπλιζουσά τε καὶ διεγείρουσα, καθάπερ καὶ ὁ Ἀπόστολος Ἐφεσίου γράφων φησὶν· « Ἐνδύσασθε τὴν πανοπλίαν τοῦ Θεοῦ, πρὸς τὸ θῦνασθαι ὑμᾶς στήναι πρὸς τὰς μεσολαίας τοῦ διαβόλου· οὐ γὰρ ἔστιν ἡμῖν ἡ πᾶλη κρῖς· αἶμα καὶ σάρκα, ἀλλὰ πρὸς τὰς ἀρχάς, πρὸς τὰς ἐξουσίας, πρὸς τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ σκότους τοῦ αἰῶνος τούτου, πρὸς τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας ἐν τοῖς ἐπουρανίοις· ἡ τούτων γὰρ ἐκπίπτοντα χαλεπὸν ἡγεῖται, καὶ μανικῶς καθ' ἡμῖν κινεῖται τὸ πάλαισμα ἔχοντων ἐν οὐρανοῖς διὰ τῆς πατρὸς ὑοῦν πρὸς τὸν Θεὸν ἰνα κείρωται. διὰ πάση σπουδῇ, παρακαλῶ, μέθ' ἡμῶν ἀποσχιώμεθα καὶ τρωφῆς, δημάτων τε καὶ ἀκουσμάτων καὶ θεαμάτων αἰσχυρῶν· ταῦτα γὰρ ἡμῖν ἐπανιστάντα τὴν σάρκα, πρὸς πᾶλην ἡμᾶς ἐκκαλεῖται, ἥτις· οὐκ ἔστιν ἡμῶν, οὐδὲ ἀφίησιν ἡμᾶς τὸν ἔνδον καὶ ἡμέτερον πῶσιμον βλίπτειν καὶ διαφίρειν καλῶς· διὸ καὶ νικᾶσθε καὶ κίπτειν ἡμᾶς ἀνάγκη, καὶ ὑπὲρ τῆς ἀμαρτίας ὡς ἐπίπαν ἡ τὸ κλεῖστον αἰματωπίζεσθαι, ὁρασίαν μὲν πρὸς τοὺς ἐν τῷ κοιλίῳ· περικαίμενους, ὑφ' ἡμῶν δὲ αὐτῶν πρὸς τοὺς ἔξωθεν πολεμοὺς προδιδομένους. Ἄλλ' ἡμεῖς τῶν μὴ καλῶν μηδὲ ἐνδεδομένων ἡδονῶν τῆς σαρκὸς ἀπεχόμενοι, πρὸς τὰς ἀρχάς, πρὸς τὰς ἐξουσίας τοῦ δαιμονίου σκότους, ἀντικατατάξωμεθα· πρὸς τοὺς ὑπερόβιλλοντας ἡμῖν ἔνδον τοὺς ἐμπαθεῖς λογισμοὺς, τὰς ἐπιθυμίας τὰς πονηράς, οἱτινὲς εἰσι πάντως οἱ δαίμονες, οἱ καὶ ἀρχόντες εἰσι τῆς κακίας τοῦ σκότους, ὡς πρῶτοι τοῦτο κωλύσαντες· καὶ κοσμοκράτορες εἰσιν, ἀλλ' ἐκείνων πρὸς οὐς οὐδὲ μῶς ἔχει χώραν ὁ τοῦ ἀληθινοῦ θεοῦ λόγος· Ἔμεῖς δὲ ἐκ τοῦ κόσμου, καὶ διὰ τῆς εὐχολίας χάριτος ἀναγεννησάμενοι.

Πρὸς ἐκείνους οὖν καὶ ἐξουσίαι εἰσι τὰ πνεύματα τῆς πονηρίας, ὧς ἐκόντας ὑποπεσόντας αὐτοῖς. Ἔμεῖς δὲ, ἐὰν μόνον νήφωμεν, καὶ τὸ δῆμα τῆς διαβολῆς ἀνατείνωμεν πρὸς τὸν λυτρωσάμενον ἡμᾶς ἀπὸ τῆς πικρῆς δουλείας τοῦ διαβόλου δεσπότην, καὶ ὡς ἀεὶ παρ νει τούτῳ κριστέωμεν, « Οὐ φοβηθήσωμεθα, κατὰ τὸν Ψαλμῶδον, ἀπὸ βέλους κατομένου ἡμέρας, ἀπὸ πράγματος ἐν σκότει διαπορευομένου, ἀπὸ συμπτώματος καὶ δαιμονίου μεσημβρινοῦ, » 135 ἀλλ' ἡ πρὸς σχυρῶν ἡμᾶς· ἐπιχειρήσαντα κωλύονται, πρὸς ἡμᾶς δὲ οἱ ἐγγυῶσιν, οὐδὲ παρασαλεύσουσιν τῆς κατ' ἀρετὴν ἔδρας· καὶ ἀσφαλείας, ὧς καὶ ὁ αὐτὸς ὁ ἄσματογ ἀφ' ἑαυτοῦ φησὶ· « Προσωρῶμην τὸν κῆρυον ἐν τῶν μου διὰ παντός, ὅτι ἐκ δεξιῶν μου ἔστιν, ἵνα μὴ σαλευθῶ. » Ἐάν οὖν καὶ ἡμεῖς ὡς ἐνώπιον ἡμῶν διὰ παντός προσώμεθα τοῦτον, τὸν μὲν θμυνοῦντες, τὸν δὲ ἱκατοῦντες, ἄλλοτε δὲ

Lex quidem vetus humanum genus ad bellum foris adversum sensus committendum magis instruebat, vitare iubens peccatorum occasiones; sed ad internum in nobis bellum nos accingit lex gratiæ, Evangelii doctrina, prohibens iram in corde accensam, adulterium in corde patratum, concupiscentiam in corde ex diabolica aggressionem commotam, nosque ut illi resistamus instruens atque erigens, sicut Apostolus Ephesiis scribens dixit: « Induente armaturam Dei, ut possitis stare adversus insidias diaboli: quoniam non est nobis collectatio adversus carnem et sanguinem, sed adversus principes et potestates, adversus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritualia nequitie in caelestibus »; quæ enim ex his ceciderunt mala cogitant, et stulte adversus nos qui per erectionem mentis nostre ad Deum civitatem in caelis habemus machinantur. Ideo toto studio, obacere, ab ebrietate abstinemus sicut et a voluptate, a turpibus verbis et dicendis et audiendis, a fœdilis spectaculis. Hæc enim domini carnem erigunt, ad colluctationem nos provocant quæ non est nostra, neque nos sinit ad interdum nostrumque bellum attendere et illud fortiter sustinere: ideo oportet nos vinci et decedere, et in captivitate peccati semper vel pleniusque redigi qui domesticos hostes nostros non conspicimus, dum tunc ad exteriores arcendus incumbimus. Nos autem a pravis nec unquam satiamus voluptatibus carnis abstinentes, contra potestates et principatus tetrarum tenebrarum insruamur, adversus eos qui nobis libidinosas suggerunt cogitationes pravasque concupiscentias, qui prorsus sunt dæmones, qui principes sunt nequitie tenebrarum, quoniam prius eas concupiverunt; sunt etiam mundi rectores, sed eorum in quibus nullo modo locum habet veri verbum Domini: « Vos ex hoc mundo non estis, sed ego elogi vos de mundo » et per meam gratiam regeneratos mihi arrogavi.

Igitur adversus illos utpote libenter eis subditos potestatis sunt spiritus nequitie. Nos vero, si modo sapiamus, et oculum mentis intendamus ad eum qui nos ab horrenda diaboli servitute liberavit Dominum, etique quasi semper præsentem adheremus, « Non timuimus a sagitta volante in die, sicut ait Psalmista, a negotio perambulante in tenebris, ab incursu et dæmonio meridiano »; sed quæ nos aggredi tentaverint, cadent, ad nos vero non appropinquabunt, nec commovebunt a firma securitate quam tribuit virtus, velut idem Psalmorum scriptor de semetipso dixit: « Providebarum Dominum in conspectu meo semper, quoniam a dextris est mihi, ne commovear »; Nos quoque si providemus eum in conspectu nostro semper, omne quidem hymnis laudantes, nunc vero obsecrantes, alio autem tempore gratias agentes pro viribus, cujus-

135 Ephes. vi, 11. 136 Joan. xv, 10. 137 Psal. xc, 6. 138 Psal. xv, 8.

cuoque dexteram apprehendet, nosque ducet in voluntate virtutisque sua; et eruet nos a potestate tenebrarum et perducet in regnum suum, largiens nobis vitam incorruptibilem et æternam, quam nos omnes consequi donetur in gloriam ejus, æternique ejus Patris, et coætæni atque viviſci Spiritus, nunc et semper et in sæcula sæculorum. Amen.

καὶ ζωοποιῶν Πνεύματος; νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

HOMILIA XXIV.

In manifestationem et dispensationem divini Spiritus in Pentecoste peractam; agitatur etiam de parentia.

Nuper conspeximus magnis fidei oculis Christum ascendentem, nec ullo modo cessimus eis qui corporis oculis intueri; habiti sunt digni, neque ideorum felicitas nostræ præstitit. « Beati enim qui non viderunt et crediderunt, » ait Dominus²⁰; isti autem sunt, qui per auditum edocti per fidem conspexerunt. Viſimus ergo Christum modo a terra cum corpore ablatum, nunc vero videmus per sanctum quem ad discipulos misit Spiritum, quo Christus assumptus pervenit ad quantam dignitatem nostram quam acceperat naturam pervexit; eo enim minime ascendit unde Spiritus ab ipso missus descendit. Unde autem descendit Spiritus, ostendit per Joel prophetam dicens : « Effundam de Spiritu meo super omnem carnem²¹; » cui dixit David : « Emitte Spiritum tuum et creabuntur, et renovabis faciem terræ²². » Igitur ad altissimum Patrem assumptus ascendit Christus, et ad ipsum Patris sinum pervenit, unde et Spiritus; insuper particeps secundum naturam humanam paternæ dignitatis monstratus est cum ipse quoque tunc misit Spiritum a Patre venientem atque missum. At nemo putet Spiritum sanctum ab hac dignitate excludi, audiens illum a Patre et Filio emissum; etenim non tantum missus est, sed est etiam e numero mittentium et consentientium.

τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ ἀποσταλλόμενον ἀκούων οὐ καὶ ἀποσταλλόντων καὶ συνευδοκούντων ἐστί.

Quod bene ostendit qui per prophetam dixit : « Ego manibus meis terram stabili et cœlum extendi, et nunc Dominus misit me et Spiritus ejus²³. » Et alibi iterum per eundem prophetam dixit Christus : « Spiritus Domini super me, eo quod unxerit me, ad annuntiandum pauperibus misit me²⁴. » Idcirco non solum mittitur Spiritus sanctus, sed et mittit Filium a Patre missum, quo patet eum esse ejusdem naturæ et dignitatis, ejusdem operationis et honoris ac Pater et Filius. Patris ergo beneplacito et cooperatione Spiritus sancti, per immensum benignitatis pelagus, cœlos inclinans et deorsum descendens unigenitus Dei Filius, secundum nos in terris conspectus, et nobiscum conversatus, et fecit ut docuit mira et magna et sublimia, et vere Deo digna, et parentibus divinitus efficacia et salutaria. Deinde libenter passus pro nostra salute, sepultus

Α εὐχαριστοῦντες πρὸς δύναμιν, ἀντιτίθεται καὶ ἐκαστοῦ τῆς δεξιᾶς, καὶ ἐδηγήσει ἡμᾶς ἐν τῇ βουλῇ καὶ τῇ δυνάμει αὐτοῦ, καὶ ῥύσεται ἡμᾶς ἐκ τῆς ἐξουσίας τοῦ σκότους, καὶ ἀποκαταστήσει εἰς τὴν βασιλείαν αὐτοῦ, χαριζόμενος ἡμῖν ἀκήρατον καὶ αἰώνιον ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν εἰς δόξαν αὐτοῦ καὶ τοῦ ἀνάρχου αὐτοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ συναϊδίου αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

OMILIA KΔ.

Εἰς τὴν κατὰ τὴν Πεντηκοστὴν τελεσθεῖσαν φανερώσιν καὶ διανομήν τοῦ Θεοῦ Πνεύματος ἐν ἡ καὶ παρὶ μεταβολῶν.

Ἐθεασάμεθα πρὸ μικροῦ τοῖς μεγάλοις τῆς πίστεως ὀφθαλμοῖς ἀναληφθέντα Χριστὸν, καὶ τῶν αὐτοῦ κατ᾽ ἐκείνους διὰ τοῦτο μακαριότητος οὐδὲν ἀπαλείφθημεν. « Μακάριοι γὰρ οἱ μὴ ἰδόντες καὶ πιστεύσαντες, » ὁ Κύριος εἶπεν. οὗτοι δὲ εἰσιν οἱ δι᾽ ἀκοῆς πληροφοροθησίντες, καὶ διὰ πίστεως βιάοντες. Ἐθεασάμεθα οὖν πρώην Χριστὸν ἀπὸ γῆς αἰρόμενον μετὰ σώματος, νῦν δὲ ὄρωμεν διὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ τοῖς μαθηταῖς παμφθέντος ἁγίου Πνεύματος, μέχρι τίνος ὁ Χριστὸς ἀναληφθεὶς ἔφθεσε, καὶ εἰς ποίαν ἀξίαν ἀνεβίβασε τὴν ἡμῶν ἢν ἀνάλαβε φύσιν. εἰκότι γὰρ πάντως ἀνήλθεν, ὅθεν τὸ Πνεῦμα πατρὸς αὐτοῦ πεμφθὲν κατέβηθε. Πόθεν δὲ τὸ Πνεῦμα κατέβηθε, δείκνυσιν ὁ διὰ τοῦ προφήτου λέγων Ἰσὴλ. « Ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα. » καὶ πρὸς ὃν φησιν ὁ Δαβὶδ. « Ἐξεκποστεῖτε τὸ Πνεῦμά σου, καὶ κτισθήσονται, καὶ ἀνακαινίσαι τὸ πρόσωπον τῆς γῆς. » Πρὸς τὸν ἀνωτάτω τοιγαροῦν ὁ Χριστὸς ἀναληφθεὶς ἀναβήθε Πατέρω, καὶ πρὸς αὐτὸν ἔφθεσε τὸν πατρικὸν κλίπον, ὅθεν καὶ τὸ Πνεῦμα καὶ κοινῶς καὶ κατὰ τὸ ἀνθρώπινον τῆς κατ᾽ αὐτὸν ἀξίας ἀνεβίβηθε τὸ ἐξ οὐρανοῦ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐρχόμενον τε καὶ στελλόμενον Πνεῦμα καὶ αὐτὸς ἀρτίως ἀποσταλάς. Ἀλλὰ μηδὲς νομίσητε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τῆς ἀξίας ταύτης ἀμοιροῦν, παρὰ οὐ γὰρ τῶν ἀποσταλλομένων ἀπλῶς, ἀλλὰ καὶ τῶν

δείκνυσι δὲ καὶ τοῦτο σαφῶς ὁ διὰ τοῦ προφήτου λέγων. « Ἐγὼ ταῖς χερσὶ μου θεμελίωσα τὴν γῆν, καὶ τὸν οὐρανὸν ἐξέτεινα, καὶ νῦν Κύριος ἀπέσταλάκε με καὶ τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ. » Καὶ ὁ Χριστὸς διὰ τοῦ αὐτοῦ προφήτου πάλιν ἀλλαχοῦ, λέγων. « Πνεῦμα Κυρίου ἐπ᾽ ἐμὲ, οὐ ἔνακεν ἐχρῖσέ με, εὐαγγελίσασθαι 136 πτωχοῖς ἀπέσταλάκε με. » Τοιγαροῦν οὐκ ἀποπέλλεται μόνον τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀλλὰ καὶ ἀποπέλλεται τὸν παρὰ τοῦ Πατρὸς ἀποσταλλόμενον Υἱόν, πρὶν οὐ δείκνυται Πατρί τε καὶ Υἱῷ συμπέτερος καὶ ἰσοσθενὲς καὶ συνεργὸν καὶ ὁμοῦσιμον. Εὐδοκίῃ τοίνυν τοῦ Πατρὸς καὶ συνεργείῃ τοῦ ἁγίου Πνεύματος δι᾽ ἄφατον φιλανθρωπίας κέλατος, κλίνα; οὐρανοῦς καὶ καταβῆ; ἐνωθεν ὁ τοῦ Θεοῦ Μονογενῆς, καὶ καθ᾽ ἡμᾶς, ἐπὶ τῆς γῆς ὄφθαλις, καὶ συνένοστραφεῖς ἡμῖν, καὶ ἔπραξε καὶ ἐδίδαξε θαυμαστά καὶ μεγάλα καὶ ὀψηλὰ καὶ ὄντως θεοκροπή, καὶ

²⁰ Joan. 11, 29. ²¹ Joel. 11, 28. ²² Psal. ciii, 31. ²³ Isa. xlii, 5. 7. ²⁴ Isa. lxi, 1.

τοῖς αὐτῷ παραρχοῦσιν θεωρηγῆ καὶ σωτηρίᾳ. Εἶτα καὶ καθὼν ἐθελοσώσας ὑπὲρ τῆς ἡμῶν σωτηρίας, καὶ τρυφῆς καὶ ἀναστάς τριήμερος, ἀνελήθη εἰς τοὺς οὐρανοὺς, καὶ ἐκάθισεν ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς, καὶ συνήργησεν ἐκείθεν τῇ πρὸς τοὺς οὐρανοὺς μαθητῆς καθόσω τοῦ θεοῦ Πνεύματος, συναποστασίας μετὰ τοῦ Πατρὸς, καθάπερ καὶ συνεπηγγεῖλατο τῇ ἐξ ὕψους δυνάμιν· αὐτὸς δὲ καθήμενος ἐν ὑψηλοῖς· ἔκατ', ὡς περ βοᾶ πρὸς ἡμᾶς ἐκείθεν, Εἴ τις ἐθέλει παραστῆναι τῇ δόξῃ ταύτῃ, καὶ μέτοχος γενέσθαι τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας, καὶ οὐδὲ κληθῆναι Θεοῦ, καὶ ζωὴν εὐραῖν ἀθάνατον, καὶ δεῖξιν ἀρρήτων, καὶ τρυφήν ἀκήρατον, καὶ πλοῦτον ἀδαπάνητον, ἀκουέτω τῶν ἐμῶν προσηγοριῶν, καὶ μιμνήσθω πρὸς δυνάμιν τὴν ἐμὴν πολεῖαν, καὶ πολιτευέσθω καθάπερ ἐπὶ τῆς γῆς ἐγὼ διὰ σαρκὸς ἐλθὼν, καὶ ἐποίησα καὶ ἐδίδαξα. ὁ σωτηρίου θεὸς νόμος, καὶ ὑπόδειγμα προβαίς ἐμαυτὸν· τὴν γὰρ εὐαγγελικὴν διδασκαλίαν ἐπιστήσωσατο μὲν ὁ Σωτὴρ δι' οὐρανῶν ἔργων τε καὶ θαυμάτων, ἐπιείκτως δὲ διὰ τῶν αὐτοῦ παθημάτων· παρίστησε δὲ αὐτῆς τὸ μεγαλωφελὲς καὶ σωτήριον διὰ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως, διὰ τῆς εἰς οὐρανοὺς ἀναλήψεως, δὲ τῆς ἐκ τῶν οὐρανῶν πρὸς τοὺς οὐρανοὺς μαθητῆς νῦν τελεσθείσης τοῦ θεοῦ Πνεύματος ἐκπελοσώσεως ἣν ἐορτάζομεν σήμερον. Μὲτι γὰρ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν καὶ τὴν κατ' αὐτὴν φανέρωσιν πρὸς τοὺς μαθητῆς εἶπα ἀναλαμβάνομενος· « Ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Πατρὸς μου ἐφ' ὑμᾶς, ὑμεῖς δὲ καθίσατε ἐν τῇ πόλει Ἱερουσαλὴμ, ἕως οὗ ἐκδύσηθε δυνάμιν ἐξ ὕψους· λήψετε γὰρ δυνάμιν, ἐκελθόντος τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐφ' ὑμᾶς· καὶ ἐσεσθέ μοι μάρτυρες ἐν τῇ Ἱερουσαλὴμ, καὶ ἐν πάσῃ τῇ Ἰουδαίᾳ, καὶ ἐν ἰσραὴλ τοῦ ἁγίου· Συμπληρουμένης δὲ μετὰ τὴν ἀνάστασιν πεντηκοστῆς ἡμέρας, ἧς νῦν ἐφέστηκεν ἡ μνήμη, τῶν μαθητῶν ἀπίπτων συνηγμένων ἐπὶ τὸ αὐτὸ, καὶ ὁμοθυμαδὸν ὄντων ἐν τῷ ὀπισθῷ τοῦ ἱεροῦ ἐκείνου, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ κατ' ἐαυτῶν ὀπισθῷ, τῷ οὐρανῷ νῦν τοῦτον ἐκάστου συνηγμένου· ἦσαν γὰρ σχολάζοντες καὶ προσέχοντες τῇ δεξιῇ καὶ τοῖς ἄνω τοῖς πρὸς τὸν Θεόν· « Ἐγένετο, φησὶν ὁ εὐαγγελιστὴς Λουκᾶς, ἄφωσ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἦχος, ὡς περ φερομένης βιαίας, καὶ ἐπλήρωσε τὸν οἶκον οὗ ἦσαν καθήμενοι· Ὁυτὸς ἔστιν ὁ ἦχος, περὶ οὗ προεῖπεν Ἄννα ἡ προφήτις, ὅτι τὴν περὶ τὸν Σαμουὴλ ἐπαγγελίαν ἐδέξατο, ὅτι ὁ Κύριος ἀνέβη εἰς οὐρανοὺς καὶ ἐδρόνησεν. Αὐτὸς δῶσε ἰσχυρὸν, καὶ ὑψώσει κέρα· χριστῶν αὐτοῦ· Τοῦτον τὸν ἦχον καὶ τὸν τοῦ Ἥλιου θεωρία προανεκέρυξεν· Ἰδοὺ γὰρ, φησὶ, φωνὴ αὐρας λεπτῆς, καὶ ἐν αὐτῇ Κύριος· ἡ γὰρ φωνὴ τῆς αὐρας ἦχος ἔστι πνοῆς. Τοῦτου τοῦ ἦχου καὶ τῆς πνοῆς εὐρυς ἂν τὸ πρόγραμμα καὶ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ τοῦ Χριστοῦ. Τῇ γὰρ ἰσχυρῇ ἡμέρᾳ τῇ μεγάλῃ τῆς ἐορτῆς, ἧς ἔστιν ἡ Πεντηκοστή, εἰστήκει ὁ Ἰησοῦς μετὰ τὸν Θεολόγον καὶ εὐαγγελιστὴν Ἰωάννην, καὶ ἐκράξεν, λέγων· « Εἴ τις θέλει ἐρχέσθω

²⁶ Luc. xiv, 29. ²⁷ Act. i, 1, 2. ²⁸ I Reg. i, 10, 22.

et tertia die resurgens ascendit in caelum, et sedit ad dexteram Patris, et inde ejus cooperatione descendit Spiritus sanctus, sicut a Patre simul ab emissus qui simul promiserat virtutem ex alto. Ipse vero ibi in excelsis sedens, inde, ut ita loquar, ad nos clamat: Si quis vult hanc consequi gloriam, et particeps fieri regni caelorum, et vocari filius Dei, et vitam aeternam invenire, et gloriam ineffabilem, et voluptates intemeratas, et divitias inexhaustas, mea mandata audiat, et pro viribus meam imitetur conversationem, et conversetur sicut et ego in terram per caruem veniens et feci et docui, salutares ponens leges et meipsum proponens exemplum; doctrinam enim evangelicam Salvator quidem operibus suis et miraculis firmavit, perfecit autem per passionem suam, illius vero magnam et salutarem utilitatem exhibuit per resurrectionem a mortuis, per suam in caelum ascensionem, per missionem divini Spiritus e caelo ad discipulos suos factam, quam hodie celebramus. Et enim postquam a mortuis resurrexisset, et se discipulis manifestasset, dixit jamjam ascensurus: « Ecce ego mitto promissum Patris ad vos. Vos autem sedete in civitate Jerusalem, quoadunque induamini virtute ex alto; accipietis enim virtutem supervenientis in vos Spiritus sancti, et eritis mihi testes in Jerusalem et in omni Judaea et usque ad ultimum terrae ». Cum complerentur autem post resurrectionem ejus dies Pentecostes, cujus hodie memoriam facimus, dum essent omnes pariter in eodem loco congregati, et unanimiter essent in conaculo adyti illius, singula etiam in superiore mentis suae parte collectis, erant enim perseverantes in oratione et hymnis ad Deum: « Factus est, inquit Lucas evangelista, repente de caelo sonus, tanquam advenientis spiritus vehementis, et replevit totam domum ubi erant sedentes ». Iste est sonus de quo praedixit Anna prophetissa, quando promissionem de Samuele accepit: « Quoniam ascendit Dominus in caelum et tonavit. Ipse dabit fortitudinem et exaltabit cornu christorum ejus ». Hunc sonum praenuntiavit visio Heliae, ait enim: « Ecce vox aurae tenuis, et in ipsa Dominus », vox enim aurae sonus est venti. Hujus soni hujusque spiritus praedictionem etiam invenire poteris in Evangelio Christi. Nam ultima et magna die festi quod est Pentecostes, stetit Jesus, secundum Theogum atque Evangelistam Joannem, et clamavit dicens: « Si quis sitit, veniat ad me et bibat. Hoc autem dicebat, inquit, de Spiritu quem recepturi erant credentes in eum ». Sed et post resurrectionem insufflavit in discipulos suos et ait: « Accipite Spiritum sanctum ». Ille igitur clamor sonum illum significabat, et insufflatio illum spiritum qui nunc deorsum vehementer spirans, magnum atque potentem e caelo emisit atreptum, totamque sub caelo terram personuit, et omnibus in fide accedentibus gratiam largitur et infundit.

²⁹ I Reg. xix, 11, 12. ³⁰ Joan. vii, 37-39 ³¹ Joan.

Vehemens est quia omnia vincit, maligni mœnia invadit, urbes vero et omne propugnaculum adversarii evertit, insuper superbos quidem humiliat, humiles autem corde exultat; male dissolutis conjugit, frangit peccatorum vincula, et servitutis catenas dirumpit. Replevit autem domum ubi erant sedent s quam spiritalem piscinam effecit, et adimpleretur Salvatoris promissum quod ipse jamjam assumendus eis dixit: « Joannes quidem baptizavit aqua, vos autem baptizabimini in Spiritu sancto, non post multos hos dies⁴¹. » Sed et vocationem quam ipsis imposuit vera significare ostendit; nam per hunc a cœlo sonum tonitruum filii vere facti sunt apostoli. « Et apparuerunt illis, ait, disperitæ linguæ tanquam ignis, seditque supra singulos eorum, et repleti sunt omnes Spiritu sancto, et cœperunt loqui variis linguis, prout Spiritus sanctus dabat eloqui illis⁴². » Signa quidem corpore dominico patrata quibus exhibitus est unigenitus Dei Filius, secundum personam propriam, nobis in diebus ultimis adunatus, finem acceperunt; cœperunt autem fieri quæ Spiritum sanctum propriam quoque habere personam demonstrarent, ut nos cognoscamus et meditemur magnam et adorabile sanctæ Trinitatis mysterium. Jam quidem prius patuerat operatio Spiritus sancti, nam hic est qui per prophetas locutus futura prænunxiaverat, operatus erat etiam deinde per discipulos, demones ejiciens et morbos sanans, nunc vero manifestatus omnibus in sua persona per linguas igneas; sedensque quasi in throno supra singulos Christi discipulos, eos virtutis suæ instrumenta reddidit.

σαντες, κατ' ἰδίαν ὑπόστασιν, τὸν ἐκ' ἐσχάτων ἡμῖν τέλεισθαι καὶ τὴ φανεροῦντα τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐς καὶ σκεφθῶμεν τὸ μέγα καὶ προσκυνητὸν τῆς ἁγίας Τριάδος μυστήριον· ἐνήργει μὲν γὰρ καὶ πρότερον τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ διὰ τῶν προφητῶν λαλήσαν καὶ προκαταγγεῖλαι τὰ μέλλοντα, ἐνήργει καὶ διὰ τῶν μαθητῶν ἵπαιτα, δαιμόνας ἐλαύνον καὶ νόστους ἰώμενον, φανερώθη δὲ καὶ νῦν ἐν ἰδίᾳ ὑπόστασει τοῖς πᾶσι διὰ τῶν πυρίνων καύσιν δεσποτικῶς, καὶ ὅλον ἐνθρονισθῆν, ὄργανα

Quare autem apparuit in figura linguarum? Ut se eodem fonte ac Dei Verbum exiisse monstraret; nihil enim lingua propinquius habet verbum. Similiter etiam propter gratiam doctrinæ; gratia enim plena debet esse ejus lingua qui secundum Christum docet. Quare vero linguæ igneæ? Non solum ut Spiritus ostenderet se ejusdem esse naturæ ac Pater et Filius; ignis enim Deus est, et ignis nequaquam consumens; sed etiam propter duplicem apostolicæ prædicationis operationem; nam simul est benefica et pœna multat; et sicut ignis natus est lucere et ardere, ita verbum doctrinæ quæ est secundum Christum annuentes quidem illuminat, negantes vero usque ad finem obedientiam igni et supplicio tradit æterno. Linguæ autem non ignis dicuntur, sed tanquam ignis, ne quis ignem illum putaret esse sensibilem et corporeum, sed ut ex exemplo nobis innotescat manifestatio Spiritus. Cujus autem

πρὸς με καὶ πινέτω. » Τοῦτο δὲ ἔλεγγε, φησί, περὶ τοῦ Πνεύματος, οὗ ἔμελλον λαμβάνειν οἱ πιστεύοντες. **137** εἰς αὐτὸν· ἔλλα καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἐνεφύσησας τοῖς μαθηταῖς καὶ εἶπε, ἰ Ἄδεις Πνεῦμα ἅγιον. » Ἐφ' οὖν κραυγῇ ἐκεῖνη τούτων προεβήμαινα τὸν ἦχον, καὶ τὸ ἐκφύσημα ταύτην τὴν κροτήν, ἦτις νῦν ἀνωθεν χυθεῖσα θαψιχῆς, καὶ μέγα καὶ ἐξάκουστον οὐρανὸθεν ἐξηχήσασα, πᾶσαν ἐκκαλεῖται τὴν ὀπ' οὐρανὸν, καὶ πᾶσι τοῖς πιστῶς προσιοῦσι τὴν χάριν ἐκπενεῖ καὶ ἐνήσει. Βικία δὲ ἐστίν, ὡς πάντα νικῶσα, καὶ ὑπερβαίνουσα μὲν τὰ τελεῖα τοῦ πο. η. ρ. ὡ. καθαιρούσα δὲ τὰ πόλεις, καὶ πᾶν ὄχιρωμα τοῦ γῆ. ρ. ὡ. καὶ ταπεινούσα μὲν τοὺς ὑπερηφάνους, ἀνοψούσα δὲ τοὺς ταπεινοὺς τῆ κε. ρ. ὡ. καὶ συνδύσα μὲν τὰ κακῶς λελυμένα, διασπύσα δὲ τοὺς τῶν ἁμαρτημάτων συνδέσμους, καὶ διαλύουσα τὰ κρατούμενα. Ἐπλήρωσα δὲ τὸν οἶκον οὗ ἦσαν καθήμενοι, κολυμβήσαν αὐτὸν ἀπεργαζομένη πνευματικῆν, καὶ πληρούσα τὴν τοῦ Σωτήρος ἐπαγγελίαν, ἣν καὶ αὐτὴν ἀναλαμβάνόμενος πρὸς αὐτοὺς εἶπεν· « Ὅτι Ἰωάννης μὲν ἰθάπτισεν ὕδατι, ὑμεῖς δὲ βαπτισθήσεσθε ἐν Πνεύματι ἁγίῳ οὐ μετὰ πολλῆς ταύτας ἡμέρας. » Ἄλλα καὶ τὴν κλήσιν, ἣν αὐτοῖς ἐπέθηκεν, ἐπληθύουσαν εἶδει. Αἰὰ γὰρ τοῦ ἐξ οὐρανοῦ τούτου ἦχου ὄντως υἱὸς βροντῆς γεγενησὶν οἱ ἀπίστολοι· « Καὶ ὤφθησαν αὐτοῖς, φησί, διαμεριζόμενοι γλώσσα ὡσεὶ πυρὸς· ἐκάθει τὸ ἐφ' ἓνα ἑκαστὸν αὐτῶν, καὶ ἐπλήθησαν ἅπαντες Πνεύματος ἁγίου, καὶ ἐλάλουν ἑτέρας γλώσσας, καθὼς τὸ Πνεῦμα ἔβδου αὐτοῖς ἀποφθάλγυεσθαι. » Τὰ μὲν γὰρ διὰ τοῦ θεοποικίτου σώματος θαυματουργηθέντα, καὶ ἴδον εἶναι μονογενῆ τοῦ Θεοῦ παρρησιάζοντα τῶν ἡμερῶν, κέρα; εἶσθαι· ἀρχεται δὲ καταρτίζονται κατ' ἰδίαν ὑπόστασιν ὑπάρχον· ἐν ἡμῖς ἐπιγνώμεν τὸν ἁγίον Πνεῦμα τὸ ἅγιον· τὸν γὰρ ἐστὶ τὸ διὰ τῶν προφητῶν λαλήσαν καὶ προκαταγγεῖλαι τὰ μέλλοντα, ἐνήργει καὶ διὰ τῶν μαθητῶν ἵπαιτα, δαιμόνας ἐλαύνον καὶ νόστους ἰώμενον, φανερώθη δὲ καὶ νῦν ἐν ἰδίᾳ ὑπόστασει τοῖς πᾶσι διὰ τῶν πυρίνων καύσιν δεσποτικῶς, καὶ ὅλον ἐνθρονισθῆν, ὄργανα

Ἄλλα τίνας ἐνεκεν ὤφθη διὰ τοῦ σχήματος τῶν γλωσσῶν; Ἴνα τὴν πρὸς τὸν τοῦ Θεοῦ Ἄδρον ἐπιθετῆται συμφυλιαν· γλώσσης γὰρ πρὸς λόγον οὐδὲ συγγενέστερον. Ἄμα δὲ καὶ διὰ τὴν χάριν τῆς διδασκαλίας· γλώσσης γὰρ κεχαριστωμένης ὁ κατὰ Χριστὸν διδάσκαλος δέχεται. Διατί δὲ πυρίνας γλώσσας; Οὐ μόνον διὰ τὸ τοῦ Πνεύματος πρὸς τὸν Πατέρα καὶ τὸν Ἰδὸν ὁμοούσιον· πῦρ γὰρ ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ πῦρ καταναλάσκον τὴν μοχθηρίαν· ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ διετὴν τῆς ἐνεργείας τοῦ τῶν ἀπιστῶν κηρύγματος· εὐεργετεῖν γὰρ ἅμα καὶ κολάζειν δύναται· καὶ καθάπερ τὸ πῦρ καὶ φωτίζει καὶ φλογίζει πεφύκεν, οὕτω καὶ ὁ τῆς κατὰ Χριστὸν διδασκαλίας λόγος· τοὺς μὲν ὑπακούοντας φωτίζει, τοὺς δὲ ἀπειθοῦντας εἰς τέλος πυρὶ καὶ κολάζει παραδιδωσιν αἰωνίῳ. Γλώσσαί δὲ, οὐχὶ πυρὶ; εἶπεν, ἀλλ' ὡσεὶ πυρὸς, ἵνα μὴ τις αἰσθητὴν καὶ ὀλισκὸν εἶναι λογισθῆται τὸ πῦρ ἐκεῖνο, ἀλλ' ὡς ἀπὸ παραδείγματος

⁴¹ Act. 1, 5. ⁴² Act. 11, 3.

τος ἐν περιτοῖς γενώμεθα τῆς ἐπιφανείας τοῦ Πνεύ-
ματος. Τίνας δὲ χάριν αἱ γλώσσαις διαμεριζόμεναι
ἔφθησαν αὐτοῖς; ἔπει μόνω τῷ καὶ αὐτῷ ἀνοθεύ-
σασθαι Χριστῷ οὐκ ἐκ μέτρου δίδεται τὸ Πνεῦμα
παρὰ τοῦ Πατρὸς· διόκληρον γὰρ ἐκεῖνος καὶ κατὰ
σάρκα τὴν θεϊαν δύναμιν εἶχε καὶ τὴν ἐνέργειαν.
138 τῶν δ' ἄλλων οὐδενὶ πᾶσα χωρητὴ κατέστη-
κεν ἡ τοῦ Πνεύματος· χάρις, ἀλλ' ἐκ μέτρου ἕκαστος
ἄλλος ἄλλου τινὸς τυγχάνει τῶν χαρισμάτων· ἴνα
μή τις φύσιν εἶναι τὴν παρὰ τοῦ Πνεύματος τοῖς
ἀγίοις διδομένην χάριν νομίσῃ. Τὸ δὲ, «ἐκδόσιον»,
οὐ τὴν δεσποτικὴν ἀξίαν ὑπεμφαίνει μόνον, ἀλλὰ
καὶ τὸ ἑνιαῖον τοῦ θεοῦ Πνεύματος. «Ἐκάθισε δὲ,
φησὶν, ἐφ' ἕνα ἕκαστον αὐτῶν, καὶ ἐπλήσθησαν ἅπαν-
τες Πνεύματος ἁγίου.» καὶ μεριζόμενον γὰρ κατὰ
τὰς διαφορὰς αὐτοῦ δυνάμεις τε καὶ ἐνεργείας, δι'
ἐκάστης τῶν ἐνεργειῶν ὅλον πάρεστι καὶ ἐνεργεῖ τὸ
Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀμερίστως μεριζόμενον, καὶ ὁλο-
σχερῶς μετεχόμενον, κατὰ τὴν εἰκόνα τῆς ἡλιακῆς
ἀκτίνος. Ἐλάδουν δὲ ἐτέρας γλώσσαις, τουτέστι
δι' αἰετοῦ, πρὸς τοὺς ἐκ παντὸς ἔθνοους συυελθόν-
τας, καθὼς τὸ Πνεῦμα εἰδίδου αὐτοῖς ἀποφθίγγεσθαι·
ἔργα γὰρ ἐγίνοντο τοῦ θεοῦ Πνεύματος, ἐνεργ-
οῦντά τε καὶ κινούμενα κατὰ θέλησιν ἐκείνου καὶ
δύναμιν· ἔργων δὲ ἅπαν ἐξυθεν προσλαμβανόμε-
νων, οὐ τῆς οὐσίας, ἀλλὰ τῆς ἐνεργείας τοῦ ἐνεργ-
οῦντος δι' αὐτοῦ μετέχων, οὕτως ἔργων ἐκείνου
τελεῖ, ὡς καὶ ὁ θεὸς Πνεύματι φθεγγόμενός φησι
Δαβὶδ· «Ἡ γλῶσσά μου κάλαμος γραμματέως ὄξυγράφου.» Ὁ οὖν γραφικὸς κάλαμος ἔργων ἐστὶ
γραφικῶς, τῆς ἐνεργείας πάντως, ἀλλ' οὐ τῆς οὐσίας μετέχων τοῦ γράφοντος, ἀκαίνα χαρακτων, ἀπερ ὁ
γραφεὺς ἰθέλει καὶ δύναται.

Ἄλλὰ πῶς ἐπαγγελία τοῦ Πατρὸς τὸ Πνεῦμα τὸ
ἅγιον; Ἐπειδὴ διὰ τῶν αὐτοῦ προφητῶν προσηγγ-
εῖσθαι τοῦτο, διὰ μὲν τοῦ Ἰαζεκιήλ λέγων· «Δώσω
ὄμην καρδίαν καινὴν, καὶ Πνεῦμα καινόν, καὶ τὸ
Πνεῦμά μου δώσω ἐν ὄμνι.» διὰ δὲ τοῦ Ἰωήλ·
«Καὶ ἔσται ἐν ταῖς ἰσχυραῖς ἡμέραις, ἐκχεῖ ἀπὸ
τοῦ Πνεύματος μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα.» Τοῦτο καὶ
ὁ Μωϋσῆς ἐκποθῶν, προσηγγένησεν λέγων· «Τίς
δώσει πάντα τὸν λαὸν Κυρίου προφήτας, ὅταν ὁ
Κύριος τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ ἐπι αὐτούς;» Ἐπει δὲ
μία ἐστὶν ἡ εὐδοκία καὶ ἡ ἐπαγγελία τοῦ Πατρὸς
καὶ τοῦ Υἱοῦ, διὰ τοῦτο τοῖς εἰς αὐτὸν πιστεύουσιν
εἰπὼν· «Ὁ πῶν ἐκ τοῦ ὕδατος, ὃ ἐγὼ δώσω αὐτῷ,
γενήσεται πηγὴ ὕδατος ἀλλομένου εἰς ζωὴν αἰώ-
νιον.» καὶ, «Ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ, καθὼς εἶπεν ἡ
Γραφή, ποταμὸς ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ βρῦσουσιν
ὕδατος ζῶντος.» ὃ ἐρμηνεύων ὁ Εὐαγγελιστῆς,
«Τοῦτο δὲ, φησὶν, ἔλεγε περὶ τοῦ Πνεύματος ὃ ἐρελ-
λον λαμβάνειν οἱ πιστεύοντες εἰς αὐτόν.» Ἄλλὰ
καὶ ἐπὶ τὸ σωτήριον ἐρχόμενος πάθος πρὸς τοὺς
οἰκίλους μαθητὰς ἔλεγεν· «Ἐὰν ἀγαπᾶτέ με, τὰς
ἐντολάς τὰς ἐμὰς τηρήσατε· καὶ ἐγὼ ἐρωτήσω τὸν
Πατέρα, καὶ ἄλλον Παράκλητον δώσει ὑμῖν, ἵνα μὲν
μὴ ὄμνῶν εἰς τὸν αἰῶνα, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας.»
Καὶ πάλιν· «Ταῦτα λαλάθηκα ὑμῖν, παρ' ὄμνῳ

A gratia lingue illis apparuerunt dispersitæ? Quia
C soli qui a cælo descendit Christo non in mensura
datur Spiritus a Patre; ille enim universam etiam
secundum carnem habuit divinam virtutem et ope-
rationem; sed aliorum nemine tota continetur gra-
tia Spiritus, at ex parte tantum, alius aliud ex cha-
rismatibus accipit, ne quis naturam esse reseat
gratiam a Spiritu sanctis tributam. Vox autem, se-
dit, non Domini solum dignitatem manifestat, sed
etiam divini Spiritus unitatem. «Sedit, inquit, su-
pra singulos eorum, et repleti sunt omnes Spiritu
sancto;» dispersitus enim secundum varias ejus
virtutes et operationes, per singulas operationes
totus adest et operatur Spiritus sanctus, sine parte
divisus et sine divisione participatus, solaris instar
radii. «Loquebantur variis linguis,» id est, dia-
lectis, ad eos qui ex omni natione convenerant,
prout Spiritus sanctus dabat eloqui illis, quippe Spi-
ritus sancti facta sunt instrumenta, operata et mota
secundum voluntatem ejus atque virtutem; instru-
mentum vero quodlibet extra acceptum non natu-
ræ sed virtutis operantis per eum sit particeps, ita
et sancti Spiritus instrumentum, quemadmodum
David loquens in Spiritu sancto ait: «Lingua mea
calamus scribæ velociter scribentis»⁴⁵. » Scriptorius
ergo calamus instrumentum est scribentis, cujus
virtutis sed non naturæ omnino sit particeps, ea
exarans quæ scribens voluerit et potuerit.

Sed quomodo Patris promissum est Spiritus san-
ctus? Quia cum per prophetas pollicitus est, dicens
quidem per Ezechiel: «Dabo vobis cor novum et
spiritum novum, et Spiritum meum dabo vobis»⁴⁶; »
per Joel autem: «Et erit in novissimis diebus, ef-
fundam de Spiritu meo super omnem carnem»⁴⁷. »
Quod Moyses desiderans, prius manifestavit dicens:
«Quis dabit ut omnis populus prophetet, et det eis
Dominus Spiritum suum»⁴⁸? » Sed cum una sit Pa-
tris et Filii voluntas, una promissio, ideo creden-
tibus in eum dixit: «Qui hiberit ex aqua quam
ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam
æternam»⁴⁹; » et: «Qui credit in me, sicut ait
Scriptura, flumina aquæ vivæ fluent ex ventre ejus»⁵⁰. »
Quod interpretatur Evangelista: «Ноч, ait, dixit
de Spiritu quem accepturi erant credentes in eum»⁵¹. »
Insuper vadens ad salutarem passionem dixit di-
scipulis suis: «Si diligitis me, mandata mea serve-
te; et ego rogabo Patrem et alium Paracletum da-
bit vobis, ut maneat vobiscum in æternum, Spiritum
veritatis»⁵². » Et iterum: «Hæc locutus sum
vobis apud vos manens; Paracletus autem, Spiritus
sanctus, quem mittet Pater in nomine meo, ille
vos docebit omnia»⁵³. » Et rursum: «Cum venerit
Paracletus quem ego mittam vobis a Patre, Spiritus

⁴⁵ Psal. xlii, 2. ⁴⁶ Ezech. xxxvi, 26. ⁴⁷ Joel. ii, 28. ⁴⁸ Num. xi, 29. ⁴⁹ Joan. iv, 14. ⁵⁰ Joan. vii, 38. ⁵¹ Ibid. 39. ⁵² Joan. xiv, 15. ⁵³ Joan. xiv, 26.

rum veritatis, quia a Patre procedit, ille testimonium perhibebit de me, et docet vos omnem veritatem⁹⁹. Nunc vero adimpleta est promissio, et descendit Spiritus sanctus a Patre et Filio missus atque datus, qui sanctis illuminatis discipulis quos omnino lampades divinitus accendit, vel potius astras ostendit qui supra mundum posita totum illustrarent, per eos verbum vite æternæ hærentes terram universam collustravit. Quomadmōdum si quis ex lucifera lampade altam accendit, et ex illa alteram, et deinde lumen traditionem custodiens, illud permanentiter habet; ita per impositionem manuum apostolorum, eorum successoribus, et ab istis rursus alii sicque in posterum divini Spiritus gratia permanet in omnem generationem, fidelesque omnes spiritalibus pastoribus et doctoribus illuminat.

Δεῖ παραμένον ἔχει τὸ φῶς· οὕτω καὶ διὰ τῆς τῶν καὶ ἀπὸ τούτων ἐφ' ἑτέρους πάλιν, καὶ ἐφεξῆς, ἢ τοῦ καὶ γενέας, καὶ φωτίζει πάντας τοὺς πειθομένους.

Igitur hanc Dei gratiam, hoc donum et per Evangelium lumen Spiritus Dei asserentes orbem pro temporibus adiant singuli pontifices, quorum si unum nonnulli pro sua potestate repulerint, Dei gratiam scindunt, divinam traditionem dirumpunt, semetipsos a Deo separant, et exitiosis conditionibus atque omnimodis traduntur calamitatibus, quod et vos nuper novistis per experientiam. At hodie conversi ad eum qui a Deo venit vestrarum pastorem animarum si milit salutaris consentienti obedi-
veritis, hodiernam divini Spiritus adventus memoriam hodie prorsus celebrate, qui propter nosram salutem descendit per infinitam benignitatem ex qua et per quam unigenitus Dei Filius cælos inclinans descendit et carnem a nobis accepit. Etenim nisi, postquam cum corpore in cœlum ascendisset, Spiritum sanctum misisset qui discipulos cum eis permanens confirmaret, et eorum in generationem successores atque doctores Evangelii gratiæ, non prædicata fuisset omnibus gentibus neque usque ad nos descendisset prædicatio veritatis. Ideo clementissimus Dominus participes atque patres et datores lucis æternæque vite hodie monstravit suos discipulos, in perennem vitam regenerantes, necnon filios lucis et patres luminis dignos efficientes, ut ita nobiscum ipse maneat usque ad consummationem sæculi, sicut per Spiritum promiserat; unus enim ipse est cum Patre et Spiritu, non secundum personam, sed secundum divinitatem; et unus in tribus Deus, in una omnipotenti tribusque constanti personis divinitate; nam Spiritus sanctus semper erat, et erat cum Filio in Patre. Quippe quomodo fuisset Pater et mens æterna sine Filio et Verbo cœterno? Quomodo autem fuisset Verbum æternum sine cœterno Spiritu? Idcirco semper fuit, et est et erit Spiritus sanctus, cum Patre et Filio in tempore quæ facta sunt creans, quæ corrupta sunt renovans, quæ permanent conservans, ubique præsens, et omnia

μένον· ὁ δὲ Παράκλητος, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, δὲ πέμψει ὁ Πατήρ ἐν τῷ ὀνόματι μου, ἑκεῖνος ὅμως διδάξει πάντα. Καὶ πάλιν· Ὅταν εἰθῆ ὁ Παράκλητος, ὃν ἐγὼ πέμψω ὑμῖν παρὰ τοῦ Πατρὸς, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται, ἑκεῖνος μαρτυρήσει περὶ ἐμοῦ, καὶ ὁδηγήσει ὑμᾶς εἰς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν. Νῦν οὖν ἐκλήρωθη ἡ ἐπαγγελία, καὶ κατῆλθε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, παρὰ Πατρός τε καὶ Υἱοῦ πεμφθέν τε καὶ δοθέν, καὶ τοὺς ἁγίους μαθητὰς περιλάμψαν, καὶ ὅλους λαμπάδας ἀνάψαν θείως, μάλλον δὲ φωστῆρας ἀναδείξαν ὑπερκοσμίου; καὶ πνευματικού; αλωνίζουζωῆ; ἐπέχοντις λόγον, δι' αὐτῶν τὴν οἰκουμένην πᾶσαν ἐφώτισε. Καθάπερ δὲ εἰ τις 139 ἀπὸ τῆς φωτοφόρου λαμπάδος ἑτέραν ἀνάψει, καὶ ἀπ' ἐκεῖνης ἄλλην, καὶ ἐφεξῆς τῇ διαδοχῇ παρακατέχων, ἀποστόλων χειροτονίας ἐπὶ τοῖς αὐτῶν διαδόχου; θεοῦ Πνεύματος διαδομένη χάρις διὰ πάση; διήτοι; πνευματικῶ; ποιμαῖ καὶ διδασκάλοις.

Ταύτην οὖν τὴν χάριν καὶ τὴν δωρεάν τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸν διὰ τοῦ Εὐαγγελίου φωτισμὸν τοῦ θεοῦ Πνεύματος, ἔρχεται κσμίσων τῇ πόλει τῶν κατὰ καιρῶ; ἀρχιερίων ἑκαστος· οἱ δὲ τίνα τούτων ἀποθούμενοι, τὸ εἰς αὐτοὺς ἔχον, διακόπτουσι τοῦ Θεοῦ τὴν χάριν, καὶ διασπῶσι τὴν θεῖαν διαδοχὴν, καὶ δις τῶσιν ἑαυτοῦ; τοῦ Θεοῦ, καὶ στάσασιν ἀλιτηριώδεσι, καὶ συμφοραῖς παντοδαπαῖς παραδίδονται· ὃ καὶ ὑμεῖ; ἐπέχοντε περὶ μικροῦ πάντως διὰ τῆς πείρας. Ἀλλὰ νῦν ἐπιστρέφοντες ἐπὶ τὸν παρὰ Θεοῦ ποιμένα τῶν ὑμετέρων ψυχῶν, εἰ γέ μοι πείθεσθε συμβουλεύοντι τὰ σωτήρια, καλῶ; ὄντως πανηγυρίζετε τὴν ἐπέτειον μνήμην τῆς ἐπιδημίας τοῦ θεοῦ Πνεύματος, ὃ κατῆλθεν ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας σωτηρίας δι' ἀνείκαστον φιλανθρωπίαν, ὑπὲρ ἧ; καὶ διήν καὶ ὁ τοῦ Θεοῦ μονογενῆς Υἱὸς κλίνας οὐρανοῦ; κατῆλθε, καὶ σάρκα παρ' ἡμῶν ἔλαθεν. Ἐπειδὴ γὰρ αὐτοῦ; πρὸ; οὐρανοῦ; μετὰ σώματος ἀνῆλθεν, εἰ μὴ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπέμψεν, ἵνα συνῆ καὶ ἐνισχύη τοὺς αὐτοῦ μαθητὰς, καὶ τοὺς ἀπ' ἐκείνων κατὰ γενεὰ; διαδόχου; καὶ διδασκάλου; τοῦ Εὐαγγελίου τῆς χάριτος, οὐκ ἂν ἐκηρύχθη τὰ; τοῖς ἔθνεσιν, οὐδ' ἂν μέχρι; ἡμῶν ἐφθασε καταβαλὼν τὸ κήρυγμα τῆς ἀληθείας. Διὰ τοῦτο ὁ φιλανθρωπίτατος Δεσπότη; μετόχου; καὶ πατέρα; καὶ ὑπερέτα; φωτός τε καὶ ζωῆ; αἰδίου νῦν ἀνείδειξε τοῦ; αὐτοῦ μαθητὰ; εἰς ζωὴν αἰώνιον ἀναγεννῶντας, καὶ τέκνα φωτός; καὶ πατέρα; φωτισμοῦ τοῦ; ἁγίου; ἐργαζομένους· ἵν' οὕτω μεθ' ἡμῶν αὐτοῦ; ἢ μέχρι; τῆ; συντελείας τοῦ αἰῶνος, καθάπερ ἐπαγγελιατο; διὰ τοῦ Πνεύματος· εἰ; γὰρ ἔστιν αὐτοῦ; μετὰ Πατρὸ; καὶ Πνεύματος· οὐκ ὑποστάσει, ἀλλὰ θέσθεται· καὶ εἰ; ἐν τρισὶ Θεοῦ; ἐν μιᾷ τρισυποστάτῳ καὶ ἁνεκδυνάμῳ θεῷ; τὸ γὰρ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἦν αἰ, καὶ συνῆ ἐν τῷ Πατρὶ. Πῶ; γὰρ ἂν ἦν Πατήρ; καὶ νοῦ; ἀναρχῶ; χωρὶ; Υἱοῦ; καὶ Λόγου συνενάρχου; Πῶ; δ' ἂν ἦν Λόγος αἰδιο; χωρὶ; συναἰδίου Πνεύματος; Ἢ; οὖν αἰ καὶ ἔστι καὶ ἔστι· τὸ

⁹⁹ Joan. xv. 26.

Πνεῦμα τὸ ἅγιον, συνδημιουργοῦν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Ἁ
 Υἱῷ κατὰ καιρὸν τὰ δημιουργηθέντα, καὶ συνανα-
 κινῶν τὰ παραφθαρίντα, καὶ συνέχον τὰ διαμεί-
 νοντα· πανταχοῦ παρὼν, καὶ τὰ πάντα πληροῦν, καὶ τὰ πάντα διέπον καὶ ἐφορῶν· Ποῦ γὰρ, φησὶ
 πρὸς τὸν Θεὸν ὁ Παλαμῶδς, πορευθῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός σου, καὶ ἀπὸ τοῦ προσώπου σου ποῦ φύγω;

Οὐ πανταχοῦ δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τὸ πᾶν,
 οὐδ' ἐν παντὶ αἰῶνι τε καὶ χρόνῳ, ἀλλὰ καὶ πρὸ
 παντός αἰῶνός τε καὶ χρόνου· καὶ οὐ μέχρι μόνον
 συντελείας αἰῶνος μεθ' ἡμῶν ἔσται κατὰ τὴν ἐπαγ-
 γελίαν, ἀλλὰ πολλῶ μᾶλλον τοῖς ἀξίοις συμπαρα-
 μανί, κατὰ τὸν μέλλοντα αἰῶνα, τὸ Πνεῦμα τὸ
 ἅγιον, ἀπαθανατίζον τούτων καὶ πληροῦν αἰδίου
 δόξης; καὶ τὰ σώματα, ὃ καὶ ὁ Κύριος δηλῶν ἔλεγε
 τοῖς μαθηταῖς· « Ἐγὼ ἐρωτήσω τὸν Πατέρα, καὶ
 ἄλλον Παράκλητον θώσει ὑμῖν, ἵνα μένη μεθ' ὑμῶν
 εἰς τὸν αἰῶνα· » σπείρεται γὰρ, φησὶν ὁ Ἀπόστολος,
 τούτεστιν ἐνθάπτεται καὶ κατορῶνται τῇ γῆ θανὲν
 σῶμα ψυχικόν, ταυτὸ δ' εἰπεῖν φυσικόν, καὶ ψυχῇ
 καὶ σώματι κτιστὸν, τὸ συνεστάναι καὶ κινεῖσθαι
 σὸν· ἐγείρεται, τούτεστιν ἀναστῆ, 140 σῶμα πνευ-
 ματικόν, ταυτὸ δ' εἰπεῖν ὑπερφυσικόν, ὡς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ
 Πνεύματος συνεστῶς καὶ διοικουμένου, καὶ τῇ δυ-
 νάμει τοῦ Πνεύματος ἀθανάσιον καὶ δόξαν καὶ
 ἀφθαρσίαν ἡμφισπόμενον· « Ἐγένετο γὰρ, φησὶν, ὁ
 πρῶτος Ἀδάμ εἰς ψυχὴν ζῶσαν, ὃ δὲ ἔσχατος Ἀδάμ
 εἰς Πνεῦμα ζωοποιῶν· καὶ ὁ μὲν πρῶτος ἄνθρωπος
 ἐκ γῆς χοϊκός, ὃ δὲ δεύτερος ἄνθρωπος ὁ Κύριος
 ἐξ οὐρανοῦ· οἷος ὁ χοϊκός, τοιοῦτοι καὶ οἱ χοϊκοί,
 οἷος ὁ ἐπουράνιος, τοιοῦτοι καὶ οἱ ἐπουράνιοι. » Τι-
 νες; οὗτοι; Οἱ ἰβραῆλ καὶ ἀμετακίνητοι τῇ κτίσει,
 καὶ περιστάθοντες ἐν τῷ ἔργῳ τοῦ Κυρίου πάντοτε, C
 καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουρανοῦ διὰ τῆς πρὸς αὐτὸν
 εὐπειθείας; φορέσαντες· « Ὁ γὰρ ἀπειθῶν τῷ Υἱῷ,
 διὰ τοῦ αὐτοῦ πάλιν Κυαγγελιστοῦ Ἰωάννης φησὶν
 ὁ τοῦ Κυρίου πρόδρομος, οὐκ ἔβηται τὴν ζωὴν, ἀλλ'
 ἡ ἔργη τοῦ Θεοῦ μείνει ἐκ' αὐτῶν· » ὄργην δὲ Θεοῦ
 τίς ὑπομνεῖ; Φοβερὸν, ἀδελφοί, τὸ ἐμπροσθεῖν εἰς
 χεῖρας Θεοῦ ζῶντος· εἰ γὰρ χεῖρας πολεμίων δεδού-
 καμεν, καὶ ταῦτα τοῦ Κυρίου λέγοντος, « Μὴ φοβη-
 θῆτε ἀπὸ τῶν ἀποκτεινόντων τὸ σῶμα· » τίς οὖν
 ἔχων οὐ φοβηθήσεται Θεοῦ χεῖρας, ἐν ὄργῃ κατὰ τῶν
 ἀπειθούντων ἐπαυρομένης; Ὅργη γὰρ Θεοῦ ἀπο-
 κλυφθήσεται ἐπὶ πᾶσαν ψυχὴν, τῶν ἐν ἀσελείας
 ἀλήθειαν ἐν ἀδικίᾳ κατεχόντων.

Φύγωμεν οὖν τὴν ὄργην, καὶ σκεύσωμεν ἐπιτυ- D
 χεῖν τῆς χρηστότητος καὶ συμπειθείας τοῦ παναγίου
 Πνεύματος διὰ τῆς μετανοίας. Ὁ μίσος ἔχων πρὸς
 τινεα καταλήγῃτω, καὶ πρὸς τὴν ἀγάπην ἐπανίτω,
 ἵνα μὴ τὸ μίσος; καὶ ἡ πρὸς τὸν πλησίον μάχη κα-
 ταμαρτυρήσῃ αὐτοῦ, ὡς μὴ τὸν Θεὸν ἀγαπῶντος·
 εἰ γὰρ τὸν ἀδελφόν σου ἐν τῶρακας, οὐκ ἀγαπᾷ,
 τὸν Θεὸν ἐν οὐκ ἔώρακας, πῶς ἀγαπήσεις; Ἀγάπην
 εἰ ἔχοντες πρὸς ἀλλήλους, τὴν ἀγάπην ἔχομεν τὴν
 ἀληθῆ, τὴν ἀνυπόκριτον, καὶ δι' ἔργων ταύτην ἐπι-
 δεικνύμεθα, μὴδὲν λέγειν τε καὶ πράττειν, μᾶλλον
 δὲ μὴδὲ ἀκούειν ὑπομείνοντες ὕβριν ἢ βλάβην φέρον
 τοῖς ἡμετέροις ἀδελφοῖς, ὡς καὶ ὁ ἡγατημένος τῷ

replens, et omnia regens et custodiens. Ait enim ad
 Deum Psalmista : « Quo ibo a Spiritu tuo, et quo a
 facie tua fugiam ?? »

Verum non ulique tantum, sed et super omnia
 et in omni sæculo et tempore, sed et ante omnia
 sæcula et tempora, nec solummodo nobiscum erit,
 prout promissum est, usque ad consummationem
 sæculi, sed multo magis permanebit cum sanctis in
 futuro sæculo Spiritus sanctus, quorum etiam cor-
 pora immortalitate donata gloria æterna replebit;
 hoc Dominus ostendens dixit discipulis : « Ego ro-
 gabo Patrem, et alium Paracletum dabit vobis, ut
 maneat vobiscum in sæcula 24. » Seminatur enim,
 B inquit Apostolus, id est sepelitur et conditur in terra
 mortuum corpus animale, scilicet naturale, anima
 et corpore compositum habens unde constet et mo-
 veatur; surget spiritale, id est reviviscet naturæ
 superius, utpote divino Spiritu constans et direc-
 tum, necnon virtute Spiritus immortalitatem et glo-
 riam et incorruptionem indutum. Ait enim : « Pa-
 ctus est primus Adam in animam viventem, novis-
 simus Adam in spiritum vivificantem. Primus homo
 de terra terrenus : secundus homo de celo cælestis.
 Qualis terrenus, tales et terreni; et qualis cælestis,
 tales et cælestes 25. » Quinam isti? Qui firmi sunt
 et fide constantes, qui omnimode sunt abundantes
 in opere Domini, et cælestis imaginem per suam
 erga eum obedientiam portaverunt. Nam : « Qui in-
 credulus est Filio, rursum inquit pereundem evange-
 listam Joannes Domini præcursor, non vilebit
 mortem, sed ira Dei manet super eum 26. » iram au-
 tem Dei quis sustinebit? Horrendum est, fratres,
 incidere in manus Dei vivi. Si enim timuerimus
 manus inimicorum, dicente Domino : « Nolite ti-
 mere eos qui occidunt corpus 27. », quis mentem
 habens non timebit Dei manus in ira adversus re-
 sistentes extentas? Ira enim Dei revelabitur adver-
 sus omnem animam eorum qui in flagitiis et injus-
 titiis sine conversione ambulaverint, et veritatem
 in injustitia detinuerint.

καὶ ἀδικίας ἀνεπιστρόφως περευομένων, καὶ τὴν

Iram ergo fugiamus, et clementiæ atque pietati
 sanctissimi Spiritus consequendæ studeamus. Qui
 odium habet contra aliquem reconcilietur, et in
 charitatem redeat, ne ejus odium et contentio cum
 proximo adversus eum testimonium reddant quasi
 Deum non diligat; nam si fratrem tuum quem vides
 non diligis, Deum quem non vides quomodo diliges?
 Charitatem vero ad alios habentes, si veram habeamus
 charitatem, hanc per opera sinceram manifestemus,
 nihil dicentes nec facientes nec vel audientes
 quod serum adversus fratres nostros convicium
 vel vituperationem ferat, quemadmodum doctus
 Christo Theologus nos docuit : « Fratres, iniquis,

22 Psal. cxxviii, 7. 23 I Joan. xiv, 15. 24 Cor. xv, 44-48. 25 Joan. iii, 36. 26 Matth. x, 28.

nosite diligere sermone et lingua, sed opera et veritate 77. » Qui in fornicationem vel adulterium simileve corporis pollutionem incidit, a fardo hoc luto recolat, et semetipsum emundat per confessionem, per lacrymas, per jejunium parique exercitia. Quispe fornicatores et adulteros qui non egerint poenitentiam judicabit Deus et damnabit et arguet atque tradet gehennæ ignique inexstinguibili, cæterisque perennibus suppliciis, dicens: Recedat profanus et immundus, ne videat gloriam Domini eaque fruatur. Fur et manifestus raptor vel fenerator jam non furetur, nec furetur nec aliena rapiat, sed etiam de suis bonis communicet egenis. Uno verbo, si vitam vultis diesque videre bonos, et erui ab inimicis tam visibilibus quam invisibilibus, necnon a barbaris modo instantibus, atque a suppliciis que mæltiæ princi, i at angelis ejus paratæ sunt, declinate ab omni malo, et bona facite. » Nolite errare, dixit Apostolus Corinthiis, neque fornicaritis, neque adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores, neque avari, neque ebriosi, neque maledici, neque rapaces regnum Dei possidebunt 78. » Verum qui hæresitatem non habet cum Deo, neque Dei est, neque Patrem habet Deum.

μέθυσοι, οὐ λοιδοροί, οὐχ ἀρπαγες βασιλείαν Θεοῦ μετὰ Θεοῦ οὐδέ τοῦ Θεοῦ ἔστιν, οὐδέ Πατέρα ἔχει τὸν Θεόν.
 Nos autem, fratres, abstinentius, obsecro, ab eis que odit Deus operibus vel sermonibus, ut cum fiducia Deum Patrem appellamus. Convertamur ad eum in veritate, ut ille quoque ad nos convertatur, et emundet nos ab omni peccato, et dignos faciat divina ejus gratia. Ita enim et nunc et in sæcula colimus et celebrabimus spiritaliter, Deo inspirante, divinæ promissionis perfectionem que facta est quando sanctissimus Spiritus ad homines venit et super eos sedit, necnon beatæ spei obtentionem et absolutionem, in ipso Christo Domino nostro, quem decet gloria, honor et adoratio cum æterno ejus Patre, necnon sanctissimo bonoque et vivifico Spiritu, nunc et semper et in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA XXV.

Dicta in Dominica Omnium Sanctorum.

Mirabilis omnino Deus in sanctis suis. Nam si quis consideraverit supra vires positos martyrum lictus, quomodo in infirmitate carnis fortim in nequittia pudore suffuderunt, quomodo obdurescentes dolores et vulnera sustinuerunt corpore luctantes adversus ignem, adversus gladium, adversus varias et lethiferas tormentorum formas, per constantiam resistentes, carne quidem concisi, compagibus dissoluti, ossibus contriti, fidei vero in Christum confessionem sanam custodientes et indivisissam et integram et inconcussam, unde sine dubio illis impartita est gratia Spiritus, signorumque virtus; si quis quomodo versaverit sanctorum patientiam, quomodo quasj incorporei diuturna jejunia, vigiliis aliasque

Α Χριστῷ Θεολογος· ἐδίδαξεν ἡμᾶς· Ἐδελφοί, λέγων, μὴ ἀγαπᾶτε λόγον καὶ γλῶσση, ἀλλ' ἔργον καὶ ἀληθείαν. Ὁ κορνεῖα, ἡ μοιχείαν, ἡ παρακλησίαν τοῦ σώματος ἀκαθαρσίαν περιπεσῶν, ἀποσχίσθε τοῦ μισσαροῦ τοῦτου βορβόρου, καὶ καθαρισάτω ἑαυτὸν δι' ἐξομολογήσεως, διὰ δακρύων, διὰ νηστειᾶς καὶ τῶν παρακλησίων· πόρνους γὰρ καὶ μοιχοὺς τοὺς μὴ μετανοήσαντας κρινεὶ ὁ Θεός· καὶ κατακρινεὶ, καὶ ἀποπέμψεται καὶ παραδώσει τῇ γένην καὶ τῷ ἀσπίστῳ πυρὶ, καὶ ταῖς ἄλλαις κολάσεσι ταῖς δικαιοσύνοισι, λέγων· Ἐκθήτω ὁ βίβηλος κατ' ἐναγίης, οὐ μὴ ἴδοι καὶ ἀπολαύσῃ τῆς δόξης τοῦ Κυρίου. Ὁ κλιπτιών, ἡ καὶ φανερώς ἀρπαζῶν καὶ πλεονεκτῶν, μηκέτι κλεπτεύτω, μηδὲ πλεονεκτῆτω, μηδὲ ἀρπαζέτω τὰ ἀλλότρια, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν οικείων μεταδίδτω τοῖς· μὴ ἔχουσι. Καὶ ἐνὰ συνελῶν εἶπω, εἰ θέλετε ζῆν, ἡμέρας ἰδεῖν ἀγαθῆς, καὶ βουθῆναι τῶν τε ὁρατῶν καὶ ἀοράτων ἐχθρῶν, τῶν τε νῦν ἐπικειμένων βαρβάρων, καὶ τῶν ἀποκειμένων τῷ ἀρχεκάκῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ κλοστηρίων ἐκείνων, ἐκκλίνατε ἀπὸ παντὸς κικαοῦ, καὶ ποιεῖτε τὰ ἀγαθὰ· Ἐμὴ πλανᾶσθε γὰρ, πρὸς Κορινθίους φησὶν ὁ Ἀπόστολος· οὐτε πόρνοι, οὐτε μοιχοί, οὐτε μαλακοί, οὐτε ἀρσενοχοίται, οὐτε πλεονέκται, οὐτε κληρονομήσουσιν. Ὁ οὖν κληρονομίαν μὴ ἔχων τὸν Θεόν.

141 Ἄλλ' ἡμεῖς ὁποιοῦμεν, ἀδελφοί, παρακαλῶ, τῶν τῷ Θεῷ μεμισσημένων ἔργων τε καὶ λόγων, Ἐν μετὰ παρρησίας ἐπικαλώμεθα Πατέρα τὸν Θεόν· Ἐπιτρέψωμεν πρὸς αὐτὸν ἐν ἀληθείᾳ, ἵνα καὶ ἔστος ἐπιστρέψῃ πρὸς ἡμᾶς, καὶ καθαρίσῃ ἡμᾶς ἀπὸ πάσης ἀμαρτίας, καὶ ἀξίους ποιῆσῃ τῆς αἰσεῦθεῖας· χάριτος. Οὕτω γὰρ καὶ νῦν καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας ἱορᾶσομεν, καὶ πανηγυρισσομεν ἐνθιῶς καὶ κοινωματικῶς τῆν τῆς Θεοῦ ἐπαγγελίας τελείωσιν· τὴν τοῦ παναγίου Πνεύματος· εἰς ἀνθρώπους ἔδωκεν καὶ ἀνέπαυσιν· τὴν τῆς μακαρίας ἐλπίδος ἔκδοσιν καὶ συμπλήρωσιν, ἐν αὐτῷ Χριστῷ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν· ὅτι αὐτῷ πρόκει βέβα, τιμὴ καὶ προσκύνησις σὺν τῷ ἀνάγκῳ αὐτοῦ Πατρὶ καὶ τῷ παναγίῳ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, Ἀμήν.

OMILIA KE'.

Ἐκφωνηθεῖσα τῇ Κυριακῇ τῶν ἁγίων Πάντων.

Θυμωστέ; ὅπως ὁ Θεός ἐν τοῖς ἁγίοις αἰσεῦ. Ὅταν γὰρ τις ἐνθυμηθῇ τοὺς ὑπερφυαῖς τῶν μαρτύρων ἀγῶνας, πῶς ἐν ἀδονείᾳ σαρκὸς τῶν ἰσχυρῶν ἐν κακίᾳ καθήσχυοναν, ὡς ἀνεπαισθήτω; ἔχουσι τῶν ἰβυῶν καὶ τῶν τραυμάτων ἀγωνιζόμενοι σώμασι, πρὸς πῦρ, πρὸς ξίφος, πρὸς ποιικίαν; καὶ θανατηφόρους βεσάνων ἰδέας, διὰ τῆς καρτερίας ἀντιπαρατατόμενοι, καὶ τὰς μὲν σάρκας τεχνόμενοι, καὶ τὰς ἀρμονίας διαλυόμενοι, καὶ τὰ ὅσα συντριβόμενοι, τὴν δὲ ὁμολογίαν τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως ἴσαν ἐαφυλάττοντες καὶ ἀτμητῶν, καὶ ἀκρίβαν, καὶ ἀκρίβαν· ὅθεν καὶ ἡ ἀνανιάρητος αὐτῶν; ἔχαρίσθη σοφία τοῦ Πνεύματος, καὶ τῶν τεραστίων ἡ δύναμις· ὅταν τὴν ὑπομονὴν ἀναλογισθῆται τῶν ἁγίων, πῶς ὡς

77 I Jacm. ii, 18. 78 I Cor. vi, 9.

σώματι τὰς πολυμέρους ἀσθενείας· τὰς ἀγρυπνίας, τὰς ἄλλας ποικίλας κακίους τοῦ σώματος ἐθειουσίως ὑπένεγκαν, πρὸς τὰ πονηρὰ πάθη, πρὸς τὰ ποικίλα τῆς ἁμαρτίας εἶδη, πρὸς τὸν ἔνδον καὶ ἐν ἡμῖν αὐτοῖς ἀόρατον πόλεμον, πρὸς τὰς ἀρχάς, πρὸς τὰς ἐξουσίας, πρὸς τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας εἰς τέλος ὄντι καταξάμενοι, καὶ τὸν μὲν ἐκτὸς ἀνθρώπων τυχόμενοι τε καὶ ἀφραϊσόμενοι, τὸν δὲ ἐντὸς ἀνθρώπων ἀνανεούμενοι καὶ θεοφόμενοι, παρ' οὗ τούτοις ἐχρήσθη τὰ χαρίσματα τῶν λαμάτων, τὰ ἐνεργήματα τῶν δυνάμεων· ὅταν τις ἐπὶ νοῦν λάβῃ ταῦτα, καὶ προσενοήσῃ ὅτι τὴν φύσιν ὑπερβαίνει τὴν ἡμετέραν, θαυμάζει καὶ δεξάζει· Θεὸν τὸν τούτοις παρσχύοντα τὴν τοσαύτην χάριν καὶ δύναμιν· εἰ γὰρ καὶ τὴν προαίρεσιν ἀγαθὴν καὶ καλλίστην εἶχον, ἀλλὰ χωρὶς τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως οὐκ ἂν ἔσχεσαν ὑπὲρ μέτρον καταπαλάσει πόλεμον.

Ἀλλὰ τοῦτο καὶ ὁ ψαλμὸς Προφήτης εἰπὼν· «Θαυμάσιος ὁ Θεὸς ἐν τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ, ὁ ἐπὶ ἡγάγεν· ἡ Δύτις· δώσει δύναμιν καὶ κρατερώσει ἐν λαῷ αὐτοῦ.» Καὶ σκοπεῖτε μετὰ συνέσεως τῶν προφητικῶν ῥημάτων τὴν δύναμιν· παντὶ μὲν γὰρ, **142** φησὶ, τῷ λαῷ αὐτοῦ δίδωσιν ὁ Θεὸς δύναμιν καὶ κρατεροῖεν· ὃ γὰρ ἐστὶ προσωπολήψια παρὰ τῷ Θεῷ· θαυμάζεται δὲ ἐν λόγοις τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ. Ὅσπερ γὰρ ὁ ἥλιος ἀναστὰς πλουσιώσας πᾶσιν ἐπίσει· ἐπιχρῖ τὰ· ἀκτίνας, ὁμοίως δὲ μόνον ταῦτας οἱ ὀφθαλμοὺς ἔχοντες, καὶ τούτους οὐ μεμυκότες, καθαρὰς δὲ ἀκωλύουσι τῆς ἀγῆ· οἱ δὲ καθαρότητα τῶν ὀφθαλμῶν ὀφθαλμοῦντες, καὶ μὴ διὰ νόσον ἢ ἀγλίον, ἣ τὸ τοῦτο ἐμπεσόν τοῖς ὀφθαλμοῖς ἀκωλύουσι· ὁ δὲ Θεὸς πλουσιώσας πᾶσι χορηγᾷ τὴν αὐτοῦ βοήθειαν· ἡ δὲ γὰρ ἐστὶν ἡ ἀνώνυμος· βρύουσα τοῦ ἔλλου· καὶ τῆς ἀγαθότητος οὐσιαστικῆ καὶ φωτιστικῆς πηγῆς. Ἀπολύουσι δὲ τῆς ἐκείθεν χάριτος καὶ δυνάμεως πρὸς τὴν τῆς ἀρετῆς ἐνέργειαν καὶ τελειώσιν, ἣ καὶ τὴν τῶν θαυμάτων ἐπιδείξιν, οὐκ ἀπὸ τῶν ἀπάντων, ἀλλ' οἱ προαίρεσιν ἀγαθὴν κειτημένοι, καὶ δι' ἔργων τὴν πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπην καὶ πίστιν ἐπιδεικνύμενοι· καὶ τὰ μὲν φαῦλα τελειῶσιν ὑποστρεφόμενοι, τῶν δὲ τοῦ Θεοῦ προσταγμάτων ἀσφαλῶς ἀντεχόμενοι, καὶ ἐν τῇ· διακονίᾳ θυμῷ πρὸς αὐτὸν ἀνατείνοντες τὴν τῆς δικαιοσύνης ἡλίον Χριστὸν· ὅς οὐ μόνον ἀόρατως χεῖρα βοήθειας ἀνωθεν προτείνει τοῖς ἀνωριζομένοις, ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦ Εὐαγγελίου προτρέπομενος αἰσθητῶς ἡμῖν σήμερον διαλέγεται· « Πᾶς γὰρ, φησὶν, ὅς ἂν ὁμολογήσῃ ἐν ἐμοὶ ἐμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὁμολογήσω κατὰ ἐν αὐτῷ ἐμπροσθεν τοῦ Πατρὸς μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς. » Ὅρατε ὅτι οὕτως ἡμεῖς δυνάμεθα παρρησιάσασθαι τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν καὶ τὴν ὁμολογίαν ἐνεῦ τῆς παρ' αὐτοῦ ἐνδυνάμεως καὶ συνεργείας, ὅτε ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς παρρησιάσεται ὑπὲρ ἡμῶν ἐν αἰῶνι τῷ μέλλοντι, καὶ συσθήσει καὶ οἰκτιρώσει τῷ ἀνωτάτῳ Πατρὶ, ἐνεῦ τοῦ λαβεῖν ἀπ' ἡμῶν τὰς ἀπορμᾶς· Τοῦτο γὰρ ὁ γὰρ οὐκ εἶπε· Πᾶς ὅς ἂν ὁμολογήσῃ με ἐμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ, πᾶς ὅς

varias corporis afflictiones libenter sustulerunt contra pravas animi passiones, contra varias peccati species, contra internum et in nobis ipsis invisibile bellum, contra potestates, contra principatus, contra spiritualia nequitiae in finem obstituerunt, tantum exteriorem quidem hominem consumpti et mortificati, secundum autem interiorem renouati et deificati, ex quo eis donata sunt gratiae curationum et operationum virtutum; si quis ergo ista mente conceperit et cogitauerit quantum nostrae praesentis naturae, uirgatus et glorificat Deum qui eis tantam gratiam et usqueque virtutem largitus est, bonum quidem et optinatum habebant propositum, sed sine virtute Dei nunquam potuissent supra uitam surgere, et corporei incorporeum vincere aduersarium.

Propterea Psalmistes propheta dicens: « Mirabilis Deus in sanctis ejus, » addidit: « Ipse dabit virtutem et fortitudinem plebi suae. » Considerate intelligentes prophetiarum virtutem sermonum; eam uniuersae quidem, inquit, plebi suae dabit Deus virtutem et fortitudinem, non enim est apud Deum acceptio personae, in solis autem sanctis suis est mirabilis. Nam quae maiusmodum sol deorum omnibus pariter radios copiose largitur, solt vero eos conspiciunt qui oculos habent equidem non clausos, para autem luce fruuntur qui per puritatem oculorum acute uerunt, et non illi quibus propter morbum uel caliginem alioquin superveniens aetio oculorum hebes exstat; ita et Deus deorum diuitias gratiae suae omnibus praebet; ipse enim fons salutis et luminis a quo profertur fuit misericordia et clementia. Fruuntur autem ejus fortitudine et gratia ad exercitium et perfectionem virtutis, uel ad operationem miraculorum non omnes omnino, sed qui bonum conuersi propositum, per opera charitatem ad Deum et operationem exhibuerunt; qui prorsus a turpibus averti fugitiis, mandatis uero Dei lute adherentes, mentis oculum ad ipsum iustitiae solem Christum intendant; qui non invisibiliter tantum certantibus brachium auxilii caelitus porrigit, sed auribus etiam per Evangelium ahortans auditur dicens: « Omnis qui confessus fuerit in me coram hominibus, confitebor et ego in eo coram Patre meo qui est in caelis. » Videtis quoniam nequaquam possumus fidem nostram in Christum et confessionem palmam profertre, nisi ab eo virtutem et cooperationem acceperimus? Neque Dominus noster Jesus Christus pro nobis in saeculo futuro loquetur bone, neque nos offeret et conjunget Patri altissimi, nisi a nobis occasiones acceperit. Quod ostendens non dixit: « Qui me confessus fuerit coram hominibus; sed: « Omnis qui confessus fuerit in me, » utpote qui possit in illo et per ejus auxilium pietatem profertre. Ita rursus: « Confitebor et ego, » non dixit, eum, sed, in eo, id est propter firmam

22 Psal. lxxvii, 56. 23 Matt. i, 52.

quam pro pietate produxit audaciam atque constantiam. Nam vide quod deinde dixit de eis qui ignaviter pietatem prodiderunt: « Qui negaverit me coram hominibus, negabo et ego eum coram Patre meo qui est in cœlis ». Illic non dixit: Qui negaverit in me, quare? Quia desertus ab eo quod dat Deus auxilio Deum negans negat? Sed propter quam causam ipse derelictus est et a Deo desertus? Quoniam prior ipse Deum dereliquit, temporalia et terrestria cœlestibus æternisque bonis a Deo promissis præponens. Ita rursus et Christus negabit eum non in eo, utpote qui nihil in illo inveniat quo in gratiam ejus utatur. Verum quia charitatem habens ad Deum in Deo manet et Deus in eo, sicut dilectus Christo dixit Theologus, Deo quidem manente in eo a quo diligitur, qui Deum in veritate diligit certe in Deo confessionem facit; illo autem in Deo manente, faciet etiam Deus in ipso pro ipso confessionem. Igitur dicendo: Omnis qui confessus fuerit in me, constitebor et ego in eo, indissolubilem inter Deum et constantes unionem declarat a qua longe recessit negans. Sic divinæ retributiones secum habent divinam justitiam, ex similitudine se invicem inferentes.

Θεόν, ὡς δὲ καὶ αὐτοῦ μένοντος ἐν τῷ Θεῷ, ποιήσεται καὶ ὁ Θεός· τὴν ὑπὲρ αὐτοῦ ὁμολογίαν ἐν αὐτῷ. Τὸ οὖν, « Πᾶς ὃς ἂν ὁμολογήσῃ ἐν ἐμοί, ὁμολογήσω καὶ ἐν αὐτῷ, » τὴν τοῦ Θεοῦ πρὸς τοὺς ὁμολογούντας ἀδιάσπαστον συνάφειαν δηλοῖ, ἥς ἀφίστηκε μακρὰν ὁ ἀρνούμενος. Οὕτως αἱ θεαὶ ἀντιθέσται μεθ' ἐαυτῶν ἔχουσι τὴν θεϊαν δικαιοσύνην, ἐξ ὁμοιώσεως· καταλλήλως ἀντεπιχρόμεναι.

Illā quidem et tanta est similitudo divinarum retributionum cum eis quæ Deo offerimus. At considerate nimiam præmiorum Dei excellentiam ad eos qui ipsam in illo confessi fuerint. Nam unusquisque sanctorum, cum Dei sit servus, confessionem protulit in temporanea hac vita, et coram mortalibus hominibus, et amplius in brevi momento hujus sæculi et coram aliquot hominibus mortalibus. Dominus autem noster Jesus Christus, cum Deus sit et Dominus cœli et terræ, nos constitebitur in æterno et perenni mundo illo, coram Deo ac Patre, circumstantibus angelis, archangelis, omnibusque cœlicis potestatibus, præsentibus omnibus ab Adam usque ad consummationem sæculi hominibus: omnes enim resurgent et stabunt ad tribunal Christi. Et tunc omnibus æstantibus, omnibus videntibus, prædicabit et glorificabit et coronabit eos qui in finem fidem in eum exhibuerint. Quid oportet conari ostendere valde eximias illas coronas, excellentiam horum quæ dantur præmiorum, quæ nec oculus nostro similis vidit, nec auris audivit, neque cor cogitavit? Sed ut insistam eis quæ nunc sunt et videntur, quis sermo digne poterit exprimere gloriam quam tribuit Deus sepulcris sanctorum, osiumque reliquiis, quæ omni tempore indesinenter permanet, sacrum odorem ab eis emissum, unguentorum fontes, gratiæ sanationum, operationes virtutum, multiformes et salutare eorum in istis factas nobis manifestationes? Dicant quid eorum

ἂν ὁμολογήσῃ ἐν ἐμοί· ὡς ἐν ἐκείνῳ, καὶ διὰ τῆς ἐκείνου βοηθείας δυνάμενος παρρησιασθεῖται τὴν εὐσέβειαν. Οὕτω πάλιν· Ὁμολογήσω καὶ ἐγώ, καὶ οὐκ εἶπεν, αὐτὸν, ἀλλ', ἐν αὐτῷ, τουτέστι διὰ τῆς τοῦ ὁμολογούντος ἀγαθῆς ἐνστάσεως καὶ καρτερίας, ἣν ἐνεδείξατο ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας. Ὅρα γὰρ τί φησιν ἐφεξῆς ἐπὶ τῶν μαλακισθέντων καὶ προδότηων τὴν εὐσέβειαν· « Ὅστις δ' ἂν ἀρνήσεται με ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ἀρνήσομαι καὶ ἐγὼ αὐτὸν ἔμπροσθεν τοῦ Πατρὸς μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς. » Οὐκ εἶπεν ἐνταῦθα, Ὅστις ἀρνήσεται ἐν ἐμοί· διατί; Ὅτι ἔρημος γενόμενος τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ βοηθείας ἀρνεῖται τὸν Θεὸν ὃ ἀρνούμενος. Διατί δὲ ἐγκαταλείφθη καὶ ἔρημος· ἐγένετο Θεοῦ; Ἐπειδὴ φθάσας αὐτὸς ἐγκατέλιπεν αὐτὸν ἀγαπήσας τὰ πρόσκαιρα καὶ γῆνα πλεόντων παρὰ τοῦ Θεοῦ ἐπηγγελμένων οὐρανίων καὶ αἰωνίων ἀγαθῶν. Οὕτω πάλιν καὶ ὁ Χριστὸς ἀρνήσεται οὐκ, ἐν αὐτῷ, ἀλλ' αὐτὸν, ὡς ἐν αὐτῷ μηδὲν εὐρῶν, ᾧ χρῆσασθαι ἦν ὑπὲρ αὐτοῦ. Ἐπει δὲ καὶ ὁ ἔχων τὴν κατὰ Θεὸν ἀγάπην ἐν τῷ Θεῷ μένει, καὶ ὁ Θεός· ἐν αὐτῷ· καθάπερ ὁ ἡγαπημένος, τῷ Χριστῷ Θεολόγος· φησιν, ὡς τοῦ Θεοῦ μένοντος ἐν τῷ ἀγαπῶντι αὐτὸν, ποιῆται τὴν ὁμολογίαν εἰκότως ἐν τῷ Θεῷ ὃ ἀγαπῶν ἐν ἀληθείᾳ τὸν Θεόν, ὡς δὲ καὶ αὐτοῦ μένοντος ἐν τῷ Θεῷ, ποιήσεται καὶ ὁ Θεός· τὴν ὑπὲρ αὐτοῦ ὁμολογίαν ἐν αὐτῷ.

143 Ἢ μὲν οὖν ὁμοίότης τῶν παρὰ Θεοῦ βραδείων πρὸς τὰ παρ' ἡμῶν αὐτῷ προσφερόμενα τοιαύτη καὶ οὕτως ἔχουσα. Σκοπεῖτε δὲ καὶ τὴν κοθ' ὑπεροχὴν διαφορὰν τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ ἀμοιβῆς δεῖν πρὸς τοὺς ἐν αὐτῷ τοῦτον ὁμολογήσαντας. Ἐκαστος γὰρ τῶν ἁγίων, Θεοῦ δούλος ὢν, ἐπαρρησιάσατο τὴν ὁμολογίαν ἐν τῷ προσκαιρῷ τούτῳ βίῳ, καὶ ἐνώπιον θνητῶν ἀνθρώπων, μᾶλλον δὲ ἐπὶ καιροῦ βραχείας τοῦ αἰῶνος τούτου, καὶ ἐπ' ὀλίγων οἰῶν ἔφημεν ἀνθρώπων. Ὁ δὲ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, Θεός ὢν καὶ Κύριος τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, παρρησιασθεῖται ὑπὲρ αὐτῶν ἐν τῷ ἁδίδῳ καὶ ἀκαταλύτῳ ἐκείνῳ κόσμῳ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, περιεστημένων τῶν ἀγγέλων, τῶν ἀρχαγγέλων, πασῶν τῶν οὐρανίων δυνάμεων, παρόντων τῶν ἀπὸ Ἀδάμ μέχρι συντελείας ὀνθρώπων πάντων· πάντες γὰρ ἀναστήσονται καὶ παραστήσονται τῷ βήματι τοῦ Χριστοῦ. Καὶ τότε πάντων παρόντων, πάντων ὄντων, ἀνακηρύξει καὶ δεξάσει καὶ στεφανώσει τοὺς μέχρι τέλους τὴν εἰς αὐτὸν πίστιν ἐπιδειξαμένους. Τί δεῖ πειρασθαι δεικνύναι τοὺς ὑπερφυεῖς ἐκείνους στεφάνους, τὴν ὑπερβολὴν τῶν μελλουσῶν ἐκείνων ἀμοιβῶν, ἀ; οὔτε ὀφθαλμοῖς, οἷος ὁ ἡμέτερος, ἰδεῖν δύναται, οὔτε οὖς ἀκοῦσαι, οὔτε καρδίᾳ διανοήσασθαι; Ἀλλὰ καὶ τὰ νῦν οἶα καὶ τὰ ὀρώμενα, τίς λόγος ἀξίως ἐξείποι τὴν ἐν ταῖς σοφοῖς τῶν ἁγίων καὶ τοῖς λαϊκῶν τῶν ὁσίων παρὰ Θεοῦ δέξαν, τῷ παντὶ χρόνῳ συμπαρατεινομένην, τὴν ἀναίδομον ἐκ τούτων ἱερὰν εὐδοκίαν, τὰ πηγάζοντα μύρα, τὰ χα-

¹ Mat. x, 35.

ρίσματα τῶν ἱαμάτων, τὰ ἐνεργήματα τῶν δυνά-
 μων, τὰς πλουσιότητας καὶ σωτηρίους ἡμῶν ἐν τοῦτοις·
 ἐπιφανίας· Εἶπω τι τῶν παρ' ἡμῶν προσφερομέ-
 νων αὐτοῖς· Ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ, καθότι περ ἐσθὴν, ἢ παρ-
 ῥησίαι τῆς κατὰ Θεὸν ἐμολογίας· ἐκάστου τῶν ἁγίων,
 καὶ ἐνώπιον τινῶν ἀρχόντων καὶ βασιλέων· ἀνυ-
 μνοῦσι δὲ καὶ μεγαλύνουσι τιμῶντες καὶ δοξάζοντες·
 καὶ προσκυνοῦντες, οὐκ αὐτοὺς μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰς
 αὐτῶν εἰκόνας, ὡς δεσποτῶν, καὶ πλεον ἢ δεσποτῶν καὶ
 βασιλέων, βασιλεῖς καὶ ἀρχόντες, καὶ πᾶν τὸ ὑπήκουον,
 τοσοῦτον αὐταῖς ὑποκίπτοντες ἐκόντες καὶ χαίροντες,
 ὡς καὶ τῶν πατρῶν εὐχεσθαι τοῦτο πρὸς πάντας· ἄλλου
 καταλιμπάνειν, οἷά τινα κληρονόμιον, καὶ ποιητι-
 κῶν εὐδαιμονίας τῆς ἐνωτάτω. Δαίγμα δὲ τοῦτο καὶ
 παράστασις· ἔστι καὶ ὁλον προσέμιον τῆς μελλούσης
 ἐκείνης ἀπορρήτου δόξης, ἣν καὶ νῦν ἔχουσιν ἐν οὐ-
 βρανοῖς τῶν δικαίων τὰ πνεύματα, καὶ ἦς ἐν τῷ μέλ-
 λοντι· αἰῶνι τεύχονται σὺν τούτοις τὰ συνδιανύσαντα
 τὸν κατὰ Θεὸν ἀγῶνα αὐμάτων. Ταύτην δὲ τὴν ὑπερ-
 βολὴν τῆς δόξης καὶ τῶν μελλόντων ἀγαθῶν ὁ Κύ-
 ριος ἐνδεικνύμενος, πρὸς μὲν τοὺς ἁγίους αὐτοῦ μαρ-
 θητὰς καὶ ἀποστόλους· εἶπεν·· Ἄμην λέγω ὑμῖν·
 ὅτι οἱ ἀκολουθήσαντές μοι, ἐν τῇ καλιγγενεσίᾳ,
 ὅταν καλίση ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ θρόνον δόξης
 αὐτοῦ, καθίσεσθε καὶ ὑμεῖς ἐπὶ δώδεκα θρόνους,
 κρίνοντες τὰς δώδεκα φυλάδας τοῦ Ἰσραὴλ·· πρὸς δὲ
 πάντας ἀπλῶς τοὺς πιστεύοντας, τὸ Πᾶς, φησὶν, ὅτι
 οἱ ἀφ᾽ ἑκείνου οἰκίαν, ἢ ἀδελφοὺς, ἢ ἀδελφάς, ἢ πα-
 τέρας, ἢ μητέρας, ἢ γυναῖκα, ἢ τέκνα, ἢ ἀγροὺς· ἐνε-
 κεν τοῦ ὀνόματός μου, ἐκατονταπλασιασθῶσι ἀξίως,
 καὶ ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσουσι· ὁ δὲ φιλῶν πατέρα
 ἢ μητέρα ὑπὲρ ἐμὲ οὐκ ἔστι μου ἀξίος·· Ἐκείνῳ
 γὰρ ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ τὸν Υἱὸν αὐτοῦ τὸν ἀγαπητόν
 ἔδωκεν ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ αὐτὸς ὁ τοῦ Θεοῦ μονογενής·
 Υἱὸς ἔδωκεν ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ ἡμᾶς, δικαίως
 ἀπαιτεῖ· πάντα τοὺς κατὰ γένος ἡμῶν προσήκοντας
 περιορᾶν, ὅταν ἐμπόδιον ὦσι πρὸς τὴν εὐσέβειαν,
 καὶ τὸν κατ' ἐμὲ τὴν βίαν. Καὶ **Ἰησῆς** τί λέγω τοὺς
 κατὰ γένος προσήκοντας; αὐτὴν γὰρ τὴν ἑαυ-
 τοῦ ψυχὴν ἑκάστον παραίτησασθαι, καιροῦ καλοῦν-
 τός, ἐκκλιόντες ἐμοῦ καὶ ἀναγκαῖον, εἴπερ βούλεται
 ζωὴς αἰωνίου ἐπιτυχεῖν, ἐπὶ καὶ αὐτὸς ὁ τοῦ Θεοῦ Υἱὸς
 τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν ἔθηκεν ὑπὲρ ἡμῶν· διὸ κα-
 λιν αὐτὸς φησὶν·· Ὅς οὐ λαμβάνει τὸν σταυρὸν αὐτοῦ καὶ ἀκολουθεῖ ὀπίσω μου, οὐκ ἔστι μου ἀξίος··
 Σταυρὸς μὲν οὖν ἔστι καὶ τὸ σταυρώσασθαι τὴν σάρκα σὺν τοῖς παθήμασι καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις.

Ὅταν οὖν ἢ καιρὸς εἰρήνης τῆς κατ' εὐσέβειαν, διὰ
 τῆς ἀρετῆς νεκρῶν ὁ ἀνθρώπος τὰ πονηρὰ πάθη
 καὶ τὰς ἐπιθυμίας, οὕτως ἀφρων τὸν σταυρὸν αὐτοῦ
 ἀκολουθεῖ τῷ Κυρίῳ. Ὅταν δὲ καιρὸς ἢ διωγμοῦ,
 περιφρονῶν καὶ τὴν οἰκίαν ζωῆν, καὶ προδίδου·
 τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας, οὕτως αἶρει
 τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθεῖ ὀπίσω τοῦ Κυρίου,
 καὶ οὕτως ζωὴν αἰώνιον κληρονομεῖ·· Ὁ γὰρ εὐ-
 ρίων, φησὶ, τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἀπολέσει αὐτὴν, καὶ ὁ
 ἀπολέσας τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἐνεκεν ἐμοῦ εὐρήσει αὐ-
 τὴν·· Τί ἐστίν, Ὁ ἀπολέσας τὴν ψυχὴν αὐτοῦ εὐ-
 ρήσει αὐτὴν; ἀπλοῦς ἐστίν ὁ ἀνθρώπος, ὁ ἐκτός,
 τὸ σῶμα λέγω, καὶ ὁ ἐντός ἡμῶν ἀνθρώπος, ἢ ψυχὴ

quæ in terris illi Deo obtulerunt? In brevi tempore,
 sicut dixi, unusquisque sanctorum Deum confesus
 sunt, coram aliquot principibus et regibus; hono-
 rant vero et exaltant venerantes et glorificantes et
 adorantes, non eos tantum, sed etiam eorum imagi-
 nes quasi dominorum, magis etiam quam domino-
 rum et regum, tam reges quam principes, ita ante
 eas provoluti easque ita libenter cum gaudio habentes,
 ut desiderarent eas liberis pro omni alia homine
 relinquere, quasi quamdam sollicitam hereditatem
 celestis beatitudinis auctorem. Hoc est exemplar et
 argumentum et quasi exortivum futuræ filii in-
 narrabilis gloriæ quam animæ sanctorum jam nunc
 habent in cælis, et quam in futuro sæculo conse-
 quentur cum eis corpora quæ certamen Dei certa-
 verunt. Quam excellentem gloriæ honorumque fu-
 turorum Dominus ostendens, sanctis sui, discipulis
 et apostolis dicebat:· Amen dico vobis, vos qui se uti
 estis me, in regeneratione, quando sederit Filius ho-
 minis super thronum gloriæ suæ, sedebitis et vos
 super sedes duodecim iudicantes duodecim tribus
 Israel⁶⁰.· Prorsus autem omnibus fidelibus:· Omnis,
 inquit, qui reliquerit domum, vel fratres, vel sorores,
 vel matrem, aut patrem, aut mulierem, aut filios, aut
 agros propter nomen meum, centuplum accipiet et
 vitam æternam possidebit; qui autem amat patrem
 aut matrem plus quam me, non est me dignus⁶¹.·
 Nam cum Deus et Pater Filium suum dilectum
 pro nobis dedit, ipse quo unigenitus Dei Filius se-
 metipsum pro nobis dedit, a nobis jure exigit et
 omnes nobis sanguine conjunctos despiciamus,
 quando sunt nobis impedimentum ad pietatem
 ipsamque vitam. Et quid dico nobis sanguine con-
 junctus? Ipsam enim vitam ponere, tempore cogente,
 singulis justum est atque necessarium, si voli-
 mus vitam æternam consequi, cum et ipse D¹
 Filius suam animam pro nobis posuerit. Unde
 rursum ipse dixit:· Qui non accipit crucem suam
 et sequitur me, non est me dignus⁶².· Crux autem
 est crucifigere carnem suam cum vitiis et concupis-
 centiis.

Igitur quando adest tempus pacis illius quæ est
 secundum pietatem, vir qui pravas passiones at-
 que concupiscentias per virtutem mortificat,
 tollit crucem suam et Dominum sequitur. Si vero
 instat tempus persecutionis, qui propriam contemnit
 vitam et suam ipsius animam tradit propter pieta-
 tem, ita tollit crucem suam et Dominum sequitur;
 unde vitam æternam possidebit. Ait enim:· Qui
 invenerit animam suam perdet eam; et qui perli-
 derit animam suam propter me, inveniet eam⁶³.·
 Quid est quod dicit:· Qui perdidit animam suam
 inveniet eam? Duplex est homo, alius quidem ex-
 terior, corpus dico, alius interior, scilicet anima

⁶⁰ Matth. xix, 28. ⁶¹ Matth. xix, 29; x, 37. ⁶² Matth. x, 38. ⁶³ ibid. 39.

nostra. Igitur si quis secundum exteriorem nostram A
hominem se in mortem tradiderit, perdit animam
suam ab eo discedentem. Qui ergo eam propter
Christum et Evangelium ita perdidit, vere eam
inveniet, ipsi vitam celestem et æternam tribuens,
eumque in resurrectione redemptus, atque per eam
talis et ipse factus etiam secundum corpus cele-
stis et æternus. Sed quia talia difficilia sunt et magna
et nonnisi perfectorum, et ut ita dicam, apostolica;
crucifigere carnem cum vitiis et concupiscentiis,
paratum esse ad dedecus ultimum, ad tarpem pro
virtute mortem sustinendam, perdere animam
suam propter Evangelium, quod deinde adiecit
Dominus, ad solatium est eorum qui talibus supra
naturam certaminibus essent impares: « Qui enim
vos recipit, id est apostolos, hosque sequentes Pa-
B tres et pictatis doctores, me recipit, inquit; et qui
me recipit, recipit eum qui me misit ⁶⁶. »

Idcirco illis quidem perfectis receptionem in po-
sterum præparat, aliis vero non talibus, si illos re-
cipiant, salutem porrigit. At vides quanta merces
detur eis qui receperint viventes secundum Deum
et doctores pietatis? Qui enim hos recipit, Patrem
et Filium recipit. Quomodo ergo oportet eos reci-
pere? Non tantum hospitium et solatium præbere,
sed etiam audire. Ideo alibi spernentes terrens di-
xit discipulis suis: « Qui vos spernit, me spernit;
et qui me spernit, spernit enim qui me misit ⁶⁷. »
Sed qui hospitium et levamen tribuit eis qui ex Deo
veniunt, si hæc propter Deum agat, multam mercedem
accipit; quod declarat Dominus dicens: « Qui
recipit prophetam in nomine prophetæ, mercedem
prophetæ accipiet; et qui recipit justam in nomine
justi, mercedem justam accipiet ⁶⁸. » Quomodo mer-
cedem prophetæ et mercedem justam accipiet? Sicut
Apostolus dixit: « Vostra abundantia illorum inopi-
am suppleat, ut et illorum abundantia vestræ
inopie sit supplementum ⁶⁹. » Qui enim justum, ut
justum, propter Deum recipit et sublevat, etsi non
honorifice habeat, sed tantum parva tribuat dona,
magna lucratur; dixit enim: « Quicumque potum
dederit uni ex minimis istis, calicem aquæ frigide
tantum in nomine discipuli, jamen dico vobis, non
perdit mercedem suam ⁷⁰. » Verum in his verbis
non solum curam facti justorum et discipulorum,
sed multo magis eorum qui illos accipiunt; si enim
de illis sollemniter curavisset, solum mandavisset
hospitalitatem, cuius levamentis illis præbentibus
formam; et modum præscripsisset; nunc vero addens
hec verba: in nomine prophetæ et justum, ostendit se
magis de hospitibus curare, horum mentem ad me-
liora transferens, ut merces eorum virtutem sequatur.
Christi ergo Ecclesia honorans etiam post
mortem eos qui vere secundum Deum vixerunt,
singulis anni diebus memoriam facit eorum sanctio-

δολοῦσι. Όταν οὖν κτετὲ ἐν ἐκτὸς ἡμῶν ἀνθρώπων
παραδῶ τις ἐαυτὸν εἰς θάνατον, ἀπολλύσει τὴν ψυ-
χὴν αὐτοῦ, χωρίζομένην ἀπ' αὐτοῦ. Ὁ γοῦν ὑπὲρ τοῦ
Χριστοῦ καὶ τοῦ Εὐαγγελίου οὕτως ἀπολέσει αὐ-
τὴν ὕπνω εὐρήσει ταύτην, ζωὴν οὐράνιον καὶ αἰώ-
νιον ταύτῃ προξενήσας; καὶ ἐν τῇ ἀναστάσει τριαύ-
την κομισάμενος, καὶ δι' αὐτῆς τοιοῦτος καὶ εὐθὺς
καὶ κατὰ σῶμα γεγονώς οὐράνιος καὶ αἰώνιος, Ἄλλ'
ἔπειθ' ταῦτα δύσκολά τε καὶ μεγάλα, καὶ τῶν τε-
λειῶν μόγιον, καὶ ὡς εἶπαι, ἀποστολικῶς, τὸ σταυ-
ρῶσαι τὴν σάρκα σὺν τοῖς παθήμασι καὶ ταῖς ἐπι-
θυμίαις, τὸ ἔτοιμον εἶναι πρὸς ἀτιμίαν ἐσχάτην, καὶ
τὸν ἀσχιστον ὑπὲρ τοῦ κλιού θάνατον, τὸ ἀπώλεσαι
τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἕνεκα τοῦ Εὐαγγελίου, διαρ' ἔξη-
ξις φησι πρυῶν ὁ Κέριος, πρὸς παραμυθίαν τέ-
B ἐστι τῶν οὐτως ἀγωνιζομένων ἕπ' ἕπ' ἕπ' ἕπ' ἕπ'
λεστέρων. « Ὁ γὰρ ὁμᾶς δεχόμενος, » τοὺς ἀποστό-
λους; δηλονότι, καὶ τοὺς μετ' ἐκείνους Πατέρας καὶ
διδασκάλους τῆς εὐσεβείας, « ἐμὲ δέχεται, φησι, καὶ
ὁ ἐμὲ δεχόμενος δέχεται τὸν ἀποστείλαντά με. »

Τοῖς μὲν οὖν τελείοις ἐκείνοις ἕνεσθ' ὑποδοχὴν
ἔτοιμάζει, τοῖς δὲ μὴ τοιοῦτοις ἐκ τοῦ ὑποδέχεσθαι
ἐκείνους τὴν σωτηρίαν πορίζει. Ἄλλ' ὁρᾷ; καὶ πόσος
ὁ μισθὸς τοῖς δεχομένοις τοῖς; κατὰ θεῖον ζῶντας καὶ
διδασκάλους; τῆς ἀληθείας; ὁ γὰρ δεχόμενος αὐτοὺς
τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν δέχεται. Ἡὼς οὖν δέχεσθαι
τούτους χρῆ; Οὐ ξενίζουσιν μόνον καὶ ἀναπαύουσιν, ἀλλὰ
καὶ ὑπακούουσιν. Διὸ ἀλλαχοῦ τοὺς ἀναπαύοντας φοβῶν,
πρὸς τοῦ; οἰκείους μαθητὰς. Ἐλεγεν. « Ὁ ἀθεῶν
ὁμᾶς ἐμὲ ἀθεῖται; ὁ δὲ ἐμὲ ἀθεῖται ἀθεῖται τὸν ἀπο-
στείλαντά με. » Ἄλλὰ καὶ ὁ ἐξυγίζων καὶ ἀναπαύων
τοὺς τοῦ Θεοῦ, ἐάνδ' τὸν Θεὸν τοῦτο πράττει, πο-
λὸν λήψεται τὸν μισθὸν. καὶ τοῦτο δ' ἁλῶν ὁ Κέ-
ριος, ἔλεγεν. « Ὁ δεχόμενος προφήτην εἰς
ὄνομα προφήτου μισθὸν προφήτου λήψεται;
καὶ ὁ δεχόμενος δικαίον εἰς ὄνομα δικαίου μισθὸν
δικαίου λήψεται. » Πῶς μισθὸν προφήτου καὶ μισθὸν
δικαίου λήψεται; Ὡς ὁ Ἀπόστολος φησι. « Τὸ ἡμῶν
περίσσευμα εἰς τὸ ἐκείνων ὑστέρημα, ἵνα καὶ τὸ
ἐκείνων περίσσευμα γένηται εἰς τὸ ἡμῶν ὑστέρημα;»
ὁ δὲ τὸν δικαίον, ὡς δικαίον, ὄντα, διὰ τὸν Θεὸν
δεχόμενος καὶ ἀναπαύων, κἄν μὴ φιλοτίμως ἔχῃ,
ἀλλὰ καὶ μικρὰ τινα δῶ, τὰ μεγάλα καρδαίει. « Ὅς
γὰρ ἂν, φησι, ποτίσῃ ἕνα τῶν μικρῶν ¹⁴⁵ τούτων
ποτήριον ψυχροῦ μόνον εἰς ὄνομα μαθητοῦ, ἀμὴν
λέγω ὁμῖν, οὐ μὴ ἀπολέσῃ τὸν μισθὸν αὐτοῦ. » Ἐν δὲ
τούτοις τοῖς; ῥήμασι καὶ παραγγέλλασιν ὁ τῶν δι-
κείων μόνον καὶ τῶν μαθητῶν τὴν φροντίδα ποιεῖ-
ται, ἀλλὰ πολλῶ μᾶλλον τῶν δεχομένων αὐτοῦ; εἰ
γὰρ ἐκείνων μόνον ἐφρόντιζε, τὴν δοχὴν ἂν παρη-
νει μόνον, καὶ τὴν δοχὴν ἐκείνων ἐζήτει καὶ τὴν
ἀνάπαυσιν, ὅπως ἂν ἦν. νῦν δὲ προστίθει, εἰς ὄνομα
προφήτου καὶ μαθητοῦ καὶ δικαίου, δείκνυσιν φροντι-
ζιον μᾶλλον τῶν δεχομένων, τὴν γνῶμην αὐτῶν
ἐπὶ τῇ κρείττονι μεταποιῶν, ἵνα καὶ ὁ μισθὸς ἐπα-
κολούθησῃ τούτοις μετὰ τῆς ἀρετῆς. Ἡ οὖν Ἐκκλη-

⁶⁶ Matth. x, 49.

⁶⁷ Luc. x, 16.

⁶⁸ Matth. x, 41.

⁶⁹ II Cor. viii, 13.

⁷⁰ Matth. x, 42.

ἰ Χριστοῦ τιμῶσα καὶ μετὰ θάνατον τοὺς κατὰ
 ἡμῶν ἀληθῶς ζήσαντας, καθ' ἑκάστην ἡμέραν τοῦ
 οὐ μνήμην ποιῆται τῶν κατ' αὐτὴν μεταστάν-
 τευθεν, καὶ τῆς ἐπιλήθους ταύτης ζωῆς ἀπο-
 ἀντων ἀγίων· τὸν τε βίον ἐκάστου προτιθεῖσα
 ἰὼν ἔνεκεν ὠφελείας, καὶ τὸ τέλος ὑποδεικ-
 νύσκει μετ' εἰρήνης κεκοιμηται, εἴτε μαρτυρικῶς
 ἢ βίον κτείνουσα. Νῦν δὲ μετὰ τὴν Πεντη-
 ἰμοῦ πάντας συναγαγοῦσα, κοινὴν αὐτοῖς ἀνα-
 ἰτὸν ὕμνον, οὐ μόνον ὅτι πάντες ἀλλήλοισι
 αἰ, καὶ κατὰ τὴν δεσποτικὴν εὐχὴν ἐν εἰσιν·
 γὰρ αὐτοῖς, φησὶ πρὸς τὸν ἑαυτοῦ Πατέρα ἐν
 εἰσοῖς ὁ Κύριος, εἴνα πάντες ἐν ὧσι, καθάπερ
 ἐν ὧσιν ἐν ἀληθείᾳ. »

κόνον τοίνυν διὰ τοῦτο κοινὴν αὐτοῖς πᾶσι τὸν
 ἀποδίδωσιν ἢ τοῦ Θεοῦ Ἑκκλησίᾳ, ἀλλ' ὅτι
 τοῦθ' αὐτῆ διὰ τε τῆς ἀγίας Τρισσαρακοστῆς,
 ἡ μετ' αὐτὴν Πεντηκοστῆς, πάντα τὰ ἔργα
 αἰ καὶ ἀνομιῆσαι τοῦ Θεοῦ. Ἐπεὶ οὖν πάντα
 ν, ὡς ἴστε· πῶς τὴν ἀρχὴν ὁ κόσμος οὗτος
 ἰγένετο ὑπὸ Θεοῦ· πῶς ὁ Ἄδὰμ ἐξώσθη τοῦ
 εἰσοῦ καὶ τοῦ Θεοῦ· πῶς ὁ πάλαι λαὸς ἐκλήθη-
 ἰαὶ αὐτοὶ παραβάτες ἐξώσθησαν τῆς πρὸς
 ἐκείνου· πῶς ὁ τοῦ Θεοῦ μονογενῆς Υἱὸς
 ἰ ὄφρανοις ὑπὲρ ἡμῶν κατήλθε, καὶ ἔπραξεν
 ἰμῶν ἐξάλαια, καὶ εἰδὼς τὰ σωτήρια, ἔπαθ' ἑ-
 ἀπέθανεν ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ ἐτάφη ὡς ἄνθρω-
 καὶ ὡς Θεὸς ἀνέστη τριήμερος, καὶ εἰς οὐρα-
 ἔθεν καὶ κατήλθεν, ὕστερον μετὰ σαρκὸς ἀνε-
 , καὶ καθίσας ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς, ἐπεμφεν
 ἡ τὸ ἁγίον Πνεῦμα· ἐπεὶ οὖν πάντα ταῦτα
 ἡσαν ἢ τοῦ Θεοῦ Ἑκκλησίᾳ, νῦν καὶ τὸ λείπον
 ἰθεῖσα τε ὁμοῦ καὶ δεκνύσα, πῶσους καὶ οἴους
 ἰς συνήγαγε πρὸς ζωὴν αἰώνιον ἢ τοῦ Κυρίου
 ἰοῦ καὶ σωτήρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ παρου-
 αἰ ἢ τοῦ παναγίου Πνεύματος δύναμις, πάντων
 ποιῆται τῶν ἀγίων τὴν μνήμην, καὶ πᾶσι τὸν
 ἰ καὶ τὴν τιμὴν ἀποδίδωσι σήμερον.

ἡσόμεν οὖν καὶ ἡμεῖς, ἀδελφοί, τοὺς ἀγίους
 ἰοῦ. Τιμῶμεν δὲ πῶς; Ἐάν κατὰ μίμησιν
 ἡ καθάρωμεν ἑαυτοῦς ἀπὸ παντὸς μολυσμοῦ
 ἡ καὶ πνεύματος, καὶ ἀποστῶμεν τῶν κακῶν
 ἡ τῆς ἀποχῆς τούτων πρὸς ἐγλωσσύνην φερό-
 ἡ ἐάν παύσωμεν τὴν γλώσσαν ἡμῶν ἀπὸ ὄρκου
 ἡ ἰσορίας, ληρωδίας τε καὶ λοιδορίας, καὶ τὰ
 ἡμῶν ἀπὸ ψεύδους καὶ συκοφαντίας, καὶ οὕτω
 ἡ φημίαν αὐτοῖς προσάγωμεν. Ἐάν δὲ μὴ οὕτως
 ἡ καθάρωμεν, ἀκουσόμεθα δικαίως παρ' αὐ-
 ἡ ἡμῶν ἕκαστος ἐκείνα τὰ τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν
 ἡ ὧν ῥήματα· Ἴνα τί τοι μὲν ἀναλαμβάνειν
 ἡμης, καὶ λαλεῖν διὰ γλώττης; καὶ αὐτὰ τὰ
 ἡ ἰων ὀνόματα, καὶ διηγείσθαι τὴν πάσης ἀρέ-
 ἡ καθάρτητάς; πεπληρωμένῃν **146** αὐτῶν
 ἡ ἡ; Ἐν δὲ ἐμίσησας τὸν ἄναρτον βίον, καὶ
 ἡ αὐτοῦ τὴν τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος ἀπει-
 ἡ ἡροῦσα. εἰ εἰθεώρεις κλέπτην, συνέντραχος
 καὶ μετὰ μοιχεύ τὴν μερίδα σου ἐτίθει· τὸ
 σου ἐπλεόνασε κακίας, καὶ ἡ γλώσσά σου πε-

rum qui hinc in illa die decesserunt et ex hac vita
 caduca migraverunt, tam uniuscujusque vitam in
 medio proponens propter utilitatem nostram, quam
 mortem ostendens, sive quod in pace dormierint, seu
 quod martyrie vitam clauserint. Hodie autem post
 Pentecosten, omnibus simul congregatis, commu-
 nem ad eos hymnum emittit, non tantum quoniam
 omnes sibi invicem conjuncti sunt, et quia unum
 sunt secundum orationem dominicam : ait enim ad
 Patrem in Evangelii Dominus : « Da eis ut si : r
 unum, sicut ego, Pater, in te, et tu in me, ut et ip-
 i in nobis unum sint in veritate ». »
 ἐγὼ, Πάτερ, ἐν σοί, καὶ σὺ ἐν ἐμοί, ἵνα καὶ αὐτοὶ

B Non, inquam, propter hoc solum communem om-
 nibus hymnum solvit Ecclesia Dei, sed etiam ut hoc
 studio per sacram Quadragesimam ipsamque subse-
 quentem Pentecostæ festivitatem omnia Dei opera
 proferantur et laudibus efferantur; ut sciatis (omnia
 brevi sermone comprehendam), quomodo a principio
 mundus iste totus a Deo factus est; quomodo Adam
 a paradiso et Deo ejectus est; quomodo vetus Dei
 populus vocatus fuit; quomodo ipsi quoque trans-
 gressi ameli sunt a familiaritate Dei; quomodo unige-
 nitus Dei Filius cælos inclinans pro nobis descendit,
 et pro nobis nova fecit et salutaria docuit, pro nobis
 passus est et mortuus, sepultus ut homo, ut Deus
 post tres dies resurrexit, in cælum unde descendit
 postea cum corpore ascendit, et sedens ad dexteram
 Patris, misit inde Spiritum sanctissimum. Igitur
 postquam hæc omnia laudavit Dei Ecclesia, hodie
 insuper cætera producens simulque ostendens, quot
 et quales fructus in vitam æternam congregaverit
 Domini et Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi ad-
 ventus, necnon virtus sanctissimi Spiritus, om-
 nium simul sanctorum memoriam facit, omnibus-
 que hymnum et honorem hac die persolvit.

Nos quoque, fratres, in honore habeamus sanctos
 Dei. At quomodo honore habebimus? Si eos
 imitati emundemus nos ab omni sordē carnis et
 spiritus, a malis abstinēamus donec per hanc ab-
 stinentiam ad eorum sanctimoniam feramur. Si
 lingua nostra a juramentis et perjuriis quieverit, si
 a vaniloquiis et opprobriis, si labia nostra nec men-
 dacium neque sycophantiam locuta fuerint, ita
 laudes bonas eis persolvemus. Si autem nosmet-
 ipsos sic non emendaverimus, jure singuli ab eis
 audiemus ea quæ Deus peccatori dicit verba : « Ut-
 quid ausus es in memoriam assumere et lingua pro-
 ferre sanctorum nomina, plenamque virtutis et
 munditiæ conversationem eorum enarrare? Tu vero
 odio probam babelas vitam, et longe a te animæ et
 corporis ejecisti munditiam. ε Si videbas furem,
 currebas cum eo, et cum adulteris portionem tuam
 ponebas. Os tuum abundavit malitia, et lingua tua
 concinnabat dolos. Sedens adversus fratrem tuum
 loquebaris, et adversus filium matris tuæ ponebas

san. xvii, 20.

PATR. GR. CLI

scandalum ¹¹. Hymnum non recipit, fratres, Deus a talibus oribus, sed neque sancti Dei; nam si unusquisque nostrum, si manu sterco tetigerit, illa sibi admota nos utitur nisi prius eam abluerit, quomodo Deus dona accipiet a corpore oreque inmundum, nisi prius nos emundemus? Nam multo foediora stercore peccatum, dolus, mendacium, invidia odium, avaritia, proditio, turpes cogitationes, turpiaque verba, infamesque actus illa consequentes. Sed quomodo emundabitur qui in ista incidit? Per pœnitentiam, per confessionem, per bonam operationem, per assiduum ad Deum orationem.

ῥήματα, καὶ αὐ τοῦτοις ἐπακολουθοῦσαι μίαιραι πράξεις. Ἄλλὰ πῶς ὁ τοῦτοις περιπεσῶν πάλιν καθαίρεται; διὰ τῆς μετανοίας, διὰ τῆς ἐξομολογήσεως, διὰ τῆς ἀγαθοεργίας, διὰ τῆς ἐκτενοῦς πρὸς τὸν Θεὸν δεήσεως.

Igitur in istis quas celebramus sanctorum memoriis, cum a nostris artibus et laboribus vacamus; hæc sit nobis meditatio, quomodo recedentes liberi erimus ab eis in quas quisque ceciderit: culpa et sordibus. Si autem contra animas nostras ludo vel nugis vel ebrietati indulgeamus, quomodo sæde diem agentes celebrare sanctos dicimus? Verum, fratres, obsecro, absit ut illa eos celebremus, sed accedamus et nos corpore et anima Deo acceptabiles, in illis festivitatis diebus, ut stamus et nos participes precibus sanctorum gloriæ necnon æternæ eorum lætitiæ, quas nos omnes consequi tribuatur gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, quem decet gloria cum æterno ejus Patre, et sanctissimo bonoque atque vivifico Spiritu, nunc et semper et in sæcula sæculorum. Amen.

ἐν ἀνάρχῳ αὐτοῦ Πατρὶ, καὶ ἐν παντὶ καὶ ἀγαθῷ αἰῶνα τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

HOMILIA XXVI.

Dicta messis tempore; ubi de spirituali messe.

Omnium Creator et Dominus qui omnia ex nihilo fecit per suam bonitatem, post omnia, secundum abundantiam virtutis suæ et ineffabiles nec etiam cogitabiles divitias sapientiæ et benignitatis suæ hominem creavit, mirabiliter in uno et parvo opere collecta et quasi congregata tota creatione. Ideo eum ultimo creavit ex utroque mundo compositum, et utrumque mundum exornantem; visibilem dico et invisibilem. Mentem enim et sensus in ipso ineffabiliter connexit quos mediis quasi per vincula conjunxit solertissimis, phantasia, specie et imaginandi facultate. Ita idem animal condidit intellectuale simul et visibile, sicut cœlum irrequietum per media immobili terræ accommodaverat, et eundem mundum fecerat semper stantem semperque gyrantem; nam ad instar machinæ ab uno artificis constructæ homo et iste mundus multam hæbent inter se propinquitatem; sibi invicem præstant, alius quidem magnitudine, alius vero intelli-

α ριέπλεκε δολιότητας· καθήμενος κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ σου καταλάλεις, καὶ κατὰ τοῦ υἱοῦ τῆς μητρὸς σου ἐτίθεις σκάνδαλον. Ὁ δὲ δέχεται ἕμνον, ἀδελφοί, ἀπὸ τοιούτων στομάτων οὔτε ὁ Θεὸς, οὔτε οἱ τοῦ Θεοῦ ἄγγιλοι· εἰ γὰρ ἕκαστος ἡμῶν τὴν ἑαυτοῦ χεῖρα κόπρου ἀψαμένῳ, οὐ δέχεται προσεναγγεῖν αὐτῷ τὴν πρὸς χεῖραν, ἀν μὴ πρότερον αὐτὴν ἐκπλύνῃ, πῶς ὁ Θεὸς δέχεται τὰ ἀπὸ σώματος καὶ στόματος ἀκαθάρτου προσφερόμενα, ἀν μὴ πρότερον ἑαυτοῦς ἐκκαθάρωμεν; Πολὺ γὰρ τῆς κόπρου βδελυρωτέρα ἡ ἁμαρτία, ὁ δόλος, τὸ ψεῦδος, ὁ φθόνος, τὸ μῖσος, ἡ πλεονεξία, ἡ προδοσία, τὰ αἰσχρὰ διανοήματά τε καὶ

Ἐ Ὅταν τοίνυν ἐν ταῖς ἐορταζομέναις τῶν ἁγίων μνήμαις ἀπὸ τῶν τεχνῶν ἡμῶν καὶ τῶν ἐπιτηδευμάτων ἕκαστος σχολάζωμεν, τοῦτο ἡμῶν ἔστω μέλειμα, πῶς ἵνα ἀποστῶμεν καὶ ἐλευθεροί γενώμεθα τῶν ὧν ἕκαστος περιέπεσεν ἁμαρτιῶν καὶ μολυσμῶν. Εἰ δὲ καὶ τότε κλιζόμεν κατὰ τῶν ἡμετέρων αὐτῶν ψυχῶν καὶ ἀδιαφοροῦμεν καὶ μεθύομεν, πῶς ἀναγνόν ποιούμεν τὴν ἡμέραν ἐορτάζον τὸς ἁγίους λέγομεν; Ἄλλὰ μὴ οὕτως ἐορτάζωμεν, ἀδελφοί, παρακαλῶ, ἀλλὰ παραστήσωμεν καὶ ἡμεῖς; σώματά τε καὶ ψυχὰς εὐαρέστους ἐν Θεῷ, κατ' εὐταξίας γούντας ἐορτάζοντες ἡμέρας, ἵνα πρεσβείαις τῶν ἁγίων μέτοχοι καὶ αὐτοὶ γενώμεθα τῆς πανηγύριως καὶ εὐφροσύνης ἐκείνης τῆς ἀπεράντου· ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· ᾧ πρέπει δόξα σὺν καὶ ζωοποιῷ Πνεύματι, νῦν καὶ αἰ. καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας αἰῶνων. Ἀμήν.

OMILIA ΚΓ' (1).

Ἐκφωνηθεῖσα ἐν τῷ καιρῷ τοῦ θέρους· ἐν ᾧ καὶ περὶ πνευματικοῦ θέρους.

Ὁ τῶν ἀπάντων ποιητῆς καὶ Δεσπότης πάντα ἐκ μὴ ὄντων ποιῆσα; ὁ ἁγαθότατος, μετὰ πάντα, κατὰ τὸ περιὸν αὐτῷ τῆς δυνάμεως, καὶ τὸν ἄφατον καὶ ἀτερινότητον πλοῦτον τῆς αὐτοῦ σοφίας τε καὶ χρηστότητος, τὸν ἀνθρώπων ἀπειργάσατο παραδείσου, εἰς ἓν καὶ βραχὺ πλάσμα συναύροισας, καὶ οἶον συγκεφαλαιωσάμενος; τὴν ἅπασαν κτίσιν. Διὸ καὶ ὕστατον τοῦτον εὐμμελοῦργησε, τῶν κόσμων ἀμφοτέρων ἐχόμενόν, καὶ ἀμφοτέρους ἐπικοσμοῦντα τοὺς κόσμους, τὸν ὄρατὸν τοῦτον λέγω καὶ τὸν ἀόρατον. Νοῦν γὰρ καὶ αἰσθησὶν ἑαυτῷ συνῆψεν ἀβρόχως, μέσοις ὄσον συνδέμοις γνησιωτατοῖς χρησάμενος ραντασία καὶ δόξη καὶ διανοίᾳ, καὶ οὕτω τὸ αὐτὸ πεποίηκε ζῶον νοερὸν καὶ δρώμενον, ὡσπερ καὶ τὸν 147 αἰκλήντων οὐρανὸν διὰ τῶν μεταξὺ τῆ ἀκινήτου συνῆψε γῆ· καὶ τὸν αὐτὸν πεποίηκε κόσμον ἐστῶτα αἰ. καὶ κινούμενον· ὡς γὰρ ἐνὸς τεχνίτου ἐν τῷ τρόπῳ τῆς κατασκευῆς ἀνθρωπός τε καὶ κόσμος, οὕτω; πολλὴν ἔχουσι πρὸς ἄλληλα τὴν συγγένειαν·

¹¹ Psal. xlix, 19 sc. j.

(1) Exstat apud Mithæum, p. 117.

ὑπερβόουσι δὲ ἄλλήλων ὁ μὲν τῷ μεγέθει, ὁ δὲ τῇ ἄ-
 σονίσει. Καὶ σύνεστιν ὁ ἄνθρωπος ἐντεθησαυρισμέ-
 νος τῷ κόσμῳ, καθάπερ ἐν οἰκίᾳ μεγάλῃ πολυλόβον
 τι χρῆμα, πολλῶν τῷ μέτρῳ τοῦ περιέχοντος ὀλιώτε-
 ρον, καὶ ὅσον ἐν βασιλείοις βασιλικῇ τις σκευὴ ποι-
 κλη καὶ πολυτίμητος· τὰ μὲν γὰρ μεγίστοις λίθοις,
 ἀλλ' εὐώνοις καὶ τοῖς τυχοῦσιν, ἢ δὲ μικροῖς, ἀλλὰ
 δυσπορίστοις καὶ πολυτιμήτοις ἰσχυάσται. Πόσον
 οὐρανοῦ κρείττων ὁ ἀνθρώπινος νοῦς, ὃς εἰκὼν τέ-
 ἐστι Θεοῦ, καὶ Θεὸν οἶδε, καὶ μόνος τῶν ἔγχοσμίων,
 εἰ βούλεται, γίνεται, συναναφέρων τὸ σῶμα τῆς
 ταπεινώσεως. Πόσον αἰσθησις ἀνθρωπίνῃ διηγήνοχε
 γῆς, ἢ μὴ μόνον μέτρων καὶ ποιότητων ποικίλων
 ταύτης ἀντιλαμβάνεται, ἀλλ' ἤδη καὶ τῶν οὐρανίων
 ἤφατο τῇ γνώσει σφαιρῶν, καὶ κινήσεων ἤθετο δια-
 φέρων, καὶ πολυσχῆμους, τάχα δὲ καὶ πολυσημάν-
 τούς συνόδους ἄστρον τε καὶ ἀστέρων ἔγνω καὶ δια-
 στάσεις, κἀντεῦθεν ταῖς κατὰ νοῦν ἐπιστήμας τῆν
 ἀρχὴν ἐχαρίσσω. Καὶ τὰ μεταξὺ δ' οὐρανοῦ καὶ γῆς
 τῶν ἐν μεθόρῳ νοῦ καὶ αἰσθήσεως ἑλάττω κατὰ τὴν
 ἀξίαν ἐστί, λόγοις ἀναλογίας ὄντα ταυτὰ, καὶ τοῖς
 περιέχουσιν ὅμοιος ὅτι μάλιστα διαφέροντα. Κατακό-
 σμησε γὰρ τὴν ἡμετέραν φύσιν ὁ Θεὸς οὕτως, ὡς
 οἰκίαν ἰσομέτην περιβολῆν· ἐπειδὴ περ ἐκ παρθε-
 νικῶν αἱμάτων ἐνδύσεσθαι ταύτην ἔμελλε, καὶ χρεῖ-
 τόνως μετασκευάσειν, καὶ ἄνω θῆσειν, ὑπεράνω πά-
 σης ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας, καὶ παντὸς ὀνόματος ὀνο-
 μαζομένου, εἴτε ἐν τῷ νῦν αἰῶνι, εἴτε ἐν τῷ μέλλον-
 τι. Τοῦτο δὲ καὶ προοικονομῶν σοφῶς, ἔμα καὶ φι-
 λανθρώπως, οὕτω πολλαῖς, μᾶλλον δὲ παντοδαπαῖς
 αὐτὴν ἐτίμησε χάρισιν· ἐπειδὴ δὲ καὶ διπλᾶς, μᾶλ-
 λον δὲ καὶ πολλαπλᾶς ἡμῖν ἔδωκε τὰς γνωστικάς
 δυνάμεις, νοῦν τε καὶ αἰσθησιν, καὶ τὰ μεταξὺ χα-
 ρισάμενος, διὰ τοῦτο καὶ τῶν εἰς γνῶσιν καὶ πρᾶξιν
 ποικίλων ἕκαστον.

Θέρους οὖν ἀρτίως ἐστὶν ἐπέτειος ὥρα, καὶ θέρος
 οὐκ ἐν ἡμῖν· οὐ γὰρ αἰσθητὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ λο-
 γικὴν καὶ πνευματικὴν παρ' ἡμῖν ἐστὶ θέρος· καὶ
 τῶν τοιούτων ἕκαστου θέρους καιρὸς ὁ ἐνιαυτοῦ
 κύκλος ἅπα· Νῦν οὖν ἐπεὶ τῶν τοῦ ἱεροῦ περιβόλων
 ἐκτὸς ἰστάμεθα, μικρὴν ἀνακόψαντες ἕκαστον, τὰς
 ἐπιτάσσας ἐπ' αὐτὸν σχῆμα, καὶ μεταθέντες ἄνω τὸν
 ἡμέτερον νοῦν, τοῦ λογικοῦ τε καὶ πνευματικοῦ
 θέρους ἐν περινοίᾳ γενώμεθα· περὶ ὧν καὶ ἡμεῖς
 ὀλίγα πρὸς τὴν ὑμετέραν ἀγάπην ἐροῦμεν νῦν, ἀφορ-
 μὴν ὑμῖν κἀντεῦθεν πρὸς σωτηρίαν πορίζοντες. Ἐγὼ
 γὰρ καθ' ἕκαστην τοῦ ἐνιαυτοῦ περίοδον, ταύτης δὲ
 τῆς ὥρας ἐπισταμένης, ὁρῶν τοὺς πλείους ἔξω τοῦ
 ἄστεως χαομένους, καὶ περὶ τὸ θέρος πονοῦντας, καὶ
 τὴν τῶν καρπῶν συλλογὴν καὶ συγκομιδὴν, τοιούτους
 ἐπ' ἑμαυτοῦ στρέφω τοὺς λογισμοὺς, ὡς ἐπεὶ καὶ
 θέρος ἐστὶν ἀνθρώπων, τοῦτους ἐκκόπτει ἀπὸ τοῦ
 παρόντος προεκαίρου καὶ παραβρέοντος βίου, καὶ
 μεταγόν εἰς ἕτερον μέλλοντα καὶ διαμένοντα βίον,
 ἔρα τίς τοὺς ἀψύχους θερίζων στάχους, ἢ θερίζειν
 ἕτερος μισθούμενος, καὶ τοὺς καρποὺς ἐκλέγων, ἢ
 παρὰ τῶν ἐκλεγόντων ὀνομάμενος, καὶ συνάγων εἰς
 ἀποθήκην, καὶ τοῦ μέλλοντος αὐτὴν καταλήψεσθαι
 θερισμοῦ τούτου ποιεῖται μνήμην, καὶ φροντίζει τῷ

gentia, et in eo homo velut thesaurus in mundo
 insertus quemadmodum in magna domo opes su-
 perbae multa domus continentis mensura pretiosio-
 res. Et perinde ac in palatiis aedes regiae variae sunt
 et pretiosae : alia enim ingentibus constant lapilli-
 bus, sed vilibus et parvi pretii ; alia vero parvis, sed
 charis et sumptuosis. Quantum caelo antecellit mens
 humana quae est imago Dei, Deumque noscit, et si
 velis, solus terrestrium Deus, circumferens corpus
 humilitatis? Quantum sensus humanus differt a
 terra qui nec tantum telluris mensuras et diversas
 percipit operas, sed et caelestes attingit orbes, et
 varios multiformesque eorum motus apprehendit,
 necnon multorum indicia casuum, conjunctiones
 stellarum et siderum eorumque discrimina, unde
 intellectuales doctorum supputationes mutuatur
 originem : pariterque media inter caelum et terram
 minoris sunt aestimationis ac ea quae sunt in limite
 sensus et mentis cum sint sub eadem ratione con-
 gruentiae ac corpora quibus intersunt. Sic enim
 Deus nostram exornavit naturam quasi futurum
 ejus indumentum quam ex virginali sanguine de-
 bebatur induere et in melius commutare, et superne
 collocare super omnem principatum et potestatem,
 et omne nomen nominatum sive in praesenti saeculo
 sive in futuro. Quod praesciens et providens Deus
 sapienter simul et humaniter ita eam multis seu
 potius multiformibus decoravit beneficiis. Propterea
 etiam duplices seu potius multiplices nobis de-
 dit cognoscendi facultates ; mentem, sensum et
 media inter ipsa largitus, item quamcumque po-
 tentiarum ad cognitionem et operationem nobis
 infusarum duplicem multiplicemve constituit.

προκειμένων ἡμῖν διπλοῦν τε καὶ πολλαπλοῦν π.

Ecce adest tempus messis, et messis in nobis
 adest. Non enim sensibilis tantum, sed et spiritualis
 mentalisque nobis est messis, et utriusque mes-
 sis tempus anni orbis totus. Igitur nos hodie cum
 sacris aedibus continemur et Deo astamus, pau-
 lulum inde mentem erigentes spem in eo nostram
 ponamus. Mente ad superna translata, in cogitatione
 intellectualis et spiritualis messis versemur, de
 qua nos hodie pauca vestrae charitati dicemus ; uti-
 nam inde studia in salutem accendamus. Ego enim
 singulis anni periculis, adveniente hoc tempore,
 cum plerosque video extra urbem diffusos et labori
 incumbentes messis necnon frugum collectionis et
 coaccervationis, istas in me velvo cogitationes :
 quippe cum adveniente hominum messe, messorum
 hos succidunt ab hac praesenti et pereffluente vita,
 et eos adducunt in alteram futuram et permanen-
 tem vitam, numquid est ex metentibus spicas ina-
 nimes, vel ex alios conducentibus ad messem, vel
 ex colligentibus fructus, seu ex ementibus ac colli-
 gentibus et in horrea coaccervantibus qui memore-
 tur messem illam manentem, et cogitet de animarum
 agricolam, desiderans suam in tempore futuram reve-
 lationem et mercedem recipendam in horreis co-

lestibus; vel totus in terram pronus non est qui a sursum mentem non erigat nec a terrenis assurgat? Sed ita sit, nihil a gentibus discrepamus; his enim terrenis cogitationibus totis animæ et corporis viribus incumbere, nam nullam omnino habent rationem futurorum, nec spem, nec intelligentiam de cœlestibus. Ideo scriptum est: Omnis vita impii in cogitatione humillium et corruptibilium. Ideo etiam Christus in Evangeliiis ad nos dixit: « Noli solliciti esse animæ vestræ quid manducetis, et quid bibatis et quibus vestiamini, » et addit: « Hæc enim omnia gentes inquirunt⁷¹. » Non a labore amovet, sed a sollicitudine arceat ut spe in Deo collocata, non desperatam operationem operemur nec in ea male confidamus. Nolite ergo solliciti esse dicentes: Quid manducabimus, vel quid bibemus, vel quo operiemur, hoc jugiter animo volentes ita ut urgentem inopiam quasi excusantes mentem in ista torquentes intendamus, superne aspicere dedignati. Propter hoc sic Deus nostram condidit naturam ut corpore non immobiliter stante, sed moveri et ad locum transire pollente, et omnia quibus opus est facitante, in aliis potentiis cogitatione esse possit, ut corpus quidem quæ sua sunt operetur, anima vero ad Deum suspicientes quæramus ab eo cœlestia; ideo nos hortatus ut non solliciti animæ simus, quod est gentium, addidit: « Querite primum regnum Dei et justitiam ejus, et cætera adjicientur vobis. » Quibus monstravit quoniam si animæ meditationes ad Deum attentas habes, nullum inde detrimentum in rebus corpori necessariis patieris, sed magis illa indubitanter habebis cum animæ salute, Domino dispensante. Hæc est enim qui aperit manum suam et implet omne animal benedictione. Ad eum dixit David: « Estatem et ver tu plasmasti ea⁷², » non modo de visibilibus loquens sed etiam de invisibilibus. Ideo veri ætatem prætulit; nam nisi facta infidelium seu pravorum operum hominum præcisione, minime virtutibus ad instar veris floresceres.

καὶ ἐμπικλῶν πᾶν ζῶον εὐδοκίας· πρὸς δὲ καὶ ὁ Δαβὶδ φησὶ· ἑ θέρος καὶ ἔαρ σὺ ἐκλάσας αὐτά· οὐ τὰ ὀρώμενα μόνον λέγων, ἀλλὰ καὶ τὰ τοῦ πνεύματος· διὸ καὶ τοῦ ἔαρος τὸ θῆρος προέθηκεν· ἐπὶ γὰρ μὴ ἐκκοπῆς φθάσας τῶν ἀπίστων, ἢ καὶ τῶν φαύλων ἔργων τε καὶ ἀνθρώπων, οὐκ ἐνεπαύσατο· ἀρεταίς.

Est ergo, fratres, est et messis et ver et semen non corporale tantum sed et intellectuale, nec modo intellectuale sed et spirituale, sicut et plantatio, et vindemia, et illis similia sicut etiam agricultura et arva. Hujus arvi Deus est agricola prout Apostolus ad Corinthios scripsit: « Dei agricultura, Dei ædificatio estis⁷³. » et ipse Dominus ad discipulos dixit: « Ego sum vitis, vos autem palmites, et Pater meus agricola est⁷⁴. » et rursus alibi de seipso: « Exiit qui seminat seminare semen suum⁷⁵, quod est verbum doctrinæ. Igitur si verbum doctrinæ habet rationem seminis spiritualis, certo est istius seminis messis per fidem por-

Α γεωργῶ τῶν ψυχῶν ἐπέριστος ἀναφανῆναι κατὰ καιρὸν, καὶ τῶν ἐν οὐρανοῖς ἀποθηκῶν τρότου καὶ μονῶν ἄξιοι; ἢ ἑλῶς ἕκαστος πρὸς γῆν κίρυφει, ὡς περ τὰ σῶμα οἱ ἀβουργοῦντες, εὐτε τὸν λογισμὸν οὐκ ἀνανεύοντα ἔχων, οὐδὲ τῶν γῆινων ἀνανεωστὰμενον; Ἄλλ' εἰ τοῦτο, τῶν ἐθνικῶν οὐδὲν διαφέρομεν· Ἰᾶσθαι γὰρ τὰ ταῖς γῆνιοις φροντίσιν ἐνασχολεῖσθαι πάση δυνάμει ψυχῆς καὶ σώματος· οὐδὲ γὰρ ἔχουσι λόγον τῶν μελλόντων οὐδένα, πάντω; οὐδὲ πίστιν, ἢ ἔννοιαν καὶ τῶν οὐρανίων. Διὰ τοῦτο κατὰ τὸ γεγραμμένον, Ὅλος ὁ βίος τοῦ ἀσθενοῦς ἐν φροντίδι τῶν κάτω καὶ φθειρομένων· διὰ καὶ ὁ Χριστὸς ἐν ταῖς εὐαγγελίοις πρὸς ἡμᾶς εἰπὼν· Ἐμὴ μεριμνᾶτε τῆ ψυχῆ ὑμῶν, τί φάγητε καὶ τί πίνατε, μηδὲ τῷ σώματι ὑμῶν τί ἐνδύσασθε, προσέθηκε· Ἐ ταῦτα γὰρ πάντα τὰ ἔθνη ἐπιζητοῦσι. Οὐκ ἀπανοστήσῃ δὲ τῶν ἔργων, ἀλλ' ἀποστῆ τῆς μεριμνῆς, πρὸς θεὸν τὴν ἐλπίδα μετατιθεῖς, ἵνα μήτε ἀνελπίδια τῆς ἐργασίας ἔχωμεν, μήτε ἐπ' αὐτῆ κακῶς τὴν ἐλπίδα· Ἐ μὴ οὖν μεριμνήσατε, λέγοντες· Τί φάγωμεν, ἢ τί πίωμεν, ἢ τί περιβαλώμεθα· Ἐ διανοοῦμενοι ταῦτα διηνεκῶς, καὶ προσδοκωμένης αἰτίας, οἷον ἀκαλεγεμένοι, καὶ τὴν ψυχὴν εἰ; τοῦτο κατακτείνοντες καὶ καθελκοντες, καὶ πρὸς τὰ ἄνω βλέποντες οὐκ ἀνηγαυρῶντες· διὰ τοῦτο γὰρ καὶ τοιαύτης ἡμῶν τὴν φάσιν κατέσχεύασιν ὁ θεός, ὡστε τοῦ σώματος οὐκ ἠρεμοῦντες μόνον, ἀλλὰ καὶ κινουμένοι καὶ μετακινουμένοι, καὶ πᾶ; οὐ περ ἂν ἢ χρεια πράττοντες, ἐν ἄλλας δύνασθαι τὸν λογισμὸν εἶναι· ἵνα τῷ μὲν ἰσώμασι τὰ τούτων κατάλληλα ἐργαζώμεθα, τῆ δὲ ψυχῆ πρὸς τὸν θεὸν βλέποντες ζητῶμεν παρ' αὐτοῦ τὰ οὐράνια· ἔπει καὶ παραγγεῖλας μὴ μεριμνῆναι τῆ ψυχῆ, τοῦτο γὰρ τῶν ἰθῶν, προσέθηκε· Ἐ ζητεῖτε δὲ πρῶτον τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ, καὶ τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ, καὶ ταῦτα πάντα προστεθήσεται ὑμῖν· Ἐ δεικνὸς ὡς εἴπερ τὴν κατὰ ψυχὴν μελέτην πρὸς θεὸν ἔχεις, οὐδὲν ἐνταῦθεν ζημιωθήσῃ περὶ τὰς τοῦ σώματος χρεῖας· μᾶλλον μὲν οὖν καὶ τούτων ἀνελλιπῶς ἔξεις μετὰ τῆς κατὰ ψυχὴν σωτηρίας, τοῦ θεοῦ χορηγοῦντος· αὐτὸς γὰρ ἔστιν ὁ ἀνοίγων τὴν χεῖρα αὐτοῦ;

Ἔστιν οὖν, ἔστιν, ἀδελφοί, καὶ θέρος καὶ ἔαρ καὶ σπόρος, οὐ σωματικῆς μόνον, ἀλλὰ καὶ λογικῆς· οὐδὲ λογικῆς μόνον, ἀλλὰ καὶ πνευματικῆς, ὡς περ καὶ φυτεία καὶ τρυγητὸς, καὶ τὰ τούτοις ἀκόλουθα· ἔπει καὶ γεωργία τε καὶ γεώργιον. Τοῦ δὲ τοιοῦτου γεωργίου γεωργός ἐστιν ὁ θεός, ὡς καὶ ὁ Ἀπόστολος πρὸς τοὺς Κορινθίους φησὶν· Θεοῦ γεώργιον, Θεοῦ οἰκοδομὴ ἐστε· Καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος τοῖς μαθηταῖς ἔλεγεν· Ἐγὼ εἰμι ἡ ἀμπελος, ὑμεῖς τὰ κλήματα· ὁ Πατήρ μου ὁ γεωργός ἐστιν· Καὶ ἀλλαχοῦ πάλιν περὶ ἑαυτοῦ· Ἐβῆλθεν ὁ σπείρον τοῦ σπείραι ἐν σπόρον αὐτοῦ· ὁ δὲ σπόρος οὗτος ὁ λόγος τῆς θεοσκαλίας ἐστίν· Ἐπει οὖν ὁ λόγος τῆς διδασκαλίας

⁷¹ Matth. vi, 31, 32. ⁷² Psal. LXXIII, 17. ⁷³ I Cor. III, 9. ⁷⁴ Joan. xv, 1. ⁷⁵ Matth. xvi, 5.

τοῦ Πνεύματος ἁγίου ἔχει λόγον, ἔστι τοῦ σπόρου τοῦτου πάντως καὶ θερισμὸς τελούμενος διὰ πίστεως· καὶ τοῦτο δηλῶν πάλιν αὐτὸς ὁ Κύριος, ἀρχομένων προσέρχεται πρὸς τὴν αὐτοῦ πίστιν πανδημίαν τῶν ἀνθρώπων, πρὸς τοὺς οἰκίλους μαθητὰς ἔλεγε· « Ἐπάρατε τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑμῶν, καὶ θεάσαθε τὰς χώρας, ὅτι λευκαὶ εἰσι πρὸς θερισμὸν ἤδη, καὶ ὁ θερίζων μισθὸν λαμβάνει, καὶ συνάγει καρπὸν εἰς ζωὴν αἰώνιον. » Καθάπερ γὰρ ὑπὸ τῆς τοῦ αἰσθητοῦ ἡλίου θερμότης, οἱ στάχυες ξηραίνονται, καὶ τὴν ἀπὸ τῆς ὑγρότητος ἀποτιθέμενοι βαφὴν λευκαίνονται, καὶ **149** πρὸς θερισμὸν καὶ συγκομιδὴν πεφύκασι· ἔτοιμοι· οὕτως καὶ τότε τοῦ ἡλίου τῆς δικαιοσύνης διὰ σαρκὸς ἐπιδημοῦντος τῆ γῆ, δυνάμει τῆς αὐτοῦ παρουσίας αἱ ψυχαὶ τῶν ἀνθρώπων λευκαίνονται καθαίρομεναι, μετασκευαζομένης τῆς ἐκ τοῦ ἐνδόνου βίου καὶ διαβρόντος ἐγγινομένης αὐταί· ἐπισκοπήσεως τε καὶ διαχύσεως, καὶ οὕτως· ἔτοιμοι πρὸς τὸν πνευματικὸν θερισμὸν ἦσαν, ὥστε τῆς ἀσεβείας καὶ τῆς ἀπιστίας τελειώτερον ἀποκοπῆναι, καὶ διὰ τῆς ἀληθινῆς πίστεως συναχθῆναι εἰς ζωὴν αἰώνιον. Καὶ εἰ τις ἐθέλει κατανοῆσαι τοῦ λόγου τοῦτου τὴ ἀλήθειαν, ὡς ἡ δύναμις τότε τῆς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ παρουσίας ἐποίησε τὰς καρδίας τῶν ἀνθρώπων ὅλον λευκοτέρας καὶ καθαρωτέρας καὶ ἑτοιμὰς πρὸς τὴν πίστιν τῆς θεοσεβείας, ἀναλογισάσθω, ὅτι τὰ ἔθνη πάντα τότε θεὸν μὲν οὐχ ὠμολόγησαν ἕνα δεσπότην καὶ κτίστην τοῦ παντός, ἡλίω δὲ καὶ σελήνῃ καὶ ἀστροῖς καὶ ἑτέροις κτίσμασι καὶ τοῖς τοῦτων εἰδώλοι· ὡς θεοὶ προέκειντο· ἡ δὲ δύναμις τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας πάντας ἀνέπεισεν ἕνα θεὸν ὁμολογεῖν τοῦ παντός δεσπότην καὶ ποιητὴν. Καὶ ἔπερ ἰσχυρῶς Ἀβραάμ, Ἰσαάκ, Ἰακώβ, καὶ Μωϋσῆς ἐκείνος, καὶ ὁ ἐκείνου δεδομένος νόμος, ἐπὶ μόνου τοῦ γένους τῶν Ἰουδαίων, ἐνὰ εἶδειν τούτους ἀναπέσας θεὸν, καὶ οὐδ' ἐπὶ τούτου μόνου τοῦ γένους διὰ τέλους ἰσχυρῶς, καίτοι παρὰ τῶν προγόνων ἀνωθεν αὐτοῖς δεδομένου τοῦ θείου δόγματος, τοῦτό ἐπὶ πάντων γενῶν τε καὶ ἔθνῶν ἡ δύναμις τῆς τοῦ Κυρίου παρουσίας εἰργάσατο, καὶ οὕτως ἔτοιμοι γενόμενοι αἱ χῶραι πρὸς τὸν πνευματικὸν θερισμὸν, ἀπὸ παντός ἔθνους τῶν πιστευσάντων ποιητὴν ἕνα τοῦ παντός εἶναι, προσερχομένων ἑτοιμῶς εἰς Χριστὸν, καὶ τὴν ἀληθῆ φητικὴν καὶ ἀποστολικὴν κηρύγματον, καὶ τὰς Γραφὰς ἱερῶν ἁγίων.

Οὕτω καὶ μόνον φανεῖς ἐπὶ γῆς ὁ Κύριος, πᾶν γένος ἀνθρώπων ἀπὸ τῆς τῶν εἰδώλων ἡγίρας πλάνης, εἰ καὶ μὴ πάντας εὐσεβεῖς ἀπέδειξε· καὶ γὰρ καὶ ἐν τῇ μέλλοντι αἰῶνι ἡ δύναμις τῆς δευτέρας παρουσίας αὐτοῦ ἐγερεῖ πάντας ἀπὸ τοῦ θανάτου, εἰ καὶ μὴ πάντας ἀξιώσει τῆς ἀληθινῆς ζωῆς· οἱ μὲν γὰρ ἀσεβεῖς τε καὶ εὐσεβεῖς, καὶ οἱ μὴ λαβόντες ἐνταῦθα δι' ἔθορον λογῆσεως καὶ μετανοίας τὴν τῶν ἡμαρτημένων συγχώρησιν, ὡς μήτε φυλάξαντες, μήτε καθάρσαντες ἑαυτοὺς ἀπὸ τῶν ἀμέτρων ἐπιθυμιῶν τῆς σαρκός, εἰ εἰσὶν ἀδδφραγία, καὶ πολυποσία, καὶ μέθη, καὶ τρυφή, παρ' ὧν ἡ ἀμετρία πηγάζει τῶν ὑπογαστρῶν παθῶν, μαλακίαι, πορνείαι, μοιχεῖαι, καὶ πᾶσα ἀκολασία, παρ' ἧς ποθεινὰ γίνονται τὰ μυστὰ ῥήματα καὶ ἀκούσματα, ὡρα-

A secta. Iterum ista Dominus ostendens, cum hominibus ex omni parte inciperent ad eum accedere, suis dixit discipulis : « Levate oculos vestros et videte regiones quoniam albæ sunt jam ad messem ; et qui metit metcedem accipit, et congregat fructum in vitam æternam ». Etenim sicut sensibil sole æstante arescunt spicæ, et dimissa ex humore accepta viriditate aurescunt, et ad messem concrytionemque disponuntur, ita sole justitiæ per carnem in terram adventante, virtute ejus præsentis hominum animæ purgatæ deturbantur, commutata nigritudine illis ex voluptuosa dissolutaque vita adventante, et ita paratæ erant ad messem spirituales, ut reseratis reliquis infidelitatis et impietatis radicibus per veram fidem congregarentur in vitam æternam. Et si quis vult æternam virtutem perpendere, quantum virtus præsentis Domini nostri Jesu Christi fecit corda hominum quasi candidiora et puriora et parata ad fidem divinæ religionis, attente recogitet quoniam tunc Deum non constabant solum Dominum et creatorem mundi, sed soli et lunæ et astris cæterisque creaturis eorumque idolis velut diis divinos reddebant honores ; virtus autem præsentis Christi omnes induxit ut unum Deum cõpiterentur omnium Creatorem et Dominum. Et illud quod Abraham, Isaac et Jacob necnon Moyses illi et lex ab eo ad solum Judæorum populum data qui jubebantur unum adorare Deum, istam solam nationem usque ad finem continere non potuit licet ex partibus jam diu illis transmissa hoc divino dogmate hoc ipsum in omnes gentes virtus Domini præsentis operata est. Et sic paratæ erant regiones ad spirituales messem, plerisque ex omni natione credentibus unum esse omnium effectorem, certissimè appropinquantibus ad Christum veramque Dei religionem, intelligenter audientibus propheticas et apostolicas prædicationes Scripturasque scrutantibus.

Stalim ac Dominus apparuisset in terra totum hominum genus ex idolorum erroribus eduxit, etsi non omnes pius effecit. Et quidem in futuro sæculo virtus posterioris ejus manifestationis omnes a morte excitabit, et tamen non omnes vera donabit vita. Impii enim et irreligiosi et qui per confessionem et pœnitentiam peccatorum veniam accipere non meruerunt, pariter qui se non immunes servaverunt nec purgaverunt ab inordinatis carnis concupiscentiis, quæ sunt ingluviæ et compositio et ebrietas et comessatio ex quibus scaturiunt lascivæ ventris libidines, mollities, fornicationes, adulteria, et omnes intemperantiæ quæ jucundæ sunt, obscenæ in dictu et auditu, in spectaculis et saltationibus : hæc autem cum sumptibus exigant,

¹⁷ Joan. iv, 35.

fures, avaros, injustos, prædatores faciunt eos quos pertrahunt; et quid necesse est dicere inde fluentia odia et pugnas et innumeram turbam cupiditatum et cogitationum quibus obnoxia hæc anima obruitur? Qui igitur ab istis se non servaverunt nec Deum propitium per confessionem et poenitentiam reddiderunt, resurgent quidem, sed amariorum morte vitam experientur, doloribus et ærumnis et angustiis et confusio traditi perpetuis, et vernibus irrequietis exesi necnon tenebroso et inextinguibili igne consumpti, ita ut Isaias propheta dixerit: « Consumerunt impij et peccatores simul, nec erit qui exstinguat ^{76.77.} » Ideo et Apostolus ad Ephesios hoc ait: « Scitote intelligentes quod omnis fornicator aut immundus aut avarus quod est idolorum servitus, non habet hæreditatem in regno Christi et Dei ^{78.} » Et adhuc instans, aliaque docentibus os occludens, « Nemo vos, addit, seducat inanibus verbis; propter hæc enim venit ira Dei in filios dissidentiae. Nolite ergo effici participes eorum ^{79.} » Similiter ad Corinthios scribens rursus idem ait: « Nolite errare; neque fornicarii, neque idolis servientes, neque adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores, neque avari, neque fures, neque ebrii, neque maledici, neque rapaces regnum Dei possidebunt ^{80.} »

Recte autem credentes in Dominum nostrum Jesum Christum, et fidem operibus manifestantes, sibi metipsis invigilantes, vel se per confessionem et poenitentiam emundantes a sordibus peccatorum supra enumeratorum, et contrarias vitii virtutes exercentes, temperantiam, castimoniam, charitatem, eleemosynam, justitiam et veritatem. Isti omnes redivivi audient ipsum cælorum regem: « Venite, benedicti Patris mei, percipite paratum vobis regnum a constitutione mundi ^{81.} » et sic cum Christo regnabunt regnum cælestis et pacificum sortiti, et perpetuo viventes in luce ineffabili quæ vesperam non habet nec nocte interruptitur, et conversantes cum sanctis a sæculo in inenarrabilibus deliciis in sinu Abraham ubi non est dolor, neque luctus neque gemitus. Inanimum enim spicarum una est messis, intellectualium autem, generis humani dico, unus est quem diximus messor ex incredulitate congregans ad fidem eos qui recipiunt Evangelii præcones. Cujus messis messores sunt apostoli et horum successores et pro tempore Ecclesiæ doctores. De his Christus supra dixit: « Qui metit, mercedem accipit et congregat fructus in vitam æternam. Eo enim majorem a Deo recipient remunerationem pietatis doctores, quo plures ad vitam æternam congregabunt persuasos. Alia adhucesc messis: uniuscujusque ea nobis per mortem a præsentis vita ad futuram translatio, quæ messis non apostolos sed angelos messores habet, qui aliquo modo apostolis præstant, quia post

Α σματά τε καὶ ἐπιτήρηματα, ταῦτα δὲ διαπύνας ἐπιζητούντα, κλέπτας, πλεονέκτας, ἀδίκους, ἀρπαγὰς ποιεῖ τοὺς ἀλόγους. Καὶ εἰ δεῖ λέγειν τὰ ἐντεῦθεν μίση, τὰ ἐντεῦθεν μάχας, τὸν μῦρον ἐσμέν τῶν ἐν τῇ ψυχῇ τῆς ἀτιμίας παθῶν καὶ λογισμῶν; Οἱ τοίνυν μὴ φυλάξαντες ἐαυτοὺς ἐκ τούτων, ἢ μὴ ἐξελωσάμενοι τὸν Θεὸν δι' ἐξομολογήσεως καὶ μετανοίας, ἀναστήσονται μὲν, ἀλλὰ θανάτου δεινότεραν ὑποστήσονται ζωὴν, δόξη καὶ θλίψει καὶ στενοχωρίᾳ, καὶ αἰσχύνῃ παραδοθέντες αἰωνίῳ, σκώληξιν ἀκοιμήτοις συνδιατιώμενοι, καὶ σκοτεινῷ καὶ ἀσέσω συγκαιόμενοι πυρὶ, ὡς καὶ ὁ προφήτης Ἡσαίας φησὶν, ἔτι: « Ἐκκαυθήσονται οἱ ἄνομοι, καὶ οἱ ἀμαρτωλοὶ ἅμα, καὶ οὐκ ἔσται ὁ σέβων. » Διὸ καὶ ὁ Ἀπόστολος πρὸς Ἐφεσίους, « Τούτο, φησὶν, ἔστε γινώσκοντες, ὅτι πῆρνος, ἢ ἀκάθαρτος, ἢ πλεονέκτης, δὲ ἐστὶν ἐιδωλόατρος, οὐκ ἔχει κληρονομίαν **150** ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ. » καὶ προσασφαλίσάμενος ἔτι, καὶ τοὺς ἄλλως διδάσκοντας ἐπιστομίων ἐπάγει: « Μηδεὶς ὑμᾶς ἀπατάτω κενός; λόγοις· διὰ ταῦτα γὰρ ἔρχεται ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τοὺς υἱοὺς τῆς ἀπειθείας· μὴ οὖν γίνεσθε συμμετοχοὶ αὐτῶν. » Καθάπερ καὶ Κορινθίοις ἐπιστέλλων πάλιν ὁ αὐτός φησι: « Μὴ πλανᾶσθε· οὔτε πόρνοι, οὔτε εἰδωλόατραι, οὔτε μοιχοὶ, οὔτε μαλακοὶ, οὔτε ἀρσενοκοῖται, οὔτε κλεονέκται, οὔτε κλέπται, οὔτε μέθυσοι, οὐ λοιδοροὶ, οὐκ ἀρπαγὰς, βασιλείαν Θεοῦ οὐ κληρονομήσουσιν. »

Οἱ δὲ πιστεύοντες ὁρθῶς εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, καὶ τὴν πίστιν δι' ἔργων ἐπιδεικνύμενοι, καὶ φυλάττοντες ἐαυτοὺς, ἢ καὶ δι' ἐξομολογήσεως καὶ μετανοίας καθαίροντες ἀπὸ τῶν μολυσμῶν τῶν προειρημένων ἀμαρτιῶν, καὶ τὰς ἀντιθέτους τῶν κακιῶν ἀρετὰς ἐργαζόμενοι, τὴν ἐγκράτειαν, τὴν σωφροσύνην, τὴν ἀγάπην, τὴν ἐλεημοσύνην, τὴν δικαιοσύνην, τὴν ἀλήθειαν, οὗτοι πάντες ἀναστάντες ἀκούσονται παρ' αὐτοῦ τοῦ βασιλέως τῶν οὐρανῶν: « Δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρὸς μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου. » καὶ οὕτω συμβασιλεύσουσι τῷ Χριστῷ, βασιλείαν οὐράνιον καὶ ἀθάλευτον κληρονομήσαντες, καὶ ζῶντες τὸν αἰὸν χρόνον ἐν φωτὶ ἀπόρρητων καὶ ἀνεσπέρω, καὶ μηδεμιᾶ ποτε νυκτὶ διακοπτομένῳ, καὶ συνδιατιώμενοι τοῖς ἀπ' αἰῶνος ἄγιοις ἐν ἀρόρητῳ τρυφῇ, ἐν τοῖς κόλποις τοῦ Ἀβραάμ, ἐνθα ἀπέδρα πᾶσα ὀδύνη, καὶ λύπη, καὶ στεναγμός. Ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν ἀψύχων ἀσταχῶν εἰς ἐστὶν ὁ θερισμός, ἐπὶ δὲ τῶν λογικῶν ἀσταχῶν, τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων λέγω, εἰς μὲν ἐστὶν ὁ ἐφημεν, θερίζων ἀπὸ ἀπιστίας, καὶ συνάγων εἰς πίστιν τοὺς δεχομένους τοῦ Εὐαγγελίου τὸ κήρυγμα, καὶ τούτου τοῦ θερισμοῦ θεριστὰ εἰσὶν οἱ τοῦ Κυρίου ἀπόστολοι, καὶ οἱ τούτων διάδοχοι, καὶ κατὰ κειρὸς οἱ τῆς Ἐκκλησίας διδάσκαλοι, περὶ ὧν καὶ ἀνωτέρῳ εἶπεν ὁ Χριστός, ὅτι: « Ὁ θερίζων μισθὸν λαμβάνει, καὶ συνάγει καρπὸν εἰς ζωὴν αἰώνιον. » ἀμοιβὴν γὰρ τοιαύτην λήφεται παρὰ Θεοῦ

^{76.77.} Isa. LXVI, 24. ^{78.} Ephes. v, 5. ^{79.} Ibid., 6.

^{80.} I Cor. vi, 9. ^{81.} Matth. xxv, 34.

τῆς εὐσεβείας; διδάσκαλοι, ὡς πρὸς ζῶν α- A
 τοὺς πειθομένους συνάγοντες. Ἐσπερος δὲ ἔστι
 ἡ ἀπὸ τῶν ἐνταῦθα πρὸς τὸν μέλλοντα βίον
 ἐκαστοῦ διὰ θανάτου μεταθέσις· ὅς καὶ θε-
 οῦ τοὺς ἀποστόλους, ἀλλὰ τοὺς ἀγγέλους
 ἔχοντάς τι καὶ τῶν ἀποστόλων πλείον, ὅτι
 τὰ τῶν θερισμῶν ἐκλέγονται, καὶ διαχωρίζου-
 ς ἀπὸ αἴτου τὰ ζιζάνια, τοὺς πονηροὺς ἀπὸ
 γαθῶν· καὶ τοὺς μὲν ἀγαθοὺς προπέμπουσι
 εἰς βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, τοὺς δὲ πονηροὺς
 εἰς τὴν γέενναν τοῦ πυρός. Ἀλλὰ καὶ
 ἡ παράστασις ἐκ τοῦ εὐαγγελίου τοῦ Χριστοῦ, διδόντος αὐτοῦ καιρὸν καὶ λόγον, ὅποτε διεχθή-
 γένοιτο δὲ ἡμᾶς, ὡς περὶ νῦν ἐσμεν ἐκλεκτοὶ Θεοῦ λαοῦ, γένος ἱερῶν, Ἐκκλησία ζῶντος Θεοῦ·
 ἰσμήνη πάντων ἀσεβῶν τε καὶ δυσσεβῶν, οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, τῶν μὲν ζιζανίων
 ἵναί καὶ χωριστέον· τῇ δὲ μεριδι συνημμένους τῶν σωζομένων, ἐν αὐτῷ Χριστῷ τῷ Κυρίῳ
 ὅς ἔστιν εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

151 ΟΜΙΛΙΑ ΚΖ΄.

ἠρηθεῖσα καὶ αὐτὴ ἐν τῷ καιρῷ τοῦ θέρους·
 ἢ καὶ περὶ τοῦ μέλλοντος ἡμῖν λογικῶ
 οὐς.

Ὁ λόγος δὲ ἐλάλησα, ἐκεῖνος κρινεῖ αὐτὸν, ὁ
 ὅς ἐν εὐαγγελίοις φησὶ. Τοῦτον καὶ ἡμεῖς ὁμί-
 οί, καταγγέλλομεν τὸν λόγον. Μηδεὶς οὖν
 εἰσδεχέσθω τοῦτον ὡς εἰς ἀέρα λυόμενον,
 ὡς μένοντα καὶ μέλλοντα τοῖς μὲν δι' ἔργων
 μόνους σωτηρίαν παρέξειν, τοῖς δὲ ἀθετοῦσι,
 ἐκταντία διὰ τῶν ἔργων ἐπιδεικνυμένοις, ἀντι-
 τήσεσθαι πρὸς Ἐλεγγον ἐπὶ τοῦ μέλλοντος φρι-
 τᾶτος βήματος ἐκείνου. Καθάπερ οὖν ἡμῶν
 οὐσ οἰκίαν καὶ συγγένειαν ἔχει, καὶ ἀγρὸν, εἰ
 , καὶ ἀμπελῶνα, εἰ δὲ καὶ ζῶα, χρήματά τε
 κτήματα διάφορα, οὕτως ἡμᾶς ἀντὶ πάντων
 ἐν διὰ τὴν αὐτοῦ φιλανθρωπίαν ὁ Θεὸς ἠγεί-
 εἰ Οἶκος γὰρ ἡμεῖς, φησὶν ὁ Ἀπόστολος, ἐσμὲν
 ἐάνπερ τὴν ὁμολογίαν καὶ τὸ καύχημα τῆς
 οὐς μέχρι τέλους βεβαίαν κατάσχωμεν· ὁ δὲ
 τῆς ὁμολογίας τὴν εὐσεβείαν, διὰ δὲ τοῦ καυχῆ-
 ὁ τῆς ἐλπίδος τὸν θεάρεστον ὑποδεικνύς βίον·
 αὐτὸς δὲ Θεὸς εἶπε διὰ τοῦ Προφήτου· Ἐγίνεσθε
 , διεκγῶ ἀγιός εἰμι.) Καὶ Ἰωάννης ὁ ἡγαπημέ-
 ῳ Χριστῷ δείκνυσσι, λέγων· Ὁσῶ ἐφανερῶθη
 ὁμοῦ, εἰδόμεν δὲ ὅτι ἐάν φανερωθῇ, ὁμοιοί
 ἐσόμεθα· καὶ πᾶς ὁ ἔχων τὴν ἐλπίδα ταύτην
 εἰς αὐτὸν, καθὼς ἐκεῖνος ἀγιός ἐστιν· Ἐσμεν
 καὶ διαμενοῦμεν οἶκος τοῦ εἰπόντος· Ἐνοικῆ-
 ν αὐτοῖς καὶ ἐμπεριπατήσω, καὶ ἐσομαι αὐτῶν
 , ἢ ἐάν μετὰ τῆς εὐσεβείας καὶ βίον ἔχωμεν
 ρόν. Ἐν δὲ πλημμελῶς καὶ ἀμετανοήτως ζῶ-
 ἀκούσομεν παρ' αὐτοῦ· Ἰδοὺ ἀφίεται ὁ οἶκος
 ἡ ἔρημος, καὶ ἐγκαταλειφθήσόμεθα, ἵν' εἰπω
 ν τὸ τῆς Γραφῆς, Ἐὼς σκηνῆ ἐν ἀμπελῶνι,
 ὡς ὀπωροφυλάκιον ἐν σικυράτῃ, ὅταν τοῦ καιροῦ
 τῆς χάριτος παρῆλθῆτος, μηδὲν χρηστὸν ἐνα-
 ἴμενον ἔχωσιν.

ἢ καὶ ὡς συγγενεὶς ἡμᾶς ἠγείται ὁ Κύριος,
 ὅς ἔστιν ὁ λέγων· Ἐὼς ἂν ποιήσῃ τὸ θέλημα
 Πατρὸς μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς, οὗτος καὶ ἀδελφός
 καὶ ἀδελφὴ μου καὶ μήτηρ μου ἐστιν· Ὁρᾶτε

B

HOMILIA XXVII.

Dicta etiam tempore messis; ubi et de futura nobis
 messe spirituali.

« Sermo quem locutus sum; ille iudicabit eum, »
 dixit Dominus in Evangeliiis⁹⁹. Hunc vobis, fratres,
 sermonem nos adnuntiamus. Nemo igitur cum au-
 ribus percipiat quasi in aerem solutum, sed ut ma-
 nentem et salutem per opera fidem exhibentibus
 largiturum, spernentibus autem et contraria ope-
 ribus proferentibus in crimen adversaturum in illo
 futuro et horribili iudicio. Ideo quemadmodum
 nos singuli domum et cognatos habemus, et agrum,
 fortassisque vitem, adhuc autem et pecora et num-
 mos variasque divitias, ita nos pro istis omnibus
 propter clementiam suam dicit Deus: « Domus
 enim, ait Apostolus¹⁰⁰, Dei sumus, » si fiduciam
 et gloriam spei usque in finem firmam retineam-
 us¹⁰¹, modo per fiduciam pietatem, et per gloriam
 fidei, Deo placentem vitam proferamus, sicuti Deus
 per prophetam dixit: « Sancti estote, quoniam
 ego sanctus sum¹⁰². » Et Joannes Christo dilectus
 ostendit dicens: « Nondum apparuit quid erimus.
 Scimus quoniam cum apparuerit similes ei erimus;
 et omnis qui habet hanc spem in eo, sanctificat
 se, sicut et ille sanctus est¹⁰³. » Sumus ergo et
 manemus domus dicentis: « Inhabitabo in illis,
 et inambulabo inter eos, et ero illorum Deus¹⁰⁴, »
 si piam puramque agamus vitam. Si vero non recte
 et sine poenitentia vivamus, ab eo audiemus:
 « Ecce relinquitur domus vestra deserta¹⁰⁵; » et
 derelinquemur, ut iterum secundum Scripturam lo-
 quar, « ut umbraculum in vinea, et sicut iugurium
 in cucumerario, » quæ, elapso utendi tempore, ni-
 hil boni asservatum continent.

Quod autem velut cognatos nos habeat Dominus,
 ipse est qui dicit: « Qui fecerit voluntatem Patris
 mei qui est in cælis, hic est frater meus, et soror
 mea, et mater mea¹⁰⁶. » Videtisne quod nobis sa-

Joan. xii, 48. ⁹⁹ I Cor. iii, 16. ¹⁰¹ Hebr. iii, 6. ¹⁰² Levit. xi, 44. ¹⁰³ I Joan. iii, 2. ¹⁰⁴ Levit.
 12; II Co. vi, 16. ¹⁰⁵ Matth. xxiii, 38. ¹⁰⁶ Marc. iii, 35.

Mimem hanc propinquitatem procurat? Vita deo amica, virtutum exercitationes, conversatio secundum divina mandata habita; hæc est enim voluntas Patris altissimi. Qui autem non facit voluntatem altissimi celestisque Patris, tantum abest ab illa ad eum cognatione, ut etiam cum adversario Dei propinquitatem habeat. Ideo Judæis dicit Dominus: « Vos ex Patre vestro diabolo estis, et desideria ejus vultis facere⁸⁷. » Illis autem jactantibus se esse filios Abrahamæ, rursus eisdem dixit: « Si filii Abrahamæ essetis, opera Abrahamæ faceretis⁸⁸. Verum Domini Sabaoth vinea est Israel, secundum Isaiam⁸⁹; id est omnes qui pietati studuerint. Ista autem vinea accipit curam atque culturam a Deo, quando fructum offert Deo gratum; si autem spinas proavis fecerit, scilicet mortis aculeos, qui sunt peccata, neglecta dimittitur et vere feris pravisque dæmonibus ad conculcandum traditur, et in ignem succendenda injicitur. Propterea Dominus discipulis suis dicens: « Ego sum vitis, vos palmites, et Pater agricola meus est, » addidit: « Omnem palmitem in me ferentem fructum, purgabit eum, ut fructum plus afferat; et omnis qui fructum non fert mittetur foras sicut palmas et arescet, et colligent eum, et in ignem mittent, et ardet⁹⁰. » Sed quod velut gregem suum nos habeat Creator noster coryphæo coryphæi apostolorum chori dixit: « Petre, amas me? pasce agnos meos, pasce oves meas⁹¹. » Omnes enim nos quasi oves erravimus, et velut drachma eramus perditæ a domnica manu decedentes; sed venit pastor bonus, naturæ dominus, et nos quæsit, invenit, salvavit, et sibimetipsi vinculo ineffabili conjunxit.

πρόβατα ἐπλανήθημεν, καὶ ἀπολώλαμεν ὡς δραχμὴ, ποιμὴν δὲ καλὸς, ὁ φύσει δεσπότης, ἀνεζήτησεν, εὗρεν, ἔσωσεν, ἐαυτῷ συνήψεν ἀρρήτως.

Sequamur ergo, fratres, bonum pastorem Christum qui nos ad pascua et ovilia vitæ æternæ perducit. Servemus per virtutes nostram cum eo imaginem et similitudinem, ne a vivifica manu excidamus. Fructum ei afferamus per bona opera, ut vinea Domini Sabaoth simus, recensque amatum plantarium. Faciamus voluntatem Dei bonam, et perfectam et beneplacentem, ut patrem illum ditemus. Nosmetipsos emundemus ab omni sorde carnis et spiritus, ut digne domus Dei cognominemur; qui non modo ut vitam et domum, sed etiam ut agrum et terram seminibus gravidatam habens genus nostrum: « Simile, inquit, factum est regnum cælorum homini qui seminavit bonum semen in agro suo; cum autem dormirent homines, venit inimicus ejus, et superseminavit zizania⁹². » Non intempestive hæc parabolam sermo in medium protulit; poterimus enim per eam debitum solvere, et adimplere promissum quod in præcedenti homilia vestra fecimus charitati. Nam vos docens mysticam et spiritalem messem, messis quidem spiritualis quæ est infidelitatis in fidem translatio,

τί τὸ προξέουον ἡμῖν τὴν ἀνωτάτω συγγένειαν; ἡ θεοφιλὴς βίος, ἡ ἐν ἀρεταῖς ζωὴ. τὸ κατὰ τὰς θείας ἐντολὰς πολιτεύεσθαι· τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ θέλημα τοῦ ἀνωτάτω Πατρὸς. Ὁ δὲ μὴ ποιῶν τὸ θέλημα τοῦ ἀνωτάτω καὶ οὐρανοῦ Πατρὸς τοσοῦτον ἀπέχει τῆς πρὸς αὐτὸν συγγενείας, ὡς καὶ πρὸς τὸν ἀντικείμενον ἔχειν τὴν τοῦ γένους ἀναφορὰν· διὰ καὶ ὁ Κύριος τοῖς Ἰουδαίοις ἔλεγεν· « Ὑμεῖς ἐκ τοῦ πατρὸς ὁμῶν τοῦ διαβόλου ἐστέ, καὶ τὰς ἐπιθυμίας αὐτοῦ θέτετε ποιεῖν. » Αὐτῶν δὲ λεγόντων εἶναι τέκνα τοῦ Ἀβραάμ, πρὸς αὐτοὺς πάλιν ἔλεγεν· « Εἰ τέκνα τοῦ Ἀβραάμ ἦτε, τὰ ἔργα τοῦ Ἀβραάμ ἔποιετέ ἄν. » Ἀμπελῶν δὲ Κυρίου Σαβαώθ ὁ οἶκος Ἰσραὴλ ἐστὶ, κατὰ τὸν Ἡσαΐαν, δηλονότι πάντες οἱ τῆς εὐσεβείας ἐπιγνώμονες. 152 Ἀλλ' ὁ ἀμπελῶν οὗτος τυγχάνει μὲν ἐπιμελείας καὶ τῆς καρὰ τοῦ Θεοῦ κηδεμονίας, ὅταν φέρῃ καρπὸν θεοφιλῆ· ἄν δὲ ἀκάνθας ἀντὶ σταφυλῆς κοίτησιν, τοῦτέστι τὰ κέντρα τοῦ θανάτου, ἀπερ εἰσὶν αἱ ἁμαρτίαι, ἀφίσταται ἀτημέλητος, καὶ εἰς καταπάτημα τοῖς ὄντως θηρίοις καὶ πονηροῖς δαίμοσι προτίθεται, καὶ πόρι παραδίδοται εἰς καῦσιν· διὰ καὶ ὁ Κύριος πρὸς τοὺς οἰκέλους μαθητὰς εἰπὼν· « Ἐγὼ εἰμι ἡ ἀμπελὸς, ὑμεῖς τὰ κλήματα, ὁ Πατὴρ μου ὁ γεωργός ἐστιν, » ἐπήγαγε· « Πᾶν κλῆμα ἐν ἐμοὶ καρπὸν φέρον, καθαίρει αὐτὸ, ἵνα πλεονα καρπὸν φέρῃ· τὸ δὲ μὴ καρπὸν φέρον ἐβλήθη ἔξω ὡς τὸ κλῆμα καὶ ἐξηράνθη, καὶ συνάγουσιν αὐτὰ καὶ εἰς τὸ πῦρ βάλλουσι, καὶ καίεται. » Ὅτι δὲ καὶ ὡς ποιμνιον οἰκείου ἡμᾶς ἡγείται ὁ ποιήσας ἡμᾶς, πρὸς τὸν κορυφαίου τοῦ κορυφαίου χοροῦ τῶν ἀποστόλων ἔλεγεν· « Πέτρε, φιλεῖς με; ποιμαίνε τὰ ἀρνία μου, ποιμαίνε τὰ πρόβατά μου. » πάντες γὰρ ἡμεῖς ὡς διαπισσοῦσα τῆς δεσποτικῆς χειρὸς· ἀλλ' ἦλθεν ὁ

Ἐπώμαθα οὖν, ἀδελφοί, τῷ καλῷ ποιμένι Χριστῷ, πρὸς νομὰς εἰσάγοντι καὶ μάνθρας ζωῆς αἰωνίου. Φυλάξωμεν διὰ τῶν ἀρετῶν τὴν πρὸς αὐτὸν εἰκόνα τε καὶ ὁμοίωσιν, ἵνα μὴ τῆς ζωηφόρου χειρὸς ἐκπίσωμεν. Καρποφορήσωμεν αὐτῷ δι' ἔργων ἀγαθῶν, ἵνα ἀμπελῶν Κυρίου Σαβαώθ ὦμεν, καὶ νεόφυτοι ἡγαπημένον. Ποιῶμεν τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ τὸ ἀγαθόν, καὶ εὐάρεστον, καὶ τέλειον, ἵνα πατέρα τοῦτον πλουτήσωμεν. Καθάριον ἐαυτοὺς ἀπὸ παντὸς μολυσμοῦ σαρκὸς καὶ πνεύματος, ἵνα οἶκος Θεοῦ χρηματίσωμεν· ὅς οὐ μόνον ὡς ἀμπελῶνα καὶ οἶκον, ὁλλὰ καὶ ὡς ἀγρὸν οἰκίον καὶ κατασκαρμένον ἀρουραν ἔχων τὸ ἡμέτερον γένος, « Ὁμοιώθη, φησὶν, ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπῳ, σπείραντι καλὸν σπέρμα ἐν τῷ ἀγρῷ αὐτοῦ· ἐν δὲ τῷ καθύδειν τοῖς ἀνθρώποις, ἦλθεν ὁ ἐχθρὸς αὐτοῦ καὶ ἐσπαίρει ζιζάνια ἀνά μέσον τοῦ σίτου, καὶ ἀπέπλησεν. Οὐκ ἀκαίρως δὲ ταύτην ὁ λόγος; ἤνεγκεν εἰς μέσον τὴν παραβολὴν· εἰ γὰρ δι' αὐτῆς ἀποδοῦναι τὸ χρέος, καὶ πληρῶσαι τὴν ἐπίδοξον, ἣν ἐν τῇ πρὸ ταύτης ὁμιλίᾳ πρὸς τὴν ἀμαρταν ἀγάπην ἐποιήσαμεν. Διδάσκων γὰρ ἡμᾶς περὶ λογικῷ τε καὶ πνευ-

⁸⁷ Joan. viii, 44. ⁸⁸ ibid. 30. ⁸⁹ Isa. v, 7. ⁹⁰ Joan. xv, 1, 2, 5. ⁹¹ Joan. xxi, 17. ⁹² Matth. xiii, 24.

ματικῶν θέρους, θεριστὰς μὲν εἶναι τοῦ πνευματι-
κοῦ θέρους, ὃ ἐστὶν ἡ ἀπὸ ἀπιστίας εἰς πίστιν με-
τάστασις, τοὺς ἱερούς ἀποστόλους καὶ τοὺς αὐτῶν
διδάχους, καὶ μέχρις ἡμῶν κατὰ γενεὰς διδασκά-
λους τῆς εὐσεβείας, εἰπὼν τε καὶ ὁπείδειξα· τοῦ δὲ
λογικοῦ θέρους, ὅσπερ ἔστιν ἡ ἐνεαῦθα πρὸς τὸν
μέλλοντα βίον ἡμῶν ἐκάστου μετάθεσις, θεριστὰς
μὲν τοὺς ἀγίους ἀγγέλους ἔφην εἶναι τοῦ Θεοῦ, καὶ
πλέον ἔχειν τῶν ἀποστόλων, ὅτι καὶ μετὰ τὸν θερι-
σμόν ἐκλέγονται καὶ διαχωρίζουσιν, ἀνὰ μέρος μὲν
τοὺς ἀγαθοὺς, ἀνὰ μέρος δὲ τοὺς πονηροὺς· καὶ
τοὺς μὲν ἀγαθοὺς προπέμπουσιν εἰς τὴν τοῦ Θεοῦ
βασιλείαν, τοὺς δὲ πονηροὺς ῥίπτουσιν εἰς τὴν γέν-
ναν τοῦ πυρός. ἔπειτα οὖν ταῦτα πρῶτον, οὐκ ἔδειξα
δὲ, ἀλλ' ὑπεσχέθη, τοῦ Θεοῦ καιρὸν καὶ λόγον δόν-
τος, τὴν παράστασιν δώσειν, ἥτις ἰκανῶς ἔσται νῦν
ἀποδομένη διὰ τῆς τοῦ Κυρίου ταύτης παραβολῆς·
« Ἰδόντες γάρ, φησὶν, οἱ δοῦλοι τοῦ Κυρίου
τὰ ζιζάνια ἐν τῷ ἀρῶ, εἶπον τῷ Κυρίῳ· Θέλεις
ἀπελθόντες συλλέξωμεν αὐτά; » Ὁ δὲ εἶπεν, Οὐ, μή-
ποτε συλλέγοντες τὰ ζιζάνια, ἐκριζώσητε ἅμα αὐτοῖς
τοὺς θεριστάς· συλλέξατε πρῶτον τὰ ζιζάνια, καὶ
τὸν δὲ σίτον συνάγετε εἰς τὴν ἀποθήκην μου. »

Τὰ μὲν οὖν ζιζάνιά εἰσιν, ὡς καὶ ὁ Κύριος φησιν,
οἱ υἱοὶ τοῦ πονηροῦ· ἐκ γὰρ τῆς ὁμοιότητος τῶν
ἔργων τὸν χαρακτήρα ἐκείνου φέροντες, σπέρμα-
τά τε αὐτοῦ καὶ υἰοποίητοι διατελοῦσιν αὐτῷ. Ὁ
δὲ καιρὸς τοῦ θερισμοῦ συντέλεια τοῦ αἰῶνος τούτου
ἔστιν· εἰ γὰρ καὶ πόρρωθεν ἤρξατο, καὶ νῦν ἐνε-
ργεῖται διὰ τοῦ θανάτου, ἀλλὰ τότε τὸ πέρας λαμ-
βάνει πᾶν. Οἱ δὲ θεριστὰι ἀγγελοὶ εἰσιν· οὗτοι γάρ
εἰσι, καὶ μάλιστα τηνικαῦτα, οἱ τοῦ ἔπουρανίου βα-
σιλέως διάκονοι· « Ὅσπερ γάρ, φησὶ, σὺλλέγεται τὰ
ζιζάνια, καὶ πυρὶ κατακαίεται, οὕτως ἔσται ἐν τῇ
συντελείᾳ τοῦ αἰῶνος τούτου· ἀποστελεῖ ὁ Υἱὸς τοῦ
ἀνθρώπου. » Ὁ αὐτὸς δὲ ἔστι καὶ Υἱὸς τοῦ ἀνωτάτου
Πατρὸς· « Ἀποστελεῖ οὖν οὗτος τοὺς ἀγγέλους
αὐτοῦ, καὶ συλλέξουσιν ἐκ τῆς βασιλείας αὐτοῦ
πάντα τὰ σκάνδαλα· » ἡ γὰρ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς
Χριστὸς, ὡς μὲν Θεὸς πάντων ἐστὶ δεσπότης καὶ
βασιλεὺς, οὐρανοῦ τε καὶ γῆς καὶ τῶν ὑπὲρ τὸν οὐ-
ρανόν· ὡς δὲ ἄνθρωπος δι' ἡμᾶς γεγυῶς, καὶ διὰ
τοῦ σταυροῦ καθελὼν τὸν δι' ἀπάτης δουλωσάμενον
τὸ ἡμέτερον γένος, ἡμᾶς τε δι' ἐαυτοῦ λυτρωσάμε-
νος, καὶ προσαγαγὼν τῷ ἰδίῳ γεννητορῷ, βασιλείαν
οὐρανίου ἔχει τὸ ἀνθρώπινον γένος, μάλιστα δὲ τὴν
ἐκ παντὸς γένους ἱερὰν Ἐκκλησίαν. Ἀποστελεῖ οὖν
οὗτος τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ, καὶ συλλέξουσιν ἐκ
τῆς βασιλείας αὐτοῦ ταῦτα πάντα τὰ σκάνδαλα,
καὶ τοὺς ποιῶντας τὴν ανομίαν, τοὺς αἰρετικούς
δηλονότι, καὶ τοὺς μὴ διὰ μετανοίας τῶν ἔργων
ἐπιστάντας τῆς ἀμαρτίας· πᾶσα γὰρ ἀμαρτία ανο-
μία ἐστὶ· συλλέξαντες οὖν τούτους, βαλοῦσιν εἰς
τὴν κάμινον τοῦ πυρός· ἐκστὶ ἔσται ὁ κλαυθμὸς καὶ
ὁ βρυγμὸς τῶν φθόντων, βλέπετε, ἀδελφοί, θερισμόν
καὶ χωρισμόν ὄντως φρικωδέστατον καὶ δεινότερον!
Ἀληθῶς δὲ ἄρα καὶ τοὺς ἀγγέλους εἶναι τοὺς τοῦ

messores esse sanctos apostolos eorumque succes-
sores, necnon usque ad nos per generationes pie-
tatis doctores dixi et ostendi, Messis autem spirita-
lis quæ est uniuscujusque nostrum ad vitam futu-
ram ab ista translatio, messores esse sanctos Del
angelos, hosque majora apostolis facere, quia post
messam eligunt et discernunt, ex una quidem parte
bonos, ex alia vero malos, et bonos quidem mit-
tunt in regnum Dei, malos autem eiciunt in ge-
hennam ignis. Hæc ergo prius dixi, non autem
ostendi, sed promisi, Deo tempus et sermonem
dante, argumentum dare, quod proprie proponitur
per illam Domini parabolam; ait enim: « Videntes
æervi patrisfamilias zizania in agro, dixerunt do-
mino: Vis, imus, et colligimus ea? Et ait: Non,
ne forte colligentes zizania, eradicetis simul cum
eis triticum; sed in tempore messis dicam messo-
ribus: Colligite primum zizania, et alligate ea in
fasciculos ad comburendum, triticum autem con-
gregate in horreum meum. »

τὸν σίτον· ἐν δὲ τῷ καιρῷ τοῦ θερισμοῦ ἐρῶ
θήσατε εἰς δέσμας, πρὸς 153 τὸ κατακαῦσαι,

Zizania quidem sunt, sicut Dominus dixit, filii
nequam, nam cum ex operum similitudine signum
ferant spiritus nequitiam, semen ejus filii quoque ado-
ptivi constant. Tempus autem messis est sæculi
hujus consummatio: nam etsi prius inceperit, et
jam nunc per mortem patris, tunc tantum omnem
habebit fruem. Messores vero sunt angeli, hi enim
sunt et præsertim in illa hora erunt, ministri cæ-
lestis regni. Nam: « Sicut, ait, colliguntur zizania,
et igne comburuntur, sic erit in consummatione
sæculi; mittet Filius hominis. » Idem vero est Fi-
lius Patris altissimi: « Mittet ergo iste angelos
suos, et colligent de regno ejus omnia scandala ». Dominus enim noster Jesus Christus, ut Deus qui-
dem omnium est rex et dominus, tam cæli quam
terræ et eorum quæ super cælum sunt; sed ut
homo propter nos factus cum per crucem everte-
rit eum qui mendacio genus nostrum fecerit,
nosque a se liberatos genitori suo obtulit, pro-
prium regnum habet genus nostrum, et in primis
sanctam ex toto genere Ecclesiam. Iste ergo mittet
angelos suos, et colligent ex regno ejus omnia
scandala, et eos qui faciunt iniquitatem, scilicet
hereticos et eos qui per opera poenitentiam a pec-
cata non recesserunt, omne enim peccatum est
iniquitas; quos igitur collectos mittent in caminum
ignis, ibi erit fletus et stridor dentium. Cernite,
fratres, messam et discretionem vere horrore ter-
roreque plenam. Vere ergo angelos esse messis hu-
jus messores, et majora apostolis facere dicebanus.
Idcirco videntes æervi patrisfamilias, id est, Beï
angeli, zizania in agro, id est, impia perversosque
homines cum bonis in Ecclesia Christi degentes, et
cum eis conversantes, dixerunt Domino: « Vis,

¹⁰⁰ Matth. XIII, 40, 41.

καὶ μακροθύμως ἐκδεχομένου τὴν τούτων ἐπιστροφὴν. Οἱ δὲ μὴ μετανοήσαντες ἐνταῦθα, τότε καὶ τῆς θείας ἀνοχῆς καὶ μακροθυμίας στερηθέντες, καὶ τῆς ἀπὸ τῶν αἰσθητῶν τοῦ Θεοῦ κτισμάτων ἀπολαύσας, καὶ οὕτω τοῦ Θεοῦ πορρωτέρω γεγονότες καὶ αὐτῆς τῆς ἐλπίδος ἀπεστερημένοι, τῇ αἰωνίᾳ παραδοθήσονται κολάσει.

Καὶ νῦν μὲν ἐξω τοῦ ἀληθινοῦ φωτὸς ὄντες, ἐξώ- A
τερον δὲ, καθάπερ ἐφημεν, τούτου τότε γεγονότες, καὶ τῷ ἐξωτέρῳ τοῦ ὄντος φωτὸς παραδοθέντες, σκότει, καὶ τῇ ἀπαρμυθῆται θλίψει καὶ στενοχω-
ρίᾳ, ὡς καὶ ὁ Ἀπόστολος φησὶν, ὅτι· «Τὸ χρηστὸν τοῦ Θεοῦ εἰς μετάνοιαν σε ἄγει, κατὰ δὲ τὴν σκληροτήτᾳ σου καὶ ἀμετανόητον καρδίαν θησαυρίζεις σεαυτῷ ὄργην ἐν ἡμέρᾳ ὀργῆς καὶ δικαιοκρισίας καὶ ἀποκαλύψεως Θεοῦ. Ὅργην δὲ Κυρίου τίς ὀποίσει; Τίς ὀπομενεῖ τότε τὴν ἐλεγχον καὶ τὴν αἰσχύνῃν ἐκείνην, ἣν ὀπέδειξεν ἡμῖν ὁ Κύριος ἐν τῷ Ἐὐαγγελίῳ διὰ τῆς παραβολῆς, λέγων πρὸς τὸν ὡς θυσεῖδες ἐνδομα τῆς ἀγαρίας περικείμενον· « Πῶς εἰσῆλθετε ὧδε μὴ ἔχον ἐνδομα γάμου; » τὸν χειραγωγεῖται τῆς ἀρετῆς κόσμον; ἀκαίριος γὰρ ἐπιμύθη, μὴ ἔχων διαδραῖ στόμα. Τίς ὀπομενεῖ τὴν θείαν μετ' ὀργῆς ἀπόστασιν ἐκείνην, καὶ τὴν τῶν ἀγγέλων εἰς ἐκπλήρωσιν ἐκείνης σφοδροτάτην ὀρμὴν, ἀναρπαζόντων τὸν κατάκριτον ἀπὸ τοῦ χοροῦ τῶν δικαίων, καὶ χωρίζοντων ὡς τὰ ζιζάνια ἀπὸ τοῦ σίτου; καὶ δεσμοῦντων ἀνηλεῶς, καὶ ὠθοῦντων φεῦ εἰς τὴν γέενναν! Τίς ὀπομενεῖ τὸ ἐξώτερον, καὶ εἰς αἰῶνας ἀφώτιστον ἐκεῖνο σκότος, τὸν ἀπαστον καὶ ἀπαραμύθητον ἐκ ὀφοροῦ πένθους κλόνον, καὶ βρυγμὸν καὶ συγχρυσμὸν τῶν ὀδόντων; τὴν ἀληκτον καὶ ἀφόρητον ἐκ τῆς καύσεως; ὀδύνην τοῦ ἀσθέστου πυρός; ὀσον δὲ τὸ πῦρ ἐκεῖνο, ὃ καὶ σώμάτων ἀπεται, καὶ τῶν ἐν σώμασιν ὄντων, καὶ τῶν ὀκ ἐν σώμασι πνευματικῶν ὀδυνῶν ἅμα καὶ παρακατέχον ὀθάνια, δι' ὀ καὶ τὸ καθ' ἡμᾶς πῦρ τακῆσεται, κατὰ τὸ γεγραμμένον, στοιχεῖα δὲ πυρούμενα τῆκται. Ὅση δὲ τῆς ὀδύνης προσθήκη 155 τὸ τῆς ἀπολυτρώσεως; ἀπροσδύκτον; Τί δὲ τὸ μηδὲ ὀρξῆν ἢ κακοῦ κέμεθα; καὶ γὰρ ἀφώτιστον ἐκεῖνο τὸ πῦρ· ὀβτος δὲ ὃ θερισμὸς ὃ αὐτός ἐστι καὶ τῇ ἄλωνι ἐκείνη, ἣν ὃ Χριστὸς κατέχων τὸ πτόον ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ διακαθαρίει, ὡς ὃ Πρόδρομος αὐτοῦ καὶ Βαπτιστῆς ὀδίδαξε· καὶ τὸν μὲν σίτον συνάξει εἰς τὴν ἀποθήκην αὐτοῦ, τὸ δὲ ἄχυρον κατακαύσει πυρὶ ἀσθέστῳ· τὰς γὰρ ἀγγελικὰς δυνάμεις πτόον ἐν τῇ χειρὶ ὀπάρχον τοῦ Χριστοῦ ὃ Βαπτιστῆς ἐκάλεσε· πτόον δὲ ἐστὶ τὸ λιχμητήριον.

Ὅπερ ὀν τούτο ἐν ταῖς χειροῖν ὄν τοῦ γεωργοῦ κινεῖται ὀποι ἄν καὶ ὀπως ὃ γεωργὸς θελήσῃ, οὕτω καὶ οἱ ἄγγελοι ἐν τῇ χειρὶ ὄντες; καὶ τῇ ἐξουσίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, κινεῖνται ὀποι ἄν καὶ ὀπως αὐτὸς βούληται, καὶ πληροῦσι τὸ θελημα αὐτοῦ. Ὅπερ δὲ ἐν ἐκείνῳ τῷ θερισμῷ ἄγρον εἶπεν, ἄλωνα ἐνταῦθα προσεἶπεν· ἐν γὰρ τῇ ἄλωνι πάντα τὰ ἀπὸ τοῦ ἀγροῦ συναγόμενα λαμβάνουσι τὴν διάκρισιν. Ἦν δὲ συλλογὴν ἐκεῖ τῶν ζιζανίων προσεταξε γενέσθαι, κάθασιν ἐνταῦθα τῆς ἄλωνος; ἐκάλεσε. Τὰ δὲ ζιζάνια ἄχυρον ἐνταῦθα προσηγόρευσε·

A Nunc quidem longe sunt a vero lumine, tunc vero, sicut diximus, ab eo longius fiunt, et exterioribus a vero lumine tenebris traduntur, et contritioni sine ullo levamine et angustiis, quemadmodum dixit Apostolus: « Benignitas, inquit, Dei ad pœnitentiam te adducit; secundum autem duritiam tuam et impenitens cor, thesaurizas tibi iram in die iræ, et revelationis justi iudicii Dei ». » Iram autem Domini quis sustinebit? Quis tunc sufferet vituperationem illam et confusionem quam monstravit nobis Dominus in Evangelio per parabolam dicens ad eum qui deformati indumento peccati vestiebatur: « Quomodo hic intrasti non habens vestem nuptialem? » » gratissimum virtutis cultum? Ille enim obtulit non habens quo os aperiret. Quis sustinebit iram illam Dei sententiam, et vehementissimum ad illam implendam angelorum impetum, qui condemnatum a regione justorum eripient, et segregabunt velut zizania a tritico, et sine misericordia alligatum, heu! mittent in gehennam! Quis sustinebit exteriores illas et in sæcula spissandas tenebras, et continuum et sine levamine miserandum ex vehementi mœnore tumultum, et stridorem crepitumque dentium? quis continuum et intolerabilem præ adustione ignis inexstinguibilis dolorem? quis illum ignem qui tam corpora tangit, quam spiritus sive corporibus sint uniti sine non sint, immortales cruciando amplectitur, per quem etiam ignis noster comburetur, prout scriptum est: elementa ignis ardore tabescent. Quantum vero doloris incrementum nulla spes exemptionis. Quantum etiam ne videre quidem abyssum mali in quo jacemus? nam ignis ille lumen non emitit. Verum messis illa idem sonat ac illa area quam Christus ventilabrum habens in manu sua emundabit, sicut præcursor ejus Baptista docuit; et triticum quidem congregabit in horreo suo, paleam autem comburet igne inexstinguibili. Nam angelicas potestates ventilabrum in manu Christi positum Baptista vocavit; ventilabrum autem est vannus.

Igitur quemadmodum istud in manu agricolæ ...um movetur ubicunque et quodocunque voluerit agricola, ita et angeli cum sint in manu et potestate Domini nostri Jesu Christi moventur ubicunque et quodocunque ipse voluerit, et adimplent ejus voluntatem. At quod in illa messe agrum dixit, hic aream nominavit, etenim in area discernuntur omnia quæ in agro collecta sunt. Quod ibi zizaniorum collectionem nuncupavit, hic areæ purgationem designavit. Hic zizania paleam vocavit; zizania enim, cum levia sint et fructu vacua,

⁹⁹ Rom. II, 4, 5. ⁹⁷ Matth. XXI, 12. ⁹⁸ Matth. III, 12.

cum palca efcieis ventos. Sed aliquid etiam amplius hic per paleam indicatur, quia non solum qui vicinis bonis nocent, velut zizania eis quæ simul eradicantur noxia sunt, sed etiam qui etiam aliis nequaquam nocent, at instabiles sunt et propter sterilitatem inutiles, isti quoque igne sunt digni. Quod autem ibi caminum ignis, hic ignem vocavit inextinguibilem, ostendens quoniam finem non habebit futurum illud supplicium manens eos qui propter virtutis defectum et libidinosam turpemque vitam paleæ et zizaniis facti sunt similes. Sed quod hic horreum dixit, ibi regnum Dei designavit dicens: «Tunc iusti fulgebant sicut sol in regno Patris eorum⁹⁹.» At quare non dixit: In regno Dei sed in regno Patris eorum? » Ut monstraret hominem primum fieri filium Dei, et dignum qui appellet Deum patrem, et sic deinde jure constituit regni ejus hæredem. Quomodo autem fit homo Dei filius? Per similitudinem operum, ideo Dominus Judæis dixit qui se filios Abraham jactabant: «Si filii Abraham essetis, opera Abraham faceretis¹⁰⁰.» Et cum rursus dicerent: «Nos unum Patrem habemus Deum,» dixit eis: «Si Deus Pater vester esset, diligeretis utique me; ego enim ex Deo processi et veni, vos ex patre vestro diabolo estis, et desideria patris vestri vultis facere¹⁰¹.»

Ἡμεῖς ἕνα πατέρα ἔχομεν τὸν Θεόν, εἶπε πρὸς αὐτοῦς ἡμέ· ἐγὼ γὰρ ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐξῆλθον καὶ ἤκω· ὑμεῖς ἐκ τοῦ διαβόλου ἐστὲ θεοῦ ἐκείνου ποιεῖν. »

Videatisne quomodo ex pravis desideriiis et actibus filius diaboli fit homo, et proinde hæres ignis æterni? Ita per bona desideria actusque bonos Deo fit similis et regni ejus hæres. Dominus patefaciens, quomodo virtus est ad Deum similitudo, «Mandatum, inquit, novum do vobis, ut diligatis invicem, sicut dilexi vos, ut et vos diligatis invicem. Si ergo ego lavi pedes vestros, Dominus et Magister, et vos debetis alter alterius lavare pedes; exemplum dedi vobis ut quemadmodum ego feci vobis, ita et vos faciatis¹⁰².» Et: «Discite a me quia mitis sum et humilis corde, et invenietis requiem animabus vestris¹⁰³.» Et: «Estote misericordes sicut et Pater vester misericors est¹⁰⁴.» Et: «Diligite inimicos vestros; benefacite et mutuum date, nihil inde sperantes; et erit merces vestra multa, et eritis filii Altissimi, quia ipse benignus est super ingratos et malos¹⁰⁵.» Qui ergo per charitatem aliasque virtutes similitudinem habuerit cum Deo, iste patrem per opera Deum consecutus, hæres erit regni paterni; a quo qui exciderit non solum illud amittet, sed insuper densa tradetur tenebris et igni intolerabilibus et æternis combureati doloribus. Igitur qui erui voluerit ab illa perenni pœna, et æterni Dei regni hæres fieri, caveat ne sit zizania, semen malum et nocens, ita ut commune sit damnatum tam corporibus quam animis accedentium exemplum Deo odiosum malorum operum et sermonum, neque calamus

⁹⁹ Matth. xiii, 43. ¹⁰⁰ Joan. viii, 39. ¹⁰¹ ibid. 42, 43. ¹⁰² Joan. xiii, 34, 34. ¹⁰³ Matth. xi, 29. ¹⁰⁴ Luc. vi, 36. ¹⁰⁵ ibid. 35.

καὶ γὰρ καὶ τὰ ζιζάνια κοῦρα ἔντα, ὡς ἀκαρπια, μετὰ τοῦ ἀχόρου παραστῆσι ὁ ἔνεμος. Ἰσως δὲ καὶ τὴν πάλιν ἐνεαῦθα διὰ τοῦ ἀχόρου αἰνιττεται, ὅτι μὴ μόνον οἱ πρὸς τοὺς ἀγαθοὺς τῶν γεγενησάντων ἐπιβλαβεῖς ὑπάρχοντες, καθάπερ τὰ ζιζάνια τοῖς συναβρῆζωμένοις, ἀλλὰ καὶ οἱ μὴ τοῖς ἄλλοις βλαβεροί, εὐπερίτεροί τε καὶ κατ' ἐαυτοὺς ἀνοφελεῖς διὰ τὴν ἀκαρπία, καὶ οὗτοι κυρὸς εἰσιν ἄξιοι. Ὁ δὲ ἐκεῖ κείμενον κυρὸς, ἐνεαῦθα πῦρ ἕσθεστον ὀνόμασε, δείχνυς ὅτι ἀτελεστέος ἐστὶν ἡ μέλλουσα καὶ μένουσα κλάσις ἐκείνη, τοῖς διὰ τὴν ἀπραξίαν τῆς ἀρετῆς, καὶ τὴν ἐμπροσθὶ καὶ ἐφάρματων ζωῆν ἀχόρῳ καὶ ζιζανίῳ παρεικασθεῖσιν. Ὁ δὲ ἐνεαῦθα ἀποθήκην εἶπε, βασιλείαν τοῦ Θεοῦ ἡμέθενυσεν ἐκεῖ· «Τότε γὰρ, φησὶν, οἱ δίκαιοι ἐκλάμψουσιν ὡς ὁ ἥλιος ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Πατρὸς αὐτῶν. » Πῶς δὲ εἶπεν ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Πατρὸς αὐτῶν; ἵνα δείξῃ, ὅτι πρῶτον ὁ ἄνθρωπος υἱὸς γίνεται Θεοῦ, καὶ ἄξιός τοῦ πατέρα ἐπικαλεῖσθαι τὸν Θεόν, καὶ οὕτως ἐπειτα κληρονόμος εἰκότως καθίσταται τῆς βασιλείας αὐτοῦ. Πῶς δὲ γίνεται υἱὸς Θεοῦ ὁ ἄνθρωπος; διὰ τῆς τῶν ἔργων ὁμοιότητος· διὸ καὶ ὁ Κύριος πρὸς τοὺς Ἰουδαίους λέγοντας, ὅτι τέκνα τοῦ Ἀβραάμ ἐσμεν, «Εἰ τέκνα τοῦ Ἀβραάμ ἦτε, φησὶ, τὰ ἔργα τοῦ Ἀβραάμ ποιεῖτε ἂν. » Καὶ πάλιν αὐτῶν λεγόντων,

«Εἰ ὁ Θεὸς Πατὴρ ὑμῶν ἦν, ἠγαπήτε ἂν τοῦ πατρὸς ὑμῶν τοῦ διαβόλου ἵσθι, καὶ τὸς

ὄρατε πῶς ἐκ τῶν πονηρῶν ἐπιθυμιῶν καὶ πράξεων υἱοποιεῖται ὁ ἄνθρωπος τῷ διαβόλῳ, καὶ οὕτω κληρονόμος γίνεται τοῦ αἰωνίου κυρὸς; Οὕτω καὶ διὰ τῶν ἀγαθῶν ἐπιθυμιῶν καὶ πράξεων ἕξομιούται τῷ Θεῷ, καὶ υἱοποιεῖται τούτῳ, καὶ κληρονόμος γίνεται τῆς βασιλείας αὐτοῦ. Καὶ τοῦτο δείχνυς ὁ Κύριος, ὡς ὁμοίότης πρὸς τὸν Θεόν ἐστὶν ἡ ἀρετὴ· «Ἐντολὴν, φησὶ, καινὴν δίδωμι ὑμῖν, ἵνα ἀγαπήτε ἀλλήλους, καθὼς ἐγὼ ἠγάπησα ὑμᾶς, ἵνα καὶ ὑμεῖς ἀγαπήτε ἀλλήλους· καὶ εἰ ἐγὼ ἔνιψα ὑμῶν τοὺς πόδας ὁ Κύριος καὶ ὁ διδάσκαλος, καὶ ὑμεῖς ἐπελάτε ἀλλήλων νίπτειν τοὺς πόδας· ὁμοίωμα γὰρ δίδωκα ὑμῖν, ἵνα καθὼς ἐποίησα ὑμῖν, καὶ ὑμεῖς ποιῆτε. » Καὶ, «Μάθετε ἀπ' ἐμοῦ ὅτι· πρῶτος εἰμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ, καὶ εὐρήσατε ἀνάγκησιν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν. » Καὶ, «Γίνεσθε οἰκτιρμονεῖς, καθὼς καὶ ὁ Πατὴρ ὑμῶν οἰκτιρμων ἐστὶ. » Καὶ, «Ἀγαπήτε τοὺς ἐχθρούς ὑμῶν, καὶ ἀγαθοποιεῖτε καὶ θανατίζετε μὴδὲν ἀπελπίζοντες, καὶ εἶσθαι ὁ μισθὸς ὑμῶν πολὺς, καὶ εἴσεσθε υἱοὶ τοῦ Ὑψίστου, ὅτι αὐτὸς χρηστὸς ἐστὶν ἐπὶ τοὺς ἀγαρίστους καὶ πονηρούς. » Ὁ γοῦν διὰ τῆς ἀγάπης καὶ τῶν ἄλλων ἀρετῶν πρὸς τὸν Θεόν ἔχων τὴν ὁμοιότητα, οὗτος πατέρα διὰ τῶν ἔργων κληρονομοῦ τὸν Θεόν, κληρονόμος ἐστὶ τῆς πατρικῆς βασιλείας· ἢ ὁ ἔκπεσὼν οὐχ ἀπλῶς ἀποτυγχάνει ταύτης, ἀλλὰ καὶ ἀφεγγεῖ παραδίδοται σκοτεινῷ, ἀφορητῶς καὶ ἀτελεστέως κατακαίοντι. Ὅστις οὖν ἐθέλει μυσθῆ-

158

και της ἀλήκειου κολάσεως ἐκείνης, και της ἀϊδίου Α
 του Θεου βασιλείας κληρονόμος γενέσθαι, μη ζιζάνι-
 νιον ἔστω, σπέρμα πονηρὸν και βλαπτικόν, ὡς εἶναι
 κοινή λύμη σώμασι τε και ψυχαῖς τῶν ἐγγιζόντων,
 παράδειγμα θεμιστῶν προκείμενος πονηρῶν ἔργων
 τε και λόγων, μηδὲ καλὰμη και ἄχυρον, οὕτω μὲν
 κούφος, ὡς εὐρίπιστος εἶναι ταῖς του πονηροῦ πνεύ-
 ματος αἰραις τε και προσβολαῖς, οὕτω δὲ ἀχρεῖος,
 ὡς εἰς βρώσιν παθῶν ἀλόγων και δαιμόνων προκει-
 σθαι· ἀλλὰ εἶτος ἔστω, πάντων τῶν ἀχρεῶν και
 πονηρῶν ἔργων και λόγων ἀπεχόμενος, και τὰς ἀν-
 τιθέτους ἀρετὰς ἐργαζόμενος, και φέρων τοὺς τῆς
 μετανοίας καρπούς· οὕτω γὰρ ἂν εἴη τῆς οὐρανοῦ
 ἀποθήκης ἕξις, και υἱὸς κληθεῖη του ἀνωτάτου Πα-
 τερὸς, και εἰς τὴν ἐκείνου βασιλείαν ὡς κληρονόμος εἰσέλθοι χαίρων, τῇ θεῷ δόξῃ περιλαμπόμενος· ἡς
 γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν χάριτι και φιλανθρωπῶν του Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ πρέπει
 δόξα σὺν τῷ ἀνάρχῳ ἀνοῦ Πατρὶ και τῷ παναγίῳ και ἀγαθῷ και ζωοποιῷ Πνεύματι· νῦν και ἀεὶ, και
 εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

OMILIA KH' (4).

Ἐκφωνηθεῖσα κατὰ τὴν ἐορτὴν τῶν ἁγίων και
 κορυφαίων ἀποστόλων Πέτρου και Παύλου.

Ἡ τῶν ἁγίων ἐκάστου μνήμη, κατὰ τὴν ἐόρτιον
 ἐπιπέδῳ ταύτης ἡμέρας, θυμηδίας ὑπόθεσις κοινή
 και δῆμοις και πόλεσι, και πολιταῖς και πολιτάρ-
 χαις ἐστὶ, και ὠφελείας μεγίστης πρόξενος τοὺς
 ἐορτάζουσι. πᾶσι γίνεται· «Μνήμη γὰρ δὲ: καλοῦ
 μετ' ἔγκωμιλον, » ὁ σοφὸς φησὶ Σολομῶν, « Ἐγκω-
 μιαζόμενον δὲ δικαίου εὐφρανθήσονται λαοί. » Καθά-
 περ γὰρ ἐν νυκτι, λαμπάδος ἀναφθείστης, εἰς χρεῖαν
 και ἀπόλαυσιν τῶν παρόντων πάντων. φαίνει τὸ
 φῶς. οὕτω και ὁ τῶν ἁγίων ἐκάστου θαύρατος
 βίος, και τὸ κατ' αὐτὸν μακάριον τέλος, και ἡ διὰ
 τὴν του βίου καθαρότητα παρὰ Θεοῦ δεδομένη χάρις
 αὐτῷ, καθάπερ τις περιφανὴς πυρὸς προαγόμενος·
 εἰς μέσον διὰ τῆς μνήμης, καινὴν παρέχεται ταῖς
 συνειλεγμένοις τὴν πνευματικὴν εὐφροσύνην και
 τὴν ὠφέλειαν. Και καθάπερ εὐφορίας 157 γενομέ-
 νης ἐπὶ τῆς γῆς, οὐχ οἱ γεωργοὶ μόνον, ἀλλὰ και
 πάντες ἀνθρώποι τέρπονται· ἡ γὰρ ἀπὸ τῶν τῆς γῆς
 καρπῶν ἀπόλαυσις κοινή πᾶσιν ἐστίν· οὕτω και ἡ
 πρὸς τὸν Θεὸν δι' ἀρετῆς τῶν ἁγίων καρποφορία
 οὐκ αὐτὸν εὐφραίνει μόνον τὸν γεωργὸν τῶν ψυχῶν,
 ἀλλὰ και ἡμᾶς πάντας, ὡς εἰς κοινήν εὐφροὴν και
 ἀπόλαυσιν προκειμένη τῶν ἡμετέρων ψυχῶν· ἐπὶ
 και ἐν τῷ βίῳ τούτῳ παρόντας πάντες οἱ ἅγιοι προ-
 ερρηπὴ πρὸς ἀρετὴν εἰσι. πᾶσι τοῖς ἀκούουσι και
 ὁρῶσι τούτους μετὰ συνίσεως· ἐμψυχοὶ γὰρ εἰσιν
 εἰκόνας τῆς ἀρετῆς· ἀποκλίνουσι στήλαι παντὸς κα-
 λοῦ· βίβλοι ζωῆς τε και λαλοῦσαι τὰ πρὸς ὁδηγίαν
 του κρείττουτος· και μεταστάνας του τῆς βίου διὰ
 τῆς μνήμης τῶν ἐν ἐκείνοις καλῶν, ἀθάνατον ἡμῖν
 τὴν παρ' ἑαυτῶν συνετηροῦσιν ὠφέλειαν. Ἡ δὲ μνή-
 μη τῆς ἐκείνων ἀγαθοεργίας ἐγκώμιον ἐκείνων ἐστίν,
 ἐκφραζόμενα μὲν παρ' ἡμῶν ἐκείνοις διὰ τὴν προγενεστέραν ὠφέλειαν, χρῆσιμον δὲ ἡμῖν. και νῦν
 ὑπάραχθαι διὰ τὸ παρ' αὐτῶν και νῦν ἡμῖν προσγενομένον ὄφελος.

Ἦρον. α, 7.

(1) Inter eas quae edidit Mattheus nona, p. 106.

palae, ita quidem levis ut rapiatur aura et impetu
 spiritus nequam; ita autem vilis ut in escam detur
 feris cupiditatibus et daemionibus, sed sit triticum
 ab omni inutili et pravo opere vel sermone absti-
 nens, virtutes contrarias exercens et producens
 fructus poenitentiae. Ita enim erit horreo caelesti
 dignus, et filius vocabitur Patris altissimi, et gau-
 dens intrabit ut haeres in regnum ejus, divina
 gloria splendens, quam nos omnes consequi
 donetur gratia et clementia Domini nostri Jesu
 Christi, quem decet gloria cum aeterno ejus
 Patre et sanctissimo necnon bono atque vivifico
 Spiritu nunc et semper et in saecula saeculorum.
 Amen.

HOMILIA XXVIII.

In festo sanctorum et coryphaeorum, apostolorum Pe-
 tri et Pauli.

Uniuscujusque sanctorum memoria in festiva
 qua contigerit die, confidentiae materiae communis
 est et populis et urbibus et subjectis et principibus,
 necnon maximam praebet utilitatem omnibus
 eam celebrantibus. Nam « memoria justi cum lau-
 dibus, » sapiens ait Salomon, « justi autem glori-
 ficatio laetitia est populis. » Nam quemadmodum in
 nocte accensa lampade, in commodum et delecta-
 tionem omnium praesentium fulget lumen, ita cu-
 juslibet sanctorum vita sanctissima hujusque bea-
 tus finis, et propter vitae integritatem gratia ipsa
 largita, velut fax splendida in medium per memo-
 riam adducta communem offert convocatis spiritua-
 lem laetitiam et utilitatem; et sicuti terra uberibus
 mesibus gaudente, non agricolae tantum sed et
 omnes homines exsultant, quia a fructibus terrae
 communis omnibus fuit fructio, sic sanctis propter
 Deum per virtutem feracibus non solus gaudet
 animarum cultor, sed et nos omnes, perinde ac si,
 inde animae nostrae communi voluptate et commo-
 ditate afficiantur. In ista quidem vita sancti sunt
 omnibus qui eos mente sincera audiunt et conspi-
 ciunt, hortamentum ad virtutem; sunt enim anima-
 rum virtutis imagines, mobiles omnis decoris colum-
 nae, libri vitae et docentes ea quae ad meliorem vitae
 institutionem pertinent, et ex hac vita migrantes
 per memoriam eorum quae bona pataverunt ope-
 rum immortalem nobis a semetipsis servant utili-
 tatem. Sed memoria optima eorum conversationis
 ipsorum est encomium a nobis illis debitum pro
 veteribus officiis, nobis vero perutile propter com-
 moda ex illis ad nos rursus derivantia.

Nihil autem eorum bonis augemus, gestorum ab illis recordati; nam quomodo augebimus qui nec totius quidem eorum virtutis proponendæ capaces auctus? remunerati sunt ineffabilibus a Deo promissis mercedibus, quantum valebat natura ineffabilem offerre conversationem. Non ergo laudando augebimus eorum præmia; sed tacti animo! augebimus bona ab illis ventura, ad illos velut ad faces divinitatis fulgentes nosmetipsos convertentes et virtutem bonorum operum ab illis exhibitam magis ac magis susceptam colligentes. Sed si cujuslibet sanctorum memoria, ut diximus, cum hymnis dignisque encomiis a nobis perficitur, quanto magis Petri et Pauli culminum coryphæi apostolorum chori? Qui communes patres et duces omnium sunt vocatorum a Christo apostolorum, martyrum, justorum, sacerdotum, pontificum, pastorum et doctorum, gregum et doctorum omnium velut summi pastores et architecti communis omnium pietatis et virtutis et velut luminaria in mundo, verbum vitæ continentia, tantum illuminantia eos qui per pietatem et virtutem translucent quantum sol cætera astra vel tanquam cœli cœlorum gloriam Dei in excelsis enarrantes, tantum superantes cœlorum amplitudinem et siderum pulchritudinem et utrorumque celeritatem, ordinem et virtutem quantum ista res illustrent sensibiles; ista autem sensilia ipsa intuentes sursum ferre nequeunt ad plagas mundo et cœlis longe excelsiores. Insuper patefaciunt illum solem in quo non est mutatio et vicissitudinis obumbratio, et non modo sedentes in tenebris ad illum solem adducunt, sed et illos huius luminis participes faciunt et perfecti solis soboles, ita ut ambos quando in gloria apparens manifestabitur lumen de lumine et Deus Illo Verbum, velut soles splendere videbitis. Hæc sidera hodie nobis exorta Ecclesiam illuminant. Quorum quidem conjunctio non defectio- nem sed luminis redundantiæ operatur. Nequaquam enim aliud superne convolutum in excelsis collocatum fuit, dum inferius gyraret et subiens alterum obumbraret; nec unum quidem die, alterum nocte elucet ut ex adverso versatum in tenebris incidat, neque aliud quidem emittit, et aliud recipit lumen, ita ut utrumque vicissitudinem patiat alio aliter lumen, accipiente secundum discriminis mensuram, sed Christi perennis fontis æterni luminis ambo æque consortes pariter consecuti sunt excelsitudinem et gloriam et splendorem. Ideo mutua horum conjunctio est connexio duplicem emittens in animas fidelium illustrationem.

Primus autem apostatus qui primum hominem apostare fecit a Deo, videns illum qui crearat Adam patrem humani generis rursus creare Petrum patrem vere fidelium, nec vidit modo, sed et illum

¹ Jac. i. 17.

ὄν προστίθεμεν δὲ τι τοῖς ἐκείνων ἀγαθοῖς, τῶν πεπραγμένων ἐκείνοις ὑπομνησκόντες· πῶς γὰρ οἱ μὴδὲ τὴν ἀρετὴν ἐστὶν πᾶσαν ἐκείνων ἱκανοὶ παραστῆσαι; Καὶ γὰρ ἐφιλοτιμήσαντο ταῖς ὑπὲρ λόγον ἐπηγγελμέναις παρὰ Θεοῦ ἀμοιβαῖς, καθόσον ἡ φύσις ἐχώρει, καὶ πολιτεύαν κατὰλληλον, δηλονότι πάντα λόγον νικῶσαν, ἐνδείξασθαι. Οὐκ ἀβύθρον οὖν τὰ τοῦτοις προσέοντα, τοῦτους ἐγκωμιάζοντες, ἀπαγεῖ ἀβύθρον δὲ τὰ παρ' ἐκείνων ἡμῖν ἀγαθὰ προσγινώμενα πρὸς ἐκείνους οἷά τινας θεοφραγεῖς λυχνίας ἡμᾶς αὐτοὺς ἀναταίνοντες, καὶ τὴν ἐκδιδομένην ἀπ' ἐκείνων καλλοποιοῦν δύναμιν συνιέντες ἐπὶ μᾶλλον καὶ προσδεχόμενοι. Εἰ δ' ἐκάστου τῶν ἀγίων ἡ μνήμη δεῖ ἄπερ εἰπομεν, μεθ' ὑμῶν καὶ τῶν προσηκόντων ἐγκωμίων παρ' ἡμῶν ἐκτελεῖται, πῶσι μᾶλλον Πέτρον καὶ Παύλου, τῆς κορυφαίας ἀκρότητος τοῦ κορυφαίου τῶν ἀποστόλων χοροῦ; Οἱ κοινοὶ πατέρες καὶ καθηγεμόνες πάντων εἰς τὴν ἀπὸ Χριστοῦ καλουμένων, ἀποστόλων, μαρτύρων, δούλων, ἱερέων, ἱεραρχῶν, ποιμένων τε καὶ διδασκάλων, ποιμαινομένων τε καὶ διδασκομένων πάντων ὡς ἀρχιπολιμένες δυνεες, ἡ καὶ ἀρχιτέκτονες τῆς κοινῆς πάντων εὐσεβείας καὶ ἀρετῆς, καὶ ὡς φωστῆρες ἐν κόσμῳ ζωῆς λόγον ἐπέχοντες· τοσοῦτον ὑπερλάμποντες τοὺς ἐπ' εὐσεβείᾳ καὶ ἀρετῇ διαλάμπαντας, ὅσον τοὺς ἄλλους; ἀστέρας ἡλίου, ἡ ὡς οὐρανῶν οὐρανοὶ, δόξαν τὴν ἀνωτάτω τοῦ Θεοῦ διηγούμενοι· τοσοῦτον ὑπερέχοντες; οὐρανῶν τε μεγέθη, καὶ κάλλος ἀστέρων, καὶ τάχος ἀμφοτέρων, καὶ τάξιν καὶ δύναμιν, ὅσον καὶ τὰ ὑπὲρ αἰσθησῶν οὗτοι φανεροῦσι πρὸς αὐτὰ τὰ ὑπερουράνια τε καὶ ὑπερκόσμητα, καὶ φωτίζουσι φῶς, παρ' ᾧ οὐκ ἔστι παραλλαγή, ἡ τροπῆς ἀποσκίασμα· οὐ μόνον ἐξάγοντες ἀπὸ σκότους εἰς τὸ θαυμαστὸν τοῦτο φῶς, ἀλλὰ καὶ φῶς τοὺς μετασχόντας· ποιῶντες τῇ διαδόσει, καὶ τελείῳ φωτὶς γεννήματα, ὡς καὶ αὐτῶν ἕκαστον κατ' ἡμῶν μέλλουσαν ἐν δόξῃ παρουσίαν καὶ ἐπιφάνειαν τοῦ ἀρχιφώτου καὶ θεανθρώπου Λόγου λάμψειν καθάπερ ἡλίου. Τοιοῦτοι φωστῆρες μετ' ἀλλήλων ἡμῖν ἀνασχόντες σήμερον, τὴν Ἐκκλησίαν φαιδρύνουσιν· ἡ γὰρ τούτων σύνθεσις οὐκ ἐκλείψει, ἀλλὰ περιουσίαν φωτὸς ἀπεργάζεται· οὐ γὰρ ὁ μὲν ἄνω περιπολῶν ἐφ' ὕψους ἡδρασταί, ὁ δὲ ὑποβέβηκεν, ἐν' ὑπελθῶν ὑποσκιάσει τὸν ἕτερον· οὐδ' ὁ μὲν ἡμέρας, ὁ δὲ νυκτὸς ἡγεῖται, ἐν' ἐμπέσει τῇ σκιᾷ καταντικρὺ φερόμενος· οὐδ' ὁ μὲν ἀνίστησιν, ὁ δὲ προσίσταται τὸ φῶς ἐκείθεν, ἐν' ἐντεῦθεν πάσχη τὴν ἄλλο'ωσιν, ἄλλοτε ἄλλως τοῦ φωτισμοῦ τυγχάνων, κατὰ τὴν μέτρον τῆς διαστάσεως· ἀλλὰ Χριστοῦ τῆς ἀενάου πηγῆς τοῦ αἰδίου φωτὸς ἀμφω μετασχόντες; **158** ἐπίσης, ἴσον ἐκτήσαντο καὶ τὸ ὕψος; καὶ τὴν δόξαν καὶ τὴν λάμπρότητα. Διὸ καὶ ἀλληλουχία τῶν φωστῆρων τούτων ἐστὶν ἡ σύνθεσις, ταῖς τῶν πιστῶν ψυχαῖς διπλασίω χορηγοῦσα τὴν ἑλλαμψίν.

Ἄλλ' ὁ πρῶτος; ἀπιστάτης, καὶ τὸν πρῶτον ἄνθρωπον ἀποστήσας τοῦ Θεοῦ, βλάπων ἤδη τὸν κλάσαντα τὸν Ἄδამ πατέρα γένους ἀνθρώπων ἀναπλάττοντα Πέτρον ὑπερον πατέρα τοῦ γένους τῶν

ὅτως θεοσεβῶν, καὶ οὐχ ὀρῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀκού-
σας αὐτοῦ πρὸς αὐτὸν εἰπόντος· « Σὺ εἶ Πέτρος, καὶ
ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν Ἐκκλη-
σίαν· τοῦτο μαθὼν ὁ ἀρχιεπίσκοπος αὐτοφθόνῳ κακίᾳ,
καὶ τῷ ἀρχηγέτῃ Πέτρῳ τοῦ τῶν θεοσεβῶν γένους
ἐκπρεᾶζει ὡς καὶ τῷ ἀρχηγέτῃ τοῦ τῶν ἀνθρώπων
γένους Ἀδὰμ ποτέ. Εἰδὼς δὲ τοῦτον συνέσει κακοση-
μένον, καὶ τῇ πρὸς Χριστὸν ἀγάπῃ πεπυρωμένον,
τὴν μὲν κατὰ πρόσωπον οὐ θαρβεί προσβολῆν, ἀλλ'
ὄσον ἐκ πλαγίου, καὶ τοῦτου τοῦ θεξιῦ, πολλῶ σὺν
δόλῳ κλέπτων ἔτειν παρασκευάζει τοῦτον ὑπὲρ τὸ
θεῖον· καὶ κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ σωτηρίου πάθους, τοῦ
Κυρίου πρὸς τοὺς μαθητὰς εἰπόντος· « Ταύτῃ τῇ
νύκτι πάντες σκανδαλισθήσεσθε ἐν ἐμοί, αὐτὸς ἀν-
τάλεγεν ἀπειθῶν. Καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν
ἄλλων ἑαυτὸν ὑπεριθεῖ, λέγων· « Ἐὰν εἶ πάντες
σκανδαλισθῆσονται, ἀλλ' οὐκ ἐγώ· ἔγκαταλιμπάνεται
δὲ μᾶλλον τῶν ἄλλων, ὡς ὑπ' ἀλαζονείας κλαπέτ',
ἵνα καὶ μᾶλλον τῶν ἄλλων ταπεινωθεῖς, κατὰ καιρὸν
ἀναφανῆ λαμπρότερος, οὐχ ὡς ὁ Ἀδὰμ πειρασθεὶς
ὀμοῦ τε καὶ νικηθεὶς, καὶ εἰς τέλος κατενιχθεὶς, ἀλλὰ
πειρασθεὶς μὲν καὶ παρασυρθεὶς μικρὸν, νικήσας δὲ
τὸν πειράζοντα. Πῶς; Τῇ ἑαυτοῦ πάραυτα καταγνώ-
σει καὶ τῇ σφοδρῇ λύπῃ καὶ μετανοίᾳ, καὶ τῷ
δραστηκῶ πρὸς Ἰησοῦν φαρμάκῳ τοῖς δάκρυσι·
« Καρδίαν γάρ, φησί, συντετριμμένην καὶ τεταπει-
νωμένην ὁ Θεὸς οὐκ ἐξουθενῶται· » καὶ ἡ κατὰ
θεῖον λύπη μετάνοιαν ἀμεταμέλητον ἀπεργάζεται πρὸς σωτηρίαν· καὶ ὁ σπείρων ἐν δάκρυσι τὴν ἐκ-
σίαν ἐν ἀγαλλιάσει θερίζει τὴν ἀρεσιν.

Ἴδοι δ' ἂν τι, αὐτὸν ἐξετάσας οὐ μόνον τὴν δρη-
σιν εἰς ἣν παρεσβῆ διὰ τῆς μετανοίας καὶ τοῦ
κατωδύνου πένθους ἱκανῶς ἱσαάμενον, ἀλλὰ καὶ τὸ
πάθος δι' ὃ μᾶλλον τῶν ἄλλων ἔγκαταλειφθῆ, πρόβ-
ρίζον τῆς οικείας ψυχῆς ἀνασπάσαντα. Καὶ τοῦτο θέ-
λων δεῖξαι τοῖς πασίν ὁ Κύριος, μετὰ τὸ διὰ σαρκὸς
ὑπὲρ ἡμῶν αὐτοῦ πάθος, καὶ τὴν ἐκ νεκρῶν τριήμε-
ρον ἔγερσιν, ταῖς νῦν ἀνεγνωσμέναις ἐν τῷ Εὐαγγε-
λίῳ φωναῖς πρὸς τὸν Πέτρον ἐχρήσατο, λέγων πρὸς
αὐτόν· « Σίμων Ἰωάν, ἀγαπᾷς με πλεον τοῦτων; » τῶν
ἐμῶν ὀρλονότι μαθητῶν; Τοῦ δὲ ὄρα τὴν ἐπὶ τὸ τα-
πεινότερον μεταβολὴν· ὁ γὰρ καὶ μὴ ἐρωτώμενος
πρώτῃ, ὑπεριθεὶς τῶν ἄλλων ἑαυτὸν, καὶ λέγων·
Ἐὰν πάντες, ἀλλ' οὐκ ἐγώ, νῦν ἐρωτώμενος εἰ πλεον
τῶν ἄλλων ἀγαπᾷ, τὸ μὲν ἀγαπᾷ συναινεῖ, τὸ δὲ
πλεον ἀφίησι, λέγων· « Ναί, Κύριε, σὺ οἶδας ὅτι
φιῶ σε. » Τί οὖν ὁ Κύριος; Ἐπειδὴ τοῦτον εἶσεξε
μήτε τῆς πρὸς αὐτὸν ἀγάπης ἐκπεσόντα, καὶ τὴν
ταπεινωσιν προσλαβόμενον, πληροὶ παρρησίας τὴν ἐκ
πολλοῦ πρὸς τοῦτον ἐπαγγελίαν, καὶ φησὶ πρὸς αὐ-
τόν· « Ποίμαινε τὰ ἀρνία μου· » ὅταν μὲν γὰρ οἰκο-
δομῆν καλὴν τὴν τῶν εἰς αὐτὸν πισταυόντων συλλογὴν,
θεμέλιον αὐτὸν θήσῃ ἐπαγγέλλεται· « Σὺ εἶ, λέγων,
Πέτρος, καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω μου
τὴν Ἐκκλησίαν. » Ὅταν δὲ περὶ ἀλείας ὁ λόγος ᾖ,
ἀλεία τοῦτον ἀνθρώπων ποιεῖ· « Ἀπὸ τοῦ νῦν, λέ-
γων, ἀνθρώπους ἐστὶ ζωγρῶν· » ὅταν δὲ ποιῶντα τοὺς
ἐαυτοῦ 159 ποιῆ, νομέα τὸν Πέτρον ἐφ' ἔπεισι.

A audivit ad hunc dicentem : « Tu es Petrus, et super
hanc petram ædificabo Ecclesiam meam ». Quæ
audito, pessimus ille perversa malignitate Petro su-
premo generis fidelium capituli insidiatur sicut olim
Adamo supremo generis humani capiti. Nunc ergo
sciens intellectu ornatum charitate autem erga
Christum vacuum, non in faciem audet aggredi,
sed quasi ex obliquo et a dextris multa cum fraude
laccessens urget ad violandum officium. Tempore
passionis Salvatoris cum discipulis dixisset : « In ista
nocte omnes vos scandalum patiemini in me, » ipse
contradixit incredulus, nec solum contradixit, sed
et aliis seipsam prætulit dicens : « Etsi omnes scan-
dalizati fuerint in te, ego nunquam scandaliza-
bor ». Aliis semetipsum anteposit quasi vana sui-
ctus fiducia ut magis aliis humiliatus, in tempore
surgat magis perspicuus, non tanquam Adam tenta-
tus simul et superatus et in finem enccatus, sed
tentatus quidem et brevi tempore devictus, mox
autem de tentatore triumphans. Quomodo? Suiip-
sius conscientia, acerba tristitia et pœnitentia et
lacrymis, idoneo ad propitiationem remedio : ait
enim Psalmista : « Cor contritum et humiliatum
Deus non despiciet ». Et vero tristitia quæ est
secundum Deum pœnitentiam ad salutem stabilem
operatur; et qui seminat in lacrymis orationem in
exultatione metet remissionem.

C Videret quis eum conspiciens non tantum nega-
tionem in quam superatus illapsus erat, per pœni-
tentiam dolorosumque mœrorem sufficienter sana-
visse, sed etiam arrogantis vitium quo sese aliis
prætolerat, longe ab anima amovisse. Quod cum
Dominus vellet omnibus ostendere, postquam in
carne pro nobis passus fuisset et tertia die a mor-
tuis resurrexisset, hodie relatis in Evangelio vocibus
ad Petrum usus est, dicens ad eum : « Simon
Joannis, amas me plus his? » meis scilicet discipulis?
Hujus autem perspicue ad humilitatem conversio-
nem. Prius enim etsi non interrogatus semetipsum
cæteris anteposuerat dicens : « Etsi omnes, sed
non ego, » nunc interrogatus an plus aliis amet, quan-
tum ad amorem assentitur, illud vero plus omittit
dicens : « Etiam, Domine, tu scis quia amo te. »
D Quid ergo Dominus? Nunc cum monstravit Petrum
non a charitate erga illum excidisse et humilitatem
concepisse, aperte implet quod jam pridem ad eum
nuntiaverat, et ait illi : « Pasce agnos meos. » Si enim
ædificationem vocat collectionem credentium in ip-
sum, fundamentum illum promittit se positurum.
Si de piscatione sit sermo, piscatorem hominum
illum facit dicens : « Ex nunc eris hominum piscator. »
Si vero suos gregem nominat, pastorem Petrum
præfecit : « Pasce, inquit, agnos meos, pasce aves
meas ».

« Ποίμαινε, λέγων, τὰ ἀρνία μου, ποιίμαινε τὰ πρό-
βατά μου. »

« Matth. xvi, 18.

« Matth. xxvi, 33.

« Psal. l, 19.

« Joan. xvi, 15 seqq.

Hic, fratres, consideremus quanto desiderio desiderat Dominus nostram salutem; tanto enim ut nihil aliud a diligentibus se flagitet quam ut nos deducant in pascha stabulumque salutaria. Igitur desideremus et nos salutem nostram, et verbo et opere nos ad illam peragentibus obediamus. Sufficit enim quæcumque ex nobis pulsare ad portam quæ ducit ad salutem, et statim adest dux a communi Salvatore præparatus, stans in prociectu propter nimiam charitatem quasi a semetipso invitatus, seu potius nulla indigens invitatione. Ter interrogat ut ter respondens bonam confessionem Petrus confiteatur, et per trinam confessionem trinam negationem corrigat. Ter illum præficit agnis et ovibus Petro supponens tres salvandorum ordines: servos, mercenarios, et filios, seu virginitatem, castam viduitatem et honorabile conjugium.

Petrus autem iterum atque iterum Interrogatus an Christum diligat, contristatus est ex repetita interrogatione sibi fidem non dari cogitans. Scelus vero se amantem, nec ignorans quia magis ab interrogante quam a seipso cognoscitur, quasi utriusque coarctatus, non modo se amare confitetur, sed et a se amatum prædicat rerum omnium Deum dicens: « Domine, tu omnia nosti, tu scis quia amo te. » Omnia enim scire solius est rerum omnium Dei. Dominus vero talis confessionis auctorem non solum constituit pastorem et summum pastorem totius Ecclesiæ suæ, sed etiam tanta virtute illum esse præcingendum ut usque ad mortem, mortem autem crucis firmiter stare, qui pro ista fortitudine nec unius puellæ interrogationem et loquelam ferre potuerat. « Amen, amen dico tibi, inquit ad eum, cum esses junior et corporali et spiritali juventute cingebas te, » id est, propriis uteraris virtute, « et ambulabas ubi volebas, » cum sponte motus esses et viveres secundum naturalem tuam electionem; « cum autem senueris, » ultimum consecutus tum corporalis tum spiritalis juventutis, « extendes manus tuas, » his verbis significans eum per crucem interiturum, quam non invitum consensurum esse testatur. « Extendes ergo manus tuas, et alius te cinget; » hoc est roborabit et ducet quo tu non vis ¹², » ex hominum numero educens, quia natura horret asu a per mortem dissolutione; quibus ostendit naturam nostram vitam appetere, et Petri martyrium super ejusdem vires stare. Illa enim, ait, libens tolerabis propter me; et propter meum testimonium a me roboratus quæ supra naturam posita natura non nata est appetere. scis êκων δι' ἐμὲ καὶ τὴν ἐμὴν μαρτυρίαν ὑπ' ἐμοῦ εὐ πάφκειν.

Sed talis est Petrus ut vix a paucis cognoscatur. Paulus autem quæ lingua seu potius quam τὸ πῶμα et doctæ ejus propter Christum perseverantiam us-

Α Συνορθεὶ δὲ ἐστίν, ἀδελφοί, κἀνευθεὶν, ἐφόσον παθεὶ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν ὁ Κύριος· ἐπὶ τούτων γάρ, ὡς καὶ παρὰ τῶν ἀγαπῶντων αὐτὸν μηδὲν ἄλλο ζητεῖν, ἢ τὸ ποδηγεῖν ἡμᾶς πρὸς νομὴν καὶ μέθεραν σωτηρίου. Ποθήσωμεν οὖν καὶ ἡμεῖς τὴν ἡμῶν σωτηρίαν, καὶ τοὺς ἔργα καὶ λόγῳ πρὸς αὐτὴν ἐνάγειν ὁπακούσωμεν· ἐβίλησαι γάρ θεὸς μόνον ἡμῶν ἕκαστον ἀφασθαι τῆς πρὸς σωτηρίαν φεροῦσης, καὶ ὁ καθηγητῆς ἐπίστηκτι παρὰ τοῦ κοινοῦ Σωτήρος ἡτοιμασμένος, καὶ ὁ τῆς σωτηρίας χορηγὸς διὰ φιλοθρωπίας ὑπερβολῆν ἐτοιμότητος ὡς αὐτόκλητος, μᾶλλον δὲ αὐτοπαράκλητος ὢν. Τρίς δὲ ἐρωτῆθῆναι καὶ τρίς ἀποκρινάμενος τὴν καλὴν ὁμολογίαν ὁμολογήσῃ· καὶ διὰ τοῦ τρίτου τῆς ὁμολογίας τὸ τρίτον τῆς ἀρνήσεως ἐξιάσθηται· καὶ τρίς ἐπίστηται τοῦτον τοὺς οἰκισίους ἀρνίοις τε καὶ προβάτοις, ὑποτιθεὶς τῷ Πέτρῳ καὶ τὰς τρεῖς τάξεις τῶν σωζομένων, δουλείαν, μισθαρίαν, υἰότητα· ἢ παρθενίαν, σώφρονα χηρείαν, καὶ γάμον τιμον.

Ἄλλ' ὁ Πέτρος πάλιν καὶ πάλιν εἰ φιλεῖ τὸν Χριστὸν ἐρωτῶμενος, ἐλυπήθη, φησὶν, ἐκ τοῦ πολλοῦ ἐρωτῶσθαι, μὴ πιστεῦσθαι νομισας. Εἶδως δὲ ἑαυτὸν ἀγαπῶντα, καὶ μηδὲ τοῦτο ἀγνοῶν ὅτι γινώσκεται παρὰ τοῦ ἐρωτῶντος μᾶλλον ἢ αὐτὸς παρ' ἑαυτοῦ, πανταχόθεν οἷον συνεσιγμένος, οὐχ ὁμολογεῖ φιλεῖν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν παρ' αὐτοῦ φιλούμενον αὐτὸν εἶναι κηρύττει τὴν ἐπὶ πάντων Θεὸν, λέγων· « Σὺ, Κύριε, πάντα εἶδως, σὺ γινώσκεις ὅτι φιλῶ σε » τὸ γὰρ πάντα εἶδέναι μόνου τοῦ ἐπὶ πάντων Θεοῦ. Ὁ δὲ Κύριος, ταύτην τὴν ὁμολογίαν ἐκ ψυχῆς ποιησάμενον, οὐ μόνον χειροτονεῖ ποιμένα καὶ ἀρχιεπίσκοπον πάσης τῆς κατ' αὐτὸν Ἐκκλησίας, ἀλλὰ καὶ τοσούτην ἐπαγγέλλεται περιζῶσθαι αὐτὸν ἰσθὺν, ὡς καὶ μέχρι θανάτου, καὶ θανάτου σταυροῦ διακαρτερήσει, τὸν πρὸ τῆς ἐπισχύσεως ταύτης μηδὲ πρὸς ἕνδε κωρασίῳ παῦσιν καὶ λαλιῶν ἀντισχόντα, « Ἀμὴν ἄμην λέγω σοι, πρὸς αὐτὸν εἰπὼν, ὅτι ἤς νωώτερος καὶ τὴν σωματικὴν καὶ τὴν πνευματικὴν ἡλικίαν, ἐζῶν νους σεαυτὸν », τουτέστιν ἐχρῶ τῆ σεαυτοῦ δυνάμει, « καὶ περιεπάταις ὅπου ἤθελεις, » αὐτοκίνητος ὢν, καὶ κατὰ τὴν φύσιν προσουσάν σοι προαίρεσιν ζῶν· « ὅταν δὲ γηράσῃς, » εἰς ἄκρον φθάσας καὶ τῆς σωματικῆς καὶ τῆς πνευματικῆς ἡλικίας, « ἐκτενεῖς τὰς χεῖράς σου, » τὸ εἶς σταυροῦ τέλος ὑπογράφει διὰ τούτων τῶν λόγων, καὶ τὴν ἐπ' αὐτοῦ τάσιν οὖν ἀκούσιον εἶσεσθαι τῷ Πέτρῳ μαρτυρεῖ. « Ἐκτενεῖς οὖν αὐτὸς τὰς χεῖράς σου, καὶ ἄλλος σε ζῶσει, » δηλονότι ἐνδοναμώσει, « καὶ οἶσαι ὅπου οὐ θέλεις, » ἐξ ἀνθρώπων ποιήσας· ἐπειδήπερ ἡ φύσις οὐ θέλει τὴν οἰκειάν διὰ θανάτου διάλυσιν· τὴν γὰρ τῆς ἡμετέρας φύσεως ἐνταῦθα πρὸς τὸ ζῆν σχέσιν δείκνυσσι καὶ τὸ ὑπερφύε τοῦ Πέτρου μαρτύριον· ἐκεῖνα γὰρ, φησὶ, καρτερηθῆναι δυνατούμενος, ἀπερ ὑπὲρ φύσιν ὄντα θέλει ἡ φύσις

Αλλα τοιοῦτος μὲν ὁ Πέτρος, ὡς ἐξ ὀλίγων γνωρίζεται. Τί δὲ ὁ Παῦλος, καὶ ποῖα γλώσσα, μᾶλλον δὲ ποῖαι καὶ πόσαι τὴν ἐκείνου διὰ Χριστὸν μέχρι θανά-

¹² Joan. xxi, 18.

ἰσπερὶαν καὶ μετρίως παραστῆσαι δυνήσονται; ἡμερᾶν ἦν ἀποθνήσκων, μᾶλλον δὲ ἀειτεθνη-
 ιετέλει, ζῶν αὐτὸς οὐκίτι, κθάρπερ αὐτὸς φη-
 ἰλλὰ ζῶντα ἔχων ἐν ἑαυτῷ τὸν Χριστόν. Ὑπὲρ
 ς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ μὴ μόνον τὰ παρόντα
 ἴα ἠγήσατο πάντα, ἀλλὰ καὶ τὰ μέλλοντα δεύ-
 τίθεται συγκρίνων πρὸς αὐτόν. « Πέπεισμαι
 ρησιν, ὡς οὔτε θάνατος, οὔτε ζωὴ, οὔτε ἐνε-
 ι, οὔτε μέλλοντα, οὔτε ὑψωμα, οὔτε βάθος δυνή-
 ἡμᾶς χωρίσα: τῆς ἀγάπης τοῦ 160 Θεοῦ, τῆς
 κοτῆ Ἰησοῦ. » Ζῆλον δὲ εἶχε Θεοῦ, ὡς καὶ ζη-
 ἡμᾶς Θεοῦ ζηλεῖ. Καὶ τίνι τῶν ἀπάντων, ἡ
 Πέτρῳ παραχωρήσει τῶν ἰσων; Τὴν δὲ ταπει-
 οίος, αὐτοῦ πάλιν ἀκουσον περὶ ἑαυτοῦ λέγον-
 « Ἐγὼ εἰμι ὁ ἐλάχιστος τῶν ἀποστόλων, ὃς οὐκ
 κανὸς καλεῖσθαι ἀπόστολος. » Τί οὖν ἐπειδήπερ
 ὃς ἐστὶ τῷ Πέτρῳ τὴν ὁμολογίαν, τὸν ζῆλον,
 απείνωσιν, τὴν ἀγάπην, ἄρ' οὐχὶ καὶ τῶν αὐ-
 ιτυχευ ἐπάθλων παρὰ τοῦ πάντα ἐν ζυγῷ καὶ
 » καὶ σταθμῷ τιθέντος δικαιοστατῶ; Καὶ πῶς
 κ λόγον; Διὰ τοῦτο Πέτρῳ μὲν φησι. « Σὺ εἶ
 κ, καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω μου
 Ἐκκλησίαν. » περὶ δὲ Παύλου εἶ φησι πρὸς τὸν
 ἰαν; « Σκευὸς οὗτος ἐκλογῆς μοί ἐστι, τοῦ
 ἰζαι τὸ ἔνομά μου ἐνώπιον ἐθνῶν καὶ βασιλείων. »
 ἔνομα; πάντως τὸ ἐπικληθὲν ἐφ' ἡμᾶς, τὴν
 ριστοῦ Ἐκκλησίαν, ἦν ὡς θεμέλιος ὁ Πέτρος
 ἰζει. Ὅρατε Πέτρον καὶ Παύλον τὸ περιφανὲς
 ἰρᾶντιμον ὄσον, καὶ ὡς ὅτ' ἀμφοτέρων ἡ τοῦ
 ἰσῶ Ἐκκλησία βαστάζεται; Διὰ τοῦτο καὶ αὐτὴ
 ἰαν καὶ τὴν αὐτὴν ἀμφοτέροις νέμει τιμὴν,
 μως ἀλλήλοις συνεορτάζουσα σήμερον.
 ἰλ' ἡμεῖς ἀναθεωροῦντες τοῦτων τὴν ἐκδοσιν, μι-
 μεθα τὴν ἀναστροφὴν, κἂν εἰ μὴ ἄλλα, τὴν γοῦν
 καινώσεως καὶ μετανοίας διόρθωσιν. Τὰ μὲν γὰρ
 μεγάλα καὶ ὑψηλά καὶ μεγάλοις προσήκοντα,
 μεγάλοις πρὸς μίμησιν ἤκοντα, ἴσως ἐστὶν
 ἰ τοῖς πᾶσι τὸ παράπαν ἀμίμητα. ἡ δ' ἐκ-
 νολας διόρθωσις ἡμῖν μᾶλλον ἢ ἐκείνοις προσ-
 ἰσῶ καὶ τῆς ἡμέρας ἐκάστης πολλὰ πταλομεν
 ἰος, καὶ οὐδαμόθεν ἄλλοθεν ἡμῖν ἐλπὶς σωτη-
 ἰ εἰ μὴ ταύτην διὰ τῆς διηγενοῦς μετανοίας
 κασόμεθα. Προηγείται δὲ τῆς μετανοίας ἡ ἐπί-
 ἰς τῶν οικειῶν πταισμάτων, ἦτις μεγάλη ἐστὶ
 ἰασμὸν ἀφορμὴ. « Ἐλέησόν με γὰρ, » φησὶ
 τὸν Θεὸν ὁ ψαλμψὸς Προφήτης. « ὅτι τὴν
 ἰαν μου ἐγὼ γινώσκω. » διὰ τῆς ἐπιγνώσεως ἰ-
 τὸν ἰασον, καὶ δι' ἐξαγορεύσεως καὶ τῆς αὐτο-
 ἰας τελείας τὴν ἀρεσὶν κομιζόμενος. « Ἐἴνα
 φησιν, Ἐξαγορεύσω κατ' ἐμοῦ τὴν ἀνομίαν μου
 ἰορῆν, καὶ σὺ ἀφήκας τὴν ἀσέβειαν τῆς καρδίας
 » Τῇ γὰρ ἐπιγνώσει τῶν οικειῶν ἀμαρτημάτων
 ἰ ἡ οἰκαία κατάγνωσις. ταύτῃ δὲ ἡ ἐπὶ τοῖς
 ἰτῆμασι λύπη, ἦν ὁ Παῦλος κατὰ Θεὸν προση-
 ἰος. Τῇ δὲ κατὰ Θεὸν λύπῃ ταύτῃ πέφυκεν ἀκο-
 ἰδὲν ἡ μετὰ συντετριμμένης καρδίας πρὸς τὸν
 ἰξαγορεύσεις σε καὶ δέησις, καὶ ἡ ὑπόσχεται τῆς
 ἰ ἰξῆς τῶν κακίων ἀποχῆς, καὶ τοῦτ' ἐστὶν ἡ
 ἰ μετανοία.

A que ad mortem composite possent explanare, qui
 quotidie moriebatur, potius vero semper mortuus
 vivebat, ipse jam non vivens, sicut ipse dixit, sed
 viventem habens in seipso Christum. Præ chari-
 tate Christi, non tantum omnia arbitrabatur ut ster-
 cora, sed et futura loco ponit posteriore ad charita-
 tem comparata : « Certus sum, inquit, quia neque
 mors, neque vita, neque presentia, neque futura
 neque altitudo neque profundum poterit nos separare
 a charitate Dei quæ est in Christo Jesu ». Zelum
 Dei habuit ita ut nos zelare faciat zelum Dei.
 Et cui ex omnibus nisi soli Petro cessit æqualibus?
 Sed qualis in humilitate? Eam rursus audiamus de
 seipso dicentem : « Ego sum minimus apostolorum
 qui non sum dignus vocari apostolus ». Quid ad-
 huc? postquam idem ac Petrus fuerit in confessione,
 in zelo, in humilitate, in charitate, numquid non
 eadem suscepit præmia ab eo qui omnia in jugo et
 mensura et pondere ponit æquissimo? Quomodo
 æqualis? Petro quidem dixit : « Tu es Petrus, et
 super hanc Petram ædificabo Ecclesiam meam ». De
 Paulo autem quid dixit ad Ananiam? « Vas
 electionis hic est mihi ad portandum nomen meum
 coram gentibus et regibus ». Quoddam nomen?
 Sane quod cognominatum est pro nobis Ecclesia
 Christi, quam quasi fundamentum Petrus portat.
 Videlicet Petrum et Paulum et honore pares et
 quomodo ab utroque Ecclesia Christi portatur?
 Propterea ipsa nunc unum et eundem ambobus hono-
 rem tribuit, cum in laudem utriusque hanc diem
 festam concelebrat.

Nos vero, horum errores intuiti, imitemur,
 nisi cætera, saltem eorum per humilitatem et
 per penitentiam correctionem. Alia enim magna
 et excelsa et magnanimis consentanea et quæ
 ad imitationem incitant; item sunt alia supra om-
 nium imitationem posita, sed correctio per peni-
 tentiam nos magis quam illis decet qui singulis die-
 bus multoties offendimus, ita ut nulla sit ex
 quacunque parte spes nobis nisi quam per conti-
 nuam penitentiam consequemur. Porro præit peni-
 tentiam conscientia propriorum peccatorum, qui
 est magnus ad penitentiam gressus. Ait enim Pro-
 pheta, idem et Psalmista ad Deum : « Misere mei
 quoniam iniquitatem meam cognosco ». Per
 conscientiam pergit ad misericordiam, et per con-
 fessionem sui que ipsius vituperationem plenam ac-
 cipit remissionem. Nam : « Dixi enim, inquit, confi-
 tebor adversum me in iustitiam meam Domino, et
 tu remisisti impietatem cordis mei ». Suorum
 conscientiam peccatorum sequitur sui ipsius repre-
 hensio; hanc deinde peccatis tristitia, quam Paulus
 secundum Deum nuncupavit. Ex hac secundum
 Deum tristitia nascitur cordis contritio ad Deum
 confessio et supplicatio, cum promissione post-
 hæc a malis abstinendi : et hoc est penitentia.

Rom. viii, 59. 11 I Cor. xv, 9. 12 Matth. xvi, 18. 13 Act. ix, 15. 14 Psal. l, 1, 2. 15 Psal. cxxi, 5.

Propterea Manasses quidem ille ereptus est a pœnis peccatis debitis, licet multiplicium delictorum gravitate et abysso obrutus, et in istis per multos annorum ordines conversatus. Davidi autem non tantum dimisit propter pœnitentiam Dominus peccatum, sed et prophetica gratia eum non spoliavit. Hæc igitur Petrus peracta pœnitentia non tantum surrexit a lapsu, et remissionem obtinuit, sed et Ecclesiæ Christi principatum sortitus est. Illam adhuc amplectentem invenies Paulum etiam post conversionem et emendationem et obtentam ad Deum super omnes familiaritatem. Pœnitentia enim, si vera et ex corde sincero nascitur, inducit pœnitentem ut amplius perditis moribus non adhæreat nec voluptatibus lædis inseruiat, sed præsentia contemnat, futura exspectet, libidinibus resistat, virtutes sectetur, omnibus se superiorem præstet, in orationibus ad Deum vigilet, ab injustis lucris abstineat, suis indulgeas offensores, supplicantes clemens, pœnitentibus ab eo adiutorium, qua potest, verbis, operibus, sumptibus auxiliandis paratus, ex animo omnibus submissus ut benignitate benignitatem consequatur, et mercedem suæ erga proximum charitatis Dei amicitiam suscipiat, et divinam acquirat benevolentiam et æternam obtineat misericordiam cum perenni Dei benedictione et gratia; quam nobis omnibus consequi donetur gratia unigeniti Filii Dei, cui gloria, virtus, honor et adoratio cum æterno ejus Patre et bono et sanctissimo et vivificante Spiritu, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA XXXIX.

Super sanationem paralytici in Capharnaum secundum evangelistam Matthæum; et de tristitia secundum Deum.

Ex multis locis didicimus vocem evangelicam mellis favo comparari; spiritualis enim animarum sponsi et speciosi præ filiis hominum guttur, sicut in Canticis scriptum est, suavissimum est et totum desiderabile ¹⁰. Ad desponsandam per spiritum sapientie et incorruptionis huic sponso animam, Canticorum egregius scriptor sic loquitur: « Favum distillant labra tua, sponsa; mel et lac sub lingua tua ¹¹. » Sic omnes sane sunt evangelistæ quorum sermo fert historiam favo assimilandam, in qua includitur, imo offertur doctrina moralis mellis lactique similis conveniensque non modo perfectis, sed et imperfectis et debilibus quasi læ quoddam spirituale. Distillare ait, non scaturire abundanter labia sponsæ spiritualis; respicit enim ad immensam spiritualis sponsi sapientie potentieque abyssum, et ad multitudinem mirabilium ejusdem

¹⁰ Cant. v, 16. ¹¹ Cant. iv, 11.

Και διὰ τούτου Μανασσῆς μὲν ἐκείνος ἐβρύσθη τῆς ἐφ' ἁμαρτήμασι δικῆς, καίτοι πλήθει καὶ μεγέθει καὶ βάθει παραπτωμάτων ἐμπροσθέν, καὶ τούτοις ἐπὶ πολλὰς ἐνιαυτῶν περιόδους ἐγκαλινδούμενος. Τοῦ δὲ Δαβὶδ οὐ μόνον ἀπέβλεπε διὰ τὴν μετάνοιαν ὁ Κύριος τὸ ἁμάρτημα, ἀλλὰ καὶ τὴν προφητικὴν οὐκ ἀπέβλεπε χάριν. Ταύτη καὶ ὁ Πέτρος χρῆσάμενος, οὐ μόνον τῷ πτώματος ἀπανέστη, καὶ τῆς ἀφέσεως ἔτυχε, ἀλλὰ καὶ τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας τὴν προστασίαν ἐκλήρωται. Ταύτης καὶ τὸν Παῦλον εὐρήσεις ἀντιποιοῦμενον, καὶ μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν καὶ τὴν προκοπὴν, καὶ τὴν πρὸς τὸν Θεὸν ὑπὲρ τοὺς ἄλλους οικειῶσιν ἢ γὰρ μετάνοια εἰς ἐράληθῶς ἐκ καρδίας ἐστίν, ἀναπαιθεὶ τὸν κεκτῆμένον μηκέτι προστιθέναι ταῖς ἁμαρτίαις, μηκέτι προστετηκέναι τοῖς φθειρομένοις, μηκέτι προσεκηγνέναι ταῖς οὐ καλαῖς ἡθούαις, ἀλλὰ **161** καταφρονεῖν τῶν παρόντων, ἀντέχεσθαι τῶν μελλόντων, ἀγωνίζεσθαι κατὰ τῶν παθῶν, ἀντιποιεσθαι τῶν ἀρετῶν, ἐγκρατεῦσθαι πάντα, ἐπαγρυπνεῖν ταῖς πρὸς Θεὸν δεήσεσιν, ἀπέχεσθαι τοῦ ἐξ ἀδικίας κέρδους, ὡσεὶ εἶναι τοῖς αὐτῷ πταίους, τοῖς ἐκτεύουσιν εὐμνή, τοῖς δεομένοις τῆς παρ' αὐτοῦ βοηθείας, οἷς ἔχει λόγους, ἔργους, ἀναλώμασιν ἐτοιμότερον, ἐκ ψυχῆς πᾶσιν ἐπικαμπτόμενον, ἵνα τῷ φιλανθρώπῳ τὸ φιλάνθρωπον κτήσεται, καὶ τῆς πρὸς τὸν κλησίον ἀγάπης τὴν ἐκ Θεοῦ ἀντιλάβῃ, καὶ πρὸς ἑαυτὸν ἐπιστάσῃ τὴν θείαν εὐμένειαν, καὶ τύχη τοῦ αἰωνίου ἐλέους, καὶ τῆς διαιωνιζούσης θείας εὐλογίας καὶ χάριτος ἢ ἡ γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν χάριτι τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, ᾧ πρέπει δόξα, κράτος, τιμὴ καὶ προσκύνησις σὺν τῷ ἀνάρχῳ αὐτοῦ Πατρὶ, καὶ τῷ παναγίῳ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΚΘ'.

Ἐκδοθεὶς ἔχουσα τὸν κατὰ τὸν εὐαγγελιστὴν Ματθαίου ἐν Κυπερανοῦ λαθόντα παραλυτικόν ἐν ἧ καὶ περὶ τῆς κατὰ Θεὸν λύπης.

Μελισσοῖσι τοικίμην τὴν εὐαγγελικὴν φωνὴν πολ- λάχθον ἐστὶ μαθεῖν· τοῦ μὲν γὰρ νοητοῦ τῶν ψυχῶν νομφίου, τοῦ κάλλι ἐραίου παρὰ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων, ὁ λάρυγξ, κατὰ τὸ ἐν ἄσματι γεγραμμένον, γλυκᾶτος ἐστὶ καὶ διος ἐπίθυμία. Ἐρὸς δὲ τὴν νομφευσθεῖσαν τούτῳ ψυχῇ διὰ τοῦ τῆς σφίρας καὶ τῆς ἀφθαροῦς πνεύματος; ὁ αὐτὸς φερατογράφος φησὶ ἢ κηρίον ἀποστάξουσι χέλιη σου νόμφη, μέλι καὶ γάλα ὑπὸ τὴν γλῶσσάν σου, ἢ τοιοῦτοι δὲ πάντως οἱ εὐαγγελισταὶ πάντες, ὧν ὁ λόγος ἀναλογοῦσαν μὲν κηρίῳ φέρει τὴν ἱστορίαν, μέλιτι δὲ καὶ γάλακτι τὴν ἐναποκειμένην, ἣ καὶ φανερῶς προκειμένην ἠθικωτέραν διάνοιαν, κατάλληλον οὖσαν οὐ τοῖς τελείοις μόνον, ἀλλ' ἐστὶν ὡς καὶ τοῖς ἀτελείοις ὡς γάλα πνευματικόν. Στάζειν δὲ εἶπεν, ἀλλ' οὐ πηγάζειν θαυμάσιον ἐκ τῆς πνευματικῆς νόμφης χέλιη, πρὸς τὸν ἀπείρητον, βυθόν

δρῶν τῆς τοῦ νυμφίου ἐκείνου σοφίας τε καὶ δυνά-
 μως, καὶ τῶν ἐκ τοιαύτης σοφίας τε καὶ δυνάμεως
 γεγονότων τῶ πλῆθος. « Ἄ γὰρ ἐποίησεν ὁ Ἰησοῦς,
 ἐν γράφῃται καθ' ἐν, οὐδὲ αὐτὸν οἶμαι τὸν κόσμον
 χωρῆσαι τὰ γραφόμενα βιβλία, ὁ θεολογικώτατος
 τῶν εὐαγγελιστῶν φησι. Πρὸς ἡμᾶς δὲ διμῶς βυθός
 ἐστὶ καὶ ὁ σταλαγμὸς ὄστος, καὶ πέλαιος ἀνεξάν-
 κλητος· διὸ εἰ καὶ τὸ κατὰ τὸν παράλυτον θαῦμα,
 φθάσαντες, ἤνικα ὁ Μάρκος εὐηγγελίζετο τῇ Ἐκ-
 κλησίᾳ, διεκρινήσαμεν πρὸς τὴν ὑμετέραν ἀγά-
 πην, καὶ διὰ τῆς ἐν ἐκείνῳ χάριτος ἐθρέψαμεν τὰς
 ὑμετέρας ψυχὰς, ἀλλὰ καὶ νῦν ἱστορούμενον τοῦτο
 παρὰ τοῦ εὐαγγελιστοῦ Ματθαίου διαρευνόμενοι,
 πάλιν αὖθις εὐρήσομεν ἐν αὐτῷ τὸν πλοῦτον τῶν
 πνευματικῶν ἰδεσμάτων· μᾶλλον δὲ τοῦ ἐναποκει-
 μένου πλοῦτου μικρὸν τι καὶ νῦν ἐκκαλύφομεν· καὶ
 τὸ μικρὸν **162** τοῦτο πᾶσιν ἀρχαίοι καὶ πλεονάσαι
 κατὰ τοὺς ἄρτους ἐκείνους, δι' ὧν ὁ Κύριος τὰς μυ-
 ριάδας ἐν τῇ ἔρημῳ ἐξέθρεψεν, αὖξον ἐν τῷ μερι-
 ζεσθαι. Τότε μὲν οὖν πρότερον τὸ μέλι σὺν τῷ κη-
 ρίῳ παρέβαλλον ὑμῖν εἰς τροφήν, μετὰ τῆς ἐμφαι-
 νομένης λεπιοτέρας καὶ ἰθικωτέρας ἐννοίας καὶ
 τῆν ἱστορίαν διατρανῶν· νῦν δὲ τοῦ μελιτός ἐκθλι-
 φᾶς ὅσον ὁ καιρὸς δίδωσι, διὰ τοῦτου δεξιώσομαι
 τοὺς συνειλεγμένους πρὸς τὴν πνευματικὴν ἐστία-
 σιν σήμερον.

« Τῷ καιρῷ ἐκείνῳ ἐμβάς ὁ Ἰησοῦς εἰς πλοῖον
 διεπέρασε, καὶ ἦλθεν εἰς τὴν ἰδίαν πόλιν· καὶ ἰδοὺ
 προσέφερον αὐτῷ παραλυτικὸν ἐπὶ κλίνης βεβη-
 μένον. Ἐκεῖ μὲν οὖν πρότερον εἰδείξαμεν τὸν παρα-
 λυτικὸν τοῦτον μὴ τὸν αὐτὸν ὄντα τῷ ἐν Ἱεροσο-
 λύμοις, κατὰ τὸν Ἰωάννην, λαβόντι τὴν ἰασίν, καὶ
 ἰδίαν πόλιν Ἰησοῦ τὴν Καπερναοὺμ λεγομένην, καὶ
 διακεῖ μόνῃ τῶν ἄλλων αὐτῆ πόλις αὐτοῦ καλεῖται·
 ἀλλὰ καὶ τοῦ ἐναποκειμένου μελιτός γεύοντες ὡς
 τοὺς πνευματικοὺς ὑμᾶς δαιτυμόνας, καὶ ὑπόδειγμα
 πρὸς ἀρετὴν ἀναγωγικῶς τὴν ἱστορίαν λαμβάνον-
 τες, ἰδίαν μὲν πόλιν τοῦ Ἰησοῦ πρὸς ἣν ἦλθε, του-
 τῶν τὸν κόσμον εἰδείκνυμέν. Εἰς γὰρ τὰ ἴδια ἦλθε,
 κατὰ τὸν εὐαγγελιστὴν. Καὶ παράλυτον ἐλέγομεν
 εἶναι τὴν ἐκάστου ψυχὴν, ὅταν ἐπιστροφῆς λάβῃ
 λογισμῶν, φερομένην πρὸς Κύριον ὑπὸ τσοῦρων,
 τῆς οἰκείας κατάγνωσεως, τῆς τῶν ἡμαρτημένων
 ἐξομολογήσεως, τῆς πρὸς ἀπόχην τῶν κακῶν ὑπο-
 στήσεως, καὶ τῆς πρὸς τὸν Θεὸν δεξσεως. Ἐνταῦθα
 δὲ ἀκούοντες τοῦ Ματθαίου λέγοντος, ὅτι ἐμβάς ὁ
 Ἰησοῦς εἰς πλοῖον διεπέρασε, καὶ ἦλθεν εἰς τὴν
 ἰδίαν πόλιν, τοῦτο κατανοεῖν ἀναγωγικῶς πάλιν ἐκ
 τῆς ἱστορίας ἔχομεν, σύμφωνόν τοις προτέροις, εἰ
 καὶ τῷ φαινομένῳ διάφορον, ὅτι ὁ κοινὸς ἀπάντων
 Σωτὴρ ἄνδυσάμενος τὴν ἡμετέραν φύσιν διεπέρασε
 τὴν καθ' ἡμᾶς τοῦ βίου τούτου θάλασσαν, καὶ ἦλθεν
 εἰς τὴν ἰδίαν πόλιν, τὴν ὑπερουράνιον ἐκείνην ἔδραν
 καὶ δαίταν, τὴν ὑπεράνω πάσης ἀρχῆς καὶ ἐξου-
 σίας καὶ παντός ὀνόματος, καὶ ἀξιώματος, εἴτε ἐν
 τῷ νῦν αἰῶνι, εἴτε ἐν τῷ μέλλοντι γινωσκομένου·
 ἐκεῖνο; γὰρ ἐνταῦθ ἰδίος ἐστὶν αὐτοῦ ὁ τόπος, ὃς καὶ

potentia et sapientia. « Si enim, quæ fecit Jesus,
 scribantur per singula, nec ipsum arbitror nun-
 dum capere posse eos qui scribendi sunt libros ²², »
 ait evangelista divinissimus. Et nunc ros ille de-
 stillans nobis abyssus est immensumque pelagus.
 Ideo, etsi jam de miraculo quod erga paralyticum
 factum est disseruerimus, quando illud Marcus
 Ecclesiæ nuntiaret, illudque cibam charitate vestra
 exposuerimus, vestrisque animas per gratiam in
 illo contentam cibaverimus; hodie tamen et idem
 miraculum ab evangelista Matthæo relatum consi-
 deraturi, magnam iterum in ipso spiritualium
 ciborum copiam reperimus, sive potius jam ho-
 die in ipso adhuc reconditi thesauri aliquod
 revelabimus, et istud modicum omnibus suffi-
 ciet, imò supererit sicut panes illi quibus pasti sunt
 a Domino plura millia hominum in deserto; multi-
 plicabuntur enim dum distribuarentur. Olim qui-
 dem vobis ad manducandum præbui mel cum favo
 sensum exponens obvium faciliorem et im-
 agis moralem, et historiam explicans; nunc vero
 exprimens mel quantum concesserit tempus cum
 ipso omnes ad spiritualem manducationem congre-
 gatis hodie excipiam.

« In illo tempore ascendens Jesus in naviculam,
 transfretavit et venit in civitatem suam. Et ecce
 offerebant ei paralyticum jacentem in lecto ²³. »
 Jam pridem vobis ostendimus hunc paralyticum
 ab eo qui Hierosolymis secundum Joannem sanita-
 tem recepit, disferre; et civitatem propriam Jesu vo-
 cari Capharnaum, et cur sola dicatur civitas ejus.
 Et quidem aliquid reclusi mellis vobis quasi spiri-
 tualibus convivis porrigentes historiamque anaga-
 gicè velut exemplar incitans ad virtutem conside-
 rantes, propriam civitatem Jesu, ad quam venit,
 esse hunc mundum dicebamus. Etenim in propria
 venit secundum evangelistam. Paralyticam vero
 esse uniuscujusque animam, quæ inito conversio-
 nis consilio quatuor rebus ad Dominum ducitur,
 propria scilicet subiectis condemnatione, pec-
 catorum suorum confessione, abstinendi a malo
 promissione, et ad Deum oratione. Hic autem au-
 dientes Matthæum dicentem, quia ascendens Jesus
 in naviculam transfretavit, et venit in civitatem
 suam, alium sensum anagogicum ex historia illa
 habemus priori quidem non oppositum, eis: dissi-
 millis videatur. Omnium communis salvator natura
 nostra indutus, transfretavit mare hujus videlicet
 vitæ nostræ, venitque in propriam civitatem, cele-
 stem utique habitationem et thronum supra om-
 nem principatum et potestatem, supra omne no-
 men et omnem majestatem quæ in hoc sæculo vel
 in futuro innotuit. Qui locus cum sit vere ipsi
 proprius, ipsi soli accessibilis est. Quod ostendens
 Psalmista dixit: « Cælum cæli Domino ²⁴. » ut

²² Joan. xxi, 25. ²³ Matth. ix, 1, 2. ²⁴ Psal. cxiii, 25.

monstraret cælum esse locum et vere domum propriam Dei. Quia autem non deposuit naturam nostram Dominus, veniens in proprium locum suum, ideo et noster evangelista, Ascendens Jesus, dicit, in naviculam transfretavit, non addito: Et cum descendisset e navicula, venit in civitatem suam, sed ascendens in naviculam transfretavit, et venit in civitatem suam cum assumpta navicula, cum nostro scilicet corpore habitans in caelestibus.

διεπέρασε, καὶ ἦλθεν εἰς τὴν ἰδίαν πόλιν μετὰ τοῦ ἀνδραμύσας τοῖς ὑπερουρανίοις.

Tunc ergo venit in civitatem supernam et introivit in vere Sancta sanctorum, sed itaque ad dexteram Patris cum nostro plasmate, ut propriis verbis utar Apostoli, æterna redemptione nostra inventa. eos vero qui ex gentibus receptio veritatis nuntio et ex auditu intra se turbati et confusi remanent tamen in lecto voluptatis jacentes, infirmi, paralytici medicinam spiritualem morborum sumere negantes, peccatorum suorum scilicet remissionem, habentes corpus ad omne opus bonum immobile, hos elevantes apostoli, id est eligentes separantesque ab his qui verbum pœnitentiæ et pietatis non receperunt ad Christum adducunt, et præsertim potius hoc agunt qui ex apostolis Evangelium conscripserunt; hi autem quatuor sunt. Et videns Dominus fidem illorum, offerentium scilicet apostolorum fidem perfectam: ipsi enim nobis sunt et magistri et mediatores ad Deum, imperfectis gratiam adoptionis largitur, dicens singulis sibi oblatis: « Confide, filii, remittuntur tibi peccata tua. » Depone, inquit, omnem timorem de peccatis tuis, remittuntur enim. Depone minarum formidinem, concessione enim promissionum factus es filius meus, hæres meus. Quod sit revera per sacrum baptisma in quo renascimur spiritu adoptionis, remissionem accipientes præcedentium delictorum, et efficitur secundum promissionem hæredes dei, cohæredes autem Christi. Sed Scribæ, Pharisei, Gentes et Judæi non credunt efficaciam et gratiæ baptismatis cui nos fidem adhibemus, et dicunt: Quis potest dimittere peccata? Nos vero prius voluptatibus passionibusque debilitati et ad bonum infirmi audimus singuli hæc verba: « Surge, tolle lectum tuum, et vade in domum tuam, » sicut ille paralyticus; roborati enim per gratiam viresque divinas nobis in baptismo concessas efficitur ad virtutem firmi bene præparati et facultates corporis et animæ subjectasque ipsi in actibus materias sub quibus prius detinebamur servientes, nunc regimus ut Deo nobisque gratum est, et quantum possumus sedes æternas et cælestes in domum propriam vertimus. Sic ergo ab aliis differentes in nostra conversatione Deo grata qui nos vident nos mirantur et glorificant Deum qui talem dat potestatem et virtutem iis qui credunt in eum, ut videntes adhuc in terra videantur habitationem habere in caelis. Baptismi gratia et virtus per amorem illius qui hanc concessit remanet quidem nobis peccantibus post

μόνη τοῦτῃ βατό. Καὶ τοῦτο δηλῶν ὁ ψαλμῶδης Προφήτης, Διέγεν· Ὁ οὐρανὸς τοῦ οὐρανοῦ τῷ Κυρίῳ, ὡς οὐρανὸς οὐρανοῦ καὶ τόπου, ὡς οὐρανὸς ἐστὶν οὐρανὸς ἰσῖος Θεοῦ. Ἐπεὶ δὲ οὐκ ἀπέθετο τὴν ἡμετέραν φύσιν ὁ Κύριος εἰς τὸν ἴδιον αὐτοῦ τόπον τοῦτον ἰδῶν, διὰ τοῦτο καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς οὕτως εἰπὼν, ὅτι ἐμβὰς ὁ Ἰησοῦς εἰς πλοῖον διεπέρασεν, οὐκ ἐπήνεγκεν ὅτι καὶ ἀποβάς τοῦ πλοίου, οὕτως ἦλθεν εἰς τὴν ἰδίαν πόλιν, ἀλλ' ἐμβὰς εἰς πλοῖον καταλλήλου πλοίου, τοῦ καθ' ἡμᾶς λέγω σώματος,

Ὅτε οὖν ἦλθεν εἰς τὴν ἀνω πόλιν, καὶ ἐσηλθὼν εἰς τὰ οὐρανῶ; Ἅγια τῶν ἁγίων, καὶ ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς μετὰ τοῦ ἡμετέρου φερόματος, ἵνα κατὰ τὸν Ἀπόστολον εἰπω, αἰώνιαν λύτρωσιν εὐράμενος ὑπὲρ ἡμῶν, τότε τοὺς ἐξ ἰθῶν παραδειξιμένους τὸ κήρυγμα τῆς ἀληθείας, καὶ τῇ μὲν ἐξ ἀκοῆς συνέσει φοβηθέντας καὶ ταπεινωθέντας, ἔτι δὲ κειμένους ὡς ἐπὶ κλίνης τῆς ἡδονικίας, καὶ παρεμένους ὄντας καὶ παραλύτους, τὸ μήπω λαβεῖν τῶν κατὰ ψυχὴν νοσημάτων τὴν ἴασιν, ταυτὸ δ' εἰπεῖν τῶν οικειῶν ἁμαρτημάτων τὴν ἀφῆσιν, κἀντεῦθεν ἀκίνητον ἔχοντας καὶ τὸ σῶμα πρὸς τὴν τοῦ καλοῦ ἐργασίαν, ἄρνας οἱ ἀπόστολοι, τουτέστιν ἐκλεξάμενοι καὶ χωρίσαντες τῶν μὴ παραδειξιμένων τὸ τῆς μετανοίας; καὶ τῆς εὐσεβείας κήρυγμα προσάγουσι τῷ Χριστῷ, καὶ μᾶλλον τῶν ἄλλων ἀποστόλων, **163** οἱ τὸ εὐαγγέλιον συγγραφάμενοι· τέσσαρες δὲ οὗτοι εἰσιν. Ὁ δὲ Κύριος ἰδὼν, φησὶ, τὴν πίστιν αὐτῶν, ἦτοι τῶν προσφερόντων ἀποστόλων, διὰ τὴν τελείαν αὐτῶν πίστιν, αὐτοὶ γὰρ εἰσιν ἡμῖν καὶ δι' ἀσκαλοὶ καὶ μεσίται τὰ πρὸς τὸν Θεόν, καὶ τοὺς ἀτελείς τὴν υἰοθεσίαν χαρίζεται, πρὸς ἕκαστον τῶν οὕτω προσαγομένων λέγων· Ἐθάρασι, τέκνον, ἀφίονται σοὶ αἱ ἁμαρτίαι. ἢ Ἀκόθου, φησὶ, τὸν ἐπὶ τοῖς ἁμαρτήμασι φόβον, ἀφίονται γὰρ ἀκόθου τὴν ἐπὶ τοῖς ἡπειλημένους φρίκην, ἐπιτεύξη γὰρ τῶν ἐπηγγελμένων, τέκνον ἐμὸν γεγονώς, καὶ κληρονόμος ἐμός. Τοῦτο δὲ πρακτικῶς ἐκτελεῖται διὰ τοῦ θεοῦ βαπτίσματος, ἐν ᾧ πνεύματι τῆς υἰοθεσίας ἀναγεννώμεθα, τὴν ἀρσιν τῶν προημαρτημένων λαβόντες, καὶ κατ' ἐπαγγελίαν γεγονότες κληρονόμοι μὲν θεοῦ, συγκληρονόμοι δὲ Χριστοῦ. Ἄλλ' οἱ Γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι, Ἕλληνας καὶ Ἰουδαίους ἀπιστοῦσι τῇ παρ' ἡμῶν πιστευομένῃ δυνάμει καὶ χάριτι τοῦ θεοῦ βαπτίσματος, λέγοντες, Τίς δύναται ἀφίναί ἁμαρτίας; Ἡμεῖς δὲ οἱ πρότερον παραλελυμένοι καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα ταῖς ἡδοναῖς καὶ τοῖς πάθεσι, καὶ πρὸς τὸ καλὸν ἀκίνητοι διαμένοντες, ἀκούομεν ἕκαστος· Ἐγείραται, καὶ ἄρον τὸν κράββατόν σου, καὶ ὕπαγε εἰς τὸν οἶκόν σου, ὡς καὶ ὁ παραλυτικὸς ἐκεῖνος· δυναμοῦμαι γὰρ παρὰ τῆς ἐν ἡμῖν τοῦ βαπτίσματος θείας χάριτος καὶ δυνάμεως, γινόμεθα πρὸς ἀρετὴν εὐνοιοὶ καὶ ἐκίνητοι, καὶ τὰς τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος δυνάμεις, καὶ τὰς ὑποκειμένας ταῦτα ἐν τοῖς πρ. γ. μασιν ὕλας, ὅφ' ὡν πρότερον κτειρόμεθα δουλαγωγῆσαντες, ἀγομεν ὅποι φθῶν τῷ Θεῷ καὶ ἡμῖν, καὶ μετατίθεμεν κατὰ τὸ ἐγγυροῦν, εἰς τὸν οὐρανόν.

οἷον ἡμέτερον, τὰς αλωνίου· καὶ οὐρανίου· μόνος. A baptismum, sanitas vero munditiaque animæ
Ὁὐτως δὲ θεοφιλῶς τὰ καθ' ἡμᾶς αὐτοὺς διαφέροντες, amittitur.

θαυμαζόμεθα παρὰ τῶν ὁρώντων, δοξαζόντων τὸν Θεὸν τὸν δόντα δύναμιν καὶ ἐξουσίαν τοῖς εἰς αὐτὸν
πιστεύουσι τοιαύτην, ὡς καὶ ζῶντας ἐπὶ γῆς ἔτι, τὸ πάλαισμα ἔχειν ἐν οὐρανῷ. Ἄλλ' ἡ μὲν τοῦ βαπτί-
σματος χάρις καὶ δύναμις διὰ τὴν τοῦ παρέχοντος φιλανθρωπίαν παραμένει, καὶ ἡμῶν ἀμαρτάντων
μετὰ τὸ βάπτισμα, ἡ δὲ τῆς ψυχῆς ὕγια καὶ καθαρότης οὐ παραμένει.

Διὰ τοῦτο χρῆζομεν αὖθις οἱ ἁμαρτήσαντες τῆς
ἐπὶ τοῖς προγεγενημένοις ἁμαρτήμασι λύτης καὶ
κατηφείας, καὶ τῆς διὰ μετανοίας προσπτώσεως, ἵνα
πάλιν ἀποδύωμεν μουσικῶς ἕκαστος κατὰ τὸν πα-
ράλυτον ἐκείνον· « θάρσει, τέκνον » καὶ λαβόντας
τὸν ἱλασμόν, εἰς χαρὰν τὴν λύπην ἀμείψομεν· αὐτὴ
γάρ, ἔστιν ἡ λύπη τὸ μέλι τὸ πνευματικόν, ὃ θηλά-
ζομεν ἡμεῖς· ἐκ στερεᾶς πέτρας, κατὰ τὸ τυπικῶς
εἰρημένον· « Ἐθῆλασαν μέλι ἐκ πέτρας »· « Ἡ δὲ
πέτρα ἦν ὁ Χριστός, » καθάπερ ὁ Παῦλος φησιν. B
Ἄλλὰ μὴ θαυμάσητε, εἰ μέλι τὴν λύπην εἶπον·
αὐτὴ γάρ, ἔστιν περὶ ἧς πάλιν ὁ Παῦλος φησιν, ὅτι·
« Ἡ λύπη ἡ κατὰ Θεὸν μετάνοιαν ἀμεταμέλητος
κατεργάζεται, πρὸς σωτηρίαν. » Καθάπερ γὰρ τῷ
τραυματισμένῳ τὴν γλῶτταν, δακνηρὸν φανέεται
τὸ μέλι προσερχθῆναι, ἂν δὲ τὴν λαοὶ τῶν τραυμά-
των λάβῃ, τῆς τοῦ μέλιτος γλυκύτητος ἀντιλήψα-
ται· οὕτω καὶ ὁ τοῦ Θεοῦ φόβος ἐκ τοῦ εὐαγ-
γελικοῦ κηρύγματος ταῖς συνεισείας ψυχᾶς ἐγγι-
νόμενος, λύπην μὲν ἐμποιεῖ, τὰ τραύματα τῶν
ἁμαρτημάτων ἔτι περιχειμέναις, ἀποδαλόμεναις
δὲ ταῦτα διὰ τῆς μετανοίας, τῆς εὐαγγελικῆς ἀν-
τιλαμβάνονται χαρᾶς, κατὰ τὸ εἰρημένον παρὰ τοῦ
Σωτῆρος· « Καὶ ἡ λύπη ὁμῶν, εἰς χαρὰν γενή-
σεται »· ποία λύπη; ἦν ἐλυπήθησαν 164 οἱ τοῦ C
Κυρίου μαθηταί, ἐπὶ τῇ τοῦ Κυρίου καὶ διδασκάλου
στερήσει· ἦν ἐλυπήθη ὁ Πέτρος ἐπὶ τῇ τούτου ἀρ-
νήσει· ἦν λυπαίται πᾶς εὐσεβὴς μετανοῶν ἐφ'
ἁμαρτίας οικταίας, καὶ ταῖς πρὸς ἀρετὴν ὑπὸ βραθυ-
μίας ἠλλείψεσιν, αἷς καὶ ἡμεῖς περικίπτοντες, ἡμᾶς
αὐτοὺς· ἀλλὰ μηδένα τῶν ἀπάντων αἰτιώμεθα ἑτε-
ρον· οὐδὲ γὰρ τῷ Ἀδᾶμ συνήνεγκε, τὴν ἐντολὴν
θετήσαντι ἡ πρὸς τὴν Ἔβαν τῆς αἰτίας μετάθεσις, οὐδὲ ταύτῃ πάλιν ἡ πρὸς τὸν ἀρχέπακον ὄφιν·
αὐτεξούσιοι γὰρ ἡμεῖς παρὰ Θεοῦ γεγονότες, καὶ αὐτοκρατορικὸν ἀέλιωμα κατὰ τῶν παθῶν λαβόντας
ἐνδὸν τὸ ἡγεμονικὸν τῆς ψυχῆς, οὐκ ἔχομεν ὄλωσ τὸν κατακρτοῦντα καὶ βιαζόμενον.

Τοῦτο τοίνυν ἔστιν ἡ κατὰ Θεὸν καὶ σωτήριος
λύπη, τὸ ἡμᾶς αὐτοὺς αἰτιᾶσθαι, καὶ μηδένα τῶν
ἀπάντων ἑτερον, ἐφ' οἷς αὐτοὶ πράττομεν πλημμε-
λῶς, καὶ λυπεῖσθαι καθ' ἑαυτῶν, καὶ δι' ἐξομολο-
γήσεως τῶν ἡμῖν ἁμαρτημάτων, καὶ τοῖς ἐπὶ τοῦ-
τοις λυπηρᾶς κατανύξεως τὸν Θεὸν ἐξιλάσασθαι.
Ταύτης τῆς αὐτομεμψίας καὶ κατανύξεως ὁ Λάμεχ
ἤρξεν ἐκείνος ὁ καλαιός, καὶ παρῆρσ' α τὴν ἁμαρ-
τίαν ἐξομολογησάμενος, καὶ κρίνας αὐτὸς ἑαυτὸν,
καὶ ὡς τὸν Κάλιν καταδικάζας· « Ἐπτάκις γὰρ,
φησιν, ἐκδικήσεται ἐκ Κάλιν, ἐκ δὲ Λάμεχ ἑβδομη-
κοντάκις ἐπτά » καὶ οὕτω πενήθησας ἑαυτὸν ὡς
ὀπαύθουον, διὰ τῆς ἰσοδύναμου κατ' αὐτοῦ κατανύξεως
τὴν ἐκ Θεοῦ καταδικήν διέφυγεν, ὡς καὶ ὁ Προφή-
της ὑστερὸν εἶπε· « Λέγει οὐ πρῶτος τις ἁμαρτίας

Idcirco indigemus rursus post peccatum dolore
de peccatis nostris præteritis et detestatione et
contritione, ut rursus audiamus singulis secreto
sicut ille paralyticus : Confide filii ; et suscepta mi-
sericordia tristitiam vertamus in gaudium. Illa
enim tristitia mel est spirituale, quod sugimus de
petra arida, sicut typice dictum est. « Suxerunt
mel de petra » . « Petra autem erat Christus, » ut
Paulus ait. At ne miremini, si mel dixerim tristi-
tiam ; ipsa est enim de qua rursus Paulus ait :
« Quæ enim secundum Deum tristitia est, pœnitentiam
in salutem stabilem operatur » . Sicut enim
cui lingua vulnerata est, mel ori injectum videtur
amarum, admodum vero dulce si a vulneribus fuerit
sanatus, sic timor Dei ex evangelica prædicatione
concepit intimis in animabus tristitiam operatur
quandiu vulneribus peccatorum laborant ; curatis
vero his plagis per pœnitentiam, gaudium succedit
dolori secundum verba Salvatoris : « Et tristitia
vestra vertetur in gaudium » . Quænam tristitia ?
Illa qua doluerunt discipuli Domini de dereli-
ctione Domini et Magistri sui ; illa, qua doluit
Petrus de ipsius negatione ; illa cujusque pii viri
dolentis de propriis peccatis, et negligentis et
omissionibus in virtute. De his et ipsi redarguendi,
nosmetipsos, non cæteros accusemus ; nihil enim
proluit Adamo mandatum prætergresso in Evam
culpam declinare, nec ipsi Evæ in serpentem ;
liberi juris enim nostri facti sumus a Deo, impe-
riumque accepimus in passiones et regimen inter-
num anima nullum sentimus, qui nos cogat nobis-
que vim imponat.

Illud ergo secundum Deum salutaris tristitia est,
nosmetipsos accusare non alium quemquam de his
quæ male egimus, de his dolere, et Deum per pec-
catorum nostrorum confessionem, et severam expi-
ationem placare. Hanc fecit sui ipsius accusatio-
nem exprobrationemque Lamech ille, confessus-
que est libere peccatum suum seipsumque judi-
cans et magis quam Cain condemnans ait : « Sep-
tuagies ultio dabitur de Cain : de Lamech vero se-
ptuagies septies » . Et cum sic doluisset quasi
reus per duram peccati sui expiationem, damna-
tionem a Deo vitavit, sicut dixit quoque propheta :
« Dic prior peccata tua, ut justificeris » . Idem
etiam dicit Apostolus : « Quod si nosmetipsos di-
judicaremus, non utique judicaremur » . Sic La-

⁶³ Deut. xxxii, 13. ⁶⁴ II Cor. vii, 10. ⁶⁵ Joan. xvi, 20. ⁶⁶ Gen. iv, 24. ⁶⁷ I s. xliii, 26.
⁶⁸ I Cor. xi, 31.

moer primus scribitur effugisse per poenitentiam A
doloremque de peccatis justitiam cœlestem. Post
eum autem, Ninivite, civitas tota et multitudo fere
Innumerabilis. Hi autem non modo peccaverunt, sed
recepta prædicatione vindictæ violare eam ausi sunt
per conversionem, et simul dolorem acerbum. Au-
dierunt enim Jonam credideruntque nuntianti de-
cretum divinum : « Adhuc tres (quadraginta sec.
Vulg.) dies et Ninive subvertetur²⁰. » Auditis hæc ad-
hibita, non præcipites se dederunt in desperationis
abyssum, nec indurationis lapidem cordibus suis
imposuerunt. Sed dicentes intra se ad invicem :
« Quis scit si convertatur et ignoscat Deus, et rever-
tatur a furore iræ suæ, et non peribimus²¹? » Et
convertus est unusquisque a via sua mala, et ab
iniquitate manuum suarum, et prædicant jejanium, B
vestiuntur saccis a majore usque ad minorem, ita
ut rex ipse cum eis indutus sacco sederet in cinere
pœnitens, et ipsi infantes ubera non sugerent; ma-
trea enim eorum ut videtur præ nimio dolore obli-
viscebantur ipsos lactantes pueros, sicut ait Psal-
mista : « Oblitus sum comedere panem meum a
voce gemitus mei²². » Et armaientia non pascebantur
; reliquerunt enim, ut cogitare est, ea bubull
pastoresque in ovilibus et stabulis inclusa, ipsi
enim nimio dolore immoti detinebantur. Sic con-
centum salutarem salutaris secundum Deum tris-
titie efformantes, mutaverunt divinum super ipsos
decretam, iraque cœleste placata divinam gratiam
meruerunt.

καὶ ταῖς βουστασίαις ἐγκλιμασμένα, τῇ σφοδρᾷ κατανύξει πεθρηθέντες αὐτοὶ καὶ οὕτως τὴν σωτήριον
συναυλίαν τοῦ σωτηρίου πίνθους κατὰ θεὸν ἀρμολάμενοι, τὴν κατ' αὐτῶν θέλει ἀπόφασιν μεταποίησαν,
καὶ τὴν ἀνωθεν ἐργὴν ἐστῆσαν, καὶ μετέστησαν εἰς θελίαν εὐμένειαν.

Cum ergo, fratres, tota fere vita nostra sit in C
peccatis, ut hanc salutarem tristitiam amplectamur,
vitam in poenitentia degamus necesse est.
Nisi enim hoc fecerimus, sicut dixit Dominus,
condemnabunt nos Ninivite in resurrectione,
quia poenitentiam egerunt in prædicatione Jo-
nae²³, et nos poenitentiam, non egerimus in prædi-
catione Christi qui est Jonas Dei. Et tamen non
prædicabat Jonas poenitentiam, sed, sicut dixi-
mus, vindictæ decretum, privationem vitæ, destru-
ctionem et mortem, exitumque completum. Chri-
stus vero venit ut vitam haberemus et abundan-
tius haberemus, adoptionem divinam et regnum
cœlestis reciperemus. Jonas quidem eversionem
prædicans non poenitentiam suggerebat, nec regnum
cœlorum promittebat; Christus vero poenitentiam D
prædicans, regnumque promittens, communem
ineluctabilemque perniciem. Sicut enim, ait, in die-
bus Noe homines absque timore et freno volupta-
tibus erant dediti, venitque subito diluvium et om-
nes abstulit, sic erit in consummatione sæculi hu-
jus, præterit enim figura hujus mundi. Et Jonas
quidem solam amissionem rerum apparentium Ni-
nivitis minabatur, non tremendum tribunal, non

σου, ἵνα δικαιωθῆς· ὁ δὲ καὶ ὁ Ἀπόστολος μετὰ ταῦτά
φησιν· « Ἐὶ γὰρ αὐτοὺς διακρίνομεν, οὐκ ἂν ἐκρη-
νόμεθα. » Πρῶτος μὲν οὖν ὁ Ἀδριανὸς ἀναγράφεται
διὰ μετανοίας, καὶ τῆς ἐφ' ἁμαρτήμασι λύπης, τὴν
ἀνωθεν εἰρήνην ἀποφυγῶν. Μετὰ δὲ τοῦτον οἱ Νινευί-
ται, πόλις ὄλαι καὶ πλῆθος οὐκ εὐαριθμητον. Οὕτως
δὲ μὴ μόνον ἁμαρτῶντες, ἀλλὰ καὶ παρὰ θεοῦ δεξι-
μαγοὶ τὴν ἀπόφασιν τῆς αὐτῶν καταβίχης, ἐθάβρη-
σαν αὐτὴν ὑπεραβῆναι διὰ μετανοίας, καὶ τῆς ἐν
αὐτῇ λυπηρᾶς κατανύξεως· ἤκουσαν γὰρ Ἰωνᾶ,
καὶ ἐπίστευσαν ἀναδοῶντι τὴν θελίαν ἀπόφασιν·
« Ἐστὶ τρεῖς ἡμέραι, καὶ Νινευὶ καταστραφήσεται. »
Ἀκούσαντες δὲ καὶ πιστεύσαντες, οὐκ ἐβρίβαν αὐ-
τοὺς κατὰ τοῦ πονηροῦ βεράθρου τῆς ἀπογνώσεως,
οὐδὲ τὸν λίθον τῆς παρώσεως ταῖς αὐτῶν καρδίαις
ἐπέβησαν· ἀλλ' εἰπόντες πρὸς αὐτοὺς καὶ ἀλλή-
λους· « Τίς εἶδεν εἰ μετανοήσει ὁ θεός, καὶ ἀπο-
στρέψει ἐξ ὀργῆς θυμοῦ αὐτοῦ, καὶ οὐ μὴ ἀπαλη-
μεθῆαι; » ἀπέστρεψεν ἕκαστος ἀπὸ τῆς ὁδοῦ αὐτοῦ
τῆς πονηρίας, καὶ τῆς ἀδικίας, τῆς ἐν χερσὶν αὐτῶν,
καὶ κηρύττουσι νηστείαν, καὶ περιβάλλονται σάκ-
κους, ἀπὸ μικροῦ ἕως μεγάλου αὐτῶν, ὡς καὶ τὸν
βασίλειά μετ' αὐτῶν ἐν σάκκῳ καὶ σποδῷ καθήσθαι
μετανοοῦντα, τὰ τε νήπια μὴ θηλάζειν· α' γὰρ μη-
τέρας ὡς εἰκεν ὑπὸ τοῦ σφοδροῦ πίνθους, καὶ τὸν
ὕπομαζίων ἐπελάθοντο καίμων, καθάπερ καὶ ὁ Παλ-
μῶδός· « Ἐπελαθόμην, φησί, τοῦ φαγεῖν τὸν ἄρτον
μου, ἀπὸ φωνῆς τοῦ στεναγμοῦ μου, καὶ τὰ
κτῆνη μὴ νέμασθαι· καὶ ταῦτα γὰρ ὡς εἰκεν
εἰ βουκόλοι τε καὶ ποιμένες εἶσαν ταῖς μάνδραις

Ἐπεὶ τοίνυν καὶ ἡμεῖς σχεδὸν ὁ βίος ὅλος ἐν
ἁμαρτίαις, οὕτως, ἀδελφοί, τὴν σωτήριον λύπη
καὶ τὸν ἐν μετανοίᾳ βίον καὶ ἡμεῖς ἅπαντας ἐλάσθαι
165 χρῆσθιν. Εἰ γὰρ μὴ τοῦτο πρόβλεψεν, καθάπερ
ὁ Κύριος εἶπεν, οἱ Νινευῖται κατακρινούσιν ἡμᾶς
ἐν τῇ ἀναστάσει, ὅτι μετανοήσαν εἰς τὸ κήρυγμα
Ἰωνᾶ, καὶ ἡμεῖς οὐ μετανοήσαμεν εἰς τὸ τοῦ Χρι-
στοῦ κήρυγμα, τοῦ καὶ τοῦ Ἰωνᾶ Θεοῦ· καίτοι
Ἰωνᾶς οὐκ ἐκήρυτε μετανοίαν, ἀλλὰ καθάπερ εἶ-
πομεν καταβίχης ἀπόφασιν, καὶ ζωῆς ἀφαίρεσιν,
καὶ καταστροφὴν καὶ θάνατον, καὶ τελείαν ἀπώ-
λειαν. Ὁ δὲ Χριστὸς ἦλθεν, ἵνα ζῶν ἐχωμεν, καὶ
περισὸν ἐχωμεν, θελίαν υἰοθεσίαν καὶ βασιλείαν ὑβ-
ράνιον. Ὁ μὲν οὖν Ἰωνᾶς καταστροφὴν κηρύττων,
μετανοίαν οὐκ ὑπέθετο, οὐδὲ βασιλείαν οὐρανῶν
ἐκηγγέλλετο· ὁ δὲ Χριστὸς μετένοιαν κηρύττων καὶ
βασιλείαν ἐπαγγελόμενος, καὶ τὴν κοινήν καὶ ἀμυ-
τάτητον προσέειπε καταστροφὴν· Ὅσπερ γὰρ, φησὶ,
οἱ ἐπὶ τοῦ Νῦν ἀδεῶς καὶ ἀνέτως τῶν σωματικῶν
ἐχόμενοι, καὶ ἐξαίφνης ἦλθεν ὁ κατακλυσμὸς καὶ
ἦεν ἅπαντας, οὕτως ἔσται καὶ ἐν τῇ συντελείᾳ τοῦ
αἰῶνος τούτου· παράγει γὰρ τὸ σχῆμα τοῦ κόσμου
τούτου. Καὶ ὁ μὲν Ἰωνᾶς καταστροφὴν τοῖς Νινευί-
ταις τῶν ἐνταῦθα φαινομένων ἠπειλεῖ τῆνικαὶ

²⁰ Jon. iii, 3. ²¹ Jon. iii, 9. ²² P: al ci, 3. ²³ Matth. xii, 41.

ρῶνον, αἱ οὐ βῆμα φρεσίν, καὶ χρίσιν μετὰ τὴν ἀκαταστροφὴν ἀδέκαστον, οὐ πῦρ ἄσβεστον, οὐκ ἀκοιμητὸν ἐκώληκα, οὐ σκότος ἐξώτερον, οὐ βρυγμὸν ἱλαίων ὀδόνων, οὐ πένθος ἀπαραμύθητον· ὁ δὲ Κύριος καὶ τὰτα προσηκέλησε, καὶ ἀπεκάλυψε τοῖς ἀναλήθως ἐναυθα διακαιμένοις μετὰ τὴν τοῦ νόμου παντέλειαν ἀποκείμενα, ἀλλ' οὐ μετὰ τριήμερον ἔσται τὰτα χρόνον, ὡς ὁ Ἰωνᾶς ἐκήρυττε, μετὰ πολλὸν δέ· καὶ τοῦτο τῆς δεσποτικῆς μακροθυμίας. Τὸ οὖν μακρόθυμον τοῦ Θεοῦ εἰς μετάνοιαν ἀεθεῖ, οὐ δὲ ἔρα, μὴ διὰ τὴν ἐκκληρότητα σου καὶ ἀνάληγτον καὶ ἀκατάνυκτον καὶ ἀμετανοήτον καρδίαν θησαυρίσης σεαυτῷ ὄργην. ἐν ἡμέρᾳ δικαιοκρισίας καὶ ἀποκαλύψεως Θεοῦ· ἀποδώσει γὰρ ὁ Κύριος ἐκάστην κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ, τοῖς μὲν ἐν ὀσμῶνῃ διὰ τῶν τῆς μετάνοιᾶς ἔργων ἐν συντετριμμένῃ καρδίᾳ τὴν ἄρεσιν τῶν ἡμαρτημένων ζητούσιν ἀνεῖν καὶ χαρὰν, καὶ ζωὴν αἰώνιον, καὶ βασιλείαν ἀπόρρητον· τοῖς δὲ ἀναλήθως καὶ ἀμετανοήτως ἐπὶ τοῖς ἁμαρτήμασι διακαιμένοις θλίψις ἔσται καὶ στενοχωρία, καὶ κόλασις ἀφόρητος τε καὶ ἀτελεύτητος.

Ἄλλὰ μετὰ τοῦ Νινευίτας στήλη τῆς κατὰ Θεὸν λέπτης ὁ Δαβὶδ ἀναπέφηνε, καὶ στήλη ζωῶν τε καὶ λαλοῦσά τὰ τῆς σωτηρίου καὶ κατὰ Θεὸν λυπηρὰς κατανώξεως. Οὗτος γὰρ καὶ ἦν ἡμαρτεν ἁμαρτίαν ἀνάγραπτον ἔθετο, καὶ ὅλον ἀπαδείξατο πρὸς Θεὸν ἐπὶ πένθος καὶ τὴν μετάνοιαν, καὶ ὅλας παρὰ Θεοῦ τῆς συμπαθείας ἐπέτυχεν· « Ἐἴπα γάρ, φησὶν, Ἐξαγορεύσω κατ' ἐμοῦ τὴν ἀνομίαν μου τῷ Κυρίῳ, καὶ οὐ ἀφῆκας τὴν ἀσέβειαν τῆς καρδίας μου· ἀσέβειαν τὴν ῥίζαν τῆς κακίας λέγων, τὸ ἐνοικουροῦν ἐν τῇ ψυχῇ πάθος· ἀνομίαν δὲ τὴν τελεσθεῖσαν διὰ πράξεως ἁμαρτίαν, ἣν θριαμβεύσας τοῖς πᾶσι, καὶ δὲ ἦν κατανοήεις καὶ πενήθεις, οὐ τὴν ἄρεσιν εὔρεμόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν ἴασιν ἐνδοῦ ἔλαβε. Πῶς οὖν ἑτάλει πενήθων, αὐτοῦ πάλιν ἀκούσωμεν λέγοντος· « Ἐγενόμην μεμαστιγωμένος διπλὴν τὴν ἡμέραν, καὶ ὁ ἑλεγχὸς μου εἰς τὰς πρώτας· » καὶ, « Ὡς πενήθων καὶ σκυθρωπάζων οὕτως ἐταπεινούμην· » καὶ, « Αὐόσω καθ' ἐκάστην νύκτα τὴν κλίνην μου, ἐν δάκρυσι μου τὴν στρωμνὴν μου βρέξω· » καὶ, « Ἐγενήθη ὡσεὶ νυκτικὸς ἔν ἐμοί, μονάζων ἐπὶ θώματός, καὶ σποδὸν ὡσεὶ ἄρτον ἐφαγον, καὶ τὸ πόμα μόνον μετὰ κλαυθμοῦ ἐκέρων· » καὶ, « Τὰ γόνατά μου ἠσθένησαν ἀπὸ νηστείας, καὶ ἡ σὰρξ μου ἠλιώθη δι' ἔλαιον· » καὶ « Ἐταπεινώθη, καὶ ἔσωσέ με **166** ὁ Κύριος. » Πρὸς τὸν Κύριον ὅλας ἀφίησι φωνάς· « Κύριε, μὴ τῷ θυρῷ σου ἐλέγξῃς με, μηδὲ τῇ ὄργῃ σου παιδεύσῃς με. Ἐλέησόν με, Κύριε· » καὶ, « Ὅτι τὴν ἀνομίαν μου ἐγὼ γινώσκω, καὶ ἡ ἁμαρτία μου ἐνώπιόν μου ἐστὶ διὰ πικρός· » καὶ, « Κύριε, εἰσάκουσον τῆς προσευχῆς μου, καὶ μὴ ἐισέλθῃς εἰς κρίσιν μετὰ τοῦ δούλου σου. » Δεῦτε οὖν καὶ ἡμεῖς, ἀδελφοί, προσκυνήσωμεν καὶ προσπίσωμεν καὶ κλαύσωμεν, καθάπερ ἔθεός πάλιν ὁ Δαβὶδ προσηρόμενός· φησὶν, ἐναντίον

Ineluctabile post necem iudicium, non ignem inextinguibilem, non vernem qui non moritur, non tenebras exteriores, non lamentabilem dentium stridorem, non poenam indeficientem; Dominus vero et hæc minatus est mala et sepultis sine timore in voluptatibus, quæ eos mancant post hujus mundi consummationem revelavit; at non post tres dies ista ventura sunt, sicut clamabat Jonas, sed post longum tempus quod ex Dei longanimitate provenit. Longanimitas Dei ad poenitentiam te adducit, sed vero vide ne per duritiam tuam, per impenitentem dolori et contritioni cor impervium, thesaurizes tibi iram in die iræ et revelationis justi iudicii Dei, qui reddet unicuique secundum opera ejus, iis qui secundum patientiam boni operis, poenitentiam in corde contrito peccatorum remissionem quærentem veniam et gaudium, et vitam æternam et inamissibile regnum; iis autem qui absque dolore et poenitentia in peccatis suis remanent, tribulatio erit et angustia, poenæque immensa et infinita.

Post Ninivitas exemplum nobis dedit David tristitiæ secundum Deum ut columna viva et eloquens hujas salutaris et secundum Deum doloris. Ipse enim quod peccaverat peccatum, scripto retulit, nec non et quantum dolorem quantumque poenitentiam Deo monstraverit, et quam ab ipso indulgentiam obtinuerit: « Dixi: Confitebor adversum me injustitiam meam Domino: et tu remisisti impietatem cordis mei. » Impietatem vocat radicem malitiæ, passionem in anima remanentem; iniquitatem vero peccatum commissum, quo devicto et per dolorem contritionemque deletum, non modo hujus remissionem a Domino invenit, sed etiam internam spem receptionem. Quomodo doluerit, ipsum rursus audiamus dicentem: « Fui flagellatus tota die, et castigatio mea in matutinis. » Et: « Quasi lugens et contristatus, sic humillabam. » Et: « Lavabo per singulas noctes lectum meum, lacrymis meis stratum meum figabo. » Et: « Factus sum sicut nycticorax in domicilio, sicut passer solitarius in lecto, et cinerem tanquam panem manducabam, et potum meum cum fletu miscuebam. » Et: « Genua mea infirmata sunt a jejunio, et caro mea immutata est propter oleum. » Et: « Humiliatus sum, et liberavit me Dominus. » Quos clamores ad Dominum mittit: « Domine, ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me. Misereere mei, Domine. » Et: « Quoniam iniquitatem meam ego cognosco, et peccatum meum contra me est semper. » Et: « Domine, exaudi orationem meam, et non intra in iudicium cum servo tuo. » Venite, fratres, et nos adoremus, prociadamus et ploremus, sicut ipse David conversus ait, coram Domino qui fecit nos et vocavit nos ad poenitentiam et ad salutarem hunc dolorem et

¹⁶⁶ Psal. xxxi, 5. ¹⁶⁷ Psal. lxxii, 13. ¹⁶⁸ Psal. xxxii, 14. ¹⁶⁹ Psal. vi, 6. ¹⁷⁰ Psal. ci, 7. ¹⁷¹ Psal. ciii, 24. ¹⁷² Psal. cxiv, 6. ¹⁷³ Psal. vi, 1. ¹⁷⁴ Psal. l, 5. ¹⁷⁵ Psal. cxliii, 1. ¹⁷⁶ Psal. xciv, 6.

tristitiam et contritionem. Qui enim hac caruerit tristitia, non audito ipso vocante Deo, cum electis sanctis non computabitur, nec beatitudinis in Evangelio promissæ et divinæ consolationis gaudio perfruetur; ait enim Dominus: « Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur ».

τῆς ἐπηγγελμένης θείας παρακλήσεως ἐπιτεύχεται· παρακληθῆσονται. *

Si quis autem dicat: Ego sine peccato sum, non ergo luctu indigeo? At illud difficile et rarissimum est et fere inter impossibilia computandum. Magni pretii sane est suas moderari passiones, sed aliam adhuc hujus salutaris luctus nobis sanctus sermo demonstravit. Mœrebant enim discipuli orbatii suo vere bono magistro Jesu Christo, et nos quoque hodie ipso privamur, non autem ipso solo, sed et paradisi felicitate; excidimus enim ex ea, et pro regione absque dolore regionem doloribus et ærumnis plenam accepimus. Privati sumus conversatione ad Deum facie ad faciem, societate angelorum et vita æterna. Quis tali cognita privatione non doleret? qui autem hanc non cognovit de fidelibus non est. Nos ergo quos divinitus inspirata doctrina talem carentiam docuit affligamus nosmetipsos, fratres, et maculas peccatorum per salutes secundum Deum lacrymas abluamus, ut misericordiam inveniamus, ad paradysum redeamus et doctrinæ vitæ felicitatisque participes efficiamur, quam nobis omnibus concedat per gratiam et misericordiam suam Dominus noster Jesus Christus, cui omnis gloria, potestas, honor et adoratio, cum ingenito Patre suo et sanctissimo bono et vivifico Spiritu, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen. προσκύνησις, σὺν τῷ ἀναρχῷ αὐτοῦ Πατρὶ, καὶ τῷ καὶ δεξιῇ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

HOMILIA XXX

Super cæcos qui secundum evangelistam Matthæum visum receperunt in domo, et quod non veræ est fidei qui est absque penitentia operibus.

Dominus noster Jesus Christus cum corpore quod apud nos pro nobis sumpsit, conversans cum habitantibus terram multos et secundum corpus et secundum animam cæcos sanavit. Si quis præsertim visu spirituali consideret restitutionem quæ transiit de infidelitate ad fidem, et de ignorantia ad cognitionem Dei, numerari nequeunt qui per incarnationem Domini visum receperunt cæci, soli sunt numerabiles ei, cui capillorum nostrorum numerus cognitus est. Quod si corporalium oculorum visus restitutionem consideremus, multos etiam invenimus alios quidem solo verbo, alios vero solo tactu sanatos; alii per solum accessum ad Jesum ejusque adorationem, alii per emissionem sputi et luti a Christo sanationem receperunt. Cum venisset enim Jesus, ut narrat Matthæus, secus mare Galilææ, accesserunt ad eum turbae multæ habentes secum

* Matth. v, 4.

Κυρίου τοῦ ποιήσαντος ἡμᾶς, καὶ καλέσαντος πρὸς μετένοιαν, καὶ πρὸς τὴν σωτηρίων ταύτην λύσιν καὶ τὸ πένθος; καὶ τὴν κατάνυξιν· ὡς ὁ γε μὴ ταύτην ἔχων οὐκ ὀπήκουσε τῷ καλέσαντι, οὐδὲ τοὺς κλητοὺς ἀγίοις τοῦ Θεοῦ συνηρθήσεται, οὐδὲ τῆς ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ μακαριότητος κατηγορημένης, καὶ Μακάριοι γὰρ, φησὶν, οἱ πένθοντες, ὅτι αὐτοὶ

Ἄλλ' ἐρεῖ τις ἐκτὸς ἁμαρτίας εἶναι, καὶ μὴ δεῖσθαι τοῦ πένθους; Ἄλλ' εἰ καὶ δυσχερὲς τοῦτο καὶ σπανιώτατον, καὶ σχεδὸν τῶν ἀδυνάτων ἐστίν· ἀγαπητὸν γάρ, εἰ καὶ μετριοπαθὴς ὁ ἄνθρωπος; γένοιτο· ὅμως ὁ λόγος ὑπέδειξε τὴν ἀρχὴν τοῦ σωτηρίου τοῦτου πένθους καὶ ἄλλην αἰτίαν· ἐλυποῦντο γὰρ οἱ μαθηταὶ στερηθέντες τοῦ ὄντως ἀγαθοῦ καὶ διδασκάλου Χριστοῦ, οὗ καὶ ἡμεῖς στερούμεθα νῦν. Καὶ οὐ τοῦτου μόνου, ἀλλὰ καὶ τῆς ἐν τῷ παραδείσῳ τρυφῆς· ἐκπεπώκαμεν γὰρ αὐτῆς, καὶ ἀντηλλαξάμεθα τοῦ ἀπαθοῦς χωρίου τὸν ἐμπαθῆ καὶ ἐκπίπνον τοῦτον χώρον· ἐστερήμεθα τῆς αὐτοπροσώπου πρὸς θεὸν ὁμιλίας, τῆς μετὰ τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ συναυλίας καὶ τῆς αἰθέρου ζωῆς. Τίς τὴν στέρησιν τούτων εἰδὼς, οὐ πένθει; Ὁ δὲ μὴ ταύτην εἰδὼς οὐδὲ τῆς μοίρας ἐστὶ τῶν πιστῶν. Οὐκοῦν ἡμεῖς διὰ τῆς θεοπνεύστου διδασκαλίας, ἐν εἰδήσει τῆς τοιαύτης γεγονόσης στερήσεως, πενθήσωμεν ἡμᾶς αὐτοὺς, ἀδελφοί, καὶ τοὺς ἐξ ἁμαρτίας μολυσμοὺς διὰ τοῦ κατὰ θεὸν πένθους ἀπονεύσωμεθα· ἵνα καὶ τὴν συμπάθειαν εὐρωμεν, καὶ πρὸς τὸν παράδεισον ἐπενέλθωμεν, καὶ τῆς αἰθέρου ζωῆς καὶ παρακλήσεως εὐμοιρήσωμεν· ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ πρέπει πάντα δόξα, κράτος, τιμὴ καὶ παναγία καὶ ἀγαθὴ καὶ ζωοποιῶ Πνεύματι, νῦν

167 ΟΜΙΛΙΑ Α'.

Ἰσχύουσιν ἔχουσα τοὺς κατὰ τὸν εὐαγγελιστὴν Ματθαῖον ἐν οἰκῇ ἀνεβλέψαντας τυφλοὺς· ἐν ἧ καὶ ὅτι οὐκ ἐστὶ πίστις ἔχειν ἀληθῶς χωρὶς τῶν ἔργων τῆς μετανοίας.

Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς μετὰ σώματος, ὃ παρ' ἡμῶν ὑπὲρ ἡμῶν ἀνέλαβε, συναναστραφόμενος τοῖς ἐπὶ γῆς, πολλοὺς καὶ κατὰ σῶμα καὶ κατὰ ψυχὴν θεράπευσε τυφλοῦς· μᾶλλον δὲ, εἰ μὲν τις σκοπεῖ τὴν κατὰ διάνοιαν ἀνάβλεψιν, ἥτις ἐστὶν ἡ ἐξ ἀπιστίας εἰς πίστιν, καὶ ἐξ ἀγνοίας εἰς ἐπίγνωσιν Θεοῦ μετάνησις, οὐδ' ἀριθμῶ περιβαλεῖν ἐστὶ τοὺς διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Κυρίου ἀνεβλέψαντας τυφλοὺς· αὐτῶν γὰρ εἰσιν ἠριθμημένοι μόνον, τῶν καὶ τὰς τρίχας ἡμῶν ἠριθμημένας ἔχοντες. Εἰ δὲ τῶν σωματικῶν ὀφθαλμῶν τὴν ἀνάβλεψιν σκοποῦμεν, καὶ κατ' αὐτὴν πολλοὺς εὐρήσομεν τοὺς μὴ λόγῳ μόνον, τοὺς δὲ ἀφῆ μὴν· ἐστὶ δὲ οὗς καὶ μόνον τῷ προσπεσεῖν καὶ προσεγγίσει· τινὰς δὲ καὶ διὰ πτύσματος, ἢ καὶ πηλοῦ χρίσματος παρὰ Χριστοῦ λαθόντας τὴν ἴασιν. Ἐλθόντες γὰρ παρὰ τὴν θάλασσαν τῆς Γαλιλαίας, ὡς ὁ Ματθαῖός φησι,

προσῆλθον αὐτῷ ὄχλοι πολλοί, ἔχοντες μεθ' αὐτῶν A
 χλωούς, τυφλοὺς, κωφοὺς, κυλλοὺς, καὶ ἐτέρους
 πολλοὺς, οὓς πάντας ριψάνας παρὰ τοὺς αὐτοῦ
 πύδας ἐθεράπευσεν, ὡς καὶ τοὺς ὄχλους τηνικαῦτα
 θαυμάζειν καὶ δοξάζειν αὐτὸν, βλέποντας κωφοὺς
 λαλοῦντας, καὶ χλωοὺς περιπατοῦντας, κυλλοὺς
 ὄγειν, καὶ τυφλοὺς βλέποντας. Ἀλλὰ καὶ ὁ καθή-
 μανος ἐπὶ πύλου ὄνου κατὰ τὴν προφητείαν τὴν
 Ἱερουσαλήμ εἰσῆλθε παραδόξως, ὅπου παίδων ὡς
 θεὸς ὀμνούμενος, τοὺς ἐκεῖ προσελθόντας χλωοὺς
 καὶ τυφλοὺς ἐθεράπευσεν ἅπαντας, ὡς ὁ Ματθαῖος
 καὶ τοῦτο φησιν. Εἰς δὲ τὴν Βηθσαϊδὰ ἐλθόντι, φέ-
 ρουσιν αὐτῷ τυφλόν, ὡς ὁ Μάρκος φησὶ, καὶ παρα-
 καλοῦσιν αὐτὸν ἵνα ἀψήται αὐτοῦ· ὁ δὲ Κύριος ἐξα-
 γαγῶν αὐτὸν ἐξω τῆς κώμης, πύσας εἰς τὰ ὄμματα
 αὐτοῦ, καὶ ἐπιθεὶς αὐτῷ τὰς χεῖρας ἀμυδρῶς βλέ-
 πειν ἐποίησεν αὐτόν· εἶτα πάλιν ἐπιθεὶς αὐτῷ τὰς
 χεῖρας αὐτοῦ, τηλαυγῶς αὐτῷ πρῆρσεν ἀναβλεψαί.
 Ἐν δὲ τῷ ἐγγίζειν αὐτὸν εἰς Ἱεριχὼ, ὡς ὁ Δουκᾶς
 φησιν, ἴασατο λόγῳ μόνῳ τὸν καθήμενον παρὰ τὴν
 ὁδὸν τυφλὸν καὶ προσαιτούντα, πρὸς αὐτὸν αἰτήσαντα
 τὴν ἴασιν εἰπὼν, « Ἀνάβλεψον. » Ἐκπορευόμενος
 δὲ ἀπὸ τῆς Ἱεριχῶ, ὡς ὁ Μάρκος καὶ τοῦτο φησιν,
 ἕτερον πάλιν ὄμματι τυφλόν, Βαρτιμαῖον τὸν τοῦ
 Τιμαίου, εἰπὼν πρὸς αὐτὸν αἰτήσαντα τὴν ἀνάβλε-
 ψιν· « Κατὰ τὴν πίστιν σου γενηθήτω σοι. » Ἐπὶ
 δὲ τῆς Ἱερουσαλήμ, ἰδὼν τυφλὸν ἐκ γενετῆς, ὡς ὁ
 Ἰωάννης φησιν, οὐδὲ αἰτηθεὶς, ἀλλ' αὐτοκινήτως
 ποιήσας, καὶ τοῦ τυφλοῦ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀλείψας, εἶπε
 πρὸς αὐτόν· « Ἰταγε, νύψαι εἰς τὴν κολυμβή-
 θραν τοῦ Σιλωάμ. » ἀπῆλθεν οὖν καὶ ἐνίψατο, καὶ ἤλθε
 βλέπων.

Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὸ ἀναστήσαι θανοῦσαν τὴν Ἰασι- C
 ρου τοῦ ἀρχισυναγώγου καίθα, ὡς ἀκουσόμεθα τοῦ
 Ματθαίου σήμερον εὐαγγελιζομένου· « Παράγοντι
 τῷ Ἰησοῦ, ἠκολούθησαν δύο τυφλοὶ κράζοντες καὶ
 168 λέγοντες, Ἐλέησον ἡμᾶς, υἱὲ Δαβὶδ. Ὁ δὲ
 σὺν αὐτοῖς εἰσελθὼν εἰς τὴν οἰκίαν, καὶ ἀψάμενος
 τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν, καὶ πρὸς αὐτοὺς εἰπὼν, Κατὰ
 τὴν πίστιν ὁμῶν γενηθήτω ὁμῖν, ἐθεράπευσεν αὐ-
 τοὺς. » Ἐπειδὴ οὖν τῶν μὴ ἀριθμῶ περιληφθέντων,
 εἰς εἰσὶν ἡ καθηριθμημένοι· καὶ οἰμαμηδένα τῶν ἐν
 Ἰουδαίᾳ, ἢ καὶ τῶν ἐγγειτόνων ὄντων τηνικαῦτα
 τυφλῶν ἀφώτιστον περιλειφθῆναι. Διὸ καὶ Ἡσαίας
 ὡς ἐκ προσώπου τοῦ Χριστοῦ προεῖπεν, ἵδτι ἀπε-
 στάλη παρὰ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ,
 « Κηρύξει αἰχμαλώτοις ἀφῆσιν, καὶ τυφλοῖς ἀνά-
 βλεψιν. » Πῶς δὲ οὐκ εἶπεν ὁ προφήτης, ὅτι ἀπε-
 στάλη θοῦναι τοῖς τυφλοῖς ἀνάβλεψιν, ὅπερ δὴ καὶ
 γέγονεν, ἀλλ' ἀπεστάλη κηρύξει τοῖς τυφλοῖς ἀνά-
 βλεψιν; Ἐπειδὴ περ οὐ προηγουμένως ἐπὶ τὴν γῆν
 ὁ Κύριος ἦλθεν ἵνα τοὺς σωματικούς ἀνοίξῃ ὀφθαλ-
 μοὺς, ἀλλὰ τοὺς τῆς ψυχῆς, ὅτινες ὀφθαλμοὶ διὰ
 τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος κτῶνται τὴν ἀνάβλε-
 ψιν· εἰκότως οὖν ἡ προφητεία κηρύξει τὸν Κύριον
 τοῖς τυφλοῖς ἀνάβλεψιν φησιν. Ὅσπερ δὲ αὐτοὺς ὁ
 Κύριος ἡμῖν παραγγέλλει τὰ πνευματικὰ ζητεῖν·
 « Ἐργάζεσθε, λέγων, μὴ τὴν βρῶσιν τὴν ἀπολλυ-
 μένην, ἀλλὰ τὴν βρῶσιν τὴν μένουσαν εἰς ζωὴν

mutos, cæcos, claudos, debiles et alios multos. et
 submiserunt eos ad pedes ejus, et curavit eos, ita ut
 turbæ mirarentur videntes multos loquentes, claudos
 ambulantes, curvos rectos, cæcos videntes, et magnifi-
 carent Deum⁵⁴. Sed sedens super pullum asinæ ac-
 cundum prophetiam, gloriose ingressus est Jerusalem
 a pueris ut Deus acclamatus, et accesserunt ad eum
 cæci, et claudi et sanavit omnes, ut refert quoque
 Matthæus⁵⁷. Ingentie autem Bethsaidam, « addu-
 cunt ei cæcum, et rogabant eum ut illum tangeret »
 ut dicit Marcus⁵⁸. Dominus autem educens eam
 extra vicum et conspuens in oculos ejus, impositis
 manibus suis obscure eum videre fecit. Deinde
 iterum imposuit manus super oculos ejus, et resti-
 tutus est ita ut clare videret omnia. Cum appro-
 pinquaret Jesus Jericho, ut narrat Lucas⁵⁹, solo
 verbo sanavit cæcum secus viam sedentem et men-
 dicantem, ei curationem ab eo petenti dicens :
 « Respice. » Protertus autem ab Jericho, ut et refert
 Marcus⁶⁰, rursus alium duobus oculis cæcum
 filium Timæi Bartimæum sanavit, ei ab ipso visum
 petenti dicens : « Fiat tibi secundum fidem tuam. »
 Et cum Hierosolymis vidisset cæcum a nativitate,
 ut narrat Joannes⁶¹, non rogatus, sed propria im-
 pulsus bonitate exspuit in terram, lutum fecit, unxit
 oculos cæci et dixit ad eum : Vade, lava in natatio-
 ria Siloe; abiit ergo, et lavit, et venit videns.

δι' ἀγαθότητα πύσας ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ πηλὸν
 εἶπε πρὸς αὐτόν· « Ἰταγε, νύψαι εἰς τὴν κολυμβή-
 θραν τοῦ Σιλωάμ. » ἀπῆλθεν οὖν καὶ ἐνίψατο, καὶ ἤλθε
 βλέπων.

Sed et post resurrectionem filie Jairi archisyna-
 gogi mortuæ, ut audivimus hodie Matthæum nar-
 rantem : « Prætereuntem Jesum sequebantur duo
 cæci, clamantes et dicentes : « Miserere nostri, fili
 David. » Qui ingressus est cum eis in domum, et
 cum tetigisset oculos eorum, dixissetque eis : « Fiat
 vobis secundum fidem vestram. » sanavit eos. Præter
 eas quæ non numerantur sanationes sex narratur,
 et nullum puto cæcum inter eos qui in Judæa vel
 propinquis regionibus degebant absque visu fuisse
 relictum. Propterea et Isaias velut in persona Christi
 futura prænuntians ait, ipsum esse a Patre et Spi-
 ritu sancto missum « ut prædicarem captivis in-
 dulgentiam et⁶² cæcis visus recuperationem. »
 Quare ergo non dixit propheta : Quia missus
 est ut daret cæcis visum, sicut revera factum
 est, sed « ut prædicarem cæcis visum? » Sane quia
 præcipue super terram Dominus venit, non ut
 corporis oculos, sed mentis oculos aperiret, qui
 per evangelicæ doctrinæ prædicationem visum
 recipiunt; recte ergo dixit propheta Dominum
 prædicavisse cæcis visum. Sicut docet nos Do-
 minus spiritualia quærere, dicens : « Operamini
 non cibum qui perit, sed qui permanet in vi-
 tam æternam⁶³; » et se promittit temporalia ad-
 diturum, si spiritualia quæramus, dicens : « Quærite
 primum regnum Dei, et hac omnia adjicientur

⁵⁴ Matth. xv, 29. ⁵⁷ Matth. xxi, 14. ⁵⁸ Marc. viii, 22. ⁵⁹ Luc. xviii, 35. ⁶⁰ Marc. x, 46. ⁶¹ Joan. ix, 1. ⁶² Isa. lxi, 1. ⁶³ Joan. vi, 27.

vobis²⁴; » ita et de oculis facit. Inclinans enim oculos et misericordiae motus in terram descendens ut per evangelicam praedicationem animae nostrae oculos aperiret, donaretque nobis visum spirituale, addidit et sensibillum oculorum curationem. Ideo multa sunt in utriusque generis curationibus analogae, in corporali dico et in spiritali. Sicut enim de corporaliter caecis, alii quidem statim visum receperunt, ut iste qui audivit : « Respice, et subito sanatus est, » alii vero paulatim, ut qui cum nondum integram sanationem recepisset dicebat : Video homines velut arbores ambulantes; ita inter eos qui per fidem spiritalium oculorum sanationem receperunt, alii subito hanc receperunt, sicut evangelista statim a telonio vocatus; alii paulatim, sicut Nicodemus occultus adhuc Christi discipulus. Et sicut inter corporaliter caecos, alii solo verbo sanati sunt, sic Bartimaeus, alii vero et opere, ei enim qui in Bethsaida sanatus est ex suo sputo insperisit oculos Jesus. Hic enim, ut videtur, palpebras quidem habebat, vacua vero erant fluente ex oculis humore, qui per divinum sputum restitutus est. Qui vero a nativitate caecus erat, nec palpebras habebat, ideoque quodam plasmate indigebat quod per Iulianum divinis digitis mistum ei concessum est.

γάρ, ὡς; ἔοικε, βλέφαρα μὲν εἶχε, κατὰ δὲ τὰ πάντα τοῦ θεοῦ τότε πύσματός ἐδέξατο. Ὁ δὲ ἐκ γενετῆς εμασος ἔδειτο, ὃ καὶ διὰ τοῦ φραβέντος πηλοῦ τοῖς

Sicut ergo inter corporaliter caecos, alii ut iam dixi, solo verbo prolato sanati sunt, alii autem et opere, sic illis qui spiritalium oculorum curationem receperunt quae, ut diximus, transitus est de infidelitate ad fidem, opus fuit prodigiis ad credendum, ut eis qui missi sunt a Joanne ad interrogandum: « Tu es qui venturus es, an alium expectamus²⁵? » Alii solo verbo hanc fidem receperunt, credentes ex solo auditu, ut iste centurio, quem testificatus est ipse Dominus fide praestare super Israel. Tales sunt et qui secundum nobis hodie lectam Matthaeum corporalem a Deo visum receperunt. Videntur enim ante suam sanationem credidisse; caeci enim cum essent credere non poterunt nisi ex auditu; » Trausiente enim inde Jesu secuti sunt eum duo caeci clamantes et dicentes : Misere nostri, fili David²⁶. » Quomodo enim sequerentur, quomodo sequentes peterent et cum clamore quidem tam miserabili caecorum oculorum sanationem, nisi credidissent? Et alij extrinsecus caecorum fides innoscit. Transiente, ait evangelista, inde Jesu. Unde quae est cur hoc ponit evangelista? Non hic solum, sed et paulo supra? « Transiens enim, inquit, Jesus inde vidit hominem sedentem in telonio Matthaeum nomine, » hunc scilicet evangelistam quem solo verbo sibi requisivit, Mihi videtur evangelista sic loqui ad indicandum prudenter audientibus non esse anagogice intelligendam. Qui alia totam incarnationis Domini aeterno-

αιώνιον. » ἐπιγγέλλεται δὲ προσθήσειν ἡμῖν καὶ τὰ σωματικά, εἴπερ ἡμεῖς τὰ ψυχικὰ ζητοῦμεν. « Ζητεῖτε, λέγων, τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ, καὶ ταῦτα πάντα προστεθήσεται ὑμῖν, » οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν ὀφθαλμῶν ποιεῖ· κλίμας γὰρ οὐρανοῦ καὶ καταβάς ἐπὶ τῆς γῆς διὰ φιλανθρωπίαν, ὡς ἂν διὰ τῶν εὐαγγελικοῦ κηρύγματος τοῖς τῆς ἡμετέρας ψυχῆς διανοίῃ ὀφθαλμοῦς, καὶ χαρίσεται ἡμῖν τὴν κατὰ νοῦν ἀνάβλεψιν, προσετίθει καὶ τῶν αἰσθητῶς μὴ βλέπόντων ὀφθαλμῶν τὴν ἴασιν. Διὰ τῶν καὶ πολλὸν ἐκ κατάλληλον ἐν ἀμφοτέροις ταῖς ἀναβλέψεσι, τῆ ἑκατὰ σῶμα λέγω καὶ τῆ κατὰ ψυχὴν. Ὅσπερ γὰρ τῶν κατὰ σῶμα τυφλῶν οἱ μὲν ἀθρόαν ἔχον τὴν ἀνάβλεψιν, ὡς ὁ ἀκούσας, « Ἀνάβλεψον, » καὶ παραχρῆμα ἰαθεῖς· οἱ δὲ κατὰ μικρὸν, ὡς; ὁ εἰπὼν πρὸ τοῦ τελείως τὴν ἴασιν λαβεῖν, ὅτι Ὡς δένδρα τοῖς ἀνθρώποις ὄρω περιπατοῦντες· οὕτω καὶ οἱ διὰ τῆς πίστεως τὴν τῶν νοσητῶν ὀφθαλμῶν ἴασιν δεξάμενοι, οἱ μὲν ἀθρόαν ταύτην εἴδον, ὡς ὁ ἐκ τελώνιον εὐαγγελιστῆς εὐθὺς ἀναφανεί· οἱ δὲ κατὰ μικρὸν, ὡς ὁ νοκτερινὸς ἔτι μαθητῆς Νικηδόμος. Καὶ καθάπερ τῶν κατὰ σῶμα τυφλῶν οἱ μὲν λόγῳ μόνῳ τῆς ἰάσεως ἔγνωσαν, ὡς ὁ Βαρτιμαῖος, οἱ δὲ καὶ ἔργῳ· τῶ γὰρ παρὰ τῆ Βηθσαϊδῆ καὶ τοῦ οὐρανοῦ πύσματός τοῖς ὀφθαλμοῖς ἐπέθηκεν· οὕτως εἶχε, ἐκρυβέντος τοῦ τῶν ὀφθαλμῶν ὄγκου, ὃ καὶ διὰ τυφλὸς οὐδὲ βλέφαρα εἶχε· διὸ καὶ τοῦ ἐκ γῆς πλάθεσσοτικοῖς ἐδέξατο δακτύλους.

Ὅσπερ οὖν τῶν κατὰ σῶμα τυφλῶν οἱ μὲν καθάπερ ἔφη, λόγῳ μόνῳ τὴν ἴασιν εἶδον, οἱ δὲ καὶ ἔργῳ· οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν λαθόντων τῶν κατὰ ψυχὴν ὀφθαλμῶν τὴν ἴασιν, ἥτις ἐστὶ, καθάπερ ἔφημεν, ἡ ἀξίπιστις εἰς πίστιν μεταθέσις, τοῖς μὲν καὶ θαύματων ἀδείησεν εἰς τὸ πιστεῦσαι, ὡς καὶ τοῖς περιφροῦσι παρὰ τοῦ Ἰωάννου ἐρωτήσαι· « εὐ εἶ ὁ ἐρχόμενος, ἢ ἕτερον προσδοκῶμεν; » οἱ δὲ καὶ λόγῳ μόνῳ ταύτην εἶδον, πιστεύσαντες ἐκ μόνης ἀκοῆς, ὡς καὶ ὁ κατακτεταρῆς, ὃν καὶ ὁ Κόριος τοῦ Ἰσραὴλ ὑπερέχειν ἐμαρτύρησε κατὰ τὴν πίστιν. Τοιοῦτοι οἱ κατὰ τὸν εὐαγγελιζόμενον ἡμῶν σήμερον Ματθαῖον τὴν σωματικὴν ἀνάβλεψιν παρὰ Χριστοῦ λαθόντας· φαίνονται γὰρ καὶ πρὸ τῆς ἰάσεως πιστεύσαντες, τυφλοὶ δὲ ὄντες, πάντως ἐξ ἀκοῆς. 109 ἐπίσταυσαν· « Παράγοντι γὰρ, φησὶ, τῷ Ἰησοῦ ἐκείθεν ἠκολούθησαν αὐτῷ ὄσο τυφλοὶ, κρᾶζόντες καὶ λέγοντες, » Ἐδέξασθε ἡμᾶς, υἱὲ Δαβὶδ. » Πῶς οὖν ἂν ἠκολούθησαν, πῶς ὅ ἂν ἀκολουθοῦντες ἦσαν καὶ μετὰ κραυγῆς, καὶ ταῦτα τοιοῦτον εἶπον, ἀνάβλεψιν τυφλῶν ἀμμάψαν, εἰ μὴ ἐπίσταυσαν; Ἄλλὰ τὴν μὲν πῶν τυφλῶν πίστιν καὶ τὰ εἰρησθῆς δηλώσει. Παράγοντι δὲ, φησὶ, τῷ Ἰησοῦ ἐκείθεν· πῶθεν ἐκείθεν, καὶ τίνας ἕνεκα τοῦτο τίθησιν ὁ εὐαγγελιστῆς; Καὶ οὐδ' ἐνταῦθα μόνον, ἀλλὰ καὶ μικρὸν ἀνωτέρω; « Παράγων γὰρ, φησὶν, ὁ Ἰησοῦς ἐκείθεν, εἶδον ἀνθρώπου καθήμενον ἐπὶ τὸ τελώνιον, Ματθαῖον λεγόμενον, » τὸν εὐαγγελιστὴν εἶπτον, ὃν καὶ λόγῳ μόνῳ τηλικαῦτα μετεπιστάυσαν. Ἔμοι. φησὶν. φησὶ

²⁴ Luc. xii, 51. ²⁵ Matth. xi, 3. ²⁶ Matth. ix, 27.

a mortuis, jussit : « Comminatus est illis Jesus, ait evangelista dicens : Videte ne quis sciat, » prohibens eum minis ne miraculum revelaret. « Illi autem exeuntes, ait, diffamaverunt eum in tota terra illa. » Ni prohibiti fuissent loqui per universum mundum, ut videtur, predicavissent potestatem ejus ; quia autem prohibiti, ideo longius ire abstinuerunt, in propinquis autem regionibus non prædicare non sustinuerunt. Sic non secundum corpus solum, sed et secundum animam illuminati sunt cæci qui secuti sunt Dominum.

πολλῆς τῆς σφοδρότητος τὸ γεγονός. Οἱ δὲ « Ἐξελλόντες, φησι, διεφήμισαν αὐτὸν ἐν ὅλῃ τῇ γῆ ἐκείνῃ. » Ὡς ἴσκειν, εἰ μὴ παρηγγέλλοντο σιγᾶν, καὶ παγκόσμιοι ἂν ἐγένοντο κήρυκες τῆς αὐτοῦ δυνάμεως· ἐπεὶ δὲ παρηγγέθησαν, ἀπέσχοντο μὲν τοῦ πόρῳ βελίζειν, ἐν δὲ τοῖς πλησιοχώροις οὐκ ὑπήνεγκαν μὴ κηρύττειν. Οὕτω μὴ τὸ σῶμα μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν ψυχὴν τελῶς φωτισθησαν οἱ τῷ Χριστῷ ἀκολουθήσαντες τυφλοὶ.

Sequamur et nos, fratres, lucem quæ et animam B et corpus illuminat. Ambulemus ad claritatem ejus, et quasi in die Domini secure incedemus. Glorificemus eum per bona opera, et sic eos qui vident nos, ad ipsum glorificandum præparabimus. Fugiamus contrarias ipsi tenebras, peccatum dico, principemque peccati diabolum. Lux illa, sol omnis justitiæ, sapientia pacis, bonitatis, innocentia, amoris et omnium omnino virtutum sui participes efficit qui ad ipsum appropinquant. Umbra autem opposita, umbra peccati, impudicos, adulteros, sine venia, absque misericordia, incompósitos, rapaces et omnis omnino malitiæ repletos ostendit appropinquantes ad se. Unde, queso, fidelem ab infideli, illuminatum a non illuminato, eum dico qui secundum Christum est baptizatus et Christo annumeratus, a non baptizato et diabolo subjecto, discernimus? Nonne ex verbis? nonne ex operibus? nonne ex moribus? Qui ergo in istis non illuminatis assimilatur dicens se esse baptizatum secundum Christum, nonne recte componendus est cum his de quibus ait Apostolus : « Constitentur se nosse Deum, factis autem negant, cum sint abominati et incredibiles et ad omne opus bonum reprobi ⁶¹ » Quosnam inter, dic mihi, tales collocabimus Deum simul et constantes et negantes? Cum fidelibus? Sed negant Deum actibus suis. Cum infidelibus? Sed lingua Deum constantur; vere quoddam monstrum sunt duplici facie et menti inintelligibile. Difficultatem præcurrans nobis propheta Psalmista solvit dicens : « Dominus reddet unicuique juxta opera sua ⁶². » Ipse Dominus stultum dixit qui audit verba sua et non facit ⁶³. Paulus autem de cælo vocatus apostolus dicit : « Iis quidem qui secundum patientiam boni operis gloriam et honorem et incorruptionem querunt, vitam æternam; ira autem et indignatio, tribulatio et angustia, in omnem animam hominis operantis malum ⁶⁴. » Et rursus : « Non auditores legis justi sunt apud Deum, sed factores legis justificabuntur ⁶⁵. » Et iterum : « Qui in lege gloriaris, per prævaricationem legis Deum inhonoras ⁶⁶. »

⁶¹ Tit. i, 16. ⁶² Psal. lxi, 12. ⁶³ Matth. vii, 26.

Α τυροῦντες ὅτι ἐπίστευσαν ἐκεῖνοι, καὶ ὅτι τοιοῦτός ἐστιν αὐτός, ὅποῖον ὄντα ἐπίστευσαν ἐκεῖνοι, θεὸς ὁμοῦ καὶ ἄνθρωπος· ὡς μὲν γὰρ ἄνθρωπος, υἱὸς τῆν Δαβὶδ, καὶ ταῖς οἰκείαις χερσὶν ἤφατο τῶν ὀφθαλμῶν, καὶ αἰσθητῶς ἐφθέγγετο. Ὡς δὲ θεὸς καὶ τοῦ φωτὸς δημιουργὸς φῶς τοῖς σκοτεινοῖς παρέσχεν ὀφθαλμοῖς. Ἐπεὶ δὲ φανερὸν γενέσθαι αὐτὸν τοῖς πᾶσιν οὕτω καιρὸς ἦν· τοῦτο γὰρ μετὰ τὸ πάθος αὐτοῦ, καὶ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν ἐταμιεύετο, « Ἐνεδριμήσατο αὐτοῖς, φησι, λέγων· « Ὅρατε, μηδὲς γινώσκέτω· » σιωπᾶν αὐτοῖς ἐπιτάξας μετὰ τῷ καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα φωτίζοντι. Ὅδαύσωμεν πρὸς τὴν λάμψιν αὐτοῦ, καὶ ὡς ἐν ἡμέρᾳ Κυρίου εὐσημῶνως περιπετήσωμεν. Δοξάσωμεν αὐτὸν δι' ἔργων ἀγαθῶν, καὶ τοῖς εἰς ἡμᾶς ὄρωντας δοξάζειν αὐτὸν παρασκευάσωμεν. Φύγωμεν τὸ ἀντίθετον σκοτός, ὃ ἐστὶν ἡ ἁμαρτία, καὶ ὃ τῆς ἁμαρτίας προστάτης διάβολος. Ἐκεῖνο τὸ φῶς ἥλιος ὑπάρχων τῆς καθόλου δικαιοσύνης, σωφροσύνης, εἰρήνης, συμπαιθείας, ἀνεξικακίας, ἀγάπης, καὶ ἀπλῶς πάσης ἀρετῆς, καθίστησι μετόχους τοὺς αὐτῷ προσανέχοντας· τὸ δὲ ἀντίθετον σκοτός, σκοτός κακίας ὄν, πόνου, μοιχῶν, μνησιχάκων, ἀσπλάγγων, ἀτάκτων, ἔρπαγας, καὶ ἀπλῶς πάσης κακίας πεπληρωμένους δείκνυσσι τοὺς αὐτῷ πλησιάζοντας. Πόθεν γὰρ, εἰπέ μοι, τὸν πιστὸν τοῦ ἀπίστου, τὸν πεφωτισμένον τοῦ ἀφωτιστοῦ, ταυτὸ δὲ εἰπεῖν, τὸν βεβαπτισμένον κατὰ Χριστὸν, καὶ συνταξάμενον τῷ Χριστῷ, τοῦ ἀβαπτίστου καὶ τῷ διαβόλῳ συνεταγμένον διακρινούμεν; οὐκ ἀπὸ τῶν λόγων; οὐκ ἀπὸ τῶν ἔργων; οὐκ ἀπὸ τῶν τρόπων; Εἰ τις οὖν κατὰ ταῦτα τοῖς ἀφωτιστοῖς ἰσομοιοῦται, λέγων εἶναι βεβαπτισμένος κατὰ Χριστὸν, οὐ τῆς συμμορίας ἐκείνων ἐστὶ σαφῶς, περὶ ὧν φησὶν ὁ Ἀπόστολος· « Θεὸν ὁμολογοῦσιν εἶδέναι, τοῖς δὲ ἔργοις ἀρνοῦνται; βδελυκτοὶ ὄντες καὶ ἀπειθεῖς, καὶ πρὸς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἀδόκιμοι; » Ποῦ οὖν, εἰπέ, τάξωμεν τοὺς τοιοῦτους ὁμολογοῦντας ἕμα καὶ ἀρνούμενους θεόν; μετὰ τῶν πιστῶν; ἀλλ' ἀρνοῦνται τοῖς ἔργοις· μετὰ τῶν ἀπίστων; ἀλλ' ὁμολογοῦσι διὰ τῆς γλώττης· ὅντιος διπρόσωπον εἰσὶ εἰ καὶ δυσξύμβλητον τέρας. Ὅ μέντοι ψαλμῶδες Προφήτης φθάσας διελύσατο τὴν ἀπορίαν· « Ἀποδώσει, λέγων, ὁ Κύριος, ἐκίστατο κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. » Αὐτὸς δὲ ὁ Κύριος τὸν ἀκούοντα, καὶ μὴ ποιούντα τοὺς αὐτοῦ λόγους, μωρὸν εἶναι ἀπεφήνατο. Παῦλος δὲ ὁ ἐξ οὐρανοῦ κλητὸς ἀπόστολος, « Ἀποδώσει, φησὶν, ὁ Κύριος τοῖς μὲν καθ' ὑπομῆν ἔργου ἀγαθοῦ ὄψεν καὶ τιμὴν καὶ ἀφθαρσίαν ζωῆς αἰώνιον· ὀργὴ δὲ καὶ θυμὸς καὶ θλίψις καὶ στενοχωρία ἐπὶ πᾶσαν ψυχὴν ἀνθρώπου τοῦ κατεργαζομένου τὸ κακόν. » Καὶ πάλιν· « Οὐχ

171 οἱ ἀπροαταὶ τοῦ νόμου δίκαιοι παρὰ τῷ θεῷ,

⁶⁴ Rom. xi, 7. 8. ⁶⁵ ibid. 13. ⁶⁶ ibid. 23.

qui cognitionem secundum carnem cum Christo non habemus, operum et morum diversitas non privabit aduptione filiorum, et cum adversario nos conjunget?

Εργων τε καὶ τρόπων 172 πρὸς αὐτὸν ἀνομοιότης οὐκ ἀπαλλοτριώσει τῆς θείας υιοθεσίας, καὶ τῷ ἀντικειμένῳ φέρουσα συντάξει;

Ei hæc omnia nobis dicere misericorditer dignatus est Dominus, et ipsi audemus ad vos loqui qui eisdem subjacemus passionibus, ne hæc faciamus, ne ista patiamur, ne nosmetipsos obseciamur vindictæ eorum qui in æternum reprobi sunt. Nulli enim ad nos pertinet non modo hæc mala fugere per pœnitentiam, sed etiam appropinquare per fructus pœnitentiæ ad Filium Dei et ei assimilari, qui valet de indignis dignos facere, filios Patre suo excelsis generare, hæredes et cohæredes regni et gloriæ suæ et Patris. Quam æsequi omnibus contingat in Christo Domino nostro, cui cum Patre et Spiritu sancto gloria in sæculorum sæcula. Amen.

HOMILIA XXXI.

Dicta in publica supplicatione die prima Augusti.

« Deus mortem non fecit, nec lætatur in perditione vivorum 12. » Si Deus mortem non fecit, neque malorum quæ illam comitantur nobis est auctor; unde ergo infirmitates et morbi et alia mala, ex quibus mors oritur? Unde mors ipsa? Ex inobedientia nostra Dei mandato, ex transgressione dati nobis a Deo præcepti, ex originali nostro peccato in paradiso Dei. Et morbi et infirmitates, multiplexque tribulationum onus a peccato procedunt; per ipsum enim induimus pelliceis vestibus hoc morbidam, mortale et multis doloribus obnoxium corpus, et transivimus in hunc temporarium caducumque mundum, et ad vitam doloribus calamitatibusque referam damnati sumus. Quasi semita brevis et difficilis morbus est, in quam omne hominum genus induxit peccatum; ultima autem hujus semitæ meta, ultimusque terminus, mors est. Non modo Deus mortem non fecit, sed etiam ne fieret prohibuit. Cum quidem hominem vivum liberum fecisset, non poterat impedire ne propriis actus ipse eliceret, auferens nobis ab ipso datam libertatem. Invenit autem in sua sapientia et bonitate quomodo hominem a morte impediret et liberum conservaret. Quomodo ergo hoc factum est a Deo? Via formaverat animaveratque hominem cum dedit illi lethiferum consilium, illoque confirmato valde consilio vivificante, suum fecit mandatum, clare prædixit mortem fore pœnam hujus mandati transgressionis, mortem non modo corporalem, sed et spiritualem, dicens nostrorum protoparentium parl: In hora in qua comederitis de ligno scientiæ boni et mali, morte moriemini. Atque illa, non dixit jubendo, in quacunque die comederitis moria-

τρῶπων ἀλλοτριότης καὶ τὴν κατὰ σάρκα γνησιότητα καταργεῖ, καὶ τοὺς καθ' αἶμα υἱοῦ; ἐκβάλλει τῆς υἰότητος, πῶς ἡμᾶς τοὺς μηδὲ κατὰ σάρκα τὸ γένος ἀναφέρειν ἔχοντας εἰς Χριστὸν ἢ διὰ τῶν ἡμετέρων οὐκ ἀπαλλοτριώσει τῆς θείας υιοθεσίας, καὶ τῷ ἀν-

Ἄλλὰ ταῦτα καὶ ὁ Κύριος φιλανθρώπως κατηξίωσεν εἰπεῖν, καὶ ἡμεῖς πολυώμενοι πρὸς ὑμᾶς λαλεῖν, οἱ τοῖς αὐτοῖς ὑποκειμένοι πάθεσθαι, ἵνα μὴ ταῦτα πράττωμεν· ἵνα μὴ ταῦτα πάθωμεν· ἵνα μὴ τῇ κατάβληχῃ τῶν εἰς τέλος ἀποβλήτων ὑπευθύνους ἑαυτοὺς ποιήσωμεν. Ἐνὶ γὰρ ἐνταῦθα μὴ ῥόνον ταῦτα φυγεῖν διὰ τῆς μετανοίας, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν καρπῶν τῆς μετανοίας, συστήσαι τε καὶ ἀφομοιωθῆναι τῷ Γίῳ τοῦ Θεοῦ, τῷ θυσαμένῳ ἐξάγειν ἀξίους ἐξ ἀναξίων, καὶ υἰοποιεῖν δι' ἑαυτοῦ τῷ ἀνωτάτῳ Πατρὶ, καὶ κληρονόμους καὶ συγκαληρονόμους ποιεῖν τῆς ἑαυτοῦ καὶ τοῦ Πατρὸς δόξης καὶ βασιλείας· ἧς γίνονται πάντας ἡμᾶς ἐκτικυεῖν ἐν αὐτῷ Χριστῷ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ δόξα σὺν ἁγίῳ Πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

OMILIA ΛΑ'.

Ἐκπρωτηθεῖσα ἐν λίτῃ τελευτήσῃ κατὰ τὴν πρώτην τοῦ Ἀθροῦστου.

Ὁ Θεὸς θάνατον οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ τίρπεται ἐν ἀπωλείᾳ ζώντων. Ἐἰ δὲ θάνατον ὁ Θεὸς οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ τῶν ἐπακολουθησάντων τῷ θανάτῳ χαλεπῶν αὐτῶς ἡμῖν ἔστιν ἄτιμος, πόθεν οὖν ἡμῖν αἱ ἀρρώστιαὶ καὶ τὰ νοσήματα καὶ τὰλλα τῶν δυσχερῶν, ἀφ' οὗ καὶ ὁ θάνατος; πόθεν δὲ καὶ ὁ θάνατος; Ἀπὸ τῆς πρὸς τὸν Θεὸν τὴν ἀρχὴν ἡμετέρας παρακοῆς· ἀπὸ τῆς παραδίωξης τῆς ὑπὸ Θεοῦ δεδομένης ἡμῖν ἐντολῆς· ἀπὸ τῆς ἐν τῷ παραδείσῳ τοῦ Θεοῦ προγογιῆς ἡμῶν ἁμαρτίας. Ἦστε καὶ αἱ νόσοι, καὶ τὰ ἀρρωστήματα, καὶ τὸ πικρὸν ἔπαινον τῶν πειρασμῶν ἄχθος, ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας ἐστὶ· δι' αὐτὴν γὰρ ἐνεβόθημεν τοὺς δερματίνους χιτῶνας, τὸ νοσηρὸν τοῦτο καὶ θνητὸν καὶ πολυώδυνον σῶμα, καὶ μετωπίσθημεν εἰς τὸν πρόσκαιρον καὶ ἐπίκαιρον τοῦτον κόσμον, καὶ κατεδικάσθημεν ζῆν πολυπαθῆ καὶ πολυσύμφορον βίον. Ὅδός οὖν ἔστιν οἶον ἡ νόσος τραχεῖά τε καὶ δυσάντης, εἰς ἣν ὀδὸν εἰσῆγαγε τῶν ἀνθρώπων τὸ γένος ἡ ἁμαρτία· καὶ τῆς ὀδοῦ ταύτης ὁ τελευταῖος σταθμὸς, καὶ τὸ ἔσχατον καταγῶγιόν ἐστιν ὁ θάνατος. Οὐ μόνον δὲ ὁ Θεὸς θάνατον οὐκ ἐποίησεν, ἀλλὰ καὶ ἐκώλυσε γενέσθαι· καίτοι ἐπιβήσας αὐτεξούσιον ζῶεν τὸν ἄνθρωπον ἐπλασεν, οὗτοι δεῖ κωλύειν, ἵνα μὴ τὸ οἰκεῖον ἔργον ἀνέλῃ, τὴν παρ' αὐτοῦ δεδομένην ἡμῖν αὐτεξουσίτητα ἀφαιρούμενος. Ἄλλ' εὐρὴν ἐν σφίσι καὶ ἀγαθότητα, πῶς ἐν καὶ κωλύσῃ ἀπὸ τοῦ θανάτου τὸν ἄνθρωπον, καὶ αὐτεξούσιον αὐτῷ συντηρήσῃ. Πῶς οὖν τοῦτο ἐποίησεν; εὐθύς πλάσας τε καὶ ζωώσας ἀπεθανατίζουσιν εἰσῆνεγκεν αὐτῷ συμβουλήν, καὶ προσηλαξέμενος ἄγαν τὴν ζωοποιὸν συμβουλήν, οἰκείως ἐποίησεν ἐντολήν καὶ 173 προσηγορεύσει φανερώς θάνατον εἶναι διασκευάμενος τῆς ζωούσης ἐντολῆς τὴν ἀθέ-

12 Sep. 1, 18.

μᾶλλον ὁ μετὰ τὴν πείραν σπῶν τοῦ ἀγλήτηρου, καὶ τὸν θάνατον ἀθλίω; πρὸς ἑαυτὸν ἐφελκόμενος, τοῦ πρὸ τῆς πείρας· τοῦτο πράττοντός τε καὶ πάσχοντος.

Adamus ergo ante mali experimentum malo consiliario credens, boni consilium mandatumque rejecti. Quisque nostrum illud, eheu, facit post experimentum et minarum adimpletionem; ideo singuli magis arguendi damnandique sumus quam Adamus. At vero inter nos non superest illud lignum et nullum est mandatum de ipso comedere prohibens. Lignum quidem inter nos non est, adest autem et nunc nobis Dei mandatum, quod ipsum facientes et secundum ipsum vivere volentes, a priorum reatu peccatorum et ab originali maledictione et damnatione liberat; qui vero ipsum repellunt, eique maligni consilium et peccatum anteponunt, in hanc ignis æterni gehennam diabolo et angelis ejus promissam et præparatam mittuntur. Quodnam ergo nunc nobis incumbit Dei mandatum? Pœnitentia, ejus regula præcipua est de illicitis omnino abstinere. Cum enim e loco divinæ voluptatis ejecti sumus justeque de paradiso Dei expulsi, et in hoc barathrum incidimus, et cum animalibus brutis cohabitare commorarique fuimus damnati, et omni spe destituti fuimus atque a revocatione in paradysum removeremus, tunc ipsa justitia pœnam sustinens seu potius juste ipsam in nos venire concedens, excessu bonitatis et amoris erga homines, per viscera misericordiæ suæ, usque ad nos propter nos descendit, et ut exemplo suo doceret salvaretque salutare pœnitentiæ consilium et præceptum attulit dicens: «Pœnitentiam agite, appropinquavit enim regnum cœlorum». Priusquam incarnaretur Verbum Dei, tantum distabat a nobis regnum Dei, quantum distat cœlum a terra. Cum autem rex cœlorum nobiscum conversatus est et habitavit, appropinquavit ad nos omnes regnum Dei. τῶν οὐρανῶν· » πρὸ μὲν γὰρ τῆς ἐνανθρωπήσεως ἀπέχει, τοσοῦτο μακρὰν ἡμῶν ἦν ἡ βασιλεία τῶν μῆσαντος, καὶ τὴν μετ' ἡμῶν ἔνωσιν εὐδοκῆσαντος,

Pœnitentiam agamus ergo, fratres mei, obsecro, et faciamus dignos fructus pœnitentiæ, ut cœlorum regnum hæreditate capiamus; ad nos appropinquavit, non ab eo recedamus per mala opera. Quod nescit occasum lumen illuxit nobis, in claritate ejus ambulemus per bona opera; apparuit vita æterna, hanc acquiramus per virtutum opera quantum poterimus. Qui nos beatificat Christus ante nos prior ambulavit: strenue sequamur eum. Fugiamus infelicitatem eorum qui in tenebris et in umbra mortis sedent. Quæranus et adimpleamus opera pœnitentiæ, humilitatem, contritionem et dolorem internum, cor mite et misericors, justitiam diligens, puritatem quærens, pacificum, patiens in persecutionibus, calumniis, injuriis et opprobriis et malis pro veritate et justitia exantlatis, memores hujus verbi: «Beati pauperes spiritu,

Ὁ μὲν οὖν Ἀδάμ πρὸς τῆς πείρας τῷ πονηρῷ συμβούλῳ πεισθεὶς, παρέβη τὴν τοῦ ἀγαθοῦ συμβουλήν τε καὶ ἐντολήν· ἡμῶν δὲ ἕκαστος τῷτο πράττει φεῦ! μετὰ τὴν πείραν καὶ τὴν ἐκβασιν τῶν ἠπειλημένων· διὸ καὶ περισσύτερον ἡμῶν ἕκαστος, ἢ ὁ Ἀδάμ ἐκεῖνος μεμπτός ἐστι καὶ κατὰκριτος. Ἄλλ' οὐκ ἐστὶν ἐν ἡμῖν ἐκεῖνο τὸ ξύλον, οὐδὲ τοῦ Θεοῦ νῦν ἐστὶ πρὸς ἡμᾶς ἐντολὴ τὴν ἐκεῖνου γεῦσιν ἀπαγορεύουσα. Τοῦτ' αὐτὸ μὲν ἐκεῖνο τὸ ξύλον οὐκ ἐστὶν ἐν ἡμῖν ἴσως, ἢ δὲ τοῦ Θεοῦ ἐντολὴ καὶ νῦν ἡμῖν πάρεστι, τοὺς μὲν αὐτῇ πειθομένους, καὶ κατ' αὐτὴν ζῆν ἐθέλοντας, τῆς τῶν οικειῶν πάντων ἀμαρτημάτων εὐθύνης, καὶ τῆς προγονικῆς ἁρᾶς καὶ καταδικῆς ἐλευθεροῦσα, τοὺς δὲ καὶ νῦν αὐτὴν ἀθετοῦντας, καὶ προτιμῶντας αὐτῆς τὴν τοῦ πονηροῦ συμβουλήν τε καὶ προσβολήν, εἰς τὴν ἠπειλημένην τῷ διαβόλῳ καὶ προητοιμασμένην αἰώνιον ἐκείνην γέενναν τοῦ πυρὸς παραπέμπουσα. Τίς οὖν ἐστὶν ἢ νῦν ἡμῖν αὐτῇ προκειμένη τοῦ Θεοῦ ἐντολή; ἡ μετάνοια· ἥς τὸ κεφάλαιον τῶν ἀπηγορευμένων μηκέτι ψαύειν· ἐπεὶ γὰρ ἀπεβρέβημεν τοῦ χωρίου τῆς ἐνθεοῦ τρυφῆς, καὶ ἀπεκλείσθημεν τοῦ παραδείσου τοῦ Θεοῦ δικαίως, καὶ εἰς τὸ βράθρον τοῦτο καταπεπτώκαμεν, καὶ συνοικεῖν καὶ συνδιαιδεῖσθαι τοῖς ἀλόγοις ζώοις κατεδικάσθημεν, καὶ ἀνέλπιδες κατέστημεν, ὅσον τὸ εἰς ἡμᾶς ἦκον, τῆς πρὸς τὸν παρὰθεῖον ἀνακλήσεως, αὐτὸς ὁ δικαιοσύνη τότε τὴν δίκην ἐπενεγκῶν, μᾶλλον δὲ δικαίως ταύτην ἐπέλθειν ἡμῖν συγχωρήσας, ὑπερβολὴ νῦν φιλανθρωπίας καὶ ἀγαθότητος, διὰ σπλάγγνα ἔλεους αὐτοῦ, μέγχις ἡμῶν ὑπὲρ ἡμῶν κατῆλθε, καὶ καθ' ἡμᾶς γενόμενος ἀναμαρτήτως ἄνθρωπος, ἵνα τῷ ὁμοίῳ τὸ ὅμοιον ἀναδιδάξῃ καὶ ἀνασώσειται, τὴν σωτήριον τῆς μετανοίας εἰσήνεγκε συμβουλήν τε καὶ ἐντολήν, πρὸς ἡμᾶς εἰπὼν· «Μετανοεῖτε, οὗτοι ἤγγικεν ἡ βασιλεία τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ, ὅσον ὁ οὐρανὸς ἀπὸ τῆς γῆς οὐρανῶν· τοῦ δὲ βασιλείως τῶν οὐρανῶν ἡμῖν ἐνηγγίκεν ἡμῖν πᾶσιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν.

Μετανοήσωμεν οὖν, ἀδελφοί, παρακαλῶ, καὶ καρποῦς ὄξλου; τῆς μετανοίας ἐπιδειξώμεθα, ἵνα τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν κληρονομήσωμεν· ἐγγὺς ἡμῶν αὕτη γέγονε, μὴ μακρύνωμεν ἡμᾶς αὐτοῦς ἀπὸ ταύτης; ἡμεῖς διὰ τῶν ἔργων τῶν πονηρῶν. Τὸ ἀνέσπερον ἡμῖν ἐπέλαμψε φῶς· ἐβεύσωμεν πρὸς τὴν λάμψιν αὐτοῦ διὰ τῶν ἔργων τῶν ἀγαθῶν. Ἐ αἰώνιος ἐφανερώθη ζωὴ· ἀντιλαβώμεθα ταύτην· ἡμεῖς δ' ἁρετῶν ὄση δύναμις. Ὁ μακαρίους ποίων ἡμεῖς Χριστὸς ἐπέδημησεν· προθύμως αὐτῷ προσέλωμεν. Φύγωμεν τῶν ἐν σκότει καὶ σκιᾷ θανάτου καθημένων τὴν ἀθλιότητα. Ποθήσωμεν καὶ κτησώμεθα τὰ ἔργα τῆς μετανοίας, φρόνημα ταπεινὸν, κατάνυξιν καὶ πένθος πνευματικόν, καρδίαν πραεῖαν ἰλέους γέμουσαν, δικαιοσύνης ἐρώσαν, καθαριότητος ἀντιποιομένην, εἰρηνικὴν, εἰρηνοποιὸν, φερέπον, τοῖς ὑπὲρ ἀληθείας καὶ δικαιοσύνης ἐνασμενίζουσαν διαγ-

1. Matth. iv, 17

μας και ζημιας και υβρεσι και συκοφαντιας και A
 πάθει, του λόγου ακούοντες· « Μακάριοι οι πτω-
 χοι τῷ πνεύματι, ὅτι αὐτῶν ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν
 οὐρανῶν· μακάριοι οἱ πενθοῦντες, ὅτι αὐτοὶ παρα-
 κληθήσονται· μακάριοι οἱ πραεῖς, ὅτι αὐτοὶ κληρο-
 νομήσουσι τὴν γῆν· μακάριοι οἱ πεινῶντες και δι-
 ψῶντες τὴν δικαιοσύνην, » και ὅσα τῶν ἐξῆς. Ἄλλῃ
 τίνος ἔνεκεν, εἰπὼν ὁ Κύριος, Μακάριοι οἱ πτωχοί,
 προσέθηκε, τῷ πνεύματι; Ἴνα τῆς ἀθλίας τὴν μα-
 καρίαν **175** διέλη πτωχείαν, και ἴνα πᾶσαν ὡ; ἐν
 ἄλλῳ μεμακαρισμένην πτωχείαν συμπεριλάβῃ, και
 πρὸς τούτοις, ἴνα τὸ αἴτιον τῆς μακαριότητος; ἡμῖν
 ἐπιδείξῃ. Πρωτοπαθῶς; γὰρ ὃν τὸ καθ' ἡμᾶς πνεῦμα,
 καλῶς μὲν ἔχον και θεοφιλῶς; μακαρίου; ἡμᾶς πο. σί-
 κακῶ, δὲ και θεομισῶς; διακαίμενον ἀθλίους ἀποκα-
 θίστησι· και διὰ τοῦτο ὁ Κύριος; ἀπὸ τούτου τὴν B
 ἀρχὴν τῶν μακαρισμῶν ἐποίησατο. Τρεῖς δὲ εἰσι
 πτωχεῖαι, μία μὲν ἡ κατὰ τὸν βίον ἐκάστου και τὴν
 περιουσίαν, ἥτις ἐστὶν ἡ στένωσις τῶν πρὸς τὸ ζῆν
 ἀναγκαίων, ἢ ἐναντιωτάτων ἐστὶν ὁ πλοῦτος, κατὰ
 τὸν εἰπόντα· Πλοῦτον και πένιν μὴ μοι ὀξ;. Ἐτέρα
 ἐστὶ πτωχεία ἡ κατὰ τὸ οἶκον ἐκάστου σώμα, ἕταν
 ὑπὸ λειψῆς ἄγαν διαίτης και ὀλιγοτροφία; ὑπάρχη
 κατασκλημένον, κατὰ τὸν εἰπόντα· « Τὰ γόνατά
 μου ἠσθῆνησαν ἀπὸ νηστείας, και ἡ σὰρξ μου ἠι-
 λοιώθη δι' ἑλαιον. » Ἐτέρα ἐστὶ πτωχεία τὸ με-
 τριάξον και συνεσταλμένον τοῦ φρονήματος τῆς
 ψυχῆς ταπεινώσις, ἢ ἐναντίον ἡ ὑπερηφάνια.

Ἐκεῖναι τοίνυν, ἡ τοῦ βίου λέγω, και τοῦ σώματος
 πτωχεία, ἐὰν μὲν συνημμένα ὦσι τῷ ταπεινῷ τῆ;
 ψυχῆς φρονίματι, μακαριότητος; εἰσιν ἀξια· εἰ δὲ
 διεξυγμῖναι τῆς ταπεινώσεως μεθ' ὑπερηφανίας C
 εἰσιν, ἀθλιότητος; ὄντως; εἰσι μεσταί. Ἡ γὰρ ἔκου-
 σίως τις ὑπάρχει κατὰ τὸν βίον, ἢ κατὰ τὸ σῶμα
 πτωχός, ἢ ἀκουσίως· ἂν οὖν ἀκουσίως; ἢ τι; πτωχός,
 οὐκ ἔχει δὲ τὴν ἐκ μετανοίας; τῆ ψυχῆ προσγινομέ-
 νην ἀγαθὴν διάθεσιν, τὴν ταπεινώσιν, οὐ φέρει
 γενναίως τὴν ἀκουσίως προσούσαν αὐτῷ πτωχείαν,
 ἀλλὰ και κατὰ Θεοῦ γογγύζει, τῆς δικαιοτάτης αὐ-
 τοῦ προνοίας; ὡς μὴ τοιαύτης; ὀσσης καταφερόμενος·
 και τοῖς ἀνθρώποις; πολυτρέπω; ἐπιμαρτυρεῖ, μὴ πρὸς
 Θεὸν βλάπτω, ἐφ' ὃν οὐδαὶ ἐλπίζω; κατησχύνθη ποτέ·
 οὐδὲ τὰς θανάτας; συστῆλλον, και ταῖς χερσὶ τὸ ζῆν
 ποριζόμενος, ἢ προσαιτῶν παρὰ τῶν εὐπορούντων
 σὺν ταπεινώσει· ἀλλ' ἢ κλέπτης, λωποδύτης, τυμ-
 βωρύχος, ἕρπαις; γινόμενος· ἢ παράσιτος; συκο-
 φάντης, ψεύστης, ὑπεκριτής, ἀγενῆ και δουλοπρεπῆ D
 κολακεία; ὑπερχόμενος πρὸς τοὺς ἔχοντας, ἐπὶ
 προσδοκίᾳ τοῦ λαθεῖν τινα πορισμὸν παρ' αὐτῶν.
 Ἄρ' οὐκ ἀθλιωτάτος; ἐστὶν ὁ τοιοῦτος πτωχός;
 μᾶλλον δὲ οἱ τοιοῦτοι, και τῶν ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ
 μακαριζομένων ἄλλοτριώτατοι; Εἰ δὲ τι; εὐραθείη
 πτωχεύων ἔκουσίως; μὲν, φυσίως; εἰ δὲ τι; μᾶλλον,
 ἀλλ' οὐ σὺν ταπεινώσει τοῦ:ο πράττων, μηδὲ διὰ
 τὴν ἐκαινετὴν πτωχείαν τοῦ πνεύματος, τὴν τρυφὴν
 και τὸν πλοῦτον ἀποποιούμενος; και οὗτος μικροῦ
 παραλήθους; ὑπάρχει τοῖς δαίμοσιν· ἐκείνων γὰρ ἡ

quoniam ipsorum est regnum caelorum. Beati qui
 loquent, quoniam ipsi consolabuntur. Beati mites,
 quoniam ipsi possidebunt terram. Beati qui esu-
 riunt et sitiunt justitiam, et caetera ¹⁶. Sed quare
 Dominus beatos dicens pauperes, addidit spiritu?
 Ut a misera beatam paupertatem discerneret, ut
 omnem paupertatem quae modicis rebus est con-
 tenta complecteretur; et tandem ut hujus beati-
 tudinis causam nobis ostenderet. Spiritus enim
 noster omnium affectionum nobis principium est,
 si sese bene habeat, Deumque diligit, nos bea-
 tos reddit; sin autem male Deumque odio habeat,
 nos miseros facit; idcirco ab eo Dominus beati-
 tudinum principium sumpsit. Tria autem sunt pau-
 pertatis genera; una est secundum uniuscujusque vi-
 tam et substantiam, quae est ad vitam necessarium
 privatio, cui ex adverso opponuntur divitiae juxta
 illud: « Divitias et paupertatem ne des mihi ¹⁶. »
 Altera paupertas est secundum, corpus quando cibo
 nimis modico vel defectu alimentorum infirmum
 efficitur, juxta prophetam dicentem, « Genua mea
 infirmata sunt a jejunio, et caro mea immutata
 est propter oleum ¹⁷. » Tertia tandem est paupertas,
 humilitas scilicet et depressio sensus animae, quae
 est paupertas spiritus animae nostrae, cui op-
 ponitur superbia.

ψυχῆς, ὅπερ ἐστὶν ἡ τοῦ καθ' ἡμᾶς πνεύματος; τῆ;
 Illae paupertates, de ea quae est secundum vitam
 et de ea quae est secundum corpus loquor, si con-
 junctae sint cum humilitate animae beatitudine
 sunt dignae; si autem minus sociam humilitatem
 habeant, imo cum superbia uniantur, miseria vere
 sunt plenae. Aliquis enim pauper est secundum
 corpus, aut secundum vitam, sponte aut contra vo-
 luntatem. Si non libenter est pauper, nec bonam
 dispositionem animae, quae ex humilitate nascitur,
 habet is, aegre feret paupertatem a fato ipsi imposi-
 tam; imo contra Deum cum murmure invehitur
 et divinam Providentiam injustitiae accusat; homi-
 nes multumote vexat non respiciens ad Deum,
 in quem quicumque speravit confusus non est;
 non sumptus minuit, propriis manibus victum
 non quaerit, nec a divitibus cum humilitate
 petit, sed sicut latro, sepulchrorum spoliator, rap-
 tor, vel parasitus, detractor, mendax, hypocrita,
 turpi servillique adulationi deditus erga possiden-
 tes, aliquid victus ab eis accipere sperans. Nonne
 miserrimus talis est pauper? nonne tales maxime
 remoti sunt ab eis quos Christus beatificavit? Si
 quis autem reperiat libenter pauper, sed ex su-
 perbia, non vero ex humilitate et supra laudata
 spiritus paupertate, voluptatim divitias quae sper-
 nit, hic non multum dissimilis est demonibus,
 eorum enim penuria et fames cum superbia sub-
 sistit. Quamobrem, « Beati, inquit Dominus, pau-
 peres spiritu ¹⁸; » id est, Beati qui per internam,

¹⁵ Matth. v, 3, 4. ¹⁶ Prov. xxi, 8. ¹⁷ Psal. cviii, 24. ¹⁸ Matth. v, 3.

modestam humilemque de seipsis æstimationem, se pauperes faciunt, paupertatem quæ ex castitate corporis est, sectantur, inopia omnibus divitiis magis desiderabilem æstimant; qui si ipsis aliquid molesti accidat, per patientiam et gratiarum actionem voluntarium sibi bonum reddunt, taliam est regnum cœlorum Festineamus, fratres, nos quoque tales fieri pauperes, ut regnum cœlorum obtineamus. Quod si huiusmodi pauperes fieri non volumus, saltem per cleemosynam et honorum nostrorum communicationem, horum pauperum socii efficiamur. Faciamus nobis amicos ex mammona iniquitatis, id est ex iis quæ superflua sunt, donec in præsentis vita sumus, ut post resurrectionem in alia vita recipiant nos in æterna tabernacula sua. Volebam, fratres, mentem vestram ab omnibus beatitudinibus liberare quas profert Dominus in Evangelio, sed nunc non est tempus, et huius orationis exordium finem requirit. Ostendere enim vobis proposuimus Deum mortem non fecisse, nec morbos, nec infirmitates; hoc demonstravimus quoad mortem animæ, cuius primarius fuit stimulus peccatum. Nunc quoque querendum est nobis et descendum unde mors corporis originem ducat; hanc enim mortem non fecit Deus qui est ipsa vita, totus vita, cuiusque vitæ causa, temporalis et æternæ præsertim et divinæ.

γουμένως κέντρον ἢ ἁμαρτία. Δεῖ γοῦν καὶ περὶ τοῦ θέν ἔχει τὴν γένεσιν· καὶ τοῦτον γὰρ τὸν θάνατον ὁ αἴτιος, τῆς τε ἐν χρόνῳ καὶ τῆς ἐν αἰῶνι, καὶ μάλιστα τῆς αἰῶνιου καὶ θεοειδοῦς.

Hanc ergo corporis mortem nec dedit, nec fecit, nec fieri iussit. Quod si etiam hanc mortem Deus non fecit, nec morborum corporalium auctor est, unde ergo nobis corporales infirmitates et morbi? Unde mors corporis? unde hæc mors ipsa? Attendite et intelligite. Spiritualis et omnis mali origo serpens cum per malitiam principatum amisit, vita bona et vera excidit, iuste de illa orbat, quam ipse dereliquit, et spiritus mortuus est, non quoad substantiam, immortalitatis enim substantia non est, sed per veræ vitæ amissionem. Qui tali non contentus ad malum ausu seipsum facit mortificum spiritum et fraude heu! hominem in suæ mortis participationem atrahit. Consentientes enim Satanæ protoparentes nostri contra Creatoris voluntatem, nudati indumentis lucidis vitalibusque splendoris superni, mortui et ipsi secundum animam velut Satanæ facti sunt. Quia vero Satan non modo spiritus mortuus est, sed etiam mortificans eos, qui appropinquant, et iis quibus una cum Satan mors erit corpus aderat, per quod mortifera tentatio ad actum propulit, suis corporibus mortuæ mortiferaque animæ mortem communicaverunt statimque in terram dissolutum fulset humanum corpus, nisi providentia potentiaque superiori concretum sententiam sustinisset illius, qui solo verbo fert omnia. Removit et distulit sicut supra diximus sententiam mortis corporalis et sapientiæ suæ altitudine et misericordiæ abundantia hanc taliter tulit, ut sibi in fu-

Μεθ' ὑπερηφανίας ἀτροψία καὶ ἀκτησία· διὰ ταῦτα, « Μακάριοι, φησὶν ὁ Κύριος, οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι, » τούτέστιν, οἱ διὰ τὴν ἔνδοξον καὶ ἐν ἑαυτοῖς τοῦ φρονήματος τῆς ψυχῆς ταπεινώσων, καὶ τὴν ἐκ τῆς ἐγκρατείας τοῦ σώματος ἀσκαζόμενοι πτωχεύων, καὶ τὴν ἀκτημοσύνην πλοῦτου παντὸς πεδεινότεραν ἠγοῦμενοι· οἱ κἄν τι τούτων ἀκουσίως ἀτόλως ἐπέλθοι, διὰ τῆς ὑπομονῆς καὶ τῆς εὐχαριστίας ἐκούσιον ἑαυτοῖς ποιοῦνται τὸ ἀγαθόν· καὶ τῶν τοιούτων ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. Σπουδαζόμεν, ἀδελφοί, τοιοῦτοι πτωχοὶ καὶ ἡμεῖς γενέσθαι, ἵνα βασιλείαν οὐράνιον κομισώμεθα. Εἰ δὲ μὴ προαιρούμεθα τοιοῦτοι πτωχοὶ γενέσθαι, διὰ γοῦν τῆς ἐλημοσύνης καὶ τῆς ἐκ τῶν ὑπαρχόντων ἡμῖν μεταδόσεως κοινωνοὶ τῶν τοιούτων πτωχῶν γενώμεθα.

Β Κτησώμεθα φίλους ἐκ τοῦ μαμωνᾶ τῆς ἀδικίας, τούτέστιν ἐκ τῶν κατὰ περιστάσειαν ἐνόητων **176** ἡμῖν, ἕως ἀν ὤμεν ἐν τῇ παρουσίᾳ ζωῆς, ὡς ἀν μεταστάντας τῆς ἐνταῦθα ζωῆς, δέξονται ἡμᾶς εἰς τὰ αἰώνιους αὐτῶν ἐκείνοι μονάς. Ἐβουλόμην μὲν οὖν καὶ πάντων ἐξῆς τῶν ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ τοῦ Κυρίου μακαρισμῶν παραγμυνῶσαι τὸν ὅμιον, ἀδελφοί, τὴν διάνοιαν· ἀλλ' οὔτε ὁ παρῶν ἀρκέσει καιρὸς, καὶ ὁ προτεθεὶς ἡμῖν τὴν ἀρχὴν λόγος ἀπαιτεῖ τὸ λεῖπον· δεῖξαι γὰρ προεθέμεθα, ὡς ὁ Θεὸς θάνατον οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ νοσήματα καὶ ἀσθενείας· ἰδεξαμεν δὲ τοῦτο ἐπὶ τοῦ κατὰ ψυχὴν θανάτου, οὐ ἐστὶ προ-

κατὰ σῶμα θανάτου ζητήσαι· καὶ μαθεῖν ἡμᾶς, πόθεν αὐτοζωῆ ὢν, καὶ ἔλωσ ζωῆς, καὶ ζωῆς παντοίας αἴτιος, τῆς τε ἐν χρόνῳ καὶ τῆς ἐν αἰῶνι, καὶ μάλιστα τῆς αἰῶνιου καὶ θεοειδοῦς.

Καὶ τοῦτον τοῖνον τὸν τοῦ σώματος θάνατον, ὁ Θεὸς οὔτε ἔδωκεν, οὔτε ἐποίησεν, οὔτε προσέταξε γενέσθαι. Εἰ δὲ καὶ τοῦτον ὁ Θεὸς τὸν θάνατον οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ τῶν σωματικῶν νοσημάτων αὐτὸς ἐστὶν αἴτιος, πόθεν οὖν ἡμῖν αἱ σωματικαὶ ἀρρώστιαὶ καὶ τὰ νοσήματα; ἀφ' οὗ καὶ ὁ τοῦ σώματος θάνατος; πόθεν δὲ ὁ θάνατος οὗτος; προσέχετε καὶ συνίστατε. Ὁ νοσητὸς καὶ ἀρχιέκαστος ὄντας, ἐπεὶ τὴν ἀρχὴν πρὸς τὴν κακίαν ἀπηυτομόλησε, στερρεῖται τῆς ἀγαθῆς καὶ ὄντως ζωῆς, ἀπωσθεὶς ταύτης δικαίως, ἧς ἀπέδρα φθάσας αὐτὸς, καὶ νεκρὸν γίνεται πνεῦμα, οὐ κατ' οὐσίαν, οὐ γὰρ ἐστὶν οὐσία νεκρότης, ἀλλὰ κατὰ ἀποβολὴν τῆς ὄντως ζωῆς. Ὁ δὲ κόρον μὴ λαμβάνων τῆς πρὸς κακίαν ὁρμῆς, καὶ νεκροποιδὸν ἑαυτὸν ποιεῖ πνεῦμα, ὅτι οὐκ ἐστὶν ἀνθρώπων ἐπισπασάμενος; πρὸς κοινωνίαν τῆς οἰκίας νεκρώσεως. Ὁμοιοήσαντες δὲ τῷ Σατάν οἱ τοῦ γένους προπάτορες παρὰ γνώμην τοῦ κτίσαντος, γυμνωθέντες; τῶν ἐκ τῆς ἀνωθεν αἰγλῆς φωτισμῶν καὶ ζωτικῶν ἐνδυμάτων, νεκροὶ φεῖ! ὡς ὁ Σατάν καὶ αὐτοὶ κατὰ πνεῦμα γεγονάσιν. Ἐπεὶ δ' ὁ Σατάν οὐ νεκρὸν ἐστὶ πνεῦμα μόνον, ἀλλὰ καὶ νεκρῶν τοὺς ἐγγίζοντας, τοῖς δὲ μετασχοῦσι τῆς ἐκείνου νεκρώσεως καὶ σῶμα παρῆν ἑκατέρω, εἰ' οὐ καὶ συνεπερὶνθη πρὸς ἔργον ἔλθουσα ἡ νεκροποιδὸς συμβουλή, μεταδίδοσιν καὶ τοῖς οἰκειοῖς σώμασι τὰ νεκρὰ καὶ νεκροποιδὰ γεγονότα πνεύματα τῆς νεκρώσεως, κἄν διελύθη πάραυτα πρὸς γῆν ἐπιστρέψαν τὸ ἀνθρώπινον σῶμα, εἰ μὴ προμηθεῖς καὶ δε-

νῆραι συνερχόμενον κρείττονι τὴν ἀπόφασιν ἐκαρτέρει, τοῦ βήματι μόνω τὰ πάντα φέροντος· ὃς ἀνέσχε μὲν καὶ ὑπερέθετο, καθάπερ ἐζημεν πρότερον, τὴν ἀπόφασιν τοῦ κατὰ σῶμα θανάτου, καὶ ἦνικα ταύτην ἐξήνεγκες βάθει σοφίας καὶ φιλανθρωπίας ὑπερβολῇ, πρὸς τὸ μᾶλλον τὴν εἰς ἔργον ἐκδοσιν ταύτης ἐταμιεύσατο. Οὐ γὰρ εἶπε πρὸς τὸν Ἀδὰμ, ὡς Ἐκεῖ ἐφαγες ἀπὸ τοῦ ξύλου, οὐ ἀνεταλάμην σοι μὴ φαγεῖν, ἐπιστρέφῃσι ὅθεν ἐξῆλθες, ἀλλὰ πολλὰ μεταξὺ προβαίεις, τὸ διάστημα δηλοῦντα τῆς ἐνταῦθα ζωῆς, εἰς· ἐπήνεγκες· « Ὅτι γῆ εἶ, καὶ εἰς γῆν ἀπαλεύσῃ. » μὴδ' ἐνταῦθα προτάσων, ἀλλὰ προαναγγέλλων, καὶ ἰφειεί, καὶ μὴ κωλύων σὺν ἔκτῃ τὸ ἐκδησόμενον. Ὅρῃτε, ὅτι οὐδὲ ὁ σωματικὸς θάνατος ἐκ τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἐκ τῆς ἀμαρτίας καὶ οὐτος, καὶ τῆς τὴν ἀμαρτίαν ἐργασμένης ψυχῆς; καὶ τοῦ δολίως πρὸς τὴν ἀμαρτίαν συναρπάσαντος ἔρωτος; Οὐκοῦν καὶ τὰ σωματικὰ νοσήματα ἀπὸ ταύτης ἔσχε τὴν πάροδον· διὰ τοῦτο καὶ ὁ πρῶτος νοσερὸν κτησάμενος σῶμα, φῶ καὶ διηνεκεῖ κλώνω κερχεῖαν· ὁ γὰρ τρέμος, ὃν σπασμῶν λατρῶν ὀνομάζουσι παῖδες, ἀπροαίρετῶς ἐστὶ κίνησις ἐν τοῖς τὰ μέλη συνέχειν καὶ συνδέειν παφυκόσι μορφοῖς τοῦ σώματος, οὐδ' εἶκει τῇ τέχνῃ, οὐδὲ ἴσων εἰς τὸ ἐξῆς ἐκιδέχεται.

177 Ἐκεῖ οὐδὲ Κάιν κελῶς εἰς τέλος διέθηκε τὸν ἐκ φύσεως ἐνυπάρχοντα πρὸς τὸν σικεῖον ἀδελφὸν σὺνδεσμον, τὴν ἀγάπην περιτρέψας εἰς μίσην, γεννηθὲν μὲν ἐκ φθόνου, τελευτήσαν δὲ εἰς φθόνον· διὰ τοῦτο τῆς· ἐκ τοῦ φθόνου τηκεδνός συνεραζομένης τὸ πάθος, ἀνηκίστω καταλήλαω παιδεύεται νόσῳ, τῇ κατὰ τὰ νεῦρα καὶ τοὺς κτύς πληγῇ, ἃ σὺνδεσμος ὑπέκρινε τοῦ σώματος. Ὅρῃτε σαφῶς, ὅτι μὴ μόνον ὁ θάνατος, ἀλλὰ καὶ τὰ νοσήματα, καὶ αἱ ἀρρώστιας τοῦ σώματος ἐκ τῆς ἀμαρτίας τὴν ἀρχὴν ἔσχον; Τοῦτο καὶ ὁ Κύριος ἡμῖν δεικνύς ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ, μᾶλλον μὲν ἰδοῦναι τὸν ἐν Καπερναοῦμ ὑπὸ τεσσάρων πρὸς αὐτὸν καθιέμενον παράλυτον, φησὶ πρὸς αὐτόν· « Τίκνον, ἀφέωνται σοι αἱ ἀμαρτίαι, » προκωσπῶν οἶον τὸ κίνηρον, καὶ τὸ αἰτιον ἐκείλλων τῆς νόσου, καὶ τότε τὴν λατρείαν ἐπέγνω. Πρὸς δὲ τὸν ἐν Ἱερουσαλὴμ παρὰ τῇ προβατικῇ κολυμβηθρῷ κείμενον μετὰ τὴν ἑσπέρην φησιν· « Ἴδε ὕγιης γέγονες, μὴκαὶ ἀμαρτάνε, ἵνα μὴ χεῖρόν τί σοι γένησται. » Τοῦτο καὶ Παῦλος εἰδὼς, ὅτι τὰ κλειστά τῶν νοσημάτων ἐξ ἀμαρτίας εἰσίν, εἰπὼν περὶ τοῦ ἀναξίως προσερχομένου τῇ μυστικῇ τραπέζῃ, ὅτι κλημα ἐαυτοῦ ἴσθιαι καὶ κίβητι, εἰτά φησιν· « Διὰ τοῦτο πολλοὶ ἐν ὕμῃν ἁσθενεῖς καὶ ἀρρώστοι, καὶ κοιμῶνται κενόε. » Ἀλλὰ καὶ τῆς θνητῆς φύσεως αἱ χῆρες, παρ' ὧν ἀπαιτῶ νόσημα, τὴν ἀρχὴν πάντως ἐκ τῆς ἀμαρτίας ἔσχον· σπάνιοι δὲ εἰσιν οἱ πρὸς δεξιὰν Θεοῦ πάσχοντες, ὡς ὁ ἐκ γενετῆς τυφλὸς ὑπὸ τοῦ Κυρίου θεραπευθείς. Ἡ γοῦν φιλανθρωπία τῶν Θεοφόρων Πατέρων, ἵπαι τῶν τεσσάρων ὁρῶν τοῦ ἐνιαυτοῦ νοσώδης ἐστὶν ἡ θέρμη, καὶ ταύτης μᾶλλον ὁ Αὐγουστος μὴν οὗτος· ζέσασα γὰρ ἐκ τῆς περιλαβούσης θέρμης καὶ τῶν καυμάτων ἢ ἐν ἡμῖν ἕλη, πᾶν ὁ τί περ ἂν ἐνὸς ἡ ὄσιν εὔροι τῶν ἐν

¹⁷⁷ Joan. v, 14. ¹⁷⁸ I Cor. xi, 30.

turum hujus executionem reservaret. Non enim dixit ad Adam : Eo quod comedisti e ligno quoad prohibueram tibi ne comederes, revertere unde existi ; sed multis interpositis hujus vitæ moram indicantibus, addidit : « Quia pulvis es, et in pulverem revertieris ; » nec statim adimplet sed prænantiat, permittens et non justo impediens quod erat eventurum. Videtisne, mortem corporalem a Deo non esse, sed ex peccato atque et anima quæ peccatum fecit, et serpentis opus, qui fraude ad peccatum attraxit ? Ergo et corporales morbi ex ipso peccato ortum habuerunt ; idcirco qui primus morbidum corpus habuit, Cain, qui somper in tremore vixit, in talem devenit ægritudinem. Trepidatio enim quem spasmodum medicorum vocant filii, motus est involuntarius in partibus natis ad aptanda conjungendaque inter se varia corporis membra ; qui si oriatur ex defectu naturalis humoris, non arti cedit nec, unquam sanationem recipit.

συσῶν ὁ Κάιν, ἐκ τῆς ἀμαρτίας εἰς ταύτην ἦλθε τὴν ἐξῆς ἐκιδέχεται.

Cam ergo Cain postremo fesso rapisset vinculum quo cum proprio fratre jungebatur, mutato amore in odium, cujus principium invidia, finis autem fratris cædes, idcirco passio ex consumptione, ejus causa est invidia, alio insanabili morbo augetur, et vulnere, nervorum medullarumque ossium quibus tota consistit compago corporis. Intelligentiæ jam quod non solum mors, sed morbi et infirmitates corporis a peccato oriuntur ? Quod nobis ostendit Dominus in Evangelio. Antequam enim sanaret a quatuor viris oblatum ei paralyticum in Capernaum, dixit ad eum : « Fidi, remittantur tibi peccata tua, » prius stimulum auferens et causam morbi abjiciens, ut deinde sanationem adjiceret. Ad eum autem qui Hierosolymis jacebat ad probaticam piscinam ait post ipsius sanationem : « Ecce sanus factus es ; jam noli peccare, ne deterius tibi aliquid contingat. » Quod cognoscens Paulus scilicet pleurosque morbos ex peccato procedere, cum dixisset indigne accedentem ad mysticam mensam, manducare et bibere suum judicium, addit : « Ideo inter vos multi infirmi et imbecilles, et dormiunt multi. » Sed omnes mortalis nature calamitates ex quibus omnis morbus venit, a peccato ortum habuerunt : rari sunt qui ad gloriam Dei patiuntur velut ille a natiuitate cæcus, quem curavit Dominus. Misericordia sacrorum Patrum, dum ex quatuor anni tempestatibus, morbifica est æstas, et in ea hic præsertim mensis Augusti ; materia enim in nobis ingravescente calore et solis ardore calefacta unum aut duo ex elementis nostris invenerit, et in totum corpus agit, et cætera reddens inutilia morbos procreat. Misericordia ergo, ut dixi, sanctorum Patrum, hanc tempestatem videns morbidam,

ut leviores nobis redderet morbos jussit adhiberi benedictam aspersionis aquam ut cum fide utentes inde sanctificati superiores remaneamus morbis ex peccato nos invadentibus. Et simul docent nos, grassante morbo confugiendum esse non ad magos et incantatores, sed ad Deum, ad sanctorum ejus invocationem, ad sanctificatas ipsi et per vitam oblatas nobis orationes, preces et supplicationes. Qui enim ad magos et incantatores confugiunt, negant esse Deum, conjunguntur dæmonibus suas occidentibus animas, et aliquando insanabiles morbos et inortem ipsam ex eorum commercio reportant. Ochozias enim Achab filius in infirmitatem delapsus, misit ut scriptum est ad deum Accaron : idololatræ enim erant isti, magis et ariolis confidentes : misit ergo Achab regis filius qui interrogarent eos de sua infirmitate ; quibus occurrens nuntius Elias propheta dixit : « Numquid non est Deus in Israel, ut exis ad consulendum Baal deum Accaron ? Quam obrem hæc dixit Dominus : De lectulo super quem ascendisti, non descendes, sed morte morieris ¹¹. »

ταίς προσέχοντες · ἐπεμψε γοῦν ὁ τοῦ βασιλέως Ἀχαάβ υἱὸς οὗτος πρὸς τοιοῦτους μαθεῖν περὶ τῆς ἀσθενείας αὐτοῦ. Ὑπαντήσας δὲ τοῖς ἀπεσταλμένοις Ἡλιού εἶναι θεὸν ἐν Ἰσραὴλ, ὁμοίως πορεύεσθε ἐπιζητήσοι ἐν τῷ Βαάλ θεὸν Ἀκκαρών ; Τάδε λέγει Κύριος · Ἡ κλίνη ἐφ' ἧς ἀνέθης ἐκεῖ, οὐ καταθήσῃ ἀπ' αὐτῆς, ἀλλὰ θανάτῳ ἀποθανῇ. »

Nonne videtis quod ii qui magos ariolosque ad cognoscendum rem aliquam vel morbum, negent esse inter nos Deum, et inde mortem reportent, animæ præsertim mortem, et etiam aliquando corporis ? Qui autem in necessitatibus vel infirmitatibus ad Deum et sanctos ejus confugit, si ei expediat, a necessitatibus corporalibus eruitur et a morbis liberatur ; sanitatem vero animæ remissionemque peccatorum semper reperit ; sic loquitur Christi apostolus et frater Jacobus : « Infirmitur quis in vobis ? inducat presbyteros Ecclesiæ, et orent super eum unguentes eum oleo in nomine Domini, et oratio fidei salvabit infirmum, et excitabit eum Dominus, et si in peccatis sit, remittuntur ei ¹². » Necessè est autem ut cooperemini orationibus propter vos facis, per conversionem, confessionem, eleemosynam et alia pœnitentiæ opera ; multum enim valet oratio justii assidua. Fiat ergo ut nos omnes, a malis animæ et corporis liberati hic in tranquillitate viventes feliciter præsentis vitæ spatium percurramus, postea statuto tempore participes efficiamur æternæ, beatæ et incorruptibilis omni dolore et ærumna prorsus alienæ vitæ, in ipso Jesu Christo medico et Deo animarum corporumque nostrorum, cui cum Patre et sancto Spiritu gloria in sæcula sæculorum. Amen.

ἐν αὐτῷ Χριστῷ τῷ ἱατρῷ καὶ Θεῷ τῶν ψυχῶν καὶ τῶν σωμάτων ἡμῶν · μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ δόξα σὺν ἁγίῳ Πνεύματι, εἰ ; τοῦ ; αἰῶνας. Ἀμήν.

¹¹ IV Reg. i, 3. ¹² Jac. v, 14, 15.

ἡμῶν στοιχείων, πρὸς ; πᾶν ἀναχθεῖ τὸ σῶμα, καὶ ὀβη-
τω τοῦς ἄλλους τῶν ἐν ἡμῶν ἀχρειοῦσα, τὰς νόσους
ποιεῖ. Ἡ γοῦν φιλανθρωπία, καθάπερ ἔφη, τῶν
ἱερῶν Πατέρων, ἰδύσα νοσῶδη τὸν καιρὸν τοῦτον,
ὡ ; ἀν ἡμῶν ἐπικουφίση τὰς νόσους, τὸ ἡγιασμένον
τοῦτο τοῦ βαντισμοῦ προσέταξε τελεῖν ἡμᾶς ὕδωρ,
ἵν' ἐντεῦθεν ἀγιαζόμενοι οἱ μετὰ πίστει ; προσε-
χόμενοι, διαμένωμεν ἀνώτεροι τῶν ἐξ ἁμαρτημάτων
προσβαλόντων ἡμῶν νοσημάτων · ἅμα δὲ καὶ διδύ-
σκοντες ἡμᾶς, ἀν τινι συμβῇ νόσος, μὴ πρὸς ἐπι-
δοῦς καὶ γόητας τρέχειν, ἀλλὰ πρὸς τὸν θεόν, πρὸς
τὴν τῶν ἁγίων αὐτοῦ πρεσβειαν, πρὸς τὰς τῶν
σφιερωμένων αὐτῷ καὶ διὰ βίου ἀνακειμένων ὑπὲρ
ἡμῶν ἐντεῦξαι καὶ δεήσεις καὶ προσευχάς. Οἱ γὰρ
πρὸς ἐπιπόδας καὶ γοητείας χωροῦντες ἀθετοῦσι τὸ
εἶναι θεόν, συντάσσονται τοῖς δαίμοσι, θανατοῦσι
τὰς αὐτῶν ψυχάς · ἔστι δ' ὅτι καὶ νόσους ἀνηκέ-
στους ἐκ τούτων τρυγῶσι καὶ θάνατον. Ὀχοζίας
γὰρ ποτε ὁ τοῦ Ἀχαάβ ἀσθενεῖα περιπεσὼν, ἐπε-
μψε κατὰ τὸ γεγραμμένον πρὸς τὸν θεόν Ἀκκαρών ·
εἰδωλόλατραι δὲ ἦσαν οὗτοι, καὶ γοητείας καὶ μαν-
τικῶν ἐπιποδῶν ; οἱ δὲ πρὸς τοιοῦτους μαθεῖν περὶ τῆς ἀσθενείας
ὁ προφήτης, φησι πρὸς αὐτούς · « Παρὰ τὸ μὴ
εἶναι θεόν, συντάσσονται τοῖς δαίμοσι, θανατοῦσι
τὰς αὐτῶν ψυχάς · ἔστι δ' ὅτι καὶ νόσους ἀνηκέ-
στους ἐκ τούτων τρυγῶσι καὶ θάνατον. Ὀχοζίας
γὰρ ποτε ὁ τοῦ Ἀχαάβ ἀσθενεῖα περιπεσὼν, ἐπε-
μψε κατὰ τὸ γεγραμμένον πρὸς τὸν θεόν Ἀκκαρών ·
εἰδωλόλατραι δὲ ἦσαν οὗτοι, καὶ γοητείας καὶ μαν-
τικῶν ἐπιποδῶν ; οἱ δὲ πρὸς τοιοῦτους μαθεῖν περὶ τῆς ἀσθενείας
ὁ προφήτης, φησι πρὸς αὐτούς · « Παρὰ τὸ μὴ

Ὅρατε, ὅτι οἱ κατὰ γοητῶν καὶ μάντεων ἐπιζη-
τοῦντές ; τι μαθεῖν, ἢ παθεῖν, ἀθετοῦσιν εἶναι τὸν θεόν
ἐν ἡμῶν, καὶ θάνατον ἐκτεῖθεν καρποῦνται μάλιστα **178**
μὲν τὸν τῆς ψυχῆς, ἔστι δ' ὅτι καὶ τὸν τοῦ σώματος ;
Ὁ δὲ πρὸς τὸν θεόν καὶ τοὺς ἁγίους αὐτοῦ προσε-
χῶν ἐν ἀνάγκαις καὶ ἀσθενείαις, εἰ συμφέρει τούτῳ,
καὶ τῶν σωματικῶν ἀνγκῶν λύεται, καὶ τῶν νοση-
μάτων ἀπαλλάττεται · τῆς δὲ κατὰ ψυχὴν ὕγια ;,
καὶ τῆς τῶν ἁμαρτημάτων ἀφίσεως ἀεὶ ἐπιτυγχάνει ·
οὕτω γὰρ καὶ ὁ τοῦ Χριστοῦ ἀπόστολος καὶ ἀδελφός
Ἰάκωβός φησιν · « Ἀσθενεῖ τις ἐν ὑμῖν ; προσκα-
λεσάσθω τοὺς πρεσβυτέρους τῆς Ἐκκλησίας, καὶ
προσευξάσθωσαν ἐπ' αὐτόν, ἀλείψαντες αὐτόν ἐλαίῳ
ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου, καὶ ἡ εὐχὴ τῆς πίστεως
σώσει τὸν κάμνοντα, καὶ ἔγερει αὐτόν ὁ Κύριος ·
καὶ ἡ ἀμαρτία ; ἢ πεποιηκώς ; ἀφεθήσεται αὐτῷ. »

Δεῖ δὲ καὶ ὑμᾶς συνεργεῖν ταῖς ὑπὲρ ὑμῶν εὐχαῖς,
δι' ἐπιστροφῆς, δι' ἐξαγορεύσεως, δι' ἐλεημοσύνης,
διὰ τῶν ἄλλων ἔργων τῆς μετανοίας · πολὺ γὰρ
ἰσχύει δεήσει ; δικαίου ἐνεργουμένη. Γένοιτο δὲ ἡμᾶς
πάντας, καὶ τῶν τῆς ψυχῆς καὶ τῶν τοῦ σώματος ;
ἀπαλλαγέντας δειῶν, νῦν μὲν ἐν μετριοκαθείῃ
βιοῦντας, εὐμαρῶς διανύσαι τὸ διάστημα τῆς πα-
ρούσης ζωῆς · διανύσαντας δὲ τοῦτο, μεταλαλεῖν
κατὰ καιρὸν καὶ τῆς αἰωνίου καὶ μακαρίας ; καὶ ἀπύ-
ρατου ζωῆς, καὶ τελείως ἀπαθοῦ ; καὶ ἀπῆμο ες,
τῶν σωμάτων ἡμῶν · μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ δόξα σὺν

'ΟΜΙΛΙΑ ΑΒ΄.

Α

HOMILIA XXXII.

Τοῦ αὐτοῦ ὁμιλία εἰς τὸ κατὰ τὸν εὐαγγελιστὴν
Ματθαῖον τῆς ἑννάτης Κυριακῆς Εὐαγγελίου·
ἐν ἣ καὶ περὶ πειρασμῶν.

Ἰάκωβος ὁ ἀδελφός, εἰ Πᾶσαν χαρὰν ἠγήσα-
σθε, φησὶν, ὅταν πειρασμοῖς περιπέσητε ποικίλοις. εἰ
οὐκ εἶπεν ἀπλῶς, Χαίρετε, ἀλλὰ, Πᾶσαν χαρὰν
ἠγήσασθε, φησὶν, οὐκ ἀνεπαισθητῶς ἔχειν πρὸς τὰ
ἐπιβήθια παραινῶν· τοῦτο γὰρ ἀδύνατον, ἀλλ' ἐπι-
κρτεότερον ἔχειν εἰσηγούμενος τὸν θεάρεστον λο-
γισμόν. Πᾶσαν δὲ εἶπε χαρὰν, τουτέστι τελείαν,
μεγίστην, ἀνελλιπῆ, καὶ μάλισθ' ὅταν οἱ πειρασμοὶ
πολυεπίδησι· διατί; Ὅτι διὰ τῆς τῶν πειρασμῶν
ὑπομονῆς γυμναζόμεθα, καὶ δοκιμώτεροι γινόμεθα
εἰς πρὸς τὸν Θεόν. Καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ
γνώριμοι τοιοῦτοι ὄντες· οὕτω γὰρ καὶ ἡ τοῦ Σολο-
μώντος σοφία περὶ τῶν ἀγίων φησὶν· « Ὅτι ἐπει-
ρᾶσιν αὐτοὺς ὁ Θεός, καὶ εὗρεν αὐτοὺς ἀξιούς ἐαυ-
τοῦ. » Ἄρ' οὐ πάσης χαρᾶς ἀξίους αὐτοὺς ὁ πειρα-
σμός οὗτος; Τοῦτο καὶ ὁ Θεός πρὸς τὸν Ἰωβ εἰπὼν,
ἀπήλλαξεν αὐτὸν τῆς ἐπι τῷ πειρασμῷ λύπης·
« Οἶει με, λέγων, ἄλλως σοι κεχηρηματικῆναι, ἢ ἵνα
ἀναφανῆς δίκαιος; » Τί τοῦτο λέγων πρὸς αὐτόν;
ἐχρησάμην σοι, δοκιμάζων σου 179 τὴν εἰς ἐμὲ πί-
στιν, ἐν εὐεξίᾳ καὶ εὐδοξίᾳ καὶ εὐπορίᾳ καὶ ἀνεφάνης
δίκαιος, χρώμενος αὐτοῖ; κατὰ τὸ ἐμὸν θέλημα,
τοῦ ταῦτά σοι παρασχόντος, καὶ ὡς αὐτὸς ἐβου-
λόμην, ταῦτα διαφέρων καὶ διοικῶν· ἐχρησάμην
σοι, δοκιμάζων σου τὴν εἰς ἐμὲ πίστιν, ἐν καχεξίᾳ
καὶ ἀδοξίᾳ, καὶ ἀπορίᾳ, καὶ ἀνεφάνης δίκαιος,
λέγων· « Εἰ τὰ ἀγαθὰ ἐδεξάμεθα ἐκ χειρὸς Κυρίου,

τὰ κακὰ οὐκ ὑποσόμεν; »
Πόθεν οὖν ἡ ἐν τοῖς πειρασμοῖς ὑπομονή; ἀπὸ
τοῦ δοκίμου τῆς εἰς Θεὸν πίστεως· ὥστε δοκίμιόν
εἶσι τῶν πιστῶν οἱ πειρασμοί. Διόπερ ὁ τοῦ Κυρίου
ἀδελφός Ἰάκωβος χαίρειν ἡμῖν παραγγέλλας, ὅταν
πειρασμοῖ; περιπέσωμεν, ἐπήγαγεν δεῖ· « Τὸ δοκι-
μιῶν ὑμῶν τῆς πίστεως κατεργάζεται ὑπομονήν· ἡ
δὲ ὑπομονή, φησὶν, ἔργον τελείον ἔχεται. » Μηδὲν,
φησὶν, τῶν ἔργων σοι τῆς ἀρετῆς κολοβώσης, ἐπει-
εχθέντων τῶν πειρασμῶν μαλακισθεὶς, ἀλλὰ μετὰ
τῆς ὑπομονῆς καὶ ἡ τελειότης προσέρτω σοι τῆς
ἀρετῆς. Ἐπεὶ δὲ καὶ διὰ τῶν ἀκουσίων μόνον οὐ τε-
λειοῦται ὁ ἄνθρωπος, ἀλλὰ χρὴ προσεῖναι καὶ τὰ
ἐκούσια, ἅπερ ἐστὶ σωφροσύνη, δικαιοσύνη, πρὸς τε
τὸν Θεὸν καὶ πρὸς ἀλλήλους ἀγάπη, καὶ τὰ ἐπόμεια
ταῦτα· ἐπεὶ καὶ τούτων ἡμῖν χρεια πρὸς τὴν τε-
λειωσιν· διὰ τοῦτο προστίθησι πρὸς ἡμᾶς γράφων ὁ
θεὸς ἀπόστολος οὗτος· « Ἡ δὲ ὑπομονὴ ἔργον τέ-
λειον ἔχεται, ἵνα ἦτε τέλειοι καὶ ὀλόκληροι, ἐν μη-
δενὶ λειπόμενοι· » τοῦτο λέγων ἀντικρὺς, ὡς εἴπερ
βούλεσθε τὴν πρὸς Θεὸν ὑμῶν πίστιν τελείαν ἐν-
δείκνυσθαι, μὴ μόνον πάσχοντες ἐξωθεν φέρετε γεν-
ναίως, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ παρ' ἐαυτῶν τὰ θεάρεστα
ἐνεργεῖτε, καὶ ἐπίπονα ἢ· συνελθόντα γὰρ μετ'
ἀλλήλων πρᾶξις καὶ πάθος ἐπ' ἀγαθῷ, τὸν κατὰ
Θεὸν τελειοῦσιν ἄνθρωπον. Πῶς δὲ οὐκ εἶπεν, δεῖ
Χαίρετε ὅταν ἐνεργῆτε τὴν ἀρετὴν, ἀλλ' ὅταν ἐν

Ejusdem homilia in Evangelium undecima Domini-
ca secundum Matthaeum; in qua et de tentatio-
nibus.

Jacobus frater Domini ait: « Omne gaudium exi-
stimate, cum in tentationes varias incidertis⁸². »
Non solum dicit: Gaudete, sed « omne gaudium
existimate; » non exhortans nos ad non sentiendum
dolorem; hoc enim impossibile est, sed superiores
nos exhibere jucundissimum esse Deo obsequium
ostendens. Omne dixit gaudium, id est perfectum,
maximum, infinitum, praesertim si variae sint tenta-
tiones. Quare? Quia per tolerantiam tentatio-
num exercetur et magis probati effluimur erga
Deum. Et praeterea magis cognoscimur in tentatione
versati; dixit enim de sanctis sapientia Salomonis:
« Quoniam Deus tentavit illos, et invenit illos dignos
se⁸³. » Nonne ergo omnis gaudii eis fuit digna talis
tentatio? Hoc idem dicens Deus ad Job cum libera-
vit a tristitia ex tentatione orta. Putas me tecum
aliter egisse quam ut justificeris? Quid dixit ad
eum Dominus? Tibi profui innotescens, ostendens
fidem tuam in me, in prosperis rebus, in gloria, in
fortuna secunda, et apparuisti justus utens his rebus
juxta meam voluntatem talia tibi concedentem et
quando volui, auferentem et dispergentem a te. Tibi
profui ostendens tuam fiduciam in me, in adversis,
in opprobrio in fortuna mala, et apparuisti justus
dicens: « Si bona suscepimus de manu Dei, mala
quare non suscipiamus⁸⁴? »

Unde ergo in tentationibus patientia? Ex mani-
festatione fidei in Deum, ita sunt probatio fidelium
tentationes. Ideo cum frater Domini Jacobus nos
hortatus esset ad gaudium, cum in tentationes inci-
derimus, addidit: « Probatio fidei vestrae patien-
tiam operatur; patientia autem opus perfectum
habet. » Non, inquit, opere virtutis infirmae sint tibi
male ferenti ad te missas tentationes, sed cum
patientia adsit tibi virtutis consummatio. Quia ho-
mo per involuntaria non perficitur, sed necessario
ad voluntaria ducendus est, quae sunt justitia, sa-
pientia, in Deum et in proximum charitas, et quae
hanc comitantur, quia his indigemus ad perfectio-
nem; ideo ad nos scribens divinus addit Apostolus:
« Patientia autem opus perfectum habeat, ut sitis
perfecti et integri, in-nullo deficientes, » hoc directe
ostendens quod si fidem vestram in Deum ostendere
velitis perfectam, non sufficere si fortiter externo
vobis adversantia sufferatis, sed oportere ut ipsi
vobis opera Deo grata imponatis, etsi gravissima
sint; operatio simul et passio in bonum cum aliis
junctae hominem perfectum secundum Deum fa-
ciunt. Cur ergo non dixit Apostolus: Gaudete cum
bonum operamini sed « cum in tentationibus estis? »
Quia virtutem operari ex nobis pendet et in nostra
potestate situm est; in tentationes autem incidere

⁸² Jac. i. 2. ⁸³ Sap. iii. 5. ⁸⁴ Job. ii. 10.

non est penes nos. Cum ergo absque his tentationibus non sit perfectio, nec in Deum fidei manifestatio, qui ad fidei perfectionem currit cum in tentationes incidit gaudet quasi inveniens unde ad perfectionem perveniat. Perfectis quidem in fide prosunt tentationes ad suæ perfectionis manifestationem. Imperfectis autem mirabilis est ad perfectionem viam aperire, quod patet ex explicatis ipsis hodierni Evangelii verbis. Sed a superius ipsa proponamus ad charitatem vestram: « In illo tempore compulsi Jesus discipulos ascendere in naviculam, et trajicere eum trans fretum, donec dimitteret turbas. Et dimissa turba, ascendit in montem solus orare ». De quonam tempore diximus? Quando ex quinque panibus et duobus piscibus quinque millia hominum cum mulieribus et liberis cibavit, tam abundanter et copiose ut implerentur duodecim corbini fragmentis quæ supererant, sicut in Ecclesia proxime elapsa Dominica audivimus.

δίοις ἔθρεψεν ἐπὶ τοσούτου εἰς κόρον, ὥς καὶ δώδεκα κορβίνους πληρῶσαι τὰ περιτεύσαντα τῶν κλασματῶν καθάπερ ἔπ' ἐκκλησίας ἐν τῇ παρελθούσῃ Κυριακῇ ἀνηχῶμεν.

Sed sciscitabit intra se quis forsitan quam ob rem compulerit Jesus discipulos suos ascendere in naviculam. Dicendum porro est ipsum exteriora ordinasse ad opera quorum faciendorum causa in terram venerat. Si autem non compulisset ego rationem mecum quaererem. Ipse enim seipsum præbere volens per opera omnibus omnis boni exemplar, ostendit quomodo oportet conversari cum turbis, ad animarum scilicet et ad corporum utilitatem, debet et ostendere quomodo oporteat cum Deo conversari, elevando ad ipsum mentem rebus terrestribus liberam, multum autem ad hoc adjuvat solitudo, desertum et quæ in ipso invenitur tranquillitas. Cum ergo opportunum tunc tempus erat hoc quoque docendi, scilicet bonam esse solitudinem, orationem et secessum, ideo necesse erat ascendere ad montem ubi solus oraret. Discipuli autem cum ipso ubique esse delectabantur, et ægre ab illo separabantur, Quomodo ergo potuisset in montem ascendere solus, nisi compulisset eos ascendere in naviculam et præcedere eum trans mare? Aliud quoque in hoc nobis monstratur. Sicut enim hic postquam sanavit et docuit cibavitque copiose turbam, eam dimisit et ascendens in montem compulsi discipulos suos sese committere mari et fluctibus, ita postea, postquam nostram naturam per suam Incarnationem sanavit, docuit, et suo proprio corpore cibavit, derelinquens nos corporaliter et in caelum ascendens, misit discipulos suos in mundum universum, id est in amarum et periculis refertum gentium mare, quasi in navi eum Evangelio et quæ juxta ipsum est Ecclesia, tentationibus traditi sunt. Non modo injiit, sed compulsi ite. Si quis noverit quod narrat Joannes dilectus Christi theologus, quare fuerit permessa Stephani tribulatio et

Α τοῖς πειρασμοῖς ἦεν; ὅτι τὸ μὲν ἐνεργεῖν τὴν ἀρετὴν ἐφ' ἡμῖν ἐστι, καὶ ἐν τῇ ἐξουσίᾳ κείτῃ ἐφ' ἡμῖν. Ἐπει δὲ χωρὶς τούτων οὐκ ἐστὶ τελείωσις ἢ φανέρωσις τῆς πρὸς Θεὸν πίστεως, ὁ πρὸς τὴν τελείωσιν τῆς πίστεως τρέχων, ὅταν πειρασμοῖς περιπέσῃ, χαρήσεται ὡς ἐντυχὼν, δι' οὗ τῆς τελειώσεως ἐπιτεύχεται· τοῖς μὲν γὰρ τελείοις τὴν πίστιν πρὸς φανέρωσιν λυσισταλοῦσιν οἱ πειρασμοὶ τῆς καθ' ἑαυτοῦ τελειότητος· τὸ δὲ γε τούτων θαυμασιώτερον, ὅτι καὶ τοὺς ἀτελεῖς τελειοῦσιν ἐπιφερόμενοι· ὁ δὲ ἦλον καὶ παρ' αὐτῶν τῶν σήμερον ἀναγινώσκομενον τοῦ Εὐαγγελίου ῥημάτων. Ἄνωθεν δὲ ἀπὸ τῆς προθεσμίας πρὸς τὴν ὁμιλίαν ἀγάπην. Ἐν καιρῷ ἐκείνῳ ἠνάγκασεν ὁ Ἰησοῦς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ ἐμβῆναι εἰς τὸ πλοῖον, καὶ προάγειν αὐτὸν εἰς τὸ πέραν, ἕως οὗ ἀπολύσῃ τοὺς ὄχλους· καὶ ἀπολύσας τοὺς ὄχλους ἀνέβη εἰς τὸ ὄρος κατ' Ἰβάν προσεύξασθαι. Ποῖον καιρῷ ἐκείνῳ φασί; ὅτι πάντα ἄρτοις καὶ δυσὶν ἰχθύσι τοὺς πενταχισθίλους οὖν γυναιξὶ καὶ παι-

Ἄπορήσεις δ' ἂν τις ἴσως, τίνας ἔνεκεν ἠνάγκαζε τοὺς μαθητὰς ἐμβῆναι εἰς τὸ πλοῖον. Ἔστι μὲν οὖν λέγειν, ὡς φρονόμοι καὶ τὰ ἐξῆς, πρὸς τὰ ἔργα σπεύδων, ἃ τελείων ἦλθεν ἐπὶ τὴν γῆν. Ἐγὼ δὲ, εἴπερ μὴ ἠνάγκαζε, τοῦτο ἂν ἠπόρησα· ἐπειδὴ γὰρ ἐκεῖνος πᾶσι παντὸς καλοῦ δι' ἔργων ὑπόδειγμα προτιθέναι βουλόμενος ἑαυτὸν, ἔδειξε μὲν πῶς δεῖ συνεῖναι τοῖς πληθεσίν, ὅτι πρὸς ψυχῶν καὶ σωμάτων ὠφέλειαν, ἐλείπετο δὲ δεῖξαι καὶ πῶς δεῖ συνεῖναι Θεῷ, τῷ προσάγειν αὐτῷ τῶν πάντων ἀπηργαμένων 180 τῶν κάτω· πολλὸν δὲ πρὸς τοῦτο συντείνει μόνωσις καὶ ἔρημια, καὶ ἡ ἐν αὐτῇ ἡσυχία. Ἐπει οὖν καὶ τοῦτο διδάξει καιρὸς; ἦν, ὅτι καλὸν ἔρημια καὶ ἡρεμία καὶ προσευχὴ καὶ μόνωσις, καὶ διὰ τοῦτο ἀναβῆναι εἰς τὸ ὄρος, ὥστε κατ' Ἰβάν προσεύξασθαι· οἱ δὲ μαθηταὶ συνεῖναι τούτῳ διὰ παντὸς ἠγάπων, καὶ ὑποτασσάμενοι εἶχον ἐκεῖνον, πῶς ἂν εἰς τὸ ὄρος ἀνέβῃ μόνος, εἰ μὴ τούτους ἠνάγκασεν ἐμβῆναι εἰς τὸ πλοῖον καὶ προάγειν εἰς πέραν; Ἔστι δὲ τι καὶ ἄλλο διορθεῖν ἐνταῦθεν. Πῶς γὰρ νῦν μετὰ τὸ θεραπεύσαι καὶ διδάξαι καὶ θρῆσκαί τὸν πληθεὸς ἐξισιῶς, ἀπολύσας αὐτοὺς, καὶ εἰς τὸ ὄρος ἀναβαίνων, ἠνάγκασε τοὺς μαθητὰς ἑαυτοῦς ἐπιδοῦναι τῇ θαλάσῃ καὶ τοῖς κύμασιν, οὕτως ὑστερον μετὰ τὸ διὰ τῆς οἰκτίας ἐνανθρωπήσας θεραπεύσαι τὴν ἡμετέραν φύσιν, καὶ δεῖξαι καὶ θρῆσκαί δι' ἑαυτοῦ, ἀπολείπων ἡμᾶς σωματικῶς, καὶ ἀναβαίνων εἰς τὸν οὐρανὸν, ἐπέμφε τοὺς μαθητὰς εἰς τὸν κόσμον ἅπαντα, ταυτὸ δ' ἐπέμψεν εἰς τὴν ἀμυραν, ὡς πειρασμῶν γέμουσαν, τῶν ἐθνῶν θάλασσαν, ὡς περ ἐν σκάφῃ τῷ Εὐαγγελίῳ καὶ τῇ κατ' αὐτὸ Ἐκκλησίᾳ, μετ' οὗ τοῖς πειρασμοῖς ἐξέσθησαν. Οὐ μόνον δὲ ἐπέμψεν, ἀλλὰ καὶ ἠνάγκασεν. Εἰ τις οἶδε τὰ κατὰ τὸν Ἰωάννην τὴν ἡγεγεμένον τῷ Χριστῷ Θεολόγον, εἰ τις οἶδε διὰ τί συνεχωρή-

66 Matth. xiv, 22.

θη ἢ ἐπὶ Στεφάνῳ θλίψις, καὶ ὁ κατ' ἐκείνην διωγ-
μὸς, εἶδεν ὁ λέγων· καὶ γὰρ οὐκ ἤθελον οἱ ἀπόστολοι
τῶν Ἱεροσολύμων ἐξελεῖν, ἀλλ' ἀναγκασθέντες ὑπὸ
τοῦ διωγμοῦ, διεσπάρησαν εἰς τὸν κόσμον, καὶ οὖ-
τω τὴν ἀποστολὴν ἐπλήρωσαν.

Οὐκ ἠναγκάσθησαν δὲ ἀπλῶς πλεῖν τὴν κοσμι-
κὴν θάλασσαν, ἐνθα πᾶσα θλίψις καὶ πᾶν εἶδος
πειρασμοῦ, ἀλλ' ὥστε προάγειν εἰς τὸ πέραν, του-
τάστι νικῆσαι, καὶ τῶν πειρασμῶν ἐπέκεινα διὰ τῆς
νίκης γενέσθαι· ἀλλ' οὐκ ἴσχυσαν χωρὶς τοῦ Ἰη-
σοῦ· «Τὸ γὰρ πλεῖον, φησί, μέσον τῆς θαλάσσης
ἦν βασανιζόμενον ὑπὸ τῶν κυμάτων· ἦν γὰρ ἐναν-
τιὸς ὁ ἀνεμὸς.» Οὐ μᾶλλον τότε ἦν ἐναντιὸς αὐτοῖς
ὁ ἀβύχρος ἀνεμὸς, ἢ ὁ Δομετιανὸς, καὶ ὁ Τραϊανὸς,
καὶ ὁ Νέρων ὕστερον· μᾶλλον δὲ οὗτοι μὲν, καὶ οἱ
τοιούτοι κύματά εἰσι ἀγρία δεινῶς κατὰ τῆς Ἐκ-
κλησίας ἐπιχειρόμενα, ὁ δὲ κινῶν καὶ ἀναγείρων
ἐναντιὸς ἀνεμὸς τὸ πνεῦμα τῆς πονηρίας· ἐστὶν, ὁ
ἀντικείμενος τῇ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίᾳ διὰ παντὸς
διάβολος. Τετάρτη δὲ, φησί, φυλακὴ τῆς νυκτὸς
ἀπὸ τῆς πρὸς αὐτοὺς ὁ Ἰησοῦς, περιπατῶν ἐπὶ τῆς
θαλάσσης, τουτέστι μετὰ τὴν ἐνάτην τῆς νυκτὸς
ὥραν· εἰς τέσσαρα γὰρ εἰώθησιν οἱ νυκτοφυλακοῦν-
τες διαιρεῖν τὴν νυκτὸς διάστημα κατὰ διαδο-
χὴν, ὡς εἶναι τὴν ἀρχὴν τῆς τετάρτης φυλακῆς ἐν
ταῖς ἡμερίαις ἀρχὴν τῆς δεκάτης τῆς νυκτὸς
ὥραν. Ἐπὶ τοσούτων δὲ αὐτοὺς ἀφίησιν ὑπὸ τοῦ
κλύδωνος βασανίζεσθαι, ἵνα γυμνάσῃ πρὸς ὑπομο-
νην, καὶ φερεπόντους αὐτοὺς ποιήσῃ. Ἀλλὰ καὶ
μετὰ τοῦτο ἐπιφανὲς αὐτοῖς συγχορεῖ φάντασμα
νομίσαι τοῦτον, καὶ φοβηθῆναι τοσούτον, ὡς καὶ
ἀπὸ τοῦ φόβου κράξαι, καίτοι πρὸς τὸ σῶσαι παρα-
γενόμενον. Τοῦτο γὰρ ἀνθρώποις ποιοῦντα καὶ ἐπὶ τοῦ
παλαιοῦ λαοῦ ἐκείνου· ὅποτε καὶ γὰρ ἐμελλεν αὐ-
ταῖς ἡ θάλασσα παραδόξως ῥήγνυσθαι, καὶ ὄδον
παρέχειν σωτήριον, τότε τὰ ἴσχυα κινδυνεύειν ἰδο-
ύσων, τῇ κατόπιν κυκλώσει τῶν πολεμίων ἀφύκτοις
συγχεθέντες κακοῖς. Καὶ νῦν ἐπὶ τῆς παρουσίας αὐ-
τοῦ προηγεῖτο τῆς ἀπαλλαγῆς τῶν κατεχόμενων δαι-
μονίων ὁ σφοδρὸς συνταραγμὸς τῶν ἐλευθερομέ-
νων· οὕτω γὰρ οὐκ ἐπέραστοι μόνον, ἀλλὰ καὶ ἔμ-
μονοι τῇ μνήμῃ τῶν εὐπεπονθῶτων αἱ εὐεργεσίαι
γίνονται. Ἐπιφαίνεται δὲ αὐτοῖς ἐπικαλουμένοις
πάντων ἐν τῷ κλύδωνι ἐκείνῳ τὸν πάντων Θεόν,
δεικνύς· οἱ αὐτὸς ἐστὶν ὁ ἐπὶ πάντων Θεός, ὁ χεῖρα
βοηθείας ὀρέγων τοῖς ἐπικαλουμένοις αὐτόν. Περι-
πατεῖ δὲ ἐπὶ τῶν κυμάτων, τῆς θαλάσσης **181**
ἀγριαίνουσης, δεικνύς ἐκ παρουσίας οἱ αὐτός· ἐστὶ
κατὰ τὴν προφητείαν ὁ καὶ ἐπὶ τῆς θαλάσσης· ὡς
ἐπ' ἰδαφούς ὀδεύων, πρὸς ὃν φησὶ καὶ ὁ Δαβὶδ προ-
φητικῶς· «Ἐν τῇ θαλάσῃ αἱ ὁδοὶ σου, καὶ αἱ τρί-
βου σου ἐν ὕδασι πολλοῖς·» καὶ, «Σὺ δεσπόζεις τοῦ
κράτους τῆς θαλάσσης, τὸν δὲ σάλον τῶν κυμάτων
αὐτῆς σὺ καταπραΰνεις·» ὅπερ ὕστερον ἀπειργά-
σατο. Ὡς γὰρ τότε περιφόβους εἶδεν αὐτοὺς ἀπὸ
τοῦ μὴ ἐπιγινῶναι τοῦτον, ἐπεὶ καὶ νῦν ἦν, εὐθίως
ἐλάλησεν αὐτοῖς, γνωρίζων αὐτοὺς ἀπὸ τῆς φωνῆς

quæ eam secuta est persecutio, hic quid dicam
intelligit; non enim volebant apostoli exire Hiero-
solyinis, sed persecutione pulsī dispersi sunt per
mundum et sic missionem suam impleverunt.

Non compulsi sunt omnino mare mundi navigare,
ubi omnis tribulatio et periculi genus, sed præce-
dere in mare, et vincere et transire pericula. Sed
non potuerunt sine Jesu; «Navicula enim, ait evan-
gelista, in medio mari jactabatur fluctibus; erat
enim ventus adversus. Non magis contrarius erat
tunc eis sine anima ventus, quam postea Domitia-
nus, Trajanus et Nero, sed potius hi et similes, sunt
fluctus tumentes et terribiles adversus Ecclesiam
excitati. Qui autem hos movet et excitat ventus
contrarius, spiritus est nequitie in omnibus Christi
Ecclesie adversarius diabolus. Quarta autem, ait,
vigilia noctis venit ad eos Jesus ambulans super
mare, id est post nonam noctis horam. In quatuor
enim partes solent qui vigilant noctis dividere spa-
tia, secundum successionem, ut enim decima hora si-
mul incipiat quarta vigilia. Ideo autem eos adeo undis
exponit, ut eos ad patientiam exerceret et tolerandis
laboribus assuescat. Sed postea apparens eis phan-
tasma videtur esse, tantoque timore corripuntur
ut clament, ad eum tamen, qui eos salvaturus ac-
cedebat. Hoc idem factum est in populo antiquo.
Cum enim janjam mare contra omnem spem sese
divisurum esset aperturumque eis viam salutarem,
in extremis se videbant, ob ingruentes a tergo hos-
tes, ineluctabilibusque circumdati malis. Et nunc
in ejus præsentia præcedebat sanationem dæmonia-
corum ingens tumultus liberatorum; sic enim benefi-
cia non modo grata sunt, sed et vivunt in memoria
eorum qui receperunt. Apparet eis qui in hoc
mari invocant omnium Deum, ostendens se esse
super omnia Deum qui manum auxiliatricem invo-
cantibus se porrigit. Ambulat autem super mare
furens, ostendens super se esse illum qui se-
cundum prophetiam super mare velut super aridam
ambulat, ad quem in spiritu prophetico dicit Da-
vid: «In mari viæ tuæ, et semitæ tuæ in aquis mult-
is.» Et: «Tu dominaris potestati maris, motum
autem fluctuum ejus tu mitigas.» Quod postea
fecit; cum enim eos vidit trementes eo quod eum
non agnoscerent, cum ipse esset, statim locutus est
eis, agnitus ab ipsis voce sua et dicens: «Ego
sum, nolite timere.» Ego sum qui semper sum Deus,
et ultimo loco; homo factus propter vos, visus et
auditus sui, et omnia possum; ideo et cum corpore
super fluctus ambulo, quod et aliis communicare
possum; Petro enim ipsi dicenti: «Domine, si tu
es, jube me ad te venire super aquas;» jussit, et
factum est. Sed de hoc quod proxime sequitur dis-
seramus quod explicantes dicebamus apostolos
missos fuisse super mundi gentium mare, ascen-

⁸⁷ Psal. LXXVI, 20. ⁸⁸ Psal. LXXVII, 10.

dente Domino quasi super montem insuper in excelsa cœlorum, ibique semper orationes offert pro nobis, et factus pro nobis pontifex intra velum ingressus est, ut reprobuiaret delicta populi, ut dicit Apostolus ⁹⁹.

ναμαί · του γάρ Πέτρου πρὸς αὐτὸν εἰπόντος · « Κύριε, εἰ σὺ εἶ, κίλευσόν με πρὸς τὸ ἐλθεῖν ἐπὶ τὰ ὕδατα, » ἐκέλευσε καὶ ἐγένετο. Ἄλλ' ἐπὶ τὴν προτέραν ἀκολουθίαν ἀγάγωμεν τὸν λόγον, ἣν ἀνάγοντες ἐλέγομεν πεμφθῆναι τοὺς μαθητὰς ἐπὶ τὴν κοσμικὴν τῶν ἐθνῶν θάλασσαν, ἀναφερομένου τοῦ Κυρίου ὡς εἰς ἕβρος ἐπὶ τὸ οὐράνιον ὕψος, κάκει πάντως τὰς ὑπὲρ ἡμῶν προσείγοντος εὐχῆς, ὡς ὑπὲρ ἡμῶν ἀρχιερέως γεγονότος, καὶ εἰσελθόντος εἰς τὸ ἐνδότερον τοῦ καταπατάσματος, εἰς τὸ Πάσκεισθαι τὰς ἀμαρτίας τοῦ λαοῦ, κατὰ τὸν Ἀπόστολον.

Discipuli igitur præmissi trajicere mare, id est vincere et conculcare oppugnantes, non omnino vicerunt; validus enim adhuc adversarius est et gentes adversus Ecclesiam Christi bacchantur. Quarta autem noctis vigilia hoc est post legem naturæ, post legem scriptam, post priorem Christi adventum et datam per eam legem gratiæ, veniet tandem posterioris Christi adventus tempus, recte noctis quartæ vigiliæ comparatum, in quo veniet Dominus, conculcans, humilians, in obsequium redigens omnem principatum, potestatem et virtutem. Debet enim publice humiliare, conculcare, omnes fluctus adversus Ecclesiam suam excitatos. Meministis enim, fratres, quod per fluctus excitatos et commotos ab adversario spiritu principes hujus mundi significant; et ut cætera quæ hic includuntur partim explicare omittam, ascendentes illis in naviculam Jesu scilicet et Petro qui cum ipso stabat extra naviculam, cessavit ventus, et transfretantes venerunt in terram. Dominus enim et omnes qui ex nobis sancti cum eo sunt quos præfiguravit Petrus; nobiscum erunt in secundo Christi adventu, humiliabunt adversarium spiritum nosque mare hujus mundi agitatam transfretantes in beatam vitam, ubi non amplius nec luctus nec dolor nec gemitus, introibimus. Qui autem in navicula erant, ait evangelista, venerunt et adoraverunt eum, dicentes: « Vere Filius Dei es, » et tunc etiam: « In nomine Jesu omne genu flectatur cœlestium, terrestrium et infernorum, et omnis lingua confiteatur quia Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris ¹⁰⁰. » Sed comparatione relicta, initii sermonis reminiscamur. Hoc autem initium orationis erat, scilicet: non modo prosunt perfectis in fide tentationes, ut Job, Petro, Paulo et similibus, sed perfectunt etiam imperfectos. Illic enim, non modo Petrus et qui cum ipso erant discipuli, qui et ipsi adhuc imperfecti erant, sed omnes qui in navicula erant, in hac tentatione tantum profecerunt in fide, ut venientes adoraverint Jesum eique dixerint: « Vere Filius Dei es. » Recte igitur apostolus quem initio citavimus dicit: « Beatus homo qui suffert tentationem, quoniam eum probatus fuerit, accipiet coronam vitæ ¹⁰¹. »

καὶ λέγων · « Ἐγὼ εἰμι, μὴ φοβεῖσθε. » Ἐγὼ εἰμὶ ὁ καὶ Θεὸς ὠνάει, καὶ ἐπ' ἰσχυρῶν ἀνθρώπου γεγονώς δι' ὑμᾶς, ὀρώμενός τε καὶ ἀκούμενος, καὶ πάντα δυνάμενος · διὸ καὶ μετὰ σώματος κατὰ κυμάτων περὶ αὐτοῦ, καὶ τοῖς ἄλλοις τοῦτο παρήγειν ἐύναμαί · του γάρ Πέτρου πρὸς αὐτὸν εἰπόντος · « Κύριε, εἰ σὺ εἶ, κίλευσόν με πρὸς τὸ ἐλθεῖν ἐπὶ τὰ ὕδατα, » ἐκέλευσε καὶ ἐγένετο. Ἄλλ' ἐπὶ τὴν προτέραν ἀκολουθίαν ἀγάγωμεν τὸν λόγον, ἣν ἀνάγοντες ἐλέγομεν πεμφθῆναι τοὺς μαθητὰς ἐπὶ τὴν κοσμικὴν τῶν ἐθνῶν θάλασσαν, ἀναφερομένου τοῦ Κυρίου ὡς εἰς ἕβρος ἐπὶ τὸ οὐράνιον ὕψος, κάκει πάντως τὰς ὑπὲρ ἡμῶν προσείγοντος εὐχῆς, ὡς ὑπὲρ ἡμῶν ἀρχιερέως γεγονότος, καὶ εἰσελθόντος εἰς τὸ ἐνδότερον τοῦ καταπατάσματος, εἰς τὸ Πάσκεισθαι τὰς ἀμαρτίας τοῦ λαοῦ, κατὰ τὸν Ἀπόστολον.

Οἱ οὖν μαθηταὶ πεμφθέντες προάγειν εἰς τὴν πύραν, τούτεστι νικῆσαι καὶ ὑπερβῆναι τοὺς πειράζοντας, οὐκ ἐνίκησαν εἰς τέλος · ἐτι γὰρ ἐνεργὸς ἐστὶν ὁ ἀντικείμενος, καὶ τὰ ἔθνη μαίνονται κατὰ τῆς Ἐκκλησίας Χριστοῦ. Τετάρτη δὲ φυλακῆ τῆς νουκτὸς, τούτεστι μετὰ τὸν φυσικὸν νόμον, μετὰ τὸν γραπτὸν νόμον, μετὰ τὴν πρώτην τοῦ Κυρίου παρουσίαν, καὶ τὸν κατ' αὐτὴν τῆς χάριτος νόμον, ὁ τῆς δευτέρας τοῦ Χριστοῦ παρουσίας ἔσται πάντως καιρὸς, καλῶς ἀναλογίᾳ τῆς τετάρτης φυλακῆ τῆς νουκτὸς, καθ' ὃν ὁ Κύριος ἐλεύσεται καταπατῶν καὶ καταργῶν καὶ δουλοῦμενος; πᾶσαν ἀρχὴν καὶ ἐξουσίαν καὶ δύναμιν · μέλλει γὰρ καταργῆσαι ἐμφανῶς, καὶ καταπατῆσαι τὰ δεινῶς ἐπεγειρόμενα κύματα κατὰ τῆς Ἐκκλησίας αὐτοῦ. Μήμνησθε γὰρ ἐτι κύματα κινουμένα τε καὶ διεγειρόμενα ὑπὸ τοῦ ἀντικειμένου πνεύματος τοὺς ἄρχοντας τοῦ κόσμου ἀναγωγικῶς ὁ λόγος ἐπέδεικτο · καὶ ἵνα τὰ μεταξὺ παραλαίπω κατὰ μέρος θεωρεῖν, ἐμβάντων αὐτῶν εἰς τὴν πλοῖον, τοῦ τε Ἰησοῦ καὶ Πέτρου τοῦ μεταστάντος πρὸς αὐτὸν ἐκ τοῦ πλοίου, ἐκόπασεν ὁ ἄνεμος, καὶ διαπεράσαντες ἤλθον εἰς τὴν γῆν · καὶ γὰρ τοῦ Κυρίου, καὶ πάντων τῶν ἐξ ἡμῶν μεταστάντων ἁγίων, οὐδ' ὑπεσήμεναι εἰ Πέτρος, κατὰ τὴν δευτέραν τοῦ Χριστοῦ παρουσίαν σὺν ἡμῖν γενομένων, τὸ νοητὸν ἀντικείμενον πνεῦμα τελείως καταργηθήσεται, καὶ ἡμεῖς τὴν πολυκύμαντον τοῦ βίου διαπεράσαντες θάλασσαν, εἰς τὴν γῆν τῶν κρείων εἰσελευσόμεθα, ἕνθα ἀπίδρα πᾶσα ὀδύνη, λύπη καὶ στεναγμός. Οἱ δὲ ἐν τῷ πλοίῳ, φησὶν, ἐλθόντες, προσεκύνησαν τῷ Ἰησοῦ, λέγοντες · « Ἀληθῶς Θεοῦ Υἱός εἰ. » καὶ τότε γὰρ, « Πᾶν γόνυ κάμψῃ ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων, καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσεται, ὅτι Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρὸς. » Ἀλλὰ τῆς ἀναγωγῆς ἀφιέμενος, τῆς ἀρχῆς ἐπιμνησθώμεν τῶν λόγων · ἡ δὲ ἦν, ὡς μὴ μόνον τοῖς τελείοις τὴν πίστιν οἱ πειρασμοὶ λυσιτελοῦσιν, ὡς τῷ Ἰωὼ καὶ τῷ Πέτρῳ καὶ Παύλῳ καὶ τοῖς ὁμοίοις, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἀτελεῖ; τελειοῦσιν ἐπιφερόμενοι · καὶ γὰρ ἐνταῦθα οὐχ ὁ Πέτρος μόνος, οὐδὲ οἱ ἄλλοι μαθηταὶ μόνον, **182** οἱ καὶ αὐτοὶ ἐτι ἀτελεῖς ἦσαν, ἀλλὰ καὶ οἱ ἐν τῷ πλοίῳ πάντες, τοσοῦτον πρὸς πίστιν ὑπ' ἐκείνου τοῦ πειρασμοῦ ὠφελήθησαν, ὡς προσελθόντες προσ-

⁹⁹ Hebr. II, 17. ¹⁰⁰ Philipp. II, 10, 11. ¹⁰¹ Jac. I, 12.

ὄν θλώ δὲ ὑμᾶς ἀγνωεῖν, ἀδελφοί, ὅτι διπλοῦν ἄ
 ἔστι τὸ εἶδος τῶν πειρασμῶν· ἀλλ' οὐ τοῦτο λέγω
 νῦν, ὅτι δι' ἡθονῆς καὶ ὀδύνης, δι' ὑγείας καὶ νόσου,
 διὰ δόξης καὶ ἀδοξίας, δι' εὐπορίας καὶ ἀπορίας,
 ἐπάγονται τοῖς ἀνθρώποις οἱ πειρασμοί, ἐν οἷς καὶ
 πολλῶν χειρῶν· εἰσὶν οἱ δι' ἡθονῆς καὶ ὑγείας, καὶ
 ὀδύνης καὶ εὐπορίας· ἔστι γὰρ καὶ τοῦτο· ἀλλ' οὐ
 περὶ ταῦτες λέγω ὑμῖν νῦν τῆς διπλῆς τῶν πειρα-
 σμῶν. Ἀλλὰ πρὶαν ἀποδέχομαι νῦν ὑμᾶς ἐπιγνώ-
 ναι; σκοπεῖτε, καὶ μαθήσεσθε. Οὗτος ὁ μέγας Ἰά-
 κωβος, ὁ κατὰ σάρκα διὰ τὴν πρὸς Ἰωσήφ τῆς
 Παρθενονῆτορος κατὰ θείαν οἰκονομίαν μνηστῆραν
 ἀδελφὸς τοῦ Κυρίου καλούμενος, εἰπὼν ὅτι· « Καί-
 ρετε ὅταν πειρασμοῖς περιπέσῃτε ποικίλοις· » καὶ
 ὅτι· « Μακάριος ἀνὴρ ὃς ὑπομένει πειρασμὸν, ὅτι
 λήψεται τὸν στέφανον τῆς ζωῆς. » Ἔπειτα καθάπερ
 ἂν εἰ τις εἶπε πρὸς αὐτὸν, Καὶ μὴν εἰσὶν οἱ βλα-
 σφημοῦσιν ἐν τοῖς πειρασμοῖς, οἱ δὲ καὶ ἀπογινώ-
 σκουσι τελείως ἐκ τῶν· ἄλλοι δὲ καὶ βρόχον ἐαυ-
 τοῖς ἀνέπτουσι· εἰ δὲ καὶ ὁ πειρασμὸς τῶν ἐμψύ-
 των εἴη καὶ σαρκικῶν, θυμοῦ τυχήν ἢ ἐπιθυμίας, οἱ
 μὲν φόνους ἔσθ' ὅτε περιέπεσαν, οἱ δὲ τῇ ἀκολασίᾳ
 ἐκ τούτων ἐξέβλασαν, πῶς οὖν ἐκ Θεοῦ ὁ πειρασμὸς,
 καὶ στεφάνων πρόξενος; εἶον πρὸς τοὺς τοιαῦτα
 λέγοντας ἀπολογούμενος ἐπάγει· « Μηδεὶς πειρα-
 ζόμενος λεγέτω, ὅτι ἀπὸ Θεοῦ πειράζομαι· πειρά-
 ζει γὰρ αὐτὸς οὐδένα· ὁ γὰρ Θεὸς ἀπειραστός· ἔστι
 κακῶν· » πειρασμὸν ἐν ταῦτα τὸ κακὸν δηλονότι
 καὶ τὴν ἀμαρτίαν λέγων, καὶ τὸ ταύτη περιπεσεῖν,
 ἧς καὶ ὁ Χριστὸς ἔμεινεν ἀπειραστός, καίτοι πειρα-
 σθῆς ἄλλως· « Ἐξ ὧν γὰρ ἔκαθε, φησὶ, πειρα-
 σθῆς, θύναται τοῖς πειραζομένοις βοηθῆσαι. » Ἀλλὰ
 καὶ μετὰ τὸ ἐν Ἰορδάνῃ βαπτισθῆναι ἀνέβη εἰς τὸ
 ὄρος πειρασθῆναι κατὰ τὴν τοῦ Εὐαγγελίου φωνήν·
 ὥστε πειρασμοὶ λέγονται καὶ τὰ ἐπερχόμενα τοῖς
 ἀνθρώποις ἐξ ὧθεν κατὰ σῶμα λυπηρὰ, καὶ αὐτὴ ἡ
 προσβολὴ ἐν ἔχθρῳ, εἰ καὶ ἀνεύθυνός· ἔστιν· ἐπι-
 καὶ τῷ Κυρίῳ πειράζων προσέβαλε. Πειρασμοὶ λέ-
 γονται καὶ αἱ ἀμαρτίαι, καθ' ἃς ἕκαστος ἡμῶν πει-
 ράζεται, ὡς αὐτὸς Ἰάκωβός φησιν· « Ἰπὸ τῆς
 ἰδέης ἐπιθυμίας ἐξελεχόμενος καὶ δελεαζόμενος· ἡ
 γὰρ ἐπιθυμία, φησὶ, ἀλλαδοῦσα τίχεται ἀμαρτίαν,
 ἡ δὲ ἀμαρτία τελειοθεῖσα ἀποκτείνει θάνατον. » Τίνα
 θάνατον; τὸν αἰώνιον, ὃς ἔστιν ὁ διὰ τὴν ἀμαρτίαν
 ἀπὸ τῆς φύξης τοῦ Θεοῦ χωρισμός· ὃν νῦν μὲν
 ἐπηκολούθησεν ἀπὸ Ἀδάμ μέχρι συντελείας καὶ ὁ
 τοῦ σώματος θάνατος, τότε δὲ ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι
 ἐφέται τοῖς μὴ ἐν ταῦτα μετανοήσασιν ἢ ἀόρητος
 καὶ ἀτελεύτητος τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος κόλασις,
 καταδικασθεῖσι δικαίως ὑπὸ τοῦ δυναμένου καὶ
 ψυχὴν καὶ σῶμα ἀπολέσαι ἐν γέννη.

Τοῦτον φύγωμεν, ἀδελφοί, τὸν πειρασμὸν ὃν
 δύναμις· καὶ γὰρ τὸ φυγεῖν τοῦτον ἐν τῇ ἐξουσίᾳ
 κείται τῇ ἡμετέρᾳ. Ἐπὶ τούτῳ λυπηθῶμεν, ὅταν
 ἴδωμεν ἑαυτοὺς αὐτῷ περιπεσόντας. Ἐάν ἐπὶ τού-
 τῳ λυπηθῶμεν ὅσον δεῖ, μετάνοιαν ἐπιτελεῖ; ἀρ-
 μελλήτον κατεργασάμεθα πρὸς σωτηρίαν. Τοῦτον καὶ

Nolo vos ignorare, fratres, duplex esse tentatio-
 num genus; non autem hoc nunc dicam vobis, tenta-
 tiones homines aggredi et per voluptatem et per do-
 lorem, per sanitatem et morbum, per gloriam et
 malam famam, per abundantiam et inopiam quarum
 multo peiores sunt quæ per voluptatem gloriam sa-
 nitatem et abundantiam nos incurant, et hoc ve-
 rum est; nihil autem de hac duplici tentationum
 specie loquor ad vos. Quid autem volo vos cognos-
 cere? Attendite, et intelligetis. Hic magnus Jacobus
 ex affinitate cum Joseph Dei dispensatione Vir-
 ginis sponsi, frater Domini vocatus, ait: « Gau-
 dete cum in tentationes varias incideritis⁹²; » et:
 « Beatus vir qui suffert tentationem, quoniam accipiet
 coronam vitæ⁹³. » Postea vero haud secus ac si
 quis ad eum dixisset, sunt qui blasphemant in
 tentatione, alii tamen de se ipsis desperant; alii collo-
 se suspendunt; si autem ex naturalibus et carnali-
 bus tentatio venerit, superbia est vel cupiditas;
 alii sibi necem intulerunt, alii incontinentiæ
 aese tradiderunt; quomodo ergo ex Deo tentatio
 est et coronarum datio? Quod hoc aliter loquen-
 tibus respondens Apostolus addit: « Nemo cum
 tentatur dicat quoniam a Deo tentatur; Deus enim
 intentator malorum est⁹⁴. » Hic evidenter tenta-
 tiones vocat malum et peccatum et incidere in
 peccatum, cuius tentationis expertus fuit Christus,
 etsi aliunde fuerit tentatus: « In eo enim in quo
 passus est ipse et tentatus, potens est eis qui ten-
 tantur auxiliari⁹⁵. » Et post baptismum in Jordano
 ascendit in montem ut tentaretur secundum evan-
 gelistæ vocem⁹⁶. Sic igitur tentationes vocantur
 ea quæ hominibus adversantur ut corporales
 molestiæ, et ipsa inimici aggressio etsi non ei pro-
 sperere succedat, siquidem et ipsum Dominum agres-
 sus est. Tentationes etiam dicuntur peccata, qui-
 bus unusquisque nostrum tentatur, ut ipse Jacobus
 dicit: « Unusquisque tentatur a concupiscentia
 sua abstractus et illectus; namque concupiscentia
 cum conceperit parit peccatum; peccatum vero
 cum consummatum fuerit, generat mortem⁹⁷. »
 Qualem mortem? æternam, quod est animæ sepa-
 ratio a Deo per peccatum. Illa quam secuta est ab
 Adamo usque ad finem mors corporis, et sequetur
 in futuro sæculo eos qui hic pœnitentiam non ege-
 runt quasi pœna intolerabilis et infinita corporis et
 animæ justie damnatorum ab eo qui potest et animam
 et corpus perdere in gehenna.

Hanc fugiamus, fratres, tentationem, quantum
 possumus; hanc enim vitare in nostra est potestate.
 Lugeamus cum nos in hanc incidisse viderimus,
 quod si de hoc quantum satis est doleamus, pœni-
 tentiam certam ad salutem fecerimus. Hanc a vobis
 opto discere tentationem, non quæ nocet et castigat

⁹² Jac. 1, 2. ⁹³ ibid. 12. ⁹⁴ ibi. 13. ⁹⁵ Hebr. 11, 18. ⁹⁶ Matth. 17, 1. ⁹⁷ Jac. 1, 14.

In presenti, sed quæ nocet in æternum. Dominus enim noster Jesus Christus cuius gratia ipsius iunistri sumus, pontifex est futurorum bonorum, non vero presentium, et per proprium sanguinem introivit in sancta æterna, non temporali redemptione inventa. Hanc et nos optamus et quærimus æternam redemptionem, credite mihi, non a corporalibus sed a spiritualibus tentationibus; nam arma militiæ nostræ, juxta Apostolum, non carnalia sunt, sed potentia Dei ad destructionem munitionum, non sensibilibus, sed a spirituali hoste adversus nos exstructarum. Vos autem mihi videmini nec intelligere nec quærere hanc spiritualium tentationum liberationem; de his enim maxime doletis tentationibus de quibus gaudere oporteret ut operantibus, si volueritis, redemptionem æternam, et a me quæritis corporalium tentationum liberationem, quia spreta ad vos veni ad vobis compatiendum paratus. Si tamen magis de peccatis nostris dolemus quam de accidentibus nobis calamitatibus, non modo erit equalis animæ et æterna redemptio, sed et temporalium tentationum liberatio. Unde enim, doloribus, genitibus, bellis et calamitatibus plena nobis vita facta est? Nonne ex eo quod injecerimus nos per transgressionem mandati, in vitam tentationem, peccatum dico? Si autem nos diligenter mundaverimus ab omni peccato per poenitentiam, ibi immoderatarum expertes erimus tentationum, et in tempore opportuno vitam dolore et pœna vacuum ingrediemur. Convertite ergo vosmetipsos ad hanc salutarem exhortationem: non doleamus nec affligamur de corporalibus calamitatibus et pœnis, sed de spiritualibus, quæ sunt vere tentationes et vere dolore dignæ, ut ad Deum dicamus, sicut ipse nos docuit: «Nec nos inducas in tentationem, vitam et omnino malam, sed libera nos a malo; quia tibi est regnum, potestas et gloria in sæcula sæculorum. Amen.

ψυχικαῖς ζημίαις, αἱ εἰς ἐν τῷ βίῳ πειρασμοί, καὶ λύτης ἀληθῶς ἔστι· ἵνα καὶ πρὸς τὸν Θεόν, καθάπερ αὐτὸς ἡμᾶς ἐδίδαξε, λέγωμεν· Μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμόν, τὸν ἀπηγορευμένον καὶ ὑπαύθινον πάντως, ἀλλὰ βῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ· ὅτι σοῦ ἐστὶν ἡ βασιλεία, καὶ ἡ δύναμις, καὶ ἡ δόξα, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

HOMILIA XXIII.

De virtutibus et eis oppositis passionibus. Et quod mundus, cujus princeps diabolus est, non sit creatura Dei, sed ii qui spretis creaturis ipsi servant, dicta in supplicatione publica.

Sicut quod quisque super cultam terram semina verit, hoc et metet, si ipsi fructiferas arbores commiserit, vel triticum, vel hordoum, aut aliud quid utile, hæc nutriet terra, augebit, et ad perfectionem adducet, si vero relicta fuerit absque cultura et semine, plantas quidem profert sed inutiles, et præsertim spinas et tribulos maledictionis nostræ; et si arborem portaverit, sterilis est et inutilis, et ut plurimum spinis horrida, ita quales quisque in anima sua dispositiones inseruerit talibus peribit. Si quis inutilibus colloquâs statur, aut fiat

ἐγὼ τὸν πειρασμόν ἤκω νῦν ἀπ' ὑμῶν ἔραι, οὐ τὸν ζημιούοντα καὶ βλάπτοντα προσκαίρω, ἀλλὰ τὸν αἰωνίως· ὁ γὰρ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, οὐ ἡμεῖς ἔσμεν χάριτι αὐτοῦ διάκονοι, τῶν μαλλόντων ἀγαθῶν ἀρχιερεύς ἐστιν, οὐ τῶν προσκαίρων· καὶ διὰ τοῦ ἰδίου αἵματος εἰσῆλθεν εἰς τὰ βίῳ ἀγία, οὐ πρόσκαιρον ἀλλ' αἰωνίαν λύτρωσιν τὴν ἡμετέραν εὐρύμενος· ἦν καὶ ἡμεῖς ἤκομεν κομίζοντες, τὴν αἰωνίαν ἀπολύτρωσιν, εἰ γε πειθίσθε, τῶν ψυχικῶν πειρασμῶν, ἀλλ' οὐ τῶν σωματικῶν· τὰ γὰρ ὅπλα ἡμῶν οὐ σαρκικά, κατὰ τὸν Ἀπόστολον, ἀλλὰ δυνατὰ τῷ Θεῷ πρὸς καθαίρειν ὄχρωμάτων, οὐ τῶν αἰσθητῶν ἀλλὰ τῶν ὑπὸ τοῦ νοητοῦ πολεμίου καθ' ἡμῶν γεγόντων. Ὑμεῖς δὲ δοκεῖτέ μοι ταύτην μηδὲ συνορῆν μηδὲ ζητεῖν τὴν ἀπολύτρωσιν τῶν κατὰ ψυχὴν πειρασμῶν· ἐπεὶ ἐκείνοις γὰρ μάλιστα λυπεῖσθε τοὺς πειρασμοὺς, ἐπεὶ οἷς ἴδει χαίρειν, ὡς προσεύουσιν, εἰ γε βούλομεθα, τὴν αἰωνίαν ἡμῖν ἀπολύτρωσιν· καὶ παρ' ἐμοῦ ταύτην μάλιστα ζητεῖτε τὴν ἀνεσιν τῶν σωματικῶν πειρασμῶν, ἧς ἐγὼ μᾶλλον καταφρονήσας, πρὸς ὑμᾶς ἦλθον, συμπάσχειν ὑμῖν αἰρούμενος. Καίτοι, εἰ ἐπὶ ταῖς ἀμαρτίαις ἡμῶν λυπούμεθα μᾶλλον ἢ ἐπὶ τοῖς ἐπερχομένοις ἡμῖν ἐπιζημίαις, οὐ μόνον ἡ τῆς ψυχῆς σωτηρία καὶ ἡ αἰωνία λύτρωσις ἡμῖν προσέεται, ἀλλὰ καὶ ἡ τῶν προσκαίρων πειρασμῶν ἀπολύτρωσις· πόθεν γὰρ ὀδύνηρός τε καὶ πολυστένακτος, φιλοπόλεμός τε καὶ πολυσύμφορος ἡμῶν ὁ βίος γέγονεν; Οὐκ ἀπὸ τοῦ ἐμβαλεῖν ἡμᾶς αὐτοὺς διὰ τῆς παραβάσεως τῆς ἐντολῆς εἰς τὸν ἀπηγορευμένον πειρασμόν, τὴν ἀμαρτίαν λέγεις; Ἄν τὸν αὐτοῦ καθάρωμεν ἄρτίως ἀπὸ πάσης ἀμαρτίας διὰ τῆς μετανοίας, κἀνταῦθα μετριώτερον θεησόμεθα πειρασμῶν, καὶ κατὰ καιρὸν εἰς τὸν βιωτικὸν καὶ ἀνεπηρέατον ἐπανηξομεν βίον. Ἐπιστρέφοντες οὖν ἑαυτοὺς πρὸς τὸν σωτήριον τοῦτον λογισμόν, μὴ ἐπὶ ταῖς σωματικαῖς ἐπιφοραῖς καὶ ζημίαις λυπούμεθα καὶ ἀδημονῶμεν μᾶλλον, ἀλλ' ἐπὶ ταῖς

184 OMILIA ΔΓ.

Περὶ ἀρετῶν καὶ τῶν ἀντιθέτων ταύταις καθῶν· καὶ διὲ κόσμος, οὗ κοσμοκράτωρ ὁ διάβολός ἐστιν, οὐ τὰ κτίσματα ἐστὶ τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' οἱ διὰ τῆς παραγωγῆσεως τῶν κτισμάτων ὑποταγέντες αὐτῷ. Ἐξεφωνήθη ἐν λιτῇ.

Ὅσπερ ἐπὶ τῆς γεωργουμένης γῆς οἳ τις σπειρεῖ, τοιαῦτα καὶ θερίσει· κἀν μὲν ἐμφυτεύσῃ ταύτη δένδρα εὐκαρπυ, ἢ σπειρεῖ σίτον ἢ κριθὴν ἢ ἄλλο τι τῶν εὐχρηστων, ταῦτα ἐκείνη καὶ τρέφει καὶ ἀφεί καὶ τελεσφορεῖ· ἀνέργαστον δὲ ταύτην καὶ ἄσκαρτον ἀφεί, τρέφει μὲν βοτάνας, ἀλλ' οὐκ εὐχρηστούς, καὶ μάλιστα τὰς ἀκάνθας; καὶ τριβόλους τῆς καθ' ἡμῶν κατάρας· καὶ δένδρον ὁμοίως ἐάν βλαστήσῃ, ἄκαρπον καὶ τοῦτο καὶ ἀνωφελές καὶ ἀκανθηφόρον ὡς τὰ πολλά· οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς ψυχῆς, ὅποιας τις ἐμπούησας ταύτη διαθέσει, τοιαῦτα

των κατ' ἀπολαύει. Ἐάν μὲν ὁμιλίαις χρῆται χρη-
σταίς, καὶ διδασκαλίαις ἀκούῃ τε καὶ ὑπακοῇ πνευ-
ματικῆς, καὶ εἰς ἔργον ἀγῆ τὰ κατ' αὐτήν, γεωργεῖ
τὰς ἀρετὰς, καὶ τῷ θεῷ εὐχρηστος γίνεται, τοῖς τε
ἄλλοις ἀνθρώποις καὶ ἑαυτῷ. Ἐάν δὲ ὁμιλίαις οὐ
καλαῖς χαίρῃ, καὶ διδασκαλίαις οὐκ ἀκούῃ πνευμα-
τικῆς, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀκουσθεῖσαν παρὰ φῶλον τί-
θεται, ἀγριαίνει καὶ ὀλομανεῖ, καὶ τρέφει τὰ πά-
θη τὰ πονηρὰ, καὶ ἀναδίδωσιν αἰσθοῦσαν τὰς ἀκάνθας
καὶ τὰ κέντρα τοῦ θανάτου, τῆς τε ψυχῆς καὶ τοῦ
σώματος, ἅπερ εἰσὶν αἱ ἁμαρτίαι. Καὶ ὁ ἀρχέκακος
γὰρ ὄφεις τὴν ἀρχὴν, ὡς πάντες γινώσκετε, διὰ τῆς
ἁμαρτίας ἐκκεντήσας τὸν ἀνθρώπον, θνητὸν αὐτὸν
ἀπειργάτατο, καὶ τοῦ χειρίου τῆς τρυφῆς ἐκβαλὼν,
εἰς τὸν φθορῶν καὶ καλυψύδων τοῦτον μεταστή-
σατο κέσμον· νῦν δὲ, ἂν μὴ διὰ μετανοίας τι· ἐπι-
σκευῆ τῶν παρ' αὐτοῦ τραυμάτων τὴν ἴασιν, τῇ
αἰωνίῳ κλάσει καὶ τῷ κυρίῳ τῆς γέννησις παραπειμῆ-
σεται. Ὡσπερ δὲ ταῖς ἀγρίαις ὕλαις καὶ τῷ βάσει
τῶν ἀκανθῶν, τὰ θηρία καὶ τὰ ἔρπετά τῆς γῆς ἐμ-
φωλεύουσιν, οὕτως ὁ ἀρχέκακος οὗτος δράκων, τὸ
μέγα καὶ πάλθημον θηρίον κατὰ τὸν Ἰωβ, ὅτε
παντοδαπὰ δένδρα τῆς ἡδυσπαθείας ἐνδιατάττει· Ἐμ-
προσθεν δὲ, φησὶν, αὐτοῦ ἐρέχει ἀπόλωται. Ταύτης
τῆς ἀπολαύσεως ὀνομάζονται ὁμάς· εἶναι πάντα· κοδῶν
ἐγὼ, καὶ πάντα παύων, κοπιῶ ὅπερ ὁμῶν, ἀδελφοί,
καὶ ἐν λόγῳ καὶ διδασκαλίᾳ πνευματικῇ κατ' ἡμέ-
ραν μὲν τοῖς προσιούσιν, ἐπ' ἐκκλησίας δὲ καὶ κοινῇ πρὸς πάντας, τοῦ καιροῦ διδόντος· αὐτὴ γὰρ
ἔλετομαί τὰ ἄλλα τὰ πονηρὰ, καὶ ἀναμολοῦμαι τῶν ἁμαρτημάτων τὰ βλάθη, καὶ ἀμδύνοι τῆς κακίας
τὰ κέντρα, καὶ θριαμβεύει τὸν ἀρχέκακον δράκοντα, καὶ φανεροὶ τὴν ἀπλανῆ τρίβον, καὶ παρέχει γνῶ-
σιν σωτήριον.

Ἐπεὶ δὲ ἡ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία, καὶ μάλιστα ἡ C
κατὰ τὴν μεγαλόπολιν ταύτην, οὐκ ἰδιώτας μόνον
ἔχει, ἀλλὰ καὶ σοφοὺς, τῆς τε φύσει καὶ τῇ μελέτῃ
τῶν ἔξω τε καὶ τῶν κατ' ἡμᾶς μαθημάτων· διὰ
τοῦτο οὐκ ἐπι πολεῖ, οὐδὲ λίαν ἰδιωτικῆν ποιῶματι
τὴν ἑμίλιαν, μᾶλλον βουλόμενος ἀνάγειν τοὺς χθα-
μαλιωτέρους, ἢ κατέγειν διὰ τούτους καὶ τοὺς ὑψη-
λοτέρους. (1) δὲ προσέχων καὶ ἀκούων τῆς διδασκα-
λίας ἐπιμελῶς, καὶ ἰδιώτης ἦ, οὐ πάντα ἀγνοήσει
τὰ λεγόμενα, **135** καὶ ὅπερ ἂν θνητῇ καταλαθεῖν
καὶ κατασχέειν καὶ εἰς ἔργον ἀγαγεῖν, καὶ λίαν ἄλι-
γον ἦ, φυγαδεύσει μὲν ἐκ τῆς αὐτοῦ ψυχῆς πᾶσαν
κακίαν, ἀξιοθήσεται δὲ καὶ πληρώσει καὶ σώσει
τὴν δεξιμένην αὐτὸν καρδίαν. Ὡς γὰρ ἐκ τῆς θεο-
πνεύστου Γραφῆς ὑπάρχων, ἐξομοιοῦται τῷ λίθῳ
ἐκείνῳ, ὃν ἔλεγε τὸ Δανιὴλ, ὅτι ἐκινήθη ἀπὸ ἔρου C
ἄλλοτος πάνυ, καὶ κατέβη τὴν εἰκόνα τῶν παραβ-
βόντων τούτων ἐλέπτυνε καὶ διέλυσεν, αὐτὸς δὲ
ἐκτεταθείς ἐκλήρωσε πᾶσαν τὴν γῆν. Νῦν δὲ μά-
λις προσέχειν ἀναγκαῖον τοῖς λεγομένοις τὸν νοῦν
οὐ τοὺς ἰδιώτας μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς σοφοὺς· εἰ
γὰρ καὶ συνέρχεται πως τοῖς ἰδιώταις τῷ λόγῳ ἡ
ἐμίλιαν, ἀλλὰ καὶ τὴν γνῶσιν οὐ χαμαίζηλον ἔχει, οὐ-
δὲ τὴν ὀφειλεῖται ἀμυδρῶν· τὰ γὰρ πονηρὰ πάθη
καὶ τὰς ἀρετὰς ὅμιν ὑποδείξω, καὶ αὐτὴν ἑκατέρωθεν
τῆς βίβου ἀνακαλύψω, οὐ τὴν αὐτὴν οὖσαν, ἀλλὰ

A et attentè consideret spiritualem doctrinam et adim-
pleat quæ continet, virtutes colit et Deo, hominibus
et sibi metipsi bonas efficitur. Si autem colloquia
ejus non sint bona; si spiritualem doctrinam non
audiat, et quidem illam quam audivit inter vanita-
tes reputet, agrestis efficitur et divinos nutritive
passiones malas quæ ei interiori proferunt spinas
et stimulos mortis animæ et corporis, quæ sunt
peccata. Cum serpens princeps mali, vulnerasset,
ut omnes aculis, hominem per peccatum, eum
mortalem fecit, et eiciens eum a loco voluptatis
in hunc corruptibilem et pœnis refertum mundum
posuit, et nunc nisi per pœnitentiam quisque vul-
nerum suorum sanationem acquirat, pœnæ æternæ
et gehennæ igni deputabitur. Sicut in silvis asperis
et in rubis latent feræ et reptilia terræ, hæc prin-
ceps mali draco isto magnæ et immanis bo-tia juxta
Job 26, sub omnibus voluptatis arboribus habitat,
post ipsum autem, ait, eurrit perditio. Cujus perditio-
nis vos omnes case expertes cupiens, et nihil
omittens, insto pro vobis, fratres, in verbo et in
doctrina spirituali; quotidie quidem iis quæ præ-
sentes sunt, et in ecclesia omnibus prout concedit
tempus; ipsa enim lucos malos resecat, peccatorum
altas extrahit radices, stimulos malitiæ hebetat,
de dracone mali principe triumphat, viam rec-
tam aperit, et cognitionem tribuit salutarum.

Cum igitur Christi Ecclesia ea præsertim quæ
hanc magnam urbem comprehendit, non rudes tantum,
sed et sapientes habeat tam ex natura quam
ex meditatione doctrinæ, sive a nobis sive aliunde
eam acceperint, ideo non valde nec nimis rudem
facimus orationem, cum magis velimus mentes eri-
gere humiliores, quam propter eas subliliores de-
primere. Qui autem attendit et studiosè audit do-
ctrinam, etsi rudis sit, non omnino dicta non intel-
liget, et quod potuerit comprehendere et retinere
atque ad opus adducere, etiamsi admodum sit leve,
fugabit omnem malitiam ab ejus animâ, augetur
etiam atque implebit et salvabit cor a quo receptum
fuerit. Nam ut Scriptura utar Deo inspirante exa-
rata, comparatur illi lapidi, quem dixit Daniel, qui
abscissus est a monte valde parvus, et percussa
horum transeuntium statua, eam comminuit et sol-
vit, ipse vero aductus implevit universam ter-
ram 26. Nunc autem in primis est necessarium
mentem dictis intendere, quod non rudibus tantum
dico, sed et sapientibus; nam licet verbis homilia
simplicibus conveniat, sensum tamen non humilem
habet, neque levem utilitatem. Nam pravæ passio-
nes ostendam vobis atque virtutes, et ipsa earum
revelata radice, non eandem hanc esse sed diver-
sam monstrabo, ut aliam quidem amputatis, aliam

26 Job xi, 1 seqq. 26 Dan. ii, 35.

vero fovetis. Porro amor Dei radix est et principium omnis virtutis; amor autem mundi auctor est omnis mali. Ideo sibi invicem hi duo amores adversantur, alius ab alio destruitur, sicut clamat Domini frater dicens: « Amicitia huius mundi inimica est Dei; quicumque voluerit amicus esse sæculi huius, inimicus Dei constituitur⁹⁹. » Et Joannes Christo dilectus: « Si quis diligit mundum, non est charitas Patris in eo: quoniam omne quod in mundo est, concupiscentia carnis est, et concupiscentia oculorum et superbia vitæ; quæ non est ex Patre¹. » Curremus, fratres, ne malas concupiscentias diligentes, et superbiam ad alios invicem habentes, excidamus ab amore Patris cælestis. Nam in his duabus comprehendit omnem passionem nos a Deo separantem. Sed duplicis huius contrarii amoris seu duplicis huius radicis, amorem dico ad Deum, et amorem ad mundum, radix et principium et causa duplex est etiam alius amor qui inter se odio inexpiabili pugnant. Nam amoris mundi auctor est amor corporis nostri, mundum enim propter corpus et ea quæ illi favent, diligimus. Amoris autem Dei causa est amor spiritus seu animæ nostræ; quisque enim Deum diligit propter animam suam et propter quietem ac bonam hereditatem in futuro sæculo accipiendam. Quod autem sibi invicem adversantur, magnus Paulus testatur dicens: « Caro adversus carnem². »

ἕκαστος ἀγαπῶμεν τὸν Θεόν. Ὅτι δὲ καὶ αὐταὶ ἀντίκεινται ἀλλήλαις, καὶ ὁ μέγας Παῦλος μαρτυρεῖ λέγων· Ἡ σὰρξ ἐπιθυμεῖ κατὰ τοῦ πνεύματος, ἢ οἱ τῆς ψυχῆς, « καὶ τὸ πνεῦμα κατὰ τῆς σαρκός. »

Sed quomodo ex amore propriæ uniuscuiusque animæ amor Dei nascitur? Minax impendit gehenna ignis inextinguibilis, et regnum Dei æternum promittitur: æternum quidem regnum facientibus divina quæ audiverint mandata, Ignis autem gehennæ iis qui per opera fidem in Evangelium Christi non exhibent. Igitur vere credentes et suas diligentes animas, optantesque eas in vitam æternam servare, has minas hasque promissiones audientes, desiderium statim in semetipsis et timorem concipiunt. Timorem quidem perennium dolorum in gehenna, quam minatus est Dominus, tolerandorum; desiderium vero regni, quod promisit Deus et gaudii in eo in æternum duraturi. Igitur qui cupiunt intemperatum illud et divinum obtinere gaudium, et qui illud ignis tormentum timent, solvantur quidem a cupidis et noxiis atque terrenis affectibus, stulent autem ut Deo conglutinentur per assiduum orationem, utpote soli virtutem et potestatem habenti a supplicio gehennæ liberandi et æternam quæ superat omnem mentem largiendi lætitiā; et sic charitate apud Deum consequuntur, et per eam magis adhuc et intimius Deo conjuncti, omnem insuper virtutem acquirunt: omnis enim forma virtutis, Deo operante, nobis inditur. Si vero Deus non operetur in nobis, peccatum est omne

διάρρονον, ἰν' ὑμεῖς τὴν μὲν ἐκκόψητε, τὴν δὲ παραθήλητε. Ἡ μὲν οὖν πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπη ρίζα καὶ ἀρχὴ πάσης ἀρετῆς ἐστίν· ἡ δὲ πρὸς τὸν κόσμον ἀγάπη πάσης κακίας πρόξενος. Διὸ καὶ ἐναντίας αὐταὶ πρὸς ἀλλήλας ἔχουσι, καὶ ὑπ' ἀλλήλων φθειρονται, καθὰ καὶ ὁ Ἀδελφόθεος βοᾷ λέγων· « Ἡ ἀγάπη τοῦ κόσμου ἔχθρα εἰς Θεόν. Ὅστις θέλει φίλος εἶναι τοῦ κόσμου, ἐχθρὸς τοῦ Θεοῦ καθίσταται. » Καὶ ὁ ἠγαπημένος τῷ Χριστῷ Ἰωάννης· « Ἐάν τις ἀγαπᾷ τὸν κόσμον, οὐκ ἔστιν ἡ ἀγάπη τοῦ Πατρὸς ἐν αὐτῷ· οἷον πᾶν τὸ ἐν τῷ κόσμῳ, ἢ ἐπιθυμία τῆς σαρκός, καὶ ἡ ἀλαζονεία τοῦ βίου, οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ Πατρὸς. » Προσέχωμεν, ἀδελφοί, μήπως ἀγαπῶντες τὰς πονηρὰς ἐπιθυμίας, καὶ τὴν πρὸς ἀλλήλους ἀλαζονείαν ἔχοντας, ἐκπίσωμεν τῆς ἀγάπης τοῦ οὐρανοῦ Πατρὸς. Ἐν γὰρ τοῖς δυοῖν τούτοις συμπερίελας πᾶν πάθος διειστών ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ Θεοῦ. Ἀλλὰ τῆς δωδὸς τούτων τῶν ἀντιθέτων ριζῶν, τῆς πρὸς τὸν κόσμον λέγω καὶ τῆς πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπης, ἀλλή δυὰς ἐστίν ἀγάπης ρίζα καὶ ἀρχὴ καὶ πρόξενος, ἀσπόνδως πρὸς ἑαυτὴν ἔχουσα, καὶ ἀπεχθῶς κἀκαίηνη· τῆς μὲν γὰρ πρὸς τὸν κόσμον ἀγάπης ἡ πρὸς τὸ σώμα καὶ τὴν κατ' αὐτὸ εὐπάθειαν τὸν κόσμον ἀγαπῶμεν. Τῆς δὲ πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπης ἡ πρὸς τὸ πνεῦμα τὸ ἡμέτερον, ἤγουν τὴν ψυχὴν, ἀγάπη αἰτία· διὰ γὰρ τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν, καὶ τὴν ἐπὶ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος ἄνεσιν καὶ εὐκλειρίαν

Ἀλλὰ πῶς ἐκ τῆς πρὸς τὴν οἰκίαν ἑκάστην ψυχὴν ἀγάπης ἡ πρὸς Θεὸν ἀγάπη φύεται; Ἀπειλεῖται ἰγένενα πυρὸς ἀσπίστου, καὶ βασιλεία τοῦ Θεοῦ αἰώνιος ἐπαγγέλλεται· ἡ μὲν αἰώνιος βασιλεία τοῖς ἀκούουσιν καὶ ποιοῦσιν τὰς θείας ἐντολάς· ἡ δὲ τοῦ πυρὸς γένενα τοῖς ἀπειθοῦσι δι' ἔργων τῷ Εὐαγγελίῳ τοῦ Χριστοῦ. Οἱ γοῦν ὡς ἀληθῶς πιστοὶ, καὶ ἀγαπῶντες τὰς ἑαυτῶν ψυχὰς, καὶ ἐπιθυμοῦντες εἰς ζωὴν αἰώνιον φυλάξαι αὐτάς, ἀκούοντες τούτων τῶν ἀπειλῶν καὶ τῶν ἐπαγγελιῶν, πόθον εὐθύ· ἐν ἑαυτοῖς συλλαμβάνουσι καὶ φόβον· φόβον μὲν τῆς κατὰ τὴν ἠπειλημένην τοῦ πυρὸς γένενα ἀτελευτήτου ὀδύνης· πόθον δὲ τῆς κατ' ἐπαγγελίαν τοῦ Θεοῦ βασιλείας, καὶ τῆς ἐν αὐτῇ διακωνιζούσης εὐφροσύνης. Ποθοῦντες οὖν τυχεῖν τῆς ἀκηράτου καὶ θείας εὐφροσύνης, καὶ τὴν τοῦ πυρὸς ὀδύνην φοβούμενοι ἐκείνην, ἀπολύονται μὲν τῶν ἐμπαθῶν 186 καὶ ὑπευθύνων καὶ γητῶν σχέσεων, σπαιδουσι δὲ κολλᾶσθαι τῷ Θεῷ δι' ἐκτενοῦς δεήσεως, ὡς μόνῃ δυνάμει καὶ ἔξουσίᾳ ἔχοντι τῆς ἐν γέννησι ὀδύνης ἀπαλλάξαι, καὶ τῆς ὑπὲρ πάντα νοῦν χαρᾶς τῆς αἰδίου καταξιώσασθαι· καὶ οὕτω κτώνται τὴν πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπην, καὶ δι' αὐτῆς ἐπιπροσέχονται τῷ Θεῷ τελειώτερον, πᾶσαν ἐπιπροσέχονται ἀρετὴν· πᾶν γὰρ εἶδος ἀρετῆς ἐν ἡμῖν, ἐνεργούντος τοῦ Θεοῦ, ἡμῖν προσγίνεται· τοῦ Θεοῦ δὲ μὴ ἐνερ-

⁹⁹ Jacb. iv, 4. ¹ I Joan. i, 15. ² Galat. v, 17.

γούντο; ἐν ἡμῖν, ἀμαρτία πᾶν τὸ παρ' ἡμῶν γινόμενον. Αὐτὸ καὶ ὁ Κύριος ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ φησίν, ὅτι· « Χωρὶς ἐμοῦ οὐ δύνασθε ποιεῖν οὐδέν. » Καὶ τοῦτο γινώσκοντες οἱ ὡς ἀληθῶς ἐργαζόμενοι τὰς ἀρετὰς, ἐπ' οὐδενὶ ἐπαίρονται κατορθώματι, ἀλλὰ ταπεινούμενοι δοξάζουσι τὸν Θεόν, τὴν πηγὴν τῶν ἀρετῶν, ἐξ ἧς ἀγαθοδότηδο; αὐγῆς πληροῦνται. Ὡς γὰρ ὁ ἄηρ ἐξ ἡλίου πληρούμενο; φωτός, οὐ τὴν ἑαυτοῦ, ἀλλὰ τὴν ἡλίου δόξαν τε καὶ λαμπρότητα δεικνυσὶν ἡμῖν, οὕτως οἱ διὰ τῆς τῶν Θεῶν ἐντολῶν ἐργασία; συναφθέντες τῷ Θεῷ αὐθάδια Χριστοῦ κατὰ Παῦλόν εἰσι, καὶ ἐσμὴν Χριστοῦ ἔχουσι, καὶ τὰς ἀρετὰς καταγγέλλουσι τοῦ ἐκ σκότους καλέσαντο; αὐτοῦ εἰς τὸ θαυμαστὸν αὐτοῦ εἶω.

Οὕτω μὲν οὖν διὰ τῆς πνευματικῆς διδασκαλίας ἢ τῶν μαλλόντων ἐπιγνώσεως ἡμῖν ἐγγίνεται, καὶ διὰ τῆς πρὸς τὴν εἰκαίαν ἐκάστου ψυχῆν ἀληθινῆς ἀγάπης ὁ φόβος καὶ ὁ πόθος τούτων τοῖς πιστοῖς ἡμῖν προσγίνεται, καὶ δι' αὐτῶν ἢ πρὸς τὸν Θεὸν ἐκτενῆς καὶ συνεχῆς προσευχῆ καὶ δέησις, καὶ διὰ τῆς συνεχῶς προσευχῆς ἢ πρὸς αὐτὸν ἀγάπη καὶ συνάφεια, καὶ διὰ τῆς συναφείας ταύτης πᾶσα ἀρετὴ γεννᾶται, συνεπαγομένη τὴν ταπεινώσειν, τῇ ἐπιγνώσει τοῦ ἐν ἡμῖν τίκτοντος τὰς ἀρετὰς. Πῶς δὲ καὶ διὰ τῆς τοῦ σώματος ἀγάπης ἢ πρὸς τὸν κόσμον γίνεται φιλία, καὶ διὰ τῆς φιλίας ταύτης τὰ πονηρὰ πάθη, καὶ ἡ κληθὺς τῶν ἀμαρτημάτων φύεται; Ὡς περ ἡ ψυχὴ τῆς μαλλοῦσης ἡδονῆς ἐρίεται καθ' ἑαυτὴν, οὕτω τὸ σῶμα τῆς παρούσης καὶ παραρρεούσης ἢ δὲ τοιαύτῃ ἡδονῇ αἰσθητῇ τέ ἐστι, καὶ διὰ τῶν ἡμετέρων αἰσθήσεων ἐνεργεῖται, καὶ ἐκ τῶν αἰσθητῶν προσγίνεται, ἃ ἐστὶν ὁ κόσμος· διὰ τοῦτο φιλόκοσμος ὁ φιλοσώματος. Ἐκ δὲ τῆς πρὸς τὸ σῶμα φιλίας ταύτης ἀμέτρως τὰς κατὰ κόσμον ἡδονὰς ποθοῦντες καὶ διώκοντες καὶ περιέποντες, τὴν πολύμορφον τῶν παθῶν ἑαυτοῖς περιτίθεμεν ἀσχημοσύνην. Ἐπει γὰρ ἡ κατὰ κόσμον ἡδονὴ διαίτησις ἐνεργεῖται, πολλῶν οὐσῶν καὶ διαφόρων τῶν ἡμετέρων αἰσθήσεων, πολλὰί τε καὶ διάφοροι καὶ αἱ κατ' αὐτὰς ἡδοναί, καὶ τὰ κατὰ ταύτας πάθη· Ἄλλα μὲν γὰρ ὀρέσεως, ἀκοῆς δὲ ἄλλα, καὶ ἄλλὰ τῆς ὀσφρήσεως, καὶ τῆς ἀφῆς· πάλιν ἕτερα, καὶ ἕτερα τὰ τῆς γεύσεως. Τῶν μὲν οὖν κατὰ τὴν γεῦσιν πονηρῶν παθῶν οὐχ ἡ τροφῆ αἰτία, ἀλλ' ἡ ἀμετρία ταύτης, ὅ ἐστι τροφῆ· ταῦτα δὲ ἐστὶ γαστριμαργία, λαιμαργία, καὶ πολυποσία καὶ μέθη· γαστήρ δὲ ὀρεχόμενὴ τὰ ἐκ τῆς γεύσεως ἀκρατῶς, καὶ πρὸς τὰ ἔξω περιετῶς ἐκδιδοῦσα διὰ τῆς κίψεως, τῇ ἀπῆ δαψιλῇ χρηγαί τῆς κακίας τὴν ὕλην, ὅλον τις βδελυρὰ δεξαμένη βδελυροῦς ἀναδιδοῦσα κρουνοῖς, δι' ὧν συνίσταται τὰ ὀπογάστρια πάθη, πορνεία, μοιχεία, ἀκολασία, ἀσελγεία, καὶ πᾶσα ἡ τῆς σαρκὸς ἀκαθαρσία. Ταῦτα δὲ καὶ τὴν ἀκοῆν καὶ τὴν ὄρασιν καὶ τὴν ὄσφρησιν καταδουλωσάμενα, ποθεινὰ καθίστησι τὰ μυσάρια, τὰ ῥήματα τὰ αἰσχροῦ, τὰ ἄσχημα τὰ πορνικὰ, τὰ χορεύματα τὰ σατανικὰ, τὰς ἐπαγωγὰς πρὸς τὰ μύθη μυραλοΐφιας, τὰ βδελυρὰ ἐπι-

A quod a nobis efficitur. Ideo Dominus dixit in Evangelio : « Sine me nil potestis facere ». Quod non ignorantes qui vere virtutem colunt de nullo superbiunt virtutis actu, sed cum humilitate Deum glorificant virtutum fontem quo luce benifica implentur. Nam quemadmodum aer solis lumine repletus, non suam, sed solis gloriam et radiationem nobis manifestat, ita qui per executionem mandatorum Dei, huic juncti sunt, bonus sunt odor Christi secundum Paulum, et odorem Christi habent, et virtutes imitantur illius qui e tenetris eos in admirabile lumen suum evocavit.

Ita ergo per spiritalem doctrinam futurorum cognitionis nobis supervenit, et per verum cujuslibet amorem erga animam suam, illorum metus et desiderium nobis credentibus supervenit, et per ista assidua et attenta ad Deum oratio et obsecratio, et per continuam orationem erga eundem amor et conjunctio, et per istam conjunctionem omnis generatio virtus quæ humilitatem cognitioni ejus qui in nobis virtutes procreat adjicit. Sed quomodo per amorem corporis praeignitur mundi dilectio, et per istam dilectionem nascuntur passiones malæ, et peccatorum multitudo? Quemadmodum anima per se ad futuram voluptatem tendit, ita corpus ad præsentem et pereffluentem; porro talis voluptas est sensibilis et per sensus nostros percipitur, necnon ex sensibilibus provenit quæ mundum constituunt; propterea qui corpus suum amat, amat et mundum. Verum ex isto corporis amore mundanas voluptates immoderate desiderantes et persequentes atque sectantes multiformem nobis imponimus passionum turpitudinem. Nam cum mundana voluptas sensibilis percipiatur, nostri autem sensus multi sint et vari, prouide et variæ sunt circa eos voluptates, et multæ quæ circa voluptates versantur passiones; aliæ enim circa visum, aliæ circa auditum, aliæ circa odoratum, et aliæ circa tactum, et rursus aliæ circa gustum. Porro pravaram circa gustum passionum causa non cibus est, sed ejus immoderatio seu belluatio. Istæ autem sunt ventris ingluvies, voracitas, perpotatio et ebrietas. Venter vero nimia ex gustu recipiens, ut ea coquat ad exteriora intemperanter exspuit, et exinde tactu copiosam evomit malitiæ materiam, sicut fons spurcitiis plenus immundas eructat aquas, quæ sunt libidinose passionis, fornicatio, adulterium, vita dissolutior, mores flagitiosi, et omnis carnis immunditia. Quæ cum auditum, visum et odoratum in servitutem redigunt, ad amandum inducunt turpitudines, verba turpia, obsceniora carmina, choreas satanicas, unguenta ad turpitudines agentia, multiformium spectacula vestium et fasciarum, quæ exterius quidem libidines adornant, interius vero obtegunt, deformis instar larvæ, passiones infamæ, et vere assimulantur se-

• Joan. xv, 5. • II Cor. II, 15.

pulchris dealbata quæ exterius quidem speciosa videntur, interius vero plena sunt fœtore et omni immunditia, illa vero malitiæ servientia, tam interiorius quam exterius, tam prope quam procul horrore sunt referta; et ita non tantum egreditur sed etiam ingreditur per fores nobis innatas peccatum mortiferum: «Nam quæ procedunt de ore, de corde exeunt, et ea, inquit, coinquinant hominem». Et: «Qui viderit mulierem ad concupiscendam eam, jam mœchatus est eam in corde suo».

διὰ τῶν ἐν ἡμῖν ἐμφύτων θοριδῶν ἢ πρὸς θάνατον ἀμαρτία· «Τὰ γὰρ ἐκπορευόμενα διὰ τοῦ στόματος, φησὶν, ἐκεῖνά ἐστι τὰ κινῶντα τὴν ἀνθρώπου»· αὐτῆς, ἥδη ἐμοίχευσεν αὐτὴν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ. »

Talis autem anima corporis amica quodcumque sensibus suave est omni modo sectata, et undeque voluptati sive tactu, sive gustu, sive aliis sensibus percipiatur materiam afferens parturit auri argentique amorem; hic vero furta, injustitias, rapinas et quamlibet avaritiæ speciem. Est et alius præter illos sine corporali organo sensus interior et universalis, phantasia, qua passiones aliæ aliæque voluptates amatoribus mundi nascuntur, inter quas censetur præsumptio, elatio animi et jactantia. Insuper aliæ etiam mixtæ passiones ex sensu et phantasia constituuntur; quæ sunt respectus ad humana judicia, vana gloria et superbia. Voluptas quidem quam anima a Deo et divinis accipit, pura est, doloris exspers, nec angore mixta; iste autem mundus voluptati semper dolorem affert, non solum propter multimodas mutationes et vicissitudines, sed quia, parte minima singulis tributa, a reliquis spoliatur. Nam cum unus sit mundus, in sexcentos et fere innumerabiles dividitur, quorum singuli eum totum habere et regere desiderant et student. Igitur amator mundi totum concupiscens, etsi propemodum habeat totum, etsi majorem quam ceteri omnes partem possideat, nihilominus tristatur ex eo quod aliquo privatur, et alium præ illo humiliorem sua præstantia affligit. E contra divina mentis jucunditate et voluptate sine parte dispertita, etsi quis eam recipiat totam, alios minime privat, nam quisque pietatem totam sortitur, et proximi religionem non contristatur, sed magis et multimode augetur. Idcirco mundus iste, sicut dixi, cum voluptate dolorem affert, nostram autem corpus voluptatem quidem quatit, dolorem vero repellit; ideo idem mundus illi jucundus est simul et noxius. Scit qui amore corporis constinguntur, cum naturam mundi nesciant, et cogitent eum non modo abundare deliciis, sed etiam vacare doloribus, neque intelligentes quoniam evanescent quod persequuntur, dolentes de dolore mundo natura insito, in pugna autem nocturna doloris causam ignorantem, se invicem de incommuni utrinque supervenientibus criminantur. Unde alia series passionum, quæ nullam afferunt voluptatem miserum genus humanum agitat: convicia, maledicta, sycophantiæ, ira,

ἄτριμακα, τοῦ διὰ πολυτελῶν ἐνδυμάτων καὶ ἀκαδημάτων ὠραϊσμούς, καλλικριζομένων 187 μὲν ἐξωθεν τῶν ἐμπαθῶν, ἐνδοθεν δὲ περικαίμενων ὡς δυσαιδέος προσοπίλον τὰ πάθη τῆς ἀτιμίας, καὶ ὅπως ἐξημοισομένων τάφοι κακοκαίμενοις, οἷτινες ἐξωθεν μὲν φαίνονται ὠραῖαι, ἐνδοθεν δὲ γίνονται θνασιώδεις καὶ πάσης ἀκαθαρσίας· δουλοθεύοντα γὰρ τῇ κακίᾳ τὰ αἰσθητήρια ταῦτα, ἰσχυρῶς τε καὶ ἐξωθεν, ἐγγύθεν τε καὶ πόρρωθεν, ἐπισκᾶται τὰ μίση· καὶ οὕτως οὐ μόνον ἐξίρχεται, ἀλλὰ καὶ εἰσέρχεται ἀμαρτία· «Τὰ γὰρ ἐκπορευόμενα διὰ τοῦ στόματος, φησὶν, ἐκεῖνά ἐστι τὰ κινῶντα τὴν ἀνθρώπου»· αὐτῆς, ἥδη ἐμοίχευσεν αὐτὴν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ. »

Ἡ δὲ τοιαύτη φιλοσώματος ψυχὴ, τὸ κατ' αἰσθησιν ἡδὺ παντὶ τρόπῳ θηρωμένη, καὶ τῇ κατὰ τὴν ἀφῆν τε καὶ γεῦσιν καὶ τὰς ἄλλας αἰσθησεις ἡδονῇ πανταχόθεν συμφέρουσα τὰς ὕλας, γεννᾷ τὴν φιλοκτημοσύνην καὶ τὴν φιλαργυρίαν· αἱ δὲ τὰς κλοπῆς καὶ τὰς ἀδικίας· καὶ τὰς ἀρπαγὰς, καὶ πᾶν εἶδος πλεονεξίας. Ἔστι δὲ καὶ ἄλλη παρὰ ταύτας, ἀνυπῶν σωματικῶν αἰσθητηρίων, περιεκτικωτάτη αἰσθησις ἐνδοθεν, ἡ φαντασία, καθ' ἣν καὶ αὐτὴν ἡδοναί τε ἕτεραι καὶ πάθη ψύονται τοῖς φιλοκόσμοις, ὧν ἔστιν ἡ οἰσῆς, ἡ φυσικὴ, καὶ ἡ ἀλαζονεία. Ἄλλὰ καὶ μικτὰ τινα πάλιν ἕτερα πάθη ἐξ αἰσθησεως συνίστανται καὶ φαντασίας· ταῦτα δὲ ἔστιν ἀνθρωπαρέσκεια, κενοδοξία, καὶ ὑπερηφανία. Ἡ μὲν οὖν κατὰ ψυχὴν ἐκ θεοῦ καὶ τῶν θεῶν ἡδονὴ καθαρά ἐστὶ καὶ ἀπαθὴς· καὶ ἀμιγῆς ὀδύνης· ὁ δὲ κόσμος οὗτος τῇ ἡδονῇ φυσικῶς συμφέρει τὴν ὀδύνην, οὐ μόνον διὰ τὰς πολυτρόπους μεταβολὰς καὶ ἀλλοιώσεις, ἀλλ' ὅτι καὶ μόριον ἐλάχιστον ἐκάστῳ παρέχων, τοῦ πλείονος ἀποστερεῖ· εἰς γὰρ ὧν ὁ κόσμος, εἰς μυρίους καὶ ἀναριθμήτους μερίζεται σχεδόν, ὧν ἕκαστος ὅλον αὐτὸν ἔχειν τε καὶ ἀρχειν ἐπιποθεῖ καὶ σπεύδει. Τοῦ παντὸς οὖν ὁ φιλόκοσμος ἐπιθυμῶν, κἂν τὸ πλεόν ἔχη πρὸς τὸ πᾶν, κἂν ἀλλοῦ μὲν τινος μετέχη, πλεόν δὲ τινος τῶν ἄλλων, αὐτῆς μὲν λυπεῖται τῇ στερήσει, τὴν δὲ πρὸς αὐτὸν ἐλαττούμενον τῷ πλεονασμῷ λυπεῖ. Τῆς μὲντοι κατὰ νοῦν καὶ θείας ἀπολαύσεως· καὶ ἡδονῆς ἀμερίστῳ μερίζομένης, κἂν εἰ πάσης δεκτικὸς τις γένοιτο, τοὺς ἄλλους οὐ παραβλάπτει· καὶ τὴν εὐσέδειαν γὰρ ἕκαστος· ἡμῶν διόκληρον ἔχει, καὶ τῇ τοῦ πλείονος οὐ λυμαίνεται, μᾶλλον δὲ καὶ συνεργεῖ πολυειδίως. Ὁ μὲν οὖν κόσμος οὗτος, καθάπερ ἔφη, μετὰ τῆς ἡδονῆς καὶ ὀδύνης προξενεῖ· τὸ δὲ ἡμέτερον σῶμα τὴν μὲν ἡδονὴν ἀποδέχεται, τὴν δὲ ὀδύνην ἀπαναίεται· διὸ καὶ ὁ αὐτὸς αὐτῷ κόσμος, προστηγῆς ἐστὶ καὶ ἀνήμερος. Οἱ δὲ τῆς φιλίας τοῦ σώματος ἐξηρητημένοι, τὴν τοῦ κόσμου φύσιν ἀγνοήσαντες, ὡς μὴ μόνον ἐνήδονός ἐστιν, ἀλλὰ καὶ ἀνώδυνος, καὶ μὴ συνωρῶντες ὅτι φευκτὸν ἐστὶν αὐτοῖς οἰκοθεῖν ἢ περιέπουσι, πρὸς μὲν τὴν τῷ κόσμῳ συμπαφυκίαν ἀπαρεσκόμενοι ὀδύνην, ὡς ἐν νοκτομαχίᾳ δὲ τὸ τοῦ πάθους αἴτιον ἀγνοοῦντες, ἀλλήλους ἐπι τὰς συμβαινούσας ἐκάστοτε δυσχερεῖαις αἰτιῶνται. Κἂν τοῦ-

³ Matth. xv, 18. ⁴ Matth. v, 28.

Οὐν ὄρμαθδς ἑτερος παθῶν ἀνθδονος ἐξευρίσκαται τῷ A
 ταιλαπύρω τῶν ἀνθρώπων γένει, παρ' οὐ λοιδορεῖται,
 καταλαλιαί, συκοφανταί, θυμδς, μίσος, ἐριδεις, φθό-
 νος, καὶ πᾶσα πικρία γέμουσα ἐπιθυμία, δι' ἣν
 πόλεμοι τε καὶ φόνοι ἀνὰ πᾶσαν τελοῦνται τὴν οὐ-
 κευμένην, καὶ μάλιστα κατὰ τὴν ἡμετέραν γενεάν,
 διὰ τὸ φυγῆναι τὴν ἀγάπην καὶ πληθυνθῆναι τὴν
 ἀμαρτίαν. Ἄλλ' ἡμεῖς φυλάξωμεν ἑαυτοὺς ἐν ὁμο-
 νόμῳ, συνδύμενοι τῇ πρὸς ἀλλήλους εἰρήνῃ, καὶ
 ἀπεχόμενοι τῆς κατ' ἀλλήλων μανίας, **188** ἥτις καὶ
 ψυχὰς καὶ σώματα παραδίδωσι τῇ ἀπωλείᾳ. Ναί,
 ἀδελφοί, παρακαλῶ, χαρισώμεθα ἀλλήλοις, εἰ τις
 πρὸς τινα ἔχει μομφὴν, ὡς καὶ ὁ Χριστὸς ἔχαρισατο
 ἡμῖν· ἵνα μὴ μόνον ἐν τοῖς τοῦ Θεοῦ ναοῖς, ἀλλὰ καὶ
 κατ' οἴκους καὶ κατ' ἀγορὰν ἀδρόρυθοι διαμένοντες, δμο-
 θυμαδδν ἐν ἑνὶ στόματι δοξάζωμεν τὸν Πατέρα ἡμῶν B
 τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Τοῦ μέντοι καθ' ἡδονὴν καὶ δδύ-
 νην πονηροῦ καταλόγου τῶν ὀλεθρίων παθῶν τοιαυτὰ
 ἐστὶν ἑτερα, δ μῆτε ἀνώδυνά ἐστι, μῆτε ἐνήθονα,
 ἀλλ' ὅσον σύμμικτον ἐξ ἐναντίων ἔχουσι τῆς γενέσεως
 καί, καὶ ὁ δόλος, καὶ ἡ ὑπόκρισις.

Ὅρατε τὴν πλάνην καὶ τὴν ἀπάτην τοῦ κόσμου
 τούτου, πόσον ἐστὶ ποικίλη; πόσοις ἡμᾶς περιβάλ-
 λει κακοί; διὰ πόσον ἡμᾶς χωρίζει ἀπὸ τοῦ Θεοῦ;
 Μυροπαθεῖς γὰρ ἡμᾶς πειθήσασα πολυτρόπως δι-
 στήσι τοῦ ἀπαθοῦς. Διὰ καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος ἔλεγεν,
 εἰ Ὁ κόσμος ἐν τῷ πονηρῷ κεῖται· καὶ κοσμο-
 κράτορα ἐκάλει τὸν διάβολον, ὡς ἄρχοντα τοῦ σκό-
 τος τοῦ αἰῶνος τούτου· μὴ γὰρ δὴ νομίσητε κρα-
 τεῖν τὸν πονηρὸν οὐρανοῦ καὶ γῆς, καὶ τῶν μεταξὺ C
 τούτων κτισμάτων τοῦ Θεοῦ, καὶ διὰ τοῦτο κοσμο-
 κράτορα καλεῖσθαι τούτου· ἀπαγε τῆς ἀσυνέτου
 γνώμης! οὐ γὰρ οὗτος ὁ κόσμος ἐν τῷ πονηρῷ κεῖ-
 ται· ὁ γὰρ μετρῶν τὸν οὐρανὸν σπιθαμῇ, κατὰ τὸν
 προφήτην, καὶ κατέχων τὴν γῆν ὄρακι, μόνος ἐστὶν
 ὁ τούτων δημιουργός· ἀλλ' ἡ παρὰ χρῆσις τῶν ὄν-
 των, ἡ ἐμπαθῆς τῶν ἐφ' ἡμῖν διοίκησις, ὁ κόσμος
 τῆς ἀδικίας, ἡ πονηρὰ ἐπιθυμία. καὶ ἡ ἀλαστονεία,
 καθὰ φησὶν ὁ ἡγαπημένος τῷ Χριστῷ Θεολόγος,
 οὐκ ἐστὶν ἐκ τοῦ Πατρὸς. Οὗτος οὖν ὁ κόσμος ἐν τῷ
 πονηρῷ κεῖται διὰ τῆς ἡμετέρας παραχρῆσις καὶ
 σφαλερᾶς διοικήσεως· καὶ οὗτος ἐστὶν ὁ κόσμος,
 ὃς κοσμοκράτωρ ἐστὶν ὁ Σατανᾶς, ὁ προκατηριθ-
 μημένος τῶν παθῶν δχλος, ὃς ἐκ τῆς φιλαμαρτη-
 μονος ἡμῶν γνώμης κτίζεται συνεργείᾳ τοῦ πονη-
 ροῦ· δι' ἧς οἱ μὴ διὰ τῆς μετανοίας ἐλευθερώσαντες
 ἑαυτοὺς αὐτοκράτορα ποιῶσιν ἐαυτῶν τὸν διάβο-
 λον. Ἄλλ' ἡμεῖς οἱ τῷ Χριστῷ συνταξάμενοι ποθη-
 σωμεν τὸν ἀνω κόσμον· ἐπιθυμήσωμεν τῆς ἐπηγ-
 γελμένης ἡμῖν παρὰ Χριστοῦ βασιλείας· ἀποστῶμεν
 τῶν κατασπώντων τὴν ψυχὴν ἡδονῶν· φοβηθῶμεν
 τὴν ἠπειλημένην τοῦ πυρὸς γέενναν τοῖς φιληδό-
 νοις· φύγωμεν τὴν τρυφὴν, τὴν μέθην, τὴν πορ-
 νείαν, τὴν κλεονεξίαν, τὴν ἀδικίαν, τὴν κενοδοξίαν,
 τὴν ὑπερηφανίαν, τὸ μῖσος, τὸν θυμὸν, τὴν ἀπαν-
 θρωπίαν· διὰ ταῦτα γὰρ ἄρχοντα φεῖν ἡμῖν αὐτοῖς·
 καὶ τῷ κόσμῳ τὸν πονηρὸν ἐπιστῶμεν. Φύγωμεν

odium, dissensiones, invidia et omnis concupiscen-
 tia felle referta, per quam bella et caedes per omnem
 terram perpetrantur, praesertim in hac generatione
 nostra, quia refrigescit charitas, peccatum vero ac-
 crescit. Nos autem custodiamus nos in concordia,
 incumbentes paci ad invicem servandae, et absti-
 nentes ab omni iracundia, quae tam animas quam
 corpora exitio devovet. Etiam, fratres obsecro
 nobis invicem condonemus, si quis habet querelam
 adversus proximum; sicut et Christus nobis condo-
 navit; ita ut non in solis Dei templis, sed in domi-
 bus et in foro placidi manentes, unanimiter et uno
 ore glorificemus Patrem nostrum qui est in caelis.
 Enumeravi perniciosas illas passiones sive volu-
 ptatem sive dolorem parturiant; sed est et alia pas-
 sionum series quae, dum dolorem afferunt, nullam
 pariunt delectationem, sed velut quoddam ex con-
 trariis commistum producant, quales sunt ironia et
 adulatio et dolus et simulatio.

τὴν ἀφορμὴν, ὁποῖόν ἐστιν ἡ εἰρωνεία, καὶ ἡ κολα-

Videtis errorem et fallaciam hujus mundi quam
 sit multiplex? quot nos malis circumveniat? quot
 modis nos a Deo arceat? Nam postquam nos sex-
 centis imbuerit vitiiis, a pace per eadem nos remo-
 vet. Ideo Dominus ipse dixit: Mundus in maligno
 positus est, et mundi principem vocabat diabo-
 lum ut rectorem tenebrarum hujus saeculi. Absit
 enim ut censeatis malignum dominari in caelo et in
 terra, et quae infra sunt Dei creaturis imperare, et
 propterea eum appellari mundi principem. Procul sit
 tam insana cogitatio! Non enim hic mundus in mali-
 gno positus est. Nam quia caelum palmo ponderat, prout
 dixit propheta, et qui terram tribus digitis appendit,
 solus iste est eorum rector; sed rerum abusus, per-
 vera nostrorum ministratio, mundus iniquitatis,
 concupiscentia mala, superbia, ut dixit dilectus Chri-
 sto Theologus, ista a Patre non sunt. Igitur hic
 mundus in maligno positus est propter nostram abu-
 sionem et pravam ministrationem; et iste est mun-
 dus cujus princeps est Satanas et supra enumerata
 passionum turba, quae, adjuvante maligno, ex pec-
 catrice nostra nascitur conscientia, quibus illi qui se
 per poenitentiam non purificaverunt sui principem
 D constituunt diabolus. Nos vero qui militiae Christi
 nomen dedimus, supernum desideremus mundum;
 desideremus regnum nobis a Christo promissum; re-
 cedamus a vitiiis quae animam nostram disturbant; ti-
 meamus gehennam quam Dominus voluptati deditis
 minatus est; fugiamus belluacionem, ebrietatem,
 fornicationem, avaritiam, injustitiam, inanem glori-
 am, superbiam, odium, iram, inhumanitatem;
 nam propterea, heu! nobis et mundo principem
 imponimus diabolus. Igitur fugiamus errantem
 hunc mundum mundique principem, et ostendamus
 per opera nostra bona nos metipsos opera esse opti-
 marum Dei manuum. Nam ita bene praesentibus

1 | Joan. v, 19, 2 | Isa. xl, 12, 3 | Joan. ii, 16.

mur, et promissis atque in tempore dandis rebus fruemur bonis, quæ nobis omnibus obtinere concedat gratia et clementia Domini nostri Jesu Christi, quem cum Patre et sancto Spiritu decet in sæcula sæculorum. Amen.

ὡν ἀγαθῶν · ὧν γίνονται πάντες ἡμεῖς ἐπιτυχεῖν χάριτι καὶ φιλανθρωπῆα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

HOMILIA XXXIV (4).

in venerabilem Domini et Dei ac Salvatoris nostri Jesu Christi Transformationem; ubi probatur quod in ea est Lumen, increatum esse.

Laudamus, nos quoque ac admiramur, magnificentiam hoc Dei opus oculis conspicuum considerantes, omnem dico creaturam. Laudant et admirantur scrutantes, etiam Græcorum sapientes; verum nos quidem in ejus, qui condidit, gloriam; illi vero contra rerum auctoris gloriam: « Servierunt enim dementi consilio creaturæ magis, quam Creatori ».¹ Sic nimirum et propheticas apostolicasque ac Patrum voces etiam nos enucleamus, sed in proximi utilitatem, inque divini Spiritus, qui per prophetas et apostolos ac Patres locutus est, laudem; conantur autem etiam exponere, qui pro tempore pravæ hæresis existunt antisites, in eorum tamen damnum, qui illis crediderint; veræque fidei tamen, qui Spiritus vocibus contra Spiritum abutantur. Quin ipsam quoque Evangelii gratiæ doctrinam, quæ sublimis sit, senilibusque auribus atque animis congrua, a Deo afflati Patres nostri suo cre ac stylo explanantes, ac adaptantes etiam nobis qui sumus imperfecti, convenientem efficiunt: haud secus ac matres filiorum amantes, solidiorem masticando escam, vel ipsis dum lactentibus utilem, et quam facile excipiant digerantque, reddunt; nam et humor salivaque ex ore matrum corporatum, pueris cibus elicitor; sensaque ex divinorum Patrum cordibus, in escam audientium ac credentium animalibus apposita proclive cedunt. Hominum vero nequam ac hæreticorum ora, veneno mortifero plena sunt, quo verbis vitæ commisto, ipsa hæc mortifera inconsiderate audientibus ingerunt. Caveamus, igitur ab illis qui Patrum expositiones non recipiunt, sed a seipsis contraria inducere conantur; ac qui voces quidem in littera positas se colere simulant, piam vero intelligentiam repellunt; magisque fugiamus, quam fugerit quis a facie serpentis. Nam serpens quidem mordendo corpus, temporanee necat, animam separans, quæ est immortalis: hi vero ipsi animæ indixto morsu, a Deo abjungunt, quod est æterna mors animæ immortalis. Istiusmodi igitur omni virtute fugiamus, ad eosque qui pia ac salutaria docent, ut Patrum traditionibus consona, confugiamus.

Istiusmodi vero res nunc dixi, easque exordio ad

¹ Rom. 1. 25.

(1) Hanc homiliam cum sequenti jam ediderat Combefisus in *Auctoria*.

ὡν τὴν πλάνον τοῦτον κόσμον καὶ κοσμοκράτορα, καὶ δεῖξωμεν ἡμᾶς αὐτοὺς διὰ τῶν ἀγαθῶν ἡμῶν ἔργων ἔργα ὄντας τῶν παναγάθων τοῦ Θεοῦ χειρῶν. Ὅτι γὰρ καὶ τοῖς παροῦσι καλῶς χρῆσόμεθα, καὶ τῶν ἐπηγγελμένων κατὰ καιρὸν αἰώνων ἀπολαύσασθαι χάριτι καὶ φιλανθρωπῆα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

189 OMILIA ΛΔ'.

Εἰς τὴν σεπτὴν Μεταμόρφωσιν τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· ἐν ἣ παραστάσις, ὅτι τὸ κατ' αὐτὴν εἶδος ἀκτιστόν ἐστι.

Ἐπαινοῦμεν καὶ ἡμεῖς καὶ θαυμάζομεν ἀναθεορῶντες τὴν μεγαλοῦργιαν ταύτην τοῦ Θεοῦ, τὴν ὅρα μὴν ἔκασαν λέγω κτίσι. Ἐπαινοῦσι ταύτην καὶ θαυμάζουσιν ἐξερευνῶντες καὶ οἱ τῶν Ἑλλήνων σοφοί. Ἄλλ' ἡμεῖς μὲν εἰς δόξαν τοῦ κτίσαντος, ἐκίνοι δὲ κατὰ τῆς δόξης τοῦ κτίσαντος· « Ἐλάτρευσαν » γὰρ ἀθλίως τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα. Ὅβτω καὶ τὰς προφητικὰς καὶ ἀποστολικὰς καὶ πατρικὰς φωνὰς διασαφοῦμεν καὶ ἡμεῖς, ἀλλ' εἰς ὠφέλειαν τῶν ἐντυγχανόντων, καὶ ὕμνον τοῦ διὰ τῶν Προφητῶν καὶ Ἀποστόλων καὶ Πατέρων λαλήσαντος Πνεύματος. Ἐπιχειροῦσι ταῦτα; διερμηνεύειν καὶ οἱ κατὰ καιροῦς πονηρὰς αἰρέσεως προιστάμενοι, ἀλλ' εἰς βλάβην τῶν αὐτοῖς; πειθομένων, καὶ τῆς κατ' ἐπίσειαν ἀληθείας ἀθέτησιν, ταῖς τοῦ Πνεύματος φωνὰς; κατὰ τοῦ Πνεύματος χρώμενοι. Καὶ αὐτὸν ἔκ τὸν τοῦ Εὐαγγελίου τῆς χάριτος λόγον ὄψηλὸν ὄντα, καὶ πρεσβυτικὰς; ἀκοαῖς καὶ διανοαῖς κατέλληλον, οἱ θεοφόροι Πατέρες ἡμῶν, διὰ τῶν οἰκείων στομάτων, καταλαλοῦντες, κατέλληλον αὐτὸν καὶ τοῖς ἀελέσις ἡμῖν ἀπεργάζονται. Καθάπερ αἱ φιλικαῖς; μητέρες διαμασόμεναι τὴν στερεωτέραν τροφὴν ἐύχρηστόν τε καὶ εὐπαράδεκτον καὶ τοῖς ὑπομαζίοις ἐτι κατασκευάζουσι· ἐπει καὶ τὸ ἐν τοῖς στόμασι τῶν κατὰ σῶμα μητέρων ὄργον τροφῆ γίνεται τοῖς παισὶ, καὶ τὰ ἐν ταῖς καρδίαις; τῶν θεοφόρων Πατέρων νοήματα, πρόσφορος τροφῆ γίνεται ταῖς τῶν ἀκούοντων καὶ πειθομένων ψυχαῖς; τῶν δὲ πονηρῶν καὶ κακοδόξων τὰ στόματα τοῦ γίμει θανατηφόρα· οὐ μιγνυμένου τοῖς βήμασι τῆς ζωῆς, θανατηφόρα καὶ ταῦτα τοῖς ἀπερικέπτως ἀκούουσι γίνεται. Φύγωμεν οὖν τοὺς τὰς Πατρικὰς ἐξηγήσεις; μὴ παραδεχομένους; ἀλλὰ παρ' ἑαυτῶν περιωμένους; εἰσάγειν τὰ ἐναντία· καὶ τὰς μὲν τῶν γράμματι λέξεις περιέπειν ὑποκρινομένου·, τὴν δὲ εὐσεβῆ διάνοιαν ἀπωθομένου· καὶ φύγωμεν μᾶλλον, ἢ φεύγει τις ἀπὸ θφω· ὁ μὲν γὰρ ἐνδὲ κῶν τὸ σῶμα θανατοὶ πρόσκαιρα, τῆς ἀθανάτου φυχῆς; χωρησας· εἰ δὲ τῆς ψυχῆς αὐτῆς λαθόμενοι τοῖς; ἰδοῦσι χωρίζουσιν αὐτὴν τοῦ Θεοῦ, ὅπερ ἐστὶ θάνατος αἰώνιος τῆς ἀθανάτου ψυχῆς. Φεύγωμε οὖν τοὺς τοιοῦτους πάση δυνάμει, καὶ προσφεύγωμεν τοῖς ὑποτιθεμένοις; τὰ εὐσεβῆ καὶ σωτήρια, ὡς συνέδοντες; Πατρικὰς παραδόσεις..

Τοιαῦτα ἔκ νῦν εἶπον, καὶ ταῦτα προομιζόμεναι

πρὸς τὴν ὑμετέραν ἀγάπην, ἐπεὶ τὴν ἐπ' ἑστέρας σα-
πην τοῦ Χριστοῦ Μεταμύρφωσιν ἑορτάζομεν σήμε-
ρον, καὶ περὶ τοῦ κατ' αὐτὴν φωτός ὁ λόγος ἡμῖν,
καθ' οὗ πολὺ; ἔστι νῦν ἀγών τοῦ φωτός τοῖς πολέ-
μοις. Φέρει δὲ μικρὸν ἀνωθεν προθώμεν τὰς σήμε-
ρον ἀναγινωσκομένης Εὐαγγελικῆς φωνᾶς εἰς ἀνί-
πτυξιν τοῦ μυστηρίου, καὶ τῆς ἀληθείας παράστα-
σιν. « Μεθ' ἡμέρας ἕξ παραλαμβάνει ὁ Ἰησοῦς; τὸν
Πέτρον καὶ Ἰάκωβον καὶ Ἰωάννην τῶν ἀδελφῶν αὐ-
τοῦ, καὶ ἀναφέρει αὐτοὺς εἰς ὄρος ὄψηλόν κατ' ἰδίαν,
καὶ μετεμορφώθη ἔμπροσθεν αὐτῶν, καὶ ἐλαμψε τὸ
πρόσωπον αὐτοῦ ὡς ὁ ἥλιος. » Τοῦτο δὲ τοῦ Εὐαγ-
γελίου πρῶτον κατείδεν ἀναγκαῖον, μετὰ ποίαν **190**
ἡμέραν ὁ ἀπόστολος τοῦ Χριστοῦ καὶ εὐαγγελιστῆς
Ματθαῖος; τὰς ἕξ ἡμέρας ἀριθμεῖ, μεθ' ἃς ἡ τῆς τοῦ
Κυρίου μετεμορφώσεως ἡμέρα ἐπίστη· μετὰ ποίαν
οὖν; Μετ' ἐκείνην, καθ' ἣν δ.δάσκων τοὺς ἐκτουτοῦ
μαθητὰς ὁ Κύριος, ἔλεγεν, Ὅτι μέλλει ὁ Υἱὸς τοῦ
ἀνθρώπου ἔρχεσθαι ἐν τῇ δόξῃ τοῦ Πατρὸς; αὐτοῦ,
καὶ προσεῖθαι λέγων· « Ὅτι εἰσὶ τινες τῶν ὄδε
ἑστηκότων, οἵτινες οὐ μὴ γεύσονται θανάτου, ἕως ἂν
ἴδωσι τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐρχόμενον ἐν τῇ βασι-
λείᾳ αὐτοῦ· » δόξαν τοῦ Πατρὸς καὶ βασιλείαν ἑαυ-
τοῦ καλῶν ἐν τῷ φωτὶ τῆς οικείας; μετεμορφώσεως.

Τοῦτο καὶ ὁ Εὐαγγελιστῆς Λουκᾶς ὑποδεικνύς, καὶ
σαφέστερον ἐπιθέμενος, « Ἐγένοντο, φησὶ, μετὰ
τούς λόγους τούτους ὡσεὶ ἡμέραι ὀκτώ, καὶ παρα-
λαβὼν τὸν Πέτρον καὶ Ἰάκωβον καὶ Ἰωάννην, ἀνέβη
εἰς τὸ ὄρος προσεύξασθαι· καὶ ἐγένετο ἐν τῷ προσ-
εύχασθαι αὐτὸν τὸ εἶδος τοῦ προσώπου αὐτοῦ ἕτε-
ρον, καὶ ὁ ἱματισμὸς αὐτοῦ λευκὸς ἐξαστράπτων. »
Ἄλλὰ πῶς; συμφωνοῦσιν ἀλλήλοις, ὁ μὲν, ὀκτὼ φα-
νερώς εἰπὼν τὰς μεταξὺ τῆς ἐπαγγελίας καὶ τῆς
ἐπιφανείας ἡμέρας, ὁ δὲ, μεθ' ἡμέρας ἕξ; Ἀκούετε
καὶ συνίστατε. Ὅκτὼ ἐπὶ τοῦ ὄρους ἦσαν, καὶ ἕξ ἐφαί-
νοντο. Τρεῖς; οὗτοι, Πέτρος, καὶ Ἰάκωβος καὶ Ἰωάν-
νης, οἱ τῷ Ἰησοῦ συναναβάνας· εἶδον δὲ ἐκαὶ συνόν-
τας αὐτῷ καὶ συλλαλοῦντας, καὶ τὸν Μωϋσῆν καὶ
τὸν Ἠλίαν, ὡς εἶναι τούτους ἕξ· ἀλλὰ τῷ Κυρίῳ
πάντως ἀοράτως καὶ ὁ Πατὴρ καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ
ἄγιον συνῆν· ὁ μὲν μαρτυρῶν διὰ φωνῆς οικείας,
ἀγαπητὸν Υἱὸν εἶναι τοῦτον ἑαυτοῦ· τὸ δὲ διὰ
τῆς φωταίνης νεφέλης συνεκλάμπων, καὶ τὸ τοῦ
Υἱοῦ πρὸς τε αὐτὸ καὶ τὸν Πατέρα συμφυῆς καὶ
ἐναίον τοῦ φωτός δεικνύον· τούτων γὰρ πλοῦτος ἡ
συμφυία, καὶ ἐν ἕξ ἡμέραις τῆς λαμπρότητος· οὐ-
τως οὖν ὀκτὼ εἰσὶν οἱ ἕξ. Ὡς οὖν ἐν τούτοις οὐδε-
μίαν διαφωνίαν ἔχει ὁ ἕξ πρὸς τὸν ὀκτὼ, οὕτως οὐδὲ
οἱ εὐαγγελισταὶ διαφωνοῦσιν, ὁ μὲν εἰπὼν, μεθ' ἡμέ-
ρας ἕξ, ὁ δὲ Λουκᾶς, Ἐγένοντο μετὰ τούτους λόγους
τούτους ὡς ἡμέραι ὀκτώ· ἀλλ' οἷον τινα τύπον ἡμῖν
δὲ ἀμφοτέρων τούτων ἔωκαν τῶν λόγων τῶν
ἐν τῷ βρεῖ μυστικῶς ἅμα καὶ ἐμφανῶς συνειλε-
γμένων. Ἴδει γὰρ ἂν τις οὕτω καὶ κατὰ τὸ γράμμα
καλῶς σκοπῶν, ὁμολόγους ἀλλήλους τοὺς θεοκήρυ-
κας· ὀκτὼ γὰρ εἶπεν ὁ Λουκᾶς ἡμέρας, οὐ διαφω-
νῶν πρὸς ἐκείνον, εἰπόντα μεθ' ἡμέρας ἕξ, ἀλλὰ

A vestram dilectionem oravi, quod hodie venerandam
Christi in monte transformationem solemniter col-
imus, deque ejus lumine instituenda nobis oratio
est, in quod etiamnum lucis hostibus multum cer-
tamen est. Age igitur, parum initio et a fronte, quæ
leguntur hodie, ponamus evangelicas voces, ad
mysterii explicationem ac astruendam veritatem.
« Post dies sex assumit Jesus Petrum et Jacobum
et Joannem, et ducit illos in montem excelsum, et
transfiguratus est ante eos. Et resplenduit facies
ejus sicut sol ¹¹. Hoc primum ex Evangelio perspi-
ciamus necesse est, undenam Christi apostolus et
evangelista Matthæus sex dies enumeret, post quos
Dominicæ transformationis dies advenerit. A quo
igitur die? Ab eo scilicet, in quo Dominus do-
cens discipulos suos alebat: « Venturum Filium
hominis in gloria Patris sui; » addiditque, dicens:
« Sunt quidam de hic stantibus, qui non gustabunt
mortem, donec videant Filium hominis venientem
in regno suo ¹²; » nempe Patris gloriam ac maje-
statem, suumque regnum, propria lumen Transfor-
mationis vocans.

Hoc quoque Lucas evangelista insinuans mani-
festiusque exponens, « Facti sunt, inquit, post hos
sermones, fere dies octo. Et assumpto Jesus Petro
et Jacobo et Joanne, ascendit in montem, ut ora-
ret. Et facta est, dum oraret, species vultus ejus
alia; et vestitus ejus albus refulgens ¹³. » At quo-
nam modo inter se consentiunt, cum alter quidem
octo palam dies intercessisse dicat a pollicitatione
ad apparitionis diem, alter vero, « post sex dies, »
habeat? Audite ac intelligite. Octo erant in monte,
et sex apparebant. Nimirum hi tres, Petrus et Ja-
cobus et Joannes, qui cum Jesu ascenderant, vi-
deruntque ibi versantes cum Jesu, eique collo-
quentes, Moysen et Eliam: sed et Pater et Spiritus
sanctus invisibili prorsus cum Domino ratione
erant: alter quidem voce sua testatum reddens,
esse hunc Filium suum charissimum, alter vero
in nube lucida pariter effulgens, Filiique secum
et cum Patre lucis conjunctionem ac unitatem
ostendens. Horum enim opulenta conjunctio est
unaque splendoris proculatio. Sic igitur sunt octo.
Quemadmodum igitur nihil hic dissonat senarius
ab octonario, sic neque evangelistarum ulla dis-
cordia est, quod alter dixerit, « post dies sex; »
Lucas vero: « Facti sunt post hos sermones fere
dies octo; » sed utrisque velut spectandam nobis,
eorum quæ secretius simul, et quæ palam in monte
consociata essent, speciem dedere. Sic enim quis
ad litteram quoque rite considerans, inter se con-
cordes divinos præcones adverterit. Octo namque
dies dixit beatus Lucas, non ab eo dissidens, qui
« post sex dies, » dixerat; sed velut complexus,
tum eam diem, qua sermones habitii essent, tum

¹¹ Matth. xvii, 1 seqq. ¹² Matth. .vi. 27. ¹³ Luc. ix, 28.

qua Don inus transformatus est; uti et Matthæus dat intelligere, si quis solemiter animum attendat. Quamobrem etiam is præpositionem μετὰ, quæ diem sequentem significat, posuit; Lucas vero dinisist. Non enim dicit, post dies octo, velut iiii, « post dies sex, » sed, « Facti sunt fere octo dies. » Sic nihil sensu dissentanea evangelistis conscripta narratio est.

Quia et magnum aliquid atque mysticum, eo quod dissentire videntur, altrinsecus nobis insisunt. Ac, quæso, dicendis animum adhibete, quotquot ad summa semper altaque contemplationem inditis. Quid causæ est, cur alter quidem, « post sex dies, » dixerit, alter vero octonarii facta mentione etiam septenarium superaverit? Idcirco nimirum, quod spectaculum lucis Dominicæ transformationis sacramentum octavæ est (futuri scilicet sæculi), post mundi sex diebus conditi requiem, sensumque superatum, sex in nobis modis efficacem, elucens. Quinque enim præditi sensibus sumus, quibus si addatur, qui in sensu est, prolatissermo, scenarium nobis sensuum operationem vimque efficit. Nedum vero sensum superat, verum etiam sermonem omnem excedit, quod regnum Dei dignis promissum est. Quamobrem post pulcherrimi horum, senis partibus exercitorum, cesationem (oujus cessationis dignitate septimam magnifice pollet) per octavam virtute ac facultate præstantis operationis, regnum Dei elucet. Atque hanc Spiritus virtutem, qua Dei regnum, his qui digni existant, conspicitur, ut auctor est divus Lucas, ostendens Dominus discipulis antea dixerat: « Sunt quidam de hic stantibus, qui non gustabunt mortem, donec videant regnum Dei veniens in virtute. » Idcirco nimirum, quod videntibus, videndi quæ inaspectabilia sunt, virtutem præbeat, præpurigata eis lethifera animoque exitiosa Ince, quæ peccatum est. Ejus vero gustus mali in ratione ac pravitate inisistum est; qua præpurigati non gustant animi mortem, mente quoque ac animo (ut ego existimo) impolluti servati, virtute futuræ apparitionis.

« Sunt quidam de hic stantibus, qui non gustabunt mortem, donec videant regnum Dei veniens in virtute. » Ubique est hujusce rerum universitatis Rex, ac ubique est ejus regnum. Quare quod dicitur venturum regnum Dei, non aliunde advenire significat, sed ipsam manifestari virtute divini Spiritus. Idcirco aiebat: « Veniens in virtute; » quæ virtus non quovis modo quibusvis accedit, sed his qui stant cum Domino, hoc est, qui firmi sunt in ejus fide, Petroque et Jacobo et Joanni affines sunt; quos videlicet Verbum prius ad montem excelsum (supra humanam scilicet objectionem) subduxerit. Nam ea quoque ratio est: « Cur Deus in monte informetur ac appareat (juxta eum qui dicit) partim ipse abs specula sua descendens; partim vero a terrena nos humilitate attollens. ut

Α συμπεριλαβὼν καὶ τὴν ἡμέραν, καθ' ἣν οἱ λόγοι ἐκεῖνοι ἐλέχθησαν. καὶ τὴν ἡμέραν, καθ' ἣν μετεμορφώθη ὁ Κύριος· ἃς καὶ ὁ Μάρθαλος; νοεῖν διδωσὶ τοῖς συνειτώσ σκοποῦσι· διὸ καὶ τὴν, μετὰ, προθέσειν, τὴν ὑστεραίαν δηλοῦσαν, οὗτος μὲν εἶπεν, ἐκεῖνος δὲ ἀφῆκεν· οὐ γὰρ, μεθ' ἡμέρας ὀκτώ, φησὶν, ὡς ἐκεῖνος; μεθ' ἡμέρας ἕξ, ἀλλ', Ἐγένοντο ὡς ἡμέραι ὀκτώ. Οὕτως οὐδὲν παρηλλαγμένον ἐν τῇ τῶν εὐαγγελιστῶν ἱστορικῇ διανοίᾳ.

Ἄλλὰ καὶ ἕτερόν τι μέγα τε καὶ μυστικὸν δι' ἀλλήλων ἡμῖν ἐν τῷ δοκεῖν διαφωνεῖν ὑποφαίνουσα· καὶ δὴ προσέχετε τὸν νοῦν τοῖς ῥηθησομένοις, ἵσοι διαβατικώτεροι τὴν διάνοιαν. Διὰ τί γὰρ ὁ μὲν μετὰ ἕξ ἡμέρας εἶπεν, ὁ δὲ ὑπερέβη καὶ τὴν ἑβδόμη, τῆς ὀγδόης μνησθεῖς; Διότι τὸ μέγα θέαμα τοῦ φωτός τῆς τοῦ Κυρίου Μεταμορφώσεως, τῆς ὀγδόης, ἦτοι τοῦ μέλλοντος αἰώνος ἐστὶ τὸ μυστήριον, μετὰ τὴν κατάπαυσιν τοῦ ἐν ἕξ ἡμέραις γεγενοῦτος κόσμου, καὶ τὴν ὑπέρβαπιν τῆς καθ' ἡμᾶς αἰσθήσεως; ἐξαδικῶς ἐνεργούσης ἀναφανιδόμενον· πέντε γὰρ αἰσθήσεις ἔχομεν, προστιθέμενος δὲ ταύταις ὁ κατ' αἰσθησὶν προφορικὸς λόγος, ἐξαδικὴν τὴν ἐνεργεσίαν αἰσθήσεως ἡμῶν ἀπεργάζεται. Οὐ μόνον δὲ ὑπὲρ αἰσθησὶν, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ **191** λόγον ἐστὶν ἡ ἐπιγγελημένη τοῖς ἀξίοις τοῦ Θεοῦ βασιλεία· διὰ τοῦτο μετὰ τὴν καλὴν ἀνεργησίαν τῶν ἐξῆς καὶ τούτων ἐκτελουμένων, ἦς ἀνεργησίας τὸ ἀξίωμα ἡ ἑβδόμη πλουτεῖ, κατὰ τὴν ὀγδόην δυνάμει κρείττερος ἐνεργείας ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἀναφαίνεται. Καὶ ταύτην τὴν τοῦ Θεοῦ Πνεύματος δυνάμιν, δι' ἧς ὁρᾶται τοῖς ἀξίοις ἡ τοῦ Θεοῦ βασιλεία, κατὰ τὴν θέλον Λουκᾶν ὁ Κύριος ἐνδεκνύει· οἱ τοῖς μαθηταῖς πρόειπεν· « Ἐστὶν τινες τῶν ὧδε ἐστηκότων, οἵτινες οὐ μὴ γεύσονται θανάτου, ἕως ἂν ἴδωσι τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ ἐληλυθυῖαν ἐν δυνάμει. » τούτεστι, τῷ δυνάμει τοῖς ἄρῳσι παρασχεῖν ἰδεῖν τὰ ἀθάτα, τῆς θανάσιμου καὶ ψυχολέθρου προκαθάρσα λύμης, ἧτις ἐστὶν ἡ ἀμαρτία ταύτης δὲ γεῦσις ἐστὶν ἡ ἐν τῷ λογισμῷ τῆς κακίας ἀρχῆς, ἧς οἱ προκαθαρήντες οὐ γεύονται τοῦ κατὰ ψοχὴν θανάτου, τῇ δυνάμει τῆς μελλούσης ἐπιφανείας ἀμόλυτοι τερθίντες, ὡς ἐγὼ νομίζω, καὶ τὴν διὰ νοίαν.

« Ἐστὶν τινες τῶν ὧδε ἐστηκότων, οἵτινες οὐ μὴ γεύονται θανάτου, ἕως ἂν ἴδωσι τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ ἐληλυθυῖαν ἐν δυνάμει. » Πανταχοῦ ἐστὶν ὁ τοῦ παντὸς βασιλεὺς, καὶ πανταχοῦ ἐστὶν ἡ βασιλεία αὐτοῦ, ὥστε τὸ ἐρχεσθαι τὴν αὐτοῦ βασιλείαν οὐ τὸ ἀλλοθεν ἀλλαχόθεν παραγίνεσθαι δηλοῖ, ἀλλὰ τὸ φανεροῦσθαι ταύτην τῇ δυνάμει τοῦ Θεοῦ Πνεύματος· διὰ τοῦτο εἶπεν, ἐληλυθυῖαν ἐν δυνάμει· ἧτις δυνάμεις οὐχ ἀπλῶς τοῖς τυχοῦσιν ἐγγίνεται, ἀλλὰ τῶς ἐστι, καὶ μετὰ τοῦ Κυρίου, τούτεστι τοῖς ἐστερηγμένοις ἐν τῇ πίστει αὐτοῦ, καὶ τοῖς κατὰ Πέτρον καὶ Ἰάκωβον καὶ Ἰωάννην, καὶ τούτοις ἀναφερομένοις ὑπὸ τοῦ Λόγου πρότερον εἰς ὄρος ὑψηλόν, δηλονότι τῆς φυσικῆς ἡμῶν ταπεινότητος ὑπερναδιβαζομένης· ἐπεὶ καὶ διὰ τοῦτο Θεὸς ἐν δρι, κατὰ τὴν εἰκῶνα, φανάζεται τὸ μέγ τοι καταβένων αὐτὸς τῆς

αικίας περιωπής, τὸ δὲ ἡμᾶς ἀνάγων ἐκ τῆς κα-
τωθεν ταπεινώσεως, ἵνα χωρηθῆ μετρίως γούν γεν-
νητῆ φύσει, καὶ ὄσον ἀσφαλὲς ὁ ἀχώρητος. Ἡ δὲ
τοιαύτη φαντάσκα οὐ τοῦ νοῦ χείρων, ἀλλὰ πολλῶν
κρείττων καὶ ὑψηλοτέρων, ὡς ἔγγινόμενῃ τῆ δυνάμει
τοῦ θεοῦ Πνεύματος. Οὐ γίνεται τοιγαροῦν καὶ ἀπο-
γίνεται, οὐδὲ περιγράφεται οὐδ' αἰσθητικῆ δυνάμει
ὀκοπίπτει τὸ φῶς τῆς τοῦ Κυρίου μεταμορφώσεως,
εἰ καὶ δι' ὀφθαλμῶν σωματικῶν ἐώραται, καὶ πρὸς
ὀλίγον χρόνον, καὶ ἐν βραχεῖ τῷ ὄρον. κορυφῆ,
ἀλλ' ἀπὸ τῆς σαρκὸς ἐπὶ τὸ Πνεῦμα τηνικαῦτα
κατὰ ἐννοιήματα, « Μετέβησαν οἱ τοῦ Κυρίου μύσται
τῆ ἐναλλαγῆ τῶν αἰσθησεων, ἦν αὐτοῖς τὸ Πνεῦμα
ἐνίργησε, » καὶ οὕτως εἶδον, οὐ τε καὶ ἐφ' ὄσον ἐχα-
ρίσατο τούτοις τῷ θεοῦ Πνεύματος δυνάμει, τὸ
ἀπόρρητον ἐκείνο φῶς.

Ὁ μὴ συνιδόντες οἱ νῦν εἰς τοῦτο βλασφημοῦντες,
αἰσθητικῆ τε καὶ κτιστῆ δυνάμει τοῦς ἐκκρίτους τῶν
ἀποστόλων ἰδεῖν ἠθήθησαν τὸ φῶς τῆς τοῦ Κυρίου
μεταμορφώσεως, καὶ διὰ τοῦτο κατασπᾶν ἐπιχει-
ροῦσιν εἰς κτίσμα μὴ μόνον τὸ φῶς ἐκεῖνο, τὴν τοῦ
θεοῦ δόξαν καὶ βασιλείαν, ἀλλὰ καὶ τὴν δυνάμει τοῦ
θεοῦ Πνεύματος, δι' ἧς τὰ θεῖα τοῖς ἀξίοις ἀποκα-
λύπτεται. Οὐ γὰρ ἤκουσαν, ἢ οὐκ ἐπίστευσαν Παῦλος
λέγοντι· « Ἄ ὀφθαλμοῦ; οὐκ εἶδε, καὶ οὐς οὐκ ἤκουσε,
καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ἃ ἠτοίμασεν
ὁ θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν, ἡμῖν δὲ ἀπεκάλυψεν ὁ
θεὸς; διὰ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ· τὸ γὰρ Πνεῦμα
ἐμμενῆ καὶ τὰ βῆθη τοῦ θεοῦ. » Ἀλλὰ τῆς ὀχθῆς
ἐπιστάσης, καθάπερ εἰρηται, παραλαβὼν ὁ Κύριος
τὸν Πέτρον καὶ Ἰάκωβον καὶ Ἰωάννην, ἀνέβη εἰς
τὸ ὄρος προσεύξασθαι· ἀεὶ γὰρ ἦ πάντων, καὶ αὐ-
τῶν τῶν ἀποστόλων, **192** ἀποχωρῶν μόνος προσ-
εῦχέτο, καθάπερ ἦν ἵκα τὸς πεντακισχιλίου; σὺν
γυναικί καὶ παιδίοις· πέντε ἄρτοι, καὶ ὄσιν ἰχθύσιν
ἐξέθραψε· παράνα γὰρ πάντας ἀπολύσας, καὶ τοῦς
μαθητὰς πάντας ἀναγκάσας ἐμβῆναι εἰς τὸ πλοῖον,
αὐτὸς ἀνέβη εἰς τὸ ὄρος προσεύξασθαι· ἢ συμπα-
ραλαμβάνων ὀλίγους, καὶ τοῦς τῶν ἄλλων ὑπερέ-
χοντες μεθ' αὐτοῦ· καὶ τοῦ σωτηρίου γὰρ πάθους
προσάγοντός, τοῖς μὲν ἄλλοις μαθηταῖς φησι, Καθί-
σατε ὧδε, ἕως προσεύξομαι· παραλαμβάνει δὲ τὸν
Πέτρον καὶ Ἰάκωβον καὶ Ἰωάννην μεθ' αὐτοῦ. Τοῦ-
τους οὖν πάνταυθα μόνους παραλαβὼν, ἀναφέρει εἰς
ὄρος ὑψηλὸν κατ' ἰδίαν, καὶ μεταμορφώθη ἔμπρο-
σθὲν αὐτῶν, τῶντέστιν αὐτῶν ὄρωντων. Τί ἐστι, Με-
ταμορφώθη; φησὶν ὁ Χρυσόστομος θεολόγος. Παρη-
νοεῖεν, ὡς εὐδόκησαν, ὀλίγον τῆς θεότητος, καὶ τοῖς
μύσταις ἔδειξε τὸν ἐνοικοῦντα θεόν. Ἐγένετο γὰρ
ἐν τῷ προσεῦχέσθαι αὐτὸν, ὡς ὁ Λουκᾶς φησι, τὸ
εἶδος αὐτοῦ ἕτερον· λάμψαν ὥσπερ ἥλιος, ὡς ὁ
Ματθαῖος γράφει. Ὡς ἥλιος δὲ εἶπεν, οὐχ ἵνα αἰσθη-
τὸν ἐνοήσῃ τις τὸ φῶς ἐκεῖνο, ἀπαγε τῆς κατὰ
νοῦν ἀδελφίας τῶν μηδὲν τῶν κατ' αἰσθησιν φαιν-
μένων ὀψηλοτέρων ἐνοεῖν δυναμένων ἢ ἀλλ' ἵνα γινώ-
σκων, ὅτι ὁ τοῖς κατ' αἰσθησιν ζῶσι, καὶ δι' αἰσθη-
σεως ὁρῶσιν ἔσιν ὁ ἥλιος, τοῦτο τοῖς κατὰ πνεῦμα
ζῶσι, καὶ ἐν πνεύματι ὁρῶσιν ἔστιν ὁ Χριστὸς;

(1) Ita Massaliani Deum ipsum humana quasi in lustria a se jaclant videri.

Æternis enim ipse Deus lumen est, et non aliud. Quid enim alio opus lumine his qui maximo illo lumine freti sunt? Dum autem oraret, sic effulsit, arcanumque illud lumen arcana ratione primis apostolorum (cum et summi prophetarum adessent) manifestavit; ut ostenderet orationem parentem esse beati illius spectaculi, noverimusque virtutis cum Deo necessitudine ac mentis cum illo unione splendorem hunc parari ac apparere: qui cunctis præheatur ac videatur, qui honorum operum diligentia, sinceraque oratione continue in Deum intendant. « Vera enim pulchritudo, inquit, summeque amabilis, solo mundo videri animo potest; » quæ videlicet circa divinam beatamque naturam est. Cujus fulgoribus atque gratiis qui intendit aciem, ejus velut floridum quoddam jubar (eo imbuta ejus pupilla) percipit. Quamobrem etiam Moyses cum Deo fabulando¹⁴, vultu clarificatus est. Videtis Moysen quoque, cum ascensisset in montem transformatum esse, atque ita Domini gloriam vidisse? Verum passus ille est transformationem, non est operatus, juxta eum qui ait: « In hoc me modo fert temperatus veritatis fulgor radiisque, ut Dei splendorem tum videam, tum patiar. » Enimvero Dominus noster Jesus Christus illum a se splendorem habebat. Unde nec ipse opus oratione habebat, quo divina luce corpus splenderet; sed ostendebat unde sanctis Dei splendor accederet, ac qua illis ratione videndus esset. Nam et « Justi fulgebunt sicut sol in regno Patris eorum¹⁵; » sicque toti divina lux effertur, tanquam divina lucis germina, Christum videbunt, qui divina atque arcana ratione lucis fulgoribus præfulsit; cujus ex deitate claritas natura procedens, corporis quoque communis in Thabor monstrabatur, ob unitatem ac singularitatem personæ. Sic nimirum et vultus ejus, ejuscemodi lucis munere, tanquam sol splenduit. Qui autem inter nos Græcæ eruditione ac sæculari profanaque sapientia gloriantur, nec viris spiritualibus in Spiritus doctrinis morem gerere omnino, sed et rebellare, in animum inducunt, dum lumen audiunt Dominicæ in monte transformationis, quod apostoli oculis viderunt, ad lumen statim sensile ac creatum devehuntur, in illudque detrahunt, immaterialatum illud inocciduumque ac æternum lumen, quodque nedum sensum, sed et mentis vim omnem excedit; homines scilicet in terra versantes, ac qui supra terrena nihil cogitare possint. Tamen is ipse, qui eo fulsit lumine, increatum ante ostendit, quod Dei regnum appellavit. Non enim Dei regnum servum est et creatum. Solum enim universorum nullius imperio mancipabile atque invictum est, omneque tempus excedens ac ævum: « Neque fas, inquit, est, Dei regnum ullis creptum sæculis esse aut temporibus, aut ab eis attingi. » Hoc nos illorum credimus hereditatem esse, qui salute donantur.

¹⁴ ΕΑΘJ. XXXV, 29. ¹⁵ Matth. XIII, 43

ὡς Θεός, καὶ οὐ χρεῖα τοῖς θεοιδέσιν ἐν τῇ θεοπτικῇ φωτὶ ἐτέρου· τοῖς γὰρ ἀίδις αὐτὸς ἐστὶ φῶς οὐκ ἄλλο· τί γὰρ δεῖ φωτὸς δευτέρου τοῖς τὸ μέγιστον ἔχουσιν; Ἐν τῷ προσεύχεσθαι δὲ οὕτως λαμψέ, καὶ ἀνεκάλυψεν ἀπορρήτως τοῖς τῶν μαθητῶν ἑκκρίτοις τὸ ἀπορρήτον ἐκεῖνο φῶς, τῶν ἄκρων προφητῶν συνόντων, ἵνα δείξῃ πρόξενον ὄσαν τὴν προσευχὴν τῆς μακαρίας; ἐκεῖνης θείας, καὶ μάθωμεν, ὅτι διὰ τῆς πρὸς Θεὸν κατ' ἀρετὴν ἐγγύτητος, καὶ τῆς πρὸς αὐτὸν κατὰ νοῦν ἐνώσεως, ἡ λαμπρότης ἐγγίνεται καὶ ἀναφαίνεται ἐκείνη, πᾶσι δεδομένη τε καὶ ὀρωμένη, τοῖς δι' ἀγαθοεργίας ἀκριβοῦς, καὶ διὰ προσευχῆς ἐλιχρινούς, ἀνατεινόμενοις ἀδιαλείπτως πρὸς Θεόν. Κάλλος γάρ, φησὶν, ἀληθινὸν καὶ ἐρασιμώτατον μόνῳ τῷ τὸν νοῦν καθαρομένῳ θεωρητῶν τὸ περὶ τὴν θείαν καὶ μακαρίαν φύσιν ἐστίν, οὐ δ' ἀνατεινίσας ταῖς μαρμαρυγαῖς καὶ ταῖς χάρισι μεταλαμβάνει τι ἀπ' αὐτοῦ, ὡς περ ἀγγλὴν τινὰ ἀνθρώπων, εἰς τὴν οἰκίαν ἐφ' ἀναχωρῶν ὄντων· ὅθεν καὶ Μωϋσῆς ἐν τῷ ἡμίλειν Θεῷ ἐδοξάσθη, τὸ πρόσωπον. Ὅρατε ὅτι καὶ Μωϋσῆς μεταμορφώθη ἀναβάς εἰς τὸ ὄρος, καὶ οὕτως εἶδε τὴν δόξαν Κυρίου; Ἄλλ' ἔπαθε τὴν μεταμόρφωσιν, οὐκ ἐνήργησε· κατὰ τὸν λόγοντα, εἰς τοῦτο μὲ φέρει τὸ μέτριον ἐνταῦθα φέγγος τῆς ἀληθείας, λαμπρότητα Θεοῦ καὶ ἰδεῖν καὶ παθεῖν. Ὁ δὲ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς οἰκοθεν εἶχε τὴν λαμπρότητα ἐκείνην· θεὸς οὐδὲ προσευχῆς αὐτὸς ἰδεῖτο, θεῶν φωτὶ λαμπρυνούσης τὸ σῶμα, ἀλλ' ὅθεν τοῖς ἀγγέλοις ἡ λαμπρότης τοῦ Θεοῦ προσγενήσεται, καὶ ὅπως αὐτοῖς ὀφθήσεται ὑπεδείκνυ· λάμπουσι γὰρ καὶ οἱ δίκαιοι ὡς ἥλιος ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Πατρὸς αὐτῶν, καὶ οὕτω φῶς ὄλοι γειγόντες θεῶν, ὡς θεῶν φωτὸς γεννήματα, τὸν θεῶν ἀπορρήτως ὑπεράμποντα ὄψονται Χριστὸν, οὐ ἐκ τῆς θεότητος; ἡ δὲ φυσικῶς προλοῦσα, κοινὴ καὶ τοῦ σώματος; ἐν θαλάσῳ ἐδείκνυτο, διὰ τὸ ἐναίον τῆς ὑποστάσεως. Οὕτω καὶ διὰ τοιοῦτον φωτὸς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ὡς ὁ ἥλιος ἐλαμψεν. Οἱ δὲ τὸν Ἑλληνα λόγον καὶ τὴν τοῦ κόσμου τούτου σοφίαν ἐφ' ἡμῶν αὐχούσας, καὶ τοῖς πνευματικοῖς ἀνδράσιν ἐπὶ τῶν τοῦ Πνεύματος λόγων μὴ πειθαρχεῖν ὄλω, ἀλλὰ καὶ ἀνταίρειν προσηρημένοι, φῶς **193** ἀκούοντας τῆς ἐκ' ἑρως τοῦ Κυρίου μεταμορφώσεως, τὸ τοῖς ἀποστολικῶν ὀφθαλμοῖς ἑωραμένον, εἰς τὸ ἀίσθητὸν εὐθύς καὶ κτιστὸν κατάγονται φῶς, καὶ κατασπῶσιν εἰς τοῦτο τὸ ἀβλόν καὶ ἀνέσπερον καὶ ἀβλόν καὶ μὴ μόνον ὑπερ-αίσθησιν, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ νοῦν ἐκεῖνο φῶς, αὐτοὶ κάτω κείμενοι, καὶ μηδὲν ὑπὲρ τῆς πρόσοψια νοεῖν δυνάμενοι· καίτοι αὐτὸς ὁ κατὰ τοῦτο λάμψας ἀκτιστον δὲ προαπέδειξεν αὐτὸ, βασιλείαν τοῦτο κατέσας τοῦ Θεοῦ· οὐ γὰρ ἐστὶν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ δούλη καὶ κτιστὴ· μόνη γὰρ πάντων ἀβασίλευτος καὶ ἀήττητος, καὶ χρόνος παντὸς καὶ αἰῶνος ἐπεκτεινα· καὶ οὐ θέμις, φησὶν, ἤρχθαι ἢ φθάνεσθαι ἐπὶ αἰῶνων ἢ χρόνων τὴν τοῦ Θεοῦ βασιλείαν. Ταῦτα δὲ πιστεύομεν εἶναι τὴν τῶν σωζομένων κληρονομίαν.

Ἐκεῖ δὲ καὶ μεταμορφωθείς ὁ Κύριος Ἰησοῦς, καὶ τὴν βίαν καὶ τὴν λαμπρότητα καὶ τὸ φῶς ἔδειξεν ἐκεῖνο, καὶ ἤξει πάλιν ὅλος ὡφθη τοῖς μαθηταῖς ἐν τῷ βρει, ἄρα προσελάβητό τι φῶς, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας ἔξει, ὁ πρότερον οὐκ εἶχε. Ἀπαγε τῆς βλασφημίας· ὁ γὰρ τοῦτο λέγων τρεῖς φύσεις ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ δοξάζει, τὴν τε θείαν καὶ τὴν ἀνθρωπίνην, καὶ τὴν τοῦ φωτὸς ἐκείνου· τοιγαροῦν οὐχ ἑτέραν, ἀλλ' ἦν εἶχε ἀφανῶς λαμπρότητα ταύτην ἐφανέρωσεν. Εἶχε δὲ ὑπὸ τὴν σάρκα κεκρυμμένην τὴν λαμπρότητα τῆς φύσεως τῆς θείας· οὐκοῦν τῆς θεότητός ἐστι τὸ φῶς ἐκεῖνο, καὶ ἀκτιστόν ἐστιν· ἐπεὶ καὶ μεταμορφώθη Χριστὸς κατὰ τοὺς θεολόγους, οὐχ ὁ οὐκ ἦν προσλαβόμενος, οὐδὲ εἰς ἕκαστον οὐκ ἦν μεταβαλλόμενος, ἀλλ' ἔπερ ἦν τοῖς οικείοις μαθηταῖς ἐκφανόμενος, διανοίγων τοῦτων τὰ ἕμματα, καὶ ἐκ τυφλῶν ἐργαζόμενος· βλέποντας. Ὅρα δὲ οὐκ ἐπὶ τὸ φῶς ἐκεῖνο τυφλοὶ εἰσιν οἱ κατὰ φύσιν ὄρῶντες ὀφθαλμοί; Οὐκοῦν οὐδὲ τὸ φῶς ἐκεῖνο αἰσθητόν, οὐδὲ οἱ ὄρῶντες αἰσθητικοί; ἀπλῶς ἑώρων ὀφθαλμοίς, ἀλλὰ μετασκευασθεῖσι τῇ δυνάμει τοῦ θεοῦ Πνεύματος. Ἐνηλλάγησαν οὖν, καὶ οὕτω τὴν ἐναλλαγὴν εἶδον, οὐκ ἦν ἀπίως, ἀλλ' ἦν ἕξ αὐτῆς τῆς προσλήψεως· λαβεῖν τὸ ἡμέτερον φύραμα, θεῶν τῇ ἐνώσει τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ. Ἐντεῦθεν καὶ ἡ ἐν παρθενίᾳ συλλαβοῦσά τε καὶ τεκοῦσα ξένους τὸν ἐξ αὐτῆς τεχθέντα σαρκοφόρον Θεὸν ἐπέγνω· καὶ Συμεὼν ὡς βρέφος τοῦτον μετὰ χειρᾶς λαβὼν, καὶ ἡ πρεσβυτέρα Ἄννα προσυπαντήσασα· διεφαίνετο γὰρ ὡς οἶον δι' ὀφθαλμῶν ἡμῶν ἡ θεία δύναμις διαυγάζουσα τοῖς ἔργοις τοῦ ὀφθαλμοῦ τῆς καρδίας· κεκαθαρμένοις.

cebat enim velut per tenues membranas vitreas oculos cordis mundos haberent.

Τί δὲ καὶ τῶν ἄλλων ἀπολαμβάνει τοὺς κορυφαίους, καὶ ἀνάγει τούτους, καὶ κατ' ἰδίαν μόνους; Ἴνα τι πάντως ὑποδείξῃ μέγα τε καὶ μυστικόν. Πῶς οὖν μέγα καὶ μυστικόν ἢ τοῦ αἰσθητοῦ φωτὸς θεία, ἢν αὐτοὶ τε οἱ ἐκλεγέντες καὶ πρὶν ἀναγθῆναι, καὶ οὖν αὐτοῖς εἰ κἄτω λαμβάνοντες εἶχον; Τίς δὲ αὐτοῖς χρεῖα καὶ Πνεύματος δυνάμει, καὶ τῆς δι' αὐτῆς προσθήκης ἢ ἐναλλαγῆς ὀφθαλμῶν πρὸς τὴν τοῦ φωτὸς ἐκείνου θείαν, ἢ πρὸς αἰσθητόν τε καὶ κτιστόν; Πῶς εἰ δόξα καὶ βασιλεία τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Πνεύματος τὸ φῶς τὸ αἰσθητόν; Πῶς δ' ἐν τῇ τοιαύτῃ δόξῃ καὶ βασιλείᾳ κατὰ τὸν μέλλοντα αἰῶνα ἤξει ὁ Χριστὸς, ὅτε οὐκ ἄερο; οὐ φωτὸς, οὐ τόπου χρεῖα καὶ τῶν τοιούτων, ἀλλ' ἀντὶ πάντων κατὰ τὸν Ἀπόστολον ἡμῖν ἔσται ὁ Θεός; Εἰ δὲ ἀντὶ πάντων, καὶ ἀντὶ φωτὸς πάντως· ὅθεν δεῖκνυται πάλιν καὶ τὸ φῶς ἐκεῖνο τῆς θεότητος ὄν· ἐπεὶ καὶ ὁ θεολογικώτατος τῶν εὐαγγελιστῶν Ἰωάννης διὰ τῆς Ἀποκαλύψεως ἐκφαίνει, ὡς ἡ μέλλουσα καὶ μένουσα ἐκείνη πόλις, οὐ χρεῖαν ἔχει τοῦ ἡλίου οὐδὲ τῆς σελήνης, ἵνα φαίνωσιν ἐν αὐτῇ· ἢ γὰρ δόξα τοῦ Θεοῦ ἐφώτισεν αὐτήν, καὶ ὁ λύχνος αὐτῆς τὸ ἄρλον. » 194 Ἄρ' οὐ φανερώς ὑπέδειξεν ἡμῖν καὶ τὸν ἐν θαλασσῇ νῦν μεταμορφωθέντα θεῶς Ἰησοῦν; ὅς ἔχει μὲν ὡς λύχνον

Quandoquidem vero etiam Dominus transformatus splenduit, illamque claritatem (seu majestatem) et splendorem et lumen ostendit, rursusque venturus est, qualis in monte discipulis apparuit, ergone lumen aliquod assumpsit et in æternum habiturus est, quod prius non haberet? Apage blasphemiam. Nam qui hoc dicit, tres in Christo naturas opinabitur, tum scilicet divinam atque humanam, tum et lucis illius. Non igitur aliam, sed quam occulte habebat, claritatem hanc manifestavit. Habebat autem sub carne latentem splendorem divinæ naturæ. Ergo divinitatis est lumen illud, et increatum est. Quomodo quidem etiam ex theologorum doctrina Christus transformatus est, non assumendo quod non erat, nec quod in illud immutatus sit, sed manifestando suis discipulis id quod erat, nempe illorum aperiens oculos, et ex cæcis reddens videntes. Vides, ad illam lucem quod attinet, circos esse oculos, qui ex naturæ rationibus vident? Ergo ne illud quidem lumen sensile est, neque videntem oculis sentiendi vi quoque modo præditis videbat, sed qui virtute divini Spiritus essent immutati. Immutati itaque sunt, inque eum modum immutationem viderunt, non quam tunc recens, sed quam ab ipsa assumptione nostra nacta conspersio sit, quæ Dei Verbi unione deitate imbuta sit. Hinc quoque quæ in virginitate inaudita ratione concepit peperitque, ex se natum Deum in carne agnovit; Symeon quoque qui eum tanquam infantem in manus suscepit anusque Anna quæ et ipsa occurrerit. Eludivina virtus, illis affulgens ac irradians, qui-

Quid vero etiam causæ est, cur e reliquorum choro principes assumit, ac subducit, eosque seorsum solos? Nimirum ut quidpiam magnum insinuet atque mysticum. Quoniam igitur modo magnum ac mysticum sensilis lucis conspectus, cujus ipsi quoque electi, priusquam subducerentur, copiam habebant, ac cum illis qui relictis fuerunt? Quid vero etiam illi opus Spiritus virtute, ac quæ per eam erat, accessionis, seu oculorum immutationis, ad lumen illud intuendum, siquidem ejusmodi erat quod sensu perciperetur atque creatum existebat? Quomodo autem majestas et regnum Patris ac Spiritus lumen quod sensu percipitur? Quo postremo modo in ejusmodi majestate et regno in futuro sæculo veniet Christus, quando nec aere, nec luce, nec loco opus erit, seu aliorum ejus generis, sed teste Apostolo¹⁶, Deus erit nobis pro omnibus? Siu autem pro omnibus, omnino etiam pro lumine. Unde rursus probatur, illud quoque lumen esse deitatis. Nam et evangelistarum Joannes divina doctissimus per revelationem ostendit, futuram ac manentem illam civitatem, non habituram opus sole aut luna, ut in ea luceant: claritas enim Dei illuminabit eam; et lucerna ejus est Agnus¹⁷. » Νῦν

¹⁶ I Cor. xv, 28. ¹⁷ Apoc. xxi, 23.

rio divine transformatus sit? qui ut lucer-
lem corpus habeat; lucis autem loco, quæ
his qui una ascenderant, discipulis cla-
ritatis effulsit. Quin et de civitatis illius in-
idem: « Non egebunt lumine lucernæ et lu-
lis, quoniam Dominus Deus illuminabit super
ea, et non ultra non erit!» Quodnam igitur
hoc, penes quod non est immutatio aut vicissitu-
obumbratio? Quodnam illud lumen inverti-
inocciduumque? Nonne deitatis lumen? Sed
Moyses atque Elias (ac præcipue Moyses, qui
non in corpore ageret), quonam modo
sunt ac clarificati per lumen sensibile? Nam
quoque « visi tunc in majestate, dicebant exces-
sam, quem completurus erat in Jerusalem.» Quomodo vero etiam agnoverunt apostoli, quos nun-
quam ante viderant, nisi ejus luminis occulta detegendi vi?

Enimvero ne vestrum animom diutius iraha-
nus, reliquis evangelicas voces in sacratissimi di-
vinique sacrificii tempus reservemus: credentes ve-
ro, uti ab eis didicimus, qui a Christo illuminati
fuerunt, quippe qui soli certo sciant. Secreta enim in ea
mihi meisque, ait Deus per prophetam 21-22. Recte
igitur, ut docti sumus, credentes, ac Christi trans-
formationis mysterium intelligentes, procedamus ad
ejus luminis illustrationem; pulchritudinisque cla-
ritatis quæ nihil deteritur amore accensi, mentis
oculum a terrenis cogitationibus emundemus; quid-
quid placet aut pulchrum est, contemnentibus, quod
nihil stabile est: quod licet dulce videatur, æterni
tamen cruciatus pararium est, ac licet corporis
venustati conducat, sædam nihilominus animæ indu-
cit peccati tunicam: Illam scilicet, ob quam signi-
ficatis manibus ac pedibus in ignem illum tenebrasque
exterioribus eiecit 23, qui incorruptæ conjunctionis
instrumento caret; quibus liberemur omnes illustra-
tione et agnitione immateriali æternique luminis
Dominicæ transformationis, in ejus gloriæ æterni-
que ipsius Patris ac vivifici Spiritus, quorum
unus idemque splendor et divinitas et claritas et
regnum et virtus, nunc et semper et in sæcula sæ-
culorum. Amen.

HOMILIA XXXV.

In eandem venerandam Domini transformationem:
in qua probatur, quanquam increatum est illius
divinissimum lumen, haud tamen Dei essentiam esse.

Isaias propheta de Evangelio vaticinatus est:
« Sermonem brevium dabit Dominus super ter-
ram 24. » Est autem concisus sermo ac brevium, qui
paucis verbis multum sensus complectitur. Igitur
denuo consideremus, quæ ante nunc consideravi-
mus, evangelicorum verborum, ac quæ sunt reli-
qua addamus, sensuque intemerato qui repositus
est adhuc satremur, ac toti divinum assumatum hau-
riamus.

21-22 Jac. 1, 17. 23 Luc. 12, 31. 24-25 Isa. 40, 16. 26 Matth. 21

τοὺς συνανα-
τῶν ἐνοικούντων τῇ πόλει
« Οὐχ ἔξουσι χρεῖαν φωτὸς λύχνου, καὶ φωνῆς
« ὅτι Κύριος ὁ Θεὸς φωτίσει ἐπ' αὐτοὺς, καὶ νῦν οὐκ
ἔσται ἔτι. » Τί οὖν τὸ φῶς τοῦτο, παρ' ᾧ οὐκ ἔστι
παρὰ λαγῆ, ἢ τροπῆς ἀποσκίασμα; Τί τὸ ἄτρεπτον
καὶ ἀνέσπερον τοῦτο φῶς; Ἄρ' οὐ τῆς θεότητος;
Ἄλλὰ καὶ ὁ Μωϋσῆς καὶ ὁ Ἥλιος, καὶ μέγιστα ὁ
Μωϋσῆς ψυχὴ ὑπάρχων οὐκ ἐνοώματος, πῶς ὤφθη
σαν καὶ ἐδοξάσθησαν δι' αἰθέτου φωτός; καὶ οὗτοι
γὰρ ὁφθέντες ἐν δόξῃ τηλικαῦτα ἔλεγον τὴν ἔξοδον,
ἣν ἔμελλε πληροῦν ἐν Ἱερουσαλήμ. Πῶς δὲ καὶ ἐπέ-
γνωσαν οὗς οὕτω πρότερον εἶδον οἱ ἀπόστολοι, εἰ
μὴ τῇ ἀποκαλυπτικῇ δυνάμει τοῦ φωτὸς ἐκείνου;

Ἄλλ' ἵνα μὴ καταταίνωμεν ὁμῶν ἐπὶ πολὺ τὴν
διάνοιαν, τὰ μὲν ὑπόλοιπα τῶν εὐαγγελικῶν ῥημά-
των ἐπὶ τοῦ καιροῦ ταμειουσάμεθα τῆς παντέρου καὶ
θείας ἱερουργίας· πιστεύοντες δὲ, ὡς ἐδιδάχθημεν
παρὰ τῶν ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ φωτισθέντων, ἔτε μέ-
νων ἀκριδῶς εἰδόντων. Τὰ γὰρ μυστήρια μου ἐμοὶ καὶ
τοῖς ἐμοῖς, φησὶ, διὰ τοῦ Προφήτου ὁ Θεός. Καλῶς
οὖν πιστεύοντες ὡς ἐδιδάχθημεν, καὶ τοῦ μυστηρίου
συνιέντες τῆς τοῦ Κυρίου μεταμορφώσεως, ἀδύνα-
μεν πρὸς τὴν λάμψιν τοῦ φωτὸς ἐκείνου· καὶ τοῦ
κάλου; ἐρασθέντες τῆς ἀναλλαϊκῆς δόξης, τὸ ὄμμα
τῆς διανοίας τῶν γηϊνῶν μολυσμῶν ἐκκαθάρωμεν,
πᾶν περιφρονούντες τερπνὸν καὶ περικαλλῆς, ὃ μὴ
μόνιμον, ὃ κἂν ἡδὺ δοκῇ, ἀλλ' ὀδύνην προξενεῖ τὴν
αἰώνιον, κἂν ὤραν φέρῃ τῷ σώματι, ἀλλὰ τῇ ψυχῇ
περιβάλλει τὴν δυσειδῆ χιτῶνα τῆς ἀμαρτίας ἐκεί-
νου, δι' ἣν δεθείας χεῖρας καὶ πόδας ὁ μὴ τὸ ἐνδομα
τῆς ἀφθάρτου συναφείας ἔχων, εἰς τὸ πῦρ ἐκείνου καὶ
τὸ σκότος; ἐξάγεται τὸ ἐξώτερον· οὐ βυθισθῆμεν
ἔπαντες ἐλλάμψει καὶ ἐπιγνώσει τοῦ ἀθλοῦ καὶ ἀ-
θείου φωτὸς τῆς τοῦ Κυρίου μεταμορφώσεως, εἰς
δόξαν αὐτοῦ καὶ τοῦ ἀναρχοῦ αὐτοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ
ζωοποιῶντος Πνεύματος, ὃν μία καὶ ἡ αὐτὴ λαμπρότης
τε καὶ θεότης καὶ δόξα καὶ βασιλεία καὶ δύναμις
νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.
Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΛΕ΄.

Εἰς τὴν αὐτὴν τοῦ Κυρίου Μεταμορφώσεως ἐν ᾗ
παράστασις, ὡς εἰ καὶ ἀκτιστόν ἐστι τὸ κατ'
αὐτὴν θεϊκότατον φῶς, ἀλλ' οὐκ ἔστιν ὁμοί-
οῦ τοῦ Θεοῦ.

Ἡσαίας ὁ προφήτης περὶ τοῦ Εὐαγγελίου προφη-
τεύσας, ὅτι « Λόγον συντεταγμένον δώσει Κύριος
τῆς γῆς. » Συντεταγμένους δὲ ἐστὶ λόγος ὁ ῥῆμα
ὀλίγοις πολλῆν διάνοιαν ἐμπεριέχων. Οὐκοῦν ἀνα-
ρήσωμεν τὰ προφηθεωρημένα σήμερον τῶν εὐα-
λικῶν ῥημάτων, καὶ τὰ λείποντα προσθῶμεν
ἐμφορηθῶμεν ἐπὶ τῆς ἐναποκειμένης ἀκηράτου
νοίας, καὶ τῆς θείας ὁλοκατοχῆς 195 γενέ-

21-22 Isa. 40, 16. 23 Matth. 21

ἰ τῷ καιρῷ ἐκείνῳ παραλαμβάνει ὁ Ἰησοῦς τὸν Ἀβελρόν καὶ Ἰωάννην καὶ Ἰωάννην, καὶ ἀναφέρει αὐτοὺς εἰς ὄρος ὕψηλόν κατ' ἰδίαν, καὶ μετεμορφώθη ἐμπροσθεν αὐτῶν, καὶ ἔλαμψε τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ὡς ὁ ἥλιος. Ἔδου νῦν καιρὸς εὐπρόσδεχτος, ἰδὲ νῦν ἡμέρα σωτηρίας, ἀδελφοί, ἡμέρα θεία καὶ καινὴ καὶ ἀβυσσος, οὐ διαστήμασι μετρούμενη, οὐκ ἀβυσσὸς καινὴ καὶ μετρούμενη, οὐ διακοπτομένη νυκτί· καὶ γὰρ ἡλίου δικαιοσύνης ἡμέρα ἐστὶ, παρ' ἧς οὐκ ἔστι παραλλαγή ἢ τροπῆς ἀποσκίασμα· ὅς ἀφ' ἧς ἐδοξαίε τοῦ Πατρὸς καὶ συνεργεία τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐφ' ἡμᾶς φιλανθρώπως λάμψας, ἐξήγαγεν ἡμᾶς ἀπὸ σκότους εἰς τὸ θαυμαστὸν αὐτοῦ φῶς, διατείνει τὸν οὐρανὸν ὅπῃ κεφαλῆς λάμπων, ἔδουτος ὑπάρχων ἥλιος. Ἡλιος δὲ δικαιοσύνης τε καὶ ἀληθείας ἐστίν, οὐκ ἀνέχεται φαίνειν καὶ ἀκριβῶς ἐπιγινώσκεισθαι τοὺς τὸ ψεῦδος περιέπουσι, καὶ ἀδικίαν εἰς τὸ ὕψος λαλοῦσιν, ἢ δὲ ἔργων ἐπιδεικνυμένοι· ἀλλὰ τοὺς ἐργάταις τῆς δικαιοσύνης, καὶ τοὺς ἐρασταίς τῆς ἀληθείας ἐπιφαίνεται καὶ πιστεύεται, καὶ τοῦτου εὐφραίνει ταῖς λαμπηδίαισι. Καὶ τοῦτο ἐστὶν ὅπερ ἡ Γραφή λέγει· Ἐφῶς ἀνέτειλε τῷ δικαίῳ, καὶ ἡ τοῦτου εὐφροσύνη εὐφροσύνη. Ἐὰν τοῦτο καὶ ὁ ψαλμῶδης· Προφήτης ἔδει πρὸς Θεόν· Ἐθαβὼρ καὶ Ἐρμών ἐν τῷ ὄνοματι σου ἀγαλλιάσονται, ἢ τὴν ἐγγενομένην ἐπ' ὄρους ὑστερον ἐκ τῆς ἐλλάμψεως ἐκείνης εὐφροσύνην τοὺς ἰδοῦσι προγράφων. Ὁ δὲ Ἠσαίας· Ἐλύε, φησὶ, πάντα σύνδεσμον ἀδικίας, διέλυε στραγγαλιὰς βίαιαν συναλλαγμάτων, πᾶσαν συγγραφήν ἔδεικον διάσπα. Ἐλτα τί; Ἐ τότε ῥαγῆσται πρῶτον τὸ φῶς σου, καὶ τὰ ἰμάτιά σου ταχὺ ἀνατελεῖ, καὶ πορεύσεται ἐμπροσθεν ἡ δικαιοσύνη σου, καὶ ἡ δόξα τοῦ Θεοῦ περιστελεῖ σε. Καὶ πάλιν· Ἐάν ἀνέλθῃ ἀπὸ σοῦ σύνδεσμον καὶ χειροτονίαν καὶ ῥῆμα γογγυσμοῦ, καὶ ὄψιν πεινῶντι ἄρτον ἐκ ψυχῆς σου, καὶ ψυχὴν τεταπεινωμένην ἐμπλήσῃς, τότε ἀνατελεῖ ἐν σκότει τὸ φῶς σου, καὶ τὸ σκότος σου ὡς μεσημβρία· καὶ γὰρ ἄλλοις ἡλίου καὶ αὐτοῦ ποιεῖ, οἷς ἂν ὁ ἥλιος οὗτος ἐμφανῶς ἐπιλάμψῃ· λάμψουσι γὰρ καὶ οἱ δίκαιοι ὡς ὁ ἥλιος ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Πατρὸς αὐτῶν.

Ἀποθώμεθα οὖν, ἀδελφοί, τὰ ἔργα τοῦ σκότους, καὶ ἐργαζώμεθα τὰ ἔργα τοῦ φωτός, ἵνα μὴ μόνον ὡς ἐν ἡμέρᾳ τοιαύτῃ εὐαγγελιῶν περιπατήσωμεν, ἀλλὰ καὶ ἡμέρας οὐλοῦ γενώμεθα· καὶ δεῦτε καὶ ἀναθώμεν εἰς τὸ ὄρος ἔνθα Χριστὸς ἔλαμψεν, ἵνα τὰ ἐκεῖ κατεθώμεν, μᾶλλον δὲ τοιοῦτους ὄντας, καὶ τοιαύτης ἡμέρας γεγονότας ἀξίους, αὐτῆς ἡμᾶς ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος ἀναδιδάσει κατὰ καιρὸν. Νῦν δὲ συντελεῖτε καὶ ἀνατελεῖτε τὸ ὄμμα τῆς διανοίας, παρακαλῶ, πρὸς τὸ φῶς τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος, ὡς ἂν μεταμορφωθῆτε τέως ἐν ἀνακαίνισι τοῦ νοῦ ὁμῶν, καὶ οὕτω τὴν ἀνωθεν θεῖαν ἀγλήν ἐπισπασάμενοι, σύμμορφοι γένησθε τῷ ὁμοιωμάτι τῆς δόξης Κυρίου, οὐ τὸ πρόσωπον ἐπ' ὄρους ἔλαμψε σῆμαρον ὡς ὁ ἥλιος. Πῶς ὡς ὁ ἥλιος; Ἦν ὅτε τὸ

In illo tempore assumpsit Iesus Petram et Joannem et Joannem, et ducit illos in montem excelsum seorsum, et transfiguratus est ante eos: et resplenduit facies ejus sicut sol²². Ecce nunc tempus acceptabile: ecce nunc dies salutis²³. Fratres; dies divina, novaque ac sempiterna; non intervallis dimensa, quæ non augeatur ac minuat; quam nox non interrumpat. Etiam Solis justitiæ dies est²⁴, apud quem non est transmutatio nec vicissitudinis obumbratio²⁵. Is, ex qua die, prope pensâ Patris voluntate sanctique Spiritus cooperatione, super nos clementissima bonitate lucens, nos a tenebris in admirabile lumen suum eduxit²⁶, tempus omne producit super caput lucens, qui sit Sol occasum nesciens. Cumque Sol justitiæ sit ac veritatis, non sustinet lucere, et ut exacte illis cognoscatur, qui mendacium colunt, et injustitiam in excelso loquuntur, sive qui opera jactant; sed se illis conspicuum facit qui operantur justitiam et veritatem amant, seque illis credit ac illos fulgoribus recreat. Atque id est quod Scriptura loquitur: Lux orta est justo, et quæ illi socia est, lætitia²⁷. Idcirco etiam Psalmodus vates ad Deum canit: Thabor et Hermon in nomine tuo exultabunt²⁸; nempe quæ postea in monte facta est, ex divina illa illustratione, his qui moverunt lætitiâ jam prope delineans. Isaias autem: Solve omnem colligationem iniquitatis; dissolve colligationes violentorum contractuum; omnem syngrapham injustam discinde²⁹. Quid inde? Erumpet matutinum lumen tuum; et sanitates tuæ cito orientur; et anteibit coram te justitia tua, et gloria Domini conteget te³⁰. Et rursus: Si abstuleris a te colligationem, et desieris extendere digitum et verbum murmurationis, et dederis esurienti panem ex anima tua, et animam humiliatam repleveris, tunc orientur in tenebris lumen tuum sicut meritis³¹. Nam et alioqui soles quoque ipsos facit, quibus sol iste manifeste illuxerit: Fulgebunt enim et justi sicut sol in regno Patris eorum³². et

Abjiciamus igitur, fratres, opera tenebrarum, et operemur opera lucis³³; ut non solum, velut in tali die, honeste ambulemus, sed ut etiam filii diei efficiamur³⁴. Et venite, et ascendamus in montem, ubi Christus resplenduit, ut ibi gesta conspiciamus. Quin imo qui tales simus, et talis diei digni extiterimus, ipsum nos Dei Verbum per tempus subducet, et ut ascendamus præstabit. Nunc vero contendite, rogo, mentis oculum, et intendite ad evangelicæ prædicationis lumen, ut hactenus transformemini renovatione mentis vestræ³⁵, atque ita divinum cœlitus fulgorem attrahentes, efficiamini conformes similitudini claritatis Domini³⁶, cujus hodie vultus in monte ut sol resplenduit. Quomodo sicut sol? Erat quomodoque,

²² Matth. xvii, 1. ²³ I Cor. vi, 2. ²⁴ Malach. iv, 2. ²⁵ Jac. i, 17. ²⁶ I Petr. ii, 9. ²⁷ Psal. xcvi, 11. ²⁸ Psal. lxxxviii, 13. ²⁹ Isa. lviii, 6. ³⁰ Ibid. 8. ³¹ Ibid. 9. ³² Matth. xiii, 43. ³³ Rom. xi i, 12. ³⁴ I Thess. v, 5. ³⁵ Ephes. iv, 23. ³⁶ Philipp. iii, 21.

solaris lux non erat in disco hoc velut A
 Nam lux primigenia est; globum autem
 rta produxit, qui omnium auctor est ac
 tor, conjuncta ei luce qua diei parentem
 ac interdiu lucens sidus effecit. Sic quoque
 vinitatis erat aliquando, quando in Christi
 re tanquam in vase non erat. Nam lux qui-
 præeterna est; quam vero ex nobis Dei Fi-
 massam assumpsit, postea tandem nostri
 a producta est, deitatis in se plenitudine re-
 a, qua deificum sidus Deique fulgoribus mi-
 s effecta est. In eum modum « resplendit
 ristifacies sicut sol: vestimenta autem ejus
 ta sunt alba sicut lux. » Marcus autem ait:
 Splendida et alba valde sicut nix; qualia fulgo-
 per terram non potest candida facere ⁴⁰. » E-
 am itaque luce splenderunt tum adoranda
 illa Christi facies, tum vestimenta: haud pari-
 tamen caritate; sed facies quidem ejus resplen-
 duit sicut sol; vestimenta autem, ut quæ illius
 prope corpori adhæserant, lucida facta sunt. Ac per
 hæc ostendit, quænam stolæ gloriæ futuræ sint,
 quas induent qui futuro illo sæculo Deo propinqui-
 erunt; quænam item indumenta immunitatis a
 peccato, quibus Adamus ⁴¹ per transgressionem
 exutus, nudus apparuit ac erubuit.

Sane quidem divus Lucas: « Facta est species
 ejus alba: et vestitus ejus albus refulgens ⁴²; »
 quæ illic gesta sunt omnia, nulla comparatione
 conspiciens. Marcus vero assimilat quidem vesti-
 menta; dicendo tamen, « splendida, alba valde
 sicut nix, » sic quoque ostendit, imagines et exem-
 pla a vestimentorum illorum conspectu deficere.
 Nam nix alba quidem est, non vero etiam splendet,
 quippe quæ et inæqualem semper superficiem ha-
 beat, velut quæ tota ex tenuibus quibusdam flatuoso
 spiritu exstantibus bullis composita est, ob inter-
 ceptum commistumque aerem. Cum enim nu-
 bes necdum perfecte constiterit, nec interceptum
 aerem exprimere potuerit, frigoris vehementia
 concrevit; inque eum modum per aerem fertur
 atque volutat, spumæ haud absimilis, tum scilicet
 ratione albedinis, tum et partium inæqualitatis.
 Tanquam igitur non sufficeret nivis albedo ad
 ejus spectaculi dulcedinem exhibendam, una ad-
 juncta fulgendi notatio est; præterea etiam ut
 evangelista illis monstraret fuisse eam lucem
 aliquid luce superius, per quam splendida albaque
 facta sunt illa vestimenta. Non enim lucis est, ut
 quibus ea affusa sit, alba faciat ac splendida; sed
 ut quæli colore existant aperiat. Illa vero, ut
 par est obtexit: quia imo illa immutavit, quod ejus
 lucis non est, quæ in sensum cadit. Quodque adhuc
 inauditum magis, ubi etiam immutaverat, nihil tunc
 immutata easervavit, ut brevi post liquebit. Ubi hæc
 illius ignis, qui humano usui cognitus sit? Idcirco
 evangelista nedum præcellentem vultus splendorem

ἡλιακὸν τοῦτο φῶς οὐκ ἦν ὡς ἐν σκεύει τῷ δίσκῳ
 τοῦτῳ· τὸ μὲν γὰρ πρωτόγονόν ἐστι, τὸν δὲ δίσκον
 τῆ τετάρτῃ τῶν ἡμερῶν παρήγαγεν ὁ τὰ πάντα
 παραγαγὼν, ἐνέφασ αὐτῷ τὸ φῶς, καὶ οὕτως ὑπο-
 στήσας ἡμεροποιῶν ἕμα καὶ ἡμεροφανῆ φωστῆρα.
 Οὕτω δὲ καὶ τὸ φῶς τῆς θεότητος ἦν ὅτε οὐκ ἦν
 ὡς ἐν σκεύει τῷ Χριστοῦ σώματι· τὸ μὲν γὰρ προ-
 ἀναρχόν ἐστι, τὸ δὲ πρόσλημμα, ὃ παρ' ἡμῶν ἀνέ-
 λαβεν ὁ τοῦ Θεοῦ Υἱός, νῦν ὑπερον ὑπὲρ ἡμῶν
 παρήχθη, τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος ἐν ἑαυτῷ λα-
 βὼν, καὶ οὕτω θεοποιὸς ἕμα καὶ θεοφειγῆς **196**
 ἀναπέφηνε φωστῆρ. Οὕτως Ἰλαμψε τὸ τοῦ Χριστοῦ
 πρόσωπον ὡς ὁ ἥλιος, τὰ δὲ ἱμάτια αὐτοῦ ἐγένετο
 λευκὰ ὡς τὸ φῶς. Ὁ δὲ Μάρκος φησὶ· « Στίλβοντα
 λευκὰ ἴσαν ὡς χιών, ὡς γναφεύ; ἐπὶ τῆς γῆς οὐ
 δύναται λευκᾶναι. » Ἐλαμπρύνθη μὲν οὖν τῷ αὐτῷ
 φωτὶ καὶ τὸ προσκυνητὸν ἐκείνου τοῦ Χριστοῦ σῶμα
 καὶ τὰ ἱμάτια, ἀλλ' οὐκ ἐπίσης· τὸ μὲν γὰρ πρόσ-
 ωπον αὐτοῦ ὡς ὁ ἥλιος Ἰλαμψε, τὰ δὲ ἱμάτια αὐ-
 τοῦ ἐγγίζοντα τῷ σώματι ἐκείνου φωταίνετ ἐγένετο, καὶ
 διὰ τούτων ἔδειξε, τίνες αἱ στολαὶ τῆς δόξης, ἃ;
 ἐνδύσονται κατὰ τὸν μέλλοντα αἰῶνα οἱ ἐγγίζοντες
 Θεῷ, καὶ τίνα τὰ ἐνδύματα τῆς ἀναμαρτησίας, ἃ
 διὰ τὴν παράθασιν ὁ Ἀδάμ ἀπεκδυσάμενος, γυμνὸς
 ἔωρθε καὶ κατησχύνετο.

Λουκᾶς μὲν οὖν ὁ θεός, « Ἐγένετο, φησὶ, τὸ
 εἶδος αὐτοῦ ἕτερον, καὶ ὁ ἱματισμὸς αὐτοῦ λευκὸς
 ἕξαστράπτων· » τὰ ἐκεῖ τελούμενα πάντα πρὸς οὐ-
 δὲν παράδειγμα βλέπων. Ὁ δὲ Μάρκος εἰκονίζει
 μὲν τὰ ἱμάτια, εἰπὼν δὲ, « στίλβοντα λευκὰ ἴσαν ὡς
 χιών, » ἔδειξε καὶ οὕτως τὰς εἰκόνας καὶ τὰ παρα-
 δείγματα πρὸς τὴν θέαν τῶν ἱματίων ἐκείνων ἀπο-
 λειπόμενα· ἡ γὰρ χιών λευκὴ μὲν ἐστιν, ἀλλ' οὐχ
 καὶ στίλβουσα· καὶ γὰρ ἀνώμαλον αἶτι τὴν ἐπιφάν-
 νειαν ἔχει, εἶον ἐκ λεπτιῶν τινῶν πομφολύγων συγκε-
 μένη πᾶσα διὰ τὴν τοῦ ἐνυπάρχοντος ἀέρος μίξιν·
 μήπω γὰρ συστάν τελέως τὸ νέφος, μηδὲ τὸν ἐν
 ἀπειλημμένον ἀέρα δυνήθην ἐκθλίψαι, τῷ σφοδρῶ
 ατοῦ κρύους πῆγνυται, καὶ οὕτως ἀεροφόρον κατε-
 φέρεται, ἀφρῶ παρακλησίως ἔχον κατὰ τὸ λευκὸν
 ὄμοῦ τε καὶ ἀνώμαλον. Ὡς οὖν μὴ ἀρχοῦντος τ
 λευκοῦ τῆς χιόνος εἰς παράθασιν τοῦ τερπνοῦ τ
 θέας ἐκείνης, καὶ τὸ στίλβειν συμπαραλήθη· πρ
 ἐτι καὶ διὰ τούτων τοῦ Εὐαγγελιστοῦ δευτερῆ
 ὑπερφύως τὸ φῶς ἐκείνο, δι' οὗ λαμπρά τε καὶ λι
 τὰ ἱμάτια γέγονεν ἐκείνα· οὐ γὰρ φωτὸς τὰ ἱ
 πίμενα λευκὰ τε καὶ στίλβοντα ποιεῖν, ἀλλ' ἐ
 τὴν χροιάν δεικνύσαι· τὸ δ' ὡς εἰσικεν ἐπικαθ
 μέλλον δὲ ἡλλοίωσεν αὐτὰ, ὃ φωτὸς οὐκ ἔστ
 σθητοῦ. Τὸ δ' ἐτι παραδοξότερον, ἐτι καὶ ἄλλοι
 ἀναλλοίωτα τηλικαῦτα διετήρησεν αὐτὰ, ὡς
 μικρὸν ἐδείχθη. Ποῦ ταῦτα φωτὸς ἡμῖν γνω
 διὰ τοῦτο ὁ Εὐαγγελιστὴς οὐ τὴν ὑπερέχουσι
 νην τοῦ προσώπου Κυρίου λαμπρότητα καὶ
 νην ἐκείνην, ἀλλὰ καὶ τὴν ὠραιότητα τῶν
 ὑπερφύω δεινύς, τῶν μὲν ἐκ φύσεως ὠραία

⁴⁰ Marc. ix, 2. ⁴¹ Gen. iii, 7. ⁴² Luc. ix, 29.

emur est, inaccessum esse sacri theologi testantur. A
 Hodie namque, sicut, lucis inaccessibleis abyscus; hodie
 divinal fulgoris incircumscriptus radius in
 Thabor monte apostolis splendescit. Magnus quoque
 Dionysius, cum caligant lumen inaccessibleum
 esse dixisset, in quo Deus inhabitare dicitur: « In
 hanc, inquit, subit, quisquis Deum scire ac videre
 meretur. »

Igitur eadem lux erat, quam prius apostoli e
 vultu Domini videbant emicare, et quæ postea
 obumbrabat nubes lucida. Sed tunc quidem teno-
 ri radio videre præbebat; longe vero postea cla-
 rior micans jubare, invisibilis eis erat ob excel-
 lentem limpiditatem, atque in eum modum divinæ
 perennique lucis fontem, Solem justitiæ obum-
 bravit Christum. Nam in ipso hoc conectorum o-
 culis exposito sole, eadem lux tum videre præstat
 affuso radio, tum rursus visum admittit, cum quis
 oculos in eum ipsum intenderit. Solis enim splen-
 dor major est quam pro nostrorum luminum tem-
 peratione: verum sol quidem sensibilis, ut tactus
 est, non ut adlucet, læcet, ac ne quibus duntaxat
 velt; Sol autem veritatis ac justitiæ Christus, qui
 nedum natura naturalique splendore et claritate,
 verum etiam convenienti voluntate præditus sit,
 quibus duntaxat velit, et quantum velit provide
 ac salubriter suæ lucis radios affundit. Quamobrem
 arbitrato suo solis in morem apparuit, visusque
 est apostolorum oculis; idque adeo haud procul
 minorique distantia; deinde splendidius emicans,
 ut voluit, ob excellentem claritatem apostolorum
 oculis invisibilis fuit, qui in nubem lucidam in-
 gressus sit. Sed, « et vox de nube facta est: Hic
 est Filius dilectus meus, in quo mihi bene compla-
 cui; ipsum audite »²². » In Jordane quidem Dumi-
 no baptizato, aperti sunt cæli, eademque vox
 facta est²³; ex illa plane majestate, quam et
 postea Stephanus²⁴, a portis ei cælis, cum esset
 plenus Spiritu sancto, intendens oculos vidit;
 nunc vero ex nube, quæ Jesum obumbravit. Hæc
 igitur eadem est cum supercælesti majestate Dei.
 Qua ergo ratione erit lumen sensibile, quod est
 supercæleste? Docerat autem paterna e nube vox
 sancta illa, quæ ante Domini Dei que nostri ac
 Salvatoris Jesu Christi adventum exultaverunt, sacri-
 ficiis, legislationes, adoptiones, imperfecta fuisse,
 nec unquam ex primaria Dei voluntate existisse
 ac peracta esse; sed indulgentius concessa, ob fu-
 turum hunc Domini adventum ac apparitionem.
 Hic vero est, in quo, ut in Filio charissimo, Pater
 perfecte adlucet et requiescit, sibi que placet. Quam-
 obrem etiam cum audire, atque ei obsequi jubet.
 Unde etsi dicat: « Intrate per angustam portam,
 quia lata et spatiosa est, quæ ducit ad perditionem;
 angusta vero et arcta via est, quæ ducit ad vitam »²⁵,
 ipsum audite; etsi dixerit, lumen istud esse re-

λόγων εἶνα μαρτυρεῖται. Σήμερον γὰρ, φησι, φω-
 τὸς ἀπρόσβου ἀβύσσου· σήμερον ἀγλῆς θελαργῆς;
 ἀπεριόριστος ἐν θαλάρ τῷ ὄρει τοῖς ἀποστόλοις ἀ-
 γάσσεται. Καὶ ὁ μέγας Διονύσιος; γνόφον εἰπὼν εἶπαι
 τὸ ἀπρόσβου φῶς, ἐν ᾧ κατοικεῖν ὁ Θεὸς ἄγεται,
 ἀν τούτῳ, φησι, γίνεταί κτλ; ὁ Θεὸς γινῶναι καὶ ἰδεῖν
 ἀξιούμενος.

Οὐκοῦν τὸ αὐτὸ φῶς ἦν, ὅτε πρῶτερον ἀπὸ τοῦ
 προσώπου τοῦ Κυρίου λάμπον εἶρων οἱ ἀπόστολοι,
 καὶ ἡ ἐπισκιάσασα φωτεινὴ νεφέλη μετὰ ταῦτα.
 Ἄλλὰ τότε μὲν ἀμυδρότερον ἐπιλάμπον παρεῖχε τὸ
 ὄρῳ· ἐκφανὲν δὲ πολλῶ πλέον ὑστερον, ἀόρατον
 αὐτοῖς ὀπῆρχε δι' ὑπερέχουσαν φανότητα, καὶ οὕτω
 τὴν τοῦ θαλοῦ καὶ ἀενάου φωτὸς πηγὴν, τὸν ἦλιον
 τῆς δικαιοσύνης ἐπισκίασε Χριστόν. Ἐπει κἀν τῷ
 αἰσθητῷ ἡλίῳ τὸ αὐτὸ φῶς καὶ τὸ ὄρῳ παρέχει διὰ
 τῆς ἀκείνου, καὶ ἀπαιρεῖται πάλιν τὸ ὄρῳ, ὅταν
 πρὸς αὐτὸν ἐκείνον ἴῃ τις· ὑπὲρ γὰρ τὴν συμμα-
 τριαν τῶν ἡμετέρων ὀφθαλμῶν ἐστὶν ἡ κατ' αὐτὸν
 λαμπρότης. Ἄλλ' ὁ μὲν αἰσθητὸς ἥλιος, ὡς πέφυκεν,
 ἀλλ' οὐχ ὡς θελεῖ φαίνεται, οὐδ' οἷς ἀν ἰθὺλῃ μὲ-
 νοις· ὁ δὲ τῆς ἀληθείας καὶ τῆς δικαιοσύνης ἥλιος
 Χριστὸς, οὐ φῶσιν μόνον ἔχων καὶ φυσικὴν λαμ-
 πρότητα καὶ δόξαν, ἀλλὰ καὶ θελησιν κατέλλῃλον,
 οἷς ἀν ἰθὺλῃ μόνοις, καὶ ἐφ' ὅσον θέλη, προμηθῶς
 καὶ σωτηρίως ἐπιλάμπει. Διὰ τοῦτο θελήσας ὡς
 ἥλιος ἐπέφανε, καὶ ἐωρῶτο τοῖς τῶν ἀποστόλων
 ὀφθαλμοῖς, καὶ ταῦτα οὐκ ἐκ πολλοῦ τοῦ διαστήμα-
 τος· εἶτα τηλαυγέστερος λάμψας ὡς ἰθὺλῃ, δι'
 ὑπερέχουσαν φανότητα, τοῖς τῶν ἀποστόλων ὀφθαλ-
 μοῖς ἀόρατος ὀπῆρχεν, ὡς περ εἶ; φωτεινὴν νεφέλην
 εἰσελάθων. Ἄλλὰ καὶ φωνὴ ἐκ τῆς νεφέλης γέγονεν·
 « Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱὸς μου ὁ ἀγαπητός; ἐν ᾧ εὐ-
 κησα· αὐτοῦ ἀκούετε. » Ἐν μὲν οὖν τῷ Ἰορδάνῳ
 τοῦ Κυρίου βαπτισθέντος, ἀνεψῆχθησαν οἱ οὐρανοί,
 καὶ ἡ αὐτὴ γέγονε φωνὴ ἐκ τῆς δόξης πάντως ἐκεί-
 νης, ἦν καὶ ὁ Στέφανος ὑστερον ἀνεψῆχμένος αὐτῷ
 τῶν 198 οὐρανῶν, κλήρης Πνεύματος ἁγίου γε-
 γονώς, ἀτενίσας εἶδε· ὡν δὲ ἐκ τῆς νεφέλης, ἦτις
 ἐπισκίασε τὸν Ἰησοῦν. Οὐκοῦν ἡ αὐτὴ ἐστὶν αὐτῇ
 τῇ ὑπερουρανίῳ δόξῃ τοῦ Θεοῦ. Πῶς οὖν ἐσται αἰ-
 σθητὸν φῶς τὸ ὑπερουρανίον; Ἐβίβαξε δὲ ἡ ἐκ τῆς
 νεφέλης τοῦ Πατρὸς φωνὴ, ὅτι πάντα ἐκείνα τὰ πρὸ
 τῆς ἐπιδημίας τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος
 ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, αἱ θυσίαι, αἱ νομοθεσίαι, αἱ
 υἰοθεσίαι, ἀτελή τε ἦν, καὶ οὐ κατὰ πραγμοῦν
 θέλημα τοῦ Θεοῦ ἐγένοντό τε καὶ ἐτελέσθησαν· ἀλλὰ
 διὰ τὴν μέλλουσαν ταύτην τοῦ Κυρίου παρουσίαν
 καὶ ἐπιφάνειαν συνεχωρεῖτο. Οὗτος δὲ ἐστὶν, ἐν ᾧ
 ὡς Υἱὸ ἀγαπητῷ εὐδοκεῖ καὶ ἐπικατακλύεται καὶ
 ἀρροκαταί τελῶς ὁ Πατὴρ· διὰ καὶ αὐτῶ ἀνοδεῖν,
 καὶ αὐτῷ κωιθαρεῖν διακαλεῖσθαι. Κἀν λέγει. Εἰ-
 λῆθατε διὰ τῆς στενῆς πύλης, ὅτι πλατεῖά ἐστιν καὶ
 εὐρύχωρος ἡ ἀπάγουσα εἰς τὴν ἀπώλειαν, στεγὴ δὲ
 καὶ τεθλιμμένη ἐστὶν ἡ ὁδὸς ἡ ἀπάγουσα εἰς τὴν

²² Luc. ix, 35; Matth. xvii, 5. ²³ Luc. iii 22. Matth. iii, 17. ²⁴ Act. vii, 56. ²⁵ Matth.

jestatem cum Filio esse communicabilem. respon- A
dit : « Nec si de Mose sermo esset, vel sic quidem
ejusmodi doctrinam admitterem. »

Communis igitur unaque majestas est et regnum
et splendor seu claritas, tum Dei, tum sanctorum
ejus. Propterea etiam psallit psalmodus Propheta :
« Et splendor Dei nostri super nos ⁶⁶; » commu-
nem vero unamque Dei sanctorumque substantiam
seu essentiam nemo hactenus ausus est dicere. Ac
quidem Verbi deitatis et carnis in monte divinus
splendor modo ostensus est : communem vero dei-
tatis essentiam et carnis ut dicant, Eutycheis est et
Dioscori, at non eorum qui pie sentire ac loqui
velint. Atque hanc quidem majestatem et clarita-
tem videbant omnes, cum Dominus ab Oriente ad
Occidentem lucens parebit ⁶⁷; quin et nunc quoque
viderunt qui una cum Jesu montem ascenderunt ;
nemo vero stetit in subsistentia et essentia Dei,
Deique naturam aut vidit, aut enarravit. Ac qui-
dem divinum istud lumen mensura datur, magisque
ac minus recipit, pro eo ac digni sunt qui susci-
piant indivise divisum. Atque in promptu probatio
est; vultus enim Domini supra solem resplenduit;
vestimenta vero splendida facta sunt et alba sicut
nix. Quin et Moses et Elias in eadem visi sunt ma-
jestate. Nemo tamen horum tunc temporis solis in-
morem resplenduit. Sed et ipsi discipuli istud lam-
men partim viderunt, partim in ipsum intendere
oculos nequiverunt. In hunc itaque modum men-
suratur ac indivise dividitur, magisque ac minus
recipit lumen illud; ac quidem partim modo, partim
postea cognoscitur. Unde et divus Paulus,
« Nunc, inquit, ex parte cognoscimus, et ex parte
prophetaimus ⁶⁸. » Indivisa vero omnino et incom-
prehensibilis Dei essentia; nec ulla substantiarum
est, quæ magis minusque recipiat. Præterea etiam
devotorum Messalianorum est, ut a suis qui digni
sint, existiment divinam videri essentiam. Nos vero
qui tum veteres, tum hujus nunc ævi hæreticos vi-
temus, regnum et majestatem et splendorem, lu-
menque arcanum, et divinam gratiam, non essen-
tiam videre sanctos credentes, ejusque consortes
esse, ad lucis gratiæ illustrationem procedamus;
ut agnoscamus ac veneremur trinæ lucis deitatem
singularem, nulla vi verborum explicabilem radium
jubarque effulgentem, ex natura una trine subsi-
stente; mentisque oculum ad Verbum, quod nunc
super cælestes axes cum corpore collocatum est,
intendamus, quod nimirum a dextris majestatis
divinæ sedens, velut ex edito hanc ad nos vocem
mittit : « Si quis vult huic claritati astare, quoad
licet imitetur, et incedat, quam in terra viam tenni,
ac quam ostendi disciplinam. » Aspicimus itaque
auri oculis magnum illud spectaculum; naturam
nostram æterno scedere cum deitatis, qui sine ma-
teria est, igne versantem; pelliceasque tunicas, quas
ex transgressione induimus (terrenas scilicet car-

παντοκράτορος αντιφθεγξάμενος, ὡς Εἰ καὶ περὶ
τοῦ Μωυσέως ὁ λόγος ἦν, οὐδ' οὕτω ἤνεγκα ἐν τῶν
τοιούτων λόγον.

Κοινή μὲν οὖν καὶ μία ἡ δόξα καὶ ἡ βασιλεία
καὶ ἡ λαμπρότης αὐτῆ τοῦ τε Θεοῦ καὶ τῶν αὐτοῦ
ἁγίων· διὸ καὶ, « Ἡ λαμπρότης τοῦ Θεοῦ ἡμῶν
ἐφ' ἡμᾶς, » ὁ φαλαμψδὸς Προφήτης ἐξέλλει· κοινήν
δὲ καὶ μίαν εἶναι τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν
ἁγίων οὐδεὶς πώ μᾶρτι καὶ νῦν ἐτόλμησεν εἰπεῖν.
Καὶ κοινή μὲν τῆς τοῦ Λόγου θεότητος καὶ τῆς σα-
ρκὸς ἐπὶ τοῦ θροῦν ἡ θεία λαμπρότης ἀρτίως ἀνε-
φάνη, κοινήν δὲ εἶναι τὴν οὐσίαν τῆς θεότητος καὶ
τῆς σαρκὸς εὐτυχῶς ἐστὶ καὶ Διοσκόρου λέγειν,
ἀλλ' οὐ τῶν ἐθειλόντων εὐσεβεῖν. Καὶ τὴν μὲν δόξαν
ταύτην καὶ λαμπρότητα πάντες ὄφονται, ἤνικα ὁ
Κύριος ἀπὸ ἀνατολῶν ἔως δυσμῶν φανεῖται· λάμπων·
ἐωράκασι δὲ καὶ νῦν οἱ τῷ Ἰησοῦ συναναβάντες· οὐ-
δεὶς δὲ ἐστὶ ἐν ὑποστήματι καὶ οὐσίᾳ Θεοῦ, καὶ Θεοῦ
φύσιν εἶδεν ἢ ἐξηγόρευσε. Καὶ τὸ μὲν θεῖον τοῦτο
φῶς μέτρῳ δίδεται, καὶ τὸ μᾶλλον καὶ ἥτιον ἐπι-
δέχεται, κατὰ τὴν ἀξίαν τῶν ὑποδεχομένων ἀμε-
ριστως μεριζόμενον, καὶ ἡ παράστασι· ἐγγύς· τὸ
μὲν γὰρ πρόσωπον τοῦ Κυρίου ὑπὲρ ἥλιον ἔλαμψε,
τὰ δὲ ἰμάτια λαμπρὰ γέγονε καὶ λευκὰ ὡσεὶ χιών.
Καὶ Μωσῆς δὲ καὶ Ἑλίας ἐν τῇ αὐτῇ ὤρθησαν
δόξῃ, ἀλλ' οὐδεὶς αὐτῶν τινικαῦτα ὡς ἤλιος ἤστρα-
πτε· καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ μαθηταὶ τὸ μὲν εἶδον τοῦ φω-
τὸς ἐκεῖνου, τῷ δὲ ἀσπνίζεῖν οὐκ ἠδυνήθησαν. Με-
τρεῖται μὲν οὖν οὕτω καὶ μερίζεται ἀμεριστως, καὶ
τὸ μᾶλλον καὶ ἥτιον ἐπιδέχεται τὸ φῶς ἐκεῖνο· καὶ
τὸ μὲν αὐτοῦ νῦν, τὸ δ' ὑστερον γυωρίζεται· δὸς
καὶ Παῦλος ὁ θεῖος, « Νῦν, φησὶν, ἐκ μέρους γινώ-
σκομεν, καὶ ἐκ μέρους προφητεύομεν. » Ἀμερῆς
δὲ ἐστὶ παντάπασι καὶ ἀληπτος ἡ τοῦ Θεοῦ οὐσία,
καὶ τὸ μᾶλλον καὶ ἥτιον οὐδεμία τῶν οὐσιῶν ἐπι-
δέχεται· ἄλλως τε καὶ τῶν καταράτων Μεσσαλιαν-
ῶν ἐστὶν ὀρθῶς εἰσεῖναι τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ τοῖς
κατ' αὐτοὺς ἀξίοις. Ἡμεῖς δὲ καὶ τοὺς πάλαι καὶ τοὺς
νῦν κακοδόξους ἐκτραπέμενοι, βασιλείαν καὶ δόξαν
καὶ λαμπρότητα, καὶ φῶς ἀπόρρητον καὶ χάριν
θείαν, ἀλλ' οὐ τὴν τοῦ Θεοῦ οὐσίαν ὀρθῶν καὶ κα-
νωνεῖν τοὺς ἁγίους πιστεύοντες ὡς ἐδιδάχθημεν,
ὀδεύσωμεν πρὸς τὴν λάμπριν τοῦ φωτὸς τῆς χάριτος,
ἐν' ἐπιγνώμῃν τε καὶ σιφθῶμεν τρισσοφαῖ θεότητι,
ἐνιαίαν ἐκλάμπουσαν, ἀπόρρητον ἀγλήν ἐκ μίαις
τρισοπιστάτου φύσεως· καὶ τὸ ὄμμα τῆς διανοίας
ἀνατείνωμεν πρὸς τὸν μετὰ σώματος νῦν ὑπὲρ τὰς
οὐρανίους ἀψίδας ἰδρυμένον Λόγον· ὃς ἐκ δεξιῶν
τῆς μεγαλωσύνης καθήμενος θεοκριπῶς, ὡς ἐξ
ἀπόπτου φωτὸν ταύτην πρὸς ἡμᾶς ἀφίσι,· Εἰ τις
ἐθέλει παραστήναι τῇ δόξῃ ταύτῃ, μιμεῖσθαι κατὰ
τὸ ἐγγυροῦν, καὶ ὀδεύειν τὴν ἑμὴν ἐπὶ γῆς ἢν ὀδὸν
καὶ πολιτείαν ὑπέδειξα. Θεώμεθα τοιγαροῦν τοῖς
ἐνδον ὀφθαλμοῖς πᾶ μὲγα θέαμα τοῦτο, τὴν ἡμετέ-
ραν φύσιν, ἀόληφ συνδιακωνίζουσαν θεότητος κυρί·
καὶ τοὺς δερματίνοὺς χιτῶνας, οὓς ἐκ παραθέσεως
ἐνδεδύμεθα, τὰ γέωδη καὶ σαρκικὰ φρονήματα ἀπο-

⁶⁶ P al. LXXXIX, 17. ⁶⁶ Jerem. XIII, 18. ⁶⁷ I Cor. XIII, 9.

θέμενοι, στῶμεν ἐν γῆ ἁγίᾳ, τὴν καθ' ἑαυτὸν ἔκ-
στος γῆν ἁγίαν δι' ἀρετῆς καὶ τῆς πρὸς Θεὸν ἀνα-
τάξεως· **200** ἀποδείξαντες· ὡς ἂν παρῆσαν
σχῶμεν ἐπιδημούντος ἐν φωτὶ τοῦ Θεοῦ, καὶ φω-
τισθῶμεν προσδραμόντες, καὶ συνδιαιωίνωμεν φω-
τιζόμενοι εἰς δόξαν τῆς τρισηλίου καὶ μοναρχικῆ-
τάτη· παιδρότητος νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας
τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

OMILIA ΛΓ'.

Εἰς τὸ τῆς δεκάτης πρώτης Κυριακῆς Ἐδαγγέ-
λιον τοῦ εὐαγγελιστοῦ Ματθαίου, ὑπόθεσιν
ἔχον τὴν παραβολὴν τῆς λέγουσας· «Ὁμοιωθῆ
ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπῳ βασιλεῖ,
ὃς ἠθέλησεν συνῆραι λόγον· » ἐν ἧ καὶ περὶ
ἀνεξικακίας καὶ συμπαθείας.

Ὁ Θεὸς αὐτεξούσιον πλάττειν τὸν ἄνθρωπον
μεγάλῃ αὐτὸν προμηθείας ἤξειωσεν, ὥστε μὴ
πρὸς τὸ κακὸν, ἀλλὰ πρὸς τὸ ἀγαθὸν νεύσαι, τῷ
αὐτεξουσίῳ καλῶς χρῆσάμενον. Εὐθύς οὖν αὐτὸν
ποιῶν, κατ' εἰκόνα τοῦτον ἑαυτοῦ ποιεῖ καὶ ὁμοίω-
σιν, ὡς ἂν αὐτὸς τε πρὸς τὸ ἀρχιτύπον ἀγαθὸν
βλέπων, μὴ ἐκλείπη τῆς ἀγαθότητος, καὶ ὁ Θεὸς
πάλιν πρὸς αὐτὸν, ὡς πρὸς οἰκίαν εἰκόνα μᾶλλον,
ἢ πρὸς τὰ παρ' αὐτοῦ πάντα γαγονότα, πλουσίαν
δικαίως τὴν οἰκίαν χρηστότητα κἀν τοῖς ἐξῆς ἐπι-
δείξεται. Κἀνεῦθεν πάλιν ἐκ περιουσίας ἔλκει τοῦ-
τον διὰ μίμησιν πρὸς τὴν σύμμετρον αὐτῷ καὶ
κατέλληλον ἀγαθότητα· καὶ γὰρ ἀγαθὸν εἶναι καὶ
τὸν ἄνθρωπον δυνατὸν κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος· ἐκ
τῆς πρὸς τοῦτον μιμήσεως· ἀπαρλλάκτως δὲ καὶ
ἔσον ἀγαθὸς ὅστιν ὁ Θεὸς, καὶ ἄνθρωπὸν τινα εἶναι,
τῶν ἀδυνάτων ἐστίν. Σκοπεῖτε δὴ τὸ πλήθος καὶ τὸ
μέγεθος τῶν εἰς ἡμᾶς τοῦ Θεοῦ χαρισμάτων, καὶ
οἶον ἑαυτὸν ἡμῖν παρέχει προτιθεὶς εἰς εὐποιίας
ὑπόδειγμα. Καὶ παρῆσιν νῦν τὰς ἐμψύτους ἡμῖν ὡς
ἔδωκεν ἔχειν εὐεργεσία· πρὸς ἃς μόνος ἀπιδῶν ὁ
Δαδ δ, πρὸς αὐτὸν ἔλεγεν· «Ἐθαυμασιώθη ἡ γνῶ-
σις σου ἐξ ἐμοῦ, ἔκραταιώθη, οὐ μὴ δύναμαι πρὸς
αὐτήν· » ἀλλὰ τὰ ἔδωκεν καὶ περὶ ἡμᾶς νῦν καὶ
ταῦτα συντεμῶν ἐρῶ· τὰ γὰρ ὄρατὰ πάντα καὶ τὰ
ἀόρατα διὰ τὸν ἄνθρωπον ἀπειργάσατο· οὐ γὰρ οὐρα-
νῶν καὶ γῆν καὶ ὕδωρ, καὶ ἀέρα καὶ πῦρ καὶ τὰ ἐν
τούτοις ἅπαντα, ζῶων ἢ φυτῶν παντοδαπῆς ἰδέας,
ἢ οὐδὲ ἀκαριθμήσασθαι κατὰ μέρος· ἡμῖν ἐξέσται,
ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τῶν ἀγγέλων τὰ πολυειδῆ καὶ πολυά-
ριθμα κλήθη διὰ τὸν ἄνθρωπον ἀπειργάσατο, τοὺς
μὲν κοσμαγωγούς τάξας καὶ ἐξάργοντας τῶν ἰθῶν,
καθάπερ οἱ τοῦ Θεοῦ προφῆται παρ' αὐτοῦ μαθόν-
τες ἡμᾶς διδάσκουσι, τοὺς δὲ διακόνους ὑπὲρ τῶν
μειλόντων κληρονομεῖν τὴν αἰώνιον σωτηρίαν, ὡς ὁ
μέγας Παῦλος καὶ αὐτὸς παρὰ Θεοῦ μαθὼν ἡμῖν
ἀπεκάλυψε. Καὶ εἰ λέγω τὰ γεγονότα ὑπ' αὐτοῦ πάν-
τα; καὶ αὐτὸς γὰρ ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἐποίησεν ἄν-
θρωπον. Καὶ εἰς ἂν ἐξείποι λόγος τοῦ ὑπὲρ ἡμῶν οὐς
201 ἐλάλησε δι' ἑαυτοῦ λόγους, τὴν πολιτείαν, τὰς
ἀρετάς, ἃς ἡμῖν ὑπέδειξε δι' ἑαυτοῦ, τῶν θαυμάτων
τὸ μέγεθος, ἅπερ ὑπὲρ ἡμῶν πεποίηκε δι' ἑαυτοῦ;

nalesque cogitationes affectusque) ponentes, ste-
mus in terra sancta, suam quisque terram sanctam
virtutis cultu sublimique contemplationis conatu
exhibentes; quo fiduciam habeamus, in Dei luce
versantes, ac accurrentes illuminemur, perennes-
que illuminati gratias agamus, in laudem ac gloriam
triai singularissimique splendoris, nunc et semper,
et in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA XXXVI.

*In Evangelium undecimæ Dominicæ Matthæi evan-
gelistæ, materiam habens parabolam dicentem: «Si-
mile est regnum cælorum homini regi qui voluit
rationem ponere»; » in qua insuper de patientiæ
et misericordiæ.*

B Deus hominem faciens liberum, magna enim di-
gnavit providentia, ita ut, si bene utatur libertate,
non ad malum sed ad bonum propendat. Igitur si-
mul ac eum creavit, fecit ad suum imaginem et ei-
militudinem, ut ad bonum archetypum spectans, a
bonitate nequaquam excideret, et Deus iterum erga
eum, utpote suam magis imaginem, quam erga alia
ab eo facta, jure suam abundantem postea mani-
festaret elementiam. Inde rursus illum per imita-
tionem trahit ad bonitatem accommodatam ipsi et
consentaneam; homo enim potest bonus esse ad
imaginem sui creatoris eum imitando; sed cum
Deus longe multumque sit bonus, hominem parem
habere bonitatem omnino est impossibile. Cernitis
multitudinem et magnitudinem Dei ad nos charis-
matum, et quomodo in exemplum bonorum ope-
rum nobis semetipsum proposuit. Nunc omniam
naturalia quæ nobis dedit beneficia, quæ sola Da-
vid conspiciens dixit ei: «Mirabilis facta est scien-
tia tua ex me, confortata est, et non potero ad
eam»; » sed quæ exterius et circa nos facta sunt
summatim loquar. Nam visibilia omnia et invisibi-
lia propter hominem condidit, non solum cælum,
terram, aquas, aerem, ignem et quæ continent,
necnon omnes animalium plantarumve species quas
sigillatim enumerare non possumus, sed et ipsam
multiformem et numerosam angelorum multitudi-
nem, alios quidem mundi rectores gentiumque
principes constituens, prout nos docent Dei prophe-
tæ ab eo edocti, alios vero administratorios pro-
pter eos qui æternæ salutis capiunt hæreditatem.
Et quid dico omnia ab eo facta? nam et
ipse pro nobis se hominem fecit. Et quæ lingua
posset dicere quæ pro nobis ore suo fecit verba,
conversationem, virtutes quas nobis per semet-
ipsum manifestavit, miraculorum magnitudinem
quæ pro nobis per semetipsum fecit? Sed, o om-
nium et ultimum miraculorum miraculum! semet-
ipsum dedit in mortem pro nobis, et resurrexit, et
pro nobis ascendit semper vivens ut Deus, in cælis
morans, seu magis ubique et super omnia, perman-
ens ante sæcula et in sæcula et nunc.

⁹⁹ Matth. xlviii, 27. ¹⁰⁰ Psal. cxlviii, 5. ¹⁰¹ Hebr. i, 14.

τοῦ πάντων ἐπικείμενα θανάτων θανάτου! καὶ ἔκρινεν ἰδωκὴν εἰς θάνατον ὑπὲρ ἡμῶν, —
 ἢ ὑπὲρ ἡμῶν ἀνελήφθη ὁ ἀεὶ ζῶν ὡς Θεός, καὶ ἐν οὐρανῷ ὢν, μᾶλλον δὲ ὢν πανταχοῦ καὶ ὑπὲρ
 , διαμένων πρὸ αἰώνων καὶ ἐπ' αἰῶνας καὶ ἔτι.

ia quidem pietate omnia quæ pro nobis fecit; A
 quid aliud eum movit ad tot et tanta beneficia
 dementia, amor et pietas? Sed duplex ostendit
 pietas: alia quidem qua antequam in
 peccaremus, miseris donis eximilis adimple-
 re naturæ nostræ docerat; alia vero qua post-
 in eum peccavissæ misericors et longani-
 mis permansit, insuper ex magna commiseratione
 na. auxit semper in malis et multiplicavit, non
 modo non retribuendo mala pro malis, sed neque
 simpliciter bona pro malis reddendò, at bonorum
 optima, quibus nihil majus vel melius; nam deinde
 semetipsum pro nobis dedit, qui bonorum est pri-
 mum et maximum et summum, potius etiam solum
 bonum nulli comparandum. Igitur cum sit duplex
 misericordiæ bonum, aliud quidem quo indigentes
 tecto, domo, esca vel alio in necessariis auxilio
 bonorum suorum facit participes, aliud autem longani-
 mitas et patientia et commiseratio erga offen-
 dentes; Dei Filius pro nobis factus homo, doctor-
 que noster esse dignatus, ad illam pietatis formam
 nos inducens qua superflua nostra aliis dividimus:
 « Da omni, inquit, qui petit a te, et volenti mu-
 tuari a te ne avertaris ¹¹. » Et: « Thesaurizate
 vobis thesauros in cælo, ubi neque ærugo neque
 sinea demollitur, et ubi fures non effodiunt nec fu-
 rantur ¹². » Et alibi rursus: « Quod superest date
 elemosynam, et ecce omnia munda sunt vobis ¹³. »
 Nec tantum per hæc verba, sed etiam per parabolam
 ad nostra communicanda convertit, futurum
 illum valdeque horribilem adventum quasi sub
 oculis nobis producit, et semetipsum proponit ut
 regem in throno gloriæ sedentem. Eos quidem qui
 sua communicaverunt a dextris collocat tanquam
 bonorum operum operadores, alios vero non tales a
 sinistris quos ex eo quod non communicaverunt
 verbis increpans quasi erga eum, dum inopes non
 sublevarent, inhumanitatem exhibuerint, maledi-
 ctos esse asserit, et in ignem æternum mittit qui
 paratus est diabolo et angelis ejus; eos autem qui
 pauperibus auxiliati fuerint palam laudans sibi que
 factam ostendens elemosynam indigentibus oroga-
 tam, Patris sui benedictos esse testatur, hæredes-
 que facit regni sui a constitutione mundi præpa-
 rati. Hæc quidem dixit Dominus in Evangeliiis, ad
 priorem elemosynæ speciem quæ est suorum cum
 pauperibus communicatio, hortans nos et conver-
 tens.

σπλαγίας αὐτοῖς. Τοιαῦτα μὲν φησὶν ἐν Εὐαγγελίοις
 ἢ πρὸς τοὺς ἐνδεεῖς μετέδοσις, ἡμᾶς ἐνάγων καὶ

Verum de alia elemosynæ forma quæ est patientia
 et commiseratio erga eos qui nos offenderunt,
 quid dicit? « Noli reddere malum pro malo, sed
 vince in bono malum ¹⁴. » « Nolite condemnare, et

Ἐλέους μὲν οὖν ἅπαντα τὰ πρὸς ἡμᾶς παρ' αὐτοῦ
 γεγονότα· τί γὰρ ἕτερον τὸ κινήσαν πρὸς τοσαύτας
 καὶ τηλικαύτας εὐεργεσίας; ἢ φιλανθρωπία καὶ
 ἀγάπη καὶ ἔλεος; Ἄλλὰ διπλοῦν ἐμφαίνεται τοῦτ'
 τὸ ἔλεος· πρὸ μὲν γὰρ τοῦ ἁμαρτεῖν ἡμᾶς εἰς αὐ-
 τὸν, ἔλεων ἀνεπλήρου διὰ κλειστων εὐεργεσιῶν τὴν
 τῆς φύσεως ἡμῶν ἔλλειψιν· μετὰ δὲ τὸ ἁμαρτεῖν
 ἡμᾶς εἰς αὐτὸν, ἔλεων διέμεινα μακροθυμῶν, καὶ οὐ
 τοῦτο μόνον, ἀλλ' ὑπὸ πολλῆς συμπαθείας καὶ τὰς
 δωρεὰς αὐθῶν ἐπὶ τὸ κρεῖττον αἰετ, καὶ εἰς ἐπιθεσιν
 ἄγων, μὴ μόνον οὐκ ἀποδοῦς κακῷ ἀντὶ κακῶν,
 ἀλλ' οὐδ' ἀπλῶς ἀγαθὰ παρέγων ἀντὶ κακῶν, ἀλλὰ
 τὰ τῶν καλῶν κάλλιστα, καὶ ὢν οὐδὲν ἢ μείζον ἢ
 κάλλιον· ὕστερον γὰρ ἑαυτὸν ἰδωκεν ὑπὲρ ἡμῶν,
 ὃς ἔστι τῶν ἀγαθῶν τὸ πρῶτον καὶ μέγιστον καὶ
 ἀκρότατον, μᾶλλον δὲ τὸ μόνον ἀγαθὸν καὶ ἀσύγκρι-
 τον. Ἐπεὶ οὖν διπλοῦν ἔστι τὸ τῆς ἐλεημοσύνης
 καλὸν, καὶ τὸ μὲν αὐτοῦ μετέδοσις ἔστι πρὸς τοὺς
 δεομένους στέγης, σκέπης, τροφῆς καὶ τῆς ἐν
 ἀνάγκαις ἐπικουρίας· τὸ δὲ μακροθυμία καὶ ἀνε-
 ξικακία καὶ συμπαθία πρὸς τοὺς πταίοντας, γενέ-
 μενος ὁ τοῦ Θεοῦ Υἱὸς ὑπὲρ ἡμῶν ἄνθρωπος, καὶ
 διδάσκαλος ἡμῶν εἶναι καταξίωσας, πρὸς μὲν ἐκείνους
 τὸ εἶδος τῆς ἐλεημοσύνης ἡμᾶς ἐνάγων, τὸ δὲ τῆς
 μεταδόσεως τῶν ὑπαρχόντων ἡμῖν συνιστάμενος,
 « Παντὶ τῷ αἰτοῦντί σε δίδου, φησὶ· καὶ τὸν θέλοντα
 ἀπὸ σοῦ δανείσασθαι μὴ ἀποστραφῆς. » Καὶ, « Θη-
 σαυρίζετε ὑμῖν θησαυροὺς ἐν οὐρανῷ, ὅπου οὐτε σῆς
 οὔτε βρῶσις ἀφανίζει, καὶ ὅπου κλέπτει οὐ διαρῶσ-
 σουσιν οὐδὲ κλέπτουσι. » Καὶ ἀλλάγου ἅπαντα·
 « Πλὴν τὰ ἐνόησα ὅτι ἐλεημοσύνην, καὶ πάντα καθ-
 αρά ὑμῖν ἔστιν. » Οὐ διὰ τούτων δὲ μόνον τῶν
 λόγων, ἀλλὰ καὶ διὰ παραβολῆς προτροπέμενος ἡμᾶς
 εἰς μετέδοσιν, τὴν μέλλουσαν φρικωδεστάτην παρ-
 ουσίαν ἐκείνην ὡς περ ὑπ' ἔφιν ἡμῖν προάγει, καὶ
 ἑαυτὸν ὡς βασιλεῖα προκαθήμενον ἐπὶ θρόνου δόξης
 ἐπιθεικνύει. Καὶ τοὺς μὲν εὐμεταδότους ἐκ δεξιῶν
 ἰσθησιν, ὡς καὶ δεξιῶν ἐργάτας ἔργων· τοὺς δὲ μὴ
 τοιοῦτους ἐξ εὐωνύμων, οὗς ὡς ἀμεταδότους ὀνει-
 δίσας, καὶ ὡς εἰς αὐτὸν τὴν ἀσπλαγγίαν ἐνδειξά-
 μένους τῷ μὴ ἐπαρκέσαι τοῖς ἐνδεεῖσι, κατηγορούμενους
 εἶναι φησὶ, καὶ εἰς τὸ πῦρ ἀποπέμψεται τὸ αἰώνιον,
 τὸ ἡτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐ-
 τοῦ· τοὺς δὲ εὐμεταδότους καθήσασιν ἐγκωμιάσας,
 καὶ ὡς εἰς αὐτὸν γενομένην τὴν πρὸς τοὺς ἐνδεεῖς
 εὐκρίαν ἀναδειξάμενος, εὐλόγημένους ἀπὸ τοῦ πα-
 τέρους Πατρὸς εἶναι μαρτυρεῖ, καὶ κληρονόμους
 ποιᾷ τῆς ἀπὸ καταβολῆς κόσμου ἡτοιμασμένης βα-
 ο Κύριος, πρὸς τὸ ἐν εἶδος, τῆς ἐλεημοσύνης, ὃ ἔστι
 προτροπέμενος.

Πρὸς δὲ τὸ ἕτερον αὐτῆς εἶδος, ὅπερ ἔστιν ἡ πρ'
 τοὺς πταϊκότητας ἡμᾶς ἀνεξικακία καὶ συμπαθία
 εἰ φησὶ; « Μὴ ἀποδοῦσις κακὸν ἀντὶ κακῶ· ἀ-
 νίκα ἐν τῷ ἀγαθῷ τὸ κακόν. Μὴ καταδικάζετε,

¹¹ Matth. v. 42. ¹² Matth. vi. 20. ¹³ Luc. xi. 41. ¹⁴ Rom. xii. 21.

κατηξιούσθε. » Καί, « Ἐάν ἀφήτε τοίς
 ἡμῶν, τὰ παραπτώματα αὐτῶν, ἀφήσει καί
 ὁ Πατήρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος· ἐάν δὲ μὴ ἀφήτε
 ἡμῶν. » 202 τὰ παραπτώματα αὐτῶν, οὐδέ
 τὸ ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἀφήσει τὰ παραπτώ-
 ἡμῶν. » Ὅσπερ δὲ ἐν ἐκείνῳ τῷ μέρει τῆς
 οὐσῆς· παραεισεκοίς τε ἐχρήσατο λόγοις, καί
 ἐν πραγμάτων αὐτῶν προετρέψατο, ποιμένα
 κτελεῖα ἐαυτὴν προκαθίσας, οὕτω καί ἐπὶ τῆς
 ἰακίης; καί τις τοὺς πταιόντας συμπαθείας οὐ
 εἶπεν ὅσα προῦπεδείξαμεν, ἀλλὰ καί παραβο-
 ροσῆθη καὶ προεβήθη τὴν σήμερον ἀναγιγνω-
 νην ὑμῖν ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ· « Ὁμοιωθῆ, λέ-
 ῆ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπῳ βασιλεῖ, ὃς
 σε συνᾶραι λόγον μετὰ τῶν δούλων αὐτοῦ·
 ἰσχυρὸν δὲ αὐτοῦ συναίρειν. » Προσηνέχθη αὐτῷ εἰς
 ἰσχυρῶν ταλάντων. » Ἐνταῦθα ὡ; ἀνθρω-
 ποιῆσα τὸν ἑαυτοῦ Πατέρα φησὶν, ὥσπερ ἐν
 κερὶ συνεισείας λόγοις, ἑαυτὸν. Εἰ δὲ καί ἀν-
 ρωφῆσιν ὁμοιωθῆναι, ἀλλὰ παραβολικῶς. Ὁ-
 ὅ παραβολικῶς ὁμοιωθῆ, ἀλλ' ὡ; ἀληθῶς
 μὲν ἐγένετο ἀνθρώπος· εἰς μὲν γὰρ ὁ θρόνος,
 ἡ βασιλεία τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πατρὸς· ἀλλ'
 ἵππερ εἶπεν ἐπ' ἐκείνων τῶν ὑπὲρ τῆς εἰς τὸν
 οὐρανὸν εὐπορίας· ῥημάτων, « Ἐπεινίστα καὶ εἰδί-
 » καὶ τὰ ἐξῆς, καὶ ἀδελφοὺς ἐκάλεσε τοὺς ἐν-
 κερὶ δὲ καί ἕτερα ἄπερ ἐπὶ τῆς αὐτοῦ
 ρωφῆσας· ὅσα, διὰ τοῦτο ἑαυτὸν ἐκαί ὡ; βα-
 προκαθίσθαι φησὶ. Καί κε μὲν, ἐπειδὴ προ-
 καί ἐρίφων παραβολικῶς ἐμνήσθη, ὡ; βασι-
 καὶ ποιμένα ἑαυτὸν προκαθίσει, ἐνταῦθα δὲ,
 ἰσχυρῶν καὶ λογισμῶν καὶ χρημάτων τῶν ὡ; ἐκ
 ἰσχυρῶν ἠθροσῶν ἐμνήσθη, ὡ; βασιλεία προκα-
 τὸν ἑαυτοῦ Πατέρα φησὶ, συναίρωντα λόγον,
 ἡς ὀφειλὴς ἀπαιτοῦνται. Διὰ τὴν δὲ ἐκεῖ μὲν,
 καί φησὶ, καὶ συναγοήσονται, καὶ ἀφορμαί, καὶ
 βασιλεῖς; καὶ ἀπλῶς ἅπαντα μελλούσης ση-
 ἐνταῦθα δὲ, Ὁμοιωθῆ, καὶ ἠθέλησε συνᾶραι
 καὶ ἤχηθῆ ὁ ὀφειλῆτης, καὶ ἐκέλευσεν ὁ Κύ-
 καὶ ἀπλῶς ἅπαντα τὰ ῥήματα παραλθόντα
 μελίνοντα χρόνον εἶσιν; Ὅτι τὰ ἐκεῖ λεγόμενα
 τοῦ μελλόντος εἶσιν αἰῶνος· τῆς δὲ νῦν ἡμῖν
 βραχέως παραβολῆς τὸ πλέον ἐνταῦθα μάλιστα
 φησὶ. Τοῦ γὰρ ὀφειλῆτου, φησὶ, τῶν μυρίων
 τῶν προσεγεθέντος, καὶ μὴ ἔχοντος ἀποδοῦ-
 ἔκλεισε μὲν ὁ Κύριος αὐτὸν κραθῆναι,
 ἡν γυναῖκα καὶ τὰ τέκνα αὐτοῦ καὶ πάντα ἔσχα
 καὶ ἀποδοῦναι· ὡ; δὲ ἐκεῖνος πρῶσπισῶν,
 ἰακροθυμῆν, καὶ ἀποδώσειν ὀπισχωῆτο, σπλαγ-
 χῆς ὁ Κύριος, αὐτὸν τε ἀπέλυσε καὶ τὸ δάνειον
 ἐν αὐτῷ· ὡ; οὐδὲν εἶσιν ἐπὶ τοῦ μελλόντος
 εἰ οὐχ ὑπέροισις; οὐχ ὑπόσχεσις παρὰ τοῦ ὀφειλόντος; οὐ λύσις, οὐχ ἀφεσις οὐδὲν τρέπῳ παρὰ
 ἅπαντα θίντος, καὶ πάντων ἀπαιτοῦντος τότε τὸν λόγον.

A non condemnabimint. » Et : « Si dimiserit is homi-
 nibus peccata eorum, dimittet et vobis Pater vester
 qui est in caelis; si autem non dimiserit illi homini-
 bus, nec Pater vester dimittet vobis peccata ve-
 stra. » Sed sicut in illa elemosynæ parte verbis
 utebatur hortationis, et rebus ipsis incitabat, se-
 metipsum pastorem regemque proponens, ita de
 patientia et commiseratione erga offendentes non
 tantum dixit quæ præmisimus, sed parabolam ad-
 jecit et proposuit, quam hodie in Evangelio ad me-
 moriam vobis revocavimus, dicens : « Assimilatum
 est regnum Dei homini regi qui voluit rationem
 ponere cum servis suis; et cum cœpisset rationem
 ponere, oblatus est ei unus qui debebat ei decem
 millia talenta. » Hic hominem regem Patrem
 suum dixit, quemadmodum semetipsum dixerat ad
 elemosynam hortando. Homini quidem eum dixit
 assimilari, sed per parabolam. Ipse autem non per
 parabolam assimilatus est, sed in omni veritate
 homo factus est. Unus quidem thronum, unum re-
 gnum Filii et Patris, sed sicut ibi dixerat ad bene-
 faciendum proximo adhortando : « Esurivi, sitivi, »
 et cætera, fratrosque vocaverat indigentes, aliamque
 protulerat suæ incarnationi propria, ideo semet-
 ipsum ibi ut regem sedere dixerat. Insuper in illo
 loco, cum ovium et hædorum meminisset per para-
 bolam, ut regem et pastorem semetipsum propo-
 nuerat, hic vero, cum de servis, et ratione, et di-
 vitis ex regalibus thesauris sumptis mentionem fa-
 ciat, ut regem sedere dixit Patrem suum, rationem
 ponentem et debita exigentem. At qua ratione ibi
 quidem dicebat : « Sedesit, » et « Congregabuntur, »
 et : « Segregabit, » et : « Dicet Rex, » quæ omnia
 futura habent significationem; hic vero : « Assimi-
 latum est, » et, « Voluit rationem ponere, » et, « Oblatus
 est debitor, » et, « Jussit Dominus, » quæ verba om-
 nia præteritum tempus indicant? Quoniam quæ ibi
 dicta sunt in futuro sicut sæculo; pleraque autem
 quæ in hodierna parabola proponuntur jam hic
 complentur; nam cum oblatus esset, inquit, unus
 qui debebat decem millia talenta et non haberet
 unde redderet : « Jussit eum Dominus venum-
 dari et uxorem ejus et filios et omnia quæ habebat,
 et reddi; » sed cum proci dens ille oraret ut pa-
 tientiam haberet, et se omnia redditurum promit-
 teret, misertus Dominus dimisit eum et debitum
 dimisit ei : ex quibus nihil est quod in futuro sæ-
 culo sit faciendum : non procrastinatio, non pro-
 missio a debitore, non solutio, non dimissio nulli-
 mode tribuenda ab eo qui dat omnia et tunc ab
 omnibus rationem postulat.

Insuper offerri debitorem decem millium talento-
 rum, quando rex inceperat rationem ponere, hoc
 etiam futuri non est sæculi. Nam ibi finiuntur om-
 nia quæ hic incipiunt. Reliqua parabola est etiam

Luc. vi, 37. 16 Matth. vi, 14. 17 Matth. xviii, 23.

præsens sæculi, ait enim : « Egressus servus ille invenit unum de conservis suis, qui debebat ei centum denarios : et tenens suffocabat eum, dicens : Redde mihi quod debes. » Quo procidente et rogante atque pollicente, ejus nec modice misertus est, sed abiit et misit eum in carcerem, donec totum redderet debitum. Quænam vero egressio, cum venerit illud tempus? Quod debitum ad conservos? Quænam expostulatio? Quis incursum? Sed et, « Procidentis, inquit, conservus ejus ad pedes illius, rogabat dicens : Patientiam habe in me, et omnia reddam tibi. Ille autem noluit, sed misit eum in carcerem, donec redderet universum debitum. » In illo autem sæculo vim ab aliis invicem nequam patiemur, nec ad pedes aliorum procidemus, sed neque rogabimus; unus est enim cui omne genu flectetur cælestium, terrestrium et inferorum. Alii vero, ait, conservi, videntes tantam ejus erga conservos duritiam, contristati sunt valde, et narraverunt domino suo omnia quæ facta fuerant. Ille autem iratus, servo ohjurgato, tradidit eum tortoribus quoadusque redderet universum debitum. τὰ γενόμενα · ὁ δὲ ὀργισθεὶς καὶ τὸν ἀσυμπαθῆ δούλον οὐ ἀποδῶν πᾶν τὸ ὀφειλόμενον.

Forsan aliquis censeret ista in præsenti sæculo fieri, sed ad futurum præsertim spectant; ibi enim aperta reatus manifestatio, et sine misericordia condemnatio, et indesuens supplicium. « Quo adusque, inquit, redderet universum debitum. » Verum fieri nequit ut a nobis inveniat solutio nostris ad Deum debitis adæquata, ita ut istud : « Quo adusque redderet universum, » æternam indiceret poenam. Sed quomodo illa omnia parabola verba hic persciantur, regale tribunal, debitorum manifestatio, post manifestationem expostulatio, et alia quæ sequuntur? Stat istud Dei templum tanquam cælum aliud intra sacrum tentorium, velut in cælestibus tabernaculis thronum habens dominicum, in quo sedet rex omnium, et rationem invisibiliter ponit cum servis ejus, nobis omnibus hic circumstantibus et obsecrantibus. Multi autem sunt, quorum et ego unus sum, qui arguuntur ex eis, quæ hic divinitus canuntur et ad aures omnium revocantur, quoniam non secundum Deum utimur istis decem millibus, id est, tam multis bonis quorum quodlibet est talentum, ut polo gravem et multam indocens condemnatio; ita enim Cain unum visus crimen commississe, fratris cædem, septuplum, seu multum, sicut scriptum est, punitus fuit. Sed non tantum de debito arguimur, at ex divinis verbis reos manentia discimus supplicia; discentes vero, quandiu in templo perseveramus, poenitentibus, procidimus, rogamus, promittimus nos in posterum ut Deo placet victuros, ideo dimissionem obtinemus, hic usque ad finem perseverantur et ardentem deprecantes; dixit enim : « Convertimini ad me, ait Dominus, et ego convertar ad vos, et iniquitatum vestrarum non recordabor amplius. »

⁷⁰ Zach. 1, 5.

ταί. Καὶ τὰ ἐξῆ, δὲ τῆς παραβολῆς τοῦ παρόντος ἐστὶν αἰῶνος· « Ἐξελθὼν γάρ, φησὶν, ὁ δούλος κείνος, εὗρεν ἕνα τῶν συνδούλων αὐτοῦ, ὃς ὄφειλεν αὐτῷ ἑκατὸν δηνάρια· καὶ κρατήσας αὐτὸν ἐπνίγε, λέγων· Ἀπόδο μοι εἰ τί ὀφείλεις; » Καὶ προσπίπτοντα καὶ παρακαλοῦντα καὶ ὑπισχνουμένον οὐδὲ μετρίως ἤλπισεν, ἀλλ' ἀπελθὼν ἔβαλεν αὐτὸν εἰς φυλακὴν, ἕως οὗ ἀποδῶν πᾶν τὸ ὀφειλόμενον. Ποία τοίνυν ἔξοδος, ἐπιστάντος κείνου τοῦ καιροῦ; τίς ὀφειλὴ τότε πρὸς δημοδούλους; τίς ἀκατήσας; τίς ἐπίθεις; Ἀλλὰ καὶ, « Περὶ αὐτοῦ, φησὶν, ὁ σύνδουλος αὐτοῦ πρὸς τοὺς πόδας αὐτοῦ, παρεκάλει, λέγων· Μακροθύμησον ἐπ' ἐμοί, καὶ πάντα σοὶ ἀποδώσω· ὁ δὲ οὐχ ὑπέκhouσεν, ἀλλ' ἔβαλεν αὐτὸν εἰς φυλακὴν, ἕως οὗ ἀποδῶν πᾶν τὸ ὀφειλόμενον. » Ἐπὶ δὲ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος βίαν παρ' ἀλλήλων πάσχειν ἡμᾶς οὐκ ἔστιν, οὐδὲ προσκυνεῖν ἀλλήλοις καὶ ἱκετεύειν· εἰς γὰρ ἔστιν, ᾧ τότε πᾶν γόνυ κάμψει ἑπουρανόθεν καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων. Ἀλλ' ἕνεκα τῆς τοσαύτης πρὸς τὸν σύνδουλον ἀσπλαγγίας λυποῦνται μὲν, φησὶν, οἱ ἄλλοι σύνδουλοι σφόδρα, διασαφούς δὲ τῷ Κυρίῳ πάντα ἐλέγξας, παρέδωκεν αὐτὸν τοῖς βασανισταῖς, ἕως

Τοῦτο ἴδοι τις ἂν κατὰ τὸν παρόντα τελούμενον αἰῶνα, μάλιστα δὲ τοῦ μέλλοντος· ἔχει γὰρ καὶ ὁ ἐλεγχος περιφανής, καὶ ἡ ἀπόφασις ἀνηγήγη, καὶ ἡ βάσανος ἀτελεύτητος. « Ἔως οὗ, φησὶν, ἀποδῶν πᾶν τὸ ὀφειλόμενον. » Τὸ δὲ τῶν ἀδυνάτων ἔστιν εὐρεθῆναι παρ' ἡμῶν ἀπόδοσιν ἐξισουμένην ταῖς πρὸς τὸν Θεὸν ὀφείλαις· ὥστε τὸ, « Ἔως οὗ ἀποδῶν τὸ πᾶν, » τὴν αἰώνιον παρίστωσι βάσανον. Ἀλλὰ πῶς κείνα πάντα τὰ τῆς παραβολῆς ἐνταῦθα τελεῖται, τὸ βῆμα τὸ βασιλικόν, ὃ τῶν ὀφειλόντων ἐλεγχος, ἢ μετὰ τοῖς ἐλέγχους ἀπαίτησις, καὶ ὅσα τῶν ἐξῆ; Ἔστηκεν ὁ τοῦ Θεοῦ ναὸς οὕτως καθάπερ οὐρανὸς ἄλλο; ἔνδοξο τοῦ ἱεροῦ καταπατάζματος, ὡς περ ἐν ὑπερουρανόθεν σκηναῖς, τὸν θρόνον ἔχων τὸν ἐσπερικὴν, ἐφ' οὗ καθήμενος ὁ τοῦ παντὸς βσιλεύς, συναίρει λόγον ἀοράτους μετὰ τῶν δούλων αὐτοῦ, τῶν περισσώτων πάντων ἡμῶν ἐκτεθειμένων καὶ προσευχομένων. Πολλοὶ δὲ εἰσιν, ὧν εἰς εἶμι καὶ αὐτὸς, οἵτινες ἐλέγχονται παρὰ τῶν εἰς ἐπήκοον ἄδομένων τε καὶ ἀναγνωσχομένων ἐνταῦθα ῥημάτων θεῶν, ὡς μὴ κατὰ Θεὸν χρώμενοι τοῖς τοιοῦτοις μυρίοις ὄσει, τουτέστι, πλειστοῖς, ὧν ἕκαστος τάλαντόν ἐστιν· ὡς βαρεῖαν καὶ πολυάριθμον ἔχον τὴν καταδίκην· οὕτως γὰρ καὶ ὁ Κἀὶν ἐν ἡμαρτηρίαις δοκῶν, τὴν ἀβαλοφροκτονίαν, ἐπὶ εἶχε τὰ ἐκδικούμενα, τουτέστι πολλὰ, κατὰ τὸ γεγραμμένον. Οὐκ ἐλεγχόμεθα δὲ μόνον ὀφείλειν, ἀλλὰ καὶ τὰς ἀποκείμενας τοῖς ὑπευθύνους ἐκ τῶν θείων λογίων μανθάνομεν κολάσεις· μαθόντες δὲ, μέχρις ἂν παραμένωμεν ἐν τῷ ναῷ, μετανοοῦμεν, προσπίπτομεν, ἱκετεύομεν, ὑπισχνουόμεθα βιώσειν εἰς τὸ ἐξῆς θεαρίστως, ἀλλὰ καὶ τὴν τυγχάνομεν τῆς ἀφάρτου, παραμένοντες ἄχρι τέλους ἐνταῦθα καὶ θερμῶς ἱκετεύοντες· Ἐπιστράφητε γὰρ, φησὶ, πρὸς με, καὶ ἐπεστρεψήσθε πρὸς ὑμᾶς, λέγει Κύ-

ρως, καὶ τῶν ἀνομιῶν ὁμῶν οὐ μὴ μνησθῶ ἔτι. » Δεῖτε τοῦ ναοῦ ἐξερχόμενοι, καὶ τοῖς εἰς ἡμᾶς ἐπαικίζουσιν ἐντυγχάνοντες, προσπίπτουσιν ἔστιν ὅτι καὶ θεομίκτοι, βαρεῖς αὐτοῖς ἔσμεν καὶ ἀνηλεεῖς καὶ ἀμελικτοί, καὶ ταῦτα μὴδὲ θηναρίων λόγων ἐχόντων τῶν πρὸς ἡμᾶς ἐκείνων πταισμάτων πρὸς τὰ ἡμέτερα πρὸς τὸν Θεὸν ταλαντιαία, μᾶλλον δὲ καὶ πολυτάλαντα ὄντα. Διὰ τοῦτο ὁ συμπαθῆσας ἡμῖν μετανοήσας Κύριος καὶ τὰ τοσαῦτα ἀφαιρῶ, ἰδὼν τὸ πρὸς τοὺς ὁμοφύλους ἀσυμπαθῆς ἡμῶν καὶ ἀνένδοτον, ὀργίζεται καθ' ἡμῶν δικαίως, καὶ παραδίδωσιν ἡμᾶς ταῖς ἀνυπόστοις βασάνοις, τοῖς τε ἐνταῦθα πειρασμοῖς, καὶ ταῖς μελλούσαις ἀτελευτήτοις κολάσεσι, κατ' αὐτὸν ἐνταῦθα τὸν τῆς αὐτοαληθείας λόγον. « Οὕτως γὰρ, φησὶν, καὶ ὁ Πατήρ μου ὁ ἐπουράνιος ποιήσει ὑμῖν, ἔάν μὴ ἀφήτε ἕκαστος τῶ ἀδελφῷ αὐτοῦ ἀπὸ τῶν καρδιῶν ὁμῶν. » Τὸ δ' ἔτι δεινότερον, ὅτι καὶ τοὺς ὄντως τοῦ Θεοῦ δούλους, δηλονότι τοὺς ἁγίους ἀγγέλους τε καὶ ἀνθρώπους, οὓς ἐλπίζομεν ἐκτεύοντες· ἐνταῦθα, πρὸς αὐτὸν ἐξείνεται καὶ μάλιστα πρὸς Θεὸν, καθ' ἡμῶν, φεῖ! εὐρήσομεν τὸν Θεὸν παρεξύνοντας, ἔάν μὴ ἐνταῦθα τοῖς εἰς ἡμᾶς πταίσαι συμπαθεῖς φανώμεν· αὐτοὶ γὰρ εἰσιν, ὡς ἀνωτέρω μεμαθήκαμεν, οἱ τῷ Κυρίῳ μετὰ σφοδρᾶς λύπης· προσαγγέλλοντες τὸ σκληρὸν καὶ ἀνένδοτον τῆς ἡμετέρας γνώμης. Καλῶς δὲ ἄρα καὶ τὴν ἀρχὴν ἐλέγομεν, τὸν ἑαυτοῦ Πατέρα εἶναι, ὃν ὡς βασιλεία καὶ κριτὴν ἐνταῦθα διὰ τῆς παραβολῆς ὁ Κύριος παραδίδωσιν τοῖς βασανισταῖς, ἀλλ', Ὁ Πατήρ μου ὁ ἐπουράνιος.

Φοβηθῶμεν οὖν, ἀδελφοί, τὸν τῆνικαῦτα τῶν ἁγίων καθ' ἡμῶν ζῆλον· φρίξομεν τὴν θαλασσαν ἀτόφασιν· εἰδεδωμένον τὴν πρὸ ταύτης εἰς ἡμᾶς τοῦ Θεοῦ μακροθυμίαν· ἀναλογισάμεθα τὸ μέγεθος τῆς ἡμετέρας πρὸς τὸν Θεὸν ὀφειλῆς ὄσων, καὶ ταῦτα, πρὸς τὰ ὀφειλόμενα παρ' ἑτέρων ἡμῖν συγκρινόμενον. « Ποσάκις, » ὁ Πέτρος ἐρωτῶν ἔλεγε πρὸς τὸν Κύριον, « Ἀμαρτήσῃ εἰς ἐμὲ ὁ ἀδελφός μου, καὶ ἀφήσω αὐτῷ; ἕως ἑπτάκις; Καὶ ἤκουσεν· « Οὐ λέγω σοι ἕως ἑπτάκις, ἀλλ' ἕως ἑβδομηκοντάκις ἑπτὰ. » καὶ τοὶ τοσαυτάκις πρὸς ἡμᾶς πταίσαι τὸν ἀδελφὸν τῶν ἀδυνάτων ἔστι σχεδόν. Ἐμῶν δὲ ἐκάστου τὰ πρὸς Θεὸν πταίσματα καὶ τοῦτον ὑπερβαίνει τὸν ἀριθμὸν· καὶ ἐνὶ ἐξέτασιν· μέγεθος, πρὸς ὃν ἔστι τὸ πταίσμα ἐνθυμηθεῖς, ἀσύγκριτον εὐρήσεις· πρὸς τὰ ἐκεῖνα πάντα, καὶ ἐβδομηκοντάκις ἑπτὰ τυγχάνη. Τοσαῦτα καὶ τηλικαῦτα τοῖνον ὀφειλῶν τῷ Θεῷ τάλαντα, καὶ μακροθυμίαν μόνον αἰτήσας, οὐδὲ καὶ τελείαν ἀφαιρῶ παρ' αὐτοῦ λαβὼν τοῦ ὀφλήματος, εἶτα πρὸς μικρὰν ἀργυρίων ὀφειλὴν· ταῦτα γὰρ τὰ θηνάρια· πρὸς τοῦ ὀφειλοντος συνδούλου μακροθυμίαν αἰτούμενος, οὐ παρίξει· προθύμως; Οὐκοῦν ἀπαιτηθῆσθαι ἐὰν πάντα δικαίως· πῶς γὰρ οὐ δίκαιον καὶ τὴν ἀφαιρῶσιν ὑποστῆναι πᾶσαν; καὶ τῆς ἀγνωμοσύνης προσυποστῆναι τὴν καταδικην; Διὰ τοῦτο φησὶ τις τῶν προφητῶν· « Ὅν ἐρόπων ἐποίησας, οὕτως ἔσται σοι· τὸ ἀνταποδομὰ σου ἀνταποδοθήσεται εἰ; κεραλήν σου. Ἀλλὰ μὴ τὸν ἐλεγχον, μὴ τὴν ὀργὴν, μὴ

Deinde e templo egressi, et iis qui nos offenderunt occurrentes, etsi procedentes obsecrant, duri et sine misericordia et inhumani eos increpamus, licet eorum ad nos debita ne denarii quidem rationem habeant si comparentur cum nostris ad Deum debitis talento seu potius multis talentis æquivalentibus. Ideo qui nostri pœnitentium misertus est Dominus et tanta dimisit, videns nos erga fratres ferreos et inexorabiles, jure adversus nos irascitur, nosque tradit supplicii intolerabilibus, hic quidem tentationibus et futuris perennibus pœnis, secundum illud ipsius veritatis verbum : « Sic, inquit, et Pater meus cœlestis faciet vobis, si non remisistis unusquisque fratri suo de cordibus vestris. » Quod adhuc est immanius. sinceri servi Dei, id est sancti tam angeli quam homines quos hic rogantes speramus intercessores tibi habere et mediatores ad Deum, contra nos, heu ! inveniemus Deum ad iram concitatos, nisi hic iis qui nos offenderunt commiserationem exhibeamus. Ipsi enim sunt, ut supra didicimus, qui Domino cum vehementi tristitia annuntiant nostram inexorabilem et acerbam agendi rationem. Recto igitur a principio dicebamus Patrem suum esse quem per parabolam ut regem et judicem modo dixit Dominus; nam non dixit : Ego virum inexorabilem tradam supplicii, sed, Pater meus cœlestis.

φησιν· οὐ γὰρ εἶπεν ἐνταῦθα, Τὸν ἀμελικτον ἐγὼ ἐπουράνιος. Igitur, fratres, timeamus sanctorum contra nos indignationem; expaveamus divinam condemnationem; revereamur hanc autecedentem Dei erga nos longanimitatem; cogitemus quanta sint quæ Deo debemus, præsertim si ista cum debitis quibus alii ad nos ligantur, conferamus. Quoties, ait Petrus Dominum interrogans, peccabit in me frater meus, et dimittam ei? usque septies? Et audivit: « Non dico tibi usque septies, sed usque septuagies septies ». Porro fere est impossibile fratrem toties in nos peccare. Nostræ autem in Deum offensiones etiam hunc numerum superant. Et si perpendas unius gravitatem et mediteris quis sit quem offendimus, nullam rationem facies earum quæ contra nos committuntur offensarum, etsi septuagies septies accidissent. Igitur cum tot et tanta Deo debeas talenta, et solam deprecatus patientiam, integram debiti ab eo obtineas dimissionem, tu deinde pro parvo nummorum debito (qui vere sunt denarii), a conservo debitore de patientia rogatus, non libenter annues? Secus omnia jure exigenterentur; nam nonne justum esset te omnibus spoliari, et culpe subire damnationem? Ideo dixit unus prophetarum: « Sicut fecisti, ita fiet tibi; retributio tua convertetur in caput tuum ». Sed non vituperationem, non iram, non sententiam expectemus, fratres, sed induamus, quemadmodum dixit Apostolus, viscera misericordię, tam verbis quam co-

⁷ Matth. xviii, 22. ⁸ Abi. 15.

ionibus et operibus commiserationem exhibentibus, simus invicem, prout idem rursus docet, boni, misericordes, condonantes invicem, si quis aliquid adversus fratrem, sicut et Christus conavit nobis; ita enim ipsa Christi gratia firmiter bis adhererebit, et magis pro arrhabone erit nobis futuras ineffabiles promissiones. Tantorum nos bonorum auctor erit qui nos offendit, si volumus; et eum ego video ut navem mercibus onutam ex qua facile poterimus decem millia solvere a lenta futuraque acquirere bona, et illum in rebus animæ mente tale conspicio quale nuper corporis oculis in urbe nostra conspeximus. Invaserunt barbari, circumvenerunt urbem, omni nos comæatu intercluserunt, extremum nobis attulerunt periculum, utpote fame urbem capturi; sed apparuit nostrasque appulit oras navis decem millibus mensuris tritici onusta, qua frustra facti sunt barbarorum incursum, vitæ necessaria parvo pretio vendita sunt, et nobis in posterum comæatus sunt firmati.

τοὺς ἡμετέρους καταχθεῖσα λιμένας εἴτου χιλιομίδιμος ὀκλάς, ἀπρακτον μὲν ποιεῖ τὴν τῶν βαρβάρων ἐπήρειαν, εὐωνα δὲ τὰ ἀναγκαῖα καθίστησιν, ἐναποτίθεται δὲ ἡμῖν καὶ εἰς τὸ ἐξῆς τὰς πρὸς τὸ ζῆν ἀφορμὰς.

Ita invisibiliter irruit in totum Christianorum genus spiritalis et barbaris omnibus ferocior inimicus, intercipit omnes animæ ad salutem vias, fame virtutum includit, et quasi nihil boni operatam in desperationem injicit, velut per eam everurus illam et prostraturus; sed ecce apparet, providentia ejus qui vult salutem peccatorum, qui a nobis, utpote qui nos offendit, poscit commiserationem, qua a nobis obtenta, inutilem facit omnem diaboli adversus nos malitiam, Nomen nobis propitium reddit, misericordiæ et salutis multas nobis occasiones præbet, æternæque vitæ consultit; quam nos omnes consequi concedat gratia et clementia Domini nostri Jesu Christi, quem decet omnis gloria, fortitudo, honor et adoratio cum æterno ejus Patre, nonnō sanctissimo honoque et vivifico Spiritu, nunc et semper et in sæcula sæculorum. Amen

HOMILIA XXXVII.

In sanctissimam dormitionem purissimæ Dominæ nostræ Deiparæ semperque virginis Mariæ.

Meam hodie homiliam ad charitatem vestram amor facit et debitum, non tantum quoniam plis auribus vestris sermonem infundere salutarem, et inde vestras enutrire animas, et volo propter meam erga vos charitatem, et debeo secundum sanctos canones; sed quoniam si quid debeo, si quid amo, certo in primis est cum laude Ecclesiæ enarrare semper virginis Deiparæ magnalia. Sed dum amor, qui pro uno duplex est, erigit, excitat et convertit, et debitum urget implacabile, sermo non potest

¹ Coloss. iii, 12.

καθ' ἄπερ ὁ Ἀπόστολος, ψι...
καὶ λόγοις καὶ λογισμοῖς καὶ πράξει τὴν συμπικνω...
ἐνδεικνύμενοι, γενώμεθα εἰς ἀλλήλους, καθὼς πάλιν ὁ αὐτὸς διδάσκει, χρηστοί, εὐσπλαγχοί, χαριζόμενοι ἀλλήλοις εἰ τις πρὸς τινα ἔχει μομφήν, ὡς καὶ ὁ Χριστὸς ἐχαρίσατο ἡμῖν· οὕτω γάρ καὶ ἡ ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ χάρις αὐτῆ βεβαίως ἡμῖν προσέεται, μᾶλλον δὲ καὶ ἀνεὶ ἀρραβῶνος· ἔσται πρὸς τὰς μελλούσας ἀρρήτους ἐπαγγελίας. Τοσοῦτων ἡμῖν ἀγαθῶν πρόξενος ὁ πταίσας ἡμᾶς, εἴπερ ἐθλομεν, γίνεται, ὡς ἐγὼ μυριοφρόν ὀκλάδα τοῦτον ὄρω, τῶν μυρίων ἡμῶν τελλάντων ἔχοντα ῥαδίως τὴν ὀφειλὴν ἀποδιδόναι, καὶ πρὸς τὴν τῶν μελλόντων εὐπορίαν ἐνεχυρίσασθαι, καὶ τοιοῦτον κατὰ νοῦν ἐν τοῖς κατὰ ψυχὴν ὄρω, ὅσον καὶ τοῖς ὀφθαλμοῖς ἐν τοῖς σωματικοῖς ἐώραται πρὸ μικροῦ κατὰ τὴν πόλιν ταύτην. Ἐπήλθον οἱ βάρβαροι, περιεκάθισαν τὴν πόλιν, ἐπέκλεισαν ἡμᾶς τῶν ἐκ τῆς γῆς πρὸς τὸ ζῆν ἀφορμῶν, ἐπήρησαν ἡμῖν τὴν ἔσχατον κίνδυνον, ὡς ἀπορία τῶν ἀναγκαίων αἰρήσοντες· ἀλλ' ἀναφανείσα καὶ εἰς

οὕτως ὁρατῶς ἐπέρχεται πικρὴ τῷ Χριστιανῶν τῶν ἀνθρώπων γένει ὁ νοητὸς καὶ βαρβάρων 205 πάντων ἀγριώτερος πολέμιος, ἀποκλείει τὴν ψυχὴν τῶν πανταχόθεν πρὸς σωτηρίαν ἀφορμῶν, λιμῶ περιβάλλει τῶν ἁρετῶν, καὶ ὡς μὴδὲν κρέμασιν ἀγαθῶν εἰς ἀπόγκωσιν οὐνωθεῖ, ὡς διὰ ταύτης αἰρήσων αὐτὴν καὶ κατασφραγίσμενος· ἀλλ' ἀναφανεί, προνοεῖ πάντως τοῦ θέλοντος τὴν τῶν ἀμαρτωλῶν σωτηρίαν, ὁ χρηστὸς, ὡς εἰς ἡμᾶς πταίσας, τῆς παρ' ἡμῶν συμπικνωσίας, καὶ παρ' ἡμῶν ταύτην ἐσθόμενος, ἀπρακτον ποιεῖ πᾶσαν τὴν κατ' ἡμῶν τοῦ διαβόλου κακίαν, ἐξευμενίζεται τὸ θεῖον ἡμῖν, συμπικνωσίας ἡμῖν ἀφορμὰς δαψιλῆς παρέχει καὶ σωτηρίας, καὶ τὴν αἰώνιον ζωὴν ἡμῖν προμνηστεύεται· ἤς γίνετο πάντας ἡμᾶς ἐπιτηχεῖν χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· ᾧ πρέπει πᾶσα δόξα, κράτος, τιμὴ καὶ προσκύνησις, σὺν τῷ ἀνάρχῳ αὐτοῦ Πατρὶ, καὶ τῷ παναγίῳ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

OMILIA AZ.

Εἰς τὴν ἀνύστατον Κοίμησιν τῆς παρυπερόχου Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας.

Τὴν ἐμὴν ὁμιλίαν σήμερον πρὸς τὴν ὑμετέραν ἀγάπην καὶ πόθος ποιεῖ καὶ χρέος· οὐ μόνον διὰ ταῖς φιλοθείαις ὑμῶν ἀποαῖς ἐνίεναι λόγον σωτήριον, καὶ τρέφειν ἐνταῦθεν τὰς ὑμετέρας ψυχὰς, καὶ βούλομαι διὰ τὴν πρὸς ὑμᾶς ἀγάπην, καὶ ὀφείλεται μοι κατὰ θεσμούς ἱεροῦς, ἀλλ' ἐτι καὶ τῶν περὶ ἐπισημασμένων ἐμοὶ καὶ πεφιλημένων εἴπερ τι μετ' εὐφρησίας ἐπ' Ἐκκλησίας ἐκδηγεῖσθαι τὰ μεγαλεῖα τῆς ἀειπαρθένου καὶ Θεομήτορος. Ἀλλ' ὁ μὲν πόθος ἀνθ' ἀπλοῦ διπλοῦς ὢν, ἐπαίρει καὶ παρακαλεῖ καὶ προ-

ἡμεῖς ἡμῶν
ἐκ τῶν π
καὶ εἴπω
ἐπὶ τῶν
καὶ εἴπω
καὶ εἴπω

ερέπεται· τὸ δὲ τοῦ χρέους ἀπαραιτήτων καὶ βιάζε-
ται, ὁ δὲ λόγος προσβαίνει τοῖς ὑπὲρ λόγον οὐκ ἔχει.
Ὡσπερ οὐδ' ὀφθαλμὸς ἠλίψι προσορᾶν ἀτανῶς· ἔτσι
δ' ὁμῶς λέγειν μὲν οὐκ ἔστι τὰ ὑπὲρ λόγον, ὁμνεῖν
δ' ἔξεστι φιλανθρωπία τῶν ὁμνουμένων, ἐνὶ καὶ τῶν
ἀψαύστων μηδαμῶς ψαῦσαι, καὶ τὴν διὰ λόγων ὀφει-
λὴν ἀποδοῦναι, καὶ τὸν πρὸς τὴν Θεομήτορα πόθον
διὰ τῶν πρὸς δύνάμειν ὕμνων ἀφοσιώσασθαι. Εἰ δὲ
καὶ τίμιος ὁ θάνατος τῶν ὁσίων, καὶ μνήμη δικαίου
μετ' ἔγκωμιων, πῶς μᾶλλον τῆς τῶν ἁγίων ἁγίας,
καὶ δι' ἧς πᾶς ἁγιασμὸς τοῖς ἁγίοις, τὴν τῆς ἀειπαρ-
θένου καὶ Θεομήτορος λέγω μνήμην μετ' εὐφημιῶν
ἡμᾶς τῶν μεγίστων κοιεῖν προσήκειν; Ὡσπερ δὲ καὶ
ποιούμεν ἑορτάζοντας, καὶ τὴν σήμερον γενομένην
ταύτης ἁγίαν κοίμησιν ἢ μεταβίωσιν, δι' ἣν βραχὺ
τε παρ' ἀγγέλου ἠλαττωμένη, καὶ τοὺς ἀγγέλους
καὶ τοὺς ἀρχαγγέλους καὶ τὰς ὑπὲρ τούτους ὑπερ-
κοσμίους πάσας δυνάμεις ὑπεραναβέβηκεν ἀσυγκρί-
τως τῇ πρὸς τὸν ἐπὶ πάντων Θεὸν ἐγγύτητι, καὶ τοῖς
ἐξ αἰῶνος γεγραμμένοις τε καὶ τετελεσμένοις ἐπ'
αὐτῇ θαυμασίως· ταύτης γὰρ ἕνεκα θεῖαι προφῆ-
σαι προφητῶν θεολήπτων· θαυματουργαί προδει-
κνύσται μέλλον τὸ μέγα θαῦμα τῆς οἰκουμένης τὴν
ἀειπαρθένον Θεομήτορα ταύτην· μεταβολὰν γενῶν
καὶ πραγμάτων, ὀδοποιῶσαι τῷ τέλει 206 τοῦ
κατ' αὐτὴν καινοῦ μυστηρίου· θεσμοὶ Πνεύματος
ποικίλω; προδιατυπῶντες τὴν ἐπιμένον ἀλήθειαν·
τίλια, μᾶλλον δὲ ἀρχὴ καὶ βίβλα τῶν ἐπέκεινα θαυμά-
των, πραγμάτων Θεοῦ πρὸς Ἰωακείμ καὶ τὴν Ἄν-
ναν τοὺς τῆνκαῦτα τὴν ἀρετὴν ἄκρους τελειόφορος

ἐπαγγελία, τεκεῖν ἐν βαθεῖ γήρῃ τοὺς ἀγόνους ἐκ
νέου, καὶ τεκεῖν τὴν τεφομένην ἀσπύρωσ τὸν ἐκ Θεοῦ
Πατρός πρὸς αἰῶνων γεγεννημένον ἀχρόνω;· εὐχὴ
πᾶσιν τῶν οὕτω παραδέξασ γεννησαμένων τὴν τεφο-
μένην παραδοξότερον ἀντεκώσσειν τῷ δόντι τὴν δεδο-
μένην, καθ' ἣν ἀξιώτατην εὐχὴν ἐξαισία μεταίκοις
τῆς Θεομήτορος ἐξ ἑτι βρέφους ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ πα-
τρὸς εἰς τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ, καὶ διατριβὴ παρόδο-
ξος ἐπ' ἐνεαυτῶν οὐκ ἄλλως περὸς εἰς αὐτοὺς τοὺς
ἁγίους τῶν ἁγίων, ἐνθα χορηγία τροφῆς ἀποβήτου
δι' ἀγγέλων ἐπιστασίας, ἧς τροφῆς Ἄδὰμ οὐκ ἔσθασε
γεύσασθαι· οὐ γὰρ ἂν ἐξέπιπτε τῆς ζωῆς. Ὡσπερ
οὐδ' ἡ Πάναγος αὐτῆ, εἰ καὶ δι' ἐκεῖνον καὶ ἐν ἐκεῖ-
νου θυγάτηρ οὕσα δευχθῆ, πρὸς μικρὸν εἴλασα τῇ
οὐρανὸν μεταβέβηκεν.

Ἄλλὰ γὰρ μετὰ τὴν ἀπόβῆτον ἐκεῖνην τροφὴν, D

pervadere ad ea quæ supra sermonem posita sang.
sicut oculis nequit assidue solem aspicere. Verum
si frustra tentaretur dicere ea quæ supra sermonem
sunt, at ea datur cauere, si non possum tangere:
quæ tactum fugiunt et per verba debitum solvere.
licebit saltem amorem erga Deiparam hynimorum
virtute exprime e. Si gloriosa est mors sanctorum
et memoria justi cum laude, quanto magis decet
nos sanctæ sanctorum, per quam sancti fuerunt
sanctificati, id est semper virginis Deique Matris
cum maxima et sempiterna laude memoriam facere?
Quod facimus in hac festivitate, celebrantes ejus
sanctam hodie factam dormitionem seu vitæ
mutationem, qua minuta fuit paulo minus ab
angelis, et angelos, archangelos, omnesque super
eos cœlicas potestates singulariter transcendit per
suam ad Deum omnium propinquitatem, per ea
quæ de ipsa a sæculo scripta et in ea perfecta
sunt miracula. Illius enim gratia divinæ propheta-
rum divinitus locutorum prædictiones; prodigia
quibus ostensum fuit futuram terræ magnum mi-
raculum, hæc semper virgo, Deipara, rerum gen-
tiumque conversiones quæ iter fecerunt adimplen-
do in ea novo mysterio; consilia Spiritus vario modo
figurantes futuram veritatem; flus, seu potius
principium et radix signorum quæ postea facta
sunt, absoluta Dei promissio ad Joachim et Annam
senes illos tanta virtute præditos, eos ex juventute
steriles procreaturos esse in alta senectute, et qui-
dem procreaturos eam quæ sine semine Filium, a
Deo Patre ante sæcula ab æterno natum, erat par-
turitura; rursus votum horum parentum, quæ ipsa
contra spem genuerunt filiam magis et ipsam supra
omnem spem parturituram, datori datam offerendi;
vi cujus voti dignissimi transmigratio Deiparæ
adhuc infantulæ a domo patris in domum Dei mi-
raque ejus conversatio per non paucas annorum
periodos in Sanctis sanctorum, ubi ineffabili cibo
nutrita fuit, angelis ministrantibus, quem Adam non
manducavit; aliter enim non excidisset a vita, sicut
Hla Immaculata, etsi ejus filia ostenderetur;
paululum naturæ cedens, quemadmodum ejus
Filiæ, a terra hodie in cœlum transcendit.

φύσει, καθάπερ καὶ ὁ ταύτης Υἱὸς, ἀπὸ γῆς νῦν εἰς

Insuper post illam escam ineffabilem, connuldi
dispensatio circa istam Virginem plena mysterio,
et insolita superque omne verbum archangeli cœ-
litus advolentis salutatio, Dei consilia et sermones
quibus eversa fuit Evæ Adamque damnatio, et sa-
nata sequens maledictio quæ in benedictionem con-
versa fuit. Concupivit enim mysticam speciem hu-
jus Virginis rex universi, prout prædixerat David,
et cœlos inclinans descendit, et eam adumbravit,
vel potius sibi adjunxit substantialis virtus Altis-
simi: nam neque per caliginem et ignem, sicut
divo Moysi, neque per turbinem et nubem sicut
propheta: Helix suam manifestavit præsentiam; sed
sine medio, sine velo virtus Altissimi purissimæ

Virginis uterum adumbravit, quom nihil inter-
 resset, nec aer, nec æther, nec aliud sensibile vel
 quid his dignius, hoc autem non dicendum est
 adumbratio, sed vera est adunatio. Sed cum quod
 adumbrat formam suam, propriamque figuram ex-
 primit, non adunatio tantum, sed et formatio in
 utero facta est, et quod ex ambobus formatum
 est, scilicet ex virtute Altissimi, et sanctissimo at-
 que virginali illo ventre, Verbum erat Dei incar-
 natum. Ita ineffabiliter habitavit in ea, et ex ipsa
 processit carne indutum Dei Verbum, et in terris
 apparuit, et inter homines conversatus est, natu-
 ram nostram deitatis participem efficiens, et liri-
 giens nobis, prout dixit divus apostolus, ea in
 quæ desiderant angeli prospicere²³. » Et hæc
 est laus eximia, et gloria perpetuæ hujus virginis
 omni gloria clarior, cui cedit omnis mens, sermo-
 que omnis, etsi spirituum sit angelicorum. Sed quæ-
 nam lingua rursus enarrabit ea quæ post inenar-
 rabilem partum facta sunt? Nam cum cooperata
 fuisset et compassa exinanitioni Verbi Dei in ipsa
 adimpletæ, jure gloriæ et exaltationis facta est par-
 ticeps, eximilis adhuc magnalium incrementis cu-
 mulata. At postquam in cælum ascendisset qui ex
 ea carnem assumpserat, cum illis super omnem
 mentem sermonemve positus magnalibus quæ in
 ea perficit, æmulata est, ut ita dicam, per constan-
 tiam et multimoda virtutum exercitia, per suas pro
 universo mundo deprecationes vota que sua, per
 consilia et auxilia quæ dedit divinum verbum in
 omnem terram prædicantibus; omnium erat ipsa
 sola adminiculum, tam audita quam conspecta et
 adjuvans omni modo Evangelii prædicationem; et
 sic vitam omnino militantem et egregiam institu-
 tionem tum mente tum sermone exhibuit.

Ideo mors illius vitam protulit, et eam in cœ-
 lestem et immortalem vitam transtulit, et hujus
 memoria læta est festivitas atque universa solem-
 nitas, non tantum quoniam renovat memoriam
 magnalium Deiparæ, sed etiam quoniam in men-
 tem revocat communem novumque concursum
 sanctorum apostolorum ex omni gente ad ejus su-
 nera, necnon eorum divino afflatu canentium
 hymnos in ea Deum glorificantes; angelorum mi-
 nisteria, chorasque circa eam et ritus honorifice
 comitantium et insequentium, adjuvantium et oblu-
 ctantium, succurrentium, adjutorum, eorum om-
 nium qui operam carmenque tota virtute jungebant
 operis et carminibus multorum omni modo hono-
 rantium illud corpus vitæ Dominum et a Deo da-
 tum, agredientium et tecta manu propulsantium
 Judæos adversus Deum brachio et conscientia
 certantes et refragantes, ipso præsentem Deo Sabaoth
 et Filio perpetuæ hujus Virginis invisibiliter auxi-
 liante et supremos honores Matri solventis, in cu-
 jus manibus reposita erat divina ejus anima, et cu-

²³ I Petr. 1, 12.

Δ ἀλλ' ἄμίσως χωρὶς παραπετάσματός τινος ἢ τοῦ
 Ὑψίστου δύναμις ἐπισκιάζει τῇ πανσυμπράτῳ καὶ
 παρθενικῇ γαστρὶ, μηδενὸς ὄντος μεταξὺ, μήτ' ἀέ-
 ρος μήτ' αἰθέρος μήτε τινὸς τῶν αἰσθητῶν, ἢ τῶν
 ὁπῆρ ταῦτα· τοῦτο δὲ οὐκ ἐπισκίασις, ἀλλ' ἔνωσις
 ἀντικρὺς ἐστίν. Ἐπει δὲ ἀεὶ πέφυκε τὸ σκιάζον τὴν
 ἑαυτοῦ μορφήν καὶ τὸν οἰκτεῖον τύπον τῷ ἐπισκιάζο-
 μένῳ ἐμποιεῖν, οὐχ ἔνωσις μόνον, ἀλλὰ καὶ μόρφω-
 σις γέγονεν ἐν τῇ γαστρὶ, καὶ τὸ ἐξ ἀμορφῶν μετα-
 μορφωμένον τῆς τε τοῦ Ὑψίστου δυνάμει, καὶ τῆς
 παναγίας ἐκείνης καὶ παρθενικῆς γαστρὸς, Λόγος
 ἦν Θεοῦ σεσαρκωμένος. Οὕτως ἐσκήνωσεν ἀποβή-
 τως ἐν αὐτῇ, καὶ ἐξ αὐτῆς προήλθε σαρκοφόρος ὁ Λό-
 γος τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐπὶ γῆς ὤφθη καὶ τοὺς ἀνθρώπους
 συναναστρέφει, τὴν ἡμετέραν θεωργῶν φύσιν, καὶ
 Β χαριζόμενος ἡμῖν κατὰ τὸν θεῖον Ἀπόστολον, εἰς
 ἃ ἐπιθυμοῦσιν ἄγγελοι παρακύψαι. » Καὶ τοῦτο ἐστὶ
 τὸ ὑπερφυῖς ἐγκώμιον, καὶ ἡ τῆς ἀειπαρθένου ταύ-
 τῆς ὑπερένδοξος δόξα, ἥς ἅπας ἠττάται καὶ νοῦς καὶ
 λόγος, κἂν εἰ τις ἀγγελικὸς εἴη. Τὰ δὲ μετὰ τὸν
 ἀπόβητον τόκον τίς ἂν αἰδῆς ἐξείποι λόγος; Συμ-
 πρᾶττουσα γὰρ καὶ συμπάσχουσα τῇ δι' αὐτῆς ὑπό-
 ποιῷ κενώσει τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ, καὶ συνεδοξάζετο
 καὶ συνανυψοῦτο δικαίως, ταῖς ὑπερφυῖσι προση-
 καίς ἀεὶ προστιθεῖσα τῶν μεγαλειῶν. Ἀλλὰ καὶ μετὰ
 τὴν εἰς οὐρανὸς ἀνοδὸν τοῦ ἐξ αὐτῆς σαρκωθέντος,
 τοῖς ὁπῆρ νοῦν καὶ λόγον ὑπεργεμένους ταύτῃ παρ'
 αὐτοῦ μεγάλοις οἶον ἀνταφλοτιμείτο τῷ καρτερικῶ-
 τάτῳ καὶ πολυειδεῖ τῆς ἀσκήσεως, καὶ ταῖς ὁμῆ-
 C τοῦ κόσμου παντὸς εὐχαῖς ὁμοῦ καὶ σπουδαῖς, καὶ
 ταῖς πρὸς τοὺς 207 διὰ πάντα τὰ πέρατα θεοκλήρας
 ὑποθήκαις καὶ προτροπαῖς, ἀπάντων ἦν αὐτῆς μόνῃ
 στριγγυδὸς ὁμοῦ καὶ παράκλησις, καὶ ἀκουσμένη καὶ
 ὁρωμένη, καὶ συνεργαζομένη παντοῦ τοῦ εὐαγγε-
 λίου τὸ κήρυγμα· καὶ οὐταίβριον ἐναγώνιον ἀκρως καὶ
 πολιτεῖαν νοῦν καὶ λόγον ἐνδεικνυμένη.

Διὰ ταῦτα τοίνυν καὶ ὁ θάνατος αὐτῆς ζωηφόρος,
 εἰς οὐράνιον καὶ ἀθάνατον μεταβιβάζων ζῆν· καὶ
 ἡ τοῦτου μνήμη χαρμῶσυνος ἑορτὴ καὶ παγκόσμιος
 ἐστὶ πανήγυρις, μὴ μόνον ἀνανευμένη τὴν μνήμην
 τῶν τῆς Θεομήτορος θαυμασιῶν, ἀλλὰ καὶ προστι-
 θεῖσα τὴν κοινήν καὶ καινὴν τῶν ἱερῶν ἀποστολῶν
 ἐκ παντὸς ἔθνους ἐπὶ τῇ παντέρῳ κηδεῖα ταύτης συν-
 δρομῆν· τοὺς ἐπὶ ταύτῃ τῶν θεολήπτων ἐκείνων
 D θεοφάντορας ὁμοῦ· τὰς ἀγγελικὰς ἐπιστάσεις καὶ
 περὶ αὐτὴν χοροστασίας καὶ λειτουργίας· προσιμ-
 πόντων, ἔφεπομένων, συμπρατόντων, ἀντιπρατό-
 των, ἀμυρόντων, ἀμυρομένων· καὶ συνεργούσαν-
 τιν καὶ συναδόντων πάσῃ δυνάμει τοῖς διὰ πάντων
 σεμνύουσι τὸ ζωαρχικὸν καὶ θεοδόχον ἐκεῖνο σῶμα,
 τὸ σωστικὸν φάρμακον τοῦ καθ' ἡμᾶς γένους, τὸ
 πάσης τῆς κτίσεως σεμνολόγημα· πολεμοῦντων δὲ
 καὶ ἀντικειμένων χειρὶ κρυφῆ τοῖς ἐπιμυθῶσιν
 καὶ ἀντεπανισταμένοις Ἰουδαίοις θεομάχῳ χειρὶ καὶ
 γνώμῃ, αὐτοῦ τοῦ Κυρίου Σαβαὼθ καὶ Γίου τῆς
 ἀειπαρθένου ταύτης ἀσράτως παρόντος, καὶ τὴν
 ἐξέδον ἀποδιδόντος τῇ Μητρὶ τιμὴν, οὗ ταῖς χερσὶ

καὶ τὸ θεοφόρον ἐναπέθετο πνεῦμα, δι' οὗ μετ' οὐδ' ἅλως καὶ τὸ σύζυγον ἐκείνο σῶμα εἰς αἰζῶνον καὶ οὐράνιον μετατίθεται χώρον, εἰκότως καὶ τῆς περιπέτην ἀπαρχῆς μέχρι νῦν καταλήλων· πολλοὶ γὰρ τῶν ἀπ' αἰῶνος εὐμενίας θείας καὶ δόξης καὶ δυνάμεως ἔτυχον, ὡς καὶ τὸν Δαβὶδ λέγειν· « Ἐμοὶ δὲ λίαν ἐτιμήθησαν οἱ φίλοι σου, ὁ Θεὸς, λίαν ἐκραταιώθησαν αἱ ἀρχαὶ αὐτῶν· ἐξπριμῆσμαι αὐτούς, καὶ ὑπὲρ ἄμμον πληθυνθήσονται. » Πολλοὶ κατὰ τὸν Σολομώντα πλοῦτον ἐπέσταντο, καὶ πολλαὶ θυγατέρες ἐποίησαν δυνάμιν· αὕτη δὲ ὑπέρκειται καὶ ὑπερῆρε πάντας τε καὶ πάσας, οὐδ' ὅσον εἰπῆν· μόνη γὰρ Θεοῦ καὶ παντὸς ἀνθρωπείου γένους σῶμα μεταξὺ, τὸν Θεὸν ἐποίησεν Ἰῶν ἀνθρώπου, υἱοῦς δὲ Θεοῦ τοὺς ἀνθρώπους ἀπειργάσατο, τὴν γῆν οὐρανῶσασα, καὶ τὸ γένος θεώσασα, καὶ μόνη πασῶν αὕτη μήτηρ μὲν ἐκ φύσεως ὑπὲρ πάσαν φύσιν ἀναπέφηνε Θεοῦ, βασιλὶς δὲ παντὸς ἔγκοσμου καὶ ὑπερκοσμίου κτισματοῦ ὑπῆρξε τῷ ἀφράστω τόκῳ· καὶ οὕτω τοὺς ὄψ' ἑαυτῆς δι' ἑαυτῆς ὑψώσασα, καὶ τὸ ἐπὶ γῆς ὄψησον οὐράνιον ἀντ' ἐπιγαίου ἀποδείξασα, κρείττονος ἀξίας αὕτη καὶ δυνάμειος ὑπερτέρας μετασχούσα, καὶ τῆς ἐκ τῶν οὐρανῶν διὰ θεοῦ Πνεύματος χειροτονίας, ὑψηλῶν ὑψηλοτάτη καὶ μακαρίου γένους μακαριωτάτη βασιλὶς ἐφέστηκε.

Νῦν καὶ τὸν οὐρανὸν ἔχουσα πρέπον οἰκητήριον, ὡς αὕτη προσῆκον βασιλεῖον, εἰς ἃν ἀπὸ γῆς μετανήστη σήμερον, καὶ ἐκ δεξιῶν παρῆστη τοῦ παμβασιλέως ἐν ἱματισμῷ διαχρῶσιν περιβεβλημένη πεποικιλμένη, κατὰ τὸ εἰρημένον τῷ ψαλμῷ Προφήτη περὶ αὐτῆς. Ἰματισμὸν δὲ νοήσεις διάχρυσον τὸ θαυγάς ἐκείνης σῶμα, πεποικιλμένον ταῖς παντοδαπαῖς ἀρεταῖς· μόνη γὰρ αὕτη νῦν μετὰ τοῦ θεοδοξάστου σώματος σὺν τῷ Ἰῶ τὸν οὐράνιον ἔχει χώρον· οὐ γὰρ εἶχε κατέχειν εἰς τέλος γῆ καὶ τάφος καὶ θάνατος· ζωαρχικὸν σῶμα καὶ θεοδόχον, καὶ οὐρανῶν καὶ τοῦ οὐρανοῦ τῶν οὐρανῶν φιλτερον ἐνδιαιτήμα. Εἰ γὰρ ψυχῆ, Θεοῦ χάριν ἔνοικον σχοῦσα, πρὸς οὐρανὸν ἀνέρχεται τῶν ἐνταῦθα λυθείσα, καθέπερ καὶ διὰ πολλῶν καταφανῶν· 208 γέγονε, καὶ πιστεύομεν, πῶς ἂν τὸ μὴ μόνον ἐν ἑαυτῷ λαβὼν αὐτὸν τὸν προαιώνιον καὶ μονογενῆ τοῦ Θεοῦ Ἰῶν, τὴν ἀένναον πηγὴν τῆς χάριτος, ἀλλὰ καὶ γεννητικὸν ἀναφανὲν αὐτοῦ σῶμα, οὐκ ἀπὸ γῆς πρὸς οὐρανὸν ἀνελήθη· ἢ ἔτι τριετῆς οὐσα, καὶ μήπω τὸν ὑπερουράνιον ἔνοικον σχοῦσα, μηδὲ σαρκοφόρον προαγαγούσα, τὰ Ἁγία τῶν ἁγίων οἰκοῦσα, μετὰ τὸ ἐπληκῶνταις τε καὶ τοσοῦταις ὑπερταλῆς καὶ κατὰ σῶμα γενέσθαι, καὶ ὅντως ὑπερκοσμίου, γῆ ἂν ἐγγόνει διαφορὰν ὑποστᾶσα; καὶ πόθεν ἂν ἔχει τοῦτο λόγον τοῖς μετὰ λόγου σκοποῦσι; Διὰ τοῦτο τὸ γεννησάν εἰκότως σῶμα συνδοξάζεται τῷ γεννήματι δόξῃ θεοπροπειῆ, καὶ συνανίσταται, κατὰ τὸ προφητικῶν ἔσμα, τῷ πρότερον ἀναστάντι τριημέρῳ Χριστῷ ἢ κίβωτος τοῦ ἀγιάσματος αὐτοῦ· καὶ παράστασις γίνεται τοῖς μαθηταῖς τῆς ἐκ νεκρῶν καὶ

jus ope non multo post conjuge illud corpus in caelestem vitae perennis regionem erat transferendum, ut miraculis haud minus mirabilibus priora confirmaret. Nam multi a saeculo divinam felicitatem et gloriam et fortitudinem obtinuerunt, ita ut diceret David : « Mihi autem nimis honorificati sunt amici tui, Deus ; nimis confortatus est principatus eorum ; dinumerabo eos, et super arenam multiplicabuntur ». Multi congregaverunt divitias, et multae filiae fecerunt potentiam, illa autem supergressa est universos et universas, ineffabiliter ; nam sola stans inter Deum et omne genus humanum, Deum fecit Filium hominis, filios vero Dei fecit homines, terram in caelum mutans, genusque humanum ad divinitatis dignitatem erigens, et sola natura Mater Dei super omnem naturam enituit, omnium vero creaturarum sive hujus mundi sive supra mundum positaram regina fulget per suum partum ineffabilem ; sicque per semetipsam subditos exaltans et obedientiam a terrena caelestem constituens, majoris dignitatis et singularis potentiae facta particeps, ipsaque a Spiritu caelitus eximie confirmata, sublimibus sublimior atque felicitis generis felicissima constituit regina.

Hodie vero caelum habens conveniens habitaculum ut proprium sibi palatium, quo a terra hac die ascendit, assistit a dextris Regis in vestitu deaurato circumdata varietate, prout de ea coecinit psalmistes Propheta. Vestitum autem deauratum cogita gloriosum ejus corpus omnimodis distinctum virtutibus ; sola enim ipsa hodie cum suo corpore divina claritate fulgido caelestem obtinet regionem ; nam non potuit terra et sepulcrum et mors in finem possidere illud corpus in quo Deus sedem caelo et caelo caelorum gratiorem sibi elegerat ; quippe si anima quae gratiam Dei inhabitantem habuit, in caelum ascendit harum rerum fragili vinculo soluta, sicut per multos factum est manifestum, et credimus, quomodo corpus, quod non solum in semetipso ipsum accepit aeternum et unigenitum Dei Filium, perennem gratiae fontem, sed etiam eum parturivit, a terris in caelum non fuisset assumptum ? Illa quidem solummodo tres annos nata, cum nondum caelestem incolam habuisset neque carne indutum edidisset, in Sanctis sanctorum commorata, jam tot et tantis dotibus cumulata et quasi caelestis evasit, terra corruptionem subiens facta esset ? Quis cum ratione considerans rationem in istis inveniret ? Ideo corpus parentis cum corpore prolis divina gloria fuit glorificatum, et surrexit, secundum canticum validicum, cum Christo qui prior post tres dies resurrexit, arca sanctificationis ejus ; et argumentum facta sunt discipulis illius etiam resurrectionis a mortuis siudones et lintea, sola in sepulcro derelicta, solaque inventa in eo-

⁶³ Psal. cxxviii, 17, ⁶⁴ Prov. xxvi, 29.

ab his qui ad inquirendum accesserant, sicut antea in sepulcro Filii ejus et Domini. Cum opus non esset ut illa quoque, sicut ejus Filius et Deus, in terra moraretur, ideo illico a sepulcro in cœlum assumpta est, unde ad terram clarissimos et divinnissimos splendores gratiasque emittit, totam inde terram illuminans, ab omnibus fidelibus celebrata, necnon cultu et admiratione affecta. Nam Deus, quum vellet imaginem omnis pulchritudinis creare, suamque similitudinem tam angelis quam hominibus proponere, eam talem totamque pulchram operatus est, omnia congregans quibus in ordine distributis adornavit, bonisque tum visibilibus, tum invisibilibus communem mundum constituit, vel potius illam exhibuit communem mixturam omnibus venustatibus tum divinis, tum angelicis, tum humanis, et eximiam pulchritudinem utrumque mundum adornantem, in terris quidem incipientem, in cœlum vero pervenientem, istudque transcendentem sua a sepulchro in cœlum hodierna assumptione, et superna terrenis conjungentem, et universum miraculis ejus gratia patris replentem, ita ut etiam in eo quod ab initio dicta fuerit paulo minor ab angelis, quia mortem gustavit, Deiparæ super omnia excellentiam adaugeat, unde merito omnia ad ejus præconium conspirant simulque hodie illud componunt.

την πρὸς τὰ πάντα τῆς Θεομήτορος ἐπαύξειν ὑπεροχὴν ὄθεν καὶ δικαίως τὴν ἐπὶ τούτῳ πανήγυριν τὰ πάντα συγκρατεῖ καὶ συνεργάζεται σήμερον.

Decibat eam quæ implentem omnia continuerat eum qui est super omnia, omnia et ipsam superare, omnibusque præstare suis virtutibus, suæ dignitatis sublimitate. Decibat, eam quæ charismata quæ omnibus ab omni sæculo optimis distributa suffecerant ut optimi fierent, quæ omnes Deo grati per partes acceperant tam angeli quam homines, omnia comprehenderat et sola omnibus cumulata, ut ita dicam, luxuriaverat, decebat, inquam, eam super omnes hoc habere ut post mortem immortalis fieret, et sola cum corpore in cœlis simul apud Filium et Deum degeret, et inde in omnes eam colentes abundantem effunderet gratiam, ipsum concedens donum eam concupiscendi, facta receptaculum gratiarum amplissimarum; decebat eam egregiis donis magis adhuc egregiam addentem clementiam nunquam cessare ab ista erga nos abundantem munificentiam et copiosa liberalitate. Si quis attendat ad istum omnis boni concursus istamque collectionem, dicit Virginem idem perficere in virtute et eis qui vivunt secundum virtutem quod sol in lumine sensibili et eis qui in ipso vivunt operatur. Si vero ad solem qui hominibus miraculose ex ista Virgine ortus est, qui omnia habet et natura superat huic gratiæ affinitia, si ad istum mentis oculum erigat, cœlum apparebit Virgo, tanto clariorem per omnia bona hereditatem consuetudine, sol autem cœlo splendore præstat.

αὐτῆς ἀναστάσεως αἱ συνδόνες καὶ τὰ ἐντάφια, μόνᾳ περιλειφθέντα τῷ τάφῳ, καὶ μόνᾳ κατ' αὐτὸν εὐρεθέντα κατὰ ζήτησιν προσελθοῦσι, καθάπερ ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ Δεσπότου πρότερον. Οὐκ ἦν δὲ χρεία καὶ ταύτην ἐπι πρὸς ὀλίγον καθάπερ ὁ ταύτης Υἱὸς καὶ Θεὸς ἐνδιατρίψαι τῇ γῆ· διὰ τοῦτο πρὸς τὸν ὑπερῶρανιον εὐθύς ἀνελήφθη χῶρον ἀπὸ τοῦ τάφου, παρ' οὗ πάλιν μέχρι γῆς φανοτάτας ἔτε καὶ θειοτάτας ἀπαστρέπτει τὰς μαρμαρυγὰς καὶ τὰς χάριτας, πᾶσαν τὴν περίγειον λήξιν ἐκείθεν διαφωτίζουσα, καὶ παρὰ τῶν πιστῶν πάντων προσκυνουμένη καὶ θαυματούμενη καὶ ὕμνουμένη. Καθάπερ γὰρ βουλῆσις ὁ Θεὸς εἰκόνα στήσασθαι παντὸς καλοῦ, καὶ τὴν ἑαυτοῦ περὶ ταῦτα καθαρῶς ἐνδείξασθαι καὶ ἀγγέλους καὶ ἀνθρώπους, οὕτω ταύτην οὕτω παγκάλλην ὄντως ἐξεργάσατο, πάντα συνελών, οἷς πάντα διελῶν ἐκόσμησεν, ὁρατῶν τε καὶ ἀορατῶν ἀγαθῶν κοινὸν ὑποστήσας κόσμον, μᾶλλον δὲ θείων καὶ ἀγγελικῶν καὶ ἀνθρωπίνων πάντων καλῶν κοινὸν αὐτὴν ὑποδείξας κρᾶμα καὶ καλλονὴν ὑπερτέραν ἀμφοτέρους ἐπιχοσμούσαν τοὺς κόσμους, ἀπὸ γῆς μὲν ἠργυμένην, μέχρι δὲ οὐρανοῦ φθάσασαν, καὶ ὑπερβᾶσαν καὶ τοῦτον, τῇ παρὰ τοῦ τάφου νῦν πρὸς οὐρανὸν ἀναλήξει, καὶ τοῖς ἄνω τὰ κάτω συνάψασαν, καὶ τὸ πᾶν περισχοῦσαν τοῖς περὶ αὐτὴν θαυμασίαις, ὡς καὶ καθ' ὁ βραχὺ τι παρ' ἀγγέλους ἠλαττωμένην τὴν ἀρχὴν εἰρηται, τὸ τοῦ θανάτου γεύσασθαι λέγω, ὄθεν καὶ δικαίως τὴν ἐπὶ τούτῳ πανήγυριν

Ἐπερεπε δὲ ἄρα τὴν χωρήσασαν τὸν πληροῦντα τὰ πάντα, καὶ ὑπὲρ τὸ πᾶν ὄντα, τὰ πάντα καὶ πᾶσιν τὴν φθάσαι, καὶ ὑπὲρ τὰ πάντα γενέσθαι ταῖς καθ' ἑαυτὴν ἀρεταῖς τῷ μεγέθει τοῦ ἀξιώματος. Καὶ τοῖνον ἂ πᾶσι τοῖς ἐκ τοῦ παντὸς αἰῶνος ἀρίστοις ἤρκεσε διαμερισσαμένοις ἀρίστους γενέσθαι, καὶ δεσπᾶντες οἱ Θεῷ κεχαρισμένοι κατὰ μέρος ἔχουσιν ἀγγελοὶ τε καὶ ἀνθρώποι, πάντα συλλαθεῖσα, καὶ μόνῃ πάντα διατελοῦσα καὶ περιτεύουσα μὴ δῶσον εἰπεῖν, ἔχειν καὶ τοῦτο νῦν ὑπὲρ πάντας, τὸ μετὰ θάνατον ἀπαθανασισθῆναι, καὶ μόνῃ μετὰ σώματος κατ' οὐρανὸν σὺν τῷ Υἱῷ καὶ Θεῷ διατελεῖσθαι, πάντεσθαι ἐκείθεν ὑπερεκχεῖν καὶ πρὸς τοὺς αὐτὴν τιμῶντας θαφιλοσύτην τὴν χάριν, αὐτὸ χαριζομένη τὸ πρὸς αὐτὴν ἔχειν ἀνατείνεσθαι, δισκον οὖσαν τηλικούτων χαρίτων καὶ προσεπιθαφιλουμένη τὰ κρείττω δι' ἀγαθότητα, καὶ μηδέποτε παυομένη τῆς ὑπὲρ ἡμῶν λυσιατελοῦς ταύτης φορᾶς καὶ θαφιλοῦς συντελείας. Πρὸς μὲν οὖν τὴν παντὸς ἀγαθοῦ τοιαύτην ἀπιδῶν τις συνδρομὴν τε καὶ χορηγίαν, τοῦτο τὴν Παρθένον ἐρεῖ τελεῖν ἐν ἀρετῇ καὶ τοῖς κατ' ἀρετὴν ζῶσιν, ὅπερ ἐν αἰσθητῷ φωτὶ καὶ τοῖς ὑπ' αὐτὸ ζῶσιν ἦλιον. Εἰ δὲ πρὸς τὸν ἀνατελλαντα τοῖς ἀνθρώποις ἐξαισίως ἀπὸ τῆς Παρθένου ταύτης ἦλιον, ὃς ἔχει πάντα καὶ ὑπερέχει φύσει τὰ χάριτι ταύτη προσπεφυκότα, εἰ πρὸς τοῦτων μετενέγκοι τὸ τῆς διανοίας ὄμμα, οὐρανὸς εὐθύς ἢ Παρθένος ἀναφανήσεται· τοσοῦτω καὶ τῶν ὑπ' οὐρανὸν καὶ τῶν ὑπὲρ τοῦτων κεχαριτωμένων θείως ἀδραστήριον κα-

κτημένη την διὰ πάντων αγαθῶν ευκληρίαν, ὅποσον ἡλλου μὲν οὐρανός ἐστι· μείζων, οὐρανοῦ δε λιμπρότερος ἡλιος.

Τίς σου τὸ θεαυγὲς κάλλος ὑπογράφει, Θεομητορ Ἀ Παρθένε, λόγος; οὐ γάρ ἐστι τὰ σὰ λογισμοῖς καὶ λόγοις ὀρίζειν· πάντα γὰρ ὑπερβαίνει καὶ νοῦν καὶ λόγον. Ὑμνεῖν δ' ὁμοῦ ἐξεσι, σοῦ φιλανθρώπως προσεμένης· οὐ γὰρ καὶ χαρίτων ἀπασῶν χωρίον, καὶ πλήρωμα καλοκάγαθίας παντοίας, καὶ πῖναξ καὶ εἰκὼν ἐμφύχος ἀγαθοῦ παντός, καὶ χρηστότητος πάσης·, ὡς μόνη πάντων ἡξιωμένη συλλήβδην τῶν τοῦ Πνεύματος χαρισμάτων· μᾶλλον δέ, καὶ τὸν ἐν ᾧ τούτων ἀπάντων οἱ θεσαυροὶ μόνη παραδόξως ἐν τοῖς ἐκλάττοις ἐνοικον σχοῦσα, καὶ τούτου κατεστάσα παράδοξος σκηνὴ· κἀντεῦθεν κατ' νῦν διὰ θανάτου πρὸς ἀθανασίαν χωρήσασα, καὶ δικαίως ἀπὸ γῆς εἰς οὐρανὸν μεταστάσα, ὡς ἂν ἐν ὑπερουρανίοις σκηνώμασι εὐσκηνος εἴης τούτῳ τὸν ἀεὶ χρόνον, ἔκειθεν περιέκλυσα τὸν σὸν κληρον, καὶ ταῖς ἀκομήτοις πρὸς αὐτὸν πρεσβείαις τοῦτον πρὸς πάντας ἰλουμένη. Τοσοῦτόν ἐστιν ἑγγυτέρα τῶν Θεῶν ἑγγυζόντων· οὕτω μείζων ἢ κατὰ πάντας ἡ Θεοτόκος ἡξίωται τῶν πρεσβείων· οὐ τοὺς ἀνθρώπους λέγω μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτὰς πάσας τὰς ἀγγελικὰς ἱεραρχίας. Περὶ μὲν γὰρ τῆς τούτων ἀνωτάτω ταξιαρχίας Ἡσαίας γράφει· « Καὶ τὰ Σεραφίμ εἰστήκεισαν κύκλῳ αὐτοῦ. » Περὶ δὲ αὐτῆς; πάλιν ὁ Δαβὶδ· « Παρίστη ἡ βασίλισσα ἐκ δεξιῶν σου. » Ὁρᾶτε τὴν διαφορὰν τῆς στάσεως; Ἀπὸ ταύτης ἔχετε συνορτὴν καὶ τὴν διαφορὰν τῆς κατὰ τὴν ἀξίαν τάξεως· περὶ μὲν γὰρ τὸν Θεὸν τὰ Σεραφίμ, κλησίον δὲ παρ' αὐτὸν ἐκεῖνον μόνη ἡ παμβασίλις, ἢ καὶ παρ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ θαυμάζεται τε καὶ ἐγκωμιάζεται, κηρύττοντος οἷον ταῖς περὶ αὐτὸν δυνάμεσιν αὐτὴν, καὶ λέγοντος κατὰ τὸ εἰρημένον ἐν τοῖς τῶν ἁσμάτων Ἔσμησι· « Τί καλὴ ἡ κλησίον μου; » φωτὸς φαιδρύτερα, παραδεισῶν θείων εὐανθεσττέρα, κόσμου παντός ὁρατοῦ καὶ ἀοράτου κοσμιωτέρα. Οὐ κλησίον δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐκ δεξιῶν εἰκότως· ὅπου γὰρ ὁ Χριστὸς ἐν οὐρανοῖς ἐκάθισεν, ἐν δεξιᾷ δηλονότι τῆς μεγαλωσύνης, ἐκεῖ καὶ αὐτὴ νῦν ἀπὸ γῆς εἰς οὐρανοὺς ἀναβᾶσα ἕστηκεν· οὐ μόνον ὅτι ποθεῖ καὶ ἀντιποθεῖται πάντων μάλιστα, καὶ αὐτοῖς φυσικοῖς θεσμοῖς, ἀλλ' ὅτι καὶ θρόνος ἐστὶν ὡς ἀληθῶς αὐτοῦ· ὅπου δὲ κάθηται ὁ βασιλεὺς, ἐκεῖ ὁ θρόνος ἱσταται. Τοῦτον τὸν θρόνον καὶ ὁ Ἡσαίας μεταξὺ ἐκείνου τοῦ χερουβικοῦ χοροῦ καὶ εἶδεν καὶ ἔλεγεν ὄψληδὸν καὶ ἐπηρμένον, τὸ τὰς οὐρανίου δυνάμεις ὑπερανθεσθηκὸς τῆς Θεομητορος δηλῶν. Διὸ καὶ αὐτοὺς εἰσάγει τοὺς ἀγγέλους ἀπὸ ταύτης τὸν Θεὸν δοξάζοντα; καὶ λέγοντα· « Εὐλογημένη ἡ δόξα Κυρίου ἀπὸ τοῦ τόπου αὐτοῦ. » Ἰακώβ δὲ ὁ πατριάρχης δι' αἰνιγμάτων τοῦτον θεασάμενος, « Ὁ φοβερό; ὁ τόπος οὗτος, εἶπεν· οὐκ ἐστὶ τοῦτο, ἀλλ' ἡ οἰκία Θεοῦ, καὶ αὐτὴ ἡ πύλη τοῦ οὐρανοῦ. » Δαβὶδ δὲ ἐτέρωθεν τῶν σεσωσμένων τὰ πλήθη συνάψας ἑαυτῷ, καὶ οἷον τισὶ νευραῖς, ἢ φθόγγοις διαφόροις, τοῖς ἐκ διαφόρου γένους εἰς μίαν πίστιν ὑπὲρ τῆς

Quae lingua enarrabit, Virgo Deipara, tuam pulchritudinem divina luce fulgentem? Tua enim neque mente neque verbis possumus assequi, attamen licet hymnis, ipsa te clementer favente, celebrare. Nam tu gratiarum omulium sedes, tu plenitudo cuiuslibet bonitatis vel pulchritudinis, tu tabula et imago animata omnibus boni omnisque benignitatis, quia sola meruisti omnia recipere Spiritus charismata, vel potius, quoniam sola miraculose in tuis visceribus habuisti inhabitantem eum in quo sunt omulium charismatum thesauri, et prodigiosum fuisti ejus tabernaculum; et hodie per mortem hinc ad immortalitatem profecta, et merito a terra in caelum translata, ut in caelestibus tabernaculis per saecula inhabites cum eo qui factus est hereditas tua, quem tuis ad eum deprecationibus propitium omnibus efficis. Sicut proximis Deo propinquior facta est, sic majoribus quam caeteri Deipara donata est praemiiis, nec homines tantum dico, sed et omnes ipsos angelorum ordines. Nam de summo eorum ordine Isaias scribit: « Et Seraphim stabant in circuitu ejus ». » Rursus autem David de ea: « Assiit regina a dextris tuis ». » Videtisne status differentiam? Inde etiam potestis conspicere ordinis secundum dignitatem differentiam; nam Seraphim quidem circa Deum, sola autem proxima ad eum regina, quam miratur Deus et collaudat, praedicans eam similem exercitibus circa eum congregatis, et hodie dicens sicut legimus in Cantico canticorum: « Quam pulchra est, amica mea! » luce lucidior, divinis florentior paradisis, universo mundo tum visibili tum invisibili speciosior. Verum non solum proxima, sed etiam a dextris sedens; nam ubi Christus in caelis sedit, scilicet ad dexteram majestatis, ibi et ipsa a terris in caelum ascendens stetit, non solum quia in primis diligit et diligitur modo singulari ex ipsis naturae legibus, sed quia est in omni veritate thronus illius; nam ubi sedet rex, ibi, stat thronus. Quem thronum Isaias in medio chori illius Cherubim, et vidit et dixit exaltatum atque sublimem, ostendens quantum Deipara caelestibus supereminet potestatibus. Propterea inducit angelos ab ea Deum glorificantes atque dicentes: « Benedicta gloria Domino de loco suo ». » Jacob vero patriarcha illum in aenigmate intuitus, « Terribilis, inquit, locus iste; hic non est aliud nisi domus Dei et porta caeli ». » David autem aliter multitudinem salvorum sibi adjungens, quibus, velut nervis variisque vocibus, utpote ex varia gente in unam fidem ab ista Virgine perpetua accommodatis suavissimum in ejus laudem inelos emittit dicens: « Memores erunt nominis tui in omni generatione et generationem, propterea populi constabuntur tibi in aeternum, et in saeculum saeculi ». »

²² Isa. vi, 2. ²³ Psal. xlii, 11. ²⁴ Ezech., iii, 12.

²⁵ Gen. xviii, 17. ²⁶ Psal. xlii, 19.

tradidit illos Deus in reprobum sensum⁹¹. » Ita quidem qui non voluerunt, neque cognoverunt, isti sunt et omnes eius imitantes. Sed quinam eum ante divinam incarnationem cognoverunt? Multi et fere ante omnes et super omnes Abraham, Isaac et Jacob, ideoque jure Deo consociati sunt. Nec isti tantum, sed et omne ex eis genus, ita ut vere essent atque vocarentur Dei populus, et postea fierent, o ineffabilis munificentia! Dei familia. Nam eum deberet mundo per carnem manifestari, non solummodo hanc ab eis accepit, sed etiam propter eos principaliter venit, quemadmodum Dominus ipse dixit in Evangeliiis: « Non missus sum nisi ad oves quæ perierunt de domo Israel⁹². » Quippe Judæos videns a paterna illa pietate et virtute delapsos, et cognitionem ejus aversatos, eos non dedignatus est propter religionem patrum eorum, sed cælos inclinans descendit, in similitudinem hominum factus et cum eis conservatus est, divina dicens atque faciens; nec tantum ista dicens et faciens, sed et divina illis largiens beneficia, leprosos in eis emundans, cæcos illuminans, paralyticos corroborans, pronos erigens, e dæmoniacis dæmones ejiciens, et omnem omnino morbum omnemque infirmitatem et furorem sanans, mortuosque ad vitam solo jussu revocans.

φύτας· τῶν δαιμονίωντων ἀπελαύνων τοὺς δαίμονας· καὶ πᾶσαν ἀπλῶς νόσον, καὶ πᾶσαν μαλακίαν καὶ μανίαν ἰώμενος, καὶ νεκροὺς πρὸς ζωὴν ἐπανάγων μόνῃ προστάγματι.

Verum cum illi non tantum eum rejecerint, proprii beneficium in propria venientem, sed etiam, ut summatum loquar, eum neci tradiderint, et neci crucis, o insania! ut impium damnaverint Deum qui ad eos eorum gratia venerat, jure et ipsi derelicti sunt et condemnati ab eo qui eis dixit: « Ecce relinquetur domus vestra deserta⁹³. » Et illorum rejectio facta est mundi reconciliatio, et nobis venit misericordia per infidelitatem eorum; insuper, o altitudo divitiarum et sapientiæ et scientiæ Dei! ut rursum loquar secundum Apostolum: « Conclusit Deus omnia in incredulitate, ut omnium misereatur⁹⁴. » Nam modo audivimus evangelizantem Matthæum evangelistam: « Undecim discipuli abierunt in Galilæam, in montem ubi præceperat illis Jesus, et videntes eum adoraverunt, quidam autem dubitaverunt⁹⁵. » Sed accedente Domino et cum eis colloquente, hi quoque confirmati sunt. Ait enim: « Accedens Jesus locutus est eis, dicens: Data est mihi omnis potestas in cælo et in terra; euntes ergo docete omnes gentes⁹⁶. » Hoc est propter quod paulo ante diximus illud apostolicum; quoniam rejectio Judæorum facta est mundi reconciliatio, et misericordia nobis venit ex incredulitate eorum. Nam qui prius suis dixit discipulis: « In viam gentium ne abieritis, et in civitatem Samaritanorum ne intraveritis; ite potius ad oves quæ perierunt de domo Israel⁹⁷, » idem nunc: « Eantes, ait,

ἄχειν ἐν ἐπιγνώσει, παρέδωκεν αὐτοὺς ὁ Θεὸς εἰς ἀδόκιμον νοῦν. » Οἱ μὲν οὖν μὴ θελήσαντες, μηδὲ ἐπιγνόντες, οὗτοι, καὶ ὅσοι κατ' αὐτοὺς· οἱ δὲ 212 πρὸ τῆς θείας ἐνανθρωπήσεως αὐτῶν ἐπιγνόντες τίνες; Πολλοὶ, καὶ σχεδὸν πρὸ πάντων καὶ ὑπὲρ πάντας ὁ Ἀβραάμ, ὁ Ἰσαάκ, ὁ Ἰακώβ· διὸ καὶ προσελήφθησαν δικαίως ὑπὸ Θεοῦ. Καὶ οὐχ οὗτοι μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ ἀπ' αὐτῶν ἅπαν γένος, ὡς καὶ λαὸν Θεοῦ τοῦτους εἶναι τε καὶ ὀνομάζεσθαι, καὶ γένος, ὡ τῆς ἀφάρτου μεγαλοδωρεᾶς! ὕστερον τελεῖσαι Θεοῦ· δεῖσαν γὰρ αὐτῷ διὰ σαρκὸς ἐπιφανῆναι τῷ κόσμῳ, οὐ μόνον παρ' αὐτῶν ταύτην ἔλαβεν, ἀλλὰ καὶ πρὸς αὐτοὺς προηγουμένως ἦλθε, καθάπερ αὐτὸς ὁ Κύριος ἐν τοῖς Εὐαγγέλοις φησὶν· « Οὐκ ἀπεστάλην εἰ μὴ εἰς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραὴλ· ἰδὼν γὰρ ἐκπεσόντας τῆς πατρῆας ἐκείνης εὐσεβείας καὶ ἀρετῆς, καὶ τὴν αὐτοῦ γνώσιν ἀπωσαμένους παριδεῖν οὐκ ἠνέσχετο διὰ τοὺς εὐσεβήσαντας αὐτῶν πατέρας, ἀλλὰ κλίνας οὐρανούς καταῆλθεν, ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος, καὶ τοῦτοις συναναστρέφόμενος, καὶ λέγων καὶ πράττων τὰ τοῦ Θεοῦ. Καὶ οὐχ ἀπλῶς ταῦτα λέγων καὶ πράττων, ἀλλὰ καὶ ταῖς εἰς αὐτοὺς θεοπερεσίαις εὐεργεσίαις ἐπιδαψιλευόμενος, καθαίρων τοὺς ἐν αὐτοῖς λεπρούς· φωτίζων τοὺς ἐν αὐτοῖς τυφλοὺς· σφιγγων τοὺς παραλύτους· ἀνορθῶν τοὺς συγκεκυ-

Ἦς δὲ ἐκείνοι τοῦτον οὐ μόνον ἀπόσαντο, τὸν εἰς τὰ ἴδια ἐλθόντα εὐεργέτην οἱ Ἰσραῖτι, ἀλλ' ἵνα τὸ τελευταῖον εἴπω, καὶ θανάτῳ παρέδωκαν, καὶ θανάτῳ σταυρικῷ, βαβαὶ τῆς ἀπονοίας! ὡς ἀντίθεον τὸν ὑπὲρ αὐτῶν πρὸς αὐτοὺς διὰ σαρκὸς ἐπιφανέντα Θεόν, ἐγκατελείφθησαν καὶ αὐτοὶ δικαίως, καὶ ἀπεβλήθησαν παρὰ τοῦ πρὸς αὐτοὺς εἰπόντος· « Ἰδοὺ ἀφίσταται ὁ οἶκος ὑμῶν ἔρημος· » καὶ τῆς τούτων ἀποβολῆς καταλλαγῆ κόσμου γέγονε, καὶ ἠλεήθημεν ἡμεῖς τῇ τούτων ἀπειθείᾳ· μᾶλλον δὲ, ὡ βράθους πλούτου καὶ σοφίας καὶ γνώσεως Θεοῦ! ἵνα πάλιν κατὰ τὸν Ἀπόστολον εἴπω, « Συνέκλεισεν ὁ Θεὸς τοὺς πάντας εἰς ἀπειθειαν, ἵνα τοὺς πάντας ἐλεήσει· » εὐαγγελιζομένου γὰρ ἠκούσαμεν ἀρτίως τοῦ εὐαγγελιστοῦ Ματθαίου, ὅτι· « Οἱ ἕνδεκα μαθηταὶ ἐπορεύθησαν εἰς τὴν Γαλιλαίαν, εἰς τὸ ὄρος οὗ ἐτάξατο αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς, καὶ ἰδόντες αὐτὸν προσεκύνησαν αὐτῷ, οἱ δὲ ἰδίστασαν· » ἀλλὰ προσελθόντος τοῦ Κυρίου, καὶ ὁμιλήσαντος αὐτοῖς κάκεινοι ἐδραβώθησαν· « Προσελθὼν γὰρ, φησὶν, αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς, ἐλάλησεν αὐτοῖς, λέγων· Ἐδόθη μοι πᾶσα ἐξουσία ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς· πορευθέντες οὖν μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη. » Τοῦτο ἐστὶ, δι' ὃ πρὸ μικροῦ τὸ ἀποστολικὸν ἔλεγον ἐκεῖνο, ὅτι· ἡ ἀποβολῆ τῶν Ἰουδαίων καταλλαγῆ κόσμου γέγονε, καὶ ἠλεήθημεν ἡμεῖς τῇ τούτων ἀπειθείᾳ· ὃ γὰρ πρὸς τοὺς οἰκίους μαθητὰς λέγων πρότερον· « Εἰς ὁδὸν ἔθνῶν μὴ ἀπέλθητε, καὶ εἰς πόλιν Σαμαρειτῶν μὴ ἐσελθῆτε· πορευθήσε

⁹¹ Rom. i, 28. ⁹² Matth. xv, 24. ⁹³ Matth. xxiii, 38. ⁹⁴ Rom. xi, 35. ⁹⁵ Matth. xxviii, 16. ⁹⁶ Matth. xxviii, 18. ⁹⁷ Matth. x, 5.

ipsis impertiam. « Euntes ergo, ait, docete omnes gentes, baptizantes et instruentes eos. » Quod etiam pertinet ad acceptam ejus potestatem; nam non dixit solummodo, instruentes, sed etiam, docentes omnes gentes. Illud quidem ad apostolos spectabat qui adimplerent mandatum illius, sed discipulos consequi et baptizare omnes qui ex omni gente et populo turmatim convenerint, hoc non est tantum instrumentum, sed et audientium, potius vero divinæ gratiæ et virtutis auxiliantis. Quod ostendens divus Paulus dicebat: « Data est mihi gratia hæc in omnibus gentibus evangelizare ¹. » « Baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti. » Videmus eandem naturam eandemque dignitatem trium adorabilium personarum palam prædicatam? Nam unum nomen trium, una ex eis sanctificatio, una in eas fides.

τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ὅρατε τὴν συμφύσιν καὶ τὴν ὁμοτιμίαν καὶ τὴν τριῶν προσκυνητῶν προσώπων παῤῥησίᾳ κηρυττομένην; Ἐν γὰρ ὄνομα τῶν τριῶν· εἰς ὃ ἐκ τούτων ἁγιασμός· μία ἢ πρὸς ταῦτα πίστις.

Sæpius vero de istis dictum erat in Evangelio, sed obscurius. Baptizato Domino, personarum Trinitas aperte quidem monstrata fuit, non ita verò unitas naturæ et dignitatis. Nunc autem prædicari et in corde credentium ab initio reponi mandat Dominus, ita ut sine hac veritate et fide in eam nequeant omnino principium pietatis fundare. Sed non solummodo dixit: « Baptizantes eos, » sed et: « Docentes servare omnia quæcunque mandavi vobis; » unde non sufficit solum baptisma ut hominem faciat Evangelii discipulum, sed oportet etiam ut serventur divina mandata, et hæc quidem omnia. Recte igitur Jacobus frater Domini scripsit dicens: « Quicumque totam legem servaverit, offendat autem in uno, factus est omnium reus ². » Nam qui cujuslibet peccati reus factus fuerit, et nequaquam semetipsum per pœnitentiam a barathro peccati eruerit, transgressor sit universæ legis gratiæ. Sic ergo, inquit, loquimini, sic facite, tanquam a lege libertatis judicandi; nam lex Christi lex est libertatis; quippe nos liberavit per divinum baptismum a lege peccati et mortis. Igitur nisi studeamus nobis usque ad finem custodire libertatem per opera verbaque irreprehensibilia, vel nisi amissam per pœnitentiam recuperemus, ab ea quæ nos liberavit lege damnabimur, quoniam non servaverimus datam nobis libertatem. Ideo divus Paulus de semetipso dixit: « Sic curro, non quasi in incertum; sic pugno, non quasi aërem verberans; sed castigo corpus meum et in servitutem redigo, ne postquam aliis prædicaverim, ipse reprobus efficiar ³. » Nobis autem ad parem zelum excitans: « Nescitis, inquit, quoniam qui in stadio currunt, omnes quidem currunt, sed non omnes accipiunt bravium ⁴. » Quæ non dixit quasi unus tantum bravium salutis acciperet, sed quoniam illi qui admodum student illud accipiunt, sive unus sit, sive sint plures. Nam ne-

ὡς τοῦ παντὸς βασιλεὺς. Καὶ τοὺς μὲν ἀξιῶν τῆς γῆς ἐν αὐτῇ καταλείψω· τοὺς δὲ δικαιοθίνετα· μετὰ τῶν οικειῶν σωμάτων εἰς οὐρανοὺς ἀναλήφομαι, καὶ τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν αὐτοῖς χαρίσομαι. Πορευθέντες νῦν, φησὶ, μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες καὶ διδάσκοντες αὐτούς· καὶ τοῦτο τῆς ἐξουσίας ἦν ἑλασθεν· οὐ γὰρ εἶπε· διδάσκοντες, ἴ μόνον, ἀλλὰ καὶ μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη. Ἐὐὐθὲν μὲν διδάσκειν μόνον τῶν ἀποστόλων ἦν τελούντων τὸ πρόσταγμα· τὸ δὲ καὶ μαθητὰς κτίσθαι καὶ βαπτίζειν, καὶ ταῦτα ἐκ παντὸς ἔθνους τε καὶ γένους κατὰ πλήθη συμφορομένουσ, οὐκ εἶπε τῶν διδασκόντων ἦν μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν ὑπακούοντων, μᾶλλον δὲ τῆς θείας χάριτος καὶ δυνάμεως τοῦ προστάξαντος· ὃ θηλῶν καὶ ὃ θεῖος Παῦλος ἔλεγεν· Ἐδόθη μοι χάρις εἰς ὑπακοὴν ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσι. Βαπτίζοντες αὐτούς, εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, εἰς τὸ ὄνομα τῶν τριῶν προσκυνητῶν προσώπων παῤῥησίᾳ κηρυττομένην· εἰς ὃ ἐκ τούτων ἁγιασμός· μία ἢ πρὸς ταῦτα πίστις.

214. Εἴρηται δὲ πολλάκις ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ περὶ τούτων, ἀλλὰ ἀμυδρότερον. Καὶ τοῦ Κυρίου δὲ βαπτίζομένου, τὸ μὲν τρισυπόστατον τρανῶς ἐδείχθη, τὸ δὲ συμφυὲς τούτων καὶ ὁμοτιμῶν οὐχ οὕτω· νῦν δὲ πᾶσι κηρύττεσθαι καὶ τῇ καρδίᾳ τῶν πιστευόντων ἐξ ἀρχῆς ἐναποτίθεσθαι παραγγέλλει ὁ Κύριος, ὡς οὐκ ἔνδον δίχα τοῦ δόγματος τούτου καὶ τῆς κατ' αὐτὸ πίστεως ἀρχῆν ὄλωσ θεοσεβείας καταβαλεῖσθαι. Οὐ βαπτίζοντες δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ διδάσκοντες τηρεῖν πάντα ὅσα ἐνετειλάμην ὑμῖν· ὥστε οὐκ ἀρκεῖ τὸ βάπτισμα μόνον μαθητὴν ποιῆσαι τοῦ Εὐαγγελίου τὸν ἀνθρώπων, ἀλλὰ δεῖ καὶ τῆς τῶν θεῶν ἐντολῶν τηρήσεως, καὶ τούτων πασῶν· διδάσκοντες γὰρ τηρεῖν αὐτούς, φησὶν, οὐ τινὰ, ἀλλὰ πάντα ὅσα ἐνετειλάμην ὑμῖν. Καλῶς ἄρα Ἰάκωβος ὁ ἀδελφός θεός ἔγραψε, λέγων· « Ὅστις δλον τὸν νόμον τηρήσει, πταίσει δὲ ἐν ἐνὶ, γέγονε πάντων ἔνοχος· ὃ δὲ ἐκίστης γὰρ ἁμαρτίας ὃ περιπεσῶν καὶ μὴ διὰ τῆς μετανοίας ἀπὸ τοῦ βαρᾶθρου τῆς ἁμαρτίας ἑαυτὸν ἀναλαβὼν παραβάτης γίνεται τοῦ νόμου τῆς χάριτος. Οὕτως οὖν, φησὶ, λαλεῖτε, καὶ οὕτω ποιεῖτε, ὡς ὑπὸ νόμου ἐλευθερίας μέλλοντες κρίνεσθαι· ὃ γὰρ τοῦ Χριστοῦ νόμος νόμος ἐλευθερίας ἐστίν· ἡλευθέρωσε γὰρ ἡμᾶς διὰ τοῦ θεοῦ βαπτίσματος ἀπὸ τοῦ νόμου τῆς ἁμαρτίας καὶ τοῦ θανάτου. Ἄν τοίνυν με ἑπεύσωμεν ἕως τέλους ἑαυτοῖς φυλάξαι τὴν ἐλευθερίαν δι' ἔργων τε καὶ λόγων ἀνεγκλήτων, ἢ διαπασούσαν ἐπανακαλέσασθαι διὰ τῆς μετανοίας, ὅπ' αὐτοῦ τοῦ ἐλευθερώσαντος νόμου κατακριθῶμεθα, ὡς μὴ τηρήσαντες τὴν δεδομένην ἡμῖν ἐλευθερίαν. Διὸ Παῦλος ὁ θεῖος· περὶ μὲν ἑαυτοῦ φησὶν· « Οὕτω τρέχω, ὡς οὐκ ἀδήλωσ· οὕτω πυκτεύω, ὡς οὐκ ἀέρα δέρω· ἀλλ' ὑποπιᾶζω μου τὸ σῶμα καὶ δουλαγωγῶ, μήπως ἄλλοις κηρύξας, αὐτοῖς ἀδόκιμος γίνωμαι. » Πρὸς ἡμᾶς δὲ, πρὸς τὸν ὁμοιον διεγείρων ζῆλον, « Οὐκ οἴβετε, φησὶν, ὅτι οἱ ἐν σταδίῳ τρέχοντες πάντες μὲν τρέχουσιν, εἰς δὲ λαμβάνει

¹ Ephes. iii, 8. ² Jac. ii, 10. ³ I Cor. ix, 26.

I Cor. ix, 24.

τὸ βραβεῖον; ὁ οὐκ εἶπε δὲ τοῦτο, ὡς ἐνὸς κἀν-
ταῦθα τὸ βραβεῖον τῆς σωτηρίας λαμβάνοντος, ἀλλ'
ὡς τῶν ἀγαν σκευδόντων ἐκεῖνο λαμβάνοντων, κἀν
εἰς ἧ, κἀν εἰεν πλείστοι· ἀνέκλειπτον γάρ ἐστιν
ἐκεῖνο τὸ βραβεῖον τῆς ἀνω κλήσεως, καὶ ἀρκεῖ
πρὸς πάντας ἀμειώτως μεταδιδόμενον. Διὸ πάλιν ὁ
αὐτὸς πᾶσιν ἐπάγει λέγων· «Ὀὕτω τρέχετε, ἵνα
καταλάβητε.» Ἄλλὰ καὶ τὸν τρόπον ὑποδεικνύς
τοῦ δρόμου· «Πᾶς δὲ ὁ ἀγωνιζόμενος, φησί, πάντα
ἐγκρατεύεται,» μηδεμίᾳ ποτε τῶν ἀπηγορευμένων
ἡδονῶν ἐκδοτὸν εἰς τέλος ἐαυτὸν παρέχων. Εἶτα ὡς
ἐπισταμένον τῶν βεβαπτισμένων καὶ λεγόντων διὰ
μόνου τοῦ βαπτίσματος χωρὶς τῶν ἔργων εὐπροσ-
δέκτους εἶναι τῷ Θεῷ, διὰ τῶν ἐκ παλαιοῦ τύπων
αὐτὸς δείκνυσσι καὶ ἀναπειθεὶ εὐδοκεῖν ἐν μηδενὶ
τὸν Θεόν, ἀν μὴ μετὰ τοῦ πιστεῖν ἔχειν ἀσφαλῆ καὶ
τῶν πονηρῶν ἀπέχηται καὶ παθῶν καὶ λόγων καὶ
πράξεων· «Ὁὐ θέλω γὰρ, φησὶν, ὑμᾶς ἀγνοεῖν,
ἀδελφοί, ὅτι οἱ πατέρες ἡμῶν πάντες ὑπὸ τὴν νεφέ-
λην ἦσαν, καὶ πάντες διὰ τῆς θαλάσσης διήλθον,
καὶ πάντες εἰς τὸν Μωϋσῆν ἐβαπτίσαντο ἐν τῇ
νεφέλῃ καὶ ἐν τῇ θαλάσσῃ, καὶ πάντες τὸ αὐτὸ βρῶμα
πνευματικὸν ἔπιον· ἔπιον γὰρ ἐκ πνευματικῆς ἀκλουθούσης πέτρας, ἣ δὲ πέτρα ἦν ὁ Χριστός·
ἀλλ' οὐκ ἐν τοῖς πλείοσιν αὐτῶν εὐδόκησεν ὁ Θεός.»

Ταῦτα δὲ πάντα τύποι τῶν καθ' ἡμᾶς ἱερῶν μυστηρίων ἦσαν· ἡ θάλασσα τοῦ κατὰ τὸ βάπτισμα ὕδατος· ἡ νεφέλη τοῦ ἀνωθεν μυστικῶς τοῖς βαπτιστομένοις **215** ἐπισκιάζοντος θεοῦ Πνεύματος· τὸ βρῶμα καὶ τὸ πόμα, τοῦ Χριστοῦ σώματος καὶ αἵματος, ὧν ἡμεῖς καθ' ἑκάστην ὡς εἰπεῖν μετέχομεν· διὰ τοῦτο γὰρ καὶ τὴν ἀψυχὸν καὶ ἀνοίσθητον ὕλην τὴν πέτραν ἐκεῖνην πνευματικὴν ἐκάλεσαν ὁ Παῦλος. Ὡς περὶ γὰρ ψυχικὸν λέγεται σῶμα τὸ ὑπὸ ψυχῆς δυναμούμενόν τε καὶ κινούμενον, οὕτω καὶ πνευματικὸν ἐστὶ σῶμα, τὸ ὑπὸ τοῦ θεοῦ Πνεύματος ὑπερφωῶς ἐνεργούμενον. Ἐπεὶ οὖν ἡ πέτρα ἐκεῖνη παραδόξως ἐνεργουμένη παρὰ τοῦ Πνεύματος, τὴν τοῦ ὕδατος πηγὴν συμμεταφερομένην εἶχεν ἐν ἐαυτῇ, καὶ παρ' ἐαυτῆς ἀφθόνως ἀνείδου, πνευματικὴ δικαίω; ἐκλήθη παρὰ τοῦ Παύλου, καὶ εἰς τύπον προσελήθη τοῦ Χριστοῦ σώματος· καὶ τοῦτο γὰρ ὑπὸ τοῦ ἐνοικοῦντος αὐτῷ πληρώματος τῆς θεότητος; ἐνεργούμενον ἔχει τε καὶ παρέχει τοῖς πιστῶς προσιοῦσιν ἀφθόνως τὴν πηγὴν τῆς αἰῶνου ζωῆς. Ἄλλὰ πρὸς δὲ νῦν ἡμῖν ὁ λόγος. Εἰπὼν ὁ θεὸς Παῦλος; ὅτι οἱ πρὸ ἡμῶν ἐκαίνο; πάντων μετέσχον τῶν ἐν τύπῳ μυστηρίων, ἐπήγγαγεν· «Ἄλλ' οὐκ ἐν τοῖς πλείοσιν αὐτῶν εὐδόκησεν ὁ Θεός· κατεστρώθησαν γὰρ ἐν τῇ ἐρήμῳ, καὶ τύποι ἡμῶν ἐγενήθησαν, εἰς τὸ μὴ εἶναι ἡμᾶς ἐπιθυμητάς κικλῶν, καθὼς κἀκαίνοι ἐπεθύμησαν.» Τοῦτο λέγων ἀντικρυ; ὅτι καθάπερ ἐκαίνο;ς, πρὸς τὰς πονηράς ἐπιθυμίας ἐκκλίναντας, οὐδὲν ὠφέλησαν οἱ δοθέντες τύποι τῶν μυστηρίων, οὐδὲ ἐξείλοντο τῆς θείας ἐγκρατείας, διὸ καὶ καταφθάρντες ἐκτὸ; εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας οὐκ ἀπεσώθησαν, οὕτω καὶ ἡμᾶς, ἄπερ ἐν ἀμαρτίαις ἕξῃ προαιρούμεθα, τὸ

quit exhauriri illud bravium supernæ vocationis, sed omnibus sufficit sine imminutione communicatum. Ideo rursus idem omnibus loquens addit : « Sic currite ut comprehendatis. » Sed et modum cursus ostendens : « Omnis, ait, qui in agone contendit, ab omnibus se abstinere ; » tunc enim nulli voluptatum prohibitarum totus indulget. Deinde perinde ac si baptizati censerent et dicerent se per solum baptismum sine operibus esse Deo acceptabiles, per figuras ex veteri Testamento desumptas, monstrat et suadet neminem Deo placere, nisi cum fide firma a pravis passionibus et verbis et operibus abstineat. Nam dixit : « Nolo vos ignorare, fratres, quoniam patres nostri omnes sub nube fuerunt, et omnes mare transierunt, et omnes in Moyse baptizati sunt in nube et in mari, et omnes eandem escam spiritalem manducaverunt, et omnes eundem potam spiritalem biberunt ; bibebant autem de spiritali consequente eos petra, petra autem erat Christus. Sed non in pluribus beneplacitum est Deo .»

πνευματικὸν ἔφαγον, καὶ πάντες τὸ αὐτὸ πόμα ἀκλουθούσης πέτρας, ἣ δὲ πέτρα ἦν ὁ Χριστός·

Verum hæc omnia præfigurabant sancta qui apud nos aguntur mysteria; habemus et nos mare baptismatis aquæ, nubem divini Spiritus deorsum baptismatis obumbrantis, escam et potum corporis et sanguinis Christi quibus singulis, ut ita dicam, diebus communicamus; ideo inanimem et sensus expertem materiam, petram illam vocavit Paulus spiritalem. Quemadmodum animatum dicitur corpus quod ab anima firmatum movetur, ita spiritale est corpus quod ex divino Spiritu supra naturam operatur. Igitur cum petra illa prodigiose a Spiritu operata, fontem aquæ in semetipsa secum ferebat, et a semetipsa abundanter præbebat, jure a Paulo vocata fuit spiritalis, et in figuram corporis Christi fuit assumpta; istud enim ex plenitudinis deitatis in ipso habitantis operans habebat et impertiebat ex abundantia fideliter accedentibus fontem vitæ æternæ. Sed redeamus ad illud de quo nobis est hodiernus sermo. Cum dixisset divus Paulus illos pro nobis omnium in figura mysteriorum fuisse participes, addidit : « Sed non in pluribus eorum beneplacitum est Deo; nam prostrati sunt in deserto; » hæc autem facta sunt in figura nostri, ut non simus concupiscentes malorum, sicut et illi concupierunt . » Quod prorsus dicit ut sicut illis ad inales concupiscentias propensis minime profuerunt figuræ mysteriorum; nec omittit divinam derelictionem, ideoque extra pessumdati non intraverunt in terram promissionis; ita et nos, si in peccatis vivere maluerimus, divinam baptismum, divinaque illud sequentia mysteria ab æterna damnatione non eruent; sed decidemus ex cælesti hereditate, quemadmodum illi ex terra promissionis, sine pœnitentiâ

* 1 Cor. 5, 1. * 1 Cor. 15, 5.

conversati, neque divinis mandatis obediētes. Itaque adjicit iterum vobis dicens: Absit, fratres, ut simus increduli, neque obduremus corda nostra, sicut illi in die tentationis in deserto. Ait enim: « Quibus insensus est? nonne eis qui peccaverunt, quorum cadavera prostrata sunt in deserto? Quibus autem juravit non introire in requiem ipsius, nisi illis qui increduli fuerunt? Et videmus quia non poterunt introire⁶. » « Neque fornicemur, sicut quidam ex ipsis fornicati sunt, et ceciderunt una die viginti tria millia; neque tentemus Christum non credentes in ejus ad nos promissiones, neque parentes mandatis et præceptis illius, sicut quidam eorum tentaverunt, et perierunt a serpentibus, neque murmuramus, sicut quidam eorum murmuraverunt, et perierunt ab exterminatore⁷. » Nam possumus etiam apud nos hæc prava videre facinora, et horrendas istas passionēs, possumus intueri quoniam propter peccata nostra mala patimur, et eisdem ac illi tentamur malis sollicitationibus. Quis enim nescit ignem avaritiæ in vobis ardere, et ad summum accendi, et fere quocumque antecedere in vulgares sumptus, in fora communia, in agros, in commutationes, in mercaturas? Imo in vobis sacras ædes penetravit, et festivos dies agressus non festivos fecit festivitates nostras æstuante et plerumque mendace ad lberum furore et vanitate. In quo discrepant ab illo qui Evam olim decepit serpente, et ab illis qui in deserto morsu interfecerunt serpentibus, qui membra et dolia seditio- nes gentilielas movent? Quot ex nostris temperantiam obliviscuntur licitis connubiis minime contenti, curruntque ad meretrices coitusque illicitos? σμίγη και κατεψυσμένη τῶν πλείστων περὶ τὸ ψυθιρισαντός ποτε τὴν Ἐβαν ὄψεως, και τῶν ἐν τῇ ἐρήμῳ δακνόντων ὄψεων ἐκείνων, οἱ ψυθιρισμοῖς και ὀδοῖς τὰς ἐν ἡμῖν ἐμφυλλοὺς κινουόντες στάσεις; Πόσοι τῶν ἡμετέρων τῆς σωφροσύνης 216 καταμελοῦσι τοῖς κατὰ νόμον οὐκ ἀρκούμενοι γάμοις, ἀλλὰ πόρναις και παρανόμοις ἐπιτρέχοντες κοίταις;

Propter ista et similia multi ex nostris, alii quidem gladii, alii latronis præda fuerunt, cæteri autem erunt, nisi pœnitentiam agant; nam si quis hic effugiat præsentem hanc iram imminuentem, post mortem certo incidet, in manus ejus qui sine pœnitentia mortuos ira obruet. Dixit enim: « Propterea venit ira Dei in filios diffidentis, » tam præsens quam futura. Igitur, fratres, convertamur singuli ab operibus nostris perversis; nequaquam mala agamus, ne nos mala deprehendant, sed discamus bonum agere. Peccata quidem per confessionem et consentaneam pœnitentiam rejiciamus; si vero non perfecte possumus virtutibus incumbere, nostra ad Deum humilitate, bonorum quibus abundamus communicatione cum pauperibus, nostra erga eos qui nos offenderunt indulgentia, veniam a Deo attrahamus, et quod in nostris operibus bonis deficit, Dei benignitate suppleamus, ut Dominus nobiscum maneat in sempiternam, prout promisit; nam cum mandavisset discipulis baptizare et do-

θεῖον βάπτισμα και τὰ ἐπόμυνα τοῦτο ὄψα μυστήρια τῆς αἰωτέου καταδίκης οὐ βύσται· ἀλλ' ἐκπεσοῦμεθα τῆς οὐρανοῦ κληρονομίας, ὡς ἐκεῖνοι τῆς γῆς τῆς ἐπαγγελίας, ἀμετανοήτως πελατεῦμενοι, και τὰς θελαῖς ἐντολαῖς μὴ παιδόμενοι. Διὸ περ ἐπάγει πάλιν αὐτὸς πρὸς ἡμᾶς λέγων· « Μὴ ἀπειθεῖς ὄμεν, ἀδελφοί, μηδὲ σκληρύνωμεν τὰς καρδίας ἡμῶν, ὡς ἐκεῖνοι κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ πειρασμοῦ ἐν τῇ ἐρήμῳ· » « Τίσι γὰρ προσώχθισε, φησὶν, οὐχὶ τοῖς ἀμαρτήσασιν, ὧν τὰ κῶλα ἐπεσον ἐν τῇ ἐρήμῳ; τίσι δὲ ὄμοσε μὴ εἰσελευσέσθαι εἰς τὴν κατάπαυσιν αὐτοῦ, εἰ μὴ τοῖς ἀπειθήσασιν; και βλέπομεν ὅτι οὐκ ἠδυνήθησαν εἰσελθεῖν. Μηδὲ πορευόμενοι καθὼς τινες αὐτῶν ἐπόρευσαν, και ἐπεσον ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ εἰκοσιτρεῖς χιλιάδες· μηδὲ κειράζωμεν τὸν Χριστὸν, ἀπιστοῦντες τὰς αὐτοῦ πρὸς ἡμᾶς ἐπαγγελίας, και ἀπειθοῦντες τὰς ἐντολαῖς και τοῖς προστάγμασιν αὐτοῦ, καθὼς και τινες ἐκείνων ἐπείρασαν, και ἀπώλοντο ὑπὸ τῶν ὄψεων· μηδὲ γογγύζωμεν, καθὼς τινες αὐτῶν ἐγόγγυσαν, και ἀπώλοντο ὑπὸ τοῦ ὀδοθρευτοῦ. » Ἔστι γὰρ και ἐφ' ἡμῶν ὄρεθν τὰς τε πονηρὰς ταύτας πράξεις, και τὰ πάνδεινα ταῦτα πάθη, και συνορεθν ὅτι διὰ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν πάσχομεν κακῶς, και τῶν αὐτῶν ἐκείνοις περιώμεθα ὄψεων. Τίς γὰρ οὐκ ὄδτε τὸ πῦρ τῆς πλεονεξίας ἐφ' ἡμῶν καυόμενοι, και εἰς ὄψος αἰρόμενοι, και παντοχοῦ σχεδὸν ὄθανον, ἐπὶ τοὺς πανδήμους ὄφρορας, ἐπὶ τὰς κοινὰς ἀγορὰς, ἐπὶ τὰς γεωργίας, ἐπὶ τὰς συναλλαγὰς, ἐπὶ τὰς ἐμπορίας; Ἦσθ δὲ και τῶν ἱερῶν ἐχώρησεν εἰσεῖν ὄψισιν, και τῶν ἑορτασίμων κατετόλμησεν ἡμερῶν, ἀνεόφροτους ἡμῖν και τὰς ἑορτὰς ποιοῦν τῇ κατεσκευακέρδος μανίᾳ και ματαιότητι. Τί διαφέρουσι τοῦ

Διὰ ταῦτα και τὰ τοιαῦτα πολλοὶ τῶν ἡμετέρων οἱ μὲν μαχαίρας ἔργον, οἱ δὲ λεηλασίας γεγόνασιν· οἱ δὲ μέλλουσι, ἂν μὴ μετανοήσωσι· κἂν γὰρ ἐν ταῦθ' αἱ διαφύγη τὴν μέλλουσαν ἐκείνην ὄργην, μετὰ θάνατον τοὺς ἀμετανοήτως ζῶντας ἀναπέδραστον οὐ διαφεύξεται· « Διὰ ταῦτα γὰρ ἔρχεται, φησὶν, ἡ ὄργη τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τοὺς υἱοὺς τῆς ἀπειθείας, » ἡ παροῦσά τε και ἡ μέλλουσα. Ἐπιστρέψωμεν οὖν, ἀδελφοί, ἀπὸ τῶν πονηριῶν ἡμῶν ἕκαστος· μὴ ποιῶμεν κακὰ, και οὐ μὴ καταλάβῃ ἡμᾶς κακὰ· ἀλλὰ μάθωμεν καλὸν ποιεῖν. Και τὰς μὲν κακίας δι' ἐξομολογήσεως και τῆς προσηκούσης μετανοίας ἀποβαλόμεθα· τῶν δὲ ἀρετῶν ἂν μὴ τελείως ἀντέχεσθαι δυνώμεθα τῇ πρὸς τὸν Θεὸν ταπεινώσει, και τῇ πρὸς τοὺς πένθητας ἀφ' ὧν εὐποροῦμεν μεταδόσει, και τῇ πρὸς τοὺς πταλοντας ἀνεξικακῶς προαιρέσει, τὴν ἀνωθεν συγγνώμην ἐπισπασώμεθα, και τὴν ἡμετέραν ἐν ἔργοις ἀγαθοῖς Ἐλλείψην διὰ τῆς τοῦ Θεοῦ φιλάνθρωπίας ἀναπληρώσωμεν, ὡς μεθ' ἡμῶν ἀδιαισίτως μένη κατὰ τὴν ἐπαγγελίαν

⁶ Hebr. iii. 17. ⁷ 1 Cor. x. 8.

enim Moyses in montem quadraginta dierum egit junium, et cum Deo pro genere conversatus est; unde non manufactas, sed digito Dei scriptas accepit tabulas, et descendebat portans donum ad Israelitas. Sed cum procul percepisset ex tumultu et obscenis clamoribus eos inebriari, dicens: Vocem ebriorum audio, illos judicans indigne tabulis opere Dei factis et scriptis, has confregit; tunc adversus eos armis instruit viros quorum mens vino non turbata fuerat, qui etiam deum ebriorum non conflaverant, et horum ope plura occidit millia, et sic placavit Deum sobriorum. Et rursus ascendens alias detulit tabulas, similiter quidem scriptas, non autem similes; nam ex inferiori materia constabant.

νηφόντων Θεόν. Καὶ πάλιν ἑτέρας ἀναβάς καταφέρει πλάκας, γεγραμμένας μὲν ὁμοίως, οὐκ αὖτε ὁμοίας· ἐκ γὰρ τῆς κάτωθεν ἦσαν ὕλης.

Viden' quomodo inde ab antiquo tempore ebrietas exhibetur letifera? quanta damnatione digna, et quomodo ei delictos fecit indignos donis Dei et vita presentis? Ebrietas dæmon est corporalis, cogitationum subversio, corporis solutio, vita peior morte, Dei aversionis causa. Majus insuper est malum quoniam nos arcet a vita a Deo promissa. « Ebriosi, ait Apostolus, regnum Dei non possidebunt ¹⁰. » Quid autem fornicatio? Egressus est Dei populus ex Ægypto omnino sine armis; et armatorum multitudo illum persequabatur. Igitur cum ad mare advenissent hi fugientes, illi persequentes, potentia et voluntate Dei, virga et manu Moysis, utrisque mare se divisit, aliis quidem scissum in medio patet et tutum dat transitum, alios autem persequentes refluens invadit, et mortuos vicinis oris restituit; alios quidem armis varios optime armatos exhibuit, alios vero omnimodo instructos ejecit mortuos. Quid deinde? Percurrunt locos et regiones tum refertas, tum desertas incolis invincibiles, superantes eos omnes qui ausi fuerint obsistere. Sed ut inciderunt in fornicationem, tantopere victi fuerunt, ut tunc in bello perierint triginta tria millia. Ideo Paulus nobis, « Nolite fornicari, inquit, sicut quidam ex eis fornicati sunt, et ceciderunt in una die viginti tria millia ¹¹. » Et nisi zelavisset Phinees, et una plaga cum meretrice turpitudinem operantem occidisset, et malum coercens Deum placasset, omnes interissent, omnimodo tentati ira Dei propter fornicationis iniquitatem. Porro istam Deo odiosam libidinem in nobis grassari, quis nescit? Nemo autem qui colibeat, fere nec filium pater, nec frater fratrem, nec amicus amicum; imo sunt qui cooperantur, licet clamet Apostolus: « Cum ejusmodi nec cibum sumere ¹². » Propterea morte et universa pernicie omnes digni sumus. At si fornicatio tali et tanta est damnatione digna, quanto magis adulterii facinus? Quod nec unum tantum vel duos, sed totas domos et vitas integras, totas-

ἐπισπάσσομαι τὴν ὄργην. Τί τοὺς Ἰσραηλίται; ἀναξίους ἐποίησε τῶν θεοδομήτων πλακῶν; οὐχ ἡ μέθη; Ἄναβάς γὰρ ὁ Μωϋσῆς εἰς τὸ ὄρος τεσσαρακονθήμερον ἤγε νηστειαν, καὶ τῷ Θεῷ ὑπὲρ τοῦ γένους ὤμιλει· ἔθεν καὶ ἀχειροποίητους πλάκας ἐδέξατο δακτύλῳ Θεοῦ γεγραμμένας, καὶ κατήρχετο φέρων τὴν ἑωραὴν τοῖς Ἰσραηλίταις. Ὡς δὲ καὶ πέρβρωθεν ἤσθετο μεθύοντων ἀπὸ τοῦ θορούβου καὶ τῆς ἀσέμνου κραυγῆς, ἠ Φωνῆς, εἰπὼν, μεθύοντων ἐγὼ ἀκούω, ἠ ἀναξίους αὐτοὺς κρίνας τῶν αὐτοχειρῶν τῷ Θεῷ καὶ γεγεννημένων καὶ γεγραμμένων, συντρίβει μὲν τὰς πλάκας ἐκείνας, ὀπλίξει δὲ κατ' αὐτῶν τοὺς μὴ μέθη τὰς φρένας σεσαλευμένους, μηδὲ μεθύοντων θεὸν ἀναπλάσαντας, καὶ κτείνει δὲ αὐτῶν πολλὰς χιλιάδας, καὶ οὕτως ἐξευμανίζει τὸν τῶν

Ἄλλ' ὁρθετε ὅπως ἐκ παλαιοῦ θανατηφόρον ἡ μέθη; πόσης ἀξία καταδίκης, καὶ πῶς ἀναξίους ποιεῖ τοὺς χρωμένους καὶ τῶν ἐκ Θεοῦ δωριῶν, καὶ τῆς παρουσίας ζωῆς; Μέθη δαίμων ἐστὶν ἐνυλῆς, παραρρηθὴ λογισμῶν, παρὰ λυσις σώματος, θανάτου χειρῶν ζωῆ, ἀποστροφῆς Θεοῦ ἀφορμῆ. Τὸ δὲ γε μείζον κακὸν ὅτι καὶ τῆς ἐπηγγελμένης παρὰ Θεοῦ ζωῆς ἐστὶν ἀλλοτριώσις· « Μέθυσοι γὰρ, φησὶ, βασιλείαν Θεοῦ οὐ κληρονομήσοισι. » Τί δὲ ἡ πορνεία; Ἐξῆλθεν ὁ τότε λαὸς τοῦ Θεοῦ ἐξ Αἰγύπτου παντάπασιν ἄοπλοι, καὶ ὀπλιτῶν τούτους ἐπεδίωκε πλῆθος. Ὡς οὖν μέχρι τῆς θαλάσσης ἦλθον, οἱ μὲν φεύγοντες, οἱ δὲ διώκοντες, δυνάμει καὶ βουλῇ Θεοῦ, καὶ βάρβδῳ καὶ χειρὶ Μωϋσέως, διχάζει πρὸς ἀφορμῆς ἐκείνους ἡ θάλασσα, καὶ τοῖς μὲν ὑποχωρεῖ σχισθεῖσα μέση, καὶ πάροδον ἀκίνδυνον δίδωσι· τοῖς δὲ καταδιώκουσιν ἐπιβρέυσασα, νεκροὺς τοῖς γειτοσίαις αἰγιαλοῖς ἐκείνοις ἐξέδωκε· καὶ τοὺς ἀόπλους πανοπλίαις ἀπέδεδξε, σκυλεύσαντας τοὺς ἐκθρασθέντας νεκρούς. Ἔτα τί; Διέρχονται τόπους καὶ χώρας οἰκουμένας καὶ ἀοικήτους ἀήττητοι, νικῶντες πάντας τοὺς ἀντιτεταγμένους αὐτοῖς. Ὡς δὲ πορνεία ὑπέπεσαν, ἐπὶ τοσοῦτον ἠτήθησαν, ὡς καὶ ἀποθανεῖν ἐν τῷ πολέμῳ πάραυτα τότε εἰκοσιτρεῖς χιλιάδας. Διὸ καὶ ὁ Παῦλος πρὸς ἡμᾶς, « Μὴ πορνεύετε, φησὶ, καθὼς τινες αὐτῶν ἐπόρνευσαν, καὶ ἔπεσον ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ εἰκοσιτρεῖς χιλιάδες. » Καὶ εἰ μὴ Φινεὺς ζηλώσας, καὶ μιᾷ πληγῇ μετὰ τῆς πορνευομένης συναποκτείνας τὸν τὸ μύσος κατεργαζόμενον, καὶ ἀναχαίτισας τὴν πράξιν ἐξιλεώσατο τὸν Θεόν, κἂν πάντες ἀπώλοντο, παγγενεὶ τῆς θείας ὄργης πειραθέντες διὰ τὴν τῆς πορνείας παρανομίαν. Ἐν ὅμιν δὲ ὅτι μὲν ἐνεργεῖται τὸ θεοστυγὲς τοῦτο πάθος, τίς οὐκ οἶδε; Ὁ δὲ κωλύων οὐδεὶς, εὐ παιδα σχεδὸν πατὴρ· οὐκ ἀδελφὸς ἀδελφόν· οὐ φίλος φίλον· εἰσὶ δὲ οἱ καὶ συμπράττουσι, καίτοι τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος· « Τοῖς τοιοῦτοις μηδὲ συνεσθλαιν· » διὰ τοῦτο θανάτου καὶ πανωλεθρίας πάντες ἐσμεν ἄξιοι. Εἰ δὲ ἡ πορνεία τοσαύτης καὶ τσαύτης καταδίκης ἀξία, πῶς μᾶλλον τὸ τῆς μοιχείας

¹⁰ I Cor. vi, 10. ¹¹ I Cor. x, 8. ¹² I Cor. v, 8.

ὁ μὴδὲ καθ' ἕνα μόνον ἢ δύο, ἀλλὰ καὶ οἴκους, καὶ βίους, οἴλους, καὶ τὰς κατὰ σῶμα συγγε-
καὶ διαδοχὰς κατασπᾶ τὰ καὶ ἀχρεῖοι, τὰς
πρὸ τούτων ἀναμέστους ποιῆσαν πάσης κα-
καὶ πονηρίας. Ὁ μὲντοι φθόνος φόνου γεννή-
θη, ἐπεὶ καὶ δι' αὐτὸν τὴν ἀρχὴν ἀνθρώπου
τοῦ θανάτου τὴν πείραν, ἀδελφοκτόνον τὸν
ἀπεργασάμενον, πῶς οὐ θάνατον καὶ εἴ τι
οὐ χεῖρον διέκαταν ἔχει τὴν καταδίκην; Ἡ δὲ
πέλιν πόνον παροξύνει θεόν; Ἐν τῷ παλαιῷ
ἦν μόνος ὁ κλέψας, καὶ ὁ στρατὸς ἄπας ὑφί-
την πληγὴν, ἕως ἐρευνήσαντες, ἐκ μέσου λι-
ήσαντες τὸν ἀμαρτόντα ἐποίησαν.

ῥάφῃ δὲ ταῦτα πάντα πρὸς νοουθεσίαν ἡμῶν,
ἢ τοῖς αὐτοῖς περιπέμποντες ἀμαρτήμασι, καὶ
ὑταῖς καταδίκασι, μᾶλλον δὲ καὶ χεῖροσι, κα-
ἄλλωμεν ἑαυτούς; μείζονος ἴγάρ ἢ ἔλαττο τὸ
ἀξιωθέντες τῆς θείας ἐπισκοπῆς, μείζονων
ἀξιοὶ πληγῶν, εἰ μὴ φυλάττομεν ἑαυτοὺς τῶν
θεοῦ ἀπηγορευμένων ἀνωτέρους κακῶν. « Ἐί-
δι' ἀγγέλιον λαληθεὶς λόγος ἐγένετο βέβαιος,
ἴσα παράβασις καὶ παρακοή. ἔλιθεν ἐνδικον
ποδοσίαν, πῶς ἡμεῖς ἐκφευξόμεθα, φησὶν ὁ
πολιός, τηλικαύτης ἀμελήσαντες σωτηρίας;
ῥατὴν λαβοῦσα λαλεῖσθαι διὰ τοῦ Κυρίου, ὑπὸ
κουσάντων εἰς ἡμᾶς ἐδεδαιώθη, συνεπιμαρτυ-
οῦ τοῦ θεοῦ σημεῖοις καὶ τέρασι, καὶ Πνεύμα-
γίου μερισμοῖς καὶ ποικίλαις δυνάμεσι, κατὰ
ὑτοῦ θέλησιν. » Διόπερ Ἄνανιαν καὶ Σαπφείραν
τοῖς ἀλλοτρίοις, ἀλλ' ἐν τοῖς οἰκείοις τὴν
ἐργασάμενοι, διὰ τὸ ψεύδος, ὃ συνέστιν ἀεί-
σπη, θανατοῦνται παρὰ τοῦ Πέτρου, μᾶλλον δὲ
τοῦ θεοῦ, πρὸς ὃν φησὶν ὁ προφήτης Δαβὶδ·
« Πάντας τοὺς λαλοῦντας τὸ ψεῦδος. » Ὁ
ὕλος τῷ Σατανᾷ παραδίδωσι τὸν ἐν Κορίνθῳ
ῥασαντα, καὶ τοῖς Κορινθίοις παραγγέλλει γρά-
ει τῷ τοιοῦτῳ μὴδὲ συνεσθῆναι. « Καὶ οὐκ
ἴσα τὴν ἀγάπην, ἔως ἀποστᾶς ἐκεῖνος τῆς πο-
πράξεως, δι' ἔργων τὴν μετάνοιαν ἐπέδει-
πρὸς δὲ τὸν πλεονέκτην δὲ, τῆς χώρας εὐφο-
της, οὐ διαδίδωσι τοῖς μὴ ἔχουσιν, ἀλλὰ
ἴσαι τὰς ἀποθήκας, τί φησὶν ἐν Εὐαγγέλιος ὁ
« Ἄφρον, ταύτη τῇ νυκτὶ τὴν ψυχὴν σου
οὔσιν ἀπὸ σοῦ. » ἃ δὲ ἠτοίμασας, τί ἐστι; »
ἴσαι μὴ τις νομίση καθ' ἑνός τινος εἶναι τὴν
οἴσιν ταύτην, ἐπάγει. « Οὕτως ὁ θησαυρίζων
ἴσαι, καὶ μὴ εἰς θεὸν πλουτῶν. » Καίτοι ὁ πλού-
καίνος οὐκ ἐπλούται. **219** ἐξ ἀδικίας· τί γὰρ
ἴσαι ἠδίκησεν, εἰ ἡ χώρα αὐτοῦ εὐφόρησεν; Ἄλλ'
ἴσαι οὐκ ἐχρήσατο τῇ παρὰ τοῦ θεοῦ τῶν
μάτων ἀφθονίᾳ καλῶς, μὴδὲ ἐπλούτησεν εἰς
διὰ τῆς μεταδόσεως, ἀξίος θανάτου ἐγένετο,
λοῦτου μὴδὲν ἀπονάμενος. Ἦμῶν δὲ εἰσὶν οἱ
δουλοῦσιν ποριζόμενα μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰς ἀπὸ
τωκῶν ἀρπαγὰς ἔχουσιν ἐν τοῖς οἴκοις αὐτῶν,
ἐξίαν ἀγαπῶντες, τὴν δευτέραν κατὰ Παῦλον
ολατρείαν· φιλαργυρίαν νοσοῦντες, τὴν πάν-

que familias traditione percurrrens, rapit et inuites
facit, quarum animas omni malitia et perversitate
refertas efficit. Verum cum invidia homicidium
parturiant, equidem per eam homo cognovit a prin-
cipio mortis tentationem, et Cain factus est fratri-
cida. Quomodo non mortem vel quid pejus morte
justam habet damnationem? Fortum autem quan-
tum divinam stimulat iracundiam! In veteri Testa-
mento Achar erat solus qui furatus fuerat, et
totus exercitus plagam pertulit, donec inquiren-
tes peccatorem e medio lapidibus obrutum eje-
cissent.

Hæc autem omnia scripta sunt ad instructionem
nostram, ne in eadem peccata decedentes, in eas-
dem damnationes vel etiam in peiores nosmet-
ipsos præcipitemus. Nam majore quam illi chari-
tate donati, majoribus sumus digni suppliciis,
nisi nos custodiamus a malis a Deo prohibitis.
« Si enim, ut ait Apostolus, qui per angelos dictus
est sermo, factus est firmus, et omnis prævarica-
tio et inobedientia accepit justam mercedis re-
tributionem, quomodo nos effugiemus, si tantopere
neglexerimus salutem? Quæ cum initium accepis-
set enarrari per Dominum ab eis qui audierunt,
in nos confirmata est, contestante Deo signis et
portentis, et Spiritus sancti distributionibus et
variis virtutibus, secundum suam voluntatem. »
Quamobrem Ananias et Sapphira qui non in alienis,
sed in propriis furtum commiserunt, propter men-
dacium quod semper furto conjungitur, a Petro
vel potius a Deo interfecti sunt; ideo propheta
David ad Deum dixit: « Perdes omnes qui lo-
quantur mendacium. » Paulus vero Satanæ tradit
Corinthium fornicatorem, et mandat Corinthiis
scribens: « Cum ejusmodi nec cibum sumere. »
Neque firmavit charitatem nisi postquam ille apo-
stata operibus monstravisset suam de facto peni-
tentiam. Avaro autem qui agris exuberantibus
nequaquam egentibus communicat, sed auget hor-
rea, quid dicit in Evangeliiis Dominus? « Stulte,
hac nocte animam tuam repetent a te; quæ autem
parasti, cujus erunt? » Et ne quis cogitet ad-
versus unum quemdam dari istam sententiam,
addit: « Sic est qui sibi thesaurizat, et non pro
Deo est dives. » Attamen dives ille nequaquam ex
injustitia locupletatus fuerat; nam quid Injustitiam
fecisset cui agri uberes fructus ferebant? Sed quia
rebus suis a Deo in magna copia acceptis non beno-
utebatur, nec in Deum dives erat illas aliis com-
municando, dignus morte factus est, divitiis mi-
nime proficientibus. Ex nostris vero sunt qui non
tantum juste comparata, sed etiam a pauperibus
erepta in suis habent domibus, avaritiam diligen-
tes, quæ secundum Paulum secunda est idololatria,
opum amore ægrotantes qui est omnium malorum
causa; et non nostri solum principes, sed et mer-

Hebr. II, 2. ¹⁶ Psal. V, 6. ¹⁵ I Cor. V, 5. ¹⁴ Luc. XII, 20.

catores; quot enim damna ementibus venditores alique negotiatores inferre meditantur, nec mensuris nec ponderibus æquis, cum possint, utentes!

Propterea et propter similes causas castigamur, et adhuc castigabimur; nam desideramus quidem et querimus a damnis solvi, sed offensis propter quas castigamur alias adjicimus. Vultis discrere quantum malum sit sitis opum redundantium? A plaga quam nunc patimur, hoc cognoscite; nam redundans sanguis unum corporis elementorum, sicut vidistis, mortem infert languentibus. Igitur quemadmodum in corpore redundanti corpus corrumpit, ita quæ est in anima sitis opum nimia animam perdit et occidit, ab ea Dei gratiam excellentiorem vitam amovendo. Hæc autem mors animæ semper antecedit mortem corpori illatam ex derelictione Dei; ideo ex peccato et rejectione mandati divini mors ab initio in mundum intravit; homo quidem ita transgressus statim non perit, hoc vero a Deo accepti qui illi largitus est tempus penitentiae. Poterat omnes homines e nihilo simul educere, sicut angelos, archangelos, principatus, potestates, virtutes, dominationes, Cherubim, Seraphim, sublimes thronos, solummodo cogitavit, et cogitatio ejus effecta fuit, et simul omnes producti sunt; poterat ergo in uno temporis momento universum genus hominum facere, et rursus poterat in brevi horæ momento illos per mortem delere a facie terræ, sicut in diluvio fecerat, Nec cum liberis solum custodiens ad novam gignendam generationem. Sed istud non voluit propter clementiam; sed consuluit ut in alio, vel etiam in multis aliis sive sanguine conjunctis sive alienis videamus singuli mortem quam effugere minime poterimus, ut per hoc spectaculum ad penitentiam et meditationem mortem subsequantium adducamur. Sed cum nos videat nullam agentes penitentiam, nullamque futurorum curam habentes, mortem fere omnibus simul infert, non sustinens ut in malo vivamus et peccatum producamus. Et hæc est ultima qua hic puniuntur peccatores plaga, ut ex Ægyptiacis plagis didicimus.

Possumus ex modo justæ istius castigationis comprehendere quantum in Deum peccavimus; nam homine castigante, fieri potest ut sine justa causa vel propter offensam levem offensorem magnam subest poenam ex injustitia vel feritate castigante; sed superna clementia ad iram moveri nequit, nec mortiferas inferre plagas, nisi valde peccaverimus, et in peccatis sive penitentia perseveremus. Inde ergo agnoscamus, fratres, multitudinem et gravitatem peccatorum nostrorum, et avertatur unusquisque a carnalibus suis cogitationibus, et convertatur ad Dominum. Penitentiam agamus ex

των κακῶν αἰτίαν· καὶ οὐχ οἱ παρ' ἡμῖν ἔρχονται μόνον, ἀλλὰ καὶ οἱ ἀγοραῖοι· πόσα γὰρ ἐπιζήμια τοῖς ἀγοράζουσιν οἱ παρ' ἡμῖν κάπηλοι καὶ οἱ ἄλλοι ἔμποροι ἐπιτεχνῶνται, μηδὲ μέτροις καὶ σταθμῶς δοκαίσις, ὅτε δύνανται, χρώμενοι!

Διὰ ταῦτα καὶ τὰ τοιοῦτα παιδεύματα, καὶ ἐπι παιδευσθῆμεθα· τὴν μὲν γὰρ τῶν ἐκπαιδευμένων λύσιν ποθοῦμεν τε καὶ ζητοῦμεν, τοῖς δὲ πταίσμασι δι' ἃ παιδεύομεθα καὶ προστίθεμεν. Βούλεσθε μάθετε ὅσον ἡ πλεονεξία κακόν; Ἀπὸ τῆς πληγῆς, ἧς ἀρτίως πάσχομεν, τοῦτο γνώσεσθε· πλεονεκτῆσαν γὰρ ἐν τῶν ἐν τοῖς σώμασι στοιχείων τὸ αἷμα, καθὼς ὁρᾶτε, τὸν θάνατον ἐπιφέρει τοῖς ἀποθηήσκουσιν. Ὡς οὖν ἐν σώματι πλεονεξία διαφθείρει τὸ σῶμα, οὕτως ἡ ἐν τῇ ψυχῇ τὴν ψυχὴν διαφθείρει καὶ θανατοῖ, τὴν τοῦ Θεοῦ χάριν ζωὴν οὖσαν θεωτέρην ἀπ' αὐτῆς ἐκδιώξασα. Προκαταλαμβάνει δὲ αἰὶ ὁ τοιοῦτος τῆς ψυχῆς θάνατος τὸν ἐκ τῆς ἐγκαταλείψεως τοῦ Θεοῦ ἐπιγιγνώμενον τῷ σώματι θάνατον· ἐπεὶ καὶ τὴν ἀρχὴν ἐκ τῆς ἀμαρτίας καὶ τῆς ἀθετήσεως τῆς θείας ἐντολῆς ὁ θάνατος εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθεν, οὐκ ἀπίθανον δὲ ὁ ἄνθρωπος πάραυτα περὰ βᾶς, τοῦ Θεοῦ καιρὸν μετανοίας αὐτῷ παρῆγοντος. Ἦδύνατο δὲ καὶ πάντα; ὁμοῦ τοὺς ἀνθρώπους ἐκ μὴ ὄντων παραγαγεῖν, ἐπεὶ καὶ τοὺς ἀγγέλους, τοὺς ἀρχαγγέλους, τὰς ἀρχὰς, τὰς δυνάμεις, τὰς ἐξουσίας, τὰς κυριότητας, τὰ Χερουβὶμ, τὰ Σεραφὶμ, τοὺς ἀνωτάτω θρόνους, ἐνενόησε μόνον, καὶ τὸ ἐννόημα ἔργον ἦν, καὶ ὁμοῦ παρήχθησαν ἅπαντες. Ἦδύνατο οὖν ἐν μιᾷ καιροῦ βροτῇ καὶ πάντων ἀνθρώπων τὸ γένος ποιεῖσαι· καὶ κάλιν ἐν ἐνὶ τινὶ καὶ ὀρισμένῳ καιρῷ διὰ τοῦ θανάτου τούτους ἀκαλεῖσθαι τῆς γῆς, ὡς καὶ ἐν τῷ κατακλυσμῷ πεποίηκε, τὸν Νῶε μετὰ τῶν παίδων διαφυλάξας μόνον εἰς δευτέρας γενεᾶς γενέσιν. Ἄλλ' οὐκ ἠθέλησε τοῦτο διὰ φιλανθρωπίαν· ἠκούθησε γὰρ ἐν ἄλλῳ, μᾶλλον δὲ πολλοῖς ἄλλοις οἰκτιροῖς τε καθ' αἷμα καὶ οὐκ οἰκτιροῖς, βλέπειν ἡμῶν ἕκαστον τὸν ἀφεύκτως μάλοντα καταλήψεσθαι θάνατον, ἵνα διὰ τῆς αὐτοῦ θέας ἐναγώμεθα πρὸς μετένοιαν καὶ μελέτην τῶν μετὰ θάνατον. Ἐπεὶ δὲ νῦν ἡμεῖς παντάπασιν ἀμετανοήτους ζῶντας ὄρᾷ, καὶ μηδεμίαν τῶν μελλόντων ποιουμένων φροντίδα, τὸν θάνατον ἐπάγει σχεδὸν πάνσιν ὁμοῦ δικαίως, μὴ ἀνεχόμενοι; ἐπὶ κακῷ ζῆν ἡμεῖς καὶ παρατάσει τῆς ἀμαρτίας. Καὶ οὕτως ἐστὶν ἡ τελευταία ἐνταῦθα τῶν ἀμαρτανόντων πληγὴ, ὡς ἀπὸ τῶν Αἰγυπτιακῶν πληγῶν εἰδῆσθαι.

Ἔστι τοίνυν καὶ ἀπὸ τοῦ τρόπου τῆς ἐνδοκῆς ταύτης παιδείας καταλαθεῖν ἡμᾶς ὅσον ἡμέτερον εἰς Θεόν· ἀνθρώπου μὲν γὰρ παιδεύοντος, δυνατόν καὶ χωρὶς αἰτίας δικαίας καὶ μικρᾶς ἀμαρτίας ἕνεκα μεγάλῃν ὀποστίῃαι τὸν πταίσαντα τιμωρίαν διὰ τὴν ἀκρισίαν ἢ τὴν ἀπήγειαν τοῦ καλῆς, τὴν δὲ γε ἀνωτάτω φιλανθρωπίαν οὐκ ἐστὶ πρὸς θυρὴν κενηθῆναι τοσοῦτον, καὶ πληγῶν θανατηφόρων ἐπαγωγὴν, ἂν μὴ μεγάλα ἀμάρτωμεν, καὶ ἀμαρτανόντες ἀμετανόητοι διαμένωμεν. Ἐπιγνώμεν οὖν, ἀδελφοί, πάντες ἕθεν τὸ πλῆθος καὶ τὸ μέγεθος τῶν ἡμετέρων ἀμαρτημάτων, καὶ ἐπιστραφήτω ἕκαστος ἀπὸ τῶν

humilitatem propitium facientes; ut, sustinente Dei clementia, et defectus nostros supplente, nunc quidem ab hac ira Dei, ab intempestiva et crudeli hac morte et exitio per eam inducendo eximamur; in futuro autem sæculo vitam immortalem obtineamus in gloriam solius datoris vitæ, Christi; quem decet gloria, fortitudo, honor et adoratio cum æterno ejus Patre et vivifico Spiritu, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

Ἐξαν τοῦ μόνου ζωοδότης Χριστοῦ· ᾧ πρέπει δόξα, κράτος, τιμὴ καὶ προσκύνησις σὺν τῷ ἀνάρχῳ αὐτοῦ Πατρὶ· καὶ τῷ ζωοποιῷ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

HOMILIA XL.

In venerandum Christi præcursorem et baptistam Joannem.

Si pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus, et memoria justi cum laudibus, quanto magis facere debemus cum laudibus memoriam Joanni summi sanctorum et justorum apicis, qui exultavit et præcurrit, prænuntiavit Verbum Dei propter nos incarnatum? a quo et ipse prædicatus est et affirmatus major omnibus a sæculo prophetis et sanctis et justis? Minime enim quia dicta de eo præstant omnibus humanis sermonibus, et quia ab unigenito Dei Filio testimonium et mercedem accepit, et proinde opus non habet nostra retributione, ideo silentes sine præmio sermonum relinquimus eum quem Scriptura vocavit vocem Verbi Altissimi, sed quoniam tale nomen et testimonium a Christo omnium Domino accepit, omnis lingua fidelium moveatur ad hymnum, quantum poterit, nequaquam ut quidquam in gloriam illius addamus, quomodo enim poterimus? sed ut debitum persolvamus, unusquisque lingua sua, omnia ore unanimiti mirabilia quæ circa eum facta sunt canentes et enarrantes. Tota quidem vita ejus quo major non est inter natos mulierum miraculum est miraculorum; at non tantum tota vita Joannis et fuit propheta priusquam nasceretur et prophetarum maximus, sed quæcumque ad eum spectant tum diu antequam nasceretur, tum post mortem omnia superant miracula. Etenim divinorum prophetarum de eo prædictiones ipsum non hominem sed angelum appellant, lucis faciem, sidus luciferum divina luce fulgidum, ut præcursorem solis justitiæ, et vocem ipsius Verbi Dei. Porro quid Verbo Deo propinquius et affinius quam vox Dei? Cujus appropinquante conceptione angelus e cælo advolans solvit sterilitatem Zachariæ et Elisabeth, promittens steriles a juventute filium generaturos esse in alta senectute, in cujus nativitate multi gaudebunt; nam prædixit eam omnibus fore salutiferam. At enim: « Erit magnus coram Domino; et vinum et siceram non bibet, et Spiritu sancto replebitur adhuc ex utero matris suæ; et multos filiorum Israel convertet ad Dominum Deum ipsorum; et ipse præcedet ante illum in spiritu et virtute Eliæ.⁹⁹ » Nam virgo manebit velut iste, et in de-

Ἐκφύγωμαι, ἢ δι' ἐξαγορεύσεως καὶ τῆς δι' ἔργων μεταβολῆς ἀντιστηκούσης τὰ παραπτώματα ἡμῶν, ἐδ θεῖον ἐξιλώμεθα, δι' ἐνεργούσας ταπεινώσεως ἡμῶν αὐτοῖς εὐμενίζοντες, ὡς ἂν τῆς τοῦ Θεοῦ φιλοφροσύνης ἀνεχομένης, καὶ τὰς ἁλλείφεις ἀναπληρούσης ἡμῶν, νῦν μὲν τῆς θείας ταύτης ὀργῆς, καὶ τοῦ ἁώρου καὶ ἀθρόου τούτου θανάτου, καὶ τῆς δι' αὐτοῦ πικνωλεθρίας ἀπαλλαγείμεν· ἐν δὲ τῷ μέλλοντι αἰῶνι τῆς ἀθανάτου **221** ζωῆς ἐπιτύχοιμεν εἰς δόξαν.

OMILIA M'.

Eis τὸν πάνσοπον τοῦ Χριστοῦ Πρόδρομον καὶ βαπτιστὴν Ἰωάννην.

Εἰ τίμιος ὁ θάνατος τῶν ὁσίων, καὶ μνήμη δεκαίου μετ' ἔγκωμιων, πόσω μᾶλλον ἡμᾶς ποιεῖσθαι τὴν μνήμην μετ' ἔγκωμιων χρεῶν, τῆς τῶν ὁσίων τε καὶ δικαίων κορυφαίας ἀκρότητος Ἰωάννου, τοῦ προσκιρτήσαντος καὶ προδραμόντος καὶ προκηρύξαντος τὸν δι' ἡμᾶς σαρκωθέντα τοῦ Θεοῦ Λόγον; παρ' οὗ πάλιν αὐτὸς ἀνεκηρύχθη καὶ μεμαρτύρηται τῶν ἐξ αἰῶνος προφητῶν καὶ ὁσίων καὶ δικαίων ὑπέροτρος; Οὐ γὰρ ἐστὶ κρείττω τὰ κατ' αὐτὸν ἀνθρωπίνου λόγου παντός, οὐδ' ὅτι παρὰ τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ τὴν μαρτυρίαν ἐλήψε καὶ τὸ γέρας, καὶ γέρας οὐ δέχεται τοῦ παρ' ἡμῶν, διὰ τοῦτο σιωπήσαντες ἀγέραςτον καταλείψομεν λόγοις, τό γε εἰς ἡμᾶς ἔχον, τὴν τοῦ ἀνωτάτου Λόγου κατὰ τὸ γεγραμμένον φωνήν· ἀλλ' ὅτι παρὰ Χριστοῦ τοῦ δεσπότης τῶν ὁσίων τοιοῦτος ὢν ἀνηγόρευται τε καὶ μεμαρτύρηται; πᾶσα γλῶσσα πιστῶν κινεῖσθω πρὸς ὕμνον, ὁπίση δύναμις, οὐχ ἵνα ἐκείνῳ τι προσθῶμεν εἰς δόξαν· πῶς γάρ; ἀλλ' ἵνα τὴν ὀφειλὴν ἡμεῖς ἀποτίσωμεν, ἑκαστὸς τε ἰδίᾳ καὶ κοινῇ πάντες τὰ κατ' ἐκεῖνον θαυμάσια καὶ ὑμνοῦντες καὶ διηγούμενοι. Ἄσπας μὲν γὰρ ὁ βίος τοῦ ἐν γεννητοῖς γυναικῶν ὑπὲρ θανάτου θαῦμα θαυμάτων ἐστίν. Οὐχ ὁ βίος δὲ μόνον ἄσπας τοῦ καὶ πρὸ τοῦ γεννηθῆνα· προφήτου, καὶ περισσοτέρου τῶν προφητῶν Ἰωάννου, ἀλλὰ καὶ τὰ πολλῶν πρὸ τοῦ βίου καὶ μετὰ τὸν βίον, ὅσα πρὸς τοῦτον τείνεται πάντων θαυμάτων ἐστὶν ἐπέκεινα· θεῖαι μὲν γὰρ περὶ αὐτοῦ προρρήσεις προφητῶν θεολήπτων ἀγγελῶν αὐτὸν οὐκ ἀνθρωπῶν ἀναγράφουσι, καὶ φωτὸς λυχνίαν, καὶ θεοφεγγῆ τινα καὶ ἑωσφόρον ἀστέρα, ὡς προδραμόντα τοῦ ἡλίου τῆς δικαιοσύνης, καὶ αὐτοῦ τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ φωνήν· τί δὲ τῆς τοῦ Θεοῦ φωνῆς τῷ Θεῷ Λόγῳ πλησιαιτέρον ἢ συγγενέστερον; Τῆς δὲ τούτου συλλήψεως ἐγγιζούσης, οὐκ ἀνθρώπος, ἀλλ' ἄγγελος οὐρανῶθεν καταπέσας, Ζαχαρίου καὶ Ἐλισάβετ λύει τὴν στεῖρωσιν, τίπτει ἐν βαθεῖ γήρα παῖδα τοῦ ἀγόνου; ἐκ νέου ἐπαγγελία λάμενος, καὶ πολλῆς χαρᾶς πρόξενον, ὡς πᾶσι σπητῆριον ἐσεσθαι προκαταγγέλλει τὴν του παιδὸς τούτου γέννησιν· « Ἔσται γὰρ, φησί, μέγας ἐνώπιον Κυρίου, καὶ οἶνον καὶ σίκερα οὐ μὴ πίνει, καὶ κληροθήσεται Πνεύματος ἁγίου ἐκ κοιλίας μητρὸς αὐτοῦ, καὶ πολλοὺς τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ ἐπιστρέψει

⁹⁹ Luc. 1, 15.

ἐπὶ Κύριον τὴν Θεὸν αὐτῶν, καὶ αὐτὸς προελεύσεται ἐν πνεύματι καὶ δυνάμει Ἡλιοῦ· ὁ παρθένος γὰρ καὶ οὗτος κατ' ἐκείνον, καὶ ἐρημοπολίτης μᾶλλον ἢ ἐκεῖνος, καὶ βασιλεὺς καὶ βασιλίδας 222 ἐλέγχων παρανομούντας. Ὁ δὲ τοῦτον καὶ ὑπὲρ ἐκείνον κριελεύσεται γὰρ, φησὶν, ἐνώπιον αὐτοῦ.

Ταῦτα νομίσας ὑπὲρ πίστιν ὁ Ζαχαρίας, πεδεῖται τὴν γλῶσσαν· ἐπειδὴ γὰρ ἐκὼν οὐκ ἠβουλήθη κηρύττειν, σιωπῶν ἄκων βοᾷ τὴν ξένην τοῦ παιδὸς σύλληψιν μέχρις ἂν εἰς φῶς εἰθῆι προελθοῦσαν τὴν τοῦ Λόγου φωνήν. Συλληψθεὶς δὲ μετὰ τοσούτων καὶ οὕτω μεγάλων τῶν ἐπαγγελιῶν, πρὶν ἢ τεχθῆναι προφήτης χρίεται, καὶ τῆς χάριτος, ὡ τοῦ θαύματος! τῇ μητρὶ μεταδίδωσι· καὶ κατὰ τὸν Ἡσαΐαν, ἱμάτιον σωτηρίου καὶ χιτῶνα εὐφροσύνης ἐνδύεται· κατὰ δὲ τὸν Ἠλίαν, ἀνθ' αὐτοῦ χρίει προφήτην, καὶ εὐθὺς καὶ ὑπερβαίνει τὴν ἀμφοτέρων τῶν προφητῶν τελειότητα· ἔτι ἐν ἐμβρύοις ὧν, ὡς ἐνώπιον Κυρίου τοιαῦτα ἐπιδεικνύμενος· ἐπεὶ γὰρ τὸ ἐμβρυον μετὰ τὴν τῶν μελῶν διάρθρωσιν κίνησιν μὲν ἔχει, φωνὴν δὲ οὐπω ἔχει, διὰ τὸ μηπω ἐνδαιτᾶσθαι τῷ ἀέρι· ἐπέστη δὲ ἡ κυφοροῦσα τηλικαῦτα τὸν Θεὸν Παρθένου, καὶ ἐν γαστρὶ ὧν ὁ Ἰωάννης, οὐκ ἀνεπαίσθητως ἔσχε τῆς θεϊκῆς παρουσίας καὶ οἰκονομίας, ἀλλ' ἀνυμνεῖ ταύτην ἐκείθεν διὰ τῆς μητρικῆς γλώττης θεολογῶν· σκιρτᾷ καὶ αὐτὸς ἐνδον καὶ ἀγαλλιάται, ὡ τοῦ θαύματος! ἐν Πνεύματι ἀγίῳ, τὴν τελειότητα τοῦ μέλλοντος αἰῶνος ἐν μητρικῇ νηδῷ δεξάμενος· καθάπερ γὰρ ὁ μέγας Παῦλος τὸ μυστήριον προκαταγγέλλων τῆς αἰωνίου ζωῆς· ὁ Σπεύρεται, φησὶ, σῶμα ψυχικόν, ἐγείρεται σῶμα πνευματικόν, ὁ τότεστι δυνάμει θεοῦ Πνεύματος ὑπερφυεῖ, κατὰ τὸν μέλλοντα αἰῶνα διοικούμενόν τε καὶ κινούμενον· οὕτως ὁ Ἰωάννης ἐσπάρη μὲν καὶ συνέστη σῶμα ψυχικόν ἐν μητρικῇ νηδῷ, τῇ δὲ ἐν αὐτῇ παραδόξῳ χρίσει τοῦ θεοῦ Πνεύματος ἀνεδείχθη σῶμα πνευματικόν, ἐν πνεύματι σκιρτῶν καὶ ἀγαλλώμενος, καὶ τὴν αὐτὸν κυφοροῦσαν προφητικὴν ἀπεργαζόμενος· καὶ γὰρ φωνὴ μεγάλη διὰ τῆς ἐκείνης γλώττης ἠυλόγει τὸν Θεόν, καὶ Μητέρα τοῦ Κυρίου τὴν κυφοροῦσαν ἀνεκέρυξε παρθένον, καὶ καρπὸν τῆς αὐτῆς κοιλίας προσηγόρευσε τὸν ἐν αὐτῇ κυφορούμενον, ἐγκύμονά τε ἄμα καὶ παρθένον ταύτην εἶναι παριστάς.

Ὁὕτω μὴ μόνον κατὰ τὸ γεγραμμένον, πρὶν ἢ γινῶναι τὸ κακὸν ἐξελέξατο τὸ ἀγαθόν· ἀλλὰ καὶ πρὶν ἢ γινῶναι τὸν κόσμον ἐν ἐμβρύοις ὧν, ὑπερκόσμιος, ὁ Ἰωάννης ἦν. Γεννηθεὶς δὲ πάντας καὶ εὐφρανε καὶ ἐξέπληξε τοὺς περὶ αὐτὸν θαυμασίους· Ἐκεῖν γὰρ Κυρίου ἦν, φησὶ, μετ' αὐτοῦ, ὁ τερατουργοῦσα πάλιν οἷα καὶ πρότερον· τὸ γὰρ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ στόμα τὸ πεδῆθεν, ὡς μὴ πιστευθῆναι τὴν ξένην τοῦ παιδὸς σύλληψιν, ἀνεψήθη καὶ ἐνεπλήσθη Πνεύματος ἀγίου, καὶ προεφῆτεύσε τὰ τε ἄλλα, καὶ περὶ τοῦ οἰκείου τοῦτου παιδός, λέγων· Καὶ σὺ, παιδίον, προφήτης· Ὑψίστου κληθήσῃ· προπορεύσει γὰρ πρὸ προσώπου Κυρίου ἐτοιμάσαι· ὁδοὺς αὐτοῦ, τοῦ δοῦναι γῶσιν σωτηρίας τῷ λαῷ αὐτοῦ· Καθάπερ δὲ συλληψθεὶς ὁ θεὸς παῖς οὗτος, τὸ ἐκ μητρικῆς νηδύος·

Quæ cum Zacharias supra Bilem esse cogitasset lingua impeditur; nam quoniam noluit libenter ea prædicare, silens invitatus clamat prodigiosam pueri conceptionem, donec in lucem venerit præsens vox Verbi. Conceptus autem cum tot et tantis promissionibus, priusquam nasceretur, propheta ungitur, et gratiam, o res mirabilis! matri communicat, et secundum Isaiam, indutus est indumento salutis et vestimento lætitiæ; Helix instar, in locum suum ungit prophetam, et adhuc in utero utriusque prophetæ perfectionem præcurrit et superat, ista velut ante faciem Domini ostendens. Nam cum fetus post aptationem membrorum motum quidem habeat, vocem vero non habeat, quia nondum degit in aere, adstante quæ tunc in ventre Deum gerbat Virgine, Joannes in utero matris non sine sensu fuit divinæ præsentis et dispensationis, sed inde eam celebrat per linguam maternam divinitus alloquens, ipse autem interius exsultavit et gavisus est, o miraculum! in Spiritu sancto, perfectionem futuri sæculi in ventre genitricis recipiens. Nam quemadmodum magnus Paulus mysterium vitæ æternæ prænuntians: « Seminatur, inquit, corpus animale, surget corpus spirituale, » id est eximia divini Spiritus virtute in futuro sæcula rectum et motum, ita Joannes seminatus quidem constitit in utero matris corpus animale, sed copiosa divini Spiritus unctioe ei impertita, exhibitum est corpus spiritale, in Spiritu exsultans et gaudens, suamque matrem prophetam efficiens; quippe alta voce per linguam ejus Deum benedixit, et Matrem Domini prægnantem prædicavit virginem, et fructum ventris ejus asserens quod in ea gestabatur, eam simul prægnantem et virginem denuntians.

Ita, sicut scriptum est, priusquam cognosceret malum, elegit bonum; imo priusquam cognosceret mundum, supra mundum stetit Joannes. Verum natus omnes lætitia affecit, et omnes miraculis super eum factis permovit. « Manus enim Domini, inquit evangelista, erat cum eo, » eadem quam prius portenta operans. Nam impeditum os patris ejus, quoniam non crediderat singularem pueri conceptionem, apertum est, et Spiritu sancto impletum, et alia rursus prædixit, de filio ejus dicens: « Et tu, puer, propheta Altissimi vocaberis; præibis enim ante faciem Domini parare vias ejus, ad dandam scientiam salutis plebi ejus. » Quemadmodum conceptus divus iste puer, ex materno ventre animatum gratiæ instrumentum, in eo movebatur

22. Luc. 1, 76.

et exultabat divino Spiritu, ita et natus crescebat et invalescebat in Spiritu. Sed cum mundus non esset eo dignus, a teneris annis continuo vixit in deserto, sine anxietate, sine sollicitudine, sine tumultu vitam agens dolore immunem, sedis passionibus vacuam, terrenis et carnalibus voluptatibus quæ circa corpus sensusque corporeos versantur superiorem; soli Deo vivens, Deum solum videns, Deum delicias suas efficiens. Begebat ergo in angusto terræ loco; « Et erat in desertis usque in diem ostensionis suæ ad Israel. » Quenam autem dies hujus ostensionis? Quando advenit tempus baptismi Domini, de quo tempore scriptum est: « Non est intelligens, non est qui inquirat Deum, omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt ». Igitur sicut ea hora Dominus pro nobis impiis ineffabili motus clementia e caelo descendit, ita Joannes tunc e deserto propter nos exiit, ministraturus benignæ ejus voluntati; nam hominibus in barathro nequitiae dejectis nimisque illi divinæ bonitatis indulgentiæ, tali opus erat ministro qui nulli virtutis apicel cederet, qui ita videntes traheret, sicut traxit, ad semetipsum miraculis convertens, utpote cæteris non similis, et super hominem conversationem suam exhibens. Erat prædicans prædicationem sua conversatione dignam; nam promittebat regnum cælorum, et ignem minabatur inextinguibilem, et regem cælorum monstrabat Christum: « Cujus ventilabrum in manu ejus, et purgabit aream suam, et congregabit triticum in horreum suum, paleas autem comburet igni inextinguibili. »

καὶ πῦρ ἀσβεστον ἔχει, καὶ τὸν βασιλεῖα τῶν οὐρανῶν ὑπεδείκνυ Χριστόν· οὐδὲ τὸ πτόνον, φησὶν, ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ, καὶ διακαθαριεὶ τὴν ἄλωνα αὐτοῦ, καὶ συναΐξει τὸν σίτον εἰς τὴν ἀποθήκην αὐτοῦ· τὸ δὲ ἄχυρον κατακαύσει πυρὶ ἀσδέστω. »

Sed non verbis tantum, verum etiam operibus eum omnibus manifestavit, illum baptizans, suisque discipulis ostendens, necnon in omnibus testans quoniam ipse est Filius Patris, Agnus Dei, Sponsus animarum ad eum accedentium, qui tollit peccata mundi, qui maculas abstergit, qui insuper sanctificationem infert et impertitur. Sed postquam ita viam ejus paravisset secundum prophetiam Zachariæ, et omnia perfecisset ad quæ missus est, et præcurrisset necnon baptizator factus esset in Jordane, sensim eorum Christo cedit a doctrina et disciplina quam ad congregatos discipulos habebat, et turba egressus illos Domino tradit. Sed cum Herodes filius illius infanticidiæ non omnem quidem principatum patri accepisset, erat enim tetrarcha, malitiæ autem ejus addidisset, vivens in flagitiis, et exemplum factus Judæis omnis nequitiae, Joannes non potuit non loqui; quomodo enim tacuisset qui erat vox veritatis? sed increpabat eum propter alia omnia quæ patrabat mala, et præcipue propter Herodiadem uxorem fratris ejus, quam sublatam illicite duxerat, dicens huic malo: « Non licet tibi

ἔρμυλον τῆς χάριτος ὄργανον, κατ' αὐτὴν ἐκινῆσαι καὶ θεῖον ἠγαλλιᾶτο Πνεύματι, οὕτως καὶ γεννηθεὶς ἤρξενα κλίην καὶ ἐκρτατοῦτο Πνεύματι. Ἐπει δὲ οὐκ ἦν ἄξιος αὐτοῦ ὁ κόσμος, ταῖς ἐρήμοις ἐξ ἀπαλῶν, ὡς εἰπεῖν, δυνύχων ἐνδιηγεῖτο τὸν ἀεὶ χροόνον, ἀσκευον, ἀπεριμέριμον, ἀπραγματευτον βίον ἀνύων· λύπης ἀμοιρον, παθῶν ἀγενῶν ἀμέθεκτον, ἡδονῆς τῆς χαμαιζήλου καὶ προσούλου ταύτης καὶ περὶ σῶμα καὶ τὰς σωματικὰς αἰσθήσεις, μόνως σαίνουσης ἀνώτερον· Θεῷ μόνω ζῶν, Θεῷ μόνον ὄρων, Θεῷ ἐρυφῆν οἰκίαν ποιοῦμενος. Ἐξῆ τοίνυν καθάπερ ἐν τινὶ τῆς γῆ· ἐξρηρημένω 223 χωρίω· Καὶ ἦν ἐν ταῖς ἐρήμοις ἕως ἡμέρας, φησὶν, ἀναδείξων αὐτοῦ πρὸς τὸν Ἰσραήλ. » Τίς δὲ ἡ τῆς ἀναδείξεως ἡμέρα ταύτης; Ἦνίκα δὲ τοῦ βαπτίσματος τοῦ Κυρίου ἀφειστήκει καιρὸς, περὶ οὗ καίρου γέγραπται, « Οὐκ ἔστιν ὁ συνιών, οὐκ ἔστιν ὁ ἐκζητῶν τὸν Θεόν· πάντες ἐξέκλιναν, ἕμα ἠχρηώθησαν. » Ὡστερ οὖν ὁ Κύριος τηνικαῦτα, πάντων ἀσεδῶν ἡμῶν ὄντων, ἀπάτω φιλανθρωπιε χρησόμενος, ὑπὲρ ἡμῶν ἐξ οὐρανοῦ κατήλθεν, οὕτω καὶ ὁ Ἰωάννης τότε τῆς ἐρήμου ἐξῆλθεν ὑπὲρ ἡμῶν, ὑπηρετήσων τῷ ἐκείνου φιλανθρώπων βουλήματι· πρὸς γὰρ τὸν καλοφῶνα τῆς τότε τῶν ἀνθρώπων κακίας, καὶ τὴν ἀνίκαστον τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας συγκατάθεσιν ἐκείνην, τοιοῦτου ἔδει καὶ τοῦ ὑπηρετησομένου, μηδεμίαν ὑπερβολὴν ἀρετῆς ἀπολείποντος· οὕτω γὰρ ἂν ἐλιχυσεν τοὺς ὄρωντας, ὥστερ οὖν ἐλιχυσεν, ἐπιστρέφας πρὸς αὐτὸν μετὰ θαύματος, ὡς ἐξηλλαγμένως τις ὢν, καὶ ὑπὲρ ἀνθρώπων πολιτείαν ἐκιδεικνύμενος. Ἦν δὲ καὶ κήρυγμα κηρύττων τῆς οἰκίας πολιτείας ἐπάξιον· βασιλείαν γαρ οὐρανῶν ἐπηγγέλλασα,

Ὁδὲ λόγοις δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ δι' ἔργων τοῖς πᾶσι τοῦτον ἐφανέρωσεν, βαπτίσας αὐτὸν, καὶ διατόλιε δειξας, καὶ τοῖς οικείοις μαθηταῖς συστήσας, καὶ διὰ πάντων μαρτυρήσας, ἔτι οὕτως ἔστιν ὁ Υἱὸς τοῦ Πατρὸς, ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ τῶν αὐτῶ προσόντων ψυχῶν νυμφίος, ὁ τὴν ἀμαρτίαν ἀφρων τοῦ κόσμου, καὶ τὸν μολυσμὸν ἐξάφρων, καὶ τὸν ἀγίασμὸν ἀντεισφύρων καὶ χαρίζόμενος. Ἐτοιμάσας δὲ οὕτω τὴν ὁδὸν αὐτοῦ κατὰ τὴν Ζαχαρίου πρόβησιν, καὶ τὸ πᾶν τελίσας, δι' ὃ καὶ ἀπεστάλη καὶ προΐδραμα, καὶ βαπτιστῆς ἐν Ἰορδάνῃ γέγονεν, ὑποχωρεὶ Χριστῶ τῆς πρὸς τοὺς συνειλεγμένους παρρησίας καὶ διδασκαλίας, καὶ ἀναχωρεὶ τοῦ κλήθους, τῷ Κυρίω τοῦτους παραδοῖς. Ἐπει δὲ Ἡρώδης ὁ τοῦ βραβεκτόνου ἐκείνου υἱὸς τὴν μὲν ἀρχὴν τοῦ πατρὸς πᾶσαν οὐ διεδίδετο, τετράρχης γὰρ οὗτος ἦν, τῇ δὲ κακίᾳ τοῦτου καὶ προσετίθει, συζῶν ἀκολασίε, καὶ παράδειγμα τοῖς Ἰουδαίοις πάσης κακίας προκαίμενος, οὐκ ἠνέσχετο ὁ Ἰωάννης αἰγῆν· πῶς γὰρ φωνῆ τῆς ἀληθείας ὢν; ἀλλ' ἠλεγχεν αὐτὸν περὶ τε τῶν ἄλλων ἀπάντων ὧν ἐποίει πονηρῶν, καὶ μέλιστα περὶ Ἡρωδιάδος τῆς γυναίκος τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, ἣν ἔρακίσας

21 Pal. xiv, 3.

ἐκείνος παρανόμῳ; ἔργῳ, λέγων πρὸς αὐτόν· « Οὐκ ἔστι σοι ἔχειν τὴν γυναῖκα Φιλίππου τοῦ ἀδελφοῦ σου. » Ὁ δὲ τὸν ἐλεγchon, μᾶλλον δὲ τοὺς ἐλέγχους μὴ φέρων, προσέθηκε καὶ τοῦτο τοῖς ἄλλοις πονηροῖ; ἔργοις, κατέκλεισε τὸν Ἰωάννην ἐν τῇ φυλακῇ. Φιλίππος δὲ οὗτος υἱὸς καὶ αὐτὸς ἦν Ἡρώδου, μείρας ἑτέρας τετραρχίας ὧν· τοῦ γὰρ πατρὸς αὐτῶν Ἡρώδου μετὰ τὴν ἀπηγῆ καὶ φρονοβλαβῆ βρεφοκτονίαν ἐκείνην συμφορὰς καὶ νόσους ἀνηκέστοις καὶ ἀνυπαίτοις περιπέσονται, καὶ αὐτὸν ἀνελόντος ἐξ ὑπερβαλλούσης ἀνίας καὶ περιωδυνίας, ἦνίκα καὶ πρὸς τὸν Ἰωσήφ ὁ ἄγγελος ἐν Αἰγύπτῳ εἶπεν· « Ἐγερθεὶς παράλαβε τὸ παιδίον καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ, καὶ πορεύου εἰς γῆν Ἰσραὴλ· τεθηκάκει γὰρ οἱ ζητούντες τὴν ψυχὴν τοῦ παιδίου· » τοῦ Ἡρώδου τοίνυν ἐκείνου κακῶς τὸ ζῆν ἀπορρήξαντος, ὁ τῶν ἄλων αὐτοκράτωρ τηρῆκαῦτα Καίσαρ εἰς τίσσαρα διεῖλε τὴν ὅπ' ἐκείνων ἀρχὴν, καὶ τοὺς μὲν δυεῖν ἑτέρους ἐπέστησε, τῶν δ' ἑτέρων δύο μερῶν **224** τετραρχίας κατέστησε τοὺς τοῦ Ἡρώδου υἱούς, Φιλίππον τε καὶ τὸν Ἡρώδην τούτον. Αὐτὸ καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς Λουκᾶς τετραρχεῖν αὐτὸν λέγει τῆς Ἰουδαίας· Φιλίππον δὲ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ τῆς Ἰουδαίας τε καὶ Τραχωνίτιδος χώρας, ἦνίκα τῷ Ἰορδάνῃ ἐπέστη ὁ Ἰωάννης κηρύσσειν βάπτισμα μετανοίας.

Οὗτος οὖν ὁ νόος Ἡρώδης κρατήσας ἔδρασε καὶ ἔθετο τὸν Ἰωάννην ἐν φυλακῇ· ὡς μὲν ὁ Ματθαῖος καὶ ὁ Μάρκος φησὶν, ἐλεγχόμενος ὅπ' αὐτοῦ διὰ τὴν Ἡρωδιάδα, ἣν σφετερισάμενος ἦν, γυναῖκα εἶσαν τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ. Ὁ δὲ Λουκᾶς οὐ διὰ τὴν Ἡρωδιάδα μόνον φησὶν, ἀλλὰ· « Καὶ περὶ πάντων ὧν ἐποίησε πονηρῶν ὁ Ἡρώδης, προσέθηκε καὶ τοῦτο ἐπὶ πᾶσι, καὶ κατέκλεισε τὸν Ἰωάννην ἐν τῇ φυλακῇ. » Πῶς οὖν οἱ ἄλλοι εὐαγγελισταὶ τοῦ περὶ τῆς Ἡρωδιάδος ἐλέγχου μόνον πεποιήνται μνήμην; Ἐπειδὴ τοῦ κατακαλεῖσθαι τὸν Ἰωάννην καὶ ἄλλα πολλὰ τὰ αἰτία, μᾶλλον δὲ πάντα τοῦ φιλοπονήρου βασιλέως τὰ ἔργα, ἐφ' οἷς ἄπασιν ἐλεγχόμενος, τὴν Ἰωάννου παρῆσσαν οὐκ ἔφερε· τοῦ δὲ τὴν κεφαλὴν ἀπομηθήναι μόνῃ γέγονεν ἡ μοιχαλῆς αἰτία, ταῖς παρ' αὐτῆς μηχαναῖς τε καὶ σπουδαῖς καταπραξαμένη, καὶ εἰς τέλος ἀγαγεῖσα τὸ ἔργον· αὐτὴ γὰρ ἐλέγχοντι καὶ ἀνθέλλωντι τῆς παρανόμου πράξεως τὸν Ἡρώδην, ἐνεῖχεν ἔγκοιτοῦσα τῷ Ἰωάννῃ, καὶ ἤθελεν αὐτὸν ἀποκτείνειν· οὐ γὰρ ἦν ἄλλως κατασιγᾶσαι τὸν ὧς ἔδοκει κατ' αὐτῆς ἐλεγchon. Οὐκ ἀπλοῦν δὲ τι τὸ κατ' αὐτὴν μύσος ἦν, οὐδὲ δεκλοῦν μόνον, ἀλλὰ καὶ πολλαπλοῦν· μοιχεία τε γὰρ ἦν, τὸ πάντων ἀμαρτημάτων ἀσχηστόν, καὶ οὐ παρ' ἑτέρου τι· ἐκτελουμένη, ἀλλὰ παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ τῆς μοιχευομένης ἀνδρὸς, καὶ παιδοποιήσαντος μετ' αὐτῆς ἐκείνου, ὡς καὶ τὴν παιδα ζῆν ἔτι, ὃ καὶ ἀποθανόντος ἐκείνου, τὸν ἀδελφὸν οὐδὲ κατὰ τὸν Μωσαίως νόμον συνεχῶρει τὴν ἐκείνου γυναῖκα γῆμαι. Ὁ δὲ καὶ ζῶντος τοῦ ἀδελφοῦ καὶ θυγατέρα ἔχοντας ἐπιβούλευσε τῇ κοίτῃ· οὐδὲ γοῦν χρυφίως, ὡς μεθ' ὀπιστολή; τινος; ἐργάζεσθαι τὴν ἀσέλγειαν, ἀλλὰ παρῆσι καὶ ἀπρηυθριασμένως ἐξετάλει τὸ

habere uxorem fratris tui Philippi ²². » Ille autem increpationem vel potius increpationes non ferens, istud aliis operibus malis adiecit et conclusit Joannem in carcere. Porro Philippus ille Herodis ipse quoque erat filius, alterius partis tetrarcha; nam cum Herodes eorum pater post illam crudelē et insanam infantiam eadem in exitia et morbos tum insanabiles tum intolerabiles incidisset, et semetipsum ex nimis suppliciis atque cruciatibus eripuisset, quando angelus dixit ad Joseph in Ægypto: « Surge et accipe puerum et matrem eius, et vado in terram Israel; mortui enim sunt qui querebant animam pueri ²³; » igitur cum Herodes male sibi vitam abruptisset, qui tunc universo imperabat Cæsar, in quatuor partes divisit ejus regnum, et duobus quidem alios præfecit, duobus autem aliis tetrarchas imposuit filios Herodis Philippum et istum Herodem. Ideo evangelista Lucas dicit hunc tetrarcham fuisse Judææ, Philippum autem ejus fratrem regionum Ituridis et Trachonitidis, quando ad Jordanem stetit Joannes prædicans baptismum penitentia.

Itaque junior hic Herodes potestate potitus vitium iniecit Joannem in carcerem, sicut narraverunt Matthæus et Marcus, increpatus ab eo propter Herodiadem, quam suam fecerat, etiam uxor esset fratris sui. Lucas autem non solummodo dixit propter Herodiadem, sed propter omnia mala quæ fecit Herodes, adiecit hoc super omnia, et inclusit Joannem in carcere ²⁴. Quare ergo alii evangelistæ solius correptionis de Herodiade mentionem fecerunt? Quoniam incarcerationis quidem Joannis aliæ multæ fuerunt causæ, imo omnia opera perversi principis, de quibus omnibus correptus non ferebat Joannis libertatem. Sed abscissi capitis causa fuit sola adultera, suis artibus et machinationibus insidiata, et in finem opus adducens; etenim illa vehementius insectabatur Joannem qui corripiebat et amovebat Herodem ab opere illicito, et volebat eum interficere; aliter enim delere non poterat increpationem quæ adversus eam fieri videbatur. Verum non simplex erat facinus cum ea perpetratum, imo nec solummodo duplex, sed etiam multiplex. Nam erat adulterium omnium peccatorum turpissimum, nec ab alio quodam commissum, sed a fratre viri adulteræ, illius a quo prolem acceperat, ita ut illa adhuc viveret, unde etiam post mortem viri fratri secundum ipsam legem Moysis non licebat illius uxorem ducere. Ille autem, fratre etiam vivo et filiam habente, torum violavit; neque occulte quasi quadam dubitatione turpitudinem operans, sed aperte et impudenter flagitium perpetrando. Ita ergo sub omni ratione malitiæ indulgens, neque ferens se proinde corripī, in carcere Joannem occlusit. At carcer ipse major erat incre-

²² Marc. vi, 19. ²³ Matth. ii, 13. ²⁴ Luc. xi, 19.

patio, auditus et conspectus, fama que grassans per loca omnia, quapropter Herodias Joannem persequeretur, id est iram adversus eum in corde suo nutriebat, et volebat eum interficere, sed non poterat. « Herodes enim metuebat Joannem, sciens eum virum justum et sanctum. » Timebat quidem Herodes Joannem propter virtutis excellentiam, Deum autem non timebat, a quo hominibus virtus infunditur; nec Joannem timebat ut talem, quia sciebat eum justum et sanctum, sed timebat eum propter turbas, quia tanquam prophetam habebat eum, quemadmodum dixit Matthæus; nam sicut ipse scripsit, non sola Herodias, sed et ipse Herodes, cum vellet Joannem occidere, timebat turbam. δὲ ἀνδρα δίκαιον καὶ ἄγιον, ἀλλ' ἐφοβείτο τοῦτον διὰ τοῦς ἄγγελοῦς· ὡς γὰρ ὁ αὐτὸς συγγράφεται, οὐχ ἡ Ἡρωδιάς μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Ἡρώδης θύλων ἀποκτείναι τὸν Ἰωάννην, ἐφοβείτο τὸν ἄγγελοῦ.

Quod autem Marcus de Herode dixit, nempe quod libenter Joannem audiebat, sic intelligendum est; quemadmodum in potionibus medicamentariis amaritudinem quidem sentimus, sed eas tamen accipimus, quia inde speramus utilitatem, ita e contrario de spiritualibus doctrinis, iis quidem natura suavis delectantur qui eis non persuadentur, sed illa nequaquam accipiunt, scientes illa pravis suis desiderii oblectari. Sic libenter eum prius audiebat, ideo, inquit, custodiebat eum, et audito eo multa faciebat. Verum cum soleant mali odio habere corripientes, odio propter increpationem superveniente, illa omnia contemnens cum adultera consentiebat de consilio homicidii, et volens ipse Joannem occidere, ut dixit Matthæus, timebat turbam, non quia metueret eam refragaturam, sed quia timeret ne ab ea reproberetur, quoniam pro propheta eum habebant. Noverat enim, nam neminem hæc latebat, excellentiam virtutis et gratiam Joannis, et cum cederet laudi ex multitudine venientium, et gloriam ab ea sectaretur, timebat ne ab ea damnaretur, et iragebat erga Joannem plam docilitatem. Sed Herodias, cum sciret eum ad malum vertere hunc metum solvit, et ad cædem sicut putavit, vel potius ut fecellit, irreprehensam traxit; nam iracundia furens et sanguinolenta id studebat ut facinus multis celaret, et ad opus adduceret suum in Baptistam et prophetam odium. Igitur, ait Marcus, cum dies opportunus accidisset, scilicet ad carnificem machinationem, dum celebrarentur Herodis natalitia, omni quidem multitudine congregata, et omnibus mensæ discumbentibus, intravit in medio omnium ejus filia de industria a marte immissa, et coram oculis omnium saltavit, et placuit Herodi et cæteris. Nam quomodo Herodiadis filia, a matre producta, non impudenter saltasset, nec Herodi placuisset? Ita vero lascivo regi arrisit impudens saltatio, ut saltanti diceret: « Pete a me quod vis, et dabo tibi. Et juravit illi: quia quidquid petieris dabo tibi, licet dimidium regni mei ». Exit ad matrem et magistram

μίσος. Οὕτω γοῦν κατὰ πᾶσαν πόθεσιν προσκείμενος τῇ κακίᾳ, πάντεσθιν τὸν ἐλεγχον μὴ φέρων, ἐν φυλακῇ τὸν Ἰωάννην κατέκλεισεν. Ἀλλὰ καὶ ἡ φυλακὴ αὐτῇ μείζων ἐλεγχος ἦν, καὶ ἀκουσμένη, καὶ ὀρωμένη, καὶ διὰ πάντων φοιτῶσα διὰ τῆς φήμης· διὰ τοῦτο καὶ ἡ Ἡρωδιάς ἐνείχεν αὐτὸν, δηλονότι τὴν κατὰ τοῦ Ἰωάννου μανίαν ἐν αὐτῇ ἔτρεψε, καὶ ἤθελεν αὐτὸν ἀποκτείναι, καὶ οὐκ ἐδύνατο· « Ὁ γὰρ Ἡρώδης, φησὶν, ἐφοβείτο τὸν Ἰωάννην, εἰδὼς αὐτὸν ἀνδρα δίκαιον καὶ ἄγιον. » Ἐφοβείτο μὲν ὁ Ἡρώδης τὸν Ἰωάννην διὰ τὸ τῆς ἀρετῆς ὑπερβάλλον, οὐκ ἐφοβείτο δὲ τὸν Θεὸν, παρ' οὗτοῦς ἀνθρώποις ἡ ἀρετὴ· οὐδὲ αὐτὸν ἐφοβείτο τὸν Ἰωάννην ὅτε τοιοῦτον, καίτοι καὶ αὐτὸς τοῦτον εἰδὼς διὰ τοῦς ἄγγελοῦς, ὅτι ὡς προφήτην αὐτὸν εἶχον, καθὰ

« Ὁ δὲ φησὶν ὁ Μάρκος περὶ Ἡρώδου, ὅτι ἠδέως ἤκουε τοῦ Ἰωάννου, τοιοῦτόν ἐστι· καθάπερ ἐπὶ τῶν λατρικῶν πομάτων αἰσθανόμεθα μὲν τῆς πικρίας, καταδεχόμεθα δὲ αὐτὰ, τὴν ἀπὸ τούτων ἐννοοῦντες ὠφέλειαν, οὕτως ἀντιστρόφως ἐπὶ τῶν πνευματικῶν διδασμάτων, ἡδοναί μὲν αὐτοῖς, τοιοῦτοις φύσει γλυκίσιν οἷσι καὶ οἱ μὴ τοῦτοις πειθόμενοι, οὐ καταδέχονται δὲ αὐτὰ, τὴν ἀπὸ τούτων ἐννοοῦντες. » 225 πρὸς τὰς οικίας πονηρὰς ὀρέξεις ἀντίθεσιν· ἰσχυρὰ δὲ καὶ ἠδέως μὲν ἀκούων ἦν αὐτοῦ πρότερον, ἐπει καὶ συνετήρει, φησὶν, αὐτόν, καὶ ἀκούων αὐτοῦ πολλὰ ἐποίησε· πεφυκῶτων δὲ τῶν κακῶν μισεῖν τοὺς ἐλέγχοντας, τοῦ μίσους προσγενομένου διὰ τὸν ἐλεγχον, πάντων ἀλογήσας ἐκείνων συνεφώνει τῇ μειχρυσμένη κατὰ τὴν φόνιον γνώμην, καὶ θέλων καὶ αὐτὸς ἀποκτείναι τὸν Ἰωάννην, καθὰ φησὶν ὁ Ματθαῖος, ἐφοβείτο τὸν ἄγγελοῦ, οὐκ ἐνστάσιν τινα δεδιὼς ἐκ τούτων, ἀλλὰ μόνον τὴν ἀπὸ τούτων κατάγνωσιν, ἐπισημῶν ὡς προφήτην αὐτὸν εἶχον· ἦδει γὰρ ὅτι οὐδένα τῶν ἀπάντων εἴληθε τὸ περιὸν τῆς ἀρετῆς καὶ χάριτος Ἰωάννου, καὶ τῆς παρὰ τῶν πολλῶν δόξης ὑπάρχων ἡττων ἐφοβείτο τὴν παρὰ τούτων κατηγορίαν, καὶ τὸν παρ' αὐτῶν θηρώμενος ἐπαινον ἔστιν ἐφ' ᾧ ἐτι τὴν πρὸς τὸν Ἰωάννην προσεποίειτο πειθῶ καὶ εὐλάβειαν. Ἀλλ' ἡ Ἡρωδιάς σοφὴ οὖσα τοῦ κακοποιῆσαι καὶ τοῦτον δὴ τὸν φόβον ἔλασεν αὐτῷ, καὶ πρὸς τὸν φόβον, ὡς ἐνέτασε, μᾶλλον δὲ ὡς ἠπάτησεν ἀνεγκλήτως ἐπήρειν· ἐγκοιτοῦσα γὰρ καὶ φονῶσα καιρὸν ἐζήτει τὴν ἀπὸ τῶν πολλῶν συσκιᾶσαι μέμψιν, καὶ προαγαγεῖν εἰς ἔργον τὴν κατὰ τοῦ Βαπτιστοῦ καὶ Προφήτου μανίαν. Γενομένης οὖν, φησὶν, ἡμέρας εὐκαιροῦ, πρὸς τὴν φονικὴν δηλονότι μηχανὴν, τελουμένων τῶν γενεθλίων Ἡρώδου, καὶ παντὸς μὲν τοῦ ἄγγελοῦ συνειληγμένου, πάντων δὲ τῶν ἐν τέλει προκαθημένων, εἰσηλθε μεταξὺ πάντων, ἀφειδίσα παρ' αὐτῆς ἐπικτήτης ἡ ταύτης θυγάτηρ, καὶ ὑπὸ τοῦς ἀπάντων ὀφθαλμοῦς ὀρχήσατο τὸ παράσιον, καὶ ἤρασε τοὺς τε ἄλλοις καὶ τῷ Ἡρώδῃ. Πῶς γὰρ οὐκ ἐμελλεν αὐτῆς τε εἶσα, καὶ ἐπ' αὐτῆς προαχθεῖσα, καὶ ἀναίδως ὀρχήσαθαι, καὶ τῷ Ἡρώδῃ ἀρέσκειν; Ἐπὶ τοσοῦτον δὲ τοῦ φιλοκαίμα-

¹¹ Marc. vi, 22.

νος ἐκράτησε βασιλείως ἢ ἀναυθῆς δορυχίης, ὥστε καὶ εἰπεῖν τῷ κορασίῳ · « Αἰτησὼν με ὃ ἐὰν θέλῃς, καὶ δώσω σοι · καὶ ὤμοσεν αὐτῇ, ὅτι Ὁ ἐὰν αἰτήσῃς, δώσω σοι, ἕως ἡμετέρου τῆς βασιλείας μου. » Ἐξέρχεται πρὸς τὴν μητέρα καὶ διδάσκαλον τῶν ἀστέμων ἀλμάτων ἐκαίνων καὶ λυγισμάτων τὸ ἀναυθῆς κίριον, ἀπαγγέλλει τὸν ὄρκον, ζητεῖ διδαχθῆναι τὸ αἰτήμα, διδάσκεται πάραυτα, καὶ προθυμότερα πείθεται, καὶ πρὸς τὸν βασιλέα μετὰ σπουδῆς ἐπανερχεται, καὶ τὴν αἰτησὶν ἀνευρυθριάστως προβάλλεται · θέλω, λέγουσα, ἵνα μοι ὄψις ἐξ αὐτῆς, ὅτι τάχιστα, κατ' αὐτὴν δηλονότε τὴν ὄραν, ἐπὶ πίνακι τὴν κεφαλὴν Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ. Ταῦτα μὲν οὖν τὸ κοράσιον ἀνηρυθριασμένως ἤτελλο · ἢ δὲ μοιχαλῆς εἶναι, ὡς ἦτο, τῷ βασιλεὶ διὰ τούτων τὴν ἐπὶ τῷ φόνῳ τοῦ Βαπτιστοῦ καὶ προφήτου κατηγορίαν · διὰ τὴν πρὸς τὸν ὄρκον εὐλόγησαν δόξεις, λέγουσα, τὸν φόνον ἐργάσασθαι, καὶ οὐ διὰ τὸ πρὸς τὸν δίκαιον μέσοις. « Ὁ δὲ βασιλεὺς περιλυμένος, φησὶ, διὰ τε τοὺς ὄρκους καὶ τοὺς συνανακειμένους, οὐκ ἠθέλησεν αὐτὴν ἀθετῆσαι · » διὰ καὶ πέμψας ἀπεπέμφισεν τὸν Ἰωάννην ἐν τῇ φυλακῇ, καὶ ἠνέχθη ἡ κεφαλὴ, καὶ ἐδόθη τῷ κορασίῳ.

Bahai πόσων κακῶν αἴτιον ἢ δοξομανία! Οὐκ ἦθύνετο φονεῦσαι διὰ τὸν ὄγκον, ἐφθόνησεν αὐθις διὰ τοὺς συνανακειμένους · περίλυπος ἐγένετο δι' οὐδὲν ἄλλο, ἢ διὰ τὸ δόξα· τῆς παρὰ τῶν πολλῶν ἐστερηθῆσαι δόξης · στενὰ γὰρ ἐγένετο πάντοθεν τῷ βασιλεὶ τὰ πράγματα, ἂν μὲν φονεῦσθαι τὸν δίκαιον, ἢ ἐπὶ τῷ φόνῳ μέμψις προσδοκίμος, ἂν μὴ φονεῦσθαι, δόξει ἐπίτιμος · ὁ ὄρκος διὰ φιλοτιμίαν, ὁ ἐπὶ τῇ παραδόσει τοῦ ὄρκου φόβος διὰ φιλοδοξίαν, ὁ ἐπὶ τῇ τοῦ ὄρκου φυλακῇ φόβος διὰ τὴν δόξαν · αὐτὸ τὸ συμπόσιον κενοδοξία συνεκρότησεν αὐτὸν. **226** Καλῶς ἄρα ἐν τοῖς εὐαγγελίοις φησὶν ὁ κύριος · « Πῶς δύνασθε πιστεῦσαι εἰς ἐμὲ δόξαν παρὰ ἀλλήλων λαμβάνοντες, καὶ τὴν δόξαν τὴν παρὰ τοῦ μόνου Θεοῦ μὴ ζητοῦντες; ἢ ταύτην τὴν ἐξ ἀνθρώπων δόξαν καὶ Ἰουδαῖοι ζητοῦντες τὴν πρὸς αὐτὸν ἠθέτησαν πίστιν, καὶ τὸ ἀπὸ ἐαυτοῦ πάντων τῶν προφητῶν τὴν κεφαλὴν ἐξέκοψαν, τὸ πλήρωμα τῶν προφητῶν ἀνελόντες Χριστόν. Τοιαῦτα τὰ ἔργα τοῦ ὑπὸ μοιχαλίδων καὶ δορυχηστροῶν γυναικῶν βασιλευσμένου βασιλέως · τοιαῦτα οἷς θέλγεται καὶ ἀρέσκειται, καὶ δι' αὐτὴν βασιλείαν ἀπεκμπλεῖ καὶ προδίδωσι, καὶ εἰς τοῦτο πράξεις ἄγεται. Τοιοῦτόν τι πάσχει καὶ ὁ ἡμέτερος νοῦς, ἀδελφοί · βασιλεὺς γὰρ καὶ αὐτοκράτωρ τῶν παθῶν ὑπὸ Θεοῦ δεδημιουργημένος, ὅταν αὐτὸς ὑπὸ τούτων θεληθῇ, εἰς ἀτόπους δουλείας καὶ πράξεις ἐκτόπως ἐξάγεται, καὶ οὕτως τῇ ἀμαρτίᾳ καὶ τοῖς πάθεσι δεδουλωμένος ἑκαστος, ὑπὸ τοῦ οὐρανοῦ συνειδότης ἐλέγχοντος ἀχθόμενοι τε καὶ δυσχεραίνοντες πρῶτον μὲν οὐρανὸν κατακλείουσιν αὐτὸ, καθάπερ ὁ Ἡρώδης τὸν Ἰωάννην, αὐτοῦ ἀκούειν μὴ θέλοντες · πρὸς δὲ καὶ τοὺς εἰς ἀθέτησιν τῆς ἀμαρτίας καὶ τροπὴν πάσης καλοκαγαθίας γεγραμμένους λόγους μὴδὲ τούτων ἀκούειν ἀποδεχόμενοι · ὅταν δὲ τελείω κρατηθῶσιν ὑπὸ τῆς πᾶρανόμου συνοικουσίας αὐτοῖς Ἡρωδιάδος, τῆς φιλαμαρτήμονος γνώμης, τότε καὶ τὸν ἑμφύτον αὐτοῖς τῆς χάριτος λόγον, τὴν ἐαυτῶν φημι συνέ-

A procacium horum saltuum atque praeestigiarum proterva saltatrix, quaerit potendum esset, juramentum nuntiat; ab ea edocetur et gratissima dicit, ad regem alacriter redit, et petitionem ore invectundo exponit dicens: « Volo ut protinus des mihi in disco caput Joannis Baptistae ». Quod saltatrix quidem impudenter poposcit; moscha vero sic, ut putabat, regem eximeliat a reprobatione propter eandem Joannis Baptistae incurrenda; videberis, inquit, propter fidem juramenti, minime propter odium erga justum eandem perpetrare. « Contristatus est rex, ait evangelista; propter jusjurandum et propter simul discumbentes, noluit eam contristare. » Sed misso exsecutore, decollavit eum in carcere, et allatum caput dedit saltatri.

« Sed misso exsecutore, decollavit eum in carcere, et allatum caput dedit saltatri. »

Heu! quantum causa malorum furor gloriae! Non audebat occidere propter turbam, et occidit propter simul discumbentes; nequaquam propter aliud contristatus est, nisi quis putaret se gloria a multitudine exui; nam utrinque rex erat in angustiis; si justum interficeret, reprobatio de homicidio manebat; si non interficeret, perjurus videbatur. Juravit propter cupiditatem laudis, timuit ne jusjurandum violaret propter cupiditatem gloriae; occidit, servato iurejurando, propter gloriam: totum convivium affecit inanis gloria. Recte igitur in Evangeliiis dixit Dominus: « Quomodo potestis credere qui gloriam ab invicem accipitis, et gloriam quae a Deo solo est, non quaeritis? » Istam quae ab hominibus est gloriam quaerentes Judaei rejecerunt fidem in eum, caput omnium qui apud eos fuerunt prophetarum decollaverunt, plenitudinem prophetarum Christum destruentes. Haec fuerunt opera regis quem regabant adulterae et saltatrices feminae; his delectatur et gaudet, propter ea regnum vendit et prodit, et ad tantum facinus durissimum. Talia patitur animus noster, fratres; nam ipse rex et dominus passionum a Deo constitutus, si ipsis ille pascatur, ad alienas servitutes et actus turpes deducitur; et singuli eorum qui ita peccato et passionibus deserviunt, propria convicti conscientia, aegre ferentes et indignatione moti, primo quidem illam veluti concludunt, sicut Herodes Joannem, nec illam volunt audire; deinde neque patiuntur audire verba quae scripta sunt ad repellendam peccatum; sed cum omnino dati fuerint potestati Herodadis assecute eum. ipsis habitantis, animae peccatis deditur, verbum gratiae eis inditum, boni dico cognitionem quae illis inest, tollunt, eam prorsus evērentes, non tantum non credunt, sed contradicunt Scripturae a Deo revelatae, facti omnino ignari et refragantes verbo Dei, tanquam Herodes Joanni. Insuper qui adversantur veritate pietatis,

²²⁶ Marc. vi, 25. ²⁷ Joan. v, 44.

similia patiuntur vel potius faciunt. Et enim conviciati a nobis prophetarum, apostolorum atque Patrum a nobis prolatis, primum quidem illos in libris concludunt, dicentes: Sinite eos ibi dormire, neque illis quisquam utatur vel illos proferat, nequaquam audientes Dominum dicentem: «Scrutamini Scripturas, et in eis invenietis vitam æternam.» Postea ab Herodiade, impia gloriatione propria, ad peiora producti, illos proponunt veluti in tabula conscriptos, propriis scriptis auferentes, in gaudium et damnum consentientium.

τεινέτω τούτους· μηδέ γούν τοῦ Κυρίου λόγοντος ἀκούοντες, «Ἐρευνάτε τὰς Γραφάς, καὶ ἐν αὐταῖς εὐρήσατε ζωὴν τὴν αἰώνιον.» Ἐἶτα ὑπὸ τῆς Ἡρωδιάδος, τῆς καθ' αὐτοὺς δυσσεβοῦς ὁδοῦ, ἐπὶ τὸ χειρὸν προαγόμενοι, καὶ προτιθέασιν αὐτοῦ, ἐπὶ πίνακος οἰοει κατεσφαγμένους, διὰ τῶν οὐκ αἰσθητῶν γραμμάτων τούτους ἀντιπροσέχοντες, εἰς ἐπίχαρμα καὶ βλάβην τῶν αὐτοῖς συναινούντων.

Itaque Herodes quidem omnis nequitiae et impietatis est exemplar; Joannes vero omnis virtutis et pietatis columna. Herodes enim est plenitudo mali, robur impietatis, instrumentum peccati, vere carnalis, utpote secundum carnem vivens et sentiens; Joannes autem culmen divorum a saeculo patriarcharum, praeclara sedes charismatum Spiritus, jure ex gratia divina cognominatus, omnis pietatis et virtutis habitaculum. Igitur duae imagines hodie proponuntur quae sibi singulariter adversantur obiectae, quarum una quidem parva et parum visa gaudio et honore afficere eos qui secundum illam vivunt, eos dedecori et perpetuo atque intolerabili tradit exitio; altera autem parum labore afficiens eos qui ad eam spectant, deinde illis impertit gloriam et voluptatem divinam et ineffabilem, et veram et æternam. Si ergo secundum carnem vixerimus, carnales instar Herodis, moriemur, prout dixit Apostolus¹⁰. Si autem divini ope Spiritus secundum Joannis zelum perversis desideriis corporis et operibus obsistamus, vivemus in saecula. Nam secundum Spiritum finis vitae modo absconditur cum Christo in Deo, et nondum omnibus est manifestus, sed quando apparuerit, similes ei erimus, haeredes Dei, cohaeredes Christi, illa æterna et incorruptibilia assecuti bona, quae nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quia sunt super aurem, et super oculum, et super mentem; eis autem qui vivunt secundum carnem, non tantum mortalia et peritura dantur, sed et ita modica et parva, ut siliquis et cibo porcorum conferantur.

Idcirco si haec essent aeterna, rursus illa istis oporteret anteponere, quia supra omnem comparationem ex omni parte eis praestant; si vero haec praeter illis essent magna et mirabilia, quia haec transiunt, illa autem in aeternum permanent, rursus illa essent praeferranda, utpote duratura. Verum quoniam ista quidem vilia sunt et caduca, illa autem perennia et incomparabilia, anteponamus, fratres.

¹⁰ Rom. viii, 13.

δρῶν, ἀνατροῦσι, τελῶς καταργούντες αὐτὴν, ἀπιστοῦσι τε καὶ ἀντιλέγουσι τῇ θεοπνεύστῃ Γραφῇ, ἀσυνέλητοι παντάπασιν καὶ ἀντικείμενοι τῷ λόγῳ τοῦ Θεοῦ γινόμενοι, καθάπερ ὁ Ἡρώδης τῷ Ἰωάννῃ. Ἀλλὰ καὶ οἱ πρὸς τὴν ἀλήθειαν τῆς εὐσεβείας ἀντιλέγοντες τὰ παραλήπια πάσχουσι, μᾶλλον δὲ καὶ ποιοῦσιν. Ἐλεγχόμενοι γὰρ ὑπὸ τῶν προφητικῶν καὶ ἀποστολικῶν καὶ πατρικῶν λόγων παρ' ἡμῶν προτεινομένων, πρῶτον μὲν ὡσπερ κατακλείουσιν αὐτοὺς ἐν τοῖς βιβλίοις, λέγοντες, Ἄφετε αὐτοὺς ἐκεῖ κεισθῆαι, καὶ μηδὲς αὐτοῖς χρῆσθαι, μηδὲ προτινέτω τούτους·

Ὁὕτως Ἡρώδης μὲν ἐστὶ πάσης κακίας τε καὶ δυσσεβείας πρόγραμμα· ὁ δὲ Ἰωάννης πάσης ἀρετῆς καὶ εὐσεβείας στήλη· Ἡρώδης μὲν γὰρ ἐστὶ τὸ πλήρωμα τῆς κακίας, τὸ κράτος τῆς δυσσεβείας, τὸ ὄργανον τῆς παρανομίας, ὁ σάρκινος ὄντως, ὡς κατὰ σάρκα ζῶν τε καὶ φρονῶν· Ἰωάννης δὲ ἡ τῶν ἀπ' αἰῶνος θεοφόρων ἀκρότης, τὸ περιφανὲς καταγύγιον τῶν χαρισμάτων τοῦ Πνεύματος, ὁ τῆς θείας χάριτος φερωνόμος ἐπώνυμος, τὸ πάσης εὐσεβείας καὶ ἀρετῆς ἐνδιαίτημα. Αὐτοὶ τοίνυν εἰκόνας πρόκεινται σήμερον, καθ' ὑπερβολὴν πρὸς ἀλλήλους ἀντισηκνύειαι καὶ ἀντικείμεναι, ὧν ἡ μὲν ὀλίγα τε καὶ πρὸς ὀλίγον τοὺς κατ' αὐτὴν ζῆν προαιρουμένους εὐφραίνειν δοκῶσα καὶ τιμῆν, ἀτιμίαν καὶ θλίψεις παραδίδωσιν ἀλήκτω καὶ ἀφορήτῃ· ἡ δὲ πρὸς ὀλίγον πονεῖν διδοῦσα τοὺς πρὸς αὐτὴν βλέποντας, εἶτα χαρίζεται τούτοις ὁδοῦν καὶ ἀπόλαυσιν θεῖαν καὶ ἀπόρρητον καὶ ἀληθινὴν καὶ αἰώνιον. Εἰ μὲν οὖν κατὰ σάρκα ζῶμεν, κατὰ μίμησιν τοῦ δερματίνου Ἡρώδου μέλλομεν ἀποθῆσκειν, καθά φησιν ὁ Ἀπόστολος· εἰ δὲ θεῶν 227 Πνεύματι κατὰ ζῆλον τοῦ Ἰωάννου τοῖς πονηραῖς τοῦ σώματος ὁρῶσαι τε καὶ πράξειν ἀντικείμεθα, ζήσομεθα εἰς αἰῶνας. Τῆς μὲν γὰρ κατὰ πνεῦμα ζωῆς τὸ τέλος κέρυκεται νῦν ἐν τῷ Χριστῷ πρὸς τὸν Θεόν, καὶ οὕτως καὶ φανερόν ἐστιν, ὅταν δὲ φανερωθῇ, ὁμοιοὶ αὐτῷ ἐσόμεθα κληρονόμοι Θεοῦ, συκληρονόμοι Χριστοῦ, τῶν αἰώνων ἐκείνων καὶ ἀκηράτων ἀγαθῶν ἐπιτυχόντες, ἃ μῆτε ὀφθαλμοὶ εἶδε, μῆτε οὖς ἤκουσαν, ἄλλ' ὁδοῦ ἐπὶ καρδίαν ἀναβέβηκεν ἀνθρώπου, ὡς ὑπερ ἀποκρυφῶντα καὶ ὀφθαλμῶν καὶ διάνοιαν· τοῖς δὲ κατὰ σάρκα ζῶσιν οὐ θνητὰ καὶ πρόσκαιρα μόνον, ἀλλὰ καὶ οὕτως σμικρὰ καὶ εὐτελῆ τὰ τερπνὰ, ὡς κερατοῖς τισὶ καὶ χοιρῶδε παρσιμάζεσθαι βρῶσει.

Εἰ μὲν οὖν καὶ ταῦτα ἦσαν αἰώνια, πάλιν ἐκεῖνα τούτων προτιμῆν εἶδει, ὡς ἀσυγκρίτως παντάπασιν ὑπερέχοντα· εἰ δὲ κατ' ἐκεῖνα μεγάλα τινὰ καὶ θευμαστὰ καὶ ταῦτα ἦν, ὅτι ταῦτα πρόσκαιρα, ἐκεῖνα δὲ αἰώνια, πάλιν ἐκεῖνα προτιμητέα ὡς διαμένοντα· ἐπεὶ δὲ ἐκεῖνα μὲν καὶ ἀληθῆ καὶ ἀσύγκριτα, ταῦτα δὲ καὶ ἀχρεῖα καὶ πρόσκαιρα, προτιμήσωμεν, ἀδελφοί, τὰ μόνιμα καὶ ἀπόρρητα καὶ εὐράνια τῶν κατὰ

συρομένων και φθειρομένων · παραδράμωμεν δικαίως A
 τὰ παρατρέχοντα, κἀν πρὸς ὄλιγον σαίνοντα κλέπτη
 τὴν αἰσθησιν · ἀντιποιτισάμεθα τῶν μαλλόντων ὡς
 μανόντων και μηδέποτε λυομένων · φεύγωμεν τὴν
 πρὸς Ἡρώδη ὁμοίωσιν · σταυδῶμεν, ὅση δύναμις,
 πρὸς τὴν τοῦ Προδρόμου τῆς χάριτος μίμησιν, και
 μέλιστα πάντων ἡμεῖς, οἷς ὁ βίος μονήρης · ὦν ἡ
 πολιτεία τῶν κοσμικῶν ἰθῶν τε και πραγμάτων
 δῶριστα, και ἐγγίζει πῶς τῷ ἱερημικῷ και μεμονω-
 μένῳ βίῳ τοῦ προφήτου και Βαπτιστοῦ, ὃς και τοῦτο
 προειδὼς ὡς προφήτης, ὅτι τὸ μοναδικὸν ἔσται τάγμα
 εἰ τοῦτον μετρίως γοῦν μιμεσθαί ποτε δυνασόμενον,
 οὐκ ὕπερ εὐσεβείας, ἀλλ' ὕπερ ἀρετῆς ἀγωνιζόμενος
 ἀπειμήθη τὴν κεφαλὴν, ἔνα και ἡμεῖς ἔτοιμοι ὦμεν
 μέχρι θανάτου πρὸς τὴν ἀμαρτιαν ἀντικαθίστασθαι, B
 εἰδότες · ὅτι μαρτυροῦ στέφανος λήφεται ὁ τὰ πᾶθη
 δι' ἀρετῆς τροπωσάμενος · ὅση γὰρ ἑλαττόν ἐστι κα-
 κὴν ἡ ἀμαρτία συγκρινομένη πρὸς τὴν ἀσείθειαν, το-
 σοῦτον ἐκ τοῦ ἀκολούθου μεῖζον ἀγαθὸν ἂν εἴη τὸ
 προκινδυνεύσαι τῆς ἀρετῆς · πῶς γὰρ ἂν οὐχὶ και
 ὕπερ τοῦ μεῖζονος ἐκείνου, θηλονότι τῆς εὐσεβείας,
 εἴπερ ἰδέσθην, ἔθηκε τὴν φυγὴν ὁ ὕπερ τοῦ ἐλάττω-
 νος αὐτὴν προδοῦς; Αὐτὸ και ὁ ἐν γεννητοῖς γυναι-
 κῶν μεζῶν, ὁ τῆς μετανοίας κήρυξ, ὁ πρόδρομος
 και Βαπτιστὴς τοῦ Σωτῆρος, ὕπερ ἀρετῆς ἀγωνιζό-
 μενος ἀπειμήθη τὴν κεφαλὴν · ὃς εὖ τῷ Χριστοῦ
 μένον πρόδρομος ἦν, ἀλλὰ και τῆς αὐτοῦ Ἐκκλησίας,
 και τῆς καθ' ἡμᾶς, ἀδελφοί, μέλιστα πολιτείας · ἐκεῖ-
 νος ἐκ σταίρας ἐπέβη τῆς Ἐλισάβετ, και ἡμεῖς ἐκ
 τῆς ἐξ ἰθῶν Ἐκκλησίας, περὶ ἧς γέγραπται · C
 « Εὐφράνητι σταίρα ἡ εὖ τίςτοιου, βῆξον και βή-
 σον ἡ εὖκ ὠδίνουσα, ὅτι πᾶλλὰ τὰ τέκνα τῆς ἱρῆμου
 μᾶλλον ἢ τῆς ἐχούσης τὸν ἄνδρα · » ἐκείνον μετὰ
 τῆς γέννησιν ὁ βρεφαιτόνος Ἡρώδης φονῶν ἰδῶκε,
 διὰ τὴν πρὸς Χριστὸν ἀπέχθειαν καταμαχόμενος,
 ἀλλ' εὖρε καταφυγὴν τὴν ἱρῆμον, και φιλέραν
 ἑκείνη τοῦ κόσμου, και αὐτὴν ᾤκησεν. Ἐπιτίθεται
 και ἡμῖν μετὰ τὴν πνευματικὴν γέννησιν ὁ νοητὸς
 Ἡρώδης, διώκειν και ἀπὸ τῆς ἀρετῆς δι' ἡμᾶς τὸν
 Χριστόν · διὰ τοῦτο φεύγωμεν και ἡμεῖς τὸν κόσμον,
 και καταφυγὴν εὐρίσκομεν τὰ ἀπεριωμένα αὐτὰ τῷ
 Θεῷ φροντιστήρια, και οὕτω διαδιδράσκομεν τοὺς ἀν-
 ηλεεῖς δορυφόρους και μαχαιροφόρους ἐκείνου, τὰ τῶν
 παθῶν ὑπεκκαύματα, δι' ὧν τὸν πνευματικὸν ἐπιφί-
 ρει θάνατον, τοῦ Θεοῦ χωρίζων 228 τὸν ἄνθρωπον.
 Οὐδέτις ἔστιν ὁ θάνατος ὁ διὰ τῶν ἐν ἡμῖν θυρίλων,
 ἦτοι τῶν αἰσθησῶν, ἐφ' ἡμᾶς ἀναβαίνων · δι' αὐτῶν
 γὰρ ἐπέβη και τὴν ἀρχὴν, και κατέσπασεν ἀνωθεν
 τὸ γένος ἡμῶν, τῆς ἀθανασίας ἐκβαλὼν τοὺς προπά-
 τορας · ἤκουσεν Εὐα τῆς κακοδοῦλου τοῦ πονηροῦ
 συμβουλῆς · εἶδεν, ἔπαθεν, ἔραγεν, ἀπέθανεν, ἔθελε
 τὸν ἄνδρα, κοινῶν ἐλαβε και τοῦ γέυματος και τοῦ
 πτώματος · ἐκείνοι πρὸς μίαν κίβραν οὐκ ἴσχυσαν
 ἀντισταῖν, ἐπὶ λόγῳ σὺν δόλῳ πάραυτα τὰ ἕτα ὑπε-
 κλίσαν, μίς θρασεῖς θείας ἠττήθησαν, καίτοι μήπω
 ἐπαθεῖς ὄντες, ἀλλ' ἀπαθείς, ἐν καθάρῳ παθῶν
 χωρὶς περιπαλοῦντες · ἡμεῖς ἀρα δυναθῶμεν ἐν

A firma et ineffabilia et aeterna, cum terrena rapiantur et corrumpantur; merito transcendamus transeuntia, etsi paulisper mulcentia mentem fallant; proponamus aeterna, utpote manentia, nec unquam peritura; fugiamus Herodis exemplum; pro viribus studeamus imitari Praecursoris gratiam, nos praesertim ex omnibus, quibus vita solitaria, quorum conversatio a mundanis moribus et negotiis discrepat, et aliquo modo ad vitam eremiticam et solitariam accedit prophetae et Baptistae, qui, cum praescisceret ut propheta, quoniam solitudo valde erat auxiliatura ad eum saltem moderate imitandam, non pro religione, sed pro virtute lactans, capite truncatus est, ut nos quoque parati simus usque ad mortem adversus peccatum concertare, scientes quoniam martyrii coronam accipiet qui passiones virtute fugaverit; eam quominus malum est peccatum si cum pietate comparetur, eo ex consequentia majus est bonum pro virtute pericula subire; quomodo enim illo majore bono, scilicet religione, si oporteret, non poneret animam qui eam pro minore dederit? Ideo qui major est inter viros mulierum, praeco penitentiae, Praecursor et baptizator Salvatoris, pro virtute dimicans capite plexus est; qui non Christi solius praecursor fuit, sed et Ecclesiae ipsius, et praesertim, fratres, conversationis nostrae: ille a sterili Elisabeth prognatus est, nos vero ab Ecclesia gentium de qua scriptum est: « Lactare, sterilis, quae non parit; erumpo et clama quae non parturit; quia multi filii desertae, magis quam ojus quae habet virum ». Illam post natiuitatem infanticida Herodes necaturus persecutus est propter odium in Christum insectans, sed refugium invenit desertum, quod suavius mundo iudicavit, et ibi habitavit. Nobis etiam instat spiritaliter natis spiritalis Herodes, ipse quoque Christum in nobis insectans. Ideo nos quoque mundum fugimus, et refugium invenimus sacra Deo haec monasteria, et ita evadimus e crudelibus ejus spiculatoribus et gladiatoribus, passionum alimentis, quibus spiritalem infert mortem, hominem a Deo alienatum faciens. Haec est mors quae ad nos per fores nostras, id est, sensus ascendit; nam per eos ab initio intravit, et genus nostrum deorsum detrahit, ab immortalitate protoparentes nostros efficiens. Audivit Eva perversa maligni consilia; vidit, gustavit, manducavit, disperiit, virum pellexit, participem fecit voluptatis et lapsus. Illi uni tentationi resistere non potuerunt, uni verbo doloso statim aures praebuerunt, uno aspectu jucundo superati sunt, etsi nondum passionibus essent praecoccupati, sed istis immunes et in loco eis libero habitantes; nos vero poterimus in mundo per vitam enutriti, nihil damni a verbosis nec minus turpibus colloquiis et congressionibus, accipiemus? Quomodo istis non vulnerabitur nec male afficietur homo interior? Non erit, certo non erit. Itaque Paures Pra-

²² Isa. lrv, 1; Galat. iv, 27.

enream gratiæ imitantes, mundo abrenuntiantes, et fugientes congressum amatorum mundi, alii quidem in deserto habitaverunt, et multos ex posteris ad illud attraxerunt; alii vero in sacris ædibus habitantes, spirituales congressus in iis fecerunt, quibus nos alii aliter studium illorum imitantes in sacris his claustris vitam peragimus.

Τῶν αὐτῶν προσκειμένων, οἱ μὲν τὴν ἔρημον ἔκησαν, καὶ πολλοὺς τῶν ἑπειτα γεγονότων πρὸς ταύτην ἐλκυσαν· οἱ δὲ περιτειχίσμασιν ἱεροῖς ἐνασχέσαντες, καὶ συνοδίαις πνευματικῶς ἐν αὐτοῖς συνῆσαντο, αἷς ἡμεῖς ἄλλοτε ἄλλος κατὰ ζῆλον ἐκείνων ἐναρμολόμενοι τοῖς ἱεροῖς τούτοις ἐμβιοῦμεν σηκοῖς.

Verum in istis habitare non sufficit, sed oportet etiam more illorum Patrum vivere; neque enim ab aliis terrestribus istis Dei paradisis abest lignam scientiæ boni et mali, nec dux nequam; nos autem antiquis edocti exemplis soli bono et sapientii consiliario debemus attendere, et vestigia sequi eorum qui prius et nunc ei paruerunt, imitando, ut secundum Apostolum loquar, conversatione eorum quorum consideramus exitum. Sunt etiam bestiae et feræ in eremo et in saecis istis monasteriis; et valde timemus ne comparemur iumentis insipientibus, et similes illis fiamus, nisi pro viribus singuli vitam Joannis imitemur. Quid ergo? Hic semper apertum caput habebat, in signum illius orationis continuæ, ejusque erga Deum libertatis; vir enim nudato capite debet orare, secundum vocem apostolicam, ut nudo capite gloriam Domini intueatur. Igitur velentur qui mundo alligantur negotiis quibus circumdantur vel potius implicantur et impediuntur quibus pedes continuo irretiuntur, qui nequeunt ut nos, perpetuo Dominum intueri. Nos autem qui bene e mundo recessimus, ab eo etiam mente arceamur, psalmis et canticis et orationibus spiritualibus Christo animam nostram alligantes, et nosmetipsos facimus salutaris ejus nominis tabernaculum, ipso adjuvante propter quem e mundo exivimus; nam qui propter eum a mundo et vitæ commodis recessit, unionem cum eo omnino desiderat, quæ datur per continuam ejus memoriam, cujus ope mens emundatur. Igitur emundemus mentis oculum, operibus, verbis et cogitationibus ad Deum intendentes. Nihil enim habemus quo deprimamur, si totis viribus voluerimus tantum Joannis vitam contemplari. Hic sine lecto vivebat, nobis angusta sufficiat ædicula, contenti simus cella a prefecto cuique distributa, eum cogitantes qui per vitam focum non habuit; hic contentus erat pomis agrestibus et melle sylvestri; est planta quæ sponte in deserto nascitur, cujus radicibus qui post eum desertum coluerunt Patres in cibum utebantur, poma autem agrestia dixit fructus; fructibus ergo et radicibus plantarum vel melle sylvestri vescabatur.; una induebatur tunica, et zona pellicea circa lumbos cingebatur, simul per ænigmata ostendens se in corpore mortificationem corporum circumferre, simulque habens ipse paupertatis bonam, et nos operibus edocens. Nos autem quantis abundantius ad cibum et vestitum commodis, receptacula

ἄ κόσμῳ τρεφόμενοι διὰ βίου, πρὸς τὰς κλυμάρους τῶν παθῶν θείας, πρὸς τὰς πολυβήμονας καὶ οὐχ ἤττον ἀσκήμονας ἀκοάς τε καὶ θμιλίας μὴ καθελὶν κακῶς, μηδὲ τραθῆναι καὶ πονήρως διατεθῆναι τὸν ἑαυ ἀνθρώπων; Οὐκ ἔστι τούτο, οὐκ ἔστι. Διὰ ταῦτα τὸν τῆς χάριτος Πρόδρομον οἱ Πατέρας μιμούμενοι, τῷ κόσμῳ ἀποταξάμενοι, καὶ τὴν συναυλίαν φυγόν-

τες τῶν αὐτῶν προσκειμένων, οἱ μὲν τὴν ἔρημον ἔκησαν, καὶ πολλοὺς τῶν ἑπειτα γεγονότων πρὸς ταύτην ἐλκυσαν· οἱ δὲ περιτειχίσμασιν ἱεροῖς ἐνασχέσαντες, καὶ συνοδίαις πνευματικῶς ἐν αὐτοῖς συνῆσαντο, αἷς ἡμεῖς ἄλλοτε ἄλλος κατὰ ζῆλον ἐκείνων ἐναρμολόμενοι τοῖς ἱεροῖς τούτοις ἐμβιοῦμεν σηκοῖς.

Οὐ κατοικεῖν δὲ μόνον ἐν αὐτοῖς δεῖ, ἀλλὰ καὶ κατὰ τοὺς Πατέρας ἐκείνους ζῆν· οὐδὲ γὰρ τῶν ἐπιγῆς ἄλλων τούτων τοῦ Θεοῦ παραδείσων τὸ γνωστὸν καλοῦ καὶ πονηροῦ ζῦλον ἄπεισιν, οὐδ' ὁ πονηρὸς ὑψηλότης· ἔστι δὲ ἡμᾶς παιδευθέντας τοῖς ἐκ παλαιοῦ παραδείγμασι, τῷ μόνῳ σοφῷ τε καὶ ἀγαθῷ συμβούλῳ προσέχειν, καὶ τοῖς αὐτῶ πρότερον καὶ νῦν πειθαρχοῦσι κατ' ἔχουσι ἐπισθαί, τὴν ἀναστροφὴν ἀποστολικῶς εἰπεῖν μιμουμένους τούτων ἐν τὴν ἐκδασιν εἰδομεν. Κίσι δὲ καὶ θηρία καὶ κτήνη κατὰ τὴν ἔρημον καὶ τὰ ἱερὰ ταῦτα σεμνεῖα· καὶ πολὺ τὸ δέος, μὴ παρασυμβληθῶμεν τοῖς κτήνεσι τοῖς ἀνοήτοις καὶ ὁμοιωθῶμεν αὐτοῖς ἀν μὴ πρὸς δύναμιν ἕκαστος τὸν Ἰωάννου βίον μιμώμεθα. Τί οὖν; Ἐκεῖνος τὴν κεφαλὴν αἰε ἀπερικάλυπτον εἶχεν, ἀδιαλείπτου προσευχῆς τούτο δείγμα, καὶ τῆς πρὸς Θεὸν παρρησίας· ἀκατακάλυπτον γὰρ δεῖ τὸν ἀνδρᾶ προσεύχεσθαι κατὰ τὴν τοῦ Ἀποστόλου φωνήν, ὡς ἀν ἀνακαλυμμένῳ προσώπῳ τὴν δόξαν Κυρίου κατοπτρίζόμεθα. Ἐγκαλυπτεσθῶσαν οὖν οἱ τῷ κόσμῳ συνδεδεμένοι, διὰ τὰς περιστοιχιούσας, μᾶλλον δὲ συμπεφυκυίας βλάβας, καὶ τὰ παρὰ πόδας συνεχῆ σκῶλα, μὴ τούτο θυνάμενοι διηνεκῶς καθ' ἡμᾶς. Ἡμεῖς δὲ οἱ καλῶς τοῦ κόσμου ἀναχωρήσαντες, ἀναχωρῶμεν αὐτοῦ καὶ τῆ διανοίᾳ, ψαλμοῖς καὶ ὕδασι καὶ προσευχαῖς πνευματικαῖς τῷ Χριστῷ συνδῆσαντες τὸν νοῦν τὸν ἡμέτερον, καὶ σκῆνωμα ποιήσωμεν ἑαυτοῦς τοῦ σωτηρίου δόματος· αὐτοῦ μνημονεύοντες, δι' ἐν τοῦ κόσμου ἐξῆλθομεν· ὁ γὰρ δι' αὐτὸν τοῦ κόσμου ἀναχωρήσας καὶ τῶν ἐν βίῳ τὴν πρὸς αὐτὸν ἔνωσιν ποιεῖ πάντως· ἡ δὲ διὰ τῆς αὐτοῦ διηνεκοῦς προσγίνεται μνήμης καθαρῶσεως τὸν νοῦν. Καθάρωμεν οὖν τὸ τῆς διανοίας ὄμμα, ἔργοις καὶ λόγοις καὶ λογισμοῖς πρὸς τὸν Θεὸν ἀνατίθεντας· οὐ γὰρ ἔχομεν τι τῶν κατασπώντων, ἀν μόνον ἐθέλωμεν κατὰ τὸ ἐφικτὸν πρὸς τὸν Ἰωάννου βίον ὄρην. Ἐκεῖνος ἄστεγος περιήγεν, ἡμεῖς ἀρκεσθῶμεν τῆ μικρᾷ στέγῃ· στερῶμεν τῷ παρὰ τοῦ προσώπου ἕκαστος δεδομένῳ οὐκίσκῳ, τὸν διὰ βίου ἀνέστιον ἐνθυμούμενοι· ἐκεῖνος ἤρκετο τοῖς ἀκροβύτοις καὶ τῷ μελεάγρῳ, βοτάνῃ δὲ ἔστιν αὕτη αὐτομάτως ἐν ἐρήμῳ φουμένη, ἧς τὰς ρίζαις καὶ οἱ μετὰ ταῦτον ἐρημοπολιταὶ Πατέρες πρὸς τροφὴν ἐχρήσαντο· ἀκρόδρυα δὲ φασὶ τὰς ὀπίσθας· ὀπίσθαις 229 οὖν ἐκεῖνος καὶ ρίζαις βοτανῶν διέζη, ἡ μέλιτι ὄρειον, μονοζῆτον τὴν, καὶ ζώνην δερματίνην εἶχε περὶ τὴν ὀσφίν, ὁμοῦ μὲν δι' αἰνιγμάτων δεικνύς τὴν νέκρωσιν τῶν παθῶν ἐν τῷ σώματι περιφέρειν, ὁμοῦ δὲ καὶ τὸ τῆς

ἀκτημοσύνης ἀγαθὸν αὐτός τε ἔχων, καὶ ἡμεῖς δι' ἔργων διδάσκων· πῶσον ἡμεῖς εὐποροῦμεν τῶν πρὸς τροφήν καὶ ἀμφίαιον ἐπιτηδεύων, δοχεῖά τε ἔχοντες, καὶ ἀποθήκας οἴτου τε καὶ οἴνου πλήρεις, ἀρτοποιεῖά τε καὶ ἀρτοκοπεῖα καὶ ἀπλῶς πάντα τὰ ἐπιτηδεύει!

Εὐχαριστῶμεν οὖν τῷ τούτων χορηγῶν Θεῷ καὶ τῷ αὐτοῦ Προδρόμῳ, δι' ὃν ἀπόνως ταῦτα συγχομιζέται, καθάπερ ἀπὸ πηγῆς ἡμῖν ἐπιβρέοντα· καὶ εἰς δόξαν αὐτοῦ ταῦτα προσφερώμεθα, δι' ἔργων τὴν εὐχαριστίαν ἀποδιδόντες αὐτῷ· ἂν γὰρ τοῖς κοινοῖς τούτοις τοῖς κατὰ τὴν μονὴν ἀρκώμεθα, οὐ πάνυ μακρὰν ἔσμεν τῆς Ἰωάννου ἀκτημοσύνης τε καὶ ἐγκρατείας. Ἐὶ γὰρ κατὰ πάντα ἀπαράμιλλος ἐκαίνος, ἀλλ' ὡς ἐκαίνος ἐτρέφετο ὑπὸ Θεοῦ, οὕτω καὶ ἡμεῖς ἀπὸ τῶν τοῦ Θεοῦ ταμείων· ἂν δὲ κτήματα καὶ ταμεῖα ἔχωμεν οἰκεία, τοῦτό ἐστι τὸ θεινὸν τὸ καὶ μακρὰν ἡμᾶς ποιοῦν τῆς τῶν ἁγίων κοινωνίας· ὁ γὰρ ἀναχωρήσας τοῦ κόσμου καὶ ἰδιόκτητα ἔχων, ἢ ἐκεῖθεν ἐνεγκών, ἢ κτησάμενος ἐνταῦθα, τὸν κόσμον συμπεριφέρει μεθ' ἑαυτοῦ, καὶ οὐδέποτε ἀναχωρεῖ τοῦ κόσμου, κἂν ἐν αὐτῷ τῷ ἁγίῳ βρεῖ ἢ, κἂν ταῖς εἰκονιζούσαις τὸν οὐράνιον χώρον ταύταις ἐνοικῆ ἡμοναῖς, τὸ καθ' ἑαυτὸν κοινοῖ τὸν τόπον, καὶ οὐκ ἀφίησιν εἶναι τοῦτον τοῦ κόσμου κρείττω. Ὁ δὲ τοιοῦτος κατακριθῆσται· πάντως, ὡς τὸ ἱερὸν τοῦ Θεοῦ κρινόμενος. Ἀλλὰ καὶ ὁ τοῦ Κυρίου Βαπτιστῆς καὶ πρόδρομος Ἰωάννης ἐξῆλθε τῆς ἡρεμίας καὶ ἐρημίας ἐκαίνος; Ἀλλ' ὑπὲρ αὐτοῦ πεμφθεὶς, τοῦ δοῦναι γνῶσιν σωτηρίας τῷ λαῷ αὐτοῦ καὶ εἰς ἐλεγχὸν τῶν ἀπειθούντων, δι' ὃν ὑπὲρ αὐτῶν καὶ τὴν κεφαλὴν ἀφήρηται σήμερον· οὐ γὰρ ἐχρῆν ὑποστῆναι τοῦτον φυσικὸν θάνατον· καταδίκην γὰρ ἔστιν οὗτος τῆς τοῦ Ἀδάμ παραβάσεως, ἧς οὐκ ὀφειλέτης ὁ τῆς ἐντολῆς ὑπηρέτης, ὁ ἐξ αὐτῆς τῆς μητρικῆς νηδύος τῷ Θεῷ ὑπήκοος· ὑπὲρ ἀρετῆς δὲ καὶ εὐσεβείας τοῖς ἁγίοις πθάνει τὴν ψυχὴν ὀφείλεται, κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου ἐντολήν· καὶ διὰ τοῦτο τούτοις κατάλληλος μᾶλλον ὁ βλασὸς ὑπὲρ τοῦ καλοῦ θάνατος· διὸ καὶ ὁ Κύριος οὕτω τοῦ θανάτου ἐγεύσατο. Ἔδει δὲ καὶ τὸν θάνατον Ἰωάννου πρόδρομον εἶναι τοῦ θανάτου Χριστοῦ, ὡς ἂν κατὰ τὴν πατρικὴν αὐτῷ προφητείαν προπορευθῆ τοῦ προσώπου Κυρίου τοῦ δοῦναι γνῶσιν σωτηρίας καὶ τοῖς ἐν σκότει τοῦ ἔθους καθημένοις. Ἰα προσδράμωσι κάκεινοι, καὶ τῆς ἐν Χριστῷ μακαρίας καὶ ἀθανάτου ζωῆς ἐπιτύχωσιν· ἢ γένοιτο πάντα ἡμεῖς ἐπιτυχεῖν πρεσβείας τοῦ ἐκ μητρικῆς νηδύος ἐπιτυχόντος αὐτῆς, καὶ τοῖς ἐν γῆ καὶ τοῖς ὑπὸ γῆν ταύτην ἀνακηρύξαντος, καὶ ποδηγήσαντος; καὶ ποδηγοῦντος ἔργῳ καὶ λόγῳ καὶ ταῖς πρὸς Θεὸν ἰκεσίαις πρὸς αὐτὴν ἀπαντα; ἐν αὐτῷ Χριστῷ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν· ᾧ μόνῳ πρέπει δόξα αἰώνιος. Ἀμήν.

230 ΟΜΙΛΙΑ ΜΑ'.

Εἰς τὸ τῆς δεκάτης τετάρτης Κυριακῆς Εὐαγγελίου τοῦ Ματθαίου· εἰς τὴν παραβολὴν τὴν καλοῦσαν εἰς τοὺς γάμους τοῦ υἱοῦ· ἐν ἣ καὶ πρὸς τοὺς λέγοντας, Διὰ τί ἐκάλεσεν ὁ Θεὸς τοὺς μηδαμῶς, ἢ μὴ δι' ἔργων ὑπακούοντες; καὶ διὰ τί ἐποίησε τοὺς κολασθησομένους;

Τῆς σήμερον ἀναγιγνωσκόμενης ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ τοῦ Κυρίου παραβολῆς τὸ τελευταῖον πρῶτον ἐρῶ

¹⁰ Matth. xxi, 1-14.

A possidentes atque horrea pane et vino referta, necnon magides et pistrina, et uno verbo, omnia opportuna.

Itaque gratias agamus ei qui ista largitus est Deo et ejus Præcursori, per quem sine labore nobis conferuntur, veluti ex fonte ad nos usque effluentia, et in gloriam ejus ea proferamus, per opera gratias illi agentes. Nam si contenti simus iis quæ monasterio sunt communia, non procul distabimus a temperantia et paupertate Joannis. Equidem in omnibus nemini potest conferri, sed quemadmodum a Deo nutritus est, ita et nos Dei muneribus; sed si opes et bona habeamus propria, hoc est periculum et longinqui facti sumus a societate sanctorum. Etenim qui a mundo recessit propria possidens, sive inde inferat, sive hic acquirat, secum mundum circumfert, et nullomodo a mundo recedit, etai in ipso monte sancto steterit, licet in istis habitaverit monasteriis quibus depingitur cœlestis regio; hunc locum ut semelipsum communem facit, et impedit ne sit mundo melior. Iste prorsus condemnabitur, quoniã sanctum Dei commune fecerit. Sed nonne Baptista et Præcursor Domini Joannes exivit ex eremo illaque quiete? Equidem, sed ab eo missus, ad dandam scientiam salutis plebi ejus, ad arguendos incredulos, quapropter ab eis hodie capite truncatus est; non enim debebat hanc corporalem mortem subire, quæ est pœna Adami transgressionis, cujus debitor non erat qui mandata impleratur, qui ex ipso matris utero Deo paruerat. Sed oportet sanctos pro virtute et religione animam ponere, secundum mandatum Domini; ideo istis consentaneam necem subiit; ideo etiam Dominus ita mortem gustavit. At oportebat mortem Joannis mori? Christi præcurrere, et secundum prophetiam patris præiret ante faciem Domini, ad dandam scientiam salutis omnibus qui in umbra mortis sedent, ut et ipsi accurrant, necnon beatitudinem vitamque immortalem obtineant; quam nos omnes obtinere donetur orationibus ejus qui eam a ventre matris consecutus est, eamque omnibus tam in terris quam sub terra prædicavit, et omnes ad eam opere, verbo atque precibus Deo nuncupatis conduxit et conducit, in ipso Christo Domino nostro, quem solum decet gloria æterna. Amen.

HOMILIA XLI.

In Evangelium secundum Matthæum quartæ decimæ Dominicæ; in parabolam invitantem ad nuptias filii ¹⁰; in qua etiam arguuntur qui dicunt: Quare vocavit Deus eos qui nullo modo, vel saltem non operibus sunt obedire? et quare fecit eos qui supplicii sunt iralandi?

Memorata hodie in Evangelio Domini parabola: finem primum dicam charitati vestræ: « Quoniam

multi sunt vocati, pauci vero electi; et istud enim per totam parabolam ostendit Dominus, ut nos studeamus ut non tantum inter vocatos, sed etiam inter electos conseamur. Nam qui non de numero electorum, sed solummodo vocatorum fuerit, non tantum excidet a die illa quæ nescit occasum, sed etiam immittetur in tenebras exteriores, et ligatis pedibus et manibus, illis quidem, quoniam ad Deum non cucurrerunt, his autem, quoniam opera Dei non sunt operata, seditibus et stridoribus dentium tradentur. Primo forsitan nonnulli quærent anxii quomodo Dominus multos dixit vocatos, et non omnes homines; nam si non omnes vocati sunt, neque juste non vocati excident a promissis bonis, et supplicia quæ minatus est Dominus experientur; nam fortasse paruisent, si vocati fuissent. Hoc autem veritate nititur in eo quod non merito reproberentur nisi vocati fuissent, non vero in eo quod non omnes sunt vocati; Dominus enim in cælum, postquam resurrexisset a mortuis, ascendens, dixit discipulis suis: « Euntes in omnem mundum, prædicate Evangelium omni creaturæ²¹; » et: « Docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti; docentes eos servare omnia quæcunque mandavi vobis²². » Verum discipulos mandatum ad opus deduxisse Paulus magnus jure ac merito ostendens: « Nonne audierunt? inquit; nonne in omnem terram exivit sonus eorum, et in fines terræ verba eorum? » Id est, apostolorum, adeo ut omnes vocati fuerint, et juste puniendi sint qui ad fluem non accedunt. Quare igitur Dominus non omnes dixit, sed multi sunt vocati? quoniam de accedentibus nunc sermonem habet; ideo ad extremum post parabolam istud affecit. Quippe si vocatus vocationi obediverit, et baptizatus a Christo vocetur, sed non digne ambulaverit sua vocatione, neque secundum Christum vivens perfecit quæ in baptismo fecit promissa, est equidem vocatus, non autem electus.

Insuper istud incerti investigant, vel potius exprobrant qui terra et lutum sunt, regi cœlesti, hæsterni æterno. Quare, aiunt, vocavit Deus quos sciavit nullomodo, at certe non operibus obedituros? quare puniendos fecit, illud prævidens? Nec illum audiunt dicentem: « Sicut exaltantur cœli a terra, sic exaltantur cogitationes meæ a cogitationibus vestris, dicit Dominus²³; » sed rationem petunt et exigunt ab eo quem nequeunt comprehendere. Quantum a formicis discrepamus! Nonne ab eisdem sumentum nostrum, corpus dico, habemus? Nonne eisdem vescimur? Nonne in eodem loco habitamus? nonne fere eisdem facultatibus utimur? Sunt autem ex istis quibus nobis præstant formicæ? magis suis commodis consulunt; melius procul sua prævident emolumenta, frugibus annuis ardentius student; sed nos illis præstantius lumine

πρὸς τὴν ὁμιλίαν ἀγάπην· « Ὅτι πολλοὶ εἰσι κλητοὶ, ὀλίγοι δὲ ἐκλεκτοί· » τοῦτο γὰρ καὶ διὰ πάσης τῆς παραβολῆς ὁ Κύριος δεικνυσιν· ὡς ἂν ἡμεῖς σπουδάσωμεν μὴ τῶν κλητῶν ἀπλῶς, ἀλλὰ τῶν ἐκλεκτῶν εἶναι· ὁ γὰρ μὴ τῶν ἐκλεκτῶν ὢν, ἀλλὰ τῶν κλητῶν μόνον, ὁ μόνον ἐκπίπτει· τοῦ ἀνεσπέρου φωτός, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸ σκότος ἐξάγεται τὸ ἐξώτερον, καὶ χεῖρας ὁμοῦ καὶ πόδας παύσθαι, τοὺς μὲν ὡς μὴ πρὸς τὸν Θεὸν δραμόντας, τὰς δὲ ὡς μὴ τὰ τοῦ Θεοῦ εἰργασμένας, τῷ κλαυθμῷ καὶ τῷ βρυγμῷ παραδίδονται τῶν ὀδόντων. Ἀπορήσει δ' ἂν τις πρῶτον, πῶς ὁ Κύριος πολλοὺς εἰρηκε τοὺς κλητοὺς, ἀλλ' οὐχὶ πάντας ἀνθρώπους· εἰ γὰρ μὴ πάντες ἐκλήθησαν, οὐχὶ δικαίως οἱ μὴ κληθέντες· ἐκπεσοῦνται τῶν ἐπιγγελαμένων ἀγαθῶν, καὶ πειραθήσονται τῶν ἠπειλημένων βασάνων· ἴσως γὰρ ἂν ὑπέκρουσαν, εἴπερ ἐκλήθησαν. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν ἔχει λόγον, ὡς οὐκ ἂν δικαίως ἀπεδοκιμάσθησαν, εἴπερ μὴ ἐκλήθησαν· οὐκ ἔκλειον δὲ ἀληθῆς, ὅτι μὴ πάντες ἐκλήθησαν. Ὁ μὲν γὰρ Κύριος εἰς οὐρανὸν μετὰ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν ἀναφερόμενος, πρὸς τοὺς οἰκείους εἶπε μαθητάς· « Πορευθέντες εἰς τὸν κόσμον ἅπαντα, κηρύξατε· τὸ Εὐαγγέλιον κίση τῇ κτίσει· » καὶ, « Μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς· εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, δίδασκοντες· αὐτοὺς· τηρεῖν πάντα, ὅσα ἐνεταλάμην ὑμῖν. » Ὅτι δὲ οὕτως κελουσθὲν εἰς ἔργον ἤγαγον εἰ μαθηταί, Παῦλος ὁ μέγας ἱκανὸς παραστήσει· « Μὴ γὰρ οὐκ ἤκουσαν; φησί; Μεινοῦνγε εἰς πάσαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ φθόγος; αὐτῶν καὶ εἰς τὰ πέριτα τῆς οἰκουμένης τὰ βήματα αὐτῶν, » δηλονότι τῶν ἀποστόλων, ὅσοι πάντες ἐκλήθησαν, καὶ δικαίως· οἱ μὴ προσελθόντες τῇ πίστει κολασθήσονται. Πῶς οὖν ὁ Κύριος οὐ πάντες εἶπεν, ἀλλὰ· « Πολλοὶ εἰσι κλητοί; » Ὅτι περὶ τῶν προσελθόντων νῦν ὁ λόγος αὐτῷ· διὰ καὶ ὕστερον μετὰ τὴν παραβολὴν τοῦτο τίθεικεν· ἂν γὰρ κληθεῖ; ὑπακούσῃ τις τῇ κλήσει, καὶ βαπτισθεὶς ἀπὸ Χριστοῦ κληθῆ, μὴ ἀξίω; δὲ τῆς κλήσεως περιπατήσῃ, μὴδὲ κατὰ Χριστὸν βίους τελήσῃ τὰς ὑποσχέσεις; ἀ; ἔδωκε βαπτίζόμενος, κλητὸς μὲν ἔστιν, ἐκλεκτὸς δ' οὐ.

Ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἀποροῦσι τινες, μάλλον δὲ καὶ ἐγκαλοῦσιν οἱ γῆ καὶ πηλὸς ὄντες τῷ ὑπερουρανίῳ, οἱ χθιζοὶ τῷ προαιωνίῳ. Τί γὰρ ἐκάλεσε, φασίν, ὁ Θεὸς εἰδὼς τοὺς μηδαμῶς, ἢ μὴ δι' ἔργων ὑπακούσοντας; Τί δὲ καὶ ὄλωσ' ἐποίησε τοὺς κολασθησομένους καὶ ταῦτα προειδῶς; οὐδ' ἐκείνο ἀκούοντες, **231** « Ὅτι καθὼς ἀπέχουσι ὁ οὐρανὸς ἀπὸ τῆς γῆς, κατὰ τοσοῦτον ἀπέχουσιν αἱ διανοαὶ μου ἀπὸ τῶν διαλογῶν ὑμῶν, λέγει Κύριος· » ἀλλὰ λογοθετοῦσι καὶ λογοπραγοῦσι τὸν ἀπερινέητον. Πόσον ἡμεῖς διαφέρομεν μυρμηκῶν; Οὐκ ἀπὸ τῶν αὐτῶν ἔχομεν τὸ καθ' ἡμᾶς; φύραμα τοῦτο, τὸ σῶμα λέγω; Οὐκ ἀπὸ τῶν αὐτῶν τρεφόμεθα; Οὐκ ἐν τοῖς αὐτοῖς διαζώμεν; Ὅθι ταῖς αὐταῖς σχεδὸν χρώμεθα δυνάμεσιν; Ἔστι δὲ καθ' ἂ; αὐτῶν καὶ ὑπερέχουσιν ἡμῶν οἱ μύρμηκες; Προμηθέστεροι γὰρ εἰσι τῶν συμπερόντων, καὶ γνωστικώτεροι πόρρωθεν τῶν αὐτοῖς ἐπιτηδείων, καὶ

²¹ Marc. xvi, 13. ²² Matth. xxviii, 19. ²³ Isa. v, 5, 9.

σπουδαιότερον πρὸς τὴν ἐπίτειον συγκομιδὴν · ἀλλ' ἂν
 ὑπερέχουμεν καὶ ἡμεῖς αὐτῶν τῷ λογικῷ τῆς καθ'
 ἡμᾶς ψυχῆς · ἀλλὰ τίς αὕτη ἡ ὑπεροχὴ πρὸς τὴν
 πρὸς ἡμᾶς τοῦ Θεοῦ ὑπεροχὴν ; Εἰ γοῦν καὶ πάντες
 οἱ κατὰ τὴν οἰκουμένην συναχθέντες μύρμηκες,
 ἡμῶν τῶν κατὰ πάντα τούτων ὑπερεχόντων, οὐκ ἂν
 ἔν τι καὶ τὸ σμικρότατον ἔργον ἢ νόημα γινώσκαι
 ποτα δύναιτο, πῶς ἡμεῖς τοῦ ἀπειράκις ἀπειρώς
 ὑπερέχοντος ἡμῶν Θεοῦ κατανοῆσαι δυνηθῶμεν τὰ
 ἔργα καὶ τὸν νοῦν, καὶ τῆς ἀκολουθίας ἀκριβῶς κατα-
 στοχάσασθαι τῶν γαγονόντων ἄνευ πίστεως ; Ὡς περ
 γὰρ ὁ μέγας ἐν οὐρανῷ φωστὴρ οὐκ ἂν ἰδύναιτο ποιεῖν
 ἡμέραν, εἰ μὴ τὴν ἡμετέραν ἔβην ὑπερέβαινεν ἢ κατ'
 ἑσθὸν λαμπρότης, οὕτως οὐδ' ἂν ὁ τῆς ἡμῶν φύσεως
 ἐκμυσργὸς Θεὸς σωτηρίας ἦν ἡμῖν ποιητικὸς, εἰ κα-
 ταληπτὸς ἡμῖν ὑπῆρχε, καὶ μὴ σφρίαν εἶχε καὶ ἀγα-
 θότητα τὴν ἡμῶν διάνοιαν ὑπερβαίνουσαν. Ὅμως οἱ
 ἐγκαλοῦντες τῷ Θεῷ πῶς ἐκάλεσε τοὺς μὴ δι' ἔργων
 ὑπαικούειν μᾶλλοντας, πῶς οὐκ αὐτὸν αἰτιον ἐνόμι-
 σαν τῆς ἀπωλείας τούτων, εἴπερ μὴ αὐτοῦ ἐκάλεσε ;
 διὰ τοῦτο οὖν ἐκάλεσεν, ἵνα μηδεὶς ἐξη λέγειν, αἰ-
 τιον αὐτὸν εἶναι τῆς αὐτῶν κολάσεως. Διὰ τί δὲ
 ὄλωσ' ἐποίησε τοὺς κολασθησομένους ; Οὐχ ἵνα κολά-
 σῃ, ἀλλ' ἵνα σώσῃ, καὶ ἄλλον ἐκ τῆς κλήσεως · εἰ
 γὰρ ἤθελε κολάσαι τινὰ, οὐκ ἂν ἐκάλει πάντας πρὸς
 σωτηρίαν. Εἰ δ' ἐκεῖνος δι' οἰκτιρὰν ἀγαθότητα καὶ
 προήγαγε καὶ ἐκάλεσεν εἰς σωτηρίαν, ἰγὼ δὲ κακῶς
 ἐφάνην, ἴδαί τὴν ἐμὴν κακίαν, καὶ ταῦτα μήπω πα-
 ρούσαν, νικήσαι τε καὶ ἐμποδίσαι τὴν αἰετὸσαν ἀγα-
 θότητα ; Καὶ πῶς ἂν ἔχοι λόγον ; Ὁ δὲ μὴ τοῦτο
 λέγων, ἀλλὰ τὸν δημιουργὸν κατατιμῶμενος, τοῦτο
 φησὶν ἄντικρυς, ὅτι οὐκ ἴδεις γενέσθαι φύσιν λογικὴν ·
 τίς γὰρ χρεῖα τοῦ λογικοῦ, εἰ μὴ προαιρητῶν καὶ
 αὐτεξούσιον εἶη ; Ἀυτεξούσιος δὲ πῶς ἄν τις εἶη, καὶ
 προαιρησὶν ἔχοι, μὴ δυνάμενος, εἰ βούλεται, καὶ κακὸς εἶναι ;
 Εἰ δὲ μὴ κακὸς, οὐδὲ ἀγαθὸς δύναιτο γενέ-
 σθαι δῆπου.

Ὁ λέγων τοίνυν μὴ δεῖν γενέσθαι παρὰ Θεοῦ τοὺς
 κολασθησομένους ; οὐδὲ τοὺς σωζομένους δεῖν φησὶ
 γενέσθαι. οὔτε τινὰ ὄλωσ' λογικὴν καὶ αὐτεξούσιον
 φύσιν · εἰ δὲ καὶ διὰ τὴν λογικὴν φύσιν ἄλλα γέγονε
 πάντα, τοῦτο φησὶν ὡς οὐκ ἴδεις δημιουργὸν εἶναι
 τὸν Θεόν, ὅρατε τὴν ἀτοπίαν ὄση ; Ἄλλ' ἐπειθὴ λο-
 γικοῦ καὶ αὐτεξουσίου γένους δημιουργηθέντος ; ὅπου
 τοῦ Θεοῦ, τῆ τοῦ αὐτεξουσίου ῥοπή καὶ διαφόρῳ
 χρήσει οἱ μὲν ἐμᾶλλον ἐσεσθαι κακοί, οἱ δὲ ἀγαθοί,
 τὸ τῷ ἑντικῶς ἀγαθῷ Θεῷ προσῆκον, διὰ τοὺς ἑσομέ-
 νους κακοὺς, μὴ προαγαγεῖν εἰς γένεσιν τοὺς ἀγα-
 θούς ; Καὶ τί ἂν τ.ε. ἔνοησαι ἐν ἀδικιώτερον ; Εἰ γὰρ
 καὶ ῥόνος εἰς ἐμᾶλλον ἐσεσθαι ὁ ἀγαθός, οὐδ' οὕτω
 τῆς δημιουργίας ἀφεῖσθαι δίκαιον · κρείσσον γὰρ
 εἰς κοῦν τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου ἢ μύριοι παράνο-
 μοι. Τί δὲ καὶ τοὺς τὸν χρυσὸν ἐκ τῆς χρυσίδου
 ἐκλεγομένους ἀρούμεν, μὴ καὶ τὸν ἀχρηστον χρῶν
 τὴν ἀρχὴν μετὰ τῶν ψηγμάτων συμφορεῖν ; Ἄλλ'
 ἀκούσαμεν, ὡς οὐκ ἂν γένοιτο ἡ ἐκλογὴ
 οὐδ' εἰ ἐκλεκτοὶ ἂν ἦσαν, εἰ μὴ καὶ οἱ μὴ οὗτοι
 ἐκλήθησαν · πῶς δ' ἂν ἐκλήθησαν εἰ μὴ ἐγένον-
 το ; Μᾶλλον δὲ ἐγγυτέρω τὸν λόγον ἀγάγωμεν,
 καὶ αὐτοὺς ἐρωτήσωμεν, τοὺς ἐγκαλοῦντας τῷ

mentis nostræ ; at quæ est ista præstantia, si con-
 feratur cum illa Dei ad nos excellentia ? Si omnes
 universæ terræ formicæ simul congregatæ, nobis
 omnibus illis præstantibus, nec vel minimum opus
 aut cogitationem noscere nequeant, quomodo nos,
 Deo nobis in infinitum excellenti concipere pot-
 rimus ejus opera atque scientiam, et penitus præ-
 videre factorum consequentias, nisi fidem habea-
 mus ? Quemadmodum magnam in cælo sidus diem
 facere non posset, nisi visum nostrum juliar illius
 transcenderet, ita Deus neque creator esset nostræ
 naturæ, neque salutis auctor, si a nobis posset
 comprehendi, nec sapientiam atque bonitatem ha-
 beret cogitationem nostram transcendentem. Rur-
 sum qui Deo obiectant quare fecit operibus non
 obediuros, quomodo non cogitant illum causam
 fore eorum damni, nisi eos vocaverit ? Ideo igitur
 eos vocavit, ne ullus dicere possit Deum causam
 esse suæ perniciæ. Sed quare fecit puniendos ? ne-
 quaquam ut puniat, sed ut salvet, quod patet ex
 vocatione. Nam si voluisset quempiam suppliciiis
 afficere, non omnes ad salutem vocasset ; sed si ille
 me ad salutem benigne eduxit et vocavit, ego au-
 tem male ambulavi, nunquid oportebat meam ma-
 litiã, etsi nondum præsentem, vincere et impedire
 æternam ejus benignitatem ? Quomodo istud ratio-
 nem habet ? Ille autem qui ista non loquitur, sed
 creatorem objurgat, prorsus asserit non oportere
 fieri naturam ratione præditam. Nam quid prodest
 ratio, si libertas atque facultas non comitentur ?
 Sed quomodo quis erit liber, nisi optionem ha-
 beat, et possit, si voluerit, etiam malus esse ? Si
 vero malus esse nequeat, neque bonus esse po-
 terit.

Igitur qui dicit creandos non fuisse a Deo eos
 qui erant puniendi, nec condendos fuisse etiam di-
 cit eos qui erant salvandi, nec ullam omnino ratio-
 nabilem et liberam producendam fuisse naturam.
 Sed si cætera propter naturam rationabilem facta
 sunt, dicit non oportuisse Deum esse creatorem :
 videlicet quanta sit insania ? Cum autem, manu
 Dei condito rationabili et libero genere, ex varia
 libertatis inclinatione usque diverso, alii debeant
 esse mali, alii autem boni, nunquid Deum vere bo-
 num decebat propter malos futuros, non in lucem
 edere bonos ? Quid tali cogitatione indignius ? Nam
 etsi unus tantum deberet esse bonus, non proinde
 justum esset omitti creationem ; melior est enim
 unus faciens voluntatem Domini quam sexcenti
 peccatores. Nunquid eis qui aurum ex aurario ell-
 gunt dicemus lutum inutile cum bracteolis non as-
 portari ? Sed audiremus electionem secus esse im-
 possibilem ; nec essent electi, nisi alii vocarentur ;
 sed quomodo vocarentur nisi facti fuerint ? Sed
 propius adhuc sermonem insitiamus, et ipsos
 interrogemus objectantes ei qui vult salvos fieri,
 de his qui propriam salutem non volunt. Nobis

mortalibus cibi necessitas incumbit. Porro cibi partem natura in propriam refectionem eligit, et sibi-metipsi assumit, partem vero factam sordidam, ut inutilem emittit per membra secretioni idonea: nunquid preinde, quia debet in sterco mutari, escam omnino propelletis, vel quia debet eligi natura nostra in refectionem, per coctionem assimilari et in ejus substantiam converti, proin omnem escam assumere? Nequaquam opus est ratiocinandi; nam opere respondemus singulis diebus manducantes, et vescentes cibo qui simul naturæ nostræ convenit et ab ea repellitur. Cujus gratia hoc facimus? Propter innatum nobis amorem vitæ. Ita ergo Deus propter innatam benignitatem et clementiam, licet nonnulli sponte mali essent futuri, nihilominus in lucem bonos edidit, sed propter bonos eos etiam qui mali erant futuri, creavit. Nonne videtis quoniam medicorum pueri non solum fame torqueri eos qui propter debilitatem stomachi cibum retinere nequeunt, sed illum evomunt? Quare ergo illos nutrire student? quoniam aliquid eisi leve natura a cibo accipit, eisi major pars escarum vomitibus reddatur inutilis; quapropter humanæ merito dicitur medicina.

εἰ βραχὺ παρὰ τῆς τροφῆς ἡ φύσις, εἰ καὶ τὸ πλείστον τῶν βρωμάτων ὀφρεῖται διὰ τῶν ἐμπτῶν διὰ τοῦτο φιλόθροπος δικαίως ἢ ἰατρικὴ καλεῖται.

Unde benignitas et clementia Dei ex hoc magis ostenditur, quoniam, quanquam præ multitudine animarum non salvandarum pauci sint qui salutis inseruiunt, ipse totum genus condidit, paucisque futuris electis, propter nimiam charitatem omnes tamen vocavit. « Simile factum est, inquit, regnum cælorum homini regi qui fecit nuptias filio suo: et misit servos suos vocare invitatos ad nuptias, et nolabant venire. » Hic nuptias vocat unctionem Filii Dei cum humana natura, et per istam cum Ecclesia nostra. Nam Paulus dicens matrimonii mysterium esse magnum, addidit: « Ego autem dico in Christo et in Ecclesia. » Alibi etiam nobis dicit: « Despondi vos uni viro virginem castam exhibere Christo ²⁵. » Sed quare non dixit unum connubium, ac connubia regem cælorum Patrem altissimum Filio suo fecisse? Quoniam sauctarum animarum sponsus Christus, singulis istis animis mystice conjunctus, dat Patri nuptiale gaudium de isto celebrare. Ipse enim est qui dicit: « Gaudium erit in cælo super uno peccatore pœnitentiam agente ²⁶. » Nam Spiritus iterum per conversionem conjungentis et desponsantis Christo animas in pœnitentia viventes fructus est gaudium secundum Apostolum, quo replentur omnes Dei amici sive in cælo sive in terris; ideo gaudium erit in cælo super uno peccatore pœnitentiam agente. Hujus gratia ineffabilis conjunctionis ejus qui nobis pœnitentiam dedit Filii Dei, jam cum humana naturâ perfectæ, necnon ingentis gaudii a Deo Patre illius causa celebrati mystice in cælis,

πάντας θέλοντι σωθῆναι ὑπὲρ τῶν μὴ θελούντων τὴν οἰκίαν σωτηρίαν. Βροτεῖς ἡμῖν οὐσι τρέφεσθαι ἀνάγκη· ἐπεὶ οὖν τῆς τροφῆς τὸ μὲν ἢ καθ' ἡμᾶς φύσις εἰς οἰκίαν σύστασιν ἐκλέγεται, καὶ πρὸς αὐτὴν ἀναλαμβάνει, τὸ δὲ δυσώδης ἀπεργαζομένη, ὡς ἀχρεῖον ἔξω βάλλει διὰ τῶν ἀποκριτικῶν μορίων, ὅμοις, διὰ τὸ μέλλον εἰς κόπρον ἀποτελεσθήσειν, τὴν τροφὴν ἀπόσπασθε παντάπασιν, ἢ διὰ τὸ ἐκλεγόμενον, καὶ πρὸς σύστασιν τῆς καθ' ἡμᾶς φύσεως; διὰ πέψω; ἐξομοιούμενόν τε καὶ προσοικειούμενον, τὸ πᾶν τῆς τροφῆς προσοίσεσθε; Πάντως οὐ λόγου χρεῖα· καὶ γὰρ ἔργῳ τὴν ἀποκρίσιν ποιοῦμεθα καθ' ἡμέραν τρεφόμενοι, καὶ διὰ τὴν κατὰλληλον ἡμῖν τροφὴν, καὶ τὴν ἀκατὰλληλον τῇ φύσει προσφερόμενοι. Τίνος χάριν τοῦτο πράττοντες; διὰ τὴν ἐμψυτον ἡμῖν φιλοζωίαν. Οὕτως οὖν καὶ ὁ θεὸς διὰ τὴν ἐμψυτον χρηστότητα καὶ τὸ φιλάγαθον, οὐ διὰ τοὺς ἐσομένους οἰκοθεν κακοὺς ἀφήκε προαγαγεῖν εἰς γένεσιν τοὺς ἀγαθοὺς, ἀλλὰ διὰ τοὺς ἀγαθοὺς, καὶ τοὺς ἐσομένους κακοὺς ἐδημιούργησεν. Οὐχ ὄρατε τοὺς τῶν ἱατρῶν παῖδας ὅτι οὐκ ἐνδιδόσανται εἰτεῖν τοῖς διὰ τὴν τοῦ στομάχου ἀτονίαν οὐ παρακατέχουσιν, ἀλλ' ἐμοῦσι τὴν τροφὴν; Τίνος οὖν ἕνεκα τρέφεσθαι αὐτοῖς προτρέπουσιν; Ὅτι λαμβάνει τι καὶ

Ὅστε καὶ τὸ τοῦ θεοῦ φιλάγαθόν τε καὶ φιλόθροπον ἐκ τούτου μᾶλλον δεικνύται, ὅτι πρὸς τὸ πλῆθος τῶν μὴ σωζομένων, ὀλίγων ὄντων τῶν τῆς οἰκίας σωτηρίας ἀντιποιομένων, αὐτοῖς τὸ πᾶν γένος ἐδημιούργησε, καὶ ὀλίγων ὄντων τῶν ἐκλεκτῶν ἕσασθαι μελλόντων, αὐτοῖς διὰ τὸ ὑπερέβαλλον τῆς αὐτοῦ φιλανθρωπίας ἅπαντας ἐκάλεσεν. « Ὁμοιωθῆ γὰρ, φησὶν, ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπῳ βασιλεῖ ὅστις ἐποίησε γάμους τῷ υἱῷ αὐτοῦ, καὶ ἀπέστειλε τοὺς δούλους αὐτοῦ, καλέσας τοὺς κεκλημένους εἰς τοὺς γάμους, καὶ οὐκ ἤθελον ἔλθειν. » Γάμον ἔναυθα τὴν τοῦ Υἱοῦ τοῦ θεοῦ πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, καὶ τὴν δι' αὐτῆς πρὸς τὴν καθ' ἡμᾶς Ἐκκλησίαν λέγει συνάφειαν· αὐτῶ γὰρ καὶ ὁ Παῦλος εἰπὼν, ὅτι τὸ μυστήριον τοῦ γάμου μέγα ἐστίν, ἐπήγαγεν· « Ἐγὼ δὲ λέγω εἰς Χριστὸν, καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. » Ἀλλαχοῦ δὲ πάλιν πρὸς ἡμᾶς φησὶν· « Ἡρμοσύμη ὅμοις ἐν ἀνδρὶ, παρθένον ἀγνήν παραστήσαι τῷ Χριστῷ. » Τίνος δὲ ἕνεκεν οὐκ ἕνα γάμον, ἀλλὰ γάμους φησὶ τὸν βασιλεῖα τῶν οὐρανῶν τὸν ἀνωτάτω Πιτέρα ποιῆσαι τῷ Υἱῷ αὐτοῦ; Ἐπειδὴ περὶ ὁ τῶν καθαρῶν ψυχῶν νυμφίος Χριστὸς ἐκάστη ψυχῇ τοιαύτη μυστικῶς συναπτόμενος, γαμήλιον τῷ Πατρὶ εἰδῶσιν ἄγειν ἐπὶ τούτω χαρὰν· αὐτοῖς γὰρ ἐστὶν ὁ λόγος, ὅτι· « Χαρὰ γίνεται ἐν οὐρανῷ ἐπὶ ἐνὶ ἁμαρτωλῶ μετανοοῦντι· » τοῦ γὰρ δι' ἐπιστροφῆς αὐτοῖς συνιστῶντος καὶ συνάπτοντος Χριστῷ τοὺς ἐν μετανοίᾳ ζῶντας Πνεύματος ἀγίου καρπὸς ἐστὶν ἡ χαρὰ κατὰ τὸν Ἀπόστολον, συμπεριβάλλουσα τοὺς ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς ἐνθεούς· διὰ τοῦτο χαρὰ γίνεται

²⁵ II Cor. xi, 2. ²⁶ Luc. xv, 7.

ἄρα καὶ ἐπὶ ἐνὶ ἁμαρτωλῶν μετανοοῦντι. Τῆς A
 ἤθητου συναφείας τοῦ χαρισμένου τὴν μετά-
 μιν Ἰοῦ τοῦ Θεοῦ, πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην
 κελουμένης ἤδη, καὶ τῆς ἐπὶ ταύτῃ παρὰ τοῦ
 αἰ Πατρὸς συγκροτουμένης 233 μυστικῆς
 ἐν οὐρανοῖς, ἀπεισάλησαν οἱ δοῦλοι, Ἰωάννης
 ἱεροῦ πρόδρομος, Ζαχαρίας δὲν ἀπέκτειναν
 αἰοὶ μεταξὺ τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ θυσιαστηρίου,
 ἢ ὁ θεοδόχος, καὶ ἀπλῶς πάντες οἱ πρὸ τοῦ
 οὐ πάθους καὶ τῆς ἀναστάσεως καταγγελλαν-
 τισμένην ἤδη τὴν τοῦ Κυρίου διὰ σαρκὸς
 ἐπὶ τὴν γῆν. Ἀπεισάλησαν οὖν οὗτοι καλέ-
 υς κεκλημένους, δηλονότι τοὺς Ἰουδαίους·
 ἅρ εἰσιν οἱ κεκλημένοι, ὡς καὶ πρότερον διὰ
 σφητῶν κληθέντες, ἀλλ' οὐκ ἠθέλησαν ἐλ-
 λουτέστι πιστεῦσαι καὶ συμμετασχεῖν τῆς ἀρ- B
 κωνωνίας καὶ χάριτος, καίτοι πολλάκις καὶ
 ἐν καὶ νῦν κληθέντες. Πάλιν οὖν φησιν, ὡ
 ἀτου μακροθυμίας ἢ ἀπέστειλεν ἄλλους δού-
 λέγων· « Ἰδοὺ τὸ ἄριστόν μου ἠτοίμα-
 ἢ ταῦροί μου καὶ τὰ σιτιστὰ θευμένα
 ἔτοιμα, δεῦτε εἰς βροῦς γάμους. » Οἱ δὲ
 ντες, οἱ μὲν ἀμελήσαντες, ἀπῆλθον εἰς
 καὶ ἔμπορίας· πόσον τούτων ἀπέχουσιν
 ἢ καὶ ἔμπελῶνας καὶ πραγματικὰς ἀνωμαλίας προφασιζόμενοι, καὶ τῶν ἱερῶν συνάξεων ἀπο-
 νιοι, καὶ τῆς ἱερῆς ψαλμωδίας καὶ διδασκαλίας ἀκούειν μὴ προθυμούμενοι; Οἱ δὲ, φησὶ, καὶ
 ὄλους κρατήσαντες ὕβρισαν καὶ ἀπέκτειναν. Οὐ πάνυ πόρρω τούτων εἰσιν οἱ καὶ νῦν ἀπειθοῦντες
 ἰσταταὶ τῆς Ἐκκλησίας, καὶ κατ' αὐτῶν ἔστιν ὅτε τὰ τῶν πολεμίων παραφγεγόμενοι· ἀλλ'
 ὡρεὰν καὶ τούτοις ἐκ τῆς παραβολῆς ταύτης ἐκθλίψωμεν τὸ σωτήριον γλεύκος.

οὐ, φησὶ, τὸ ἄριστόν μου ἠτοίμασται· οἱ C
 οὐ καὶ τὰ σιτιστὰ θευμένα, καὶ πάντα
 » Ὅντως κατὰ τὴν ἐνανθρώπησιν τοῦ Κυ-
 κλίθη τῶν παρὰ Θεοῦ γεγονότων τὸ ἀρι-
 τάντα γὰρ τὰ πρὸ ταύτης οἰκονομικῶς ὑπὲρ
 ἀρὰ Θεοῦ γινόμενα καλὰ τε ἦν καὶ ἀγαθὰ,
 ὅτε τὸ τέλος τείνοντα· τὸ δὲ πάντων ἀρι-
 ἄλλον δὲ τὸ μόνον ὄντως καὶ ἀσύγκριτον
 , ἢ ἐνανθρώπησις ἔστι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰη-
 σοῦ, καὶ ταύτης μάλιστα τὸ τέλος, τὰ σω-
 τάθη καὶ ἢ ἀνάστασις· φαίνεται γὰρ ἢ κλη-
 ἢ μετὰ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν τοῦ Κυρίου
 λην· τότε γὰρ καὶ πάντα γέγονεν ἔτοιμα
 ; τὴν σωτηρίαν τὴν ἡμετέραν, ἢ τοῦ Ἰοῦ
 ὅ διὰ σαρκὸς ἐντελής οἰκονομία, ἢ κατ'
 θεόλακτος διδασκαλία, τὰ τῆς θεανόρικῆς D
 ἀς ἀποτελέσματα, ἢ μετὰδοσις τοῦ θεανθρώ-
 ματος, τὸ μέγα καὶ θεῖον καὶ σωτήριον θῦμα,
 κρῶν τριήμερος ἔγερσις, ἢ καταρχὴ τῆς
 ζωῆς καὶ τῆς ἐνθεοῦ κατ' αὐτὴν εὐφροσύ-
 ταῦροί μου, φησὶ, καὶ τὰ σιτιστὰ θευμένα·
 ρ καὶ τὰ παλαιὰ τοῖς νέοις ἡνωται· τὰ μὲν
 τῶν σιτιστῶν θυσίας δηλούμενα· ἄρτος γὰρ
 νῦν ὑπὲρ ἡμῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ θυόμενος·
 αλαιὰ διὰ τῶν ταύρων σημαίνοντα, καὶ διὰ
 νῆς θυσίας μετενηνεγμένα πρὸς τὸ θεοῦτε-
 πεστάλησαν οὖν ἄλλοι δούλοι, οἱ τοῦ Κυρίου
 οἱ, κηρῦσαι ταῦτα καὶ τοῖς Ἰουδαίοις, ἔτι
 μούνοτος ἐπ' αὐτοὺς τὸ Ἀσπύτου· ἀλλ'
 τας ἐκείνοι, οἱ μὲν οὐδὲ προσέσχον, ἀγροῖς
 ορβίαις, γῆ καὶ τοῖς γῆϊοῖς ὀλοσχερῶς προσ-

missi sunt servi, Joannes Domini Præcursor, Zacharias quem occiderunt Judæi inter templum et altare, Simeon qui Deum in ulnas accepit, et omnes prorsus alii qui, ante salutiferam passionem et resurrectionem, annuntiaverunt jam factum Domini per carnem adventum in terram. Hi ergo missi sunt ut vocarent invitatos, scilicet Judæos; isti enim missi invitati, utpote prius per prophetas vocati, sed noluerunt venire, id est credere et participes fieri ineffabilis societatis et gratiæ, etsi multoties et primo et nunc vocati. Iterum ergo dixit, o inenarrabilis longanimitas imisit alios servos dicens: « Ecce prandium meum paravi, tauri mei et altitia occisa sunt, et omnia parata; venite ad nuptias. » Illis' auditis, alii quidem neglexerunt, et abierunt in agros et ad negotiationem; in quo ab istis differunt qui fruges, vineas et alias negotiorum inæqualitates causati, sacros conventus derelinquunt, nec doctrinam psalmodiamque sanctam audire desiderant? Alii vero tenuerunt servos, et contumeliis affectos occiderunt. A quibus non valde distant qui etiam nunc obedientiam negantes præfectis Ecclesiæ, illos ut inimici verbis impetunt. Nos autem istis etiam ex hac parabola salutarem gratis exprimamus suavitatem.

« Ecce, inquit, prandium meum paravi, tauri mei et volatilia occisa sunt, et omnia parata. » Vere per incarnationem Domini appositum est optimum ex operibus Dei; nam omnia ante eam sapienter a Deo propter nos facta pulchra erant et bona, et ad hunc finem spectantia; sed optimum ex omnibus, imo solum vere et sine ulla comparatione optimum est incarnatio Domini nostri Jesu Christi, et præcipue hujus finis: salutaris passio et resurrectio. Tunc enim omnia parata sunt ad salutem nostram: Filii Dei per carnem perfecta dispensatio, divina per eam doctrina, humanæ simulque divinæ virtutis opera, divini simulque humani corporis communicatio, magnum et divinum et salutare sacrificium, post tres dies a mortuis resurrectio, primitiæ perennis vitæ divinæque in ea lætitiæ. Tauri mei, ait, et volatilia occisa sunt; tunc enim vetera novis adunata sunt; hæc quidem per occisionem volatiliū manifestata, nam panis est qui nunc propter nos in Ecclesia sacrificatur; illa vero vetera per tauros declarata, et per novam victimam in sacrificium Deo dignius translata. Missi sunt ergo alii servi, Domini apostoli, quæ ista Judæis prædicarent, Domino adhuc de eis habente patientiam. At isti, his auditis, alii quidem non attenderunt, agris et negotiationibus, terræ et terrenis toti incumbentes; alii autem præcones tenuerunt, et alios quidem contumeliis affecarunt, alios vero rapidaverunt, omnes autem, quantum potuit eorum malignitas, et conviciis lacerarunt et occiderunt. « Iratus igitur, ait, rex, missis exercitibus suis.

perdidit homicidas illos, et civitatem illorum succendit. Nam postquam, etiam post illorum passionem adhuc perdurans misisset qui ad poenitentiam vocarent indulgentiam promitterent, ingentium bonorum largitionem nuntiarent, horum arrhas et pignora donarent, veritati fidele testimonium redderent, illi autem non tantum nequaquam poenitentiam egissent aut paruisent, sed insuper contumeliosis affectos morti tradidissent evangelistas, jure deinceps mitti qui illos perdant et civitatem eorum succendant. Quis autem nescit hæc manifeste in Hierosolyma fuisse impleta quam hic merito vocat civitatem interfectorum?

γαλιλαίας· πάλαι δικαίως ἐπεὶ τὰ τοὺς ἀπολέσαντας αὐτοὺς, καὶ τὴν πόλιν αὐτῶν ἐμπήρσοντας. Τίς δὲ οὐκ οἶδε ταῦτα τετελεσμένα φανερώς ἐπὶ τῆς Ἱερουσαλήμ, ἣν καὶ πόλιν φονέων νῦν εἰκότως ἐκάλουν;

Verum cum illi multoties antea et nunc vocati, non tantummodo semetipsos vocatione indignos exhibuissent, sed etiam dignos ira Dei et pernicie, jubente rege, in vias exeuntes iidem servi, scilicet Domini apostoli, congregaverunt, inquit, quotquot invenerunt bonos et malos, et impleta est domus accubantibus; hi autem sunt vocati ex gentibus. Jerusalem enim tum erat sola Dei civitas, solaque ejus domus Israelitarum populus; qui autem extra istum erant, quales tunc gentes, veluti per vias et quidem multas atque diversas errabant; nam varia et diversa erant earum dogmata. Malos autem et bonos dixit eos qui per vias inventi congregati sunt propter diversam eorum voluntatem, vi cujus alii quidem electi sunt, fidei mores et vitam conjungentes consentaneam, alii vero e numero electorum rejecti sunt vitam viventes turpem et perversam, necnon a fide dissentientem; quod ostendit addendum: «Intravit rex ut videret discumbentes,» id est eos qui ex vocatis accesserunt. Porro ejus ingressus ad videndos et judicandos recumbentes nihil aliud est quam manifestatio futuri judicii in tempore facienda. «Intravit igitur rex, inquit, et vidit hominem non vestitum veste nuptiali.» Vestis spiritualium nuptiarum est virtus, quam qui hic non induerit, non tantum indignus cœnaculi illius aspectu invenietur, sed etiam vincula et inenarrabilia experietur supplicia. Si vero cujuslibet animæ vestis est corpus ad quod unitur, qui illud non custodiverit vel non emundaverit per temperantiam, puritatem et castimoniam, illud habebit indignum incorruptibili cœnaculo, et dignum quod ab eo eiciatur. Isto igitur, ait, convicto et pudore suffuso qui non induerat vestem vocatione dignam, rex dixit ministris: «Ligatis manibus et pedibus ejus, tollite eum,» id est, illum circumdantes pœnis quas effugere non poterit, amovete ab habitaculo et societas lætantium. «Et mittite eum in tenebras exteriores; ibi erit fletus et stridor dentium.» Nam juste manibus et pedibus alligatur qui in his terris peccatorum suorum vinculis constringitur, et mittitur in tenebras exteriores, longius a Deo factus, quia hic non fecit opera lucis. Ibi, inquit, erit fletus et stridor dentium; nam non tenebræ

ἠλωμένοι· οἱ δὲ καὶ τοὺς κίρκας κρατήσαντες, τοὺς μὲν ὕβρισαν, τοὺς δὲ ἐλιθοβόλησαν, πάντας δὲ, ὅσον τὸ εἰς τὴν αὐτὴν ἦκον πρόθεσιν, καὶ ὕβρισαν καὶ ἀπίκτειναν. «Ὅργισθεὶς οὖν ὁ βασιλεὺς, φησὶν, πέμψας ἀπέλυσε τοὺς φονεῖς ἐκείνους, καὶ τὴν πόλιν αὐτῶν ἐνέπρησεν.» ἐπεὶ γὰρ καὶ μετὰ τὸ παρ' αὐτῶν ἐξεργασμένον πάθος ἐτι μακροθυμῶν, ἀπέστειλε τοὺς πρὸς μετάνοιαν ἐκκαλουμένους, ἀμνηστίαν ἐπαγγελλομένους, καὶ μεγάλων εὐαγγελιζομένους ἀγαθῶν ἐπίδοσιν, ἐγγύας τε τούτων καὶ ἀρραβῶνας διδόντας, καὶ πίστει ἀσφαλῆς, οἱ δὲ μὴ μόνον οὐ μετένοσαν οὐδὲ προσέσχον, ἀλλὰ καὶ 234 ὕβριν ἀνταπέδωκαν, καὶ φόνους ἡμεψήσαντο τοὺς εὐαγ-

Ἐπεὶ δὲ οἱ κεκλημένοι πολλάκις πρότερον καὶ νῦν, ἐκείνοι μὴ μόνον ἀναξίους ἑαυτοὺς τῆς κλήσεως εἶδεισαν, ἀλλὰ καὶ ἀξίους ἱργῆς θείας καὶ πανωλεθρίας· κατὰ κέλαιον τοῦ βασιλείως πρὸς τὰς ἑσθῆς ἀπελθόντες οἱ αὐτοὶ δοῦλοι, τοὔτεστιν οἱ τοῦ Κυρίου ἀπόστολοι, συνήγαγον, φησὶν, ὅσους εὗρον πονηροὺς τε καὶ ἀγαθοὺς, καὶ ἐπλήσθη ὁ οἶκος ἀνακειμένων· οὗτοι δὲ εἰσιν οἱ ἐξ ἐθνῶν κλητοί· μία γὰρ πόλις ὑπῆρχε τῆνικαῦτα τοῦ Θεοῦ ἡ Ἱερουσαλήμ, καὶ εἰς αὐτοῦ οἶκος ὁ τοῦ Ἰσραὴλ· οἱ δὲ ἐξω τούτου, οἵτινές ποτε τὰ ἔθνη ἦσαν, εἰς τὰς ἑσθῆς ἦσαν ὡς ἐβρίμμενοι, πολλὰς καὶ διαφόρους ὑβείας· τοιαῦτα γὰρ αὐτῶν ὑπῆρχε καὶ τὰ δόγματα. Πονηροὺς δὲ φησὶ καὶ ἀγαθοὺς τοὺς ἐν ταῖς ἑσθῆς εὐρημένους καὶ συνειλεγμένους διὰ τὸ τῆς ἐν αὐτοῖς προαιρέσεως διάφορον, ἀφ' ἧς οἱ μὲν ἐκλεκτοὶ γίνονται, τῇ πίστει τρόπον ἐπιδεικνύμενοι καὶ βίον συνάδοντα, οἱ δὲ τῶν ἐκλεκτῶν ἐξωθοῦνται, βίον βεδιωκότας αἰσχρὸν τε καὶ πονηρὸν, καὶ πρὸς τὴν πίστιν ἀπέχοντα· δεικνυσὶ δὲ τοῦτο διὰ τῶν ἐξῆς· «Εἰσελθὼν γὰρ, φησὶν, ὁ βασιλεὺς θεάσασθαι τοὺς ἀνακειμένους,» τοὔτεστιν τοὺς ἀπὸ τῶν κεκλημένων προσελθόντας. Εἰσελεύσις δὲ ἐστὶν αὐτοῦ πρὸς τὸ θεάσασθαι καὶ ἀνακρίναι τοὺς ἀνακειμένους ἢ κατὰ τὸν καιρὸν τῆς μελλούσης κρίσεως ἐκφανοίς. «Εἰσελθὼν οὖν ὁ βασιλεὺς, φησὶν, εἶδεν ἐκεῖ ἄνθρωπον οὐκ ἐνδεδυμένον ἑνδύμα γάμου.» Ἐνδύμα τοῦ πνευματικοῦ γάμου ἐστὶν ἡ ἀρετὴ, ἣν ὁ μὴ ἐνδυσάμενος ἐντεύθεν οὐ μόνον ἀνάξιός τῆς θείας ἐκείνης εὐρεθήσεται παστάδος, ἀλλὰ καὶ δεσμών καὶ μαστίγων ἀρρήτων περιεθήσεται. Εἰ δὲ καὶ ψυχῆς ἐκάστης ἑνδύμα τὸ σύζυγον ὑπάρχει σῶμα, ὁ μὴ τοῦτο φυλάξας, ἢ ἀποσμήξας ἐνεαῦθα δι' ἐγκρατείας καὶ ἀγνείας καὶ σωφροσύνης, ἀχρεῖον ἔξει τότε καὶ τῆς ἀφθόρου παστάδος ἐκείνης ἀνάξιον, καὶ τοῦ ταύτης ἐξωσθῆναι παρατίον. Ἐλέγξας γὰρ, φησὶ, καὶ κατασχύνας ὁ βασιλεὺς τὸν μὴ ἀξίως τῆς κλήσεως ἐσταλμένον ἐκείνον, εἶπε τοὺς διακόνους· «Δήσαντες αὐτοῦ χεῖρας καὶ πόδας, ἄρατε αὐτόν,» τοὔτεστιν ἀφύκτοις τοῦτον περιβαλόντες δαινοίς, χωρήσατε τῆς κατοικίας καὶ συναυλίας τῶν εὐφραينوμένων, «καὶ ἐκβάλετε αὐτόν εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον· ἐκεῖ ἐστὶν ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων.» Δεῖται γὰρ χεῖρας καὶ

πῶς δικαίως ὁ καὶ ἀπὸ τῶν ἐνταῦθα σειραῖς τῶν ἁμαρτιῶν αὐτοῦ σφιγγόμενος, καὶ ἐκβάλλεται εἰς τὸ σκότος; τὸ ἐξώτερον κορβωτέρω Θεοῦ γινόμενος, ὡς μὴ φωτὸς ἔργα πράξα; ἐνθάδε· ἔκει δὲ, φησὶν, ἔσται ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων· οὐ ἔκεινο τὸ σκότος· πρὸς δὲ καὶ σκολήκων ἀκοιμήτων

Κλαυθμὸς οὖν ἔκει καὶ βρυγμὸς ὀδόντων, διὰ τὰς ἐπικειμένους καὶ ψυχῆς καὶ σώματος καταπτομένας ἀφορήτους ὀδύνας, διὰ τὰς ἀτελευτήτους οἰμωγὰς, διὰ τὸν ἄληκτον καὶ ἀνόητον ἐκεῖ μετὰ μάλον· καὶ ταῦτα εἰπὼν, ἐπήγαγε· « Πολλοὶ γὰρ εἰσι κλητοὶ, ὀλίγοι δὲ ἐκλεκτοί· » δεικνύς ὡς οὐχ εἰς ὁ τῶν δεινῶν ἐκείνων ληφόμενος τὴν πείραν, ἀλλ' ἀπλῶς πᾶς ὁ τὴν ἀπὸ τῶν ἔργων ὁμοίαν φαυλότητα περιεχόμενος· διὰ γὰρ τοῦ ἐνδὸς τούτου παρέστησεν ὁ Κύριος ὅποιοι τινὲς εἰσιν οἱ πονηροὶ τῶν κληθέντων καὶ προσελθόντων καὶ βαπτισθέντων, καὶ μὴ μεταβληθέντων ἐπὶ τὸ κρεῖττον, μηδὲ διὰ τῆς μετανοίας τὸν ἐκ τῶν πονηρῶν ἦδον ἔχειν καὶ παθῶν ῥύπον ἀποθεμένων. Ἄλλ' **235** ἡμεῖς, ἀδελφοί, ἀπεκδυσώμεθα τὸν ἀπὸ τῆς μέθης καὶ τοῦ κόρου τῆς γαστρὸς διασπασμένον, καὶ τὸν ἀπὸ τῆς σαρκὸς καὶ τῆς κατ' αὐτὴν ἀκρασίας ἐσκιλωμένον χιτῶνα, καὶ ἐνδυσώμεθα, κατὰ τὸν Ἰσαίαν, ἱμάτιον σωτηρίου καὶ χιτῶνα εὐφροσύνης δι' ἔγκρατίας καὶ σωφροσύνης· ἀποδυσώμεθα τὸν καλαῖον ἀνθρωπίνον τὸν φθειρόμενον κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τῆς ἀπάτης, καὶ ἐνδυσώμεθα τὸν καινὸν ἀνθρωπίνον, τὸν κατὰ Θεὸν κτισθέντα ἐν ὁσιότητι καὶ δικαιοσύνῃ· ἀπεκδυσώμεθα τὴν ἐξ ἀρκαγῆς καὶ κλεονεξίας παντοίας τοῦ βίου περιβολὴν, ὡς ἐνώπιον τῶν θείων ὀφθαλμῶν ἀσχήμονα καὶ κατὰ κριτον. Ἐνδυσώμεθα δὲ ἵς· ἐκλεκτοὶ τοῦ Θεοῦ σκλάβοι οἰκτιρῶν, ταπεινῶν, μετριοφροσύνης, πραΰτητα· καὶ σπουδάσωμεν διὰ πάντων κατὰ τὴν ἀποστολικὴν παραίνεσιν, βεβαίαν ἡμῶν τὴν κλησὶν καὶ ἐκλογὴν ποιῆσθαι· οὕτω γὰρ ποιῶντες τῆς ἐπαγγελίας τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, καὶ τῆς συναυλίας τῶν αἰθίως εὐφραϊνομένων οὐκ ἀστοχῆσομεν· ἥς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτευχεῖν χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ αἰωνίου καὶ ὀυρηνίου νυμφίου τῶν ἡμετέρων πνευμάτων Χριστοῦ· μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ πρέπει δόξα σὺν ἀγίῳ Πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων Ἀμήν.

'ΟΜΙΛΙΑ ΜΒ΄.

Εἰς τὸ τῆς τρίτης Κυριακῆς τοῦ Λουκᾶ Εὐαγγέλιον ὑπόθεσιν ἔχον τὸν ὑπὸ τοῦ Κυρίου ἐγεργασθέντα τῆς χήρας παῖδα, ἐν ᾗ καὶ περὶ τοῦ συγγνωμονικοῦς ἡμᾶς καὶ συμπαθεῖς πρὸς **D** ἀλλήλους εἶναι (1).

Τὸ θεῖον καὶ κοινωφελὲς ὁ μέγας Παῦλος τῆς πίστεως ἐνδεικνύμενος, καὶ καταγγέλλων αὐτῆς τὰ ἔργα καὶ τὰ ἄλλα καὶ τοὺς καρποὺς καὶ τὴν δύναμιν, ἀπ' αὐτῶν μὲν ἀρχεται τῶν αἰώνων, ὧν οὐδὲν ἀρχαιότερον, Πίστει, λέγων, νοοῦμεν κατηρτισθαι τοὺς αἰῶνας βήματι Θεοῦ εἰς τὸ μὴ ἐκ φαινομένων τὰ βλεπόμενα γεγονέναι, τελευτᾷ δὲ εἰς τὴν μελλούσαν παγκοσμίαν ἀνάστασιν, καὶ τὴν κατ' αὐτὴν τῶν ἀγίων τελειωσιν, ἥς οὐδὲν τελειώτερον· μεταξὺ δὲ τῶν ἐν τῇ πίστει θαυμασθέντων καὶ δι' ἑαυτῶν ταύτη συμμαρτυρούντων ποιούμενος τὸν κατάλογον,

²⁰ Isa. Lxi, 10. ²⁰ Luc. vii, 11 16.

(1) Hæc homilia cum sequente, quas edidit C. F. Matthæi inter Gregorii Thessalonicensis Orationes X (Mosquæ 1776), desunt in editione Hierosolymitana; reliquæ octo Mattheianæ sunt in eadem editione homiliæ 6 11, 12, 14, 26, 15, 20, 23.

tantum, sed tenebræ illæ sunt ignis inexstinguibilis, vermibus insuper qui non dormiunt referatæ.

Itaque ibi Metus et stridor dentium propter dolores qui corpus et animam constringunt intolerabiles, propter planetus continuos, propter perennem ibique inutilem pœnitentiam. Quibus dictis, addidit: « Multi enim vocati, pauci vero electi, » ut ostenderet non unum tantum pœnas illis experturum, sed prorsus omnes qui similem ex operibus induerint ignobilitatem; nam per hunc solum manifestavit Dominus quales sint mali ex vocatis, et accedentibus et baptizatis, ex eis qui nequaquam in melius conversi sunt, neque per pœnitentiam sœdilitatem ex malis voluptatibus et passionibus exuerunt. Nos autem, fratres, exuamus vestem ex ebrietate ventrisque satietate laceratam, necnon carnis ejusque intemperantia contaminatam, et induamus, prout dixit Isaias ²⁰, vestimentum salutis, et indumentum lætitiæ per temperantiam et castitatem; exuamus veterem hominem corruptum fallacibus concupiscentiis, et induamus novum hominem creatum secundum Deum in sanctitate et justitia; exuamus omnimodum vitæ indumentum ex rapina et avaritia habitum, ut coram oculis Dei sœdum et condemnatum. Induamus vero ut electi Dei viscera misericordię, humilitatem, moderationem, mansuetudinem, et studeamus pro viribus, ut hortatur Apostolus, firmam facere vocationem et electionem nostram; etenim ita facientes a promissione futurorum bonorum, a societate perenniter lætantium non amovēbimur, quam nos omnes consequi donctur gratia et benignitate æterni cœlestisque sponsi animarum nostrarum Christi, quem cum Patre et Spiritu sancto decet gloria in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA XLII.

In Evangelium secundum Lucam tertia Dominica recitatum; in quo de vidua filio a Domino suscitato ²⁰, et quod mutua chritate et indulgentia nos invicem prosequi debemus.

Quod divini et omnibus perutilis habeat fides magnus Paulus ostendens, et ejusdem opera, pugnas et fructus virtutemque annuntians ab illis incipit sæculis quibus nihil est antiquius fide, dicens, Intelligimus aptata esse sæcula verbo Dei, ut ex invisibilibus visibilia fierent, deinde futuram omnium resurrectionem prædicat et denique, post perfectum sanctorum numerum, sæculorum consumptionem qua nihil perfectius. Sed simul factorum in fide mirandarum et inter eas illorum qui de ista testimonium perhibuerunt catalogo, et hoc

dixit quia fide acceperunt mulieres de resurrectione mortuos suos. Istæ vero sunt Sarephana et Somanitis, quarum illa mortuum filium a propheta Elia, Sumanitis vero suum ab Eliazo ad vitam revocatum recepit; sed utraque magnam fidem manifestavit, tum Sarephasa cum secundum fidem expectasset prænuntiatum a propheta cibarium incrementum; et ante filios illum nutritisset ex farinae pugillo et paululo olei quæ sola manducare habebat, postea cum illis moritara. Sed cum puer, præsentem Elia, morbo defunctus esset; ait enim Scriptura: Erat virium defectio et languor maximus, ita ut non remaneret in eo halitus vite, illa prophetam nec objugavit, nec expulit, nec vituperavit; non dereliquit quam ab eo didicerat pietatem; sed se accusavit et propria peccata afflictionis causas existimavit, nomine viri Dei Eliam in ipso infortunio appellans, se ipsam arguit abortitionis modo potius quam irrisionis et dicens: « Quid mihi et tibi, vir Dei? ingressus es ad me ut exprobrares iniquitates meas et interficeres filium meum? » Lux es, ait, ex participatione, quatenus solia justitiæ minister et accedens ex invisibilibus visibilia fecisti peccata mea; ista autem filium meum interfecerunt. Vide te fidem mulieris gentilis; videte humilitatem. Propterea divinam electionem merito accepit a Deo ab initio, et digna fuit habita ut esset exemplum gentilitatis ad fidem vocationis, et deinde ut vivum filium reciperet. Sumanitis vero et eis quæ viro suo de Eliazo dixit, et eis quæ præparavit ad hospitium prophetæ dandum, et sapientia quam defuncto filio, manifestavit, fidem ostendit. Nam mororæ æquo animo dissimulans, ad prophetam cecurrit, et accessit ad domum, dicens: « Vivit Dominus, et vivit anima tua, non dimittam te. » Et pro tanta fide filium a propheta resuscitatum accepit, ita ut majus non sit illud illorum prophetarum insigne prodigium, quam mira fides matrum ad vitam resuscitatos suscipiant, ut etiam Paulus ostendit dicens: « Ob fidem mulieres de resurrectione mortuos suos receperunt. »

ξατο, ὡς μὴ μᾶλλον εἶναι τῶν προφητῶν κεινῶν τὸ ἀναστάντες μητέρων πίστει· καθάπερ καὶ ὁ Παῦλος ἀναστάσεως τοὺς νεκροὺς αὐτῶν. »

Etsi autem ut adjutricem prophetæ haberent matrum fidem, et Dei obsequium, Elias tamen aliter fecit et cum gemitu multo ad Deum clamavit: Eheu! Domine, testis viduæ, apud quam habito, eam affixisti ut interficeres filium ejus! Et invocavit et dixit, Domine Deus meus, revertatur anima pueri hujus in viscera ejus. Et factum est ita. Eliazus veru non tantum incurvavit se super puerum, decumbens et incumbens usque septies, sed adoravit Dominum, ut scriptum est, et sic filium Sumanitidis ad vitam revocavit. Domiaus autem noster Jesus Christus, prout legitur in Evangelio hujus diei, misericordia motus super vidua, cujus filius defunctus offerebatur, sine mora, sine preci-

καὶ τοῦτο φησὶν, ὅτι διὰ πίστεως ἔλαβον γυναῖκες ἐξ ἀναστάσεως τοὺς νεκροὺς αὐτῶν. Αἱ δὲ εἰσιν ἢ τὰ Σαρεφθαῖα καὶ ἡ Σουμανίτις, ὧν ἡ μὲν τὴν υἱὸν θανόντα παρὰ τοῦ προφήτου Ἠλίου κἀὶν ἔλαβε ζῶντα, ἡ δὲ Σουμανίτις παρὰ τοῦ Ἐλισσαίου τὸν αὐτῆς, ἑκατέρα δὲ τούτων μεγάλην δι' ἔργων ἐπεδείξατο πίστιν· ἡ μὲν Σαρεφθαῖα κατὰ πίστιν ἐθάσασα τὴν ἐπηγγελημένην παρὰ τοῦ προφήτου τῶν ἰδωδύμων αὐξήσιν, καὶ πρὸ τῶν παιδῶν θρέψασα τούτον ἐκ τῆς τοῦ ἀλαύρου δρακὸς καὶ τοῦ ὀλίγου ἐλαίου, ἃ μόνον φαγεῖν εἶχε, καὶ μετὰ τῶν παιδῶν ἀποθανεῖν. Ἀλλὰ καὶ τοῦ υἱοῦ αὐτῆς μετὰ τὴν Ἠλίου παρουσίαν ἀβρώστησαντος καὶ ἀποθανόντος· Ἦν γάρ, φησὶν, ἡ ἀβρώστεια αὐτοῦ μεγάλη σφόδρα ἕως οὐκ ἀπελείφθη ἐν αὐτῷ πνεῦμα ζωῆς· αὕτη οὐκ ἀπόσωτε τὸν προφήτην, οὐκ ἐμέμφατο, οὐκ ἀπειρήθη τῆς, ἦν παρ' αὐτοῦ ἰδιδάχθη, θεοσεβείας, ἀλλ' ἐαυτῆς κατηγγόρησε, καὶ τὰς οἰκίας ἀμαρτίας, αἰτίας εἶναι τοῦ πάθους ἐνόμισεν, ἀνθρώπων μὲν τοῦ Θεοῦ τὸν Ἠλίαν ἐπ' αὐτῆς καλοῦσα τῆς συμφορᾶς, ἐαυτὴν δὲ μᾶλλον κατατιωμένη καὶ λέγουσα πρὸς αὐτὸν προτροπτικῶς· μᾶλλον ἢ σκωπτικῶς. Τί μοι καὶ σοί, ἄνθρωπε τοῦ Θεοῦ; εἰσῆλθες πρὸς με ἀναμνήσαι τὰς ἀμαρτίας μου καὶ θανατώσαι τὸν υἱὸν μου. Φῶς· εἰ σὺ, φησὶ, κατὰ μέθεξιν, ὡς φωνὴ τοῦ τῆς δικαιοσύνης διάκονος, ἀνα παραγεγόμενος ἐμφανῆ μου τὰ ἀφανῆ πεποίηκας ἀμαρτήματα, ταῦτα δὲ μου τὸν υἱὸν ἐθανάτωσεν. Ὅρατε πίστιν γυναῖκας ἀλλοφύλου, ὁρᾶτε ταπεινώσιν. Διὰ τοῦτο καὶ τὴν ἐκλογὴν εἰκότως ἔλαβε παρὰ τοῦ Θεοῦ τὴν ἀρχὴν, καὶ πρόγραμμα γενέσθαι κατηξιῶθαι τῆς τῶν ἰθῶν κλήσεώς τε καὶ πίστεως, ὑστερον δὲ καὶ τὸν παῖδα ζῶντα ἰδέσθαι. Ἡ δὲ Σουμανίτις καὶ ἀφ' ὧν εἶπε πρὸς τὸν ἄνδρα αὐτῆς περὶ Ἐλισσαίου, καὶ ἀφ' ὧν ἠτοίμασε πρὸς ὁδοχὴν τῷ προφήτῃ, καὶ ἀπὸ τῆς φιλοσοφίας, ἣν ἐπεδείξατο τοῦ παιδὸς θανόντος, τὴν πίστιν ἔδειξε. Κρύψασα γὰρ ἡσυχῇ τὸ πάθος ἐπὶ τὸν προφήτην ἔδραμε, καὶ ἐκλυσεῖν ἐπὶ τὴν οἰκίαν, πρὸς αὐτὸν εἰπούσα, Ζῆ Κύριος, ἐ καὶ ζῆ ἡ ψυχὴ σου, εἰ ἐγκαταλείψω σε. Καὶ διὰ τῆς πίστεως ταύτης ἀναστάντων τὸν υἱὸν παρὰ τοῦ προφήτου ἰδέσθαι ὑπέφηνεν εἰπὼν· ἐ Διὰ πίστεως ἔλαβον γυναῖκες ἐξ

ἄλλὰ καίτοι συνεργὸν ἔχοντες τῶν μητέρων ἐπιστήται τὴν πίστιν καὶ τὴν πρὸς Θεὸν ἐπαρέστησιν, ὁ μὲν Ἠλίου τὰ τε ἄλλα πεποίηκε, καὶ μετ' ὀλοφυρμού πρὸς τὸν Θεὸν ἀνεβόησεν· Ὁμοιοί, λέγων, Κύριε, ὁ μάρτυς τῆς χήρας, μεθ' ἧς ἐγὼ κατοικῶ, σὺ ἐκάκωσας τοῦ θανατώσαι τὸν υἱὸν αὐτῆς, καὶ ἐπεκαλέσατο καὶ εἶπε, Κύριε ὁ Θεός μου, ἐπιστραφήτω δὴ ἡ ψυχὴ τοῦ παιδαρίου τούτου εἰς αὐτὸ. Καὶ ἐγένετο οὕτως. Ὁ δὲ Ἐλισσαίη μὴ μόνον προσέβη τῷ παιδαρίῳ περιῶν καὶ ἀνακάμπτων ἕως ἐπάκει, ἀλλὰ καὶ προσήξατο πρὸς Κύριον κατὰ τὸ γεγραμμένον, καὶ οὕτως τὸν τῆς Σουμανίτιδος ἀναζώωσεν. Ὁ δὲ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς κατὰ τὴν σήμερον ἀναγιγνωσκόμενην τοῦ Εὐαγγελίου

φωνήν σπλαγχνισθεὶς ἐπὶ τῇ χήρᾳ ἧς ὁ υἱὸς ἐξεκομι- A
 ζετο τεθνηκώς, καὶ μηδὲν μελλήσας, μηδὲ πρᾶγμα-
 τιστάμενος, μηδ' εὐδάμενος, ἀλλὰ προστάγματι
 μόνῃ δούῃ ἐκ νεκροῦ ζῶντα τὸν μονογενῆ τῇ πεν-
 θούσῃ μητρὶ, μόνος ἕδειξεν αὐτὸς ὧν ὁ ζωῆς καὶ
 θανάτου Κύριος. Ἐγένετο γάρ, φησὶν ὁ εὐαγγελι-
 στής, ἐν τῇ ἐξῆς ἐπορεύετο ὁ Ἰησοῦς εἰς πόλιν κα-
 λουμένην Ναϊν. Αὐτόκλητος ἐπὶ τὸ μέγα θαῦμα
 τοῦτο τῆς ἀναστάσεως ὁ Κύριος; ἔρχεται, ἵνα δείξῃ
 μὴ μόνην τὴν ζωοποιὸν δύναμιν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀγα-
 θότητα καὶ τὴν εὐσπλαγχνίαν ἀσύγκριτον ἔχων. Τῷ
 μὲν γὰρ Ἥλιᾳ ὅσον καὶ ἐπέσκωψεν ἡ Σαραφθία,
 κινούσα πρὸς τὴν τοῦ παιδὸς ἀναβίωσιν· τὸν δὲ
 Ἐλισσαίον προδιδάξασα μὴ προϊδόντα τὸ πάθος,
 εἶτα καὶ κατηνάγκασεν ἡ Σουμαντίς, ἡ Ζῆ, λέγουσα, B
 Κύριος, καὶ ζῆ ἡ ψυχὴ σου, εἰ ἐγκαταλείψω σε. »
 Ὅ δὲ Κύριος καὶ προγιγνώσκει παρ' ἑαυτοῦ, καὶ
 μηδενὸς ἑκαλουμένου πορεύεται πρὸς τὴν πόλιν,
 ἀφ' ἧς ὁ τεθνηκώς ἐξεκομιζετο καίς. Ἐπορεύετο
 δὲ, φησὶν, ἐν τῇ ἐξῆς. Καὶ τοῦτο πανσφόως ὁ εὐα-
 γελιστὴς ὑπέσημνήνατο. Ὑπογράφει γάρ ἡ τοῦ παι-
 δὸς τῆς χήρας ἀνάστασις τὴν ἀνακαίνισιν τοῦ ἡμε-
 τέρου νοῦ. Χήρα γὰρ ἦν καὶ ἡ καθ' ἡμᾶς ψυχὴ διὰ
 τὴν ἀμαρτίαν στερηθεῖσα τοῦ οὐρανοῦ νομφίου,
 ἔχουσα καθάπερ τινὰ μονογενῆ τὸν οἰκεῖον ἐκάστη
 νοῦν, ὅς τεθνηκώς ἦν τῷ κέντρῳ τῆς ἀμαρτίας ἀπο-
 λέσας τὴν ὄντως ζωὴν. Ἐξεκομιζετο δὲ καὶ οὗτος,
 πρῶτωτέρῳ δῆπου Θεοῦ γινόμενος ὑπὸ τῶν ἀγόντων
 αὐτὸν παθῶν εἰς ἔθρον καὶ ἀπώλειαν βυθοῦς, ἀλλὰ
 παρευθεὶς ἐφ' ἡμᾶς ὁ Κύριος, καὶ Ἐπιστάς ἦδη τῇ C
 διὰ σαρκὸς αὐτοῦ παρουσίᾳ, καὶ ἀνεκαίνισεν καὶ ἀνή-
 γειρεν. Αὕτη δὲ οὐκ ἐξ ἀρχῆς ἐφ' ἡμᾶς, ἀλλ' ὕστα-
 ταν ἐπ' ἐσχάτων αἰώνων γέγονε. Διὰ τοῦτο οὐδὲ
 τοῦτο παρήκεν ὁ εὐαγγελιστὴς, ἐπορεύετο, λέγων,
 ἐν τῇ ἐξῆς ὁ Ἰησοῦς ἀναστήσων τὸν τεθνηκῶτα τῆς
 χήρας καὶ θα, καὶ ταύτης τὸ πένθος εἰς εὐφροσύνην
 μετασκευάσων. Προσέχετε τοῖς λεγομένοις τὸν νοῦν,
 ἀδελφοί, παρακαλῶ· καὶ ὑμῶν γὰρ ἕκαστος; ἐὰν ἀσθησὶν λάβῃ τοῦ ἐν αὐτῷ τεθνηκῶτος, καὶ τὰς οἰ-
 κείας ἀμαρτίας θρηγῇ πενθῶν, καὶ σκυθρωπάσων διὰ ταύτας ἐν μετανοίᾳ, πορεύσεται καὶ πρὸς αὐτὸν
 ὁ Παράκλητος ζῶν παρέχων καὶ παράκλησιν τὴν αἰώνιον. Μακάριοι γάρ, φησὶν, εἰ πενθοῦντες, ὅτε
 αὐτοὶ παρακληθῆσονται.

Ἄλλ' ἐπορεύετο, φησὶν, ὁ Ἰησοῦς, καὶ συνεπο-
 ρεύοντο αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ἱκανοὶ καὶ ἔχλος
 πολλός. Ὅ μὲν γὰρ Ἥλιαι μονοῦται μελλῶν ἀνα-
 στήσιν τὸν τῆς Σαραφθίας, καὶ ὁ Ἐλισσαίος ἀνα-
 θὶς τὸ ὑπερφόν, ἐνθα ὁ τεθνηκώς ἔκειτο, ἀπέκλεισε D
 τὴν θύραν, ὡς ἡ ἱστορία φησὶ, κατὰ τῶν δύο αὐτῶν,
 τῆς τε Σουμαντίδος καὶ τοῦ οἰκεῖου μαθητοῦ Γιεζῆ.
 Ἐπεὶ γὰρ ἐκτενεστάτης ἦν αὐτοῖς πρὸς τὸν Θεὸν
 δεήσιαι χρεῖαι, πεφύκασι δὲ οἱ ἄνθρωποι μονωθέν-
 τες τὸν νοῦν ἀπαρχολεῖν τελώτερον, καὶ πρὸς τὸν
 Θεὸν βλῶν ἀνατείνειν ἔχειν, διὰ τοῦτο καὶ τῶν οἰκειο-
 τάτων ἐχώρισαν ἑαυτούς· ὁ δὲ Κύριος, ὡς ἀληθῶς
 ζωῆς ἔχων καὶ θανάτου τὴν ἐξουσίαν καὶ μηδαμῶς
 προσευχῆς ἐπὶ τῷ ζῶσαι τὸν καὶ τα δεόμενος, οὐ μόν-
 ον τοὺς οἰκειοὺς μαθητὰς εἶχε μεθ' ἑαυτοῦ, ἀλλὰ
 καὶ ἔχλον πολλόν, τὸν μὲν αὐτὸς ἦγε, τὸν δὲ περὶ
 τὸν ἐκπερόμενον εὐρε. Καὶ πάντων ὁρώντων καὶ
 ἀκροῦντων προστάγματι μόνῳ τὸν νεκρὸν ἐζώωσεν,
 ἐπὶ φιλεπιδρωπίας παρήλαξ τούτο ποιήσας, ἵνα

bus, sed simplici jussu reddens ex mortuo vivum
 matri dolenti unicum filium, solus monstravit se-
 metipsum vitæ mortisque dominum. Factum est
 enim, ait evangelista, ut Jesus deinceps iret in-
 vitatem quæ vocatur Naim. Nullo rogante, ad
 magnum illud resuscitationis miraculum vadit
 Dominus, ut ostendat non tantum se vitæ reddendam
 potestatem, sed etiam bonitatem et misericordiam
 habere. Eliam quidem irrisit Sarephana movens
 ad suscitationem filii; Elisæum vero de suo moero-
 re quem non præviderat doctum coegit Sumanitis :
 « Vivit Dominus, dicens, et vivit anima tua, non
 dimittam te. » Dominus autem jam apud se præce-
 gnoscens, et a nullo iavitus vadit ad civitatem
 unde mortuus efferebatur filius. « Ibat, ait Lucas,
 deinceps; » et istud sapientissime animadvertit evan-
 gelista; signat enim resurrectio filii viduæ animæ
 nostræ renovationem. Nam vidua quoque erat
 anima nostra per peccatum orbata sponso cœlesti,
 habens unaquæque filium unicum, scilicet propriam
 mentem quæ mortua erat, vera vita aculeo peccati
 adempta. Hic etiam efferebatur, id est alienus a
 Deo factus vi cupiditatum, ipsam effertium in
 profunda inferni et perditionis. Sed Dominus ad
 nos veniens et per carnem jam præsens illum reno-
 vavit et resuscitavit; ejus autem caro non ab
 initio, sed sæculorum novissimo ad nos venit. Pro-
 pterea nec istud omisit evangelista, dicens : Ibat
 Jesus deinceps ad lucem revocaturus defunctum
 viduæ filium, et istius dolorem in gaudium conver-
 surus. Attamen dicitis advertite animum, fratres,
 unumquemque enim vestrum adhortor ut percipiat
 mortem quam fert in semetipso, utque propria pec-
 cata lacrymis lugens, pœnitentia confundatur; et
 veniet ad eum Paracletus qui donat vitam et con-
 solationem sempiternam. Beati, enim, inquit, qui
 lugent, quoniam ipsi consolabuntur.

Verum ibat Jesus, dicit Scriptura, et ibant cum
 eo discipuli ejus et turba frequens. Elias quidem
 Sarephanz filium resuscitaturus seorsum recessit;
 Elisæus vero ascendens in superius cœnaculum in
 quo jacebat defunctus, occlusit, ut fert historia,
 ostium ambobus tum Sumanitidi, tum proprio puero
 Giezi. Nam cum intentissima ad Deum oratione in-
 digerent, hominesque natî sint facilius in solitudine
 animum ab externis rebns avocatum prorsus in
 Deum intendere, propterea et illi sese a familiari-
 bus amoverunt. Dominus autem, ut vere vitæ mor-
 tisque potestatem habens, et nullo modo indigens
 oratione ad resuscitandum puerum, non tantum
 suos discipulos habebat secum sed etiam turbam in-
 numeram tum eam quæ ipsum sequebatur, tum
 illam quam circa mortuum invenit. Omnibus
 igitur videntibus et audientibus sola voce defune-
 tum vitæ reddidit, ex humanitate ita aperte
 agens, ut omnes adduceret ad fidem in ipsum Sal-

valorem. At enim Scriptura: Cum appropinquaret A portæ civitatis, efferebatur defunctus. Quia enim prænoverat ipsam exsequiarum horam, opportune astitit. Defunctus ergo efferebatur filius unicus matris suæ, et hæc vidua erat, quæ dolentis mœrorem supra modum angebant, et liberationem faciebant jucundiores. Dominus enim videns matrem, et matrem viduam, quæ in uno filio spes suas reposuerat, et eo immatura morte orbatam, sequentem filii loculum, pectusque misere tundentem, misericordia, ut dicitur, fuit commotus. Et vero quomodo non motus fuisset, Pater orphanorum et Judex viduarum? Et dixit ad eam consolans et futurum prævidens: « Noli flere. » Ipse enim sciebat quid esset factururus. Mulier autem nec ipsum noscebat, nodum quid futurum esset. Ideo fides illi non erat, nec ab eo quidquam querit, nec ipse fidem ab ea exigit. Verum omnipotens Dominus, nec credentium adjutorio indigens, accedens tetigit loculum ut indicaret et se corpus, divinitati conjunctum, idcoque vivificantem habere virtutem, et dixit: « Adolescens, tibi dico, surge; et resedit qui erat mortuus. » Audivit enim surdus tumulus vocem vocantis ea quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt; audivit vocem portantis omnia verbo virtutis suæ; audivit vocem non hominis divini, sed Dei inhumanæ; et non tantum resedit mortuus, sed et cœpit loqui. Sic simulac in viduæ Sareptianæ filium anima ejus reversa est statim exclamavit. Quod testimonio est resurrectionem non rem esse inanem. Elias ergo unum per orationem, et Elisæus adhuc vivens alterum resuscitavit mortuum, testantes ambo et ostendentes vividam Christi Dei et hominis virtutem. Dominus autem tres jussu suo ad vitam reddidit, antequam crucifigeretur: viduæ filium, filiam archisynagogi et quadriduanum Lazarum, et insuper in cruce multos qui multis apparuerunt. Postea vero mortem pro nobis in cruce passus, seipsum resuscitavit, aut potius se resuscitavit triduanum, solus ipse factus vitæ æternæ antesignanus. Nam cæteri omnes vitam etsi resurrexerint mortalem qualem nos habemus assecuti sunt: Christo autem ex mortuis reviviscente, mors illi jam non dominatur; ideo solus Dominus dicitur primitiæ dormientium, id est fidelium in spe resurrectionis et vitæ æternæ defunctorum. Primitiæ ergo factus est dormientium et primogenitus ex mortuis, nobisque spondit et promisit non tantum vitam qualem nos habemus mortalem atque perituram, utpote spiritu psychico constatam sed eam quæ nos sperantes inauget, divinam, inquam, immortalem et sempiternam; hæc enim est donum vere Deo dignum. Igitur cum istam nondum largitur iis quos ad vitam revocat, sed vitam morte abscindendo, non in gratiam ipsorum hanc tribuit, sed propter alios sic agit quos adducit ad fidem æternæ vitæ largitricem. Et vero non in gratiam ipsius, sed propter matrem, misericordia motus, filium resuscitavit, sicut apte refert evangelista, et ideo ad vitam revocatum reddidit matri ipsius.

πάντας ἐφελύσθηται πρὸς τὴν εἰς αὐτὸν σωτήριον πίστιν. Ὡς γὰρ ἤγγισε, τῆ πόλι τῆς πόλεως, ἐξεκομίζετο τεθνηκώς. Προσιδὼς γὰρ καὶ αὐτὴν τῆς ἐκφορᾶς τὴν ὥραν εἰς καιρὸν ἐπέστη. Ἐξεκομίζετο οὖν τεθνηκώς υἱὸς μητρὸς αὐτοῦ, καὶ αὐτὴ χήρα, τὰ αὐτὰ τῆ πενθούσῃ, καὶ τὴν λύπην ἤβησε πολλαπλασίαν, καὶ τὴν λύπην ἐξαισίαν ἤνεγκεν. Ἰδὼν γὰρ ὁ Κύριος μητέρα, καὶ μητέρα χήραν, ἐφ' ἐνὶ παιδί τὰς ἐλπιδὰς σαλεύουσαν, καὶ ἀώρῳ θανάτῳ τοῦτον ἀφηρημένην, ἐπομένην τε τῆ σοφῶ τοῦ παιδὸς καὶ κοπτομένην ἰλειπνῶς, ἐσπλαγχνίσθη, φησί. Πῶς γὰρ οὐκ ἐμελλεν, ὁ πατὴρ τῶν ὀρφανῶν, καὶ κριτὴς τῶν χηρῶν; καὶ εἶπε πρὸς αὐτὴν παραμυθούμενός τε καὶ τὸ μέλλον προορῶν, κἠ κλαίε. Ἦδει μὲν γὰρ ἱκεῖνος, τί ἐμελλε ποιεῖν. Ἦ δὲ γυνὴ ὅτε αὐτὸν ἦδει, πολλῶ μᾶλλον οὐδ' ἐ τὸ μέλλον. Διὸ οὐδὲ πίστιν εἶχεν, οὐδὲ ἦται παρ' αὐτοῦ τι, οὐδὲ αὐτὸς ἀπήγγετο πίστιν παρ' αὐτῆς. Ἀλλὰ πάντα δυνάμενος, καὶ μηδὲ τῆς ἀπὸ τῶν πιστευόντων συνουργεῖας δεόμενος, προσελθὼν ἤψατο τῆς σοφοῦ, ἵνα δείξῃ καὶ τὸ οὐκ εἶλον σῶμα ζωοποιὸν ἔχον, ὡς ἐδόθηον, δύναμιν, καὶ εἶπε, Νσανίσαι, σὺ λέγω, ἐγέρθητι. Καὶ ἀνεκάθισεν ὁ νεκρός. Ἦκουσε γὰρ ὁ κωφὸς χοῦς τοῦ καλοῦντος τὰ μὴ ὄντα, ὡς ὄντα, ἤκουσε τοῦ τὰ πάντα φέροντος τῷ βήματι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, ἤκουσεν οὐ φωνὴν ἀνθρώπου θεοφόρου, ἀλλὰ Θεοῦ ἐνανθρωπήσαντος. Καὶ μὴ μόνον ἀνεκάθισεν ὁ νεκρός, ἀλλὰ καὶ ἤρξατο λαλεῖν. Καὶ ἐπὶ τοῦ υἱοῦ γὰρ τῆς Σαρεφθίας χήρας, ἦν ἱκεῖνα ἐπιστρεψεν ἡ ψυχὴ αὐτοῦ εἰς αὐτὸν, ἀνεβόησεν αὐθις τὸ παιδίον κατὰ τὴν ἱστορίαν. Δείγμα δὲ τοῦτο τοῦ μὴ κατὰ φαντασίαν εἶναι τὴν ἀνάστασιν. Ὁ μὲν οὖν Ἠλίας ἵνα διὰ προσευχῆς, καὶ ὁ Ἐλισσαῖος ἐτι ζῶν ἕτερον ἀνέστησε νεκρὸν, πιστοῦμενοι καὶ προδεικνύντες τὴν θεανδρικὴν τοῦ Χριστοῦ ζωοποιὸν ἐνέργειαν· ὁ δὲ Κύριος τρεῖς μὲν ἐκ νεκρῶν ἤγειρε προστάγματι πρὸς τοῦ σταυροῦ, τὸν παῖδα τῆς χήρας τοῦτον, τὴν τοῦ ἀρχισυναγώγου θυγατέρα, καὶ τὸν τετραήμερον Λάζαρον· ἐν δὲ τῷ σταυρῷ πολλοὺς, οἱ καὶ ἐνεφανίσθησαν πολλοῖς. Πρὸς δὲ τούτοις μετὰ τὸν ὑπὲρ ἡμῶν διὰ σταυροῦ θάνατον αὐτὸν ἀνέστησε, μᾶλλον δὲ ἐξανέστησε τριήμερον, μόνος αὐτὸς ἀρχηγός· γεγονώς τῆς ἀβίτου ζωῆς. Οἱ γὰρ ἄλλοι πάντες, εἰ καὶ ἀνέστησαν, ἀλλὰ τῆς θνητῆς πάλιν καὶ καθ' ἡμᾶς μετέλαχον ζωῆς. Χριστοῦ δὲ ἐκ νεκρῶν ἀναστάντος, θάνατος αὐτοῦ οὐκέτι κυριεύει. Διὸ καὶ μόνος ὁ Κύριος ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων ἐγένετο, τουτέστι τῶν πιστῶν, καὶ ἐπ' ἐλπίδι ἀναστάσεως καὶ ζωῆς αἰωνίου τῶν ὡς μεταναστάντων. Ἀπαρχὴ γοῦν τῶν κεκοιμημένων ἐγένετο, καὶ πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν, καὶ ἡμῖν ἐπιστάσαστό τε καὶ ἐπηγγέλατο οὐ τὴν καθ' ἡμᾶς ζωὴν ταύτην, τὴν θνητὴν καὶ ἐπίκηρον, ἀε ψυχικῶ πνεύματι διοικουμένην, ἀλλὰ τὴν ἐν ἐλπίσιν ἡμῶν ἀποκειμένην ἐνθεον καὶ ἀθάνατον καὶ αἰώνιον. Διὸ γὰρ αὐτοῦ δῶρον ὄντως θεοπραξέστατον. Ἦ: οὖν μὴ ταύτην ἐνταῦθα παρέχον τοῖς ὅπ' αὐτοῦ ἀναστᾶσιν, ἀλλὰ τὴν θανάτῳ διακοπτομένην, οὐκ αὐτοῖς αὐτὴν χερσιζόμενος παρέχει, ἀλλὰ δι' ἑτέρους τοῦτο ποιᾷ, ἐνάγων πρὸς πίστιν αὐτοῦ, ἢ πρέξινός ἐστι τῆς

αιωνίου ζωής. Κάνταυθα γάρ οὐ τὸν παῖδα δι' ἐκυτόν, ἀλλὰ διὰ τὴν μητέρα, σπλαγχνισθεὶς ἐπ' αὐτῆ, τὸν παῖδα ἀνέστησεν, ὡς οὐ εὐαγγελιστὴς σαφῶς ἱστορεῖ. Διὰ καὶ ἀνυστήσας ἔδωκεν αὐτὸν τῇ μητρὶ αὐτοῦ.

Ἄλλ' ὁρᾶτε, πῶς ὁ Κύριος σπλαγχνισθεὶς ἐπὶ τῇ Ἀ
χῆρᾳ πενθοῦσῃ τὸν υἱὸν, οὐ παραμυθητικῶς μόνον
πρὸς αὐτὴν ἐχρήσατο λόγοις, ἀλλὰ καὶ δι' ἔργων
αὐτὴν ἰθεράπευσεν. Οὕτω καὶ ἡμεῖς ποιῶμεν πρὸς
θύναμιν, καὶ μὴ λέγω μόνω συμπαθεὶς ὤμεν τοῖς
κακῶς πάσχουσιν, ἀλλὰ καὶ δι' ἔργων τὸ πρὸς αὐ-
τοὺς συμπαθεὶς ἐπιδειξώμεν. Ἐὰν γὰρ ἡμεῖς πάσῃ
δυνάμει τὴν εὐποιαν ἐπιδειξώμεθα, καὶ ὁ Θεὸς
ἀμειβόμενος πάσῃ δυνάμει τὴν πρὸς ἡμᾶς εὐποιαν
ἀντεπιδειξεται. Συνορᾶτε δὴ τὴν ὑπεροχὴν καὶ τὴν
ὑπερβολὴν τῆς ἀμοιβῆς ὅση. Καθόσον γὰρ ὑπερέ-
χει Θεὸς ἀνθρώπου, κατὰ τοσοῦτο καὶ ἡ δύναμις
ἐκείνου τῆς ἀνθρωπίνης δυνάμεως, καὶ ἡ παρὰ
τῆς δυνάμεως ἐκείνης ἐκτελουμένη χάρις τῆς
παρ' ἡμῶν διδομένης. Εἴ τις ὀβολοὺς ἦται χαλ-
κοῦς, καὶ στατήρας ἀνθεδίδου χρυσοῦς, τίς οὐκ ἀν-
ῆσπάσατο τὸ συνάλλαγμα; Νῦν δὲ οὐ χάλκεια
χρυσείων ἐστὶν ἀλλάξασθαι, μετάλλων ἀμφοῖν τῇ
φύσει σχεδὸν ὁμοτίμων, ἀλλ' ἀνθρώπινα παρασχεῖν,
καὶ κομίσασθαι βεβαί, καὶ ἀνθρώπινα πρὸς ἀνθρώπους,
ὃ καὶ φυσικόν ἐστιν ὄφλημα. Τὸ γὰρ πρὸς ἀλλήλους
συμπαθεὶς καὶ τὸν ἕλεον ἀλλήλοις πάντως ἐκ τοῦ πε-
φυκότος ὀφείλομεν. Ἄν δὲ καὶ πρὸς τοὺς πολυτρά-
πους εἰς ἡμᾶς τοῦ Θεοῦ ἀπιδώμεν οἰκτιρμοὺς, ὑπὲρ
ῶν οὐδὲν αὐτοῖς ἕτερον ἀπαιτεῖ παρ' ἡμῶν ἢ τὸ πρὸς
ἀλλήλους συγγνωμονικόν τε καὶ κοινωνικὸν καὶ φι-
λάνθρωπον, λέγων, «Ἀφέτε, καὶ ἀφεθήσεται ὑμῖν, δι-
δοτε, καὶ δοθήσεται ὑμῖν,» πῶς οὐκ ὡς ἀπαραίτητον
χρέος, ἐφ' ὅσον ἔχομεν, δι' ἔργων πρὸς τοὺς δεομέ-
νους τῶν ἀδελφῶν τὴν συγγνώμην καὶ τὸν ἕλεον
ἀποδώσομεν; Ἐπαὶ δὲ μὴ μόνον ἠλεήθημεν παρὰ
Θεοῦ, καὶ τοσαῦτα εὐηργετήθημεν, ὅσα οὐδὲ ἀπαιθ-
μήσασθαι δυνατὸν, ἀλλὰ καὶ ἐγγύας πάλιν ἐλάδο-
μεν παρ' αὐτοῦ, μέτρον καλῶ καὶ πεπισμένῳ τῆς
πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς εὐποιᾶς; λήψασθαι τὴν ἀντιδο-
σιν, εἴ μὴ πρὸς ταύτην σπεύδομεν ὅση δύναμις, εἴ
μὴ καὶ τὴν ζωὴν αὐτὴν ὑπὲρ ἀλλήλων, εἰ δέησει,
κατὰ μίμησιν τοῦ Δεσπότη κατατιθέμεθα, ἵνα ἀν-
τιλάβωμεν παρ' αὐτοῦ τὴν ζωὴν τὴν αἰώνιον; Καί-
τοι καὶ τοῦτο χρέος ἡμῖν, εἰ καὶ μὴ πρὸς ἀλλήλους
ἴσως, ἀλλὰ πρὸς τὸν θάνατον αὐτὸν εἰς θάνατον ὑπὲρ
ἡμῶν, οὐκ εἰς λύτρον μόνον, ἀλλὰ καὶ παράδειγμα
καὶ διδασκαλίαν ἐμπρακτον ἔργου καὶ λόγου καὶ νοῦ
παντὸς ἀσυγκρίτως ὑψηλοτέρων. Εἰς τοῦτο γὰρ, φησὶ,
Χριστὸς ἔπαθεν ὑπὲρ ἡμῶν ἡμῖν ὑπολιμπάνων ὑπο-
γραμμῶν, ἵνα ἐξακολουθήσωμεν τοῖς ἔχουσιν αὐτοῦ,
καὶ ἔτοιμοι ὤμεν, εἰ δέησει, καὶ τὴν ψυχὴν ἡμῶν
θεῖναι, εἰς ἐκπλήρωσιν τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ. Οὗτοι γὰρ καὶ τῆς ἐν αὐτῷ διακωνίζουσης ζωῆς καὶ βασι-
λείας μετέχομεν, συζῶντες ἀτίδως αὐτῷ καὶ συνδοξαζόμενοι.

Ὅρᾶτε τὸν Μυροβλύμονα τοῦτον, οὐ προσάγουσαν
τὴν μνήμην τῆς ἱερᾶς μαρτυρίας προσορτάζειν ἠρ-
ξιμέθα σήμερον, τὸ αἷμα τοῦ οἰκείου σώματος ἐκὼν
ἐξέχεεν ὑπὲρ Χριστοῦ, καὶ ἀένανον αὐτὸ καὶ ἀνεξάν-
τητον διὰ τοῦτο πεποίηκε πηγὴν πολυειδῶν θαυ-
μάτων, ἀγιασμοῦ ψυχῆς, καὶ σώματος; εὐωδιστάτου
καὶ ἱερωτάτου μύρου. Καίτοι ψυχὴ μὲν ἡ τοῦ μεγα-
λομάρτυρος τὴν μετ' ἀγγέλων ἀίδιον καὶ ἀναλλοίω-
τον δόξαν ἀπολαβοῦσα νῦν ἔχει δικαίως ἐν οὐρανοῖς;

Verum videte quomodo Dominus misericordia
motus erga viduam lugentem filium, non modo
consolatorii verbis, sed etiam opere sanavit. Ita et
nos faciamus pro viribus et non verbo tantum com-
patiamur male habentibus, sed et operibus nostram
erga eos commiserationem comprobemus. Si enim
nos quantum possumus, beneficos exhibeamus,
Deus etiam, in retributione, se quantum poterit
pro nostris beneficiis largum exhibebit. Conspicite
tandem quanta sit retributionis præstantia et redun-
dantia; nam quantum præstat Deus homine, tan-
tum et ejus potestas humana potestate, tantum
quoque beneficia ab ista potestate præstita a nostra
præstitis. Si qui obolos mutaretur æreos et state-
ras redderet aureas, nemo forte respucet commu-
tationem. Nunc vero non sunt permutanda ærea
pro aureis, quæ metalla sunt eodem fere pretio
æstimantur, sed humana sunt comedenda et di-
vina recipienda, et humana hominibus, quod est na-
turale debitum. Nam aliis misericordiam et com-
miserationem omnino ex natura debemus. Et vero
quando multiforem erga nos aspiciamus Dei cle-
mentiam, pro qua ipse nihil aliud a nobis nisi erga
proximum indulgentiam, liberalitatem et benigni-
tatem, dicens: «Dimittite, et dimittetur vobis;
date, et dabitur vobis,» numquid nobis non in-
cumbit officium ineluctabile operibus nostram erga
indigentes ex fratribus commiserationem et pieta-
tem exhibendi? Et cum non modo Deus nostri mi-
seretur et nobis tanta retribuatur ut numerari ne-
queant, sed et pignus ab eo acceperimus quod in
mensura bona et conferta pro nobis ad fratres bo-
nificiis recipiemus retributionem, quomodo eam non
ambimus pro viribus, cur et ipsam vitam pro
invicem, si oporteat, exemplo homini, non tradi-
mus, ut vicissim ab eo æternam vitam recipiamus?
Equidem ad hoc tenemur, nisi forte propter fratres,
saltem propter eum qui semetipsum dedit in mor-
tem pro nobis, non in pretium tantum, sed etiam
in exemplum et doctrinam efficacem omni opere et
sermone et ratione indubitanter sublimiorem. Ad
hoc enim, inquit Scriptura, Christus pro nobis pas-
sus est, nobis relinquens exemplum ut sequamur
vestigia ejus, et parati simus, si oporteat, animam
ipsam ponere ad implenda ejus mandata; nam sic
ejus sempiternæ vitæ et regni participes erimus, in
æternum ejus vitæ et gloriæ consortes.

Videte Myrobyltam istum, cujus proximam sacri
martyrii memoriam hodie signavimus celebrandam;
ipse corporis sanguinem libenter effudit pro Chri-
sto, et propterea jure et inexhaustum illud effecit
multiplicem fontem miraculorum, anima sanctifica-
cata et fragrantissimo necnon sanctissimo unguento
a corpore stillante. Anima quidem magni illius
martyris æterna nec unquam peritura gloria inter
ngelos putita, nunc merito gaudet in cœlis; cot-

pus autem ejus nondum revera illius gloriæ factum est particeps, sed ex præsentibus velut ex argumento, ex typo et signo cognoscite divinitatem et cœlestem gloriâ quæ circa illud revelabitur. Quod si typus talis est, quanta erit illa perfectio? Certe prorsus ineffabilis et ipsi cogitationi impervia. Contingat nobis precibus tanti martyris perfundi unguento, ut sicut hic jam diffusi illius divini ungenti consortes fuimus, ita aliquando divinx gloriæ participes per gratiam benignitatem glorificati in suis martyribus Jesu Christi qui est super omnia Deus; cui omnis gloria in sempiterna sæcula. Amen.

HOMILIA XLIII.

In magnum inter sanctos martyrum et thaumaturgum et myroblytam Demetrium.

« Mibi quidem valde honorificati sunt amici tui, Deus, nimis confortatus est principatus eorum, » exclamavit David ille omnis ætatis psalmistarum diviniissimus ²². Principatus apostolorum chori, quia sunt coryphæi, prophetarum ordinis, qui ab intuitione rerum divinarum nomen habent, sanctorum vero doctorum et totius sanctorum cœtus, qui magni vocati sunt in Evangelio communis Salvatoris, ita et inter Christi martyres, magni omnino martyres, quibus præstat eximius et plerisque excellens quem præsertim hodie nos hymnis et laudibus celebramus, civitatis nostræ censoris et patronus, magnum terræ nostræ miraculum, magnum sanctæ Ecclesiæ ornamentum, egregius per omnia thaumaturgus et myroblyta Demetrius. Ille enim inter martyres tanquam inter astra lux est magna, vitæ æternæ verbum continens, emicantibus radiis eximie splendens, plerosque splendore superans, numquid prophetarum gratia non potitus est? Vel prophetica virtute illustris, numquid apostolorum et doctorum ministerio et excellentia habitus est indignus? Numquid istis donis ornatus sanctorum asceticis exercitiis et eorum vitæ nobilitati cessit? Minime, sed alios quidem secutus, aliis exæquatus, alios autem præcedens, non paucos superans non tantum in exiguo excelluit, cum paucis omnia perfecit, et solus in semetipso omnium merita complexus continuit (prout postea sermo, Deo juvante, declarabit) solusque omnibus promissas assequi benelictiones dignus est habitus.

Nos ergo qui nec de uno quidem, non dico ordine aut choro, sed nec de uno cujuslibet ordinis perorandi capaces sumus, quid dicemus, et in tali sermonis compositione, de eo qui in unius vitæ divinitatem divinitus omnium virtutes ordinavit, in omnibus supra omnem laudem superexaltatus? Nos tamen urget pro potestate dicendi desiderium et opportunum sermonem quaerit occasio et instans officium efficit ut sermone miremur supra omnem sermonem martyris excellentiam. Ineffabilis mercedes a Deo promissas ambiens, vitæ ordinem quantum valebat natura consentaneum, id est quæ omne

τὸ δὲ εἶμα ὅπως ἐπέτη συνεδοξάσθη, ἀλλ' ὅλον τε πρόγραμμα καὶ τύπος καὶ σύμβολόν ἐστι τὰ παρόντα πρὸς τὴν μέλλουσαν ἀποκαλύπτεσθαι περὶ αὐτοῦ θειοτάτην καὶ οὐράνιον δόξαν. Εἰ δὲ τὸ πρόγραμμα καὶ ὁ τύπος τοιαύτος, τί τὸ μέλλον ἐκείνο τέλος; Πάντως ἄρρητόν τε καὶ ἀνεγνώστον. Γένοιτο δὲ καὶ ἡμᾶς ταῖς πρεσβείαις τοῦ ἐν μάρτυσι μυροχέυμενος, ὡς περ ἐνταῦθα τοῦ προχομένου παρ' αὐτοῦ θαίου μύρου τοῦτου μεταλαμβάνομεν, οὕτως καὶ τότε τῆς δόξης ἐκείνης θεωροῦς καὶ μετόχους εἶναι χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ ἐνδοξαζομένου τοῖς οικείοις μάρτυσιν Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ ἐπὶ πάντων Θεοῦ, ᾧ πρέπει πάντα δόξα εἰς ἀπέραντους αἰῶνας. Ἀμήν.

OMILIA MG.

B Eius tōn ἐν ἀγίοις μεγαλομάρτυρα καὶ θαυματουργόν καὶ μυροβλύτην Δημήτριον.

« Ἐμοὶ δὲ λίαν ἐπιμήθησαν εἰ φίλοι σου, ὁ Θεός, λίαν ἐκραταιώθησαν αἱ ἀρχαὶ αὐτῶν, » Δαβὶδ ἐκεῖνός φησιν ὁ τῶν ἀπ' αἰῶνος ᾠδικῶν ἐνθεώτατος. Ἀρχαὶ δὲ χοροῦ μὲν ἀποστόλων οἱ κορυφαῖοι· καταλόγου δὲ προφητῶν οἱ τῆς θεοπίας ἐπώνυμοι· διδασκάλων δὲ ἱερῶν καὶ τῆς τῶν ὁσίων ἀμηγύρωσι πάσης οἱ μεγάλοι κληθέντες κατὰ τὴν τοῦ κοινού Σωτῆρος ἐπαγγελίαν· ὡς περ καὶ τῶν Χριστοῦ μαρτύρων οἱ μεγαλομάρτυρες πάντως, οἷς ἐμπρέπει περιφανῶς ἀνέχων, καὶ τῶν κλειστων ἐξόχως ὁ μάλιστα σήμερον παρ' ἡμῶν ὀνομαζόμενος καὶ τιμώμενος, ὁ αὐτόχθων ἡμῖν καὶ ἡμεδαπὸς πολιούχος, τὸ μέγα τῆς οἰκουμένης θαῦμα, τὸ μέγα τῆς ἱερᾶς Ἐκκλησίας ᾠρίσμα, ὁ πολλὸς τὰ πάντα, καὶ θαυματουργός, καὶ μυροβλύτης Δημήτριος. Ἀλλὰ γὰρ ἐν μάρτυσι μὲν, ὅλον ἐν ἀστρασί, φωστῆρ ἐστὶν οὗτος μέγας, διέβλου λόγον ζωῆς ἐπέχων, καὶ θαυγάσειν ἀκτίσι διαπερέντως περιλαμβάνομενος, καὶ ὑπερλάμπων τοὺς κλειστους, προφητικῆς δὲ χάριτος οὐκ εὐμοίρησεν; Ἡ προφητικῆ δύναμις κατηγλατισμένος, ἀποστολικῆς καὶ διδασκαλικῆς ἀπηξίωται διακονίας καὶ προεδρίας; ἢ ταύταις ἔργῳ διακαιομενός, ὁσίων ἀσκήσεως ἀπελείφθη, καὶ τῆς διὰ βίου κατὰ τούτους λαμπρότητος; Οὐ μόνον· ἀλλὰ τοῖς μὲν ἐπόμενος, τοῖς δὲ ἐξισούμενος, τῶν δὲ προϊστάμενος, ἐστὶ δ' οὐδὲ καὶ ὑπερβάλλον, οὐδὲ κατὰ βραχὺ, μόνος, ἢ πάνυ μετ' ὀλίγων τὰ πάντα τελεῖ, καὶ μόνος ἐν αὐτῷ τὰ πάντων συλλαβὴν ἔχει (ὡς ὁ λόγος προῶν σὺν Θεῷ παραστήσει), καὶ τὰς ὀφειλομένας ἅπασιν εὐφημίας μόνος ἕμα καρποῦσθαι δικαιός.

Ἡμεῖς οὖν, οἱ μὴδὲ πρὸς ἕνα ἀρκοῦντες, οὐ λόγῳ χορδῶν, ἢ κατάλογον, ἀλλ' οὐδὲ πρὸς ἕνα τοῦ καταλόγου, τί ἐροῦμεν, καὶ ταῦτα ἐν τοιούτῳ σχήματι τοῦ λόγου, πρὸς τὸν τὰ πάντων ἀρμολογούμενον Θεόν εἰς ἐνὸς θεοῦτητα βίου, καὶ διὰ πάντων ὄντα πρὸς δόξαν ἀπρόσιτον; Ὁ μόνος πᾶσιν ἐπαίρει λέγειν πρὸς δύναμιν, καὶ ὁ κενὸς ἐπιζητεῖ τὸν κενὸν λόγον, καὶ τὸ χροῖο; βιαζόμενος οὐκ ἀνίησι μὴ σὺν λόγῳ θαυμάζειν τὸ ὑπὲρ λόγον ὑπάρχον μεγαλεῖον τοῦ μάρτυρος. Καὶ γὰρ ἐπιλοσιμήσατο ταῖς ὑπὲρ λόγον ὑπηγγελμέναις παρὰ Θεοῦ ἀμοιβαίς καὶ πολιτείαις, ἅς ἔσον ἢ φύσει ἔχῃραι, κατὰ ἄλλῃ, δηλονότι πάντες λέ-

²² Psal. CXXVIII, 17.

πῶσιν, ὅπ' ἀρχῆς ἀκριτελούς ἐνδείξασθαι, καὶ ἄνθρωπον ἔχοντα ἑξ ἑαυτοῦ ἑστῆν ὅσον ἐκ παιδὸς ὄμοιο, στήλη τις αὐθιγὴ καὶ ἀκαθάρτετος παντὸς καλοῦ, πάσης ἀρετῆς καὶ αὐτοκίνητον ἀγαλμα, θείων καὶ ἀνθρώπων χαρίτων ἑστία καὶ συστοιχία, βίβλος ζωσθεῖσα λαλοῦσα τὰ πρὸς δόξαν καὶ δόξαν τοῦ κρείττου εὐχαρί τε καὶ καινὸν κρῖμα πάντων καλῶν, ἐν ἧ παντὸς ἀγαθοῦ καὶ κοινωφελεστάτη φιλοκαί ἐν εἰπῶν τὰ τῆς Γραφῆς, καὶ φοινίξ, ὡς ἀνθῶν, ἅτε δίκαιος καὶ ἰλαία κατάκαρπος ἐν τῷ τοῦ Θεοῦ, καὶ δένδρον παρὰ τὰς διεξόδους ἰσχυρῶν πεφυτευμένον τοῦ πνεύματος, πλὴν ὅτι, κατὰ τὸ ψαλμικόν, δίδωσι τὸν καρπὸν ἐν καιρῷ, ὁ δὲ πάντα καιρὸν, καιρὸν ἀνθηφορίας ὄμοιο ἰσχυροφίας καὶ εἶχε, καὶ ἔχει, καὶ ὥσπερ τὸ δένδρον φύλλον οὐκ ἀπορβύσεται ποτε ἐν γαλαμμένον, οὕτως τοῦτο μετὰ τῶν φύλλων ἐν ἔθνος, καὶ ὁ καρπὸς ἀνεκλείπτως τοῖς προσιωσι μεταδιδόμενα. Καὶ πρὸς μὲν τὸ ἐνεργεῖν ὄμοιο, καὶ κατὰ τὸ Σολομώντειον ἔπος, ὡς μακρὰ πληρῶσαι ἔτη; ῥάβδος ἡ τοῦ Ἀλεξάνδρου Δημήτριος, βλαστὸς εἰς μάλα τεθελῶς ἰσχυρῶν, πολυέραστον ἄνθος, καρπὸς εὐκλείας καὶ ἰσχυρῶν, μᾶλλον δὲ Χριστοῦ τοῦ αἰωνίου ἀρχιερέως; καὶ σκήπτρον θεῖον, εἰ δὲ βούλει, καὶ ὁρηξίης καὶ θεοειδῆς ὁ Δημήτριος; οὗ Χριστοῦ τύπων ἦν. Καὶ ὁ μὲν Χριστοῦ τύπος Ἀλεξάνδρου, τοῦ τὰ πάντα καλοῦ, σκήπτρου Χριστοῦ ἰσχυρῶν, ῥάβδος ἰσχυρῶν, ὄμοιο τὴν βλαστῆσασα, θησαυροῦ, καὶ τοὺς καρποὺς προβαλλομένη τὴν πρὸς τὴν ἰσχυροφίαν θείων. Διαφέρει δὲ κάκιστα καὶ τύπου, πρὸ πάντων ἐπὶ τὸ κρείττον, οὐ γὰρ ἐστὶν ὅμοιο τῶν καλῶν, κατόπιν ἑαυτοῦ ποιούτων γενναίω, καὶ τῇ μεγαλοπρεπείᾳ τῶν ἡθῶν, ἰσχυρῶν, καὶ τῶν θαυμάτων Δημήτριος. Πρὸς ἡμῶν τὸν τε καὶ ἀνεκλείπτως παρέχειν τοῖς ἡμῶν τῶν χαρίτων, ὡς εἰπεῖν, σύβριαν, ὅσον ἰσχυρῶν εἶναι δένδρον, ἀκτίων δίκην, τῶν ἰσχυρῶν μεταδίδου, καὶ παρέχων μὲν εἰς τοὺς προσιωσι τὰ κάλλιστα καὶ θεϊότατα, ὁ δὲ ὡν αὐτὸς ἀεὶ τῶν τοιούτων, ὥσπερ τις παντοδαπῆς εὐεργεσίας ἥλιος, ἡ πηγὴ χαρίτων, ἡ θαυμάτων πέλαγος ἀνεξάντητον, ἡ ἀδυσσός τις ἀνεκδήγητος ὁρατῶν καὶ ἄορατων ἀγα-

μὲν οὖν ἐξῆθεν τὸν οὕτω μέγαν ἀγάλλειν ἐπιπλήρει, καὶ τὴν ἐνεργεῖσαν τοῦτον ταυτηνὴν λέγειν, ὡς ἡ τις οἶον ἀπάσης Θεσσαλίας ἑστῆ, καὶ τοῦ ἰσχυρῶν ἐξ αὐτῶν τῶν πραγμάτων φερωνόμος, ἔτι τε τῶν προγόνων τὴν περιφάνειαν, καὶ νητέρων τὴν εὐκλείαν, καὶ ἐκ περιουσίας ἰσχυρῶν τὸ ἀξιάγαστον, περιττὸν δὲ μῶν. Οὐδὲ αὐτοῖς ἑστῆ μᾶλλον εἰς μέγα καύχημα Ἀλεξάνδρου δὲ κόσμος ἐκ τούτων πῶς; τῷ πᾶσαν τὴν οἰκῆν, πρὸς δὲ καὶ τὸν ἀνω κόσμον ἐπισκομή. Τούτῳ δὲ κόσμος τις; Ἡ ἀκαθάρτετος πίστις, ἰσχυρῶν χάρις. ὁ θεῖος καὶ ἀναφαίρετος πλοῦτος θεοειδῶν ἀρετῶν, ὃς νῦν ἑστῆν ἐντεθησαυρος τοῖς οὐρανοῖς, προσθήκη τοῖς ἐκεῖ ταμίαι, καλλίστων γενόμενος, μᾶλλον δὲ ἀπὸ γῆς εἰς ἡφάνει, καὶ περιῶν ἑστῆ τῷ βίω, καὶ γενομένων ἀνθρώπων, προσθήκη μεγίστη τοῖς αἰθέροις κα-

Ut quid laudibus externis lentem exornare et celebrare eam a qua nutritus est? Sane dicere quod decus totius Thessalix, quod a fortitudine quam in suis operibus protulit, nomen habuit, adhuc etiam majorum prædicare claritatem, parentumque nobilitatem, omnino supervacaneum esset. Ipse enim illis magis est honoris titulus; Demetrius autem quomodo e talibus mutaretur ornatum, qui nec orbi tantum, sed etiam superno mundo ornatui fuit? Ipsi autem qualis ornatui? Fides intemerata, gratia infinita, divinæ quæ eripi non possunt opes virtutum Deo gratiarum, quas in cælis thesaurizavit, ibi adjunctus optimorum copiis, sed potius a terra in cælum vadit vitæ sperantes ex hominum numero ereptus, maximum æternis splendoribus incrementum eximius Demetrius, speciosissima illa imò omni specie præstantior pulchritudo. Quæ

antea beatum prædicavit dicens : « Beatus **A**ul non abiit in consilio Impiorum, et in viatorum non stetit ⁴⁰. » Nunquam enim quod in mente concepit, nec quidquam Deo odiosum. Sed integra in semetipso servata gratia divina in Christiano baptismo receperat, Domini concordem habuit voluntatem, quasi liber Deo conspicua charta divino caractere insignita vel sigillares et codicilli ab ipsius Dei digito conscribita, et omnibus in communem utilitatem exposita. Nam si, secundum Isaiam, priusquam malum cognosceret, bonum elegit et in ipso juventutis flore virginitalis honorem amplexus est, in qua conservanda totus fuit, nihil negligens ut virgo tam mente quam corpore maneret et proinde civitatem in caelis haberet et cum incorporeis ex æquo in corpore incederet. Propterea consociatas coluit cæteras omnes virtutes et præ aliis sapientiæ studium ita ut doctrina et Innocentia perfectus brevi laudatam canitatem in juventute gereret; cani enim, secundum Salomonem, sunt sensus hominis et ætas senectutis vita immaculata ⁴¹. Erat ergo juvenis egregius, valde formosus visu, non tantum exterior homo, sed multo magis interior, quem oculus non videt. Quem videns Deus cor scrutans ita amore illius spiritualis et invisibilis pulchritudinis captus fuit, ut in eo tanquam in gratissimo domicilio sibi complacuerit et unum spiritum cum eo conglutinaverit et ex eo omnia divinitus perfecit. Nam David quidem virum invenit, Demetrium vero nondum virorum ætatem assecutum, sed adhuc adolescentem secundum cor suum invenit operarium strenuum, præcepta ipsius perfecte explentem. Invenit vas electionis quod sicut Paulus portaret nomen ejus coram regibus et gentibus ⁴². Invenit speculum intemeratum quod reflexerat supernam et oximiam pulchritudinem. Ego etiam illam vocem de illo audio prolata : Ecce servus meus, quem elegi; in ipso complacuit sibi anima mea; ponam spiritum meum super eum, et judicium gentibus proferet, et discernet dignos ab indignis, ut sit sicut os meum; malos vero convictos pudore suffundet et arguet destinatos ad perditionem. Ista quidem de Christo scripta sunt, sed etiam quasi per ipsum omnibus secundum Christum perfecte degentibus sunt commendanda. Erat autem doctor et proin apostolus, sapiens, virgo, piusque Demetrius, et ut brevi dicam, in omnibus decorus, integerrimus, et natura et studiis et gratia splendidus, ita ut Demetrio, prout dictum est de Job Ausita, non erat ei similis in terra, vel potius huic in omnibus divinissimo Job Ipse erat similis, cui tunc, prout scriptum est ⁴³, similis inter homines non inveniebatur; erat enim i reprehensibilis, justus, pius; et Job sicut posterius apparuit Demetrius, ille vero non habuit virginitatis laudem, virginitatis, inquam, quæ in juventute gloriosum victorem, naturæ triumphatorem, et angelis qui Deum circumstant coequallem Deme-

τρῷ; υπάρχων Δημήτριος, καὶ καλλονὴ παγκόσμιός τε ἄμα καὶ ὑπερκόσμος. Τοῦτον ὁ Δαβὶδ προλαβὼν ἐμάκαρίσει καὶ ἀνούμηται, « Μακάριοι, λέγων, ἀνὴρ, ὃς οὐκ ἐπορεύθη ἐν βουλῇ ἀσεβῶν, καὶ ἐν ὁδῷ ἁμαρτωλῶν οὐκ ἔστη. » Οὐδὲ γὰρ ἐν νῦν ποτὲ καταδέξατό τι τῶν μὴ θεοσεβῶν, οὐτε πρὸς πρᾶξιν ὤλευσεν οὐ θεάρεστον· ἀλλὰ φυλάξας ἑαυτῷ τὴν ἐκ τοῦ κατὰ Χριστὸν βαπτίσματος θεῖαν χάριν ἀμίαντον, τῷ τοῦ Κυρίου νόμῳ συνῆλον εἶχε τὸ θελημα, Θεοῦ βίβλος οἶον καὶ θαυμάριος τις ὑπάρχων πυκνὸς, καὶ πλᾶξ ἡ πίναξ δακτύλῳ γεγραμμένη Θεοῦ, καὶ προτεθειμένη τοῖς πᾶσιν εἰς κοινὸν ὄφελος. Κατὰ γὰρ τὸν Ἰσαίαν, πρὶν ἢ γυνῶναι τὸ κακὸν, ἐξελέξατο τὸ ἀγαθόν, καὶ ἐν αὐτῷ τῷ τῆς νεότητος ἀνθεὶ τῆς παρθενίας ὕψαν ἠσπάσατο, καὶ ὅλος τῆς κτήσεως ταύτης ἦν, πάντα πράττων, ὥστε παρθένος εἶναι καὶ τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν, καὶ δι' αὐτοῦ τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανοῖς ἔχειν, καὶ τοῖς ἀσωμάτοις ἐξ ἐραμίλλου χωρεῖν μετὰ σώματος, καὶ πρὸς τοῦτο συμμάχους τὰς ἄλλας πάσας ἀρετὰς εἶχε, καὶ πρὸ τῶν ἄλλων τὴν τῆς σοφίας σπουδὴν. ἵνα συνέσει καὶ καθαρῶς τελειωθείς ἐν δόλῳ· πολὺ ἐπαινουμένην πολὺ ἐν τῇ νεότητι φέρῃ· πολὺ γὰρ ἐστὶ κατὰ Σολομῶνα συνέσις ἀνθρώποις, καὶ ἡλικία γήρως, βίος ἀκηλίδωτος. Ἦν οὖν νεανίας ἀπαλὸς, εὖ μάλα καλὸς ἰδεῖν, οὐ τὸν ἔξω καὶ ἐκ αἰσθησιν μόνον ἀνθρώπων, ἀλλὰ πολλῷ μᾶλλον τὸν ἐνδον καὶ μὴ ὀρώμενον, ὃν ἰδὼν ὁ βλέπων εἰς καρδίαν Θεοῦ, ἐπὶ τοσοῦτον ἦλω τοῦ νοεροῦ καὶ ἀθεάτου κάλλους, ὡς ἐνεκηνῶσαι εὐδοκῆσαι τούτῳ, καὶ ἐν πνεύμα μετ' αὐτοῦ τελῆσαι, καὶ ἐξ ἐκείνου τὰ πάντα ἀπεργάσασθαι θεῖον. Εὗρε γὰρ τὸν μὲν Δαβὶδ ἄνδρα· Δημήτριον δὲ μὴδ' εἰς ἡλικίαν ἀνδρῶν παραγγελλαντά πω, νέον δὲ ἐτι κομιδῆ, κατὰ τὴν καρδίαν εὗρεν ἑαυτοῦ ἐργάτην ἀνεπαίσχυντον, πληρωτὴν τῶν ἐνταλμάτων αὐτοῦ· εὗρε σκευὴ ἐκλογῆς, κατὰ Παῦλον, τοῦ βαστάσαι τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐνώπιον ἐθνῶν καὶ βασιλείων· εὗρεν ἑσοπτρον ἀκηλίδωτον, δακτυλὸν καὶ δεικτικὸν τῆς ὑπερανγκισμένης καὶ ἀπορρήτης καλλονῆς. Ἐγὼ καὶ τῆς φωνῆς ἐκείνης ἐκ' αὐτοῦ ἀκούω μουστικῶς ἐνεχθείσης, Ἰδοὺ ὁ παῖς μου, ὃν ἤθεμισα, εἰς ὃν εὐδόκησεν ἡ ψυχὴ μου. Θῆσω τὸ πνεῦμ μου ἐπ' αὐτόν, καὶ κρίσιν τοῖς ἔθνεσιν ἀπαγγελαί, καὶ τοὺς μὲν μετασκευάσαι καὶ κατασκευάσαι· θεῖους ἀναξίων, ἵν' ἢ αὐτὸς ὡς στόμα ἐμὸν· τοὺς δὲ ἐλθεῖ καὶ καταισχυνεῖ καὶ ἀποδείξει κατηρησμένους εἰς ἀπώλειαν. Εἰ γὰρ καὶ περὶ Χριστοῦ τε γέγραπται, ἀλλὰ καὶ ὡς δι' ἐκείνου τοῖς κατὰ τὸν ἀκριβῶς βίουσι χαρισθόμενα. Ἦν οὖν διδάσκαλος καὶ ἀπόστολος τούτεῦθεν Δημήτριος σοφὸς, καὶ παρθένος, καὶ δαίος, καὶ ὡς εἰπεῖν καλὸς τε καὶ παναμώμητος, καὶ φύσει καὶ καὶ χάριτι λαμπρυνόμενος, καὶ Δημητρίῳ κατὰ τὸ εἰρημένον περὶ τοῦ Αὐσίτου Ἰωβ, ὁμοίος ἐπὶ τῆς γῆς, μᾶλλον δὲ τούτῳ, τῷ θεῷ, ἐὸν αὐτὸς ἦν ὁ Ἰωβ ὁμοίος, ὃ ποτε, γεγραμμένον, ὁμοίος ἐν ἀνθρώποις οὐκ ἦν. πτος γὰρ, δίκαιος, εὐσεβής. Καὶ ὁ Ἰωβ ὡς καὶ Δημήτριος ἀναπέφηνεν ὕστερον·

⁴⁰ Psal. 1, 1. ⁴¹ Sap. 14, 9. ⁴² Act. 12, 15. ⁴³ Job. 1, 8, 11, 5.

ρθενίας αἶνον ἐκεῖνος οὐκ εἶχε· παρθενίας, A trium ostendit. Et quidem ille in corpore gravi
 ἀντίην ἐκ νέου, καὶ τῆς φύσεως κρείττονα, plaga percussus est, contrariæ colluctans fortu-
 ρς περὶ Θεὸν ἀγγέλοις ἐφάμιλλον ἀνέδειξε τὸν να, hic autem usque ad sanguinem in finem restitit
 ριον. Καὶ τὸ σῶμα μὲν ἐκεῖνος ἐπλήγη πληγῇ adversus malum dimicans. Sed nec disciplinam in
 ρ, τῇ ἀντιθέτῳ προσπαλαίων κακίᾳ. Οὗτος δέ, sermone Job testificatus est, quam iste habuit Spi-
 ρχρὶς αἵματος εἰς τέλος· ἀντικατέστη πρὸς τὴν ritus gratia temperatam, tanquam telum, muni-
 ρ ἀγωνιζόμενος. Ἄλλ' οὐδὲ τὴν περὶ λόγους mentum inexpugnabile, oratorium ligonem et vo-
 αν ὁ Ἰωβ μεμαρτύρηται, ἣν εἶχεν οὗτος μετὰ merem, vel si volueris scriptorium calamum et
 ρ Πνεύματος χάριτος κερσθεῖσαν, καὶ ἔπλον, piscatoriam sagenam et alia similia: nunc vineam
 αντήριον ἀνυπόστατον, καὶ οἰκοδομικὸν ἐρ- Domini colit, cœlestibus in terram sparsis simini-
 ν, καὶ γεωργικὴν σκαπάνην καὶ ἀροτρον, εἰ bus, vel verba vitæ æternæ conscribi non in tabu-
 ὕλει, καὶ δόνακα γραφικὸν, καὶ ἀλιευτικὴν lis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus talī
 ην, καὶ εἰ τι τοιοῦτον ἕτερον· νῦν μὲν τὸν honore dignis, vel sagena verbi complectitur!
 ὦνα Κυρίου καλλιερῶν, καὶ τὰ οὐράνια κατα- Thessalonicam, Atticam, Achaïam, seu potius tot
 ιενος εἰς γῆν σπέριματα, ἢ τὰ βήματα κατα- B regiones hodie continet quot peragrat per unguenta,
 ν τῆς αἰωνίου ζωῆς, οὐκ ἐν πλαξὶ λιθίναις, per miracula, per eximiam gratiæ effusionem. Erat
 ρ πλαξὶ καρδίαις σαρκίνας, ταῖς γε ἀξίαις τῆς enim aliquando Demetrius terræ prodigium in divinis
 ης καταγραφῆς, ἢ τῇ σαγήνῃ τοῦ λόγου πε- sermonibus, bonus odor Christi, sicut ait Paulus⁴⁴,
 δάνων Θεσσαλονίκην, Ἀττικὴν, Ἀχαΐαν, tum salvandis tum pereuntibus, istis odor mortis
 ν δὲ ὅσην νῦν περιβάλλει, καὶ εἰς ὅσην φθά- in mortem, his odor vitæ in vitam. Hujus boni odo-
 ρ τῶν μύρων, καὶ τῶν θαυματῶν, καὶ τῆς ἐν ris sufficientem non dicam mercedem a Deo præ-
 ἀφθονίας τῆς χάριτος. Ἦν γάρ καὶ τότε τῇ stitit unguenta et miracula in sepulcro magni nostri
 ἀνὴρ θαῦμα ἐν λόγοις θεοῖς Δημήτριος, εὐω- martyris ita ut, sicut Paulus⁴⁵ dicit, præ nimia
 ριστοῦ κατὰ Παῦλον ὦν, ἐν τε τοῖς σωζομένοις gloria res gloriaunda in contemptum caderet. Nam
 ν τοῖς ἀπολλυμένοις· καὶ τοῖς μὲν ὁσμῇ quid præsentia, etsi magna et mirabilia, præ illis a
 ου εἰς θάνατον, τοῖς δὲ ζωῆς εἰς ζωὴν. Ταύ- Deo in cœlis ipsi datis et condonatis? Vultis ut vo-
 ῆς εὐωδίας ἀμοιβὴν μὲν ἀποχρῶσαν οὐκ ἔχω bis ostendam modo omnibus evidentissimo quo-
 ρ τὰ παρὰ Θεοῦ δεδομένα μύρα καὶ θαύματα modo ille adhuc vitam peragens bonus odor Christi
 ρῶ τοῦ μεγαλομάρτυρος· τί γὰρ τὰ παρόντα, exstitit et odor vitæ docilliter obedientibus? Nunc
 μεγάλα καὶ θαυμαστά, πρὸς τὰ ἐν οὐρανοῖς C quidem hominum animas excolens, vel eos piscari
 Θεοῦ καὶ δεδομένα τούτῳ καὶ ἀποκαίμενα; καὶ intendens, secundum evangelica ad Petrum verba,
 κρδαλῆ τῆς δόξης, κατὰ Παῦλον εἰπεῖν, οὐ instrumentum habuit sermonem ad illam sanctis-
 ισθαὶ τὸ δεδοξασμένον· εἰγμα δὲ ταῦτα πάν- simam et salutarem piscationem; nunc vero ædifi-
 οῖς πᾶσι περιφανέστατον, ὅπως ἐκεῖνος ἔτι τῶ causans Deo templum ex lapidibus vivis vereque
 κριῶν ὑπῆρχε Χριστοῦ εὐωδία, καὶ ὁσμῇ ζωῆς honore dignis pro instrumento sermonem habuit con-
 ἰπακοῦσιν προαιρουμένοις. Νῦν μὲν οὖν οὕτω sentaneum. Quando autem Christi adversariis bel-
 γῶν ψυχὰς ἀνθρώπων, ἢ ζωγρῶν τούτους κατὰ lum denuntiabat, præsertim visibilibus Dei inimicis
 οὔ Χριστοῦ, πρὸς Πέτρον ἐπαγγελίαν, τὸν λόγον per invisibiles impulsis, omnia erat illi sermo di-
 ρον εἶχε πρὸς καλλιερῶν καὶ θήραν σωτή- vīno Spiritu inspiratus et enuntiatus et instructus
 νῦν δὲ οἰκοδομῶν τῷ Θεῷ ναὶν ἐκ λίθων ζών- et apte pro commoditate dispositus, ita ut!, sicut
 ιαὶ ὄντως τιμίων, ὡς ἐργαλεῖον εἶχε τὸν λόγον scriptum est, de primo inter martyres pugnatore,
 ἰληθόν. Ὅτι δὲ πρὸς τοὺς ἀντικειμένους τῷ nullus erat qui resisteret Demetrii sapientiæ et Spi-
 τῷ συνεκρότει τὸν πόλεμον, καὶ μάλιστα τοὺς ritui qui per eum loquebatur. Ego quidem per illam
 ὦν ἀοράτων ἐνεργουμένους ὁρατοὺς τῷ Θεῷ D militarem tunicam, per illum in manu annulam,
 αἶους, πάντα ἦν ὁ λόγος αὐτῷ, θείῳ πνεύματι per illam consularem togam quam martyr a rege
 ὀρηγούμενος, καὶ κινούμενος, καὶ τονούμενος, acceperat, symbola explevisse censeo doctoralis
 ιζόμενός τε καὶ μετασκευαζόμενος πρὸς τὸ laudis et prærogatiᾶς a vero Rege martyri mystice
 ἰμον. Καὶ οὕτω κατὰ τὸ γεγραμμένον περὶ τοῦ impertitiæ. Ideo divina Dei gratia non parva per ea
 πγωνιστοῦ τῶν μαρτύρων, οὐδεὶς εἶχεν ἀντι- serius patravit miracula.
 ιε τῇ τοῦ Δημητρίου σοφίᾳ, καὶ τῷ πνεύματι, ᾧ ἐλάλει. Ἐγὼ καὶ τὴν στρατιωτικὴν στολὴν, καὶ
 ν τῇ χειρὶ δακτύλιον, καὶ τὸν ὑπατικὸν ὠρατίωνα, ὃν ὁ μάρτυς ἀνεδέιτο, παρὰ τοῦ τηνικαῦτα
 ἰως τὸ σχῆμα λαβῶν, σύμβολα τελέσει λογίζομαι τῆς παρὰ τοῦ ὄντως βασιλέως μυστικῶς δεδο-
 ρ διδασκαλικῆς ἀξίας καὶ προεδρίας τῷ μάρτυρι. Διὸ καὶ ἡ τοῦ Θεοῦ θεῖα χάρις οὐκ ὀλίγα δι-
 ν θαυματούργηκεν ὕστερον.

.I Cor. II, 15. ⁴⁴ Philipp. III, 8.

Sed oportebat omnino fraudulentum a principio
 sapienter deludi ne data occasione, mortem mar-
 tyri machinaretur; et thesauri æterni fructus non-
 dum perfectæ maturus vindemiaretur et corporis

pondere cadens in terram non ferret fructum multum propter immaturum casum. Sed cum borum symbolorum exitum is quem recte ipsam dixeris invidiam, vidisset, cum talia ferre non posset, furore accendit secundum antiquam fallaciam opifices mendacii qui regi mendacii (iste Maximianus erat) dominantis parentes persequuntur mendacii insectatorem, et sic ad martyrii stadium accingitur Demetrius, gratis ineffabilibus a pteris plenus, in omnibus sapiens et justus et sanctus et apostolus et virgo et immaculatus. Quid plura? non dicam quoniam dilectus Christo discipulus, quoniam servus, quoniam constantissimus et familiarissimus amicus, seu potius, ut omnia in uno complectar, quoniam transivit per omnia Deo jucunda, tum rationes, tum verba, tum operationes.

Desideratis omnes, optime nesco, modum comprehensionis, ubi et quomodo a turba inquisitus fuit et correptus. Stat porticus subterraneus in templo Deiparæ semper Virginis cui cognomen refugium ubi ex antiquo more magni martyris encomiam singulis annis incipitur et in finem deducitur solemnitas. Regnante ergo impietate, cum pietas sub sole locum non haberet, illa hypogæa subiens assistentibus cœlestem doctrinam distribuebat, et ad eum ab impietatis limo velut ab æstuosissimo pelago confugientibus vere tranquillum pietatis portum vitam Christianam secure prædicatam proponebat, et sic refugium divinis exstitit martyri omnibus vitam eligentibus, propterea refugium pro cathedra sortitum est. Quibus auditis ab eis qui erant ex parte Maximiani Herculei, surrexerunt ad inquirendum pietatis patronos, et detecto martyre ibi populum docente, multo magis ira fervuerunt quando collectam viderunt multitudinem velut Dei voci Demetrii sermonibus inhærentem, in ipsum irruunt tanquam in præstantiorem, dispersa multitudine, apprehensum per istud iter agunt; et Maximiano offerunt qui interea cum summa voluptate baccheis homicidiis totus indulgebat. Qui cum nisi ægre divelli posset, interea sanctum in carcere includi iussit, ejus dilato martyrio. Quorum nos memoriam quotannis celebrantes ibi encomia incipimus, hic autem perfectimus. Talis se habuit martyr propter Christum vadens ad occisionem, tanquam ad festum et gratissima convivia invitatus. Perversissimus ideo zelabat diabolus quam citissime ab hominibus auferre Demetrium. Non enim patiebatur talem adhuc in terra versari et videri et hominibus loqui et prorsus audiri. Deus autem volebat suam prophetam mox coram omnibus proferre, et inde illustris martyrii palmam colligere, sed non eum tantum martyrii gratiam habere, verum etiam habentem aliis impertire, tanquam ex eximia aeternaque cum ipso societate quasi fontem eximium gratiæ factus.

ἀνθρώποις, καὶ ἄλλω ἀκούεσθαι: ὁ δὲ θεὸς ἐβούλετο ἐσόμενον πρὸς τοὺς ἄλλοις πᾶσι καὶ οὐκ εἰς μόνον μεγαλομάρτυρα, καὶ μὴ μόνον ἔνοικον ἔχοντα τὴν μαρτυρικὴν χάριν, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλοις παρέχειν ἔχοντα, ἐκ τῆς πρὸς αὐτὸν ἀφραγῆς ὑπερφουδῆς συναφείας ἐκείνου πηγῆν ὑπερφουδῆ γεγενῆσθαι τῆς χάριτος.

ἅ παῶν διὰ τοῦ σώματος εἰς τὴν γῆν, οὐκ ἐνέγκει καρπὸν πολὺν διὰ τὴν ἀκαιρίαν τοῦ αἵματος. Ἄλλ' ἦν ἴκα τῶν συμβόλων ἐκείνων τὴν ἐκδοσὴν ὁ αὐτόχρημα φθόνος εἶδεν, οὐκ εἴτι φέρειν οἶός τε ἀν, ἐκμαίνει κατὰ τοῦ ἀντικάλου τῆς πλάνης τοῦς ὑπηρέτας τῆς πλάνης, καὶ τῷ βασιλεὶ τῆς ἀπάτης, Μαξιμιανὸς οὗτος ἦν, κρατήσαντες ἀπάγουσι τὸν τῆς ἀπάτης διώκτην, καὶ οὕτως πρὸς τὸ τοῦ μαρτυρίου στάδιον ἀποδύεται Δημήτριος, ὁ χαρίτων ἀρρήτων ἐκ παιδὸς ἐμπλεως, καὶ τὰ πάντα σοφός, καὶ δίκαιος, καὶ ὁσιος, καὶ ἀπόστολος, καὶ παρόδονος, καὶ πάνταγνος, οὐ πολὺ δὲ εἰπεῖν, ὅτι καὶ ἡγαπημένος τῷ Χριστῷ μαθητής, ἢ παῖς, ἢ φίλος ἀκρος καὶ οικειότατος, μᾶλλον δὲ πᾶνθ' ὁμοῦ, ὡς καὶ διὰ πάντων ἐλλῶν τῶν Θεῷ φιλῶν, καὶ λογισμῶν, καὶ λόγων, καὶ πράξεων.

Ποθεῖτε πάντες, εὖ οἶδα, καὶ τὸν τρόπον τῆς κατασχέσεως, ὅτι καὶ ὅπως ὑπὸ τῶν θημιῶν ἦλεω ζητούμενος. Στοά τις ἐστὶν ὑπόγειος ἐν τῷ ναῷ τῆς ἀειπαρθίνου καὶ Θεομήτορος, ἧς καταφυγὴ τὸ ἐκὼνυμον, ὅθεν ἔθος ἐστὶ παλαιὸν τῆς τοῦ μεγαλομάρτυρος πανηγύρεως τὴν ἀρχὴν ἐκείνου ποιεῖσθαι, κἀκεῖθεν διὰ τῆς λεωφόρου μεθ' ὕμνων τῶν πρὸς αὐτὸν ἀνιόντας, ἐνθάδε ταύτην ἀνύειν καὶ εἰς τέλος ἀγειν τὴν ἑορτήν. Τῆς οὖν ἀσθελας ἐκκρηστούσης, ἐπεὶ τὰ τῆς εὐσεβείας χῶραν οὐκ εἶχεν, ἐμφιλογωρῶν ὁ μάρτυς τοῖς ὑπογελοις ἐκείνοις μετεδίδου τοὺς προσιοῦσι τῆς οὐρανόου διδασκαλίας, καὶ τοὺς ἀπὸ τῆς ἀσθελας, οἰονεῖ τινος κολυκωμένου κλύδωνος, ἐπ' αὐτὸν καταφεύγουσι, τὸν ὄντως εὐδίων λιμένα τῆς εὐσεβείας, μετ' ἀδείας: τὰ Χριστιανῶν ὑπαίθετο καὶ ἐτέλει. Καὶ οὕτως καταφυγὴ μὲν ὁ θεοτάτος ὑπῆρχε τῆνικαῦτα μάρτυς πάντων τῶν εὐσεβῶν αἰρουμένων. Καταφυγὴ δὲ πάλι τόπος ἐντεῦθεν ἐκλήθη. Τοῦτο μαθόντες οἱ παρὰ Μαξιμιανοῦ τοῦ Ἐρχουλλίου καταστάντας βίηνλατῆν τοὺς συνηγῶρους τῆς εὐσεβείας, διδάσκοντι τῷ μάρτυρι τὸν λαὸν ἐπιστάντας ἐκεῖ, καὶ πολὺ πλῆθος μανέντες, ὅτι τὸ συνειλεγμένον κληθὸς ἰδόντας, ὡς Θεοῦ φωναίς, τοὺς τοῦ Δημητρίου λόγους προσέχοντες, κατ' αὐτοῦ χωροῦσιν, ὡς προσετηκότος, τὸ πλῆθος διασπαράσαντες. Κρατήσαντες δὲ, διὰ τῆς λεωφόρου ἀγῶσι ταύτης, καὶ τῷ Μαξιμιανῷ παρεστῆσιν, ἐνταῦθα ποι διατρέποντι, καὶ ταῖς τοῦ Δαυίδος ἀνθρωποκτονίας ἐκλήθη ἴδοντες ὅτι κλειστής προσέχοντι. Ὁ δὲ δυσσποσάστως ἔχων τῆς ἐρφέως, ἐνταῦθα κατάκλειστον γενέσθαι προστάττει τὸν ἀγῶν, οὐ καὶ τὸ μαρτυρίον ἦνυσε. Ταῦθ' ἡμεῖς εἰκονίζοντες κατ' ἔτος εἰκότως, ἐκεῖ μὲν τῆς πανηγύρεως ποιούμεθα τὴν ἀρχὴν, ὅδε δὲ τὴν τελείωσιν, ἐπεὶ καὶ ὁ μάρτυς οὕτως εἶχεν, ἐλκόμενος εἰς σφαγὴν τῆνικαῦτα διὰ Χριστόν, ὡς εἰς ἑορτήν καὶ θυμηθῆσαν τὴν μεγίστην καλούμενος. Ἡ μὲν οὖν τοῦ ἀρχεκάκου διαβόλου σπουδὴ, τοτέως ἐξ ἀνθρώπων τῆνικαῦτα γενέσθαι Δημήτριον. Οὐ γὰρ ἔφερε τῶτον ἐπὶ γῆς εἶναι, καὶ ὀρᾶσθαι, καὶ προσλαλεῖν καὶ προφήτην ὄντα παραστήσαι τὸν μετὰ μικρῶν

Και τί θεὸς λέγειν, τοῦ καιροῦ μακρὰ λέγειν μὴ Ἀ συγχωροῦντος; Ἰτα τὴν ἀναβολὴν τοῦ τυράννου, καὶ τὴν κάθειρξιν Δημητρίου, καὶ τὸν Νέστορα ἐπὶ τοῦτοις, καὶ τὴν πρὸς αὐτὸν τοῦ μεγαλομάρτυρος προφητείας, καὶ τὴν κατ' αὐτὴν ἐκείνου κατὰ Λυζάνου νίκην, καὶ τὸ μαρτύριον. Ἄλλ' ὡς εἶδεν ὁ ἀρχέκακος ἄφρις παρατεινομένην τὴν ἀναβολὴν τοῦ τυράννου, αὐτὸς δὲ οὐκ ἔφερον ἐπιζῶντα βλέπειν ἐπὶ γῆς, τὸν καὶ πρὸ τῆς τελειώσεως τοῦ μαρτυρίου μέγαν Δημήτριον, σκορπίον ὑπόδυσ, προσβάλλει τῷ μάρτυρι, οὐκ ὡς ἀπατήσων ἢ θάλασσαν, καθάπερ ποτὲ διὰ τοῦ ὕδατος τῆς πρώτης ἐκείνης ξυνοριδος τῶν προκατόρων τὴν μὲν ἐξηπάτησε, τὸν δὲ δι' ἐκείνης ἐθάλασσε. Ἦδει γὰρ διὰ πείρας ἀνεξαπάτητον οὐτα Δημήτριον, καὶ γενναίον ἐπιεικῶς, καὶ γεγυμνασμένον πρὸς διαίρεσιν τοῦ βελόνου. Οὐχ ὡς ἀπατήσων οὐδὲν διὰ σκορπίου προσβάλλει, ἀλλ' ὡς κλήξων καιρίως, καὶ θαυμάσιον ὡς τάχιστα, καὶ ἀπαλλάξων ἑαυτὸν ἀντιπάλου τοσοῦτου τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν δύναμιν. Ἄλλα φθάσει τὸ τάχος ἐκείνου καὶ τὴν σπουδὴν ἢ ἐνοικουσία τῷ Δημητρίῳ χάρις εὐθὴ καὶ δύναμις. Ἐπικληθεὶς γὰρ καὶ σφραγισθεὶς διὰ τῆς οικείας χειρὸς ὁ μάρτυς χρησάμενος, νεκρῶν τὸ τῆς νεκρώσεως ὄργανον, καὶ κατασχόμενος τὸν ὑποδύοντα, καταργήσας αὐτοῦ τὴν ἐνέργειαν, καὶ δείκνυσιν ἐνταῦθεν, ὡς, εἰ μὴ αὐτὸς ἐκὼν ὑπῆλθε τὸ πάθος, οὐδ' ἂν ἔλωσ ἐπαθε, παρὰ τῆς τοῦ Χριστοῦ χάριτος καὶ δυνάμεως φρουρουμένους τε καὶ δυνατούμενος, θείων δὲ παραδίδοται, καὶ περικλείεται, καὶ χερσὶ κρατεῖται θημίῳ, καὶ ὑπὸ τῶν κακούργων κάσχει τὰ τῶν κακούργων, τὸν ὑπὲρ ἡμῶν παθόντα μιμούμενος. Διὰ τοῦτο καὶ τοῖς λογχοφόροις ἐπιστάσι φονδαῖον, ὑπὸ τοῦ τυράννου πεμφθεῖσιν, ἀναπεπταμέναις ἀγκάλαις, ὡς καιρίως πληροσομέναις, δέχεται τὴν τελευταίαν πληγὴν, μᾶλλον δὲ τὰς πληγὰς, διὰ πάντων ἰούσας, τῶν τε σπλάγγων, καὶ ὀστέων, καὶ σαρκῶν, ὡς ἐκατέραν τῶν πλευρῶν, τὴν μὲν ἔξωθεν δέξασθαι τὰς ἐκ τῶν ἀχμῶν διατρήσεις, τὴν δὲ, ἐνδοθεν, καὶ οὕτω διπλασιάζει, μᾶλλον δὲ πολυπλασιάζει, τὸ τῆς σωτηρίου πάθους πλευρᾶς, τὰ ὑστερήματα κατὰ Παῦλον ἀνακληρῶν τοῦ Χριστοῦ, καὶ οὕτως ἐρᾷ τῆς σφαγῆς, καὶ οὕτως ἐρᾷ τοῦ τὸ ἴδιον αἷμα χεῖν ὑπὲρ τῆς δόξης τοῦ Χριστοῦ, πάνυ πολλάκις καὶ διηνεκῶς, εἴπερ ἦν, ὡς καὶ παρὰ τοῦ γινώσκοντος τὸ περιὸν αὐτῷ καὶ ὑπερβάλλον τοῦ ἔρωτος πηγὴν λαβεῖν ἐν τῷ σώματι μύρων, ἵνα τοῦ αἵματος ἐπιλιπόντος, εὐθὴ καὶ εἰς τὸν ἐξῆς πάντα χρόνον ἀντὶ αἵματος ἐκ τοῦ σώματος χέεται εἰς δόξαν Χριστοῦ, ὃν οὗτος καὶ διὰ ζωῆς καὶ διὰ θανάτου, καὶ μετὰ θάνατον οὐκ ἐδέξατο μόνον, ἀλλὰ καὶ δοξάζει διηνεκῶς· παρ' οὗ καὶ ἐν γῆ καὶ ἐν οὐρανῷ καὶ ἀντεδοξάσθη, καὶ δοξάζεται, καὶ δοξασθήσεται θείως.

Ἐπέρχεται δὲ μοι νῦν λέγειν περὶ αὐτοῦ, ὅπερ ὁ θεὸς Παῦλος φησὶ περὶ τοῦ Χριστοῦ. Συνίστησι γὰρ τὴν εἰς ἡμᾶς ἀγάπην καὶ ὁ μέγας Δημήτριος, ὅτι ἐπιδοξῶν ἡμῶν ὄντων, οὗτος κατὰ καιρὸν ὑπὲρ ἀσεβῶν ἀπέθανε· κατὰ χάριν μέντοι τοῦ ἀσπέντου καὶ

Quid ad hæc adjiciam? cum tempus orationis prolongandæ non suppetat. Nostis tyranni dilationem et Demetrii in custodiam conjectionem, et his adjunctis Nestorem, et martyris nostri ad ipsam prophetiam, et ejus victoriam in Lyzann, et martyrium. Sed perversissimus serpens conspecta tyranni mora non ferebat adhuc viventem in terra Demetrium videre, illum etiam ante expletum martyrium excellentem, sed scorpionem irrepens eum ad martyrem admovent, non quidem ut eum falleret vel incantaret perinde ac olim per serpentem ex primævis parentibus aliam quidem soffellit, alium vere per eam seduxit. Sciebat enim Demetrium tentatione non deludendum et mira generositate præditum et ad eligendum quod melius est valde exercitum. Non ergo ad deludendum scorpionem ingressus accedit, sed ut lethali vulnere sauciatum quam citissime occideret et semetipsum tanto et virtute et fortitudine adversario expediret; sed ejus promptitudinem diligentiamque prevenit illa gratia et fortitudo inherens Demetrio. Etenim divino precatōnis gladio propria manu utens martyr occidit mortis instrumentum, et ignominia suffundit illapsum, destructa ejus potentia et sic demonstrat quoniam, nisi libens pœnam subiisset, nullo modo passus esset Christi gratia et virtute accinctus et roboratus, bene vero sponte traditur, ducitur et imperiose tractatur plebis manibus et ab artificibus mali perversorum supplicia recipit, pro nobis passum imitatus. Ideo lanceariis interfectoribus a tyranno missis occurrit et decussatis bracciis tamquam lethali vulnere percutiendis, ultimam accipit plagam seu potius plagas quibus omne corpus et viscera et ossa et carnes transfixa doluerunt, ita ut ex utroque latere aliud quidem exterius ensium perforationes receperit, altero autem interiori duplicatis vel magis multiplicatis fuerit Salvatoris lateris dolor; adimplevit enim, sicut et Paulus **, ea quæ desunt passionibus Christi, et sic occisionis amore arsit, sicque suum sanguinem pro Christi gloria mansere non pluries modo sed etiam jugiter, si posset, desideravit, ut ab eo quem non latebat illius amoris uberius superfluitas meruerit accipere in corpore unguentorum fontem, ut sanguine deficiente, fons illa per omne tempus pro sanguine a corpore manaret in gloriam Christi, quem ita martyr noster et per vitam et per mortem et post mortem non tantum glorificavit, sed et perpetuo glorificat, a quo in mercedem in terris et in cœlis gloriam accepit, accipit, et divinitus accipiet.

Superest mihi de illo dicere quæ divus Paulus de Christo protulit. Commendavit suam erga nos charitatem ipse magnus Demetrius quoniam cum peccatores essemus ipse in tempore pro peccatoribus mortuus est. Quo tamen non nisi per gratiam

** Coloss. i, 24.

Domini ad ejus imitationem perfecit, et omnis A civitas Deo reconciliata fuit per mortem illius. Ubi enim illa impietatis redundatio in qua plures ex nostris majoribus jacuisse non est incredibile? Ubi metus ex pietate, et ideo desiderata perfugia? Ubi majori quam bestiarum feritate adversus pies ludentes? Omnia soluta sunt adversa, omnia supervenerunt commoda, dum Demetrius sese pietatis gratia periculis objecisset. Tempia ingentia et perpulchra quorum solo aspectu omnes ad ipsa convertuntur istorum loco refugiorum steterunt; reges pietate magis quam potestate illustres nobis adstant, et unanimi plausu acclamant præclara martyris gesta; urbs tota palam pietatem ejus celebrat, super martyrium magni Demetrii exaltans. Nam diffudit charitatem non in corda tantum nostra sed et in corpora per unguenta quæ ex suo corpore ad nos roborandos dimittit. Quorum igitur bonus odor ex omni parte urbis impietatem extrusit, et civitatem istam Deo obtulit tanquam alium paradysum, nisi quid majus, flumine non aquarum sed unguentorum jucunde irrigatam, unguentorum, inquam, in quibus et ex quibus prorsus servatur per Spiritum gratia curationum, operationes virtutum, ita ut possimus et nos dicere de magno Demetrio quod de anima casto vinculo Deo sponsata in Cantico canticorum scriptum est: « Odor vestimentorum tuorum super omnia aromata ⁴⁷. » Vestimentum martyris animæ putabis corpus cujus genæ, ut rursus secundum idem canticum dicam: « tanquam areolæ aromatum, et digiti sicut lilia distillantia myrrham primam ⁴⁸. » Multo magis latera ense perforata sicut latus illud lancea transfixum, non sicut areolæ unguenti primi odorem in se retinent, sed fontem exprumperunt jugem et inexhaustum, ita ut non sit nobis cum Psalmista canere: « Flumen Dei repletum est aquis ⁴⁹; sed fons Dei (hic est martyris corpus) diffuens unguentis et miraculis et curationibus, et quod erant omnibus his mirabilibus, per canales effluens nihil de sua emitit plenitudine: ita ut mihi videatur divina martyris anima a corpore exiens. Deum istis sermonibus asfatam esse, quos anima Deo sponsata in illis protulit canticis. Quosnam? « Surge, aquilo, et veni auster, perfla D hortum meum, et fluant aromata mea ⁵⁰. » Et sic spiritualis aquilonis flamine usquedum in urbe ævicentium impietatis hiemem ejecit et dissolvit, inde adduxit nobis spiritualem pietatis calorem, quem invexit felix flatus austri illius qui aura secundissima in altum impellit navem eorum qui mare intendunt transmitters, oriente sole justitiæ, et in horto virtutum gratiarumque. Hoc vere est corpus martyris quod scaturire facit unguenta et medicamenta. Qui canales tot sunt quot factæ sunt a lanceariis corporis perforationes. Ora enim lutorum quorum in medio, ut docet Evangelium,

μίμησιν· καὶ πᾶσα ἡ πόλις αὐτῆ κατηλλάγημεν τῷ Θεῷ διὰ τοῦ θανάτου αὐτοῦ. Ποῦ γὰρ τὸ πλήρωμα ἐκεῖνο τῆς ἀσεβείας, ἐν ᾧ καὶ πολλοὶ εἶναι τῶν ἡμετέρων προγόνων οὐκ ἀπεικός; Ποῦ ὁ ἐπ' εὐσεβείας φόβος, καὶ αἱ διὰ τοῦτον ποθεῖναι καταδύσεις; Ποῦ οἱ τὴν τῶν θηρίων παραλάσαντες ἀγριότητα τῆ κατὰ τῶν εὐσεβούντων μανία; Πάντα λήλυται τὰ δεινὰ, πάντα προσεγένετο τὰ χρηστά. Δημητρίου τῆς εὐσεβείας; προκινδυνεύσαντος. Καὶ νοοὶ μὲν εὐμεγέθεις, καὶ περικαλλεῖς, καὶ μόνῃ τῇ θεῷ πάντας πρὸς ἑαυτοὺς ἐπιστρέφοντες, ἐπὶ τῶν καταδύσεων ἐκεῖνων ἐστήχασιν· βασιλεῖς δὲ τῆ εὐσεβείας μᾶλλον, ἢ τῆ βασιλείας κοσμοῦμενοι, συμπαραίστασιν ἡμῖν, καὶ συνεπιπροσεύχονται εὐφημοῦντος τὰς ἀριστείας τοῦ μάρτυρος· πᾶσα δὲ ἡ πόλις παρῆρησιαζόμεθα τὴν εὐσεβείαν, ἐπὶ τῷ μαρτυρίῳ τοῦ μεγάλου Δημητρίου καυχώμενοι. Καὶ γὰρ ἐξέχευε τὴν ἑαυτοῦ ἀγάπην οὐκ ἐπὶ τὰς καρδίας ἡμῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τὰ σώματα, διὰ τῶν μύρων, ὧν εἰς ἡμῶν εὐρωστίαν ἀνήσιν ἐκ τοῦ σώματος· ὧν ἄρα ἡ εὐωδία πανταχόθεν εἰς πόλεως ἀπῆλασε τὴν ἀσεβείαν, καὶ πόλιν ἀνέδειξε ταύτην Θεοῦ, ἢ παραδείσον ἄλλον, εἰ μὴ τε καὶ πλεον, ἀρδομένην καὶ γαννουμένην ποταμῷ μύρων, ἀλλ' οὐχ ὀδάτων· καὶ μύρων, ἐν οἷς καὶ ἐξ ὧν ἐστὶ πάντως διὰ τοῦ Πνεύματος ἡ χάρις; τῶν ἱαμάτων, τὰ ἐνεργήματα τῶν Δυνάμεων, ὧς ἔχειν ἡμᾶς; λέγειν πρὸς τὸν μέγαν Δημήτριον, ὃ περὶ τῆς ἐν ἀφθοραῖς νομφευθείσης τῷ Θεῷ ψυχῆς ἐν τοῖς τῶν ἡσμάτων ἡσμασιν ἀναγεγραπται· ὡς Ὀσμὴ ἱματίων σου ὑπὲρ πάντα τὰ ἀρώματα. Ἱματίων δὲ τῆς μαρτυρικῆς ψυχῆς νοήσεις τὸ σῶμα, οὐ καὶ αἱ σταγόνες, κατ' ἐκεῖνο πάλιν εἰπεῖν τὸ ἡσμα, Ὡς φιάλαι μύρων, καὶ οἱ δάκτυλοι ὡς κρίνα στάζοντα εὐωδίας. Πολλῶ μᾶλλον ἢ λογχευθεῖσα πλευρὰ, ἥτις οἷον ἀναστρομυθεῖσα ταῖς λόγχαις, οὐκέτι ὡς φιάλη κατέχει παρ' ἑαυτῆ τὰ μύρα, οὐδὲ ὡς κρίνα σταλαγμούς εὐωδίας ἀφίησιν, ἀλλὰ πηγὴν ἀναδιδῶσιν ἀένανον καὶ ἀνέκλειπτον, ὡς εἶναι μὴ κατὰ τὸ ψαλμικὸν ἡμᾶς λέγειν, ὅτι Ὁ ποταμὸς τοῦ Θεοῦ ἐπληρώθη ὀδάτων, ἀλλ' ἐστὶ ἡ τοῦ Θεοῦ κρήνη, αὐτῆ δὲ ἐστὶ τὸ μαρτυρικὸν σῶμα, πεπλήρωται μύρων καὶ θαυμάτων καὶ ἱαμάτων καὶ τὸ τοῦτων ἐστὶ θαυμασιώτερον, ὅτι καὶ κατὰ κρουνοῦς βέουσα τὸ πλήρες οὐκ ἀποτίθεται. Καὶ, ὡς εἰκεῖν, ἐκεῖνους εἶπε τοὺς λόγους πρὸς Θεὸν ἐκ τοῦ σώματος ἀνεῴσα ἡ μαρτυρικὴ καὶ θεῖα ψυχὴ, οὐκ καὶ ἡ τῷ Θεῷ νομφευθεῖσα φησὶν ἐν ἐκείνοις τοῖς ἡσμασι. Τίνας τούτους; Ἐξεγείρου, βορρᾶ, καὶ ἔρχου, νότα. Διάπνευσον κηπὸν μου, καὶ βρυσάτωσαν ἀρώματά μου. Καὶ οὕτω τὸν μὲν ἀπὸ τῆς ἐπιπνοίας τοῦ νοητοῦ βορέου τρύχοντα τῆνικαῦτα τὴν πόλιν χειμῶνα τῆς ἀσεβείας ἀπῆλασε καὶ διέλυσεν· ἐπανήγαγε δὲ ἡμῖν τὴν νοητὴν ἀλίαν τῆς εὐσεβείας, ἣν ἡ εὐπνοία εἰδῶσιν ἐκεῖνο τοῦ νότου, ὅς κατὰ πρῦμναν καθάπερ εἰσβάλλει τοὺς ἀναπλεῖν αἰρουμένους πρὸς τὴν ἀνατολὴν τοῦ τῆς δικαιοσύνης ἡλίου, καὶ τῷ κήπῳ τῶν ἀρετῶν καὶ τῶν χαρισίων, οὕτως δὲ ἐστὶ τὸ σῶμα τὸ μαρτυρικὸν, πηγάζειν εἰσεκε τὰ μύρα καὶ

⁴⁷ Cant. iv, 11. ⁴⁸ Cant. v, 5. ⁴⁹ Psal. Lxiv, 10. ⁵⁰ Cant. iv, 16.

EDITORIS PATROLOGIÆ MONITUM.

Sequentia monumenta (1), quæ ad Gregorii Palamæ vitam et placita spectant, excludere primum statueramus; at re maturius perpensa, consilium mutavimus rationibus potissimum moti quas hic Lectori exponemus, eum suffragium suum additurum confidentes. 1° Palamitarum hæresis, jam inde a multis sæculis ipsa absurditate sua explosa, nunc ad historiam pertinet, et ne alicui periculo sit ejus expositio nullo modo timendum est, præcipue cum egregii et sancti viri eam refutandi curam in se susceperint quorum scripta edidimus vel edemus. 2° Per hanc expositionem nihil de Ecclesiæ corona detrahitur; imo gloria ejus augmentum inde recipit; nam miserrimæ hæresis argumenta in mediam producendo, Ecclesiæ de ea triumphum celebramus. Tertia denique, eaque potissima ratio est quod doctissimus Episcopus ille qui nos in laboribus nostris sæpe quasi manu duxit, nobis auctor fuit ut ea monumenta ederemus; quod certe noluisset fieri, si aliquid periculi subesse credidisset. Ea tamen Græce tantum exhibemus, quia pars non sunt orthodoxæ traditionis quæ in libris nostris reviviscit.

ΤΟΥ ΑΓΙΟΤΑΤΟΥ ΚΑΙ ΣΟΦΩΤΑΤΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

ΝΕΑΣ ΡΩΜΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΚΥΡΟΥ

ΦΙΛΟΘΕΟΥ

ΛΟΓΟΣ ΕΓΚΩΜΙΑΣΤΙΚΟΣ

ΕΙΣ ΤΟΝ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΕΡΑ ΗΜΩΝ ΓΡΗΓΟΡΙΟΝ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ ΤΟΝ ΠΑΛΑΜΑΝ,

ἐν ᾧ καὶ τινῶν ἀπὸ μέρους ἱστορίᾳ θαυμάτων αὐτοῦ (2).

Γρηγόριος μὲν ὁ μέγας πανηγύρειος ὑπόθεσις καὶ Β δὲ μόνη τὸν ἄνδρα τιμῶντες, καὶ πρὸς τὴν ἐκείνου λογικῶν ἀγῶνων ὄρθαι πάλαι τῇ Χριστοῦ Ἐκκλησίᾳ προκείμενος, θαρραῖ δ' ἐς δεῦρο τὸν ἀγῶνα τῶν πάντων οὐδεὶς, ἀλλ' ἐστήκασι πάντες ἑμοῦ λογοποιοὶ τε καὶ ῥήτορες, καὶ τὸ χρυσοῦν ὡς ἂν εἴποι τις τῶν σοφῶν γένος, τὸν μὲν λόγον ἀκροῦντες, καὶ τῷ μεγέθει τῆς ὑποθέσεως ἐξ Ἰσου παραχωροῦντες, σιγῇ Β δὲ μόνη τὸν ἄνδρα τιμῶντες, καὶ πρὸς τὴν ἐκείνου βλέποντες γλώτταν, καὶ ὡσπερ εἰς τὴν φωνὴν ἐκπιητόμενοι. Καὶ εἰκότως· εἰ μὲν γὰρ εἶδόν τε ἦν τὴν ἐκείνου διάνοιαν ἀναλαβεῖν καὶ τοὺς λόγους, καὶ τοῦτο τὸ πεφυκὸς ἐχορήγει, πάντες ἂν ἐξ ἀρχῆς οὐδὲς ἐπεχείρουν, καὶ οὐδεὶς τῶν ἐν λόγοις ζώντων καὶ μουσικῶν ἀπεδειλία τὸν λόγον· οὕτω καὶ γὰρ ἂν ἐξῆν

(1) Eorum notitiam dedimus in Elencho volumini præfixo.

(2) Ex editione Hierosolymitana principe anni 1857, in fronte Homiliarum Gregorii Palamæ.

πάντως ἐπιτυχεῖν τῶν εἰδῶν, καὶ μόνῃς ἀν ἦν τῆς Α
 διανοίας καὶ τῆς γλώττης ἐκείνης οὗτος ὁ ἄθλος, καὶ
 μόνος ἐκείνος ὁ λόγος κατὰ σκοπὸν ἐθεδλήκει. Ἐκεί-
 νου δὲ μὴ παρόντος, μηδὲ τῶν πραγμάτων τὰ τοιαῦτα
 διδόντων, ἀλλ' ὑποχωρόντων, καθάπερ ἔφη, ἐξίσης
 τῶν δυναμένων κατὰ λόγον, καθόσον οἶόν τε τὰ
 τοιαῦτα περαινέιν, ἀνάγκη τὴν φιλίαν ἐκνικῆσαι
 κἀναυθῆ, καὶ τοῦ μεγέθους τῶν ἀγῶνων κατατολ-
 μήσαι, μὴ τὸ ἑαυτῆς, ὃ φησὶν ὁ μακάριος Παῦλος,
 ζητοῦσαν, πάντα δὲ καὶ πιστεύουσαν καὶ ἐλπίζουσαν,
 ὡς φησὶν ὁ αὐτὸς αὐδῆς.

Ἡτόρων μὲν οὖν καὶ λογογράφῶν πάντων σχε-
 δὸν τῶν καθ' ἡμᾶς αὐτὸς τὰ ἑσχάτα φέρων, τοῦ δὲ
 γε κόθου τοῦ πρὸς ἐκεῖνον, καὶ τοῦ καταλόγου τῶν
 φίλων ἐνὶ μηδενὶ παραχωρεῖν ἀνεχόμενος τῶν πρω-
 τειῶν, δίκαιος ἀν εἶην καὶ πρὸ τῶν ἁλλῶν ὑπεισελ-
 θεῖν τὸν ἀγῶνα, τοῦ μὲν κατ' ἑμαυτὸν καὶ τῆς ἐπα-
 κολουθούσης ἡττης τῷ λόγῳ βραχύν τινα ποιούμενος
 λόγον, τὸ δὲ χρέος ἐκ τῶν ἐνόητων ἀποτινύς ὡς
 οἶόν τε· οὗτω καὶ γὰρ ἔξην μοι τὰ τοῦ λόγου κατ'
 ἰλιπίδας νομίζω, εἴτε τῆς ὑποθέσεως εἴπειν τι καὶ
 ὅπως οὖν ἄξιον ἔσθαι, εἴτε καὶ κατόπιν ἔλθοι τῶν
 πραγμάτων ὡς λόγος ἐπιτυγχόντι μὲν γὰρ τῷ τὴν
 εὐνοίαν ἐνδοδεῖχθαι, καὶ τὸ κατὰ σκοπὸν βῆλαιν ἀν
 προσέσται· διαμαρτύνει δ' αὖ τῆς ἀξίας, εἰ καὶ μὴ
 ἀμφω, τὸ γοῦν ἕτερον πάντως ἔσται. Καὶ θείζομεν
 ὡς οὐ φιλοτιμίας καὶ λόγων ἐπιδείξεως χάριν, ἀλλὰ
 φιλίας μόνῃς, καὶ τοῦ κατ' αὐτὴν γινόμενου, καὶ
 τῶν ὑπὲρ ἡμᾶς πολλῶν τινι τῷ μίση κατατολμῶμεν,
 ἰκαίνομεν τε καὶ κρότων καὶ θύξῃς οὐδένα ποιούμενοι
 λόγον, εἰ τὰ τῆς εὐνοίας τῆς πρὸς ἐκεῖνον σώζοιτο
 μόνον, καθὰ δὴ καὶ προσηφην. Οὐ μὴν ἡ φιλία τὸν
 λόγον, ὡς ἀν οἰηθεῖη τις, ἴσως δεκάσαι πρὸς ὑπερ-
 βολὰς ἐξυγχεῖσθαι· οὕτω γὰρ πρὸς ἡμῶν τε κἀκείνου
 τὸ τοῖς τοιοῦτος διδόναι, καὶ παρὰ τοῖς εἰδόσιν ὁ
 λόγος, καὶ κριταὶ κἀθήνηται σχεδὸν πάντες τῶν λε-
 γομένων, τοὺς πράγμασι παρατιθέντες τοὺς λόγους,
 καὶ μετὰ τῆς ἀκριβείας ἀπαιτοῦντες τὰ ἔντα· ὡς
 καὶ τοῦναντίον ἔπην ἡμᾶς δεδιέναι μᾶλλον, οὐ τὴν
 ὑπερβολὴν καὶ τὴν πλεονεξίαν τοῦ λόγου, τὴν μειονε-
 ξίαν δὲ καὶ τὴν ὑφῆσιν μᾶλλον, καὶ τὸ μὴ πᾶσιν
 ὡσαύτως ἐπεξελεῖν ἀν δεδυνῆσθαι· ὑπὲρ οὗ καὶ
 παραιτεῖσθαι παρὰ τοῖς εὐγνώμοσι τῶν ἀκροατῶν
 ὁ λόγος δίκαιος ἀν εἴη πρὸς γε τῶν ἁλλῶν, ὡς μὴ
 τὰ ἐκεῖνου παρὰ τούτου ζητεῖν πάντα, μηδὲ τὸ τοῖς
 πᾶσιν ἐφεξῆς καὶ κατ' ἀκολουθίαν ἐπεξεῖναι· οὐδὲ
 γὰρ οἶόν τε μήτε τοῦ πλήθους μήτε τοῦ μεγέθους
 τῶν πραγμάτων ταυτεῖ συγχωροῦντων, μνησθήσεται
 δὲ τῶν ἀναγκαιοτέρων τῆς ἱστορίας τοῦ θαυμαστοῦ
 βίου ἐκείνου καὶ μᾶλλον καταπειγόντων, ἐξίσης τὴν
 τε ἀμετριάν καὶ τὴν βραχυλογίαν ἐκκλίνας, καὶ
 ὅσον οἶόν τε καὶ κατὰ δύναμιν ἐκεῖνον μιμούμενος.

Γρηγορίῳ τοιγαροῦν τῷ μεγάλῳ πατρί; κατὰ
 τὴν μέγαν Ἰωβ, εὐγενεῖς μὲν τῶν ἀφ' ἡλίου ἀνα-
 ταλῶν τὴν δὲ μεγίστην ταυτηνὴν καὶ βασιλεύουσαν,
 τὴν τοῦ θαυμαστοῦ Κωνσταντίνου φημι, πόλιν σχόν-
 τες εἰς μετοικίαν, ἐναυθῆ καὶ παίδων πατέρες
 ἀββόνων τε καὶ θηλειῶν ὁμοῦ χρηματίζουσιν, ὧν ὁ
 θαυμαστός Γρηγόριος πρῶτος κατὰ γένεσιν εἰσίων

τὸν βίον, πρῶτος οὐκ ἐν τοῖς, κατὰ κόσμον καὶ λό-
 γοις καὶ πράγμασι μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸς θρησίοις
 πολλῶν πλέον καὶ ὑπὲρ κόσμον ἐφάνη, ὡς ἐν τινι
 μηδενὶ καὶ ὅπως οὖν τῶν πρεσβείων ἐκστῆσαι. Πα-
 τριδὸς μὲν οὖν εἰνέκα καὶ τοῦ κατ' αὐτὴν ἑσχηκότος
 παριττόν μοι δοκῶ πως τὸ λόγοις νῦν θέλειν ἐπεξεῖναι·
 ἀρκαὶ καὶ γὰρ αὐτὸ τοῦτο, τὸ βασιλεύουσαν ἀπασῶν
 φημι παρὰ πάντων αὐτὴν ἀνωθεν καὶ προσταρῆσθαι
 καὶ εἶναι, καὶ πάσας ὑφ' αὐτὴν ἔχειν, καὶ ὁμοῦ
 τῶν ἀπασῶν ἐν ἀπασιν ὑπερέχειν, καὶ μεγέθει καὶ
 κάλλει καὶ θέσει, καὶ κράσει στοιχείων, καὶ ἀέρων
 ἐπιτηδεϊότητι, καὶ ξηρᾷ καὶ θαλάσῃ, καὶ τὸ παν-
 ταχόθεν ἐκ γῆς τε καὶ θαλάττης ὑφ' Ἑλλήνων τε
 καὶ βαρβάρων, καὶ παντὸς ὁμοῦ γένους διωροφορεῖ-
 σθαι· τὸ δὲ κράτιστόν καὶ ὑπερκαίμενον τούτων, τὸ
 καὶ λόγων καὶ σοφίας ἀνωθεν χρηματίζειν ταύτην
 μῆτέρα καὶ οἰκητήριον Ἑλλήνων ἀντικρυς πεφη-
 νῆναι, τὴν πάλαι θρυλλουμένην Στοᾶν καὶ τοὺς
 Περιπάτους καὶ τὰς Ἀκαδημίας εἰς ἐαυτὴν ὁμοῦ
 πάντα συναγαγοῦσαν μετὰ τῆς εὐσεβείας· καὶ τὴν
 μὲν ἀθῆναι καὶ τοὺς μύθους καὶ τοὺς μακροῦς λήρους
 μετὰ τοῦ ψεύδοῦς καὶ τῶν παραλογισμῶν, καὶ τῆς
 συχῆς ἀβολοσχίας καὶ τῆς ἀπάτης εἰς τὸ ἐκεῖνον
 Κυνόσαργες ἀποβρίψασαν, τῆ δ' ἀληθείᾳ, καὶ τῇ τοῦ
 ἐνδὸς τρισυκοστάτου καὶ παντοδυναμίου καὶ παντο-
 κράτορος Θεοῦ πίστει, τῷ τε στάυρω καὶ τῇ τοῦ
 Εὐαγγελίου ἀπλότῃ κατακόσμησασαν τὴν σοφίαν
 ἐκείνην, καὶ δούλην εὐγνώμονα καὶ ὑπρέειν ἀνα-
 θεῖσασαν τῆς ἀληθινῆς καὶ πρώτης σοφίας.

Τὴν γοῦν οὕτω διὰ πάντων θαυματοῦμένην Γρη-
 γόριος ὁ θαυμαστός εὐμοιρῆσας πατριδῆ, τοιοῦτος
 καὶ τοὺς κατὰ σάρκα πατέρας ἔχειν, ὁποῖους τὸν
 τοιοῦτον εἶδει τῆς γενέσεως ἔχειν αἰτίους· ἡ ὁπίους
 τινὰς εἶναι τὸν τοιοῦτον εὐσεβεγχόντας τῷ βίῳ, καὶ
 δῆλον ἐκείθεν. Τοῦ γὰρ διευτέρου τῶν Παλαιολόγων,
 Ἀνδρονίκου φημι τοῦ πάνου, τῶν τῆς βασιλείας
 ἐπιλημμένων σκηπτρων τὸ ἐνικαυτά, τῆς συγκλή-
 του μὲν εἰς καὶ ὁ τοῦ σοφοῦ Γρηγορίου πατὴρ ἦν,
 καὶ τοῖς ἐν τέλει συνηριθμητο. Τοσοῦτό γε μὴν τὸ
 τῆς ἀρετῆς περιδὸν ἐκεῖνον προσῆν, καὶ τὸ συγχέ-
 χωρηκὸς παρὰ πάντων ἐν τοῖς τοιοῦτοις, ὡς καὶ
 πατέρα καὶ διδάσκαλον τοῦ ἰωνοῦ τε καὶ βασιλεύς,
 τὰ εἰς ἀρετὴν φημι καὶ ψυχῆς παιδεύσειν καὶ κατόρ-
 θωσιν ἦθους, αὐτὸν ἐλέσθαι τὸν βασιλεῖα. Οὐ μὴν
 ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἐκεῖνος, καίτοι γε καὶ συνέτος καὶ
 δόξυς τις πεφυκὼς ἐν ἅπασιν καὶ ἀγχίνους, καὶ τὰ
 πρωτεῖα φιλοτιμούμενος ἐν τοῖς τοιοῦτοις φέρεσθαι
 κατὰ πάντων, οὐκ ἤθετο καὶ διδάσκαλον ἀρετῆς, καὶ
 σύμβουλον ἀγαθῶν, καὶ μυσταγωγὸν καὶ ὁδηγὸν τοῦ
 καλλίστου παντὸς ἐκεῖνον κεκτῆσθαι. Ἀμῆλι πλ
 σφοδρότερον ἐστ' ὅτε τῷ βασιλεῖ τῷ θυμῷ κατὰ τῶν
 οἰκείων χρωμένῳ, καὶ πρὸς ὄργην ἐξαγομῆν καὶ
 ἀπειλὰς καὶ λοιδορίας ἐκείνων, πάντες μὲν ὡσπερ
 ἀπὸ συνθήματος ὁμοῦ καὶ ὑπεξισταῖντο, καὶ τῷ
 κράτει καὶ τῷ θυμῷ παρεχώρου, τὴν τοῦ λέοντος
 ἐρυγὴν κατὰ τὸ εἰρημένον ὑπεπηχότες. Ὁ δὲ καὶ
 ἐπεισῆει ὀργιζομένῳ μετὰ τοῦ σχήματος καὶ τῆς
 παβρῆσις, καὶ τῆς ὀργῆς ὑφίεναι καὶ ὑπογαλῶν
 παρεσκευάζειν εὐθέως ἐκεῖνον, τοῦ τε ταπεινοῦ καὶ

χαμαιζήλου τῆς ἀνθρωπείας φύσεως ἀναμιμνήσκων ἡρέμα, ἥς καὶ αὐτὸς, φησὶν, ὡν δῆπου τυγχάνεις, εἰ καὶ πρὸς τὴν τῶν ὁμογενῶν ἀρχὴν ὑπὸ Θεοῦ προεβλήθης· καὶ νευθεσίαις εὐαγγελικαῖς τε καὶ πατρικαῖς, καὶ δὴ καὶ ταῖς πρὸ' αὐτοῦ σοφαῖς εἰσηγήσεις, καὶ ταῖς τῶν λογισμῶν ἐπιφθάλ; τε καὶ φαρμακαῖαις πρὸς αὐτὸν αὐτὸν ἐπανάγων ταχέως· ὃς καὶ τῆς παρρησίας καὶ τοῦ φρονήματος· καὶ τοῦ πρὸς ἀρετὴν πεφυκότος, οὐδ' ὅσον εἰπεῖν ἀποθαυμάζων τὸν ἀνδρα, χάριτάς τε μεγάλας καὶ τῆς εὐνοίας καὶ τῆς ὠφελείας ἀνωμολόγει, καὶ τῶν μεγίστων τιμῶν τε καὶ ἀξιώσεων προθύμως ἤξισυ, πάντων ἐν ἅπασιν σχεδὸν προτιθεὶς καὶ αὐτῶν τῶν προστηκόντων καθ' αἶμα, διὰ γε τὴν τῆς ψυχῆς καθαρότητα, καί· τὸ πρὸς· μόνον τὸ καλὸν καὶ τὸν Θεὸν ἀντικρυς βλέπον οὐδὲ γὰρ λόγῳ τὸ σπουδαζόμενον καὶ φιλοτιμία τις καὶ ἐπίδειξις ἦν ἀρετῆς αὐτῷ κατὰ τινὰς μόνῃ· ἀλλὰ πράγματα μᾶλλον ἦσαν οἱ λόγοι, καὶ καρπὸς ἀπροσπαθείας ὁμοῦ καὶ χρημάτων καὶ λημμάτων καὶ τῆς κινή; δόξης, καὶ δὴ καὶ τῆς θαυμαστῆς πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπης.

Τοσαύτη δὲ καὶ ἡ κατὰ νοῦν ἦν αὐτῷ νῆψις, καὶ τὸ πρὸς· αὐτὸν τε καὶ τὸν Θεὸν διὰ τῆς προσοχῆς τε καὶ προσευχῆς ἐπεσερᾶσθαι, καίτοι γε καὶ βασιλεὶ καὶ τυγκλήτῳ καὶ τοῖς τοιούτοις ὁσμέραι συνόντι, ὡς μὴδὲ τοῖς ἔξω καὶ μάλιστα τοῖς ὀξυτέροις τε καὶ συνετοῖς τὸ κατ' αὐτὸν ἀγνωεῖσθαι. Ὁ γοῦν βασιλεὺς ὁμιλῶν αὐτῷ περὶ τῶν συμπιπτόντων ὡς ἔθος, ὀπηνίκα τοῦτον ἔβλεπε πρὸς λήθην ἰόντα τῶν παρ' αὐτοῦ λεγομένων, καὶ περὶ τῶν αὐτῶν πυρθανόμενον αὐθις, ὃ δὴ καὶ οὐκ ἀνεξέτως ἔφερον, ἐτέρων ἐν ταῖς πρὸς αὐτὸν ὁμιλίαις πασχόντων ἔσθ' ὅτε, εὐήθειάν τε ὁμοῦ καὶ ἀπαιδευσίαν καταγινώσκων ἐκείνων, Ἄλλ' ὁ Παλαμάς, ἔλεγε, νυνίου διὰ βραθυμίαν τινὰ καὶ σπουδῆς ἔνδειαν εἰς λήθην ἦλθε τῶν λόγων, ἀλλὰ διὰ σπουδὴν μᾶλλον καὶ νῆψιν τῶν ἔνδον, καὶ τὸ προσευχῆ καὶ Θεῷ τὴν διάνοιαν ὡσανεὶ προσηλώσθαι. Διὰ ταῦτα καὶ πᾶσιν αἰδέσιμος ὢν, καὶ ἀρχοντας καὶ κριτάς· καὶ δυνάστας ὁμοῦ πάντας ἀνηρημένους, πολλῶν ἀδικουμένων ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν ἦν προστάτης, καὶ πλείστοις τὰς συμφορὰς ἔλυε καθ' ἑκάστην· Κωνσταντίνῳ τοιγαροῦν τῶν τοῦ βασιλείως υἱῶν τῷ καθ' ἡλικίαν δευτέρῳ, καὶ δὴ καὶ τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας τὰ δεύτερα κεκτημένῳ, κακῶς τῇ δυνάμει κατὰ πένητός τιςος χρησαμένῳ χήρας, καὶ ταύτην παρὰ πᾶσαν δίκην χρυσίνων ἀφελομένου τριακοσίων, ὃ τοῦ Γρηγορίου πατρὸς προσελθὼν καὶ διαλεχθεὶς, καὶ τῶν τοῦ Θεοῦ νόμων ἀναμνήσας, καὶ ὅσον ἐκείνῳ καὶ δίκης· μέλει καὶ νόμων καὶ πανήτων καὶ χηρῶν ὡς μάλιστα προστασίας, καὶ τὰ παραπλήσια τούτοις, καὶ πέπεικεν εὐθέως, καὶ τῇ χήρᾳ τῶν ἰδίων ἔδειξεν ἐκστάντα προθύμως, ἢ καὶ τὸν προστάτην τῆς εὐεργεσίας ἀμειδομένη, τὰ τῶν χρημάτων ἡμίσησεν, μετὰ πολλῆς τῆς σπουδῆς καὶ τῆς προθυμίας προσήγεν. Ἄλλ' οὐ καλῶς οὐδ' ἀξίως ἀμείβῃ τὸν εὐεργέτην, ὑποφθάσας εἶπεν ἐκεῖνος, ὦ γύναι, προφάσει μικρᾶς τινος δωρεᾶς τῶν μεγίστων ἀποστεροῦσα· νῦν μὲν γάρ, καθὰ δῆπου καὶ αὐτὴ πειρα-

Α θαῖσα γινώσκεις, πρόσσεσι μοι τὴ τὰ τοιαῦτα πρὸς τοὺς κρατοῦντάς τε καὶ δυνάστας ἰσχύειν περαινέειν, τοῦ Θεοῦ πάντως συναιρομένου, οὗ εἰ ἂν γένοιτο τοῖς νοῦν ἔχουσι κρεῖττον; Εἰ δ' ὡς αὐτὴ φῆς ἐκεῖνοις ἑμαυτὸν δοῖν, χρημάτων γενόμενος ἦεν, ζημιωθῆσομαι πάντως ἐκεῖνα, καὶ Θεοῦ καὶ τῶν διδόντων συνήθως κατεργασκῶν καὶ εἰ τῆς ἀνοίας ταύτης ἂν ποτε γένοιτο χεῖρον; Ἄλλ' ἀπειθὲ, τῶν μὲν ἰδίων αὐτὴ κατ' ἐξουσίαν ἀπολαύουσα μόνῃ, μηδενὸς ἐνοχλοῦντος ἔτι, Θεῷ δὲ τὸ πᾶν τῆς εὐχαριστίας ἀνατιθεῖσα, καὶ ἡμᾶς μόναις ταῖς εὐχαῖς δωροῦμένη.

Ὁ δὲ πρὸς χρήματα δὲ μόνον καὶ κτήματα, καὶ τὴν κάτω καὶ παιζομένην καὶ παιζοῦσαν τοὺς πολλοὺς δίξαν, καθὰ δὴ καὶ προῦφη, ἀλλὰ καὶ πρὸς αὐτὰ τὰ φίλατα τὸ ἀπροσπαθείς ἐπεδείκνυτο καθ' ὑπερβολὴν ὁ γενναῖος, καὶ φυσικῶν ἀναγκῶν καὶ τῶν ἐκείθεν ἰσχυροτάτων δεσμῶν, καὶ τῆς σχέσεως φιλονεικῶν ὡς περικρατεῖν τῷ πρὸς Χριστὸν φίλτρῳ ὄθεν καὶ πρὸς τῶν φίλων καὶ συγγενῶν ἐρωτώμενος, ὅτου χάριν μὴ καὶ αὐτὸς τοῖς ἀπαλωτέροις ἔτι καὶ νηπίοις τῶν παιδῶν καὶ προσφύεται πυκνὰ καὶ χερσὶ καὶ χεῖλεσι, καὶ προσγεῖθ καὶ προσκαίξει κατὰ τὸ σχετικὸν πεφυκὸς καὶ τὸ κοινὸν τῶν κατέρων ἔθος· Βούλομαι μὲν, ἔλεγε, καὶ αὐτὸς ταῦτα, φίλοι, τοῦ φίλτρου καὶ τῆς φύσεως· πολλάκις ὁπακινούντων, τὴν δὲ συνήθειαν δεδοικῶς, μήπως καὶ εἰς ἔξιν μοι τοῦ πράγματος καταστάντος, πᾶν δυσχερῶς τε καὶ μικροψύχως καὶ αὐτὸ τοῦτ' ἀναξίως τοῦ δεδωκότος Θεοῦ περὶ τὴν ἀφαίρεσιν ἐνίων διαθεσθῆν· εἰκὸς γὰρ τινὰς καὶ προθάνειν τῶν οικείων πατέρων, ἀδῆλον τε καὶ ἀορίστον τῆς τελευταῖης ἡμῖν εὐσης, τῆς πολλῆς συνήθειας τε καὶ φιλίας· ἑμαυτὸν ἐπέχω τῆς πρὸς τοὺς παῖδας, ὡς ἂν τοῦ χωρισμοῦ, Θεοῦ θηλαθὲ κελεύοντος, ἐπιστάντος, μὴ πάντῃ γε ἀπαράσκευος καὶ ἀνέτοιμός τις ὁφθῆν, καὶ φιλόπαις ἢ φιλόθεος μᾶλλον ἀνάγκη καὶ γὰρ πάντως τῷ μὲν μεγέθει τοῦ φίλτρου καὶ τὸ μέγεθος ἰσοστάσιον ἐπακολουθῆσαι τῆς λύπης· τῷ δὲ σφοδρῶ τε καὶ ἀκαθέκτῳ τῆς λύπης ὁ κίνδυνος ἔπεται τῶν τῆς ἀχαριστίας· λόγων τε καὶ πραγμάτων, ἃ τίς ἂν οὐκ ἀπέυξαιτο σὺν πολλῇ τῇ σπουδῇ τῶν εὐσεβεῖν ἀληθῶς βουλομένων; ἃ δὴ καὶ πράγμασιν αὐτοῖς ὁ ἀψευθὴς ἐκεῖνος ὄντως ἀνθρωπος τοῦ Θεοῦ ἐν γε τῷ τοῦ καιροῦ παραστάντι καλῶς ἔθετα. Τῶν γὰρ παιδῶν ἐνός τινος αὐτῷ νόσῳ συσχεθέντος βαρεῖα, καὶ πρὸς τὴν ἔξοδον καὶ τὴν αναγκαίαν προθεσίαν ἰόντος, πρὸ μὲν τῆς τελευταῖης πολὺς τις ἦν τοῦ Θεοῦ δέδομένος, καὶ τῷ μεγίστῳ φαρμάκῳ τῆς εὐχῆς ὑπερ ἐκείνου νοερώς ὁμοῦ τε καὶ αἰσθητῶς χρώμενος· ἐπει δὲ καταλύσταντα τὴν ζωὴν εἶδε, καὶ πρὸς τὴν ἀληθινήν τῷ ὄντι ζωὴν ἀπέντα, τῆς εὐχαριστίας τῆς πρὸς Θεὸν εὐθύς ἔλος ἦν καὶ τῶν ὕμνων, τὰ ἐπὶ τῷ παιδί τελευτήσαντι κάλαι τῷ μεγάλῳ Δαβὶδ πεπραγμένα καὶ αὐτὸς ἐνδεικνύμενος ἀντικρυς, καὶ πράγματα τοὺς ἐαυτοῦ δεικνύς λόγους, ὃ δὴ καὶ εἰπὼν ἔφθην, ὡς καὶ τοὺς πρὸς παραμυθίαν παραγεγονότας τῶν φίλων αὐτὸς καὶ παραμυθῆσθαι μᾶλλον, καὶ τὰ εἰκότα ἐδέξαι.

θεν μετέχουσιν βελῶν καὶ τῶν δπλων· ἐπει τὰ τῆς Α γραμματικῆς προοίμια καὶ τὰς ἀρχὰς ἐπι τελοῦμενος ἦν· τῆς προστασίας εὐθύς καὶ συμμαχίας ἐξ ἀφρητηρίας πειράται τῆς θαυμαστῆς ἀναδόχου, τῆς ποιητῆς φημι τῶν πάντων Δεσποίνης· δεικνύς ὡς οὐκ εἰς κενόν, οὐδ' ἀργοί τινες καὶ ἀπρακτοὶ τοῦ πατρὸς ἦσαν οἱ λόγοι, πρὸς ταῖς ἐσχάταις ἀναπνοαῖς ἐκείνην προισταμένου, καὶ τοῖς παισὶ κυβερνήτην παντοδαπὸν καὶ πρῦτανιν ἐπιστάντος· ἀλλ' αὐτὴ καὶ κυβερνήσει καὶ χειραγωγῆσει καὶ ὀδηγήσει καλῶς διὰ πάντων, καὶ πρὸς λιμένας ἀγαθοῦς καταπαύσει τὸ τελευταῖον· σὼν γὰρ προτελεῖων ἀπτόμενος τῆς παιδείας ὁ Γρηγόριος ἐπι πάνυ νεαζούσῃ τῇ ἡλικίᾳ, καθάπερ ἔφη, ἐπει δυσχερῶς πως εἶχε πρὸς γε τὸ ἀποστοματίζειν, ὅρον ἐαυτῷ τίθησι μὴ πρῶτερον ἀπτεσθαι τοῦ βιβλίου καὶ τῆς ἐξαγγελίας, πρὶν ἂν ἐν τῆς σεπτῆς εἰκότος τῆς Θεομήτορος τριῶν μετ' εὐχῆς ἱερᾶ· εἰς γῆν κλίνη τὸ γόνυ· δ δὴ καὶ γιγνώμενον, βῆστα καὶ ἀπρόσκοπα τὰ τῆς ἐξαγγελίας τῶν μαθημάτων καθ' ἐκάστην αὐτῷ διετίθει· εἰ δέ που συνέβη τὰ τῆς συνήθους εὐχῆς τε καὶ προσκυήσεως παραδραμεῖν τοῦτον, λήθη συναρπασθέντα, καὶ τὰ τῆς ἀπαγγελίας εὐθύς ἠπράκτει· καὶ κενὸς ὁ ἀγωνιστῆς τῶν ἐκείθεν δπλων τε καὶ τῆς συμμαχίας ἑσπερημένος, καὶ πληγαῖς ὑπεύθυνος· παρὰ τοῖς γυμνασταῖς τε καὶ διδασκάλοις. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὴν τοῦ κρατοῦντος ψυχὴν οὕτω γνήσιως καὶ συμπαθῶς διατεθῆναι πέπεικεν ἡ βασιλεὺς καὶ προστάτης περὶ αὐτόν τε καὶ τοὺς λοιποὺς παιδας, ὡς ἀξιώσει μὲν αὐτοὺς καὶ τῆς ἄλλης πάσης προνοίας, ἀναλωμάτων φημι παντοδαπῶν καὶ σιτηρεσίων ἐκ τῶν βασιλικῶν ταμείων καὶ τῶν χρημάτων, καὶ ὧν οἱ τῆς βασιλικῆς ἀπολαύοντες μετέχουσιν εὐμανεῖα· μετακαλεῖσθαι δὲ καὶ πρὸς ἑαυτὸν συνεχῶς ἐκείνους, καὶ θείας καὶ ὀμιλίας μεταδιδόναι, καίτοι γε καὶ νέους ὄντας πάνυ τὴν ἡλικίαν, ὡς εἶπον, πολὺ τὸ εὐμανές τε καὶ φιλόανθρωπον κεκτημένης. Οἱ δὲ γε περὶ τὸν βασιλεῖα καὶ τὰ βασιλεία πάντες, ὅσοι τε τῶν ἐν τῷ φημι καὶ ὅσοι τῶν κάτω, Γρηγόριον σὺν γε τοῖς ἀδελφοῖς ἐν τοῖς βασιλείοις· ὁρῶντες, μετὰ πλείστη· πάνυ τῆς διαθέσεως, οἱ τοῦ ἀγίου παῖδες, ἔλεγον, οὕτοι· τοσαύτη τῇ αἰδοὶ καὶ τῷ φίλτρῳ πρὸς τε τὸν γεγεννηχότα καὶ τοὺς παῖδας κατείχοντο.

Βραχὺ τὸ μεταξὺ καὶ γραμματικῆν ὁμοῦ καὶ ῥητορικῆν ὁ Γρηγόριος ἀριστα κατορθώσας, ὡς ὑπὸ πάντων, καὶ αὐτῶν φημι τῶν τῆνικαῦτα καθηγητῶν τε καὶ κορυφαίων τοῦ λόγου καθ' ὑπερβολὴν ἐν λόγοις τε καὶ συγγράμμασι θαυμασθῆναι. Τοιοῦτος ἐν γε τοῖς φυσικοῖς τε καὶ λογικοῖς, καὶ ἀπλῶς, πᾶσι τοῖς Ἀριστοτελικῶς ὤφθη, ὡς καὶ τον ἐπι σοφίᾳ παντοδαπῇ καὶ μαθήμασι μάλιστα θαυμαζόμενον ὑπὸ πάντων τὸ τῆνικαῦτα, καὶ βασιλεῖ καὶ τοῖς κοινοῖς τῶν Ῥωμαίων δεξιῶς μεσιτεύοντα πράγμασι, λογοθέτην φημι τὸν μέγαν, λόγους ἐπι τοῦ βασιλείου πρὸς Γρηγόριον ὑπὲρ τῆς λογικῆς Ἀριστοτέλους πραγματείας κτείνηχότα, τοιαῦτα παρά τῆς ἐκείνου

γλώττης ἀκούσαι, καὶ οὕτως καθ' ὑπερβολὴν ἐκπληγῆναι τὸν νῆον, ὡς μὴδὲ παρ' ἑαυτῷ κατασχεῖν, μὴδὲ κρύψαι δυσθηναί τὸ θαῦμα, ἀλλὰ τὸν λόγον εὐθύς μετ' ἐκπληξίως τρέψαντα πρὸς τὸν βασιλεῖα. Καὶ αὐτὸς Ἀριστοτέλης, εἶπεν, εἰ παρῶν ἀκροατῆς καθίστατο τούτου, ἐπήνεσεν ἂν οὐ μετρίως, ὡ· ἐγὼ νομίζω. Ἐγὼ δ' ἐκείνο, φησι, λέγω τῶς, ὅτι τοιαύτας εἶδει τὰς ψυχὰς καὶ τὰς φύσεις εἶναι τῶν μετόντων τοῦς λόγους, καὶ μάλιστα τὰ τῷ Ἀριστοτέλει τούτῳ διὰ πολλῶν φιλοσοφηθέντα καὶ συγγραφέντα. Διὰ ταῦτα καὶ βασιλεὺς ἐγκαλλωπιζόμενος ἦν ὡσανεὶ τῷ γενναίῳ καὶ χαίρων, καὶ μεγάλα τινὰ περὶ αὐτοῦ καὶ φανταζόμενος ἄμμα καὶ βουλόμενος. Ἄλλ' ἐκεῖνος πρὸς τὸν ἄνω βασιλεῖα καὶ τὰ βασιλεία καὶ τὴν σύγκλητον τὴν ἀφθαρτον καὶ ἀγῆρω βλέπων ἐκείνην, καὶ ὄλως τοῦ καθ' ἐκεῖνα σκοποῦ γιγνώμενος καὶ τοῦ πράγματος, βραχύν τινα λόγον ἐποιεῖτο τῶν ἄλλων ὁμοῦ πάντων, μᾶλλον δ' οὐδὲ φρονεῖτο οὐδὲ λόγου σχεδὸν ἤξειον καθ' ὀλίγον ἐκεῖνα, ε Μιρις μου εἰ, Κύριε, εἶπα, τοῦ φυλάξασθαι τὸν νόμον σου¹, ε μετὰ τοῦ Προφητοῦ καὶ αὐτὸς λέγων· καὶ, ε Ὁδῆγησόν με ἐν τῇ τρίβῳ τῶν ἐντολῶν σου, ὅτι αὐτὴν ἠθέλησα²· καὶ, ε Ἀπόστρεψον τοὺς ὀφθαλμοὺς μου τοῦ μὴ ἰδεῖν ματαιότητα· ἐν τῇ ὁδῷ σου ζῆσθόν με³, ε καὶ τὰ προσόμοια τούτοις. Διὰ τοῦτο καὶ μόνονταῖς μᾶλλον καὶ Πατρσὶ σπουδαῖοις καὶ διδασκάλοις τῆς ἀρετῆς ἑαυτὸν ὑπετίθει, καὶ μάλιστα τῶν ἐκ τοῦ ἱεροῦ κατιόντων Ἄθω τοῖς προύχουσι καὶ σπουδαιοτέροις, οἱ δὴ χαλεπὴν αὐτῷ καὶ προσάντη τὴν εὐθείαν καὶ ευαγγελικὴν ὁδὸν, καὶ σκληρὴν τινὰ καὶ βαρὴν ἔλεγον ὀφθήσεσθαι τὸν ἑλαφρὸν τοῦ Κυρίου ζυγόν, ἐν μέσοις οὕτω στρεφομένων διὰ παντὸς τοῖς κόσμῳ καὶ κοσμοκράτορι πάσαις ἔχοντι ταῖς προθυμαῖς ὑποκειμένοις, καὶ ζῶσι μὲν τούτοις, τεθνηχόσι δ' ἐκείνοις, καὶ συγκατασπῶσιν ὀσημέραι καὶ τοῖς συνόντας ἐκείθεν, εἰ μὴ σφόδρα σπουδαῖοι τε καὶ νήφοντες ὄντες τύχαιον· ὅθεν καὶ κρᾶτιστον μὲν τι προηγουμένως καὶ ἀσφαλέστατον συνεβούλευσεν εἶναι τὸ καὶ τῆς οἰκίας ὁμοῦ καὶ τῆς πόλεως ἀποστάντα κούφω· τε τὸν οἰκίον σταυρὸν αἶρειν, καὶ ὀπίσω τοῦ κεκληχότος Χριστοῦ κατὰ τὸν ἐκείνου λόγον ἐπι τὴν ἐρημίαν εὐθύς καὶ τὸ σεπτὸν ὄρος βαδίζειν· Ὁύτω καὶ γὰρ ἂν ἐξίσταται σοὶ τοῦ σκοποῦ καὶ τῆς ἐξαρχῆς ἐνοστάσεως, φησι, μὴ διαμαρτεῖν· τῶν μὲν προισταμένων ἀνθρώπων τε καὶ πραγμάτων ἀπαλλαγέντι, τοῖς δὲ συνάρασθαι δυναμένοις ἐκεῖ συναφθέντι καλῶς. Εἰ δὲ δυσχερῆς πως ἡ ἀθρόα πρὸς ἐκεῖνα μετὰστασις καὶ μεταβολή, διὰ τινὰς ἰσως προκατασχούσας αἰτίας, ἀλλ' εὐτέλειαν ἐν ἅπασι τῶς καὶ δυσπάθειαν σώματος καὶ σκληρὰν ἀγωγὴν πρὸ τῶν ἄλλων ἀναλαβεῖν σε δεῖ, καὶ οὕτω τὰς ἀρχὰς καὶ τοῦς θεμελίους τοῦ τῆς ἀρετῆς οἴκου καταβαλέσθαι κάλλιστα, συναίρομένου δηλαδὴ τοῦ Θεοῦ· ρίξαι· καὶ γὰρ τινες, φησὶν, οἶονεὶ καὶ αἰτία πεφύκασιν ἐκεῖναί τῆς τε θαυμαστῆς φημι ταπεινοφροσύνης καὶ σωφροσύνης καὶ καθαρότητος, καὶ ἀγνισμοῦ ψυχῆς ὁμοῦ τε καὶ σώματος· τῶν καλ-

¹ Psal. cxviii, 57. ² ibid. 35. ³ ibid. 37.

λίσιων ἀρχῶν τε καὶ προσιμίων ξυμπάσης τῆς ἀρε-
 τῆς. Ταῦτα καὶ θελήματος ὁ μέγας ἐκεῖνος ὄντως
 τῆς Φιλαδελφείας φωστῆρ σὺν τοῖς ἄλλοις ἐδίδασσε
 τὸν Γρηγόριον, ἐκ τῆς ἱερᾶς ἐκείνης ἡσυχίας· τε καὶ
 συνουσίας τοῦ τῆς ἀγιότητος ἔρους εἰς τὴν ἱερὰν
 φημι προστασίαν τῆς Ἐκκλησίας μεταβάς· ἢ ἀνα-
 βὰς, καὶ πατῆρ καὶ μυσταγωγός τῶν καλλίστων ἐκ
 πατέρων ἀνωθεν αὐτῷ χρηματίας, ὅρ' οὐ καὶ τὴν
 ἱερὰν κήψιν καὶ τὴν νοερὰν ἀριστα μυηθείς προσευ-
 χῆν, εἰς ἕξιν θαυμαστῶς αὐτῆ· ἐληλάκει, ἐν τοῖς
 θαυμάσιος ἐτι καὶ τῷ κόσμῳ διάγων· ἄλλα τοῦτο μὲν
 ἔσταιρον. Τότε δὲ τῆς τῶν πατέρων συμβουλῆς ὁ κα-
 λῶς ἀκούσας· Γρηγόριος, πτηνός ἦν εὐθύς τέμνων
 ἄερα, καὶ βαλὼς εἰς πῦρ, ἢ καὶ ἱππος εὐγενής τις
 τρέχων ὁξέως κατὰ πείδιον· εὐτέλειαν μὲν γὰρ ἐν-
 θυμάτων ὁμοῦ καὶ ὀποδημάτων καὶ στρωμνῆς καὶ
 πῆς ἄλλης πάσης ἀγωγῆς καὶ διαίτης οὕτω καθ'
 ἐκπερὸ λήν φασὶ τοῦτον ἀσκήσασαι, καὶ οὕτως οἰοῖται
 μεταβρῦθμισαι καὶ μεταπλάσαι τὴν ἀναστροφὴν
 καὶ τὸ ἦθος ἄπαν πρὸς ταῦτα, ὡς καὶ ἠλλοιωσθεῖται
 τισὶ πολλὰς δόξαι τὰς φρένας καὶ παραπαλεῖν, καὶ
 μηδὲ ταυτηνὴ τὴν ἀδοξίαν ἐπαισχυνθῆναι. Ἐγγρα-
 ταίς γε τὴν καὶ νηστεία καὶ ἀγρυπνία δεδοικέναι το-
 σοῦτον, ὡ· μὴ μόνον τὰ τῶν βρωμάτων ἡδέια καὶ οἷς
 προσέκειτο μάλιστα πρότερον μετὰ πλείστης γε τῆς
 σπουδῆς ἀπορρίψαι, καὶ προσέτι τὸν περὶ τὸν ὄρ-
 θρον τε καὶ τὴν ἐν προσγιγόμενον ὕπνον, κατὰλλη-
 λὸν τε πεφυκίτα καὶ πρὸς σύστασιν ἀναγκαῖον τῆ
 φύσει, κάκεινον περὶ πλείστου πάλαι γεγεννημένον,
 ἀλλὰ καὶ εἰς στενὸν πᾶν καὶ σκλήρῳ τὰ τῆς τρα-
 πέζης ἐαυτῷ καταστήσαι, ἄρτω σμικροτάτῳ μόνῳ
 καὶ ὕδατι τὰ τῆς ἀναγκαίας χρείας ἀποπληροῦνται.
 Διὰ τοῦτο καὶ φύσει γε ἀγώτερος ἦν ἡδὴ, τοῦ ὑπὲρ
 φύσιν φιλονθρώπως συναειρομένου καὶ τῶν βαρυ-
 τάτων ὀρέξεων καὶ παθῶν γενναίως ὁ γενναῖος ἐκρά-
 τει, καὶ αὐτῆς περιγεγονώς τῆς σαρκικῆς ἐπιθυμίας
 καὶ τῆς ἐκείθεν ἐπαναστάσεως ἐν ἀκμῇ τῆς ἡλικίας,
 καὶ μέσον τοῦ κόσμου καὶ τῶν ὕλων τῶν ἐκεῖνα τρι-
 φόντων, καὶ φλογὸς δίκην ἐκεῖνα ὑπεγαπτόντων, ὡς
 καὶ δοκεῖν πως αὐτὸν ὑπεράνθρωπον εἶναι.

Ἐπεὶ δὲ καὶ πρὸς τὴν ἀναχώρησιν ἐβλεπεν ἡδὴ
 καὶ τὸν βέλτιστον Ἄθω, τῶν μεζόνων ἐριέμενος
 ἄθλων, καὶ τῆς ἐντελεστέρως καὶ ὕψηλῆς πολιτείας·
 ὁ μὲν βασιλεὺς ζημίαν οὐ σμικρὰν οὐδὲ τὴν τυχού-
 σαν, ἀλλὰ καιριωτάτων ἀποβολὴν, καὶ τοῦ κράτους
 ἀκρωτηριασμὸν εἶποι τινὰ τὴν, διδάσασιν ἡγούμε-
 νος τούτου, παντοδαπὸς τις ἦν, καὶ λόγοις καὶ πράγ-
 μασι καὶ φιλοτιμίαις βασιλικαῖς, καὶ τῶν μεγίστων
 ὑποσχέσεσι παρ' ἐαυτῷ κατέχων τὸν ἄνδρα, καὶ τὴν
 ἀναχώρησιν οὐδοιοῦν συγχωρῶν· ἀλλ' ἐκεῖνον πάντα
 μᾶλλον ἢ τούτου δίδόντος, καὶ δωρεὰς καὶ τιμὰς
 ἐπιγίαιον τε καὶ φθαρτῆς βασιλείας τὰς εἰς δουλείαν
 ἀνθρώπων ἀγούσας, ὅποια ποτ' ἄν εἴεν, βασιλείας
 οὐρανῶν καὶ θεῶν· υλοθεσία· μηδαμῶς προτιθέσθαι,
 σφωρότατα τε καὶ ὕψηλότερα καὶ λέγοντος καὶ προ-
 νοῦντος, τῆς ἐσχάτης καὶ γὰρ ἀπαιδευσίας τε καὶ
 ἀνοίας· τοῦτ' ἄν ᾤετο πεφυκέναι προδήλως, παρα-
 χωρεῖ καὶ ἄπαν ἐκεῖνος τῆ τοῦ γενναίου ἐνοστάσει,
 καὶ βήμασιν ἅμα καὶ δάκρυσιν ἐμφαίνων τὸ πᾶ-

θος, καὶ ὡς οὐκ ἀνεκτῶς τὴν διδάσασιν φέροι· ἔμα-
 δε καὶ σοφῶς τοῦ μέλλοντος καταστοχαζόμενος καὶ
 ἀψευδέστατα προφητεύων, Μέγας μὲν τις, ἔλεγε,
 καὶ θαυμαστός· ἐμελλεν ἀποδησεσθαι παρ' ἡμῖν οὐ-
 τοσί καὶ τῷ κόσμῳ μένων, ἐπεὶ δὲ τῶν κρείττωνων
 ἐρῶν πρὸς ἐκεῖνα καλῶς μεταβαίνει, καὶ παρ' ἐκεῖ-
 νων θαυμαστός μετ' ἄλιγον ἔσται τῷ ὄντι καὶ μέ-
 γας.

Γρηγόριος μὲν οὖν τὸν ἐφηβον ὑπερβεβηκώς εἶδη,
 καὶ πρὸς τὴν ἀναχώρησιν ἤπερ ἐφημεν σπειύδων,
 οὐκ ἴδιον ἑαυτοῦ τάγαθον ἐτίθετο ἔμδου, οὐδὲ τὸ
 ἑαυτοῦ κατὰ τὸν θεῖον Ἀπόστολον μόνον ἐζήτει,
 ἀλλὰ καὶ τὸ τῶν ἑτέρων. Τοῦς γοῦν ἐν τῷ οἴκῳ
 πρὸς τὴν κοσμικὴν ἀναχώρησιν καὶ τὴν θείαν φιλο-
 σοφίαν ἀνδρας ὁμοῦ καὶ γυναῖκας· πρότερον μετα-
 θέεις πάντα, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τοὺς οἰκιοτέρους τῷ
 γένει, καὶ δὴ καὶ τοὺς εὐγνωμονεστέρους τε καὶ συ-
 νετωτέρους τῶν δούλων, ἀποστήσας τῆς τοῦ κόσμου
 περιφορᾶς καὶ τῆς ὕλης, καὶ τοῖς ἐνταῦθα φροντι-
 στηρίοις καὶ μονασταῖς κελῶς ἵποθεῖς καὶ συναρθε-
 μήσας, οὕτω μετ' ἀγαθῶν τῶν προσιμίων, καὶ συ-
 γῶν τῶν τῆς ἀρετῆς ἀγωγίμων ἐξίσι· τῆς οἰκίας
 ἔμα καὶ τῆς πατρὸς· πρὸς τὴν τῶν μεζόνων τε
 καὶ ὑπερφῶν θαυμαστὴν ἐμπορίαν, τοὺς ἀρρένας
 τῶν ἀδελφῶν, δύο δὲ ἦσαν οὗτοι, μεθ' ἑαυτοῦ μόνους
 λαβῶν. Ἐξήμεσαν μὲν οὖν τῆς Κωνσταντινου, φθι-
 νοῦσης ὀπώρας ἡδὴ, πρὸς τὸν ἱερὸν Ἄθω καὶ τὴν
 ἐκεῖ παροικίαν βλέποντες. Θράκη γε μὴν διδόντες,
 καὶ κατὰ τὸ Παπίκιον γεγονότες· ὅρας δ' ἱερὸν
 τοῦτο πάλαι μεταξὺ κείμενον Θράκης τε καὶ Μακί-
 δουλας, καὶ μονασταῖς ἀειμένον ἀνδράσι τότε θαυ-
 μαστοῖς καὶ σπουδαίοις, καὶ τὰ θεῖα φιλοσοφοῦσι
 καλῶς· ἐγχειμάζειν παρ' αὐτοῖς ἔγνωσαν. Τὸ δὲ
 ἔρα προνοίας θειοτέρας ἦν ἔργον, τὸν σφῶν ἐηλαδὴ
 Γρηγόριον, καὶ τὴν ἐπισκιάζουσαν αὐτῷ θείαν χάριν
 κάκεινοι· παραδεικνύσης, καὶ ὀθηγούσης πρὸς ἀληθῆ
 θεογνωσίαν κάλλιστα πολλὰς δι' ἐκεῖνον, καθ' ἃ δὴ
 καὶ προῖων ὁ λόγος ἐηλώσασαι. Τοῖς τε γὰρ φιλοσο-
 φοῦσιν ἐκεῖ τὰ τῶν μοναχῶν σὺν γε τοῖς ἀδελφοῖς
 συνοικῶν καὶ συμφιλοσοφῶν, μέγας τις τῷ ὄντι
 καὶ θαυμαστός ἀνεφάνη καὶ λόγῳ καὶ ἡθεῖ καὶ σχή-
 ματι καὶ βεβίματι καὶ προσοχῇ καὶ συννοίᾳ, καὶ
 ἀπλῶς πᾶσιν οἷς· ὁ κατὰ Θεὸν ἀνθρώπος· ζωγραφεί-
 σθαι καὶ χαρακτηρίζεσθαι πέφυκεν, ὡς καὶ τοὺς
 ὀρώντας ἐκπλήττειν ἔχειν, προσυτικῶν ὄντων καὶ
 μοναχικῶν τε καὶ φιλόσοφον ὄντως καὶ λόγον καὶ
 πρᾶξιν καὶ φρόνημα καθορώντας ἐν ἀτελεῖ καὶ νεφέ-
 ζοντι σώματι. Καὶ οἱ πρὸς τῷ γαιτινιάζοντι σκη-
 νοῦντες αὐτοῖς ὄρει τὰ Μαρκιανιστῶν ἢ Μασσαλι-
 νῶν ἀνωθεν ἐκ προγόνων νοσοῦντες τῆς Γρηγορίου
 θαυμαστῆς ἐηλαδὴ γλώττης οὐκ ἀγενὲς γεγενῆσαι
 τρόπαιον· ὡς γὰρ ἦσθον κάκεινος τοῦ ἀνδρός ἐκεῖ
 παρὰ τῷ ὄρει καὶ ταῖς τῶν μοναστῶν σκηναῖς γε-
 γονότος, πρῶτα μὲν κατὰ δύο καὶ τρεῖς ἀπήμεσαν
 πρὸς ἐκεῖνον, ἡμιλία· χάριν καὶ διαπαίρας· ὡς δ'
 ἔγνωσαν μεθ' ἕκαστῶν τὸ τοῦ λόγου πρὸς αὐτὸν βάλ-
 λειν δεδυνημένοι, πρὸς ἑαυτοῦς ὑπεχώρουν αὐθις,
 ἀδυναμίαν μὲν ἑαυτοῖς διαλέξεως τε καὶ τοῦ σώ-
 ζοντος λόγου, τοῖς δὲ σφῶν αὐτῶν διδασκαλίας τὴν

διαλεκτικὴν δύναμιν καὶ τὸ κράτος τῶν περὶ Θεοῦ λόγων, καὶ τὴν δογματικὴν ἀκρίθειαν ὑπ' ἀπορίας προσμυρτρύοντες, καὶ ὡς εὐδ' ἄν, φησὶ, δυνηθείης εἰς ὅσιν τε καὶ λόγους αὐτὸς ποτ' ἐκείνους οὐδὲ πρὸς ὀλίγον ἄλθειν. Ἄλλ' ὁ Γρηγόριος Πνεύματος γεγε-
νῶς πλήρης, καὶ τὸν περὶ Θεοῦ συκοφαντούμενον ζηλοτυπήσας κάλλιστα λόγον, οὐδὲ τὴν φέρουσαν πρὸς ἐκείνους ἀπέπειν, ἀλλὰ τῶν ἀδελφῶν μεθ' ἑαυτοῦ λαθῶν τὸν ἕτερον μόνον, σπουδῆ πρὸς ἐκεί-
νους ἀφίει. Οἷα μὲν οὖν καὶ ὅσα τοῖς ἐξάρχουσιν τε καὶ κληρονομοῦσι τῆς αἰρέσεως, εἰς διάλογον κατα-
στὰς, καὶ συμμύξας Πνεύματι διελεχταὶ θεῶν, καὶ ὡς τὰ παρ' ἐκείνων προβλήματα καὶ ζητήματα δι-
κην ἀρχαίων ἀμογητὴ διαλύων ὁμοῦ πάντα, πρὸς πᾶν τούναντιον τὰ τοῦ ἀγῶνος αὐτοῖς περιέτριψε, μηδὲν ὑγιὲς μὴτ' αὐτοῖς μηδοπωσοῦν λέγοντας ἀπο-
δείξει, καὶ μάτην κατὰ τῆς Ἐκκλησίας τὰ μὴ ὄντα παραληροῦντας τε καὶ συμπλάττοντας, λέγειν ἐφε-
ξῆς οὐ τοῦ παρόντος ἄν εἴη καιρὸς αὐτῶν τοῦ λόγου, μείζονος ἱστορίας ἔργων μὴ ὄντα ἔνδρα δὲ τινος ἐκείνων ἀναγκαῖον τῶν μνησθησῆναι, καὶ οὕτως ἀπὸ μέρους, ὁ φασὶ, παραδείξει τὸ πᾶν.

Ἐδοξαν οἱ τῆς αἰρέσεως ταυτησὶ τῶν Μασσαλι-
ῶν ἀρχηγοὶ καὶ διδάσκαλοι μόνην προσευχὴν Χριστιανοῖς προσήκουσαν πεφυκέναι τὴν πρὸς αὐ-
τοῦ Χριστοῦ τοῖς μαθηταῖς πυθόμενοις κάλαι δο-
θεῖσαν ρητῶς, τὰ δ' ἄλλα πάνθ' ὁμοῦ μάτην ἡμῶς φησι συνείροντες εἰσεσθῆναι τε καὶ φάλαριν, μὴ τῆς ἐκείθεν μηδαμῶς διὰ γνώμης ὄντα, μηδὲ τῶν θείων ὁσμιῶν διὰ καὶ μόνην ἐκείνην τῆ κατ' αὐτοῖς Ἐκ-
κλησίᾳ νενομοθετηκότας, τὴν ἄλλην ἀπηγόρευσαν πᾶσαν. Τοῦτ' οὖν καὶ Γρηγορίῳ τότε πρὸς τοῖς ἄλ-
λοις κατὰ τῆς ἡμῶν Ἐκκλησίας ὡς δὴ τι μέγα καὶ ἰσχυρὸν παρήγορον, καὶ παρανομοῖν ἀντικρυς ἔλεγεν πᾶσαν, νόμους θεοῦς τε καὶ χρησμούς οὐκ οὐκ ἔξε-
στιν ἀδεῶς ὑπερβαίνουσιν. Ὁ δὲ γε τῆς ἱερῆς εὐ-
χῆς εἰπερ τις ἀγωνιστῆς καὶ φίλος Γρηγόριος, τὸν ὑπὲρ αὐτῆς κἀνταῦθα λόγον ἀναλαθὼν, Ἄλλ' εἰ καὶ ἡμῶς, ἔφη, τὰ τῆς ἱερᾶς ἐκείνης εὐχῆς καὶ δεσπο-
τικῆς ἀθετοῦμεν, ὡς αὐτοὶ συκοφαντοῦντές φατε ἄλλὰ τοὺς ἱεροὺς ἐκείνους Χριστοῦ μαθητὰς, τοὺς καὶ πρῶτους ὑπὲρ αὐτῆς ἐρομένους, καὶ ταύτην ὑπ' αὐτοῦ διδάχθῆντας Χριστοῦ, οὐκ ἄν εὐθὺς ὡς ἐγώ-
μαί ποτε εἴποιτε παραβεδνηκέναι τὴν παράδοσιν καὶ τὴν διδασκαλίαν ἐκείνου. Ἢ τί περὶ ἐκείνων φατέ; Τῶν δ' εἰρηκῶτων ὁμοῦ πάντων εὐθὺς, τοὺς μὲν πρῶτους μαθητὰς τε καὶ ἀποστόλους φύλακας καὶ πληρωτὰς τῆς ἐντολῆς πεφυκότας Χριστοῦ, τὴν εὐχὴν αὐτοῦς τε τετηρηκέναι, καὶ τοῖς ἐξῆς διὰ τῶν Εὐαγγελίων ὡσαύτως τὴν αὐτὴν παραπέμψαι, ὁμῶς δ' αὐτοῦς τὴν παράδοσιν ἀβετῆσαι παρεισαγαγόντας τὰ ἑαυτῶν ὁ θεὸς ὑπολαθῶν αὐθις Γρηγόριος, Καὶ πῶς, φησὶν, ἐκείνοι μετὰ τὴν εἰς οὐρανοὺς ἀποδη-
μίαν Χριστοῦ, καὶ δὴ καὶ τὴν τοῦ Παρακλήτου πρὸς αὐτοῦς ἐπιδημίαν τε καὶ φανέρωσιν, ἐπειδὴ παρὰ τῶν θεοκτόνων Ἰουδαίων ὑπὲρ τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τοῦ κηρύγματος ἐν Ἱεροσολύμοις ἠλαύνοντο, φωνὴν

ὁμοθυμαδὸν ἄραντες, σὺν γε τοῖς ἰδίαις πρὸς τὸν Θεὸν, οὕτω καὶ γὰρ ὁ θεὸς Λουκᾶς ἐν ταῖς αὐτῶν ἱστορεῖ Πράξεσιν, οὐ τὰ τῆς εὐχῆς ἐκείνης ἠέξαντο ῥήματα, ἀλλ' ἕτερα μᾶλλον τὰ τῶ καιρῶ καὶ τῆ χρεῖα προσήκουσα μάλιστα; οἱ καὶ οὕτω γεγονῶσιν ἐπιτυχεῖς τῆς εὐχῆς, καὶ ὡς περ ἐπηγγελλον, ὡς καὶ Θεὸν ἄνωθεν ἐπισημηνασθαι παρευθὺς, σπισμῶν τε τοῦ καθ' ὃν προσηύχοντο τόπου, καὶ Πνεύματος ἁγίου παρουσίᾳ τὴν εὐχὴν βεβαιώσαντα; ἐ δεηθέντων καὶ γὰρ αὐτῶν, φησὶν, ἐσαλεύθη ἡ τόπος ἐν ᾗ ἦσαν συνηγμένοι, καὶ ἐκληθήθησαν ἅπαντες Πνεύματος ἁγίου, καὶ ἐλάλουν τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ μετὰ παρρη-
σίας. Ὁ Πῶς δὲ καὶ ὁ τελώνης κατὰ τὸν Χριστοῦ λόγον, καίτοι γε μὴ τὴν αὐτὴν εὐχάμενος πρὸς Θεὸν εὐχὴν, ἀλλ' ἕτερά τε δεηθείς καὶ εἰπὼν, κατέθετο δε-
δικαιωμένος ὑπὲρ τὸν Φαρισαίων; Ὡστ' ἐκείνο δεῖ νοεῖν τε καὶ συνάγειν ἐκ τῆς διδασκαλίας Χριστοῦ τὸν γε νοῦν ἔχοντα, ὅτι οὐ τῶς ῥήμασι μόνους ἐκεί-
νοις τὸ πᾶν συνέκλεισε τῆς εὐχῆς, ἀλλὰ τύπον δε-
δικωκῶς μᾶλλον εὐχῆς τοῖς πιστοῖς δι' ἐκείνης, τοῦτο μυστικῶς ἐξεπαίδευσεν, τὸ καὶ εὐχόμενους καὶ φάλα-
ροντας καὶ δεομένους καὶ εὐλογοῦντας αὐτὸν ἐν παντὶ καιρῶ, κατὰ τὸν θεῖον Λαοῦ, καὶ τὴν ἀνεσθῆναι αὐτοῦ διὰ παντὸς ἐν τῷ στόματι φέροντας, τῆς δια-
νοίας ἔχεινται πανταχοῦ καὶ τοῦ σκοποῦ τῶν θείων ῥημάτων ἐκείνων, καὶ μηδαμῶς ἐκείθεν ἀποστα-
τεῖν καὶ ὄρα τὸ τῆς διδασκαλίας ἠκριτωμένον ὁ δὲ γὰρ εἶπε, τοῖς ἀποστόλοις δηλονότι παραδειδοῦς τὴν εὐχὴν, ὅτι Ταῦτα τὰ ῥήματα, καὶ τούτους μόνους τοὺς λόγους προσεύχεσθε ἄλλὰ πῶς; Οὕτω, φησὶ, προσεύχεσθε ὑμεῖς, δηλονότι κατὰ τοῦτον τὸν σκο-
πὸν καὶ τὸν τύπον, ὃν ἐγὼ νῦν ὑποδείκνυμι ἡ κα-
νόνα τινὰ καὶ γνώμονα ἐξέμωνον οἰοῦν τοῦ πῶς δεῖ τῷ Θεῷ προσεῖναι καὶ εἰσεσθῆναι, ὅπερ δὴ καὶ αὐ-
τοὶ φθάσαντες ἤτησαν ἡ Διάξον γὰρ, φησὶν, ἡμῶς προσεύχεσθαι, καθὰ καὶ Ἰωάννης τοῦ ἰδίου ἐδίδαξε μαθητὰς. Ὁ Ταῦτα τοιγαροῦν οἱ πρῶτοι Χριστοῦ μαθηταὶ καὶ ἀπόστολοι πρῶτοι παρ' αὐτοῦ μαθόντες Χριστοῦ, αὐτοὶ τε τῷ τῆς προσευχῆς κανόνι κάλλι-
στα καὶ κατὰ λόγον ἐχρήσαστο, καὶ ἡμῶς τοὺς αὐ-
τῶν μαθητὰς ἐδίδαξαν ἅπερ καλῶς ἐδιδάχθησαν ὁ δὲ καὶ ἡμεῖς κατ' αὐτοὺς ἐκείνους ἐξ ἐκείνου κλη-
τε πρᾶττομεν καὶ ἰδίᾳ, πρὸς τὸν κανόνα καὶ τὴν πρῶτην ταύτην εὐχὴν ἀνάγοντας κινῶ ὅσπερ ἂν εὐχόμενοι τε καὶ φάλλοντες λέγωμεν, καὶ τοῦτον τὸν τρόπον πάντοτε καὶ πανταχοῦ προσευχόμενοι, κατὰ τὸν αὐτοῦ δηλαδὴ λόγον καὶ τὴν διδασκαλίαν Ὁὕτω καὶ γὰρ, φησὶ, προσεύχεσθε ὑμεῖς. Ἄ δε καὶ περὶ τοῦ σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ, καὶ τῆς ἐκείθεν ἡμῶν σιτηρίας καὶ ἀναπλάστωσιν πρὸς τοὺς ἐχθροὺς του-
τοῦ τοῦ σταυροῦ διήλθε, καὶ ὡς ἀνωθεν ἐν τοῖς Πατράσι τε καὶ προφήταις ὁ τοῦ σταυροῦ τύπος ἐνήργει, καὶ μυστικῶς κἀκείνους ἐτελείου, τὸ πράγ-
μασιν αὐτοῖς ἐκφανῆν ὑστερον τῆς θείας οἰκονομίας μυστήριον, αὐτῆς ἐκείνης καὶ νῦν ἔξειστιν ἀκού-
ειν διεξιούσης κάλλιστά τε καὶ ὑψηλότατα τῆς σοφῆς γλώττης καὶ θεολόγου, ἐν οἷς δηλαδὴ περὶ τοῦ

* Act. iv, 31. * Luc. xi, 1.

τιμίου σταυροῦ λογογραφῶν διαλέγεται. Τούτοις καὶ αὐτοῖς τοιούτοις καθ' ὑπερβολὴν καταπλήξας ἐκείνους, καὶ ὡσπερ ἀποβρέψας τὰ στόματα, καὶ τὴν μακρὰν ἐπισχῶν γλωσσοζύγιαν, νικητῆς ἀριστος καὶ στρατηγὸς ὡσανεὶ μετὰ λαμπρῶν τῶν τροπαίων ἐκείθεν ἐκάνεισιν· ὁ γὰρ τῆς αἰρέσεως ἑξαρχος, εἰς νοῦν ἐξ ἐκείνου τοῦ Γρηγορίου λόγους βαλόμενος, καὶ τᾶληθῆς ἐκείνων καταμαθῶν καὶ θεόκνευστον ἀντικρυς, αὐτὸς τε καὶ συχνοὶ τῶν οὐκ ὀλίγη μοῖρα τοῦ κλήθους μετὰ μικρῶν τὴν Κωνσταντίνου καταληφότες, τῇ μεγάλῃ τῶν πιστῶν προσίαισι Ἐκκλησίᾳ, καὶ τὴν πατρῶσαν ἐξομολογούμενοι πλάνην, μέρος καὶ αὐτοὶ τοῦ καθ' ἡμᾶς ἱεροῦ συνεδρίου γίνονται· καὶ ταῦτ' ἦν εἰσὸδία καὶ προαγῶνας οἰοεὶ Γρηγορίου τῆς ἱερᾶς ἀναχωρησέως τε καὶ ἡσυχίας, τοὺς μεγίστους ὑπερ εὐσεβείας· ἀγῶνας καὶ τὰ τελευταῖα προμηνύοντα τρόπαια.

Θαύμα δ' οὐ μικρὸν καὶ τοῖς τῷ ὄρει παροικοῦσι μονασταῖς ἐπανίων ἐκείθεν ἐνήκεν, ὅτι τε τὰς τῶν θηρῶν ἐκείνων χεῖρας καὶ τὰς ἐπιβουλὰς ἐκφυγεῖν ἰδυνήθη, τοσοῦτων ὄντων καὶ τηλικούτων, καὶ ὅτι μόνος πρὸς τὴν τῆς αἰρέσεως ἕστασιν καὶ τὴν τοσοῦτην φλυαρίαν οὐ μόνον ἀντίσχευεν, ἀλλὰ καὶ περιφανῶς ὑπέρεσχε τε καὶ κατετροπώσατο, τῇ τοῦ Χριστοῦ δυνατούμενος χάριτι, τοὺς καὶ πολλαῖς λάθρα τε καὶ φανερώς ἀνελόντας, τοὺς αὐτοῖς ἀντιλέγοντας· ὁ δὲ καὶ κατ' αὐτοῦ τε καὶ τᾶδελφοῦ λαοραίων· ἐπιχειρηκότες, λύκος μάτην χανῶν ἀναφάνησαν, τῆς θείας χεῖρός τε καὶ δυνάμεως ἀοράτως τῶν οικίων ὑπερμαχούσης. Ἔτι καὶ παρὰ τοῖς βαρβάρους ἐκείνοις ὄντων, καὶ διαλεγομένου τοῦ Γρηγορίου, καθὰ δὲ καὶ προῦφην, ἐπεὶ μετὰ τὴν τοῦ σολόγου διάλυσιν ἐπ' οἴκου χωροθντες ἦσαν, βρώματα μὲν τινα τοῖς περὶ τὸν Γρηγόριον εἰς διατροφήν τε καὶ τράπεζαν οἱ πλάνοι καὶ αἰμοχαρεῖς ἐκείνοι πέμπειν ἰδόντων· τὰ δὲ ἄρα θάνατον παρ' ἑαυτοῖς φέροντα κεκρυμμένον οὐ διελάθε τὸν Γρηγόριον, ἀλλὰ τῆς ἀφανοῦς κακουργίας θεῖου συνείδῃ δηλαδὴ Πνεύματι, δέχεται μὲν, μηδὲνα δὲ τοῦτων ἀψασθαι μηδοτιοῦν παραινεῖ· οὐ δὲ καὶ γεγονότος κατὰ γνώμην ἐκείνου, ἐπεὶ τῶν συνόντων τις διάπειραν ὡσανεὶ πεποιτημένος τοῦ πράγματος, τὸν ἄρτον ἐκείνων τοῖς κυσὶ πρὸ τῆς θύρας ἀπέβριψε, καὶ τοῦτου τῶν κυνιδίων φαγῶν ἐν, εὐθύς καθεωρᾶτο νεκρὸν· τηγκαυτὰ καὶ τοῖς ἄλλοις πᾶσι τὸ διορατικὸν τοῦ ἀνδρὸς ἐξεφάνη, καὶ ὅτι δηλητηρίων καὶ θανάτου τῆς τῶν μαιφόνων τραπέζης μεστῆς οὖσης, τοὺς συνόντας εἰκότως ἐκείνος ἀπέτριγε πάντας τῆς μεταλήψεως.

Ταῦτα καταμαθόντες οἱ θεοφιλεῖ· ἄνδρες ἐκείνοι, καὶ πολὺ τῷ προτέρῳ προστεθεικότες θαύματι, καὶ τὸν Γρηγόριον νῦν μᾶλλον καταπλαγέντες, παντοδαποὶ τινες ἦσαν καὶ ἔργοις καὶ λόγοις καὶ παντὶ γένει τῷ δυναμένῳ παρ' ἑαυτοῖς κατασχεῖν τὸν ἄνδρα, καὶ τῆς ἐκείνου σοφίας τε καὶ τῆς ἀρετῆς ἀπολαύειν εἰς ἄπαν ὅπερ ἐκείνων καὶ πόρρω σκοποῦ καὶ σχεδὸν ἀδύνατον ἦν ἦδη, πρὸς τὸν κάλλιστον Ἄθω, καθὰ δὲ καὶ εἰπὼν ἐβήθη, καὶ τὰς ἐκείνου χάριτας ἐκ μακροῦ βλέποντι. Ἦρος τοιγαροῦν ἀρχομένου,

καὶ τῶν δυσῶν ἀδελφοῖν ἅμα τοῦ ὄρους ἀπάρας, εἰς τὸν ποθοῦμενον ἀνείσιν Ἄθω, καὶ παρὰ τῇ τοῦ Βατοπεδίου γενόμενος λαύρῃ Νικοδήμῳ φοιτᾷ τῷ γενναίῳ, ἀνδρὶ θαυμαστῷ κατὰ τε πράξιν καὶ θεωρίαν, ὡς οἱ τὸν Ἄθω παροικοῦντες πλὴν ὀλίγων ἴσασι πάντες, κατὰ μὲν τὸν Αὐξεντίου βουνὸν, δεξάντικρυ Βυζαντίου πρὸς ἀνατολὰς ἐν Χρυσουπόλει πέραν πρὸς τῷ ἄκρῳ κεῖται τῆς Προποντίδος, πρότερον πᾶσαν ἀρετῆς ὄδον ἡσυχαστικῆς πρὸς ἄκρον, ἐν τῇ τοῦ Βατοπεδίου ὁ ἐς ὕστερον γενομένη, καὶ τοὺς αὐτοὺς τῆς ἀρετῆς ἀθλοῦς μετὰ τῆς Ἰσῆς σπουδῆς καὶ τῆς προθυμίας ἐπὶ πλείστον διηνηκότες, ἐνθα δὲ καὶ τοῦ θαυμαστοῦ καὶ μακαρίου μακαρίως διὰ Χριστοῦ τὴν τετύχηκε τέλος. Τούτῳ τοῖνον καλῶς ὁ καλῶς ἐκαὶ Γρηγόριος προσελθὼν, αὐτοῦ που σκηνομένου καθ' ἡσυχίας, καὶ κείρεται παρ' αὐτοῦ, καὶ πρὸς ὑποταγὴν ἑαυτὸν τελείως ἐκδίδωσιν.

Ὅλος δ' εὐθύς μετὰ τὰς συνθήκας καὶ τὴν ἀποταγὴν ὁ θαυμάσιος ἦν καὶ λόγῳ καὶ πράξει καὶ τοῖς τοῦ νοῦ θεωρήμασι δῆλον ἐκείθεν. Ἔτος μὲν αὐτῷ δευτέρον ἤγυστο ἤδη νηστεία καὶ ἀγρυπνία καὶ νήψαι καὶ ἀδιαλείπτῳ προσευχῇ πρὸς Θεὸν ἐπιειγόμενῳ νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν, ὁδηγὸν τε καὶ προστάτην ὁμοῦ καὶ μεσίτην προϊσταμένῳ τὴν Θεομήτορα, καὶ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ὄσαι ὄραι τὴν ἐκείνης συμμάχίαν τε καὶ τὴν ὕψιν καὶ λόγοις καὶ εὐχαῖς καὶ νοσηροῖς εὐθέτως κινήμασι, καὶ ὑπ' ἐκείνη χειραγωγῶ, τὸν τῆς ὑπακοῆς δρόμον ἀνύοντι. Ἠρεμοῦντι δὲ ποτε κατὰ μόνον, καὶ ἑαυτῷ καὶ Θεῷ καθ' ἡσυχίαν προσέχοντι, θεῖός τις ἀνὴρ, ὕπαρ οὐκ ἄναρ, θεοπεπῶς ἄφω πρὸ ὀφθαλμῶν ἴσταται ὁ τῶν εὐαγγελιστῶν φησι κερυφαῖος Ἰωάννης, ὁ τῆς βροντῆς γόνος, ὁ ἐξαίρετος Χριστοῦ μαθητῆς τε καὶ φίλος ἦν οὗτος· δεξὸς δὲ καὶ ἱλαρῶς ἐκείνῳ τὰς ὕψεις ἐπιβαλὼν, Ἦκωσοι, φησὶν, ἄγγελος πρὸς τῆς πάντων ἀγίων ἐπέκεινα Δεσποίνης, καθάπερ ὄρξ, ἐρησόμενος, δτου χάριν νύκτωρ τε καὶ μεθ' ἡμέραν, ὄσαι ὄραι σχεδόν, οὐ διαλείψεις οὕτω βούν· Φώτισόν μου τὸ σκότος, φώτισόν μου τὸ σκότος· ἐπεὶ καὶ ἡμᾶς ἀπαρτοποιήτως αὐτοῖς ἐκείνοις ἐνταῦθα δεῖ τοῖς ἱεροῖς ῥήμασι χρῆσασθαι. Τοῦ δ' ἀνθυπνευγόντος, Καὶ τί δ' ἄν ἄλλο πρὸς Θεὸν ἐμπάθῃς καὶ πληρῆς ἀμαρτιῶν ἄνθρωπος αἰτήσαιμι προσευχόμενος, ἢ τὸ ἐλεηθῆναι καὶ φωτισθῆναι, πρὸς τὸ εἰδέναι τε καὶ πράττειν τὸ ἐκείνου σωτήριον θέλημα, εἰ Ἄλλὰ μὴ θελίλα, μηδ' ἀμφίβαλα, ζησὶν ὁ ἡγαπημένος Χριστοῦ μαθητῆς αὐθις, ἢ πάντων διακελεύεται Δέσποινα δὲ ἡμῶν· αὐτὴ γὰρ καὶ ἐγὼ σοι βοηθὸς ἔσομαι. Τοῦ δὲ Γρηγορίου τὸν μυσταγωγὸν ἐπανερωμένου καὶ πάλιν, Καὶ ποῦ μοι τὰ τῆς συμμάχιας ἄρ' ἔσται παρά γένους τῆς Μητρός τοῦ Κυρίου μου, ἐν τῷ παρόντι ἢ ἐν τῷ μέλλοντι; ὁ τῶν μεγάλων καὶ ὑψηλῶν εὐαγγελιστῆς, ἐκαὶ πάλα· καὶ νῦν, κἂν τῷ παρόντι, μάλα χαριέντως τε καὶ ἡδέως· φησὶ, κἂν τῷ μέλλοντι.

Καὶ ὁ μὲν ταῦτα καὶ χρηματίσας ὑπερφυῶς, καὶ τῆς θείας ἐκείνης ὁμῆς καὶ τῶν μεγάλων ἐμπλήσας ἀρρήτως τῆς Θεομήτορος δωρεῶν τὸν Γρηγόριον ἀφανῆς ἦν· ὁ δὲ τῷ καλῷ μαθητῇ καὶ συνοικῳ καὶ ζηλωτῇ τῆς πολιτείας καθόσον οἶόν τε, καὶ τῶν

μεγάλων ὑπὲρ εὐσεβείας ἀγώνων εἰς ὑστερον συνα-
γωνιστῆ Δωροθέῳ, μετὰ πολυετῆ τινα χρόνον, σὺν
πολλοῖς διεξήκει ταῦτα τοῖς δάκρυσι, κάλεινα τουτοιοὶ
προστίθει, ὅτι κἀν τῷ πατρικῷ, φησὶν, οὐκ, καὶ τῆ
τῶν μαθημάτων σχολῆ, καὶ δὴ κἀν τοῖς βασιλείοις
πρὸ γε τῆς πάντων σχολῆς καὶ τῆς ἀναχωρήσεως
ἀναστρεφομένη μοι, θυμαστῆ τις ἦ τε πλείστι προσ-
ῆν, καὶ ἡ μετὰ ζιούσης τινὸς τῆς ἀγάπης προσε-
δραία τε καὶ ἐλπίς ἐπὶ τῆν Παρθένον καὶ Θεομή-
ταρα ὄθεν καὶ ἡμέρας ἀρχομένης ἐκείστης τοῦτό
μοι παντὸς ἄλλα καὶ ἔργου καὶ λόγου προῦργιατα-
τον ἦν, τὸ πρὸ τῆς ἱερᾶς ἐκείνης εἰκόνας, φημι,
στάντα, τὴν ἱερὰν ἐκείνην καὶ μεγάλην καὶ τοῖς ῥή-
μασι καὶ τοῖς πράγμασι εὐχὴν μετὰ πλείστης ὁρη-
τῆς κατανύξεως καὶ τῆς συντριβῆς τῆς καρδίας εἴ-
πειν, ἐκείνην φημι τὴν τῆς ἐξομολογήσεως καὶ με-
τανοίας ὁμοῦ καὶ θεήσεως πλήρη, τὴν ἐκ τῆς θαυ-
μαστῆς Αἰγυπτίας ἐκείνης τὰς ἀρχὰς καὶ τὰ λαμ-
πρὰ προοίμια φέρουσαν.

Τρίτος ἐνιαυτὸς τῷ Γρηγορίῳ μετὰ τὴν ἀποτα-
γὴν ἦν, καὶ Νικόδημος ὁ καθηγητῆς καὶ πατήρ,
πλήρης ἡμερῶν τῶν τε θείων ὁμοῦ γεγονῶς καὶ τῶν
ἀνθρωπίνων, εὐκλεῶς καὶ μακαρίως ὄντως ἐξεδήμη-
εὶς Κύριον. Ὁ δ' ἐκείθεν ἀπίρας εὐθέως εἰς τὴν
μαγίστην μεταβαίνει λαύραν Ἀθανασίου τοῦ πάνυ
φημι, καὶ ξενίας ἐκεῖ καὶ ὑποδοχῆς ὑπὸ τῶν Πατέ-
ρων τῆς φίλης καὶ συνήθους ἐκείνης ἀξιοθεῖς, μάλ-
λον δ' εἰπεῖν ἀληθῶς καὶ ὑπὲρ τὰ πάτρια καὶ τὸ
ἔθος ἐκείνης τυχῶν, πάντων ἤδη προκατελιημμέ-
νων τῆ φήμῃ, καὶ τὰ εἰκότα πάλαι δοξαζόντων
περὶ αὐτοῦ, καὶ μένει παρ' αὐτοῖς, καὶ συνδιατρί-
θει τρεῖς ὅλους ἐνιαυτούς, καὶ θαυμάζεται κά-
ταῦθα τῆς πολιτείας τε καὶ τῆς φιλοσοφίας ἀξίως,
μαίζω πάλιν καθυποδείξας τῆς φήμης τὴν πείραν,
καὶ τοὺς λόγους κατὰ τὴν ἰόνταν τῶν πραγμάτων ὡς
μάλιστα ἴμερος καὶ γὰρ τινος ὡς ἔθος ἐκείνης
ἐπιμελεῖσθαι τῆς κοινῆς τῶν ἀδελφῶν τραπέζης,
καὶ δὴ καὶ τοῖς ψάλλουσιν ἐν τῷ ναῷ συνίστασθαι
καὶ συναδελφικὰ θεία, παρὰ τοῦ τῆς λαύρας θηλασθῆ
πρεσβυτέρου ἀπεντραπέζης, θαῦμα τοῖς συνοῦσι διὰ
πάντων ἑωρᾶτο, καὶ πάντας ὁμοῦ καὶ πρεσβύ-
τας καὶ νέους, καὶ κοινωνικοὺς καὶ ἀναχωρη-
τάς, καὶ σοφοὺς καὶ ἰδιώτας ἤγεν εἰς ἐκπληξιν.
Ὁ γὰρ τῆ μὲν τῶν ἀρετῶν προσκείμενος ἦν,
τῆς δὲ πῶς κατωλιγῶραι· οὐδὲ τῆς μὲν εἰς ἄκραν
ἐλάσας, τῆς δὲ δακτύλοις ἀκροῖς ὡς περὶ παραπτώ-
μενο· οὐδὲ τὰς μὲν καθόλου καὶ γενικὰς πλείστου
τοῦδ' ἐπιμάτα, τὰ δὲ μερικὰς κατὰ τινὰς τῶν δο-
κούντων ἡτέμαζεν· ἀλλ' οὕτω καὶ πρᾶξιν καὶ λό-
γον, καὶ τὰ καθόλου τε καὶ τὰ κατὰ μέρος, καὶ πάνθ'
ὁμοῦ καὶ μεθ' ὑπερβολῆς κατορθοῦν ἐσπευδεν, ὡς εἴ-
ποι τινα συνδρομὴν καὶ ξυνοικίαν παντὸς ἀγαθοῦ τὴν
ἐκείνου ψυχῆν, πάντας μὲτα θαύματος χειρουμένην,
καὶ πάντων πρὸς αὐτὴν τὰς ψυχὰς ἐπιστρέφουσαν.
Τί δ' ἂν εἶποι τις τὸ τε τοῦ ἡθους καὶ τῆς ὁμιλίας
κεχαρισμένον; καὶ τὸ τοῦ φρονήματος ἐν σοφίᾳ καὶ
κράτει τασῶχες λόγων ὑποθετηχῶς τε καὶ μέτριον;
ἔ καὶ τοῖς ἐντυγχάνουσι μύψῃ τις ἦν ὡσανεὶ πρὸς
καταύξειν.

Ἐκράτει μὲν οὖν ὁ γενναῖος καὶ πάντων, οὐ τῶν
ἀλόγων παθῶν φημι καὶ ὀρέξων μόνον, ἀλλ' ἤδη καὶ
τῶν φυσικῶν καὶ ἀναγκαίων αὐτῶν περιορισία σπου-
δῆς, μετὰ τοῦ σώματος οἶονε φιλολογικῶν ἔξω τοῦ
σώματος γίνεσθαι· ὕπου γε μὴν καὶ τῆς ἐκείθεν
ἀνάγκης τοσοῦτον αὐτὸν ὑπερσεῖν τὸ τὴνικαυτῆ
φρεῖν, ὡς ἐπὶ μηνὶ ὁλοῖς ἕνα τριεὶ νύκτας ὁμοῦ
πάσας ἀγρυπνος καθάπερ εἰ τις ἄσαρκος διαταλέται,
συμκρά τινα μετὰ τὴν τροφὴν κατὰ μεσημβρίαν
ἐκείστης ἡμέρας τοῦ ὕπνου μετέχων, ὥστε μὴ τὸν
ἐγκέφαλον οἶμαι εἰ τῶν ἀνηκίστων παθεῖν, τοῦ κατὰ
φύσιν ἐκτραπέετα διὰ ξηρότητα. Ἄλλ' ὁ τῆς ἡου-
χίας καὶ τῆς μονήσεως ἔρω; ἡρεμεῖν ἐνταῦθα διὰ
τέλους οὐκ εἶασε τὸν Γρηγόριον· ὄθεν καὶ τὴν λαύ-
ραν καὶ τίκει πάντα μετὰ τρίτον ἐνιαυτὸν, ὡς ἔφην,
καταλιπὼν, εἰς ἐρημίαν τὴν φίλην μετὰ σπουδῆς
ἀπεισι· τοῖς μὲν ὡνπερ ἀπέστη λύπην οὐ φορητῆν,
τοῖς δὲ πρὸς οὐδ' ἐπέστη χαρὰν ἐφάμιλλον ἐργασά-
μενος.

Ἐίχε τοιγαροῦν αὐτὸν ἡσυχία ἡ φίλη, καὶ ὁ τῶν
ἀναχωρητῶν ἱερὸς χώρος· ἐκείνος, ὅν ἐγχευρίας
Γλωσσία φασίν. Εἶχε δὲ καὶ αὐτὸς τὴν ἐκ μακροῦ
ποδομένην σὺν γε τοῖς ὁμοτρόποις καὶ φίλοις καὶ
τῶν αὐτῶν σπουδασταῖς, ὧν καθάπερ εἰ τις ἐξερ-
χός τε καὶ κυρυφαῖος Γρηγόριος ἦν ἐκείνος ὁ πάνυ,
ἐκ Βυζαντίου μὲν καὶ αὐτὸς τὰς τοῦ γένους ἀρχὰς
ἔχων, μέγας δὲ τις καὶ περιβόητος ἐν ἡσυχίᾳ καὶ
νῆψει καὶ θεωρίᾳ κατ' ἐκείνη καιροῦ χρηματισίας,
καὶ θαυμοσθεῖς κατ' ὑπερβολὴν αὐτῶν ἐκείνοις
μόνοις, ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῖς ἐν τῇ πατρίδι τὰ θεία
φιλοσοφεῖσι πολλῶ μάλλον ὑστερον, ὅπου καὶ τὸ τέ-
λος τῆς προσκαίρου ζωῆς ταυτησὶ θεξάμενος, καὶ
πρὸς τὴν ἀληκτον μεταβῆς, ἀξίως ὑπὸ Θεοῦ μεμαρ-
τύρηται, ὑπερφυῶς· τὰ ὅσα καὶ τὴν ἐκείνου κόπον
δοξάσαντος· ὁ καὶ τὸν ὁμῶνυμὸν φρεῖ καὶ ὁμῶτρο-
πον τοῦτον, ἐφ' ἱκανὸν τότε συγγεγευῖτα, τὰ κάλ-
λιστὰ τε καὶ ὑψηλότεα τῆς κατὰ νοῦν ἐνεργείας,
καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ μεγίστης τε καὶ πρώτης θεωρίας
φιλοσοφῆσαι, καὶ συμπλοσοφῆσαι, ἔπερ ὁ σοφὸς
ἐκείνος τὰ θεία καὶ χράων καὶ σπουδῆ καὶ πείρα
καὶ θεοφόρων ἀνδρῶν ἠμιλία φθάσας ἐκτέησατο.

Ἄ μὲν οὖν ἐκεῖ τῷ Γρηγορίῳ κατὰ μόνας· αὐτῷ
τε καὶ Θεῷ δι' ἡσυχίας συνόντι κατώρθωται, οὐ
πάνυ τοι βέλστον οὐδ' εὐχερῆ; οὐδενὶ τινι τῶν πάν-
των, πάντ' ἐφεξῆς διείναι· πῶς γὰρ ἂ διὰ μετρο-
φροσύνης ὑπερβολῆν αὐτὸς οὐδὲν ἤτηον ἀπέκρυπτε
τῶν λάθρα τὰ δεινότεα κακουργούντων καὶ πονη-
ρευομένων, τῆς ἀριστερῆς ἀποκρύπτων ἐρίστα,
καὶ μετὰ τῆς γιγνομένης σπουδῆς εἰς ἀεὶ τὸ τῆς θε-
ξείας ἔργον, κατὰ τὸν τοῦ Χριστοῦ λόγον, καὶ κρυ-
πτῆς τῷ ἐν τῷ κρυπτῷ βλέποντι, τὴν ἀδιείλεπτον
τοῦ νοῦ προσαυχῆν ἐν πνεύματι καὶ λογισμῶν προ-
άγων; Ἄ δὲ περὶ αὐτοῦ Γρηγόριος ὁ προφήτης
μοι συναγωνιστῆς ἐξείπει καὶ φίλος· οὐδὲ γὰρ κί-
κεινον λανθάνειν οἶόν γε ἦν διὰ πάντων· Παλλῶν
μὲν, φησὶ, καὶ μεγάλων ὁ σοφὸς Γρηγόριος, αὐτῷ
κατὰ μόνας ἐκεῖ συνῶν καὶ Θεῷ, τῶν αὐτοῦ κρυ-
μμένων ἔξισταυρωτῶν τε καὶ χαρισμάτων, ἂ
τίς ἂν εἰς τοῦ μφανῆς καθέξῃς προεἰγχε πάντα;

Τὰ δὲ γε προφανῆ καὶ γνωστὰ καὶ τοῖς ἔξω τῶς. Ἄ νήσαντες τὸ λοιπὸν τῆς ζωῆς ἐν ἡσυχίᾳ διέγειν· καὶ ὅψ' ὄν ἂν τις καὶ πρὸς τὴν τῶν ἀφανῶν ὑπόληψιν τε καὶ γνώσιν ῥαδίως ὀδηγηθῆι, ταπεινώσεις ἦν ἀκροτάτη, καὶ ἡ πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὸν κλησίον, ἢ φησὶν ὁ θεὸς Ἀπόστολος, ἀνυπόκριτος ἐκ καρδίας ἀγάπῃ, τὰ πρῶτα καὶ μέσα καὶ τελευταῖα τῶν ἀρετῶν ἐραίσματα καὶ στοιχεῖα, καὶ τελειωτικὰ ἑμπέδου ὁμοῦ τῆς κατὰ Χριστὸν φιλοσοφίας καὶ ἀγωγῆς, εἴπερ αὐτοῦ μὲν διδασκαλία πρὸς τοὺς οικείους καὶ οἰονοεῖ προηγουμένον μάθημα, τὸ, ἢ Μάθετε ἀπ' ἐμοῦ ὅτι πραῖός εἰμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ, καὶ εὐρήσατε ἀνάπαυσιν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν·, κατὰ δὲ τὸν αὐτοῦ λόγον αὐδὲς πᾶσα ἐνταλῆ τε καὶ ὄμιος θεὸς ἂν τῷ, ἢ Ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεὸν ἐξ ὅλης καρδίας σου, καὶ τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτὸν, ἢ ἀνακεφαλαιοῦσθαι πως καὶ συμπεραίνεσθαι πέφυκεν. Ὁ δὲ γε μακάριος Παῦλος πάντων ὑπερτιθεὶς ἀπαρμιλλῶς τῶν ὑπερφυῶν τοῦ Πνεύματος χαρισμάτων, καὶ καθ' ὑπερβολὴν ἔδδν ὑποδείκνυσσι ταύτην, ὡς μὴδὲ τὸ μαρτύριον μὴδὲν τι πεφυκέναι δίχα τοῦ συνδυασμοῦ, καὶ τῆς μετὰ παρ' αὐτῆς ἑυμαχίας· καὶ ἀγάπῃ, φησὶν, αὐδὲς μετὰ πολλῆς μάλα τῆς παρρησίας οὐδέποτε ἐκπίπτει.

Κατανύξις δὲ περὶ, φησὶν, ὁ αὐτὸς καὶ θαυρῶν τί χρῆ καὶ λέγειν; ὅπου γε καὶ τὴν κατανύξιν αὐτῆν δι' ἀγάπης ὑπερβᾶς καὶ τὸ πένθος, κατὰ τοὺς τῶν θεοφόρων περὶ εὐτῶν ἀνδρῶν λόγους, ἀφοφῆτι κατὰ τὰς τῶν πηγῶν ἀεινήδους τῶν ὀφθαλμῶν διὰ παντὸς ἀποβλύζων ἦν ταῦτα, πιαίνοντα καὶ ξυνοστάντα σὺν γε τῇ ψυχῇ, φασὶ, καὶ τὸ σῶμα τῷ περιόντι τῶν θείων θεσμῶν τε καὶ τῶν ἐρωτῶν, ὃ ἢ καὶ φθάσας εἰρήκειν, ὅπερ καὶ παρὰ πάντα τὸν πῆς ζωῆς αὐτῷ συμπαρέμεινε χρόνον ὡσεύτως, καθὰ δὲ καὶ πάντας αὐτῷ σύνοισμεν πλὴν ὀλίγων, πρῶτον αὐτὸν λόγον καὶ θαύματος πέρας, καὶ μὴδὲ τοῖς τῶν θεοφόρων ὡσαύτως; ἐμπερόμενον καὶ βίαις καὶ λόγοις, καὶ τοῖς εἰδῶσι γε μόνους, ὡς ἔγγυμαι, μὴ ἀπιστοῦμενον. Ἄλλ' οὐ καὶ διὰ τέλους τῆς ἐνταῦθα καλλίστης διατριβῆς τε καὶ ἡσυχίας ἀπολαύειν ἔχον κατὰ σκοπὸν θυοὶν ἐνταῦθα καὶ γὰρ μετὰ τὴν ἐπιβήμιαν Γρηγορίου παραρρῦέντων, τοῦ ληστικῶν τῶν κάκιστ' ἀπλουμένων Ἀχαιμενιδῶν συνεχῶς ἐπιτιθεμένων τῷ ὄρει, καὶ τοὺς ἔξω τειχῶν μάλιστα τῶν μοναχῶν ἡσυχάζοντας ἐλαυνόντων καὶ θορυβοῦντων, καὶ καθ' ἐκάστην σχεδὸν νῦν μὲν ταῖς αἰφνιδίαις ἐρῶδεις καὶ καταδρομαῖς καὶ ἀναίρειαις καὶ αἰχμηλωταῖς, νῦν δὲ καὶ μόναις ταῖς ὑποψίαις καὶ τῷ δέει ταρτατόντων, καὶ τὴν φιλῶν ἡσυχίαν διακαπτόντων, ἀναγκάζονται καὶ βλοκτας μεταδῆναι, θείῳ πᾶν τούτῳ περὶόμενοι δηπουθεν ὡμῶ φεύγειν κελύοντι διωχομένους, καὶ μὴ ὁμῶς χωρεῖν ταῖς βλάκῃσαι τὴν γοῦν ἡμετέραν καταλαβόντες Θεσσαλονικίτην σὺν γε τοῖς φίλοις καὶ δημοτρόποις, θυκαλιθεκα δ' οἱ πάντες ἅμα τὸν ἀριθμὸν ἤσαν, βουλευοῦσαι μετ' ἀλλήλων εἰς παρὰ συνιδότας, καὶ Θεσσαλονικίτην μετὰ τοῦ Ἀθῶ καὶ πάντα τὰ ἐνταῦθα καταλεπόντες εὐθὺ χωρεῖν Ἰεροσολύμων, κάκει προσκυ-

^a Matth xi. 29.

Ἄ νήσαντες τὸ λοιπὸν τῆς ζωῆς ἐν ἡσυχίᾳ διέγειν· Ἐπι δὲ τοῖς πᾶσι συναδέσχοι καλῶς βεβουλεύσθαι, καὶ πρὸς τὴν ἔξοδον ἔδλεπον ἤδη καὶ τὴν ἀποβήμιαν, Γρηγόριος ὁ ἀπρὸς καὶ τὴν ἀνωθεν ψῆφον καὶ τὴν εὐδοκίαν ἐζήτει, καὶ τὸ κύρος ἐκείθεν ἤδρατο τῶν βεβουλευμένων. Ἠσυχίᾳ προσάγοντι τοιγαροῦν, καὶ καθ' ἑαυτὸν ὑπὲρ τούτων αὐτῶν τοῦ Θεοῦ δεομένῳ, ὅπως ἐφίσταται τοιᾶδε, καὶ πρὸς ὕπνον τινὰ κατεῖναι ὄξαντι μεταξὺ τῆς εὐχῆς. Ἐδῶκουν, φησὶ, τοῖς ἀδελφοῖς ἐκείνοις συνῶν, μεθ' ὧν δηλαδὴ καὶ τὰ τῆς ἀναχωρήσεως ἡμῖν ἐσπουδάζετο, παρὰ τοῖς τῶν βασιλείων προαυλίαις ἐστάναι, καὶ τοῦ βασιλέως αὐτοῦ παρόντος, καὶ βασιλικῶς τε καὶ ὑψηλῶς ἄγαν ἐπὶ τοῦ βασιλικῶν θρόνου προκαθημένου, καὶ τῆς περὶ αὐτὸν δορυφορίας καὶ τῆς συγκλήτου καὶ τῶν τάξεων ὡς ἔθος παρισταμένον, ὧν εἰς τις πρὸς ἡμᾶς ἐκείθεν ἰὼν μετὰ τοῦ σχήματος καὶ τῆς παρρησίας τὴν τοῦ δουκὸς δ' οὕτος ἀξίαν ἔδδοκε περιδεσθῆσθαι. Ἐμὲ μὲν, φησὶν, ἀμφοτέραις ἔδδοκε περιδεθῶν καὶ ἐνστερνιασμένος, ὅσαυτε πρὸς ἑαυτὸν ἔλκειν, πρὸς δὲ τοὺς ἑμοὺς ἑταίρους ἐπιστραφεὶς. Ἰθὺ τούτου, ὡς καὶ ἡμεῖς ὄρῃν ἔχετε, φάσιν, κατέχω παρ' ἐμαυτῷ, τοῦ βασιλέως οὕτω προστετραχότος· εἰ δ' ὅμιν αἰρετὸν ἐστὶν ἀκίενα, πορεύεσθε· καὶ γὰρ ὁ κωλύσων οὐδεὶς. Ταῦτα καὶ χρηματισθεὶς ἐκ Θεοῦ, καθάπερ ἐζήτει, καὶ τοῖς φίλοις κοινωσάμενος ὁ Γρηγόριος, παραμένειν αὐτῷ κοινῇ πάντες εἶν ἔκριναν, καὶ μηδαμῶς ἐξίεναί τῆς αὐλῆς καὶ τῶν περιχώρων τοῦ μεγάλου τῆς μεγάλης Θεσσαλονίκης καὶ πολιτοῦ καὶ πολιούχου καὶ παντοδαποῦ φρουροῦ καὶ προστάτου, τοῦ ἐν μάρτυσι φημι θαυμαστοῦ Δημητρίου· αὐτὸν ἐκείνον καὶ γὰρ φησὶ καλῶς εἶναι τὴν τοῖς θεοῖς τε καὶ βασιλικῶς καινῶς οὕτω διακονοῦντα προστάγμασι, καὶ φιλικῶς τε καὶ γνησίως κατέχοντα τὸν Γρηγόριον, καὶ δι' αὐτοῦ τοὺς λοιποὺς, νῦν μὲν εἰς τὴν σπουδαζομένην ἡσυχίαν τε καὶ τὴν ἀναχώρησιν, εἰς δὲ τὴν προδρίαν καὶ τὴν τῆς Ἐκκλησίας ἱερὰν ἀρχὴν τε καὶ προστασίαν ὕστερον. Ὁ δὲ καὶ μετὰ χρόνον οὐκ ὀλίγον θαυμαστῶς ρικονομεῖσθαι παρὰ τῆς μεγάλης τοῦ Θεοῦ σοφίας τε καὶ προνοίας ἔμελλε, κέρρωθεν τὰς τῶν μεγάλων πραγμάτων προκαταβαλλομένης ἀρχάς.

Ἐνταῦθα καὶ τὸ πῆς ἱεροσύνης μέγα καὶ θαυμαστὸν ὁ θαυμάσιος ἀξίωμα δέχεται, κοινῇ τῆς συνοδῆς ἐπειρείας τῶν ἁγίων ἐκείνων αὐτοῦ δεηθέντων, καὶ μάλιστα ἐπειθὴ πρὸς μακρὰς ἑρῶν ὀδοπορίας, καὶ πρὸς ἀγνώτῳ εἶνας τὸ παράπαν ἔμελλον ἀποκλείν, κάκεινα τοῖς λογισμοῖς, καθὰ δὲ καὶ προῦφην, κέρρωθεν ἐφαντάζοντο. Ἄλλ' ἐπαι τὸν κατ' ἄρετην ὑψηλὸν οὕτω καὶ μέγαν καὶ καταλλήλως ἔδει δὲ πάντων τοῖς μεγίστοις καὶ ὑψηλοῖς ἐγγεραῖν, ἀγνώστο δ' αὐτοῖς τὸ παράπαν ὁ τῆς ἱεροσύνης μυσταγωγός τε καὶ τελεστής, πρόσκεισι τῷ Θεῷ περὶ τῶν προκειμένων τρυτωνῶν μετ' εὐλαθείας πευσόμενος ὁ Γρηγόριος, καὶ τὴν προκειμένην ἀποσταλκίτην δέλιον λαβὼν ἐν χερσίν, καὶ πρὸς Θεὸν ἄρας

μετὰ τῆς διαόσιας καὶ τοὺς τοῦ σώματος ὀφθαλμοὺς, δι' αὐτῆς ἐπέζητει πιστῶς ἐν γνώσει γενέσθαι, καθόσον ὀνόματι τοῦ θεοῦ θελήματος. Ἀναλίξας τοιγαροῦν, καὶ τὸ ὄμμα τοῖς ἐγκειμένοις ἑπιβαλὼν, ἐκείνοις εὐθὺς ἐντυγχάνει, οἷς δῆπου καὶ πρὸς Γαλάτας πάλαι γράφων ὁ σοφὸς Παῦλος τοῦ λόγου προσιμίους ἐχρήσατο· « Παῦλος ἀπόστολος, λέγων, οὐκ ἀπ' ἀνθρώπων, οὐδὲ δι' ἀνθρώπου, ἀλλὰ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ Πατρὸς ἰ. » Ἐντεῦθεν ἐκείνος συνείδω, ὡς οὐκ ἀνευ ἐπιφοροσύνης οὐδ' ἐπιπνοίας Θεοῦ τὸ γινόμενον, οὐτε μὴ τῶν ἀνθρωπίνων τι καὶ χαμῆ ἀρχομένων, τοῖς ὀφθαλμοῖς ἐκείνοις καὶ θεοῖς ὄλωσ προσίσταται, καὶ δέχεται τὰ θεῖα καὶ ἱερὰ θεῶν· καὶ ἱερῶν, εἴπερ τις οἶμαι τῶν πάντων, καὶ προσκυνεῖ τὸν δεδωρημένον, καὶ πρὸς μάζονας τοὺς ὑπὲρ ἀρετῆς ἀγῶνας εὐθὺς ἀποδύεται, ἐν αἰσθήσει τῆς θείας ἀξίας γαγενημένος, καὶ τιμῶν μάλα σοφῶς ὁ σοφὸς τὸν τετιμηκότα· ἢ καὶ τὸ δῶρον, οἰκειότερον εἰπεῖν, ἐαυτῷ μᾶλλον αἰσῶν, καὶ τὴν λαμπράδα καὶ τὸ πῦρ ἀνάπτων ὁσημέραι τοῦ Πνεύματος.

Τῆς γὰρ Θεσσαλονίκης μετὰ τὴν χειροτονίαν καὶ τὸν θεῖον ἐκείνον, ἥπερ ἔφη, χρησθῆναι μικρὸν προελθὼν θόντες, κἀν τῇ γείτονι Βεβρόλῃ γενόμενοι, τὸ ταύτη παρακείμενον ἔβρος, καὶ τὴν ἐκεί συσταμένην τότε τῶν μοναζόντων σκήτην εἰσέρχονται· ἐνθα δὴ καὶ φροντιστήριον θείας φιλοσοφίας ὁ Γρηγόριος συστήσάμενος, σὺν δέκα τοῖς ἐταίροις καὶ τῶν ἰσων σπουδασταῖς τε καὶ κοινωνοῖς, τὸν πληρέστατον φημι καὶ τέλειον ἀριθμὸν, τὰ τῆς ἀνω καὶ θείας τελειότητος, ὁ πλήρης ὄντως παντὸς ἀγαθοῦ, καὶ αὐθις φιλοσοφεῖν ἀρχεται, τὰς μὲν πέντε τῆς ἑβδομάδος ἐκάστης ἡμέρας αὐτὸς τε μένων ἀπρότονος, καὶ μηδένα τῶν πάντων μηδαμῶς εἰς ὁμιλίαν παραδεχόμενος, Σαββάτου δὲ καὶ Κυριακῆς πρὸς τε τὴν μυστικὴν δηλαδὴ θυσίαν, καὶ τὴν τῶν ἀδελφῶν προῖων πνευματικὴν ὁμιλίαν καὶ ἔνωσιν. Ἔτος μὲν οὖν αὐτῷ τῆς ἡλικίας τριηκκοστὸν ἦν, εἶχε δὲ καὶ τοῦ σώματος ἑβρόμηνος ἔτι, μήπω μηδεμίαν προσβαλοῦσης αὐτῷ νόσου μηδὲ βραχὺ ὄθαν καὶ μειζόρων πολλῶν τῶν ἀγῶνων καὶ σκληροτέρας τῆς ἀγωγῆς ἄπτεται, νηστεία καὶ ἀγρυπνία μακρὰ κατατήκων τὸ σῶμα, καὶ φιλονεικῶν εἰς τέλος ὑποτάξει τῷ πνεύματι· ἐγκρατεία τε παντοδαπὴ καὶ νήψει, καὶ τῇ συνήθει τῶν δακρύων πηγῇ τὸ τῆς ψυχῆς ὀπτικὸν ἀπολεπτύων τε καὶ καθαίρων, καὶ πρὸς τὸ συγγενὲς ἀνάγων αἰεὶ θεῖον διὰ τῆς ἀδιαλείπτου φημι τοῦ νοῦ προσευχῆς, καὶ τῆς ἀμέσου κατὰ χάριν τοῦ Θεοῦ κοινωνίας τε καὶ ἐνώσεως. Ἐντεῦθεν οἱ καρποὶ τοῦ Πνεύματος, ἀποστολικῶς εἰπεῖν, ἐν αὐτῷ βρῦνόντες ἦσαν, καὶ πάντες· οὐχ οἱ σὺν αὐτῷ μόνον, ἀλλὰ καὶ οἱ τὸ ἔβρος· ἐκείνο κατ' ἔρωτα θείας φιλοσοφίας· καὶ τὴν πόλιν οἰκοῦντες ῥωσάτως, ὡς εἰς ἀρχετύπον καὶ εἰκόνα τινὰ τῆς ἀρετῆς θαυμαστήν τὴν ἐκείνου πολυτελεῖαν τε καὶ τὸν λόγον ἔβρων, καὶ θαυμά τι καινὸν τὸ κατ' αὐτὸν, καὶ πόρρω τῆς καθ' ἡμᾶς ταυτησί γενεᾶς, καὶ ὑπὲρ ἀνθρώπων σχεδὸν αὐτοῖς

ἠνομιζέτο· ἐξέπληττε καὶ γὰρ αὐτοὺς μετὰ τοῦ τῆς πράξεως ὄψηλοι καὶ ὁ λόγος, καὶ τὸ καινὸν τε καὶ ὑπερφυεὲς ὄντως τῆς θείας σοφίας, καὶ μηθενὲ τινι τῶν ἄλλων παραβαλλόμενον.

Καὶ εἰ γὰρ καὶ λέγει, ὅπου γε καὶ σιωπῶν, καὶ μόνον ὀρώμενος, ὡ θαυμάσια, θαῦμα ταῖς τῶν ὀρώντων ψυχαῖς ἐνεποιεῖς; ὅν μὲν σύννοος τις ὢν καὶ πρὸς ἐαυτὸν καὶ τὸν Θεὸν ὄλωσ ἐπιστραμμένος, καὶ λελοῦμένος ὑπερφυεὲς τοῖς καινοῖς ἐκείνοις βέμμασι τῶν δακρύων· ὅν δ' ὡς ἀπὸ καμίνου πυρὸς τὰ πρόσωπα φέρων ὑπὲρ φύσιν φωτειοδῆ, καὶ τῷ πυρὶ τοῦ Πνεύματος μετασκευασμένα τε καὶ ἠλλοιωμένα, καὶ μάλισθ' ὅτε τῆς τῶν ἱερῶν μυστικῆς τελειότητος, ἢ καὶ τοῦ οἰκίσκου καὶ τῆς ἡσυχίας ἐξήρει.

Ἐν δὲ τούτοις ὄντι καὶ τοῖς τοιοῦτοις, ἀπαίρει μὲν τῶν ἐνταῦθα, καὶ πρὸς Θεὸν μετὰ συχνῶν τῶν τῆς ἀρετῆς ἀγωγίμων ἢ καλλίστη καὶ προσφιλεῖς ὄντως μεταβαίνει· μήτηρ τῷ Γρηγορίῳ· γράμματα δ' εὐθὺς τῶν ἐκείνη συνασκουμένων θυγατέρων παρθένων ἐκ Βυζαντίου δηλαδὴ πρὸς τούτον φοιτῶσι, τὴν τε τῆς κοινῆς μητρὸς ὁμοῦ γνωρίζοντα τελευτήν, καὶ αὐτὸν πρὸς ἐπίσκεψιν ἐαυτῶν καὶ πνευματικὴν ὁδηγίαν παρακαλοῦντα. Παίθεται τοῖς γράμμασι καὶ τῇ προσκλήσει τῶν ἀδελφῶν, πολὺ μετὰ τοῦ δεκαίου καὶ τὸ ἐπαγωγὸν ὁμοῦ κεκτημένους, ἀνεισιν εἰς τὴν Κωνσταντίνου, καὶ τοὺς ἀδελφοὺς ἔχων ἀμφω μεθ' ἐαυτοῦ· εὐρίσκει τὰς ἀδελφὰς κατ' οὐδὲν ψευσαμένας τὸ γένος, θαυμάζει τὴν ἀρετὴν, ἐπαινεῖ τοὺς ἀγῶνας καὶ τὸ διὰ πάντων καθαρὸν καὶ ἡκριθωμένον τοῦ βίου· καὶ Θεῷ τὴν προσήκουσαν ἀποδεδωκώς ὑπὲρ πάντων εὐχαριστίαν, καὶ τὰ ὀφειλόμενα καὶ αὐτὸς ἐφ' ἑαυτὸν μυσταγωγῆσας καὶ παραινέσας, τῆς ἐπανόδου καὶ αὐθις καὶ τῆς ὑποστροφῆς τῆς πρὸς τὴν ἀναχώρησιν γίνεται. Ἄλλ' οὐ συνεδέσκει καὶ ταῖς ἀδελφαῖς ταῦτα· ἢ γὰρ κάκεινον σὺν τοῖς ἀδελφοῖς αὐτόθι παρῆναι, καὶ διδάσκειν καὶ νοθετεῖν ὁσημέραι, καὶ τῆς πρὸς ἀρετὴν τε καὶ Θεὸν ἀξίως ἡγεῖσθαι, ἢ καὶ αὐτὰς συναποδημεῖν ἐκείνοις, καὶ πρὸς τὴν ζῆνην τε καὶ τὴν ἀναχώρησιν ἀπίναι πᾶσαν ἐλεγον εἶναι ἀνάγκη. Ὅ δὲ τὸ μὲν παραμένειν τῇ πατρίδι καὶ αὐθις ἀδύνατον εἶναι φήσας, τὸ δὲ καὶ τὰς ἀδελφὰς συναποδημεῖν καὶ δυνατὸν λογισάμενος καὶ συμφέρον, σὺν τοῖς ἀδελφοῖς καὶ ταύτας παραλαβὼν εἰς Βεβρόλιαν ὑποστρέφει καὶ αὐθις, καὶ τῇ πόλει ταύτας ἐγκαταστήσας, κάκει τῆς συνήθους ἀγωγῆς καὶ τῆς ἀσκήσεως ἔχεσθαι καὶ αὐθις παρασκευάσας, εἰς τὸ ἔβρος αὐτὸς ἐπανατρέχει καὶ τὴν ἀσκητικὴν αὐθις καλύθην.

Βραχὺς ὁ μεταξὺ χρόνος, καὶ ἡ προτέρα τῶν ἀδελφῶν Ἐπίχαρις, τὸ σῶμα καὶ τοὺς ἀδελφοὺς σὺν γε τοῖς ἐνταῦθα πᾶσι καταλιπούσα, πρὸς Θεὸν εὐκλεῶς διαβαίνει, παρθενικῶς τε καὶ ἀσκητικῶς ὑπερφυεὲς κατεστημένη χρισθίαν ἀοράτως, καὶ σημεῖος ἀποστολικῶς οὐκ ἀμυδρῶς καὶ τοῖς ἔξω τῆν χάριν ἐπιστημαίνουσα. Τὴν τε γὰρ τελευταίην ἐαυτῆς δίκην πρότερον ἡμέραι· ὄγιως ἔτι τοῦ σώματος ἔχουσα σαφέστατα πρόψφη, καὶ τοὺς ἀδελφοὺς ἐκ τοῦ ἔβρους

¹ Gal. 1, 1.

κων διηρημένης και θεωρητικῶν, οὐ και τὸ πρακτικὸν ὑποβάθραν οἶοναι τινα και θεμελίον εἶναι φασιν οἱ περι ταῦτα σοφοί· και τοῦ μὲν εὐχερестέρου τε ὄντος, και τάχιστα τοῖς σπουδαίοις πρὸς τέλος ἤκοντος, δυσχερестέρου δ' αὖ τοῦ θεωρητικῶν πεφυκῶτος, και δυσκόλου εἰς τέλος ἴοντος, μάλλον δ' εἰπεῖν ἀκριβῶς, μηδὲ τέλος κεκτημένου καθάπαξ· πρὸς γὰρ θεὸν αὐτὸν ἀνάγειν τε και συνάπτειν ἀμέσως τὸν ἱερὸν και κεκαθαρμένον τῶν θεοειδῶν ἀνδρῶν πέφυκε νοῦν· οὐ, φησὶ, γενομένοις, πάσης μὲν εὐλογίας θεωρίας θείας; ἀνάπαυσις· τὸ δὲ ἀδιάβατον τε και ἀπειρον· οὐδὲ γὰρ ἔχει τι, φησὶν, ὑψηλότερον, ἢ ὄλας; ἔξει, οὐδὲ ὁ φιλοσοφώτατος νοῦς και διαδατικώτατος ἢ πολυπραγμονέστατος;· τοῦτο γὰρ τὸ τῶν ὀρεκτῶν ἔσχατον, περι δ, κατὰ τὸν μέγαν εἰπεῖν Διονύσιον, και οἱ θεϊότατοι και ὑψηλότατοι νόες κυκλικῶς ἀεὶ κινουῦνται, ταῖς ἀνάγκαις και ἀτελευτήτοις ἐλλάμψουσιν ἐνοῦμε.ο. τοῦ καλοῦ και ἀγαθοῦ. Τοῦτων τοιγαροῦν οὕτως ἰχθύντων, περι μὲν τὴν πρῆξιν οὕτως ὁ θεός; Γρηγόριος και πρὸ τῆς ἀποταγῆς και μετὰ τὸ σχῆμα και τὴν ἀναχώρησιν ἀγωνισάμενός τε και κατωρθωκῶς; ὥπται, ὡς; ἐξ ἀρχῆς αὐτῆς τέλειος εἶναι σχεδόν, και τοῖς περι ταῦτα μεγάλοις τε και σπουδαίοις οὐκ ἀγνώστους ἀμιλλώμενος. Τοῦ δὲ χρόνου και τῆς ἀσκήσεως αὐτῶν προβόντων, τί χρῆ και λέγειν, ὅσον ἐν παντὶ τοῖς τὰ τοιαῦτα σπουδάζοντας ὑπέρσχε; και ὅπως εὐτελείας τε και ἀπρασταθείας τῆς ἀκροτάτης, και προσίτις νηστείας και ταπεινώσεως, και παντοδαπῆς ἔγκραταίας, ἀναχωρήσεώς; τε και πένθους και σιωπῆς και πάντων ὁμοῦ τῶν τοιούτων, παράδειγμα θαυμαστὸν τοῖς ἔγγυς τε και τοῖς μακρὰν ἀναφάνη; Ἐπει δὲ ἐξαιρέτως θεωρία τὸ προκειμένον τε και σπουδαζόμενον ἦν αὐτῶ, και θεωρία ἡ ἐ πασῶν ὑπερκειμένη και προβουσα, ἦν δὴ και θεοῦ ἐποψίαν και ἐνωδῖν ἄμεσον, και ἑλλαμψιν και ὄλασιν και τὰ τοιαῦτα τοῖς θεοφόροις ἔθος καλεῖν, δι' ἧς, ἢ μεθ' ἧς και πρὸς τὴν ἀκροτάτην ἀγάπην, και τὸ καθ' ὁμοίωσιν θεῖαν, και δὴ και τὴν ἑψηλῆν τε και ἀπταίστων θεολογίαν, δι' εὐχῆς ἀδιαλείπτου και ἡσυχίας; ἡσυχίας και ταπεινώσεως και πένθους καλῶς οἱ τοιοῦτοι προβαίνουσι, σκοπήσωμεν εἰπερ δὴ, και σκοπήσωμεν ὅπως και περι ταῦτα τὰ θεϊοτάτα τε και ἑψηλά δ τοῦ θεοῦ ἀληθῆς; ἔσχεν ἀνθρώπος.

Ἄλλα καὶ μὲν περι τῆς ἑψηλῆς θεολογίας και τοῦ κατ' αὐτὴν ἔχοντος τό γε νῦν ἔχον ἀναμεινάντω, τὸν προσήκοντα τόπον τε και καιρὸν ἐκδεχόμενα· τὰ δ' ἄλλα θαυμάσαι μὲν ἂν τις ἴσως ῥηθῆς, εἰ και μὴ πρὸς ἀξίαν, δελεῖσθαι δ' ἕκαστα, και τοῖς ἀκροταῖς ἀγαγεῖν ὅταν ὅπ' ἔψιν, ἐν τι τῶν ἀδυνάτων εἶναι μοι φαίνεται· διὰ δὴ τοῦτο και τῆς ἐκείνων διὰ γλώττης μάλλον περι; ἐκείνων ἀκούειν διεισοῦσης, μήτε; ἐκεῖνον και τὸ πρῆγμα τὸ κατ' ἐκεῖνον ἕνός; τινος μηδεπὸς; κατ' αὐτὸν ἐκεῖνον εἰδέας, οὐδ' ἔγγυς, μήτε λέγειν ὡσαύτως λέγειν και γράφειν ἐπισταμένου. Φησὶ τοιγαροῦν ὁ σοφὸς περι τῆς κατὰ νοῦν σχολῆς και τῶν ἀπὸ ταύτης τιχτομένων, και δὴ και περι φωτισμοῦ θεῖου, τοιαῦτα πρὸς τὸν ἀντικείμενον τῶ θεῷ τῶδε φωτὶ, πρὸς ἄλλοις πολλοῖς τισι γράφων·

Α· Ὄταν ὁ νοῦς αἰσθητοῦ παντὸς ἀπαναστῆ, και τοῦ κατακλυσμοῦ τῆς περι ταῦτα τύρβης ἀνακλύσῃ, και κατοπτίσῃ τὸν ἐντὸς ἀνθρώπον, πρῶτον μὲν ἐνδὸν τῇ προσγεγενημένον εἰδεχθῆς προσωπίον ἐκ τῆς κάτω περιπλαυήσεως, τοῦτο διὰ πένθους ἀποκίψασθαι σπειδεῖ· ἔπειτ' ἐπειδὴν τὸ συσεῖδες τοῦτο περιελη κάλυμμα, τότε μὴ ποικίλαις σχέσεσι τῆς ψυχῆς ἀγενῶς διασπομένης, εἰσω τῶν ὄντως ταμείων ἀταράχως χωρεῖ, και τῶ ἐν τῷ κρυπτῶ Πατρὶ προσεύχεται κατὰ τὴν ἐντελὴν, δ; αὐτῶ και τῷ χωρητικῶν τῶν χαρισμάτων δῶρον τὴν τῶν λογισμῶν εἰρήνην τὰ πρῶτα χορηγεῖ, μεθ' ἧς τὴν γεννητικὴν τε και συνεκτικὴν ἀπάσης ἀρετῆς τελειοὶ ταπεινώσων, οἱ τὴν ἀνοσίμοι; εὐχερῶς τῶ βουλομένῳ ῥήμασι τε και σχήμασι συνισταμένην, ἀλλὰ τὴν ὑπὸ τοῦ ἀγαθοῦ και θεοῦ Πνεύματος μαρτυρουμένην, ἦν αὐτῶ κίσει τὸ Πνεῦμα τοῖς ἔγκαιτοις; ἐγκαινιζόμενον· ἐν δὴ ταῦταις, ὡσπερ ἐν ἀσφαλεῖ περιτείχισματι τοῦ κατὰ νοῦν παραδείσου, τὰ τῆς ἀληθοῦς ἀρετῆς παντοδαπὰ δένδρα φύεται, μεσιτάτων δ' ἀνεγείριται τὰ τῆς ἀγάπης ἱερὰ βασιλεία· τοῦτων δ' ἐν προθύροις τὸ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος; προοίμιον, ἢ ἀνεκδέλητός; τε και ἀναφαίρετος ἀναβῆ χαρὰ· μήτηρ γὰρ ἀκτημοσύνη μὲν ἀμεριμνίας, ἀμεριμνία δὲ προσοχῆς; και προσευχῆς, αἱ δὲ πένθους και δακρύων, ταῦτα δὲ πᾶς; προλήψεις ἀπαλείφει· τοῦτων δ' ἀποδιελημένων, ῥῆσαν ἢ κατ' ἀρετὴν ὁδὸς; τελείται, τῶν προσισταμένων ἐκ μέσου γεγονόντων, και συνεῖδες ἀκατάγνωστον προσγίνεται· ταῦτα δ' αὖ; τελωτέραν πηγάζει τὴν χαρὰν και τὸν τῆς ψυχῆς μακάριον γέλωτα· τότε δὴ και τὸ κατώδυνον δάκρυον εἰς ἡδὴ μεταποιεῖται, και τὰ λόγια τοῦ θεοῦ ὡς; γλυκία τῶ δάκρυγι και ὅπερ μέλι τῶ στόματι γίνεται· και ἢ ἐν προσευχῇ δέησις; εἰ; εὐχαριστίαν μετασκευάζεται· και ἢ μελέτη τῶν θεῶν μαρτυρίων ἀγαλλίαμα τῆς καρδίας; ἐστὶ, προσομιλοῦσης μετ' ἐλπίδος ἀκατασχύντου, και εἰον ὄφρατώσης ἐν προοίμιου μοίρα τῆ τοῦ γεύματος ταύτης πείρα, και τὸν ὑπερβάλλοντα πλοῦτον τῆς τοῦ θεοῦ χρηστότητος; μανθανούσης ἐκ μέρους, κατὰ τὸν λέγοντος· Γεύσασθε και ἴδατε ὅτι χρηστὸς ὁ Κύριος· τὸ ἀγαλλίαμα τῶν δικαίων, ἢ χαρὰ τῶν εὐθέων, ἢ θυμηδία τῶν τεταπεινωμένων, ἢ τῶν δι' αὐτὸν πεινούτων παράκλησις. Τί; οὐν; μέχρι; τούτου τὰ τῆς παρακλήσεως; και ταῦτα μόνα τὰ τῆς ἱερᾶς μνηστείας; δῶρα; και καθαρώτερον τοῦτων οὐδαμῶς; ἐμφανίζει; ἑαυτὸν τοῖς; διὰ; τοῦ μακαρίου πένθους; λελουμένοις; και διὰ; τῶν ἀρετῶν ἑσταλμένοις; νυμφικᾶς; ὁ τῶν τοιοῦτων ψυχῶν νυμφίος; Ὀβμενοῦν· ὅταν γὰρ; ἀπαν αἰσχροὶν κάθος; ἔσκειον; ἀπελαθῆ, και ὁ νοῦς; ὡς; ἡδὴ; φθάσας; ἐδήλωσεν; ὁ λόγος; αὐτός; τε; πρὸς; ἑαυτὸν; και; τὰς; ἄλλας; τῆς; ψυχῆς; δυνάμεις; ἐπιστρέψας; ὀλοκλήρω; τῆ; γεωργία; τῶν; ἀρετῶν; φιλοκαλήσῃ; τὴν; ψυχὴν; κροῖὼν; ἐπὶ; τὸ; τελειώτερον; και; πρακτικᾶς; ἐτ' ἀνοήσεις; διατιθέμενος; και; ἐπὶ; πλεόν; θεοῦ; συναιρομένου; πλύων; ἑαυτὸν; ὅτ; τὰ; τοῦ; πονηροῦ; μόνον; ἀποσημῆ; κόμματος; ἀλλ' ἀπαν; ἐπίκτητον; ἐκ; μέσου; ποιείται; κᾶν; τῆς; χρῆστοτέρας; ἢ; μοίρας; και; διανόίας; ἦν; ἔλα; δὴ; νηστῶν; και; τῶν; οὐκ; ἀφανέστων; εἰς; ταῦτα; νοημάτων; ὑπερα-

ναδός, και πάντα θεοφιλώς όμου και φιλοθώς άπο-
 θέμενος, κωφός τε και άλαλος; κατά τó γεγραμμένον
 παραστή θεώ, τηνικαύτα λόγον ύλης ίσχει, και πλατ-
 τεται την άνωτάτω πλασιν επί πάσης άθείας, έτε
 μηδενός των θύραθεν θυροκοπούντος, της έντós χά-
 ριτος επί τó κρείττον μεταβρύθμισούσης, και άποβ-
 ρήτην τó παραδοξότατον φωτί καταλαμπούσης τά
 ένθεν, και τελειούσης την έντós άνθρωπον. Ημέρας
 δέ θεωρακάσης, και φωσφόρου άνατελιαντος έν ταις
 καρδίαις ήμών, κατά τόν έν άποστόλους κορυφαίον,
 έξισι κατά τó προφητικόν έκείνω λόγιον ό έντως
 άνθρωπος επί την έργασίαν αυτού, και τώ φωτί
 χρώμενος όδω, άνεισιν ή ανάγεται επ' όρη αιώνια ·
 και των ύπερισμίων έν τούτω τώ φωτί πραγμά-
 των, ώ του θαύματος! έπόπτης καθίσταται, μη δια-
 ζευγνόμενος ή διαζευγνόμενος της την άρχήν συμ-
 προσηγμένης ύλης, ως οίδεν ή όδός · ου γάρ διανοίας
 φανταστικούς άνεισι περσός, ή πάντα καθάπερ
 τυφή περιπολεί, μήτ' επί των άπόντων αίσθητών,
 μήτ' επί των υπερανάθεηκότων νοητών της άκρι-
 θεούς και άνενοείαστου καταλήψεως άντιλαμβανομέ-
 νη, άλλ' επ' άληθειάς άνεισιν έβρήτην Πνεύματος
 θανάμει, και πνευματική και έβρήτην άντιλήψει των
 έβρήτων ρημάτων διακούει, και όρξ τά άθέατα,
 και του θαύματος όλος τούτευθεν έστι τε και γίνε-
 ται, κών έκείθεν άπη, και τοίς άκαμάτοις ύμνήσοις
 άμιλλάται, άγγελός ως άληθώς άλλος επί γής θεού
 γεγωνός, και δι' έαυτού πών είδος κτίσεως αύτψ
 προσαγατών, έτσι και αύτός έν μετοχη των πάντων
 και του ύπερ τά πάντα δέ μεταλαγχάνει νύν, ίνα
 και τó της είκόνης άπικριβωμένον ή· διό φησιν ό
 θεός Νεβλός · Ότι νου κατάστασίς έστιν ύψος; νοη-
 τόν ούρανίω χρώματι παρεμφερές, ή και τó της
 άγίας Τριάδος κατά τόν καιρόν της πρόσευχης έπι-
 γίνεσται φώς · Ό δέ άγιός Διάδοχος τη άρχή τó τέλος
 συνάψα, έν ένι κεφαλαίω τέθηκε γράφων · Δύο ήμίν
 ή χάρις ή άγία δικ' του βαπτισμάτος περιποιείται ·
 ών τó έν άπειρω; του ένός υπερβάλλει · άνακαινίζει
 γάρ ήμδ, έν τώ ύδατι, και τó κατ' είκόνα λαμπρύνει,
 πάσαν την ρυτίδα της άμαρτίας ήμών άποβρίπτου-
 σα · τó δ' έτερον εκδέχεται ίνα σύν ήμίν έργασηται ·
 δε. γούν άρξεται ό νου; έν κολλη αίσθησει γεύσασθαι
 της χρηστότητος του παναγίου Πνεύματος, τότ'
 όφειλομέν είδέναι, έτι άρχεται ή χάρις ώσπερ έπι-
 ζωγραφειν είς τó κατ' είκόνα τó καθ' όμοίωσιν· ώστε
 ή μόν αίσθησι; αυτη δηλοί ήμδ; μορφούσθαι τó καθ'
 όμοίωσιν, τó δέ τέλειον της όμοίωσης εκ του φω-
 τισμού γνωσόμεθα. Και πάλιν, Την πνευματικήν
 άγάπην ου δύναται τις κτήσασθαι, ει μη έν πάση
 πληροφωρίφ φωτισθείη παρά του άγίου Πνεύματος ·
 εάν γάρ μη τελειώσ τó καθ' όμοίωσιν διά του θείου
 φωτός άπολαύη ό νου; πάσας μόν τας άλλας άρετάς
 έχειν δύναται, της δέ τελείας άγάπης έτι άμοιρος
 μέ.αι. Όσαύτως δέ και του άγιου Ισαάκ άκούομεν
 λέγοντος · Κατά τόν καιρόν της πρόσευχης όρξην την
 έαυτού καθαρότητα τόν καχαριτωμένον νουόν όμοιω-
 τή έπουρανίω χροίφ, ήτις θεού υπό της γερωσίας
 του Ισραήλ ώνόμασται τόπος, ήνικα ώρθη αύτοίς έν
 τώ όρει. Και πάλιν, Καθαρότης; έστι νοός, επ' ή

διουγάσει έν τώ καιρώ της πρόσευχης τó φώς της
 άγίας · Τριάδος · πανταχού μών γάρ τó θεión φώς,
 άλλ' ουκ έπιφανώς διαυγάζει πανταχού · και έν μόν
 έστιν, άλλ' ουχ όμοίω; έπιλάμπει πδσιν, ουδ' αυτίς
 τοίς θείοις ώ; θεοειδίει και λαμπομένους έμφανώς ·
 Ός γάρ έν μόν έστι τó του ήλλου φώς, πολλοί δέ
 εισιν άκτίνας, και ου πολλοί μόνον άλλά και τρανό-
 τεραι και άμαυρότεραι, κατά τόν λόγον της πρδς
 φωτοληψίαν έπιτηθειότητος των δεχομένων, τόν αυ-
 τόν τρόπον, ως κατ' άμυδράν έν αισθητοίς είκόνα,
 κάπι του ύπερ αισθησιν φωτός τελείται · προσκει-
 σθω δέ και ή του φωτιζόντος βούλησι; ένταύθα · ό δέ
 κατηξιωμένος του φωτός έκείνου νου; και πρδς τó
 συνημμένον σώμα· πολλά διαπορθεύει του θείου
 κάλλους τεκμήρια · χάριτι τε θείφ και σαρκός παχύ-
 τρι μεσιτεύων, και δύναμιν των αδυνάτων έντε-
 θείς · Έντευθεν ή κατ' άρετήν θεοειδής και άπαρά-
 μιλλός έξις, και τó πρ'ς κακίαν άκίνητον όλω; ή
 δυσκίνητον· έντευθεν ό διατρανών τούς των έντων
 λόγους λόγος, και ανακαλύπτων οκνοθεν εκ καθαρό-
 τητος τά της φύσεως μυστήρια, δι' ών άναλογίας
 λόγους πρδς κατάληψιν των ύπερ φύσιν τó διανοού-
 μενον άνιμάται των πιστώ; άχρωμένον, ήν αυτός
 ό του Δόγου Πάτηρ έβύλοι; έπαφεί; κατεψηφεν · έν-
 τευθεν ατ τε άλλαι ποικιλια; θαυμαστοίαι, και τó
 διορξην και προορξην, και περι των πόρρω που συμ-
 βαινότων ως ύπ' όφθαλμού; διαλέγεσθαι · και τó δή
 μέγιστον, ως ουδέ περι ταυθ' ό σκοπός τείνει των
 μακαριωτάτων έκείνων, άλλ' ώσπερ είτι; όρφή πρδς
 ήμακην άκτίνα, και των αιρίων άτόμων αισθάνε-
 ται, κών μη τουτ' αυτψ τυγχάνη σκοπό; · ουτως
 έκείνοι; ται; θείαι; άκτίσι καθαρώ; όμιλοϋσιν, εις
 φύσει πρόσεστιν ή πάντων άποκαλύψις, ουχι των
 έντων μόνων ή και γεγενημένων, άλλά και των
 επειτ' έσομένων, όδοϋ πάρεργον ως άληθώς ή του-
 των προσγίναται γνώσις, κατά άναλογίαν της κα-
 θαρότητος · προύργου δέ αυτος; ή του νου πρδς έαυ-
 τόν έπιστροφή και σύννευσις, μάλλον δέ πσιών των
 της ψυχής δυνάμεων, ει και θαυμαστών ειπειν, πρδς
 τόν νουόν έπιστροφή, και ή κατ' αυτόν τε και θεόν
 ενεργεια; δι' ής έπισκευασμένοι πρδς τó πρωτότυπον
 εϋ διατίθενται, τó αρχαίον έκείνο και άμήχανον κάλ-
 λος έπανθούσης της χάριτος. »
 Τοιαύτα του θεοειδούς και ούρανίου έκείνου νου,
 και της θείας και σοφής έντως; γλώττης, τά περι
 σχολής ιερδς και ήσυχίας και θείου φωτισμού και
 θεώσεως · περι ών τίς άν ουτω ποτέ θείω; άγαν
 και ύψηλώς διανοηθείη και είποι; και αυτών φημι
 των ύψηλών τε και διαθεθηκότων έν θεωρίφ και
 πείρξ και πάθει μακαρίφ των τοιούτων έσχηκότων
 την γνώσιν; ως μών σύμφωνα διά πάντων τοί; των
 θεοφόρων άνδρών συγγράμμασί τε και λόγοις, τó
 άναντίρρήτόν τε και άσφαλές έν άπισιν έχοντα· ό τι
 δέ και παθών ό μέγας και πράξει και ενεργείξ, κα-
 λώς έκείνα τά θεά τε και ύπερ·ά· μυθήσι; ουτως
 της χρείας καλούσης, χρόνος ύπερον ουκ άλλίσι;
 και περι τó λέγειν ήλθε ταύτα και γράφειν, και εϋ-
 τόθεν μών τοί; γε νουόν έχουσι γνώριμον · ουδέ γάρ
 άνθρωπίνης τά τοιαύτα ποτ' άν ειη σοφίας και λό-

γου και νοῦ· πολλοῦ γε και δεῖ· εἰ μὴ και τὰς πυ-
γολαμπιδας τις ταῖς ἡλιακαῖς ἀκτίσιν ἀφθόνας ἀντι-
τιθεῖη, και ταῖς οὐρανίαις βρονταῖς τὰ τῶν χαλκο-
τύπων τε και δρυτόμων, μᾶλλον δὲ τῶν κρουμάτων
ἐκείνων τὰ ἔσχατα ἀπηχῆματα, δηλώσει γε μὴν
δι' ὀλίγων και τὰ νῦν ῥηθησόμενα, ἐν ᾗ τὸ δένδρον
ἐκ τοῦ καρποῦ γνῶριμον κατὰ τὸν Χριστοῦ λόγον,
και ἀπὸ τῶν κλάδων καλῶς τὰ τῆς ρίζης διαγιγνώ-
σκηται.

Ἐσπέρα μὲν ἦν ἡ τοῦ μεγίστου και μυστικοῦ
δειπνου και τῶν κατὰ σάρκα τοῦ Κυρίου παθῶν·
τῆς δὲ τελετῆς ἐκείνων μεγαλοπρεπῶς τελουμένης,
ὡς ἔθος παρὰ τῆ λαύρα, και Γρηγόριος τῆς πανη-
γύρεως και τῶν ὁμῶν ἦν κοινῶν τοῖς προηγουσι
τῶν ἄλλων, και συμπράττων ἅμα και συνιστάμενος,
και τῇ παρουσίᾳ πως ἂν εἴποι· κοσμῶν ἐκείνων τὸν
σύλλογον· ἀλλ' οἷα φιλεῖ συμβαίνειν, τῶν συνιστα-
μένων τινὲς οἰοῦντι τινα λήθην σχόντες τῶν τελου-
μένων, τῶν τε μεγάλων ἐκείνων και θαυμασιῶν
φθῶν, και ἐπ' ᾧ δὴ και συήσαν, εἰς ὁμιλίαις τὰς
προστυχοῦσας ἐξέδωκαν ἑαυτοὺς, και τοῦτο πέρα
τοῦ μέτρου και καθ' ὑπερβολὴν, εἰ γε και μέτρον
ἔλως ἔστιν τοῖς τοιοῦτοις εἰπεῖν. Δυσχεραίνει πρὸς
ταῦτα κατὰ τὸ εἶδος ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος· και ἐπει
λέγειν τε πρὸς, ἐκείνους και τὴν ὁμιλίαν ἐπέχειν
οὐκ ἔδωκε, κάκεινων ἅμα και τῆς ὁμωψίας ἀπο-
στήσας τὸν νοῦν, πρὸς ἑαυτὸν ἐπιστρέφει συνήθως,
και δι' ἑαυτοῦ πρὸς Θεόν· και αὐτίκα φῶς αὐτὴν
ἀνωθεν περιλάμπει θεῖον, και ταῖς ἀκτίσιν ἐκείναις
και τοὺς τῆς ψυχῆς ἅμα και τοῦ σώματος ὀφθαλ-
μοὺς φωτισθεῖς, τὸ μετ' ἐνιαυτοῦς οὐκ ὀλίγους
ἀποθησόμενον ὡς ἦδη παρὸν ἑναργῶς ὄρα· ὁ γὰρ
τὴν τῆς λαύρας οἰκονομίαν ἐγκειχειρισμένος τὴ
νικαῦτα Μακάριος ἐκ δεξιῶν αὐτῷ συνεστῶς, οὐ τὸ
κοινόν τε και σύνηθες φέρων ἐφαίνετο σχῆμα, ἀλλ'
εἰς ἀρχιερέας ἔδωκε τελεῖν, και κατ' ἐκείνους
ἰστάλλθαι, και τὸ σύμπαν ἀρχιερατικῶς ἰστασθαι· ὁ
δὲ και τῆς ἔργων ὑστερον ἐκδῶν θεωρήθη, δέκα
πρὸς τὴν ἐνὶ παρόντων ἐνιαυτῶν, τοῦ ῥηθέντος δη-
λαδῆ Μακάριος μετὰ τὴν τῆς λαύρας ἀρχὴν τε και
προστασίαν τοῦ τῆς ἡμετέρας Θεσσαλονίκης ἀρχι-
ρατικῶς ἐπιδάντος θρόνου, κάκει μετὰ τῆς ἀρχῆς
και τὴν ζωὴν καταλύσαντος. Ἠδύχετο ὑπὲρ αὐτοῦ
ποτε και τῶν συνόντων ὁ θεῖος Γρηγόριος, ἡ δ' εὐχὴ
πρὸς τὴν Παρθένον και Θεοτόκον τὴν συνήθη κυ-
βερνητικὴν και σώτειραν ἦν· ὥστε και τὰ τῆς πρὸς
Θεὸν ἀγωγῆς τε και πορείας αὐτοῖς ἀπρόσκοπα
θεῖναι, και τὰ τῆς σωματικῆς ἀναγκαῖα χρεῖας εὐ-
πίριετὰ τε και βῆδια, ὡς ἂν μὴ τῶν τοιούτων ἀπό-
ρως ἔχοντες ἀναγκάζονται περὶ τὴν αὐτῶν συλλο-
γὴν ἀσχολεῖσθαι, τὰ πνευματικὰ και ἀναγκαιότερα
προσέμενοι. Ἐν τούτοις μὲν τὰ τῆς προσευχῆς· ἡ
δὲ τῶν πάντων Δέσποινα, και αὐτὴν ὡς ἂν εἴποι τις
ἐπ' περιόντι τῆς προνοίας φθάνουσα τὴν εὐχὴν, ὑπαρ
εὐθύς ὑπ' ὅψιν ἐκείνῳ παρίσταται, σφμῶς οὕτω
και παρθενικῶς εσταμένη, καθ' ἃ δὴ και παρ' ἡμῖν
αἱ ἀκριβεῖς εἰκόνες αὐτὴν φέρουσι· και πρὸς τοὺς
ἐπομένους ἐπιστραφεῖσα· πλείστοι δ' ἔδωκον εἶναι
και τῶν ἐπιφανῶν· Πάντων, ἔφη, τῶν πρὸς χρεῖαν

ἐπιτηδείων ὑμεῖς ἀπὸ γε τοῦ νῦν τῷ τε Γρηγορίῳ
και τοῖς συνοῦσιν οἰκονόμοι τε και διανομαῖς γίγνε-
σθε· και ἡ μὲν οὕτως ἐν βραχεί τὴν ἱεράν εὐχὴν
ἐκείνην και τὴν δωρεάν ἐκπληρώσασα, πρὸς ἑαυ-
τὴν ἐπανηεῖ· ἐξ ἐκείνου δ', ὁ ἱερὸς Γρηγόριος εἶπε
πρὸς ἡμᾶς, τὰ τῆς σωματικῆς χρεῖας ἡμῖν ἀκονιτὶ
πάντα προσῆν, ὅπουπερ ἂν ἐτύχομεν διατριβόντες.
Δύο μὲν ἔτη παρῆε τῷ μεγάλῳ ἐν τούτοις· γε ὄντι
και παροικούντι τὸ ῥῆθὲν φροντιστήριον· τοῦ δὲ
τρίτου παρόντος, ἰδιάζων ἀτόθι ποτὲ συνήθως, και
Θεῷ διὰ νοεράς ἡσυχίας και προσευχῆς προσέχων
τὴν νοῦν, ἔδοξε μὲν πως και πρὸς ὑπνου τινὲς σκιάν
ἐλθεῖν· ὁ δὲ και ὅψιν αὐτῷ τοιαύτην εὐθύς ὑποδει-
κνυσι. Σκεῦος ἔδωκε τι κατέχειν ἐν χερσὶν πλήρες
γάλακτος, τὸ δ' ἀναδύσειν ὡσερ ἀφνης ἀρξάμε-
νον ἐξέρρει τε και ὑπερεχεῖτο τοῦ σκαίου· εἶτα
και εἰς οἶνον κάλλιστόν τινα και ἀνοσμίαν δόξαν
ἀθρόον μεταβαλεῖν, οὕτω θαψιλῶς κατὰ τῶν ἱμα-
τίων ἔχετο και τῶν χειρῶν, ὡς και διάδροχα ταῦτα
θέσθαι, και τῆς εὐωδίας τῆς οἰκείας μεσά· ἀφ' ᾧ
και μᾶλλον ἠδομένῳ μοι, φησι, πῶς ἂν εἴποις και
χαίροντι, τῶν ἐπιφανῶν τις ἀνὴρ ἐπιστάς πλήρης
φωτὸς, ἵνα τί, φησι, τοῦ θαυμασιῶς ἀναδύζοντος
οὕτως οἰοῦ τοῦτου πόματος· και τοῖς ἄλλοις ὡ
μεταδίδως, ἀλλ' ἐξ οὕτως ἐκχεῖσθαι μάτην· Οὐκ
οἶσθα Θεοῦ δῶρον ὃν τοῦτο, και ὡς οὐκ ἐκλείψει
βρύον οὕτως και ἀναδιδόμενον; Ἐμοῦ δὲ τὴν τε
ἱμαυτοῦ πρὸς γε τὸ δ' ἀνέμειν ἀσθίνειαν, και τὸ
μηδὲ παρεῖναι νῦν τοὺς τῶν τοιούτων ἐπιεμένους
προβαλλομένου, Ἄλλ' εἰ και μὴ πίρεισιν οἱ οὗτε'
ἀξίως ἐπιζητοῦντε· αὐθις, φησὶν ἐκείνος, Ἄλλὰ σὲ
τὸ αὐτοῦ δεῖ ποιεῖν τῶς, και μὴ κατολιγωρεῖν τῆς
διανομῆς, ἥπερ ἔφη, τῆς γε μὴν ἀπαιτήσεως τῷ
δεσπότη πρᾶχωρεῖν· οἶσθα και γὰρ ἀκριβῶς πάν-
τως και τὴν ἐντολὴν και τὸ τάλαντον, και τὴν κα-
ταδικὴν τοῦ τῆς ἱμπορίας καταβρῆθυμψαντος
δούλου, και μὴ κατὰ τὸ δεσποτικὸν ἐργασαμένου
πρόσταγμα. Εἶτ' ἐκείνος μὲν ὁ λαμπρὸς, φησὶν, ἔδο-
ξεν ἀπιέναι· ἐγὼ δὲ και τὴν σκιάν ἐκτιναξάμενος
ἐκείνην τοῦ ὑπνου, τὴν τε νύκτα πᾶσαν ὄμοι και
τῆς ἡμέρας τὸ πλείστον ἐκαθήμην ἐκεῖ, τῷ θεῷ
φωτὶ πλουσιῶς ὄλως περιλαμπόμενος.

Ταῦτα πρὸς τὸν φίλον ἅμα και φοιτητὴν, τὸν ἱε-
ρόν φημι Δωρόθεον, ὁ θαυμασιῶς Γρηγόριος· εἶλεγε
ὑστερον, ἦν/κα δὴ και τοὺς θαυμαστοὺς ἐκείνους
περὶ τῶν θεῶν δογμάτων λόγους ἐκτιθεσθαι ἤρξατο,
τοῦτε' αὐτὸ κρίνων ἐκείνους· αἰνέτισθαι τὴν ἀπὸ γά-
λακτος εἰς οἶνον τοῦ ἱεροῦ πόματος ἐκείνου μεταβο-
λὴν, τὴν ἀπὸ τοῦ ἡθικοῦ ἐγκλονοῦ και ἀπλοῦ πρὸς
τὸν δογματικόν τε και ἀνω βεβηκότα τοῦ λόγου με-
τάθεσιν. Τί τὸ ἐξῆ; Πείθεται ταῖς θεῖοις χρησιμοῖς
ὁ σοφὸς ἐξ ἐκείνου, και τὸ νοητὸν ἅμα τῷ αἰσθητῷ
διανοίξας στόμα, τοῦ ἀνωθεν ἔλκυσθέντος μεταπι-
δόνα· πᾶσιν ἀφθόνας ἀρχεται Πνεύματος, ἁλως
ἀντικρυς προέρων Θεοῦ· λόγου, οὐδ' οὐδ' ἂν εἰς
οἶμαι τῶν πάντων ὑπογράφῃ ποτὲ τῷ λόγῳ, κἂν ἦ
δέκα μὲν γλῶτται, τσαῦτα δ' εἰεν αὐτῷ στόματά τε
και χεῖρες κατὰ γε τὸ τίσιν εἰρημένον, εἰ μὴ πάλιν
αὐτὸς οὗτος και οἱ ἐκείνου θεοὶ και σοφοὶ λόγοι

καὶ τὰ πυκνὰ, ἄπερ ἡμῖν ἀντ' ἐκείνου μεγάλῃς δια-
 νοίας τε καὶ φωνῆς καλῶς καταλείπεται· ἃ δὴ
 καὶ βλέποντες πᾶνθ' ὁμοῦ καὶ ἀκούοντες οἱ τότε τὸν
 ἱερὸν παροικοῦντες Ἄθω, καὶ μάλιστα ὄσοις μετὰ
 τοῦ χρόνου καὶ παλιὸν ἦν ἱπανθοῦν φρόνημα, καὶ
 τῆς καλῆς ἡσυχίας καὶ τῶν ἰσῶν ἐτύγγανον ἐρα-
 σταί, καὶ θεῖον τε χρῆμα καὶ ὑπερφύες τὸ κατ'
 ἐκείνου ἡγοῦντο, καὶ καθ' ὑπερβολὴν τὸν ἱγκεκρυμ-
 μένον αὐτῷ τῆς χάριτος ἐξεπλήττοντο θησαυρὸν·
 ἄλλα τε πολλὰ λόγου καὶ μνήμης δξια κατ' ἐκείνου
 πρὸς πάντας λέγοντες ὁσημέραι, καὶ δὴ καὶ τὸ τοῦ
 θαυμαστοῦ Πατρὸς; Ἰσακ προσφυῶς προστιθέντες
 ἐκεῖνος, τοῦτω γε πρὸ τῶν ἄλλων πάντων κατ'
 ἐκείνου προσῆκον, τὸ, Ἄνθρωπον ταῖς μὲν ἀρεταῖς
 διαλάμποντα, ἀνθρώποις δὲ εὐτελῆ φαίνόμενον,
 καὶ φωτεινὸν μὲν τῷ βίῳ, σφῶν δὲ τῇ γνώσει, καὶ

ταπεινὸν τῷ φρονήματι, τίς τεθέεται; τοῦτον αὐ-
 τὸν καὶ οὐκ ἄλλον ἀντικρυς εἶναι διατεινόμενοι,
 τὸν ὕπ' ἐκείνου τοῦ μεγάλου τῷ λόγῳ διατυπούμε-
 νον, καὶ μετὰ πολλῆς οὕτω τῆς ἐρεῦνης τε καὶ
 διακορίας διὰ γε τὴν σπάνιν τῶν τοιούτων ἐπιζη-
 τοῦμενον.

Τοῖς θεοῖς ἐκείνοις χρησμοῖς καὶ τῷ ἐνοικοῦντι
 Πνεύματι Γρηγόριος ἀγόμενος ὁ σφῶς, μετὰ τοῦ
 διὰ γλώττης, ἤπερ ἔφημεν, θαυμαστοῦ λόγου, καὶ
 τοῦ γράφειν ἐνταῦθα καὶ λογογραφεῖν θαυμαστῶς
 ἀρχεται· καὶ πρῶτος, μὲν ὁ ἐπὶ τῷ θεσπεσίῳ Πατρὶ
 Πέτρῳ λόγος αὐτῷ συντάσσεται· ἡμεδαπὸς ὁ καρ-
 πὸς οὗτος καὶ ἐγγύριος, καὶ τοῦ ἱεροῦ Ἄθω καὶ
 τῆς ἐνταῦθα μεγάλης καὶ ἀγγελικῆς διατριβῆς τε
 καὶ πολιτείας φέρων τὸ πρόδρημα· δεῦτερος δ' ἐπὶ
 τούτῳ ὁ ἐπὶ τῇ τῶν νομικῶν ἀδύτων ἱερᾷ εἰσόδῳ
 καὶ τῷ αὐτόθι θεοειδῇ βίῳ τῆς Θεομήτορος· ἐπει-
 δὴ γέ τινας ἔγνω τότε παραληροῦντας ἐκεῖ, καὶ
 γλώττη θρασεῖα καὶ ἀμαθεῖ τοῖς μυστηρίοις ἐκεί-
 νοις ἐπιηρέαζεν τολμήσαντας· ἄλλα τε πλείστα
 πρὸς τούτοις λόγου καὶ μνήμης ἱερᾶς οὕτως ἄξια.

Ἄλλ' ἐπεὶ τὸν οὕτω καὶ λόγῳ καὶ πράξει καὶ τοῖς
 τοῦ Πνεύματος ὕψηλῆς χαρίσμασιν ὑπερφύως δια-
 λάμποντα, καὶ πάντας ὕψηλῶς ἐξιστάντα, καὶ πᾶσιν
 ἐκφῶδων φίλτρους πάντας ἀναθησάμενον, οὐκ ἦν ἐν
 ἀναχωρήσει καὶ γωνίᾳ καθῆσθαι, οὐδ' ὑπὸ τὸν τῆς
 σιωπῆς μόδιον τὸν τοῦ λόγου διαφανῆ πυρσὸν καὶ
 τῆς ἀρετῆς ἐπὶ πολλῷ κρύπτεσθαι, τοῦτο καὶ γὰρ ὁ
 θεὸς ἐκεῖνος χρησμὸς ἐκέλευσεν ἀντικρυς, καθὰ δὴ
 καὶ φθάσας ὁ λόγος ἐδήλωσε, τί γίνεται; Ἐῆφος αὐ-
 τὸν εἰς προστασίαν ἀνδρῶν μοναστῶν προκαλεῖται
 κεινῆ, τοῦ τε κοινῷ καθηγεμόνος καὶ προστάτου
 τοῦ ὄρους φημί, καὶ τῶν ἐν ἐκείνοις ἀρετῇ προεχόν-
 των καὶ χρόνῳ· ὁ δὲ πείθεται ταῖς ἀνωθεν μᾶλλον
 ἢ ταῖς ἀνθρωπείαις ψήφοις ἀγόμενος· ἐκεῖ δὲ γε-
 νόμενος, καὶ τῆς καθέδρας καὶ τῆς προστασίας
 ἐπισημμένους τῶν ἀδελφῶν, εἰς διακοσίους ἀριθμου-
 μένων· ἀλλὰ παρτίωσαν νῦν οἱ τῆς ἀποστολικῆς
 ἐκείνης προστασίας τε καὶ ὀδηγίας πεπειραμένοι,
 καὶ διηγήθησαν οἷος ἐκεῖνος; ἔργους τε καὶ λόγοις
 περὶ τὴν τῶν ψυχῶν οἰκονομίαν καὶ κυβέρνησιν ἦν
 ἀπλοῦς τὸ ἦθος, ἐλεύθερος τὴν γνώμην, τὴν ὁμι-
 λίαν ἡδύς, εὐπρόσιτος τοῖς σπουδαίοις καὶ ταπεινῶς,

ὕψηλός, καὶ ἀπαραχώρητος τοῖς βεβήμοις καὶ κα-
 ταφρονηταῖς, συγγνώμων τοῖς ἐξ ἁμαρτίας καλῶς
 ἐπιστρέφουσι, μᾶλλον δὲ καὶ τὴν ἐπιστροφὴν καὶ
 τὴν μεταμῆλειαν τοῖς πλείστοις ἔργοις τε καὶ λό-
 γοις καθ' ἐκάστην αὐτὸς ἐμποιοῦν, καὶ τῷ καθ' ἑαυ-
 τὸν ὑποδείγματι πάντας ἀναλόγως ἔλκων πρὸς
 ἀρετὴν· Ἰσαὶν οἱ βαρυτάτων παθῶν καὶ δεσμῶν
 ἁμαρτίας χρόνιων, καὶ τῆς ποικίλης τῶν δαιμόνων
 ἐνεργείας καὶ μηχανῆς, ταῖς ἐκείνου διδασκαλίαις
 καὶ ταῖς εὐχαῖς παρὰ πάσας ἐλπ' ἔδασ ἀπαλλαγέντες,
 καὶ παράδειγμα μετανοίας καινὸν τοῖς πᾶσι γενό-
 μενοι. Τὰς δὲ συνεχεῖς καὶ παντοδαπὰς ὁμιλίαις τε
 καὶ διδασκαλίαις, καὶ τὸ χρυσοῦν ἐκεῖνον καὶ ἀκἀθε-
 κτον ρεῦμα τοῦ λόγου· τὴν δὲ περὶ τὸν θεῖον ὄν
 καὶ τοὺς ὑπηρέτας καὶ ὁμνιοδοῦς ἐκείνου σπουδῆν
 καὶ φιλοκαλίαν· τὰς δὲ μυστικὰς τῶν ὑπερφύων
 καὶ ὕψηλοτάτων ἱεουργίας καὶ τελετὰς· ἔτι τε τὴν
 ἀδικοσίαν περὶ τὴν ἱερὸν βῆμα, καὶ τὴν τῶν εἰς
 ἱερέας τελούντων ἐπιμέλειαν καὶ ἀνάδασιν, ἦν ἐκεῖ-
 νος καὶ μόνον ὀρώμενος ἐν τῷ τὰ θεῖα καὶ μυστικὰ
 τελεῖν ὑπερφύως τοῖς κοινωνοῖς ἐνεποιεῖ, τί χρῆ
 καὶ λέγειν; ὅπου γε καὶ μετὰ τὴν θαυμαστὴν ἐκεῖ-
 νην προστασίαν, καὶ τὴν ἐκεῖθεν ἀναχώρησιν τοῦ
 ἀνδρός, οὐδὲ παραμένειν, οὐδὲ παροικεῖν τὴν μονὴν
 ἐκείνην ἔτι τὸ παράπαν ἤξισεν; Ἄλλ' οἱ μὲν πρὸς
 ἡσυχίαν καὶ ἀναχώρησιν, οἱ δ' εἰς ὑποταγὴν ἀκρι-
 θεστέραν καὶ ἀσκησιν, οἱ δὲ καὶ ταῖς ἀκροτάταις
 ἐρήμοις; ἐξέδωκαν ἑαυτοὺς, ἐπειδὴ τὸ συνεχῆναι τῷ
 σφῶν διδασκίῳ καὶ ὀδηγῷ διὰ παντὸς τοῖς πᾶσιν
 οὐκ ἦν, ἔπερ δὴ καὶ ἐβούλοντο. Ἄλλ' ἐν τοῦτοις
 μὲν τὰ καθόλου ὅσον ἐπιδειξάμεθα φημι.

Δεῖ δὲ καὶ τινων τῶν ἀπὸ μέρους μνησθῆναι κἀν-
 ταῦθα δυοῖν ἢ τριῶν, ὧν περ Θεὸς θαυματουργῶν
 αὐθις δι' ἐκείνου ἐνήργησε. Μοναχὸς τις ἦν ἐν τῇ
 τοῦ Ἐσφιγμένου ταύτῃ μονῇ· οὕτω καὶ γὰρ ἐκείνῳ
 προσαγορεύουσιν, οὐκ οἶδα πότερον, ἐκ τοῦ οἰκι-
 στοῦ, ἢ ἐκ τῆς θείσεώς τε καὶ ξυνοικίας, ἢ καὶ πό-
 θεν ἄλλοθεν. Ἦν τοιγαροῦν ἐκεῖνος εὐλαβῆς τε καὶ
 φιλομαθῆς; καὶ σπουδαῖος καὶ τῶν ἐξυπηρετοῦμένων
 τῷ θεῷ νεῶ, Εὐδόκιμος τοῦνομα· τούτω περὶ τὴν
 νοερὰν σπουδάζοντι προσευχῆν, καὶ νοῦν ἐπιμαλου-
 μένῳ τηρεῖν, ἀπάτην ἐξ ἀπροσεξίας ὁ κοινὸς πάλι-
 μιος ἐμβαλὼν, καὶ φάσματὰ τῆρα καὶ εἰκόνας ἀπα-
 τηλάς τε καὶ ψευδεῖς παραδείξας, καὶ πείσας ὡς
 ἱεροῖς τουτοῖσι προσέχειν, κατὰ μικρὸν πολὺ τοῦ
 προσήκοντος ἀπεπλάνησε, καὶ μικροῦ γ' ἂν καὶ τοῦ
 πεφυκότος ἐξέστησε, καὶ Θεοῦ διέβρῆξε παντελῶς,
 εἰ μὴ Γρηγόριος μετὰ τῆς θείας ἐκείνης σοφίας καὶ
 τῶν τοῦ Πνεύματος φαρμάκων παρ' αὐτοῦ μηχαναῖς, ὡς
 ἔπειτα, καὶ τὸν Εὐδόκιμον πρὸς τοῖς ἄλλοις κάκιστα
 μυσταγωγῆσας κάκιστα καὶ πείσας, ὡς εἴη μὲν ἐν
 λόγοις μέγας τις καὶ θυμωστὸς ὁ Γρηγόριος, τῆς
 δ' οὗτου μυστικῆς θεωρίας καὶ ἀρετῆς τὸ παράπαν
 ἀμαθῆς τε καὶ ἀγευστος· ὅθεν οὐδ' εἰσάπαν ἐκείνῳ
 καὶ τῆς ἐκείνου δεῖν εἶναι προσέχειν, οὐδ' ὑπεκείνῳ
 ἐν γε τοῖς τοιούτοις ὡς ἐτυχαν· ἀλλ' ὁ σφῶς καὶ
 ταύτην τῆς ψυχῆς ἐκείνης; ἐφορίζει τὴν πλάνην

μετὰ τῆς προκατασχούσης ἀπάσης, τῷ σοφιστῇ τῆς Α κακίας ἑαυτὸν ἀντιστήσας κατ' ἐκείνης πολυειδῶς, νῦν μὲν ἱεραῖς διδασκαλαῖς καὶ πατρικοῖς νόμοις καὶ εἰσηγήσεσι, νῦν δὲ μουσικαῖς εὐχαῖς τε καὶ δάκρυσι, καὶ πρὸς τοῦτοις ταῖς κοιναῖς ὑπὲρ τοῦ νοσοῦντος τῆς Ἐκκλησίας εὐχαῖς καὶ δεήσεσιν, ὧν αὐτὸς καὶ δημιουργὸς καὶ πρῶτανις ἦν, ἕως εἰς τέλος, τὴν δαιμονικὴν ἐνεργείαν πᾶσαν ἀπελάσας· ἐκείθεν, οὐχ ὑγιᾶ μόνον, ἀλλὰ καὶ δόκιμον, ἢ εὐδοκιμουμένην φερωνύμως ἀπειργάσατο τὸν Εὐδόκιμον, τῇ μεγάλῃ τοῦ Πνεύματος ἐνεργείᾳ καὶ χάριτι.

Σπάνιος ἦν ἐλαίου τοῖς μοναχοῖς· ὁ δὲ μέγας τοῦτ' αὐτὸ παρ' ἐκείνων ἀκηκοῶς, καὶ τὸ τοῦ πράγματος λογισάμενος ἀναγκαῖον, παρὰ τὴ ταμεῖον ἀγειν ἐκέλευεν· εἰσιῶν τοιγαροῦν, καὶ τῷ ἀγγεῖῳ τοῦ ἐλαίου μετὰ πίστεως παράστας, καὶ θεὸν καλίστας τὴν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος πάντα παράγειν ὑπερφυῶς μόνον δυνάμενον, καὶ χειρὶ καὶ τύπῳ σφραγίσας σταυροῦ, τὸν τῆς Σαραφθίας ἐδείκνυε καμψάκην ἐκείνου ἀντικρυῖς, οἷά τις νέος Ἥλιος, τοῖς μοναχοῖς· οὐ γὰρ ἐξέλιπεν ὁ τοῦ ἐλαίου κἀνταῦθα πίθος ὡσπερ κάκει παρ' ὄλον φημί τὸν ἐνιαυτὸν, καιτίο γε καὶ χειρὶ πλουσιᾶ παρὰ τε τοῦ μεγάλου καὶ τῶν μοναχῶν τοῖς ἐντός τε καὶ τοῖς ἐκτός ἐξαντλούμενος.

Ἐπει δὲ καὶ τὸ τὰς ἐλαίας μὴ πρὸς καρποῦς ἐβρῶσθαι αἴτιον εἶναι τῆς τοῦ ἐλαίου ἐνδεείας ἐμάνθανε, καὶ παρὰ τὸν ἐλαιῶνα σὺν γε τοῖς πρεσβυτέροις ἔρχεται καὶ τοῖς μοναχοῖς, καὶ ἐλθὼν ἐπέυχεται, κατασφραγίζεῖ τὰ δένδρα τύπῳ σταυροῦ, ἀγιάζει πάντα τὸν χώρον ἐκείνον λιταῖς ἱεραῖς καὶ δεήσεσι καὶ βάντισμῷ θείων ὑδάτων, εἶτα καὶ διδάξας ὡς ἔθος τὰ ἱερά, καὶ τὴν ψυχικὴν μάλιστα νοουητήσας ἀκαρπίαν ἐκφεύγειν, ἅτε δὴ τῇ ἀξίῃ καὶ τῷ πυρὶ προσήκουσαν μᾶλλον, κατὰ τὸν τοῦ μεγάλου Βαπτιστοῦ καὶ Προδρομοῦ δηλαδὴ λόγον, εἰς ἑαυτὸν καὶ τὸ φροντιστήριον ἐπανέρχεται· καὶ τῆς ὥρας ἐπιστάσης, ὡ τοῦ θαύματος! τὰ πολλοῖς ἔβη χρόνοι οὐκ ἐβρῶμένα φυτὰ πρὸς καρποῦς γόνιμα παρ' ἐλπίδας γε πάσας καὶ καρπῶν καθωρᾶτο μετὰ· ἵνα δὲ καὶ λάμπροτερον εἴη τὸ θαῦμα, καὶ ἡ ἐνεργούσα παρὰ τῷ Γρηγορίῳ μεγάλῃ τοῦ Χριστοῦ δύναμις, ἐκείνῃ τῶν δένδρων μᾶλλον ἐφαίνετο βριθόμενα τοῖς καρποῖς, δόσις ἢ διερχόμενος ἐκείνος προσήγγισεν, ἢ διαλεγόμενός παρ' ἐκείνοις· ἔστη, ἢ καὶ καθήμενος ὑπὸ τὴν σκιάν.

Ἀλλὰ καιρὸς· ἂν εἴη λοιπὸν, καὶ τὴν πρὸς τὰς καινὰς αἰρέσεις μάχην ἐκείνου, καὶ τοὺς μεγάλους ὑπὲρ τῆς θείας χάριτος ἀγῶνας, καὶ τὰ μακρὰ παλάσματα καὶ τοὺς ἄθλους, καθ' ὅσον ἂν εἴη τὸ ὦμεν τῷ λόγῳ διαλαβεῖν· πασι μὲν ἔγνωσμένα καὶ πανταχοῦ διαθρυλλούμενά καὶ περιφερόμενα, καὶ οἰκίαις καὶ ἀλλοτρίοις, καὶ τοῖς ἐγγύς καὶ τοῖς πρὸς, καὶ ὅσοις τὸ τῆς διδασκαλίας ἐκείνου κρέτος· καὶ ὁ λόγος καὶ τὰ σέπτα ταῦτα καὶ θεόπνευστα περιέλαβε γράμματα· πλὴν ὅσον ἀναλαβεῖν καὶ ἡμεῖς καθ' ὅσον ὄλον τε τῷ λόγῳ, καὶ τὰ καιριώτερα πρὸς ἀνάμνησιν ἀγαγεῖν· εἴη δ' ἂν καὶ τοῦτο τῆς ἐκείνου προστασίας τε καὶ τῆς ἱεραῖς συμμάχιας

ἔργον εἴπερ τι, τὸ καὶ υαχειρῖσαι φημι ἐνηθῆναι τὸν λόγον, καὶ κατ' ἐκείνου δηλαδὴ γκώμη διαδέσθαι τὰ πράγματα, καὶ εὐὼ γε μὴ διαμαρτεῖν τοῦ προσήκοντος· ἔπει καὶ τοῦτ' αὐτὸ πρὸς τοῦ μοι δοκεῖ πεφυκέναι τῶν ἄλλων, οὐ τὸ τί λέγειν εὐρεῖν, ἀλλὰ τὸ τί παραλείπειν μᾶλλον εὐκαιρῶς, καὶ μὴ δι' ἐκείνου τῷ παγγί δόξαι λυμνησθαι.

Ἐίχε μὲν αὖθις ἡ μεγάλη λαύρα τὸν μέγαν Γρηγόριον, τῆς μὲν προστασίας ἐκείνης καὶ τῆς μονῆς ἀποστάτης ταχείως, πρὸς δὲ τὴν φλην ἡσυχίαν καὶ τὸ φροντιστήριον ἀπίοντα, τῷ τῆς σχολῆς τε καὶ τῆς ἀναχωρήσεως ἔρωτι· ἔπει καὶ τὰ τῆς σωματικῆς ἕξεως ἡδὴ Θεοῦ συναιρομένου κρειττότως ἔσχεν αὐτῷ, καὶ τὰ τοῦ ἥπατος ὑπενόστει κακὰ, καὶ οὐ καθέλιπε πρὸς λατρίας τε καὶ τροφᾶς· ὡσπερ ἔρημιε καὶ ἀναχώρησις τορίζειν οὐ πέφυκε, καθάπερ δὴ καὶ τὸ πρότερον. Ὁ δ' ἐκ Καλαβρίας Βαρλαάμ, ἄρτι τότε πρῶτως τῇ Ῥωμαίων ἐπὶ κακῷ τῆς ἰδίας κεφαλῆς, καὶ δὴ καὶ τῶν αὐτῷ πεθομένων ἐπιθετημικῶς, καὶ τὸν φιλόσοφόν τε καὶ μοναχόν, καὶ πρὸς τούτου τὰ τῆς ὀρθῆς δόξης· καὶ τὴν τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας συμφωνίαν ὑποκρινόμενος, καὶ πρὸς τοὺς ὁμογενεῖς Λατίνους δογματικῶς ἔρχεται γράφειν, καὶ λογικῶς ὑπὲρ τῆς τοῦ Θεοῦ Πνεύματος ἐκπορεύσεως διαλέγεσθαι, τῇ τῶν καθ' ἡμᾶς θεολογῶν δὴθεν συνιστάμενος δόξῃ, καὶ τοῦ τῆς πίστεως ἔρου καὶ τῶν τοῦ Χριστοῦ λόγων ὑπερμαχῶν· τὸ δὲ ἄρα σόφισμα κατὰ τῆς Ἐκκλησίας μᾶλλον ἦν ἐναργές, καὶ δόλιον κατὰ τὸν εἰπόντα τοῖς ἀπλουτέροις τῷ τῆς δυσσεβείας χαλκῷ περιπέλειμον. Ἀλλ' οὐχὶ καὶ τὸν τῆς θεολογίας στυλόν, τὸν τῆς ἀνω σοφίας μύστην τε καὶ μουσταγωγόν, τὸν θεῖον φημι Γρηγόριον, ἐδυνήθη τὰ τοιαῦτα λαθεῖν· πολλοῦ γε καὶ δεῖ· ἀλλὰ καὶ ἀνετάζει λαθῶν μετὰ χεῖρας, καὶ διαγιγνώσκει καὶ δικάζει καλῶς, καὶ δείκνυσι τὸν πεπλασμένον ἐν τοῖς γράμμασιν ἔλεγγον ὄλον κατὰ τῆς ἀληθείας σαφῆ· τῶν γὰρ Λατίνων, ὡς ἔπαντες ἴσμεν, ἐν τῇ τοῦ Πνεύματος ἐκπόρευσει δύο κατὰ πᾶσαν ἀνάγκην θεόπητος εἰσαχθέντων ἀρχάς, τὸ ἀτόπον ὁ Βαρλαάμ ἐξελέγχων δὴθεν, κακῷ τὸ κακῶν ἰώμενός ἐν τοῖς ἑαυτοῦ λόγοις· ἐφαίνετο, κατὰ δὴ τινα τρόπον εἰ καὶ μὴ κατ' ἐκείνους καὶ αὐτὸς τὸ ἀτοπὸν συγχωρῶν· καὶ τὰς μὲν κατὰ τῶν αἰρέσεων συλλογιστικὰς ἀποδείξεις τῶν σοφῶν θεολόγων παραγράφοντος, τοὺς δὲ τῶν Ἑλλήνων σοφοῦς, Ἀριστοτέλην φημι καὶ Πλάτωνα, καὶ ὅσοι τοῦ κατ' αὐτοὺς συνεδρίου θεοῦς τινὰς· καὶ παρὰ Θεοῦ πεφωτισμένους ἀποκαλῶν· πρὸς δὴ τοὺς τοιαύτους κατὰ τῆς εὐσεβείας φληνάφους λόγους ὁ γενναῖος ἀντιστήσας Γρηγόριος ἀξίους ἑαυτοῦ τε καὶ τῆς ἀληθείας ὑπέρηξεν καὶ ὁ λόγος, καὶ τῇ μὲν οὐδωκῶς τὸ κράτος, τὸ δὲ ψεῦδος ἐξελέγξας περιφανῶς, οὕτω τὸν ἀντίπαλον ἄρτι πρῶτως ἐπισπάται· καθ' ἑαυτοῦ, ἢ μᾶλλον τὸν κερκυρμένον ἀνακαλύπτειν ἄρχεται ὄλον ἐκείνου καὶ τὴν ὑπόκρισιν· καὶ γίνονται προαγαίντες οἰονεῖ τῶν μελλόντων ταῦτα τῷ Γρηγορίῳ, καὶ τὸν ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας μεγίστων ἐξ ὑστερον ἄθλων καὶ τῆς ἐνστάσεως.

Βραχὺ τι τὴ μεταξὺ, καὶ πρὸς τὴν τῶν οὐρανῶν

ἴουσαν ἐκ Θεσσαλονίκης; ὁ Βαρλαάμ ὀπίων, ἅ τε καὶ πρὸς ἔπος, καὶ τοὺς καταπίπτοντας ἀνορθῶν τῆς κακουργίας μετὰ τοῦ προσώπειου καὶ ἰσοποιήσεως ἀρχεται. Τῶν γὰρ καθ' ἡσυχίαν ἴων, καὶ νοερὰν προσευχὴν τε καὶ νῆψιν τῶν, τοῖς ἀπλουστέροις ὁλοερῶς προσίων, δετιώντα καὶ φίλον ἐν προσχῆματι ταπεινώ- ποκρίνεται, καὶ βραχέα τε τῶν περὶ νοερᾶς χῆς εἰσαγωγικῶν τε καὶ προτελείων ἰδιωτι- τωσὶ καὶ ἀπλῶς παρ' ἐκείνων ἀκούσας, ἐκεῖ ἔειπεν, ἀλλὰ κακουργῆσαι τε καὶ διαβαλεῖν τὸ μανὸν ἦν αὐτῷ, κατὰ τοὺς ἀναιδεῖς κύνας τὸν ὄργον σπαράξας τε καὶ κατατεμῶν, καὶ τὰ μέρη καὶ μόρια κακῶς τοῖς ὀδοῦσι φέρων ἐμπληγότα, κατὰ τῶν διδασκάλων ἀρόρον; θείας ἐκείνων ἐπιστήμης, τῆς ἱερᾶς φημι χῆς καὶ μυστικῆς θεωρίας χωρεῖ, αἰρετικούς οὐκ ἰδίους μυσταγωγούς καὶ τῶν ἱερῶν ἐπέ- ναισχύντας; ἀποκαλῶν. Ἄλλ' ὁ μὲν ἐπὶ τισι σγρῶν τε καὶ ἐπιβρόητων ἐπὶ τοῦ προκαθη- τῆς κοινῆς τῶν πιστῶν Ἐκκλησίας μετ' ὀλι- ληχθεῖς, ἀσχεῖστα τὴν Κωνσταντινίου κατα- εἰς Θεσσαλονικίην ὑποστρέφει, τῶν αὐτῶν θις ἐχόμενος, καὶ τοῖς κατὰ τῶν μοναχῶν τε ἡσυχίας, μᾶλλον δὲ καὶ τῶν πρώτων αὐτῶν ἔλων, τῶν θεοφόρων φημι Πατέρων, ὡσπερ ἰνύμενος; καὶ λόγοις καὶ γράμμασι, καὶ τού- ἰωτοῦς αἰτιωτάτους τοῖς μοναχοῖς εἶναι τῆς; , πρὸς τοὺς τὴν ἐκείνων προῖσταμένους δι- ἰάν θρασεῖε καὶ τολμηρᾶ γλώττη διατεινό- ἂ δὴ καὶ Γρηγόριος ἀκούσας ὁ μέγας τότε, ἰὸν Ἄθω καὶ τὴν ἱερὰν λαύραν διατριβῶν ἐν; , καθὰ δὴ καὶ προῦφην, τοιάδε προφητικῶς οὐκ συνότας ἔφησε μοναχοῦς· Ἐγὼ, φησί, παρὰ τῶν μακαρίων ἡμῶν Πατέρων φθάσας ἰθὺν, ὡς αἵρεσις ἐπεισχωμάσει τῇ Χριστοῦ ἰσιεῖ καὶ αὐθις ἐν γε τῇ καθ' ἡμᾶς γενεῇ· ὡς μὴ ὠφελον εἰς ἔργον ἐκβαίνουσιν ἡδη γίλων ἐκείνων τὴν πρόβρῆσιν· οὐδὲ γὰρ ἐνὸς μνηστῆρος ἄλλου πλὴν τούτου τὸν ἀρχέκακον αἰ τῶν τοιούτων δημιουργῶν εὐπορήσαι ποτ' ἰσι σχεῖν ἐπιτηδεῖου τε καὶ σοφοῦ πρὸς κα- ργάνου· ὁ δὴ καὶ εἰς ἔργον μετ' ὀλίγον ἐκδάν τὴν ἐκείνου προφητείαν ἐμφανεστερον τοῖς ἰθορᾶται, Ἄκινδύνου τοῦ κάκιστ' ἀπολωλότος ὁ Βαρλαάμ διαδεξαμένου μὲν λύμην, καθὰ πάλαι καὶ Εὐνόμιος τὴν Ἀρείου, ἦ καὶ τὴν οὐς τε καὶ Διοσκόρου Σέβηρος ὁ Ἀχιφαλος. Ἐκ κακίστης τῶν ἀνεργητικῶν τούτων, ἦ πο- τε καὶ ἀθῶν αἰρέσεως ἀρχηγῶ γειγονότος, ἰρα καὶ τὴν προσηγορίαν καὶ τοῦνομα τὸ κατ' ἰσ πονηρὸν συνῆδριον ἔσχε, τί τὸ ἐνεῦθεν; σφοδρὸς ἐπικείμενος ἦν ὁ Βαρλαάμ τοῖς; μὲν Θεσσαλονικῆ, κατ' αὐτῶν τε καὶ τῆς ἱερᾶς; ἰς ὡσαύτως; καὶ λέγων καὶ γράφων, καὶ πολ- ἰεν εἶχε κατὰ κόσμον τοὺς αὐτῷ παιθόμενους, ἰς ἔκ καὶ τῶν μοναστῶν, ὅσοι δηλαδὴ μὴ τῶν συχίας ἦσαν τροφίμων, λόγοις; πειθούς, καὶ ἰκοῖς κλέμμασι παράγων τοὺς μὴ ταῦτα γε- σμίνους· ὁ δὲ τούτοις ἀντιλέγειν ἰσχύων ἄξιως

ἅ τε καὶ πρὸς ἔπος, καὶ τοὺς καταπίπτοντας ἀνορθῶν τῆς ἀληθείας ὕγει λόγῳ, τὴν δὲ κακουργίαν καὶ τὴν αἵρεσιν τρανῶς ἐξελέγχειν ἦν οὐδαμοῦ πικρ' ἐκείνοις; βουλευόνται κοινῇ συναλθόντες. Ἰσι- δῶρου τοῦ θεοῦ δηλαδὴ προκαθημένου τῶν ψήφων, καὶ κινούντο; καὶ συνάγοντο; καὶ βουλεύονται καὶ σπουδάζοντο; ἰαυτὶ πρὸ τῶν ἄλλων, ἵτε δὴ καὶ τῶν ἐμῶν τῶν τε καὶ φίλων τὰ πρῶτα φέροντο; παρὰ Γρηγορίῳ, καὶ πρώτου τῆς τοῦ Βαρλαάμ κα- κουργίας εἰς πείραν ἰόντος, καὶ τὰς ἀρχὴς τῶν ἐκείνου καθ' ἡμῶν συγγραμμάτων τεθηρευκότος, βουλεύονται τοιγαροῦν, Γρηγόριον τὸν σοφὸν μετὰ τῆς θεολόγου γλώττης καὶ τῆς μεγάλης τοῦ Πνεύ- ματος σοφίας, πρὸς ἑαυτοὺς ἐκ τῆς ἀναχωρήσεως καὶ τοῦ ὄρους μετακαλίεσθαι, καὶ φύσει καὶ τέχνῃ καὶ χάριτι θεῖα δυνάμενον ὑπὲρ ἑτοῦ ἂν τις καὶ φῆ τὰ τοιαῦτα παραινῆν ἄξιως. Γράφουσι τοιγαρ- οῦν, καὶ μάλα σπουδαίως; ἀξιούσι τὸν μέγαν μῆτ' αὐτῶν τὴν κοινὴν παραδέξασθαι δέξιαν καὶ προσέβαιον, τῶν ἀναγκαιοτάτων καὶ πρώτων οὖσαν, καὶ τῷ τῆς εὐσεβείας λόγῳ κινδυνεύοντι νῦν εἴπερ ποτὶ δοῦναι χεῖρα, καὶ τῆς κοινῆς πάντων μετρῶς τῆς Ἐκκλη- σίας πολεμουμένης προστῆναι. Πείθεται τοῖς τῶν ὁμοστρέπων καὶ ὁμοψύχων ὁ Γρηγόριος; λόγοις, κρι- ρὸν εἶναι κρινας καὶ ἡσυχίας καὶ πολέμου, ἐπειδὴ καὶ παντὸς ἄλλου πράγματος, κατὰ τὸν σοφὸν Σο- λωμῶντα· καὶ τὴν ἐρημίαν ἀφείς καὶ τὸν Ἄθω, οὗτοι γε ἐκῶν καὶ ἐκῶν αὐθις, τὸ μὲν οἷς ἡσυχάζειν ἦρεῖτο καὶ μὴ πράγματα εἶχειν, τὸ δὲ διὰ τῶν εἰρημένων ἀνάγκην, τοιαύτην καὶ ὑπὲρ τηλικούτων οὖσαν, ἐπίσταται καὶ μάλα ἡδύς τοῖς ποδοῦσιν· οἱ καὶ τῶν τοῦ Βαρλαάμ συγγραμμάτων κατὰ τῆς ἀληθείας ἐπιδείξαντες τινα μέρη, τὰ γε εἰς χεῖρας αὐτοῖς; τῶς ἰόντα, καὶ τὰ κατ' ἐκείνων ὡς εἶχεν ἐξεπιόντες; σαφέστερον, ἀμύνειν αὐτοῖς; τε καὶ τῆ κοινῇ τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας; ἡξίου. Ἄλγιστ' ἐκ σπλάγχνα, καὶ τιτρώσκειται τὴν ψυχὴν πως ἂν εἴποις ὁ θεῖος Γρηγόριος, τὰ τε παρόντα καθορῶν, καὶ σοφίᾳ καὶ χάριτι Πνεύματος οὐκ ἀμυδρῶς ἡδη προβλέπων τὰ μέλλοντα· διὰ δὴ τοῦτο καὶ τὸν ἀγῶνα καὶ τὸ τὴν ἡσυχίαν ἀπολιπῶν τοῖς ἀντιβρόητικοῖς; ἡμαγκάσθαι χρῆσθαι τῶν λόγων ὀκνῶν καὶ ἀναδούμε- νος, πολὺς τις ἦν καὶ ποικίλος, καὶ μηνύμασι καὶ λό- γοις καὶ φίλοις καὶ τῷ δυνάμει καὶ πεφυκτί παντὶ πρὸς εἰρήνην τῶν μοναχῶν, καὶ δὴ καὶ τὴν τῆς Ἐκκλησίας ὁμόνοιαν πάσης τῶν Βαρλαάμ ἐκκαλοῦ- μενος· ὁ δὲ τῷ κινούντι δαίμονι κάτοχος; ἡδη γεγο- νῶς ὅλος, κάκεινῳ προσέχων τὸν νοῦν, τῶν πνευ- ματικῶν οὐδ' ἐπαίειν ὅπως εἰδύνατο· διὸ καὶ πρὸς- ετίθει καθ' ἐκάστην μᾶλλον τῇ βλασφημίᾳ τε καὶ τῇ ἐριδι, καὶ τὸ πῦρ ὡς εἶχεν ἀνήπτε, καὶ πρὸς μά- χην τὸν λέοντα κινῶν οὐκ ἦσθάνετο. Ἄλλ' ἡ θαυμαστὴ ψυχὴ καὶ φιλόσοφος ὄντως, Γρηγόριος ὁ μέγας φημι, οὐδ' οὕτως ἔχοντος ἐκεί- νου τὴν διόρθωσιν καὶ τὴν μεταβολὴν ἀπογινώσκει βρῶδις; ἄλλ' ἐπεὶ τοῖς διὰ τῶν φίλων συχνούς λό- γους; καὶ τὰς συμβουλὰς ἀπράκτους; εἴωρα, καὶ δι' αὐτὸς; αὐτοῦ παρᾶται τὸ τελευταῖον καὶ συμβου- λεύεται, πολλῶν τε καὶ καλῶν παρόντων τοῖς λόγοις

τῆς ἀκαίρου πρὸς τοὺς μοναχοὺς ἐριδῶς ἀποτρέβηται, καὶ τοῦ περὶ προσευχῆς καὶ ἡσυχίας, μᾶλλον δὲ τοῦ κατ' αὐτῶν τε τούτων καὶ τῶν ταῦτα διδασκάντων θεοφόρων λέγειν καὶ γράφειν. Οὐ μόνον καὶ γὰρ οὐδὲν οὐδοσιῶν, φησὶν, ἐντεῦθεν προτρέπεται σοὶ δόξης, καθὰ δῆπουθεν ἐν τοῖς λογισμοῖς ἀκαίρως φαντάζει, ἀλλὰ καὶ πρὸς τούναντιον ἔπαν περιτραπήσεται σοὶ τὰ τῆς μηχανῆς, εὐ ἴσθι· νῦν μὲν γὰρ εἶτι καὶ σοφοῦ τινος καὶ μεγάλου δόξαν ἴσχεις παρὰ πᾶσι σχεδὸν τοῖς ἀνθρώποις, καὶ οὐκ ἔστιν ὅς οὐκ ἐπαινεῖ· χρῶ τοιγαροῦν τοῖς σαυτοῦ, καὶ λέγε καὶ γράφε καὶ φιλοσόφει καὶ δίδασκε τὰ τῆς ἔξω φιλοσοφίας τε καὶ τῶν μαθημάτων, οἷς δήπου καὶ συνετρέφης καὶ ὑπερ καλῶς ἡσκησας· καὶ οὕτως τινὰ τὸν προσιστάμενον ἔξεις καὶ ἀντιλέγοντα, πλείστους μὲν οὖν μάλιστα καὶ καλλίστους ἔξεις τοὺς ἀκούοντάς τε καὶ ἐπομένους, καὶ τῇ νῦν οὐσῇ δόξῃ πλείστον προσθήσεις, πάντων μετὰ τῶν λόγων καὶ τὴν γνώμην ἐπαινοῦντων τε καὶ τιμῶντων· εἰ δὲ τῶν ὣν ἀρέμενος τούτων, καὶ ὑπερ οἶσθα καθάπερ ἔφη, περὶ τῶν ἀλλοτριῶν καὶ ὧν οὐ μεμέθηκας οὐδοπιστιῶν, ἡσυχίας φημι καὶ προσευχῆς καὶ τῶν τοιούτων, ὡς περ ἐξ ἀντιστρέφου γράφειν καὶ φιλοσοφεῖν καὶ διδάσκειν ἐπιχειροῦν, καὶ προσέτι τῶν κατὰ τῶν μοναχῶν λοιδοριῶν καὶ τῶν ὕβρεων οὐκ ἀφέξῃ, πρῶτον μὲν οὐδ' ἀκούσεται τις τῶν παρὰ σοῦ νοῦν ἔχων, περὶ ὧν οὐκ οἶσθα λέγειν τε καὶ φιλοσοφεῖν κειρωμένον· Μὴ δόξῃ καὶ γὰρ φιλόσοφον, ὁ ἐμός φησι θεοφόρος φιλόσοφος Ἰσαάκ, περὶ τῶν καθ' ἡσυχίαν διδάσκοντα. Ἐπειτ' οὐ μόνον ἀδοξῶς τις καὶ ἀτιμὸς καθ' ὑπερβολὴν τοῖς ἡμετέροις διὰ ταῦτα γενήσῃ, ἀλλὰ καὶ ἀποδράσεις αἰσχρῶς, οἶμαι, τὸ τελευταῖον ὑπ' αἰσχύνῃς ἐντεῦθεν, καὶ πολὺν τινα καὶ ἀνόνητον τὸν μετὰ μελόν ἔξεις.

Ταῦτα πρὸς ἐκεῖνον οὕτω σοφῶς τε καὶ θεοπνεύστως εἰρηχότως τοῦ Γρηγορίου, ἃ εἶ καὶ ἐς ὑστερον κατὰ τὸν ἐκεῖνου λόγον ἐξέθη, καθάπερ Ἰσμεν, ὁ Βαρλαάμ οὐδὲν ἤτις ἐν Βαρλαάμ ἦν καὶ αὐθις, τοῖς αὐτοῖς ἢ καὶ χεῖροσιν ἐπιχειρῶν καθ' ἐκάστην, καὶ πᾶσι λόγοις καὶ συγγράμμασιν ἀναίδη κατὰ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν ταύτης ἱερῶν τε καὶ μυστικῶν ἀσελγαίνων· ὅθεν καὶ τῆς ἐπιστροφῆς ἐκεῖνου καὶ τῆς διορθώσεως ἀπογνοῦς καθάπερ, ἐξ ἀνάγκης καὶ αὐτὸς ἐπὶ τὸ γράφειν ἔρχεται, καὶ λόγοις ἱεροῖς τοὺς βεδύλους ἀνατρέπειν τῶν λόγων, ἵνα μὴ τῆς κακίστης αἰρέσεως καθάπερ εἰ τινος ψυχοφθόρου λύμης ἄλλοις ἀπ' ἄλλων μεταδιδομένης, καὶ καθ' ἐκάστην εἰς τὰ πρόσω χωρούσης, οὐσίαν ἢ καὶ ἀνίατον ἐπ' ἐσχάτων καταστῆται τὸ πάθος. Τοῦτο καὶ τῷ Βαρλαάμ πρὸς γινώσιν ἐλθόν, οὐ μικρὸν ἐφόβησέ τε καὶ συνετέραξεν· ἀμέλει καὶ τῷ μεγάλῳ προσιῶν, μεθ' ὅσης· ἂν τις εἶπε τῆς κολακείας καὶ ὑποκρίσεως. Ἐγὼ σε, φησὶ, καὶ σοφὸν καὶ μέγαν καὶ θαυμαστὸν ἐν πᾶσιν εἰδῶς, οὐ παύομαι τοῦτ' αὐτὸ πρὸς πάντας καθ' ἐκάστην βοῶν, καὶ πάτη καὶ ψυχῇ καὶ γλώττῃ τοῖς ἐπαύθεις τοῖς κατὰ σοῦ χρωμένους· σὺ δ' οὐκ οἶδ' ὅ τι μαθῶν, καὶ τίνας κατ' ἐμοῦ τοῦ; λογισμοῖς ἴσχω, πᾶσι κατ' ἐμοῦ τοῖς

ἐναντίοις ἐπιχειρεῖς καὶ λέγων καὶ γράφων, καὶ πάντα κάλων, ὃ δὴ λέγεται, κινῶν· καίτοι γὰρ οὐδέ τις τῶ κοινῷ λυμνινομένῳ μηδοσιῶν, οὐδὲ γὰρ ἂν ποτε τις ἐξελέγξαι, μήτ' ἴδια γε κατὰ σοῦ καὶ τῶν ὣν χωροῦντος, πῶς γὰρ; τοῦ τοῖς σοῖς ἀεὶ μᾶλλον ἐιδόντος ἐπαύθεις, καθὰ δὴ καὶ προῦθεν, ἀλλὰ πρὸς ἄλλους τινὰς μᾶλλον βλέποντος, καὶ κατ' ἐκεῖνον ἴδια καὶ λόγοις χρωμένον καὶ γράμμασι.

Καὶ ταῦτα μὲν μετὰ τῆς φιλῆς ὑποκρίσεως καὶ τοῦ ψεύδους ὁ Βαρλαάμ. Οἶα δ' ὁ τῆς ἀληθείας αὐθις φίλος καὶ μαθητῆς, πολλῶν τε καὶ κοινῶν ἀμφοτέροις παρόντων φίλων, ἀντεπήγαγε τοῖς παρ' ἐκεῖνου ῥηθείαις; Ὅρα δὴ τῆς καλῆς ἐκεῖνης γλώττης θαυμαστῶς λεγοῦσης καὶ πάλιν ἀποῦσιν· Ὁ κ ἔστι τὸ παράπαν συνοῖσον, οὐδ' ἀγαθόν, φησὶ, μᾶλλον μὲν οὖν καὶ λίαν ἐπιπλαθῆς ἄπασι τὸ ζητεῖν ἐν λόγους τὰ ὑπὲρ λόγον· καὶ τὰ μυστικὰ τῷ δήμῳ προβάλλεσθαι, καὶ μειρακίῶν ἀκοαῖς ἐκδιδοῖναι ταῦτα καὶ διανοαῖς, καὶ τοὺς μιγάδας τοῖς μονάζουσιν ἐπαγεῖρειν, καὶ γαληνιώσῃ νῦν ὑπὲρ ποτε κατὰ τὴν ὁμολογίαν τῆς πίστεως; ἀφορμὰς ἐποβάλλειν οὐ μικροῦ κικεινός τῇ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίᾳ. Τοῦτ' οἶμαι καὶ σοὶ μέμψιν οἶσαι, καὶ μῖσος πρὸς πάντων ἐποίησιν, καὶ πειρασμὸν οὐτοῖς φορητῶν, ὡς ἔγωγε πάνυ πειθόμεαι, καθὰ σοὶ καὶ πρότερον εἶπον· παρήμι γὰρ τὴν ἔφανθ βλάβην νῦν ὅση τείνει πρὸς τὴν ψυχὴν. Ὅτι δὲ φῆς πρὸς ἄλλους, ἀλλ' οὐ πρὸς ἐμὲ τὰς σὰς εἶναι λοιδορίας καὶ τὰ συγγράμματα, ἐπεὶ τὴν εὐσέθειαν πάντες μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ὡς μητέρα κοινὴν ἔχομεν, πῶς ἔστι δυνατόν ὀβριζομένου τινὸς κατ' αὐτὴν εἰρηνηκὴν εἶναι τῶν ἕτερον; εἰ μὴ που καταφρονῶν οὕτος τῆς τοῦ Θεοῦ δόξης, καὶ τὴν οἰκίαν δόξαν παντὶ τρώπῳ περιποιούμενος, μὴ λέγειν κατὰ τινος πάντοτε σπαύδει, κἂν ὑπὲρ εὐσεβείας ὁ λόγος ἦ, ἵνα μὴ καθ' αὐτοῦ τοὺς τε ἄλλους καὶ τὸν ἀντιλέγοντα διεγείρῃ; Ἐγὼ γοῦν ἀκριβέστατα γινώσκω ὅτι πολλοὶ μοι καὶ μέμψονται καὶ λοιδορήσουσι, καὶ ἄλλοι ἄλλα τινὰ πρὸς τὸν οἰκίον ἕκαστος σκοπὸν ἢ τὴν γνώσιν ἐροῦσι κατ' ἐμοῦ, καὶ αὐτὸς δὲ σὺ ὁ τὴν ὑπόθεσιν κεινηκῶς ἐκβαλεῖν σπουδάσεις τὸ ὄνομά μου ὡς πονηρὸν, ἀλλ' οὐδὲν μοι περὶ τῶν τοιούτων μέλλει· οἶδα γὰρ καὶ πεπληροφόρημαι τῇ χάριτι τοῦ Χριστοῦ, ὑπὲρ τῆς ἐν Θεῷ ἀληθείας εἶναι μοι τὸν ἀγῶνα καὶ τὴν σπουδὴν· εἰροῦμαι δὲ μᾶλλον συνυδρίζεσθαι ταῦτα πάσχουσι τοῖς διὰ τὴν Θεοῦ πτωχεῖς καὶ εὐτελεῖσιν ἀδελφαῖς, ἢ πρόσκαιρον ἔχειν εὐφροσύνην; καὶ δόξης ἀνθρωπίνης ἀπόλαυσιν· κατὰ Χριστὸν ζῶντων ἐνείδισμῶν, τῶν τοῦ κόσμου παντὸς θησαυρῶν.

Ἐννέα μὲν οὖν οἱ πάντες ἐμοῦ τῷ σοφῷ τηνοκαῦτα συντάττονται λόγοι κατὰ γε τῶν φηδῶν λόγων καὶ τῆς διεστραμμένης τοῦ Βαρλαάμ δόξης, ὑπὲρ τῆς κατ' εὐσέθειαν δ' ἀληθείας οἰκείας· εἰπεῖν μᾶλλον, καὶ τῶν ταύτης προφίμων, εἰς τρεῖς διηρημένοι τριάδας· εἰσὶ γε μὴν οὐ κατ' αὐτὸ καὶ ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς ὁμοίως διὰ πάντων πάντες ἐκβαθεμένοι· ἢ γὰρ ἂν οὐδ' εἰς ἀριθμοῦς τε καὶ τάξιν οὕτω διήρητο· ἀλλὰ τὴν μὲν ἱερὰν ἡσυχίαν ὁμοῦ περισταναται πάντες, καὶ ὡς εἰς σκοπὸν αὐτὴν τε ταύτην

ς καλῶς τε καὶ ἀξίως αὐτὴν μετιόντας ὡσανεὶ Ἀ π. Διήρηται δ' ὡς ἔφη τόνδε τὸν τρόπον· γάρ πρότεροι τρεῖς περὶ τὰ λόγων τῶν ἔξω ἰ, καὶ ὅπως, καὶ μέχρι πόσου Χριστιανοί; ἰ χρηστότεον, ἔστι τε περὶ φυλακῆς νοῦ, καὶ ὡς νηταῖς τοῖς σπεύδουσιν ἡσυχάζειν ἔνθον τοῦ κ ἐκείνων κατέχειν περιᾶσθαι· καὶ δὴ καὶ ὡτὸς θεοῦ καὶ φωτισμοῦ, καὶ ἱερᾶς εὐδαι- καὶ τῆς ἐν Χριστῷ τελειότητος, πρὸ τοῦ ἱρλαάμ λόγους αὐτοὺς ἐκείνους ὡς εἶχον εἰς ἔλθειν ἐκδέδονται δηλαδὴ τῷ μεγάλῳ, παρὰ ἰληκῶτων ἐκείνως ἔτι μόνον τὰ ἐκείνων ἀκη- καὶ πρὸς γε τούτοις τὰ κατὰ τῶν μοναχῶν ἰ; ἱερᾶς ἡσυχίας ὅπ' ἐκείνου γλώττῃ ψευδεῖ θρασεῖα διαβρυλλοῦμενα κάκιστα, καθὼ καὶ αἱ προγεγραμμένοι τῶν τριῶν ἔρωτησεις Β ὑποδεικνύουσιν ἐναργιστερον. Οἱ δὲ μετ' ἰς τρεῖς αὐθις, οὓς δὴ καὶ ὑστέροις αὐτῶ; φει, καίτοι γε δευτέρους ὄντας μᾶλλον τῆ ἐπεὶ μὴδ' ἐπὶ τῆς οἰκείας αὐτοῦς ὁ ἀντίπα- ἦκε τάξεως μένειν, καὶ τὴν ἑτέραν ἀναγκά- ἱερον προστεθῆναι τούτοις· τριάδα τῶν λόγων, ἰ δευτέρων κατὰ τῆς ἀληθείας αὐτοῦ συγ- ἰ ἄτων· τοῖς γοῦν ὑστέροις τούτοις τρισὶ καὶ ἰ κς ὁ μέγας ἐχρήσατο κατ' αὐτῶν ἐκείνων τῶν ἱρλαάμ φημι πρῶτων λόγων, αὐτὸς δι' ἑαυ- ἰ γγεγονῶς τούτοις, εἰς Ἰταλίαν ἀποδημούντος ἰ, καὶ τοὺς μὲν θαυμαστῶς ἐξελέγξας καὶ ἰ ψας, ἄλλα τε πλείστα, καὶ δὴ καὶ τὴν ἐκ τῆς ἰδείας γνώσιν σωτήριον εἶναι γνώσιν λη- ἰ, καὶ διδάξας μάλᾳ καὶ σοφῶς τε καὶ θελῶς, ἰνως; σωτήριος γνώσις, καὶ ἐν κρηπτῷ τοῦ ἰ σσευχῆ καὶ πνευματικῆ τοῦ θεοῦ λατρεία· ἰ τὰ ταύτης ἰδιώματα καὶ γνωρίσματα· καὶ τοῦ ἱεροῦ φωτὸς ἐκείνου θεῖόν τε καὶ ἀπόρ- ἰ θάμα· καὶ ὅτι μόνους γε γνωστὸν ἀσφαλῶς εἶναι κάλλιστα τε καὶ ὑψηλότατα κατὰ χάριν ἰ ταπειραμένοις.

ἰ δ' ὁ Βερλαάμ ὑποστρέψας ἐκ τῆς πρι- ἰ εἰς γνώσιν γένοιτο τῶν ὑπὸ τοῦ μεγάλου κατὰ ἰ τοῦ λόγων καὶ τῆς αἰρέσεως; ἀξίως τε γεγα- ἰ ον, μεταπλάττει μὲν καὶ μεταποιεῖ τὰ πλεί- ἰ ὶν ἑαυτοῦ λόγων, τοὺς ἐλέγχου; καὶ τὴν ἀτο- ἰ ἦθεν ἐκφεύγων· ἀπὸ κρημνοῦ δὲ μᾶλλον σί- ἰ ρον εἰπεῖν εἰς κρημνὸν καὶ βόθρον ἐμπέπτων· ἰ καὶ γάρ ἀεὶ τὰ τοῦ ψεύδους, οὐδέποτε τοῦ α καὶ τῆς ἀληθείας, ἀλλὰ τῶν ἐκατέρωθεν ἰ κρημνῶν γιγνόμενα· κατὰ Μασσαλιανῶν δ' ἰ ἔς ὑστερον ἐπιγράφει πρὸς τὴν τῶν πολλῶν ἰ ην, ὁ δὴ καὶ μᾶλλον πρὸς ἔρευναν καὶ ζήτη- ἰ ρῶν τὸν ἀναίριτον αὐθις τοῦ ψεύδους, Γρη- ἰ φημὶ τὸν σοφὸν, ἐρεθίσαν, καὶ συλλαβεῖν ἰ κς καὶ συμπλακῆναι τὸ δευτερον λογικῶς τε ἰ κυματικῶς αὐθις ποιεῖ, καὶ τρέψασθαι κατὰ ἰ, καὶ τὸ τρόπαιον κατ' ἐκείνων ἰνταῖς ἀνα- ἰ τῶς τελευταίους τρεῖς, ὡς ἐξ ἄλλης ἀρχῆς κατὰ τῶν δευτέρων ἐξενεγκέντα, τοῦ Βερλαάμ

τουτωνῶν λόγων, τὰς τε προτάσεις αὐτῶν καὶ τὰ συμπεράσματα, καὶ τὴν τῶν ἐκβαινόντων ἰντεῖθεν ἀτόπων ἔσμων ἐξελέγχοντας μάλᾳ γενναίως, καὶ περὶ θεώσεως καὶ θεοῦ φωτὸς αὐθις ὑψηλῶς τε καὶ θεῖως ἄγαν διδάσκοντας, τοὺς δυναμένους πιστῶς φημι διακοῦειν ἐκείνων καὶ συνείναι· οὓς δὴ που καὶ Χριστὸς αὐτὸς εἰς ἀκράσιον προκαλοῦμενος κά- ἰ λαι τῶν θεῶν καὶ ὑψηλῶν ἔλεγεν· « Ὁ ἔχων ὧτα ἀκούειν ἀκούτω ¹⁰ » καὶ, « Ὁ δυνάμενος χωρεῖν αὐθις χωρεῖτω ¹¹ »· οἱ γάρ λοιποὶ, φησὶ, βλέποντες οὐ βλέπουσι, καὶ ἀκούοντες οὐκ ἀκούουσιν, οὐδὲ συν- ἰ οῦσι κατὰ τὴν προφητείαν· « Ἀκοῆ ἀκούετε, καὶ οὐ μὴ συνῆτε ¹² », διαρρήθῃν βεῶσαν, καὶ, « Βλέποντες βλέπετε, καὶ οὐ μὴ ἴδητε ¹³ ».

ἰ Ἀλλὰ τί ἂν τις εἰπῶν, ὧ θεῖα καὶ ἱερὰ κεφαλή, περὶ τῶν ἱερῶν σου τουτωνῶν λόγων! οὗτοι καὶ γὰρ ἂν ἱεροὶ λέγοντο λόγοι κυρίως, μᾶλλον δ' ἱεροὶ μὲν πάντες οἱ περὶ θεῶν τε καὶ ἱερῶν διεξιόντες ὡς αὐτῶς πραγμάτων, οἱ δ' οὐχὶ ἱεροὶ κατ' ἐκείνους μόνον, ἀλλὰ καὶ ἱερῶν ἱεροὶ καλοῦντ' ἂν δικαίως, ὡς περ ἄγιά τινα ἁγίων, καὶ ἔξμα ἔξμάτων, ζητοῖ τις τῶν ὑψηλῶν θεολόγων, ἐμπεριεκτικώτερα γὰρ καὶ κυριώτερα· τί γοῦν περὶ τῶν ἱερωτάτων σου τούτων ἂν εἴποιμεν λόγων; καὶ πῶς καθυπογράφο- ἰ μεν ἐκείνους τῷ λόγῳ; Ἦ τῷτο καὶ περιέργον μὲν ἂν εἴη καὶ περιετόν τῳ; πρὸς γε τῷ ἄδυνάτῳ, καὶ ἰ θη καὶ τοῦ σκοποῦ καὶ τῆς ὥρας ἔξω· πρὸς αὐτοὺς δ' ἐκείνους μᾶλλον, καὶ τὴν ἐκτεῖθεν ἀναδιύξουσαν πηγὴν τῆς ἀθανασίας παραπέμπομεν τοῦ; τὰ τοι- ἰ αῦτα διψῶντας, ὅσον ἀνοίξῃσι τὸ στόμα τῆς δια- ἰ νοίας ἐκτεῖθεν ἐλκυσόντας, ἢ κατὰ τὸν αὐτὸν εἰπεῖν θεολόγον αὐθις, ὅσον ἂν καθαρῶσι φαντασθί- ἰ σομένους· καὶ ὅσον ἂν φαντασθῶσι ἀγαπήσον- ἰ τας, καὶ ὅσον ἂν ἀγαπήσωσιν αὐθις νοήσοντας, ἰ κὰν ἀγανακτῶσι τινὲς πάλιν τῆ θεότητι καὶ τῆ θεοποιῷ στενοχωρούμενοι χάριτι· ἡμεῖς δ' ἐκείνῳ μόνον τοῖς εἰρημίνοις προσυήσομεν. Πολλῶν τινῶν καὶ μεγάλων κατὰ διαφόρους αἰτίας; καὶ χρόνῳ Πνεύματι θεῷ περὶ τῶν τοιούτων ὑψηλῶς εἰπόντων καὶ φιλοσοφῶντων, καὶ τῶν μὲν τῷδε μέρει, τῶν δ' ἐκείνῳ, τῶν δὲ τισι, τῶν δὲ πλείστοις ἑαυτοὺς ἰ δεδωκότων τῷ λόγῳ, τοῖς πᾶσι δ' ἐνός; τινος μηθενὸς τῶν τε πρὸ ἡμῶν καὶ τῶν ἀρχαίων ἐπεξιόντος κατὰ ἰ ταυτὰ, μόνος; οὐτοσὶν ἐξ ἀπάντων καὶ μετὰ πάντα, τὰ πάντων οὕτω θαυμαστῶν εἰς ἐν συνελογῶ; καθεωράθη, ἐκείνα λαμπρῶς εἰ; καὶ μετὰ πολλῆς τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς ἐλευθερίας εἰ; πλάτος; ἐξεί- ἰ πῶν καὶ λογογραφῆσας, καὶ προσέτι τὰ διὰ πείρας ὑπερφυῶς ἐγνωσμένα ἀκαταλλήλως συνάψας, καὶ ἰ οἰνεῖ διαλευκάνας καὶ ἀναπτύξας; ἀπερ κεφαλαιω- ἰ δῶς ἐκείνοι καὶ κατὰ σύνοψιν εἶπον. Καὶ τὰ μὲν οὐ- ἰ δις ὅστισοῦν ἂν εἴπῃ τῶν πάντων μὴ τοῦ θεοῦ Πνεύματος ἀντικρυς εἶναι λόγους, εἰ μὴ Πνεύματος τὸ παράπαν αὐτῶς ἄμοιρος; εἴη, διὰ στομάτων ὡς περ φως ἀνθρωπίνων βρθίντας; τὰ δὲ κῶν Χριστοῦ πεφυκέναι καὶ Πνεῦμα, καινῶς τε καὶ ὑπὲρ λόγου ἀνθρωπίνης διανοίας; καὶ γλώττης; ἀνευ λαλοῦντα,

Matth. xi, 15. ¹¹ Matth. xix, 12. ¹² Matth. xiii, 14. ¹³ ibid.

καὶ τὴν ἀκοὴν καταπλήττοντα, καὶ τὴν διάνοιαν ἄξιότατα, ἀθρόον τῆς γῆς τε μετατιθέοντα τὸν ἀνθρώπον, καὶ πάσχειν μὲν τι κινῶν καὶ ἀνερμηνεύοντα πάθος ποιοῦντα, οὐκ εἰδέναι δ' ἀσφαλῶς ὅ τι πάσχει· ἢ καὶ εἰδέναι μὲν, οὐ πεφυκέναι δὲ φράζειν· καὶ τὸ καινότερον, οὐδ' ἀπαλλαγῆναι δυνάμενον τῆς ἱερᾶς κατοχῆς ἐκείνης καὶ θείας μανίας οὐδ' εὐχερῶς ἀποστῆναι τῆς ὁμιλίας καὶ θεωρίας ἐκείνων· μᾶλλον δὲ καὶ διαστάντα μικρὸν ὑπὸ τῆς τοῦ σώματος ἀνάγκης τὸν ἐκείνοισι ἐλαωκότα, τῶν εὐτῶν αὐθις τάχιστα γίνεσθαι μετὰ πολλῆς τινοῦ τῆς ἐπιθυμίας, καὶ καινοῖς τισιν αὐθις ὡς ἐξ ἄλλης ἀρχῆς δοκεῖν ὁμιλεῖν, καὶ ὡν εὐδῆκω πρὸς ὁμιλίαν τε καὶ γῶσιν πρότερον ἦκε, καὶ ἀεὶ τὰ αὐτὰ περὶ τὰ αὐτὰ συμβαίνειν, καὶ κύκλον ἀδιεξιτήτως τινὰ στρέφειν, καὶ κόρον οὐδαμῶς πεφηνῆναι, καὶ τὴν ἐπιθυμίαν ἐπιτείνεσθαι καθ' ἑκάστην· καὶ χαίρειν μὲν καὶ διανίστασθαι τὴν ψυχὴν τῷ μήκει καὶ τῷ τόνῳ καὶ δρόμῳ τοῦ λόγου, ἀλλεῖν δ' ὡσαυτὴ καὶ δυσχεραίνειν, ὅτι γε καὶ εἰς τέλος ἦκει ποτὲ τὰ τοιαῦτα, καὶ μὴ μᾶλλον ἀτίμιστα πως καὶ ἀένναα, καὶ αὐτῷ γε τῷ ποσῷ φημι καὶ τῷ μέτρῳ τυχεῖν· συνεκτεινόμενα τῷ τῆς ἐπιθυμίας αὐτῶν ἀκορήστω, τοσοῦτόν εἰσι. Καὶ τὰ μὲν τῶν θεοφόρων διδασκάλων ἐκείνων, τὰ μὲν τοῖς εἰσαγωγικοῖς εἰς θεωρίαν εἰσι κατάλληλα, τὰ δὲ τοῖς κατ' αὐτὴν τελείοις τε καὶ δοκιμοῖς· καὶ οὐκ ἂν εὐροις τὰ αὐτὰ πεφυκότα πρὸς πάντας, ἀλλὰ διήρηνται μᾶλα καὶ λόγῳ καὶ νῷ καὶ ἀπλῶς γε τοῖς πᾶσι. Τὰ δὲ τοῦ φίλου τουτοῦ καὶ ὁμιλητοῦ καὶ συναγωγιστοῦ τῶν γενναίων ἐκείνων ὕψηλά μὲν εἰσι τοῖς ὕψηλοις καὶ ἄνω βεβηκόσι καὶ τελείοις ὁμοῦ πάντα, ὡς μηδεμίαν ὑπερβολὴν καταλείπειν, οὕτω δ' αὖ τοῖς ἀτελέσι καὶ πρὸς θεωρίαν εἰσαγωγικοῖς κατάλληλα πάνθ' ὁμοῦ καὶ ξυμπεφυκότα, ὡς μηδὲ λέγειν ἐξεῖναι.

Καὶ τί χρὴ λέγειν, ἀνθρώπε τοῦ Θεοῦ! ὅπου γε καὶ πρακτικοῦς πάντας, καὶ τοὺς λόγου μετόχους, καὶ σοφοὺς καὶ ἰδιώτας, καὶ νέους καὶ γέροντας, καὶ πάντας ὁμοῦ χειρωσάμενος τούτοις ἔχεις; καὶ πᾶσι κατάλληλον σεαυτὸν ὑπερφυῶς τοῖς χρωμένους παρέχεις, οὐ δογματίζων μόνον καὶ τὰ ὑπερφυᾶ καὶ ἀπρόβητα ζυντιθεῖς ἐκείνα, ἀλλὰ καὶ τὸν ἠθικόν τε καὶ ἀπλούστερον λόγον, καὶ τὰς τῶν Γραφῶν ἐξηγήσεις ἐκ τῶν τοῦ Πνεύματος πηγῶν ἀενάως προχέων, ὡσπερ τὸ μάννα φασὶν ἐκείνο τὸ ἱερὸν, καινῶ· ἐν ἐρήμῳ πάσαι τὸν Ἰσραὴλ τρέφον, καὶ πᾶσι τὰ πάντα γινόμενον πρὸς τροφήν, καὶ κατάλληλον καὶ ξυμπεφυκὸς ὃν ἑκάστην ἐν τε τῷ ἰσταμένῳ τῆς χρείας· ἐπειδὴ καὶ αὐτὸς τὸ ἀληθινὸν μάννα τὸν Χριστὸν ἐνδον ἀναθλύζον ἀενάως ἔσχευ ἐν τῇ καρδίᾳ, ἢ τό γε ἀληθέστερον εἶπαι, μᾶλλον ἔχεις, οὐ τύπος τις ἦν ἐκεῖνο τὸ μάννα καὶ σύμβολον· οὐδὲ γὰρ ἔχω τι πλεον καὶ φήσω, οὐδὲ μηχανῆ τις γε πρόσιστιν, ὥστε καὶ τὴν ψυχὴν αὐτὴν ἐκείνην ἑμαυτοῦ τῷ λόγῳ καὶ τοῖς γράμμασιν ἂν ἐγγαράξαι, μετὰ τῶν ἰδίων αὐτῆς περὶ σὲ καὶ τὰ σὰ ταυτεῖ παθῶν τε καὶ κινήματων· εἶεν.

Τούτων δ' οὕτως προκωρηκότων, καὶ οὕτω μεγάλους τινὰς καὶ θαυμαστοὺς ὑπὲρ τε τῆς ἱερᾶς

ἡτυχίας ὁμοῦ καὶ τῆς κατ' εὐσείδειαν ἀληθείας πρὸς τὸν ταύτης πολέμιον ἐκδεδωκότος τοῦ μεγάλου τοῖς λόγους, καὶ ὡς οὐδ' ἂν αὐτό· ποτε προσεδόκησε, τί γίνεται; καὶ πῆ τὰ τοῦ καινοῦ καταλήγει τούτου πολέμου; Πάντων ὁ χρηστός ἀφίμενος Βαρλαάμ, καὶ τοῦ πρὸς τοῦ; ἄλλους· ἐαυτὸν ἀποστήσας πολέμου, καὶ τοῦ λέγειν καὶ λογογραφεῖν κατ' ἐκείνων ὡσπερ δῆπου καὶ πρόσθεν, ὅλος ἐξῆς κατὰ Γρηγορίου χωρεῖ, καὶ πρὸς αὐτὸν, ὡς τοῦ λόγου προστάτην γενναίον, πᾶσαν ἀναιρεῖται τὴν μάχην· κάκειθι κατὰ πρόσωπον μὲν ἐπιένα; καὶ βάλλειν οὐκ εἶχεν· Ὡς γὰρ βέλως ἰσχυροτέρῳ προσκασθὲν, φησὶν, ἀπικρούσθη, καὶ ὡς κάλιως βαγεῖς ὑπεχώρησε· τοιοῦτω καὶ γὰρ τῷ προστάτῃ τῆς εὐσεβείας ἐνέτυχε· τὰ δὲ τῆς μηχανῆς καὶ τοῦ ὁδου χωρὰν οὐκέτι παρ' ἐκείνοισι οὐδοτιοῦν εἶχεν αὐτῷ, πάσαι καλῶς ἐξεληλεγμένα, καὶ κατ' αὐτοῦ πάνθ' ὁμοῦ συστραφεῖντα, τοὺς ἱμοὺς καταλιπὼν Θεσσαλονικίας, καὶ τὸ πολιτικὸν καὶ ὁμόγνωμόν τε καὶ σύμπουν καὶ τὴν ἐνστασιν, καὶ τὸν ὑπὲρ τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ δικαίου, καὶ μάλιστα τὸν ὑπὲρ ἀρετῆς καὶ τῶν ἱερῶν ἐκείνων ποτηθεῖς ζῆλον, τὴν Κωνσταντινου καὶ αὐθις καταλαμβάνει, τῇ τε φιλίᾳ θαρρῶν τοῦ προσσηκτότος τρικαῦτα τῆς τῶν πιστῶν κοινῆς Ἐκκλησίας, καὶ τῶν περὶ αὐτὸν τισιν οὐκ ὀλίγοις, καὶ ὅτι μὴ καλῶς τε καὶ φιλίως εἶχον ἐκείνοι πάσαι πρὸς τοὺς καθ' ἡσυχίαν ἑαυτοῖς τε καὶ μόνῳ Θεῷ ζῶντας· ὅφ' ὡν φασὶ καὶ τὴν ἀρχὴν κατὰ τῶν τὰ θεῖα φιλοσοφούντων μοναστῶν τὸν κενὸν φιλόσοφον τουτοῦ κακῶς διερεθισθῆναι, διαφθορουμένου τῷ περιφανεί τῆς ἐν ἐπιλείᾳ δόξης ἐκείνων, καὶ βουλομένων σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ κόλακας καὶ προσκυνητάς ἀγινεῖν; καὶ τούτους κακῆσθαι. Ἄλλ' οἶον δὴ με μικροῦ καὶ διέλαθε μεταξύ τῶν βηθέντων κείμενον. Τρεῖς ἐνταυτοῦς ὅλους ἐν Θεσσαλονικῇ διατετριφῶς ὁ σοφὸς ἦδη, καθ' οὗς ὑπὲρ τῆς κατ' εὐσείδειαν ἀληθείας τὰ προβήθέντα καὶ λέγων καὶ γράφων ἐσοῦδαξε, τὸ πλείστον κἂν τούτοις ἦν τῷ συντρόφῳ πένθει καὶ τῇ μονώσει νέμων καὶ ἡσυχῆ, καὶ καθ' ἑαυτὸν, ὡς εἰώθει, τῷ Θεῷ συγγινόμενος· καὶ ἐπειδὴ τὴν φιλίην ἐρημίαν οὐκ εἶχε, καὶ τὴν ἐξ ἀνθρώπων ἀνεκτιθευτον ἀναχώρησιν, οἰκίσκον ἑαυτῷ κατασκευάσας τὸν πάντων ἐνδύστατον, καὶ οἶον καὶ κτύποις καὶ θορύβοις καὶ πάσαις ὁμιλίαις ἀνεπιχειρήτων εἶναι, τῶν πάντων ἀναχωρῶν ἦν ἐκεῖ, καὶ τὰ τῆς ἐρημίας νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν καθ' ὅσον οἶός τε ἦν ἑαυτῷ μνηστευόμενος.

Καθῆστο μὲν οὖν ἡσυχάζων ὁ μέγας ἐκεῖ, καὶ τῷ Θεῷ μυστικῶς προσευχόμενος· οἱ δ' ὁμιλεῖται καὶ συνασκηταὶ τῶν τοιούτων παρὰ γε τῷ θαυμαστῷ Ἰσιδώρῳ παννύχιοι πάντες ἀγρυπνοῦντές τε καὶ ψάλλοντες ἦσαν ὁμοῦ, καὶ Ἄντωνίῳ τῷ κοινῷ φημι καθηγητῇ καὶ πατρὶ τὰ εἰκότα πανηγυρίζοντες· ἐσπέρα καὶ γὰρ ἦν ἐκείνη τῆς νομιζομένης αὐτῷ δι' ἔτους κοινῆς πανηγύρεως· ἦς οὐδ' αὐτὸς εἶπε· ὁ μέγας ἀπῆν, ὡ τοῦ θαύματος! ἀλλὰ καὶ σερῆν λαμπρῶς μᾶλα μετὰ τοῦ σῆματος, καὶ συνορτάζων καὶ συνεργῶν, καὶ διαίτων δικαίως ἀμφοτέρως τοῖς μέρεσιν. Εὐχομένῳ καὶ γὰρ ἐκεῖ τῷ Γρηγορίῳ καθ'

ιν, ὡς ἔφην, φῶς μὲν ἄθροον θεῖον ἐπιδημιεῖ A
 ῥιλάμπαι συνήθως, τῷ δὲ μεγάλῳ τούτῳ φωτὶ
 ντώνιος ὁ μέγας ἄρα συνῆν· ὃς καὶ τῷ Γρη-
 κατ' ὀφθαλμοὺς παραστάς, Καλὴ μὲν, ἔλεγε,
 καθ' ἡσυχίαν τοῦ νοῦ προσευχῆ, τῆς ψυχῆς
 βασικὸν ἀποσημήχουσα, καὶ τῆς τῶν ἀποβόη-
 ποκαλύψεως ἀξιούσα καὶ θείας, ἀναγκαῖον δ'
 ρῶ καὶ τὸ συνεῖναι καὶ κοινωνεῖν εὐχῆς τε
 λιμφοδίας, καὶ τῶν ἄλλων πρὸς τοῦτοῖς φημι
 πνευματικῶν τοῖς ὁμοτρόποις τῶν ἀδελφῶν·
 τοιγαροῦν καὶ νῦν πρὸς ἐκείνους ἀγρυπνοῦν-
 καὶ ψάλλοντας ἀπαθεῖν, τῆς σῆς ἐπιστασίας
 οὐς ὡς μάλιστα. Καὶ ὁ μὲν ταῦτα τὸν φῶν
 ς ἀπῆι πρὸς ἑαυτὸν· ὁ δὲ αὐτίκα τῆς ἐντολῆς
 τῆς ἦν· καὶ τὴν ἡσυχίαν καὶ τὸν οἰκίσκον
 τῶν, χαίρων τοῖς φίλοις μάλ' ἐφίσταται χαί- B
 καὶ τὴν ὄλην ἱερὰν ἐκείνην νύκτα καὶ τὴν
 ἰν σὺν ἐκείνοις ἀγρυπνος ἐκτελεῖ.

αὐτο τῷ σοφῷ Γρηγορίῳ, καὶ τοῖς κατὰ τὸν
 Ἄθω Πατράσι, ὅσοι τε τὸν ἡσυχίον καθ'
 ς μετῆσαι βίον, καὶ ὅσοι φροντιστηρίων τῶν
 πων ἦσαν προσετηκότες, καὶ δὴ καὶ τῷ κοινῷ
 μόνῳ τοῦ θροῦ, τὰ τῶν ὑπὲρ εὐσεβείας
 ἠν καὶ τῆς σπουδῆς τῆς ἰδίας κοινώσασθαι,
 ἠν ἐκμιμουμένῳ τὸν μέγαν καλῶς δῆπουθεν,
 ἰρὸ αὐτοῦ ἀποστόλοις κοινουμένῳ τὸ κατ' αὐ-
 ἰαγγέλιον, εἰ μὴ πως εἰς κενὸν τρέχω, φησὶν,
 κμον¹⁶, εἰ γὰρ καὶ τοιοῦτό τι, φησὶν, ἦν ὁ
 θεολόγος ἐν τοῖς ὁπ' ἐκείνου λεγομένοις ἡ
 οῖμένοις. Ἄνειμι τοιγαροῦν, μεθ' ἐαυτοῦ καὶ C
 ἰσον ἔχων Ἰσίδωρον· τὰ τῶν λόγων κοινούται,
 ἔρ ἡσυχίας αὐτοῦ καὶ θείας θεωρίας ὑποδει-
 φρόνημα καὶ τὴν σπουδὴν, τῶν πολεμίων
 ῥεσχελίας καὶ βλασφημίας διέξιαι, καὶ οἷς
 ἠς αὐτὸς ἀντιπερατάξατο· τὴν ἐπὶ τούτοις
 κοινήν αὐτῶν ψῆφον καὶ τὴν ἀπόφασιν. Οἱ δὲ
 εαὶ τῆς εὐσεβείας ἰσχυρὸν αὐτὸν εὔρον ἀγωνι-
 καῖτοι γὰρ μὴδὲ πρότερον ἀγνοοῦντες, καὶ
 ἠναιετὴν τῶν ἰδίων αὐτῶν, καὶ ὑπὲρ τῶν αὐ-
 ἰς καὶ κατὰ τῶν αὐτῶν κατὰ τὸν μέγαν ἐκείνον
 ἠνον, καὶ ἐπαινοῦσι, καὶ συμφηφίζονται, καὶ κυ-
 τὰ ἐκείνου καὶ λόγοις καὶ γράμμασιν· οἷς δὴ
 μεῖς τότε συνώντες, κὰν τῷ χορῷ τῶν πρεσβυ-
 ἠτι τελούντες, καὶ ψυχῇ καὶ χειρὶ καὶ λόγοις
 ράμματι, καὶ πᾶσιν ἀπλῶς οἷς εἰχομεν ἐκείνοις D
 πομεν.

καίνο δεῖ τοῖς εἰρημένοις προσθεῖναι· νόσω
 ῥα πρὸ πολλοῦ κάτοχος ἡ καταλειφθεῖσα τῶν
 ῶν Θεοδότη τυγχάνουσα, ἡ μὲν ὅσον οὕτω τὸ
 ἰ καταλειπεῖν ἦδη καὶ πρὸς Θεὸν ἀπείναι προσ-
 ἠος ἦν· ἀπῆι δ' ὁ μέγας ἐς Ἄθω, καθὰ δὴ καὶ
 ἠντες ἐφημεν· οἱ δὲ μαθηταὶ προσίνοντες καὶ
 κερὶ τοῦ τέλους καὶ τῆς ἐκφορᾶς ἐκείνης ἠρώ-
 ὀπως ἂν κατ' ἐκείνου δηλαδὴ γνώμην τὸ κατ'
 ἠν διδῶνται, ἐπειδὴ γὰρ καὶ πᾶσαν εἶναι ἀνάγ-
 ἐκείνον ἀποδημεῖν· ἄμα δὲ καὶ τὴν κειμένην
 ρει λόγοι· ἠεῖνον πρὸ τῆς ἐξόδου παραμυθῆσα-

σθαι· βαρύτερα καὶ γὰρ ὡς εἶκός πρὸς ταύτην
 ἔξιν ἐκείνην, μὴ προσορᾶν ἔχουσαν τὸν ἀδελφὸν καὶ
 πατέρα, μὴδὲ προσλαλεῖν τὰ τελευταῖα καὶ ἡδιστά;
 πρὸς ταῖς ἰσχάταις μετ' ὀλίγον ἂν γενομένην ἀνο-
 πνοαῖς. Ὁ δὲ Πνεύματι θεῖῳ τὸ μέλλον ἔναργῶς
 προορῶν, Ἄλλ' οὐ χρεῖα γὰρ τῶν τοιούτων, μάλα θαβ-
 ρούντως πρὸς ἐκείνους φησὶν· ἔλευσόμεθα καὶ γὰρ
 ἡμεῖς Θεοῦ βουλομένου καὶ πρὸ τῆς αὐτῆς τελευτῆς.
 Καὶ ὁ μὲν εἶπε· τὸ δὲ καὶ τετελεσμένον ἦν ὁπερ-
 φῶς ἔγαν καὶ θαυμαστῶς· ἔτι καὶ γὰρ ἀποδημοῦν-
 τος ἐκείνου, ἐσπέρα μὲν ἦν καθ' ἣν δῆπου καὶ τὰ
 τῆς ἱερᾶς μεταστάσεως ἡμῖν τῆ Θεομήτορι τελεῖν
 ἔθος· ἡ δὲ Θεοδότη πρὸς τὴν ἀναγκαῖαν ἐκδημίαν
 ἰούσα, τὴν παρουσίαν καὶ τὴν ἐπίσκεψιν τοῦ πατρὸς
 ἐζητεῖ· ὡς δ' ἤκουσεν ἐκείνον ἀποδημοῦντα, τιτρώ-
 σκεται μὲν τὴν ψυχὴν, καὶ ὡς ἀναξίαν ἑαυτὴν τα-
 λανίζει τῆς ἰσχάτης ἐκείνου θείας καὶ ἐμῆς·
 σιωπᾶ δ' ἐξ ἐκείνου τὸ παράπαν καὶ ἡρεμεῖ, καθα-
 κερει στραφεῖσα πρὸς ἑαυτήν. Καὶ οἱ μὲν παρόντες
 πρὸς τὴν ἐκφορὴν καὶ τὴν ταφὴν τοῦ σώματος πάν-
 τες ἦσαν ὄρωντες, ὡς ἀπολιπούσης μετὰ μικρὸν
 αὐτὸ τῆς ψυχῆς, καὶ τὰ πρὸς κηδείαν ἠτύρπιζον· ἡ
 δὲ, ὡ τοῦ καινοῦ θαύματος! καὶ εἰς ὀγδόην ἐξ ἐκεί-
 νου γὰρ παρατείνει, ἄτροπος, ἄνυδρος,
 ἀνομιλητος, ἀναπνοῆ μόνῃ βραχείᾳ καὶ ὀφθαλμοῖς
 πιστουμένη τὸ ζῆν, καὶ τὴν παρουσίαν κατὰ τὴν
 πρὶρῆσιν ἐκδεχομένη τοῦ ἀδελφοῦ. Καὶ δῆλον ἐκεῖ-
 θεν· τῆς γὰρ ὀγδῆς πρὸς ἐσπέραν ἰούσης, παραγι-
 νεται μὲν ἐκ τῆς ἀποδημίας ἐκείνος, παρίσταται δὲ
 τῆ κειμένη καὶ προσλαλεῖ· ἡ δ' ἀισθημένη, καὶ
 τοὺς ὀφθαλμοὺς ἄμα τῆ ψυχῇ πρὸς ἐκείνον διέρασα,
 ἐπεὶ λέγειν οὐκ εἶχεν, οἷς εἶχεν ἀφοσιούσαι τὸν πό-
 θον· τὰς γὰρ νεκρὰς ἦδη χεῖρας ἐκείνας, καθ' ὅσον
 εἶχε κινήσασα, καὶ πρὸς Θεὸν οἶον καὶ τὴν ὀρειλο-
 μένην εὐχαριστίαν ἐπάρασα, καὶ, Ἀδέξαι σοι, Κύριε,
 ψυχῇ φθειγχαμένη καὶ νῦν, μετὰ μικρὸν πρὸς Θεὸν
 αὐτὴν εὐκλεῶς παραπέμπτει, ὃς δῆπου καὶ τὰ τοιαῦτα
 θαυμαστῶς οὕτω καὶ ὑπὲρ φύσιν εἰργασταί, τοῦ μὲν
 τὴν θαυμαστὴν ὑπὲρ αὐτῆς πρὶρῆσιν, τῆς δὲ τὴν
 καλλίστην ἀποκληρῶν ἔφεσιν, καὶ ἀμφοτέρους ἄμα
 τιμῶν· ἦς δὴ καὶ τῆς ψυχῆς ἐξιούσης, τῷ θεῖῳ φωτὶ
 τὰ πρόσωπα θαυμαστῶς περιλάμπεται, τὴν ἐκείνης
 ἱερὰν τε καὶ ἀπόβρητον διαζωγράφουντα καὶ τοῖς
 ἔξω λαμπρότητα· καὶ τὸν νεκρὸν δ' ἐνφύροντες ἦδη,
 D καὶ συνήθως τὸν ἐπιτάφιον ἔδοντες, τηλικαύτης τῆς
 εὐωδίας τῶν τε παρόντων τινὲς, καὶ αὐτὸ· δ' ἐκείνος;
 ὁ μέγας; ἦσθοντο, ὡς μὴδ' ἐρμηνεύειν ἐκείνην διὰ τὸ
 μέγεθος δύνασθαι· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ πολλὰ τινα πρὸς
 τοῦτοῖς· ὑπὲρ αὐτῆς λόγου τε καὶ συγγραφῆς ἀξία
 παρὰ πολλοὺς φέρεται, ἃ καὶ διὰ τὸ τοῦ λόγου μήκος
 ἡμῖν παραλέλειπται.

Γρηγόριος μὲν οὖν ὁ μέγας ἐν ἐκείνοις ὡς ἔθο;
 ἦν, ἡσυχίᾳ φημι καὶ νῆψει καὶ προσευχῇ, καὶ τῷ
 ταῖς θείαις ὄσαι ὄραι καθ' ἑαυτὸν προσέχειν ἐμφά-
 σεσιν. Ὁ δὲ τῶν τοιούτων πολέμιος Βαριλαάμ τὴν
 Κωνσταντεῖνου, καθάπερ ἔφην, καταλαθῶν· ἦν ἔγωγε
 καὶ μεγέθους καὶ κάλλους καὶ πλούτου καὶ σοφίας

καὶ τῶν τοιούτων, οὐδ' ἔσον ἂν εἴποι τις ἐπαινῶν, ἅμα
 ἐν τούτῳ καὶ μόνον ἐπαινεῖν οὐκ ἔχω, τὸ καθαπερ εἶπειν
 τιε πεττοῖς τε καὶ κύβοις, ἢ κατὰ τὸν σοφὸν εἶπειν
 θεολόγον, ὡσπερ τοὺς ἐπικικοὺς καὶ τὰ θέατρα, οὕτω
 δὴ καὶ τὰ θεῖα πιάζειν, καὶ κατορχεῖσθαι τῶν θεα-
 τῶν, ἢ ἐφορχεῖσθαι τὰ θεῖα, καὶ τὰ μυστικὰ θεατρι-
 ζῖν κακῶς ὡς ἐν σκηνῇ τε δράματι· ταύτην τοι-
 γαρ οὖν ἐκείνο; μετὰ τοῦ προσήματος καὶ τῆς
 ὑποκυροῦσης εὐσεβείας καταλαθῶν, καὶ τὰ τῶν
 ἔξω λόγων καὶ τῆς φιλοσοφίας τοῖς περὶ ταῦτα κε-
 χηρόσιν ἀπλῶς καθάπερ εἰ τι δέλεαρ προβαλλόμενος,
 κατὰ πολλὴν τοῦ κωλύοντος· ἐρημίαν, πᾶσαν ἐν
 βραχεῖ ταύτῃ ἐποποιεῖται, καὶ κακῶς ἐαυτῷ ταῦτα
 φρονεῖν ἀναπαθεῖ, καὶ ταῖς στρατείαις αὐτοῦ κατα-
 θεῖ βλασφημίαις τε καὶ τοῖς ἔδογμασι, τὸν Βασιλε-
 σοῦ ἀντισταγαγῶν τῆς τοῦ Πνεύματος χάριτος ἀν-
 τικρυς καὶ αὐτῶς, καθάπερ Ἰουδαῖοι κατὰ Χριστοῦ
 πρότερον, καὶ πλάνους ἀποκαλῶν τοὺς θεοειδεῖς,
 αἰρεῖσιν τε κληροῦν τοῖς ἁγίοις ἐπικαλῶν, καὶ βλασ-
 φήμους καὶ ἀπατεῶνας τινὲς ὀνομάζων καὶ κακο-
 λόγους, τὸ τῆς κακοδοξίας κληροῦν ὄντως ταμίον,
 τὸ τῆς βλασφημίας καὶ τῆς ἀπάτης· ἀκριδὲς ἐργα-
 νον.

Ταῦτα καὶ τοῖς περὶ τὸν τῆς Ἐκκλησίας προκα-
 θήμενον ὑποψιθουρίσας, κατὰ τὸν ἀρχαῖον ἐκείνου
 ὄρειν ἐν παραδείσῳ, καὶ πάλαι διεφθαρμένοις, καθὼς
 δὴ περὶ καὶ φθόρας Ἰφην, καὶ δι' ἐκείνων, ὡς διὰ τινῶν
 ἐπιτηδεῶν ὀργάνων ἢ μελῶν, καὶ τὴν κεφαλὴν κα-
 θεῖόν, ὡσπερ δὴ καὶ διὰ τῆς γυναικὸς τὸν Ἀδὰμ
 ἐκείνος τὸ πρότερον, μικροῦ καὶ τὴν κατ' εὐσεβείαν
 ἀκριδῆ λατρεῖταιν ἐξουσίασθεσι παθεῖ πάντας, κα-
 τὰ τὴν ταύτης ἀκριθεστάτων λατρευτῶν καὶ κηρύκων
 ἐρημίαν κατὰ ψηφισσάσαι. Ἀλλὰ τὸ μὲν ἐπέχει θεὸς
 ἀνωθεν, ὁ καὶ τοὺς πειρισμοῦς, οἷς αὐτὸς αἰεὶ λό-
 γους σοφίας, συμπερόντως κατὰ τῶν ἰδίων αὐτοῦ
 συγχωρῶν, καὶ τὸ μὲν ἀφίει, τὸ δὲ κατέχων, ἵνα
 μὴ τῷ ψεύδει δῶ κατὰ τῆς ἀληθείας εἰς τέλος, οἴμα,
 καυχήσασθαι. Γράμματα δ' ἐκείθεν τοῦ τῆς κοινῆς
 Ἐκκλησίας προεστῆκότος εἰς Θεσσαλονικὴν φοιτῶν,
 Γρηγόριόν τε τὸν ἱερὸν καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ πρὸς τὴν
 Ἐκκλησίαν ὡς ὀπευθύνους ἤδη μετακαλούμενα. Καὶ
 ὁ μὲν ἀνείκει μετὰ τῆς θεολόγου γλώττης εὐθύς,
 οὐδὲν ἀναδουεῖ οὐδ' ἀναβαλλόμενος, Ἰσίδωρον τε
 καὶ Μάρκον τοὺς κορυφαίους τῶν φίλων καὶ τὸν κα-
 λὸν μετ' αὐτοῦ Ἀωρόθεον ἐπαγόμενος· ἐπεὶ δ'
 ἐπέθη τῆς Κωνσταντινίου, τὸ σκότος ἦν εὐθύς ὄρειν
 ἐλαυνόμενον τῷ φωτὶ, καὶ τὸν ἐπικρατοῦντα τῆς
 εὐσεβείας νυκτερινὸν τᾶγον τῇ προσβολῇ τῶν τοῦ
 κλητοῦ ἡλίου ἀκρίτων λαμπρῶς ὀποτηκόμενον καὶ
 ἐκαυόμενον, καὶ τὴν ψυχοφθόρα θηρία, κατὰ τὸν
 θεοφῶρον φάνας Δαβὶδ, ἅμα τῇ ἀνατολῇ τούτου πρὸς
 αὐτὰ καὶ τὰ; οἰκίας καταδύσεις καὶ τὸ φίλον σκό-
 τος; ὀποχωροῦντα καὶ αὐσετελλόμενα πάντα; καὶ γὰρ
 ἦπερ ἔφην σχεδὸν, πλὴν ἐνώ; τινος; ἢ δυοῖν τῶν ἀρί-
 στων, τοὺς μὲν προκατελιγημένους, τοὺς δὲ κατὰ
 μικρὸν πειθομένους, τοὺς δ' ἀρχομένους ἤδη θεω-
 ρεῖσθαι καὶ περιτρέπεσθαι περὶ τὴν πρώτην ἕδραν·
 καὶ τὴν ἀληθείαν εὐρηκῶς; τῷ ἐν αὐτῷ φεγγομένῳ
 τῆ; ἀληθείας φγεμονικῶ στριζῆι καὶ ὀδηγεῖ Πνεύ-

ματι· καὶ γίνεται πάλιν τὰ σκολεῖ εἰς εὐθεία, καὶ
 αἱ τραχυαὶ εἰς ὀδοὺς λείας, καὶ τὸ τοῦ Θεοῦ Πνεῦμα
 τὸ ἀγαθὸν, κατὰ τὸν θεῖον Δαβὶδ καὶ αὐθις εἰπειν,
 ὀδηγεῖ πάντας διὰ τῆς ἐκείνου χειραγωγία, τε καὶ
 τῆς γλώττης ἐν γῇ εὐθείᾳ, ὅπου οὐκ ἐνὶ λίθος καὶ
 πρόσκομμα, τὸ τῆς θείας φάνας καὶ πάλιν Γραφῆς,
 οὐκ ὄφρις δάκνων ἐπὶ ὀδοῦ, οὐδὲ δῆγμα κληροῦν καὶ
 μελανία θανάτου πρόξενος· καὶ σὺν τούτοις ἢ καὶ
 πρὸ τούτων, τὸν αὐτὸν ἐκείθεν μετακαλεσάμενον
 πατριάρχην, καὶ δὴ καὶ τὴν σὺν αὐτῷ τὸ κληροῦντα
 παροῦσαν κοινὴν τῶν ἀρχιερέων ὀμῆγυρι, οἱ καὶ
 πρὶν μὲν εἰς λόγους ἐνελεστέρους; ἔλθειν τῷ μεγά-
 λῳ, καὶ τὴν τῶν προκειμένων ἐξέτασιν, ἐκ πρώτης,
 ὁ φασιν, ἀφτηρίας καὶ ὀμιλίας, οὕτως ἐξεπλάγησαν
 τὴν ἐκείνου φωνὴν καὶ τὴν λόγον, ὡς μηδὲ λέγειν
 ἐξείναι. Ἐπεὶ δὲ καὶ πρὸς τὸ πλέγος κατὰ μικρὸν
 ἀφῆκον τῶν αὐτοῦ λόγων, ἡμέρας ἅλας οὐοῦ διωμι-
 ληκότας καὶ νύκτας, τῶν τε πρὸς Βασιλεῖα καὶ τὰς
 ἐκείνου κληροῦνας διακούσαντες θαυμαστῶν λόγων,
 καὶ τὰς ἐκείνου φωνὰς ἐν τε συγγράμμασι καὶ λό-
 γοις, ὀμοίως Θεοῦ φωναὶ ἀντικρυς; εὐρηκῶτες, καὶ
 νοῦν ἱερὸν, μᾶλλον δὲ νοῦν Χριστοῦ, κατὰ τὸν θε-
 σπέσιον εἶπειν Παῦλον, καὶ στόμα θεολογίας, καὶ
 λογάτων ἱερῶν, καὶ δόξης ὀρθῆς στάθμην, καὶ πᾶν
 ὁ τι τις ἂν εἴποι τῶν τιμῶν καὶ ὀψηλῶν, διδάσκαλον
 αὐτὸν εὐσεβείας διαβλήθην ὀμοῦ πᾶντες ἀνωμαλῶ-
 γων, καὶ συνφῶν καὶ ὀμογνώμονα τῶν τῆς Ἐκκλη-
 σίας κοινῶν διδασκάλων, καὶ γλώτταν κοινὴν τῆς
 ἐκείνων ὀμολογίας, καὶ καθαίρετην τῆς κλάνης· καὶ
 χάριτας αὐτῷ μακρὰς ἔλεγεν ὀφλεῖν ὁ κοινὸς τῆς
 κοινῆς Ἐκκλησίας; προσέταξ, ὅτι τῆς Βασιλεῖα
 κλάνης καὶ τῆς ἀπάτης τοῦ ψεύθους αὐτὸν τε καὶ
 τοὺς; περὶ αὐτὸν ἀπῆλλαξε διὰ τῶν αὐτοῦ θαυμαστῶν
 λόγων.

Καὶ ταῦτα μὲν ὁ τῆς Ἐκκλησίας κληροῦμεν κλη-
 ροῦντα σὺν γε τοῖς περὶ αὐτὸν ἀρχιερεῦσιν, ὁ δὴ
 καὶ φθόρας εἰρηκῖεν· τὸ λογίζόμενον ὀλησθῆ τῆς
 ψυχῆς; ὀγιὰς περιφέρων ἔει, καὶ μήπως παρταραπῆς
 ὀπὸ τοῦ κἀκιστ' ἀπολουμίνου φθόνου τε καὶ τῆς
 εὐσεβείας. Ἐπεὶ δὲ καὶ σὺνοδον κοινὴν ἔδει τῆς
 Ἐκκλησίας τῆς καθόλου γενέσθαι, ἵνα καὶ ὁ Θεὸς
 ἐν Ἐκκλησίᾳ πολλῇ καὶ λαῷ βαρεῖ δοξασθῆ, κατὰ
 τὸν θεῖον φάνας Δαβὶδ, καὶ τὸν οἰκίον αὐθις; κατὰ
 τὸν αὐτοῦ λόγον ἀντιδοξάζει θεράποντα· ὁ Τὸς; δε-
 ξάζοντας καὶ γὰρ με, φησιν ἐκείνος, δοξάσω· οἱ δὲ
 ἐξουθενοῦντές με ἀτιμασθήσονται· ὁ καὶ πρὸς τού-
 τοις; ἵνα ἐκ μέσου τὸ τῆς κλάνης μετ' ἡλίου κληροῦ-
 σιν γένηται, καὶ τὸν λεγῶνα τῶν κληροῦντων κλη-
 ροῦντων μετὰ τῆς ἀγέλης τῶν κληροῦντων ὀμολογίας τοῦ
 Πνεύματος ὀπηρεταί τῇ θαλάττῃ καὶ τῷ τῆς ἀπω-
 λείας βοθῶν παραπέμψωσι, γίνεται δὴ καὶ τοῦτο· καὶ
 ἢ κληροῦντα τὸ γε νῦν εἶναι τίως ὀρίζεται, προσθεσμίαν
 λαβοῦσα τὴν τοῦ θαυμαστοῦ βασιλείας ἐκείνου· ἔδει
 γὰρ, ἔδει μηδ' ἐκείνου ἀπειναί τῆς τελευταίας καὶ τοῦ μ-
 στηρίου· οὕτω καὶ γὰρ ἐγὼ καλῶ τὰ κατὰ τὴν ἱερὴν
 ἐκείνου σὺνοδον μετὰ τοῦ Πνεύματος; ὀπὸρ τοῦ Πνεύ-
 ματος κληροῦμενα· ἀλλὰ καὶ παρῆναι μετὰ τῆς θείας
 καὶ βασιλικῆς ψυχῆς τε καὶ γλώττης, καὶ κληροῦνται
 θαυμαστῶς καὶ διδάξαι, καὶ αὐτὸς δι' αὐτοῦ καὶ τῆς

ειαν εξελέγξει, και τον της ευσεβειας χριστα
 ισαι λογον. Και ούτω μετα της μεγάλης και
 υους εκείνης ομολογιας: τε και θεολογιας ο θαυ-
 : 'Αυθρόνικος: τον ενταυθα καλως μεταλλάξει
 ιην γην καταλιπων, και προς θεον μεταβας·
 υος γε αντι πασης και υπαρ πασαν την επι-
 βασιλειαν επερ τις των προ αυτου βασιλειων
 εν λαβων. 'Αλλα μηπω τουτο· δελ γ' ο μηδ'
 τω λογω παραλιπειν, τηλικαυτα τε δυνα,
 η ειρημενω μεταξυ κειμενα.

βει μιν εκ Θεσσαλονικης, καθα δη και φθασας
 ον τοις περι αυτον ο θεος; Γρηγόριος εις την
 κλειων βασιλευσαν· Θρακης δ' επιβεληκως
 και εν 'Οδρυσσις αυτου που και 'Ορεισιδδι
 ινος, παρεργον ωστανει της οδοϋ και του προ-
 κου ποιεται και το τον εμην Δαβιδ και την
 ηω χαριν μετα της θαυμαστης σοφιας τε και
 λωτης μετακαλειςσθαι, κοινωνων θυτα παλαι
 σθησιως και λογων και τροπων και γνωμης;
 ων φιλων αυτω συγκαταλεγμενον τοις πρω-
 ραπει τοιγαρουν και μετακαλειται προς θαυ-
 λ' τον αγωνα τον ανδρα, μεταξυ Θρακης τε και
 η εν δρεσι που καθ' ησυχιαν σκηνοουμενον·
 η και Γρηγόριος ο θαυμαστος εκεινος εν ησυ-
 ια της απθ Σιναιου μεταβα; καθοδον, θειας
 σοφιας εκει συνιστησι φροντιστηριον, και
 κ Σινδ προσγενομενην αυτω προσγοριαν εξ
 ε τε και δι' αυτου τω χωρω και τω φροντι-
 ρ ειδωσιν. 'Αλλ' εκεινος και τα γραμματα του
 ου φθάνει, μδλλον δε θεος αυτον ανωθεν εξαγει
 ις της ερημιας και της καλυθης, και τω γεν-
 της ευσεβειας αγωνιστη τον καλδν συναγωνι-
 ια: και υπασπιστην οξείω; πρ' ειλιδα συνιστη-
 ριτη και γαρ ην εισιδντι Γρηγοριω την Κωνι-
 νου, κεικεινος εϋθις εκ του 'θρους κερην,
 η επικερϋα τινα και θαυμαστην ενδειξ τη του
 εδλου ψυχη, και εσαν ουκ αν τις εξελκε βα-
 και των της θειας φιλοσοφιας; κοινωνων τε και
 ιατων εκεινω συγκατιόντων· υποφθα και γαρ
 φδου βαρβαρικης της μηδε την αρχην οδσης
 εκειθεν εξήλασεν· οδτω θαυμαστως της
 κρονιας, καθα δη και φθασαντες εφημεν, τα
 υτων κερουσιας αναγκαιας εϋσης δ: ωθεν οικο-
 ιασης.

εινων τοιγαρουν κατιόντων εκειθεν, και διο-
 ς· συν αυτοις ην ο φιλος· της μιν βασιλευου-
 ταυτησι παλαι πολιτης και των ευπατριδων,
 ιας δ' εραστη; και της κατα Χριστον φιλοσο-
 εικερ τις, δε' ην Άρα και της πατριδος παρ-
 η την ζωην αποικος διαγυγονω;· εν ερημοις και
 διατριβων ην, και τα πλειστα τω χρηστω
 εκει συγγινόμενος. Τουτω καταλαβόντι, καθ-
 εφην, την Κωνσταντινου συν τοις λοιποις, και
 η μιν εις θην ελθόντι τω σοφω Γρηγοριω·
 γαρ ουδε πρότερον οραθει; ετυχεν δλω;· παρ-
 ις· εταιροις συν γε τοις άλλοις ενταυθοι κατα-
 ις, οφιος εϋθις οπνοϋντι κατα την πρώτην γε
 ηκτων τοιαυτε παρισταται. 'Αφημεν εις την
 αχρηστικης θεομητορος θειου νεων, ο χρηστος

Α φησι Διονύσιος, ομοῦ προσκυνήσαντες πάντες, και
 τον ιερδν δηλαδη Γρηγόριον εχοντες μεσον ημων·
 ιπει δε και τον νεων εισιόντες μετα βραχυ, και
 προσκυνήσαντες ω; εθος, αμα προ των του θεiou
 αϋτου θυρων εστημεν, ανδρα; τινας λαμπρους ομοϋ
 και την θψην και την στολην ιδδσκουν εξιδντας εκει-
 θεν οραβν. Οι και στολην τινα λαμπραν ενδύσαντες
 τον Γρηγόριον, και ραδδον ομοιαν αυτω εγχειριζου-
 σιν, ην εκεινος λαδων εν χειριν και την νεων παντα
 περιων, και ημων επομενων παντων, ανθρωπι-
 σκων ιδδκει τι σημηνος ελαυθεν εκειθεν αισχραν
 ομοϋ παντων κεκτημενων την θψην και μλειαναν.
 Εις εκειθεν επανων, των αυτων ιδδκει και παλιν
 εχεται, ει που και τινε; ετυχον ενδον σκωτι και
 γωνια παραβύσαντες εκυτους, κεικεινους ανιχνευων
 μετα κλλης της σπουδης, και των ιερων απελαν-
 νων ωσαυτως και πορρω τιθει;· Οι δ' εξιδντες εκει-
 θεν, ιπει μηδ' αντιβλεπειν μηδε ιστασθαι το παρ-
 παν εδύναντο, φεύγοντες ηπειλιον υπ' αποκριας, ως
 αμυνοϋνται δηλαδη κρι πράγμασι και λογοις εκει-
 νον οδτωσι διωκόμενοι, και των κατ' αυτου βλαστη-
 μιων ουδέποτε παύσσονται. 'Αλλ' εκεινους οιωζειν
 φησιν ο μέγας αφεις, επανελθων συν ημιν αυθις προ
 των αδύτων της προτερας ελεγο στασσεως· οι δε τας
 λαμπρας εκεινοι περιβελημενοι στολα; εξιδντες και
 παλιν εκειθεν, θρόνω τον μέγαν εγκαθιδρύουσι, τρις
 το, 'Αξιος, επαιπόντες συνθηδω συν θαυμαστη τινε
 τη βοη.

Και τα μιν οραθέντα τότε τοιαυτα, σύμβολα των
 μετα ταυτα γεγονότων σαφη, και οια μηδε του
 εξηγουμένου δεισθαι και οδηγούτος· εστε γαρ τους
 υπό δαιμόνων ενεργουμένους, και τη του Χριστου
 πολυτροπως επιδουλεύσαντας 'Εκκλησια, Βασιλαμ
 και 'Ακίνδυνον φημι και την εξάγιστον και πονηραν
 περι αυτους συμμοριαν, του; μελαινας ανθρωπισκους
 εικεις εκεινους· εστε την των δαιμονιων αυτων
 εκεινων πληθυν, την των αιρέσεων πρώτην αιτιαν·
 εστε και άμφω τουτου; ομοϋ κεικεινους, πολλakis δ
 Γρηγόριος ωπται και λογοις και γραμμασι και
 κοινη και ιδιε θαυμαστως της 'Εκκλησιας αδτου;·
 εξελάσας, και δυναμει θεια τοι; εκεινων υπερ-
 φυκ; λαθων κρητος εικερ τις, και τοι; ευσεβεια
 λαμπραν τινα δι' εαυτου δεδωκω; την νικην· επι-
 σημαίνει γε μην θαυμαστω; η βεια δψις κεικεινα,
 D ως δις τε κατα των αυτων επ' 'Εκκλησιας τον κυ-
 ριώτερον αθλον αγωνιεται, τον μιν προ της καθ-
 εδρα; της ιερδς και της προστασιας της 'Εκκλη-
 σιας, τον κατα του Βασιλαμ φημι τουτουι, και των
 της αιρέσεως πρώτων αρχων τε και συγγρμμάτων·
 τον δε κατα του την αρεσιν ταυτηνι κείιστα διαδε-
 ξιμένου 'Ακίνδυνου φημι του φιλου και επιδούλου,
 και φοιτητου και προδότη, κατα τον αρχαιον εκει-
 νον, και της μιαρδς αυτου συμμοριας, μετα την
 χειροτονιαν τε και τον θρόνον· και δι; την ιερδν
 ταυτηνι περι αυτον τελεσθη και χειροτονιαν ο της
 Θεομητορος εκεινω; θειος νεω; εν εαυτω; τελεσθησο-
 μνην εξει, κεικει το. 'Αξιος, αισθητω; τε και νοη-
 τω; υπό γε της νοητης ομοϋ και της αισθητης· 'Εκ-
 κλησιας επι την αξιον δυνα; Πνεύματι ούτω μετ' ελι-

γον βρῆθῃται· ἂ δὴ καὶ εἰς πράγματα μετὰ μικρῶν θαυμαστῶς ἐξέβη, τῆς θείας ἐκείνης ἀποκαλύψεως ἐν μηδενὶ τῷ παράπαν διαπιστούσης· εἰ γὰρ καὶ πρὸ τῆς τοῦ μεγάλου χειροτονίας ἡ καταστροφή γίγονεν Ἀκινδύνου, ἀλλὰ καὶ αὐθις τῆς αἰρέσεως κατὰ διαφόρους αἰτίας καὶ χρόνους, νῦν μὲν καθαιρουμένης, νῦν δὲ τὰς κεφαλὰς συνεχεῖς ἀναδιδοῦσης· ταῖς τινῶν συμμαχίαις, κατὰ τὴν Ὑδραν τὴν ἐν τῷ μύθῳ, ταῖς δὲ καθ' ἡμᾶς Ἡρακλῆς οὐτοσί, καὶ τὴν τοῦ θείου πυρὸς ἐνεργεστέραν προσλαβῶν συμμαχίαν, ὡς τὴν τοῦ αἰσθητοῦ πρὶν ἐκεῖνος, τοῦ θείου δηλαδὴ Πνεύματος; διὰ τῆς χειροτονίας; θαυμάσιον ἐστὶ τοῦτον βρῆντος, καὶ τέμνει καὶ καίει μέχρι βρῆτων αὐτῶν ὡς εἶπειν καὶ πυθμένων, ἐπ' Ἐκκλησίας κοινῇ πάσης, καὶ οἰγῇ καὶ βυθῷ καὶ πανωλεθρίῳ παντελεῖ δέξασαι.

Τί τὸ μετ' ἐκείνην τὴν θαυμαστὴν ἔβην; Ἐγὼ μὲν ἐβουλόμην καὶ τοῖς κατὰ μέρος ἐπεξελεῖν πᾶσι καθέσον οἶόν τε, καὶ ταῖς ἀριστεραῖς ἐκείναις τοῦ μεγάλου καὶ τοῖς θαυμαστοῖς ἄθλοις ἐπικαλλώμεσαι τὸν λόγον, καὶ οἷον ἐπεντροφῆσαι τῷ διηγήματι· ἀπάγει δὲ με τὸ τοῦ λόγου μήκος αὐθις ἐκείνων τῆς συμμετρίας ἐκπίπτων· διὸ τοὺς ἐκείνα ποθοῦντας, τοῖς τε λόγοις ἐκείνου, καὶ τοῖς τῆς Ἐκκλησίας κοινῆς παραπέμψας τόμας τε καὶ συγγραμμάσιν αὐτὸς ὠδί πω; κεφαλαιώσω τὸν λόγον, τιμῶν τὸ, Πᾶν μέτρον ἔριτον, ἐπειδήπερ καίκενος.

Ἐρίσταται μὲν ὁ προσδοκώμενος εὐσεβέστατος βασιλεὺς μετὰ τῶν ἐν τέλει· ἀκούει δ' ἐντελέστερον τῆς παρὰ τοῦ πατριάρχου, οὐδὲ πρότερον ἀνήκοος πάντῃ διαγεγονῶς τῶν τοιοῦτων· συγκροτεῖται δ' ἡ σύνοδος κατὰ τὸν μέγιστον καὶ περιφανῆ νέων τῆς τοῦ Θεοῦ μεγάλης Σοφίας· συντρέχει δ' ἡ πόλις πᾶσα σχεδόν, ὡς ἐν μεγάλῳ τινὶ καὶ περιφανῇ τῷ ἄγῳ· ὁ Βασιλεὺς εἰσάγεται τῶν μοναχῶν κατηγορήσων ἅπερ καὶ πρόη· ἀρνεῖται τὴν τάξιν, καὶ τὸ πρότερον παραιτησάμενος σχῆμα τοῦ κατηγόρου, ἐφ' ἕταρ ἄττα καὶ δὴ περᾶται χωρεῖν, καὶ τὴν ὑπόθεσιν διασφείρειν, ἀλλ' οὐδὲν τι πλέον ἔσχεν ἐκ τούτων· ἀλίσκεται γὰρ εὐθύς, καὶ μὴ βουλομένου τῶν αὐτοῦ συγγραμμάτων προκομισθέντων, ἅπερ αὐτὸς ἀπειτηθεὶς δι' ἑαυτοῦ πρὸ ὀλίγου τῷ τῆς Ἐκκλησίας δέδωκε προσωτῶτι· τέλος ἐξελέγγεται ἐκ τῆς πολυειδοῦς αἰρέσεως θαυμαστῶς ἐπὶ πάντων, καὶ παρὰ πάντων ὁμοῦ κωμωδίζεται καὶ διαμυκτηρίζεται· μᾶλλον δὲ καὶ παλαμναιστάταις τισὶ ταῖς ἀραῖς αὐτὰ τε καὶ ὁ πατὴρ ὁμοῦ καὶ δημιουργὸς αὐτῶν δικαίως καθυποβάλλονται· καὶ ἐπειθὴ μήτε λέγειν μήτε ἀποδιδράσκειν τοὺς περιφανεῖς τῆς ἀληθείας ἐλέγχους ὁ Βασιλεὺς ὅλως εἶχεν, ἀλλ' οὐδ' ἐκφεύγειν τῶς ἔδωκε τὸν τῆς Ἐκκλησίας δικαιότατον ζῆλον, καὶ τοῦ κοινῶ τῶν πιστῶν ἐκείνου θεάτρον, πρὸς ὀργὴν κατὰ τῆς αἰρέσεως ἤδη κεινημένου, καὶ τοὺς αἰτίους τῆς πλάνης ἀνελεῖν ἐκζητούντος· τοιαῦτα καὶ γὰρ τὰ τοῦ δήμου πρὸς ὁμετρίαν ἰστοίμω; ἴοντα, τὴν μετρίαν ὑποκρίνεται καὶ τὴν ὁμολογίαν τῆς ἀληθείας· καὶ ὁ μὲν, οὕτω τῶν αὐτοῦ συγγραμμάτων αἴρεσιν καὶ ψεύδος καταγνοῦς ἐπὶ πάντων, καὶ μετανοεῖ; χῶραν αἰτήσας καὶ λαβῶν δῆθεν, τὴν ἔδου

κωνῆν, ὅ φασιν, ὑποδαίς, καὶ ἀφανεῖ; διδοῦς; ἐαυτὸν, πρὸς Λατίνους τοὺς ἑταίρους εὐθύς ἀποτρέχει μετὰ τῆς δυσσεθείας. Ἡ δ' Ἐκκλησία Χριστοῦ τὸν αὐτῆς καθαρῶς ἐπιγνώσκει προστάτην, Γρηγόριον δηλαδὴ τὸν μέγαν, καὶ προτεῖ καὶ θαυμάζει, καὶ παντοδαποῖς τισὶν ἀναδεί τοῖς τῶν ἐκείνων σταφάνοις· εἰ μὲν οὐ λέγουσα τῶν θαυμαστῶν κατ' ἐκείνου, εἰ δ' οὐ κωνοῦσα; μᾶλλον δὲ πάντα μὲν τὰ βέλτεστα καὶ λέγουσα καὶ κωνοῦσα, ἔξιον δ' ἐκείνου μηδὲν τι μητρώως πειεῖν καὶ λέγειν σκοδοῦσα. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ βασιλεὺς αὐτὸς σὺν γε τοῖς καθ' αἴμα προσήκουσι, καὶ δὴ καὶ τοῖς προβουσι τῶν ἐν τέλει, καὶ διδάσκαλον εὐσεθείας, καὶ κανόνα δογμάτων ἱερῶν, καὶ στῦλον τῆς ὀρθῆς δόξης, καὶ πρόμαχον Ἐκκλησίας, καὶ βασιλείας εὐσεβοῦς καύχημα, καὶ πᾶν ὁ τι γε τῶν κλλίστων μετὰ μεγάλου τοῦ θαύματος αὐτὸν ἀπεκάλουν.

Ἄλλ' ὧ τῆς πονηρᾶς διαδοχῆς καὶ τῆς ὑποστοφῆς καὶ παρρησίας αὐθις τοῦ ψεύδους! Πάλιν Ἀρχάλαος μετὰ τὸν Ἡρώδη, καὶ Κατάφρα; κατὰ Χριστοῦ δημιουργῶν μετὰ τὸν κηδεστὴν Ἄνναν, ἄκων τε προφητεῶν ὑπὲρ τοῦ ἔθνους, καὶ συνηγορῶν τῇ πολεμουμένη παρ' αὐτοῦ ἀληθείᾳ, καὶ τοῖς ὑπὲρ αὐτῆς λόγοις τῶν προφητῶν τε καὶ θεολόγων, καὶ Ἀκίνδυνος ὁ σκαῖός μετ' ἐκείνου καὶ σὺν ἐκείνοις τὴν τοῦ Βασιλεῦς ὁλοκρῶς ὑπέων ἀφῆρτιν καὶ τὴν κλάνην, καὶ τοὺς ὁμιλητὰς ἐκείνου σκορπισθέντας συνάγων, κλειστοὺς τε σὺν αὐταῖς προσεταιριζόμενος ἄλλους, καὶ τὴν αἴρεσιν ξυνιστάς, ἐαυτὸν τε προστάτην καὶ διδάσκαλον αὐθιμαρινῶν χειροτονῶν δυσσεθείας, ὁμοῦ τε κατὰ τῆς εὐσεθείας χῶρων καὶ τοῦ ταύτης προμάχου, καθάπερ ὁ Σαμαρεὺς πάλαι Σίμων, καὶ Νικηλαὸς ὁ προσήλυτος ἀπὸ Σύρων, κατὰ τοῦ Ἐθαγγελίου φησὶ Χριστοῦ καὶ τῶν πρώτων μαθητῶν τε καὶ ἀποστόλων· καὶ τὸν μὲν Βασιλεὺς καίτοι γε μηδενὸς ἀπαιτούντος ἀπεκηρέτων, καὶ φρικωδεστάταις τισὶ ταῖς ἀραῖς κατὰ τοὺς τῶν παλαιῶν αἰρεσιάρχῶν διαδόχους ἐκείνους καθυποβάλλων, ἐν ἔχῳ τι καὶ προκάλυμμα καὶ προσωπίον ἢ κλάνη, ἄλλος δ' ἐκείνος ὃν ἀντικρὺς καὶ λόγοις καὶ γράμμασι, καὶ παντὶ τῷ κατὰ τῆς εὐσεθείας κολέμῳ. Πάλιν οὖν ἀγῶνας καὶ ἄθλοι, καὶ κολέμων ὑπόθεσις τῷ προσωπιστῇ τε καὶ τεχνίτῃ τοῦ λόγου, κατὰ τῶν αὐτῶν τε καὶ ὑπὲρ τῶν αὐτῶν ἰσταμένῳ, καὶ τῆς κατ' εὐσεθεῖαν ἀληθείας εὐφύχως προκινδυνεύοντι.

Καὶ τῶς μὲν ὁμοίει καὶ διαλέγεται πρῶτον, καὶ πολλῶν τε καὶ καλῶν συμπαρόντων τὸν Ἀκίνδυνον ἐξελέγγει γενναίως, καὶ τὴν αἴρεσιν ἀναίξει, καὶ τὴν προτέραν τῆς ἀληθείας ὑπόκρισιν, καὶ τὴν ἐσχάτην ταυτηνὴν συμφωνίαν τοῦ ψεύδους. Ὁ δ' ἐπὶ μηδοσιῶν ἀντιλέγειν ἢ λέγειν εἶχεν, ὑποκρίνεται καὶ αὐθις τὴν ὁμολογίαν τῆς ἀληθείας, ἔμα καὶ γράμμασι τῆς ἱθίας χειρὸς καὶ ὑπογραφαί; ἀσφαλισάμενος δῆθεν τοὺς αἰσῶν τοῦ λόγου, καὶ τὴν διὰ πάντων πρὸς τοὺς ἀγίους κοινωνίαν ἅμα καὶ συμφωνίαν, τοῖς τοῦ σοφοῦ Γρηγορίου κροσμαρτυρήσας καὶ λόγοις καὶ γράμμασιν, ἔ καὶ εἰς δεῦρο μένει παρόντα, καὶ τὴν ἐκείνου δυσσεθεῖαν ἐξελέγγεται καὶ τὸ ψεύθῃ; Ἐπει δὲ μετὰ μικρῶν τὴν ὁμοίαν

κρῖσις καὶ τὴν σκηνὴν ἀποβρίψα·, καὶ ταυτησὶ τῆς Ἀ
 ὁμολογίας καὶ τῶν γραμμάτων ἔξαρκος γεγὼς·,
 ἅμα τοῖς ὁμόφροσι περιφύει τὴν πάλιν, θεορυδῶν ἐπὶ
 τοῖς προτέροις καὶ αὐθις, καὶ τῷ ψεύδει παρασύρων
 τοὺς ἰσχυρίτους· ὁ γὰρ Αἰθιῶψ οὐκ ἔλευκαίνετο·
 καὶ ὁ κερκίνος ὀρθῶς βαδίζειν οὐκ ἐδιδάσκετο· σύν-
 ἔθε· συγκροτεῖται παρὰ τῆς Ἐκκλησίας καὶ πάλιν,
 κατ' οὐδὲν ἑλάττων τῆς κατὰ τοῦ Βασιλαῆμ πρώτης
 ἐκείνης· καὶ πάλιν ἀγωνιστῆς τε καὶ ἀθλητῆς περι-
 φανῆς τῆς εὐσεβείας ὁ μέγας, ὁμοῦ τε τὴν κλάνην
 τοῖς τῶν θεῶν Γραφῶν λόγους καὶ ταῖς ἱερῶς τῶν
 θεολόγων διδασκαλαῖς ἐλέγγων, καὶ τῆ κατ' εὐσε-
 βειαν ἀληθείᾳ τὸ κράτος λαμπρῶς· εἰσαυθις περι-
 ποιούμενος, ἅμα καὶ τοῦ θαυμαστοῦ βασιλέως παρ-
 ὄντος, οὐ μὲν ἐπιλημμένου τότε τοῦ κράτους, B
 ἢ τοῦ μὲν κράτους καὶ τῶν πραγμάτων ἐπιλημμέ-
 νου, τὸ διδάγμα δὲ σὺν τῷ τῆς βασιλείας ὀνόματι
 μόνον οὕτω περικειμένου, καὶ τὸν τοῦ θαυμαστοῦ
 βασιλέως καὶ ἀδελφοῦ τόπον ἀποπληροῦντος, ἤδη
 μετὰ τῶν ὑπὲρ εὐσεβείας ἀγώνων τε καὶ κατορθω-
 μάτων κάλλιστα πρὸς Θεὸν ἐκδοθημηχότος· ὅς δὲ
 καὶ τὴν Ἀκινδύον τὰ τοῦ Βασιλαῆμ ἐπὶ τῆς μεγά-
 λης ταυτησίᾳ ἐξελέγξας συνόδου κακῶς φρονούντα,
 καὶ τοῖς κοινῶς ἀξιῶμασι καὶ ταῖς δόξαις τῆς Ἐκ-
 κλησίας ἀντικείμενον προφανῶς, καθὰ δὴπου καὶ
 βασιλεὺς ὁ κράτιστος ἀδελφὸς ἐκεῖνος τὸν Βασιλαῆμ
 πρότερον· ἐπικυροῖ καὶ αὐθις σὺν τῷ τῆς Ἐκκλη-
 σίας προσηκούσῃ, καὶ τῶν ἱερῶν τοῖς ἀρχηγοῖς
 καὶ προκαθημένοις, τῷ σοφῷ δηλαδὴ Γρηγορίῳ σὺν
 γε τοῖς περὶ αὐτὸν, τὸ κράτος τῆς εὐσεβείας· μάλ-
 λον δὲ καὶ θαυμάζουσι καὶ ἀνακηρύττουσι καὶ λόγοις C
 καὶ γράμμασι καὶ παντοδαποῖς ἐπαῖνοις αὐτὸν ὁμοῦ
 πάντας, κατ' οὐδὲν ἑλάττων τῶν ἐπὶ τῆς πρώτης
 ἐκείνης συνόδου· ἠνίκα δὲ καὶ ὁ κατὰ τῆς αἰρέσεως
 καὶ τῶν ταύτης ἀρχηγῶν, ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ψή-
 φῳ τῆς Ἐκκλησίας κενῆ, καλῶς ἐξετέθη τόμος,
 συνεκτυγμένως ὁμοῦ πάντα περιλαμβάνων, καὶ
 ὑπογραφαῖς κατασημασμένως τῶν κορυφαίων τῆς
 Ἐκκλησίας, καὶ πρὸ πάντων τοῦ πάντων προκαθη-
 μένου, καὶ τὸν πατριαρχικὸν ἔχοντος τότε θρόνον.
 Εἰς μακρὸν ἡμῖν ἀποτεινόμενα καθορῶ τὰ τοῦ
 λόγου, διὸ καὶ συντέμνεται ἀνάγκη καθ' ἕσασιν ἐλόν τε
 ἐδὲ συνεχῆς καὶ πυκνὸν τῶν ὑποθέσεων διωθεόμενον,
 καθάπερ ἐν θεάτρῳ καὶ κλήθει τοῦς συναντώντας.
 Οὕτω δύο μῆνες ἐτύγγανον παρελθόντες ὅλοι μετὰ D
 τῆν δευτέραν σύνοδον ταυτησί, καὶ ἡ μακρὰ καὶ
 χαλεπὴ κατ' ἀλλήλων ἄρχεται στάσις τῶν ἡμετέ-
 ρων, καὶ ἡ ἐμφύλιος μάχη τε καὶ φθορὰ, καὶ ὁ κοι-
 νῶς τῆς βασιλείας ὁμοῦ καὶ τῆς Ἐκκλησίας· ποιμὴν
 τε καὶ ἄρχηγός, τὸν κοινὸν θεορυδὸν καὶ τὰς τιμῶν
 ἀλογίστους ὀρμὰς καὶ τὰς διαβολὰς καὶ τὴν φθόνον
 ὀφείλων ἐπέχειν, καὶ πρὸς εἰρήνην τε καὶ ὁμόνοϊαν,
 ὡς τῆς εἰρήνης εὐαγγελιστῆς τε καὶ μύστης, πάσῃ
 σπουδῇ συνάγειν τοὺς πάντας, τὴ μὲν οὐκ ἐποίησεν,
 τὴν δ' ἐναντίαν ὥσπερ ἐπίτρεδες· σπεύδων λῖναι, καὶ
 προσεπαθίζων φεῦ! ἄσημέραις καθεσώρθε τὴν μάχην,
 καὶ τὴν διαίρειν καὶ τὴν στάσειν ἀνάπτων. Ἐκαὶ
 δὲ μὴ καὶ Γρηγόριον εἰς συναινούντα τούτοις τὸν
 μέγαν, κλειῖται μὲν οὖν καὶ παραινούντα καὶ εἰση-

γούμενον τὴν εἰρήνην καὶ τὴν ὁμόνοϊαν διὰ πάντων,
 καὶ τὰ τῷ σχήματι καὶ τῇ ἀξίᾳ κατάλληλα πρότε-
 ραι αὐτὸν ἀξιούντα· τούτο καὶ γὰρ πρὸς αὐτοῦ τε
 εἶναι, καὶ τοῦ κοινῆ τῆ βασιλείᾳ καὶ παντὶ τῷ γέ-
 νει λυσιτελοῦντος, τὴ δ' ἐναντίον πᾶν τούναντιον ἐξ
 ἐφαμιλλου, καὶ πρόσσεσι καὶ τὸ τῆς θείας ἀγανα-
 κτήσεως, φησὶν, ἀνοθεν καὶ τῆς δίκης, πρᾶγμα το-
 σοῦτον καὶ οὕτως ὑπερφυεῖς, καὶ ῥῆσά γε πεφυκῆς
 καὶ μόνον τὴν πανωλεθρίαν ἐπάγειν. Ἐπειδὴ ταῦτα
 καὶ φρονούντα καὶ συμβουλεύοντα κατεῖθε τὸν μέ-
 γαν, οὐχ ἄπαξ, οὐδὲ δις, οὐδὲ μόνον πρὸς αὐτὸν μόν-
 ον, ἀλλὰ καὶ πολλὰκις, καὶ πολλῶν καὶ μεγάλων
 παρόντων, κἂν τῆ συγκλήτῳ καὶ τῆς βασιλίδος· ἔ-
 στιν ὅτε προκαθημένης· καὶ τότε μὲν μόνον, τότε
 δὲ καὶ σὺν ἄλλοις τῶν ὁμοτροπῶν, δέον αὐτὸν καὶ
 θαυμάζειν τοῦ φρονήματος καὶ τῆς κατὰ καιρὸν
 παρρησίας, καὶ χάριτας ὄφειν τῆ· εὐνοίας τε καὶ
 φιλητρῶ, καὶ τοῦ κοινῆ πρὸς δόξαν ἰόντος· οὕτω καὶ
 γὰρ ἂν εἶδειε πράγμασι τὸν κοινὸν πατήρα καὶ κη-
 δεμόνα τοῦ γένους, καὶ ὡς οὐ μάτην, οὐδ' ἀκλῶς
 τὴ μέγα τοῦτι περικεῖται πρόσσημα· ὁ δὲ καὶ πρὸς
 ὄρθην διεγείρεται μᾶλλον, καὶ κατὰ τοῦ φίλου χω-
 ρεῖ, καὶ ὀκλίεται φεῦ! κατὰ τοῦ πρᾶου συμβούλου,
 καὶ ἀμύνασθαι σπουδῇ πάσῃ ζητεῖ τὸν ἄνδρα, μήτε
 τὰς προτέρας τιμὰς, καὶ οἷς αὐτὸν ἀνεκήρυττε θε-
 μοσίᾳ τε καὶ κατ' οἶκον, καὶ πρὸ τῶν συνόδων καὶ
 μετὰ τὰς συνόδους, κἂν τοῖς πρώτοις· ἐτίθει τῶν
 φίλων, μήτε τὰς παρόντα λογιζόμενος ταῦτα, καὶ
 πᾶσι μὲν ὄντα λυσιτελῆ καὶ σωτήρια, καὶ τοῖς κοινῆ
 καὶ καθένα, καὶ αὐτῷ τούτῳ δὲ πρὸ τῶν ἄλλων τὴν
 κοινὴν ἀνηρημένην προστασίαν τῶν πάντων, καὶ τὸν
 ὑπὲρ αὐτῶν καὶ τῆς κοινῆς οἰκονομίας ὀφειλοντα δι-
 δόναι λόγον τῷ κοινῷ τῶν ὅλων δεσπότῃ. Γρηγό-
 ριος μὲν οὖν ὁ σοφὸς εὐθὺς ἐκποδὼν ἦν, ἐπειδὴ κερ-
 ἀνητύτοις ἐπιχειρῶν ἔγνω, καὶ τῆς πόλεως οὐ μα-
 κρὴν ἐαυτῷ τε καὶ Θεῷ συγγινόμενος συνήθως καθ'
 ἡσυχίαν, καὶ κατὰ τὸν θεῖον ἐκαίνον Ἱερυμίαν, τὴν
 τοῦ γένους παρακοχὴν καὶ τὴν πανωλεθρίαν ἀπο-
 κλαιόμενος· ὁ δὲ ποιμὴν, ἐπαὶ κατὰ τῆς ποιμνῆς
 φεῦ! κατ' ἐκάστην ἦν αὐτῷ ἡ σπουδῆ, καὶ διὰ τοῦτο
 καὶ τοῖς κριοῖς μᾶλλον ἐπετίθει τοῦν προβάτων,
 ἵνα καὶ μᾶλλον τὸ πᾶν καταργησῆται, εἰ μὲν οὐκ
 ἐνανθεί, εἰ δ' οὐκ ἐβουλεύετο νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέ-
 ραν; ὥστε καὶ τὸν ἐπίσημον τούτου κρὸν τῆς με-
 γάλους Χριστοῦ ποιμνῆς πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐκαίναι, ἢ
 καὶ πρὸ τῶν ἄλλων ἀπάντων γε καθελθῆν· καὶ ἐπειδὴ
 προσωπεῖον οὐκ εἶχεν αὐτῷ τὰ τῆς μάχης, οὐδ' ἐδύ-
 νατο καὶ σκιάν γοῦν τινα ἀλάσαι κατ' ἐκείνου συ-
 κοφαντίας, κατὰ τῆς εὐσεβείας ἀνασθῆν ὅλος χωρεῖ,
 καὶ πόλεμον ἀλλόκοτον τινα καὶ καινὸν ἐπαγεῖται τῇ
 Ἐκκλησίᾳ, καὶ τῶν θείων δογμάτων ἀναίρεσιν με-
 λετᾶ, φεῦ! τῶν ἱερῶν καὶ διδασκάλων ὁ προῦχων·
 οὕτω καὶ γὰρ φετο καὶ τὸν πρόμαχόν, τε καὶ κή-
 ρυκα, Γρηγόριον δηλαδὴ τὸν σοφὸν συγκαταστρέφειν
 ἐκείνοις, καὶ τρόποιαν ἀναστήσειν κατὰ τῆς ἐκείνου
 σπουδῆς καὶ φιλοσοφίας, μᾶλλον δὲ κατὰ τῆς· θε'
 αὐτὸν ὑπ' αὐτοῦ πολεμουμένης κάκιστα τοῦ Χρ-στοῦ
 Ἐκκλησίας, οὐ τῷ κατ' αὐτὸν σχήματι τε καὶ πράγ-
 ματι μόνον ἀπέθον, ἀλλὰ καὶ Χριστιανῶν ὁμοῦ πάν-

των ὡς ἀληθῶς ἑκφυλον καὶ ἀλλότριον, καὶ τῷ Α πονηροῦ καὶ ἀρχαίκαυ δαιμονι μόνῳ καὶ τῇ κατ' ἐκείνον πατρίᾳ προσήκον.

Ἄν εἰσάγεις τοιγαροῦν ὁ καινὸς οὐτοσι θεομάχο· τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ μαθητοῦ τὸν προδότην, καὶ τὸν ψευδοπάστολον τοῦ σοφοῦ ἀποστόλου, καὶ τὸν Ἀντίχριστον ἄντικρις τοῦ Χριστοῦ, Γρηγορίου δηλαδὴ τοῦ μεγάλου, τὸν τῆς ἀληθείας ἀποστάτην τε καὶ πωλέμιον, Ἀκίνδυνον φημι τὸν ψευδώνυμον, ἡρέμα μὲν ἐκ κατ' ὀργᾶς καὶ κατὰ μικρὸν, εἶτα καὶ γυμνῇ τῇ κεφαλῇ, τοῦτο δὴ τὸ λεγόμενον· τὸν μὲν καὶ καθ' ἐκείτην καὶ λόγοις καὶ πράγμασι ἐξείραρον καὶ σ.νιστάς, Γρηγορίου δὲ καὶ τῆς κατ' αὐτὸν ἱερέας ἑταιρίας κατατρέχων καὶ μὴ παρόντων, καὶ σχεδὸν ἐρήμην καταδικάζων, καὶ ἡμέρας ὄλας καὶ νύκτας τῷ τῆς αἰρέσεως συνόνθ διδασκάλῳ, κάκεινα καὶ σπουδάζων καὶ συλλαλὸν καὶ συμπράττων κατὰ γε τῆς εὐσεβείας καὶ τῶν ταύτης προμάχων, ἃ βίβλοι καὶ μνήμαι φέρουσι. Καὶ ἵνα τὰ ἐν μέσῳ συντέμῃ, Γρηγόριος μὲν ὁ τοῦ φωτὸς υἱὸς καὶ λαμπρὸς κῆρυξ, μετὰ τὰς μακρὰς συκοφαντίας ἐκείνας καὶ περιόδους, ἐπιεὶ καὶ δημοσίων αὐτὸν ἀδικημάτων, καὶ καθοσιώσεως ἢ καὶ στάσεως, οἱ τοῦτοιον δημιουργοὶ καὶ κοινονοὶ πρὸς τοῖς ἄλλοις κρίναιν ἤξιουν, τὰς ἀληθείας κατ' αὐτοῦ περιώμενοι· συσκιάζον ὅπ' αἰσχύνης αἰτίας, μᾶλλον δὲ καὶ ταῦτα κάκεινα ψευδῶς ἄλλοτε ἄλλως συνείροντες κατὰ τοῦ ἀλήπτου, καὶ διὰ πάντων συκοφαντοῦντες, καὶ σκῆτος καὶ εἰρκτὴν φεῦ! ὡς κακοῦργος ὅπ' αὐτῶν καταδικάζεσαι τελευταίον, ἵνα μὴδ' ἐν τούτῳ τῆς εἰκίνοσ καὶ τῆς μιμήσεως ἀπολειφθῇ τοῦ σεπτοῦ Ἱεραμίου, καθὰ δὴ καὶ προῦφην, ὡσπερ ἐκεῖνος τοῦ βορδέρου πάλαι τὸν λάκκον ὑπὲρ τῶν θείων χρησμῶν καὶ τῆς ἀληθείας, οὕτω δὲ καὶ αὐτὸς οὕτος ὑπὸ τῶν ὀμοφύλων ὑπὲρ τῶν αὐτῶν ἀντικρις ἢ καὶ μισζόνων τὴν εἰρκτὴν κατασκασθεῖς, Ἀωροθέου τοῦ καλλίστου φοιτητοῦ τε καὶ φίλου κἀνταῦθα συνόντος, ὡσπερ δὴ κἀν τοῖς ἄλλοις πειρασμοῖς καὶ ταῖς περιόδοις, καὶ τῆς χρονίας καθείρξεως, καὶ τῶν λοιπῶν ἀνιερῶν μετέχοντος πῶς ἂν εἰποις ἡδέως.

Ὁ δ' ἐπὶ κακῇ μοίρᾳ τῆς Ἐκκλησίας προστάτης, ἐπιεὶ καὶ τὸν λόντα τουτοῦν δέσμιον εἶχε καθάπερ ἐπίθει, καὶ τὸ πᾶν ἦδη τοῦ ἀγῶνος αἰσχυρῶς φετο δεινύσαι, κατὰ πολλὴν τοῦ κωλύσοντος ἐρημίαν, καὶ προστάτην Ἐκκλησίας, ὦ γῆ, καὶ ἡλίε, καὶ θεσπὰ θεῖα, καὶ μαρτύρων, καὶ ὀμολογητῶν, καὶ Πατέρων ἱερῶν ἄθλιοι τε καὶ ἀγῶνες, τῶν μετὰ Χριστὴν καὶ τὴν ἐκείνου σφαγὴν καὶ τὸ αἷμα ταύτην συστησμένων, τὸν ἀλιτήριον καὶ προδότην τῆς Ἐκκλησίας Ἀκίνδυνον φημι, τὸν τῶν αἰρέσεων ἀρχηγὸν καὶ τυμίαν μετὰ τὸν πρώτων ἐκείνων ἐσπευθεν ἀναδειξαι! παιδαγωγῶν ἂν τις εἶπε τὸν ἄδην, καὶ τροφῆα τὸν θάνατον, καὶ τῷ πυρὶ τὴν τοῦ πονηροῦ καταγίδια, καὶ τοῖς ἀρνίοις τὸν λύκον, διδάσκαλον εἶπέ μοι καὶ πατέρα τῆς Ἐκκλησίας ἐκεῖνον, ἵνα τί καὶ παραθεωρήσω, τὸν τῆς θεότητος ὀδριστὴν! τὸν τῆς εὐσεβείας τοῦ Μονογενοῦς ἀναιρέτην μετὰ Ἰουδαίων τῶν κάκειτ' ἀπολουμένων! τὸν τοῦ Πνεύματος ποζέμιον ὑπὲρ οὐστυνασοῦν ἂν εἰποις Μακεδόνους!

τὸν ἰχθῆρον ὀμοῦ τῆς μεγάλης Τριῖδος! τὴν τὸν αἰρέσεων ἀποθήκην! ἐκείνον ὅθ ποιμένα καὶ διδάσκαλον Ἐκκλησίας, τὸν ὑπὲρ πάντας σφαιρὸν ἐκείνης ὀδριστὴν καὶ δούκτην! ἵνα τί καὶ διδάξῃ ταύτην; τὰς κειστάς θεότητας, ὧν ἐκεῖνος πατήρ τε καὶ δημιουργὸς μόνος; ἢ τὰς Πλατωνικὰς ἰδέας, καὶ τοὺς πάλαι σεσηπότας καὶ ὀδωδῶτας φληγῆρους ἐκείνους, καὶ τὴν θνητὴν ζωὴν, καὶ τὸ μὴ κούριως ἀγαθόν τε καὶ ὄν, καὶ ὄσα τῆς μυθευομένης Ἐλληνικῆς ἐκείνης τερατείας καὶ τῆς ἀπάτης; Καλά γε ταῦτα, καὶ σοὶ καὶ τοῖς σοῖς ὄντως προσήκοντα μυσταγωγῶς τε καὶ θεολόγοις. Δεῖ δὲ παρ' ὀμῶν πάντως μαθεῖν τῶν κενῶν διδασκάλων τοὺς κεικῶς ὀφ' ὀμῶν ποιμαυομένους κάκεινα· τὴν κτιστὴν ἐνέργειάν φημι τοῦ Θεοῦ· ἵνα καὶ τὴν ἐκείνου φύσιν κτιστὴν συγκατασκευάσωσι κατὰ πᾶσαν ἀνάγκην· τὸ ταυτὸν καὶ ἀδείαφορον πάντη φύσιν τε καὶ ἐνέργειαν ἐπὶ Θεοῦ πεφυκίναι· ἢ τὸ φύσιν εἶναι τὸν Θεὸν μόνην τῶν φυσικῶν πάντων ἑσπερημένην· ἢ τὰ φυσικὰ τοῦ Θεοῦ τῆς φύσεως ὀστερογενῆ καὶ κτιστὰ πεφυκίναι· τῆς γὰρ ὀμετέρας ὀσευσεβείας ἢ ἀθείας καὶ ἄμφω ταῦτα· τοτὲ μὲν καὶ τὴν φύσιν αὐτὴν καθάπαξ διὰ τῆς ἀναιρέσεως τῶν φυσικῶν ἀναιραίνωνται, τοτὲ δὲ κτίσμα κάκεινὴν δι' ἐκείνων ἀποδεικνύοντων· ἐπιεὶ καὶ κατὰ τὰς φύσεις αἵνας τὰ φυσικὰ κατὰ τοὺς ὀσολόγους Πατέρας ἀνάγκη καὶ γὰρ ὡς εἰκοιν ἀσειθεῖν ὀμάς; οὐχ ἐνὶ γε τῷ τρώπῳ καὶ θυοῖν ἴσως, κατὰ τοὺς ἀρχαίους ἐκείνους τῶν αἰρέσεων καθηγητῆς τε καὶ νομοθέτας, ἀλλὰ καὶ πᾶσιν ὀμοῦ.

Καὶ τί χρὴ λέγειν; ὀπου γε καὶ τὴν ὀννομένην τῆς ἀνθρωπείας φύσεως ὀπερφυὰ καὶ ἀπόδῶρτον ἰξηρηῆσασθε θέσειν; ὀπὲρ ἦς κατὰ τὸ εἰρημῆστον πρᾶξις πᾶσα Χριστοῦ καὶ ὀπαν μυστήριον, ὀνύματι καὶ νῶ μόνῳ τιμᾶν ταύτην ὀθθεν διδάξαντας, πρᾶγματι δ' ἐξυθρικότες εἰς αὐτὴν τὰ ἀστοχιστὰ τε καὶ ἀστοκῶτατα, τῷ τοῖς κτίσμασι καὶ ταύτην συναρῶμῆσαι, καὶ κάτω θεῖναι ψυχῇ τολμηρᾷ καὶ γλῶττῇ τὴν τῶν ἀπάντων ἐπέκεινα· καὶ μὴδὲ τὸ κεινὸν αἰσθεσθέντες καὶ ὀπερφυῶς τοῦ μυστηρίου τουτοῦν φανερώσειας, ὡς οὐκ ἀγγελος, οὐδὲ πρίσθους, ἀλλ' αὐτὸς ὁ μονογενὴς Υἱὸς, ὁ ὢν ἐν τοῖς κῶλοις τοῦ Πατρὸς, ἐργοις τε καὶ λόγοις ὀπερφυῶς ἐξηγήσατο, ἐριν μὲν ἀναδῆναι τὸ ὀρος σὺν τοῖς λογᾶσι τῶν μαθητῶν, βασιλείαν ὀνομάσας ἐκεῖνο Θεοῦ, καὶ ὀξιν κοινήν ἑαυτοῦ τε καὶ τοῦ Πατρὸς· ἐκείσε δ' ἀνῶν τὴν κειρυμμένην ἀστρατὴν ὀπὸ τὴν ὀσρκα τῆς οὐσιώδους καὶ θείας εὐπερπείας παραδείξας, καὶ δεῖξας κατὰ τὴν μέγαν φᾶναι Βασιλείων, ὡς ἀοτῆς ἑστὶ τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, τὸ φωτίζον πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον, καθῶσον ἰδῶναντο βλέπειν οἱ σωματικοὶς ὀφθαλμοῖς περιφέρουτες, οἱ αὐτοὶ θεολόγοι καὶ τοῦτὸ φασιν, ἵνα μὴ σὺν τῇ ἐρίσει καὶ τὸ ζῆν ἀπολέσωσιν. Ἐντεῦθεν καὶ τῆς ἐν τῷ μέλλοντι τελευταίας τοῦ Θεοῦ κοινοσίας τε καὶ θεώσεως, καθ' ἦν οἱ δίκαιοι λάμψουσι ὡς ὁ ἡλίος ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Πατρὸς αὐτῶν, καὶ ἰσθγυγλοὶ ἑσονται, καὶ υἱοὶ Θεοῦ κατὰ τὸν αὐτοῦ τοῦ τῆς εὐσεβείας ἡλίου λόγον, ἱταμῶς ἐκείνους ὀμοῦ πάντως ἐκθᾶλλετε, δεῖ τῆς μεγάλης τοῦ Χριστοῦ μεταμορ-

φύστω; ἀναιρούντες κάκεινην, ἐπειδή ταύτην κά-
 παίτην ἐν καὶ ταυτά φασιν οἱ θεολόγοι πεφυκέναι
 συμφώνως, τὴν φυσικὴν καὶ ἀπρίσιτον καὶ ἀναλ-
 λοέστον καὶ ἀβδίων καὶ ὁμοφυᾶ καὶ ἀβιάρητον τοῦ
 Θεοῦ δόξαν τε καὶ θεότητα, τὸ ἀνίστατον φῶς, τὸ
 ἀναρχον κατὰ τὴν χρονικὴν ἀρχὴν, τὸ ἀπειρον καὶ
 ἀόριστον καὶ ἀθάνατον, τὸ πᾶσι μὲν ἀνθρωπίνους
 ὀφθαλμοῖς αἰσθητοῖς τε καὶ νοητοῖς ὡσαύτως ἀόρα-
 τον, μόνοι: δὲ τοῖς πνευματικοῖς καὶ θεοειδέσιν ἐν
 ἀγίῳ Πνεύματι νῦν τε καὶ εἰσέπειτα καθρωόμενον,
 καὶ κατὰ πίστην; κρίσεως ἔχον τὰ νικητήρια · καθὼς
 καὶ Δαβὶδ μὲν ὁ τῆς Παλαιᾶς μελωδός · « Ἐν τῷ
 φωτὶ σου, φησὶν, ὀφόμεθα φῶς. » ἐν τῷ Πνεύματι
 φημι τὸν Τίον, οἱ αὐτοὶ θεολόγοι καὶ τοῦθ' οὕτως
 ἔχον διερμηνεύουσιν · ὁ δὲ τῆς Νέας καὶ λογογράφος
 αὐθις καὶ μελωδός · « Νῦν καθεωράθη, φησὶν, ἀθά-
 ατα ἡμεῖς, σῶμα θνητὸν δέξιν πηγάζον θεότη-
 τος · » καὶ, « Νῦν καθεωράθη ὁποσοῖοις τὰ ἀθέατα,
 θεότης; ἐν σαρκίῳ ἐν τῷ ὄρει Θαβὼρ ἀστράπτουσα. »

Τούτων τῶν οὕτω μαγίστων, τῶν οὕτως ὑπερ-
 φυῶν τε καὶ θείων, δ' ὀφθαλμοῖς οὐκ εἶδα, καὶ οὐς
 οὐκ ἤκουσα, καὶ ἐπὶ καρδίᾳ ἀνθρώπου οὐκ ἀνέθη
 ποτὲ, ἢ αὐτὴ θεολόγος καὶ φιλόσοφος γλῶττα καὶ
 τοῦτο φησὶ, τούτων τὸν ἀναίσχυντον καὶ ἱταμὸν
 ἀναιρέτην ὅσον τὸ ἐπ' αὐτῷ τῆς κοινῆς Ἐκκλησίας
 ὁ ποιμὴν καὶ προστάτης, ὃ δίκην, καὶ πάντα βλέ-
 ποντες ὀφθαλμοὶ τοῦ Θεοῦ ἰδέσκαλον Ἐκκλησίας
 καὶ ποιμένα φέρων ἔγειροῦνται, θεμελίους οἰονεὶ
 προκαταβαλλόμενος τῆς ἑαυτοῦ τυραννίδος, δι' ὧν
 καὶ μεθ' ὧν ἐμαλέτῃ τὴν παντελῆ τῆς κοινῆς τοῦ
 Χριστοῦ Ἐκκλησίας καταστροφὴν, ἣν αὐτὸς ἐκαίνας
 ἀνυπέραν ἀπερήνατο τῶν ἔθου πυλῶν · ἀγνοῶν ὡς
 ἑαυτῷ μᾶλλον, οὐκ ἐκαίην πλέκει τὸν δόλον, λίχ-
 κων ἀνορύττων, ἔφησιν ὁ μέγα; Δαβὶδ, καὶ βῆθρον
 κατασκευάζων, εἰς ὃν μετὰ μικρὸν καταπίπτειν αὐ-
 τὸς ἐμαλλεν, ὡς τὰ ἐξῆς τοῦ λόγου δηλώσει μοι.

Ὁ μὲν γὰρ τὸν τῆς εὐσεβοῦς ἀλλοτρίον πίστεως,
 Ἀκίνδυνόν φημι τὸν ἑαυτοῦ καὶ μυσταγωγῖν καὶ
 μύστην, τολμηρῶς μετὰ πολλῆς τῆς ἐξουσίας ἐ-
 σκευδαὲν εἰς ἱερέας προάγειν · ἢ δὲ γε φιλόχριστος
 βασιλεὺς αἰσθημένη, θερμόν τε τὸν ὑπὲρ εὐσεβείας
 ἑαυτῆς ζῆλον ἐνδεικνυμένη, καὶ κατ' οὐδὲν τοῦ τε-
 τελευτηκότος ἀνδρός τε καὶ βασιλέως οὐδεμῶς ἀπο-
 δίδοντα, προκαταλαμβάνειν τε καὶ ἀνείργειν ἐπε-
 χεῖρει καὶ λόγοις καὶ παραινέσει τῆς πράξεως τὸ
 ἀνέσιον · ὁ δὲ κωφῷ πρὸς ταῦτ' ἰοικώς, καὶ μηδὲν
 εἶπ βασιλεῖ πρὸς ἔπος ἀποκρινάμενος, βία τε τῶν
 καὶ τῶν ἱερῶν ἐκβεβλημένον πάσαι προθύρων, καὶ
 τῆς Ἐκκλησίας ἐκκήρυκτον, ἔνδον εἰσθεῖ τῶν ἀ-
 βύσσων, καὶ τοῖς τοῦ βήματος ἐγκαταλέγει, καὶ τοῖς
 Χριστοῦ διακόνους τὸν διάκονον τοῦ ἀντικειμένου
 συνάρθματ'. Ἦ μὲν οὖν θαυμαστὴ βασιλλί; ἐπει
 τῶν γενομένων κακῶν; οὕτως καὶ βίαιως εὐθύς ἤ-
 κωσεν, οὐκ εἶπε μέλλουσα τὸ παρῆπαν, οὐδ' ἀναδο-
 μῆτην γε ἦν · ἀλλὰ καὶ ἔργου μάλα γενναίως καὶ
 ἀξίως ἑαυτῆς εἶχετο, καὶ τὴν κακῶς ἐπιπρόδησαντα
 τοῖς ἀγνιστάτης, καὶ αὐτῶν ἀποστειλάτα τῶν προ-
 θύρων ἀπελαύνει, τῶν ἱερῶν σὺν γε τοῖς ὁμόφρονι
 κλητῇ καὶ ἐπιδοματῇ; · ἐπειροῦντο δ' ἐν, οἴμαι, μετὰ

τὰς πολλὰς ἐκείνας ὄψεις τε καὶ ἀναισχυντίας καὶ
 δεσποτικῶν ὁμοῦ καὶ πληγῶν, καὶ μάλιστα ὁ κά-
 κιστα χειροτονηθεὶς, εἰ μὴ χηραμεύς τινος ὑπο-
 γείου; αὐτίκα καὶ σφραγγας ὑποδύς, τοῖς πᾶσι πλην
 ἄλλων γέγονεν ἀφανής.

Θροῦς δὲ καὶ παρὰ τοῦ τῶν εὐσεβῶν πληρώμα-
 τος; κατὰ τῆς αἰρέσεως ἤτρο πολὺς, καὶ τάξι; πᾶσα
 καὶ ἡλικία σχεδὸν τοὺς ἀλιττήριους ἐζήτει διαχειρι-
 σασθαι · μᾶλλον δὲ τῶν τῆς σοφῆς Γρηγορίου
 γλώττης λόγων καὶ περὶ τούτων αὐτῶν ἐν εἰη δια-
 κοῦσαι καλόν · φησὶ γὰρ οὕτως ἰως ἐκεῖνος πρὸς
 τινα τῶν γνησίων ἐπιπέλλων · « Γνώσεται πᾶς τις,
 οἴμαι, κἀντεῦθεν, καὶ θαυμάσει τῆς παρ' ἡμῶν
 κρατεωμένης ἀληθείας τὴν δύναμιν · ὅτι μὴ μόνον
 ἦν ἴκα πᾶσα στάσις ἀπῆν, ἐν δυσὶ συνδοσίς ἐξιστα-
 σθεῖσα τὸ κράτος ἔσχεν, ἀλλὰ καὶ τῆς ἐμφυλίου
 στάσεως ἐγερθεῖσις, ἦν ἴκα καὶ τοῖς βασιλεύουσιν
 ἡμῖς ἐδόξαμεν ἐπαχθεῖς, καὶ τῶν συκοφαντούντων
 ἦδη χόρῳ ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον λαθόντων καθ'
 ἡμῶν, καὶ πάντων λεγόντων τε καὶ κραττόντων
 ἐκείνων ἀναίθην, ἡμεῖς καθειργμένοι διετελοῦμεν,
 ὅμως κατὰ τὴν τῶν θείων δογματικῶν ἀλήθειαν, ὡ-
 δὲν ἤτρον ἢ πρότερον περιγενομένα · τῆς τοῦ Θεοῦ
 δὲ τὸ πᾶν ὑπῆρθε δυνάμειος, ἥτις ἐν ἀσθενείᾳ τε-
 λειοῦται, καθάπερ αὐτὸς πρὸς τὸν Ἀπόστολον εἶπ ·
 Τόσες γὰρ ὄντως καὶ τελειοῦται, ὅτε καὶ πολεμου-
 μένη τὸ περιὸν ἐπιδείκνυται · καὶ κατασπᾶσθαι ὁ-
 κοῦσα διὰ τῶν εἰς τοὺς ἀντεγομῆτους αὐτῆς κινδύ-
 ων, ὑψηλοτέρα τῶν κατασπώντων καὶ ἀχειρωτος
 διαδείκνυται · καὶ ταυτὸ γέγονεν, ὡσπερ ἐν εἰ τις
 γλῶτταν ἢ καὶ χεῖρᾳ τινος δεσμήσας, εἴτ' εἰς ἀμυ-
 ναν προκαλεῖτο λόγων ἢ συγγραμμάτων, καὶ μὴθ'
 οὕτω συγχωρεῖται τούτου κατὰ ταῦτα κρατεῖν ·
 σκόπει γὰρ ὡς ἐχθροῖς ἡμῖν προσεῖχον οἱ αὐτοκρά-
 τες, στασιαστές ἡμᾶς ἐκάλουν οἱ τούτοις χαρι-
 ζόμενοι κίντες, ὡς μὴ συμβαλόντων τοῖς καιροῖς
 παρασχόντας τὴν γνῶμην, πόσω μᾶλλον οἱ καὶ λιβ-
 ἀπαχθῶς πρὸς ἡμᾶς διακειμένοι, καὶ πάντα τρόπον
 ἐπιτίθεσθαι προαιρούμενοι; Φανερῶς οὖν μετὰ τῶν
 δεσποτικῶν κατεκρίθημεν τετέχθαι · καὶ προσῆν τὸ
 καινοφρονίαν ἡμῖν ἐν τοῖς δόγμασιν ἐγκαλεῖν, ἐπει-
 δὴ τὸ δι' ὃ λέγειν ἀληθῶς ὑπέτρεχέ τις τοὺς κακούν-
 τας αἰδώς. Τούτοις θαρβήσαντες οἱ Βαρλααμίται,
 καὶ μᾶλλον τῶν ἄλλων ὁ μᾶλλον ἐκείνου μύστης
 καὶ διάδοχος καὶ ὁπαδός Ἀκίνδυνος, ὑπέρχονται
 τὸν φλεγμαίνοντα καθ' ἡμᾶς, ἵτε μὴ συναινεῖν αἰ-
 ρουμένων τῶν καιρῶν πατριάρχην, εὐνοίαν αὐτοῖ πρὸς
 αὐτὸν τε καὶ εὐς κρατούντας ὑποκρινόμενοι, καὶ
 τινα προτάγοντες ἑτέρα, μόνον εἰ συμμαχήσει τού-
 τοις, καθ' ἡμῶν καιρὸν ἦδη λαβοῦσι χωρήσαι, καὶ
 τὴν ἤτιαν ἀνακατασθαι. Ὅ δὲ μηδὲ τῶν προ-
 σσηνεγμένων ἀφήμενος, καὶ πρόφορεπτεν ελεγε ἤχα-
 ρεν, εἰ πάντας σχεῖεν ἐκπολεμῶσα; πρὸς ἡμᾶς τοὺς
 ἀνθρώπους, καὶ μάλιστα τοὺς ἐν τοῖς βασιλείοις αὐ-
 τοῖς, ὃ καὶ τὴν φρουρὰν ἡμῖν συνεσκευάσεν, ὡς
 ἀτφαλέστατος εἶη · καὶ πάντα ἦν αὐτοῖς οὕτος ὁ
 πάντων ἐπιληγμένος τῆς ἐξουσίας, ἐξάρχος, σύμ-
 μαχος, μάρτυς τῶν ὅπ' αὐτῶν λεγομένων, ὡς δη-
 ὀθεν συνίστατο, καὶ ὡς ἤτρο ἀπαράγραπτος; καὶ ἀπ'

αὐτῆς τῆς ἀξίας · βεβαιωτῆς ὡς κριτῆς καὶ τὸ κρά-
 τος ἐγκρατισμῶν τῆς Ἐκκλησίας · μεσότης πρὸς
 βασιλείας, παρ' ὧν καὶ προστάγματα ἰκομίσαστο, καὶ
 παρέσχε τοῦτοις μετὰ τῶν αὐτοῦ καθ' ἡμῶν ἐπιδει-
 κνυναὶ γραμμάτων, καὶ φέδω τοὺς μὴ πειθομένους
 ἄλλως προσάγεσθαι · ἀλλ' οὐδὲ μέχρι τούτων τὰ
 καθ' ἡμῶν · ἀλλὰ καὶ σύνδοσι, μᾶλλον δὲ προσχη-
 ματι συνεκροτοῦντο συνόδων, ἐν αἷς ἀπειλαὶ καὶ
 ἐπαγγελίαι, καὶ θύσεις καὶ ἀφαιρέσεις, καὶ πᾶν ὃ τι
 ποτὲ δεῖνόν τε καὶ χρηστὸν, οὐκ ἐλέγγο μόνον, ἀλ-
 λά καὶ ἐτελεῖτο παρὰ τοῦ τὴν προστασίαν τῆς Ἐκ-
 κλησίας λαχόντος. Καὶ τὰ μὲν δεῖνὰ τοῖς ἡμῖν συνη-
 γοροῦσιν ἐπῆν, τὰ δὲ δοκοῦντα χρηστὰ τοῖς καθ'
 ἡμῶν ὁρμῶσι, καὶ ἡμᾶς δυσσημοῦσιν. Ἄλλ' ἤρθη
 ἔντως ἡ καθ' ἡμῶν ἐνεργουμένη κακία, οὐκ ἐν
 ὀφθαλμῷ καὶ μείνῃ περιφανῆς, ἀλλ' ἵνα σφοδρότερα
 κατασπασθῆ, καὶ μετ' ἤχου τῆ ἀπωλείᾳ παραπειμ-
 εθῆ, καὶ μηδὲ τοὺς πόρρωθι δυνηθῆ λαθεῖν. Ὡς γὰρ
 ἐνόμισαν ἤδη περιγενέσθαι, καὶ πάντα κατὰ νοῦν
 ἔχειν αὐτοῖς, καὶ τὸν κολοφῶνα τῶν κακῶν ἐπιθεῖναι
 διεννοῦντο, μᾶλλον δὲ καὶ ἐπιτίθεσαν ἤδη, τὴν ἀθε-
 σμῶν Ἀκινδύνου δηλαδὴ χειροτονίαν · κινεῖ τοὺς
 βασιλεύοντας ἐ τῶν βασιλευόντων Θεός, ἐπαγγέλλει
 πρὸς ζῆλον ἀμαχόν τοὺς ἐν τέλει πάντας, τοὺς μετ'
 αὐτοῦ; ἀρχοντας, τοὺς μετ' ἐκείνου; ὑπασπιστάς
 καὶ δορυφόρους καὶ ὑπέρτας, καὶ ἀπῶς πᾶν τάγ-
 μα βασιλικόν, καὶ τοὺς τοῖς βασιλείοις ἐνστρεφομέ-
 νους ἀπαντας, ἵνα τοὺς ἄλλους παραλείπω νῦν · καὶ
 ἦν ὄρθην ἐξισίω, τοὺς καθ' ἡμᾶς ὀργισμένους βα-
 σιλεῖς τρέψαντας ἐξαίφνης τὴν ὀργὴν κατὰ τῶν
 καθ' ἡμῶν ὀρμημένων · τοὺς ἄλλους ἀπαντας συν-
 αγωνιζομένους, καὶ πρὸς τὴν ὑπὲρ ἡμῶν ἐμίλλαν
 ἀλλήλους διερεθίζοντας · τὸ δὲ μεῖζον, ὅτι μηδὲ τῆς
 ἐμφυλίου στάσεως πω ληξάσης, μᾶλλον δὲ καὶ ἀμα-
 ζούσης, ἦς ἕνεκα καὶ πρὸς ἡμᾶς ἔσχον ἀηδῶς.
 Φέρε γὰρ · εἰ τις θυσι μαχομένους ἐπιστάς, δικασ-
 τῆς εἶναι τῶν παρ' αὐτοῦ λεγομένων ἀξιοῖ τοῖν δυοῖν
 τὸν ἕτερον, κομισαίτ' ἂν ὄντινον λόγον παρ' αὐ-
 τοῦ, καὶ ταῦτα τῆς πρὸς τὸν ἀντικείμενον αὐτῷ δια-
 μάχης ἐπικρατούσης; Εἰ δὲ καὶ αὐτὸς ὁ ζητῶν τὴν
 παρ' ἐκείνου ψῆφον ἔχει τοὺς ἀντιλέγοντας, πόσω
 μᾶλλον δυσέφικτον τὸ ζητούμενον; Εἰ δὲ καὶ ὑπο-
 πτεύοιτο παρ' αὐτοῦ, ὡς μὴ φιλικῶς πρὸς αὐτὸν δια-
 κείμενος, μᾶλλον δὲ πρὸς μὲν αὐτὸν ἀπαχθῶς,
 πρὸς δὲ τὸν ἀντικείμενον αὐτῷ φιλικῶς, ὁ δ' ἀντιλέ-
 γων ἀντιστρέφως ἔχων, πῶς οὐκ καὶ παντελῶς
 ἀνέφικτον, εἰ μὴ τι καὶ πλέον; Ἄλλ' ὁ μὴδὲ θυσι
 ἀνθρώποις μαχομένοις δυνατὸν ἦν, πρὶν ἀφελθεῖν
 τῆς πρὸς ἀλλήλους μάχης, ἐτέρων καὶ ταῦτα τῶν
 μὴ δοκοῦντων φίλων ὑπεραγωνίζεσθαι, τοῦτο πε-
 ποίηκεν ὁ Θεὸς δυνατὸν ἐν δῆμοις καὶ στρατιώταις,
 καὶ στρατηγοῖς; καὶ τοπάρχαις, ἵνα παραστήσῃ τοὺς
 πᾶσι διὰ πάντων ἀήτητην οὐσαν τῆς ἀληθείας τὴν
 δύσμιον. Καὶ ταῦτα μὲν ἡ καλὴ διέξεισι γλώττα,
 τῆν τε λαμπρὰν κατ' αὐτοῦ καὶ τῆς εὐσεβείας ὀλο-
 σχιρῶς διεξιούσα τῶν ἐναντίων μανίαν, ὧν ἔξαρχος
 καὶ πρόμαχος καὶ στρατηγὸς ὁ κάκιστος τῆς Ἐκ-
 κλησίας προστάτης ἦν · καὶ τὸ πρὸς ταῦτα τῆς
 προνοίας καὶ τῆς δυνάμεως ἀμήχανόν τε καὶ ἀμα-

χον τοῦ Θεοῦ διὰ τῶν δοκούντων ἐναντίων ὑπερφυᾶς
 ἐνεργούσης; τὰ κάλλιστα. Τὰ δὲ κατὰ μέρος ἐν ἐκεί-
 νῳ τῷ χρόνῳ θαυμαστῶς γεγονότα τοῖς; ἐν Θεου-
 κείῳ, ἡ καὶ Ἡρόδοτος ἄλλος ἀξίως ἐξείποι καθέ-
 καστα; μᾶλλον δὲ τῶν μὲν πλείστων τῷ καθ' ἡμᾶς
 τῷδε φιλοσόφῳ, καὶ ὑπὲρ πάντας δημηγόρους καὶ
 σοφιστάς παραχωρήσω καὶ βήτορας, ἐν τοῖς ἀθ-
 τοῦ θαυμαστοῖς λόγοις, καὶ ταῖς; πρὸς τοὺς ἑταίρους
 ἐπιστολαῖς ἄλλοτε ἄλλα φιλοσοφῆσαντι · ἐγὼ δ' ἐνὶς
 τινος; τούτων, ἡ καὶ θυοῖν μνησθεῖς; κατ' ἐπιδρομῆν,
 ἐπ' ἐκεῖνα καὶ αὐθις τρέψω τὸν λόγον.

Ἐγεμῶν ἐχειροτονεῖτο τηνικαῦτα τοῖς; βασιλεῦσι
 Πελοποννήσου καὶ στρατηγὸς καλὸς κτγαθός · εὖ-
 νους μὲν ἐς τὰ μάλιστα τοῦτοις, φίλος δ' εὐσεβείας
 οὐκ ἦντο, καὶ τῆς ὀρθῆς τοῦ Θεοῦ δόξης προα-
 σπιστής· τούτῳ τὰ πρὸς τὴν στρατηγίαν ἐκείνην τε
 καὶ τὴν ἔξοδον εἶπε παρασκευαζομένῳ, κἂν τῆ βασι-
 λευοῦση διάγοντι, πολλοὶ τῶν συνήθων καθ' ἐκάστην
 συνῆσαν· οἱ μὲν, ὡς καὶ συναποδημήσοντες, καὶ τῆς
 ὁδοῦ καὶ τῆς ἀρχῆς τῆς; ἐκεῖ συναντιληψόμενοι, καὶ
 τὰ πρὸς χρεῖαν κατ' ἀξίαν ὑπηρετήσαντες ἔκαστος·
 οἱ δὲ, καὶ φίλους καὶ ὀμίλλας ἀπῶς ἕνεκα · τοῦτοις
 καὶ τῶν ὀμιλητῶν Ἀκινδύνου καὶ φίλων εἰς τις
 συνῆν, εἰς ὑπηρετάς; τεταγμένους τῷ στρατηγῷ· κα-
 λὸς μὲν πῶς τὸ εἶδος; ἐκ γένους καλοῦμενος, θυ-
 ειδῆ; δὲ τὸν τρόπον τέως; καὶ τὴν γλώτταν ὀλο-
 λαστος, εἰ καὶ τοῦτον μετὰ βραχὺ θαυμαστῶς ἡ
 δεξιὰ τοῦ Ὑψίστου ἠλλοίωσε. Τούτῳ τῶν κατὰ τῆς
 εὐσεβείας αὐτοῦ συγγραμμάτων ὁ μυσταγωγός; Ἀκιν-
 δυνος ἐγχειρίσας τὰ κρείσιστα, μέτροις ἰαμβικαῖς;
 ἤρμοσμένα, Πελοποννησίους ἐκπίμπει, καθάπερ ὁ
 μῦθος; κάλαι τοῖς; Θεβαίοις τὴν σφίγγα, ἡ καὶ τῆ
 Ἑλλάδι πάσῃ τὴν ὑπερήφανον ἐκείνην ὁ χρόνος
 στρατιᾶν τῶν Περσῶν· καὶ ὁ μὲν εἶχεν ὑπὸ μάχην
 ταῦτα, δεῖνὰ καὶ μελετῶν καθεκάστην, καὶ πρὸς
 τοὺς συνόντας διαλεγόμενος· καὶ πολλὸς μὲν κατὰ
 τῆς εὐσεβείας, καὶ Γρηγορίου τοῦ ταύτης προστά-
 του βέρον καὶ βλασφημῶν, πᾶσι δ' ἀντιλέγων ὁμοῦ
 τοῖς ὑπὲρ τούτων εὐσεβῶς ἰσταμένοις καὶ λέγουσι,
 καὶ πρὸ τῶν ἄλλων φημι τῷ οικείῳ ἑσπότη καὶ
 στρατηγῷ· Ἀκινδύνου γε μὴν καὶ τῶν ἐκείνου
 προϊστάμενος ἰσχυρῶς, καὶ μόνον ἐκείνον εὐσεβείας
 εἶναι διδάσκαλον καὶ φρονῶν, καὶ πρὸς πάντας δια-
 τετεινόμενος. Ἄλλ' ὁ τῆς σωτηρίας κηδόμενος πάν-
 των Θεός; ἔφει μῆ καὶ νυκτὶ παραδόξως; τοὺς; τε
 Πελοποννησίους ὁμοῦ πάντας, καὶ αὐτὸν δὲ, φημι,
 τοῦτον ἐξαρπάξει τῆς ψυχοφθόρου λύμης, καὶ τοὺς
 πιστοὺς ἐπιστηρίξει πάντας τῷ θαύματι· καὶ ὁ τρό-
 πος οἴος. Ἐκεῖτο μὲν ἐπὶ κλίνης νυκτὸς ὑπῶν ὁ
 τὰ πονηρὰ φέρων ἐν κολπῆς γραμμῶν· τῶν δὲ
 βασιλικῶν δορυφόρων ἐπιστάνας ἀθρόον, ὡς ἐδόκει,
 τινὲς, ἀνίστασθαι τε καὶ ἀκολουθεῖν αὐτοῖς εὐθέως
 ἐκέλευον εἰς εἰρηκτῆν, οὕτω προσταγῆν ὑπὸ τοῦ κρα-
 τοῦντος· ὁ δ' ὑπὸ δέους εὐθύς διαταραχθεὶς διανί-
 σταται τῆς κλίνης, θορύβου καὶ ἀγωνίας μεστός·
 ἐν αὐτῷ δὲ γενόμενος ὡσπερ, καὶ τῆ φαντασίᾳ τὸ
 πᾶν δεδωκώς, ἀναπλαττούση καὶ τὰ μὴ ὄντα πολ-
 λάκις, ἀνακλίνεται καὶ πάλιν ἐπὶ τῆς εὐνῆς καὶ
 ὑπνοῖ· ἀλλὰ καὶ αὐθις; οἱ αὐτοὶ βασιλικοὶ δορυφόροι

καὶ παρῆναι ἐδόκουν, καὶ τὰ αὐτὰ τοῖς προτέροις Ἀ
 ὡσαύτως διακαλεῖσθαι· αὐτὸς τε τῶν στρωμάτων
 ὁμοίως ἀναπηδῶν, καὶ ἀγωνία καὶ δεῖε συνειχόμενος
 μαιζόνι, ἐπειδὴ καὶ πρὸ βραχείας ἔτυχε βασιλικῆς
 εἰρκτικῆς πειραθείς, καὶ τὰ τῆ· ἐκείθεν ταιλαιπωρίας
 φέρων ὡσπερ ὑπόγεια· καὶ πρὸς· ἑαυτὸν ἐφ' ἱκανῶν
 λογισμοῖς παλαιῶν, καὶ τῷ συνεχεῖ τῆς τῶν αὐτῶν
 φαντασίας διαπορούμενος· ἐπεὶ δὲ καὶ αὐθις ὡς
 ἀνείρου καὶ φάσματος ἀλογήσας ἐπὶ τῶν στρωμά-
 των ὡσαύτως κατέδαρθεν, ὕπνος μὲν αὐτὸν καὶ πάλ-
 λιν εἶχε μετὰ μικρὸν, ὡς· δ' οἱ τῆς βασιλικῆς ὑπηρε-
 σίας· ἐπιστάντες ἐκεῖνοι καὶ πάλιν τὰ αὐτὰ τοῖς
 προτέροις ἦσαν σφοδρότερον ἐπιτάττοντες, ἐκεῖνος
 τῷ ὕπνῳ κατεχόμενος ἔτι, καὶ διαπορεῖν ὡσπερ
 πρὸς ἐκείνους ἐδόκει, καὶ τὴν τῆς βασιλικῆς ὀργῆς
 αἰτίαν ἐπιζητεῖν· οἱ δ' αὐτίκα καὶ τῷ δακτύλῳ καθέ-
 περ ὑποδεικνύντες τὰ ὑπὸ κλίπῃ αὐτῷ πονηρὰ συγ-
 γράμματα τῆς αἰρέσεως, καὶ τὴν αἰτίαν φανερῶς
 ἐδίδασκον ἅμα· ὅτι, φησὶ, τοὺς τῷ δυσσεβοῦς Ἀκιν-
 δύνου φληνέφους φέρων μετὰ σουτοῦ διακομίζεις
 εἰς Παλοπόννησον σπεύδεις, εἰς πολλῶν ἀνθρώπων
 καταστροφὴν καὶ ἀπώλειαν· καὶ ὡς εἰ μὴ πόρρω
 που βαλὼν ἀπορρήψεις αὐτοὺς νῦν, ἅμα καὶ τὴν
 ψυχὴν ἀπορρήψας τῆς κακίστης περὶ τὰ τοιαῦτα
 συνηθείας τε καὶ στοργῆς, οὐκ ἀπαλλαγῆσθαι
 ἐπιχειμένης τοῦ βασιλέως ὀργῆς. Καὶ ὁ μὲν ἰδοὺ
 καὶ πεπεισθεὶς τοῖς εἰρημίνοις, καὶ προθυμότατα
 τὴν ἐκπλήρωσιν ὑποσχέσθαι· καὶ τοῦ ὕπνου δ' εὐ-
 θέως ἀπολυθεὶς, ἔργου κατὰ τὴν ὑπόσχεσιν εἶχετο,
 θέλει εἶναι τὴν ἔψιν αὐτοῖς· πράγμασιν ἄριστα δε-
 δαχθεῖς. Τὰ γούν γραμμάτια τῆς αἰρέσεως εὐθὺς
 ἀπορρήψας εἰς κόρακα, καὶ παλῆμιος αὐτοῖς ἀντι-
 φάσιον σφοδρὸς γεγονός, ὕπνοσ' μὲν ἔλυθερξεν ψυχῇ
 τὸ ὑπόλοιπον τῆς νυκτός· τῆς δ' ἐπιούσης τὴν τοῦ
 ἡγεμόνος οἰκίαν ὡς ἔθος καταλαβὼν, τὴν παλινο-
 δίαν εὐθὺς ἐπὶ πάντων ἦν ζῶων, τὴν συγγνώμην
 μὲν ἐπὶ τοῖς προτέροις Θεῶν καὶ τοῖς παρόντα· αἰ-
 τῶν, τῶν δὲ τοῦ Θεοῦ θαυμασίων διαπρόσιος κήρυξ
 πρὸς πάντας γιγνόμενος, ἀρπάξει τοὺς λόγους τοῦ
 στρατηγεῦ τῶν υἱῶν ὁ πρῶτος· ἄπεισι σπουδῇ πρὸς
 τὸν μέγαν καθειργμένον ἐν βασιλείῳ, καθὰ δὴ καὶ
 πρὸ βραχείας ὁ αὐτοῦ λόγος· ἔδειξε· τοῖς· περὶ αὐτὸν
 ἐξηγγέλλει καὶ τὴν τῆς αἰρέσεως ὀλεθρίαν ἐπιβου-
 λήν, καὶ τὴν μετὰ θαύματος ὑπερφυᾶ καὶ θαυμαστὴν
 ἐκείνης ἀναίρεσιν· ἅμα καὶ τὸ τῆς δυσσεθείας πο-
 νηρὸν ἐκεῖνο προσάγων ἐν μέτροις βιβλίων, εἰς τὴν
 τῶν ὕπ' αὐτοῦ λεγομένων βεβαίωσιν· ἀκούει παρὰ
 τῶν οικιωῶν ἐκεῖ κατὰ μέρος πάντα καὶ ὁ διδάσκων·
 καὶ ἐπὶ τὸ παράπαν ἀμφιβάλλειν οὐκ ἦν, αὐ-
 τῶν ἐκείνων τῶν κακίστων προκειμένων ὑπ' ἔψιν
 λόγων, οὗς ὁ πατήρ καὶ δημιουργὸς ἅμα τῷ γεννη-
 σαι τῷ σκότῳ καὶ τοῖς μυχοῖς καὶ ἀφανίῳ παρέδωκε,
 τὸ τῆς ἀληθείας φῶς, καὶ τοὺς ἐλέγχους τῆς λαμ-
 πρῆς· ὑποπητήσων γλώττης τοῦ Γρηγορίου, δάκρυσι
 θερμοῖς μεθ' ἡδονῆς· τινος ψυχῆς ἀπορρήτου τὴν
 εὐχαριστίαν ἀπαίδου Θεῷ, τὰς ὁρμάς οὕτω τῆς κα-
 κίστης αἰρέσεως ἀφανῶς τε καὶ προφανῶς ἀναστέλλ-
 ονται, καὶ τὴν τῶν πολλῶν θαυμαστῶς τε καὶ παν-
 σόφως σοτηρίαν οἰκονομοῦντι.

Οὐδὲ γὰρ ἐν τούτοις γε μόν·, θεῷ ὄροι· πρῶτως
 ταῦτα θαυματούργηκεν, ἀλλὰ κληρῆς τῶν τοιού-
 των ἐν ἐκείνοις τοῖς χρόνοις ἤπειρος καὶ θάλασσα
 πᾶσα σχεδὸν, νῆσοι τε καὶ πόλεις, καὶ πρὸ τῶν
 ἄλλων ἡ μεγάλη Θεσσαλονίκη, ἐν ἧ δῆπου καὶ τὰ
 τῆς ὑποθέσεως ἀνωθεν ἤρκαται· πανταχόσε μὲν τῶν
 τῆς αἰρέσεως πονηρῶν ἐκπεμπόμενων λάθρα γρμ-
 μάτων· οὐδὲ γὰρ εἶχε χώραν ἐνταῦθα τῶς· ἐξελι-
 λεγμένα καὶ καθυβρισμένα πολλὰκις· συλλαμβανο-
 μένων δ' ὁμοῦ παρὰ τῶν εὐσεβῶν μετὰ θαύματος
 σχεδὸν πάντων, καθάπερ εἰ τιμῶν ληστῶν καὶ ἱερο-
 σύλων, καὶ πρὶν εἰργάσθαι τὰ οικεῖα, καὶ ταῖς χερσὶ
 καὶ τῇ γλώττῃ διδομένων τοῦ Γρηγορίου, αὐτοκρά-
 τος ἐκεῖ καὶ Θεοῦ· παρὰ τοῦ μόνου φύσει Θεοῦ
 καὶ Δεσπότης τῶν τοιούτων θαυμαστῶς χειροτονῆ-
 θέντος, καίτοι γε καὶ καθειργόμενος, καθὰ δὴ καὶ
 πολλὰκις ἔφη, καὶ καταδίκην φέροντος σχῆμα, ἵνα
 καὶ θαυμασιώτερον ἢ τὸ κατ' αὐτὴν μᾶλλον. Τῆς
 αὐτῆς οἰκονομίας δὲ καὶ θαυματουργίας καὶ ἡ τοῦ
 μεγάλου καὶ θαυμαστοῦ Σάββα περι τῶν τοιούτων
 θεωρία γέγονεν ἔργον· τὸν ἡμέτερον λέγω, τὸν πάνυ,
 τὸν τῆς ἡσυχίας καὶ διακρίσεως λύχνον, τῆς τα-
 πεινώσεως καὶ τῆς ἀγάπης τὸν οἶκον, τὸ τέμενος
 τῆς θείας σοφίας, τὸν ἄλλον ἥλιον ἐν σαρκί, ταῖς
 τοῦ θεοῦ φωτὸς ὑπερφύσειν ἠλλάμψεν καὶ ταῖς
 ἐνεργείαις· ὅς· ἐκεῖνα περὶ Ἀκινδύνου καὶ τῆς κατ'
 αὐτὸν εἶδε τότε πονηρᾶς συμμορίας, εὐχόμενος· Θεῷ
 καὶ δεόμενος ὑπὲρ τούτων, ἅπερ ἡμεῖς φθάσαντες
 τοῖς ὑπὲρ ἐκείνου συνετάξαμεν λόγοις, πᾶσαν ἐξι-
 στάντα καὶ ἀκοὴν καὶ δίκαιοιαν.

Γρηγόριος μὲν οὖν ὁ σοφὸς τέσσαρας ἐνιαυτοῦς
 ἔβλουε ἦν διαμειθῶν ὡσπερ ἐν λάκκῳ τινὶ τῇ φρουρᾷ,
 καὶ τὸν συναθλητὴν καὶ συσπουδαστὴν, ὅπερ ἔφη.
 Ἰερμῆσαν ἐν τούτῳ παρενεγκῶν, καὶ ταῦτ' ἐν οὕτω
 νοσῶν καὶ τακερῶ σώματι, καὶ νοσσοκμίας δεο-
 μένῳ σχεδὸν καθ' ἐκάστην καὶ συνεχοῦς φαρμακείας,
 ἀλλ' οὐχὶ τῶν ἐναντιῶν ὁμοῦ πάντων, ὅπου γε καὶ
 αὐτὸ τὸ διὰ παντός ἐγκεκλεισθαι καὶ ἀπρόβλετον δια-
 μένειν ἐπὶ χρόνον, οὔτω μακρὸν φθορὴν τοῖς τοιοῦ-
 τοῖς καὶ μόνον ἐργάζεσθαι πέφυκεν· ἀλλ' ἐκίπῃον ἡ
 διεκλή τοῦ γένους· ἔδρακε μᾶλλον φθορᾶ, νῦν μὲν
 ὄπλα κατ' ἀλλήλων κινούντων, καὶ τὴν στάσιν καὶ
 τοὺς καθ' ἑαυτῶν ἀναπτόντων πολέμους· ἄλλ' οὐ μὴν
 νῦν δὲ τὸ πάτριον καὶ ἀποστολικὸν εἰς Θεὸν ἀείδει,
 καὶ τὰς τῶν θεολόγων κοινὰς παραδόσεις· ἀναίτην
 ἐξαρνουμένων, καὶ τῷ καθαρῷ λόγῳ τῆς ἀληθείας·
 τὰς βεβήλους τῶν αἰρέσεων ἐπεισογιῶν· κενωφω-
 νίας, καθάπερ οἱ τῷ θεοκίμῳ χρυσίῳ τὸ κίβδηλον, ἡ
 τῷ καρδίαν εὐφραίνοντι φυσικῶς· οὕτω τὸν ἐξώδη
 καὶ ὀδωτῶδη καὶ τοῖς χρωμένους ἤκιστα χρήσιμον·
 καὶ τὸ τούτων ἔτι δεινότερόν τε ὁμοῦ καὶ ἀνταρῶ-
 τερον, οἷα καὶ ὑπ' αὐτῶν φαῖ τῶν δοκούντων προ-
 στατῶν τε καὶ ἡγουμένων τῆς Ἐκκλησίας τῶν
 πολλῶν ἢ καὶ πάντων σχεδὸν ἐρεθιζομένων πρὸς
 ταῦτα, ὅφ' ὦν καὶ παρ' ἑαυτῶν κινουμένους ἐχρήν
 πάντα τρόπον ἀνεργεσθαι· Ὅ· δὲ καὶ τούτων ἅμα
 κάκεινων ἐξισταμένους πάντων Θεῷ, καὶ νῦν μὲν τὸ
 τοῦ θεοῦ Δαδὶ πρὸς αὐτὸν μετὰ τῆς ὁμοίας ὑπο-
 φωνῶν ἑλπίδος, τὰ, εἰ Γέναιτα, Κύριε, τὸ ἔλεός σου

ἐφ' ἡμᾶς, καθάπερ ἠλπίσαμεν ἐπὶ σέ 10. ο αὐθις δὲ καὶ τὸ τοῦ Χρυσορρήμονος συνεχῶς προστιθεὶς ἐκείνο μετὰ τῆς ἰσῆς εὐνοίας καὶ τῆς εὐχαριστίας, τὸ Ἄδξαι σοι, Κύριε, πάντων ἕνεκα· ταῦτα καὶ γὰρ ἦν οἶονε προσφθέγματα διὰ βίου πρὸς τὸ θεῖον τῆ μεγάλης καὶ ἀειδήμου ἐκείνης ψυχῆς, καὶ μάλιστα ἐν καιρῷ περιστάσεων τε καὶ πειρασμῶν ἀκαμπτός τις καὶ ἀκλόνητος ἐν ἅπασιν ἦν, ὡς ἐν καιρῶν μέσῃ τοῖς παντοδαποῖς τουτοιῖσι πειρασμοῖς, ἀφλεκτός κατὰ τοὺς μακαρίους ἐσθητικῶς παιδας ἐκείνους, καὶ θεῶν αἰσθητῶς τε καὶ νοητῶς ἀνυμνῶν, καὶ τὸν τῆς ὁμολογίας ἀριστα πλέκων ὕμνον καὶ λόγοις καὶ γράμμασι, καὶ ὅη καὶ τοὺς τῆς πλάνης ὑπηρετας τε καὶ ἀρχηγούς κατ' ἐκείνους νοητῶς καταφλέγων ἐκείθιν, κἀνευθύνει καὶ πράγμασι καὶ λόγοις ἀπεσαν ὑπερφυῶς συγκαλῶν τὴν κτίσιν πρὸς τὸν εὐχαριστήριον ὁμοῦ καὶ ἰκέτιον.

Καιρὸν γὰρ εἶναι καὶ τοῦτον εἴπερ τινὰ παρ' ἐαυτῷ κρίνει· νοσηρᾶς ἡσυχίας καὶ νεύσεως παντολοῦς πρὸς θεόν, ἐκείνους τε καθάπερ εἰ τις ἀκάματος φύσις· νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν ὑπερφυῶς ἐαυτὸν ἦν διδοῦς, καὶ προσέτι ταῖς τῶν θεολόγων φιλοπικνότερον βίβλοις ἐγκύπτων καὶ γράφων καὶ λογογραφῶν τὴν εὐσέθειαν· ἐναυθῶ καὶ γὰρ οἱ πρὸς τὰς ἐρευρητικῆς ἢ δυσσεθείας οἰκειότερον μᾶλλον εἰπεῖν Ἀκινδύνου πάντες αὐτῷ σχεδὸν συντάττονται· λόγοι, πρόφασιν μὲν ἐκείνον ἐσχηκότες καὶ τοὺς ἐκείνου μακροῦς λόφους, καὶ τὸν συρφετὸν τῆς συνοφανείας τε καὶ τῆς βλασφημίας, οὗς κἀν ὑπνύτων ὁ ἐμὸς ἀριστεύς οὐδοῖ, καθάπερ εἰ τινὰς σικιάς καὶ ἰνδάλματι λόγῳν καὶ βλασφημίας, βῆξια καὶ ἀπόνως ἦεν ἐκ μέσου, διὰ πάσης δὲ δογματικῆς καὶ θεολογικῆς ἰδέας θαυμαστῶς ἄγαν ἰόντες, καὶ ἀξίους ἐκείνου, καὶ τὸ μυστήριον ἅπαν τῆς τε κατὰ τὴν Τριάδα φημί μεγάλης θεολογίας, τῆς τε κατὰ τὴν ἐνανθρώπησιν τοῦ ἐνὸς τῆς Τριάδος οἰκονομίας ἐκπειθεύοντες πάντας, καὶ μυστήριον ἀντικρυς εὐσεθείας ὄντες, ἢ φανέρωσις ἐναργῆς καὶ διδασκαλία τοῦ κατ' εὐσέθειαν ὑπερφυῶς μυστηρίου, ἀναπτύσσοντες τε τὰ συνεπτυγμένα καὶ τὰ δύσληπτα σαφηνίζοντες, καὶ ταῖς θεαῖς Γραφαῖς τὰ τῶν θεολόγων καὶ διδασκάλων ἀριστα συμβιβάζοντας, καὶ σύμφωνον αὐτοῖς τε κἀκείνους ὁμοῦ τὸ κατὰ τὸν μέγαν τοῦτον δεικνύντας Εὐαγγέλιον καὶ τὸ κήρυγμα, καὶ καθ' ὑπερβολὴν τοῖς συνεισὶ θαυμαζόμενον διὰ πάντων, καὶ ὡς οὐδεὶς οὐδέπω τῶν πάντων σχεδὸν πρότερον.

Ὁ δὲ τῆς Ἐκκλησίας ψευδώνυμος ἀρχηγός Ἰωάννης, ὡσπερ ἐξω γενόμενος αὐτῶς ἐαυτοῦ καθάπαξ, καὶ τὰς φρένας διασφαρῆς καὶ τὸν ἐγκέφαλον διαστρεψιζόμενος, μᾶλλον δ' εἰπεῖν οἰκειότερον, πνεύματι πλάνης ἀπαχθεὶς, καὶ πρὸς αὐτὸν ἀρέμενος φανερώς τὸν θεὸν τὸν πόλεμον, ἐπὶ τὰ πρότερα καὶ αὐθις χωρεῖ· καὶ τινὰ τῶν ὁμιλητῶν τε καὶ σπουδαστῶν Ἀκινδύνου, μοναχοῦ καὶ διακόνου περικειμένον σχῆμα, τὸ γὰρ ὄνομα παραλείψω τὸ τήμερον ἔχον, ἕως κατὰ Θεσσαλονικίην λαμπρᾶς Ἐκκλησίας· σὺν

γε τοῖς ὑπ' αὐτὸν φηφίζονται κριτέρον· Ἀκινδύνου ἢ Βαρλαάμ ἄλλον, ὅσον ἐπὶ τῆ δυσσεθείᾳ φημί καὶ τῷ κατὰ τῆς εὐσεθείας πονηρῷ ζῆλῳ. Ἄλλὰ καὶ ταῦτα λύει θεὸς δεξύτερον τῶν προτέρων ἐκείνων· μᾶλλον δ' οὐ λύει θαυμαστῶς μόνον, ἀλλὰ καὶ κατὰ τῆς αὐτοῦ τούτου κεφαλῆς ταυτὶ περιτρέπει, ὡς καὶ ὁ λόγος αὐτίκα δείξει.

Ὡς γὰρ ἤθετο καὶ τούτων ἢ καλῶς τῆς εὐσεθείας προϊσταμένη θαυμαστῆ βασιλῆς, πέμπει παρευθὶ πρὸς τὸν τῆς αἰρέσεως ὑπέρμαχον Ἰωάννην, καθάπαξ ἀπέχεσθαι παραινύουσα τῆς κοινωνίας τῶν τῶ Βαρλαάμ καὶ Ἀκινδύνου φρονούντων, συνοδικῶς αἰρετικῶν ἐξηληγεμένων σὺν τοῖς αὐτῶν διδασκάλοις, καὶ γράμμασι καὶ τόμοις καὶ φρικωδεστάταις ἀραῖς τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Ἐκκλησίας ἐκκακομένων· ἀλλ' ἐκείνος τῆ δυσσεθείᾳ προστιθεὶς τὴν ἀναισχυντίαν, ἄλλως τε καὶ τῆς προνοίας, εἰς τὸν αὐτὸν φθάσας ὤρως βόθρον, συνοδοῦσης δικαίως, βίβλων ὅλην συγγραμμάτων ἀντιπέμπει πρὸς τὴν φιλόχριτον βασιλῆδα, τῶν αὐτοῦ καινοτομιῶν δῆθεν καὶ τῶν ἀλλοπότων πράξεων ὑπεραπολογησομένη· ἢ δὴ καὶ τῆς δικαιοσύνης αὐτῷ καταστροφῆς καὶ τῆς καθαιρέσεως πρόξενος ὤφθη· διαβολὴν καὶ γὰρ ἐν ἐαυτῇ περιέφερε, καὶ φορυτὸν συκοφαντίας καὶ βλασφημίας κατὰ τοῦ τῆς Ἐκκλησίας ἱεροῦ Τόμου, καὶ ἀνατροπῆν ἐν προσήματι ἐξηγήσεως Τόμου, ὃν αὐτὸς πρὸ βραχείου ἔει· τὸν νῦν καὶ τὸν ἐγκέφαλον ἀπερίτρεπτον ἔχον, ὡς εὐσεθείας ἀντικρυς ὄρον καὶ ἐπῆναι καὶ συνακρότες, καὶ πρὸ τῶν ἄλλων ἀπάντων καὶ γλιώτη καὶ χειρὶ καλῶς ὑποστήριξεν· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὰ κράτιστα καὶ καιριώτατα τῶν τῆς δυσσεθείας συγγραμμάτων ἐνῆν ἐκείνη τῆ αἰρέσεως βίβλῳ, πάντας ἀγίους σχεδὸν καὶ θεολόγους ἀποκηρύττοντα διὰ τῶν ἱερῶν αὐτῶν συγγραμμάτων, ὡς κακοδόξους. Ἄλλοικται γοῦν ταῖς οἰκίαις πτεροῖς, καὶ τὰς δικαίας εἰσπράττεται δικας ὁ περιφανῆς τῆς ἀληθείας ἐχθρός, τῆς θαυμαστῆς βασιλείδος τὸν ὑπὲρ εὐσεθείας ἱερὸν ἀναψάσης καὶ νῦν εἴπερ ποτὲ ζῆλον, καὶ τὸν χορὸν τῶν ἀρχιερέων ἅμα καὶ τῶν λογάτων τῆς Ἐκκλησίας σὺν γε τοῖς ἐν τέλει συναγαγούσης· καὶ τὸν τῆς αἰρέσεως πρόμαχον ἅμα τοῖς αὐτοῦ μυσταγωγῶς τε καὶ τῆς αἰρέσεως ἀρχηγός, καὶ τῆς ἱεροσύνης ἀπογυμνωθῆναι, καὶ τῆς Ἐκκλησίας ἀποδληθῆναι·

καλλιστὰ τε καὶ δικαιοτάτα, καὶ ἀξίως ἐαυτῆς τε καὶ θεοῦ παρεσκευακίας· δι' ἅπερ, οἶμαι, καὶ εἰς γῆρας αὐτῆ τὰ τῆς βασιλείας ὑπ' αὐτῷ συντηρεῖται, τὸν ὑπὲρ εὐσεθείας θαυμαστὸν αὐτῆς ζῆλον, καὶ τὴν τῆς Ἐκκλησίας αὐτοῦ προστασίαν καὶ συμμάχῳ καὶ τὴν τοῦ θαυμαστοῦ βασιλέως καὶ ὁμοζύγου καλῆν ὑπὲρ εὐσεθείας μέμησιν καὶ ἀνδρίαν δικαίως ἀμειβομένου. Τῆ δὲ τῆς εὐσεθείας ταύτης λαμπρᾶ βεβαιώσῃ, βεβαιώσῃς καὶ γὰρ εὐσεθείας καὶ στήριγμα τῆς Χριστοῦ γέγονεν Ἐκκλησίας ἢ τῆς αἰρέσεως καταστροφή καὶ τῶν ταύτης προϊσταμένων, αὐθημερὸν καὶ ἡ κοινὴ διαλύεται στάσις καὶ τὰ τῶν ἐυφυλίων πολέμων, τῆς βασιλείας εἰς

ἐμνοίαν ἑαυτῆ καὶ συμφωνίαν κάλλιστα συναλθούσης, καὶ τῶν μελῶν ἐπιγυόντων ἄλληλα, καὶ κατὰ φύσιν εἰς ταυτὸ συνελθόντων, ὄριστα Θεοῦ θαυματουργηκότος· κἀν τούτῳ, καὶ δεδαιγότες πᾶσι τρανώς, εἶνεσ μὲν οἱ τῆς αἰρέσεως· καρποὶ καὶ τῆς κατὰ Χριστοῦ βλασφημίας, τίνα δὲ τὰ τῆς καταστροφῆς ἐκείνων ἀποτελέσματα καὶ τῆς ὀρθῆς περὶ Θεοῦ δόξης καὶ εὐσεβείας.

Τῆς γοῦν κάλει φύγάδος εἰρήνης καὶ ἐξορίστου μετὰ μακρῶν, ὡς εἴρηται, κελῶς κατούσης τὸν χρόνον, καὶ Γρηγόριος πρὸ τῶν ἄλλων ὁ μέγας τῆς ἀδίκου φρουρᾶς, μάλλον δὲ τῶν χρονίων ὅπερ εὐσεβείας ἀγώνων καὶ τῆς εἰρητικῆς καὶ τῆς καταδικηκῆς, λαμπρῶς· μετὰ τῶν τῆς ὁμολογίας στεφάνων ἐπάνασαι· καὶ ἵνα τὰ ἐν μέσῳ παρῶ, ψήφῳ κοινῇ τῆς Ἐκκλησίας ὁμοῦ καὶ τῆς βασιλείας ὡς ἔθος, καὶ πρὸ τούτων ἐνεργεία θεῖα καὶ νέουσι, Ἰσιῶρος· μὲν ὁ θεὸς τῶν διάκων ἐπιλαμβάνεται τῆς κοινῆς Ἐκκλησίας, Γρηγόριος δ' ὁ μέγας· εὐθύς μετ' αὐτόν τε καὶ δι' αὐτοῦ τῶν τῆς θαυμαστῆς Ἐκκλησίας, Θεσσαλονίκης φημι τῆς μεγάλης, πολλὰς ὑπὲρ τούτου καὶ μεγάλας δεξιόμενος τὰς ἀξιώσεις· καὶ ἰκετίας παρὰ τὴν βασιλέως αὐτοῦ καὶ δὴ καὶ τοῦ θαυμαστοῦ πατριάρχου. Καὶ λαμβάνει μὲν, ἢ ἀπολαμβάνει τὸ τῆς Ἐκκλησίας κοινὴν τὸν κάλει περιφανῆ ταύτης ὑπέρμαχον καὶ προστάτην, τὸν δημαγωγὸν ὡς· εἰπαῖν καὶ καθηγητὴν τῶν τοῦ Θεοῦ θεοπισμάτων καὶ τοῦ μεγάλου ταύτης πληρώματος οὐκ ἀνθρωπιαν κατὰ τινὰς χάριν, ἀλλὰ τῆς ἐκ παιδὸς ἀρετῆς ἄθλον, καὶ τῶν μακρῶν ὑπὲρ εὐσεβείας ἀγώνων, καὶ τῆς ὁμολογίας κομισάμενον τούτου· δίχεται δὲ καὶ ἡ περιφανῆς ἐκείνη καὶ μεγάλη καθέδρα τὸν ταύτης ἀξίον ὄντως· οὐτε γὰρ ἐκείνην οὕτω μεγάλην τε καὶ θαυμαστὴν διὰ πάντων οὖσαν ποιμήνος θεομένην, ἐχρῆν ἄλλον τινὰ κεκομισθαι πρὸ τούτου· οὐκοῦν οὐδὲ ἐκεκόμεστο· οὐτ' αὖ τούτον ἐπὶ προστασίαν Ἐκκλησίας οὕτω λαμπρῶς ἴοντα θεῖα ψήφῳ τε καὶ προκλήσει πρὸ ταύτης ἐτίραν ἔλθεσθαι· οὐκοῦν οὐδὲ κροίλειτο· ἀλλὰ γίνεται καὶ ἄμφω θαυμαστῶς καὶ καίριος, καὶ κατὰ σῶζοντα λόγον, καὶ τί γε εἰπεῖν ἄλλω, ἢ καθάπερ ἐχρῆν τὴν τὰ τοιαῦτ' ἐνεργούσαν μεγάλην καὶ παντοδύναμον ἐνηργηκέναι τοῦ Πνεύματος χάριν, ὅπερ ἦς καὶ μάλιστα τοὺς μεγάλους ἐκείνους· καὶ γενναίους ἀγῶνας· ὁ μέγας ὄντως· δειήνυσεν·

Ἄλλ' ἀρχὴ πάλιν ἀγώνων καὶ παλαισμάτων ἐτέρων, καὶ ἀθλητῆς· ὁ τοῦ Θεοῦ ἀρχιερεὺς, ὡς ἐξ ἄλλης ἀρχῆς αὐθις, ὡσανεὶ πεπρωμένον ἦν αὐτῷ τὸ διὰ βίου παλαίειν, καὶ τούτον παρὰ τῆς τοῦ Θεοῦ προνοίας παρὰ πάντας ὁ γεννάδας εἰλφχει τὸν κληρὸν ἄθρει καὶ γάρ· κάτσει μὲν ἐκ Βυζαντίου πρὸς τὴν λαχοῦσαν αὐτὸν καθέδραν τε καὶ τὴν πόλιν· ἢ δ' ἀποσιέεται φεῦ! καὶ ἀποπηδᾷ τοῦ Πατρὸς, ἐτι λόμης τῆς προλαβούσης ἀπόζουσα καὶ τῆς στάσεως, μήπω τῆ τῆς εἰρήνης εὐωδία τὸν πονηρὸν ἐκείνον καὶ διεφθορότα χυμὸν καὶ τὴν καχεξίαν θεραπεύθεισα. Πρὸς τὴν δὲ τιεὶ καὶ ἡ θρυλληθείσα παρὰ τῶν βυσσεβῶν καινοτομία τῶν θεῶν δογμάτων καὶ ἡ πονηρὰ περὶ αὐτῆς· ὑποψία, εἰ καὶ πρόσχημα μάλ-

λον καὶ προκάλυμμα τῆς χαλεπῆς στάσεως, καὶ τῶν λευφάνων τῆς ἀταξίας τοῦτο γε ἦν. Ἄλλ' Θεὸς ἄνωθεν καὶ διωκόμενον ἀναγορεύει θαυμαστῶς τοῖς ἐν τῇ πόλει τὸν μέγαν, καὶ δεικνύσει διὰ τῶν ὀρθῶς ἐπιζητούντων, οἷος ἐκεῖνος τὴν πρὸς αὐτὸν οἰκείωσιν καὶ τὴν παρῆρησιαν· καὶ ὅπως· ὁ λόγος· ἦδη δηλώσει.

Ἦν τις τῶν εὐλαθῶν καὶ σπουδαίων τῷ κλήρῳ τῆς κατὰ Θεσσαλονικίην Ἐκκλησίας ἄνωθεν ἐγκαταλεγμένος, τῆ τοῦ πρεσβυτέρου τετιμημένος ἀξία, καὶ τὴν ὀργανοτρόφου ταύτης τάξιν ἀποκηρῶν· τούτῳ παιδίῳ ἦν θῆλυ, τοῖς τοῦ γάμου μὲν οὐτω δεσμοῖς ὑποδεδημένον, νόσῳ δὲ χαλεπῇ περιεμένον ἅπαν τοῦ σώματος μέλος καὶ τρεῖς ἔλου· ἐνιαυτούς ἐπὶ τῆς οἰκίας· κλινοπετὸς κατακειμένον. Τῆς δὲ γε τῆς Θεομήτορος πανηγύρεως ἐφεστύωσῆς, ἦν ἔθος ἡμῶν ἐπιτελεῖν ἐπὶ τῷ ταύτης σεπτῷ γενεθλίῳ, ὀγδόης ἰσταμένης· δηλαδὴ Γορπηταίου, τοῦ τῆς ἱερουργίας κοινωνοῦς καὶ συμπρεσβυτέρους· ὁ προβηθεὶς ἀξίος πρεσβύτερος· εὐχὴν ἱερὰν ἐπὶ τῶν μεγάλων κοινῇ μυστηρίων πρὸς γε τὸν τῶν μυστηρίων θέσθαι Θεὸν καὶ Δεσπότην, ὅπως ἂν αὐτοῖς γνώριμα γένοιτο διὰ τινος ἐκείθεν σημείου τὰ κατὰ τὸν ἑλαυνόμενον κακῶς· ἐκείθεν ἀρχιερέα, ὅταν τὴν τάξιν τε καὶ τὴν παρῆρησιαν πρὸς αὐτὸν ἔχει, εἰς ἔλεγχον μὲν φησι καὶ αἰσχύνῃ τῶν ἐκονεὶ κακούργούντων, βεβιάωπιν δὲ τῶν ὑπ' ἀγνοίας ἀμφιβαλόντων καὶ περιτροπομένων· καὶ οἱ μὲν εἰχόντες τῆς ὑπὲρ τούτων εὐχῆς ἐνταῦθα, τελούντες· τὰ μυστικά· συνῆχτο δὲ κακίως αὐτοῖς, τὴν περιεμένην καὶ κλινοπετῆ τοῖς λογισμοῖς προτιθεὶς παιδᾶ, καὶ τὴν ἐκείνης θεραπείαν ἀντ' ἄλλου τινὸς τῶν σημείων αὐτῶν. Θεὸς δ' ἔχει τὸν οἰκεῖον δοξάζων θεράποντα, ὑπὲρ ὃ καὶ τὰ τῆς εὐχῆς καὶ τῆς δεήσεως αὐτοῖς ἐτελείτο, ἀνίστασθαι τε τῆς κλινῆς ἀθρήιον τὴν κόρην, καὶ βαδίζειν ἀκαταίστως· καὶ περιτρέχειν σὺν τοῖς ἐβρωμένους ποιᾶ τὴν οἰκίαν, ὡ τῶν κινῶν σου, Χριστέ, θαυμαστῶν! ὡς· καὶ θάμβους καὶ ἐκστάσεως πληροῦν τοὺς ὄντας· ταῦτα καὶ τοῖς ἱεραῖσι γνωσθέντα, τῶν μυστικῶν τελευτῶν ἔτι· ἀνυμνεῖν τε Θεὸν καὶ θαυμάζειν ἐποίησιν καὶ λόγου πέρα καὶ διανοίας, καὶ μάλιστα τοῖς τὸ τῆς παιδὸς συνειδέσει βαρὺ καὶ χρόνιον πάθος, καὶ τὸν ἐκείνου θεράποντα Θεοῦ τε θαυμαστὸν ἀρχιερέα, καὶ τῶν ἀποστόλων ἐνάμιλλον αὐτοῦς τε καλῶς εἰδέναι, καὶ τοῖς ἄλλοις μετὰ παρῆρησιαν κηρύττειν. Ὁ μὲν οὖν ἀρχιερεὺς πρῶτον ἐκείθεν κρουσάμενος, ἐπέπερ ἀπεκρούσαντο τὴν ἐκείνου παρουσίαν, ὡς ἔφη, ἐς Ἄθω τὸν ἱερὸν ἀνεχώρει, καὶ πρὸ τῆς καθόδου καὶ μετὰ τὴν καθόδον κλειστά νοσήσας τὸ σῶμα, καὶ βραδέως που καὶ μετὰ πλείστας ἡμέρας δυνηθεὶς ἐπιδηῖναι τοῦ ὄρους, ἐκείνᾳ που πρὸς Θεσσαλονικίην τὴν ἰδίαν καὶ αὐτὸς, οἶμαι, λέγων, ἄπειρ καὶ Χριστὸς πρὸς Ἱερουσαλήμ ἑλαυνούσαν αὐτὸν κάλει, εἰ ἔγνωσ καὶ σὺ καὶ γε ἐν τῇ ἡμέρᾳ ταύτῃ τὰ πρὸς εἰρήνην σου· νῦν δὲ ἐκρύβη ἀπὸ σοῦ, καὶ οὐκ ἔγνωσ τὸν καιρὸν τῆς ἐπισκοπῆς σου. οἱ δ' ἐν τῷ ὄρει Πατέρες ἄσμενοι τὸν κάλει ποθεύμενον καὶ δεξιόμενον καὶ ἰδόντες, καὶ τῶν τῆς ἐκείνου γλω-

της βρυμάτων οὐδ' αὖτις νεκταροῦ θεοῦ μετρίχιναι· καθ' ἑκάστην, παρ' ἑαυτοῖς, κατέχιναι ἐβούλοντο σφίδρα, καὶ αὐτὸν βουλόμενον τοῦτο· μέχρις ἂν τὰ τῆς ἐκεῖ στάσεως καὶ τῆς ἀνωμαλίας εἰς τὴν κατὰ φύσιν ὁμόνοιαν ἐπανέλθοι καὶ τὴν ὕψαιαν. Ἄλλ' ὁ τῶν Τριβαλλῶν ἀρχὼν Στέφανος, καὶ αὐτὸς ἐπιθῆς τότε τοῦ Ἄθω (ἡ γὰρ κάκεισε' ἀπολουμένη στάσις καθ' ἑαυτῶν τῶν Ῥωμίων ἐκείνη, κάκεινον βσιλίεα χειροτόνηκεν οὐ μικροῦ τῆς τῶν Ῥωμαίων ἀρχῆς μέρος)· ἐκείνος τοιγαροῦν δεσποτικῶς καὶ τοῦ θεοῦ ἐπιθῆς συρρεὺς τότε, ἐπεὶ καὶ τῷ μεγάλῳ τῷδε ἀρχιερεὶ συγγενῶς εἰς ὁμιλίαν ἦλθε καὶ λόγους, πάλαι ποθὲν ἐκ τῆς φήμης, πρῶτα μὲν εἶδετο καὶ παντοδαπῶς τις ἦν εἰς ἐαυτὸν ἐφαλύσασθαι, καὶ πρὸς τὴν ἰδίαν ἀρχὴν μεταθεῖναι τὸν ἀνδρα, τίνα μὲν οὐ λέγων, ποῦ δ' οὐχ ὑποσχόμενος ὥστε δυνηθῆναι τοῦ ποθομένου τυχεῖν; ὡς δὲ κατανοῶντα τοῦτοις οὐκ εἶχεν οὐδοτιοῦν, ἐπὶ δευτέραν ἐκείαν ἐβράπτετο, προστιθείς τι καὶ βίας ὥστε τὴν Κωνσταντινοῦ καὶ αὐθις καταλαβόντα τὸν μέγαν πρεσβευτὴν αὐτῷ γενέσθαι πρὸς βασιλείας· τὸ δ' ἦν ἀντικρὺς προσωπειὸν μᾶλλον τοῦ κεκρυμμένου τὸ τῆς πρεσβείας, ἀλλ' οὐκ αὐτῆ τοῦ πράγματος ἡ ἀλήθεια· οὐδὲ γὰρ ἐβούλετο νεοπαγῆ καὶ κραδαίνουμένην ἐτι τῆς τῶν Ῥωμαίων γῆς τὴν ἀρχὴν κεκτημένο· τὸν μέγαν ἐκείνον παρ' ἐκείνην κεκτηθῆναι, ζῶπυρον οὐλοῦν τῆς βασιλείας ὄντα Ῥωμαίων, καὶ βῆτα δυνάμενον τὴν πρὸς ἐκείνους τῆς εὐνοίας τῶν οικείων αὐθις ἀνάψαι φλόγα, τηλικούτων ὄντα καὶ πράγμασιν ἅμα καὶ λόγοις.

Ἄξιον δὲ μὴδ' ἐκεῖνο παραδραμεῖν· ὡς γὰρ ὁ τῶν Τριβαλλῶν ἀρχὼν οὗτος, καθάπερ ἔφθην εἰπὼν, πάντα κάλων κινῶν καὶ πᾶσαν μετιῶν λόγου πείραν ὥστε τὸν μέγαν πρὸς ἑαυτὸν ἐπιστάσασθαι, προστιθεὶ τοῖς λαχθεῖσι κάκεινα, ὡς ἀπελάζουσι μὲν αὐτὸν αἰσχρῶς οἱ Ῥωμαῖοι, μὴδὲ τῆς λαχύσεως γούν Ἐκκλησίας ἐπιθῆναι παραχωροῦντες, αὐτὸς δὲ, πεισθέντι τοῖς αὐτοῦ δηλαδὴ λόγοις καὶ τῇ προκλήσει, καὶ πῶλεις αὐτῷ καὶ ἐκκλησίας προθύμως χαιρείται καὶ χῶρας· εἶτα καὶ σωροὺς ἤρθηται πρὸς τοῦτοις· ἐπετεῖλον ἐφῶνεν τὰ καὶ χρημάτων, ὧν ἐκεῖ δηλαδὴ κύριος ἔσται. Ὅ δὲ τοῦ θεοῦ ἀνθρώπου, πλεῖστα μὲν τίνα λόγου καὶ συγγραφῆς ἄξια πρὸς αὐτὸν διεξῆσε, προσετίθει γε μὴν ἐπὶ τέλει κάκεινα· Πολιτικῆς ἀρχῆς καὶ χωρῶν καὶ πόρων καὶ προσόδων καὶ χρημάτων πολυταλάντων τὸ παράπαν ἡμῖν οὐδ' ἡ·ισοῦν χρεία· ὡς γὰρ εἰ τις σπόγγον λαβὼν, ὑδατοῦ κύλικα χωρεῖν ἐν ἐαυτῷ πεφυκότα μόνην, μέσον τοῦ Αἰγαίου τοῦτου ἐμβάλλοι, οὐκ ἂν ἀνιμῆσαιτό ποτε τὴν ἄβυσσον τοῦ πελάγους· πῶς γὰρ; ἀλλὰ κάκειθεν τὴν τοῦ ὑδατοῦ κύλικα μόνην ὁ σπόγγος ἀναμαζέμενος, ἥς δηλαδὴ χωρητικὸς πέφυκε κατὰ φύσιν, τῶν βρυμάτων ἐκείνων καὶ τοῦ πλήθους τῆς ὕδατος οὐσίας, ὡς μὴδὲν πρὸς αὐτὸν ὄντων, ἀφέξεται κατὰ πᾶσαν ἀνάγκην, ὡς δὲ καὶ ἡμεῖς, ὀλίγων τι· ὧν ἀποζῆν καὶ τοῖς ἀναγκαίοις ἀρκεῖσθαι μόνοις πάλαι μαμαθηκότες, καὶ ὡσανεὶ πεφυκότες· ἤδη πρὸς τοῦτο, καὶ εἰς πάντα τὸν ὑπὲρ γῆν τε καὶ ὑπὲρ γῆν χρυσῶν, καὶ εἰς τὸ τοῦ μυθεομένου Πακτωλοῦ βεῦμα φέρων

ἡμᾶς ὄλους βαπτίσης, τῆς ἐφημέριου τροφῆς καὶ τῶν ἀναγκαιῶν οὐδὲν τι πλέον ἐλαχύνοντας πρὸς ἡμᾶς αὐτοὺς ὄψει· ὥστ' οὐκ ἀναγκαῖος, οὐδὲ πρὸς τῆς ὄλους ὁ τῶν πολλῶν ἐκείνων καὶ μεγάλων θωρεῶν καὶ χρημάτων, ὡς φησὶ λόγος· τί τὸ ἐξῆς;

Ἀναγκάζεται καὶ αὐθις ὁ τοῦ θεοῦ ἀρχιερεὺς, ἀνελθεῖν εἰς τὴν Κωνσταντινοῦ, καθάπερ εἶπον· ἔπεισι πρὸς τοὺς βασιλείας· καὶ μικρὸν τι μεταξὺ διαγενοῦς, κάταται καὶ πάλιν εἰς Θεσσαλονίκην τὴν ἑαυτοῦ Ἐκκλησίαν, καὶ δὴ καὶ τῶν βασιλέων συνωθούτων ἅμα τῷ μεγάλῳ τῆς κοινῆς Ἐκκλησίας προστάτη, ἐπειδὴ καὶ τὰ τῆς ἐκεῖ στάσεως ἐδόκουν ὥσπερ πετευνασθέντα πρὸς ὁμόνοιαν καὶ συμφωνίαν ἔχειν.

Ἄλλὰ καὶ πάλιν ἀφορμαὶ ταραχῆς· ἄλλαι καὶ διχονοίας, καὶ ὁ ἀρχιερεὺς εἰργόμενος αὐθις καὶ τῆς πόλεως καὶ τῆς Ἐκκλησίας· τῶν γὰρ τῆς παρελθούσης συγχύσεως προστατῶν ἐκαθὰ τῆς ἀταξίας καὶ τῆς στάσεως μέγιστα τίνα καὶ ὑπὲρ τὴν ἑαυτῶν τάξιν τοὺς βασιλείας κακῶς ἀπειτούντων, ὑπὲρ ὧν καὶ ἀπάγεσθαι μᾶλλον δίκαιον ἦν ἐκείνους, κἀναθεῖν μὴ τυγχανόντων ἐκείνων, ἀφρασις προῦκετο τῷ ἀρχιερεὶ θάτερον τοῖν δυοῖν ἐξ ἀνάγκης ἐλέσθαι· ἡ μείοντα δηλαδὴ τοὺς βασιλείας ἀποστραφῆναι τῆς ἐπὶ τῶν ἱερῶν ἱερᾶς μνήμης; τε καὶ εὐφρημίας, καὶ οὐ· τοῦ θρόνου καὶ τῆς ἀρχῆς ἀπολαύειν, ἡ ἐκείνων ἀνταχόμενον καὶ μὴ μεθιέντα συνεξίναται καὶ τοῦτον ἐκείνοις· αἰρεῖται τοιγαροῦν ὡς ἐν παραθέσει κακῶν τὸ ἐλαττον καὶ αὐθις ὁ μέγας, καὶ καταδέχεται τὴν φυγὴν σὺν ἐκείνοις καὶ πάλιν ὑπὲρ τοῦ μὴδὲν τι τῶν κεκρυμμένων καὶ ὀπωσοῦν ἀθετήσαι νόμων, ἐκεῖ καὶ τὴν διαίρεσιν καὶ τὴν στάσιν ὑπέφρουσαν αὐθις ἐν ἐκείνοις ἑώρα. Καὶ πάλιν πλοῦς, καὶ πάλιν ἀπαθῆμια καὶ θάλαττα, τὸν τῆς μεγάλης πόλεως ἀρχιερεὺς τῆ τοῦ Ἡρακλεῖου μητρὶ παραπέμποντα νήσῳ· καὶ τὴν τῆς μεγάλης εὐδαιμονίαν τῆ πένητι καὶ ἀνωρύμῳ δίδόντα· καὶ οὕτω μεγάλην τιμὴν καὶ ἐπίσημον καὶ ταύτην ἀθρόον ἀποδεικνύοντα.

Ἐπιθῆς τοιγαροῦν ὁ μέγας τῆς Ἀθήμωνος φήσῃ τῆς κοινῆς Ἐκκλησίας· τί χρὴ καὶ λέγειν, ὅσην ἐαυτῷ συνεισηνεγκε τῶν ἀγαθῶν τὴν φορὰν ἐκείνη; καὶ λόγοις καὶ ἔργοις καὶ τελεταῖς ἱεραῖς; καὶ διδασκαλίαις ὁσημέραι τὸν λαὸν καταρτίζων, καὶ τὸ φεγγὲ καὶ βάρβαρον παιδαγωγῶν ἦθο; ἐκείνη, καὶ τὰς κεχερωμένας καρδίας ἐξημερῶν, καὶ γονίμους τινὲς καὶ καρποφόρους ἀποδεικνύς, ὡς καὶ τὴν φθορμένην παροιμίαν καλῶς ἀντεστράφηται· τότε τοῖς ἔγχεσθαι, οὐ τῶν Ἀθημίων κακῶν κατ' ἐκείνην, ἀλλὰ τῶν Ἀθηνίων ἀγαθῶν μᾶλλον δι' αὐτοῦ κειρωμένων· Ἐνταῦθα διατρέθοντος τοῦ μεγάλου, λοιμώδης φθορᾶ καὶ θάνατος ἐπιτίθεται τῶν πολυχίνων ἐνὶ· οὐκ ἐκείνην φημί τὴν κοινήν καὶ παγκόσμιον πρὸ βραχίος γεγεννημένην, ἀλλὰ πολλοστήν καὶ μαρκετὴν μετ' ἐκείνην. Προσκαλοῦνται τοιγαροῦν οἱ πάχοντες εἰς ἐπίσκεψιν καὶ βοήθειαν τὸν ποιμένα, ἐν ἑτέρω πον διάγοντα πολίτην τῆς νήσου· καὶ ὅς αὐτίκα παρήν, μὴδὲν τι τὸ παράπαν ὑπεριθιόμενος μὴδ' ἀναθεῖς· τῶν θεραπευτῶν τῶν μὲν μὴδ' ἀκολοθῆσαι τεθεφρηκότων δέει τῆς νόσου, τῶν δ' ἐπορμένων πίστεται τῆ

ὄν μέγαν, βληθέντων μὲν τι μικρὸν ὑπὸ τοῦ ἁγίου ἁγίου ἁγίου καὶ τῆς λύμης, καὶ οὐδ' ἄλλοις ἐπιβήναι θελήσας ὀφείας, εἰ δὲ τὴν ἰαν ἐβρωμένων ἐπομένον τῷ μακαρίῳ, καὶ αἰνῶν τὰς ἐξω ταυχῶν ποιουμένων εὐχὰς καὶ εὐχὰς ἐν παντὶ γε τῷ πλήθει. Ἄλλ' ὁ μέγας καὶ ὄν ὄν τὸ δεῖν καὶ τοσοῦτον ταῖς πρὸς Θεὸν ; καὶ θεήσεται, ταῖς τε κοιναῖς καὶ ταῖς ἰδίαις ; καὶ αὐτὸν, ἵστησιν ἐκείνου τῆς φορᾶς καὶ τοῦ ; καὶ διαλύει τὴν νόσον, καὶ τὴν θάνατον καί, τοῦ Θεοῦ δοξάζοντος ἐκείνον κἀν τούτῳ,

Θελημα τῶν φοβουμένων αὐτὸν ποιούντας, ὄν θεῖον φάναι Δαδιδ, καὶ τῆς θεήσεως αὐτῶν ὕψους.

Ἄ' οὐκ ἠνεγκε ταυτὶ διὰ τέλους ἡ τοῦ μεγάλου ἁγίου πόλις, οὐδ' ἠνέσχετο τὸ ἴδιον αὐτῆς ἀγαθῶν οὕτως ἢ παρὰ πᾶσαν δικὴν προδομένην ὑπὸ τινων εὐαριθμητῶν στασιαστῶν, ὄν ὄντας καὶ φθορῶν καὶ ἀναξίων τοῦ ἡματος καὶ τῆς πολιτείας ἐκείνης. Ὄθεν καὶ ἡ ζήλω τότε μᾶλλον ἢ πρότερον ὑπὲρ αὐτῆς καὶ τῆς σφετέρας δόξης κινήθησιν καὶ τῶν ἁγίων, τοὺς μὲν ἐξωθεῖ καὶ ἀποβάλλεται τῶν κληρῶν καὶ μισθῶν ἐκείνων, τοὺς δὲ σφρονίζουσι ἀπέλλει τῆς κακίτης ὁρμῆς καὶ τῶν μοχθη-
 κρήσεων τοῖς ; προσήκουσι καὶ καταλλήλους ἁγίοις ; τῶν δ' ἐκποδῶν κάλλιστα καὶ ὡς ἐχρήν ἁγίων, μὴ γνῶμη καὶ φωνῆ πάντες ; εἰπεῖν ἰδὸν ἐπιζητούσι ποιμένα ; καὶ τριήρης εὐθύς ; ὡς παρασκευάζεται ; καὶ τῆς Ἐκκλησίας οἱ ὄντας ἀνιόντες μετὰ βραχὺ τῶν μέγαν κατὰ ἱερὰ, οἱ αὐτοὶ καὶ Ἀλημνίου ὁμοῦ ὀρθῶν καὶ ὄν ἀφορμῆ γαγονότας τῆ τοῦτου στερήσαι, καὶ ἀφάρτου καὶ παιάνων τινῶν καὶ κρήτων, μὴδὲ αἰ βραβίων, τοῖς ἰδίοις πολιταῖς τῆ λαμπρᾶ ; ἐπιθυμῶν ; τίς γὰρ ἂν ὑπογράψῃ κατὰ μέρος γρη τὴν πάνδημον ἑορτὴν καὶ τὴν εὐφροσύνην ; τίνα γενέθλια καὶ κορυβόουνα καὶ κατοικίαι ἐτήσια καὶ ὅσα πανηγυρίζουσιν ἄνθρωποι, νηγύρας παραβλήθειεν ἂν τοῦ μεγάλου ἐκείνη ; ὡς δ' ἐκείνων μὲν οὐδὲ μνημονευτίον πρὸς ; παλαιὰ γεγηρακότων τε καὶ ἀποσηκῶτων. ; δὲ τίσι βασιλικῶν ἐπινοκίαις καὶ ὀριάμβοις κομπαις εἰσοδίοις ταυτὶ παραθέτες τὸ ἴσον ὄντας ; Οὐδ' ἔστιν, εἰμαι, τῶν πάντων ; μόλις ὡς φησιν αὐθις ὁ τοῦτου γε φίλος καὶ ὀμῶνυμας ; θανάσιον οὕτως εἰσαχθῆναι τὸν μέγαν, οὐ ἡ ζηλωτῆς καὶ ὁ μέγας οὕτως ἐν τε τοῖς διωγ-
 καὶ τοῖς καλαίσμασιν ὡσαύτως, καὶ δὴ καὶ ἰναβήσεται. Μόνους ἄρα δεῖ παραβάλλειν τοῖς ; οὐ μυστηρίοις καὶ ταῖς ; ἐπ' ἐκείνοις τελεταῖς ἡ πανηγύρας τὴν μεγάλην τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἦν καὶ πανηγύρειν, καὶ μάλιστα τῆ κορυφαία ρολαμπούση τῶν ἄλλων, ἡ δὴ, κατὰ τὸ εἰρημέ-
 κείνο, καὶ ἑορτῶν ἡμῶν ἔστιν ἑορτὴ καὶ πανή-
 πανηγύρεων ; καὶ ὅθλον ἐκείθεν. Τοῦ γὰρ ὡς τὴν πόλιν εἰσιόντας ἀρχιερέως ; ὡς ἕθος, καὶ ἐκείνους ποδῆρη καὶ τὴν ἱερὰν ἐνδοξότατος ἐτολήν, καὶ κομπαισίαν διὰ μέσης τῆς πόλεως εἶναι μεθ'

ἁγίων ὕψων καὶ ψαλμοφῶνας, πάντων οἱ μελεῶν καὶ ὁμῶν ἀπὸ συμφώνου πάντες ἀφόμενοι, τὴ τῆς μεγάλης ἐκείνης ἡμέρας καὶ τῆς Χριστοῦ ἀναστά-
 σεως ἐν μεγίσταις βοαῖς τοῖς καὶ ἀλαλαγμοῖς ἕζον-
 τες ἦσαν, καίτοι γε καὶ πύβρω τοῦ καιροῦ καὶ τῆς ἡμέρας ὄντες ἐκείνης, Χριστὸν ἄλλον ἀντικρυς δο-
 κούντας ; ὄρῳ τὸν τοῦ Χριστοῦ μαθητῆν τε καὶ μιμη-
 τὴν, ὡς ἐξ ἔθους καὶ μνήματος τῶν διωγμῶν καὶ τῆς ὀπαρῆρας ἐπανιόντα, καὶ ἀναστάσεως ; λαμπρᾶ ; ἄγοντας τὴν ἡμέραν ἐκείνην ; καὶ πρὸς μὲν ἀλλή-
 λους, ἡ καθαρθῶμεν, λέγοντας, τὰς αἰσθήσεις, καὶ ὀφόμεθα τῷ ἀπροσίτῳ φωτὶ τῆς ἀναστάσεως ; Χριστὸν ἐξαστρέπτοντα, ἡ καί ; ἡ δεῦτε πόμα πίωμεν καινόν, καὶ πηγὴν ἀφθαρσίας Χριστὸν ἐκ τῆς οὐραίας ὀμβρῆσαν-
 τα ; πρὸς δὲ τὴν καινὴν Ἐκκλησίαν ὁμοῦ πᾶσαν αὐ-
 θις ; ἐν γε τῷ σοφῷ μελεῶν μετὰ Ἑσθου τοῦ θεοῦ ἡ ; φωτίζου, φωτίζου, ἡ νῆα Ἱερουσαλήμ, ἡ γὰρ σου τὸ φῶς, καὶ ἡ δόξα Κυρίου ἐπὶ σὲ ἀντίτελλε. ἡ Καὶ τὸ καινὸν ἐν γε τοῖς τοιοῦτοις, ὅτι μὴδ' ὀ ταυτα προτρεψόμενος, μὴδ' ὀ τῆς μελεῶνας ταυτῶν προ-
 τος ἄρξας ἐκείνης, καίτοι γε καὶ ζητηθεῖς ὀστερον οὐδόως εὐρήθη ; ὡς ὀθλον καὶ τότε καὶ μετ' ἐκείν-
 τοῖς ἐχέφροσι γεγενῆσθαι, τῆς ἀνωθεν ἐπινοκίας καὶ τῆς χάριτος εἶναι κάκεινο, καὶ διανοκίας ; ἀμα καὶ γλώττας ; πάντων ἀθρίον ὀμοῦ κικινηκίας ἀοράτως ; πρὸς ταῦτα ; εἶεν.

Ἄ δὲ αὐτῷ μετ' ἐκείνην τὴν λαμπρᾶν εἰσόδον εἰς τε τὴν ἐκκλησίαν ὀμοῦ καὶ τὴν πόλιν ἐνήργηται, τρίτη μετ' ἐκείνην ἦν τὴν ἡμέρην, καὶ πάνδημον πομπὴν τε καὶ πρόθεον μεθ' ἱερῶν εἰκότων καὶ ψαλ-
 μοφῶν καὶ εὐχῶν, ὡς ἔθος, κηρύττεται πάση πύ-
 λει ; ἡ δ' αὐτίκα παρῆν, γένος ὀμοῦ καὶ ἡλικίας καὶ τύχη πᾶσα, καὶ θέα ; ἐκείνου καὶ ὀμιλίας καὶ τῶν πρὸς ; Θεὸν ὀπὲρ αὐτῆς εὐχῶν, πῶς ἂν εἰποις ἐπιε-
 μένη ; διερχεται τὸ κλειστόν αὐτῆς μέρος, εὐχόμε-
 νος, εὐλογῶν, ὀπὲρ τῶν παρελθόντων εὐχαριστιῶν, ὀπὲρ τῶν μελλόντων δεόμενος ; τέλος καὶ διδασκα-
 λικὸν ἀποτείνας πρὸς πάντας κοινή λόγον, καὶ περι ὀμονοκίας καὶ εἰρήνης συμβουλεύσας τὰ κλειστά, οὕτω πάντας ἀνηρτήσατο τῶν ἑαυτοῦ λόγων, καὶ τὰς ψυχὰς πρὸς ἑαυτὸν τε καὶ τὸν Θεὸν καθ' ὀπερ-
 θολὴν ἐκ πρώτης εὐθύς ἔτρωσεν, ὡς μὴδὲ λέγειν ἐξείναι. Καὶ τί δεῖ λέγειν περὶ τῶν ἄλλων ; ὅπου γε καὶ τοὺς ὀθριστὰς ἑαυτοῦ καὶ κολεμωτάτους ; καὶ στασιαστὰς πρότερον, φίλους ἐκ τῆς ὀμιλίας εὐθύς ἐκείνης εἰργάσατο ; μᾶλλον δ' οὐ φίλους μόνον, ἀλλὰ καὶ δούλους προκαλινδουμένους ἐκεῖ τῶν αὐτοῦ πο-
 δῶν καὶ καταφιλοῦντας, ἐξαγορεύοντάς τε τὴν κατ' αὐτοῦ προπέτειαν καὶ τὴν ὀθρίον, καὶ οἷς ἐχρήσαντο πρότερον, ὡς παρ ἀναισθητοῦντες, καὶ συγγνώμην παρὰ τῆς ἱερᾶς ἐκείνης ψυχῆς καὶ τῆς γλώττης ; μετὰ συχῶν τῶν ὀκρυβῶν ἐπιζητούντας. Ὄ δ' οὐ μόνον ταῦτα πλουσίως ἐκείνοις εἰδίδου, ἀλλὰ καὶ προστίθει τὰ μεῖζον, καὶ τοῖς φίλοις ἐνέγραφε καὶ οἰκίοις, καὶ λόγοις καὶ πράγμασιν εὐεργετῶν ἐκείνους οὐκ ἐνέ-
 λιπε διὰ τέλους.

Ἐκεῖ δὲ καὶ ἱερουργεῖν εἶναι τὰ μεῖζον καὶ ὀψη-
 λότερα καὶ μυστικῆ ὀυσία τὸν ἑαυτοῦ λαὸν καθα-
 γνίζεσθαι, εἶχε μὲν αὐτὸν ὁ θεὸς νεῶς ἐν τοῖς λαι-

ουργαίς τε καὶ ὑπερέταις, ὡς ἔθους, ἀρτι πρῶτως τὴν αὐτοῖς ἐπιτελοῦντα τὰ μυστικά· ἐδόξαζε δὲ καὶ ὁ θεὸς ἀνοθεῖν αὐτὸν αἰθίς, θαυματοργῶν δι' αὐτοῦ τὰ παράδοξα· ἐδόξαζε δὲ οὕτως. Παιδίον ἦν ἀρβέν τῷ προβήθηέντι πρεσβυτέρῳ τε καὶ ὀρφανοτρόφῳ· τούτῳ νόσος, ἣ καὶ δαιμονική τις ἐνέργεια λέγειν οὐκ ἔχω, σεληναίαν πως ταύτην φασίν, οὐγ ὡσπερ, καὶ τοῖς ἄλλοις κατὰ κύκλον σελήνης, ἀλλὰ κατὰ κύκλον ἡλίου μᾶλλον ἀθρόα τις ἐπιπέδη, καὶ τὰ χεῖριστα διετίθει. Ὡς οὖν ἱερουργεῖν καιρὸν ἦν ἤδη τὸν μέγαν, ὃ δὴ καὶ εἰπὼν ἐφθην, τῶν δὲ μελλόντων σὺλλειτουργεῖν πρεσβυτέρω εἰς καὶ ὁ τοῦ πατρὸς ἦν πατήρ, πρὸςσεσι μετὰ μεγάλης τῆς πίστεως τῷ μεγάλῳ, τῆς ζωοποιῦ θυσίας ἀξιῶν αὐτὸν δι' αὐτοῦ μεταδοῦναι τῷ νοσοῦντι παιδί· τοῦ δὲ κατανευκότος, τῆς ὥρας ἤδη καλούσης, ἄγει τὸν παῖδα, φέρων ὁ πατήρ ἐν χερσίν· μετατίδωσιν αὐτῷ τῆς ἀναίμακτου θυσίας ὁ τοῦ Θεοῦ ἀρχιερεὺς κατὰ τὴν ἐπαγγελίαν, καὶ ἡ ἐτήσιος ἐκείνη νόσος σὺν γε τῷ ἀφαισῶ· ἐνεργῶντι παρευθὺ δραπτεῦσι, καὶ ὁ παῖς ἐλευθερὸς ἤδη χρόνον συχὸν ἐξ ἐκείνου Θεοῦ ἀνυμνῶν, καὶ τὸν ἐκείνου θεράποντα δι' ἐκτουτο πᾶσιν ἀνακηρύττων.

Ὀλίγαί διήλθον ἡμέραι, καὶ πάντας ὁμοῦ τοὺς ἱερᾶσθαι λαχόντας ὁ ἀρχιερεὺς εἰς ὁμιλίαν μετακαλεῖται. Ἐπειδὴ καὶ γὰρ τὴν Ἐκκλησίαν οἰκοδομεῖν αὐτῷ σκοπὸς ἀνοθεῖν ἦν, τοὺς τῆς Ἐκκλησίας· μετὰ τὸν πρῶτον καὶ μόνον θεμέλιον Θεμέλιου· καὶ στυλοῦς, ἣ δομήτορα· καὶ συνεργούς, αὐτοῦ φημι τοῦ πρῶτου μετὰ Χριστοῦ ὄν δομήτορος· καὶ τεχνίτου, δεῖν ἔγνω τῇ ἀρχιεπισκοπῇ τοῦ Πνεύματος πρὸ τῶν ἄλλων καὶ οἰκοδομεῖν καὶ διδάσκειν ἐκεῖνα καὶ παιδεύειν καὶ καταρτίζειν, ὡς ἂν καὶ κατὰ λόγον αὐτῷ τὰ τῆς μελλούσης οἰκοδομίας προὔαινη, καὶ μὴ δόξη πως εἰς κενὸν τρέχειν. Συναγαγὼν τοιγαροῦν, ἤπερ ἔφη, πάντας ἀθρόους τοὺς περὶ τῆς μεγάλης ἱερωσύνης θαυμαστῶς ἄγαν αὐτοῖς· ἐκτίθεται λόγους· ἔσον τε τὸ ταύτης ὕψος δεικνύς, καὶ οἷον ὑπερέτις αὐτῆ φρικτῶν τε καὶ ἀποβήθητων μυστηρίων, οὐκ ἀνθρώποις φημι μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐταῖς ταῖς ὑπερουρανίοις τε καὶ ἀσωμάτοις οὐσίαις, καὶ τί τὸ μέτρον τῆς ἀνθρωπίνης ἐσχαιτᾶς, καὶ ὡς οὐδέ τις κατὰ τὸ εἰρημένον ἀξίος τῆς ὀπηρεσίας ἐκείνης· καὶ ὡς ἐπειδὴ γενόμενος ἀνθρώπος δεῖ φιλανθρωπίας ὑπερβολῆν ὁ τοῦ Θεοῦ μονογενῆς Υἱὸς καὶ ἀρχιερεὺς ἡμῶν καὶ θυσία καὶ θύτης ὑπερφυῶς κεχηρημάτικε, καὶ τοῖς ὁμογενέσιν ἡμῖν λόγοις ὑπερφυοῦς ἀγαθότητος τὴν φρικτὴν ταύτην καὶ ἀναίμακτον ἱερουργίαν παρέδωκε, πᾶσαν εἶναι ἀνάγκην τοῦς τῆς τάξεως ταύτης ἡξιωμένους κατ' ἔχους τοῦ χειροτονηκότος σπεύδειν αἰεὶ βαίνειν καθέσον οἶόν τε, εἴπερ μὴ μάλλοισιν ἐξω τοῦ σκοποῦ παντάπασι βάλλειν, ἐκ' ἄλλον θεμέλιον ἀφρῶν· οἰκοδομοῦντες, ὃν οὐδὲ δύναται τις τῶν ἀληθῶς καὶ γνησίως οἰκοδομοῦντων τὰ τοιαῦτα καταβαλέσθαι, καθά ποῦ φησὶν ὁ μακάριος Παῦλος, ἡ Θεμέλιον, λέγων, ἄλλον παρὰ τὸν κείμενον οὐδέ τις δύναται θεῖναι, ὃς ἐστὶν Ἰησοῦς Χριστός.¹¹

A Εἰ δὲ ταῦτα τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον, καὶ οὐδ' ἄ· εἰς ποτε τῶν ὀρθῶ φρονεῖν τε καὶ λέγειν ἡρημένον ἄλλως γε εἴποι, τὸ καὶ τὴν ἐναντίαν εἶναι, καὶ ἀνιέρως καὶ πῶρῳ ποῦ τῆς καινῆς πολιτείας καὶ τῆς ἐντολῆς βαδίζειν ἐθέλειν, καὶ ἀντὶ λύχνου καὶ φωτὸς, κατὰ τὸν Χριστοῦ λόγον, πρόσκομμα καὶ σκότος· καὶ βῆθρον τοῖς ἀδελφοῖς χρηματίζεσιν, ποῦ θήσομεν· Ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα δημηγορῶν καὶ διαλεγόμενος ὁ σοφὸς, πλείστους μὲν καὶ τῷ τῶν λόγων ἐπιθεῖν ἀναγκαίῳ, τὴν ἀλήθειαν ὁμοῦ καὶ τὴν ἐντολὴν αἰδομένους· τῇ δὲ πράξει καὶ τῷ καθ' ἑαυτὸν ὑπεδείγματι πάντας σχεδὸν εἰς προκοπὴν καὶ βελτιώσιν ἦγε, πᾶσαν ἱερὴν τελετὴν καὶ μυσταγίαν αὐτῶς ὡς ὑπεράνθρωπος τις, ἣ καινὸς ἀντικρυς ἀνθρώπος, ὑπερφυῶς ἐκτελῶν, καὶ ἔθιαι καὶ λόγῳ καὶ πράγματι

B καὶ παντὶ τῷ διακειμένῳ πάντας ὁμοῦ καταπλήττων.

Τὴν δὲ περὶ τὸ λέγειν καὶ δημηγορεῖν καὶ διδάσκειν ἐκ' ἐκκλησίας ἀκάματον ἐκείνου σπουδὴν τε καὶ προθυμίαν, καὶ ταῦτ' ἐν πραγμάτων δυσχεραῖαις καὶ ἀντιθέσει τῶν τε κοινῶν ὁμοῦ καὶ ἰδίων· τὰς δὲ κοινῆ καὶ ἰδίᾳ, νῦν μὲν πρὸς πολλοὺς, νῦν δὲ πρὸς ὀλίγους, ἔστι δ' ὅτε καὶ πρὸς τοὺς καθ' ἑνα διαλέξεις καὶ ὁμιλίας· τὸ δὲ κάλλος τοῦ λόγου, τὸ δὲ πολυεὐδὲς καὶ πυκνὸν καὶ ὑψηλὸν καὶ ὑπερφυῶς τῶν θεῶν ἐκείνων θεωρημάτων καὶ νοημάτων, θαυμάζειν μὲν ἔχουσι πάντες, φράζειν δ' οὐδένες, οἵμαι, τῶν πάντων. Καὶ τί χρὴ λέγειν, ὃ θεῖα καὶ ἱερὰ κεφαλή ὅπου γε καὶ παῖς ὅστις τῶν ἐκ τοῦ σοῦ προῖῶν στόματος λόγος, καὶ ὁμιλία καὶ διάλεξις πᾶσα παιδαγωγία ψυχῆς ἀντικρυς ἦν, καὶ διόρθωσις ἡθους, καὶ ἁμαρτίας ἀνατροπὴ, καὶ διδασχάλιον ἀρετῆς, καὶ φιλοσοφία παντὸς ἀγαθοῦ· τὴν μὲν ἐξω προθεραπεύουσα καὶ προχειρομένη ταύτην αἰσθῆσιν τῷ καθ' ὑπερβολὴν ἤδει καὶ καινῷ τοῦ λόγου, εἰσα δ' εἰς τὰς τῆς ψυχῆς σκοπὰς ἡρέμα χρομένη τε καὶ εισδύουσα τὸν εἰσαίῳ καὶ μέλιτόσ φασὶ τρόπον, καὶ ταύτην ὑπὲρ πάσης χειρομένη στερῆνας, κάκει προσφυομένη γε οἰκείως ἐκάστη, καὶ ρυθμίζουσα καὶ μεταπλάττουσα λανθάνοντως, κάκεινα θαυμαστῶς δρῶσα, ὅσα φωνῆ με ἀνθρωπεία καὶ ἐπιστήμη τὸ παράπαν οὐκ οἶδα, δρῶσα δ' ὑπερφυῶς μόνος ὁ κοινὸς δημιουργὸς τε καὶ κλάστης, ὁ πλάσας κατὰ μόνας τὰς καρδίας ἡμῶν, ἣ ἄλλοιωσις τῆς δεξιᾶς τοῦ Ἰψίστου διὰ τῶν ἔνοικον ἐν ἐκντοῖς κτησαμένων ἐκείνων, καὶ μόνην ἑαυτοῦ· ἀξιοθέτων ἐργάσασθαι τῆς ἐκείνου θεουργοῦ κατοικίας τε καὶ ἐνώσεως· οἱ καὶ κατὰ τὸν τοῦ Χριστοῦ λόγον εἰκόασι γραμματεῖ μαθητευθέντι εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν· Ὁστίς, φησὶν, ἐκβάλλει ἐκ τοῦ θησαυροῦ αὐτοῦ καινὰ καὶ παλαιὰ¹², τὰ τῆς Παλαιᾶς· δηλαδὴ καὶ τῆς Καινῆς ἐρμηνεύων καὶ συνάγων εἰς ἓν, ἣ τὰ τὸν παλαιὸν ἀνθρώπον ἀποτίθεσθαι κείθοντα καὶ κτίζεσθαι τὸν καινόν· εἰ δὲ βόλει, καὶ τὰ τὴν παλαιὰν εἰκαιομυθίαν καὶ τὴν πολυθεον καὶ γεγηρακίαν ἐκβάλλοντα κλάνην, καὶ τὰς ἰδέας καὶ τὰ πεπρωμένα, καὶ τὴν μαρὰν τῶν Ἐληήνων καταργῶντα σφραγῶν, τῷ συντεταταμένῳ καὶ

¹¹ I Cor. iii, 11. ¹² Matth. xiii, 52.

συντετημένῳ λόγῳ τῆς ἀληθείας· καὶ τῇ καινῇ σοφίᾳ τοῦ Πνεύματος, δι' ἧς ἀλειτουργοῦσαν, καὶ εἰς τὴν ἐξουδανωμένον προετιμήθησαν· ἃ δὲ καὶ οἱ τοῦ μεγάλου τούτου πατρὸς ὁμοῦ συνελόντες εἰργάσαντο λόγοι, καὶ γράφοντες· καὶ δημηγοροῦντες κοινῇ καὶ ἰδίᾳ, καθάπερ εἰργεται, συμβουλευόντες. Ἀλλὰ τούτων οὕτως ἐχόντων, καὶ οὕτω καὶ λόγοις καὶ πράγμασι καὶ πάσῃ σπουδῇ τὴν Ἐκκλησίαν καταρτίζοντες τοῦ μεγάλου, καὶ νῦν μὲν πρόρριζον ἀνασπῶντες τὴν χρονίαν κακίαν, καὶ τὸν τῶν παθῶν ἐκβάλλοντες, συρφετὸν, νῦν δὲ τὰς πάλαι χειρωθείσας· καλλιεργούντες καρδίας, καὶ τὸν τοῦ λόγου σπόρον νύκτωρ τε καὶ μεθ' ἡμέραν εἰς τὴν εὐγειον καταβάλλοντες, ἐπὶ τὴν καθόλου καὶ αὐθις Ἐκκλησίαν οἱ τὰ Βαβυλᾶμ καὶ Ἀκινδύνου νοσοῦντες θεωροῦντες οὐκ ἐπαύοντο καὶ ταράττοντες, καίτοι γε τῶν τῆς αἰρέσεως ἀρχηγῶν ἐκείνων ἐκποδῶν πάλαι γεγεννημένων· σύνοδον ὁ βασιλεὺς σὺν γε τῷ πατριάρχῳ βουλευόμενοι καὶ πάλιν ἐν ταύτῃ δὴ τῇ τῶν πόλεων βασιλευούσῃ συγκροτηθῆναι, καὶ τὰ παρ' ἐκείνων λεγόμενα καὶ αὐθις ἐξετάσει δοθῆναι· ἐπειδὴ κάκεινοι τοῦτ' αὐτὸ καθ' ἑκάστην ἦσαν ζητοῦντες, οὐχ ἵνα τάληθῇ μάθωσιν· ἧ γὰρ ἂν καὶ καλῶς ἐγνώκεισαν ταυτὶ πάλαι πολλάκις ἀναφανέντα· ἀλλ' ἵνα δοκῶσι μόνον ἔχειν τι λέγειν κατὰ τῆς ἀληθείας, καὶ θεωρῶσι καὶ ταράττωσι τοὺς πολλοὺς, ὅπερ δὴ καὶ πᾶσι τοῖς κακοδόξοις· ἀνοθεν ἔθος. Ἐπειδὴ ταῦθ' ὁφείως ἐδόκει, καὶ ἡ σύνοδος ἐμελλε συγκροτεῖσθαι, πρὸ τῶν ἄλλων· εὐθὺς ὁ καὶ πρὸ τῶν ἄλλων ἀκριβῆς τεχνίτης καὶ πρόμαχος ἐπιζητεῖται τοῦ λόγου· ἐπὶ καὶ πρὸς αὐτὸν, ὡς πρὸς γενναῖον ὀπίστην τε στρατηγὸν, τὸ πᾶν ἢ τὸ πλέον ἐβλεπε τοῦ ἀγῶνος τοῖς ἀντιθέτοις, εἰ καὶ ἡμῖν οὐδὲν ἦν εἶπεν ἐπιθέμενο κοινῇ πολεμοῦντες, καὶ τιμῶντες ὡσπερ τῇ κοινῶν τῆς ὕβριος. Ἄνεσις τοιγαροῦν ὁ τρισαριστεύς ἐκ Θεσσαλονίκης καὶ πάλιν, ἵνα μὴ καὶ τετράκις καὶ πολλάκις αὐτὸ τοῦτ' εἶπω, γράμμασι βασιλέως ἅμα καὶ πατριάρχου μετὰ πλείστης ὁσῆς τῆς ἀξιώσεως ἐπὶ τὸν ἀγῶνα μετακληθείς· ἡ σύνοδος συγκροτεῖται μεγάλη τις· καὶ θαυμαστή, καὶ τὰς πρὸ αὐτῆς ἔμπροσθέντα· οὐ συστήματα μόνον ἀρχιερέων πολλῶν τε καὶ μεγάλων καὶ ταυτὰ πνεόντων ἀλλήλοισι, ὑπὲρ τοῦ Πνεύματος καὶ τῆς ὀρθῆς δόξης ὁμοῦ καὶ τῆς Ἐκκλησίας, εἰ δεήσει, καὶ μέχρις αἵματος γενναίως προπολεμοῦντων, τῶν τε καθ' αἷμα προσεκόνην τοῖς βασιλεῦσι καὶ τῶν ἐν ἀξιώμασι σὺν πάσῃ δηλαδὴ τῇ συγκλήτῳ, ἀλλὰ καὶ σοφῶν τε καὶ λογίων ἀνδρῶν ἑτέρῳ συλλόγῳ ἐκ τῶν ἐν τέλει, φημί, καὶ τῶν τῆς Ἐκκλησίας λογέδων, καὶ δὴ καὶ μοναστῶν καὶ ἀναχωρητῶν, καὶ τῶν κοινῇ καὶ καθ' ἑαυτοὺς τὰ θεῖα φιλοσοφούντων· ἐγὼ γὰρ λέγειν τὸ κοινὸν τῶν εὐσεβῶν πληθός· ἐπ' ἀκρόασει τῶν τῆς πίστεως λόγων ἀθρόον συνελεγγμένων, ὡς καὶ τὸν ὑποβεβήμενον τὴν σύνοδον ταύτην βασιλικὸν οἶκον, καίτοι γε καὶ μέγαν οὕτω καὶ θαυμαστὸν ὄντα, τῷ πληθῆι τῶν συνελεγγμένων τὰ τ' ἔνδον τὰ τ' ἔξω στενοχωρηθείσας. Τοῦ γοῦν βασιλέως σὺν γε τῷ πατριάρχῳ προκαλεσθέντος, ὡς ἔθος, καὶ ἡμῶν μετ' ἐκείνων καὶ σὺν ἐκείνοις, ἐκάστων δηλαδὴ κατὰ τὴν

οἰκίαν ἀξίαν τε καὶ τὴν τάξιν, εἰσάγονται καὶ οἱ τὰ τῶν ἀντιθέτων φρονούντες, βραχεῖα τις καὶ μετσημένη μερίς, οὐ μερίς τοῦ Ἰακώβ, οὐδὲ λαός Κυρίου καὶ σχολοῖσμα κληρονομίας αὐτοῦ· Καναταῖοι τινες καὶ Χετταῖοι, καὶ οὐδὲ τὴν τῶν Γαβωωνιτῶν ἐκείνων ἐπέχειν ἀξίαν τάξιν, οὐς εἰς ὑδροφόρους καὶ φυλοκόπους· ὁ τοῦ Ναυῆ Ἰησοῦς ἀπέτρεξε τῷ λαῷ τοῦ Θεοῦ πάλαι, δόλω καὶ ὑποκρίσει καλῇ σφῆς αὐτοῦς προαρπάσαντας τῆς τῶν ὀμώρων διαφθορᾶς· καὶ πανωλεθρίας. Ὅθεν καὶ τῆς τῶν λόγῳ καὶ καθίερῳ προύχοντων ἱερῶν ἐνιδῶν εἰσιούσιν ἐκείνοις· τότε, καὶ τῆς ἔψεως εἶπεν αὐτῆς δήλους αὐτοὺς εἶναι τῆς μερίδος καὶ τοῦ κόμματος πειφυκτότας ἐκείνων, ὅς αἱ ὑπὲρ ἡμᾶς· εἰκόνας αὐταὶ φέρουσι ἀναγράφτους· τὰ τῶν αἰρετικῶν πονηρὰ συνέδρια λέγων, ὑπὸ τῶν ἱερῶν κατησχυμμένα τῶν Πατέρων πάλαι συνέδων, ὧν δῆπου καὶ τὰς εἰκόνας ὁ ἱερεὺς ἐκεῖνος καὶ βασιλικὸς ἔφερεν οἶκος.

Τὰ μὲν οὖν κατὰ μέρος κίνταυθα τῷ τε βασιλεῖ καὶ τῇ συνέδῳ λαληθέντα τε καὶ πραγθέντα παρ' ὅλας ἡμέρας ἐφεξῆς οἶμαι πάντε, τοῖς εἰδῶσι λέγειν τε καὶ γράφειν παραχωρήσω, καὶ πρὸ γε πάντων τῷ θεῷ τῆς πίστεως ὄρω, ὃν ἡ ἱερὰ σύνοδος ἅμα βασιλεῖ τε καὶ πατριάρχῳ καλῶς ἐκθεμένη, καὶ γνῶμη καὶ χειρὶ καὶ γράμμασι μετὰ τοῦ λαλοῦντος ἐν αὐτῇ Πνεύματος· τὸ κράτος αὐτῷ δεδωκυῖα, στήλην ὀρθοδοξίας καὶ τρόπαιον εὐσεβείας καὶ πύργον θεολογίας· ἀκράδαντον, τῇ τῶν εὐσεβῶν καταλείπειν Ἐκκλησίᾳ, Γραφικῆς ἀποδείξεσι καὶ Πατέρων ἱερῶν καὶ συνέδων θεολογίας· καὶ λόγους ἀκριβῶς πάντοθεν κατησφαλισμένον, εἰ καὶ τὰ τῆς πλάνης ἐγκαταλείμματα, καθάπερ εἰ τις δράκοντος τεθνηκότος οὐραῖον ὑποσπαίρον ἔτε, βάλλειν ἐπιχειρεῖ κατ' ἐκείνου, ταῖς παρ' ἐκείνου πηγαῖς ἀλγοῦν καθ' ὑπερβολὴν καὶ τῇ τοῦ ἰδίου νεκρῶσει σώματος.

Γρηγόριός γε μὴν ὁ σοφός, ἐπεὶ καὶ τὸ πᾶν ὡς εἶπειν τοῦ ἀγῶνος πρὸς αὐτὸν ἐβλεπε, καὶ οἱ κοινῇ πολεμοῦντες τῇ Ἐκκλησίᾳ, ὡς κατὰ σκοποῦ καὶ αὐθις αὐτοῦ βάλλοντες ἦσαν, ἀναίρεται καὶ αὐτὸς προθύμως· μάλα τῇ μάχῃ, καὶ εἰς ἑαυτὸν ὁμοῦ πάντα τὸν πόλεμον δεχεται, τοῦτο καὶ βασιλέως ἅμα καὶ τῆς συνέδου προτρεψαμένον· τὰ δὲ ἐξῆς· λεγέτωσαν οἱ τότε παρόντες, καὶ ἔπει καὶ ἀκοῆ τὰ πραγθέντα καὶ λαληθέντα παραλαβόντες. Ὅπως μὲν εἰς φυγὴν ἔτρεψε καὶ ἅπαξ καὶ δις τοὺς θεομάχους ἐκείνους, μηδὲ τὴν προσβολὴν τοῦ ἐν τοῖς λόγοις αὐτοῦ θείου φωτός· ἐνεγκόντες, ὡς μηδὲ κατασχεῖν αὐτοὺς τὸν τε βασιλεῖα καὶ πᾶσαν ὁμοῦ τὴν σύνοδον δεδυνῆσθαι, τὴν μὲν ὑποστροφὴν ἐπαγγελαμένους ἐς νέωτα δῆθεν, μήπω δ' εἰσέει· καὶ νῦν τῆς ὑποστροφῆς γενομένους· ὅπως δ' ἀνεκέρυζεν ἐν ἐκκλησίᾳ Μεγάλῃ καὶ λόγοις καὶ γράμμασι καὶ δημηγορίας ὑπερφύσει τὸν ὑγιᾶ τῆς πίστεως λόγον, ἑαυτὸν μὲν τοῖς τῆς Ἐκκλησίας σοφοῖς θεολόγοις, ἐκείνους δ' αὐθις ἀλλήλοισι τε καὶ τοῖς λόγοις τοῖς ἱεροῖς ἀποδείξας ἐν πᾶσι συμφώνους, ὡς μηδὲ τὴν ἑρὶν αὐτῆν ἀντεπιπῆν ἔχειν πρὸς ταῦτα καὶ γρούσαι· τὰς δὲ ψυχὰς ὅπως ἀνεπείρωσε τότε τῶν δυναμένων ἀκούειν, καὶ τὸν νοῦν ὑπερῆρεν ἀθρόον, καὶ

πάντας τῆς σοφῆς ἀνηρτήσατο γλώττης, καὶ τοῖς ἐκείνου χεῖλεσι καὶ τῷ βεύματι τῶν λόγων ὅπως προσείχον, μικροῦ καὶ ἑαυτῶν ἔξω γιγνόμενοι, τῆ θείᾳ κατοχῇ καὶ τῷ ἔρωτι καὶ τῇ βακχεῖα τῆ πρὸς ἐκεῖνα, πῶς ἂν εἰς ἐξίτητοι; Μόνον ἂν εἴη τῶν πεπειραμένων ἐκείνων τὸ γε ἀκριβῶς ἔχειν εἰδέναι· τοιαῦτα τὰ τοῦ ἀγῶνος ἦν καὶ τῶν λόγων ἐκείνων, ὡς ἐξ ὀνύχων φασὶν ὑποδείξει. Εἰ δέ τι καὶ Κλήμης ὁ τοῦτον ἐξηγητῆς τε καὶ γραφεὺς τῷ τῆς εὐσεβείας κήρυκι συνηγωνίσαστο Πέτρῳ, καὶ λέγων ἅμα καὶ γράφων, Πέτρῳ λογιστέον δῆπου κτείνεα, τῷ καὶ προσηλομένῳ καὶ λόγοις καὶ γράμμασι καὶ ψήφοις τὸ τελευταῖον, καὶ κοινῶν τῶν κατ' αὐτὸν εἰργασμένων· ἐν τοῦτοις μὲν καὶ τὰ τῆς τελευταίας ἐραδὸς ταύτης συνόδου.

Ἐπὶ δὲ καὶ πρὸς Θεσσαλονίκην ὑποστρέφειν πρὸς ἀνάγκης αἰθερῆς ἦν τῷ μεγάλῳ, καὶ μὴ τῆς Ἐκκλησίας· ἐπὶ κλειστόν ἀποδημαῖν, ἐπιβαίνει μὲν σὺν τοῖς μετ' αὐτοῦ τοῦ κελεύτους· τοσοῦτου δ' ἐπιπράθισαν τοῦ κλύδωνος καὶ τῆς τρικυμίας καὶ τοῦ κατὰ θάλατταν κυκῶνος· καὶ γὰρ καὶ τῆς ὥρας ἔπλεον ἔξω, καὶ ἀνιόντας ὡσαύτως καὶ κατιόντας· ὡς ὑπερβαλέσθαι μὲν καθ' ὑπερβολὴν τὰ τοῦ κατὰ πλοῦ κατὰ τὸν ἀνάπλοον, ἀπαγορεύσαι δ' οὐ τοὺς ἐμπλέοντας μόνον, ἀλλὰ καὶ ναύτας ἅμα καὶ κυβερνήτην, καὶ τὸν περὶ ψυχῆς ὁμοῦ θέειν πάντας, τὰ ἔσχατα προσειπόντας ἀλλήλους, καὶ Θεῷ δι' ἐξομολογήσεως, οἷα πρὸς ταῖς ἐσχάταις ὄντες ἀναπνοαίς, ἑαυτοὺς ὡς ἔθος παραθεμένους. Ἄλλ' ὁ τοῦ Θεοῦ μέγας ἀρχιερεὺς οὐκ ἀνακτώμενος ἦν αὐτοὺς μόνον τῶν ἐλπιδῶν ταῖς χρηστοτέραις, καὶ πρὸς Θεὸν ἐπιστρέφειν πάντας ὁμοῦ δι' εὐχῆς διδασκων, ἀλλὰ καὶ πρὸ τῶν ἄλλων αὐτὸς τοῦ ἀξιώματος ἑαυτοῦ καὶ τῆς τάξεως εἴπερ ποτὲ γενόμενος ὄλος, καὶ μέσον Θεοῦ τε καὶ τῶν συνόντων ἑαυτὸν στήσας, οἷα μεσίτης ἀληθινὸς Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, καὶ ἀλαλήτους τοῦ νοῦ δεήσας καὶ τῆ συνήθει χρησάμενος· παρῆρησθαι, τὴν τε καταγιγῶσα κοιμίζει, καὶ καταπαύει τὴν κλύδωνα, καὶ τοῦ ναυαγίου πάντας ὁμοῦ διασώζει παρὰ πάσας ἀνθρωπίνας ἐλπίδας. Καὶ τὰ μὲν τοῦ παλάγου αὐτοῖς οὕτω παραδόξως ἠρέμει καὶ ὑπαχώρει τὸ κύμα, καὶ πρὸς τοὺς ἰδίου; καὶ τὴν πόλιν ἡμέρας ἄγαν παρέπεμπεν· ἡ δὲ τῶν πειρασμῶν καταγιγῶσα οὐμνοῦν οὐκ ἠρέμει· ὡς γὰρ τῷ τῆς πόλεως προσίσχον λιμένι, κάκιστος ἰδέω; πῶς ἂν εἰποις ἐμειλλὸν ἐπιβαίνειν, ὁ βασιλεὺς τὴν εἰσοδὸν ἐκείνοισι ἀπείργει· τῆς μὲν πρὸς τὸν κηδεστὴν τε καὶ βασιλέα διαστάσεως ἤδη μελετωμένης, συνθηκῶν δὲ τινῶν καὶ λόγων οὐκ οἶδ' ὄντινωνοῦν ἂν καὶ φαίην πρὸς τὴν προῤῥηθέντα τῶν Τριβαλλῶν ἀρχοντα Στέφανον τηνικαῦτα τῷ βασιλεῖ κοινουμένων, δι' ἃ δῆπου καὶ τῷ τοῦ Θεοῦ ἀρχιερεῖ τὴν πᾶροδον ἀποκλείει, τὰ πιστὰ τῷ Στεφάνῳ κἀντεῦθεν δῆθεν κατασκευάζων, μὴ καὶ δόξῃ κλάττεσθαι τὰς συνθήκας τὰς πρὸς ἐκεῖνον, καὶ ἀπάτην τινὰ συσκευάζειν, ὃ δὴ καὶ πρὸς ἀλήθειαν ἦν, σοφῶς παρακρουσαμένου τοῦ βασιλέως ἐκεῖνον, ὡς ἡ πείρα σαφῶς παρέστησεν ὑστερον. Ὁ μὲν οὖν ὑπενώσεται καὶ αὐθις, καὶ ἐς Ἄθω τὴν φλόον ὑπ' ἀνάγκης καὶ

πάλιν ἀπῆι· τῶν δ' ὑπηρετῶν τε καὶ φίλων ἔστιν ἂν ἐπὶ τοῦτοις δυσχεραίνοντων καὶ πρὸς τὸ τῶν πειρασμῶν συνεχῆς ὀκλαζόντων, ἐκεῖνος· τοῦναντίον μὲν οὖν ἅπαν ἔλεγε, καὶ ἠδασθαι καὶ χαίρειν ἐπὶ τοῦτοις προσῆκε, καὶ μεγίστας ὁμολογεῖν τῷ Θεῷ τὰς χάριτας, ὅτι καὶ ἡμεῖς κατὰ τι κοινῶν ἐξήμεθα τοῖς; μεγάλους ἐκείνοισι διδασκάλους καὶ ἀρχιερεῦσιν αὐτοῦ, οἱ καὶ σωτήρας καὶ πατέρας καὶ ἐυεργεταῖς τῶν ὑπερφυῶν χρηματίζοντες τοῖς· τότε κρατοῦσιν, ὡς κακοῦργαί τινες καὶ μαροῖ καὶ πολεμιώτατοι παρὰ πάντα τὸν τῆς ζωῆς ἡλαύνοντο χρόνον, καὶ θανάτου τιμῶντων ἐκείνων τοῖς κλειστοῖς τὸ τελευταῖον· καὶ ταῦτα λέγων συνῆδα τοῖς λόγοις ἐπεδείκνυτο καὶ τὰ πράγματα, μέγας τις καὶ ὀφηλὸς καθ' ὑπερβολὴν τὴν διάνοιαν καὶ τὴν ψυχὴν ἐν τοῖς πειρασμοῖς αὐτὸς ὢν, καὶ μακρῶ τῶν ὀρωμένων ὑπερᾶνω κωκημένος τὸ φρόνημα.

Ἄλλ' ὁ σὺν τῷ πειρασμῷ ποιῶν Θεὸς καὶ τὴν ἔκδοσιν, κατὰ τὸν μακάριον Παῦλον, τοῦ δύνασθαι ἡμᾶς ὑπενεγκεῖν, καὶ τοῦτον μετὰ βραχὺ διαλύει τὸν πειρασμὸν· μηνῶν γὰρ μεταξὺ παραβρύοντων τριῶν, καὶ ἡ θαυμαστὴ καὶ φιλόχριστος βασιλεὺς ἐπιστάσα φρονήματι γενναίῳ τε καὶ βασιλικῷ, καὶ τὰς τοῦ υἱοῦ καὶ βασιλέως πρὸς τὸν Στέφανον διαβρήγῃσι συνθήκας ἐκείνας, μᾶλλον δὲ τὰ τῶν συνθηκῶν ἰνδάλματα καὶ τὰς προσποιήσεις, καὶ τὸν ἀρχιερεῖα σὺν γε τῷ βασιλεῖ τε καὶ υἱεὶ παρὰ τὴν Ἐκκλησίαν τε καὶ τὴν πόλιν ἀξίως μετακαλοῦνται· ἐπεὶ καὶ βασιλεὺς αὐτὸς οὐδὲν ἤττον εἰ μὴ καὶ μᾶλλον δι' αἰδούς ἐτι κλειστός ἦγε τὸν μέγαν, σοφῆς τε καὶ φιλόχριστος ὢν, καὶ γνώμης καὶ καλοκάγαθίας καὶ τρόπων χρηστῶν ἀντιποιοῦμενος, εἴπερ τις τῶν πρὸ αὐτοῦ βεβασίλευκῶτων, εἰ καὶ τὸ τῶν πραγμάτων τε καὶ τῶν καιρῶν δυσχερὲς καὶ ἀντίξουν ἀπαίργεν αὐτὸν καὶ πρότερον, ἑαυτῷ καὶ τοῖς τῆς φύσεως προτερήμασι κατὰ γνώμην οικεῖαν κεχρήσθαι. Ὑποστρέφει τοιγαροῦν ὁ ἀρχιερεὺς εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ αὐθις· αὐτὸς τε ταύτην ἤμισα προσορῆ καὶ ὑπ' ἐκείνης ὡσαύτως ὄρᾳται, τὸ φιλερον ἀντιδιδόντες ἀλλήλοις, καὶ τὰ παρ' ἀλλήλων καρπούμενοι· ὁ μὲν τὴν ἐκείνης ὑπακοὴν πρὸς τὰ θεῖα, ἡ δὲ τὴν παντοδαπὴν ἐκείνου τῶν λόγων τε καὶ τῶν ἔργων ὠφελίαν· καὶ δῆλον κἀντεῦθεν.

Φροντιστήριον ἔστι μοναζουσῶν μέγα καὶ πολυάνθρωπον ἐν Θεσσαλονίκη, βασιλικὸν καὶ δι' αὐτὸ τοῦτ', οἶμαι, καλούμενον· ὑπάρχει· καὶ γὰρ ἐκεῖ πάντων ὁμοῦ τῶν τοιούτων. Ἐν τούτῳ μοναχῇ τις τῶν εὐλαθῶν ἦν καὶ κοσμίω, Ἐλεοδώρ· τὴν κλησίαν· αὐτὴ μοχθηροῦ τινος καὶ νοσώδους χυμοῦ καταβρέυσαντος ἄνωθεν, πονήρως εἶχε τοῦ εὐνοῦμου τῆς κεφαλῆς μέρος, τοῦ δὲ βεύματος μέλιστα τῷ ὀφθαλμῷ ἐνοχλοῦντος, κάκει τὸ τῆς ὀδύνης συνέγοντο κλειστόν, ἀφόρητον μὲν ἦν καὶ κατ' αὐτὸ τοῦτο τὸ πάθος, καὶ οἷον μηδὲ παραβεβλήσθαι· προσῆν δ' ὑποψία καὶ τῶν ἐτι μεγίστων, μὴ καὶ τῆς φυσικῆς ἔδρας ὁ ὀφθαλμὸς ἐκκρουσθεὶς δηλαδὴ φθάσῃ τῷ σφοδρῷ τῆς ὀδύνης· λατρῶν μὲν οὖν τῶν τε ἡμεδαπῶν καὶ ἐπηλύδων ὁμοίως ἀπηλέγχετο πᾶσα τέχνη τῷ μεγέθει τοῦ πάθους· ἡμερῶν δ' ἐφεστῆς

τεταράκοντα διαγενομένων, λήγει τὰ τῆς ἰδύνης ἄθρονον, μηδενὸς ἔξωθεν ἐπιγεγονότος· καὶ οὐκ ἄνευ αὐτοῦ ἀπολείπει τὴν κόρην, καὶ ἡ ἑρατική δύναμις κατ' αὐτὸν φημι τοῦτον ἐξ ἐκείνου τὴν πάσχουσαν ἀπολείπει, οὐ μᾶλλον ἀλαοῦσαν δι' αὐτὸ τοῦτο, τὸ τὸν ὀφθαλμὸν φημι τὸ παράπαν ἀποσθῆναι, ὅσον τὸ τῆς ἀναγνώσεως ἀποστερεῖσθαι τοῦ κλειστοῦ. Τοῦ δ' ἐνιαυτοῦ μετὰ τὴν κληγὴν ταύτην ὄντος περὶ τὰ τέλη, καὶ μὴνὸς ἤδη Γορπιαίου ἐνισταμένου, ἐτελείτο μὲν ἔχει τῇ Θεομήτορι λαμπρῶς ἡ τελετὴ τῶν αὐτῆς Γενεθλίων, παρῆν δὲ καὶ ὁ διδάσκαλος παννύχιος συνοροτάζων τῇ κοίμῃ. Τῶν δὲ ἑσπερινῶν αὐτοῖς ὕμων ἰόντων πρὸς τὸ τέλος, ἀκτεταί διδασκαλικῶς λόγου καὶ ὁμιλίας πρὸς τοὺς παρόντας· πάντων δ' ἐξηρητημένων, ὡς ἔθος, τῆς διδασκαλίας καὶ τῶν ἱερῶν σειρήνων ἐκείνου· ἔπει καὶ ἡ τὸν ὀφθαλμὸν πάσχουσα μοναχὴ σὺν ταῖς ἄλλαις αὐτοῦ που παρισταμένη, τοῦ νέκταρος τῶν λόγων ἐκείνου μετέσχε, θάμβους μὲν καὶ κατανύξεως τὴν ψυχὴν, δακρυῶν δ' ὑποπληθεύσασα τοὺς ὀφθαλμοὺς, μεγάλας ἀπεδίδου Θεῷ τὰς εὐχαριστίας, ὅτι τε τὸν τοιοῦτον φιλανθρώπως παρελθεῖν εἰς μέσους ἐκείνους πεποίηκε, καὶ ὅτι καὶ αὐτὴ κατηξίωται τῶν τοιούτων ἐν μετοχῇ γεγενῆσθαι· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τῶν κατ' αὐτοῦ χρωμένων ἔστιν ὧν Βυζαντιῶν ἀκολάστως τῇ γλύστῃ, καὶ τὰ τοῦδε διασῦρῃν ἐπιχειροῦντων, ἄνοιαν ἐσχάτην καὶ θράσος καὶ τόλμαν καταγινώσκουσα καὶ δυσσεβείαν, χείρας ἐκείνους σὺν πολλοῖς γε τοῖς δάκρυσι πρὸς Θεὸν ἐκίνοι, ὡς ἂν ταῖς εὐχαῖς αὐτοῦ καὶ τῇ πρὸς αὐτὸν παρρησίᾳ, καὶ τοῦ συνέχοντος πάθους ἀπαλλαγῆναι, καὶ τὸν ὀφθαλμὸν ἐνεργὸν ὡς τὸ πρότερον ἀπολάβει. Οὕτω τῆς νυκτὸς αὐτῇ διαγενομένης, καὶ μεθ' οὕτω λαμπρῶν τῶν ἑλπίδων· οὐδὲ γὰρ δισταγμοῦ τι προσην, φησὶν, οὐδ' ἀμφισβολίας· ἔπει καὶ ἡ τῆς ἱερῆς τελετῆς καὶ τῶν μυστικῶν παρῆν ὥρα, ὧν ὀπληρῆται τε καὶ τελευτήσῃ ὁ ἀρχιερεὺς ἦν, πρόσαισι καὶ αὐτὴ κατὰ τὴν αἰμορροοῦσαν πάλαι Χριστῷ, λαθοῦσα καθόσον οἶόν τε· καὶ τῆς ἱερατικῆς ἡμέρας τοῦ ἀφαιμένη τῆς τοῦ μεγάλου, κἀκείνην ἐπιβλοῦσα τῷ πᾶσι φησὶν μελεῖ, τὴν ἐκείθεν ἐξελευθούσαν ἐπιστάται· δύναμιν θαυμαστῶς καὶ τὴν θεραπεῖαν, καὶ ἦν μὲν ἀφανὴς ἔτι τέως, τῆς δὲ νυκτὸς ἐπιούσης, ὅπου σὺν πολλοῖς τοῖς δάκρυσι καὶ ταῖς ἐκείναις, καὶ τῇ μετ' ἐκείνην ἡμέρᾳ, τῶν ὑπερφύων σου, Δέσποτα, καὶ καινῶν ἔργων ἡ τηλαυγῶς ἐξανίσταται καθαρῶσα, καθαρὸν τε καὶ ὑγιᾶ τὸν ὀφθαλμὸν κατετημένη καθάπαξ, ὡς μὴδὲ δοκεῖν αὐτὸν ἀποσθῆναι ποτὲ, καὶ τῆς κατὰ φύσιν ἐνεργείας κλιν πρὸς ὀλίγον ἐπιτελεῖσθαι.

Ἐνιαυτὸς ἦν αὐτῷ παριῶν ἐν τούτοις μετὰ τὴν ἐκ Βυζαντίου, φημι, κἀθοδόν, καὶ ταῖς συχναῖς ἀποδημαίαις καὶ τοῖς πειρασμοῖς καὶ τοῖς ἀνευδίτοις πόνους τὸ σῶμα καταργασθεῖς, καὶ σφόδρα ταλαιπωρησάς, νόσφ' ἐπιπίπτει δεινῇ καὶ πολυήμερῃ· καὶ πάντες μὲν ἀπικροῦσθαι ἅμα τούτῳ τὸ ζῆν, Θεὸς δ' ὑπὲρ πάσα· ἐλπίδας καὶ αὐθις τοῦτο χαρίζεται, πρὸς ἀγῶνας καὶ πάλιν ἐτέρους καὶ δρόμους καὶ πάλαισματ' ἀπικροῦσθαι τὸν ἀύλητῃν· καὶ

ὅπως, ὁ λόγος δηλοῦν ἔτοιμος· Ἐπειδὴ καὶ γὰρ κρείττων μὲν ἦν ὁ μέγας τοῦ προσδοκηθέντος θαύματος, Θεοῦ θαυματουργοῦντος, ὅπερ ἔφη, προσήλως, ὑπενώσκει δὲ καὶ τὸ κλειστόν τῆς νόσου, εἰ τὰ λείψανα περιφέρων ἐκείνης, ἀναγκάζεται· πολλὰ δεηθέντος τοῦ θαυμαστοῦ βασιλέως, καὶ αὐθις εἰς τὴν τῶν πόλεων βασιλεύουσαν ἀνέλκει, τῷ κηδεστῇ τε καὶ βασιλεὶ προσβουόμενος, καὶ σπονδὰς εἰρηνικὰς ἀμφοτέρων μεταξὺ ὕσων. Ἄλλ' ὁ τῶν βασιλέων Βασιλεὺς ἀνωθεν καὶ Κύριος τῶν κυρίων, τὰς μὲν ὡς περιττὰς ἀποδοκιμάζει τό γε νῦν εἶναι, Ἀχαιμενίδαις· δὲ τοῖς μακρὰν ἀπικρισμένοις αὐτοῦ τῷ τῆς πίστεως λόγῳ, καὶ δὴ καὶ τοῖς κατηγομένοις ὑπ' αὐτῶν αἰχμαλώτοις, εὐαγγελιστῆν τε καὶ κήρυκα καὶ μεσίτην καὶ διαλλακτῆν δι' αἰχμαλωσίας αὐτὸν θαυμαστῶς ἀποστέλλει· καὶ ἄπεισιν αἰχμάλωτος εἰς Ἀσίαν, Ἀχαιμενίδαις τοῖς κἀκιστ' ἀπολουμένοις, ὡς περ εἰς τις τῶν πίντων, ὁ τὴν ἄνω πάλαι πλουτήσας ἐλευθερίαν καὶ βασιλείαν, καὶ κλειστός πρὸς ἐκείνην καλῶς ὁδηγήσας τῷ λόγῳ, ἵνα κἀκεῖ ταῦτ' ἐργάσθαι, καὶ κλειστός ἀπαλλάξῃ δι' ἑαυτοῦ τῆς νοητῆς αἰχμαλωσίας τε καὶ δουλείας.

Ἄλλὰ καλὸν ἀνεῖν τῆς καλλίστης καὶ ἱερᾶς διακοῦσαι καὶ αὐθις γλύστῃ αὐτῆς ἐκείνης, τὰ καθ' ἑαυτὴν καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν τὴν καινὴν ἐκείνην διεξιούσης. Φησὶ τοιγαροῦν ἐν τῇ πρὸς τὴν Ἰβίαν Ἐκκλησίαν ἐπιστολῇ, γράφων οὕτω·

.....

Τοιαῦτα καὶ τὰ κατὰ τὴν αἰχμαλωσίαν παλαισμάτα τε καὶ ἀγωνίσματα, καὶ αἱ θαυμασταὶ νίκαι, καὶ τὰ κατὰ τῆς κλάνης τρόποιαι Γρηγορίου φημι τοῦ μεγάλου! καὶ οὕτω κἀκεῖ στεφανίτης ὁ ἐμὸς παλαιστής τῇ ἐνεργείᾳ καὶ δυνάμει τοῦ ἐνοικοῦντος αὐτῷ Πνεύματος ἀνεφάνη, ἑαυτὸν ὡσανεὶ καὶ μισθούμενος πανταχοῦ, καὶ διὰ πάντων ἐν ἅπασιν τὸ νικᾶν ἔχων οἶονεὶ συγκατηρωμένον ἑαυτῷ καὶ ζυμπεφυκός. Καὶ ταῦτα διήλθον ἐπὶ μακρὸν οὕτω καὶ κατὰ μέρος, οὐχ ἴν' ἐκείνῳ καὶ τοῖς ἐκείνου λόγους προσθῶ τινα δόξαν, ὡς ἂν ὑπολάβοι τις· πῶλον γὰρ οὐχ ὑψηλὸν τῶν ἐκείνου καὶ θεῖον, ὡς καὶ μεθ' ὑπερβολῆς ἕκαστον τοὺς τε λέγοντας ἅμα καὶ τοὺς ἀκούοντας ἔχειν ἐκπλήττειν, κἀν τὸ εὐκρινέστατον ἐν τύχῃ, καὶ τῶν ἐκ παρεργῶν καὶ μὴ κατὰ σπουδὴν ἐκείνῳ βηθέντων τε καὶ πραχθέντων; ἀλλ' ἵνα κἀντεῦθεν τὸ τῆς θεολογίας ὑψηλότερον τε καὶ ἀσφαλέστατον τοῖς ἀγνωοῦσι διαδειχθῆναι τοῦ ἀνδρός, ὅπως τε τὰ ἐκείνου σύμφωνα πάντα τοῖς ἀποστολικαῖς τε καὶ Πατρικαῖς δόγμασι διὰ πάντων· καὶ ὅτι μοναρχίας καὶ μίᾳς τρισυκοστάτου καὶ παντοδυναμῆς θεότητος ἐν ἅπασιν καὶ πρὸς πάντας πανταχοῦ κήρυξ ἐκείνος, ἀλλ' οὐχ! πολυαρχίας τε καὶ πολυθείας κατὰ τοὺς πολυθέους ἐκείνους ὄντως καὶ λατρευτὰς τῶν ἰδεῶν τε καὶ τῶν κτισμάτων, καὶ τῆς ἀληθινῆς λατρείας τε καὶ θεότητος ὀρίστα; οὐς καὶ φθάσας ὁ λόγος ἤδη δι' ἐκείνου καὶ σὺν ἐκείνῳ παλάστις ἐξήλεγξεν· ἔπει μὴδὲ ἄλλως; ἐχρῆν σιγῇ τε καὶ λήθῃ τὰ τοιαῦτα παραδοθῆναι, μυστήριον εὐσεβεῖς ἀντικρὺς ὄντα, καὶ τοῦ καθ' ἡμᾶς ἱεροῦ λόγου τε.

καὶ τῆς πίστεως μέρος· οὐ τὸ σμικρότατον. Ἄλλ' ἐπὶ **A** εὐλαβίᾳ τε καὶ συνετῶς ὧν, καὶ τῷ ἀγίῳ συνήθως ἦν, καὶ πυκνὰ πρὸς αὐτὸν ἐφοίτα, καὶ τῶν ποτιμῶν τῆς γλώττης· αὐτοῦ μετέχευε ρευμάτων ἡδέως. Τῆς δὲ δεσποτικῆς Μεταμορφώσεώς ποτε τελουμένης αὐτοῖς, ὡς ἔθος, καθ' ἣν ἄρα καὶ τὸν Πορφύριον καὶ διανυκτερεύειν σὺν τοῖς λοιποῖς μοναχοῖς· ἴδει, καὶ

ἱερατικῶς ἐξυπηρετεῖσθαι, ἀθρόον δόξνη τις αὐτῷ κατὰ τὴν εὐώνυμον πλευρὰν προσβαλοῦσα, καὶ τῆς ἱερᾶς ὑπηρεσίας καὶ τῆς ἀγρυπνίας ὁμοῦ, καὶ τῆς ἐν τῷ ναῷ στάσεως ἐκείνου ἀπέριε· ῥᾶλλον δὲ τὴν μὲν ἱερὰν ἀφείλετο τελετὴν καὶ τὴν ἐν τῷ ναῷ προσεδρασαν, τῆ δ' ἀγρυπνίᾳ καὶ προσέθηκε πλεῖστον, ὡς μὴδὲ συγχωρεῖν ἐπὶ κλίτης ἀνακείσθαι τελείως τῷ σφοδρῷ καὶ ἀκαμίῳ τοῦ πάθους. Ἡ νύξ ἐκείνη παρήει, καὶ τὰ τῆς δόξης οὐδοτιοῦν ἐνεῖδου· ἐπὶ **B** δ' ὁ τῶν μυστηρίων καιρὸς προσῶν, τὸν ἀρχιερέα τοῦ Θεοῦ πρὸς ἱερουργίαν ἐκάλει, καὶ ὁ Πορφύριος ὡς εἶχεν εὐθύς τῷ τοῦ σεμνείου παρεπόμενος προσεῖται, εἰς τοὺς ὑπ' ἐκείνου ἐπιπόρους τελούντι, καὶ συνιερούργειν προσκεκλημένῳ συνήθως, τῆς τε μυστικῆς ἱερουργίας ἐπόπτῃ γίνεται καὶ ἀκροατῆς, ἑστῶς αὐτοῦ που παρὰ τῷ ἱερῷ θυσιαστηρίῳ. καὶ τῶν μυστικῶν τελεσθέντων, ῥᾶσις ἐν εὐθύς τῷ ἀγίῳ, τὴν τε πείζουσαν ὀδονηρῶς ἀπαγγέλλων ὀδύνην, καὶ τὴν θεραπείαν ὡς τάχιστα διὰ τῆς αὐτοῦ χειρὸς τε καὶ τῆς εὐχῆς ἐξαιτῶν. Ὅ δὲ πρῶτα μὲν ἀνεβάλλετο, καὶ τὴν ἀξίωσιν εὐλαβῶς διωθεῖτο, μὴδὲ δεδυνῆσθαι διενεργεῖν αὐτὸς τὰ τοιαῦτα λέγων, μὴδὲ τοιαύτας τὸν Πορφύριον ἔχειν τὰς ὑπολήψεις· περὶ αὐτοῦ ἀξίῳ· ὡς δ' ἐκείνος ἐπέκειτο ῥᾶλλον τὴν ἱερὰν ἐπιζητῶν τῆς χειρὸς ἐκείνου σφραγῆσθαι καὶ τὴν εὐχὴν, τῆ τοῦ πάσχοντος ὁ μέγας εἶχε ἀνάγκη, τοὺς μὲν ὀφθαλμοὺς πρὸς Χριστὸν, τὴν δὲ χεῖρα τῆ τοῦ πρεσβυτέρου πλευρᾷ σταυρικῶς ἐπιθείς, τὰ τοῦ θείου καὶ ἱεροῦ μέλους ἐκείνου περιπαθῶς ἔλεγε· Ἰσχυροῦμενος. Δέσποτι, τοὺς μὲν ἦλοις τὴν ἀρὰν τὴν καθ' ἡμῶν ἐξέλεψας, τῆ δὲ λόγῃ νυττόμενος τὴν πλευρὰν, Ἄδᾳμ τὸ χειρῶν γραφον διαρρήξας, τὴν κόσμον ἠλευθέρωσας· εἶτα, καὶ τὸ τοῦ κορυφαίου τῶν ἀποστόλων ἐκείνῳ πρὸς τὸν παράλυτον ἐπειπῶν, τὸ, Ἰταίαι σε Ἰησοῦς ὁ Χριστός, ὁ τῆς πικρᾶς ὀδύνης ἐκείνης οὐ σχολῆ καὶ κατὰ μικρὸν, ἀλλὰ τελείως εὐθύς ἀπαλλάττει τὸν πάσχοντα ὡς καὶ πρὸς τὴν οἰκίαν τε **D** καὶ τὸ φροντιστήριον ὅλον ὑγιᾶ τε καὶ ἐβρωμένον παραδόξως ἐπανελθεῖν.

Ἐν δὲ τῇ τῶν πόλεων βασιλίῳ γενόμενος αὐθις, **C** τὸν τε πρὸς Λατίνους περὶ τῆς τοῦ θείου Πνεύματος ἐκπορεύσεως ἐν βιβλίοις δυοῖν θαυμαστῶς ἐκδίδωσι λόγον, καινόν τινα καὶ ὑπερφυᾶ, καὶ οἶον οὐδέπω πρότερον ὑπὲρ τῶν τοιούτων ἢ καθ' ἡμᾶς ἑώρακεν Ἐκκλησία· ῥᾶλλον δ', ἐν εἰπω τάληθες, ἐξω παντὸς προκαλύμματός τε καὶ προσωπίου, οἶον τοὺς πρὸ αὐτοῦ πρὸς Λατίνους ὁμοῦ πάντας παιδιὰν ἀποδείξει καὶ πρόσχημα διαλέξεως. Ταῦτά τε τοῖσιν οὕτω θαυμαστῶς καὶ ἀξίως ἐξεργάσθη αὐτοῦ καὶ τοῦ λαλοῦντος ἐν αὐτῷ Πνεύματος, καὶ τὸν ὁπαθῶν Βαλαάμ τε καὶ Ἀκινδύνου, τοὺς ἔτι περιούσι, τὰς ἐσχάτας οἰονεὶ πληγὰς δεδωκώς, ἐν τε λόγοις καὶ γραμμασι καὶ διαλόγοις αὐτοπροσώποις, καὶ βασιλέως αὐτοῦ καὶ πολλῶν τῶν ἐν τέλει παρόντων, ὡς μὴδὲν ἤττον αὐτὸν παρὰ πάντων θαυμασθῆναι κὰν τοῦτοίς, εἰς Θεσσαλονίκην τὴν ἰδίαν ὑποστρέφει καὶ αὐθις, διψῶσάν πως ἀν εἰποις τοῦτόν τε καὶ τὰ τοῦτου, καὶ σφοδρῶς ἐκκαιόμενη τῷ πῶθῳ. Ἐπει δὲ καὶ ὀδάτων τῶν ἀνωθεν αἰσθητῶς διψῶσαν οὐδὲν ἤττον αὐτὴν εὔρε, καὶ αὐχμῶν τηκομένην, λύει μὲν αὐτῇ τὰ τῆς αἰσθητῆς ἀνομοθρίας εὐθύς, εὐχαῖς καὶ δεήσεσι τὸν Διμιουργὸν δυσωπήσας, ποτίζει δ' ἀφθόνω· καὶ τὸν εὐφραίνοντα καρδίαν ζωτικὸν λόγον, τοὺς πλεῖστον ἤδη χρίνον τούτων διψῶντας, θεραπεύει δὲ συνήθως καὶ αὐθις σὺν ταῖς ψυχαῖς καὶ τὰ σώματα ῥᾶσις ποιῶν ἀμφοτέρωθεν.

Μοναχὸς τις καὶ γὰρ τὴν ἀξίαν πρεσβύτερος, τὴν κλησὶν Πορφύριος, τῷ τοῦ Ὑπομνησκοντος ἐνοικῶν σμηνίῳ, καὶ θύων ἐν τούτῳ τὰ μυστικά, οὗτος

εὐλαβίᾳ τε καὶ συνετῶς ὧν, καὶ τῷ ἀγίῳ συνήθως ἦν, καὶ πυκνὰ πρὸς αὐτὸν ἐφοίτα, καὶ τῶν ποτιμῶν τῆς γλώττης· αὐτοῦ μετέχευε ρευμάτων ἡδέως. Τῆς δὲ δεσποτικῆς Μεταμορφώσεώς ποτε τελουμένης αὐτοῖς, ὡς ἔθος, καθ' ἣν ἄρα καὶ τὸν Πορφύριον καὶ διανυκτερεύειν σὺν τοῖς λοιποῖς μοναχοῖς· ἴδει, καὶ ἱερατικῶς ἐξυπηρετεῖσθαι, ἀθρόον δόξνη τις αὐτῷ κατὰ τὴν εὐώνυμον πλευρὰν προσβαλοῦσα, καὶ τῆς ἱερᾶς ὑπηρεσίας καὶ τῆς ἀγρυπνίας ὁμοῦ, καὶ τῆς ἐν τῷ ναῷ στάσεως ἐκείνου ἀπέριε· ῥᾶλλον δὲ τὴν μὲν ἱερὰν ἀφείλετο τελετὴν καὶ τὴν ἐν τῷ ναῷ προσεδρασαν, τῆ δ' ἀγρυπνίᾳ καὶ προσέθηκε πλεῖστον, ὡς μὴδὲ συγχωρεῖν ἐπὶ κλίτης ἀνακείσθαι τελείως τῷ σφοδρῷ καὶ ἀκαμίῳ τοῦ πάθους. Ἡ νύξ ἐκείνη παρήει, καὶ τὰ τῆς δόξης οὐδοτιοῦν ἐνεῖδου· ἐπὶ **B** δ' ὁ τῶν μυστηρίων καιρὸς προσῶν, τὸν ἀρχιερέα τοῦ Θεοῦ πρὸς ἱερουργίαν ἐκάλει, καὶ ὁ Πορφύριος ὡς εἶχεν εὐθύς τῷ τοῦ σεμνείου παρεπόμενος προσεῖται, εἰς τοὺς ὑπ' ἐκείνου ἐπιπόρους τελούντι, καὶ συνιερούργειν προσκεκλημένῳ συνήθως, τῆς τε μυστικῆς ἱερουργίας ἐπόπτῃ γίνεται καὶ ἀκροατῆς, ἑστῶς αὐτοῦ που παρὰ τῷ ἱερῷ θυσιαστηρίῳ. καὶ τῶν μυστικῶν τελεσθέντων, ῥᾶσις ἐν εὐθύς τῷ ἀγίῳ, τὴν τε πείζουσαν ὀδονηρῶς ἀπαγγέλλων ὀδύνην, καὶ τὴν θεραπείαν ὡς τάχιστα διὰ τῆς αὐτοῦ χειρὸς τε καὶ τῆς εὐχῆς ἐξαιτῶν. Ὅ δὲ πρῶτα μὲν ἀνεβάλλετο, καὶ τὴν ἀξίωσιν εὐλαβῶς διωθεῖτο, μὴδὲ δεδυνῆσθαι διενεργεῖν αὐτὸς τὰ τοιαῦτα λέγων, μὴδὲ τοιαύτας τὸν Πορφύριον ἔχειν τὰς ὑπολήψεις· περὶ αὐτοῦ ἀξίῳ· ὡς δ' ἐκείνος ἐπέκειτο ῥᾶλλον τὴν ἱερὰν ἐπιζητῶν τῆς χειρὸς ἐκείνου σφραγῆσθαι καὶ τὴν εὐχὴν, τῆ τοῦ πάσχοντος ὁ μέγας εἶχε ἀνάγκη, τοὺς μὲν ὀφθαλμοὺς πρὸς Χριστὸν, τὴν δὲ χεῖρα τῆ τοῦ πρεσβυτέρου πλευρᾷ σταυρικῶς ἐπιθείς, τὰ τοῦ θείου καὶ ἱεροῦ μέλους ἐκείνου περιπαθῶς ἔλεγε· Ἰσχυροῦμενος. Δέσποτι, τοὺς μὲν ἦλοις τὴν ἀρὰν τὴν καθ' ἡμῶν ἐξέλεψας, τῆ δὲ λόγῃ νυττόμενος τὴν πλευρὰν, Ἄδᾳμ τὸ χειρῶν γραφον διαρρήξας, τὴν κόσμον ἠλευθέρωσας· εἶτα, καὶ τὸ τοῦ κορυφαίου τῶν ἀποστόλων ἐκείνῳ πρὸς τὸν παράλυτον ἐπειπῶν, τὸ, Ἰταίαι σε Ἰησοῦς ὁ Χριστός, ὁ τῆς πικρᾶς ὀδύνης ἐκείνης οὐ σχολῆ καὶ κατὰ μικρὸν, ἀλλὰ τελείως εὐθύς ἀπαλλάττει τὸν πάσχοντα ὡς καὶ πρὸς τὴν οἰκίαν τε **D** καὶ τὸ φροντιστήριον ὅλον ὑγιᾶ τε καὶ ἐβρωμένον παραδόξως ἐπανελθεῖν.

Ἡμέραι μετὰ τοῦτο παρήλθον τινες, ὁ αὐτὸς Πορφύριος ἔλεγε, καὶ νόσος ἐπιγιγνεται μοι τῷ σώματί τις, ἥ καὶ προσσταλαιπωρήσας ἡμέρας συχνὰς, ὅτε καὶ πρὸς παρακμὴν τε καὶ ἀκαλλαγὴν ταύτης ἐβλεπον ἤδη, τότε δὴ καὶ σφοδροτάτης καθ' ὑπερβολὴν ἐκείνης· πειρῶμαι· τὸ γὰρ ἐνοχλοῦν ἄπαν τῆς ὕλης, ὡσπερ ἐπίτηδες ἀθρόον κατὰ τοῦ λάργυθος βεῦσαν, ὡσανεὶ τινα παιδιὰν ἴδειν τε ἀπέρσειεν· τὸν τε γὰρ φυσικὸν τῆς τροφῆς ἀπέκλεισε πόρον, ὡς μὴδὲ ὕδατος γοῦν ἐφ' ὅλαις ἡμέραις· ἐκτό, μὴδὲ βραχὺ τι τὸ παραπαν προσέσθαι, καὶ χαλεπὸν τὸν δι' ἀγχόνης ἠπειλεῖ θάνατον. Ἐπει δὲ πᾶσα μὲν ἐκείνητο πρὸς θεραπείαν ἐκίνοια· πᾶσα δ' ὡσαύτως

ἦν, πρὸς τὸν συνήθη καὶ αὐθις ἱατρὸν κατα-
 ν, Γρηγόριον δηλαδὴ τὸν μέγαν, καὶ τὴν νόσον
 ν ἐξαγγείλας, καὶ τὸ κατασχῆσαν τῷ λάρυγγι
 ἠφόρον κακὸν τελευταῖον προσθεῖς, πείθω πολλὰ
 ις μετ' εὐχῆς ἰσθῆς ἐπιθεῖναι τὴν χεῖρα τῷ
 ντι μέλει, ἦν δὲ καὶ σταυρικῶς ἐπιθεῖς, τὸ
 ἐκεῖνο πρὸς Χριστὸν τοῦ σοφοῦ μελῶδημα σὺν
 σιν ἐπιλέγει, τό· « Παθῶν ἀμέτοχος σὺ δίδ-
 ς, Δόξα Θεοῦ, σαρκὶ προσουμιλῆσας τοῖς πά-
 · Ἄλλὰ λύεις τῶν παθῶν τὸν ἄνθρωπον· » ὁ
 κελθὼν μέχρι τέλους, Ἄπιθε, φησί, πρὸς
 ὄν τε καὶ τὸν οἰκίσκον, πρὸς Θεοῦ μόνου τῶν
 χικῶν ὁμοῦ καὶ σωματικῶν παθῶν τὴν ἴασιν
 ὕμνος, ἐπειδὴ γε καὶ ἐκεῖνῳ δυνατὰ ταυτὶ
 ι μόνῳ. Καὶ ταῦτα μὲν ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος.
 δ' ἐκεῖθεν ἱπανιῶν, ὁ Πορφύριος ἔλεγεν αὐθις,
 ς ἀγγλόν; μόνον ἐκεῖνης ἐλευθέρων θαυμαστῶς
 τὸν λάρυγγα, ἀλλὰ καὶ πρὸς τροφῆς θρεξίν
 ἐκινούμην, καὶ τὴν κοινὴν εἰσιῶν τῶν ἀδελ-
 ράπεζαν· ἦν γὰρ ἡδὴ καὶ ὥρα ἡ τοῦ ἀρίστου·
 ταῦτα καὶ αὐτὸς, ὦ τοῦ θαύματος! ἴσσιτού-
 ἰθρίον ἄπερ καὶ πάντες, ὁ μὴδὲ ὕδατος με-
 εῖν δυνάμενος πρὸ βραχέος, ὁ δῆπου καὶ φθί-
 ρην.
 ναχῆ δὲ τις φροντιστήριον ἀρετῆς τὸ τῆς
 ιστῆς φημι Θεοδώρα; κεκτημένη σεμνεῖον,
 παιδίον μεθ' ἑαυτῆς; ἔσχε· βρέφος μὲν ἐκτεθῆν
 κῶς τε καὶ φιλανθρωπῶς ἀνελομένη, καὶ τρο-
 ιαι παντοδαπῆς ἀξιώσασα τῆς ἐπιμελείας, ὡς
 λικίας ἡδὴ παιδικῆς ἤφθαι, καὶ πρὸς ὑπηρε-
 ιεῖως ἔχειν δύνασθαι, καὶ περὶ τοῦ μέλλοντος
 ς ἀγαθὰς τῆ δεσποίνῃ διδόναι, δι' ἃ δῆπου
 παρ' ἐκεῖνης προσεληπτο· τῶν δ' ἐναντιῶν
 ἰφ πονηροῦ τινος δαίμονος ἀσχιστα πειρω-
 · τὰ γὰρ τῆς γαστρὸς φυσικὰ περιπτώματα
 αἰδὶ κινούμενα παρὰ φύσιν, τὰ τε στρώματα
 οὖς χιτωνίσκου, καὶ αὐτὴν δὲ ταύτην ὑποῦ-
 υκτὸς ἐπὶ τῆς εὐνῆς τὰ ἀσχιστα διετίθει, καὶ
 πάσχειν τὴν κυρίαν ἐποίησε, τὴν μὲν βρεφικὴν
 αν ἀποθεμένην ἔρωσαν πάλαι, τὰ κείνης ἀηδῆ
 ἰ φορτικὰ μεθόλω, ἀποβαλοῦσαν· ὡς καὶ τὴν
 αν αὐτὴν καὶ τὸ φίλτρον κατὰ μικρὸν ἀπολεί-
 τὸ πρὸς τὴν παιδα, καὶ πρὸς διάστασιν ἤδη
 ωρισμὸν ἀφορᾶν. Ἄλλ' ἐφίσταται τοῖς πάσχου-
 ὑτόκλητος ὁ σωτὴρ, καὶ τῆ μὲν τὸ σῶμα, τῆ
 ν ψυχὴν ἐξιδέται· μᾶλλον δ' εἰπεῖν, ἀκριβῶς
 μοστέρας θεραπεύει κατ' ἄμφω, καὶ κατ' ἄμφω
 ς· ὡς γὰρ τοῦ φροντιστηρίου συνήθως ἔν-
 ν ὁ μέγας ἀρχιερεὺς, ἀγγέλλεται μὲν αὐτῷ
 ἐκεῖνον καὶ ταῦτα, προσπίπτουσι δ' ἄμα τοῖς
 ου ποσὶ, πίστιν θερμῆ καὶ δάκρυσι τὴν θερα-
 ι αἰτούσαι· ὁ δὲ καὶ φιλανθρώποις ἐνεδῶν ὁμ-
 , καὶ λόγοις πολὺ τὸ ἡδύ τε καὶ φιλάνθρωπον
 ι πατρικῶς ταύτας ψυχαγωγῆσας, εἶτα καὶ
 : τῆ κεφαλῇ τῆς παιδὸς ἐπιθεῖς, καὶ ἐξὸν
 νῆσας καὶ ἐπευξάμενος, ὑγιὰ παρθευθὴ τὴν πᾶ-
 ιαν ἀποδείκνυσιν.

ντρ τις, Παλάτης τὴν κλῆσιν, τὸν τρόπον ἐπι-
 , χρυσοστέκτης τὴν τέχνην, χρυσῶ τὴν και-

νουρηγηθεῖσαν ἱερατικὴν στολὴν ἐπεκαλώπιζε τῷ
 μεγάλῳ· ὁ δὲ καὶ πρόφασιν ὡσαυτὴ τῆς πρὸς ἐκεί-
 νον ἐπισημίας καὶ τῆς μελλούσης εὐεργεσίας ὁ μέ-
 γας πεποιημένος, αὐτόκλητος ἐφίσταται τῷ εἰκῶ
 ἐκεῖνου, σὺν γε τοῖς ὁμοτέχνους ἐργαζομένου· τῷ
 δὲ ἄρα παιδίον ἦν ἄρβεν, καὶ πάντε μὲν ἡδὴ γεγο-
 νὸς ἔτη, πάντε δ' ἐπὶ δέκα μηνσὶν ὄλοις αἰμορροῖξ
 κατεργασμένον, ὡς καὶ τὴν κατὰ φύσιν ὄψιν ἡδὴ
 σχεδὸν ἀπολείπειν αὐτὸ καὶ τὸ εἶδος, καὶ τῆ φωνῆ
 μόνῃ τὸ περιεῖναι καὶ ζῆν πιστούσθαι. Τοῦτο κατι-
 δῶν ἐπὶ τῆς οἰκίας ὁ μέγας, ὁ μὲν πυθάνεται φι-
 λανθρώπως τὴν τοῦ πάθους αἰτίαν, ὁ δὲ πατὴρ τῶν
 σπλάγγων εὐθύς ἤτηθεῖς, καὶ δάκρυσι καὶ ῥήμασι
 γοεροῖς τὴν συμφορὰν ἐξαγγέλλει· καὶ τὸν ἡμι-
 θνήτα παιδα ταῖν χεροῖν ἄρας εὐθὺς, ταῖς παλά-
 μαις ὁποτίθησι τοῦ ἀρχιερέως· Ἐλέησόν μου τὸν
 υἱόν, κατὰ τὸν ἐν Εὐαγγελίοις πρὸς Χριστὸν ἄντι-
 κρυς καὶ αὐτὸς λέγων, πᾶσι μὲν ἱατροῖς σχεδὸν καὶ
 πάσαις ἐπινοίαις ὑπὲρ αὐτοῦ χρησαμένου, μηδὲν
 δὲ τι πλέον ἠνυκτότος ἐς δεῦρο, ὡς καὶ αὐτὰς ἡδὴ
 τὰς ἐλπίδας ἀποβαλεῖν. Ὁ δὲ πρῶτα μὲν τῷ τοῦ
 θεοῦ σταυροῦ σημεῖον τὸν νοσοῦντα σφραγίζει, τῆ
 δὲ κεφαλῇ τὴν ἰδίαν ἐπιθεῖς χεῖρα, καὶ μυστικὴν
 ὑποψιδυρίσας εὐχὴν πρὸς Θεόν, μετὰ τρίτην εὐθύς
 ὕγιᾶ τε καὶ ἔρρωμένον ἀποδίδωσι τοῖς τακούσιν· ὡς
 καὶ μόνον ὀρώμενον μετὰ τοῦτο, καὶ βαδίσματι καὶ
 κινήματι καὶ παιδικοῖς ἄλμασι πᾶσιν ἐξαισῶς ἀνα-
 κηρύττειν τὸ θαῦμα.

Ἄλλὰ ταῦτα μὲν αὐτῷ καὶ τοιαῦτα συνεχῶς ἐπὶ
 πρὸς τοὺς καθ' ἕνα· τὰ δὲ πρὸς πάντας κοινῇ τί
 χρῆ καὶ λέγειν; ὅπου γε λὴν ταῖς πανόδημοις ἐορ-
 ς καὶ συνάξεσι καὶ πομπαῖς ἱεραῖς καὶ προδόσι,
 τὰς μὲν αὐτοῦ φωνὰς; καὶ τὴν διδασκαλίαν Θεοῦ φω-
 νὰς καὶ ῥήματα ζωῆς ἀντικρυς καὶ νομίζοντες; καὶ
 ὀνομάζοντες ἦσαν οἱ πλείους, ὡς καὶ πρὸς τὴν ὀμι-
 λίαν καὶ τὴν ὄψιν αὐτοῦ πάντας ὁμοῦ κεκηνότας
 ὡθεῖν ἀλλήλους καὶ ἀντωθεῖσθαι καὶ φιλοεικεῖν,
 ὅπως ἕκαστος ἔχοι τὸ πρωτεῖον ἐν τούτοις· τῶν δὲ
 νοσοῦντων τοὺς πλείστους πρὸ τῶν αὐτοῦ βίπτου-
 τες ποδῶν, ὀγαίνοντας ὑποστρέφειν ἐκεῖθεν ἐποιοῦν,
 μείζω τῶν ὀρωμένων πολλῶ τὴν περὶ αὐτοῦ κεκτη-
 μένοι δόξαν, καὶ ὡς ἕνα τῶν πάλαι θεοφόρων καὶ
 ἀποστολικῶν ἀνδρῶν καὶ διδασκάλων ὀρώντες καὶ
 τούτον, καὶ τῷ πρὸς αὐτὸν φίλτρῳ καὶ τῆ λαμπρῆ
 πίστιν πολὺ τι καθ' ἐκίστην προστιθέναί φιλοτι-
 μούμενοι.

Τοιαῦτα τὰ τῆς καλῆς ποιμνῆς πρὸς τὸν κάλλι-
 στον ὄντως καὶ μέγαν ποιμένα· ἀμφοτέρων καὶ
 γὰρ ἔγωγε τὴν ἀρετὴν καθ' ὑπερβολὴν ἄγαμαι·
 τοῦ μὲν τὸ τῆς ποιμαντικῆς θεῖον καὶ ὀψηλὸν καὶ
 ἀποστολικὸν ὄντως, τῶν δὲ τὸ εὐπειθεῖς; καὶ εὐάγω-
 γον, καὶ τὸ ἀκολουθεῖν ἀξίως; εἰδέναι, καὶ ὕπ' ἐκεῖ-
 νου θαυμαστῶς τῷ ὄντι τὰ θεῖα τυπούσθαι καὶ
 κανονίζεσθαι· καὶ τοῦ μὲν τὴν θαυμαστὴν πρὸς
 Θεὸν παρρησίαν καὶ τὸ τοιαῦτα διὰ παντός ἐνεργεῖν
 ἔχειν ἐκεῖθεν, τῶν δὲ τὴν εὐνοίαν καὶ τὴν πίστιν,
 καὶ τὸ καθαρῶς καὶ ἀδόλω; καὶ βλέπειν καὶ ἔχε-
 οθαί καὶ πάσχειν ἐκεῖνα, μήτε τὸν ἱερὸν καπηλεύον-
 τας; καὶ δολοῦντες λόγον κατὰ τινος; μήτε τῆ ἀπι-

στία και τῷ πονηρῷ φθόνῳ, τῷ λαμπρῷ και διαφανεῖ A
τῶν ἔργων αἰσχίστα λυμαινόμενοι πάντων, δι' ἃ
δήπου και Θεὸς ἀνωθεν, εἰμαι, πῆβρωθεν εἰς ἔν
ἀγαγῶν ἀξίως συνῆψε, τὸν ἀξιὸν δεδωκῶς τοῖς
ἀξίοις, και θαυμαστὸν τινα τὸν συνδυασμὸν, και
τὴν συμφωνίαν ἐναρμόνιον ἐργασάμενος, ὡς μηδὲν
τι μηδαμῶς ἦχειν παρὰ μέρος, ὃ δὴ και πρὸ βρα-
χέως ἐφθη δείξας ὁ λόγος.

Ἄλλὰ γὰρ τὸ κατὰ μέρος ὁμοῦ πάντα διεξελθεῖν
τοῦ μεγάλου τοῦδε πειρᾶσθαι οὐ μακρὸν ἂν εἴη
μόνον και τῆς ὥρας ἔξω και τοῦ σκοποῦ, ἀλλὰ και
τῶν ἀδυνατίων ἔν τι σχεδόν, καθὰ δὴ και φθάσας ὁ
λόγος ἐδήλωσε· διδ και συνελὼν ὡς ἐπικτόν, οὕτως
πως περιγράψω τὸν λόγον τῷ τῆς προσκαιρου ζῶ-
αυτοῦ τέλει, ἣ και τισι τοῖς μετὰ τὸ τέλος ὀλίγοις
και αὐτὸν συγκαταπαύειν τὸν δρόμον μέλλοντα. B
Ἐκεῖνος και γὰρ διὰ πάσης ἰδέας ἐλγλυθῶς ἀρετῆς,
ὅση τε τοῦ λόγου και ὅση τῆς πράξεως, ὃ δὴ και
φθάσας εἰρήκειν, και οὕτω κἂν τοῖς καθόλου κἂν
τοῖς κατὰ μέρος· ἀπασιν εὐδοκιμηκῶς, ὡς μὴ μέ-
νον τοὺς ἱερῶς ἔρους και τοὺς κανόνας ἐκείνων
καθ' ὑπερβολὴν ἀφρον τινὲς τῶν πάντων τηρησαι,
σώματος ἔξω δοκῶν μετὰ σώματος, και τὸν ἄνθρω-
πον ὑπερβαίνων, ἀλλὰ και κανὼν αὐτῶ· ὁμοῦ πάν-
των ἐκείνων και στάθμη τοῖς μετ' αὐτὸν χρημα-
τίσαι, τὰς ὑπερβολὰς και τὰς ἐλλείψεις ὁμοῦ παρ-
αιτούμενος, ὃ δὴ και χαλεπὸν ἐφ' ἐνὶ συνδραμὸν
πολλάκι· κἀπὶ τῶν ἀρχαίων εὐρεῖν, και μέγας και
καινός τις παντοδαπός· τις ἔν τοῖς ἐσχάτοις και τα-
πεινῶς τωταῖσι καιροῖ· γενόμενος ἅγιος, ὡς μὴ C
ἔχειν ἀκείνου τοῖς κατ' ἐκεῖνον εὐχερῶς διὰ πάν-
των ἐξισοῦσθαι και παραβῆλθεσθαι, ἐκεῖνα και τοῖς
ἐξῆς καταλείπειν ἐκ πολλοῦ πᾶν τοῦ περιόντος,
ὡς ἰδιαιτάτα και προσφῶ τῆς μεγάλης ἐκείνης
ἀρετῆς και ψυχῆς ὄντως γνωρίσματα και λέγειν
ὁμοῦ και θαυμάζειν· τὸ μεθ' ὑπερβολῆς φημι πρῶτον
και ταπεινὸν τῆς ψυχῆς· τὸ πάσης ὀργῆς τε και
μηνίδος αὐτοῖς τε μακρὰν εἶναι διὰ παντὸς, και τῶν
ὀργιζόμενων κατ' αὐτοῦ και λυπυόντων μακροθύ-
μως ἄγαν ἀνέχεσθαι, και προσέτι και τοῖς κατὰ
δύναμιν ἀγαθοῖς και λόγοις και ἔργοις, και πᾶσι
τρόποις ἐθέλειν ἀμειβεσθαι· τὸ μὴ τὰ κατὰ τινων
εὐκόλως ὡς ἔτυχε λαλούμενα παραδέχεσθαι, ὅπερ
και πᾶσι μὲν ἀνθρώποις σχεδόν, κατ' ἐξαιρέτων δὲ
τοῖς ἀρχαῖοις πρὸ τῶν ἄλλων ἐπιφύεσθαι πέφυκεν, D
ἐξ οὗ και μεθ' οὗ, και τὸ λοιδορεῖν και κατηγορεῖν
ὡς βῆτι πολὺ και ταῦ· ἀνευθύνοος, και ὁ τῆς ἀγάπης
ἀφανισμὸς ῥῆστα τοῖς μὴ νήφουσιν ἐπιγίγνεται· τὸ
πρὸς τὸ ὑπερέχον οὐκ ἐλευθερίων μόνων και πάσης
ἀγενοῦς κολακείας ἀνώτερον, ἀλλ' ἔστιν ὅτε και ἐν
οἷ· και στεβρῶν και ἀντίτυπων, ὥσπερ αὐ τὸ πρὸς
τὸ ταπεινὸν κηδεμονικὸν και καθ' ὑπερβολὴν χρη-
στόν και φιλόανθρωπον· τὸ καρτερικὸν ἔν πειρασμοῖς
και ἀνάλωτων· τὸ πρὸς πᾶσαν ἡδονὴν ἀνθρωπίαν,
ὅση τε καὶ ἑαυτὴν τῆς ψυχῆς, και ὅση τοῦ συναμ-
φοτέρου, μεθ' ὑπερβολῆς ἀνένδοτον και ἀμελικτόν·
τὸ τῆς καρδίας ἡραμὸν τε και γαληνὸν και ἡδὺ και
χάρμι·ν ἀκρωσ, ὃ και εἰς ἀκροτάτην ἔξιν ἰῶν, και
παικῶθεν οἶονε! ταῦτη και συνουσιωθὲν, διὰ τῶν αἰ-

σθητηρίων ὡσπερ ἐξεχέτο και ἀνέβλυζε πρὸς τὰ
ἔξω, θαυμαστῶς παραδεικνύων ἀεὶ τὸν ἔνθεν κα-
κρυμμένον θησαυρὸν τῆς ἀνεκκαλήτου χαρᾶς· ὃ δὴ
και τοῖς μάλιστα συνιέσι, και τὰ τοιαῦτα κρίνειν
ἐπισταμένοις θεοφόροι· ἀνδράσι, και σύννουν και
συμφῶ και περιπόθητον και ἐκέραστον καθ' ὑπερ-
βολὴν ἐκεῖνον ἐτίθει, και ἴσα ταῖς ἑαυτῶν κεφαλαῖς
και ψυχαῖς ἐτίμων μετὰ τῆς θείας ἐκείνης εἰρήνης
και τῆς χαρᾶς, ἥπερ σὺν τῇ ψυχῇ και τὸν ἐκτός τε
και ὁρώμενον ἄνθρωπον οὕτω λαμπρῶς ἐκόσμη,
καθὰ δὴ και εἰπῶν ἐφθην· και τὸ σύννουν ἀεὶ και
κατανευγμένον καθορῶντες ἀσκούετε και νήφον·
ὅθεν ἄρα και τὸ καινὸν ἐκεῖνο και ὑπερφύς τῶν λα-
κρῶν βεῦμα πῆβρω παντὸς οὐτινοσοῦν και λόγου
και παραδείγματος· και ὁ μὲν ταπεινώσεως αὐτὸν
B ἀπεκάλει θησαυρὸν τινα και ταμίειν, και μὴδένα
τινὰ ποτε μοναχὸν ἰδεῖν ἐξ ἐφαμιλλου χωροῦντα δι-
θεβαιούτο τῇ αὐτοῦ ταπεινοφροσύνη, και ταῦτ' ἐν
τοσοῦτων ὕψει και πληθεί καταρθωμάτων θείων
ἄμα και ἀνθρωπίνων, ὡν μηδὲ τὰ μέρη, φησί, τὸς
νῦν παρ' ἡμῖν εὐδοκιμοῦσι καθαρώς ἐφαξῆς πρῶσο-
στιν. Ὁ δὲ μηδὲν ἔλεγε τῶν τοῖς ἁγίοις καταρθε-
θέντων μηδοτιοῦν ἀπειναῖ τοῦ μακαρίου, εἰ μὴ τὸ
θαύματα και αὐτὸν κατ' ἐκείνους ἐκτελεῖν ἔχειν·
ὅπερ εἰ βουληθεῖη, και αὐτὸ, φησί παρὰ θεοῦ κω-
μίζεται ῥῆστα· τὸ δὲ ἄρα και πρόβῆρσις ἦν ὑπὲρ
τούτου Πνεύματι θελω τῷ θεοφόρῳ ἐκεῖνῳ ῥηθεῖσα,
ὡς αὐτὰ γε τὰ πράγματα νῦν ἡμῖν ἀρτίως παρ-
στησιν.

Ἡ δὲ θαυμαστὴ τῶν θαυμαστῶν ἐκείνων Πατί-
ρων και κορυφαία δυάς, Σάββας τε και Γερμανὸς
οἱ γενναῖοι, τὰ τοῦ σαπτοῦ Ἰθω σαπτά καλλωπί-
σματα, ὡν και ἡμεῖς ἦδη τὸν θεοειδῆ βίον τε και
τὴν πολιτείαν ἐν δυοῖ λόγοις φθάσαντες ἐκδοδάκα-
μεν, τοιαῦτα περὶ τοῦ μεγάλου τῷ βίῳ περόντος
ὄντι πρὸς ἡμᾶς ὥσπερ ἀπὸ μιᾶς γλώττης εἰρήκα-
σιν. Ἡμεῖς, φασίν, οὐ τὸ συσιναι μόνον και προ-
ορῶν τε και ὁμιλεῖν εἰπερ οἶόν τε διόλου τῷ θα-
μαστῷ Γρηγορίῳ μέγα τε και ψυχωφελὲς ἡγοῦμεθα
και σωτήριο, ἀλλὰ και τοῖς τῶν ποδῶν ἐμβαθείαις
ἐκείνου, εἰπερ εἶχομεν ταῖς χεροῖ περιφέροντες κυ-
κνὰ και καταφιλεῖν και προσφύεσθαι, και ὠφελείας
ὁμοῦ τῆς μεγίστης, και ἀγιασμοῦ τοῦθ' ἡμῖν ἔν
ἐνομιζέτο πρόξινον. Τοιαῦτα τῷ παρ' ἡμῶν ἐπαι-
νουμένῳ συνῆδασαν, και τηλικαῦτα ἐξήγον τὰς κατ'
D αὐτοῦ θαυμαστάς· φήφους οἱ μεγάλοι τῆς διακρίσεως
λύχοι ἐκείνοι, ὡς ἐξ ὀλίγων τινῶν παραδείξαι τὸ
πᾶν· μᾶλλον δὲ και ψηφίζονται, και λαμπρῆ τῇ
φρονῇ καθ' ἐκάστην σχεδόν και κηρύττουσι και διδά-
σκουσι, και λόγοις και γράμμασι κίντες οἱ περόν-
τες ἐτ' ἐν σαρκὶ τῶν θεοφόρων ἐκείνων, και γλώτ-
της τρυφῆν, και θείαν ψυχῆς ἡδονὴν, και ἀσκήσεως
ἀφορμὴν, και πράξεως ἄμα και θεωρίας ὥσπερ
ἐμπύρευσμά τι τὸ κατὰ τόνδε τὸν μέγαν παποῖνηται.
Ἐὼ γὰρ νῦν κατὰ μέρος λέγειν τὰ τοῖς ἐν τῆδε τῇ
βασίλευσούσῃ σοφοῖς τε και σπουδαίοις θαυμαστῶς
εἰρημένα περὶ αὐτοῦ, τοῖς τε προδουσι ἐν ἀρχιε-
ρεῦσι φημι λόγῳ και ἀρετῇ, και ὅσοι τῶν τῆς
συγκλήτου λογάδων, και δὴ και τῶν ἐν μοναδικῶν

τε καὶ ἡσύχιον βίον ἀνηρημένον, οἱ καὶ σοφίας ἅ
παντοδαπῆς οἶκον καὶ προστάτην τῆς κοινῆς Χρι-
στοῦ Ἐκκλησίας, καὶ πρόμαχον εὐσεβείας, καὶ
θειῶν δογμάτων διδάσκαλον, καὶ ὁδηγὸν τοῦ καλλί-
στου παντός ἀπεκάλουν, ὡς καὶ μελίζον ἦ κατ' ἀν-
θρώπων ἐκαίην τοὺς πλείους προσέχειν, καὶ μηδο-
τιοῦν ἐν μηδενὶ τὸ παράπαν τῶν προσόντων τοῖς
κορυφαίοις τῶν θεολόγων Πατέρων ἐλλείπειν λέγειν
καὶ τούτῳ, ἀλλὰ καὶ κοινὸν καὶ συνῶδον καὶ σύμ-
πουν καὶ συναγωνιστὴν ἐν ἅπασιν ἐκαίνοῦς αὐτὸν
ἔχειν· καὶ ὡς εἰ καὶ τῷ χρόνῳ συνῆν, φησί, τοῖς
γενναίοις ἐκαίνοῦς, καὶ συνασπιστὴν καὶ συστράτη-
γον ὁμοῦ καὶ συνέδρον αὐτὸν ἂν εἶχον· οὐ μόνον ἐνί
τινι μηδενὶ τῶν ἰσῶν ἀποστεροῦντες, ἀλλὰ καὶ
ὡσπερ ἐγκαλλωπιζόμενοι· τῇ συναριθμήσει καὶ τῇ
κοινωνίᾳ τῇ τούτου· ἃ δὴ καὶ μεταστάντος νῦν, καὶ
καθαρώτερον συνόντος ἐκαίνοῦς, ἐν οὐρανοῖς τε λαμ-
πρῶς καὶ παρ' ἡμῖν ἐνταῦθα μετὰ παρθένου τε-
λεῖται διὰ τῆς ἀρίστης κοινωνίας καὶ συμφωνίας
καὶ συμφυίας τῶν μεγίστων καὶ θειῶν καὶ ὑπερ-
φυῶν ὄντως λόγων τούτου ἀκείνων, ὡς καὶ οἱ ἀνω-
θεν συμμαρτυροῦσι τούτοις χρῆσμοι, καὶ ἡ μεγάλη
καὶ ὑπερφυῆς ἀποκάλυψις ἐκαίην, καθὰ δὴ καὶ
πρωῶν ὁ λόγος δηλώσει· ὃ δὴ καὶ τοῖς αἰρέσεως του-
τοιοῖς κοινωνοῖς τε καὶ φίλοις ὀρώμενόν τε καὶ
ἀκουόμενον ἀμηγέτην, τὸν ἀλλόκοτον τούτου φθόνον
καὶ τὴν ἔριν καὶ τὴν θεομαχίαν καθ' ἐκάστην ἀν-
άπτει, Θεὸν ἡγουμένους τὰ τῆδε καὶ μηδὲν ὑπὲρ
ταῦτα μηδοτιοῦν δυναμένους φρονεῖν, ἀλλὰ καὶ ζῶν
καὶ ψυχὴν καὶ θεὸν καὶ τὸν ἀληθῆ καὶ μόνον Θεὸν
ἔκοντι διὰ ταῦτα προειμένους, καὶ πρὸς οὐρανὸν τε
καὶ ἥλιον ἀντικρυς· τούτο καὶ γὰρ ὁ κατὰ τῆς κατ'
εὐσέβειαν ἀληθείας, καὶ τῶν θεολόγων ἐκείνης πό-
λεμος ἀλοχιστὰ τε καὶ ἀτοπίωτα διακηρυχόμε-
νοίς.

Εἰσι δ' οἱ τῶν ἡμετέρων, καὶ τὸν ἐν σοφίᾳ προῦ-
χοντα παρ' ἐκαίνοῦς, Ἄτουέμην ἐκαίνοῦς, ἐν δὴ καὶ
μεταθεβλήσθαι φασιν ὑστερον καλῶς πρὸς τὰ κρείτ-
τω· φασὶν οὖν ἐκαίνοῦς, καίτοι γε καὶ τοῦ πολέμου
τοῦ κατὰ τῆς Ἐκκλησίας σὺν τοῖς ὁμόφροσιν ἰσχυ-
ρῶς ἐχόμενον ἔτι, φανερῶς οὕτως εἰπεῖν, ὡς Εἰ
δόγματα τῆς καθ' ἡμᾶς Ἐκκλησίας ὁμοῦ πάντα
ἐθέμην ἔγωγε προδρῶν μαθεῖν, καὶ ταυτηνὴ τὴν
ἱερὰν φιλοσοφίαν εἰς ἀκρον ὀσκήσαι, οὐκ ἂν ποθ'
ἕτερόν τινα διδάσκαλον ἄλλον ἐκ πάντων εἰλόμην
πρὸ τούτου, Γρηγόριον δηλαδὴ λόγων τὸν μέγαν·
οὔτε γὰρ ἂν ποτε, φησὶν, οἶτε νοῦς ἕτερος, πλὴν
τούτου, τὰ θεῖα καὶ ὑψηλὰ ταυτὴ θεῶς καὶ ὑψηλῶς
οὕτως ἐθεωρήσῃ, οὔτ' ἂν ἐξέπει καὶ διατρανώσῃ,
καὶ οἶονεὶ ζῶντά τε καὶ λαλοῦντα δεῖξῃ ποτὲ γλῶσ-
σιν πλὴν τῆς ἐκαίνοῦς· καὶ παρὰ τῶν ἐχθρῶν ἡ ἀλγί-
θια μαρτυρεῖται, ἵνα καὶ κατὰ τοῦτ' αὐτὸ τὸ ἀξίω-
πστον ἔχοι κατὰ τὸ τισιν εἰρημένον, καὶ τὸ φῶς
τῆς ἀληθείας ἐν τῇ σκοτίᾳ λάμπει τοῦ φεῦδους·
ἔχει καὶ γὰρ οὕτως· Ἐπειδὴ καὶ γὰρ ἡ μεγάλη τοῦ
Πνεύματος χάρις τοῖς τῶν ἀξίων ἐνοικοῦσα ψυχαῖς,
καὶ ὡσπερ ὕλην ὑποκειμένην τινὰ τὰ φυσικὰς
ἐκείνων ποιούμενη δυνάμει, πράξει δηλαδὴ καὶ
ἐσωφίᾳ προκαθαρεύσεως καθόσον οἶν τε, πάσαι· μὲν

ἑαυτῆς ἔξει ἀλλοιοῦσά τε καὶ ποιοῦσα, ἐμπλατύνε-
ται δὲ καὶ περιχωρεῖ καὶ αὔξει καθ' ὑπερβολὴν ἐν
ἐκαίνοῦς μᾶλλον, ἐν αἷς πως οἰκειῶς τε καὶ προσ-
φυῶς ἔχουσιν αἱ ψυχαὶ κατὰ φύσιν, ἀκείθεν ἀνα-
δείκνυσι καὶ ἀνακηρύττει μᾶλλον τοὺς κατηγμένους,
ὡς τὸν μὲν ἐκ τῆς ἐλεημοσύνης, τὸν δ' ἐκ τῆς
ἀκρας ἀκτημοσύνης· καὶ τὸν μὲν ἀπὸ τῆς ἀκροτάτης
νηστείας, τὸν δ' ἀπὸ τῆς καθ' ὑπερβολὴν ἀπλότητος
καὶ τῆς ἀκακίας· καὶ τὸν μὲν τὴν ἀγάπην, τὸν δὲ
τὴν ταπεινοφροσύνην μᾶλλον ἀναγορεύειν τε καὶ
γνωρίζειν, καίτοι γε μὴδὲ τῶν ἄλλων ἀμοιροῦντας
ἀπάντων ἀγαθῶν τῆς φεαρίας, καθὰ δὴ καὶ εἰπὼν
ἔφθην· εἰκότως ἄρα καὶ τοῦ μακαρίου τούτου τῶν
ψυχικῶν δυνάμεων ἀξίως ἡ τοῦ Πνεύματος ἐνοικος
ἐπιλαβομένη χάρις, καὶ διὰ πάντων αὐτὸν θεοειδῆ
τε καὶ καινὸν ἄνθρωπον, εἴπερ τινὰ δεδεικνυῖα τῶν
πάντων, τῷ διανοητικῷ μᾶλλον αὐτοῦ προσημύσθη,
μᾶλλον δ' ἀκριβῶς εἰπεῖν, νοῦν αὐτὸν ἄλλον! ἀντικρυς
ὑπὲρ πάντα νοῦν εὐρηκυῖα τῶν νῦν ὄντων, ὡς γοῦς·
δη καταλλήλως ἡνώθη καὶ προσεφύη, θεοειδὴς
ἔσοπτον ἑαυτῆς καὶ ἐμπαγεῖτο θαυμαστῶς εἰργα-
σμένη, καὶ τοὺς τῶν νοερῶν τε καὶ νοητῶν λόγους,
οὓς ἡμεῖς ἀκοῖν τε καὶ διανοεῖσθαι δεχόμενοι διδασκί-
μεθα, θείως καὶ ὑψηλῶς κατὰ μέμνησιν ἀγγελικῆν
ὡς οἱ σέπτοι προφήται καὶ θεολόγοι, πάσχειν ἀδιέ-
κτως καὶ μανθάνειν ποιοῦσα, κἀντεῦθεν ἐκαίνοῦς πρὸς
ἡμᾶς ὑπερφυῶς τοὺς κάτω καὶ λαλοῦσα δι' ἐκαίνοῦς
καὶ θρωῶν, ἃ ὀφθαλμοῖς οὐκ εἶδε, καὶ οὓς οὐκ
ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἐπέθη· δι' ἃ
δέηπου καὶ θεολόγον καὶ χρυσολόγον, καὶ θαῦμα τῆς
οἰκουμένης, καὶ ὑπερφυῆς τινα καὶ καινὸν ἄνθρωπον
οἱ νοῦν ἔχοντες ἀξίως ἐκαίνοῦς καλοῦσι. Τὸν δὲ τοιοῦ-
τον μὲν γεγονότα, τοιαύτας δὲ παρὰ τῶν βλεπόντων
μάλιστα δεδειγμένον τὰς ψήφους, οὕτω δ' ὑπὸ τῆς
ἐνωθεν ψήφου διὰ πολλῶν τε καὶ μεγάλων ἀνακη-
ρυχθέντα τε καὶ μαρτυρηθέντα πολλάκις, μεθ' ἧν
ἐὸ ψήφος, οὐκ ἔφασκε, οὐ δικαστήριον ἄλλο, καταλ-
λήλου πάντως καὶ τοῦ τῆς ζωῆς ταυτησὶ τέλους·
τυχεῖν εἶδει, καὶ οἶον τὸν τοιοῦτον εἰκός. Τοιγαροῦν
καὶ τυγχάνει καὶ βεβαίως λαμπρῶς τε καὶ ὡς ὀλίγοι
τῶν πάντων δι' ἡλλήλων ἐκάτερα, τῇ θαυμαστῇ
φημι ζωῇ καὶ πολιτείᾳ τὸ μακάριον τέλος, καὶ τοῖς
τοῦ θαυμαστοῦ τέλους αὐτὰ τῆς μακαρίας ἐκαίνοῦς
καὶ ἰσοθέου ζωῆς.

Τρίτο· μὲν οὖν ἐνιαυτὸς ἦν μετὰ τὴν τελευταίαν
ἐκαίνοῦς ἐκ Βυζαντίου κάθοδον παριῶν τῷ μεγάλῳ·
καθ' ὃν δὴ πούθεν χρόνον καὶ τὸ πρὸς τὸν ἀπὸ γῆς
καὶ κοιλίας φωνήσαντα φιλόσοφον καὶ μοναχτὴν
δῆθεν, Νικηφόρον ἐκαίνοῦς τὸν ἔσχατον καὶ πολυτῶν
ὑδριστὴν τῆς Θεότητος, καὶ τὸν αὐτῆς θεολόγων
πλαιῶν τέ φημι καὶ νέων, θαυμαστῶς καὶ ἀξίως
ἑαυτοῦ τε καὶ τῶν περὶ Θεότητος αὐτοῦ λόγων, ἐξ-
δόθη τῷ μεγάλῳ τῷ βιβλίῳ ἐν τίσσασει λόγοις
ὑπὸ τοῦ τῆς καθόλου νῦν Ἐκκλησίας κρατούντος
ἐπ' ἐκεῖνα παρακληθέντι, καὶ τελευταῖον οἶονεὶ τοῦ-
τον ἱερὸν ἄθλον διηνωκότε, καὶ τῶν οἰκειῶν ἀγώνων,
ὡσπερ συμπλήρωσιν. Τοῦ τετάρτου δ' ἐπιβιβαστικῶς
ἔτους ἤδη, νόσῳ βαρεῖα περιπίπτει τῶν σπλάγγων,

ἦεις αὐτὸν μετὰ βραχὺ καὶ τῆς ζωῆς ὑπαξάγει. Ἀλλ' ἐκεῖνο; καὶ ταύτης ἀνώτερος ὢν, τῆ τε πρὸς Θεὸν νεύσει καὶ τῆ λαμπρᾷ τοῦ ποιμνίου στοργῇ· ἐφίλει τε γὰρ ἀξίως; καὶ ἀνεφιλιετο θαυμαστῶς ὑπ' ἐκείνου, καθὰ δὴ καὶ φθάσας εἰρήκειν· τὰ θεία καὶ ὑψηλὰ συνήθως ἐκτελών οὐκ ἀνίει, διδάσκων, ἱερουργῶν ταί; ἱεραῖς τελεταῖς τῶν θείων μυστηρίων, ἐμπομπεύων τε καὶ πανηγυρίζων, καὶ διὰ πάντων τὸν ἑαυτοῦ καταρτίζων λαὸν καὶ καθαγιάζων. Ἄλλ' ἐπεὶ κάκεινον, ἄνθρωπον πεφυκότα, καὶ τῆς φύσεως ἔχρην ἠτηθηῖναι ποτε, ἵνα μὴ καὶ θεία τις θύξῃ φύσις ὑποκρινομένη τὴν ἀνθρωπείαν, ἠτᾶται μόλις τῆς νόσου, καὶ κλινοπετῆς ὢν καὶ πρὸς τὴν ἔξοδον βλέπων, χρῆται καὶ αὐθις τὰ τελευταία τῆ θαυμαστῆ γλώττῃ· περὶ πειρασμῶν τε καὶ καρτερίας πρὸς τοὺς συνόντας φιλοσοφεῖ θαυμαστῶς, ἕκ τε τῶν θείων Γραφῶν καὶ λογισμῶν καὶ ἀποδείξεων ἀναγκαίων πολυτρόπως ὑποδεικνύς τὸ ἐξ αὐτῶν κέρδος, καὶ τοὺς περὶ ζωῆς καὶ θανάτου καὶ ψυχῆς προσέτιθαι λόγους, καὶ οὕτω τὴν ἐκδημίαν ἐπὶ πᾶσι προλάγει, μνηθεὶς ἀνώθεν καὶ μυσίας, ὡς καὶ τὴν ἡμέραν αὐτὴν ἐκείνην πύλας πρότερον ἡμέραις προαγγεῖλαι τοῖς φίλοις, μετὰ τὴν τοῦ Χρυσορρήμονος αὐτίκα θείαν τελετὴν καὶ τὴν κοίμησιν οὖσαν, δε δῆπου καὶ πρὸς ἑαυτὸν ὡς ὁμότροπόν τε καὶ προσφιλῆ καὶ σύνοικον φθάσας ἐκάλει τὸν μέγαν· οὕτω καὶ γὰρ ὁ προβῆθεῖς μοι πρὸς αὐτὸν κατὰ τοὺς ὑπνοὺς ἐδήλου θεῖος χρησμός.

Ἐκεῖτο τοίνυν ὁ τοῦ Θεοῦ ἀρχιερεὺς ἤδη τὰ τελευταῖα πνέων, πρὸς οὐρανὸν τε καὶ τὰ οὐράνια ἐπειγόμενος, καὶ οὐδὲν τι τὸ παράπαν ἄλλο, πλὴν τῆς ἀπαγούσης ἐκεῖσε μελετῶν τε καὶ φανταζόμενος· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ γλώττῃ τοῦτ' αὐτὸ συνεχῶς ὑποψιθυρίζων, καὶ τοῖς συνοῦσι κἀντεῦθεν παραδεικνύς, ὅποι δὴ καὶ τὴν τελευταίαν ταυτηνὴν στέλλεται· ὡς γὰρ οἱ παρόντες, τῆ καλῆ γλώττῃ, καθάπερ ἔφην, ὑποψιθυρίζουσα τὰ τελευταία προσέειπον, οὐδενὸς ἄλλου πυκνὰ προσιόντος; εἶχον ἀκούειν ἐκείθεν, εἰ μὴ τοῦ θαυμαστοῦ καὶ θείου γε ὄντος ἐκείνου λέξεσιν αὐταῖς οὕτως ὡς συντεθειμένου, τὰ ἐπουράνια εἰς τὰ ἐπουράνια· καὶ οὕτω πυκνῶς καὶ πολλάκις, ὡς περ ἐν περιόδῳ τινὶ καὶ στροφῇ κύκλου, ἔως ἡ ἐνοκῶσα τῆ οὐρανίᾳ ψυχῇ θεία καὶ ὑπερουράνιος χάρις, τοῦ καταλειφθέντος χοῆς καὶ τῆς συμφουοῦς αὐτὴν διαλύσασα συζυγίας, τὴν καὶ διαθέσει καὶ πράξει πάλαι θαυμαστῶς ἐκείνων ἀπερῶγουσαν διὰ τῶν οὐρανίων ἀγγέλων εἰς οὐρανὸν ἀξίως; μετέστησε καὶ τὰ ἐπουράνια· τρία μὲν ἔτη καὶ ἐξήκοντα τὰ πάντα συγγεγονούσαν τῷ συμφύτῳ σαρκίῳ, δυοκαίδεκα δ' ἐκ τούτων αὐτῶν κατὰ τὴν τῆς Ἐκκλησίας θαυμαστὴν προστασίαν ἐκείνῳ συνδηγωνισμένην πρὸς τὸ ἥμισυ.

Ἐπισημαίνει γε μὴν καὶ τοῖς ἐκτὸς ἐξαισίως ἡ παντουργὸς αὐτῆ τοῦ Πνεύματος χάρις; κάκεινα· φωτὶ μὲν περιλάμψασα τὸ τὸν νεκρὸν ἔχον ἐκείνου δομάτιον, ἄμα τῆ ἐξίδῳ τῆς ψυχῆς ξένῳ· καταλάμψασα δὲ καὶ τὰ ἐκείνου πρῶσπινα, καὶ καινῶς βλάψασασα τῷ περιόντι τῆς ἀγλῆς, καίτοι γε καὶ πρὸς ἐκτεταχότα, καὶ πρὸς κρῶσει καὶ τὸ πλείστον

προσπονεκρωθίντα, ὡς μηδὲν ἀποδεῖν καὶ τούτα τῆς τοῦ μεγάλου Στεφάνου λαμπρᾶς καὶ θεοειδοῦς θιάς ἐκείνης, ὀπηνίκα φημι περὶ Θεοῦ δημηγοροῦντος ἐν μέσῳ τῷ συνεδρίῳ τῶν Ἰουδαίων. Ἀτενίσαντες, φησὶν, εἶδον τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, ὡσεὶ πρόσωπον ἀγγέλου· τοῦ γὰρ αὐτοῦ Πνεύματος, καὶ τῆς αὐτῆς ἐνεργείας ταῦτα κάκεινα, κἀν οἱ σκοτεινοὶ περὶ τὸ φῶς, καὶ περὶ τὴν σοφίαν ἀπαίδευτοι, τούτοις τε κάκεινοις πλήττονται καὶ ἀντιλέγουσι πάλιν, τὰ μὲν τὸ παράπαν οὐδ' εἶναι τοῦ Πνεύματος φανταζόμενοι, καὶ δι' ἐκατέρων ἀναιροῦντες ἐκάτερα. Ἄλλ' ἡ μὲν φανεῖσα κατ' οἶκον ἐκείνη λαμπρότης, τῆς ψυχῆς δηλαδὴ τοῦ σώματος ἀπιούσης, δύο τῶν τῆς Ἐκκλησίας θεατὰς ἔσχε λογάδας, ἱερωσύνης τε ἀξιώματι καὶ ἀρετῇ παντοδαπῇ κικουρημένου; ὢν ἕτερος δῆπου καὶ τοῦ σεμνοῦ τῶν μοναχῶν ἐστὶ καταλόγου, οἱ καὶ μνηστὰι γεγονόσιν ὑστερον τοῖς ἄλλοις τῶν ὑπερφωῶς δραθέντων. Τῆς δὲ περὶ τὴν ὕψιν ὑπερφωῶς ἀγλῆς μάρτυρες ἔπαν γένος καὶ ἡλικία σχεδὸν πᾶσα, καὶ ἀπλῶς ὄσους ἡ ἐκφορὰ καὶ ἡ κατάθεσις τοῦ ἱεροῦ ἐκείνου νεκροῦ τότε πρὸς ἑαυτὴν συνεκάλει· συνεκάλει δὲ ἄρα πᾶσαν ὁμοῦ τὴν πόλιν, ὡς καὶ τὸν ἱερὸν οἶκον ὅλον τὰ τ' ἔνδον τὰ τ' ἔξω στενωχωρεῖσθαι τοῖς πλήθεσιν· ἡ δὲ καὶ ἀχώριστος ἐκείνου διαμεμένηκε τὸ παράπαν, ὡς περ τῆς ἱερᾶς ψυχῆς, οὕτω δὲ καὶ τῶν ὄστων καὶ τῆς κίνησης ἀδιαστάτου τῆς συνοίκου τοῦ Πνεύματος χάριτος εἰσάπαν διαμενούσης, καὶ θείου φωτὸς οἶκον, καὶ θαυμάτων πηγὴν, καὶ βρύσιν ἱερῶν χαρισμάτων, καὶ κοινὸν καὶ ἀδάπανον ἱατρειὸν, τὸν ἱερὸν ἐκείνου τάφον ἐργαζομένης. Ἄ δῆπου καὶ ὁ λόγος ἡμῖν κατὰ τὴν ἐπαγγελίαν ἀπὸ μέρους ἤδη δηλώσει· οὐτε γὰρ ἐκείνοις ἐξῆς ἐπεξελεῖθιν τῷ παρόντι λόγῳ σκοπεῖς ὁμοῦ πᾶσι· πῶς γὰρ; καὶ αὐτὰ δὲ ταῦτα συντετημένως, καθ' ὅσον οἶδόν τε, καὶ περιβολῆς δίχα πάσης; προθήσει καὶ λογικῆς αὐξήσεως, τὸ μήκος ὁμοῦ καὶ τὸν κόρον ἐκφεύγων.

Μοναχὸς τις τῶν ἱερᾶσθαι λαχόντων ἐν τινι τῶν κατὰ Θεσσαλονίκην φροντιστηρίων ἀσκούμενος, νόσῳ περιπίπτει δεινῇ, καὶ ἡ νόσος ἄλγος τῆς κεφαλῆς ἦν, οὕτω δὴ τοι σφοδρὸν, ὡς καὶ θάνατον εὐθὺς ἀπειλεῖν· ἀλλὰ τὸν μὲν θάνατον διαφεύγει, τὸ γε νῦν ἔχον, ἱατρικαῖς ἐπιμελείαις, ὡς ἔδοξε, τὴν ὀδύνην δὲ τῆς κεφαλῆς οὐδαμῶς· ἀλλὰ κατὰ περίοδον ἐπιούσα, πρῶτα μὲν ἐκάστου μηνὸς ἄπαξ, εἶτα τοῦ χρόνου προϊόντος, καὶ δις κατὰ μῆνα καὶ τρις καὶ πολλάκις καὶ πυκνότερον ἅμα καὶ ἀκμαιότερον κάκιστα διετίθει. Ἐδδομο; ἐνιαυτὸς ἐν τούτοις παρήει, καὶ τὸ πάθος αἰεὶ προκόπτον ἐπὶ τὸ χεῖρον, καὶ μαινέσθαι τὸν πάσχοντα καὶ ἀναισθητεῖν ἰσχύει δοκεῖν τοῖς συνοῦσι, τῷ τῆς βοῆς ἀλλοκότῳ τε καὶ ἀθήθει, καὶ τὸν θάνατον σφοδρότερον αὐθις ἠπειλεῖ, πάσης περιφρονοῦν ἱατρικῆς; ἐπιστήμης καὶ φαρμακείας. Τί τὸ ἐνταῦθεν; Ἀπαγορεύει μὲν ὁ μοναχὸς τὴν ἐνταῦθα ζωὴν, τῆς δὲ μελλούσης γεγρονῶς μόνης τῆς διανοίας, καὶ πρὸς τὴν ἔξοδον ὡς ἤδη κατὰ κεφαλῆς ἐπιούσαν βλέπων, τὰλλα τε τῆς μεταμελείας καὶ τῆς πρὸς Θεὸν ἐπιστροφῆς μετὰ στενωγῶν τε καὶ ὀδύρων ἐφθέγγετο βήματα, καὶ τὴν

καὶ τὴν ἐκείνης σωτηρίαν ἀνεκαλεῖτο, καὶ ἄσων δι' αὐτοῦ μεγάλην τῶν θαυμάτων ἐνεργειαν. ἔκων ἑαυτὸν ἄμα τῆς τε παραλθούσης ἀμελείας σου καὶ τῶν σφαλμάτων, καὶ ὅτι μὴτὲ τελευτῶν ὄν συναλγούντα καὶ συμπονούμενον περὶ τὴν ἡν τέως τῆς ψυχῆς θεραπείαν· εἶτα καὶ τοῦ σου μνησθεὶς ἐπὶ τούτοις, καὶ τῆς ἀγιότητος ἧς μεγάλης ποιμαντικῆς καὶ ἐπιστασίας ἐκεί- ἡν γὰρ καὶ τῶν γνωρίμων τε καὶ συνήθων· ἡ μὴδὲ τὴν τελευταίαν πρὸς Θεὸν ἐκδημοῦντι ἡκαρίων παρῆν· ἡ γὰρ ἄν, φησὶ, καὶ τῶν ἐξ- αὐτοῦ βημάτων καὶ τῶν ἱερῶν εὐχῶν μετα- τότῃ, ταῦτας ἀντὶ φυλακῆς ἰερῶν παντὸς καὶ ἡριῶν ὄπλων νυκτὶ προϊστάμεν. Ταῦτ' ἐπιπέδον ἄσούτερος, καὶ ἑαυτὸν ὄϊον ἀποκλαυδάμενος τούτων, τὸ τελευταῖον κατέγεται καὶ εἰς ἡ, καὶ ὁ ὕπνος ἔβην εὐθὺς ἐπιφέρει τοιάυδε. **B** ουν, φησὶ, κατὰ τὸν τοῦ θαυμαστοῦ Δημητρίου ἔνδον ἐστηκώς τῶν ἀδύτων, τὸν μέγαν βλ- ἄρχιερέα, τῆ θείᾳ τε παρεστηκότα τραπέζῃ, ὑπὸ τῆς ἱεροουργούντα τὰ μουσικά· ὅψ δὴ καὶ πᾶσιν εὐχῆς ἱερᾶς ἀξιοθῆναι παρ' αὐτοῦ περι- ἔπεσκέχοντο. Ὁ δὲ πρῶτα μὲν οὐδ' ἐπιστρέ- πρὸς τὴν αἰτήσιν ὄϊος ἰδοῦμαι, ἀλλὰ τῶν μυ- ἡκων μᾶλλον καὶ τῆς ἱερᾶς ἐξηρητισθῆναι τραπέ- κάκειναις προσέχοντι τὸν νοῦν· μικρὸν δὲ τι πᾶν, ἐπιστρέφει πρὸς με, καὶ τῷ ἐπιστηνίῳ ἐξιδὼν ἐπιθεῖς, ἔνθα δὴ καὶ τὸ πᾶν ἰδοῦμαι τότε ἀμαῖν τῆς ὀδύνης, τὸν τοῦ θεοῦ σταυροῦ τύπον ἄπτει μοι τοῖς δακτύλοις· τῶν δ' εὐθὺς εἰλαῖον ἡνωῶς ἐκρυέν, τὰ πρόσωπα καταχρῆν ἰδοῦμαι. **C** αὐτὰ μὲν ὁ τε ὕπνος, καὶ ἡ ἱερὰ ἔβης ἐκείνη. εὐθέως ἐξαναστάς, καὶ τοῦ θανάτου καὶ τῆς ἡς καὶ τῶν λυπηρῶν ἐκαίνων ὁμοῦ πάντων ἡν καὶ ὑπὲρ πάσας ἐλπίδας ἀπαλλαγῆναι, ὡς ἔχρος ἐκαίνων μηδοτιοῦν ἐλλελεῖσθαι, θεῶν καὶ εἰνοῦ θεράποντι μεγάλας ἀνωμολόγηται τὰς χάρι-

λας εἰς τῶν τῆς πόλεως οἰκητόρων ὁ τῶν ἡν, ἀλλὰ καὶ τῶν εὐπατριδῶν τε καὶ ἐπισθ- ὡς μάλιστα, γυναικί τε καὶ τέκνοις συζῶν, ἡκίας ἐπιμαλούμενος, ὀδύνη χρονία ἀκόχοτος ἦν· ἡν φασὶ ταύτην ἱατρῶν παιδῆς. Ἀυτῆ τῷ χρόνῳ ἐξηθείσα, μεθόδοις ἱατρικαῖς καὶ φαρμακειαῖς ἡ τὸ παράπαν ὑπέκτα, καθὰ δὴ καὶ πρόσθεν· ἡλέγγετο πάνθ' ὁμοῦ τῷ σφοδρῷ τῆς ὀδύνης, ἡσικῶν ἐμφραγέντων πόρων καθάπερ, καὶ τεριτωμάσαι τῆς γαστροῦς μηδεμιᾶ τινι μηχανῆ ἡδον συγχαρύνωντων, ὡς καὶ τῶν ἱατρῶν τοὺς οὖς τότε παρόντας ὄλην τινὰ μοχθηρὰν λέγειν ἡυτὴν συστήσαν, καὶ συμπαγεῖσαν εἰς λίθου ἡαλεῖν φύσιν, κάκεινον τὸν τῆς φυσικῆς ἐκ- ὡς ἀποφράττειν πόρον. Ἐκτεῖ μὲν οὖν ἡδὴ ἡ τάνδρῳ δεῖνῶς ὑπὸ τῆς ὀδύνης στροδομένῳ ἡον, καὶ αὐτὸ γὰρ τὸ ζῆν πρὸς ἐσπίραν ταύτης ἡρεῦνται. Τῶν δὲ προσχόντων καθ' αἶμα, καὶ ἡλλως καθ' ἐταίρειαν οἰκείων τε καὶ συνήθων καθημένων τε καὶ συμπασχόντων, ὡς ἔθος, ἐν ἡούτοις, καὶ τὸν θεῖον ἐν τούτοις εἰς μέσον ἡριὸν παρηχούτων τῷ λόγῳ, καὶ τὴν ἐνεργού-

σαν δι' αὐτοῦ μεγάλην τῶν θαυμάτων ἐνεργειαν. καὶ ὅτι τῷ ἐκαίνου πολλοὶ προσίντες τάφῳ, χυλε- πῶν ἀβρωτημάτων καὶ χρονίων παθῶν ἀθρόον ἐξάντες ὄρωνται, καὶ ὁ πάσχων ἐν αἰσθήσει τῶν λαλουμένων αὐτίκα γενόμενος, καὶ δάκρυσι καὶ βήμασιν ἐλαεινούς τὸν ἄγιον εἰς οἶκτον ἐξεκαλεῖτο· ἴσχυεις, ἀνθρώπων τοῦ Θεοῦ, λέγων, ἄτε δὴ καὶ Χριστοῦ μιμητῆς ἀκριβέστατος, εἰ καὶ μὴ πάραιμι καὶ αὐτὸ νῦν κατὰ τοὺς εἰρηγῶν τῷ σῶ τάφῳ, καὶ τῆς νόσου καὶ τῆς ὄρας ἀλλοούσης, καὶ ἐπισκίψα- σθαι καὶ θεραπεύσαι καὶ τῆς πικρᾶς ὀδύνης ἀπαλ- λάξαι καὶ τοῦ προσδοκώμενου θανάτου. Ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα μεταξὺ λέγων, εἰς ὕπνον ἐτρέπη, καὶ Γρηγόριος εὐθὺς ὁ μέγας παρῆν ἐν σχήματι πρε- σβυτέρου καὶ μοναχοῦ τινος τῶν οἰκείων, ὁμωνύμως **B** δηλαδὴ Γρηγορίου καὶ αὐτοῦ καλουμένου, καὶ τῶν συνόντων αὐτῷ πάλαι μοναχόν τε καὶ διάκονον ἑνα τινὰ παρεπόμενον ἔχων· οἱ δὴ καὶ αὐτῷ, φησὶ, τῷ πύσονται συνήθεις ἐτύγγανον ὄντες. Τοῦ τοίνυν Γρηγορίου φιλικῶς αὐτὸν ἐρομένου, Τί ποτε ἄρα τὸ λυπούν, καὶ τίς ἡ τοῦ θορύβου καὶ τῆς τοσηδε παραχῆς καὶ τῆς ἀνάγκης αἰτία; Οὐχ ὄρξ με, φησὶν ὁ πάσχων, ὀδύνη συνεχόμενον πικροτάτῃ; καὶ τῆς μὲν ζωῆς ἀφαιρούμενον ὑπὸ ταύτης ἀθρόον, τὰ δὲ φίλτατα, φεῦ! ἔρημα καταλείποντα πάσης ἡστυνοσύνης προστασίας; Ἄλλὰ μὴ δέδιθι, φησὶν, ὡ οὗτος, τὰ τοιαῦτα τὸ γὰρ νῦν εἶναι· ἔξαι καὶ γὰρ σοὶ καλῶς καὶ κατ' εὐχὴν μετὰ μικρὸν πάντα, τοῖς ὀδυνωμένοις μορλοῖς τοῦ παρόντος ἐπιβληθέντος, **C** εἶπε, καὶ τμημά τι τῆς αὐτῷ πάλαι καινουργηθεῖ- σης ἱερᾶς στολῆς, ἡπερ ἔφην, τοῦ κόλπου ὀδῆας ἐξενεγκεῖν, σταυροῖς ἑνεία χρυσοῖς ἐντετυπωμένον, ἐπιτίθειαι τῷ πάσχοντι μέρει· ὁ δ' ἄρα διάκονος ὁ παρεπόμενος τούτῳ, σταυρὸν καὶ αὐτὸς ἀπὸ κηροῦ ὀδῆας φέρειν, τοῖς τοῦ πάσχοντος ἐπιτίθειαι ὀπι- σθίοις, τῷ ὑπερκειμένῳ τῆς ἔδρας ὀσπῶ προσφύσας, ἱερὸν τοῦτέ φασιν ἱατρῶν παιδῆς. Καὶ ὁ μὲν ταῦθ' εὐτω θαυμαστῶς ἐνεργήσας Πνεύματι θεῷ τοῦ πά- σχοντος ἐξ ὀφθαλμῶν ἦν· ὁ δ' αὐτίκα, τῶν ὕπνων αὐτὸν ὑπανέντων, νύττεται τὴν γαστέρα, καὶ τῆς νοσοποιῶν θαυμαστῶς κενωθεῖσης ὄλης, ὡς καὶ τοὺς παρόντας καταπλήττειν πάντα, τῆ θείᾳ, τὸ τε πάθος εὐθὺς δρασκετεύει, καὶ ὁ πάσχων ἐλεύθερος; οὐ τοῦ προσδοκηθέντος μόνον θανάτου καὶ τῆς χρονίας **D** ἐκείνης ὀδύνης καθάπερ, ἀλλὰ καὶ εὐσθενῆς τις καὶ ῥωμαλέος ἐπὶ τὸν τάφον ἰὸν τοῦ μεγάλου, εἰ' ἑαυ- τοῦ τε λαμπρᾶ τῆ φωνῆ τὸ τοῦ θαύματος ὑπερφυδῆς πᾶσιν ἀνακηρύττων, καὶ θεῶν καὶ τῷ ἐκαίνου θερά- ποντι θύων τὰ χαριστήρια.

Ὁ τῆς κατὰ Θεσσαλονικὴν ἐκκλησίας τῶν ἱερῶν ἀσμάτων τε καὶ μελῶν ἔξερχος, καὶ τοῦ χοροῦ τῶν ἀδόντων ἀρχηγός τε καὶ κορυφαίος, Δομέστικον ἡ συνήθειαι τοῦτόν φησιν, ἐπίσημος δ' ἐν τοῖς τοιοῦ- τοῖς ἐκαίνος, καὶ χρόνῳ καὶ πείρᾳ καὶ φύσει καὶ τέχνῃ καὶ παντὶ τῷ συντελοῦντι πρὸς ταῦτα, καὶ διδάσκαλος χρηματίζων τῶν ὄντων, καὶ κατὰ πάν- των τὸ πρεσβεῖον φερόμενος· οὗτος τοιγαροῦν νόσῳ τινὶ συσχεθεῖς, ἐξ ὄλης μοχθηρᾶς τινος καὶ δριμύτης ἐχούσῃ τὰς ἀρομὰς, ἐναυτὸν ὄλον σχεδὸν ἐκίνητος

ἐπι σκίμποδοι κατακαίμενοι ἦν. Τῇ δ' ἀντιπιπτούσῃ Ἀ ψυχρᾷ διαίτῃ, καὶ δὴ καὶ ταῖς ἄλλαις ἐπιμελείαις τῶν ἰατρῶν, τοῦ μὲν δαπανηθέντος τῆς ὕλης, τοῦ δ' ἀλλουθέντος κατὰ μικρὸν, τὸ καταλειφθὲν ἐκείνης ἀκατέργαστόν τε καὶ ἀπεπτον, ἔλαιονόμενον ὡσανεὶ καταφεύγει πρὸς τὰ τοῦ σώματος πέρατα, καὶ παρῆντο δεινῶς· τὸ λοιπὸν, αἶ τε χεῖρες ὁμοῦ καὶ οἱ πόδες τῷ κορυφαίῳ τῶν μελῶδων. Ἡμέραι παρῆλθον ἐξ ἐκείνου συχναί, καὶ τῆς νοσώδους ἔλαιονόμενης ὕλης· κάκειθεν, τὰ μὲν ἄλλα μέρη καὶ μόρια τοῦ πάθους καθαρῶς ἀπαλλάττεται, τοῖς δέ γε τρισὶ καὶ πρώτοις δακτύλοις τῆς δεξιᾶς, τῷ τε ἀντιχειρὶ φημι καὶ τοῖς μετ' ἐκείνου, τῆς νοσώδους ἐκείνης ὕλης μέρος τι παραμείναν καὶ προσφυὲν, ἀργούς καὶ νεκρούς ἐκείνους πρὸς πᾶσαν ἡντινοῦν ἐνέργειαν ἀπεργάσατο· χρόνος παρῆει συχνός, καὶ τὸ πάθος οὐδοτιοῦν ἐνεδίδου, ἀλλ' οἱ μὲν οὕτως ἐπ' ὀρθίῳ τῷ σχήματι μένοντες ἦσαν, ἀκλίνας τε καὶ ἀκαμπτοὶ καὶ πρὸς· πᾶσαν φυσικὴν ἀκίνητοι κίνησιν· τῷ δὲ δεινὸν μὲν τοι καὶ σφόδρα δεινὸν ἐδόκει καὶ ἄλλως, οὕτω γε παρ' ἐλπίδας νεκρὰν ὀρῶντι τὴν χεῖρα· ἤδη γὰρ ἀπέλιπε τὴν θεραπείαν καὶ ἰατρικὴν πᾶσα τέχνη καὶ μέθοδος· ἐλύπει δ' οὐχ ἦττον, εἰ μὴ καὶ μάλλον αὐτὸν, τὸ μηδὲ τῇ τέχνῃ δύνασθαι χρῆσθαι, καθὰ δὴ καὶ τὸ πρότερον, μηδὲ γράφειν μηδ' ἐκδιθῆναι τὰ μέλη τῇ παρίσει τῆς δεξιᾶς. Ὅθεν καὶ πάσης ἀνθρωπίνης τέχνης καὶ βοηθείας καὶ χειρουργίας καὶ φαρμάκων καταγούς ὁμοῦ πάντων ὁ ἀσθενῶν, ἐπὶ τὴν θείαν ἀμέσως καταφεύγει πρυτανεῖαν, καὶ τὴν ἀληθινὴν ἐκείθεν αἰτεῖται βοηθειαν, πρέσβεις· ἰσχυρούς πρὸς Χριστὸν καὶ μεσίτας τοὺς ἐκείνου θεράποντας προβαλλόμενος. Νῦν μετὰ τὴν ἰκεσίαν ἐκείνην παρῆν, καὶ Γρηγόριος εὐθύς ἀντι πάντων τε καὶ πρὸ πάντων αὐτῷ κατὰ τοὺς ὕπνους ὁ μέγας παρῆν, τὴν μετὰ μικρὸν ἐσομένην θείαν ἐπισκοπὴν καὶ θεραπείαν θαυμαστῶς εὐαγγελιζόμενος· ἐδόκει καὶ γὰρ ὁ κάμων παρὰ τὸν μέγαν τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας διατριβῶν νεῶν, ἐν τοῖς δεξιοῖς αὐτοῦ που μέρισιν ἐντυχεῖν καὶ τῷ μεγάλῳ τῷδε ἀρχιερεῖ, ἴνα δὴ καὶ ἡ σορὸς αὐτῷ ἴδρυται· καὶ ὁ μὲν ἐδόκει πατριῶ· καὶ γνησίως τῆν κεφαλὴν αὐτῷ καταφύων τὰ ἥδιστα τε καὶ εὐχαισιότατα προσλάλει· Ἄπιθι, λέγων ὁ τῶν μελῶδων ἔξαρχος, ἀπό γε τοῦ νῦν καὶ καλῶς εἰς τὸ ἐξῆς ἔσται σοι· ὁ δὲ τῆς ἡμέρας· ἤδη τὸ ἔψον ὑπολαμπούσης διαναστάς, ἀπεισι δρομαίως εἰς τὸν νεῶν, τὴν ἱερὰν τοῦ μεγάλου καταλαμβάνει σορὸν, προσπίπτει, δάκρυσι μεταμελείας ὁμοῦ καὶ ἰκεσίας ἐκείνην ἰκανῶς λούει· νῦν μὲν τὴν ἁμαρτίαν ἐξαγγέλλων καὶ τὴν πάλαι κατ' αὐτοῦ τῆς γλώττης προπέττειαν· ἐφθασε καὶ γὰρ, ὡς αὐτὸς ἔειπεν, εἰς ἐκείνον τὰ τοιαῦτα ἡμαρτηκῶς· νῦν δ' αὖ τὴν συγγνώμην ἐξαιτῶν καὶ τὴν θεραπείαν τοῦ πάθους, καὶ τῷ τῆς σορῆς λίθῳ πυκνὰ παρατριβῶν τὴν δεξιάν· καὶ ταῦτα θεηθεὶς ἐφ' ἰκανῶν καὶ εἰπῶν, ἐπεὶ καὶ τῆς οἰκτιροφροσύνης ἐγγίνετο πάλιν, καὶ πρὸς αὐτὸν ἐπανήει, τῆς θυμωστικῆς σου καὶ ὑπερφουῶς· περὶ τὸν Γρηγόριον, Χριστὲ, χάριτος! καὶ ἡ χεῖρ αὐτῷ κατὰ φύσιν ἐνεργός ἦν, καὶ οἱ νεκροὶ καὶ ἀκίνητοὶ δάκτυλοι

πρὶν, ζῶντες ἀθρόον καὶ κινούμενοι καθωρῶντο, καὶ τὰ οἰκτιροφροσύνης πράττοντες· τὴν γὰρ οἰκτιρῶν εὐθύς· εἰσιῶν καὶ τῆς γραφίδος ἀψάμενος, καὶ γράφων ὑγιῶς· τε καὶ ἀπταίστως ἐνωρᾶτο, καὶ τὴν χεῖρα πρὸς τὰ μέλη, καθὰ δὴ καὶ πρόωρον, εὐρύθμως κινῶν, καὶ Θεὸν ἀνακηρύττων σωτήρα λαμπρᾷ τῇ φωνῇ, καὶ τὸν ἐκείνου μέγαν θεράποντα.

Ἄνθρωποι τῶν ἀλουργίδας ἰστουροῦντων βασιλικὰς ὑπὸ τινος ἀφανοῦς συμπεσοῦσης αἰτίας τὴν φυσικὴν τῶν τῆς γαστρὸς περιττωμάτων ἐπὶ μακρὸν ἐπέχεται κένωσιν ἀνορεξία τρωτῶν ἐπὶ τούτῳ καὶ πόσεως ἐφ' ἡμέραις συχναῖς, καὶ ὁ πάσχων ἐν περιστάσει, πάντων ὁμοῦ τῶν πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαίων ἤδη στερούμενος. Καὶ δὴ πρόσεισι τινι τῶν βασιλικῶν ἰατρῶν, θεραπείαν τινα παρ' αὐτοῦ καὶ τῆς τέχνης αἰτῶν· φάρμακον ἐκείνος ὀρέγει σκευάσας· πρὸς γε τὴν τῆς γαστρὸς κένωσιν ὁ πάσχων παρ' ἐκείνου λαβῶν, κρείττονι πάντως προνοίᾳ παρὰ τὴν τοῦ ἱατροῦ γνώμην ἐκεῖνο προσφέρεται· ὁ μὲν γὰρ τοῦ παντὸς ἐκέλευσε πίνειν· ὁ δ' ἐπ' οἴκου γενόμενος, μὴ τοῦ παντὸς, ἀλλὰ τοῦ ἡμίσεως θεῖν εἶναι πίνειν μᾶλλον ἔλεγε τέως, καὶ οὕτω διάπειραν ἐκείνου λαβόντα, καὶ πρὸς τὰ πρόσω χωρεῖν· χρεῖται τοιγαροῦν τῷ ἡμίσει· τὸ δὲ τῆς κενώσεως· αὐτόθεν ἀρξάμενος οὕτω τοι δραστηκῶν καὶ ἀκάθεκτον ἔωφθη, ὡς καὶ τῶν σαρκῶν μετ' ὀλίγον τοῦ πάσχοντος ἔλεγεσθαι, καὶ δυσεντερίας πάθει περιβαλεῖν. Ὁ μὲν οὖν εἰς ἀμαθίαν εἶτε καὶ λήθη τὸ φάρμακον ἐκεῖνο κέρσας ἱατρὸς, αἰσθόμενος τοῦ κακοῦ, παντοδαπὸς τις ἦν, τοῖς ἐναντιοῖς τῶν φαρμάκων ἐπισχεῖν τὴν κένωσιν μηχανώμενος· ἡ δ' οὐχ ὑπέειπε, κρείττω ἀπάσης μηχανῆς ὀρωμένη, καὶ θάνατον τὸ τελευταῖον ἀπειλοῦσα τῷ πάσχοντι. Ὅθεν καὶ τῆς ἐκείθεν ἀπογνοῦς βοηθείας ἀπέστη, πρὸς Θεὸν δι' εὐχῆς καταφεύγει, καὶ τὸν ἐκείνου μέγαν θεράποντα τῷ Οἴδα, λέγων, ἄνθρωπε τοῦ Θεοῦ, καὶ παρόντα τῷ βίῳ καὶ μεταστάντα, πλείστα τινα καὶ μάλιστα θανάμενος ἐν Χριστῷ· γενού τωιγαροῦν ἐν τῇ ὥρῃ ταύτῃ κάμοι βοηθός, καὶ τῶν ἐπιχειμμένων τούτων κινδύνων καὶ τοῦ πικροῦ θανάτου τῆ σῆ μεσιτείᾳ ἐξάρπασον. Ὑπνοὶ μετὰ τὰ βήματα ταῦτα καὶ τὴν εὐχὴν ὁ νοσῶν, καὶ τὸν ἐξυπηρετούμενον πάλαι· τῷ ἀρχιερεῖ μοναχῶν ἐν τοῖς ὕπνοις ὀρᾷ, τοιαῦτα πρὸς αὐτὸν λέγοντα· Τὸν τοῦ ἀρχιερέως οἶκον, φησὶν, ὁ οὗτος, καταλαβῶν, τὴν ἱερὰν ἐπωμίδα ἐκείνου τοῖς σοῖς ἐπίθεσις νεφοῖς, καὶ οὐχ ἁμαρτήσεως γε τοῦ σκοποῦ. Ἐδόκει μὲν οὖν ὁ πάσχων εἶτι τῷ ὕπνῳ κάτοχος ὢν, εἰς τὸν τοῦ ἀρχιερέως οἶκον καὶ ἀπίναει καὶ τὸ ἱερὸν ἐκεῖνο βόκος ζητεῖν κατὰ τὰ προστεταγμένα, καὶ ἐπιδή μὴ τὸ ζητούμενον ἔσχε, πρὸς τὸν προστεταχότα μοναχῶν αὐθις ἐπανελθεῖν, ἐκεῖ δόξαντα παραμένειν εἶτι, καὶ τὴν ἀποτυχίαν εἰπεῖν. Τὸν δὲ λαβόμενος αὐτοῦ τῆς χειρὸς οὐκέτι μὲν εἰς τὸν οἶκον ἐκείνον, εἰς δὲ τὸν αὐτοῦ τάφον μᾶλλον ἀπαγαγεῖν, κάκει τὴν ἱερὰν ἐπωμίδα μετὰ χεῖρας λαβόντα, τοῖς τοῦ νοσούντος νεφοῖς ἐπιθεῖναι. Καὶ ὁ μὲν ὤχετο ἀπίων εὐθύς μετ' ἐκεῖνα τὸν δ' ὕπνον αὐτίκα καὶ ὁ νοσῶν ἀποτιναξάμενος, καὶ τὸν μὲν οἰκίσκον τοῦ ἀρχιερέως ἐκ γε τῶν ἐραθέντων κρήνας

τὸν τάρων, τὸν δ' ἐπικείμενον ἰσως λίθον διὰ
 πρὸς ἐπωμίδου δηλοῦσθαι, ἐτι τῷ πάθει κάτοχος
 ρὰ τὴν ἱερὰν τε σοφὴν ἔρχεται, καὶ τοὺς νε-
 παρατρίψας τῷ λίθῳ, καὶ θανάτου καὶ νόσου
 ἢ ἐὺθὺς ἐκείθεν ἐπάνεισιν.

ἔσαι καὶ ἱατρὸν ὁ μέγας οὗτος ἱατρὸς τῶν
 ἰσχυρῶν καὶ σωματίων· ὁ μὲν γὰρ ἐπὶ χρόνον
 ἰσοκλείστον παντοδαποῖς προσπαλαίων νοση-
 ῶς ἐκ μὲν τῆς χρονίας κατακλίσεως τὴν σάρκα
 ; σκολήκων δὲ πληθὺς ἀνασχέιν τὰς πληγὰς·
 δ' οὐκ αὐτὸς μόνος, ἀλλὰ καὶ ἡ ὁμόζυγος ἰσοκλείστον
 φιλτάτα· καὶ ὁ τοῦ ἱατροῦ οἶκος οὐκ ἱατρεῖον,
 ἰρ ἔθει, ἀλλὰ νοσοῦντων μᾶλλον ἦν καταγώ-
 ἰλλ' ἐφίσταται τοῦτοις καὶ μάλα φιλανθρω-
 ἰστέλλητος ὁ κοινὸς ἱατρὸς, ὁ θεῖος, φημί,
 νιος, ἐφίσταται δὲ πῶς; Ἐδόκει τῇ θυγατρὶ
 ἰσοκλείστον τὸν μέγαν ἐπὶ τῆς οἰκίας ὄρξην·
 ἔει καὶ αὐτὴν ἐκείνῳ προσπίπτουσαν ὑπὲρ
 ἰσχυρῶν τοῦ οἰκείου πατρὸς ἰκετεύειν· τὸν δὲ
 εὐμεινῶς τῇ προκλήσει πρὸς σπῆντα, τὴν λε-
 ἐνεαχθῆναι οἱ κελεύσαι, ἐν ἧ τὰ τοῦ ἱεροῦ
 ος ἐτησίως αὐτῷ τελεῖν ἔθος· ἦς δὲ καὶ προσ-
 ἰσχυρῶν ὑφ' ἑνό; τινος τῶν ἱερῶν διακόνων,
 πληρῶς ἀγίου, τὸν ἱεράρχην ἐπιτάττειν τῷ
 φ. χεῖρας ἅμα καὶ πόδας ἀπορρόπτειν τοῦ
 τος τῷ ὕδατι· καὶ τὸν μὲν τὰ προστεταγμένα
 ἦ λόγος ποιεῖν, τὸν δ' αὐτίκα πρὸς τὴν κατὰ
 ἔξιν καὶ τὴν ὑγίαν νιψάμενον ἐπανάρχεσθαι.

Θαυμαστῶς οὕτως ὁρώση τῇ παιδί καὶ περὶ
 ἰσχυρῶν ὡσαύτως ἐπέσει δεῖσθαι, καὶ τὴν ὑγίαν
 ἦς ἐξαιτεῖσθαι τοῦ διδασκάλου· ἀλλ' ἔφηκει
 ἐκείθεν ἀκούειν, τοῖς μὲν παροῦσιν ἀρκεί-
 τό γε νῦν εἶναι, λεγοῦσης, μετὰ μικρὸν δ'
 ως ἦξει ἐλπίζειν κἀκείνα. Τί τὸ ἐνεῦθεν;
 γάλλει τοῖς γονεῦσιν ἡ κόρη μετὰ τοὺς ἕκτους
 ἰσχυρῶν· ὁ πατήρ αὐτίκα διακούσας εἰς βαλα-
 ἔγειν κελεύει· τοὺς ἰσχυρῶν ἅμα τοῖς σπύλῃσι
 μόνος ἀποτίθεται· εἰς ἐκείθεν ἀπάρας, ἐπὶ
 ἰσχυρῶν τοῦ μεγάλου σοφὴν ἔρχεται· καὶ δου-
 ἰσχυρῶν διαγενομένων, αἰφνιδίον νύτταται τὴν γα-
 , καὶ πρὸς ἐκκρίσιν τῶν περιτωμάτων χωρεῖ,
 ἰσχυρῶν πρῶτον εἰργομένων ἡμέραις τῆς κατὰ
 ἐξῆδου· καὶ παρὰ τὴν οἰκίαν ἐλθὼν τοσαύτην
 ἰσχυρῶν ἐφίσταται κένουσιν, ὡς καὶ τοὺς ὁμοτέχνους
 , δὲ αὐτῷ· αὐτῷ κα: αὐτίς ἀπαγορεύσας ἐν
 ἰσχυρῶν φυσικήν ἀποκρίσιν ἂν αὐτὸν οἰθθέντας καὶ
 ἰσχυρῶν ἰσχυρῶν μετ' ὀλίγον, τῇ τῆς νόσου μακρῶ
 ἰσχυρῶν καὶ τῇ ἐκείθεν ἀδυναμίξ τῆς μεγάλης
 ἰσχυρῶν καὶ ἀθρόοις κενύσεως προστεθείσης. Ἄλλ'
 ἰσχυρῶν, τῆς νοσοποιῶν κενώσεως οὕτως αὐτῷ θαυ-
 ἰσχυρῶν ὕλης, τῷ τοῦ ἀγίου νιπτηρι καὶ τοῖς καινοῖς
 ἰσχυρῶν λουτροῖς τῶν χειρῶν ἅμα καὶ τῶν ποδῶν,
 ἰσχυρῶν ἦν αὐτίκα τῆς νόσου, οὐ τὴν προσοῦσαν
 ἰσχυρῶν ποδαλῶν ἰσχυρῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν μὴ παροῦ-
 ἰσχυρῶν μάλιστα προσπαλῶν, ὡς καὶ ἴππον παρ' ἐλ-
 εὐχρῶς ἀναβαίνειν ἔχειν, καὶ τὴν πόλιν
 ἰσχυρῶν ὡς καὶ πρῶτον χρῆσθαι τῇ τέχνῃ, καὶ
 ἰσχυρῶν θεραπεύειν, ἀλλ' οὐχὶ πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ
 ἰσχυρῶν γυναῖκα· ταύτη γὰρ καὶ ἀπαγορεύει τὸ ζῆν

μᾶλλον, ἰσχυρῶν τῆς τέχνης τὴν ἐκείνης
 νόσον εὐρών. Ἄλλ' ὁ κοινὸς ἱατρὸς καὶ Πατήρ οὐκ
 ἐψεύσατο τὴν ἐπαγγελίαν, ἀλλ' ἴσται μετ' ἐκείνων
 καὶ ταύτην, καὶ τὰ πρὸς τῇ κεφαλῇ κατ' ἀξίαν
 διδούς, καὶ τὸ σῶμα πᾶν ὁμοῦ διασώζων, ἰσχυρῶν
 ἦ ὁ τοῦ θεοῦ ἄνθρωπος κἀνταῦθα, κατὰ τὸ εἰρημέ-
 νον.

Εὐνή τις τῶν εὐπατριδῶν καὶ κοσμίων νόσῳ περι-
 κίπτεται μακρῶ τινι καὶ βαρεῖα· μεθ' ἦν καὶ βεῦμα
 χυμοῦ τινος πονηροῦ κατὰ τῆς δεξιᾶς βεῦσαν, ξηρὰν
 ἰσχυρῶν αὐτὴν καὶ ἀργὸν ἀπεργάζεται· μᾶλλον δ' οὐκ
 ἀργός τε καὶ ἀπρακτός ἡ χεὶρ μόνον· ἦν γὰρ ἂν τῶν
 ἰσχυρῶν κακῶν καὶ τοῦτο· ἀλλὰ καὶ ἀχθος ἐτίθειον
 ἦν τῇ πεισούσῃ, κάτω που καὶ καθ' ἑαυτὴν ἠωρη-
 μένη, ἀλλ' εἰς ὀρθὴν πρὸς ἐκτεταμένην πλαγίως,
 ἀκαμπτος, ἀκλινής· πρὸς πᾶσαν κίνησιν ὁμοῦ καὶ
 μετὰ δάσιν· αἰσχρὰ τις προτιθεῖν, καὶ παντὶ τῷ σῶ-
 ματι πολεμία. Παῖδες μὲν οὖν ἱατρῶν τοῖς θερμοτέ-
 ροις τε καὶ ὀρθοῖς τῶν φαρμάκων τὴν οὕτω
 κατεψυγμένην ἀναζωπυρεῖν καὶ θεραπεύειν ἐκλείουον
 χεῖρα· ἡ δὲ τοῦτοις οὐδ' ὀλίγα διδοῦσα, μύροις καὶ
 λειψάνοις μᾶλλον ἀγίων καὶ τοῖς ἐκείθεν ἱεροῖς
 ἐλαίοις πυκνὰ περιχρῶσα ἦν τὴν πάσχουσαν χεῖρα,
 καὶ τὴν ἐκείθεν βοήθειαν καὶ τὴν θεραπείαν ἐκδεχο-
 μένη. Ἐπεὶ δὲ καὶ τῶν συγχῶν καθ' ἐκάστην ἡκουε
 θαυμάτων τοῦ θαυμαστοῦ Γρηγορίου, πρῶτα μὲν
 οὐδὲ πιστεύειν ἤξιον τοῖς λεγομένοις· οὐ μόνον οὐ
 τὴν προσήκουσαν ἔχουσα πάσαι δόξαν περὶ αὐτοῦ,
 ἀλλὰ καὶ τῇ γλώττῃ κακῶς κατ' ἐκείνου χρωμένη,
 οἷα τὰ τῶν κενωδῶν τουτωνῶν γυναικῶν καὶ εὐριπί-
 στων καὶ κούφων, ὀποίας ἐπὶ κλείστας καὶ ἡ Κων-
 σταντίνου παρ' ἡμῖν τρέφει μετὰ τῆς ὀνομαζομένης
 εὐγενείας καὶ τὴν κενωφονίαν καὶ τὸς μεριμῶνους
 καὶ τὰ σχίσματα καὶ τὴν τῆς γλώττης περιποιου-
 μένας ἀκαλασίαν καὶ φαρτίαν τινὰ περὶ ἐκείνα· καὶ
 φήμην καὶ αἰσχρὸν ὄνομα φιλοτιμουμένας κεκτῆσθαι·
 ἀλλ' αἱ μὲν προφανῶς διὰ ταῦτα· διατί καὶ γὰρ
 ἰσχυρῶν; ἡ δὲ καὶ δι' ἀπλότητα γυναικείαν ἰσχυρῶν
 ἀμαθίαν, εἴπερ καὶ τοῦτοις δοθῆμεν ὄλω; χώραν τε
 καὶ συγγνώμην ἐν τοῖς τοιοῦτοις, καὶ ταῦτα, διδα-
 σκάλων παρόντων τοσοῦτων καὶ τηλικούτων. ἰσχυρῶν
 μὲν οὖν ἐξ ἀπιστίας, καθάπερ ἔφην, οὐδὲ προσέχειν
 τοῖς περὶ τοῦ μεγάλου θρυλλουμένοις ὄλω; ἡξίου τὸν
 νοῦν· ἐπεὶ δ' ἡ μὲν τῶν θαυμάτων ἐνέργεια πᾶσαν
 περιούσα τὴν πόλιν πυκνὰ περιεκτύπει καὶ ταύτης
 τὰ ὄντα, τὸ δὲ τῆς δεξιᾶς; πάθος οἰκοθεν αὐτὴν ἠπειγε
 νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν, θεραπεία δ' οὐδ' ἠτισοῦν
 οὐδὲ μὲν ἦν φαινομένη, συνελαινεῖται καὶ ἀκουσα
 παρὰ τῆς ἀνάγκης, καὶ καταφεύγει σὺν ταῖς ἄλλοις
 καὶ αὐτὴ πρὸς τὸν μέγαν, περὶ ἄλλουσα μᾶλλον ἢ
 πιστεύουσα τοῖς ἐκείνου· ἡ γὰρ μὴ δεδυνῆσθαι, ἡ
 καὶ δυνάμενον τὰ τοιαῦτα ποιεῖν, μὴ βεβουλησθαι
 διδοῖναι τοῖς κατ' ἐκείνην διακειμένοις πᾶσαν ἔλεγον
 εἶναι ἀνάγκην· ὅπερ καὶ δικαίον ἀντικρὺς ἦν ἂν,
 καὶ τοῦ σώζοντος λόγου. Ἄλλ' ὁ τοῦ Χριστοῦ μαθη-
 τῆς, τοῦ τὸν ἥλιον ἀνατέλλοντος; ἐπὶ πονηροῦ καὶ
 ἀγαθοῦ, καὶ βρέχοντος ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους,
 κατὰ Χριστὸν κἀνταῦθα καὶ αὐτὸς ἐλεῶν ἦν· διὸ καὶ
 προσοῦση τῇ γυναικί, καὶ δουλοπούσῃ μετὰ τῆς

τῶν λογισμῶν ἐκείνων, ἥπερ ἔρην, ἀμφιβολίας, καὶ ἅ μιν χειρὰ προστριβούσῃ τῷ ἐπιχειρῶντι λίθῳ τῷ τάφῳ, πρῶτα μὲν τοὺς ἤδη νεκροὺς τε καὶ ἀκινήτους ἰδῆται δακτύλους, ὧς· καὶ δύνασθαι κινεῖν καὶ συνάπτειν, καὶ σταυροῦ σχηματίζειν δι' αὐτῶν τύπον, ἔτι παρούσα δηλαδὴ τῷ θείῳ νεφί, καὶ ταῖς σεπταῖς εἰκόσιν, ὧς· ἔθοις, τὴν προσκύνησιν ἀπονέμειν· εἶτα καὶ οὐκ ἄρα γενομένη μετὰ τρίτην εὐθύς, καὶ ὄλην τὴν δεξιάν θεραπεύει, νυκτὸς ἐπιγενομένης· καὶ ὑγιᾶς τε καὶ ἐνεργὸς ἡ χεὶρ ἐξ ἐκείνου τῆ γυναικὸς κατὰ φύσιν, ὡ θεοῦ θαυμασίω! ἰαθεῖσιν καὶ τὸ τῆς ψυχῆς χαλεπὸν ὄμοῦ πάθος, καὶ τὴν πονηρὴν ἀπιστίαν, πολλῶν τῶν κατὰ σῶμα παθῶν οὖσαν χαλεπωτέραν, καὶ θεῶν ἀνυμνοῦσιν, καὶ τὸν αὐτοῦ λαμπρῶς ἀνακηρυκτούσῃ θεράποντα· ἧς δὴ καὶ τοὺς ἀπιστοῦντας τούτους ὡσαύτως· ἔτι κατακρύβειν ἔδει τῶς καὶ πείθεσθαι.

Χήρα τινὲ γυναικὶ γρηραιᾷ τε καὶ πίνητι βέυμα νοσώδης ἄνωθεν ἐξ ὤμου τῆς εὐωνύμου χειρὸς καταρρέει, καὶ ταύτην ἀργὸν ἀπεργάζεσθαι. Ἦν οὖν διπλοῦν τὸ πάθος τῆ γυναικὶ, καὶ διὰ ταῦτα δὴ καὶ ἀφόρητον· τὰ μὲν γὰρ πρῶτα, καθάπερ ἐκ μικρῶν τιμῶν ἠργαζομένων ἀρχῶν, τῆς τε συνήθους ἡλακότητος οὐκ ἀπέριγαι τέρως, καὶ τὰς δόδυνας ἔτι φορητάς ἐπάγειν ἰδόμεναι· τοῦ χρόνου δ' αὐτῆ προλόντος, τῶν τε χειρῶν ἀφαιρεῖται τοῦργον καθάπερ, καὶ σὺν αὐτῇ τὰς τῆς ζωῆς ἀφορμὰς· καὶ τὴν ἐδύνην χαλεπὴν τινα καὶ ἀφόρητον ἐμπνέει· πλείστα μὲν οὖν ἰατρικῆ πρὸς ἀποτροπὴν εἰσενεγκούσα τοῦ βεύματος, ὧς καὶ κυστέρι τὸ τελευταῖον κατὰ τοῦ ὤμου, καθαπερεῖ τινος· ἀρχῆς καὶ πηγῆς· πεφνήστος· ἐκείνου χρήσασθαι, ἤνυσσε πλέον οὐδὲν, εἰ μὴ τὸ καὶ ταῖς ἀληθῶσιν ἐνεσθῆεν προσθεῖναι, καὶ σφοδρότερον τὸ κατὰ τὴν χεῖρα πάθος ἐργάσασθαι. Οὕτω ταλαιπωρουμένης τῆς ἀθλίας ἐπὶ μακρὸν, δεινὰ τε ποιούσης καὶ πλείσταις ὄμοῦ καὶ μεγίσταις· ταῖς βραχίαις συγκαλουμένης· πᾶς γείτονας, οἰκτον ἐκείναι τῆς πασχούσης λαβοῦσαι, ἐπεὶ μὴ θαμῶς εἶχον ἄλλω· ἀμύνειν, παρὰ τὴν τοῦ μεγάλου σοφῶν σὺν γε τοῖς ἄλλοις σπουδῆ καὶ αὐτὴν βαδίζειν ἐκέλευον, καὶ παρ' ἐκείνου μόνου τὴν θεραπείαν αἰτεῖν. Πείθεται ταῖς καλαῖς ἐκείναις συμβούλοις· ἡ πάσχουσα, καὶ τῷ ἱερῶ προσελθούσα τάφῳ, καὶ πλείστα δετηθεῖσα καὶ εὐξαμένη, τῆς νυκτὸς ἤδη προσελθούσης, ἐπ' οἴκου καὶ αὐθις χωρῆ· καὶ τὴν μὲν ἡ στρωμνὴ καὶ τοῦδαρος εἶχε συνήθως· ταῖς προλαβοῦσαις δόδυνας ὡσαύτως· κάτοχον· ὃ δὲ μέγας ἰατρὸς τῶν νοσοῦντων, ἀστειῶς· πως τῆς θεραπείας ἀρξάμενος, οὐκ εὐθύς ἀφαιρεῖται τὴν ἐδύνην ἐκείθεν, καίτοι γε δυνατόν ἦν, ἀλλ' ἤρμα πω· καὶ κατὰ μικρὸν ἐκείνην ἐξάγων, ὧς ἂν ἐναργεστέρην καὶ τῆ πασχούσῃ μᾶλλον παρέχη τὴν ἀσθησιν, τὸ μὲν νῦν εἶναι τῶς, τοῦ τὸ ὤμου καὶ τοῦ βραχίονος ἀπελαύνει· συγχωρεῖ δ' ἔτι τὴν περὶ τὸν ἀγκῶνα καὶ τὸν πῆχυν διατριβήν. Ἄλλ' ἡ γυνὴ τοῦ μὲν, οὐδὲ συνείτα τὴν παράπαν οὐδοσιῶν, σφοδρότερας δ' ὧς· εἰκόσ τῆς καταδομοῆς αἰσθημένη τοῦ πάθους, συνελθεῖντος εἰς τὸ στενὸν, καὶ καταβοῶν ἐποχεῖραι τοῦ ἰατροῦ, καὶ κικῶ· κατ' ἐκείνου χρησθαι τῆ γλώττῃ, καθάπερ ἐπὶ τῶν αἰσθητῶς ἰατροῦ-

μένων τε καὶ χειρουργουμένων οἱ τῆς θεραπείας τῶς ἀναίσθητοι, ὧς· ἂν αἰτιωτάτος γεγονότος αὐτῆ τῆς δόδυνας ταύτης τῆς χειρὸς. Ἄλλ' αἱ συνήθεις καὶ αὐθις ἐκείναι συνιούσαι καὶ γείτονας, ἐκείσε καὶ πάλιν συνεβούλευον ἀπείναι, καὶ τὸ λοιπὸν τῆς θεραπείας ἐπιζητεῖν· καὶ ἡ μὲν ἀπῆει καὶ αὐθις, καὶ τῆ θαυματουργῆ τοῦ μεγάλου σοφῶ μετ' ἐδύνης προσέπιπτε, ταυτὶ τοῖς προτέροις· οἷον ἐπεκαλοῦσα, καὶ ὅπ' ὀδόντα τὸν γογγυσμὸν ἐκείνῳ προφέρουσα· ὃ δὲ καὶ τὸ λείπον ἐπάγει φιλανθρώπως αὐτίκα, καὶ πανταλὴ τὴν θεραπείαν ἐκαὶ τῆ γυναικὶ δίδωσιν· οὐ κατ' ὕπνου οὐδὲ λόγους ἑσπερ δὴ καὶ ταῖς ἄλλοις ἐπὶ πολὺ, ἀλλ' ἐρηγοροῦσιν καὶ πράγματι αὐτοῖς ἐναργῶς, ἐξ ἄκρων δακτύλων ὡσανεὶ τινα μέτω λεπτῶν τὴν ἐδύνην καὶ τὴν χρονίαν ἐκείνην νόσον ἐλκυεῖν ἐξω δοκῶν ἐπὶ ὤραν συκῆν· ἡ δὲ γυνὴ τὴν οἰκίαν ἐκείθεν καταλαβοῦσα· οὐκ ἀνώδυνο· μόνον καὶ ἀπαθῆς, ἀλλὰ πρὸς πᾶν ὀτιοῦν ἔργον ἐπιτηδεῖαν κατὰ φύσιν κεκτημένη τὴν χεῖρα καὶ ἐνεργόν, θεῶν εὐχαρίστῳ γλώττῃ διὰ παντὸς μεγαλύνει καὶ τὸν ἐκείνου θεράποντα.

Καὶ μοναζούσαις θυγατρὶ τῆ μὲν ἐξώρω τὴν ἡλικίαν καὶ ἤδη προσεῦτιδι, τῆ δὲ κατ' αὐτὴν ἀκμαζούσῃ, ἐπίχυσιν ὀφθαλμῶν καὶ ἀκοῆς βλάβην παρούσαις, ἐπειδὴ τῷ τάφῳ καὶ ἄμρω τοῦ μεγάλου προσελθόν, λύσιν ἐκατέρω τοῦ πάθους αἰτοῦσαι, τῆ μὲν τὸ δόκωφον εὐμενῶς, τῆ δὲ γρηραιᾷ τῶν ὀφθαλμῶν θεραπεύει τὴν πῆρωσιν, ὧς τὴν μὲν τὴν προτέρην ἐκαλαβεῖν ὀρατικὴν τῶν ὀφθαλμῶν ἔξιν τε καὶ ἐνέργειαν, τὴν δὲ τὴν κατὰ φύσιν τῆς ἀκοῆς ἐντελεῖ δύναμιν, καὶ ἄμα τὸν εὐεργέτην καὶ ἰατρὸν ἀνυμνεῖν, οὕτως· ὁξίως τε καὶ τρανῶς ἀπολαβοῦσας τὴν τῶν ὡσανεὶ νεκρωθέντων τούτων πρῶτων καὶ ἀναγκασιότατων αἰσθητηρίων οἷον ἀνάπλασιν τε καὶ ἀναβίωσιν.

Οὐδὲ τῶν ἡμετέρων ὀρθῶν εὐεργετῶν ὁ μέγας ἀπέχετο, ἀλλὰ καὶ τούτοις φιλανθρώπως συναριθμεῖ τοῖς οἰκείοις τε καὶ αὐτόχθοις, τὸν πολιοῦχόν τε καὶ σιωτήρα τῆς μεγάλῃς τῷ θυτι Θεσσαλονικίῃ, Δημήτριόν φημι τὸν ἐν μάρτυρι καὶ θαυμαστοποιῶς μέγαν, καὶ αὐτὸς θαυμασιῶς ἐκμιμούμενος. Ἄνθρωπος γάρ τις Ὀρεστιάδος μὲν τῆς πύλου· ἀποικὸς ὢν, ἦν Ἀδριανὸς ἐπισκοπευσάμενος ὑστερον, τὴν ἐπωνυμίαν ἐξ ἑαυτοῦ φέρων δίδωκε, πολὺ δὲ καὶ συνέσει καὶ σεμνότητι βίου κτισομημένος, καὶ τῶν πολιτῶν Θεσσαλονικίῃς τυγχάνων ἤδη καὶ αὐτὸς εἰς, ἦν μὲν ἐπ' εὐλαθείας καὶ τοῦ περὶ τὰ κάλλιστα φιλοτροῦ καὶ ζήλου καὶ πρὶν ἐπιβῆναι τὸν μέγαν τῆς Ἐκκλησίας, καὶ φίλος καὶ καὶ μόνος αὐτοῦ ἀκοῆς τῶν καλῶν ἐκείνου, καὶ ζήλου πνέων ὅπερ τῆς κατ' αὐτὸν ἀληθείας ἀδικουμένης, καὶ τοὺς στασισταῖς ἐκείνου· ὅπερ αὐτῶν τούτων ἐλέγγων συνεχῶς δημοσίως, καὶ τὴν τοῦ ἀρχιερέως προσονομάζων ἐκείνους ἀθέτησιν, ὧς καὶ τὸ σμῆνος· ἐκείνο πολλὰκις τούτοις διεγείρειν, καὶ τὸν ἐκείνων ἐξάρχοντα δεῖνὰ μελετῆσαι ποιεῖν κατ' αὐτοῦ καὶ λογίζεσθαι· ἃ πᾶν εἰς τέλος παρήνεγκε, μὴ τοῦ Θεοῦ τὴν τυραννίδα καὶ τὴν ἐσθῆσιν ἐκείνην ἄνωθεν παύσαντο. Ἐπὶ δὲ καὶ τῆς πόλεως· ὁ ἀρχιερεὺς ἐπίθῃ, καὶ ἡ Ἐκκλησία τῶν

εαυτῆς υμψιον ἀπέλαθε, συνίσταται μὲν αὐτῷ παρὰ
 τῶν συνηθῶν εἰς φίλαν καὶ ὁ πρὶν ἰδεῖν φίλο· οὐδὲν
 ἤττον αὐτοῦ τε καὶ τῆς ἀληθείας οὐτοσί, καθὰ δὴ
 καὶ προύφη· καὶ τῶν τούτου ποτιμωτάτων ναμά-
 των τῆς διδασκαλίας γευσάμενος, ἐάλω τε κατάπραξ
 τῷ ἔρωτι, καὶ μᾶλλον συνεδέθη τῷ φίλτρῳ, καὶ τὴν
 ψυχὴν ἀχώριστος ἦν· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τοῦ πρὸς
 τοῦς στασιαστάς ἐκείνου λαμπροῦ ζήλου, καὶ τῆς
 ὑπερ ἀληθείας ἐνοστάσεως τοῦ ἀνδρὸς διακούσας
 αὐτὸς τοῖς ἄλλοις ὁ μέγας ἐπαινεῖ τε τὰ εἰκότα, καὶ
 τοιαύτην ἐπάγει τὴν εὐχὴν ἐπὶ τέλει· Τὸν ὑπερ
 ἀληθείας καὶ τοῦ καλοῦ σὺν ἀξιόλογον ζῆλον, ὦ φίλο,
 καὶ τὴν μεγάλην τῆς ψυχῆς ἐνοτασιν θεὸς ἀμειβό-
 μενος· ἔσται μόνος ἀξίως· ἢ γὰρ παρ' ἡμῶν ἀμοιδή
 ὅποια ποτ' ἂν ἦ, σμικρὰ τις ἔσται καὶ οὐκ ἀνάλογος,
 τῆς ἀνθρωπείας φύσεως καὶ δυναμέως οὔσα. Καὶ
 ταῦτα μὲν τότε, καὶ οὐδὲ πύρρον θελας· τινὸς ἐπι-
 τνοίας τε καὶ προβήσεως, ὡς τὰ ἐξῆς τοῦ λόγου
 θηλώσει. Χρόνου δὲ συκνοῦ μεταξὺ διαγεγονότος, ὁ
 καλὸς οὐτοσί φίλος πάθει περιπίπτει τοιῦδε· τύλοι
 τὸν ἀρθρὸν ὀμοῦ τέτταρες κατὰ τὴν εὐώνυμον ἀνα-
 δίδονται τούτῳ παλάμην ἀρθρὸν, μέγιστοι μὲν τὸν
 ἔγκον, σκληροὶ δὲ τινες καὶ ἀντίτυποι τὴν διάθεσιν,
 καὶ τραχεῖς καὶ ἀκανθῶδεις· τὰ τῆς προσβολῆς ἄκρα,
 ὡς μήτε πρὸς ἑαυτὴν κατὰ φύσιν εἰς πυγμὴν ἐξ
 συνάγεσθαι τὴν παλάμην, καὶ πρὸς ἀφὴν ἀνεπιτη-
 δεῖαν αὐτῷ τε τούτῳ παρηγνέναι, καὶ τῷ καθάπαξ
 ἀνωμάλῳ καὶ τραχεῖ καὶ ἀκανθῶδει τῶν δακτύλων,
 καθάπερ ἔφη· ἦν δὲ πρὸς τούτοις· καὶ ἄλλως αἰσχρόν
 τε καὶ δυσειδὲς τούτο, καὶ ἀκοσμία τῷ παντὶ σώ-
 ματι. Ἐνιαυτὸς ὑγδοὸς ἐν τούτοις παρῆει, καὶ θε-
 ραπείας ἑλπίς τις ἦν οὐδαμοῦ· τῶν δὲ κατὰ τὴν τοῦ
 μεγάλου σορὸν τελευτήσαντων θανμάτων αὐτόπτης τε
 καὶ αὐτήκοος γιγνόμενος καθ' ἑκάστην, πρόσεισι
 καὶ αὐτὸς σὺν τοῖς ἄλλοις τῷ τάφῳ, καὶ προσκυνή-
 σας ἵστατο, τὴν μὲν πάσχουσαν ἐπιτιθεῖς χεῖρα καὶ
 παρατρέθων τῷ λίθῳ, πρὸς δὲ τὸν θεὸν ὡσαυεὶ
 ζῶντα βλέπειν δοκῶν Γρηγόριον διὰ τῆς εἰκόνας,
 καὶ τοιάδε φιλικῶ τινι καὶ ἀστείῳ τῷ ἦθει μετὰ
 πολλῆς τῆς εὐνοίας ὑποφιδυρίζων τε καὶ δέόμενος·
 Νῦν τῆς πρὸς θεὸν παρρησίας τρανότερόν τε καὶ
 καθαρώτερον ἀπολαύων, ὦ φίλε Χριστοῦ γνήσιε σὺ,
 ῥῆστα τοῖς δεομένοις τὰς αἰτήσεις ἰσχύεις διδόναι,
 προϊστάμενος καὶ πρεσβεῖων ὑπερ τούτων ἀμέσως·
 καιρὸς τοιγαροῦν καὶ ὑπερ ἐμοῦ καὶ τοῦ τῆς χειρὸς
 τοῦδε πάθους, τῆ πρὸς θεὸν ταύτη χρῆσασθαι σε
 πύρροισι καὶ τῆ δυνάμει, καὶ τὸν θεὸν ὤμων ἀπερ-
 γάσασθαι κάμολ καὶ σωτήρα, μνησθέντα κατὰ και-
 ρὸν τῶν σαυτοῦ λόγων καὶ τῆς ἐπαγγελίας ἐκείνης,
 ἦν πρὸς ἡμᾶς τοῖς ἀναξίους ἰποιοῦ τότε, τῷ βίῳ
 καὶ τῆ σαρκὶ περιῶν ἔτι· θεὸς, λέγων, ἀξίως ἀμει-
 ψεται σοῦ τὸν ὑπερ ἀληθείας καὶ τοῦ καλοῦ ζήλόν
 τε καὶ τὴν ἐνοτασιν. Ταῦτα χαριέντως πως, ὑπερ
 ἔφη, καὶ ὅλον ὑπομειδιῶσι τοῖς χεῖλεσι, τῷ περιέντι
 τοῦ πάθους τε καὶ τῆς πίστεως· δεομένῳ τάνδρῳ, τῶν
 τι· προσεδρεύοντων ἐκεῖ θεραπείας χάριν ἐξ ἄλλο-
 θαπῆς ἦκων, μοναχὸς τὴν τάξιν, βάρβαρος μὲν τὴν
 φωνὴν καὶ τὸ ἦθος, ἀγαθὸς δὲ τις μάλα καὶ σπου-
 δαῖος· τὸν τρόπον, τὸν ὀρθαλμὸν ἐπιβαλὼν ἐκείνῳ,

καὶ τὸ ἦθος καὶ τὸν τῆς εὐχῆς ὑποπτεύσας· τρόπον,
 ὡς οὐ καλῶς δῆθεν, οὐδὲ μετὰ σπουδῆς γεγενημένα
 καὶ κατανύξεως, πρῶτα μὲν ἤρετο τὸν ἀνθρωπον,
 τί ποτε ἄρα καὶ πάσχει· ὡς δὲ τὸ πάθος ἐκείνος
 τὴν χεῖρα προτείνας ὑπέδειξεν, Εἶθ' οὕτω κάκιστα
 νοσῶν, ὁ μοναχὸς αὐθις· ἔφη, καὶ τὰ αἰσχίστα πάσχων,
 οὐ δάκρυσι καὶ κοπετοῖς τὴν πρὸς τὸν ἅγιον Ἰεσοῖαν
 συνείρεις, ἀλλ' οὕτως ἀκχιζόμενός τε καὶ θρυπτόμα-
 νος τούτῳ προσέρχῃ, καὶ ὡσαυεὶ παίζων· Ὁ δ' ὑπο-
 λαβὼν, Ὀϊδα, φησὶ, Πάτερ, οὗτος, τὸν ἅγιον ὑπο-
 δείξας, μεθ' ὧν ἐγὼ τῶν λογισμῶν καὶ τῆς διανοίας
 τε καὶ τῆς διαθέσεως τὴν παρ' αὐτοῦ βοήθειαν καὶ
 τὴν θεραπείαν αἰτεῖμαι. Ταῦτ' εἰπόν, φησὶν ὁ ἀνήρ
 πρὸς ἐκεῖνον, οἴκαδε ἐπανήκω, καὶ τῆς νυκτὸς προσ-
 αγωγῆς, τρέπομαι πρὸς ὑπνον συνήθως, τῆ τοῦ
 μεγάλου συνῶν μνήμη καὶ τῆ πρὸς αὐτὸν Ἰεσοῖα τῆς
 διανοίας. Ἐπεὶ δὲ τῆς νυκτὸς πρὸς ὄρθρον ἰούσης ὁ
 καιρὸς εἰς τε τὸν ἱερὸν νεῶν καὶ τοῖς θεῖοις ὕμνοις
 ἐκάλει συνήθως, ἐξανίσταμαι τῆς στρωμνῆς, καὶ
 τὴν παιδίσκην ὕδωρ αἰτήσας, ἐφ' ᾧ τῆ δεξιᾷ τέως
 ἀπονίψαι τὰ πρόσωπα· ἢ γὰρ ἑτέρα πάλαι πρὸς
 ταῦτ' ἦν ἀργός, ὁ δὴ πού καὶ φθάσας ὁ λόγος ἔφη·
 ἐπεὶ μεταξὺ νιπτόμενος, καὶ τῆς λαιᾶς ἠψάμην, ὡς
 ἔθος, εὐρίσκω τὸ μὲν πάθος ἐκείνο, τῶν καινῶν σου,
 Χριστέ, θαυμάτων! τῆς χειρὸς δραπέτευσαν ἀρθρὸν,
 ὡς μηδ' ἔγνω αὐτοῦ παραμείναι, τὴν δὲ παλάμην
 ἀκωλύτως τε κινουμένην, καὶ εἰς πυγμὴν κατὰ φύ-
 σιν συναγομένην. Ταῦτα κατανοήσας, φῶτά τε παρὰ
 τῆς παιδίσκης εὐθὺς αἰτῶ, καὶ τὴν ὀμύζυγον ἐμαυ-
 τοῦ καλέσας, καὶ αὐτῆ τε καὶ τοῖς συνοῦσιν ὑποδεί-
 ξας τὸ θαῦμα, θεὸν ἀνυμνοῦντες· μετ' ἐκπλήξεως
 ἤμεν καὶ τὸν μέγαν ἐκείνου θεράποντα. Τί τὸ ἐξῆς;
 Πρόσεισι μὲν ὁ ἀνὴρ τῆ τοῦ ἁγίου καὶ αὐθις πορῶ,
 τὴν τῆς μεγάλης ταύτης εὐεργεσίας εὐχαριστίαν
 ἀποδοῦς μετὰ τοῦ προτέρου σχήματος καὶ τοῦ χα-
 ρίεντος ἦθους· ὁ δὲ γε προβήθεις μοναχὸς ἐνιδῶν
 καὶ αὐθις, καὶ αὐθις ὀνειδιζὼν ὡσαύτως ἦν, καὶ τὴν
 διάχυσιν, ὡς φετο, καὶ τὴν περιφρόνησιν ἐγκαλῶν.
 Ὁ δ' ὑφαπλώσας εὐθὺς τὴν ἰαθεῖσαν χεῖρα, καὶ
 σιωπῶν ἀνακηρύττει τὸ θαῦμα· ἦν κατιδόντι τῷ
 μοναχῷ καὶ ἐκπλήττεσθαι καὶ κροτεῖν, καὶ φωνῆ
 διαπρωσίῳ θεὸν ἐποίει δοξάζειν, καὶ τὸν αὐτοῦ με-
 γαλύνειν θεράποντα. Εἶτα καὶ τῆ τοῦ ἁγίου προσσχῶν
 εἰκόνη, Ἐγὼ μὲν, ἔλεγεν, ἀνθρωπε τοῦ θεοῦ, μετ'
 ἀμφιδόλων τινῶν τῶν λογισμῶν ἐς δεῦρο προσεδρεύων
 τῷ σῷ θείῳ τάφῳ, καὶ διὰ ταῦτ' ἄρα καὶ τῆς αἰτή-
 σεως, ὡς εἰοικε, καὶ τῆς θεραπείας ἀποτυγχάνων,
 ἦδη καὶ πρὸς τοῦ· οἰκείους ὑποστρέφειν διενεούμην·
 ἀλλὰ νῦν οὐκ ἀπέξομαι σοῦ καὶ τῶν σῶν χαρισμά-
 των· οὐ μὰ τοὺς ὑπερ ἀρετῆς σοὺς καμᾶτους καὶ
 τὰ μεγάλα ταυτὶ θαύματα· ἀλλ' ἐνταῦθα δὴ καὶ
 παραμηνῶ καὶ προσδιαιτρίψω, ἕως ἂν καὶ αὐτὸς διὰ
 σοῦ καὶ τῆς σῆς δηλαδὴ μεσιτείας παρὰ θεοῦ τῶν
 αὐτῶν ἐπιτύχω. Καὶ οὐχ ἡμαρτέ γε τοῦ σκοποῦ,
 καλῶς οὕτως καὶ κρινῶς καὶ δεηθείς· ἀλλὰ καὶ
 τυγχάνει μάλα ταχέως, καὶ τὴν θεραπείαν κομισά-
 μενος ὡς ἐπόθει, σπουδῆ πρὸς τοὺς οἰκείους ἐπάκεισι.
 Καὶ ἔηλον ἐκεῖθεν· Ἐξ ἐκείνου καὶ γὰρ, φησὶν, ὁ
 πρότερος ἰαθεῖς ἐκείνος τὴν χεῖρα, καθ' ἑκάστην τῷ

τοῦ μεγάλου προσίεντι μοι τάφω καὶ προσκυνῶντι. Α καὶ τὴν κατὰ χρέος εὐχαριστίαν ἀποδιδόντι, ὁ μοναχὸς ἐκείνο· οὐδαμῶς ὤπται· ὁ δὴλον ὡς καὶ τῆς θεραπείας τυχῶν, καὶ πορευθεὶς πρὸς τοὺς φίλους· τῷ γὰρ ἂν, φησὶ, μὴ τοῦ ζητουμένου τυχῶν ἐκείνων ἐξέστη καὶ αὐτὸν ταχέως, ὁ χθὲς ὁμοιωτικῶς οὕτωςι μηδαμῶς ἀποστήναι, πρὶν ἢ τῆς εὐχῆς τε καὶ τοῦ ζητουμένου τυχεῖν;

Ἄλλὰ τῆς μὲν ἰδίας Θεσσαλονίκης τε καὶ τῶν αὐτοχθόνων ἢ καὶ τῆς περιχώρου, καὶ δὴ καὶ τῶν ἐπηλύδων οὕτω θαυμαστῶς ὁ θαυμαστὸς Γρηγόριος καὶ ἱατρὸς ἐστὶ καὶ σωτὴρ καὶ κηδεμῶν ἐν τῷ κηλοῦντι τῆς χρείας, τῶν δ' ὑπερορίων ὡς ἀγνώτων τε καὶ μακρὰν ὄντων ἐββαστανευμένω; ἴσχει καὶ κατολιγῶρει; πολλοῦ γε καὶ δεῖ. Ἄλλὰ μίαν οὖσαν εἰδῶς τὴν ἀπανταχοῦ γῆς Χριστοῦ Ἐκκλησίαν, ἧς αὐτὸς καὶ περιῶν ἐστὶ τῷ βίῳ πάσης ὁμοτιμῶς προέστη, καὶ τὴν ψυχὴν, κατ' ἐκείνου δηλαδὴ μίμησιν, ὑπὲρ ἐκείνης εὐφύχως; τέθεικε, κάκει τοῖς καλοῦσιν αὐτὸν ὡσαύτως καὶ σωτὴρ καὶ ῥύστης καὶ ἱατρὸς ἀνίστων παθῶν ὁρᾶται γιγνόμενος. Καὶ μάρτυρες ἀψευδεῖς τοῦ λόγου θεταλαὶ καὶ Ἰλλυριοί, καὶ οἱ ἐκείθεν τὰ τοῦ μεγάλου θαυμαστῶ; διακομίζοντές τε καὶ διηγούμενοι θαύματα. Καὶ τί χρὴ λέγειν; ὅπου γε καὶ εἰκόνας ἐκεῖ γράφουσι τοῦτου, καὶ πυκνὰ τὴν αὐτοῦ πανηγυρίζουσι μνήμην σὺν μεγάλῃ τῇ πίστει καὶ τῷ τῆς ψυχῆς περιφανεί πόνθῳ, καὶ νεῶς σπεύδουσιν ἀνεγείρειν, ὡς ἐνὶ τινι τῶν ἀποστόλων τε καὶ Πατέρων, καὶ κήρυκα τῆς εὐσεβείας, καὶ προστάτην τῆς Ἐκκλησίας, καὶ διδάσκαλον καὶ φύλακα τῶν ἁγίων ταύτης δογμάτων μετὰ πολλοῦ γε τοῦ θαύματος ἀνακηρύττουσι τὸν μέγαν; ἐκεῖ πάντες ἐξ ἀντιβρόπου χωροῦντες ὡσανεὶ τῇ τοῦτου πατρίδι, καὶ Σαμαρείτας μιμούμενοι καλῶς τοὺς ἀλλογενεῖς καὶ μικροὺς ἐκεῖνους, καὶ τὴν πιστὴν Κανααναίαν, καὶ ὅσοι τοῦ κατ' αὐτοὺς καταλόγου τὴν μεγάλην Ἰερουσαλήμ παρευδοκιμοῦντας τῇ πρὸς Χριστὸν πίστει, καὶ τὸν τύφον καὶ τὸ κενὸν φύσημα καὶ τὸν φθόνον τῶν ἐν αὐτῇ Γραμματέων καὶ Φαρισαίων. Καὶ δέδοικα, σφόδρα δέδοικα, μὴ καὶ πρὸς αὐτὴν ταύτην ἐκεῖνά που τὰ τοῦ Δεσπότη φρικτῶ; ἐπ' ἐσχάτων ῥηθείη· « Ἰερουσαλήμ, Ἰερουσαλήμ, ἡ ἀποκτενοῦσα τοὺς πρῆφθας, καὶ λιθοβολοῦσα τοὺς ἀπεσταλμένους πρὸς σέ ¹⁷· » καὶ ὅτι, « Πολλοὶ ἤξουσιν ἐξ ἀνατολῶν καὶ δυσμῶν, καὶ ἀνακλιθήσονται μετὰ Ἀβραάμ καὶ Ἰσαάκ, οἱ δὲ υἱοὶ τῆς βασιλείας ἐκβληθήσονται ἔξω ¹⁸. » Δι' ἃ δὴπου καὶ ὁ τοῦ Χριστοῦ μιμητῆς οὗτος τοῖς οὕτω λαμπρῶς πιστεύουσιν ὁξέως ἐφίσταται, καὶ πληροὶ τὰς αἰτήσεις, καθὰ δὴ καὶ φθάσαντες ἐφημεν, ἐξ ὧν καὶ ἡμᾶς ἀναγκαῖον ἐνός τινος ἢ δυοῖν ἀρτίως μνησθῆναι.

Γυναικὶ τινι τῶν εὐπατριδῶν καὶ κοσμίω, Ζωῆ τοῦνομα, ὀριμετὰ τις ὀδύνῃ προζίνεται κατὰ τῶν ἐγκάτων, οὕτω τοῖς σφοδρῶς ἐκείνην πιέζουσα καὶ στροβοῦσα, ὡς καὶ ὀχετοῦς αἱμάτων ἐκείθεν κάτω κατ' ἐκάστην προχέσθαι. Πέμπτος ἐνιαυτὸς ἦν οὕτω βαρύτατα πασχούσῃ τῇ γυναικί, καὶ φάρμα-

κον ἦν οὐδαμοῦ τῆ; νόσου, καὶ ἱατρῶν ἐξηλεγετο πᾶσα τέχνη, πείσσει μὲν ἐπιτηθεύουσα καθ' ἐκάστην, ἀνούουσα δὲ τὸ παράπαν οὐδὲν, ὡς καὶ τὸ ζῆν ἀπαγορεῦσαι τῇ κειμένη καθάπαξ· οὐκ ἂν δὲ καὶ πρὸς τοσοῦτον ἀντέσχε διάστημα χρόνου, διὰ παντὸς οὕτω δαπανωμένη τὴν σάρκα, μὴ σώματος εὐθενοῦς τε καὶ ῥωμαλέου τυχοῦσα, καὶ πρὸς τροφὴν ἐββωμῆνας ἔχουσα τὰς ὀρέξεις, κἀντεῦθεν τῆς φύσεως ἰσχυούσης, πρὸς τὸν τοσονδε τοῦ νοσήματος παραβάλλεσθαι πόλεμον· ἀλλ' ἤτταται κατ' ὀλίγον τῷ μήκει κατεργασθεῖσα τοῦ χρόνου, καὶ κλινοπετῆ; ἦν καὶ ἀκίνητος σχεδὸν ἐξ ἐκείνου, ἐνιαυτοῦ; ὅλους δὴν πρὸς τοῖς πέντε τοῖς προλαβοῦσι. Τῆς δὲ φήμης τῶν τοῦ μεγάλου Γρηγορίου θαυμάτων ὀτημέραι λαμπρῶς αἰρομένης, ὅσα τέ φημι παρ' ἐκείνοις, καὶ ὅσα παρὰ τῇ μεγάλῃ Θεσσαλονικῇ παραδόξως τελείται· ἐκεῖ καὶ ἡ νοσοῦσα τῶν λαλουμένων ἦν ἐν αἰσθήσει, πρὸς τὴν ἐνεργοῦσαν ἐν ἐκείνῳ θεῖαν δύναμιν πιστῶς καταφύγει, καὶ τοὺς προσδυτέρους προσκαλεσαμένη τῆς Ἐκκλησίας, κατὰ θεῖους δηλονότι χρησμούς, πρῶτα μὲν εὐχὴν ἱερὰν ἐλαίου κοινῇ τελέσαι παρασκευάζει, εἰτ' ἐπὶ τέλει ταύτης καὶ πρὸς τὸν θεῖον Γρηγόριον εὐχὴν τε καὶ δέησιν ὑπὲρ αὐτῆς θέσθαι· ἧς δὴ καὶ τελουμένης ὑπὸ τῶν προσδυτέρων συνήθης, ἐκεῖ μὴ καὶ αὐτὴ συνίστασθαι καὶ συνῆδειν εἶχε τὰ δεῖξαι τοῖς ὑπὲρ αὐτῆς εὐχομένοις καὶ ψάλλουσι, κλινοπετῆς τε καὶ ἀκίνητο; οὔσα, κάκειθεν ἔδειξε κειμένη θερμῶς τοῦ ἁγίου, καὶ τὴν παρ' ἐκείνου πιστῶς ἐξεκαλεῖτο χάριν καὶ τὴν βοήθειαν· καὶ, ὡ τῶν παραδόξων σῶν ἔργων, Χριστέ, καὶ θαυμάτων ἡ χρόνον ἤδη τοσοῦτον ἐδαπανωμένη τὰς σάρκας, καὶ παρειμένη τις καὶ σχεδὸν ἀκίνητος; γεγούνα, οὐ μεθ' ἡμέραν, οὐ μετὰ μικρὰς τινος ὥρας διάστημα, ἀλλ' εὐθὺς ἐκείνων ἐτ' εὐχομένων τε καὶ ψαλλόντων, ἄθροα τῆς κλίνης ἐξανίσταται, πάντων ὀρώντων, εὐθενης, ἐββωμῆν τὸ σῶμα, μηδ' ἔχνος ἐν ἑαυτῇ σχεδὸν τοῦ χρόνου πάθους ἐκείνου καὶ τῆς νοσερᾶς ἔξως φέρουσα· ὡς καὶ τοὺς ἁγίωντας ἅμα καὶ τοὺς ἀκούοντας ὑπερφῶς καταπλήττειν ἔχιν τὸ θαῦμα, καὶ μηδὲν ἔλαττον τοῦτ' ἔχιν ἐκείνου τοῦ παρ' αὐτοῦ Χριστοῦ περὶ τὸν παράλυτον τὸ πρὶν ὑπερφῶς διενεργηθέντος, εἶτε τὸν ἐν Καπερναοῦμ λέγει τις, εἶτε τὸν ἐν τῇ προθετικῇ κολυμβήθρῃ, πλὴν ὅσον ἐκεῖ μὲν αὐτὸς δι' αὐτοῦ, ἐνταῦθα δὲ διὰ Γρηγορίου τοῦ μαθητοῦ καὶ φίλου τῆς κλίνης τε καὶ τοῦ χρόνου πάθους ἄθροον ὡσαύτως τὴν νοσοῦσαν ἀνίστη.

Ἐντεῦθεν οἱ θεοφιλέστεροί τε καὶ προβυοντες τῶν ἐκεῖ, καὶ μάλιστα τῶν εἰς ἱερέας τελούτων, εἰς ταυτὸ συνιόντες, εἰκόνα τε ἱερὰν ἱστῶσι τῷ Γρηγορίῳ, καθὰ δὴ καὶ φθάσας εἰρήκιν, ἑορτὴν τε λαμπρὰν καὶ πάνδημον ἄγουσι τῆς αὐτοῦ τελείωσης τὴν ἡμέραν, καὶ νεῶν αὐτῷ οἶα δὴ καὶ Χριστοῦ λαμπρῶ μαθητῇ σπεύδουσιν ἀνεγείρειν. Οὐ συνόδους μεγίστας καὶ κοινὰς τινὰς ἀναμειναντες ψήφους ὡστ' ἐκείνων ἀνακηρύξαι, οἷς καὶ χρόνος; καὶ ὀκνος καὶ μέλησις καὶ πλείστα τινὰ τῶν ἀνθρωπίνων ἔστιν

¹⁷ Matth. xxiii, 37. ¹⁸ Matth. viii, 1.

ὅτε προσίσταται, ἀλλὰ τῇ ἀνωθεν ψήφῳ τε καὶ ἀνα-
κρῦσει, καὶ τῇ λαμπρᾷ καὶ ἀναμφιβόλῳ τῶν πραγ-
μάτων ἔξει καὶ πιστεῖ καλῶς ἀρκεσθέντες.

Μοναχός τις τῆς αὐτῆς ἡρώμενος πόλεως, τὸν
τρόπον ἐπεικῆς, πολὺς τὴν τρίχα, τὴν κλησιν
Ἐφραΐμ, ἐν τῇ κατὰ Θεσσαλονίκην Ἐκκλησίᾳ πρὸς
βραχίως γενόμενος, τοιάδε τινὰ δημοσίᾳ στῆς περὶ
ἑαυτοῦ διηγήσατο· Ἐμοί, φησί, κατὰ τινα χρεῖαν ἐν
Θεσσαλίᾳ πρὸς δύο τούτων ἐνιαυτῶν γενόμενῳ, ἐν τῷ
ἀποστρέφειν ἐκείθεν τοιοῦτό τι συμβέβηκε· σμικρὰς
μοι τινὸς ἐμπειροῦστος ἀκάνθη; τῷ θεῷ κοδὶ κατὰ
τὴν ὁδόν, ἐφ' ἡμέρας τινὰς ἦν ἐκείνων ἀλγῶν· εἴτ'
ἐκείθεν, οὐκ οἶδ' ὅπως, ἡ δόνη μεταπαύσασα πρὸς
τὸν εὐώνυμον, ἀφόρητος ἦν· ἀπεργα γὰρ πρὸς εἰς
ἄλλο, κατὰ μικρὸν καὶ τροφῆς καὶ ἔκνου. Ἡμερῶν
δ' ἐν τούτοις, παρελθουσῶν οὐκ ἄλλων, φλεγμαινε
μὲν ὁ ποῦς, καὶ ἀσκού δίκην ἐξογκούται, εἶτα καὶ
εἰς ὅπας τοῦ οἰδήματος διατηρηθέντος κλεισῶς ἡ τετ-
ταράκοντα, ὧν καὶ τὰς οὐλὰς πάρεστιν ὄρξην δῆπτω-
θεν τῷ λόγῳ πρόσμαρτυροῦσας μοι, ἔλκη πανταχό-
θεν ἐξέρρει, καθάπερ ἀπὸ πηγῆς τινος τοῦ ποδός·
ἐνιαυτός πρὸς τῷ ἡμίσει παρῆει καὶ τὰ τῆς φλεγμο-
νῆς οὐκ ἐνεδίβου. Καὶ ἰατρία μὲν ἀργὸς πρὸς τὸ
πάθος πάσα, καὶ κενὰ πάντα ἰατρῶν φάρμακα· ἐγὼ
δ' ἀπογινώσκων ἑαυτοῦ διὰ ταῦτα, καὶ τὴν κατώ-
θυρον ἐκείνην ζῶην πολλὰκις ἀπαιεγόμενος. Τὸ δὲ
μετὰ τοῦτο τί; Ἀκούω καὶ αὐτὸς παρὰ τε τῶν αὐ-
τοχρόνων, καὶ δὴ καὶ τῶν ἐκ Θεσσαλονίκης ἰόντων,
εὐ τοῦ θαυμαστοῦ Γρηγορίου κλειστόα καὶ ἐξαισία
θαύματα· πιστεῖω τοὶς ἀκουστικῶν μάλα τρανώς·
στῦλον ἐκείνον ἀνακρηρῶντος τῆς Ἐκκλησίας, καὶ δι-
δάσκων εὐσεβείας, καὶ πάσης ἀγλωσύνης καὶ ἀρε-
τῆς καταγώγων· καὶ πρὸς τούτους, σημειῶν τε καὶ
θαυμάτων θεῶν ἐργάτην, καὶ ἀποστολικῆς ἰσχύος τε
καὶ χάριτος ἔμπελον· εἶτα καὶ θερμῶς ὑπὲρ αὐτὸς
ἑαυτοῦ δεηθεὶς καὶ τοῦ πάθους, καὶ κλινοπιετῆς, καθ'
ἔσον οἶός τε ἦν, ἐπαυξάμενος, καὶ τὴν τοῦ ποδός μετὰ
θερμῶν-θακρῶν ὑγείαν αἰτήσας, ὡς ἂν καὶ αὐτὸς
ἔβρωμένως ἔχων καὶ βαδίζειν ἀπταίστω; δυνάμενος,
εἰς Θεσσαλονίκην τε τὴν αὐτοῦ παραγίνωμαι, καὶ
τὸν ἱερὸν προσκυνήσας ἐκείνου τάφον, κήρυξενταῦθα
τῶν μεγάλων γίνεσθαι θαυμασιῶν, ὧν ἐν ἡμῖν Χρι-
στὸς διὰ τῆς αὐτοῦ προστασίας ἐργάζεται· ταῦτα καὶ
τὰ τοιαῦτα μετὰ πολλῆς τῆς κατανύξεως δεηθεὶς,
ἔπει καὶ νύξ ἤδη καὶ ἔκνου κειρὸς ἦν, εἰς ἔκνου
καὶ αὐτὸς μετὰ τὴν εὐχὴν ἐκῆνην τρέπομαι· καὶ ἰδοὺ
μοναχός τις τὰ συνήθη τοῖς ἀρχιερεῦσι περικείμενος
σύμβολα, τὸν ἐπὶ κεφαλῆς λέγω σταυρὸν καὶ τὴν
ἐπιμαῖδα τὴν ἱεράν, εἰσιῶν τὸν οἰκίσκου ἐδόκα· τε
προσεγορεύειν ἡμᾶς, καὶ παρακαθίσας διερωτᾷν
ὅπως ἔχοι μοι. Ἐμοῦ δὲ τὸν τοῦ ποδός ὑποδείξαντος
ἔγκον καὶ τὰς πληγὰς, καὶ τὰς ἐκείθεν ἐξῆ; προσθέν-
τος ὀδύνας, καὶ τὴν μακρὴν τάλαιπωρίαν ἐκείνην,
ἐκείνος εὐθὺς ἀμφοτέραις λαβόμενος τοῦ ποδός, καὶ
ὡσπερ τὸ ὀδῆμα καταστέλλων, καὶ τὸ ἔλκος συνω-
θῶν πρὸς τὰ ἔξω, Ἄλλὰ μηκέτι λυπού, φησίν· οὐ-
κέτι καὶ γὰρ ἀνιάρην ἔχεις οὐδοσιῶν. Καὶ ὁ μὲν
ταῦτα φιλανθρώπων; εἰπὼν τε καὶ πρίζας ἀπῆει·
ἡμὲ δ' εἶχεν ἀρ' εὐθὺς μετὰ τὴν ὄψιν ἔκνου; ἡδύ;

PATROL. GR. CLI.

τε καὶ μαλακός, καὶ οἶος οὐδέπω πρότερον. Ἐπὲν
δὲ καὶ ἡ νύξ περὶ ὄρθρον ἦν, καὶ τὰ τῆς ἐκείνης; εὐ-
χῆς τε καὶ ψαλμοῦστος ἐτελείτο τοῖς μοναχοῖς, ἀπειρ-
δὴ καὶ αὐτὸς παρὰ τὸν νεῶν, βακτηρία τινὴ στήριζο-
μενος· θαῦμα τοῖς ὄρωσιν ἀθρόον, καὶ οἶον οὐδ' ἂν
τις αὐτὸς προσεδίχασεν· ἔπει δὲ καὶ πρὸς τῶν μονα-
χῶν ἐρωτώμενος, τὸ θαῦμα καὶ τὴν τῆς καινῆς θερα-
πείας; ἐξείπον αἰτίαν, καὶ μᾶλλον ἐκπλήττεσθαι καὶ
θαυμάζειν ἐκείνους ἐποίουν ἀκούοντα;. Ἡμέρας
παρῆλθεν ὀκτώ μετὰ τοῦτο, καὶ πρὸς τὴν ἀρχαίαν
ὑγείαν καὶ τὴν ἔξιν ἱκανῶν καθαρῶς, παρὰ τὸν
θεῖον ἐκείνον νεῶν ἔρχομαι, ἐνθα δὴ καὶ ἡ τοῦ θαυ-
μαστοῦ Γρηγορίου εἰκὼν ἱερῶς ἔδραται, καὶ προσ-
κυνήσας καὶ προσπεσῶν, καὶ τὴν ὀφειλομένην ἀπο-
δεδώκως εὐχαριστίαν, εἰς τὸ φρονετηθῆσθαι αὐθι;
καὶ τοὺς ἡμετέρους ἐπάναμι. Ἐπει δὲ καὶ τὴν εὐχὴν
ἔδει καὶ τὰς συνθήκας τὰς πρὸς τὸν καιρὸν ἱερῶν
ἐκπληροῦν, Ὅ μὲν κειρὸς, πρὸς ἑαυτὸν ἔλεγον, ἡδὴ
περὶ τὰς χειμερίους τροπὰς, καὶ διὰ τοῦτο καὶ προσ-
άντης τις εἰς ὀδοποιρίαν καὶ δύσκολος, καὶ μάλιστα
γέροντι κατ' ἐμὲ· διὸ τὴν μὲν εἰς Θεσσαλονίκην
ἀπάγουσαν ἱατρῶν τό γε νῦν εἶναι, τοῦ καιροῦ μὴ
διδόντος, καθάπερ ἔφη· ἔξεστι δὲ καὶ ἄλλως τὴν
πρὸς τὸν μέγαν ὑπόσχασιν διαθέσθαι, καὶ οὕτω γε
εἰς συνθήκας μὴ παραβῆναι· συγκαλίτω καὶ γὰρ
τοὺς πρεσβυτέρους τῆς ἐκκλησίας, καὶ δὴ καὶ τοὺς
ὄμοταγείς μοναχοὺς, καὶ κοινὴν ἐκτελέσαντες ἱερῶν
τῷ μεγάλῳ, καὶ τὰ εἰκότα πανηγυρίσαντες, οὕτω
καὶ θεῷ τὸ χρέος, καὶ τῷ ἐκείνου θεράποντι τὴν
ὀφειλομένην εὐχαριστίαν ἄμα καὶ τὴν τιμὴν ἀποδώ-
σομεν. Ὅ μὲν οὖν Ἐφραῖμ ταῦτα καὶ καθ' ἑαυτὸν
λογισάμενος, καὶ πρὸς τοὺς συνόντας εἰπὼν, τὰ τῆς
ἱερῆς ἔδραται ἡδὴ, καὶ τοῖς ὑπηρέταις μάλα πλου-
σίως τε καὶ λαμπρῶς παρασκευάζειν ἐκέλευεν· ἀλλ'
οὐ συνεδόκει καὶ τῷ τῆς πανηγύρεως αἰτίῳ ταυτί-
οὐδ' ἐν ἐκείνοις ἐβούλετο μόνους περιγραφῆναι τὸ
θαῦμα, καὶ περαιτέρω μὴ προελθεῖν, ἀλλ' ὀδεύσαι
μᾶλλον καὶ κηρυχθῆναι καὶ πόρρω τὴν χάριν, ἐνε-
καὶ διὰ τούτων, ὡσπερ δὴ καὶ τῶν ἄλλων, θεὸς παν-
ταχοῦ δοξάζεται· καὶ ὁ τρόπος οἷος. Οὕτω τῆς ἡμέ-
ρας ἐκείνης; πρὸς τέλος ἰούσης, φρικτὴ τε μεγίστη
καὶ πυρετῷ λαύρῳ κάτοχος ὁ μοναχὸς γίνεται· ἔγκος
τε τοῦ ποδός ἐπὶ τούτοις καὶ ὀδύνας, καθάπερ ἐξ ἄλ-
λης ἀρχῆς, κατ' οὐδὲν τῶν προτέρων ἐλάττους, καὶ
ὁ πάσχων αὐτίκα τὸν τῆς πληγῆς αἰτίου συναιε,
ἡμερηθῆναι τε περὶ τὸν μέγαν διωμολόγει, τὰς πρὸς
αὐτὸν συνθήκας ἐξ ἀπροσεξίας ψευδάμενος, καὶ κλει-
στῶν ἱεραίων τὴν συγγνώμην αὐθις ἡτέτω, καὶ
τεχίστην τὴν τῶν ὑπεσχρημένων ἐκπλήρωσιν ἐπηγ-
γέλλετο· οἷς δῆπου καὶ ἡ βῶσις ἐξαισίως ἐπικηλοῦ-
θει, καὶ τὸ δεῖνὸν αὐθις αὐθιμερὸν διελύετο· καὶ
βραχὺ τι διαλιπὼν, οὕτως ἔβρωμένως καὶ τοῦ ποδός
καὶ παντὸς ὁ Ἐφραῖμ ἔσχε τοῦ σώματος, ὡς καὶ
ποσὶ τοῖς ἐκτουθῷ χρώμενος παρὰ τὴν τοῦ μεγάλου
πόλιν ἔλθειν, τὴν ἱεράν τε προσκυνῆσαι σορὸν, καὶ
τὰ ἡδίστα περιπέψασθαι, καὶ οὕτω; ἐπ' ἐκκλησίας,
καθὰ δὴ καὶ προῦφην, οἶον ἐνθουσιῶν, ἀνακρηρῶσας
τὰ τοῦ μεγάλου μέγιστα θαύματα.

Τὰ δὲ περὶ τὸν ἐκ Βεβρόλιας Τζιμιστῆν τοῦ μεγάλου.

21

λου παρλιπόντες τῷ λόγῳ καινὰ θαύματα, πῶς οὐχ ἂν μετὰ τοῦ λόγου καὶ τὸ τῆς Ἐκκλησίας κοινὸν ζημιώσομεν; ὅση καὶ πολέμιος ταύτης ἔκείνος ἔνωθεν ὢν, καὶ φίλος καὶ μαθητὴς γέγονε δι' αὐτὰ φημι ταῦτα, καὶ καλῶς οὕτω καὶ γνησίως πρὸς αὐτὴν ἔχων, τὸ τελευταῖον πρὸς Θεὸν ἄπεισι. Λεγέσθω τοιγαροῦν ἐν ἐπιτόμῳ κάκεινα, καὶ ὅπ' ἔβην οἷον ἀγέσθω καὶ πιστοῖς ὁμοῦ καὶ ἀπιστοῖς, καὶ μάλιστα τούτοις. Ἐκείνος τοιγαροῦν τῶν εὐ γεγονότων καὶ συνετῶν ὢν, περὶ ἐν τούτῳ κακῶς τε καὶ ἀναξίως ὤπται περὶ αὐτοῦ βουλευσάμενος. Ἀκινδύνῳ καὶ γὰρ τῷ κάκιστ' ἀκολουμένῳ πάλαι μαθητεύσας ἐν τῇ πατρίδι Βερρόλῃ, καὶ μικρὰ μὲν τινα τῶν τῆς γραμματικῆς προτελειῶν ὅπ' αὐτοῦ διδαχθεὶς, τὴν δὲ τῶν αἰρέσεω γονηρὰν τε καὶ βορβορώδη κύλικα πᾶσαν ἐς ὑστερον παρ' αὐτοῦ ἐκπιῶν, ἄλλο; Ἀκινδύνος; τὴν δυσσεβείαν ἀντικρυς ἦν· πλείστα μὲν καὶ μέγιστα παρὰ τε τοῦ θαυμαστοῦ Γρηγορίου περιόντος ἔτι τῷ βίῳ κατὰ Θεσσαλονίκην, καὶ δὴ καὶ κατὰ τὴν Κωνσταντινου, παρ' ἡμῶν τε καὶ τῶν ἐνταῦθα Πατέρων τε καὶ διδασκάλων περὶ θείας ἐνεργείας καὶ χάριτος πολλῶς ἐκπικρῶς, ἀναίσθητος δ' ἐπὶ μακρὸν τῶν ἱερῶν ἐκείνων διαγεγονῶς λόγων, καὶ τὴν ἐνστάσιν καὶ τὴν ἔριν καὶ τὴν ψευδοῦς ἔκοντι κατὰ τῆς ἀληθείας αἰεὶ προϊσχύμενος, ὡς καὶ γράφειν καὶ λογογραφεῖν δῆθεν κατὰ τῆς εὐσεβείας μὴ εἰδῶς, ἀποστολικῶς εἶπαι, καὶ αὐτὸς κατὰ τὸν οἶκον μυσταγωγῶν, μήτε δ' λέγει, μήτε περὶ τίνων διαβεβαιούται. Ἐμαλλε δὲ ἄρα καὶ τοῦτον ἡ θεία δεξιὰ μεταπλάττειν ἔσχατον τοῖς μεγάλους τουτοῖσι θαύμασι Γρηγορίου, καὶ ταῖς σωματικαῖς εὐεργεσίαις θαυμαστῶς συνθεραπεύειν καὶ τὴν ψυχὴν· ἔσχε γὰρ οὕτω.

Παιδίον ἄβραν ἦν τῷ ἀνδρὶ· τούτῳ νόσος τις προσβαλοῦσα, πρὸς θάνατον ἤπειγεν· ἔκειτο τοιγαροῦν, παρὰ πάντων ἀπαγορευθείσης αὐτῷ τῆς ζωῆς, πόνον ἤδη τὰ λείσθια. Ὁ μίντοι πατήρ ὅπὸ τῆς λύπης ὡς περ καταπτοηθεὶς, ὅπερ χῶρει μὲν, καὶ αὐτὴν πῶς τὴν τοῦ παιδὸς ἀποτραπέμενος θέαν, καὶ τὸ προσορᾶν αὐτὸν τῆς ψυχῆς χωριζόμενον· καθ' ἑαυτὸν δὲ καθεσθαι; αὐτοῦ που, καὶ τοῖς μὲν γόνασι τὴν ἑαυτοῦ δεξιάν, τῇ δεξιᾷ δ' αὐθις τὴν κεφαλὴν ἐπιθεὶς, ὅπλα δὴ τὰ τῶν πενθούτων ἤθη καὶ σχήματα, νῦν ἔλεγεν ὑποφθιυρῶν καθ' ἑαυτὸν, Εἰ θαυμάτων ἦν ἀληθῶς ἐργάτης, ὡς φαίν, ὁ Γρηγόριος, καὶ τὰ τοιαῦτα πορίζειν δυνάμενος, ἴδειξεν ἐν τούτῳ καὶ ἐφ' ἡμῖν, τοῦ θανάτου τε καὶ τῆς νόσου διασώσεως τὸν υἱὸν κινδυνεύοντα. Ταῦτα σὺν σφοδρᾷ τινι λογιζομένων τῇ λύπῃ, καὶ περιέρχοντι μᾶλλον ἢ δεομένων, καὶ ὕπνος τις ὅπὸ πολλῆς τῆς ἀθημονίας εὐθὺς ἐπιγίνεται· καὶ ὁ ὕπνος τὸν θεῖον αὐτῷ παρεδείκνυ Γρηγόριον, ὡ τοῦ καινοῦ θαύματος ἰ τὴν ἱερὰν τε στολὴν περιεδημένον, καὶ φιλανθρωπίως πρὸς τὸν μηδ' εὐξάμενον, μηδὲ πιστεύσαντα τέως οὕτω λέγοντα· Ἦκομεν, ὡς ὄφθ, ἐπειδὴ γε αὐτὸς ἡμᾶς κέκληκας· ὁ δ' εὐθὺς τὸν βραχὺν ἐκείνον ἐκτιναξάμενος ὕπνον, καὶ παρὰ τὸ κινδυνεύον ἤδη παιδίον γενόμενος, οὐ τῷ προσδοκῆθέντος θανάτου μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς βαρῆς ἐκείνης νόσου τῇ τοῦ ἐπιστάτους θείᾳ ἐνὰ μα παραδόξως εὔρεν ἀνώτερον. Τοῦτο παραδόξως

Α οὕτωσι γεγονός, τῇ μὲν Ἐκκλησίᾳ προσάγει τὴν ἄνδρα, τὸν ὀρθὸν τῆς εὐσεβείας ἀσπασάμενον λόγον, καὶ φίλον αὐτῆς τε καὶ Γρηγορίου τοῦ μεγάλου προστίτου ταύτης ἀντ' ἐχθροῦ χρηματίσαντα· κατὰ δὲ τῶν ἐναντίων ἐπάλλει, καὶ περιφανῆ τῆς Βαρλαάμ τε καὶ Ἀκινδύνου πονηρῶ; πλάνης πολέμιον εὐθὺς ἀναδείκνυσιν· ὅθεν καὶ τῷ πυρὶ πικραδοῦς τὰ κατὰ τῆς ὀρθῆς δόξης, καὶ δὴ καὶ τῶν ταύτης προμάχων πάνθ' ὁμοῦ βίβλια τε καὶ συγγράμματα, τὴν ὀγδ' πίστιν ἀπαιστώως ὁμολογεῖ, καὶ ταύτη μετὰ χρόνον τῶν ἐνταῦθα λυθείς, πρὸς Θεὸν καλῶς συναπέρχεται.

Χρόνος οὐ συχνός τις παρῆι μετὰ τὴν τελευταίην τοῦ ἀνδρός, καὶ νόσῳ βαρεῖα τὸ προβῆθῆναι παιδίον αὐθις ἀτόχον γεγονός, ἔκειτο προσδοκῶν καὶ πάλιν ὁμοίως τὸν θάνατον· καὶ ἐπὶ πᾶσα μὲν περιήρητο ἀνθρωπεία ἐλπίς, βοήθεια δ' ἦν οὐδαμοῦ, πρὸς τὴν συνήθη καὶ πάλιν ἱατρῶν ἢ μήτηρ δ' εὐχῆς καταφεύγει, καὶ τὴν ἐκεῖθεν ἐξαιτεῖ περιπαθῶς θεῖαν βοήθειαν· καὶ ἔς αὐτίκα παρῆν, οὐδὲν ἀναδύς, οὐδ' ἀναβαλλόμενος· καὶ ὑπνοῦση τῇ γυναικὶ παραστάς, θάρρει, φησι, γύναι· οὐ γὰρ ἀποθανεῖται σου τὸ παιδίον. Καὶ ὁ λόγος ἦν ἔρχον εὐθὺς· καὶ μετὰ τοῦ προσδοκῆθέντος θανάτου καὶ ἡ νόσος εὐθέως ἀπήν, καὶ πρὸς ὕγεια ὁ νοσῶν ἐπανήρχετο.

Προσκέσθω καὶ τρίτον ἐφεξῆς τοῦ μεγάλου θαύμα κατὰ τὸν οἶκον τούτου δὴ τοῦ Τζιμισῆ γαιγονός, ἰν' ἔχομεν ἔτι κρείττον εἶδέναι, πῶς ὁ τοῦ Χριστοῦ μιμητῆς καὶ φίλος ἤδη γεγονότας τοὺς πρὶν πλεμίους πλουσίως ἄγαν ἀμείβεται. Νόσος ἐπιγίνεται τῇ ἀδελφῇ τῆς αὐτοῦ γυναικός, καὶ ἡ νόσος φοβερῶς ἠπείλει τὸν θάνατον· τῶν γούν ἀνθρωπίνων ἀπογνοῦσα πάντων ἡ ἀδελφῆ, ἐπὶ τὴν θεῖαν μόνην δεῖν ἔγνω καταφεύγειν βοήθειαν· καὶ δὴ νυκτῶν ἄνω τῆς οἰκίας ὡς ἔτυχεν ἐξιοῦσα μόνη, τῷ τῆς ἀδελφῆς δηλαδὴ φίλτρῳ καὶ τῷ περιόντι τοῦ πάθους, ὡς περ μεθύουσα, μέσην τὴν μέγιστην πάλιν διψᾷ, ὡς καὶ τοῖς ἐντυγχάνουσι καθ' ὅδον, μαινομένης τινός; καὶ ἐξεστηκυίας δόξαν παρέχειν· ἡ δ' ἀπῆι παρὰ τὸ σεπτὸν ἐκεῖνο τῶν μοναστῶν φροντιστήριον· ὁ Χώρων προσαγορεύουσιν ἄνωθεν, εἴτε τὴν τῶν ζώντων Χώρων, δηλαδὴ τὸν Χριστόν, εἴτε τὴν τῶ ἀχωρήτου Χώραν αὐτοῦ τούτου, φημι, τὴν Παρθένον ἄμα καὶ Θεομήτορα· καὶ πλείστα τοῦ Χριστοῦ δευθεῖσα, καὶ σὺν δάκρυσιν πολλοῖς ὑπερνευξάμενη τῆς ἀδελφῆς, εἰς τὸν οἶκον ὑποστρέφει καὶ αὐθις. Ἐπὶ δ' ὁ θάνατος κατὰ μικρὸν προσελαύνων ἀναμφεβῶως ἐπῆει τῇ γυναικὶ, τὸν Γρηγόριον ἢ ἀδελφῆ καὶ πάλιν ἐκάλει, καὶ τὴν σὺν αὐτῷ τε καὶ δι' αὐτοῦ τὴν μεγάλην τοῦ Χριστοῦ δύναμιν. Ὁ δ' αὐτίκα παρῆν ἐπόμμενος τῷ Χριστῷ, τῇ γυναικὶ παραστάς εἰς ὕπνον ἤδη τραπέσῃ· Ἦκομέν σοι, φησὶν, ὡς ὄφθ, ἐπειδὴ γε καὶ ἡμᾶς ἐκάλεσας φθάσασα· πλὴν ἔσο κάκεινα, φησὶν, εἰδυῖα, ὡς οὐ τευθῆξεται τὸ γε νῦν ἔχον ἢ σὴ ἀδελφῆ. Τῆς δὲ γυναικός πυθομένης, Τίς δ' ἔρ' ἐστὶν οὗτος, ὅπερ δὴ καὶ ἀκολουθεῖς αὐτός; Ὁ κωινός ἐστι τῶν ἀπάντων Δεσπότης Χριστὸς, ὁ ἱερὸς ὑποφθίας ἔφη Γρηγόριος, ὁ τὸ φροντιστήριον ἐκεῖνο τῆς Χώρας οἰκῶν. Ταῦτα καθ' ὕπνου ἢ γυνὴ μυσ-

θεῖα, διγνώσεται μὲν θαύματος πλήρη· πράγματα δ' ἐξῆς τοῖς μυστικοῖς ἐκείνους καὶ θεοῦ· ἰδούσα λόγους, Χριστὸν τε σὺν τῇ ἀδελφῇ μεγαλύνει, καὶ τὸν ἐκείνου μέγαν ἀνακηρύττει θεράποντα.

Ἐνὸς ἐστὶ τὸν κατὰ τὸν μέγαν τουτονὶ θαυματῶν μνησθεῖς, καὶ οἰοεὶ τινα χρυσῆν ἐπιθεὶς κορωνίδα τοῦτο τοῖς φθάσει, καταπαύσει τὸν λόγον, τῶν κλειστων παραχωρήσει· τοῖς ἡμετέροις τοῦτοις σοφοῖς, θαυμαστῶς ἀνωθεν ἐξηγουμένοις τε καὶ λογογραφοῦσι ταυτί, καὶ πρὸ τῶν ἁλλων μάλιστα τάδε λαφῶ, παρουσίᾳ λόγου τε καὶ σοφίας ὑψηλῶς ἐκεῖνα συγγραφομένην, παρ' οὗ καὶ ἡμεῖς τὰ προβήθέντα δεδογμένοι, καθ' ὅσον οἶόν τε, τῷ λόγῳ συνήψαμεν, ὡς ἂν μὴ παραλυτεῖν τινος δόξαιμεν, ἀτελῆ πως τοῖσιν καταλιμπάνοντες· Ἐχει δὲ οὕτω· Τῶν κατὰ τὴν θαυμαστὴν λαύραν Ἀθανασίου τοῦ πάγου τις μοναστήριον, ἧς δὴ καὶ προλαβόντας ἦδη πολλάκις ἐμνήσθημεν, ἀνὴρ τῶν τὸν πάντη μοναδικῶν τε καὶ ἡσύχιον ἐλομένων βίον, καὶ πλὴν ἐνός· τινος ἢ δυοῖν τοῖς πᾶσι σχεδὸν τὸ παράπαν ἀθέατος τε καὶ ἀνομιλητος, κολύ· τις ἦν νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν δειόμενος τοῦ Θεοῦ ἀποκαλυφθῆναι οἱ τὰ κατὰ τὸν θεῖον Γρηγόριον· ὅσα τε λήξις ἔχει δηλαδὴ τούτων, καὶ τίσι τῶν κατ' αὐτὸν ἐδηρασετηκότων Θεῶν νῦν ἐκεῖ συνᾶσται. Ταῦτ' ἐπὶ πολὺ θεομένον, τοιαῦτα τις ἔφει ἐπίσταται μίση τῶν νεκρῶν. Ἐδόκει τῇ μεγάλῃ τοῦ Κωνσταντινου πόλει παρῶν ἐστηχέναι μὲν ἐνθεν τοῦ θαυμαστοῦ τῆς μεγάλης τοῦ Θεοῦ Σοφίας νεῶ, καὶ ταῦτα μὴδ' ἐπιθυμήσας ἐκεῖ τὸ παράπαν, μὴδ' ὀφθαλμοῖς ἐκείνων ποτὲ θεασάμενος· σὺνοδον δ' ἱερῶν Πατέρων μέσον προκαθημένῳ ἡρώων τοῦ νεῶ, Ἀθανάσιος ἦσαν ὁ μέγας Βασιλεὺς τε ὁμοῦ καὶ Γρηγόριος, καὶ Ἰωάννης ὁ τὴν γλώτταν χρυσός, ὁ Νύσσης τε Γρηγόριος· αὐθις, καὶ Κύριλλος ὁ σοφός, καὶ σὺν τούτοις καὶ μετὰ τούτους ἡ λοιπὴ τῶν θεολόγων ἀγίων κληθῶς. Τούτοις τοιγαροῦν διαλεγόμενοις ὁ βλέπων προσέχειν σπεύδων τὸν νοῦν, τῶν μὲν προκειμένων ἐκείνοισι λόγων τε καὶ τῆς ὑποθέσεως· μαθεῖν ἔχε τι πλέον οὐδέν· ἐπει δὲ καὶ πρὸς τέλος ἐδόκουν εἶναι τῶν λόγων, καὶ συμπαραίνειν τούτοις ἦν ἀναγκαῖον, ὡς ἔθος, ἀποφάσει τι, τότε δὴ καὶ ὁ μοναχὸς κοινῇ τῶν προκαθημένων ἐκείνων πάντων λεγόντων ἤκουεν, ἀδύνατον εἶναι τὸ κύρος παρ' ἡμῶν ἐπενεχθῆναι, καὶ τοῖς δεδογμένοις τοῖς παρόντας ἐπιψηφίσασθαι, ἦν μὴ καὶ Γρηγόριος ὁ Θεσσαλονίκης δηλαδὴ πρόεδρος· τῇ συνόδῳ καὶ τῇ ψήφῳ παρή. Καὶ δὴ τῶν τις ὑπηρετῶν εὐθύς ἀποστειλέτα· πρὸς τὴν ἱερὴν ἐκείνων μετακλίσεσθαι σὺνοδον· ὁ δ' ἀπίων πρὸς ἐκείνον, ὁποστρέφει μετὰ μικρὸν, ἀδύνατον εἰρηκῶς εἶναι παραίνεσαι· τὸν δὲ πρῶτον καὶ δευτέρου εἶναι ἐστῶσι τὸν βασιλικὸν θρόνον, καὶ μόνον μόνον προσλαλοῦντα τῷ βασιλεῖ. Οἱ δ' ἀπίωνι καὶ πάλιν ὡσαύτως ἐπέλευον, προσμένειν τε τὸ τῆς βασιλικῆς ὁμιλίας πέρας, καὶ οὕτως· ἐντυχίντα τῷ Γρηγόριῳ τὰ παρ' αὐτῶν ἐξείπειν. Ἄπεισι καὶ αὐθις ἐκεῖνος, καὶ παραμένειν κατὰ τὰ προσταχθέντα· καὶ καιροῦ λαβόμενος τοῦ προσήκοντος, πάντ' ἐκεῖνα τῷ Γρηγόριῳ μνησθεῖ, καὶ ὡς Ἀδύνατον ἐπικυρωθῆναι τῇ συνόδῳ τὰ δεδογμένα, φησι,

σοῦ γε αὐτοῦ μὴ παρόντος. Ταῦτ' ἐκεί· ὁ μαλὼν ἔρχεται πρὸς τὴν σὺνοδον· οἱ δὲ προσίνετα τοῦτον ἰδόντες, καὶ ὑπανίστανται πάντες, καὶ φιλοφρόνως πῶς ἂν εἴποις ὑποδεξάμενοι, μέσον αὐτῶν τῇ κορυφαίᾳ καὶ ἰσοπέδῳ καὶ σεπτῇ τῶν θεολόγων τριάδι φέροντας συγκαθίσουσιν, καὶ οὕτω τὴν μελετωμένην ἐκείνην ψήφον καὶ τὸ κύρος τοῖς δεδογμένοις ἐπάγουσιν, ἢ τὰ προψηφισθέντα τε καὶ προκυρωθέντα μᾶλλον τοῖς αὐτῶν τε κάκεινου λόγοις, εἰς δόξαν αὐτοῦ τε καὶ τῆς Χριστοῦ κοινῆς Ἐκκλησίας, δι' ἑαυτῶν καὶ νῦν ἐκφαίνουσι κάλλιστα· λόγοι καὶ γὰρ πάντων ὁμοῦ τῶν θεολόγων πρὸς τὸν Γρηγόριον ἦσαν ἐκεῖνα μεθ' ἱερᾶς τινος εὐχαριστίας καὶ εὐφροσύνης ἀπορρήτου καὶ τέρψεως, ὅτι τὰ κατὰ διαφοροῦς αἰτίας καὶ χρόνους ὅπ' ἐκείνων δηλαδὴ θεολογηθέντα, πάντ' εἰς ἐν αὐτὸς συνειλοχῶς νῦν ἐπ' ἰσχάτων θεῶν δυνάμει καὶ χάριτι, καὶ συνήψε καλῶς, καὶ ἐπαξιργάσατο, καὶ τὸ κράτος αὐτοῖς δι' ἑαυτοῦ δεδοκῶς· θεῖον Πνεύματι, τὰς τε καινὰς αἰρέσεις ἐξισίως· τούτοις· ἐτρέφετο, καὶ τοὺς ἑαυτοῦ λόγους οἰοεὶ τι συμπέρασμα καὶ ἀνάπτυξιν ἱερῶν τῶν ἱερῶν ἐκείνων λόγων ἐργάσατο. Ταῦτα, φησι, καὶ πάντες ὁμοῦ καὶ ἀντ' μέρος τῶν θεολόγων ἕκαστος μετὰ πλείστης ὁσῆς τῆς θυμηδίας δόξαντες ἐφ' ἱκανὸν εἶπαι πρὸς Γρηγόριον, ἐξανέστησάν τε σὺν αὐτῷ τῆς καθέσρας, καὶ τὸν ἱερὸν ἐκείνον διέλυσαν σύλλογον.

Τοιαῦτα καὶ τὰ μετὰ τὴν πρὸς Θεὸν ἐκδημίαν καὶ μακαρίαν ὄντως ἐκείνην λήξιν μέγδα καὶ ὑπερφυῆ τοῦ μεγάλου καὶ θαυμαστοῦ Γρηγορίου τῷ ὄντι θαύματα. Ἄξια μὲν αὐτοῦ καὶ τῆς μεγάλης καὶ ἀγγελικῆς πολιτείας ἐκείνης, καὶ τῶν θαυμαστῶν ὑπὲρ εὐσεβείας ἀγώνων τε καὶ ἰδρώτων, καὶ δὴ καὶ τῶν συγῶν διωγμῶν, καὶ τῆς καλλίστης ὁμολογίας· ὄλιγα δ' ἐκ πολλῶν τῶν τε ὄντων, τῶν τ' ἐσομένων, πρὸς τε ὄντων, καὶ ὅσα τὸ πᾶν ἀπὸ μέρους· δεῖξαι· εὐ μᾶλλον οἶμαι δι' ἐκεῖνα θαυμαστῶς οὕτω καὶ πυκνῶς ὑπὸ τῆς θείας ὑπερφυῶς ἐνεργουμένη χάριτος, ἢ τοῦ τῆς εὐσεβείας ὑγιῶς εἰνεκα λόγου, πολεμηθέντος μὲν ὑπὸ τῶν κακίστων τουτωνῶν καὶ πολυκεφάλων αἰρέσεων, καὶ νῦν κικῶς ἐπερποτῆ, στήριχθέντος δ' ὅπ' ἐκείνου καὶ ἀνακηρυχθέντος· πολλάκις τοῖς ἐγγύς τε καὶ πόρρω, κατὰ θάλατταν τε καὶ ἡπειρον τῇ δυνάμει τοῦ ἰνοικουέντος αὐτῷ θεοῦ Πνεύματος, ὡς καὶ τούτου τὸν φθόγγον εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἀποστολικῶς ἐξελεῖν καὶ εἰς τὰ πέρας τῆς οἰκουμένης τὰ βήματα· εἰ καὶ ἡ ἐκείνων παραφυσία· αὐτῇ καὶ τοῦ τῆς πλάνης· πονηροῦ σωτήματος οἱ εὐργατοὶ καὶ ἀκλόουθοι, τῇ παλαιᾷ πλάτῃ καὶ τῇ νυκτομαχίᾳ· παρπαμένοντες ἔτι, καὶ ὡσεὶ τυφλὸς, ψηλαζόντες τοῖχον κατὰ τὸν μακάριον εἶπαι Ἡσαΐαν· οὐδὲ πρὸς τὸ μέγα τῶν θαυμαστῶν τουτωνῶν φῶς, καὶ τὸν τῆς ἀληθείας ἥλιον δύνανται διαδιέψαι· πρὸς οὗς, οἶμαι, καὶ τὸ Δεσποτικὸν ἐκεῖνο μικρὸν ὑφελών, δικαίως νῦν ἂν τις εἴποι· Ἐὰν σημεῖα καὶ τέρατα ἴδῃτε, οὐ μὴ πιστεύσητε· τοσοῦτον καὶ τὴν Ἰουδαίων ἀπιστίαν σπεύδουσι παρελαῖν· οἱ κλινοὶ τῆς εὐσεβείας πολέμιοι· τοῖς μὲν γὰρ ἰ Χριστὸς· τότε τὸ σημείων δίχα μὴ δύνασθαι τῷ λόγῳ

πιστεύουσιν εἰς Ἐκκλησίαν προδύραρον, « Ἐάν μὴ σημεῖα ἂν
καὶ τέρατα ἴδῃτε, λόγων, οὐ μὴ πιστεύσητε » οἱ δὲ
καὶ σημεῖα καὶ δυνάμεις καὶ χαρίσματα ἰαμάτων διὰ
τοῦ μεγάλου τούτου νῦν τὸν Χριστὸν θαυμαστῶς
ἐνεργούντα βλέποντες, οὐ πιστεύουσι· τετύφλωκε
γὰρ αὐτῶν, φησὶ, τοὺς ὀφθαλμοὺς, καὶ πεπώρωκεν
αὐτῶν τὴν καρδίαν, καὶ ὀφθαλμοὺς ἔχοντες ὄντως
οὐ βλέπουσι, καὶ ὠτα ἔχοντες οὐκ ἀκούουσιν. Ἄλλὰ
τὸ μὲν πρὸς ἐκείνους τὸ γὰρ νῦν εἶναι τέως ἀναθε-
βλήσθω· ἱκανῶς καὶ γὰρ αὐτοῖς· ἤδη καὶ λόγοις καὶ
γράμμασι περὶ τῶν αὐτῶν διελέγμεθα· ἴσως ποτὲ
καὶ αὐτοὶ ταῖς μεγάλας ταύταις καὶ συνεχέσι δυνά-
μεισι καὶ τοῖς ἔργοις, εἰ καὶ μὴ τοῖς λόγοις τέως πι-
στεύουσιν. Εἰ δ' οὖν, ἀλλ' ὅταν ἴδωσι τὸν μέγαν του-
τοῦ σὺν ἀγγέλοις τε καὶ ἰσοθέοις ἀνδράσι, Χριστῷ
συναριστάμενον καὶ συνδοξαζόμενον, ἐν νεφέλαις τε
σὺν ἐκείνοις μεταρσίον ἐκ γῆς ἀρπαζόμενον εἰς ἀέρα,
κατὰ τὴν μακάριον εἰπεῖν Παῦλον, πρὸς τὴν τοῦ
Κυρίου ἀπάντησιν, ὡς ἤλιόν τε σὺν ἐκείνοις τῆ τοῦ
τῆς δικαιοσύνης ἡλίου κοινωνίᾳ τε καὶ θεώσει κατὰ
τὸν αὐτοῦ, φημὶ, τοῦ μεγάλου ἡλίου λόγον, ὑπερ-
φυῶς· λέμπονται· « τότε καὶ γὰρ, φησὶν, οἱ δικαιοὺς
λάμπουσιν ὡς ὁ ἥλιος ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Πατρὸς
αὐτῶν » καὶ οὕτω πάντοτε σὺν Κυρίῳ ἰσόμενον εἶχε
καὶ τούτο δοίημεν τέως, τὸ θεατὰς ἐκεῖ καὶ αὐτοὺς,
φημὶ, τῶν θείων τε καὶ ὑπερφυῶν ἔσεσθαι. Ἔσον-
ται δ', οἶμαι, πάντως, ὅσον ἐπιγῶναί γούν, οἷς νῦν
πιστεύουσιν οὐ βούλονται· ἐπεὶ καὶ τῆς θείας Γραφῆς
περὶ γὰρ τῶν Χριστὸν σταυρωσάντων ἐναργῶς ἀκούως
λαγούσης, « Ὁφθονταί εἰς ὃν ἐξεκίνησαν. » Σὺ δ',
ὦ τρισολβία καὶ σεπτὴ τῷ ὄντι καὶ περιπόθητε κε-
φαλῇ, τὸ τῆς ἡσυχίας κράτος, ἡ δόξα τῶν μοναζόν-
των, τὸ κοινὸν τῶν θεολόγων καὶ Πατέρων καὶ δι-
δασκάλων καλλώπισμα, τῶν ἀποστόλων ὁ συναγω-
νιστῆς· ὁ τῶν ὁμολογητῶν καὶ μαρτύρων ἀναίμακτος,
ζηλωτὴς καὶ στεφανίτης καὶ λόγοις καὶ πράγμασι,
καὶ τῆς εὐσεβείας ἀθλητὴς καὶ στρατηγὸς καὶ ὑπέρ-
μαχος· ὁ τῶν θείων δογμάτων ὑψηλὸς ἐξηγητὴς καὶ
διδάσκαλος· ὁ τῆς ἀθέου καὶ πολυθέου ταυτησὶ τῶν
παντοδαπῶν αἱρέσεων κλάνης ἀναίριτης ὀξύτατος·

ὁ τῆς κοινῆς Χριστοῦ Ἐκκλησίας καὶ προστάτης
καὶ φύλαξ καὶ ῥύστης καὶ σωτὴρ μετὰ τὸν πρῶτον
καὶ μόνον Σωτῆρα· καλῶ δὲ σε καὶ στόμα καὶ γλῶσ-
σαν καὶ ψυχὴν ταύτης καὶ νοῦν οὐ κατὰ τὸν περὶ
Ἑλλήσιν ἐπικληθέντα νοῦν, φημὶ, τὸν φιλόσοφον
ἐκεῖνον Ἀναξαγόραν, ἀλλὰ νοῦν ἰερώτατον τε καὶ
ὕψηλότεον καὶ θεοειδῆ καὶ ἀντικρυς θεῶν καὶ κε-
φαλὴν μετὰ τὴν ὑπερφυῶ καὶ κοινὴν κεφαλὴν τῶν
πάντων Χριστὸν, καὶ λόγων παντοδαπῶν ἔστιαν,
καὶ θαυμαστῶν χαρίτων φορᾶν, καὶ ἄκρον ἀρετῆς
παιδευτὴν, γνώμονά τε θεολογίας καὶ κανόνα δογ-
μάτων, καὶ φιλοτιμίαν ἐξαιρετον Θεοῦ πρὸς ἀνθρώ-
πους, καὶ κοινὸν τινα κόσμον τῆς ἀνθρωπείας φύ-
σεως, καὶ πᾶν εἴ τι θεῶν καὶ ὑψηλὸν καὶ σεβάσιμον·
σὺ τοιγαροῦν καὶ μεταστάς πρὸς Χριστὸν, ἰποπταύεις
μὲν καὶ νῦν τὴν σαυτοῦ ποίμνην, καὶ τὸ κοινὸν τῆς
Ἐκκλησίας τρανότερον ἀνωθεν, καὶ νόσου· παντο-
δικτὰς θεραπεύων, καὶ λόγοις τοῖς σοῖς καταρτίζων,
καὶ τὰς αἱρέσεις ἐλαύνων, καὶ παντοδαπῶν παθῶν
ἐξαιρούμενος· οὐδὲ γὰρ ἐπιλήθη ποτὲ τῆς ἱερᾶς
ἐπιστήμης ἐκείνης καὶ τῶν μεγίστων ὑπὲρ ἡμῶν
ἀγώνων καὶ τῶν ἰερώτων, οἷς μεθ' ἡμῶν ὑπερκο-
σμίως συντραφεῖς καὶ συναυξηθεῖς, ὑπερφυῶς τελειω-
θεῖς συνδεδόξασαι. Δέχοιο δὲ καὶ τὸν ἡμέτερον εὐ-
μενῶς τούτων λόγον, τῷ περιόντι τοῦ πρὸς σὲ πόθου
τυρανηθέντα, καὶ τοῖς ὑπὲρ δύναμιν ἐγχειρήσαντα.
Δίξῃ δὲ πάντως, εὖ οἶδα, τὴν τε φιλίαν ὁμοῦ καὶ
τὸ κατὰ δύναμιν ἐπαινῶν, καὶ ὡς οὐκ ἀκαίρως τέως
νῦν, οὐδὲ περιττῶς πως πρὸς τὸ λέγειν τε καὶ γρά-
φειν, εἰ καὶ ποτε ἴσως ὡς αὐτοὺς εἶπες ἂν ἄλλοτε
κεκινήμεθα· καὶ λύσας τὴν τῶν παντοδαπῶν τω-
τωνῶν παθῶν τε καὶ πειρασμῶν καταγιᾶν, κορυφου-
μένην ἐφ' οὕτω μακρῶν, καὶ δεινῆν ὀσημέραι τὴν
τριχυμίαν τε καὶ τὴν ζάλην ἐγείρουσαν, ἣ τῶν πα-
ρόντων ἡμᾶς τέως, μετὰ χρησῶν τῶν ἐκείθεν
ἐλπιδῶν, καὶ τῆς προσδοκωμένης μακαρίας βασιτε-
νῆς καὶ τῆς ἀνάσεως ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ
ἡμῶν· ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος· σὺν τῷ ἀνάρχῳ
Πατρὶ καὶ τῷ ζῶοντι Πνεύματι νῦν καὶ ἀεὶ καὶ
εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

ΤΟΥ ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΤΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

ΚΥΡΟΥ ΝΕΙΛΟΥ

ΕΓΚΩΜΙΟΝ

ΕΙΣ ΤΟΝ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΕΡΑ ΗΜΩΝ ΓΡΗΓΟΡΙΟΝ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ ΤΟΝ ΠΑΛΑΜΑΝ (1).

Οὐδὲν οὕτως ἐπαχθεὶς καὶ πολλῆς καὶ ἀμυθήτου
γέμον τῆς δυσκολίας, ὡς τὸ περὶ μεγάλων τινῶν
καὶ θαυμασιῶν λόγων ποιεῖσθαι, εἰ εὐχοί πρότερον

μὴ παρέργως, ἀλλὰ μεθ' ὅσης ὀψ' ἐτέρων εἰρημνῆς
σπουδῆς, καὶ οὕτω θαυμασιῶν ἀνθρώπων, ὡς μὴ τῆ
θεῖα μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆ θύραθεν σοφίᾳ πολλῶν τῶν

(1) Ex eadem editione Hierosolymitana anni 1837.

μέτρῳ τῶν κατ' αὐτοὺς ἀπάντων διαφερόντων · οὐ μόνον γὰρ τότε φυλάττασθαι τὰ πρότερον εἰρημένα, τὸ θ' ἕτερα τῇ τοῦ εὐφημουμένου δόξῃ κατάλληλα ἐξευρεῖν, θ: κλῆν αὐτῷ παρασκευάζει τὴν ἀγωνίαν, ἀλλ' ὅτι καὶ τὴν οἰκίαν περὶ λόγους δύνανται τε καὶ θέξαν πολλῶ τῶν προεξηκώτων ἀποδέουσαν συνορῶν, οὐ σφόδρα προθύμως, οὐδ' ἐνακμάζουσιν ἔχων περὶ τοῦ λόγου τὴν ἐργασίαν τὴν ἔφασιν, προσβάλλει τοῖς προκειμένοις, ἀπομαραινόμενης οἶον αὐτῷ τῆς ὀρμῆς τὸ σφόδρα σαφῶς εἰδέναι, ὡς οὐδὲν ἔσται πλέον αὐτῷ λίαν προθυμηθέντι, ἀλλ' ἀνάγκη πᾶσα τῶν φθασάντων ἔλθειν κατόπιν, καὶ τὴν ἦσαν προφανῶς ἐνεγκεῖν. Οὐ μὴν ἀλλ' αὐτὸ γε τοῦτο ἔστι καὶ τὸ μέγιστά μοι τὸν λόγον πεποιηκός, ὅτι μὴ περὶ μεγάλης μόνον, ἀλλὰ γε καὶ περὶ μεγάλους ἡμῖν ἡ ἀμύλλα, οὐ τὸ πρὸς ἀμφοτέρων τὴν εὐδοξίαν δύνασθαι λογίζεσθαι τῶν λόγων ἀντικαθίστασθαι τῇ δυνάμει, ἀλλ' ὅτι παραίτησις ἡμῖν ἡ ἐκείνων θέξα πρὸς τὴν ἦσαν οὐ φαύλη παρ' εὐγνώμοσιν ἔσται κριταῖς, οὐ τὸ πρὸς ἀξίαν περὶ τῶν θαυμασίων, ἀλλὰ τὸ μικρὰ περὶ τοιούτων εἰπεῖν, κρίνουσι τῶν ἐπαινουμένων, ὅτι μὴ τῇ φύσει τοιαῦτα, τῇ τοῦ μείζονος, δὲ παραθείσει μικρὰ δοκεῖ, ὡσθ' ἡμῖν τούναντιον ἢ τοῖς μικρολόγοις συμβαίνειν · ἐκείνους μὲν, κἂν μεγάλα τινὰ περὶ μικρῶν λέγωσι, τὴν μέμφιν μὴ διαφεύγειν · ἡμῶς δὲ, κἂν περὶ τῶν ὑπεραχόντων σύμμετρα φαινοίμεθα λέγοντες, πάσις ἀπολεθῆσθαι γραφῆς· οὐ ταῦτη δὲ μόνον, ὅπερ ἔφημεν, περιέσται ἡμῖν παραίτησις πρὸς τὴν ἦσαν, ἀλλ' ὅτι μὴδ' ἀθάλαξα τιμὴ καὶ λογισμῶν ἀκρισιὰ C ταιουσι τῶν λόγων ὀπλήθομεν τὸν ἀγῶνα, ἀλλ' αὐτοῖς ἐκείνοις τοῖς φθάσαι πεπεισμένοι, ἢ τὸ γε ἀληθέστερον εἰπεῖν, καὶ προστεταγμένοι, ἐπειδὴ τοιαύτης ἔτυχον παρὰ Θεοῦ τῆς τιμῆς, τῆς μεγάλης τῶν πιστῶν Ἐκκλησίας, ταυτὸν δ' εἰπεῖν καὶ πόσης τῆς οἰκουμένης τῇ ἐνοικοσῆσθαι χάριτι τοῦ Πνεύματος ἐξηγησάσθαι, καὶ βραδευτὰς εἶναι τοῖς ὑπὸ χεῖρα ἱερῶν καὶ πνευματικῶν ἀγῶνων καὶ παλαισμάτων.

Τὸ μὲν οὖν εἶναι τιμὴ τῶν εὐδοκιμηκότων μεγάλα, ἢ καὶ πόσει πολλὰς ἐχούσῃ τῶν ἐγκωμίων τὰς ἀφορμὰς, καὶ μὴδένα τόπον τοῖς βουλομένοις εὐφημεῖν ἄργον παρηκλιῖ, τὴν ἀπὸ τῶν ἔργων δόξαν τοῖς λόγοις συναύξαι, καὶ λαμπροτέρων ἀπεργάζεσθαι περιῶσθαι τοῖς ἐγκωμίοις, ὡσπερ οἱ τοῖς φύσει καλοῖς καὶ τὴν ἀπὸ τῶν ἔξωθεν εὐκοσμίαν περιτιθέντες, οὐ μικρὸν δοκεῖ τοῖς περὶ λόγους ἐπιοημένοις, ἐν τοῦτο τῆς σπουδῆς ἡγουμένοις τέλος, τῶν ἀκουσομένων τὴν εὐφημίαν · καὶ πρὸς τοῦτο κεχῆνασιν ἀκρατῶς, καὶ νομιζουσι τῶν πόνων ἄθλον ἀξίον εὐφραίνειν, ἂν παρὰ τῶν πολλῶν, ἢ καὶ τῶν σοφωτέρων τύχῃσι θαυμασθέντες· ἀλλ' οὐχὶ καὶ τοῖς δυνατῶς σοφοῖς καὶ τὴν εὐτέλειαν τῶν παρῶντων διεγνωκῶσι, καὶ πεπαιδευμένοις καλῶς. Τί μὲν θαυμάζειν προσήκει; τίνων δὲ καὶ λίαν ὀλιγωρεῖν μέγα τὰ τοιαῦτα δοκεῖ; Μικρολόγου μὲν οὖν ψυχῆς καὶ δόξης κενῆς ἐρώσης, καὶ ὁ φασιν Ἑλλήνων παῖδες ἐν μύθεσι, περὶ τῶν ἐν φῶδον κολαζομένων τιδὸς, εἰς τετραμμένον ἀνελεύσεως πίθον. Ἄν δὲ τις ὑπερ ἀρετῆς γε καὶ θῆσεθείας καὶ τῶν πολλὰ δὴ ταῦτα; ἐνδρω-

Α πάντων λόγον ποιῶν, καὶ τούτων τὴν ἀξίαν ὡς οἶδ' ἔ' ἐπὶ μέγα αἰρεῖν κειρῶτο, τοῦτον δ' εἰ καὶ μὴ λίαν ἐνταχθον μὴδὲ περιηθησμένον, ὡσπερ ἐν τρίμμασι ταῖς ἀπὸ τῆς τέχνης περιεργίαις, ἀλλ' ἀτεχνῶς ἀπέριττον καὶ πάσης φιλοτιμίας ἀπηλλαγμένον προάγοι τὸν λόγον, τῆς προθυμίας ἕνεκα καὶ ἐπαινοῦσι καὶ στεφανούσιν, ὡς τοῦ καλοῦ μόνον ἀλλ' οὐ φιλοτιμίας ἕνεκα τὸν πόνον ἀνηρημένον· ἀλλ' ὡσθ' ὅτι μὴδὲ τοῖς ἐντυγχάνουσιν ἀπερδῆς, σφόδρα μὲν οὖν καὶ λυσitelῆς, καὶ τὴν δνησιν ἐν τοῖς καιριωτέτοις μέγιστα προσαρμόζων ἐρεθίζειν γὰρ ὡς τὰ πολλὰ τῶν θαυμαζομένων ἕκαστον, καὶ πρὸς μίμησιν ἐφέλικεσθαι τῶν ἀκούοντων εἰωθε τὰς ψυχὰς, καὶ πρὸς ἐπίδοσιν ὡσπερ ἐκ φυσικῆς ἀνάγκης προκαλεῖσθαι τινος. Δι' ἃ δὴ μέγιστα τοῖς περὶ τοῦ μεγάλου Γρηγορίου καὶ αὐτὸς ἐμαυτὸν λόγοις καθῆκα, οὐ τῷ σφόδρα ἐμαυτῷ θαρβεῖν, ὡς ἀξίον τι τῆς ἐκείνου μεγαλονοίας καὶ τῆς περιφανείας τοῦ βίου καὶ λόγου φθέγγεσθαι δυνησομένη, ἀλλ' ἔτι καὶ ἀμφοτέρωθεν ἐπαισιν, οὐκ ἀγενοῖς τινος, οὐδὲ μικρὰς ἡμῖν, ἀλλὰ καὶ λίαν φιλοτιμοῦς τῶν πῶτων τὰς ἀντιδόσεις ἀπολήψεσθαι θαρβεῖν, ἢ τὰ γε δευτέρα ἐκ θατέρου· ἢ γὰρ κάκεινῳ χαριούμεθα καὶ ἡμῖν, καίριον τι φθιγγάμενοι καὶ τοῦ ἡμετέρου φιλτρου καὶ τῆς περὶ ἐκείνον ἀξιοχρεῶν σπουδῆς, ἢ τὰ γε δευτέρα παρ' ἐκείνῳ οὐχ ἡ τυχοῦσα πάντως κείσται ἡμῖν ἐλπίς, εὐ εἰδῶσιν, ὡς οὐ πρὸς τὴν ἀξίαν ἀποδέψαι τῶν εἰρημένων, ἀλλὰ γε τῇ προθυμίᾳ καὶ τῷ περὶ ἐκείνῳ φιλτρῷ τὴν ἀντιδοσιν ἀντιμε- C τρήσει.

Πάντα μὲν οὖν τὰ ἐκείνου διεξίναται, ὡσπερ ἐν συγγραφῇ τοὺς ἐγκωμίων τηροῦντα νόμους, καὶ ὡσπερ ἀνδριάντα τινὰ τῶν ἐκείνου καλῶν, καὶ τοῖς ἐν λόγοις καὶ πράξεσι περιφανείας τὸν λόγον τοῖς εἰσέπειτα προστιθέναι, πρὸς τῷ δυσχερὲς εἶναι καὶ μεγάλῃς δεῖσθαι τῆς διανοίας, ἔτι καὶ πρὸ ἡμῶν ἀξίως τοῦ τε εἰρηκότος, καὶ ὑπερ οὐ ταῦτα εἰρηται καὶ συγγέγραπται, πολλὴν μὲν ἀπὸ τῶν ἔργων τοῦ δεδρακότος τὴν λαμπρότητα κεκτημένα, οὐκ ἐλάττω δ' ἐκ τῆς τοῦ λέγοντος δυνάμεως προσκτησάμενα τὴν ἰσχύν, ὡστε μὴδ' ἔτερος τὸν λόγον, μὴδ' ἀπολείπεισθαι τῆς ἀκρας φιλοτιμίας, ἀλλὰ λόγων δύνανται καὶ βίου τὴν ἐν πᾶσι καλοῖς ἀκρότητα συνελθόντα, ἐν ἔργον οὐδενὸς ἀπολείπομενον ἐξεργάσασθαι τῶν νῦν ἢ τῶν πρότερον ἐπὶ μεγέθει καὶ κάλλει βεβημένων. Οὐ μὴν ἀλλ' ἐπειδὴ πάντ' ἐκείνου, ὡς εἰρηται, συντεθῆ, καὶ πρόκειται τοῖς θέλουσιν οὐχ ἦσαν χαριεῖς ἢ ὅσον ὠφέλιμος διατριβῆ· δεῖ δὲ καὶ ἡμῶς ὡσπερ ἑρανόμ τινα ἀναγκαῖον καὶ συνεῖς ορᾶν κοινὴν τὸν λόγον, ὀφειλομένην τῷ κοινῷ πετρὶ καὶ διδασκάλῳ συνεισενεγκεῖν, τῶν μὲν πολλῶν καὶ κατὰ μέρος ἀφεξόμεθα διηγημάτων, καὶ ὅσα μὴ πρὸς αὐτὸν ἐκείνον τείνει, μὴδὲ σαφῆ καὶ καθαρὰν αὐτῷ φέροι φιλοτιμίαν· ἐκ τῶν εἰρηασμένων δ' αὐτῷ μόνον ποιησόμεθα τὸν λόγον, καὶ τοῦτων ὅσα παρεθέντα λυμανεῖται τῇ διηγήσει, ἵνα εἴγα μὲν, φῶλα δὲ μὴ τοῖς ἀκούουσιν ἢ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ εὐφημουμένῳ τὰ εἰρημένα. Καὶ γὰρ ὡσπερ ἐκείνῳ ζῶντι τῆς τε προστάτης ἐν λόγοις δυνά-

μεως, καὶ τῶν ἡθῶν τῆς εὐκοσμίας, καὶ τῆς ἐνοικουσίας ἀπάσης ἀρετῆς; καὶ μεγαλοφυχίας, καὶ μικρῆς συνουσίας σαφῆ δειγμάτα παρέχεσθαι ἐξῆν, οὐδ' ὅθι καὶ οὖν τοῖς τὰ ἐκείνου θαυμάζειν προσηρημένοις καὶ ἐξ ὀλίγων ἔξεσι τὸ πᾶν ἦθος ἐκείνου, καὶ τὴν ἐπανθοῦσαν αὐτῷ χάριν, καὶ τὴν εἰς ἐν ἀπάντων τῶν καλῶν συνδρομήν, τοῖς ἀκρωμένους ἐναργῆ καθιστᾶν· ὡσθ' ὡσπερ αἰνιγμὰ τι τοῖς τὰ ἐκείνου συμβαίνειν διηγουμένοις μήτε τοὺς πάντα διηγουμένους πλέον ἐσχηκέναι τῶν ὀλίγα εἰπόντων, μήτε τούτων ἐκ τῶν ὀλίγων ἔλαττον ταῖς ψυχαῖς τῶν ἀκούοντων ἐνθεῖναι θαῦμα δεδουημένων.

Ἐκείνος τοίγυν ἀγαθὸς ἐξ ἀγαθῶν φύς ὡσπερ δίκαιον, καὶ βίξης εὐγενοῦς εὐγενῆς βλαστὸς προελθὼν, οὐ συνέστειλε τὴν εὐκλειαν τῶν τεκόντων, ἀλλ' εἰ μὲν ἐπίφθονον εἶπεν, τῆς εἰς φῶς προαγωγῆς; πολλὰ πλάσιους αὐτοῖς ἀπεδεδώκει τὰς ἀμοιβὰς, κόσμος αὐτοῖς τε καὶ παντὶ τῷ γένει γεγεννημένος· πάντα γὰρ, ὡσπερ ἐκ συνθήματος ἐφ' ἐνός ἀγαθοῦ σύστασιν, εἰς κοινήν τῆς φύσεως ὡσπερ φιλοτιμίαν ἐπ' ἐκείνον συνέδραμε τὰ καλὰ, οἷος ἐστὶ προϊόντος αὐτῷ τοῦ βίου, τῷ πρὸς πᾶν οἰοῦν τῶν ἀγαθῶν πεφυκέναι, ὡσπερ ἀπὸ γραμμῆς ἐξ ἡλικίας πρώτης ἐναργῆ τεκμήρια στοιχεύεσθαι πᾶσι παρεχομένου. Καὶ ὁρατὰ γὰρ καὶ ταῖς αὐτῆς δυσχεραῖαις ἐξ ἡλικίας πρώτης σχεδὸν ἐκδοθεῖς· ἔτι γὰρ ἐπεὶ γεγῶσσι, ὁ πατήρ αὐτῷ τὸν βίον ἀπελελοῖται· οὐδ' οὕτω πρὸς οὐδὲν τῶν ἀγαθῶν ἐκωλύθη, ἀλλ' ἐπὶ μὴ πκα τῶν ὑπὲρ αἰσθησιν, καὶ ὅσα πρὸς θεὸν καὶ τὴν ἐκείνου φέρει μακαριότητα διὰ τὴν ἡλικίαν ἐφάπτεσθαι δυνατός ἦν, τῶν ἐν τῷ βίῳ τῷ βελτίστῳ, καὶ ὅ μόνῳ μετὰ τὴν πρώτην κτίσιν τῶν ἄλλων ἀπάντων ἀνθρώπος ὑπερέχει, σοφίᾳ λόγων καὶ ἐπιστήμῃ φέρων ἐπέδωκεν ἑαυτὸν. Σπουδῆ δὲ μέγεθος φύσεως συγκεράσας, καὶ τῷ τῶν ἄλλων ἀπάντων ὡς ὄντων δικαίῳ τοῖς νοῦν ἔχουσιν ἀμελεῖσθαι καθάπαξ ἀφιστακέναι, τὸν νοῦν τοῖς ποθομένοις προσασχολήσας, οὕτως ἐν ὀλίγῳ ἦν θαυμαστός, καὶ τοῖς ἀπάντων ἐδύμενος σπύμασιν, ὡς τῶν ἐν ἡλικίᾳ μὲν ἐπ' ἐκείνο τοῦ χρόνου πάντων κρατεῖν, τῶν σφωτέρων δὲ ταῖς ἀκροῖς περὶ πρωτείων ἀμφισθετεῖν, πάντων εἰκόντων, καὶ τὴν ἐκείνου τῶν λόγων δύναμιν ὡς ἀμαχόν τινα, καὶ τῆς ἐκείνου φύσει μόνῃ πρέπουσαν θαυμαζόντων. Καὶ τούτων ἔξεσι μαρτυρίαν σαφῆ τῷ βουλευμένῳ παντὶ λαμβάνειν, οὐ τοὺς λόγους οὐκ ἐκείνος ὑστερον δυνάμει Πνεύματος καὶ τῆς ἀληθινῆς σοφίας τε καὶ πρώτης ἐμπειρίας καὶ ἐπιστήμῃ, ὑπὲρ τῶν αὐτῆς λαμπρότατα, καὶ ὡς ἂν ἕτερος συντέταχε τῶν πάντων οὐδεὶς· ἢ κατὰ τῶν ταῦτα μᾶλλον εἰπόντων κακῶς, καὶ τὰ σεμνότατα καὶ ἀγώτατα κακῶς ἐξορησαμένων, οἳ δὲ λόγῳ καὶ δικαίῳ; ἂν ἀλογοῖεν, τῆς κάτω καὶ πατωμένης, ἀλλὰ μὴ τῆς ἄνω καὶ ἐλευθέρας ἔκγονα καλεούμενοι, καὶ πολιτικός τῶν οὐρανῶν, οὐ δεῖ τούτους τῶν εἰρημένων μάρτυρας λαμβάνειν χρῆ, ἀλλὰ τὴν διὰ πάντων ἐξ ἀρχῆς αὐτῷ συσραφεῖσιν ἐπὶ σοφίᾳ καὶ συναυξηθεῖσαν φήμην, ἣν οὐδὲ πάμπαν ἀπόλυσθαι τῶν πάλοι τις εἴρηκεν ἐπὶ σοφίᾳ θαυμαζομένων. Οὐ μὴν καίτοι τοσούτων κρατῶν ἐν λόγοις,

καὶ τούτων οὐκ ἐφ' ἐνός τινος εἶδους, ἀλλὰ διὰ πάντων σχεδόν, ὃ καὶ τῷ σφόδρα τῶν καλῶν ἐρῶντι πρὸς φιλοτιμίαν ἤρκασεν ἂν, τὸ τῆς ψυχῆς εὐγενέες ἐν τούτοις παραναλίσκειν οὐκ ἔκρινα δεῖν· ἀλλὰ τὸ μὲν τῆ θύραθεν σοφίᾳ ταύτῃ προσίχειν, καὶ τὴν τῶν ὄντων γνώσιν ἐκ ταύτης θηρᾶν πρὸς τὸ μηδενὸς ἐπ' ἀσφαλοῦς βεβηκέναι· τοῖς γὰρ ἀλλήλων τῶν ταύτῃ προύχοντων λόγοις ἢ περὶ τῶν ὄντων γνώσεις κλονεῖται καὶ ἀσταταί· ἔτι καὶ τῶν μηδὲν ἐνοουμένων ὑψηλότερόν τε καὶ θεῖον εἶναι νομίσας· αὐτῆς δ' ὑπεραρθῆναι καὶ τούτων, καὶ διαθῆναι τὴν φύσιν, καὶ τῆς τῆς σοφίας ἐνοήσας συγγενέσθαι πηγῇ, ἢ ἀμετασθήτως ἔχη, καὶ ἀληθῶς ἐκείθεν τοὺς τῶν ὄντων εἰδέναι λόγους, πάντων ὡς μηδέων καταφρονήσας, τὴν ἐν τοῖς πράγμασιν εἰρεῖται φιλοσοφίαν, οὐ δοκεῖν μόνον, ἀλλὰ καὶ ὄντως φιλόσοφος ἐθέλων εἶναι, καὶ τὸ τῆς ἀγνοουμένης ἐκπύουμον ὄρος καταλαβῶν, ὡς ἂν μὴ τὸν νοῦν μόνον τῶν σωματικῶν ἢ καὶ τῶν γηίνων ὑπερηκῶς, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ σῶμα μεταωρίσειε, πρόχειρον πρὸς θεοῦ συνουσίαν παρασκευάσας, ὅλον ἐπέδωκεν ἑαυτὸν πρὸς κτίσιν τῆς ἀρετῆς.

Καὶ πρῶτα μὲν τῶν ἐπ' ἐκείνο τοῦ χρόνου τῶν ἐν Ἄθῳ συγγενόμενος τῷ βελτίστῳ, ἵνα μὴδ' ἐν τούτῳ μὴδὲν ἀφιλόσοπον, μὴδ' ἀγενὲς εἰργασμένος ἦ, ἀλλὰ τῆ πρώτῃ καὶ καλλίστῃ φιλοσοφίᾳ τὴν κοσμικὴν ταύτην καὶ δεύτην καθυποτάξῃ, τῷ τε μοναζόντων παρ' ἐκείνου καταλίγεται χορῷ, καὶ τῶν ὄργων τὰ τελεώτατα ἐκδιδάσκειται. Ἐπειδ' ἐκείνος πρὸς ὃν ἐπόθει θεὸν ἦν ἐκβεδημηκῶς, ἀξίας τῶν καμάτων ἀποληψόμενος ἀμοιβᾶς, ὁ Γρηγόριος ἔτι τῆς φίλης; ἐκ παιδὸς καὶ ἀνατρέφου ταπεινώσεως ἀντεχόμενος, καὶ διὰ τοῦτο μὴ πκα θαρρῶν ἑαυτῷ, καίτοι πολλῶν ἐτέρων διὰ τὴν ἐπανθοῦσαν ἐν νεότητι πολιὰν καὶ τὴν ἐν πᾶσι τοῖς πνευματικοῖς ἐμπειρίαν, δυνατὸς ὢν ἐξηγεῖσθαι, τῆς Ἀθανασίου τοῦ μεγάλου λαύρα φέρων ἐκδίδωσιν ἑαυτὸν. Καὶ τοῦτο μὲν πρὸς ἑαυτὸν αὐτὸς ὡσπερ ἀμιλλαν ἐστησάμενος, τοῦτο δ' ὑπὸ τῆς καλῆς ἀπληστίας ἐν τοῖς πόνοις πάντας ὑπερβαλέσθαι φιλονεικήσας, οὕτω πάντα; ἐξέπληξεν ἐν βραχεῖ, ὡς πάντα μὲν τὰ ἐκείνου θαυμάζειν, μιμεῖσθαι δ' ἐθέλειν μὲν, ἀμήχανον δ' ἡγεῖσθαι, τὰ μέγεθος συνδρώντας καὶ τὴν συνουσίαν τῶν πραττομένων· οὐ γὰρ τοῖς μὲν τῶν πρὸς τελειότητα φερόντων ἐπιμαλῶς, τοῖς δ' ἀνειμένους προεἶχέ τε καὶ βραθύμως· οὐδὲ ποτὲ μὲν, ποτὲ δὲ μὴ· ἀλλ' αἰεὶ καὶ διὰ πάντων τῶν καλῶν αὐτῷ τὴν βίον ἀρμολάμενος ἦν, ὡσπερ εἰκόνα τινὰ καὶ εἰσὶ τὴν ἀγαθοῦ παντὸς εἰ; κάλλος ἑαυτὸν ἀποξείσας.

Ἐπειδ' ἱκανῶς εἶχεν αὐτῷ καὶ τῆς ἐν λαύρῃ διατριβῆς, καὶ μὴ μόνον πρὸς τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας, ἀλλ' ἤδη καὶ τὰς ἀνάγκας αὐτάς τοῦ σώματος ἠγωνιζόμενος ἀριστα ἦν, ἐπὶ τὴν φιλίαν ἔξεισιν ἡσυχίαν, ὡσπερ ὄπλοις ταῖς; προτέροις καμάτοις καθωπλισμένος. Τὴν μὲν οὖν ἐκεῖ τῶν πόνων ὑπερβολὴν, καὶ ὡς ἀγώνισμα τοῦτο προῦθηκεν ἑαυτῷ, ὅσον τοῦ; ἄλλου; πρότερον ἑαυτὸν ἐν τοῖς; ὑπὲρ ἀρετῆς πόνους ὑπερβαλέσθαι, καὶ αὐτὸθεν μὲν ἔξεσι συνορᾶν τὴν γὰρ ἡσυχίαν οἱ τὰ θεῖα σφοδρὰ καὶ ταῦ-

τα δεδιδυγμένοι, ολοναι τέλους ἐπέχειν λόγον πρὸς ἅ
 ἅλλα τῆς ἀρετῆς μέρη φασί, καὶ τούτου χάριν
 ἐπιπονώτερον ὄσω καὶ ὑψηλότερον ἴεργον εἶναι, καὶ
 πολλῆς δεόμενον συντονίας καὶ τῆς σπουδῆς· μά-
 λιστα δ' ἐκ τῶν καρπῶν τοῦ Πνεύματος, τῶν θείων
 χαρισμάτων φημι, ἃ μετὰ πολλῆς αὐτῷ παρεσχίθη
 τῆς θαφίλειας, ὡς καὶ ἔρωσι τοῖς πᾶσιν ἐκδηλα κα-
 θεσάναται, πάντων αὐτῷ προσόντων, ἃ Παῦλος ὁ τὰ
 θεία παθὼν τε καὶ διδασχθεὶς τοῦ Πνεύματος εἶπεν
 εἶναι καρποὺς ἀγάπης, χαρᾶς, εἰρήνης, μακροθυ-
 μίας, ἐπιεικειας τε καὶ χρηστότητος, καὶ τῶν ἀπη-
 ριθμημένων αὐτῷ δὴ πάντων. Τίς μὲν γὰρ αὐτοῦ
 τῆς πρὸς Θεὸν ἀγάπης καὶ τὸν πλησίον πλείω δέλιγ-
 ματα ἐξήνεγκεν ἐν τῷ παρασχόντι παντί; τίς δ' ἐν
 πᾶσιν ὤφθη χαίρων ὡσπερ ἐκαίνος, καὶ τὸ τοῦ Ἄπο-
 στολοῦ παράγγελμα σαφῶς ἐπὶ τῶν ἔργων ἀπο-
 πληρῶν; Πάντοτε χαίρων, καὶ πειρασμοῖς καὶ θλί-
 ψεσιν εὐδοκῶν, ὡς εἶδειξεν ὁ μετὰ ταῦτα βίος πολ-
 λαῖς αὐτῷ δυσχεραῖαις καὶ τοῖς δοκοῦσιν ἔξωθεν
 ἀνισροῖς; ἀνυσθεῖς, ἐν οἷς ἅπασιν οὐ τῆ ψυχῇ μόνον
 ἦν χαίρων, ἀλλὰ καὶ τῷ προσώπῳ τὴν ἔνδον ὑπε-
 δεῖκνυεν χαρᾶν, σεμνῶς τινι μειδιάματι καὶ ἤθους εὐ-
 κοσμίᾳ, ὁμοίως ἐν ἀνάσει τε καὶ τούναντίον τοῖς
 πᾶσι προσομιλῶν.

Ἄλλὰ μὴν τὴν γε μακροθυμίαν καὶ τὴν ἐπιεικειαν
 καὶ χρηστότητα οὐκ ἔσθ' ὅστις οὐκ ἂν θαυμάσαι,
 οὐκ ἐπὶ καιροῦ τινος, οὐδ' ἐν οἷς ἡδέως εἶχεν, ἀλλ'
 ἀεὶ καὶ τοῖς δυσκόλῳ; ἔχουσιν ὁμοίως; φολαττομέ-
 νην, ὡσπερ ἐν τι τῶν φυσικῶν ἐκ τῆς περὶ ταῦτα
 μελέτης τῆ ψυχῇ καλῶς ἐκτακέντα. Δασκρῶν δὲ πη-
 γὰς, εἰς οὐ καθ' ἑκάστην νύκτα κατὰ τὸν θεῖον Δαδιδ,
 ἀλλ' ἀεὶ τὴν τῆς καρδίας ἐρδεύων ἄρουραν ἦν, καὶ
 καρποφόρον τῷ θεῷ καὶ κίονα κατεβσταχυν ἐργαζό-
 μενος, τούτων δὲ τὸ κλήθος σαφῶς μὲν οὐδεὶς ἂν
 ἔχοι λέγειν, κρυπτῶς ἐν τῷ τῆς ἀρετῆς τελουμένῳ
 ἐργαστηρίῳ· ἤλιος δ' ἦν κατὰ τὰς ἀενάους βλύ-
 ζων πηγῶν, εἰ ποτέ τις αἰτία πρὸς τούτο φέρουσα
 τῶχοι. Ὀὔτω δ' ἑαυτῷ τε καὶ θεῷ προσαδολεσχῆσας
 ἐπὶ μακρὸν, καὶ ὑλικῆς ἀπάσης ἁγνοίας ἀποστήσας
 εἴν νοῦν, καὶ τῷ ἀκραιφνεστάτῳ φωτὶ, καὶ τοῖς ἐκαί-
 θεν ἐλλάμψεσι συγγαγόμενος, ὡσπερ ἀσσοκῆς τις
 διήγειν ἐπὶ τῆς γῆς, θαῦμα τοῖς ὀρώσιν ἅπασιν ἐν-
 σιθεῖς οὐχ ἤτεον ἢ τοὺς πῶρῳ καὶ μὴ ἰδόντας κα-
 τεπλητεν ἀκοῆ· καὶ ἵνα τὴν μέσῳ παραλείπω,
 τοιαῦτα ὄντα, οἷα πρὸς εὐφημίαν ἤρκεισαν ἂν ἑτέρῳ
 κερνόντα μόνον, ἐπει καλῶς ἦν πᾶσαν αἰσθησιν ἐκ-
 παιδεύσας, καὶ οἰκητήριον Θεοῦ καὶ τῶν ἐκαίθεν χα-
 ρισμάτων ἑαυτὸν κατεσκευασκῶς, τὸ τῆς ἱερωσύνης
 μέγα δέχεται χρῆμα· μύρον ἂν τις εἰποι διαυγε-
 στάτω σκεῖται καὶ καθαρωτάτῳ προσενεχθέν.

Ἐνεῦθεν αὐτὸν καὶ μεζῶς τῶν προτέρων κά-
 ματος ἐμεδέχονται, ἵνα μὴ τὸ δῶρον ἦ τετιμηκῶς
 μόνον, ἀλλὰ καὶ φαιδρύτερα ἀποδείξῃ τὴν ἐνοικου-
 σαν τοῦ Πνεύματος λαμπρότητα· οὐ γὰρ ὡσπερ πρό-
 τερον ἑαυτὸν μόνον βυθμίζων καὶ ὑποτάττων τὴν
 σάρκα τῷ Πνεύματι, οὕτω δὴ καὶ μετὰ τὴν ἱερω-
 σύνην ἔρετο δεῖν· ἀλλ' ἐκεῖνο καλῶς ἐνόησας, ὡς
 τοῦ καθ' ἡσυχίαν Θεῷ συνεῖναι τὸ προσαγαγεῖν αὐτῷ
 θυσίαν ἁγίαν ζῶσαν, ψυχὰς καθαρὰς, καὶ τῆς αὐ-

τοῦ κληρονομίας ἀξίας, κρεῖττον καὶ ὑψηλότερον
 εἰς λόγον εὐδοκίμησεως, ὃ καὶ Πέτρον τῷ κορυφαίῳ
 τῶν ἀποστόλων αὐτὸς ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος κατέστησεν
 ἄναργς τοῦ φίλτρου τοῦ πρὸς αὐτὸν, οἰοναί τι
 δέλιγμα καὶ μαρτύριον τὴν ἐπισταςίαν τῶν οἰκρίων
 ἐκζητήσας προβάτων. Ἐπει καὶ κοινή ψήφος αὐτὸν
 τοῦ τε τῶν ἐν Ἄθῳ πάντων ἐξηγουμένου καὶ τῶν
 δι' ἀρετὴν καὶ προστασίαν ἐπιφανῶν εἰς προστασίαν
 μοναζόντων ἐκάλει διακοσίων τὸν ἀριθμὸν, τῶν τε
 ψηφισαμένων τὴν ἀξίαν εὐλαβηθεῖς, καὶ τὸ προσή-
 κουσαν εἶναι καὶ δικαίαν τὴν ἀξίωσιν αὐτῶν, ἅμα
 δ' ὅτι καὶ πολὺ τὸ κέρδος καὶ λαμπρὰ τὰ βραβεῖα
 παρὰ τῷ βραδευτῇ τῶν τοιοῦτων καὶ ἀγωνοθέτῃ
 καίται Χριστῷ, ἐκὼν εἶναι τὴν λειτουργίαν καὶ σὺν
 προθυμίᾳ γίνεται πολλῇ· καίτοι μὴδὲ πρότερον
 ἀπαίρατος ὢν μὴδ' ἀμαθῆς τῶν τοιοῦτων, εἰ καὶ
 μὴ κλειδίων ἀλλ' ἐλαττόνων ἤρξε τὴν πνευματικὴν
 ταύτην ἀρχὴν καὶ πρὸς Θεὸν φέρουσαν· εἰ γὰρ καὶ
 σχολάζων ἑαυτῷ διηνεκῶς ἦν, καὶ θεῷ προσαδο-
 λεσχῶν, ἀλλ' εἰς δέκα τὸν ἀριθμὸν ὁμοφύχοις συνίξη,
 καὶ ὅπ' αὐτὸν ταττομένους εἶχε, καὶ τὰ πνευματικὰ
 βυθμίζων, καὶ τὴν εἰς οὐρανὸς ἦν φέρουσαν εἰς
 ὑποδοικνός, οἷς καὶ κοινωνοῖς; καὶ συνεργοῖς χρω-
 μενος, καὶ ψυχῶν φροντιστήριον συνεστήσατο, τῷ
 πλήθει τῶν συνόντων προσήκον. Ταῦτα μὲν δὴ πρό-
 τερον· τότε δ' εἰς προστασίαν κλειδίων, ὡς ὁ λόγος
 ἐφθη δηλώσας, ὑπὸ τῆς κοινῆς ψήφου, μᾶλλον δ' εἰ
 δεῖ τάληθες εἰπεῖν, ὑπ' αὐτοῦ κληθεῖς τοῦ Θεοῦ, τί
 μὲν οὐκ ἐφθέγγαστο τῶν δεόντων; τί δὲ τῶν ὄσα
 χειραγωγεῖν οἶδα πρὸς τὴν ἀπλανῆ εἰςθεὸν τῆς σω-
 τηρίας ἀπρακτον παρήκε κἂν πρὸς βραχὺ, ὁ τοὺς
 μὲν πρακτικούς ὑπερελάσας ἐν λόγοις, τῶν δὲ βι-
 θλίους βιούντων ἐν τῷ πράττειν κερρατικῶς; μᾶλ-
 λον δὲ τοὺς μὲν πρακτικούς ἐν ἔργοις νικήσας, τοὺς
 δ' ἐπὶ σοφίᾳ μέγα φρονούντας ἐν τῷ λέγειν παρα-
 δραμῶν, καὶ ἀμφοτέρους τὸ κατ' ἄμφοτελείως ἔχειν
 κατόπιν θέμενος, λόγους ἦν ὑπαλείφων πρὸς ἀρετὴν,
 νουθετῶν, παρακαλῶν, ὑποστηρίζων τοὺς κτα-
 κίπτοντας· ἔργοις ἑαυτὸν παράδειγμα προτιθεῖς,
 τοῖς πᾶσι πάντα γενόμενος, ἵνα μὴδεὶς τῶν προκει-
 μένων ἄθλων ὀλιγωρήσας, τῶν ἐπηγγελμένων ἀπο-
 τύχη στεφάνων τοῖς καλῶς ἀγωνισαμένοις. Τὴν δ'
 ἐπιεικτεῖαν αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἐξ ἁγνοίας ἢ βραθυμίας
 τῆς εὐθείας παρατραπέντας, εἴτ' ἐξ ἐπαινουμένης
 ἐπιστροφῆς Θεῷ καὶ τοῖς ἐκαίνοῦ σπλάγγνοις ἐπι-
 δραμόντας· τὸ δὲ στερρόν καὶ βεθηκῶς καὶ οἷον
 ἀπαραχώρητον πρὸς τοὺς ψυχῆς ἀπαιδευσίᾳ καὶ
 ἀβθαδείᾳ τοῖς χείροσιν ἐπιμένοντας, ἵν' ἐκ δύο τῶν
 ἐναντίων ἐν σωτηρίας φάρμακον συγκεράσῃ· τὴν ἐκ
 προστασίαν τῶν δεομένων· τὴν δ' ἄλλην ἅπασαν,
 ὄση τε πρὸς τοὺς ἐνδόν, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τοὺς θύρα-
 θεν προσιόντας, πολυειδῆ κηδμονίαν καὶ τὴν ἐκάστῳ
 γιγνομένην ἐπικουρίαν, ταῦτα δὲ τίς ἂν ἐπαινεσῆται
 κατ' ἀξίαν; Οὕτω διὰ πάντων ἀποστολικῶς ἦν τὸ
 ποιμνιον διεξάγων, ὢν οὐδὲ τῆς χάριτος καὶ τοῖς
 ἐν θαύμασιν ἐνεργείας ἀμοιρος ἦν, ἃ παρὰ τῶν τότε
 καλῶς ἐπὶ γλῶσσην ποιμανθέντων τῆς εὐσεθείας εἰς
 εἶτι καὶ νῦν θυλλεῖται, οὐδαμῶς ἀπολειπόμενα τῶν
 πώποτε θαυμασθέντων. Οὐ μὴν, καίτοι πολλὰς οὕτω

καὶ μεγάλας πρὸς εὐδοκίμησιν ἀφορμας· ἐκ τῆς Ἀχὴν τινα μικρὰν καὶ φαύλην πεποιημένον, ἐπὶ τοσούτον ἦρε τὴν φλόγα τῆς ἀσεβείας, καὶ οὕτω λαμπρὸν καὶ περιφανῆ τὸν πόλεμον ἐνεστήσατο, ὡς μὴ τὰ ἡμέτερα συγχέαι μόνον καὶ πολλῆς ἀηδίας ἐμπλήσται καὶ ταραχῆς, ἀλλὰ καὶ μέχρι τῆς ὑπερβολῆς τὴν κακίαν προενεγκεῖν· καὶ νήσους μὲν ἕλας τῷ πυρὶ τῆς ἀσεβείας διασφαιραῖ καὶ κατατρίψασθαι, ἔφοις δὲ καὶ ἄσπερλοις κλίμασιν ἐκταθῆναι, καὶ μηδὲν τῆς οἰκουμένης μέρος σχεδὸν ἀπείρατον τῆς οὐκείας λύμης καταλιπεῖν. Ὅθεν δὲ ἡ ἀρχή; καὶ σκοπεῖτε ὡς φαύλη καὶ τῆς ἐκείνου μικρολόγου καὶ χαμαρπῶς ἀξία τῆς διανοίας.

Ἦθη μὴδὲν ἐκείνος τῆς Ἑλληνικῆς σοφίας, καὶ τῶν συλλογισμῶν τῆς ἀνάγκης, καὶ τῆς ἐκ τούτων οἰονοί θηρευομένης ἀληθείας μάλιστα εἶναι καὶ ὑψηλότερον, μὴδ' ὅτις ἂν μᾶλλον ἐν περινοίᾳ γένοιτο, τοὺς τῶν ὄντων εἰδέναι λόγους. Τὸ δ' ἔτι τούτων ἀνοητότερον καὶ μηδεμίαν ὑπερβολὴν ἀτοκίας ἐκλειποῦς, μὴδ' ἀπὸ Θεῶ δύνασθαι τινα συγγενέσθαι, εἰ μὴ ταύτην ἔλθοι πρότερον τὴν ὁδὸν, καὶ Πυθαγόρᾳ καὶ Ἀριστοτέλει καὶ Πλάτωνι συγγενόμενος, καὶ φύσεως ἀνάγκας ἐκείθεν καὶ γενέσεως; τῶν ὄντων, καὶ φθορᾶ; ἀκολουθίαν μιμαθηκῶς, οὕτως ἐπὶ τὴν κατάληψιν ἔλθοι τῆς ἀληθείας. Εἰ γὰρ ἀληθεῖα μὲν, ἔφασκεν, ὁ Θεὸς καὶ ἔστι καὶ ὀνομάζεται, τὸ δὲ τὴν ἀλήθειαν ἀγνοεῖν τὸν Θεὸν ἔστιν ἀγνοεῖν, πᾶς δ' ὁ μὴ τὴν ἔξω σοφίαν πεπαιδευμένος, ἀπερὶ κινήσεως τῶν οὐρανίων σωμάτων ἢ φύσεως τοῖς σοφοῖς ἐξουδύνηται τῶν Ἑλλήνων ἡγενηκῶς, τὴν ἀλήθειαν ἀγνοεῖ, οὐδὲν ἄλλο λείπεται ἢ τὸν μὴ ταῦτα πεπαιδευμένον τὸν Θεὸν ἀγνοεῖν· ἀγνοεῖν δὲ οὐδὲν ἕτερον ἢ σκότος εἶναι ψυχῆς· ὡσπερ καὶ τοῦναντίον φωτισμὸν ψυχῆς τὸ πάντα τὰ τοιαῦτα εἰδέναι. Εἰ δὲ ταῦτα τοῦτον ἔχειν ἀνάγκη τὸν τρόπον, μὴδὲνα δύνασθαι πεφωτισμένον εἶναι, εἰ μὴ ὅς εἴη τὴν σοφίαν ταύτην ἐξησκημένος, τὴν θύραθεν δηλαδὴ· ἢ δὲ τοιαύτη ἔνοια, ἢ τάληθιστοτερον εἰπεῖν μᾶλλον παραπληξία, οὐκ ἐκείνῳ μόνον ἦν τότε προσθευομένη, ἀλλὰ καὶ τῷ Δατίων γένει παντὶ σχεδὸν οὕτως ἐκ μακροῦ τοῦ χρόνου μέχρι νῦν ἐνετάκη, ὡς καὶ τοῖς παρ' αὐτοῖς τὰ θεῶ φιλοσοφοῦσι καὶ τὸν μονήρη βίον ἀνηρημένους μὴδὲν περισπούδαστον εἶναι, μὴδ' ὁ δοκεῖ μᾶλλον ἔχειν εἰς τελειότητα, ἢ τῇ μορῆ ταύτῃ προσείχετο καὶ περὶ ταῦτα κρατίστους εἶναι. Καὶ ἴσως ἂν τι γελῶτον, ἢ μᾶλλον θρήνων ἄξιον ἐκείνους συμβαλεῖν· μισρανοῖς ἐν παιδευτηρίοις ἐν ἡλικίᾳ συνόντας εἰ τύχοι προσδυτικῆ, καὶ τὴν ἔξω σοφίαν παιδευομένου; καὶ τῷ σεμνῷ τῆς πολιτείας τῷ ὄντι μὲν ἐνυδρίζοντας, αὐτοὺς δ' ὅτι ἀνοίας μᾶλλον σεμνομένου; καὶ νομιζόντας τι προθροῦ ποιεῖν, τῶν ὄντως καλῶν καὶ οἰκειούτων Θεῶ, καὶ τὴν ψυχὴν δυναμένων φωτίζειν καταμελοῦντας.

Ἐκεῖνος μὲν οὖν περὶ τῶν μεγάλων οὕτω μικρολόγῳ διανοεῖτο, παρ' ἡμῖν δ' ἀκούων εἶναι τῶν ἐν ἡσυχίᾳ ζώντων τῶν πλείστων, οἱ λόγου μὲν καὶ τῆς ἔξω σοφίας παντάπασιν ὄντες ἀγνοεῖται, καθῶν δὲ κρατοῦντας, καὶ πᾶσαν ἀρετὴν ἀκριβῶς μετιόντες, καὶ τῷ Θεῷ συνημμένοι τοῦ καθαρότητος

καὶ μεγάλας πρὸς εὐδοκίμησιν ἀφορμας· ἐκ τῆς Ἀχὴν τινα μικρὰν καὶ φαύλην πεποιημένον, ἐπὶ τοσούτον ἦρε τὴν φλόγα τῆς ἀσεβείας, καὶ οὕτω λαμπρὸν καὶ περιφανῆ τὸν πόλεμον ἐνεστήσατο, ὡς μὴ τὰ ἡμέτερα συγχέαι μόνον καὶ πολλῆς ἀηδίας ἐμπλήσται καὶ ταραχῆς, ἀλλὰ καὶ μέχρι τῆς ὑπερβολῆς τὴν κακίαν προενεγκεῖν· καὶ νήσους μὲν ἕλας τῷ πυρὶ τῆς ἀσεβείας διασφαιραῖ καὶ κατατρίψασθαι, ἔφοις δὲ καὶ ἄσπερλοις κλίμασιν ἐκταθῆναι, καὶ μηδὲν τῆς οἰκουμένης μέρος σχεδὸν ἀπείρατον τῆς οὐκείας λύμης καταλιπεῖν. Ὅθεν δὲ ἡ ἀρχή; καὶ σκοπεῖτε ὡς φαύλη καὶ τῆς ἐκείνου μικρολόγου καὶ χαμαρπῶς ἀξία τῆς διανοίας.

Ἦθη μὴδὲν ἐκείνος τῆς Ἑλληνικῆς σοφίας, καὶ τῶν συλλογισμῶν τῆς ἀνάγκης, καὶ τῆς ἐκ τούτων οἰονοί θηρευομένης ἀληθείας μάλιστα εἶναι καὶ ὑψηλότερον, μὴδ' ὅτις ἂν μᾶλλον ἐν περινοίᾳ γένοιτο, τοὺς τῶν ὄντων εἰδέναι λόγους. Τὸ δ' ἔτι τούτων ἀνοητότερον καὶ μηδεμίαν ὑπερβολὴν ἀτοκίας ἐκλειποῦς, μὴδ' ἀπὸ Θεῶ δύνασθαι τινα συγγενέσθαι, εἰ μὴ ταύτην ἔλθοι πρότερον τὴν ὁδὸν, καὶ Πυθαγόρᾳ καὶ Ἀριστοτέλει καὶ Πλάτωνι συγγενόμενος, καὶ φύσεως ἀνάγκας ἐκείθεν καὶ γενέσεως; τῶν ὄντων, καὶ φθορᾶ; ἀκολουθίαν μιμαθηκῶς, οὕτως ἐπὶ τὴν κατάληψιν ἔλθοι τῆς ἀληθείας. Εἰ γὰρ ἀληθεῖα μὲν, ἔφασκεν, ὁ Θεὸς καὶ ἔστι καὶ ὀνομάζεται, τὸ δὲ τὴν ἀλήθειαν ἀγνοεῖν τὸν Θεὸν ἔστιν ἀγνοεῖν, πᾶς δ' ὁ μὴ τὴν ἔξω σοφίαν πεπαιδευμένος, ἀπερὶ κινήσεως τῶν οὐρανίων σωμάτων ἢ φύσεως τοῖς σοφοῖς ἐξουδύνηται τῶν Ἑλλήνων ἡγενηκῶς, τὴν ἀλήθειαν ἀγνοεῖ, οὐδὲν ἄλλο λείπεται ἢ τὸν μὴ ταῦτα πεπαιδευμένον τὸν Θεὸν ἀγνοεῖν· ἀγνοεῖν δὲ οὐδὲν ἕτερον ἢ σκότος εἶναι ψυχῆς· ὡσπερ καὶ τοῦναντίον φωτισμὸν ψυχῆς τὸ πάντα τὰ τοιαῦτα εἰδέναι. Εἰ δὲ ταῦτα τοῦτον ἔχειν ἀνάγκη τὸν τρόπον, μὴδὲνα δύνασθαι πεφωτισμένον εἶναι, εἰ μὴ ὅς εἴη τὴν σοφίαν ταύτην ἐξησκημένος, τὴν θύραθεν δηλαδὴ· ἢ δὲ τοιαύτη ἔνοια, ἢ τάληθιστοτερον εἰπεῖν μᾶλλον παραπληξία, οὐκ ἐκείνῳ μόνον ἦν τότε προσθευομένη, ἀλλὰ καὶ τῷ Δατίων γένει παντὶ σχεδὸν οὕτως ἐκ μακροῦ τοῦ χρόνου μέχρι νῦν ἐνετάκη, ὡς καὶ τοῖς παρ' αὐτοῖς τὰ θεῶ φιλοσοφοῦσι καὶ τὸν μονήρη βίον ἀνηρημένους μὴδὲν περισπούδαστον εἶναι, μὴδ' ὁ δοκεῖ μᾶλλον ἔχειν εἰς τελειότητα, ἢ τῇ μορῆ ταύτῃ προσείχετο καὶ περὶ ταῦτα κρατίστους εἶναι. Καὶ ἴσως ἂν τι γελῶτον, ἢ μᾶλλον θρήνων ἄξιον ἐκείνους συμβαλεῖν· μισρανοῖς ἐν παιδευτηρίοις ἐν ἡλικίᾳ συνόντας εἰ τύχοι προσδυτικῆ, καὶ τὴν ἔξω σοφίαν παιδευομένου; καὶ τῷ σεμνῷ τῆς πολιτείας τῷ ὄντι μὲν ἐνυδρίζοντας, αὐτοὺς δ' ὅτι ἀνοίας μᾶλλον σεμνομένου; καὶ νομιζόντας τι προθροῦ ποιεῖν, τῶν ὄντως καλῶν καὶ οἰκειούτων Θεῶ, καὶ τὴν ψυχὴν δυναμένων φωτίζειν καταμελοῦντας.

Ἐκεῖνος μὲν οὖν περὶ τῶν μεγάλων οὕτω μικρολόγῳ διανοεῖτο, παρ' ἡμῖν δ' ἀκούων εἶναι τῶν ἐν ἡσυχίᾳ ζώντων τῶν πλείστων, οἱ λόγου μὲν καὶ τῆς ἔξω σοφίας παντάπασιν ὄντες ἀγνοεῖται, καθῶν δὲ κρατοῦντας, καὶ πᾶσαν ἀρετὴν ἀκριβῶς μετιόντες, καὶ τῷ Θεῷ συνημμένοι τοῦ καθαρότητος

ᾧ πάσης ὕλικης προσπαθείας ἀρεστακίαι, ὄνται τε τὸν νοῦν τῆ τοῦ πρώτου καὶ ἀκραι-
 άτου φωτὸς ἰλλάμψαι, καὶ τοὺς τῶν ὄντων
 ἴσονται λόγους, καὶ σοφοὶ τὰ θεῖα καὶ τὰ ἀν-
 ινα γίνονται, ἤλασι σφοδρῶς. τὴν δόξαν τῆς
 παντὸς αὐτῷ τιμωμένης σοφίας διαπίπτουσιν
 ὦν, καὶ ἠρεμεῖν οὐκ εἶχε τῷ φθόνῳ νενικη-
 , καὶ διαβάλλειν ἐπειράτο σθένει παντὶ οὐ
 ἐν ἡσυχίᾳ μόνον βιούντας, ἀλλὰ καὶ ἡσυχίαν
 κλάνην εἶναι τῶν μετιόντων πρὸς ἀπάτην συν-
 ασμένην τῶν ἀκούοντων διατεινόμενος· μηδὲ
 ἰξίται φωτισθῆναι τὸν νοῦν, ἀγνοίας αὐτὸν
 ἴτες περιεχυμένης· δεῖν γὰρ εἶναι μηδὲν
 ἐν τῶν τοῖς πρότερον σοφοῖς πᾶσιν ἐξευρημέ-
 καὶ πάντα ὅτιοῦν ἐκείνοις φοιτῶν, οἱ τῶν βελ-
 ν δύνανται τι διδάξαι, κἂν Ἕλληνες ὦσι, κἂν
 αι, κἂν βάρβαροι, εἰ μᾶλλον τὸν νοῦν ἔχειν πε-
 μένον, καὶ τῶν θεῶν τε καὶ ἀνθρωπίνων
 μάτων τὴν γνῶσιν ἔχοντα. Ταῦτα οὐ μόνον
 αὐτῷ φοιτῶσι διαλέγτο μετράκιος, ἀλλὰ καὶ
 ραφῶν ἦν, καὶ οἷον ἐπιδεικνύμενος καὶ τὸ
 κ μέρος ἐπαπορθεύμενος τῶν ἡσυχάζοντων τὴν
 ἰν, καὶ πάσῃ περιώμενος μηχανῇ τῆς μὲν
 ις ἀρίστασθαι πεῖθειν πάντας, καὶ σοφοί· δὲ
 Ἐλλήνων τὸν νοῦν προσέχιν, τοῖς δὲ ἐκείνων
 ἰγολίας καθαιρεῖν αὐτὸν πεῖρᾶσθαι.
 εἴρω μὲν οὖν οὐκ ἐν παρέρῳ κατὰ τῆς ἡσυ-
 τὰ τοιαῦτα ἐσκαίρωται· οὐ μὴν οὐδ' οἱ ταύτη
 θραμμένοι, καὶ μόνον παθῶν ἀπαλλαγῆναι εἶναι
 ἰρὸς θεὸν οἰκείωσιν καὶ ἀνάβασιν τῆ πεῖρα
 ; αἰδῶτες, ἀμύνειν ἡμέλειν πολεμουμένη·
 σπουδῆς μὲν καὶ προθυμίας οὐδὲν ἠλλεπόντες,
 ἰριον δὲ παρ' ἑαυτοῖς τὸν μάγαν μὴ κακτημέ-
 ιν Θεσσαλονικῆ γὰρ ὁ πόλεμος ἐλάμβανε τὴν
 ἰ ἐκείνου τῆ λαύρα, καθὼς ὁ λόγος ἐφθῆ δη-
 ; ἐπιδημῶντος· ἐκεῖ τοίνυν ἐκείνον ὄρῳ
 ἔχον, ὃν μόνον ἦδεσαν ἀξίωχρων καὶ λόγου δυ-
 καὶ τῆ τοῦ Πνεύματος χάριτι πρὸς τὸν οὐτω
 λον ἀντικαθίστασθαι· δυνάμενον πόλεμον καὶ
 , γράμματα προσθεύονται πρὸς αὐτόν, τοῦτο
 ἰα Βαρλαάμ κατὰ τῆς ἱερᾶς ἡσυχίας καὶ
 αὐτῆ προσηχόντων εἶπε καὶ συναγράφαντο
 ς θηλοῦντες, τοῦτο δὲ καὶ δεόμενοι, πρὸς ἀμυ-
 ναστήναι καὶ μὴ παρῖδειν τὸ νῦν μὲν εἶναι
 ἰσυχίαν ὑβριζομένην, μετ' ὀλίγῳ δὲ καὶ τῷ
 ἰ τῆς Ἐκκλησίας, εἰ παροφθείη, λυμανούμε-
 δ κακόν. Τί οὖν ἐκεῖνος; τῆ μὲν ἐνοικουση
 ἰνεύματος χάριτι τὰ μέλλοντα προορώμενος,
 σμένην προεἶπε βλάβην, ὡς πολλή τις ἔσται
 αλεπή, καὶ ὡς καλῶς κυβερνωμένη τοῦ Πνεύ-
 ; αἰρα, καὶ χρόνον οὐκ ὀλίγον ἤδη βαθεῖαν
 ἠν ἀγούση τῆ Ἐκκλησίᾳ σῶλος οὐ μικρὸς καὶ
 ἰς ἐπαγεροθήσεται κλύθων, καὶ τὴν πάλαι τῶν
 ἰ πρόβρησιν εἰς ἔκθεσιν ἦκειν ἤδη, οἱ πρὸς
 σχάτους ἔρασαν χρόνος· αἵρεσιν χαλεπῆν ἐπει-
 σειν τῆ Ἐκκλησίᾳ.
 ἦ δὲ τῆς γνῶμης διατριμμένης, καὶ θερμῶν
 ἰπελάχθαι, καὶ ἀπραγμοσύνη σιζῆν, καὶ
 ; φραμίαι καὶ γαληνότητι τοῦ παντὸς τιμωμέ-

νῳ, τὸ δὲ τῆς εὐσεβείας ὑπερμαχεῖν, καὶ τὴν ἤδη
 φουμένην αἵρεσιν ἀναστῆλαιν, καὶ λυσταλῆς ἡγου-
 μένω σφόδρα καὶ ἀναγκάσιον, τοῦ ἰδίου τὸ κρινὸν
 προτιμᾶ, καὶ τὸ τῆς ἀρετῆς ἐργαστήριον τὸν Ἄθω
 καὶ τὴν ἡσυχίαν ἀποκλιπῶν, εὐθὺ Θεσσαλονικῆς χω-
 ρεῖ. Πηθοῦσι δὲ τοῖς φλοῖς ὀφθαίς, πάνθ' ὅσα κρέ-
 ζαι τε καὶ φθέρξαισθ' αὐτῶν τε καὶ τῆς ἡσυ-
 χίας, ὁ πρὸς αὐτοὺς τὸν πόλεμον ἀνηρημένος σα-
 φῶς ἐκμαθῶν, ἐκείνου μὲν κατεγίνωσκεν ἀδελτη-
 ρίαν καὶ πολλὴν αὐθάδειαν τρόπων καὶ ἀκρισίαν
 λογισμῶν, εἰ ὦν καθάποξ ἦν ἀμαθῆς· τοῖς σφίδρα
 παρὶ ταῦτα ἡσυχολημένοις καὶ διὰ βίου παντὸς ἐξ-
 σκηκόσιν ἐνόμισεν ἀμφισβητεῖν δεῖν· καὶ μὴ μόνον
 εἰς λόγους ἦκειν, καὶ βλέμμασι σοφιστικῶς τῶν
 ἐκ τῶν θεοφόρων ἀνδρῶν ἐνωθεν παραθεομένου
 Β ἀρίστασθαι πεῖρᾶσθαι κείθειν, ἀλλ' εἰ μὴ κείθειν· ο
 καὶ συκοφαντίας πολλαῖς καὶ λοιδορίας· καὶ ὕβρε-
 σιν ὑποβάλλειν· οὐ μὴν καὶ πρὸς τὸ πολεμεῖν ἐκεί-
 νῳ πρόθυμος ἦν, ὅτι δέοι τῆς ἡσυχίας καὶ τῆς ἐν
 τῆ ψυχῇ γαλήνης ἐνωθῶν, καὶ τῆς ἐκείθεν ἀγαλ-
 λιάστως ἀποστάς, ἀντιλογίαις προσέχειν, καὶ πολ-
 λῆς ἐμπίπλασθαι τῆς ὀηθίας καὶ ταραχῆς. Δὲ καὶ
 πάντα τρόπον ἐπειράτο τὴν κινουμένην ἔριν κατα-
 ποιμίζειν καὶ κείθειν τὸν τῆ φλογὶ ταύτῃ τὴν αἰτίαν
 παρεσχικότα, τὸν μὲν κεινιμῶνον πόλεμον κατα-
 τίθεσθαι, καὶ τῶν κατὰ τῆς ἡσυχίας ἀποσῆσθαι
 βιασφημιῶν, καὶ τοῖς πολεμηθεῖσιν ὀδίκως στεί-
 σασθαι, σοφίᾳ δὲ τῆ ἔξω προσέχειν ἥς τὰ πρῶτα
 φέριται, καὶ ταύτῃ πεῖρᾶσθαι τὴν παρὰ τῶν πολ-
 λῶν ἢ καὶ τῶν σοφωτέρων εὐσημίαν καρποῦσθαι,
 C καὶ μὴ πρὸς οὐδὲν αὐτῷ χρῆσιμον ἀποδύεσθαι τὸν
 ἀγῶνα. Ὁ δὲ, καὶ γὰρ ἔδει χολεπὸν ἡμῖν τὸ κλυ-
 δώνιον ἐγερθῆναι, καὶ θεραπευόμενος ὀλιγῶραι,
 καὶ πρὸς εἰρήνην παρακαλούμενος οὐκ ὑπήκουεν·
 ἔθεν καὶ Γρηγόριος ἐχρήτε τοῖς λόγοις, καὶ τὴν
 σφίαν τοῦ Πνεύματος ἀντετίθει τῆ καταργουμένη
 κατὰ Παῦλον σοφίᾳ, καὶ τὰς ἐκ τῶν συλλογισμῶν
 ἀνάγκας, καὶ τὰ σοφίσματα διεύλεν εὐχερῶς· τῶν
 ἀγαθῶν μὲν εἶναι τὸν λόγον καὶ τὴν σφίαν δὴ
 ταύτην ἀποδεικνύς, ἀλλ' οὐκ ὥστε καὶ ὅψ' ὀύνα-
 σθαι οἰκειοῦν· μᾶλλον μὲν οὖν καὶ φυσῶσαν, καὶ
 Θεοῦ πόρρω βάλλουσαν, εἰ τις αὐτῆ μὴ κατὰ λό-
 γον χρῶτο μὴδ' ὡς προσήκειν, ἀλλ' αὐτῆ προσέχε
 δεητικῶς μεταίε καὶ ἀνοήτῳ σχολῇ τὸν βίον κατα-
 νάλισκων, καὶ μηδὲν εἰς τὴν ἐκείθεν μακαριότητα
 D συντελοῦση, ἐνθα μὴ σοφία λόγων καὶ δύναμις πλεον
 ἔχει τῆς ἀμαθίας, ἀλλ' ἡ τῶν σωτηρίων ἐντολῶν τη-
 ρησις τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἡ κατ' αὐτὰς ἐργασία καὶ
 ψυχῆς ἐκ τῶν αἰσχίσεων παθῶν κάθαρσις καὶ συν-
 τήρησις, καὶ πρὸς θεὸν καθ' ὅσον ἔξῃσι νεύσις τε
 καὶ οἰκειώσις τῆς ἀλήκειου μακαριότητος καὶ τῆς
 αἰωνιζούσης εὐδαιμονίας γίνεται πρίξινος. Τοῖς γε
 μὴν τὸν μονήρη βίον ἀνηρημένοις, καὶ μέτρα τί-
 θησι καὶ ὄρου; τινὰς ἐφ' ὅσον δεῖ, καὶ ἄτε τῆ παι-
 δεῖα ταύτῃ προσέχειν, μᾶλλον δ' εἰ πρῶν εἰς τοῦτο
 σχήματος ἦκειν, ταύτης ὀπωσοῦν ἔκτυον μετασχόν-
 τας, ὅπως μὴ ἔδον τοῖς μεταίσις τούτοις τὴν διὰ-
 νοῖαν ἀσχυλεῖν, ἀλλ' ὥσπερ ἑλλῆς πάσης ὀλιπῆς
 κλυταθείας, οὕτω δὴ καὶ ταύτῃ; χρῆσιμον ὀπαρ-

ηρότας τὸν νοῦν, Θεῷ προσέχειν διηλεκτῶς τὸ τῆς Α
 ψυχῆς ἀποκαθαίροντας ὄμμα, καὶ δεκτικὸν ποιούν-
 τας τῶν θεῶν ἀπαυγασμάτων· καὶ ὡσπερ ἐκ τα-
 κεινοτέρων, τῶν τῆς πράξεως ἠλαβῆ μεταβαίνον-
 τας ἀγώνων καὶ παλαισμάτων ἐπὶ τὴν θεωρίαν
 χωρεῖν, καθ' ἣν προκόπτοντας οὐ τὰς αἰσθήσεις
 μόνον ἀπράπτους μένειν συμβαίνειν, ἀλλὰ καὶ τὸν
 νοῦν αὐτὸν πᾶσαν νόησιν καὶ κίνησιν ἀποτίθεσθαι,
 καὶ ἀγεσθαι ἢ ἂν ἄγωνται δοκίη, ἐλλάμψεών τε
 καὶ φωτισμῶν ἐκεῖθεν ἀναπίμπλασθαι θεῶν, καὶ
 λόγους κτίσεως ἐκδιδάσσεσθαι, καὶ μυστηρίων ἀρ-
 βήτων γενομένους μετόχους, εἰς τὸ ἄρχαῖον ἐπα-
 νέρχεσθαι κάλλος, καὶ πάντα γίνεσθαι μετουσίᾳ,
 ὅσα φύσει φέρεται εἶναι Θεός. Ταῦτα δὲ πᾶσι
 κοινὰ προκείμεθα ἀγωνίσματα καὶ βραβεῖα οὐ τοῖς
 λόγῳ μόνον καὶ τῆς ἔξω σοφίας μετεσχηκόσιν, B
 ἀλλὰ καὶ τοῖς καθάπαξ τούτων ἀπειρώς ἔχουσιν,
 οὐδὲν παραδελτικομένοις πρὸς τὴν κτήσιν τῶν ἀπορ-
 βήτων ἀγαθῶν ἐκείνων· ἀλλ' εἰ δεῖ τι καὶ θαυμα-
 στὸν εἰπεῖν, βῆσιν πρὸς τελειότητα τῆς πνευματι-
 κῆς ἡλικίας ἀφικνουμένοις, ἕτε δὴ πρὸς τὸ ἀτυ-
 φον καὶ ταπεινὸν εὐ μάλα διακειμένοις, ἐπειδὴ καὶ
 τοῖς κιοιούτοις ἐαυτὸν ὡς τὰ πολλὰ φιλεῖ ἐμφανί-
 ζειν. Τοῦς γὰρ ὑπερφηάνους· ὁ θαλὸς ἔφη Δαδιδ
 ἔως ἀφόδρα παρανομεῖν· ἐξ ὧν συμπεραίνεται, μὴ
 τὴν σοφίαν τοῦ κόσμου τούτου τὴν καταργουμένην
 φωτίζειν δύνασθαι τὴν κεκτημένην ψυχὴν, μηδ'
 οικειοῦν Θεῷ, ἀλλὰ τὴν διὰ τῶν ἔργων τῷ ὄντι φι-
 λοσοφίαν, ἣ καὶ καθαίρειν δύναται· ἂν καὶ φωτίζειν,
 καὶ φίλους Θεῷ καὶ ἀσωμάτους παραπλησίους τοῖς C
 αὐτῇ προσέχοντας ἀπεργάζεσθαι. Ἐπερ μέντοι τῆς
 ἱερᾶς ἡσυχίας οὕτω σαφῆ καὶ καθαρὴν πεποιθται
 τὸν λόγον, καὶ οὕτως ἐπὶ πᾶν ἀκριβείας ἤκουσα
 καὶ ἐμπειρίας τῆς κατ' αὐτὴν, ὡς μηδένα μηδα-
 μῶς τῶν πρότερον θεοφόρων ἀνδρῶν ἐπὶ ταύτην
 ἐαυτοῦς καθέντων τὴν πραγματείαν, οὕτω κατὰλλη-
 λον θέσθαι καὶ πᾶσιν ἐφαρμύζουσαν τὴν διδασκα-
 λίαν· καὶ τελείως καὶ ἀτελέσι καὶ μέσοις, καὶ μη-
 δὲν ἔλληλοιπένας τῶν ἐκάστῳ προσφυῶν τε καὶ
 οικειῶν θεωρημάτων.

Οἱ μὲν οὖν ὑπὲρ ἡσυχίας τοῦ μεγάλου Γρηγορίου
 λόγοι, λοιδορουμένης καὶ τὰ ἔσχατα πασχούσης
 ἀδίκως, οὕτω λαμπροὶ καὶ τῆς πνευματικῆς καὶ
 τῆς ἐκτὸς σοφίας· οὐδεμίαν λελοιπότες ὑπερβολῆν·
 ὡσπερ ὧν οὐδὲ βουλομένοις μὴ δεῖ γ' ἀπαινεῖσαι πρὸς D
 ἄξιαν ἡμῖν ἐξέσται, ἀλλ' αὐτῶς ὑπογράφαι τῷ
 λόγῳ καὶ τὴν συντονίαν καὶ τὸ κάλλος καὶ τὸ βῆθος
 τῶν νοημάτων, ὧν εἰ τις τὴν ἐν πᾶσιν ἀγαθὸν
 ὑπερβολὴν θέλοι καταμαθεῖν οὐχ ἑτέρωθεν ποθεν,
 ἀλλ' ἐξ αὐτῶν ἐκεῖνων τοῦ ποθομένου τυχεῖν ἐξέ-
 σται. Λόγοις μὲν οὕτω τῇ εὐσεβείᾳ πολεμουμένη
 σὺν πολλῇ παρέστη τῇ προθυμίᾳ τε καὶ σπουδῇ·
 ἐπεὶ δὲ τὸν ὑπὲρ αὐτῆς ζῆλον ὅσον ἐν τῇ ψυχῇ φέ-
 ρων ἦν, καὶ ἔργους εἶδει φανερὸν καθιστᾶν, καὶ
 μιθ' ἐν τούτῳ τῷ μέρῳ τῶν πολλὰ καμόντων ὑπὲρ
 τῆς εὐσεβείας ἀπολειφθῆναι, τί γίνεται; Τὸ πρὸς
 οὕτω γενναῖον ἀνεταγωνιστὴν πολεμεῖν ὁ Βαρλαάμ
 ἀπογυνοῦς· ἦδη γὰρ ἐκ πρώτης· ἀφ' ἑταίρας· κατὰκρας
 ἦν νενικημένος καὶ ἡσυχυμένος· ἐπὶ τὴν μέγαν

πόλιν χωρεῖ οὐ κράτει λόγων θαρρῶν τοσοῦτον,
 ὅσον ἔμετο διαβολαῖς καὶ συκοφανταῖς τοῦ μεγάλου
 περιέσεσθαι Γρηγορίου, ἀλλ' ὡσθ' εἴη καὶ τῶν Ἐκ-
 κλησιαστικῆς ἐνταυθοῖ μετεσχηκότων παλαιῶν ὄντων
 πολλῶν, καὶ διὰ τοῦτ' ἐκεῖνον σφοδρῶς περιεχομέ-
 νων, ἐφ' οὕτω σαθροῖς ἐρεῖσμοσι τὸ πρὸς ἐκεῖνον
 δυσμενὲς ὑπερέσας· ἦδη γὰρ πρὸς ἐκεῖνον πᾶς ὁ
 πόλεμος ἐξεβράττη· τῶν προτέρων εἴχατο εὐδὲν
 πλάνην αὐτοῦ καταβοῶν, καὶ τὴν ἡσυχίαν ὡς τῆς
 πλάνης αὐτῷ ταύτης καταμεμφομένος· διέθετε τε
 καὶ τῶν ὀρθῶν δογμάτων παρατροπὴν ἐγκαλῶν, καὶ
 πάντα ὄντινον αὐτῷ πειρώμενος ἐπιγεῖρειν, καὶ
 ψῆφον ἐκεῖνου μηχανώμενος, ὡς ὀρθῶς μὴ φρο-
 νοῦντος ἐρήμην κατενεχθῆναι. Ὁ δὲ ἂν συνέβη ταῖς
 ἀπάταις ἐκεῖνου καὶ τοῖς σοφιστικαῖς κλέμμασι καὶ
 περινοῖαις πάντων πλην ὀλίγων ὑπενεχθέντων,
 οὕτω σοφῶς τοῦ Θεοῦ τὰ κατὰ τὸν μέγαν τῆς εὐσε-
 βείας ἀγωνιστὴν συγχωροῦντος, ἵνα καὶ μᾶλλον
 ἀνακηρυχθῆ καὶ λαμπρότερος ἐπὶ τῶν ἔργων δι-
 χθῆ, ὡς μόνος οὕτω φλόγα τῆς ἀσεβείας πρὸς ὕψος
 ἀέριον ἐξαρθείσαν δυνηθεὶς κατασείσαι, εἰ μὴ τα-
 χέως ἐκεῖνος ἐπιφανέαι, ἅπαντα ἀνέτρεψε καὶ ἐβί-
 λυσεν. Ὡς γὰρ ἐπὶ δίκῃν ἰδοῦμαι τοῖς ἐκείνων, τῶν
 μήπω συνθεμένων τῇ δυσσεβείᾳ καὶς πράγμασι ὀρ-
 θῶς διαιτῶντων, καὶ δεῖν οἰομένων καταψηφίζεσθαι
 μηδεὶς πρὶν καιρὸν εἰς ἀπολογίαν λαθεῖν, καὶ τῷ
 ἐγκαλοῦντι κατὰ πρόσωπον ἀντιστήναι, ἐκεῖνος
 μὲν ἀναβαλλόμενος οὐδὲν ὀξῶς παρῆν· πάντα δ'
 ὑπεχώρει τὰ χαλεπὰ βῆσιν ἣ ἡ τοῦ φωτὸς παρουσία
 τὸ σκότος διαλυόμενα, καὶ ἡ ἀλήθεια τὴν προσήκου-
 σαν ἐλάμβανε παρῆσθαι, καὶ τὸ ψεῦδος καταργή-
 νητο δρασκετεῦον· οὐ γὰρ ἦν οὐδεὶς, ὅς τῆς ἐκεῖνου
 γλώττης τῆς θεολόγου καὶ τῆς ὑψηλῆς διανοίας· καὶ
 οὐρανοῦ παίραν λαμβάνων, οὐκ εὐθὺς ἐπὶ τὴν ἀπο-
 στολικὴν καὶ πατριτικὴν ἐνήγετο πίστιν, καὶ σαφῆ τὴν
 συμφωνίαν τοῖς ὀπ' ἐκεῖνου λεγομένοις πρὸς τοὺς
 θεοφόρους θεολόγους καὶ τῶν πιστῶν τῆς Ἐκκλη-
 σίας διδασκάλους· συνεμαρτύρει· οὐθὺς μὲν οὖν καὶ
 πρὶν εἰς χεῖρας ἦκει τὸν πολέμον τρεψάμενος·
 ἦν, πάντων αὐτῶν δυσσεβείαν καταγνώσκων καὶ
 λην, καὶ δεῖν οἰομένων μετὰ τῆς βλασφημίου γλώτ-
 τῆς ποιεῖν ἐκ μέσου, καὶ μὴ πρόφασιν ἀποκλίνας
 καταλείπειν τοῖς ἀπλουστέροις.

Ἐπεὶ δὲ καὶ λαμπρῶς ἐπὶ θεάτρον τὸν ἀθλητὴν
 ἀνακηρυχθῆναι προσήκον ἦν, καὶ τὴν δυσσεβείαν
 μᾶλλον αἰσχυνοῦσθαι θριαμβουθεῖσαν, καὶ τοῦτο γί-
 νεται μεθ' ὅσης ἂν τις εἴποι τῆς παρῆσθαι· καὶ τῆς
 λαμπρότητος· τοῦ γὰρ πολλοῖς τροπαίοις τὴν ἐσπέραν
 διαλαβόντος, ἀρτι τῆς στρατείας ἐκνήκοντος βασι-
 λέως, ἣ σύνοδος, αὐτοῦ παρόντος καὶ τοῖς πράγμα-
 σιν ἀξίως ἐαυτοῦ διαιτῶντος, συνεκροτεῖτο· οὐ τῶν
 λογῶν μόνον τῆς Ἐκκλησίας, καὶ τοῦ τὴν ἱερὰν
 ἀρχὴν τότε πεπιστευμένου, καὶ ὅσοι τῶν ἐν τέλει
 καὶ ἄλλως ἐπιφανῶν, ἀλλὰ καὶ τῆς πόλειως σχεδὸν
 ἀπάσης σπουδῇ συνδεδραμηκότων, ζημίαν οὐ μικρὰν
 ἐκάστῳ λογίζομένου πανηγύρεω, τοιαύτης ἀπολει-
 φθῆναι. Τὴν μὲν οὖν Γρηγορίου τοῦ μεγάλου τότε
 σπουδὴν, καὶ τὴν περὶ τὸ λέγειν τέχνην, ἣ τὴν πνευ-
 ματικὴν μᾶλλον σοφίαν καὶ τὴν ἐξ ὕψους δύναμιν ἦν

ἐπιδοῦντο, καὶ ἡ τῶν ἐναντίων ἀπειτέρου τοὺς λόγους, οὐ βέβαιον οὐδ' εὐχερῆς ἐμοὶ γοῦν διαλθεῖν. ἔπειτα δὲ μόνον ἀναγκαῖον εἶπαι, ὅτι πάντας κατέπαλξε καὶ φίλους καὶ πολεμίους· τοὺς μὲν οἷς ἤγγεν, ἐπιστομίζων στερέβει; ἀνάγκαις, τοὺς φίλους δὲ, καὶ τῶν πῶποτε θαυμασθέντων ἐπὶ σοφίᾳ πολλῶν τῶ μέσῳ δόξαι, κεκρατημέναι.

Ὁ μὲν οὖν περὶ εὐσεβείας ἀγῶν αὐτῶ τοιοῦτον αἰλήφει κέρας, λαμπρὸν οὕτως ἀπὸ τῶν πολεμίων τρόποιον ἀναστῆσαντι, καὶ τὸν πρὶν διώκτην καὶ ὄβριστην συνθέσθαι τῇ εὐσεβείᾳ καταναγκάσαντι, κἄν πρὸς ἀπάτην ἦν αὐτῶ καὶ ψεῦδος τὰ εἰρημένα, τῶ καιρῶ καὶ τοῖς πράγμασι πανούργως μεθαρμοσθέντι. Οὐ μὴν ὁ τοῖς ἀγαθοῖς ἐχθρὸς καὶ πολέμιος ἐξ ἀρχῆς Γρηγόριον τε καὶ τὴν ὀρθὴν ὑπὲρ ἧς ἐκείνος ἠγωνίζετο πίστιν πολὺν χρόνον ἀπείραστον ὑπέμεινεν ἐκλιπεῖν· ἀλλ' ἐπει μετὰ τῆς βλασφημίου γλώττης οὐκ ἐν πολλῶ τῶ μέσῳ τῆς κακίας ὁ ἀρχηγὸς ἐκείνος ἐκποδὼν ἦν, τοῖς φίλοις προσχωρήσας Λατίνοις, καὶ ἡ τῆς ἀσεβείας φλόξ καλῶς ἐδόκει κατασβεσθῆναι, ἀθρόον ἐκείνου πολλῶ χαλεπώτερος πόλεμος ἐξεβράβη· τῶν γὰρ ὀμιλητῶν ἐκείνου καὶ φοιτητῶν ὁ μάλιστα τῆς λύμης μετασχηκῶς οὐ τοῦ πρὸς τὴν εὐσεβείαν μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῦ πρὸς τὸν μέγαν πολέμου κληρονόμος εὐθύς ἐδείκνυτο. Καὶ πάλιν ἀγῶνων ἐτέρων καὶ σκαμμάτων ἀρχὴ πολλῶ τῆς προτέρας χαλεπωτέρα· ἐπιλονεῖσθε, γὰρ ὁ δεύτερος ὑπερβαλέσθαι κακίᾳ τὸν πρὸ αὐτοῦ, καὶ τῆς ἀσεβείας καθόσον οἷον τε παλλῆ προσετήναι σπουδῆ· μαίζω τε γὰρ ἐκείνου καὶ χαλεπώτερα πρὸς λόγον ἀσεβείας ἐξεῦρε, καὶ τῆς βλασφημίας πολλοὺς εἰργάσατο κοινωνοὺς. Οὐ μὴν οὐδ' ὁ τῆς εὐσεβείας ἀγωνιστῆς Γρηγόριος ἠμέλει πρὸς ταῦτα, ἀλλὰ παντοίως ἦν, ἔργοις καὶ λόγοις τὴν ἐξαφθεῖσαν φλόγα κατασβεῖσαι φιλονεικῶν· καὶ πρῶτα μὲν Ἀκινδύνῳ πολλὴν προσήγε τὴν θεραπείαν, ἐλέγχων, ἀποδεικνύς, τὴν κοινωνίαν τῆς ἀσεβείας προσονειδίζων, πάντα πράττων ὅπως ἐκείνον ἰδῆ πρὸς τὴν εὐσεβείαν μεταθέμενον· ἐπεὶ δ' ἀνίατα νοσῶν, καὶ τὴν τῆς ἀσεβείας ἀχρὶ τρυγίου κύλικα σπάσας ἐκείνος ἦν, τοῖς λόγοις ἐχρήτο καθάπερ βίβεισι καὶ τὸ πονηρὸν ἐτίτρωσκε στίφος, λογογραφῶν μὲν τὴν εὐσεβείαν, καὶ παντὶ τῶ βουλομένῳ προτιθέμενος ἀκριβῶς τὰ τῆς θεολογίας ἀπόβρητα, καὶ τὰ βῆθη τοῦ Πνεύματος μετὰ τοῦ Πνεύματος ἔραυνῶν, καὶ διὰ πάντων τοῖς ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ἠγωνισμένοις διδασκάλοις τῆς Ἐκκλησίας ὁμογνώμων καὶ σύμπνοος ἀναδεικνύμενος· τοῖς δὲ ψευδέσιν ἐκείνων λόγοις κατὰ τῆς ἀληθείας ἐξευρημένοις πολέμιος ἀτεχνῶς, καὶ πάντα ὡσπερ ἀβρανῆ τινα καὶ οσηπῶτα δίκτυα διαλύων. Δείψαν δὲ καὶ σύνοδον εὐθείας πρὸς τὴν τῆς ἀληθείας εὔρεσιν ἀποσβῆναι, τάχιστα μὲν συνεκροτεῖτο μεγάλη καὶ πάλυανθρωπος· ὁ δὲ τῆς ἀληθείας ὑπέρμαχος καὶ στερέβος ἀγωνιστῆς, ὁ πολὺς ἐν σοφίᾳ καὶ πλείων ἐν εὐσεβείᾳ Γρηγόριος, οὐδὲ πολλῶν ἰδεθῆθαι λόγων πρὸς ἐλεγχον τῆς κακίας, ἀλλ' ἤρκεσε μόνον τοῖς προτέροις ὁμογνώμονας ἀποδείξαι τοὺς ἀντικαθημένους καὶ ἀντιθέτους, καὶ πάντα ἦν βῆστα διηγουκός, καὶ τῶν ὀρθῶν περιχαράκτας δογματῶν καὶ πολεμίους τῆς

ἀληθείας τοὺς ἀντικαλούς ἀποδεικνύς· πάντες γὰρ ὡσπερ ἐκ μίδης καὶ γλώττης καὶ γνώμης δυσσεβείαν μὲν ἐκείνων κατεψηφίζοντο, καὶ ταῖς αὐταῖς ἐπήγον ἐπιτιμίας, αἷς καὶ τὸν πρῶτως τῆς αἰρέσεως ταύτης ἀρξάντα, εἰ μὴ μεταβάλοιεν καὶ τὴν ὀρθὴν ἀσπίσαντο πίστιν· Γρηγόριον δὲ καὶ λόγοις καὶ γράμμασι ἀνεκρήρυστον, καὶ τὰ βέλτιστα πάντα προσμαρτύρουσαν, καὶ πολλῆς ἤξιον τῆς εὐφημίας καὶ τῶν κρῶτων καὶ τῶν στεφάνων.

Ἄρ' οὖν ἐν μὲν τοῖς ὑπὲρ εὐσεβείας ἀγῶνι οὕτως ἦν θερμὸς καὶ ζέων τῶ πνεύματι, καὶ πάνθ' ὅσα χρῆ τὸν θεολόγον μετὰ πολλῆς ὧν τῆς ὑπερβολῆς, ἐν τοῖς κατ' ἀρετὴν ἔργοις λαμπρὸς καὶ περιφανής, ὅξυς τὸν νοῦν καὶ κεφαλισμένος τῶ θεῷ Πνεύματι, τῇ τῶν Γραφῶν ἐμπειρίᾳ τοὺς ἐπ' ἐκείνου τοῦ χρόνου κατόπιν θέμενος, οἷμαι δὲ καὶ τοὺς ὑστερον ἱσομένους· τοῦ χειμῶνος δὲ τῶν πειρασμῶν προσβαλόντος, καὶ σάλου πολλοῦ καὶ τοῦ βοθίου τῶν δεινῶν περισχόντος, μικρόψυχόν τι καὶ ἀγενὲς ἡ πράξας ὤφθη, ἡ καὶ μελετήσας; οὐδαμῶς· ἅπαν μὲν οὖν τῶναντιον, μετὰ πολλῆς τὰς τῶν δεινῶν ἐπιφορὰς τῆς πραότητος καὶ τῆς μακροθυμίας ὑπενεγκῶν· ἐπιπέδη κάκιστα πολλὴν αὐτῶ προσεήσοντα τὴν εὐδοκίμησιν ἦδει, μᾶλλον δ' ὅτι καὶ ταῦθ' ὑπὲρ τῆς τοῦ θεοῦ δόξης ἐαυτῶ συνήδει καὶ τῆς κατ' εὐσεβείαν ἀληθείας ὑπενεγκόντι. Ὡς γὰρ ὁ πρὸς ἀλλήλους τοῖς ὁμοφύλοις πόλεμος κακῶς μὲν, καὶ ὡς οὐκ ὤφειλε, τὴν γὰρ κοινήν εὐτυχίαν Ῥωμαῖοι ἀνάλωσε καὶ διεφθείρε, κακοῖς περιέβαλε τοὺς ἐσχάτους, ἀνήπτον δ' οὖν ὅμως· τί γὰρ δεῖ τὰ πᾶσι γνώριμα διεξιόντα, τῶν ἐντυγγανόντων ἀποκναίειν τὰς ἀκοάς; κινεῖται μὲν καὶ ὁ τὴν ἄρχὴν τηνικαῦτα τῆς μεγάλης τῶν πιστῶν Ἐκκλησίας πεπιστευμένος, ἀναλόγως ἂν τις εἴποι καὶ ἀνοήτως τοῖς ἰδίοις ἐπιβουλεύειν, λύκος ἀντὶ ποιμένος γενόμενος ἀτεχνῶς, ἀνάπτει δὲ τὴν φλόγα σφοδρῶς τοῦ πολέμου, καὶ πᾶσιν ἐπ' ἀλλήλους ἐκβαίνει τρόποις, οἷς ὀσημέραι τὴν εἰρήνην ἀναφωνῶν ἦν, καὶ τῆς οικείας ὡσπερ ἐπιλελησμένος ἀξίας, καὶ τοῦ καταλλάξαντος ἐαυτῶ τὸν κόσμον ἰδίῳ αἵματι, ὅτι μαθητῆς εἶναι πεπιστευμένος, εἶτα πᾶν τῶναντιον δρῶν ἐπὶ κακῶ μὲν κεφαλῆς τῆς ἰδίας, κακῶ δὲ τῶν πειθομένων, ὅσους ἐξῆν ἐφέλλετα πρὸς τὸ πολεμεῖν, τοὺς μὲν πείθων, τοὺς δ' ὡς οἷον τε βιαζόμενος.

Ἐπεὶ δὲ καὶ πρὸς τὴν ἔργου καὶ λόγοις καὶ πᾶσι τοῖς ἐκεκόςμητο καλοῖς ὁ πάντα θαυμαστός Γρηγόριος περιφάνειαν εἶδε, καὶ πολλῆς ἐνόμισε ροπῆς ἐκ τούτου πρὸς τὸ σπουδαζόμενον εὐπορήσειν, πάντα μὲν, ὅ φασι, κάλων ἐκίνει, καὶ πᾶσι τρόποις ὑπεποιεῖτο, τῆς οικείας κακοβουλίας συνεργὸν καὶ σπουδαστὴν ἐκείνον θέλων περιλαμβάνειν. Ἐκ πρώτης δὲ πείρας ἀποκρουσθεὶς, ὡσπερ κύμα πέτρᾳ περικεσῶν, καὶ τὸ κοινῆ συνοίτων καὶ τὸ προσήκον αὐτοῦ τῶ ἦθει καὶ τῶ σῆματι διδαχθεὶς, δέον ἀποσχέσθαι τῶν ἀτόπων ἔργων, καὶ τῆς ἐπανορθώσεως εἰδένας χάριν τῶ πρὸς ἐλευθερίαν διειλεγμένῳ· ὁ δὲ τῶναντιον ἅπαν ἦν, καὶ κακοῖς ἠμεῖσθε τὸν ἐκ βάρου κακίας τὸ γὰρ εἰς αὐτὸν ἦσαν ἀναγαγόντα· καὶ διὰ πάσης ἡγε σπουδῆς κακοῖς ἐκείνον ἐσχάτοις περιέβαλεν· οὐκ οὐδὲ ἀπέσχετο τῶν περιέργων οὐδενός

καὶ μοχθηρίας ἰσχυρῆς πεπληρωμένων, ἕως τὴν ἀρχὴν ἐκείνων τῆς ψυχῆς δυσμένειαν εἰς ἔργον εἶδεν ἐκβάσαν.

Ὡς γὰρ οὐδὲν ἐκείνῳ τῶν δημοσίων ἐγκλημάτων εἶχεν ἰκαγαγεῖν, ἦδει γὰρ αὐτὸν τῶν κατὰ τὸν βίον θορύβων τε καὶ πραγμάτων οὐδὲν ἤττον ἢ οἱ πάσαι τεθνηκότες ἀποσημέων, ἐπὶ τὴν εὐσεβίαν εἶδε καὶ τὴν ταύτης συκοφαντίαν· καὶ ὅστων ἢ ἀντις ψήθη μεταβαλὼν, τοὺς μὲν ἀποκηρύκτους καὶ πολεμίους τῆς ἀληθείας ἐν τοῖς πρώτοις εἶχε τῶν φιλουμένων, καὶ πάντα κατὰ τῆς εὐσεβείας ἢ τῆς ἰδίας μᾶλλον ἐχαρίζετο κεφαλῆς· οὐδ' ἐπὶ πρότερον καὶ λόγους καὶ γράμμασιν ἦν θαυμάζων, καὶ τῆς ἀληθείας πρεσβυτάτος καὶ τῆς ὀρθῆς πίστεως ἐκάλει προστάτας, τοὺτους δὲ τῶν αὐτῶν ὡνπερ καὶ πρότερον δογμάτων ἐξεγομῆτους, καὶ μηδεμίαν ἐπιδεδεγμένους παρατροπήν, ἐγκλημασι δυσσεβείας ὑπευθύνους καθίστη. Ἐνταῦθεν τί μὲν ἐπίλιπεν εἶδος κακίας; μᾶλλον δὲ ποῖον οὐκ ἐπέδειξτο μεθ' ὑπερβολῆς; Συλλόγους ἀθέτους καὶ πονηρὰ συνέδρια συνεκρέτει, καὶ γράμματα δυσσεβείας ἐξετίθετο μετὰ, καὶ Γρηγόριον μετὰ τῆς ἀληθείας δὲ στερόντος ἔλαυνετο τῆς ἀληθείας προστάτης, καὶ κακῶς ἤκουε, καὶ δεσποτικῶν φωνῶν, καὶ διὰ πάσης μηχανῆς ἐκακοῦτο· ἢ δὲ τῆς ἀσεβείας ὑπερῆρετο φλόξ, καὶ οἱ ταύτης σπουδασταὶ καὶ πρόμαχοι πολλῆς ἠξιοῦντο παρὰ τῷ καλῷ τῆς Ἐκκλησίας προστάτῃ τῆς κηδεμονίας καὶ τῆς αἰδοῦς, καὶ ἱερῶν ἐνεγράφωντα καταλόγοι; οἱ βέβηλοι τὰς χεῖρας καὶ τὰς ψυχὰς, καὶ πάντα τὰ δεινότατα ἐτολμάτω.

Ἄρ' οὐν ἡ κινουμένης τῆς αἰρέσεως εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τὸ δολερὸν τζύτης ἠγνόησε καὶ ἀπέκρυφον τοῖς ἄλλοις παραπλησίως καὶ Γρηγόριος, ὁ τῷ φωτὶ τῆς Τριάδος παφωτισμένος; ἢ οὐκ ἠγνόησε μὲν, πρὸς δὲ τὸ τοῦ ἀγῶνος μέγεθος ἀκιδῶν, καὶ τοὺς πόνοους καὶ τοὺς καμῆτους ἐτέρῳ ἐν πρωτείον ἐν τοῖς πόνους ἔχουσιν παρήκεν, αὐτὸς ἐν βραθυμίᾳ ζῆν ἤρημένος; ἢ τούτω μὲν οὐ, οὐ μετὰ πολλῆς δὲ τῆς προθυμίας καὶ τῆς σπουδῆς τῶν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ἤψατο παλαισμάτων, ἢ ἐν οἷς μὲν εὐδοκίμει καὶ παρὰ πάντων ἐκροτεῖτο καὶ θαυμάζετο, θερμὸς τις καὶ ἀκάθεκτος ἦν, καὶ πρὸς τὴν ὑπὲρ τῆς ὀρθῆς πίστεως ἐνστασις ἀπερίτρεπτος, καὶ παρῆρησίας καὶ ζήλου πλήρης, ὡσπερ ὑπὸ τῶν ἐπαίνων καὶ τῶν κρότων ἐραθίζόμενος, τῶν δὲ πραγμάτων ὀστράκου δίκην μεταπασόντων, τῶν μὲν ἐναντίων ὑπὸ τῶν τοῦ καιροῦ θεραπευόντων, καὶ ἀγενῶς καὶ μικροψύχως τοὺς ἐν ἐξουσίαις κολακευόντων ἐξαιρουμένων, αὐτοῦ δὲ κακῶς πάσχοντος, καὶ εἰργομένου, καὶ παρῆρησίας οὐδαμῶς; οὐδ' ἐλευθερίας ἀπολαύοντός τινος, τὴν ἀταξίαν εἶδισε τῶν καιρῶν, ἢ τὴν ὠμότητα τῶν ἀρχόντων, καὶ μικρὸν τι τῆς τόλμῃ; ὕφηκε, καὶ τῆς ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ἐνστάσεως ὑπεχώρησεν; ὕδαμῶς; ἀλλ' αἶε καὶ διὰ πάντων ἴσος ἦν καὶ ὁμοῖος ἑαυτῷ, καὶ καιρῶς ἀνέσεως καὶ πειρασμῶν παρ' αὐτῷ διενήνοχεν οὐδέν· ἀλλ' ἐλευθέρῳ γλώττῃ καὶ γνώμῃ κινῶν τοῖς κινδύνους τὰ τῆς ὀρθῆς πίστεως δόγματα ἐξέτιθετο, καὶ τοὺς δυσσεβοῦντας ὡσπερ βέλεις κατεῖπρωσε τοῖς λόγοις ἀπὸ τῆς εἰρηκτῆς ἀφίσεως.

Ἄλλ' ἐπειδὴ ποτε καὶ τὴν ἀλήθειαν εἶδε παρῆρησίας τῆς ἀξίας τυχεῖν, καὶ τὸ ψῆδος; φυγαδευθῆναι ὡσπερ νόσος τῆς ὑγείας ὑποχωρήσαν τῇ παρουσίᾳ, καύεται μὲν ὁ πολιτικὸς πόλεμος καὶ ἡ στάσις τῶν ὁμοφύλων μετὰ τὴν πολλὴν ἐκείνην κάκωσιν καὶ τὴν φορὰν τῶν ἀμυθῆτων δεινῶν, ἐκείνῳ δὲ καὶ ὁ τῆς Ἐκκλησίας συναποσθέννεται, ἐπειδὴ καὶ τοῦτον ἔσχεν αἰτίαν, καὶ κατὰ τῆς ἀληθείας ὡσπερ ὑπασπιστήν· καὶ σύμμαχον ἰσχυρόν· λύεται δὲ καὶ τὰ δεινὰ Γρηγορίου. Καὶ ἦν αὐθι: ἐν τοῖς κροτέροις, καὶ παρὰ πάντων ἐκροτεῖτο καὶ θαυμάζετο, καὶ τῷ τῆς Ἐκκλησίας μετὰ τὸν διώκτην καλῷ προστάτῃ διὰ πάσης ἤγετο τῆς τιμῆς; εὐ εἶδοτι Θεῷ καὶ τοῖς ἐκείνου λατρευταῖς; καὶ τῶν ὀρθῶν δογμάτων προστάταις τὸ προσήκον σέβας ἀπονέμειν καὶ τὴν αἰδῶ· καὶ βασιλεῦσι καὶ τοῖς ἐν ἐκείνῃ καὶ πᾶσιν ὁμοῦ κροτεῖν ἦν καὶ ἡδὺς ἰδεῖν τε καὶ προστυχεῖν, καὶ τῶν ἐκείνου λόγων ἦσαν ἐξηρημένοι· κενόνα εἶνα καὶ στάθμην θεολογίας καὶ δογμάτων ὀρθῶν ἀκρότητα τοῖς ἐπ' εὐσεβείᾳ γνωριμωτάτοις παραπλησίως; καὶ διδασκάλους τῆς Ἐκκλησίας ἠδεδῶν τε καὶ ἀνεκῆρυτον.

Ὁδὸ μὴν ἀκρι λόγων ἦσαν οὐδ' ἐν ἑαυτοῖς τὸ κατ' ἐκείνον περιφέροντες θαῦμα, ἀλλ' εὐ εἶδότες, ὡς οὐκ ἐκείνον μᾶλλον ἢ τὸ κοινόν τῆς τῶν πιστῶν ζημιώσουσιν Ἐκκλησίας, τὸν τῆς σοφίας λύχρον ἐκείνον καὶ καθαρὸν τοῦ Πνεύματος κατὰ γῶγιον ὑπὸ τὸν μῦθον κατακρύψαντες, σιγῆς βυθῷ καὶ λήθης παραδοθέντα, μόλις μὲν καὶ μετὰ πολλῆς ἰκετηρίας καὶ πιθανότητος, πειθουσι δ' οὐν ὁμοῦ τῆς περιωνύμου Θεσσαλονίκης ἱερῶ; καὶ ὡς Θεῷ φίλον κροτεῖναι. Ἡ μεγέθους ὡσπερ καὶ κάλλους καὶ τῆς ἄλλης τῶν ἀγαθῶν χορηγίας ἀφθονωτάτης μετὰ τὴν πρώτην περιεστίν, οὕτω δὲ καὶ φορὰς ἀγαθῶν ἐνδρῶν καὶ βίῳ καὶ λόγῳ καὶ πᾶσιν ὁμοῦ κροτομημένων τοῖς ἀγαθοῖς, ὡσπερ συγκεκληρωμένοι ἐκωθῆν ἐξ ἀρχῆς, οὐκ ἀτόχθοσι μόνον καὶ καρποῖς εἰσελθῆναι καὶ παρ' αὐτῇ γραφεῖσι καὶ αὐξηθεῖσιν ἐγκωλυπίζεσθαι, ἀλλὰ καὶ εἰ ποῦ τις ἐτέρα γενναῖον τέκει, ὑποδύχεσθαι τε καὶ οἰκειοῦσθαι, καὶ κοσμεῖν ὁμοῦ καὶ ἀντικοσμεῖσθαι δαφιλῶς τε καὶ φιλοτίμως. Ἄλλ' αὐθις ἀγῶνων ἄλλων ἀρχαὶ καὶ στεφάνων ἀφορμαὶ φύονται, καὶ μεγαλοψυχίας καὶ καρτερίας δείγματα τῷ ἀγίῳ, ὡσπερ συγκεκληρωμένοι αὐτοῦ τῇ φύσει διὰ βίου μὲν παλαίειν ἀνιαιροῖς, νικῶντα δὲ διὰ πάντων ἀνυχορεύεσθαι. Παρῆν μὲν γὰρ ἐν Θεσσαλονίχῃ εἰρηρῆν εὐαγγελιζόμενος ἀληθῶς; καὶ ἀγαθῶν ἰσομῶν. καὶ πᾶν ὁ τι βέλτιστον ἐπαγόμενος· λείψανα δὲ τῆς στάσεως τὴν ἀρχὴν εἰσεῖ παρελύπει Ῥωμαίων, καὶ τῆς φλογὸς κατασβεσθείσης, οἱ ἀνθρακες ὑπελείποντο· καὶ οἱ στασιασταὶ τῷ μὲν ἰδοκῶν ὑπαίκετεν, τῷ δ' ἀντιπίπτειν τῶν βασιλέων· καὶ τῇ μὲν πόλει πράγματα παρεῖχον, καὶ κινδύνους ἐνεργάζοντο χαλεπούς, σφίσι δ' αὐτοῖς ἐκ τῶν τῆς πατριῶς κροκῶν παρεῖχον πλουτεῖν.

Ταύτης δὲ τῆς μοχθηρίας τῶν ἐπὶ κακῷ τῆς πῶλεως; ἀρχόντων ὁ μέγας παραπολαύει κρομῆν· καὶ τὴν εἰσοδὸν τὴν εἰς τὴν πόλιν οὐ συγχωρεῖται, ἀλλὰ συνασχημονεῖν αὐτῇ, καὶ τὴν στάσιν συνεκπεῖραι

κατηναγκάζετο· και τοῦ μὲν τῶν βασιλέων ὑπερέ-
 χεσθαι και μεμνησθαι, τοῦ δ' οὐδαμῶς, ἐν εἴη στά-
 σεως ἀφορμή και πόλεμος· τοῖς πολιταῖς δὲ τῶν ἄλλο-
 τριῶν ἀγαθῶν αὐτοῖς βίαιος ποριστής, ἢ μετὰ τῆς
 εἰρήνης συναπκαλυνεσθαι, και πλάνους ὑπομένειν και
 κειραταῖς και κλύθωσι, και πᾶσιν ἰμοῦ παραβάλλε-
 σθαι λυπροί·· Οἱ μὲν οὖν ἐπικαιεῖς τῶν πολιτῶν και
 σώφρονες, οἶων ἀγαθῶν ἐκ τινῶν μοχθηρίας συνιέντες
 ἀποστεροῦνται, δεινὰ μὲν ἐποιοῦντο, και τῆς ζημίας
 εὐχερῶς τὸ μέγεθος φέρειν οὐκ εἶχον, ἀμύνειν δ'
 ἑαυτοῖς οὐδαμῶς· οἷοί τε ἦσαν, και πρὸ πστων γε
 τῷ δικαίῳ· ὁ γὰρ δῆμος θαλάττης δίκην, οὐχ ὅποι
 δέον, ἀλλ' ὡς ἂν ὁ προσπίπτων ἀνεμος ἐκταράττοι,
 φερόμενος ἀτάκτως και θορυβοῦμενος τοῖς στασια-
 σταις πολλὴν παρεῖχε ροπήν, τὴν οικεῖαν μοχθηρίαν
 εἰ· πέρας ἀγαίν.

Τί δὲ δὲ τοῦ Χριστοῦ μαθητῆς τοῦ πρῶου και φι-
 λανθρώπου, και πάντα φέρειν ὅπ' ἐκείνου πρῶος
 δεδιδαγμένοι; Ὡς μὴ τὰ οικεῖα μόνον, ἀλλὰ και
 τὰς ἐτέρων ψυχαῖς ἀνάπασιν ἐκπορίσῃ, τὰ σπλάγ-
 χνα μὲν ἤλεγε και συνεστρέφετο, τὴν ἀπώλειαν τῶν
 ταῦτα συσκευασάντων, τὴν τε ζημίαν τῶν ἀναίτιων
 ὡς μεγάλη και πρὸς ψυχὴν ἀγουσαν συνορῶν· τὴν
 μεγαλεψυχίαν δ' ὡσπερ τι φάρμακον ἑαυτῷ και τὴν
 ἐν τοῖς δεινοῖς καρτερίαν ἐπιτιθεῖς, οὐδὲ ἀκρι λό-
 γων ἢ σχήματος ἐφάνη τοῖς ἐλαύνουσιν ἐπαχθῆς,
 ἀλλὰ μετὰ τῆς συντρόφου και φίλης αὐτῷ τῆς ψυ-
 χῆς γαλήνης και τοῦ προσήκουτος καταστήματος
 ἀπεχώσει· και νήσους ἐπὶ χρόνον τινὰ παρῴκει,
 και τοὺς ἐν ἐρημίαις και ὄρεσι κατὰ σχολὴν τὸ μέλι
 τῆς ἀρετῆς φιλοπόνως ἐργαζομένους ὡσπερ τις
 στρατηγὸς περιεῖη, πρὸς τὸν ἐνδον και κατὰ ψυχὴν
 πόλεμον ἐπεγείρων, και κατὰ τῶν τῆς πονηρίας
 πνευμάτων διερεθίζων, και νίκης ἀναδιδάσκων τρῶ-
 πους και παρατάξεως, ὡς ἂν μηδαμῶς ἀκερδῆ· μηδὲ
 μακρὰν προσάγουσα γένοιτο τῷ θεῷ τὴν καρποφο-
 ρίαν και ἡ κλάνη και τῆς λαχοῦσης ἡ ἀποχώρη-
 σις.

Ἐν τοῖτοις δὲ ὄντι τῷ θαυμασίῳ, και τῶν ἐτέροις
 σπουδασμάτων τὸ πάρεργον μείζον πολλῶ και θαυ-
 μασιώτερον ποιούμενῳ, συμβάν τι τῶν ἀδοκῆτων,
 εἰς Βυζάντιον ἠνάγκασεν ἐπανήκειν. Ὀλίγον τὸ με-
 ταξὺ και οἱ τὴν ἐκείνου πόλιν ἀναστατοῦντες ἐκπο-
 δῶν ἦσαν αὐτῇ στάσει και πανουργεῖμασι, τοῦ δήμου
 και τῶν ἄλλων πολιτῶν αὐτοὺς ἐξοστρακισάντων·
 και συμφρονήσαντες ἡ πόλις ποιμένα τὸν καλὸν ἐ-
 παζήτου, και πρεσβεία παρ' αὐτῶν ἀφίκετο κοινή,
 τῇ ποίμνῃ παρακαλοῦσα και τοῖς θρέμμασιν ἐπι-
 στήναι. Ὅθεν, και γὰρ οὐδὲν ἦσαν τὸν οικεῖον ἐπό-
 θει κλήρον, ἢ ὅσον ἀνταποθεῖτο, τάχιστα τε παρήν
 ὡς ἐξῆν, και πολλῆς ὀφθαῖς ἐνέπηλσε θυμηδίας.

Τὴν μὲν οὖν ὑποδοχὴν τῆς πόλεως ὡς λαμπρὰ,
 και τὸ προχυθὲν πλῆθος, οὐχ ὅσον εὐγενεῖς μάγον
 και προῦχον ἀξίξ, ἀλλὰ και ὅσον ἀσημῶν τε και ἀγο-
 ραῖον, οὐκ ἀνδρῶν μόνον, ἀλλὰ και γυναικῶν· τὸ
 γὰρ τῶν ἱερῶν πλῆθος· ἐὼ και τῶν ἄλλως τῷ κλη-
 ρῷ κατελεγεμένων, οὐ μὴν ἀλλὰ και ὅσον ἀνακει-
 μενον ἦν θεῷ και κατὰ μόνος· ἀετῷ ζῶν, και κόσμου
 κερκασμένον· και ὁμνηθίας εἰς αἰθέρα δεικνου-

Α μένας, και μύρων και λαμπάδων πολὺ τι πλῆθος,
 και τὴν ἄλλην τῆς πανηγύρεως πολυτέλειαν και
 φαιδρότητα, δοκῶ μοι παρῆσειν νῦν ἀναγκαίως· οὐ
 μόνον ὅτι πολλῆς ἡμῖν δεήσει σπουδῆς τε και συν-
 τονίας, ὡσπερ πρὸς τοσοῦτον διηγήματος μέγεθος·
 ἐξαρκεῖσαι, ἀλλ' ὅτι και τὸ προκειμενον ἡμῖν καθ'
 ὅσον οἶόν τε τὸ μήκος· τοῦ λόγου παραιοῖν, και
 τοῖς ἀναγκαίοις μόνους ἐνδιατρίβειν· κλῆν ἐκεῖνο
 μόνον ἀναγκαῖον εἶπειν, ὡς τῆς μὲν ἀξίας οὐδὲν ἂν
 ἀφίκοιτο τῆ· ἐκείνου. Ἡ πόλις δὲ, καιπερ οὕτως
 οὔσα λαμπρὰ και περιφανῆς, και πᾶσιν οἷς ἂν ἀγάλ-
 λοιτο πόλις ἐς τὰ μάλιστα ἐβρωμένη, οὐδὲν τῶν εἰς
 αὐτὴν ἠκόντων παρήκει τὸ μὴ οὐ καπραχῆναι. Ἀρ'
 οὖν τῇ πόλει μὲν οὕτω κρείττον ἢ κατὰ ἀνθρώπον
 ὑποδέδεικται ταῖς τιμαῖς, ἐπὶ τῶν ἔργων δ' ἠέγγθη
 Β μείζον ἢ προσῆκε τετιμημένος; τούναντιον μὲν
 οὖν ἂπαν ἔδοξε παραπολὺ τῆς ἀξίας ἀπολελεῖσθαι.
 Οὕτω τὰ κατὰ τὸν οικεῖον κλῆρον εἶθαι καλῶς, και
 τοῦ Πνεύματος ἀξίως τοῦ ἐνοικοῦντος, και ὡς ἂν
 ἐτέρῳ μὲν οὐδενί, ἐκείνῳ δ' ἐξείναι μόνῳ.

Ὁδὲ μὴν ὑπελώρησέ γε καθάπαξ τὸ κύμα τῶν
 πειρασμῶν· οὐδ' ὁ κειράζων ἠρέσθη τοῖς προλα-
 βοῦσιν, ἀλλ' αὐθις ὑπεκινεῖτο, τοῦ πονηροῦ πνεύ-
 ματος ἀντιπνέοντος· ὡς γὰρ οἱ τὰ Ἀκινδύου κα-
 κῶς φρονούντες τὴν Ἐκκλησίαν αὐθις ἐπαίρωντο
 ταράττειν, και θορυβοῦντες οὐκ ἐπαύοντο, και πράγ-
 ματα παρεῖχον τοῖς βασιλεύσιν, ἐπὶ δίκην προκα-
 λούμενοι τὴν Ἐκκλησίαν, και ἀδικίαν τὸ πρῶγμα
 προσαγορεύοντες, εἰ μὴ τὰ κατ' αὐτοὺς ἐξέτασσεως
 τύχοι και ἀκριθοῦς τῆς βασάνου, βασιλεῖ μὲν ἔδοκει,
 και τῷ τῆνικαῦτα τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας προε-
 στηκότι, σύνοδον εἶναι δεῖν συγκροτεῖν. Τῶν ἀρχιε-
 ρῶν δὲ παρήσαν μετακληθέντες ὅσοι ἐξῆν, και
 μετὰ πάντων ἢ πρὸ τούτων μᾶλλον ὁ πολὺς τὰ θεῖα
 Γρηγόριος ἐπαθῆμει τῇ Κωνσταντίνου, ἐπειδὴ και πρὸς
 ἐκεῖνον μᾶλλον, ὡς τοῦ λόγου προστάτην και τῆς
 ἀληθείας γενναῖον ἀγωνιστήν, τὸ πλείστον ἢ τὸ πᾶν
 ἔδραπε τοῦ ἀγῶνος. Ἡθροιστο τοιγαροῦν ἐν βασι-
 λείοις μεγάλη και πολυάνθρωπος, και τὰς προλα-
 βοῦσας νικῶσα παραπολὺ· και βασιλεὺς ἐπεκόσμη
 ταύτην παρῶν, και ὁ τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας ποι-
 μὴν τε και πατριάρχης, ἀρχιερῶν δὲ πλῆθος οὐκ
 ὀλίγη, και τῶν ἐν βασιλείοις ὅσον ἐκκριτον και δια-
 πρέπον ἐν ἀξιώμασι· τῶν γὰρ μοναζῶν ἐκῶν πα-
 ρατρέχῳ πλῆθος και τοῦ δήμου παντὸς, οἱ τοὺς ἐν
 τοῖς βασιλείοις οἴκους, και τοὶ λίαν ὄντας λαμπροῦς
 και περιφανεῖς, και μεγεθῆς και κάλλεος τοὺς ὀπου-
 δήποτε νικῶντας· παρικοῦ, στενοῦς ἀπέφαινον, και
 τῷ κλήθει τῶν συνειλεγμένων οὐκ ἐξακοῦντας.
 Τότε δὲ τρίτον τοῖς ἐναντιοῖς κατὰ τοὺς γενναίους
 τῶν ἀθλητῶν ὁ τρισαριστὴς Γρηγόριος· συμβαλὼν,
 ἐνίκα τῷ περιόντι πολλῷ, οὐδὲ πρῶτην προσβολὴν
 ὑποστάντος· και τὸ ψεῦδος ἠσχύνετο κατὰ κράτος,
 και τὴν προσήκουσαν εἶχεν ἡ ἀλήθεια παρήθειαν,
 και Γρηγόριος ὁ μέγας ἐν τοῖς ἀπάντων στόμασιν
 ἐκροτεῖτο, και πράγματα αὐτοῖς και λόγοις ἀεκη-
 ρυττον.

Ἐπειδὲ και πρὸς τὴν λαχοῦσιν ἔδει τάχιτα ἐπα-
 νῆκειν, ἐπάνεισι μὲν ὅς ὡς ὡσπερ τὸν καλὸν ἔδει

παιμένα και πολλήν φροντίδα τοῦ ποιμνίου πεποι-
 μένον, δυσχεραίνει; δ' αὖθις οὐ μικραῖς περιπίπτει
 και τῆς πώλεως ἀπελευθεύεται, και τῆς τῶν δημοσίων
 νόσου παραπολαύει, τῆς ἀναφθερίσεως στάστω; ἐν τῷ
 τότε. Εἰ τις οἶδε τὴν πρὸς ἀλλήλους τῶν βασιλέων
 φιλονεικίαν και τὴν διάστασιν, και ὡς ἀλλήλοις ἐπο-
 λέμουσιν, τῆς ἀρχῆς ὅσον ἐξῆν ἐπισπασάμενοι μέρος,
 οἶδεν δ' λέγω· και ἐρημίας αὐθις ἀνερευθῆ, και τοὺς
 κατὰ μόνας τῷ Θεῷ ζῶντας πρὸς φιλοσοφίας ἐπιθο-
 σιν ἐκκαλεῖται, και τὸν καιρὸν τῶν πειρασμῶν
 καιρὸν ἐκείνου; ἐμπορίας και κέρδου; ποιεῖται πνευ-
 ματικῶ. Οὕτως ἐκεῖνος ἤδει και τοῖς δοκοῦσιν ἐναν-
 τιοῖς ἐπωφελῶς κεχρησθαι και συμφερόντως, ὡσπερ
 φασὶ τὴν μέλιταν, πᾶσιν οἷς ἂν ἐντύχοι πρὸς ἐργα-
 σίαν μέλιτος καταχρησθαι.

Ἄλλ' ὁ τῶν πειρασμῶν χειμῶν και αὐθις ἐδόκει
 διαλελυθῆαι, τοῦ Θεοῦ τὰ κατ' αὐτὸν οὕτως οἰκονο-
 μούντος, και διὰ τῶν λυπηρῶν ὁμοῦ και χρηστοτέρ-
 ῶν ἐξυφαίνοντος; ἐκείνου τὸν βίον, ἵν' ἐπὶ τέλει
 τῶν ἀθλῶν ἀνακηρύξῃ τὸν ἀθλητὴν, και τῆς ὑπο-
 μωνῆς και καρτερίας ἀμεψήγηται φιλοτιμῶς· ὡσπερ
 δῆτα και ἐργαστο, πολλοὶς αὐτὸν και μετὰ τὴν σαρκῶς
 ἀποδημίαν κοσμήσας τοῖς θαυμασίοις, και πρὸς
 τὴν ἰδίαν πόλιν μετακαλεῖται, και τῆς καθέδρας
 ἀπολαύει μικρῶν, και ἀγῶνας αὐτὸν ἕτεροι και κά-
 ματοι διαδέχονται, και τὸ ποιμνιον καταρτίζει λό-
 γοις παιδεύων, και διδασκαλίαις ἐκτερφῶν ὁσημίραι
 πνευματικῶς, και εὐεχτοῦν Θεῷ, και σφόδρα πῶν,
 και τῷ ἀρχιεπίμεινι Χριστῷ καλῶς; ἐπόμεινον παρ-
 χόμενος. Ἐδόκει; μὲν οὖν, ὡσπερ ἔφην, ὁ χειμῶν αὐ-
 τὸν διαλελυθῆαι τῶν πειρασμῶν· ἀρχὴν δ' ἐλάμβανε
 ῥᾶλλον, τοῦδε τῶν σαρκῶν αὐτοῦ φεισαμένου τοῦ
 πονηροῦ, ἀλλ' ἐξηγηκόςτος μὲν εἰς μέλιτον παῖραν
 ὑπὸ πολλῆς πονηρίας και τοῦ πρὸς ἐκεῖνον ἀκράτου
 μίσους, συγκεχωρηκόςτος δὲ Θεοῦ ὡς ἂν κατὰ τὸν
 μέγαν ἀθλητὴν τῆς ὑπομονῆς; ἐν πᾶσι και διὰ πάν-
 των θεραπεύοντα τὸν οἰκῶν ἀμειμπτον ἀποδείξῃ.
 Στέλλεται μὲν γὰρ εἰς Βυζάντιον αὐθις, τὰς κατ'
 ἀλλήλων τοῖς βασιλεῦσι διαλύσων διαφορὰς· πειρα-
 τὰς δὲ περιτυγχάνει βαρβάρους, και δεσμώτης ὑπ'
 αὐτῶν ἀγεται πρὸς Ἀσίαν, ἵνα κἀκεῖ πολλοὺς χρο-
 νίων λύσῃ δεσμῶν, ἀφύκτοις τῆς ἀμαρτίας δεδεμέ-
 νους σιραις· και τῶν τῆς αἰχμαλωσίας και τῆς
 δουλείας κακῶν κειράται ὁ τῆς ἀνω Σιών τῆς
 ἐλευθερίας πολίτης γνήσιος, και τὸ τῆς υλοθεσίας
 ἀξίωμα καθόσον ἐξεστὶν ἀνθρώπων διατηρήσας, και
 τὸ κατ' εἰκόνα Θεοῦ και ὁμοκυβιν ἀκίβδηλον εἰς τέ-
 λος; διαφυλάξας.

Ὅπως μὲν οὖν ταῖς κακοπραγίαις εἰς δῖον, κα-
 θάρσι οἱ τῶν στρατηγῶν ἄριστοι ταῖς διδασκαλίαις,
 ἐχρησαστο τῶν καιρῶν. και ὡς κἀκεῖ τὸν λόγον κη-
 ρύξας; τῆς ἀληθείας, και παρρησιασάμενος τὴν ἐν-
 σέθειαν, κατήσχυνε μὲν τῆς Περσικῆς λατρείας τὴν
 ἰστορίαν, τοὺς κατ' ἐκείνους καταπλήξας σοφοὺς,
 ὑπερβη δὲ τὰ ἡμέτερα, τῆς Περσικῆς ὠμότητος ἀ-
 μεψήσας, και ὡς ὑπέστησε τῶν μαρτυρικῶν ἀγῶνων
 και σκαμμάτων οὐδὲν, ὅσα γὰ εἰς ψυχῆς προθυμίαν
 ἔκει, πάντα παθεῖν ὑπὲρ τῆς εἰς Χριστὸν ὁμολογίας
 τῆς ἀμεμπτοσύνης; σαρῶς· εἰ γὰρ εἰ τῆς ἐτέρων ἐ-

Α νεκα σωτηρίας, ὁ φιλεῖ Θεὸς οὐ και διὰ πάντων
 κτασσευάζειν, κἀκεῖνον ἤρπασε τῶν κινδύνων, ἵν'
 εἴη πολλοῖς πρὸς σωτηρίας ὁδοῦς ἀλείπτῃ, και ὁδῶ-
 γῆς πλανωμένοις; και τοῖς ἐν σκότει καθημένους τῆς
 ἀγνωσίας χειραγωγός; Ταῦτα δὲ τὰ μεγάλα και
 τῆς ἐκείνου ψυχῆς ἐπάξια, και γνωρίσματα τῆς πρὸς
 Θεὸν παρρησίας, παρὰ τῆς καλῆς ἐκείνης γλώττης
 διηγουμένης ἀκούειν ἂν εἴη δίκαιον· ἐπειδὴ και
 πράττειν ἐξήρηκε μόνος, και καταλλήλως; τῇ πράξει
 τοῖς εἰσπίπεται διηγέσθαι. Ἡμᾶς δὲ τοσοῦτον ἀναγ-
 κλον μόνον εἰπεῖν, ὅτι ταῖς μὲν κατὰ τὸν βίον
 ἐτέροις; πράξεσι τῶν ὁποῖδήποτε γῆς ἐκράται, ἐαυ-
 τὸν δ' ἐν τῆς αἰχμαλωσίας τοῖς καιροῖς ὅσον ἐν τοῖς
 ἀνω χρόνοις τοῦ; ἄλλους ὑπερεβάλλετο· πάντα γὰρ
 τότε τοῖς τὴν Ἀσίαν οἰκοῦσιν ὠφθη πιστοῖς, διδά-
 σκαλος εὐσεβείας, ὀρθοῦ βίου καθηγητής, λογίων θεῶν
 ἐξηγητής, ἀληθῆς θεολόγος τῶν τῆς Τριάδος ὀρθῶν
 δογμάτων· τὸ μέγιστον, χωρὶς αἵματος ἀθλητῆς τοῦ
 Χριστοῦ και στεφανίτης διγα βασάνων.

Τὴν μὲν οὖν αἰχμαλωσίαν οὕτω θεαίθεται καλῶς,
 ὡσπερ δὲ και τὴν πλάνην πρότερον, ἵνα μὴδὲν τῶν
 κατὰ τὸν βίον ἐκείνου συμπατηκόςτων ἁδοξον ἦ,
 ἀλλ' ὡσπερ ἐαυτῷ στεφάνων και ἀναβρήσεως παρὰ
 τῷ καλῷ τῶν ἡμετέρων ἀγωνοθέτῃ και βραβευτῇ
 τῶν ἀθλῶν Χριστῷ, οὕτω δὲ και τοῖς ὑστερον ἐκεί-
 νων ἀφορμάς; παρῆγοιτο πανταχόθεν. Ἐπει δὲ κατη-
 σχυμμένος διὰ πάντων ὁ πονηρὸς ὑπεχώρει, και
 ἤστημένος και τοῦ πρὸς; ἐκεῖνον πολέμου και τῶν
 ποικίλων ἐπιφορῶν ἀπόνωτο πλέον οὐδὲν, ὅτι μὴ

Γ γέλωτα ὠφει, ῥᾶλλον δ' ἀφανῶς οὐδὲν ἦστον ἐκεί-
 νος, εἰ μὴ και ῥᾶλλον εἰς κείραν ἦκε τῶν ἀλγει-
 νῶν, λύεται μὲν ὁ τοῦ Θεοῦ ἀνθρωπος και οἰκονόμος
 τῶν αὐτοῦ μυστηρίων τῆς βαρβαρικῆς ὠμότητος
 και τῶν ἀδίκων δεσμῶν, τοῦ Θεοῦ ποθεν ἐκ γῆς
 ἰσχυατῶν τοὺς λυσομένους κεινηκόςτος, δαφιλῶς και
 φιλοτιμῶς καταβδελιγκόςτων τὰ λύτρα, και πάντων
 εὐαγγελικῶς εἰπεῖν, ὠνεῖχον τὸν τίμιον μαρτυρικὴν
 ὠνησαμένων, ἐπάνεσι δ' ἐκ τῆς ὑπερορίας, ἡ τῆς
 καλῆς ἐμπορίας ὁ ἀθλητής· οὕτω γὰρ ἐγὼ καλῶ τὴν
 ἐκείνου πρὸς τὴν Ἀσίαν ἐπιστάσιαν ἢ ἀποδημίαν, ἢ
 τῶν ἐκείσε πιστῶν ἐκτοκεψιν ὑπὲρ τῆς Τριάδος γε-
 γνημένην. Οὕτω δ' ἀσμένως προσηκῆται τὰς ἐν τῇ
 πόλει, ῥᾶλλον δὲ πᾶσι τοῖς; περιηκτοῖς, και Ἑλλησιν
 ὁμοῦ και βαρβάρους εἰς ταυτὸ συνέλευθουσιν, ὡσπ

Δ μὴδὲν ἐκεῖνοις τῶν κατὰ τὸν βίον ἡδῶν ἦσαν ἐδραῖν
 ἔχειν ἐκείνης τῆς εὐφροσύνης και νομίζεσιν και διη-
 γέσθαι.
 Τοιγαροῦν οὐδὲ διέλιπον εὐεργετῶν αὐτοῦς και
 λόγοις και πράγμασι, διδάσκων, νοσητῶν, νομοθε-
 τῶν, πᾶσαν δίδασκων πρὸς ταυτὸν ἐπιστρέφων, τοῖς
 ὀρθοῖς ὁποστηρίξων δόγμασι τῆς Τριάδος· και οὐδ'
 μὲν καλῶς ἐστὶν βίσις γενόμενος ἀπερίτρεκτος,
 τοῖς δὲ κλονοῦμένοις και στασιάζουσι τὴν μαγνήτου
 φύσιν ἀποπληρῶν, οὐ βία φύσεως ὡσπερ ἐκείνη τὸν
 σίδηρον ἐφελκόμενος, ἀλλὰ λόγοις ἀληθείας, και τῇ
 ἐνοικούσῃ χάριτι τοῦ Πνεύματος οἰκισόμενος, ὡς
 ἐπεισε πάντας, τὸν ἴδον ἀποθεμένους τῆς δυσσεβείας,
 εἰ τι; ἐτυχεν αὐτῶν ὑπὸ τῶν κακοδόξων κατακρα-
 θεις, ἀμείμπτως και καθαρῶς λατρεύειν Θεῷ. Καὶ

νῦν ἵνα τινὰ μηδένα τῶν ὑπὸ τὴν ἐκείνου προστασίαν τελούτων ἔστιν εὐρεῖν τοῖς κακοῖς τῆς εὐσεβείας σπράκταις προσεσχηχότα· τούναντίον μὲν οὖν καὶ μεθ' ὑπερβολῆς ἀπάσης, ὡς Θεοῦ πολεμίοις ἐκπεπολεμημένοις αὐτοῖς, καὶ μεθ' ὅθως ἂν τις εἴποι τῆς προθυμίας ἐλαύνοντας καὶ σπουδῆς.

Οὐ μὴν τῶν ψυχικῶν μὲν παθῶν τε καὶ νοσημάτων οὕτως ἦν ἄριστος ἱατρός, καὶ τῶν ἡθῶν διορθωτής, καὶ πρὸς πᾶν εἶσιον τῶν οικειούτων Θεῷ χειραγωγία καὶ ὁδηγία, τῶν σωματικῶν δ' ἡμέλει, εἴ τις ἀδιότατῳ ψυχῇ προσίοι, καὶ τὴν θεραπείαν ἐξαιτοῖτο πιστῶς, ἀλλὰ καὶ τούτων πολλοὺς ἀπῆλαξε χρονίων καὶ χαλεπῶν, καὶ ζῶν ὁμοίως καὶ πρὸς τὴν ἐνὸς λήξιν μεταχωρήσας. Τίνα οὖν ἂν τις αὐτῷ προσαρμόδως προσηγήριαν, μᾶλλον ἂν ἐφάψασθαι θέξοι τῆς ἀληθείας; μᾶλλον δ' οὐ ποῖα καθαρῶς αὐτῷ προσήκουσα καὶ δικαίως; Πόσι μὴν ἦν κάλως τῶν ἑαυτοῦ προβάτων οὐχ ἄπαξ, ἀλλὰ καὶ πολλάκις προτιθεὶς τὴν ψυχὴν· διδάσκαλος ἀληθής, καὶ βίβη καὶ λόγῳ καὶ τῷ κατ' ἑαυτὸν ὑποδείγματι τοὺς μαθητευομένους παιδεύων· ὁρῶν δογματῶν ὑψηλῆς, ἀπειστοῦς καὶ καθαρῶς τοὺς ὑπὲρ τῆς ἀγίας Τριᾶδος ἐκτιθέμενος· λόγου, καὶ θεολογῶν τὰ πάσης ὑψηλότερα διανοίας, καὶ τὰ δυσείφητα τραυτῶς ἀναπτύσσων, καὶ τοῖς ἀληθῶς θεολόγοις ἐν ἅπασιν συμφωνῶν, ἅτε δὴ καὶ αὐτὸς ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ Πνεύματος ταῦτα δεδεδωγμένος· ψυχικῶν τε παθῶν ὁμοίως καὶ σωματικῶν ἀληθῶν ἄριστος ἱατρός· ὁρῶντων καὶ χηρῶν προστάτης, τῶν ἐν εὐευχίαις ἐκαιομένων σωφρονιστής, τῶν ἀθυμούντων ἐν δυσπραγίαις παραμυθία, τὸ ἦθος ἀπλοῦς, τὸν τρόπον ἐπεικῆς, σοφὸς τὸν λόγον, τὴν διάνοιαν ὑψηλῆς, τοῖς ταπεινότεροις καὶ μετριάζουσι πάντα εἰκῶν καὶ συγκατιῶν αὐτοῖς, καὶ συνταπεινούμενος· ὑψηλὸς τ. ἰ. ἐπὶ ῥημίνοις, καὶ τύφου πάντος ὑπερῶν, καὶ διαπτύων ὡς θνᾶρ τὰς κοσμικὰς δόξας καὶ φαντασίας, τοῖς ὑπὲρ τοῦ Θεοῦ πεπολεμηκόσι, καὶ μοχθηρῶς καὶ φιλονεικῶς ἐκείνῳ προσεσχεθεῖσι· δυοὶ ταῖς στεφροτάταις ἕλαις παραπλήσιος ἀναδειχθεῖς, ἀδάμαντι φημί καὶ σιδηρῷ· τῷ μὲν τῷ παλεῖν, ἐν δὲ τῷ πλήττεσθαι τὴν ἀδάμαντος φύσιν καθαρῶς διασώζων, οὐδεμίαν συντριβὴν ὑπομένων καὶ θραῦσιν, ἀλλ' ἄριστος τὴν διάνοιαν, καὶ τὸν ὑπὲρ εὐσεβείας ζῆλον ἄχρι τέλους ἀπ' ἀρχῆς ἴσον διατηρήσας. Τοσαύτα καὶ πλείους τούτων ἢ τοῦ ἀνδρὸς ἀρετῆ τὰς κλήσεις αὐτῷ προσαρμόζειν πείθει, πανταχόθεν καλεῖν ἐθέλοντας.

Οὕτω δὲ καλῶς καὶ ὡς Θεῷ φίλον τοῦ παρόντος βίου τὸν διαίτιον ἐπέλθων, καὶ πᾶσι χρησάμενος

ἁ ὁμοίως πρὸς εὐδοκίμησιν, ὡς περ μισθὸν τινα τῆς εὐσεβείας καὶ τῆς πολλῆς κακοκαθείας τὸ νῦν εἶναι λαμβάνει, ἐν οἷς ἐπόθει καὶ ἀντεποθεῖτο καταλύσας τὸν βίον, καὶ τοῖς τὸ πάλαισμα κτησαμένοις ἐν οὐρανοῖς Πατέρι καὶ πατριάρχαις καὶ ὑπερηθληκόσι τῆς ἀληθείας, ὁ τούτοις κατ' ἔχνος ἀκολουθήσας καλῶς προθέμενος. Καὶ ἵνα τι μικρὸν τῷ λόγῳ μετὰ τὴν ἐκείνου πρὸς Θεὸν ἐκδημιᾶν ἐνδιατρίψωμεν, ἐκείνον μὲν ἢ Ἐκκλησία τῶν πρωτοτόκων εἶχε, καὶ ἑμήγυρις Πατέρων καὶ προφητῶν καὶ ἀγγέλων χροστοασία, ἢ πόλις· δ' ἀγῶνα προῦθηκεν ἑαυτῇ, τῆς εἰσόδου τιμῆς τὴν ἐξέδου μείζω πολλῶν καὶ θαυμασιωτέραν ἐργάσασθαι τῷ ποιμένι· καὶ συνδραμόντες ἀξία πᾶσα καὶ ἡλικία ἀνδρῶν ὁμοῦ καὶ γυναικῶν, πολλὰ μὲν δάκρυα κατέβριε τῶν ὀφθαλμῶν, πολλὰς δ' ἀφήκε μετ' οἰμωγῆς τὰς φωνὰς, τὸν καλὸν ποιμένα, τὸν πατέρα, τὸν διδάσκον ἀνακαλουμένην, καὶ τῶν ὁρώντων ταῖς θανατοῖς ἢ καὶ ἀκοῇ διχρημένων τὰ τότε τέτελεσμένα, μείζω τὴν περὶ ἐκείνου δόξαν ἢ κατὰ ἀνθρώπον ἐντιθεῖσα. Ἐπεὶ δὲ εἶδε καὶ τὸν ἐκείνου παραδοθῆναι τῇ γῆ νεκρὸν, μάλιστα τὰς χεῖρας τῶν κατεχόντων διαφυγόντα, προπέμπεται μὲν ὑπὸ παντὸς τοῦ πλήθους ὑπὸ λαμπάσι πολλαῖς καὶ μύροις καὶ ῥοδαῖς καὶ ὕμνοις πνευματικοῖς· πάντων δὲ τῶν δεσφύων ἐκτελεσθέντων, οὕτω παραδίδοται τῇ σοφῇ λαμπρῶς καὶ πολυτελῶς, παθῶν ποιῶν καὶ ψυχικῶν ἀληθῶν καὶ νόσων σωματικῶν ἄριστον ἱατρεῖον καὶ ἀγαθὸν παντὸς ἀνέκλειπτος θεσασυρός.

Ἄλλ' ὅτι πολλὰ μὲν τοῖς ἀσκητικοῖς ἐνιδρώσας πόνοις, πολλὰ δὲ τοῖς ὑπὲρ εὐσεβείας καμάτοις, οὐ δδο καὶ τρισὶν ἔτεσιν, ἀλλὰ βίον ὅλον ἐνηθληκῶς, καὶ τοὺς ἀγῶνας καὶ τοὺς ἀθλους ἡμῖν οὐκ εὐσεβείας μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀνδρίας καὶ καρτερίας παράδειγμα καλὸν ἀταλελοῦς, καὶ μέτρα λόγου καὶ σωπῆς μετὰ τῶν ἄλλων καλῶν εἰδῶς, αὐτὸς μὲν τὸν ἡμέτερον τόνδε, εἰ καὶ πολὺ τῆς ἀξίας ἀπολειπόμενον, ἀλλ' οὐδὲν τῆς δυνάμεως ἐνδεέστερον ἔχει· λόγον· στήσας δ' ἡμῖν τὴν τῶν παθῶν καταιγίδα δεινῶς στροβοῦσαν καὶ συνταράττουσαν· καὶ γαληνῶς παρὰ τοὺς τὸ κλυδωνίον τοῦ βίου διαδραμεῖν, καὶ ἀκαλιγέστες ἐνθῆναι, ταῖς ἑαυτοῦ σκηναῖς δέξαι, κἂν μέγα πῶς καὶ ὑπὲρ τὴν ἡμετέραν ἀξίαν τὸ αἰτούμενον ἦ, μὴ τὸν πόνον ἡμῖν ἀλλὰ τὸν πόθον ἀντιμετρῶν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ἢ ἢ δόξα καὶ τὸ κράτος σὺν τῷ ἀνάρχῳ αὐτοῦ Πατρὶ καὶ τῷ ζωοποιῷ Πνεύματι νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰ, τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἄμην.

TOMI SYNODICI TRES

IN CAUSA

PALAMITARUM

(Κε libro cui titulus : Τόμος ἀγάπης, συλλεγείς καὶ τυπωθεὶς παρὰ Δοσιθέου, πατριάρχου Ἱεροσολύμων, ἐπὶ τῆς ἡγεμονίας τοῦ εὐσεβεστάτου καὶ ἐκλαμπροτάτου αὐθέντου καὶ ἡγεμόνος κυρίου Ἰωάννου Ἀντιόχου Κωνσταντινου, βοεδοδά πάσης Μολδοβλαχίας. In fine legitur : Ἐτυπώσαμεν τὴν παρόντα τόμον ἐν Γιάσιῳ τῆς Μολδοβλαχίας, χαλκοτυπία καὶ ἀναλώμασι τοῦ ἁγίου τάφου διὰ Διονυσίου μοναχοῦ, ὄντος διορθωτοῦ τοῦ λογιωτάτου διδασκάλου Ἱερεμίου τοῦ Κακκαβίλα. Εἰ δὲ καὶ εἰσὶ σφάλματα εἰς τινὰ γράμματα ἢ λέξεις, τοῦτο συμβέβηκε διὰ τὸ εἶναι τὸν χαλκογράφον ἑτερόγλωσσον καὶ μὴ εἰδὸτα Ἑλληνικὰ γράμματα καὶ λοιπὸν ἕστω συγγνώμη. Ἐν ἔτει τῷ σωτηρίου, ἀρχῆῃ [1698] μηνὶ Μαρτίῳ.)

I

ΣΥΝΟΔΙΚΟΣ ΤΟΜΟΣ

ΓΕΓΡΑΜΜΕΝΟΣ ΕΠΙ ΤΑΙΣ ΕΞΕΛΕΓΕΣΑΙΣ

ΚΑΙ ΑΠΟΒΑΛΟΜΕΝΑΙΣ ΤΗΝ ΤΟΥ ΒΑΡΛΑΑΜ ΚΑΙ ΑΚΙΝΑΥΤΟΥ ΔΥΣΣΕΒΕΙΑΝ
ΜΕΓΑΛΑΙΣ ΣΥΝΟΔΟΙΣ·

*Ἐν αἷς οὐχὶ Ἐκκλησία μόνον, ἀλλὰ καὶ ἡ σύγκλητος
καὶ οἱ καθολικοὶ παρήσαν τῶν Ῥωμαίων κριταί, προκαθημένου καὶ τοῦ θειοτάτου
βασιλέως ἕως οὗ περιῆν.*

α'. Ἐπαινετὸς ἀληθῶς εἰπὼν τὴν ταπεινώσιν εἶναι ἀληθείας ἐπιγνώσιν· αὕτη γὰρ καὶ τῶν οικειῶν μέτρων ἐστὶ κατάληψις καὶ δι' αὐτῆς τὴν τε πρὸς τὸν Θεὸν εἰρήνην, καὶ τὴν πρὸς τὸν πλησίον καρποῦμεθα, δι' ἧς αὐθις καὶ τὴν ἐπὶ τοῦ παρόντος καὶ τὴν ἐπὶ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος ἀνάπαυσιν πορίζομεθα, κατὰ τὴν θεσπεσίαν ἐκείνην καὶ προτρεπτικὴν εἰς τοῦτο τοῦ Κυρίου φωνὴν· *Μάθετε ἀπ' ἐμοῦ ὅτι πρῶτος εἰμι καὶ ταπεινός τῇ καρδίᾳ, καὶ εὐρήσεται ἀνάπαυσιν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν.* Αὕτη παιθεῖ τὸν κατηγμένον ἐαυτῷ μὲν προσέχειν, καὶ Θεῷ προσανέχειν, παντὸς δὲ κακοῦ τῷ τοῦ Κυρίου φόβῳ κατὰ τὸν τοῦ σοφοῦ Σολομῶντος λόγον ἐκκλινόντα, εὐλαβῶς περὶ τὰ ὑπὲρ ἐαυτὸν καὶ σωφρόνως ἔχειν, ὅρια Πατέρων αἰώνια μὴ μεταίροντα, καὶ τὰς ἐφ' ἐκάτερα παρατροπίας, ὑπερβολὰς φημί καὶ ἐλλείψεις, ἀποτρεπόμενον, τὴν βασιλικὴν ἐδεύειν καὶ μίσην, καὶ πρὸς οὐρανοῦς καὶ Θεὸν ἀπλανῶς καὶ ἀσφαλῶς φέρουσιν.

β'. Ἄλλ' ὁ ἐκ Καλαθρίας ὀρμώμενος μοναχὸς Βαρλαάμ, εἰς τὸ τῆς οἰήσεως πέλγος ἐξ ἀφροσύνης πάντως καὶ ἰδιορρυθμίης καθεῖς ἐαυτὸν, καὶ μέγα φρονῶν ἐπὶ τῆς θύραθεν ἐπιστήμῃ φιλοσοφίας, κατὰ τῆς ὑπερφυοῦς καὶ ὄντως φιλοσοφίας ἐχώρησεν, ἐπιστρατεύσας τῇ διδασκαλίᾳ τοῦ Πνεύματος, τὴν μηδὲ χωρεῖν ὅλως τὰ τοῦ Πνεύματος

δυναμένην ψυχικὴν καὶ ἀποδοκιμασμένην φιλοσοφίαν. Τὸν μαθητιῶντα γὰρ οὗτος ὑποκρίθεις, προσῆλθέ ποτε σὺν ὄσῳ τισὶ τῶν παρ' ἡμῖν μοναχῶν, οἳ τὸν ἡσύχιον προσλόμνοι βίον, τοῖς ἄλλοις πᾶσι χαίρειν εἰπόντες, Θεῷ προσανέχουσι. Καὶ ταῦτα οὐδενὶ μὲν τῶν ἑλλογιωτέρων, τοῖς ἀκλουστέροις δὲ μᾶλλον ἐφοίτησεν ἐξεπίτηδες, δέει πάντως τὸ μὴ φωραθῆναι. Μετὰ μικρὸν μέντοι καὶ αὐτῶν ἀποστά· ἀποτρόπαιοι ἐγγράφως τούτων κατηγορήσει φρόνημα, ὡς ὄθηθεν ὑπ' αὐτῶν πρεσβευόμενον. Ἀκούσας γὰρ ἐκείνων λεγόντων, ὡς ἀπὸ παραδόσεως ἐχόντων τῶν ἁγίων Πατέρων, ὅτι οἱ διὰ τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ κεκαθαρμένοι τὰς καρδίας· ἐλλείψεις θείας μυστικῶς καὶ ἀπορρήτως ἐγγινομένης αὐτοῖς· Θεοῦ μεθετέην λεγόντων.

γ'. Τῶν δὲ ἀπολογουμένων οὐ τὴν οὐσίαν, ἀλλὰ τὴν ἄκτιστον καὶ ἀίδιον καὶ θεσπεῖον χάριν τοῦ Πνεύματος, διθείας αὐτοῖς· ἐνεῦθεν ἔγκλημα προσεπίψασθαι ἐπεχείρησεν. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ παρελθὼν, καὶ τὰ περὶ τούτου ἀνενέγκας τῇ ἡμῶν μετριότητι, κατηγορῶν μάλιστα τοῦ τιμωτάτου ἐν Ἱερομονάχοις κύρ Γρηγορίου τοῦ Παλαμά, ἐξήγησε μετακληθῆναι καὶ αὐτοῖς· εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς Ἱερὰν καὶ θείαν σύνοδον.

δ'. Μετακληθέντων τούτων, ἐτίθεν ὁ Βαρλαάμ

ἐτρέπετο, ἀποτρέγων καὶ μὴ κατεπιθεῖ; ὅλα; γινώμενο; εἰς τὴν σύνοδον ἀπαντήσαι, καὶ τοῖς κατηγορηθεῖσι παρ' αὐτοῦ μοναχοῖς ἐς λόγου; ἐλθεῖν καὶ ἀντικαταστήναι αὐτοῖς, ἐφ' οἷς κατ' αὐτῶν συνεργήσατο, πρόφασιν μὲν τῆς ἀποφυγῆς ποιούμενος τῆνικαῦτα τὴν βασιλικὴν ἀπεδημίαν, τῆ δ' ἀληθείᾳ ἑαυτοῦ καταγνοῦς, καὶ τὸν ἐντεῦθεν ἔλεγχον δεδιώσας.

ε'. Ἐπειτα συνόδου συγχροτηθείσης παρουσία καὶ τοῦ ἐκ Θεοῦ βασιλέως τοῦ αἰοδήμου καὶ μακαρίτου ἐν τῷ περιουσίῳ ναῦ τῆς τοῦ Θεοῦ Λόγου σοφίας, τῆς τε συγκλήτου καὶ οὐκ ὀλίγων ἀπὸ τε τῶν τιμωρῶν ἀρχιμανδριτῶν καὶ καθηγουμένων, καὶ τῶν τῆς πολιτείας συναλεγμένων, μεταπαμφθεῖς καὶ ὁ αὐτὸς Βαριλάμ, καὶ προτραπείς εἰπεῖν καὶ ἀποδείξαι εἰ τι εἰπεῖν ἔχει κατὰ τῶν καθ' ἡσυχίαν ζώντων μοναχῶν. Παρόντων ἦδη καὶ αὐτῶν τῆ συνόδου, αὐτὸς ὡσπερ αἰ τοῦ προκειμένου λήθησιν καθῶν, μάλιστα δὲ συγγέειν παρῶμενος τὰ τῆς ὑποθέσεως, εἰς ἐρωτήσεις; καὶ ἀπορίας ἔχωρεῖτο δογματικὰς, καὶ λύσεις; τῶν ἀπορημάτων ἐξήτει. Εἰς δ' καὶ ἐνιστάμενος καὶ ἰσχυριζόμενος; μὴδὲν τι πρότερον εἰπεῖν, πρὶν ἂν τὴν ἐπὶ ταῖς ἐρωτήσεσι ταύταις ἀπέκρισιν καὶ λύσιν κομισθῆται, ἐπειδὴ ἀπαξ καὶ δις καὶ μετ' ἐμδριθείας ἀποκρουσθεῖς, οὐκ ἐπεδίδου τῆς ἐνεστάσεως; ταύτης; οὐδὲ ἐπειθετο λέγειν περὶ τῆς τῶν προκειμένων ἐξετάσεως, τῆς κατὰ τῶν μοναχῶν δηλαδὴ ἐγγράφου παρ' αὐτοῦ κατηγορίας.

ς'. Ἐπέτερεψεν ἡ μετριότης ἡμῶν ἀναγνώσθησαι εἰς ἐπίσκοπον τῆς συνόδου τοὺς ἱερούς καὶ θείους κανόνας; δι' ὧν ἀπηγόρευται καὶ οὐδαμῶς παρακεχώρηται, μὴ μόνον τοῖς κατ' αὐτὸν, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἄλλοις πᾶσι μὴδὲν τι περὶ δογμάτων κινεῖν, καὶ τοῖς ἄλλοις ἐντεῦθεν κίνεω; ἀνάγκην ἐπιτιθέναι, περὶ ποσούτων ἀπολογεῖσθαι, μηδὲ διδασκαλικὸν ἑαυτοῖς περιτιθέντας ἀξίωμα, διεξιέναι περὶ τινῶν ἐκκλησιαστικῶν ὑποθέσεων. Μόνως γὰρ ἐδόθη τοῦτο τοῖς ἀρχιρεῦσι Θεοῦ παρὰ τῆς ἀνωθεν χάριτος. Φησὶ γὰρ ὁ ξϛ κανὼν τῆς Ϛ' συνόδου, Οὐ γὰρ λατρεῖν δημοσίᾳ λόγον κινεῖν, ἢ διδάσκειν, ἀξίωμα διδασκαλικὸν ἐντεῦθεν περιποιούμενον, ἀλλ' εἴκειν τῆ παρὰ τοῦ Κυρίου παραδοθείσῃ τάξει, καὶ τὸ οὖς τοῖς τὴν χάριν τοῦ διδασκαλικοῦ λόγου λαθοῦσι διανοεῖσθαι, καὶ τὰ θεῖα παρ' αὐτῶν ἐκδιδάσκεισθαι. Ἐν γὰρ τῇ μίθῃ Ἐκκλησίᾳ διάφορα μέλη πεποιήκειν ὁ Θεός, κατὰ τὴν τοῦ Ἀποστόλου φωνὴν ἣν ὁ Θεολόγος ἐρμηνεύων Γρηγόριος, σαφῶς τὴν ἐν τούτοις τάξιν παρίστησι λέγων. Ταύτην αἰδώμεθα τὴν τάξιν, ἀδελφοί, ταύτην φυλάττωμεν. Ὁ μὲν ἔστω τις ἀκοῆς, ὁ δὲ γλώσσης, ὁ δὲ χειρὸς, ὁ δὲ ἄλλο τι· ὁ μὲν διδασκέτω, ὁ δὲ μανθάνετω· καὶ ὁ μανθάνων, ἐν εὐπειθείᾳ καὶ ἰσχυρίῳ ἐν ἰλαρίῳ τῆ, καὶ ὁ ὑπουργῶν ἐν προθυμίᾳ. Μὴ πάντες ὦμεν γλώσσης τὸ ἐτοιμότερον, μὴ πάντες; ἀπόστολοι, μὴ πάντες; προφῆται, μὴ πάντες; διερμηνεύωμεν. Καὶ μετὰ τινὰ· Τί σεαυτὸν ποιεῖς πομένα, πρόβατον ὦν; Τί γίνῃ κεφαλὴ, ποῦς τυγχάνων; Τί στρατηγεῖν ἐπιχειρεῖς, τεταγμένος; ἐν στρατιωταῖς; Καὶ ἐτέρωθι ἡ Σοφία διακαλεῖται· *Μὴ ἴσθι ταχὺς ἐν λόγοις Μὴ συμπαρεκτείνου*

ΠΑΤΡΟΛ. GR. CLJ.

ἀπότης ὡν κ.λοισίω. Μηδὲ ζήτει τῶν σοφῶν εἶναι σοφώτερος. Εἰ δέ τι; ἀλλ' τὸν παρόντα παρασαλεύων κανόνα, ἐπὶ ἡμέρας ἀφορίζεσθαι τεσσαράκοντα. Καὶ πάλιν ὁ τῆ; ἐν Ἐκκλησίᾳ κανὼν ἐνέστα καὶ δέκατος, Δεῖ τοὺς τῶν ἐκκλησιῶν προσώτους, ἐν πόσῃ μὲν ἡμέρᾳ, ἐξαιρέτως δὲ ταῖς Κυριακαῖς, πάντα τὸν κληρὸν καὶ τὸν λαὸν ἐκδιδάσκειν τοὺς τῆς εὐσεβείας λόγους, ἐκ τῆς θείας Γραφῆς ἀναλεγόμενους; τὰ τῆς ἀληθείας νοήματα τε καὶ ῥήματα καὶ μὴ παραστίνοντας τοὺς ἦδη τεθέντας δρους, ἢ τὴν ἐκ τῶν θεοφίρων Πατέρων παράδοσιν. Ἄλλὰ καὶ εἰ γραφικὸς ἀνακηνηθεῖ λόγος, μὴ ἄλλως τούτων ἐρμηνεύεσθαι, ἢ ὡς ἂν οἱ τῆς Ἐκκλησίας φαστήρες καὶ διδάσκαλοι διὰ τῶν οικείων συγγραμμάτων παρέθεντο. Καὶ μᾶλλον ἐν τούτοις εὐδοκίματωσαν, ἢ λόγους οικείους συντάττοντας, ἔστιν ὅτι ἀπόρω; ἔχοντες πρὸς; εὐτοῦ, ἀποπίπτουσι τοῦ προσήκοντος. Διὰ γὰρ τῆς τῶν προειρημένων Πατέρων διδασκαλίας; οἱ λαοὶ ἐν γνώσει γινόμενοι τῶν τε σπουδαίων καὶ αἰρετῶν καὶ τῶν ἀσυμφέρων καὶ ἀποδλήτων, τὸν βίον μεταβιβάζουσι πρὸς τὸ βέλτιον, καὶ τὸ τῆ; ἀγνοίας οὐκ ἀλίσκονται πάθει, ἀλλὰ πρὸς; ἔχοντες τῆ διδασκαλίᾳ, ἑαυτοὺς πρὸς τὸ μὴ κενῶς κινεῖν παραθήγουσι, καὶ φόβῳ τῶν ἐκηρητημένων τιμωριῶν τὴν σωτηρίαν αὐτοῖς ἐξεργάζονται.

ζ'. Μετὰ μέντοι τὴν ἀνάγνωσιν τῶν αὐτῶν ἐπιτύων καὶ θείων κανόνων προσεκομίσθησαν ἐπὶ τοῦ μέσου ὅς ὁ Βαριλάμ φθάσας ἐποιήσατο ἀναφορὰς κατὰ τῶν μοναχῶν· καὶ ἀναγνώσθησιν τῶν ποιούτων ἀναφορῶν, προετράπη ὁ διαληφθεὶς ἱερομόναχος; κύριος Γρηγόριος ὁ Παλαμῆς τὴν ἐπ' αὐταῖς ποιήσασθαι ἀπολογίαν, ὡς; αὐτοῦ μάλιστα καθήκονταί, ὅστι; καὶ εἰπῶν ἐν προοίμιῳ λόγῳ, καὶ ἀπολογητῶμενος; ὅσα εἰκόσ, ἔπειτα διηγήσατο καὶ ὡς ἐπισυνέθη τὴ τῆς αὐτῶν ἐισφορᾶς, προτέρου τοῦ αὐτοῦ Βαριλάμ συγγραψάμενου καὶ κατηγορησάντος; αὐτῶν ἀπερ ἀνωτέρω εἰρηται, καὶ ἐναντία τοῖς τῶν Πατέρων θείοις λόγοις, ὡς; ἀπεδείχθη, ἐκθεμένου, καὶ ὡς; ἐξ ἀνάγκης καὶ αὐτὸς πρὸς; τὴν ἀπολογίαν καὶ ἀντιβῆσιν κεινήται.

η'. Ἐπειτα ὠρίσθη ἐνεχθῆναι τὰ τοῦ Βαριλάμ συγγράμματα, ἃ καὶ πρὸς; ἐξαπάτην τῶν ἀκούοντων κατὰ Μασσαλιανῶν ἐπέγραψεν. Ἐν οἷς συγγραμμάσιν ἔλεγε καὶ περὶ τοῦ ἀπροσίτου φωτὸς τῆς μεταμορφώσεως τοῦ Δεσπότης Σωτήρος; ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ τῶν τῆς τοῦ φωτὸς τούτου θείας ἕξωμένων προκρίτων μαθητῶν αὐτοῦ καὶ ἀποστόλων, λέξεναι αὐταῖς τάδε· Τὸ ἐν Θαβωρίῳ λάμψαν φῶς θεότητος οὐκ ἀπόσειτον ἦν, οὐδὲ κατὰ ἀλήθειαν ὑπῆρχε φῶς θεότητος, οὐδὲ ἀγγέλων ὅλων ἱερώτερον ἢ θεϊότερον, ἀλλὰ καὶ χεῖρον καὶ κατώτερον καὶ αὐτῆ; τῆς ἡμετέρας νοήσεως. Πάντα γὰρ τὰ τε νοήματα καὶ τὰ νοούμενα σεμνότερά ἐστι τοῦ φωτὸς ἐκείνου, ὡς; τῆ ὕψι διὰ τοῦ ἀέρος προσπίπτοντος, καὶ αἰσθητικῆς δυνάμει ὑποπίπτοντος, καὶ τὰ αἰσθητὰ μόνον δεικνύντος; τοῖς ὀφθαλμοῖς, ὀλίκοῦ τε ὕψους καὶ ἰσχηματισμένου, καὶ ἐν τόπῳ καὶ ἐν χρόνῳ φαινόμενου καὶ τὸν ἀέρα χρωματίζοντος, καὶ νῦν μὲν

συνισταμένου τε και φαινομένου, νυν δε διαλυομένου και εις τδ μη ειναι χωρουντος, ατε φανταστου υεριαστου τε και πεπερασμένου, διω και ερωμενον ην υπο των στερησιν πασχόντων των νοερων ενεργειων, μηδλλον δε μηδέπω ταυτας ολωσ κτησαμένων και μηπω κεκαθαρμένων οντων, αλλά άτελων, και επ' αυτης εκεινης της επι του θρου; θείας, ως μηδέπω άξιωθέντων της των θεοειδων νοησεως. Αναγόμεθα δε από του τοιούτου φωτός επι νοήματα και θεωρήματα, α κρείττω εστιν εγκρίτως του φωτός εκεινου. Ττοιγαρουν οι λέγοντες αυτδ ύπερ νουν, και αληθινόν και άπρόσιτον και τδ τοιαυτα, πεπλανημένοι εισελ καθαπαξ, και ουδεν των φαινομένων καλων ύψηλότερον ειδότες, άπεθείς τε διά τουτο, και ελεθριωτατα, δόγματα εις την Έκκλησιαν εισάγοντες. Ταυτα μὲν ουν ο Παρλαμ, έταροδοξα προδήλως και άναντία τοις περι του θείου τουτου φωτός ρηθεις, παρά των άγιων.

θ'. Τούτων γάρ ταις ρήσεσι σύμφωνα διαβεβαιούμενοι και φρονειν και λέγειν οι μοναχοι, ταυτας και προσβάλλοντο. Φησι τοίνυν ο εκ Διμασκού θελος Ιωάννης: Σήμερον φωτός άπρόσιτου δδυσσεος, σήμερον αγγελος θείας; χύσι; άπεριόριστος, εν τω θαδωρ τω δρει τοις άποστόλοις αυγάξεται. Νυν έωράθη τδ τοις ανθρωπίνους άθέατα εμμασι. Σώμα γήινον θείαν άπαυγάξει λαμπρότητα. Σώμα θνητόν δόξαν πηγάζει θεότητος. Ο γάρ Λόγος σάρξ, η σάρξ τε Λόγος έγένετο, ει και μη της οικείας εξέστη εκάτερον φύσεως, ω του θαύματος! Ουκ έξωθεν η δόξα τω σώματι προσεγένετο, άλλ' ένδοθεν εκ της άρρήτου λόγου ήνωμένης αυτῶ καθ' ύπόστασιν του Θεου Λόγου υπερθέου θεότητος.

ζ'. Ο γάρ εν εκεινω οι άγγελοι άκινητες έρειθειν τδ δμμα ού σβένουσιν, εν τούτῳ των άποστόλων οι πρόκριτοι τη δόξη της έαυτου βασιλείας όρωσιν εκλάμποντα.

ια'. Έντευθεν τοις κορυφαίους των άποστόλων προσλαμβάνεται μάρτυρας τη οικείας δόξης τε και θεότητος, άποκαλύπτει δε αυτοι; την οικείαν υσότητα. Τελείους δε είναι τοις την θείαν δόξαν εικός κατοπεύοντας, τη άπάντων επέκεινα, την μόνην και υπερτελη και προτέλειο.

ιβ'. Ο θειος γάρ οντως και θεηγόρος Διονύσιος, Ουτως ο δεσπότης, φησιν, όφθίσεται τοις έαυτου τελείας θεράπονσιν, δν τρόπον εν δρει θαδωρ τοις άποστόλοις όπάτανται. Ιωάννην παραλαμβάνει, ως της θεολογίας παρθένον και καθαρώτατον όργανον; όπως την άχρονον δόξαν του Υιου θεασάμενος, Έν άρχη ην ο Λόγος, και ο Λόγος ην προς τον Θεον, και Θεος ην ο Λόγος, βροντήσσει.

ιγ'. Μήτηρ γάρ προσευχης η ήσυχια. Προσευχη δε θεία; δόξης έμφάνεια. Όταν γάρ τας αισθήσεις μύσωμεν και έαυτοις και τω Θεω συγγενώμεθα, και της έξωθεν του κόσμου περιφορας έλευθερωθέντες έντος αυτων γενώμεθα, τότε τρανω; εν έαυτοις την του Θεου βασιλείαν όφόμεθα. Η μυσικαία γάρ των ουρανων, ητις εστι βασιλεία Θεου, έντος ημων εστιν. Ιησους ο θεος άπεφθέξατο.

ιδ'. Έμπροσθεν των μαθητων μεταμορφούται ο

Α και ωσαύτως δεδοξαμένος και λαμπων άστραπη θεότητος.

ιε'. Ανάρχως μὲν γάρ εκ Πατρδς γεννηθείς, την φυσικην άκτινα άναρχον εκκτηται της θεότητος, και η της θεότητος δόξα του σώματος γίνεται.

ις'. Αλλ' άφανης η δόξα ύπάρχουσα εν τω φαινομένῳ σώματι τοις μη χωροϋσι τδ και άγγίλοις άθέατα, τοις σαρκός δεσμιοις άόρατος έχρημάτιζε. Μεταμορφούται τοίνυν, ουχ δ ουκ ην προσλαδόμενος, ουδδ εις ύπερ ουκ ην μεταβαλλόμενος, άλλ' όπερ ην τοις οικείοις μαθηταίς εκφαινόμενος, διανοίγων τουτων τδ εμματα, και εκ τυφλών εργαζόμενος βλέποντας. Και τουτό εστι τδ, Μεταμορφώθη έμπροσθεν αυτων. Μένων γάρ αυτδς εν ταυτώτητι, παρ' δ τδ πριν έφαινετο, έτερος νυν τοις μαθηταίς έωρατο φαινόμενος, και ελαμφε, φησιν, ως ο ηλιος, ουχ ότι μη του ήλιου λαμπρότερον, άμηχανον γάρ άπαρалаίπτως εν τη κτίσει τδ άκτιστον εικονίζεσθαι, άλλ' όσον έχωρον καθορην οι βλέποντες.

ις'. Θεον μὲν γάρ ουδεις έώρακε πώποτε, καθά πέφυκε φύσεως. Καί δ δε έώρακεν, εν Πνεύματι τουτο θεάεται. Αυτη η αλλοίωσις της δεξιად του Υψιστου. Ταυτά εστιν δ οφθαλμδς ουκ είδε, και ους ουκ ήκουσε, και επι καρδιαν άθρωπου ουκ άνέδη πώποτε. Ουτως εν τω αιώνι τω μέλλοντι πάντοτε συν Θεω έσόμεθι, Χριστόν όρωντες τω φωτι άστράπτοντα της θεότητος. Τουτο τδ φως κατά πάσης φύσεως έχει τδ νικητήρια, αυτη η ζωη η εν κόσμω νικήσασα. Αλλ' ο Πέτρος, ε Κολόν εστιν υδα ημδς είναι. Και έντευθεν νεφέλη, αυ γνόφου, άλλδ φωτός; άπεσπίασε τδ κεχυρμένον γάρ των αιώνων και από των γενεων μυστήριον εκκαλύπτεται. Φωνη του Πατρδς εκ νεφέλης και θιαυονίζουσα δεικνυται. ο

ιη'. Ο δε Κρήτης θεσπίσιος Ανδρίας, Έπι τδ θρου, φησιν, άνάγει τδ ύψηλόν τοις μαθηταίς ο Σωτήρ, τί ποιήσων; η τί διδάξων; την ύπεραστραπτουσαν παραδειξων της οικείας θεότητος δόξαν τε και λαμπρότητα.

ιθ'. Τουτο τίνων έκρετόμενον σήμερον, την τη; φύσεως θέωσιν, την ει; τδ κρείττον αλλοίωσιν, την επι τδ ύπερ φύσιν έκστασιν και άνάθισιν, καθ' ην και του κρείττονος η εκίνησις, η τότε κυριώτεροι ειπείν, η ανεκλάητος θεόσι;.

κ'. Τουτο θαυμάζουσιν άγγελοι. Τουτο δοξολογούσιν αρχάγγελοι.

κα'. Τουτο πλσα των ύπερκοσμίων η νοητη διακόσμησις άδλωσ έστρωμένη, τεκμηριον έναργέστατον τε και άψευδέστατον τίθεται της περι ημδ; του Λόγου φιλανθρωπίας.

κβ'. Ουκ εστι των εν τη κτίσει θεωρουμένων, δ χωρήσει τουτου της ύπερβολην της λαμπρότητος. Ο γαρ ύπερουσιος εις ούσιαν υσιωωθέις διά σαρκός ημίν πεπολιτευτοι, δε δη και ύπερβαλλόντω; επι του θρου εξήστραψεν.

κγ'. Ου τότε γενόμενος έαυτου διαυγέστερος, η ύψηλότερος, άπαγε! άλλ' όπερ και πρότερον τοις τελουμένοις των μαθητων και μυσούμενοις τδ ύψηλότερα, κατά αληθειαν θεωρούμενος. Έξω γάρ σαρ-

ι κόσμου γενόμενοι καὶ ὅσον ἐφ' ἑαυτὸν, ἐν-
καὶ τῆς μελλούσης καταστάσεως ἤδη ἐξ ἑῶν
λησαν ἰδιόχρησαν.

Εἰ γὰρ καὶ μετὰ τῶν ἀπάντων ἀκοινωνητόν
θλοῦ τὸ ἀγαθόν, ἀλλ' οὐκ ὅλον ὃ τι ποτε
ἰλλ' ὅσον καὶ ὅπως τοῖς μετέχουσιν ὡς ἐφα-
ερτὸν γίνεται. Καὶ τοῦτο δι' ἄκρην ἀγα-
ταῖς ἀπειροδύοις ἐλλάμψεν ὡς ὅσον ἐπὶ
καὶ προεξιόμενον. Ἀπόδειξις δὲ τῶν λεγο-
αὐτὸ ἂν εἴη τὸ μακάριον πάθος καὶ πολυύ-
, ὅπερ ἐπὶ τοῦ ὄρου; κερύοντιαι οἱ ἀπόστο-
νικαὶ τὸ ἁγίαστον καὶ ἀχρονὸν φῶς τὴν οὐ-
φρα: μεταμορφῶσαν, τῷ ὑπερβάλλοντι τῆς
φωτοδυσίας ὑπερουσίῳ, ἐλάμπρουν, ὡς τοῦ
ες ἢ κατ' ἐκστασιν τέλεσάντην τῆς φύσεως·
σιν ὅπως βαρεῖ, καὶ φόβῳ κρατούμενοι, μύ-
της αἰσθήσει, πᾶσαν νεκρὴν κίνησιν καὶ
βιν πιντελῶς ἐαυτῶν ἀποσπάσαντες. (Ὁὕτω
ὄν θεῖον ἐκαίνον καὶ ὑπέρφωτον καὶ ἀόρατον
τῷ Θεῷ συνεγένοντο, τῷ μεθ' ὧς ὄρξιν, τὸ
ὄρξιν εἰσοχόμενοι, καὶ τῷ πύσχειν ἀγνώ-
την κατ' ὑπεροχὴν ἀγνωσίαν πορίζόμενοι, καὶ
της νεκρῆ; ἐπιστάσις ὑψηλοτέραν ἐγρήγο-
ρη μυσταγωγούμενοι ἔξω πάντων ἐγένοντο
ωμένων τε καὶ νοουμένων, εἰς δὲ καὶ ἐαυτῶν,
πάτης θεώσεως τε καὶ ἀπειρώσεως ἐκφείθη-
θ' ὑπεροχὴν ὑπερουσίῳ, τῇ ἐκφάνσει τοῦ Ἀ-
εἰ τῇ ἐπιστάσει τοῦ Πνεύματος, καὶ τῇ ἀνω-
της νεφέλης φερομένη τοῦ γεννητόρος,
ι' ἀγνωσίας καὶ ἀδυσίας παιδευθεῖσι μυστή-

ἀπειρίας ἀπειράτως ἐξηρημένη τοῖς ἔχουσιν διωξήσασθαι
λήψασθαι καὶ ψιλὸν τοῖς μετ' αὐτὴν καταλείψασθαι.

κβ'. Ὁ τοῖς οὐσί γὰρ, φησὶν ὁ αὐτός, μὴ κατ' οὐ-
σίαν ὑπάρχων μεθεκτός, κατ' ἄλλον δὲ τρόπον με-
τίχεσθαι τοῖς δυναμένοις; βουλόμενος, τοῦ κατ' οὐ-
σίαν κρυφίου παντελῶς οὐκ ἐξίσταται, ὅπως καὶ
αὐτὸς ὁ τρόπος; καθ' ὃν θέλων μετέχεται, μένει διη-
νεκῶς τοῖς πᾶσιν ἀνέκφαντος.

λ'. Φησὶ δὲ καὶ ὁ μέγας Βασίλειος, Τὸ Πνεῦμα τὸ
ἄγιον ἀπόρσιτον τῇ φύσει, χωρητὸν δι' ἀγαθότητα,
πάντα μὲν πληροῦν τῇ δυνάμει, μόνοις δὲ ὄν μεθε-
κτὸν τοῖς ἄξις οὐκ ἐνὶ μέτρῳ μετεχόμενον, ἀλλὰ
κατὰ ἀναλογίαν τῆς πίστεως διαιροῦν τὴν ἐνέρ-
γειαν, ἀπλοῦν τῇ οὐσίᾳ, ποικίλον ταῖς δυνάμε-
σιν.

λβ'. Ὅλον ἐκάστῳ παρὸν, καὶ ὄλον πανταχοῦ ὄν,
ἀπαθῶς μερίζομενον, καὶ ὁλοσχερῶς μετεχόμενον,
κατὰ τὴν εἰκόνα τῆ; ἡλιακῆς ἀκτίως, καὶ ἐκάστῳ
τῶν δεκτικῶν ὡς μόνῳ παρὸν, διαρκῆ τοῖς πᾶσι τὴν
χάριν καὶ ἐλέκληρον ἐπαίρησι.

λδ'. Καὶ πάλιν· Αἱ μὲν γὰρ ἐνέργειαι τοῦ Θεοῦ
ποικίλαι, ἡ δὲ οὐσία ἀπλή. Ἡμεῖς δὲ ἐκ τῶν ἐνερ-
γειῶν γνωρίζειν λέγομεν τὸν Θεόν, τῇ οὐσίᾳ αὐτοῦ
προσαγγίζειν οὐκ ὑπισχνούμεθα. Αἱ μὲν γὰρ ἐνέρ-
γειαι αὐτοῦ πρὸς ἡμᾶς καταβαίνουσιν, ἡ δὲ οὐσία
αὐτοῦ μένει ἀπόρσιτος.

λε'. Οὕτω γὰρ καὶ ὁ μέγας Ἀθανάσιος λέγει, ὅτι
οὐδεὶς ἀνθρώπων δύναται Θεοῦ οὐσίαν γυμνῆν ἰδεῖν
οὐδαμῶ. Ὅθεν πρόδηλον, ὅτι οὐ τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ
ἐβλεπον οἱ ἄγιοι, ἀλλὰ τὴν δόξαν, ὡς καὶ περὶ τῶν
ἀποστόλων γέγραπται, ὅτι διαγρηγορήσαντες; ὁ Πέ-
τρος καὶ οἱ σὺν αὐτῷ, εἶδον τὴν δόξαν αὐτοῦ.

λδ'. Καὶ αὐθις ὁ αὐτός, Ἀπαθῆς, φησὶ, καὶ ἐν
τοῖς παθήμασι τῆς σαρκὸς ὁ Χριστός, ὡς Θεὸς νι-
κήσας τὸν θάνατον, καὶ ἀναστὰς τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ
καὶ ἀνελθὼν εἰς τὸν οὐρανόν, ἐν δόξῃ φυσικῇ καὶ
οὐκ ἐν χάριτι, ἐρχόμενος ἐν τῇ αὐτοῦ θεοδότητι, καὶ
ἐμφανῶς ἐκλάμπων ἐκ τοῦ ἐκ Μαρίας σώματος αὐ-
τοῦ τοῦ ἁγίου τὴν δόξαν τὴν ἀπόρρητον, ὡς καὶ ἐπὶ
τοῦ θρους εἰδείξεν ἀπὸ μέρους, διδάσκων ἡμᾶς εἶτε
καὶ πρότερον καὶ νῦν ὁ αὐτός ἐστιν, ἀναλλοίωτος
ὄν ἀεὶ καὶ μετατέλειν οὐδεμίαν ἔχων περὶ τὴν ἐσ-
τητα.

λε'. Οὕτω καὶ ὁ μέγας Ἀνούσιος, Ὅταν ἐφθαρτοί,
φησὶ, καὶ ἀθάνατοι γενώμεθα, καὶ τῆς χριστοειδοῦς
καὶ μακαριωτάτης ἐπικώμεθα λήξεως, πάντοτε σὺν
Κυρίῳ κατὰ τὸ λόγιον ἐτόμεθα, τῆς μὲν ὁρατῆς
αὐτοῦ θεοφανείας ἐν πανάγνῃ; θεωρίας ἀποπληρού-
μενοι, φανοτάταις ἡμᾶς μαρμαρυγαῖς περιαιγα-
ζούσης, ὡς τοὺς μαθητὰς ἐν ἐκείνῃ τῇ θειοτάτῃ
μεταμορφώσει, τῆ; δὲ νοητῆ; αὐτοῦ φωτοδοσίας, ἐν
ἀπαθεί καὶ ἁθλῷ τῷ νῷ μετέχοντες; καὶ τῆς ὑπὲρ
νοῦν ἐνώσεως, ἐν ταῖς τῶν ὑπερφανῶν ὀκτινῶν
ἐγνώστοις καὶ μακρῖαι; ἐπιβολαῖς ἐν θειοτέρῃ
μμήρει τῶν ὑπεριουρανίων νῶν.

λε'. Καὶ ὁ μέγας Βασίλειος, Ἄθλον, φησὶν, ἀρε-
τῆ; Θεὸν γενέσθαι, καὶ τῷ καθαρωτάτῳ φωτὶ κατα-
στράπτεσθαι, τῆς ἡμέρας ἐκαίνης οὐδὲν γενόμενον,
ἡ μὴ διακρίπτεται ζῶφ. Ἄλλος γὰρ ταύτην ποιεῖ

Περὶ τοῦ θείου τούτου φωτὸς φησὶν ὁ μέγας
καὶ ὁ Θεολόγος· Φῶς ἡ παραδειχθεῖσα θεότης
ἢ ἄρους τοῖς μαθηταῖς; μικροῦ στερέωτέρα καὶ
καὶ αὐθις; Ἡξίει μὲν ὡς ὁ ἐμὸς Ἄγιος, τοι-
εῖ, οἷς ὡφθη τοῖς μαθηταῖς ἡ παραδειχθῆ,
κώσης τὸ σαρκίον τῆς θεότητος.

Ὁ δὲ ἅγιος Μίξιμος, Τοῦτό ἐστι, φησὶ, τὸ
οὐ εὐαγγέλιον, προσθεῖα Θεοῦ καὶ παράκλη-
' ἀνθρώπους δι' Ἰησοῦ σαρκωθέντος, καὶ τῆς
ὄν Πατέρα καταλλαγῆς; μισθὸν δωρομένου
εἰσοχόμενοι αὐτῷ τὴν ἀγέννητον θεώσιν· ἀγέ-
κῃ λέγω θεώσιν τὴν κατ' εἶδος ἐνουπόστατον
ιν, ἥτις οὐκ ἔχει γένεσιν, ἀλλ' ἀνεκινῶτον
ἀξίως φανέρωσιν.

Καὶ αὐθις, Οὐ πᾶσιν ἀεὶ μετὰ δόξης, φησὶν,
ο; ἐπιφαίνεται τοῖς παρ' αὐτῷ ἱσταμένοις,
οἱ μὲν εἰσαγομμένοι ἐν δούλου μορφῇ παρ-
ι, τοῖς δὲ δυναμένοι; ἀκολουθεῖσαι αὐτῷ ἐπὶ
λὸν ἀναβαίνοντι τῆς αὐτοῦ μεταμορφώσεως
μορφῇ Θεοῦ ἐπιφαίνεται, ἐν ἣ ὑπῆρχε πρὸ
ν κόσμον εἶναι.

Καὶ πάλιν ὁ αὐτός, Τὸ φῶς, φησὶ, τοῦ προσ-
Κυρίου, τὸ νικῆσαν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως
ἐργεῖαν, τὸν τρόπον διετύπου τοῖς μακρῖοις
ὄμοις τῆς κατὰ ἀπόφασιν μυστικῆς; θεολογίας,
ιν ἡ μακαρία καὶ ἁγία θεότης κατ' οὐσίαν
ὑπερέβητο; καὶ ὑπεράγνωστος, καὶ πάσης

ήλιος, ὁ τὸ ἀληθινὸν φῶς ἀπαστράπτων ὃς ἐπειδὴν ἐπαξ ἐπιφάσθη ἡμῖν, οὐκέτι ἐν δυσματὶ κρύπτεται, ἀλλὰ πάντα τῇ φωτιστικῇ αὐτοῦ δυνάμει περιπτύξάμενος, διηγεκὶς καὶ ἀδιάδοχον τοῖς ἀξίοις τὸ φῶς ἐμποιεῖ, καὶ αὐτοὺς τοὺς μετέχοντας τοῦ φωτὸς ἐκείνου ἄλλους ἤλιους ἀπεργαζόμενος. « Τότε γάρ, φησί, καὶ οἱ δίκαιοι ἐκλάμψουσιν ὡς ὁ ἥλιος. »

λζ'. Καὶ ὁ θεὸς Μάξιμος · Ἡ ψυχὴ γίνεται Θεὸς τῇ μεθέξει τῆς θεϊκῆς χάριτος, πασῶν τῶν κατὰ νοῦν τε καὶ αἰσθησιν ἐνεργειῶν αὐτῇ τε παυσαμένη, καὶ τὰς τοῦ σώματος φυσικὰς ἐνεργείας συναποπαύσασθαι, καὶ συνθεωθέντος αὐτῇ κατὰ τὴν ἀναλογουσαν αὐτῷ μέθεξιν τῆς θεώσεως · ὥστε μόνον τὸν Θεὸν διὰ τὴν ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος τότε φαίνεσθαι, νικηθέντων αὐτῶν τῇ ὑπερβολῇ τῆς δόξης τῶν φυσικῶν γνωρισμάτων.

λη'. Καὶ ὁ μέγας Διονύσιος · Οὐδεμίαν ὀρώμεν ἠέλιον ἢ ζῶν, ἥτις ἀκριβῶς ἐμπερῆς ἐστὶ τῇ πάντων ὑπερκειμένη αἰτία.

λθ'. Ὁ αὐτὸς ἐρωτώμενος, πῶς ὁ πάντων ἐπέκεινα ὑπὲρ θεαρχίαν ἐστὶ καὶ ὑπὲρ ἀγαθαρχίαν, εἰ θεότης, φησί, καὶ ἀγαθότης νοήσας, αὐτὸ τὸ χρῆμα τοῦ ἀγαθοποιῦ δ' ἔρου, καὶ ἀμίμητον μίμημα τοῦ ὑπερθέου καὶ ὑπεργάθου, καθ' ὃ θεοῦμεθα καὶ ἀγαθονόμεθα. Καὶ γὰρ εἰ τοῦτο ἀρχὴ γίνεται τοῦ θεοῦσθαι καὶ ἀγαθόνεσθαι τοῖς θεομένοις καὶ ἀγαθουνομένοις, ὁ πάσης ἀρχῆς ὑπεράρχιος, καὶ τῆς οὕτω λεγομένης θεότητος καὶ ἀγαθότητος ὡς θεαρχίας καὶ ἀγαθαρχίας ἐστὶν ἐπέκεινα.

μ'. Καὶ ὁ Νύσσης θεὸς Γρηγόριος, εἰ τὰ κρίματα αἰτοῦ, φησὶν, ἐξερευνηθῆσαν οὐ δύναται, καὶ αἱ ὁδοὶ οὐκ ἐξιγνιάζονται, καὶ ἡ τῶν ἀγαθῶν ἐπαγγελία πάσης ὑπέρκειται τῆς ἀπὸ στοχασμῶν εἰκασίας, πόσω μᾶλλον τῷ μέτρῳ κατὰ τὸ ἀφραστὸν τε καὶ ἀπροσπέλαστον ἄνω ἐστὶ καὶ ὑψηλότερον αὐτὸ τὸ θεῖον τῶν περὶ αὐτὸ νοουμένων;

μα'. Ἀλλὰ καὶ ὁ θεὸς Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς πάλιν ἐν τοῖς ἱεροῖς μέλεσιν, Ἴνα σοὺ διείξης ἐμφανῶς τὴν ἀπρόρητον δευτέραν κατάβασιν, ὅπως ὁ ὕψιστος Θεὸς ὀφθήσῃ ἐστῶς ἐν μέσῳ θεῶν τοῖς ἀποστόλοις ἐν Θαβῶρ, Μωσῆ σὺν ἠλίῳ τε ἀρβήτως ἐλαμψας.

μβ'. Καὶ ἐν ἑτέρῳ μέλει · Καὶ μικρὸν ὑποκρύψας τῆς σαρκὸς τὸ πρόσιμημια, μετεμορφώθη ἔμπροσθεν αὐτῶν, ἐμφαίνων τοῦ ἀρχετύπου κάλλους τὴν εὐπρέπειαν. Καὶ ταύτην οὐχ ὀλόκληρον, τὸ μὲν πληροφωρῶν αὐτοὺς ἅμα καὶ φειδόμενος, μήπως σὺν τῇ ὀράσει καὶ τὸ ζῆν ἀπολέσωσιν, ἀλλ' ὡς ἡδύναντο χωρεῖν, τοὺς ὁωματικούς ὀφθαλμοὺς περιφέροντες.

μγ'. Καὶ ὁ μέγας Διονύσιος αὐδὶς, Ὁ θεὸς, φησί, γνόφος ἐστὶ τὸ ἀπρόσιτον φῶς. Ἐν ᾧ κατοικεῖν ὁ Θεὸς λέγεται, καὶ ὀρατῶν ὄνει διὰ τὴν ὑπερέχουσαν φανότητα, καὶ ἀπροσίτου δ' ὑπερβολῆν ὑπερουσίου φωτοχυσίας.

μδ'. Οὐχ ὁ Θεὸς δὲ, φησὶν ὁ Χρυσόστομος Πατήρ, ἀλλ' ἡ χάρις ἐκχεῖται.

με'. Ἐπεὶ δὲ τὸν προσγενόμενον ἐπὶ τῆς θειοτάτης ἐκείνης θείας τοῖς ἀποστόλοις φῶδος ἐκείνου ἀ-

θεις προσβάλλετο, ὡς ἀτελεῖς καὶ ἐπ' αὐτῆς ἐκείνης δεῖξαι διὰ τοῦτου τοὺς ἀποστόλους, καὶ τὸ φῶς τοῦτο χαμαίζηλον τὸ τηνεκαῦτα τοῦτοις ὀρώμενον, ὁ θεὸς ὁ τῶν φωτῶν πάντων καταυγασθεὶς τὴν διάνοιαν, Ἔστι καὶ φόδος, εἶπεν, οὐ τῶν εἰσαγομένων ἀλλὰ τῶν τελείων. Περὶ οὗ φησὶν ὁ Προφήτης · Ὁ φόδος Κυρίου ἀγρὸς διαμέγωρ εἰς αἰῶνα αἰῶνος. Καὶ ἀλλαχοῦ πάλιν · Φοθήθητε τὸν Κύριον πάντες οἱ ἄγιοι αὐτοῦ. Δείγμα δὲ τοῦ μὴ τὸν εἰσαγωγικὸν ἀλλὰ τὸν τελείον ἔχειν τότε φόδον τοὺς ἀποστόλους τὸ ζητεῖν παραμένειν ἐπὶ τῷ ἀρρήτῳ ἐκείνῳ θεάματι. Ποιήσωμεν γὰρ ὡδε, φησί, ἐρεῖς σκηναῖς, καὶ, Καλὸν ἐστὶν ἡμῶς ὡδε εἶναι. Ὁ γὰρ ἕτερον τόσον τὸν φόδον ἔχων ἀπ' ἐκείνου προθυμαίται φεύγειν ὃ καὶ φοβί-

ται. Πέτρος γὰρ ἡ κορυφαία τῶν ἀποστόλων ἀκρότης, νομίσας τὸν διαστηματικὸν τοῦτον καὶ πεπερασμένον αἰῶνα παραβῆναι, τὸν δὲ ἀδιάστατον τε καὶ ἀληκτον τοῦ φωτὸς ἐκείνου ἐπιφανῆσαι, Καλὸν ἐστὶν ἡμῶς ὡδε εἶναι, ἀπὸ διαθέσεως τῆς ψυχῆς ἐνθεαστικῶς εἶπεν. Ἐκεῖνο γὰρ πάντως εἶδεν, ὃ οὐκ ἂν πάντως ἀνθρωπίνῃ φύσει ὀρᾶν δύνηται, εἰ μὴ πρὸς τὴν τοῦ ἁγίου Πνεύματος χάριν ἀνακραθεῖη. Τοσούτου γὰρ ἐκείνοι τότε ἠξιώθησαν, ὅσον ἀνθρωπίνῃ φύσει χωρησίαν ἂν, συναρομένου τούτῳ τοῦ Πνεύματος.

μς'. Μῆδεῖς δὲ ἡμῶν ἀκούων, αὐδὶς εἶπεν ὁ καὶ τὰ θεῖα σοφῶς βασιλεὺς, ἐφ' ὅσον εἰκὸς ἐξυμνούτων τὸ θεϊκώτατον ἐκείνου φῶς, τὴν τοῦ Θεοῦ φύσιν θεετὴν λέγειν ἡμῶς ὑπολαμβανέντω · εἰ γὰρ πρὸς τοσούτου ὕψους θεωρίας ἀνέδραμον, χάριν καὶ δόξαν εἶεν θείαν, ἀλλ' οὐ τὴν φύσιν αὐτὴν τὴν χορηγοῦσαν τὴν χάριν. Καὶ γὰρ ἴσμεν ἐκεῖνην, ὑπὸ τῶν θείων λογίων μεμυημένοι, ἀμέθεκτον, ἀληκτον, ἀόρατον καὶ αὐταῖς ταῖς ὑπερκοσμίαις καὶ ἀνωτάταις δυνάμειν, ὡς οὐδ' ἴχνος ὄλωσ καταλέψμενος κ' ἐν ψιλῶν τοῖς μετ' αὐτὴν καταλείψασαν. Ἐπεὶ καὶ Γρηγορίου ὁ θεολογικώτατος ἐστὶν ὁ τῶν προφητικῶν θεαμάτων καταλέξας πρότερον, ἐραξῆς εὐθείας ἐπήνεγκεν. Ἄλλ' οὐτε οὗτοι ὦν ὁ λόγος, οὐτε τι; ἄλλος τῶν κατὰ τοῦτους ἐστὶ ἐν ὑποστηματι καὶ οὐσίῳ Κυρίου κατὰ τὸ γεγραμμένον, οὐδὲ Θεοῦ φύσιν ἢ εἶδεν ἢ ἐξηγέρυσεν. Ἐξ ὧν δὴ βητῶν καὶ λόγων, ἀνίερως τοῖς ἱεροῖς ἐπιβάλλων ὁ Βαρλαάμ καὶ ἐπισφαλῶς, ἀπὲρ λέγχετό τε καὶ κατησχύνετο.

μζ'. Ἐτι τε εὐρηται ὁ τοιοῦτος Βαρλαάμ καλλὰ καὶ τῶν τῆς ἡσυχίας ἐθίμων ἐγγράφως διαστρέφας καὶ κατηγορήσας, ἅμα δὲ καὶ τῇ συνῆθει τοῦτοις, μᾶλλον δὲ πᾶσι τοῖς Χριστιανοῖς προσευχῇ ἐπιθέμενος, τῇ. Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ Υἱὲ τοῦ Θεοῦ, ἐλέησον με. Διελάμβανε γὰρ καὶ περὶ ταύτης ἐπ' αὐτῶν τῶν λέξεων οὕτως.

Ἐγὼ πολλῶν ὄντων ἔτις ἂν ἔχοι δικαίως ἰγκαλεῖν τῷ τῆς τοιαύτης διδασκαλίας ὀφηγητῇ, οὐδενὸς ἑλαττον ἠγοῦμαι καὶ τοῦτο, ὅτι τὰ Χριστιανῶν ἐπιχειρῶν διὰ τῶν εἰσπῶν ἀνατρέπειν μυστήρια, συκοφαντεῖ καὶ τοὺς Πατέρας, ὡς ἀπερ νῦν αὐτὸς ἐκδιδάσκει, ταῦτα κἀκείνους φρονήσαντας πρότερον. Ἐμβρόντητες καὶ μαρᾶ, καὶ εἰς πόποτε ἐκείνων νῆ-

ἦν καὶ φυλακὴν καρδίας, καὶ προσοχὴν, τοιαύτην ἂν ἴτε τοῦ Θεοῦ, ἐλήρισον ἡμᾶς. Ἐπειδὴ οὖν ἐπιπέσει ἡμεῖς ἐπὶ τὸν Θεόν, ἡμεῖς πάντως ὁ νοῦς, ὅταν πάσας τὰς διεξόδους αὐτοῦ τῇ μνήμῃ ἀποσφραξώμεν τοῦ Θεοῦ. Ἔργον ἐπιβλῆσαι αὐτοῦ πληροῦν τὴν ἐντρέχειαν. Δεῖ οὖν αὐτῷ διδόναι, τὸ, Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, εἰς ἀλόκληρον πραγματείαν τοῦ σκοποῦ. Οὐδεὶς γάρ, φησί, λέγει Κύριον Ἰησοῦν, εἰ μὴ ἐν Πνεύματι ἀγίῳ. Ὅσοι γὰρ τοῦτο τὸ ἔργον καὶ ἐνδοξον ὄνομα τῷ βάθει μελετῶσιν ἀεὶ τῆς καρδίας ἀπαύστως, αὐτοὶ καὶ τὸ φῶς αὐτῶν τοῦ νοῦ δύνανται ἐρᾶν κοτε. Πάντα γὰρ τὸν ἐπιπολάζοντα ῥύπον τῆ ψυχῇ ἐν αἰσθήσει ἰκανῇ καταφλέγει. Καὶ γὰρ ὁ Θεὸς ἡμῶν φησί, *Πῦρ καταναλισκῶν*. Ὅθεν εἰς ἀγάπην λοιπὸν πολλὴν τὴν ψυχὴν τῆς ἑαυτοῦ δόξης προσκαλεῖται Κύριος. Ἐγγρορίζον γὰρ τὸ ἐνδοξον ἐκεῖνο καὶ πολυπόθητον ὄνομα διὰ τῆς μνήμης τοῦ νοῦ τῇ θέρμῃ τῆς καρδίας, ἔξιν ἡμῖν πάντων ἐμποιεῖ τοῦ ἀγαπᾶν τὴν αὐτοῦ ἀγαθότητα. Οὗτος γάρ ἐστιν ὁ μαργαρίτης ὁ πολυτίμος, ὄνεια, πωλῆσας τις τὴν περιουσίαν αὐτοῦ, εὐρεῖν δύναται, καὶ ἔχειν ἀνεκλάτητον ἐπὶ τῇ αὐτοῦ εὐρίσει χαρὰν. Καὶ μακρὸν ἂν εἴη λέγειν τὰς περὶ τούτου τῶν θεοφόρων Πατέρων εἰρηγήσεις καὶ προτροπὰς. Ἰσχυρίζομένων τοίνυν τῶν μοναχῶν, τῆς πνευματοκινήτου τῶν θεοφόρων διανοίας ἐπιτερπέας τε καὶ θεῖον ἐξ ἀρχῆς εἶναι μελέτημα τὴν εὐχὴν ταύτην, ἅμα δὲ καὶ βουλομένων ἐφεξῆς συνέρπειν ὅσα περὶ αὐτῆς ἐν τοῖς τῶν ἁγίων συγγράμμασι κεῖται, ἰδὸν ἐστὶ καὶ τῶν εἰρημῶν τῶν διὰ λόγων δειμαμένων τὴν κλίμακα τῆς πνευματικῆς ἀναβάσεως, Μνήμη γάρ, φησὶν, Ἰησοῦ κολληθήτω τῇ πνοῇ σου, καὶ τότε εἰση ἡσυχίας ὠφέλειαν.

μη'. Τὰ δὲ καὶ αὐτὰ ἀπειναντίας ἔχει πάντως τῇ μακροστομῇ φωνῇ τοῦ θαμνίου τῆς πίστεως, τοῦ κρυφαίου τῶν μαθητῶν, καὶ τῶν ἐπ' αὐτῇ τοῦ δεσπότητος μακαρισμῶν. Ὁ μὲν γὰρ εἶπε πρὸς αὐτὸν, *Σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος*. ὁ δὲ Κύριος πρὸς αὐτὸν, *Μακάριος εἶ Σίμων βᾶρ Ἰωάνᾳ, ὅτι σὰρξ καὶ αἷμα οὐκ ἀπεκάλυψέ σοι, ἀλλ' ὁ Πατὴρ μου ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς*. Ἄλλὰ καὶ ἐν τῷ συμβόλιῳ τῆς πίστεως λέγομεν *Πιστεύομεν εἰς ἕνα Θεὸν Πατέρα παντοκράτορα, καὶ εἰς τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ, τὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα πρὸ πάντων τῶν αἰώνων*. Ἄρ' οὖν οὐ Θεὸν εἶναι τὸν Χριστὸν δοξάζομεν, ἐπεὶ πιστεύειν φαμὲν εἰς τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ; Φησὶ δὲ περὶ τῆς ταπεινῆς ἱερᾶς προσευχῆς καὶ ὁ χρυσορρήμων καὶ θεὸς διδάσκαλος Ἰωάννης μονάζουσι ἐπιστέλλων. Σχολάσατε διαπαντός, καὶ παραμείνατε Κυρίῳ τῷ Θεῷ ἡμῶν, ἕως οὐ οὐκτειρήσῃ ἡμᾶς, καὶ μηδὲν ἕτερον ζητήσητε ἢ μόνον ἔλεος παρὰ τοῦ κυρίου τῆς δόξης. Ζητοῦντες δὲ ἔλεος, ἐν ταπεινῇ καὶ ἐλεεινῇ καρδίᾳ ζητεῖτε, καὶ βοᾶτε ἀπὸ πρῶτῃ ἕως ἐσπέρας, εἰ δυνατόν καὶ ἄλην τὴν νύκτα, τὸ, Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ Υἱὲ τοῦ Θεοῦ, ἐλήρισον ἡμᾶς. Παρακαλῶ οὖν ὑμᾶς, βιάσασθε τὸν νοῦν ὑμῶν εἰς τοῦτο τὸ ἔργον ἕως θανάτου. Πολλῆς γὰρ βίας χρῆζει τὸ ἔργον τοῦτο, ὅτι στενὴ ἐστὶν ἡ πύλη καὶ τεθλιμμένη ἡ ὁδὸς ἢ ἀπάγουσα εἰς τὴν ζωὴν, καὶ οἱ βιάζόμενοι εἰσέρχονται ἐν αὐτῇ. Βιαστῶν γάρ ἐστιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. Παρακαλῶ οὖν ὑμᾶς, μὴ χωρίζετε τὰς καρδίας ὑμῶν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ προσμένετε καὶ φυλάττετε αὐτὴν μετὰ τῆς μνήμης τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ πάντοτε, ἕως ὃς ἐμφυτευθῆ ἢ ὄνομα τοῦ Κυρίου ἔσω ἐν τῇ καρδίᾳ, καὶ μηδὲν ἕτερον ἐννοεῖτε, ἢ ἵνα μεγαλυθῆ Χριστὸς ἐν ὑμῖν. Παρακαλῶ οὖν ὑμᾶς, τὸν κανόνα ταύτης τῆς προσευχῆς μηδέποτε καταπαύσητε, ἢ καταφρονήσητε. ὅλλ' εἴτε ἰσθίετε, εἴτε πίνετε, εἴτε ὀδύετε, εἴτε τι ποιεῖτε, ἀδιαλείπτως κρᾶζετω, Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ

Υἱὲ τοῦ Θεοῦ, ἐλήρισον ἡμᾶς. Ἐπειδὴ οὖν ἐπιπέσει ἡμεῖς ἐπὶ τὸν Θεόν, ἡμεῖς πάντως ὁ νοῦς, ὅταν πάσας τὰς διεξόδους αὐτοῦ τῇ μνήμῃ ἀποσφραξώμεν τοῦ Θεοῦ. Ἔργον ἐπιβλῆσαι αὐτοῦ πληροῦν τὴν ἐντρέχειαν. Δεῖ οὖν αὐτῷ διδόναι, τὸ, Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, εἰς ἀλόκληρον πραγματείαν τοῦ σκοποῦ. Οὐδεὶς γάρ, φησί, λέγει Κύριον Ἰησοῦν, εἰ μὴ ἐν Πνεύματι ἀγίῳ. Ὅσοι γὰρ τοῦτο τὸ ἔργον καὶ ἐνδοξον ὄνομα τῷ βάθει μελετῶσιν ἀεὶ τῆς καρδίας ἀπαύστως, αὐτοὶ καὶ τὸ φῶς αὐτῶν τοῦ νοῦ δύνανται ἐρᾶν κοτε. Πάντα γὰρ τὸν ἐπιπολάζοντα ῥύπον τῆ ψυχῇ ἐν αἰσθήσει ἰκανῇ καταφλέγει. Καὶ γὰρ ὁ Θεὸς ἡμῶν φησί, *Πῦρ καταναλισκῶν*. Ὅθεν εἰς ἀγάπην λοιπὸν πολλὴν τὴν ψυχὴν τῆς ἑαυτοῦ δόξης προσκαλεῖται Κύριος. Ἐγγρορίζον γὰρ τὸ ἐνδοξον ἐκεῖνο καὶ πολυπόθητον ὄνομα διὰ τῆς μνήμης τοῦ νοῦ τῇ θέρμῃ τῆς καρδίας, ἔξιν ἡμῖν πάντων ἐμποιεῖ τοῦ ἀγαπᾶν τὴν αὐτοῦ ἀγαθότητα. Οὗτος γάρ ἐστιν ὁ μαργαρίτης ὁ πολυτίμος, ὄνεια, πωλῆσας τις τὴν περιουσίαν αὐτοῦ, εὐρεῖν δύναται, καὶ ἔχειν ἀνεκλάτητον ἐπὶ τῇ αὐτοῦ εὐρίσει χαρὰν. Καὶ μακρὸν ἂν εἴη λέγειν τὰς περὶ τούτου τῶν θεοφόρων Πατέρων εἰρηγήσεις καὶ προτροπὰς. Ἰσχυρίζομένων τοίνυν τῶν μοναχῶν, τῆς πνευματοκινήτου τῶν θεοφόρων διανοίας ἐπιτερπέας τε καὶ θεῖον ἐξ ἀρχῆς εἶναι μελέτημα τὴν εὐχὴν ταύτην, ἅμα δὲ καὶ βουλομένων ἐφεξῆς συνέρπειν ὅσα περὶ αὐτῆς ἐν τοῖς τῶν ἁγίων συγγράμμασι κεῖται, ἰδὸν ἐστὶ καὶ τῶν εἰρημῶν τῶν διὰ λόγων δειμαμένων τὴν κλίμακα τῆς πνευματικῆς ἀναβάσεως, Μνήμη γάρ, φησὶν, Ἰησοῦ κολληθήτω τῇ πνοῇ σου, καὶ τότε εἰση ἡσυχίας ὠφέλειαν.

μη'. Τὰ δὲ καὶ αὐτὰ ἀπειναντίας ἔχει πάντως τῇ μακροστομῇ φωνῇ τοῦ θαμνίου τῆς πίστεως, τοῦ κρυφαίου τῶν μαθητῶν, καὶ τῶν ἐπ' αὐτῇ τοῦ δεσπότητος μακαρισμῶν. Ὁ μὲν γὰρ εἶπε πρὸς αὐτὸν, *Σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος*. ὁ δὲ Κύριος πρὸς αὐτὸν, *Μακάριος εἶ Σίμων βᾶρ Ἰωάνᾳ, ὅτι σὰρξ καὶ αἷμα οὐκ ἀπεκάλυψέ σοι, ἀλλ' ὁ Πατὴρ μου ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς*. Ἄλλὰ καὶ ἐν τῷ συμβόλιῳ τῆς πίστεως λέγομεν *Πιστεύομεν εἰς ἕνα Θεὸν Πατέρα παντοκράτορα, καὶ εἰς τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ, τὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα πρὸ πάντων τῶν αἰώνων*. Ἄρ' οὖν οὐ Θεὸν εἶναι τὸν Χριστὸν δοξάζομεν, ἐπεὶ πιστεύειν φαμὲν εἰς τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ; Φησὶ δὲ περὶ τῆς ταπεινῆς ἱερᾶς προσευχῆς καὶ ὁ χρυσορρήμων καὶ θεὸς διδάσκαλος Ἰωάννης μονάζουσι ἐπιστέλλων. Σχολάσατε διαπαντός, καὶ παραμείνατε Κυρίῳ τῷ Θεῷ ἡμῶν, ἕως οὐ οὐκτειρήσῃ ἡμᾶς, καὶ μηδὲν ἕτερον ζητήσητε ἢ μόνον ἔλεος παρὰ τοῦ κυρίου τῆς δόξης. Ζητοῦντες δὲ ἔλεος, ἐν ταπεινῇ καὶ ἐλεεινῇ καρδίᾳ ζητεῖτε, καὶ βοᾶτε ἀπὸ πρῶτῃ ἕως ἐσπέρας, εἰ δυνατόν καὶ ἄλην τὴν νύκτα, τὸ, Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ Υἱὲ τοῦ Θεοῦ, ἐλήρισον ἡμᾶς. Παρακαλῶ οὖν ὑμᾶς, βιάσασθε τὸν νοῦν ὑμῶν εἰς τοῦτο τὸ ἔργον ἕως θανάτου. Πολλῆς γὰρ βίας χρῆζει τὸ ἔργον τοῦτο, ὅτι στενὴ ἐστὶν ἡ πύλη καὶ τεθλιμμένη ἡ ὁδὸς ἢ ἀπάγουσα εἰς τὴν ζωὴν, καὶ οἱ βιάζόμενοι εἰσέρχονται ἐν αὐτῇ. Βιαστῶν γάρ ἐστιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. Παρακαλῶ οὖν ὑμᾶς, μὴ χωρίζετε τὰς καρδίας ὑμῶν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ προσμένετε καὶ φυλάττετε αὐτὴν μετὰ τῆς μνήμης τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ πάντοτε, ἕως ὃς ἐμφυτευθῆ ἢ ὄνομα τοῦ Κυρίου ἔσω ἐν τῇ καρδίᾳ, καὶ μηδὲν ἕτερον ἐννοεῖτε, ἢ ἵνα μεγαλυθῆ Χριστὸς ἐν ὑμῖν. Παρακαλῶ οὖν ὑμᾶς, τὸν κανόνα ταύτης τῆς προσευχῆς μηδέποτε καταπαύσητε, ἢ καταφρονήσητε. ὅλλ' εἴτε ἰσθίετε, εἴτε πίνετε, εἴτε ὀδύετε, εἴτε τι ποιεῖτε, ἀδιαλείπτως κρᾶζετω, Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ

μη'. Τὰ δὲ καὶ αὐτὰ ἀπειναντίας ἔχει πάντως τῇ μακροστομῇ φωνῇ τοῦ θαμνίου τῆς πίστεως, τοῦ κρυφαίου τῶν μαθητῶν, καὶ τῶν ἐπ' αὐτῇ τοῦ δεσπότητος μακαρισμῶν. Ὁ μὲν γὰρ εἶπε πρὸς αὐτὸν, *Σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος*. ὁ δὲ Κύριος πρὸς αὐτὸν, *Μακάριος εἶ Σίμων βᾶρ Ἰωάνᾳ, ὅτι σὰρξ καὶ αἷμα οὐκ ἀπεκάλυψέ σοι, ἀλλ' ὁ Πατὴρ μου ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς*. Ἄλλὰ καὶ ἐν τῷ συμβόλιῳ τῆς πίστεως λέγομεν *Πιστεύομεν εἰς ἕνα Θεὸν Πατέρα παντοκράτορα, καὶ εἰς τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ, τὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα πρὸ πάντων τῶν αἰώνων*. Ἄρ' οὖν οὐ Θεὸν εἶναι τὸν Χριστὸν δοξάζομεν, ἐπεὶ πιστεύειν φαμὲν εἰς τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ; Φησὶ δὲ περὶ τῆς ταπεινῆς ἱερᾶς προσευχῆς καὶ ὁ χρυσορρήμων καὶ θεὸς διδάσκαλος Ἰωάννης μονάζουσι ἐπιστέλλων. Σχολάσατε διαπαντός, καὶ παραμείνατε Κυρίῳ τῷ Θεῷ ἡμῶν, ἕως οὐ οὐκτειρήσῃ ἡμᾶς, καὶ μηδὲν ἕτερον ζητήσητε ἢ μόνον ἔλεος παρὰ τοῦ κυρίου τῆς δόξης. Ζητοῦντες δὲ ἔλεος, ἐν ταπεινῇ καὶ ἐλεεινῇ καρδίᾳ ζητεῖτε, καὶ βοᾶτε ἀπὸ πρῶτῃ ἕως ἐσπέρας, εἰ δυνατόν καὶ ἄλην τὴν νύκτα, τὸ, Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ Υἱὲ τοῦ Θεοῦ, ἐλήρισον ἡμᾶς. Παρακαλῶ οὖν ὑμᾶς, βιάσασθε τὸν νοῦν ὑμῶν εἰς τοῦτο τὸ ἔργον ἕως θανάτου. Πολλῆς γὰρ βίας χρῆζει τὸ ἔργον τοῦτο, ὅτι στενὴ ἐστὶν ἡ πύλη καὶ τεθλιμμένη ἡ ὁδὸς ἢ ἀπάγουσα εἰς τὴν ζωὴν, καὶ οἱ βιάζόμενοι εἰσέρχονται ἐν αὐτῇ. Βιαστῶν γάρ ἐστιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. Παρακαλῶ οὖν ὑμᾶς, μὴ χωρίζετε τὰς καρδίας ὑμῶν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ προσμένετε καὶ φυλάττετε αὐτὴν μετὰ τῆς μνήμης τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ πάντοτε, ἕως ὃς ἐμφυτευθῆ ἢ ὄνομα τοῦ Κυρίου ἔσω ἐν τῇ καρδίᾳ, καὶ μηδὲν ἕτερον ἐννοεῖτε, ἢ ἵνα μεγαλυθῆ Χριστὸς ἐν ὑμῖν. Παρακαλῶ οὖν ὑμᾶς, τὸν κανόνα ταύτης τῆς προσευχῆς μηδέποτε καταπαύσητε, ἢ καταφρονήσητε. ὅλλ' εἴτε ἰσθίετε, εἴτε πίνετε, εἴτε ὀδύετε, εἴτε τι ποιεῖτε, ἀδιαλείπτως κρᾶζετω, Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ

ἥλιος, ὁ τὸ ἀληθινὸν φῶς ἀπαστρέπτων ὁ δὲ ἐπειδὴν ἅπασι ἐπιφύσθη ἡμῖν, οὐκ αἶτι ἐν δυσμαίεσιν κρύπτεται, ἀλλὰ πάντα τῇ φωτιστικῇ αὐτοῦ δυνάμει περιπευξάμενος, διηνεκὲς καὶ ἀδιάδοχον τοῖς ἀξίοις τὸ φῶς ἐμποιεῖ, καὶ αὐτοῦ τοὺς μετέχοντας τοῦ φωτὸς ἐκείνου ἄλλως ἤλως ἀπεργαζόμενος. « Τότε γὰρ, φησὶ, καὶ οἱ δίκαιοι ἐκλάμψουσιν ὡς ὁ ἥλιος. »

λζ'. Καὶ ὁ θεὸς Μάξιμος · Ἡ ψυχὴ γίνεται θεὸς τῇ μεθεῖσι τῆς θεϊκῆς χάριτος, πασῶν τῶν κατὰ νοῦν τε καὶ αἰσθησίων ἐνεργειῶν αὐτῇ τε παυσασμένη, καὶ τὰς τοῦ σώματος φυσικὰς ἐνεργείας συναποπαύσασθαι, καὶ συνθεωθέντος αὐτῇ κατὰ τὴν ἀναλογουσαν αὐτῷ μεθεῖσιν τῆς θεώσεως · ὥστε μόνον τὸν θεὸν διὰ τὴν ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος τότε φαίνεσθαι, νικηθέντων αὐτῶν τῇ ὑπερβολῇ τῆς δόξης τῶν φυσικῶν γνωρισμάτων.

λη'. Καὶ ὁ μέγας Διονύσιος · Οὐδεμίαν ὁρῶμεν ἡέωσιν ἢ ζῶην, ἣτις ἀκριδῶς ἐμπερήσῃ ἐστὶ τῇ πάντων ὑπερκειμένη αἰτία.

λθ'. Ὁ αὐτὸς ἐρωτώμενος, πῶς ὁ πάντων ἐπέκεινα ὑπὲρ θεαρχίαν ἐστὶ καὶ ὑπὲρ ἀγαθαρχίαν, εἰ θεότης, φησὶ, καὶ ἀγαθότης νοήσας, αὐτὸ τὸ χρῆμα τοῦ ἀγαθοποιοῦ δόρου, καὶ ἀμίμητον μίμημα τοῦ ὑπερθέου καὶ ὑπερπαύτου, καθ' ὃ θεοῦμεθα καὶ ἀγαθουόμεθα. Καὶ γὰρ εἰ τοῦτο ἀρχὴ γίνεται τοῦ θεοῦσθαι καὶ ἀγαθουέσθαι τοῖς θεοῦμένοις καὶ ἀγαθουομένοις, ὁ πάσης ἀρχῆς ὑπεράρχιος, καὶ τῆς οὕτω λεγομένης θεότητος καὶ ἀγαθότητος ὡς θεαρχίας καὶ ἀγαθαρχίας ἐστὶν ἐπέκεινα.

μ'. Καὶ ὁ Νύσης θεὸς Γρηγόριος, εἰ τὰ κρίματα αὐτοῦ, φησὶν, ἐξερευνηθῆναι οὐ δύναται, καὶ αἱ ὁδοὶ οὐκ ἐξιχνιάζονται, καὶ ἡ τῶν ἀγαθῶν ἐπαγγελία πάσης ὑπέρεκτεται τῆς ἀπὸ στοιχασμῶν εἰκασίας, πόσι μᾶλλον τῷ μέτρῳ κατὰ τὸ ἀφραστόν τε καὶ ἀπροσπέλαστον ἄνω ἐστὶ καὶ ὑψηλότερον αὐτὸ τὸ θεῖον τῶν περὶ αὐτὸ νοουμένων;

μα'. Ἀλλὰ καὶ ὁ θεὸς Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς πάλιν ἐν τοῖς ἱεροῖς μέλεσιν, ἵνα σοῦ δείξῃς ἐμφανῶς τὴν ἀπόρρητον δευτέραν κατίθεσιν, ὅπως ὁ ὕψιστος θεὸς ὀφθήσῃ ἐστῶς ἐν μέσῳ θεῶν τοῖς ἀποστόλοις ἐν θαθῶρ, Μωσῇ σὺν ἠλίε τε ἀπόρρητως ἐλαμψας.

μβ'. Καὶ ἐν ἑτέρῳ μέλει · Καὶ μικρὸν ὑποκρύψας τῆς σαρκὸς τὸ πρόσημμα, μετεμορφώθη ἐμπροσθεν αὐτῶν, ἐμφαίνων τοῦ ἀρχετύπου κάλλους τὴν εὐπρέπειαν. Καὶ ταύτην οὐκ ὀλόκληρον, τὸ μὲν πληροφόρων αὐτοῦς ἅμα καὶ φειδόμενος, μήπως σὺν τῇ ὁράσει καὶ τὸ ζῆν ἀπολέσωσιν, ἀλλ' ὡς ἡδύνατο χωρεῖν, τοὺς οωματικούς ὀφθαλμούς περιφέροντες.

μγ'. Καὶ ὁ μέγας Διονύσιος αὖθις, Ὁ θεὸς, φησὶ, γνόφος ἐστὶ τὸ ἀπόρρητον φῶς. Ἐν ᾧ κατοικεῖν ὁ θεὸς λέγεται, καὶ ἀοράτω ὄντι διὰ τὴν ὑπερέχουσαν φανότητα, καὶ ἀπροσίτω δι' ὑπερβολὴν ὑπερουσίτου φωτοχυσίας.

μδ'. Οὐχ ὁ θεὸς δὲ, φησὶν ὁ Χρυσόστομος Πατήρ, ἀλλ' ἡ χάρις ἐκχεῖται.

με'. Ἐπὶ δὲ τὸν προσγεγόμενον ἐπὶ τῆς θεοτάτης ἐκείνης θείας τοῖς ἀποστόλοις φῶδες ἐκείνος αὐ-

θις προσβάλλετο, ὡς ἀτελεῖς καὶ ἐπ' αὐτῆς ἐκείνης δεῖξαι διὰ τοῦτου τοὺς ἀποστόλους, καὶ τὸ φῶς τοῦτο χαμαιζήλον τὸ τνηκαῦτα τοῦτοις ὁρῶμενον, ὁ θεὸς τατος καὶ ἀοιδίμος βασιλεὺς ὑπὸ τοῦ τοιοῦτου τότε φωτὸς πάντως κατανασθεῖς τὴν διάνοιαν. Ἔστι καὶ φῶδος, εἶπεν, οὐ τῶν εἰσαγομένων ἀλλὰ τῶν τελείων. Περὶ οὗ φησὶν ὁ Προφήτης · Ὁ φῶδος Κυρίου ἀγνὸς διαμέγαν εἰς αἰῶνα αἰῶνος. Καὶ ἀλλαχού πάλιν · Φοβήθητε τὸν Κύριον πάντες οἱ ἄγιοι αὐτοῦ. Δείγμα δὲ τοῦ μὴ τὸν εἰσαγωγικὸν ἀλλὰ τὸν τελείον ἔχειν τότε φῶδον τοῦ ἀποστόλους τὸ ζητεῖν παραμένειν ἐπὶ τῷ ἀρρήτῳ ἐκείνῳ θεάματι. Ποιῶμεν γὰρ ὡδε, φησὶ, ερεῖς σκηπῶς, καὶ, Καλὸν ἐστὶν ἡμῶς ὡδε εἶναι. Ὁ γὰρ ἔτερον τόσον τὸν φῶδον ἔχων ἐπ' ἐκείνου προθυμαῖται φεύγειν ὃ καὶ φοβί-

ται. Πέτρος γὰρ ἡ κορυφαία τῶν ἀποστόλων ἀκρότης, νομίσας τὸν διαστηματικὸν τοῦτον καὶ πεπερασμένον αἰῶνα παραβρύχηναι, τὸν δὲ ἀδιάστατον τε καὶ ἀληκτον τοῦ φωτὸς ἐκείνον ἐπιφανῆναι, Καλὸν ἐστὶν ἡμῶς ὡδε εἶναι, ἀπὸ διαθέσεως τῆς ψυχῆς ἐνθεαστικῶς ἔλεγεν. Ἐκεῖνο γὰρ πάντως εἶδεν, ὃ οὐκ ἂν πάντως ἀνθρωπίνῃ φύσει ὄρῃν ὀφθῆται, εἰ μὴ πρὸς τὴν τοῦ ἁγίου Πνεύματος χάριν ἀνακαθεῖται. Τοσοῦτου γὰρ ἐκείνοι τότε ἠξιώθησαν, ὅσον ἀνθρωπίνῃ φύσει χωρησίου ἂν, συναίρομένου τοῦτο τοῦ Πνεύματος.

μζ'. Μηδεὶς δὲ ἡμῶν ἀκούων, αὖθις εἶπεν ὁ καὶ τὰ θεῖα σοφῶς βασιλεὺς, ἐφ' ὅσον εἰκὸς ἐξυμνοῦντων τὸ θεῖοτατον ἐκείνο φῶς, τὴν τοῦ Θεοῦ φύσιν θεσπὴν λέγειν ἡμῶς ὑπολαμβανέντω · εἰ γὰρ πρὸς τοσοῦτον ὕψος θεωρίας ἀνέδραμον, χάριν καὶ δόξαν εἶον θεῖαν, ἀλλ' οὐ τὴν φύσιν αὐτὴν τὴν χορηγοῦσαν τὴν χάριν. Καὶ γὰρ ἴσμεν ἐκείνην, ὑπὸ τῶν θεῶν λογίων μεμυημένοι, ἀμείβετον, ἀληκτον, ἀόρατον καὶ αὐταῖς καὶ ὑπερκοσμίοις καὶ ἀνωτάταις δυνάμεσιν, ὡς οὐδ' ἴχνος ἔλως καταλέψωας πῶν ψιλῶν τοῖς μετ' αὐτὴν καταλείψασαν. Ἐπεὶ καὶ Γρηγορίου ὁ θεολογικώτατος ἐστὶν ὁ τῶν προφητικῶν θεαμάτων καταλέξας πρότερον, ἐφεξῆς εὐθύς ἐπήνεγκεν. Ἄλλοτε οὐτοι ὦν ὁ λόγος, οὐτε τι, ἄλλος τῶν κατὰ τοῦτους ἐστὶν ἐν ὑποστήματι καὶ οὐσίᾳ Κυρίου κατὰ τὸ γεγραμμένον, οὐδὲ Θεοῦ φύσιν ἢ εἶδεν ἢ ἐξηγεῖσθε. Ἐξ ὧν δὴ βητῶν καὶ λόγων, ἀνιέρως τοῖς ἱεροῖς ἐπιβάλλων ὁ Βαρλαάμ καὶ ἐπισφαλῶς, ἀπὸ λέγχετό τε καὶ κατηγόνητο.

μς'. Ἐτι τε εὐρηται ὁ τοιοῦτος Βαρλαάμ πολλὰ καὶ τῶν τῆς ἡσυχίας ἰθίμων ἐγγράφως διαστρέφει καὶ κατηγορήσας, ἅμα δὲ καὶ τῇ συνήθει τοῦτοι μᾶλλον δὲ πᾶσι τοῖς Χριστιανοῖς προσευχῇ ἐπιθέμενος, τῇ, Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ Υἱὲ τοῦ Θεοῦ, ἐλέησον με. Διελάμβανε γὰρ καὶ περὶ ταύτης ἐπ' αὐτῶν τῶν λέξεων οὕτως.

Ἐγὼ πολλῶν ὄντων ἅ τις ἂν ἔχοι δικαίως ἔγκαιρῶν τῷ τῆς τοιαύτης διδασκαλίας ὀφηγητῆ, οὐδενὸς ἔλαττον ἠγοῦμαι καὶ τοῦτο, ὅτι τὰ Χριστιανῶν ἐπαχειρῶν διὰ τῶν εἰσπνῶν ἀνατρέπειν μυστήρια, συκοφαντεῖ καὶ τοὺς Πατέρας, ὡς ἅπερ νῦν αὐτὸς ἐδιδάσκει, ταῦτα κάκεινους φρονήσαντας πρότερον. Ἐμβρόντητες καὶ μαρὰ, πᾶς τίς κάποτε ἐκείνων νῦν

ἔην καὶ φυλακὴν καρδίας, καὶ προσοχὴν, τοιαύτην ἄ
 τεραταίαν ὅταν οὐ παραδίδως ὠνόμασι; Φασι δὲ
 τοῦτον νενομοθετηκέναι τοῖς μύστοις, εὐχῆ χρῆσθαι
 διαπαντός οὕτως ἔχουσα· Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ Ἰη
 τοῦ Θεοῦ, ἐλέησόν με. Κάκτουτου οὖν ἔστι συνιδεῖν,
 ὅπως ἦν ὁ τῶν εἰσπνῶν εὐρετής. Τὸ μὲν γάρ, Πά-
 τερ ἡμῶν, ἔτι διαφερόντως; οἱ Βωγομίλοι χρώνται,
 οὐ νομοθετεῖ· φετο γάρ οὕτω κατάδηλος ἔσσεσθαι·
 οἷς δ' ὄντως ταύτη μόνῃ τῇ μικρῇ εὐχῇ διὰ βίου προ-
 σκάνειν ὑποτίθεται, τοῦτοις τὰς γε ἄλλας ἀπάσας
 εὐχὰς βασιτολογίας καταλιμπάνειν νομιζέσθαι. Οἷς
 δὲ αὐθις πάντων Χριστιανῶν ἐν ταύτῃ τῇ εὐχῇ τὴν
 Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν καὶ θεὸν ἡμῶν κα-
 λούντων, οὗτος τὸ, ὁ Θεὸς ἡμῶν, εἰς τὸ, Ἰηθεοῦ
 μεταίληψε, τοῦτοις τὸ πᾶν τῆς ἑαυτοῦ κακοδοξίας;
 ἡμῖν ἐξεκάλυψε. Τῷ γάρ τῶν Βωγομιλιῶν ἀκολούθως
 δόγματι μεταβάλλει καὶ οὗτος ἐν τῇ εἰρημένῃ εὐχῇ
 τὸ, ὁ Θεὸς ἡμῶν, εἰς τὸ, Ἰηθεοῦ. Ἐπει ἄλλην γε
 αἰτίαν δι' ἣν τὴν τοιαύτην πακοίηκε μεταβολὴν,
 οὐκ ἂν εἰπεῖν τις ἔχοι. Καὶ ταῦτα μὲν ὁ ἀθεώτατος
 Βαρλαάμ.

μη'. Τὰ δὲ καὶ αὐτὰ ἀπειναντίας ἔχει πάντως τῇ
 μακροστοῇ φωνῇ τοῦ θεμελίου τῆς πίστεως, τοῦ
 κρυφαίου τῶν μαθητῶν, καὶ τῷ ἐπ' αὐτῇ τοῦ δε-
 σπότης μακαρισμῷ. Ὁ μὲν γάρ εἶπε πρὸς αὐτὴν,
 Σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος· ὁ
 δὲ Κύριος πρὸς αὐτόν, Μακάριος εἶ Σίμων βᾶρ
 Ἰωνᾶ, ὅτι σὰρξ καὶ αἷμα οὐκ ἀπεκάλυψέ σοι,
 ἀλλ' ὁ Πατὴρ μου ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Ἀλλὰ καὶ
 ἐν τῷ συμβόλῳ τῆς πίστεως λέγομεν· Πιστεύομεν
 εἰς ἕνα Θεὸν Πατέρα παντοκράτορα, καὶ εἰς τὸν
 Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ, τὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς
 γεννηθέντα πρὸ πάντων τῶν αἰώνων. Ἄρ' οὖν
 οὐ θεὸν εἶναι τὸν Χριστόν δοξάζομεν, ἐπει πιστεύειν
 φαμὲν εἰς τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ; Φησὶ δὲ περὶ τῆς
 τοιαύτης ἱερᾶς προσευχῆς καὶ ὁ χρυσορῆμων καὶ
 Θεὸς διδάσκαλος Ἰωάννης μονάζουσι ἐπιστέλλων·
 Σχολάσατε διαπαντός, καὶ παραμείνατε Κυρίῳ τῷ
 Θεῷ ἡμῶν, ἕως οὐ οὐκτειρήσῃ ἡμᾶς, καὶ μηδὲν ἕτε-
 ρον ζητήσητε ἢ μόνον ἔλεος παρὰ τοῦ κυρίου τῆς
 θείας. Ζητοῦντες δὲ ἔλεος, ἐν ταπεινῇ καὶ ἔλαεινῃ
 καρδίᾳ ζητεῖτε, καὶ βοᾶτε ἀπὸ πρῶτῃ ἕως ἑσπέρας,
 εἰ δυνατόν καὶ ὅλην τὴν νύκτα, τὸ, Κύριε Ἰησοῦ
 Χριστέ Ἰηθεοῦ, ἐλέησον ἡμᾶς. Παρακαλῶ οὖν
 ὑμᾶς, βιάσασθε τὸν νοῦν ὑμῶν εἰς τοῦτο τὸ ἔργον
 ἕως θανάτου. Πολλῆς γάρ βία· χρῆσις τὸ ἔργον
 τοῦτο, ὅτι στενὴ ἔστιν ἡ πύλη καὶ τεθλιμμένη ἡ ὁδὸς
 ἢ ἀπάγουσα εἰς τὴν ζωὴν, καὶ οἱ βιάζομενοι εἰσέρ-
 χονται ἐν αὐτῇ. Βιαστῶν γάρ ἐστιν ἡ βασιλεία τῶν
 οὐρανῶν. Παρακαλῶ οὖν ὑμᾶς, μὴ χωρίζετε τὰς
 καρδίας ὑμῶν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ προσμένετε καὶ
 φυλάττετε αὐτὴν μετὰ τῆς μνήμης τοῦ Κυρίου
 ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ πάντοτε, ἕως ὡς ἐμφυτευθῆ
 ἐν ὀνόματι τοῦ Κυρίου ἔσω ἐν τῇ καρδίᾳ, καὶ μηδὲν
 ἕτερον ἐνοεῖτε, ἢ ἵνα μεγαλυθῆ Χριστὸς ἐν ὑμῖν.
 Παρακαλῶ οὖν ὑμᾶς, τὸν κανόνα ταύτης τῆς προ-
 εὐχῆς μηδέποτε καταπαύσητε, ἢ καταφρονήσητε.
 ὅλλ' εἴτε ἐσθετε, εἴτε πίνετε, εἴτε ὀδύετε, εἴτε τι
 ποιεῖτε, ἀδιαλείπτως· κρᾶζετε, Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ

Ἰηθεοῦ, ἐλέησον ἡμᾶς. ε' Ἀδιαλείπτως γάρ,
 φησὶν, ὁ θεὸς ἀπεστόλος, προσεύχεσθε χωρὶς ὀργῆς
 καὶ διαλογισμῶν.

μη'. Ἀλλὰ καὶ ὁ θεὸς Διάδοχος, Ἀπατεῖ, φη-
 σιν, ἡμᾶς πάντως ὁ νοῦς, ὅταν πάσας τὰς διεξό-
 θους αὐτοῦ τῇ μνήμῃ ἀποφράξωμεν τοῦ Θεοῦ.
 Ἔργον ὄφειλον αὐτοῦ πληροῦν τὴν ἐντρέχειαν. Δεῖ
 οὖν αὐτῷ διδόναι, τὸ, Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, εἰς
 ὀλόκληρον πραγματείαν τοῦ σκοποῦ. Οὐδεὶς γάρ,
 φησὶ, λέγει Κύριον Ἰησοῦν, εἰ μὴ ἐν Πνεύματι
 ἀγάπῃ. Ὅσοι γάρ τοῦτο τὸ ἔργον καὶ ἐνδοξον ὄνομα
 τῷ βάθει μελετοῦσιν ἀεὶ τῆς καρδίας ἀπαύστως,
 αὐτοὶ καὶ τὸ φῶς αὐτῶν τοῦ νοῦ δύνανται ἔρρειν
 ποτε. Πάντα γάρ τὸν ἐπιπολάζοντα ῥύπον τῆ ψυχῇ
 ἐν αἰσθήσει ἰκανῇ καταφλέγει. Καὶ γάρ ὁ Θεὸς
 ἡμῶν φησὶ, Πῦρ καταναλισκόν. Ὅθεν εἰς ἀγάπην
 λοιπὸν πολλὴν τὴν ψυχὴν τῆς ἑαυτοῦ δόξης προσκα-
 λείται Κύριος. Ἐγγρορίζον γάρ τὸ ἐνδοξον ἐκεῖνο
 καὶ πολυπέθητον ὄνομα διὰ τῆς μνήμης τοῦ νοῦ τῇ
 θέρμῃ τῆς καρδίας, ἔξιν ἡμῖν πάντων ἐμποεῖ
 τοῦ ἀγαπᾶν τὴν αὐτοῦ ἀγαθότητα. Οὗτος γάρ ἐστιν
 ὁ μαργαρίτης ὁ πολυτίμος, ὄντινα, πωλήσας τις
 τὴν περιουσίαν αὐτοῦ, εὐρεῖν δύναται, καὶ ἔχειν
 ἀνεκλάητον ἐπὶ τῇ αὐτοῦ εὐρίσει χαρὰν. Καὶ μα-
 κρὸν ἂν εἶη λέγειν τὰς περὶ τοῦτου τῶν θεοφόρων
 Πατέρων εἰρηγήσεις καὶ προτροπὰς. Ἰσχυρίζομε-
 νων τοίνυν τῶν μοναχῶν, τῆς πνευματικότητος τῶν
 θεοφόρων διανοίας ἐπιτερπέες τε καὶ θεῖον ἐξ ἀρχῆς
 εἶναι μελέτημα τὴν εὐχὴν ταύτην, ἅμα δὲ καὶ βου-
 λωμένων ἐφεξῆς συνείρειν ὅσα περὶ αὐτῆς ἐν τοῖς
 τῶν ἁγίων συγγράμμασι κεῖται, ὅλον ἐστὶ καὶ τῷ
 εἰρημένῳ τῷ διὰ λόγων δειμαμένῳ τὴν κλίμακα τῆς
 πνευματικῆς ἀναβάσεως, Μνήμη γάρ, φησὶν, Ἰησοῦ
 κοληθῆτω τῇ πνοῇ σου, καὶ τότε εἰσὶν ἡσυχίας
 ὠφέλειαν.

ν'. Τοιαῦτα προθυμουμένων ἐφεξῆς λέγειν τῶν
 μοναχῶν, ὁ τὰ πάντα θαυμάσιος βασιλεὺς, νῦν δὲ
 καὶ μακαρίῳ τέλει κατακλείσας τὸν βίον, ὡς Χρι-
 στὸς Κυρίου τὸν ὑπὲρ τοῦ χρισαντος λόγον αὐθις
 ὑπολαβὼν, Ἄλλ' ἔστω, φησὶ, καὶ δεδύσθω, τῶν
 κακοδόξων τοῦτο τινὰ φάναι τὴν ἀρχὴν, Οὐδὲν παρὰ
 τοῦ Θεοῦ ἡμῖν ἔγκλημα, καλῶς χρωμένους τὸ κα-
 κῶς ἐκείνοις νενομημένον. Οὐδὲ γάρ ἐπειδὴ Θεὸν
 οὐρανοῦ λέγουσιν οἱ Πέρσαι τὸν Ἀβραάμ, κακῶς
 ἐτροῦμεν εἰπεῖν. Τὸν Θεὸν τὸν οὐρανοῦ ἐγὼ σέβο-
 μαι· οὐδὲ ἐπειδὴ κοσμοποιῶν νοῦν Ἕλληνας φασὶ
 τὸν Θεὸν, ἡμεῖς τοῦτον τοῦ κόσμου ποιητὴν οὐκ
 ἐτροῦμεν. Ἢ τοῦτο λέγοντες, ἐγκληθειμεν ἂν δι-
 καίω;, ὡς κατ' ἐκείνους φρονοῦντες. Ἕλληνας μὲν
 γάρ τὴν ὕλην ἀγέννητον καὶ τῷ Θεῷ συναϊδιον λέ-
 γοντες, εἰ καὶ ποιητὴν φασὶ τοῦ κόσμου Θεὸν, ἀλλ'
 οὐκ ὡς προαγωγέα τοῦ μήπου πρότερον μηδαμῶς
 ὄντος, ἀλλ' ὡς τοῦ ὄντος κοσμητορα, τάξιν μόνον
 καὶ εἶδος καὶ θέσιν ἐναρμόνιον προστιθέντα τοῖς
 οὔσι, μικροῦ τῆς κατ' ἀνθρώπους τέχνης μηδὲν
 πλέον τῇ δυνάμει τοῦ Θεοῦ νέμοντες· ἡμεῖς δὲ,
 τὴν εἰς τὸ εἶναι πρόθεον· ἐκ μὴ ὄντως τὰ πάντα
 διέξασθαι πιστεύοντες πρὸς Θεοῦ, ποιητὴν οὐρανοῦ
 καὶ γῆς καὶ τῶν ἐν μέτρῳ τοῦτον ἀκριβῶς γινώ-

σκομεν... Οὕτως· καὶ Θεοῦ Υἱὸν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν λέγοντες, ὁμοῦμεν καὶ ἐπιθεώμεθα αὐτὸν ὡς Θεὸν ἀληθινόν, καὶ τὴν τοῦ Υἱοῦ θεότητα ὁμολογοῦντες, καὶ τὸν αἰετὸν τῆ τοῦ Υἱοῦ θεότητι προσμαρτυροῦντες. Φασὶ δὲ καὶ Μιχαλιανούς καὶ Βωγομήτους· τὴν ὑπὸ τοῦ Κυρίου τοῖς ἀγίοις αὐτοῦ μαθηταῖς· καὶ ἀποστόλοις παρδεδωμένην εὐχεσθαι εὐχὴν. Τί οὖν; ἀποσχόμεθα ταύτης· ἡμεῖς δὲ διὰ τοῦτο, καὶ καταπροδόμεν ταῖς κεκλεφθεῖς κακῶς τὰ ἡμέτερα, καὶ διὰ τοὺς ὑποκρινόμενους ἐν λόγους τῶ εὐσεβείας, τῶν ὄντως εὐσεβῶν ἡμεῖς ἀποστῶμεν φωνῶν; Ἄπαγε τῆς αἰσχίσεως κακοβουλίας! Ἄλλ' ἐπειδὴ Παράκλητον ἔχομεν παρὰ τὸν Πατέρα Ἰησοῦν Χριστὸν δίκαιον, καὶ ἀδελφὸν· ἡμεῖς ἐστίμεν περὶ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, μετ' ἐπιπέθεος· ἐπικαλεσόμεθα τὸ ὄνομα αὐτοῦ. Καὶ σωτηρίας ἐκ τῆς τοιαύτης ἐπικλήσεως· τευζόμεθα κατὰ τὸ εἰρημένον ὑπὸ τοῦ Προφήτου, *Καὶ ἔσται, πᾶς ὃς ἂν ἐπικαλέσῃται τὸ ὄνομα Κυρίου σωθήσεται.* Καὶ ἐπειδὴ περὶ οὐκ ἔστιν ὄνομα ἕτερον ἐδεδωμένον ἐν ἀνθρώποις, ἐν ᾧ δεῖ σωθῆναι ἡμᾶς, καὶ οὐδεὶς δύναται εἰπεῖν Κύριον Ἰησοῦν εἰ μὴ ἐν Πνεύματι ἁγίῳ, καὶ, *Ἐν τῷ ὄνοματι Ἰησοῦ Χριστοῦ πᾶν γόνυ κάμψῃ, ἀπυρανίστη, καὶ ἐπιγείων, καὶ καταχθονίων· μακάριος ὁ διὰ τῆς σιγητικῆς μελέτης τοῦ πολυσημήτου τούτου ὀνόματος, ἔνοικον ἔχων ἐν ἑαυτῷ τὸν Θεόν· Εἰς αἰῶνα γὰρ, φησὶν, ἀγαλλιάσονται, καὶ κατασκηνώσιν ἐν αὐτοῖς, καὶ κυχήσονται ἐν σοὶ οἱ ἀγαπῶντες τὸ ὄνομα σου.* Πῶς; δ' οὐκ ἂν γένοιτο Πνεύματος ἁγίου πλήρης ὁ τὸ θεῖον τοῦτο καὶ ὑπερδεδοσμένον ὄνομα κατέχειν ἐν τῇ καρδίᾳ σπεύδων, ἡμέρας καὶ νυκτός, τοῦ Κυρίου ἐν Εὐαγγελλίοις λέγοντος, *οἱ δὲ δοῦναι Πνεῦμα ἅγιον τοῖς αἰτούσιν αὐτὸν ἡμέρας καὶ νυκτός;*

κα'. Ἀνεφάνη οὖν καὶ ἀπηλέγχθη ἐκ τούτων ὁ Παρλαμ βλασφημῶς καὶ κακοδόξως λαλῶν περὶ τοῦ ἐν τῷ Θεωρίῳ θείου φωτός, καὶ ὡς κατὰ τῶν μοναχῶν περὶ τῆς μελετωμένης αὐτοῖς καὶ προφερομένης συχῶς ἱερᾶς εὐχῆς συνεγράφετα. Οἱ δὲ μοναχοὶ ἀπεδείχθησαν ἀνώτεροι τῆς κατηγορίας αὐτοῦ, ὡς στέργοντες καὶ ἐμμένοντες ταῖς περὶ τούτων τῶν ἁγίων Πατέρων ἐξηγήσεσι καὶ παραθέσει, καθὼς καὶ αὐτοὶ ἀριθίως διωμολόγησαν καὶ διεβεβαιώσαντα. Ἐνθεν τοι καὶ κοινῇ συνοδικῇ φήσῃ ἅτε κακῶς καὶ ἀπειθαλῶς τοῖς θεοῖς ἐπιβαλὼν ὁ αὐτὸς Παρλαμ, ὡς εἴρηται, κατ' ἐπιφροσίνης, συγγνώμην ἐπὶ τούτοις δῆθεν ἤτησατο. Καὶ γαῶν ἀποφαινόμεθα, ὡς εἰ μὲν ἐνδείξεται ἀληθῶς μετανοίας, καὶ διορθώσεται ἑαυτὸν, καὶ οὐδαμῶς οὐκέτι περὶ τῶν τοιούτων λέγων καὶ συγγραφόμενος; ψωραλίη, εὐ ἂν ἔχοι· εἰ δ' οὖν, ἀποκήρυκτος ἔσται καὶ ἀποστεμημένος τῆς· ἁγίας τοῦ Χριστοῦ καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας, καὶ τοῦ ὀρθοδόξου τῶν Χριστιανῶν συστήματος.

γβ'. Ἀλλὰ καὶ εἰ τι; ἕτερος τί τῶν ὑπ' ἐκείνου βλασφημῶς; καὶ κακοδόξως κατὰ τῶν μοναχῶν, μάλλον δὲ τῆς Ἐκκλησίας αὐτῆς λαληθέντων ἢ συγγραφέντων, φανείη πάλιν τῶν μοναχῶν κατηγορῶν, ἢ

ἢ ὡς τούτων ἐν ταῖς τοιαύταις καθαιρόμενος, τῆ αὐτῆ καταδίκη παρὰ τῆς ἡμῶν μετριότητος καθυποβάλλόμενος,

γγ'. Ἀποκήρυκτος ἔσται καὶ αὐτός, καὶ ἀποστεμημένος τῆς ἁγίας τοῦ Χριστοῦ καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας, καὶ τοῦ ὀρθοδόξου τῶν Χριστιανῶν συστήματος.

γδ'. Μετ' ἐμβριθείας μέντοι καὶ πνευματικῆς αὐστηρίας καὶ ἐπὶ τιμήσεως λέγομεν, μηκέτι δογματίζειν ὅπως τινὰ τῶν ἀπάντων, κινουῦντα περὶ τούτων τε καὶ ἄλλων δογματικῶν λόγων, οὕτα ἐγγράφως δηλαδὴ, οὕτε ἀγράφως, ὡς οὐ μικρὸν ἐνεσθῆναι εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ ἀνακυπτόντων σκανδαλίον, καὶ συγχύσει; καὶ ταραχῆς καὶ θάλλου καὶ τριχομίας ἐπιγινωμένης ταῖς ψυχαῖς τῶν ἀκούστων, καὶ τῶν ἀχειραιτέρων μάλιστα. Δι' αὐτῶν πάντων; καὶ ἐὰν ἀνωτέρω ἐκτεθειμένοι θεοὶ κἀνάνες τοῖς θεοφόροις καὶ ἁγίοις Πατέρας ἐξετέθησαν. Χάριν γὰρ τοῦ μηκέτι μηδένα ταῖς ὁμοίαις πλάναις περιπεσεῖν ποιούμενοι πρόνοιαν, καὶ τὸ παρὸν εἰς ἀσφάλειαν ἐκθέμενοι γράμμα, ταῖς οικείαις ὑπογραφαῖς ὑπεσημασμένα, κατὰ μῆνα Δεγουστοῦ τῆς ἐνάτης ἡμερικῆς. Ἐπεὶ δὲ καὶ ὑπογεγραμμένοι διὰ τῆς κριτικῆς καὶ θείας χειρὸς τῆς Ἰωάννης ἐλεῖψ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος; Κωνσταντινουπόλεως· ἡμεῖς; Ρώμης καὶ οἰκουμηνικῆς πατριάρχης.

γδ'. Εἶχε καὶ ἐπισθεῖν τοῦ Κυζίκου, προσγεγραμμένος καὶ ταῦτα· Οὐ σωςκλήθη τὴν ἀρχὴν, εἰς τὸ ἀκούσαι τὴν ὑπόθεσιν πρὸ τῆς συνόδου, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ συνόδῳ κληθέντος μου, καὶ πρὸς ἐγκλήσεις τινὰ γράμματα εἰς τὸ ἀναγνωσθῆναι, οὐκ ἀνεγνώσθη. Μετὰ δὲ τὴν κρίσιν πάλιν οὐκ ἐκλήθη εἰς τὴν συνδιάσκεψιν τοῦ γραφέντος τόμου· διὰ τοῦτο ἠθέλησα ὑπογράψαι εἰς τὸν τόμον ἐν τῷ τόμῳ μου. Ἐπεὶ δὲ καὶ συνδὴ ἐνεγκίῃ τοι μετὰ τὴν μέρη τινὰ ἀπὸ τῶν συγγραμμάτων τῶν τιμωτάτου ἱερομονάχου κύριου Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ, ἅτινα ἦσαν παρακαταγραφέντα, ὡς ὑστερον ἰδῶν καὶ ἀναγνούς τὰ ἐκείνου συγγράμματα, ἔμαθον τὴν ἀλήθειαν, καὶ ἔμαθον ὅτι ἐν πᾶσι σύμφωνά εἰσι τοῖς ἁγίοις ἀκριβῶς κατὰ πάντα· ἀλλὰ καὶ τοὺς λόγους αὐτοῦ ἀκούσας, καὶ αὐτοὺς συμφώνους εὔρον τοῖς ἁγίοις κατὰ πάντα· διὰ τοῦτο ἴδεις, εἰς μαρτυρίαν καὶ ἀσφάλειαν τῆς ἀληθείας τῶν λεγομένων καὶ γεγραμμένων ἐκ τῆ τοῦ τιμωτάτου ἱερομονάχου κύριου Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ καὶ τῶν λοιπῶν μοναχῶν, ὑπέγραψα καὶ διὰ τῆς ἑμαυτοῦ χειρὸς τῆς, Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Κυζίκου, ὑπέρτατος καὶ ἑξάρχος· κείνης Ἑλλησπόντου Ἀθανάσιος. Εἶχε δὲ καὶ ἕτερον ἀρχιερέων ὑπογράφας, τῶν εὐραβέντων, τοῦ Σάρδεων, τοῦ Δυβέχλου, τοῦ Λακεδαιμονίας, τοῦ Μαδύτων, τοῦ Μισθόμνης, τοῦ Βιδύνης. Ἐξ οὗ Ἰσου ἀνεγράφη ὁ παρὸν τόμος πρὸς ἀσφάλειαν τοῦ μὴ ὑποπεσεῖσθαι ὡς οὐκ ἀληθῆς, καὶ ἴσως κατὰ πάντα τῷ πρωτότυπῳ εὐραβείας. Προσεγγέγραπτο καὶ ταῦτα· Ἀντιβλήθη ἐκ παρὸν Ἰσον τοῦ συνοδικοῦ τόμου, καὶ εὐραβέν κατὰ πιν· αὐτῶν ἐξισάζον τῷ πρωτότυπῳ οὗτοῦ, ὑπεγράφη παρ' ἐμοῦ δι' ἀσφάλειαν.

Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Κυζίκου Ἀθανάσιος.

II.

ΤΟΜΟΣ ΣΥΝΟΔΙΚΟΣ

ΚΑΤΑ ΠΡΟΧΟΡΟΥ ΙΕΡΟΜΟΝΑΧΟΥ ΤΟΥ ΚΥΔΩΝΗ ΤΟΥ ΦΡΟΝΗΣΑΝΤΟΣ
ΤΑ ΒΑΡΛΑΑΜ ΚΑΙ ΑΚΙΝΔΥΝΟΥ,

Ἐξ οὗ δεικνύεται, οὐ μόνον ἡ ἀριστεία τοῦ Παλαμῶ,
ἀλλ' ἔτι καὶ συνοδικῶς ὡρίσθη γίνεσθαι ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ κατ'
ἕτος τὴν μνήμην αὐτοῦ.

ὑπερφηφάνιας χεῖρον καὶ τῆς οἰήσεως. Α Ἐωσφόρον ὑπάρχοντα τῇ παρὰ Θεοῦ λαμπρότητι τετιμημένον, καὶ λαμπρῶς χρηματίζοντα δεύτερον, σκότος κατὰ τὰ εἰρηνάτατο. Αὕτη πολλοὺς ὑστερον εἰς λείψ ἐνέβαλεν, οὐ πρὸ τῆς τοῦ Θεοῦ ἰσχύος μόνον καὶ ἐνανθρωπήσεως, ἀλλὰ ἦν πολλῶ πλεόν, ὅσῳ καὶ τὸν παρ' αὐθέντα πρῶτον λαβοῦσα συνεργὸν καὶ ὑἱ πρῶτου τὸν ἀνθρώπον ἰδόντα πρὸς ἐπανελθόντα τιμὴν καὶ τὴν θέωσιν ὄθεν τῷ συμβούλῳ χρησάμενος, ἐκόλωσε τοὺς ; ἑαυτὴν ὑφελκύσατο. Μαρτυροῦσι τῷ ; τε καὶ Εὐνόμιος, καὶ οἱ τούτοις, ὡς ἐξακολουθήσαντες, σύναμα Μακεδόνι, καὶ τοῖς λοιποῖς ἅπασιν, οἱ τὴν ὑπερημα περιθέμενοι κατὰ τῆς Ἐκκλησίας καθ' ὧν αἱ τῶν θείων Πατέρων ἱερὰ ἰναὶ σύμβουλοι, ταύτην ἐκράτουναν τῇ συν- Πνεύματος. Αὕτη καθεξῆς, εἰρήνην ἁ- Ἐκκλησίας, κατὰ γενεὰν εἰσπηδήσασα, ἴσκι ταύτη τὸν θόρυβον· αὕτη καὶ πρὸ βαρλαάμ εἰσενεγκούσα, καὶ τὸν Ἀκινδύνειν εἰπεῖν ὁπόσην ταραχὴν ἀπεργάσατο, ὡς παντελῶς ἀπεκρούσθη Θεῶ βρηθῶ τῆς ἱερᾶς αὐτοῦ Ἐκκλησίας· αὕτη καὶ ταῖον ὡσπερ ἄγριος θῆρ κατὰ τῆς Ἐκ- τήσασα, καὶ πάλιν τῷ πρῶτῳ ταύτης ἀρχακάκῳ Σατᾶν συνεργῶ χρησάμενη, ἐπεὶ καθ' ἑαυτὴν..... αὕτη μετ' αὐ- ὦλο; πεφουκῶτα προβάλλειν ἑαυτὴν οὐκ γάνῳ χρῆται τῷ ἐκείνων φοιτητῇ, τῷ χόρῳ τῷ Κυδωνίῳ, καὶ φανερῶς χωρεῖ ἰκκλησίας. Ὅς ἐκείνους ἰδὼν οὐδὲν ἐκ- ἰναμένους, εἰ μὴ τὸν ἀπὸ Θεοῦ καὶ τῆς χωρισμῶν, καὶ τὴν καταδίκην τοῦ ἀνα- ἰ τι καὶ φιλοτιμήσεται πλεόν, καὶ ὑπὲρ ἄλλους, γίνηται, κατὰ πάντων ὁμοῦ τῷ ρει, ὅσον εἰς δυσσεβεία; λόγον, καὶ με- ἀποδείκνυσιν ἐκείνους πάντας πρὸς αὐ- ὠμένους; εἰς τὴν ἀσεβείαν. Ὅσπερ γὰρ τὴν ἀποβολὴν ἐκείνων, λογισάμενος καὶ ἰ χωρισμῶν φιλοτιμείται κερδοῦνα; πλείους ; ἐκείνων ἔχη κατακαυχῆσθαι ἐν τού-

Ἔτος; ἐτύγχανεν ἀρισεβόμενος ἐν τῇ κατὰ τὸ ἅγιον ὄρος; τὸν Ἄθω ἱερᾷ καὶ μεγάλῃ λαύρᾳ, ἐκ παιδίων ἐν αὐτῇ τὰ μοναχῶν τελεσεύς. Καὶ δεῖον ὄν τὴν ἰε- ρὰν ἐν αὐτῇ παιδευθῆναι παιδεῖαν, ἐπεὶ καὶ τοῦ τῆς ἱερωσύνης ἐν ταύτῃ ἠξιώθη βαθμοῦ, τὴν τε ἀλλή- καὶ μάλιστα τὴν περὶ τὴν ὁρθὴν καὶ ὑγιὰ πίστιν καὶ τὴν εὐσεβείαν, τοιοῦτον γὰρ περὶ ταῦτα τὸ ἱερὸν ἐκείνο πέφυκε σύστημα, ὃ δὲ, κἀν τούτῳ τὸν Ἰου- δαν μιμούμενος, κατὰ τῶν διδασκάλων ὁμοῦ πάν- των χωρεῖ, μᾶλλον δὲ κατ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ, καὶ εἰς μυστίας ἐμπέπτει δόξας καὶ ἀλλοκότους αἰρέσεις; ὅτε καὶ ὁ τοῦ Καλαβροῦ Βαρλαάμ ἐκείνου καὶ τοῦ Ἀκινδύνου κατὰ τῆς Ἐκκλησίας πόλεμος κινήθηκε; ὄξιν εὔρε καὶ τὴν κατάλυσιν, ἦν περ τὰ γνήσια τῆς Ἐκκλησίας τέκνα, εἰρήνην καὶ ὁμοίαν τῆς τῶν Χριστιανῶν ἀνωμότητος πίστεως κρίναντα, καθαρῶν ἀνέπεμπον τὴν εὐχαριστίαν τῷ τοιοῦτων θηρῶν κα- κούργων τὴν Ἐκκλησίαν ἀπαλλάξαντι, ὡσπερ ἐξ ἀνιστροφῶς διεπρίοντο οἱ τῇ ματαίῳ τῆς τῶν Ἐλ- ληρικῶν μαθημάτων προσκείμενοι μανικῶς, καὶ τῆς ἐκείνων κακοδοξίας πλουσίως ἐμφορηθέντες. Ὅν ὁ βῆθεις Πρόχορος πρῶτός; τε καὶ μέγιστος ἦν, ὅσῳ κατὰ τὸν χρόνον ὑστερίζων, τοσοῦτον ὑπέρτερος φᾶ- νει; κατὰ τὴν δυσσεβείαν τῶν τῆς κακίας ἀρχηγῶν. Προσέθηκε γὰρ τῆς ἐκείνων ἀτόποις τὰ πολλῶ χέ- ρονα καὶ ἀτοπώτερα. Διὰ τοῦν τὰς τοιαύτας ἀτόπῳ κατηφονίας, καὶ τὸ ὠθὸν καὶ ἀλλόκοτον καὶ δυσσε- βεῖ; φρόνημα καὶ τὴν προσπάθειαν ἦν ἰδεῖν. πρὸς τοὺς διωχθέντας παρὰ τῆς Ἐκκλησίας, ὑποπειθε- ἰμενος παρὰ τῶν ἐν τῇ σεβασμῶ λαύρᾳ μοναχῶν ἡ- συχίαν ἄγειν οὐκ ἔδύνατο. Ὅθεν καὶ πολλάκις ἀτή- κότες αὐτοῦ συνηγρόντος; τῆς τοῦ Βαρλαάμ καὶ Ἀκινδύνου, ἀντιλέγοντος; τοῖς ὁρθοῖς; τῆς Ἐκκλη- σίας; δόγμασι, καὶ πολλὰ τούτῳ διανοχθήσαντες; ἡ- γαγον αὐτὸν εἰς τὸ μέσον, ζητούντες ὁμολογίαν λι- θεῖν; παρ' αὐτοῦ, ἵν' ἔχωσι παρήρησιαν ἀκατοχρησίας; ἐν ἐνὶ στόματι; δεξάζειν τὸν ἕνα τρισυπόστατον καὶ παντοδύναμον Θεόν. Ὅ δὲ, τὴν ἐπικαλοῦσθαι; ὡς αἰρετικῶς καθάρσει; ἰσδοκῶς, ὑπεκρίνετο μὲν γλώττῃ τὴν εὐσεβείαν ἐν τῷ μέσῳ, καὶ στέργειν δισχυρίζετο τὰ τῆς Ἐκκλησίας, ἡ δὲ καρδία αὐτοῦ πόρῳ ἐτύγχανε τῆς εὐθείας; ὁδοῦ. Ὅν γὰρ ἐμπρο- σθεῖν ὑπεκρίνετο, ὅτε συνηγοροῦσμένοι; ὄντες ἐτύγχα- νον, καὶ τὰς εὐθύνας; ἀπατεροῦστές; τῶν ἰδίων, ὄν ἰδῶς; πολλάκι; αὐτοῖς; ὁμιλῶν; ἐφαίνετο; κατὰ κριτό;

ἀναίρων τὰ ἡμέτερα, στήριγων δὲ μᾶλλον τὰς τοῦ Βασιλάμ καὶ Ἀκινδύνου καὶ Ἰβίας δόξας, εἰς τοὺτους καὶ αὐθις ἀντιλέγων ἐφαίνετο καθεκάστην, τοῦτο μόνον περιποιούμενος, τὸ μὴ γυμνῆ τῇ κεφαλῇ καὶ πεπαρρησιασμένη κατὰ συνόδου κηρύττειν τὴν αὐτοῦ δόξαν διὰ τὸ ἐμάρτυρον, τοῦ δὲ Ἰβία καθέκαστον καὶ πρὸς πάντας ἀντιλέγειν τοῖς ἡμετέροις οὐκ ἡμίλει. Ἐνεποίηε γοῦν πᾶσα κολλήν ταραχὴν, καὶ διέσχιζε τὸ ἱερὸν ἐκεῖνο τῶν μοναχῶν σύστημα, ὥστε καὶ πολλοὺς τῶν εὐλαθείας καὶ ἀρετῆς ἀντιποιουμένων οὐ μόνον τῶν ἐνδὸς τῆς ἱερᾶς λαύρας, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐν τῷ ἄγιῳ θρεῖ παντὶ, ἤδη κατ' ὄλιγον ἀφίστασθαι τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας τῶν λαυριωτῶν διὰ τὴν αὐτοῦ κοινωνίαν καθάπερ καὶ δι' ἐγγράφων ἀναφορῶν ἀνήνεγκαν τῇ ἡμῶν μετριότητι, προτείνοντας τὸ ἐν τῷ ἱερῷ συνοδικῷ τόμῳ κείμενον, ὅτι τοὺς κοινωνοῦντας· τούτοις ἐν γνώσει ἀκοινωνήτους ἔχομεν· ἕτε καὶ ὁ μακαρίτης ἐκεῖνος τοῦ ἱεροῦ τούτου συλλόγου προστάτης· τε καὶ ἡγούμενος κύρ Ἰάκωβος, ἀνὴρ δυνάμει λόγου καὶ πνεύματος κατὰ πάντων ἐκείνων τὸ πρωταῖον ἔχων, καὶ σοφὸς τὴν θεῖαν ὁμοῦ καὶ τὴν ἀνθρωπίνην σοφίαν ὄν, καὶ τῶν ὡν· Ἐκκλησίας ἀπαίστων τε καὶ ὀρθῶν δογμάτων ἀντιποιούμενος ὅση δύναμις, τὴν σύγχυσιν ταύτην ὀρῶν τῶν μοναχῶν, καὶ ὁμοῦ μὲν καὶ τῆς εἰρηνικῆς προνοούμενος πάντων, ὁμοῦ δὲ καὶ τῆς ἐπιστροφῆς καὶ μετανοίας τούτων, οὐκ ἐνέλειπε διὰ παντὸς εἰσηγούμενος· τούτῳ καὶ παραινῶν ἀποθέσθαι τὴν κακίστην καὶ δυσσεβῆ πλάνην, ἣν ἐν τῇ ψυχῇ περιέφερε, συνθέσθαι δὲ ταῖς ἀληθείαις τῇ Ἐκκλησίᾳ, καὶ κοινωνῶν τυγχάνειν καὶ αὐτὸν τῶν ἱερῶν ἀντιποιουμένων αὐτῆς. Ὁ δ' ἔνδον ἔχων τὸν αὐτῷ κατὰ μόνος συλλαλοῦντα διάβολον, ὄλιγα τῶν ἔξωθεν ὁμιλοῦντων καὶ διδασκόντων ἐφρόντιζεν· ὅθεν ἀπογνοῦς αὐτοῦ ὁ μακαρίτης ἐκεῖνος, γράφει καὶ ἀναφέρει περὶ τούτου τῇ ἡμῶν μετριότητι, γνωρίζων αὐτῶν περὶ πάντων· μᾶλλον δὲ πρὸ τοῦ γράψαι ἐκείνον, συναχθόντες οἱ ἡσυχασταὶ πάντες, ἔγραψαν κατὰ ἀνέφερον τῇ ἡμῶν μετριότητι διὰ τοῦ εὐλαβεστάτου ἱερομονάχου κύρ Ἰωσήφ, θελοποιούντες αὐτῇ περὶ τούτων. Ἔπειτα καίρου παρηρηκότος ὄλιγου, ἀνήνεγκεν ὁ ἡγούμενος καὶ οἱ τοῦ μοναστηρίου ἱερεῖς δι' ἐγγράφου ἀναφορὰς αὐτῶν, ἐν ἧ καὶ ὑπέγραψαν πάντες καὶ πρὸ πάντων ὁ ἡγούμενος. Καὶ ἀπέστειλαν ταύτην διὰ τοῦ τιμιωτάτου ἐν ἱερομονάχοις κύρ Μαλαχίου, καὶ τοῦ τιμιωτάτου μοναχοῦ κύρ Ἰωβ.

Ἐπει δὲ τὰ συνοδικῶς συγγραφέντα κεφάλαια κατὰ Βασιλάμ καὶ Ἀκινδύνου, καὶ ταθέντα ἐν τῷ ἱερῷ συνοδικῷ τῷ ἀναγιγνωσκόμενῳ ἑτησίως κατὰ τὴν Κυριακὴν τῆς ὀρθοδοξίας, ἐν οἷς ἀναθεματίζονται μὲν οὗτοι, καὶ πάντες οἱ ὁμόφρονες, καὶ οἱ ἐπικδικούντες αὐτούς, ἀνακηρύττονται· δὲ οἱ κατὰ κράτος τούτους καταβαλόντες, καὶ πάντες οἱ λόγῳ καὶ ἔργῳ καὶ παντὶ τῷ θουμένῳ τὰ τῆς Ἐκκλησίας κρατούντες καὶ συνιστάντες, ἰδέσθαι καὶ εἰς τὴν ἱερὴν λαύραν ἀποσταλῆναι παρὰ τῆς ἡμῶν μετριότητος, ὥστε καὶ ἐν τῷ ἐκεί ἀναγιγνωσκόμενῳ ὁμοίως συνοδικῶς γραφῆναι, καὶ ὡσαύτως κατὰ τὸν αὐτὸν

ἀναγινώσκεισθαι καιρῶν, ὥσπερ ἀναφυγὴν τινὰ ἰδόντες ταῦτα οἱ μοναχοὶ, καὶ στήριγμα καὶ διόρθωσιν τῶν ἀμφιβαλλόντων, ἠνάγκασαν τὸν Πρόχρον, ἵνα ἀναγνῶ ταῦτα ἐν τῇ συνάξει, καὶ ὑπεγράψῃ ἐκείῳ βεβαιώσῃ. Ὁ δὲ ἐφαίνετο δυσχεραίνων καὶ ὑπερηφανακούμενος. Τὴν δι' ἰσχὺν τῶν πλειόνων δεδοικώς, ἔμα δὲ καὶ τὸ ἔσχατον ἔχων, ὅπερ οἱ ἐξ ἀρχῆς σκανδαλοποιοὶ ἐξηλέγχθησαν ἔχειν, ὑπέγραψεν ἕπερ οὕτως ἔσπεργαν· ἀνέλεγε δ' αὐθις ὑστερον ὅσπερ ὑπέγραψε, καὶ ἦν τὸ καθόλου καρκίνος λοξὰ βαδίζων, Εὐρίπῳ τε φέρων μεταβολὰς, καὶ τὰς χαμαιλέοντος ἀλλάττων μορφάς. Ἄλλ' ὁ δρασεόμενος τοὺς σοφοὺς ἐν τῇ πανουργίᾳ αὐτῶν, αὐτῶς πεποίηκε καὶ τοῦτον τοῖς ἰβίοις ἐκλωκίνας πτεροῖς. Εὐρέθη γὰρ ἔχων ἐν τῷ καλλίῳ αὐτοῦ συγγράμματα αἰρετικῶν τῶν κακοδόξων τούτων, ἕπερ καὶ εἰς χεῖρας ἐμπροσόντα τῶν ἱερῶν καὶ μοναχῶν, σφοδρῶν ἀνήγειρε τὸν κατ' αὐτοῦ πόλεμον. Ἐνετύθεν γὰρ ὀρμῆς καὶ ζήλου κλησθέντες, χωρίζουσι μὲν αὐτὸν τῆς αὐτῶν κοινωνίας· στέλλουσι δὲ καὶ ταῦτα τῇ ἡμῶν μετριότητι μετὰ καὶ ἀναφορῶν αὐτῶν ἐπιδοκίμῳ καὶ καθικεταύοντες μὴ περιεῖναι τὴν ἀλήθειαν κινδυνόουσαν.

Ὡς δ' οὐκ ἦν λαθεῖν τοῦτον ταῦτα, ἐν τῷ αὐτῷ τυγχάνοντα συστήματι, γράφει καὶ αὐτὸς καὶ ἀναφέρει, ἀδικίαν εἶναι διατεινόμενος· καὶ συκοφαντίαν ἕπαν τὸ εἰς αὐτὸν γενόμενον. Ὁ δὲ τοσοῦτον ἐπιχει μῆτοι γε τοῦ παραδογματίζειν, ἀλλὰ καὶ τοῦ ὄλους θεολογεῖν, ὅτι καὶ ἰδιωτικῶν αἰρετῶν μᾶλλον καὶ τοῖς πολλοῖς ἀγροίκος εἶναι δοκεῖν, ἢ θεολογεῖσθαι καὶ τὸ βραχυτάτον. Ἡ δ' αἰτία (ἔλεγεν) ὅτι τὸ μέγα τῆς θεολογίας μυστήριον, ἄβυσσος ὁ θεὸς ποιῆσαι τοῖς ἀνθρώποις βουλούμενος, τὸν αἰσθητὸν τοῦτον εἶρανον, ὥπερ ἀπύλοι καὶ μάγειροι καὶ οἱ ἀπὸ τῆς σκηπῆς ἐνέπιζαν, οἱ πρὸ μικροῦ φανέντες νέοι δογματιστῆς, τοὺς ἡμετέρους· πάντως οὕτω καλῶν, ὥσπερ ἡ ἀλήθεια ἐφανέρωσε. Δι' ἕπερ αὐτὸς αἰρεῖται τὴν ἰδιωτικὴν καὶ τὴν σιγὴν, εὐλαθείας τῆς πρὸς τὸ θεολογεῖν ὑπερβολῆ. Προσετίθη δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι Ἐπιπέ στέλλω αὐτόθι τὰ ἐμὰ συγγράμματα, ἐξ αὐτῶν τῶν μελλεῖ φανῆναι τὸ ἡμέτερον φρόνημα, καὶ ὅπως ἐγὼ δοξάζω περὶ τῆς ὀρθῆς πίστεως, προσθεὶς καὶ ὅτι τῇ τῆς ἡμῶν μετριότητος διαγνώσει καὶ δογμασίᾳ ὑποτίθῃσι ταῦτα, ἵνα στεργῶσι μὲν ἕπερ ἡμεῖς ἐγκρίνομεν, ἀποδοκίμασθῶσι δὲ καὶ ἀποκηθῶσιν ἕπερ ἡμεῖς ἀποδοκιμάζομεν, ὁλοκλήρως τῶν λέγων καὶ καθ' ὑπόκρισιν.

Βραχὺ τὸ μεταξὺ, καὶ μὴ φέρων τὴν ἐπήρειαν τοῦ τοσοῦτου πλῆθους τῶν μοναχῶν, καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ χωρισμοῦ τῆς ἐκείνων κοινωνίας μέμψιν, καταλεγεδάνει πρὸς τὴν ἡμῶν μετριότητα, τὰ αὐτὰ καὶ αἰθις λέγων, ἕπερ καὶ πρότερον ἔγραψεν. Ἀκαταθήσι δὲ παρ' αὐτῆς τὰ συγγράμματα ἕπερ ἰδῆλου ἐν τῇ ἀναφορᾷ αὐτοῦ, φέρων ἐγχειρίζει ταῦτα αὐτῇ. Δεξαμένη οὖν αὐτὴ ταῦτα, καὶ μήπω φθάσασα κατὰ σχολὴν ἐντυχεῖν αὐτοῖς ὥσπερ ἰδοῦσθαι, ἐπιπέθῃ καὶ αὐθις προσελθὼν ὁ αὐτὸς Πρόχρος, συμπαιρόντας μοι καὶ τοῦ ἱερωτάτου μητροπολίτου Ἐφέσου, ἕπερ εἴμῳ καὶ ἐξάρχου πάσης Ἀσίας, τοῦ ἐν ἄγιῳ

Πνεύματι ἀγαπητοῦ ἀδελφοῦ καὶ συλλειτουργοῦ τῆς ἡμῶν μετριότητος, ἠρωτήθη πῶς δίκαιται περὶ τὰ τῆς Ἐκκλησίας; δόγματα, καὶ πῶς ἔχει περὶ τὴν καταστροφὴν τοῦ Βασιλαῦ καὶ Ἀκινδύνου, καὶ τὴν ἀποβολὴν, καὶ τὸν ἀναθεματισμὸν τῆς ἐκείνων κακοδοξίας καὶ τῶν συγγραμμάτων, καὶ τίνα τὴν γνώμην ἔχει περὶ τοῦ ἱεροῦ τῆς συνόδου τόμου, καὶ τοῦ κατ' αὐτὸν φρονήματος τῆς κοινῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, ἀμφιβολίαν μὲν ὠμολογεῖ ἔχειν ἐν τῇ ψυχῇ καὶ δεσπαζὸν περὶ τὰ τοιαῦτα, ὅμως μὴ βούλεσθαι θάρρειν ἐαυτῷ ἔλεγεν, ἀλλὰ μᾶλλον ἔπισθαι καὶ συμφωνεῖν τῇ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίᾳ· ἔπισθαι δὲ, ἡ διδαχθεὶς δηλονότι περὶ ὧν, ὡς ἔλεγεν, ἀμφιβάλλων συνίγραφα, ἡ πίστις μόνη καὶ ὑποταγῇ μετὰ ἀπλότητος τὰ τῆς Ἐκκλησίας δεξάμενος, ὅπως ἂν διακρίνη ἡ μετριότης ἡμῶν, καὶ ἡ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία, ὡς αὐτὸς ἔλεγεν.

Ἡ δὲ μετριότης ἡμῶν πρὸς ἐκεῖνον εἶπεν, ὅτι πρὸς μὲν τὸ παρὸν ἀναμφιβολῶς ὀφείλει δεξασθαι τὸν τόμον, καὶ τὴν ἐν ἐκείνῳ τῶν θεῶν Γραφῶν καὶ τὴν τῶν ἁγίων Πατέρων ὁγιὰ καὶ ἀπλανῆ δόξαν. Εἶναι γὰρ ἐκεῖνα ἐξηγήσειν μᾶλλον καὶ ἑρμηνεῖαν τῆς ἱερᾶς ἡμῶν πίστεως, καὶ λύσιν πρὸς ἅπαν τὸ ἀμφιβαλλόμενον, ἀλλ' οὐκ ἀμφιβολίαν ἔχοντά τινα, ἡ ἑρμηνείας καὶ ἐξηγήσεως δεόμενα. Μετὰ δὲ τὴν αὐτοῦ καθαρὰν ὁμολογίαν καὶ τὴν ἀδίστακτον συμφωνίαν καὶ ἔνωσιν τὴν πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν, τίτε εἰ καὶ τι ζητεῖται παρ' αὐτοῦ, ἡμεῖς ἔτοιμοι πάλιν ἀπὸ τε τῶν θεῶν ἀποστόλων, καὶ τῶν αὐτῶν ἱερῶν Πατέρων διδασκαλικῶς τε καὶ πατρικῶς ὡς τῆς Ἐκκλησίας ὑπὲρ τε καὶ μαθητῆ, διαλύσαι πᾶν τὸ ἀμυθητόμενον. Ταῦτα μὲν οὖν ἔλεγον αὐτῷ, μήπω τοὺς ἐκείνου συγγράμμασι· ἐπεὶ δὲ καὶ τῶν μερῶν ἐκείνων ἐπέτυχον, εὐθύς ἀπὸ τῆς ἐπιγραφῆς ἔργων πάσης ἀσθεῖας εἶναι μεσά. Ἦν γὰρ τοιαύτη· ἔλεγχος εἰς τὰς παραχρήσεις τῶν κειμένων ρητῶν ἐν τῷ κατὰ τοῦ Ἐπίσκου καὶ Γρηγοροῦ τόμῳ, τὸ δὲ τοῦ λόγου προοίμιον οἶον.

Ἐπειδήπερ ἡμῖν ἡ κἀλή κατὰ Παῦλον οὐ πρὸς αἷμα καὶ σάρκα, ἀλλὰ πρὸς πᾶν ὑψώμα ἐπαίρομεν κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ, ὅξαν ἐλέγχειν τὰς ἐν τῷ κατὰ τοῦ Ἐπίσκου καὶ Γρηγοροῦ τόμῳ παραχρήσεις τῶν ἁγίων Γραφῶν, τοῦ μὲν συγγραφῶς καὶ ὧν συνεγράψατο τὰς γνώμας ἀπωστῆον· καὶ γὰρ συνήθεσι καὶ οικείοις τοῖς πολλοῖς αὐτῶν κατὰ τὸν βίον χρῆσάμενοι εἰκότα ἂν ποιοῦμεν καὶ μετὰ θάνατον αὐτῶν φειδόμενοι, καὶ ἀνεπαχθῆ τὴν μνήμην ἔγοντες, ἀλλως δ' ὅτι μηδὲ βλασφημεῖν ἀνθρώπους, ἀλλὰ θεολογεῖν προσιδόμεθα· αὐτοῦ δὲ τοῦ συγγράμματος ὅτι δοκεῖ πρὸς τὸν ἀρχαῖον ἐξάγειν τῶν λογμάτων κανόνα, καὶ πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἐπανάγειν πειρατέον. Γίνετο δ' ἂν πρὸς τε τῶν τελευταίων αὐτῶν τὸ ἔργον, καὶ τῶν ἐπι περιόντων. Ἐκείνοι τε γὰρ πρῶτον τεύξονται τοῦ κριτοῦ εἰς ἐλάττους χυθέντο· τοῦ βλάδου, οὗτοι τε τῆς οὐκ ἀληθοῦς διέξεως ἀποκαθαρθέντες, ἐν τῇ ἀποστολικῇ καὶ πατρικῇ πίστει ζήσαντες, τὴν προσήκουσαν ἀμοιβὴν ἀπολήψονται. Ταῦτά τε οὖν εἰς τὴν συγγραφὴν ἐπέγρα

καὶ μάλιστα ὁ τοῦ Θεοῦ ζῆλος. Εἰ μὲν γὰρ λογισμοὺς ἀνθρώπων ἐν ψεῦδος ἐρράπτετο, ἦν ἂν φηρητὸν ἀμηγένη τὸ κακὸν, ἐπεὶ λογισμοὶ θνητῶν δειλοὶ καὶ ἐπισφαλεῖς αἱ ἐπινοαὶ αὐτῶν, αὐτὴν δὲ τὸν Θεὸν συκοφάντην ἀνίστην καθ' ἑαυτοῦ καὶ κατηλεῦειν αὐτοῦ τὰ καθαρῶτερα χρυσοῦ λόγια, τίς ἂν ἀνάσχοιτο, εἰ καὶ μηδὲν ἡμῖν ἐκ τοῦ ἐλέγχειν συνέβαινε κέρδος;

Ἡ μὲν οὖν ἐπιγραφή καὶ τὸ προοίμιον τοιαῦτα· τὰ δὲ ἐξῆς ὑπερβαίνοντα εἰς δυσσεβείας ὑπερβολῆν πολλῶ τῷ μέρει τὰ τοῦ Βασιλαῦ καὶ Ἀκινδύνου κάκιστα συγγράμματα, καὶ γὰρ ὁ πρὸς τὸ βάθος τῆς θεολογίας εἰσδύς, ὁ τὸ διάφραγμα αἰδοῦμενος τοῦ εὐρανοῦ, εἰδειξε μὲν πρῶτον τίνας ἐκάλεε καπίλους καὶ μαγείρους, οὐκ ἐνέλιπε δὲ παντοίας ἀσθεῖας ὑπερβολῆν· ὁ γὰρ παράχρησιν ἡμῖν ἐγκάλων τῶν θεῶν ρητῶν, ἔλαθεν ἑαυτὸν δι' ὧν ἰδοκίμασε συλλογιστικῶς ἐξηγήσασθαι ταῦτα, ὡς οὐ καθ' ἡμῶν, ἀλλὰ κατ' αὐτῶν τῶν ἁγίων τὸν πόλεμον ἤρατο. Τὰ γὰρ τῶν θεοφόρων Πατέρων ρητὰ προθεῖς, οὐκ ἐχώρησε κατὰ τῆς ἡμῶν ἐπι τούτοις ἐξηγήσεως, ἀλλ' ἀναίθην οὕτω κατὰ τῆς τῶν ἁγίων διανοίας φανερώς ἐναντιούμενος· αὐτοῖς. Τοῦ γὰρ θεοφόρου Πατρὸς Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ λέγοντος οὕτως· διὰ τὴν ἰστέον ὡς ἄλλο ἐστὶν ἐνέργεια, καὶ ἄλλο ἐνεργητικόν, καὶ ἄλλο ἐνέργημα, καὶ ἄλλο ἐνεργεῖν, ἐκεῖνος φησιν, ὅτι ἐπὶ μὲν τῶν ὄντων ἀληθὲς τὸ ἄλλο, καὶ ἄλλο πράγματα διακρίνειν, οὐ δὲ τὸ ἄλλο καὶ ἄλλο ἀπλῶς, ἀλλὰ διὰ τὸ ἄλλο καὶ ἄλλο ταῦτα πράγματα τυγχάνει· οὐδὲ γὰρ εἰ τι ἄλλο καὶ ἄλλο κατὰ τὸν λόγον, καὶ κατὰ τὸ πρᾶγμα ἄλλο καὶ ἄλλο, ὡσπερ οὐκ εἰ ἄνθρωπος καὶ ἐπιστητὸν ἄλλο καὶ ἄλλο κατὰ τὸν λόγον, ἂν τύχη τὸ αὐτὸ ὄν καὶ ἄνθρωπος καὶ ἐπιστητὸν, ἦδη τὸ αὐτὸ καὶ κατὰ τὸ πρᾶγμα ἄλλο καὶ ἄλλο. Διὸ δὴ καὶ ἐπὶ τοῦ Θεοῦ, οὐχ' εἰ ἄλλο καὶ ἄλλο ἡ ἐνέργεια καὶ τὸ ἐνεργητικόν, καὶ τὸ ἐνεργεῖν κατὰ τὸν λόγον, ἦδη καὶ κατὰ τὸ πρᾶγμα ἄλλο καὶ ἄλλο. Οὐ γὰρ ἐκ τοῦ δύναμι προείσιν ὁ Θεὸς εἰς τὸ ἐνεργεῖν, ἵνα ἄλλο ἢ τὸ ἐνεργητικόν κατὰ τὸ πρᾶγμα, καὶ ἄλλο τὸ ἐνεργεῖν. Μεταβάλλει γὰρ καὶ προείσιν ἀπὸ τοῦ ἀτελοῦς ἐπὶ τὸ τέλειον. Καὶ πάλιν ἐν ἑτέρῳ δεῖξαι βουλόμενος· ὅτι οὐκ ἔχει ὁ Θεὸς ἐνέργειαν φυσικὴν καὶ οὐσιώδη, ἀλλ' οὐσία μόνον ἐστὶ, μετὰ πολλὰ λέγει καὶ τοῦτο, ὅτι ὡσπερ εἰ μὴ ἀπέχρη ἡ οὐσία τοῦ Πνεύματος πρὸς πάντα, ἀλλ' εἶδει ταύτην τινῶν ἐνεργειῶν ὑποδεστέρων πρὸς τὴν τῶν ὄντων γένεσιν. Καὶ ἀλλαχού, μηδενὸς τοῦ Θεοῦ μετέχειν τοὺς ἀνθρώπους κατασκευάζων, τοιαῦτα φησιν, Οὐτ' οὖν τὰ προτεινόμενα παρ' αὐτῶν ρητὰ δεικνύουσι καθ' αὐτὸ τὴν κοινωνίαν τοῦ Πνεύματος, οὕτε ἀκτίστου τινὸς μετέχειν ἡμεῖς, οὕτε εἰ ἄλλο οὐσία, καὶ ἄλλο ἐνέργεια. Ἀπ' ὧν ὁ μυρίος ἔπεται τῶν βλασφημιῶν ἔσμός, καὶ τὸ κατατέμην εἰς ἀπειρα ἀνισα τὴν θεότητα, καὶ ἐκ μυρίων ἀνίσων συντιθέναι, καὶ τὰ μὲν εἶναι μεθεκτά, τὰ δὲ ἀμέθεκτα. Καὶ τὰ ἐξ ὧν ὁ Θεός, τὰ μὲν ὄντα, τὰ δὲ ὑπερὸντα, καὶ τὰ μὲν καταληπτά, τὰ δὲ ἀκατάληπτα, καὶ ὅσα αἱ εἰδήσεις τοῦ παιδοῦριος πᾶν ἐρωθρίσσαν διαλέγεσθαι. Τοῦ δὲ θεοῦ Χρυσοστόμου

τὸ βητὸν ἐξηγούμενος ἐν ᾧ τὴν εὐαγγελικὴν ἐκεί-
 νος· διερμνεύων ῥῆσιν, τὴν λέγουσαν, *Κύριε, δεῖξον
 ἡμῖν τὸν Πατέρα*; καὶ ἀρκεῖ ἡμῖν, λέγει, Ἴδωμεν
 εἰ ὁ Θεὸς πατήρ; ζῆται ἰδεῖν, ἄρα τὴν σοφίαν τοῦ Πα-
 τρός; ἄρα τὴν ἀγαθότητα; Οὐχί, ἀλλ' αὐτὸ ὃ ἐ-
 κείνῳ ἐστὶν ὁ Θεός, αὐτὴν τὴν οὐσίαν· Πρῶτον, φη-
 σιν, ἐκεῖνο λέγω, ὅτι ἡ τῆς σοφίας τοῦ Θεοῦ ἐπι-
 στήμη ἢ αὐτὴ ἐστὶ τῆς οὐσίας; ἐπιστήμη. Ὁ γοῦν
 εἰδὼς τὴν σοφίαν αὐτοῦ οἶδε τὴν οὐσίαν αὐτοῦ ἐφό-
 στον ἢ τοῦ Θεοῦ σοφία ἐστὶν ἡ τῆς οὐσίας; αὐτοῦ κα-
 τάληψις. Λέγω δὲ, ὅτι οὐδὲ ἡ τοῦ ἀγαθεῦ ἐπιστήμη
 ἔτερόν ἐστι τῆς ἐπιστήμης τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ. Τῆ
 γὰρ ἀγαθὸν ᾧ ὁ Θεὸς ἀγαθὸν ἐστὶν, οὐκ ἐστὶ τις
 ἐξί; ἐν ἑαυτῷ; ἀλλ' ἐστὶν ἡ οὐσία αὐτοῦ. Μεταξὺ δὲ
 κριτῶν ἐπιγραφῆς τίθησι τοῖς κεφαλαίοις τοῖς
 αὐταῖς·

Ἔστι ἡ νοερά τοῦ Θεοῦ ἐνέργεια ἐστὶν ἡ οὐσία αὐ-
 τοῦ. Ἔστι ἡ νοερά τοῦ Θεοῦ δύναμις ἐστὶν ἡ οὐσία
 αὐτοῦ. Ἔστι ἡ σοφία τοῦ Θεοῦ ἐστὶν ἡ οὐσία αὐτοῦ.
 Ἔστι ἡ ἀλήθεια τοῦ Θεοῦ ἐστὶν ἡ οὐσία αὐτοῦ. Ἔστι
 ἡ τοῦ Θεοῦ θέλησις; ἐστὶν ἡ οὐσία αὐτοῦ. Καὶ ταῦτα
 ἀποδείκνυσιν οὐκ ἀπὸ τῶν θείων Γραφῶν, οὐ ῥητὰ
 προφέρων ἁγίων, ἀλλὰ τοῖς ἰδίοις λογισμοῖς, καὶ
 ταῖς ἀποδείξεσι χρώμενος δῆθεν τοῖς Ἀριστοτελι-
 κοῖς σὺλλογισμοῖς. Περὶ δὲ τοῦ λάμψαντος ἀπὸ τοῦ
 Χριστοῦ ἐν τῷ βρεῖ θειοτάτου φωτὸς θεολογῶν, μάλ-
 λον δὲ θεομαχῶν, ἐπιγραφὴν μὲν τίθησιν, ὅτι τὸ ἐν
 Θεωρίῳ φῶς κτιστὸν, εἶτα τὰς περὶ τῶν ἁγίων
 πολλὰς; καὶ καλλίστας μαρτυρίας προθεῖς, δι' ὧν
 ἄκτιστον αὐτὸ θεολογοῦσι θεότητα, καὶ δόξαν φυσί-
 κῶν καὶ ἀπόριστον τῆς τρισυποστάτου θεότητος, καὶ
 ψέωσιν ἀγένητον, καὶ φῶς ἀπλετον, καὶ ἀγίτης θείας
 χύσιν ἀπερίοριστον, καὶ φῶς προκόσμιον καὶ ὑπερ-
 κόσμιον, καὶ τὰ τοιαῦτα, καὶ τοῦτο καὶ αὐτὸς διὰ
 τούτων κατασκευάσας, ἄκτιστον εἶναι τὸ φῶς ἐκεῖνο
 διὰ τὰ προειρημένα, ἔπειτα κατὰ πάντων ὁμοῦ τῶν
 ἁγίων χωρεῖ, καὶ φανερώς ἀντιλέγων αὐτοῖς, οὕτως
 ἐπάγει ῥητῶς· Ἄλλὰ τοῦναντίον ἐστί. Καὶ τοῦτο
 διὰ πολλῶν ἀποδείκνυσιν τῶν τοῦ Ἀριστοτέλους συλ-
 λογισμῶν, καὶ πολλὰ ἕτερα βλάσφημα καὶ δυσσεβῆ
 λέγει καὶ συλλογίζεται, ἐναντιούμενα κατὰ πάντα
 τῷ τῆς θείας συνόδου τόμῳ, μᾶλλον δὲ ταῖς θεολό-
 γοις αὐτοῖς, οἷς ἐκεῖνος ἐρείδεται. Λέγει γάρ, Εἰ
 μὲν οὖν τὸ φῶς ἐκεῖνο σύμθετον ἦν τῆς ὑπὲρ νοῦν
 καὶ λόγον ἀληθείας, οὔτε ἐστὶν ἀλήθεια ἡ πρώτη,
 οὔτε ὑπὲρ νοῦν καὶ λόγον, ἀλλὰ μόνον ὑπὲρ ἀσθη-
 σιν. Ὁ δὲ μὴ ἐστὶν ὑπὲρ νοῦν καὶ λόγον, οὐκ ἀλή-
 θεια, οἷός ἄκτιστον· διὸ καὶ τὸ φῶς ἐκεῖνο κτιστὸν,
 εἰ ὑπὲρ νοῦν καὶ λόγον ἦν ἀλήθεια, πῶς ἴσμεν, τί
 ἐστὶν; Οἷον φῶς, καὶ ὅποιον φῶς; Ὡς περ λευκόν.
 Καὶ πῶς; Οἷον ἐν τῷ Θεωρίῳ. Καὶ πότε; Πρὸ τοῦ
 πάθους; δηλονότι ἐξ ἡμέρας. Τὴν γὰρ ὑπὲρ νοῦν καὶ
 λόγον ἀλήθειαν εἶναι μόνον πιστεύομεν, περὶ τοῦ τί
 καὶ πῶς καὶ ὅποιον καὶ πότε, μηδὲνας τολμῶντες
 σκοπεῖν ἢ ἐννοεῖν ἀναχόμενοι, τὸ ἀεθεῖς; παραιτού-
 μενοι. Ὅσπερ οἱ λέγοντες ἰδεῖν καὶ νοῆσαι ἐκεῖνο
 ἀκίνητον οὐσαν τὴν ἐν τῷ Θεῷ, καὶ προτιθέμενοι εἶ-
 ναι τι καὶ ὅποιον, καὶ πότε, ἀσεβῆ πράγματα ἐπι-
 χαιροῦσι· καὶ πάλιν· Οὐδὲν κωλύει φειδότερον

αὐτοῦ τότε τὸν Κύριον γίνεσθαι, καὶ δεῖξει ἑσπε-
 ρα καὶ πρὸ τοῦ ἦν, μὴ μέντοι ἦν τι τὸ φῶς ἐκεῖνο ἐν
 τῇ οὐσίᾳ τοῦ Θεοῦ, καὶ ἄκτιστον. Καὶ γὰρ καὶ ἐκ
 τῶν ἄλλων θεοφανειῶν ἰδαικῶς δέξερ προτέρων ἦν,
 οὐ μὲν τὰ φαινόμενα πρὸς δεῖξιν τοῦ Θεοῦ, ἦν τι
 ἐν τῇ οὐσίᾳ τοῦ Θεοῦ. Ἀλλὰ καὶ πολλὰς προσθεῖων
 θεότητος καὶ πολλοὺς θεοὺς κτιστοὺς ἀναδείκνυται
 ὃ τὴν πολυθειαν ἦμῖν ἐγκληῶν καὶ συκοφαντῶν τὴν
 τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαν μετὰ τῶν αὐτοῦ μυσταγωγῶν
 Βαρλάμ τε καὶ Ἀκινδύνου. Λέγει γὰρ αὐτοῖς· Τὰ
 προειρημένα δὲ ἄποκαθίκοι συνιδόντες, ἐδέξασαν τὸ
 ἐν Θεωρίῳ φῶς εἶναι τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, ἐπόσω
 τὸ μὲν εἶναι τι φῶς ἐν τῇ οὐσίᾳ τοῦ Θεοῦ ἕτερον
 παρ' αὐτὴν ἄτοπον ὄντον· οὐ συνέσαν δὲ εἶναι τινὰ
 αἰσθητὰ καὶ νοητὰ φῶτα ἀναλογικῶς καλούμενα, ὧν
 ἕως ἐνδέχεται τι εἶναι τὸ ἐν Θεωρίῳ φῶς. Μάλι-
 στα δὲ ἠπάτηνται· ἐκ τοῦ θεότητος λέγεσθαι ἢ θεοφά-
 νειαν, καὶ μὴ οἰεσθαι εἶναι θεότητα κτιστήν. Καὶ
 μετ' ὀλίγα· Ἐπει γὰρ τὰ εὐότερα ἀγιότητος, καὶ
 βασιλείας, καὶ θεότητος, καὶ κυριότητος, διὰ τῶν
 πρώτων μεταλαμβάνοντα, τὴν τῆς ἐκείνων διαδί-
 σιως ἀπλότητα περὶ τὰς ἑαυτῶν διαφορὰς πληθύνου-
 νουσι, δῆλον μὴ αὐτῆς μετέχειν καθ' αὐτὴν τῆς
 βασιλείας τοῦ Θεοῦ, καὶ κυριότητος, καὶ θεότητος,
 καὶ ἀγιότητος, ἀλλ' ἄτερξ ἀγιότητι γίνονται ἄγια,
 καὶ ἑτέρα βασιλεία βασιλική, καὶ ἑτέρα θεότητι καὶ
 κυριότητι θεοὶ καὶ κύριοι. Καὶ μετὰ βραχῶ· Διὸ
 καὶ ἄτοπον οὐδὲν, ὡς περ θεοὺς πολλοὺς φαρμεν, καὶ
 ἁγίους, καὶ βασιλεῖς, καὶ κύριους κτιστοὺς, καίτοι γε
 ἐκὸς ὄντος ἁγίου, καὶ βασιλέως, καὶ Θεοῦ, καὶ Κυ-
 ρίου ἄκτιστου, οὕτω καὶ ἀγιότητος πολλὰς καὶ κρι-
 στὰς λέγειν, καίτοι μιᾶς οὐσῆς βασιλείας τῆς αὐτῆς
 καὶ ἀγιότητος καὶ κυριότητος καὶ θεότητος ἄκτι-
 στῶν, τῆς ὑπερουσίου θεότητος. Καὶ ἀλλαγῶ πάλιν
 οὐκ ἄλλοι λέγει, Ἐπει πάσης ἱεραρχίας πέρας καὶ σκο-
 πὸς καὶ ἀποτέλεσμα ἡ θέωσις ἐστὶν, ἢ πρὸς Θεὸν
 ὡς ἐφικτὸν ἀφομοίωσις, καὶ εἰσὶν αἱ προσεχθεῖς ἁρ-
 χαι τῆς ἡμῶν θεώσεως κτισταί, οἷον αἱ ἱεραρχοῦν-
 τες, αἱ ἐπιστήμαι καθ' ἃς ἱεραρχοῦσι, καὶ αἱ ἐνέρ-
 γειαι καὶ δυνάμεις· φανερὸν δὲ τι καὶ ἀθεώσεως ἡμῶν,
 ὧς κτιστῶν ἀποτελέσματα, κτισταὶ καὶ θεμαίνεαι
 πρὸς τὰς τῶν θεοῦντων. Καὶ διὰ τοῦτο ὡς περ εἶπὲ θεοὶ
 πολλοὶ κτιστοί, οὕτω καὶ θεότητες καὶ θεώσεως ὑφαιμέ-
 ναι καὶ ὑπερκαίμεναι, καὶ καθόλου καὶ μερικαί, καὶ
 ἐκείνης ἰδίαι ἀνάλογοι. Διὸ καὶ ταυαῦτα ἔχοντες
 ὑπὲρ ἡμᾶς θεοὺς καὶ θεότητας καὶ θεώσεως κτιστὰς, ἦν
 οὔτε τῆς φύσεως, οὔτε τῆς δυνάμεως, οὔτε τῆς ἐνερ-
 γείας, ἢ τοῦ πάθους, καὶ τῆς ἐπιστήμης μετασχέιν θου-
 νάμεθα, ἀλλως τ' ἀνεῖη λέγειν, τοῦ ἄκτιστου Θεοῦ μετέ-
 χειν, ἢ τῆς θεώσεως, ἢ τῆς θεότητος, ἢ τινὸς ἐνεργείας
 αὐτοῦ καὶ δυνάμεως. Καὶ μακρὸν ἀνεῖη λέγειν ἐξῆς
 καὶ προτιθέμεναι καὶ τὰ λοιπὰ, πάσης ἀσεβείας ὅσα
 πεπληρωμένα πάντα, καὶ πολλῶ τῷ μίση ὑπερβαί-
 νοντα, εἰς δυσσεβείας λόγον τὰ ποικίλα τοῦ Βαρλάμ
 καὶ Ἀκινδύνου συγγράμματα· μόνος γὰρ ἂν ἴκω,
 ὁ διάβολος εἶπε ταῦτα μετ' αὐτοῦ, ὃ καὶ ὀδηγεῖ
 τούτου πρὸς ταῦτα καὶ ἐδάκρυλος.

Ἐκ δὲ τῶν πολλῶν καὶ ἀναρθημάτων οὐκ ἐπι-
 ὅσαν τὰ ῥηθέντα πρὸς φανερώσιν τῆς ἐκείνου κα-

καθολίας και ἀσεβείας, ὅτινα ὄτι δυσσεβῆ μὲν εἶσι
καὶ τοῦ τῆς κακίας ἀρχηγῶ γεννήματα, διὰ τῆς
αὐτοῦ λαλήσαντος γλώττης, καὶ τῆ τοῦτου χειρὶ
χρησαμένου, οὐδένα τῶν πάντων ἀγορεύει οἱμνί τῶν
τῆς ἡμετέρας αὐλῆς· εἰ δὲ τινες καὶ τῶν ἁγίων
Πατέρων βούλονται λόγους πρὸς κατάλυσιν τούτων,
πρὸς τὴν ἱερὴν τῆς συνόδου τούτους παραπέμπομεν
τόμον, πολλὰς ἔχοντα τὰς τῶν θεοφόρων Πατέρων
βήσεις, καὶ τούτοις ἐπειδόμενον ἀπ' ἀρχῆς ἀκρι-
τέλους. Ἡμεῖς δὲ καὶ ἕτερα τῶν τῆς δυσσεβείας
αὐτοῦ συγγραμμάτων, ἐν οἷς τοὺς προστάτας ὑβρι-
ζει τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, τοὺς εἰρημένους
προσθήσομεν. Φησὶ γὰρ ἐπὶ λέξεως οὕτω·

Πρὸς δὲ τοὺς κατηγορησόντάς μου τῶν σουλ-
λογισμῶν χρῆσιν ὡσπερ τινὰ θεολογία· χρησαμέν, ἔπει-
θετο οἱμνί ἀπολογητέον, ὡς ἐπεὶ πᾶσα ἀλήθεια ἡ
συλλογισμὸς ἐστίν, ἡ ἀρχὴ συλλογισμοῦ, καὶ ἐμοὶ
καὶ τούτοις ἀνάγκη καὶ μὴ βουλομένοις συλλογι-
σμοὺς λέγειν, εἰπερ ἀληθῆ λέγομεν. Διατί οὖν μὴ
τὴν ἐπιστήμην ἔχοντες καὶ τοὺς κανόνας, τοὺς τε
παραλογισμένους ἐλέγχειν δυνάμεθα, καὶ αὐτοὶ
πρὸς τὴν ἀλήθειαν ὡσπερ ἠνείχθη τῆ μεθόδῳ ἀπευ-
θυνοίμεθα καὶ πρὸς τὸ κρίνειν καὶ πρὸς τὸ ποιεῖν
εὐπορίαν τὴν ἐπιτήκην συμβαλλομένην; Εἰ μὲν γὰρ
ἐξ ἀποκαλύψεως τὴν πίστιν εἴχομεν, ὡσπερ οἱ τῆς
εὐσεβείας ταύτης ἡγεμόνες, ἡ διαγιγνώσκουσιν εὐρε-
θεῖσαν ἰδυνάμεθα, ἡ μὴ τῶν λόγων εὐθύνας ἀπη-
τούμεθα. ἀξιοπιστίας ἡμῶν καὶ τοῦ συγκεχωρηκότος
πρὸς πάντων ὑπάρχοντος, ἡ βίου λαμπρότητι, ἡ
θαυμάτων ἐπιδείξει τοὺς λόγους βεβαιούντες, οὐδ'
οὕτως ἂν ἡ τῶν συλλογισμῶν παρεῖλε χρῆσις,
συμφώνου τοῦ δοθέντος ἡμῖν πρὸς εὐρεσιν τῆς ἀλη-
θείας λόγου τῆ ἀποκαλύψεως δεκνυμένου, καὶ εὐπο-
ρίαν τῆς τέχνης παραχούσης πρὸς τὰς παρενοχλούν-
των τὴν ἐκπαιδείαν γυμνασίαν τε καὶ διατριβὴν οὐκ
ἐχαριν τοὺς εὐσεβεῖς ἐμποιοῦσης· ἐπεὶ δὲ καὶ ἐφ'
ἡμᾶς ἦλθε ἡ Ἰουδαϊκὴ ἀρά, καὶ ἐσκοτίσθησαν οἱ
ὀφθαλμοὶ ἡμῶν τοῦ μὴ βλέπειν, καὶ σκοποὶ μὲν τυ-
φλοὶ, κήρυκες δὲ κωφοὶ χειροτονούμεθα, οὐδὲ διδω-
σιν ὁ Κύριος ῥῆμα τοῖς ἐπαγγελλομένοις δυνάμει
πολλῇ, τὰ τε κλήθη τῶν διδασκομένων οὕτω διαδό-
λως ἔχει πρὸς ἡμᾶς, ὡς μηδὲ λόγων ἀπάντων ὑπέ-
χουσι πείθεσθαι, τί δεῖ καὶ τὸ μόνον ἀπολειφθῆναι
πρὸς τὴν τῆς ἀληθείας εὐρεσιν ὄργανον ἀπὸ τῶν
χειρῶν ῥίπτειν; Καὶ μετ' ὀλίγον· Ἐγὼ δὲ ἐπαινώ
μὲν τὴν τέχνην, καὶ ἀναγκαίαν εἰπερ τι τοῖς νῦν
καίροισι· κρίνω, μόνως ἡμῖν ἐπικουρίας καὶ φωτὸς
καταληφθείσης ἐρημωθεῖσι Θεοῦ. Καὶ ἀλλαχού πα-
λιν· Νῦν δὲ ἄνθρωποι διαβολίματοι, ὡς ἂν εἴποιεν
οὗτοί οἱ ἄγγελοι καὶ ἐπίτριπτοι, ὡσπερ κύνθηροι
καὶ μύρμηκες ἀπὸ χηρῶν, ἡ βάτραχοι ἀπὸ τῶν
τελειώτων κλώζοντες, σοφίαν ἀκούσει μείζων τῶν
ἀγγέλων, παρωδούμενοι πάντας τοὺς νοερούς δια-
κόσμους, καὶ αὐτόθεν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ μυσταγωγεί-
σθαι τινα ἀπαυθαδιαζόμενοι καὶ τούτων διδάσκαλοι
γίνεσθαι τῶν ἀγγέλων.

Φησὶ δὲ καὶ τούτω μὴν ἀσεβῶς κατὰ ῥῆμα, ὅτι
καὶ ἡ θεοργία, καὶ ἡ ἀγαθοργία, καὶ τὰ ἄλλα τὰ
οὕτω λεγόμενα κτιστὰ ἐστὶ. Περὶ δὲ τοῦ Κυρίου καὶ

Θεοῦ ἡμῶν τοῦ Σωτῆρος Ἰησοῦ Χριστοῦ οὕτω λέ-
γει· Εἰ μὲν ἀληθὲς ἐστὶ τὸ ὑπὸ τοῦ Παύλου περὶ
τοῦ Κυρίου εἰρημένον, ὅτι τὸν μὴ γνόντα ἁμαρτίαν
ὑπὲρ ἡμῶν ἁμαρτίαν ἐποίησε, καὶ ὅτι ἦλθεν ἐν
ὁμοιώματι ἁμαρτίας καὶ περὶ ἁμαρτίας· ἡ δὲ ἁμαρτία
σκοτός ὀνομάζεται, διὰ τὸ στέρσιν εἶναι τοῦ ὁπιο-
οῦν ἀγαθοῦ· πρόδηλον τὸν Χριστὸν ἐν ὁμοιώματι
σκοτῶν ἐλθεῖν, καὶ περὶ τοῦ ἀληθ. νεὸ σκοτῶν ὡσπερ
ἐκβαλεῖν αὐτὸ ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων· καὶ διὰ τούτω
μηδὲ ἦν καὶ τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου ὁπιοσῶν χωρὶς
ἁμαρτίας μόνον, ἀλλοῖον παρὰ τὰ ἡμέτερα σῶματα.
Ὡσπερ γὰρ ἠνωμένων ἦν τῆ αὐτοῦ ζωῆ, ἦν ἔμως
θνητὸν, τοῦ θείου Λόγου ταπεινούντος ἑαυτὸν καὶ
συγκαταβιβάζοντος, καὶ τῆ ἀπαθεία καθ' ὑπόστασιν
ἠνωμένον, παθητὸν. ὁμῶς ἦν· οὕτω καὶ τῷ φησὶ
καθ' ὑπόστασιν ἠνωμένον οὕτω μεταποιηθῆναι εἰς φῶς
ἦν πρὸ τῆς ἀναστάσεως· εἰ γὰρ κατ' αὐτὴν τὴν γέν-
νησιν φωτεινὸν ἀνελάβετο, ὡς ἐν τῆ μεταμορφώσει
δέδειχε, καθάπερ ἐγὼ τινῶν ἔκουσα ἀποφλαυρίζόν-
των, ἰδεῖν δὲ μόνον οἷς ἐβούλετο, τῶν ἄλλων ἀπο-
σκιάζων τὰς ὄψεις, πρῶτον μὲν ὑποψίαν εἰσάγει, εἰ
μὴ τὸ φαίνεσθαι φωτεινὸν φαντασία τις ἦν, μὴ ἄρα
καὶ τὸ φαίνεσθαι· Ἐπειτα τί δεῖ τῆς δευτέρας γεν-
νήσεως, τῆς μείζονος καὶ τελειότερας, τῆς ἐξ ἀνα-
στάσεως; λέγω, καθ' ἦν πρωτότοκος ἐκ νεκρῶν λέγε-
ται, εἰ μὴ ὅτι σπείρεται ἐν φθορᾷ, ἐγείρεται ἐν
ἀφθαρσίᾳ, σπείρεται σῶμα ψυχικόν, ἐγείρεται σῶμα
πνευματικόν; Εἰ γὰρ διὰ παθημάτων τὸν ἀρχηγὸν
τῆς ζωῆς ἡμῶν ἐτελειώσε, ὁ δὲ τὸν τελειωτὸν ὁ
Χριστὸς ἀνελάβετο σῶμα οὐ τελειον. Διὰ καὶ τὸ
εἰρημένον παρὰ τοῦ Ἰωάννου, *τὸ φῶς ἐν τῆ σκοτίᾳ
φαίνει*, καὶ ἐρμηνευόμενον παρὰ τοῦ Γρηγορίου, τῷ
βίῳ τούτῳ καὶ τῷ ζαρκίῳ, μὴ ποτε περὶ τοῦ κυ-
ριακοῦ σώματος εἴρηται, καὶ βίου, διὰ τοῦ καὶ πα-
θητοῦ καὶ τῆς ταπεινότητος δεκνυόντος τὴν θεότητα.
Τί γὰρ θαυμαστὸν σκοτῶς τὸ τοῦ Κυρίου σῶμα ὑπὸ
τῆς Γραφῆς καλεῖσθαι διὰ τὴν ταπεινώσιν ἐν ἡ ἔφραση,
ὅπου γε καὶ τὰ ἀρχαῖα καὶ τὰ ἐξουσίας ἐνδεδοῦσθαι
φησὶν αὐτὸν ἡ θεία Γραφή; Εἰ γὰρ ἐν τῷ Χριστῷ
ἀπεβέβαστο, πρῶτον ἐνδεδομένος ἦν, ὅθεν μῆτε
λέγομεν ἐφ' ὕβρι τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἡ διαφαν-
εῖται, καὶ ἀερῶδες τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, ἡ ἐκ τῆς
ἀγίας μητρὸς αὐτοῦ οὕτω φωτεινὸν ἀναλαβεῖν αὐτὸ,
οἷον τότε εἰδεξε καὶ ἐστὶ ἐξ ἀναστάσεως, μῆτε
ἐνοῦσιον τούτων τὸ φῶς τῆ θεότητι.

Ταῦτα καὶ τὰ πολλὰ τούτων χεῖρω καὶ ἀτοπώ-
τερα ἰδοῦσα ἡ μετριότης ἡμῶν καὶ πάσης ἀσε-
βείας μεστὰ, καὶ τοῦ διαβόλου γεννήματα κρίνασα,
προσκαιεσμένη καὶ αὐθις αὐτὸν, συμπαρόντος μοι
καὶ πάλιν τοῦ ἱερωτάτου μητροπολίτου Ἐπίσκου καὶ
ὑπερτίμου, εἶπε πρὸς αὐτὸν οὕτως, ὡς Ἐνέτυχον
μέρετι τισι τῶν σῶν συγγραμμάτων, καὶ εὐρον αὐτὰ
πάσης δυσσεβείας πεπηρωμένα. Τοῦ τε γὰρ ὄρου
τῆς πίστεως, τοῦ ἱεροῦ, φημὶ, τῆς συνόδου τόμου,
ὅν σὺν τῷ ἁγίῳ συμβόλῳ ἡ καθ' ἡμᾶς Ἐκκλησία
στέργει, ὡς ἐκ τῶν θείων Γραφῶν καὶ τῶν συνεδι-
κῶν καὶ πατρικῶν λόγων συντεθειμένον, καὶ ἀνά-
πτυξιν ὄντα τοῦ θείου συμβόλου τῆς πίστεως; ὡς
γούν ἀντροπὴν ἐκείνου, καὶ ὅτι καὶ τὸ λάμψαν ἐν

τῷ θρει φῶς τῆς τρισυποστάτου θεότητος ἐν τῷ
 προσώπῳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ φανερῶς
 λέγουσιν εἶναι κτίσμα, τὰς τῶν ἁγίων Πατέρων
 καὶ διδασκάλων φωνὰς καθάπαξ ἀπεθλάλλομενα, τὰς
 διδασκαλίαις ἀκτιστον αὐτὸ εἶναι θεότητα, καὶ φυσικὴν
 αὐτοῦ ὄξαν καὶ λαμπρότητα, καὶ αἰδιον καὶ
 ἀναρχον χάριν, διὰ τοῦτο εἶπον αὐτὰ πάσης δυσσε-
 βείας μετὰ καὶ τῆς ὀρθοδόξου τοῦ Χριστοῦ Ἐκ-
 κλησίας ἀλλότρια. Ὁ δὲ λόγοις μὲν προσεποιεῖτο
 καὶ αὐθι; ὑπαίκειν τοῖς δοκοῦσι τῇ ἀγίᾳ τοῦ Χρι-
 στοῦ Ἐκκλησίᾳ, ὑποῦλως καὶ βεραδισυργημένως
 τοῦτο λέγων, οὐκ ἀπὸ ψυχῆς ὀρθῆς, ἰσχυρίζετο δὲ
 ψευδόμενος, μὴ εἰδέναι ὅπως εἰ οἱ θεοφόροι τῆς Ἐκ-
 κλησίας Πατέρες καὶ διδάσκαλοι ῥητῶς οὕτω λέγου-
 σιν, ἀκτιστον εἶναι τὸ φῶς ἐκεῖνο. Πρὸς δὲ καὶ αὐθι;
 ἤκουσε παρ' ἐμοῦ ὅτι ἡ εἰδὼς τοῦτο, τὴν μὴ εἰδῶτα
 ἐπίτηδες ὑποκρίνεται, ἢ εἰ καὶ ἀγνοῶν, ὡς λέγει,
 τυγχάνει, ἀλλ' ἐκὼν ἀγνοεῖ. Ἐπαίπερ εἰ ἐβούλετο,
 εὖρην ἂν εὐδῶς τοῦτο φανερῶς ἐν τοῖς τῶν ἁγίων
 πανταχοῦ συγγράμμασι καίμενον. Καὶ οὐκ ἔστι δὲ
 τοῦτο ἀνθρώπου ὀρθοῦ, καὶ μαθεῖν βουλομένου τὸ
 ἀληθές, τὸ παρέρχεσθαι μὲν καὶ παραβλεπεῖν τὰς
 τῶν ἁγίων ῥήσεις, ἐν αἷς φανερῶς τοῦτο λέγουσι,
 ἑτέρας δὲ προτρέρειν, ἐνδοχομένα; ἴσως καὶ ἄλλως;
 ἐξηγηθῆναι. Ἀλλὰ μᾶλλον εἰ βούλετο πληροφωρηθῆναι
 ἡμᾶς ἐν ἁπασι, δεῖ αὐτὸν καὶ τὸν ἱερὸν ὑπογράψαι
 τόμον, ὡς καὶ ἡμεῖς, καὶ τὰ κακῶς παρ' αὐτοῦ συγ-
 γραφέντα ἀνατρέψαι, οὐ λόγοι; μόνον ἀπλῶς, ἀλλὰ
 καὶ συγγράμμασιν. Ἐπειδὴ καὶ λόγο; μὲν δεῖξει
 καταλύεσθαι λόγῳ, γράμματα δὲ γράμμασι. Τοῦ δὲ
 ἀνθυπεινεγκόντος, ὅτι Γράφαι μὲν ἕτερα πρὸς ἀνα-
 τροπὴν ὠνπερ ἔγραψα, οὐ δύναμαι· ἐπεὶ ἄπερ ἐφρό-
 νων συνέγραψάμην, καὶ οὐκ ἔχω πάλιν ἐναντία
 γράψαι· λέγω δὲ ἄπερ ἡ Ἐκκλησία λέγει, καὶ οὐ
 καταλύω αὐτὰ λόγους, καὶ τοῦτο ψευδῶς καὶ ὀποῦ-
 λως λέγων, καὶ οὐκ ἀληθῶς, ὡς ἕτερον ἀνεφάνη·
 ἡ μετριότης; ἡμῶν ἀναγκαῖον ἔλεγον εἶναι· πρὸς
 αὐτὸν καὶ ἀπαραίτητον τὸ συγγράμματι πάλιν μι-
 κρῶ ἑτέρω καταλύσαι καὶ ἀνατρέψαι τὰ πρότερα,
 τοῖς τῶν θεοφόρων Πατέρων καὶ διδασκάλων τῆς
 Ἐκκλησίας λόγοις χρώμενον· οὐδὲ γὰρ ὑποστρέψ-
 ςαι παραυτίκα πρὸς τὸ ἅγιον ἄρος, ἀλλ' ἐνταῦθα
 παραυτίμασιν ὀφείλει. Δι' ἄπερ ἐνετειλάμην αὐτῷ
 καὶ τὰς ἱερὰς βίβλους ἀναγνῶναι, δυναμένας αὐτῷ
 παρασχεῖν πολλὴν τὴν ὠφέλειαν, καὶ μάλιστα τὰ
 ἱπρακτικὰ τῆς ἀγίας καὶ οἰκουμενικῆς ἔκτης συνό-
 δου, τὸν τε πρὸς Πύρρον διάλογον τοῦ θείου Μαξι-
 μου, καὶ τὴν δογματικὴν βίβλον τοῦ θεοφόρου Πα-
 τρὸς Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ. Ὁ δὲ πᾶς ἐμοὶ
 σκοπὸς ἐτύγχανεν ὢν, ἵνα ταύτας ἀναγνῶς, καὶ τῶν
 ἱερῶν τῆς ὑγιου; ἡμῶν πίστεως δογμάτων ἐν γνώ-
 σει γεγῶτας, εἴτα καὶ τοὺς παρ' ἡμῶν λόγους ἀσμέ-
 νως δέξῃται, καὶ πᾶσαν ἀμφιβόλιαν ἀπὸ τῆς ἰδίας
 περιέλθῃται ψυχῆς καὶ πρὸς; κατόλυσιν χωρήσει τῶν
 αὐτοῦ δυσσεβῶν συγγραμμάτων δι' ἑτέροιον ἐναν-
 τιῶν. Ὁ δὲ πρὸς ἡμᾶς μὲν ἰδοῖαι καλῶς δεχόμενος
 ταῦτα, καὶ ὡς ἡμεῖς; ἐβούλομεθα, καὶ τὸ πᾶν αὐτοῦ
 θέλημα τάχα ἡμῖν ἀνετίθει, καὶ τῇ ἡμετέρᾳ δια-
 γνώσει καὶ διακρίσει· πρὸς; τοὺς ἔξω δὲ πᾶ; τας τὰ

ἐναντία καὶ φρονῶν καὶ λέγων ἐφαίνετο, Ἴνα τί μοι
 δίδωκεν ὁ πατριάρχης, φάσκων, ἀνογνῶναι τὰ βί-
 βλια, ὡςπερ ἂν εἰ μὴ εἶδον αὐτὰ; Ἐγὼ καλῶς
 ἀναγνῶς ταῦτα καὶ μετὰ πολλῆς ἐπιμαλείας, γι-
 νώσκω καὶ τὰ ἐγκείμενα τούτοις. Ὁ δὲ τὰ μὲν ἐμὰ
 συγγράμματα καὶ τὰς ἐν αὐτοῖς ἀπορίας οὐ λύει,
 ἀνογνῶναι δὲ μοι λέγει τὰ τῶν ἁγίων βιβλία. Καὶ
 πολλὰ ἕτερα τοιαῦτα καὶ πλείονα τούτων ἔλεγεν,
 ἄπερ ἀκούων ἐγὼ παρὰ πολλῶν, τ' ἄγ-οῦντα ὑπε-
 κρινόμεν. Ἐν τούτοις; οὖν τῶν πραγμάτων ἔντων,
 γράφει τῷ ὁσιωτάτῳ καθηγουμένῳ τῆς ἱερᾶς λαύ-
 ρας πιττάκιον, οὗ καὶ ἀναγνωσθέντος ἐκαί, πάντες
 ὁμοῦ διαταράχθησαν, καὶ ἠτυσασται καὶ ἱερωμένοι,
 καὶ μοναχοὶ πάντες. Καὶ συνχθόντες ἅμα μετὰ τοῦ
 θεοφιλεστάτου ἐπισκόπου Ἰερισσοῦ καὶ ἀγίου θρους,
 ἀνεθεμάτισαν τούτον, ὡς ἀπειθῆ καὶ ἀδιδόρωτον.
 Εἶτα πέμπουσιν ἐκαίνοι τὸν εὐλαδέστατον ἱερομόνα-
 χον κύρ Ἰωσήφ πρὸς τὴν ἡμῶν μετριότητα μετὰ
 καὶ ἐγγράφωιν ἀναφορῶν τοῦ ρηθέντος θεοφιλεστά-
 του ἐπισκόπου, τοῦ ὁσιωτάτου καθηγουμένου τῶν
 ἠσυκαστῶν, καὶ τῶν ἱερῶν, δεόμενοι καὶ παρακα-
 λούντες διὰ τῶν εἰρημένων ἀναφορῶν τὸ κύρος; δέξ-
 σθαι καὶ παρ' ἡμῶν τὸν ἀναθεματισμὸν τοῦτον, καὶ
 ἀποβληθῆναι, καὶ καθαιρεθῆναι, καὶ μὴ δεχθῆναι; τὸ
 σύνολον τοῦτον. Ἐκαί; καὶ αὐτοὶ οὐ παρ' ἑαυτῶν πε-
 ποιήκασιν, ὅσον πεποιήκασιν, ἀλλὰ μᾶλλον ἐξακο-
 λουθούντες τῇ καθολικῇ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίᾳ, καὶ
 τῷ ἱερῷ τῆς συνόδου τάμῳ, διαγηρεύοντι τὶ αὐτὰ
 πάσχειν, εἰ τις ἐδρεθείη τὰ αὐτὰ καὶ φρονῶν, καὶ
 λέγων, καὶ συγγραφόμενος τῷ τε Βαριλάμ καὶ τῷ
 Ἀκινθύνῳ. Ἀπέστειλαν δὲ καὶ τὸ πρὸς τὸν ὁσιωτά-
 του καθηγουμένον γραφῆν παρ' αὐτοῦ πιττάκιον,
 πρὸς; ἐνδείξιν τῆς αὐτοῦ δυσσεβείας. Ἄτινα πάντα
 ἰδοῦσα ἡ μετριότης; ἡμῶν, ἀνάγκην ἔσχε δεῖξαι
 ταῦτα πρὸς; τὴν περὶ αὐτὴν ἱερὰν καὶ μεγάλην
 σύνοδον. Ὅτι καὶ τοσοῦτον παρφηχρῆτος; κειρεῖ,
 ἀφ' οὔπερ οὗτος ἦλθεν ἐνταῦθα, οὐκ ἐγνώρισεν αὐ-
 τῇ τὰ κατ' αὐτὸν, διὰ τὸ ἀκούειν παρ' αὐτοῦ τὴν
 ἡμῶν μετριότητα στέργειν ἄπερ ἡ τοῦ Χριστοῦ Ἐκ-
 κλησία στέργει, καὶ καταλύειν τὰ αὐτοῦ συγγράμ-
 ματα, ὡς ἐκεῖνος ἔλεγε. Διὰ ταῦτα μὲν οὖν ἔω; τοῦ
 νῦν οὐκ ἐκινώσατο ταῦτα τῇ περὶ αὐτὴν ἱερᾷ καὶ
 μεγάλῃ συνόδῳ, ἀναμένουσα τὴν ἐκαίνοιου καθαρὰν
 μετάνοιαν. Ἐκαί; δὲ τὰ ἀπὸ τοῦ ἀγίου θρους; γράμ-
 ματα εἰδέξατο, ἀνάγκην ἔσχε περὶ τούτων ἀπάντων
 καὶ αὐτῇ κοινώσασθαι. Καὶ ὄητα συναθροισθέντων
 τῶν ἱερωτάτων ἀρχιερέων καὶ ὑπερτίμων, τοῦ Κα-
 σσαρείας, τοῦ Ἐφέσου, τοῦ Κυζίκου, διὰ γνῶμης
 πρὸς; τὴν ἡμῶν μετριότητα, τοῦ Χαλκηδέου, τοῦ
 Βιζύης, καὶ τοῦ Βρυῶσων, ἀλλὰ ὅη καὶ τῶν εὐρεθίν-
 των ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν πόλεων θεοφιλεστάτων ἐπι-
 σκότων, τοῦ μὲν Ἐφέσου, τοῦ Βρυαία, καὶ τοῦ Πω-
 ταμίας, τοῦ δὲ Ἡρακλείας, τοῦ Πανίου, καὶ τοῦ
 Περιστάσεως, παρόντων καὶ τιῶν ἀρχιεμανδριῶν
 καὶ ἡγουμένων τῶν ἀπὸ τῆς βασιλείας ταύτης τῶν
 πόλεων, τοῦ τε τιμιωτάτου ἀρχιεμανδριτοῦ τῆς σα-
 βασμίας; μονῆς τοῦ Στουδίου ἱερομονάχου κύρ Μα-
 καρίου, καὶ ἑτέρων, καὶ μοναχῶν ἀπὸ τῶν ἐγκρίτων,
 προσεκληθῆ παρὰ τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ ἱερᾶς

χαρος, ὥστε εἰπεῖν ἔμπροσθεν τῆς ἱερᾶς καὶ μεγάλης συνόδου ἄπερ, ὡς ἰδοῦμαι, πρὸς ἑμὲ αὐτὸν ἰδίως καὶ πολλὰς εἶλεγεν, ὅτι τῆ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίᾳ ἀκούουθῶν στέργει μὲν ἄπερ αὕτη φρονεῖ, καταλύει δὲ τὰ ἑαυτοῦ συγγράμματα, διὰ καὶ παραγενόμενον, καὶ προσηνῶς· αὐτὸν καὶ ἡμέρως ἰδέξατο ἢ μετρίτης ἡμῶν, καὶ προτρέψατο εἰπεῖν ἄπερ βούλεται. Ὁ δὲ ἀρξάμενος διεγγεῖσθαι, πρῶτον μὲν ἠτιεῖτο φθόνον κατ' αὐτοῦ τῶν λαυριωτῶν, ὡς αὐτὸς εἶλεγεν· ἔπειτα προτὶον εἰδειξεν ὡς ἄπερ εἶλεγε πρὸς με ἰδίως, ψεῦδος ἦν ἅπαντα, καὶ ὑπόκρισις, καὶ δόλος. Δείον γὰρ ὅν νῦν μάλλον ἐπὶ τῆς ἱερᾶς συνόδου τοῦτο εἰπεῖν, καὶ ἀναθεματῖσαι μὲν τὰ ἑαυτοῦ δυσσεβῆ καὶ παράνομα συγγράμματα, προσελθεῖν δὲ τῆ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίᾳ καὶ συγγνώμην αἰτήσασθαι, καὶ στέργει ἄπερ αὕτη στέργει καὶ φρονεῖ καὶ διδάσκει, ὃ δὲ πᾶν τούναντιον ἰποῖαι, τὰ ἑαυτοῦ συγγράμματα ζητῶν εἰς μέσσην παρεχθῆναι τὴν σύνθετον, καὶ ἀναγνωσθῆναι, καὶ νέα θύγματα καλῶν, ἄπερ ἢ Ἐκκλησία διδάσκει, καὶ λέγων ὅτι Ταῦτα στέργω τὰ παρ' ἐμοῦ συγγραφήντα, οἷσπερ ὃ βουλόμενος ἀντιλέγειν παρῖτω, καὶ τὰς ἐν αὐτοῖς ἀπειρίας λυτῶ. Προτροπῆ οὖν τῆς ἡμῶν μετριότητος παρήχθησαν τὰ συγγράμματα ταῦτα, καὶ ἀνεγνωσθησαν μέρη τινά, ἄπερ ἀνωτέρω κατὰ μέρος ἐτέθησαν, καὶ ἕτεροι τοιαῦτα, ὧν ἀναγνωσκομένων, σφοδρῶς οὗτος περὶ ταῦτα διεκέτο λύσειν ζητῶν τῶν ἐν αὐτοῖς ἀπειριῶν κατὰ τὸν αὐτοῦ διδάσκαλον Βαρλαάμ, ὃς τοιαῦτα λέγων ἀπὸ τῆς κατ' αὐτοῦ τότε συζήτησεως συνόδου, παρ' αὐτῆς ἀπεκρούσθη τέλειον, τῶν ἱερῶν ἀναγνωσθέντων κανόνων, δι' ὧν ἀπιγύρευται καὶ οὐδαμῶς παρακεχώρηται τοῖς κατ' αὐτὸν καὶ πᾶσι τοῖς ἄλλοις περὶ δογμάτων ἕως κινεῖν, καὶ τοῖς ἄλλοις ἀνάγκην ἐπιτιθεῖναι περὶ τοιούτων ἀπολογεῖσθαι. Μήνοις γὰρ δοθῆναι τοῦτο τοῖς ἀρχιερεῦσι παρὰ Θεοῦ. Κατ' ἐκείνων οὖν καὶ οὗτος τὰ ὅμοια λέγων, ἤκουσε παρὰ τῆς ἡμῶν μετριότητος ὡς ἕως ἂν οὕτω περὶ τὰ ὀρθὰ δάσκειται τῆς Ἐκκλησίας δόγματα, καὶ φανερῶς ἀντιλέγει τούτοις, οὐδεμίαν ἀπολογίαν οὕτε λύσειν ἀκούσεται παρ' ἡμῶν. Πόθεν καὶ γὰρ τὴν λύσειν ἐπιτενέχμεν ἂν τῶν ἱερῶν διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας μὴ στεργόμενων παρ' αὐτοῦ. Ἄλλ' ἀναρουμενων ὅσον τὸ κατ' αὐτόν; Ὅταν δὲ συγγνώμην αἰτήσῃται, καὶ ἀναθεματῖση τὰ ἑαυτοῦ συγγράμματα, καὶ τὴν κακίστην καὶ δυσσεβῆ δόξαν, καὶ ἀνατρέψῃ ταῦτα ἑτέρω συγγράμματι, καὶ γένηται κατὰ πάντα ὑπήκοος, τῆ Ἐκκλησίᾳ ὡς μαθητῆς, τότε καὶ εἰ τι ἀπορεῖται παρ' αὐτοῦ, ἐπιμῶς ἔχομεν ἡμεῖς ἀπὸ τῶν θείων Γραφῶν καὶ τῶν θεοφόρων Πιτέρων καὶ διδασκάλων ἡμῶν βράδιως ἐπιφέρειν τὴν λύσειν. Ὁ δὲ, ἀκούων, οὐδὲ παρεδέχετο ταῦτα, ἀλλ' ἰσχυρῶς ἀντίκειτο λύσειν ζητῶν, καὶ ἀναγνωσθεῖσθαι ἀπαιτῶν ταῦτα. Ὡς οὖν ἀνεγνωσκοντο, καὶ φανερῶς ἐφαίνοντο δυσσεβείας πάσης μεσῆ, καὶ ἀναθεματίζόμενα συνεχῶς παρὰ τῆς θείας συνόδου, αὐτὸς καὶ τούτων λίαν ἦν ὑπερμαχῶν καὶ τῆ τούτων καταλύσει δακνόμενος. Περὶ μὲν οὖν τοῦ θεωτάτου τῆς μεταμορφώσεως φωτὸς θεομαχῶν, καὶ κτιστὸν αὐτὸ δεῖξει βουλόμενος, πρὸς

τοῖς ἄλλοις καὶ τοῦτο λέγει, ἔτι τοιούτων ἦν, οἷον τὸ φανὲν ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Μωσῆος. Καὶ γὰρ, φησί, τὴν δόξαν ἐκείνην καὶ τὴν λαμπρότητα καταργουμένην καὶ παυομένην φησὶν ὁ Παῦλος. Περὶ ἧς καὶ ἐρωτηθεὶς παρὰ τῆς ἡμῶν μετριότητος εἰπεῖν ὃ τι φρονεῖ, Ἐγένετο, φησὶ, καὶ ἐφάνη ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Μωσῆος, εἴτα ἔκαστος, καὶ διελύθη καὶ εἰς τὸ μὴ ὄν ἐχώρησα, καὶ νῦν οὐκ ἔστιν οὐδὲν· οἷον ἦν καὶ τὸ ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Χριστοῦ λάμψαν φῶς· ὃ γὰρ ὡς λαμπρότης τις ἦν, ἐνιδρυμένη τῆ οὐσίᾳ τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ὡς τῆ θεότητι ἀναφθὴν διὰ τῆς θείας ψυχῆς.

Πρὸς ταῦτα ἢ μετριότης ἡμῶν εἶπεν, ὡς εἰ καὶ καταργουμένην ὁ θεὸς Παῦλος ταύτην φησὶ, ἀλλ' οὐ τοιαύτην ὥστε διαλυθῆναι, καὶ εἰς τὸ μὴ ὄν χωρηῖσθαι. Θεία γὰρ χάρις ὡσα καὶ ἑλλαμψίς, καὶ ἐνέργεια φυσικὴ καὶ παντοδυνάμου θεότητος, ἑλαμψεν ἐν τῷ Μωσῇ, ὥστε μὴ δύνασθαι τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ εἰς τὸν αὐτὸν ἀτειλίζειν ἀνευ παραπετάσματος· τοσοῦτον τὸ ἐκείνου κατελάμπρυνε πρόσωπον. Μένει δὲ καὶ ἔστιν εἰς τὸ διηγεῖσθαι παυσάμενον τοῦ προσώπου εἰς ὅπερ ἐκείνη ἐφαίνετο, ἀλλ' οὐκ ἐκείνη πέκνεται. Πέκνεται μὲν γὰρ μὴ φαινόμενη ἐκεῖ, ἀλλ' οὐκ ὥστε καὶ εἰς τὸ μὴ ὄν διαλυθῆναι. Ὁ δὲ Χριστὸς οὐκ ἔξωθεν εἶχε τὴν ἀρρήτην ἐκείνην δόξαν καὶ τὸ θεώτατον φῶς. Φησὶ γὰρ ὁ δαμασκηνὸς θεὸς Ἰωάννης. Σήμερον φωτὸς ἀπροσίτου ἄδυσσο, σήμερον αἰγλῆς θείας χύσις ἀπερόριστος, ἐν Θαβῶρ τῷ βραί τοῖς ἀποστόλοις ἀγαζέται. Νῦν ἐωράθη τὰ τοῖς ἀνθρώποις ἀθέατα ὄμματα, σῶμα γῆινον θείαν ἀπαυγάζον λαμπρότητα, σῶμα θνητὸν δόξαν πηγάζον θεότητος. Ὁ γὰρ Λόγος σὰρξ, ἢ σὰρξ τε Λόγος ἐγένετο, εἰ καὶ μὴ τῆς οἰκείας ἐξέστη ἐκάτερον φύσεως. Ὡ τοῦ θαύματος! Οὐκ ἔξωθεν ἢ δόξα τῷ σῶματι προσεγένετο, ἀλλ' ἐνδοθεν ἐκ τῆς ἀρρήτου λόγῳ ἢ ἁμμένης αὐτῷ κατ' ὑπόστασιν τοῦ Θεοῦ Λόγῳ ὅπερ θεοῦ θεότητος. Καὶ πάλιν· Ἀλλὰ Μωσῆς μὲν ἐξῶθεν τῆς δόξης προσγενομένης δοξάζεται, ὁ δὲ Κύριος Ἰησοῦς οὐκ ἐπίκτερον ἔσχε τὸ τῆς δόξης ὠράσασμα, ἀλλ' ἐκ τῆς ἐμφύτου τῆς θείας δόξης λαμπρότητος. Καὶ ὁ θεὸς δὲ Χρυσόστομος ἐν τῆ πρὸς Κορινθίους δευτέρᾳ ἐπιστολῇ οὕτω λέγει· Ἡμεῖς δὲ πάλιν ἀνακαλυμμένῳ προσώπῳ τὴν δόξαν Κυρίου κατοπτρίζομενοι, τὴν αὐτὴν εἰκόνα μεταμορφούμεθα ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν καθάπερ ἀπὸ Κυρίου Πνεύματος. Καὶ μετ' ὀλίγον· Τί δὲ ἔστι, τὴν δόξαν Κυρίου κατοπτρίζομενοι τὴν αὐτὴν εἰκόνα μεταμορφούμεθα, σαφέστερον μὲν τοῦτο εἰδείκνυτο, ἦν ἕκτα τῶν σημείων τὰ χαρίσματα ἐνῆργει, πλην οὐδὲ νῦν δύσκολον αὐτὸ κατεῖδεν, πιστοὺς ὀφθαλμοὺς ἔχοντι. Ὁμοῦ τε γὰρ βαπτίζομεθα, καὶ ὑπὲρ τὸν ἥλιον ἢ ψυχὴ λάμπει τῷ Πνεύματι καθαιρομένη. Καὶ οὐ μόνον ὀρώμεν εἰς τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐκείθεν δεχομένη εἰς αἰγλήν. Ὡσπερ γὰρ εἰ ἄργυρος καθαρὸς πρὸς τὰς ἀκτῖνας κείμενος· καὶ αὐτὸς ἀκτῖνας ἐκπέμπειεν, οὐκ ἀπὸ τῆς οἰκείας φύσεως μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς λαμπρότητος τῆς ἡλιακῆς, οὕτω καὶ ἡ ψυχὴ καθαιρομένη, καὶ ἀργύρου λαμπρότερα γινομένη, δέχεται ἀκτῖνα ἀπὸ τῆς δόξης τοῦ Πνεύματος, καὶ ταύτην

ἀντιπέμπτει. Διὸ καὶ φησι, Κατοπτριζόμενοι τὴν αὐτὴν εἰκόνα μεταμορφούμεθα ἀπὸ δόξης τοῦ Πνεύματος εἰς δόξαν τὴν ἡμετέραν τὴν ἐγγινομένην, καὶ τοιαύτην οὕτω εἰκὸς ἀπὸ Κυρίου Πνεύματος. Καὶ πάλιν ἀπὸ τῆς αὐτῆς ὁμιλίας· Θέλεις ἰδεῖν καὶ εἰς τὸ σῶμα τὸ λάμπουσαν ταύτην. Ἀτενίσαντας, φησὶν, εἰς τὸ πρόσωπον Στεφάνου, εἶδον ὡς πρόσωπον ἀγγέλου, ἀλλ' οὐδὲν τοῦτο πρὸς τὴν ἔνδοξον ἐναστράπτουσαν ἀγλήν. Ὅπερ γὰρ ὁ Μωϋσῆς ἐπὶ τοῦ προσώπου εἶχε, τοῦτο οὗτο; ἐπὶ τῆς ψυχῆς περιέφερε, μᾶλλον δὲ καὶ πολλῶ πλεον. Ἐτι δὲ ἀντιπροσωπεύμενων τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ, εὐρέθη λέγων, ὅτι οὐκ ἔστι τὸ φῶς τῆς μεταμορφώσεως ἐκεῖνο ὡς περ μέλλουσιν ἀπολαύσειν οἱ δίκαιοι, ἀλλὰ τοῦτο ἔστιν ὅπερ βρῶνται καὶ οἱ πονηροί. Καὶ τὴν Αὐγουστίνου φέρει μάρτυρα δῆθεν, παρεξηγούμενος τὸ ἐκείνου βῆθρον τὸ λέγον, ὅτι ἔπει καὶ οἱ ἀγαθοὶ καὶ οἱ πονηροὶ βρῶνται τὸν κριτὴν ζώντων καὶ νεκρῶν, πόρρω πίσης ἀμφιβολίας. οὐκ ἂν ἕλλως αὐτὸν οἱ πονηροὶ ἰδεῖν ἐπιθυμῶσιν, ὅτι μὴ κατὰ τὴν μορφήν καθ' ἣν υἱὸς ἀνθρώπου ἔστιν· ὅμως μέντοι γε ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ καθ' ἣν κρινεῖ, καὶ οὐκ ἐν τῇ ταπεινώσει αὐτοῦ καθ' ἣν κέκριται, καὶ ἐρωτηθεὶς πῶς καὶ τὸ ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ, τὴν δόξαν εἶπε τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, ἦν μετὰ Πατρὸς καὶ τοῦ Πνεύματος· ἔχει κτιστὴν πεφουκίαν, ἦτις καὶ ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Χριστοῦ ἐφάνη ἐν τῷ βρεῖ, καθ' ἣν βρῶνται αὐτὸν οἱ πονηροί. Ἄλλ' ἡ μετριότης ἡμῶν οὐκ οὕτως ἐφρονεῖν ἔχειν ταῦτα, ἀλλὰ τοῦτο ἔστιν ὅπερ ὁ Θεὸς Αὐγουστίνος φησὶν, ὅτι οὐκ βρῶνται τὸν Κύριον οἱ πονηροί· ἐν τῇ ταπεινώσει αὐτοῦ, ὡς κατὰ κριτον, ἐν βρεῖ καὶ χλοῇ, καὶ ἀτιμίᾳ καὶ ἀδοξίᾳ, ἀλλ' ἐν τῇ δόξῃ καὶ τιμῇ αὐτοῦ, τουτέστιν ὡς κριτὴν τῶν ἀπάντων. Τοῦτο γὰρ καὶ αὐτὸς ἐπάγει λέγων, Ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ καθ' ἣν κρινεῖ, καὶ οὐκ ἐν τῇ ταπεινώσει αὐτοῦ καθ' ἣν κέκριται, ἦτις δόξα οὐκ ἔστιν ἐκεῖνη ἡ δόξα ἡ κοινὴ τῆς τρισυποστάτου Θεότητος, ἡ ἐν τῷ προσώπῳ τότε φανεῖσα τοῦ Χριστοῦ, ἀλλ' ἕτερον εἶδος τῆς αὐτοῦ δόξης, καθ' ἣν δηλονότι κριτῆς ἐλευσεται κρίνας ζώντας καὶ νεκρούς. Οὐδὲ γὰρ ὁ Πατὴρ, φησὶ, κρινεῖ οὐδέτις, ἀλλὰ τὴν πᾶσαν κρίσιν δίδωκε τῷ Υἱῷ, ἵνα πάντες τιμῶσι τὸν Υἱόν, καθὼς τιμῶσι τὸν Πατέρα. Ἄλλ' ἐκείνος ἀσπίς ἦν πρὸς ταῦτα βύων τὰ ὄρα τοῦ μὴ ἀκοῦσαι φωνῆς ἐπιβόωντων τὰ θεῖα λόγια.

Πρὸς ταῦτα οὖν καὶ πρὸς τὰ ἕτερα τὰ ἀναγνωσθέντα, ἐν οἷς διαφορὰν ὄλωσθε θέλει οὐσίας καὶ θείας ἐνεργείας οὐ λέγει, ἀλλὰ καὶ πολλάς λέγει θεότητας κτιστάς, συκοφαντῶν καὶ τὸν ἅγιον Διονύσιον ὡς δῆθεν λέγοντα τοῦτο. Ἀπὸ τούτων οὖν πάντων, μᾶλλον δὲ ἀπὸ μόνῃς τῆς ἐπιγραφῆς τῶν αὐτοῦ συγγραμμάτων, εἶδε πάντως ἀποκηρύξαι τοῦτον καὶ τῷ ἀναθέματι παραπέμψαι ὡς ἀλλότριον τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας. Ἄλλ' ἡ μετριότης ἡμῶν, καὶ ἡ περὶ αὐτὴν ἱερὰ καὶ μεγάλη σύνοδος τῆ συνήθει τῆς Ἐκκλησίας φιλανθρωπικῶς χρώμενοι, καὶ ἐτι τὴν ἐπιστροφὴν αὐτοῦ ἀναμένοντες, καὶ καιρὸν ἀπολογίας αὐτῷ δεικνύσαντες, καὶ τοιαῦτα λέγειν ἐν τῇ συνόδῳ παρήκαμεν. Προτροπῇ δὲ τῆς ἡμῶν μετριότητος

ἀνεγνώσθησαν καὶ αἱ παρὰ τῶν Ἀγιορειτῶν ἀντιπροβαλλόμενα περὶ τοῦτου, καὶ τὸ ἐπίκουρον τῶν δαιμόνων κληθγόμενον Πιττάκιον, μωρῶς ἔχον τὰς ἀτιμίας· δι' οὐκιοχέρων αὐτοῦ γραμμάτων. Ἦλεγε γὰρ, Ὑποχάτω ἀναδοχῆς παρὰ τῶν βασιλέων καὶ τοῦ πατριάρχου, πιστευσάντων ἀδικίαν εἶναι καὶ συκοφαντίαν καὶ ψόβον τὰ εἰς ἐμὲ γεγενημένα, ἐκείναις λέγων· Ἄπερ δικίως· ἔπαθεν ἐκεῖ παρὰ τῶν λαυριωτῶν δι' ἄπερ ἔλεγε.

Περὶ ὧν ἤκουε παρ' ἐμοῦ ὅτι κίκεστα εἰσὶ, καὶ αὐτὸς δῆθεν ὑπετίθει ταῦτα τῇ Ἐκκλησίᾳ. Καὶ μετ' ὀλίγα· Καὶ περὶ μὲν τοῦ τόμου καὶ τῶν ἐγκλημάτων τῶν λαυριωτῶν οὕτως ἀπηλλάχθην βραδίως· πολλὰ δὲ ἀξιώσαντός γε τοῦ πατριάρχου ἵνα εἴπωμεν εἴ τι ἔχομεν ἐπιλαμβάνεσθαι τῶν συγγραμμάτων τοῦ Παλαμά, ἔδωκα αὐτῷ πραγματείας δύο, καὶ ἔχει ταύτας ἤδη μῆνας δύο, οὕτω δὲ ἀπελογήσατο τίποτε. Πλὴν καὶ οὕτως ἡμεῖς τῆς ἀκριβῆς ἀξιοῦ τιμῆς καὶ ἀγάπης, καὶ θυμιάζει ἐπὶ σοφίᾳ, καὶ δεικνύσι τὰ συγγράμματα τοῖς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ σοφοῖς, ζητῶν κοινὴν συνηγορίαν τῶν δογμάτων τοῦ Παλαμά. Διὸ καὶ ἀναθεματίζουσι καὶ ἀφορίζουσι πάντας τοὺς ἐξεγεραντάς με εἰς τὸ συγγράφεσθαι, ὡς δι' αὐτοῦ εἰς τοὺς ἐσχάτους κινδύνους τῆς Ἐκκλησίας ἰληθούσης· ἐμὲ δὲ ἀξίους λύσαι τὴν ἀντιλογίαν, καὶ χαλεπῶν ὀχλήσεων ἀπαλλάξαι τὴν Ἐκκλησίαν. Εἰ δὲ καὶ μὴ ἐνδιδόντο; ἐμοῦ, κοινὸν ἔρανον ποιησάμενοι . . . . δεξιόμοι κατὰ τὸ παρὸν . . . ἵνα κατακρίνω ἐν ταῦθα τὸν χειμῶνα, πολλὰ πρὸς τοῦτο ἀξιώσαντος τοῦ βασιλέως τοῦ Κωνσταντινουπόλεως καὶ τοῦ πατριάρχου, ἵνα μετὰ ἀνέσεις εὐπορησῶσιν ἀπολογίας, μέχρι γὰρ τούτου με ἀξίους προσκερτερῆσαι· ἔλεγεν αὐτολεξεῖ ἐναντία πάντως ὧν ἔλεγε πρὸς ἐμὲ, καὶ ψευδῆ καὶ ἀνυπόστατα Ἐμὲλλον οὖν καὶ πλείονα προσθήσειν, ἀλλ' ἀπὸ τούτων φανερώς ἢ των ψευδῶν καὶ ἀνυποστάτων, καὶ ἔχοντων τὴν ἔλεγχον, δεῖ καὶ τὰ ἕτερα νεῖν. Παρακατῶν κείνῃ φησὶν· Σὺ δὲ λέγεις καὶ κατηγορεῖς μου διὰ τὴν Ἀκινδύνου, καὶ πιστεύεις ὅτι ὁ πατριάρχης ἐν πολλὰ μεγαλώτερος παρὰ τὴν ἀγιωσύνην σου, καὶ ἐνείλω αὐτῷ καὶ νῦν ἔγγράφως, καὶ πάλιν οὐδὲν με ἰσχυρίζεται οὕτως, ὡς παριστᾷ· σὺ τὸν ἐαυτόν σου, ψευδῆ καὶ ἐν τούτῳ λέγων· μᾶλλον μὲν εὖν ἔδωκε μοι τὰ συγγράμματα αὐτοῦ, ὡς ἔλεγεν ἵνα κατακαυθῶσι. Καὶ μετ' ὀλίγα· Ἐμὲ κατηγορεῖται, καὶ τίως μέχρι τῆς σήμερον εἰμι ἀκαταδίκιστος, ἡμεῖς δὲ κατηγορεῖσθε εἰς αἰρέσεις· ἀδηγητήσους· τὴν γὰρ ὁμολογίαν ἦν ἀπρητήσατε τὸν ἀδελφόν μου, ἔφερον τοῖς ἐν ταῦθα, καὶ εὐρέθη παρὰ τῆ συνόδου μόνον ὅτι ἔχει τίσσασας αἰρέσεις· μίαν, ὅτι ἔλεγεν ὅτι γίνονται οἱ ἄνθρωποι πράγματι καὶ ἀληθεῖς θεοί, ὡς περ ὁ Χριστὸς· πράγματι καὶ ἀληθεῖς ἄνθρωποι. Δευτέραν αἶρει· τὴν περιείχεν, ὅτι ἔλεγε πράγματι καὶ ἀληθεῖς ἔρωρακίνας τοὺς προφήτας τὸν Θεόν, ἀλλ' οὐ τυπικῶς καὶ συμβολικῶς. Εἰ γὰρ ὁ Θεὸς ὤφθη τοῖς ἀνθρώποις, ὡς κάρβυλος, καὶ λίαν, καὶ ἄρην, καὶ μαργαρίτης, καὶ καθήμενος, καὶ παλαῖς ἡμερῶν, καὶ ταῦτα οὐκ ἦσαν τύποι καὶ σύμβολα, ἀλλὰ πράγματι καὶ ἀληθεῖς ἐν ὁ Θεός

ταῦτα, τί ἀδελιώτερον τῆς πίστεως τῶν Χριστιανῶν; Τρίτον ὅτι τὸ ἐν Θαδωρίῳ φῶς οὐκ ἔστι κτιστὸν καὶ ἀκτιστον, θνητὸν καὶ ἀθάνατον, πρόκαιρον καὶ αἰώνιον. Ἄγνοεῖτε γὰρ, ὡς φαίνεται, τὸ δοκτὸν τῆς φύσεως τοῦ Χριστοῦ καὶ τὸ ἐνιαῖον τῆς ὑποστάσεως. Ἐν δὲ τῷ τετάρτῳ ὅτι ἐλέγετε ὀρθῶσαι τὴν ἐνέργειαν τοῦ Θεοῦ ὡς φῶς, πάντες ἐγέλασαν. Ἐπεὶ οὐδὲ ἐνόησαν τί λέγετε, ἀλλ' ἦν ἀγροικον τὸ πρῶγμα καὶ ἀνόητον. Διὰ ταῦτα ὀρίζεται, διςποτά μου, ἡ ἀγνωσύνη σου ὡς αἰρετικὸς καὶ τὸ μονασιτήριον ὄλον οὐ δι' ἐμὲ, καὶ βόθρον ὃν ὠρίζεσθε ἐμοί, ἐνεπίεζετέ μείς. Ταῦτα δὲ πάντα κατηγορήσατε τῆς θείας συνέδου ψευδῶς. Οὐτε γὰρ εἶδεν αὐτὸς ποτὲ συνηγμένην αὐτὴν, οὐτε ἤκουσε τοιαῦτα ποτὲ παρ' αὐτῆς, εἰ μήκου σύνοδος λέγει τοὺς ἐμῶν ὁμοδόξους καὶ ὁμοδόξους αὐτῶν. Ἐκείνου γὰρ ἴσως εἶπον ταῦτα, οἱ καὶ χαίροντες αἱ ἐν τοῖς τοιοῦτοις, καὶ ταῦτα λέγοντες· ἡμεῖς δὲ τοὺς ἐν τῷ ἁγίῳ ὄρει κατοικοῦντας ὀρθοδόξους ἔχομεν καὶ τῶν ὀρθῶν δογματικῶν προασπιστάς; καὶ τῶν αἰρετικῶν διώκτας, καὶ ὡς περὶ δὲ λέγει τὴν ὁμολογίαν ἔχειν ἐκείνην, οὐχ ὡς ἐκείνη διέξεισι, προσῆθε ταῦτα. Ἀλλὰ καὶ ταῦτα κακῶς ἐκείνης ἀπέσπασε. Ἀναγνωσθεῖσα γὰρ ἐπὶ τῆς ἱερᾶς συνέδου καὶ ὀρθόδοξος εὐρέθη καὶ μηδὲν ἀξίον κατηγορίας ἔχουσα. Ἄ γὰρ κατηγορεῖται ταύτης, ἔχουσιν ἐπὶ λέξω; οὕτω· τοὺς τὴν τοῦ Θεοῦ μέθεξιν πράγματι καὶ ἀληθεῖα γίνεσθαι δοξάζοντας ἐν Πνεύματι, δι' ἣν προφητεῖται, καὶ Θεοῦ παιδεῖς, καὶ θεοὶ χρηματίζουσιν ἄνθρωποι καθὼς περὶ καὶ Θεὸς πράγματι καὶ ἀληθεῖς γέγονεν ἄνθρωπος, στέργω καὶ ἀποδέχομαι. Τοὺς δὲ κατὰ εὐρίσιν καὶ μίμησιν, ἀναλογίαν τε μόνον τῆς ἐν τοῖς κτίσμασι θεωρομένης; σοφίας τὴν Θεὸν ὡς ἐν ἀνίμῳ νοεῖσθαι τε καὶ φαντάζεσθαι λέγοντας, ἀναθεματίζω. Ἐπεὶ τοὺς θεῖα χάριτι καὶ διὰ τῆς τῶν ἐπιτολῶν ἐργασία; καθαιρεσθαι λέγοντας τὴν τοῦ ἀνθρώπου καρδίαν, καὶ οὕτω τὴν Θεοῦ ἐνοικήσιν κατ' ἐνέργειαν ἐν ταύτῃ γίνεσθαι, καὶ ὡς φῶς τοῖς ἀέροις ὀρᾶσθαι, ὃ δὲ φῶς ἡ βρασιεῖα οὐρανῶν, ἑλλαμψίς τε θεῖα καλεῖται, στέργω, καὶ ἀποδέχομαι. Τοὺς δὲ διαλοδορομένους καὶ κωμωδοῦντας τούτους ὡς ἐνθουσιῶντας καὶ ὀμφαλιψύχους, καὶ καινοῦ φωτὸς λατρευτῆς ἀναθεματίζω. Ὅτι δεξάτω πράγματι καὶ ἀληθεῖα γίνεσθαι τὰς κατὰ καιρὸν ἐν τοῖς ἁγίοις γενομένας ὀπτασίας ἐν Πνεύματι· οἷον τὴν τοῦ Ἡσαίου, τὴν τοῦ Ἀβδακούμ, καὶ τὴν τοῦ Θεσσαλονίκου Παύλου ἐν τῇ ὀδῷ ἀληθεῖα ἑλλαμψίαν, τοὺς δὲ κατὰ φαντασίαν ταῦτα; γινόμενα λέγοντας ἀναθεματίζω. Ἐπεὶ πιστεύω καὶ δεξάτω τὸ ἐν Θαδωρίῳ τῆς τοῦ Χριστοῦ μεταμορφώσεως φῶς; ἀκτιστον εἶναι καὶ ἀόδιον, ἀναρχόν τε καὶ ἀτελεύτητον θεότητα, φυσικὴν ἀκτίνα, οὐσιώδη καὶ θεῖαν ἐνέργειαν, ἑλλαμψίαν τε καὶ λαμπρότητα καὶ κάλλος; ἐρασμιον τῆς τοῦ Θεοῦ Λόγου θεότητος. Τοὺς δὲ λέγοντας αὐτὸ κτιστὸν καὶ ἀκτιστον, ὄρατὸν καὶ ἀόρατον, θνητὸν καὶ ἀθάνατον, ἐπεὶ τε σύμβολον αἰσθητῶν, φάσμα τε καὶ ἑδάλμα νοήσεων ἀβρανέστερον, ἀναθεματίζω. Περὶ τούτου οὖν τοῦ θεῖου φωτὸς ἐρωτηθεὶς ὁ Πρόχορος, πῶς τὸ αὐτὸ καὶ ἐν ὄν, κτιστὸν καὶ ἀκτιστον λέγει, Ἐπισηθὴ καὶ ὁ Χριστὸς,

εἶπεν, ἀκτιστός ἐστι καὶ κτιστός. Ὄσπερ γὰρ ἐκεῖνο; διπλοῦς ὀπάρχων, Θεὸς καὶ ἄνθρωπος; θεολογῆ, ὡς μὲν Θεὸς; ἀκτιστός ἐστιν, ὡς δὲ ἄνθρωπος; κτιστός; οὕτω καὶ τὸ φῶς ἐκεῖνο τὸ λάμπων ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ κτιστοῦ καὶ ἀκτίτου κερκυκτός; κτιστὸν καὶ ἀκτιστον ἄν εἴη.

Ἀλλ' ὁ Χριστὸς, εἴρηκεν ἡ μετριότης ἡμῶν, σύνθετός ἐστιν ἐκ θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος, καὶ διὰ τοῦτο σοφισμένων τῶν ἑκατέρων ἰδιωμάτων, κτιστός ἐστι καὶ ἀκτιστός τὸ δὲ φῶς ἐκεῖνο ἐν ὄν, καὶ τῆς τοῦ Χριστοῦ θεότητος, μᾶλλον δὲ τῆς τρισυποστάτου θεότητος ἀγλή καὶ ἑλλαμψίς καὶ οὐ τῆς σαρκὸς, οὐδὲ γὰρ ἡ σὰρξ αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ἔχει φῶς, πῶς δυνατὸν τὸ ἐν καὶ ἀκτιστον εἶναι καὶ κτιστόν; Πρὸς ἄπερ ἀντιλέγων ἐκείνος, Ἀλλ' ἐγὼ, φησὶ, φῶς; αἰετὸν νοῦ τὸν Χριστὸν τὸν μονογενῆ Υἱὸν τοῦ Θεοῦ μετὰ τοῦ καθ' ἡμᾶς προσλήμματος, καὶ διὰ τοῦτο καὶ ἀκτιστον αὐτὸν λέγω καὶ κτιστόν. Πῶς δὲ μετριότης ἡμῶν, Λοιπὸν εἶπεν, ἐν τοῖς σοῖς συγγράμμασι τοῖς πρὸ ὀλίγου ἀναγιγνωσκόμενοις, κτιστὸν μόνον κατασκευάζων εἶναι τὸ φῶς ἐκεῖνο, αὐτὸν τὸν Χριστὸν τὸν μονογενῆ Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τὸν δι' ἡμᾶς ἄνθρωπων χρηματίζοντα, ἑλεγες εἶναι κτιστὸν μόνον κατὰ τῆς σὰς ὑπολήψεις, καὶ οὐ κτιστὸν καὶ ἀκτιστον, καὶ διατί λοιπὸν Ἄρειον μόνον ἐλαύνομεν τὰ αὐτὰ καὶ σοῦ βλασφημοῦντος ἐκείνου, μᾶλλον δὲ καὶ πολλῶν χείρω καὶ ἀποκώτερα; οὐδὲ γὰρ ἔχεις ἀντιλέγειν ὅτι τοῦτο οὐκ εἶπες; αὐτὰ γὰρ τὰ συγγράμματα φανερώς δεικνύουσι· τοῦτο. Ὁ δὲ πρὸς ταῦτα οὐδὲν ἀπεκρίνατο. Οὐδὲ γὰρ ἀκούειν ἤθελε τοῦ θεῖου Πατρὸς Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ, διαβρόβηδην λέγοντος, ὅτι ἐμπροσθεν τῶν μαθητῶν μεταμορφώσθαι ὁ αἰὲ ὡσαύτως; δεδοξασμένους καὶ λάμπων ἀστραπῆ θεότητος; ἀνάρχους; μὲν γὰρ ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθεῖς, τὴν φυσικὴν ἀκτίνα ἀναρχον κέκτηται τῆς θεότητος; καὶ ἡ τῆς θεότητος; δόξα καὶ δόξα τοῦ σώματος γίνεται; καὶ αἰθεῖς; Καὶ ἑλλαμψίς, φησὶν, ὁ ἥλιος; οὐχ ὅτι μὴ τοῦ ἡλίου λαμπρότερον, ἀμήχανον γὰρ ἐν τῇ κτίσει τὸ ἀκτιστον εἰκονίζεσθαι, ἀλλ' ὅσον ἐχώρου καθορᾶν οἱ βλέποντες; οὐδὲ τοῦ μεγάλου Ἀθανασίου λέγοντος, Οὐδεὶς ἀσθρόπων δύναται Θεοῦ οὐσίαν γυμνήν ἰδεῖν οὐδὲ αἰμοῦ. Ὅθεν πρόδηλον ὅτι οὐ τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ ἔβλεπον οἱ ἅγιοι, ἀλλὰ τὴν δόξαν, ὡς καὶ περὶ τῶν ἀποστολῶν γέγραπται, ὅτι διαγρηγορήσαντες; ὁ Πέτρος καὶ οἱ σὺν αὐτῷ, εἶδον τὴν δόξαν αὐτοῦ.

Ἐπεὶ δὲ πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τοῦτο ἔλεγεν ἐν τῷ πρὸς τὸν οὐσιώτατον καθηγουόμενον Πιττακίῳ αὐτοῦ περὶ τοῦ Θεσσαλονίκου, τοῦ ἱεροῦ δηλαδὲ Γρηγορίου, ὅτι δὴθεν οὐκ ἔγραψεν ἡ μετριότης ἡμῶν πρὸς τὸ ἄγιον ὄρος τὸν Ἄθω ἵνα ἐορτάζηται, οὐδὲ γὰρ αὐτὴ ἐορτάζει; τοῦτον ἐναυθῆ, οἷδ καὶ οὐκ ἀφήκε κριθῆναι ταῦτο; συνδικῶ; μετὰ τῶν ἀποσταλέτων ἐκείθεν, τοῦ τε τιμωτάτου ἱερομονάχου κυρ Μαλαχίου, καὶ τοῦ τιμωτάτου μοναχοῦ κυρ Ἰωβ, περιποιουμένη; ἦν τῆς ἱερᾶς λαύρας τιμὴν, ἵνα μὴ ἀτιμωθῆ ὡς ἐξω τῶν κανόνων πράττουσα, διὰ ταῦτα δὲ ἐκρίνεν ἡ μετριότης ἡμῶν εἰπεῖν τι περὶ τούτου.

Εἴρηκεν οὖν, ὅτι τὸν ἄγιον ἐκείνον ἐγὼ καὶ θεο-

φορον ἄνδρα, τὸν ἱερὸν λέγω Γρηγόριον, καὶ ἀπὸ τῆς αὐτοῦ πολιτείας τῆς θαυμαστῆς ἐκείνης καὶ ἱσαγγέλου, καὶ τῶν μεγάλων ἀγώνων οὐδ' ἠγωνίσατο κατὰ τὰ τῶν παθῶν καὶ τῶν δαιμόνων, ὅσα ἐμὲ εἰδέναι τὸν ἐκείνου πεπειραμένον μάλιστα, ἔστι τε καὶ ἀφ' ὧν ὑπὲρ τῆς ἱερᾶς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας γενναίως ἠγωνίσατο, καὶ ταύτης προδότη, καὶ συγγράμμασι καὶ λόγοις καὶ διαλέξεσι καὶ παντὶ τῷ δυναμένῳ στηρίξας αὐτήν, ἄγιον ἔχω τοῦτον, καὶ τῶν μεγάλων ἐκείνων διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας τῶν θεοφόρων Πατέρων κατ' οὐδὲν ἄλλοιποντα. Καὶ μαρτυροῦσι τῷ λόγῳ τὰ ἐμὰ πρὸς ἐκείνον ἐγκώμια, διὰ τὰ κανόνων καὶ ὕμνων ἐμοὶ πονηθέντα, καὶ ὅσα ὁ παρ' ἐμοῦ συγγραφὰς ἐκείνου βίος, καὶ τινῶν ἐγκωμίων μέρη. Μάλιστα δὲ ἀκριβῶς πεπληροφόρημαι τοῦτο καὶ στέργω καὶ τιμῶ τοῦτον ὡς ἄγιον ἀπὸ τῶν θαυμάτων αὐτοῦ, ἃ μετὰ τὴν ἐνθένδε πρὸς Θεὸν ἐκδημίαν εἰργάσατο, ἰαμάτων πηγὴν τὸν ἴδιον ἀναδείξας τάφον. Ἄπερ πληροφορηθῆναι βουλόμενος ἐγὼ, οὐχ ὡς ἀμφιβάλλων περὶ τούτων, οἶδα γὰρ τὸν ἐκείνου βίον ἔξινον δευτεροῦ τοιαῦτα ποιεῖν, ἀλλὰ διὰ τοὺς ἀμφιβάλλοντας καὶ τοὺς ἀπιστοῦντας αὐτοῖς, ἐμήνυσα τῷ ἐμῷ ἀδελφῷ τῷ μεγάλῳ οἰκονόμῳ τῆς Ἐκκλησίας ἐκείνης, ἵνα ἐξετάσῃ καὶ εὖρητινὰ τῶν θαυμάτων ἐκείνου, καὶ γράψῃ μοι ταῦτα. Ὁ δὲ οὐ πρότερον ἠβουλήθη τοῦτο ποιῆσαι, πρὶν ἢ τοὺς ἰσθέντας αὐτοῦς, καὶ τῶν θαυμάτων ἀποκλύσαντας ἀμέσως θεάσθαι, καὶ λάβῃ παρ' αὐτῶν μαρτυρίαν, ὅτι ἀληθῆ εἰσι τὰ λεγόμενα, καὶ οὕτως ἔγραψε πρὸς με, καὶ ἀπέστειλε ταῦτα, λαθὼν αξιοπίστους μάρτυρας. Ἀλλὰ καὶ ὁ πρὸ ἐμοῦ πατριάρχης ἀκούων ταῦτα, ἔγραψε πρὸς τοὺς ἐπισκόπους τῆς Θεσσαλονίκης, καὶ πρὸς τοὺς ἐκκλησιαστικούς, ἵνα συναχθίντες ἐμοῦ εὐρωσι τὰ ἐμολογούμενα καὶ προφανῆ θαύματα καὶ γράψωσι, καὶ ὑπογράψωσι, καὶ ἀποστείλωσι πρὸς αὐτὸν, οἵτινες καὶ αὐτοὶ ὁμοίως πιστοῦνται, συναχθίντες εἰδῆσαι καὶ ὀρισμῶν καὶ τῆς μακαρίτιδος ἐκείνης καὶ ἁγίας δεσποίνης τῆς μητρὸς τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου ἡμῶν αυτοκράτορος, καὶ τοὺς ἰσθέντας αὐτοῦς προσκαλούμενοι, καὶ μετ' ἀσφαλείας λαμβάνοντες παρ' αὐτῶν τὴν μαρτυρίαν, ὅτι ἀληθῆ εἰσι τὰ περὶ τούτων λεγόμενα. Οἱ καὶ γράψαντες ταῦτα καὶ ὑπογράψαντες, πρὸς τὸν πρὸ ἐμοῦ πατριάρχην ἀπέστειλαν, ὡς καὶ τὰ γράμματα μαρτυροῦν παρ' ἡμῶν ἁρτίως. Διὰ τοῦτο καὶ ἐγὼ ἐν τῷ μοναστηρίῳ τοῦ Ἀκαταλήπτου καθήμενος, καὶ ἰδιόζων, περιφανῆ τινὰ καὶ μεγάλην ἐορτὴν ἐπιτελοῦν τῷ ἁγίῳ τούτῳ, καὶ τοὺς τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας ταύτης μελεθῶντες ἔχων μετ' ἐμοῦ, καὶ πολλοὺς τῶν τοῦ κλήρου, καὶ νῦν πάλιν ἐπανελευθῶν εἰς τὸν ὑψηλὸν τοῦτον θρόνον, ἐπεὶ ὁ λαοριώτης ἔγραψαν καὶ ἀνέφερον ἡμῖν περὶ οὗτου. Ἐγραψα πρὸς ἐκείνους, ἵνα πᾶς ὁ βουλούμενος ἐορτάζῃ τούτῳ κατ' ἰδίαν. Καὶ νῦν τοῦτο λέγω, ὅτι πᾶς ὁ θέλων ἐορτὴν ἐπιτελεῖ, τούτῳ ἀκωλύτως ταύτην ποιεῖτω. Ἐν τῇ μεγάλῃ δὲ Ἐκκλησίᾳ οὐκ ἐποιοῦμεν τοῦτο, καὶ καθόλου ἐν ταῖς λοιπαῖς ἐκκλησίαις πανταχοῦ, ὅτι οὐπω περὶ τούτου τῇ ἱερᾷ συνόδῳ ἐκοινωσάμεν. Νῦν δὲ ἀπόφασιν δέδωκαμεν καὶ γνώμην κοινήν, ἵνα

ἐορτάζῃται. Τοῦτο δὲ συνήθει· ἴσφι γινόμενον ἐν ταῖς ἁγίαις οὐδ' ὁ Θεὸς δοξάζει· οἷον γέγονε καὶ ἐπὶ τῷ ἁγίῳ Ἀθανασίῳ τῷ οἰκουμένικῳ πατριάρχῃ. Καὶ γὰρ ὁ Θεὸς ἐκείνον ἐδίδαξε διὰ τῶν θαυμάτων, καὶ μετὰ τῆς Ἐκκλησίας ἀναστηλωσάσης αὐτὸν, ἐορτὴν ἐπιτελοῦν περιφανῆ οἱ τοῦ μοναστηρίου αὐτοῦ μοναχοὶ, καὶ τὴν ἱερὴν αὐτοῦ εἰκόνα ἐφερον ἐν τῇ μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ κατὰ Κυριακὴν τῆς ὀρθοδοξίας, καὶ ἐν ταῖς λοιπαῖς λιτανεαῖς διὰ μέσης τῆς πόλεως ἐπὶ χρῆνοις πολλοῖς. Ὑστερον δὲ τῆς ἱερᾶς συνόδου τοῦτο εἰπούσης, καὶ ἐν τῇ μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ ἐορτάζεται, καὶ ἐπὶ ἄλλοις δὲ πολλοῖς γέγονεν ἁγίως ἀνδράσι καὶ γυναῖξιν, ὧν τὰ τίμια λείψανα κείνται ἐν πολλοῖς τῶν κατὰ τὴν βασιλίδα ταύτην τῶν πόλεων εὐαγῶν μοναστηρίων, καὶ ἐορτάζονται παρὰ τοῦ βουλομένου παντός, μήπω τῆς Ἐκκλησίας εἰπούσης τοῦτο οὐκ ἔτι. Τοιοῦτον οὖν γέγονε καὶ ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ Γρηγορίου· πῶς γὰρ οὐκ ἂν ἔχοιμεν αὐτὸν ἄγιον καὶ θεοφόρον ὅν ὁ Θεὸς ἐδίδαξε οὐτω διὰ θαυμάτων, ὡς καὶ πολλοὺς ἐορτάζειν τοῦτῳ περιφανῶς ἐν ἑτεροῖς πόλεσι, καὶ μάλιστα ἐν τῇ Θεσσαλονίκῃ, καὶ νῦν ἀνεγείραι τινα ἐπὶ τῷ τούτου ὀνόματι ἐν τῇ Καστορίᾳ, καὶ ἀλλαχοῦ πολλοὺς ἐορτάζειν ἐκτελεῖν πανθόμους αὐτῷ; Ἄγιον οὖν ἔχω τοῦτον, καὶ τῆς Ἐκκλησίας διδασκαλον, καὶ τῶν μεγάλων ἐκείνων θεοφόρων Πατέρων καὶ διδασκάλων ἵνα, ἅπτερ ἢ θεὸς σύνοδος καὶ ἀπαδέξατο καὶ ἐπήνεσεν. Οὐτως οὖν προβάσης τῆς ὑποθέσεως καὶ ὑπὲρ τῶν αὐτοῦ συγγραμμάτων ἰσχυρῶς πολλὰ τοῦ Προχόρου, καὶ ἐπεδικαῦντος αὐτὰ κατὰ κράτος, καὶ πολλὰ φιλονεικήσαντος, ἀνάγκην ἔσχεν ἡ ἱερὰ σύνοδος ἀποφθινισθαι τίνι γνώμῃν ἔχει περὶ αὐτοῦ. Καὶ ἐρωτηθέντες ἕκαστος τῶν ἱερωτάτων μητροπολιτῶν, καὶ τῶν θεοφιλεστάτων ἐπισκόπων, πάντες εἶπον, ὅτι ἐπὶ τῷ αὐτοῦ συγγράμματι, καὶ αὐτὸς δὲ οὕτω παρῶν φαίνεται πολλὰ δυσσεβείας καὶ παρανομίας· ἔχων, καὶ φρονῶν, καὶ λέγων, καὶ συγγραφόμενος, καὶ μὴ μόνον ἐπόμενος ταῖς τοῦ Βαρλαάμ καὶ Ἀκιδίου πονηροτάταις δοξασίαις, ἀλλὰ καὶ ἑτερα, καὶ Πατρὸς, καὶ ἐφευρετῆς πολλῶν αἰρέσεων γεγονώς, εἰ μὲν μεταμεληθεὶς γνησίως, ἀναθεματίσας τὰ αὐτοῦ συγγράμματα, καὶ ἑτερα γράψας ὑπὲρ τῆς ὀρθῆς ἡμῶν πίστεως, δεχόμεθα αὐτὸν οὐχ ὡς ἱερέα, ἐπεὶ προσητάτης· ἐστὶ καὶ ἐφευρετῆς πολλῶν ἀτόπων αἰρέσεων, ἀλλ' ἀπλῶς ὡς Χριστιανὸν· ἀμεταμέλιτον δὲ τυγχάνοντα καὶ ἀδιόρθωτον, καὶ καθηρημῆον αὐτὸν ἔχομεν πάσης ἱεροπραξίας, καὶ τῷ ἀναθέματι καθυποβάλλομεν, κατὰ τὴν ἐπὶ τούτοις τοῦ συνοδικοῦ τόμου διδγνώσιν καὶ ἀπόφασιν. Πολλῶ γὰρ χεῖρα καὶ ἀτοπώτερα φαίνεται νοσῶν τοῦ Βαρλαάμ καὶ Ἀκινδύνου, ὅσα καὶ τὰ οἰκεία συγγράμματα αὐτῶν ἀφ' αὐτοῦ φέρων ἔδωκε τῇ Ἐκκλησίᾳ, οὐχ ὥστε καταλυθῆναι παρ' αὐτῆς· ἢ στερεθῆναι, ψευδῶς γὰρ ἔλεγε τοῦτο καὶ δοκίως, ἀλλ' ἀναίσχυτων οὕτω κατὰ τῆς Ἐκκλησίας, καὶ διὰ τοῦτο μᾶλλον πλείονος ὀφείλει περιθῆναι τῆς δίχης. Ἐπὶ τούτοις ἅπαντες ἡμετέροις ἡμῶν, τὸ κύρος τῆς ἀποφάσεως τῆς ἱερᾶς συνόδου ἐπαγαγεῖν ὀφείλουσα, τὰ αὐτὰ μὲν ἐφρόνει καὶ τότε κατ' αὐτοῦ καὶ αὐτῆ, καὶ ἔλεγε·

ἰ επιτροπήν αὐτοῦ καὶ διόρθωσιν βουλο-
καὶ ἐρωτηθεὶς οὗτος παρ' αὐτῆς, τί λέγει
παρὰ τῆς ἱερᾶς ἀποφανέντα συνόδου, ἐξη-
γᾷς ἑπέρθεσιν ἡμέρας, ὥστε μετὰ σκέψεως
ν τῆ ἐπαύριον δοῦναι, κτλ. πρὸς τὸ αὐτὸ
α τὴν σύνοδον ἐκρύψῃ, τότε μὲν τῶς τὴν
οὐκ ἀπεφῆναιτο γνώμην, ἀλλ' ἀπειθόντος
πλατύτερον ὠμίλησε τῆ συνόδῳ περὶ τῆς
μῶν πίστεως, καὶ τῶν κακίστων ἐκείνου
μάτων· ὅτε καὶ περὶ ὧν λέγει ὅτι οὐκ ἐξ
ἴσως· ἔχομεν τὴν πίστιν, εἴρηκεν ἡ θεία
ὅτι Ἡμεῖς μὲν οὐκ ἀπεκαλύφθημεν τὴν
Ὡλὰ μαθόντες ἔχομεν αὐτὴν παρὰ τῶν θείων
καὶ διδασκάλων ἡμῶν, ἐχόντων αὐτὴν ἐξ
ἴσως, καὶ διὰ ταύτης ἐλπίζομεν τῆς σωτη-
ρίῃ. Περὶ μόντοι τῶν Ἀριστοτελικῶν συλλο-
ῆφ' οὗς ἐκείνους μέγα φρονεῖ, καὶ οὐδ' ὡς
οὐδὲ λόγου τινος οὐδὲ παρεισθύσεως αὐτοῦς·
· Ἐπεὶ καὶ τῆς ἀγίας καὶ οἰκουμένης
ῆς συνόδου, τῆς ἑκτης φησὶ, κίνον φανέν-
ος τοῦτους ἀπήλασαν οἱ τὸν σύλλογον ἐκεί-
ροτοῦντες θεοὶ Πατέρες, οὐδὲν κοινὸν εἰπόν-
οις καὶ τοῖς εὐαγγελικοῖς καὶ ἀποστολικοῖς
ῆς δὲ θείας καὶ ἱερᾶς διαλυθείσης τότε συν-
εἶ κατὰ τὴν ἐπιούσαν ὁ Πρόχορος οὐκ ἦλθε
· ὁπόσασιν, μετὰ τρίτην ἡμέραν μηνυθεὶς
ς ἡμῶν μετριότητος, διὰ τῶν ἐντιμοτάτων
ν τῶν νοταρίων τῆς καθ' ἡμᾶς ἀγιωτάτης
· Μεγάλῃς ἐκκλησίας, τοῦ τε κύρ Γεωργίου
ουκάτου, καὶ κύρ Δημητρίου τοῦ Μεγιστοῦ,
· ἀπαντήσασιν οὐκ ἠβουλήθη, ἀλλὰ καὶ ὁμοίως·
· ἄγων, ὡς περὶ ἐν τῆ συνόδῳ, στέργων ἄπερ
ψατο καὶ φρονῶν τὰ αὐτὰ, λέγων ὅτι Πᾶν
βούλονται ὁ πατριάρχης καὶ ἡ σύνοδος ποιη-
· ἔμοῦ, ποιησάτωσαν. Μετὰ δὲ ταῦτα συν-
· πάλιν τῆς ἱερᾶς συνόδου δι' ἑτέραν ἐκκλη-
· ἴου δουλείαν, καὶ ζητηθείσης καὶ τῆς προ-
· ὁποθείσεως, ἀνεγνώσθησαν καὶ ἄπερ κατὰ
· Ἐκκλησίας προστατῶν κακῶς συνεγράψατο,
απῆλθον αὐτοῦς καὶ μαγεῖρους λέγει ὁ ἀναι-
· τὰ θεία λόγια καπηλεύων· ὅτε καὶ τὴν καθ-
· ἐξήνεγκεν ἡ θεία σύνοδος κατ' αὐτοῦ πάλιν,
· τὸ πρότερον, καὶ ἀναθεμάτισεν αὐτὸν, καὶ
· ἴα ἐπ' ἐμβύωνος ἀναθεματίσας ἠθέλησε. Τῶς
· μὲν τὸ παρὸν ἀφῆκε τοῦτο, ἀπεφῆναιτο δὲ,
· μεταμεληθεὶς ὑστερον, τότε καὶ τοῦτο γε-
· . Καὶ ἡ μετριότης ἡμῶν σύμφωνον ἐξήνεγκε
· ἴον καὶ τὴν ἀπόφασιν κατ' αὐτοῦ, ὡς ἀμετα-
· καὶ ἀδιορθώτου. Καὶ ἀναθεμάτισε καὶ αὐτὴ
· πολλὰκις. Πάλιν δὲ προνοσμένη τῆς ἐκείνου
· λείας, ἐμήνυσεν ἐκείνῳ διὰ τοῦ τιμιωτάτου
· σπευφύλακος τῆς καθ' ἡμᾶς ἀγιωτάτης τοῦ
· ἐγάλῃς ἐκκλησίας καὶ δικαιοφύλακος, δια-
· ὅρ Γεωργίου τοῦ Περόικῃ, τοῦ θεοφιλεστάτου
· του Βορείας Ποταμίας, καὶ τοῦ τιμιωτάτου
· ἄχου κύρ Γρηγορίου. Ὅ δὲ καὶ πάλιν τὰ αὐτὰ
· υυσεν ἄπερ καὶ πρότερον. Διὰ ταῦτα οὐκ ἦ
· τῆς ἡμῶν ἄμα τῆ περὶ αὐτὴν ἱερᾶ καὶ μεγάλῃ
· τῶν ἱερωτάτων μητροπολιτῶν, καὶ τῶν θεο-

φιλεστάτων ἐπισκόπων ἔχει αὐτὸν δὴ τὴν ῥηθέντα
Πρόχορον, ὡς διακείμενον οὐδὲν ἕλαττον τοῦ Βαρ-
λαάμ καὶ Ἀκινθύνου, ἀλλὰ καὶ τὰ αὐτὰ φρονούντα
καὶ τὰ αὐτὰ συγγραφόμενον. μᾶλλον δὲ καὶ πολλῶ
χείρω καὶ ἀτοπιώτερα καὶ δυσσεβέστερα ἐκείνων.
ἄργον τε καὶ καθηρημένον εἰς τὸ διηνεκὲς πάση·
ἱεροπραξίας, καὶ τῷ ἀναθέματι καθυποβάλλει κατὰ
τὴν τοῦ ἱεροῦ συνοδικοῦ τόμου διάταξιν, οὕτω δια-
γορεύουσιν κατὰ ῥῆμα· Ἀλλὰ καὶ εἰ τις ἕτερος τῶν
ἀπάντων τὰ αὐτὰ ποτε φωραθεῖ ἢ φρονῶν, ἢ λέ-
γων, ἢ συγγραφόμενος κατὰ τοῦ ἱερωτάτου Θεσσα-
λονίκης, μᾶλλον δὲ κατὰ τῶν ἱερῶν θεολόγων καὶ
τῆς Ἐκκλησίας αὐτῆς, τὰ αὐτὰ καὶ κατ' αὐτοῦ ψηφί-
ζόμεθα, καὶ τῇ αὐτῇ καταδίκη καὶ τῷ ἀναθέματι
καθυποβάλλομεν, εἴτε τῶν ἱερωμένων εἴη τις, εἴτε
τῶν λαϊκῶν. Κατὰ γοῦν τὴν τῆ αὐτῆς διάταξιν ἐπεὶ
εὐρομεν αὐτὴν οὕτω διακείμενον, καθηρημένον αὐτῶν
ἔχομεν, καὶ τῷ ἀναθέματι καθυποβάλλομεν καὶ αὐ-
τὸν, καὶ πάντας τοὺς ὁμοφρονῶν καὶ ὁμοδόξων αὐτῶν,
καὶ τοὺς ἀκολουθήσοντας, ἢ καὶ ἀκολουθοῦντας αὐτῶν
ἐφ' οὗς βλασφημεῖ, καὶ τοὺς ἐπεκδικούντας αὐτὸν τε
καὶ τὰ αὐτοῦ συγγράμματα ἀκρινωνήτους ἔχομεν.
Εἰ μόντοι μεταμεληθεὶς γνησίως, ὡς εἴρηται, ἀνα-
τρέψας ἐτέρῳ συγγράμματι τὰ ἑαυτοῦ κάκιστα συγ-
γράμματα, καὶ ἀναθεματίσας αὐτὰ, ὡς ἱερὰ μὲν εὐ
παραδεχόμεθα, ὡς ἀρχηγὸν καὶ ἀφαιρετὴν καινῶν
καὶ ἀλλοιωτάτων αἰρέσεων, ὡς Χριστιανὸν δὲ τῆς
ἡμετέρας ἀξιώσωμεν κοινωνίας, κατὰ τὴν καὶ ἐν
τούτῳ τοῦ ἱεροῦ τόμου διάταξιν. Αὐτὸν μόντοι τῶν
ἱερῶν συνοδικῶν τόμων, ὃν ἀνατρέψαι δῆθεν ἐπιχει-
ρήσας οὗτος, κατὰ τῆς ἑαυτοῦ μᾶλλον ἐχώρησε κε-
φαλῆς, στήλην ὀρθοδοξίας ἔχομεν, καὶ κανὼν
ἄπταιστον τῶν ὕγιων τῆς ἱερᾶς ἡμῶν πίστεως δογμα-
των, καὶ τῶν ἱερῶν εὐαγγελίων καὶ τοῦ θεοῦ συμ-
βάλλου ἀνάπτωξιν καὶ ἐξήγησιν, καὶ συναπαθεῖν
εὐχόμεθα τοῖς ἐγκειμένοις αὐτῶν δόγμασι. Τοῦς
μὲντοι κατοικούντας ἐν τῷ ἁγίῳ δρεῖ τῷ Ἄθῳ οὐ
μόνον ἀνωτέρους ἔχομεν παντάπασιν τῶν κατ' αὐτῶν,
μᾶλλον δὲ τῶν κατὰ τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας
ἐρεσχειῶν, ἀλλὰ καὶ ἀσφαλίστατους τῆς Ἐκκλη-
σίας καὶ τῆς εὐσεβείας προμάχους, καὶ προαγωνι-
στάς, καὶ βοηθοὺς ταύτης ἀποφανόμεθα, καὶ τῶν
αἰρετικῶν δυνάμεις, καὶ τὰ παρ' αὐτῶν πρὸς ἡμᾶς
γραφέντα καὶ ὕγιᾳ καὶ ὀρθὰ κατὰ πάντα ἔχομεν.
Πρὸς τοῦτοις οὐκ ἄπασιν παρακλειστέαι συνοδικῶς ἢ
μετριότης ἡμῶν μηδένα φωραθῆναι ποτε ἐπεκδικεῖν
αὐτὸν τὸ σύνολον, μήτε γράμματα πέμπειν αὐτῶν
ἐνθα ἂν τύχοι διάγων, μήτε δέχεσθαι παρ' αὐτοῦ ὡς
εἰ τις εὐραθεῖ τῶν πάντων ἐν ὁποιεῖσθε κατα-
λόγῳ καὶ τάξει καὶ τυχῆματι τυγχάνων, εἴτε τῶν
ἱερωμένων καὶ μοναχῶν, εἴτε τῶν λαϊκῶν, τὰ αὐτὰ
καὶ φρονῶν καὶ λέγων καὶ συγγραφόμενος τοῦτω
κατὰ τῶν Ἀγιωρειτῶν, μᾶλλον δὲ κατὰ τῆς Ἐκκλη-
σίας αὐτῆς, καὶ τὰ αὐτὰ βλασφημῶν καὶ δοξάζων, ἢ
καὶ ἐπεκδικῶν αὐτὸν ὅλως, καὶ παθαινόμενος τῇ
αὐτοῦ καταδίκη οὐ διὰ τὸ φιλοικτεῖν, ἀλλὰ διὰ τὸ
συναπαχθῆναι ταῖς τοῦτου κακίσταις καὶ δυσσεβείαις
δόξαις, τὰ αὐτὰ καὶ κατ' αὐτοῦ ψηφίζόμεθα, καὶ τῇ
αὐτοῦ καταδίκη καὶ τῷ ἀναθέματι καθυποβάλλομεν.

Ἀβρόν μέντοι τὸν πολλὰκις βηθέντα Πρόχορον, οὕτω Ἀ
 θεακίμενον, καὶ οὕτω βλασφημήσαντα, ὡς καὶ μέχρι
 τοῦτο τολμήσαι καὶ εἰπεῖν, μὴ ὅπως εἶναι χωρὶς
 ἁμαρτίας τὴν σάρκα ἦν ὁ Θεὸς Λόγος ἀνελάβετο,
 μηδὲ τελείαν ἐξ αὐτῆς τῆς προσλήψεως, ἀλλὰ τε-
 λειωτὴν, καὶ ἀποκήρυκτον ἔχομεν καθάπαξ ἀπὸ πά-
 σης τῆς τῶν πιστῶν Ἐκκλησίας, ὡς αἰρέσεις κωκῆς
 καὶ ἄλλοκότους γεννήσαντα, ἃς οὐδεὶς τῶν μετὰ τὴν
 ἑνσαρκον Χριστοῦ παρουσίαν αἰρετικῶν εἰπεῖν τε-
 τόληκε, δι' ἃ καὶ ἀπὸ τούτων ἡ καταδίκη τούτῳ, εἰ
 μὴ ἄρα μεταμεληθεῖ ἐπεκυρώθη, καὶ τὰ συνοδικῶς
 ἡμῖν ἀρτίως διαγνωσθέντα τὸ ἀσφαλὲς ἐν πάσι καὶ
 βέβαιον ἔξει. Καὶ ὁ παρῶν τόμος σύμφωνος πάντων
 ὧν τοῖς πρὸ αὐτοῦ συνοδικοῖς τόμοις, τὸ κῦρος ἔξει
 καὶ βέβαιον. Καὶ ἡ ἑνθεσμος διὰ πάντων καὶ κανο-
 νικῆ αὐτῆ ψήφος, γραφεῖσα καὶ ὑπογραφεῖσα ἀρτίως,
 ἀκίνητος εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα διατηρηθήσεται τῇ
 πάντα δυναμένη ἑνεργείᾳ καὶ χάριτι τοῦ παντοδύ-
 ναμου, τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν, ἐν ἔτει
 ἑξακισχιλιοστῶ ὀκτακισιοστῶ ἑβδομηκοστῶ ἔκτῳ,
 κατὰ μῆνα Ἀπριλίον τῆς νῦν τρεχούσης ἑκτης
 Ἰνδικτιῶνος.

Φιλόθεος ἐλέω Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντι-
 νουπόλεως νέας Ῥώμης καὶ οἰκουμενικὸς πατρι-
 ἀρχης.

Ὁ ταπεινὸς μετροπολίτης Καισαρείας Καππαδο-
 κίας, πανυπέριμος καὶ ἑξαρχος πάσης ἀνατολῆς,
 Μεθόδιος.

Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Ἐφέσου, ὑπέριμος
 καὶ ἑξαρχος πάσης Ἀσίας, Θεοδώρητος.

Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Κυζίκου, ὑπέριμος
 καὶ ἑξαρχος πάσης Ἑλλησπόντου Ἀρσένιος.

Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Χαλκηδόνος, ὑπέριμος
 καὶ ἑξαρχος πάσης Βιθυνίας, Ἰάκωβος.

Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Βιζύης, καὶ τὸν τόπον
 ἐπέχουν τοῦ Σταυρουπόλεως, Νεόφυτος.

Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Βρύσηως, Θεοδώρητος.

Ὁ ταπεινὸς ἐπίσκοπος Βορείας Ποταμίας, Θεο-
 φύλακτος.

Ὁ ταπεινὸς ἐπίσκοπος Πανίου, Ἰγνάτιος.

Ὁ ταπεινὸς ἐπίσκοπος Περιστάσεως, Διονύσιος.

Ἔειχε καὶ ἀπὸ τοῦ ἡπισθεν μέρους τὰς τῶν δύο
 πατριαρχῶν ὑπογραφάς.

Ἡμεῖς εἰ καὶ ἐν τῇ βασιλίδι ταύτῃ τῶν πόλεων
 παρῆμεν, ἀλλ' ἐπεὶ διὰ τινὰ περιστάσεων καὶ ἑμπο-
 δισμῶν οὐ συμπαρῆμεν τῷ πανηγυρωτάτῳ δεσπότη
 τῷ οἰκουμενικῷ πατριάρχῃ, τῷ ἐν ἀγίῳ Πνεύματι
 ποθεινοτάτῳ ἀδελφῷ ἡμῶν καὶ συλλειτουργῷ, καὶ
 τῇ παρὶ αὐτὸν ἱερᾷ καὶ μεγάλῃ συνόδῳ, ὅτε συνοδι-
 κῶς ἐλαλοῦντο τὰ ἐνταῦθα δηλούμενα, ὕστερον τὸν
 παρόντα τόμον γεγονότα παρ' αὐτῶν καὶ ὑπογρα-
 φέντα ἰδόντες καὶ ἡμεῖς καὶ ἀναγνόντες ἀκριθῶς,
 καὶ ἰδόντες σύμφωνον ὄντα καὶ συνάδοντα τοῖς ὑγι-
 αίνουσι δόγμασι τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, καὶ
 τῷ σεπτῷ καὶ ἱερῷ συνοδικῷ τόμῳ τῷ προγεγο-
 νότι κατὰ τῶν αἰρέσεων τοῦ Βαρλαάμ καὶ Ἀκινδύ-
 νου, ἐν ᾧ καὶ ἡμεῖς ὑπεγράψαμεν πρότερον, στέρε-
 γομεν καὶ ἡμεῖς τοῦτον κατὰ πάντα ὅσα ἔχει, καὶ
 ἔχομεν αὐτὸν συνάδοντα τοῖς ὁρθοῖς δόγμασι τῆς
 Ἐκκλησίας, καὶ τῷ προτέρῳ συνοδικῷ τόμῳ, καὶ
 τὸν ἀποκηρυχθέντα παρ' αὐτῶν αἰρετικῶν τὸν μονα-
 χὸν Πρόχορον τὸν Κυδωνῆν ἀργὸν ἔχομεν καὶ κα-
 θηρημένον διὰ βίου παντός, καὶ εἰ μὴ μεταμελη-
 θεῖη, καὶ τῷ ἀναθέματι καθυποβάλλομεν. Διὰ τοῦτο
 καὶ ὑπογράφομεν τὸν παρόντα τόμον δι' ἀσφάλειας.

Νήφων ἐλέω Θεοῦ πάππας καὶ πατριάρχης Ἀλεξαν-
 δρείας, Πενταπόλεως, Λιβύης, Αἰθιοπίας, καὶ κρητῆς
 τῆς οἰκουμένης.

Λάζαρος ἐλέω Θεοῦ πατριάρχης Ἱεροσολύμων,
 ἁγίας Σιών, πάσης Παλαιστίνης, Συρίας, Ἀραβίας,
 πέραν Ἰορδάνου, καὶ Κανὰ τῆς Γαλιλαίας.

Ἔειχεν ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ ἡπισθεν μέρους καὶ τῶν ἐκ-
 κλησιαστικῶν ἀρχόντων ταύτας τὰς ὑπογραφάς·

Ὁ μέγας σακελλάριος τῆς ἀγιωτάτης τοῦ Θεοῦ
 Μεγάλης ἐκκλησίας, διδάσκαλος τῶν διδασκάλων,
 καὶ ἀρχιδιάκονος τοῦ εὐαγοῦ βασιλικοῦ κλήρου,
 Θεοδώριτος ὁ Μελητινιώτης.

Ὁ μέγας σκευοφύλαξ καὶ διαιοφύλαξ δίκων
 Γεώργιος ὁ Περδικῆς.

Ὁ μέγας ἐκκλησιάρχης καὶ δικαιοφύλαξ πρεσ-
 βύτερος Ἰωάννης ὁ χαρτοφύλαξ.

Ὁ πρωτέκδικος τῆς ἀγιωτάτης τοῦ Θεοῦ Μεγά-
 λης ἐκκλησίας Θεοδόσιος πρεσβύτερος ὁ Ματθου-
 κάτος.

Ἔειχε καὶ τὰς τῶν λοιπῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀρχόν-
 των καθεξῆς ὑπογραφάς.

III

TOMOS ΣΥΝΟΔΙΚΟΣ

Ἐκτεθείς (α) παρὰ τῆς θείας καὶ ἱερᾶς σύνοδου

συγκροτηθείσης κατὰ τῶν φρονούντων τὰ Βαρλαάμ τε καὶ Ἀκινδύνου ἐπὶ τῆς

βασιλείας τῶν εὐσεβῶν καὶ

ὁρθοδόξων βασιλέων ἡμῶν Καντακουζηνοῦ καὶ Παλαιολόγου (').

κατὰ τῆς Ἐκκλησίας τοῦ κοινῶς πολε-
 ἀγνωσίᾳ οὐδένα νομίζομεν, οὔτε τὴν
 στήθος ῥοπήν, δι' ἣν μυρίων ἐπιβρυέν-
 τῶν δεινῶν, οὐ τῶν βελῶν περιγίνεται
 ἔκαστος καὶ λαμπρὰ διαδείκνυται. Ἀπόδειξις
 ἐκείνου μανίας αἷμα Θεοῦ, καὶ πάθος
 ἰσταυρῶν, τῆς δὲ παρὰ τοῦ Θεοῦ συμμα-
 Ἐκκλησίαν διώκοντες μαρτύριον ἀκρι-
 εῖς εὐαγγελιστὰς μετασκευασθέντες, οἱ
 τῆς τοῦ Θεοῦ ἰσχύος οὐ δι' ὧν ἀνεστά-
 ῖ δι' ὧν κατέπεσον ἀνακηρυχθέντες. Ἦν
 ὅν κοινὸν πολέμιον οὐκ ἦν ἡρεμεῖν ἄλλ'
 οὐ κατὰ γούρας, ὡς μὴ προσκόντως βου-
 οῦκ ἔθνευ μικρῶν, ὡς περὶ πάσαις τοῖς Ἰου-
 κατὰ τῆς Ἐκκλησίας πόλεμον ἐγχείρῃσι·
 ὅλην περὶ κατ' αὐτῆς ὀπλιζέει. Στρα-
 τῶν οἱ περὶ Διοκλετιανῶν καὶ Μαξιμίνου
 , καὶ εἰ τις κατ' ἐκείνους· οἱ τοσοῦτον
 ὤλοντο, ὅπου καὶ πολεμεῖν ἐγνώκεσαν.
 γὰρ οὐχεται τὸ μνημόσυνον μετ' ἡχοῦ
 ἰ Θεοῦ Ἐκκλησίας ὁ φθόγγος ἐξῆλθεν
 τὴν γῆν· μαρτύριον δὲ τῆς ἰσχύος
 δέστατον οἱ τῶν μαρτύρων νεκροὶ, δαί-
 κας ἐλαύνοντες. Οὕτως ἡ τοῦ Θεοῦ δύνα-
 μὴς καὶ διὰ τῶν συμφορῶν ἀναδεικνύται.
 ἰονηρὸς οὐδὲ παθὼν ἔγνω, καὶ ταῦτα νή-
 ἄλλ' ἑτέραν τραπέμενος, προσβάλλει τῇ
 τοῦ μὲν γὰρ φανερώς πολεμεῖν καὶ λίσσ-
 ρὸς φανερὰν ἀισχύνην ἀηδῶς ἔχων· τοῦ
 δέλλιον καὶ Ἄρειον καὶ τοῦ· εἰς ἐκείνους
 ὀποδύς, πολυθεῖαν δῆσαν ἐκ τοῦ μέσου
 : βουλευόμενος, πείθει τοὺς ἀνοήτους
 ἦς εἰς τὸν ἕνα τιμῆς ἡμιστά τὸν ἰάληθῆ
 ἐόν. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο αὐτὸς κατ' αὐτοῦ
 ἰνας ὤφθη. Τοῦ πολέμου τοῦτο λάφυρον
 τοῦ Ἐκκλησίας, τὸ τῆς Τριάδος ὁμοτι-
 δὲ καὶ ἄλλους κύκλους ὁ πονηρὸς οὗτος

κατὰ τῆς Ἐκκλησίας περιβαλλόμενος, καὶ νῦν μὲν
 ὀποχωρῶν, νῦν δὲ προσβάλλων, ποτὶ μὲν δόγμασι
 μὴδὲν ὀγιὰς ἔχουσι, ποτὶ δὲ ἡθελῶν, αἷς ἐκείνος
 εἰθεο χαίρειν, ὧν τέλος ὁ ἀπὸ Θεοῦ χωρισμὸς, ἔσχα-
 τον τὸν Βαρλαάμ ὀποδύς, ἐπιστρατεύει τῇ ἀληθείᾳ.
 Οὗτος δὲ μοναχὸς ὢν, καὶ τῆς Καλαβρίας ὀρωόμε-
 νος, καὶ τῇ τῶν Ἑλλήνων παιδείᾳ πολὺς γεγωνὸς,
 καὶ ὅλην ἐκείνης ἐαυτὸν ἐξαρτήσας, κατὰ τῆς ἀλη-
 θείας χωρεῖ, καὶ τῶν ἱερῶν ἀντεχομένων αὐτῆς·
 καὶ θῖβελαν τούτων κατηγορήσας, οὐ μόνον τὴν τρι-
 ὀπόστατον καὶ πάσαις ἀμύθεκτον οὐσίαν τοῦ Θεοῦ
 ἀκτιστον εἶναι λεγόντων, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀίδιον καὶ
 θεοποιὸν καὶ τοῖς ἀξίους μετεχομένην χάριν τοῦ
 Πνεύματος, συνόδου θείας ἐπὶ τούτοις συγκροτη-
 θείας, ἐξηλέγχθη καὶ ἀπεκηρύχθη παρὰ τῆς τοῦ
 Χριστοῦ ἀγίας καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλη-
 σίας διὰ τῶν τοῖς ἀγίοις Πατράσι θεολογικῶς συγ-
 γραφέντων, τοῦ τῆς ἀληθείας λόγου προισταμένου,
 τοῦ τε νῦν ἱερωτάτου μητροπολίτου Θεσσαλονίκης
 τοῦ Παλαμά καὶ τῶν μοναχῶν. Μετὰ μικρὸν δὲ, τῆς
 ἐκείνου πονηρᾶς δόξης γενόμενος ἰ' Ἀκινδύνος, μη-
 δαμῶς τῇ τοῦ διδασκάλου καταδίκῃ σωφρονισθείς,
 μὴδὲ βελτίων γενόμενος, τῶν αὐτῶν κάλιν ἐπὶ τοῖς
 αὐτοῖς κατηγορεῖν ἐπεχείρησεν· ἐξαρνος μὲν σὺν
 ὀλίμ τοῦ διδασκάλου γινόμενος, καὶ τὰ δεινότατα
 ἐπαράμενος· ἐκείνῳ, καὶ μὴδέποτε τὰ αὐτὰ φρονεῖν
 τῷ Βαρλαάμ ἡ λέγειν ἰσχυρίζομενος, ἰν' ἐντεῦθεν
 αὐτῷ λέγειν ἐξῆ· οἷς δὲ ἔλεγε, τὸν κρυπτόμενον
 ὀποδεικνύς Βαρλαάμ, καὶ τὴν αὐτὴν ἐκείνῳ πονηρὰν
 δόξαν καὶ φρονῶν καὶ λέγων καὶ συγγραφόμενος.
 Ταύτη τοι καὶ συνόδου συγκροτηθείσης δευτέρας,
 ἡς προεκάθητο καὶ ὁ νῦν κραταῖος καὶ ἅγιος ἡμῶν
 αὐτοκράτωρ, ὁ κύριος Ἰωάννης Καντακουζηνός,
 ἐξηλέγχθη τὰ αὐτὰ τῷ Βαρλαάμ καὶ φρονῶν καὶ
 λέγων, καὶ τῶν μοναχῶν κατηγορῶν· δι' ἃ καὶ τὴν
 τῷ Βαρλαάμ ἐπεσπαστο καταδίκην, Τόμου προδάν-
 τος συνοδικῆ κατὰ τῶν τοῦ Βαρλαάμ ἐκείνου βλασ-
 φημιῶν, δι' οὗ παντὸς τοῦ Χριστιανικοῦ κληρώμα-

Fr. Combesii notæ.

a cautela legenda hæc omnia, hæretico
 tu conscripta, et mendacis conferta, ut
 natum Barlaamum asserit synodus in
 b Palamitarum dogma impugnatum, cum
 gnate disceptatum sit in ea synodo, ut

tomam edidit etiam Combesius in *Anciario*.

auctor est Gregoras, qui ipse in hac synodo ut
 Palamitarum erroris impugnator dinatur. Vi-
 deatur Leo Allat. l. I *Græciæ orih. et De consensu*
utriusque Ecclesiæ, Demetrius Cydon. et Cypa-
 rissiota.

τος ἀποκρίσεται, ὡς αὐτὸς οὗτος ὁ συνοδικὸς Τόμος διέξεισι, πολλῶν τε ἄλλων ἔνεκεν, καὶ ὅτι τὸ φῶς τῆς τοῦ Κυρίου Μεταμορφώσεως, τὸ τοῖς συνανθεῖσιν αὐτῷ μακαρίοις μαθηταῖς καὶ ἀποστόλοις ὄφθην, κτιστὸν ἐπιχειρεῖ δεικνύναι καὶ περιγραπτὸν, καὶ τῶν αἰσθητῶν φῶτων πλέον ἔχον οὐδέν. Οὐχ οὗτος δὲ μόνον ὁ Βαρλαάμ τῷ συνοδικῷ ἀποκεκήρυκται Τόμῳ, ἀλλὰ ταῖς αὐταῖς ἐπιτιμίαις ἔνοχον ἑαυτὸν καθίστησι, καὶ εἰ τις ἐκείνῳ ἐπόμενος τοῖς μοναχοῖς καὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ Θεοῦ πολεμῆι· φησὶ γὰρ ἐπὶ λέξει, Ἄλλα καὶ εἰ τις ἕτερός τι τῶν ὑπὸ τοῦ Βαρλαάμ βλασφημῶς καὶ κακοδόξως κατὰ τῶν μοναχῶν, μᾶλλον κατὰ τῆς Ἐκκλησίας αὐτῆς λαληθέρτων ἢ συγγραφέντων, φανερῶς πάλιν τῶν μοναχῶν κατηρῶν, ἢ ὅλων ἐν τοῖς τοιοῦτοις καθαιρόμενος, τῇ αὐτῇ καταδικῆ παρὰ τῆς ἡμῶν μετριότητος καθυποβαλλόμενος, ἀποκηρυκτός ἐσται καὶ αὐτός, καὶ ἀποστειμμένος τῆς ἀγίας τοῦ Χριστοῦ καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας, καὶ τοῦ ὀρθοδόξου τῶν Χριστιανῶν πληρώματος.

Ἄλλ' ὡς εἶδεν ὀνεργῶν ἐν τοῖς υἱοῖς τῆς ἀπειθείας, κατὰ τὸ γεγραμμένον, πονηρὸς καὶ ἀρχέκακος δράκων, ὅτι κατὰ τῆς εὐσεβείας καὶ τῶν ἀσφαλῶς ἀνεχομένων αὐτῆς προσβαλὼν, ἀνδράσι χρησάμενος οὐκ ἐν ἀξιώμασιν ἐξεταζόμενοις, ἤμισα ἠδυνήθη διὰ ταῦτα τῶν κατὰ γνώμην τυχεῖν, ὑποδύεται τὸν εἰς πατριάρχας τότε τελοῦντα Ἰωάννην, σκευὸς ἀντικρυς τῆς ἐκείνου κακονοίας χωρητικόν. Ὅς ὁμοφρονήσας τῷ Ἀκινδύνῳ, καὶ πολλὰ κατὰ τῆς εὐσεβείας καὶ τῶν ἀντικουμένων αὐτῆς, μᾶλλον δὲ κατ' αὐτὸς αὐτοῦ (1) καὶ γράφας καὶ πράξας καὶ βουλευσάμενος (οὗτος γὰρ ἦν ὁ τῆν καταδικῆν ἐγγράφως ἐπιανεγκὼν τῷ ἀποκηρύκτῳ Βαρλαάμ ἐκείνῳ), ἅμα καὶ τὴν ἐμπύλιον μάχην ὡς ἔρμαιον ἀρπάσας, εὔρε καὶ οὗτος, τῆς ἑαυτοῦ σπουδῆς καὶ τῶν πονηρῶν βουλευμάτων ἀξίας τὰς αμοιβὰς. Ἐξελεγχθεὶς γὰρ, καθαιρεῖται· καὶ ἀποκηρυχθέντος καὶ τούτου συνοδικῆ διαγνώσει, Τόμος ἱερός ἐκτίθεται τῇ συνόδῳ, ἅμα μὲν ἀποδεικνύς ἐκείνῳ τῆς Ἀκινδύου κακοδοξίας ἐχόμενον, ἅμα δὲ καὶ τὴν πρὸς τοὺς ὀρθοδόξους· αὐτὸν οὐδενὶ λόγῳ μανίαν. Ὁ δὲ ἢ Τόμος ὑπογραφαῖς ἀρχιερέων τριάκοντα τὸ βέβαιον ἔχων, οἷς συνεῖπε δι' ὑπογραφῆς ὕστερον καὶ ὁ ἀγιώτατος πατριάρχης Ἱεροσολύμων, οὗ τὸν Ἀκινδύνον οὐδὲ τὸν πατριαρχεύσαντα ἐκβάλλει μόνον

Ἄ τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ τῶν Χριστιανῶν τελείως ἐκκόπτει πληρώματος· Ἄλλα καὶ εἰ τις, φησὶν, ἕτερος τῶν ἀπάντων τὰ αὐτὰ ποτε φωραθῆ ἢ φρονῶν ἢ λέγων ἢ συγγραφόμενος κατὰ τοῦ ἱερομονάχου κυρίου Γρηγορίου Παλαμᾶ καὶ τῶν σὺν αὐτῷ μοναχῶν, μᾶλλον δὲ κατὰ τῶν ἱερῶν θεολόγων, καὶ τῆς Ἐκκλησίας αὐτῆς, τὰ αὐτὰ καὶ κατ' αὐτοῦ ψηφίζόμεθα, καὶ τῇ αὐτῇ καταδικῆ καθυποβάλλομεν, εἴτε τῶν ἱερωμένων τις εἴη, εἴτε τῶν λαϊκῶν. Αὐτὸν δὲ τούτων τὸν κολλάκις ρηθέντα τιμωτάτον ἱερομόναχον κύριον Γρηγόριον τὸν Παλαμᾶν καὶ τοὺς αὐτῷ συνῆδοντας μοναχοὺς, μηδὲν ἀρῆδον τῶν θείων λογίων γράφοντάς τε καὶ φρονούντας, μετ' ἐξέτασσεως καταλαβόντες ἀκριβῶς· μᾶλλον δὲ τῶν θείων λογίων καὶ τῆς κοινῆς ἡμῶν εὐσεβείας καὶ παραδόσεως πᾶσι τρόποις, ὡς προσήκει, ὑπερμυχθύντας, οὐκ ἀνωτέρους μόνον καρτέρας τῶν κατ' αὐτῶν, μᾶλλον δὲ κατὰ τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας, ἐρσυχελίων, ὡς καὶ ὁ πρόην συνοδικὸς Τόμος, ἔχομεν, ἀλλὰ καὶ ἀσφαλεστάτους τῆς Ἐκκλησίας προμάχους τε καὶ προσηγωνιστάς καὶ βοηθοὺς ταύτης ἀποφαινόμεθα. Οὕτω γὰρ καὶ ὁ ἐπὶ ταῖς συνόδοις ἐκείναις προβάς Τόμος διέξεισι, καθάπερ οὖν ἔχει τὸ ἀσφαλές τε καὶ βέβαιον.

Ἄλλ' ὁ τοῖς ἡμετέροις κακοῖς ἐπιχαίρων καὶ οὐδ' οὕτως ἡσυχίαν ἀγειν ἐγνώκει, οὐδὲ γὰρ ὀργάνῳ ἀπορῶν, περιφεῖ ταῦτα ζητῶν· ἄλλ' ἔχων ἔτι τινὲς παρὰ τὸν Βαρλαάμ καὶ Ἀκινδύνον ἐκείνους φοιτήσαντας, καὶ τὰ ἐκείνων ἐσχάτως νοσοῦντας, δι' ἐκείνων ὄψ' ἑαυτὸν ποικίται τὸν τε χρηματίσαντα Ἐπίσιον καὶ τὸν Γάννον, Γρηγορῶν τε καὶ Δεξίν· οἱ καὶ σύστημα ποιησάμενοι, καὶ ἄλλους προσεταιρισάμενοι ἀνθρωπίσκους οὐδὲν ὕμης διανοηθέντας οὐδέποτε, θόρυβον ἐγείρουσι κατὰ τῆς Ἐκκλησίας Θεοῦ, σπουδῆν ποιούμενοι ἀποπλανῆν τοὺς πολλοὺς, καὶ τῆς Ἐκκλησίας ἀποτέμνειν ἑλεεινῶς, ὄξεν ἑαυταῖς ἐκ τούτων πορίζειν οἰόμενοι. Ἐδέησε γοῦν διὰ ταῦτα σύνδοον συγκροτηθῆναι μεγάλην, τοῦ γαληνοτάτου βασιλέως ἡμῶν ἔλεον λαβόντος τῶν ἀπολλυμένων ψυχῶν. Αἰδὲ καὶ μεταπεμφθέντες παρὰ τῆς ἐκ Θεοῦ κρατεῖας, καὶ ἀγίας βασιλείας αὐτοῦ, καὶ τοῦ ἀγνωτάτου καὶ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου κυρίου Καλλιστοῦ, οἱ ἱερώτατοι ἀρχιερεῖς καὶ ὑπέρτιμοι (2), ὅ τε Ἡρακλείας, ὁ Θεσσαλονικῆς, ὁ Κυζίκου, ὁ Φιλadelphείας, ὁ Χαλκηδόνος, ὁ Μελνίκου, ὁ Ἀμασείας, ὁ

Fr. Combesii notæ.

(1) *Māλλον δὲ κατ' αὐτὸς αὐτοῦ.* Sic quasi elegantiz causa quandoque in istis iuveræ voces. Porro Joannes hic Beccus est egregius confessor, ob catholicæ fidei defensionem de processione Spiritus sancti, ab Andronico sede pulsus. Potuit hic Barlaamum damnare petulantiz in monachos, ipsiusque Palame errores postmodum approbare. Ejus plura edidit Allat. Nicephori Blemmidæ scriptis adductus est, ut fidei catholicæ animum accommodaret, exque Ecclesiæ sensu esse Spiritum et ex Filio agnosceret. Palamitarum factionis facilitatem ut deponeretur, seu, in eam rem eos operam contulisse, vel ex iis quæ sequuntur, liquet, ac quod cum Acindyno sentire accusatus est; qui ipse errorem turpissimum egregie exagitaret.

Legatur ejus Opusc. eo argum. apud Leonem Allat. citatum.

(2) *Ἀρχιερεῖς καὶ ὑπέρτιμοι.* Quasi, *episcopi et metropolitæ.* Hypertimi enim dicti omnes metropolitanico jure gaudentes, sive erant *ἐξαρχοὶ* saltem *ἐπαρχιών*, quos fere recentii usu archiepiscopos dicimus, et vere metropolitæ sunt, capita scilicet provinciarum, plures sub se episcopos habentes, sive solum metropolitæ quasi nomine tenus, hoc scilicet aucti honore, favore ac diplomate principia. Quomodo sæpe in eadem provincia plures erant hypertimi. Videtur hoc concilium, τῶν ἐκδημοῦτων, ex illis duntaxat præsulibus qui Constantinopoli inventi sunt, coactum, ut et alia duo, alterum in quo Barlaamus, alterum in quo Acindynus

σηρακλειας, ὁ Πηγῶν, ὁ Βερόλιας, ὁ Τραπεζοῦς, ὁ Τραπεζουπόλεως, ὁ Σηλυβρίας, ὁ Εὐπρω, ἰδαστριδος, ὁ Αἰνου, ὁ Σουδαλας, ὁ Βρούσαιος, ὁ ἰτων, ὁ Βιζύης, ὁ Γαρέλλης, ὁ Μηδείας, ὁ Τε-, ὁ Καλλιουπόλεως, ὁ Ἐξαντιδίου, ὄντων καὶ ἡνωμένων τοῦ Ἀνδριανουπόλεως (3), τοῦ Χρι- πύλεως, τοῦ Διδυμοτείχου· παρόντων καὶ θεο- τεμάτων ἰπισκόπων τοῦ Πανίου, τοῦ Καριουπό- , τοῦ Παμφύλου, τοῦ Ἀθύρα, τοῦ Καμπανίας, Εὐνάου, τοῦ Ἐλευθερουπόλεως, προκαθεσθέντος ῥαληνοτάτου καὶ κρατίστου καὶ ἀγίου ἡμῶν αὐ- κτωρος καὶ βασιλέως· κυρίου Ἰωάννου Καντα- γνου, ἐν τῷ τρικλίῳ τῷ οὕτω πως ἐπιλεγο- | Ἀλεξιακῶ τῶν ἱερῶν Βλαχερνῶν· συνεδριά- κτῆ ἄγιε βασιλεῖα αὐτοῦ καὶ τοῦ ἀγιωτάτου καὶ μαινεῖου πατριάρχου κυρίου Καλλίστου· καὶ ἐπι- περιποθῆτου αὐταδέλφου τῆς ἁγίας βασιλείας ἢ κυρίου τοῦ Ἀσάνη· καὶ ἐπι τοῦ περιποθῆτου δέλφου τῆς ἁγίας βασιλείας· αὐτοῦ τοῦ πανευτυχε- νου σεβαστοκράτορος κυρίου Μανουὴλ τοῦ Ἀσάνη· ὅς καὶ τοῦ περιποθῆτου ἀνεψιῦ τῆς ἁγίας βασι- ; αὐτοῦ πανυπερσεδάστου κυρίου Ἀνδρονίκου τοῦ νη· παρακαθημένω τῆς συγκλήτου σὺν τοῖς ἄρ- τῦσι καὶ ἐκκλησιαστικοῖς ἄρχουσιν, καὶ συνειλεγ- νων τῶν τε ἡγουμένων καὶ ἀρχιμανδριτῶν τῶν ἐν τῇ ἴμοσι ταύτῃ πόλει· ἐπι τε ἱερομονάχων καὶ ἱερῶν ιοναχῶν οὐκ ὀλίγων, οὐκ ἄπόντων καὶ τινων τῶν Ἐκκλησίας ἀρχόντων· περιεσθηκότας δὲ καὶ λαοῦ, ἐν τούτοις φιλήκοον· προσεκληθήσαν καὶ οἱ θε- ὦντες, καὶ τὴν Ἐκκλησίαν κατατέμνοντες οὐ- καὶ ἠρωτήθησαν, τίνας ἐνεκεν, βασιλέως· εὐσε- ζώντος, παρ' αὐτῶν δὲ τοιαῦτα κατὰ τῆς εὐ- λίας τολμᾶται. Οἱ δὲ ἠτιδάσαντο προσθήκην τινα | χειροτονία τῶν χειροτονουμένων ἀρχιερέων (4) νημένην. Ἐν αἰτίαι· δὲ ἱποιοῦντο καὶ τὴν

Α Θεσσαλονίκης, ἐπειδὴ σκανδαλιζέσθαι ἔλεγον κατ' αὐτοῦ ἐν τισὶ τῶν πρὸς Βαρλαάμ καὶ Ἀκινδύνου ἀν- τιβήρητικῶς αὐτῷ συγγεγραμμένων. Ὁ δὲ Θεσσαλο- νίκης, λαοπὼν ὁμοίως αὐτοῖς, εἶπα, τὰ ἐκείνων φρο- νεῖτε. Οἱ δὲ κατὰ μίμησιν Ἀκινδύνου, ὡς ἐκεῖνος ἔξαρκος ἐγένετο τοῦ καθηγησαμένου αὐτῷ τῆς πλά- νης Βαρλαάμ, οὕτως οὗτοι τούτων ἀμφοτέρων. Ὁ δὲ Θεσσαλονίκης, ἀνθυποκρίθων, καὶ μὴν, φησὶν, οἱ πλείους τῶν ἀντιλέγειν προφητημένων ἡμῖν φανερώς τῆς Βαρλαάμ καὶ Ἀκινδύνου κακοδοξίας· προεστά- μμοι μέχρι καὶ εἰς δεῦρο ἀμεταμέλητοι διετέλεσαν, οἷς καὶ οἱ λοιποὶ συνταταγμένοι φανεροὶ πάντως ἐστὶ, πρὸς ἐκείνους ὥσπερ παράδειγμα ἐνεκὰ γε δογμάτων ἀκριδῶς ἀφορῶντες.

Β Ἐπὶ τούτοις ἡ θεία σύνοδος, πρὸς ἣν πατὴρ δυσχε- ραίνων, φησὶ, προσθήκην, ἥτις οὐδὲ προσθήκη ἀν- καλοῖτο δικαίως, ὡς ἀνάπτυξις οὕσα τῆς οἰκουμενι- κῆς ἐκτεῆς συνόδου, οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν ἢ ἀποκλήρυξις Βαρλαάμ τε καὶ Ἀκινδύνου· ἦν οἱ μεμψόμενοι, δη- λοὶ πάντως τοῖς καὶ ὁπωσοῦν συνειδίετο τῶν τοῦ Βαρλαάμ καὶ Ἀκινδύνου ἀντιποιούμενοι. Οἱ δὲ καὶ πάλιν ἠρνοῦντο μὴ τοῖς ἐκείνων στοιχεῖν. Ὡς δὲ καὶ λέγειν ἠρξάντο, ἐν οἷς ἐσκανδαλιζόντο, λέξισιν αὐ- ταῖς· ἠτιῶντο, ἅπερ καὶ Βαρλαάμ καὶ Ἀκινδύνος πρότερον κατὰ τε τοῦ Θεσσαλονίκης καὶ τῶν μονα- χῶν διεξῆκε. Τῶν δὲ καὶ ἀπὸ τούτων δῆλων γεγενη- μένων τὰ ἐκείνων ἀνιάτως νοσοῦντων, ἔβοησεν τῷ θεοτάτῳ καὶ ἁγίῳ βασιλεῖ, συνειρηκότας καὶ τοῦ ἀγιωτάτου καὶ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου καὶ πά- C σης τῆς ἱερᾶς συνόδου, ὡς ἂν τῆς περὶ τῶν προκει- μένων δογμάτων ζητήσεως ἀπ' ἀρχῆς εἰς τέλος βα- σανισθείσης τάληθες ἐν τούτοις διαγνωσθῆ. Τούτο δὴ καὶ τοῦ Θεσσαλονίκης ἐπανέειπεν, ἐκείνοι παντελῶς ἀπηγόρευον (5). Ἀλλὰ καὶ ἀπαιτούμενοι φανεράν τὴν οἰκίαν περὶ τῶν προκειμένων ἐκθέ-

Fr. Combessii notæ.

mlitarum factione oppressi sunt. Nec aliter non Beccus videtur damnassee errores Palamæ, a simili coactio concilio, quanquam non videtur illi adfulisse antistites, paucis admodum uorum communionem ac Becci ipsius palam uerborum admittentibus, quidquid Michael solus anniteretur; haud dissimili exitu a illo Lugdunensi ac fuit a concilio Florentino, gentis peruicaciam, qua Petri ac Christi uovilis respuentes, Mahumeti præda effecti jam pene unpti sunt. Sunt quidam hic episcopatus, um nomina non existent in Notitiis sedium pa- ehae Constantinopolitano subjectarum, sive nouæ sedes, sive mutatis nouisque homini- viteres; nec vacat de his plura inquirere. hnt istis tabulas geographicas, qui huic ilarius student disciplinæ.
) *Ὅραται καὶ διὰ ἡνωμένων τοῦ Ἀδριανου- πώ.* Sic quoque in subscriptionibus tres repolitæ διὰ ἡνωμένων dicuntur. Accepi ac si vicarios, ac quod sententias illi suas ad syno- misissent. Nisi rem acu attigi, gratiam faciet me docebit: nec enim profiteor me scire ecclie- ica omnia, sic præsertim recentis ævi. Adria- nis civitas tantū visa, ut sibi eam Turci ante am Constantinopolim, ubi jam ex Asia traje- nt, regiam fecerint. Necdum tamen id conti- t. Ipse Palamas dum Constantinopolim petit, rca, qui jam Callipolis potitū erant, captus,

inque Asiam adductus est, ubi hæcænonis illi im- porabant. Exstat ejus epistola ad suos Thessaloni- censes de suis ibi laboribus; ut et disputatio πρὸς τοὺς ἀθλοὺς Χιδνας (sic vocat Turcarum doctores) conscripta a Taronita Medico, qui tunc aderat. Essent hæc non inutilia Historiæ Byzantinæ, ut et tanta illa de tentata barbaris Thessalonica, quæ habentur in sancti Demetrii Vita, cum aliis jam Allatio editis, de illa semel et iterum expre- gnata.
(4) *Προσθήκη τινα ἐν τῇ χειροτονία τῶν χειροτονουμένων ἀρχιερέων.* Nonum istud aliquid in ordinandorum episcoporum professione, occasione motarum nuper quæstionum, uti fore solebat, cum dogma aliquod percrescebat, recensque impu- gnatum plenam demum fidem obtinebat. Quod respondet synodus, eam additionem nihil aliud esse, quam sextæ synodi explicationem, inde ac- ceptum videtur, quod in illa duplex operatio in Christo definiatur, humana scilicet et divina; et quod nulla res sit operationis experta seu virtutis; ac neque Deus, quod illi sic imperite acceperunt, ac si in Deo velut in creatis, operatio seu virtus aliud re ipsa esse: ab essentia, non ipsamet ut voluntas et agens, ob summam Dei simplici- tatem.
(5) *Ἐκείνοι παντελῶς ἀπηγόρευον.* Fortis ἀπηγόρευον. Eisdem verba sunt ejusdem fore et formationis et significationis. Poterant viri ca-

εθαι δέξαν, οὐδαμῶς ἤθελον, πρόφασιν σκανδαλῶν ἅ τὰ προειρημένα ποιούμενοι. Δόγων δὲ κινήθεντων πολλῶν κατὰ τὴν πρώτην ταύτην συνέλευσιν, τὰ μὲν τῆς ἐνοστάσεως ταύτης διελύθη· κεκύρωται δὲ ἐγγράφως, ὡς ἂν ἐν τῇ δευτέρᾳ συνελεύσει ἀρξωνται μὲν οὗτοι δὴ, οἱ πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν διαφερόμενοι, ὅθεν ἂν βούλωνται, εἶτα μετ' αὐτοῦ τοῦ Θεσσαλονίκης ἀρξάμενος, ὅθεν ἂν βουληθῆ, εἶπεν πάντα τὰ κατὰ γνώμην αὐτῶ.

Συγκροτηθεὶς δὲ καὶ δευτέρας συνελεύσεως, ἀπαντῶσι κάκεινοι· καὶ ἀρξάμενοι εἶπον κατὰ τοῦ Θεσσαλονίκης, ὅσα ἐβούλοντο. Ἀρξάμενος δὲ καὶ τοῦ Θεσσαλονίκης πρὸς ἔπος τοῖς παρ' ἐκείνων προβεβλημένοις ἀπαντῶν, τοὺς τε λόγους συνέχισεν καὶ πρὸς φυγὴν ὤρμησεν· καὶ πολλὰ βιασθέντες, οὐκ ἠνέσχοντο παραμῆναι. Δόντες δὲ ὑποσχάσεις εἰς ἐτέραν συνέλευσιν ἐνδημήσαι, πάλιν φεύγουσι μηδενὸς δεικνύοντες πρὸς τοῦ νεομισμένου καιροῦ.

Ὁ δὲ Θεσσαλονίκης προτραπείς παρὰ τε τοῦ ἐκ Θεοῦ βασιλέως ἡμῶν καὶ τῆς ἀγίας τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας, ὠμίλησεν παρρησίᾳ πλατύτερον πᾶσι περὶ τῶν προκειμένων εἰς ζήτησιν τῇ Ἐκκλησίᾳ δογμάτων· καὶ πάντες καὶ ἐπήνεσαν καὶ συνησαν. Ἐπεὶ δὲ καὶ τοῦτο προσέθηκε, λέγων ὡς· Ἐτερόν ἐστὶν ἢ ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας, ἀντιλογία (6), καὶ ἕτερον ἢ τῆς πίστεως ὁμολογία· καὶ ἐπὶ μὲν τῆς ἀντιλογίας οὐκ ἀνάγκη περὶ τὰς λέξεις ἀκριβολογεῖσθαι τὸν ἀντιλέγοντα, ὡς καὶ ὁ μέγας φησὶ Βασιλεὺς· ἐπὶ δὲ τῆς ὁμολογίας ἀκριβεῖά διὰ πάντων τηρεῖται καὶ ζητεῖται· καὶ διὰ τοῦτο τοῖς ἑαυτοῦ πρὸς Βαρλαάμ καὶ Ἀκινδύνον ἀντιρρητικὸς λόγοις συνέταξα, καὶ ἦν παρὰ ἀγίων ἐβεβήμη ὁμολογίαν τῆς πίστεως, ἵνα οἱ ἐντυγχάνοντες τοῖς ἡμετέροις ἐκ τῆς ὁμολογίας μανθάνωσιν τὸν τῆς ἀντιλογίας σκοπὸν, ἐζήτησεν ὁ κράτι-

στος καὶ ἕγιος ἡμῶν αυτοκράτωρ καὶ βασιλεὺς τῆν τοιαύτην ὁμολογίαν· καὶ προκόμισθεισας, ἀναγνωσθῆναι ταύτην ἐκέλευσεν. Οὐ γεγονότος, ἕκαστος ἠρωτήθη, ὡς ἔχει γνώμης περὶ ταύτης εἶπεν. Καὶ οὐδεὶς ἦν ὃς οὐκ ἔγκωμιον ἐμνήσθη περὶ ἐκείνης ἀποφαινόμενος, ἅμα τὸν τε Θεσσαλονίκης θαυμάζων, καὶ εὐχόμενος αὐτῶ τοῖς τῆς ὁμολογίας ἐκείνης συναπελθεῖν δόγμασι, καὶ μετ' ἐκείνης ἐμφανισθῆναι τῶ Κριτῇ ζώντων καὶ νεκρῶν κατὰ τὴν τῆς κοινῆς ἀπολογίας ἡμέραν. Καὶ ἡ μὲν δευτέρα συνέλευσις ἐν τούτοις ἐτελεύτησεν.

Συγκροτεῖται δὲ καὶ ἡ μετ' αὐτῆν. Ἀπαντήσαντες δὲ κάκεινοι, τὴν οἰκίαν ὁμολογίαν ἀναγνωσθῆναι ζητοῦσιν. Οὐ γεγονημένου, ἐν τῶ εὐλαί καὶ τοῦτο προσκαίμενος ἦν, *Περὶ δὲ Βαρλαάμ καὶ Ἀκινδύνον οὕτω περὶ ἐκείνων ἔχομεν γνώμης, ὡς καὶ ἡ ἀγία τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία περὶ τούτων φροσεῖ.* Πολλῶν δὲ μεταξὺ λόγων κινήθεντων, ἤρξαντο οἱ διαφερόμενοι τῆς κατὰ τοῦ Θεσσαλονίκης κατηγορίας· ἡ δὲ ἦν τοιαύτη· Ὡς ἔρα ἐν τισὶ τῶν ἑαυτοῦ συγγραμμάτων γράφει πολλάκις δύο καὶ πολλὰς Θεότητας, καὶ ταύτας ὑπερκειμένας καὶ ὑπερέμενας. Καὶ τοῦτον τὸν λόγον πολλάκις εἰπόντων καὶ περικροτησάντων, καὶ ταύτας δὴ τὰς φωνὰς καταειπωμένων, ὁ εὐσεβίστατος βασιλεὺς ἐπὶ τούτοις γενέσθαι ἡμῖν φανερὸν ἐκέλευσεν, πότερον τῶν λαληθέντων ἐν αἰτιαῖς ποιήσθε τὰς λέξεις αὐτάς, ἢ τὰ διὰ τῶν λέξεων δηλούμενα πράγματα, ἢ καὶ ἀμφοτέρω; Εἰ μὲν δὲ ὁ πόλεμος πρὸς τὰ πράγματα, εἴ τῃ σκιά τοῦ πράγματος κολεμεῖς, τῇ λέξει παραπληθήμενος; Ἐξεταστέον γὰρ δὴ αὐτὰ γυμνά τὰ πρῶτα, καὶ παρὰ τῶν θεολόγων τὴν ἐν τούτοις ἀληθειαν ζητητέον· εἰ δὲ τοῖς πράγμασι σύμφωνα διατελοῦντες, εἴ λέξει μείψασθε; Ἄλλ' ἡμεῖς γε ὁ

Fr. Combessii notæ.

tholici pugnam defugere ac disputationem, quod illud concilium totum Palamitarum viderent, quoniam factione ipsi opprimendi essent, et veritas ludibrio habenda, velut jam in Barlaamo et Acin duno fidelem prædamnata.

(6) Ἐτερόν ἐστὶν ἢ ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ἀντιλογία. Videtur hanc Palamas distinctionem adhibere, ne si quid inter disputandum, sive adversariis impugnando, sic absurdum exciderat, ut nec ipsis illi studentibus satis probari posset, aut ab erroris nota eis vindicari, neglectam in disputatione ex more, ac quasi ex Basilii ipsa regula, τὴν ἀκριβεῖαν, excusaret, in confessione ac fidei formula servatam, ex qua ejus fidei sinceritas foret pensanda. Dominica τῆς ὀρθοδοξίας (quæ est secunda Quadragesimæ, Græcis juniorum prima) fidei formulam habet Palamas, paulo breviorum, quam quæ exstat ad calcem hujus synodi illius nomine, in qua etiam suum procaius errorem tueretur, velut jam tertia in eam rem synodo victor, et cum ipsa Palamæ opinio, Ecclesiam catholicam sententia Constantinopoli (Palamitarum scilicet illi sedi incubantium judicio) haberetur. Debuit petulantissimus homo, qui tot tantosque ejus sedis antistites hæreses notatos in conciliis generalibus producat, non sic Isidoro vel Calixto fidere, ut quia illi eorumque synodi ejus tuerentur sententiam, tueri eam exstimaret ac probare Ecclesiam catholicam et apostolicam, non magis Satanæ parasyagogam, ubi maxime sic a Romana Ecclesia dis ideret, per cuius antistites, sic Constantinopo-

litani presules hæretici probati essent, atque eo nomine a synodia œcumenica (ipsam vere Ecclesiam, unumque Christi ovile, uno ejus vicario, in quo alinetur Christi sacerdotium, representantibus) damnati. Hinc enim regis ecclesiastica: Non licet generale synodum fieri absque Romano antistite; nullo humano ambitu, sed ipsam Christi institutione, summo in Ecclesia sacerdote Palamæ candorem subit mirari, qui nec Honorium papam ausus sit accessere, ut sula Sergio, Pyrrho, Paulo Constantinopolitani socium adungeret. Existimavit non justa satis collatione in illum a synodo pronuntiatum esse, cum nec auctor hæreseos esset, nec in eam operæ aliquid contulisset; sed nascentem atque serpenticam non satis forte apostolico vigore sensuque compressisset. Cui rei vel hoc ipsum argumento esset, quod Romæ et in Occidente nullas illa radices egisset: actura sane, si tanti nominis pontifex, seductore Sergio in eam serio abactus esset, aut illi quidquam petrocianus, quidquid Græca Syraque calliditas, Romana Latinaque simplicitate tantisper abuti visa esset; ac donec Joannes IV Petri, non tam æquitate, quam justa æmulatione, apostolicum gladium strinxit, Heracliumque ipsum conterruit, successoribusque Theodoro, Martino, Demno, Agathoni, Leoni, sempiternæ laudis exemplo prævit. Sic animatus olim in Honorium sui, nec aliter potius scripsi-se, quidquid secus Ippientibus Theophil Raynaudi oculis, perque eos salutis alia, deprehensum sit.

λέξων ἕνεκεν ἐνταῦθα συνελήυθαμεν · οὐδὲ γὰρ Ἀ
περὶ τῶν ὀνομάτων, κατὰ τὸν Θεολόγον, ζυγομα-
χῆσοματ, κίνδυνον οὐδένα εἰδότες περὶ τὰς λέξεις,
ὡς ἂν ὁ νοῦς ὑγιαίνειν δοκῇ.

Ἐπὶ τοῦτοις ὁ Θεσσαλονίκης, Λίξων ἐμοὶ λόγος
ὀλίγος, ἔφη · Ὁ γὰρ ἐν ῥήμασιν ἡμῖν, ἀλλ' ἐν
πράγμασιν ἡ ἀλήθειά τε καὶ ἡ εὐσέβεια, κατὰ τὸν
Θεολόγον Γρηγόριον. Περὶ δὲ δογμάτων καὶ πραγ-
μάτων τὸν ἀγῶνα ποιούμεαι. Κἂν τις ἐπὶ τῶν πραγ-
μάτων ὁμοφωνῇ, πρὸς τὰς λέξεις οὐ διαφέρομαι.
Πρὸς δὲ τὴν παρὰ τῶν λεγόντων κατηγορίαν ἐκείνο
λέγω · Δύο μὲν ἐγὼ Θεότητος ἢ πολλὰς καὶ διαφόρους
ἐπὶ τῆς ἁγίας Τριάδος, ὡς ἄλλην μὲν εἶναι τοῦ Πα-
τρὸς, ἄλλην δὲ τοῦ Υἱοῦ, ἄλλην δὲ τοῦ Πνεύματος,
οὔτε ἐφρόνησα, οὔτε φρονῶ, οὔτε μὴν φρονήσω τῇ
χάρτι τοῦ Χριστοῦ · ἀλλὰ καὶ τοὺς οὕτω φρονούντας
καθυποβάλλω τῷ ἀναθέματι. Ἄλλ' οὐδὲ ἄλλο τί φημι
Θεότητα ἐκτὸς τῆς τρισυποστάτου Θεότητος · οὔτε
οὐσίαν θείαν ἢ ἀγγελικὴν, οὔτε ὑπόστασιν, κατὰ
τὴν μέγαν Διονύσιον, ἀλλ' ἐνεργείας θείας καὶ προ-
δοῦς τινὰς φύσει προσούσας καὶ ἐξ αἰδίου τῷ Θεῷ
τῷ τῆς Θεότητος ὀνόματι προσηγόρευσα, τοῖς ἁγίοις
οἰόμενος σύμφωνα λέγειν. Ἄλλ' οὐδὲ ταῦτα εἶπον
ἂν, εἰ μὴ πρὸς ἀνάγκην ἤλθον παρὰ τοῦ ἀντιλέγοντος,
καὶ κατὰ ἀντιπαράστασιν καὶ πρὸς ἐκείνον ἀγωνι-
ζόμενος, μόνην ἀκτιστον λέγοντα Θεότητα τὴν οὐσίαν
τοῦ Θεοῦ, πᾶσαν δὲ δύναμιν καὶ ἐνεργείαν θείαν, τῆς
οὐσίας διαφέρουσαν, εἰς κτίσμα κατασπῶντα. Ἄλλως
τε καὶ τοῦτ' εἶπον, οὐ πολλὰς συνάγων ἐντεῦθεν
Θεότητας, ὡς αὐτοὶ καταψεύδονται · καὶ δῆλον ἐκ
τῶν ἐμῶν συγγραμμάτων, τῶν τε ἄλλων καὶ τῆς ὁμο-
λογίας. Ἐν πᾶσι γὰρ οὕτω τοῦτο προάγεται παρ' ἐμοῦ
ὡς ὑπὸ τῶν ἀντιλεγόντων μὲν λεγόμενον, ὑπ' ἐμοῦ
δὲ μὴ στεργόμενον · μίαν γὰρ οἶδα Θεότητα, τὴν
αὐτὴν τρισυπόστατον, καὶ παντοδύναμον καὶ ἐνεργῆ.
Ἡλὴν οὔτε τότε περὶ τῶν λέξεων ὁ σκοπὸς ἐμοί, ἀλλ'
ἄπας ὁ ἀγὼν περὶ τῶν πραγμάτων · οὔτε νῦν περὶ
ὀνομάτων καὶ συλλαβῶν διαφέρομαι, ἀλλὰ τῶν
πραγμάτων εὐσεβῶς ἀνακηρυχθέντων, Χριστοῦ χά-
ριτι ἑτοιμάς εἰμι πᾶν ἕπερ ἂν ἡ θεία σύνοδος περὶ
τῶν λέξεων διαγνῶ, στέργῃ καὶ ἀποδείξασθαι. Ἐφ'
οἷς ὁ τε εὐσεβέστατος καὶ γαληνότατος βασιλεὺς καὶ
ἡ θεία σύνοδος τὸν Θεσσαλονίκης ἀποδείξάμενοι διὰ
πάντων τῆς εὐσεβοῦς διανοίας, ἢ περὶ τὰ θεία κε-
χρημένος διετέλει, καὶ μάλιστα τῆς εὐγνωμοσύνης
αὐτὸν ἐπαινέσαντες, Θεότητος μὲν δύο ἢ πολλὰς, ἢ
ὅπως ἀριθμὸν Θεότητων, μήτε λέγεσθαι μήτε μὴν
νοεῖσθαι ἀσφαλῶς διωρίσαντο · μηδὲ γὰρ εἰρησθαι
τοῦτο παρὰ τῶν θεολόγων ῥητύς · διαφορὰν μέντοι
οὐσίας θείας καὶ θείας ἐνεργείας, ἢ καὶ θείων ἐνερ-
γειῶν, καὶ μᾶλα καὶ νοεῖσθαι καὶ λέγεσθαι πρὸς-
τρέψεντο · διαβρῆθην τοῦ τοιοῦτου δόγματος παρὰ
τῆς Ἐκκλησίας κεκηρυγμένου, ὡς καὶ κάτω δειχθή-
σεται. Ὁ δὲ Θεσσαλονίκης προθύμως καὶ λίαν
ἀσμένως τοῦτο καταδέξατο · καὶ ἡ μὲν τρίτη συνέλευ-
σις ἐν τοῦτοις ἐτελεύτησεν.

Γενομένης δὲ καὶ τετάρτης, ἤρξαντο πάλιν οἱ δια-
φερόμενοι λέξεις τινὰς αἰτιάσθαι ἐμφορομένας ἐν τοῖς
τοῦ Θεσσαλονίκης συγγράμμασι · τῶν πραγμάτων
ἀφέμενοι. Τοῦ δὲ θειοτάτου βασιλέως καὶ τῆς συν-
δοῦ τῆς τῶν πραγμάτων ἐξετάσεως γινομένην, καὶ
παρὰ τῶν τῆς Ἐκκλησίας θεολόγων τὰς ἀποδείξεις
τῶν προβεβλημένων ζητούντων, προεκομισθῆ ὁ κατὰ
τοῦ Βαριλαάμ ἐκτεθείς συνοδικὸς Τόμος. Ὁς ἀναγνώ-
σθεις κελεύσει θεῖα τοῦ γαληνοτάτου βασιλέως ἡμῶν,
κοινωνοὺς διὰ πάντων τῆς τοῦ Βαριλαάμ κακοδοξίας
τοὺς διαφερομένους ἀπέδειξεν. Οὐ γὰρ ἠέσχοντο μὴ
διὰ τέλους ἀντιλέγειν τοῖς ἐκεῖ γεγραμμένοις περὶ
τε ἄλλων, καὶ μάλιστα περὶ τοῦ θειοτάτου φωτός τῆς
τοῦ Κυρίου Μεταμορφώσεως. Οὐ μὴν ἀλλ' ἐρωτωμέ-
νων τοῦ τε Θεσσαλονίκης καὶ τῶν διαφερομένων τῇ
Ἐκκλησίᾳ, ἔπως ἔχουσι δόξης περὶ τοῦ θειοτάτου
φωτός, ὁ μὲν δι' ὧν εἶπε καὶ ὧν ἀέγνω εἰς ἐπήκουον
πάντων ἐκ τῶν ἑαυτοῦ συγγραμμάτων, διὰ πάντων
ἀνεφαίνετο ἀσφαλῶς τῆς τῶν θεολόγων διανοίας ἐξ-
ηρημένος · οἱ δὲ δι' ὧν τε εἶπον καὶ ὧν ἐάλωσαν
συγγραφόμενοι, ἐξηλέγχθησαν διχοτομοῦντες εἰς
κτίστα καὶ ἀκτιστα τὴν μίαν Θεότητα τοῦ Πατρὸς,
καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τῷ τὴν μὲν
οὐσίαν τοῦ Θεοῦ ἀκτιστον λέγειν θεότητα, ἰσπερημέ-
νην πάσης δυνάμεως καὶ ἐνεργείας θείας · πᾶσαν δὲ
δύναμιν καὶ ἐνεργείαν Θεοῦ, καὶ ἀπλῶς τὸ τοῦτου
παντοδύναμον ἀθετοῦντές τε καὶ ἀρνούμενοι, καὶ
εἰς κτίσματα κατασπῶντες τὸν Θεόν, καὶ δύο λέγον-
τες αὐτὸν Θεότητας, ἀκτιστόν τε καὶ κτιστήν, ὑπερ-
κειμένην τε καὶ ὑφειμένην δυτῶς · ἐπεὶ καὶ τὸ ἐν τῷ
Θαθαρίῳ λάμψαν τῆς Θεότητος φῶς ποτὲ μὲν οὐσίαν
ἔλεγον εἶναι Θεοῦ, ποτὲ δὲ φάσμα καὶ παραπέτασμα
καὶ Ἰνδαλμα καὶ κτίσμα · ὡς εἶναι κατ' αὐτοὺς τὸ
αὐτὸ κτίσμα καὶ οὐσίαν Θεοῦ. Προεκομισθησαν δὲ
παρὰ τοῦ Θεσσαλονίκης καὶ γράμματα ἐκείνων οὐ-
κείχειρα, ἐν οἷς κατηγοροῦν αὐτοῦ, ἀκτιστον εἶναι
λέγοντος τὸ θειότατον ἐκείνο· φῶς καὶ ἔλλαμψιν, ἀλλ'
οὐκ οὐσίαν Θεοῦ. Ἄλλὰ καὶ δι' ὧν κατηγοροῦν τοῦ
Θεσσαλονίκης, ὡς πολλὰς λέγοντος Θεότητας, ἐπει-
δήπερ πάσα· τὰς θείας καὶ κοινὰς τῶν τριῶν ὑπο-
στάσεων δυνάμεις τε καὶ ἐνεργείας ἀκτιστοὺς εἶναι
διατείνεται, φανεροὶ γεγύνασιν, ὡς οὐ πρὸς τὰς λέ-
ξεις αὐτοῖς ὁ πόλεμος · ἀλλ' οὔτε διαφορὰν θείας οὐ-
σίας καὶ θείας ἐνεργείας, οὔτε μὴν ἀκτιστον εἶναι
τὴν θείαν καὶ παντοδύναμον ἐνεργείαν νομίζουσι.
Ἐφ' οἷς προτεθέντων τῶν θεολόγων τῆς Ἐκκλησίας,
ἀνεγνώσθη ἀπὸ μὲν τοῦ μεγάλου Βασιλείου πολλὰ
τε ἄλλα καὶ δὴ καὶ ταῦτα · Εἰ γὰρ οὐδὲν (7) ὅλως
ἐπὶ Θεοῦ κατ' ἐπίνοιαν ὁ Εὐνόμιος θεωρεῖ, ἵνα
μὴ δόξῃ ἀνθρώπιναις τὸν Θεὸν σεμνύνειν προση-
γορίαις, πάντα ὁμοίως οὐσίαν ὁμολογήσει τὰ
ἐπιλεγόμενα τῷ Θεῷ. Πῶς οὖν οὐ καταγέλαστον
τὸ δημιουργικὸν οὐσίαν εἶναι λέγειν · τὸ προ-
νοητικὸν πάλιν οὐσίαν, τὸ προγνωστικὸν
ὡσαύτως, καὶ ἀπαξιαπλῶς πῦσαν ἐνεργείαν οὐ-
σίαν τίθεσθαι ;

Fr. Combefisii notæ.

(7) Inopite assumpta hæc pro Palama, cum sermo sit de distinctione rationis.

Ἀπὸ δὲ τοῦ θεολόγου Δαμασκηνοῦ, ἐν οἷς περὶ τῶν δύο ἐνεργειῶν τῶν ἐν τῷ Κυρίῳ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ διδάσκει, λέγων, Ἰστέον ὡς ἄλλο ἐστὶν ἐνέργεια καὶ ἄλλο ἐνεργητικόν, καὶ ἄλλο ἐνέργημα, καὶ ἄλλο ἐνεργῶν. Ἐνέργεια μὲν οὖν ἐστὶν ἡ δραστική καὶ οὐσιώδης τῆς φύσεως κίνησις· ἐνεργητικὸν δὲ ἡ φύσις, δὲ ἡς ἡ ἐνέργεια προέεισιν· ἐνέργημα δὲ τὸ τῆς ἐνεργείας ἀποτέλεσμα· ἐνεργῶν δὲ ὁ καχημέτρος τῆ ἐνεργείας, ἧται ἡ ὑπόστασις.

Ὁ δὲ θεὸς Μάξιμος ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ ἐπιγραφομένῳ, « Ἐκ τῆς ἐπὶ σεκρέτου διαλέξεως, Πάντως, φησὶν, ἀνάγκη ἐπὶ Χριστοῦ θελήσεις λέγεσθαι καὶ ἐνεργείας, καὶ πᾶσι ἀνάγκη· οὐδὲν γὰρ τῶν ὄντων χωρὶς ἐνεργείας φυσικῆς ὑφέστηκεν. Οἱ γὰρ ἅγιοι Πατέρες φανερώς λέγουσι μῆτε εἶναι μῆτε γινώσκεσθαι χωρὶς τῆς οὐσιώδους αὐτῆς ἐνεργείας τὴν οὐρανὴν φύσιν.

Ἐπὶ δὲ οἱ ἔλεγον, μὴ μόνον τοῖς ἁγίοις διετέλου καθ' ἕνα μαχόμενοι, ἀλλ' ἦδη καὶ αὐτὴν τὴν ἄγλιαν καὶ οἰκουμένην ἔκτην σύνοδον ἀνατρέπειν καὶ καταλύειν ἐπιχείρουν, ἧ δὴ οὐκ ἄλλος ἦν ὁ σκοπὸς, περὶ δὲ τῶν δύο φυσικῶν θελημάτων καὶ τῶν δύο φυσικῶν ἐνεργειῶν τῶν ἐν τῷ Κυρίῳ καὶ Θεῷ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ πᾶσα ἡ πρόθεσις γέγονε, καὶ ἦν ἀνάγκη διὰ ταῦτα προκομισθῆναι τῆς τοιαύτης συνόδου Πρακτικὰ, καὶ ἀναγνωσθῆναι, καὶ ἀπὸ τούτων ἐδ εὐσεβῆ ἀνακηρυχθῆναι, τὰ μὲν προετέθησαν ἐπὶ τοῦ μέσου· οἱ δ' εὐθύς ἀπὸ τῶν προτεθῆναι ἀνέκραξαν, Μὴ τὰ Πρακτικὰ τῆς συνόδου, ἀλλὰ τὸν ἕρον μόνον ἀνάγνωθι. Τῆς δὲ θείας συνόδου διαπορουμένης ὅτι ποτε βούλεται ἡ τοιαύτη φωνή, καὶ ἀν' οὗτουπερ ἀποδοκιμάζουσι, καὶ οὐ δέχονται τὰ Πρακτικὰ, ἐκείνοι καὶ οὕτως τῆς αὐτῆς περιέργου κακονοίας καὶ δισετραμμένης γνώμης οὐδ' ὅπως οὖν ἀφίσταντο, τῶν Πρακτικῶν μηδὲως προσέμενοι τὴν ἀνάγνωσιν, Ἐπὶ τούτοις κελεύσει θεῖα τοῦ γαλινοτάτου βασιλέως ἡμῶν ἀνεγνώσθη ῥῆσις ἀπὸ τοῦ συνήθως ἐπὶ ἄμβωνος ἀναγιγνωσκόμενου τῆ Κυριακῆ τῆς Ὁρθοδοξίας συνοδικῆς, ἧτις καὶ ἐπὶ λέξεως ἔχει οὕτως·

Τοῖς ἀποβαλλομένοις τὰς τῶν ἁγίων Πατέρων φωνὰς τὰς ἐπὶ συστάσει τῶν ὁρθῶν δογματικῶν τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας ἐκφωνηθείσας, Ἀθανασίου, Κυρίλλου, Ἀμβροσίου, Ἀμφιλοχίου, τοῦ θεηγόρου Λέοντος τοῦ πρῶτου ἀρχιεπισκόπου τῆς κρσθυτέρας Ῥώμης, καὶ τῶν λοιπῶν· εἶτε τε καὶ τὰ τῶν οἰκουμηνικῶν συνόδων Πρακτικὰ, τῆς τετάρτης, φημι, καὶ τῆς ἐκτης, μὴ κατασκαζόμενοις, ἀνάθεμα. Ἐπὶ τούτοις ἀνεγνώσθη καὶ ῥῆσις τῶν Πρακτικῶν ἔχουσα ἐπὶ λέξεως οὕτως· Τίς γὰρ, εἰ καὶ βραδύς εἴη πρὸς τὸ τοῖσαι, οὐ θεωρήσει, ὅπερ πᾶσι φαίνεται, ὅτι ἀδύνατον καὶ παρὰ τὴν τάξιν τῆς φύσεως ἐστὶ δύνασθαι εἶναι φύσιν, καὶ ἐνεργεῖαν μὴ ἔχειν φύσεως, ὅπερ οὐδὲ ἀπὸ τῶν υἱρτικῶν ποτε ἐδοκιμάσθη λέγεσθαι, οἵτινες πάσας τὰς ἀνθρωπίνους κακουργίας καὶ σχολιάς ζητήσεις κατὰ τῆς ὀρθότητος τῆς πίστωσης, καὶ συναθροισμοῦ ταῖς φανυλάτῃσιν αὐτῶν προσφύρους ἐξεύρον. Πῶς

οὖν διακρίνεται ἀπὸ τῶν ἁγίων Πατέρων ἐκφράζει, ὅτι ἀπὸ τῶν βεβηλῶν αἱρετικῶν καταλύεται εὐρεθῆναι, ἐπὶ τοῦ παρόντος δυνησεται π. ο. κτεσθῆναι, ἵνα τῶν δύο φύσεων τοῦ Χριστοῦ, τῆς θείας δηλονότι καὶ τῆς ἀνθρωπίνης, ὡς τῶν αἰ ἰδιότητες ἀκέραιοι εἶναι γνωρίζονται ἐν Χριστῷ, μίαν ἔχουσιν ἐνέργειαν; Τίς ποτε ὀρθῶς φρονῶν δυνησεται ἀποδείξαι; ὁπόταν, ἔαν μία ἐστὶν, εἰπωσιν, Ἡ χρονικὴ ἡ ἀίδιος λαχθήσεται, θεία ἡ ἀνθρωπίνη, ἀκτιστος ἡ κτιστὴ· ἡ αὐτὴ ἧτις καὶ τοῦ Πατρὸς ἐστὶν, ἡ ἕτέρα παρὰ τὸν Πατέρα. Εἰ εἰσὶν μία ἐστὶν ἡ αὐτὴ, μία καὶ τῆς θεότητος καὶ τῆς ἀνθρωπότητος τοῦ Χριστοῦ κοινή ἐστὶν, ὅπερ ἀλλόκοτόν ἐστι λέγεσθαι. Ὁπόταν ἕκαστος ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ὁ αὐτὸς Θεὸς καὶ ἀνθρώπος ἐστὶ, τὰ ἀνθρώπινα ἐνεργήσας ἐπὶ τῆς γῆς, ὁμοίως αὐτῷ καὶ ὁ Πατὴρ ἐνέργησας φυσικῶς. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Πατὴρ ποιεῖ, ταῦτα καὶ ὁ Υἱὸς ὁμοίως ποιεῖ. Ἐπει, ὅπερ ἡ ἀλήθεια περιέχει, ἐν ὅσῳ ἀνθρώπινά τινα ἐνέργησεν ὁ Χριστός, πρὸς μόνον τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ὡς Υἱοῦ ἐκπλαφῆσται. Ἄττω οὐκ ἐστὶ τὰ αὐτὰ οἷα καὶ τοῦ Πατρὸς. Κατ' ἄλλο γὰρ δηλονότι καὶ ἄλλο ἐνέργησεν ὁ Χριστός, ἵνα κατὰ τὴν θεότητα, ἡ ποιεῖ ὁ Πατὴρ, ταῦτα καὶ ὁ Υἱὸς ὁμοίως ποιῇ· καὶ κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα, ἡ εἰσι τοῦ ἀνθρώπου ἰδία, ὁ αὐτὸς οὗτος ἐνεργεῖ ὡς ἀνθρώπος, ἐπειδὴ ἀληθὴς ἐστὶ καὶ Θεὸς καὶ ἀνθρώπος. Ὅθεν καὶ ἀληθῶς πιστεύεται δεῖ ὁ αὐτὸς οὗτος εἰς ὅν ἔχει φυσικὰς ἐνεργείας, τὴν θείαν δηλονότι καὶ τὴν ἀνθρωπίνην· τὴν ἀκτιστον καὶ τὴν κτιστήν, ὡς ἀληθινὸς καὶ τέλειος Θεός, καὶ ἀληθινὸς καὶ τέλειος ἀνθρώπος, εἰς ὁ αὐτὸς, μιστὶς Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, Κύριος Ἰησοῦς Χριστός.

Καὶ πάλιν ἀπὸ τῶν αὐτῶν Πρακτικῶν προκομισθῆ ἐτέρα ῥῆσις, ἔχουσα ἐπὶ λέξεως οὕτω· Τῆς ἐκατέρως φύσεως ἐκατέραν ἴσμεν ἐνέργειαν, τὴν οὐσιώδη λέγω καὶ φυσικὴν καὶ κατάλληλον· ἀδιαίρετως προλοῦσαν! δὲ ἐκατέρας οὐσίας καὶ φύσεως, κατὰ τὴν ἐμπεφυκυῖαν αὐτῇ φυσικῇ καὶ οὐσιώδη κοινότητα, καὶ τὴν ἀμειστον ὁμοῦ καὶ ἀσύγχυτον θατέρας οὐσίας συνεκαγομένην ἐνέργειαν. Τοῦτο γὰρ καὶ τῶν ἐνεργειῶν ἐπὶ Χριστοῦ ποιεῖ τὸ διάφορον, ὡς περὶ δὴ καὶ τὸ εἶναι τὰς φύσεις τῶν φύσεων.

Ἄλλὰ καὶ ὁ παρ' αὐτῶν ζητούμενος ὁρος ἀναγνωσθεὶς εἶχεν ἐπὶ λέξεως οὕτως· Ἡ παρούσα καὶ οἰκουμηνικὴ σύνοδος, πιστῶς δεξαμένη καὶ ὑπείκει χειρὶν ἀσκαζομένη τὴν τε τοῦ ἀγιωτάτου καὶ μακαριωτάτου πάπα τῆς κρσθυτέρας Ῥώμης Ἀγάθωνος· γνησμένην ἀναφορὰν πρὸς τὸν εὐσεβεστάτον ἡμῶν βασιλέα. Καὶ μετὰ τινά· Ἐκομένη τε ταῖς ἁγίαις καὶ οἰκουμηνικαῖς πάντεσιν συνόδοις, καὶ τοῖς ἁγίοις καὶ ἐκρίτοις Πατέρεσιν, καὶ συμφώνως ἐρίλουσα, ὁμολοῦσι τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν τὸν ἀληθινὸν Θεόν, ἡμῶν τὸν ἕνα τῆς ἁγίας καὶ ὁμοουσίου καὶ ὡμοφύτου Τριᾶδος τέλειον ἐν θεότητι καὶ τέλειον τὸν αὐτὸν ἐν ἀνθρωπότητι, κατὰ πάντα ὁμοιον ἡμῶν

χωρίς ἁμαρτίας · πρὸ αἰώνων μὲν ἐκ τοῦ Πατρὸς Ἀ
γεννηθέντα κατὰ τὴν θεότητα · ἐκ' ἐσχάτων δὲ
τῶν ἡμερῶν τὸν αὐτὸν δι' ἡμῶν καὶ διὰ τὴν ἡμε-
τέραν σωτηρίαν, ἐκ Πνεύματος ἁγίου καὶ Μαρίας
τῆς Παρθένου, τῆς κυρίας καὶ κατὰ ἀλήθειαν
Θεοτόκου κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα· ἕνα καὶ τὸν
αὐτὸν Χριστὸν, Υἱὸν, Κύριον, Μονογενῆ, ἐκ δύο
φύσεων, ἀσυγχύτως, ἀτρέπτως, ἀχωρίστως,
ἀδιαίρετως ἡνωμένοι, οὐδαμῶς τῆς τῶν φύ-
σεων διαφορᾶς ἀνηρημένης διὰ τὴν ἔνωσιν· σω-
ζομένης δὲ μᾶλλον τῆς ἰδιότητος ἑκατέρας φύ-
σεως, καὶ εἰς ἕν πρόσωπον καὶ μίαν ὑπόστασιν
συντρεχούσης· οὐκ εἰς δύο πρόσωπα μεριζόμενον
ἢ διαιρούμενον, ἀλλ' ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν Υἱὸν
μονογενῆ, Θεὸν Ἀύτον, Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν,
κινῶν ὅτι οἱ προφηταὶ περὶ αὐτοῦ, καὶ αὐτὸς
ἑμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐξεκαίδευσε, καὶ τῶν
ἀγίων Πατέρων ἡμῶν ἐξεκαίδευσε Σύμβολον· καὶ
δύο φυσικὰ θελήματα ἔχει θελήματα ἐν αὐτῷ,
καὶ δύο φυσικὰς ἐνεργείας ἀδιαίρετως, ἀτρέπτως,
ἀχωρίστως, ἀσυγχύτως, κατὰ τὴν τῶν ἁγίων δι-
δασκαλίαν, ὡσαύτως κηρύττομεν· καὶ δύο μὲν
φυσικὰ θελήματα, οὐχ ὑπεραντί, μὴ γένοιτο,
καθὼς οἱ ἀσεβεῖς ἐφησαν αἰρετικοί, ἀλλ' ἐκόμε-
νον τὸ ἀνθρώπινον αὐτοῦ θέλημα, καὶ μὴ ἀντι-
πίκτον· ἢ ἀντικαλαῖον· μᾶλλον μὲν οὖν καὶ
ἐποτασσόμενον τῷ θεῷ αὐτοῦ καὶ παρθενοῖ
θελήματι.

Τούτων δὲ ἀναγνωσθέντων, κωφοὶς εἰκόεσαν οἱ τῆς
αἰρέσεως προϊστάμενοι, ἐν' καὶ πάντῃ ἀδιάφορον
βδόντες καὶ διατεινόμενοι τὴν θείαν τε καὶ ἄκτιστον
οὐσίαν, καὶ τὴν θείαν καὶ ἄκτιστον ταύτης ἐνεργεῖαν·
προφέροντες καὶ βητά, ὧν τὸ μὲν ἦν τοῦ θεοῦ καὶ
ὁμολογητοῦ Μαξίμου, τὸ δὲ τοῦ ἐν ἁγίοις ὁμολο-
γητοῦ Θεοδώρου τοῦ Γραπτοῦ, διαστρέφοντες καὶ πα-
ρρημηνεύοντες ταῦτα πρὸς τὴν οικείαν δυσσεβείαν.
Πῶ· γὰρ ἂν ὁ θεὸς Μάξιμος τῆ τοῦ Θεοῦ ἐνεργείᾳ
πολεμῆν ἐμελλεν (8), ὅ· γε ὑπὲρ τῶν ἐν Χριστῷ δύο
ἐνεργειῶν, τῆς τε θείας δηλαδὴ καὶ τῆς ἀνθρωπίνης,
δρόμους μὲν ἠλάθη τασούτους, γλῶτταν δὲ τὴν θεο-
φθόγγον ἐκείνην ἀφήρηται, χειρὰ δὲ ἐκείκοπται, καὶ

τέλος ἀειφυλάν καταδικασθεῖς, μαρτυρικῶν γενναίως
ἠσπασατο θάνατον; Τῶν δὲ καὶ ἐτι ἀντιλεγόντων,
καὶ προφερόντων τῷ Θεσσαλονίκῃς Θεότητα λέ-
γοντι τὴν θείαν ἐνεργεῖαν, ἀνεγνώσθησαν ῥήσεις
τῶν ἁγίων, τοῦ μὲν μεγάλου Βασιλεῖου, ἐν οἷς πρὸς
Εὐστάθιον τὴν λατρίην γράφει, Οὐκ οἶδα ὅπως ἐπι
τῆς τῆς φύσεως ἔνδειξιν τὴν προσηγορίαν τῆς
Θεότητος φέρουσιν οἱ πάντα κατασκευάζοντες,
ὡσπερ οὐκ ἀκηκότες παρὰ τῆς Γραφῆς δεῖ χει-
ροτονητῆ φύσιν οὐ γίνεται (9). Μωσῆς δὲ τῶν
Αἰγυπτίων ἐχειροτονηθῆ θεός, οὕτω πρὸς αὐτὸν
εἰπόντος τοῦ χρηματίζοντος, Ὅτι θεὸς σε δέδωκα
τῷ Φαραῶ. Οὐκοῦν ἐξουσίας ἰσθὺς εἴτε ἐποπι-
κῆς εἴτε ἐνεργητικῆς ἔνδειξιν ἢ προσηγορίαν
φέρει. Ἡ δὲ θεία φύσις ἐν πᾶσι τοῖς ἐκινουμέ-
νοις ὀνόμασι, καθὼς ἐστι, μένει ἀσηματωσ, ὡς ὁ
ἡμέτερος λόγος.

Τοῦ δὲ Νύσσης ἐν τῷ περὶ Θεότητος Υἱοῦ καὶ Πνεύ-
ματος λέγοντος, Φασὶν οἱ Πνευματομάχοι φύσεως
εἶναι σηματικὴν τὴν Θεότητα. Ἡμῶς δὲ φαμεν
δεῖν ὄνομα σηματικὸν ἢ θεία φύσις ἢ οὐκ ἔχει, ἢ
ἡμῖν οὐκ ἔχει· ἀλλ' εἰ τι καὶ λέγεται εἴτε παρὰ τῆς
ἀνθρωπίνης συνηθείας, εἴτε παρὰ τῆς θείας
Γραφῆς, τῶν περὶ αὐτὴν ἀποσημασθέντων ἐστὶ
τι. Αὐτὴ δὲ ἢ θεία φύσις ἀφραστός τε καὶ
ἀνεκφώνητος μένει, ὑπερβαίνουσα πᾶσαν τὴν
διὰ φωνῆς σημασίαν. Λαβέτωσαν δὲ τῆς αὐ-
τῶν ἀνοήτου σημασίας τὸν ὄφιν κατήγορον,
ὅς δείκνυσιν δεῖν τὸ τῆς Θεότητος ὄνομα τῆς
ὀρατικῆς ἐνεργείας τὴν σημασίαν ἔχει. Συμβου-
λεύων γὰρ ἀψασθαί τῶν ἀπηγορευμένων, τοῦτο
ἀπαγγέλλεται, καὶ ἐσσεθε ὡς θεοί. Ὅρῳς δεῖ τὴν θεατικὴν
ἐνεργεῖαν προσμαρτυρεῖ τῆ φωνῆ τῆς Θεότητος·
Ὅθ γὰρ ἐστὶ θεάσασθαί τι μὴ τῶν ὀφθαλμῶν
ἀνοιγόντων. Οὐκοῦν οὐχὶ φύσιν, ἀλλὰ τὴν θεα-
τικὴν δύναμιν ἢ τῆς Θεότητος προσηγορίαν πα-
ρίστησιν. Καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς πρὸς Ἀθλάδιον γρά-
φων, Θεός, φησὶν, ἐνεργούντα δηλοῖ· Θεότης δὲ
ἐνεργεῖαν. Οὐδὲν δὲ τῶν τριῶν ἐνεργεῖα, ἀλλὰ
μᾶλλον ἐνεργούν ἕκαστον αὐτῶν.

Fr. Combefisii notæ.

(8) Suppressæ auctoritates quæ Palamitarum D
nugas omnes possent elidere.

(9) Ὅτι χειροτονητῆ φύσις οὐ γίνεται. Apud
Basiliū, χειροτονία φύσις οὐ γίνεται. ubi interpr.
Ordinatio non est natura. Quod mihi non placet;
melius Laurent. Siphani apud Greg. Nyss. cui
perinde tractatus ille tribuitur: Quod natura non
eis ejus conditionis, ut constitui, eligi et designari
possit. Malim ego χειροτονίαν in danieli casu. Natura
non fit electione et quasi creatione, quæ per suffragia
est; factitie nimirum et institutione seu designatione,
sed ipsa nascitur vel a se est, et quasi fundamen-
talem reliquorum; quod nobis in Deo ignotam, nec
nisi ex effectibus nominatur, tum etiam cum Deum
dicimus. Ut enim auctor est Greg. Nyss. ad Ablā-
biam, vox illa, τὴν ἐποπτικὴν καὶ θεατικὴν δύναμιν
σημαί, ὡς inspeclricem et spectatricem, ἥνπερ δὴ
Θεότητα λέγομεν· quam Deitatem dicimus. Nec
aliter ejus frater hic, nempe Basil. Ἐξουσίας
ἐσθὺς εἴτε ἐποπτικῆς εἴτε ἐνεργητικῆς ἔνδειξιν ἢ

προσηγορία φησι. Potestatis cujusdam sive inspa-
triciis sive effectricis significandi vim habet; ubi
non bene Basillii interpres, potestatis suorum vel
mundanae administrationis. Non enim Moses datus
est deus Pharaoni, ut quasi illi in sacris præeset,
sed ut in ipsum adverteret, ejusque p-rvicaciam
edomaret, juxta ejus vocis duplex etymum, quod
magis Basilio arrisit, ἀπὸ τοῦ θεδοθαί· quod vi-
deat, inspeclret omnia, nec eum quidquam lateat;
καὶ παρὰ τοῦ θῶ τὸ κατασκευάζω καὶ ποιῶ. ait
Magnum Etymolog. ὁ πάντων ποιητῆς καὶ τῆς τῶν
πάντων κατασκευῆς αἰτίας, quod omnium creator
et auctor; τὸ ἐποπτικὸν, de illis qui sacra jam
velut intuentur, ac inspeclare censentur, in eis
scilicet perfecti, quo respexit interpr., non videtur
ad rem, vel ex mente Basillii. Alia vide in Etymolog.
Porro hæc, ac sequentia Nysseni, ne vel in specio
Palamitis favent, inepitissimeque velut ex eis victo-
res, adversarios in erroris sui consensum pænuarum
severitate cogunt.

Ὅτι δὲ διὰ πάντων τούτων ἐξεληλεγμένοι, προσ-
 ακλήθησαν παρὰ τῆς Ἐκκλησίας εἰς μετάνοιαν,
 πολλὰ πρότερον τοῦ γαληνοτάτου βασιλέως ἡμῶν μὴ
 ἀποπηδῆσαι τοῦ καλοῦ τῆς μετάνοιας φαρμάκου λό-
 γοις πολὺ τὸ ἐπαγωγὴν καὶ χάριεν ἔχουσι παρακα-
 κληκός αὐτοῦς. Οἱ δὲ οὐ κατεδέξαντο, ἀντικρυς
 λέγοντες, *Τὰς ὁδοὺς σου εἰδέναι οὐ βούλομαι.*
 Ἐνέμενον γὰρ οἷς κακῶς ἔγνωσαν ἐξ ἀρχῆς. Διὰ
 τοῦτο κελεύσει θεῖα τοῦ κρατίστου βασιλέως ἡμῶν
 καὶ τοῦ ἁγιωτάτου καὶ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου
 ἀνεγκώσθη Τόμος ἐπὶ καθαιρήσει μὲν προβῶς πρὸ
 καιροῦ τινος τοῦ Ἐφέσου, τοῦ Γάννου καὶ ἑτέρων,
 ὡς τὰ Βαρλαάμ καὶ Ἀκινδύνου νενοσηκώτων· μήπω
 δὲ εἰς ἔργον προβάς, διὰ τὸ τὴν ἐπιστροφὴν αὐτῶν
 καὶ μετάνοιαν ἀναμένειν, καὶ πᾶσι τρόποις καὶ
 μηχαναῖς ἀνακαλεῖσθαι ταύτην ὅλην προθυμίᾳ τε καὶ
 σπουδῇ. Καὶ ἀναγνωσθέντος, ἤρξατο ὁ τιμωτάτος
 μέγας χαρτοφύλαξ καὶ ὕπατος τῶν φιλοσόφων,
 κατὰ τὸ ἐκκλησιαστικὸν ἔθος, ἐρωτᾶν ἕκαστον ὅπερ
 ἔχει γνώμης περὶ τῶν κατὰ μέρος λαληθέντων τε καὶ
 ἐξετασθέντων δογματικῶν κεφαλαίων. Καὶ πάντες
 ἐνὶ στόματι ὡς ἐξ ἑνὸς κινούμενοι Πνεύματος, μετὰ
 τοῦ ἡνωμένου καὶ θεοπρεπῆ διακρίσιν καὶ διαφορὰν
 τῆς θείας· οὐσίας καὶ ἐνεργείας φανερώς ὠμολόγησαν,
 τοί; θεολόγοις ἐπόμενοι, ἀκτιστόν τε τὴν θεῖαν ἐνέρ-
 γειαν, οὐ δῆτα καὶ τὴν οὐσίαν ἑστερξαν. Καὶ θεό-
 τητα· καὶ ταύτην δὴ τὴν θεῖαν ἐνέργειαν ὀνομάζεσθαι
 παρὰ τῶν αὐτῶν θεολόγων ἀκούσαντες, ἀσμένως
 ἀδέξαντο.

Ἐπὶ τούτοις ἐρωτηθεὶς καὶ ὁ ἁγιώτατος καὶ οἰ-
 κουμενικός πατριάρχης καὶ αὐτὸς τὴν οἰκίαν γνώ-
 μην ἐξενεγκεῖν, λόγον τε διεξελθὼν πρότερον περὶ
 διαφορᾶς θείας οὐσίας καὶ θείας ἐνεργείας, καὶ τοὺς
 παρὰ τῶν ἁγίων λεγομένους τῆς διαφορᾶς τρόπους,
 πάντα καλῶς καὶ κατὰ μέρος διευκρινήσας, ἔτι τε
 καὶ τὸ ἡνωμένον καὶ ἀχώριστον ταύτης πρὸς τὴν
 θεῖαν οὐσίαν ἀποδείξας, ἐν οἷς καὶ ἀκτιστον ἐνέρ-
 γειαν, καὶ θεότητα παρὰ τῶν ἁγίων εἰρῆσθαι ἀπε-
 φῆματο, τῆς πρὸς τοὺς διαφορομένους ἔπειτα παραι-
 νέσεως· ὅλος ἐγένετο, παρακαλῶν, νοουθετῶν, ἐλέγ-
 χων· πᾶσι τρόποις πρὸς μετάνοιαν αὐτοῦς ἐκκαλού-
 μενος, καὶ τὴν πρὸς τοὺς ἁγίους καὶ τὴν ἱερὰν σύν-
 ολον συμφωνίαν, μετ' ἔτι πλείστης προθυμίας καὶ
 σπουδῆς θεοφιλῶς προτροπόμενος. Ὡς δὲ καὶ οὕτω
 τούτους ἑώρα ἀνιάτως ἔχοντας, τῶν τε προτέρων
 βλασφημιῶν ἔχομένους καθάπαξ, καὶ τὴν μετάνοιαν
 παντάπασιν ἀποσειομένους, ζῆλον ἀναλαθῶν ἀξίον
 μετ' αὐτοῦ καὶ τῆς ἐκ παιδὸς ἀρετῆς, ἄξιον δὲ τοῦ
 θρόνου, τὸν μὲν Ἐφέσου καὶ τὸν Γάννου τῶν ἀρχιε-
 ρατικῶν συμβόλων καὶ πάσης ἱεροσύνης ἀπογυμνοί,
 τοῦτο καὶ τῆς ἱερᾶς συμπήφισαμένης συνόδου· οἱ
 δὲ σὺν αὐτοῖς ἕτεροι, οἱ τε τῆς αἵρέσεως προϊστάμε-
 νοι, καὶ οἱ τούτοις κακῶς ἐπόμενοι, τὴν καταδίκην
 μεθ' αὐτῶν ἔχοντες, ἀποπέμπονται, τινῶν συγγνώ-
 μην αἰτησάντων, καὶ διὰ μετάνοιας ταύτης τετυχη-
 κήτων. Καὶ ἡμὲν συνέλευσις αὐτῆ ἐν τούτοις ἐτελεύ-
 τησε.

Ἡμέραι δ' ἐξ ἐκείνου παρεβρύθησαν ὀλίγαι, οὕτω
 τοῦ γαληνοτάτου καὶ ἁγίου βασιλέως ἡμῶν κελεύσαν-

Α τος, καὶ μετάνοιας ἐντεῦθεν ὄραν τοῖς διαφορομέ-
 νοις σοφῶς ὑπανοίγοντος· τῶν δὲ κα' ἔτι ἀνιάτως
 ἐχόντων, ἔδοξε δίκαιον σύνοδον ἑτέραν πάλιν συγ-
 κροτηθῆναι, ὥστε δι' ἐξετάσεως φανερωτέραν γινώ-
 σθαι περὶ τῶν προβεβλημένων τὴν τῆς εὐσεβείας
 ἀλήθειαν ἐκ τῶν τοί; ἁγίοις τεθεολογημένων. Καὶ δὴ
 γενομένης, τῶν ἑτεροδοξούντων ἀπαντῆσαι μὴ βου-
 ληθέντων, ἀλλ' ἀπειπόντων τοῦτο ναθάπαξ, ὁ εὐσε-
 βίστατος ἐκέλευσε βασιλεὺς, πολλῶν δογματικῶν κε-
 φαλαίων προβεβλημένων εἰς ζήτησιν, πρώτων μὲν
 εἰ ἔστιν ἐπὶ Θεοῦ θεοπρεπῆς διάκρισις οὐσίας καὶ
 ἐνεργείας· ἔπειτα διακρίσεως ἀναφανείσης, πότε-
 ρον ἢ ἐνέργεια αὐτῆ χριστῆ ἔστιν, ἢ ἀκτιστος· τρί-
 τον δὲ εἴγε ἀκτιστος ἀποδειχθεῖ ἢ θεοπρεπῆς αὐτῆ
 ἐνέργεια, πῶς ἂν τις ἐκφυγοί τὸ μὴ παρὰ τοῦτο
 σύνθετον τὸν Θεὸν εἶναι νομίζειν, ὅπερ οἱ ἑτεροδο-
 ξούντες προφέρειν τολμῶσι τῇ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ.
 Τέταρτον δὲ, εἴγε ἢ φωνῆ τῆς Θεότητος οὐκ ἐπὶ τῆς
 οὐσίας μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς θείας ἐνεργείας παρὰ
 τῶν θεολόγων βυμνηται. Καὶ ἐκ τούτου γὰρ τὴν τῆς
 διθείας ἀμορφίαν τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ κατα-
 χέουσιν οἱ ταύτης πολέμιοι. Πέμπτον δὲ, εἴπερ οἱ
 θεολόγοι κατὰ τι τὴν οὐσίαν τῆς ἐνεργείας ὑπερ-
 κείσθαι φασιν, ἔπει καὶ τοῦτο τοῖς ἐναντιούμενοις
 ὑπὸ μέψιν τελεῖ. Καὶ λοιπὸν εἰ Θεοῦ μεταχομένου,
 πότερον κατὰ τὴν οὐσίαν μετοχῆ, ἢ κατὰ τὴν ἐνέρ-
 γειαν. Τοσοῦτον προκειμένων ἡμῖν ζητημάτων
 ἀρκίως, οὐ χρὴ περὶ πάντων ὁμοῦ ποιῆσθαι τοὺς λό-
 γους· γένοιτο γὰρ ἂν οὕτω; ἢ τοῦ ζητουμένου κατὰ
 ληψίς οὐδαμῶς ἀκριβῆς, οὐδὲ κατὰ τὴν ἡμετέραν
 πρόθεσιν, ἀλλὰ περὶ ἐκάστου ἰδίᾳ διαλάθωμεν,
 ὃ δὴ τοῖς ἀπλωαῖς χρώμενοι τοῖς σεπτοῖς θεο-
 λόγοις.

Καὶ πρῶτον εἰ δοκεῖ περὶ τοῦ πρώτου λέγωμεν·
 Ἄρ' ἔστι θεοπρεπῆς διάκρισις ἐπὶ Θεοῦ οὐσίας καὶ
 ἐνεργείας, ὅπερ τοῖς διαφορομένοις ἀπειρηται,
 πολλὰ τε ἄλλα ἄτοπα καὶ πολυθεῖαν ἐκ τούτου
 συνάγειν οἰομένοις, ἢ ταυτὸν πάντη καὶ ἀδιώ-
 φρον;

Ταῦτα τοῦ κρατίστου βασιλέως κελεύσαντος, ἢ
 θεῖα σύνοδος τοῖς λεγομένοις προστυχούσα, οὐκ ἄλ-
 λην, εἶπον, ἴσμεν ὁδὸν, θεοῦτα βασιλεῦ, βῆδως
 πρὸς ἀλήθειαν φέρουσαν ἢ ταύτην ἢν ἀρκίως ἡμῖν
 ὑπέδειξας· καὶ τῶν θεολόγων ὡς ἔχουσι περὶ τού-
 των γνώμης εἰς ἐπήκουον πάντων ἀναγνωσθέντων,
 ἀπαδείχθη ὅτι οἱ μὴ μετὰ τοῦ ἡνωμένου καὶ τὸ
 διακεκριμένον τῆς θείας οὐσίας καὶ ἐνεργείας
 προσθεύοντες ἄθεοι τέ εἰσι καὶ πολλοὶς ἑτέροις ἀτέ-
 ποις αὐτοὺς περιβάλλουσι. Κατὰ γὰρ τὸν μέγαν
 Διονύσιον, *Τὸ μηδεμίαν δύναμιν ἢ ἐνέργειαν
 ἔχον οὐτε ἔστιν, οὐτε τί ἔστιν· οὐτε ἔστι παν-
 τελῶς αὐτοῦ θέσις ἢ ἀφαίρεσις.* Τὸ δὲ ἔχον, οὐ
 ἔχει κατὰ τι διαφέρει πάντως. Εἰ οὖν οὐκ ἔστι
 διαφορὰ τῆς θείας οὐσίας καὶ ἐνεργείας, οὐκ ἔστιν
 ἔχειν τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ ἐνέργειαν. Τὲ δὲ μὴ ἔχον
 ἐνέργειαν ἀνεέργητόν ἔστι, τὸ δὲ ἀνεέργητον καὶ
 ἀνυπαρκτον.

Τοῦ δὲ θεοφόρου Δαμασκηνοῦ γράφοντος, *Ἔργον
 μὲν θείας φύσεως ἢ προαιώνιος γέννησις· ἔργον*

δὲ θείας θελήσεως ἢ κτίσις καὶ τοῦ ἁγίου Κυ-
 ρίλλου, Τὸ μὲν ποιεῖν ἐνεργείας ἐστὶ φύσεως δὲ
 τὸ γεννᾶν. Φύσις δὲ καὶ ἐνέργεια οὐ ταυτὸν·
 οἱ ἀδιάφορον εἶναι λέγοντες τὴν θείαν οὐσίαν καὶ
 τὴν θείαν ἐνέργειαν, ἐπειδὴ κατ' ἐκείνον τῆς
 φύσεως ἐστὶ τὸ γεννᾶν, ἐστὶ δὲ κατ' αὐτοὺς ἀδιά-
 φορος τῆς φύσεως ἐνέργεια, ἐστὶ κατ' αὐτοὺς καὶ
 τῆς ἐνεργείας τὸ γεννᾶν· καὶ οὕτω τὰ ποιήματα
 εἰσονται γεννήματα ἀδία, ὡς ἐκ τῆς θείας φύσεως
 ὄντα. Ἐπὶ δὲ πάλιν τῆς ἐνεργείας ἐστὶ τὸ ποιεῖν,
 ἢ δὲ φύσις ἀδιάφορος τῇ ἐνεργείᾳ, κατ' αὐτοὺς τῆς
 φύσεως ἐστὶ τὸ ποιεῖν. Καὶ οὕτω κατ' αὐτοὺς
 τὰ ἐκ τῆς φύσεως εἰσονται ποιήματα.

Καὶ πάλιν, τοῦ αὐτοῦ γράφοντος ἐν τῷ δευτέρῳ
 τῶν πρὸς Ἑρμεῖαν διαλόγων, Πρὸς δὲ τούτοις
 ἀπασὶ πεποιησθαι φαιμεν ἐξ ἐνεργείας Θεοῦ πῦρ
 τε τὸ καυστικόν, καὶ μὴν καὶ τὸ ὕδωρ διαψύ-
 χειν εἰδός· οἱ ταυτὸν καὶ ἀδιάφορον οὐσίαν καὶ
 ἐνέργειαν εἶναι λέγοντες ἐκ τῆς τοῦ Θεοῦ οὐσίας τό-
 τε πῦρ καὶ τὸ ὕδωρ λέγειν ἀναγκασθήσονται·
 καὶ οὕτω τῆς Ἑλλήνων πλάνης χειρῶν ἢ νῦν κα-
 κοδοξία καθέστηκεν, εἰπερ ἐκείνοι τὴν λογικὴν
 μόνην ψυχὴν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ εἶναι ἐνόμι-
 σαν· οὗτοι δὲ γε καὶ τὰ δίκαιά δὴ ταῦτα καὶ αἰσθητά
 ὅματα.

Ἄλλὰ καὶ τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ ἡμῶν ἐν τῷ κατὰ
 Ἰωάννην Εὐαγγελίῳ, Ἐγὼ καὶ ὁ Πατήρ ἐν
 ἑσμεν, εἰρηκτός, ὁ θεός· Χρυσόστομος ἐν ὁμιλίᾳ
 ἐξηκοστῇ τῆς εἰς τὸ τοιοῦτον Εὐαγγέλιον ἐρμηνείας
 τοῦτο διασαφῶν τὸ ρητὸν, κατὰ τὴν δύναμιν
 ἐνταυθὰ φησὶν εἰρησθαι αὐτό. Καὶ γὰρ περὶ ταύ-
 τῆς ἦν ὁ λόγος ἀπας αὐτῷ. Εἰ δὲ ἡ δύναμις ἢ
 αὐτῆ, εὐδηλον ὅτι καὶ ἡ οὐσία. Καὶ μετὰ βρα-
 χεία, Οὐδὲ γὰρ ἐστὶν ἄλληρ δι' ἄλλης, οὔτε οὐ-
 σίαν, οὔτε δύναμιν μᾶθεῖν. Καὶ πάλιν ἐν τῷ
 αὐτῷ Εὐαγγελίῳ, τοῦ ἀποστόλου Φιλίππου εἰπόντος,
 Κύρια, δεῖξον ἡμῖν τὸν Πατέρα, καὶ ἀρκεῖ ἡμῖν,
 ὁ θεὸς οὗτος Χρυσόστομος ἐν τῇ αὐτῇ ὁμιλίᾳ,
 « Ἰδωμεν, » φησὶ, « εἰ ὁ Φίλιππος ζητεῖ ἰδεῖν·
 ἄρα τὴν σοφίαν τοῦ Πατρὸς, ἄρα τὴν ἀγαθό-
 τητά; Οὐχί, ἀλλ' αὐτὸ δὲ εἰ ποτὲ ἐστὶν ὁ Θεός·
 αὐτὴν τὴν οὐσίαν. Καὶ πάλιν ὁ αὐτός, τὸ ἀπο-
 στολικὸν ρητὸν ἐξηγούμενος τῆς πρὸς Ῥωμαίους
 ἐπιστολῆς, τὸ λέγον, Τὸ γὰρ φρόνημα τῆς σαρκὸς
 θάνατος· τὸ δὲ φρόνημα τοῦ πνεύματος ζωὴ
 καὶ εἰρήνη, φρόνημα, εἶπε, σαρκὸς τὴν κακίαν
 φησὶ· καὶ φρόνημα πνεύματος τὴν χάριν τὴν
 δεδομένην, καὶ τὴν ἐνέργειαν τὴν τῇ προαιρέσει
 κερνωμένην τῇ χρηστῇ, οὐδαμοῦ περὶ ὑποστά-
 σεως ἐνταῦθα καὶ οὐσίας διαλεγομένους. Καὶ αὐ-
 θεῖ; ὁ αὐτός Χρυσόστομος ἐν τῷ λόγῳ ἐν ᾧ ἐξη-
 γαίται τὸ, Θέος τὴν χεῖρά σου ἐπὶ τὸν μηρόν
 μου (10), καὶ δημοσον, τάδε κατὰ λέξιν φησὶν·

Α Λυχρία ἦν ἀληθής ἢ σάρξ ἢ δεσποτικὴ, ἢ τοῦ
 ἁγίου Πνεύματος τὰς ἐλλείψεις ἐκτακλασιον
 χάριτι δείξασα. « Ἐξελεύσεται γὰρ, » φησὶν
 Ἠσαίας, « ῥάβδος ἐκ τῆς ῥίζης Ἰσραὴ, καὶ ἀν-
 θος ἐξ αὐτῆς ἀναθήσεται, καὶ ἐκπαρακούσεται
 ἐκ' αὐτῶν Πνεῦμα Θεοῦ. » Ποῖον; Τὸ πολυμ-
 ρὲς ταῖς ἐνεργείαις, καὶ πολλὴ τῇ φύσει· « Ἐκ-
 παρακούσεται Πνεῦμα Θεοῦ, πνεῦμα σοφίας καὶ
 συνέσεως, πνεῦμα βουλής καὶ ἰσχύος, πνεῦμα
 γνώσεως καὶ εὐσεβείας· πνεῦμα φόβου Θεοῦ. »
 Τὰς ἐκτὰ χάριτας τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τὰς
 ἐκπαρακουσάμενας τῷ σώματι τῷ δεσποτικῷ,
 κείνας σχηματίζει ἐν τῷ πνεύματι ἐκταλόχνη. Καὶ
 πάλιν ὁ αὐτός θεὸς Χρυσόστομος ἐν τῷ περὶ τοῦ
 ἁγίου Πνεύματος λόγῳ, Οὐ πάντα, φησὶ, τὰ χαρί-
 σματα λαμβάνει τις, ἴσα μὴ τις τὴν χάριν φύ-
 σιν εἶναι νομίσῃ.

Ἄλλὰ καὶ τοῦ ἁγίου μάρτυρος καὶ φιλοσόφου
 Ἰουστίνου, γράφοντος, Ὡς ἄρα τοῦ Θεοῦ ἔχοντος
 οὐσίαν μὲν πρὸς ὑπαρξιν, βούλησιν δὲ πρὸς
 ποίησιν, ὁ ἀποβρίπτων οὐσίας τε καὶ βουλῆς τὴν
 διαφορὰν καὶ τὴν ὑπαρξιν ἀποβρίπτει τοῦ Θεοῦ
 καὶ τὴν ποίησιν· οὐ φανερώς οἱ τὴν διαφορὰν ἀθε-
 τοῦντες, οὔτοι καὶ τὴν θεὸν ἀνοούμενοι, καὶ τὸ
 αὐτόματον δοξάζοντες δεικνύνται; Κατὰ γὰρ τὸν
 ἐκ Δαμασκοῦ θεὸν Ἰωάννην, Ἐνέργειά ἐστὶ καὶ
 ἡ βούλησις, ὡς ἐν τῷ περὶ ἐνεργείας τριακοστῷ
 ἔκτῳ τῶν δογματικῶν κεφαλαίων διασαφεί. Εἰκὼν
 γὰρ πρότερον περὶ τε ἄλλων, καὶ δὴ καὶ βουλή-
 σεως ἀνθρωπίνης τε καὶ θείας, ἐπάγει εὐθύς ἐν τῇ
 ἀρχῇ τοῦ ἐφεξῆς κεφαλαίου ἐπι λέξιος οὕτως· Χρῆ
 γινώσκειν ὡς πᾶσαι αἱ δυνάμεις αἱ προσηρημέ-
 ναι, αἱ τε γνωστικαὶ, αἱ τε ζωτικαὶ, καὶ φυσικαὶ
 καὶ τεχνικαὶ ἐνέργειαι λέγονται. Ἐνέρ-
 γεια γὰρ ἐστὶν ἡ φυσικὴ ἐκείτης οὐσίας
 δυνάμις τε καὶ κίνησις, ἧς μόνον ἐστέρηται τὸ
 μὴ ὄν.

Τούτων τοίνυν οὕτω σαφῶς διευκρινθέντων,
 καὶ τῆς διαφορᾶς μάλα ἐναργῶς, καὶ ὡς οὐκ ἄλλως
 ἐνῆν, ἀποδεικνυμένης, οὐκ ἐν κειδοῖς ἀνθρωπι-
 νῆς σοφίας λόγους, κατὰ τὸν θεσπίσιον Παύλου,
 ἀλλ' ἐν διδακτοῖς; Πνεῦματος ἁγίου, ταῖς τῶν Πα-
 τέρων δῆπου θεοπνεύστοις θεολογίαις, ἔδει τοὺς
 καὶ ὁπωσιούον, ἐφῆ ἡ θεία σύνοδος, περὶ τούτου
 διαφέρεισθαι κειραθέντας, νῦν γοῦν, εἰ καὶ μὴ πρό-
 τερον, τὴν τῆς φιλονεικίας νόσον τῆς ἑαυτῶν δια-
 νοίας εὐσεβῶς ἐξεληλακίνας, καὶ τοῖς κοινῶς ἡμῶν
 καθηγεμόσι καὶ διδασκάλοις τῆς εὐσεβείας εὐ μάλα
 προθύμως ἐβελήσας πεισθῆναι, σάλπιγγος ἀπάσης
 περὶ διαφορᾶς θείας οὐσίας καὶ θείας ἐνεργείας μο-
 νοουχί λαμπροτέρας φωνᾶς ἀφιεῖσι· καὶ μηδὲν τι
 πῖλον μηδὲλως ἐπιχειρεῖν αὐτοῖς ἀντιβιβνεῖν, καὶ
 κειραθῆναι πολυπραγματεῖν περαιτέρω, τίς ἢ ἐνέρ-

Fr. Combessii notæ.

(10) Ἐπὶ τὸν μηρόν μου. Reliqui omnes, et ipse
 Chrys. in eo tractatu et in Gen. ὅπο habent, ipsaque
 Hebr. ut vel librarii errore, vel lapsu memoriae,
 alterius alterius loco obreperit. Sic Matih. VIII.
 Ιστορε. Æthiop. ἐπὶ ἔξουσιν legerit, pro ὅπο

ἐξουσιν, dum ex illo redditur, Nam et ego quidam
 prefectus sum; cum aliud potius sonet, Sub præ-
 fectio sum (sub tribuno scilicet), cum tamen manua
 aliqua militum ei subesset, sicque illi dicto audientia
 esset.

γεια, και ποταπή ή διαφορά, και πώς αν γίνετο α αυτή.

Ού γάρ, ως σοικε, του Χρυσοστόμου Πατρός ακη- κάσαι, εν οίς τό κατά Ιωάννην θελον Ευαγγέλιον έξηγείται, διδάσκοντος ανερχόμενον και ανερινό- τον και υπέρ τους της φύσεως νόμους την θελαν ενεργεαν είναι. *ΕΙ γάρ τούτου, φησί, του πνευ- ματος, ου την αισθησιν δέχθη τῆ ακοῆ και τῆ ἀφῆ, έρμηνεύσαι ουκ οιδας ουδέ την οδόν, πώς την από του θελου Πνεύματος ενεργεαν πα- ριερράξη, την του άνέμου ουκ έπιστάμενος, και- τοι φωνήν ακούων ; Τό δε, ε "Οπου θέλει πρεϊ, προς παρόστασιν της του Παρακλητου ειρηται έξουσίας. ΕΙ γάρ τούτο ουδεις κατέχει, άλλ' δπου θέλει, φέρεται, πολλῶ μᾶλλον την του Πνεύματος ενεργεαν ου φύσεως δυνησονται γό- μοι κατασχεϊν, ουκ όροι σωματικῆς γεννησεως, ουκ άλλο των τοιούτων ουδέν · ουδέ γε του με- γάλου Βασιλειου Εύνομου Αντιλέγοντος και θεολο- γούντος, ε "Ως άρα ε; μέλλοιμεν άπαντα τῆ καταλήψει μετρεϊν, και τό τοίς λογισμοίς άπε- ριληπτον μηδέ είναι τό παράπαν ύπολαμβά- νειν, οίχῆσεται μὲν ό της πίστεως, οίχῆσεται δε ό της έλλειδος μισθός. Πώς δ' αν ελημεν έτι των μακαρισμών άξιοι, των έπι τῆ πίστει των άοράτων έπικειμένων, οι μόνοις τοίς κατά λογισμὸν έναργεϊσι παιθόμενοι ; Πόθεν έματαιώθησαν τά έθνη, και έσκοτισθη άσύνητος αυτών καρδια ; ουκ έπειδή τοίς τῶ λογισμῶ φαινόμενοις ακολουθοῦντες, τῶ κη- ρύγματι του Πνεύματος ; άπειθοῦσι ; Τίνας δε "Ησαϊα ; άπολωλότες οδύρεται ; ου και οι σοφοι παρ' έαυτοίς και ένώπιον αυτών έπιστήμονες ; ου τους τοιούτους ; Ταῦτα έχρην αυτούς των άγιων θεολογούντων ακούειν, και γ' εϋθὺς άσιμένως ύπακούειν, ως ηδι- στα τε τούτοις προσεσχηκίναί, και άβασανίστως ταίς την διαφορᾶν σημαίνουσαις θελας φωναίς αυ- των ύποπεπωκίναί, εϋσεβεί σιωπῆ ταύτην στέρ- γοντάς τε και δεχομένους · τό δ' έπως, η μηδαμού, η μη έπ' άκαιρίσει της διαφορᾶς προστιθέντας, ελπερ άρα τοί ; και όπισσούν εις εϋσεβοῦντας τελείν δοκούσιν, έαυτούς συγκαταλέγειν ηξίουν. Έπει οὗ εις τοσοῦτον υθρεως και άναιδεας, μᾶλλον δε πα- ραπληξίας άφίκοντο, ώ ; και κατ' αυτών μανῆναι των τε άγιων και οικουμενικῶν συνόδων, και πάν- των, ως ειπείν, των Ιερῶν θεολόγων, και τολμᾶν εις εϋθύνας ηῆη και τούτους άγειν, και τους μὲν, φεῦ ! των Έλληνικῶν έτι και συντρόφων αυτοίς δογμάτων άπόζειν λέγειν, τους δ' άμαθιας γράφε- σθαι κλειστής, όλην και ταῦτα σύνοδον όντας, ένιους δ' ύπ' άνάγκης εις ταύτην θεολογίαν έξῆχθαι, και- τει μαρτυρίου θάνατον προθύμως υπέρ αυτης έλο-*

μένους, άλλους δ' έγκωμιάζοντας ουκ αληθευοντας ταῦτα γράφαι, (πώς αν εις εν μέρει λέγειν τάς αυ- των άνάσχοιτο βλασφημιας ;) φέρε νῦν ημείς, διὰ τό μη καταδύχεσθαι των φιλοχρίστων την ακοήν, ως πού τις έφη των παρ' αυτοίς άθιτουμένων Πα- τέρων, ό τί ποτε περι θελου δόγματος (11) ειρηται τοίς άγίοις, μη σφόδρα αληθεας και θεολογικῆς ακριθεας έξηρητημένον, τῶ παρ' αυτών κρεσθευ- μένω Θεῶ βαρβήσαντες, περι τε ένώσεως και δια- χρίσεως τρόπου θελας ούσιας και ενεργεας βρα- χέ' άττα πειραθῶμεν διεξιναί · ουκ οκθοεν λογι- σμῶδ ; έφευρισκίαν έπιχειροῦντες, εις συνηγορίαν τινά των ύπ' αυτών εϋσεβῶς πάλαι τε θεολογηθέν- των · άλλ' δυπερ άπανταχού τηρεϊν έσπουδάκαμεν νόμον, τά της Έκκλησίας δια των της Έκκλησίας διδασκάλων πιστούσθαι, και μηδαμού παρ' έαυτών προστιθέναι η άφαιρειν των τούτοις δογματισθέν- των, τούτω δη κεχηρημένοι κἀναϋθα, την θελαν εν- έργεαν εκ της θελας ούσιας είναι διαρβήδην των άγιων βοούντων άκηκόετες, ουχ ώ ; τά πάντα εκ του Θεου, και ταύτην είναι νομιζόμεν, καθάπερ τοίς διαφερομένοις συν πολλοίς έτέροις άτόποις και τούτο δοκαί. Τό μὲν γάρ εκ του Θεου κἀπι των κτισμάτων ειρηται · τό δ' εκ της ούσιας του Θεου έπ' ουδενός ειρηται ποτε των ποιημάτων. Μάλιστα μὲν οὖν και άπειρηται παντελῶς τούτῶ ; γε τοίς άγίοις.

"Ο τε γάρ μέγας Βασιλειος, *Τό κοιούμενον, φη- σιν, ουκ εκ της ούσιας του κοιούντος έστι · και ό θεός Δαμασκηνός, "Η κτίσις, ει και μετά ταῦτα γέγονεν, άλλ' ουκ εκ της του Θεου ούσιας. Και πάλιν, Κτίσις δε και κοίησις, τῶ έξωθεν, και ουκ εκ της ούσιας του κτιζοντος και κοιούντος, γενέσθαι, τό κτιζόμενον και κοιούμενον, άνό- μοιον παντελῶς. Οδ μην άλλ' ουδ' ως έξω της θελας ούσιας, αυτην εκ της θελας ούσιας ύπειλή- φαμεν είναι, ώπερ και τούτο ληρειν ου τοσοῦτον άσεβῶς δσον άμαθῶς τοίς δι' έναντίας επῆλθεν · μήποτέ τις ουτω φρενῶν έκοσταῆ · άλλ' ούσιϋδη και φυσικῆν ταύτην του Θεου κίνησιν εϋσαν κατά τους θεολόγους ειδότες, ως εκ πηγῆς άνανάου φα- μὲν της θελας ούσιας προέρχεσθαι τε και πηγά- ζειν, και ταύτης χωρις ουδέποτε θεωρεϊσθαι · άλλ' άδιαίρετον αυτης άει διαμένειν, έξ άιδίου τε τη θείᾳ συνυπάρχειν ούσιᾳ, και άχωρίστως ηνωμένην είναι, μητ' αιώνι μήτε χρονικῶ η τυπικῶ τινι διαστήματι της θελας ούσιας διαίρεϊσθαι ποτε δυναμένην, άλλ' άχρόνως και προαιωνίως έξ αυτης τε προιούσαν, και άδιασπάστως αυτῆ συνυϋσαν. "Ο γάρ μέγας "Αθανάσιος, "Οταν δε, φησί, τά πάντα ενεργεϊται υπό του Θεου δια Χριστου εν άγιῶ Πνεύματι,*

Fr. Combefisii note.

(11) "Ο τι ποτέ περι θελου δόγματος. Verum istud cum, plerique Patres consentiunt, nec alii aliis adversantur, ut sint testes communis fidei, et traditionis vindices. Hic vero nullus est Patrum quem Palamita evincant sic crasse, sic stupide ac illi, de Deo sensisse, nec ejus in nobis dona, creata agnovisse, ipsa Dei in se virtute, increata ;

virtualiter solum, non reipsa emanante ab essentia, deque illa existente : quod habent omnes Dei dotes, quas vocant attributa ; de quibus proinde est divina scientia, id est, theologia ; vero ipsa demonstrans per causam virtuales, seu rationem formalem ; non quod sint aliqua vero producta, eoque realiter distincta, nec ipsa Dei essentia.

ἀχώριστον ὡς ἐνεργεῖαν τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ
 Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Καὶ ὁ ἐν ἁγίοις
 θεοῖς Ἀναστάσιος, οὗ καὶ ἡ ἁγία καὶ οἰκουμένη
 σύνοδος (12) μεμνημένη, Μέγαν τοῦτον προσείρη-
 κεν, ἐν τῷ περὶ ἀπειριγράπτου αὐτοῦ δευτέρῳ λό-
 γῳ, Ἰδόμεν, φησὶν, ὅσα λέγειν περὶ Θεοῦ ἀπέ-
 χονται οἱ αἰρετικοί. Τῇ ἐνεργείᾳ, φησὶν, ἐν αἰσὶν
 ἔστιν ὁ Θεός (13), τῇ οὐσίᾳ δὲ οὐδαμοῦ ἐνεργείαν
 λέγοντες τὸ προῖόν ἐκ τῆς ἐνεργείας ἀπο-
 τέλεσμα. Φαίην δ' ἂν ἔγωγε, τῆς τοῦ Θεοῦ
 φύσεως ἀχώριστον εἶναι τῆν ἐνεργεῖαν αὐτοῦ.
 Καὶ μετὰ τινά, Ἐνθα ἂν ἡ ἐνεργεῖα φάναι, συν-
 θεωρεῖται ταύτῃ καὶ ἡ οὐσία, ἐξ ἧς προέρχε-
 ται. Ἐκότερον γὰρ ἀπειρίγραφτον, καὶ διὰ τοῦτο
 παντελῶς ἀλλήλων ἔστιν ἀχώριστα. Κηρύττει
 μὲν γὰρ ἡ ἐνεργεῖα τὴν λαθάνουσαν οὐσίαν·
 θεωρεῖται δὲ συμπαροῦσα τῇ ἐνεργείᾳ, χωρὶς
 αἰτίας εἶναι μὴ δυναμένη. Καὶ αὖθις, Περὶ τὸ
 πᾶν ἔστιν ἡ ἐνεργεῖα· ταύτης δὲ ἀχώριστος ἡ
 οὐσία καθέστηκεν.

Ἄλλὰ μὴ ὥσπερ τὴν ἕνωσιν θεῶν καὶ ἰδίον
 ἢ μόνῳ τῷ ἀχώριστῳ, ἀλλ' ἄλλοις τε πολλοῖς, καὶ
 θῆ καὶ τῇ κοινότητι τοῦ ἀκρίστου καὶ ἀπειριγράπτου
 κατὰ τὴν τῶν ἁγίων θεολογίαν κηρύττομεν, οὕτως
 καὶ τὴν διαφορὰν κατ' αὐτοῦ· πάλιν θεωρεῖται, καὶ
 ταύτην δοξάζειν ἐγνωσμένον· οὐκ εἰς παντελῆ δια-
 σπασμὸν ἐνεῦθεν αὐτὰ καὶ διαίρεσιν καταστῶντες
 οὐδέ τινα ἐμφυλον τὴν διαφορὰν ταύτην καὶ φυσικὴν
 ἀλλοτριώσιν ἐνοοῦντες, ἢ διαστήματι χωρί-
 ζοντες ἀλλήλων ταῦτα, ἀπαγε, ἀλλ' ὅταν ἐπιδέχου-
 σθαι τὰ κατὰ φύσιν αἰτία καὶ αἰτιατὰ μεμυήματα
 παρὰ τῶν ἁγίων, μόνῳ τῷ λογισμῷ θεωρεῖται·
 διακρίνοντες τὰ φύσει ἠνωμένα καὶ ἀδιαίρετα. Ἀθα-
 νάσιος γὰρ ὁ μέγας ἐν τῷ κατὰ Ἀρειανῶν πέμπτῳ
 λόγῳ αὐτοῦ, Ἄλλο φησὶν εἶναι τὸ ἐκ τινος καὶ
 ἄλλο τὸ ἐξ οὐ ἔστι (14). Κατὰ τοῦτο ἄρα δύο.
 Εἰ δὲ μὴ δύο εἴη, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ λέγοιτο,
 ἔστιν τὸ αὐτὸ αἰτίον καὶ αἰτιατὸν, γεννῶν καὶ
 γεννώμενον, ὅπερ ἀποκρίσιν ἐπὶ Σαβελλίου δέδει-
 κται. Οὐκοῦν καὶ τὴν ἐνεργεῖαν ἐκ τῆς οὐσίας εἶ-
 ναι, καὶ δύο εἶναι, πάντεῦθεν διεννοχῆναι ἀλλήλων,
 ἀνεργῶς ἀναπέφνην, κατὰ τὸ ἐξ οὐ καὶ ἐκ τινος,
 τὸ αἰτίον ἢ λαθεῖ καὶ τὸ αἰτιατὸν, ὡς ὁ κολῦς οὗτος
 τὰ θεῖα διδάσκει θεολογῶν. Καὶ μετὰ τινά, Ἔστω

δὲ, φησὶ, παράδειγμα ἀνθρώπινον· τὸ πῦρ, καὶ
 τὸ ἐξ αὐτοῦ ἀπαύγασμα· δύο μὲν τῷ εἶναι καὶ
 ὁρᾶσθαι, ἐν δὲ τῷ ἐξ αὐτοῦ καὶ ἀδιαίρετον εἶναι
 τὸ ἀπαύγασμα αὐτοῦ. Ὅσπερ τοῖνον ἐπὶ τοῦ πυ-
 ρὸς καὶ τοῦ ἐξ αὐτοῦ φωτός, τοῦ μὲν φύσεως καὶ
 αἰτίου ἕντος, τοῦ δὲ φυσικοῦ καὶ αἰτιατοῦ, τὸ τε
 ἐν διὰ τὸ ἀχώριστον, καὶ τὸ διάφορον αὖθις διὰ τὸ
 αἰτίον καὶ αἰτιατὸν εἶρηκεν· οὕτως καὶ τῆς θείας
 φύσεως καὶ τῆς ἐξ αὐτῆς ἐνεργείας τὸ ἐν καὶ τὸ
 διάφορον ἡμῖν ἐκληκτέον· τὸ μὲν κατὰ τὸ ἠνωμέ-
 νον καὶ ἀδιαίρετον, τὸ δὲ κατὰ τὸ αἰτίον καὶ τὸ
 ἐξ αὐτοῦ δὴ τοῦ αἰτίου. Ὅβτε γὰρ τὸ ἐν τὴν διαφο-
 ρὰν ἀπελαύνει, οὔτε μὴ ὕλως ἡ διαφορὰ τὸ ἐν ἀνα-
 τρέπει· ἀλλ' ἐκότερον κατὰ τοὺς ἁγίους εὐσεβῶς
 θεωρούμενον οὐδ' ὀτιοῦν παρὰ θατέρου ὑποστῆναι
 δυνήσεται.

Ἄλλὰ καὶ ὁ Νύσσης Γρηγόριος τὴν ἐν τοῖς αἰτίοις
 τούτοις καὶ αἰτιατοῖς διαφορὰν εὖ μάλα εἰδῶς
 ἀληθείας ἐξεχομένην, καὶ μὴδ' ὀπωσοῦν τῷ κατὰ
 τὴν φύσιν διαφόρῳ λυμαινομένην, Ἀδελφίω γρά-
 φων, Τὸ ἀπαράλλακτον, ἔφη, τῆς φύσεως ὁμολο-
 γοῦντες, καὶ τὴν κατὰ τὸ αἰτίον καὶ αἰτιατὸν
 διαφορὰν οὐκ ἀπορῶμεθα, ἐν ᾧ μόνῳ διακρίνε-
 σθαι τὸ ἕτερον ἐκ τοῦ ἑτέρου καταλαμβάνομεν,
 ἐν τῷ τὸ μὲν αἰτίον πιστεύειν εἶναι, τὸ δ' ἐκ
 τοῦ αἰτίου. Ὁ δὲ γε ἀδελφὸς αὐτοῦ καὶ μέγας ἕ-
 νως Βασίλειος τοσαύτην φαίνεται ἀπαξυπλῶς τοῖς
 αἰτίοις τούτοις καὶ αἰτιατοῖς τὴν διαφορὰν παρ-
 ῶν, ὡς καὶ τάξιν ἐκ φυσικῆς ἀκολουθίας ἐπ' αὐ-
 τῆς δογματίζειν, καὶ τὸ πρότερον καὶ τὸ δεύτερον
 ἐπὶ τε αἰτίου καὶ αἰτιατοῦ λέγειν· οὕτως διαβρῆ-
 ῶν, ὡς καὶ τῶν ἀτόπων καὶ παραλόγων εἶναι νο-
 μίζειν τὸ μὴ ὁμολογεῖν, ἀλλ' ἀρνεῖσθαι ταῦτα πει-
 ρᾶσθαι· καὶ ἢ μὴ συνιδεῖν τὴν διαφορὰν τῶν ἑνῶ-
 μων ταύτην ἔφη, ἢ καὶ ἀποκρύψασθαι ταύτην
 ἐκόντα, γράφων, Ἐκεῖνο δὲ ἢ οὐ συνοιδεῖν ὁ
 ἑνὸς μοῖρος, ἢ ἐκὼν ἀπεκρύψατο· δεῖ εἶναι τι
 τῆς εἰδος, οὐκ ἐκ τῆς παρ' ἡμῖν θεωρίας
 συνιστάμενον, ἀλλ' αὐτῇ τῇ κατὰ φύσιν ἀκο-
 λουθῶν συμβαῖνον, ὡς τῷ πυρὶ πρὸς τὸ φῶς ἔστι
 τὸ ἐξ αὐτοῦ. Ἐρτοῦντες γὰρ πρότερον τὸ αἰτίον
 λέγομεν· δεύτερον δὲ τὸ ἀπ' αὐτοῦ· οὐ διαστή-
 ματι χωρίζοντες ἀλλήλων ταῦτα, ἀλλὰ τῷ λο-
 γισμῷ τοῦ αἰτιατοῦ προσκρινούντες τὸ αἰτίον.

Fr. Combessii notæ.

(12) Nempo synodus vii.

(13) Τῇ ἐνεργείᾳ ἐν αἰσὶν ἔστιν ὁ Θεός. Ἐνε-
 ργεῖαν accipit Anastasius, ut se tenet ex parte
 Dei; virtutem scilicet agendi connotando effectum,
 quæ sane ab essentia inseparabilis est, eamque
 manifestat et prædicat, illi perpetuo comes; sed
 non velut alia res, sed ipsa essentia, etsi non sub
 ratione essentia. Sic ait eam esse propter τὸ πᾶν,
 circa universum, prout scilicet providentia est;
 quam aliud ab essentia ipsoque Deo reipsa facere,
 longe abest a vero.

(14) Ἄλλο τὸ ἐκ τινος καὶ ἄλλο τὸ ἐξ οὐ
 ἔστι. Ita recte Athanasius in Trinitate, in qua fides
 distinctas personas et subsistentes κατὰ τὸ αἰτίον
 καὶ αἰτιατὸν docet: nec locum in ἐνεργείᾳ aut
 virtute habet, ne tot in Deo personas admittamus,
 quot sunt in eo doles et ἐνεργεῖαι, vel tot acci-

D dentia et qualitates realiter distinctas habere,
 iisque compositum esse; quod erratica synodus
 et Palamas debuit advertere, non sic Athanasii
 Patrumque aliorum auctoritates alio sensu detorque-
 re. Athanasii interpr. sive Nannius sive alius est:
 Aliud fuerit quod ex aliquo naturam accepit: et
 aliud quod sui alteram naturam dedit, scripserit:
 Quod suam alteri naturam dedit. Sic enim sensus
 constat, cum alias gravis error in Trinitate sit.
 Sequentibus etiam quod ita habet Athan. Ἐν δὲ
 τῷ ἐξ αὐτοῦ καὶ ἀδιαίρετον εἶναι τὸ ἀπαύγασμα
 αὐτοῦ, non bene reldiditum: Cum tamen splendor
 ab igne sit indivisibilis. Est enim, Unum vero
 (ignis et splendor sive lux, quæ duo ei esse et
 videri dixerat) ex ratione quod splendor ex illo es
 et ab eo indivisibilis.

Ἡὼς οὖν εὐλογον ἀρνεῖσθαι τὴν τάξιν, ἐφ' ᾧ ἔστι πρῶτον καὶ δεῦτερον, οὐ κατὰ τὴν ἡμετέραν θέσιν, ἀλλ' ἐκ τῆς κατὰ φύσιν αὐτοῖς ἐνυπαρχούσης ἀκολουθίας;

Πάρεστι τοίνυν ἅπαντι ἀκριβῶς συνειθεῖν ἐκ τούτων τοῖς καὶ ὅπως οὖν λογιζέσθαι δυναμένοις, ὅπως τὸν ἴσον τρόπον ἀληθείας ὁμοῦ καὶ εὐσεβείας ἐμέλησε τῷ ἁγίῳ. Τῷ μὲν γὰρ οὐκ ἐκ τῆς παρ' ἡμῶν θεωρίας συνίστασθαι φάναι, ἀλλ' αὐτῇ τῇ κατὰ φύσιν ἀκολουθίᾳ συμβαίνειν, ἐξ ἀφύκτου καὶ πολλῆς καὶ φυσικῆς ἀνάγκης καὶ λαμπρᾶς ἀληθείας ἰδέειν οὖσαν τὴν ἐν τῇ τάξει ταύτῃ διαφορὰν τῶν αἰτιατῶν τε καὶ τῶν αἰτίων· καὶ ἄλλως ἔχειν μηδέποτε ἐγγυροῦσαν, ἀλλ' ἀεὶ τοῖς ἀναγκαίως αὐτὴν ἐνθεωρουμένῃ τῷ δὲ μὴ διαστήματι, ἀλλὰ τῷ λογισμῷ χωρίζειν ταῦτα ἐπιτελεῖν, καὶ τὴν ἐν τῷ προτέρῳ καὶ δευτέρῳ διαφορὰν μόνῳ τῷ νῦν θεωρεῖν, φαίνεται δίπλου τὸ τῆς ἐνώσεως χρέμα εὐσεβῶς κατησαφισμένος, καὶ μηδεμίαν εἰς αὐτὴν ἐκ τῆς διακρίσεως ταύτης βλάβην εἰσάγων, ἀλλ' αὐτὴν τὴν ἐνωσιν ἀσύγχυτον εἶναι θεολογῶν, καὶ τὴν διαφορὰν ἀδιαίρετον πάντῃ διδάσκων.

Ἠάτιν τοίνυν ἑνόμιον τὴν τῆς αὐτῆς διαφορὰν ἀνελεῖν πειρωμένου ὁ μέγας οὗτος, Πῶς, φησὶν, οὐδεμίαν διαφορὰν καταλείπει, οὐδὲ τὴν ἐν τοῖς αἰτίοις πρὸς τὰ ἐξ αὐτῶν ἐνυπαρχούσαν (15); Οὕτω τὸ μηδεμίαν διαφορὰν ἐπὶ τῶν αἰτίων καὶ αἰτιατῶν εἶναι δοξάζει τῆς Ἀρείου καὶ ἑνόμιου μανίας πρόδηλός ἐστι τόκος. Ἐκεῖνον γὰρ τὸ ἄμουστον ἀναίρειν πᾶσι τρόποις ἐσπουδακότες, ἀκηκόετες ἐν Εὐαγγελίοις τοῦ Κυρίου τὸν Πατέρα μίξοντα ἑαυτοῦ εἰρηκότος, ἐνταῦθεν εὐθύς τὴν μὲν κατὰ φύσιν διαφορὰν δυσσεβῶς παρεισάγειν ἐτόλμων· τὴν δὲ κατὰ τὸ αἴτιον καὶ αἰτιατὸν, ὡς μηδεμίαν μηδαμῶ φυσικὴν ἀλλοτριώσιν ἢ διαίρεσιν δυναμένην εἰσάγειν εἰδότες, ἀλλὰ καὶ οὕτω τὴν τῆς φύσεως ἐνωσιν ἀδιάλυτον ἀεὶ συντηρούσαν, ἀπρηνοῦντο καθάπαξ· πρὸς οὓς οἱ τρεῖς οὗτοι, τὸν ὑπὲρ τῆς Τριάδος ἀνελόμειοι γενναίως ἀγῶνα, ὡς ἐκείνων τὴν δυσσεβείαν ταύτην οὖσαν, καὶ τὸ μέγα καὶ ὑπερφυεῖς τῆς Τριάδος μυστήριον ἀναιροῦσαν, τῆς ἡμετέρας αὐτὸ Ἐκκλησίας ἀπελαύνουσιν ὡς δυνάτων πέρρωτάτω.

Τοιγαροῦν εἰκότω; οἱ μὲν τὴν διαφορὰν ταύτην ἀθετοῦντες νῦν τῆς ἐκείνων κακοδοξίας ἀλίσκονται μετεσχηκότας· οἱ δὲ στέργειν τε καὶ ἀσπάζεσθαι προθύμως ὁμολογοῦντες τῆς τῶν ἁγίων τούτων εὐσεβείας τε καὶ θεολογίας, μᾶλλον δὲ τῆς τοῦ Χριστοῦ μερίδος, διατελοῦσιν οὕτως· ἠνωμένοι; κατ' αὐτοῦ; τὰ θεῖα διακρίνοντες, καὶ διακεκριμένως ταῦτα ἐνοῦντες. Ἐν μὲν δὴ καὶ πρῶτον, καὶ κυρίως ἂν τις φαίη τῆς τε θείας οὐσίας καὶ ἐνεργείας διακρίσεως εἶδος.

Διεννήθησιν δὲ ἀλλήλων καὶ τῷ τὴν μὲν θείαν ἐνεργείαν μετέχουσι καὶ μερίζουσι ἀμερίστως,

καὶ ὀνομάζεσθαι καὶ νοεῖσθαι καὶ πῶς, εἰ καὶ ἀμυδρῶς, ἐκ τῶν αὐτῆς ἀποτελεσμάτων· τὴν γε μὴ οὐσίαν ἀμέθεκτον καὶ ἀμερίστον καὶ ἀνώνυμον εἶναι, ὡς ὑπερώνυμον δηλονότι καὶ ἀπερινοήτων παντελῶς.

Μετὰ τοῦτο ἐζητήσαμεν ἀποδείχθαι παρὰ τῶν ἁγίων, εἰ ἔστιν ἄκτιστος (16) ἢ ἀχώριστος μὲν, διαφέρουσα δὲ τῆς θείας φύσεως, αὐτὴ ἐνεργεία, ὅπερ οἱ ἀντιλέγοντες τῇ Ἐκκλησίᾳ ἤκιστα ἐδέχοντο. Καὶ ἀπεδείχθη καὶ τοῦτο ὑπὸ τῶν ἁγίων ἐναργῶς κηρυττόμενον· ὦν κεφάλαιον ἡ ἁγία καὶ οἰκουμένη ἐκτὴ σύνοδος, καθὼς ἀνωτέρω διὰ τῶν κατὰ μέρος προτεθέντων αὐτῆς βημάτων μάλιστα ἰκανῶς ἀποδέδεικται.

Συναπεδείχθη δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι οἱ μὴ δεχόμενοι ἄκτιστον τὴν ἀχώριστον μὲν καὶ φυσικὴν τῆς θείας οὐσίας ἐνεργείαν, διαφέρουσαν δὲ αὐτῆς, ὥσπερ εἴρηται, κτίσμα τε ποιῶσι καὶ αὐτὴν τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ. Κατὰ γὰρ τὸν ἅγιον Μάξιμον, Ἐκ τῆς ἐνεργείας ἢ ἐκάστου φύσεως χαρακτηρίζεται· τῆς μὲν ἄκτιστου ἐνεργείας ἄκτιστον δεικνύσης φύσιν, κτιστὴν δὲ τῆς κτιστῆς· ἔτι τε κατὰ τὸν Δαμασκηνὸν θεῶν Ἰωάννην φάσκοντα, Ἡ κτιστὴ ἐνεργεία κτιστὴν δηλώσει καὶ φύσιν· ἡ δὲ ἄκτιστος ἄκτιστον χαρακτηρίζει οὐσίαν. Οἱ οὖν λέγοντες κτιστὴν τὴν θείαν ἐνεργείαν, ἀφ' ἧς ἡ θεία φύσις χαρακτηρίζεται, κτιστὴν ἐξ ἀνάγκης περιστώσι καὶ τὴν θείαν φύσιν.

Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ Μονοθελῆται εἰσι, τῶν πάποτε ἐκείνων χεῖρους καὶ ἀτοπώτεροι· καὶ προαιώνια δοξάζουσιν εἶναι κτίσματα. Ἐπεὶ γὰρ δύο φύσεις ὁμολογοῦμεν ἐπὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὴν μὲν ἄκτιστον, τὴν δὲ κτιστὴν (17)· οἱ μὴ λέγοντες ἔχειν τὴν θεῖαν φύσιν καὶ θέλημα καὶ ἐνεργείαν ἄκτιστον ἐν θέλημα καὶ μίαν ἐνεργείαν δοξάζουσιν ἐπὶ Χριστοῦ, ὅπερ ἡ ἐκτὴ σύνοδος ἐπεκλήρυξε καὶ ἀναθεμάτισε. Κάντεῦθεν Μονοθελῆται καὶ αὐτοὶ ἀναδείκνυνται· χεῖρους δὲ ἐκείνων πολλῶ, ὅσον κάκεινοι μὲν ἐν θέλημα καὶ μίαν ἐνεργείαν ἔλεγον ἐπὶ Χριστοῦ, ἀλλὰ ἄκτιστον, τὴν κτιστὴν δηλοῦντες ἀναιροῦντες· οὗτοι δὲ ἐν θέλημα καὶ μίαν ἐνεργείαν, ἀλλὰ κτιστὴν, τὴν ἄκτιστον φανερῶς μὴ δεχόμενοι.

Ἄλλὰ καὶ τοῦ μεγάλου Βασιλείου ἐν τοῖς πρὸς Ἄμφιλόχιον γράφοις, Τὰ μὲν ὀνόματα τοῦ Πνεύματος τοιαῦτα ὑπερφυῖ καὶ μεγάλα, ὁμνούν· ἔχοντα τινὰ εἰς δόξαν ὑπερβολῆν· αἱ δὲ ἐνεργεῖαι τινες; Ἀρήτοι μὲν διὰ τὸ μέγεθος, ἀνεξαρτήθητοι δὲ διὰ τὸ πλῆθος· πῶς γὰρ νοησομεν τὰ τῶν αἰώνων ἐπέκεινα; Τίνες ἦσαν αὐτοῦ πρὸς τῆς νοητῆς κτίσεως αἱ ἐνεργεῖαι; Οἱ λέγοντες κτιστὰς τὰς θείας ἐνεργείας φανερῶς δοξάζουσιν εἶναι κτίσματα τῶν αἰώνων ἐπέκεινα. Ἐδείχθη δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι ἄκτιστοι αἱ κοινὰ καὶ φυσικὰ τῆς τρισυποστάτου φύσεως θεῖαι ἐνεργεῖαι· οὐ

Fr. Combessii notæ.

(15) Ita sane in Trinitate divinisque personis, non in operatione seu virtute.

(16) Increata in se, non in effectu, id est virtus

agendi, non ἐνεργημ. quod ipsam ἐνεργείαν dicitur.

(17) Nugæ, una illa distinctione elidendæ.

διὰ δύο ἢ τριῶν μαρτυριῶν, ἀλλὰ διὰ πάσης τῆς Α

θεοπνεύτου Γραφῆς.
Μετὰ τοῦτο ἐζητήσαμεν παρὰ τῶν ἀγίων, εἰ μη-
δεμίαν ἔχοι τις ἂν ἐπινοῶν σύνθεσιν ἐπὶ Θεοῦ διὰ
τὴν τῆς θείας οὐσίας καὶ ἐνεργείας διαφορὰν. Καὶ
τοῦτο γὰρ οἱ ἀντιλέγοντες ἰσχυρίζονται. Ἀπεδείχθη
οὖν παρὰ τῶν ἀγίων ἀπάντων κηρυττόμενον ὡς οὐκ
ἔστι σύνθεσιν τινα παρὰ τοῦτο νομίζειν ἐπὶ Θεοῦ.
Ὁ γὰρ θεὸς Μάξιμος ἐν οἷς πρὸς Πύρρον διαλέγε-
ται, φανερώτατα δεικνυσὶν μὴ τινα σύνθεσιν ἐκ τῆς
ἐνεργείας γίνεσθαι· Ὁρᾷς, λέγων τῷ Πύρρῳ, ὅτι
ἐκ τούτου πλανᾷσθε, ἐκ τοῦ πάντη ἀγνοῆσαι
ὅτι αἱ συνθέσεις τῶν ἐν ὑποστάσει ὄντων, καὶ
οὐ τῶν ἐν ἑτέρῳ θεωρουμένων (18) εἰσὶν· καὶ
τοῦτο κοινὸν φρόνημα πάντων, καὶ τῶν ἔξω
φιλοσόφων, καὶ τῶν τῆς Ἐκκλησίας θεοσόφων
μυσταγωγῶν. Εἰ δὲ τῶν θελημάτων σύνθεσιν λέ-
γετε, καὶ τῶν ἄλλων φυσικῶν σύνθεσιν λέγειν
ἐκδυσωπῆσαθε.

Ἄλλὰ καὶ ὁ Νύσσης Γρηγόριος ἐν ἑκτῷ κεφαλαίῳ
τῆς εἰς τὴν Ἐξαήμερον ἀναπληρώσεως οὕτω πρὸς
λέξιν διέκειντο· Εἰ τοίνυν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, κἂν
διαφορὰ τυγχάνῃ τὰ πρὸς αἰσθησιν κατεσκευ-
ασμένα παρὰ τῆς φύσεως ὄντων, διὰ πάντων
δ' οὐκ ἐνεργῶν καὶ κινουμένων, καὶ καταλλή-
λως ἐκαστῷ πρὸς τὸ προσηγοριῶν κεχρημένος, εἰς
ἔστι καὶ ὁ αὐτός, ταῖς διαφοραῖς τῶν ἐνεργειῶν
οὐ συναεξαλλήττω τὴν φύσιν· πῶς ἂν τις ἐπὶ
Θεοῦ διὰ τῶν κοινῶν δυνάμεων πολυμερῆς
τὰ τῆς αὐτοῦ οὐσίας καθυποκεινθείσιν;

Ἄλλὰ καὶ τοῦτο συναπεδείχθη, ὅτι οἱ κατὰ τοὺς
ἀντιλέγοντας μὴ δεχόμενοι τὴν διαφορὰν τῆς θείας
ἐνεργείας, καὶ ἀπλῶς πάντων τῶν περὶ τὴν φύσιν
καὶ οὐσίαν φυσικῶς θεωρουμένων, ἐκείνοι σύνθετον
μᾶλλον ποιῶσι τὸν Θεόν, τοῦ μεγάλου Βασιλείου
φανερῶς λέγοντος, Εἰς περ εἰς τὴν οὐσίαν φέρον-
τες πάντα τὰ θεῖα ὀνόματα καταθήσομεν, οὐ
μόνον σύνθετον, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἀνομοιομερῶν
συναίμενον τὸν Θεὸν ἀποδείξομεν, διὰ τὸ ἄλλο
καὶ ἄλλο ὄψ' ἐκάστου τῶν ὀνομάτων σημαί-
νεσθαι· καὶ τοῦ μεγάλου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου
γράφοντος, Ἡ καὶ τὸ ἀθάνατον καὶ τὸ ἀκακὸν
καὶ τὸ ἀναλλοίωτον οὐσία Θεοῦ. Ἄλλ' εἰ τοῦτο,
πολλὰ οὐσίαι Θεοῦ, καὶ οὐ μία· ἢ σύνθετον
τὸ θεῖον ἐκ τούτων. Οὐ γὰρ ἀσυνθέτως ταῦτα,
εἰς περ οὐσίαι· ἔτι καὶ τοῦ θεοῦ Κυρίλλου, Οὐ γὰρ
οὐσία τὸ ἀγέννητον, ἢ τὸ ἀφθαρτὸν ἢ τὸ ἀθά-
νατον ἢ τὸ ἀόρατον. Εἰ γὰρ ἕκαστον τούτων
οὐσίαν σημαίνει, ἐκ τοσούτων οὐσιῶν σύγκει-

ται ὁ Θεός, ὅσα περ ἂν αὐτῷ φυσικῶς προσόντα
φαίνηται. Πολλὰ γὰρ ἔστιν, ἃ μόνῳ μὲν αὐτῷ
προσέσται, ἑτέρῳ δὲ τῶν ἀπάντων οὐθενί· καὶ
τοῦ θεοῦ Χρυσοστόμου, Τοῦ Πνεύματος τὴν χά-
ριν ἢ Γραφὴ κοτὴ μὲν κύρ, κοτὴ δὲ ὄδωρ καλεῖ,
δεικνύσα δὲ ὅσα οὐσίας ταῦτα ὀνόματα, ἀλλ'
ἐνεργείας· οὐ γὰρ ἐκ διαφορῶν συνέστηκεν οὐ-
σιῶν τὸ Πνεῦμα, ἀόρατόν τε καὶ μοροσιδὲς ὄν-
καὶ τοῦ Νύσσης πρὸς Εὐνόμιον λέγοντος, Τίς ὁ
διφυῶ τὸν Θεὸν εἶναι λέγων πληρ σοῦ τοῦ πᾶ-
σαν ὀνόματος ἔννοιαν τῆ τοῦ Πατρὸς οὐσίαν
συμφύοντος, καὶ μηδὲν ἔξωθεν προσεῖται λέ-
γοντος, ἀλλ' ἕκαστον τῶν περὶ τῶν θεῶν ὀνο-
μάτων τῆ τοῦ Θεοῦ οὐσία ἐκκεντριζοντος;

Μετὰ τοῦτο ἐζητήθη, εἰ γε ἡ θεία καὶ ἄκτιστος
ἐνέργεια Θεότης παρὰ τῶν ἀγίων προσαγορεύεται.
Οὐδὲ γὰρ τοῦτο οἱ νῦν ἀντιλέγοντες παρεδέχοντο.
Καὶ ἀνεφάνη καὶ τοῦτο παρὰ τῶν θεολόγων κηρυτ-
τόμενον. Αὐτίκα γὰρ ὁ μέγας Βασιλεῖος ἐν τοῖς
κατ' Εὐνομίου, Καὶ αὐτὸ, φησι, τὸ τῆς Θεότητος
δρομα, εἴτε τὴν ἐκοπιτικὴν εἴτε τὴν προσηγο-
ρικὴν ἐξουσίαν σημαίνει, οἰκτιρῶς εἶχε πρὸς τὸ
ἀνθρώπινον. Καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς ἐν τῇ πρὸς Εὐστά-
θιον τὸν ἱατρὸν ἐπιστολῇ, Οὐκοῦν, φησὶν, ἡ τῆς
ἐνεργείας ταυτέτης ἐπὶ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ
ἀγίου Πνεύματος δεικνυσὶ σαφῶς τὸ τῆς φύ-
σεως ἀπαράλλακτον. Ὅστε, κἂν φύσιν σημαί-
νῃ τὸ τῆς Θεότητος δρομα, κυρίως καὶ τῷ
ἀγίῳ Πνεύματι τὴν προσηγορίαν προσαρμόζε-
σθαι ταύτην ἢ τῆς οὐσίας κοινότης συντίθεται.
Ἄλλ' οὐκ οἶδα ὅπως ἐπὶ τῆς φύσεως ἐνδειξίῃ
τὴν προσηγορίαν τῆς Θεότητος φέρουσιν οἱ
πάντα κατασκευάζοντες. Καὶ μετὰ τινα· Οὐκοῦν
ἐξουσίας τινὸς εἴτε ἐκοπιτικῆς εἴτε ἐνεργητικῆς
ἐνδειξίῃ ἢ προσηγορία φέρεται. Ἡ δὲ θεία φύσις
ἐν πᾶσι τοῖς ἐκινουμένοις ὀνόμασι, καθὸ ἔστι,
μένει ἀσήμαντος, ὡς ὁ ἡμέτερος λόγος. Εὐερ-
γέτην γὰρ καὶ κριτὴν, ἀγαθὸν τε καὶ δίκαιον,
καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα μαθόντες, ἐνεργειῶν δια-
φορὰς ἐδιδάχθημεν. Τοῦ δὲ ἐνεργούντος τὴν
φύσιν οὐδὲν μᾶλλον διὰ τῆς ἐνεργειῶν κατα-
νοήσεως ἐπιγινῶναι δυνάμεθα. Ὅταν γὰρ ἀπο-
διθῶ τις λόγον ἐκάστου τῶν ὀνομάτων, καὶ αὐ-
τῆς τῆς φύσεως περὶ ἣν τὰ ὀνόματα, οὐ τὸν
αὐτὸν ἀμφοτέρων ἀποδώσει λόγον. Ὅν δὲ ὁ
λόγος ἕτερος, τούτων καὶ ἡ φύσις διάφορος.
Οὐκοῦν ἄλλο μὲν ἔστιν οὐσία, ἢς οὐκ ἔστιν ὁ
μηρυτῆς ἐξευρέθη, ἕτερα δὲ τῶν περὶ αὐτὴν
ὀνομάτων ἢ σημασία, ἐξ ἐνεργείας τινὸς ἢ ἀξίας

Fr. Combessii notæ.

(18) Καὶ οὐ τῶν ἐν ἑτέρῳ θεωρουμένων, sive
ut alii Romæ codd., καὶ οὐκ ἰδίῳ λόγῳ θεωρουμ.
Et hic Palamitarum strues, Maximique auctoritatis
abusus. Respondet Maximus Pyrrho, volenti ex
duobus voluntatibus unam voluntatem compositam
feri: Idque Maximus inficiatur, omnique sacræ
ac profanæ philosophiæ merito adversari conten-
dit, nec esse eorum quæ sic in alio spectentur,
non propria ratione inter se compositionem; non
autem negat esse cum substantia, ad quod tamen
iudicet homines assumunt. Quis enim neget com-

positionem subjecti et accidentis, ubi maxime
realis distinctio est, quæ manifestior apparet im-
qualitatibus tertie speciei; quæ præcipue accē-
dunt et recedunt? nam potentias, sunt qui nolunt
plus quam ratione aut formaliter ab essentia di-
stingui; cum qua proinde non tam physica et
realis, quam metaphysica et rationis compositio
erit; quæ nec ipsa in Deo ob summam eminentiam
et quasi transcendentiam admittenda sit: eo scilicet
fundamento, quod in creatis, quantumvis simpli-
cibus, occurrit.

δρομαζομένων. Καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς μέγας Βασίλειος ἂν ἐν τῇ αὐτῇ ἐπιστολῇ, *Εἶτε ἐνεργείας δρομα ἢ Θεότης, ὡς μίαν ἐνεργείαν Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος, οὕτω μίαν φωνὴν εἶναι καὶ τὴν Θεότητα· εἶτε καὶ κατὰ τὰς τῶν πολλῶν δόξας φύσεως ἐνδεικτικόν ἐστι τὸ τῆς Θεότητος δρομα, διὰ τὸ μηδεμίαν εὐρίσκειν ἐν τῇ φύσει κυραλληγῆν, οὐκ ἀπεικτικῶς μιᾶς Θεότητος τὴν ἁγίαν Τριάδα διειρόμεθα.*

Καὶ ὁ ἅγιος Ἀναστάσιος φησιν, *Ἡ Θεὸς προσηγορία πρόβηλον ὡς ἐνεργητικὴ τυγχάνει· οὐ γὰρ αὐτὴν τὴν τοῦ Θεοῦ οὐσίαν παρίστησιν· ἀδύνατον γὰρ ταύτην γνῶναι· ἀλλὰ τὴν θεωρητικὴν αὐτοῦ ἐνεργείαν ἡμῖν παρίστησι καὶ δηλοῖ τὸ Θεός. Καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς, *Τὸ Θεός δρομα οὐ τὴν οὐσίαν τῆς Θεότητος σημαίνει· ἀκατάληπτος γὰρ αὐτὴ καὶ ἀνόνητος ἐστίν· ἀλλ' ἐκ τῆς θεωρητικῆς αὐτοῦ ἐνεργείας Θεός εἰρηται, ὡς φησὶν ὁ ἅγιος Διονύσιος, ἢ ἐκ τοῦ θέειν, ἢ ἡρουν διατρέχειν, ἢ ἐκ τοῦ αἰθεῖν, ὃ ἐστὶ φλογίζειν. Ὁ δὲ αὐτὸς μέγας Διονύσιος, *Εἰ τὴν ὑπερῶσιον, φησὶ, κρυφιστέτα Θεὸν ἢ ζωὴν ἢ οὐσίαν ἢ φῶς, ἢ λόγον ὀνομάσαιμεν, οὐδὲν ἕτερον νοοῦμεν ἢ τὰς εἰς ἡμᾶς ἐξ αὐτῆς προαγομένας δυνάμεις ἐκθεωτικὰς ἢ οὐσιοποιόδας, ἢ ζωογόνας ἢ σοφοδότους. Ἀνεγὼ δὲ κατὰ τὴν πασῶν τῶν νοσῶν ἐνεργειῶν ἀπόδυσιν ἐπιβάλλομεν, μηδεμίαν δρώνας θέωσιν ἢ ζωὴν ἢ οὐσίαν, ἢ τις ἐμφορῆς ἐστὶ τῇ πάντων ἐξηρημένη κατὰ πᾶσαν ὑπεροχὴν αἰτία.***

Καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς φησὶ, *Θεότης ἐστὶν ἡ πάντα θεωμένη πρόνοια. Ὅτι δὲ ἡ πρόνοια ἐνεργεία ἐστίν, καὶ ἀπ' αἰῶν μὲν τοῦτο γινώσκον, μάλιστα δὲ καὶ ἀπ' ὧν ὁ μέγας Ἀθανάσιος γράφει, λέγων, *Ὅτι κατὰ ἄλλην καὶ ἄλλην πρόνοιαν ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς ἐργάζεται, ἀλλὰ κατὰ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν οὐσιώδη τῆς Θεότητος ἐνεργείαν. Ἀλλὰ καὶ ὁ μέγας Διονύσιος πάλιν ἐν τῇ πρὸς Γάτον**

δευτέρῃ ἐπιστολῇ Θεότητα φησὶν εἶναι τὸ χρῆμα τοῦ θεοποιῦ δώρον, καὶ τὸ ἀμίμητον μίμημα τοῦ ὑπερθέου καὶ ὑπεραγίου, καθ' ὃ θεοομοία καὶ ἀγαθυνόμεθα.

Ἐπὶ τοῦτοις, ἰπειδήπερ τὴν τοιαύτην θεωρίαν τοῦ Πνεύματος καὶ ἐνεργείαν, δηλαδὴ τὴν θέωσιν, καθ' ἣν οἱ ἅγιοι θεοῦνται, Θεότητα παρὰ τῶν ἁγίων προσαγορευομένην, οἱ τῷ Θεσσαλονίκῃ ἀντιλέγοντες λέγουσιν εἶναι θεότητα κτιστὴν, κατασκευάζοντες τοῦτο ἐκ τοῦ ὑποστάτην αὐτῆς εἰρηθεῖν παρὰ τοῦ μεγάλου Διονυσίου τὸν Θεὸν, καὶ μίμημα καλεῖσθαι ταύτην, καὶ τῶν μετεχόντων σχέσιν, δυσπειθῶς μὲν αὐτοὺς λέγειν ἀπεφήνατο ἢ ἐρὰ σύνεδος· ὁμοῦς ζητηθέντος καὶ τοῦτο παρὰ τῆς θέας συνόδου, Ἐπερ εἶπὶ τις τῶν ἁγίων ἀκρίστον εἶναι τὴν θέωσιν, καὶ εἴπερ ἡ σχέσις καὶ τὸ μίμημα καὶ τὸ ὑπόστη καὶ ἐπὶ τῶν ἀκρίστον λέγεται, προεκμισθῆσαν ῥήσεις τῶν ἁγίων, οὐκ ἀεὶ ἐπὶ κτιστῶν δηλοῦσαι λέγεσθαι ταῦτα. Ὁ γὰρ μέγας Βασίλειος ἐν τοῖς Ἀντιβήρτικαῖς φησιν, *Ὁ ταπεινὸς βάλουος δρόσου (19) οὐχ ὁμοίως τὰς τὲ βάλουος καὶ τὸν Υἱὸν ὑπεστήσατο. Κάν τῷ πρώτῳ δὲ τῆς Ἐξαμήρου, Ἴρα δευτῆ, φησὶν, *ὅτι ὁ κόσμος τεχνικόν ἐστὶ κατασκευάσμα, προκαίμενον πᾶσιν εἰς θεωρίαν, ὥστε δι' αὐτοῦ τὴν τοῦ ποιήσαντος σοφίαν ἐπιγινώσκασθαι, οὐκ ἄλλη ἐπὶ φωνῇ ἐχρήσατο ὁ σοφὸς Μωδοῆς περὶ αὐτοῦ, ἀλλ' εἶπεν, ἢ Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν, ἢ οὐχὶ ἐνήργησεν, οὐδὲ ὑπέστησεν. ἀλλ' ἐποίησεν· καθότι κολλοὶ τῶν φαντασθέντων συνυπάρχειν ἐξ αὐτοῦ τῷ Θεῷ τὸν κόσμον οὐχὶ γεγενῆσθαι παρ' αὐτοῦ συνεχώρησεν. Συναπεδείχθη δὲ ἀπὸ τούτου ὅτι καὶ τὸ ἐνεργεῖν καὶ τὸ ἐνεργεῖσθαι οὐ μόνον ἐπὶ κτιστῶν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ ἀτίτων καὶ ἀκρίστον δύναται λέγεσθαι· ἐπει καὶ τὴν χάριν ἐνεργουμένην ἀποδοῦτες οἱ διαφερόμενοι, κτιστὴν εὐθὺς εἶναι νομίζουσιν. Ὁ γὰρ μέγας ἐν θεωλογίᾳ Γρηγόριος, Ἔστω, φησὶ, καὶ ἐνεργείας, εἰ τοῦτο δοκῇ· οὐδὲ οὕτως**

Fr. Combefisii notæ.

(19) Ὁ ταπεινὸς βάλουος δρόσου. Sic Sixt. nulla alia lect. Flaminio adducta, cum Complut., Basil., etc, melius habeant βάλουος, stillas roris: quid enim glebæ ad rorem, cum glebæ crassiores sint, ros guttulis minutissimis cadat, Deo terram (seu potius in ea plantas et fruges) molliter infundente, eoque munere roris quasi parente ac genitore, ut debuerint sapientissimi senes et LXX, βάλουος reddere, reclamantibus Hebr. ac quotquot ex illis vel pressa interpretatione, vel paraphrasi reddiderit Codex Alexandr. συνοχὰς καὶ βάλουος δρόσου habet; sed adjectitiam vocem συνοχὰς nemo non videt, ac scholii loco primum positam, studioso quodam molliente τὸ βάλουος, et ostendente ut roris glebæ dici et intelligi queant; nempe ut jam ros infudit terræ faciem, certisque partibus illi continue hæret. Vis ista in verbis, satis molcata; nec ex illis facile consurgat theologicum argumentum, quod omnino sit efficax, tanta Græcis in verbis licentia, ubi præsertim ἀντιλογία est non ὁμολογία, in quarum prima non omnino servatur ἀκρίθεια. Satis enim est undecunque adversarium elidas probabili quadam specie, etsi non accurata omnino et explorata veritate illius argumenta eludendo, qua se methodo usum proficietur Palamas.

Videtur Basilus in voce ἐνεργεῖν, velut naturalem quamdam operationem spectasse et quasi necessariam emanationem, secundum quam mundus coævus Deo posset intelligi, ea ratione qua ἐνεργεῖα cujusque rei actus dicitur et virtus. Vox vero ὑφέστημι sonat subsistentiam dare, cujus usus frequentissimus est in incarnatione, in qua passim Verbum dicitur sibi ὑποστήσασθαι humanam naturam, quasi in se condidisse, ut in se subsisteret ei dedisse. Nostri theologi longe barbara voce *suppositandi* videntur expressisse, Deus Dionysio ἄσχετος celebratur, supra omnem σχέσιν quod Maxim. et Pachym. de habitu exponunt: *ἴpotestique* exponi de omni habitu, et quasi qualitate, vel relatione et habitudine, ut ἄσχετος sit absolutus et πάντων ἐξηρημένος, ut alibi loquitur idem Dionys. Hincque nostri theologi veram in Deo seu realem relationem ad creaturas negant, voluntque denominari a relatione quæ est in creatura, et quasi extrinsece; ut relatio in Deo sit ipsa divina virtus, ἐνεργεῖα, vis ipsa agendi, ut connotat effectum, ipsa in se semper eadem, nulla evariatione aut mutatione ante et post effectum, perseverans.

ἡμεῖς αἰρήσασθε αὐτὸ δὲ τοῦτο ἐνηρηγῶς ἄν εἴη ἅ ἄλλ' ἐκ τῆς κατὰ φύσιν αὐτοῖς ἑνυπαρχούσης ἀκο-
τὸ ἁμοούσιον.

Καὶ ὁ Νύσσης δὲ θεὸς Γρηγόριος, Ὁδὲ τρεῖς
Θεοὺς ὀνομάζειν, φησὶ, *δυνάμεθα, τοὺς τῆν θεο-
πῆρ καὶ ἐποπτικῆν ἐνέργειαν συνημμένως καὶ
ἀδιακρίτως ἁλλήλων ἐφ' ἡμῶν τε καὶ πάσης
τῆς κτίσεως ἐνεργούντας.* Περὶ δὲ τοῦ μιμημα-
τος εἶπεν ὁ Θεσσαλονικῆς ὡς ὁ μέγας Διονύσιος τῷ
μιμηματι τὸ ἀμιμητον προσέθηκεν· ὥστε τὸ θεο-
ποιῶν ὄριον οὐ μᾶλλον μίμημα ἢ ἀμιμησία. Φησὶ
καὶ ὁ Θεολόγος Γρηγόριος μίμημα εἶναι καὶ τοῦ
Πατρὸς τὸν Υἱόν, γράφων ἐν τῷ δευτέρῳ τῶν περὶ
Υἱοῦ, *Εἰκόθ' τοῦ Πατρὸς ὡς ἁμοούσιος, καὶ δεῖ
τοῦτο ἐκείθεν, ἀλλ' οὐκ ἐκ τούτου Πατῆρ.* Ἀυτῆ
γὰρ εἰκόθ'ος φύσις, μίμημα εἶναι τοῦ ἀρχετύπου,
καὶ οὐ λέγεται. Ὡστε τὸ μίμημα οὐκ ἐμποδίζει
πρὸς τὸ ἄκτιστον εἶναι τὴν θέωσιν. Σχέτις δὲ ἐστὶ
καὶ ἡ τοῦ Θεοῦ πρόνοια πρὸς τὰ προνοούμενα· καὶ
ἡ πρόγνωσις αὐτοῦ πρὸς τὰ προγνωσκόμενα·
καὶ οἱ τῆ ἀβύσσου ἐν τῷ Θεῷ προορισμοί, πρὸς τὰ
προσφύζομενα. Ἄλλ' ἐκάστη τούτων οὐκ ἐμποδιδί-
ἔστι τὸ ἄκτιστον εἶναι πρὸς τὸ ἄκτιστον εἶναι. Ὡστε
εἰδὲ τὴ θεοποιῶν ὁμοίαν τοῦ Πνεύματος, αὐτῆ ἡ
Θέωσις, ἐστὶ κτιστῆ, διότι σχέτις ἐστὶ πρὸς τὰ
θεούμενα. Ὅτι γὰρ ἄκτιστός ἐστι, σαφῶς καὶ συν-
τόμως παραστήσει καὶ ὁ θεὸς Μάξιμος, γράφων,
*Ἡ θεία χεῖρις, εἰ καὶ ἀπόλαυσιν δίδωσι τοῖς
κατὰ χάριν μετέχουσι, ἀλλ' οὐ κατάληψιν. Μένει
γὰρ καὶ τῇ μεθέξει τῶν ἀπολαύστων αὐτῆς
ἀκατάληπτος, δεῖ κατὰ φύσιν ὡς ἀγέννητος ἔχει
τῆν ἀπειρίαν.* Καὶ πάλιν, *Τούτῳ ἐστὶ τοῦ Θεοῦ
Ἐπιτηθέλιον προσθεῖα Θεοῦ, πρὸς ἀνθρώπους,
καὶ Υἱοῦ σαρκωθέντος καὶ μισθὸν δωρουμένου
τοῖς κειθομένοις αὐτῷ τῆν ἀγέννητον θέωσιν.*

Μετὰ δὲ τὸ φανῆναι καὶ τὴν θεϊαν ἐνέργειαν
θεώτητα ὀνομαζομένην, ἐξηγήσαμεν ἀποδειχθῆναι
παρὰ τῶν θεολόγων, εἰ τῆς θείας ἐνεργείας ταύτης,
καὶ τῶν οὐσιωδῶς περὶ αὐτὴν θεωρουμένων, ὑπέρ-
κειται κατ' οὐσίαν ὁ Θεός· καὶ ἀνεφάνη καὶ τοῦτο
παρὰ πάντων κηρυττόμενον τῶν ἁγίων. Συναπε-
δείχθη δὲ καὶ τοῦτο, δεῖ οἱ μὴ τοῦτο παραδεχόμενοι
πολύθεοι εἶσι, πολλὰς λέγοντες ἀρχάς, ὡς μὴ ἀνα-
φέροντες εἰς ἓν αἴτιον καὶ μίαν ἀρχὴν τὰ περὶ τὸν
Θεὸν οὐσιωδῶς θεωρούμενα. Ὁ γὰρ μέγας Βασίλειος
ἐν τοῖς Ἀντιβήρειακοῖς φησιν, Ἔστι τι τάξως
εἶδος, οὐκ ἐκ τῆς καρ' ἡμῶν θέσεως συνιστά-
μενον, ἀλλ' αὐτῇ τῇ κατὰ φύσιν ἀκολουθίᾳ
συμβαῖνον· ὡς τῷ πυρὶ πρὸς τὸ φῶς ἐστὶ τὸ ἐξ
αὐτοῦ. Ἐν τοῖς τοιούτοις γὰρ πρότερον τὸ αἴ-
τιον λέγομεν, δεύτερον δὲ τὸ ἀκ' αὐτοῦ· οὐ δια-
στήματι χωρίζοντες ἀλλήλων ταῦτα, ἀλλὰ τῷ
λογισμῷ τοῦ αἰτιατοῦ προσκισσοῦντες τὸ αἴτιον.
Πῶς οὖν εὐλογον ἀρνεῖσθαι τὴν τάξιν, ἐφ' ᾧ ἐστὶ
πρῶτον καὶ δεύτερον, οὐ κατὰ τὴν ἡμετέραν θέσιν,

ἄλλ' ἐκ τῆς κατὰ φύσιν αὐτοῖς ἑνυπαρχούσης ἀκο-
λουθίας; Ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς πρὸς Ἀμφιλόχιον γρά-
φει, *Αἱ δὲ ἐνέργειαι τοῦ Πνεύματος τίνες;* Ἀβ-
ρητοι μὲν διὰ τὸ μέγεθος, ἀνεξαρτήθητοι δὲ διὰ
τὸ πλῆθος. Πῶς γὰρ νοήσομεν τὰ τῶν αἰώνων
ἐπέκεινα; Τίνες ἦσαν· αὐτοῦ πρὸ τῆς νοητῆς
κτίσεως αἱ ἐνέργειαι; Πόσαι δὲ αἱ ἀκ' αὐτοῦ περὶ
τὴν κτίσιν χάριται; Τίς ἐδ' ἡ πρὸς τοὺς αἰῶνας
τοὺς ἐπερχομένους δύναμις; Ἦν μὲν γὰρ καὶ
προῆν καὶ συμπαροῆν τῷ Υἱῷ καὶ τῷ Πατρὶ πρὸ
τῶν αἰώνων. Ὡστε καὶ τι νοήσης τῶν αἰώνων·
ἐπέκεινα, καὶ τοῦτό ἐστι τοῦ Πνεύματος κατω-
τέρῳ τὰς προαιωνίους ἐνεργείας Πνεύματος κα-
τωτέρῳ τοῦ Πνεύματος ἀποφαινόμενος εἶναι.
Ἐν δὲ τῷ περὶ Θεότητος Υἱοῦ καὶ Πνεύματος λόγῳ
ὁ Νύσσης θεὸς Γρηγόριος φησιν, Ἡ μὲν θεία φύ-
σις ἀφραστός τε καὶ ἀνεκφώνητος μένει, ὑπερ-
βαίνουσα πᾶσαν τὴν διὰ φωνῆς σημασίαν. Οὐκ
οὖν οὐχὶ φύσιν, ἀλλὰ τὴν θεατικὴν δύναμιν τοῦ
Πνεύματος, ἡ τῆς Θεότητος προσηγορία κλιστη-
σιν. Ὁ δὲ μέγας Ἀθανάσιος ἐν τῷ κατὰ Ἀρειανῶν
δευτέρῳ λόγῳ, τῶν αἰρετικῶν λεγόντων τῆς θελήσεως
εἶναι τὴν Υἱόν, ἀλλ' οὐ τῆς φύσεως τοῦ Πατρὸς. Εἰ
τὸ βούλεσθαι, φησὶ, *περὶ τῶν μὴ ὄντων διδάσκει
τῷ Θεῷ, διατὶ τὸ ὑπερκειμενον τῆς βουλήσεως
οὐκ ἐπιτηρώσκει τοῦ Θεοῦ; Κάν τῷ τρίτῳ κατὰ
τῶν αὐτῶν, Τὸ μὲν ἀντικείμενον τῆς βουλήσεως
δωράσκει οἱ αἰρετικοί· τὸ δὲ μῖζον καὶ ὑπερκει-
μενον οὐ θεωρήσκειν.* Ὡσπερ γὰρ ἀντικείται
τῇ βουλήσει τὸ παρὰ γνώμην, οὕτως ὑπέρ-
κειται καὶ προηγείται τοῦ βούλεσθαι τὸ κατὰ
φύσιν. Καὶ κατὰ Μακεδονίου γράφων ὁ αὐτὸς,
*Γίνωσκε, φησὶν, δεῖ τὸ θεὸς εἶναι δεύτερόν ἐστι·
κατὰ τὸν Παῦλον, θεοὶ γινόμεθα τῆς δὲ αὐτῆς
φύσεως γενέσθαι οὐ δυνάμεθα.* Ὁ δὲ θεὸς Μάξι-
μος, Πάντων, φησὶ, *τῶν ὄντων, καὶ μετεχόντων
καὶ μεθεκτῶν ἀπειρώς ὁ Θεός ὑπερεξήρηται.*

Ἄλλὰ καὶ ὁ θεὸς Διονύσιος ἐν τῷ περὶ θεῶν
ὀνομάτων δωδεκάτῳ φησὶν, *Καθόσον ὑπερέχουσι
τῶν οὐκ ὄντων τὰ ὄντα ἅγια ἢ θεῖα ἢ κύρια ἢ
βασίλικα, καὶ αὐτῶν μετεχόντων αἱ αὐτομτοχαί·
κατὰ τοσοῦτον ὑπερίδρυται πάντων τῶν ὄντων ὁ
ὑπὲρ πάντων τὰ ὄντα· καὶ πάντων τῶν μετεχόν-
των καὶ τῶν μετοχῶν ὁ ἀμέθεκτος αἴτιος.* Καὶ τῇ
δευτέρῳ δὲ πρὸς Γέλιον ἐπιστολῇ, Πῶς, φησὶν, ὁ
πάντων ἐπέκεινα καὶ ὑπὲρ θεαρχίαν ἐστὶ καὶ
ὑπὲρ ἀγαθαρχίαν; Εἰ θεώτητα καὶ ἀγαθότητα
νοήσαις, αὐτὸ τὸ χρῆμα τοῦ ἀγαθοποιοῦ καὶ
θεοποιοῦ ὄφρου, καθ' ὃ θεούμεθα καὶ ἀγαθονό-
μεθα· καὶ γὰρ εἰ τοῦτο ἀρχὴ γίνεται τοῦ θεοῦ-
σθαι καὶ ἀγαθόνεσθαι τοῖς θεουμένοις καὶ ἀγα-
θουμένοις (20), ὁ πάσης ἀρχῆς ὑπεράρχιος,
καὶ τῆς οὕτω λεγομένης θεότητος καὶ ἀγαθότητος.

Fr. Combefisii notæ.

(20) Τοῖς θεουμένοις καὶ ἀγαθουμένοις. Sic quoque Sandionys. Reliqui, τοὺς θεουμένους. Nec sensu differit utrumvis scribatur. In verbis sequentibus, ὡς θεαρχίας καὶ ἀγαθαρχίας, subaudi. οὕτως. PATROL. GR. CLI

Quæ sint deitas et bonitas, qua dii bonique efficiuntur; male Cord. ad Deum refert, quasi dicat Dionysius, Deum antecellere deitati et bonitati, tanquam ipse θεαρχία et ἀγαθαρχία, non quæ sint θεαρχία et 24

ὡς θεαρχίας καὶ ἀγαθαρχίας, ἔστιν ἐπέκεινα. Καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς, *Μακρίων τῶν ἐπὶ τῆν δυνάμει οὐσαν τοῦ δυνάμει θεολογικῆν οὐσιωνομίαν* (21). Τοσοῦτον δὲ ὑπομνήσομεν, δεῖ τῷ λόγῳ σκοπὸς οὐ τῆν ἀπερούσιον οὐσίαν, ἢ ἀπερούσιον καὶ παντελῶς ἀνέκφαντον, καὶ αὐτὴν ὑπεραίρον τῆν ἔνωσιν· ἀλλὰ τῆν οὐσιωποιὴν εἰς τὰ δυνάμει πάντα τῆς θεαρχικῆς οὐσιωρχίας πρόδοτον ὑμῆσαι. Ὁ δὲ θεὸς Μάξιμος ἐν τοῖς Σχολοῖς, *Πρόδοτον φησὶν ἐταυθῆ τῆν θεῖαν ἐνέργειαν, ἥτις πᾶσαν οὐσίαν παρήγαγεν.*

Καὶ ὁ θεός· Χρυσόστομος ἐν τῷ περὶ Ἀκαταλήπτου πρώτῳ λόγῳ φησὶν, *Οἱ προφηταὶ οὐ μόνον τὴν οὐσίαν ἔστιν ὁ θεὸς ἀγροῦντες φαίνονται, ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς σοφίας αὐτῆς, πόση τίς ἐστιν ἀποροῦσιν. Καίτοι γε οὐχ ἡ οὐσία ἀπὸ τῆς σοφίας, ἀλλ' ἡ σοφία ἀπὸ τῆς οὐσίας.* Ὅταν δὲ μὴδὲ ταύτην δύνανται καταλαβεῖν μετὰ ἀκριβείας, πόσης ἂν εἴη μαρίας τὸ τῆν οὐσίαν αὐτὴν κομίζειν δύνασθαι τοῖς οἰκτιροῦ ὑποβάλλειν λογισμοῖς; Καὶ ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίῳ πάλιν ὁ αὐτὸς φησὶν, *Ὅχι ἐκ μέτρου διδωσιν ὁ θεὸς τὸ Πνεῦμα.* Ἡμεῖς γὰρ πάντας μέτρον τῆν ἐνέργειαν τοῦ Πνεύματος ἐλάδομεν. Πνεῦμα γὰρ ἐταυθῆ τῆν ἐνέργειαν λέγει· αὕτη γὰρ ἐστὶν ἡ μεριζομένη. Τοῦτο δὲ ἀμέτρητον ἔχει καὶ ἀλόκληρον πᾶσαν τῆν ἐνέργειαν. Εἰ δὲ ἡ ἐνέργεια αὐτοῦ ἀμέτρητος, κολλῶ μᾶλλον ἡ οὐσία.

Μετὰ τοῦτο ἐζητήθη παρ' ἡμῶν, ἐπειδὴ περὶ οἱ τῆν Ἐκκλησίαν ἐλαύνοντες, οὗτοι τῆς οὐσίας τοῦ θεοῦ μετέχειν ἀπαντὰ φασιν, ὡς ἀδιαφόρου οὐσης τῆς θεῖας οὐσίας καὶ τῆς θεῖας ἐνεργείας, καὶ μὴδὲν ἕτερον τοῦ θεοῦ κατ' αὐτοὺς κλην οὐσίας μόνης· ἡμεῖς δὲ παρὰ τῶν ἀγίων ἐδιδάχθημεν Γραφῶν καὶ οὐσίαν ἔχειν τὸν θεὸν καὶ δύναμιν καὶ ἐνέργειαν, τῆς θεῖας; οὐσίας διαφέρουσαν, μᾶλλον δὲ καὶ δυνάμεις καὶ ἐνεργείας· οὕτω γὰρ οὐ μόνον τρισυπόστατος, ἀλλὰ καὶ παντοδύναμος ἔσται· ἐζητήθη οὖν τίνας μετέχουσι τὰ πάντα, τῆς θεῖας οὐσίας, ἢ τῆς τοῦ θεοῦ θεῖας ἐνεργείας; Ἡ θεία σύνοδος, Ἀγώ-

ριστον μὲν ἴσμεν, ἔφη, τῆν θεῖαν οὐσίαν καὶ τῆν θεῖαν φυσικὴν ἐνέργειαν οὐ γὰρ ποτε ἐνέργεια εἴη ἂν τῆς αὐτῆς οὐσίας χωρὶς. Περὶ μέντοι τῶν ἐξ ἀρχῆς ὑπὸ τοῦ θεοῦ δεδημιουργημένων ἔφη, τίς οὐκ ἴδεν, εἰ μὴ κατὰ τοὺς ἀντελέγοντας παραπαλοί, ἔτι πᾶν δημιούργημα τῆς ἐνεργείας τοῦ δημιουργήσαντος, ἀλλ' οὐχὶ τῆς οὐσίας μεταλαγχάνει; Οὐ γὰρ ἡ οἰκία τῆς τοῦ οἰκοδόμου, οὐδὲ ναὺς τῆς τοῦ ναυπηγοῦ μεταλιγχαν οὐσίας, ἀλλὰ τῆς τέχνης καὶ τῆς ἐνεργείας κατὰ τὸν Νύσσης Θεολόγον. Ὅτι δὲ καὶ οἱ ἅγιοι, τῇ πρὸς θεὸν ἐνώσει θεοποιούμενοι, οὐ τῆς θεῖας οὐσίας, ἀλλὰ τῆς αὐτοῦ θεῖας ἐνεργείας μετέχουσιν, ὁ μέγας ἐν θεολογίᾳ Γρηγόριος παρίστησι, γράφων περὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, Ὅτι χριστὸς λέγεται διὰ τῆν θεότητα· χριστὸς γὰρ αὕτη τῆς ἀνθρωπότητος· οὐκ ἐνεργεία κατὰ τοὺς ἄλλους χριστοὺς ἀγιάζουσα, παρουσίᾳ δὲ δλου τοῦ χριστοῦτος. Καὶ ὁ μέγας Βασίλειος, Πάντα μὲν φησὶ, πληροῦν ἐστὶ τῇ δυνάμει τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· μόνους δὲ ἐστὶ μεθεκτὸν τοῖς ἀδελφοῖς, οὐχ ἐνὶ μέτρῳ μετεχόμενον, ἀλλὰ κατὰ τῆν ἀναλογίαν τῆς κλίσεως διαφορῶν τῆν ἐνέργειαν. Καὶ ἄλλαχθ' οὐκ ἐν πάσαις ταῖς θλαῖς γίνονται, ἀλλ' ἐν ταῖς λειοτήτῃ τινα καὶ διαφάνειαν κεκτημέναις· οὕτως οὐκ ἐν πάσαις ταῖς ψυχαῖς ἡ τοῦ Πνεύματος ἐνέργεια, ἀλλ' ἐν ταῖς οὐδὲν σχολιὸν ἐχούσαις οὐδὲ στραγγαλιώδες. Ὁ δὲ ἅγιος Μάξιμος, Πάντα, φησὶν, ὅσα ὁ θεός, καὶ ὁ διὰ τῆς χάριτος τεθεωμέτος ἔσται, χωρὶς τῆς κατ' οὐσίαν ταυτέτητος. Ὁ δὲ μέγας Διονύσιος, Κυκλικῶς, φησὶν, οἱ θεῖοι κινουῦνται ῥόες, ἐνούμενοι ταῖς ἀνθρώποις καὶ ἀτελευτήτοις ἐλλάμψεσι τοῦ καλοῦ καὶ ἀγαθοῦ. Πληθυντικῶς μὲν οὖν αὐτὰς προενογῶν, ἔδειξεν οὐκ οὐσίαν οὐσίας τοῦ θεοῦ· οὐδέποτε γὰρ ἐκείνη πληθυντικῶς ἐκφέρεται· ἐλλάμψεις δὲ αὐτὰς καλέσας καὶ ἀνάργους καὶ ἀτελευτήτους προσηκόντων, θεῖας καὶ ἀκτίστους ἐνεργείας ταύτας ἔδειξεν. Ὁ δὲ Κύριος ἡμῶν καὶ θεός ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην ἀγίῳ Εὐαγγελίῳ, Ὅ πιστεύωμ εἰς ἐμὰ, φησὶν, καθὼς εἶπεν ἡ Γραφή, ποταμοὶ ἐκ τῆς κοιτίας ἀ-

Fr. Combessii notæ.

ἀγαθαρχία, formales scilicet deitatis et bonitatis participationes, ac proinde earum in nobis principia, quod sonant illæ voces: nec male Lauselius reddiderat.

(21) Θεολογικῆν οὐσιωνομίαν. Theologicam essentiam entisque nomen. Sic Pachym. in paraphrasi. Ὡς ἀγαθωνυμίαν λέγει τοῦ ἀγαθοῦ ὀνομασίαν, οὕτω καὶ οὐσιωνομίαν, τῆν τοῦ δυνατός ὀνομασίαν, οὕτως ὀντωνυμίαν. Τὸ δὲ δν καὶ ἡ οὐσία ταυτόν. Sic ut ἀγαθωνυμίαν, boni nomen vocat, sic et οὐσιωνομίαν nomen entis, velut ὀντωνυμίαν. Male Cord. ὡς ἀντωνυμίαν (quod in Lauseli. potuit esse erratum typogr.), sic ut ἀντωνυμίαν· nec sequentia docere potuerunt, quibus Pachym. duas has voces, τὸ δν, et ἡ οὐσία, aut idem significare. Sequentibus magis erratum Cordetio, καὶ αὐτὴν ὑπεραίρον τῆν ἔνωσιν· quod Μάξιμ. et Pachym. de entis illo uno dictum volunt, quod Deo singularissimum est, non ut principium numerum, sed qua Deus omnibus eminent, in seque absolutissimus est, quod nec ipsum tamen illa ὑπερούσιος Dei essentia est; dum ita reddit: *Et ipsam*

copulationem mentis superat. Entis voluisse dicerem, si major in aliis esset viri diligentia, non omnia ei arbitraria, et qui eadem eodem procinctu diversæ alioque sensu passim reddat, uti hic in Dionysio et Pachym. τὸ, τοσοῦτον ὑπομνήσομεν· in allego, *Tantum commentabimur, quantum propositis ratio posulat*, inepta etiam additione auctoris sensuum ac seriem turbans; in altero, *Tantum admonet. magis*, quod unum aptum est, potuitque et in Dionysio ex Lauselio habere. Palamitarum unus ubique error, quod participationes formales apud Dionysium aliosque Patres, in Deo velint aliquid reipsa medium ac distinctum inter ipsum et effectum creatum, velut fere Platonici ideas commiscebantur, cum sufficiant ex parte Dei ipsæ veræ ideæ virtutesque agendi. Ipsa unumquodque divina ratio et voluntas, nihil a Deo vel ejus essentia distincta, nisi ratione, ipsa efficax ut præstat quidquid veluit et quando veluit: unusquisque maxime rem explicat Maximus, quidquid Palamitæ ejus sæpe locos usurpent.

τοῦ βρῦσουσι υδατος ζῶτος. Τοῦτο δὲ εἶπε ἅπλως τὸ ὕδωρ ἐργάζεται, ἀλλ' ἔσταν τὴν τοῦ Πνεύματος χάριν δέξεται, τότε ἅπαντα λύει τὰ ἀμαρτήματα. Καὶ μετὰ βραχία, Ἄλλα κἄν ἡ οἰκουμένη πᾶσα ἐλθῆ, ἡ χάρις οὐ καταναλλοικται· οὐδὲ ἡ ἐνέργεια δακαραται, ἀλλ' ὁμοίως μένει, καὶ τοιαύτη οἶα καὶ πρὸ τοῦ. Καὶ καθάπερ αἱ ἡλιακαὶ ἀκτῖνες καθ' ἐκδοσὴν φωτίζουσι τὴν ἡμέραν, καὶ οὐ δακαραίνται, οὐδὲ ἀπὸ τῆς πάλτης χορηγίας ἐλαττον αὐταῖς γίνονται τὸ φῶς· οὕτω καὶ πολλῶ μᾶλλον ἡ τοῦ Πνεύματος ἐνέργεια οὐδὲν ἐλάττουται παρὰ τῶν ἀπολυόντων αὐτῆς. Καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς ἐν πέμπτῃ ὁμιλίᾳ τῆς αὐτῆς πραγματικῆς τῆς Πάνας δι' αὐτοῦ ἐγένετο, ἐξηγούμενός φησιν, Εἰκὼν περὶ τῆς δημιουργίας ὁ Ἰωάννης, ἐπάγει καὶ τὸν περὶ τῆς Προνοίας λόγον, « Ἐν αὐτῷ ζῶη ἦν, ἡ λέγων. Καὶ γὰρ ἴσα μηδεὶς ἀπιστήση πῶς τὰ τοσαῦτα καὶ τηλικαῦτα δι' αὐτοῦ γέγονεν, ἐπήγαγεν οὖν ἐν αὐτῷ ζῶη ἦν. Καθάπερ οὖν ἐπὶ τῆς πηγῆς τῆς τικτοῦσης ἀβύσσους, ὅσον ἄν ἀπέλθῃ, οὐδὲν ἠλάττωσας τὴν πηγὴν· οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς ἐνεργείας τοῦ Μονογενοῦς (25), ὅσα ἄν πιστεύσης παρηχῆσαι δι' αὐτῆς καὶ πεποιθῆσαι, οὐδὲν ἐλάττων γέγονεν. Καὶ πάλιν, Τοῦ Εὐαγγελίου εἰρηκότος, « Ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν, ἡ ἐπὶ γὰρ τοῦτο τῶς ἀκτίον τιν λόγον· Οὐ μεθεκτῆρ, φησὶν, ἔχει τὴν δωρεάν, ἀλλ' αὐτοσηγή καὶ αὐτοδοξία· ἵνα τῶν καλῶν· αὐτοζῶη καὶ αὐτόφως καὶ αὐτοαληθῆσιν· οὐκ ἐν αὐτῷ συνέχωρ τῶν ἀγαθῶν τὸν κλοῦτον, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς ἄλλους ἅπαντας ὑπερβλύζωρ αὐτόν· καὶ μετὰ τὸ ὑπερβλύσαι, μένων πλήρης, καὶ οὐδενὶ ἐλαττούμενος ἐκ τῆς εἰς ἑτέρους χορηγίας, ἀλλ' ἀεὶ πληρῶν, καὶ πᾶσι τοῦτων μεταδιδούς τῶν καλῶν, ἐπὶ τῆς αὐτῆς μένει τελειότητος. Ὁ δὲ ἐγὼ φέρω, μεθεκτόν ἐστι· παρ' ἑτέρου γὰρ ἔλαβον αὐτό, καὶ μικρόν τι τοῦ πατρός, καὶ οἶονεὶ σταγῶν εὐταλῆς πρὸς ἀβύσσον ἄρυτον καὶ πέλαγος ἀπειρον. Μᾶλλον δὲ οὐδὲ τοῦτο τὸ παράδειγμα παραστήσαι δύναται· ἄν, ὅπερ ἐπιχειροῦμεν εἰπεῖν. Σταγῶνα μὲν γὰρ ἀπὸ τοῦ καλῶντος ἄν ἐξέλθῃ, αὐτῷ τούτῳ τὸ πέλαγος ἠλάττωσας, εἰ καὶ ἀφανῆς ἡ ἐλάττωσις· ἐπὶ δὲ τῆς πηγῆς ἐκείτης οὐκ ἐστι τοῦτο εἰπεῖν· ἀλλ' ὅσον ἄν τις ἀρῶσθῃται, μὲνει μὴδὲν ἐλαττούμενος. Διὸ χρὴ μάλιστα ἐπ' ἕτερον ὑπόδειγμα ἐλθεῖν, ἀσθενὲς μὲν καὶ αὐτό, καὶ οὐ δυνάμενον ὅπερ ζητοῦμεν παραστήσαι· μᾶλλον δὲ τοῦ προτέρου χειραγωγῶν ἡμᾶς

ἀπλῶς τὸ ὕδωρ ἐργάζεται, ἀλλ' ἔσταν τὴν τοῦ Πνεύματος χάριν δέξεται, τότε ἅπαντα λύει τὰ ἀμαρτήματα. Καὶ μετὰ βραχία, Ἄλλα κἄν ἡ οἰκουμένη πᾶσα ἐλθῆ, ἡ χάρις οὐ καταναλλοικται· οὐδὲ ἡ ἐνέργεια δακαραται, ἀλλ' ὁμοίως μένει, καὶ τοιαύτη οἶα καὶ πρὸ τοῦ. Καὶ καθάπερ αἱ ἡλιακαὶ ἀκτῖνες καθ' ἐκδοσὴν φωτίζουσι τὴν ἡμέραν, καὶ οὐ δακαραίνται, οὐδὲ ἀπὸ τῆς πάλτης χορηγίας ἐλαττον αὐταῖς γίνονται τὸ φῶς· οὕτω καὶ πολλῶ μᾶλλον ἡ τοῦ Πνεύματος ἐνέργεια οὐδὲν ἐλάττουται παρὰ τῶν ἀπολυόντων αὐτῆς. Καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς ἐν πέμπτῃ ὁμιλίᾳ τῆς αὐτῆς πραγματικῆς τῆς Πάνας δι' αὐτοῦ ἐγένετο, ἐξηγούμενός φησιν, Εἰκὼν περὶ τῆς δημιουργίας ὁ Ἰωάννης, ἐπάγει καὶ τὸν περὶ τῆς Προνοίας λόγον, « Ἐν αὐτῷ ζῶη ἦν, ἡ λέγων. Καὶ γὰρ ἴσα μηδεὶς ἀπιστήση πῶς τὰ τοσαῦτα καὶ τηλικαῦτα δι' αὐτοῦ γέγονεν, ἐπήγαγεν οὖν ἐν αὐτῷ ζῶη ἦν. Καθάπερ οὖν ἐπὶ τῆς πηγῆς τῆς τικτοῦσης ἀβύσσους, ὅσον ἄν ἀπέλθῃ, οὐδὲν ἠλάττωσας τὴν πηγὴν· οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς ἐνεργείας τοῦ Μονογενοῦς (25), ὅσα ἄν πιστεύσης παρηχῆσαι δι' αὐτῆς καὶ πεποιθῆσαι, οὐδὲν ἐλάττων γέγονεν. Καὶ πάλιν, Τοῦ Εὐαγγελίου εἰρηκότος, « Ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν, ἡ ἐπὶ γὰρ τοῦτο τῶς ἀκτίον τιν λόγον· Οὐ μεθεκτῆρ, φησὶν, ἔχει τὴν δωρεάν, ἀλλ' αὐτοσηγή καὶ αὐτοδοξία· ἵνα τῶν καλῶν· αὐτοζῶη καὶ αὐτόφως καὶ αὐτοαληθῆσιν· οὐκ ἐν αὐτῷ συνέχωρ τῶν ἀγαθῶν τὸν κλοῦτον, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς ἄλλους ἅπαντας ὑπερβλύζωρ αὐτόν· καὶ μετὰ τὸ ὑπερβλύσαι, μένων πλήρης, καὶ οὐδενὶ ἐλαττούμενος ἐκ τῆς εἰς ἑτέρους χορηγίας, ἀλλ' ἀεὶ πληρῶν, καὶ πᾶσι τοῦτων μεταδιδούς τῶν καλῶν, ἐπὶ τῆς αὐτῆς μένει τελειότητος. Ὁ δὲ ἐγὼ φέρω, μεθεκτόν ἐστι· παρ' ἑτέρου γὰρ ἔλαβον αὐτό, καὶ μικρόν τι τοῦ πατρός, καὶ οἶονεὶ σταγῶν εὐταλῆς πρὸς ἀβύσσον ἄρυτον καὶ πέλαγος ἀπειρον. Μᾶλλον δὲ οὐδὲ τοῦτο τὸ παράδειγμα παραστήσαι δύναται· ἄν, ὅπερ ἐπιχειροῦμεν εἰπεῖν. Σταγῶνα μὲν γὰρ ἀπὸ τοῦ καλῶντος ἄν ἐξέλθῃ, αὐτῷ τούτῳ τὸ πέλαγος ἠλάττωσας, εἰ καὶ ἀφανῆς ἡ ἐλάττωσις· ἐπὶ δὲ τῆς πηγῆς ἐκείτης οὐκ ἐστι τοῦτο εἰπεῖν· ἀλλ' ὅσον ἄν τις ἀρῶσθῃται, μὲνει μὴδὲν ἐλαττούμενος. Διὸ χρὴ μάλιστα ἐπ' ἕτερον ὑπόδειγμα ἐλθεῖν, ἀσθενὲς μὲν καὶ αὐτό, καὶ οὐ δυνάμενον ὅπερ ζητοῦμεν παραστήσαι· μᾶλλον δὲ τοῦ προτέρου χειραγωγῶν ἡμᾶς

Fr. Combefisii notæ.

(22) Ἰδρυνθῆ. Sic et Savil. in margine vero Ἰδρυνθῆ, quod Duceus habuit. Ignotam vocem Arcetinus sic ex suo capite reddidit, *eamque irrigavit*. Scripserit Joannes Ἰδρῆν neutra significatione, eodem sensu ac Ἰδρυνθῆ. Necessaria Spiritus mora in anima, ut sic veniens manensque jugis in ea fons fiat, salientque ejus latices in vitam æternam; quod irrigandi voce, et ut irrigandi actu fons ille in anima concreseat, non satis apte exprimitur.
 (23) Ἐπὶ τῆς ἐνεργείας τοῦ Μονογενοῦς. Nihil bene Arcetinus, suaque hæc mala sic bonis ac claris Chrysostr. subdit: Sic in operibus Unigeniti, quod-

cunque ex his productum factumve credideris, nihilominus efficit. Quam hæc apte, assumptam Chryso-stomo reddunt similitudinem fontis abyssos im- plentis? ἐνέργεια virtus, ipsa in eo vis, sic fontis rationem habens, quam Palamita hac auctoritate totque aliis ab essentia distinctam nituntur probare. Nobis sufficit distinctio virtualis. Non pauca per interpretes non satis accuratos, viris magnis, Chry- sostomo aliisque Ecclesie Græcæ luminibus, menda adhæsero: nec qui faciat medicinam facile occur- rit, aut qui saltem volenti facere, æquus satis sit, jvetique opera.

πρός τὴν ἔννοιαν τὴν προκειμένην ἡμῖν νῦν. Ἐποδομένα γὰρ εἶναι πρὸς κητὴν, εἴτα ἀπὸ τῆς κητῆς ἐκείνης μέρους ἀνάπτεσθαι λόχρους, καὶ δις τοσοῦτους καὶ ἑπὶ, καὶ πολλὰς. Ἄρα οὐκ ἐπὶ τῆς αὐτῆς μῆτις πληρότητος τὸ πῦρ καὶ μετὰ τὸ μεταδοῦναι τοσοῦτος τῆς ἐκπερίας αὐτοῦ; Παντί που δὴλόν ἐστι. Εἰ δὲ ἐπὶ τῶν σωμάτων, τῶν μεριστῶν, τῶν ἐλαττουμένων ὑπὸ τῆς ἀφαιρέσεως εὐρέθη τι τοιοῦτον, ὃ καὶ μετὰ τὸ παρῶσθαι ἐτέρως τὰ παρ' ἑαυτοῦ οὐδὲν παραβλάπεται, πολλῶ μᾶλλον ἐπὶ τῆς ἀσωμάτου καὶ ἀκηρότου οὐσιμότητος ἐκείνης τοῦτο συμβῆσεται. Εἰ γὰρ ἐνθα οὐσία ἐστὶ τὸ μεταλαμβανόμενον καὶ σῶμα, καὶ μερίζεται, καὶ οὐ μερίζεται, πολλῶ μᾶλλον ἔσταν περὶ ἐκπερίας ὁ λόγος ἢ, καὶ ἐκπερίας τῆς ἐκ τῆς ἀσωμάτου οὐσίας, οὐδὲν ἐκτός τοιοῦτον παθεῖν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Ἰωάννης εἰλεγεν, « Ἐκ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ πάντες ἐλάδομεν. » Ἡμεῖς πάντες ἐλάδομεν. Ἡμεῖς οἱ δώδεκα, οἱ τριακόνσιοι (24), οἱ πετακόσιοι, οἱ τρισχιλιοί, οἱ πετακισχιλιοί, αἱ κολλοὶ τῶν Ἰουδαίων μυριάδες, ἅπαν τὸ πλήρωμα τῶν πιστῶν καὶ τῶν τότε, καὶ τῶν νῦν, καὶ αὐθις ἐσομένων, ἐκ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ ἐλάδομεν. Πι δὲ ἐλάδομεν; « Χάρη ἀπὲι χάριτος, » φησὶν.

Καὶ ὁ μέγας Βασιλεὺς τὸν τεσσαρακοστὸν ἔχον φαλμὸν ἐξητοῦμενος, φησὶν, Τὸν μὲν ἄνθρωπον ὁ Θεὸς ἐποίησεν ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ τοὺς λειτουργοὺς αὐτοῦ πρὸς φλόγα· ἀλλ' ὅμως ἦ γὰρ τοῦ νοεῖν καὶ συνιέναι τῶν αὐτῶν κτιστῶν καὶ δημιουργῶν δύναμις καὶ ἐν ἀνθρώποις ἐπέχει. « Ἐκφύσησε γὰρ εἰς τὸν πρόσωπον, » τοῦτέστι μοῖρῶν κτλ τῆς ἰδίας χάριτος ἐναπέθετο ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, ἵνα τῷ ὁμοίῳ ἐκινήσῃ τὸ ὅμοιον. Καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς ἐν τοῖς πρὸς Ἀμφιλόχιον περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, Ἀνακαινίζων, φησὶ, τὸν ἄνθρωπον ὁ Κύριος, καὶ ἦν ἀπόλασε χάριν ἐκ τοῦ ἐμφυσήματος αὐτοῦ, ταύτην πάλιν ἀποδοθεὶς, ἐμφυσήσας εἰς τὸ πρόσωπον τῶν μαθητῶν, εἰ φησὶν; Ἄδδεις Πνεῦμα ἄγιον. » Καὶ ὁ θεὸς Ἀρμασηνὸς ἐν τῷ περὶ προγενέσεως καὶ προορισμοῦ ἔφην θεολογικῶν αὐτοῦ κεφαλαίων, Τούτου, φησὶ, τὸν ἄνθρωπον ὁ δημιουργὸς ἀφῆκε κατασκευάσας, μεταδοὺς ἑαυτοῦ θείας χάριτος, καὶ ἐν κοινωρίᾳ ἑαυτοῦ διὰ ταύτης αὐτὸν κοινωσάμενος. Καὶ πάλιν ὁ μέγας Βασιλεὺς ἐν τοῖς πρὸς Ἀμφιλόχιον, Τίς, φησὶν,

οὕτως ἀρχικός τῶν ἡτοιμασμένων ἀφῆκεν παρὰ Θεοῦ τοῖς ἀξίοις, ὡς ἀγορεῖν δεῖ τῶν δικαίων ὁ στέφανος ἢ τοῦ Πνεύματος ὅστις χάρις δωρεῖται τότε καὶ τελευτήρα παρεχομένη;

Ἄλλὰ καὶ ὁ ἅγιος Κύριλλος ἐν τῷ τρίτῳ τῶν πρὸς Ἑρμιαν, ἐρωτῶντος αὐτὸν τοῦτου δὴ Ἑρμιαν περὶ τῆς ἐν ἡμῖν θείας ἐνοουήσεως καὶ μετοχῆς, καὶ λέγοντος, Πλὴν ὡς ἤδιστα ἄν σου διακλυθῆναι τὸ, ὅπως ἄν ἐν ἡμῖν ἦ τε τοῦ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ κληρωτικῶς τοιοῦτό τε καὶ πρῶταίτο, μὴ τις οὕτως καὶ οὐ διάφορος, ἀποκρινόμενος οὕτως δὴ ὁ ἅγιος Κύριλλος, Καὶ μὴν, φησὶν, οὐδ' ὁπωσποῖον ἔν γε δὴ τούτῳ χαλεπὸν ἢ δυσάρεστον. Πῶς γὰρ ἐν ἐτέρως ἢ διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, θείων ἡμῶν χαρισμάτων ἀνασιμπλάντος δι' ἑαυτοῦ, καὶ τῆς ἀφῆκετος φύσεως κοινωτὸς ἀποφαίροντος; Καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς ἐν τοῖς Θησαυροῖς, Ἄλλ' εἴπερ ἦ ἔκτως κοῖνημα κατὰ τὴν τῶν ἑτεροδόξων μαρίαν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, πῶς δλην ἔχει τοῦ Θεοῦ τὴν ἐκπερίαν; Οὐ γὰρ δὴ εἰς τοσοῦτον, οἶμαι, τῷ φρονεῖν ὀρθῶς ἐκθῆσεται, ὡς τολημῆσαι καὶ μένον εἰπεῖν τὴν θείαν οὐσίαν δι' ὀρθῶν τινῶν, ἐξῶθεν εἰς τὸ εἶναι παρενεχθέντων, διακονεῖσθαι πρὸς ἐκπερίαν (25), τὴν ἐξ αὐτῆς διαβαίροντων φυσικῶς πρὸς τινος ἐκπερίαν πρὸς τὸ λαθεῖν.

Καὶ ὁ μέγας Ἀθανάσιος ἐν τῇ πρὸς Σαραπίαν ἐπιστολῇ, Ἡἄντα, φησὶ, τὰ τοῦ Πατρὸς τοῦ Υἱοῦ ἐστὶ· διὸ καὶ τὰ παρὰ τοῦ Υἱοῦ ἐν Πνεύματι ἐλάδομενα τοῦ Πατρὸς ἐστὶ χαρίσματα, καὶ τοῦ Πνεύματος ἔκτος ἐν ἡμῖν· καὶ ὁ Λόγος, ὁ τοῦτο διδοὺς, ἐστὶν ἐν ἡμῖν, καὶ ἐν τῷ Λόγῳ ἐστὶν ὁ Πατήρ· καὶ αὕτως ἐστὶ τὸ, « Ἐλευσόμεθα ἐπὶ καὶ ὁ Πατήρ, καὶ μοῖρην παρ' αὐτῷ ποιήσομεν, » καθάπερ εἰρηται. Ἐνθα γὰρ τὸ γῶς, ἐπεὶ καὶ τὸ ἀκαύχασμα· καὶ ἐνθα τὸ ἀκαύχασμα, ἐπεὶ καὶ ἡ τοῦτου ἐκπερία καὶ ἀγαθῆς χάρις. Καὶ τοῦτο πάλιν ὁ Παῦλος διδάσκων, ἔγραψεν εὐθις Κορινθίοις ἐν τῇ δευτέρᾳ ἐπιστολῇ, λέγων, « Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, καὶ ἡ κοινωρία τοῦ ἁγίου Πνεύματος εἴη μετὰ πάντων ὑμῶν. » Ἡ γὰρ δεδομένη χάρις καὶ δωρεὰ ἐν Τριᾷ διδοται παρὰ Πατρὸς δι' Υἱοῦ ἐν Πνεύματι ἁγίῳ. Ὅσπερ γὰρ ἐκ Πατρὸς ἐστὶ διὰ Υἱοῦ ἡ δεδομένη χάρις, οὕτως οὐκ ἄν γένοιτο κοινωρία τῆς δόσεως ἐν ἡμῖν εἰ μὴ ἐν Πνεύματι τῷ ἁγίῳ. Τούτου γὰρ μετέχοντες,

Fr. Combessii notæ.

(24) Οἱ τριακόνσιοι. Putem σφάλμα μνημονικόν, ac respexisse Chrysostr. τοὺς ἑκατὸν εἰκοσι, centum viginti, qui Actuum I leguntur, cum in reliquis certos in Scriptura fidelium numeros respiciat, qui sic omnes de Christi plenitudine acciperint. Abundant hæc præ Græcis editis, ipsa non aliena a Chrysostrami vena.

(25) Διακονεῖσθαι πρὸς ἐκπερίαν. Vulcan. Administrare operationem. Idem quidem sensus; malui tamen vim ipsam vocis magis exprimere, uti ad operationem, tὴν ἐξ αὐτῆς φυσικῶς διαβαίνουσαν. Vulcan. quæ ipsa naturaliter transit, pro quæ ex ipsa: quod velim typorum. Cyrilli argumentum est, non esse creaturam Spiritum, qui omnem ha-

beat Dei virtutem, ac per quem Deus omnia operetur; cum sit absurdum id præstare velut per quoddam extrinsecus creatum organum. Ἐκπερία hæc, quod φυσικῶς ex Dei essentia transitur dicitur in eos qui apti sint ut suscipiant, sic accipiendum, ut cum dicitur naturale Deo, seu ex natura benefacere; etsi libere exque voluntate benefaciat; ac creatis rebus, hoc quod bonum sunt, tribuat. Nempe, est Dei hæc natura, quod sit illi consentaneum esse præstare, si tamen decreverit, ad divinam suam dotum imitationem trahendo creaturam; non quod ulla ad extra necessaria Deo emanatio sit, illique cœva ac increata, ut frustra Palamitis tanta locorum congerie nitantur probare.

ἔχομεν τοῦ Πατρὸς τὴν ἀγάπην, καὶ τοῦ Υἱοῦ ἁ
 τοῦ ἁγίου, καὶ αὐτοῦ τοῦ Πνεύματος τὴν κοινω-
 νίαν. Μίαν ἄρα ἐκ τούτων ἡ τῆς Τριάδος ἐνέ-
 ργια δέικνται.

Ἄλλα καὶ ὁ ἅγιος Ἀναστάσιος ἐν τῷ περὶ τοῦ
 Πνεύματος λόγῳ αὐτοῦ. Συμφῶδ', φησί, καὶ τὰ παρὰ
 τοῦ θεοσκεπίου Παύλου περὶ τοῦ Πνεύματος εἰ-
 ρημένα. Τοὺς γὰρ πεπιστευκότας τοὺς Θεοῦ
 ἐπροσηγόρευσεν, ἔνοιον ἐσχηκότας τὴν χάριν
 τοῦ Πνεύματος· Ὁὐκ οἴδατε γὰρ ὅτι τοὺς Θεοῦ
 ἐστε, καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ οἰκᾷ ἐν ἡμῖν·
 Καὶ πάλιν, Ὁὐκ οἴδατε ὅτι τὰ σώματα ὁμῶν
 τοὺς ἐν ὁμῖν ἁγίου Πνεύματος ἐστίν, οὐ
 ἔχετε ἀπὸ Θεοῦ; Ταῦτα δὲ ἀκριβῶς διδάσκει
 τῆς θείας φύσεως εἶναι τὸ παράγιον Πνεῦμα. Εἰ
 γὰρ τοὺς Θεοῦ χρηματίζουσιν οἱ πιστεύσαντες,
 ἕπειδὴ τοῦ Πνεύματος τὴν χάριν ἐδέξαντο, ἐκ
 τοῦ Θεοῦ ἄρα τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Τὴν γὰρ τού-
 του χάριν ἔνοιον ἐσχηκότας, Θεοῦ τοὺς ὀνομά-
 σθησαν.

Καὶ ὁ θεὸς Χρυσόστομος ἐν τῷ δ' τῶν εἰς τὰς
 Πράξεις ἐξηγητικῶν, τὸ Καὶ ὥρθησαν αὐτοῖς δια-
 μεριζόμενοι γλώσσαι ὡσεὶ πυρὸς, ἀναπτύσσων,
 Καλῶς, φησὶν, εἶπε διαμεριζόμενοι· ἐκ μιᾶς γὰρ
 ἦσαν βίβης· Ἰνα μάθῃς ὅτι ἐνέργειά ἐστιν ἀπὸ
 τοῦ Παρακλήτου πεμφθεῖσα. Καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς ἐν
 τῷ αὐτῷ, Καὶ ἐπλήσθησαν, φησὶν, ἀπαρτες· οὐχ
 ἀπλῶς ἔλαβον τοῦ Πνεύματος τὴν χάριν, ἀλλ'
 ἐπλήσθησαν.

Ἄλλα καὶ τῶν Μασσαλιανῶν λεγόντων ὡς τῆς οὐ-
 σίας τοῦ Θεοῦ ἐν μετοχῇ καθίστανται οἱ παρ' ἐκεί-
 νοις κεκαθαρισμένοι, καὶ προφερόντων τὸ εὐαγγελικὸν
 ἐκείνη, τὸ, Ἐγὼ καὶ ὁ Πατήρ ἐλευσόμεθα, καὶ
 μοῖρη παρ' αὐτῷ ποιήσομεν, καὶ τούτου πρὸς τὴν
 ἑαυτῶν δυσσεβίαν λίαν ἀνοήτως διαστραφόντων, ἡ
 κατ' αὐτῶν δὴ τῶν Μασσαλιανῶν συστάσα σύνοδος,
 τὴν ἐκείνων πονηρὰν δόξαν ἀπορρακιζουσα, Γίνε-
 ται τις, φησὶν, ἐπιδημία τοῦ Παρακλήτου, καὶ
 ἐνοικᾷ τοῖς ἀξίοις ὁ Θεός, ἀλλ' οὐχ ὡς ἔχει φύ-
 σιως ἡ θεότης.

Ἐπεὶ τοῦτο ἐξηγήθη δειχθῆναι παρὰ τῶν ἁγίων ὅτι
 πᾶσι πιστὸν ἐστὶ τὸ φῶς τῆς τοῦ Κυρίου Μεταμορ-
 φώσεως, καὶ ὅτι οὐκ ἐστὶ τούτο ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ.
 Καὶ πάντες σχεδὸν εἶπον ὅτι ἀπιδείχθη τούτο κατὰ
 τὴν τετάρτην συνέλευσιν, ἐν ᾗ παρὶντας οἱ ἀντιλέ-
 γοντες· τῆ Ἐκκλησίᾳ· νῦν μὲν πιστὸν εἶναι τούτο
 καὶ φάντασμα καὶ παραπέτασμα· καὶ ἰνδαλμα φανε-
 ρῶς βλασφημοῦντες ἔλεγον· νῦν δὲ, καὶ τούτου ἀσε-
 βῶς, ἔλεγον ἀπιστοὶ καὶ οὐσίαν εἶναι Θεοῦ. Προη-
 νέχθη γὰρ ἐν ἐκείνῃ τῇ συνελεύσει ὁ τῆς θεολογίας
 ἐπὶ ἡμῶν· Γρηγόριος, γράφων, Οὐδέ τις ἐστὶ ἐν ὑπο-
 στήματι καὶ οὐσίᾳ Κυρίου, κατὰ τὸ γραμμένον,
 καὶ Θεοῦ φύσιν ἢ οἶδεν ἢ ἐξηγήρευσεν. Καὶ ὁ

θεὸς Μάξιμος γράφων ἐν ἑβδόμῳ κεφαλαίῳ τῆς τρί-
 τῆς τῶν θεολογικῶν Ἐκκωντάδος, Ὁ τοῖς οὐσι μὴ
 κατ' οὐσίαν ὑπάρχων μεθεκτός, κατ' ἄλλον δὲ
 τρόπον μετέχσθαι τοῖς δυναμίνοις βουλόμενος,
 τοῦ κατ' οὐσίαν κυρίου καταλείβει οὐκ ἐξίστα-
 ται. Καὶ ὁ θεὸς Χρυσόστομος εἰς τὴν αὐτὴν ἑορτὴν
 γράφων, Ἐν τῷ ὄρει, φησὶ, μεταμορφωθείς ὁ Σω-
 τήρ, μικρῶς πῶς ὡς ἀσπότης ἐδείξε τοῖς ἐκείνου
 μαθηταῖς τῆς ἀθάτου θεότης αὐτοῦ βασιλείας
 τὴν δόξαν. Ἄλλ' εὐθύς ἐρούσιν οἱ ἀπόλυτον
 καὶ θερευτικὴν περιφέροντες γλώσσων· Ναὶ εἰ
 ἀθάτος ἡ θεότης αὐτοῦ δόξα, πῶς ὑπέδειξεν αὐ-
 τὴν τοῖς ἀποστόλοις; Εἰ γὰρ ὄρατῆ, οὐκ ἀθάτος·
 εἰ δὲ ἀθάτος, οὐχ ὄρατῆ. Αἰὶ ἀκουε συνετώς.

Ἐνταῦθα ὁ ἀσπότης Χριστὸς τοῖς ἐκείνου μαθη-
 ταῖς ἐπέδειξε τῆς ἀθάτου αὐτοῦ βασιλείας τὴν
 δόξαν, καὶ οὐκ ἐπέδειξε· τούτῳτι μικρὸν παρ-
 ἦνοιξε τὴν θεότητα (26), καὶ οὐ τελείως· τὸ μὲν
 πληροφόρων, τὸ δὲ φειδοφόρων· πληροφόρων μὲν
 γὰρ ἔδειξεν αὐτοῖς τῆς ἀθάτου βασιλείας τὴν
 θεοτικὴν δόξαν, οὐχ ὅση τις ἦν, ἀλλ' ὅσον ἡδύ-
 νατο βλέπειν οἱ σωματικούς ὀφθαλμοὺς περι-
 φέροντες· φειδοφόρος δὲ καὶ οὐχὶ φρονῶν οὐκ
 ἔδειξεν αὐτοῖς τῆς ἀθάτου βασιλείας τὴν πῶσαν
 θεοτικὴν αὐτοῦ δόξαν, ἵνα μὴ ὄν τῇ ὄρασει καὶ
 τὴν ζωὴν ἀπολλίσωσιν. Ἄλλα καὶ πάντες οἱ ἅγιοι,
 Ἠλαμψιν αὐτὸ λέγοντες καὶ λαμπρότητα καὶ χάριν,
 καὶ θέωσιν καὶ θεότητα παραδειχθεῖσαν μικροῦ στεφ-
 βοτέραν καὶ βίβως, καὶ φῶς ἀπρόσιτον, καὶ φυσικὴν
 ἀκτίνα τοῦ Υἱοῦ· ἀναρχὸν βολίδα θεότητος, ἀστρα-
 πὴν θεότητος, καὶ τὰ τοιαῦτα. Προηέχθη δὲ ἐν ἐκείνῃ
 τῇ συνελεύσει καὶ ὁ ἐπὶ τούτοις συνοδικὸς πρῶτος
 Τόμος, ὃς τοῦτο φιλευσεβῶς καὶ βεβαίως ἀπέδειξεν.
 ἄπιστον καὶ οὐκ οὐσίαν διὰ πολλῶν τῶν ἐκ τῆς
 θείας Γραφῆς μαρτυριῶν, καὶ τῶν τοῦ τρισμακα-
 ρίστου καὶ αἰοδίου βασιλέως ἡμῶν ἐκείνου κυρίου
 Ἀνδρονικοῦ τοῦ Παλαιολόγου συμφώνως τοῖς ἁγίοις
 βημάτων, καὶ θεοσεβῶν θεοπισμάτων, πρὸς ἑν ἑρῶν
 καὶ θεῖον Τόμον ἀντικειμένους ἰδόντες· τότε καὶ
 ἀντιλέγοντες τοὺς καὶ τῷ ἱερωτάτῳ Θεσσαλονίκης
 ἀντικειμένους, ἀπαβαλόμεθα τούτους· ὡς νῦν μὲν
 πιστὸν τὸ φῶς τῆς τοῦ Κυρίου Μεταμορφώσεως,
 νῦν δὲ λίαν ἀνοήτως οὐσίαν εἶναι τούτο τιθεμένου
 τοῦ Θεοῦ· καὶ ὡς μὴ στέργοντες ἔχειν τὴν οὐσίαν
 τοῦ Θεοῦ καὶ δύναμιν ἀπιστοὶ καὶ ἐνεργεῖαν, ἀλλὰ
 πάσα· τὰς κοινὰς δυνάμεις τε καὶ ἐνεργεῖας τοῦ Πα-
 τρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἀφῆροντες
 εἰς κτίσμα κατασπώντας, καὶ πολυθέου νομίζοντας,
 τοὺς ἀπιστοὶ ἀνομολογοῦντας τὸν Θεόν, μὴ κατ'
 οὐσίαν μόνον, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὰς ὑποστάσεις, καὶ
 κατὰ τὰς κοινὰς τῶν τριῶν ὑποστάσεων θείας δυνά-
 μεις τε καὶ ἐνεργεῖας.

Ἐπὶ τούτοις ἅπασι τὸ τοῦ Ἀκινδύνου βιβλίον εἰς

Fr. Combesii notæ.

(26) Μικρὸν παρήνοιξε τὴν θεότητα. Desunt
 hæc in Orat. ex Reg. codice Savilio representata.
 Sic quæ habentur veterum theologorum Homiliæ
 in libris Græcorum ecclesiasticis, non ubique om-
 nino habentur integræ; pro exseribentium scilicet
 libidine usuque Ecclesiarum, majori minorive am-

bitu comprehensæ. Sit forte ista Amphilocheii, cui
 familiare illud, ἄκουε συνετώ· insuetum autem
 vero Chrysostomo. Antiqui Theologi monumentum
 prælerit. Deitatis vocem etiam in creatis usurpari ex
 Dionysio Maximoque liquet.

μέσον πρηνεχθὲν ἀνεγνώσθη· ἐν ᾧ καὶ ἄλλας μὲν κακοδοξίας παλαιάς τε καὶ νέας δογματίζων ἐφαίνετο· διεσχυρῆζοτο δὲ καὶ μηδεμίαν πρεσβεύειν ἐνέργειαν ἀκτιστον κοινήν τῆς τρισυποστάτου Θεότητος, εἰ μὴ τὸν Υἱὸν μόνον καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Ἄλλ' ἡ θεία σύνοδος, καλῶς τε καὶ θεοφιλῶς ἐπιγνοῦσα Μαρκελλοῦ καὶ Φωτεινοῦ καὶ Σωφρονίου τῶν παλαιῶν αἰρετικῶν τὴν δυσσεβίαν ταύτην οὖσαν, εὐθύς τὴν θεῖον Χρισόστομον κατὰ τῆς κακοδοξίας ταύτης ἀντεπεξάγουσι, καθάπερ τινὰ οὐρανόθεν αὐτὸν ἀφίεντας πρηστῆρα, τὰ φρυγανώδη τοῦ Ἀκινθίου ληρήματα κατακαύσονται· ὃς δὴ καὶ τὴν πρὸς Φιλικπησίους ἐπιστολὴν ἐξηγούμενος, *Μάρκελλος, φησὶ, καὶ Φωτεινός καὶ Σωφρόνιος, τὸν Λόγον ἐνέργειαν εἶναι φασιν· τὴν δὲ ἐνέργειαν ταύτην ἐνοικῆσαι τῷ ἐκ σπέρματος Δαβὶδ, οὐκ οὐσίαν ἐνυπόστατον.* Ἄριστος Υἱὸν μὲν ὀμολογεῖ, ῥήματι δὲ μόνῳ· *πίστια δὲ εἶναι φησὶ, καὶ τοῦ Πατρὸς ἐλάττωτα πολὺ.* Ἔτεροι δὲ οὐ φασιν ἔχειν αὐτὸν ψυχὴν. *Εἶδες τὰ ἄρματα ἐστῶτα; Θεῶρι τοίνυν αὐτῶν καὶ τὰ πτώματα, πῶς ὁμοῦ πάντα καταρούων βάλλει, καὶ μιᾷ πληγῇ πάντα ἀθρόον. Πῶς οὖν καταβάλλει; Ἐ τοῦτο γὰρ φρονεῖσθω ἐν ἡμῖν, φησὶν, ὃ καὶ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ· ὃς ἐν μερῶι Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἀρπαγμὸν ἠρήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ.* Ἐτεῦθεν καὶ Παῦλος ὁ Σαμοσατεύς ἐπεσε, καὶ Μάρκελλος καὶ Σαβέλλιος. *Ἐν μορῶι γὰρ, φησὶ, Θεοῦ ὑπάρχων.* Ἐ πῶς οὖν λέγεις, Ἀπὸ Μαρίας, ὧ μαρῆ, ἤρξατο, καὶ πρὸ τούτου οὐκ ἦν; Πῶς δὲ σὺ λέγεις, Ἐνέργεια ἦν; Μορφή γὰρ Θεοῦ, φησὶν, μορφήν δούλου ἔλαβεν. Ἡ μορφή τοῦ δούλου ἐνέργεια δούλου ἐστίν, ἡ φύσις δούλου; Πάντως δήπου φύσις δούλου οὐκοῦν καὶ ἡ μορφή τοῦ Θεοῦ Θεοῦ φύσις· οὐκ ἄρα ἐνέργεια.

Ἄλλὰ καὶ ὁ Νύσσης θεῖος Γρηγόριος ἐν τῷ πρὸς Ἀβελάδιον λόγῳ, Θεός, φησὶν, ἐνεργουῖτα δηλοῖ· Θεότης δὲ ἐνέργεια. Οὐδὲν δὲ τῶν τριῶν ἐνέργεια· ἀλλὰ μᾶλλον ἐνεργουῖν ἕκαστον αὐτῶν. Ἐκ δὴ τούτων ἡ θεία σύνοδος, Ἀποδείδειται, φησὶν, ὡς ὁ λέγων μόνον τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀκτιστους ἐνεργείας εἶναι τοῦ Θεοῦ, ὡς μὴ κοινήν ἐνέργειαν δοξάζων φυσικὴν τῶν τριῶν ὑποστάσεων, ἦν ὁ Ἀκινθύνος; ὁμοίως, τὴν Μαρκελλοῦ καὶ Φωτεινοῦ καὶ Σωφρονίου αἵρεσιν, πάλαι τεθνηκυῖαν καὶ καταργηθεῖσαν, εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τολμᾷ παρῆσθαι Θεοῦ. Εἰ δὲ καὶ τισὶ τῶν ἁγίων δύναμις ἢ ἐνέργεια εἴρηται ὁ Υἱὸς ἢ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀλλὰ τοῦ Πατρὸς· καλοῦται; ἐκότερον ὡς ὑπόστασις τελεία καὶ ἐνέργειαν καὶ δύναμιν ἔχον· καὶ ἐστὶ τοῦτο κοινὸν ὄνομα, κατὰ τὸν θεῖον Διονύσιον, τῆς ὀλοτελοῦς καὶ ὑπερκλήρου; Θεότητος· καθ' ὃ σημαίνομενον καὶ ὁ Πατὴρ δύναμις καλεῖται. Ἡμῖν δὲ ἄλλ' οὐ περὶ ταύτης τῆς ἐνεργείας καὶ δυνάμεως, ἀλλὰ περὶ τῆς κοινῆς τῆς τρισυποστάτου Θεότητος, ἧτις οὐχ ὑπόστασις ἐστὶ, ἀλλὰ φύσις καὶ ὑπερφύσις πρόσεστιν ἐκάστη τῶν θεαρχικῶν ὑποστάσεων, κατὰ τὴν τῶν θεολόγων παράδοσιν. Ἐνα γὰρ Θεὸν ἐν τρισὶν ὑποστάσεσι κατὰ τὸν μέγαν Ἀθανάσιον θεολογούμεν, μίαν ἔχοντα

τὴν οὐσίαν καὶ τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἐνέργειαν, καὶ ὅσα ἄλλα περὶ τὴν οὐσίαν θεωρεῖται θεολογούμενα καὶ ὑμνούμενα. Καὶ ἵνα τύπον δώμεν τῷ λόγῳ, καὶ ἄθροισμα ἢ πλήρωμα τὰ κατὰ θεολογίαν ἔχωμεν καθεξῆς, ἀκούσωμεν, ὅτι τὸ ἀκτιστον, τὸ ἀσώματον, τὸ ἀχρονον, τὸ ἀναρχον, τὸ ἀίδιον, τὸ ἀτελεύτητον, τὸ ἀπειρον, τὸ ἀγνωστον, τὸ ἀσχημάτιστον, τὸ ἀνεμνήνευτον, τὸ ἀνεξιχνίαστον, τὸ Θεὸν Θεῶν λέγεσθαι αὐτὸν, τὸ Κύριον κυρίων, τὸ Βασιλεῖα βασιλευόντων, τὸ Παντοκράτορα, τὸ Ποιητὴν, τὸ Δημιουργόν, τὸ φῶς, τὸ ἅγιον, τὸ ζῶν, τὸ ἀγαθόν, τὸ ἰσχυρόν, τὸ παντοδύναμον, καὶ ὅσα ἄλλα κατὰ τὴν ὑπαρχοῦν καὶ αἰτιολογίαν, οὐχ ἕκαστον οὐσία λέγεται, ἀλλὰ περὶ τὴν οὐσίαν· ἢ καὶ ἄθροισμα καὶ πλήρωμα Θεότητος λέγεται κατὰ τὴν Γραφήν, καθ' ἑκάστην τῶν ἁγίων τριῶν ὑποστάσεων ἐπίσης, θεωρούμενα καὶ θεολογούμενα. Πάντα γὰρ ὅσα ἔχει ὁ Πατὴρ ἐμὰ ἐστὶ· καὶ δεδόξασμαι ἐν αὐτοῖς· ἕλλω; τε δύναμις καλεῖται ὁ Υἱὸς τοῦ Πατρὸς, ἢ καὶ τὸ Πνεῦμα ἅγιον, καὶ δι' ἄλλας μὲν αἰτίας, ὃς οἱ θεολόγοι παρέδωκαν, μάλιστα δὲ, ὡς ὅλης τῆς Πατρικῆς δυνάμεως ἐναποκειμένης τῷ Υἱῷ, ὡς ὁ μέγας Βασιλεὺς ῥητῶς τοῦτο γράφει Ἐὐνομίῳ παλαιῶν. Πῶς οὖν δίκαιον ἀναρεῖν τὴν φυσικὴν καὶ κοινήν τῆς τρισυποστάτου Θεότητος δύναμιν, δι' ἣν καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον δύναμις τοῦ Πατρὸς παρὰ τῶν θεολόγων ὑμνηται;

Ἐπὶ τούτοις ὀρισμῶ τοῦ κραταιοῦ καὶ ἁγίου ἡμῶν αυτοκράτορος καὶ βασιλέως ἠρωτάτο παρὰ τοῦ μεγάλου χαρτοφυλάκου καὶ ὑπάτου τῶν φιλοσόφων τῶν ἀρχιερέων ἕκαστος καὶ τῶν συγκλητικῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν ἀρχόντων, τίνα γνώμην ἔχει περὶ τῶν λεληθέντων καὶ ἐξετασθέντων τῶν πάντων νῦν ἐπὶ θείας καὶ ἱερᾶς συνέδου. Καὶ καθ' ἕνα πάντες ἀναμφιδόλως ἔχουν περὶ τούτων ἀπεφάνηται, καὶ πολλὴν χάριν εἶδέναι τῷ ἱερωτάτῳ μητροπολίτῃ Θεσσαλονίκης Εὐαγγέλιου, ὡς συμφώνως τοῖς ἁγίοις πᾶσιν εἰπόντι καὶ συγγραφεμένῳ, καὶ εἰς συνηγορίαν τῆς κατ' εὐσέβειαν ἀληθείας ἐπὶ τοσοῦτον σπουδάσαντι, καὶ τοσαύτας ὑβρεῖς τε καὶ συκοφαντίας καὶ ἐπηρείας ἄλλας ὑπενεγκόντι ὑπὲρ τοῦ ἐξελέγχει Βαρλαάμ ἐκεῖνον, καὶ τὸν Ἀκινθύνον, καὶ τοὺς μετὰ ταῦτα μέχρι νῦν ἀναφανέντας συμφώνους αὐτοῖς, καὶ τῆς πατροπαράδοτου πρὸς Θεὸν πίστεως καὶ εὐσεβείας τὴν τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν μεταστήσει σπουδάζοντας. Μετὰ δὲ πάντας ὑστερον ἀπεφάνηται καὶ ὁ μεγαλοφύεστατος ὄντως καὶ τὰ θεῖα σφῆς, γαληνότητος, κρᾶτιστος καὶ ἅγιος ἡμῶν αυτοκράτης καὶ βασιλεὺς, πάντων τῆς καθέβρας ἐξαναστάντων τῶν τε λαμπροτάτων συγκλητικῶν καὶ τῶν ἱερωτάτων ἀρχιερέων, ὡσπερ δὴ νόμος ἐν τοῖς τοσούτοις, κύριος Ἰωάννης ὁ Καντακουζηνός, διορισάμενος, Ὅτι μέγα ἡ ἀδικία κακὸν καὶ ἐπὶ τῶν γηίνων τούτων καὶ χαμερπῶν, ὡς καὶ ἔθνος ὄλον ἀχρειώσαι καὶ κατασπᾶσαι δυνάμενον· ἐπεὶ καὶ τὸ ἐναντίον ταύτης, Ἡ Δικαιοσύνη, κατὰ τὸ γαγραμμένον, ὄψοι ἔθνος. Εἰ δὲ ἐπὶ τῶν κάτω ἡ ἀδικία τοσοῦτον μέγα κακόν, πόσῳ μᾶλλον, ὅταν εἰς τὸ θεῖον ὕψος κληθῆται παρὰ τῶν κακῶς φρονούντων, καὶ αὐτὴ ἢ ἐν τῷ Θεῷ ἀλλή-

Θεία ἀδικηται παρὰ τῶν ἀθετούντων αὐτήν, καὶ οἱ ἄλλοι τῶν οὕτως ἐπιλεγόμενων Ἀλεξιακῶν τῶν ἱερῶν Βλαχερινῶν θεία καὶ ἱερὰ σύνδοσι χάριτι Χριστοῦ, καὶ νῦν τῆς εὐσεβείας ὑπερμαχοῦντες, καὶ ἀκριβῆ καὶ προσήκουσαν τὴν περὶ τῶν προκειμένων σκέψιν καὶ ἐξέτασιν ποιησάμενοι, καὶ τοὺς πρώτους ἐπὶ τοῦτοις συνοδικοῖς τόμοις ὡς εὐσεβεστάτους ἐπικυροῦντες, μᾶλλον δὲ καὶ τούτοις ἐπόμεινοι, τὸν μὲν Βαρλαάμ ἐκείνον καὶ τὸν Ἀκινδύνον, ὡς εἰς αὐτὰ εἰς καιρία τῆς εὐσεβείας ἐμπαροινήσαντας, καὶ μηθωμῶς μεταμειθύνοντας ἐπιπεριόντας τῷ βίῳ, τῷ ἀπὸ Χριστοῦ ἀναθέματι δικαίως καθυποβάλλομεν· τοὺς δὲ νῦν ἀναφανέντας καὶ συνοδικῶς ἐξελεγχθέντας ἐκείνοις ὁμόφροντας, καὶ ἀκλῶς ὅσοι τῆς συμμορίας αὐτῶν, ἀποκηρύκτους τε καὶ ἀποβλήτους ἔχομεν τῆς καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, εἰ μὴ μεταμειθύνειν, καὶ τῷ ἀπὸ Χριστοῦ ἀναθέματι καθυποβάλλομεν, καὶ τοὺς κοινωνοῦντας τοῦτοις ἐν γνώσει ἀκοινωνήτους ἔχομεν· καὶ πάσης ἱερατικῆς λειτουργίας τοὺς ἔχοντας ἀπογομνοῦμεν. Τοὺς δ' ὑπὸ τούτων συναρπαγέντας τε καὶ παρασυρέντας, καὶ μὴ τῶν ἐξάρχων τῆς αἰρέσεως ὄντας, ἀμεταμειθύντους μὲν μένοντας, τοῖς ὁμοίως καθυποβάλλομεν· μεταμειθύνοντας δὲ γνησίως καὶ ἀναθεματίζοντας τὴν τε τοιαύτην κακοδοξίαν καὶ τοὺς εἰς τέλος ἐμμελνάντας αὐτῇ, μὴ μόνον εἰς κοινωनीαν τὴν κατ' εὐσέβειαν, ἀλλὰ καὶ εἰς ἱερωσύνην ἀσμενίστατα προσείμεθα, μηδαμῶς τούτους ὑποδιόζοντες, κατὰ τὴν ἐπὶ τοῖς τοιαύτοις διαγνώσιν καὶ ἀπόφασιν τῆς ἁγίας καὶ οἰκουμηνικῆς ἐκδόμης συνόδου διοριζομένης.

Ἐπι δὲ ἀπαλύθη τούτου θεῖου καὶ σεπτῶν πρεσβυτέρων καὶ πρὸς τὸ ἅγιον ὄρος, ὡς ἂν οἱ ἐν τούτῳ συνίστοι καὶ ἀρετῇ διαφέροντες ἐπιδημήσωσιν εἰς τὴν κατὰ τὴν εὐδαίμονα ταύτην μεγαλόπολιν συγκεκροτημένην σύνοδον· ἐκείνοι δὲ διὰ τε τὸ τῆς ὁδοῦ μήκος, καὶ τὴν τοῦ καιροῦ δυσχέρειαν ἐπιδημήσαι οὐκ ἴσχυσαν, δύο τῶν ἱερωμένων μοναχῶν ἀρετῇ τε καὶ λόγῳ σεμνυνομένους πέμπουσι, καὶ ἀναφορὰν πρὸς τὸν κραταῖον καὶ ἅγιον ἡμῶν αὐτοκράτορα καὶ βασιλέα παραηλοῦσαν ὄντι καὶ ἔγγραφον τὴν οἰκίαν γνώμην τῇ συνόδῳ ἐπέστειλαν. Ἀνίστησαν οὖν οἱ πεμφθέντες ἱερομόναχοι, καὶ ἀπέδωκαν τῇ συνόδῳ λόγου, ὡς κοινούς τοῦ ἁγίου ὄρους παντός, οὗ καὶ συνεγράφατο ἐκεῖ ἐπι παραμίνων μετ' αὐτῶν ὁ ἱερώτατος μητροπολίτης Ἡρακλείας κύριος Φιλόθεος (27). Πραξιόμισαν δὲ τὴν νῦν ἐκείθεν πεμφθείσαν ἔγγραφον ἀπάντων γνώμην, ἣτις καὶ ἀναγνωσθεῖσα εἰς ἐπίσκοπον πάντων, συμφωνοῦσα καὶ συνεπιμαρτυροῦσα διετέλει τῷ ἱερωτάτῳ μητροπολίτῃ Θεσσαλονίκης δεὰ πάντων κατὰ τὴν τῆς εὐσεβείας ἀλήθειαν. Ταῦτα δὲ καὶ τὸ ἅγιον ὄρος ἔπαι.

Ἡμεῖς δὲ πᾶσα ἡ συναθροισθεῖσα ἐν τῷ Τρικλίῳ

Fr. Combessii notæ.

(27) Κύριος Φιλόθεος. Hic ipse est, qui brevi post Constantinopoli sedit, olimque imbutus Palamæ erroribus in monte, jam non sancto, sed extincta fidei luce in plerisque in eo Hesychastis, profano eorum antisitium Palamam ipsum vindicavit, celebrique elogio, Synaxario Dominicæ τῆς Ὁρθοδόξιας (secundæ scilicet Quadragesimæ) magna

τῷ οὕτως ἐπιλεγόμενῳ Ἀλεξιακῶ τῶν ἱερῶν Βλαχερινῶν θεία καὶ ἱερὰ σύνδοσι χάριτι Χριστοῦ, καὶ νῦν τῆς εὐσεβείας ὑπερμαχοῦντες, καὶ ἀκριβῆ καὶ προσήκουσαν τὴν περὶ τῶν προκειμένων σκέψιν καὶ ἐξέτασιν ποιησάμενοι, καὶ τοὺς πρώτους ἐπὶ τοῦτοις συνοδικοῖς τόμοις ὡς εὐσεβεστάτους ἐπικυροῦντες, μᾶλλον δὲ καὶ τούτοις ἐπόμεινοι, τὸν μὲν Βαρλαάμ ἐκείνον καὶ τὸν Ἀκινδύνον, ὡς εἰς αὐτὰ εἰς καιρία τῆς εὐσεβείας ἐμπαροινήσαντας, καὶ μηθωμῶς μεταμειθύνοντας ἐπιπεριόντας τῷ βίῳ, τῷ ἀπὸ Χριστοῦ ἀναθέματι δικαίως καθυποβάλλομεν· τοὺς δὲ νῦν ἀναφανέντας καὶ συνοδικῶς ἐξελεγχθέντας ἐκείνοις ὁμόφροντας, καὶ ἀκλῶς ὅσοι τῆς συμμορίας αὐτῶν, ἀποκηρύκτους τε καὶ ἀποβλήτους ἔχομεν τῆς καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, εἰ μὴ μεταμειθύνειν, καὶ τῷ ἀπὸ Χριστοῦ ἀναθέματι καθυποβάλλομεν, καὶ τοὺς κοινωνοῦντας τοῦτοις ἐν γνώσει ἀκοινωνήτους ἔχομεν· καὶ πάσης ἱερατικῆς λειτουργίας τοὺς ἔχοντας ἀπογομνοῦμεν. Τοὺς δ' ὑπὸ τούτων συναρπαγέντας τε καὶ παρασυρέντας, καὶ μὴ τῶν ἐξάρχων τῆς αἰρέσεως ὄντας, ἀμεταμειθύντους μὲν μένοντας, τοῖς ὁμοίως καθυποβάλλομεν· μεταμειθύνοντας δὲ γνησίως καὶ ἀναθεματίζοντας τὴν τε τοιαύτην κακοδοξίαν καὶ τοὺς εἰς τέλος ἐμμελνάντας αὐτῇ, μὴ μόνον εἰς κοινωनीαν τὴν κατ' εὐσέβειαν, ἀλλὰ καὶ εἰς ἱερωσύνην ἀσμενίστατα προσείμεθα, μηδαμῶς τούτους ὑποδιόζοντες, κατὰ τὴν ἐπὶ τοῖς τοιαύτοις διαγνώσιν καὶ ἀπόφασιν τῆς ἁγίας καὶ οἰκουμηνικῆς ἐκδόμης συνόδου διοριζομένης.

Ἐπι δὲ ἀπαλύθη τούτου θεῖου καὶ σεπτῶν πρεσβυτέρων καὶ πρὸς τὸ ἅγιον ὄρος, ὡς ἂν οἱ ἐν τούτῳ συνίστοι καὶ ἀρετῇ διαφέροντες ἐπιδημήσωσιν εἰς τὴν κατὰ τὴν εὐδαίμονα ταύτην μεγαλόπολιν συγκεκροτημένην σύνοδον· ἐκείνοι δὲ διὰ τε τὸ τῆς ὁδοῦ μήκος, καὶ τὴν τοῦ καιροῦ δυσχέρειαν ἐπιδημήσαι οὐκ ἴσχυσαν, δύο τῶν ἱερωμένων μοναχῶν ἀρετῇ τε καὶ λόγῳ σεμνυνομένους πέμπουσι, καὶ ἀναφορὰν πρὸς τὸν κραταῖον καὶ ἅγιον ἡμῶν αὐτοκράτορα καὶ βασιλέα παραηλοῦσαν ὄντι καὶ ἔγγραφον τὴν οἰκίαν γνώμην τῇ συνόδῳ ἐπέστειλαν. Ἀνίστησαν οὖν οἱ πεμφθέντες ἱερομόναχοι, καὶ ἀπέδωκαν τῇ συνόδῳ λόγου, ὡς κοινούς τοῦ ἁγίου ὄρους παντός, οὗ καὶ συνεγράφατο ἐκεῖ ἐπι παραμίνων μετ' αὐτῶν ὁ ἱερώτατος μητροπολίτης Ἡρακλείας κύριος Φιλόθεος (27). Πραξιόμισαν δὲ τὴν νῦν ἐκείθεν πεμφθείσαν ἔγγραφον ἀπάντων γνώμην, ἣτις καὶ ἀναγνωσθεῖσα εἰς ἐπίσκοπον πάντων, συμφωνοῦσα καὶ συνεπιμαρτυροῦσα διετέλει τῷ ἱερωτάτῳ μητροπολίτῃ Θεσσαλονίκης δεὰ πάντων κατὰ τὴν τῆς εὐσεβείας ἀλήθειαν. Ταῦτα δὲ καὶ τὸ ἅγιον ὄρος ἔπαι.

Ἡμεῖς δὲ πᾶσα ἡ συναθροισθεῖσα ἐν τῷ Τρικλίῳ

piorum offensione, adjunxit. Cujus etiam exstant aliquot orationes; ut fuerit vir satis eruditus et facundus, qui sic sermones viciaque monachorum totius Montis sancti exceperit et conscripserit; in hoc forsitan a Callisto patriarcha vel ab imperatore missus.

θὸν ταύτης ἀποφαινόμεθα. Ὁδῶν γὰρ καὶ οἱ ἐπὶ ταῖς συνόδοις ἐκείναις προβάντες Τόμοι ἔξουσι, καθάπερ οὖν ἔχουσι, τὸ ἀσφαλές τε καὶ βέβαιον.

Τούτων δὲ οὕτως ἐκδόντων οὐκ ἄνευ δὴ τῆς τοῦ ἀγαθοῦ Πνεύματος συνεργίας καὶ χάριτος, λοιπὸν ἦν εἰς προθυμομένους πᾶσαν αἰτίαν τῶν βουλομένων αἰτιᾶσθαι περιαιρεῖν, μηδὲ ἄπερ ἐν τοῖς τοῦ Ιερωτάτου Θεσσαλονίκης συγγράμμασιν ἐν αἰτίαις ἐπιρῶντο οἱ τῆς Ἐκκλησίας πολέμιοι, μηδὲ ταῦτα παραδραμεῖν ἀβασάνιστα· εἰ καὶ ἀπὸ τῶν ἔξετασθέντων ἐν τῇ θεῇ συνόδῳ τότε καὶ ταῦτα πάντα περιελήθησαν. Εὐρόντος οὖν ταῦτα τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου ἡμῶν αὐτοκράτορος καὶ βασιλέως καταγεγραμμένα κατὰ μέρος παρὰ τῆς ἐκείνων χειρὸς, καὶ πρὸς ἡμᾶς ταῦτα δόντος, ἡμεῖς ἐκιστον τούτων ἐν τῷ τοῦ Ιερωτάτου Θεσσαλονίκης βιβλίῳ ἀνέγνωμέν τε καὶ ἐξητάσαμεν, συνελθόντες κατὰ τὴν Μεγάλην ἐκκλησίαν καὶ συνδημερεύσαντες· οὐχ ἄπαξ, ἀλλὰ καὶ δις καὶ τρις καὶ πολλάκις· καὶ τὸν μὲν Θεσσαλονίκης Ιερωτάτον μητροπολίτην καὶ ἐν τούτοις σύμφωνον τοῖς Ιεροῖς θεολόγοις εὖρομεν, καὶ συνή-

γορον Χριστοῦ χάριτι τῆς κατ' εὐσέβειαν ἀληθείας· αὐτοὺς δὲ καὶ ἀπ' ὧν ἐγγράφως διαστρέφειν καὶ κατηγορεῖν ἐπεχείρησαν, πολλὰς καὶ μεγάλας αἰρέσεις περικίπτοντας. Τοῖς τε γὰρ παρὰ τῶν θεολόγων ῥητῶς εἰρημίνοις φανερώς ἀντιλέγοντας διετίλουν, καὶ τὴν θέσιν τοῦ δεσποτικῶ προσημματος (28) κτιστὴν ἐπέδησαν ἀνεπαύτως· καὶ τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, διὰ τὸ παρὰ τῶν ἁγίων εἰρηθεῖαι ταύτην ἀπροσπλάστον καὶ ἀμέθεκτον, φθαρτικῆ εἶναι νομίζειν (29) τοὺς οὕτως περὶ ταύτης φρονούντας, ὡς τὸλμης δυσσεβοῦς, ἀπεφάναντο· καὶ ταῦτα τοῦ Θεοῦ πρὸς Μωσῆν εἰρηθέτος, *Ὁδοὶς ὄψεσθαι τὸ πρόσωπόν μου, καὶ ζήσεται*. Ἀλλὰ καὶ τὰ ἐπαναπαυμμένα κατὰ τὴν προφητείαν ἐπὶ τὸ ἄγθος τὸ ἐκ τῆς βίβης Ἰσαϊ, *ἠηλοῦσθε τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, ἕπτὰ πνεύματα*, τουτίσσι τὰς ἐνεργείας κατὰ τοὺς ἱεροὺς θεολόγους τοῦ Θεοῦ Πνεύματος, ἃς ὁ μὲν Ιερεὺς Ζαχαρίας ἐπὶ τὸ ὄφθαλμοῦς τοῦ Χριστοῦ ἀνύμνησιν ἐπιβλέπωντας ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν, ὁ δὲ θεὸς Μίσιμος φυσικῶς ταῦτα προσεῖναι τῷ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ (30) ἐθεολόγησε, μετὰ τῶν κυριώτατων ἱερέων· καὶ τὰ

Fr. Combefisii notæ.

(28) *Τὴν θέσιν τοῦ δεσποτικῶ προσημματος* Ita sane viri catholici de lumine Thaborio, nec de alta, assumpti a Domino corporis deificatione, videntur loqui Palamitæ, quam ipsi errore increatum aliquid et divinum Deoque coævum (ipsius scilicet secretam virtutem tñν ἐνέργειαν) designare: nam de Deitatis unctione, ipsa personæ Verbi totiusque unguentū substantiali presentia, qua homo Deus personaliter et ὁμοθεῶς exstitit, nunquam sic sensere Palamæ hostes, quidquid eis impingant Palamitæ; dum unam Deū virtutem Filium agnoscant, nempe subsistentem, et a Deo (id est, Patre) ut a quo vere procedit, distinctam: quibus essentialē virtutem, et quæ Deus ipse sit, virtualiter solum et eminenter distinctam, eaque ratione caso ab essentiali dictam, non e contra, non negant.

(29) *Φθαρτικὴν εἶναι νομίζειν*. Quasi maleficam existimare corruptionem et Interitus auctorem; non entis ac vitæ. Ita sane Palamæ hostes colligebant, ritique vexat noster Calecas, ostenditque ex negatione illa omnis commercii essentialis Deitatis cum creaturis Palamitarum errore, destrui mysterium incarnationis, nec nisi ἐνεργεῖα Nestoriano errore constare, quod ipsum Palamitæ male eis impingunt: communi scilicet Verbi in Christo inhabitatione per assumptum et operationem, ut in sanctis reliquis et prophetis. Locus Exod. hoc solum vult, pro statu mortalis vitæ non videri divinam essentialiam, nec nisi in diviniorem alium translatis, quo eximia quadam ratione erimus Deo similes, videntes eum sicuti est, ut auctor est dilectus discipulus cuiusdum, hæc scribo, martyrii dies anniversaria agitur.

(30) *Φυσικῶς ταῦτα προσεῖναι τῷ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ*. Hoc maxime Palamitici erroris agnoscenti illius impugnatores Catholici, quod ἐνεργήματα (divini scilicet Spiritus effectus ac dona) increata Deoque coæva et naturalia vellent; insulsissimique hominum sic proterve oppositum hæreseos damnarent. Ad Maximum quod attinet, libet huc scholium afferre ex Regio Cyparissiotæ cod. quo is vindicatur ab ea Palamitarum calumnia. Ἀδελφὸν εἴ ποὺ τῷ μεγάλῳ Μαξίμῳ γέγραπται, φυσικῶς τῷ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ προσεῖναι τὰ κατὰ βούλησιν τοῦ παναγίου Πνεύματος ἐνεργήματα. Πρὸς γὰρ τῷ ἐναντίως λέγειν τῇ Γραφῇ, καὶ εἰς τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ

ἐξμαρτάνειν ἔσται γὰρ ἡ αὐτοῦ φύσις κατὰ τὰ αὐτῆ φυσικὰ, ἐνέργημα βουλήσεως, καὶ αὐτὴ ἡ οὐσία· ὅπερ σαφῶς παρστῆσιν αὐτῆν εἶναι κτίσμα. Βουλήσει γὰρ Θεοῦ πᾶσα ἡ κτίσις παρήχθη. Καὶ πῶς οὐ φανερὰ ἡ δυσσεβεία; Ἡ τοῖνυν πανταλῶς ἐπὶ τοῦτο γέγραπεν ὁ ἅγιος, ἡ ἐπ' ἄλλων ἐκείνων ἐννοίας τὸν λόγον ἐκλαθόντος, ὅτις γὰρ ἐν τῇ ὑπεροχῇ αὐτοῦ σκεφανθέντες τοῖς ἄλλοις ἐξείδοντο. Ἔστι γὰρ εὐσεβῶς εἰπεῖν φυσικῶς προσεῖναι τῷ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ κατὰ τὸ αὐτοῦ ἀνθρώπινον. Ὁδὲ γὰρ ἐν τῇ ὑπεροχῇ αὐτοῦ θεότητι ἐπαναπαυθήσεται τὰ ἕπτὰ πνεύματα· ἕκαστος γὰρ αὐτῆ καὶ παντέλειος· καὶ οὐ δεῖται, τινοῦ, ἢ ἐν αὐτῇ ἐπαναπαυθῆ· ἀλλ' ἡ ὄλη ἐν τῷ κενεσκευασθέντι· ὅκ' αὐτοῦ ναφ καὶ τὰ κατ' αὐτοῦ κατὰ βούλησιν παραχθέντα ἐπαναπαυθῆσαν πνεύματα, εὐθὺς ἐξαρχῆς ἄγνον αὐτὸ καὶ πνευματικὸν ἀποφάναντος· *Incertum num ullo loco scriptum sit magno Maximo, inesse natura Filio Dei effectus sanctissimi Spiritus voluntate productos. Nedum enim id: Scriptura adversatur, verum etiam Dei Filio injuriam existit. Erit enim ejus natura, velut ea quæ ei naturalis sunt, voluntatis effectus, ipsaque adeo essentialia: quo palam conficitur, creaturam esse. Dei enim voluntate et consilio producta est omnis creatura. Et quomodo non manifesta impietas? Vel igitur sanctus hoc penitus non scripsit, vel cum alio sensu exposuerit; hi suo more per calumniam aliis tribuerunt. Pie enim dici queat, inesse natura Filio Dei, ratione humanitatis. Neque enim in ejus deitate, quæ essentialiam omnem superat, requiescent septem spiritus: hæc enim infinita est, omnemque præhabet perfectionem; nec indiget aliquo, ut in ea requiescat: sed plane in templo quod sibi ipse construxit, quieverunt, dum statim a principio sanctum illud ac spiritale effecit. Cui alteri solutioni standum; ut est Maximus valde formalis (ut ita dicam) pressaque ac proprie loquitur. Hoc enim flos ille ex radice Jesse, non ipsum Verbum Deique Filius secundum se, ut ita de illo debuerit Maximus accipere, vel Palamitæ ad ipsum trahere. Querebar sancti Maximi gratia, et qui unus, omnis theologiae velut Lydius lapis ac Patrum amussis, suis quidem Græcis visus sit, quod, qua cæpi majestate, typorum elegantia, chartæ puritate, meaque ipsius ac typographi sedulitate, per meam tenuitatem, etate fugiente, non possem absolvere. Verum absteram querendum, qua illi favore largitate, animam inclinavi amphi-*

πλεον τούτων και μηδὲν ἤττον εἰς ἀσέβειαν φέροντα
 εὐδὲ ἀριθμῶν ἄββιον. Διὸ και ἀπὸ τούτων ἡ καταδύ-
 κη τούτοις, εἰ μὴ ἄρα μεταμεληθεῖεν, ἐπακυρώθη·
 και τὰ συνοδικῶς ἡμῖν ἀρτίως μετὰ τῆς ἐκ Θεοῦ
 βασιλείας; ἐξετασθέντα και διαγνωσθέντα, και θείας
 Πατρῶσι πᾶσι, και ταῖς προγεγεννημέναις τούτου
 χάρι·ν ἱεραῖς και θείαις συνόδοις, και τοῖς ἐκ' αὐ-
 ταῖς συνοδικαῖς Τόμοις· και ἡ ἐνθεσμος διὰ πάντων
 και κανονικῆ αὐτῆ ψήφος, γραφείσα και ὑπογραφεί-
 σα ἀρτίως, ἀκίνητος εἰς αἰῶνα τὸν σύμπαντα δια-
 τηρηθήσεται τῆ πάντα δυναμένη ἐνεργείᾳ και χά-
 ριτι τοῦ παντοδυνάμου και μεγάλου Θεοῦ και Σω-
 τῆρος ἡμῶν, ὑπὲρ ἧς και δι' ἧς ὁ παρὼν ἡμῖν ἀγὼν
 ἤνυσται.

Ἐγεν ὑπογραφᾶς τὸ πρωτότυπον διὰ μὲν ἐρυ-
 θρῶν γραμμάτων τῶν θειοτάτων βασιλέων ἀμφιτέ-
 ρων τῶ,

ΙΩΑΝΝΗΣ ΕΝ ΧΡΙΣΤῶ Τῷ ΘΕῷ ΠΙΣΤΟΣ ΒΑΣΙ-
 ΛΕΥΣ ΚΑΙ ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ ΤΩΝ ΡΩΜΑΙΩΝ Ο
 ΚΑΝΤΑΚΟΥΖΗΝΟΣ.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΕΝ ΧΡΙΣΤῶ Τῷ ΘΕῷ πιστὸς βασιλεὺς
 και αὐτοκράτωρ Ῥωμαίων Παλαιολόγος.

Διὰ δὲ τῆς σεβασμένης και πατριαρχικῆς χειρὸς
 τοῦ Κάλλιστο; ἐλθὼ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντι-
 νουπόλεως νέας Ῥώμης και οἰκουμενικῆς πατριαρ-
 χης.

Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Ἡρακλείας, πρόεδρος
 τῶν ὑπερτίμων και Ἐξαρχος πάσης Θράκης και Μα-
 κεδονίας, Φιλόθεος.

Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Θεσσαλονίκης, Ὑπερ-
 τιμος και Ἐξαρχος πάσης Θεσσαλίας, Γρηγόριος.

Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Κυζίκου, και Ἐξαρχος
 πάσης Ἐλλησπόντου, Ἀρσένιος.

Fr. Combessii notæ.

simus ordo nuper in suis comitibus generalibus, et
 qui illi, a se invitatus, utroque preceperat, meritis,
 quam purpura, clarior, litterarum reique ecclesia-
 sticæ column, eminentissimus cardinalis Bullio-
 ninus: per quos Maximus, Deo auspice, brevi lucem
 videbit.

(31) Ὁ μητροπολίτης Μελαρῶν. Videtur,
 quam Melantiam Ferrarius vocat, Thraciæ urbem
 ad Propontidem, inter Byzantium et Selymbriam.
 Quod se solum Hypertimum scribit, non item exar-
 chum, indicio est, ex illis metropolitibus fuisse, qui
 nomine tenus solum metropolitæ erant, eo honore
 donati ab imperatoribus, cum nullas provincias,
 nullasve alias urbes metropolitica potestate, et
 quasi patriarchali, regendas haberent. Hi enim
 omnes Hypertimi dicebantur, quasi honore primi
 alisque in provincia episcopis prælati; non tamen
 exarchi, quod idem est ac patriarcha, uti etiam
 archiepiscopus; quanquam patriarchæ nomen ad
 majores primariasque: ἐξοχίαν sedes usu restrictum
 est, ut et archiepiscopi anul. Græcos. Vel certe
 Ἐξάρχους, magis propria notione sese inscribunt,
 qui primatis jure plures provincias verasque metro-
 poles subjectas haberent, non qui solum veri me-
 tropolitæ essent; jure quo episcopis aliis in sua
 provincia præsent: velut qui statim sequitur, (4)

Ἀμασειᾶς, quam liquet veram metropolim ac cla-
 ram urbem in Bonto fuisse, cum ejus episcopus
 non dicatur Ἐξαρχος, quod et ipse forte Cæsariensi
 exarcho subesset; nisi deest aliquid in ejus sub-
 scriptione, cum et ipsum illius nomen deside-
 retur. Fuerunt Græci mire liberales in titulis,

Ὁ μητροπολίτης Φιλαδελφείας, ὑπερτίμος και
 Ἐξαρχος πάσης Αυσίας; και καθολικὸς κριτὴς τῶν
 Ῥωμαίων, Μακάριος.

Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Χαλκηδόνος, ὑπερτι-
 μος και Ἐξαρχος πάσης Βιθυνίας, Ἰάκωθος.

Ὁ μητροπολίτης Μελανίκου (31), ὑπερτίμος και
 καθολικὸς κριτὴς τῶν Ῥωμαίων, Μητροφάνης.

Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Ἀμασειᾶς και ὑπερ-
 τιμος.

Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Ποντοηρακλείας και
 ὑπερτίμος Μεθόδιος.

Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Πηγῶν και Παρίου
 ὑπερτίμος (32), Γεώργιος.

Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Βεβρόδας, ὑπερτίμος
 και τὸν τόπον ἐπέχων τοῦ Τυάκων, Διονύσιος.

Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Τραπεζοῦντος; και
 ὑπερτίμος, Νήφων.

Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Τραπεζουπόλεως ὑπερ-
 τιμος και Ἐξαρχος πάσης Ῥοδόπης, Γερμανός.

Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Σηλυβρίας; ὑπερτίμος
 και τὸν τόπον ἐπέχων τοῦ Κοτυαίου, Ἡσαίας.

Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Εὐπρω, ὑπερτίμος και
 τὸν τόπον ἐπέχων τοῦ Εὐχαΐτων, Γαβριήλ.

Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Ἀμάστριδος και ὑπερ-
 τιμος, Καλλίνικος.

Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Σουγδαίας και ὑπερ-
 τιμος, Εὐσέβιος.

Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Αἰνου και ὑπερτίμος,
 Δανιήλ.

Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Βρούσεως και ὑπερτι-
 μος, Θεοδώρητος.

Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Μαδύτων και ὑπερτι-
 μος, Ἰάκωθος.

eoque liberaliores, quo accisa nimis ditone,
 magis defici rebus videbantur. Quid vero istud
 officii, in Philadelphiam et Melanicæ metropolitæ,
 καθολικὸς κριτὴς τῶν Ῥωμαίων, *Judex universalis
 Romanorum*, id est, Græcorum, malim audire
 ab alio, quam ipse dicere. Num et istud hono-
 rarium quid ab imperatoribus in eos collatum, vel
 etiam judiciaria vera potestas, ipsa episcopis omni-
 bus non communis; velut in illis est quos rex
 Christianissimus consistorianos comites vel episco-
 pos, vel alias honoratioris clericos adlegit, qui ei
 sint a sanctioribus consiliis, seu magis una cum
 ipso iudices vere καθολικαὶ sedeant; astantibus,
 quos libellorum supplicum magistros vocant *Con-
 seillers d'Etat, et maîtres de requêtes*. Sedent præ-
 terea in Parlamento (suprema scilicet regni curia)
 Parisiis, episcopi, quos *pares* vocant, nec non ar-
 chiepiscopus Parisiensis, suarum sedium jure;
 præter clericos senatores, quos sic καθολικῶς
 κριτὰς nihil vetat dicere.

(32) Μητροπολίτης Πηγῶν και Παρίου ὑπερ-
 τιμος. Duplex hæc metropolis, ex illis quas novas
 metropoles vocant, ex aliis abstractas, factasque
 privilegio metropolitici juris. Amborum unus au-
 listes, Georgius, quanquam erant sedes satis distan-
 tes, nec ex eadem antiquiori metropoli divisæ.
 Nam altera jam Turcarum ditioni cesserat, alte-
 ram ejus vere pastor præsens ipse regebat? Vel
 commendata altera sedium fuerat. Pæge seu Pagæ,
 Βεοτιᾶς urbs in Isthmo Corinthiaco, sub Athe-
 nensi olim metropoli; Parium, Mysiæ urbs ad
 Hellespontum, sub Cyziceno olim metropolita.

Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Βιζύης καὶ ὑπέρτιμος, Α. Νεόφυτος.

Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Καλλιουπόλειος (33), Ἰωσήφ.

Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Ἐξαμίλιου.

Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Σωζοπόλειος, Θεοδόσιος.

Ἦσαν καὶ διὰ γνωμῶν οὗτοι, ὁ Ἀδριανουπόλειος, ὁ Σταυρουπόλειος, ὁ Διδυμοτείχου.

Παρήσαν τῇ συνόδῳ καὶ ἐπίσκοποι τοῦ μὲν Ἡρακλείας ὁ Πανίου, ὁ Καριουπόλειος, ὁ Παμφύλου, ὁ Ἀθύρα · τοῦ δὲ Θεσσαλονίκης ὁ Καμπανίας · τοῦ Χάρδων, ὁ Συνάδων, ὁ Ἐλευθερουπόλειος.

Διαλαθόντα τὰ δύο ταῦτα, ὕστερον προσετέθησαν.

Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Διδυμοτείχου καὶ ὑπέρτιμος, Θεόκλητος.

Ὁ Λιτιτζιτζής μητροπολίτης βεβαιῶν ὑπέγραψα.

Ὁ μέγας χαρτοφύλαξ τῆς ἀγιωτάτης τοῦ Θεοῦ Μεγάλης ἐκκλησίας καὶ ὑπατος τῶν φιλοσόφων, ὁ Ἐμπαρις.

Ὁ μέγας σκευοφύλαξ, Εὐθύμιος ὁ Ἀπόκαυκος.

Ὁ σακελλάριος τῆς ἀγιωτάτης τοῦ Θεοῦ Μεγάλης ἐκκλησίας καὶ ἀρχιδιάκονος, Μιχαὴλ ὁ Κασαβίας.

Ὁ Γραφερινδάριος τῆς ἀγιωτάτης τοῦ Θεοῦ Μεγάλης ἐκκλησίας, Μανουὴλ ὁ Σιδηστέρης.

Ὁ ἐπὶ τῶν δεήσεων τῆς ἀγιωτάτης τοῦ Θεοῦ Μεγάλης ἐκκλησίας, Θεόδωρος διάκονος ὁ Περδικῆς.

Ὁ σκευοφύλαξ τοῦ εὐαγοῦς βασιλικοῦ κλήρου, Γεώργιος διάκονος ὁ Περδικῆς.

Ὁ ἐπὶ τῆς ἱερᾶς καταστάσεως τῆς ἀγιωτάτης Μεγάλης τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίας, Μιχαὴλ διάκονος ὁ Μανιχῆς.

Ὁ ἔρχων τῶν μοναστηρίων διάκονος ὁ Χωνιᾶτης.

Ἐἶχεν ἑτέραν ὑπογραφήν ὁμοίως τὸ πρωτότυπον τοῦ ὕστερον γενομένου θειοτάτου βασιλέως ἡμῶν μετὰ καὶ προγράμματος τοῦδε·

Ἡ βασιλεία μου μάλιστα ὑπογράφειν ἐν τῇ παρόντι Τόμῳ, προγεγονότι παρὰ τοῦ κρατικοῦ καὶ ἁγίου μοναυτοκράτορος καὶ βασιλέως τοῦ πατρὸς τῆς βασιλείας μου καὶ τῆς θείας καὶ ἱερᾶς συνόδου ἐπὶ βεβαιώσει μὲν τῆς ἀγίας τοῦ Χριστοῦ καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας, ἐπὶ καθαιρέσει δὲ τῆς ἀθεωτάτης Βαρλαάμ καὶ Ἀκινδύνου αἰρέσεως, τάττει καὶ διορίζεται στέργεσθαι τούτον παρ' αὐτῆς ἀμεταποίητον καὶ ἀμετακίνητον, χωρὶς βασιάνου καὶ δοκιμασίας τῆς οἰασθήτινος, ὡς ἐκ Θεοῦ γραφέντα διὰ τῶν ἐν αὐτῷ λαλούντων ἁγίων, δεγμένης μὲν τῆς βασιλείας μου καὶ ἀσπαζομένης,

ἄπαρ καὶ ὁ παρὼν Τόμος προσέεται, ἀναθέματι δὲ πρᾶξιδοῦσης, ὅσα καὶ αὐτὸς τῷ ἀναθέματι παραδέδωκε · καὶ πρὸς μὲν τοὺς ἐναντιουμένους τῷ ταύτῳ θείῳ καὶ ἱερῷ Τόμῳ τάττει ἡ βασιλεία μου καὶ λόγοις καὶ ἔργοις κατ' αὐτῶν ἰστασθαι, καὶ ὡς κοινού· τῆς Ἐκκλησίας ἀτελαῦναι ἐχθρούς · τοὺς δὲ ἐμμένοντας τούτῳ ἀποδοχῆς καὶ εὐμενείας τῆς δυνατῆς ἀξιοῦν. Ταῦτα δὲ τάττει ἡ βασιλεία μου, ὡς ἐκ Θεοῦ καταστᾶσα διὰ τῆς αὐτοῦ χάριτος δηρῶσιν καὶ ἐκδικητῆς τῆς αὐτοῦ Ἐκκλησίας. Ὡστε δὲ μῆναι τὸν παρόντα ὄρισμὸν βέβαιον καὶ ἀκίνητον τῆς βασιλείας μου εἰς αἰῶνα τὸν ἄπαντα, καὶ ὑπογράφεται παρ' αὐτῆς, καὶ τῷ ἁγίῳ θυσιαστηρίῳ ταῖς ἑμαυτοῦ χερσίν ὡσπερ ἱερὸν ἀνάθημα φέρων ἀνέθηκα, παρουσίᾳ τοῦ κρατικοῦ καὶ ἁγίου μου αὐτοκράτορος καὶ βασιλέως, τοῦ πατρὸς τῆς βασιλείας μου, καὶ τοῦ παναγιωτάτου μου δεσπότη τοῦ εὐκουμενικοῦ πατριάρχου κυρίου Φιλοθέου, καὶ τῆ· παρὶ αὐτὸν θείας καὶ ἱερᾶς συνόδου · μηνὶ Φεβρουαρίῳ ἰνδ. ζ'. Ματθαῖος ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ πιστὸς βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ τῶν Ῥωμαίων Ἀσάνης ὁ Καντακουζηνός.

ΟΜΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΠΙΣΤΕΩΣ,

ΕΚΤΕΘΕΙΣΑ ΠΑΡΑ ΤΟΥ ΙΕΡΩΤΑΤΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ ΚΥΡΙΟΥ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΠΑΛΑΜΑ.

Εἰς Θεὸς πρὸ πάντων, καὶ ἐπὶ πάντων, καὶ ἐν πᾶσι, καὶ ὑπὲρ ἐν πᾶν, ἐν Πατρὶ καὶ Υἱῷ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι παρ' ἡμῶν προσκυνουμένους τε καὶ πιστευόμενους · Μονὰς ἐν Τριάδι, καὶ Τριάς ἐν Μονάδι

ἀσυγχύτως ἀνευμένη, καὶ ἀμερίστως διαιρουμένη · Μονὰς ἡ αὐτὴ καὶ Τριάς παντοδύναμος · Πατὴρ ἄναρχος, οὐ μόνον ὡς ἄχρονος, ἀλλὰ καὶ ὡς κατὰ πάντα τρόπον ἀνάστιος · μόνος αἰτία καὶ ρίζα καὶ

Fr. Combessii notæ.

(33) Μητροπολιτής Καλλιουπόλειος. Calliopolis ut in Thesaurο linguae Latinae, quidquid Ferrarius vultuperat. Sic certe Κωνσταντινούπολιν. Constantinopolim reddimus : etsi aliis forte melius Καλλιπόλις. sit. Nec enim diversas putem urbes, sed ipsam Thraciae ad Propontidem contra Lampsaecum, Calliopolis Italiae. De ea exstat egregia Demetrii Cydonii Oratio deliberativa, mihi edita ad calcem libri De haeresi Monothelitarum ; qua vir sapientissimus vario argumentorum genere probat. non esse illam cedendam petenti Amurathi, graviaque inde damna Graecorum imperio creanda, rite praesagit. Hinc quippe Turcarum in Europam propagatum im-

perium, ipsa illorum regia, facta Turcarum late metropoli. Quod tribus his metropolitibus non adjectus Hypertimi titulus argumento est, non sic quoslibet metropolitibus dictos esse, ac si nulla distinctio esset, sed fuisse qui sic nudo metropolitibus titulo politerentur, ut etiam Hypertimi appellatione gauderent, qua etiam alii sic ambitiose metropolitibus titulum in seipsis honestarent. Ferrarius has tres urbes solum episcopales vocat ; atque adeo novae admodum erant inter metropoliticas, necdum sic honorate, ut qui illis praesent episcopi, Hypertimi audirent, adhuc forte synodo provinciae, veroque metropolitibus subjecti.

πηγή τῆς ἐν Υἱῷ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι θεωρουμένης, ἅ Α Πνεῦμα αὐθουπόστατον, ἐκ Πατρὸς ἐκπορευόμενον Θεότητος· μόνος αἰτία προκαταρκτικῆ τῶν γεγονότων· οὐ μόνος Δημιουργός, ἀλλὰ μόνος ἐνὸς Υἱοῦ Πατρὸς, καὶ Πνεύματος ἁγίου ἐνὸς Προβολεύς· ἅ Δε ὢν, καὶ ἅει ὢν Πατὴρ, καὶ ἅει ὢν μόνος Πατὴρ τε καὶ Προβολεύς· μεῖζων Υἱοῦ καὶ Πνεύματος, τοῦτο μόνον ὡς αἴτιος· ἅλλα δὲ πάντα ὁ αὐτὸς αὐτοῖς καὶ ὁμοίσιμος· οὐ Υἱὸς εἶ, ἀναρχος μὲν ὡς ἀρχονος· οὐκ ἀναρχος δὲ, ὡς ἀρχὴν καὶ ῥίζαν καὶ πηγὴν ἔχων τὸν Πατέρα· ἐξ οὗ μόνου πρὸ πάντων τῶν αἰώνων ἀσωμάτως, ἀρρέυστως, ἀπαθῶς, γεννητῶς προῆλθεν, ἀλλ' οὐ δ-ἠρέθη, Θεὸς ὢν ἐκ Θεοῦ· οὐκ ἄλλος μὲν κατ' ὁ Θεός, ἄλλος δὲ κατ' ὁ Υἱός, ἅει ὢν, καὶ ἅει ὢν Υἱὸς καὶ μόνος Υἱός· καὶ ἅει πρὸς τὸν Θεὸν ἀσυγγύτως ὢν, οὐκ αἰτία καὶ ἀρχὴ τῆς ἐν Τριᾷ νοουμένης Θεότητος· ὡς ἐξ αἰτίας καὶ ἀρχῆς ἐκπαρῶν τοῦ Πατρὸς, ἀλλ' αἰτία καὶ ἀρχὴ τῶν γεγονότων πάντων, ὡς δι' αὐτοῦ πάντων γεγονότων· ὅς ἐν μορφῇ Θεοῦ ἐκπαρῶν, οὐκ ἀρκαγγέλων ἠγγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ· ἀλλ' ἐπὶ συντελεσθῆ τῶν αἰώνων ἑαυτὴν ἐκένωσε, μορφὴν τὴν κατ' ἡμᾶς λαθὼν, καὶ ἐκ τῆς ἀειπαρθένου Μαρίας εὐδοκίᾳ τοῦ Πατρὸς καὶ συνεργίᾳ τοῦ ἁγίου Πνεύματος κυηθεὶς τε νόμῳ φθίσσεως καὶ γεννηθεὶς, Θεὸς ὁμοῦ καὶ ἀνθρώπος, καὶ ὡς ἀληθῶς ἐνανθρωπήσας γέγονε ὁμοῖος ἡμῖν κατὰ πάντα πλην ἁμαρτίας, μείνας ὅσαρ ἦν, Θεὸς ἀληθινός, ἐνώσας ἀσυγγύτως καὶ ἀτρέπτως τὰς δύο φύσεις καὶ θελήσεις καὶ ἐνεργείας, καὶ μείνας εἰς Υἱὸς ἐν μιᾷ ὑποστάσει καὶ μετὰ τὴν ἐνανθρώπησιν, ἐνεργῶν τὰ θεῖα πάντα ὡς Θεός, καὶ τὰ ἀνθρώπινα πάντα ὡς ἀνθρώπος, καὶ τοῖς ἀνθρωπίνους ἀδιαιρέτως ὑποκειμένους πάθεισιν. Ἀπαθὴς μὲν καὶ ἀθάνατος ὢν καὶ διαμῆνος ὡς Θεός, ἐκὼν δὲ σαρκὶ παθῶν ὡς ἀνθρώπος· καὶ σταυρωθεὶς καὶ θανάτων καὶ ταφῆς, καὶ τῆ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστὰς· ὅς καὶ τοῖς μαθηταῖς μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἐπιφανείς, καὶ τὴν ἐξ ὕψους δυνάμιν ἐπαγγελάμενος, καὶ παραγγελίας μαθητεύειν πάντα τὰ ἔθνη, καὶ βαπτίζειν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καὶ τηρεῖν διδάσκων ὅσα ἐνετείλατο, αὐτὸς ἀνελήφθη εἰς τὸν οὐρανὸν, καὶ ἐκάθισεν ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς, ὁμοίσιμος καὶ ὁμόθρονον ὡς ὁμόθεον ποιήσας τὸ ἡμέτερον φύραμα, μεθ' οὗ πάλιν φερόμενος ἤξειν μελλεῖ μετὰ δόξης κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς, καὶ ἀποδοῦναι ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. Τότε δὲ πρὸς τὸν Πατέρα ἀνελθὼν ἐπεμψεν ἐπὶ τοὺς ἁγίους αὐτοῦ μαθητάς καὶ ἀποστόλους τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὃ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται· ὁ δὲ ἀναρχον μὲν ὢν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ, ὡς ἀρχονος, οὐκ ἀναρχον δὲ, ὡς καὶ αὐτὸς ῥίζαν καὶ πηγὴν καὶ αἰτίαν ἔχων τὸν Πατέρα, οὐκ ὡς γεννητὸν, ἀλλ' ὡς ἐκπορευτὸν· ἐκ Πατρὸς γὰρ καὶ αὐτὸ πρὸ πάντων τῶν αἰώνων ἀρρέυστως καὶ ἀπαθῶς, οὐ γεννητῶς, ἀλλ' ἐκπορευτῶς προῆλθεν, ἀδιαιρέτων δὲ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ, ὡς ἐκ τοῦ Πατρὸς προερχόμενον καὶ ἐν Υἱῷ ἀναπαυόμενον, ἀσυγγύτων καὶ τὴν ἑνωσιν ἔχων, καὶ ἀμείριστον τὴν διαίρεσιν· Θεός δὲ καὶ αὐτὸς ἐκ τοῦ Θεοῦ, οὐκ ἄλλος μὲν κατ' ὁ Θεός, ἄλλος δὲ κατ' ὁ Παράκλητος·

καὶ δι' Υἱοῦ κερπόμενον, τούτεστι φανερούμενον αἴτιον καὶ αὐτὸ τῶν γεγονότων πάντων, ὡς ἐν αὐτῷ τετελεσθῆσιν· τὸ αὐτὸ καὶ ὁμοίσιμον Πατρὶ τε καὶ Υἱῷ, χωρὶς τῆς ἀγεννησίας καὶ τῆς γεννήσεως. Ἐπέμφθη δὲ παρὰ τοῦ Υἱοῦ πρὸς τοὺς οἰκείους μαθητάς, τούτεστι φανερώματα. Πῶς γὰρ ἂν ἄλλως παρ' αὐτοῦ κερπθῆται τὸ μὴ χωριζόμενον αὐτοῦ; Πῶς δ' ἂν ἄλλως ἔλθοι μοι τὸ ὑπάρχον πανταχοῦ; Διὸ μὴ μόνον παρὰ τοῦ Υἱοῦ, ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῦ Πατρὸς, καὶ διὰ τοῦ Υἱοῦ κερπεται· καὶ παρ' ἑαυτοῦ ἔρχεται φανερούμενον. Κοινὸν γὰρ ἔργον ἢ ἀποστολή, δηλονότι ἢ φανέρωσις τοῦ Πνεύματος. Φανερούται δὲ οὐ κατὰ τὴν οὐσίαν, Οὐδεὶς γὰρ ποτε Θεοῦ φῶσιν ἢ εἶδεν ἢ ἐξηγήρευσεν, ἀλλὰ μετὰ τὴν χάριν καὶ τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἐνεργείαν, ἧτις κοινὴ ἐστὶ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ Πνεύματος. Ἴδιον μὲν γὰρ ἐκάστου τούτων ἢ ἐκάστου ὑπόστασις, καὶ ὅσα εἶναι πρὸς αὐτὴν· κοινὰ δὲ οὐχ ἢ ὑπερούσιος οὐσία μόνον, ἢ παντάπασιν ἀνώνυμος καὶ ἀνεκφαντος καὶ ἀμέθετος, ὡς ὑπὲρ πᾶσαν ἐκωνυμίαν οὐσα καὶ ἐκφανσιν καὶ μετοχὴν, ἀλλὰ καὶ ἡ χάρις καὶ ἡ δύναμις καὶ ἡ ἐνεργεία καὶ ἡ λαμπρότης, καὶ ἡ βασιλεία καὶ ἡ ἀφθαρσία, καὶ πάνθ' ἀπλῶς κατ' ὁ κοινωθεῖ, καὶ κατὰ χάριν ἐνοῦται τοῖς ἁγίοις ἀγγέλοις τε καὶ ἀνθρώποις· ὁ Θεός· μήτε διὰ τὸ μεριστὸν καὶ διάφορον τῶν ὑποστάσεων, μήτε διὰ τὸ μεριστὸν καὶ ποικίλον τῶν δυνάμεων τε καὶ ἐνεργειῶν, τῆς ἀπλότητος ἐκπίπτων οὕτως ἡμῖν εἰς ἐστὶ παντεδύναμος Θεός ἐν μιᾷ Θεότητι. Οὕτως γὰρ ἐξ ὑποστάσεων τελείων γένοιτ' ἂν ποτε σύνθεσις, οὕτε τὸ δυνάμενον, ὅτι δυνάμιν ἢ δυνάμεις ἔχει, δι' αὐτὸ τὸ δύνασθαι σύνθετον ἀληθῶς ποτε λεχθεῖν ἂν.

Πρὸς τοῦτους προσκυνούμεν σχετικῶς τὴν ἁγίαν εἰκόνα τοῦ περιγραφέντος ὡς δι' ἡμᾶς ἐνανθρωπίσαντος Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, πρὸς τὸ πρωτότυπον ἀναφέροντες σχετικῶς τὴν προσκύνησιν· καὶ τὸ τίμιον τοῦ σταυροῦ ξύλον, καὶ τὰ σύμβολα πάντα τῶν αὐτοῦ παθημάτων, ὡς ὄντα τρόπαια θεῖα κατὰ τοῦ κοινού πολεμίου τοῦ γένους ἡμῶν· πρὸς δὲ καὶ τὸν τύπον τοῦ τιμίου σταυροῦ σωτήριον, καὶ τοὺς θεοὺς ναοὺς καὶ τόπους, καὶ τὰ ἱερὰ σκευὴ καὶ θεοπαράδοτα λόγια διὰ τὸν αὐτοῖς ἐνοικιοῦντα Θεόν. Ὁσαῦτως προσκυνούμεν καὶ τὰς τῶν ἁγίων πάντων εἰκόνας διὰ τὴν πρὸς αὐτοὺς ἀγάπην καὶ τὸν Θεόν, ὃν οὗτοι ἀληθῶς ἠγάπησάν τε καὶ θεράπευσαν· ἐν τῇ προσκυνήσει πρὸς τὰς εἰκόνας μορφὰς ἀναφέροντες τὴν διάνοιαν. Προσκυνούμεν καὶ αὐτὰς τὰς τῶν ἁγίων σαρκοῦς, ὡς τῆς ἀγιαστικῆς χάριτος τῶν αὐτῶν οὐκ ἀποπτάσης ἱερωτάτων ὄστων· ὡστερ οὐδὲ τοῦ δεσποτικοῦ σώματος ἐν τῷ τριημέρῳ ἢ Θεότης διηρέθη θανάτῳ.

Κακὸν κατ' οὐσίαν ἴσμεν οὐδὲν· οὐδ' εἶναι τοῦ κακοῦ ἀρχὴν ἑτέραν ἢ τὴν ἐκτραπὴν τῶν λογικῶν, κεχρημένων τῇ παρὰ τοῦ Θεοῦ δεδομένην ἀντιφροσύνητι κακῶς. Στέργομεν πᾶσαι τὰς ἐκκλησιαστικὰς παραδόσεις, ἐγγράφους τε καὶ ἀγράφους, καὶ πρὸ πάντων τὴν μυστικωτάτην τε καὶ πνίερον τελειήν

καὶ κοινωνίαν καὶ σύναξιν, παρ' ἧς καὶ ταῖς ἄλλαις ἅ καὶ Εὐαγγελίου τινός, τῶν παλαιῶν μὲν ἕσαν, με-
 τελευταῖς ἢ τελειώσις, καθ' ἣν εἰς ἀνάμνησιν τοῦ
 κενώσαντος ἑαυτὸν ἀκενώτως, καὶ σάρκα λαβόντος
 καὶ καθάνους ὑπὲρ ἡμῶν, κατὰ τὴν θεοσκίαν ἐκεί-
 νου παραγγεῖλαι καὶ αὐτουργίαν, τὰ θεϊότατα ἱε-
 ρουργεῖται καὶ θεουργεῖται, ὁ ἄρτος, καὶ τὸ ποτή-
 ριον, καὶ αὐτὸ τὸ ἐζωαρμικὸν ἐκεῖνο τελεῖται σῶμα
 καὶ αἷμα· καὶ τὴν ἀπόβρῃτον αὐτῶν μετουσίαν καὶ
 κοινωνίαν τοῖς εὐαγῶς προσιοῦσι χαρίζεται. Πάντας
 δὲ τοὺς μὴ ὁμολογούντας καὶ πιστεύοντας ὡς τὸ
 Πνεῦμα τὸ ἅγιον προεμήνυσε διὰ τῶν προφητῶν,
 ὡς ὁ Κύριος ἐθέσπισε διὰ σαρκὸς ἡμῶν ἐπιφανείας,
 ὡς οἱ ἀπόστολοι ἐκήρυξαν πεμφθέντες ὑπ' αὐτοῦ,
 ὡς οἱ Πατέρας ἡμῶν καὶ διάδοχοι ἐκείνων ἰδίδαξαν
 ἡμᾶς, ἀλλ' αἰρέσεως οἰκίας ἢ ἀρξοντας, ἢ τοῖς
 κακῶς ἀρξασιν εἰς τέλος ἐπηκολοθηκότας, ἀποβα-
 λόμεθα καὶ ἀναθέματι καθυποβάλλομεν.

Ἀσχόμεθα δὲ καὶ ἀσπαζόμεθα τὰς ἁγίας καὶ ὁ-
 κουμενικὰς συνόδους, τὴν ἐν Νίκαιᾳ τῶν τριακο-
 σίων δέκα καὶ ὀκτὼ θεοφρόνων Πατέρων κατὰ τοῦ
 θεομάρκου Ἀρείου, κατασπῶντος ἀσεβῶς εἰς κτί-
 σμα τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ κατατέμνοντος εἰς κτι-
 στά· καὶ ἄκτιστα τὴν ἐν Πατρὶ καὶ Υἱῷ καὶ ἁγίῳ
 Πνεύματι προσκυνουμένην Θεότητα· τὴν μετ' αὐ-
 τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει τῶν ἑκατῶν πενήτηκοντα
 ἁγίων Πατέρων κατὰ Μακεθονίου Κωνσταντινουπό-
 λεως, ἀσιδῶς εἰς κτίσμα κατασπῶντος τὸ Πνεῦμα
 τὸ ἅγιον, καὶ κατατέμνοντος μηδὲ ἤττον· καὶ τούτου
 εἰς κτιστὰ καὶ ἄκτιστα τὴν μίαν Θεότητα· τὴν μετ'
 αὐτὴν ἐν Ἐφέσῳ τῶν δεκάσινων Πατέρων κατὰ
 Νεστοροῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, τὴν
 καθ' ὑπόστασιν ἕνωσιν ἀθετοῦντος ἐπὶ Χριστοῦ τῆς
 αὐτοῦ θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος, καὶ τὴν ὡς ἀλη-
 θῶς τεκοῦσαν τὸν Θεὸν Παρθένον, Θεοτόκον καλεῖν
 μηδὲ μὲν βουλομένου· καὶ τὴν τετάρτην τὴν ἐν
 Χαλκηδόνι τῶν ἑξακοσίων τριάκοντα Πατέρων κατὰ
 Εὐτυχοῦς καὶ Διοσκόρου, μίαν φύσιν ἐπὶ Χριστοῦ
 δογματιζόντων κακῶς· καὶ τὴν μετ' αὐτὴν ἐν Κων-
 σταντινουπόλει τῶν ἑκατῶν ἐξήκοντα πέντε Πατέ-
 ρων κατὰ Θεοδώρου καὶ Διοδώρου τὰ αὐτὰ τῷ Νε-
 στορίῳ φρονούντων, καὶ διὰ συγγραμμάτων τὰ
 ἐκείνου συνιστάντων, Ὀριγένης τε καὶ Διδύμου

καὶ Εὐαγγελίου τινός, τῶν παλαιῶν μὲν ἕσαν, με-
 θώδη δὲ τινα ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ παρεπι-
 στεινὴν ἐπιχειρούντων· καὶ τὴν μετ' αὐτὴν ἐν τῇ
 αὐτῇ πόλει τῶν ἑκατῶν ἑξομῆκοντα Πατέρων κατὰ
 Σεργίου, Πύβρου, Παύλου, Κωνσταντινουπόλεως
 ἀρξάντων, ἀθετοῦντων ἐπὶ Χριστοῦ τὰς καταλλήλους
 ταῖς δύο φύσεις ἐν ἑνὲν ἑνὲν ἑνὲν ἑνὲν ἑνὲν ἑνὲν
 καὶ τὴν ἐν Νίκαιᾳ πάλιν τῶν ἑπτὰ καὶ ἐξήκοντα
 καὶ τριακοσίων Πατέρων κατὰ τῶν Εἰκονομάχων.

Ἀσπαζόμεθα καὶ πάντα τὰς κατὰ Θεοῦ χάριν κα-
 τὰ καιρὸν ἢ τόπον πρὸς βεβαίωσιν εὐσεβείας καὶ
 εὐαγγελικῆς πολιτείας συναθροισθείσας ἁγίας συ-
 νόδους· ὧν εἰσι καὶ αἱ συγχροτηθεῖσαι κατὰ τὴν με-
 γαλόκοριν ταύτην ἐν τῷ περιβοήτῳ ναῶ τῆς ἁγίας
 τοῦ Θεοῦ Σοφίας κατὰ τοῦ Καλαβροῦ Βαρλαάμ, καὶ
 τοῦ μετ' ἐκείνων τὰ ἐκείνου φρονούντος, καὶ ὅλων
 σπεύδοντος ἐπεκδικεῖν, Ἀκινδύνου· οἱ τὴν κατὰ
 χάριν Πατρός, Υἱοῦ καὶ Πνεύματος, καὶ τὸ φῶς τοῦ
 μέλλοντος αἰῶνος, καθὼ καὶ οἱ δίκαιοι λάμπουσιν
 ὡς ἥλιος, ὡς καὶ ὁ Χριστὸς προὔπδειξεν ἐκ ὄρους
 λάμπης, καὶ ἀπλῶς πᾶσαν δύναμιν τε καὶ ἐνέρ-
 γειαν τῆς τρισυποστάτου Θεότητος, καὶ πᾶν τὸ
 διαφέρον ὀπισθοῦν τῆς θείας φύσεως κτιστῶν εἶ-
 ναι δογματίζουσι, καὶ κατατέμνουσι καὶ οὕτω
 δυσσεβῶς εἰς κτιστὰ καὶ ἄκτιστα τὴν μίαν Θεό-
 τητα, καὶ τοὺς εὐσεβῶς ἄκτιστον τὸ θεϊότατον ἐκείνη
 φῶς, καὶ πᾶσαν δύναμιν καὶ ἐνέργειαν κρεσσούν-
 τας θείαν, ὡς μηδεὶς ὄντος προσφάτου τῶν τῷ
 Θεῷ προσόντων φυσικῶς, διδιδίκατο ὀνομάζουσι καὶ
 πολυθεούς, ὡς καὶ Ἰουδαῖοι Σαβαλιανοῦ τε καὶ
 Ἀρειανοῦ ὀνομάζουσι ἡμᾶς. Ἄλλ' ἡμεῖς τούτους τε
 κάκιστους, ὡς ὄντως ἀθέτους τε καὶ πολυθεούς, ἀπα-
 βαλλόμεθα, καὶ τοῦ πληρώματος τῶν εὐσεβούντων,
 ὡς καὶ ἡ ἁγία τοῦ Χριστοῦ καθολικὴ καὶ ἀποστολι-
 κὴ Ἐκκλησία διὰ τοῦ συνοδικοῦ Τόμου καὶ Ἀγρυ-
 ρειτικοῦ, τελῶς ἐκκόπτωμεν, πιστεύοντες εἰς μίαν
 Θεότητα τρισυπόστατον καὶ παντοδύναμον, οὐδαμῶς
 τοῦ ἐνιαίου καὶ τῆς ἀπλότητος ἐκπίπτουσαν διὰ τὰς
 δυνάμεις ἢ τὰς ὑποστάσεις. Ἐπὶ τούτοις πᾶσι
 προσδοκῶμεν ἀνάστασιν νεκρῶν, καὶ ζωὴν τοῦ
 μέλλοντος ἀληκτον αἰῶνος. Ἀμήν.

ΑΝΑΦΟΡΑ ΤΩΝ ΑΡΧΙΕΡΕΩΝ

πρὸς τὴν κρατίστην καὶ ἁγίαν ἡμῶν κυρίαν καὶ δέσποιναν κυρίαν Ἄνναν τὴν Παλαιολογίαν.

Κρατίστη καὶ ἁγία ἡμῶν κυρία καὶ δέσποινα, D
 ἡμεῖς οἱ ἀρχιερεῖς οἱ καθεζόμενοι ἐν τοῖς καλλίσις
 ἡμῶν ἀποκεκλησμένοι, ὁ Ἐφέσου, ὁ Κυζικίου, ὁ
 Ἀλανίας, ὁ Χριστουπόλεως, ὁ Ἄπρω, ὁ Δοκαδίου,
 δεξάμενοι παρὰ τῆς χάριτος τοῦ παναγίου Πνεύμα-
 τος τὸν τοῦ Εὐαγγελίου ζυγὸν, καὶ χρέος ἔχοντες
 ἀντιτάττεσθαι τοῖς ἀντικειμένοις τῷ Εὐαγγελίῳ
 τοῦ Χριστοῦ νοήτοισι τε καὶ αἰσθητοῖς δαίμοσι, καὶ
 ὑπομιμνήσκωμεν τῇ εὐσεβεστάτῃ καὶ ἁγίᾳ βασιλείᾳ
 σου, καὶ παρκαίνωμεν τὸ φιλευσεβὲς αὐτῆς εἰς τὸ
 καθαίρειν πᾶν ὑψώμα κατὰ τοῦ Θεοῦ ἐπαρόμενον,
 ὑπομιμνήσκωμεν ἡδὲ καὶ ἀναφέρωμεν, ὅτι ὁ νῦν

πατριαρχεύων, ἀλοῦς τῷ τῆς φιλαργυρίας δαιμῶν καὶ
 ἀλογίστῳ πάθει, ὡς μισθώτης ἀνεστράφη ἐν τῇ
 Ἐκκλησίᾳ τοῦ Χριστοῦ, συνάγων ἀργύριον καὶ χρυ-
 σίον ὑπὲρ τῶν υἱῶν καὶ τῶν θυγατέρων αὐτοῦ,
 παρὰ τοὺς ὄρους τῶν ἁγίων, καὶ τοὺς ἱερούς κανό-
 νας τῆς ἁγίας τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, πωλῶν ἀν-
 υποστόλων τὰς χηρευούσας ἐκκλησίας, πωλῶν τὰς
 ἐξαρχίας, καπηλεύων τὰς ἡγουμενίας, ὀψὲν προβαί-
 νων ἐπὶ τὸ χεῖρον, καὶ τὸ δίκαιον ἐκλάζων, καὶ
 κρίνων ἐνδυστροφῶς τὰς ἀνακυπτούσας ἐκκλησια-
 στικὰς τε καὶ πολιτικὰς ὑποθέσεις, ὡς καὶ δικαίως
 σημειώσεις ἀντιθέτους ἐπὶ πολλῶν εἶναι τοῦ αὐτοῦ,

ὡ φεῦ τῆς τόλμης ! ὕστερον καὶ ἐπὶ τῆς εὐσεβείας ἄφροντα; τοιαύτας δυσσεβείας ἱερεῖς καὶ ἄρχιερεῖς φανερώς ἐποίησε περὶ τῶν ἱερῶν κειμηλίων τί χρῆ λέγειν. Πολλὰ γὰρ καὶ τῶν καθιερωμένων τῷ θεῷ σκευῶν, τολμηρῶς καὶ χειρὶ καὶ γνῶμῃ ἀδιδῶς ἀφαιρέμενος, εἰς ἴδιον, βαβαί, πορισμὸν, καὶ κατέλυσε καὶ ἐπώλησεν. Ἐπὶ δὲ τούτοις πᾶσι κατέλιπε διὰ φιλοδοξίας; ὑπερβολὴν καὶ τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ, καὶ χρόνιως καταμονὰς ἐποίησε φορτικῶς ἐν τοῖς βασιλείαις. Ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ μέγιστος ναὸς, ἀπρονόητος καὶ ἀνεπιμέλητος περιλειφθεὶς, ἐγένετο πτώμα ἁλιεύου. Τὰς δὲ ψευδολογίας, καὶ τὰς ἄλλας αὐτοῦ πλάνας καὶ ὑποκρίσεις; ἃς ἐπὶ τῶν ὁμιλούντων αὐτῷ καθ' ἑκάστην ἐπιδείκνυται τὴν ἡμέραν, ποῖα διηγήσεται γλῶσσα; Ὅθι γὰρ οἶδε τὸ στόμα αὐτοῦ ἀληθεῖαν, καὶ ἠχρηώταται κατ' αὐτὸν τὸ μέγα πρὸς τοὺς τὰ τοῦ Βαρλαάμ φρονούντας ὁμοφροσύνην ἐπιδείξατο· οὐκίτι γοῦν ἔχει μοῖραν μετὰ τῶν εὐσεβῶν· ἀπικαθῆτω ὡς λύκος, ὡς ὄφις, ὡς λέων ἀνήμερος, τῶν τοῦ Χριστοῦ θρεμμάτων. Εἰ δὲ χρῆσαι καὶ ἐλέγχων, ἔχειν τι νομίζων ἀπολογίας, προαγέσθω εἰς κρίσιν. Παρακαλοῦμεν οὖν, καὶ εὐθις παρακαλοῦμεν, μηδὲν ἀπικλῶν κινδυνεύη τὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ, ὅτι πολλοὶ τῶν Χριστιανῶν δι' αὐτὸν ἀποθνήσκουσιν ἀκωνίονητοι τῶν ἀχράντων τοῦ Χριστοῦ μυστηρίων, καὶ ἄλλοι οὐδὲ εἰς ἐκκλησίαν εἰσέρχονται. Πολλοὶ δὲ τῶν ἱερέων, καὶ τοῦ βίου λειτουργεῖν ἐπαύσαντο. Ταῦτα ὡς χρεὸς ἔχοντες, καὶ ὡς εὐχεται, καὶ ὡς δούλοι ἀναφέρομεν, καὶ διὰ τὸ ἀξιώπιστον καὶ οἰκείαις ὑπογραφαῖς ὑπιστηνόμεθα. Μηνὶ Σεπτεμβρίῳ ἰνδικτικῶνος ιε'.

Ἐἶχε καὶ ὑπογραφὰς·

Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Ἐφέσου, Ματθαῖος.

Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Κυζίκου, Ἀθανάσιος.

Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης πάσης Ἀλανίας καὶ Σωτηρουπόλεως, Λαυρέντιος.

Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Χριστουπόλεως, Μακάριος.

Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Ἄπρω, Χαρίτων.

Ὁ ταπεινὸς ἀρχιεπίσκοπος Λοσαβίου, Ἱερθεός.

Τὸ παρὸν ἴσον ἀντιβληθὲν τῷ πρωτοτύπῳ αὐτοῦ, καὶ εὐρεθὲν κατὰ πάντα ἐξισάζον ὑπεγράφη παρ' ἐμοῦ δι' ἀσφάλειαν·

Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Φιλαδελφίας, Μακάριος.

ΠΡΟΣΤΑΓΜΑ

Τοῦ εὐσεβεστάτου βασιλέως Ἰωάννου τοῦ Καντακουζηνοῦ

βεδαιοῦν τὰς κατὰ τοῦ αὐτοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Ἰωάννου Καλέκα τοῦ Βαρλαάμιτου συνοδικὰς ἀποφάσεις.

Εἰνούστατοι καὶ πιστότατοι τῇ βασιλείᾳ μου εὐκίτορες ἅπαντες τῆς θεοδοξάστου, θεοφυλάκτου, καὶ θεομαγαλύτου Κωνσταντινουπόλεως, οἱ τε κληρικοί, μονάζοντες, καὶ ὅσοι τῆς πολιτείας, καὶ ἅπας ὁ κοινὸς λαὸς, τὰ κινήθεντα παρὰ τοῦ Βαρλαάμ ἐκείνου κατὰ τῆς εὐσεβείας, καὶ ὅπως ἐξηλέγχθησαν

παρὰ τοῦ ὁσιωτάτου ἐν Ἱερομονάχοις κύριου Γρηγορίου τοῦ Παλαμῆ, καὶ καταδικάσθη συνοδικῶς παρούσης καὶ τῆς βασιλείας μου, καὶ ὡς ὁ Ἀκίνδυνος μετὰ μικρὸν τὰ ἐκείνου φρονῶν ἐξελεγχθεὶς συνοδικῶς καὶ αὐτὸς, προκαθημένης ἐν τῇ συνόδῳ τῆνικαὶτα καὶ τῆς βασιλείας μου, τῇ αὐτῇ κατὰ τὴν

δικαίως καθυπεβλήθη, και τόμος συνοδικός ἐπὶ τούτοις προέβη, συμπεριληπτικῶς ἀποτέμων τῆς τοῦ Χριστοῦ καθολικῆς και ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας, και παντός τοῦ τῶν ὀρθοδόξων πληρώματος, εἰ τίς τι τῶν ὑπὲρ τοῦ Βαλαάμ κατὰ τῶν μοναχῶν, τοῦ τε δηλονότι κυροῦ Γρηγορίου τοῦ Παλαμά, και τῶν σὺν αὐτῷ, λαληθέντων, ἢ συγγραφέντων φανεῖη πάλιν τῶν αὐτῶν κατηγορῶν, οὐδένα τῶν ἀπάντων ἀγνοεῖν οἶμαι, ἀλλὰ μετὰ μικρὸν ὑπὸ πονηρῆς και φιλάρχου γνώμης κατὰ τῆς βασιλείας μου πλάσμένων τινῶν ἔ και ὑμεῖς ἴστε, κἀντεῦθεν χυλεπῆς συγχύσεως καταλαβούσης τὴν τῶν Ῥωμαίων ἀρχὴν, ὃ Ἀκινδυνος ὡς ἐρμαίω τῇ τοιαύτῃ τοῦ καιροῦ μοχθηρῶς χρησάμενος, και πολλοὺς ἀπατήσας και προσεταιρισάμενος, μεθ' ὧν και τὸν χρηματίσαντα πατριάρχην, τῶσιν ἤγειρε κατὰ τῆς Ἐκκλησίας δεινὴν, τῆς κατὰ τὴν πολιτεία μὴδὲν ἀποδέουσαν, ἐπικρίτων μὲν τὰς τοῦ Βαλαάμ ἐκείνας κακοδοξίας, τὸ ὄνομα δὲ μόνον ἐκείνου και αὐτὸς πρὸς ἀπάτην ἀποκηρύττων, εἰ και τῶν συνετῶς ἀκούοντων οὐδένα διέλαθεν. Ἐπει δὲ βεβαιωτῆς και προστάτης Ἀκινδύνου και τῶν κατ' αὐτὸν ὃ χρηματίσας πατριάρχης γενόμενος, αὐτὸν τε τὸν Ἀκινδύνον χειροτονίας ἤξιώσε, και τινος τῶν ἐμοφρονούντων αὐτῷ εἰς τὰ ἐκκλησιαστικὰ προήγευ ἀρχῆς, ἕμα και πρὸς τὴν ὑψηλότετην θέσπιον τῶν Ῥωμαίων, και ἔρασμαυτάτην ἀδελφὴν τῆς βασιλείας μου, ἐπὶ τοῖς τοιοῦτοις δόγμασι παρήσιαζόμενος, και κατὰ τῶν δικαιοθέντων ὑπ' εὐσεβείᾳ μοναχῶν αὐθις χωρῶν, καταλαβούσα ἐντεῦθεν αὐτῇ, τὰς ὑπὲρ εὐσεβείας συνοδικῶς ἐκείνας διαγνώσεις, και ἀποφάσεις ἀκυρομένας, και τὸν ἐπ' αὐταῖς συνοδικὸν τόμον τελείω; ὑπ' αὐτοῦ ἀθετούμενον και καταλυόμενον, πολλὰκι πρότερον μετὰ τῶν ἱερωτάτων ἀρχιερέων τὰ περὶ τούτων ἐξετάσασα, εἶτα και σύνοδον συγκροταί, καθ' ἣν ἐξετάσσω; και διαγνώσεως ἀκριβοῦς γενομένης, καθαιρέσει κοινῇ πάντες τοῦτον καθυποβάλλουσι, κἂν εἰ μὴ μεταμεληθεῖη και τὸν Ἀκινδύνον, και τοὺς κατ' αὐτὸν ἀποβάλλοιτο; και τῆς μοίρας τῶν ὀρθοδόξων ἐκτέμνοισι. Τούτου δὲ τοῦ θαρσύτου τελειώσαντος ἔργου, ἔκαινετὸν γὰρ κατὰ τὴν εἰπόντα και ἡ τῆς κακίας; κόλασις, λύει τὴν ἐμφύλλιον στάσιν ὃ Κύριος, και βραβεύει τὴν εἰρήνην τῇ βασιλείᾳ Ῥωμαίων. Καὶ οὕτως εἰσελευσάσα ἡ βασιλεία μου Θεοῦ εὐδοκούντος εἰς τὴν μεγαλόπολιν ταύτην, αὐτὸν μὲν εὖρε καθρημένον, Ἀκινδύνον δὲ και τοὺς σὺν αὐτῷ ἀποκεχυμένους πάλιν συνοδικῶς, ὃ μὴ μόνον ἐνταῦθα κατὰ τὴν σύνοδον ταύτην οἱ συνελθόντες ἔπραξαν, ἀλλὰ και οἱ ἐν τοῖς ἰδίοις καλλίοις σχολάζοντες ἱερωτάτοι μητροπολίται, ἐγγράφως συνεψηφίσαντο, προστιθέντες; ἑαυτοῖς μετὰ τῆς ἐν τοῖς δόγμασι παραφορᾶς, και τὰς ἄλλας ἀθέτους κατὰ τῆς Ἐκκλησίας και τῆς βασιλείας γεγενημένας πράξεις αὐτοῦ· ὃ και οἱ ἐκτὸς συνόντες τῇ βασιλείᾳ μου, ὃ τε Ἱεροσολύμων ἀγιώτατος πατριάρχης και οἱ λοιποὶ πάντες; ἱερωτάτοι μητροπολίται, σύνοδον και αὐτοὶ συγκροτήσαντες ἀπεφάνησαντο, πρὸς τοῖς ἄλλοις, και τῆς τοῦ Ἀκινδύνου κοινωνίας χάριν, πάσης ἱερωσύνης τοῦτον ἀπογυμ-

νώσαντες. Εἰ γὰρ και τότε και σώματι διηρημένον ἦσαν, ἀλλ' ὡς ἐκὸς Πνεύματος; ἐν αὐτοῖς; λαλοῦντος, τὸ αὐτὸ πάντες; συναπεφάνησαντο, ὃ και ἡ βασιλεία μου Χριστοῦ χάριτι; στέργει και στηρίζει, και νῦν και πρότερον. Μετὰ μόντοι τὴν τῆς βασιλείας μου ἐπιδημίαν, και το; δι' ἐγγράφου τόμου πέμψασίς; αὐτῷ πρὸς τῶν ἀρχιερέων τῆς καταδίκης, ἐπειδήπερ ἔμαθον προφασιζόμενον αὐτὸν και ἐνιστάμενον εἶ, ὡς ἀπόντα καταδικασθέντα, και ἔτοιμον εἶναι παραίνα και ἀπολογεῖσθαι λέγοντα, προκαθίσας μετὰ τοῦ ὑψηλοτάτου βασιλέως; τῶν Ῥωμαίων, και ἔρασμαυτάτου υἱοῦ τῆς βασιλείας μου, και μετὰ τῶν ἱερωτάτων ἀρχιερέων και τῆς συγκλήτου, διεμνησάμεθα τοῦτον, εἰς τὴν σύνοδον ἀπαντήσαι. Ὁ δὲ ἐφάνη μάτην τὴν ἀπουσίαν προφασιζόμενος; οὐ γὰρ ἐθάβρησεν ἀπαντήσαι; και ὄλις εἰς λόγους ἔλθει, και το; και τρις και τετρακτὸς εἰς τὴν σύνοδον προσκληθείς; διὰ τοῦτο ταῖς αὐταῖς αἰς και πρότερον καταδίκαις καθυποβάλλεται, συνευδοκοῦσας δικταίας και τῆς βασιλείας μου, ὃ και διὰ τοῦ παρόντος δεικνύσα και βεβαιούσα προστάγματος, διορίζεται πᾶσι, στέργειν μὲν τὰς; τοιαύτας ἐνθέτους και συνοδικῶς διαγνώσεις; και ἀποφάσεις; ἀποτρέπεσθαι, δὲ τοὺς τὰ τοῦ Ἀκινδύνου φρονούντας, και πάντας τοὺς κατὰ τοῦ εἰρημένου ὁστωτάτου ἱερομονάχου κυρ Γρηγορίου τοῦ Παλαμά, και τῶν σὺν αὐτῷ μοναχῶν αὐθις χωροῦντας, ὡς; ἀπατεῶνας ὄντας, και τὴν Ἐκκλησίαν αὐθις; ταρασσοντας. Τούτου γὰρ χάριν και τῆς κατὰ εὐσεβείαν εἰρήνης και ἀσφαλείας τὸ παρὸν ἀπελύθη τῆς βασιλείας μου πρόσταγμα. Εἶχε και δι' ἐρυθρῶν γραμμάτων τῆς βασιλικῆς; και θείας χειρὸς τὸ μὴν Μαρτίω, ἰνδικτιῶνος ιε'.

Τὸ παρὸν ἴσον τῆς ἐμφανισθέντι μοι θεῶν και προσκυνητῷ προστάγματι ἀντιβαλὼν, και πάντα εὐρῶν ἐξισάζον, ὑπέγραφα.

Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης; Φιλαδελφίας, Μακάριο·.

Ἰδέτωσαν οἱ παπισταὶ ποῖον πατριάρχην αἰρετικῶν, φαυλόδιον, σιμωνιακῶν, καλὶμβουλον, ὑπὸ τοσοῦτων συνόδων ἀνακαθεματισμένον, και ὑπὸ βασιλέων ἀποδεδημένον, ἐπεινοῦσι, και λέγουσιν ὅτι ἐκίθηρε τὸν Παλαμᾶν ὁμοῦ μετὰ τὸν Ῥώμης Κλήμην, ἰδὲ σελίδι λβ'.

Ἐπει κατὰ διαφοροῦς καιροῦς συνέβησαν ἐκτάδα εἰς τὴν Ἐκκλησίαν Χριστοῦ, κἀντεῦθεν ἐπηκολούθησαν στάσεις και διαιρέσεις, συνέβη δὲ και πρὸ καιροῦ τινος ταῦτα γενέσθαι εἰς τὴν Ἐκκλησίαν Χριστοῦ ἐξ ὑποβολῆς ἀνθρώπων τινῶν κακοτρήπων και κακοδόξων, τοῦ τε Βαλαάμ και Ἀκινδύνου, οἵτινες ἐτάραξαν και συνέχευαν αὐτὴν, δόγματα τὰ μὲν αὐτοὶ λέγοντες, τὰ δὲ ἄλλων κατηγοροῦντες, και διὰ τὸ ἀνεξέταστα ἡμῖν τὰ κλειστά καταλειφθῆναι εἶ οὖσιν ἐν Ἐφέσῳ, ἐκρίναμεν ἑὸν συσταλῆναι εἰς ἑαυτοὺς και τῆς κοινωνίας τῆς ἱερᾶς ἀποστῆναι. Νῦν δὲ Θεοῦ ἐλεούντος διὰ τῆς ἐπιστολείας και ἐμμερίμου ἐπιμελείας τοῦ κραταίου και ἀγίου ἡμῶν ἀθέντου και βασιλέως τοῦ Κατακουζηνοῦ ἐγένετο ἐξετάσις ἀκριβοῦς διὰ τε θεῶν και λογίων πνευματικῶν τῶν ἁγίων Πατέρων και διὰ-

σκέλων τῆς Ἐκκλησίας, προστατοῦντος καὶ ὑπακούοντος αὐτῶν τοῦ αὐτοῦ κρητικῆς καὶ ἀγίου ἡμῶν ἀρχιεπίσκοπου καὶ βασιλέως, καὶ ἀναφάνησαν τὰ κατηγορούμενα κατὰ τοῦ τελευτήσαντος ἀγιωτάτου πατριάρχου κυρ Ἰσίδωρου, καὶ τοῦ ἱερωτάτου μητροπολίτου Θεσσαλονίκης κυρ Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ, καὶ τῶν ἄλλων τιμιωτάτων μοναχῶν τὸ ἀπεισῆσαν καὶ ἀνεπίληκτον ἔχοντα, ἰδοὺς τῇ ἡμῶν ταπεινότητι, δι' αὐτὸ τε τοῦτο, καὶ διὰ τὸ τῆς εἰρήνης καλῶν, πάσαν ἀμφιβολίαν ἀποθέμενοι τὰ περὶ τῶν λαληθέντων κατ' αὐτῶν καὶ κατηγορηθέντων, συνελθεῖν καὶ κοινωνῆσαι τῇ θείᾳ ἱερᾷ συνόδῳ, καὶ μηδέτι διστασθαι τῆς ἀγίας τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, ἀλλ' ὁμῶς προελθεῖν κατὰ πάντα κατὰ τὸν ἐνόντα μοι καὶ δυνατὸν τρόπον, εἰ καὶ τις ἀγένετό μοι συναρπαγῆ, καὶ ἀπὸ τοῦ νῦν ἀποβάλλομαι ἄκρ καὶ οὐστίας ἀποβάλλεται ἡ Ἐκκλησία

ἃ τοῦ Χριστοῦ, καὶ στέργω οὐδ' στέργει αὐτῆ. Ὅσα δὲ ἐξέθεα καὶ ἔγραφα ἢ εἶπον κατ' αὐτῶν ἐνεκεν τῶν εἰρημένων δογμάτων, ἔχω ταῦτα πάντα ἄκρ καὶ ἀνατετραμμένα. Τοῦτου γὰρ χάριν ἔγραψα διὰ χειρὸς τοῦ υἱοῦ μου τοῦ Γαβαλά ὑπαγορεύσαι ἡμετέρᾳ. Εἶπε δὲ καὶ τὸ, ὑπεργράφη, κατὰ τῆς ἐμῆς ταπεινότητος. Ἔτους ᾠωνη', μηνὶ Ἀπριλίῳ κβ', ἰνδικτιώνος γ'.

Καὶ δι' οἰκιοχειροῦ ὑπογραφῆς ἐδὲ, ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Ἐφέσου, Ματθαῖος.

Τὸ παρὸν ἴσον ἀντιβλήθην καὶ κατὰ πάντα τῷ πρωτοτύπῳ εὐρεθὲν ἐξιόντων, ὑπεργράφη καὶ κατὰ τῆς ἡμῶν ταπεινότητος.

Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Ἡρακλείας, πρόεδρος τῶν ὑπερτίμων, καὶ ἑξαρχος πάσης Θράκης καὶ Μακεδονίας, Φιλόθεος.

PHILOTHEI

CONSTANTINOPOLITANI PATRIARCHÆ

ANTIRRHETICI LIBRI XII

CONTRA GREGORAM *.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΦΙΛΟΘΕΟΥ

ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

Πρὸς τὰ συγγραφήντα τῷ φιλοσόφῳ Γρηγορᾷ, κατὰ τὸ τοῦ ἱεροῦ τῆς Ἐκκλησίας τόμου,

καὶ θείας ἐνεργείας, καὶ θεοποιῶς χάριτος, καὶ δῆλ καὶ τῆς

δραθείσης ἐν Θεωρίᾳ ὑπερφυῶς θεοφανείας τε καὶ θεότητος,

πρὸς τὸν πρῶτον αὐτοῦ λόγον

ΑΝΤΙΡΡΗΤΙΚΟΣ ΠΡΩΤΟΣ.

Ἐξετάμην τὰ καθ' ἡμῶν τε καὶ τῆς εὐσεβείας τῷ φιλοσόφῳ Γρηγορᾷ πονηθέντα συγγράμματα, κράτιστε βασιλεῦ, καὶ τὴν πρὸς ἀνατροπὴν αὐτῶν ἐπήνεσα σὴν σπουδὴν τε καὶ πρόκλησιν. Σὺν γὰρ ἔργον ἴδαι, καὶ τῆς σῆς σοφίας εἶναι καὶ τοῦτο, τοῦ καὶ πόρρωθεν μὲν, καὶ τῶν προομιῶν αὐτῶν, νῦν μὲν σὺν τέδελφῷ καὶ σύμπῳ, τῷ μακαρίτῳ φημι καὶ θαυμαστῷ βασιλεῖ, νῦν δὲ καὶ μόνον μετὰ τὴν ἐκείνου δηλαδὴ σιγῆν τε καὶ ἐκδημίαν τὰς τῆς ἀλπίσεως πονηρὰς ἐκτεμόντος; βίβλας Ἀκίνδυνόν τε καὶ Βαριλάκμ, τὴν πονηρὰν τοῦ πονηροῦ ξυνωρίδα,

Β τοὺς προξένους ἀλλήλους καὶ διαδόχους τῆς κατὰ Χριστοῦ, καὶ τῆς Ἐκκλησίας μανίας, ἐν πανδήμῳ σὺν αὐτῇ καθελόντος θεάτρῳ, καὶ τοὺς μὲν ἀποκηρύξει, καὶ τομῇ καθαρῆι οσηπότα, καὶ νεκρὰ μέλη τοῦ ὕγαινοντος κάλλιστα παρειαυακότες διαιρηθῆναι, τῇ δ' Ἐκκλησίᾳ Χριστοῦ δεδωκότες τὸ κράτος, ἔπειτα, καὶ μετὰ τὸ διάδημα, καὶ τὸ βασιλειον κράτος ὑπερον, τὴν καταλειφθεῖσαν ἐκείνων ἀηδὴ συμμορίαν, καθαρῆι τινα δράκοντος ἔλκην τῆς κεφαλῆς δηλαδὴ συντριβείσης σπαίροντα τῷ οὐραίῳ, καὶ πρὸς ἄμυναν ἐπειγόμενον δῆθεν κατα-

* Τόμος ἀγάπης, p. 1. — Il sunt Philothei antirrhetici libri contra Gregoram, quos Bolvinus in notis ad Gregoræ Historiam Byzantinam non semel

laudat ut ineditos; editionem enim Iazzenensem anni 1698, qua utimur, omnino ignoravit.

μίσον προνεχθῆν ἀνεγνώσθη· ἐν ᾧ καὶ ἄλλας μὲν κακοδοξίας παλαιὰς τε καὶ νέας δογματίζων ἐφαίνετο· διεσχυρίζετο δὲ καὶ μηδεμίαν πρεσβεύειν ἐνέργειαν ἄκτιστον κοινήν τῆς τρισυποστάτου Θεότητος, εἰ μὴ τὸν Υἱὸν μόνον καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Ἄλλ' ἡ θεία σύνοδος, καλῶς τε καὶ θεοφιλῶς ἐπιγνοῦσα Μαρκελλοῦ καὶ Φωτεινοῦ καὶ Σωφρονίου τῶν παλαιῶν αἰρετικῶν τὴν δυσσέβειαν ταύτην οὖσαν, εὐθύς τὴν θεῖον Χρισόστομον κατὰ τῆς κακοδοξίας ταύτης ἀντεπεξάγουσι, καθάπερ τινὰ οὐρανόθεν αὐτὸν ἀφίετες πρηστῆρα, τὰ φρυγανώδη τοῦ Ἀκινδύνου λρήματα κατακαύσαντα· ὃς δὴ καὶ τὴν πρὸς Φιλιππησίους ἐπιστολὴν ἐξηγουμένους, *Μάρκελλος, φησὶ, καὶ Φωτεινὸς καὶ Σωφρόνιος, τὸν Λόγον ἐνέργειαν εἶναι φασιν· τὴν δὲ ἐνέργειαν ταύτην ἰνοικῆσαι ἐπὶ ἐκ σπέρματος Δαβὶδ, οὐκ οὐσίαν ἐνυποστάτου. Ἄρειος Υἱὸν μὲν ὀμολογεῖ, ῥήματι δὲ μόνον· κτίσμα δὲ εἶναι φησι, καὶ τοῦ Πατρὸς ἐλάττωτα πολὺ. Ἔτεροι δὲ οὐ φασιν ἔχειν αὐτὸν ψυχὴν. Εἶδες τὰ ὄνματα ἐστῶτα; Θεῶραι τοίνυν αὐτῶν καὶ τὰ κτώματα, πῶς ὁμοῦ πάντας καταρῶν βάλλει, καὶ μὴ πλιγῆ πάντας ἀθρόον. Πῶς οὖν καταβάλλει; ἢ Τοῦτο γὰρ φρονεῖσθω ἐν ἡμῖν, φησὶν, ὃ καὶ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ· ὃς ἐν μέρῳ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἀρραγίῳν ἠρήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ. Ἐντεῦθεν καὶ Παῦλος ὁ Σαμοσατεύς ἐπεσε, καὶ Μάρκελλος καὶ Σαβέλλιος. Ἐν μορφῇ γὰρ, φησὶ, Θεοῦ ὑπάρχων. ἢ Πῶς οὖν λέγεις, Ἀπὸ Μαρίας, ὧ μισρὲ, ἤρξατο, καὶ πρὸ τούτου οὐκ ἦν; Πῶς δὲ σὺ λέγεις, Ἐνέργεια ἦν; Μορφὴ γὰρ Θεοῦ, φησὶν, μορφὴν δούλου ἔλαβεν. ἢ Μορφὴ τοῦ δούλου ἐνέργεια δούλου ἐστίν, ἢ φύσις δούλου; Πάντως δήπου φύσις δούλου· οὐκοῦν καὶ ἡ μορφὴ τοῦ Θεοῦ Θεοῦ φύσις· οὐκ ἄρα ἐνέργεια.*

Ἄλλὰ καὶ ὁ Νύστης θεῖος, Γρηγόριος ἐν τῷ πρὸς Ἀδελφίον λόγῳ, Θεός, φησὶν, ἐνεργεῖντα δηλοῖ· Θεότης δὲ ἐνέργειαν. Οὐδὲν δὲ τῶν τριῶν ἐνέργεια· ἀλλὰ μᾶλλον ἐνεργεῖν ἕκαστον αὐτῶν. Ἐκ δὲ τούτων ἡ θεία σύνοδος, Ἀποδέδεικται, φησὶν, ὡς ὁ λέγων μόνον τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἄκτιστους ἐνεργείας εἶναι τοῦ Θεοῦ, ὡς μὴ κοινήν ἐνέργειαν δοξάζων φυσικὴν τῶν τριῶν ὑποστάσεων, ἦν ὁ Ἀκινδύνο; ὁθετεῖ, τὴν Μαρκελλοῦ καὶ Φωτεινοῦ καὶ Σωφρονίου αἵρεσιν, πάλαι τεθνηκυῖαν καὶ καταργηθεῖσαν, εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τολμᾷ παρῆσθαι Θεοῦ. Εἰ δὲ καὶ τισι τῶν ἁγίων δυνάμεις ἡ ἐνέργεια εἴρηται ὁ Υἱὸς; ἢ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀλλὰ τοῦ Πατρὸς; καὶ οὕτως; ἕκαστερον ὡς ὑπόστασις; τελεία καὶ ἐνέργειαν καὶ δυνάμειν ἔχον· καὶ ἐστὶ τοῦτο κοινὸν ὄνομα, κατὰ τὸν θεῖον Διονύσιον, τῆς ὀλοτελοῦς καὶ ὑπερπλήρου; Θεότητος· καθ' ὃ σημασιόμενον καὶ ὁ Πατὴρ δυνάμεις καλεῖται. Ἡμῖν δὲ ἄλλ' οὐ περὶ ταύτης τῆς ἐνεργείας; καὶ δυνάμειω, ἀλλὰ περὶ τῆς κοινῆς τῆς τρισυποστάτου Θεότητος, ἧτις οὐχ ὑπόστασις ἐστὶ, ἀλλὰ φύσις καὶ ὑπερφυσίς πράσεσιν ἕκαστη τῶν θεουργικῶν ὑποστάσεων, κατὰ τὴν τῶν θεολόγων παράδοσιν. Ἐνα γὰρ Θεὸν ἐν τρισὶν ὑποστάσεσι κατὰ τὸν μέγαν Ἀθανάσιον θεολογούμεν, μίαν ἔχοντα

τὴν οὐσίαν καὶ τὴν δυνάμειν καὶ τὴν ἐνέργειαν, καὶ ὅσα ἄλλα περὶ τὴν οὐσίαν θεωρεῖται θεολογούμενα καὶ ὑμνούμενα. Καὶ ἵνα τύπον δώμεν τῷ λόγῳ, καὶ ἄθροισμα ἢ πλήρωμα τὰ κατὰ θεολογίαν ἔχωμεν καθεξῆς, ἀκούσωμεν, ὅτι τὸ ἄκτιστον, τὸ ἀσώματον, τὸ ἀχρονον, τὸ ἀναρχον, τὸ ἀίδιον, τὸ ἀτελευτήτεον, τὸ ἀπειρον, τὸ ἀγνωστον, τὸ ἀσχημάτιστον, τὸ ἀνεργήνευτον, τὸ ἀνεξιχνίαστον, τὸ Θεὸν Θεῶν λέγεσθαι αὐτὸν, τὸ Κύριον κυρίων, τὸ Βασιλεῖα βασιλευόντων, τὸ Παντοκράτορα, τὸ Ποιητὴν, τὸ Δημιουργόν, τὸ φῶς, τὸ ἅγιον, τὸ ζῶν, τὸ ἀγαθόν, τὸ ἰσχυρόν, τὸ παντοδύναμον, καὶ ὅσα ἄλλα κατὰ τὸ ὑπεροχὴν καὶ αἰτιολογίαν, οὐχ ἕκαστον οὐσία λέγεται, ἀλλὰ περὶ τὴν οὐσίαν· ἃ καὶ ἄθροισμα καὶ πλήρωμα Θεότητος λέγεται κατὰ τὴν Γραφὴν, καθ' ἕκαστην τῶν ἁγίων τριῶν ὑποστάσεων ἐπίσης θεωρούμενα καὶ θεολογούμενα. Πάντα γὰρ ὅσα ἔχει ὁ Πατὴρ ἕμὰ ἐστί· καὶ δεδῶξασμαι ἐν αὐτοῖς· ἄλλως; τε δυνάμεις καλεῖται ὁ Υἱὸς τοῦ Πατρὸς, ἢ καὶ τὸ Πνεῦμα ἅγιον, καὶ δι' ἄλλα; μὲν αἰτίας, ὅς οἱ θεολόγοι παρέδοσαν, μάλιστα δὲ, ὡς ὅλης τῆς Πατρικῆς δυνάμειω; ἐναποκειμένης τῷ Υἱῷ, ὡς ὁ μέγας Βασιλεῖος ῥητῶς τοῦτο γράφει Εὐνομίῳ παλαίῳ. Πῶς οὖν δικαίον ἀναρεῖν τὴν φυσικὴν καὶ κοινήν τῆς τρισυποστάτου Θεότητος δυνάμειν, δι' ἣν καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον δυνάμεις τοῦ Πατρὸς παρὰ τῶν Θεολόγων ὁμνηται;

Ἐπὶ τούτοις ὀρισμῷ τοῦ κραταίου καὶ ἁγίου ἡμῶν αὐτοκράτορος καὶ βασιλέως ἡρωτάτο παρὰ τοῦ μεγάλου χαρτοφύλακος καὶ ὑπάτου τῶν φιλοσόφων τῶν ἀρχιερέων ἕκαστος καὶ τῶν συγκαλητικῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν ἀρχόντων, τίνα γνώμην ἔχει περὶ τῶν ληληθέντων καὶ ἐξετασθέντων τῶν πάντων νῦν ἐπὶ θείας καὶ ἱερᾶς συνόδου. Καὶ καθ' ἵνα πάντες ἀναμφιβόλως ἔχειν περὶ τούτων ἀπεφάνηται, καὶ πολλὴν χάριν εἶδέναι τῷ ἱερωτάτῳ μητροπολίτη Θεσσαλονίκης Εὐεγον, ὡς συμφώνως τοῖς ἁγίοις πᾶσιν εἰπόντι καὶ συγγραψάμενω, καὶ εἰς συνηγορίαν τῆς κατ' εὐσέβειαν ἀληθείας ἐπὶ τοσούτου σπουδάσαντι, καὶ τοσαύτας ὕβρεις τε καὶ συκοφαντίας καὶ ἐπηρείας ἄλλας ὑπενεγκόντι ὑπὲρ τοῦ ἐξελέγξει Παράδοξον ἕκαστον, καὶ τὸν Ἀκινδύνον, καὶ τοὺς μετὰ ταῦτα μέχρι νῦν ἀναφανέντας συμφώνους αὐτοῖς, καὶ τῆς πατροπαράδοτου πρὸς Θεὸν πίστεως καὶ εὐσεβείας τὴν τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν μεταστῆσαι σπαιδάζοντας. Μετὰ δὲ πάντας ὑστερον ἀπεφάνηται καὶ ὁ μεγαλοφύστατος ὄντως καὶ τὰ θεῖα σφῆρα, γαληνότητος, κράτιστος καὶ ἅγιος ἡμῶν αὐτοκρατορῶν καὶ βασιλέως, πάντων τῆς καθ' ἑξῆς ἐξετασθέντων τῶν τε λαμπροτάτων συγκαλητικῶν καὶ τῶν ἱερωτάτων ἀρχιερέων, ὥσπερ δὴ νόμος ἐν τοῖς τοιούτοις, κύριος Ἰωάννης ὁ Καντακουζηνός, διορισάμενος, Ὅτι μέγα ἡ ἀδικία κακὴν καὶ ἐπὶ τῶν γηίνων τούτων καὶ χαμερπῶν, ὡς καὶ ἔθνος ὅλον ἀχρεῖώσει καὶ κατασπᾶσαι δυνάμενον· ἐπεὶ καὶ τὸ ἐναντίον ταύτης, Ἡ Ἐκκαισθήνη, κατὰ τὸ γεγραμμένον, ὕψος ἔδωκε. Εἰ δὲ ἐπὶ τῶν κάτω ἡ ἀδικία τοσούτου μέγα κακὴν, πόσῳ μᾶλλον, ὅταν εἰς τὸ θεῖον ὕψος λαλήται παρὰ τῶν κακῶς φρονούντων, καὶ αὐτὴ ἢ ἐν τῷ Θεῷ ἀλή-

Θεία ἀδραχται παρὰ τῶν ἀθετούντων αὐτήν, καὶ οἱ ἄ-
καθῆν στέργοντες καὶ ἀνακηρύττοντες, ἔτι δὲ καὶ
συνηγοροῦντες· πρὸς δύναμιν, ἐπιηράδζωνται καὶ συ-
πφραντῶνται καὶ διαβάλλωνται παρὰ τῶν ἐν δια-
στρέφῃ γνώρῃ κλανῶν τοὺς ἄγιους ἐπιχειρούντων·
Ἐγὼ γοῦν τοσαύτην ὄρω τὴν πρὸς ἄγιους συμφε-
ρῶν τῶν παρὰ τοῦ ἱερωτάτου μητροπολίτου Θεσσα-
λονίκης λελεγμένων, καὶ νῦν ἀναγνωσθέντων αὐτοῦ
συγγραμμάτων εἰς συνηγορίαν τῆς εὐσεβείας· καὶ
τοσαύτην ποιησαμένους τοὺς ἄγιους σπουδῆν ἐν τοῖς
οἰκείοις συγγράμμασιν ὑπὲρ τῶν προκειμένων ἀρ-
τίως θείων δογμάτων, ὡς μηδένα τῶν μετ' εὐγνω-
μοσύνης ζῆν ἐθελόντων κλειω ταύτης ἐθελῆσαι ζῆ-
τῆσαι. Ὑπὲρ δὲ ὧν τοῖς τε μακαρίοις τοῦ Χριστοῦ
ραθηταῖς καὶ ἀποστόλοις καὶ ταῖς ἁγίαις καὶ οἰκου-
μεινκαῖς συνόδοις καὶ τοῖς ἁγίοις Πατράσι τεθεολόγη-
ται τοσοῦτον τὸ ἐν ἐμοὶ πρόθυμον διὰ τῆς ἐν ἐμοὶ
τοῦ Χριστοῦ χάριτος, ὡς ἔτοιμος εἶναι, εἰπερ μοι
καὶ μία κοτύλη προσὴν αἵματος, ταύτην ἐκχέαι
προθύμως ὑπὲρ αὐτῶν. Χάριν δὲ ἔχω καὶ τῷ ἐπὶ
πάντων Θεῷ τῷ Δεσπότη καὶ Κυρίῳ ἡμῶν Ἰησοῦ
Χριστῷ, ὅτι μέγα ἔλεος ἐποίησε μεθ' ἡμῶν, εὐδο-
κῆσας φανερωθῆναι καὶ στηριχθῆναι σήμερον τὴν
τῆς εὐσεβείας ἀλήθειαν, καὶ οὐκ ἐνδοῦς παρατραπή-
ναι τι ταύτης, καὶ σαλευθῆναι παρὰ τῶν πολλοῖς
ἐπιχειρήμασι καὶ ὁλοῖς καὶ μηχανήμασι ἐπιχειρούν-
των ταύτην ἐπὶ τεσσαρεσκαίδεκα ἔνιαυτοῦς ἤδη
διαστρέφαι καὶ κατασεῖσαι. Ταῦτα μὲν οὖν καὶ ὁ
Θεῖστος βασιλεὺς.

Ἐπεὶ δὲ ἀπλήθῃ τούτου θεῖον καὶ σπετὸν πρός-
τάγμα καὶ πρὸς τὸ ἅγιον ὄρος, ὡς ἂν οἱ ἐν τούτῳ
συνέσει καὶ ἀρετῇ διαφέροντες ἐπιδημήσωσιν εἰς τὴν
κατὰ τὴν εὐδαίμονα ταύτην μεγαλόπολιν συγκερο-
τημένην σύνοδον· ἐκείνοι δὲ διὰ τε τὸ τῆς ὁδοῦ μῆ-
κος, καὶ τὴν τοῦ καιροῦ δυσχέρειαν ἐπιδημήσαι οὐκ
ἴσχυσαν, δύο τῶν ἱερωμένων μοναχῶν ἀρετῇ τε καὶ
λόγῳ σεμνονομένους πέμπουσαι, καὶ ἀναφορὰν πρὸς
τὴν κραταιὴν καὶ ἅγιον ἡμῶν αυτοκράτορα καὶ βα-
σιλέα παραηλοῦσαν ὅτι καὶ ἔγραψον τὴν οἰκίαν
γνώμην τῇ συνόδῳ ἀπίστειλαν. Ἀνέστησαν οὖν οἱ
πεμφθέντες ἱερομόναχοι, καὶ ἀπέδωκαν τῇ συνόδῳ
λόγου, ὡς κοινούς τοῦ Ἁγίου ὄρους παντὸς, οὗς καὶ
συνεγράφατο ἐκεῖ ἐπι παραμῆνων μετ' αὐτῶν ὁ ἱερω-
τάτος μητροπολίτης Ἡρακλείας κύριος Φιλόθεος (27).
Πραεκόμισαν δὲ τὴν νῦν ἐκείθεν πεμφθεῖσαν ἔγγρα-
φον ἀπάντων γνώμην, ἥτις καὶ ἀναγνωσθεῖσα εἰς
ἐπήκουον πάντων, συμφωνοῦσα καὶ συνεπιμαρτυροῦ-
σα διετέλει τῷ ἱερωτάτῳ μητροπολίτῃ Θεσσαλονίκης
διὰ πάντων κατὰ τὴν τῆς εὐσεβείας ἀλήθειαν. Ταῦτα
δὲ καὶ τὸ Ἅγιον ὄρος ἔπαι.

Ἡμεῖς δὲ πάσα ἡ συναθροισθεῖσα ἐν τῷ Τρικλίῳ

τῷ οὕτως ἐπιλεγόμενῳ Ἀλεξιακῷ τῶν ἱερῶν Βλα-
χερῶν θεῖα καὶ ἱερὰ σύνοδος χάριτι Χριστοῦ, καὶ
νῦν τῆς εὐσεβείας ὑπερμαχοῦντες, καὶ ἀκριβῆ καὶ
προσῆκουσαν τὴν περὶ τῶν προκειμένων ἐκείνῃ καὶ
ἐξέτασιν ποιησάμενοι, καὶ τοὺς πρώτους ἐπὶ τούτοις
συνδικούς τόμους ὡς εὐσεβιστάτους ἐπικυροῦντες,
μᾶλλον δὲ καὶ τούτοις ἐπόμεινοι, τὸν μὲν Βαρλαάμ
ἐκείνον καὶ τὸν Ἀκίνδυνον, ὡς εἰς αὐτὰ εἶς κείρια
τῆς εὐσεβείας ἐμπαροινήσαντας, καὶ μηθὼμὸς με-
ταμειθθέντας ἔτι περιόντας τῷ βίῳ, τῷ ἀπὸ Χριστοῦ
ἀναθήματι δικαίως καθυποβάλλομεν· τοὺς δὲ νῦν
ἀναφανέντας καὶ συνδικῶς ἐξελεγχθέντας ἐκείνοις
ὁμόφρονας, καὶ ἀκλῶς ὄσοι τῆς συμμορίας αὐτῶν,
ἀποκηρύκτους τε καὶ ἀποβλήτους ἔχομεν τῆς καθο-
λικῆς καὶ ἀποστολικῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, εἰ
μη μεταμειθθεῖν, καὶ τῷ ἀπὸ Χριστοῦ ἀναθήματι
καθυποβάλλομεν, καὶ τοὺς κοινωνοῦντας τούτοις ἐν
γνώσει ἀκοινωνήτους ἔχομεν· καὶ πάσης ἱερατικῆς
λειτουργίας τοὺς ἔχοντας ἀπογομνοῦμεν. Τοὺς δ'
ὑπὸ τούτων συναρπαγέντας τε καὶ παρασυρέντας,
καὶ μὴ τῶν ἐξάρχων τῆς αἰρέσεως ὄντας, ἀμεταμε-
λήτους μὲν μένοντας, τοὺς ὁμοίως καθυποβάλλομεν·
μεταμειθθέντας δὲ γνησίως καὶ ἀναθιματιζόντας
τὴν τε τοιούτην κακοδοξίαν καὶ τοὺς εἰς τέλος ἐμ-
μείναντας ταύτῃ, μὴ μόνον εἰς κοινωनीαν τὴν κατ'
εὐσέβειαν, ἀλλὰ καὶ εἰς ἱερωσύνην ἀσμενίστατα προ-
σεῖμαθα, μηδαμῶς τούτους ὑποβιάζοντας, κατὰ τὴν
ἐπὶ τοῖς τοιούτοις διάγνωσιν καὶ ἀπόφασιν τῆς ἁγίας
καὶ οἰκουμεινικῆς ἐδδομῆς συνόδου διοριζομένης,
Ἐπι τούτους μὲν πρωτάρχους καὶ προτοσαμῆτους καὶ
τῆς ἀσθεβείας ἐκδικητὰς οὐδὲ μεταμειθθέντους
ἄλλως εἰς ἱερωσύνην παραδεχόμεθα· τοὺς δὲ βια-
σθέντας, ἢ συναρπαγέντας τε καὶ παρασυρέντας,
μεταμειθθέντους ἀληθῶς καὶ γνησίως, εἰς ἱερω-
σύνην κατὰ τὸν οἰκείον ἕκαστον βαθμὸν προσ-
δεχόμεθα. Ἐπὶ ἅλλὰ καὶ εἰ τις ἕτερος τῶν ἀπάντων
τὰ αὐτὰ ποτε φωραθεῖ ἢ φρονῶν ἢ λέγων ἢ συγγρα-
φόμενος κατὰ τοῦ ἱερωτάτου Θεσσαλονίκης, μᾶλλον
δὲ κατὰ τῶν ἱερῶν θεολόγων καὶ τῆς Ἐκκλησίας
αὐτῆς, τὰ αὐτὰ κατ' αὐτοῦ ψηφισόμεθα, καὶ τῇ
αὐτῇ καταδίκη καθυποβάλλομεν, εἴτε τῶν ἱερωμέ-
νων εἴη τις, εἴτε τῶν λαϊκῶν. Αὐτὸν μέντοι τὸν πολ-
λάκις βηθέντα ἱερωτάτον μητροπολίτην, μηδὲν ἀπῆ-
δον τῶν θείων λόγιων γράφοντά τε καὶ φρονούντα
μετ' ἐξετάσεως καταλαβόντες, μᾶλλον δὲ τῶν θείων
λόγιων καὶ τῆς κωνῆς ἡμῶν εὐσεβείας ὡς προσῆκεν
ὑπερμαχοῦντα, οὐκ ἀνώτερον μόνον παντάπασι τῶν
κατ' αὐτοῦ, μᾶλλον δὲ κατὰ τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκ-
κλησίας ἱερατικῶν, ὡς καὶ οἱ πρώην συνδικοὶ
τόμοι προδάντες, ἔχομεν, ἀλλὰ καὶ ἀσφαλέστατον
τῆς εὐσεβείας πρόμαχον καὶ προαγωνιστὴν καὶ βο-

Fr. Combefisii notæ:

(27) Κύριος Φιλόθεος. Hic ipse est, qui brevi
post Constantinopoli sedit, olimque imbutus Pala-
mæerroribus in monte, jam non sancto, sed exsinc-
ta fide luce in plerisque in eo Hesychastis, pro-
fano eorum antistitem Palamam ipsum vindicavit,
celebrique elogio, Synaxario Dominicæ τῆς Ὀρθο-
δοξίας; (secundæ scilicet Quadragesimæ) magna-

piorum offensione, adjunxit. Cujus etiam existant
aliquot orationes; ut fuerit vir satis eruditus et
facundus, qui sic sermones votaque monachorum
totius Montis sancti exceperit et conscripserit; im-
hoc forsitan a Callisto patriarcha vel ab impera-
tore missus.

θὺν ταύτης ἀποφαινόμεθα. Ὁθῶ γὰρ καὶ οἱ ἐπὶ ταῖς Ἀ
συνόδοις ἐκείναις προβάνας Τόμοι ἔξουσι, καθάπερ
οὖν ἔχουσι, τὸ ἀσφαλές τε καὶ βέβαιον.

Τούτων δὲ οὕτως ἐκθάντων οὐκ ἄνευ δὴ τῆς τοῦ
ἀγαθοῦ Πνεύματος συνεργείας καὶ χάριτος, λοιπὸν
ἦν ἐτι προθυμουμένους πᾶσαν αἰτίαν τῶν βουλομέ-
νων αἰτιᾶσθαι περιαιρεῖν, μὴδὲ ἄπερ ἐν τοῖς τοῦ
ἱερωτάτου Θεσσαλονικῆς συγγράμμασιν ἐν αἰτίαις
ἐπιουῖντο οἱ τῆς Ἐκκλησίας πολέμιοι, μὴδὲ ταῦτα
παραδραμεῖν ἀσάκνιστα· εἰ καὶ ἀπὸ τῶν ἐξιστα-
θέντων ἐν τῇ θεῖᾳ συνόδῳ τότε καὶ ταῦτα πάντα
περιλήφθησιν. Εὐρόντος οὖν ταῦτα τοῦ κρατίστου
καὶ ἀγίου ἡμῶν αὐτοκράτορος, καὶ βασιλέως καταγε-
γραμμένα κατὰ μέρος παρὰ τῆς ἐκείνων χειρὸς, καὶ
πρὸς ἡμᾶς ταῦτα ἔδόντος, ἡμεῖς ἕκαστον τούτων ἐν
τῷ τοῦ ἱερωτάτου Θεσσαλονικῆς βιβλίῳ ἀνέγνωμέν
τε καὶ ἐξητάσαμεν, συνελθόντες κατὰ τὴν Μεγάλην
ἐκκλησίαν, καὶ συνδημερεύσαντες οὐχ ἄπαξ, ἀλλὰ
καὶ δις καὶ τρις καὶ πολλάκις· καὶ τὸν μὲν Θεσσα-
λονικῆς ἱερωτάτον μητροπολίτην καὶ ἐν τούτοις
σύμφωνον τοῖς ἱεροῖς θεολόγοις εὐρομεν, καὶ συνη-

γορον Χριστοῦ χάριτι τῆς κατ' εὐθείαν ἀληθείας·
αὐτοὺς δὲ καὶ ἀπ' ὧν ἐγγράφως διαστρέφειν καὶ
κατηγορεῖν ἐπιχείρησαν, πολλὰς καὶ μεγάλας αἰ-
ρέσεις περιπίπτοντας. Τοῖς τε γὰρ παρὰ τῶν θεολό-
γων ῥητῶς εἰρημνίως φανερῶς ἀντιλέγοντες διετί-
λουν, καὶ τὴν θέσιν τοῦ θεοποικίτου προσλήμμα-
τος (28) κτιστὴν ἐπὶ μῆσαν ἀνεῖπειν· καὶ τὴν οὐσίαν
τοῦ Θεοῦ, διὰ τὸ παρὰ τῶν ἁγίων εἰρησθεῖν ταύτην
ἀπροσπέλαστον καὶ ἀμέθεκτον, φθαρτικῆ εἶναι νο-
μίζειν (29) τοὺς οὕτως περὶ ταύτης φρονούντας, ὡ
τόλμης δυσσεβοῦς, ἀπεφῆναντο· καὶ ταῦτα τοῦ Θεοῦ
πρὸς Μωσῆν εἰρηκίτος. *Ὁὐθεὶς ὄψεται τὸ πρόσω-
πόν μου, καὶ ζήσεται.* Ἀλλὰ καὶ τὰ ἐπαναπαυμένα
κατὰ τὴν προφητείαν ἐπὶ τὸ ἄνθος τὸ ἐκ τῆς ῥίζης
Ἰασι, δηλονότι τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν,
ἐπὶ τὰ πνεύματα, τουτίσι τὰς ἐνεργείας κατὰ τοὺς
ἱεροὺς θεολόγους τοῦ Θεοῦ Πνεύματος, ἃς ὁ μὲν ἱερὸς
Ζαχαρίας ἐπὶ τὰ ὀφθαλμοὺς τοῦ Χριστοῦ ἀνύμνησεν
ἐπιβλέπωντας ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν, ὁ δὲ θεὸς Μάξιμος
φυσικῶς ταῦτα προσεῖναι τῷ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ (30)
ἐθεολόγησε, μετὰ τῶν κτισμάτων ἑταῖον· καὶ τὰ

Fr. Combefisii notæ.

(28) *Τὴν θέσιν τοῦ θεοποικίτου προσλήμμα-
τος* Ita sane viri catholici de lumine Thaborio,
nec de alia, assumpti a Domino corporis deifica-
tionem, videntur loqui Palamitæ, quam ipsi errore
increatum aliquid et divinum Deoque cœvum
(ipsius scilicet secretam virtutem tñ ἐνεργείαν)
definire: nam de Deitatis unctio, ipsa persona
Verbi totiusque unguenti substantiali presentia,
qua homo Deus personaliter et ὁμόως existit,
nunquam sic sensere Palamæ hostes, quidquid eis
impingant Palamitæ: dnm unam Dei virtutem: Fi-
lium agnoscent, nempe subsistentem, et a Deo (id
est. Patre) ut a quo vere procedit, distinctam:
quibus essentialiam virtutem, et quæ Deus ipse sit,
virtualiter solum et eminenter distinctam, eaque
ratione esse ab essentia dictam, non e. contra, non
negant.

(29) *Φθαρτικὴ εἶναι νομίζειν.* Quasi maleficam
existimare corruptionis et interitus auctorem; non
entis ac vitæ: Ita sane Palamæ hostes colligebant,
ritequo vexat noster Calecas, ostenditque ex nega-
tione illa omnis commercii essentia Deitatis cum
creaturis Palamitarum errore, destrui mysterium
incarnationis, nec nisi ἐνεργείᾳ Nestoriano errore
constare, quod ipsum Palamitæ male eis impingunt:
communis scilicet Verbi in Christo inhabitatione
per assumtum et operationem, et in sanctis reliquis
et prophetis. Locus Exod. hoc solum vult, pro sta-
tu mortalis vitæ non videri divinam essentiam,
nec nisi in diviniorem alium translatis, quo eximia
quadam ratione erimus Deo similes, videntes eum
sicuti est, ut auctor est dilectus discipulus, cuius-
dam hæc scribo, martyrii dies, anniversaria agi-
tur.

(30) *Φυσικῶς ταῦτα προσεῖναι τῷ Υἱῷ τοῦ
Θεοῦ.* Hoc maxime Palamitici erroris agnoscent
illius impugnatores Catholici, quod ἐνεργήματα
(divini scilicet Spiritus effectus ac dona) increata
Deoque cœva et naturalia vellent; insulsissimique
hominum sic proturve oppositum hæreseos dam-
narent. Ad Maximum quod attinet, libet huc
scholium adferre ex Regio Cyparissiotæ cod. quo
is vindicatur ab ea Palamitarum calumnia. Ἀδελφὸν
εἰ ποὺ τῷ μεγάλῳ Μάξιμῳ γέγραπται, φυσικῶς τῷ
Υἱῷ τοῦ Θεοῦ προσεῖναι τὰ κατὰ βούλησιν τοῦ παν-
αγίου Πνεύματος ἐνεργήματα. Πρὸς γὰρ τῷ ἐναν-
τίως λέγειν τῇ Γραφῇ, καὶ εἰς τὴν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ

ἐξαρτάνειν· ἔσται γὰρ ἡ αὐτοῦ φύσις κατὰ τὰ
ἐαυτῇ φυσικὰ, ἐνεργήματα βουλήσεως, καὶ αὐτὴ ἡ
οὐσία· ὅπερ σαφῶς καρτοστῆσιν αὐτῆν εἶναι κτίσιμα.
Βουλήσει γὰρ Θεοῦ πᾶσα ἡ κτίσις παρήχθη. Καὶ
πῶς οὐ φανερὰ ἡ δυσείθεια; Ἡ τοῖνυν πανταλῶς ὁ
τούτου γέγραπεν ὁ ἅγιος, ἢ ἐπ' ἄλλης ἐκείνου ἐνοίας
τὸν λόγον ἐκλαθόντος, οὐτοῦ τῷ ἑαυτῶν: Ἔθει συκα-
φαντήσαντες τοῖς ἄλλοις ἐξέβοντο. Ἔστι γὰρ εὐσεβῶς
εἰπεῖν φυσικῶς προσεῖναι τῷ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ κατὰ τὸ
ἐαυτοῦ ἀνθρώπινον. Ὁδὲ γὰρ ἐν τῇ ὑπερουσίᾳ αὐτοῦ
θεότητι ἐπαναπαυθήσεται τὰ ἐπὶ πνεύματα: ἔπι-
ρος γὰρ αὐτῆ καὶ παντέλειος· καὶ ὁ δὲ δεξιὰς τινας,
ἐν' ἐν ταυτῇ ἐπαναπαυθῆ· ἀλλ' ἢ δῆλον ἐν τῷ κει-
μενασθέντι: ὅπ' αὐτοῦ ναί καὶ τὰ παρ' αὐτοῦ κατὰ
βούλησιν παραγόμενα ἐπαναπαύθησαν πνεύματα,
εὐθὺς ἐξαρχῆς ἅγιον αὐτὸ καὶ πνευματικῶν ἀποφύ-
γαντος. *Incertum nam ullo loco scriptum est magno
Maximo, inesse natura Filio Dei effectus sanctissimi
Spiritus voluntate productos. Nedium enim id Scri-
pturæ adversatur, verum etiam Dei Filio injuriosum
existit. Erit enim ejus natura, velut ea quæ ei na-
turalis sunt, voluntatis effectus, ipsoque adeo essen-
tia: quo palam conficitur, creaturam esse. Dei enim
voluntate et consilio producta est omnis creatura.
Et quomodo non manifesta impietas? Vel igitur san-
ctus hoc penitus non scripsit, vel cum alio sensu
exposuerit, hi suo more per calumniam alii tribuo-
runt. Pie enim dici queat, inesse natura Filio Dei,
ratione humanitatis. Neque enim in ejus deitate, quæ
essentiam omnem superat, requiescent septem spiri-
tus: hæc enim infinita est, omnemque præhabet
perfectionem; nec indiget aliquo, ut in ea requiescat:
sed plane in templo quod sibi ipse construxit, quie-
verunt, dum statim a principio sanctum illud ac
spiritale effecit. Cui alteri solutioni standum; ut est
Maximus valde formalis (ut ita dicam) proæque
ac proprio loquitur. Hoc enim, nos ille ex radice
Jesse, non ipsum Verbum Deique Filius secundum
se, ut ita de illo debuerit Maximus accipere, vel
Palamitæ ad ipsum trahere. Querebar sancti Maxi-
mi gratia, et qui unus, omnis theologia velut Ly-
dius lapis ac Patrum amussis, suis quidem Græcis
visus sit, quod, quæ cœpi majestate, typorum ele-
gantia, chartæ puritate, meaque ipsius ac typogra-
phi aedulitate, per meam tenuitatem,estate fugiente,
non possem absolvere. Verum absterant querendum,
quæ illi favore largitate, animum inclinavit ampha-*

πλεον τούτων και μηδιν ἤττον εις ἀσέβειαν φέροντα
 οὐδὲ ἀριθμῶν ἄββιον. Διὸ και ἀπὸ τούτων ἡ καταβί-
 κη τούτοις, εἰ μὴ ἄρα μεταμληθεῖεν, ἐπακυρώθη·
 και τὰ συνοδικῶ; ἡμῖν ἀρτίως μετὰ τῆς ἐκ Θεοῦ
 βασιλείας; ἰδετασθέντα και διαγνωσθέντα, και θείας
 Πατρᾶσι πᾶσι, και τῆς προγεγεννημέναις τούτου
 χάριν ἱεραῖς και θείαις συνόδοις, και τοῖς ἐκ' αὐ-
 τῶν συνοδικοῖς Τόμοις· και ἡ ἐνθεσμος διὰ πάντων
 και κανονικῆ αὐτῆ ψήφος, γραφείσα και ὑπογραφεί-
 σα ἀρτίως, ἀκίνητος εις αἰῶνα τὸν σύμπαντα δια-
 τηρηθήσεται τῆ πάντα δυναμένη ἐνεργείᾳ και χά-
 ριτι τοῦ παντοδυνάμου και μεγάλου Θεοῦ και Σω-
 τῆρος ἡμῶν, ὑπὲρ ἧς και δι' ἧς ὁ παρὼν ἡμῖν ἐγὼν
 ἦνυσται.

Ἐχεν ὑπογραφᾶς τὸ πρωτότυπον διὰ μὲν ἐρυ-
 θρῶν γραμμάτων τῶν θιοσιτάτων βασιλείων ἀμφιτέ-
 ρων τῶ,

ΙΩΑΝΝΗΣ ΕΝ ΧΡΙΣΤῶ Τῶ ΘΕῶ ΠΙΣΤΟΣ ΒΑΣΙ-
 ΛΕΥΣ ΚΑΙ ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ ΤΩΝ ΡΩΜΑΙΩΝ Ο
 ΚΑΝΤΑΚΟΥΖΗΝΟΣ.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΕΝ ΧΡΙΣΤῶ Τῶ ΘΕῶ πιστὸς βασιλεὺς
 και αὐτοκράτωρ Ῥωμαίων Παλαιολόγος.

Διὰ δὲ τῆς σεβασμένης και πατριαρχικῆς χειρὸς
 τοῦ Κάλλιστο; ἐλέφ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντι-
 νουπόλεως νέας Ῥώμης και οἰκουμεικῆς πατριαρ-
 χῆς.

Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Ἡρακλείας, πρόεδρος
 τῶν ὑπερτίμων και ἑξαρχος πάσης Θράκης και Μα-
 κεδονίας, Φιλόθεος.

Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Θεσσαλονικῆς, Ὑπέρ-
 τιμος και ἑξαρχος πάσης Θεσσαλίας, Γρηγόριος.

Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Κυζίκου, και ἑξαρχος
 πάσης Ἑλλησπόντου, Ἀρσίνιος.

Ὁ μητροπολίτης Φιλαδελφείας, ὑπέρτιμος και
 ἑξαρχος πάσης Αὐδίας; και καθολικὸς κριτῆς τῶν
 Ῥωμαίων, Μακάριος.

Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Χαλκηδόνος, ὑπέρτι-
 μος και ἑξαρχος πάσης Βιθυνίας, Ἰάκωθος.

Ὁ μητροπολίτης Μελανίκου (31), ὑπέρτιμος και
 καθολικὸς κριτῆς τῶν Ῥωμαίων, Μητροφάνης.

Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Ἀμασείας και ὑπέρ-
 τιμος.

Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Ποντοπρακλείας και
 ὑπέρτιμος Μεθόδιος.

Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Πηγῶν και Παρίου
 ὑπέρτιμος (32), Γεώργιος.

Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Βαρβόρας, ὑπέρτιμος
 και τὸν τόπον ἐπέχων τοῦ Τυάκων, Διονύσιος.

Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Τραπεζοῦντος; και
 ὑπέρτιμος, Νήφων.

Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Τραπεζουπόλεως ὑπέρ-
 τιμος και ἑξαρχος πάσης Ῥοδόπης, Γερμανός.

Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Σηλυβρίας; ὑπέρτιμος
 και τὸν τόπον ἐπέχων τοῦ Κοτυαίου, Ἡσαίας.

Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Εὐπρω, ὑπέρτιμος και
 τὸν τόπον ἐπέχων τοῦ Εὐχαΐτων, Γαβριήλ.

Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Ἀμαστρίδος και ὑπέρ-
 τιμος, Καλλίνικος.

Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Σουδαίας και ὑπέρ-
 τιμος, Εὐσέβιος.

Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Αἰνου και ὑπέρτιμος,
 Δανιήλ.

Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Βρύστως και ὑπέρτι-
 μος, Θεοδώρητος.

Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Μαδύτων και ὑπέρτι-
 μος, Ἰάκωθος.

Fr. Combesii notæ.

simus ordo nuper in suis comitiis generalibus, et
 qui illi, a se invitatus, ultroque pre-eiverat, meritis,
 quam purpura, clarior, litterarum reique ecclesia-
 sticæ column, eminentissimus cardinalis Bullio-
 nius: per quos Maximus, Deo auspice, brevi lucem
 videbit.

(31) Ὁ μητροπολίτης Μελανίκου. Videtur,
 quam Melaniam Ferrarius vocat, Thraciæ urbem
 ad Propontidem, inter Byzantium et Selymbriam.
 Quod se solum Hypertimum scribit, non item exar-
 chum, indicio est, ex illis metropolitibus fuisse, qui
 nomine tenus solum metropolitæ erant, eo honore
 donati ab imperatoribus, cum nullas provincias,
 nullasve alias urbes metropolitica potestate, et
 quasi patriarchali, regendas haberent. Hi enim
 omnes Hypertimi dicebantur, quasi honore primi
 aliique in provincia episcopis prælati; non tamen
 archiepiscopi, quod idem est ac patriarcha, uti etiam
 archiepiscopus; quanquam patriarchæ nomen ad
 majores primariasque: ἐξοχὴν sedes usu restrictum
 est, ut et archiepiscopi anni Græcos. Vel certe
 ἑξάρχους, magis propria notione sese inscribunt,
 qui primatis jure plures provincias verasque metro-
 poles subjectas haberent, non qui solum veri me-
 tropolitæ essent; eoque jure episcopis aliis in sua
 provincia præsesent: velut qui statim sequitur, Ὁ
 Ἀμασειας; quam liquet veram metropolim ac cla-
 ram urbem in Bono fuisse, cum ejus episcopus
 non dicatur ἑξαρχος, quod et ipse forte Cæsariensi
 exarcho subesset; nisi deest aliquid in ejus sub-
 scriptione, cum et ipsum illius nomen subse-
 retur. Fuerunt Græci mire liberales in titulis,

eoque liberaliores, quo accisa nimis ditone,
 magis defici rebus videbantur. Quid vero istud
 officii, in Philadelphia et Melanici metropolitibus,
 καθολικὸς κριτῆς τῶν Ῥωμαίων, *Judex universalis
 Romanorum*, id est, Græcorum, malim audire
 ab alio, quam ipse dicere. Num et istud hono-
 rarium quid ab imperatoribus in eos collatum, vel
 etiam judiciaria vera potestas, ipsa episcopis omni-
 bus non communis; velut in illis est quos rex
 Christianissimus consistorianos comites vel episco-
 pos, vel alias honoratiores clericos adlegit, qui ei
 sint a sanctioribus consiliis, seu magis una cum
 ipso iudices vere καθολικοὶ sedeant; astantibus,
 quos libellorum supplicum magistrōs vocant *Con-
 seillers d'Etat*, et *maîtres de requêtes*. Sedent præ-
 terea in Parlamento (suprema scilicet regni curia)
 Parisiis, episcopi, quos *pares* vocant, nec non ar-
 chiepiscopus Parisiensis, suarum sedium jure;
 præter clericos senatores, quos sic καθολικὸς
 κριτῆς nihil vetat dicere.

(32) Μητροπολίτης Πηγῶν και Παρίου ὑπέρ-
 τιμος. Duplex hæc metropolis, ex illis quas novas
 metropoles vocant, ex aliis abstractas, factasque
 privilegio metropolitici juris. Amborum unus au-
 listes, Georgius, quanquam erant sedes satis distan-
 tæ, nec ex eadem antiquiori metropoli divisæ.
 Nam altera jam Turcarum ditioni cesserat, alte-
 ram ejus vere pastor præsesens ipse regebat? Vel
 commendata altera sedium fuerat. Page seu Page,
 Βουτιᾶς urbs in Isthmo Corinthiaco, sub Athe-
 niensi olim metropoli; Parium, Mysiæ urbs ad
 Hellespontum, sub Cyziceno olim metropoli.

Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Βιζύης καὶ ὑπέρτιμος, Δ. Νεόφυτος.

Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Καλλιουπόλεως (35), Ἰωσήφ.

Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Ἐξαμιλίου.

Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Σωζοπόλεως, Θεοδόσιος.

Ἦσαν καὶ διὰ γνωμῶν οὗτοι, ὁ Ἀδριανουπόλεως, ὁ Σταυρουπόλεως, ὁ Διδυμοτείχου.

Παρήσαν τῇ συνόδῳ καὶ ἐπίσκοποι τοῦ μὲν Ἡρακλείας ὁ Πανίου, ὁ Καριουπόλεως, ὁ Παμφύλου, ὁ Ἀθύρα · τοῦ δὲ Θεσσαλονίκης ὁ Καμπανίας · τοῦ Χάρδεων, ὁ Συνάδων, ὁ Ἐλευθερουπόλεως.

Διαλαθόντα τὰ δύο ταῦτα, ὕστερον προσετέθησαν.

Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Διδυμοτείχου καὶ ὑπέρτιμος, Θεόδωπος.

Ὁ Λιτιτζιτζής μητροπολίτης βεβαίων ὑπέρτιμος.

Ὁ μέγας χαρτοφύλαξ τῆς ἀγιωτάτης τοῦ Θεοῦ Μεγάλης ἐκκλησίας καὶ ὑπατος τῶν φιλοσόφων, ὁ Ἐμπαριε.

Ὁ μέγας σκευοφύλαξ, Εὐθύμιος ὁ Ἀπόκαυκος.

Ὁ σακαλλάριος τῆς ἀγιωτάτης τοῦ Θεοῦ Μεγάλης ἐκκλησίας καὶ ἀρχιεπίσκοπος, Μιχαὴλ ὁ Καβασιώτης.

Ὁ Ῥαιφερενδάριος τῆς ἀγιωτάτης τοῦ Θεοῦ Μεγάλης ἐκκλησίας, Μανουὴλ ὁ Σιδηστρες.

Ὁ ἐπὶ τῶν δεήσεων τῆς ἀγιωτάτης τοῦ Θεοῦ Μεγάλης ἐκκλησίας, Θεόδωρος διάκονος ὁ Περδίκης.

Ὁ σκευοφύλαξ τοῦ εὐαγούς βασιλικῆς κλήρου, Γεώργιος διάκονος ὁ Περδίκης.

Ὁ ἐπὶ τῆς ἱερᾶς καταστάσεως τῆς ἀγιωτάτης Μεγάλης τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίας, Μιχαὴλ διάκονος ὁ Μαυρίκης.

Ὁ ἀρχων τῶν μοναστηρίων διάκονος ὁ Χωνεάτης.

Ἐἶχαν ἐτέραν ὑπογραφήν ὁμοίως τὸ πρωτότυπον τοῦ ὕστερον γενομένου βεβαιώτου βασιλέως ἡμῶν μετὰ καὶ προγράμματος τοῦδε·

Ἡ βασιλεία μου μέλλουσα ὑπογράψαι ἐν τῇ παρόντι Τόμῳ, προγεγονότι παρὰ τοῦ κρατιοῦ καὶ ἀγίου μοναυτοκράτορος καὶ βασιλέως τοῦ πατρὸς τῆς βασιλείας μου καὶ τῆς θείας καὶ ἱερᾶς συνόδου ἐπὶ βεβαιώσει μὲν τῆς ἀγίας τοῦ Χριστοῦ καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας, ἐπὶ καθαιρέσει δὲ τῆς ἀθαιωτάτης Βασιλαῖμ καὶ Ἀκινδόνου αἰρέσεως, τάττει καὶ διορίζεται στέργεσθαι τοῦτον παρ' αὐτῆς ἀμεταποίητον καὶ ἀμετακίνητον, χωρὶς βασιάνου καὶ δοκιμασίας τῆς οἰασθήτινος, ὡς ἐκ Θεοῦ γραφέντα διὰ τῶν ἐν αὐτῷ λαλούντων ἀγίων, δεχομένης μὲν τῆς βασιλείας μου καὶ ἀσπαζομένης,

ἅπαν καὶ ὁ παρὼν Τόμος προσίσταται, ἀναθέματι δὲ πηραδιδοῦσης, ὅσα καὶ αὐτὸς τῷ ἀναθέματι παραδίδωκε · καὶ πρὸς μὲν τοὺς ἐναντιουμένους τῷ ταύτῳ θείῳ καὶ ἱερῷ Τόμῳ τάττει ἡ βασιλεία μου καὶ λόγοις καὶ ἔργοις κατ' αὐτῶν ἰστασθαι, καὶ ὡς κοινού· τῆς Ἐκκλησίας ἀπελαύνειν ἐχθρούς · τοὺς δὲ ἐμμένοντας τοῦτῳ ἀποδοχῆς καὶ εὐμενείας τῆς δυνατῆς ἀξιοῦν. Ταῦτα δὲ τάττει ἡ βασιλεία μου, ὡς ἐκ Θεοῦ καταστᾶσα διὰ τῆς αὐτοῦ χάριτος δηρῶσθαι καὶ ἐκδικητῆς τῆς αὐτοῦ Ἐκκλησίας. Ὅσα δὲ μένειν τὸν παρόντα ὄρισμὸν βέβαιον καὶ ἀκίνητον τῆς βασιλείας μου εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα, καὶ ὑπογράφεται παρ' αὐτῆς, καὶ τῷ ἀγίῳ θυσιαστηρίῳ ταῖς ἱμαντοῦ χερσίν ὡσπερ ἱερὸν ἀνάθημα φέρων

ἀνέθηκα, παρουσίᾳ τοῦ κρατιοῦ καὶ ἀγίου μου αὐτοκράτορος καὶ βασιλέως, τοῦ πατρὸς τῆς βασιλείας μου, καὶ τοῦ παναγιωτάτου μου δεσπότη τοῦ εὐκοιμηνικοῦ πατριάρχου κυρίου Φιλοθέου, καὶ τῆς περὶ αὐτὸν θείας καὶ ἱερᾶς συνόδου · μὴνὶ Θεβρουαρίῳ ἰνδ. ζ'. Ματθαῖος ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ πιστὸς βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ τῶν Ῥωμαίων Ἀσάνης ὁ Καντακουζηνός.

ΟΜΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΠΙΣΤΕΩΣ.

ΕΚΤΕΘΕΙΣΑ ΠΑΡΑ ΤΟΥ ΙΕΡΩΤΑΤΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ ΚΥΡΙΟΥ

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΠΑΛΑΜΑ.

Εἰς Θεὸς πρὸ πάντων, καὶ ἐπὶ πάντων, καὶ ἐν πάντι, καὶ ὑπὲρ τὸ πᾶν, ἐν Πατρὶ καὶ Υἱῷ καὶ ἀγίῳ Πνεύματι παρ' ἡμῶν προσκυνουμένός τε καὶ πιστευόμενος · Μονὰς ἐν Τριάδι, καὶ Τριάς ἐν Μονάδι

ἀσυγχύτως ἐνευμένη, καὶ ἀμερίστως διαιρουμένη · Μονὰς ἡ αὐτὴ καὶ Τριάς παντοδύναμος · Μία τῆ ἀναρχος, οὐ μόνον ὡς ἀρχονος, ἀλλὰ καὶ ὡς κατὰ πάντα τρόπον ἀνάστιος · μόνος αἰτία καὶ ῥίζα καὶ

Fr. Combessii notæ.

(33) *Μητροπολίτης Καλλιουπόλεως. Calliopolis ut in Thesaurο lingua Latina, quidquid Ferrarius vituperat. Sic certe Κωνσταντινούπολιν. Constantinopolim reddimus: etsi aliis forte melius Καλλιπόλις sit. Nec enim diversas putem urbes, sed ipsam Thraciæ ad Propontidem contra Lampsaicum, Calliopolin Italii. De ea exstat egregia Demetrii Cydonii Oratio deliberativa, mihi edita ad calcem libri De hæresi Monothelitæ; quæ vir sapientissimus vario argumentorum genere probat, non esse illam cedendam potenti Amurathi, graviaque inde damna Græcæ imperio creanda, rite præcægit. Hinc quippe Turcarum in Europam propagatum im-*

perium, ipsa illorum regia, facta Turcarum late metropoli. Quod tribus his metropolitibus non adjectus Hypertimi titulus argumento est, non sic quoslibet metropolitibus dictos esse, ac si nulla distinctio esset, sed fuisse qui sic nudo metropolitibus titulo potuerunt, ut etiam Hypertimi appellatione gauderent, quæ etiam alii sic ambitiose metropolitibus titulum in seipsis honestarent. Ferrarius has tres urbes solum episcopales vocat; atque adeo novæ admodum erant inter metropolitibus, necdum sic honoratæ, ut qui illis præessent episcopi, Hypertimi audirent, adhuc forte synodo provincialis, veroque metropolitibus subjecti.

πηγή τῆς ἐν Υἱῷ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι θεωρουμένης Ἀ Θεότητος· μόνος αἰτία προκαταρκτικῆ τῶν γεγονότων· οὐ μόνος Δημιουργός, ἀλλὰ μόνος ἐνὸς Υἱοῦ Πατρὸς, καὶ Πνεύματος ἁγίου ἐνὸς Προβολεύς· ἀεὶ ὢν, καὶ ἀεὶ ὢν Πατὴρ, καὶ ἀεὶ ὢν μόνος Πατὴρ τε καὶ Προβολεύς· μεῖζων Υἱοῦ καὶ Πνεύματος, τοῦτο μόνον ὡς αἴτιος· ἄλλα δὲ πάντα ὁ αὐτὸς αὐτοῖς καὶ ὁμοίσιμος· οὗ Υἱὸς εἶ, ἀναρχος μὲν ὡς ἀρχονος· οὐκ ἀναρχος δὲ, ὡς ἀρχὴν καὶ ρίζαν καὶ πηγὴν ἔχων τὸν Πατέρα· ἐξ οὗ μόνου πρὸ πάντων τῶν αἰῶνων ἀσωμάτως, ἀβρούστως, ἀπαθῶς, γεννητῶς προῆλθεν, ἀλλ' οὐ δ-ἠγρέθη, Θεὸς ὢν ἐκ Θεοῦ· οὐκ ἄλλος μὲν κατ' ὁ Θεός, ἄλλος δὲ κατ' ὁ Υἱός, ἀεὶ ὢν, καὶ ἀεὶ ὢν Υἱός καὶ μόνος Υἱός· καὶ ἀεὶ πρὸς τὸν Θεὸν ἀσυγχύτως ὢν, οὐκ αἰτία καὶ ἀρχὴ τῆς ἐν Τριάδι νοουμένης Θεότητος, ὡς ἐξ αἰτίας καὶ ἀρχῆς ὑπάρχων τοῦ Πατρὸς, ἀλλ' αἰτία καὶ ἀρχὴ τῶν γεγονότων πάντων, ὡς δι' αὐτοῦ πάντων γεγονότων· ὅς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐκ ἀρκαγμὸν ἠγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ· ἀλλ' ἐπὶ συντελεῖα τῶν αἰῶνων ἑαυτὴν ἐκένωσε, μορφὴν τὴν καθ' ἡμᾶς λαθὼν, καὶ ἐκ τῆς ἀειπαρθένου Μαρίας εὐδοκίᾳ τοῦ Πατρὸς καὶ συνεργίᾳ τοῦ ἁγίου Πνεύματος κυηθεὶς τε νόμῳ φύσεως καὶ γεννηθεὶς, Θεὸς ὁμοῦ καὶ ἀνθρώπος, καὶ ὡς ἀληθῶς ἐνανθρωπήσας γέγονε ὁμοῖος ἡμῖν κατὰ πάντα πληρὴν ἁμαρτίας, μείνας ὅσαρ ἦν, Θεὸς ἀληθινός, ἐνώσας ἀσυγχύτως καὶ ἀτρέπτως τὰς δύο φύσεις καὶ θελήσεις καὶ ἐνεργείας, καὶ μείνας εἰς Υἱός ἐν μιᾷ ὑποστάσει καὶ μετὰ τὴν ἐνανθρώπησιν, ἐνεργῶν τὰ θεῖα πάντα ὡς Θεός, καὶ τὰ ἀνθρώπινα πάντα ὡς ἀνθρώπος, καὶ τοῖς ἀνθρωπίνους ἀδιά-
 ὄλητοις ὑποκειμένοις πάθεισιν. Ἀπαθὴς μὲν καὶ ἀθάνατος ὢν καὶ διαμόνων ὡς Θεός, ἐκὼν δὲ σαρκὶ παθὼν ὡς ἀνθρώπος· καὶ σταυρωθεὶς καὶ θανάτων καὶ ταπεινῶν, καὶ τῆ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστὰς· ὅς καὶ τοῖς μαθηταῖς μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἐπιφανείς, καὶ τὴν ἐξ ὕψους δύναμιν ἐπαγγειλάμενος, καὶ παραγγελίας μαθητεύειν πάντα τὰ ἔθνη, καὶ βαπτίζειν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καὶ τηρεῖν διδάσκειν ὅσα ἐνετείλατο, αὐτὸς ἀνελήθη εἰς τὸν οὐρανὸν, καὶ ἐκάθισεν ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς, ὁμοίσιμος καὶ ὁμόθρονον ὡς ὁμόθεον ποιήσας τὸ ἡμέτερον φύραμα, μεθ' οὗ πάλιν φυράμιτος ἤξειν μελλεῖ μετὰ δόξης κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς, καὶ ἀποδοῦναι ἐκάστην κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. Τότε δὲ πρὸς τὸν Πατέρα ἀνελθὼν ἐπεμψεν ἐπὶ τοὺς ἁγίους αὐτοῦ μαθητάς καὶ ἀποστόλους τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὃ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται· ὁ δὲ ἀναρχον μὲν ὢν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ, ὡς ἀρχονος, οὐκ ἀναρχον δὲ, ὡς καὶ αὐτὸς ρίζαν καὶ πηγὴν καὶ αἰτίαν ἔχων τὸν Πατέρα, οὐκ ὡς γεννητὸν, ἀλλ' ὡς ἐκπορευτὸν· ἐκ Πατρὸς γὰρ καὶ αὐτὸ πρὸ πάντων τῶν αἰῶνων ἀβρούστως καὶ ἀπαθῶς, οὐ γεννητῶς, ἀλλ' ἐκπορευτῶς προῆλθεν, ἀδιαιρέτων δὲ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ, ὡς ἐκ τοῦ Πατρὸς προερχόμενον καὶ ἐν Υἱῷ ἀναπαυόμενον, ἀσυγχύτων καὶ τὴν ἑνωσιν ἔχων, καὶ ἀμερίστον τὴν διαιρέσιν· Θεὸς δὲ καὶ αὐτὸς ἐκ τοῦ Θεοῦ, οὐκ ἄλλος μὲν κατ' ὁ Θεός, ἄλλος δὲ κατ' ὁ Παράκλητος·

Πνεῦμα ἀύθυπόστατον, ἐκ Πατρὸς ἐκπορευόμενον καὶ δι' Υἱοῦ πεμπόμενον, τουτέστι φανερούμενον αἴτιον καὶ αὐτὸ τῶν γεγονότων πάντων, ὡς ἐν αὐτῷ τετελειούργημένων· τὸ αὐτὸ καὶ ὁμοίσιμον Πατρὶ τε καὶ Υἱῷ, χωρὶς τῆς ἀγεννησίας καὶ τῆς γεννήσεως. Ἐπέμφθη δὲ παρὰ τοῦ Υἱοῦ πρὸς τοὺς οἰκίους μαθητάς, τουτέστι φανερώεται. Πῶς γὰρ ἂν ἄλλως παρ' αὐτοῦ πεμφθεῖ τὸ μὴ χωρίζομενον αὐτοῦ; Πῶς δ' ἂν ἄλλως ἴθωι μοι τὸ ὑπάρχον πανταχοῦ; Αἰὶ μὴ μόνον παρὰ τοῦ Υἱοῦ, ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῦ Πατρὸς, καὶ ἕκαστος τοῦ Υἱοῦ κέμπεται· καὶ παρ' ἑαυτοῦ ἔρχεται φανερούμενον. Κοινὸν γὰρ ἔργον ἢ ἀποστολὴ, δηλονότι ἢ φανέρωσις τοῦ Πνεύματος. Φανερούται δὲ οὐ κατὰ τὴν οὐσίαν, Οὐδεὶς γὰρ ποτε Θεοῦ φύσιν ἢ εἶδεν ἢ ἐξηγήρυσεν. ἀλλὰ μετὰ τὴν χάριν καὶ τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἐνεργείαν, ἣτις κοινὴ ἐστὶ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ Πνεύματος. Ἴδιον μὲν γὰρ ἐκάστου τούτων ἢ ἐκάστου ὑπόστασις, καὶ ὅσα εἶναι πρὸς αὐτὴν· κοινὰ δὲ οὐχ ἢ ὑπερούσιος οὐσία μόνον, ἢ παντάπασιν ἀνώνυμος καὶ ἀνεκφαντος καὶ ἀμέθετος, ὡς ὑπὲρ πᾶσαν ἐπωνυμίαν οὐσα καὶ ἐκφανσιν καὶ μετοχὴν, ἀλλὰ καὶ ἡ χάρις καὶ ἡ δύναμις καὶ ἡ ἐνεργεία καὶ ἡ λαμπρότης, καὶ ἡ βασιλεία καὶ ἡ ἀφθαρσία, καὶ πάνθ' ἀπλῶς καθ' ὃ κοινωθεῖ, καὶ κατὰ χάριν ἐνοῦται τοῖς ἁγίοις ἀγγέλοις τε καὶ ἀνθρώποις· ὁ Θεός· μήτε διὰ τὸ μεριστὸν καὶ διάφορον τῶν ὑποστάσεων, μήτε διὰ τὸ μεριστὸν καὶ ποικίλον τῶν δυνάμεων τε καὶ ἐνεργειῶν, τῆς ἀπλότητος ἐκρίπτων οὕτως ἡμῖν εἰς ἐστὶ παντοδύναμος Θεός ἐν μιᾷ Θεότητι. Οὕτως γὰρ ἐξ ὑποστάσεων τελείων γίνονται ἂν ποτε σύνθεσις, οὕτε τὸ δυνάμενον, δεῖ δύναμιν ἢ δυνάμεις ἔχει, δι' αὐτὸ τὸ δύνασθαι σύνθετον ἀληθῶς ποτε λεχθεῖν ἂν.

Πρὸς τοῦτοις προσκυνούμεν σχετικῶς τὴν ἁγίαν εἰκόνα τοῦ περιγραφέντος ὡς δι' ἡμᾶς ἐνανθρωπίσαντος Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, πρὸς τὸ πρωτότυπον ἀναφέροντες σχετικῶς τὴν προσκύνησιν· καὶ τὸ τίμιον τοῦ σταυροῦ ξύλον, καὶ τὰ σύμβολα πάντα τῶν αὐτοῦ παθημάτων, ὡς ὄντα τρόπαια θεῖα κατὰ τοῦ κοινου πολεμίου τοῦ γένους ἡμῶν· πρὸς δὲ καὶ τὸν τύπον τοῦ τιμίου σταυροῦ σωτήριον, καὶ τοὺς θεοὺς ναοὺς καὶ τόπους, καὶ τὰ ἱερὰ σκευὴ καὶ θεοπαράδοτα λόγια διὰ τὸν αὐτοῖς ἐνοικιοῦντα Θεόν. Ὁσαῦτως προσκυνούμεν καὶ τὰς τῶν ἁγίων πάντων εἰκόνας διὰ τὴν πρὸς αὐτοὺς ἀγάπην καὶ τὸν Θεόν, ὃν οὗτοι ἀληθῶς ἠγάπησάν τε καὶ ἠθεράπευσαν· ἐν τῇ προσκυνήσει πρὸς τὰς εἰκόνας μορφὰς ἀναφέροντες τὴν διάνοιαν. Προσκυνούμεν καὶ αὐτὰς τὰς τῶν ἁγίων σοφούς, ὡς τῆς ἀγιαστικῆς χάριτος τῶν αὐτῶν οὐκ ἀποπτάσης ἱερωτάτων ὄντων· ὡστερ οὐδὲ τοῦ δεσποτικοῦ σώματος ἐν τῷ τριημέρῳ ἢ θεότης διηρέθη θανάτῳ.

Κακὸν κατ' οὐσίαν ἴσμεν οὐδὲν· οὐδ' εἶναι τοῦ κακοῦ ἀρχὴν ἑτέραν ἢ τὴν ἐκτραπὴν τῶν λογικῶν, κεχρημένων τῇ παρὰ τοῦ Θεοῦ δεδομένην ἀρτεξουσιότητι κακῶς. Στέρησμεν πάσας τὰς ἐκκλησιαστικὰς παραδόσεις, ἐγγράφους τε καὶ ἀγράφους, καὶ πρὸ πάντων τὴν μουσικωτάτην τε καὶ πινίκερον τελετήν

καὶ κοινωνίαν καὶ ἀνάσιν, παρ' ἧς καὶ ταῖς ἄλλαις ἁ
 τελεταῖς ἢ τελείωσις, καθ' ἣν εἰς ἀνάμνησιν τοῦ
 κενώσαντος ἑαυτὸν ἀκινώτως, καὶ σάρκα λαβόντος
 καὶ παθόντος ὑπὲρ ἡμῶν, κατὰ τὴν θεοσκείαν ἐκει-
 νου παραγγέλλει καὶ αὐτουργίαν, τὰ θεϊότατα ἐκ-
 ρουρηγεῖται καὶ θεουργεῖται, ὁ ἄριστος καὶ τὸ ποτή-
 ριον· κατεῖπτόν τὸ ζωαρκεῖν ἐκεῖνο τελεῖται σῶμα
 καὶ αἷμα· καὶ τὴν ἀπόβρῆτον αὐτῶν μετουσίαν καὶ
 κοινωνίαν τοῖς εὐαγῶς προσιούσι χαρίζεται· Πάντας
 δὲ τοὺς μὴ ὁμολογούντας καὶ πιστεύοντας· ὡς τὸ
 Πνεῦμα τὸ ἅγιον προεκήνυσε διὰ τῶν προφητῶν,
 ὡς ὁ Κύριος ἐθέσεισε διὰ σαρκὸς ἡμῶν ἐπιφανεῖς,
 ὡς οἱ ἀπόστολοι ἐκήρυξαν πεμφθέντες ὑπ' αὐτοῦ,
 ὡς οἱ Πατέρες ἡμῶν καὶ διάδοχοι ἐκείνων· ἰδίωξαν
 ἡμᾶς, ἀλλ' αἰρέσεως οἰκίας ἢ ἄρξοντας, ἢ τοῖς
 κακῶς ἄρξασιν εἰς τέλος ἐπηκολουθηκότας, ἀποβαλ-
 λόμεθα· καὶ ἀναθέματι καθυποβάλλομεν.

Ἀσπαζόμεθα δὲ καὶ ἀσπαζόμεθα τὰς ἁγίας καὶ ὁ-
 κουμενικὰς συνόδους, τὴν ἐν Νικαίᾳ τῶν τριακο-
 σίων δέκα καὶ ὀκτὼ θεοφέρων Πατέρων κατὰ τοῦ
 θεομάχου Ἀρείου, κατασπῶντος ἀσεβῶς εἰς κτί-
 σμα τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ κατατέμνοντος εἰς κτί-
 στα· καὶ ἄκτιστα τὴν ἐν Πατρὶ καὶ Υἱῷ καὶ ἁγίῳ
 Πνεύματι προσκυνουμένην Θεότητα· τὴν μετ' αὐ-
 τῆν ἐν Κωνσταντινουπόλει τῶν ἑκατῶν πεντήκοντα
 ἁγίων Πατέρων κατὰ Μακεδονίου Κωνσταντινουπό-
 λεως, ἀσεβῶς εἰς κτίσμα κατασπῶντος τὸ Πνεῦμα
 τὸ ἅγιον, καὶ κατατέμνοντος μηδὲ ἤττον καὶ τούτου
 εἰς κτίστὰ καὶ ἄκτιστα τὴν μίαν Θεότητα· τὴν μετ'
 αὐτῆν ἐν Ἐφέσῳ τῶν διακοσίων Πατέρων κατὰ
 Νεστορίου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, τὴν
 καθ' ὑπόστασιν ἑνωτικὴν ἀθετούντος ἐπὶ Χριστοῦ τῆς
 αὐτοῦ θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος, καὶ τὴν ὡς ἀλη-
 θῶς τεκοῦσαν τὸν Θεὸν Παρθένον, Θεοτόκον καλεῖν
 μηδὲ μὴ βουλομένου· καὶ τὴν τετάρτην τὴν ἐν
 Χαλκηδόνι τῶν ἑξακοσίων τριάκοντα Πατέρων κατὰ
 Ἐυτυχοῦς καὶ Διοσκόρου, μίαν φύσιν ἐπὶ Χριστοῦ
 δογματίζόντων κακῶς· καὶ τὴν μετ' αὐτῆν ἐν Κων-
 σταντινουπόλει τῶν ἑκατῶν ἑξήκοντα πέντε Πατέ-
 ρων κατὰ Θεοδώρου καὶ Διοδώρου τὰ αὐτὰ τῷ Νε-
 στορίῳ φρονούντων, καὶ διὰ συγγραμμάτων τὰ
 ἐκεῖνου συνιστάντων, Ὀριγένης τε καὶ Διδύμου

καὶ Εὐαγρίου τινῶς, τῶν καλαιῶν μὲν ὄντων, με-
 θόδη δὲ τινα ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ παρεπι-
 ἄγειν ἐπιχειρούντων· καὶ τὴν μετ' αὐτῆν ἐν τῇ
 αὐτῇ πόλει τῶν ἑκατῶν ἑβδομήκοντα Πατέρων κατὰ
 Σεργίου, Πύρρου, Παύλου, Κωνσταντινουπόλεως
 ἀρξάντων, ἀθετούντων ἐπὶ Χριστοῦ τὰς καταλήλους
 ταῖς δύο φύσεσιν δύο ἐνεργείας καὶ δύο θελήματα·
 καὶ τὴν ἐν Νικαίᾳ πάλιν τῶν ἑπτά καὶ ἑξήκοντα
 καὶ τριακοσίων Πατέρων κατὰ τῶν Εἰκονομάχων.

Ἀσπαζόμεθα καὶ πάντα τὰς κατὰ Θεοῦ χάριν κα-
 τὰ καιρὸν ἢ τόπον πρὸς βεβαίωσιν εὐσεβείας καὶ
 εὐαγγελικῆς πολιτείας συναθροισθείσας ἁγίας συν-
 όδους· ὧν εἰσι καὶ αἱ συγκροτηθεῖσαι κατὰ τὴν με-
 γαλόπολιν ταύτην ἐν τῷ περιβοητῷ ναῶ τῆς ἁγίας
 τοῦ Θεοῦ Σοφίας κατὰ τοῦ Καλαβροῦ Βαρλαάμ, καὶ
 τοῦ μετ' ἐκεῖνον τὰ ἐκεῖνον φρονούντος, καὶ ἄλλῳ
 σπεύδοντος ἐπακδικαῖν, Ἀκινδύου· οἱ τὴν κωνη-
 γὰρὸν Πατρός, Υἱοῦ καὶ Πνεύματος, καὶ τὸ φῶς τοῦ
 μέλλοντος αἰῶνος, καθὼ καὶ οἱ δίκαιοι λάμπουσιν
 ὡς ἥλιος, ὡς καὶ ὁ Χριστὸς προὔδειξεν ἐκ' ὄρους
 λάμπας, καὶ ἀπλῶς πᾶσαν δύναμιν τε καὶ ἐνέρ-
 γειαν τῆς τρισυποστάτου Θεότητος, καὶ πᾶν τὸ
 διαφέρον ὀπωσοῦν τῆς θείας φύσεως κτιστὸν εἶ-
 ναι· δογματίζουσι, καὶ κατατέμνουσι καὶ οὗτοι
 δυσσεβῶς εἰς κτίστὰ καὶ ἄκτιστα τὴν μίαν Θεό-
 τητα, καὶ τοὺς ἀσεβῶς ἄκτιστον τὸ θεϊότατον ἐκεῖνο
 φῶς, καὶ πᾶσαν δύναμιν καὶ ἐνέργειαν κρεοειδού-
 τας θείαν, ὡς μηδενὸς ὄντος προσφάτου τῶν τῷ
 Θεῷ προσόντων φυσικῶς, διδιέτας ὀνομάζουσι καὶ
 πολυθεοῦς, ὡς καὶ Ἰουδαῖοι Σαβειλιανοὶ τε καὶ
 Ἀρειανοὶ ὀνομάζουσιν ἡμᾶς. Ἄλλ' ἡμεῖς τούτους τε
 κάκιστους, ὡς ὄντως ἀθέτους τε καὶ πολυθεοῦς, ἀπε-
 βάλλόμεθα, καὶ τοῦ πληρώματος τῶν εὐσεβούντων,
 ὡς καὶ ἡ ἁγία τοῦ Χριστοῦ καθολικὴ καὶ ἀποστολι-
 κὴ Ἐκκλησία διὰ τοῦ συνοδικοῦ Τόμου καὶ Ἀγιο-
 ριτικῶν, τελῶς ἐκκόπτομεν, πιστεύοντες εἰς μίαν
 Θεότητα τρισυπόστατον καὶ παντοδύναμον, οὐδαμῶς
 τοῦ ἐνιαίου καὶ τῆς ἀπλότητος ἐκπίπτουσαν διὰ τὰς
 δυνάμεις ἢ τὰς ὑποστάσεις. Ἐπὶ τούτοις πᾶσι
 προσδοκῶμεν ἀνάστασιν νικηρῶν, καὶ ζωὴν τοῦ
 μέλλοντος ἀληκτον αἰῶνος. Ἀμήν.

ΑΝΑΦΟΡΑ ΤΩΝ ΑΡΧΙΕΡΕΩΝ

πρὸς τὴν κρατίστην καὶ ἁγίαν ἡμῶν κυρίαν καὶ δέσποιναν κυρίαν Ἄνναν τὴν Παλαιολογίαν.

Κρατίστη καὶ ἁγία ἡμῶν κυρία καὶ δέσποινα, D
 ἡμεῖς οἱ ἄρχιερεῖς οἱ καθεζόμενοι ἐν τοῖς καλλίσις
 ἡμῶν ἀποκλεισμένοι, ὁ Ἐφέσου, ὁ Κυζικίου, ὁ
 Ἀλζνίας, ὁ Χριστοπόλεως, ὁ Ἄπρω, ὁ Ἀσπιδίου,
 δεξάμενοι παρὰ τῆς χάριτος τοῦ παναγίου Πνεύμα-
 τος τοῦ Εὐαγγελίου ζυγόν, καὶ χρέος ἔχοντες
 ἀντιτάττεσθαι τοῖς ἀντικειμένοις τῷ Εὐαγγελίῳ
 τοῦ Χριστοῦ νοητοῖς τε καὶ αἰσθητοῖς δαίμοσι, καὶ
 ὑπομιμνήσκειν τῇ εὐσεβεστάτῃ καὶ ἁγίᾳ βασιλείᾳ
 σου, καὶ παρκεῖν τὸ φιλευσεβὲς αὐτῆς εἰς τὸ
 καθαίρειν πᾶν ὑψωμα κατὰ τοῦ Θεοῦ ἐπιπρόμνον,
 ὑπομιμνήσκον ἡδὴ καὶ ἀναφέρων, ὅτι ὁ ὕψ

πατριαρχεύων, ἀλοῦς τῷ τῆς φιλαργυρίας δεινῷ καὶ
 ἀλογίστῳ πάθει, ὡς μισθώτης ἀνεστράφη ἐν τῇ
 Ἐκκλησίᾳ τοῦ Χριστοῦ, συνάγων ἀργύριον καὶ χρυ-
 σίον ὑπὲρ τῶν υἱῶν καὶ τῶν θυγατέρων αὐτοῦ,
 παρὰ τοὺς ὄρους τῶν ἁγίων, καὶ τοὺς ἱερούς κανό-
 νας τῆς ἁγίας τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, πωλῶν ἐν-
 υποστόλως τὰς χηρευοῦσας ἐκκλησίας, πωλῶν τὰς
 ἐξαρχίας, καπηλιῶν τὰς ἡγουμενείας, ὀψῶν προβαί-
 νων ἐπὶ τὸ χεῖρον, καὶ τὸ δίκαιον ἐικάζων, καὶ
 κρινῶν ἐνδιστροφῶς τὰς ἀνακυπτούσας ἐκκλησια-
 στικὰς τε καὶ πολιτικὰς ὑποθέσεις, ὡς καὶ δικαίως
 σημειώσεις ἀντιθέτους ἐπὶ πολλῶν εἶναι τοῦ αὐτοῦ,

ὡ φῶ τῆς τολμῆς ! ὕπερον καὶ ἐπὶ τῆς εὐσεβείας ἄφανερως ἐποίησε περὶ τῶν ἱερῶν κειμηλίων τι χρῆ λέγειν. Πολλὰ γὰρ καὶ τῶν καθιερωμένων τῷ θεῷ σκευῶν, τοιμηρῶ καὶ χειρὶ καὶ γνώμῃ ἀδελφόμενος, εἰς ἴδιον, βαβαί, πορισμὸν, καὶ κατέλυσε καὶ ἐπώλησεν. Ἐπὶ δὲ τούτοις πᾶσι κατέλιπε διὰ φιλοδοξίας ὑπερβολὴν καὶ τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ, καὶ χρόνια καταμονὰς ἐποίησε φορτικῶς ἐν τοῖς βασιλείαις. Ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ μέγιστος ναὸς, ἀπρονόητος καὶ ἀνεπιμέλητος περιλειφθεὶς, ἐγένετο πτώμα ἁλιεῖνόν. Τὰς δὲ ψευδολογίας, καὶ τὰς ἄλλας αὐτοῦ πλάνας καὶ ὑποκρίσεις; ἃς ἐπὶ τῶν ὀμιλούντων αὐτῷ καθ' ἑκάστην ἐπιδεικνύται τὴν ἡμέραν, ποῖα διεγρήσεται γλώσσα; Ὅθι γὰρ οἶδα τὸ στόμα αὐτοῦ ἀλήθειαν, καὶ ἠχρῶται κατ' αὐτὸν τὸ μέγα τῆς ἀρχιερωσύνης ἄξιωμα. Ἡμεῖς δὲ ἐν ἐνδοξῇ καὶ στενώσει καθήμενοι, παρακαλοῦμεν τὸν Θεόν, ἵνα ἐμβατεύσῃ εἰς τὴν καρδίαν τῆς ἁγίας βασιλείας σου, καὶ ἀποκαλυφθῇ τὰ ἔργα αὐτοῦ. Νῦν οὖν ὡς ὄρξῃ, θέσποινα ἡμῶν ἁγία, εἰς βάθος καρῶν ἐμπεσὼν ὁ ἀόλιος ὄντως καταφρονεῖ, καὶ ἀνομίαν προστιθεὶς ἀνομίᾳ, ἐγκατελείφθη ὑπὸ Θεοῦ, καὶ ἐξέπεσε καὶ τῆς εὐσεβείας αὐτῆς, καὶ ἐξικύλισθη εἰς πλάνην κακοδοξίας, καὶ ὑπὸ ἀναθεματισμοῦ ἁγγράφους πεποίηκεν ἑαυτὸν, ἀθετήσας τὰς ὑπὲρ εὐσεβείας διαγνώσεις καὶ ἀποφάσεις τῆς συνόδου ἐκείνης, καθ' ἣν προεκάθητο καὶ ὁ τρισμακάριστος καὶ ἅγιος ἡμῶν ἀθάντης καὶ βασιλεὺς, καὶ χωρήσας μὲν κατὰ τῆς εὐσεβείας τῶν τότε δικαιοθέντων, ὡς συνηγορῶν τῆς κατ' αὐτὴν ἀληθείας, ὁμοφρονήσας δὲ τοῖς μαθηταῖς καὶ διαδόχοις, τῆς τοῦ Βαρλαάμ ἐκείνου κακοδοξίας. Καὶ νῦν μὲν ἀναιρῶν τὰς τοῦ Θεοῦ θείας καὶ δημιουργικὰς ἐνεργείας πανταλῶς, καὶ διαφέρειν ἄλλως ταύτας τῆς οὐσίας λέγων, οὐσίαν εἶναι μόνον δογματίζει τὸν Θεόν, ἔρημον καὶ γυμνὴν τῆς περὶ αὐτὸν προνοίας καὶ δικαιοσύνης καὶ ἀγαθότητος, καὶ τῶν ἄλλων τῆς θεότητος ἀρχιμμάτων· νῦν δὲ τὰς δημιουργικὰς ταύτας ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ κτιστὰς εἶναι παριστῶν, καὶ αὐτὴν τὴν λαμπρότητα τῆς θείας φύσεως, καθ' ἣν καὶ ὁ Χριστὸς ἐκ' ὄρους ἠστράφη, προφάσει τοῦ διαφέρειν τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ, καὶ κατατέμνων εἰς κτιστὰ καὶ ἄκτιστα τὸ θεῖον, καὶ καταλύων τὴν ἀτίθητον τοῖς τοσοῦτοις καὶ τηλικούτοις δυσσεδήμασιν ὀρθὴν διάγνωσιν, καὶ τοὺς φρονοῦντας καὶ γρά-

φοντα; τοιαύτας δυσσεβεῖας ἱερεῖς καὶ ἀρχιερεῖς χειροτονῶν, τοὺς δὲ ἀντιλέγοντας αὐτοῖς διώκων καὶ ἀποκηρύττων, προστιθεὶς καὶ τοὺς ὀμόφρονας αὐτῶν, μὴδὲ γοῦν τὸν εὐσεθέστατον ἐκείνων ἡμῶν βασιλέα δυσωπούμενος, σύμφωνον προδήλω; ὄντα τοῖς μοναχοῖς. Παρακαλοῦμεν οὖν καὶ δεόμεθα τῆς ἁγίας βασιλείας σου, μὴδὲν κινδυνεύῃ τὰ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὰ τῆς εὐσεβείας διὰ ἑνα ἄνθρωπον, καὶ ταῦτα φανερώς κατάκριτον. Ὅσπερ γὰρ ἡ κατὰ Ἀρείου σύνοδος πάντας τοὺς ἰσοπεδήτους ἀναφέντας Ἀρειανούς καταδικάζει, οὕτω καὶ ἡ κατὰ τοῦ Βαρλαάμ σύνοδος πάντας τοὺς τὰ ἐκείνου ἐπεκδικούντας καὶ μαχομένους τοῖς ἀντιλέγουσιν αὐτοῖς. Οὗτος δὲ γυμνῇ τῇ κεφαλῇ, τὸ λεγόμενον, καὶ λαλῶν καὶ γράφων καὶ χειροτονῶν, καὶ ψηφίζόμενος, τὴν πρὸς τοὺς τὰ τοῦ Βαρλαάμ φρονοῦντας ὁμωροσύνην ἐπέδειξετο· οὐκ εἶτι γοῦν ἔχει μοῖραν μετὰ τῶν εὐσεβῶν· ἀπληθήτω ὡς λύκος, ὡς ὄφις, ὡς λέων ἀνήμερος, τῶν τοῦ Χριστοῦ θριμμάτων. Εἰ δὲ χρῆσαι καὶ ἐλέγγων, ἔχει τι νομίζων ἀπολογίας, προαγέσθω εἰς κρίσιν. Παρακαλοῦμεν οὖν, καὶ εὐθεὶς παρακαλοῦμεν, μὴδὲν ἐπιπλέον κινδυνεύῃ τὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ, εἰ πολλοὶ τῶν Χριστιανῶν δι' αὐτὸν ἀποθνήσκουσιν ἀκωνήντοι τῶν ἀχράντων τοῦ Χριστοῦ μυστηρίων, καὶ ἄλλοι οὐδὲ εἰς ἐκκλησίαν εἰσέρχονται. Πολλοὶ δὲ τῶν ἱερέων, καὶ τοῦ ἄλλως λειτουργεῖν ἐκάωσαντο. Ταῦτα ὡς χρεὶς ἔχοντες, καὶ ὡς εὐχεται, καὶ ὡς δούλοιο ἀναφέρομεν, καὶ διὰ τὸ ἀξιοπίστον καὶ οἰκταῖς ὑπογραφαῖς ὑπεσημνάμεθα. Μηνὶ Σεπτεμβρίῳ ἰνδικτιῶνος ιε'.

Ἐἶχε καὶ ὑπογραφὰς·

Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Ἐπίσου, Ματθαῖος.

Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Κυζικίου, Ἀθανάσιος.

Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης πάσης Ἀλανίας καὶ Σωτηρουπόλεως, Λαυρέντιος.

Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Χριστουπόλεως, Μακάριος.

Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Ἄκρω, Χαρίτων.

Ὁ ταπεινὸς ἀρχιεπίσκοπος Λοπαδίου, Ἰερόθεος.

Τὸ παρὸν ἴσον ἀντιβληθὲν τῷ πρωτοτύπῳ αὐτοῦ, καὶ εὐρεθὲν κατὰ πάντα ἐξισάζον ὑπεγράφη παρ' ἐμοῦ δι' ἄσφάλειαν·

Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Φιλαδελφίας, Μακάριος.

ΠΡΟΣΤΑΓΜΑ

Τῶν εὐσεθέστατου βασιλέως Ἰωάννου τοῦ Καντακουζηνοῦ

βεβαιοῦν τὰς κατὰ τοῦ αὐτοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Ἰωάννου Καλίκα τοῦ Βαρλαάμου τοῦ συνοδικῆς ἀποφάσεις.

Εὐνοῦστατοι καὶ πιστότατοι τῇ βασιλείᾳ μου οἰκίτορες ἅπαντες τῆς θεοδοξάτου, θεοφυλάκτου, καὶ θεομεγαλύντου Κωνσταντινουπόλεως, οἱ τε κληρικοὶ, μονάζοντες, καὶ ὅσοι τῆς πολιτείας, καὶ ἅπας ὁ κοινὸς λαὸς, τὰ κινήθηεντα παρὰ τοῦ Βαρλαάμ ἐκείνου κατὰ τῆς εὐσεβείας, καὶ ὅπως ἐξηλέγχθησαν

παρὰ τοῦ ὀσιωτάτου ἐν ἱερομοναχοῖς κύριου Γρηγορίου τοῦ Παλαμῆ, καὶ καταδικάσθη συνοδικῶς παροῦσης καὶ τῆς βασιλείας μου, καὶ ὡς ἔ' Ἀκίνδυνος μετὰ μικρὸν τὰ ἐκείνου φρονῶν ἐξελεγχθεὶς συνοδικῶς καὶ αὐτὸς, προκαθημένης ἐν τῇ συνόδῳ τῆνικαῦτα καὶ τῆς βασιλείας μου, τῇ αὐτῇ καταδικῆ

δικαίως καθυπεβλήθη, και τόμος συνοδικός ἐπὶ τούτοις προέβη, συμπεριληπτικῶς ἀποτέμων τῆς τοῦ Χριστοῦ καθολικῆς και ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας, και παντὸς τοῦ τῶν ὀρθοδόξων πληρώματος, εἰ τίς τι τῶν ὑπὸ τοῦ Βαλαάμ κατὰ τῶν μοναχῶν, τοῦ τε δηλονότι κυροῦ Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ, και τῶν σὺν αὐτῷ, λαληθέντων, ἢ συγγραφέντων φανεῖη πάλιν τῶν αὐτῶν κατηγορῶν, οὐδένα τῶν ἀπάντων ἀγνοεῖν οἶμαι, ἀλλὰ μετὰ μικρὸν ὑπὸ πονηρᾶς και φιλόχρου γνώμης κατὰ τῆς βασιλείας μου πλάσασμένων τινῶν ἔ και ὑμεῖς ἴστε, κἀντεύθεν χαλεπῆς συγχύσεως καταλαβούσης τὴν τῶν Ῥωμαίων ἀρχὴν, ὃ Ἀκινδυνος ὡς ἐρμαίω τῇ τοιαύτῃ τοῦ καιροῦ μοθηρίῳ χρησάμενος, και πολλοὺς ἀπατήσας και προσεταιρισάμενος, μεθ' ὧν και τὸν χρηματίσαντα πατριάρχην, τᾶσιν ἤγειρε κατὰ τῆς Ἐκκλησίας δεινὴν, τῆς κατὰ τὴν πολιτεία μῆδεν ἀποδέουσαν, ἐπακόθιν μὲν τὰς τοῦ Βαλαάμ ἐκείνας κακοδοξίας, τὸ ὄνομα δὲ μόνον ἐκείνου και αὐτὸς πρὸς ἀπάντην ἀποκηρύττων, εἰ και τῶν συντεῶς ἀκούοντων οὐδένα διέλαθεν. Ἐπει δὲ βεβαιωτῆς και προστάτης Ἀκινδύνου και τῶν κατ' αὐτὸν ὃ χρηματίσας πατριάρχης γενόμενος, αὐτὸν τε τὸν Ἀκινδύνον χειροτονίας ἤξιώσε, και τινος τῶν ἐμοφρονούντων αὐτῷ εἰς τὰς ἐκκλησιαστικὰς προήγευ ἀρχὰς, ἕμα και πρὸς τὴν ὑψηλοτάτην θέσποιαν τῶν Ῥωμαίων, και ἑρασιμωτάτην ἀδελφὴν τῆς βασιλείας μου, ἐπὶ τοῖς τοιοῦτοις δόγμασι παρῆρσιάζομενος, και κατὰ τῶν δικαιοθέντων ὑπ' εὐσεβείᾳ μοναχῶν αὐθις χωρῶν, καταλαβούσα ἐντεύθεν αὐτῆ, τὰς ὑπὲρ εὐσεβείας συνοδικῶς ἐκείνας διαγνώσεις, και ἀποφάσεις ἀκυρομένας, και τὸν ἐπ' αὐταῖς συνοδικὸν τόμον τελείω, ὑπ' αὐτοῦ ἀθετοῦμενον και καταλυόμενον, πολλὰκις πρότερον μετὰ τῶν ἱερωτάτων ἀρχιερέων τὰ περὶ τούτων ἐξετάσασα, εἶτα και σύνοδον συγκροτεῖ, καθ' ἣν ἐξετάσασα, και διαγνώσεως ἀκριβοῦς γενομένης, καθαιρέσει κοινῇ πάντες τοῦτον καθυποβάλλουσι, κἄν εἰ μὴ μεταμεληθεῖη και τὸν Ἀκινδύνον, και τοὺς κατ' αὐτὸν ἀποβάλλοιτο, και τῆς μοίρας τῶν ὀρθοδόξων ἐκτέμνοισι. Τούτου δὲ τοῦ θαρσέστου τελειοθέντος ἔργου, ἰκαινετὸν γὰρ κατὰ τὴν εἰπόντα και ἡ τῆς κακίας, κόλασις, λύει τὴν ἐμφύλλιον στάσιν ὃ Κύριος, και βραβεύει τὴν εἰρήνην τῇ βασιλείᾳ Ῥωμαίων. Και οὕτως εἰσαλθούσα ἡ βασιλεία μου Θεοῦ εὐδοκούντος εἰς τὴν μεγαλόπολιν ταύτην, αὐτὸν μὲν εὖρε καθρημένον, Ἀκινδύνον δὲ και τοὺς σὺν αὐτῷ ἀποκεκρηγμένους πάλιν συνοδικῶς, ὃ μὴ μόνον ἐνταῦθα κατὰ τὴν σύνοδον ταύτην οἱ συνελθόντες ἔπραξαν, ἀλλὰ και οἱ ἐν τοῖς ἰδίοις καλλίοις σχολάζοντες ἱερωτάτοι μητροπολίται, ἐγγράφως συνεψηφίσαντο, προστιθέντες εὐτοῖ μετὰ τῆς ἐν τοῖς δόγμασι παραφορᾶς, και τὰς ἄλλας ἀθέτους κατὰ τῆς Ἐκκλησίας και τῆς βασιλείας γεγενημένας πράξεις αὐτοῦ· ὃ και οἱ ἐκτὸς συνόντες τῇ βασιλείᾳ μου, ὃ τε Ἱεροσολύμων ἀγιώτατος πατριάρχης και οἱ λοιποὶ πάντες ἱερωτάτοι μητροπολίται, σύνοδον και αὐτοὶ συγκροτήσαντες ἀπεφάνησαντο, πρὸς τοῖς ἄλλοις, και τῆς τοῦ Ἀκινδύνου κοινωνίας χάριν, πάσης ἱερωσύνης τοῦτον ἀπογυμ-

νώσαντες. Εἰ γὰρ και τότε και σώματι διηρημένον ἦσαν, ἀλλ' ὡς ἐνὸς Πνεύματος, ἐν αὐτοῖς λαλοῦντες, τὸ αὐτὸ πάντες συναπεφάνησαντο, ὃ και ἡ βασιλεία μου Χριστοῦ χάριτι στέργει και στηρίζει, και νῦν και πρότερον. Μετὰ μόντοι τὴν τῆς βασιλείας μου ἐπιδημίαν, και το: δι' ἐγγράφου τόμου πέμφθεις αὐτῷ πρὸς τῶν ἀρχιερέων τῆς καταδίκης, ἐπειδήπερ ἔμαθον προφασίζομενον αὐτὸν και ἐνιστάμενον ἐτι, ὡς ἀπόντα καταδικασθέντα, και ἔτοιμον εἶναι παρῆναι και ἀπολογεῖσθαι λέγοντα, προκαθίσας μετὰ τοῦ ὑψηλοτάτου βασιλέως τῶν Ῥωμαίων, και ἑρασιμωτάτου υἱοῦ τῆς βασιλείας μου, και μετὰ τῶν ἱερωτάτων ἀρχιερέων και τῆς συγκλήτου, διεκμηυσάμεθα τοῦτον, εἰς τὴν σύνοδον ἀπαντήσαι. Ὁ δὲ ἐφάνη μάτην τὴν ἀπουσίαν προφασίζομενος· οὐ γὰρ ἐθάρρησεν ἀπαντήσαι· και ὅπως εἰς λόγους ἔλθει, και τοι και τρις και τετράκις εἰς τὴν σύνοδον προσκληθείς· διὰ τοῦτο ταῖς αὐταῖς αἰς και πρότερον καταδικαῖς καθυποβάλλεται, συνευδοκούντες δικαιοῦς και τῆς βασιλείας μου, ὃ και διὰ τοῦ παρόντος δεικνύσα και βεβαιούσα προστάγματος, διορίζεται πᾶσι, στέργειν μὲν τὰς τοιαύτας ἐνθέτους και συνοδικὰς διαγνώσεις και ἀποφάσεις, ἀπατρέπασθαι, δὲ τοὺς τὰ τοῦ Ἀκινδύνου φρονούντας, και πάντας τοὺς κατὰ τοῦ εἰρημένου ὀσρωτάτου ἱερομονάχου κῆρ Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ, και τῶν σὺν αὐτῷ μοναχῶν αὐθις χωροῦντας, ὡς ἀπατεῶνας ὄντας, και τὴν Ἐκκλησίαν αὐθις ταράσσοντας. Τούτου γὰρ χάριν και τῆς κατὰ εὐσεβείαν εἰρήνης και ἀσφαλείας τὸ παρὸν ἀπελύθη τῆς βασιλείας μου πρόσταγμα. Εἶχε και δι' ἐρυθρῶν γραμμάτων τῆς βασιλικῆς και θείας χειρὸς τὸ μὴν Μαρτίω, ἰδικτιῶνος ιε'.

Τὸ παρὸν ἴσον τῷ ἐμφανισθέντι μοι θείω και προσκυνητῷ προστάγματι ἀντιβαλὼν, και πάντα εὐρῶν ἐξισάζων, ὑπέγραφα.

Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Φιλαδελφίας, Μακάριο·

Ἰδέτωσαν οἱ παπισταὶ ποῖον πατριάρχην αἰρετικὸν, φαυλόδιον, σιμωνιακὸν, καλίμβουλον, ὑπὸ τοσοῦτων συνόδων ἀνατεθεματισμένον, και ὑπὸ βασιλέων ἀποδεδημένον, ἐπεινοῦσι, και λέγουσιν ὅτι ἐκίθηρε τὸν Παλαμᾶν ὁμοῦ μετὰ τὸν Ῥώμης Κλήμην, ἰδὲ σελίδι λβ'.

Ἐπει κατὰ διαφόρους καιροὺς συνέδησαν ἐκβάλα εἰς τὴν Ἐκκλησίαν Χριστοῦ, κἀντεύθεν ἐπικολούθησαν στάσεις και διαιρέσεις, συνέδη δὲ και πρὸ καιροῦ τινος ταῦτα γενέσθαι εἰς τὴν Ἐκκλησίαν Χριστοῦ ἐξ ὑποβολῆς ἀνθρώπων τινῶν κακοτρόπων και κακοδόξων, τοῦ τε Βαλαάμ και Ἀκινδύνου, οἵτινες ἐτάραξαν και συνέχεαν αὐτὴν, δόγματα τὰ μὲν αὐτοὶ λέγοντες, τὰ δὲ ἄλλων κατηγοροῦντες, και διὰ τὸ ἀνεξέταστα ἡμῖν τὰ κλειστά καταλειφθῆναι ἐτι οὖσιν ἐν Ἐφέσῳ, ἐκρίναμεν ἔσον ευσταθῆναι εἰς ἑαυτοὺς και τῆς κοινωνίας τῆς ἱερᾶς ἀποστήναι. Νῦν δὲ Θεοῦ ἐλεούντος διὰ τῆς ἐπιστολείας και ἐμμερίμου ἐπιμελείας τοῦ κραταιοῦ και ἀγίου ἡμῶν ἀθάντου και βασιλέως τοῦ Κατασκευζήνου ἐγένετο ἐξετάσις ἀκριβοῦς διὰ τε θείων και λογίων πνευματικῶν τῶν ἁγίων Πατέρων και διὰ

σκέλων τῆς Ἐκκλησίας, προστατούντες καὶ ὑπα-
σπίζοντες αὐτῶν τοῦ αὐτοῦ κρατικοῦ καὶ ἁγίου ἡμῶν
αὐθέντου καὶ βασιλέως, καὶ ἀνεφάνησαν τὰ κατηγοροῦ-
μενα κατὰ τοῦ τελευτήσαντος ἁγιωτάτου πατριάρχου
κύρ Ἰσιδώρου, καὶ τοῦ ἱερωτάτου μητροπολίτου Θεσ-
σαλονίκης κύρ Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ, καὶ τῶν ἄλλων
τιμωτάτων μοναχῶν τὸ ἀπεισιστον καὶ ἀνεπιληπτον
ἔχοντα, ἔδοξε τῇ ἡμῶν ταπεινότητι, δι' αὐτὸ τε
τοῦτο, καὶ διὰ τὸ τῆς εἰρήνης καλλῶν, πάσαν ἀμφιβο-
λίαν ἀποθέμενοι τὰ περὶ τῶν λαληθέντων κατ' αὐτῶν
καὶ κατηγορηθέντων, συνελθεῖν καὶ κοινωνῆσαι τῇ
θείᾳ ἱερᾷ συνόδῳ, καὶ μηκέτι διίστασθαι τῆς ἁγίας
τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, ἀλλ' ὁμοφρονεῖν κατὰ πάντα
κατὰ τὸν ἕνδοξα μοι καὶ δυνατὸν τρόπον, εἰ καὶ τις
ἄγενετό μοι συναρπαγῆ, καὶ ἀπὸ τοῦ νῦν ἀποβάλλο-
μαι ἄπερ καὶ οὐστιας ἀποβάλλεται ἡ Ἐκκλησία

Α τοῦ Χριστοῦ, καὶ στέργω οὐδ' στέργει αὐτή. Ὅσα
δὲ ἔφθασα καὶ ἔγραφα ἢ εἶπον κατ' αὐτῶν ἕνεκεν
τῶν εἰρημένων δογμάτων, ἔχω ταῦτα πάντα ἄκυρα
καὶ ἀνατετραμμένα. Τοῦτου γὰρ χάριν ἔγραψα διὰ
χειρὸς τοῦ υἱοῦ μου τοῦ Γαβαλά ὑπαγορεύσαι ἡμε-
τέρῳ. Εἴγε δὲ καὶ τὸ, ὑπεργράφη, κατὰ τῆς ἡμέρας τα-
πεινότητος. Ἔτους ςωνη', μηνὶ Ἀπριλλίῳ κβ',
ἰνδικτιώνος γ'.

Καὶ δι' οἰκιοχειροῦ ὑπογραφῆς ἐδ', ὁ ταπεινὸς
μητροπολίτης Ἐφέσου, Ματθαῖος.

Τὸ παρὸν ἴσον ἀντιδελθὲν καὶ κατὰ πάντα τῷ
πρωτοτύπῳ εὐραθὲν ἐξισάζον, ὑπεργράφη καὶ κατὰ
τῆς ἡμῶν ταπεινότητος.

Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Ἡρακλείας, πρόεδρος
τῶν ὑπερτίμων, καὶ ἑξαρχος πάσης Θράκης καὶ
Μακεδονίας, Φιλίθεος.

PHILOTHEI

CONSTANTINOPOLITANI PATRIARCHÆ

ANTIRRHETICI LIBRI XII

CONTRA GREGORAM *.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΦΙΛΟΘΕΟΥ

ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

Πρὸς τὰ συγγραφήντα τῷ φιλοσόφῳ Γρηγορᾷ, κατὰ τε τοῦ ἱεροῦ τῆς Ἐκκλησίας τόμου,

καὶ θείας ἐνεργείας, καὶ θεοποιῦ χάριτος, καὶ δῆϊ καὶ τῆς

δραβείσης ἐν Θεωρίῳ ὑπερφυῶς θεωφανείας τε καὶ θεότητος,

πρὸς τὸν πρῶτον αὐτοῦ λόγον

ΑΝΤΙΡΡΗΤΙΚΟΣ ΠΡΩΤΟΣ.

Ἐξετάμην τὰ καθ' ἡμῶν τε καὶ τῆς εὐσεβείας Β
τῷ φιλοσόφῳ Γρηγορᾷ πονηθέντα συγγράμματα,
κράτιστε βασιλεῦ, καὶ τὴν πρὸς ἀνατροπὴν αὐτῶν
ἐπήνεσα σὴν σπουδὴν τε καὶ πρόκλησιν. Σὴν γὰρ
ἔργον ἔδει, καὶ τῆς σῆς σοφίας εἶναι καὶ τοῦτο, τοῦ
καὶ πόρρωθεν μὲν, καὶ τῶν προομιῶν αὐτῶν, νῦν
μὲν σὺν τῷ ἀδελφῷ καὶ σύμπῳ, τῷ μακαρίτῳ φημι
καὶ θαυμαστῷ βασιλεῖ, νῦν δὲ καὶ μόνον μετὰ τὴν
ἐκείνου δηλαδὴ σιγὴν τε καὶ ἐκδημίαν τὰς τῆς αἰ-
ρίστως πονηρὰς ἐκτεμόντος βίβλας Ἀκινδυνόν τε
καὶ Βαρλαάμ, τὴν πονηρὰν τοῦ πονηροῦ ξυωρίδα,

Β τοὺς προξένους ἀλλήλους καὶ διαδόχους τῆς κατὰ
Χριστοῦ, καὶ τῆς Ἐκκλησίας μανίας, ἐν πανδήμῳ
σὺν αὐτῇ καθελόντος; θεάτρῳ, καὶ τοὺς μὲν ἀποκη-
ρύξει, καὶ τομῇ καθαρῶς οἰσηκότα, καὶ νεκρὰ
μέλη τοῦ ὑγαίνοντος κάλλιστα παρεσκευαστός;
διατριβῆσαι, τῇ δ' Ἐκκλησίᾳ Χριστοῦ διδωκότος
τὸ κράτος, ἔπειτα, καὶ μετὰ τὸ διδάγμα, καὶ τὸ βα-
σιλειον κράτος ὑστερον, τὴν καταλειφθεῖσαν ἐκείνων
ἀηδὴ συμμορίαν, καθαρῶς τινα δράκοντος ἔλκον
τῆς κεφαλῆς δηλαδὴ συντριβείσης σπαίροντα τῷ
οὐραίῳ, καὶ πρὸς ἄμυναν ἐπειγόμενον δῆθεν κατα-

* Τόμος ἀγάπης, p. 1. — Il sunt Philothei an-
tirrhethici libri contra Gregoram, quos Bolvinus in
notis ad Gregoræ Historiam Byzantinam non semel

laudat ut ineditos; editionem enim Iazzensoem
anni 1698, qua utimur, omnino ignoravit.

τιμηθῆναι ποιήσαντος εἰς λεπτά, καὶ νεκρωθῆναι Ἀ
καθάπαξ τῷ τοῦ Πνεύματος ξίφει διὰ τῆς ἱερᾶς
ἐκείνης τῶν Πατέρων συνόδου, ἧς δῆπου καὶ αὐτὸς
βασίλικῶς τότε προεκάθητο, τὸ μὲν νόθον τε καὶ
παρέγγριπτον, καὶ τῶν ἱερῶν λόγων ἀλλότριον ἄπαν
ἐκ μέρους τοῦ εἰς αὐτὴν, τὸν δ' ἀποστολικὸν τε
καὶ πατρικὸν, καὶ θεόπνευστον λόγον τῆς ἀληθείας,
καὶ κρατύοντες, καὶ κηρύττοντες, καὶ κυροῦντες
ἡμοῦ καὶ λόγοις καὶ πράγμασι. Ἔδει τοιγαροῦν,
ὅπερ εἶπον, οὐ τὸν οἰκονόμον καὶ συνεργόν, καὶ πρύ-
τανιν ἐκ Θεοῦ χρηματίζαντα τῶν τοιούτων, καὶ τῆς
συστάσεως αὐτῶν, καὶ τῆς διαμονῆς, καὶ τῆς εἰς τὸ
μέλλον ἀσφαλείας πρὸς τῶν ἄλλων φροντίζειν, θεὸν
ἐκμιμούμενον κατὰ δύναμιν καὶ ἐν τούτῳ, καὶ τὴν
αὐτοῦ περὶ τὰ αὐτοῦ κηδεμονίαν καὶ πρόνοιαν. Μάλ-
λον δὲ οἱ μὲν τῆς ὀρθοδοξίας λόγοι τε καὶ τὰ γράμ-
ματα, καὶ ὁ τῆς ὀρθῆς καὶ ἀπταίστου πίστεως οὐ-
τοσὶν ὄρος, Πνεύματι θεῷ ῥηθέντα, νῦν τε καὶ εἰς
αἰῶνας τὸ ἀσάλευτον ἔξει, κατὰ τὸν Χριστοῦ λόγον.
*Ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρελεύσονται, γὰρ φησὶν,
οἱ δὲ λόγοι μου οὐ μὴ παρέλθωσι.*

Σὺ δὲ καὶ τοῦ κοινοῦ καὶ καθόλου τῆς παγκοσμίου
τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας καλῶς ἔγαν φροντίζων,
καὶ τὴν τῶν πολλῶν ἀσφάλειαν περὶ πλείστου ποι-
οῦμενος, οὐδὲ γὰρ πάντων ἢ γνῶσις, τὰ κατὰ τῆς
ἱερᾶς ἐκείνης συνόδου καὶ τοῦ ταύτης σεπτοῦ τέ-
μου, ταυτὸ δ' εἰπεῖν τὰ κατὰ τῆς εὐσεβείας, καὶ
τῶν ταύτης ἱερῶν θεολόγων καὶ διδασκάλων συγ-
γραφέντα τῷ φιλοσόφῳ, πρὸς ἀνασκευὴν καὶ ἡμῖν
προβηκὰς φέρων, τῷ τῆς ἀληθείας φωτὶ δεῖν εἶναι
λόγων ἀντικρυς διωχθῆναι τὸ σκότος τοῦ ψεύδους.
Τῆς γὰρ κατὰ τὸν Βαρλαάμ τε καὶ Ἀκίνδυνον φα-
τρίας τε καὶ τοῦ κόμματος εἰς ὧν οὗτοσι καὶ πά-
λαι, μᾶλλον δὲ καὶ τὰ πρῶτα φέρειν ἐκείνων φιλο-
τιμούμενος, ὡς εἰ κατὰ τὴν ἱερὰν ἐκείνην σύνοδον
ἐναργέστερον ἕδειξαν διαλέξεις, ἐπεὶ μηδὲν ἔσχεν
εἰπεῖν ἐκεῖ τῶν καιριῶν, μᾶλλον δὲ μηδὲ πρὸς ἑπο-
δίως εἰπεῖν ἔσχεν, ὡς ἴσασιν οἱ τὴν θεῖαν ἐκείνην
τελετὴν τότε, καὶ τὸ στάδιον συμπληροῦντες, ἄλλως
τε καὶ τοῖς ἐλέγχοις τῶν τῆς ἀληθείας ἱερῶν λόγων
καθαπερεῖ τινα κέντρῳ τὴν καρδίαν πληγεῖς, καὶ τὴν
δικαίαν ἐκείνην καταδικῆν, κατὰ κεφαλῆς ἐπιούσαν
αὐτῷ μάλιστα τελευταίον ἀκούσας, ἐπεὶ μηδὲ συν-
εἶναι, μηδ' ἀκούειν τῶν διδασκόντων, μηδὲ πρὸς τὸ
τῆς μεταμελείας καλὸν ἀπιδεῖν ὄλω; ἔγωγ· οὐδὲ
γὰρ ἔμαθεν ἴσως ὁ διαλεκτικὸς, καὶ φιλόσοφος παρὰ
τοῦ τῆς ἀληθινῆς καὶ πρῆτης σοφίας, καὶ φιλοῦ
καὶ διδασκάλου τὴν θαυμαστὴν καὶ φιλόσοφον συμ-
βουλήν ὄντος ἐκείνην, οὐ πανταχοῦ τὸ νικῆν καλὸν
εἰρηκυλιαν, ἀλλ' ἔστιν οὐ καὶ ἠττάσθαι λυσιτελέστε-
ρον, τὴν κατὰ τῆς εὐσεβείας ὕβριν, καὶ τὸν ἔσχα-
τον τουτοῦ πόλεμον, καὶ λόγοις ἐξέβρῃζε καὶ συγ-
γράμμασι, ἐπὶ τοὺς ἰδίους αὐτοῦ καθηγητάς, καὶ
τοὺς ἐκείνων λόγους, καὶ τὰς κενωφωνίας ἰῶν, ὡς
ἐξ ἄλλης ἀρχῆς αὐθις, καὶ κύκλον τινα περιτρέχων
ἀδιεξίτητον, καὶ τοῦ; τῆς ἰδίας ἀστρονομίας, πλανή-
τας καὶ αὐτὸς κἀναυθὰ μιμούμενος.

Αἰὶ καὶ μᾶλλον αὐτὸς τὸν παρῶντα τουτοῦ λόγον
ἔκκουον ὡς μάλιστα, καὶ ἀνεδαλόμην τὸ τοῖς αὐτοῖς

ὡσαύτως ἐπεξίεναι, καὶ ἀντιλέγειν πολλὰκις περι-
τὸν τι νομίζων, ἵνα μὴ καὶ αὐτοὶ δέξωμεν πᾶσι τοῖς
κακῶς περιφερομένοις, καὶ στρεφομένοις εἰκὴ συμ-
προφέρεσθαι τε καὶ στρίφασθαι, κἀν ὀπίστην τῆς
περιττῆς ἀσχολίας ταυτησί καὶ τοῦ πόνου, εἰ μὴ
τὸ πρὸς αὐτὸν τὸν κράτιστον φιλετρὸν καὶ ἡ εὐδὼς ἡμᾶ
κατεῖχε, καὶ ὅτι δίκαιον εἶναι πάντως ἑρεῖς τοὺς
τῆς μεγάλης ἐκείνης συνόδου τῶν ἐκείνης ἱερῶν
ὕπερμαχεῖν ἀΐσις καὶ γραμμάτων καὶ λόγων, μάλ-
λον δὲ τὰς εὐσεβεῖς καὶ θείας ὄντως πράξεις ἐκεί-
νας, λόγοις ἐναντίως αὐθις πολεμουμένας, μὴ πε-
ραθῆναι, ἀλλὰ καὶ προστεῖναι, καὶ κωλυμῆται
δικαίως, τῷ τῆς ἀληθείας λόγῳ τοὺς λόγους τοὺς
οἰκείους δεδωκότας καὶ πάνυ δικαίως.

Φέρε τοιγαροῦν τὴν ἀθετουμένην παρ' ἐκείνων τοῦ
θείου Πνεύματος ἐνεργεῖαν τε καὶ χάριν αὐτοῦ τοῦ
λόγου πιστῶς προστησάμενοι, καὶ τοῖς δι' ἐκείνης
ἐκείνην θεολογοῦσι τε καὶ διδάσκουσιν ὀδηγῶν, καὶ
καθηγηταῖς ἀπλανέσι συνήθως ἐν ἀπασὶ χρώμασι,
τῶν τοῦ φιλοσόφου τουτοῦ διακούσωμεν λόγων, ἵ'
ἐκπερίστερον γνῶμεν, τίνα τὰ καθ' ἡμῶν τε καὶ
τῆς εὐσεβείας ἐγκλήματα, ἣν ἡ τῶν Πατέρων ἐκείνη
θεῖα σύνοδος ἀνεκήρυξε διὰ τοῦ ἱεροῦ φημι τόμου.
Ἐβουλόμην μὲν ὅν εἰσιῶν τουτοῦ τὸν ἀγῶνα, καὶ
τῶν ἀντιβῆρητικῶν ἀπτόμενος ἦδη λόγων, τῆς κει-
νοφανοῦς ταυτησί δεκαλόγου, ἢ δεκαδίδου μᾶλλον
τοῦ φιλοσόφου, τοῦ πρώτου βιβλίου μὴδὲ μνησθῆναι
καθάπαξ, μηδὲν πρὸς τὸν λόγον ἀντικρυς ὄντος,
μηδὲ τῆς προκειμένης ὑποθέσεως, μηδὲ δογματικῶν
μηδοσιῶν ἀπτομένου λόγων.

Ἐπεὶ δὲ προκατακτεῖ τις οἶονε, καὶ θύρα τῶν
ἐπεξίης ῥηθησομένων αὐτῷ τουτοῦ τὸ βιβλίον ἐστ',
καὶ θεμελίους τινὰς, καὶ προοίμια φθάσας ἐν τούτῳ
προκαταβάλλεται τῆς παντοδαπῆς καθ' ἡμῶν συνο-
φαντίας τε καὶ τῶν ὕβρεων, οὐκ ἀκαιρον οὐδὲ περι-
τὸν τέως κἀμοι κατεφάνη τὸ τινα τῶν ἐκείνου τοῖς
ἀκροαταῖς προσθεῖναι τῷ λόγῳ, καὶ δεῖξαι, καθόσον
οἶόν τε τὸν διαλεκτικὸν τουτοῦ, καὶ φιλόσοφον, καὶ
τολμηρὸν ἐξηγητὴν τῶν θεῶν τε καὶ ὕψηλοτάτων,
ὅπως τε καὶ ὅθεν τῆς διαλέξεως καὶ τῆς θεολογίας
τῶν προκειμένων ἀρχεται καὶ ὅπως ἀληθείας καὶ
τῆς ἐν ταῖς διαλέξεσιν εὐταξίας ἐξ αὐτῶν φροντίζει
τῶν προοιμίων.

Ἔστι μὲν οὖν οὐ πάνυ τοι ῥάδιον πρὸς οὗτω δι-
νὰς, καὶ συνεχεῖς, καὶ ἀλλεπαλλήλους συκοφαντίας,
καὶ φορυτὸν ἀμύθητον ὕβρεων χωροῦντα εἶν λόγον
ἀμόλυτον τε καὶ καθαρὸν τρηθῆναι μέχρι δὴ καὶ
τοῦ σμικροτάτου. Πειράσεται δ' οὖν ὁμοῦς, καθόσον
ἀν οἶός τε ἦ, τοῦ μὲν λέγοντος ὀποχωρῶν, καὶ τῶν
ἰσῶν ἐκείνῳ φειδόμενος, κατὰ δὲ τοῦ λόγου, καὶ τῆς
αἰρίσεως, καὶ τοῦ ψεύδους χωρῶν μάλιστα, κατὰ
τὴν τοῦ σοφοῦ δηλαδὴ θεολόγου περὶ τῶν ποιῶντων
νομοθεσίαν. Οὐ γὰρ ἀπαιδευτῶς παιδεύμενος φησὶ
ἐκείνος, οὐδὲ ταῖς ὕβρεσι βάλλομεν, ὅπερ πᾶσιν οἱ
πολλοὶ, μὴ τῷ λόγῳ μαχόμενοι, τοῖς δὲ λέγουσι,
καὶ τὴν ἀσθένειαν ἐστὶν ὅτε τῶν λογισμῶν ταῖς
ὕβρεσι συγκαλύπτοντες. Ὁ δὲ καὶ ὁ φιλόσοφος ἐναρ-
γῶς οὐτοσὶν οὐχ ἀπλῶς, ἀλλὰ καὶ καθ' ὀρθοῦ ἐπι-
πέπονθεν, ὡς ἐν τοῖς ἐξῆς εἰς πλάτος διαδειχθήσε-

ἀχωρῶμεν πρὸς αὐτὸν ἤδη, καὶ τὸ βιβλίον. Ἀρουν, ἀλλὰ καὶ προσεπηνετα αν, καὶ τοὺς ἐθηρη-
 ρον καὶ φοιτητῶν νυκτῶν ἄωρι τῷ λόγῳ
 πὸν εἰσαγαγῶν Ἀγαθάγγελον καθεργμ-
 εὐσεβείας αὐτὸν ἐπισκεψόμενον, ὡς αὐτὸς
 μὲν τὸ πολὺ τῆς περιεχυμένης ἀθυμίας,
 εἴ οὐσαν παρὰ τῶν προστατῶν τῆς εὐσε-
 κ τὸν φίλον ἀποδύρεται κάθειρξιν, καὶ λίαν
 τὰ κριθὸν γενέσθαι τὴν πρὸς αὐτὸν ἐπιδη-
 λ, θρόσον τινά, καὶ αὐραν ἠδίστην φέρου-
 ὄξως· ὁ δὲ μέγιστόν τινα τὴν πρὸς ἐκεῖ-
 ν ἑαυτὴν ἀναδείξας τῷ λόγῳ, καὶ ὑπὲρ τοὺς
 ἴνους ἐκείνους Ὀρίστως τε καὶ Πυλόδας,
 κειροῦ κατατολμῆσαι, καὶ τῶν προκαθη-
 αὶ περικυκλούμετων, ὡς αὐτὸς φησιν, ἀγρίων
 , οὐκ οἶδ' ὠντινωτῶν τούτων, καὶ ποῦ, καὶ
 ἔως καὶ γὰρ ἔχειν, καὶ αὐτὴν τὴν φίλην
 κερ αὐτοῦ, καὶ τὸ αἷμα προέσθαι, διὰ τε
 , φησὶ, τῆ; φίλιας, καὶ τὸ ποθεῖν ὑπὲρ εὐ-
 : εὐνάνα· αὐτὸ γὰρ τοῦτ' ἀντικρυς εἶναι τὸ
 πρὸ τοῦ διδασκάλου, τὸ τῆς καινῆς καὶ
 ου ταυτησὶ ἀθυμίας αἰτιον ζητεῖ παρ' αὐ-
 ρθῆναι· εἶναι καὶ γὰρ τι πάντως φησὶ νεώ-
 ν τὴν παραχρῆν ἐνεποίησε ταυτην, καὶ τὴν
 αἰτοὶ γε τῆλλα γενναίῳ καὶ καρτερικῷ πε-
 εαι τοὺς ὑπὲρ εὐσεβείας ἐκωθεῖ ῥῆστα δια-
 κινδύνους· οὕτω τὰ μὴ ὄντα καὶ ἀκούσας
 ἰ διδασκάλου, καὶ εἰπὼν Ἀγαθάγγελος, τὰ
 ; ὄντα παρ' ἐκείνου παραπλησίως καὶ αὐ-
 ει. Δράμα καθάπερ εἶ τι καὶ σκηρῆν ἐξυ-
 , καὶ ὁποτιθέμενοι τὰ μὴ ὄντα τοῖς λόγοις
 κς παλαιοῦς τῶν Ἑλλήνων ποιητῶν τε, καὶ
 ιου, ἢ τραγελάφους καὶ σκινδελφούς τινας
 νοντες τερατώδεις.
 ν μὲν οὖν καὶ διὰ πάσης ὡς εἰπεῖν τῆς ὕπο-
 τουτοῦν τὸν φιλόσοφον ἴσοις ἂν μετ' ὀλίγον
 εἰσῆς τινὸς τῆς φιλοτιμίας ἀνευθροιάστω;
 αὶ τὰ ἐν ταῖς ὁμιλίαις πρὸς τοὺς καθ' ἐκά-
 ργινόμενους παῖγνια, καὶ τὴν εἰρωνείαν, καὶ
 ἰρδακισμοὺς πρὸς τοὺς λόγους ὡς περ μετε-
 ι, πλην ὅσον καὶ τὰς ὕβρεις ἐν τούτοις ἐπι-
 : ται, μᾶλλον δὲ καὶ ὕβριν ὀλην κατὰ τῶν τῆς
 : ἰας προστατῶν ἐξυφαίνει, καὶ αὐτοῦ δὲ,
 οὔ τῆς εὐσεβείας λόγου, μηδὲ τὸ μὴ δεῖν
 ἰ κωμωδεῖν τέως εὐλαθεῖς ὁ φιλόσοφος,
 κς γε τοῖς τῶν Ἑλλήνων ἀπειρημένοι σο-
 αι καινὸν οὐδὲν, τὸν ἐν τοῖς μεγάλοις τε
 ἰ τῶν μεγάλων οὕτω καὶ λέγειν ἡρημέ-
 γράφειν, περὶ τὰ σμικρὰ καὶ ὀλίγου τινὸς
 : οἰκείας τῶν λόγων κανόνι χρῆσθαι καὶ
 Ἀλλὰ σκοπήσωμεν, εἰ δοκεῖ, καὶ αὐτὰς τὰς
 φαντίας ἀρχάς, καὶ τὸ τῆς προσφάτου λυ-
 αὐτὸς πρὸς τὸν οἰκείον φίλον φησιν αἰτιον.
 : κατ' οἶκον ἱερὰς βίβλους ἀφαιρηθῆναι φησι
 ν διωκτῶν, καθάπερ εἶ τιτων θηρίων ἐπει-
 ν, οὕτω τοὺς τῆς Ἐκκλησίας προσετηχότας
 : τε καὶ ὑπηρέτας ἐκείνους ἀποκαλῶν. Ἐγὼ
 ἰ ἀληθῆς ἦν ὁ λόγος, καὶ οὕτω κατ' ἐκείνον
 πρᾶγματα, οὐ μόνον οὐκ ἂν ἠρυθρίασα πρὸς
 ψιν, οὐδὲ πρὸς ἀρνησιν, ἢ παραιτήσεις ἐχθ-
 ΡΑΤΗΟΙ (11. CII

ρουν, ἀλλὰ καὶ προσεπηνετα αν, καὶ τοὺς ἐθηρη-
 κότας δικαίως ἀπεδείξάμην, κάλλιστα τῷ ὄντι, καὶ
 κατὰ τὴν θεοποτικὴν ἐντολὴν τῶν ἀγίων μὴ παρα-
 χωροῦντας ταῖς δεινοῖς; σπαράκταις τοῦ λόγου, μηδὲ
 τὸ λαμπρὸν αὐτοῦ καὶ μαργαρωδες τοῖς κατακα-
 τοῦσιν αἰσχροῦς τοῖς ποσὶ βιπτούντας· νῦν δὲ τὸ μηδὲ
 τὴν ἀρχὴν γεγονὸς ὡς ἐγκλημα φέρουσι δῆθεν κατὰ
 τῆς Ἐκκλησίας, ἐν τούτῳ μόνον ποιῶντες καλῶς.
 τῷ τὰ εἰκότα δοξάζειν, καὶ ἄπερ εἶδει γενέσθαι, εἰ
 καὶ ψευδῶς ἄλλως, καθάπερ ἔφην.

Ἀπὸ δὲ τῆς ἐκείθεν προσγενομένης ἀθυμίας, φη-
 σιν ὁ φιλόσοφος ἀλγῶν τὴν ψυχὴν, καὶ συγχυθεῖς
 τοὺς λογισμοὺς καὶ τὴν διάνοιαν, καὶ δυσχεραίνων
 ὡσανεὶ, καὶ πρὸς αὐτὴν τὴν συνήθη κατέδραν, καὶ
 τὸν οἰκίσκον, ἐξ ἀπόπτου διὰ τινος παρακρύψας θυρί-
 dos (καίτοι γε ψεῦδος καὶ αὐτὸ τοῦτο, τῆς οἰκίας
 αὐτῷ χαμαιζήλου, καὶ ταπεινῆς οὐσίας, καὶ μηθε-
 μῶς πεφυκυίας πρὸς ταῦτα, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἀμφοδοῖς
 τοῖς ἐξω μηδὲλως προσεγγίζουσας, κατὰ δὲ καὶ
 ὄρδται), τὰς ἀγιάς καὶ τὰς τριόδους ἐσκόπει, πα-
 ραψυχὴν τινα κορίζει τοῖς λογισμοῖς ἐκείθεν βου-
 λόμενος. Καὶ μέντοι γε καὶ κορίζει τοῦ τόπου καὶ
 τῆς θέας ἀξίαν. Ἀλύητων καὶ γὰρ φησὶ τινων καὶ
 τυφλῶν λυρίζοντων, ἢ παραληρούντων ἀκηκοέναι,
 μᾶλλον τινὰ ξυνηθέντων πρὸς λύραν συνήθως, ἀδᾶ
 δὴ ταῦτα λέγων τὰ τραγικὰ τῶν τυφλῶν ἄσματα,
 οἷς ἐκεῖνοι τὰ δυστυχῆ γύναια συναθροίζουσιν ἐπὶ
 τῶν ἀρφύρων, κοινὴν ἐμπορίαν τῶν ἀναγκαίων
 ποιούμενοι τὰ τῶν ἀλγούντων γραιδίων τε καὶ πε-
 νήτων καὶ ἀργῶν γυναικῶν ἀλλως· πίνθη, διὰ γε
 τὸ τοῖς μέλεσι καὶ ταῖς ψδαῖς ταῖς παρ' αὐτῶν προσ-
 κρεθίζειν ἐκείνα. Τούτοις δὲ τοῖς δυστυχέσι γραι-
 δίοις καὶ ὁ φιλόσοφος ἑαυτὸν, ὡς φησιν, ἀνωθεν
 παραμίξας, καὶ τὴν ἀκοὴν καὶ τὴν διάνοιαν ὑποθεῖς
 τοῖς τὰ τοιαῦτα λυρωδοῦσι καὶ μυρομακίνοι, τὸν θρη-
 νον συνεργαζόμενος ἦν ἐκείνοις, καὶ οὕτω θυμα-
 σίως αὐτῷ μνηστευόμενος τὴν παραμυθίαν, οὕτω
 καὶ γὰρ εἶδει τὸν σοφὸν καὶ φιλόσοφον, καὶ τὸ μὴ
 δεδομένον διδασκαλικὸν ἀξίωμα σφεταριζόμενον βίβ
 κατὰ τῆς Ἐκκλησίας, μὴ τὸν σοφὸν Τερεμίαν, καὶ
 τοὺς κατ' αὐτὸν ἱεροῦς τε καὶ θεοσεβείας ἀνδρῶν ἐκεί-
 νους συνεργάτας ἔχειν τῶν θρησκῶν, εἴπου καὶ πεν-
 θεῖν ὑπὲρ τῶν τοιούτων εἶδει, καὶ ὄδυρμοις χώραν
 εἰδόναι ὄλω, ἀλλὰ τοὺς ἀγύρτας τουτουσὶ, καὶ μυ-
 θολόγους μᾶλλον, καὶ λήρους, καὶ τὸν ἔλεεινὸν καὶ
 καταγέλαστον χορὸν τῶν κωθωνιζομένων, ἢ μυρο-
 μένων δυστυχῶν γραιδίων, τὰς τῶν γειτονοῦντων
 τουτωνὶ βαρβάρων συνήθεις ἐπιδρομάς, ὡς φησὶ, καὶ
 λεηλασίας, καὶ τῶν περίεχ χωρῶν τε καὶ ἀγροίκων
 τοὺς ἀνδραποδισμοὺς, καὶ τὰς αἰχμαλωσίας τῶν
 θρησκῶν ἀφορμὴν ποιουμένων, ἀμέλει καὶ τῆς κατὰ
 τῶν βασιλέων καταδρομῆς, καὶ τοῦ κοινοῦ τῆς τῶν
 πιστῶν Ἐκκλησίας. Ἐντεῦθεν αὐτὸς τε καὶ ὁ μύ-
 στη; καὶ φίλος Ἀγαθάγγελος ἀρχεται, δίκην ἀντι-
 κρυς εἶναι λέγων ταῦτα κατὰ τῆς εὐσεβείας, δυσχε-
 ραίνοντος τοῦ Θεοῦ κατὰ τῶν ταύτης προμάχων, καὶ
 ταῖς κοιναῖς ταυταῖσι πληγαῖς κατὰ τοῦ κοινοῦ τῆς
 Ἐκκλησίας καὶ τῶν Ῥωμαίων χρωμένου. Ἐπειδὴ
 φησὶ, τὸ δυσσεβὲς ἐξήλεγξαν φανερῶς δόγμα, καὶ

τοῖς προστάταις τῆς καινοφωνίας; καὶ τῆς αἰρέσεως τὴν προσήκουσαν ἀράν, καὶ τὴν δίκην ἐλαχον, ὡσπερ ἂν. εἰ καὶ τὸν λαμπρὸν τις ἤλιον τουτουὶ σκότους ἐγράφουε διὰ τοῦς ὀφθαλμῶντας, ἢ καὶ τῆς Ἰουδαϊκῆς ἱσχάτης αἰχμαλωσίας καὶ τῆς ἀλώσεως, καὶ τοῦ μυρίου φόνου ἐκείνου, μὴ τὴν θεομαχίαν τε καὶ Χριστοκρατονίαν τῶν Ἰουδαίων, ἀλλὰ τὴν σωτήριον ἐπιδημίαν Χριστοῦ, καὶ τὰ ὑπερφῶθ' θαύματα, καὶ τὴν ἀνάστασιν, καὶ τὴν εἰς οὐρανοῦς θαυμαστήν ἀνοδὸν ἀντιστρέφως αἰτία λέγοι.

Ταῦτα τῶν ἀνευθύνων ἐκείνοι, μᾶλλον δὲ τῶν καὶ στεφάνων ἀξίω δι' ἐκεῖνα, καὶ ἀναρρήσει; κοινῇ καταψηφισάμενοι. Ὁ φοιτητῆς Ἀγαθάγγελος ἀξίει τὴν μυσταγωγὴν ἐξῆς, ἐαυτῷ τε καὶ τοῖς λόγοις ἐν καιρῷ χρῆσασθαι, κατὰ τῆς κοινῆς τῶν πιστῶν Ἐκκλησία, λόγους ἀντιβῆτικους ἐκθέμενον καθ' ἡμῶν, καὶ τοῦ ἱεροῦ ταύτης τόμου, μᾶλλον δὲ καὶ κατὰ τῆς ἱερᾶς καὶ θεοπνεύστου Γραφῆς, καὶ τῶν αὐτῆς ἐξηγητῶν τε καὶ θεολόγων ὁμοῦ πάντων, παρ' ὧν δῆπου καὶ ὁ προβῆθεις δηλαδὴ τῆς ἱερᾶς Ἐκκλησίας; τόμος ἔχει λαβὼν ἄπερ ἔχει, μηδὲν τι μηδὲ ὅτιοῦν κατὰ τίνος παρ' ἐαυτοῦ δογματίζα; τε καὶ εἰπὼν. Τοῦτο καὶ γὰρ φησιν Ἀγαθάγγελος ἀξίου, δι' ἐμοῦ τε τὴν συμμορίαν τῶν ὁμοδόξων καὶ φίλων, καὶ ἐπ' αὐτῷ τούτῳ μάλιστα νῦν ἦκειν ἐμὲ παρ' ἐκείνων μέρη τινά, καὶ μόρια τοῦ παντός ὑπελόμενον σώματος τοῦ τόμου τῆς συνόδου ἐκείνης· εἶτα καὶ τῷ ψεύδει προστιθείς ἀθίς ὁ τοῦ Γρηγοῦρ' Ἀγαθάγγελος ἡ ἀγγελίς οὕτως, πλείστην δὴν φησὶ τὴν σπουδὴν εἰσφέρειν τοῖς ἐκθεμένους τὸν τόμον, ὥστε ἐν γωνίᾳ σου καὶ σκότει τούτον κεκρύφθαι. Ἐπειδὴ, φησὶ, τὰ μὲν κατ' ἀλήθειαν ἐν τῇ συνόδῳ λαληθέντα τε καὶ πραχθέντα, πάνθ' ὁμοῦ σεσιώπηκεν οὗτος ἐπιτηδὲς, ἅπαν δ' ὁμοῦ ψεύδος συναγαγὼν φέρει παρ' ἐαυτοῦ.

Τί οὖν; προσετήρησμαι γὰρ αὐτοῦς ἐνταῦθα τι μικρὸν, καὶ τοῦτο ψεύδεις καθ' ὑμᾶς, ὡ μακάριοι, ὅτε συνήχθημεν ὅλων ἐν βασιλείῳ; ἡμεῖς; τε καὶ ὑμεῖς διαλέξεως ἔνεκα, καὶ σύνοδος συνεκροτήθη μεγάλη, τῶν ἱερῶν προκειμένων Εὐαγγελίων ἐν μίση, καὶ βρισιλίῳ τοῦ θαυμαστοῦ σὺν τῷ πατριάρχῃ ταύτης προκαθημένων, καὶ τοῦ φιλευσεβοῦς τῶν ὀρθοδόξων παρισταμένου πληρώματος;

Ἄλλ' ὅτι μετὰ Σαβελλίους, καὶ Ἀρείους, καὶ Νεστορίους, καὶ τὸν δυχλον τῶν παλαιῶν ἐκείνων αἰρέσεων, καὶ τοῖς μακροῦς κατὰ τῆς Χριστοῦ Ἐκκλησίας πολέμους, καὶ τὴν ἐκείνων ἡττάν τε καὶ φθοράν, Βαρλαάμ τε καὶ Ἀκινδύνος εἰσχωμάσαντες αὐτῇ πρὸ ὀλίγου μετὰ τῆς ὑπ' αὐτῶν δογματισθείσης δυσσεβείας, ἢ ἀθείας, συνόδοις μεγίσταις καὶ θαυμασταῖς τισι, καὶ βασιλέων ἕνα καὶ πατριαρχῶν προκαθημένων, ὑπὸ τῆς τῶν ὀρθοδόξων Ἐκκλησίας; ἐξηλέγχθησαν τε καὶ ἀπὸ τῆς ἀπὸ Χριστοῦ ἀναίλιματι καθυποβληθῆντες; τε καὶ ἀποβλήθητε; ἐκαίως ὡς ἀνίατα καὶ νεκρά μέλη, τοῦτο φῆς εἶναι ψεύδεις; ἢ κάκεινο ψεύδος ἐρεῖς, καὶ πλάσμα, καὶ συκοφαντίαν τῶν ὀρθοδόξων, ὅτι καὶ ὑμεῖς; τὴν ἐκείνων κακῶς διαδιεξάμενοι κακοδοξίαν, καὶ λυμὴν σὺν ἐκείνοις, καὶ ἀθίς; πολεμεῖτε τῷ κοινῷ

τῆς Χριστοῦ Ἐκκλησίας; δίχα προσωπαίου καὶ προσωπαίου τινος. Καὶ εἶδε τοῦτο ψεύδος; ἦν μόνον, καὶ μὴ τὰ φυσικά τοῦ Θεοῦ, καὶ ἡ θεοποιὸς τοῦ Μνεύματος χάρις, καὶ τὸ λάμψαν ἐπ' ὄρους; ἀπὸ Χριστοῦ φυσικὸν καὶ ἀπρόσιτον φῶς, καὶ περιλάμψαν τοῖς ἐκκρίτους τῶν μαθητῶν; μᾶλλον δὲ καὶ τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος πάν, μὴ διὰ τούτων ὑμῖν τολημῆς; ἀθίς ἐδλασφημεῖτο. Ἡ γὰρ ἂν οὕτως ἐδικαιμένον ὑμῶν, μηδὲν τῶν ἱερῶν τε καὶ πατριῶν μετακωνούντων κακῶς, οὐδὲ συνόδων ἡμῖν, οὐδὲ διαλέξεων, οὐδὲ τόμων ἰδέησε καθ' ὑμῶν ὅλων; εἰρήνη μάλιστα χαρούσης καὶ ὁμονοίᾳ τῆς ἱερᾶς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, καὶ κληρὸν ὑπέριτον τινα καὶ θαυμαστήν ἀπ' αὐτοῦ τοῦτον λαχούσης. Νῦν δ', ὡ τῆς συμφορᾶς; φεῦ τοῦ πάθους; τοσοῦτον ταῖς ἀλλοκότοις καὶ κτηραῖς ἐκείναις προστετήκατε δόξαις, καὶ οὕτως μεμήνατε κατὰ τῆς ὀρθῆς περὶ Θεοῦ δόξης, ὡς καὶ καθ' ἡμῶν, καὶ τῆς κοινῆς Χριστοῦ Ἐκκλησίας; ὡς ἔγχεμα τὰ θεῖα καὶ ὑψηλὰ προφῆρειν ἐκεῖνα, καὶ λόγοις καὶ γράμμασι κατ' αὐτῶν ἀναίδην εἶπω κεχρησθαι, περὶ ὧν δῆπου καὶ νῦν ἡμῖν ὁ λόγος.

Τί δὲ, κάκεινο ψεύδος ἐρεῖς, εἰπέ μοι, ὅτι καὶ ἄπαξ, καὶ δις ὁμοῦ πάντες ἐπεκηθήσατε τῆς ἱερᾶς ἐκείνης συνόδου, καίτοι γε καὶ βρισιλίῳ, καὶ πατριάρχῳ καὶ πάντων ὁμοῦ παραμένειν ὑμᾶς ἀξίουτων, καὶ μὴ τὴν ὑπόθεσιν ἐπιτηδὲς διαφθεῖρειν; Ἄλλ' ὑμεῖς; ὑποστρέψειν ἐς νέωτα φήσαντες, οὕτως καὶ νῦν ἦκατε. Εἰ δὲ ταῦτα ψεύδεις; ὑπαγορεύειν τὸν τόμον ἐρεῖτε, συγχωρήσουσιν οὐδαμῶς; οἱ τῇ συνόδῳ τότε παρόντες, καὶ αὐτὸ δὲ φημι τὸ περιεσητῆς φιλευσεβῆς; κλήθος, καὶ ψευδομένους ὑμᾶς ἐξ ἀντιστροφῆς κατὰ τῆς ἀληθείας; ἐλέγξουσιν, καὶ μηδὲ λέγοντες καὶ γράφοντας ὑγίς. Λέπεται; δὴ, τῶν ἐστῶς ἀποδιδεγμένων, καὶ οὐκ ὄντων καὶ παρ' ἐκείνων ἐγόντων ἐν ἐλεγγῶν, ταῖς ἐκεῖ χειμῆνι; τῶν θεῶν Γραφῶν ῥήσει, καὶ ταῖς; τῶν θεολόγων θεοπνεύστοις ἐξηγήσει; τε, καὶ συγγραφαῖς; ἔτι γὰρ τούτων ὁ ἱερὸς ἐκείνος ἐκεῖνος τόμος διόλου, καὶ τούτοις; ὅλων ἐρηρεῖται; λέπεται τοιγαροῦν, ἐκίνας; ὑμᾶς τὸ ψεύδος ἐπικαλεῖν, καὶ τοῦτο τριγῶς; ἢ γὰρ αὐτῆς ἐκεῖνας; ἐπεπνεύστους φωνᾶς; μηδὲν ὑγίς εἶναι; λέγετε, ἢ τοῖς συντεταχῆτε; καὶ γραψάμενους ἡμᾶς, ἢ κάκεινά; τε καὶ ὑμᾶς ὁμοῦ.

Ἄλλὰ τὰ μὲν εἰ καὶ λέγουσιν ἔστιν οὐ, καὶ πρὸς οὐ, ἀλλ' ἐπεὶ τὸ πῶν εὐσεβῶν δεδοίκασιν πληρωμα, παρῆρσι; ἐξῆσθαι, καὶ δημοσιεύειν οὐ τολμῶσι τὴν ἵδριν, μὴ καὶ λάθωσι τὰ τῶν διδασκάλων Βαρλαάμ τε καὶ Ἀκινδύνου καὶ αὐτοὶ πεπονηότες, ἢ καὶ χεῖρα πολλῶν τῶν ἐκείνων; κατὰ δὲ τῶν συγγραφάμενων; τὸν ἱερὸν τόμον ἡμῶν, καὶ τῆς ἱερᾶς ἐκείνης τῶν ἑδασκάλων συνόδου χωροῦσιν ὁμοῦ, λίγων μεταπολίτων θεῶν, καὶ ἀφαιρέσεις, καὶ προσθέσεις, καὶ παρῆρσι; γῆσεις ἐγκαλοῦντες, καὶ ἄλλα πάνθ', ὅσοις ἐκείνους ὑπευθύνους μᾶλλον ἐν τοῖς; κατὰ μέρος; κατὰ μικρὸν ὁ τῆς ἀληθείας; προῖων ἐναργῶς ἀποβείζει λόγος, ὡς μηδὲ γρύζειν, ὅ φασιν, ἔχειν; καὶ ὄρα κέν τοι; ἐλαχίστοις; τε καὶ μικροῖς; τὸ σύνθηρας; καὶ φίλον αὐτοῖς; ψεύδος ἐνευθεν.

Πᾶση φυλακῇ τηρεῖν τοῖς τῆς Ἐκκλησίας; ἡμᾶς;

εἰπον, μᾶλλον δὲ καὶ σκότει καὶ ἀφανίξ κρύπτειν τὸν ἱερὸν τουτουλ τόμον, ὡς ψεύδους τε καὶ συκοφαντίας μιστόν. Καὶ οὐ ψεύδους προφανὲς τούτο μᾶλλον καὶ συκοφαντία κατὰ τῆς ἀληθείας, ὁ δὲ δὲ αὐτῆς ὁλοσ ἔχει διόλου, τὸ μὲν ἤδη δίδεικται, τὸ δὲ καὶ διαδειχθήσεται μετὰ μικρὸν, καθὰ δὴ καὶ προσηφν. Ὡρα δὴ δείξαι, καὶ ὡς οὐ κέρυπται παρ' ἡμῶν, οὐδὲ κρύπτεται, ἀλλὰ καὶ κεκρύχται καὶ ἀνηγρόρευται φιλοσίμως ἐπ' ἐκρίθαντος δημοσίᾳ ὁ συνειδικὸς οὐτοσι τόμος.

Πρῶτα μὲν γὰρ μετὰ τὴν συγγραφὴν ἐπὶ τῆς ἱερᾶς ἐκείνης εὐθύς ἀναγινώσκειται παρῆρησις συνόδου, καὶ κατὰ συνήθειαν ὑπογράφεται τῆς δ' ἱερᾶς ἐπιστάσης μετὰ μικρὸν τῆς Θεομήτορος τελετῆς τε καὶ πανηγύρεως, ἣν ἱεραῖος ἐπὶ τῆς ταύτης ἐκρῆ τε καὶ σεπτῆ μεταστάσει πάνδημόν τινα καὶ περιφανεστάτην ἐν τῷ μεγίστῳ ναφ τῆς ἐνοπιστάτου καὶ συνανάρχου θεοῦ σοφίας τελοῦμεν πᾶσαν, ἐκεῖ σχεδὸν συγκαλοῦντες τὴν πόλιν, μετὰ τοὺς ἐσθνοὺς ὕμνους, δευτέραν ἤδη τῆς ἡμέρας ὦραν ἐκώσε, ἐπ' ἀκρίθαντος ἱεροῦ λαμπράν τε καὶ πεπαρῆρησιασμένην ἐποιήσαμεθα τὴν ἀνάγκωσιν τοῦτου, αὐτοῦ τε τοῦ πατριαρχούντος τότε προκαθημένου, καὶ ἀρχιερέων, καὶ πρεσβυτέρων συνάμα παντι παρταμῆτων τῷ κλήρῳ, καὶ δὴ καὶ ἀρχόντων, καὶ τοῦ πλείστου μέρους τῆς μεγάλης ταυτησι πόλεισ περισταμῆτων, ἦνικα δὴ καὶ βασιλεὺς ὁ κράτιστος ἀνωθεν ἐκ τῶν ἱερῶν ὑπερφῶν ἀκρούμενος τῆς ἀναγνώσεως ἦν, τῆς τε συγλήτου περισταμῆτης αὐτὸν, καὶ τοῦ στρατιωτικοῦ, καὶ δὴ καὶ τῶν πολιτῶν αὐτῶν ἄλλου κλήθους μύριου. Τρεῖς δ' ἦμεν οἱ κατὰ διαδοχὴν ἀπεγνωστός ἐκεῖνον, Γαλαριώτης, φημί, καὶ Μέξιμος ἡ σοφὸς, καὶ τρίτος ἐπ' ἐκείνοισ ὁ Ἡρακλείας, καὶ τελευταῖος, ὃς δὴ καὶ προτραπείς, καὶ ἀδωσκαλικὸν τινα βραχὺν περὶ τῶν προκειμένων ἀπὸ στέματος ἐξέδωκε μετὰ τὴν ἀνάγκωσιν λόγον. Ἐκείθεν δ' ὁ ἱερὸς ὀρμηθεῖς, ὡσπερ ἐξ ἀφετηρίας τινός, τόμος, μᾶλλον δ' οἱ τόμοι, τρεῖς γὰρ ἦσαν κατὰ ταυτὸ κύριοι τῆ συνόδου συνειθαιμένοι, καὶ ὑπογεγραμμένοι κατὰ ταυτὰ, ὁμοῦ μὲν καὶ ξυνημμένως οἱ δύο, μετὰ μικρὸν δ' ὡσούτως ὁ τρίτος. οὕτω καὶ γὰρ ἐκρύπτετο παρ' ἡμῶν ὁ τόμος ἐν σκότει τε καὶ γωνίᾳ. ἐκείθεν οὖν ὀρμηθέντες οἱ τόμοι, οὐ τὴν μεγάλην ταυτηνὶ διήλθον ἐν βραχεῖ μόνον πόλιν, καὶ ἀναγινωσκόμενοι καὶ μεταγραφόμενοι παρὰ τῶν σπουδαστῶν τοῦ λόγου τῆς εὐσεβείας, μᾶλλον δὲ καὶ τῶν ἀντιθέτων αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ μέχρι τῆς ὑπερορίας τρέχοντες ὀξέως, προήλθον Θεσσαλονίκην τε καὶ Ἄθω τὸ ἱερὸν, καὶ τὰς ἐξῆς νήσους τε καὶ πόλεις ἐκαλαθόντες. Ὅθεν καὶ οἱ τῆς ἀντιθέτου μοίρας μετὰ πάσης ἐκείνον ἀδίας λαθόντες ἔχουσιν, οὐ μόνον οὐδὲν ἀπειργόντων ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ διδόντων, καὶ προτραπομένων τούς βουλομένους εἰς τοῦτο.

Ἄλλὰ τούτων μὲν ἄλλοι σκεπτόντο δ' ἡμῖν ἤδη καὶ τὰ ἐξῆς. Ἐπιταχέεται μὲν δ' φιλόσοφος τὴν κατὰ τῆς Ἐκκλησίας ἀγῶνα, καὶ τοὺς ἀντερῆρητικούς ἐκώσειν ἐπαγγέλλεται λόγους, ἐαυτῷ λέγων τῶν τοιούτων προσήκειν, εἴπερ τινί· ἀλλὰ τὸ τοῦ ψεύδους ἀνίσχυρον, καὶ τὴν τῆς ἀληθείας ἐκείθεν δυνά-

μιν ὑποπότησιον αὐθις, καὶ πρὸς γὰρ ἐτι τὸ περὶ τῆς ἱερᾶς Γραφᾶς, καὶ τὴν τῶν θεῶν δογμάτων ἐξῆσιν ἀγύμναστον τῆς ἐαυτοῦ διανοίας καὶ ἀμαθῆς. Ἄλλα ἐπ' ἄλλοις κρηθίλλεται, ἡμοῦ μὲν ἀπολογίαν ἐαυτοῦ τῶν μελλουσῶν βλασφημιῶν καὶ τοῦ ψεύδους προκατασκευάζων καὶ ξυνηθίεις, ὁμοῦ δὲ καὶ ἀκικζόμενος ὡσανεὶ καὶ θρυπέριμα ἐσθ τῆς ἐροκίξισι τῶν ὁμοδόξων. Καὶ δὴ θέσιν τινὰ πειρητάμενος ἐαυτῷ, καὶ διαμαρτυράμενος τὸ μὴ πῆλιν ἐπαξίθεῖν ἀν, μηδὲ ἀντικεῖν τοῖς ἐμπερῆθμένοις τῷ ἱερῷ τόμῳ, καίτοι γε καὶ πᾶσιν ἐχρήν, ἐπειθεῖ καὶ πάντα ψευθεῖ κατὰ τὰς ὑποθέσεις ἐκείνου, εἰ δ' οὖν, ἀλλὰ τοῖς ἀναγκάσις ὁμοῦ πᾶσιν ἀπαρραλείπτως τῶς, καὶ ὅσα τοῦ σκοποῦ μόνου καὶ τῆς προκειμένης αὐτῆς ἐκείνης ὑποθέσεως, εἰς ὀλίγα τινὰ συναγομένης, ἢ διηρημένης κεφάλαια· τοῦτο τοιγαροῦν ἐαυτῷ προὑποθέμενος, καὶ μᾶλλον ἐπιτρέχεται τὸν ἀγῶνα, τὰς αἰτίας τῆς ἐσχηματισμένης ἀναβολῆς ἐξῆς εὐθέως προτίθησι. Καὶ πρώτην μὲν, ὡς εὐ θεολογεῖν δεῖ, φησὶν, οὐδὲ κινεῖν ὀλοισ περὶ τῶν τοιούτων, ἐπεὶ καὶ τοῖς ἱεροῖς Πατέρας καὶ θεολόγους ἀρίστον εἶναι τοῦτο καὶ ἀσφαλὲς ἔδοξε. Καὶ εἰ θεολογεῖν οὐ χρεῖ, μηδὲ τὰ δόξαντα κινεῖν τῷ ἀγῶνι Ἰησοῦματι πάλα, καὶ τοῖς δι' ἐκείνου θελοῖς, καὶ ὀψηλῶς τὰ θεῖα καὶ ὀψηλὰ θεολογήσασι, καὶ ἀπόφασις τοῦτ' ἐκείνων. ὡ· καὶ αὐτὸς φησὶ, ὃ φιλόσοφε, τοῦ χάριν αὐτοῦ, εἴλω παραλύειν τὰ πᾶλαι καὶ ὡς δεδογμένα, καὶ οἷς μὴ προσῆκε σοι, καὶ τοῖς κατὰ σὲ μάλιστα, θρασείῃ· καὶ τολμηρῶς ἄγαν ἐπιχειρεῖν, μᾶλλον δ' οὐ θεολογεῖν, ἀλλὰ πολεμεῖν τοῖς ἱεροῖς θεολόγοις καὶ ἀντιλόγειν ἐτάλμησας; καὶ κατὰ τῆς καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Χριστοῦ Ἐκκλησίας; μετὰ Βαριλάμ τε καὶ Ἀκινδύνου τῶν τῆς αἰρέσεως ἀρχηγῶν λέγειν καὶ γράφειν, ἀντὶ σοφοῦ, καὶ φιλοσόφου, καὶ ἀστρονόμου, τ. ὅτα καὶ γὰρ σε πάλα Χριστιανοὶ μετὰ πολλῆς ἐκάλουν τῆς ἀξιώσεως, ὄνομα σεαυτῷ περιθεῖς, οὐ περ ἐγὼ καὶ μεμνημένος, ἢ καὶ ἀκούων μόνον, καὶ ἄλγῳ καὶ ἀισχύνομαι; Εἰ δὲ μὴ καλῶς σοι περὶ θεοῦ τε καὶ τῶν θεῶν ἡμεῖς ἐδόξασμεν λέγειν καὶ γράφειν ἀνωθεν, εἰ; πρεσβυτέρου; εἰ τελοῦντες, καὶ Βαριλάμ καὶ Ἀκινδύνῳ τοῖς τῶν αἰρέσεων καθηγηταῖς λόγοις τε καὶ γράμμασιν ἀντικαθιστάμενοι. οὐδὲ γὰρ ἔχει τίς ποτε δείξει λόγων ἡμᾶς καὶ γραμματων πρὸς οὐσινασοῦν τῶν ἀπάντων ὑπερδογμάτων ἱερῶν ἀρξανατας, ἀλλ' ἐγκαλοῦμενοι τὴν εὐσεβειαν ὡς δυσσεβειαν ὑπ' ἐκείνων μᾶλλον, ἢ εὐσεβειαν εἰς ἀνάγκης κατέστημεν, ὡς καὶ ὁ πρότερος συνειδικὸς ἡμῖν προσημαρτυρεῖ τόμος, καὶ βασιλεῖς καὶ πατριάρχαι, καὶ σχεδὸν ὁμοῦ πάντες· εἰ τοῖνυν Γρηγόριος ἐκεῖνος ὁ μετὰ τὸν ὁμῶνυμον σοφὸν θεολόγον, καὶ θεολόγος, καὶ σοφός, καὶ Θεοειδῆς κατ' ἐκείνον οὐδὲν ἤττον, μετὰ τοῦ περὶ αὐτῶν ἱεροῦ καὶ Θεοφιλοῦς συστήματος, Ἀκινδύνῳ τε καὶ Βαριλάμ ὑπὲρ τῆς κατ' εὐσεβειαν ἀληθείας γραφικῶς τε καὶ πατρικῶς ἀνθιστάμενοι καὶ προπολεμοῦντες, οὐ καλῶς, οὐδὲ ὀγιῶς, ὡς ἀν αὐτῆς φαίης, καὶ γράφειν, καὶ λέγειν, καὶ θεολογεῖν ἐδόξασμεν, διὰτὶ μὴ καὶ αὐτὸς κατὰ τὸν Βαριλάμ ἐκείνον τῆ κρῖσει τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας, καὶ τῆ συνόδῳ τῆ

κατ' αὐτήν καὶ τῷ χορῷ τῶν προϋόντων ἱερῶν τὸ καθ' ἡμᾶς φέρων ὑπέθηκας; ἵνα καὶ πατρικῶς καὶ κανονικῶς ἡ δίκη προχωρήσῃ καὶ ἡ τῶν λόγων ἐξέτασις, καὶ αὐτὸς εὖν ἐκείνων τῶν ἰσῶν, ἡ καὶ μειζρόνων ἀξιοθείας γερῶν, καὶ τῆς ἀναρρήσεως;

Ἄλλὰ πῶς; ἂν αὐτὸς ποτ' ἐνενόησας τοῦτο, ὃ μὴ κατὰ τοῦ θείνου, ἡ τοῦ θείνου ἀπλῶς μόνον, ἀλλὰ καὶ κατὰ πάσης ὁμοῦ τῆς καθολικῆς Χριστοῦ Ἐκκλησίας, καὶ θεολόγων, καὶ Πατέρων ἅμα πάντων, καὶ διδασκάλων τὸν καινὸν τοῦτον ἀράμενος πόλεμον; Καίτοι γε τοῦτοις καὶ θεολογεῖν, καὶ δογματίζειν, καὶ διδάσκειν, καὶ σέ, καὶ πάντας ἄνωθεν δέξομαι· μᾶλλον δὲ καὶ αὐτοὶ τῆς τῶν πιστῶν Ἐκκλησίας ὁμοῦ ξυμπάσης εἰσὶν οἱ ποιμένες, καὶ ὄηγοι, καὶ διδάσκαλοι, τοῦ θρόνου καὶ τῆς ἀποστολικῆς ἀξίας καὶ τῆς ἱερωρίας τοῦ Εὐαγγελίου διδάχοι χειροτονηθέντες ὑπὸ τῆς τοῦ θείου Πνεύματος χάριτος. Σὺ δὲ πῶθεν καὶ παρὰ τίνας ἔχεις τὸ κατὰ τῆς Ἐκκλησίας κράτος λαθῶν, καὶ τὸ διδασκαλικὸν ἀξίωμα; Πῶς σεαυτὸν αὐτὸς ποιεῖς τῶν τηλικούτων κριτῆν καὶ αὐτοχειροτόνητον καθηγεμόνα; καὶ ταῦτα μὴδὲ τὸν λαόν, μὴδὲ τοὺς κάτω καὶ ὑποταγμένους, ἀλλὰ τοὺς κοινούς διδασκάλους καὶ ὄηγοῦς; τῆς Ἐκκλησίας κρίνειν ἐπιχειρῶν, καὶ ἄνω ποταμῶν, τὸ τοῦ λόγου, κελεύων χωρεῖν, καὶ πάντα συνταράττων καὶ συγχλῶν τὸ κατὰ σέ; Οὐκ ἤκουσας τῆς φιλοσοφώτατης καὶ θεολόγου φωνῆς ἐκείνης λεγούσης, *τὰ πρόβατα μὴ ποιμαίνετε τοὺς ποιμένας, μὴδὲ κρίνετε τοὺς κριτάς, μὴδὲ νομοθετεῖτε τοῖς νομοθέταις;* καὶ, *Μὴ ἔστω τις κεφαλὴ, μῶρις σου χεῖρ,* ἡ σὺς τυγχάνων, *μὴδὲ ποιῶμεν ἀρχίαν τὴν πολυαρχίαν, μὴδὲ ὃ τῆς ὑποταγῆς νόμος καταλυέσθω, ἦρ καὶ τὰ ἐπίτεια συνέχει καὶ τὰ οὐράνια;* Τι δὲ, ὅταν ὃ αὐτὸς σοι νομοθετῆ μετὰ τῆς πνευματικῆς ἀξίας, καὶ τοῦ διδασκαλικοῦ ἀξιώματος, *Ἐκαστος, λέγων, ἐν ἡ ἐκλήθη μενέτω τάξι, κἄν ἡ τῆς κρείττερος δέξις, ἐν ᾧ στέργει τὴν παρούσαν πλῆθον εὐδοκίμων, ἡ ἐν τῷ ζητεῖν ἦν οὐκ ἔλαβεν.* Ἢ οὐδὲ τοῦτον σὺ δέχη νομοθέτην τε καὶ διδάσκον, κατὰ τοὺς παλαίους Βυζαντινοὺς ἐκείνους; ἴσως μικροπολίτην αὐτὸν ἀποκαλῶν, καὶ κακῆπατρην, καὶ τῆς ὑπεροχίου, καὶ ξένης, εἰς τὴν μεγαλόπολιν ἔχοντα τῆς ἀπονοίας.

Ἄλλὰ καὶ τὴν ἰδωτικήν καὶ τὴν ἀγροικίαν ἐχέλεις τῷ χορῷ τῶν τῆς Ἐκκλησίας ποιμένων καὶ διδασκάλων τουτωνί, καὶ μηδαμῶς ἐκείναι τῷ καταλόγῳ φῆς ἵνα μὴδένα τὸν εἰδὸτα γράφειν τε καὶ λογογραφεῖν εὖν ἐπιστήμη. Διὰ τοῦτο καὶ τὸν τόμον τὸν ἱερὸν ἀμαθῶς, ὡς ἂν αὐτὸς φαίης, καὶ μὴ κατὰ νόμου τῆς ὑπὸ σοῦ προσκυνομένης βητορικῆς συντετάχῃ, μᾶλλον δ' οὐ κατὰ τῆς δόξας, καὶ τὰς κενῆς καὶ προσφάτου; θεολογίας; ἡ γλωσσαλγίας, καὶ τὸ τῆς γνώμης αὐθέκαστον. Ἐγὼ δ' εἰ μὴν πλῆθον τινε λόγον ἦδειν τουτουσι τοὺς μακαρίους ποιουμένους τοῦ πράγματος, καὶ προδργου; τιθεμένους ταυτ', πολλοὺς ἂν σοι καὶ ταυτηνί τὴν σοφίαν σοφοῦς, καὶ ῥητορας, καὶ λογογράφους τῶν προδχόντων ἱερῶν τοῦτων ὑπέδειξα. Καὶ οὐ τοῦτων μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν αὐτοῦ; ἐπομένων, Λουκάς τινας ἄλλου; καὶ Τιμοθέου;

καὶ Ἀπολλῶς, εἰ δὲ βούλη, Διονυσίου; καὶ Πολυκάρπου; καὶ Κλήμεντας, ὅσον τὰ ἐς λόγους φημί καὶ τὴν ὑπὸ σοῦ θαυμαζομένην σοφίαν ὑπὲρ τοὺς σοῦ; δηλαδὴ μυσταγωγούς, Δημοσθένην τε, καὶ Ἀριστείδην, καὶ τὸν περ' ὕμιν θυλλούμενον Πλάτωνα, ἐπειδὴ τοῦτους αὐτὸς κατατρέχεις, δι' ἐκούσιον ἄγνοιαν. Καὶ ἔμαθες ἂν ὡς οὐκ ἀπὸ σκαπάνης καὶ λατομίας, οὐδὲ ἀπὸ κώπης ἐπὶ βῆμα, κατὰ τὰς σὰς λογογραφίας, ἡ λοιδορίας, ἀλλ' ἀπὸ σοφίας ἐπὶ σοφίαν ἦλθον τῆς καταργουμένης τὴν ὑπὸ τοῦ θείου Πνεύματος ἐνεργουμένην, τὴν πρώτην, τὴν ἄνωθεν, τὴν ἀγνήν, τὴν εἰρηνικὴν, τὴν μεστήν ἐδέους, καὶ κερπῶν ἀγαθῶν κατὰ τοὺς ἑμοὺς θεολόγους, καὶ ἀπὸ τῶν θύραθεν μουσειῶν τε καὶ τοῦ βήματος, ἐπὶ τὴν ἱερὰν ταύτην σχολήν, καὶ τὸ θεῖον βῆμα, καὶ τὰ ἄδύτα, καὶ τὸ μέγα, καὶ ὑπερουράνιον ὄντως θυσιαστήριον. Νῦν δ' ὀλίγος αὐτοῦ; τῶν λόγων τῆ; ἔξω σφίας ὁ λόγος. Ἴσασι καὶ γὰρ ὄντες ἀλιών τε καὶ ἀγροικῶν μαθηταί, ἐκείνων φημί τῶν ὑπὸ Χριστοῦ; τῆς αὐτοσοφίας πρώτων κληθέντων εἰς ἀποστολούς; καὶ μαθητάς, καὶ ἀπὸ κώπης, καὶ δικτύων, καὶ κέρπτων, ἐπὶ τὴν ἄνω καθέδραν ἴόντας, καὶ τὸ φρικτὸν ἐκεῖνο καὶ ἀδέκαστον βῆμα, κατὰ τὸν Χριστοῦ λόγον, ἐν ᾧ δήπου καὶ κριταὶ καθεδούνται, κρίνοντες; τὰς δώδεκα φυλάς τοῦ Ἰσραὴλ. Ἐγὼ γὰρ νῦν λέγειν θεοφανεία; τὰς ὁραθείσας ἐκείνοις ἐν Πνεύματι, καὶ μυστηρίων ἀποκαλύψει; καὶ τὰς μεγάλας καὶ ὑπερφυσίας; θεολογίας ἐκείνας, καὶ τὸν συντετελεσμένον καὶ συντετμημένον λόγον τὴν καταργουμένην σοφίαν νικήσαντα.

Τοιούτων διδασκάλων τε καὶ πατέρων οὗτοι μαθηταὶ καὶ υἱοί, ὅς ἐν τοῖς λόγοις αὐτῆς κωμῶδες καὶ διασύρεις, ἀπὸ γεωργῶν καὶ ναυτῶν, καὶ οὐκ οἷδ' ὠντινωτοῦν ἄλλων, λέγων ἔλθειν ἐπὶ τὸ βῆμα. Αὐτοὶ δὲ οὐδὲ σκυτοτόμου, καὶ σπυροβόλον αἰσχύνονται διδάσκαλον ἑαυτοῦ; ἐπισημίζειν, ἴν' εἰδῆς τὴν αὐτῶν φιλοσοφίαν, φιλόσοφε, καὶ ὅπως οὐ μόνον σὺ δάκνονταί σου ταῖς κατ' αὐτῶν λοιδορίας; ἀλλὰ καὶ προσφιλοτιμούνται, καὶ ἐπιδαφιεύονται, καὶ χορηγοῦσιν ἀφθόνως; ταῖς καθ' ἑαυτῶν ὕβρεσι, μετὰ Παύλου δηλαδὴ τοῦ μεγάλου βούοντες; *Ταῖς χρεῖαις μου, καὶ τοῖς οὖσι μετ' ἐμοῦ, διηκονήσαν αἱ χεῖρες αὐταί. Καὶ βλέπετε, φησί, τὴν κλήσιν ἡμῶν, ἀδελφοί, ὅτι οὐ πολλοὶ σοφοὶ κατὰ σάρκα, οὐ πολλοὶ δυνατοί, οὐ πολλοὶ εὐγενεῖς, ἀλλὰ τὰ μωρὰ τοῦ κόσμου ἐξελέξατο ὁ θεός. Ἴνα τοὺς σοφοὺς καταισχύνη. Καθὼν ἔλθων, φησὶν, ἀδελφοί, πρὸς ὑμᾶς, οὐκ ἦλθον καθ' ὑπεροχὴν λόγου, ἡ σοφίας καταγγέλλων ὑμῖν τὸ μαρτύριον τοῦ θεοῦ. Καὶ ὁ λόγος μου, καὶ τὸ κηρυγμὰ μου, οὐκ ἐν κειδοῖς ἀνθρωπίνης σοφίας λόγοις, ἀλλ' ἐν ἀποδείξει Πνεύματος καὶ δυνάμεως, ἵνα ἡ πίστις ἡμῶν μὴ ἦ ἐν σοφίᾳ ἀνθρώπων, ἀλλ' ἐν δυνάμει θεοῦ.*

Ἄλλ' ὁ φιλόσοφος, ἀντινομοθετῶν ἀντικρυς τῷ κοινῷ τοῦτω τῆς Χριστοῦ Ἐκκλησίας νομοθέτη καὶ διδασκάλῳ, τὴν ἀνθρωπίνην ἀνεκαστάξει σοφίαν αὐθῆς, καὶ τὴν πειθῶ τῶν καταργουμένων λόγων, τὰς ἀποδείξεις καὶ τὴν ἐνέργειαν τοῦ Πνεύματος παραιτού-

μενος. Ἄλλ' ὅπερ ἦδη φθάσαντες εἴρημεν, πρῶτην μὲν ἐκείνην αἰτίαν φησὶ τῆς προσποιήτου καὶ πελαγομένης παρατηρήσεως τῶν κατὰ τῆς εὐσεβείας λέγων, τὸ μὴ δεῖν εἶναι θεολογεῖν, ὡς καὶ τοὺς Πιτράσι καὶ νομοθέταις, φησὶ, τῆς Ἐκκλησίας ἀπειρημένον· ἐκεῖθεν γὰρ καὶ ἡμεῖς ὀρμηθέντες, εἰς μακρὸν προενεγκάμεν τὸν πρὸς τὸν φιλόσοφον λόγον ἀνάγκην ἔχομεν. Δευτέραν δ' ἐπ' ἐκείνην καὶ τρίτην, τὴν μὲν τὴν ἐπιχειρημένον φησὶ διωγμὸν, καὶ τοὺς μὴ ὄντας ἀκριβεῖς φύλακας, καὶ τὴν ἐκεῖθεν ἐπιγυγνομένην δειλίαν καὶ ἀκαιρίαν, ἅπερ αὐτὸς ἦδη φθάσας ἀνέπλασε· τὴν δ' ὅτι καὶ ἀκοή πᾶσα, φησὶ, πρὸς τοὺς τῆς κακοδοξίας ἀποκλείεται λόγους, τοῦτο τέως ἀληθῶς ἔμου καὶ δικαίως, πάντως ἅμα τοῦ τῆς Ἐκκλησίας πληρώματος, πλὴν ὀλίγης τινὸς καὶ φάλης μερίδος, τὴν καινοτομίαν, καὶ τὴν τῆς θεότητος ὕβριν, καὶ τοὺς ὑπὲρ αὐτῆς ἀποστρεφόμενων λόγους, εἰ καὶ τῇ ἀληθείᾳ κἀνταῦθα τὸ ψεύδος παρέμιξε, τοὺς μὲν εἰκῶν ἦδη προκατελήφθαι τῷ λόγῳ τῆς ἀληθείας, τοὺς δ' ὑποκύπτειν ὑπὸ δειλίας, τὴν δυναστείαν καὶ τὸ κράτος καταπηγῆσθαι.

Πρὸς δὲ γε τοὺς εἰρημίους πᾶσι καὶ τὸν ἀληθῆ, καὶ σώζοντα λόγον ὄντως τῆς ἐπιπλάστου ταύτης ἀναβολῆς· τελευταῖον προτιθήσεται, φημί δὴ τὸ τοὺς ἐλέγχους τῶν τῆς εὐσεβείας ἀγωνιστῶν καὶ προμάχων οὐ μικρῶς ὑφορᾶσθαι, καὶ δεδιέναι, καὶ τὸν δικαίον μукτηρισμὸν τε καὶ τὴν ἀνατροπὴν, ἅπερ αὐτῷ καὶ τοῖς αὐτοῦ λόγοις συμβαίνειν ἔμελλεν ὑστερον. Καὶ θαῦμα, πῶς τοὺς ἀπὸ κώπης τε καὶ σκαπάνης, ὡς αὐτὸς φησὶ, καὶ τῆς ἐφημέρου τῶν χειρῶν ἐργασίας εἰς τὴν τῆς Ἐκκλησίας παρελθόντα; κυβέρνησιν, καὶ διὰ τοῦτο μὴδὲ λέγειν, μὴδὲ γράφειν ἐπισταμένους σὺν λόγῳ, ὁ ἄμαχος οὐτοσὶ διαλεκτικῶς, καὶ φιλόσοφος, καὶ τῶν θείων καὶ ἱερῶν ἐξηγητῆς, καὶ διδασκαλὸς αὐτοχειροτόνητος, οὕτω δειλιάει καὶ πέφρικαι πόρρωθεν; πῶς δὲ καὶ τοὺς ἀκροατῆς οὐκ αἰδέεται, οὐδ' ἐρυθρίει, ταῦτά τε κἀκεῖνα λέγων ἔμου, καὶ κατὰ ταῦτ', καὶ τοῖς ἰδίοις ἀλιτιζόμενος λόγοις, καὶ περιπετῆς ἑαυτῷ γιγνώμενος; Ἥ γὰρ οὐκ ἀληθῶς ἐκεῖνα, ἢ ταῦτα ψευδῶς· οὐ γὰρ εἴη καὶ ἄμφορ δώσωμεν ἀληθεύειν ἐπίσης, ἐπεὶ μὴδ' ἐνδέχεται τἀναντία συνελθεῖν εἰς ταυτὸ. Εἰ δὲ τὰ ὑστερα αὐτῶν ἀληθεύειν πᾶσα ἀνάγκη, καὶ τοῦτ' ἂν εἴποι καὶ τις νοῦν κεκτημένος, οὐδὲ γὰρ ἂν ποτ' ἠμέσχετο δειλίαν ἑαυτοῦ καὶ φόβον οὕτωσι καταψεύδασθαι τὸν μὴ ὄντα, καὶ τῆς τῶν πραγμάτων ἀληθείας καταπειγούσης, ὁ φιλοδοξότατος καὶ φιλοτιμότατος πάντων ὢν ἴσμεν σχεδόν, εὐδελον ὡς τὰ πρότερα ἐκεῖνα μετὰ τοῦ ψεύδους. Καὶ δέδοικεν ὄντως, καὶ ἀγωνίᾳ μετὰ τῆς κατ' εὐσέβειαν ἀληθείας ἰσταμένας τὰς τῶν ἑμῶν λογοποιῶν καὶ ῥητόρων σοφὰς ὁπίας γλώττας, καὶ θευλ' γους, ἐξ ὧν αὐτόματος ἢ κ' ἰθὺ κριθῆσα πάντα; χειροῦται κατὰ τὸν αὐτοῦ τοῦ κατηγόρου φημί λόγον, καὶ τοὺς ἐκεῖθεν ἐλέγχους, καὶ τὴν δικαιοτάτην καὶ λαμπρὰν καταδίκτην.

Ἄλλ' ὁ μύστης καὶ φίλος Ἀγγελοῦ, μᾶλλον δ' αὐτὸς ἑαυτὸν ὁ μυσταγωγὸς; τῶν τοιούτων καὶ μύστης, τὰ μὲν πρὸς τὸν τῆς εὐσεβείας παραθαρβύρων ἐν γράμμασι πόλεμον, τὰ δὲ καὶ τῆς προκαταχούσης

αὐτὸν δειλίας τε καὶ τοῦ δόου, ὃ δὴ καὶ πρὸς ἡμᾶς ἐξείρων καὶ ἀνακατώμενος, οὕτε τῶν ὀρθῶς ἰλλογιζῶν, οὕτε τῶν εὐ γεγονότων ἕνα μὴδένα συνηγορήσαι, μὴδ' ἐξακολουθεῖν τῇ τῶν Πατέρων συνῶδι καὶ τῇ εὐσεβείᾳ φησὶν, ὡς περ' ἐν Ὑπερβορείαις, ἢ στηλῶν Ἑρακλείων ἔξω, καὶ τῆς κατ' ἡμᾶς οἰκουμένης τοὺς λόγους ποιούμενος, καὶ μὴδένα τῶν συνεγνωκότων τε καὶ συνόντων, τῶν λαλουμένων ἔχων ἀκροατῆν.

Καὶ τίς, ὦ ἄταρξ, τῶν βασιλέων, τῶν τε ὄντων, τῶν τε μακαρίως ἀπτόντων, ἐν' ἐκ τῶν ἀρχῶν καὶ τῆς κορυφῆς, ἢ αὐτὸς φῆς; ἀνθρωπίνης εὐγενείας, καὶ αὐτὸς ἀρξώμαι· τίς οὖν ἐκείνων, ἢ τῶν εὐσεβῶν βασιλέων, ἢ καὶ τῶν θεοφυλάκτων τούτων βλαστῶν ἀβρένων ἅμα καὶ θηλειῶν, οὐ τῶν ἡλικίας μόνων καὶ φρονήματος ἀφαιμένων; ἦδη, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀτελῶν ἐστὶ τὴν ἡλικίαν, τηλειῶν δὲ τὸ κατ' εὐσέβειαν φρόνημα, τῆς κατ' εὐσέβειαν ἀληθείας οὐκ ἔστι, καὶ τὴν Χριστοῦ Ἐκκλησίαν, καὶ τὸ ταύτης ὕγιος οὐ γνησίως φιλεῖ φρόνημα; καὶ τοὺς ἑτεροδόξους καὶ ἀτιθέτους ἐπίσης αὐτῇ καὶ μισεῖ, καὶ ἐκ ψυχῆς ἀποστρέφεται; Τί δὲ τὸ χρυσοῦν μετ' ἐκείνους γένος ἐκείνων, ἀδελφοί, καὶ ἀδελφίβοι, φημί, καὶ νόμφρι, καὶ κηδεσται, καὶ τὸ μέγαρα, καὶ πρῶτα μετὰ τῆν βασιλείαν εὐθύς ἀξιώματα, ἵνα μὴδὲ γυναικῶν τῶν ἐκ βασιλείου γένους ὁ κατάλογος ἄμοιρος εἴη, καὶ τοῦτο διὰ τὸ τὸν τοῦτοίς ἐναμυδρυνόμενον τε καὶ περούμενον, οὐ πάντες ἅμα, καὶ πᾶσα ἐκ τῶν ὀρθῶν λέγων τῆς εὐσεβείας, καὶ τῆς ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας, καὶ σπουδασταί, καὶ ζηλωταί, καὶ πρόμαχοι χρηματίζουσι, πᾶσαν ἀλλόκοτον αἵρεσιν καὶ κακοδοξίαν, καθάπερ εἰνα Σκύλλαν καὶ Χάρυδδιν καὶ ἔξω κυνῆν γενναίως ἀποστρεφόμενοι; εἰ μὴπου μετὰ τὰς τῆς ἀμαθῆς, χθὲς καὶ πρότερον τῆς τῶν παιδίων προσελθόντα σχολῆς, καὶ τὰ μὲν ἀμηγήρη τῶν προτελείων ἀψάμενα λόγων, τὰ δὲ μὴδὲ ἐκείνων, ἀλλὰ στοιχείων τινῶν καὶ συλλαβῶν τῆς αἰσαγωγῆς ἐκείνων ἐν ἀκροάσει μόνον γενόμενα, ὡς μὴδὲ τὰ ἐν λογισμοῖς τῶν κοινῶν διοικήσεων γράφειν ἀπταίστως δύνασθαι. Τί γάρ, εἰ καὶ πολὶν τις ἐν τοῦτοις καὶ βαθὺν προβέβληται πώγων, παιδαριώδῃ δὲ οὐχ ἦτον καὶ αὐτὸς περιφέρει τὸ νοῦν καὶ ἀμύητον, ἢ μὴ ἔωρακεν ἐμβατεῖαν, καὶ τοσοῦτον σοφίας ἀφειρηκῶς, οὐ τῆς ἄνω φημί μόνον καὶ πρώτης, ἀλλὰ καὶ τῆς κάτω ταύτης καὶ ἀνθρωπείας, ὅσον καὶ πλήρης, ἢ καὶ μέτοχος εἶναι ταύτης κακῶς οἴεται;

Ἐγὼ οὐκ αἰσχύνεσθε τοὺς ὀρώντας, εἰπέ μοι, καὶ τοὺς ἀκούοντας, εἰς οἷδεν τῆς πατρίας ὑμῶν πάσης περιγραφείσης ἦδη σχεδόν, καὶ αὐτῆς; δὲ ταύτης ἀστειούσης, καὶ τῆδε κἀκεῖσε πυκνὰ περιφερομένης, ὡς τοὺς μὲν ὑπ' ἀπορίας τοῦ τοῖ; ἀγίοις ἀντιλέγειν, καὶ λέγειν τι καίριον ἔχειν, καὶ πρὸς τὴν λαμπρὰν τῆς ἀληθείας ἡμέραν καὶ τὸ ἀπρόσιτον ἐκεῖνο φῶς ἀντιβλέπειν, καὶ ταῦτα κἀκεῖνα σιγᾶσθαι δεῖν εἶναι λέγειν, καὶ μὴδὲν περὶ δογμάτων θεῶν κινεῖν, ἐπίσης τῷ ψεύδει καὶ τῇ ἀλήθειαν, καὶ τῷ σκότειν καὶ τῷ φωτὶ ἐλαύνοντας, τοὺς δὲ πλέον τι τῶν ἄλλων ἔχεν δοκοῦντας, ὅσον εἰς εὐλάβειαν τε καὶ σχῆμα, τοὺς μὲν ὡς ἐν μυστηρίῳ καὶ κρύβδην, τοὺς δὲ καὶ προφανῶς ἦδη ὑπέστην εἶναι λέγειν δικαίαν τὸ τῆς δια-

στάσεως αὐτοῖς αἰτιον, καὶ τοῦ παλέμου τοῦ πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν ὑπὸ τῶν ταύτης προεσηχότων ἀδικηθείσῃ φησι, καὶ τῆς προσδοκῆσις, ἢ καὶ διδομένης πάγια προεδρίας καὶ τῶν διδασκαλικῶν ἀποστρηθείσῃ θρόνων; Ἐὼ γὰρ νῦν τὴν ἐτέραν ὑμῶν μιλτραν λέγειν, οἵτινες ὀνόματος ἐψέμενοι, καὶ παρρησίας, ἢ καὶ λημμάτων, καὶ ζυμοῦ, καὶ σμικρῶς τινος μάζης, ἐπέπερ παρ' ἑαυτῶν καλῶς τε καὶ ὡς ἐχρῆν ἑαυτοῖς δύνανται τὰ τοιαῦτα ποιεῖν, αἰσχροῦς ἐκείθεν ταῦτα ἀλλέγουσιν.

Ἄλλὰ τῶν ἐσχατῶν ἐκείνων κολοφῶνα τοῦ ψεύδους, καὶ τὴν ὡς ἐνδεδείχθη, καὶ μέθη τινί, καὶ κάρφ φαντασίας, καὶ πλάνην τῆς διαγωγῆς τοῦ πεπλανημένου τουτουῖ φιλοσόφου, πῶς ἂν τις πανταλοῖ σιγῇ διενέγκοι; Εἰσάγει καὶ γὰρ ἐπὶ λίγῃ ἐκείνης εὐσεβείας θεῖον προστάτην, Γρηγόριον φημι τὸν ἱερὸν τῆς Θεσσαλονίκης, μᾶλλον δὲ καὶ ξυμπάσης ὁμοῦ τῆς Χριστοῦ Ἐκκλησίας φωστῆρα; μετὰ τὴν τῆς ἱερᾶς ἐκείνης συνόδου διάλυσιν, ἐλαυνόμενόν τε καὶ δυσσημούμενον, ὡς αὐτὸς φησιν, ὑπὸ τοῦ τῶν συνειλεγμένων αὐτῷ πλῆθους, ὅπ' ἀνάγκης τε πρὸς βασιλεῖα τε καὶ τὴν ἐπικουρίαν καταφεύγοντα τὴν αὐτοῦ, καὶ μόλις οὕτως διαφεύγοντα τοὺς ἐσχάτους; κινδύνους, στένοντά τε καὶ τρέμοντα, ἀταίς καὶ γὰρ ταῖς ἐκείνου καὶ αὐτὸς ἐχρησμίε λέξεσιν. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὴν ἱερὰν τῶν Πατέρων ὁμοῦ συνόδον πρὸ πυλῶν τῶν βασιλείων ἐκεῖ τὸ πῶν ἀριετιωτῶν αὐτοῦ φησι σμῆνος καθάπερ τινες κύνας λυσσώντες τοὺς ὄθουσι διαβρῆξαι τε καὶ καταπαράξει καὶ ἡμιθνήτας ἀπαλλάξει μόγις ἡμᾶς ἐκείθεν ποιηκέναι, ὡς καὶ τὰ τῆς ἐπιποθείσης, ἢ ὀνειροποληθείσης αὐτῷ καθ' ἡμῶν νήτης, ἐν' εἰκοσέτερον εἶπω, τὰ προοίμια κατὰ τὸν αὐτοῦ λόγον αὐτὸν ἐνευθεν λαθεῖν.

Βασίλι τίνες τρῖς πίστες; οἱ κατάπτυστοι, καὶ ἀναγῆς, καὶ μισροί, καὶ ἐκέρρητοι διὰ τὰς κατὰ θεοῦ βλασφημίας, καὶ τὴν θεομαχίαν οὐχ ἀπαξ μόνον, οἷλλ καὶ δις, καὶ τρις, καὶ πολλάκις ἐπ' αὐτῆς ἐκείνης τῆς ἱερᾶς ἐξεληλεγμένου συνόδου, οἱ σὺν Βασιλεῶν τε καὶ Ἀκινθύνῳ, τοῖς ἀρχηγοῖς καὶ μυσταγωγοῖς τῆς αἰρέσεως, ὡς ὀπαδοὶ καὶ ὀμόφρονες ἐκείνων, ταῖς παλιμναιωτάταις ἀραῖς, καὶ ταῖς φρικταῖς ἀποκρήρυξαι τῆς Χριστοῦ Ἐκκλησίας ἐγγράφως ὑποβληθέντες ὁμοῦ, καὶ ἀποβληθέντες ὅσα δὴ σσηπότεα καὶ νακρῆ μῆλη, οἱ τὴν ἱερὰν Γρηγορίου γλώτταν καὶ θεολόγων, καὶ τὴν μάκαιραν τοῦ Πνεύματος, καὶ τὰ ἐν χεῖρ' τοῦ δυνατοῦ βέλη μηδὲ πρὸς ὀλίγον ὑπενεγκόντες, καὶ ὀλαφ ποδὶ διὰ ταῦτα τὸν ἱερὸν ἐκείνον σύλλογον, καὶ ἀπαξ, καὶ δις ἀποδράντες ἀνεπιστρέφωι, καὶ πρὸς χηραμούς τινας καὶ καταδύσεις ἀφανῆς ἀπιθόντες; μᾶλλον τῆ ἀναταλλῆ τοῦ τῆς δικαιοσύνης ἡλίου, καθὰ καὶ τὰ αἰσθητὰ ταῦτα θηρία, καὶ ἔρπετὰ δίπου, τὴν αἰσθητὴν τῶν ἡλιακῶν ἀκτινῶν οὐ φέροντα προσβολῆν, τοῦ τῆς ἀληθείας Χριστοῦ, καὶ τῆς εὐσεβείας λαμπροῦς ὁμολογητῆς, καὶ μυσταγωγῶς, καὶ θεολόγου, καὶ κήρυκας τοῦ τῆς μεγάλῃς καὶ πρώτης θεολογίας ἐξηγητῆς; τε καὶ μύστας, τοὺς τῶν ἱερῶν εὐαγγελιστῶν τε καὶ ἀποστόλων, καὶ δὴ καὶ τῶν μετ' ἐκείνους θεολόγων, καὶ διδασκάλων, καὶ τῆς εὐσεβείας ἀγωνιστῶν τε καὶ προμύ-

λων ὀμιλητῶν ἀψευδῆς; καὶ διαδόχους; καὶ ὀλογοῖς, καὶ πράγμασιν. Οἱ καὶ μετὰ τὴν σὴν καὶ τῶν τῶν ἐταίρων; καὶ δὴ καὶ τὴν τῆς αἰρέσεως, καὶ εὐψέδους ἐκείνην καταστροφήν, καὶ τὴν λαμπρὴν ἀνακρήρυξιν, καὶ τὴν εὐφημίαν τῆς κατ' εὐσεβείαν ἀληθείας, καθάπερ τινες Ὀλομπονικαὶ μετὰ τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας; ἐκείνης ὀπίστροφόν, ὀψήλοῖ τινες, καὶ λαμπροί, καὶ θεοειδεῖς, καὶ εὐσεβῆς βλέποντες τῷ τῆς ψυχῆς παραστήματι, οὐ τὸν ἑὼν καθελόντες τὴν βασιλεῖα τῶν Ἀμορβαίων, καὶ τὸν Ὀγ βασιλεῖα τῆς Βασάν, ἢ καὶ καθάπερ ὁ Δαδὶ τὸν Γολιάθ Ὀστειρον, ἀλλὰ τὸν νῦν τὸν μέγαν τὸν Ἀσοῦριον, ἢ φησιν ὁ σοφῆς Ἡσαίας, ἢ τὸν ὄφιν, ἐὸν ὀρίκοντα τὸν σκολιὸν κατὰ τὸν αὐτὸν ἀθῆς εἰπεῖν, τὸν ἐν ταῖς θεομαχοῖς, καὶ βλασφημίαις ταυταῖσι λαλήσαντα γλώσσοις τὴν εἰς τὸ ὄψος ποτηρῶν βλασφημίαν, τὴν μάκαιραν ἐκείνην τοῦ Θεοῦ τὴν ἀγίαν καὶ τὴν μεγάλην, καὶ ἰσχυρὰν ἐπαγαγόντες αὐτῷ κατ' ἐκείνους φημι: τὸν ἱερὸν λόγον, ὁ ἐστὶ ῥῆμα Θεοῦ, φησὶν ὁ θεὸς Ἀπόστολος.

Μετὰ τοιαύτης τῆς πομπῆς καὶ τῶν ἱερῶν θρηάμβων, καὶ τῶν ἐπικυκίων καὶ τῶν κρότων; καὶ τῶν παιδῶν ἐξήσαν ἐκείθεν οἱ μεγάλοι τοῦ Χριστοῦ καὶ στρατιώται καὶ στρατηγοί, καὶ τῆς αὐτοῦ Ἐκκλησίας ἀβραγαῖς; πρίβολοι, Γρηγόριον ἔχοντες ἐν μέσῳ τὸν φίλον, τὸν τοῦ λόγου τεχνίτην, τὸν κορυφαῖον καὶ προστάτην τῆς ἱερᾶς ἀγωνίας ἐκείνης, τὸν συγγράφει, καὶ ῥήτορα, καὶ σοφιστὴν τῶν τῆς εὐσεβείας δογμάτων, τὸν τῆς αἰρέσεως καὶ πάγια καὶ νῦν καταλυτὴν, τὸν ἐλεγχοῦ τοῦ σκότους, τὸν τοῦ ἀληθινοῦ φωτῆς διαπύουσαν διδάσκαλον τε καὶ κήρυκα, οὐ κτίειν ἐπὶ κεφαλῆς φέροντα, οὐδὲ στεφάνῳ χρυσῷ κτετὰ τινας τῶν ἀρχαίων ἀναδοῦμενον ταύτην, ἀλλὰ τοῖς ὀπερφεῖσι καὶ ἀποκρήρυτοις τοῦ Πνεύματος χαρίσμασιν ἀνωθεν ἐστεμμένον, καὶ τῷ φωτὶ τοῦ Πνεύματος; ὀπὲρ πάντα βασιλικῶν λίθων τε καὶ δῆμα περισσελλόμενον, καὶ κατακοσμούμενον ἀεράτως, καὶ στόμα θεολογίας, καὶ γλώτταν τῆς εὐσεβείας; καὶ τέμενος θεῶν δογμάτων, καὶ ὀργανον ἱερῶν λόγων, καὶ μύστην καὶ μυσταγωγὸν τῆς ἀληθινῆς καὶ πρώτης σοφίας, καὶ Πνεύματος καταγῶγιν ἱερὸν, καὶ πᾶν ὁ τι θεῖον καὶ ὀψήλιν παρὰ τῆς τῶν πιστῶν Ἐκκλησίας καὶ νομιζόμενον, καὶ λεγόμενον σὺν μεγίστῳ τῷ καὶ ἀπόρρητῷ τῷ θαύματι. Ἄπερ ὁ βέλτιστος ἀγνωσῶν Γρηγορῆς, εἶπ' ἐκὼν ὀπὲ τῆς λαμπρᾶς καθ' ἡμῶν ἐκείνης μανίας τε καὶ τοῦ φθόνου, εἶτε καὶ ἀκῶν, μετὰ τὴν ἀπὸ συνόδου σὺν ταῖς εἰαίροις αἰσχροῦν ἀναχώρησιν καὶ φυγῆν, τὴν ὄβου κωνῆν, ὁ φασιν, ὀποδόντες, καὶ μηδὲν τι εσφῶς ἔχοντες εἰδέναι τῶν κατ' ἀληθειαν πραττομένων, τὰ καταγέλαστα καὶ μηδεμίαν ὀπερβολῆν καταλείποντα ψεύδους καὶ φλυαρίας, ἐκεῖνα καθάπερ ἐν σπηγῇ τε καὶ δράματι, κλέκει τε καὶ συγκλύθει, οἰοῖται τὸ εἶς ἀμμου, κλέκων σχοινίον ἢ καὶ ὀνειροπολῶν ὡς ἐν μέθη τινί, καὶ μελαγχολίᾳ, καὶ κάρφ, καθὰ δὴ καὶ προῦφην, καὶ μηδὲ εἰδῶς ὁ λέγει, πρὸς μὲν τοὺς περὶ ὄν ὁ λόγος; οὐδὲν ὄντα, μεγίστην δὲ τινὰ τὴν ἀνοίαν, καὶ τὴν μανίαν, καὶ τὴν αἰσχύνην ὁμοῦ προσμαρτυροῦντα τῷ ταῦτα λογογραφούντι, ὡς μηδὲ λέγειν ἀκριβῶς, μηδὲ γράφειν ἐξείναι. Ὀς ἐν-

πρῶτως μάλα τοῖς συνεισι λογίζεσθαι δῆπου, ἅτις ἐξῆς περὶ δογμάτων καὶ θεῶν Γραφῶν τοῦ φων γράμματα καὶ συγγράμματα, τῆς αὐτῆς ἀοὶ κεραμείας.

Ἰν καὶ περὶ τῶν εὐγενῶν ἐκείνων γυναικῶν κερῶν τι τῷ λόγῳ διαλαβεῖν, ἀ; αὐτὸς ἐφης ἐς ὁμῶν, καὶ ἀποικους διὰ τὴν εὐσέβειαν γε-
λαι, ἀς καὶ ταῖς Χριστοῦ μυροφόροις ἀκαταλ-
καὶ ἀναρμόδιως πάντῃ παρέβαλες, περὶ τε
ἡν πόλεων, καὶ τῆς μάχης, καὶ τῆς τῶν ἐθνῶν
εχθρῆς κατ' ἀλλήλων ἐπαναστάσεως, καὶ
αξίας, κατὰ σοῦ μᾶλλον ὄντων, καὶ τοῦ οὐ
ἴ, ἀλλ' οὐ κατὰ τῆς Χριστοῦ Ἐκκλησίας, καὶ
ρθῆς δόξης, καὶ ὧν αὐτὸς ταῦτα προφέρεις
ἀχαιμενιδῶν δηλαδὴ καὶ τῶν ἐκ τῆς Ἄγαρ.
γὰρ δὴ κἀκεῖνοι τῇ Χριστοῦ προφέρουσιν
ῖοντες Ἐκκλησίᾳ, τὸ τοῦ οἰκείου ψευδοπροφή-

του κράτος καὶ τὸν πλατυσμὸν, καὶ τὸν πλοῦτον ἐν-
τιθέντες ταῖς δυσπραγίαις, καὶ τῇ ταπεινώσει τῇ
ἡμετέρῃ, καὶ τὸν θεὸν οἰόμενοι κακῶς σὺν ἐκείνοις
μεθ' αὐτῶν ἔχειν, ἀγνοοῦντες ὡς Ὁ κόσμος ἅπας
ἐν τῷ ποτηρῷ κεῖται, καὶ οὐ Κρεῖσσον εἰς ποίῳν
τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ ἢ μύριοι παράνομοι, καὶ ἐτι
'Ἐν τῷ κόσμῳ θλίψιν ἔξετε, καὶ, Εἰ ἐμὲ ἐδίωξαν,
καὶ ὑμᾶς διώξουσιν, καὶ τὰ τοῦτοις προσόμια,
πρὸς τῆς αὐτοαληθείας Χριστοῦ τοῖς οικείοις μαθη-
ταῖς, καὶ δι' ἐκείνων ἡμῖν εἰρημνία. Ἐνηθτοιγαρ-
οῦν καὶ σὲ σὺν ἐκείνοις ἐξελέγηται πλατύτερον, ὅπερ
ἔφη, ἵπειθὴ καὶ ταυτὰ καὶ φρονῶν καὶ γράφων
ἐκείνοισι καθ' ἡμῶν ἐάλω; ἐν τούτῳ τῷ μίρει· ἀλλὰ
τὸν κόρον καὶ τὰ περιττὰ φεύγων ὁ λόγος· ἐνταῦθα
τόγε νῦν εἶναι τῶς τὸν δρόμον σῆσαι, τοῖς ἀναγ-
καίοις αὐθις αὐτὸν διδοῦς ἀναγκαίως, καὶ περὶ ὧν ὁ
σκοπὸς ἡμῖν προηγουμένως τοῦ λόγου.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ

ΠΡΟΣ ΤΟΥΝ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΕΥΣΕΒΕΙΑΣ, ΚΑΙ ΤΟΥ ΙΕΡΟΥ ΤΑΥΤΗΣ ΤΟΜΟΥ,

ΔΕΥΤΕΡΟΝ ΔΙΑΛΟΓΟΝ ΤΟΥ ΦΙΛΟΣΟΦΟΥ ΓΡΗΓΟΡΑ,

ΛΟΓΟΣ ΑΝΤΙΡΡΗΤΙΚΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ

Περὶ διαφορῆς οὐσίας θείας καὶ ἐνεργείας.

Ἐργῶδες μέντοι πάνυ καὶ χολεπὸν, ὡ
καὶ φιλόχριστε βασιλεῦ, τὸ τοῖς λό-
γῆς δυσσεβείας ἀντιπεζάγειν λόγον, καὶ τὴν
ἰαν ἐπιστρατεύειν τῷ ψεύδει, καὶ τὴν τῶν
ρων θεολογίαν κατὰ τῆς πολυκεφάλου ταυ-
βλασφημίας ἐπλήξειν. Ἰὸ τε γὰρ ψεύθος αὐ-
εὐφώρατον, καὶ δι' αὐτὸ γὰρ τοῦτο καὶ εὐ-
ρεπτον κἂν πολλοὺς τινὰς περιβάλλεται κύ-
, καὶ συχνὰ τὰ τῆς ἀληθείας προσωπεῖα προ-
αι, καὶ ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος, ἢ φησι τὰ πεπτά λό-
ῶν τε καὶ ἐνεργῆς, καὶ τομώτερος ὑπὲρ πᾶσαν
ραν βίαιον, δεικνύμενος ἀκρι μερισμοῦ ψυ-
πνεύματος, ἀρμῶν τε καὶ μυελῶν, καὶ κριτι-
νθυμῆτων καὶ ἔνοιων καρθίας, ὅπερ οὐ καὶ
ὄν τοῖς θεολόγοις ὁ λόγος. Οὐ τοῦτο τοιγαρ-
ῆς ἔφη, ἐργῶδες, οὐδὲ χαλκῶν ἐξανύσαι, ἀλλ'
καὶ δυσχερὲς τι καὶ πρόσπαντες ἐς τὰ μάλιστα,
αὐτῆν ἀταξίαν καὶ σύγχυσιν λόγων, καὶ ψεύ-
καὶ συκοφαντίας ἐσὼν οὕτως ἀναιδῆ, καὶ συν-
καὶ ἐπᾶλλον, τὸ γὰρ τῶν λοιδοριῶν καὶ
ἰβρων αἰσχρὸν τε καὶ ἀκρατὲς, καὶ ὡπερ ὅπερ
νικῆς τινος ἐνεργείας ἐκθεδαχθευμένον, καὶ με-
; παρήμι λέγειν νῦν, τὸ γοῦν ἐκεῖνα πρὸς τάξιν
καὶ ἀκολουθίαν τῷ λόγῳ μετενεγκεῖν, καὶ τίσι
νταιπεῖν εὐρεῖν, ὡς λέγειν τι, καὶ ἀντιλέγειν τῷ
ληθείας ὅπωςδῆποτε λόγῳ δοκούσι, τίνα δ' ἐκ-
αὶ τοῦ λογικοῦ τουτουῖ σταδίου τε καὶ τῆς ἀγωνίας
χριστιανίας, καλῶτέραν τε; ἐρίῳ κατὰ τὸν ἐπίνοτον,
οὐ γαλεπὸν τι καὶ βίαιον, καὶ πορθμῆς Σικε-
ἐντικρῆς; Διὸ καὶ τῶν μακρῶν ἐκείνων δρόμων
κρηθρόμων, καὶ τῆς συχνῆς ἀφέμενοι φλυαρίας,
ἀνάγκαστα, καθόσον οἶόν τε, τὴν λόγον τρέφωμεν.

Τὶ δ' ἂν ἄλλο τῶν ἀναγκαίων εἴη, καὶ προῦργου,
ἢ τὸ τοῖς κεφαλαίοις κατὰ μέρος ἐπεξελεῖν αὐθις
ἐκείνου τοῦ τῆς εὐσεβείας ἱεροῦ τόμου, καὶ συνάψαι
μὲν ἐκείνοις τὰ παρὰ τῆς ἱερῆς τότε συνόδου, κελῶς
ἐκ τῆς θείας Γραφῆς, καὶ τῶν θεολογικῶν καὶ
πᾶτρικῶν συντεθέντα λόγων, κἀκίστα δ' ὑπὸ τοῦ
κακῶς ἀντικειμένου τουτουῖ διασπαρχθέντα, καὶ
τῆς ἀρμονίας τε καὶ τῆς συναφείας διαφυχθέντα,
προσθεῖναι δὲ καὶ τῇ ἐξηγήσει παρὰ τῆς θείας Γρα-
φῆς αὐθις φημι καὶ τῶν αὐτῆς ἐξηγητῶν τε καὶ θεο-
λόγων, καὶ πλατύτερον ἐπεξεργάσασθαι καθόσον οἶόν
τε; ἵπειθὴ καὶ τοῦτο καθ' ἡμῶν ὁ φιλόσοφος οὐτοσὶ
καὶ διαλεκτικὸς ἐν ἐκείναις ταῖς λοιδορίαις προφέ-
ρσαι, μὴδὲ ἐπεξεργάσασθαι εἰδέναι τὰ πρότεθέντα,
ἀλλ' ἕτερα μὲν, ὡς ἐκεῖνός φησι, τὰς πρῶτασεις
ἡμῶν εἰσάγειν, ἀλλως δὲ συμπεραίνειν ὅπ' ἀμαθίας·
μὴδὲ αὐτὸ τοῦτο δυνάμενος συνιδεῖν, ἢ καὶ κατ' οὐρ-
γῶν ἐκόντι, καὶ διαστρέφων, ὡς οὐ λογογράφειν,
ἀλλὰ τομογράφειν μᾶλλον τότε προῦκειτο τῇ τῶν
Πατέρων συνόδῳ, ὅπερ ἐστίν, οἶμαι, τὸ συντετημέ-
τως ἐκιδόναι, καὶ ὅσον ἐρίζεσθαι τὰ διὰ μακρῶν ἄ-
ληθέντα καὶ γραφέντα πολλάκις.

Καὶ εἰ βοῦλει, φιλόσοφε, πρὸς ἐκεῖνον ἀν εἴποιμι,
καὶ αὐτοὺς σοι παρελθόντες τοὺς πολλοὺς καὶ κελῶς
ὕποδειξομεν λόγους, καὶ τὰ βιβλία τὰ πρὸς τοὺς
σοὺς ἐταίρους τε καὶ κρηθητῆς οὐκ ἀγεννῶς συντε-
θέντα πάλας, καὶ ὅφει, καὶ ἀκούσεις ἐπεξεργασίῳν
πλήθος, καὶ συλλογισμῶν ἀνάγκην, καὶ κατασκευῆν,
καὶ κράτος, καὶ ἰσχὺν λόγων, μετὰ τοῦ Πνεύματος
τῆ τοῦ Πνεύματος καλῶς βεβαιούντα, καὶ πᾶσαν
αἰσχιστὴν αἵρεσιν καὶ κρηθοξίαν, ὡς καλᾶμιν πο-

ρὸς ῥύακας εἰς τέλος ἀποταφροῦντα. Ἄλλα πῶς ἂν ἐκείνοις αὐτὸς μετὰ τῆς γιγνομένης ἀληθείας προσέσχε, ὁ μὴδ' αὐτὸν τουτονὶ τὸν ἱερὸν φημι τῆς συνόδου τόμον ἀναγνοῦς ὑγιῶς καὶ ἀπαίστως, ἀλλὰ σπαρδῆας, καὶ κατατεμῶν, καὶ τῆς συναφείας τὸ πλείστον, ἢ καὶ τὸ πᾶν, πλὴν ὀλίγου γέ τινος, ἀφελόμενος, ὡς προϊόντας μετὰ μικρὸν δείζομεν; Ὁ μὲν οὖν κατὰ τ.ῦ τῆς εὐσεβείας ἔρου τοιαῦτα τετολημῶς ἀνακαλυμμένη τῇ κεφαλῇ φασί, καὶ δίχα παντὸς ἐρυθήματος, κατὰ τῶν ἱερῶν ἐκείνων μερῶν τε καὶ σπαραγμάτων τοῦ τῆς εὐσεβείας ἔρου χωρεῖ, διωγμούς καὶ καθείρξεις, καὶ δημεύσεις, καὶ φόβους ἀναπλάττων, τὰ μηδαμῶς ὄντα, καὶ πρὸς τοῦτοις ὡς ἐν σκηπῇ καὶ δράματι μύστην τινὰ καὶ φλιον ἄωρὶ νυκτῶν ψευδῶς εἰσάγων πρὸς ἑαυτὸν, τὰ τοῦ ἱεροῦ τόμου ῥήματα δῆθεν ἐπιδιδόντα, καὶ πρὸς ἀντιλογίαν, διαστροφήν δὲ καὶ συκοφαντίαν μᾶλλον εἰπεῖν ἐκείνων παρακαλοῦντα, καθὼ δὴ καὶ φθάσας ὁ λόγος ἐδήλωσε, τόμον, ὃν ἐκείνοι φθάσαντες ἔσχον ὅλον παρ' ἑαυτοῖς, καθάπερ δὴ καὶ ἡμεῖς.

Ὁ γὰρ τῷ τῆς ἀληθείας ἡρώματος ἀντιλέγειν οὐτως ἄλογον, μαινόμενος μὲν ἀκρατῶς, καὶ σπαρδῆζων κατ' αὐτοῦ καὶ ἡμῶν, πρὸς δὲ τὴν ἰσχυρὴν ἐκείνου μὴδ' ὄντι ἐθέλει μὴδὲ χᾶναι δυνάμενος, πρὸς τὰ κατατηθέντα διαγωνίζεται μέρη, παρακερδαίνειν μάτην ἐντεῦθεν οὐόμενος, καθάπερ ἐπὶ τῶν στρατοπέδων, οἱ ταῖς μὲν φάλαγγι τῶν πολεμίων δι' ἀδυναμίαν προσβάλλειν κατὰ μέτωπον παραιτούμενοι, τοὺς δὲ καθίνα, καὶ σύνδου μᾶλλον λοχῶντες, ἢ καὶ τοῖς οὐραγοῖς ἀνάνδρωσ; ἐπιτιθέμενοι. Ἐγὼ δ' εἰ μὲν ἔωρων ἐκείνον, πρὸς ἔπο; τι λέγειν ὄλω; δοκοῦντα, καὶ λόγοις οἰστισινοῦν καὶ νημάσι, κατὰ τοὺς αὐτοῦ μυσταγωγούς τίως ἐκείνους, τοῖς ὑγιεῖσι τῆς εὐσεβείας ἀντιλέγοντα δόγμασι, οὐκ ἂν οὐδὲ αὐτὸς ἀπώκησεν πρὸς τὸ μῆκος τοῦ λόγου, τῇ ἀληθείᾳ κατὰ τοῦ ψεύδους ὡς ἂν οὐδὲσ; αὐ χρώμενος· ἐπεὶ δὲ ῥημάτων ἄλλως ἔχλος ἐκείνα, καὶ συρφετός, καὶ σύγχυσις ἀντικρυς, καὶ οὐδὲν ὑγιές, τοῦτό μοι δοκεῖ ποιητέον εἶναι, καθὰ δὴ καὶ προῦφην, προθεῖναι μὲν καὶ συναγαγεῖν εἰς ἔν, καὶ τὴν γιγνομένην ἀρμονίαν τε καὶ τὴν τάξιν ἀποδοῦναι τοῖς τοῦ ἱεροῦ τῆς εὐσεβείας ἔρου κεφαλαίοις εἰς ἐκτὰ τοῖς πᾶσιν ἀριθμουμένοις, οἷς καὶ οἱ τοῦ φιλοσόφου δῆπουθεν πολεμεῖν προσποιούνται λόγοι. Ἐῖτα καὶ τὴν ἀνάπτυξιν, καὶ τὴν ἐργασίαν, ἐκ τῶν τοῦ Πνεύματος λόγων ἐπιναγκῶν, καθ' ὅσον ἂν αὐτὸ παράσχοι τὸ Πνεῦμα, τοὺς τε γραφικούς καὶ πατρικούς εὐσεβῶς λόγους διεκρινῆσαι, οὐ; ἐκείνος κακῶς ἐξηγουόμενος διαστρέφει, καὶ οὕτω πρὸς τοὺς ἐκείνου λόγους καὶ τὰ τῆς διανοίας γεννήματα, καὶ τὰς ἀντιλογίας τε καὶ συκοφαντίας τὰς ἐφ' ἑκάστῃ δηλαδὴ κεφαλῇ χωρῆσαι, καὶ δεῖξαι μὴ μόνον οὐκ ἀληθεύοντα τὸ παράπαν, σὺν θεῷ δὲ ὁ λόγος, ἀλλὰ καὶ σύκοφαντοῦντα, καὶ βλασφημοῦντα, καὶ κατὰ πάσης ἰστάμενον ἀναίδην τῆς ἱερᾶς τῶν ἁγίων θεολογίας, καὶ αὐτοῦ δὲ φημι τοῦ τῶν ἱερῶν θεολόγων ἐνός, καὶ μόνου Πατρὸς τε καὶ καθηγητοῦ Χριστοῦ, κατὰ τὸν αὐτοῦ τοῦτον λόγον. Καὶ δὴ ὁσιεῖον ἔπαρ ἔφην ἐκείνα.

Μετὰ τὴν ἑκταίαν κ. τὰ β' ἡν τε καὶ καταστροφήν

τῶν τὰ Βαρλαάμ καὶ Ἀκινδύνου φρονούντων ἐπὶ τῆς ἱερᾶς ἐκείνης συνόδου, ᾗσιν ἐπὶ λέξεως ὁ τοῦ τῆς ἱερᾶς τόμος οὕτως· εἰ τῶν δὲ διαφερομένων καὶ ἐπι ἀνιάτως ἐχόντων, ἔδοξε δίκαιον σύνοδον ἐτέραν πάλιν συγκροτηθῆναι, ὥστε δι' ἐξετάσεως φανερωτέραν γενέσθαι περὶ τῶν προβεβλημένων τὴν τῆς εὐσεβείας ἀλήθειαν ἐκ τῶν τοῖς ἁγίοις τε θεολογημένων. Καὶ δὴ γενομένης, τῶν ἐτεροδοξούντων ἀπαμῆσαι μὴ βουληθέντων, ἀλλ' ἀπειπόντων τοῦτο καθάπερ, ὁ εὐσεβέστατος ἐκέλευσε βασιλεὺς, πολλῶν δογματικῶν κεφαλαίων προβεβλημένων εἰ; ζήτησιν.)

εἰ Πρώτου μὲν, εἰ ἔστιν ἐπὶ Θεοῦ θεοπρεπῆς διάκρισις οὐσίας καὶ ἐνεργείας· ἔπειτα διακρίσεως ἀφανείσεως, πότερον ἢ ἐνέργεια αὕτη κτιστὴ ἐστὶν, ἢ ἀκτιστος· τρίτον δὲ, εἰ γε ἀκτιστος ἀποδειχθεῖ ἢ θεοπρεπῆς αὕτη ἐνέργεια, πῶς ἂν τις ἐκρύγοι τὴν μὴ παρὰ τοῦτο σύνθετον τὸν Θεὸν εἶναι νομίζειν, ἕως ἢ ἐτεροδοξοῦντες προσφέρειν τολμῶσι τῇ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ· τετάρτου δὲ, εἰ γε ἢ φωνῇ τῆς θεότητος οὐκ ἐπὶ τῆς οὐσίας μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς θείας ἐνεργείας παρὰ τῶν θεολόγων ἔμνηται. Ἐκ τούτου γὰρ τὴν τῆς διθείας ἀμορφίαν τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ καταχέουσιν οἱ ταύτης πολέμιοι· πέμπτου δὲ, εἴπερ οἱ θεολόγοι κατὰ τι τὴν οὐσίαν τῆς ἐνεργείας ὑπερκεῖσθαι φασιν, ἐπεὶ καὶ τοῦτο τοῖς ἐναντιουμένοις ὑπὸ μέψιν τελεῖ.)

εἰ Καὶ λοιπὸν εἰ Θεοῦ μετεχομένου, πότερον κατὰ τὴν οὐσίαν ἢ μετοχῇ, ἢ κατὰ τὴν ἐνέργειαν.

εἰ Ἐποσούτων προκειμένων ἡμῖν ζητημάτων ἀρτίως, οὐ χρὴ περὶ πάντων Θεοῦ ποιεῖσθαι τοὺς λόγους, γένοιτο γὰρ ἂν οὕτως ἢ τοῦ ζητουμένου κατάληψις οὐδαμῶς ἀκριβῆς, οὐδὲ κατὰ τὴν ἡμετέραν προθεσίαν, ἀλλὰ περὶ ἑκάστου ἰδίᾳ διαλαθόντες, ἐφ' ἑτέρων ἤδη χωρῶμεν, ὀηγοῖ; ἀπλανεῖσι χρώμενοι τοῖς σκοποῖς θεολόγοις.)

εἰ Καὶ πρῶτον, εἰ δοκεῖ, περὶ τοῦ πρώτου λόγου μὲν. Ἄρ' ἔστι θεοπρεπῆς ἐπὶ Θεοῦ διάκρισις οὐσίας καὶ ἐνεργείας, ἕως τοῖς διαφερομένοις ἀκρίβηται, πολλὰ τε ἄλλα ἄτοπα, καὶ πολυθεῖαν ἐκ τούτου εὐαγγεῖν οἰομένοις, ἢ ταυτὴν πάντη καὶ ἀδιάφορον;

εἰ Καὶ μετὰ μικρὸν, εἰ καὶ θεολόγων, φησὶν, ὡς ἔχουσιν περὶ τούτων γνώμη, εἰς ἐπήκουσιν πάντων ἀναγνωθῆντων, ἀπεδείχθη, ὅτι οἱ μὴ μετὰ τοῦ ἡνωμένου καὶ τὸ διακεκριμένου τῆς θείας οὐσίας καὶ ἐνεργείας πρεσβεύοντες θεοὶ τὲ εἰσι, καὶ πολλοὶς ἀτόποις ἑαυτοῦ; περιβήλουσι.)

εἰ Κατὰ γὰρ τὸν μέγαν Διονύσιον, τὸ μηδαμῆς δύναμιν ἢ ἐνέργειαν ἔχον οὐτε ἔστιν, οὐτε τί ἐστ. οὐτε ἔστι παντελῶς αὐτοῦ θείας, οὐδὲ ἀφίρειται. Τὸ δὲ ἔχον, οὐ ἔχει κατὰ τι πάντως διαφέρει. Εἰ οὐκ ἔστι διαφορὰ τις θείας οὐσίας καὶ ἐνεργείας, οὐκ ἔστιν ἔχειν τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ ἐνέργειαν. Τὸ δὲ μὴ ἔχον ἐν ῥ' γε: αν ἀνενέργητόν ἐστι, τὸ δὲ ἀνενέργητον κ. λ. ἀνυπαρκτόν.)

εἰ Τοῦ δὲ Σεφοδρου Δαμασκηνοῦ γράφοντος, Ἐργον μὲν θείας φύσεως ἢ προαιώνιο; γέννησις, ἔργον ἢ θείας θελήσεως ἢ κτίσις· καὶ τοῦ ἁγίου Κυριλλου, Τὸ μὲν ποιεῖν ἐνεργείας ἐστὶ, φύσεως δὲ τῆς γενέσεως,

φύσις δὲ καὶ ἐνέργεια οὐ ταυτὸν· οἱ ἀδιάφορον εἶναι λέγοντες τὴν θεῖαν οὐσίαν, καὶ τὴν θεῖαν ἐνέργειαν, ἐπειδὴ κατ' ἐκείνον τῆς φύσεως ἔστι τὸ γεννῆναι, ἔστι δὲ κατ' αὐτοὺς ἀδιάφορος τῆς φύσεως ἡ ἐνέργεια, ἔστιαι κατ' αὐτοὺς καὶ τῆς ἐνεργείας τὸ γεννῆναι, καὶ οὕτω τὰ ποιήματα ἔσονται γεννήματα ἀΐδια, ὡς ἐκ τῆς θείας φύσεως ἔντα. Ἐπεί δὲ πάλιν τῆς ἐνεργείας ἔστι τὸ ποιεῖν, ἡ δὲ φύσις ἀδιάφορος τῇ ἐνεργείᾳ κατ' αὐτοὺς, τῆς φύσεως ἔστιαι τὸ ποιεῖν. Καὶ οὕτω κατ' αὐτοὺς τὰ ἐκ τῆς φύσεως ἔσονται ποιήματα. » Καὶ τοιαῦτα μὲν τὰ τοῦ σκεπτοῦ τόμου.

Ὁ δὲ Γρηγόριος, τοῦτοις αἰσχυρῶς πᾶν καὶ ἀδόξως ἐπιφυσόμενος, καὶ παρεξηγεῖσθαι καὶ διαστρέφειν ἐπιχειρῶν, νῦν μὲν διὰ τοῦ τῆς συνόδου τότε προεστηκότος, καὶ τῶν ἱερῶν ἀγώνων τε καὶ δογματικῶν ἐξάρχοντος, Γρηγορίου φημι τοῦ πᾶν, τοῦ τῆς μεγάλης Θεσσαλονίκης, μᾶλλον δὲ δι' ἐκείνης τῆς Χριστοῦ καθολικῆς Ἐκκλησίας κοινῶς φωστῆρος, νῦν δὲ καὶ διὰ πάσης ἡμεῖς τῆς τῶν Πατέρων ἐκείνης συνόδου πλειεστην ἡσθη τὴν συκοφαντίαν τε καὶ τὴν βλασφημίαν κατὰ τῶν ἱερῶν ἡμεῖς διδασκάλων καὶ τῆς ὀψήλης καὶ ὑπερφυστοῦ τοῦ Πνεύματος θεολογίας ἔχει, ὡς περ εἰς τοῦτο τάξας ἐπίτιδες αὐτὸς ἑαυτὸν, καὶ τοῦτ' αὐτὸ καινὴν ἔμπορίαν γήρως ἰσχύου καὶ κενῆς φιλοσοφίας πεποιημένος, τὴν τῶν ἁγίων καὶ ὑπερφυσίων φημι καταδρομὴν καὶ χλευσὴν, καὶ ἀκόλαστον καὶ τολμηρὸν ὕβριν, οἷ' ἀνεπεξίειναι νῦν, καὶ τοὺς πρόποντας ἐπάγειν ἐλίγχνους τὸ συνεχὲς διακείμενα τῶν ἱερῶν ἐκείνων ἐλίγχνων καὶ λόγων τοῦ προτεθέντος συνοδικοῦ τόμου, καὶ ἀκαιρὸν πως, καὶ οὐδὲ συγχύσειως ἐκτός εἶναι νομίζω. Διὸ καὶ τῆς ἀκολουθίας ἐχόμενοι τῶν προλαβόντων καὶ αὐθις, καὶ μάλιστα διὰ τοῦτον τὸν συκοφάντην, ὃς τὰς μακρὰς ἐκείνας λοιδορίας κατὰ τῆς συνόδου συνεῖρων, κάκεινα τοῖς ἄλλοις προστίθῃσιν, ὡς οὐδὲ λέγειν, οὐδ' ἐπεξεργάζεσθαι τοπαρᾶπιν ἴσμεν τὰ προτεθέντα, οὐδὲ γε τοὺς τῆς Ἐκκλησίας θεολόγους καὶ διδασκάλους εἰς μαρτυρίαν τῶν οἰκείων λόγων εἰσάγειν, ἀλλὰ κομπάζειν μὲν εἰς πᾶντας ἁγίους, ὀνόματι μόνῃ προβεβλημένοι, παράγειν δὲ τὰς ἀληθείαις οὐδέναις, μηδὲ γὰρ εὐπορεῖν ὄλω; τοιοῦτων· διὰ δὲ ταῦτα πάντα, καὶ τὸ τὸν λόγον τῆς ἀληθείας εὐθῆ, καὶ ἀσύγχυτον καὶ εἰλικρινῆ, καὶ παρ' ἡμῶν τοῖς ἐντεταχμένοις πᾶσι προκείσθαι, καθὰ δὲ καὶ φάσας ἀνωθεν κοινῆ παρὰ τῆς κοινῆς τῶν Πατέρων προὔτιθη συνόδου, ἐπὶ τὸ συνεχὲς καὶ τὴν ἀρμονίαν ἀνακτεῖν αὐθις τὸν λόγον. Τί γοῦν ὁ ἱερὸς αὐθις τόμος; ἢ τοῦ ἁγίου Κυρίλλου, φησὶ, καὶ πάλιν γράφοντο; ἐν τῷ δευτέρῳ τῶν πρὸς Ἑρμείαν διαλογικῶν, πρὸς δὲ τούτοις ἄπασιν πεποιηθῆσθαι φάμεν ἐξ ἐνεργείας Θεοῦ πῦρ τε τὸ καυστικόν, καὶ μὴν καὶ τὸ ὕδωρ διαφύχειν εἰδὲς, οἱ ταυτὸν, καὶ ἀδιάφορον οὐσίαν καὶ ἐνέργειαν εἶναι λέγοντες, ἐκ τῆς τοῦ Θεοῦ οὐσίας τὸ τε ὕδωρ, καὶ τὸ πῦρ λέγειν ἀναγκασθήσονται. Καὶ οὕτω καὶ τῆς Ἑλλήνων πλάνης ἡ νῦν κακοδοξία χείρων κειθέστηκεν, εἴπερ ἀκείνοι μὲν τὴν λογικὴν μόνην ψυχὴν ἐκ τῆς οὐσίας

Α τοῦ Θεοῦ εἶναι ἐνόμισαν, αὐτοὶ δὲ γε καὶ τὰ ὕλικὰ ταῦτα καὶ αἰσθητὰ σώματα·

ἢ Ἄλλὰ καὶ τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ ἡμῶν ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίῳ, Ἐγὼ καὶ ὁ Πατήρ ἐν ἑσμίν, εἰρηκότος, ὁ θεὸς Χρυσόστομος ἐν ἐμίλιᾳ ἐξηκοστῇ τετάρτῃ τῆς εἰς τὸ τοιοῦτον Εὐαγγέλιον ἐρμηνείας, τοῦτο διασαφῶν τὸ ῥητὸν, κατὰ τὴν δύναμιν ἐνταῦθα φησὶν εἰρησθαι αὐτό. Καὶ γὰρ περὶ τούτου ἦν ὁ λόγος ἄπας αὐτῷ. Εἰ δὲ ἡ δύναμις ἡ αὐτῆ, εὐθὺς δὲ καὶ ἡ οὐσία. » Καὶ μετὰ βραχέα, « Οὐδὲ γὰρ ἔστιν ἄλλη δι' ἄλλης οὕτε οὐσίαν, οὕτε δύναμιν μαθεῖν. » Καὶ πάλιν ἐν τῷ αὐτῷ Εὐαγγελίῳ τοῦ ἀποστόλου Φιλίππου εἰπόντος, Κύριε, δεῖξον ἡμῖν τὸν Πατέρα, καὶ ἀρκεῖ ἡμῖν, ὁ θεὸς οὗτος Χρυσόστομος ἐν τῇ αὐτῇ ἐμίλιᾳ, « Ἴδωμεν, φησὶ, τί ὁ Φιλίππος ζητεῖ ἰδεῖν· ἄρα τὴν σοφίαν τοῦ Πατρός; ἄρα τὴν ἀγαθότητα; Οὐχί, ἀλλ' αὐτὸ τί ποτὲ ἔστιν ὁ Θεός, αὐτὴν τὴν οὐσίαν. » Καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς τὸ ἀποστολικὸν ῥητὸν ἐξηγούμενος τῆς πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολῆς, τὸ λέγων, Τὸ γὰρ φρόνημα τῆς σαρκὸς θάνατος, τὸ δὲ φρόνημα τοῦ πνεύματος ζωὴ καὶ εἰρήνη, « φρόνημα εἶπε σαρκὸς τὴν φρακίαν, φησὶ, καὶ φρόνημα πνεύματος τὴν χάριν τὴν δεδομένην, καὶ τὴν ἐνέργειαν τὴν τῇ προαιρέσει κερνωμένην τῇ χρηστῇ, οὐδαμῶς περὶ ὑποστάσεως ἐνταῦθα καὶ οὐσίας διαλεγόμενος. » Καὶ αὐθις ὁ αὐτὸς Χρυσόστομος ἐν τῷ λόγῳ ᾧ ἐξηγεῖται τὸ, Θεὸς τὴν χεῖρ σου ἐκπὸ τῶν μηρῶν μου, καὶ δημοσον, τάδε κατὰ λέξιν φησὶ· « Λυχνία ἦν ἀνθρώπος ἡ σάρξ ἡ δεσποτική, ἢ τοῦ ἁγίου Πνεύματος τὰς ἐλλάμψεις ἐπαπλαστοῖν χάριτι δέξασα. Ἐξελείψεται, γὰρ φησὶν Ἡσαίας, ῥάβδος ἐκ τῆς ρίζης Ἰεσσαί, καὶ ἀνθος ἐξ αὐτῆς ἀναθήσεται, καὶ ἐκπαυύσεται ἐκ' αὐτῶν Πνεῦμα Θεοῦ, ποῖον; Τὸ πολυμερὲς; τὰς ἐνεργείαις, καὶ πολὺ τῆ φύσει. Ἐπαναπαύσεται Πνεῦμα Θεοῦ. Ἐνταῦθα τὴν οὐσίαν ἐρμηνεύει. Τὸ δὲ ἐπαγόμενον τὰς ἐνεργείας τοῦ Πνεύματος λέγει, Πνεῦμα Θεοῦ, Πνεῦμα σοφίας καὶ συνέσεως, Πνεῦμα βουλῆς καὶ ἰσχύος, Πνεῦμα γνώσεως καὶ εὐσεβείας, Πνεῦμα φόβου Θεοῦ, τὰς ἐπὶ τὰς χάριτας τοῦ ἁγίου Πνεύματος τὰς ἐκπαυύσας ἐν τῷ σώματι τῷ δεσποτικῷ, ἐκείνας σχηματίζου ἐν τύπῳ ἐκταλύχων. » Καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς θεὸς Χρυσόστομος, ἐν τῷ περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος λόγῳ, « Οὐ πάντα, φησὶ, τὰ χαρίσματα λαμβάνει τις, ἵνα μὴ τις τὴν χάριν φύσιν εἶναι νομίσῃ. »

ἢ Ἦκουσας, ὦ φιλόσοφε, διαφορὰν οὐσίας θείας, καὶ δυνάμειος τε καὶ ἐνεργείας, οὐ κάτωθεν καὶ ἀπὸ γῆς, ἀλλ' ἐξ αὐτῶν τῶν οὐρανῶν ἀντικρυς, δι' εὐαγγελιστῶν τε καὶ ἀποστόλων, καὶ τῶν τούτους ἐξηγουμένων ἱερῶν Πατέρων καὶ θεολόγων, ἐξαισιῶν τι καὶ λαμπρῶν ἀστράπτουσας, καὶ δαδουχοῦσαν πᾶσαν ἡμεῖς τὴν Χριστοῦ Ἐκκλησίαν, ὡς ἐξ ἀνατολῶν εἰς θυμὰς διαδιδόσθαι τὰς ὑπερφυσίαις; καὶ ταύτης ἀκτίνας, οὐδὲν ἀλαμπές τε καὶ σκοτεινόν, οὐδὲ σκολιόν τι καὶ στραγγαλιώδες καὶ γρίφον ἐν ἑαυτῇ φέρουσαν, ἀλλὰ πάντα προτιθεῖσθαι εὐθέως τοῖς νοοῦσι κατὰ τὸν παροιμιακὸν φημι λόγον, καὶ ὀρθῶς τ.Ι.; εὐρίσκουσι χάριν; Καὶ εἰ πρὸς τὴν ἀστραπὴν ταυτηνί, μᾶλλον δὲ τὸν ἱερὸν ἂν εἰποιμι τῆς θεολο-

γιας ἤλιον, ἀντιβλέπειν τε καὶ ἀντιλέγειν ἰσχυεῖς ἄλλως, διὰ τὴν μὴ κατὰ πρόσωπον ἀσχιάρδαμυκτι πρὸς τὰς λαμπράς; ἐκείνας καὶ ὑπερκοσμοῦς ἔστις ἀκτινας, καθὰ δὴ καὶ τοὺς ἀετοὺς τοὺτους φασὶ ταῖς ἡλιωκαῖς ἀκτεῖσι τὰ τέκνα προσάγειν, καὶ οὕτω τῶν γνησίων διακρίνειν τὰ νόθα, ἀλλὰ πρὸς μὲν ἐκεῖνα γλαυκῶς ὀφθαλμοῦς ἢ νυκτερίδος ἀντικρυς φέρεις, πρὸς δὲ τοὺς παρηλίους, ἢ καὶ τὴν τῆς σελήνης; παρὰβλέπων, οικειότερον εἰπεῖν μᾶλλον, ἢ βλέπων, ἀγλῶν τινα, καὶ σκότος, καὶ βαθεῖαν ὀμίχλην καταψύδεσθαι τολμᾶς τοῦ νοητοῦ ἐκείνου ἡλίου, τὰ τῆς σῆς δηλαδὴ ψυχῆς τε καὶ διανοίας ἀλλόκοτα πᾶθη, ὅφ' ὧν ἐλευνόμενος ὡς μὴ ὠφελος χάριστα, καὶ ἐν νυκτὶ πονήραν ἐσχηκῶς ἐλπίζα κατὰ τὴν μακάριον εἰπεῖν Ἰησοῦαν, καὶ τῷ ψεύδει κατὰ τὸν αὐτὸν αὖθις εἰρη-
B κῶς, καὶ αὐτὸς σκεπασθῆσεσθαι, τὰς καταγελάστους ἐκείνας ἑνοτάσεις, καὶ τὰ τῶν σὺλλογισμῶν εἰδωλά, καὶ τὰς κοινὰς τῶν θεολόγων παρεξηγήσεις, καὶ τὴν δ' ἀκενον ἔριν, καὶ τὴν ἀδολεσχίαν συνειρεῖς, τὸ ἐξ ἔμμου πλέκων σχοινίον, καὶ τῆς σκιδᾶς κατατρέχων τῆς σῆς, καὶ καινὸν τι παράδειγμα καὶ συμφορὰν ἀντικρυς τῇ τῶν πιστῶν Ἐκκλησίᾳ παρεσάγων τὰ σ, πρὸς δ' καὶ παιδίων ἠρυθρίασεν ἂν;

Ἄλλὰ πρὸς μὲν ἐκεῖνα, καθὰ προφῆην, ὕστερον Θεοῦ δηλαδὴ λόγον διδόντος κατὰ μέρος ἐροῦμεν· νῦν δὲ ἐπι τὴν ἀκολουθίαν, καὶ τὸν ὄρον τῆς εὐσεβείας στρέψον ἡμῖν αὖθις τὸν λόγον, καὶ τὰ λέγοντα τοῖς φθάσαι προσθετέον. Οὐδὲ γὰρ ὅσιον ὄντως οὐδὲ λυσιτελεῖς, ἐκείνων πρὸ τοῦ τέλους ἀποσχίσθαι τῶν λόγων.

Ἀνάγνωθι τοιγαροῦν. Ἄλλὰ καὶ τοῦ ἀγίου μαρ-
C τυρος καὶ φιλοσόφου, φησὶν, Τουστίνου γράφωντος, ὡ; ἔρα τοῦ Θεοῦ ἔχοντος οὐσίαν μὲν πρὸς ὑπαρξιν, βούλησιν δὲ πρὸς ποιήσιν, ὁ ἀποβόλιτων οὐσίας τε καὶ βουλῆς τὴν διαφορὰν, καὶ τὴν ὑπαρξιν ἀποβόλιπτει τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν ποιήσιν, οὐ φανερῶς οἱ τὴν διαφορὰν ἀθετοῦντες οὐσοί, καὶ τὸν Θεὸν ἀρνούμενοι, καὶ τὸ αὐτόματον δοξάζοντες δεικνύνται; Κατὰ γὰρ τὸν ἐκ Δαμασκού θεῖον Ἰωάννην ἐνεργεία ἔστι καὶ ἡ βούλησις, ὡς ἐν τῷ περὶ ἐνεργείας τριακοσῶ ἔκτω τῶν δογματικῶν κεφαλαίων διασαφεί. Εἰπὼν γὰρ πρότερον περὶ τὰ ἄλλων, καὶ δὴ καὶ βουλήσειω; ἀθρωπίνης τε καὶ θείας, ἐπάγει εὐθύς ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ ἐφεξῆς κεφαλαίου ἐπὶ λέξεωσ οὕτω·
 « Χρῆ γινώσκειν ὡς πᾶσαι αἱ δυνάμεις αἱ προειρημέσαι, αἴ τε γνωστικαί, οἱ τε ζωτικαὶ καὶ φυσικαὶ καὶ τεχνικαὶ, ἐνεργεῖσι λέγονται. Ἐνεργεῖα γὰρ ἔστιν ἡ φυσικὴ ἐκάστης οὐσίας δύναμις τε, καὶ κινήσις, ἥς μόνον ἐστέρηται τὴ μὴ ὄν. »

Τούτων τοίνυν οὕτω πᾶν τοι σαφῶς διευκρινηθῆντων, καὶ τῆς διαφορᾶς μάλ' ἐναργῶς καὶ ὡς οὐκ ἄλλως ἐνῆν ἀποβεδειμμένης, οὐκ ἐν πειθοῖ ἀνθρωπίνης σοφίας, κατὰ τὴν θεσπίσιον Παῦλον, ἀλλ' ἐν διδακτοῖς Πνεύματος ἀγίου, ταῖς τῶν Πατέρων δήπου θεοποιητοῖς θεολογίαις ἢ θεῖα σύνοδος, ἔδει τοὺς καὶ ὀπωσινοσοῦν, ἔφη, περὶ τούτου διαφέρεσθαι πεπραθέντας, νῦν γοῦν εἰ καὶ μὴ πρότερον, τὴν τῆς φιλοσοφίας νόσον, τῆς ἐαυτῶν διανοίας εὐσεβῶς ἐξληλακάνει, καὶ τοῖς κοινῶς ἡμῶν καθηγεμέσι

καὶ διδασκάλοις τῆς εὐσεβείας εὐ μάλα προθύμως ἐθελῆσαι πεισθῆναι, σάλπιγγος ἀπάσης περὶ διαφορᾶς οὐσίας καὶ ἐνεργείας, μονονουχὶ λαμπροτέρας φωνᾶς ἀφιεῖσι, καὶ μηδὲν τι μηδὲλως ἐπιχειρεῖν αὐτοῖς ἀντιβαίνειν, καὶ πειρᾶσθαι πολυπραγμασιῶν περαιτέρω, τίς ἢ ἐνεργεῖα, καὶ ποσαπὴ ἢ διαφορά, καὶ πῶς ἂν γένοιτο αὕτη; οὐ γὰρ, ὡς ἔοικε, τοῦ Χρυσοστόμου Πατρὸς ἀκηχῆσιν, ἐν οἷς τὸ κατὰ Ἰωάννην θεῖον Εὐαγγέλιον ἐξηγεῖται, διδάσκοντας ἀνερμήνευτον, καὶ ἀπερινόητον, καὶ ὑπὲρ τοῦς τῆς φύσεωσ νόμους, τὴν θεῖαν ἐνεργεῖαν εἶναι.

Ἐἰ γὰρ τούτου, φησὶ, τοῦ Πνεύματος, οὐ τὴν αἰσθησὶν δέχη τῇ ἀκοῇ καὶ τῇ ἀφῆ, ἐρμηγεῦσαι οὐκ οἶδας οὐδὲ τὴν ὁδὸν, πῶς τὴν ἀπὸ τοῦ θεοῦ Πνεύματος ἐνεργεῖαν περιεργάζῃ, τὴν τοῦ ἀνέμου οὐκ ἐπιστάμενο; καίτοι φωνὴν ἀκούων; Τὸ δὲ, Ὅπου θέλει πνεῖ, πρὸς παράστασιν τῆς τοῦ Παρακλητοῦ εἰρηται ἐξουσίας. Ἐἰ γὰρ τούτο οὐδεὶς κατέχει, ἀλλ' ὅπου θέλει φέρεται, πολλῶ μᾶλλον τὴν τοῦ Πνεύματος ἐνεργεῖαν οὐ φύσεωσ ὀνηθῶσονται νόμοι κατασχεῖν, οὐχ ὄροι σωματικῆς γεννήσεωσ, οὐκ ἄλλο τῶν τοιούτων οὐδέν.»

Οὐδὲ γε τοῦ μεγάλου Βασιλεῦσ, Ἐννομιῶν ἀντιλέγοντος, καὶ θεολογοῦντος, ὡς ἔρα εἰ μέλλοιμεν ἅπαντα τῇ καταλήψει μετρεῖν, καὶ τὸ τοῖς λογισμοῖς ἀπερληπτον μηδὲ εἶναι τὸ παράπαν ὀποληθᾶνεν, οἰχῆσεται μὲν ὁ τῆς πίστεωσ, οἰχῆσεται δὲ ὁ τῆς ἐλπίδωσ μισθῶ. Πῶ; δ' ἂν εἴημεν ἐτι τῶν μακαρισμῶν ἀξιοῖ τῶν ἐπὶ τῇ πίστει τῶν ἀοράτων ἀποκειμένων, οἱ μόνοις τοῖς κατὰ λογισμὸν ἐνεργῆσαι παιδόμενοι; *Πόθεν ἐμυταιώθησαν τὰ ἔσθη, καὶ ἐσκοτίσθη ἡ ἀσύνετος αὐτῶν καρδία;* Οὐκ ἐπειθὲ τοῖς τῶν λογισμῶν φαυνομένοις ἀκολουθοῦντες, τῷ κηρύγματι τοῦ Πνεύματος ἀπειθοῦσι; Τίνας δὲ Ἡσαῖας ἀπολωλότας ὀβριεταῖ; *Θῆαι οἱ σοφοὶ παρ' εαυτοῖς καὶ ἐνώπιον αὐτῶν ἐπιστήματα.* Οὐ τοὺς τοιούτους; Καὶ μετὰ τινα κλίβιν ὁ τόμος, Φέρε νῦν ἡμεῖς, φησὶ, τῷ παρὰ τῶν Πατέρων πρεσβευσόμενῳ Θεῷ βαρβήσαντες, περὶ τὰ ἐνώσεωσ καὶ διακρίσεωσ τρέπου θείας οὐσίας καὶ ἐνεργείας βραχέ ἄττα πειραθῶμεν διεξιέναι, οὐκ οἰκοῦντες λογισμοῦς ἐξευρίσκειν ἐπιχειροῦντες, εἰ; συνηγορεῖν τινὰ τῶν ὀπ' αὐτῶν εὐσεβῶ; πάλαι τεθεολογημένων, ἀλλ' ὄνπερ ἅπανταχοῦ τρεῖν ἐσπουδάκαμεν νόμον,

D τὰ τῆς Ἐκκλησίας δόγματα διὰ τῶν διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας πιστούσθαι, καὶ μηδ' αὐτῶ παρ' εαυτῶν τρεσσιθέναι, ἢ ἀφαιρεῖν τῶν τούτοις δογματισθέντων, τούτῳ δὴ καχρημένοι κινεῦσθα, τὴν θεῖαν ἐνεργεῖαν ἐκ τῆς θείας οὐσίας εἶναι διαβρήδην βούντων ἀκηχότες, οὐχ ὡς τὰ πάντα ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ ταῦτην εἶναι νομίζομεν, καθάπερ τοῖς διαφορομένοισιν πολλοῖς ἑτέροις ἀτόποις καὶ τούτο δοκαῖ. Τὸ μὲν γὰρ ἐκ τοῦ Θεοῦ καπὶ τῶν κτισμάτων εἰρηται· τὸ δ' ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ ἐπ' οὐδενὸς εἰρηται· ποτε τῶν ποιημάτων, μάλιστα μὲν οὖν καὶ ἀκίρηται παντελῶς; τούτῳ γε τοῖς ἀγίοις. Ὅ τε γὰρ μάγας Βασιλείου. Τὸ ποιούμενον, φησὶν, οὐκ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ ποιούντο; ἔστι· καὶ ὁ θεοῖ; *Δαμασκηνῶς, Ἦ κτίσις εἰ καὶ μετὰ ταῦτα γέγονεν, ἀλλ' οὐκ ἐκ*

οὐσίας. Καὶ πάλιν, Κτίσις δὲ καὶ ποιη-
 ῶθεν, καὶ οὐκ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ κτίζον-
 ποιοῦντος γενέσθαι, τὸ κτιζόμενον καὶ
 π, ἀνόμοιον παντελῶς.

ἄλλ' οὐδ' ὡς ἔξω τῆς θείας οὐσίας αὐτὴν
 θείας οὐσίας ὑπειλήφμεν εἶναι, ὡ; που
 ληρεῖν, οὐ τοσοῦτον ἀσεβῶς, ὅσον ἁμαθῶς,
 ναντίας ἐπῆλθε, μὴ ποτὲ τις οὕτω φρενῶν
 ἀλλ' οὐτιῶδη καὶ φυσικῆν ταύτην τοῦ Θεοῦ
 ὕσαν κατὰ τοὺς θεολόγους εἰδότες, ὡ; ἐκ
 ἰνίου φαίμεν τῆς θείας οὐσίας προερχεσθαι
 τηγάζειν, καὶ ταύτης χωρὶς οὐδέποτε θεο-
 ἀλλ' ἀδιαίρετον αὐτῆς ἀεὶ διαμένειν, ἐξ
 τῆ θείας συνυπάρχειν οὐσίᾳ, καὶ ἀχωρίστω;
 ν εἶναι, μήτ' αἰῶνι, μήτε χρονικῶ, ἢ τοι
 ε διαστήματι διαιρησθαι πῆς θείας οὐσίας
 κμένην. ἀλλ' ἀχρόνως, καὶ προαιωνίως, ἐξ
 προύσιας, καὶ ἀδιασπείστω; αὐτῆ συνου-
 γάρ μέγας Ἀθανάσιος, Ὁταν δὲ, φησί, τὰ
 κρηγῆται ὑπὸ τοῦ Θεοῦ διὰ Χριστοῦ ἐν ἀγίω
 ι, ἀχώριστον ὁρῶ ἐνεργεῖαν τοῦ Πατρὸς,
 Γιοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Καὶ ὁ ἐν
 εἰος Ἀναστάσιος, οὐ καὶ ἡ ἁγία οἰκουμε-
 κδος μεμνημένη, μέγαν τοῦτον προσείρη-
 τῶ. περὶ ἀπεριγράπτου δευτέρω λόγῳ αὐτοῦ,
 φησὶν, οἷα λέγειν περὶ Θεοῦ ἀνάχονται οἱ
 ι. Τῆ ἐνεργείᾳ, φησὶν, ἐν πᾶσιν ἔστιν ὁ
 ἢ οὐσίᾳ δὲ οὐδαμῶς, ἐνεργεῖαν λέγοντες τὴ
 ἐκ τῆς ἐνεργείας ἀποτέλεσμα. Φαίην δ' αὖ
 τῆς τοῦ Θεοῦ φύσεως ἀχώριστον εἶναι τὴν
 ν αὐτοῦ. Καὶ μετὰ τῶς, Ἔνθα ἂν ἡ ἐνέρ-
 και, συνθεωρεῖται ταύτη καὶ ἡ οὐσία, ἐξ ἧς
 ται. Ἐκότερον γὰρ ἀπεριγράπτου, καὶ διὰ
 κνταλῶς ἀλλήλων ἔστιν ἀχώριστα. Κηρύττει
 ἡ ἐνεργεία τὴν λανθάνουσαν οὐσίαν, θεω-
 ε συμπαροῦσα τῇ ἐνεργείᾳ, χωρὶς αὐτῆς εἰ-
 δυναμένη. Καὶ αὐθις· Περὶ τὸ πᾶν ἔστιν ἡ
 ι, ταύτης δὲ ἀχώριστος ἡ οὐσία καθέστηκεν.
 ἢν, ὡσπερ τὴν ἔνωσιν θεῖαν καὶ ἀίδιον, οὐ
 ῶ ἀχωρίστῳ, ἀλλ' ἄλλοις τε πολλοῖς, καὶ δὴ
 κινότητι τοῦ ἀκρίστου καὶ ἀπεριγράπτου
 ἢν τῶν ἁγίων θεολογίαν κηρύττεμεν, οὕτω
 διακρίσειν καὶ διαφορὰν, κατ' αὐτοὺς πάλιν,
 τῆ καὶ ταύτην δοξάζειν ἐγνώκειμεν, οὐκ
 τελεῖ διασπασμὸν ἐντεῦθεν οὐτὰ καὶ διαι-
 κτασπῶντας, οὐδέ τινα ἐκφυλον τὴν διαφο-
 ἴτην καὶ φυσικὴν ἀλλοτριῶσιν ἔγνωσύντες, ἢ
 ιάσι χωρίζοντες ἀλλήλων ταῦτα, ἀπαγε!
 ν ἐπιδιέχεσθαι τὰ κατὰ φύσιν αἷτια καὶ ἀ-
 ισμηθεῖα παρὰ τῶν ἁγίων, ὅταν τῶ λογί-
 οπερεπῶς διακρίνοντες τὰ φύσει ἡνωμένα
 αἷριστα. Ἀθανάσιος γὰρ ὁ μέγας ἐν τῷ κατὰ
 ἢν πέμπτῳ λόγῳ αὐτοῦ ἄλλο φησὶν εἶναι
 ἰνος, καὶ ἄλλο τὸ ἐξ οὗ ἔστι, κατὰ τοῦτο ἀρα
 δὲ μὴ δύο εἶη, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ λέγαιτο,
 ὁ αὐτὸ αἷτιον καὶ αἷτιατὸν, γεννῶν καὶ γεν-
 ν, ἔπερ ἄτοπον ἐπὶ Σαβελλίῳ δέδεικται.
 καὶ τῆς ἐνεργείας ἐκ τῆς οὐσίας εἶναι κατὰ
 ὀλόγους ἄπαντας πεπιστευμένης, τὸ τε ἄλλο

καὶ ἄλλο εἶναι, καὶ δύο εἶναι, πάντεσθιν διετηνο-
 χῆναι ἀλλήλων ἐνεργῶς ἀναπέφνηε, κατὰ τὸ ἐξ οὗ,
 καὶ ἐκ τῶς, τὸ αἷτιον δηλαδὴ καὶ τὸ αἷτιατὸν, ὡς
 ἂ πολὺς οὗτος; τὰ θεῖα διδάσκει θεολογῶν. Καὶ μετὰ
 εἶνα· Ἔστω δὲ, φησί, παράδειγμα ἀνθρώπινον, τὸ
 πῦρ καὶ τὸ ἐξ αὐτοῦ ἀπαύγασμα, δύο μὲν τῷ εἶναι
 καὶ ὁρᾶσθαι, ἐν δὲ τῷ ἐξ αὐτοῦ καὶ ἀδιαίρετον εἶ-
 ναι τὸ ἀπαύγασμα αὐτοῦ. Ὡσπερ τοίνυν ἐπὶ τοῦ πυ-
 ρός, καὶ τοῦ ἐξ αὐτοῦ φωτός, τοῦ μὲν φύσεως καὶ
 αἷτιου ὄντος, τοῦ δὲ φυσικῶ καὶ αἷτιατοῦ, τὸ τε ἐν
 διὰ τὸ ἀχώριστον καὶ τὸ διάφορον εὐθις, διὰ τὸ αἷ-
 τιον καὶ αἷτιατὸν εἰρηκεν, οὕτω καὶ τῆς θείας φύ-
 σεως, καὶ τῆς ἐξ αὐτῆς ἐνεργείας, τὸ ἐν καὶ τὸ δι-
 φορον ἡμῖν ἐκληπτίον, τὸ μὲν κατὰ τὸ ἡνωμένον
 καὶ ἀδιαίρετον, τὸ δὲ κατὰ τὸ αἷτιον καὶ τὸ ἐξ αὐτοῦ
 δὴ τοῦ αἷτιου, Ὅστε γὰρ τὸ ἐν τὴν διαφορὰν ἀπελαῦ-
 νει, οὐτε μὴν ὄλων ἢ διαφορὰ τὸ ἐν ἀνατραπει. Ἄλλ'
 ἐκότερον κατὰ τοὺς ἁγίους εὐσεβῶς θεωροῦμενον,
 οὐδ' ὅτιον ὑπὸ θατέρου παραδιδάσθαι δύνησεται.
 Ἄλλὰ καὶ ὁ Νύσσης θεῖος Γρηγόριος τὴν ἐν τοῖς αἷ-
 τίοις τοῦτοις; καὶ αἷτιατοῖς διαφορὰν εὐ μάλα εἰδῶς
 ἀληθείας ἐξεχομένην, καὶ μὴδ' ὁπωσοῦν τῷ κατὰ
 τὴν φύσιν ἀδιαφόρῳ λυμαινομένην, Ἀδλαβίῳ γρά-
 φων, Τὸ ἀπαράλλακτον, ἔφη, τῆς φύσεως ὁμολογούν-
 τας, καὶ τὴν κατὰ τὸ αἷτιον καὶ αἷτιατὸν διαφορὰν
 οὐκ ἀρνούμεθα, ἐν ᾧ μόνῳ διακρίνεσθαι τὸ ἔτερον
 ἐκ τοῦ ἔτερου καταλαμβάνομεν, ἐν τῷ τὸ μὲν αἷτιον
 πιστεύειν εἶναι, τὸ δὲ ἐκ τοῦ αἷτιου.

Ὁ δὲ γε ὁδεκφὸς αὐτοῦ, καὶ μέγας ὄντως Βασί-
 λειος τοσαύτην φαίνεται ἀπαξιαλῶς τοῖς αἷτιοῖς
 τοῦτοις καὶ αἷτιατοῖς τὴν διαφορὰν παρέχων, ὡς καὶ
 τάξιν ἐκ φυσικῆς ἀκολουθίας ἐπ' αὐτὴν δογματίζειν,
 καὶ τὸ πρότερον, καὶ τὸ δεῦτερον ἐπὶ τε τοῦ αἷτιου
 καὶ αἷτιατοῦ λέγειν οὕτωσθι διαρρήθην, καὶ τῶν ἀτό-
 πων καὶ παραλόγων εἶναι νομίζειν τὸ μὴ ἡμολο-
 γεῖν, ἀλλὰ ἀρνεῖσθαι ταῦτα. κερῶσθαι. Καὶ ἡ μὴ
 συνιδεῖν τὴν διαφορὰν ταύτην τὸν Εὐνώμιον ἔφη, ἢ
 καὶ ἀποκρύψασθαι ταύτην ἐκόντα γράφειν. Ἐκείνο
 δὲ, ἢ οὐ εὐνοῖδεν ὁ Εὐνώμιος, ἢ ἐκῶν ἀπεκρύψατο,
 ὅτι ἔστι τι τάξεως εἶδος, οὐκ ἐκ τῆς παρ' ἡμῶν θεω-
 ρίας συνιστάμενον, ἀλλ' αὐτῇ τῇ κατὰ φύσιν ἀκο-
 λουθία συμβαῖνον, ὡς τῷ πυρὶ πρὸς τὸ φῶς ἔστι τὸ
 ἐξ αὐτοῦ. Ἐν τούτῳ γὰρ πρότερον τὸ αἷτιον λέγομεν
 δεῦτερον δὲ τὸ ἀπ' αὐτοῦ, οὐ διαστήματι χωρίζον-
 τες ἀλλήλων ταῦτα, ἀλλὰ τῷ λογισμῷ, τοῦ αἷτιατοῦ
 προεπισνοῦντες τὸ αἷτιον. Πῶς οὖν εὐλόγον ἀρνεῖ-
 σθαι τὴν τάξιν, ἐφ' ᾧν ἔστι πρῶτον, καὶ δεῦτερον οὐ
 κατὰ τὴν ἡμετέραν θέσιν, ἀλλ' ἐκ τῆς; κατὰ φύσιν
 αὐτοῖς ἐνυπαρχούσης ἀκολουθίας; Πάρεσι τοίνυν
 ἄπανς ἀκριβῶς συνιδεῖν ἐκ τούτων τοῖς καὶ ὅπως-
 οῦν λογίζεσθαι δυναμένοις, ὅπως τὸν ἴσον τρόπον
 ἀληθείας ὁμοῦ καὶ εὐσεβείας ἐμῆλθε τῷ ἁγίῳ. Τῷ
 μὲν γὰρ οὐκ ἐκ τῆς παρ' ἡμῶν θεωρίας συνίστα-
 σθαι φάναι, ἀλλ' αὐτῇ τῇ κατὰ φύσιν ἀκολουθία συμ-
 βαίνειν, ἐξ ἀφύκτου, καὶ πολλῆς καὶ φυσικῆς ἀνάγ-
 κης, καὶ λαμπρῆς ἀληθείας; Ἐδειξεν οὖσαν τὴν ἐν τῇ
 τάξει ταύτῃ, διαφορὰν τῶν αἷτιατῶν τε καὶ τῶν αἷ-
 τίων, καὶ ἄλλως ἔχειν. μὴδέποτε ἐγγωρεῶσθαι, ἀλλ'
 ἀεὶ τούτοις ἀναγκαιῶς αὐθιῶν ἐνθεωρουμένην τῷ ἔκ

μη διαστήματι. ἀλλὰ τῷ λογισμῷ χωρίζειν ταῦτα ἕνεκα, καὶ τὴν ἐν τῷ προτέρῳ καὶ δευτέρῳ διαφορὰν μόνῃ τῷ νῷ θεωρεῖν, φαίνεται δὴ πῶς τὸ τῆς ἐνώσεως χρῆμα σφόδρα εὐσεβῶς καταφαλισμένος, καὶ μὴδὲ μίαν εἰς αὐτὴν ἐκ τῆς διακρίσεως ταύτης βλάβην εἰσάγων, ἀλλ' αὐτὴν τε τὴν ἑνωσιν ἀσύγγυτον εἶναι θεολογῶν, καὶ τὴν διαφορὰν ἀδιαιρέτην πάντη διδάσκων. Πάλιν τοίνυν Εὐνομίου τὴν τοιαύτην διαφορὰν παντάπασιν ἀνελεῖν πειρωμένου, ὁ μέγας οὗτος, Πῶς φησὶν, οὐδεμίαν διαφορὰν καταλείψεις, οὐδὲ τὴν ἐν τοῖς αἰτίοις πρὸς τὴν ἐξ αὐτῶν ἑνωπάρχουσαν; Οὕτω τὸ μὴδὲ μίαν διαφορὰν ἐπὶ τῶν αἰτίων καὶ αἰτιατῶν εἶναι δοξάζει τῆς Ἀρεῖου καὶ Εὐνομίου πρόδηλος ἐστὶ τόκος. Ἐκεῖνοι γὰρ τὸ ἐμοῦσιον ἀναίρειν πᾶσι τρόποις ἰσπουδακότες, ἀνηκόητες ἐν Εὐαγγελίοις τοῦ Κυρίου τὸν Πατέρα μείζονα ἑαυτοῦ εἰρηκότος, καὶ ταύτην πάντως διαφορὰν ἑνωσὶν δεδωκότος, ἐντεῦθεν εὐθύς τὴν μὲν κατὰ φύσιν διαφορὰν δυσσεβῶς παρεισάγειν ἐτόλμων, τὴν δὲ κατὰ τὸ αἴτιον καὶ αἰτιατὸν, ὡς μὴδὲ μίαν μηδαμῶ φησικὴν ἀλλοτριώσιν ἢ διαίρεσιν δυναμένην εἰσάγειν εἰδότες, ἀλλὰ καὶ οὕτω τὴν τῆς φύσεως ἑνωσιν ἀδιάλυτον δεῖ συντηροῦσαν ἀπρηνοῦντο καθάπαξ. Πρὸς οὗς οἱ τρεῖς οὗτοι τὸν ὑπὲρ τῆς Τριάδος ἀνελάμβανοι γενναίως ἀγῶνα, ὡς ἐκείνων τὴν δυσσέθειαν ταύτην οὖσαν, καὶ τὸ μέγα καὶ ὑπερφυῖς τῆς Τριάδος μυστήριον ἀναίρουσαν, τῆς ἡμετέρας αὐτὴν Ἐκκλησίας ἀπελαύνουσαν ὡς θύνατον πορρωτάτω. Τοιγαροῦν εἰκότως οἱ μὲν τὴν διαφορὰν ταύτην ἀθετοῦντες νῦν τῆς ἐκείνων κακοδοξίας ἀλίσκονται μετ' ἐσχηκότες, οἱ δὲ στέργειν τε καὶ ἀσπάζεσθαι προθύμως ὁμολογοῦντες τῆς τῶν ἁγίων τούτων εὐσεβείας τε καὶ θεολογίας, μᾶλλον δὲ τῆς τοῦ Χριστοῦ μερίδος διατελοῦσιν ὄντες, ἠνωμένως κατ' αὐτοὺς τὰ θεῖα διακρίνοντες, καὶ διακακριμένως ταῦτα ἐνοῦντες.

Ἐν μὲν δὴ καὶ πρώτον, καὶ κυρίως ἦν τις φάσις τῆς τε θείας οὐσίας καὶ ἐνεργείας διακρίσεως εἶδος, διεννηθῆσαι δ' ἀλλήλων καὶ τῷ τὴν μὲν θεῖαν ἐνεργείαν μετέχεσθαι, καὶ μερίζεσθαι ἀμερίστως, καὶ ὀνομάζεσθαι, καὶ νοεῖσθαι πῶς, εἰ καὶ ἀμυδρῶς ἐκ τῶν αὐτῆς ἀποτελεσμάτων, τὴν γε μὴν οὐσίαν ἀκρίβειον, καὶ ἀμερίστον καὶ ἀνώνυμον εἶναι, ὡς ὑπερώνυμον δηλονότι καὶ ἀπερινόητον παντελῶς.

Τοσαῦτα καὶ τηλικαῦτα περὶ διακρίσεως οὐσίας Θεοῦ καὶ ἐνεργείας ὁ τῶν Πατέρων συνοδικῶς τόμος, πλείονα μὲν ἢ κατὰ τόμον τῷ μέτρῳ, οὕτω δ' ἰσχυρά τε καὶ ἀναντιβῆρητα, ὡς μὴδὲ προσθήκης ἡσιανοσοῦν, μηδ' ἐξεργασίας ἑτέρας καὶ ἐξηγησεως δεῖσθαι. Ἄλλ' ὁ Γρηγορᾶς, καίτοι γε τὴν ἀντιλογίαν καὶ τοὺς ἐλέγχους, ὡς αὐτὸς ἐκείνους φησὶ, πρὸς τὴν οικίαν ὑποσχόμενος συμμορίαν, καὶ οὐτῷ μάλα προσήκειν εἰπῶν τὴν τῆς εὐσεβείας ἀντιθίσιν καὶ τοὺς κατ' αὐτῆς ἀντιβῆρτικοὺς λόγους, οὐκ οἶδ' ἔτι τι πειθῶν, ἐξ ἀφειρητίας εὐθύς ἀθετεῖ τὰς ὑποσχέσεις, καὶ τῶν συνθηκῶν καταλύεται προφανῶς. Τοσαῦτα καὶ γὰρ τῶν ἱερῶν θεολόγων ἐν Μενύματι φιλοσοφούντων περὶ τοῦ προκειμένου,

ὡς καὶ δις κατὰ ταυτὸ, καὶ τρις περὶ τῶν θεολογῆσαι τούτων τινάς, τοσαῦτα δὲ καὶ τῆς ἱερᾶς ἐκτελεσασαμένης τε καὶ θεολογησάσης συνόδου, ὁ δὲ καθάπερ ἐκκεκρωμένος, ἢ καὶ καθεύδων πρὸς πάντα σχεδόν, τῆς ἀρχῆς μόνης ἀπογεύεται, καὶ τοῦ τέλους τῶν θεολογικῶν λόγων· οὐχ ὥστε τι τῶν προσηκόντων εἰπεῖν, ἢ ἀνταπεῖν, ὡς αὐτὸς φησὶ τῶς, ἦν γὰρ ἂν τι κάκεινο, ἀλλ' ὥστε συκοφαντῆσαι, καὶ καταψεύσασθαι, καὶ ὑβρίσαι μόνον συνήθως, πρῶτα μὲν τὴν σύνοδον καὶ τὸν ἱερὸν ὄρον ἐκείνον, ἔπειτα δὲ καὶ τοὺς κοινούς Πατέρας καὶ θεολόγους τῆς Ἐκκλησίας, καθὰ δὴ καὶ προὐκὸν ὁ λόγος κατὰ μέρος δηλώσει.

Εἰπέ γοῦν, ὦ φιλόσοφε· προσερέθησμαι καὶ γὰρ ἀναγκαῖως· πόθεν τὸν καινὸν τῆς διαλέξεως τούτου τρόπον αὐτὸς τε μαθὼν ἔχεις, καὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ παρενεγκῶν; Τίνας τῶν ἱερῶν θεολόγων ἐν τοῖς ἀντιβῆρτικαῖς ἐπιμήσῳ τούτοις; καίτοι γε, καὶ πολλῶν καὶ μεγάλων ὄντων, τῶν μὲν μετὰ τοὺς ἀποστόλους εὐθύς, τῶν δὲ χρίνοις ὑστερον, τῶν αἰρέσεων ἐκείνων, καὶ τῶν πολεμῶν ἀκμασάντων τῶν κατὰ τῆς ἱερᾶς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας. Εἰ δὲ τούτοις οὐκ ἠδουλήθη ἀκολουθῆσαι, καθάπερ εἶδει, ἀλλὰ τοὺς γε σοὺς φιλοσόφους καὶ ἑδασκάλους, καθηγεμόνας καὶ ὁδηγούς, εἶδει σε κεν τούτοις λαθεῖν τῶς διαλέξεως τρόπους, καὶ λόγων ἀντιβῆρτικῶν ἰδέαν παρ' αὐτῶν παιδευθῆναι, καὶ οὕτω γράφειν τε καὶ λέγειν, καθ' ὧν ἀπεχείρησας λέγειν. Ἐκεῖνοι καὶ γὰρ, ὡς οἶσθα, πάντας σχεδόν ἀντειπόντες ἀλλήλους, καὶ τὰς ἀλλήλων περὶ τῶν ὄντων ἀνατετραφότας δόξας, καὶ τελευτῶν Ἀριστοτέλους τοῖς πᾶσιν ὡς εἶπεν ἐν τοῖς πλείοσι ἀντειπόντων ὁμοῦ, οὐδαμῶς τῷ σῷ κεκρημένοι φαίνονται τρώπῃ, καὶ τῇ τῶν λόγων ἰδέᾳ, οὐδὲ ἐγγύς. Πῶς γάρ; τοῦ τῶν μὲν ζητουμένων, καὶ τῶν κεφαλαιῶν ἐμοῦ τῆς ὑποθέσεως τοσοῦτων καὶ τηλικούτων ὄντων, μὴδ' ἐπιστροφόμενου, μὴδὲ λόγον ὑπὲρ ἐκείνων τινὰ διδόντος, ὡς ἂν εἰ μὴδὲ τὴν ἀρχὴν εἴρητε, τῶν δὲ προοιμίῶν τε καὶ τῶν ἐπιφῶν τῶν θεολογικῶν ἐκείνων λόγων, ὅπερ ἔφη, ἀκριβοῦς διακρίσεως ὡς περ παραπτομένου, οὐχ ἔν' εἴπη; τι τῶν δεδωμένων, ἀλλ' ἔν' ὑβρίσης ἀκρατῶς, καὶ συκοφαντήσῃ; καὶ καταψεύσῃ τῆς ἀληθείας, καὶ τοῦτο πόρρω καθ' ὑπερβολὴν, καὶ ἀναξίως τῶν σῶν φιλοσόφων καὶ ἑδασκάλων.

Εἰ δὲ λέγοις, ὡς οὐκ ἔσχες εὐρεῖν ὄλον ὁμοῦ τὸν συνοδικὸν τόμον, ἀλλὰ τὰς βραχείας ἐκείνας λέξεις πρὸς τοῦ σοῦ δεδωγμένους Ἀγαθαγγέλου, πρὸς μόνους ἐκείνας ἐξ ἀνάγκης καὶ αὐτὸς λέγειν ἐγνώκεις, πρῶτον μὲν οὐδὲ ἀληθές, ἀλλὰ πλάσμα, καὶ σκηρὴν, καὶ ψεῦδος προλαβῶν ὁ λόγος εἰσεῖξε τούτο. Εἰ δὲ καὶ ἀληθές καθ' ὑπόθεσιν ἦν ὁ σοὺς οὗτοις λόγος, οὐδὲν πρὸς τὸν λόγον. Ἐδὲ σε γὰρ καὶ τὸ πλεόν, μᾶλλον δὲ καὶ τὸ πᾶν ἔμα ζῆτεῖν, καὶ οὕτω ἀντιλέγειν τοῖς κατὰ μέρος, καὶ λέγειν, καὶ γράφειν, καὶ μὴ ψεύδεσθαι προφανῶς οὕτω καὶ κατὰ σαυτοῦ, καὶ τῆς προστησαμένης σε σῆς πατρίας περιτρέπαιν τὸν λόγον, καὶ τὴν ὑπόθεσιν ἀσχετὰ διαφθεῖρειν.

Ἀλλὰ τί ταῦτα δεῖ λέγειν, καὶ τί εἰκὸς ἀπαιτεῖν

γίεσθαι; Σὺ γὰρ καὶ τὸν συνοδικὸν αὐτὸν Ἀ δεξάμενος τηνικαῦτα τόμον, ὡς ἔφην, παρὰ τοῦ
 ν τόμον αἰτίας, καὶ λαβὼν, ἔσχες ἐφ' ὅσον
 ν τότε. Καὶ μάρτυς ὁ δεδωκώς οὕτως κρᾶ-
 ; βασιλεῖς, ἔ τὴν ἱερὰν συγκροτήσας ἐκείνην
 ν, καὶ προστάς εὐσεβῶς τοῦ τῆς πίστεως ὀρ-
 ῳγοῦ, καὶ πρὸ τῶν ἄλλων οἰκίᾳ χειρὶ καὶ
 ιασι βασιλικοῖς τὸν ἱερὸν ὑποσημηνάμενος;
 Καὶ οὐδὲ τοῦτον τὸν μέγαν ἡδέσθης παρόντα,
 ἄλλους καὶ καλοὺς κεκτημένον τούς συνειδὲ-
 ῶντας ἔτι καὶ περιόντας. Οὐτὺν, φιλόσοφε,
 φίας τε καὶ ἀληθείας θαυμαστῶς φροντίζεις
 ασιν.
 ος μὲν οὖν τὸν ἱερὸν τουτουὶ τῆς συνόδου

θαυμαστοῦ βασιλέως, καὶ μηδὲ ἀντιθέσθαι, μηδὲ
 στήναι πρὸς τὴν ὑπερφυᾶ τῆς ἀληθείας ἐκείνην
 ἰσχὺν ἔχων, πρὸς τὴν σκιάν ἐκείνης, καὶ τὰ ἀπηχῆ-
 ματα λέγειν δῆθεν ἐπιχειρεῖ τὰ μηδενὸς δξία λόγου.
 μᾶλλον δὲ τὰς κατὰ τῶν ἀγίων, καὶ αὐτοῦ δὲ τοῦ
 παρ' ἐκείνων θεολογουμένου Θεοῦ βλασφημίας συν-
 εῖρων, σπερμολογῶν τε καὶ συμπλάττων ἐκείνα τὰ
 καταγέλαστα καὶ μηδενὸς δξία λόγου. Ἄ δὴ καὶ
 διαδειχθήσεται, προλιόντος τοῦ λόγου. Ἡμᾶς δὲ, καὶ
 πρὸς ἐκείνα καταβῆναι καιρὸς ἤδη, τῶν κατὰ μί-
 ρος αὐτοῦ διακοῦσαι λόγων, ἐπειδὴ καὶ τὴν ἀρχὴν
 ἐκόντες εἰς τοῦτο καθήκαμεν ἑαυτούς.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΑΥΤΟΝ ΦΙΛΟΣΟΦΟΝ ΓΡΗΓΟΡΑΝ ΛΟΓΟΣ ΑΝΤΙΡΡΗΤΙΚΟΣ ΤΡΙΤΟΣ,

Περὶ τε διαφορᾶς ἔτι θείας οὐσίας καὶ ἐνεργείας,

καὶ περὶ θείας δυνάμεως, ἣν ὁ θεὸς φυσικῶς ἔχει κατὰ τοὺς ἱεροὺς θεολόγους.

ε δὴ οὖν, ὡ καλὲ Γρηγορᾶ, τὰ κατὰ τῆς ἱερᾶς Β
 συνόδου τε καὶ τοῦ τόμου γυμνά, τὸ μεταξὺ
 ἴν τῶν ὑβρεων, καὶ τὴν μακρὰν ἀδολεσχίαν
 ῶν καθόσον οἶδν τε, ἦν δὴ καὶ μάλιστα πρὸς
 ἴν διαλεγόμενος Ἀγαθάγγελον κατὰ τοῦ τῆς
 π καὶ τῶν θεῶν δογμάτων πρᾶστηκόςτος αὐ-
 ρεατῶς, Γρηγορίου φημι τοῦ μεγάλου. Πρῶτον,
 ὡς ὄρας, ἔστιν ἐπιχείρημα, ὃ τ' ἴν μέγαν
 εἰ λέγοντα Διονύσιον, ὡς τὸ μηδεμίαν δύναμιν
 γειαν ἔχον οὐτ' ἔστιν, οὐτ' ἔστι παντελῶς αὐ-
 σεις οὐδὲ ἀφαιρέσεις. Καὶ ὄρα ὡς οὐχ ἀπλοῦν,
 οὐτ' εὐθύς ἀνειλήθει, ἀλλὰ μετὰ τῆς αὐτῶ
 ῦτο συνήθους παρεκτροπῆς. Σκεπτέον γὰρ ὡς
 ιας μὲν περὶ θείας θεολογῶν δυνάμεως, πρὸς
 ; ἄλλοι; καὶ τοῦτο φησιν, Ὅτι τὸ μηδεμίαν
 ν ἔχον οὐτε ἔστιν, οὐτε τί ἔστιν, οὐτε ἔστι
 ἰως αὐτοῦ θέσις· ὃ δὲ συκοφάντης παρεντέ-
 μὲν κἀν τῶ τέλει, παρεντέθεικε δ' οὖν μᾶλλον
 τοῦ κόμματος ἀρχὴ τὴν ἐνεργείαν, ἴν' ἐφόδιον
 ἄς τὴν αὐτοῦ κακίαν. Προίῶν γὰρ εὐθύς τὸ
 ις δυνάμει; ὄνομα λήθης ἀφήκε φέρεσθαι
 σι, τὴν δὲ ἐνεργείαν ὡσπερ θεμέλιον ὑποθεῖς
 ιβουλίᾳ τὸν τῆς Χαλάννης ἐποικοδομεῖ κατὰ
 σθεΐας πύργον. Καὶ δείκνυται δι' οὐδὲν ἕτερον
 εἶψ χρησάμενός τε καὶ λυμηνάμενος, ἦ ἴνα τῆς
 συλλήπτορᾶ τε δῆθεν ποιήσεται δυσσεβείας;
 κουργίας τὸν θεῖον ἐκείνον ἄνδρα, καὶ δι' ἐκεί-
 δικῆς ἤδη χειροῦσθαι καὶ τὴν τῶν ἀκρωμένων
 εἰλήτητα.
 ἴν οὖν σκοπῆς ἄπα; ἔστι τῶ λόγῳ τοῦ ἀντι-
 ου τουτουὶ τῆ κατ' εὐσεβείαν ἀληθεῖς τὸ δει-
 δεμίαν ἐνεργείαν καὶ δύναμιν φυσικὴν ἔχειν
 ἴν, καὶ ὀπωσοῦν τῆς αὐτοῦ διαφέρουσαν φύ-
 Καὶ οὐτ' αὐτῶ διὰ παντός ἔστι τοῦ λόγου τὸ
 ἰζόμενον, ὡς ἴν τοῖς ἔξῃς κατὰ μέρος; δειχθῆ-
 Περιουσίᾳ γε μὴν μανίας τῆς καθ' ἡμῶν, ἦ
 ρων ἀπορίᾳ τῶν καιριωτέρων καὶ ἀναγκαίων,

καὶ τοῖς περιττοῖς, καὶ μηδεμίαν πρὸς τὸ σπουδα-
 ζόμενον ἀντικρυς οὐσίαν, ἐπιχειρεῖ. Καὶ γίνεταί τού-
 τιμ προάγων οἶναί τις τοῦ κατὰ τῆς εὐσεβείας πο-
 λέμου, ἦν αὐτὸς παραποιήσιν οἰεται, καὶ προσθήκη
 ἴν τῶ τοῦ θεοῦ Διονυσίου βῆτῳ, κακῶς ἐκείνο εἰ-
 δῶς. Πρῶτον μὲν οὖν εἰ καὶ προσθήκη τις ἦν, καὶ
 μετὰθεσις λέξεως, ὡ φιλόσοφε, τῆς διανοίας ἄπτο-
 μένη τῆς θεολογικῆς, ὡς αὐτὸς φῆς, ἔτερίν τινα τῶν
 ὑγαινωμένων τὰ τοιαῦτα περὶ τῶν τοιούτων καὶ ζητεῖν
 καὶ λέγειν ἔχρη. ἀλλ' οὐχὶ οὐ τὸν καθ' ὑπερβολὴν
 ἀληθῶς τὰ τοιαῦτα νοσοῦντα, ἀ κτῆς ἀνευθύνοις
 μάτην αὐτὸς ἐγκαλεῖς. Καὶ τοῦτ' ἔδειξεν αὐτὸς οὐ-
 τος, ὃ τῆς συνόδου φημι τίμος, οὕτω διασπαρχθεῖς
 ὑπὸ τῆς σῆς λογογραφίας, καὶ τῶν κεφαλαίων, οἷς
 ἐπιχειρήσας δῆθεν τὰ καιρῶτατα, ἦ καὶ τὸ πᾶν
 ὄμου πλὴν ὀλίγου τινὸς ἀφαιρέσεις, καθὰ δὴ καὶ φθά-
 σας ὁ λόγος ἔδειξεν, οὐ μὴν ἀλλὰ κἀν τοῖς ἔξῃς αὐτῶ
 τοῦτο πρῶτων δεῖξει πλατύτερον. Ἐπειτα πῶς οὐκ
 ἐνεθυμήθης κἀκεῖνο, καίτοι γε καὶ μέγας τις· καὶ
 ἀπαράμιλλος ἴν σοφοῖς τε καὶ λογοποιοῖς οἰόμενος
 εἶναι, ὅτι καὶ σοφοί, καὶ λογογράφοι, καὶ ῥήτορες
 ὄσοι τε τῶν ἔξω, καὶ ὄσοι τῶν καθ' ἡμᾶς, τὰ τῶν πα-
 λαιῶν εἰς μαρτυρίαν λαμβάνοντες, ἔσι; μὲν ὄτε καὶ
 τὸ μέρος; ἐκείνο τὴ ληρθὲν παραφράζουσι πᾶν λέξε-
 σιν ἰδίαις, καὶ φράζει τὴν ἐκείνων διάνοιαν ἐξαγγίλ-
 λοντες, ἔστι δ' οὐ καὶ τὴν ἐξαγγελίαν καὶ τὴν φρά-
 σιν ἐκείνων τηροῦντες, καὶ λέξεις ἀμείβουσι, καὶ
 πλαγίας ὄνομάτων, καὶ χρόνους ῥημάτων, καὶ πρῆ-
 ωπα μετατιθέσι; καὶ συλλαβᾶς ὄφαιροῦσιν, ἔστιν
 ὄπου καὶ προστιθέσι; σαφηνείας ἔνεκα, μηδὲν ἴν γε
 τοῖς τοιούτοις μηδοτιοῦν περιεργαζόμενοι, μόνο; εἰ
 τὰ τῆς διανοίας τῶν ἐκδεωκῶτων ἐκείνα πρῶτως;
 ἀσφαλῶς διασώζοιτο;
 Καὶ τί χρῆ λέγειν περὶ τῶν ἄλλων; ὄπου γε καὶ
 οἱ τῆς καθ' ἡμᾶς εὐσεβείας καθηγμένους τε καὶ δι-
 δάσκαλοι, καὶ Διονύσιος οὕτοι; πρὸ τῶν ἄλλων, καὶ
 τῆς θείας Γραφᾶς ἐξηγούμενοι, καὶ διδάσκοντες, καὶ

τοῖς ἀντιλήγουσιν ἀντικαθιστάμενοι κλειστάς καὶ ἀμείβουσι, καὶ μεταποιοῦσι, καὶ προστιθέασιν, ὅπερ ἔφη, τῶν συλλαβῶν καὶ τῶν λέξεων, ἐν μηδενὶ τῷ τοῦ λόγου σκοπῷ λυμεινόμενοι. Ἄλλὰ καὶ ἀπόστολοι πρὸ τούτων, καὶ εὐαγγελισταί, ἴν' ἐπὶ τὰ κορυφαία, καὶ πρῶτα, καὶ αὐτὰ φημι τὰ στοιχεῖα τῆς ἱερᾶς ὁμοῦ πάσης θεολογίας· ἀγάγω τὸν λόγον, τὰ τοῦ νόμου τε καὶ τῶν προφητῶν, καὶ ἀπλῶς τὰ τῆς Παλαιᾶς ὁμοῦ πάσης εἰς μαρτυρίαν τῶν οικειῶν λαμβάνοντες λόγων, ὡς ἐπὶ πολὺ τῷ προῤῥηθέντι κέχρηται τρόπῳ, πρὸς μὲν τὴν τῶν παλαιῶν διάνοιαν, ἥπερ ἔφη, βλέποντες μόνην, καὶ ὅπως ἂν μετὰ τῆς δεούσης σαφηνείας τοῖς προκειμένοις ἀνοθεύτως ἀρμόσωσι τὰ κατάλληλα, λέξων δὲ καὶ συλλαβῶν τοῦ σκοποῦ τηρουμένου τοῦ γράψαντος· ὀλίγα φροντίζοντας. Καί ἐι βούλει, καὶ αὐτὰ σοι παραλθόντες ὑποδείξομεν τὰ βιβλία, καὶ τοὺς οὕτως διακειμένους λόγους, καὶ τὰς ἱερὰς ῥήσεις, μέχρι δὴ καὶ τῶν σεπτῶν Εὐαγγελίων ἴοντα, καὶ αὐτοῦ φημι τοῦ πρώτου καὶ μόνου διδασκάλου πάντων Χριστοῦ.

Ἄλλὰ κί μοι, φησί, πρὸς ἐκεῖνο βλέπων ὁ λόγος, καὶ διασύρας, καὶ βάλλει τὸν κωνῶς γράψαντα, ὅτι μὴ τῆς διανοίας αὐτῆς ἐκείνης καὶ αὐτὸς ἔχεται τοῦ θεολόγου, ἀλλ' ἀντὶ τῆς δυνάμεως, ἣν ἐκεῖνός φησι, τὴν οἰκίαν αὐτὸς μετ' ἐξουσίας ὡσανεὶ τις αὐτοκράτωρ εἰσάγει ἐνέργειαν, πάνυ τοι διεστεικυῖαν ἐκείνης, ὡς μὴδὲ παραβάλλεσθαι. Καλῶς. Εἰ δὲ ἕτερόν σοι κατ' ἐκεῖνον ἡμεῖς καὶ θεολόγον ἱερὸν, καὶ φιλόσοφον εἰσενέγκομεν νῦν τῷ λόγῳ, θεολόγους καὶ γὰρ τὰ τῶν θεολόγων ἐξηγητέσθαι δίκαιον ἂν εἴη, εἰ γοῦν ἐκεῖνος νῦν παρελθὼν, δύναμιν εἶναι τὴν φυσικὴν ἐνέργειαν διδάξει τρανώς, μᾶλλον δὲ αὐτὴν ἐκείνην τὴν φυσικὴν δύναμιν, ἣς ὁ ἱερὸς φησι Διωνύσιος μὴδὲν τι τῶν ὄντων ἀμοιρεῖν, ἣ γὰρ ἂν οὐδὲ ὄν εἴη, φησί, τὸ παράπαν, ἐμφύτου δυνάμεως ἔρημον ὄν, τοῦ γοῦν θεολόγου τούτου διδεδειγμένος ἂν, ὡς ἐγὼ φημι τὴν φυσικὴν ταυτηνὴν δύναμιν, ἐνέργειαν οὕσαν φυσικὴν, καταθήσῃ καὶ αὐτὸς τὴν μάχην, μᾶλλον δὲ τὴν σκιαμαχίαν ταύτην, καὶ σπείσῃ πρὸς τὸν ἀληθῆ λόγον, καὶ τῇ συμφωνίᾳ τῶν λαμπρῶν τούτων διδασκάλων, οὓς καὶ αὐτὸς μάρτυράς τῶν οικειῶν προσποτῆ φέρειν λόγων, ὑποτάξεις τὸν σαυτοῦ λόγον, ἢ τί φησὶ; Ὑποτάξεις, εὐ-οῖδα, καὶ ἡστηθήσῃ, εἰ καὶ μὴ ἐκὼν, ἀλλ' ἄκων γε πάντως, κατὰ πᾶσαν ἀνάγκην. Παρίτω τοιγαροῦν ἡ τῆς ἱερᾶς θεολογίας τῶν ἀποστόλων τε καὶ Πατέρων ἐπίσημος ἀνακεφαλαιώσις, τὸ κοινὸν στόμα τῶν θεολόγων. Ἰωάννης ὁ Ἐβραῖος, φημι, τὸ ζητούμενον διδάξων ἡμεῖς. Οὗτος· καὶ γὰρ πολλὰ περὶ θελημάτων, καὶ θελήσεως, καὶ βουλῆς θείας καὶ ἀνθρωπείας ἐν τοῖς θεολογικοῖς φιλοσοφήσας, ὡς καὶ ὁ τόμος ἡμῖν μικρῷ πρότερον ἔφη δείξας, οὕτω πως μετ' ἐκεῖνα περὶ ἐνεργείας εὐθύς ἐπιφέρει λόγων· Χρῆ γινώσκειν ὡς πᾶσι αἱ δυνάμεις αἱ προεξηρημένοι, αἱ τε γνωστικαὶ, αἱ τε ζωτικαὶ, καὶ φυσικαὶ, καὶ αἱ τεχνικαὶ, ἐνέργειαι· λέγονται· ἐνέργεια γάρ ἐστιν ἡ φυσικὴ ἐκείνης οὐσίας δυνάμις· τε καὶ κίνησις. Καὶ πάλιν, Ἐνέργεια ἐστὶ φυσικὴ ἡ πάσης οὐσίας ἐμφυτος κί-

νησις. Καὶ μετὰ βραχὺ, Ἐνέργεια πάλιν ἐστὶ φυσικὴ ἡ δηλωτικὴ ἐκείνης οὐσίας δυνάμις· καὶ πάλιν, Ἐνέργεια ἐστὶ φυσικὴ ἡ ἐκείνης οὐσίας δυνάμις τε καὶ κίνησις, ἣς χωρὶς μόνον τὸ μὴ ὄν. Ἦνωσας, ὡ φιλόσοφε, τῆς θαυμαστῆς διδασκαλίας καὶ συμφωνίας τῶν ἱερῶν τούτων καὶ ἀληθινῶν φιλοσόφων καὶ θεολόγων; Ἐπειδὴ καὶ γὰρ εἴς καὶ ὁ αὐτὸς ἐστὶ τεχνίτης ὁ καθ' ἑαυτὸν ὁργανοῖς κατὰ κτῆρον ἐκατέρω τούτων χρησάμενος, τὸ τοῦ Θεοῦ Πνεῦμα φημι, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, καὶ τῆς σοφίας, καὶ τῆς συνέσεως, καὶ νοήμασι, καὶ ῥήμασι μικρῶν τὰ αὐτὰ φεθγόνται. Ἦν γὰρ ἐκεῖ Διονύσιος ἔφη δύναμιν, ἣς τὸ μὴ μετέχον ὄντως οὐτ' ἐστίν, οὐτε εἶ ἐστίν, οὐτ' ἐστὶ τις παντελῶς αὐτοῦ θέσις, ταύτην Ἰωάννης ὁ θεὸς ἐνταῦθα καὶ ἐνέργειαν φυσικὴν φησιν ἐκείνης οὐσίας, καὶ δύναμιν, ἣς χωρὶς τὸ μὴ ὄν μόνον, καθάπερ ἤκουσας. Τούτου τί ἂν γένοιτο σαφέστερόν τε καὶ συντομώτερον εἰς ἀπόδειξιν, καὶ μάλιστα οὕτω τρις καὶ τετρακτὰς ὡσαύτως κατὰ ταυτὸ παρά τοῦ θεολόγου ῥηθέν;

Βούλει σοι καὶ δεύτερον εἰσαγάγω τοῦ προκειμένου φιλόσοφον μάρτυρα, οὗ λόγους μόνον τῆς ἀληθείας, ἀλλὰ καὶ θανάτῳ τὸ τελευταῖον οἰκίω τὸ μέγα τοῦτ' ἐκείνης μαρτυρίας ἐπισφραγίσαντα· πρόσημα; Ἀγέτω καὶ μαρτυρέτω ταυτὶ καὶ Ἰουστίνος, ὁ μέγας τῆς Ἐκκλησίας καὶ μάρτυς ὁμοῦ, καὶ φιλόσοφος. Ἐνέργεια, φησὶν, ἐστὶ φυσικὴ ἡ ἀμειγρὴ τὴν οὐσιώδη πάντων πρὸς ἅπαντα διακρίσιν διασώζουσα δύναμις. Ἐνέργεια φυσικὴ ἐστὶν ἡ πάσης οὐσίας ἐμφυτὴ κίνησις. Ἐνέργεια ἐστὶ φυσικὴ ἡ δηλωτικὴ κίνησις οὐσίας δυνάμις. Ὅστε· κελῶς οἱ τῆς ἱερᾶς ἐκείνης συνόδου τὴν τοῦ σοφοῦ Διονυσίου ῥῆσιν, καὶ κατὰ τὸν ἐκεῖνον σκοπὸν καὶ τὴν διάνοιαν ἐξελεῖψασιν, ἐνέργειαν φυσικὴν τὴν φυσικὴν μετὰ τῶν θεολόγων εἰπόντες δύναμιν, ἣς μόνον ἐστέρηται τὸ μὴ ὄν. Ψευδὴς ὁ τοῦ Γρηγορίου λόγος· ἐκεῖνος, ὁ λέγων ὅτι τὰ τῶν ἁγίων ὁ τόμος συκοφαντεῖται, καὶ παραχαράττει πρὸς ἐξαπάτην τῶν ἀκούοντων. Καὶ ὁ τῶν βλασφημιῶν, καὶ τῶν ὑβρῶν ἐκείνων ἱσμός, οὐ πρὸς τοὺς συκοφαντομένους, ἀλλὰ πρὸς τοὺς συκοφαντοῦντας καὶ ψευδομένους ἐξ ἀνάγκης ὀφεί.

Ἄλλ' ὁ μὲν περὶ τῆς ἐνεργείας ἐπιτέλετορος λόγος τὸ γε νῦν ἔχον ἀναμεινάντω, τὸν προσήκουσα τόπον καὶ λόγον μετ' ἄλλων ἀποληψόμενος, εὐχ ὅπως δυοῖν τε καὶ τριῶν θεολόγων, ἀλλὰ σχεδὸν καὶ περὶ πάντων ὁμοῦ· νῦν δὲ πρὸς τὸν φιλόσοφον αὐτὸς καὶ τοῦ ἐκείνου κατ' ἡμῶν λόγους ἐλιθίωμεν. Ἐμοῦ δὲ πολλὴ τις ἐντρέχει φρίκη τῇ διανοίᾳ, φησί, θεολογίας ἄπεισθαι μέλλοντος, ὅμως ἀνάγκη πρὸς τὴν πολέμιον ταυτηνὴν φιλαρίαν ἐνοσθῆναι, καὶ μὴ ἐρήμην ἀλιῶναι, λόγον τε ἔχοντα, καὶ ἅμα ἀληθεῖα συντηροῦντα, καὶ Πνεύματι. Ἐπανακτέον τοίνυν τὸν λόγον, κάκεινα πρὸς μέσον ἀκτέον, ἐν οἷς τὸν μέγαν ὁ συκοφάντης καὶ παραδολῆς οὕτως παράγει λόγον Διονυσίου, ὡς τὸ μηδεμίαν δύναμιν ἢ ἐνέργειαν ἔχον οὐτε ἐστίν, οὐτε εἶ ἐστίν, οὐτε ἐστὶ παντελῶς αὐτοῦ θέσις. Καὶ εἰκότως· οὐδὲν γὰρ οὐτε φύσις, οὐτε τέχνη μέτην ποιεῖ, ἀλλ' ἐνεκὰ τῶν τῶν γνωστικῶν ἅπαντα γίνεται. Οὗτος δὲ διὰ κακοτεχνίαν με-

ενεργών, Ἐπει τὸ ἔχον, φησιν, οὐ ἔχει, κατὰ τι Α
 διαφέρει πάντως, εἰ οὐκ ἔστι διαφορὰ τις θείας οὐσίας
 καὶ ἐνεργείας, οὐκ ἔστιν ἔχειν τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ
 ἐνέργειαν. Τὸ δὲ μὴ ἔχον ἐνέργειαν ἀνεέργητόν
 ἐστι, τὸ δ' ἀνεέργητον καὶ ἀνύπαρκτον. Θεολογίας
 μὲν οὖν εἶνεκα, καὶ τῆς κατ' αὐτὴν ἱερᾶς ἐπιστή-
 μης, καὶ θεωρίας, πρὸς αὐτὸν ἔγωγ' ἂν φαίην εὐ-
 καιρως, Μὴ δέδιθε μηδαμῶς, ὡ φιλόσοφε. Ἐγὼ σα-
 τῶν τοιούτων ἄγγυθης ἀξιοχρως, ὡς οὐ θεολογήσεις
 οὐδοσιῶν, οὐδὲ παρακύψεις ὄλωσ ἀντὸς εἰς Θεοῦ
 μυστήρια. Ἔθετο καὶ γὰρ σκότος ἀποκρυφῆν αὐ-
 τοῦ, κατὰ τὸν εἰπόντα, ἵνα μὴ βλάβως ἴθι σκοτεινῆ
 φύσις τὸ ἀπόθετον κάλλος, καὶ τοῖς πολλοῖς ἀγνω-
 στον. Οὐδὲ γὰρ ψύχει τὸ πῦρ, φησιν, οὕτε θερμαί-
 νει ὁ κρύσταλλος· ἄλλως τε καὶ δεσποτικῆς
 περὶ τῶν τοιούτων κειμένης ἀνωθεν ψήφου καὶ ἀπε-
 φάσεως, Οὐ γὰρ ἐκ βάτου τρυγᾶσι σταφυλῆν,
 οὐδ' ἐκ τριβύλων σῦκα, περὶ τῶν γραμματικῶν καὶ
 φιλολογῶν ὁ Χριστὸς εἰρηκεν. Ἄλλ' ὁ ἀγαθὸς ἄν-
 θρωπος ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ θησαυροῦ προφέρει τὸ
 ἀγαθόν, καὶ ὁ πονηρὸς ἀνθρώπος ἐκ τοῦ πονηροῦ
 θησαυροῦ προφέρει τὸ πονηρὸν. Οὐ θεολογήσεις
 τοιγαροῦν καὶ αὐτὸς, ὅπερ εἶπον, ἀλλὰ κολαμήσεις
 μὲν οὖν τοῖς θεολογοῦσιν ἁγίοις τὰ θεῖα, καὶ βλασ-
 φημήσεις, καὶ θεομαχῆσεις ἀπίρατα. Ταῦτα καὶ
 γὰρ ἐναπόκειται σου πάλαι τῷ πονηρῷ θησαυρῷ
 τῆς καρδίας, ἃ πακῶς ἐπ' ἰσχύτων νῦν ἐξέβρηξας,
 ὡς μὴ ὠφελος. Ἰπὲρ ὧν καὶ δεδιέναι σε καὶ φρίτ-
 τειν ἔδει μᾶλλον, καὶ ἀναδύεσθαι, τοῦτο γὰρ ἂν ἔως
 τι καὶ πρὸς διόρθωσιν, καὶ σωτηρίαν σοι συνεβάλ-
 λετο. Νῦν δὲ οὐ μὲν οὐκ ἔστι φόβος, πεφοδῆσαι, οὐ δὲ
 φοβέσθαι καὶ ὑποχωρεῖν ἔδει, καὶ δεῖλαιαν ὁμοῦ, καὶ
 αἰδῶ πᾶσαν ἀποβρίβῃς, γυμνῆ τῇ κεφαλῇ χωρεῖς
 οὐκ ὑπὲρ τοῦ Πνεύματος, ἢ περ ἔφησ, ἄλλὰ κατὰ τοῦ
 Πνεύματος, πολέμιον φλυαρίαν, φεῖ ἢ τὴν τῶν ἁγίων
 αὐτοῦ θεολογίαν ἀποκαλῶν· ταῦτα καὶ γὰρ ὁ ἱερὸς
 οὗτος τῆς συνόδου τόμος, οὐκ ἕτερα· καὶ τοῖς λόγοις
 ἐφ' οἷς φιλοτιμῆ. καὶ οὐς ἐκτίηω κακῶς, κάκιστα
 κατὰ σαυτοῦ χρώμενος, καὶ κατὰ κρημοῦ τρέχων,
 καὶ διὰ σαυτοῦ τὸ ξίφος ἐλαύνων, ὃ κατὰ τῶν ἐχθρῶν
 εἰληφας. Ἐντεῦθεν καὶ τὸν ἱερὸν ἄνδρα καὶ θεόπτην
 ἐκείνον, οὐ κατὰ τὸ ἱερὸν ἄσμα οἱ ὀφθαλμοὶ περιστε-
 ραί, οὕτω καὶ γὰρ ὁ σοφὸς ἐκείνος ἄσματογράφος
 οἴμει τὴν τοῦ Πνεύματος χάριν ἠνίκατα, ἐν ἧ, καὶ δι'
 ἧς οἱ κατ' αὐτὸν τοῦτον ὀρώντες Θεὸν ὡς ἐπιπέτων
 βλέπουσιν, ἐντεῦθεν αὐτὸς παραβλέπων, καὶ ὡς ἐν
 σκότει, καὶ νυκτὶ ψηλαφῶν τὰ μὴ δευτα, παραβλῶπα,
 συκοφάντην ἀποκαλεῖς, φεῖ ἢ ἄπερ αὐτὸς μᾶλλον
 παρὰ γε τῶν ἐθαλόντων λέγειν δικαίως καὶ κατὰ λό-
 γον ἂν ἤκουσας. Ἄλλὰ τούτων μὲν ἔλις· ἐκεῖνο δ'
 ὅπερ παρέβρύψας ἢ προέβρύψας αὐτως εἰπῆ, τὴν τοῦ
 θαυμαστοῦ Διονυσίου ῥῆσιν ἀναγνῶς, οὐδὲ συμβα-
 λειν ὄλωσ ἔχω τί σοι βούλεται. Τοῦ μὲν γὰρ θεοφί-
 ρου κατατρέχων ἐκείνου, μᾶλλον δὲ τῆς συνόδου πά-
 σης ὁμοῦ τῶν Πατέρων, μεθ' ἧς ἐκεῖνος τὸν ἱερὸν
 σουτονὶ τῆς πίστεως δρον Πνεύματι δηλαδὴ θείῳ
 συνέταξεν, ἐκείνων τοιγαροῦν ὁμοῦ κατεξαιριστάμε-
 νος πάντων, καίτοι γε μήπω περὶ δυνάμεως θείας
 καὶ ἐνεργείας τῶν προκειμένων θεολογησάντων μη-

δὲν, ἀλλὰ τοῦτο μόνον προσιπόντων, οὐ τὸ ἔχον, οὐ
 ἔχει διαφέρει κατὰ τι, καὶ τὸν ἱσπᾶστολον ἐκείνον
 ἄνδρα τὸν Διονύσιον προτεθεικότων λέγοντα, ὅτι τὸ
 μηδεμίαν δυνάμιν ἔχον οὐτ' ἔστιν, οὕτε τί ἔστιν,
 οὐτ' ἔστι παντελῶς αὐτοῦ θέσις, οὐ καὶ πρὸ τῶν
 σῶν ἐνοστάσιων, καὶ τῶν καθ' ἡμῶν ἐγκλημάτων
 ἐκεῖνο προλαβὼν παρέβρύψας ἐφεξῆς μετὰ τὸ τοῦ
 θεολόγου ῥῆτον εὐθύς, τὸ, εἰκότως· οὐδὲν γὰρ οὐτε
 φύσις, οὕτε τέχνη μάτην ποιεῖ, ἀλλ' ἐνεκὰ τοῦ τῶν
 ἰνωμένων ἅπαντα γίνεται. Ὅπερ οὐδὲ συνιδεῖν ὄλωσ
 ἔστιν, ὅπερ ἔφη, οὐδ' ἐννοῶσαι, τί πρὸς γε τὸν τοῦ
 θεολόγου σκοπόν, καὶ τὸν λόγον, καὶ ὅπως οὖν συμ-
 βάλλεται, Τὸ μηδεμίαν δυνάμιν ἔχον, λέγοντος, οὐτ'
 ἔστιν, οὕτε τί ἔστιν, οὐτ' ἔστι παντελῶς αὐτοῦ θέ-
 σις. Καίτοι γε εἰ σαφηνίζειν, ἢ ἐπεξεργάζεσθαι, ἢ
 ὅπως ἂν αὐτὸς φαίης, ἐβούλου τὴν τοῦ διδασκάλου
 ῥῆσιν, ἐκεῖνά σε μᾶλλον ἔδει λέγειν, εἰκότως· οὐδὲν
 γὰρ μὴ δυνάμιν ἔχον τὴν ἐμφυτον καὶ κατὰλληλον
 ἑαυτῷ, εἴτε τι τῶν νοερῶν εἰποις, εἴτε τῶν λογικῶν,
 εἴτε τῶν ἀλόγων, εἴτε καὶ τῶν ἀψύχων αὐτῶν, εἴτε
 δύναται τοπαράπαν. Οὕτω γὰρ ἂν καὶ θεολόγος καὶ
 σοφὸς συνεφώνεις, καὶ πρὸ τῶν ἄλλων Διονυσίῳ τῷ
 τοῦ λόγου πατρὶ. Νῦν δ' ἐκεῖνα λέγων, οὐκ οἶδα, εἰ
 καὶ σαυτῷ γοῦν λαλεῖς συνετά. Ὅτι περὶ γὰρ εἰ τινος
 εἰπόντος θεῖ σφαιροειδοῦς δυτος τοῦ ὀφρνοῦ, ἢ γῆ
 κέντρον λόγον ἐπέχει πρὸς αὐτὸν, αὐτὸς ἔλεγες, Εἰ-
 κότως, οὐδὲ γὰρ αὐτῶν τῶν χειραίων ὄλωσ δύναται
 ζῆν, δίχα τοῦ τῶν ἀέρα τοῦτον ἀναπνεῖν, ἢ ὁ κ' ὦν
 τετράπου, Εἰκότως, ὁ γὰρ ἀνθρώπος γελαστικόν
 οὕτω κίκεῖνα παραπλησίως λέγεις, οὐκ οἶδ' εἴτε
 κατὰ σαυτοῦ παίζων συνηθως, εἴτε καὶ κατὰ τῶν
 σῶν ἀκροατῶν. Ἄλλὰ ταῦτα μὲν, ὅσον κίχ τῶν μι-
 κρῶν τούτων ὑποδείξει τὸν φιλόσοπον, οὐκ ἐν τοῖς
 μεγάλοις καὶ ὑψηλοῖς μόνον, οἷς κακῶς ἐπεχείρησεν,
 ἀλλὰ κίχ τοῖς προστυχοῦσι, καὶ σμικροτάτοις, ἀφυσί-
 τινα, καὶ πλημμελῆ, καὶ τῆ ζυμῆπαν ἀνάρμοστον·
 πρὸς δὲ τὰς περὶ τοῦ ἔχειν ἐνοστάσις, καὶ τὰ ἐγκλη-
 ματα, καὶ τὰ συκοφαντίας ἐκείνου τὰς καθ' ἡμῶν,
 μᾶλλον δὲ τῆς κοινῆς τῶν ἁγίων θεολογίας, καὶ ἀβ-
 θις ἔλωμεν.

Τὰ γοῦν τοῦ συνοδικοῦ τόμου προθεῖς ὁ φιλόσοφος
 ἐκεῖνα, καθάπερ ἔφη, οὕτω πως ἔχοντα· Κατὰ γὰρ
 τὸν μέγαν Διονύσιον, τὸ μηδεμίαν δυνάμιν ἔχον οὐ
 ἔστιν, οὕτε τί ἔστιν, οὕτε ἔστι παντελῶς αὐτοῦ θέσις·
 τὸ δὲ ἔχον, οὐ ἔχει, κατὰ τι διαφέρει πάντως·
 εἰ οὖν οὐκ ἔστι διαφορὰ τις θείας οὐσίας καὶ
 ἐνεργείας, οὐκ ἔστιν ἔχειν τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ
 ἐνέργειαν, τὸ δὲ μὴ ἔχον ἐνέργειαν ἀνεέργη-
 τον καὶ ἀνύπαρκτον· ταῦτα τοῖνον ἀπὸ τοῦ τ-
 μου προσθεῖς, ἐπιφέρει τὰ ἑαυτοῦ, λέγων, Ἐ-
 ταῦθα τριῶν ὄντων ἀμαρτημάτων, ἐμαθίας, καὶ
 ἀσεθείας, καὶ ἧς εἰρήκειμεν κλοπῆς, καὶ βω-
 μολοχίας, τέταρτον μεταξὺ περιφύσσεται τὸ τῆς
 συκοφαντίας, ἢ κατὰ τῆς διανοίας τοῦ θείου χρεῖ-
 ται Διονυσίου, Σοφὸς γὰρ ἂν ὁ θεὸς ἐκείνος ἄ-
 νηρ, καὶ τοῖς κτίσμασιν ἀνονημετημένον εἶδος· τὸ
 τοῦ ἔχειν πλοῦσημον, εἰκότως κίχταῦθα τοῖς κτί-
 σμασιν ἀποδίδωκεν. Ὅ δὲ ἀναίδη; οὐτοσίη, ἄτε ὅτε
 αὐτὸς ἀσεθῆς, ἐμάρρόνά τι καὶ τὸν θεῖον ἐκείνον ἄν-

δρα δεικνύειν ἐπιγέγεται τε καὶ συκοφαντεῖ. Γνώρι-
μον γάρ, οἷς καὶ ὀπωσῶν λογικῆς μέτεστιν ἐπιστή-
μης, ὁμῶνυμεν εἶναι καὶ ἡχοῦθ' ἀπλήν τὴν τοῦ ἔχειν
φωνήν, καὶ μὴ μόνον τῆ τῶν ἔξω τοῦτο σοφῶν ἐπι-
στήμη δοκεῖν, ὅτι μὴ καὶ πᾶσιν ἰμοῦ τοῖς τῶν θεῶν
τῆς Ἐκκλησίας σοφοῖς διδασκάλοις. Ἐν εἰς ἡμῖν
εἰ, διδασκαλίαν ἀποχρήσει τήμερον Ἰωάννης; ὁ θεὸς
ἐκ Δαμασκοῦ, ὃς ὀκταχῆ τὴν τοῦ ἔχειν ἡμῖν διαι-
ρῶν σημασίαν, κατ' οὐδένα γέ τινα τούτων τρόπον
τῆ θείᾳ καὶ ἀπλουστάτῃ ἐκείνῃ φύσει τὸ ἔχειν διδούς
εὐρίσκειται. Πῶς γάρ; φυσικῆς μεσολαβούσης ἄλλο-
τριώσεως, καὶ τοῦ ἔχοντος τὸ ἔχόμενον διαισώσης
μὲν οὕτως, συναγωγῆς δὲ ἄλλως τὸν νόθον τε καὶ
ἐπίκτητον τρόπον.

Τέτταρα ταῦτα, καθάπερ ἠκούσαμεν, ὁ κενὸς φιλό-
σοφος οὕτως ἅμα κατὰ τοῦ συνοδικοῦ τόμου προφέ-
ρει ἐγκλήματα, ἀμαθίαν τε καὶ ἀσέβειαν, κλοπὴν
τῆν καὶ βωμολοχίαν, ὡς αὐτὸς φησι, καὶ τὴν συ-
κοφαντίαν τέταρτον, ἀμαθίαν μὲν καὶ ἀσέβειαν
λέγων ὡς ἔν τῳ αὐτοῦ τῆς ματαιότητος τῶν λο-
γισμῶν, καὶ τῆς διανοίας καταστοχάζαται· οὐδὲ γὰρ
αὐτῶθεν ὁ λογοποιὸς διεῖπεν οὐδ' ἔσπευξεν, ὅτι τε
τοῦ ἔχειν ἐπὶ τῶν κτισμάτων, ὡς αὐτὸς κακῶς οίε-
ται, μόνων, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἐπὶ τοῦ Θεοῦ τὸ παράπαν
λαμβανομένου, ὁ τόμος καὶ ἐπὶ τοῦ Θεοῦ τοῦτ' ἐδέ-
ξατο φυσικὴν ἐνέργειαν λέγων ἔχειν αὐτὸν, καὶ ὅτι
διαφέρουσάν πως τῆς θείας οὐσίας, καὶ ἄκτιστον τὴν
φυσικὴν ταύτην φησὶν ἐνέργειαν. Τοῦτο καὶ γὰρ
πρωῶν αὐτὸς διὰ τῶν αὐτοῦ λόγων δείξει σαφέστε-
ρον. Κλοπὴν δὲ καὶ βωμολοχίαν οἶμαι λέγειν αὐτὸν,
ὅτι τὰς ἱερὰς τῶν Γραμμῶν ἀποφάσεις, ἡ ἰ δὴ καὶ
τὰς τῶν θεολόγων διδασκαλίαν κοινὰς περὶ Θεοῦ ὁ-
ξείας, οἷς ἐξ ἀρχῆς εἰ; τέλος θεός; ὁ τόμος καλῶς ἐξυ-
φαίνεται, καὶ στρεφίζεται, καὶ λαμβάνων ἐκείθεν εἰ;
μαρτυρίαν ἐναργῆ τῆς κατ' εὐσέβειαν ἀληθείας αὐ-
τοῦ οὕτως προτιθῆσι, καὶ ὅτι καὶ τῆ τῆς δυνάμει;
λέξει τὴν ἐνέργειαν ταυτὸ πεφυκυῖαν, καθὰ δὴ καὶ
φθάσαντες οἱ θεολόγοι διὰ τῶν οικείων λόγων ὑπέ-
δειξαν σαφηνείας χάριν ἐν τῷ περὶ θανάμωος τοῦ
ἱεροῦ Διονυσίου προσέθῃκε. Τὸ δὲ τέταρτον ἐπὶ τού-
τοις καὶ τελευταῖον αὐτὸς δι' αὐτοῦ σαφηνίζει, συ-
κοφαντίαν, καὶ ἣ καὶ ἀσέβειαν αὐθις καταψηφισά-
μενος τῶν ἐκθεμένων τὸν ὄρον, ἐπειδὴ καὶ τὸν σοφὸν
Διονύσιον ταυτὰ φασὶ καὶ φρονεῖν, καὶ λέγειν αὐτοῖς
ἐντεῦθεν, καὶ γὰρ καὶ τῆς συμπλοκῆς ὄλο; γίνεται
καὶ τῆς μάχης.

Ἐρα δὴ λοιπὸν, Θεοῦ χεῖρα δίδόντο; ἀνωθεν, οὐ
μόνον αὐτὸν ἀναδῶς τὰ εἰρημμένα δεῖξαι ψευδόμε-
νον, ἀλλὰ καὶ ὑπεύθυνον ὄντα καὶ Θεῷ, καὶ τῆ ἀλτ-
θείᾳ πάντ' ἐκείνα ὁμοῦ. Καὶ δὴ πρῶτον περὶ τοῦ
πρωτοῦ λέγωμεν· μᾶλλον δ' ἀναγκαῖον εἶναι μοι
δοκεῖ, καὶ τὰ λείποντα τοῦ κόμματος προτιθέναι
τοῦ φιλοσόφου πρότερον, ἐν οἷς, ὡς αὐτὸς φησι, τὸν
ἐκ Δαμασκοῦ θεῖον εἰσάγει θεολόγον, τὸν περὶ τοῦ
ἔχειν φιλοσοφούντα λόγον, καὶ οὕτως ἐπὶ τὴν ἀνα-
σκευὴν τῶν ἐκείνου λόγων ἔλθειν. Πρῶταί τις γαρ-
οῦν, ὡς φησι Γρηγόριος, τὸν ἱερὸν ἐκείνου θεολόγον
οὕτως λέγοντα· Ἡ γὰρ ὡς οὐσίαν ἀνάγκη τὸ ἔχ-
μενον τῆ ἔχουση συνεῖναι οὐσίᾳ, καθάπερ ἰμάτιον,

καὶ χεῖρα, καὶ ἄγγρον, καὶ τὰ γε τοιαῦτα, ἢ ὡς
συμβαδικός· καὶ τοῦτο διχῆ πως αὐ ὑποδιαρούμενον
εἰ; τε τὴν τῶν χωριστῶν δηλαδὴ, καὶ τῶν γε μηδ-
μῆ χωριστῶν δύναμιν. Τὸ μὲν γὰρ ἐνδεχομένως
ἔχειν λέγεται, καὶ μὴ, καὶ ὁ γε σημαίνόμενον ἐν-
δέχσθαι φαμεν βαδίζειν τὸ βαδιστικόν, καὶ τούτων-
τίον αὐ μὴ βαδίζειν. Τὸ δὲ κατ' ἔξιν καὶ διάθεσιν
ἔχειν παρελήπται, ὡς μέλιτι δηλαδὴ συμπαφυκυῖαν
γλυκύτητα, καὶ χιόνι λευκότητα, καὶ γνῶσιν ἀνθρω-
πίνῃ ψυχῇ. Εἶτα καὶ τὴν αὐτοῦ περὶ τούτων ὁ-
ξείαν τοῖς εἰρημμένοις ἐπάγων ὁ Γρηγόριος, Τούτων
ἀπάντων ἐν ὁποιοῦν, φησὶν, εἰ τις ὁποτέρωθεν εἰ-
ληφῶς; τῆ θείᾳ κυριωσυμῆν καὶ ἀπλῆ βούλοιο φύ-
σει, ἴστω περιφανῶς ἁμαρτάνων.

Καὶ εἰ τοῦτο πέπονθας, ὡ διαλεκτικῆ σὺ, καὶ τὴν
καταργουμένην, ὡς νομίζεις, σοφίαν ἀπόρριπτε;
Δεῖ γὰρ ἐντεῦθεν ἀρῆσθαι πρῶτον κατὰ πᾶσαν ἀνάγ-
κην, καὶ οὕτως ἐπειτα καὶ πρὸς ἐκείνα κατὰ τὴν
ὑπόθεσιν αὐθις ἀναδραμεῖν. Ἐκ γὰρ τῶν τοῦ σοῦ
κατηγοριῶν Ἀριστοτελοῦς τῶν κατὰ Θεοῦ λόγων
ὁρμήσας ἔψασθαι, προκάλυμμα μὲν οἰοῖται τῆς κατὰ
τῶν ἱερῶν ὕβρειος τὸν θαυμαστὸν τουτοῖ θεολόγον
προάγει· τοσοῦτον δ' αὐτοῦ τολμηρῶς καταχεῖς τὸ
ψεῦδος; καὶ τὴν συκοφαντίαν, ὅσον ὁ λόγος αὐτίκα
δείξει. Ἀλλὰ πρὶν ἐξελεγχθῆναι γε ταῦτα, ἐκεῖνό σε
προηγουμένως ἐρέσθαι βούλομαι· πῶς τὸν θεολόγον
τουτοῖ προφέρων εἰς μαρτυρίαν ἦθεν τῶν ὄντων λέ-
γων, οὐκ αὐτὸς ἐκείνου τὰς λέξεις, καὶ τὸν περὶ τοῦ
ἔχειν ὄλον προῦθηκας ἀπαραιοποίητο; λόγον; Οὐ γὰρ
δὴ καὶ σοὶ καθάπερ καὶ τοῖς ἄλλοις λογογράφοις,
καὶ ῥήτορσι, καὶ ἐξηγηταῖς ἔξιστιν, ἢ τὸν νοῦν τῶν
βητῶν μόνον, ἢ τὰ μέρη λαμβάνειν, ἢ προστιθέναι
συλλαβὰς, ἢ καὶ ἀφαιρεῖν ὄλους, τῷ πικρῶς οὕτω τῆ
δίκτη, καὶ ταῖς σαῖς νομοθεσίαις κατ' ἡμῶν διὰ ταῦτα
χρωμένῳ, καὶ μυριαῖς ὄσαις ταῖς; λοιδορίαῖς, καὶ
τ.ις βλασφημίαῖς καθυποβάλλοντι. Ἡ σὲ μὲν δεῖ
καθάπερ εἰ τινα δυνάστην καὶ τύραννον λόγων αὐ-
τονομίᾳ κερῆσθαι καὶ τῷ σῷ βουλομένῳ περὶ τοῦ;
λόγου, ἡμᾶς δὲ πικρῶς; ὑποκείσθαι καὶ δουλεῖν
ταῖς σαῖς νομοθεσίαις, κἄν που τοῖς κειμένοις μετὰ
γε τοῦ δέοντος χρησώμεθα νόμοις, τὰ δεινότατα πά-
σχειν ὑπὸ τῆς αὐτοχειροτονητοῦ ταυτησι καὶ κεινῆ;
αὐτονομίᾳς.

Καὶ εἰ μὲν περὶ τὰ γράμματα καὶ τὰς λέξεις
ἡμάρτανες μόνον, οὐδ' οὕτως ἂν ἦς φορητός, οὕτως
ἐκ τοῦ σύνεγγυς τοὺς σοὺς θαυμαστοὺς καταλύων
νόμους· νῦν δ' ὀκταχῆ μὲν προθέμενος τὴν περὶ τοῦ
προκειμένου τοῦ θεολόγου διαίρεσιν, δύο δ' αὐτὸς ἢ
τρία μόνον λαβῶν τῶν ὀκτώ, τοσοῦτον καὶ τούτοις τὸ
κίβδηλον, καὶ ψευδές, καὶ συγκεχυμένον κατέμειξας,
ὅσον αὐτίκα δὴ καὶ φανήσεται. Δεῖ καὶ γὰρ αὐτὰς;
ἐκείνας τὰς τοῦ θεολόγου παρ' ἡμῶν προτεθῆναι ῥή-
σεις ὑγιεῖς τε καὶ ἀνοθεύτους ἐνταῦθα, ἵνα τὸ ψεῦ-
δος περιφανῶς ἐλεγχθῆ τῆ φανερώσει τῆς ἀληθείας.
Φησὶ τοίνυν ὁ μακάριος Ἰωάννης ἐν ἐξηκοστῷ τρί-
τιμ τῶν θεολογικῶν κεφαλαίων οὕτως· Τὸ ἔχειν κατὰ
ὀκτώ τρόπους λέγεται. Ἡ γὰρ ὡς ἔξιν, ἢ διάθεσιν,
ἢ κατὰ ἄλλην ποιότητα· λεγόμεθα γὰρ ἔχειν ἐπιστή-
μην καὶ ἀρετὴν· ἢ ὡς ποσόν· λέγεται γὰρ τρέπην

μέγεθος ἔχειν τὸ ζῦλον· ἢ ὡς οὐσία περὶ οὐσίαν, ἅ
 ἅπαρ ἐστὶ γενικώτατον γένος. Τοῦτο δὲ ἢ περὶ ὅλον
 τὸ σῶμα, ὡς χιτών, ἢ περὶ τι μέρος, ὡς δακτύλιος
 ἐν δακτύλῳ, ἢ ὡς μέρος ἐν ὅλῳ· λεγόμεθα γὰρ
 ἔχειν χεῖρα· ἢ ἴσως ἐν ἀγγελίῳ· ὡς λέγομεν οἶνον
 ἔχειν τὸ κεράμιον· ἢ ὡς κτήμα· λεγόμεθα γὰρ οἰ-
 κίαν ἔχειν, ἢ ἀγρόν· καὶ τὰ ἐξ ἧς. Ἐν δὲ τῷ παντη-
 κοστῷ ἐβδόμῳ τῶν αὐτῶν, Διαφοραί, φησί, τοῦ
 ἔχειν γίνονται κατὰ τὴν διαφορὰν τῶν ὄντων. Ἡ
 γὰρ ἐμφυχόν ἐστιν, ἢ ἀψυχον. Καὶ ἐμφυχον μὲν
 ἔχειν λεγόμεθα, ὡς παῖδα, ἵππον, καὶ τὰ τοιαῦτα·
 ἀψυχον δὲ, ὡς δακτύλιον, ὀπίδημα, καὶ τὰ τοιαῦτα.
 Λέγεται δὲ τὸ ἔχειν καὶ κατὰ πολλῶν ἑτέρων σημαι-
 νομένων ὁμωνύμως. Ὅση μὲν οὖν ἢ κατὰ τε φρά-
 σιν καὶ τὴν διάνοιαν παρὰ τοῦ Γρηγοροῦ μεταποίη-
 σις καὶ ἀφαίρεισις τοῦ ῥητοῦ, οὐδὲ λέγειν ἡμᾶς οὐδ'
 ἐπεξεργάζεσθαι χρεῖα, φανεροῦ προκειμένου τοῖς
 ἀναγινώσκουσι πᾶσιν· ἐκείνῳ γε μὴν ἀναγκαῖως τὸν
 φιλόσοφον ἐρωτήσωμεν· Πόθεν ἔχεις λαβὴν πρὸς
 τῶν σῶν κατηγοριῶν, ὧ φιλόσοφε, τουτωνὶ ὅτι ὡς
 οὐσία περὶ οὐσίαν λέγεται τὸ χεῖρα ἔχειν τινά; Ὁ μὲν
 γὰρ τῆς Ἐκκλησίας φιλόσοφος Ἰωάννης ὁ θεῖος
 οὗτος, φημί, ἕνα τῶν περὶ τοῦ ἔχειν ὁκτῶ τρόπων,
 καὶ τὸ ὡς μέρος ἐν ὅλῳ εἰπὼν, παραδείγμα τούτου
 τὴν χεῖρα τίθεικε. Λεγόμεθα γὰρ, φησὶν, ἔχειν χεῖ-
 ρα. Εἶπε δ' ἂν ὡσαύτως καὶ πόδα, καὶ ὀφθαλμόν, καὶ
 τὰ λοιπὰ τοῦ σώματος μέλη, μέρη κατὰ τὴν χεῖρα
 πεφυκότα κάκεινα τοῦ ὅλου. Σὺ δὲ ὡς οὐσίας οὐ-
 σίαν τὸν ἀνθρώπον λέγεις ἔχειν τὴν χεῖρα, συγκατα-
 μέτρων αὐτήν, ὡς αὐτὸς ἂν εἰδείης, ἱματίοις, καὶ
 ὀκλαῖς καὶ ἀγρῶ καὶ τοῖς τοιοῦτοις. Καὶ εἰ τὴν χεῖρα
 φῆς, ὡς οὐσία οὐσίαν ἀπλῶς ἔχειν τὸ σῶμα, καὶ
 τῆς τοῦ διδασκάλου περὶ τὸ ἔχειν διαιρέσεως οὕτω
 βραδύως κατεξανίστασαι, καίτοι γε καὶ πρὸς μαρ-
 τυρίαν τοῦ σοῦ λόγου, καθάπερ φήθης, ἐκείνον προε-
 νεγκῶν, ἰδοὺ πρὸς τῆ ψυχῆ καὶ τῷ σώματι καὶ
 τρίτην οὐσίαν ἔχεις αὐτὸς τὴν χεῖρα, μᾶλλον δ' οὐ
 τρίτην μόνην, ἀλλὰ καὶ κολλοστήν, καὶ ἀπλῶς ὅσα
 σοὶ καὶ τὰ μέλη τοῦ σώματος. Καὶ ἴσως καὶ διὰ
 τοῦτο καὶ ἀκρατῶς οὕτω καταπαίρη τῶν ἄλλων ἀν-
 θρώπων, ἐκ πολλῶν τινῶν οὐσιῶν αὐτὸς μόνος
 συγκαίμενος, ὑπεράνθρωπός τις διὰ ταῦτα καὶ
 τερατώδης γε ὢν. Εἰ γὰρ καὶ ἄλλως ὁ σοὶ Ἀριστο-
 τέλης καὶ χεῖρα καὶ κεφαλὴν οὐσίας ἐκάλεσεν, ὅτε
 δὴ μὴ ἐν ὑποκειμένῳ ὄντα, ὡς περὶ τὰ συμβεβηκότα,
 ἀλλ' ἐπαῦθα τὸ τοιοῦτον οὐκ ἔχει χώραν. Ὡς γὰρ
 μέρος τοῦ ὅλου ὁ ἀνθρώπος ἔχει τὴν χεῖρα, φιλόσο-
 φε, καὶ οὐχ ὡς οὐσίαν· ἐπεὶ καὶ τὰ ὑπέλληλα γένη,
 καὶ εἶδη, καὶ ἄμφω ταῦτ' εἰσὶν ἅπαρ καλοῦνται, καὶ
 γένη, καὶ εἶδη. Ἀλλὰ τῶν γενῶν, ἢ γενῶν, εἰσὶν εἶδη,
 καὶ τῶν εἰδῶν, ἢ εἰδῶν, εἰσὶ γένη, οὐχὶ τῶν γενῶν γένη,
 καὶ τῶν εἰδῶν εἶδη, ἢ τῶν συμβεβηκότων, ἢ συμ-
 βεβηκότων, καὶ τῶν πρὸς τι, ἢ πρὸς τι, γένη καὶ
 εἶδη εἰσὶ. Ταῦτα γὰρ οὐ ψεύδος μόνον ὁ σοὶ φιλόσο-
 φος ἂν εἴποι, ἀλλὰ καὶ γέλωτος ὄντως πλατῶς. Καὶ ἡ
 χεῖρ τοιγαροῦν οὐχ ὡς οὐσία σὺν οὐσίᾳ τῷ σώματι,
 οὐδ' ὡς περὶ οὐσίαν τὴν χεῖρα, οὐσία τὸ σῶμα, ὡς περ
 ὁ χιτών, καὶ τὰ ἑπλά κηρὶ τὸ σῶμα· ἀλλ' ἔχει δηλον-
 οῦσι τὴν χεῖρα ὁ ἀνθρώπος, ὅπερ ἔφη, ὡς μέρος

PATROL. GR. CII.

σώματος, ὁ δὲ καὶ ὁ τῆς Ἐκκλησίας φιλόσοφος ὁ
 ἐκ Δαμασκοῦ θεῖος Ἰωάννης φησὶν. Οὐ μὴν ἀλλὰ
 καὶ Ἀριστοτέλης αὐτὸς, ὁ σοὶ δηλαδὴ διδάσκαλος, φ
 τῶς ἔδει σε πείθεσθαι, κατ' αὐτὸ τε τοῦτ' φημι, καὶ
 ὅτι καὶ τὸν περὶ τοῦ ἔχειν ἑαυτῷ συμπληρῶν λόγον
 ἐκείνος, οὐκ ἐν τοῖς ὁκτῶ περιώρισε τούτον μόνος,
 ἀλλ' ἴσως ἂν, φησί, καὶ ἄλλοι τινὲς τρόποι φανεῖσαν
 τοῦ ἔχειν. Ὁ δὲ καὶ ὁ σοφώτατος ἡμᾶς ὡσαύτως δι-
 δάσκει Δαμασκηνός.

Ἀλλὰ σὺ τὴν τῶν σῶν λόγων ἀταξίαν τε καὶ τὴν
 ἄγνοιαν, καὶ τὴν σύγχυσιν ταύτην ὄντως, ἢ οὐκ οἶδ'
 ἔπως ἂν ἀξίως προσείπω τὸ κατ' αὐτούς, καὶ ἐπι
 τὴν ὑψηλὴν θεολογίαν τοῦ Πνεύματος ἀπὸ τῶν κάτω
 τουτωνὶ καὶ περιπεζίωμεν μετενεγκῶν, ἀσχημοσύνης
 καὶ γέλωτος, μᾶλλον δὲ καὶ θαυρῶν ἀξίους τοῖς γε-
 νοῦν ἔχουσι τούτους ἀπέδειξας. Ὅταν γὰρ τὸ δη-
 μιουργικὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸ προγνωστικόν, καὶ τὴν
 πρόνοιαν καὶ ἀπλῶς πᾶσαν δύναμιν τε καὶ ἐνέρ-
 γειαν, οὐσίαν εἶναι λέγῃς Θεοῦ, τί ἄλλο γε φῆς ἢ
 τῶν δύο τούτων τὲ ἕτερον, λέγω δὴ, ἢ τὸ πολλὰς οὐ-
 σίας ἔχειν τὸν Θεόν, ἢ τὴν οὐσίαν αὐτοῦ οὐ μόνον ἐκ
 πολλῶν οὐσιῶν συγκεῖσθαι, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἄνομοιων
 μερῶν; ὁ δὲ καὶ Ἐυνομίῳ οἱ καθ' ἡμᾶς φημι θεολό-
 γοι διδάσκαλοι προφανῶς ἐνεκάλουν. Ἄλλ' οὐκ οὐ-
 σίας Θεοῦ ταῦτα κατ' Εὐνόμιον λέγεις αὐτὸς, ἀλλὰ
 κτίσματα· τοῦτο γὰρ καὶ τῶν βλασφημιῶν τὸ κεφάλαιον,
 φημί δὴ τὸ εἰς κτίσμα στεῦδεν συγκατασφῆν
 τὸν Θεὸν διὰ τῶν αὐτοῦ φυσικῶν. Δεῖ γὰρ κτετέλ-
 ληλα ταῖς φύσεσιν εἶναι τὰ φυσικὰ, λόγος ἀνακτῆ-
 ρύττει θεολογικός τε καὶ φυσικός· ἀλλὰ μήπω τοῦτο,
 ἀλλ' ἐπ' ἐκεῖνα πάλιν ἴσμεν. Φησὶ γὰρ ὁ διαλεκτικός
 οὗτος καὶ φιλόσοφος ἐκ τῶν Ἀριστοτελικῶν, ὡς
 ἔφη, ὁρμώμενος κατηγοριῶν, καὶ ταῦτις ἐπιστρα-
 τεύων τῇ θεολογίᾳ τοῦ Πνεύματος, οὐ δὴ χάριν καὶ
 τὸν ἐκ Δαμασκοῦ θεολόγον τε καὶ φιλόσοφον καὶ
 τοὺς ἐκείνου κακῶς ὑποδέεται λόγους, ὅτι τὸ ἔχειν
 ὁμώνυμος οὐσα φωνή, καὶ πολὺσημος τοῖς κτίσμασι
 μόνος προσήκει, ἀλλ' οὐχὶ καὶ τῇ ἀπλουστάτῃ τοῦ
 Θεοῦ φύσει. Τοῦτο καὶ γὰρ τῶν τεττάρων αὐτοῦ κε-
 φαλαίων τὸ πρῶτον, δι' οὗ τοὺς ἐκτεθεικότας τὸν
 τόμον ἀμαθίας τε καὶ ἀσεβείας ἐγράφατο· ἀμαθίαν
 μὲν ἐκεῖνο, τὴν δὲ τῆς θείας ἐνεργείας πρὸς τὴν
 κηγάζουσαν εἶλαν οὐσίαν διαφορὰν ἀσεβείαν εἰρη-
 κῶς. Ἀλλὰ περὶ μὲν ἐνεργείας θείας καὶ τῆς κατ'
 αὐτὴν διαφορᾶς μετ' ὀλίγον ἐροῦμεν πλατύτερον.
 Νῦν δὲ περὶ τῆς τοῦ ἔχειν φωνῆς βραχέ' ἄττα λεκτέον
 ἂν εἴη πρὸς τὸν φιλόσοφον.

Πῶς φῆς, ὧ βέλτιστε, μηδαμῶς τὴν μακαρίαν καὶ
 ἀπλουστάτην τοῦ Θεοῦ φύσιν κακτῆσθαι τὸ ἔχειν; Εἰ
 μὲν γὰρ τι τῶν ὄντων ἐν ὀνηοῦν, ἢ καὶ δύο, ἕλεγε μὴ
 ἔχειν αὐτήν, οὐδ' οὕτως ἂν ἦς ἀνεκτός, τὸν πάντων
 αἴτιον δυσσεβῶς ἀφαιρῶν τῶν αὐτοῦ· νῦν δὲ οὐχ ἕν
 καὶ δύο καὶ τρία, ἀλλ' αὐτὴν τὴν τοῦ ἔχειν δύναμιν
 ἀφαιρῶν καθάπαξ αὐτοῦ, μὴ ὄντα, φεῖ κατακευά-
 ζεις κάκιστα τὸν Δεσπότην τῶν ὄντων. Ἄλλ' οὐ
 πάντῃ τε καὶ πάντως φημί τὸν Θεὸν μὴ κεκτῆσθαι
 τὸ ἔχειν.

Ἄλλ' οὐ κυρίως, φησὶν ὁ φιλόσοφος. Καὶ εἰ μὴ κυ-
 ρίως, ὁ Θεὸς ἔχει τὸ ἔχειν, λοιπὸν οὐ πάποτε αὐτὸ

26

ἔχει, οὐδὲ ὅσα ἔχει φυσικῶς, τε ἅμα καὶ δεσποτικῶς ἄ
 τοῦτον καὶ γὰρ τὰ μὴ κυρίως. Ἐνδέχεται γοῦν
 καὶ ἀποβαλεῖν αὐτά. Καὶ σκόπει δὴ τὰ ἐπόμενα,
 τοῦτου κατὰ τὸν φιλόσοφον τοῦ λόγου κρατούντος.
 Ἔχει βασιλείαν ὁ Θεός, καὶ κυριότητα, καὶ δύναμιν.
 Βασιλεὺς γάρ. τῶν βασιλευδόντων, καὶ Κύριος τῶν
 κυρίων. καὶ μόνος κραταῖς καὶ δυνατός παρὰ τῆς
 θεολογίας ὑμνεῖται, καὶ ζωῆς αἰωνίου χορηγός, καὶ
 μόνος ἔχων ἀθανασίαν, φῶς οὐκῶν ἀπρόσιτον. Εἰ οὖν
 οὐ κυρίως ἔχει ταῦτα, καθὰ φησιν ὁ κενός οὐτος
 θεολόγος, πῶς τοῖς ἄλλοις αὐτὰ διδῶσι, βασιλεία,
 καὶ κυρίως καὶ ἀθανάτους ποιῶν;

Τί δὲ, οὐδὲ τοὺς ἀγγέλους ἔχει κυρίως, οἷς ἔργον
 ἀληγνόν τε καὶ ἀκατάπαυστον ὁ ὕμνος ἐκείνου;
 τὺτο γὰρ ἡ θεολογία ταις φύσεσιν ἐκείναις βξαιρέ-
 τως προσμαρτυρεῖ, καὶ προσέτι φη, *Δυνατοὶ ἰσχυροὶ* B
ποιούντες τὸν λόγον αὐτοῦ, τοῦ ἀκούσαι τῆς
φωτῆς τῶν λόγων αὐτοῦ. Ἡ οὐδὲ τὴν αἰσθητὴν
 ταύτην, καὶ ὀρωμένην ἔχει ἑμπασαν χτίσιν, ἣν
 πάσαι παραγαγῶν ἐξ οὐκ ὄντων, εἰσέτι καὶ νῦν τὴν
 αὐτῆς ἐργάζεται πρόνοιαν καὶ οἰκονομίαν. Ὁ Πα-
 τῆρ μου, καὶ γὰρ φησιν, ἔως ἄρτι ἐργάζεται, καὶ γὰρ
 ἐργάζομαι. Ἡ ἔχει μὲν φησὶ ταῦτα τὸν Θεόν, ἵνα
 τι καὶ συγκατέλιθωμεν τοῖς σοῖς, λόγοις, οὐ λέγεσθαι
 δὲ κυρίως ἔχειν αὐτά. Τῆς αἰσχύνης ἰ διατε καὶ γὰρ,
 εἰπέ μοι, ἣ πόθεν ἔχεις μαθῶν τὴν καινὴν ταύτην
 καὶ τερατώδη θεολογίαν; Ὅτι οὐ βούλεται, φησιν, ἡ
 φιλοσοφία κατηγορεῖται ἐκείνη τοῦτο, καὶ ὁ τοῦ ἔχειν
 λόγος.

Ἔδει μὲν οὖν μὴδὲ ἀποκρίσεως ἡσισσοῦν ἀξι-
 οῦν σε πρὸς ταῦτα, ἀλλὰ τὴν δεσποτικὴν μόνην
 φωνὴν ἐπειπόντα, ἣν, δὴ καὶ Βασίλειος ὁ μέγας Ἐφ-
 νομῶν προήνεγκε τὰ τοιαῦτα ληρούντι, τὴν, Ὅταν
 λαλῇ τὸ ψεύδος, ἐκ τῶν ἰδίων λαλῇ, καὶ ὅτι ψεύστης
 ἐστὶ καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ, ἐπὶ τὴν τῆς ἀληθείας θεο-
 λογίαν πρέψαι τὸν λόγον. Ὡς ἂν δὲ μὴ δόξαιμεν καὶ
 ἡμεῖς δι' ἀπορίαν ταυτὶ παρατρέχειν, ὃ φησιν ὁ
 μακάριος ἐκείνος, εἰπέ δὴ μοι, φιλόσοφε· οὐδὲ ὡς
 κτήτορα λέγεις γοῦν τὸν Θεόν ἔχειν τὸν τε νοητὸν
 καὶ εἰσθητὸν κόσμον; ἐπεὶ καὶ τοῦτο ἐν τῶν τοῦ
 ἔχειν σημαγομένων ἡ σὴ φιλοσοφία φησὶ. Λεγό-
 μεθα γάρ, φησιν, ἔχειν ἄρχον, καὶ ἔκρον, καὶ
 παῖδα, καίτοι γε τῶν ἀνθρώπων οἱ ταῦτα κεκτημέ-
 νοι οὐ δημιουργοὶ τῶν τοιούτων εἰσὶ. Καὶ διὰ τοῦτο
 οὐδὲ κυρίως, ἄπερ ἔχουσιν, οὐδὲ δεσπόται κυρίως
 ἐκείνων εἰσὶν. Ὑπὸ τὴν αὐτὴν ὄντες δεσποτεῖαν ἐκεί-
 νοις, εἰ καὶ κατὰ φιλοτιμίαν ἐκείνου καὶ χάριν πρὸς
 καιρὸν κτισμάτων αὐτοῦ τιμῶν ἄρχουσιν.

Ὁ δὲ Θεός, καὶ δημιουργός, καὶ ποιητῆς τῶν
 ὄντων ἐκ τοῦ μὴ ὄντος, καὶ διὰ τοῦτο καὶ κυρίως
 ἔχων πάντα, καὶ βασιλεύων, καὶ δεσπόζων ἀπάντων
 κυρίως, Τῆς γὰρ βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος.
 Μᾶλλον δὲ εἰ χρὴ περὶ τῶν ζώντων πυνθάνεσθαι τὰ
 νεκρά; Τοιαῦτα καὶ γὰρ τὰ τῆς μεταίας καὶ κενῆς τῆ
 ὄντι σοφίας, ἀλλὰ μὴ τῆς ἐνυποστάτου Θεοῦ σοφίας,
 τοῦ μόνου καθηγητοῦ καὶ διδασκάλου πάντων ἀκούειν
 Χριστοῦ λέγοντος· Καὶ ἄλλα πρόβατα ἔχω, ἃ οὐκ
 ἔσονται ἐκ τῆς ἀλλῆς ταύτης, κακεῖνά με δεῖ ἀγα-

γεῖν, καὶ Ἐξουσίαν ἔχω θάψαι τὴν ψυχήν μου,
 καὶ ἐξουσίαν ἔχω πάλιν λαβεῖν αὐτήν.

Καὶ πρὸς αὐτῷ δὲ τῷ σταυρῷ καὶ τῷ θανάτῳ
 γενόμενος, πρὸς τοὺς ἰδίους μαθητάς ἔλεγε, Πολλὰ
 ἔχω λέγειν ὑμῖν, ἀλλ' οὐ δύνασθε βαστάζειν
 ἄρτι. Καὶ πρὸς τὸν ἴδιον δὲ Πατέρα, Καὶ νῦν δό-
 ξισόν με σὺ, φησὶ, Πάτερ, ἐγὼ δόξω, ἢ εἶχον
 πρὸ τοῦ τὸν κόσμον εἶναι παρὰ σοί. Τὸ ἰὴ ταῦτα
 καὶ ἐὰ τοιαῦτα μὴ κυρίως ἔχειν τὸν Θεὸν λέγειν, ἡ
 μὴ κυρίως λέγεσθαι ἔχειν, ὅπερ ἡ κενὴ τοῦ Γρηγορίου
 σοφία φησὶ, πῶς οὐ ψεύδεσθαι τὴν αὐτοαλήθειαν λέ-
 γειν ἐστίν; ὅπερ ὁ τῶν ἀσθεῖων ἀντικρυς κολοφῶν,
 καὶ οὐδὲ Χριστιανῶν ἀκοαίς γοῦν φορητόν. Ἄλλ'
 ἐπανακτέον αὐθις τὸν λόγον ἐπὶ τὰ πρῶτα καὶ ὄν-
 τως ὄντα μόνα καὶ ἀψηλόμενα. Οὐδὲ τρεῖς ὑποστά-
 σεῖς ὁ Θεός, ἔχει κυρίως, ὃ καὶ τὸ Γρηγορίου, οὐδὲ Ἰῶν
 ὁ Πατὴρ, οὐδὲ Πνεῦμα ἔχει; Ὁμοούσια καὶ γὰρ,
 ἀλλ' οὐχ ὡς οὐσία περὶ οὐσίαν ταῦτα, οὐδ' ὡς συμ-
 δεηκός περὶ τὴν οὐσίαν, οὐδὲ ὡς κτίσμα καὶ
 κτήμα τοῦ ἔχοντος, ἄπερ ἡ σὴ μόνη σοφία περὶ τοῦ
 ἔχειν βούλεται, καὶ διὰ τοῦτ' ἐπὶ τῶν κτισμάτων
 αὐτῶ μόνον, ἀλλ' οὐκ ἐπὶ Θεοῦ λέγεσθαι βούλεται. Καὶ
 εἰ ταῦθ' οὕτω φησὶ ἔχειν, τίος χάριν Σαβέλλιον μόνον
 ἐλαύνομεν; Αὐτὰ καὶ γὰρ ταῦτα κάκεινός φησὶ, καὶ
 οὐχ ἕτερα, ὡσπερ οὐσίαν μίαν, οὕτω δὲ καὶ πρόσ-
 ωπον ἐν λέγων, καὶ μηδένα τῶν ὑποστάσεων λόγον
 ποιούμενος. Ἐγὼ γὰρ νῦν λέγειν, ὅτι καὶ τὴν ἑν-
 νομοῦ τε καὶ Ἀρείου δόξαν ὑπερβαίνει κακῶς τὰ
 τοιαῦτα. Πρόθυμοι καὶ γὰρ ἂν εἶπον ἐκείνοι τῇ σοφί-
 α τοῦ ἔχειν συντρέχοντες σὴ φιλοσοφίᾳ, ὅτι καὶ Ἰῶν
 ὁ Πατὴρ καὶ Πνεῦμα λέγεται ἔχειν, ὡς οὐσία περὶ
 οὐσίαν; ἐπειδὴ τὰς τρεῖς ὑποστάσεις ἀνομοίους ἀλ-
 λήλαις καὶ ἑτεροδόξους δοξάζοντες ἦσαν.

Ὅπερ ἵνα μὴ πάθῃς αὐτὸς, ὡς ἔοικε, μὴδὲ κάμψῃ
 συνιστάμενος τοῖς ὑπὲρ Θεοῦ λόγοις, τῇ μὲν οὐσίᾳ
 συνάπτων, ταις δ' ὑποστάσεσι διαιρῶν, εὐσεβῶς τε
 καὶ ἀποστολικῶς ἀμφω, ἐνὶ λόγῳ τὸ πᾶν διὰ τῆς
 σῆς θαυμαστῆς φιλοσοφίας ἀνεῖλες, καὶ τοῖς ἐχθροῖς
 κατὰ τὸν εἰπόντα προδίδωκας τὸ ζητούμενον, μὴτε
 Ἰῶν ἔχειν μὴτε Πνεῦμα τὸν Πατέρα κατασκευάσας,
 ἐπειδὴ τὸ ἔχειν οὐ κυρίως προσήκει Θεῷ, οὐτε τὸν
 Πατέρα τιμῆσας ὡς ἀρχὴν ἀναρχον ὄντα τῶν ἐξ
 αὐτοῦ, καὶ ἀτιμάσας, μᾶλλον δ' ὅσον τὸ ἐπὶ σοί,
 καὶ ἀνελῶν καὶ ταῦτα κάκεινον. Ἡ διὰ τὰ, πρὸς τι,
 καὶ ἀναφορικὰ πρὸς τῶν ὄντων κατηγοριῶν ταυτὶ λέ-
 γεσθαι; τὸ ἔχειν οὐ δῶσεις ἄλληλα τοῦτοις, ἵνα μὴ
 τι περὶ ταύτας παρανομήσῃς, καίτοι γε τοῦ Πνεῦ-
 ματος μὴδ' ἐκεῖνα ὄντος, οὐδὲ γὰρ τῶν ἀναφορικῶν
 κατὰ τὸν Ἰῶν καὶ τοῦτο, πλὴν καὶ τοῦ Πατρὸς, καὶ
 τοῦ Ἰησοῦ, ἀτιδίως τε καὶ συνανάρχως ὡς ἴδιον ἔχον
 τῶν τοῦτο καὶ ὁμοούσιον. Τῶν ληρημάτων!

Οὕτως ὁ φιλόσοφος; οὐ μόνον ἀσεδείας καὶ ἀμα-
 θίας, οὐδὲ κλοπῆς καὶ βιολογίας; καὶ δὴ καὶ συ-
 κφαντίας πρὸς τοῦτοις; ὡς αὐτὸς φησιν, οὐχ εἴλε
 τοὺς ἐκδεθωκότας τὸν τόμον, ἀλλὰ πρὸς γε τῷ ψεύ-
 δεσθαι περιφάνῳ; καὶ ἀνασχονταῖν κάκεινα πάνθ'
 ὁμοῦ, μᾶλλον δὲ καὶ τὰ πολλὰ χειρίστα καὶ ἀτε-
 πώτατα νοσῶν ἐκ πειρουσίας; αὐτὸς ἀνεφάνη, ὅπερ
 ὁ λόγος ὑπέσχετο δεῖξαι.

Φίρε δὴ καὶ τὸν ἄκρον ἐκείνου μετὰ τοὺς ἀπο-
 στάλους θεολόγου, τὴν ἱερὸν φησι κατίδωμεν Διονύ-
 σιον, ὃν καὶ συκοφαντεῖν ἐφη τὴν Χριστοῦ Ἐκκλη-
 σίαν. ὁ Γρηγορᾶς, ἐν γε τῷ περὶ δυνάμεως ἱερᾶς
 ἐκείνου λόγῳ, καὶ πόρρω τῆς ἐκείνου διανοίας καὶ
 τῆς σοφίας γίγνεσθαι, μᾶλλον δὲ τὰ ῥηθέντα πρὸ
 μικροῦ περὶ τούτου κατὰ τοῦ τόμου τῷ Γρηγορᾶ,
 καὶ αὐθις πρὸ ἐκείνων ἱπαναλάδωμεν. Σοφός, φη-
 σιν, ὢν ἐκεῖνος ὁ θεὸς ἀγῆρ, τὸν θεῖον δηλαδὴ δηλῶν
 Διονύσιον, καὶ τοῖς κτίσμασιν ἀπονειμημένον εἰδῶς
 τὸ τῷ ἔχειν πολυσημον, εἰκότως κἀνταῦθα τοῖς κτί-
 σμασιν ἀποδίδωκε.

Καὶ βλέπε μοι περὶ τῶν ἄλλων κίνεσθαι τοῦ κε-
 νοῦ τῶν θεολόγων ἐξηγητοῦ τούτου τῶν λόγων τὸ
 ἀδινότητον τε καὶ ἀκατάλληλον. Αὐτὸς γάρ ἐστιν
 οὗτος ὁ μικρὸν ἀνωτέρω λέγων ἐκεῖνα; ὅτι Διονύ-
 σιος μὲν περὶ θείας θεολογῶν δυνάμεως πρὸς γε
 τοὺς ἄλλοις τοῦτο φησιν, ὅτι τὸ μηδεμίαν δυνάμιν
 ἔχον οὕτε ἐστιν, οὕτε τί ἐστιν, οὕτε ἐστὶ παντελῶς
 αὐτῷ θεός. Ἔπειτα μικρὸν παρακατιῶν, ἥπερ ἐφη,
 περὶ κτισμάτων μόνων ἐκείνον ποιεῖσθαι τὸν λόγον
 φησιν, ὡς περ ἔξω κατὰ τὴν χεῖρα γε ἑκστασιν αὐτῆς
 ἑαυτοῦ γεγονώς, καὶ οὐκ εἰδῶς ἃ λέγει: Εἰ γὰρ περὶ
 κτισμάτων μόνων ἀπλῶς ὁ λόγος ἔνταῦθα τῷ θεο-
 λόγῳ, καὶ οὐδὲ ἄλλο πλὴν τούτου, πῶς περὶ δυνά-
 μως θείας θεολογεῖν αὐτὴν προλαβὼν εἰρηκας;
 Οὕτε γὰρ θεῖον ἂν παρτε τῶν κτισμάτων ἐν ὑδὲν εἴη
 παρ' ἑαυτοῦ, οὕτε θεολογοῦνται τὰ κτίσματα, εἰ μὴ
 βούλοιντο εἴη κτίσεις λατρεύειν κατὰ τὴν παλαιὰν
 ἀθειαν ὁ ταῦτα θεοποιεῖν τε καὶ θεολογεῖν ἡρημένος.
 Πῶς οὖν αὐτὸς λέγει περὶ θείας θεολογεῖν δυνάμεις
 τὸν περὶ τῶν κτισμάτων ἀπλῶς λέγοντα; Ἥ γὰρ καὶ
 τὰ κτίσματα θεία, καὶ θεολογοῦνται καθὼ θεοὶ κατὰ
 τὸν οὖν λόγον, ἢ ταυτὸν εἰ καὶ ἐν κτίσμα καὶ θεία
 δυνάμεις. Εἰ δὲ μὴ θάτερον τούτων, ἀλλ' ὁσαῖαν ἐρεῖς
 ἐξ ἀνάγκης Θεοῦ τὴν φυσικὴν αὐτοῦ δυνάμιν, καὶ
 ἄμφω μὲν οὖν ταῦτα λέγεις, καὶ διαρρήθην κηρύτ-
 τεις τε καὶ φιλοσοφεῖς καὶ οὗτος ὁ τοῦ πολυσεύχου
 σοῦ τούτου βιβλίου λόγος τε καὶ σκοπός, τὸ τὰ μὲν
 πολυσημον τῆς τοῦ Θεοῦ φύσεως ἰδιώματα, ἃ καὶ
 φυσικά τοῦ Θεοῦ; καὶ φυσικῶς ἐφ' ὧν προσόντα
 διαφόρως οἱ θεολόγοι Πατέρες ἰδίδιασαν, κτίσματα
 πάνθ' ὁμοῦ μετὰ αὐτῶν τὰ Ἀρείου φρονούντων ἀπο-
 δεῖξαι τὸν; δὲ θεοὶ οὐσίαν δογματίσαι μόνην, πάν-
 των ἁπλῶν προσώπων ἑνωμένην, ὑπὲρ οὗ καὶ τοῖς κορυ-
 φαῖσις δηλαδὴ τῶν Πατέρων ὁ πολυθρύλλητος πρὸς
 Εὐνάμειον ἀκείως ἦν πύλεμος καὶ δ' ἃ καὶ αὐτὸς
 τῆς Ἐκκλησίας ἀποβάσει, τὴν συνην ταυτηνὶ
 βλασφημίαν, καὶ τὴν ὕβριν, καὶ τὴν συκοφαντίαν,
 καὶ τὴν κενὸν κατ' αὐτῆς, μᾶλλον δ' εἰπεῖν ἀληθῶς
 κατὰ τῆς σεαυτοῦ κεφαλῆς, ψυχῆς ἀνεδέξω πό-
 λεμον.

Ἄλλ' ἄγε δὴ πρὸς τὸν ἱερὸν Διονύσιον καὶ τοὺς
 ἐκείνου, περὶ δυνάμεως θείας ἔλθωμεν λόγους, μι-
 κρὸν ἄνωθεν ἀκαλαδόντες τὸν λόγον. Δυνάμεις, φησίν,
 ἐστὶν ὁ Θεὸς ὡς πᾶσαι δυνάμεις ἐν ἑαυτῷ πρόδεχων
 καὶ ὑπερέχων, καὶ ὡς πάσης δυνάμεως αἴτιος; καὶ
 πάντα κατὰ δυνάμιν ἀκρίστον καὶ ἀπεριόριστον παρ-
 ἄγων, καὶ ὡς αὐτοῦ τοῦ εἶναι δυνάμιν, ἢ τὴν ὅλην,

ἢ τὴν καθ' ἑαυτὸν αἴτιος ὢν, καὶ ὡς ἀπειροδύναμος,
 οὐ μόνον τῷ πᾶσαι δυνάμιν παράγειν, ἀλλὰ καὶ τῷ
 ὑπὲρ πᾶσαν, καὶ τὴν αὐτοδύναμιν εἶναι, καὶ τῷ
 ὑπερδύνασθαι, καὶ ἀπειράκις ἀπείρους τῶν οὐ-
 σίων δυνάμεων ἐτέρας παραγαγεῖν, καὶ τῷ μὴ ἂν
 ποτε δυνηθῆναι πρὸς ἀπείρους καὶ ἐπ' ἀπειρον
 παραγομένας δυνάμεις τὴν ὑπεράπειρον αὐτοῦ
 τῆς δυναμοποιῶν δυνάμεως ἀμβλύναι ποίησιν, καὶ
 τῷ ἀφθέγκτω, καὶ ἀγνωστω, καὶ ἀνεπινοήτω
 τῆς πάντα ὑπερχούσης αὐτοῦ δυνάμεως. Ἡ δὲ διὰ
 περιουσίαν τοῦ δυνατοῦ, καὶ τὴν ἀσθενεῖαν δυ-
 ναμοῖ, καὶ τὰ ἰσχυατὰ τῶν ἀπηχημάτων αὐτῆς
 συνέχει, καὶ διακρατεῖ. Λέγε δὴ οὖν, ὦ φιλόσοφε,
 καὶ ἐξηγοῦ τὸν ἀληθῆ τούτου φιλοσοφόν τε καὶ
 θεολόγον ὀρθῶς τε καὶ ἀπαισίτως, καὶ ὡς αὐτὸς;
 οὗτος ἀληθῶς βούλεται εἰ δ' οὖν, ἀλλὰ τὴν γλυῦ-
 ταν ἐπισχῶν τῶς τῶν αὐτοῦ λόγων ἄκουε φωνεῶς,
 οὐχ ἔρμηνείας οὐδὲ σαφηνείας τῆς ἐξωθεν δορυμέ-
 νων.

Ἔ μὲν γὰρ σκοπός ἐστιν ἔνταῦθα τούτου τοῦ λό-
 γου περὶ θείας θεολογήσαι δυνάμεις, καθὰ καὶ αὐ-
 τὸς εἰρηκας δὴ ποιεῖν ἄροίγει δ' οὕτως τὴν θεο-
 λογίαν, καθάπερ ἀκούεις δυνάμιν καὶ γὰρ φησι
 λέγεσθαι τὸν Θεόν, κατὰ τε διαφόρους αἰτίας; καὶ
 τρόπους, ἃ καὶ μέχρι δεκάδος διελῶν ἤδη προή-
 ναγκε, καὶ ὡς αὐτοῦ τοῦ εἶναι δυνάμιν, ἢ τὴν ὅλην,
 ἢ τὴν καθ' ἑαυτὸν αἴτιος ὢν, καὶ ὡς ἀπειροδύνα-
 μος.

Ἀπειροδύναμόν δὲ τούτον ὀμνεῖ, καθάπερ ἀκού-
 εις, οὐ μόνον διὰ τὸ πᾶσαι δυνάμιν παράγειν, φη-
 σιν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ ὑπὲρ πᾶσαν, καὶ τὴν αὐτοδύ-
 ναμιν εἶναι, καὶ διὰ τὸ ὑπερδύνασθαι, καὶ ἀπειράκις
 ἀπείρους τῶν οὐσίων δυνάμεων ἐτέρας παραγαγεῖν,
 καὶ διὰ τὸ μὴ ἂν ποτε δυνηθῆναι πρὸς ἀπείρους, καὶ
 ἐπ' ἀπειρον παραγομένας δυνάμεις τὴν ὑπεράπει-
 ρον αὐτοῦ τῆς δυναμοποιῶν δυνάμεως ἀμβλύναι
 ποίησιν, καὶ διὰ τὸ ἀφθέγκτων, καὶ ἀγνωστον καὶ
 ἀνεπινοήτων τῆς πάντα ὑπερχούσης αὐτοῦ δυνά-
 μως, ἦτις, φησὶ, διὰ περιουσίαν τοῦ δυνατοῦ καὶ
 τὴν ἀσθενεῖαν δυναμοῖ, καὶ τὰ ἰσχυατὰ τῶν ἀπηχη-
 μάτων αὐτῆς συνέχει καὶ διακρατεῖ. Αἱ μὲν οὖν
 πᾶσαι δυνάμεις, ἃς ὁ ἀπειροδύναμος παράγει θῆς,
 καὶ ὢν ἀπειράκις ἀπείρους δυνάμεις ἐτέρας δύνα-
 ται, μᾶλλον δὲ ὑπερδύναται παραγαγεῖν, δηλονότι
 αἱ τῶν κτισμάτων ἑκάστου ἀνάλογοι φυσικαὶ δυνά-
 μεις εἰσὶ, τῶν τε νητῶν καὶ αἰσθητῶν, ἐμφύχων
 τε καὶ ἀψύχων; καὶ ἀπλῶς πάντων ὁμοῦ τὸ γὰρ
 μηδεμίαν δυνάμιν ἔχον, φησὶν, οὕτε ἐστὶν, οὕτε τί
 ἐστὶν, οὕτε ἐστὶ πάντελῶς αὐτοῦ θεός.

Ἡ δὲ ὑπεράπειρος αὐτοῦ δυναμοποιῶν δυνάμεις,
 καὶ αὐτοδύναμις, ἦς τὴν ποίησιν οὐκ ἂν ποτὲ φησιν
 ἀσθενῆσα; δυνηθῆναι ποιηται τὰς ὑπ' αὐτῆς ποινυ-
 μένας; ἢ καὶ ποιηθησομένης καὶ ὑπέθεσιν ἀπεί-
 ρους ἐτέρας δυνάμεις, ἦτις, ὡς αὐτὸς φησι, καὶ
 ἀφθέγκτος, καὶ ἀνεπινοήτος, καὶ πάντα ὑπερέχουσα
 δυνάμεις ἐστὶ τοῦ Θεοῦ, καὶ διὰ περιουσίαν ἰσχυός
 καὶ τὴν ἀσθενεῖαν δυναμοῖ, καὶ τὰ ἰσχυατὰ τῶν ἀπη-
 χημάτων αὐτῆς συνέχει καὶ διακρατεῖ, τὴν ἴσῃ
 τὰ θεοπρατῆ ταυτεῖ πάντα πλοουτοῦσαν αὐχῆματα.

τὴν τῶν ἀπασῶν ὁμοῦ δυνάμεων ποιητικὴν, καὶ αὐτῶν θηλαθῆ τῶν ἀγγελικῶν, τὴν ἀφθεγκτον καὶ ἀνεπινόητον καὶ πάντα ὑπερέχουσαν δύναμιν τοῦ Θεοῦ, ἥτις διὰ περιουσίαν τοῦ δυνατοῦ, καὶ τὴν ἀσθένειαν ἑαυτοῦ, καὶ τὰ ἴσχυα τῶν ἀπηχημάτων αὐτῆς διακρατεῖ, ταύτην τοιγαροῦν τὴν οὕτως ὑπερφυᾶ τε καὶ πολυῦμνητον, ὅποιαν τινὰ ἐκλαμβάνεις αὐτὸς εἶναι, Γρηγορᾶ; Καίτοι γε καὶ ἀρρήτον καὶ ἀνεπινόητον πρὸς γε τοὺς ἄλλοις ὁ θεολόγος αὐτὴν καθ' αὐτὴν φθάσας ὑμνησεν.

Ἐκ δὲ τῶν εἰρημνίων ἀποτελεσμάτων ἦτοι τῶν ποιημάτων ἔστι τοῖς ὀρθῶς σκοποῦσιν ἀμηγέπη τιμηθῆσθαι. Τί οὖν αὐτὴν ἤψ; Πάντως ἡ Θεοῦ κτίσμα τὴν ἔμφυτον τοῦ παντοδυνάμου Θεοῦ δύναμιν ἔρει; ἢ οὐσίαν Θεοῦ. Ταῦτα καὶ γὰρ διαδεξάμενος ἔχεις παρὰ τῶν ὧν ἑταίρων τε καὶ καθηγητῶν, Βαρλαάμ καὶ Ἀκινδύνου φημι, καὶ οὕτως ὁμῶν τῆς κενῆς θεολογίας ὁ εἶρπος· μάλλον δὲ τὸ μὴ κρίσιμα, εἰ καὶ φθάσας εἰρήκεις ἐν τοῖς σοῖς ἤδη λόγους, διδὼν δὲ καὶ τὴν συγχὴν ἐκείνην ἀδολεσχίαν τε καὶ τὴν βλασφημίαν κατὰ τῶν ἐκθεμένων τὸν τόμον ἐξήμεσας, καὶ συκοφάντας, καὶ βωμολόχους, καὶ παραβλιώπας τῶν ἱερῶν λόγων πρὸς τοὺς ἄλλοις ἀποκαλῶν, ἀλλ' ἀρῆσασθαι νῦν τίως καὶ διαγράψαι μοι δοκεῖς, τῶν τῶν θεοπρεπῶν ὀνομάτων καὶ λόγων ἀφύκτω τοῦ θεολόγου τούτου πανταχόθεν συναυνομένους τε καὶ εἶον ἀγχόμενος.

Ἐπὶ δὲ τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ καταφεύξῃ, ἐπειδὴ καὶ, καθὰ φθάσας ἔφην, οὐσίαν τὸν Θεὸν οἶσα μόνην, πάσης φυσικῆς ἐνεργείας καὶ δυνάμεως καὶ χάριτος ἄμοιρον, καὶ ὡς ὁ θεολόγος οὕτως καὶ θεόπτης διὰ πλείστην θεολογίαν προόδους Θεοῦ, καὶ διαδόσεις, καὶ προνοίας, καὶ ἀγαθότητας, καὶ μετοχάς, καὶ αὐτομετοχάς ταῦτα; θεολογῶν, ἐκ Θεοῦ τοῦ ἀμεθέκτου προοίους ἀφθόνῃ χύσει καὶ ὑποβλυζούσας. Μάλλον δ' αὐτῶν ἐκείνων τῶν περὶ θεῶν ὀνομάτων αὐτοῦ λόγων καὶ πάλιν ἀπὸ μέρους ἀκούσωμεν.

Ἐν γοῦν κεφαλαίῳ πέμπτῳ περὶ τοῦ ὄντος θεολογῶν ἐξ αὐτῶν τῶν προοιμίων τοιαύτα φησί· Τῷ λόγῳ σκοπὸς οὐ τὴν ὑπερούσιαν οὐσίαν, ἢ ὑπερούσιον; ἐκφαίνειν· ἀρρήτον γὰρ τοῦτο καὶ ἀγνωστόν ἐστι, καὶ παντελῶς ἀνεκφραστον, καὶ αὐτὴν ὑπεραίρον τὴν ἔνωσιν· ἀλλὰ τὴν οὐσιοποιὴν εἰς τὰ ὄντα πάντα τῆς θεαρχικῆς οὐσιαρχίας προόδου ὑμνησαι. Εἶτα μεταξὺ περὶ τῆς μετοχῆς καὶ θεοπρεποῦς ὑπεροχῆς τῶν θεῶν τούτων προόδων ἐν ἐπιτόμῳ θεολογησας, τοῦ ἀγαθοῦ, τοῦ ὄντος, τῆς ζωῆς, τῆς σοφίας, καὶ τῶν τοιούτων, ἐπάγει πάλιν ἐξῆς· Ταῦτας οὖν ὁ λόγος ὑμνησαι ποθεῖ, τὰς τῆς προνοίας ἐκφραστορικῶς θειοφυμίας. Οὐ γὰρ ἐκφράσαι τὴν αὐτοῦπερουσίαν ἀγαθότητα, καὶ οὐσίαν, καὶ ζωὴν, καὶ σοφίαν τῆς αὐτοῦπερουσίου θεότητος ἐπαγγέλλεται, τὴν ὑπὲρ πάντων ἀγαθότητα, καὶ θεότητα, καὶ οὐσίαν, καὶ ζωὴν, καὶ σοφίαν ἐν ἀποκρύφοις, ὡς τὰ λόγια φησιν, ὑπεριδρυμένην· ἀλλὰ τὴν ἐκπεφασμένην ἀγαθοποιὴν πρόνοιαν, καὶ ὑπεροχικῶς ἀγαθότητα, καὶ πάντων ἀγαθῶν αἰτίαν ὁμνεῖ, καὶ ὄν, καὶ ζωὴν, καὶ σοφίαν τὴν οὐσιοποιὴν, καὶ σοφοῦσιν αἰ-

τίαν, τῶν οὐσίας, καὶ ζωῆς, καὶ νοῦ, καὶ λόγου, καὶ αἰσθήσεως μετεληφότων.

Συνήκας νῦν γοῦν, ὦ φιλόσοφε, τῆς θαυμαστῆς ταύτης τοῦ ἀληθινοῦ τούτου φιλοσόφου καὶ θεοσόφου περὶ τὰ θεῖα καὶ ὑψηλὰ φιλοσοφίας καὶ γνώμης; καὶ ὅπως καὶ τὸ ὑπερούσιον ἀμέθεκτον, καὶ ἀρρήτον, καὶ ἀπόκρυφον τῆς τοῦ Θεοῦ οὐσίας; σιγῇ τὰ πλείστα τιμᾶ, καὶ τῶν αὐτομετοχῶν αὐτοῦ καὶ προόδων, καὶ μεθέξεων, τὸ θεῖον αὐθις, καὶ ὑψηλόν, καὶ θεοπρεπὲς, καὶ μεθεκτὸν ἀνομνεῖ; Ἄρ' οὐχὶ σαφῶς τε καὶ ἀριθμῶς πάνυ περιστήσιν ἐκ τῶν θεῶν, ὡς αὐτὸς φησι, μυηθεὶς λόγων, ὅτι τοῦ Θεοῦ τὸ μὲν ὡς ὑπερούσιον καὶ ἀρρήτὸν ἐστὶ, καὶ ἀγνωστον, καὶ ἀμέθεκτον, τὸ δὲ καὶ ῥητὸν, καὶ μεθεκτὸν τοῖς κτίσμασιν ἀναλόγως, καὶ ἀπὸ μέρους διὰ φιλοσοφίαν ληπτὸν; Τὸ γὰρ τὴν ὑπερούσιον, φησιν, οὐσίαν ἐκφαίνειν, καθὼς ὑπερούσιον, ἀρρήτον καὶ ἀγνωστόν ἐστι, καὶ παντελῶς ἀνεκφραστον, καὶ αὐτὴν ὑπεραίρον τὴν ἔνωσιν. Τίς δ' αὐτὴ ἡ ἔνωσις, ἐν τοῖς ἐξῆς καὶ ταύτην αὐτὸς οὕτως ὑποδείκνυσιν κάλλιστα τοῖς βουλομένοις μαθεῖν. Ἀλλὰ τὴν οὐσιοποιὴν φησιν εἰς τὰ ὄντα πάντα τῆς θεαρχικῆς οὐσιαρχίας προόδου. Καὶ πάλιν· Οὐκ ἐκφράσαι ποθεῖ, φησιν, ὁ λόγος τὴν αὐτοῦπερουσίαν ἀγαθότητα τῆς αὐτοῦπερουσίου θεότητος, τὴν ὑπὲρ πάντων ἀγαθότητα καὶ θεότητα, ἐν ἀποκρύφοις, ὡς τὰ λόγια φησιν, ὑπεριδρυμένην· ἀλλὰ τὴν ἐκπεφασμένην ἀγαθοποιὴν πρόνοιαν, καὶ ὑπεροχικῶς ἀγαθότητα, καὶ πάντων ἀγαθῶν αἰτίαν ὁμνεῖ. Οὐκ ἐκείνην φησὶ τὴν ὑπερούσιαν οὐσίαν, ἀλλὰ ταύτην τὴν ἐκπεφασμένην ἀγαθοποιὴν πρόνοιαν, καὶ ὑπεροχικῶς ἀγαθότητα. Τί φησὶ, ὦ φιλόσοφε; Ὅρᾳ; ἐν τοῖς εἰρημνίοις ἐνταῦθα τῷ θεολόγῳ τούτῳ διαφορὰν τινα Θεοῦ οὐσίας πρὸς τὴν ταύτης μετοχὴν τε καὶ πρόοδον; Ἡ πάλιν ἐν ὄρᾳ τὰ πάντα, καὶ ἀδιάφορον τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ; Εἰ δ' ἄλλα μὲν ἐκεῖνο, ἀλλὰ δὲ ταῦτα, οὐκ ἐκείνην γὰρ, φησὶ ὁ θεολόγος, ἀλλὰ ταῦτα ὁμνεῖν τῷ λόγῳ σκοπῶς, τί ταῦτος φησὶ πρὸς τῆς ἀληθείας αὐτῆς; Ἄρα πρὸς τὰ κτίσματα βλέψεις, ἢ παραβλέψεις πάλιν, ὡς περ εἰ τὴν ἐν Χριστῷ θεοπρεπῇ παραβλέποντες πάλαι δύναμιν εἰς Βεελζεβούλ; Καὶ μὴ ἀποδείδειται πρὸ βραχέος, ἐκ τούτου τοῦ θεολόγου φημι, μηδαμῶς εἶναι κτίσματα ταῦτα, ἀλλ' ἰδιώματα φυσικὰ τοῦ Θεοῦ. Ὅρα δὲ καὶ αὐθις; ἐκ τῶν αὐτῶν. Οὐσιοποιεῖν φησὶ ταυτηνὴν τὴν πρόοδον ὁ θεολόγος, καὶ οὐσιαρχίαν, καὶ πρόνοιαν ἀγαθοποιὴν, καὶ ὑπεροχικῶς ἀγαθότητα, καὶ πάντων ἀγαθῶν αἰτίαν. Ὁ δὲ καὶ ὁ θεοφόρος ἐξηγητὸς; Μάξιμος, Οὐσιαρχίαν λέγει, φησὶ, τὴν πάσης οὐσίας ἀρχὴν καὶ αἰτίαν· αὐτὴ γὰρ ἡ θεότης ὑπὲρ πάντων οὐσίαν· πρόοδον δὲ τὴν θεῖαν ἐνεργείαν λέγει, ἥτις πάντων παρήγαγεν οὐσίαν. Εἰ γοῦν καὶ ἡ οὐσιοποιὴς αὐτοῦ δύναμις κτίσμα, κατὰ σὲ, πρῶτον μὲν ὁ κτίσμα τὴν οὐσιώδη δύναμιν ἔχων, κτίσμα καὶ αὐτὸς ἂν εἴη· ἐπειτα, καὶ εἰ κτίσμα ἢ δύναμις αὐτὴ, δὲ ἑτέρας ἂν καὶ αὐτὴ κτισθεὶ δύναμις, κείνην δὲ ἄλλης, καὶ τοῦτο ἐπ' αὐτὴν φησὶ. Πόθεν ἐκ τούτων τῶν οὕτως ὑψηλῶν, τῶν ὅπως θεοπρεπῶν, τῶν πάντων λόγων ὑπερβαινόντων, ὦ κατὰ θεολόγος, βούλει δὲ

ναι τοῖς κτισμασιν; Ἐξοῦ τῶν ἀσθεσιῶν, ἦν ἂν ἐθέ-
λης, φησὶν, ἐπειδὴ διὰ τῆς βλασφημίας ἐγνωκας.
Ὁ μὲν γὰρ θεοφόρος διδάσκαλος οὕτως τὸν Θεὸν
εἶναι ταύτας λέγει, οὐ καθὼς ὑπερούσιος καὶ ἀμέ-
θεκτος, ἀλλὰ καθὼς, φησὶν, οὐσιοποιὸς καὶ μεθεκτός,
καὶ πάντων ἀγαθῶν αἰτίας.

Ἐδὲ λέγει καὶ ἀντιτίθει τούτῳ τὰς ἐνεργείας σου
τὰς ἀνοπιστάτους, μᾶλλον δὲ τὰς ἀνυπάρκτους κα-
θάπαξ, τὰς θεότητας τὰς κτιστάς, τὰς ποτὲ μὲν
σχέσιν, κατὰ σὲ, μόνην οὖσας, καὶ πλέον οὐδὲν, ποτὲ
δὲ μέχρι φωνῆς μόνης οὖσας, μᾶλλον δὲ μηδαμῶς
οὖσας, ὡς ἅμα τῷ βῆθῆναι διαλυομένας, κατὰ σὲ,
καὶ χωρούσας εἰς τὸ μὴ ὂν. Ταῦτα καὶ γὰρ τὰ τῆς
σῆς κενῆς καὶ τερατώδους τῷ ὄντι θεολογίας, ἀ
προσεξέμερες τῇ θεολογίᾳ τῶν ὧν καθηγητῶν
τε καὶ θεολόγων αὐτῶ; παρὰ σεαυτοῦ· οὐδὲ γὰρ
ἐκείνοις, καίτοι γε καὶ πολλὰς ἑαυτοῖς βλασφημίας
τεμουσὶν ὁδοῦς, οὐδὲν τι τῶν τοιούτων ἐπῆλθεν
εἰπεῖν.

Ἄλλὰ δίδοικας μὴ διθεῖξ περιπέσης ἡ πολυ-
θεία, διὰ τὴν διάκρισιν ταυτηνὴ τῆς θείας οὐσίας
καὶ τῶν περὶ αὐτήν; Τοιαῦτα καὶ γὰρ τὰ τῶν ἀφρό-
νων μορμολύκειά τε καὶ φόδητρα, οἷς οὐκ ἄνδρες
θορυβοῦνται μᾶλλον, ἀλλὰ νῆπια γαλακτοτροφού-
μενά τε καὶ ψελλιζόμενα· καὶ διὰ τοῦτο τὴν ἀθεσίαν
ὡς βόστην τε καὶ ἀπονον εἰλου, ναυαγήσας ἐν ὀλίγῳ
τὴν σωτηρίαν, οὐ τὴν σὴν φημι μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν
πολλῶν ἑτέρων τῶν σοι πεισθέντων κακῶς. Εἰπέ-
τως· οὐ γὰρ ὧτά σοι πέφυκεν, ὥστε ἀκούειν. Καὶ
διὰ τοῦτό που καὶ ὁ Κύριος τοῖς ἀκροαταῖς εἶπε
τοῦ οικείου λόγου· Ὁ ἔχων ὧτα ἀκούειν ἀκουέτω.
Ἐἶ γὰρ τι τοῦτων εὐλορῶν εἶπες, ἦκουες ἂν ἐξῆ; τοῦ
αὐτοῦ θεολόγου κάκεινα διεξόντος. Οὐκ ἄλλο δὲ εἶ-
ναι τάγαθόν φησιν, ὁ λόγος; δηλαδὴ, καὶ ἄλλο τὸ ὂν,
καὶ ἄλλο τὴν ζωὴν, ἢ τὴν σοφίαν, οὐδὲ πολλὰ τὰ
αἰτία, καὶ ἄλλων ἄλλας παρεκτικὰς θεότητας, ὑπερ-
εχοῦσας καὶ ὑφειμένας· ἀλλ' ἐνδὸς Θεοῦ τὰς ὕλας
ἀγαθὰ; προόδους, καὶ τὰς παρ' ἡμῶν ἐξυμνουμένας
θεωνυμίας. Καὶ πάλιν· Οὐ γὰρ οὐσίαν τινὰ θείαν ἢ
ἀγγελικὴν εἶναι φαμεν τὸ αὐτοεῖναι, τοῦ εἶναι τὰ
ἄντα πάντα αἰτίαν· μόνον γὰρ τοῦ εἶναι τὰ πάντα
καὶ αὐτὸ τὸ εἶναι; τὸ ὑπερούσιον ἀρχὴ, καὶ οὐσία,
καὶ αἴτιον· οὐδὲ ζωογόνον ἄλλην θεότητα παρὰ τὴν
ὑπέρθεον πάντων ὄσα ζῆ, καὶ τῆς αὐτοζωῆς αἰτίαν
ζωὴν, οὔτε συνελόντα εἰπεῖν, ἀρχικὰς τῶν ὄντων,
καὶ δημιουργικὰς οὐσίας, καὶ ὑπόστασεις, ἅς τινες
καὶ θεοὺς τῶν ὄντων, καὶ δημιουργοὺς αὐτοσχεδιά-
σαντες ἀπεστομάτισαν, οὐς ἀληθῶς καὶ κυρίως εἰ-
πεῖν οὐτα αὐτοὶ ἤδεισαν ἅτε δὴ οὐκ ὄντας, οὔτε οἱ
πατέρες αὐτῶν. Προτέρες; Οὐκ ὡς οὐσίας, φησὶν,
ἢ ὑποστάσεις διακρίνομεν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ τὸ ὂν, καὶ
τὴν ζωὴν, καὶ τὸ ἀγαθόν, καὶ τὴν σοφίαν καὶ ἄλλα,

Ἄν ὡς; θεοὶ καὶ δημιουργοὶ τῶν κτισμάτων εἶναι αὐτὰ
αἰτία· ταῦτα γὰρ τὰ τῆς πολυθείας ἀντικρυς· ἀλλ'
ἐν φαμεν τὸ ὑπερούσιον πάντων αἰτίον, καὶ αὐτῶν
τούτων φημι τῶν ἐκτουτοῦ προόδου, καὶ δὴ καὶ τῶν
κτισμάτων, τῶν μὲν δημιουργικῶς ὡς κτισμάτων
αὐτοῦ, τῶν δὲ φυσικῶς, ὡς ἰδιωμάτων αὐτοῦ φυσικῶν,
ὡς καὶ ὁ μέγας φησὶ Βασίλειος. Δυνάμεις γὰρ
οὐ καθ' ἑαυτὰς ὑφειστώσας; ἀλλ' ἐνθεωρουμένας τῇ
ὑπερουσίῳ ἐκείνῃ οὐσίᾳ, Διονυσίος ταύτας φησὶν,
ὡς εἶναι σὺν ἐκείνῃ ταύτας. Ἀχώριστοι γὰρ καθά-
παξ ἐκείνης, καὶ ἀδιαίρετοι, ὡς; τοῦ ἡλίου ἀκτίς,
καὶ ἀπαύγαγμα τοῦ πυρός, εἶνα Θεὸν τῶν ἀπάντων,
τρισυπόστατόν τε καὶ παντοδύναμον. Μᾶλλον δὲ καὶ
αὐθὺς αὐτῶν ἐκείνων διακοῦσαι τῶν τοῦ διδασκάλου
λόγων καλόν. Αὐτοεῖναι, φησὶ, καὶ αὐτοζωὴν, καὶ
αὐτοθεότητά φαμεν ἀρχικῶς μὲν, καὶ θεϊκῶς, καὶ
αιτιατικῶς; τὴν μίαν πάντων ὑπεράρχιον καὶ ὑπέρ-
οῦσιον ἀρχὴν καὶ αἰτίαν, μεθεκτικῶς δὲ τὰς ἐκδο-
μένας ἐκ Θεοῦ τοῦ ἀμεθέκτου προνοητικὰς δυνά-
μεις, τὴν αὐτοουσίωσιν, αὐτοζώωσιν, αὐ-θεώωσιν,
ὧν τὰ ὄντα, οικειῶς ἑαυτοῖς μετέχοντα, καὶ ὄντα,
καὶ ζῶντα, καὶ ἐνθεα καὶ ἐστι, καὶ λέγεται, καὶ
τὰλλα ὡσαύτως.

Ἄλλὰ τὰ μὲν ἀρχοῦντως εἰρήσθω τοτῆμερον εἶ-
ναι· περὶ δὲ ἐκείνων τί φησ, ὡ καλὲ Γρηγορά; δεῖ
καὶ γὰρ ἐκεῖσε πάλιν ἐπανελθεῖν. Ἔχει ταύτας τὰς
φυσικὰς δυνάμεις καὶ προόδους καὶ προνοίας; καὶ
ἐνεργείας, καὶ αὐτομετοχὰς ὁ Θεός, ἢ οὐκ ἔχει;
Ἔχει δηλαδὴ, καὶ ἀδιαίρετως ἔχει, καὶ ἀσυνθέτως,
καὶ ἀσυγχύτως, ὡς ὁ θεολόγος οὕτως διδάσκαλος
ἀπέδειξε μάλα λαμπρῶς, καὶ εἰς ἐστὶ Θεὸς διὰ πάν-
των, ὁ δὴ καὶ προλαθὼν εἶπων, ἐνεργῆς, θελητικῆς,
παντοδύναμος· καὶ ὁ τούτων ἐπιχειρῶν τῇ ἀνα-
τροπῇ κακῶς ὡς; οὐκ οἶδεν ὀπλιζεῖ καὶ χεῖρα καὶ
γλῶτταν κατὰ Θεοῦ. Καὶ ὁ μὲν, ὅστις ποτ' ἂν εἴη,
μετὰ τῶν δυσσεθῶν καὶ θεομάχων συντριβίσεται,
ἢ δ' ἱερὰ σύνοδος ἐκείνη καὶ καλῶς εἶπε καὶ θεο-
πρεπῶς τὸν Θεὸν ἔχειν τζῦτα μετὰ γε τοῦ θεολόγου
τουτοῦ, καὶ τὸν τόμον καλῶς τε καὶ θεοφιλῶς τὸν
ἱερὸν τοῦτον ἐξέδωκε, καὶ συμφώνως αὐτῷ τε τούτῳ
τῷ θεολόγῳ, τῷ μακαρίῳ Διονυσίῳ φημι, καὶ δὴ καὶ
ταῖς λοιποῖς θεολόγοις Πατέρασιν, ὁ δὴ καὶ προϊόντες
αὐτίκα συναίρομένου Θεοῦ δεῖξομεν.

Ἄλλ' ἐπεὶ πρὸς τὸν περὶ ἐνεργείας Θεοῦ λόγον
φίρων ἡμᾶς ὁ λόγος; ἤγαγε, καιρὸς ἂν εἴη λοιπὸν
τὸν παντελῆ λόγον, ὅσος τε περὶ ἐνώσεως καὶ δια-
φορᾶς, καὶ ὅσος περὶ τοῦ ἀκτίστου καὶ μεθεκτοῦ,
καὶ βῆτοῦ, καὶ γνωστοῦ, καὶ ἀγνωστοῦ, ταύτης; ἐκ
γε τῶν ἀποστόλων τε καὶ Πατέρων, καὶ αὐθὺς ἀν-
λαθεῖν· ἐπειδὴ καὶ πρὸς τοῦτο πᾶς; ὁ τῶν ἐναντίων
σχεδὸν καὶ λόγος καὶ πόλεμος.

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΑΥΤΟΝ ΓΡΗΓΟΡΑΝ

ΛΟΓΟΣ ΑΝΤΙΠΡΗΤΙΚΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ,

Ἐπι περὶ διαφορᾶς οὐσίας θείας καὶ ἐνεργείας, καὶ περὶ δυνάμεως Θεοῦ φυσικῆς,

ερμηνεία τε τῶν ῥητῶν Κυρίλλου καὶ Ἰωάννου

τῶν Ἰερῶν θεολόγων. Ἄπερ ὁ Γρηγόριος καθ' ἡμῶν ὡς ἡμέτερα δῆθεν κατατεμῶν, καὶ

διαστρέψας, κακῶς προσήγαγε· καὶ περὶ αἰτίου καὶ αἰτιατου,

καὶ ὅπως οἱ ἄγιοι ἐχρήσαντο ταῖς τοιαύταις φωναῖς θεολογούντες.

Ἄλλὰ πρὶν εἰς τοὺς ἱεροὺς ἐμβαλεῖν λόγους ἐκεί-
νων, φημί δὴ τοὺς περὶ θείας ἐνώσεως τε καὶ δια-
κρίσεως, καὶ τὰ λείποντα τοῦ πολεμίου τουτουῖ, τρίς
φθάσαι ἀναγκαῖον εἶναι νομίζω προσθεῖναι, καὶ
τὴν συκοφαντίαν, καὶ τὸ ψεῦδος, καὶ τὴν ἀναιδῆ
βλασφημίαν ἀνακαλύψαι καθόσον αἰὼν τε· μᾶλλον δ'
αὐτὸς ἐκεῖνος ὁ τῶν κενῶν ἐκείνων λόγων, καὶ τοῦ
ψεύδους πατήρ δι' ἑαυτοῦ τὰ αἰετὰ γεννήματα· καὶ
τοὺς καρποὺς παραγαγέτω καὶ αὐθις· οὐδὲ γὰρ
δοσιον ἄλλως οὐδ' εὐπρεπές. Λέγε τοιγαροῦν, ὦ φιλό-
σοφε, καὶ προτίθει καὶ πάλιν τὰ σά, καὶ πλήρου τὸν
σύλλογον, καὶ τοὺς συντετοὺς τῶν ἀκροατῶν τῆς
συνήθους ἀηδίας καὶ πάλιν· ἀμεινον γὰρ ἂν αὐτὸς
καὶ ὑπὲρ τοὺς ἄλλους τοῦτο ποιήσῃς.

Ὅρᾳς, φησί, πῶς καταχρηστικῶς καὶ οὐ κυρίως
τὸ ἔχειν τοὺς θεοὺς παρεῖληπται· Πατρᾶσι τε καὶ σο-
φοῖς διδασκάλοις ἡμῶν ἐπι τῆς ἀπλῆς καὶ ἀσυνθέ-
του θείας ἐκείνης φύσεως; Ὁ δ' ἀμαθὴς οὐτοσὶ
λογογράφος καὶ ἀσεβὴς δογματιστὴς, αὐτοῦς τε
διαβάλλων οὐ, μᾶλα αἰδέεται, κάκ τῶν ἀνθρωπίνων
καὶ συνθέτων ὑποδειγμάτων τὰ τῆς θείας Γραφῆς
κισθηλεύων οὐ φρίττει μυστήρια, κἀνευθεν ποιῶν
κίχελιν τὴν μόνην ἀπλὴν καὶ ἄκτιστον φύσιν
σύνθετον ὁμοῦ καὶ κτιστὴν. Τὸ γὰρ διαιρεῖν τὴν
ἀδιαίρετον αὐτοσοφίαν, καὶ αὐτογνώσιν, καὶ αὐτο-
δύναμιν, καὶ αὐτενέργειαν, καὶ αὐτοζῶην, ποῖαν
οὐκ ἂν ἀσέβειαν ὑπερβάλλῃ; Ἐγὼ δ' ἐκεῖνο
μᾶλλον ἐγέλασα τοῦ ἡμαθούς ἐκείνου, ὅποτε τὴν μὲν
αὐτοζῶην, καὶ αὐτενέργειαν, καὶ αὐτοδύναμιν,
ἄζων, καὶ ἀνεργητὸν, καὶ ἀδύναμον εἶναι δογ-
ματίζει, τὸ δ' ἐξῶθεν, καὶ διάφορον ἔχον ἐνερ-
γείαν, καὶ ζῶην καὶ δύναμιν, ἐκεῖνο μᾶλλον εἶναι
ζῶν, καὶ ἐνεργὸς καὶ δυνατὸν. Τοῦτο γὰρ ἀνίγμῃτι
ἔοικε, καὶ ὁμοιον ὡσπερ ἂν εἰ τις λέγοι φύχειν τὸ
πῦρ, ἀεὶ θερμὸν, ἢ τὴν χιόνα θερμαίνειν, διότι
ψυχρά. Ἡδέως δ' ἂν ἔγωγε κοί· τοῦ· ἐκείνου πι-
θομένην, πῶς Διονυσίου περὶ δυνάμεως ἐνταῦθα
τεχνολογούντος, αὐτὸς ἐκείνων παραδραμῶν, τὴν
ἐνεργείαν προῦθηκεν· οὐ γὰρ ἂν εἴη τῶν ἀπεικί-
των πρὸς αὐτὸν γε ποιούμενοις τοὺς λόγους ἡμῖν
τοιαῦτα ζητεῖν, ὅς πάντα δὴ τᾶλλα τολμηρὸς ὢν,
οὐδὲ τοῦτου κέρρικε δεῖν ἀπέχεσθαι τοῦ νοσήματος,
τὰ τῆς ἀπλῆς ἐκείνης δηλαδὴ καὶ θείας οὐσίας θεο-
πρεπῆ διαιρεῖν ὀνόματα, καὶ θεότητας ἕκαστα τού-
των ἄκτιστους καλεῖν ἰδίως, καὶ ἄλλο μὲν νοεῖν οὐ-
σίαν, ἄλλο δὲ δύναμιν, ἄλλο δ' ἐνεργείαν καὶ σοφίαν,
καὶ τὰ τοιαῦτα. Εἰ γὰρ ταυτὸ δύναμιν καὶ ἐνεργείαν

ἡγηται, καὶ οὐδὲν οἰεται διάφορον, εἰ θάτερον λέ-
γων, τις, συνεισφέρεισθαι νομίζει· καὶ θάτερον ἄμα
τῇ διανοίᾳ, εἰ μὲν δρῶντα αὐτὸν, εἰ δρῶσι καὶ
ἡμῖν ἀνάγκη συγχωρεῖν. Εἰ δ' ἕτερον θάτερον
κατὰ τὴν σημασίαν τοῦ ὑποκειμένου, πῶς ἐκείνη
μὲν τὴν τῆς δυνάμεως λέξιν πρὸ ὀφθαλμῶν κειμέ-
νην σιγῇ παρελθὼν, μεταβέδῃκεν ἐφ' ἣν οὐκ ἐβλε-
πεν ἐνεργείαν, τῆς τοῦ ἁγίου καταψευδόμενος· ἀντι-
κρυς ῥήτως; ἢ πάντως δεδιώς, μὴ τῷ Εὐνομίῳ
καὶ αὐτὸς ἐκείνῳ τῷ εὐσεβεῖ καὶ αὐτοῦ γε ὀρά-
φρονι συγκαταψηφισθεῖη πρὸς τοῦ θεοῦ Πατρὸς
Γρηγορίου τοῦ Νύσσης.

Πᾶσαν ἐφεξῆς ὁμοῦ τὴν ῥῆσιν τρυτηνὴ τοῦ συκο-
φάντου τῷ λόγῳ φέρων· ἐπίτηδες προῦθηκα, μᾶλλον
δ' αὐτὸς ἐκεῖνος τὰ ἑαυτοῦ καὶ νοήματα καὶ λόγους
οἰκείοις αὐθις ἡμῖν, ὡς ὀρᾶται, προτίθησιν, ἵν' ἐν
ταυτῷ καὶ τὴν διαβολὴν, καὶ τὸ ψεῦδος, καὶ τὴν
κατὰ Θεοῦ καὶ τῶν ἁγίων αὐτοῦ βλασφημίαν, καὶ
τὴν ἀλλόκοτον ὕβριν, ἐναργέστερον γινώσκωμεν. Πλὴν
δοσον οὐ τὰ τῶν ὕβρειων ἐξῆς πάντα προάγεται. Ἡ
γὰρ ἂν ἡμῖν καὶ δευτέρου βιβλίου καὶ τοσοῦτων δι-
λων, ἢ καὶ πλείονων εἰδέησε λόγων, ἐκεῖνά γε σκο-
πούμενοις· ἐπεὶ καὶ πλείω τῶν ἐπιχειρημάτων,
καὶ πρὸς τὸ ζητούμενον ἄθῃεν ἐκείνου λόγων, τὰ
τῶν ὕβρειων φημι καὶ τῶν αἰσχρῶν ταυτὶ παραλη-
ρημάτων, ὧς μὴδὲ παραβάλλειν ἐξείναι.

Τὰ μὲν οὖν ἱερὰς τῶν θεολόγων ῥῆσεις ἐκείνας,
οἷς προφανῶς ἀντιδογματίζων τε καὶ ὑβρίζων τολ-
μηρῶς, ἔπειτα πρὸς μαρτυρίαν δῆθεν λαμβάνει, κε-
νοφωνῶν καὶ παρεξηγούμενος, καὶ τὴν ἐκ' αὐτῶν
κρηυτομένην διαστρέψων ἀλήθειαν εἰς ἐξαπάτην
τῶν ἀκούστων, ὕστερον συναγαγὼν αὐτὸς ὁμοῦ πά-
σας, τὴν τε προσηκούσαν ἐκάστην, καὶ κατάλληλον
λύσιν ἀποστολικῶς τε καὶ πατρικῶς· προσαρμόσων·
οὖν θεῷ δὲ ὁ λόγος, καὶ αὐτόθεν διαλεγθῆναι τὴν
κενοφωνίαν καὶ τὸ ψεῦδος ποιήσω.

Νῦν δ' ἀκούσατε τῆς τοῦ πλεστοῦ θεολόγου καὶ
θεομάχου τουτουῖ βλασφημίας εὐθὺς ἐκ πρώτης
βαθίδος. Ὅρᾳς, φησί, πῶς καταχρηστικῶς, καὶ οὐ
κυρίως ἡ θεία καὶ ἀπλὴ φύσις ἔχει τὸ ἔχειν; Καὶ εἰ
αὐτὴν, ὡς φῆς, τὴν τοῦ ἔχειν δύναμιν οὐ κυρίως·
ἀλλὰ καταχρηστικῶς ἔχει, σχολῆ γ' ἂν ἄλλο τι τῶν
ἰδίων αὐτοῦ καὶ τῶν φυσικῶς προσόντων ἔχῃ. Τί
δὲ καὶ τοῦτ' αὐτὸ ἐστίν, ὅπερ καταχρηστικῶς λέγεις;
Ἡ γὰρ ἐξῶθεν αὐτὸ καὶ ἐπίκτητον λέγεις τὸν θεὸν
ἔχειν, καὶ οὐ κατὰ φύσιν, οὐδὲ κυρίως, ἢ τὸ κατα-
χρηστικῶς ἀνεῖ τοῦ μάτην, καὶ ψευδῶς λαμβάνεις

μικρῶν. Καὶ εἰ μὲν οὖν ἐπίκτητον καὶ ἐξῶθεν, ὅλα
 οὐ κατὰ φύσιν οὐδὲ κυρίως λέγοις αὐτὸ τῶν Θεῶν
 ἔχειν, πῶθεν οὖν φιλόσοφοι, καὶ παρὰ τίνος ὁ πάντων
 Δεσπότης καὶ Θεὸς δανεισάμενος ἔχει; καὶ ταῦτα τὴν
 τοῦ ἔχειν ἀετὴν δύναμιν, καὶ οὐκ ἄλλο τι; Ἐκεῖνο
 γὰρ τὸ δεδοκῶδες καὶ μετεχόμενον ἂν εἴη μᾶλλον
 Θεός, οὐ τὸ ἐνδεές καὶ μετέχον· τὸ μὲν γὰρ τῶν
 κτισμάτων, ὅνιον δὲ τὸ μετέχεται τῆς θεότη-
 τος.

Ἀπὸ καὶ Γρηγόριος ἑ τῆς θεολογίας ἐπώνυμος, Οὐκ
 ἐκ προσθήκης, φησί, τὸ τέλειον τῷ Θεῷ· οὐ γὰρ ἦν
 δευτέριος ἦν, οὐδὲ ὅτε οὐκ ἀληθής, οὐδὲ ἄσφορος,
 ἢ ἀδύνατος, ἢ ζωῆς ἐνδεής, ἢ λαμπρότετος, ἢ ἀγα-
 θότετος:

Καὶ Κύριλλος μὲν ὁ σοφὸς ὑπὲρ τοῦ Υἱοῦ πρὸς
 Ἀρειανούς ἐν λόγον ποιούμενος, Εἰ μὴ ζωῆ κατὰ
 φύσιν ἐστὶν ὁ Υἱός, φησί, πῶς ἀληθεύσει λέγων, Ὁ
 πιστεύων εἰς ἐμὲ ἔχει ζωὴν αἰώνιον; Εἰ δὲ ὡς
 φύσει προσοῦσαν αὐτῷ τὴν ζωὴν, καὶ οὐβιωδῶς
 ὑπάρχουσαν, δώσειν τοῖς εἰς αὐτὸν πιστεύουσιν
 ἰπαγγέλλεται, πῶς ἐνδέχεται νοεῖν, οὐκ ἔχοντα τὸν
 Υἱὸν εἰληφέναι ταύτην παρὰ τοῦ Πατρὸς; Ἄλλ' ὡς
 προκίρηται, προσελθὼν ἐκ Πατρὸς πάντα τὰ αὐτοῦ
 κατὰ φύσιν ἐπάγεται. Ἐν δὲ τῶν προσόντων τῷ Πα-
 τρὶ καὶ ἡ ζωὴ. Οὐκοῦν οὐκ ἐπίσαστος τῷ Υἱῷ ἡ
 ζωοποιὸς δύναμις, ἀλλὰ κατὰ φύσιν αὐτῷ προσοῦ-
 σα καὶ οὐσωδῶς, ὡς περ καὶ τῷ Πατρὶ. Ὁ δὲ ἐκ
 Ἄμασκού θεοβόημον Ἰωάννης, ἔχει, φησί, τῆς
 θείας καὶ πατρικῆς φύσεως ἰδιώματα ὁ Χριστός, τὸ
 ἀκρίστον, τὸ θελητικόν, τὸ ἐνεργητικόν, τὸ παντο-
 δύναμον, τὸ δημιουργικόν, τὸ ἀμέτοχον· μεθεκτὸν
 δὲ τῆς ἐνεργείας, οὐ φύσεως. Περὶ δὲ τοῦ ἁγίου
 Πνεύματος αὐθις ὁ τῆς θεολογίας ἐπώνυμος, Ἦν αἰεὶ,
 φησί, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον μεταληπτόν, οὐ μετα-
 ληπτικόν, τελειοῦν, οὐ τελειούμενον, πληροῦν, οὐ
 πληρούμενον, ἀγιάζον, οὐκ ἀγιάζόμενον, θεοῦν, οὐ
 θεοούμενον. Ὁ δὲ σύμπουος αὐτῷ Βασίλειος ὁ μέ-
 γας, φησὶ, Διαφορὰ, φησί, ταῖς ἀγίαις δυνάμεισι
 πρὸς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον αὐτῆ, ὅτι τῷ μὲν φύσις ἡ
 ἀγιασύνη, ταῖς δὲ ἐκ μετουσίας ὑπάρχει τὸ αγιά-
 ζεσθαι.

Τὸ δὲ λέγειν ἐκ μετοχῆς ἐκεῖνα τῶν Θεῶν ἔχειν,
 ἀλλ' οὐκ ἐκ φύσεως, καὶ τῶν περὶ Ἀρείον τε καὶ Μα-
 κεδόνιον ἀκριβῶς τὴν βλασφημίαν παρήλασεν. Οἱ
 μὲν γὰρ τὸν μονογενῆ τοῦ Θεοῦ Υἱόν, καὶ ὁ καὶ
 τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τῆς θείας οὐσίας τολμῶντες
 χωρίζουν, οὐ κυρίως οὐδὲ φυσικῶς, ἀλλ' ἐπίκτητα
 καὶ κατὰ μετοχὴν ἐκ τοῦ Θεοῦ κακτησθῆναι τὰ ἰδιώ-
 ματα τῆς θείας φύσεως ἔλεγον.

Ἀπὸ καὶ πρὸς αὐτοῖς ὁ μὲν τῆς θεολογίας στυλὸς
 Ἀθανάσιος ὁ μέγας, Μὴ γένοιτό μοι, φησὶν, ἐπίκτη-
 τὸν τι ἐπι τοῦ Πνεύματος εἰπεῖν. Οὐτε γὰρ τὸ ἅγιον,
 ὅτε τὸ ἀφθαρτόν, ὅτε τὸ ἀγαθόν, ὅτε ἄλλο τι τῶν
 περὶ Θεὸν θεωρουμένων λέγω εἶναι ἐπίκτητον τῷ
 ἁγίῳ Πνεύματι; ἀλλὰ φύσει ἅγιον, φύσει ἀγαθόν,
 φύσει ἀθάνατον, τὸ Πνεῦμα Θεοῦ καὶ ἐξ αὐτοῦ πη-
 γάζον, εἰποῦν ἐκπορευόμενον.

Ἴδὲ τῆς εὐσεβείας ἀπερίτρεπτος βάσις, ὁ μέ-
 γας, εἰρηλ., Βασίλειος, Ἐκεῖ, φησί, τὸ Πνεῦμα τὸ

ἅγιον, ὅπου ὁ Υἱός, καὶ ὅπου ὁ Πατήρ, τάνηκ ἔχον
 καὶ αὐτὸ συνουσιωμένως κατὰ φύσιν, τὴν ἀγαθότη-
 θα, τὴν εὐδύτητα, τὸν ἁγιασμόν, τὴν ζωὴν. Τού-
 των οὐδὲν ἐπίκτητον αὐτῷ, οὐδὲ ὕστερον ἐπιγενο-
 μένόν ἐστι. Σὺ δὲ νῦν τὴν τρισυποστατον ἑμοῦ θεό-
 τητα, τὴν μίαν καὶ παντοδύναμον, ἐπίκτητους καὶ
 οὐ κυρίως φῆς ἔχειν τὰς φυσικὰς ἰδιότητας, οὐκ οἶδα
 παρὰ τίνος Θεοῦ δανεισαμένην αὐτάς. Ἄλλως τε καὶ
 πῶς ὁ κατὰ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ ταύτης ἱεροῦ
 τόμου μικρῶ προλὼν Ἐγκλημα συκοφαντικῶν αὐτὰς
 φέρεεις, καθάπερ ἠκούσαμεν; Ἐφης καὶ γὰρ ἀμα-
 θίας ἡμᾶς γράφεισθαι, καὶ γελᾶν, ὅτι τὴν μὲν αὐτο
 ζωὴν καὶ αὐτενεργίαν καὶ αὐτοδύναμιν ζωῆς καὶ
 δυνάμειως ἔμοιρον, ὡς αὐτὸς ἡμῶν καταφύεθ. **B**
 δογματίζομεν, τὸ δ' ἐξῶθεν καὶ διάφορον ἔχον ἐνερ-
 γίαν, καὶ ζωὴν, καὶ δύναμιν, ἐκεῖνο μᾶλλον εἶναι
 ζῶν, καὶ ἐνεργεῖ, καὶ δυνατὸν. Πῶς οὖν, ὅπερ ἡ
 σύνοδος καὶ ὁ ταύτης εὐσεβὴς ὄρος οὐκ εἶπε, μᾶλ-
 λον δὲ καὶ σφοδρῶς ἀπέειπε, καὶ μεθ' ὑπερβολῆς, οὐ-
 σιώδη, καὶ γὰρ φησί, καὶ φυσικὴν κίνησιν τοῦ Θεοῦ,
 τὴν αὐτοῦ ἐνεργίαν οὐσαν εἰδότες, κατὰ τοὺς θεο-
 λόγους, ὡς ἐκ πηγῆς ἀνενάου φαμέν τῆς θείας; ἐθ-
 σίας προέρχεσθαι τε καὶ πηγάζειν, καὶ ταύτης χω-
 ρις οὐδέποτε θεωρεῖσθαι, ἀλλ' ἀδιαίρετον αὐτῆς αἰεὶ
 διχμένειν; Τῆς γοῦν συνόδου πατρικῶς τε καὶ ἀπο-
 στολικῶς, καὶ τοῦ αὐτοῦ θεοπερεπῶς οὐτως ἡ θεολο-
 γησάσης τὰ θεῖα, αὐτὸς καθάπερ οἱ ναυτιώντες,
 καὶ τὸν ἐγκέφαλον στρεφόμενοι, τὰ ἄνω κάτω, καὶ
 τὸναντίον ἄνω τὰ κάτω παραβλέπων καὶ λογισό-
 μενος, ἐκεῖνα λέγεις, καὶ συκοφαντεῖς αὐτὴν δογμα-
 τίζειν, ἄπερ οὕτω περιφανῶς ἀποφάσκει. **C**

Σὺ ἐκ τῶν σῶν λόγων ἐλάω ἀφύκτως αὐτὰ ταῦτα
 καὶ νοσῶν, καὶ δογματίζων, καὶ γράζων, ἀ κατὰ τῶν
 ὑγαιονόντων θεολόγων τῆς Ἐκκλησίας προφέρεεις·
 καὶ τὸ μείζον εἰς προσθήκην κακοῦ, ὅτι καὶ κατὰ
 πόδας, κἂν τοῖς λόγοις αὐτοῖς, ἐν οἷς τὴν συκοφαν-
 τίαν καὶ τὴν ὕβριν κατ' ἐκείνων τῶν ἱερῶν ἀνδρῶν
 κλέεις. Καταχρηστικῶς γὰρ, καὶ οὐ κυρίως οὐδὲ
 φυσικῶς, ἀλλ' ἐξῶθεν καὶ ἐπίκτητον ἔφης τὸν Θεὸν
 τὴν δυνάμιν ἔχειν, μᾶλλον δὲ καὶ αὐτὸ τοῦτο τὸ
 ἔχειν. Τῶν γὰρ Πατέρων εἰρηκότων ἐν τῷ τόμῳ,
 ὅτι Εἰ τὸ μηδεμίαν δύναμιν ἔχον, ὃ φησὶν ὁ ἱερὸς
 Διονύσιος, οὐτε ἔστιν, οὐτε τί ἐστίν, οὐτε ἔστι παν-
 τελῶς αὐτοῦ θείας, ἐπεὶ τὸ ἔχον οὐ ἔχει διαφέρει
 κατὰ τι, οἱ μὴ διδόντες τὴν οἰανοῦν διαφορὰν τῆ
 θείᾳ οὐσίᾳ πρὸς τὴν ταύτης δύναμιν καὶ ἐνεργίαν
 οὐ φασιν ἔχειν αὐτὴν ἐνεργίαν, τὸ δὲ ἀνενεργητόν
 καὶ ἀνύπαρκτον. Ταῦτα τοῖσιν ἐνθέως εἰπόντων
 ἐκεῖνων, αὐτὸς ἀνακαλυμμένη κεφαλῇ μὴ ἔχειν
 φυσικὴν δύναμιν κυρίως τὸν Θεὸν ἔφης, μᾶλλον δὲ
 μηδ' αὐτὸ καθάπαξ τὸ ἔχειν. Διὸ καὶ τοῦ σοῦ κατα-
 γέλωτος καὶ τῶν συχνῶν ὕβρεων καὶ τῆς αἰσχύνης
 ἐκείνης αὐτὸς ἂν εἴης κληρονομεῖν δίκαιος, παρ'
 αὐτὸς σαυτοῦ, καὶ κατὰ σαυτοῦ τὰς ἀξίας ἐξενεργῶν
 φησούς, καὶ ἄπερ ἔφης ἀνώματα πλέξας, καὶ θεὶ
 φύχει τὸν πῦρ, διότι θερμὸν, καὶ θερμαίνει ἡ χιῶν,
 διότι φοχρὰ, καὶ ὅσα τῶν μακρῶν φληνάφων ἐκεί-
 νων, οὐς κατελίπομεν ἐν τοῖς σοῖς λόγοις, τοῦ τε

λόγου και τοῦ καιροῦ φειδόμενοι, και ἅμα τὰ ἐκ Α συγκαλύπτοντες εἰσὶν καθ' ὅσον οἶόν τε.

Εἰ δὲ μὴ οὕτω δοξάζειν αὐτὸς φησὶ, μηδὲ ταυτι βούλεσθαι τὸ καταχρηστικῶς, και οὐ κυρίως, ἅπερ αὐτὸς ἰδίᾳ γλώττῃ και γράμμασι λέγει, ἐκεῖνο λείπεται, και οὐκ ἄλλο προδήλιον, καθὰ δὴ και προβφην, λέγω δὴ, τὸ ἀντι τοῦ μᾶτην και ψευδῶς ἐκδέξασθαι και εἰπεῖν σε ταῦτα· διὰ τὴν και γὰρ ἕτερον; ὡς μηκέτι συνάγεσθαι τὴν ἀρεσιν, και ἅπερ ἡ σύνοδος εἶπε κατὰ σοῦ και τῆς σῆς συμμορίας, οὗτι τὸ ἀνυπαρκτον και μὴ ὄν τῷ ἀεὶ ὄντι, και τῶν ὄντων ἀπάντων αἰτίῳ Θεῷ, οὐκ ἀνοήτως μόνον και ἀμαθῶς, ἀλλὰ και ἀσεδῶς περιάπτετε, ἀλλ' αὐτόθεν σαφῶς, καὶ τῆς ὑμετέρας λαμβάνεσθαι θέσεως. Τοιαῦτα κατὰ Θεοῦ και τῆς αὐτοῦ Ἐκκλησίας πεπαρηνηκῶς ὁ τῆς ψευδωνύμου σοφίας και γνώσεως οὐτοσί μαθητῆς, και φίλος, και γράμμασι, και βιβλίοις ἐκθίσθαι τολμήσας, δι' ἃ δῆπου και τύμπανα και κύφωνα ἐκ' αὐτὸν ἔδει καλεῖν, τὰ τῆς φίλης αὐτῷ κωμῆδίας, ὁ δὲ και παρῆρησιάζεσθαι μάλλον τολμᾷ, και προστίθαι μάλλον τῷ ψεύδει τε και τῇ βλασφημίᾳ. Καὶ τὰ μὴ παρὰ τῆς συνόδου τε και τοῦ τόμου θεῶς και ὑψηλῶς ἔκ τε τῆς θείας Γραφῆς και τῶν θεολόγων φιλοσοφηθέντα Πατέρων, καίτοι γε και τοσαῦτα πεφηνότα και τηλικαῦτα, ὡς μηδὲ τὴν ἀρχὴν εἰρημίνα παρέρχεται· θεότητος δὲ κατ' αὐτῶν ἀναπλάττει, και τὴν πολυθρόνητον ἐκεῖνην και πανταχοῦ περιφδομένην πολυθεῖαν ὄν' αὐτοῦ τε και τῶν αὐτοῦ Πατέρων, και διδασκάλων, τὰ μηδαμῶς τῇ συνόδῳ και τῷ τόμῳ ριθθέντα, μάλλον μὲν οὖν και ἀποβληθέντα και ἐξελεγχθέντα μετὰ τῶν αὐτὰ πρεσβευσάντων Ἑλλήνων πάλαι και κακοδόξων.

Ἄλλ' αὐτὸς εἰς τὴν θεῖαν, και ὑπερφυᾶ, και ἀόριστον τῆς θεότητος ἐνέργειαν και τὰ φυσικὰ τοῦ Θεοῦ ἰδιώματα συνήθως ὀβριζων, ἐκεῖνα κατὰ τῶν Πατέρων προφέρει ψευδόμενος, ἵνα και τὴν οἰκείαν αὐτοῦ συσκιάζῃ δόξαν, και τοὺς ἀπλουστεροὺς θοροβῆ τῶν πιστῶν, τῷ δέει μορμολυττόμενος τῆς ὑπ' αὐτοῦ πλαττομένης πολυαρχίας. Εἶτα και τὴν οἰκείαν αὐτοῦ δόξαν εἰσάγων, και τὴν ἐν προσήματι μοναρχίας ἀθεῖαν, και ὅπως ἐν τούτοις ἔννομῳ κατὰ πάντα, και δὴ τῷ Γαλάτῃ συνάδει δεικνύς, ἐκεῖνι παρῆρησιάζεται τῆς συνόδου κατηγορεῖν και τοῦ τίμου, οὗτι τὰ τῆς θείας και ἀπλῆς οὐσίας; φησὶ, διαιροῦσιν ὀνόματα, και ἄλλο μὲν νοοῦσιν οὐσίαν, ἄλλο δὲ δύναμιν, ἄλλο δ' ἐνέργειαν, και σοφίαν, και τὰ τοιαῦτα· αὐτὰς και γὰρ τὰς ἐκεῖνου λέξεις και ἀδιδε προτίθημι.

Σὺ δὲ λοιπὸν, ὡ σοφὴ, πρὸς ἐκεῖνον ἀν φαῖν, τὴν πολυθεῖαν, ὡς φησὶ, φεύγων, ἐν και πάντῃ ἀδιάφορον εἶναι φησὶ; αὐτὰ και τῇ οὐσίᾳ και ἀλλήλοις, και τὸ παράδοξον ἐπι τούτοις, οὗτι και χριστὰ και ἡργμένα ταῦτα δοξάζων. Τοῦτο και γὰρ τῆς τοῦ Χριστοῦ κατηγορήσας; Ἐκκλησίας ἦδη. Οὗτι και διάφορα ταῦτα φησὶ και τῆς οὐσίας, και ἀλλήλων κατὰ τι, και ἄκτιστα. Ὅστε κατὰ σέ, εἰ μὲν οὐδοτιοῦν και ἀλλήλων και τῆς οὐσίας διαφέρουσι, και κτιστὰ, και χρονικῶς εἰσιν ἡργμένα, εἰς ἔστιν ὁ

Θεὸς και ἐν πάντῃ τε και πάντως τὸ μόνον ἄκτιστον, ἡ οὐσία αὐτοῦ· εἰ δὲ διαφέρουσι κατὰ τι και ἀλλήλων και τῆς οὐσίας, ἐν ἧ και θεωροῦνται, φυσικὰ ταύτης ἰδιώματα, και ἀδιαίρετα κωμῆδία καθάπαξ και ἄκτιστα, και συναῖδια τῇ πηγαζούσῃ φύσει κατὰ τοὺς θεολόγους Πατέρας, οὐκέτι εἰς ἄκτιστος ὁ Θεὸς, ἀλλὰ πολυαρχία τε και πολυθεῖα τὸ παρ' ἡμῶν πρεσβευόμενον.

Και πῶς, ὡ φιλόσοφε, τὰ κολλὰ οὐχὶ τῷ ἀριθμῷ κατὰ σέ, ἀλλὰ τῷ λόγῳ; Κτιστὰ και γὰρ αὐτὸς διαβόηδην ταῦτα δοξάζεις· πῶς οὖν τὰ τοιαῦτα τῇ ἄκτιστῳ ἐνούμενα φύσει, ἐν εἰσιν ἄκτιστον πάντῃ τε και πάντως; Εἰ μὲν ὡς οὐσίας οὐσία, ἀλλὰ τοῦτό γε και αὐτὸς ἀδύνατον ἀν εἶποις. Οὐτίαν γὰρ οἰανδήτινα συναθεῖν οὕτως εἰς ἐν ἑτέρῳ οὐσίᾳ ἀμήχανον, τῶν οὐσιωδῶν διαφορῶν ἀπειργουσῶν τοῦτο. Ἄλλως τε εἰ και κατὰ μίξιν και ἀνάκρασιν ἡ ἔνωσις γίνεται μετὰ τοῦ φυρμού τε και τῆς συγγύσεως, και ἑτερογενῆς τε και οὐδέτερον τῶν συντεθεισῶν φύσεων ἔσται τὸ ἀποτελούμενον. Τοιαῦτα και γὰρ ὀρώμεν τὰ ἐκ διαφορῶν οὐσιῶν συντεθέμενα. Ἐπι δὲ τοῦ Θεοῦ πάντῃ τε και πάντως ἀδύνατον τοῦτο κάκεῖνο. Οὕτε γὰρ γένος και εἶδη πέφυκεν ὁ Θεὸς, ἵνα και διαφορὰς οὐσιωδεις ἔχη τὰς διαιρούσας και συνιστάσας, και οὐσίαν Θεοῦ οὐκ ἀν ἐνέγκοι ποτέ τις οὐσία, μὴ διαφθαρεῖσα, και πρὸ τοῦ συνανακραθῆναι και συγχυθῆναι. Διὸ και τὴν τῶν φύσεων τοῦ Χριστοῦ ἔνωσιν οὐ κατ' αὐτὰς, ἀλλὰ καθ' ὑπόστασιν ἡ τοῦ Χριστοῦ πάλαι καλῶς ἐδόξασεν Ἐκκλησία.

Εἰ δὲ ὡς ὑποστάσεις φησὶ; τὰ τοιαῦτα ἠνωσθαι ἀλλήλοις, Νεστέριον ἀκριβῶς τὸ πτώμα, και δεῖ κέρβου που τῆς Ἐκκλησίας ἐλαύνεσθαι κατὰ κρημνῶν και βαράθρων. Ἐκεῖνος και γὰρ κατ' οἱ κατ' ἐκεῖνον ἐτόλμησαν πάλαι τῶν ὑποστάσεων τὰς τοιαύτας ἐνώσεις, διὸ και υἱὸν θυάδα, τὸν μὲν ὡς Θεοῦ Λόγον, τὸν δ' ὡς υἱὸν ἀνθρώπου, καιτὰ σχέσιν ἠνωσένους, και ὁμοβουλίαν μόνην ἀλλήλους τὸν ἵνα Ἴδῃν τοῦ Θεοῦ, τὸν αὐτὸν Θεὸν ὁμοῦ τε και ἀνθρώπων λεληρηκότες, τοδ τῶν εὐσεβῶν εἰσχωρῶς ἀπήλαθησαν καταλόγου, ἐνυπόστατον εἰπόντων τὴν ὑπὸ τῆς θεότητος προσληφθεῖσαν ἐν Χριστῷ ἔννοον και ἐμφυχον σάρκα, ἀλλ' οὐκ ἑτεροπόστατον, ὡς ἐκεῖνα.

Ἔμεῖς δ' οὐχὶ δύο κατ' ἐκεῖνους συναθεῖν ὑποστάσεις ἀλλήλαις, ἀλλὰ τοσαύτας εἰ λέγεται, ὅσον κάκεῖνους ὑπερβάλλετε ταύταις ταῖς ἀποκρίσιν. Εἰ δὲ μήτε τοῦτο, μήτε ἐκεῖνο λέγοιτε, ἐκατέρωθεν και γὰρ ὡσαύτως τὸ πτώμα, αὐτὸς δικαίως ἀν εἰς ἐξῆς διδάσκειν και σαφηνίζειν τὸ ὄν δόγμα. Οὐ γὰρ δὴ ὡς ἐν οὐσίᾳ συμβεθεκῶτα ταῦτα ἀν λέγεται· οὐ μόνον ἐτι σύνθετον ἐκ συμβεθεκῶτων τε και οὐσίας κατασκευάσας τὴν ἀπλῆν και ὑπερούσιον φύσιν, οὕτως εἰ λέγων, ἀλλ' οὗτι και πρὸς ἀλλήλα ἐκ συμβεθεκῶτα μὴ διαφέρειν ἀμήχανον, οὐ τῷ ἀριθμῷ φημι μόνον, ἀλλὰ και τῷ λόγῳ.

Και δὴ φράσον, ὀνόματα, φησὶν, ἐκεῖνα πάντῃ φαμὲν τοῦ Θεοῦ, καθ' ἐνὸς ὑποκειμένου λεγόμενα, και μήτε τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ μήτ' ἀλλήλων μὴδ' ὀτιοῦν ἐνὶ μηδενὶ διαφέροντα. Καὶ εἰ ὀνόματα ταῦτα μόνον λέγοις; φιλόσοφε, πραγμάτων φύλα, και οὐ

τως ὀνομάζεσθαι ταυτὶ σκοπεῖς τὸν Θεόν, ὡς περ ἄ προσμαρτυρεῖ συμφωνίαν, ὡ τῶν ἀκριβῶς. Ἡμεῖς
 κάκιστα τὰ καλυπνύοντα, ὡς ὅταν ἄερ, ξίφος, φά-
 σγανον τὸ αὐτὸ λέγωμεν. ἢ τὸν αὐτὸν Ἰουδαῖν τε καὶ
 Ἀεθδαίων ὀνομαζόμενον καὶ Θαδδαῖον, καὶ δὴ καὶ Βαρσαβᾶν
 καὶ Ἰωσήφ τὸν αὐτὸν καὶ Ἰουστὸν, καὶ οὐχ ὑπο-
 βέβληται τι σημαίνοντα κατὰλληλον ἐκάστῳ τῶν
 τοῦ Θεοῦ ὀνομάτων, ἀλλὰ καὶ Θεὸν καὶ βασιλέα καὶ
 κριτὴν, καὶ ἀγαθὸν, καὶ φιλόφρονον, καὶ δίκαιον,
 καὶ Πατέρα, καὶ δημιουργὸν αὐτὸν λέγοντες, οὐδὲν
 τι πρᾶγμα, κατὰ τὸ, δηλοῦν ἕκαστον τῶν εἰρημέτων
 ἰδέσθαι, μάτην ἐγκαλεῖται τὴν σύγχυσιν ταύτην
 Εὐνόμιος μόνος, οὐδὲν ἤττον καὶ σοῦ τὰ αὐτὰ περὶ
 τῶν αὐτῶν καὶ φρονούντος καὶ γράφοντος.

Καίτοι γε καὶ ἐπὶ τῶν αἰσθητῶν τούτων καὶ ὁρω-
 μένων, ἐξ ὧν καὶ ταῖς θεαῖς ἐνεργεῖαις δῆπουδεν
 τίθεται τὰ ὀνόματα, εἰς μὲν ἑστίν ὁ βασιλεὺς καὶ
 ὁ αὐτὸς, οὐ διάφορος, ἀλλ' ἐξ ὧν ἐνεργεῖ κατὰ καιροῦς
 διαφόρως, διαφόρως αὐτὸν καὶ προσαγορεύομεν.
 Καὶ τὸν αὐτὸν βασιλέα νῦν μὲν ἄρχειν καὶ βαισι-
 λεύειν λέγομεν, νῦν δὲ κρίνειν, νῦν δὲ εὐεργετεῖν·
 καὶ ποτὲ μὲν τοῖς ἐχθροῖς μάχεσθαι, καὶ προπολε-
 μεῖν τῶν οὐκ αἰώνων, ποτὲ δὲ νομοθετεῖν, ἄλλοτε δὲ
 τῶν ἀδικουμένων προεστασθαι, καὶ πρέσβεισι καὶ πό-
 λεισι χρηματίζειν, καὶ ἡγεμόνας, καὶ στρατηγούς
 χειροτονεῖν κατὰ γῆν τε καὶ θάλατταν. Καὶ ἡ τού-
 των ἐκάστου ἐνεργεῖα καὶ προσηγορία καὶ ὄνομα
 κατὰ καιρὸν γίνονται θελαδὴ τῷ βασιλεῖ· καὶ ὁ αὐ-
 τὸς τε καὶ εἰς πολλά τε καὶ διάφορα τὰ ὀνόματα
 κέκτηται, οὕτε πρὸς τὸν τῆς οὐσίας αὐτοῦ λόγον
 καὶ ὄρον ἀναγόμενα, οὕτε ἔν τι καὶ τὸ αὐτὸ τὰ
 πάντα ὀνομαζόμενα, οὕτε ὀνόματα μόνᾳ πραγ-
 μάτων ἔρημα πεφυκότα, ἀλλὰ πρὸς τὸ οἰκεῖον ση-
 μαινόμενον λεγόμενον ἕκαστον, καὶ πρὸς ἔν τι τῶν
 περὶ τὸ ὑποκείμενον, θελαδὴ τὴν οὐσίαν, καταλλήλως
 λεγόμενον.

Εἰ γοῦν περὶ τὸν ἄνθρωπον οὕτως κατὰ φύσιν
 ἔκαστα τὰ τοιαῦτα, καὶ οὕτε τῷ τῆς οὐσίας οὐδοτιοῦν
 λυμναίνεται λόγῳ, καὶ πραγμάτων προσφυσῶν τε
 καὶ καταλλήλων εἰσι θελωσι καὶ τὰ ὀνόματα, περὶ
 τοῦ Θεοῦ εἰ ἂν τις καὶ φῆ τοῦ κατὰ φύσιν παντοδύ-
 ναμου μόνου, καὶ ὑπὲρ πάσαν ὄντα· καὶ δύναμιν,
 καὶ σοφίαν, καὶ ζωὴν, καὶ ἐνεργεῖαν, καὶ ὅσα τοι-
 αῦτα, ἢ πρὸς πάντα τὸ θέλειν ἀρκεῖ μόνον, καὶ τὸ
 ἐννόημα ἔργον συντελεσμένον ἐστὶ, καὶ διὰ τοῦτο
 καὶ ζῶν, καὶ αὐτοζῶν, καὶ σοφὸς, καὶ αὐτοσοφία,
 καὶ δυνατὸς, καὶ αὐτοδύναμις, καὶ δὴ καὶ τῶν τοι-
 οῦτων ὑπεστέτης παρὰ τῆς θεολογίας κηρύττεται;
 Τὸ μὲν πρῶτον διὰ τὸ ἐνοπίστατον, ἵνα μὴ δύνα-
 μίς τις ἀνυπόστατος νομισθῆ· τὸ δευτέρον, ἵνα μὴ
 δόξη κατὰ μέθεξιν καὶ αὐτὸς τὰ τοιαῦτα κέκτησθαι·
 τὸ δὲ τρίτον, ὅτι μὴ τῶν μετεχόντων μόνον ἐκεί-
 νων, φημι δὴ τῶν κτισμάτων, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν τῶν
 μετεχόντων, ὡς ἰδίων καὶ φυσικῶν δυνάμεων αἰτίας,
 ὃ δὴ καὶ ὁ σοφὸς Διονύσιος φθάσας ἡμᾶς εἰδίδει.

Εἰ δὲ λέγεις· ὅτι ἀκλόυς ἔστιν ὁ Θεός, καὶ ὅπερ
 ἔν τις αὐτὸν προσείπη, τῆς οὐσίας αὐτοῦ, καὶ οὐκ
 ἄλλου του σημαντικῶν ἐστὶ, τοῦτο καὶ γὰρ μάλα
 τρανῶς καὶ διευκρινίζη καὶ γράφεις, ἀλλ' αὐτὸ μὲν
 οὐδὲν τοῦτο, καὶ οὐκ ἄλλο τὴν πρὸς Εὐνόμιον σοι

προσμαρτυρεῖ συμφωνίαν, ὡ τῶν ἀκριβῶς. Ἡμεῖς
 γὰρ οὐ μόνον ἀκλόυν ἴσμεν ἡμῶν τὸν Θεόν, ἀλλὰ
 καὶ ὑπὲρ αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν ἀκλότητα, καὶ ὑπὲρ
 πάσαν οὐσίαν καὶ δύναμιν. «Τί καὶ γὰρ ὅν τὸ
 θεῖον ἀκλήρ ἐστὶ φύσις, ὁ Θεολόγος φησὶ Γρηγό-
 ριος, ἐπιζητήσωμεν. Οὐ γὰρ δὴ τοῦτο φύσις αὐτῷ
 ἢ ἀκλότης, εἴπερ μὴδὲ τοῖς συνθέτοις μόνον τὸ εἶ-
 ναι συνθέτοις.» Ἄκουε δ' ἐξῆς καὶ τῶν ὁμοτρόπων
 καὶ συμφυσῶν αὐτῷ θεολόγων τὰ αὐτὰ πρὸς τοὺς
 αὐτοὺς, ὡς περ ἐξ ἐνὸς στόματος, περὶ τῶν αὐτῶν
 ὡσαύτως φιλοσοφούντων. Βασίλειος μὲν οὖν ὁ μέ-
 γας πρὸς τὸν ἱερὸν Ἀμφιλόχιον γράφων, Ἡμεῖς,
 φησὶ, τὴν μεγαλειότητα τοῦ Θεοῦ εἰδέναι λέγομεν,
 καὶ τὴν δύναμιν, καὶ τὴν σοφίαν, καὶ τὴν ἀγαθό-
 τητα, καὶ τὴν πρόνοιαν, ἢ ἐπιμαλεῖται ἡμῶν, καὶ
 τὸ δίκαιον αὐτοῦ τῆς κρίσεως, οὐκ αὐτὴν τὴν οὐ-
 σίαν. Ἄλλ' ἀκλόυς, φησὶν, ὁ Θεός, καὶ ὅπερ ἂν
 αὐτοῦ ἀκριβοῦς, γνωστὸν τῆς οὐσίας ἐστὶ.
 Τοῦτο δὲ σφισμᾶ ἐστὶ γυρίαις τὰς ἀτοκίας ἔχον.
 «Καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς πρὸς Εὐνόμιον· «Εἰ μὲν γὰρ οὐ-
 δὲν ὅλως κατ' ἐπίνοιαν ὁ Εὐνόμιος θεωρεῖ, ἵνα μὴ
 δόξη ἀνθρωπίναις τὸν Θεόν σεμνύνειν προσηγορίας,
 πάντα ὁμοίως οὐσίαν ὁμολογήσαι τὰ ἐκτελεζόμενα
 τῷ Θεῷ. Πῶς οὖν εὐ καταγέλαστον τὸ δημιουργικῶν
 οὐσίαν εἶναι λέγειν, τὸ προνοητικῶν πάλιν οὐσίαν,
 τὸ προγνωστικῶν ὡσαύτως, καὶ ἀπαξιακῶς πάσαν
 ἐνεργεῖαν οὐσίαν τίθεσθαι; Καὶ εἰ ταῦτα πάντα
 πρὸς ἓν σημαίνοντα φαίνεται, ἀνάγκη πάσα ταυτῶν
 ἀλλήλοις δύνασθαι τὰ ὀνόματα, ὡς ἐπὶ τῶν πολυ-
 νόμων, ὅταν Σίμων καὶ Πέτρον καὶ Κηθᾶν τὸν αὐ-
 τὸν λέγωμεν. Οὐκοῦν ὁ ἀκούσας τὸ ἀναλλοῶτον τοῦ
 Θεοῦ πρὸς τὸ ἀγέννητον ὑπαχθῆσεται, καὶ ὁ ἀκλό-
 υς; τὸ ἀμερὸς πρὸς τὸ δημιουργικῶν ἀπενεχθῆσε-
 ται. Καὶ ταύτης τὸ ἂν γένοιτο τῆς συγχύσεως ἀε-
 πώτερον, ἀφελόμενον τὴν ἰδίαν ἐκάστου τῶν ὀνο-
 μάτων σημασίαν, ἀντινομοθετεῖν τῆ τε κοινῇ χρήσει
 καὶ τῆ νομοθεσίᾳ τοῦ Πνεύματος; «Καὶ μετ' ἐλί-
 γον· «Πῶς οὖν οὐχὶ μανία σαφῆς μὴ ἰδίων σημα-
 νόμων ἐκάστῳ τῶν ὀνομάτων ὑποβεβλήσθαι λέ-
 γειν, ἀλλὰ παρὰ τὴν ἐνεργεῖαν πάντα ταυτῶν δύ-
 νασθαι ἀλλήλοις διορίζειν τὰ ὀνόματα;» Ὁ δὲ τού-
 των συμφυῆς ἀδελφὸς καὶ ὁμοτρόπος, Γρηγόριος ὁ
 Νύσσης φημι, τὰ αὐτὰ καὶ διανοῖξ καὶ λίσσει σχε-
 δὸν πρὸς τὸν αὐτὸν εἰπὼν ἀντικείμενον, εἶτα ἐπά-
 γει· «Καὶ εἰ ταῦτα νομοθετεῖ ὁ Εὐνόμιος, τί μάτην
 αἱ Γραφαὶ πολυνόμως τὴν θεῖαν φύσιν ἀνακαλοῦσι
 Θεὸν κριτὴν, δίκαιον, ἰσχυρὸν, μακροθύμον, ἀληθει-
 νόν, ἐλεήμονα, καὶ ἄλλα τοιαῦτα κατονομάζουσαι;
 Εἰ γὰρ οὐδὲν τῶν ὀνομάτων ἐπὶ τινος ἰδιαζούσης ἐν-
 νοίας καταλαμβάνεται, πάντα δὲ ἀλλήλοις διὰ τῆς
 κατὰ τὸ σημαίνοντα συγχύσεως ἀναπίφρται,
 μάταιον ἂν εἴη πολλάς ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ταῖς ἐπινο-
 μίαις κεχρῆσθαι, μηδεμιᾶς τῆς κατὰ τὸ σημαίνον-
 τον διαφορᾶς ἐκ' ἀλλήλων τὰ ὀνόματα διαστελλού-
 σης. Ἄλλ' ἡμεῖς οὐ τὸ ὑποκείμενον ταῖς ἐννοίαις
 ταύταις συνδιασχίζομεν, ἀλλ' ὃ τί ποτε κατ' οὐσίαν
 ἐστὶν ἔν εἶναι πεπιστευκότας, πρὸς πάσα; τὰς τοι-
 αῦτας ὑπολήψεις οἰκειῶς ἔχειν τὴ νοθὲν ὑπεκλήφα-
 μεν. Οὐ γὰρ μάχεται πρὸς ἄλληλα τὰ ὀνόματα κατὰ

την τῶν ἀντιθέτων φύσιν, ὡς εἰ τὰ ἐν ὑπάρχει, μὴ ἂν τῷ αὐτῷ συνθεωρηθῆναι τὸ ἕτερον, ὡς οὐκ ἐνδέχεται ζῶν ἕνα καὶ θάνατον· περὶ τὸν αὐτὸν νοηθῆναι· ἀλλὰ τοιαύτη ἐστὶν ἐκάστη τῶν ἀπὸ τῆς θείας φύσεως λεγομένων ἡ ἐμφανείας, ὥστε καὶ ἰδέσθαι τῆ σημασιολογίᾳ, μηδεμίαν ἔχειν πρὸς τὸ συννομαζόμενον ἐναντιώσιν.

Ὅρα, ὦ φιλόσοφε, πῶς μεθ' ἡμῶν οἱ θεολόγοι Πατέρες ἴστανται, μᾶλλον δ' ἡμεῖς τῇ ἐκείνων ἀψευδέϊ θεολογίᾳ διὰ πάντων καὶ συνηγηροῦμεν καὶ συνιστάμεθα· καὶ οὐδὲν ἐστὶ τῆς ἡμετέρας· περὶ Θεοῦ δόξης, ὃ μὴ τῆς ἐκείνων ἤρηται διδασκαλίας τε καὶ τῶν λόγων· σὺ δὲ κατ' ἐκείνων τὴν μάχην ἀράμενος, εἰ καὶ καθαπερὶ τινι προσωπίῳ καὶ προκαλύμματι τῷ ἱερῷ τῶμυ καὶ τοῖς ἐκείνων ἐκτεθεικόσι κέχησαι, μετὰ τῶν πολεμίων γίγηθαι τῆς Ἐκκλησίας, καὶ τὴν ἐκείνων καταδίξιμην· ὡσπερ ἐπίτηδες ἔλαςι κατὰ τῆς σεαυτοῦ κεφαλῆς; Ἄλλὰ τῆς περιττῆς ἐκείνης καὶ μακροῦς ἀδολεσχίας ἡμᾶς τε καὶ αὐτῶν ἀπαλλάττων τὸ γε νῦν εἶναι τέως, καὶ τὸ περὶ τὰ αὐτὰ στρέψασθαι μάτην, καὶ γέλοια κλέκειν, καὶ ἀσχημονεῖν παρῆρησι, λέγε προῶν καὶ τὰ λοιπὰ τῶν σῶν λόγων, καὶ οὐδ' αὐτὸς ὀνομάσεις ἐλέγχους τῶν ἱερῶν ἀνδρῶν τε καὶ λόγων, μᾶλλον δὲ τῆς μὲν σῆς δόξης καὶ τῶν τρόπων ἐλέγχους, βλάσφημίας δὲ καὶ συκοφαντίας τῶν μακαρίων ἐκείνων, ὧν τὰ μὲν ἡμῖν εἰδείξεν ἔδη φθάσας ὁ λόγος, τὰ δὲ καὶ αὐθις δεῖξει σαφέστερον. Λέγε τοιγαροῦν· Ἄλλ' ἐπειδὴ, φησὶ, τὸ ἀνυπαρκτὸν ἐν πρώτοις οὐκ εἰδίας ἡμῖν ὁ ἀσεβὴς ἀμαθὴς, εἰς τὸ ἀνυπαρκτὸν πιστεύειν αὐτὸς σαφῶς· ἐξηγήλεγκται, φέρε καὶ κατὰ τῶν ἑτέρων ἐξῆς τῆς ἀσεβείας ἐπιχειρημάτων ἡμῖν ἐπιχειρητέον αὐτοῦ. Βουλόμενος γὰρ τὰ εἰρημένα περὶ διαφορᾶς αὐτῷ βεβαίωσιν, καὶ δευτέρον τίθεισιν ἐπιχειρήμα, τῇ ἡμῶν συκοφαντίᾳ κατὰ τῶν θεῶν αὐθις· Πατέρων χρώμενος ἐξ ἀμβλίας ἕνα καὶ κτηκουργίας. Πραίνει γὰρ Ἰωάννην τὸν θεῶν ἐκ Διαμαχοῦ, ἔργον μὲν θείας φύσεως τῆν προαιώνιον λέγοντα γέννησιν, ἔργον δὲ θείας θελήσεως τῆν κτίσιν, καὶ ἕνα τῶν θεῶν Κύριλλον, τὸ μὲν ποιεῖν ἐνεργείας λέγοντα εἶναι, φύσεως δὲ τὰ γέννησιν. Εἴτα ἐπιφέρει τοὺς γραῶδεις τῶν αὐτοῦ συλλογισμῶν λήρους, τὸ ἐν ἀρχῇ αἰτούμενον ὡς ὑμολογούμενον λαμβάνων, τοῦτο δὲ τὸ σύνθησι τῆ αὐτοῦ ἀμαθίᾳ, καὶ φησιν· Ἐπειδὴ φύσις καὶ ἐνεργεία οὐ ταυτέα, οἱ ἀδιάφορον εἶναι λέγοντες τὴν θεῶν οὐσίαν καὶ τὴν θεῶν ἐνεργείαν, ἐπειδὴ κατ' ἐκεῖνον τῆς φύσεως ἐστὶ τὸ γεννᾶν, ἐστὶ δὲ κατ' αὐτοὺς ἀδιάφορος τῆς φύσεως ἢ ἐνεργείας, ἐστὶ κατ' αὐτοὺς καὶ τῆς ἐνεργείας τὸ γεννᾶν· καὶ οὕτω τὰ ποιήματα ἔσσονται γεννήματα ἀΐδια, ὡς ἐκ τῆς θείας φύσεως ὄντα. Ὅρα δὲ πάλιν τῆς ἐνεργείας ἐστὶ τὸ ποιεῖν, ἢ δὲ φύσις ἀδιάφορος τῆς ἐνεργείας κατ' αὐτοὺς, τῆς φύσεως ἐστὶ τὸ ποιεῖν, καὶ οὕτω κατ' αὐτοὺς τὰ ἐκ φύσεως ἔσσονται ποιήματα.

Ἐοικᾶς μοι νῦν, ὦ Γρηγορά, τῷ Σοφοκλεῖ ματαιογούῳ ἐκείνῳ Αἰζαντι. Σοὺς δὲ λέγω τοὺς τῶν Ἑλλήνων τουτουσι ποιητάς τε καὶ φιλοσόφους, ἐπειδὴ περ' ἐκείνων τὰ τῆς καταργουμένης ἐκείνων σοφίας

μαθήματα σεξίμετος καὶ αὐτὸς, οὐκ ὦ· περὶ καταργουμένων καὶ παρδύτων ἐκείνων ἐπρόνοσας Οὐδὲ τοῦ σοσοῦ διδασκάλου τῆς Ἐκκλησίας ἡκούσας· Παύλου λέγοντος, ὅτι ἐμώρθανεν ὁ Θεὸς τὴν σοφίαν τοῦ κόσμου τούτου, καὶ οὕτω, ἐπειδὴ ἐν τῇ σοφίᾳ τοῦ Θεοῦ οὐκ ἔγνω ὁ κόσμος· διὰ τῆς σαφείας τὸν Θεόν, εὐδόκησεν ὁ Θεὸς διὰ τῆς μωρίας τοῦ κηρύγματος· σβίται τοὺς πιστεύοντάς.

Ταῦτα τοιγαροῦν μὴ ακουσᾶς καθάπερ εἶδει, μηδὲ συνείης, μηδὲ τοῖς ποτιμοῖς τῶν λόγων τῆς ἀμυρούσης ἀποκλύσας, μηδὲ καθαπερὶ τινα δούλην καὶ θεράπειαν τὴν τοῦ κόσμου σοφίαν ἐποτάσας τῇ ἀνῶ καὶ πρώτῃ κατὰ τοὺς τῆς Ἐκκλησίας φιλοσόφους καὶ σοφοὺς ὄντως τουτους, ταύτην τε κἀκείνην ἀπώλεσας, φεῖ | καὶ παρεδόθη εἰς ἀδόκιμον νοῦν σὺν ἐκείνοις, ὃ φησὶν ὁ μακάριος Παῦλος, ποιεῖν τε καὶ λέγειν τὰ μὴ κἀκηκοντα· καὶ εἰς τοῦτο καὶ σοὺς ἐκείνους δεῖ λέγω, κἀκείνων ὄλον φησὶς ἐξεφάμιλλόν σε, ἐπειδὴ περὶ ἐκείνων, ὡς μὴ ὠφελος, ἕπᾶν εἰς τέλος πιστεύσας τὰ κατὰ σέ, ὄντι προφητῶν ἕτε καὶ ἀποστόλων καὶ Πατέρων ἐκείνων ἐσχῆς ἐκείνους, οἷς δὴ καὶ συνιστάμενος, καὶ συμμάχοσμενος νῦν ἐν τοῖς σοῖς λόγοις, συκίτην εἶπεν ἂν τις ἐπικουρίαν, ἢ καλαμίνην βάβδον, κατὰ τῶν θεολόγων καὶ διδασκάλων ὁμοῦ πάντων τῆς Ἐκκλησίας χωρεῖς, εἰ καὶ προσποίηθῆθεν ἐν βήματι τὴν θεολογίαν τε καὶ τὴν συμφωνίαν αὐτῶν, κατὰ τὸν ἐν οὐ πάικτοῖς, καὶ τὸν πολὺν καὶ ἀπλοῦν ἀνθρώπων, ατε σὴ καὶ δογμάτων θεῶν καὶ λόγων ἀπειρον, σπευσοῦν ὑποποιεῖσθαι τε καὶ πράγειν.

Ἄλλ' ὅπερ εἶλεγον, ἐκείνῳ μοι δοκεῖς εοικέναι νῦν τῷ τοῦ προρρήθέντος σου ποιητοῦ Αἰζαντι. Ὅσπερ γὰρ ἐκεῖνος ὑπὸ τῆς ἐκείνου μυθευομένης Ἀθηνᾶς τὸν ἐγκέφαλον καὶ τῆς φρένας διασεισθεῖς, κατὰ τῶν ἡγεμόνων καὶ στρατηγῶν ἀπὸ νουκῶν ἐδόκει χωρεῖν τοῦ τῶν Ἑλλήνων στρατοῦ, ὡς καὶ νομίζαν ἐν χεροῖν ἔχειν αὐτοὺς, καὶ δεσμοῖς ὑπὸ τὴν ἰδίαν σκηνὴν, τὰ δ' ἦν ἀκριθὴς ἀπάτη τε καὶ μελαγχολία, ὑφ' ἧς δὴπου καὶ τοῦ κἀθήκοντος· ἐξῆς γενόμενος, κριθὸς ἀργιπότης κατ' ἐκείνον τοὺς μὲν ἀνῆρει, τοὺς δὲ ἐδέξμει, τὰ φρικωδέστατα οἰαπειλούμενος, ἐστὶ δὲ οὐ χεῖρας ἕνα καὶ πόδας οἰόμενος στραγγαλοῦ, ἀνήρτει τῆς ἀντιγῆς, μέχρι δὴ καὶ τῆς ἡμερας διαλάμψαται, καὶ τοῦ φρονουτος αὐθις ἐπανιόντος αὐτῷ αὐτόχρητὸ ὑπ' αἰθρῶν γέγονεν αὐτοῦ· οὕτω δὴ καὶ αὐτὸς ὑπὸ λυπῆς ἀλόγιστου, καὶ μανίας, καὶ δεινοῦ φθόνου, καθαπερὶ τινῶν ἐλαυνόμενος, δαιμόνων ἀγρίων, τὰ τῶν ἐξεστηκότων ἀκριθῶν καὶ μαίνόμενων ἐργάζη, τὸν μὲν ἱερὸν τῆς συνέδου τῶν καὶ τοὺς ἐκείνων καλῶς ἐκθεμέλους, καθαπερὶ τινὰς ἡγεμόνας καὶ στρατηγούς ἱεροῦς τῆς Χριστοῦ Ἐκκλησίας ἐν χεροῖν ἔχειν δοκῶν, καὶ δεσμεῖν τοῖς σοῖς λόγοις, καὶ ὠθεῖν ἐπὶ κεφαλῆν, μᾶλλον δὲ καὶ πάνωλεθρῶ διδόναι, καὶ τὸ τῶν ἐκείνων κατὰ τουτων περιφάνως ἀνιστᾶν· ἐφης καὶ γὰρ, Ἐπειδὴ τὸ ἀνυπαρκτὸν οὐκ εἰδίας ἡμῖν ὁ ἀσεβὴς ἀμαθὴς, εἰς τὸ ἀνυπαρκτὸν πιστεύειν αὐτὸς σαφῶς ἐξηγήλεγκται, φέρε καὶ κατὰ τῶν ἑτέρων ἐξῆς τῆς ἀσεβείας ἐπιχειρημάτων ἡμῖν ἐπιχειρητέον αὐτοῦ.

διὰ δὲ τῶν ἰγκάτων αὐτὸς ἑαυτοῦ τὰ ξίφος κατ' ἑκείνων λαύων, καὶ πτώμα πίπτων ἐλευίνδν, πλὴν ὅσω ἑκείνος μὲν, ὡς ὁ μῦθος φησιν, ἐπ' ἐρημίας τε καὶ ὄρους, καὶ μετὰ τῆς μανίας ἐκείνης ἐκνήφαι, καὶ σωματικῶς σὺ δ' ἐπὶ μίσης τῆς κοινής, φεῦ! τῶν πιστῶν Ἐκκλησίας, καὶ τῆς μανίᾳ κἀτόχος ὢν ἐτι, καὶ ψυχικῶς τε καὶ αἰωνίως, ὡς μὴτ' ἐλπίδα γούν τὴν οἰανούν ὑπολιπέσθαι σαυτῷ.

Ἄλλὰ τὰ μὲν ἰκανῶς ἡμῖν ἔφη δέξας ὁ λόγος, καὶ περιεργον ἂν εἴη πως καὶ τῆς ὥρας τε καὶ τῆς χρείας ἔξω, τὰ αὐτὰ καὶ λέγειν, καὶ περιστρέφειν αὐθις τοῖς λόγοις, καὶ εἰς οὐδὲν ἀναγκαῖον ποιεῖν.

Ἐπὶ δὲ τὰ ἐξῆς ἰτέον ἡμῖν ἦδη τοῦ λόγου. Τὸν περὶ διαφορᾶς θείας οὐσίας καὶ ἀνεργείας λόγον ὁ Γρηγορᾶς ἔφη, βουλομένους ἡμᾶς βεβαιούν, δύο τῶν θεοφόρων διδασκάλων εἰς μαρτυρίαν καὶ αὐθις παράγειν, Ἰωάννην τὸν θεῖον ἐκ Δαμασχοῦ, καὶ τὸν θεῖον σὺν αὐτῷ Κυρίλλου. Καὶ σύνηθες ἐπὶ τοῖς τοῖς εὐθύς αὐτῷ καθ' ἡμῶν ἔγκλημα τῆς ἀμαθίας ἅμα καὶ κακουργίας, καὶ δὴ καὶ τῆς συκοφαντίας τῆς κατ' ἐκείνων καὶ τῆς βωμολοχίας καὶ τῆς ἐκτροπῆς, ὡς φησι, τῶν ἱερῶν λόγων.

Εἰ μὲν οὖν ταῦτ' ἦν αὐτῷ μόνον, τὸ καθ' ἡμῶν φημι ψεῦδος, καὶ ἡ ἀναίθδης αὐτῆ συκοφαντία, καὶ οὐδὲν ἄλλο προσήν, ἦν ἂν ἰσως καὶ φορητὸν, καὶ οὐδὲ λόγου πολλοῦ τινος ἔξιον. Ὅ γὰρ τῶν πάντων Δεσπότην οὕτω τολμήσας συκοφαντεῖν, ὡς μὴδ' ἐνεργείαν αὐτὸν, μὴδὲ θεοπροπητῆ τε καὶ φυσικὴν χάριν, μὴδὲ τι τῶν φυσικῶν καὶ ἰδίων ὄλων λέγειν κακῆθησθαι, μηδὲ θεώσεω μὴδ' ἐνεργείας αὐτοῦ φυσικῆς μὴδ' ὀτιοῦν κοινωγήσαι τῆ ἀνθρωπιεῖα δηλαδὴ φύσει, δι' ὅπερ ἄρα καὶ Ἰῆς ἀνθρώπου γενέσθαι τε καὶ κληθῆναι δι' ὑπερβολὴν ἀρρήτου φιλανθρωπίας ὁ μοναρχεῖας Ἰῆς ἤξιωσε τοῦ Θεοῦ, πῶς ἂν οὐτός ποτε τὴν κατ' ἀνθρώπων εὐλαδῆθητε συκοφαντεῖν, καὶ τὴν διαβολὴν, καὶ τὸ ψεῦδος, κἀν εἰς ἀποπὸν τὴν ὑπερβολὴν ταυτέην ἐξάτη, κἀν κατὰ Θεοῦ καὶ τῆς ἐκείνου δόξης ὁ κατὰ τῶν τοιοῦτων αὐτῷ λόγος προῆ; Νῦν δὲ κατὰ τοὺς τῆς παροιμίας φῶρας ἀναισουτῶν, καὶ τὰς οικείας κακουργίας, καὶ τὴν κλοπὴν, καὶ τὴν ἀμαθίαν, καὶ τὴν διαστροφήν, καὶ τὴν παρεξήγησιν τῶν θεολογικῶν λόγων, καὶ πάνθ' ὅσοις αὐτός ἐστιν ὑπεύθυνος μόνος, ἡμῖν ἀνευρυθιάστω; προσεγκαλεῖ. Καὶ μάρτυς τῶν παρ' ἐμοῦ λεγομένων αὐτὸς ἐκείνος εὐθύς. Τοῦ γὰρ συνοδικοῦ τόμου τὸν ἱερὸν παρενεγκόντος Κυρίλλον περὶ τῆς τοῦ μοναχοῦς Ἰουῦ τοῦ Θεοῦ θείας καὶ ἀρρήτου γεννήσεως, λογικῶς πρὸς τοὺς αἰρετικῶς διαλεγόμενον, καὶ ταῦτα πρὸς τισιν ἄλλοις πολλοῖς φάσκοντα. Εἰ τῷ γεννᾶν ταυτὸν ἐστι τὸ ποιεῖν, ὁ γεννῶν ἐστὶ ποιῶν τὸ γεννώμενον, καὶ ὁ ποιῶν γεννῶν τὸ ποιούμενον, ἀλλὰ τὸ μὲν ποιεῖν ἐνεργείας ἐστὶ, φύσεως δὲ τὸ γεννᾶν, φύσις δὲ καὶ ἐνεργεία οὐ ταυτὸν, οὐκ ἄρα τῷ γεννᾶν τὸ ποιεῖν ταυτὸν ἐστὶ, δεῖ γὰρ ἐξ ἄλλοκληροῦ καὶ ἡμᾶς ἐνταῦθα τὴν βῆσιν εἰπεῖν οὕτω; οὖν ὑπὸ τοῦ τόμου τοῦ θεολογικοῦ προτεθέντος βητοῦ, ὁ τοῖς ἱεροῖς διδασκάλοις τὴν ἀμαθίαν τε καὶ τὴν κακουργίαν ἐγκαλῶν Γρηγορᾶς, αὐτὸς ἀμαθῆς ἀληθῶς εὐθύς ὁμῶ καὶ κακοῦργος ἐλέγχεται. Τὴν γὰρ

Ἀ εἰρημένην τοῦ θεοῦ Κυρίλλου χρῆσιν κακῶς τε καὶ ἀμαθῶς ἀναγνούς, καὶ μήτε τῆς τοῦ θεοῦ θεολογίας ἀγῶρος ἐν ἐπιστήμῃ γεγονώς τοπαράπαν, μήτε τῆς ἀκολουθίας τοῦ λόγου τῶν χρησαμένων, καὶ τῆς διανοίας τοῦ τόμου, καθάπερ ἔδει, συνείτ, τὸ μὲν ἐκείνης ἠγήσατο τοῦ θεοῦ πεφυκέναι Κυρίλλου, τὸ δὲ ὅτι φύσις καὶ ἐνεργεία οὐ ταυτὸν, ἀπορρήξας ἐκείθεν τῷ τόμῳ μετὰ πολλῆς τῆς ἀναισουτηίας προσέβριψεν ὡ; δῆθεν ἡμέτερον, γραυῶδεις συλλογισμῶν λήρους, καὶ ἀμαθίαν ἡμῖν ἐγκαλῶν συνήθη, ἔτε δὴ τὸ αἰτούμενον ἐν ἀρχῇ, τὸν περὶ διαφορᾶς θείας οὐσίας καὶ ἀνεργείας λέγων δηλαδὴ λόγον, ὡς ὁμολογοῦμενον λαβοῦσιν.

Ἐνταῦθεν ἐναργῶς ὀπέδειξεν ὁ γεννάδας, ὅπως τοὺς θεολογικοὺς λόγους καὶ τὰ δόγματα μετ' ἐπιστήμης ἀναγινώσκει, καὶ ὅταν τῶν ἱερῶν λόγων ἔχει τὴν ἔξιν, καὶ πρὸς τοὺς τοσούτους ὁποιοὺς ἐν τοῖς λογικῶς ἂν τυγχάνει, καὶ ὅπως τοῖς συλλογισμοῖς ἐπιβάλλει, ὃ δὴ καὶ μᾶλλον ὡσπερ ἴδιον αὐτοῦ τι νομίζει, ὡς καὶ ἀπὸ τούτων τοὺς πάντας αὐτὸν καλεῖν ἀξιοῦν. Τοῦτο καὶ γὰρ τὸ τῆς φιλοσοφίας ὁ σοφὸς ἀντικρυς ἠγγεται πρόσημα. Μήτε γὰρ τῆς τοῦ σεπτῶ τόμου διανοίας, καθὰ δὴ καὶ προσηφην, ἐπιπέσθαι δυνηθεῖς ὄλων, εὐτάκτως τε καὶ λογικῶς, καὶ μετὰ τῆς δεούσης ἐπιστήμης, καὶ πρὸ πάντων Πνεύματι θεῷ τῶν λόγων οἰκονομοῦντος, καὶ κατὰ τάξιν τε καὶ χρεῖαν ἀναλόγως τιθέντος ἕκαστα, μήτε τὰ τοῦ σοφοῦ Κυρίλλου καταναήσας, θείας καὶ ἀνθρωπίνης ὄντα σοφίας μεστὰ, καὶ ὡς ἐκείνῳ τοῦ μέρους ἀπόντος, ἀτελες ἂν εἴη τῷ διδασκάλῳ τὸ ἐπιχειρήμα, καὶ πρὸς τὸν σῶζοντα λόγον οὐδὲν ὄγιε, ἀσυλλογιστῶς ἐπιβρίπτει τῷ τόμῳ παρὰ τὸν σῶπον τε καὶ τὴν χρεῖαν, οὐ μᾶλλον τοὺς ἐκδεδωκότας ἐκείθεν αἰσχύνων, ὡς ἦετο κακῶς, καὶ συκοφαντῶν, ὅσον ἑαυτῷ, καὶ δικάζων ἐνδικῶς, καὶ καταισχύων, καὶ τὴν προσήκουσαν δίκην κοιαῦτα τολμῶντι λαγχάνων αὐτός. Εἰ γὰρ ὁ κατὰ ταῦτα λογισόμενός τε καὶ γράφων κατὰ τὰς τοῦ φιλοσόφου φημι ψήφους καὶ ἀποφάσεις, γραυῶδεις συλλογισμῶν ἐπάγει λήρους τῷ λόγῳ, καὶ σύντροφός τις ἐστὶ, καὶ συνήθης ἀμαθία δῆπου, καὶ κακουργία καὶ ἱεροσυλία τρίτη πρὸς τοῦτοις, ἀναπέφανται δὲ γῦν ἐναργῶς, οὐκ ἔ τόμος ἐκείνα λέγων καὶ γράφων, οὐδὲ οἱ καλῶς ἐκείνον ἐκδεδωκότας, ἀλλ' αὐτὸς οὗτος ἁ καὶ συγγραφεύς, καὶ πικρῶ, καὶ ζηλωτῆς ὁμοῦ, καὶ κατήγορος, καὶ δικαστῆς τῶν τοιοῦτων, δικαιοῦς ἂν εἴη πάτως, καὶ πᾶς τις, οἴμαι, συμφῆσαι, καὶ οὐδεὶς ἀντερεῖ, παρ' αὐτὸν αὐτοῦ καὶ τῶν σεμνῶν αὐτοῦ λόγων κακομίσθαι τὰς ψήφους τε καὶ τὰς ἀναρρήσεις τῶν τοιοῦτων τροπαίων, καὶ θρίαμβον ἑαυτῷ κατάγειν, καὶ τελετάς τινας, καὶ χορείας ἐπινικίους, ὡς αὐτὸς δῆπου προῖων ἐγκαυχᾶται τοῖς λόγοις, μᾶλλον δὲ καὶ Διονύσιους, καὶ Σατύρους, καὶ Βίχχας, καὶ χορὸν τινα μεθυόντων, ἴν' οικεία πως εἴη τῷ φιλοσόφῳ καὶ ταῦτα. ἔτε δὴ καὶ παρὰ τῶν οικείων αὐτοῦ σοφιστῶν τε καὶ ποιητῶν καὶ μύθων καταλλήλως αὐτῷ προσαγομένα.

Ἄλλ' ἐκείνα μὲν ἔχοντιν ὡδὶ οὐδὲ γὰρ ἡμέτερον ἂν εἴη τὸ γ' ἐκείνοις ἐπὶ πλείστον ἐθέλειν προσασχολεῖσθαι: ἔτε δὴ καὶ τὰς κωδοθηθείας ἐκείνας

τῶν θεολόγων Πατέρων ἱερὰς ῥήσεις· εἰς μέσον ἐνεγ-
κίντες τῷ λόγῳ, ἀκριβοῦστερον ἐπιστήσωμεν τοῖς
καρ' αὐτῶν λεγομένοις, καὶ δεξιωμένως γυμνό-
τερον, εἰ μὴ οἱ διδάσκαλοι, εἰ δὲ ὁ τόμος περὶ τού-
των αὐτῶν βούλεται, καὶ δὴ καὶ τὰ τοῦ Γρηγοῦ
καθ' ἡμῶν ὑπὲρ τούτων ἐγκλήματα, καὶ τὰ μακρὰς
μέμψεις, μᾶλλον δὲ καὶ πρὸς τῶν ταῦτα βασάνῳ
θεῶναι, καὶ διακωδωνοῦσαι τοὺς λόγους, κἀνταῦθα
νικητὰς ἡμᾶς, εἰ καὶ μὴ κατὰ γνώμην καὶ πρόθε-
σιν, ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκὸς οἶον, οἱ τοῦ ἀντιπάλου
θαυμαστῶς ἀπεργάζονται λόγοι. Εἰ γὰρ τὸ ζητού-
μενον ἐν ἀρχῇ κατὰ γε τὸν προῤῥηθέντα καθ' ἡμῶν
τοῦ Γρηγοῦ λόγον, ὡς ὁμολογοῦμενον ληθάνοντες,
καὶ τοῦτον ὡς ἀληθῆ καθ' ἡμῶν κρατοῦντα δεικνύ-
ντες τὸν λόγον περὶ τοὺς λόγους αὐτοὺς ἡμαρτά-
νομεν ἂν ὡς εἰκὸς, καὶ τὸν περὶ τοῦ ζητουμένου λό-
γον οὐδὲν μᾶλλον ἐλύομεν, ὅσον κατ' αὐτὸ γέφημι
τοῦτο τέως, ἀλλὰ καὶ ἐτι ζητεῖσθαι τὸ ζητούμενον
πᾶσά γε ἦν ἀνάγκη, πρόδηλον ὅτι τὸ ὁμολογούμενον ὡς
ὁμολογούμενον τε καὶ ἀληθὲς παρὰ τοῦ τῆς ἀληθείας
καλῶς εἰληφότες καὶ θεολόγου καὶ κήρυκος, μεθ'
ἡμῶν ἔχομεν τὴν νικῶσαν, καὶ οὐδεὶς ἀντερεῖ, εἰ μὴ τις
ἀνοήτως ἐθέλοι λέγειν καὶ τὴν ἀντίφασιν αὐτῆς σπει-
ρασθαι. Μάλιστα δὲ τί χρὴ μακρὰ λέγειν, ἕπου γε καὶ
τὸν κατήγορον· καὶ δικαστὴν τῶν τοιούτων, τὸν Γρηγο-
ρῶν αὐτὸν φημι, μεθ' ἡμῶν ἰστάμενον ἔχομεν, καὶ τῆ
πολεμουμένην καρ' αὐτοῦ ἀληθείαν προσμαρτυροῦντα
μᾶλα τρανώς; Ἐπειδὴ καὶ αὐτὸς ἐστίν, οὐκ ἄλλος, ὁ
λέγων, καθὰ καρ' ἠκούσαμεν, ὅτι τὸ ζητούμενον ἐλάβο-
μεν ὡς ὁμολογούμενον. Ἐπει οὖν καὶ κατὰ Γρηγο-
ρῶν ὁμολογούμενον ἐκεῖνο καὶ ἀληθὲς, λέγω δὴ τὸ
ἄλλο φύσις, καὶ ἄλλο ἐνέργεια, καὶ οὐκέτι ζητούμε-
νον οὐδὲ ἀμφιβαλλόμενον εἴη γ' ἂν, εἰληπταί δὲ οὐ
καρ' ἡμῶν καὶ τῶν ἡμετέρων αὐτῶν λόγων, ὡς κα-
κῶς αὐτὸς ἔφατο δῆπουθεν, ἀλλὰ παρὰ τοῦ τῆς Ἐκ-
κλησίας κοινῶς διδασκάλου καὶ θεολόγου Κυρίλλου
τοῦ θείου φημι, μετὰ τοῦ τόμου τε καὶ τῆς Ἐκκλη-
σίας ἡ νίκη περιφανῶς, καθὰ δὴ καὶ εἰπῶν ἐφθην,
καὶ δὴλος καὶ σαφὴς ὁ παρὶ διαφοράς· θείας οὐσίας
καὶ ἐνεργείας λόγος, καὶ ἀληθείας περιουσία, καὶ
καρ' αὐτῶν τῶν ἰχθρῶν μαρτυρούμενος. Καὶ ψεῦδος
ἐκεῖνα πάντα, καὶ μῦθος, καὶ λῆρος, καὶ συκοφαν-
τία, καὶ γέλω, πλατὺς ἀντικρυς τὰ κατ' αὐτῆς καὶ
λαλοῦμενα καὶ γραφόμενα, καὶ οὐδὲ λέγειν ἡμᾶς
οὐδὲ γράφειν ἐξῆς περὶ τούτων ἴδει, ὃ γε καὶ παι-
διον ἂν, οἶμαι, δικάζον εἶπεν.

Ἄλλ' ἵνα μὴ δέξωμεν ἀτελεῖ πως τὸν ἡμέτερον
καταλείπειν ἐνταῦθα λόγον, καὶ μεταξὺ τῶν θγῶνων
οἶον ἀναχωρεῖν, φέρε τοὺς προῤῥηθέντας τῶν Πατέ-
ρων ἱεροὺς λόγους, καὶ ὅ φησιν ὁ Γρηγοῦρ· ἐπ' αὐ-
τοῖς, καὶ αὐθις ἐπισκεψόμεθα. Εἰσάγει μὲν τὸν συνε-
δικὸν εὐφροῖ τόμον, καθὰ δὴ καὶ πρὸ μικροῦ δεδει-
χῶς ὤψαι, τὰς τῶν θεολόγων ἐν ἐπιτομῇ ῥήσεις
οὕτω διεξιόντα. Μᾶλλον δὲ καὶ πλατύτερον ἡμεῖς
ἐκεῖνα προθῶμεν ἐνταῦθα, ἵπειδὴ καὶ τῷ κατηγόρῳ
τοῦτ' ἴδοεν. Ὁ γοῦν θεοφόρος Δαμασκηνὸς περὶ τῆς
ἁγίας Τριάδος θεολογῶν, Γέννησις μὲν ἐστὶ, φησὶ, τὸ
ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ γεννῶντος προῖσθαι τὸ γεννώ-
μενον, ὁμοιον κατ' οὐσίαν, κτίσις δὲ καὶ ποιησις τὸ

ἔξωθεν, καὶ οὐκ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ κτίζοντος, ποιῶν-
τος γενέσθαι, τὸ κτιζόμενον, καὶ ποιούμενον, ἀνό-
μοιον παντελῶς· καὶ μετὰ μικρόν· Ἄλλ' ἡ μὲν γέν-
νησις ἀναρχος καὶ ἀίδιος, φύσεως ἔργον οὖσα, καὶ
ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ προάγουσα, ἵνα τρεπῆν ὁ γεν-
νῶν μὴ ὑπομείνῃ, καὶ ἵνα μὴ θεὸς πρῶτος καὶ θεὸς
ὕστερος εἴη, καὶ προσθήκη δέξεται· ἡ δὲ κτίσις
θεοῦ θελήσεως ἔργον οὖσα, οὐ συναβιός ἐστι τῷ
θεῷ· ἵπειδὴ οὐ πέφυκε τὸ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ
εἶναι παραγόμενον συναβιόν εἶναι τῷ ἀνάρχῳ καὶ
ἀει ὄντι. Κύριλλος δὲ ὁ μέγας Ἀρειανοῖς ἀντικαθ-
στάμενος ποιήμα τὸν Ἰῶν τοῦ θεοῦ κακῶς δογμα-
τίζουσιν, Εἰ τῷ γεννῶν ταυτὸν ἐστὶ τὸ ποιεῖν, φησὶν,
ὁ γεννῶν ἐστὶ ποιῶν τὸ γεννώμενον, καὶ ὁ ποιῶν
τὸ ποιούμενον. Ἄλλὰ τὸ ποιεῖν ἐνεργεία· ἐστὶ, φύσεως
δὲ τὸ γεννῶν. Φύσις δὲ καὶ ἐνέργεια οὐ ταυτὸν·
οὐκ ἄρα τῷ γεννῶν τὸ ποιεῖν ταυτὸν ἐστὶ.

Τούτων ὅδι παρὰ τῶν θεολόγων εἰρημένων, ἡ τῆς
συνόδου τόμος φησὶν, Οἱ ἀδιάφορον εἶναι λέγοντες τὴν
θείαν οὐσίαν καὶ τὴν θείαν ἐνέργειαν, ἵπειδὴ καρ'
ἐκείνου τῆς φύσεως ἐστὶ τὸ γεννῶν, ἐστὶ δὲ καρ' αὐτοῦ
ἀδιάφορος τῆς φύσεως ἡ ἐνέργεια, ἐστὶ καρ' αὐτοῦ
καὶ τῆς ἐνεργείας τὸ γεννῶν· καὶ οὕτω τὰ ποιήματα
ἐσονται γεννήματα ἀΐδια, ὡς ἐκ τῆς θείας φύσεως
ὄντα. Ἐπει δὲ πάλιν τῆς ἐνεργείας ἐστὶ τὸ ποιεῖν,
ἡ δὲ φύσις ἀδιάφορος τῆς ἐνεργείας καρ' αὐτοῦ, τῆς
φύσεως ἐστὶ τὸ ποιεῖν· καὶ οὕτω καρ' αὐτοῦ τὰ ἐκ
τῆς φύσεως ἐσονται ποιήματα. Μετὰ δὲ ταῦτα τὰς
εἰκείας ἀντιθέσεις πρὸς τοὺς γεγραφότας τὸν τόμον δι-
θεν, μᾶλλον δὲ καρ' αὐτῶν ἀντικρυς τῶν ἱερῶν τοῦ
Πνεύματος θεολόγων, ὁ κοινὸς τούτων εἰσαγών πολέ-
μιος οὕτω πρὸς τὸν αὐτοῦ Ἀγαθάγγελον αὐθις φη-
σιν· Ἄλλὰ γὰρ ἐξῆς σοι κἀνταῦθα, φιλότης, ὄρβη,
τῆ συνήθει βωμολοχίᾳ καὶ παρεκτροπῇ κατὰ τῶν
θείων ῥητῶν κεχηρμένον τὸν ἀλιτήριον· οὐδὲ γὰρ
κύων ἂν σκυτοτραγεῖν μαθοῦσα παύσαιτο ποτε, φησὶν
ἡ παροιμία. Ἐξῆς δὲ ἀναπτύξαι πρῶτερον τῆς
τῶν προτεθειμένων ῥητῶν διάνοιαν, ἵπειτ' ἐπανηνεγ-
μένας συνορῶν τὰς ἐκείνου παρεκτροπὰς. Ὁ μὲν
γὰρ Ἰωάννης γέννησιν λέγει, τοῦτο Κύριλλος· γεν-
νῶν, ὡς εἶναι ταυτὸν καρ' ἀμφοῖν γεννῶν καὶ γέν-
νησιν. Πλὴν ὃ τι ὁ μὲν περὶ θεοῦ φησὶν, ὃ δὲ ἀπλῶς
περὶ πάσης γεννώσης· φύσεως· καὶ ὡσερ ἐκεῖνος
θελήσεως φάσκει τὴν κτίσιν, οὕτω Κύριλλος ἐνε-
ργείας τὴν ποιῆσιν. Ὅν γοῦν λόγον θέλησις ἔχει
πρὸς κτίσιν, τὸν αὐτὸν πρὸς ποιῆσιν ἐνέργεια· καὶ
ἐναλλάξ, ὃν θέλησις πρὸς ἐνέργειαν, τὸν αὐτὸν κτίσις
πρὸς ποιῆσιν· καὶ ἀνάπαλιν, ὡς κτίσις πρὸς θέλη-
σιν, οὕτω πρὸς ἐνέργειαν ποιῆσις, ἐπὶ τε θείων ἀνα-
λόγως καὶ ἀνθρωπίνων πραγμάτων. Καὶ οὕτω παν-
ταχόθεν ὀγῶς ἔχοντα δεῖκνυται τὰ τῆς τεχνικῆς
ἀναλογίας περὶ τοὺς τῶν ἁγίων λόγους.

Καὶ μὴ ἀποδέδεικται, ἐξελήλεγχται γε ἡδὴ τῷ
λόγῳ, τίς ὁ τὰς βωμολοχίας, καὶ τὰς παρεκτροπὰς
καὶ συκοφαντίας τῶν θείων ἐργαζόμενος λόγος ἀναί-
δην, ὃν δὴ καὶ ἀλιτήριον ἄλιως πρὸς τοὺς ἄλλους
προσείπας, καὶ τὴν προσήκουσαν δίκην αὐτὸς ἔλαχε
σαυτῷ· ὃ δὲ τῶν σῶν λόγων δικαίως, καθὰ δὴ καὶ
προεφην, καὶ σὰ δῆπου παιδικὰ, καὶ σὸς κόσμος

καὶ ταῦτα σὺν γε τοῖς ἄλλοις, φησὶ δὴ τὰ τῆς σῆς **A** παρομιμας, καὶ τῆς κύνος τῆς σκυτοτραγούσης, καὶ τῷ χορῷ, καὶ καταλόγῳ τῶν ἀνωτέρω μοι λεχθέντων σὺν Διονυσίῳν μάλα προσήκοντα, ἴν' ἀπλῶς ἔχῃς πάντα παρὰ τῶν σὺν ψήφων, καὶ τῆς καθ' ἑτέρων, ὡς ἐδόκει, ἑρεοσχέλιας. Ὅρα δὲ πῶς καὶ τοὺς λογισμοὺς καὶ διάνοιαν ὁ δεύλαιος ἐκτραπέις ὑπὸ τῆς συνοῦκου μανίας τε καὶ τοῦ φθόνου, καὶ δὴ καὶ τῆς τοῦ λέγειν ἔχειν τι τῶν καιρίων περιφανοῦς ἀπορίας, καθάπερ οἱ παραφρονοῦντες καὶ παραπαίοντες, νῦν μὲν κατὰ τοῦ τόλου, νῦν δὲ κατὰ τῶν κοινῶν διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας, νῦν δὲ κατὰ τοῦ προστυχίντου; παντὸς λόγου, εἴτε τῶν ἐντός τε καὶ ἡμετέρων, εἴτε καὶ τῶν θύραθεν εἴη, καὶ πρό γε τῶν ἄλλων κατ' αὐτοῦ ἑαυτοῦ χωρεῖ, μὴ συνιείς τῶν παρ' αὐτοῦ λεγομένων ὄλων, καὶ ὅτι καθ' ἑαυτοῦ ταῦτα προφέρει.

Πρῶτον μὲν γάρ τὸν θεῖόν φησι Κύριλλον, μὴ καὶ περὶ Θεοῦ τὸν συλλογισμὸν ἔχεινον εἰπεῖν, μὴ εἰδώς ἅπερ λέγει περιφανῶς. Ὁ γὰρ κοινὸς οὐτοσι τῆς Χριστοῦ Ἐκκλησίας διδάσκαλος, καθάδη καὶ προλαβῶν ἔφη, πρὸς Ἀρειανούς τὸν λόγον ποιούμενος, κτίσμα τὸν Ἰῆν τοῦ Θεοῦ λέγειν τολμῶντας, ἐν διαφόροις τίσι κεφαλαίοις διαφόροις ἐπιχειρεῖ καὶ συλλογίζεται περὶ τῶν αὐτῶν. Διὸ καὶ τὴν ἐπιγραφὴν ὠδὶ πω; αὐτοῖς ἐπιτίθεισιν, ὅτι μὴ ταυτὸν κτίσμα καὶ γέννημα, μηδὲ τῷ κτίσειν τὸ γεννᾶν ἐπὶ Θεοῦ. Πρῶτον μὲν οὖν αὐτὸ τοῦτο συκοφαντεῖ τὸν ἱερὸν Κύριλλον, μὴ καὶ περὶ Θεοῦ προηγουμένως λέγων αὐτὸν εἰπεῖν, ἔπειτα τὰ ἐξῆς αὐτῷ τί καὶ βούλεται, χαλεπὸν ἂν εἴη καὶ συνιεῖν· μᾶλλον δὲ τὸ μὲν συνιεῖν καὶ βῆστον, καὶ τοῦ βουλομένου πάντως, τί δὲ πρὸς τὸν τοῦ λόγου σκοπὸν ταῦτα οὐδὲ ἂν αὐτὸν εἶμαι τὸν γεννήτορα τούτων ἔχειν εἰπεῖν. Ὅσπερ γάρ τινο; καθ' ὑπόθεσιν εἰρηκότες, ὡς οἱ πολλὰκις βηθέντες αὐτοὶ θεολόγοι, Κύριλλός τε καὶ Ἰωάννης, οὐ συμφωνοῦσιν ἀλλήλοισι ἐν γε τοῖς εἰρημείοις, ἀλλὰ περὶ μὲν τὸ πρῶδλημα καὶ τὰς προτάσεις ὕγιαίνουσιν, καὶ συνῆθειν ἀλλήλοισι δοκοῦσι, περὶ δὲ τὸ συμπέρασμα καὶ τὸν σκοπὸν καὶ ἐφόδρα γε διαφωνοῦσιν ἀλλήλοισι, καὶ προδήλως ἀντίκεινται· οὕτως ὁ φιλόσοφος ἀγωνίζεται, καὶ μάλα συμφωνοῦντας ἀλλήλοισι διὰ πάντων αὐτοῦ; δεῖξαι, καὶ μηδὲν τι τοπαράπαν διαφωνοῦντας; μηδὲ ὀτιοῦν. Ὁ μὲν γάρ, φησὶν, Ἰωάννης γέννησιν λέγει, τοῦτο Κύριλλος γεννᾶν· καὶ ὡσπερ ἐκεῖνος θελήσεως εἶναι φάσκει τὴν κτίσιν, οὕτω Κύριλλος ἐνεργείας τὴν ποίησιν. Ἐπειτα καὶ τὴν ἀναλλάξ ἀναλογίαν ὁ φιλόσοφος; ἐπιφέρει τῇ τῶν ἁγίων ἀμφοτέρων θεολογίᾳ, καὶ πανταχόθεν ὀγιῶς ἔχειν φησὶ τὰ τῆς τεχνικῆς ἀναλογίας περὶ τοὺς λόγους; αὐτῶν.

Ἐγὼ δ' εἶ καὶ μὴ κατὰ λόγον μηδὲ ἀναγκαίως ἐν γε τοῖς τοιοῦτοις τῷ φιλοσόφῳ τὰ τῆς ἀναλλάξ ἀναλογίας παρελήθηται (ἐπὶ γὰρ ἀρθμῶν τε καὶ μεγεθῶν μόνων ἀληθεύουσαν ἴσμεν ταύτην, οὐκ ἐπὶ πάντων ἀπλῶς, ἀλλ' ἐπὶ κατὰ συμβεβηκός; οὐδὲ ἐνεαῦθα νῦν ψεύδεται ταύτην δεχόμενος), ἡδέως ἂν ἐροίμην αὐτὸν, τί βούλεται τὰ τῆς σπουδῆς; αὐτῷ ταύτης; καὶ πρὸς τίνα τὸν σκοπὸν αὐτῷ βλάπῃν ὁ λόγος; τὴν ἀναλογίαν καὶ τὴν συμφωνίαν τὴν πρὸς

ἀλλήλου; κατασκευάζει τοῖς; θεολογικοῖς λόγοις. Οὐδὲ γὰρ ἐργῶδες πᾶν μαθεῖν, ὅτι ὃν λόγον ἔχει ὁ ἐννεά ἀριθμὸς; πρὸς τὸν τρία, τὸν αὐτὸν ἔχει καὶ ὁ ἐξ πρὸς τὸν δύο, καὶ ἀναλλάξ ὃν ἔχει ὁ τρία πρὸς τὸν δύο, τὸν αὐτὸν ἔχει καὶ ὁ ἐννεά πρὸς τὸν ἐξ.

Ἀλλὰ τὰ τοιαῦτα συνιστάντων ἐστὶ τοὺς τῶν θεολόγων ἱεροῦ; λόγους ἔχεινους; ταυτὸ δ' εἰπεῖν καὶ τὸν σκοπὸν τῆς συνόδου τόμον, ὡσπερ ἔχεινοι προσμαρτυροῦσιν, οὐ καθαιρούντων. Εἰ μὲν οὖν καὶ αὐτὸς ἔχεινους συνίστασθαι δεῖν μόλις, καὶ τῇ κατ' εὐσέβειαν ἀληθείᾳ συνηγορεῖν, καλῶς εὔρες, ὅθεν ἂν σου τὸν σκοπὸν ὑποδείξαι; καὶ τὸ τῆς γνώμης; βουλόμενον· εἰ δὲ ἔχεινους; μὲν συμφωνεῖς οὐδὲν μᾶλλον, ὡσπερ οὐδ' ἡ ἀντίφασις ἑαυτῆ; διαφωνεῖς μὲν οὖν καὶ ἀντιλέγεις εἴπερ τις, καὶ παντοδαποῦ; περιβάλλῃ κύκλους, καὶ πάντα κάλων κινεῖς, ὃ φασιν, ἀποδείξαι φιλονεικῶν πᾶν τούναντιον, εἰ καὶ εἰς μάτην ποιεῖ; κύβον ἀντικρυς φιλονεικῶν ἀποδείξαι τὴν σφαῖραν, ἢ τὸν κώνων τρίγωνον ἰσοσκελεῖ; ὅτου χάριν ἐκεῖνα προφέρει; καὶ ἀντιλογίας τοῖς; ἱεροῖς προσαρμόζεις λόγοις; οὐδὲ τὴν σὴν εἶμαι Πυθίαν, οὐδὲ τοὺς ἀστερολόγους; εὔρειν ἂν ποτε σχεῖν, οἶ; δῆπου καὶ πολλὰ τῶν μαλλόντων αὐτοῖς πρὸς τοὺς σοὺς προφοιδάζειν ἐσηματίζου πολλὰκις. Πρὸς ἡμῶν καὶ γὰρ ἐστίν, ἀλλ' οὐχ ὑπὲρ σου πάντ' ἐκεῖνα, καθάπερ φήθης, λέγω δὴ τὸ, ὃν λόγον ἔχει θελήσει; πρὸς κτίσιν, τὸν αὐτὸν ἐνεργεία πρὸς ποίησιν ἔχει, καὶ ἀναλλάξ, καὶ ὅτι τῆς μὲν θέλας θελήσεως καὶ τῆς ἐνεργείας ἢ κτίσις; τῆς δὲ φύσεως; ἢ ἀναρχος γέννησις ἔργον· τοῦτο γὰρ καὶ τὸ τοῦ λόγου κεφάλαιον τοῖς; ἱεροῖς; θεολόγοις;. Ὅσπερ αὐτὸς νῦν μὲν ὡς μηδὲ βῆθεν μεγέθει διανοίας καὶ φύσεως παρατρέχω; περὶ τὰς ἀναλογίας ἀσχολεῖς τὸν ἑαυτοῦ λόγον· κατὰ μικρὸν δὲ καὶ λόγοις; ἐκεῖνα διεξιῶν, καὶ τὴν διαφορὰν τῆς οὐσίας; πρὸς τὴν ἐνεργείαν τοῖς; λόγοις ἐκεῖνων ἀνακρῦπτων, οὐδὲ αἰσθάνῃ τῶν λεγομένων, ὡσπερ οἱ νυκτὸς; καὶ σκότους ἐπικρατοῦντος, τῶν σοφῶν ἔφη τις, ὁμοίως τὸν τε χρυσοῦν καὶ τὸν σίδηρον ἐπ' ἰδάφους; κείμενα περὶ ῥχόμενα. Τί καὶ γὰρ ὄλων νοεῖς, φράσον ἡμῖν καθαρώς; ὦ φιλόσοφε, ὅταν τὸν ἱερὸν Ἰωάννην ἀναγινώσκῃς, καὶ γράφῃς ἐν τοῖς; σοῖς; λόγοις οὕτω θεολογοῦντα· Ἡ μὲν γέννησις ἀναρχος; καὶ ἀίδιος; φύσεως; ἔργον οὐσα, καὶ ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ προήγουσα, ἵνα τροπῆ; ὁ γεννῶν μὴ ὑπομείνῃ, καὶ ἵνα μὴ θεῖς; πρῶτος; καὶ θεὸς ὑστερος; εἴη, καὶ πρὶσθήκην δεξήται· ἢ δὲ κτίσις; Θεοῦ θελήσεως ἔργον οὐσα, οὐ συναιδίδ; ἐστὶ τῷ Θεῷ· ἐπὶ οὐ πέφυκε τὸ ἐκ τοῦ μὴ ἔντος; εἰς τὸ εἶναι παραγόμενον συναϊδιον εἶναι τῷ ἀνάρχῳ καὶ αἰε; ὄντι; Συνάγει; ἐκ τῶν εἰρημῶν τούτων διαφορὰν τῆς θέλας οὐσίας; πρὸς; τὴν ταύτης ἐνεργείαν, ἢ οὐ; Καίτοι; γε οὐδὲ συνάγειν ἐστὶν ἐκ τῶν θεολογικῶν τούτων λόγων ταύτην· ἀλλὰ καὶ τυφλῷ, φασὶ, δῆλον, ὡς αὐτόθεν λαμβάνειν ταύτην ἐστὶ. Τοσαύτην καὶ γὰρ ὁ θεολόγος διδάσκει τὴν τούτων διαφορὰν, ὅτι καὶ δ. ἀφορα τῶν ἑκατέρων ὑποδείκνυσιν ἔργα. Τῆς μὲν γὰρ φύσεως ἔργον εἶναι φησὶ; τὴν ἀναρχον καὶ ἀίδιον γέννησιν, τῆς δὲ θέλας θελήσεως τὴν κτίσιν οὐ συναϊδιον οὐσαν τῷ Θεῷ.

Ὁ δὲ καὶ ὁ θεοφρόνος συνάδων Κύριλλος, καθὰ δὴ καὶ αὐτὸν πρὸ βράχους ἀνέγνωσ, τὸ μὲν ποιεῖν, φησιν, ἐνεργείας ἐστὶ, φύσεως δὲ τὸ γεννᾶν, φύσις δὲ καὶ ἐνέργεια οὐ ταυτὸν. Καὶ οὗ δὲ αὐτὸς; τὴν ἑναλλάξ ἀναλογίαν εἰσάγων ἐν τοῖς σοῖς λόγοις, τῆς τε κτίσεως καὶ τῆς ποιήσεως; ἐξίσου τὴν φυσικὴν θέλησιν καὶ τὴν ἐνέργειαν διείλες, καὶ φύσιν οὐδόλω; ἐτόλμησα; αὐτὰς προσεπειν τοῦ Θεοῦ, τοὺς τε θεολόγους ἀμφω κατὰ πρόσωπον ἰσταμένους ἔχων, καὶ διαμαρτυρομένους; ὡς οὐ ταυτὸν ἐστὶ τῷ γεννᾶν τὸ ποιεῖν· ἢ γὰρ ἂν ὁ γεννῶν εἴη ποιῶν τὸ γεννώμενον, καὶ ὁ ποιῶν γεννῶν τὸ ποιοῦμενον· καὶ ἅμα δεοικῶς οὐσίας πολλά; εἰπεῖν τοῦ Θεοῦ, μὴ καὶ λίθους ἐλάττωσιν κατὰ τῆς σεαυτοῦ κεφαλῆς, οὕτως ἀνακαλυμμένη κεφαλῇ καὶ Μακκιδόνιον ἅμα καὶ Ἄρειον τῆ διαιρέσει καὶ κατατορῆ τῆς θείας φύσεως περιλαύων.

Τί δὲ καὶ περὶ τῆς θείας καὶ ἀναρχοῦ γεννήσεως φησὶ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, ὁ μόνον οὐσίαν μετ' εὐνομίῃ τὸν Θεὸν εἶναι λέγων, τῶν δὲ φυσικῶν αὐτοῦ, καὶ δὴ τῶν ὑποστατικῶν ὁμοῦ κατεξανισταμενος πάντων, καὶ ποτὲ μὲν μηδὲ εἶναι τι λέγων ἕλω; πλην ὀνομάτων φιλῶν τε καὶ ἀνυπάρχων, ἀλλὰ τρέποιο κατὰ κεφαλῆς τῶν ἀρχηγῶν τῆς βλασφημίας ὁ λόγος, ποτὲ δὲ τοῖς κτισμασιν αὐτὰ συναριθμῶν; Ἡ γὰρ κτίσμα λέγεις ἐκείνην πάντως, ἢ οὐσίαν Θεοῦ, ἢ ὑπόστασιν, ἢ σχέσιν, ἢν αὐτὸς λέγεις· τί καὶ γὰρ ἂν εἴποις ἄλλο; Ἀλλὰ κτίσμα μὲν οὐκ ἐρεῖς· ἀναρχον γὰρ καὶ ἀίδιον τῶν θεολόγων ἄκουσις αὐτὴν λεγόντων, καὶ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ προάγουσαν, τὸν ὁμοούσιον Υἱὸν δηλονότι, ἵνα μὴ Θεὸς πρῶτος καὶ Θεὸς ὑστερος, εἴη. Ἀλλ' οὐδὲ οὐσίαν αὐτὴν φησὶς· κοινὴ καὶ γὰρ αὐτὴ ταῖς τρισὶν ὑποστάσεσιν· ἢ δὲ γέννησις μόνου τοῦ Υἱοῦ. Οὐτός· καὶ γὰρ ὁ Μονογενὴς μόνος, ἄλλως τε καὶ φύσεως ἔργον, ἀλλ' οὐ φύσιν αὐτὴν τῶν θεολόγων εἰπόντων. Ἀλλ' οὐδὲ ὑπόστασιν τὴν θείαν γέννησιν ἂν εἴποις· ποτὲ τρεῖς γὰρ αἱ θεαρχικαὶ ὑποστάσεις, Πατὴρ δηλαδὴ, καὶ Υἱὸς, καὶ Πνεῦμα, καὶ οὐδὲν τῶν τριῶν γέννησις, ἀλλ' ὁ μὲν γεννῶν, ὁ δὲ γεννώμενος, τὸ δ' ἐκπορευόμενον ἐκ Πατρὸς. Λέγεται τοιγαροῦν, σχέσιν σὲ ταύτην λέγειν, καὶ κίνησιν θεοπρατῆ ταῖς ἀρχαῖς μεσιτεύουσαν, καὶ φύσεως ἔργον, ὃ φασιν οἱ θεολόγοι, προάγουσαν ἐκ τοῦ ὁμοουσίου τοῦ ὁμοουσίου.

Τί οὖν, διότι σχέσις οὐκ ἀναρχος καὶ ἀίδιος; ἢ ἀνυπαρκτος, δι' αὐτὸ τοῦτο καὶ οὐδὲν ἄλλο πλην ἤχου, καὶ φιλῶν βημάτων φωνῆς; Οὕτω καὶ γὰρ προῶν αὐτὸς φιλοσοφεῖς περὶ τῆς φιλοσοφίας σχέσεως. Καίτοι γε καὶ ὁ Πατὴρ, καὶ ὁ Υἱὸς, σχέσεώς· εἰσὶν ὀνόματα, καθὰ δὴ καὶ πρὸς· Ἀρειανούς φησιν ὁ τῆς θεολογίας ἐπινοήμας. Οὕτε οὐσίας γὰρ, φησιν, ὄνομα ὁ Πατὴρ, ὡς σφώταται, οὕτε ἐνεργείας, σχέσεως δὲ, καὶ τοῦ πῶς ἔχει πρὸς τὸν Υἱὸν ὁ Πατὴρ, καὶ ὁ Υἱὸς πρὸς τὸν Πατέρα. Καὶ τὸ Θεὸς δὲ, καὶ τὸ Κύριος, τῶν πρὸς τι λεγομένων ἐστὶν ὡσαύτως, ὡς ὁ αὐτὸς καὶ τοῦτο φησιν. Ἡ γὰρ τοῦ Θεοῦ, φησὶ; κλήσις, καὶ ἀπὸ τοῦ θείου; ἢ αἰθεῖν, ἠτυμολόγηται τῶς περὶ ταῦτα κομφαῖς διὰ τὸ ἀεικίνητον καὶ ἀκίνητικόν τῶν μαθητῶν ἔξω, καὶ γὰρ πῦρ κατακαίλον ἐν-

τεῦθεν λέγεται, ἀλλ' οὖν τῶν πρὸς τι λεγομένων ἐστὶ, καὶ οὐκ ἀφ' ἑαυτοῦ, ὡς περὶ καὶ ἡ Κύριος φωνή, ὄνομα εἶναι Θεοῦ καὶ αὐτὴ λεγομένη. Ἐγὼ γὰρ, φησὶ, Κύριος ὁ Θεὸς σου, τοῦτο μου ὄνομα. Καὶ Κύριος; ὄνομα αὐτῶ.

Τί οὖν, ἐπειδὴ ὀνόματα ἔχει τὸ Θεὸς καὶ τὸ Κύριος, καὶ σχετικὰ, καὶ τῶν πρὸς τι κατὰ τοὺς θεολόγους τοῦτους, εἰς τὸ ἀνυπαρκτον παραπέμφομεν, ὡς φιλόσοφος, καὶ ταῦτα; Τῆς ἀσεθείας! Ἔστι μὲν οὖν ἡ ἀναρχὸς καὶ ἀίδιος τοῦ Θεοῦ γέννησις, καὶ σχέσις θεοπρατῆ τοῦ Πατρὸς πρὸς τὸν Υἱόν. Ἀλλ' αὐτὴ ἐστὶν ἡ τῆς τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ ὑποστάσεως ὑπαρξίς, ἢ ὁ τρόπος αὐτῆς τῆς ὑπάρξεως, ἄγνωτος ὡν πάση γεννητῇ δηλαδὴ φύσει, καὶ ἀνεργητοῦς, καὶ ὄν ἄλλήλων τὰ θεαρχικὰ καὶ ὁμοούσια πρόσωπα, τοῦ Πατρὸς φημι καὶ τοῦ Υἱοῦ, διακρίνεται, ὡς περὶ καὶ τοῦ Πνεύματος ἢ ἐκπύρευσις, ἄλλως τρόπος ὑπάρξεως οὗτος, ὡσαύτως ἀκατάληπτος τε καὶ ἀρρήτος, καὶ ὄν τῶν ὁμοουσίων Πατρὸς τε καὶ Υἱοῦ διακρίνεται, καὶ οὕτω Τριὰς ἡμῖν ὁ εἰς τῶν ἀπάντων Θεὸς καὶ γινώσκειται, καὶ πιστεύεται. Σὺ δὲ τῶν θείων Γραφῶν κατολιγυρωρῶν, βραχὺν ὅτι ἢ καὶ οὐδένα τῆς τῶν κοινῶν διδασκαλιῶν καὶ Πατέρων θεολογίας λόγον ποιούμενος; ἀπο κοιτίας ἅπαντα φθίγγη, καὶ θεολογεῖν οἶαι, τὰ τῆς σῆς διανοίας αἰσχυρὰ καὶ εἰδεχθῆ προτιθεῖς ἀμειλωρίδια, καὶ νῦν μὲν τὴν ἑναλλάξ ἀναλογίαν, νῦν δὲ τὴν σχέσιν, καὶ πρὸ τούτων ὅτι τὸ ἔχειν ὁ Θεὸς οὐκ ἔχει, παιδαριῶς ἐκδεικνύμενος, χθὲς καὶ πρότερον τῆς σχολῆς τῶν ἐγκυκλίων καὶ μύθων καὶ ποιητῶν ἀποστᾶσι, καὶ γενναίον μὲν ἐκεῖ καὶ ἔξωθεν λόγου κατωρθωκόσιν οὐδὲν, πλην ὅσον ἀπήχημά τινα καὶ φωνὰς τῶν προτελειῶν ἐκείθεν λαθεῖν παρὰ σοῦ, καὶ τὸ πᾶν αὐτὴν αὐχεῖν τὸν φιλόσοφον, τὰς δὲ πονηρὰς νῦν δοξὰς, ὑπὸ σοὶ μυσταγωγῶν, καὶ τὴν κατὰ Θεοῦ βλασφημίαν, καὶ τὴν τῆς αὐτοῦ Ἐκκλησίας ἀθέτησιν, καὶ πᾶν ὅμοῦ τὰ κακὰ κατὰ τῆς σφετέρας αὐτῶν κεφαλῆς ὀργιάζουσι, μᾶλλον δὲ καὶ θριαμβεύουσιν ἀναίδη, καὶ κομπέουσι κατὰ μέσης τῆς πόλεως.

Εἶτα τοῖς οὕτω κακῶς τε καὶ αναρμόστως καὶ πόρρω τῶν ἱερῶν εἰρημένους λόγων, ὡς περὶ οὐκ ἀρκεσθεῖς ὁ φιλόσοφος, καὶ μέμψιν ἐτέραν, ὡς οἶεται, τῷ τῆς Ἐκκλησίας ἐπάγει τόμψ, οὐ φησιν, Οὐ τῆς φύσεως εἶπε τὸ γεννώμενον, ἀλλ' ἐκ τῆς φύσεως, παρ' ἑαυτοῦ προσθετικῶς ἐκείνην τὴν ἐκ, δι' ἣν, φησὶν, ἢ οἰκούμενη συγχέχεται, ἐπειδὴ βούλεται κατασκευάζειν ὁ τόμος δῆθεν τὴν ἐνέργειαν ὡς ἐξ αἰτίας εἶναι τῆς φύσεως, καὶ ἵεν αὐτὴν εἶναι συναγει, καὶ τὸ τῆς εὐσεθείας ὄλον, φησιν, ἀνατρέψει μυστήριον. Ἄμα δὲ, φησὶ, καὶ τοῖς Λατίνοις κατὰ γε τὴν προσθήκην ταύτην συνάδει, προσθεθεῖται ταῖς ἱεραῖς ῥήσεσι, ταῖς Πνεῦμα Χριστοῦ λεγούσαις τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον παρ' ἑαυτῶν καὶ τὴν ἐκ, καὶ οὕτω βλασφημοῦσιν αὐτὸ καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορευέσθαι· καὶ βλασφημιῶν καὶ συγκοφαντικῶν τούτοις σωρῶς ἐπιφέρει καὶ τὰς ἐξ ἁμαξῶν ἀναιεῖς ὑβρεῖς· οὐδὲ γὰρ ἔχω κατὰ ἄξιον ἐκείνα προφέρειν τοῦ καιροῦ καὶ τοῦ μήκουσ φειδόμενος.

Ἀλλὰ τὰ μὲν τῆς πρὸς τοῦς Λατίνοὺς συμφωνίας

καὶ κοινωνία, οὐ λέξων ἐνεκὰ φημι καὶ προθέσεων, ἀλλὰ τῶν καιριωτέρων αὐτῶν, καὶ τῆς τοῦ Πνεύματος ἐκπορεύσεώς τε καὶ μετοχῆς ἐν τοῖς ἐξῆς ὑποδειξομεν. τίς δ' ὑπεύθυνος ἔκεινα, εἴτε ὁ τῆς συνόδου φημι τόμος, εἴτε δὴ καὶ Γρηγορᾶς αὐτός· περὶ δὲ τῆς προσθήκης τῆς ἐκ τῆ τὸν κωφὸν καὶ τὰς ὕβρεις πατηρωμένον ἔκων ὁ Γρηγορᾶς· ὑπεκρίνεται, ἢ καὶ τῶν λεγόντων ἀκούων, καὶ ὁρῶν τὰ γεγραμμένα τὴν κατ' ἐκείνων βλασφημίαν ἐπίτηδες· ἐπάγει τῷ τόμῳ, τὴ παρήσεια πρὸς ἐκείνους ἀναισχυντεῖν δεδιώς· τῶν γὰρ θεολόγων οἱ λόγοι, ἀλλ' οὐχ ἡμέτεροι, μᾶλλον δὲ καὶ ἡμέτεροι, ἐπειδὴ γε ἐκείνων· οὐδὲ δὴ καὶ πρὸ βραχέος αὐτός ὁ Γρηγορᾶς· δι' αὐτοῦ μεταξὺ τῶν ἰδίων ἀνεγίνωσκει λόγων, οὕτως ἔχοντα· Γέννησις ἐστὶ, φησι, τοῦ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ γεννώτος προάγεσθαι τὸ γεννώμενον, ὁμοίον κατ' οὐσίαν. Καὶ μετ' ἄλλοι, Ἡ γέννησις, φησὶν, ἀναρχος καὶ ἀίδιος· φυσικῶς ἔργον οὐσα, καὶ ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ προαγοῦσα.

Καὶ ὅτι μὲν πρὸς τοὺς θεολόγους ὁ πόλεμος τῷ ἀντικείμενῳ, διδασκίται παρ' αὐτῶν ἐκείνων· εἰ δὲ καὶ μὴ προσεχίται παρ' ἐκείνων ἢ πρόθεσις, ὡς Γρηγορᾶ, καθάπερ ἀναγινώσκεις, ἀλλὰ τῆς οὐσίας ἀπῶ, ἔλεγον τὸ γεννώμενον, οὐκ ἂν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς τὸν Υἱὸν εἶπας, ὡς μὴ καὶ βητικῶς τῆς προθέσεως προσκειμένης; Μᾶλλον οὐ εἰ χρὴ τὰ τοιαῦτα λέγειν τε καὶ πυνθάνεσθαι; ὅπου γε καὶ βητικῶς παρὰ τῶν ἁγίων κειμένης, αὐτὸς ἀπαρτίζεται, ἀποδύσκειται, καὶ καταδοῖ τῶν λεγόντων ἐκ τῆς οὐσίας· εἶναι τοῦ Πατρὸς τὸν Υἱόν, καὶ τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης διαστῆσαι τοῦτο φησι, καὶ τοὺς οἰκέλους μαθητῶν διδάσκει, μὴ ἐκ τῆς φύσεως τοῦ γεννώτος λέγειν τὸν γεννῆθέντα, ὁμώνυμον φωνῆν καθαρῶς μετὰ Ἀρειοῦ δογματίζων τὸ τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα, κἄτω τε μετὰ τῆς κτίσεως τὸν τῆς κτίσεως Δεσπότην τολμηρᾶ καὶ δαιμονιώδεις γνῶμη καὶ γαῶτη τιθεῖς, καὶ τὸν τῆς πίστεως κοινὸν ἀνατρέπων ὄρον, τὸ τῆς εὐσεβείας φημί σύμβολον, καὶ οὐ; φησι Λατίνους ἐξ ἀντιστοφου μιμούμενος, μᾶλλον δὲ καὶ παρελαύνων ἐπὶ τὸ χειρίστην τε καὶ ἀτοπιώτατον, ὅσον ἐκεῖνοι μὲν θεὸν ἐκ Θεοῦ τὸ Πνεῦμα φρονούντες, τὴν μὴ οὐσαν ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπόρευσιον οἰονοεῖν καὶ κακῶς προστιθέασιν, ὁ δὲ τὸν μονογενῆ τοῦ Θεοῦ Υἱὸν μὴ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ εἶναι, καὶ δοξάζει, καὶ γράφει, καὶ αἰρετικῶν ἀποκαλῶν ἅμα τοὺς τοῦτο λέγοντας· οὐκ Ἀρειοὺ μόνον, ἀλλὰ καὶ Εὐνόμιον ὁμοῦ, καὶ Εὐδόκιον, καὶ πᾶσαν τὴν ἄθεον κατ' ἐκείνους φατριαν, πάλαι νεκρωθεῖσαν· τε καὶ μετ' ἤχου γενομένην ἐκ μέσου, περιρῶμενος εἰς τὴν Ἐκκλησίαν εἰσαγεῖν. Καὶ ἡ σκῆψις ὡς εὐπρεπής! Ἐπειδὴ, φησὶν, ὁ τόμος τὴν θείαν ἐνέργειαν σκεῖται δεῖξαι διὰ τούτων, ὡς ἐξ αἰτίας τῆς θείας φύσεως οὐσαν, καὶ υἱὸν αὐτῆν τοῦ Θεοῦ κατασκηναίει, καὶ παν ἀνατρέπει τὸ τῆς εὐσεβείας μυστήριον.

Καὶ ποῦ τῶν ἐνταῦθα λόγων ἀκρίκας, βέλτιστε, περὶ ἐνεργείας εἰπόντων τοιαῦτα; Ὅτι μὲν γὰρ ἡ θεία ἐνέργεια ἐκ τῆς θείας ἐστὶν οὐσίας, οὐχ ὡς Υἱὸς ἐκ Πατρὸς γεννηθεῖσα, καθάπερ αὐτὸς

λέγεις συκοφαντῶν, ἀλλ' ὡς φυσικῆ ἐνέργειας τε καὶ πρόδος, τὸ μὲν εἰρηται, τὸ δὲ καὶ αὐθιγῆ εἰρήσεται· ἐν δὲ τοῖς προρρήθειν ὁ τόμος περὶ διαφορᾶς οὐσίας θείας καὶ ἐνεργείας· τὴν λόγον ποιοῦμενος ἄλλους τε πολλοὺς καὶ μεγάλους τῶν ἱερῶν διδασκάλων λόγους προήνεγκεν, οὓς αὐτὸς ὡς μηδὲ τὴν ἀρχὴν εἰρημένους παρέδραμες, καὶ δὴ καὶ τοὺς σοφοῦς· τουτοῦσι διδασκάλους, Ἰωάννην λέγω καὶ Κύριλλον, οὕτω τὴν διαφορὰν τῆς οὐσίας ἐναργῆ μαρτυροῦντας πρὸς τὴν ἐνέργειαν, ὡς ἄλλο τὸ τῆς οὐσίας ἔργον εἶναι λέγειν, καὶ τὸ τῆς ἐνεργείας ἕτερον, καὶ τὸν αὐτὴν καὶ ἕνα Θεὸν διὰ τῆς οὐσίας αὐτοῦ τὴν ἀναργον καὶ αἰδίον τοῦ Υἱοῦ ἐνεργοῦντα γέννησιν, διὰ δὲ τῆς φυσικῆς ἐνεργείας ποιοῦντα τὴν κτίσιν, ὡς καὶ οἱ αἰετῆς εἰς ἀποπὸν ἀπαγωγῆς τοὺς Ἀρειανούς· ἐπιστομίζειν τὸν μέγαν Κύριλλον. Εἰ τῷ γεννᾶν γὰρ, φησὶ, ταυτόν ἐστι τὸ παθεῖν, ὁ γεννῶν ἐστὶν ποιῶν τὸ γεννῶμενον, καὶ ὁ ποιῶν γεννῶν τὸ ποιούμενον.

Καίτοι γε, εἰ καὶ περὶ τῆς θείας ἐνεργείας ἦν ὁ λόγος, ὅτι ἐκ τοῦ Θεοῦ ὡς ἐξ αἰτίου ἐστὶν, οὐδὲ οὕτω σε μανικῶς ἔδει κατὰ τοῦ τοιοῦτοῦ λόγου χωρεῖν, καὶ λέγειν εὐθύς, καὶ συκοφαντεῖν ἀνευθεριάζεως ἡμᾶς, ὅτι Υἱὸν Θεοῦ φαμεν τὴν ἐνέργειαν, ἐπειδὴ τὴν θείαν οὐσίαν αἰτίαν ταύτης ὡς φυσικῆς λέγομεν, τοῖς θεολόγοις ἀκολουθοῦντες. Ἐπεὶ καὶ τῶν κτισμάτων, αἰτίον φαμεν τὸν Θεόν, καὶ ἐξ αὐτοῦ λέγομεν εἶναι τὰ κτίσματα· καὶ Πατέρα αὐτόν φαμεν τῶν ἀπάχτων, ἀλλ' οὐχὲ φύσει, ἀλλ' ὡς δημιουργόν. Καὶ τοὺς ἀνθρώπους υἱοὺς αὐτοῦ λέγομεν, ἀλλὰ νῦν μὲν ὡς κτίσματα, νῦν δὲ ὡς υἱοθετηθέντας χρίτι· φύσει δὲ μόνον Υἱὸν τὸν μονογενῆ καὶ ὁμοούριον Υἱὸν τοῦ Θεοῦ.

Τίς οὖν ἡ μαγία καὶ ὁ κατὰ τῶν φυσικῶν τοῦ Θεοῦ δαιμονιώδης πόλεμος· οὗτος, ὡς καὶ τῶν κτισμάτων ἐκ τοῦ Θεοῦ λεγομένων, καὶ μηδὲν δυνάτος υἱοῦ φύσει, τὰ φυσικὰ τοῦ Θεοῦ εἰ ἐκ τῆς φύσεως αὐτοῦ λέγοιτο, ἢ καὶ υἱοὶ τοῦ Θεοῦ εἶναι, ἢ μηδὲ τὴν ἀρχὴν εἶναι; ὥστερ εἰ τις εἴλεγε τὴν λέγοντα ἢ λογικὸν εἶναι ζῶον, ἢ μηδὲ ζῶον εἶναι, ἢ τὴν σωτῆρ ἢ ἀειθαλῆς φυτὸν εἶναι, ἢ μηδὲ φυτὸν τὴν ἀρχὴν πεφυκέσθαι.

Ἄλλ' αἱ μὲν τῶν θεολόγων Πατέρων περὶ τῶν τοιοῦτων πολλοὶ καὶ καλά μαρτυρίαι διεξοδικώτερον ἐν γε τοῖς ἐξῆς μοι προσεχθήσονται· νῦν δὲ καὶ εἰς ἡ δὴ τῶν κορυφαίων ἀρκέσουσιν ἀντι ἰπάντων.

Ὁ γοῦν μέγας Βασιλεὺς Εὐνοβίου παρ' αὐτῶν τοιοῦτων διαλεγόμενος, τοιαῦτα φησὶν ἐκείνῳ· Ἀρτιζήμιτι κοῖς· τὸ ἐκ τίνος ἢ δημιουργικῆς ἔστιν ἐξ αὐτοῦ, ὡς τὸ, εἰς ὁ Θεὸς ὁ Πατὴρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα, ἢ γεννητικῶς ὡς τὸ, Ἐγὼ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐξῆλθον, καὶ τὸ, Ἐκ γαστρὸς πρὸ ἐωσφόρου ἐτέκμησά σε, ἢ φυσικῶς, ὡς Ἡ ἐνέργεια ἡμῶν ἐξ ἡμῶν, ἢ ὡς τὸ ἀπὸ γασμοῦ τοῦ ἡλίου ἐξ αὐτοῦ.

Ὁ δὲ τὴν γλώτταν χρυσοῦς Ἰωάννης, ἐν Εὐαγγελιστῆν ἐξηγουόμενος Ἰωάννην, καὶ τὴν βῆσιν ἐκείνην τὴν θείαν ἐξετάζων τὴν λέγουσαν· Καὶ ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν καὶ χάριν ἀντι χάριτος, Ὑποδύμεθα,

ερησιν, εἶναι πυρὸς πηγὴν, εἶτα ἀπὸ τῆς πηγῆς ἅ
 ἐκείνης μυρίους ἀνάπτεσθαι λύχνους, καὶ δις, καὶ
 τρις, καὶ πολλαίς. Ἄρα οὐκ ἐπὶ τῆς αὐτῆς μένει
 πληρότης τὸ πῦρ, καὶ μετὰ τὸ μεταδοῦναι το-
 σοῦτος τῆς ενεργείας αὐτοῦ; Παντί που θῆλόν ἐστι.
 Καὶ μετὰ μικρόν· Εἰ γὰρ ἔνθα οὐσία ἐστὶ τὸ μετα-
 λαμβανόμενον σῶμα, καὶ μερίζεται, καὶ οὐ μερίζε-
 ται, πολλῶ μᾶλλον ὅταν περὶ ενεργείας ὁ λόγος ἦ. καὶ
 ενεργείας τῆς ἐξ ἀσωμάτου οὐσίας, οὐδὲν εἰκὸς τοι-
 οῦτον παθεῖν. Διὰ τοῦτο καὶ Ἰωάννης ἔλεγε· Ἐκ τοῦ
 πληρωμάτων αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν.

Ἄλλως τε τὸ μὲν τινὸς ἔν οὐκ ἀνάγκη καὶ ἐξ
 ἐκείνου εἶναι. Οὐδὲ γὰρ τὸ τινὸς διπλάσιον καὶ ἐξ
 ἐκείνου ἐστίν· οὐδὲ ὁ τινὸς ἀδελφὸς ἦδη καὶ ἐξ ἐκεί-
 νου· οὐδὲ φίλος ἐκ φίλου, οὐδὲ δεσπότης ἐκ δούλου,
 καὶ ἀπλῶς ὅσα τῶν σχετικῶν καὶ πρὸς τι λεγομένων.
 Τὸ δὲ ἐκ τινος ἀνάγκη καὶ ἐκείνου λέγεσθαι· ὡς περ
 Υἱὸς τοῦ Πατρὸς, καὶ τὰ κτίσματα τοῦ Θεοῦ, καὶ
 τὸ φῶς τοῦ πυρὸς, καὶ ἡ ἀκτίς τοῦ ἡλίου, καὶ ἡ
 δύναμις τοῦ δυνατοῦ, καὶ ὅσα τοιαῦτα. Θαῦμα τοι-
 γαρ οὐκ ἂν εἴη, πῶς ὁ φιλόσοφος οὗτος ἀκούων, ὅτι
 τὸ μὲν γεννᾷ ἔργον θείας φύσεως, τὸ δὲ ποιεῖν
 ἔργον θείας θελήσεως, οὐ συνήκεν, ὅτι τὸ μὲν τοῦ
 Θεοῦ ἐστὶν ὡς ὑποστατικὸν ἴδιωμα καὶ χαρακτηρι-
 στικὸν τῆς πατρικῆς ὑποστάσεως, προάγον ἐκ τοῦ
 ὁμοουσίου τὸν ὁμοούσιον· τὸ δὲ ποιεῖν καὶ τοῦ Θεοῦ
 ἐστὶ καὶ ἐκ τοῦ Θεοῦ ὡς φυσικόν, ἃ δὴ καὶ ἀνάρχως,
 καὶ ἀίδιως, καὶ ἄμφω πρόσεστι τῷ Θεῷ· οὐ γὰρ ἦν
 ὅτε Πατὴρ οὐκ ἦν ὁ Πατὴρ, οὐδὲ ἦν ὅτε ποιητὴς τε
 αἰ· δημιουργὸς οὐκ ἦν ὁ Πατὴρ ἅμα καὶ ὁ Υἱὸς

δὲ καὶ παράδειγμα ἀνθρώπινον, τὸ πῦρ, καὶ τὸ ἐξ
 αὐτοῦ σπαύγασμα, δύο μὲν τῷ εἶναι καὶ ὁρᾶσθαι,
 ἔν δὲ τῷ ἐξ αὐτοῦ, καὶ ἀδιαίρετον εἶναι τὸ σπαύ-
 γασμα αὐτοῦ. Εἶτα τὴν τοῦ μισαροῦ καὶ ἀπαθεῦς
 ἐρμηνείας ἐκείνου μισρὰν καὶ ἀμαθεστάτην ἐπέφε-
 ρεν ἐρμηνείαν, ὡς περ ἐν συμπεράσματος τέρψῃ,
 λέγων, οὐκοῦν καὶ τῆς ενεργείας ἐκ τῆς οὐσίας εἶ-
 ναι κατὰ τοὺς θεολόγους ἅπαντας· πεπιστευμένης,
 τὸ τε ἄλλο καὶ ἄλλο εἶναι, καὶ δύο εἶναι, κἀντεῦθεν
 διεντηνοχέται ἀλλήλων ἐναργῶς ἀναπέφηνε, κατὰ τὸ
 ἐξ οὐ, καὶ ἐκ τινος, τὸ αἰτιον δηλαδὴ καὶ τὸ αἰτια-
 τὸν, ὡς ὁ πολὺς οὗτος τὰ θεῖα διδάσκει θεολογῶν.
 ὡς περ τοίνυν ἐπὶ τοῦ πυρὸς καὶ τοῦ ἐξ αὐτοῦ φω-
 τὸς, τοῦ μὲν φύσεως καὶ αἰτίου ἦντος, τοῦ δὲ φυσικῶ
 καὶ αἰτιατοῦ, τὸ τε ἐν διὰ τὸ ἀχώριστον, καὶ τὸ
 διάφορον αὐτῆς, διὰ τὸ αἰτιον καὶ αἰτιατὸν εἶρημεν·
 οὕτω καὶ τῆς θείας φύσεως, καὶ τῆς ἐξ αὐτῆς
 ενεργείας, τὸ ἐν καὶ τὸ διάφορον ἡμῖν ἐκληπτέον, τὸ
 μὲν κατὰ τὸ ἡνωμένον καὶ ἀδιαίρετον, τὸ δὲ κατὰ
 τὸ αἰτιον καὶ τὸ ἐξ αὐτοῦ δὴ τοῦ αἰτίου.

Τοιαῦτα μὲν ὁ ἱερὸς τῶν Πατέρων τόμος, τοῖς
 θεολόγοις Πατράσι καὶ διδασκάλοις τὸ ἡνωμένον καὶ
 διακεκριμένον θεολογοῦσι τῆς θεότητος διὰ φυσικῶν
 τε καὶ καταλλήλων παραδείγματων, ὡς ἔθος, ἐπέ-
 μανός τε καὶ συνθεολογῶν, μᾶλλον δὲ καὶ τοῦτο, κα-
 κῶς ὁ τῶν ἁγίων ὀβριστης ἐκεῖνος προήνεγκε, τὴν
 τε κατασκευὴν τῆς ἐξεργασίας ἀποτεμῶν ἐκαίθιν,
 καὶ οὐδὲ αὐτὰ τὰ βηθέντα κατὰ χώραν ἀφεις, ἀλλὰ
 καὶ τῇ λέξει συνήθως ἐπηρέασας. Ἄλλὰ περὶ μὲν
 τῆς κατὰ τὴν λέξιν ἐπηρείας τε καὶ παρατροπῆς οὐ
 πολὺς ὁ λόγος, ταυτὸ γὰρ τι καὶ ἐν ἐστὶν ἡμῖν εἶ-
 παῖν ἐπὶ τῆς θείας φύσεως, καὶ τῆς φυσικῆς αὐτῆς
 ενεργείας, καὶ ἐπὶ τῆς θείας φύσεως, καὶ τῆς ἐξ αὐ-
 τῆς ενεργείας, ὅπερ αὐτὸς τῆς φωνῆς κακουργίας
 ἀντείσχηγε μεταποιήσας, ἅμα μὲν οὐδὲ ἀντιβλέψαι
 δυνάμενος πρὸς τὴν λέξιν, καὶ τὰ φυσικὰ τοῦ Θεοῦ,
 καιρίαν οἰοῦν κατὰ τῆς αὐτοῦ δόξης ἔντα, ἅμα δὲ
 καὶ τὸ ἐκ τῆς οὐσίας ὡς ἐγκλημα καὶ αὐτῆς τοῖς
 Πατράσι δῆθεν προφέρων, καθὰ δὴ καὶ φθάσας αὐτὸς
 εἶρηκε· τὴν δὲ γε κατασκευὴν τῆς ἐξεργασίας τῶν
 θεολογικῶν βητῶν ἀναγκαῖον τοῖς εἰρημένους ἴδῃ
 προσθεῖναι. Εἰπὼν γὰρ ὁ τῶν Πατέρων ἱερὸς τόμος,
 καθάπερ ἠκούσαμεν ἤδη, Οὕτω καὶ τῆς θείας
 φύσεως, καὶ τῆς φυσικῆς αὐτῆς ενεργείας τὸ
 ἐν καὶ τὸ διάφορον ἡμῖν ἐκληπτέον, τὸ μὲν κατὰ
 τὸ ἡνωμένον καὶ ἀδιαίρετον, τὸ δὲ κατὰ τὸ αἰ-
 τιον καὶ τὸ ἐξ αὐτοῦ δὴ τοῦ αἰτίου, τὸν αὐτοῦ
 λόγον οὕτως ἐπάγων κατασκευάζει. Οὕτε γὰρ τὸ ἐν
 τὴν διαφορὰν ἀπελαύνει, οὕτε μὴν ὅπως ἡ διαφορὰ
 τὸ ἐν ἀντρέπει· ἀλλ' ἐκάτερον κατὰ τοῦ· ἁγίους
 εὐσεβῶς θεωροῦμενος, οὐδοτιοῦν ὑπὸ θατέρου παρε-
 διαβῆναι δυνήσεται.

Ἄλλ' ὁ κατηγορῶν ἡμῶν Γρηγορᾶς τὸ μὴ σαφῆ-
 νίζειν εἰδέναι τοὺς λόγους, μηδὲ ἐπεξεργάζεσθαι τῇ
 καλῇ ταύτῃ νῦν ἐπεξεργασίᾳ τῶν θεολογικῶν ἐντυ-
 χῶν λόγων, τὴν κατασκευὴν ἐκείνης ἀποτεμῶν, τὴν
 μὲν λήθη καὶ σιγῇ παντελεῖ δέδωκε, τὸ ἰσχυρὸν δια-
 σαλεύων τοῦ λόγου, καὶ τὰ νῦντα παλιν ἐπιχαίρων,
 ἐπειδὴ κατ' ὄψιν οὐδὲ ἀντιβλέπειν, κἄντο· νε καὶ

φορῶν ἡμῶν διδασκάλους, ὅτε ὁ Θεὸς ἰδουλήθη.
 Ἄλλὰ τί χρὴ λέγειν, ὅπου γε καὶ ῥητῶς ἀκούων
 οὕτω τοῦ θεολόγου φιλοσοφοῦντος, ὡς ἡ μὲν ἀναρχὸς
 καὶ ἀίδιος γέννησις ἔργον θείας φύσεως οὐσα, ἐκ τοῦ
 γεννώμενος προάγει τὸ γεννώμενον, ἡ δὲ κτίσις Θεοῦ
 θελήσεως ἔργον οὐσα, οὐ συναϊδίος ἐστὶ τῷ Θεῷ,
 οὕτε τοῦ ἐκ τοῦ γεννώμενος αἰσθάνεται, ἀλλὰ καὶ
 διαγράφειν ἐπισκῆπτει τὴν ἐκ, ὡς ταραχῆς, φθοῖ,
 πρόξενον; Καθάπερ καὶ αὐτὸς ἐφθην εἰπὼν, οὕτε
 τῆς θείας θελήσεως ἔργον ἀκούων τὴν κτίσιν, τὸ τῆς
 θείας θελήσεως ἀκτιστον ἐπιγιγνώσκει, οὐ γὰρ εἴη
 κτίσεως ἔργα τὰ κτίσματα, ἀλλὰ δυνάμειως θείας, καὶ
 πρὸς τὴν διαφορὰν τῆς τε θείας φύσεως καὶ τῆς θείας
 θελήσεως· τυφλώττει περιφανῶς, οὕτω προφανῇ τοῖς
 πλοῖς κειμένην, καὶ αὐτὴν οἶον ἀνακηρύττουσαν.
 Ἄλλ' ἄγε τὸν ὄν μετακαλεσάμενος Ἄγγελον ἢ
 Ἄγαθάγγελον, ὡς φησὶ, Γρηγορᾶ, λέγε καὶ αὐτῆς τὰς
 κατὰ τῶν Πατέρων βλασφημίας, καὶ τὰ ἐγκλήματα,
 τὸν μεταξὺ τοῦ ψεύδους· τε καὶ τῶν κενῶν ὀβριων
 συνήθη καταλιπὼν συρφετόν. Ἀθανάσιον, φησὶν,
 ἐπὶ τοῖς ῥηθείαισι εἰσάγει τὸν μέγαν ἐν τῷ παρα-
 νόμῳ τόμῳ ἐκεῖνῳ, ἄλλο τὸ ἐκ τινος, καὶ ἄλλο τὸ ἐξ
 οὐ ἐστὶν εἶναι λέγοντα. Κατὰ τοῦτο ἄρα δύο· εἰ δὲ
 μὴ δύο εἴη, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ λέγοντα, ἔσται τὸ
 πῶς καὶ αἰτιον καὶ αἰτιατὸν, γεννῶν καὶ γεννώμε-
 νον· ὅπερ ἄποπον ἐπὶ Σαβελλίου δίδεικται. Ἔστω

ν ὁπωσοῦν δύναται· ἐπὶ δὲ τοὺς οἰκείους ἁ

χρηεὶ λόγους, καὶ τὸν ὁμιλητὴν Ἀγαθάγγελον φησὶν ἐκεῖνος ἐξῆς· Καὶ αὕτη μὲν ἡ τοῦ ἰερμηνεία, κατὰ πᾶν τὸ εἶδος τὴν ἔννοιαν τοῦ πρὸς τὴν ἀνυπαρκτον μεταφέρουσα καὶ ἀναστον αὐτοῦ ἐνέργειαν. Ἐπειτα προλὼν, καὶ κων τὰ ὅμοια, καὶ τὸν μέγαν παράγει Βασίλειον ἐνομίην τάξεως εἶδος εἶναι λέγοντα, οὐκ ἐκ πρῶτον ἡμῶν θέσεω; συνιστάμενον, ἀλλ' αὐτῇ τῇ φύσει ἀκολουθίᾳ συμβαίνον, ὡς τῷ πυρὶ πρὸς ἑστὶ ἐξ αὐτοῦ· ἐν τούτοις γὰρ πρότερον ἰον λέγομεν, δεύτερον δὲ τὸ ἀπ' αὐτοῦ, οὐ μᾶτι χωρίζοντες ἀλλήλων ταῦτα, ἀλλὰ τῷ λόγῳ, τοῦ αἰτιατοῦ προσπινοῦντες τὰ αἰτιον. Οὐδὲ δὲ τῆς συνήθους κλοπῆς τε καὶ ἱεροουσίας, ἢ ὁσυχίας κατ' αὐτὸν ἐκεῖνον εἰπεῖν ὁ χρηστὸς ἔπαλάθετο. Κάνταῦθα καὶ γὰρ τὸ τέλος οὐκ εἶ τι συμπέρασμα τῆς τοῦ μεγάλου ῥήσεως ἰδ, τῆς θεολογίας ἀφελόμενος τοῦ σεπτου τόμου, ἰεὺ ὁσέως καὶ τῷ ψεύθει κατέκρυψεν. Ἐπάδῃ γὰρ οἰοεὶ τὸν ἑαυτοῦ λόγον ἀπαρτιζὼν καὶ ῥαίλων ὁ μέγας Βασίλειος· Πῶς οὖν εὐδῶρεῖσθαι τὴν τάξιν, ἐφ' ᾧ ἔστι πρῶτον αὐτερον οὐ κατὰ τὴν ἡμετέραν θέσιν, ἀλλ' ἑ κατὰ φύσιν ἐνυπαρχούσης αὐτοῖς ἀκολουθίας. Καὶ μετ' ὀλίγον αὐθις ὁ τόμος· Πάλιν τοῖς ἰουνομίου τὴν τοιαύτην διαφορὰν παντάπασιν ἰν περιωμένον, ὁ μέγας Βασίλειος, Πῶς, φησὶν ἰουθεμιαν διαφορὰν καταλείπει; οὐδὲ τὴν ἑκ ἰκτικῶς πρὸς τὰ ἐξ αὐτῶν ἐνυπάρχουσαν; Οὕτως, καὶ ἰν ἰρηγορᾷ ἀλίσκεται ψευδόμενος, καὶ ἰαντῶν, καὶ τὰς ἰερὰς ῥήσεις διὰ πάντων κων τε καὶ σπαράττων, κάκεινο τῇ κακουργίᾳ ἰθεις, καὶ τῇ καινῇ μοχθηρίᾳ καὶ ἀταξίᾳ τῶν ἰν, τὸ τοῖς ἀνευθύνους τὰ οἰκεία περιάπτειν ἀσχη ἰν.

λ' ἀκούσωμεν ἤδη καὶ τῶν ἐπιχειρημάτων αὐταῖ τῆς πρὸς τοὺς ἰεροὺς θεολόγους ἀντιλογίας, ἑ τὸν ῥηθέντα μύστην αὐτοῦ καὶ φίλον διεξεί-

ξῆς, φησὶν, ὅπως σκοπὸν ἔχων ὁ ἀναίδης τὰ ἰου κακουργίας γεννήματα δημοσίᾳ κἀνταῦθα οὖν, ἀνωτέρω μὲν εἰς δύο καὶ διάφορα τὴν ἰστον τῆς θεότητος φύσιν διεῖλε μέρη, νῦν δὲ ἰμενος ἑτι καὶ ὑπερκειμένας καλέσαι, καὶ ὑφει-; ἀκτίστους θεότητας, καὶ πρῶτον καὶ δευτε- ἢ φύσει, τὸ αἰτιον καὶ αἰτιατὸν, προτίθησι, καὶ ἰλλο καὶ ἄλλο, καὶ τὸ γεννῶν καὶ τὸ γεννώμε- Τούτο γὰρ ποιεῖ, ἰνα πρῶτον μὲν καὶ αἰτιον, ἰατέρω γεννῶντα δεῖξῃ τὴν οὐσίαν, δεύτερον δὲ ἰιτιατὸν, καὶ γεννώμενον Ἰῶν τὴν ἐνέργειαν. μετ' ὀλίγον· Ἀκήκοας γὰρ τὴν ἑκτοπον ἑρ- ἰαν αὐτοῦ. Τῶν γὰρ ἁγίων, οὐς αὐτὸς εἰς μαρ- ἰν ἤγαγε, περὶ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ λεγόντων ἰσίων, ἐνέργειαν αὐτὸς ἀνούσιον ἐκ τῆς οὐσίας νευσε, κάκεινων τὸ ἄλλο, καὶ ἄλλο μὴ κατὰ ἰάβαν λεγόντων, τούτο γὰρ οὐδὲ τοῖς δαίμοσιν ἰητεῖ κατ' οὐσίαν ἄλλο, καὶ διάφορον εἶναι τοῦ

Πατρὸς τὸν Υἱὸν, ἀλλὰ κατὰ τὴν σχέσιν, καθ' ἣν αἰ- τιον μὲν ὁ γεννῶν Πατὴρ, αἰτιατὸν δ' ὁ γεννώμενος Υἱὸς λέγεται (δείκεται γὰρ ἡμῖν ἀνωτέρω σχέσεως εἶναι ταῦτα, καὶ οὐκ οὐσία; ὀνόματα), αὐτὸς ἢ μὴ συνιεις, ἢ ἐκὼν ἀποκρυφάμενος, παρῆρα μὲν ἀνεπεξέρχαστα, ὡς οὐδὲν ὄν πρᾶγμα μετρίαν γοῦν τῶν τοιούτων φροντίδα ποιῆσθαι. Μόνως δ' ἀποσυ- λήσας, ἀπειληφῶς τᾶς καὶ λέξεις, τὸ τε ἄλλο καὶ ἄλλο εἶναι, καὶ δύο, καὶ αἰτιον, καὶ αἰτιατὸν, εὐθὺς ἀπαπήδησε, μικρὰ μὲν φροντίσας τῶν δηλουμένων ἐκεῖνοις τοῖς ῥήμασιν ἔννοιῶν, οὐδὲν δὲ λογισάμενος τὴν ἐνταῦθα ἀσέβειαν. Καὶ μετὰ μικρὸν· Ὁρᾷ, φησὶ, πῶς δεῖκνυεῖν ἐθέλων αὐτὸς αὐτῷ συμμαχοῦν- τας πάντας ἁγίους, δεῖκνυσι μᾶλλον οὐδένα τῶν ἁγίων αὐτῷ συμμαχοῦντα; Οὐδεὶς γὰρ τὴν ἀνυπαρ- κτον ταύτην καὶ ἄλλο τι τῆς οὐσίας οὐσαν καθ' αὐ- τὴν ἐνέργειαν ἀκτιστον αἰτιατὸν ἐκ τῆς οὐσίας εἶναι λέγων δεῖκνυται, καθάπερ τὸν Υἱὸν καὶ Λόγον ἐκ Πατρὸς· καὶ ῥοῦν ἀεὶ καὶ διατεινόμενος τοῖς ἁγίοις ἀκόλουθα δογματίζειν, δεῖκνυσι μᾶλλον αὐτὸς ἑαυ- τὸν τὰ πάντων ἐναντιώτατα λέγοντα. Καὶ μετὰ τινα· Ἔμοι δὲ πυθέσθαι, φησὶν, ἑδοξα τουτουῖ, πῶς ἐκ τῆς θείας οὐσίας καὶ φύσεως εἶναι νοεῖ τὴν ἐνέργειαν, καὶ κατὰ τινα τὸν τρόπον αἰτίαν μὲν τὴν θείαν δογ- ματίζει φύσιν, αἰτιατὴν δὲ τὴν ἐνέργειαν. Τὸ γὰρ αἰτιον καὶ αἰτιατὸν, καὶ ἀγέννητον καὶ γεννητὸν, ἄπερ ἢ τῆς γεννήσεως σχέσεις διὰ τῆς ἀποφάσεως τε καὶ καταφάσεως ὄρᾷ, καὶ πρὸς γε τὸ ἐκπορευτὸν, ἰδιώματά εἰσιν ὑποστατικά· καὶ ὁ τῆς τούτων ὑπάρ- χεως τρόπος τουτοιεῖ χαρακτηρίζεται τοῖς ὀνόμασι. Καὶ μετὰ τινα· Ἐπεὶ δὲ καὶ ὑπερκειμένας βουλό- μενος ἑτι καὶ ὑφειμένας θεότητας δογματίζειν ἀκτίστους, αἰτιον εἰσάγει τε καὶ αἰτιατὸν, καὶ ἄμα πρῶτον τῇ τῶσει καὶ δεύτερον, καὶ ἁγίοις μάρτυσι χρώμενος, πρῶτον ἐν ὑποδείγματι λέγουσιν εἶναι τῇ τάξει τὸ πῦρ, δεύτερον δ' αὐτὸ ἐξ αὐτοῦ φῶς, αὐ- τὸς τὴν μὲν θείαν φύσιν ἀνάλογον θεῖς τῷ πυρὶ, τὸ πρῶτερον αὐτῇ καὶ τῆς τάξεως ἑδεδούκει, δευτέραν δὲ τὴν ἐνέργειαν ἑτετάχει, καὶ ἀνάλογον τῷ φωτὶ τοῦ πυρός· δεῖξαι ἑστὶν ἐνταῦθα πρῶτον μὲν ὡς οὐδὲ ἐνταῦθα τοὺς ἁγίους συκοφαντεῖν ὁ ἀναίδης ἀτόλμητον εἶπασ· δεύτερον δὲ οὐ καὶ τὴν ἐνέργειαν, ἢ ἀνυπαρκτὸν τε καὶ ἀνυπόστατον δογματίζει θεο- τητα, Υἱὸν Θεοῦ δεῖκνυσι νῦν· ὡς δυοῖν ἐξ ἀνάγκης ἰγενεσθαι θάτερον, ἢ τέσσαρας ἀθεῖν ἡμᾶς ὑποστά- σεις, ἢ διπλοῦν τὸν Υἱὸν, ἐκ τε οὐσίας ἑνυποστάτου συχέμενον καὶ ἐνεργείας ἑνυποστάτου.

Πᾶσαν ὡς ἐν κεφαλαιῷ σχεδὸν ἐνταῦθα τὴν ἰδιαν ἀίρεσιν ἐξῆμεσεν ὁ φιλόσοφος. Οὐτε γὰρ ἀκτιστον καὶ θεοπρεπῆ κατὰ φύσιν ἔχειν φησὶ τὸν Θεὸν ἐνέρ- γειαν, οὐτε κτιστὴν τινα γοῦν καὶ ἐπίστατον κατὰ τοὺς πρῶτους ἐκεῖνους; φημὶ νομοθέτας καὶ καθη- γητὰς αὐτοῦ τέως Βαρλαάμ καὶ Ἀκινδύνου· ὡς μὴ μόνον τῶν πάλαι Μονοθελητῶν τε καὶ Μονοφυσιτῶν ἐκεῖνων χεῖρον πολλῶν τινα διακεῖσθαι τῷ μέσῳ καὶ ἀτοπώτερον· ἐκεῖνοι καὶ γὰρ τὸ τῆς θεότητος θέ- λημα καὶ τὴν ἐνέργειαν ἄμα τὸν Χριστὸν ἔχειν οὐκ ἀπρηνοῦντο, εἰ καὶ τὰ τῆς ἀνθρωπείας φύσεως ἔχειν αὐτὸν ἀπρηνοῦντο κακῶς· ὁ δὲ τὴν φυσικὴν ἐνέρ-

γείαν τε καὶ θέλησιν τὸν ἕνα τρισυπόστατόν τε καὶ ἅπαντοδύναμον Θεὸν ἀφαιρῆσθαι πειράται ὅσον τὸ ἐπ' αὐτῷ, ἀλλὰ καὶ μὴ ὄντα τὸν ὄντα Θεόν, καὶ τῶν ὄντων ἀπάντων ποιητὴν τε καὶ Κύριον, δι' ὧν δογματίζει κακῶς, σπείδει κατασκευάζειν κατὰ τὴν ἱερῶν τῶν Πατέρων θεολογίαν.

Φησὶ γὰρ ὁ θεὸς καὶ σοφώτατος Μάξιμος· Τοῦ φυσικοῦ θελήματος καὶ τῆς οὐσιώδους ἐνεργείας ἀναιρούμενος οὕτε Θεὸς ἔσται, οὕτε ἄνθρωπος· ἀμήχανον γὰρ οὐσίαν ἀμοιρον εἶναι φυσικῆς ἐνεργείας, ἥς μόνος ἐστέρηται τὸ μὴ ὄν. Καὶ πάλιν ὁ αὐτός· Εἰ οὐσιωδῶς πρόσσει τῷ Θεῷ ἡ φυσικὴ ἐνέργεια, τὰ δὲ οὐσιωδῶς προσόντα, καὶ ἀναφαίρετα, ἀνάγκη αὐτοὺς ἢ τῆς αὐτῆς τῷ Πατρὶ καὶ μετὰ σάρκωσιν ἐνεργείας αὐτὸν οὐ λέγοντας, μὴδὲ τῆς αὐτῆς αὐτῷ λέγειν οὐσίας εἶναι· ἔνθα γὰρ ἡ κατὰ φύσιν ἐνέργεια οὐκ ἔστιν, οὐδὲ ἡ φύσις ἔσται ποτ' ἂν ἢ τῆς αὐτῆς αὐτῷ λέγοντας αὐτὸν οὐσίας, καὶ τῆς αὐτῆς λέγειν ἐνεργείας· ἔνθα γὰρ ἡ φύσις, ἕκαστ' καὶ ἡ κοινὴ κατ' αὐτὴν ἀπαρλείπτως ἔσται ἐνέργεια.

Ἢ δὲ ἐκ Δαμασκίου μελιχρὰ τῷ ὄντι καὶ φιλόσοφος γλῶττα, Ἰωάννης ὁ θεὸς φημι, μετὰ γε τοῦ αὐτοῦ θείου Μάξιμου καὶ αὐθις, Δεῖ, φησὶ, πάντως κατὰλληλα ταῖς φύσεσιν εἶναι τὰ φυσικά· ἀδύνατον γὰρ ἄλλειπῶς φύσεως ὑπαρξίν εἶναι. Ἢ δὲ κατὰ φύσιν ἐνέργεια οὐ τῶν ἐκτὸς ὑπάρχει. Καὶ δῆλον, ὅτι οὕτε εἶναι οὕτε γινώσκεισθαι τὴν φύσιν δυνατὸν ἐνεργείας διχα. Δι' ὧν γὰρ ἐνεργεῖ ἕκαστον τὴν οὐσίαν φύσιν πιστοῦται, ὅπερ ἔστι μὴ τραπόμενον.

Ἄλλ' ὁ φιλόσοφος, ταῦτά τε καὶ τὰ συγγενῆ καὶ προσόμοια τούτοις μὴδὲ εἰς νοῦν τὸ παράπαν β-λλόμενος, καὶ ὄν προσεχῶς νῦν ἀνέγνω σαπτὸν τῆς συνόθου τόμον ἀνωκτὸν προσποιεῖται καθάπαξ, μῆτε τῶν περὶ διαφορᾶς θείας· οὐσίας καὶ ἐνεργείας λόγων αὐτοῦ μάρτυρας οὐστινασοῦν τῶν ἁγίων προνεγκεῖν αὐτὸν λέγων, ἀλλ' ἐπαγγέλλεσθαι μὲν καὶ μάλα κλειστοὺς παράγειν, παράγειν δὲ, ὡς ἐκεῖνός φησιν, οὐδὲν μᾶλλον, καὶ ἀσαφῆ καὶ σκοτεινὰ τινα, καὶ τῆς δεούσης ἀνευ ἐξερρασίας, καὶ κατασκευῆς, παρατρέχειν ἐκεῖνα πάντα, ἃ τις οὐκ ἂν αὐτοῦ καταγέλασαι δικαίως, τὴν θεολογίαν ἐκείνην, τὴν πολλὴν καὶ μεγάλην διεξιῶν τῶν Πατέρων, ἥς τὸ κλειστόν ἡμεῖς ἀπολαθόντες τοῦ θεοῦ τόμου, διεξοδικώτερον ἐν τῷ δευτέρῳ καταστρώσαμεν λόγῳ, καὶ τὴν προσήκουσαν ἐξερρασίαν καὶ τὴν κατασκευὴν τῶν θεολογικῶν λόγων, εἰ καὶ μὴ πᾶσαν ρεθ' ἑαυτῆς κατατημένην.

Εἰ δὲ γε τοῖς εἰρημένους ἐκεῖνοις· ὁ καινὸς οὐτοστὸς δογματιστῆς καὶ παράλογος θεολόγος οὐκ ἀρκεῖται, ἀλλ' ἡμεῖς καὶ τὰ κλείω προσθήσομεν τοῖς τότε βηθεῖσι, καὶ δεῖξομεν ἕκ τε τῶν θεῶν Γραφῶν, καὶ δὴ καὶ τῶν θεολόγων Πατέρων τὸν παντελῆ τῆς θείας διακρίσεως καὶ ἐνώσεως λόγον, μόνον εἰ μὴ καὶ αὐτὸς ἐθέλοι βρῆναι ὡσαύτως τὰ ὡτά, καὶ μάτην κατὰ τῆς ἀληθείας ἀφίενα· τὰ βεῖλη τοῦ ψεύδους· καὶ τῆς συκοφαντίας. Ἄλλὰ τὸ μὲν μετ' ὀλίγον· τὸ δὲ νῦν εἶναι τρω; ἴδωμεν τινὰ τὰ κατὰ τῶν θεῶν λόγων ἐγκλήματα, καὶ τοῦ σιπτοῦ τόμου, ἐν οἷς

τὴν καθ' ἡμῶν ὄθριν καὶ τὴν συκοφαντίαν πατήγρηζει χόρραίων συνήθως.

Τὸ αἴτιον, φησὶ, καὶ αἰτιατὸν τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν δηλοῦντά μόνον, καὶ ὑποστατικὰ ἰδιώματα παφυκότα, καὶ κατὰ τὸ ὄσον τὸν λόγον, καὶ τοῦ πορρῆ, καὶ τοῦ ἐξ αὐτοῦ φωτός· εἰ; παράδειγμα παρὰ τῶν θεολόγων Πατέρων εἰλημμένον, τῆ οὐσίᾳ καὶ τῆ ἐξ αὐτῆς ἐνεργείᾳ διδώσι φέρων ὁ τόμος. Κατεῖσθιν κατασκευάζει Πατέρα μὲν τὸν τρισυπόστατον Θεόν, Υἱὸν δὲ τὴν αὐτοῦ φυσικὴν ἐνέργειαν. Ὅθεν δὴ καὶ αἱ τέσσαρες ἀντὶ τῶν τριῶν ὑποστάσεις; καὶ ὁ σύνθετός καὶ τερατιώδης τοῦ φιλοσόφου Θεός, καὶ Ἰῶς, ὡς αὐτὸς φῆσι; καὶ ὁ τῶν βλασφημιῶν κολοφών.

Εἰπέ τοιγαροῦν, ὦ ἑταῖρε, καὶ εἰ Πατὴρ καὶ Υἱοῦ τὸ αἴτιον καὶ τὸ αἰτιατὸν οὕτως ἔστιν ὑποστατικόν, ὡς αὐτὸς φῆς, ἰδιώμα, ὡς ρηθένι τίνι τῶν πάντων τῆς σχέσεως καὶ τοῦ προσήματος τοῦδε προσήκειν, τί περὶ τοῦ ἁγίου διδασκεις Πνευματος, τί δὲ περὶ τῆς ἀράτου καὶ δρατῆς ἀπάτης ὁμοῦ κτίσεως; τοῦ μὲν ἐκπορευτῶς ὡς ὁρόουσι καὶ συμφοῦς ἐκ τοῦ Πατρὸς ὄντος, τῆς δὲ κτίσεως; δὴ-μιουργικῶς ἐκ τοῦ τρισυποστάτου τε καὶ παντοδυναμοῦ Θεοῦ; Ἢ γὰρ οὐλο καὶ ταῦτα Θεοῦ; κατὰ τὴν μετέωρον σὴν θεολογίαν, καὶ ἀπώλεσας δ; κατασκευάσας φθάσας τέσσαρας ὑποστάσεις, ἡ καὶ τὸ Πνεῦμα σύνθετον ἐξ Υἱοῦ σοι καὶ Πνεύματος, καὶ τῶν ἄλλων, ὧν ἐκεῖ κακῶς τερατεῖη, ἡ οὐδὲ πῆτιος ὁ Θεὸς τούτων, οὐδὲ ὡς ἐξ αἰτίου του ἑαεῶ ταῦτα, ἐπειδὴ Πατὴρ τε καὶ Υἱοῦ μόνου τὸ αἰτιατὸν καὶ τὸ αἴτιον, ὡς αὐτὸς δογματίζεις. Ἄλλως τε καὶ Βασιλειος καὶ Ἀθανάσιος ὑπὸ μέρψιν ἂν εἰὲν δικαίον, κατὰ τὸν ὄν λόγον; οἱ πρῶτοι τὸ πῦρ καὶ τὸ ἐξ αὐτοῦ φῶς, καὶ ὅσα γε πραπλήσια τούτοις; τὰ μὲν αἴτια; τὰ δὲ αἰτιατὰ προσειπόντες, ὁδὴ ὁ τόμος ὁ τῷ παρ' ἐκείνων προτεθέντι χρησάμενος παραδείγματι.

Ἄλλ' οὕτε Ἀθανάσιος καὶ Βασιλείος; ἐν αἰτίαις ἂν ποτὲ γένοιτο; καὶ ταῦτ' ἐπὶ τοῖς τοιοῦτοῖς; ἕως ἂν ὦσι δηλαδὴ καὶ διδασκαλῶν ἄκροι καὶ θεολόγων, καὶ μεγάλοι διὰ ταῦτα παρὰ πάση τῆ Χριστοῦ Ἐκκλησίᾳ, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον οὐδεὶς ἂν εἴπω ποτὲ τῶν εἰς εὐσεβεῖς; τελεῖν ἐλυμένων, μὴ ὡς ἐξ αἰτίας τῆς πατρικῆς ὑποστάσεως αἰτιατὸν καὶ ὁμοῦ οὐσίον εἶναι, οὐτὲ μὴν τὸν τρισυποστατὸν Θεὸν μὴ αἰτίον ὡς δημιουργόν εἶναι; τῶν ἰδίων κτισμάτων.

Ἄλλὰ σὺ μᾶλλον ἂν εἴης πάντ' ἐκεῖνα τῆ ἀληθεῖς ὑπεύθυνος, καὶ ἡ σὴ κενὴ φιλοσοφία τε καὶ θεολογία τῆ γεννηθεῖ μόνῃ τὸ αἰτιατὸν διδούς καὶ τὸ αἴτιον, καὶ τοῖς μερικοῖς ἀναιρῶν τὰ καθόλου, καὶ τὴν τῶν πραγμάτων ὁμοῦ καὶ τῶν λόγων τάζιν συγγέων. Οὐδὲ γὰρ ἀπλῶς ὁ γεννῶν αἴτιον, ὡ φιλόσοφε, οὐδὲ ὁ γεννώμενος ἀπλῶς αἰτιατός, ἀλλ' ὡς περ ἐκεῖνος αἴτιος ὦδι, οὕτω καὶ οὔτος ὦδι αἰτιατός· ἐκεῖ καὶ τὸ Πνεῦμα αἰτιατὸν ὦδι, καὶ τὰ κτισμάτα, καθά δὴ καὶ φθάσαντες ἐφημεν. Καὶ ἐκθὸ μὲν αἰτίον καὶ αἰτιατὸν, οὐδὲ μία τούτοις ἡ διαφορά· καθὸ δὲ τὸ μὲν ὦδι αἰτίον, τὰ δὲ ὦδι αἰτιατὰ, κατὰ τοῦτο καὶ ἡ διαφορά· ὅτι ὁ μὲν γεννητός

ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, τὸ δὲ ἐκπορευτῶς ἐξ αὐτοῦ, ἅ
 τὰ δὲ κτισμάτα δημιουργικῶς, ὥτε δὴ καὶ θελήσεως
 καὶ δυνάμεως ἔργα θείας, ἀλλ' οὐχὶ φυσικῶς, καθά
 δὴ καὶ φθάσαντες οἱ θεολόγοι ἐπίδειξαν.

Σὺ δὲ τὸν γεννῶντα καὶ τὸν γεννώμενον μόνον λέ-
 γων εἶναι αἰτία καὶ αἰτιατῆ, ταυτὸν τε λέγειν
 θεϊκῆς, ὥσπερ ἂν εἴ τις τινος τὴν οὐσίαν κατηγοροῦντος
 τοῦ λίθου, αὐτῆς μὴ τὸν λίθον, ἀλλὰ τὸ ζῶον ἔλεγε
 τὴν οὐσίαν εἶναι, ἢ τὸ ζῶον ἐκείνου κατηγοροῦντος
 τοῦ ἑλεφαντός, μὴ τὸν ἑλεφάντα, τὸν δὲ ἄνθρωπον
 αὐτῆς ἔλεγε εἶναι τὸ ζῶον. Πάρὰ γὰρ τὸ λογικόν
 τε καὶ τὸ ἀλογον ἢ διαφορά τούτοις, ὅτι τὸ μὲν
 τοῖονδ' ἔστιν, ὃ δὲ ἄνθρωπος τοῖονδ', οὐ παρὰ
 τὸ ζῶον ἀπλῶς, ὥσπερ ἐν ἐκείνοις παρὰ τὸ
 ἑμφυγόν τε καὶ ἑμφυχον, ἀλλ' οὐ παρὰ τὴν οὐ-
 σίαν ἢ διαφορά, ἔπειτα καὶ λίθος, καὶ ζῶον οὐ-
 σίαν. Εἰ δὲ λέγοις, παρὰ μὲν τῶν θεολόγων Πατέ-
 ρων καταλλήλως ἐληφθῆναι τὴν εἰκόνα τοῦ πυ-
 ρός, καὶ τοῦ ἐξ αὐτοῦ φωτός, τὴν τοῦ Μονογενοῦς
 ἐκ Πατρὸς σκοπούμενος γέννησιν, καὶ καλῶς τὸ
 αἰτιατόν τε καὶ τὸ αἰτιον ἐκ τούτων ὡς ἐξ εἰκόνων
 ἐκείνοις προσημῶσθαι τοῖς ἀρρήτοις τε καὶ ὑπερ-
 φυσίσι, τὸν δὲ τόμον ἀμαρτάνειν καὶ τοὺς ἐκτεθει-
 κότας, τὰς τῶν θεαρχικῶν ὑποστάσεων εἰκόνας τε
 καὶ τὰ παραδείγματα τῆς ἐνεργείας προσάπτοντας,
 καὶ τὴν μὲν ἐντεῖθεν Ἰῶν, τὴν δὲ τριουπόστατον
 θεότητα, μᾶλλον δὲ τὴν ταύτης οὐσίαν Πατέρα ταύ-
 τῆς κατασκευάζοντας, εἰ δὴ ταῦτα λέγων ὁ φιλόσο-
 φος, ἀναγκῶς ἡμᾶς φησὶ τῷ παραδειγματι τῶν
 ἁγίων, καὶ μὴ κατὰ τὸ σκοπὸν ἐκείνων κερῆσθαι,
 ὑποκαίτε δὴ καὶ τὸν ἡμετέρων λόγον πρὸς ταῦτα,
 ταυτὸ δ' εἰπεῖν καὶ τοῦ τόμου καὶ τῶν ἁγίων· οὐδὲ
 γὰρ ἔγωγε τῶν ἐκείνων δοκούντων, ἀλλὰ τὰ ἐκεί-
 νων καὶ αὐθις ἐροῦμεν.

Πρῶτον μὲν οὖν ἀποδείκνυται ὅτι τὸ αἰτιατόν καὶ
 τὸ αἰτιον, ἢ αἰτιατόν τε καὶ αἰτιον, οὐ τοῦ Πατρὸς
 μόνου καὶ τοῦ Ἰῶ, ἀλλὰ καὶ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ
 Πνεύματος, καὶ Θεοῦ καὶ κτισμάτων ἐστίν· καὶ οὐ
 τούτων μόνων, ἀλλὰ καὶ πλείων ἑτέρων ἐν τοῖς
 κτισμασι τῶν ἐξ ἀλλήλων ὄντων, ὧν ἐστὶν ἂν καὶ τὸ
 βῆθ' ἐκείνο τοῖς ἁγίοις παραδειγμα, τὸ πῦρ φημι
 καὶ τὸ ἐξ αὐτοῦ φῶς. Καὶ κείσθω τοῦτο. Ἐπειτα
 κἀκεῖνὸ δεῖ σκοπεῖν ἀναγκῶς. Τῶν αἰσθητῶν τού-
 τῶν καὶ ὀλικῶν εἰκόνων τε καὶ παραδειγμάτων
 ἀσθεῶν ὄντων καὶ σαθρῶν πάντων, πρὸς τὸ τὰ ὑπὲρ
 αἰσθητῶν τε καὶ νοῦν εἰκονίζεῖν. Οὐδὲν γὰρ ἐστὶ,
 φησὶν οἱ τῆς θεολογίας ἐπινοήτορες, ὃ μοι τὴν οὐρανίαν
 ἰστυσιν, ἐπὶ τῶν ὑποδειγμάτων θεωροῦντι τὸ φαντα-
 ζόμενον, πλὴν εἴ τις ἐν τῇ λαβῶν τῆς εἰκόνας ἐπὶ
 εὐγνωμοσύνης τὰ πολλὰ βίβησι· καὶ πάλιν· Κἂν γὰρ
 μικρὰ τις ὀρεῖσθαι εὐρεθῆ, φεύγει τὸ πλεῖον ἀφέν-
 με κάτω μετὰ τοῦ ὑποδείγματος· ἔπειτα οὖν οὕτω
 ἀσθεῖς πρὸς τὰ θεῖα τὰ κάτω ταῦτα καὶ ἀνθρώπινα
 ὑποδείγματα, ἀναγκαῖα γε μὴν ἄλλως δι' ἡμᾶς τοὺς
 πρὸς τὸ· ὁ λόγος, ὡς καὶ τῷ φιλοσόφῳ τούτῳ δοκεῖ,
 ἐκείνο τῶν ὑποδειγμάτων μᾶλλον ἂν εἴη συγγενὲς
 πρὸς τὸ εἰκονιζόμενον, καὶ κατάλληλον, ὥστε προ-
 ἀρμόζει μᾶλλον, καὶ οικειοῦται διὰ πλείων, καθ-
 ὅσον οὖν εἶ.

Ἰδόμεν οὖν καὶ τὴν τοῦ πυρός τε καὶ τοῦ φωτός
 εἰκόνα, εἶναι μᾶλλον καὶ κατὰ πλείονός περ προσή-
 και τοὺς λόγους, τῆ ἐκ Πατρὸς ὑπερφυσί καὶ ἀθέλω
 τοῦ Ἰῶ γεννήσει, ἢ τῆ ἐκ τῆς θείας οὐσίας ἀρ-
 ρήτων καὶ ἀθέλω προόδῳ τῆς ἐνεργείας. Ἡ μὲν γὰρ
 ἐκ τῆς τοῦ πυρός οὐσίας ἐστὶ τὸ φῶς, καὶ ἡ πρόει-
 σιν ἐξ αὐτοῦ, καὶ προῖον ἀδιαίρετον μένει, καὶ ἡ
 τῆ μὲν τάξει δευτέρου ἐπινοῖα θεωρεῖται, τῷ χρόνῳ
 δὲ οὐδαμῶς, καὶ ἡ ἠνωμένον ἅμα καὶ διακεκριμένον
 ἐστὶ, τὸ μὲν τῷ ἐν καὶ ἀχωρίστον εἶναι, τὸ δὲ τῷ ἐξ
 αὐτοῦ εἶναι ὡς ἐξ αἰτίου, κατὰ ταῦτα τοῖνον ἀμυ-
 δρᾶν εἰκόνα τινὰ φέρει τὸ πῦρ, καὶ τὸ ἐξ αὐτοῦ φῶς,
 ὡς ἐξ ὕλικου καὶ σωματικοῦ παραδείγματος· φάνει
 τῆς ἐκ Πατρὸς ἀρρήτου καὶ ἀθέλου γεννήσεως τοῦ
 Ἰῶ. Καθὼ δὲ πάλιν οὐ δύναμις ἐστὶν ὁ Ἰῶς οὐκ ἐν
 ὑπόστασι οὐσα· ἰδίᾳ καὶ ἐν ἐτέρῳ θεωρουμένη,
 ἀλλ' ὑπόστασις τελεία ἐκ τῆς πατρικῆς ὑποστάσεως
 γέννητός προοῦσα, ζῶσα καὶ ἐαυτὴν καὶ ὑπερ-
 στώσα, καὶ θεοκρατικῶς ἐνεργοῦσα, θεὸς τέλειος ἐκ
 Θεοῦ τελείου, φῶς ἐκ φωτός, καὶ ζωῆ, καὶ σοφίας, καὶ
 δυνάμεις ἐνυπόστατος, ἐκ ζωῆς, καὶ σοφίας, καὶ δι-
 νάμεις ἐνυπόστατος Λόγος ἐνυπόστατος, καὶ Ἰῶς
 πάντα ἔχων ὅσα ὁ Πατὴρ πλὴν τῆς αἰτίας, καὶ
 ταῦτα δὲ οὐκ ἀνεἰκόνα ὀχολί ποτὲ τὸ φῶς τὸ ἐκ τοῦ
 πυρός.

Ἡ μὲντοι φυσικὴ τοῦ Θεοῦ ἐνεργεία, καὶ κατ'
 ἐκείνα τὰ πρότερα καταλλήλως ἔχουσα πρὸς τὴν
 βῆθ' εἰκόνα τοῦ φωτός, καὶ γὰρ καὶ ἐκ τῆς τοῦ
 Θεοῦ οὐσίας ἐστὶ φυσικῶς, καὶ προοῦσα ἐκείθεν
 ἀδιαίρετος μένει καὶ τῆ τάξει δευτέρα τῆς πηγα-
 ζούσης ἐστὶ φύσεως, τῷ χρόνῳ δὲ οὐ, καὶ τὸ ἠνω-
 μένον ὁμοῦ καὶ τὸ διακεκριμένον ἔχει, καὶ τὰλλα,
 κἀκεῖνα τὰ ὑστερα μεθ' ἐαυτῆς οὐδὲν ἤττον ἔχουσα
 φαίνεται· φημὶ δὲ τὸ μὴ ὑπόστασις, ἢ οὐσία, ἀλλὰ
 δυνάμεις εἶναι μᾶλλον, ἐν τῇ οὐσίᾳ ὡς ἐν ὑποκειμένῳ
 θεωρουμένη· οὐδεμίαν γὰρ ἐνεργείαν ἐνυπόστατος,
 φησὶν ὁ μέγας Βασίλειος, τούτῳσιν ἀβυπόστατος,
 καὶ πρὸς γε εἶτι, ὅτι καὶ μεθεκτὴ ἐστὶ κατὰ τὴν τοῦ
 φωτός φύσιν, ἀμειβέτω κατ' οὐσίαν τοῦ πυρός ὄν-
 τος, ὥστε οὐδαμῶς ἐστὶν εἰπεῖν ἐπὶ τοῦ Ἰῶ· ἀμει-
 θεκτος γὰρ κατ' ἐαυτὸν ἐκείνος, ὥσπερ δὴ καὶ ὁ
 Πατὴρ, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον.

Ἐπει τοῖνον δεδεικται κατὰ πλείονας λόγους, εἰ-
 κόνα παφυκῆναι τὸ πῦρ, καὶ τὸ ἐξ αὐτοῦ φῶς, τῆς
 θείας οὐσίας, καὶ τῆς φυσικῆς αὐτῆς ἐνεργείας, ἢ
 τοῦ Πατρὸς τε καὶ τοῦ Ἰῶ, μᾶλλον ἂν εἴη καὶ
 προσφυσίτερον ἐκείνων παραδειγμα ἢ τούτων. Καὶ
 εἰκότως καὶ κατὰ τὸν προσήκοντα λόγον ἢ τῶν Πατέ-
 ρων σύνοδος ἐκρήσαντο τούτῳ, καὶ τῷ σεπτῷ δεδώ-
 κασι τόμῳ τὸ ἠνωμένον τε καὶ διακεκριμένον, καὶ
 τὸ ἀδιαίρετως ἐκ τῆς θείας οὐσίας· προῖεται τὴν θεῖαν
 ἐνεργείαν περιστάντες, καὶ ψεύδος ἀντικρυς τὸ τοῦ
 Γρηγορίου, καὶ κακῶς, καὶ δυσσεβῶς κατὰ τῆς Ἐκ-
 κλησίας καὶ τοῦτο τὸ βέλος ἀφήκε. Δεῖ δὲ καὶ τὰς
 θεολογικοὺς καὶ πατρικῶς λόγους πιστώσασθαι τὰ
 βῆθ' εἶναι, ἵνα μὴ τισὶ δόξωμεν ἀπλῶς τὰ παρ' ἐπι-
 τῶν λέγειν. Ἥλιον ἐνεθυμήθη, καὶ ἀκτίνας, καὶ
 φῶς, φησὶν ὁ τῆς θεολογίας στυλοῦς Γρηγόριος, περὶ
 τε τοῦ ὁμοούσιου, καὶ δὴ καὶ τοῦ ἠνωμένου, καὶ

διακεκριμένου τῆς ἀνωτάτω Τριάδος θεολογῶν. Ἄλλὰ ἀ-
κάνταυθα, φησί, δέος πρῶτον μὲν μὴ σύνθεσίς τις
ἐπινοῖται τῆς ἀσυνθέτου φύσεως, ὡσπερ ἡλίου καὶ
τῶν ἐν ἡλίῳ· δεύτερον δὲ μὴ τὸν Πατέρα μὲν οὐσιώ-
σωμεν, τὸν Υἱὸν δὲ καὶ τὸ Πνεῦμα μὴ ὑποστήσω-
μεν, ἀλλὰ δυνάμεις τινὰς ποιήσωμεν, ἐνυπαρχού-
σας, οὐκ ὑφεστῶσας. Οὐδὲ γὰρ ἀκτίς ἄλλος ἥλιος,
ἀλλ' ἡλιακαὶ τινὲς ἀπόρροιαὶ καὶ ποιότητες οὐσιώ-
δεις.

Ὅρα· Ἐπερ εἶλεγον, ὅτι τὸ τοῦ πυρός τε καὶ τοῦ
φωτὸς παράδειγμα, αὐτὸ δὲ εἶπεῖν τοῦ ἡλίου καὶ τῆς
ἀκτίνος, μᾶλλον τῆ θεῖα οὐσίᾳ καὶ τῆ ἐνεργείᾳ προσ-
έχουσιν ἢ τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ; Ὁ μὲν γὰρ ὑπόστα-
σις τελεία ἐξ ὑποστάσεως τελείας, καὶ δέος, φησὶν ὁ
θεολόγος, μὴ τὸν Πατέρα μὲν οὐσιώσωμεν, τὸν Υἱὸν
δὲ καὶ τὸ Πνεῦμα οὐ καθ' ὑπόστασιν ἴδιαν εἶναι
φήσωμεν, ἀλλὰ δυνάμεις τινὰς ποιήσωμεν ἐνυπαρχού-
σας, οὐκ ὑφεστῶσας· αἱ δὲ θεῖαι ἐνεργεῖαι δυ-
νάμεις οὐσιώδεις εἰσὶν, οὐ καθ' ἑαυτὰς ὑφεστῶσαι,
ἀλλ' ἐνυπάρχουσαι· τῆ οὐσίᾳ, ὃ δὴ μᾶλλον καὶ οἰ-
κειότερον τὸ τοῦ ἡλίου καὶ τῆς ἀκτίνος παράδειγμα
βούλεσθαι φησὶν ὁ θεολόγος διδάσκαλος.

Ὁ δὲ συμφυῆς τούτῳ καὶ σύμπνους, ὁ μέγας
φημί Βασιλεῖος, καὶ ἄμφω τὰ παραδείγματα συναγα-
γῶν εἰς ἓν, τὸ τε τοῦ ἡλίου καὶ τὸ τῆς ἀκτίνος
φημί, καὶ δὴ καὶ τὸ τοῦ πυρός καὶ τοῦ ἐξ αὐτοῦ
φωτὸς τῷ Πνεύματι τῷ ἁγίῳ καὶ τῆ ἐξ αὐτοῦ
προϊούσῃ φυσικῶς ἐνεργείᾳ καὶ χάριτι διδώσιν, οὕτω
λέγων· Ἐκεῖ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὅπου ὁ Υἱὸς,
καὶ ὅπου ὁ Πατήρ, πάντα ἔχον καὶ αὐτὸ συνουσιω-
μῆνως κατὰ τὴν φύσιν. Καὶ μετὰ μικρόν· Ἄλλ'
ὡσπερ ἀχώριστον τῷ πυρὶ τὸ θερμαίνειν, καὶ φωτὶ
τὸ λάμπειν, οὕτω τῷ Πνεύματι τὸ ἀγιάζειν, τὸ
ζωοποιεῖν, ἡ ἀγαθότης, ἡ εὐθότης· καὶ ὡσπερ ὁ
ἥλιος ἐπιλάμπων τοῖς σώμασι, καὶ ποικίλως ὑπ'
αὐτῶν μετεχόμενος, οὐδὲν ἔλαττοῦται παρὰ τῶν με-
τεχόντων, οὕτω τὸ Πνεῦμα πᾶσι τὴν ἑαυτοῦ χάριν
παρέχον ἀμειψίον μῆναι, καὶ ἀδιαίρετον.

Καὶ ὁ θεοφόρος δὲ Ἀρμασκηνὸς τὴν τοῦ πυρός
καὶ τοῦ φωτὸς ταύτην εἰκόνα κατὰ τοὺς προρόρη-
θέντας δηλαδὴ θεολόγους ἐπὶ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ λαμ-
βάνων, ἀτελῆ κατὰ τοὺς ἦδη λεγθέντας ἡμῖν λόγους
ταύτην εὐθὺς δεικνύσι. Φησὶ γάρ· Ὅσπερ τὸ φῶς
ἐκ τοῦ πυρός γεννιόμενον ἅλι ἐν αὐτῷ ἐστὶ, μηδα-
μῶς αὐτοῦ χωριζόμενον, οὕτω καὶ ὁ Υἱὸς ἐκ τοῦ
Πατρὸς γεννᾶται, μηδαμῶς αὐτοῦ χωριζόμενος, ἀλλ'
ἅλι ἐν αὐτῷ μένων. Ἄλλὰ τὸ μὲν φῶς, ἐκ τοῦ πυρός
γεννιόμενον ἀχώριστως καὶ ἐν αὐτῷ ἅλι μένον, οὐκ
ἔχει ἴδιαν ὑπόστασιν παρὰ τὸ πῦρ· ποιότης γάρ
ἐστὶ φυσικὴ τοῦ πυρός· ὃ δὲ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ὁ μονο-
γενής, ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθεὶς ἀχώριστως καὶ
ἀδιαστάτως, καὶ ἐν αὐτῷ μένων ἅλι, ἔχει ἴδιαν ὑπό-
στασιν παρὰ τὴν τοῦ Πατρὸς.

Ὅρα πῶς καὶ τὰ τῷ θεολόγῳ τούτῳ βηθέντα τοῖς
προρόρηθεσι ταυτὰ βούλεται, ὅτι τῆ ἐκ τῆς θείας
οὐσίας δηλαδὴ φυσικῆ προόδῳ καὶ ἐνεργείᾳ καὶ
χάριτι μᾶλλον αἰ τοῦ πυρός καὶ τοῦ ἡλίου, καὶ δὴ
καὶ τῶν ἐξ αὐτῶν εἰκόνες προσήκουσαι πῶς ἢ τῆ ἐκ
τοῦ Πατρὸς ἀνάρχῳ τε καὶ ἀρρήτῳ γεννήσει τοῦ

Υἱοῦ. Ὁ μὲν γὰρ μονογενής, φησὶν, Υἱὸς τοῦ Θεοῦ
ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθεὶς ἀχώριστως, καὶ ἐν αὐτῷ
μένων ἅλι, ἔχει ἴδιαν ὑπόστασιν παρὰ τὴν τοῦ Πα-
τρὸς· ἢ δὲ τοῦ ἡλίου ἀκτίς καὶ τὸ φῶς τὸ ἐκ τοῦ
πυρός, ἀπόρροιαὶ τινὲς εἰσὶν ἐκείνων, καὶ ποιότητες
οὐσιώδεις καὶ φυσικαί, οὐκ ἴδιαν ὑπόστασιν ἔχου-
σαι, ἀλλ' ἐν ἐκείναις ταῖς φύσεσι θεωρούμεναι, ὃ δὴ
καὶ κατάλληλόν ἐστι μάλιστα τῆ φυσικῆ τοῦ Θεοῦ
ἐνεργείᾳ, καθὰ δὴ καὶ δείξας ὁ λόγος ἐφθῆ. Οὐ γὰρ
ἴδιαν ὑπόστασιν ἔχει, ἀλλ' ἐν τῇ θείᾳ καὶ τρισυπο-
στάτῳ θεωρεῖται φύσει, οἷα δὴ φυσικὸν ἰδίωμα
ταύτης καὶ οὐσιώδης δύναμις. Ὅσπερ γὰρ ἐστὶν ἐν
ἐκείναις ταῖς οὐσίαις ἡ φυσικὴ καὶ οὐσιώδης ποιό-
της, καὶ τὸ συμπθέτως, τοῦτ' ἐστὶν ἐπὶ τῆς θείας
καὶ ἀσυνθέτου, καὶ ἀπλῆς οὐσίας κατὰ τοὺς θεολό-
γους Πατέρας τὰ φυσικὰ ἰδιώματα· ὃ δὴ καὶ ποιό-
τητάς τινες φυσικὰς τῶν θεολόγων ἐκείνων εἰρή-
κασι, σαφηνείας ἕνεκα, καὶ τοῦ δείξαι τὸν Χριστὸν
καταλλήλως ταῖς διτταῖς αὐτοῦ φύσεσι, καὶ τὰ διττὰ
φυσικὰ θελήματα, καὶ τὰς φυσικὰς ἐνεργείας, ὡς
ἴδια τῶν αὐτοῦ φύσεων φυσικῶς κεκτημένων.

Ὁ γε μὴν Γρηγορίας μῆτε τῷ ἡνωμένῳ τῆς θεό-
τητος, μῆτε τῷ διακεκριμένῳ ταύτης θεοκρατικῶς τε
καὶ θεολογικῶς ἐπιθέλλων μηδοτιοῦν, μᾶλλον μὲν
οὖν καὶ τὴν φωνὴν καὶ τοὺς λόγους κατὰ τῶν ἐκείνα
θεολογούντων διδασκάλων ὀπλιζων κακῶς, εἰ καὶ τὸν
τόμον, καὶ τοὺς ἐκείνων ἱερῶς ἐκτεθεικότας Πατέρας
οὐχηματίζεταί δῆθεν, καὶ ἦν μόνῃ ἐδόκει πρεσβεύειν
διάκρισιν ἐπὶ τῶν θεολογικῶν τῆς θεότητος προ-
σώπων, καὶ ταύτην ἀπόλασε, φεῖ! Οὐδὲ γὰρ ὑποστά-
σεις φησὶ τρεῖς, οὐδὲ ταύταις διακρίνεσθαι τὸν ἕνα
λέγει Θεόν, κατὰ γε τὸν τῆς εὐσεβοῦς ἡμῶν πίστεως
δρον καὶ λόγον, καὶ τὰς ἐκείθεν ὑπερφυσίς ἐντολάς
τε καὶ παραδόσεις.

Ἄλλ' ἐπειδὴ τὸ Πατρὸς ὄνομα καὶ Υἱοῦ σχέσις
ἤκουσεν ὀνόματα πρὸς τοὺς αἰρετικούς τῶν θεολόγων
εἰκότων, αὐτὸς τὸ τῶν ὑποστάσεων, καὶ δὴ καὶ τὸ
τῶν προσώπων ἀφελὼν ὄνομα, σχέσι μόνῃ διακρί-
νεσθαι λέγει τὸν Πατέρα, καὶ τὸν Υἱὸν, καὶ τὸ ἅγιον
Πνεῦμα, καινὴν τινα καὶ ἀθήτη φωνὴν ἐπεισεργαγῶν
τῆ θεολογίᾳ τῆς μακαρίας Τριάδος ἀντὶ τῆς Πατρὸς,
καὶ Υἱοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύματος, ἦν φησὶ σχέσιν. Καὶ
εἰ μὲν ἐκείνην προτιθεῖ, φημί δὴ τὴν τῶν ὑποστά-
σεων ἱερὰν θεολογίαν, ταῖς τριῶν ὑποστάσεων
ἔλεγε κατὰ τὴν τῶν θεολόγων καὶ τῶν Πατέρων χο-
ρὸν διακρίνεσθαι τὴν μίαν θεότητα, οὐδὲν δὲ ἦν
ἴσως καινὴν, εἰ καὶ τὴν σχέσιν τῶν προσώπων κατὰ
τοὺς Πατέρας ἐπῆγε· νῦν δὲ τὸ τρισυπόστατον
ἀφελὼν, ἥπερ ἐφθῆ, καὶ τὸ ὑποστατικὴν, ἢ προσω-
πικὴν διαφορὰν εὐσεβῶς καὶ ἀξίως εἰπεῖν τοῦ Θεοῦ,
καινὴν τινα θεολογίαν εἰσάγει τὴν σχέσιν, σχέσι
μόνῃ διακρίνεσθαι λέγων τὴν θεότητα.

Κάνταυθα μὲν μέχρι τούτου· μικρόν δὲ προῖων
καὶ φωνὴν ψιλὴν μόνῃ τὴν σχέσιν ταύτην ἐρεῖ,
πράγματος οὕσαν ἐρήμην, καὶ μὴ καθ' ὑποκειμένον
τινὸς μηδαμῶς λεγομένην, τὴν Διευκλῆ ἐριννὴν εὐ-
θὺς ἐκείνην, τὴν τοῦ Σαβελλίου φημί σύγχυσιν, ἐπιστο-
άτων τῆ τῆ; μεγάλῃς Τριάδος θεολογίᾳ, ὀνόματα
ψιλά δογματίσασαν τὸν Πατέρα, καὶ τὸν Υἱὸν, καὶ τὸ

Πνεῦμα τὸ ἕγιον, καθ' ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ προσώπου μόνου λεγόμενα. Τοῦτο καὶ γὰρ ἐστὶν ἀντικρὺς τὸ σχέσει μὲν διακρίνεσθαι μόνῃ τὴν ἁγίαν Τριάδα, τὴν δὲ σχέσειν ἰκεῖνην κατὰ τὸν Γρηγορᾶν πρᾶγμα μηδαμῶς εἶναι, μᾶλλον δὲ μηδὲ εἶναι καθάπαξ, πλὴν μόνῃς φωνῆς ψιλλῆς, ἧ δὴ καὶ προτῶν αὐτὸς διὰ τῶν ἑαυτοῦ λόγων δείξει, καθάπερ ἔφη. Ἡμεῖς δὲ βίβλινα γκαίσι φησὶν περὶ θείας ἐνώσεως, τε καὶ διακρίσεως κατὰ τὰ ὑπεσχημένα πλατύτερον λόγον ἐκθέσθαι, καὶ διδάξαι τὸν φιλόσοφον τοῦτον εὐαγγελικὴν τε καὶ ἀποστολικὴν ἀνωθεν δόξαν τε, καὶ νομοθεσίαν οὖσαν τὸ ἡνωμένον ὁμοῦ, καὶ διακεκριμένον τῆς ἱερᾶς θεολογίας. Οὐ τὸ κατὰ τὴν θεῖαν οὐσίαν φημι μόνον, καὶ τὰς τρεῖς θεαρχικὰς ὑποστάσεις, ἢ τὰ πρόσωπα, ἀλλὰ καὶ τὸ κατὰ τὴν θεῖαν οὐσίαν, καὶ τὴν ταύτης οὐσιώδη ἐνέργειάν τε καὶ δύναμιν, ἢ τὰς ἐνεργείας καὶ τὰς δυνάμεις, ἐπειδὴ καὶ ἐνικῶς ὁμοῦ καὶ πληθυντικῶς παρὰ τῶν θεολόγων ἢ τοῦ Θεοῦ φυσικὴ δύναμις καὶ ἐνέργεια προάγεται, καθὰ δὴ καὶ τοῦ λόγου προϊόντος ἡμεῖς διδάσκουσι κάλλιστα. Μᾶλλον δ' ὁ μὲν φιλόσοφος οὐκ ἔτ' ἂν οὔτε διδάσκεισθαι καὶ μανθάνειν, οὔτε μεταμανθάνειν ἔχοι τὰ κακῶς αὐτῷ καὶ γνωσθέντα, καὶ δόξαντα· πάλα γὰρ ἔδει ταῦτα ζητεῖν παρὰ τῶν εἰδόντων, καὶ μανθάνειν ἀφιλονεικῶς & μὴ μαμάθηκεν. Ἀλλὰ τότε μὲν τὸ μανθάνειν ἀρετὴ, εὐσεβῶς, κατὰ τῶν διδασκάλων δυσσεβῶς καὶ

ἄχρηστα καὶ γλῶτταν ἐπῆρε, κατὰ πάσης θεολογίας καὶ πάντων ἱερῶν διδασκάλων μετὰ πολλῆς τῆς ἀπονοίας χωρήσας, καὶ στήλην σχεδὸν πάσης αἰρέσεως, ὡς μὴ ὄφειλε, τὰ οἰκεία ταυτὶ συγγράμματα καταλειπῶς.

Νῦν δὲ παρὰ τοὺς κλεινοὺς γενόμενος, καὶ τὴν τελευταίαν, ὁμοίῃ σιγήσας σιγὴν, καὶ μήτ' ἀκούειν, μήτε λέγειν, μήτε μεταμανθάνειν τε, καὶ μανθάνειν ἔχων μηδοτιοῦν, ἀνόητος μετὰ τῶν οἰκείων ἑταίρων τε καὶ μυσταγωγῶν μετακλαύσεται, ὡχ ὑπὲρ ἑαυτοῦ φημι μόνον, καὶ τῆς οἰκείας ἀπωλείας, ἀλλὰ καὶ πολλῶν πλέον ὑπὲρ ὧν εἰδίαζε, καὶ διέστρεψε κάκιστα καὶ λόγοις, καὶ γράμμασιν, ἧ δὴ καὶ τῶν ἄλλων πάντων βαρύτατον. Οὐαὶ γάρ, φησιν, ὁ ποτίζων τὸν πλησίον ἀνατροπὴν θολερὰν· καὶ μάλιστα τῶν μετηλλαχόντων κατ' ἐκείνον τὸν βίον καὶ σὺν τῇ παρουσίᾳ ζωῆς, καὶ τὴν ἐλπίδα, φεῦ ἢ ἀπωλεσθέντων τῆς μεταμελείας τε καὶ τῆς διορθώσεως. Πρὸς μὲν οὖν ἐκείνους οὐδὲν, ὅπερ ἔφη, ὁ λόγος· ἀναγκαῖος δ' ὡς οἶμαι πρὸς τοὺς περιέντις τοῦτους τῶν ἀδελφῶν. Καλῶ γὰρ ἀδελφοὺς ἐτι τὴν κοινὴν κεφαλὴν, καὶ Πατέρα διὰ φιλανθρωπίαν, καὶ τὴν κλῆσιν, καὶ τὴν ἀρῆρτον ἐκείνην μυσταγωγίαν αἰδομένου, καὶ ἅμα τῷ τῶν τοιοῦτων ἀκούειν τῶς αὐτοῦ ἐθέλειν, ἐλπίδας ὄρων ἡμῖν ἀγαθὰς διδόντας περὶ τοῦ μέλλοντος.

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΑΥΤΟΝ ΦΙΛΟΣΟΦΟΝ ΓΡΗΓΟΡΑΝ

ΛΟΓΟΣ ΑΝΤΙΡΡΗΤΙΚΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ

Περὶ ἡνωμένης καὶ διακεκριμένης θεολογίας, καὶ περὶ διαφορᾶς ἰδικῶς αὐθις θείας οὐσίας καὶ ἐνεργείας, καὶ δὴ καὶ περὶ τοῦ αὐτῶν ἡνωμένου, καὶ ὅτι ἢ μὲν ἐνωσις αὐτῶν πράγματι θεωρεῖται κατὰ τοὺς θεολόγους, ἢ διαφορὰ ἐπινοεῖται· αἱ δὲ τούτων ἀποδείξεις ἐκ τε Διονυσίου καὶ Ἱεροθέου τῶν διαδόχων τῶν ἀποστόλων ἐκ τῶν θεῶν Γραφῶν, ἀπὸ τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων, καὶ τινῶν ἀπὸ μέρους θεολόγων διδασκάλων.

Νῦν δ' ἐπὶ τὴν θεῖαν καὶ ὑπερφυσικὴν θεότητα, ἐνωσίαν τε καὶ διάκρισιν ἰόντας τῷ λόγῳ, εἰ μὲν τι τῶν οἰκείων λογισμῶν ἐσκοποῦμεν καὶ λόγων, τολμηροὶ εἴνεκεν ἂν ἦμεν καὶ θρασεῖς ὄντες, τοῖς ὑπὲρ ἡμεῶν πολλῶν τινῶν τῷ μίση καὶ καθ' ὑπερβολὴν ἀσκόπως ἐπιχειροῦντες· ἐπεὶ δὲ τὰ τῆς θείας θεολογίας παρὰ τῶν θεολόγων ἐκείνης λαβόντες καθόσον ἐφικτὴν ταῖς προκειμέναις προσαρμοζόμεν ὑποθέσεις καὶ τοῖς λόγοις, ἐκείνα καὶ νῦν ἐροῦμεν, ὅσαπερ ἂν ἀκούσαις θυνηθεῖν, πρὸς τῆς ἐκείνων ἀπηγορευμένοι χειραγωγίας τε καὶ θεολογίας εἰς τὴν ἀπλανῆ τῶν θεῶν λόγων ἀλήθειαν. Οὐχ ὅτι μὴ τὰ προγραφέντα καὶ ὀρισθέντα τῷ ἱερῷ τῶν Πατέρων ἐκείνων συλλογῶν πρὸς τὸν σκοπὸν ἰκανῶς ἔσχε, πῶς γὰρ, ἀλλ' ὅτι καὶ μετὰ τοὺς θεοὺς λόγους ἐκείνους καὶ τὴν λαμπρὰν τῶν ζητουμένων ἀπόδειξιν λέγειν τι καὶ γράφειν οἱ περὶ τῶν Γρηγορᾶν ἔδοξαν τισι. Πρὸς μὲν ἐκείνους καὶ τὴν τῶν πραγμάτων ἀλήθειαν τὸ παράπαν οὐδὲ γρῶ φασιν οἱ ἐκείνων σοφοί· κλῆθ' ὅτι τοῖς

βουλομένοις ἐκείνων ἀκούειν, καὶ τοῖς τοῦ Βαρλαάμ τε καὶ Ἀκινδύνου πως ἤθεσθαι, τῶς τι λέγειν ἔδοξαν.

Διὰ τοῦτο καὶ πρὸς αὐτὴν ἐκείνην τὴν τῶν θεῶν Γραφῶν οἶνον κορυφὴν καὶ ἀκρῶρειαν, εὐαγγελιστὰς φημι καὶ ἀποστόλους, καὶ δὴ καὶ τοὺς τούτων ὁμιλητάς, τε καὶ διαδόχους, νῦν δέον ἀναδραμεῖν, καὶ παρὰ τῆς ἀποστολικῆς θεολογίας τε καὶ διδασκαλίας ἀκούσαι, εἰ τίς ἐστὶν ἐνωσίς τε καὶ διάκρισις ἐπὶ τῆς θεότητος, καὶ τίς αὕτη, καὶ τί μὲν περὶ αὐτῆς τοῖς τῆς Ἐκκλησίας ἀπλανῶς τε καὶ θεοπροπῶς λέγειν δεῖ καὶ φρονεῖν, τί δὲ σιωπᾶν αὐθις κατὰ θεοῦς δηλαδὴ νόμους.

Τίνες δ' ἂν εἴεν ἄλλοι πρῶτοι τῶν θεῶν εὐαγγελιστῶν τε καὶ ἀποστόλων ἀκροαταὶ καὶ μύσταί τε καὶ σοφοί μὲν τὰ θεῖα, σοφοὶ δὲ τὰ ἀνθρώπινα, θεολογίας δὲ καὶ θεωρίας ἐπὶ τοσούτων ἀναδραμόντες, ὡς μὴ μόνον μαθεῖν κατ' αὐτοὺς ἐκείνους εἶπειν, ἀλλὰ καὶ παθεῖν ὑπερφυσικῶς τὰ θεῖα, καὶ διὰ τοῦτο καὶ ἀποστόλων αὐ-

τοὶ γρηματίσαι καταξωθῆναι καθηγηται τὰ τοιαῦτα; Α καὶ ὕμνῳ πᾶσαν ἔνωσιν ἐν, καὶ τὸ τῶν θεαρχικῶν ὑποστάσεων διακεκριμένων διὰ βραχέων ὁ θεολόγος ἐξήλωσε, καὶ δὴ καὶ τὰ πάντα τὰ φυσικά, καὶ περὶ τῶν θεῶν ἰδιώματα κοινῶς τε καὶ ἡνωμένως καθὰ δὴ καὶ τὴν θεότητα, καὶ τὴν θεαρχικὴν Τριάδα κηκῆσθαι, ἅτε δὴ καὶ ἡνωμένα φυσικῶς ταῦτη, καὶ ἀδιάσπαστα, καὶ ἐπινοῶν μόνῃ τὴν διαφορὰν ἔχοντες ὦν τὰ μὲν καὶ τοῖς ἀντιλέγουσιν, ὧς φασί, τοῦτοις δοξαί, τὰ δὲ οὐ.

Ἡ θεολογία, φησί, τὰ μὲν ἡνωμένως παραδίδωσι, τὰ δὲ διακεκριμένως· καὶ οὕτε τὰ ἡνωμένα διαίρειν θεμιτὸν, οὕτε τὰ διακεκριμένα συγχεῖν, ἀλλ' ἐπομένως αὐτῇ κατὰ δύναμιν, ἐπὶ τὰς θείας μαρμαρυγὰς ἀνανεύειν. Ἦκουσα;· κανόνα τινα, καὶ τύπον, ἢ θεμέλιον οἰνοῖ θεολογίας ἀπλανοῦς ὁ θεολόγος ἡμῖν τούτων δίδωσιν, ἐξίσησ τὸ τε ἡνωμένον καὶ διακεκριμένον θεολογοῦντα, καὶ ἑκάτερον ἀπαράτρητον ἀπειτοῦντα μετὰ τοῦ προσήκοντος καιροῦ τε καὶ λόγου. Οὕτε γὰρ τὰ ἡνωμένα διαίρειν, φησί, χρῆ, καὶ πρὸς Ἀρείου τε καὶ Μακεδονίου, καὶ τὴν διαίρεσιν τῆς φύσεως, καὶ τὴν πολυαρχίαν βλέπειν, οὕτε τὰ διακεκριμένα συγχεῖν διὰ τῆς κακῆς ἐνώσεως; δηλονότι, καὶ Λαβέλλου, καὶ Μονοφυσίτας τε καὶ Μοινοθελήτας, καὶ δὴ καὶ τοὺς μετ' ἐκείνους νενοσηκότας μετὰ μείζονος τῆς προσθήκης τοὺς περὶ Βαρλαάμ καὶ Ἀκίνδονον τούτους φημί, καθάπερ εἴ τινα συμφορὰν ἐπιστάγειν τῇ Ἐκκλησίᾳ· ἀλλ' ἐπομένως τῇ θείᾳ θεολογίᾳ, κατὰ δύναμιν ἐπὶ τὰς θείας μαρμαρυγὰς ἀνανεύειν.

Τούτῳ τοιγαροῦν καὶ ἡμεῖς καὶ λύχνῳ, καὶ ὁδηγῷ, καὶ κανόνι χρώμενοι, πρὸς τὰ ἐξῆς τῆς θεολογίας ἐκείνης χωρῶμεν. Ἐπὶ τῆς ἐνώσεως, φησί, τῆς θείας, ἦτοι τῆς ὑπερουσιότητος, ἡνωμένον μὲν ἔστι τῇ ἐναρχικῇ Τριάδι, καὶ κοινὸν ἢ ὑπερούσιος ὑπαρχίς, ἢ ὑπέρθος θεότης, ἢ ὑπεράγαθος ἀγαθότης. Καὶ μετὰ μικρὸν· Ἡ ἐν ἀλλήλαις, εἰ οὕτω χρῆ φάναι, τῶν ἐναρχικῶν ὑποστάσεων μόνῃ καὶ ἰσοῦσις, ὀλικῶς ὑπερηνωμένη, καὶ οὐδενὶ μέσει συγκεχυμένη. Καὶ μικρὸν ἀνωτέρω τούτων, τὰ μὲν οὖν ἡνωμένα, φησί, τῆς ὅλης θεότητός ἐστιν, ὡς ἐν ταῖς θεολογικαῖς ὑποτυπώσειςι διὰ πλείονων ἐκ τῶν λογίων ἀπεδείξμεν, τὸ ὑπεράγαθον, τὸ ὑπέρθον, τὸ ὑπερούσιον, τὸ ὑπέροσφον, καὶ ὅσα τῆς ὑπεροχικῆς ἐστὶν ἀφαιρίσεως· μεθ' ὧν καὶ τὰ αἰτιολογικά πάντα, τὰ ἀγαθόν, τὸ καλόν, τὸ ὄν, τὸ ζωογόνον, τὸ σοφόν, καὶ ὅσα ἐκ τῶν ἀγαθοπρεπιῶν αὐτῆς δωρεῶν ἀπάντων ἀγαθῶν αἰτία κατονομάζεται· τὰ δὲ διακεκριμένα τὸ τοῦ Πατρὸς ὑπερούσιον ὄνομα καὶ χρῆμα, καὶ Υἱοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύματος, οὐδεμιᾶς ἐν τούτοις ἀντιστροφῆς ἢ ὅλων κοινότητος ἐπισαγομένης. Καὶ μετὰ τινα· Ἔστι δὲ καὶ διάκρισις ἐν ταῖς ὑπερουσιότησι θεολογίαις, οὐχ ἦν ἐφ' ἑνὸν μόνον, ὅτι κατ' αὐτὴν τὴν ἔνωσιν ἀμιγῶς ἴδρυται καὶ ἀσυγχύτως ἐκάστη τῶν ἐναρχικῶν ὑποστάσεων, ἀλλ' ὅτι καὶ τὰ τῆς ὑπερούσιου θεογονίας οὐκ ἀντιστρέφει πρὸς ἀλληλα. Μόνῃ δὲ πηγῇ τῆς ὑπερούσιου θεότητος ὁ Πατήρ, οὐκ ὄντος Υἱοῦ τοῦ Πατρὸς, οὐδὲ Πατρὸς τοῦ Υἱοῦ, φυλαττόντων δὲ τὰ οἰκία τῶν ὕμνων εὐαγῶς· ἐκάστη τῶν θεαρχικῶν ὑποστάσεων. Καὶ περὶ μὲν τούτων ἀρχοῦντες. Τὸ τε γὰρ τῆς θείας· φύσεως ἡνωμένον, μᾶλλον δὲ

καὶ ὕμνῳ πᾶσαν ἔνωσιν ἐν, καὶ τὸ τῶν θεαρχικῶν ὑποστάσεων διακεκριμένων διὰ βραχέων ὁ θεολόγος ἐξήλωσε, καὶ δὴ καὶ τὰ πάντα τὰ φυσικά, καὶ περὶ τῶν θεῶν ἰδιώματα κοινῶς τε καὶ ἡνωμένως καθὰ δὴ καὶ τὴν θεότητα, καὶ τὴν θεαρχικὴν Τριάδα κηκῆσθαι, ἅτε δὴ καὶ ἡνωμένα φυσικῶς ταῦτη, καὶ ἀδιάσπαστα, καὶ ἐπινοῶν μόνῃ τὴν διαφορὰν ἔχοντες ὦν τὰ μὲν καὶ τοῖς ἀντιλέγουσιν, ὧς φασί, τοῦτοις δοξαί, τὰ δὲ οὐ.

Ἐκπεπτόν δὲ ἐξῆς ἂν εἴη, καὶ εἰ τινα διάκρισιν ἀλλῆν παρα τὴν ὑποστατικὴν ἐπὶ τῆς θεότητος οἱ θεολόγοι διδάσκουσιν οὕτοι· ἐπεὶ καὶ τοῦθ' ἡμῖν ἀνωθεν ἦν ὁ σκοπὸς τοῦ λόγου. Χρῆ δὲ, φησὶν, ὡς εἶμαι, μᾶλλον ἀναλαθούτας ἡμᾶς τὸν παντελῆ τῆς θείας ἐνώσεως τε καὶ διακρίσεως ἐκθέσθαι τρόπον, ὅπως ἂν ἡμῖν εὐσύναιτος ὁ πᾶς γένηται λόγος, τὸ μὲν ποικίλον ἅπαν καὶ ἀσαφὲς ἀπαναινώμενος, εὐδιακρίτως· δὲ, καὶ σαφῶς, καὶ εὐτάκτως τὰ οἰκία κατὰ δύναμιν ὁμοθετῶν. Ταῦτα τῷ προφήθῃντι συνάψαντες ἡμεῖς; θεολογικῇ κανόνι, οὕτως ἐπὶ τὴν ἀκρίσει ἵναί· δεῖ τῆς ἐξῆς πάσης τῶν θεολόγων τούτων διδακακαλίς, ἐν ὧσπερ ἐξ ἐκείνου μαθόντες ἔχομεν, ὡς ἡ θεολογία τὰ μὲν ἡνωμένως, τὰ δὲ διακεκριμένως παραδίδωσι, καὶ οὐ χρῆ οὕτε τὰ ἡνωμένα διαίρειν, οὕτε τὰ διακεκριμένα συγχεῖν, οὕτω κακ τούτων τε κακείνων αὐθὶς μαθόντες, οἱ κατὰ Θεοῦ, καὶ θείας ἐνώσεως τε καὶ διακρίσεως ἢ πᾶσα σκευὴ τοῖς θεολόγοις, καὶ οὐδεὶς ὅστις οὖν ἐνταῦθα περὶ κτισμάτων λόγος αὐτοῖς, ἀλλὰ νῦν μὲν περὶ τοῦ κρυφίου τε καὶ ἀρρήτου τῆς ὑπερουσιότητος, νῦν δὲ περὶ τοῦ ῥητοῦ καὶ γνωστοῦ ταύτης. Ὅ δὲ καὶ προλιόντες σαφίσταρον αὐτοὶ δειλίσουσι, νῦν δὲ περὶ τῶν θεαρχικῶν τριῶν ὑποστάσεων, καὶ πλεον οὐδὲν, εὐδιακρίτως, καὶ εὐτάκτως, καὶ συνετῶς ἀπαντῶμεν καὶ αὐτοὶ καθόσον οἶόν τε πρὸς τὴν ἀκρίσει τῆς ὀφῆλης ταυτησὶ θεολογίας· ἐπεὶ καὶ εὐσύναιτον ἔσεσθαι πάντα τὸν λόγον ἐπαγγέλλεται, καθάπερ ἠκούσαμεν, τὸ μὲν ποικίλον ἅπαν καὶ ἀσαφὲς ἀπαναινώμενον, σαφῶς δὲ καὶ εὐτάκτως ὁροθετοῦντα τὰ οἰκία. Ὅθεν οὐδὲ χρῆ τινα τὴν εὐταξίαν ἐκείνην, καὶ τῆς δρους κακῶς ὑπερβαίνοντα θεῶν μὲν ἀκούειν, καὶ θεολογίαν, καὶ θείαν ἔνωσιν, καὶ θείαν διάκρισιν, πρὸς δὲ τὰ κτίσματα βλέπειν γελοίως πάντη καὶ ἀμαθῶς.

Φησὶ τοίνυν ὁ θεολόγος ἐξῆς· Καλοῦσι γὰρ, ἔφη καὶ ἐν ἑτέροις ἐφ' ἑνὸς οἱ τῆς καθ' ἡμᾶς θεολογικῆς παραδόσεως ἱερομύσταί τας μὲν ἐνώσεις· τας τῆς ὑπερᾶρῆτου καὶ ὑπεραγνώστου μανιμότητος κρυφίας καὶ ἀρρήτους ὑπεριδρύσεις, τας δὲ διακρίσεις τας ἀγαθοπρεπιῆς τῆς θεαρχίας προόδους τε καὶ ἐμφάνσεις.

Καὶ μετὰ τινα· Εἰ δὲ καὶ θεία διάκρισις ἐστὶν ἢ ἀγαθοπρεπιῆς πρόδος, τῆς ἐνώσεως τῆς θείας ὑπερηνωμένως ἑαυτὴν ἀγαθότητι κληθουνοῦσης τε καὶ πολυπλασιαζούσης, ἡνωμέναί μὲν εἰσι κατὰ τὴν θείαν διάκρισιν αἱ ἀσχετοὶ μεταβάσεις, αἱ εὐσυναισις, αἱ ζωῶντες, αἱ σοφοποιήσεις, αἱ ἄλλαι δωρεαὶ τῆς πάντων αἰτίας ἀγαθότητος, καθ' ἃ; ἐκ τῷ μετοχῶν καὶ

ἐκ τῶν μετεχρήτων ὑμνεῖται τὰ ἀνεθέκτως μετεγό-

ρον. Ἔπειτα περὶ μετοχῆς εἰπὼν θείας, καὶ δὴ καὶ πάλιν κατὰ τὰ ἄλλα τοῦ Χριστοῦ θείας οἰκονομίας, βραχίᾳ ἔπειτα φιλοσοφίας, ἐπιφέρει· Ἀλλὰ τούτων μὲν τῶν ἐνώσιων τε καὶ διακρίσεων, ὅσας ἐν τοῖς λόγοις θεοπροπειῶν αἰτίας εὐρήκαμεν. ἐν ταῖς θεολογικαῖς ὑποτυπώσειςιν ἴδια περὶ ἐκάστου διαλαβόντες, ὡς ἐπισημῶν ἐξεθέμεθα τὰ μὲν ἀνετίξαντες τῷ ἀληθεῖ λόγῳ, καὶ ἀναπτύξαντες, καὶ τὸν ἱερὸν καὶ ἀνεπιβλήτων νοῦν ἐπὶ τῇ φανερά τῶν λόγων θεάματα προσαγαγόντες, τοῖς δὲ ὡς μυστικαῖς κατὰ τὴν θείαν παραδόξωσιν ὑπὲρ νοερὰν ἐνεργεῖαν ἐπιβαλόντες. Πάντα γὰρ τὰ θεῖα, καὶ ὅσα ἡμῖν ἐκπέφονται ταῖς μετοχαῖς μόναις γινώσκονται. Αὐτὰ δὲ ὅποια ποτὲ ἔστι κατὰ τὴν οἰκειαν ἀρχὴν καὶ ἰδρυσιν ὑπὲρ νοῦν ἔστι καὶ πᾶσαν οὐσίαν καὶ γνῶσιν· οἶον, εἰ τὴν ὑπερούσιον κρυφιστήτα Θεόν, ἢ ζῶην, ἢ φῶς, ἢ λόγον ὀνομάσαιμεν, οὐδὲν ἕτερον νοοῦμεν ἢ τὰς ἐξ αὐτῆς εἰς ἡμᾶς προσγομένης δυνάμεις. ἐκθεωτικῶς, ἢ οὐσιαστικοῦς, ἢ ζωογόνους, ἢ σοφοδῶρους, αὐτῆ δὲ κατὰ τὴν κασῶν τῶν νοερῶν ἐνεργειῶν ἀπόλυτον ἐπιβάλλομεν, οὐδεμίαν ὁρῶντες θέωσιν, ἢ ζῶην, ἢ οὐσίαν, ἢ τις ἀκριβῶς ἐμφερῆς ἔστι τῇ πάντων ἐξηρημένη κατὰ πᾶσαν ὑπεροχὴν αἰτία. Ἐπειτα μεταξὺ πάλιν δι' ἄλλων τιμῶν τὴν ὑπὲρ ἡμῶν διὰ σαρκὸς τοῦ Χριστοῦ θείαν οἰκονομίαν θεολογήσας, ἐπάγει· κάκεινα· Ταῦτα δὲ ἡμῖν τε ἐν ἄλλοις ἰκανῶς εἰρηται, καὶ τῷ κλεινῷ καθηγημένῳ κατὰ τὰς θεολογικὰς αὐτοῦ στοιχειώσεως ὑμνηται λίαν ὑπερφῶς. Ἀπὲρ κείνου, ἔπειτα πρὸς τῶν ἱερῶν θεολόγων παρελήθηεν, ἔπειτα καὶ ἐκ τῆς ἐπιστημονικῆς τῶν λόγων ἐρεύνης συνεώρακεν, ἐκ τῆς πολλῆς περὶ αὐτὰ γυμνασίας καὶ τριβῆς, ἔπειτα καὶ ἐκ τινος ἡμῶν θεοτείας ἐπιπνοίας, οὐ μόνον μαθῶν, ἀλλὰ καὶ παθῶν τὰ θεῖα, καὶ τῆς πρὸς αὐτὰ συμπαιδείας, εἰ οὕτω χρῆ φάναι, πρὸς τὴν ἀδελφικὸν αὐτῶν καὶ μυστικὴν ἀποτελεσθεῖς ἔνωσιν καὶ πίστιν.

Τὸ μὲν οὖν ἡνωμένον καὶ διακεκριμένον τῆς θεότητος, κατὰ ταύτης φημὶ τὰς φυσικὰς αὐτῆς δυνάμεις, καὶ μεταδόσεις, καὶ προόδους, καὶ μετοχὰς, καὶ προνοίας, καὶ ἀγαθότητας, καὶ δωρεὰς, τούτοις καὶ γὰρ ὁ θεολόγος περιεκτικῶς, καθάπερ ἠκούσαμεν, ὑμνεῖ πᾶσιν ἑμοῦ τοῖς ἱεροῖς ὀνόμασι τὰ τῆς θείας φύσεως ἰδιώματα, καὶ τὰς ἐνεργείας, ἃ δὴ καὶ κατὰ μέρος ἐξῆς ὑμνήσει· καὶ θεολογήσει, καὶ οἰκειῶς τε καὶ θεοπροπειῶς τὴν ἀνάλογον καὶ συμφυῶς προσαρμόσει θεωνυμίαν ἐκάστῳ, τοῦτο καὶ γὰρ ὁ σκοπὸς αὐτῷ τοῦ παρόντος βιβλίου, αὐτόθεν ἔστι λαθεῖν, ἐκ τῶν ἔδη ῥηθέντων αὐτῷ. Τὰ ἡνωμένα καὶ γὰρ, φησὶ, τῆς ὅλης θεότητος εἰσι, τὸ θεράγαλον, τὸ ὑπερέθεον, τὸ ὑπερούσιον, τὸ ὑπερέζωον, τὸ ὑπερέσοφον. Καὶ μετ' ὀλίγον· Καὶ ὅσα ἐκ τῶν ἀγαθοπροπεῶν αὐτῆς· δωρεῶν ἢ πάντων ἀγαθῶν αἰτία κατονομάζεται. Ἐν δὲ γε τῇ ἀρχῇ τοῦ περὶ ἡνωμένης καὶ διακεκριμένης θεολογίας τοιούτου φημὶ τοῦ λόγου οὕτω πῶς φησὶ· Τοῦτο μὲν οὖν καὶ ἐν ἄλλοις ἐξετασθέν ἡμῖν ἀποδίδεται, τὸ πᾶσα δὲ τὰς θεοπροπειῶν θεωνυμίας οὐ μερικῶς, ἀλλ' ἐπὶ κτῆ

δης, καὶ παντελοῦς, καὶ ὀλοκλήρου, καὶ πλήρους θεότητος ὑπὲρ τῶν λόγων ὑμνεῖσθαι. Πάλιν, καὶ ἕνα συλλήθεον φαίη τις, αὐτῆς δὲ θεογονικῆς λόγος εἴρη· Ἐγὼ καὶ ὁ Πατήρ ἐν ἡμῶν. καὶ. Πάντα ὅσα ἔχει ὁ Πατήρ ἕμα ἐστίν, καὶ. Πάντα τὰ ἐμὰ σὰ ἐστίν, καὶ τὰ σὰ ἐμὰ. Καὶ αὐθις· ὅσα ἐστὶ τοῦ Πατρὸς, καὶ αὐτοῦ τῷ θεοπροπειῶν Πνεύματι κοινωνικῶς καὶ ἡνωμένως ἀνατίθησι. Καὶ μετ' ὀλίγον· Ὅποιαν ἀναπτύξει θεωνυμίαν εὐκρινῶς ἐγχειρήσομεν, ἐπὶ τῆς ὅλης αὐτῆς θεότητος ἐκλήπτει. Οὕτω μὲν οὖν τὴν τῶν φυσικῶν τοῦ Θεοῦ ἔνωσιν ὁ θεολόγος ὑπέδειξεν, ὡς ἐν βραχίᾳ καὶ ἡμᾶς δεῖται, ἀμέριστα καὶ κοινὰ ταῦτα φήσας τῆς θεαρχικῆς Τριάδος. Οὐ γὰρ τὸ μὲν τοῦδε τοῦ Θεοῦ προσώπου, φησὶ, τὸ δὲ τοῦδε, ἀλλὰ κοινῶς, καὶ ἡνωμένως, καὶ ὀλικῶς, καὶ ἀδιδασκάλως πάντων ἑμοῦ πάντα, ὡς ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ Θεοῦ. Καὶ εἰ μὴ περὶ τῆς ὅλης θεότητος φαίη τις ταῦτα εἰρηθεῖν, φησὶν ὁ αὐτῆς, βλασφημεῖν καὶ ἀκοσχεῖν ἀθέσμως τολμᾶ τὴν ὑπερηχωμένην ἐνάδα.

Καὶ αὕτη ἔστι, καθάπερ εἰρηται, ἢ κατὰ τὰς ἐνεργείας ἡνωμένη θεολογία τῆς θεότητος. Καὶ τὸ διακεκριμένον δ' ὡσαύτως ἠκούσαμεν ταύτης, εὐδισκρίτως τοῦ θεολόγου καὶ σαφῶς καὶ εὐτάκτως ὁροθετήσαντος κατὰ τὴν ὑπόθεσιν. Θεία καὶ γὰρ, φησὶ, διάκρισις ἔστιν ἢ ἀγαθοπροπεῖς προόδους τῆς ἐνώσεως τῆς θείας, ὑπερηχωμένως· αὐτῆν ἀγαθότητι πληθυνούσης τε καὶ πολυπλασιαζούσης. Καὶ πάλιν· Πάντα γὰρ τὰ θεῖα καὶ ὅσα ἡμῖν ἐκπέφονται ταῖς μετοχαῖς μόναις γινώσκονται. Αὐτὰ δὲ ὅποια ποτὲ ἔστι κατὰ τὴν οἰκειαν ἀρχὴν καὶ ἰδρυσιν, ὑπὲρ νοῦν ἔστι καὶ πᾶσαν οὐσίαν καὶ γνῶσιν. Καὶ μικρῶν προλίων· Μετὰ τὴν σεπτήν δηλαδὴ τοῦ Θεοῦ ἱεροθεῖον θεολογίαν διάκρισιν, φησὶν, θείαν εἶναι φημεν, ὡς εἰρηται, τὰς ἀγαθοπροπεῖς τῆς θεαρχίας προόδους. Δωρουμένη γὰρ πᾶσι τοῖς οὔσι, καὶ ὑπερέχουσα τὰς τῶν ἄλλων ἀγαθῶν μετουσίαν. ἡνωμένως μὲν διακρίνεται, πληθύνεται δὲ ἐνικῶς, καὶ πολλαπλασιάζεται ἀνεκφοιτῆτως.

Καὶ τοῦ πέμπτου δὲ κεφαλαίου τοῦ παρόντος ἀρχόμενος βιβλίου, καὶ περὶ τοῦ ὄντος μέλλων θεολογεῖν, τῷ λόγῳ σκοπὸς, φησὶν, οὐ τὴν ὑπερούσιον οὐσίαν, ἢ ὑπερούσιον ἐκωσινεῖν· ἔρητον γὰρ οὕτω, καὶ ἀγνωστὸν ἔστι, καὶ παντελῶς ἀνέφαντον, καὶ αὐτὴν ὑπερέθεον τὴν ἔνωσιν· ἀλλὰ τὴν οὐροτοῦν εἰς τα ὄντα πάντα τῆς θεαρχικῆς οὐσιαρχίας πρόθεον ὑμνεῖσαι. καὶ ἄλλα, ὅσα παρὰ τοῦ θεολόγου τούτου λαθόντες ἡμεῖς ἐν τῷ τρίτῳ φθάσαντες ἤδη κτεστρώσαμεν λόγῳ, ἤνικα δὴ καὶ τὰ περὶ θείας δυνάμει· ἐξακοῦμεν. Νῦν δὲ σκοπεῖν, οἶμαι, δεῖ πρὸ τῶν ἄλλων, τίνες οἱ διδάσκοντες οὔτοι, καὶ θεολογοῦντες ταυτὶ, καὶ πόθεν ἔχουσι τὰ τοιαῦτα μαθόντες, καὶ εἰ δεῖ πισθεῖσθαι τούτοις ἀναμφιβόλως, ἢ μὴ. Πρῶτον μὲν οὖν τοσαύτη τίς ἐστὶν ἢ τῶν ἀνδρῶν ἀρετῆ, καὶ σοφίας, καὶ θεολογικῆς ἐπιστήμης, καὶ θεωρίας, καὶ τὸ διδασκαλικὸν μετὰ τοῦ· ἐγκρίτους τῶν ἀποστόλων κατὰ πάντων σχεδὸν κράτος, ὃ δὴ καὶ ἀρχόμενος εἶπον τοῦ λόγου, ὡς εἰ καὶ μὴ τὸ μαθητεῦσαι τοῖς κορυφαίοις τῶν ἀποστόλων καὶ

προβουοι τούτοις προσήν και την τῶν ἐκκλησιῶν ἱερὰν προστασίαν τε και δημαγωγίαν ὅπ' αὐτῶν πιστευθῆναι, και ἀποστολικὸν μὲν θραμεῖν δρόμον και ἀμφοτέρους, ἐὼν ἕτερον δὲ τούτων ὑπερβολῇ προθυμίας ὑπερβρίον γεγονότα και πρὸς Ἰταλοῦς τε και Γάλλους ἐλαύνοντα, μαρτυρικὸν ἐπὶ πᾶσι δι' αἵματος ἀναδήσασθαι στέφανον, διὰ γε τὰ προβήθηεντα μόνα, τοῖς ἄκροις τῶν θεολόγων και διδασκάλων συναριθμῆσθαι δεῖν εἶναι τῆς Χριστοῦ Ἐκκλησίας. Νῦν δὲ πρόσσεστιν ἐκαίνοις και ταῦτα, οὕτω τοι μεγάλα, και θαυμαστά, και πλείστου παρὰ πᾶσιν ἄξια λόγου, μᾶλλον δὲ και λόγου και θαύματος κρείττω, τῷ καινῷ φημι συνδυασμῷ, και τῇ πρὸς ἐκαίνα συνδρομῇ και ἐνώσει, ὡς καὶ μόνων τῶν ὀνομάτων και τῆς προσηγορίας αἰδέσιμοι και ὑπερφυεῖς τινες εἶναι τοῖς πᾶσι, και την τούτων ἱερὰν θεολογίαν τε και τὰ δόγματα Θεοῦ φωνὰς ἀντικρυς, και λόγια δεύτερα και νενομίσθαι, και ὠνομάσθαι τῇ αὐτοῦ Ἐκκλησίᾳ. Και τοιοῦτοι μὲν οἱ θεολόγοι, ὡς ἐξ ὀνύχων φασὶ δείξει τὸν λέοντα, και οὐδένα τῶν εἰσεβῶν ἀντερεῖν ὀμίμῃ τοῖς ὑπὲρ αὐτῶν εἰρημένους· πρὸς δὲ τούτῳ κάκεινο δεῖ συνορᾶν, ὅπως τε και ὅθεν ἔχουσιν ἐκαίνοι τὰ θεῖα και ὕψηλά ταῦτα μαθόντες. Καίτοι γε και περίττον πως ἦν και τῆς χρείας ἐξω τὸ ταῦτα ζητεῖν περὶ τῶν τοιούτων, ἕως ἂν ὀμιλητῆς αὐτοῖς εἰδῶμεν Παύλου και Ἰωάννου τῶν ἄκρων Χριστοῦ ἀποστόλων, και θεολόγων, ὧν οὐκ ἐξ ἀνθρώπων οὐδὲ δι' ἀνθρώπων ἡ κλησίς τε και τὸ Εὐαγγέλιον, ἀλλ' ἐξ αὐτῆς ἐνώσεως τε και ὀμιλίας Χριστοῦ. Ἐπει δὲ οὐδὲ τούτο διδάξει παρήκαν οἱ θεολόγοι, σκοπῶμεν και τοῦτο.

Τρισσῶς φησι κατὰ τρόπους και λόγους τρεῖς ὁ ἱερὸς Διονύσιος αὐτὸν τε και τὸν κλεινὸν Ἰερόθεον τῆν θείαν ταυτηνὴν μνηθῆναι θεολογίαν, καθάπερ ἠκούσαμεν ἤδη· ἐνὶ μὲν τῷ τῶν ἄκρων ἀποστόλων ἐκείνων ὀμιλητῆς αὐτοῖς χρηματίζεται, και τοῦτ' ἐστὶν ἀκούειν ἐν ταῖς θεολογίαις αὐτοῦ, πυκνὰ τοῖς ὀποστόλους και διδασκάλους προϊσταμένον, και τὰς ἱερὰς παραδόσεις ἐκείνων, και νῦν μὲν ὀνόματι κοινῷ θεολόγους, και ἀποστόλους, και ἱερομύστας, και καθηγητῆς, και ἱερὸν διδασκάλους ἀποκαλοῦντος, νῦν δὲ και ὀνομαστί, και μάλιστα Παύλου τοῦ κορυφαίου τῶν διδασκάλων, μετὰ πλείστης ὀσης· τῆς ἀξιώσεως μεμνημένου· δευτέρῳ δὲ τῷ ἐκ τῶν θείων ἀει Γραφῶν, και τῶν ταῦταις ὀκούωντων ὀρμᾶσθαι, και μηδὲν ἐπιχειρεῖν, μηδὲ λογίζεσθαι μηδοτιοῦν παρὰ τὴν τῶν λογίων ἀκολουθίαν τε και θεολογίαν. Ἔστω και γὰρ ἡμῖν και νῦν, φησὶν, ὁ τῶν λογίων θεσμὸς προδιωρισμένος τὴν τῆν ἀλήθειαν ἡμᾶς καταδήσασθαι τῶν περὶ Θεοῦ λεγομένων, οὐκ ἐν πειθίς σοφίας ἀνθρωπίνης λόγους, ἀλλ' ἐν ἀποδείξει τῆς πνευματικῆς τῶν θεολόγων δυνάμεως. Και αὐθι· Καθόλου τοιγαροῦν οὐ τοιμητέον εἰπεῖν, ὀστε μὴν ἔνοησαι τι περὶ τῆς ὑπερουσίου και κρυφίας θεότητος παρὰ τὰ θεωδῶς ἡμῖν ἐκ τῶν θείων λογίων ἐκπεφασμένα. Και πάλιν· Τὰ δὲ ἄρρητα ὀφφρονι οἰγῇ τιμῶντες, ἐπὶ τῆς ἐλαμπούσας ἡμῖν ἐν τοῖς ἱεροῖς λογίους αὐγάς ἀνατεινόμεθα, και πρὸς αὐτῶν φωταγωγούμεθα, πρὸς τοῖς θεαρχικῶς ὀμνοῦς ὅπ' αὐτῶν ὑπερκοσμίως

Α φωτιζόμενοι, και πρὸς τὰς ἱερὰς ὀμνολογίας τυπούμενοι, πρὸς τὸ και ὀρῶν τὰ συμμέτρως ἡμῖν δι' αὐτῶν θεωρούμενα θεαρχικά φῶτα, και τὴν ἀγαθόδοτιν ἀρχὴν ἀπάσης ἱερᾶς ὀμνεῖν, ὡς αὐτὴ περὶ αὐτῆς ἐν τοῖς ἱεροῖς λογίους παραδίδωκε. Και πάλιν· Εἰ μὲν γὰρ ἐστί τις ὀλων ὁ τοῖς λογίους ἀντανιστάμενος, πόρρω που πάντως ἐσται και τῆς καθ' ἡμᾶς φιλοσοφίας, και εἰ μὴ τῆς ἐκ τῶν λογίων αὐτῷ θεοσοφίας μέλει, πῶς ἂν ἡμῖν μελήσῃ τῆς ἐπὶ τὴν θεολογικὴν ἐπιστήμην αὐτοῦ χειραγωγίας; Εἰ δὲ εἰς τὴν τῶν λογίων ἀλήθειαν ἀποσκοπεῖ, τούτῳ και ἡμᾶς κανόνι και φωτὶ χρώμενοι, πρὸς τὴν ἀπολογία, ὡς ὀδὸν τέ εἰσμεν, ἀκλινῶς βαδιούμεθα.

Και μακρὸν ἂν εἴη, και τῆς ὀρας ἐξω, τὰ τοῦ θεολόγου τούτου πάντα νῦν ἐξῆς καταλέγειν, ὅπως τε και ὅπου τῶν θείων Γραφῶν ἐν ταῖς αὐτοῦ μεμνημένους εἴη θεολογίας τῆς ἱερᾶς αὐτοῦ πάσης ὀμοῦ πραγματείας ὅπ' ἔβην ἄπασι προκειμένης, και τὴν τῶν Εὐαγγελίων, και ἀποστόλων και προφητῶν συμφωνίαν, και ῥητῷ φημι, και διανοίᾳ, και πᾶσιν ὀς ἐξεσσι, λαμπρῶς ἀνακηρυττούσης. Λοιπὸν ἐπὶ και τρίτον αὐτοῖς ἐσσι πρὸς τὴν τῆς ὑπερφυοῦς θεολογίας μυσταγωγίαν, ὅ δὲ και τῶν πλείστων ὑπερέχοντες διδασκάλων, τοῖς οἰκείοις μυσταγωγῶς τε και κορυφαίοις ἀμιλλῶνται τῶν ἀποστόλων, ἡ καινὴ τῶν μυστηρίων ἄνωθεν ἀποκαλύψις δι' ἰλλάμφους ἱερᾶς φημι και γνώσεως ἀγνώστου, και ἐνώσεως νεορᾶς ὑπερφυοῦς τε και ἀπορρήτου, καθ' ἣν ἀποκαλύπτεται τὰ μυστήρια τοῖς θεοειδέσιν. Ἦν ὁ σοφὸς Διονύσιος ἐν μὲν τοῖς φθάσσει διδάσκων, καθάπερ ἠκούσαμεν, περὶ μὲν αὐτὸς αὐτοῦ, Ἄλλὰ τούτων μὲν, φησὶ, τῶν ἐνώσεων τε και διακρίσεων, ὅσα ἐν τοῖς λογίους θεοπρεπεῖς αἰτίας ὀρήκαμεν, ἐν ταῖς θεολογικαῖς ὀποτυπώσεσιν ἰδῆ περὶ ἐκάστου διαλαβόντες, ὡς ἐφικτὸν ἐξεθέμεθα, τὰ μὲν ἀνελίζαντες τῷ ἀληθεῖ λόγῳ, και ἀναπτύξαντες, και τὸν ἱερὸν και ἀνεπιόλωτον νοῦν ἐπὶ τὰ φανὰ τῶν λογίων θεάματα προσαγόντες, τῆς δὲ ὡς μυστικοῖς κατὰ τὴν θείαν παράδοσιν ὑπὲρ νοεράν ἐνέργειαν ἐπιβαλόντες. Ἦν δὲ τῷ ἐδδόμεν κεφαλαίῳ τοῦ αὐτοῦ βιβλίου περὶ τῶν αὐτῶν τοῖδδε φησὶ· Και ἐκ τῶν ὀντων ἀπάντων ὁ Θεὸς ὀμνεῖται, κατὰ τὴν πάντων ἀναλογίαν ὧν ἐστιν αἰτιος, και ἐστιν αὐθις ἡ θεοτάτη Θεοῦ γνώσις ἡ δι' ἀγνώσις γινωσκομένη κατὰ τὴν ὑπὲρ νοῦν ἔνωσιν, ὅταν ὁ νοῦς τῶν ὀντων πάντων ἀποστῆς, ἔπειτα και αὐτὸν ἀφελῆς, ἐνωθῆ ταῖς ὑπερφυοῖς ἀκτίσιν, ἐκείθεν και ἐκεῖ τῷ ἀνεξερευνητῷ βᾶθει τῆς σοφίας καταλαμπόμενος. Περὶ δὲ γε τοῦ θείου Ἰερόθεου ταῦτα φησὶν· Ἔτε πρὸς τῶν ἱερῶν θεολόγων παρῆληφεν, εἴτε και ἐκ τῆς ἐπιστημονικῆς τῶν λογίων ἐριῦνης συνεώρακεν, ἐκ τῆς πολλῆς περὶ αὐτὰ γυμνασίας και τριβῆς, εἴτε και ἐκ τινος ἐμυθῆθε θεοτέρας ἐπιπνοίας, οὐ μόνον μαθῶν, ἀλλὰ και παθῶν τὰ θεῖα, καὶ τῆς πρὸς αὐτὰ συμπαιθείας, εἰ ὀτω χρῆ φάναι, πρὸς τὴν ἀδίδακτον αὐτῶν, και μυστικὴν ἀποτελεσθεῖς ἔνωσιν και πίστιν. Τούτων ὀπως ἔχόντων, και τοιαύτης μὲν τῆς ἱερᾶς ὀσης θεολογίας, και τῶν μυστηρίων, περὶ ὧν σκοπούμεθα νῦν, τοιούτων δὲ και τῶν θεολόγων τυτῶναι και κηρύκων, τηλικαύτης δὲ και

τῆς μυσταγωγίας, μεθ' ἧς ἐπὶ τοὺς λόγους ἦλθον ἀ-
 τει τούτους, ἀξιῶμεν νῦν ἡμεῖς τοὺς περὶ τὸν φιλό-
 σοφον Γρηγορᾶν, τί περὶ τούτων ἀξιῶσιν εἰπεῖν. Εἰ
 μὲν γὰρ παύονται τούτοις τε τοῖς ἡδὴ ῥηθείαι, καὶ
 πᾶσιν ἐξῆς ὅσα περὶ τῶν αὐτῶν οἱ Πατέρες οὗτοι τῆς
 Ἐκκλησίας κατὰ μέρος θεολογοῦσι διὰ παντός τοῦ
 βιβλίου, ἔχομεν τὸ ζητούμενον ἤδη, καὶ οὐδὲ πυ-
 κτιῶν, οὐδὲ λόγων ἐτέρων σχεδὸν χρῆσιμα. Αὐτὸ γὰρ
 τοῦτο, καὶ οὐκ ἄλλο σκοπὸς ἐστὶ τοῖς θεολόγοις τού-
 τοις ἐν τῷ παρόντι φημι τῶν θείων ὀνομάτων βι-
 βλίω, τὸ περὶ τῶν φυσικῶν τοῦ Θεοῦ θεολογεῖν, καὶ
 τὸ ἠνωμένον ὁμοῦ καὶ διακεκριμένον αὐτῶν πρὸς τὴν
 θείαν φύσιν εἰπεῖν, καὶ ὀνομάσαι, καὶ ἀνυμῆσαι,
 καὶ διδάξαι καθάπερ ἐδιδάχθησαν ταῦτα τὴν Χριστοῦ
 Ἐκκλησίαν, περὶ ὧν δῆπου καὶ ἡμεῖς νῦν σκοποῦ-
 μεν· εἰ δ' ἀπιστοῦσιν, οὐ πρὸς αὐτούς, ἀλλὰ πρὸς
 πᾶσαν ἡμῶν τὴν εὐαγγελικὴν, καὶ ἀποστολικὴν τε
 καὶ προφητικὴν θεολογίαν, καὶ τὸν ἐν αὐτῇ τε
 καὶ τούτοις λαλήσαντα Θεὸν, τὰ τῆς ἀπίστιας
 καθαρῶς διαβαίνει. Καὶ τίς ἐστὶ πρὸς γε τοὺς τοιού-
 τους λόγους ἡμῖν, καὶ ταῦτα περὶ τοιούτων; Ἄ
 γὰρ, φησὶν, ὁ νόμος λαλεῖ, τοῖς ἐν τῷ νόμῳ λαλεῖ,
 τοῖς γοῦν ἀπιστοῦσι περὶ τῆς θλιγῆς θεότητος, ὅτι καὶ
 μονὰς ἐστὶ, καὶ τριάς, καὶ ὅτι κατ' ἐκεῖνο μὲν ὑπερ-
 φυσῶς τε καὶ ἀρρήτως ἦνται, κατὰ τοῦτο δὲ διαι-
 ρεῖται ἀδιαιρέτως, καὶ ἔστιν ὑπὲρ πάντα λόγον ὁμοῦ
 ἐν αὐτῇ ἢ τε διάκρισις, καὶ ἡ ἔνωσις, καὶ ὅτι μόνῃ
 πηγῇ τῆς ὑπερουσιου θεότητος ὁ Πατήρ, καὶ τὰ τῆς
 ὑπερουσιου θεογονίας οὐκ ἀντιστρέφει πρὸς ἄλληλα,
 καὶ ὅσα τούτους ἀκολουθῶσι οἱ θεολόγοι φασί, τοῖς οὖν
 ἀπιστοῦσι τῇ περὶ τῆς ὑπερουσιου οὐσίας καὶ τῶν
 ταύτης θεαρχικῶν ὑποστάσεων ἀποστολικῇ παραδό-
 σει τε καὶ θεολογίᾳ, πῶς ἂν τις περὶ τῶν φυσικῶν
 τοῦ Θεοῦ διαλέγηται, καὶ τὸ πρὸς τὴν ὑπερφυσί-
 ας φύσιν ἠνωμένον τε καὶ διακεκριμένον αὐτῶν μετὰ τῶν
 ἀποστολικῶν τούτων ἀνδρῶν θεολογῇ; Τούτο καὶ γὰρ
 ἂν εἴη τὸ καθ' ὕδατος γράφειν, ἢ διανεύειν τυφλῷ.
 Εἰ δὲ ἐκείνη μὲν φασὶν ἴσως τῇ θεολογίᾳ πιστεύειν,
 ταύτη δὲ οὐδαμῶς, πρῶτον μὲν οὐδὲ πιστεύειν ὅπως
 αὐτοῖς; Ἐξοστὶν ἀδύνατα λέγουσι, καὶ σοφισμένους
 προφανῶς τοὺς ἀκροατὰς· φύσιν γὰρ ἄνευ τῶν αὐτῆς
 φυσικῶν οὐδὲ ἐν λογισμοῖς γοῦν δυνατὸν ἀναπλάσαι
 καὶ ὑποστήσασθαι· τὰ δὲ φυσικὰ κατάλληλα δεῖ πε-
 φυκῆναι τῇ πηγαζούσῃ φύσει, ἐν' αὐτῷ τοῦτο καὶ φυ-
 σικὰ τυγχάνοιεν ὄντα, καὶ καταλλήλως δι' αὐτῶν ἐν-
 εργεῖν τὴν φύσιν· ἔπειτα δὲ πῶς ἐν ἐκείνοις μὲν φασὶ
 τοῖς πρώτοις, Ἰεροθέω τε καὶ Διονυσίῳ, θεολογοῦσι
 πισθεσθαι, καὶ ταῦτα περὶ τοιούτων εἰποῦσιν, ὧν
 οὐδὲ ἀρχὰς ἐστὶν εὑρεῖν οὐδὲ παραδείγματα, ἀλλὰ
 πίστεως δεῖ μόνῃς, καὶ ὑπακοῆς, εἰ μὴ μέλλοι τις
 ἔξω τοῦ λόγου καὶ τῆς θείας τρέχειν διδασκαλίας,
 ἐν δὲ τοῖς δευτέροις τούτοις, περὶ ὧν νῦν ἡμῖν ὁ
 λόγος, μετὰ πολλῆς τινος τῆς ἐνστάσεως ἀπειθεῖν,
 ὅπου καὶ ἀρχὰς ἐνὶ τῶν λόγων εὑρεῖν, καὶ φυσικὴν
 ἀκολουθίαν τινά, καὶ παραδείγματων ἀμηγάπη βοή-
 θειαν; Εἰ μὲν γὰρ ἐν ἐκείνοις μόνοις τοῖς πρώτοις
 Διονυσίῳ τε καὶ Ἰεροθέῳ ἀποστόλων εἰσι φοιτη-
 τὰι καὶ διδάσχοι, καὶ τῆς Ἐκκλησίας μυσταγωγολο-
 γῇ περὶ ἐκείνων μόνων ἀληθῆναι τὰς παραδόσεις,

καὶ τὰς θεοπνεύστους τῶν λογίων μαρτυρίας, καὶ
 δὴ καὶ τὰς ἱερὰς ἀποκαλύψεις φασί, περὶ δὲ τῶν
 δευτέρων τούτων οὐδὲν τι τῶν εἰρημένων οὐδοτιῶν,
 ἔστω ταῦτα κατὰ τὸν ὑμέτερον λόγον, καὶ πιστευέ-
 σθωσαν μὲν ἐν ἐκείνοις, ἀπιστεῖσθωσαν δ' ἐν τού-
 τοις καθ' ὁμᾶς οἱ κοινοὶ τῆς Ἐκκλησίας διδάσκαλοι·
 φείδομαι γὰρ τι πλέον εἰπεῖν· εἰ δὲ ὅσπερ ἐν ἐκεί-
 νοις, οὕτω καὶ τούτοις, καὶ ἀποστόλων εἰσὶν ἀκροα-
 τὰι, καὶ διδάσχοι, καὶ θεολόγοι, καὶ διδασκάλων
 ἄκροι, καὶ τῶν λογίων πᾶσαν ὁμοῦ θεολογίαν μα-
 θόντες ἔχουσι, καὶ περὶ πάντων ὡσαύτως τὴν ἀνω-
 θεν ἀποκαλύψιν καὶ τὴν ἀρρήτην μυσταγωγίαν δε-
 ξάμενοι, καὶ μαθόντες, καὶ παθόντες ἐκεῖνα, καὶ
 διαστολή τις ἐν ἐκείνοις καὶ διαίρεσις οὐδαμοῦ,
 τίς ἢ καινὴ καὶ παράλογος αὐτῆ τάλμα, ὡς νῦν μὲν
 αὐτοὺς τοῖς διδασκάλοις τε καὶ τοῖς θεολόγοις ἐγκρί-
 νειν, νῦν δὲ τοὺς αὐτοὺς διαγράφειν μετὰ πολλῆς τῆς
 ἐξουσίας, καὶ τότε μὲν Ἰεροθέου τε καὶ Διονυσίου
 μετὰ τῶν ἀποστόλων τε καὶ θεολόγων ἐστάναι, καὶ
 διδασκάλους εἶναι καὶ κήρυκας τῶν ὑπερφυσιστάτων
 περὶ Θεοῦ λόγων, ἂν καὶ τὰ ὁμῶν θεολογῶσι δο-
 κοῦνται, τότε δὲ ὑπερορίαν αὐτῶν τε καὶ τῆς αὐτῶν
 καταψήφισσθαι θεολογίας, εἰ μὴ ταῖς ὑμετέροις
 συμπεριφέροιεντο δόξαις; Ἡ γὰρ καὶ τούτοις τε κά-
 κεινοις ἀληθεῖς οἱ διδάσκαλοι, καὶ δεῖ τὸν ἀληθῆ
 τοῦ εὐαγγελίου μύστην ὡσαύτως ἐν ἀμφοτέροις αὐ-
 τοῖς πισθεσθαι, ἢ ψευδεῖς καὶ κατ' ἄμωφ, καὶ δεῖ
 καὶ κατ' ἄμωφ τοῦτοισ ἀπειθεῖν· οὐ γὰρ δὴ τοῦτο
 κάκεινός γ' ἂν εἴη, τὸ θάτερον μὲν φημι ψευθεσθαι,
 θάτερον δὲ ἀληθεῖν, ἐκεῖ οὕτω που καὶ τὴν ἀν-
 εἴφασιν συμφωνεῖν ἂν εἴη πρὸς ἑαυτὴν. Ἄλλως τε
 καὶ τὸ τῷ διδασκάλῳ νῦν μὲν ἔκασθαι νῦν δ' ἀντι-
 λέγειν ἐθέλειν, καὶ ταῦτ' ἐν τοῖς ἀξιῶμασι, μαθη-
 τοῦ γε οὐκ ἂν εἴη. Τοῦτο γὰρ ἐστὶν οὐ μυσταγω-
 γουμένου καὶ τυπουμένου, τὸν δὲ μυσταγωγὸν καὶ
 τὸν κανόνα μᾶλλον πρὸς ἑαυτὸν ἔλκοντος, καὶ
 τὰς πηγὰς ἀνω ποταμῶν χωρεῖν καλεῖοντος ἀντι-
 κρυς.

Εἰ δὲ δὴ λέγοιεν οἱ περὶ τὸν φιλόσοφον αὐτίς, ὡς
 ἐκείνη μὲν ἢ περὶ μοναρχίας, καὶ δὴ καὶ τῶν τριῶν
 θεαρχικῶν ὑποστάσεων θεολογία, παρὰ τῇ θείᾳ κη-
 ρύττειται πάσῃ Γραφῇ, καὶ οὐδεὶς ὅστισοῦν ἐστὶ τῶν
 πιστῶν, ὃς ἀντιλέγει, ἢ γοῦν ἀμφισβητεῖν ὅπως περὶ
 τῶν ἀξιῶμάτων ἐθέλει, τὰ δὲ περὶ προόδων ταυτῶν καὶ
 ἐνεργειῶν τε καὶ μεταδόσεων καὶ διαφορᾶς φύσεως
 θείας, καὶ φυσικῶν ιδιωμάτων, καὶ ὅσα τούτων ἐξῆς
 ὁμᾶς αὐτοὺς λέγειν φατὲ, ταῦτα τοῖνον οὐκ ἐστὶ λα-
 θεῖν ὡσαύτως ἐκ τῶν θείων Γραφῶν. Καὶ διὰ τοῦτο
 καὶ ἡμεῖς ἀντιλέγομεν τούτοις, ἔξω τοῦ καθ' ἡμᾶς λό-
 γου δοκοῦσι, ψεῦδος καὶ τοῦτο. Περὶ μὲν γὰρ τῆς
 παλαιᾶς πάσης Γραφῆς, Μωσείως φημι, καὶ τῶν κα-
 θεῆς προφητῶν, οὐδὲ ἐστὶν εἰπεῖν ὅσον τὸ τῆς Τριάδος
 ἀπέκρυψαν μυστήριον, σφόδρα δεδοικότες τὸ περὶ τὴν
 πολυθεῖαν εὐπερίτρεπτον καὶ λίχνον τῶν Ἰουδαίων,
 καὶ διὰ τοῦτο, καὶ τὸ, Κύριος ὁ Θεός σου Κύριος
 εἰς ἐστὶ, καὶ, Κύριος ὁ Θεός μόνος, καὶ, Ἐγὼ Θεός
 πρῶτος, καὶ ἐγὼ μετὰ ταῦτα, καὶ πλὴν ἡμῶν οὐκ
 ἐστίν, ἐκ προσώπου δηλαδὴ τοῦ Θεοῦ λεγόμενα καὶ
 παρ' ἐκείνοις, καὶ τὰ παρακλήσια τούτοις. Οὐ μὴν

οὐκ ἀπὸ κρυπτο, τὸ τῆς μίσε φημι θεότητος καὶ τῆς Α
 μοναρχίας ἐστι βητικῶς ἐκείθεν λαβεῖν, καθάπερ νῦν
 παρ' ἡμῶν πολιτεύεται καὶ κηρύττεται. Ποῦ γὰρ οὐ-
 σίας ἐκεῖ θείας, ἢ φύσεως λόγος καὶ ὄνομα; οὐσα
 γὰρ καὶ ὑποστάσεις Θεοῦ ἀλλήλοισι συγχέκρανται,
 ὡς ἐκείνην ταύτας, καὶ ταύτας ἐκείνην εἰσφέρειν
 κατὰ πᾶσαν ἀνάγκην, καὶ τούτων σιωπωμένων αἰ-
 θίς ἐξ ἀντιστρόφου αἰωπᾶσθαι κάκαίνην, ὥσπερ καὶ
 ταύτης μὴ λεγομένης, μηδὲ ἐκείνας ἐξ ἀνάγκης λα-
 λείσθαι. Καὶ οὐ τοῦτο φημι νῦν, ὅτι μονίδια τε καὶ
 τριάδα τὸν Θεὸν ὁ φύσις οὐκ ἔγνω καὶ οἱ προφήται·
 πῶς γὰρ οἱ μὴ ταῦτα μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ κατὰ
 Χριστὸν ἱερὸν μυστήριον ἅπαντες οὕτω καὶ γινώτες
 τραγῶς, καὶ κηρύξαντες, μᾶλλον δὲ καὶ δι' αὐτὰ
 ταῦτα, φημι δὴ τὰ τῆς χάριτος, καὶ παραλήθοντες εἰς
 ἐκθρόπωσησιν τότε καὶ εὐποιοι, καὶ εἰκόνας καὶ παρα-
 λήγματα μυστικῶς γεγανότας τοῦ μέλλοντος; ἀλλ'
 ἐκεῖνο φημι τέως, ὡς αἰνιγματωδῶς τε καὶ συγκε-
 κλυμένως ἠρῆθη τοῖς ἀρχαίοις ἐκεῖνα, ὡς μηδὲ
 τῶς ἀκούοντας καὶ ὀρώντας ἔχειν εἰδέναι πάντας
 ἀπλῶς τῶν μυστηρίων τῆν θύναμιν. Καὶ τί χρὴ λέ-
 γειν, ὅπου γε καὶ μέχρι τῆς σήμερον Παῦλος φησιν
 ὁ μέγας περὶ τῶν χρόνων καὶ τῶν καιριῶν ἐκείνων,
 « Ἦνίκα ἂν ἀναγινώσκηται Μωσῆς, κάλυμμα ἐπι-
 τὴν αὐτῶν κεῖται καρδίαν ἡνίκα δὲ ἂν ἐπιστρέψῃ
 πρὸς Κύριον, περιαιρεῖται τὸ κάλυμμα; » Ἄλλ'
 ὡδὲ ἐκ τῶν Εὐαγγελίων τε καὶ τῶν ἀποστόλων οὕτω
 βητικῶς ἐστι λαβεῖν τὴν τῆς μονάδος τε καὶ τριάδος,
 οὐσίας τε καὶ ὑποστάσεων, καὶ τῶν ἐπομένων τού-
 τος πᾶσαν θεολογίαν, ὡς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ κηρύττε-
 ται νῦν. Ποῦ γὰρ παρ' ἐκείνοις βητικῶς; καίμενον, ὅτι
 ὁμοούσιος ὁ Υἱὸς τῷ Πατρὶ, ἢ ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ
 ἅγιον ὁμοούσιον Πατρὶ καὶ Υἱῷ; Ποῦ δὲ ὅτι Θεὸς
 εἰς τὰ τρία, ποιητῆς ἀοράτων τε καὶ ὀρωμένων ἀπά-
 σης κτίσεως, καὶ ὅτι Θεὸς μὲν εἰς τὰ τρία σὺν ἀλλή-
 λωι νοούμενα, Θεὸς δὲ ὡσαύτως τέλειος ἕκαστον
 καθ' ἑμῆν θεμεριόμενον, ὁ αὐτὸς μονὰς ἀδιαίρετος
 καὶ τριῶν ἀσύγχυτος, τὸ μὲν διὰ τὴν οὐσίαν, ἢ τὴν
 θεότητα, τὸ δὲ διὰ τῆς ὑποστάσεως ἢ πρόσωπα, τὸ
 παραδοξότατον, Θεὸς, καὶ Θεὸς, καὶ Θεὸς, ἀλλ' εἰς
 Θεὸς, καὶ οὐ τρεῖς, ἐπειδὴ μία ἐν πρῶτῳ ἢ θεότης;
 Πᾶσα τίνων Εὐαγγελίων ἢ ἀποστόλων βητικῶς τὸ τῆς
 ὑποστάσεως ἠκουσας ὄνομα; καὶ ὅτι μία μὲν οὐσία
 τὰ τρία, ὑποστάσεις δὲ τρεῖς; Ποῦ παρ' ἐκείνοις τὸ
 ἀναρχον, καὶ τὸ συνἀναρχον, καὶ τὸ συναϊδιον, καὶ
 τὸ ἑμοσύσιον, καὶ τὴν ἐν ἀλλήλοισι τῶν θεαρχικῶν
 ὑποστάσεων περιεμμελησάν, καὶ μονήν, καὶ ἱερῶν
 εὐρεῖ λεγόμενα;

Εἰ δὲ πρὸς τὴν τοῦ Χριστοῦ βλέψαις οἰκονομίαν
 καὶ τὰ ἐκεῖ μυστήρια, θέδοικα μὴ καὶ ἀπιστήσῃ,
 πᾶσι ἐντυχῶν ἀθρώποις τοῖς ἐκεῖ λαλουμένοις ἐνά-
 μασι, καὶ ταῖς λέξεσιν, ἄπερ ἢ τῶν πραγμάτων καὶ
 τῶν καιριῶν ἐξεῦρα χρεια μετὰ τοῦ Πνεύματος, καὶ
 τύπου; οἶοναί, καὶ κανόνας εὐσεβείας τοῖς πιστοῖς
 ἐνεχειρίσων. Εἰ δὲ τὰς τῆς πίστεως ἀρχάς, καὶ τοὺς
 τῆς θεουργίας τραγεμῶν θεμελλοὺς ὁμοῦ πάντως, καί-
 τε; γε παρὰ τῶν λογίων βητικῶς οὐκ ἔχων οὕτως
 καίμενα, ὅμως τῆ τῶν Πατέρων θεολογίᾳ τούτων
 φαρβῆς περὶ τοῦ παντός, τῶν ἄκρων ἀποστόλων

ἀκροατάς τε καὶ διαδόχους αὐτοὺς εἰθέως, διδασκα-
 λους τε τῆς Ἐκκλησίας πρώτους; εὐθὺς μετὰ τοὺς
 πρώτους ἐκείνους καὶ μύστας ἀκριβοῖς ἐξηγητάς;
 τῶν λογίων, καὶ δὴ καὶ ἀποκαλύψαι θείας ἐκείνη
 μαθόντας τε καὶ παθόντας, ὡς καὶ λόγια δευτέρα,
 καθάπερ ἐφθην εἰπών, τὴν πούτων ἱερῶν προσειρη-
 θῆαι θεολογίαν, πῶς ἐν τῷ μέρει τούτῳ τῆς θεολο-
 γίας τοῖς αὐτοῖς οὐ θαρβῆς ὡσαύτως, καίτοι γε τῆν
 τῶν ἄκρων ἀποστόλων παράδοσιν, καὶ τὴν τῶν λο-
 γίων ἱερῶν μαρτυρίαν συνεχῶς ὑπὲρ τούτων ἀκῶων
 βούωντων, καὶ δὴ καὶ τὰς θείας ἀποκαλύψεις; Τούτῳ
 καὶ γὰρ αὐτῆς καθ' ἡμᾶς μόνον θεοσώφου διδασκα-
 λίας τε καὶ θεολογίας, καὶ τῆς ἀποστολικῆς παρα-
 δόσεως, ἀλλὰ καὶ λογισμῶν ἐστὶ πόρρω, καὶ εἰς αἰ-
 νιγμα πίπτειν δοκᾷ. Οἱ δὲ τοσοῦτον τῆ θεολογίᾳ
 θαρβῶσι τῇ ἐαυτῶν καὶ τῇ τῶν λογίων ἱερῶ ἐπι-
 στήμῃ, καὶ πρὸ τούτων τῶν καλῶς ὀδηγοῦντι καὶ
 φωτίζοντι Πνεύματι, ὡς καὶ τὴν μαρτυρίαν καὶ τὰς
 πίσταις ἐκείθεν ἐπάγειν τοῖς παρ' αὐτῶν εἰρημέ-
 νοις, καὶ πόρρω πᾶσαν ἀμφιβολίαν καὶ λογισμοὺς
 ἀνθρωπίνους ἐλαύειν. Οὕτω καὶ γὰρ, φησὶν, ἡμεῖς
 τὰ θεία καὶ ἐνοῦν τῷ λόγῳ, καὶ διακρίνειν σταυρο-
 μεν, ὡς αὐτὰ τὰ θεία καὶ ἡνωται, καὶ διακρίνεται.
 Οὐ στοχασμῶς, φησὶν, ἐκταῦθα, καὶ λογισμῶν τις
 ἀμφιβολία, καὶ ὑπόνοια, καὶ λόγων ἀνθρωπίνων
 κτύπος, καὶ θόρυβος· ἀλλὰ Θεὸς ἐστὶν ἀντικρυς ὁ δὲ
 ἡμῶν τὴν θεολογίαν διδάσκων. Τούτο καὶ γὰρ ἡμῖν
 ἐστὶν ἢ τοῦ λόγου σκουβή, τὸ οὕτω καὶ ἐνοῦν καὶ
 διακρίνειν τὰ θεία, ὡς αὐτὰ γὰρ ἐκεῖνα καὶ ἡνωται,
 καὶ διακρίνεται, καὶ οὐκ ἄλλως· ὡς εἶναι πᾶσαν
 ἀνάγκην τοῦ; μὴ κατὰ τὴν τούτων θεολογίαν ἐνοῦν-
 τὰς τε καὶ διακρίνοντας τὰ θεία, μὴ οὐκ ὡς αὐτὰ τὰ
 θεία ἡνωται, καὶ διακρίνεται, καὶ ἐνοῦν, καὶ δια-
 κρίνεται. Ἄλλὰ πῶς; Ἐγὼ μὲν ὄκνῳ τὸ βλάσφημον,
 οἱ δὲ νοῦν ἔχοντες οἱδ' ὅτι συνίσις πάντως. Καὶ γὰρ
 ἀνάγκη καὶ Θεὸν ἐπιστάγειν ἀλλότριον τὴν ἄλλο-
 τριαν ἔνωσιν τε καὶ διακρίσιν, καὶ διὰ τούτου εἴπου-
 θεν καὶ Γρηγόριος ὁ Νύσσης θαυμαστῶς πρόδρομος,
 τοιοῦτος ἡμῖν, ἔλεγεν, ὁ τοῦ Εὐνομίου Θεὸς ἀναβί-
 δεται.

Ἐκεῖ μὲν οὖν ἐκταῦθα πρῆγμα; σὺν περὶ τούτων
 λόγον ἡμῖν, ὥσπερ εἰς ἔφεσιν τινα τοὺς θεοὺς χρη-
 σμούς ἀγαθραμῶντα, καὶ τὰς ἐκεῖθεν μετὰ κλειστής
 ἄτης τῆς ἀξιώσεως κομισάμενον ψήφους· ἢ τί γὰρ
 ἂν τις καὶ προσπεριεργάζοντο, καὶ προσεξετάξαι,
 Θεοῦ τὸ κύριος διδόντος τοῖς λόγοις; ἀλλ' ὁ λόγος
 βούλεται τῇ τῆς ἀληθείας παρουσίᾳ, καὶ τινα τῶν
 τοῦ Πνεύματος λογίων αὐτῶν βητικῶς παραγαγεῖν
 ὑπὲρ τῶν προκειμένων ἐκταῦθα, καὶ βεβαιώσαι τὰ
 οἰκεία κἀντεῦθεν. Εἰ μὲν οὖν κάκεινε παρῆν, τὸ τοῦ
 θείου φημι Διονυσίου βιβλίον σὺν γε τοῖς ἄλλοις, ὁ
 δὴ καὶ θεολογικὰς ὑποτυπώσεις αὐτὸς οὗτος κελῶν,
 συνεχῶς ἐν τούτῳ μάλιστα μὲμνηται τῷ βιβλίῳ,
 πάλαι ἂν ἦμεν ἀπληλαγμένοι πραγμάτων ἐν ἐκείνῳ
 καὶ γὰρ φησὶν ὁ θεολόγος τὰς ἐκ τῶν λογίων ἱερῶς
 μαρτυρίας αὐτῷ προταθεῖσθαι, δεῖαι ἀληθεῖ καὶ
 θείας ἐνώσεως τε καὶ διακρίσεως διεκλήφωσιν· ἐκεῖ-
 νου δὲ μὴ παρόντος, πηλὴ ἐγνωσμένου σοφιστάκου
 τῶν, τὰ; περὶ διαφορῆς οὐσίας θείας καὶ ἐνεργείας,

ἢ περὶ θαλάσσης ἀνώσειός τε καὶ διακρίσεως· εἰς μνή-
 μην ἰούσας ἡμῖν εὐαγγελικάς τε καὶ ἀποστολικὰς
 ῥήσεις ὁ λόγος ῥῆσι προσθήσεται. Εὐχῆς δ' ἂν ἔργον
 εἴη καὶ τοῦτο, καὶ τῆς τῶν θεολόγων τουτωνῶν φημι
 προστασίαις, τὰ μὴ κόβρω τῆς αὐτῶν θαυμάσιας καὶ
 τῶν θεολογικῶν ἐκείνων ὑποτυπώσεων, μηδ' ἔξω
 ταῦ σκοποῦ παντάπασιν ἀν τοῦτον βαλεῖν. Ἰωάν-
 νης ταιγαροῦν ὁ τῶν εὐαγγελιστῶν τε καὶ θεολόγων
 κρυφαίος, μετὰ τὴν ὀφλητὴν ἐκείνην τοῦ Θεοῦ Ἀ-
 γου θεολογίαν, τὴν Βαπτιστὴν Ἰωάννην εἰσάγων τῷ
 λόγῳ τῇ ἐκείνου θεότητι μαρτυροῦντα, τοιαῦτα πρὸς
 Ἰουδαίους αὐτὸν εἰρηκέναι φησὶν· Οὗτος ἦν ὁ
 εἶπων· Ὁ ὀπίσω μου ἐρχόμενος ἔμπροσθέν μου
 γέγονεν, ὅτι πρῶτός μου ἦν· καὶ ἐκ τοῦ πλη-
 ρώματος αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἐλάβομα, καὶ χά-
 ριν ἀπὲρ χάριτος. Ὁ παρ' ὁ τούτων ὁμῶνυμος, ὁ
 Χρυσόστομος· φημι Πατὴρ, ἐξηγούμενος. Καὶ τί ποτὶ
 ἐστι, φησι τὸ Ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἡμεῖς
 πάντες ἐλάβομα; Οὐ μεθεκτὴν, φησὶν, ἔχει τὴν
 δωρεάν, ἀλλ' αὐτοπηγῆ, καὶ αὐτόριζα ἐστὶ πάντων
 τῶν καλῶν, αὐτοζωῆ, καὶ αὐτοφῶς, καὶ αὐτοαληθεία,
 οὗκ ἐν αὐτῷ συνέχων τῶν ἀγαθῶν τὸν πλοῦτον,
 ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς ἄλλους ἀπαντας ὑπερβλύζων αὐ-
 τῶν, καὶ μετὰ τὸ ὑπερβλύσαι μόνων πλήρης, καὶ
 οὐδενὶ ἐλαττούμενος ἐκ τῆς εἰς ἑτέρους χορηγίας, καὶ
 ἀλλ' ἀεὶ πηγάζων, καὶ πᾶσι τούτοις μεταδιδοῦς τῶν
 καλῶν, ἐπὶ τῆς αὐτῆς μένει τελειότητος. Καὶ μετὰ
 τινε· Ὑποβλήθη γὰρ εἶναι πυρὸς πηγῆν, εἴτα
 ἀπὸ τῆς πηγῆς ἐκείνης μυρίους ἀνάπτεσθαι λύχνους,
 καὶ δις τοσοῦτους, καὶ τρις, καὶ πολλάκις. Ἄρα
 οὐκ ἐπὶ τῆς αὐτῆς μένει πληρότητος τὸ πῦρ καὶ
 μετὰ τὸ μεταδοῦναι τοσοῦτοις τῆς ἐνεργείας αὐ-
 τοῦ; Παντὶ που δὴλόν ἐστιν. Εἰ δὲ ἐπὶ τῶν αὐμά-
 των τῶν μεριστῶν τῶν ἐλαττουμένων ὑπὸ τῆς ἀναι-
 ρέσεως εὐρέθη τι τοιοῦτον, ὃ καὶ μετὰ τὸ παρῶσθαι
 ἑτέροις τὰ παρ' αὐτοῦ οὐδὲν παραβλάπτεται, πολλῶν
 μᾶλλον ἐπὶ τῆς ἀσωμάτου καὶ ἀκηράτου δυνάμεως
 ἐκείνης τοῦτο συμβήσεται. Εἰ γὰρ ἐνθα οὐσία ἐστὶ
 τὸ μεταλαμβανόμενον καὶ αἶμα, καὶ μερίζεται, καὶ
 οὐ μερίζεται, πολλῶν μᾶλλον ὅταν περὶ ἐνεργείας ὁ
 λόγος ἦ, καὶ ἐνεργείας τῆς ἐκ τῆς ἀσωμάτου οὐ-
 σίας, οὐδὲν εἰδὸς τοιοῦτον παθεῖν. Διὰ τοῦτο καὶ
 Ἰωάννης εἶπεν, Ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἡμεῖς
 πάντες ἐλάβομα.

Περὶ τοῦτου τοῦ πληρώματος τῆς θεότητος καὶ ὁ
 ἀπόστολος Παῦλος Κολοσσαεῦσι γράφων εἶπε· Βλέ-
 ψατε μὴ εἰς ἑμᾶς ἔσται ὁ συναγωγῶν διὰ τῆς
 φιλοσοφίας, καὶ κενῆς ἀπάτης, κατὰ τὴν παρά-
 δοξιν τῶν ἀνθρώπων, κατὰ τὰ στοιχεῖα τοῦ κό-
 σμου, καὶ οὐ κατὰ Χριστόν· ὅτι ἐκ αὐτῶ κα-
 οικεῖ πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς,
 καὶ ὅσα ἐκ αὐτῶ πεπληρωμένοι. Τούτου δὲ ἐξη-
 γησῆς ὁ τῆς Ἐκκλησίας φησὶν Ἰωάννης ὁ μέ-
 γας ἡμῖν ἐστὶν, καθάπερ Ἰωάννης ἐκείνου. Τί οὖν
 ἢ κλεινός φησὶν Ἰωάννης; Ἐνα θεὸν ἐν τρισὶν
 ὑποστάσει θεολογοῦμεν, μίαν ἔχοντα τὴν οὐσίαν,
 καὶ τὴν δύναμιν, καὶ τὴν ἐνέργειαν, καὶ ὅσα ἄλλα
 περὶ τὴν οὐσίαν θεωρεῖται θεολογοῦμενα καὶ ὁμνῶ-
 μενα· καὶ ἵνα τύπον δώμεν τῷ λόγῳ, καὶ ἀληθισμα,

ἢ πλήρωμα, τὰ κατὰ θεολογίαν ἔχοντα, τὸ ἀκτιστον,
 τὸ ἀσώματον, τὸ ἀχρονον, τὸ ἀναρχον, τὸ ἀίδιον, τὸ
 ἀτελεύτητον, τὸ ἀπειρον, τὸ ἀγνωστον, τὸ ἀσημά-
 τιστον, τὸ ἀνερμήνευτον, τὸ ἀνεξιχνίαστον, τὸ Θεὸν
 Θεῶν λέγεσθαι αὐτὸν, τὸ Κύριον κυρίων, τὸ Βασιλεα
 βασιλευδόντων, τὸ Παντοκράτορα, τὸ ποιητὴν, τὸ
 δημιουργόν, τὸ φῶς, τὸ ἄγιον, τὸ ζῶν, τὸ ἀγαθόν,
 τὸ ἀθάνατον, τὸ ἰσχυρόν, τὸ παντοδύναμον, καὶ ὅσα
 ἄλλα κατὰ τὸ ὑπεροχὴν καὶ αἰτιολογίαν, οὐκ ἔκα-
 στον οὐσία λέγεται, ἀλλὰ περὶ τὴν οὐσίαν ὡς ἐν
 δύο καὶ κλειδῶν ἐπὶ ἐν ἔχοντα τὴν ἀναφορὴν κατὰ
 τὸ ἐπιμεριζόμενον, ὡς ἐμάθομεν. Ἄ καὶ ἄβροισμα
 καὶ πλήρωμα λέγεται τῆς θεότητος, κατὰ τὴν Γρα-
 φὴν, καθ' ἑκάστην τῶν τριῶν ὑποστάσεων ἐπίσης
 θεωρούμενα καὶ θεολογούμενα. Πάντα γὰρ ὅσα
 ἔχει ὁ Πατὴρ ἐμὰ ἐστὶ, καὶ δεδόξασμαι ἐν αὐ-
 τοῖς.

Δῆλη μὲν οὖν καὶ τῶν νῦν εἰρημένων ἢ συμφω-
 νία τῆς τοῦ μεγάλου φημι τοῦτου θεολογίας πρὸς
 τὴν προβήθειαν τοῦ θεοῦ Διονυσίου. Ταῦτα καὶ
 γὰρ ἐκείνῳ διὰ πάντων ὑπὲρ τῶν νῦν ἡμῖν προκει-
 μένων θεολογεῖ, περὶ τὰς λέξεις, καὶ τὴν φράσιν
 μόνα τι διαλλάττων. Ἴνα δὲ καὶ ἐναργέστερον εἴη τὸ
 τῆς συμφωνίας διαδειχθῆ, τὴν δεσποτικὴν ἐκείνου
 ῥῆσιν, ἧς ἐν τῷ εἰλεῖ τῆς προβήθεισης θεολογίας
 ὁ μέγας οὗτος ἐμνήσθη, καὶ ἡμεῖς ἵνα τοῦα προθῶ-
 μεν τῷ λόγῳ, ἐπεὶ καὶ τὰ τῶν λογίων ἀρτι σκοποῦ-
 μεν. Φησὶ τοίνυν ὁ Χριστὸς πρὸς τοὺς μαθητὰς τῇ
 πρὸ τοῦ πάθους ἐσπέρα τὰ τελευταία διδασκῶν, κατὰ
 τὸν Εὐαγγελιστὴν Ἰωάννην· Πάντα ὅσα ἔχει ὁ
 Πατὴρ ἐμὰ ἐστὶ· διὰ τοῦτο εἶπον ὅτι ἐκ τοῦ ἐμοῦ
 λαμβάνει, καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν, περὶ τοῦ Παρα-
 κλητοῦ δηλαδὴ λέγων· καὶ πάλιν πρὸς τὸν αὐτοῦ
 Πατέρα· Τὰ ἐμὰ πάντα σὰ ἐστὶ. καὶ τὰ σὰ ἐμὰ,
 καὶ δεδόξασμαι ἐν αὐτοῖς. Ἐν γοῦν τῇ κατὰ Νί-
 καιαν μεγάλῃ συνόδῳ τῆς περὶ Ἄρειον ὁ μέγας
 διαλεγόμενος οὗτος τοιαῦτα φησὶ· Πάντα ὅσα ἔχει ὁ
 Πατὴρ, ἐμὰ ἐστὶν. Οὐκ ἔνεκεν κτιστῶν πραγμάτων
 τοῦτο εἶπε ὁ Σωτήρ, τὰ Πάντα ὅσα ἔχει ὁ Πατὴρ,
 ἀλλ' ὅσα ἀνήκε τῇ θεότητι τοῦ Πατρὸς, αὐτοῦ ἴδια
 εἶπε ὁ Κύριος· ὅλον τὸ ἀθάνατον, τὸ ἀφθαρτον, τὸ
 ἀσπεκτον, τὸ ἀκατάληπτον, τὸ δυνατὸν, τὸ προγυμναι-
 χάν, καὶ ὅσα ἐστὶν ὁ Πατὴρ, ταῦτα ἴδια τοῦ Υἱοῦ τυ-
 χάνειν. Καὶ πάλιν πρὸς τοὺς αὐτοὺς ὁ αὐτὸς· Πάντα
 ὅσα ἔχει ὁ Πατὴρ, ἐμὰ ἐστὶν. Ἀνάγκη τοίνυν νοεῖν
 ἡμᾶς, ὅτι ἐστὶν ἐν τῷ Πατρὶ τὸ ἀίδιον, τὸ αἰώνιον,
 τὸ ἀθάνατον· ἐστὶ δὲ αὐτοῦ οὐκ ὡς ἄλλότρια αὐτοῦ,
 ἀλλ' ὡς ἐν πηγῇ ἐστὶν ἐν αὐτῷ ἀνακλυόμενα. Ὅταν
 τοίνυν περὶ Υἱοῦ νοεῖν ἐθέλῃς, μαθῶν. τίνα ἐστὶ τὰ
 ἐν τῷ Πατρὶ, ταῦτα καὶ ἐν τῷ Υἱῷ εἶναι πίστευε. Καὶ
 αὐτὸς· Πάντα ὅσα ἔχει ὁ Πατὴρ. Ἐλεῖ δὲ τὸ κτελεῖν,
 τὸ δημιουργεῖν, τὸ ἀίδιον, τὸ εἶναι Παντοκράτωρ, τὸ
 ἀσπεκτον. Ἐχει δὲ ταῦτα καὶ ὁ Υἱός, οὐκ ἐξ ἀρετῆς,
 ὡς εἴπομεν, ἀλλὰ τῆς οὐσίας αὐτοῦ ἐστὶ.

Ποῦ νῦν εἶσιν οἱ λέγοντες μὴ εἶναι τὰ εἰρημένα
 ἐν τῷ Θεῷ πράγματα, μηδὲ ἀκτιστόν τι τὸν Θεὸν
 ἔχειν ἐν αὐτῷ πληρῆ τῆς οὐσίας; Αἰσχυνέσθωσαν καὶ
 γὼν εἴπερ ποτὶ τοῦ μεγάλου τοῦτου διδασκάλου, καὶ
 θεολόγου, καὶ πρῶτον τὰ ταῦτα τρυφῶς οὕτω λέγοντες

ἀκούοντας, καὶ ἀκτιστα, καὶ μὴδὲ τὴν οὐσίαν ὄντα τοῦ Θεοῦ ταῦτα, ἀλλ' ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ πηγαζόμενα καὶ ἐν αὐτῷ ἀναπαυόμενα. Οὐ γὰρ ἔνεκεν κτιστῶν πραγμάτων ὁ Σωτῆρ, φησὶν, ἔφη τοῦτο, *Πάντα ὅσα ἔχει ὁ Πατὴρ ἐμὰ ἐστίν*, ἀλλ' ὅσα ἀνήκε τῇ θεότητι τοῦ Πατρὸς, αὐτοῦ ἴδια ἔφη ὁ Κύριος. Καὶ πάλιν, Ἔστι δὲ αὐτοῦ, φησὶν, οὐχ ὡς ἄλλότρια αὐτοῦ, ἀλλ' ὡς ἐν κηγῇ ἐστὶν ἐν αὐτῷ ἀναπαυόμενα. Ἡ δὲ καὶ ὁ τῶν Πατέρων ἱερὸς ἐξακολουθῶν τόμος, καθὰ θεὸν καὶ προῦφην, οὐσίωδῃ καὶ φυσικῇ, φησὶ, κίνησιν τοῦ Θεοῦ τὴν θείαν ἐνέργειαν οὕσαν εἰδότες κατὰ τοὺς θεολόγους, ὡς ἐκ πηγῆς ἀνεῴχουσιν φαιμέν τῆς θείας οὐσίας προερχομένης, ἀλλ' ἀδιαφρακτοῦ αὐτῆς ἀεὶ διαμένειν, ἐξ ἀϊδίου τε τῇ θείᾳ συνυπάρχειν οὐσίᾳ, καὶ ἀχωρίστως ἡνωμένην εἶναι. Καὶ πάλιν ὁ μέγας Ἀθανάσιος· Ἐχει δὲ τὰ προειρημένα, φησὶ, καὶ ὁ Υἱὸς, οὐχ ἐξ ἄρετῆς, ὡς εἴπομεν, ἀλλὰ τῆς οὐσίας αὐτοῦ ἐστὶ. Ἦκουσας ὅτι τῆς οὐσίας αὐτοῦ ἐστὶ; καὶ τοσοῦτόν ἐστιν ἴδια τῆς οὐσίας αὐτοῦ, ὅτι καὶ ἐκ τούτων συναίγει τὸ ὁμοούσιον τῷ Υἱῷ πρὸς τὸν αὐτοῦ Πατέρα, ὑπὲρ οὗ καὶ πρὸς Ἀρειανούς ὁ πόλεμος ἦν τότε τοῖς θεολόγοις. Ὁ δὲ καὶ ὁ μέγας φησὶ Βασίλειος· Ἄν αἱ αὐταί, λέγων, ἐνέργειαι, τούτων καὶ οὐσία μία. Ἐνέργεια δὲ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ μία, ὡ; τὸ, *Ποιῶμεν ἄνθρωπον*. Καὶ πάλιν· Ἄ γὰρ ὁ Πατὴρ ποιεῖ, ταῦτα καὶ ὁ Υἱὸς ὁμοίως ποιεῖ. Ἄρα οὐσία μία Πατρὸς καὶ Υἱοῦ. Εἰ δὲ τῆς οὐσίας αὐτοῦ ἐστὶν ἴδια, πρόδηλον ὅτι οὐκ εἰσὶν αὐτὰ ἡ οὐσία. Οὐδὲ γὰρ ἡ οὐσία οὐσίας τινὸς ἐστὶ. Ταῦτα δὲ τῆς θείας εἶναι οὐσίας πολλάκις ὁ θεολόγος οὗτος ἔφη. Ἄλλως τε ἡ μὲν οὐσία οὐ πληθυντικῶς λέγεται ποτε, μία καὶ γὰρ. τὰ δὲ πληθυντικῶς ἐκφέρεται, πλείους καὶ γὰρ· Ἐπειτα καὶ ρητικῶς, οὕτω περὶ αὐτῶν ὁ θεολόγος οὗτος εἰπὼν ἔφη, ὅτι οὐχ ἕκαστον τούτων οὐσία λέγεται, ἀλλὰ περὶ τὴν οὐσίαν. Διὸ καὶ κλήρωμα τῆς θεότητος ὁ θεὸς Παῦλος ταῦτά φησὶ. Καὶ πῶς ἂν ἡ κτίσις εἴη τὸ κατοικήσαν ἐν τῷ Χριστῷ πλήρωμα τῆς θεότητος, ἢ ἀνυπερέχον τι, καὶ μὴ ὄν, κατὰ τὴν ὑμετέραν κωνήν σφίαν;

Ταῦτα τοῖνον ἀκούων, κίκαίνο μάθε, ὅτι οὕτως ἔχει αὐτὰ, οὐχ ὡς ἄλλότρια τῆς φύσεως αὐτοῦ, ἀλλ' ὡς φυσικά, ἵνα τὸ περὶ τοῦ ἔχειν Ἀριστοτελικὸν φρόνημα πῶρρω τῶν περὶ Θεοῦ λόγων ῥίψῃς, καὶ ἀπομάθῃς ἐκείνο τὸ βλάσφημον, τὸ ὅτι τὸ ἔχειν οὐ κυρίως; ὁ Θεὸς ἔχει, καὶ μεταμάθῃς μᾶλλον τὸ ὑψηλὸν καὶ θεοπρεπὲς τοῦτο, τὸ ὅτι ὅσα ὁ Θεὸς ἔχει ὑπερουσίως ἔχει, καὶ ὡσπερ καὶ ἀγαθὸς ὢν, καὶ θεὸς, καὶ ὢν, καὶ ἄλλα πάντα, κατὰ τὴν ἀποφατικὴν θεολογίαν οὐδὲ ὢν ἐστὶν, οὐδὲ ἀγαθός, οὐδὲ θεός, οὐδὲ Κύριος, οὐ κατὰ στέρησιν, τοῦτο γὰρ τῆς ἐσχάτης βλασφημίας τε καὶ ἀνοίας, ἀλλὰ καθ' ὑπεροχὴν, ὡ; ὑπὲρ ἐκείνῃ γε πάντα ὢν, οὕτω καὶ πάντα ἔχει, καὶ οὐδὲν τῶν πάντων αὐτοῦ ἔξω. Ὅρος γὰρ μόνος αὐτὸς πάντων τῶν τε θείων καὶ ἀνθρωπίνων· ῥηθεῖη δὲ ἂν κατ' ἐκείνον τ' ἐν λόγον, ὡς φασὶν οἱ θεολόγοι, καὶ μὴδὲν ἔχειν μὴδὲ αὐτὸ τοῦτο τὸ ἔχειν, οὐ κατὰ στέρησιν, ἀπαγε τῆς βλασφημίας, τοῦτο γὰρ δὴ καὶ πεπὸνθα-

σιν οἱ μὴ κυρίως εἰπόντες τὸν Θεὸν ἔχειν τὸ ἔχειν, ἀλλὰ καθ' ὑπεροχὴν ὑπερφῶν καὶ θεοπρεπῆ, καθάπερ ἔφη, ἦν δὲ καὶ ἀποφατικὴν θεολογίαν εἰπὼν οἱ θεολόγοι.

Διὸ καὶ Ἀθανάσιος ὁ μέγας ἔφη, καθάπερ ἤκουσας, ὅτι ἐστὶν αὐτοῦ ἐκεῖνα οὐχ ὡς ἄλλότρια αὐτοῦ, ἀλλ' ὡς ἐν κηγῇ ἐστὶν ἐν αὐτῷ ἀναπαυόμενα. Καὶ πάλιν· Ἐχει δὲ ταῦτα καὶ ὁ Υἱὸς οὐχ ἐξ ἄρετῆς, ὡς εἴπομεν, ἀλλὰ τῆς οὐσίας αὐτοῦ ἐστὶ, τὴν περὶ τοῦ ἔχειν πένητα καὶ χαμαίζηλον σὴν δόξαν ἀποφραπίζων, καὶ Στωϊκὸς καὶ Ἐπικουρεῖος, ἢ καὶ τοῖς ταπεινοῖς ἄλλως τούτοις, καὶ περιγελοῖς, ἀλλ' οὐ τοῖς περὶ Θεοῦ λόγοις τολμηρῶς περιάπτειν σε ταῦτα διδάσκων, περὶ ὧν δὴπου καὶ ὁ κλεινὸς Διονύσιος τὰ αὐτὰ διὰ πλειόνων φησὶν ἐν ἄλλοις τε πλείστοις, καθάπερ ὁ λόγος ἔφη δαίξας, καὶ δὴ καὶ ἐν τούτοις· Φησὶ γὰρ ἐν τῷ περὶ θείας ἐνώσεως τε καὶ διακρίσεως αὐτῆς λόγῳ· Ὅτι δὲ καὶ κυρίαν ἔχει τῶν ὄλων ἢ ὅλη θεότης περὶ μὲν τῆς θεογονοῦ θεότητος, ἢ τῆς υἱικῆς οὐδὲ εἰπεῖν ἐστὶν, ὡς οἶμαι, ποταχῆ τῆς θεολογίας; ἐπὶ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ διαθυλλεῖται τὸ Κύριος. Ἀλλὰ καὶ Κύριος τὸ Πνεῦμα ἐστὶ, καὶ τὸ κελὸν δὲ, καὶ σοφὸν, ἐπὶ ὅλης θεότητος ὑμνεῖται, καὶ τὸ φῶς, καὶ τὸ θεοποιῦν, καὶ τὸ αἰτίον, καὶ πάντα ὅσα τῆς ὅλης θεαρχίας ἐστὶν, εἰς πᾶσαν ἀνάγει τὰ λόγια τὴν θεαρχικὴν ὁμωφθῆσαν. Καὶ μετὰ μικρὸν· Καὶ ἵνα συλλήβδην φαῖη τις, αὐτὸς ὁ θεαρχικὸς Λόγος ἔφη· Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἕσμεν, καὶ, *Πάντα ὅσα ἔχει ὁ Πατὴρ, ἐμὰ ἐστίν, καὶ πάντα τὰ ἐμὰ ἐσὰ ἐστίν, καὶ τὰ ἐμὰ ἐμὰ*. Καὶ αὐθις· Ὅσα ἐστὶ τοῦ Πατρὸς, καὶ αὐτοῦ, τῷ θεαρχικῷ Πνεύματι κοινωνικῶς, καὶ ἡνωμένως ἀντιθῆται, τὰς θεουργίας, τὸ εἶδαι, τὴν πηγαίαν καὶ ἀνεκλείπτου αἰτίας καὶ διανομῆς τῶν ἀγαθοπρατικῶν ἔργων. Καὶ οὐδένα τῶν ἐν τοῖς θείοις λόγοις ἀδιασκόφοις ἐννοεῖται ἐνθεραμμένων οἶμαι πρὸς τοῦτο ἀντερεῖν, ὅτι τὰ θεοπρεπῆ πάντα τῇ ὅλῃ θεαρχίᾳ προσένεσται, κατὰ τὴν θεοτελῆ λόγον.

Ἄλλ' ἐπὶ τὴν αὐτὴν τῶν λόγων ἐξέτασιν ἔλωμεν αὐθις. Εἰσάγει τὸν Χριστὸν ὁ ἐπιστήθιος Ἐδωγελιστῆς τε καὶ Θεολόγος, μετὰ τὴν ἐπὶ τῷ τυφλῷ θαυματουργίαν, ἄλλα τε πλείστα τοῖς Ἰουδαίοις διαλεγόμενον καὶ δημηγοροῦντα, καὶ δὴ καὶ ταῦτα· *Οὐχ ἀρκάσει τις ἐκ τῆς χειρὸς μου, τὰ λογικὰ δηλονότι πρόβατα. Ὁ Πατὴρ μου ὃς δέδωκέ μοι, μείζων πάντων ἐστὶ, καὶ οὐδαὶς δύναται ἀρκάσειν ἐκ τῆς χειρὸς τοῦ Πατρὸς μου. Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἕσμεν*. Ὁ δὲ θεὸς Χρυσόστομος τὸ, Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἕσμεν, εἰς ἐξήγησιν ἑαυτῷ προσεθεῖς τοῦτο, τάδε φησὶ· Κατὰ τὴν δύναμιν ἐνταυθὲ φησὶ. Καὶ γὰρ περὶ ταύτης ἦν ὁ λόγος ἔκασ αὐτῷ. Εἰ δὲ ἡ δύναμις ἡ αὐτῆ, εὐδῆλον ὅτι καὶ ἡ οὐσία. Οὐ γὰρ ἐστὶν ἕλλην δι' ἄλλης οὐτε δύναμιν μαθεῖν, οὐτε οὐσίαν.

Τοῦ δὲ Χριστοῦ πάλιν τῇ πρὸ τοῦ τιμίου πάθους ἐσπέρῃ τοῖς μαθηταῖς διατιθεμένου τὰ ὅσα τε καὶ διδάσκοντος κατὰ τὸν αὐτὸν εὐαγγελιστῆν, κατέπε λέγοντος πρὸς τοῖς ἄλλοις, *Εἰ ἐγνώκατέ με, καὶ τὸν Πατέρα μου ἐγνώκατε ἂν, καὶ ἀπέροι γυνώ-*

σκατε αὐτόν, καὶ ἐωράκατε αὐτόν, λέγει αὐτῷ Φίλιππος· Κύριε, δεῖξον ἡμῖν τὸν Πατέρα, καὶ ἀρκεῖ ἡμῖν. Ταύτην οὖν τὴν τοῦ Φιλίππου πᾶσιν ὁ θεὸς αὖθις Χρυσόστομος ἐν ταῖς εὐαγγελικαῖς σκοπούμενος ἐξηγήσειεν, ἀκούσωμεν οἷα λέγει. Ἴδωμεν, φησὶ, τί ὁ Φίλιππος ζητεῖ ἰδεῖν. Ἄρα τὴν σοφίαν τοῦ Πατρὸς; ἄρα τὴν ἀγαθότητα; Οὐχί, ἀλλ' αὐτὸ τί ποτὲ ἐστὶν ὁ θεός, αὐτὴν τὴν οὐσίαν.

Ὁ γε μὴν εὐαγγελιστὴς Λουκᾶς μετὰ τὴν τῶν προϋχόντων ἀποστόλων ἑκλογὴν πρὸς Χριστοῦ, καὶ κλησὶν κατ' ἔνομα, καὶ τότε φησὶ περὶ αὐτοῦ, προλιών· Καὶ πᾶς ὁ δχλος ἐζήτει ἀπεσθαι αὐτοῦ, ὅτι δυνάμις παρ' αὐτοῦ ἐζήρχετο, καὶ ἴατο πάντας. Ὅπερ ὁ μέγας διερμηνεύων Κύριλλος, Εἰκότως οἱ μὲν προφήται, φησὶν, οὐκ εἶχον δυνάμεις ἀπ' αὐτῶν ἐξερχομένας· χάριτι γὰρ Θεοῦ ἰθαυματούργουν· ὁ δὲ Ἰησοῦς πηγὴ ὧν παντὸς ἀγαθοῦ καὶ πάσης δυνάμεως, ἔχει δυνάμεις ἀπ' αὐτοῦ ἐξερχομένας. Τοῦ δὲ αὐτοῦ πάλιν εὐαγγελιστοῦ τὸ περὶ τὴν αἰμώδη διεξήγησις τοῦ Χριστοῦ θαῦμα, καὶ τοῦτον εἰσάγοντος οὕτω πρὸς τοὺς ἰδίους λέγοντα μαθητάς· Ἠψάτό μου τις, ἐγὼ γὰρ ἔγνω δύνάμιν ἐξελοῦσαν ἀπ' ἐμοῦ, ὁ θεός· αὖθις ἐξηγούμενος ταυτὶ Κύριλλος, Ἐξέρχεται, φησὶ, δύναμις ἀπὸ Χριστοῦ, οὐ τοπικῶς μεταβαίνουσα, ἀλλὰ πρὸς τοὺς ἄλλους διαδιδόμενῃ καὶ ἐν τῷ Χριστῷ μένουσα, ὥσπερ καὶ τὰ μαθήματα καὶ παρὰ τοῖς διδασκάλους· εἰσὶ καὶ τοῖς μαθηταῖς παράδοται.

Ἀπὸ μὲν οὖν, ὅτι δύνάμιν ἐνταῦθα οὐ τὴν οὐσίαν οὐτε ὁ Χριστός φησὶν, οὐτε Κύριλλος· ὁ δὲ αὐτοῦ ἐξηγούμενος. Ἐγὼν γὰρ, φησὶ, δύνάμιν ἐξελοῦσαν, καὶ δύναμις παρ' αὐτοῦ ἐζήρχετο, καὶ ὅτι ὁ Ἰησοῦς, φησὶν, ἔχει δυνάμεις ἐξερχομένας ἀπ' αὐτοῦ. Καὶ αὖθις· Ἐξέρχεται δύναμις ἀπὸ Χριστοῦ. Τὸ δὲ ἐξερχόμενον, ὡς καὶ αὐτὰ φησὶ τὰ θεῖα βήτα, ἐκ τίνος ἐξέρχεται. Τὸ δὲ λέγειν, ἐκ τίνος προέρχεται τὴν θεῖαν οὐσίαν, παραφροσύνης ἔγγυς. Εἰ γὰρ τὴν οὐσίαν δοίμεν ἐκ τίνος προέρχεται, ἐκείνο πάντως καὶ αἴτιον ταύτης ἐρούμεν· ὅπερ ὁ Θεοῦ μόνον ἄλλοτριον, ἀλλὰ καὶ προδήλως ἀδύνατον. Ὅθεν καὶ Διονύσιος ὁ μέγας τῶν πάντων αἰτεῖν ταύτην μᾶλλον θεολογεῖ, λέγων οὕτως· Πάντα μετέχει Θεοῦ προνοίας, ἐκ τῆς ὑπεροσίου καὶ παναίτιου θεότητος ἐκδελυζομένης. Ἄλλως τε, εἰ τι τῆς θείας οὐσίας ἐρεῖ τις αἴτιον εἶναι, τοῦτ' αὐτὸ καὶ τῶν τριῶν θεαρχικῶν ὑποστάσεων αἴτιον ἐξ ἀνάγκης εἶναι κατασκευάσει, κοινὴ καὶ γὰρ ἡ οὐσία, καὶ μία Πατὴρ, καὶ Υἱοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύματος. Αἴτιον δὲ τι τῶν τριῶν προσκυνητῶν ὑποστάσεων λέγειν, οὐκ οἶδα ποῖαν οὐ παρελζύνει πονηρὰν αἵρεσιν. Οὐ μόνον καὶ γὰρ τετραδά τὴν ἁγίαν Τριάδα ποιεῖ, ἀλλὰ καὶ παντοδαπῶν ἑτέρων ἀτόπων ἑσμὸν ἐκπεισάγει. Τί δὲ ὅτι καὶ διδοσθαι τὴν θεῖαν ἐκείνην δύνάμιν ὁ θεοπέσιος ἔφη Κύριλλος; Ἡ γὰρ θεῖα οὐσία οὐ δίδεται, φησὶν ἡ κατ' ἡμᾶς ἱερὰ θεολογία. Ἀμύθητος γὰρ τοπαράπαν, καὶ ἀληπτος ἐξίσις ἀπάση γεννητῆ φῦσει. Ἄλλ' οὐδὲ κτιστὴ ποτ' ἂν ἡ τοιαύτη βηθεῖα δύναμις, ἕως ἂν οἱ λέγοντες σωφρονώσιν. Οὐδὲ γὰρ κτίσμα γε ἂν εἴη τὸ πάντας ἰώμε-

νον, κατὰ τὸν τοῦ εὐαγγελιστοῦ λόγον. Πῶς δὲ καὶ κτίσμα τις ἐρεῖ τὴν ἐν Χριστῷ μένουσαν ἀμείωτον δύνάμιν κατὰ τὸν εἰκόνα τουτοῦ θεολόγον, εἰ μὴ μετὰ τῶν μαινομένων καὶ παραπαίνων αὐτὸς ἀριθμεῖσθαι θέλοι;

Ἄλλ' ἐπὶ τὸν μέγαν καὶ αὖθις ἴωμεν Παῦλον, καὶ σκοπήσωμεν τὰ πρὸς Ῥωμαίους αὐτῷ γεγραμμένα περὶ τῆς θείας ταύτης δυνάμεως. Ἀποκαλύπτεται, φησὶν, ὁργὴ Θεοῦ ἀπ' οὐρανοῦ ἐπὶ πᾶσαν ἀσέβειαν καὶ ἀδικίαν ἀνθρώπων, τῶν τὴν ἀληθειαν ἐν ἀδικίᾳ κατεχόντων. Διότι τὸ γνωστὸν τοῦ Θεοῦ φανερόν ἐστιν ἐν αὐτοῖς. Ὁ Θεὸς γὰρ αὐτοῖς ἐφανέρωσεν. Τὰ γὰρ ἀόρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται, ἢ τε ἀίδιος αὐτοῦ δόξα καὶ θειότης.

Ἄπερ οἱ θεολόγοι Πατέρες, Κύριλλος τε καὶ Ἀθανάσιος ἀναπτύσσοντες, ἀκούσωμεν οἷα φασιν. Εἶπεν ἄνω, ὅτι τὴν τοῦ Θεοῦ γνῶσιν ἠδίκησαν οἱ Ἕλληνας, κακῶς αὐτῆ χρυσάμενοι. Πόθεν οὖν ἔηλον ὅτι γνῶσιν ἔσχον, νῦν φησὶν· ὅτι τὸ γνωστὸν τοῦ Θεοῦ φανερόν ἐστιν ἐν αὐτοῖς. Εἶτα καὶ τοῦτο κατασκευάζει, λέγων, ὅτι ἀπὸ τῆς εὐταξίας τῶν κτισμάτων ἐκπύττετο ὁ δημιουργός· ὡς ὁ Δαβὶδ λέγει, Οἱ οὐρανοὶ δημιουργοῦνται δόξαν Θεοῦ. Τὸ δὲ γνωστὸν τοῦ Θεοῦ τί ἐστὶν, οὕτως ἂν μάθεις. Τοῦ Θεοῦ τὸ μὲν ἐστὶν ἀγνωστον, ἦγουν ἡ οὐσία αὐτοῦ, τὸ δὲ γνωστὸν, ὅλον πάντα τὰ περὶ τὴν οὐσίαν, ταυτέστιν ἡ ἀγαθότης, ἡ σοφία, ἡ δύναμις, ἡ θεϊότης, ἢ καὶ ἀόρατα ὁ Παῦλος λέγει, νοούμενα τοῖς ποιήμασι. Τοῖς οὖν Ἕλλησιν ἔδειξε τὸ γνωστὸν αὐτοῦ πᾶν, ἦτοι τὰ περὶ τὴν οὐσίαν πάντα, ἢ ὀφθαλμοῖς μὲν αἰσθητοῖς ἀόρατά εἰσι, νῦν δὲ καταληπτά διὰ τῆς ἐν τοῖς ποιήμασιν εὐταξίας.

Περὶ τούτων καὶ Βασίλειος ὁ μέγας πρὸς Εὐνόμιον γράφων οὕτω φησὶν· Εἰκόξ αὐτὴν μὲν τὴν οὐσίαν ἀπερίοκτον εἶναι παντὶ, πλην ἢ τῷ Μονογενεῖ, καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι· ἐκ δὲ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Θεοῦ ἀναγομένου; ἡμᾶς, καὶ διὰ τῶν ποιημάτων τὴν ποιητὴν ἐνοοῦντας, τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ καὶ τῆς σοφίας λαμβάνειν τὴν αἰσθησιν. Τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ γνωστὸν τοῦ Θεοῦ, ὃ πᾶσιν ἀνθρώποις ὁ Θεὸς ἐφανέρωσεν. Ὁ δὲ ἀδελφός τούτου καὶ φύσιν, καὶ τρόπον, καὶ λόγον, καὶ θεωρίαν, Γρηγόριος ὁ Νύσσης φημι, τοὺς εὐαγγελικοὺς ἐρμηνεύων μακαρισμοὺς, καὶ κατ' ἐκεῖνο τὸ θεῖον βήτον γενόμενος, φημι δὴ τὸ, Μακάριοι οἱ καθαροὶ τῆ καρδίᾳ, ὅτι αὐτοὶ τὸν Θεὸν ὄψονται, Ἡ θεῖα φύσις, φησὶν, αὐτὸ ὃ τί ποτὲ ἐστὶ κατ' οὐσίαν, πάσης ὑπέρεκειται καταληπτικῆς ἐπινοίας. Τοιοῦτος δὲ ὢν κατὰ τὴν φύσιν ὁ ὕπερ πάσαν φύσιν, ἄλλω λόγῳ καὶ ὁράται, καὶ καταλαμβάνεται, ὁ ἀόρατος καὶ ἀπερίληπτος. Πολλοὶ δὲ οἱ τῆς τοιαύτης κατανοήσεως τρόποι. Ἔστι γὰρ καὶ διὰ τῆς ἐμφαινομένης τῷ παντὶ σοφίας, τὸν ἐν σοφίᾳ τὰ πάντα πεποικηκότα στοιχασιτικῶς ἰδεῖν. Καὶ γὰρ πρὸς τὸν ἐν τῇ κτίσει βλέποντες κόσμον, ἐνοοιοῦν οὐ τῆς οὐσίας, ἀλλὰ τῆς σοφίας τοῦ τὰ πάντα πεποικηκότος ἀνατυπούμεθα. Κἂν τῆς ἡμετέρας ζωῆς τὴν αἰτίαν λογιώμεθα. ὅτι οὐκ ἐξ ἀνάγκης, ἀλλ' ἐξ ἀγαθῆς προαιρέσεως ἔληθον

εις τὸ κτίσαι τὸν ἄνθρωπον, πάλιν καὶ διὰ τούτου τοῦ τρόπου ἑωρακεῖται λέγομεν τὸν Θεὸν, τῆς ἀγαθότητος, οὐ τῆς οὐσίας ἐν περιτοίᾳ γινόμενοι. Οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων πάντων· ὁ γὰρ τῆ φύσει ἀόρατος ὁρατὸς ταῖς ἐνεργείαις γίνεταί. Ἐν τισὶ τοῖς περὶ αὐτὸν ἰδιώματι καθορώμενος. Ἄλλ' οὐ πρὸς τοῦτο βλέπει μόνον τοῦ μακαρισμοῦ ἢ διάνοια, τὸ ἐκ τινος ἐνεργείας τὸν ἐνεργοῦντα δύνασθαι τοῦτον ἀναλογισασθαι. Γίνονται γὰρ ἂν ἴσως καὶ τοῖς τοῦ αἰῶνος· τούτου ὄφορος διὰ τῆς τοῦ κόσμου εὐαρμοστίας ἢ τῆς ὑπερκοσμίου σοφίας τε καὶ δυνάμειος κατανόσεις. Μᾶξιμος δὲ ὁ μέγας κατ' ἄμφω, τὴν τε θείαν φημι καὶ τὴν ἀνθρωπίνην σοφίαν, καὶ δὴ καὶ ὁμολογητῆς τῶν τοιοῦτων μέχρις αἵματος, τὸ ρηθὲν ἀποστολικὸν ῥητὸν ἐξηγουόμενος, τοιάδε φησίν· Οἱ τῶν ὄντων λόγοι προκαταρτισθέντες πρὸ τῶν αἰῶνων ἐν τῷ Θεῷ, καθὼς οἶδεν αὐτοὺς, ἀόρατοι ὄντες, οὐ καὶ ἀγαθὰ θελήματα καλεῖν τοῖς θεοῖς ἐστὶν ἔθος ἀνδράσιν, ἀπὸ τῶν ποιημάτων νοούμενοι καθορῶνται. Πάντα γὰρ τὰ ποιήματα τοῦ Θεοῦ, κατὰ φύσιν μετὰ τῆς δεούσης ἐπιστήμης γνωστικῶς ὑφ' ἡμῶν θεωρούμενα, τοὺς καθ' οὓς γεγέννηται λόγους, κρυφίως ἡμῖν ἀπαγγέλλουσι, καὶ τὸν ἐφ' ἑκάστῳ ποιήματι θελον σκοπεῖν ἑαυτοῖς συνεκαίρουνσι· καθὼς καὶ οἱ οὐρανοὶ διεγούνται δόξαν Θεοῦ, καὶ τὸ στερέωμα τὴν τῶν χειρῶν ἀναγγέλλει ποιήσιν. Ἄιδιος δὲ δύναμις ἐστὶ, φησὶ, καὶ θεϊότης, ἢ συνεκτικὴ τῶν ὄντων πρόνοια, καὶ ἡ κατ' αὐτὴν ἐκθεωτικὴ τῶν προνοουμένων ἐνέργεια.

Εἰ δὲ καὶ πράγματα τὰ περὶ τὸν Θεὸν ταῦτα περὶ ὧν ὁ Χριστὸς ἔλεγε πρὸς τὸν ἑαυτοῦ Πατέρα, Πάντα τὰ ἐμὰ σὰ ἐστι, καὶ τὰ σὰ ἐμὰ, καὶ Πάντα ὅσα ἔχει ὁ Πατὴρ ἐμὰ ἐστίν, εἰ οὖν καὶ πράγματα, καὶ ἀκτίστα, καὶ οὐκ οὐσία Θεοῦ ταῦτά εἰσι, κατὰ τοὺς ἐξηγητὰς τῶν Εὐαγγελίων καὶ θεολόγους τούτους, ἃ δὴ καὶ γνωστὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ πλήρωμα τῆς θεότητος· καὶ αἰδίον αὐτοῦ δύνάμειν, καὶ θεϊότητα ὁ Ἀπόστολος γράφων ἰδίδαξε, λείπεται τῆς θείας φύσεως ἰδιώματα ταῦτα λέγειν, καὶ ἐνεργείας οὐσιώδεις αὐτῆς μετὰ τῶν θεολόγων τούτων, βασιλείου φημι τοῦ μεγάλου, καὶ Γρηγορίου, καὶ Μαξίμου, καὶ δὴ καὶ τοῦ χοροῦ τῶν λοιπῶν θεολόγων, οἳ δὴ καὶ ὁ ἐκ Δαμασκού θεολόγος Ἰωάννης συνάδων, ἄλλα τε πλείστα περὶ τούτων θαυμασίως θεολογεῖ, ἐξ ὧν δὴ καὶ ἡμεῖς ἐροῦμεν κατὰ καιρὸν, καὶ οἱ ἀρχαῖα τῆς θεότητος εἰσι ταῦτα, ὧν αὕτη μετέδωκε τῷ σώματι τῷ Δεσποτικῷ.

Καὶ τὰ μὲν τῶν λογίων ἄλλος ἡμῖν ἔχοντων, τοτήμερον εἶναι φημι τέως, ὀλίγα μὲν ἐκ πολλῶν. Ἰκανὰ δὲ, ὡς ἐγὼ φημι καὶ ταῦτα πιστώσασθαι τὴν τῶν ἀρχαίων ἐκείνων διδασκάλων καὶ διαδόχων τῶν ἀποστολικῶν θεολογίαν, Ἰεροθέου τε καὶ Διονυσίου, ὅπερ ὁ λόγος ὑπέσχετο δεῖξαι, καὶ πρὸς γε εἶτι καὶ συνεδούς καὶ συμφώνους τοῖς καθ' ἑξῆς Πατράσι καὶ θεολογοῖς τῆς Ἐκκλησίας· ὡς μηδὲν παρὰ μέλος ἤχειν μηδὲ ἐξω τοῦ σκοποῦ βάλλειν τούτους κἀκείνους, ἅτε δὴ καὶ ὑφ' ἐνὶ τεχνίτῃ, καὶ μυσταγωγῷ, καὶ πειθευτῇ τῶν τοιοῦτων ἀγομένου· ὁμοῦ πάντας, τῷ τοῦ Θεοῦ φημι Πνεύματι. Λοιπὸν ὅτι ἂν εἴη καὶ πρὸς

τὰς οἰκουμανικὰς ἐξῆς βλέψαι τῷ λόγῳ συνόδους, καὶ μαθεῖν εἰ καὶ τινες ἐξ αὐτῶν περὶ θείας οὐσίας ἅμα καὶ ἐνεργείας εἶπον, καὶ εἰ γε καὶ διαφορὰν τινα θεοπρεπῆ καὶ διάκρισιν ἐπὶ τούτων καὶ αὐταὶ σκοποῦσιν, ἢ ἀπλῶς ἐν τι καὶ ἀδιάφορον ἴσασιν ταῦτα, καὶ τὸ αὐτὸ νῦν μὲν οὐσίαν λέγεσθαι φησι, νῦν δ' ἐνέργειαν, νῦν δὲ τὴν μὲν οὐσίαν ἀκτίστον, τὴν δὲ ἐνέργειαν κτίσμα τὴν θείαν. Πάτρια καὶ γὰρ πως τοῖς περὶ τὸν φιλόσοφον Γρηγορῶν νομίζεται τὰ τοιαῦτα, καὶ πίστειος ἀντικρυς ὄρος, καὶ σύμβολον, ἐξ Ἀκινδίνου τε καὶ Βαρλαάμ εἰς αὐτοὺς· ἀνωθεν κατιόντα· τούτους καὶ γὰρ καὶ πατέρας καὶ διδασκάλους θείων δογμάτων, καὶ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν, οὐκ ἄλλους ἀκριβῶς ἴσασιν, εἰ καὶ κρύπτουσιν, ὅτι αἰσχυρῆς τὰς προσηγορίας· ἐκαίω, ἐστὶ δὲ ὅτι καὶ τῷ ἀναθέματι παρρησίᾳ καθυπέβαλον ὑπ' ἀνάγκης, ἔν γε τοῖς κοίνοις ἡμῶν τε κἀκείνων συλλόγοις μάλιστα. Ἐπεὶ γοῦν τὰς ἱερὰς ἐκείνας τῶν θεοσκίων Πατέρων συνοοῦς μετὰ τὰ τέσσαρα Χριστοῦ Εὐαγγέλια τάξει τινὶ καὶ ἀξιώματι ἔσχεν εὐθύς ἢ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία, καὶ παρὰ τούτων αὐτῶν τὸν τῆς πίστεως εὐσεβῆ λαβόντες ἔχον ἄρον, καὶ τὰ αὐτῶν ἱερὰ δόγματα, πίστις ἡμῖν ἀπλανῆς, καὶ εὐσέβεια, καὶ ὀρθολογία νομίζεται, ὅσα τέ φημι περὶ τῆς θεαρχικῆς καὶ ὁμοουσιου Τριάδος, καὶ ὅσα περὶ τῆς διὰ σάρκος οἰκονομίας, καὶ τῆς θεότητος τοῦ μονογενεῖς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ τοῦ τῆς ζωαρχικῆς ταύτης Τριάδος ἐνός. Οἱ αὐτοὶ γὰρ καὶ καθαίρεται πάσης αἰρέσεως καὶ κακοδοξίας, καὶ τῆς καὶ εὐσεβίαν ἀληθείας πάσης μετὰ τὴν τῶν λογίων διδασκαλίαν Πατέρας τε καὶ διδασκαλοὶ, καὶ διὰ τούτου καὶ τὴν πρὸς ἐκείνους ἱερὰν συμφωνίαν μετὰ τὴν τῆς θεότητος πᾶσαν ὁμολογίαν εὐθύς, καὶ ἱερά· ἅμα, καὶ βασιλεία, καὶ τοὺς ἐξ οἰασοῦν αἰρέσεως προσιόντα· τῇ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίᾳ, καὶ πάντας ἀπαίτουσιν ὁμοῦ, φέρε καὶ τὰ κείνων ἐκ μέρους ἀναλαβόντες κατιδόμεν. Ἡ μὲν οὖν ἅγια καὶ οἰκουμανικὴ πέμπτη σύνοδος τὰ Ὀριγόνους τε καὶ Διδύμου, καὶ Εὐαγγρίου, καὶ τῆς περὶ ἐκείνους συμμορίας, μετὰ ἑκείνων ἐνιαυτῶν περιόδους κἀκίστα συγγράμματα τε καὶ δόγματα σκοπούμενη, ἑώρα καὶ γὰρ τοῦ τῆς Ἐκκλησίας· κακῶς τινὰς ὑπ' αὐτῶν τούτων ἐπηρεαζομένους, Ἔλεγε, φησὶν, ὁ Ὀριγόνος ἐν γε τοῖς αὐτοῦ δηλοῦσι συγγράμμασι, συναθρία εἶναι τὰ τῷ Θεῷ, καὶ ἐξ αἰδίου ὄντος τοῦ Θεοῦ ἐξ αἰδίου εἶναι τὰ κτίσματα. Εἰ δὲ μὴ ἐξ αἰδίου τὰ κτίσματα, ἐπράθη πανταῶς ὁ Θεὸς ἀπὸ τοῦ μὴ κτίζειν ἐλθὼν εἰς τὸ κτίζειν. Ἡμεῖς δὲ πρὶς ταῦτα, φησὶ, λέγομεν· Οὐκ ἐπράθη κατὰ τὴν φύσιν, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐνέργειαν, μᾶλλον δὲ οὐδὲ κατὰ τὴν ἐνέργειαν. Εἶχε μὲν γὰρ αἰ τὴν δύναμιν τοῦ κτίζειν· ἐνηργήθη δὲ ἢ τοιαύτη δύναμις, ὅτε ἐθουλήθη ὁ Θεός·.

Ἦκουσας διαφορὰν οὐσίης θείας καὶ ἐνεργείας παρὰ τῶν θεοφόρων τούτων μυσταγωγῶν· Οἱ μὲν γὰρ αἰρετικοὶ, διὰ τῆς εἰς ἀπόρον ἀπαγωγῆς, ἀσκοποῦν γὰρ καὶ ἀδοκίμα, ὡς ἐδόκει, το τροπὴν ὑπομένειν δυνάσασθαι· λεγῆν τὸν μόνον ἀπάρθη τε καὶ ἀτρέπτον, τὸ τούτου ἀτόπωτον ἔσται· ὅσον κατασκευάζειν, ὅτι οὐ συναθρία τὰ κτίσματα τῷ Θεῷ. Οἱ δὲ τῆς ἱερᾶς οὐσίας ἡλικίᾳ, τῇ

καλή και θεοπρεπεί διαφόρῃ τῆς θείας ούσιας πρὸς τὴν θεϊαν ἐνέργειαν τὸ τε ἀμφίερημον τοῦτο λύουσι ζήτημα, καὶ τῶν βῆθρων ἐκατέρων τὴν τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν ἀπαλλάττουσι κάλλιστα, τῆς ἐνεργείας, ἀλλ' οὐ τῆς φύσεως· τοῦ Θεοῦ εἰσόντες ἔργα τὰ κτίσματα. Αἰδὲ τὰ μὲν τῆς φύσεως ἴδια τοῦ Θεοῦ ἔργα· ὅπερ ἐστὶ θελαθὴ ἡ τῶν ὁμοουσιῶν Γίου τε καὶ Πνεύματος γέννησις ὁμοῦ καὶ ἐκπόρευσις, συναδικα μὴ εἶναι οὐ πέφυκε, καὶ διὰ τοῦτο καὶ ἀναρχαί καὶ συναδικος τῷ Πατρὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα, ἵνα μὴ τροπήν ὁ ἀτρέπτος ὑπόμεινῃ, οὐκ ἐξ ἀδίου γεννῶν, καὶ ἐκπορεύων τὰ ὁμοουσία, καὶ ἵνα μὴ Θεὸς· πρῶτος καὶ ὑπερος νομισθῇ, κατὰ τοὺς ἥδη διδάξαντας ταῦτα θεολόγους Πατέρας· τὰ δὲ κτίσματα, θεληθῆως καὶ ἐνεργείας ἔργα γε ὄντα, καὶ ἐξω καθάκῃ τῆς τοῦ Θεοῦ φύσεως, οὐ δύναται τροπήν ἐπενεργεῖν καὶ ὑστερον γινόμενα· ἀπὸ γὰρ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παρήχθη θελήσει καὶ ἐνεργείᾳ Θεοῦ. Εἶτα καὶ τὸ ἀκρίστον καὶ ἀδίδιον τῆς θείας ἐνεργείας, καὶ τὸ κατὰ ταύτην ἀτρέπτον τοῦ Θεοῦ συνεκφαίνοντες οἱ θεοὶ διδάσκαλοι, οὐδὲ κατὰ τὴν ἐνέργειαν, φασὶν, ἐτραπὶ ὁ Θεὸς, ὡς ἐξ ἀδίου μὲν ταύτην μὴ ἔχειν φυσικῶς, ὑστερον δὲ αὐτὴν προσκτήσασθαι, καὶ τροπήν τινα κατὰ τοῦτο δέξασθαι. Εἶχε μὲν γὰρ, φησὶν, αἶψα τὴν δύναμιν τοῦ κτίζειν, ἀτε δὴ καὶ φυσικὴν αὐτοῦ πεφυκυῖαν· ἐνηργήθη γε μὴν ἡ τοιαύτη δύναμις, ὅτε ὁ Θεὸς ἐβουλήθη.

Τὰ δὲ τῆς οἰκουμηνικῆς ἑκτῆς συνόδου μέλλων σκοπεῖν, πρὸ τῶν ἄλλων ἐκείνῳ λέγω, ὡς εἰ μὴ καὶ τὰ προσηρημένα πάντ' ἐκεῖνα περὶ διαφορᾶς θείας οὐσίας καὶ θείας ἐνεργείας ἦρῖν ἦσαν, καὶ δὴ καὶ τὰ ἐξῆς περὶ τούτων αὐτῶν τοῖς ἱεροῖς ὡσαύτως ρηθῆσομένα Πατράσι καὶ θεολόγοις, ἤρκει τὰ παρ' αὐτῆς ταύτης μόνα τῆ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίᾳ πρὸς γε τὴν ἐντελή τῆ· ὑποθέσεως λόγον, οἰκουμηνικῆς τε οὐσίας, καὶ οὕτω λαμπρῶς, καὶ παρὰ τοσοῦτων διδασκάλων, οὐκ ἐπ' ἄλλοις, ἀλλ' ἐπὶ τοῖς προκειμένοις τοῦτοις συγπροθηθείσης, καὶ ταῦτα μόνα προδύργου κειτημέντης. Ὑπὲρ οὖ καὶ θαυμάζειν οὐ μικρῶς, ἀλλὰ καθ' ὑπερβολὴν ἀν εἴη Γρηγορῶν τε καὶ τοὺς ἐκεῖνον Πατέρας καὶ μυσταγωγούς τῆς καινοφανούς ταύτης θρησκείας, ποῦ τὰ τοῦ ἀγῶνων καὶ τῶν κατορθωμάτων παρέρριψαν τῆς μεγάλης ταύτης συνόδου, ὡσπερ μηδὲ γεγενημένης ὄλως μηδὲ συστάσης τὴν ἀρχὴν, μηδὲ ἐν ὄνειροις μνησθέντες, μέλλον δὲ καὶ μνησθέντες, εἰ καὶ μὴ γράμμασιν, ἀλλὰ τοῖς ἀπὸ στόματος λόγοις, ὡς ἐγὼ τινος ἤκουσα τῶν πεπλησιακῶτων ἐκείνοις, κάκιστα μέντοι καὶ ἀποπώτατα, καὶ τῶν ὕπ' ἐκείνης καλῶς τε καὶ δικαίως ἀποκηρυχθέντων Μονοθελιῶν οὐδὲν ἄμεινον. Τῶν γὰρ ὁμιλητῶν Ἀκινδύνου τινεῖς, τὰ κατὰ τῆς θείας ἐνεργείας ὕπ' ἐκείνου μυσταγωγούμενοι συνήθως, ποτὲ μὲν κτίσμα Θεοῦ τὴν φυσικὴν αὐτοῦ ταύτην καὶ θεοπρεπήν δύναμιν τε καὶ κίνησιν ἀποκαλοῦντος, ποτὲ δὲ τὴν οὐσίαν αὐτὴν εἶναι τοῦ Θεοῦ, καὶ κατ' οὐδὲν διαφέρειν, ἀλλοτε δ' αὐθις τὸν μονογενῆ Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸ αὐτοῦ Πνεῦμα, ταῦτα καὶ γὰρ τὰ τῆς θεολογίας ἢ βλασφημίαις οἰκειότερον μέλλον εἰπεῖν Ἀκινδύνου πρῶτα στοιχεῖα, οἷς δὴ καὶ εἰσέει τὰ τε

Ἐκείνου συγγράμματα καὶ δι' ἐπίδοχοι μαρτυροῦσι πειρόντα, ἐκείνου τοιγαρῶν δι' αὐτοῦ τοὺς ἰδίους ἀκροατὰς τὰ τοιαῦτα διδάσκοντός τότε, καὶ τὰ τῶν ἀγῶν ῥητὰ καὶ τοὺς περὶ θείας ἐνεργείας ἱεροῦς λόγους, καὶ τὴν ἐκείνων παρεξήγησιν καὶ τὴν διάστροφὴν, ἔργον αὐτοῦ ποιομένου καὶ σπουδασμα, καὶ περὶ τῆς μεγάλης ταυτησί καὶ οἰκουμηνικῆς ἑκτῆς συνόδου τῶν φοιτητῶν ἤροντες τινες εἰ δὲ φρονεῖν ἐκείνους· καὶ λέγειν, οὕτω διαβρήδην τάναντιώτατα τῶν αὐτῶ θεοπύθων καὶ φρονούσης καὶ κηρυττουσίης· Ὁ δὲ χρηστὸς Ἀκινδύνος, ὡσπερ ἐπιλεησόμενος ἐνταῦθα τῆς ἐν χέροῖν ἐπιστήμης, καὶ τοῦ διάστρέφειν τε καὶ συκοφαντεῖν τὰ πάσης διαστροφῆς τε καὶ συκοφαντίας ἀνώτερα, τοῦτο καὶ μόνον ἐνταῦθα πως καλῶς καὶ ἀξίως τὰ τῆς οἰκείας κακοδοξίας τε καὶ τῆς ἀπιστίας ἀνευρυθρίστωσις ἀποκαλύπτει, ἀγροίκους τινὰς καὶ βαρβάρους καὶ λόγον καὶ ἥθος, καὶ ἀμαθεῖς ἀποκαλέσας ὁμοῦ πάντας τοὺς τῆς ἀγίας ἐκείνης συνόδου Πατέρας, καὶ μηδὲν ὑγιὲς περὶ τῶν προκειμένων ἐκείνοῖς τότε φρονήσαντας, σύνοδον οἰκουμηνικὴν ὁμοῦ πᾶσαν ὡς ἐν τι τῶν ἐυτέλων καὶ παροράστων ἀξίων ἀποδαλλόμενός τε καὶ διαγράφων, εἰς ἕσασιν καὶ ἐξήκοντα Πατέρας καὶ διδασκάλους ἀριθμουμένην, πατριάρχας ὁμοῦ προκαθημένους αὐτῆς ἔχουσαν πάντας, καὶ βασιλεῖα θαυμαστόν τε καὶ μέγαν σὺν γε τῇ περὶ αὐτὸν πάση συγκλήτῃ, καὶ σὺν τούτοις τε καὶ πρὸ τούτων τὸν τῶν ἐκκλησιῶν ἀπασῶν ὁμοῦ τὸ πρεσβεῖον ἔχοντα τότε, φημὶ δὴ τὸν τῆς πρεσβυτέρας Τρώμης ἱερὸν πᾶπαν· μέλλον δ' οὐχ ἕνα μόνον, ἀλλὰ καὶ δευτερον μετ' ἐκείνον καὶ τρίτον, καὶ δὴ καὶ τὴν ὕπ' αὐτοῦ τῶν ἐκκλησιῶν ἱερὰν σύνοδον ὁμοῦ πᾶσαν, λόγους καὶ πρέσβεις, καὶ τοποτηρηταῖς οἰκείαις, καὶ πρὸς γε εἰ γράμμασι συνοδικαῖς καὶ ἐπιστολαῖς μακραῖς τισὶ καὶ πολυστείχοις, οὐκ ἐξ ἰδίων λογισμῶν, ἀλλ' ἐκ τῆς ἱερᾶς λογίων θεολογίας, καὶ τῆς τῶν πρὸ αὐτῶν ὁμοῦ θεοσπυδοῦτο διδασκαλίας τὸν ὄρθον τε καὶ ἀπλανῆ τῆς πίστεως βεβαιουδντας λόγον. Καὶ εἰ χρὴ λέγειν τοῦτοις κάκιστους· ὅπου γε μὴ τὴν οἰκουμηνικὴν ταύτην σύνοδον, καὶ τοὺς κατ' αὐτὴν μόνον, ἀλλὰ καὶ πάσας ὁμοῦ τὰς τε πρὸ αὐτῆς καὶ τὰς μετ' αὐτὴν, ὡσαύτως ἀπεβάλλετο κάκιστα σὺν ἐκείνῃ, ὧν τὰς μὲν ὡσανεὶ τινα θεμέλιον ἔσχεν αὐτῆ καὶ βάσιν, τοῖς ἐκείνων ὄροις τε καὶ ταῖς ἱερᾶς περὶ θεότητος ὕψαις τὸν οἰκεῖον ἐποικοδομήσασα λόγον καθάπερ εἰ τινα στύλον καὶ πύργον δεῖσιστον εὐθεθείας, αἱ δὲ μετ' αὐτὴν ὡσαύτως αὐτὴν ἔσχον αὐθις, καὶ συναριθμησασαι ταις πρὸ αὐτῆς, μετὰ κλειστής ἔσης τῆς ἀξιώσεως σὺν ἐνεῖναις ἀνακηρύξασαι καὶ ταύτην, καὶ ὡσπερ ἀνηγόρευσε συναναγορεύσασαι, καὶ οὗς ἀπακήρυξεν ἐξ ἀντιεστρόφου καὶ πῦτα συνάποκηρυξασαι, καὶ δρον εὐσεθείας, καὶ κανὸνὰ δόξης ὄρθης, καὶ στάθμην λογισάμεναι τὰ ἐκείνης, ὡς καὶ ταῖς ἐσχάταις ἀραῖς καὶ ἀποκηρύξεισι καθυποβαλεῖν τοὺς ἐκεῖνα μὴ δεχομένους, ὃ δὴ καὶ προλῶν ὁ λόγος δείξει σαφέστερον.

Ἄλλ' οἱ μὲν ἐπρόφρων, οὕτω περὶ τὰ τῆς κοινῆς ἡμῶν πίστεως ἀξιώματα καὶ τὰ μέγαρα στοιχεῖα τῆς εὐσεθείας κάκιστὰ τε καὶ ἀποπώτατα διανοηθέν-

τες τε και ειπόντες, ως κἀντεῦθεν μόνον Χριστιανούς ἔκασον εἶναι ὄντες τοῦ τῶν πιστῶν καταλόγου διαγράψαντες σφᾶ; αὐτούς, και πῶρῳ που γεγονότες ἐκόντες τῆς τοῦ Χριστοῦ μοίρας· ἡμεῖς δὲ οἱ τῆς αὐτοῦ σεπτιῆς Ἐκκλησίας, οἱ μετὰ τῶν ἱερῶν Εὐαγγελίων κἀκείνας αἰδούμενοι τὰς σεπτὰς τῶν Πατέρων συνόδους, και ὄρον, και κανόνα, και στάθμην τῆς εὐσεβοῦς ἡμῶν αὐτὰς ἡγούμενοι πίστεως, φέρε και τὰ τῆ ἀγία ταύτη συνόδῳ περὶ τῆς ἐν Χριστῷ θείας ἐνεργείας δογματισθέντα καλῶς ἀπὸ μέρους κατέδωμεν. Τῶν γάρ τοι τὰ Σεργίου, και Πύρρου, και Κύρου, και Θεοδώρου τηνικαῦτα φρονούντων, τοῖς ὀρθοδόξοις ἀντικαθισταμένῳν και λόγοις, και γράμμασι, και τὸν θεάνθρωπον Λόγον τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν μίαν ἔχειν λεγόντων ἐνεργείαν, τὴν αὐτὴν ὁμοῦ τῆς σαρκὸς τε και τῆς θεότητος, ἄλλα τε κλειστα και μέγιστα Πνεύματι θεῷ πρὸς ἐκείνους ἢ θεία τῶν Πατέρων διεξίῃσι σύνοδος, και πρὸς τοὺς ἄλλους κἀκείνα.

Τὴν ἑκατέρας φύσεως ἑκατέραν, φησὶν, ἴσμεν ἐνεργείαν, τὴν οὐσιώδη, και φυσικὴν, και κατὰλληλον, ἀδαιριέτω; προοῦσαν ἐξ ἑκατέρας οὐσίας και φύσεως, κατὰ τὴν ἐμπεφυκυῖαν αὐτῇ φυσικὴν και οὐσιώδη ποιότητα, και τὴν ἀμέριστον ὁμοῦ και ἀσύγγυτον θατέρας οὐσίας συνεπαγομένην ἐνεργείαν. Τοῦτο γάρ και τῶν ἐνεργειῶν ἐπὶ Χριστοῦ ποιεῖ τὸ διάφορον, ὡς περ και τὸ εἶναι τὰς φύσεις τῶν φύσεων. Και πάλιν· Κατ' ἄλλο γάρ δηλονότι και ἄλλο ἐνήργησεν ὁ Χριστός, ἵνα κατὰ τὴν θεότητα, ἢ ποιεῖ ὁ Πατήρ, ταῦτα και ὁ Υἱὸς ὁμοίως ποιῆ, και κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα, ἢ εἰσι τοῦ ἀνθρώπου ἴδια, ὁ αὐτὸς οὗτος ἐνήργει ὡς ἄνθρωπος· ὅθεν και ἀληθῶς πιστεύεται, ὅτι ὁ αὐτὸς οὗτος εἰς ὦν, ἔχει φυσικὰς ἐνεργείας, τὴν θεῖαν δεξιαδὴ και τὴν ἀνθρωπίνην, τὴν ἀκτιστον και τὴν κτιστὴν, ὡς ἀληθινὸς και τέλειος θεός, ἀληθινὸς και τέλειος ἀνθρωπος, εἰς ὁ αὐτὸς μεσίτης Θεοῦ και ἀνθρώπων, Κύριος Ἰησοῦς Χριστός.

Ἰδοῦ και τὸ ἐν, και τὸ διάφορον τῆς θείας φύσεως πρὸς τὴν θεῖαν ἐνεργείαν, και τὸ φυσικὸν, και τὸ ἀσύγγυτον, και τὸ ἀδαιριέτον ἕμα ἢ ἀγία σύνοδος ὁμοῦ διὰ τῶν ὀλίγων τούτων ῥημάτων εἰδίδαξεν ἄριστα, και ὅτι τὸ πρὸς ἀλλήλας τε και πρὸς τὰς φύσεις διάφορον τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Χριστοῦ, ἕπερ ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων δείκνυται δηλαδὴ, τοῦτο και δύο τὰς ἐνεργείας ἔχειν τὸν ἕνα Χριστὸν δείκνυσιν, ὅσα θεὸν τέλειον και τέλειον ἀνθρωπον, ὡς περ, φησὶ, και ἡ διαφορά τῶν φύσεων δείκνυσιν τὸ δύο τὰς τοῦ Χριστοῦ φύσεις εἶναι. Διαφορὰν δὲ γνῶναι τῶν φύσεων ἄλλως; οὐκ ἔστιν ἐπὶ Χριστοῦ εἰ μὴ ἐκ τῶν ἐκείνου φυσικῶν, κατὰ τοὺς αὐτοὺς θεολόγους· ὡς περ και γάρ τὰ ὑποστατικὰ χαρακτηριστικὰ ὑποστάσεως, οὕτω και τὰ φυσικὰ χαρακτηριστικὰ φύσεως, τῆς τε θείας και τῆς ἀνθρωπείας ὡσαύτως. Φυσικὰ δὲ φεμὲν τὰ θελήματα, και τὰς ἐνεργείας, οἱ αὐτοὶ και τοῦτό φασι. Ταῦτά τε τοιγαροῦν διὰ τῶν προῤῥηθέντων ἀσφαλῶς θεολογήσαντες οἱ τῆς συνόδου Πατέρες, και ὅη και τὸ ἀκτιστον ὁμοῦ τῆς θείας συν-

ἐκρήναντες ἐνεργείας, οὐσιώδη και γὰρ αὐτὴν προσείπον, και φυσικὴν, και ἐκ τῆς θείας οὐσίας αὐτὴν προέιναι, και ἀδαιριέτον αὐτῆς εἶναι, ἕπερ ἐπὶ κτισμάτων οὐκ ἂν ποτε ῥηθείη, οὐδὲ γὰρ πέφυκεν, οὐ μᾶλλον ἢ τὸ ἐκ χιόνος ἐξέρχεται φλόγα, ἔπειτα και ῥητῶς και λέξεσιν αὐταῖς ἐπήνεγκαν τοῦτο, Ὁ Χριστός, εἰπόντες, εἰς ὦν, ἔχει φυσικὰς ἐνεργείας, τὴν θεῖαν δεξιαδὴ και τὴν ἀνθρωπίνην, τὴν ἀκτιστον και τὴν κτιστὴν. Διὸ και ἡ μετὰ τὴν δευτέραν εἰκονομαχίαν τὰ τῆς αἰρέσεως καθελούσα μερικὴ θεία σύνοδος, και λόγοις και πράγμασι κρατύνασα τὴν ὀρθοδοξίαν, οὕτως ἐπ' ἐκκλησίας ἐτησίως ἀνακηρύττεσθαι πρὸς γε τοὺς ἄλλοις και τὰς τῆς οἰκουμένης συνόδου ταύτης ἐτύπωσεν πράξεις· Τοῖς ἀποβαλλομένοις τὰς τῶν ἁγίων Πατέρων φωνὰς τὰς ἐπὶ συστάσει τῶν ὀρθῶν δογμάτων τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας Ἀθανασίου, Κυρῖλλου, Ἀμβροσίου, Ἀμφιλοχίου τοῦ θεηγόρου, Λέοντος τοῦ ἀγυστάτου ἀρχιεπισκόπου τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης, εἰτε τε και τὰ τῶν οἰκουμηνικῶν συνόδων Πρακτικὰ, τῆς τετάρτης τέ φημι, και τῆς ἑκτης, μὴ κατασπαζομένους, ἀνάθεμα.

Τούτων δ' οὕτως ἐχόντων, και οὕτω μὲν τῶν οἰκουμηνικῶν συνόδων συνδεδεμένων οἰονεὶ και συμπεφυκυῶν ἀρρήκτως ἀλλήλαις, και τὰ αὐτὰ συμπεφυκῶν ἑαυταῖς τε και τῷ κινουῦντι παντοδυνάμῳ τοῦ Θεοῦ Πνεύματι, και δὴ και τῶν μετ' ἐκείνας ὁμοφυῶν τε και σύμπνων τούτων Πατέρων και διδασκάλων, οὕτω θεοπνεύτως τε και φρικτῶς τὰς τε πράξεις ἀνακηρυττόντων ἐτησίως ἐπ' ἐκκλησίας ἐκείνων, και τοὺς ἐκείνας μὴ κατασπαζομένους ἀποβαλλομένων τε και τῷ ἀναθέματι καθυποβαλλόντων, εἰτε Γρηγορᾶς, εἰπέ μοι, και Νίφων, και Δεζιδῶς, και εἰ τις ἕτερος κατ' ἐκείνους, τὸν συνοδικὸν αἰτίασσεται τόμον, ἢ τὸν δεῖνά τε και τὸν δεῖνα, τοὺς τῆς συνόδου τε και τῆς ἱερᾶς Ἐκκλησίας προσσηκῶτας, ἐπειδὴ μετὰ τὰς πολλὰς συνόδους, και τὰς μακρὰς και συνεχεῖς διαλέξεις, και τοὺς πολλοὺς και καλοὺς λόγους, και τὸν χρόνον, και τὴν διὰ λόγων τε και πραγμάτων διάπειραν, Βαρλαάμ τε και Ἀκινθῦνον τοῖς πρώτοις μυσταγωγοῖς αὐτῶν και αἰρεσιάρχαις, και συναπακήρυξαν, και τῷ ἀναθέματι καθυπέβαλον τοὺς ἀπειθεῦντας διὰ τέλους και πολεμουῦντας τῇ κατ' εὐσέβειαν ἀληθείᾳ τοῖς θεοῖς ἐκείνοις ἀκολουθοῦντες Πατέρι; Και πῶς οὐ κἀντεῦθα και σὺμφαντοῦντες, και ἀδικοῦντες ἡμᾶς ἔσονται, καθὰ δὴ που κἀν τῷ τῆς πίστεως λόγῳ; Οὐδὲ γὰρ ὄρον ἐξ ἑαυτῶν ἐκτεθεικότες πίστεως οἱ τῆς καθ' ἡμᾶς συνόδου Πατέρες, ἔπειτα τοὺς μὴ κειθόμενους ἐκείνῳ τῇ καταδίκῃ και ταῖς φρικτώδεσιν ἐκείνας ἀραῖς ὑπέβαλον, πολλοῦ γε και δεῖ· ἀλλὰ τὸν τῆς πίστεως ὄρον προτεθεικότες, και τοὺς κοινοὺς τῆς Ἐκκλησίας κανόνας, φημι δὴ τὰς ἱερὰς ἐκείνας τῶν Πατέρων συνόδους, τοὺς ἀπειθοῦντας ἐκείνας εἰς τέλος, οὐχ ἡμεῖς, ἀλλ' ἐκείναι μᾶλλον, καθάπερ πάλαι και νῦν ἀποκηρύξασαι, τῷ ἀναθέματι καθυπέβαλον. Ἀδὴ και ἡ καθ' ἡμᾶς τῶν Πατέρων συνεξίφηνε σύνοδος, ἱερῶν τε και ἀγγέλων Θεοῦ πεποιηκῶτες ἔργον, και τὴν οἰκίαν τετηρηκῶτες τάξιν τε και τὸ σχῆμα,

καθάπερ εἶδει, ἐπειδὴ γε καὶ ἄγγελος Κυρίου παντοκράτορος ἐστὶν ὁ ἱερεὺς, ὅ φασὶ τὰ ἱερὰ λόγια, καὶ ὁ σοφὸς Διονύσιος, Ἐξαγγελτικῶς, φησὶν, ἔστιν ὁ ἱερεὺς τῶν θεῶν κριμάτων, ἀγγέλου δὲ ἀρετὴ τὸ ἐξαγγέλλειν ἀνοθεύτους τε καὶ καθαρῶς τὸ τοῦ πέμποντος; βούλημα, ὡσπερ αὐτὸ καὶ κακία τὸ παραχαράττειν τε καὶ νοθεύειν, εἰσάγοντα δηλαδὴ τὰ παρ' αὐτοῦ, ὃν μὴδὲ ἱερέα, μὴδὲ ἄγγελον τῶν θεῶν κριμάτων εἶναι δεῖν ἀξιοῦν, ἀλλὰ ψεύστην τινὰ καὶ ἀκατεῶνα, καὶ τοῦ Θεοῦ ἀλιτήριον, ὁ προῤῥήθλις ἀπεφήνατο θεολόγος. Ἄπερ ἡμεῖς μῆτε παθεῖν, μῆτε ἀποσιεῖσθαι βουλόμενοι, τοὺς δοθέντας ἡμῖν θεῖους χρησμούς, καὶ τὰς τῶν Πατέρων θεολογίας τε καὶ τὰς ἀποφάσεις, κατὰ θεῖους ἐξηγητάμεν νόμους. Ὅθεν οὐδὲ παρὰ τῆς ἡμῶν ἱερᾶς συνόδου τε καὶ τοῦ τόμου τοῖς ἀπειθοῦσιν ἢ τε ἀποκηρύξεις αὐτῆ, καὶ ἡ φρικώδης ἀρὰ, ἀλλὰ παρὰ τῆς οἰκουμενικῆς ἐκείνης συνόδου, καὶ δὴ καὶ τῶν μετ' ἐκείνην θεῶν Πατέρων, ὅσοι τε τὰς αὐτῆς πράξεις ἐκύρωσαν, καὶ ὅσοι τοὺς μὴ κατασπαρομένους ἐκείνας τῷ γε ἔπ' ἐκκλησίας ἐτησίως ὑπέβησαν ἀναθέματι, καθὰ δὴ καὶ φθίσαντες ἡμεῖς διὰ τοῦ λόγου αὐτῶν ἰδίδαξαν· μᾶλλον δὲ οὐχ αἱ μετ' ἐκείνην τὴν σύνοδον μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸ ἐκείνης ὁμοῦ πᾶσαι, καθὰ δὴ καὶ προύφη, ἐπειδὴ καὶ σύμφωνοι πᾶσαι ἀλλήλαις, καὶ τὰ αὐτὰ καὶ φρονούσαι, καὶ λέγουσαι, καὶ πρεσβεύουσαι, καὶ τὰ ἀλλήλων πῶς ἄν εἴποις κυρτοῦσαι, καὶ μεθ' ὅσης ἀξιώσεως, ἅτε δὴ καὶ τοῦ αὐτοῦ καὶ ἐνὸς Χριστοῦ λαλοῦντος ἐν πάσαις. Καὶ πῶς ἂν ἀποδράσῃ τις ἀπειθῶν τὴν δίκην ἐκείνην, οὐ παρὰ τῆς συνόδου ταυτησί, καὶ τοῦ τόμου κατὰ γε τὰς ἀλόγους τινῶν ὑπολήψεις, ἀλλὰ παρὰ πασῶν ὁμοῦ τῶν οἰκουμενικῶν ἐξηγητημένην συνόδων, οὐχ ἐπίτακτι μόνον, οὐδὲ δις τε καὶ τρίς, ἀλλὰ καὶ πολλάκις τοῦτο, ἐπειδὴ καὶ καθεκαστὴν ἐκείνων αἱ πᾶσαι καὶ κηρύττουσιν ἅμα τὰ θεοδογμένα πάσαις καλῶς, καὶ ἀνακηρύττουσι τοὺς ταῦτα φρονούντας, καὶ δὴ καὶ τοὺς ἀντιλέγοντας ἀποκηρύττουσιν ἐξ ἐπαμύλλου φηθερῶς ὁμοῦ πᾶσαι; Ἄγνοῶ δὲ καὶ πῶς τῆ τοῦ Χριστοῦ μοῖρα, καὶ τῆ καθολικῆ τε καὶ ἀποστολικῆ Ἐκκλησίᾳ συγκαταλέγειν αὐτοὺς ἀξιοῦσι, καὶ τοῦ προσηρηματος κοινωνεῖν, καὶ τῆς ἀξίας οἱ περὶ τὰ καιριωτάτα τε καὶ κράτιστα καὶ αὐτὰ φημι τὴ τῆς πίστεως ἀξιώματα, καὶ τοὺς ὄρους, ταῦτα καὶ γὰρ αἱ οἰκουμενικαὶ πᾶσαι ὁμοῦ σύνοδοι, καθὰ δὴ καὶ αὐτὸς ἔφην πολλάκις, ὡς καὶ πᾶν τούναντιον ἐκείνας περὶ τὸ ἠνωμένον τε καὶ διακεκριμένον τῆς θεολογίας ἐοξάζειν, μᾶλλον δὲ οὐ μόνον τίναντια καὶ φρονεῖν, καὶ δοξάζειν, ἀλλὰ καὶ πόλεμον πρὸς ἐκείνας, καὶ δι' ἐκείνων πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Δεσπότην ἐκείνων, καὶ τὴν αὐτοῦ Ἐκκλησίαν οὕτως ὑπερφυστὰ τε καὶ ἀποπον ὑπὲρ αὐτῶν, ἢ κατ' αὐτῶν μᾶλλον εἶπειν, ἀρασθαι. Ἄλλ' ἐπὶ τὸ προκειμένον ἐπανέλθωμεν. Τοιαῦτα μὲν ἡ εὐαγγελικὴ τε καὶ ἀποστολικὴ παράδοσις ἄνωθεν περὶ τε τοῦ ἠνωμένου καὶ διακεκριμένου τῆς θεολογίας, ἀλλὰ δὴ καὶ περὶ διαφορᾶς ἰδικῶς θείας οὐσίας καὶ ἐνεργείας, τὰ μὲν δι' αὐτῶν, τὰ δὲ καὶ διὰ τῶν αὐτῶν ὁμιλητῶν τε καὶ διαδύχων, ἱεροθέου φημι καὶ Διονυσίου, οἱ τὰς θείας ἐκφαντορίας ἐκείθεν πα-

PATROL. GR. CLI

Α ραλαβόντες, ὡσπερ τινὰ κανόνα κάλλιστον ἀληθείας, τὰ γὰρ αὐτῶν ἐκείνων καὶ αὐθις ἐρῶ, οὕτω τὰ ἐκεῖ κείμενα φρουρεῖν ἐν αὐτοῖς ἀπλήθοντα, καὶ ἀμείωτα, καὶ ἀπαρίτρεπτα σπεύδουσιν, ὡς κακίον θάρβησαι μετὰ πλείστης ὄσης τῆς ἀξιώσεως προσθεῖναι τῷ αὐτῶν λόγῳ, καθὰ δὴ καὶ ἀνωτέρω φθίσαντες εἶπον, φημι δὴ τὸ, Οὕτως ἡμεῖς τὰ θεῖα καὶ ἐνοῦν τῷ λόγῳ, καὶ διακρίνειν σπεύδομεν, ὡς αὐτὰ τὰ θεῖα καὶ ἠνωται, καὶ διακρίνεται.

Καὶ τοιαῦτα μὲν τὰ τῶν λογίων, καὶ οὕτω σαφῆ τε καὶ εὐδιάκριτα, καὶ τὸ τοικίλον ἔπιν καὶ ἀσαφῆ κατ' αὐτοὺς τοῦτους ἀπαναινόμενα, οἷς δὴπου καὶ οἱ μετ' ἐκείνους ἄκριοι τῶν θεολόγων, ἐν ταῖς ἐξηγήσεσι τῶν αὐτῶν, ἀρίστα καὶ ὡς οὐκ ἂν τις ἐνθυμηθεῖ, συνείπον. Τοιαῦτα δὲ καὶ οἱ μετὰ τὰ σεπτά φημι λόγια τῆς εὐσεβείας ὄροι τε καὶ κανόνες, αἱ οἰκουμενικαὶ δηλαδὴ σύνοδοι, περὶ τῶν αὐτῶν ὡσαύτως καὶ σκοποῦσι, καὶ κανονίζουσι, καὶ νομοθετοῦσι τὴν Ἐκκλησίαν. Δεῖ δὲ καὶ τῶν αὐτῶν διδασκάλων, οἶμαι, καὶ θεολόγων αὐθις ἐκ πολλῶν ὀλίγα ἄττα προσθεῖναι τοῖς εἰρημένοις, καὶ οὕτω διὰ πάντων τρανῶς τὴν συμφωνίαν δειξάντα πάντων, τὴ συνεχῆς τὸ γε νῦν εἶναι διακρίψαι τοῦ λόγου. Ἄλλ' Ἰουστίνος ὁ φιλόσοφος τε καὶ μάρτυς πρὸς τῶν ἄλλων αὐθις παρίτω τῷ λόγῳ, πλατύτερον ὑποδείξων τὴν διαφορὰν τῆς θείας ἐνεργείας πρὸς τὴν θεῖαν οὐσίαν, ἐπειδὴ καὶ κατ' ἐπιδρομήν πως καὶ ἀπὸ μέρους ἤψατο τῶν αὐτοῦ λόγων διὰ συντομίαν ὁ τῶν Πατέρων ἱερῶς τόμος. Παρίτω τοιγαροῦν ἐκείνος, διδάσκαλος ὢν ἀρχαῖος τῆς Ἐκκλησίας, τοῖς διαδύχοις μαθητεύσας τῶν ἱερῶν ἀποστόλων, σοφὸς τε καὶ μάρτυς, καὶ πανταχόθεν εἶπερ τις κηρυχόμενος τὸ ἀξιώπιστον. Φησὶ τοιγαροῦν ὁ τοῦ Χριστοῦ μάρτυς, πρὸς Ἑλληνας τότε διαλεγόμενος· Εἰ τῷ εἶναι, καὶ οὐ τῷ βούλεισθαι ποιεῖ ὁ Θεός, ὅλον θερμαίνει τὸ πῦρ τῷ εἶναι, πῶς τὸ μὲν ἐν ἐστὶ καὶ ἄπλου καὶ μονοειδές, διαφύρων δὲ οὐσίῳ ἐστὶ ποιητής; Πρὸς δὴ τοῦτο παῖδες Ἑλλήνων ἀποκρινόμενοι, τοιάδε φασὶν, Οὐκ οἰητέον ὡσπερ ἐν ἡμῖν ἄλλο μὲν ἐστὶ τὸ εἶναι, ἄλλο δὲ τὸ βούλεισθαι, οὕτω καὶ ἐν τῷ Θεῷ· ἀλλὰ τὸ αὐτὸ ἀντικρυς ὑπάρχει τὸ εἶναι, καὶ τὸ βούλεισθαι ἐν τῷ Θεῷ. Ὅ γὰρ ἐστὶ, καὶ βούλειται, καὶ βούλειται, καὶ ἐστὶ· καὶ οὐδέμια διαίρεισι ἐπὶ τοῦ Θεοῦ, διὰ τὸ αὐτοπάρακτον εἶναι τὸν Θεόν. Ὡστε καὶ τὴν διείρησιν τοῦ εἶναι πρὸς τὸ βούλεισθαι ἐπὶ τοῦ Θεοῦ ἀπορρίπτειον. Καὶ τοιούτα μὲν ἐκείνοι συνυπάρχειν ἐξ αἰδίου τῷ Θεῷ τὰ ὑπ' αὐτοῦ κτισθέντα, κακῶς συνάγοντες· Ἐλληνες γάρ. Ἀκούσωμεν δὲ ὅπως αὐτοὺς ὁ τοῦ Χριστοῦ μαθητῆς οὕτως ψευδομένους ἐλέγχει διὰ βραχείων καλῶς. Αὐτὰ δὲ ταῦτα καὶ ὁ Ἰουλιανός, ὁ τῆς κατ' εὐσεβείαν ἀληθείας τὸ τοῦ Ἑλληνισμοῦ ψεύδος καὶ τὴν ἀσέβειαν κακῶς ἀλλαξάμενος, ἐν τῷ ἐγκωμῆθι φησὶ τοῦ ἰδίου Θεοῦ, τὸν ἥλιον κακῶς ἀνομῶν.

Τοῦ Θεοῦ, φησὶν ὁ θεῖος Ἰουστίνος, ἔχοντος οὐσίαν μὲν πρὸς ὑπαρξιν, βούλησιν δὲ πρὸς ποιήσιν, ὁ ἀπορρίπτων οὐσία; καὶ βούλησι τὴν διαφορὰν, καὶ τὴν ὑπαρξιν ἀπορρίπτει τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ποιήσιν, ὑπαρξιν μὲν τὴν αὐτοῦ, ποιήσιν δὲ τῶν οὐκ ὄντων. Καὶ πάλιν· Εἰ ἄλλο τὸ ὑπάρχειν, καὶ ἄλλο τὸ ἐνυπάρ-

28

χειν, και ὑπάρχει μὲν τοῦ Θεοῦ ἡ οὐσία, ἔνυπάρχει δὲ ἡ βουλή, ἄλλη ἄρα ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ, και ἄλλη ἡ βουλή. Καὶ αὖθις· Τὸ βούλεσθαι ἡ οὐσία ἐστίν, ἡ πρόσεστι τῇ οὐσίᾳ. Ἄλλ' εἰ μὲν οὐσία ἐστίν, οὐκ ἐστὶν ὁ βουλόμενος· εἰ δὲ πρόσεστι τῇ οὐσίᾳ, ἐξ ἀνάγκης ἄλλο και ἄλλο ἐστίν. Οὐκ ἐστὶ γὰρ τὸ ὄν και τὸ προσὸν ταυτὸν. Καὶ πάλιν· Εἰ πολλὰ μὲν βούλεται ὁ Θεὸς, πολλὰ δὲ οὐκ ἐστὶ, οὐκ ἄρα ταυτὸν παρὰ Θεῷ τὸ εἶναι και τὸ βούλεσθαι. Καὶ τοιαῦτα μὲν ὁ διδάσκαλος. Ὅτι δὲ τὸ βούλεσθαι και ἡ βουλή ἐνέργεια και κίνησις ἐστὶ φυσικὴ, καὶ πολλῶν μὲν ἐτέρων δῆλον· δείκνυσι δὲ αὐτὸ ταῦτο και ὁ θεσπέσιος Ἰωάννης, ὁ Σύρος φησὶ, ἐν ἑκτῷ και τριακοστῷ κεφαλαίῳ τῶν Θεολογικῶν, ὃ δὴ και ὁ τῶν Πατέρων φθάσας ἐδήλωσε τόμος.

Κύριλλος δὲ ὁ σοφὸς κατ' ἐπίνοιαν ἐπὶ Θεοῦ φησὶ τὸ συμβεθεκός. Οὐ γὰρ οὐσία τὸ ἀγέννητον, ἡ τὸ ἀφάρτων, ἡ τὸ ἀθάνατον, ἡ τὸ ἀόρατον. Εἰ γὰρ ἕκαστον τούτων οὐσίαν σημαίνει, ἐκ τοσούτων οὐσιῶν σύγκαιται ὁ Θεὸς ὅσα περ ἂν αὐτῷ φυσικῶς προσόντα φαίνονται. Εἰ τοίνυν οὐκ ὅσα προσεῖναι λέγεται κατὰ φύσιν τῷ Θεῷ, ταῦτα πάντα ἐστὶ αὐτῷ και οὐσία, λείπεται λέγειν αὐτῇ τῇ οὐσίᾳ συμβεθεκνείαν, μέχρι μόνης φωνῆς οὕτω νοούμενα· οὐκ ἔχει γὰρ ἡ ἀνθρώπου φύσις· μείζον ἐ τῶν καθ' ἑαυτὴν λέγειν ἐπὶ Θεοῦ. Ἀ δὲ δὴ τοῖς ἰδίῳις ἦθασιν ἐκ' αὐτοῦ κεχρημέθα, τὰ καθ' ἑαυτοῦς μείζονων ὑποδείγματα ποιούμενοι, ὥσπερ οἱ ἐν μικρῷ πίνακι οὐράνιον καταγράφοντες κύκλον.

Εἰ δὲ ταῦτα τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον, και οὐδεὶς ἀνταρεῖ ποτε λόγος, πρόδηλον, ὡς ἡ μὲν Ἐκκλησία, τὸ διάφορον και εἰδύλα τῆς τοῦ Θεοῦ οὐσίας και ἐνεργείας, και κηρύττουσα καλῶς τε και εὐσεβῶς, μετὰ τῶν μαθητῶν ἐστῆκε τῶν τοῦ Χριστοῦ, και αὐτοῦ δὲ φησὶ τούτου τοῦ μόνου καθηγητοῦ ταύτης τε κάκειων· οἱ δ' ἔκεινα κακῶς εἰδότες και λέγοντες βλασφημοῦσιν ἀντικρυς εἰς Χριστὸν, Ἰουλιανῷ τε και Ἐλλήνιν ἑαυτοῦς συντάξαντες κάκιστα. Βασίλειος μὲν οὖν ὁ μέγας πρὸς Εὐνόμιον τὸν Ἀρείου διὰδοχον γράφων, Δυνάμειος, φησὶ, και σοφίας και τέχνης, οὐχὶ δὲ τῆς οὐσίας αὐτῆς, ἐνδεικτικὰ ἐστὶ τὰ ποιήματα, και οὐδὲ αὐτὴν πᾶσαν τοῦ δημιουργοῦ τὴν δύναμιν ἀναγκαίως παρίστησιν. Ἐνδεχόμενον ποτε τὴν τεχνίτην μὴ πᾶσαν ἑαυτοῦ τὴν ἰσχὺν ἐναποθέσθαι ταῖς ἐνεργείαις, ἀλλ' ὑφαιμένους πολλὰς ἐπὶ τῶν ἔργων τῆς τέχνης τοῖς τόνοις χρῆσασθαι. Εἰ δὲ και ἄλλη τὴν δύναμιν ἐπὶ τὸ ἔργον ἀνακινήσειε, και οὕτως ἂν ὑπάρχοι τὴν ἰσχὺν αὐτοῦ διὰ τῶν ἔργων ἀναμετρεῖσθαι, οὐχὶ δὲ τὴν οὐσίαν, ἥτις ποτέ ἐστὶ καταλαμβάνεσθαι. Πρὸς δ' Ἀμφιλόχιον τὸν ἱερὸν ἐπιστέλλον αὖθις, Τεσοῦτων, φησὶ, τῶν ἀπηριθμημένων ὄντων, περὶ τὸν Θεὸν δηλονότι, πότερον ταῦτα μίδια οὐσίας ὀνόματα, και ἰσοδυναμεῖ ἀλλήλοισι τὸ φοβερὸν αὐτοῦ, και τὸ φιλάνθρωπον, και τὸ δίκαιον, και τὸ δημιουργικόν, τὸ προγνωστικόν, και τὸ ἀναποδοτικόν, τὸ μεγαλεῖον, και τὸ κρονοτοικόν, ἡ ἕπερ ἂν τούτων εἴπωμεν, οὐ τὴν οὐσίαν δηλοῦμεν; Ἐπερ γὰρ τοῦτο λέγουσι, μὴ ἐρωτάτωσαν, εἰ τὴν οὐσίαν οἶδαμεν τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ πυνθανέσθωσαν ἡμῶν, εἰ φοβερὸν οἶδαμεν τὸν Θεόν, ἡ δίκαιον, ἡ

φιλάνθρωπον. Ταῦτα ὁμολογοῦμεν εἰδέναι. Εἰ δὲ ἄλλο τι λέγουσι τὴν οὐσίαν, μὴ παραλογίζεσθωσαν ἡμᾶς διὰ τῆς ἀπλότητος. Αὐτοὶ γὰρ ὁμολόγησαν ἄλλο και ἄλλο εἶναι τὴν τε οὐσίαν, και τῶν ἀπηριθμημένων ἕκαστον, ἀλλ' αἱ μὲν ἐνέργειαι ποικίλαι, ἡ δὲ οὐσία ἀπλή. Ἡμεῖς δὲ ἐκ μὲν τῶν ἐνεργειῶν γινώσκειν λέγομεν τὸν Θεὸν ἡμῶν, τῇ δὲ οὐσίᾳ αὐτοῦ προσεγγίζειν οὐκ ὄπισθομύμεθα. Αἱ μὲν ἐνέργειαι αὐτοῦ πρὸς ἡμᾶς καταβαίνουσι, ἡ δὲ οὐσία αὐτοῦ μένει ἀπρόσιτος. Καὶ αὖθις· Ἐπερ εἰς τὴν οὐσίαν ἅπαντα φέροντες τὰ θεῖα ὀνόματα καταθήσομεν, οὐχὶ μόνον σύνθετον, ἀλλὰ και ἐξ ἀνομοιομερῶν συγκαίμενον τὸν Θεὸν ἀποδείξομεν, καὶ τὸ ἄλλο και ἄλλο ὑφ' ἑκάστου τῶν ὀνομάτων σημαίνεσθαι. Καὶ πάλιν· Ἄλλο μὲν ἡ οὐσία, ἡς οὐκ ἔστις μινυτής· ἐξευρέθη, ἐτέρα δὲ τῶν περὶ αὐτῆς ὀνομάτων ἡ σημασία, ἐξ ἐνεργείας τινὸς ἡ ἀξίας ὀνομαζομένων. Ὁ δὲ τῆς θεολογίας ἐπώνυμος, Γρηγόριος· ὁ μέγας φησὶ, Ἡ και τὸ ἀθάνατον, φησὶ πρὸς Ἀρειανού, και τὸ ἀκακον, και τὸ ἀναλλοίωτον οὐσία Θεοῦ· ἀλλ' εἰ τοῦτο, πολλὰ οὐσία Θεοῦ, και ὁ μίαν· ἡ σύνθετον ἐκ τούτων τὸ θεῖον. Οὐ γὰρ ἀσυνθέτως ταῦτα, εἴπερ οὐσία. Καὶ πάλιν· Οὐ γὰρ δὴ τοῦτο φύσις αὐτῷ ἡ ἀπλότης, εἴπερ μηδὲ τοῖς συνθέτοις τὸ εἶναι μόνον συνθέτοις. Καὶ αὖθις· Ἄλλο γεννῶν και γέννησις, θέλων και θέλησις, λέγων και λόγος, εἰ μὴ μεθύομεν· τὰ μὲν ὁ κινούμενος, τὰ δὲ ὄλον ἡ κίνησις. Τί δὲ και ὁ Νύσσης θεῖος Γρηγόριος πρὸς τὸν αὐτόν φησὶ γράφων Εὐνόμιον; Καθᾶπερ τοίνυν, φησὶ, κριτὴν, ἡ μακρόθυμον παρὰ τοῦ Δαβὶδ εἶναι τὸν Θεὸν διδασκθέντες, οὐ τὴν θεῖαν οὐσίαν, ἀλλὰ τί χρὴ περὶ τὸ ὑποκείμενον νοεῖν εἰδεδέχθημεν, τὸ δὲ κατ' οὐσίαν ὁ τίπερ ἐστίν, οὐδὲν ἦτρον ἐν ἀδελφῷ μένει, οὕτω και τῆς ἀγίας Γραφῆς, τὰ μὲν λοιπὰ τῶν θεῶν ὀνομάτων κατὰ τοῦ ὄντος κατηγορούσης, αὐτὸ δὲ τὸ ὄν ἀκατονόμαστον τῷ Μωυσεῖ παραδεικνύσης. Ὁ τοίνυν τοῦ ὄντος ἐκκαλύπτων τὴν φύσιν μὴ τὰ περὶ τὸ ὄν διεξίετω, ἀλλ' αὐτὴν ἡμῖν φανερούτω δι' ὧν λέγει τὴν φύσιν. Πᾶν γὰρ ὁ τίπερ ἂν εἴποις ὄνομα, περὶ τὸ ὄν ἐστίν, οὐκ ἔκεινὸν ἐστίν, ἀγαθὸς, ἀγέννητος, ἀφάρτος· ὅλλὰ τὸ ἐστίν ἐκάστου τούτων οὐκ ἀπαλείπεται. Τούτου τοίνυν τοῦ ὄντος ἀγαθοῦ, και ὄντος ἀγεννήτου, καθὸ ἐστὶ τὸν λόγον τις ἀποδώσειν ἐπαγγελίαμενος, μάταιος ἂν εἴη, τὰ μὲν ἐπιθεωρούμενα λέγων, αὐτὴν δὲ σιωπῶν τὴν οὐσίαν ἣν ἐρμηνεύειν τῷ λόγῳ καταπαγγέλλεται. Τὸ γὰρ ἀγεννήτως εἶναι ἐν τῶν ἐπιθεωρούμενων ἐστὶ τῷ ὄντι. Ἄλλος δὲ τοῦ εἶναι, και ἄλλος τοῦ πῶς· εἶναι ὁ λόγος, ὁ μέχρι τοῦ νῦν ἄρρητόν τε και ἀνερμήνευτον ἐκ τῶν εἰρημένων ἐστὶ. Καὶ πάλιν πρὸς τὸν αὐτόν· Ἡ κυριότης οὐχὶ οὐσίας ὄνομα, ἀλλ' ἐξουσία ἐστὶ, και ἡ τοῦ Χριστοῦ προσεγγορία τὴν βασιλείαν ἐνδείκνυται. Ἄλλος δὲ τῆς βασιλείας, και ἕτερος ὁ τῆς φύσεως λόγος.

Κύριλλος δὲ ὁ μέγας, τῶν περὶ τὴν θεῖαν φύσιν ὀνομάτων τε και ἰδιωμάτων και ἐνεργειῶν ταῦτων μνηθεῖς ἐν τοῖς ἑθασαυροῖς, οὕτω φησὶν· Οὐδὲν ἐπίκτητον τῶν θεῶν ἰδιωμάτων. Ἐκ μέντοι τῶν ἀποτελεσμάτων, δηλαδὴ τῶν κτισμάτων, κατὰ τὰς

είας ταύτας, ἀλλ' οὐ κατ' οὐσίαν ὁ Θεὸς ὁράται. Ἄλλο ἢ θεία οὐσία, καὶ ἕτερον ἢ ἐνέργεια, ὡς ἕτερον δεικνύς· οὐ αὐτὸς, ὁ δὲ καὶ ὁ συνοδικὸς ἤδη φθάσας ὑπέδειξεν, οὕτω φησὶν ἐν τοῖς ; Θεσσαυροῖς· Τὸ μὲν ποιεῖν ἐνεργείας ἐστὶ, καὶ ἔστι τὸ γεννᾶν. Φύσις δὲ καὶ ἐνέργεια οὐ ταυ- ρὶκα ἀρα τῶν γεννᾶν τὸ ποιεῖν ταυτὸν ἐσται.

ἰαυ καὶ ὁ Διαμασκηδὸς θεὸς Ἰωάννης ἐπιόμα- λο τὴν ἐνέργειαν εἶναι καὶ ἄλλο τὴν θεϊαν ἐθεολόγησεν, οὕτως εἰπὼν· Δύο τὰς ἐνεργείας ἐπὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἐίχε καὶ Θεὸς καὶ τῷ Πατρὶ ὁμοούσιος τὴν θεϊαν εἶαν, καὶ ὡς ἄνθρωπος γενόμενος καὶ ἡμῖν σίας τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως τὴν ἐνέργειαν. Ἔστι δὲ, ὡς ἄλλο ἐστὶν ἐνέργεια, καὶ ἄλλο ἐνεργείαν, καὶ ἄλλο ἐνέργημα. Ἐνέργεια μὲν οὐδὲν ἢ δραστική καὶ οὐσιώδης τῆς φύσεως κίνησις· ἡσικὸν δὲ ἢ φύσις, ἐξ ἧς ἢ ἐνέργεια προέειπεν· ἡμα δὲ τὸ τῆς ἐνεργείας ἀποτέλεσμα. Καὶ πάλιν· Ἐτερον ἐστὶ· θελήσεις, καὶ ἕτερον τὸ θελητικὸν μὲν γὰρ ἢ τοῦ θέλειν δύναμις· θελη- τὸ δὲ τὴν θέλῃσιν ἔχον. Καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς· καὶ ἐνέργεια φύσεως οὐσιώδης ὁρίζεται κίνη- σὶ φύσιν τις οἶδεν ἀκίνητον ἢ παντελῶς ἀν- ἔρτον, ἢ ἐνέργειαν εὐρηκὴν οὐ φυσικῆς δυνά- μει ἀπάργουσαν κίνησιν, καὶ αὐθις· Ἐπὶ Πα- τὸρ Ἰησοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύματος, ἐκ τῆς ταυ- ρὶσ τῆς ἐνεργείας καὶ τοῦ θεληήματος τὴν ταυ- ρὶσ τῆς φύσεως ἐπιγινώσκωμεν. Καὶ πάλιν· Ὅν- ἰσ καὶ ἢ ἐνέργεια ἢ αὐτὴ, τούτων καὶ ἢ οὐ- κὴν ἢ ὡν δὲ διάφορος ἢ θελήσεις καὶ ἢ ἐνέρ- πούτων καὶ ἢ οὐσία διάφορος. Καὶ αὐθις· Φυ- ε φερμεν τὰ θελήματα καὶ τὰς ἐνεργείας, λέγω τὴν θελητικὴν καὶ ἐνεργητικὴν δύναμιν, καθ' οἷον, καὶ ἐνεργούσας τὰ θέλοντα καὶ ἐνεργούντα. φησὶ δ' ἂν εἴη λοιπὸν καὶ τὸν μέγαν ἀγωνι- τε καὶ ὁμολογητὴν τῆς εὐσεβείας ταυτησὶ καὶ ρίας, Μάξιμόν φημι τὸν σοφόν, παραλαβὴν καὶ τῷ λόγῳ, καὶ ὡς περ ἐπισφραγίσαι τοῖς ἐπι- ροῖς τὰ τοῖς θεολόγοις ἤδη βηθέντα Πιτράσι· καὶ πάλιν, ἐν ἁπασιν ὑπέγραψε πρότερον, καὶ ὡς περ ὑπογράψῃ τοῖς γράμμασι, μᾶλλον δὲ καὶ καὶ νῦν, καὶ ἀίμασιν ἰβίως ὡσαύτως, καὶ γράμ- ρησὶ τοιγαροῦν ὁ μέγας, ἐπὶ σικρέτου διαλεγόμε- λάντως ἀνάγκη ἐπὶ Χριστοῦ θελήσεις λέγεσθαι ἐνεργείας, καὶ πᾶσα ἀνάγκη· οὐδὲν γὰρ τῶν χωρὶς ἐνεργείας φυσικῆς ὑπέστηκεν· οἱ γὰρ Πατέρες φανερώς λέγουσι μήτε εἶναι, μήτε κῆσθαι χωρὶς τῆς οὐσιώδους αὐτῆς ἐνεργείας ἰανθητινα φύσιν. Καὶ πάλιν· Καταλλήλως αὐτοῦ φύσιν ὁ Χριστὸς, ἤγγον· ὡς ἐκάστη- σιν, ἤθελέ τε καὶ ἐνήργει. Δύο δὲ αἱ φύ- ἰτου· δύο οὖν πάντως καὶ τὰ φυσικὰ θελη- καὶ αἱ τούτων ἰσάριθμοι καὶ οὐσιώδεις ἐνέρ- Ἔν δὲ τῷ περὶ ἀγάπης κεφαλαίῳ λέγει λόγῳ περὶ τῶν ἰσώματων τῆς θείας φύσεως καὶ ἐνεργείων τούτων φησὶν. Οὐκ ἐκ τῆς οὐσίας φησὶ, τὸν Θεὸν γινώσκωμεν, ἀλλ' ἐκ τῆς με-

γαλοουργίας καὶ προνοίας τῶν ὄντων. Διὰ τούτων γὰρ ὡς δι' ἐσόπτρων τὴν εἰπερον ἀγαθότητῆ καὶ σοφίαν, καὶ δύναμιν κατανοοῦμεν. Καὶ πάλιν· Ἐν τῷ Θεῷ γενόμενος ὁ νοῦς, τοὺς περὶ τῆς οὐσίας αὐ- τοῦ πρῶτον λόγους ζῆται μὲν ὑπὸ τοῦ πόθου φλεγο- μενος, οὐκ ἐκ τῶν κατ' αὐτὸν δὲ τὴν παραμυθίαν εὐρίσκει. Ἀμήχανον γὰρ τοῦτο καὶ ἀνένδεκτον πάσῃ γεννητῇ φύσει ἐξ Ἰσοῦ. Ἐκ δὲ τῶν περὶ αὐτὸν παραμυθεῖται, λέγω δὲ τῶν περὶ ἀιδιότητος, ἀπει- ρίας τε καὶ ἀοριστίας, ἀγαθότητος τε καὶ σο- φίας, καὶ δυνάμειως δημιουργικῆς τε καὶ προνοητι- κῆς καὶ κριτικῆς τῶν ὄντων. Καὶ τοῦτο πάντῃ καταληπτόν αὐτοῦ μόνον, ἢ ἀπειρία. Καὶ αὐθις· Θεολογεῖν μᾶλλον, μὴ τοὺς κατ' αὐτὸν ζήτησης λό- γους· οὐ μὴ γὰρ εὐρη ἀνθρώπινος νοῦς· ἀλλ' οὐδὲ ἄλλου τινὸς τῶν μετὰ Θεόν, ἀλλὰ τοὺς περὶ αὐτὸν ὡς οἶόν τε διασκόπει· οἶον τοὺς περὶ ἀιδιότητος, ἀπειρίας τε καὶ ἀοριστίας, ἀγαθότητος τε καὶ σο- φίας, καὶ δυνάμειως δημιουργικῆς τε καὶ προνοητι- κῆς, καὶ κριτικῆς τῶν ὄντων· οὕτως γὰρ ἐν ἀνθρώ- ποις μέγας θεολόγος, ὁ τούτων τοὺς λόγους κῖν πο- σὶς ἐξευρίσκει. Ταῦτα καὶ τὰ τῶν σοφῶν διδασκά- λων, καὶ θεολόγων, ὅσον ἀπὸ μέρους φημι δεῖξαι τὸ γε νῦν εἶναι, οὕτω διὰ πάντων κατάλληλα, καὶ συνφθὰ τοῖς τε λόγοις αὐτοῖς, καὶ δὴ καὶ ταῖς κοι- ναῖς τῶν ἁγίων συνόδοις. Ἀπερ εἰ Γρηγορᾶς σὺν τοῖς αὐτοῦ μυσταγωγῶς ἀξίως ἰσκόπει, καὶ μὴ τὰς ἑαυτοῦ, ἀλλὰ τὰ Χριστοῦ καὶ τῆς κατ' αὐτὸν ἱερᾶς θεολογίας ἐξήτει τε καὶ προὔτιθε, οὐκ ἂν εἰρωνι- κῶς τε καὶ γελοῖως τρώτα, πῶς ἢ θεία ἐνέργεια ἐκ τῆς θείας οὐσίας; ἔγω γὰρ ἂν καλῶς παρ' ἐκαί- νων τῶν διδασκάλων, ἐτι ὡς φυσικὸν ἐκ τῆς φύσεως, ὡς περ δὴ καὶ τὸ φῶς ἐκ τοῦ πυρός, καὶ ἢ ἀπὸς ἐκ τοῦ ἡλίου, ὡς τὸ πηγάζομενον ἐκ τοῦ πηγάζοντος, ὡς ἢ ἐπιστήμη ἐκ τοῦ ἔχοντος αὐτήν, καὶ τῷ μαν- θάνοντι μεταδιδόμενη, καὶ παρὰ τῷ διδάσκοντι ἀμεί- ωτος· μένουσα, ὡς ἢ δύναμις ἐκ τοῦ δυνατοῦ, ὡς ἢ κίνησις ἐκ τοῦ κινούντος, ὡς τὸ ὄρν ἐκ τοῦ ὄφθαλμοῦ, ὡς διάνοια ἐκ τοῦ νοῦ, καὶ τὰ παραπλήσια τούτοις κατὰ τοὺς θεολόγους Πατέρας. Τούτων γὰρ ἔκαττον καὶ διακεκριμένον ἐπινοῖα ἐστὶν ἐκείνου τοῦ ἐξ οὗ ἐστὶ, καὶ ἡνωμένον ἀμερίτω; κατὰ τὸ ὁποκείμενον, ὡς περ ἤκουσαμεν.

Ἐν μὲν δὲ καὶ πρῶτον διακρίσεως· εἶδος ὁ τῆς καθ' ἡμᾶς ἱερᾶς συνόδου τόμος φησὶ, τῆς θείας οὐ- σίας δηλονότι πρὸς τὴν θεϊαν ἐνέργειαν τὸ κατὰ τὸ αἰτιον καὶ τὸ ἐξ αὐτοῦ. Διακρίνονται ἐπὶ ἀλλήλων καὶ τούτοις· Ἡ μὲν θεία ἐνέργεια μετέχεται, ἢ δὲ θεία οὐ- σία οὐδαμῶς. Ἡ ἐνέργεια μερίζεται ἀμερίστως, ἢ δὲ οὐσία οὐδοπωσοῦν. Ἡ ἐνέργεια ὀνομάζεται, ἢ δὲ οὐσία ἀνώνομος. Ἡ ἐνέργεια νοεῖται πως, ἐκ τῶν κτισμά- των δηλονότι· ἢ γε μὴν οὐσία καθάπαξ ἀπερινόη- τυς. Καὶ ταῦτα μὲν ὁ τόμος· ἡμεῖς δὲ σοὶ καὶ τὰ λοιπὰ νῦν ἐφεξῆς τῷ λόγῳ προσθήσομεν, ὅσα δηλα- δὴ τῇ ἑαυτοῦ συντομίᾳ χρώμενος ἐκαίνο; παρέλιπε.

Διαφέρει τοιγαροῦν ἢ θεία ἐνέργεια τῆς θείας οὐ- σίας· ἐπειδὴ ἢ μὲν οὐσία ἀπλή ἐστὶ μόνον, ἢ δὲ ἐνέργεια καὶ ἀπλή καὶ ποικίλη· ἀπλή μὲν καθ' ἑαυ- τὴν δηλονότι, ποικίλη δὲ πρὸς τὰς τῶν μετεχόντων

διαφορᾶς. Διαφέρουσι πάλιν ἀλλήλων, ὅτι ἡ μὲν οὐ-
 σία ὑπέρεκειται ὡς οὐσία, καὶ καθ' ἑαυτὴν οὖσα, ἡ
 δὲ ἐνέργεια ἐστὶ κατωτέρω, ὡς μὴ καθ' ἑαυτὴν ὑφε-
 στῶσα, ἀλλ' ὡσανεὶ ποιότης ἢ συμβεβηκὸς κατὰ
 τοὺς θεολόγους Πατέρας, μᾶλλον δ' εἰπεῖν οἰκοδόμη-
 ρον, ὡς ἰδιώμα φυσικόν, ἐν τῇ φύσει τὸ εἶναι ἔχουσα.
 Ἐτι διαφέρει ἡ θεία οὐσία τῆς θείας ἐνεργείας τῷ
 τὴν μὲν εἶναι μίαν, τὰς δ' ἐνεργείας πολλὰς. Αἱ γὰρ
 ἐνέργειαι τοῦ Πνεύματος, κατὰ τὸν μέγαν Βασίλειον,
 ἀρρήτοι μὲν διὰ τὸ μέγεθος, ἀνεξαρτήτοι δὲ διὰ
 τὸ πλήθος. Τὸ δ' αὐτὸ καὶ ὁ θεὸς φησὶ Μάξιμος,
 καὶ Διονύσιος πρὸς τοῦτων ὁ μέγας. Ἐτι διαφέρει ἡ
 θεία οὐσία τῆς αὐτῆς ἐνεργείας, ὅτι ἡ μὲν ἐνέρ-
 γεια ἐστὶ τὸ χαρακτηρίζον, καὶ δεικνύον τὴν ταύ-
 της οὐσίαν, ἡ οὐσία δ' αὐτὴ τὸ ὑπὸ τῆς ἐνεργείας,
 ὡς οὐσιώδους καὶ φυσικῆς δεικνυμένον τε καὶ χα-
 ρακτηριζόμενον. Ἀπὸ τῆς ἐνεργείας καὶ γὰρ, φη-
 σὶν ὁ σοφὸς Μάξιμος, ἡ ἐκάστου φύσις χαρακτηρί-
 ζεται, τῆς μὲν ἀκτιστοῦ ἐνεργείας, ἀκτιστον δεικνύ-
 σης φύσιν, κτιστὴν δὲ τῆς κτιστῆς. Ἐτι διαφέρει ἡ
 θεία οὐσία τῆς θείας ἐνεργείας κατὰ τὸ ὑπάρχειν,
 καὶ ἐνυπάρχειν, καὶ εἶναι, καὶ προσεῖναι. Τὰ μὲν
 γὰρ ἐστὶν ἡ θεία οὐσία καθ' ἑαυτὴν ὑφαστῶσα· ἐνυ-
 πάρχει δὲ καὶ πρόσθετον ἡ ἐνέργεια. Τὸ δὲ ἄλλο
 καὶ ἄλλο, καθὰ δὴ καὶ ὁ μέγας Ἰουστίνος ἤδη φθά-
 σας ἐδίδαξεν, ἄλλο λέγων εἶναι τὸ ὑπάρχειν καὶ τὸ
 εἶναι, καὶ ἄλλο τὸ ἐνυπάρχειν καὶ τὸ προσεῖναι. Ἐτι
 διαφέρουσιν ἀλλήλων θεία οὐσία καὶ θεία ἐνέργεια,
 καὶ ὅτι διάφορα τὰ αὐτῶν ἔργα, καὶ οὐ τὰ αὐτά. Ὁ
 δὴ καὶ ὁ θεοφόρος Δαμασκηνὸς διὰ τοῦ συνοδικοῦ
 τόμου πρὸ βραχέος ἐδίδαξεν. Ἐργον μὲν γὰρ, φησὶ,
 θείας φύσεως ἢ πρᾶξιόνος καὶ αἰδίου γέννησις, ἔρ-
 γον δὲ θείας θελήσεως ἢ κτίσις.

Ἐτι διαφέρουσιν ἀλλήλων οὐσία θεία καὶ θεία
 ἐνέργεια καὶ κατὰ τὸ ἄλλο καὶ ἄλλο εἶναι τὸ δεικνύον
 καὶ γνωρίζον ταύτην κάκεινην. Δείκνυσι μὲν γὰρ
 λυθάνουσαν τὴν οὐσίαν κατὰ τοὺς θεολόγους Πατέ-
 ρας ἡ ἀδαιρείτως συνοῦσα ταύτης ἐνέργεια· ταύ-
 της δὲ τὴν θείαν ἐνέργειαν δι' ἑαυτῶν δεικνύει τὰ
 κτίσματα. Τὰ γὰρ ἀόρατα αὐτοῦ ἐκ τῆς φύσεως κό-
 σμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται, ἢ τε αἰδίου
 αὐτοῦ δυνάμεις καὶ θεϊότης, φησὶν ὁ Ἀπόστολος.
 Διὸ καὶ ὁ μέγας Ἐφῆ Βασιλείος, Δυνάμει, καὶ σο-
 φία, καὶ τέχνῃ, οὐχὶ δὲ τῆς οὐσίας αὐτῆς ἐνδει-
 κτικά ἐστὶ τὰ ποιήματα. Καὶ Μάξιμος ὁ θεὸς αὐθις,
 Ἀπὸ τῆς ἐνεργείας ἡ ἐκάστου φύσις χαρακτηρίζε-
 ται, τῆς μὲν ἀκτιστοῦ ἐνεργείας ἀκτιστον δεικνύσης
 φύσιν, κτιστὴν δὲ τῆς κτιστῆς.

Ταῦτά γε μὴν καὶ τὰ παραπλήσια τοῦτοις οὐ τὴν
 διαφορὰν μόνον τῆς θείας ἐνεργείας πρὸς τὴν θείαν
 οὐσίαν, ἀλλὰ καὶ τὸ θεῖον, καὶ ἀπειρον, καὶ ἀόρα-
 τον, καὶ φυσικόν, καὶ ἀκτιστον, καὶ δημιουργικόν,
 καὶ τὰ θεοπρεπῆ πάντα τῆ τοῦ Θεοῦ ἐνεργεία δι'
 ὀλίγων προσμαρτυρεῖ.

Ἀλλὰ μακρὰς τινὰς καὶ πλείους ἀπειρεῖς τῶν
 εἰρημένων τὰς ἀποδείξεις; Μάλιστα μὲν καὶ διὰ
 πολλῶν ταῦτα πάντα παρὰ τῶν θεολόγων ἤδη φθά-
 σαντες ἐδιδάχθημεν, καὶ μάλιστα ἐν οἷς τὰ ἱερὰ συν-
 ἐκείνοις διεσκοπούμεθα λόγια, καὶ δὴ καὶ τῶν συν-

ἄδων τὰς οἰκουμηνικάς· ἐγὼ δὲ οὐκ ὀκνήσω κά-
 κεινα προσθεῖναι διὰ τῶν ἐξῆς λόγων, καὶ δεῖξαι
 πλατύτερον τὸ τε θεῖον τῆς θείας ἐνεργείας, καὶ
 ἀκτιστον, καὶ τὸ διάφορον καὶ θεοπρεπὲς τῆς θείας
 μεθέξεως, καὶ τὴν τῶν ἐκθεουμένων ἀρρήτως ἱερὰν
 καὶ ἀπόρρητον θέωσιν, ἐπειδὴ καὶ ὁ τῆς συνόδου
 σεπτὸς τόμος πρὸς αὐτὰ βλέπει. Τοῦτοις τοὺς ἐκυ-
 τοῦ λόγους ὡς περ εἰς οὐρανὸν τοξεύων ἀντεπιζά-
 γειν ἐτόλμησεν ὁ φιλόσοφος, καὶ τοῦτοις αὐτοῖς· καὶ
 ἡμεῖς συνηγορήσειν καθέσθον οἶδόν τε διὰ τῶν πατρι-
 κῶν αὐθις λόγων ἄνωθεν ὑπεσχομένα. Νῦν δὲ ἀναγ-
 καῖον καὶ τοὺς τῆς ἐνώσεως τρόπους τῆς τε θείας
 οὐσίας καὶ τῆς αὐτῆς ἐνεργείας δι' ὀλίγων ἐνταῦθα
 προσθεῖναι, καὶ δεῖξαι τὸ τε διάφορον καὶ τὸ ἐν
 ἐπίσει προσεῖν, καὶ μηθοτιοῦν ἀλλήλοις ἐν μηθεῖ
 λυμαινόμενα, ὅπερ ὁ τῶν ἀντιθέων ἀεὶ σπειδεῖ λό-
 γος, τῷ διακεκριμένῳ τῆς θεολογίας ὡς περ ἐπιστρα-
 τεύων τὸ ἴκνωμένον, καὶ δι' ἀλλήλων συγγῆλων ἐκ-
 τερα. Οὕτω μὲν οὖν κατὰ τοὺς εἰρημένους λόγους
 διαφέρουσιν ἀλλήλων ἡ τοῦ Θεοῦ οὐσία, καὶ ἡ ταύ-
 της ἐνέργεια, καθ' οὗς δὴ καὶ παρὰ θεολόγων καὶ
 ἄλλο καὶ ἄλλο εἰργνται· ὅτι δὲ καὶ καθ' ἑτέρας
 ἤκωνται λόγους, καὶ διὰ τοῦτους, καὶ ἐν πως ἐστὶν
 οὐ λέγονται; γνοῖς ἂν ὧδε.

Ἐν εἰσὶν ἀλλήλαις κατὰ τὸ ἀκτιστον, κατὰ τὸ
 ἀπερίγραπτον, καθὰ δὴ καὶ ὁ Ἀναστάσιος ὁ μέ-
 γας ἤδη φθάσας ἐδίδαξεν, Ἐνθα ἂν ἡ ἐνέργεια φανῆ,
 λέγων, συνθεωρεῖται ταύτη καὶ ἡ οὐσία, ἐξ ἧς προ-
 ἔρχεται· ἐκότερον γὰρ ἀπερίγραπτον, καὶ διὰ τοῦτο
 παντελῶς ἀλλήλων εἰσὶν ἀχώριστα. Καὶ αὐθις ὁ αὐ-
 τὸς· Ἄλλ' ἡ μὲν διάκρισις ἐπινοία, ἡ δὲ ἕνωσις
 πραγματικὴ, ἀχώριστος· περὶ τὸ πᾶν γὰρ, φησὶν,
 ἡ ἐνέργεια. Ταύτης δὲ ἀχώριστος ἡ οὐσία καθέστη-
 κεν. Ἐν εἰσὶν ἀλλήλαις ἡ θεία οὐσία καὶ ἡ ἐνέρ-
 γεια καὶ κατὰ τὸ ἀπειρον· ἀπειρος γὰρ ὡσαύτως
 καὶ αὐτὴ κάκεινη. Διὸ καὶ ἡ οἰκουμηνικὴ πέμπτη
 σύνοδος οὕτω πῶς φησὶ, περὶ θείας δυνάμει,
 εἶτον ἐνεργείας, ποιουμένη τὸν λόγον· Εἰ τις
 λέγοι, ἢ ἔχοι τὴν δυνάμιν τοῦ Θεοῦ πεπε-
 ρασμένην, ἀνάθμα. Ἐτι ἤκωνται ἀλλήλαις οὐσία
 τε καὶ ἐνέργεια καὶ κατὰ τὸ κοινὰς εἶναι καὶ ἀμφω
 τῶν τριῶν ὑποστάσεων. Ἐν εἰσὶν ἀλλήλαις καὶ κατὰ
 τὸ πάντη ἀχώριστόν τε καὶ ἀδιάσπαστον. Πρῶσι
 μὲν γὰρ ἡ ἐνέργεια ἐκ τῆς οὐσίας, ἀλλ' ἀδαιρείτως,
 καθὰ δὴ καὶ ἡ οἰκουμηνικὴ ἀγία σύνοδος εἰρημη
 φθάσασα, καὶ δὴ καὶ πρὸ αὐτῆς ὁ πρὸ οὐτῆς θεός
 Ἀναστάσιος, ὃν καὶ μέγαν αὐτὴ προσεῖρηκε. Περὶ
 τὸ πᾶν ἐστὶ, φησας, ἡ ἐνέργεια, ταύτης δὲ ἀχώρι-
 στος ἡ θεία οὐσία καθέστηκε. Καὶ πάλιν ὁ αὐτός·
 Φαίην δὲ ἂν ἐγωγε τῆς τοῦ Θεοῦ φύσεως ἀχώριστος
 εἶναι τὴν ἐνέργειαν αὐτοῦ. Κατὰ τοῦτους τοὺς λό-
 γους καὶ τρόπους, τοὺς τε προτέρους καὶ τοὺς ὑστε-
 ρους φημι, καὶ δύο, ἦτοι ἄλλο καὶ ἄλλο εἰσὶν ἡ θεία
 οὐσία καὶ ἡ ἐνέργεια, οὐ πράγματι κατὰ τοὺς θεο-
 λόγους Πατέρας, ἀλλ' ἐπινοία τῆς διαφορᾶς αὐτῶν
 νοουμένης ἅμα καὶ λεγομένης, καὶ ἐν εἰσὶν αὐθις
 αἱ αὐταί, οὐκ ἐπινοία, ἀλλὰ πράγματι τῆς ἐνώσεως
 οὐτῶν θεωρουμένης καὶ λεγομένης, καθ' ὃν δὴ καὶ
 λόγους καὶ ὁ μέγας Ἐφῆ Βασιλείος, ὅτι ἐπὶ τῆς ἀπλή-

καὶ ἀσωμάτου φύσεως τὸν αὐτὸν λόγον ἐπιδέχεται τῆ οὐσίᾳ ἢ ἐνέργεια.

Καὶ γρη τοῦτοις ἐπόμμενον κατὰ πάντα τὸν ἀληθῶς εὐσεβεῖν ἡρημένον, καὶ τὰς περὶ Θεοῦ ὑπολήψεις ὀρθὰς τε καὶ ἀπλανεῖς ἔχοντα, κάκεινοις καὶ τοῦτοις ὡσαύτως πισθεσθαι, καὶ τὸ ἡνωμένον τε καὶ διακεκριμένον τῆς θεολογίας ἐξίτη; μετὰ τῶν θεολόγων τοῦτων πρεσβεῦειν, ὡσπερ ἓνα, καὶ τρία

τὸν Θεὸν, τὸ μὲν ταῖς ὑποστάσεσι, τὸ δὲ αὐτῆ οὐσίᾳ πιστεύοντα, οὕτω καὶ ἓνα τε καὶ πολλὰ τὸν αὐτὸν εἶθετα τε, καὶ πιστεύοντα, τὸ μὲν κατ' οὐσίαν καὶ πράγματι, τὸ δὲ κατ' ἐπινοίαν, ὡς πολλὰκις εἶπον οἱ θεολόγοι, ὡς ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν, τρισυπόστατον ὄντα Θεὸν, ἐνεργόν, θελητικόν, παντοδύναμον· ἀτῶ· ἢ ὀξῆ εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΤΡΙΤΟΝ ΚΑΙ ΤΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ ΛΟΓΟΝ

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΑ

ΠΕΡΙ ΜΕΤΟΧΗΣ ΘΕΙΑΣ, ΚΑΙ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ, ΚΑΙ ΧΑΡΙΤΟΣ, ΛΟΓΟΣ ΑΝΤΙΡΡΗΤΙΚΟΣ ΕΚΤΟΣ.

Ἄ μὲν οὖν ὁ τὴν μαμωραμένην σοφίαν περιττός τις οἰόμενος· εἶναι φιλόσοφος οὕτοις εἰς τε τὴν κατ' εὐσεβείαν ἱερὰν, καὶ τὸν ταύτης Θεὸν ἀντικρυς ἀναίδη οὕτω, καὶ δίχα φρίκης ὑδρίζει, ἀπὸ τῆς κατὰ τῶν θεολόγων μάχης τῶν τε νῦν ὄντων, τῶν τ' ἔσομένων, πρὸ τ' ἰόντων, ἐπὶ τὴν ἱερὰν ἐκείνων θεολογίαν, εἴτ' ἐκείθεν πρὸς τὴν ἀποσπῶ χωρήσας θεομαχίαν, καὶ τολμηρᾷ καὶ ἄκρατῆ γλώττῃ τὴν ἐπερ νοῦν ἀθετῶν δύναιμι, καὶ βλασφημίαν εἰς τὸ, ὑπερφυῆς ὕψος λαλῶν τοῦ Θεοῦ, ὡς καὶ τὸ τῆς θείας ἐκεί· ο Γραφῆς μηδὲν εἶναι πρὸς ταῦτα σχεδόν, τὸ *Θήσω τὸν θρόνον μου ἐπὶ τῶν νεφελῶν, καὶ ἔσομαι ὁμοιος τῷ Υἱῷ Ἰστω, παρὰ τῆς ἀρχεκάκου πονηρᾶς εἰρημένον δυνάμει, οὐ φορτικὸν ἂν εἴη, καὶ μακρὸν μόνον, πάντα κατὰ μέρος ἐφεξῆς προτιθέ- νει καὶ τοῖς καθέκαστον ἐπιξείναι τῷ λόγῳ, ἀλλὰ καὶ περιττὸν πως, καὶ περιέργον ἄμα, καὶ δὴ καὶ τῶν πατρικῶν καὶ διδασκαλικῶν ἔξω νόμων, καὶ οὐδὲ ῥύπου καὶ κηλίδος ἂν φαῖν ἐκτός. Πῶς γὰρ ἂν εὐσεβῆς ἀκοῆ καὶ γλώττα συνεχῶς ἐκείνοις ἐξ- υπηρετοῦσαι θουλεύουσιν; Κἂν εἰ καὶ κατ' ἐκείνων εὐσεβῶς ἐκατέρα λέγοι τε καὶ ἀκούοι, νῦν μὲν τὸ τῶν θεολόγων ἱερὰ παραδειγμάτα, ὅσα περὶ αἰτίου τέ φημι, καὶ αἰτιατοῦ, καὶ συκοφαντοῦσι, καὶ διαστρέφουσι, καὶ δι' αὐτῶν, καὶ σὺν αὐτοῖς τῷ μεγαλειῶ τῆς θεότητος ἀκρατῶς ἐνυδρίζουσιν, ὅπερ ἦς καὶ τοῖς θεολόγοις πάνυ σοφῶς τε καὶ ὑψηλῶς, καὶ φιλανθρώπως· ἄμα διὰ τὴν ἡμετέραν ἀσθένειαν τὰ τῶν θεοπροπῶν εἰκότων ἐκείνων παρείληπται· νῦν δὲ μηδὲ δύναιμι θεῖαν, μηδὲ θέλησιν, μηδὲ πρόνοιαν, μηδὲ τι τῶν φυσικῶν καὶ ἰδίων τὸν Θεὸν ὄλω; κερτῆσθαι, μᾶλλον δὲ μηδὲ Θεὸν εἶπειν συνελόντα πεφυκέναι; ἢ κτιστὸν, καὶ ἡργμῆνον εἶναι κακῶς δογματίζουσι· νῦν δὲ αὐθις μετὰ πολλῆς τῆς εἰρωνείας τε καὶ τῆς χλεῦσης τὴν παντοδύναμον καὶ δημιουργὸν τῶν ὄλων θεῖαν ἐνέργειαν τῷ τοῦ λόγου τῆς εὐσεβείας; προμάχῳ, Γρηγορίῳ τῷ πάνυ φημι, καὶ Θεῷ δι' ἐκείνου προφέρουσι. Λέγε καὶ γὰρ, φησὶν, ἡ τολμηρᾷ γλώσσα καὶ θεομάχο; πρὸς τῶν σῶν ἐνεργειῶν καὶ αὐθις, Λέγε, φησὶ, τὰς σὰς ἀνουσίους καὶ ἀνυπάρκτους ἐνεργείας τε καὶ θεότητας, καὶ τοῦτο πικρὰ, καὶ συνεχῶς, καὶ πλειστάκις, ὅπερ οὐδ' ἂν αὐτὸς ὁ πονηρὸς τῆς κακίας ἀρχηγὸς δαίμων εἶπειν*

Ἄπαξ, οἶμαι, τετόλμηκε· μᾶλλον δὲ ἐκείνος μὲν, καίτοι γε καὶ σάρκα τὸν Δεσπότην ὄρων, καὶ τῆς κεκρυμμένης ὑπ' αὐτὴν ἀστραπῆς τῆς θεότητος μηδοτιοῦν αἰσθέσθαι δυνάμενος ἐκ τῆς παντοδύναμου καὶ θεοπροπῶς ἐνεργείας, δι' ἧς ἐκ τῆς ἀνθρωπείας ψυχῆς ἀοράτως ἐκείνος ἠλαύνετο, Θεὸν εἶναι καὶ Θεοῦ Υἱὸν τὸν Χριστὸν ἀνεκῆρυτταν. Ὁ δὲ Γρηγορᾶς μὴδ' ἐξ ἐκείνου γοῦν δυνηθεὶς μαθεῖν, μηδὲ τῆς φυσικῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμειος λαθῶν οὐδοτιοῦν ἀσθησιν, καίτοι γε μηδὲ τῆς σαρκὸς καὶ τῆς καθ' ἡμᾶς φύσεως, ὡσπερ κάκει, προσισταμένων κἀνταῦθα, κατ' αὐτῆς ἴσταται γυμνῆ τῆ κεφαλῆ τῆς μῖδς τρισυποστάτου θεότητος, διὰ τῆς κατ' αὐτὸν τῶν φυσικῶν τοῦ Θεοῦ ὑβρεῶς τε καὶ ἀναίρεσως; Θεὸν ἀτόπως ὑδρίζων, μᾶλλον δὲ τὸ μηδὲ εἶναι Θεὸν μετὰ τοῦ ἀφρονος ἐκείνου κατασκευάζων, ὅς, κατὰ τὸ θεοφόρον δεδιδεῖ εἶπεν, *Ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ οὐκ ἔστι θεός*.

Ἐκείνα μὲν οὖν ἱκανῶς ἔν γε τοῖς προλαβοῦσιν εἰρήσθω. Ὁ τε γὰρ περὶ θείας ἐνώσεως τε καὶ διακρίσεως ἀρκούντως τοῖς θεολόγοις ἀποδέδοται λόγος, καὶ τὸ τῆς θείας ἐνεργείας θεοπροπέ; τε καὶ ἀκτιστον, τὸ μὲν δέδεικται, τὸ δὲ μετ' ὄλιγον αὐθις δειχθήσεται. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ὁ Γρηγορᾶς ἔδοξε λέγειν, καὶ ἀντιλέγειν ἐκείνοις, οὐχ ἱκανῶς ὑπὸ τῆς ἐκείνων οἶμαι διαλεῦσθαι μόνον θεολογία; καὶ μούσης, ἀλλὰ καὶ κατὰ τῆς τοῦ λέγοντος εὐ μάλα κεφαλῆς τε καὶ διανοίας καλῶς ἀντεστράφθαι, ὡς μηδὲ λέγειν ἐτ' ἔχειν πρὸς ταῦτα, μηδὲ ἀντιδίδειπειν ἐκεῖνον. Πλὴν ὅτι τοῖς προτιθεῖσι κακῶς παρ' ἐκείνων τῶν ἀγίων ῥητοῖς οὐχ ὑπὲρ αὐτοῦ μᾶλλον, ἀλλὰ κατ' αὐτοῦ, καὶ τῆς αὐτοῦ ὀξῆς, ὅπως κατὰ σκοπὸν ἐπεξήλθεν ὁ λόγος, ἔσχατον ἐκείνα ταμιευόμενος ἄθλον, καθὰ δὴ καὶ φθάσας ὑπέσχετο. Λεκτόν δ' ἂν εἴη καὶ περὶ τῶν ἐξῆς ὡσαύτως καὶ θεωρητέον, ἐπομένοις; καὶ αὐθις τοῖς θεολόγοις Πατράσι, τῶν προτεθέντων ἐξ ἀρχῆς κεφαλαίων ἐκάστου τὸν σκοπὸν καὶ τὴν δύναιμι, καὶ ἄπερ ἐκείνοις ἀντιλέγειν δικῶν ἐξῆς ὁ φιλόσοφος, τὴν Ἐκκλησίαν Χριστοῦ, καὶ δὴ καὶ τὸν ταύτης ἱερὸν τόμον ὡσαύτως κακῶς εἰρηκεν. Ἐκαί δὲ ἐκείνος οὐδὲ ἀνταῦθα τὴν τῆξιν τατήρηκεν, οὐδὲ πᾶσιν ἐφεξῆς ἀντίειπε τοῖς κεφαλαίοις, καίτοι γε καὶ τοῦτ' αὐτὸ σκοπήσα; ἐξ ἀρχῆς.

καὶ προθέμενος, ὡς αὐτὸς ἦδη φθάσα; εἰρήκει, ἀλλὰ ἄμα τὸ πρῶτον εὐθὺς ἐπὶ τὸ ἔκτον μετέβη, ἀτακτῶν, καὶ συγχέων κἀναυθῶν, καὶ μηδὲ ἐν τοῖς μικροῖς γοῦν τούτοις ἑαυτῷ συμφωνῶν. Ἀνάγκη καὶ ἡμεῖς ἐκεῖ μεταβαίνειν, ἐλαύνοντας δικαίως τὸν ἀδίκω; δῶκοντα.

Ἄλλὰ πρὸ τῆς δοκούσης ἀντιλογίας τε καὶ διαστροφῆς ἐκείνου ἀκόλουθον εἶναι νομίζω τὸ τὰ ἀντιεγόμενα παρελθεῖν εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦ λόγου, καὶ αἰῶς καὶ δεῖξαι τὴν τῆς ἀληθείας ἰσχύον καὶ τὴν ὥραν, καὶ ὅν ἐκείνος παραψάμενος; ἀρχῆς ἀκρη; τῆς πανταλοῦς ἀναγνώσεως εὐθέως; ἀπέστη, κλειστά μὲν καὶ διὰ μακρῶν ἐνυθρίας τοῖς μορλοῖς ἐκείνοι;· ἃ τοῦ παντός ἀπέσπασε λόγου, καὶ πάλιν τινα τὸν φλῆναφον καὶ τὴν συκοφαντίαν ὡς ἔθος κατ' ἐκείνων συνείρας, ἐπεξελεθεῖν δὲ τοῖς πᾶσι μὴ θυνηθεῖς, μηδὲ ἀντιστήναι, ἀλλὰ τὸ τοῦ αἰσθητοῦ σκοπέως καὶ αὐτὸς παθῶν ἀντικρυς τῇ τοῦ φωτός παρουσίᾳ μακρόθεν ἐλαυνομένου, καὶ χωροῦντος εἰς τὸ μὴ ὄν. Ἀνάγνωθι τοιγαροῦν τὰ τοῦ τόμου. Μετὰ τοῦτο, φησὶν, ἐζητήθη παρ' ἡμῶν, ἐπειδὴ περ οἱ τὴν Ἐκκλησίαν ἐλαύνοντες; οὔτοι τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ μετέχουν ἅπαντά φησὶν, ὡς; ἀδιαφόρου οὐσης τῆς τε θείας οὐσίας, καὶ τῆς θείας ἐνεργείας, καὶ μηδὲν ἕτερον κατ' αὐτοὺς ὄντος τοῦ Θεοῦ πλὴν οὐσίας μόνης, ἡμεῖς δὲ παρὰ τῶν ἁγίων ἐδιδάχθημεν Γραφῶν καὶ οὐσίαν ἔχειν τὸν Θεόν, καὶ δύναμιν, καὶ ἐνεργεῖαν τῆς θείας οὐσίας διαφέρουσαν, μᾶλλον δὲ καὶ δυνάμεις καὶ ἐνεργείας; οὕτω γὰρ οὐ μόνον τρισυπόστατος, ἀλλὰ καὶ παντοδύναμος ἔσται; ἐζητήθη οὖν τίνας μετέχουσι τὰ πάντα, τῆς θείας οὐσίας, ἢ τῆς τοῦ Θεοῦ ἐνεργείας; Ταῦτα μὲν οὖν ὁ τῆς ἱερᾶς συνόδου τόμος, ἃ δὴ καὶ Γρηγορᾶς ἐκείθεν λαβῶν ἐν τοῖς; αὐτοῦ προέθηκε γράμμασι. Τὰ δὲ τούτων ἐξῆς, τὰ μὲν συνταράξας τε καὶ διαστρέψας, τὰ δὲ κλειστά παραλειπὼν ἐλεγχον ὄντα τοῦ καθ' ἡμῶν ψεύθους; καὶ τῆς; συκοφαντίας, πῶς γὰρ ἂν καὶ προσέσχεν ἐκείνους ὁ θεότητα; κλειστάς, καὶ ἀνυπάρκτους ἐνεργείας, καὶ αἰσθήσει μαριστάς; τε καὶ μεθεκτάς, καὶ διαφερούσας τῆς οὐσίας μακροῖς; τισὶ διαστήμασι, καὶ ἀπειράκις ἀπειροῖς κλίθεροις, καὶ παρασάγγαις, καθάπερ αὐτὸς τερατεύεται καὶ μυθολογεῖ, τῆς; Ἐκκλησίας; τε καὶ τῶν ἁγίων οὖν μακρᾷ τῇ χλευῇ καὶ εἰρωνεῖα καταψευδόμενος; οὕτω; καὶ; ἐκείνα προφέρει κικύως. Ἐκείνου, φησὶ, ζητηθέντος ὅπῃ τῆς συνόδου τῆς θείας ἀπεδείχθη, ὅτι πᾶν βημιούργημα τῆς ἐνεργείας τοῦ δημιουργήσαντος, ἀλλ' οὐχὶ τῆς οὐσίας; μεταλαγχάνει. Οὐ γὰρ ἢ οἰκία τοῦ οἰκοδόμου, οὐδὲ ἢ ναῦς; τῆς τοῦ ναυπηγήσαντος; μεταίληφεν οὐσίας, ἀλλὰ τῆς τέχνης; καὶ τῆς ἐνεργείας,

Ἄλλ' ἐκείνος μὲν ταῦτα σκεπασθήσεσθαι; δῆπουθεν προσδοκῆσας τῷ ψεύδει, καὶ μετὰ τῶν ἀγνοούντων καὶ αὐτοῦς τοὺς εἰδότες διαλαθεῖν· ἡμεῖς δὲ τῇ φανερώσει τῆς ἀληθείας τῶν εἰρημίων αὐτίκα μάλα τὴν ψεῦδος; ἐλαγχθήνα; παρασκευάζομεν. Ἐχει δὲ οὕτως; Ἐζητήθη, φησὶ, τίνας μετέχουσι τὰ πάντα, τῆς; θείας; οὐσίας, ἢ τῆς; τοῦ Θεοῦ; θείας; ἐνεργείας;· ἢ δὲ θεία; οὐσία;, Ἀχώριστον μὲν ἴσμεν, Ἐφη,

τὴν θεϊανούσιαν καὶ φυσικὴν ἐνεργεῖαν. Οὐ γὰρ ποτε ἐνεργεῖα εἴη ἂν τῆς; ἑαυτῆς; οὐσίας; χωρὶς. Περὶ μὲν τοι τῶν ἐξ ἀρχῆς ὅπῃ τοῦ Θεοῦ δεδημιουργημένων ἔφη· Τίς οὐκ εἶδεν, εἰ μὴ κατὰ τοὺς; ἀντιλέγοντας; τῇ Ἐκκλησίᾳ παρακαλοῖ, ὅτι πᾶν δημιουργήμα τῆς ἐνεργείας; τοῦ δημιουργήσαντος, ἀλλ' οὐχὶ τῆς οὐσίας; μεταλαγχάνει; οὐδὲ γὰρ ἢ οἰκία τῆς τοῦ οἰκοδόμου, οὐδὲ ναῦς τῆς τοῦ ναυπηγήσαντος μεταίληφεν οὐσίας, ἀλλὰ τῆς τέχνης; καὶ τῆς ἐνεργείας, κατὰ τὸν Νύσσης; Θεολόγον. Ὅτι δὲ καὶ οἱ ἄγιοι τῇ πρὸς Θεὸν ἐνώσει; θεοποιούμενοι, οὐ τῆς θείας οὐσίας, ἀλλὰ τῆς θείας; ἐνεργείας; μετέχουσιν, ὁ μέγας ἐν θεολογίᾳ; Γρηγόριος; παρίστησι, γράφων; περὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅτι Χριστὸς λέγεται; κατὰ τὴν θεότητα; χριστὸς γὰρ αὐτῆ; τῆς ἀνθρωπότητος, οὐκ ἐνεργεῖα κατὰ τὸν ἄλλου; χριστοῦς; ἐκείνου; παρουσίᾳ; δὲ ὅλου τοῦ χριστοῦς.

Ταῦτ' εἰ καὶ Γρηγορᾶς; ὁγῶς; τε καὶ ἀνοθεύτως; πάλαι; καὶ ἀνέγνω, καὶ ἔγνω, ὅ; τε φυσικῶν; καὶ ἀδιαίρετον τῆς θείας ἐνεργείας; πρὸς τὴν; πηγάζουσαν; αὐτὴν; θεϊαν; φύσιν, καὶ δὴ καὶ τὸ; θεοεργῶς; διακεκριμένον; καλῶς; ἂν; ἰθεολογεῖ; μετὰ; τῆς Ἐκκλησίας;. Ἀχώριστον ἴσμεν, εἰκόσης, θεολογικῶς; τε καὶ; ἀποστολικῶς; τὴν; θεϊαν; οὐσίαν, καὶ τὴν; θεϊαν; καὶ; φυσικὴν; ἐνεργεῖαν· οὐ γὰρ ποτε ἐνεργεῖα; εἴη; ἂν; τῆς; ἑαυτῆς; οὐσίας; χωρὶς, καὶ; παρὰ; τῶν; θεολογικῶν; ἐξῆς; φωνῶν; οἰοεῖ; τινων; ἱερῶν; σαλπύγων; τὴν; τοῦ; Θεοῦ; μετοχὴν; κηρυττομένην; λαμπρῶς; ἂν; ἐμάνθανεν, ὅση; τε,; φημί, δημιουργικῆ; διὰ; τῶν; ἀποτελεσμάτων; τε καὶ; κτισμάτων; τῆς; οὐσιωποιού; θυνάμειος; καὶ; παντοεργῶς; ἐνεργείας, καὶ; ὅση; θεοικίας; τε καὶ; θεοεργίας, ἢ; δὴ; καὶ; μετοχῆ; Θεοῦ; κυρίως, καὶ; κοινωνία, καὶ; θέσις; πρὸς; τῶν; ἱερῶν; εἰρηται; θεολόγων, ἔργον; ὁπερ; φύσιστατόν; τε καὶ; ἄρρητον; ὄντως; ὅσα; τῆς; περὶ; ἡμῶς; μεγίστης; καὶ; φιλανθρωποπάτης; διὰ; σαρκὸς; οἰκονομίας; τοῦ; μονογενοῦς; Υἱοῦ; τοῦ; Θεοῦ, ἦν; ὑπερφυῶς, ὡς; αὐτὸς; εἶδε; μόνος, ἐτήρησε, τὸ; αὐτοῦ; τε καὶ; τοῦ; Πατρὸς; κατὰ; τὴν; κοινὴν; αὐτῶν; ἐνεργεῖαν; δεδωκὸς; Πνεῦμα, καὶ; θείας; κοινωνίας; ἐργασάμενος; φύσιως, οἷς; κατὰ; τὸν; θεολόγον; Εὐαγγελιστὴν; Ἰδωκεν; ἐξουσίαν, τίνα; Θεοῦ; γενέσθαι, οἷ; οὐκ; ἐξ; αἱμάτων, οὐδὲ; ἐκ; θελήματος; σαρκὸς, ἀλλ' ἐκ; Θεοῦ; ἐγεννήθησαν, ὅς; οὐκ; ἐκαιοχύνεται; ἀδελφούς; καθεῖν, οὐς; υἱοῦς; κληρονόμους; Θεοῦ; καὶ; συγκληρονόμους; ἰδίως; εἰργάσατο, ὡς; ἐγένετο; πρωτότοκος; ἐκ; νεκρῶν; δι' αὐτούς, οὕτω; καὶ; πρωτότοκος; ἐν; πολλοῖς; ἀδελφοῖς, αὐτοῖς; φημι; τούτοις, γιγνώσκω; τοῦ; θαύματος;!

Ἄλλ' ὁ φιλόσοφος; Γρηγορᾶς, καὶ; ὅσοι; τοῦ; κέρματος, ἀφιλοσόφως; καὶ; χωρὶς; ἐρυθήματος, μᾶλλον; δὲ; εἰπεῖν; ἀληθῶς, ἱερᾶς; φιλοσοφίας; ἀπέστη; πᾶρβη; καὶ; Πνεύματος;, δι' ὑπερβολὴν; φιλανθρωπίας; πρὸς; τὴν; υἱοθεσίαν; ἀφηνιάζουσι. Καὶ; οὐκ; ἀφηνιάζουσι; μόνον, ἀλλὰ; καὶ; πολεμοῦσι, καὶ; διαστρέφουσιν; μηχανῆ; πάσῃ; τὴν; θεολογίαν; καὶ; τὴν; χάριν; ἐπιχειροῦσι, καὶ; κατ' αὐτῆς; ἐκείνης, καὶ; τοῦ; δεδορημένου; Θεοῦ; πᾶν; τινος; καὶ; ἀποτον; τὸν; πόλεμον; καὶ; τὴν; μάχην; κινουσι. Διὸ; δὴ; κἀναυθῶν; τὸ; μὲν; καιριώτατον; τῆς; τοῦ; τόμου; θεολογίας;, ὁ; περὶ; τοῦ; ἡνωμένου; τῆς; θείας; ἐνεργ-

γείας, καθὼς δὴ καὶ προύφη, ἀφιλοσόφησεν ἀποτε-
 μίμενος κακῶς ὁ φιλόσοφος, τὴν δὲ μακρὰν ἐκείνην
 καὶ εἰλικρινῆ, καὶ σφραγεστάτην περὶ μετοχῆς θείας
 τῶν ἁγίων θεολογίαν, ὡς μὴδὲ τὴν ἀρχὴν εἰρημένην
 πρὸς τὰς ὡσταν παραδραμῶν, καὶ μάλιστα τὴν τῆς χρυ-
 σθῆς καὶ θεολόγου γλώττης ἐκείνην, ἐν οἷς φημι τὰ
 περὶ τῆς θείας ἐνεργείας εἰρημύνα διασκοπεῖται τῷ
 εὐαγγελιστῇ θεολόγῳ, ὀλίγα δὲ τινα τῶν εἰρημύνων
 ἐκεῖ τοῖς λοιποῖς θεολόγοις ἀποσκοπᾶσας, καὶ κατὰ
 τῆς διανοίας ὁμοῦ καὶ τῶν λόγων ἐκείνων συνήθεος
 χωρίσας, τοσοῦτον τὸ ψεῦδος, καὶ τὸν γέλωτα, καὶ
 τὴν κατὰ τῶν ἁγίων ἀναιδῆ συκοφαντίαν τοῖς ἑαυτοῦ
 λόγοις κατέμειξε· τὴν γὰρ καθ' ἡμῶν τῶν ὑβρεων
 ἀπέραντον φλυαρίαν καὶ αὐθις λέγειν ἀφίημι, ὅσον
 αὐτίκα δὴ καὶ φανήσεται. Τὸν τοίνυν προσδιαλεγό-
 μενον φοιτητὴν Ἀγαθὰγγελιον εἰσαγαγῶν ὁ φιλόσο-
 φος αὐθις, πυνθανόμενον αὐτοῦ δῆθεν περὶ τῶν προ-
 κειμένων, καὶ τὰ τοῦ τόμου συνήθεος ἀναγινώσκοντα,
 ἔπασσθαι μὲν δοκᾷ τινων τῶν περὶ μετοχῆς θείας
 ὕψιλῶς ἐκεῖ τοῖς θεολόγοις εἰρημύνων Πατρᾶσι, Βα-
 σιλίῳ τε, Γρηγορίῳ, καὶ Διονυσίῳ φημι, καὶ πρὸς
 τοῦτοις Ἀθανασίῳ τῷ πᾶν· κλημμελῶς μίντοι,
 καὶ διεφθαρμένως, καὶ τούτων αὐτῶν, ὃ δὴ καὶ μετὰ
 μακρὸν δὲ αὐτῶν ἐκείνων· τῷ λόγῳ παρελθόντων
 φανήσεται.

Εἰς' ἐφεξῆς τὸ πᾶν ὡς εἰπεῖν καταλικῶν τῆς ἀκο-
 λουθίας καὶ συναρτίας τῶν ἱερῶν λόγων, τῇ περὶ
 τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐπιτίθεται θεολογία τοῦ τῆς
 Ἐκκλησίας ἱεροῦ δ.δασκίλου, Ἀναστασίου φημι
 τοῦ σοφοῦ, καὶ δὲ' ἐκείνης τῷ τῆς Ἐκκλησίας ἱερῷ
 τόμῳ, συκοφαντῶν ὁμοῦ κάκεινον καὶ τοῦτον, καὶ
 πολλῶν χειρὸν καὶ ἀτοκώτερον ἢ Κύριλλον ἐν τοῖς
 φθάσασιν ἤδη τὸν μέγαν. Τοῦ γὰρ συνοδικοῦ τόμου,
 τὸν προῤῥηθέντα θεῖον Ἀναστάσιον μετὰ τῆς τοῦ
 Πνεύματος ἱερῆς θεολογίας παραγαγόντος οὕτως
 λέγοντα· Συμφῶς καὶ τὰ παρὰ τοῦ θεσσαλίου Παύ-
 λου περὶ τοῦ Πνεύματος εἰρημύνα· τοῖς γὰρ πεπι-
 σταυκτάς ναοὺς Θεοῦ προσηγόρευσιν, ἐνοικον ἐσχη-
 κότες; τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος; Οὐκ οἰδατε γὰρ,
 δεῖ ναὶς Θεοῦ ἔσσε, καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ οἰ-
 καὶ ἐν ὑμῖν; καὶ πάλιν, Οὐκ οἰδατε δεῖ τὰ σώ-
 ματα ὁμῶν ναὸς τοῦ ἐν ὑμῖν ἁγίου Πνεύματος
 ἔσσειν, οὐ ἔχετε ἀπὸ Θεοῦ. Ταῦτα δὲ ἀντικρὺς διδά-
 σκει τῆς θείας φύσεως εἶναι τὸ πανάγιον Πνεῦμα·
 εἰ γὰρ Θεοῦ ναὸς χρηματίζουσιν οἱ πιστεύσαντες,
 ἐπειδὴ τοῦ Πνεύματος τὴν χάριν ἐδέξαντο, ἐκ τοῦ
 Θεοῦ ἄρα τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· τὴν γὰρ τούτου χά-
 ριν ἐνοικον ἐσχηκότες, Θεοῦ ναοὶ ὠνομάσθησαν·
 ταῦτα τοίνυν ὑπὲρ τοῦ θεῖου Πνεύματος οὕτως
 εἰρηκότες τοῦ διδασκάλου, ὁ ταῖς προτίσεισι, καὶ
 τοῖς μέσοις ὄροις, καὶ συμπεράσμασι, καὶ τῇ μα-
 ταιότῃ τῶν ἀνθρωπικῶν λογισμῶν τε καὶ συλλο-
 γισμῶν βρενθυόμενος οὕτως ὁ φιλόσοφος, τῇ κατ-
 αργουμένη σοφίᾳ τῶν ξέω μονονουχί θύων, καὶ τῆς
 τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τῆς ἀληθινῆς; καὶ πρώτης σοφίας
 ὀμιληταῖς τὴν ἀπλότητα καὶ τὴν ἀμαθίαν ὀνειδίζων
 πυκνῶς, καὶ ἀμαθῆς, καὶ ἄσοφος, καὶ ἀπαίδευτος· αὐ-
 τὸς καθ' ὑπερβολὴν δεικνύεται τὴν τε θεῖαν καὶ τὴν
 ἀνθρωπίνην σοφίαν ὁμοῦ, τὸν ἐγκέφαλον καθαπαρεῖ

Δ διασκοπεῖσθαι, καὶ μὴ εἰδῶς μήτε & λέγει, μήτε
 περὶ τίνων διαθεβαίουται. Τὴν γὰρ τοῦ διδασκά-
 λου σκοπὸν ἀγνοήσας καθάπαξ, ὃ δὴ καὶ πρὸ παν-
 τὸς ἄλλου σκοπεῖν ἔδει κατὰ τοὺς θεολόγους Πα-
 τίρας, καὶ μάλιστα τὸν τὰς θείας Γραφᾶς καὶ δὴ
 καὶ τοὺς τούτων ἐξηγητὰς τε καὶ θεολόγους ἀναγι-
 νώσκοντα, μᾶλλον δὲ καὶ αὐτὸν ἐκείνον τὸν ἱερὸν
 ἀποκρυψάμενος τῆς Ἐκκλησίας δ.δασκαλον, οὐκ εἰδ'·
 εἰς' ἰθελοντῆς ὑπὸ πολλῆς κακουργίας τε καὶ σκαιό-
 τητος, εἰς' ἐξ ὑπερβαλλούσης ἀγνοίας τῶν ἱερῶν
 λόγων, ἀνιέρως τις καὶ τὸ παράπαν ἀμαθῆς τε καὶ
 ἀμύητος ὢν τὰ θεῖα, ἀρπάζει μὲν τῆς ἐκείνου θεο-
 λογίας τὸ ἀποστολικὸν ἀποσυλήσας ῥητὸν, οὐδὲ
 ἐκεῖνο καθάπερ ἡμεῖς προῤῥηκαμεν ἀρτιον φθά-
 σαντας ἀνωτέρω, καὶ ὡς αὐτὸς ἐκεῖνος ὁ διδάσκαλος
 ἐκεῖθεν εἰληφῶς κέχρηται, ἀλλὰ παρακεκομμένον
 τε καὶ ἡμίτομον, τῇ συνόδῳ δὲ καὶ τῷ τόμῳ μετὰ
 πολλῆς τῆς ἀναίχυντίας προσρίψας, ὡς παρ' αὐτῶν
 δῆθεν κακῶς εἰρημύνον, εἶτα τὴν ἐξῆς ἐρμηνείαν
 τε καὶ κατασκευὴν τοῦ λόγου, καὶ τὸ συμπέρασμα
 παρὰ τοῦ διδασκάλου, καθαπαρεῖ τινα τεθηγμένην
 ῥομφαίαν, ὡς ἡμέτερον δῆθεν, καὶ τῆς ἡμῶν δια-
 νοίας, καθάπερ ἔφτε, λαβῶν καθ' ἡμῶν, ἐκεῖνα τρα-
 νῶς διὰ γε τῆς καθ' ἡμῶν ἀναίχυντος συκοφαντίας,
 κατὰ τῆς ἱερᾶς τοῦ διδασκάλου θεολογίας καὶ λέγει
 καὶ γράφει, ὢν αὐτὸς μὲν ἔστι μόνος ἄξιος ὁ λέγων
 καὶ γράφων, εἶπε δὲ ἂν σὺν ἐκείνῳ καὶ κατὰ τῆς
 Χριστοῦ Ἐκκλησίας μόνος ὁ διάβολος ἰσως ταμῆ-
 σα;. Τί γοῦν φησι; δίκαιον γὰρ οἶμαι κάκεινον ἀπὸ
 μέρους μνησθῆναι δείγματος χίριον· οὐδὲ γὰρ πάν-
 των οἶόν τε.

Ἀπαγγέλλει μὲν ὁ ἀκρωτής Ἀγαθὰγγελος ὀλίγ'
 ἄττα τῶν ἁγίων ῥητᾶ, ἐκ τῶν εἰρημύνων δηλονότι
 τῷ τόμῳ· εἰς' ἐφεξῆς καὶ τὰ τοῦ Ἀποστόλου κλημ-
 μελῶς ἄγαν συνάψας, ὡς εἰρημύνα δῆθεν ὑπὸ τῆς
 συνόδου καὶ ταῦτα, καθὼς δὴ καὶ προύφη, ἐκάγει
 κάκεινα. Ταῦτα δὴ, φησι, κομίσας τὰ θεῖα ῥητᾶ σῶα,
 τὸν τῆς εὐσεβείας ἀγωνιστὴν, τὸν θεῖον δελαδῆ λέ-
 γων Γρηγόριον, τὰ μὲν ἄλλα καταλλοίπε, φησίν,
 ἀνερμήνευτα, μόνῳ δὲ τῷ ὑπέρῳ τοῦ Ἀποστόλου
 ῥητῷ βραχυσυλλάβον ἀποκομίσας ἀνταυθ' ἐρμη-
 νείαν, ὅφ' ἕτερα κεχόρηκεν αὐθις ὀμοίως· ἡ δὲ
 ἔστιν, εἰ γὰρ Θεοῦ ναὸς χρηματίζουσιν οἱ πιστεύ-
 σαντες, ἐπειδὴ τοῦ Πνεύματος τὴν χάριν ἐδέξαντο,
 ἐκ τοῦ Θεοῦ ἄρα τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· τὴν γὰρ τού-
 του χάριν ἐνοικον ἐσχηκότες, καὶ Θεοῦ ὠνομάσθη-
 σαν. Ταῦτα καθ' ἡμῶν ὡς ἡμέτερα ὁ Γρηγόριος
 προενεγκῶν διὰ τοῦ ἰδίου Ἀγαθαγγέλου, ἀκούετε δὴ
 τῶν ἐξῆς ὅπως καθ' ἡμῶν ἐξῆς τις καὶ ἀνυπόστατος
 ρεῖ, καθαπαρεῖ τινα κοινήν συμφορὰν τῆς Ἐκκλη-
 σίας; δὲ ἡμῶν τὴν τῶν ἁγίων θεολογίαν ἐλαύνων,
 καὶ τοῦτο λίαν αἰσχρῶς καὶ μετὰ μακρὰς τῆς ἀδο-
 λειχίας καὶ τῆς συκοφαντίας, καὶ ὡσπερ ἐκείνον
 εἰκόσ. Τί γὰρ, φησίν, ὀρῆς, ὦ φιλότῃς, ὡς δεῖ περὶ
 τῶν αὐτῶν τὰ αὐτὰ παρεσκευῶν ἀλίσκαται, καὶ
 ὀμοίως δεῖ τὴν αὐτοῦ δημοσιεύων ἀμαθίαν οὐ σφῶ-
 δρᾶ αἰδέεται; κακοτέχνῳ γὰρ ψυχῇ μήτε διδασκτῆν
 ἐγγίνεσθαι ποτ' ἀρετῆν, μήτε μὴν βουλήσει γίνε-
 σθαι ποτ' ἀλωτῆν. Ἀρετῆς δ' ἂν εἴη μάθησις τε

καὶ αἰδῶς μόρια. Ἄ δὲ οὐκ' εἰσηλόθεν εἰς τὴν αὐτοῦ κακότεχνον ψυχὴν, οὕτε μήποτε' εἰσέληθ. Καὶ μεταξὺ φλυαρήσας τε καὶ ὀδύρισας τὰ πολλῶν χεῖρω καὶ ἀτοκώτερα τούτων, ἐπάγει· Ὅσπερ καὶ λέγειν πολλάκις ἐπέησι μοι, ὡς εἰ δέκα μόνον τῶν ἐξ αἰῶνος αἰρέσεων ἐγεγόνεισαν ἀρχηγοί, οὐχ ἓνα τοῦτον ἂν τῶν δέκα ἡγησάμην, ἀλλ' ἑνέντα τῶν δέκα. Νῦν δ' οὕτω πολλῶν καὶ δυσαρθίμων ὄντων, οὐχ ἓνα τ. ὅτον, οὐδὲ τῶν πολλῶν ἐκείνων ἡγημαί, ἀλλὰ παρ' ἓνα πάντας· μᾶλλον μὴν οὐδὲ παρ' ἓνα, ἀλλὰ παρ' οὐδένα καθάπαξ ἄπαντας. Πάντων γὰρ τὸ δυσσεβὲς συνειλοχῶς, οὐ μόνον πάντας τῆ ἀμαθίᾳ καὶ ἀναιδεῖᾳ νενίκηκεν, ἀλλὰ καὶ οἷς βλάσφημεῖ.

Ταῦτ' οὐκ ἂν τις, οἶμαι, τῶν πάντων, ὦ Γρηγορᾶ, ἢ βιβλίως οὕτως ἐξεῦρσεν. ἢ καὶ ἐξευρῶν οὐκ ὤκησεν ἂν εὐθύς καὶ λόγους καὶ συγγραφῆ μετὰ τοσούτης δοῦναι τῆς προθυμίας, καθάπερ αὐτὸς σὺ, κατὰ σαυτοῦ φημί καὶ τῆς σεαυτοῦ κεφαλῆς, ὡς περ ἑορτάζων ἐξήνεγκας. Εἰ γὰρ σὺ μὲν ἐκεῖνα πάντα καθ' ἡμῶν, ὡς τὰς θείας παρεξηγουμένων Γραφᾶς, καὶ βλασφημούντων ἀντικρυς εἰς Θεόν τε καὶ τοὺς ἐκείνου θεολόγους λέγεις καὶ γράφεις, ἀναπέφτανται δ' ἄπερ ἡμεῖς λέγομεν, οὐχ ἡμῶν αὐτῶν παρεξήγησις καὶ βλασφημία, καθάπερ αὐτὸς κακῶς ὑπέλαβες δῆπουθεν, ἀλλὰ τῶν θεῶν τῆς Ἐκκλησίας διδασκάλων θεοπρεπῆς ἐξήγησις καὶ θεολογία· πῶς οὐ καὶ τυφλῶ, φαθ', δῆλον, ὡς τὰ μὲν τοῦ σεπτοῦ τύμου καὶ τῆς τοῦτον ἐκδεδωκυίας συνόδου τῆ τῶν ἁγίων καὶ σφόδρα συνάδει θεολογία, καὶ κατὰ τῶν αἰρέσεων μᾶλα γενναίως ἐκείνους συναγωνίζεται, καὶ δὴ καὶ συνδοξάζεται τοῦτοις, Θεὸν ἄξιως θεολογοῦσι τε καὶ δοξάζουσι, *Τούς δοξάζοντας*, καὶ γὰρ, *μὲ δοξάζσω*, φησί, σὺ δὲ μετὰ τῶν πολεμούντων ἐκείνοι; καὶ Θεῶν, ταυτὸν τάσας, τῆς καταδίκης τούτων καὶ μοίρας ἓνα σεαυτὸν ἀπειργάσω, μᾶλλον δὲ καὶ τὴν τῶν ἀπάντων αἰρεσιάρχων ὁμοῦ καταδίκην μόνος κατὰ τῆς σεαυτοῦ κεφαλῆς ἐπειλύσω; τοῦτο καὶ γὰρ αἰ σαί φασὶ ψῆφοι καὶ ἀποφάσεις, καὶ πρὸς τοῦτοις, καὶ ὅσα πρὸ βραχέος ἐκεῖ καθ' ἡμῶν ἐλεγας, ὡς κακοτέχνῳ ψυχῇ μήτε διδακτὴν ἐγγίνεσθαί ποτε ἀρετὴν, μήτε βουλήσει ποτὲ ἀλωτὴν, καὶ ὅτι μάθησίς τε καὶ αἰδῶς, ἀρετῆς ὄντα μόρια, τὴν σὴν κακότεχνον οὐκ εἰσῆλθε ψυχῆν. Σὺ καὶ γὰρ ταῦτα καὶ σὺ σὺ καταλόγῳ τῶν ἔγκωμιων καὶ τῷ τῆς ὕβριως στεφάνῳ καὶ μᾶλα προσήκοντα, ὃν αὐτὸς σεαυτῷ καὶ τῆ σῆ κεφαλῇ, ἀλλ' οὐχ οἷς κακῶς ἐπαί, δικαίως ἐπλεξα;· ἐπαί καὶ σὺ γε αὐτὸς, οὐκ ἄλλος ἐστὶν ὁ καὶ πᾶσων ἱερῶν λόγων ἄκχησιν τε καὶ ἐπιτετήμην τῶν προθύρων τῆς σῆς ψυχῆς ἀπελάσας, καθὰ δὴ καὶ προύφηγ, καὶ τὴν μὲν προσήκουσαν αἰδῶ Χριστιανοῖς ἀποβρίψας, τῆ δὲ μεγάλῃ καὶ πρώτῃ θεολογίᾳ, ταῖς ἱεραῖς φημί καὶ θεοπνεύστοις Γραφαῖς, καὶ δὴ καὶ τοῖς τῶν διδασκάλων ἱεροῖς λόγοις μετὰ τοσαύτης τῆς ἀναίσχυντίας; ἐπιτεθήσας, ὡς κατὰ τοῦτο δὴ καὶ μόνον κυνικὸν σεαυτὸν ἀποφῆναι, μᾶλλον δὲ κατὰ τὴν ἀναίσχυντιαν καὶ χεῖρω πολλῶν γε ἐκείνων· οὐδὲ γὰρ ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς, ἀλλ' ἐπανακτέον καὶ αὐθις ἐπ' ἐκεῖνα τὸν λόγον.

Τὸν περὶ τῆς θεότητος τοῦ Πνεύματος ὁ θεῖος;

Ἄναστασιος σκοπούμενος λόγον, καὶ τῆς Τριάδος; ἓνα Θεὸν τὸν Παράκλητον βουλόμενος δεῖξαι ὁμοούσιον καὶ ὁμότιμον πεφυκότα Πατρὶ, καὶ Τίῳ. Ἄλλοις τε πολλοῖς; ὡς εἰκὸς εἰς παράστασιν χρῆται τοῦ λόγου, καὶ δὴ καὶ τοῖς εἰρημίνοι; πάλαι πρὸς Κορινθίους ἐπὶ σοφῷ Παύλῳ, *Ὅμη οἴδατε γάρ, φησὶν, εἰ γὰρ Θεοῦ ἐστε, καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ οὐκ ἐν ὑμῖν;* καὶ πάλιν· *Ὅμη οἴδατε ὅτι τὰ σώματα ὑμῶν γὰρ τοῦ ἐν ὑμῖν ἁγίου Πνεύματος ἐστὶν οὐ ἔχετε ἀπὸ Θεοῦ;* Ἐντεῦθεν ὁ διδάσκαλος ὡς περ τοῦνδοξίμων εἰληφῶς, οὐκ ἀνθρωπίνως καθάπερ εἰ Γρηγορᾶς, ἢ τῶν κατ' αὐτὸν τις ματαιωσάφων ἕτερος, ἀλλὰ θεολογικῶς ὁμοῦ καὶ θεοπρεπῶς ἐξῆς συλλογίζεται, καὶ συμπεραίνει τὸν οἰκείον σκοπὸν καὶ τὴν ἀλήθειαν ἔριστα. Ταῦτα καὶ γὰρ, φησὶν, ἀντικρυς διδάσκει, τῆς θείας εἶναι φύσεως τὸ πανάγιον Πνεῦμα. Εἰ γὰρ Θεοῦ ναδὲς χρηματίζουσιν οἱ πιστεύσαντες, ἐπειδὴ τοῦ Πνεύματος; τὴν χάριν εἰδέξαντο, ἐκ τοῦ Θεοῦ ἔρα τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· τὴν γὰρ τούτου χάριν ἑνοικον ἐσχγκότες, ναοὶ Θεοῦ ὠνομάσθησαν. Τὰς γὰρ προτάσεις ἐκατέρως ἐκ τῶν λογίων εἰληφῶς ὁ διδάσκαλος, ὅτι Θεὸς τὸ Πνεῦμα συμπεραίνει τὸ ἅγιον· ὁ δὴ καὶ σκοπὸς ἦν αὐτῷ δεῖξαι. Αὐτὰ δὲ ταῦτα περὶ τῶν αὐτῶν καὶ ὁ μέγας φησὶ Βασιλεῖος, Θεὸν ἀποδεικνύς εἶναι τὸ Πνεῦμα, ἐπειδὴ τοὺς ἑνοικῶν αὐτὸ κτησαμένους ναοὺς εἶναι Θεοῦ Παῦλος ὁ θεῖος εἰδίδαξεν. Ἡ δὲ καθ' ἡμᾶς τῶν Πατέρων ἱερὰ συνόδος, ἐπειδὴ σκοπὸς ἦν αὐτῇ δεῖξαι, ὅτι Θεοῦ μετεχόντων τῶν θεουμένων, οὐχ ἡ θεία ἐστὶν οὐσία τὸ μετεχόμενον, πῶς γὰρ, εἰ μὴ μέλλοιμεν πάντες υἱοὺς Θεοῦ κατὰ φύσιν καὶ χριστοὺς τερατεύεσθαι; ἀλλ' ἡ φυσικὴ χάρις οὗτου καὶ θεοποιδὸς ἐνέργεια, καὶ τοῦτον τὸν θεολόγον πρὸς γε τοῖς ἄλλοις παρηγάγε, ναοὺς Θεοῦ τοὺς πιστοὺς εἰρησθαι λέγοντι πρὸς τοῦ Ἀποστόλου, ἐπειδὴ εἰδέξαντο τὴν τῷ Πνεύματος χάριν. Καὶ πάλιν, Ναοὶ, φησὶ, Θεοῦ ὠνομάσθησαν, ἑνοικον ἐσχγκότες τὴν τοῦ Πνεύματος χάριν. Τί οὖν ἀσυλλογιστως τε καὶ ἀτέχνως, καὶ ἀμαθῶς ἐν τοῦτοις εἰρηκέναι τοὺς Πατέρας φησὶ, ὁ φιλόσοφος, ὁ τοὺς συλλογισμοὺς ἀντὶ τοῦ Εὐαγγελίου κακῶς προσκυνῶν, μηδὲ τοῦτοις αὐτοῖς γούν μετὰ τοῦ προσήκοντος χρώμενος λόγου; Οἱ μὲν γὰρ καὶ τὰς προτάσεις, καὶ τὸν μέσον καὶ κοινὸν ὄρον, ὡς περ οὐ καὶ φιλοτιμούμενος ἐκεῖ διδάσκεις αὐτὸς ὡς περ οὐ καὶ τινος μεγίστου καὶ ὑψηλοῦ πράγματος, καὶ τὸ συμπεράσμα, καὶ ἀπλῶς ὁμοῦ πάντα, παρ' ἐκείνου τοῦ τῆς Ἐκκλησίας διδασκάλου λαβόντες ἔχουσι μηδὲν παρ' ἑαυτῶν τὸ παράπαν τοῖς ἱεροῖς ἐκείνοις ῥητοῖς ἐπισάγοντες, ἀλλὰ γυμνὴν τὴν ἐκείνου θεολογίαν εἰς μαρτυρίαν τῆς κατ' εὐσέδειαν ἀληθείας εἰσφέροντες. Λέγω γὰρ δὴ καὶ ταῦθ' οὕτω διὰ ὅτι καὶ τὴν σὴν ἀδολεσχίαν καὶ ματαιολογίαν αὐτῶν ἐπιχειροῦντος, ὡς ἂν τοῖς σοῖς ἐταίροις τε καὶ ὁμιληταῖς δοκοῖς μεγάλα τινὰ λέγειν· ἐπαὶ πόρρω τῆς θείας ἀλήθης τὰ τοιαῦτα, καὶ τοῦ ἀποστολικοῦ, καὶ τοῦ πατρικοῦ συνεδρίου, οἱ καὶ τῆς οἰκουμένης τῆς ἐκτῆς προκαθημένης συνόδου παραφανέντα μόνον εὐθὺς ἀπήλασαν τοῦ θεῖου συλλόγου, μηδὲν κοινὸν

ὅπως εἰπόντες τὰς Ἀριστοτελικούς, καὶ τοὺς εὐαγγελικαίς καὶ ἀποστολικαῖς λόγοις. Καὶ εἰκότως ἐπειδὴ μὴδὲ κοινωνία φωτὶ, φησὶ, πρὸς τὸ σκότος, μὴδὲ συμφώνησις; Χριστῷ πρὸς Βελλάρ. Σὺ δὲ τί λέγεις πρὸς ταῦτα; Τίνοι τὴν συκοφαντίαν καὶ τὴν μακρὰν ὕβριν, καὶ τὴν διαβολὴν τῆς βλασφημίας, καὶ τὴν ἀκρίβειαν ἐκείνην καὶ ἀπληστον περιήψεις καταδρομὴν; Πότερον Ἀναστασίω, δηλαδὴ τῷ τῆς Ἐκκλησίας; διδασκάλω, καὶ οἷς ἐκεῖνος ὑπὲρ τοῦ θεοῦ Πνεύματος χρώμενος ἐξηγεῖται λόγοις, ἢ τῷ σεπτῷ τόμω καὶ τοῖς ἐκείνων ἐκτεθεικόσι Πατράσιν; ἢ κείνοιο καὶ τούτοις ὁμοῦ; Μᾶλλον δὲ τῷ μὲν δοκεῖν τούτοις χρώμενος προσωπεῖω, καθάπερ ἐπὶ σκηνῆς τινοῦ καὶ δρόματος, ἐκεῖνοις τὴν βλασφημίαν καὶ τὴν ὕβριν πᾶσαν ἀνάπτειν τολμᾶς· ἐκείνων καὶ γὰρ οἱ λόγοι πάντες, ἀλλ' οὐχὶ τούτων, καθάπερ ἀδείχθη· τῇ δ' ἀληθείᾳ οὐτε κατὰ τούτων, οὐτε κατ' ἐκείνων ὅλω; τὰ τῆς σῆς βλασφημίας. Ῥῆζον καὶ γὰρ τὴν οὐρανὸν ἢ τὸν ὀφθαλμὸν τουτου τῆς ἡμέρας τὸν ἥλιον κατατοξεύσεις καὶ πλήξεις, ἢ τοὺς τῆς ἀληθείας κήρυκας, καὶ τούτους κἀκείνους ταῖς σὺς βλασφημίας ὀπτευθύνους ἐργάσῃ, κἂν διαβραχῆς τὰ τοιαῦτα λέγων καὶ γράφων, κἂν δεκαπλασίωσι; τὴν ἐκ τοῦ πονηροῦ τὴν δεκάλογον ταύτην, καὶ τοῦτο δις, καὶ τρίς, καὶ πολλάκις. Ἀκούσατε γὰρ οἷα καὶ καθεξῆς ὁ φιλόσοφος γράφει καὶ βλασφημεῖ κατὰ τε τῶν ἁγίων, καὶ αὐτοῦ δὲ φημι τοῦ τῶν ἁγίων Θεοῦ. Ἀνούσιον γὰρ, φησὶν, ἐνέργειαν διεικνύειν ἐπαγγελλόμενος; ἀκτιστον, τὴν μετεχομένην τε καὶ μεριζομένην τοῖς κτίσμασι, καὶ οὐδαμῆ τὴν θεῖαν ἐκείνην οὐσίαν μετεχομένην τὴν μόνην ἀκτιστον, ὃ δὲ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον καθαρώς ἀπαφῆναιτο διχα τινὸς ἐπικρύψως. Τὸ δὲ ἐστὶ τούναντίον ἔπαν, οὐπερ ἐβούλετο.

Τρισὶν ἀτόποις ὁ Γρηγοριὸς ἐν τοῖς βραχέσι τούτοις ῥήμασι περιπίπτει, τῇ ἀποστολικῇ τε καὶ πατρικῇ θεολογίᾳ φανερώς ἀντικείμενος. Τὴν τε γὰρ θεῖαν ἐνέργειαν ἀρνεῖται, καὶ διὰ τοῦτο μόνον ἀκτιστον εἶναι τὴν θεῖαν οὐσίαν φησὶν, ἐν' ἐκείνην τὴν φυσικὴν τοῦ Θεοῦ δύναμιν εἰς τὰ κτίσματα κατασπάσῃ, καὶ τὴν θεῖαν οὐσίαν μεθεκτὴν εἶναι λέγει, ὃ δὲ Παρὰλαμ καὶ Ἀκίνδυνο; οἱ τοῦτου μυσταγωγοὶ πρῶτοι καὶ μόνοι, παρὰ τοῦ Σατανᾶ μυσταγωγηθέντες, εἰπαὶν ἐτόλμησαν. Οὐδὲ γὰρ οὐδεὶς τῶν ἀρχαίων αἰρετικῶν σχεδόν, πολλῶν τινῶν καὶ παντοδραπίων τὰς αἰρέσεις ἀναδειχθέντων, ῥητικῶς εἰπὼν ἐφάνη τοῦτο ποτε. Καὶ τρίτον ἐπὶ τούτοις ἀρνεῖται τὸ μὴ διὰ Πνεύματος ἁγίου, ταυτὸ δὲ εἰπαὶν διὰ τῆς αὐτοῦ φυσικῆς; δωρεᾶς τε καὶ χάριτος τὴν θεῖαν γίνεσθαι μέθεξιν, πᾶσαν ἱερὰν Γραφὴν καὶ θεολογίαν θεῖαν τὰς τοῦτο λαμπρῶς κηρυττούσας ἀποποιούμενος, καὶ τοὺς αὐταῖς ἐπομένους Πατέρας τὴν ἐναντίαν εἶναι διδασκων, ὡς περ ἂν εἰ τις, φησὶ, τὴν ἐς Σκύρα καὶ Ἐκβάτανα φέρουσαν εἶναι προδόμενος, ὃ δὲ τὴν ἐς τῆς οὐχὲς ἀπῆει τὰς Βρετανικὰς. Ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων μετὰ μικρὸν, ὡς φιλόσοφος· τὸ δὲ νῦν ἔχον λέγε καὶ προστίθει, καὶ τὰς ἐξῆς βλασφημίας τε καὶ διαστρεφᾶς τῶν θεολογικῶν δηλαδὴ λόγων, ἵνα καὶ πᾶσιν ὁμοῦ τοῖς πρὸς σοῦ κεικῶς εἰρημένους καλῶς

ἂ αὐτοὶ τὴν καταστροφὴν καὶ τὴν λύσιν παρ' ἐαυτῶν ἐπενέγκωσιν. Ἴνα γὰρ, φησὶ, τὸ τελευταῖον ἀρχὴν ποιήσωμαι, διὰ τε τὸ ἐναυλον εἶναι μᾶλλον τῇ ἀκρίᾳ τουτοῖ, ἢ ὅσα πρότερον τίθεταιι τουτοῖ, καὶ διὰ τὸ εἶλλα μὲν ἐκεῖνα παραδραμεῖν ἀνερμήνευτα, τουτω δὲ βραχυσύλλαθον μὲν, παρασχεῖν δ' οἷον ἐρμηνείαν ἡντιναοῦν. Φέροι γὰρ τὸν θεῖον Ἀπόστολον λέγοντα, *Ὅταν οἰδατε διὰ τὰ σώματα ὁμῶν εἶχστε ἀπὸ Θεοῦ*; καὶ τοῦδ' ἐρμηνεύων αὐτῆς ὀικητικῶν τινι κέχρηται συλλογισμῶ, μᾶλλον δ' οὐ κέχρηται, ἀλλὰ βούλεται μὲν, κέχρησθαι δὲ οὐ δύναται. Οὐδὲ γὰρ βάλλει κατὰ σκοπὸν, οὐδὲ οἶδα τί ἐστὶ συλλογισμὸς, καὶ τί ὄρος, καὶ τί πρότασις, καὶ τί συμπέρασμα, καὶ τίνα πρὸς ἄλλα τὴν σχέσιν ἔχειν ὀφείλει ταυτὶ, κατὰ γε τοὺς τῆς ἐπιστήμης ὄρους. Ἐχει δὲ οὕτως· *Εἰ ναὶ Θεοῦ τυγχάνουσι οἱ πιστεύσαντες, ἐπειδὴ τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος ἐδέξαντο, ἐκ τοῦ Θεοῦ ἔρα τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Τὴν γὰρ τουτουοῦ χάριν ἐνοικον ἐσχόκατε, ναὶ Θεοῦ ἀνομάσθησαν.* Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὡς ἡμέτερα δηθεν καθ' ἡμῶν τὰ τῶν ἁγίων λαμβάνων ἐκεῖνος, καὶ συκοφαντῶν μὲν ἡμᾶς οὕτως ἀσχεστὰ τε καὶ ἰταμώτατα, ὀβριζῶν δ' ἀναιδῶς ἅπαν καὶ τολμηρῶς εἰς τὴν τῶν ἁγίων θεολογίαν, οὐ τὰ προβέβηθεν ταυτὶ μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ πολλῶν τούτων ἀτοπώτατα τε καὶ χεῖριστα, καθὰ δὴ καὶ εἰπὼν ἐφθην, ἃ δὴ καὶ παρήκεν ὁ λόγος, τὸν βόρβορον καὶ τὴν συχὴν ἀηδίαν τῶν ἐκείνου λόγων ἐκφύγων· ἐπὶ δὲ τὴν ἐκείνου θεολογίαν, μᾶλλον δὲ τὴν κατὰ τῆς θεότητος τολμηρὰν βλασφημίαν τὸν λόγον ἐξῆς; ἐνέγκωμεν, ὅπως τὰ τῆς καινοφανοῦς ἐκείνης αἰρέσεως γυμνότερον καὶ αὐθις διαδειχθῆ. Οὐκ οἶδα δ' ὀπότερον, φησὶν, εἴτε τὴν ἀμαθίαν αὐτοῦ φαίην ἂν τῆς ἀσεβείας αἰτίαν αὐτοῦ, εἴτε τὴν ἀσεβείαν τῆς ἀμαθίας; εἴτ' ἄμφω ἀμφὸν. Ἴνα γὰρ εἶλλα παρῶμεν, τοσοῦτω καὶ αὐτὸς οἰκοθῆν, οὐκ οἶδ' ὀπότερον κινήσει; ἐξ ὧν προήνεγκε μαρτυριῶν ὑπὲρ αὐτοῦ γραφικῶν. ἐπεπράξει σαφῆς τε καὶ προδῆλον, ὡς καὶ τὸν ἡλιθιώτατον αἰσθεθείς διχα τῆς οἰαστοῦ ἀποδείξω, αὐτὴν τὴν οὐσίαν τοῦ θεοῦ Πνεύματος; εἶναι τὴν ἐνοικεῖν ἀπορρήτως λεγομένην τοῖς τῶν ἀνθρώπων ἀξίοις; καὶ διὰ τοῦτο ναὶ Θεοῦ λέγεσθαι αὐτοῦς. Ὁ δ' ἀναίσθητος καὶ ὧν αὐτὸς προκαθίστασθαι ὀικειν εἶναι. Φέροι γὰρ πρὸ τουτου, καθάπερ οἶσα μᾶλλον αὐτὸς ὁ καὶ ταῦτα κεκομικῶς ἡμῖν, τὸν μέγαν Ἀθανάσιον λέγοντα, ὡς τοῦ Πνεύματος ὄντος ἐν ἡμῖν, καὶ ὁ Λόγος ὁ τουτουοῦ διδούς ἐστιν ἐν ἡμῖν, καὶ ἐν τῷ Λόγω ἐστὶν ὁ Πατήρ. Καὶ οὕτως ἐστὶ τὸ, *Ἐλευσόμεθα ἐγὼ καὶ ὁ Πατήρ, καὶ μοῖρη παρ' αὐτῷ ποιήσωμεν.* Ἐντεῦθεν γὰρ εἴτι γίνεται πάλιν ἄμφω πολλῶν σαφέστερα, τὸ τε δὴ τὴν τῆς Τριάδος οὐσίαν αὐτὴν ἐνοικεῖν τοῖς ἀξίοις καὶ μόνην παρ' ἀνθρώποις ποιεῖν, καὶ ἅμα τὶ τῆς ἀσεβείας; κατὰ τὴν θεῖαν οὐσίαν εἶναι, μὴ μόνον τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀλλὰ καὶ τὸν Πατέρα, καὶ τὸν Υἱὸν λέγοντος. Ἡ γὰρ οὐχ ὀρᾶς; ὡς ἢ μὲν τοῦ ἁγίου μαρτυρία τὴν τῆς ἁγίας Τριάδος οὐσίαν οἰκεῖν τοῖς ἀξίοις; φησὶν, αὐτὸς δὲ μὴ

νοῦν. Ἔς τὴν συνήθη καλινδρῶμαί κακίαν, καὶ μετοχεύει τὸν νοῦν τοῦ ἁγίου εἰς τὰς ἀνοουσίας αὐτοῦ καὶ ἀνυποστάτους ἐνεργείας· ἐκείνας; καὶ οὐκ ἐγκαλύπτεται ὁ λίαν ἀναίδης, ἀλλὰ τὸ πληθυντικὸν ἐνταυθοῖ τῆς φωνῆς τῶν τριῶν ὑποστάσεων, ὡς ἀνυποστάτων ἀπειρῶν ἐνεργειῶν, καὶ ἀνοουσίῶν θεοτήτων διαστρέφειν ἐθέλων δῆλωσιν ὁ τὸν νοῦν καὶ τὴν γλῶσσαν διὰστροφος, καὶ τὸν μέγαν διαβάλλει προφανῶς Διονύσιον, εἰς μαρτυρίαν τῆς ἑαυτοῦ προβαλλόμενος παρανοίας; ὡς ἀκήκοας ἀνωτέρω βραχῦ. Πληθυντικῶς γὰρ, φησί, προνεγκῶν Διονύσιος τὰς ἐλλάμψεις, οὐκ οὐσίαν οὐσας ἔδειξε τοῦ Θεοῦ. Οὐδέποτε γὰρ ἐκείνην πληθυντικῶς προάγεσθαι δίδωσιν. Ἐλλάμψει; ὃ' αὐτά; φησί, κατέσας, ἀνάργους καὶ ἀτελευτήτους αὐτάς προσειπῶν, θείας καὶ ἀκτίστους; ἐνεργείας ταύτας ἔδειξεν.

Ἦκούσατε οἷα τετόλμηκεν ὁ φιλόσοφος τοῖς περὶ Θεοῦ κακῶς ἐνουβρίζων λόγοις αὐτῶς, ἐν τοῖς αὐτοῦ λόγοις φάναι περὶ Θεοῦ; Καὶ τὸν ἡλιθιώτατον γὰρ φησὶν αἰσθῆσθαι δίχα τῆς οἰασοῦν ἀποδείξεως, ἐκ τῶν εἰρημένων δηλαδὴ τοῖς ἁγίοις αὐτὴν τὴν οὐσίαν τοῦ θεοῦ Πνεύματος; εἶναι τὴν ἐνοικεῖν ἀποβῆτικῶς λεγομένην τοῖς τῶν ἀνθρώπων ἀξίοις, καὶ διὰ τοῦτο νοῦς Θεοῦ λέγεσθαι αὐτούς.

Καὶ αὖθις· Ἐντεῦθεν γὰρ, φησὶ, γίνεται σαφέστερον τὸ τὴν τῆς Τριάδος οὐσίαν αὐτὴν ἐνοικεῖν τοῖς ἀξίοις, καὶ μονὴν παρ' ἀνθρώποις ποιεῖν. Καὶ πάλιν· Ἡ γὰρ οὐχ ὄρα; ὡς ἡ μὲν τοῦ ἁγίου μαρτυρία τὴν τῆς ἁγίας Τριάδος οὐσίαν οἰκεῖν τοῖς ἀξίοις φησὶν;

Ἄρα πεφώρεται τις τῶν μετὰ τὴν ἑσαρξον Χριστοῦ παρουσίαν, καίτοι γε καὶ πολλῶν τινῶν καὶ καλυειδῶς, ὡς περ εἰρηται, βλασφημησάντων κατὰ καιροῦς εἰς τε τὸ τῆς θεότητος ὕψος, καὶ δὴ καὶ τὴν ἄβῆτον οἰκονομίαν αὐτὴν, οὕτως ἰταμῶς, καὶ δίχα τινὸς προσωπείου ταυτηνὴ τὴν βλασφημίαν, ὡς ὁ κακοζαίμων καὶ πάντολμος οὗτος, οὐ φρονῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ γράμμασι καὶ λόγοις ἀνακρούτων, καὶ οὕτω πυκνά; Ἐγὼ μὲν οὐκ οἶμαι· πλην εἰ πρὸς Βασιλάμ καὶ Ἀκίνδυνον ἀναφέρωι τις αὖθις τοὺς τῆς νέας αἰρέσεως ἀρχηγούς, καὶ αὐτοῦ δὲ τούτου πείρατα. Εἰπέ γὰρ ἡμῖν, ὦ φιλόσοφε, πόθεν κάκ τινῶν ἐρωόμενος τῶν ἀρχῶν, τὴν κενὴν ταύτην θεολογίαν, μᾶλλον δὲ βλασφημίαν ἐπιλοσόφησας. Οἱ μὲν γὰρ τῆς ἱερᾶς θεολογίας; ἐξηγηται καὶ διδάσκαλοι, οἷς δὴ καὶ οἱ τῆς συνόδου Πατέρες ἐπειδόμενοι τὸν τόμον ἐξέδωκαν, καθύλου φασίν, Οὐ τολμητέον εἰπεῖν, ἢ ἐνοησαί τι περὶ τῆς ὑπερουσίου καὶ κρυφίας θεότητος παρὰ τὰ θεωιδῶς; ἡμῖν ἐκ τῶν ἱερῶν λογίων ἐκπεφασμένα. Τῆς γὰρ ὑπὲρ λόγον, καὶ νοῦν, καὶ οὐσίαν αὐτῆς ὑπερουσιότητος ἀγνωσίας ἀπὸ τῆς τὴν ὑπερουσίον ἐπιστήμην ἀναθετέον. Καὶ πάλιν· Περὶ ταύτης οὖν, ὡς εἰρηται, τῆς ὑπερουσίου καὶ κρυφίας θεότητος οὐ τολμητέον εἰπεῖν οὔτε μὴ ἐνοησαί τι παρὰ τὰ θεωιδῶς; ἡμῖν ἐκ τῶν ἱερῶν λογίων ἐκπεφασμένα. Καὶ γὰρ ὡς αὐτὴ περὶ ἐπιτεῆς ἐν τοῖς λόγοις ἀγαθοπερῶς παραδέδωκεν, ἢ αὐτῆς, ὅτι καὶ ποτὶ ἐστίν, ἐπιστήμη καὶ θεωρία, πᾶσιν ἄβαστός ἐστι τὰς οὐσίαν, ὡς πάντων ὑπερουσίως ἐξηρημένη.

Κακίνοι μὲν ταῦτά τε καὶ τὰ παραπλήσια τούτοις; οὐδὲ γὰρ πάντα καιρῶς νοῦν καταλέγειν ἐξῆς· οὐδὲ ὅθεν ἔχεις ἐκεῖνα λαβῶν; Ἐκείνοι γὰρ καὶ ἀβῆτον εἰδότες τὸν Θεὸν καὶ βῆτον, καὶ ἀγνωστον καὶ γνωστον, καὶ μεθεκτὸν καὶ ἀμεθεκτὸν τὸν αὐτὸν, τὰ μὲν ἐκ τῶν κατ' αὐτὸν, τὰ δὲ ἐκ τῶν περὶ αὐτὸν, ὡς αὐτοῖ φασί, νῦν μὲν καὶ βῆτως διὰ τῆς φυσικῆς τοῦ Πνεύματος χάριτος τε καὶ δωρεᾶς φασὶ μετέχους γίνεσθαι τοὺς ἀξίους Θεοῦ, καθὰ δῆπου καὶ τὸν ἱερὸν Ἀναστάσιον τὴν ἀποστολικὴν ἐξηγούμενον βῆσιν καὶ ἀπαξ καὶ δις κατὰ ταυτὸ πρὸ βραχίος ἤκουσα; λέγοντα· Ὅσπερ δὴ καὶ τὸ πάντα μετέχειν οἱ αὐτοὶ Θεοῦ λέγουσι, κατὰ τοὺς δημιουργικούς δηλαδὴ καὶ προνοητικούς λόγους. Μηδὲ γὰρ εἶναι τι τοκαράπαν ἔξω τῆς δημιουργικῆς αὐτοῦ καὶ προνοητικῆς ἐνεργείας τε καὶ δυνάμεως, ὅσα ἐν οὐρανῷ, καὶ ὅσα ἐπὶ γῆς. Νῦν δὲ καὶ Θεοῦ λέγοντας; ἀπλῶς μετέχειν εἶτε τὰ παρ' ἐκείνου δημιουργηθέντα ταυτὶ ἐμφυχά τε καὶ ἄψυχα, εἶτε καὶ τοὺς ἀξίους τῆς αὐτοῦ υἰοθεσίας καὶ θεοποιῶ ἐνοικῆσεως, ἐκείνο διδάσκειν ἡμῖν ἐνοεῖν, ὅπερ ἐν ἄλλοις αὐτοῖς διεσκημένους, καθάπερ εἰρηται. τὸ τοὺς μὲν τῆς φυσικῆς αὐτοῦ δωρεᾶς τε καὶ χάριτος αὐτῆς ἐκείνης ἐν μαθέξει θεοπρεπῶς γίνεσθαι, τοῦτ' αὐτὸν κατὰ χάριν κτηνῶτας; κατ' αὐτούς ἐκείνου εἰπεῖν, ὅπερ κατὰ φύσιν αὐτά; ἐστι, καὶ διὰ τοῦτ' αὐτὸ καὶ θεός; καὶ ἁγίους αὐτούς προσειρησθαι, τῇ πρὸς τὸν μόνον ἄγιον καὶ Θεὸν κατὰ φύσιν, ἐγγύτητι τε καὶ ὁμοίωσι· τὰ δὲ πάντα τῆς θελητικῆς καὶ δημιουργικῆς δυνάμεως τοῦ Θεοῦ μετέχειν, ὡς ἐκείνης ἔργα τε καὶ ἀποτελέσματα, κατὰ τὰ προβῆθέντα τοῖς θεολόγοις ἡῆ Πατράσι, καὶ προσῆτι τῆς ἐκείνου προνοίας τὴν τοῦ εἶναι διαμονήν, καθ' οὗς γεγονῆσι λόγους συντηρούσης; ἐκάστην.

Ἄλλως τε καὶ πῶς; φησὶ; ἐνοικεῖν τοῖς ἀξίοις αὐτὴν τὴν τῆς ἁγίας Τριάδος οὐσίαν; Καὶ τίς, καὶ ποταπὴ ἢ τοιαυτὴ μετοχὴ τοῦ Θεοῦ; Δημιουργικὴ μὲν γὰρ οὐκ ἐστίν, ἀλλ' οὐδὲ προνοητικὴ. Αὐτίς πρῶτον μὲν ἐνεργείαν αὐτῶς οὐδέ ἐδῆχ' τοῦ Θεοῦ εἶναι φυσικὴν καὶ θεοπρεπῆ· ταύτης δὲ κατὰ οὐ μὴ οὐσης, οὐδὲ ἐνεργεῖν, οὐδὲ δημιουργεῖν ἐστὶ τὸν Θεὸν· ὡς γὰρ ὁμῆρχειν οὐκ ἐστὶ, φησὶν ὁ σοφὸς Μάξιμος, ὁμῆρχειν; δίχα, οὕτως οὐδὲ ἐνεργεῖν ἐστὶν ἐνεργείας; δίχα· ἐδότερον ὃ ἐστὶ τῆς δημιουργικῆς καὶ προνοητικῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως; καὶ ἐνεργείας οὐχ οἱ ἀξιοὶ τοῦ Θεοῦ μόνον μετέχουσι, μᾶλλον δὲ οὐδὲ οἱ ἀνάξιμοι μόνον πρὸς τοῦτοις, ἀλλ' ἀπλῶς πάντα τὰ ὄντα. Αὐτῶς καὶ γὰρ εἶπε, καὶ ἐγενήθησαν, αὐτῶς ἐνετελέσθη, καὶ ἐκτελέθησαν. Καὶ πάντα μετέχει προνοίας, ὁ ἱερὸς φησὶ Διονύσιος, ἐκ τῆς παναγίου θεότητος ἐκβαλλομένης. Ἄλλ' οὐδὲ τῆς οὐσίας αὐτῆς, φησὶ, καὶ αὐτὴν ἂν εἴη ποτὶ ἢ μετοχὴ. Ἡ γὰρ οὐσία καθ' ἑαυτὴν αὐτὴ, εἰ καὶ θεωρεῖται ὅτι ἐστὶ θελονῶς, καθ' ὃ καὶ ἄλλο φαμέν οὐσίαν, καὶ ἄλλο ὑπόστασιν, ἀλλ' οὐκ ἐστὶ δίχα τῶν αὐτῆς ὑποστάσεων. Οὐδὲ γὰρ ἄλλο τι πεφυκέναι τὴν ὑπόστασιν, οἱ θεολόγοι φασὶ Πατέρες, ἢ οὐσίαν μετὰ τῶν ὑποστατικῶν ἰσωπέτων. Αἰσίνεται τοιγαροῦν τὴν τῆς Τριάδος οὐσίαν κατὰ εἰ οὐκ ἄλλω; ἔνοικεῖν ἀξίους ἢ κατὰ τὰς θεωρ-

χικάς ὑποστάσεις. Κατὰ ταῦτα· γάρ καὶ Τρεῖς ἢ Ἄ
 Τριά·. Εἰ οὖν αἱ τρεῖς θεαρχικαὶ ὑποστάσεις, ὡς
 φῆς, ἑνοικουσὶν ἑκάστῳ τῶν ἀξίων Θεοῦ, τοσοῦ-
 τον ἑκαστος τῶν θεοειδῶν ἔξει κατὰ σὲ πλῆρον τοῦ
 θείου ναοῦ, ὃν δηλονότι δι' ἡμᾶς ᾤκησεν ὑπὲρ λόγον
 ἢ μονογενῆς Υἱὸς Θεοῦ, ὡς τὸν μὲν ἕνα τῆς Τριά-
 δος ἐκείνου· ἔσχεν ἐν ἑαυτῷ καθ' ὑπόστασιν ἑνωθεῖς.
 Τούτοις καὶ γὰρ ὁ Πατήρ, καὶ τὸ Πνεῦμα κατ' οὐ-
 θένα κεικωνώθηκα λόγον, ὁ ἱερός φησι Διονύσιος, εἰ
 μὴ που φαίη τις κατὰ τὴν ἀγαθοειδίῃ καὶ φιλόανθρω-
 πον ὀρθοουσίαν, καὶ κατὰ πάσαν τὴν ὑπερκειμένην
 καὶ ἀβήρητον θεωρησίαν, τῶν δὲ θεοφόρων ἑκαστος
 οὐ τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν Πατέρα,
 καὶ τὸν Υἱὸν, καὶ τὸ Πνεῦμα συνουσιωμένως ἑαυτῷ
 φέροι, καθάπερ αὐτὸς φῆς. Καὶ τί τῆς μυθολογίας
 καὶ ταραχῆς ταύτης, μᾶλλον δὲ τῆς καινῆς καὶ
 ἀτόπου θεομαχίας, ἔσθ' ἔστιν ἄν; Καὶ ὁ μὲν προσ-
 ληθθεὶς ἐκ τῆς παναγίας Παρθένου ναῶς, καὶ καθ'
 ὑπόστασιν ἑνωθεὶς τῷ μονογενεῖ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ, καὶ
 Υἱὸς ἐστὶ τοῦ Θεοῦ καὶ Χριστός, εἰς καὶ γὰρ ὁ μο-
 νογενῆς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ μετὰ τὴν σάρκαωσιν, ὁ
 αὐτὸς Θεὸς τε καὶ ἄνθρωπος τέλειος, χρισθεὶς οὐκ
 ἐνεργεία κατὰ τοὺς ἄλλους χριστούς, ὁ φησὶν ὁ Θεο-
 λόγος Γρηγόριος, ἀλλὰ παρουσίᾳ τοῦ χριστοῦ· ὁ δὲν
 υἱοθετεῖ δὲ καὶ τοὺς πιστοὺς κατὰ χάριν διὰ τοῦ
 Πνεύματος ἑαυτῷ τε καὶ τῷ Πατρὶ, καὶ τῷ Πνεύ-
 ματι, καὶ ἄλλους χριστοὺς αὐτοὺς ἐν αὐτῷ κατὰ τὸν
 θεῖον Ἀπόστολον ἀπεργάζεται· τοῦτο καὶ γὰρ τὸ
 τῆς ὑπὲρ ἡμῶν οἰκονομίας κεφάλαιον. Εἰ δ' οὐχ
 οὕτω ταῦτα κατὰ τὴν ἱερὰν δηλοδὴ θεολογίαν τε καὶ
 μυσταγωγίαν, ἀλλ' ἢ τριτυπώστατο· θεότης κατ'
 οὐσίαν, ἢ καὶ κατὰ τὰς ὑποστάσεις, ὡς αὐτὸς φῆ·
 ἑκάστῳ τῶν ἀξίων ἑνοικεῖ, οὕτε φυσικῶς ἐστὶ τι· ἐξ
 αὐτῶν υἱὸς τοῦ Θεοῦ· οὐδὲ γὰρ τὴν τοῦ Υἱοῦ μόνον
 ὑπόστασιν ἔσχεν ἐν ἑαυτῷ ὡς περ ὁ ναὸς καθ' ὑπό-
 στασιν ἑνωθεὶς μόνον τῷ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ
 τὰς τρεῖς ὑποστάσεις ὁμοῦ κατὰ σὲ, καὶ πῶς, ἢ
 τίνος εἴη Υἱὸς; Ἄλλως τε καὶ τοῦ κατὰ φύσιν Υἱοῦ,
 ἐνὸς τε καὶ μονογενεῖος ὄντος, οὕτε μὴν κατὰ χάριν
 Υἱὸς ἐν ἐκείνῳ γένοιτο· τίη γὰρ ἂν καὶ υιοθετη-
 θεῖ ἔτι ὁ τῆς Τριάδος κατὰ τὰς ὑποστάσεις κατὰ σὲ
 ἑνωμένος; Ἄλλ' οὐδὲ Χριστὸς ἂν εἴη ὁ γε τοιοῦτος.
 Ὁ μὲν γὰρ προσληθθεὶς ναὸς, εἰ καὶ παρουσίᾳ ὄλου
 τοῦ χριστοῦ, ἀλλ' οὐκ ἐνεργεία κατὰ τοὺς ἄλλους
 ἡγιασθῆ Χριστοὺς, καὶ πάσας ὁμοῦ τὰς δυνάμεις,
 καὶ τὰς ἐνεργείας τοῦ Πνεύματος ἔσχεν ἐν ἑαυτῷ,
 ἀλλ' οὐ καθ' ὑπόστασιν ἠνώθη τῷ Πνεύματι. Ἡ γὰρ
 ἂν καὶ Πνεῦμα ἄγιον ἦν ὁ Χριστός, καθ' ὑπόστασιν
 ἑνωθεὶς ἐκείνῳ, ὡς περ δὴ καὶ Υἱὸς ἐστὶν ἀληθῆς·
 ἐκ τὴν τοιαύτην ἑνωσιν. Ἄλλ' οὐκ ἐστὶν. Ἐν γὰρ
 τῷ Πνεύματι τὸ ἄγιον, ὡς περ δὴ καὶ ὁ μονογενῆς Υἱὸς
 τοῦ Θεοῦ καὶ μετὰ τὴν σάρκαωσιν εἰς· εἰ μὴ που
 πρὸς τὴν Σαβίλλειον εἴη τις βλάπων συναλοιφήν,
 καὶ ταύτη γε πῶς ἂν εἴποι τις ἡρόδωτος. Ὁ δὲ τὸ
 Πνεῦμα κατ' οὐσίαν ἑνοικον ἔχων, ὡς αὐτὸς φῆς,
 ἦν μὲν ἂν καὶ Πνεῦμα ἄγιον καθ' ὑπόστασιν ἠνω-
 μένος ἐκείνῳ, εἰ μὴ καὶ τῆς περικτῆς τε καὶ υἱικῆς
 ὑποστάσεως ἦνωτο κατὰ σὲ· ἐπεὶ δὲ καὶ ταῦταις, ὡς
 αὐτὸς φῆς, ὡσαύτως ἠνωται, οὐ μᾶλλον ἂν εἴη

Α Πνεῦμα ἢ καὶ Πατήρ, καὶ Υἱὸς, καὶ Πνεῦμα. Ἄλλ'
 οὐδὲ κατὰ χάριν οὕτως ἐστὶ Χριστός κατὰ σὲ, οὐ
 μόνον δεῖ τὴν τοιαύτην ἀκαρπῆ θεωρητικὴν χάριν,
 ὑπὲρ οὐ σοὶ καὶ ὁ πῶς εἶπε· οὕτω καὶ, ἀλλ' ὅτι καὶ
 χάριτι τοῦ Πνεύματος οὐκ ἐν χρισθεῖ τῶν καθ'
 ὑπόστασιν ἠνωμένων αὐτῷ κατὰ σὲ.

Ἄλλὰ ταύτην μὲν τὴν ἀτοκον αἵρεσιν, μᾶλλον δὲ
 τὰς αἵρέσεις, οὐδὲ ἐν πρὸς ἠντινακοῦν τῶν ἀρχαίων
 αἵρέσεων ἀναγαγεῖν καθαρῶς, οὕτω πάσας τὸ κατ'
 αὐτὴν ὑπερήλασαν· εἰ μὴ που τὴν τῶν Μιχαλιανῶν
 φαίη τις. Ἐκείνη καὶ γὰρ πῶς εἶπε. Διὸ δὲ κακῶ-
 νων αὐτὰ ταῦτα προσχομένων τὰ σὲ, καὶ τὴν τοῦ
 Θεοῦ οὐσίαν ἑνοικεῖν τοῖς παρ' ἐκείνους κεικαθαυμέ-
 νοις λεγόντων, καὶ τὴν δεσποτικὴν ἐν Εὐαγγελίοις
 ἐκείνην διαστρεφόντων φωνὴν, τὴν, Ἐγὼ καὶ ὁ Πα-
 τὴρ ἐλευσόμεθα, καὶ μοιὴν παρ' αὐτῷ ποιήσο-
 μεν, λέγουσαν, ἢ κατ' ἐκείνων συγκατεθεταῖα τε-
 νικαῦτα τῶν ὀρθοδόξων ἱερὰ σύνοδος, Γίνεται τις,
 φησὶν, ἐπιθεμία τοῦ Παρακλήτου, καὶ ἑνοικεῖ τοῖς
 ἀξίοις ὁ Θεός· ἀλλ' οὐχ ὡς ἔχει φύσις ἢ θεότης.
 Ἄγνωθ' ἐγὼ, καὶ πῶς ἂν ἢ κατὰ φύσιν ἑνοικῆσιν
 αὕτη τῶν θεαρχικῶν τριῶν ὑποστάσεων κατὰ τὴν
 τοῦ Γρηγοῦρα ταραχῆαν ἐν τοῖς ἀξίοις γίνοντα. καὶ
 τῆς οὐσίας αὐτῆς τοῦ Θεοῦ μετέχειν οἱ μετέχοντες.
 Τὸ μὲν γὰρ μετέχειν μέρος ἐστὶ τοῦ ὄλου λαμβά-
 νειν, ὡς καὶ αὐτὸ δηλοῖ τὸ τῆς μετοχῆς ὄνομα. Διὸ
 καὶ τὴν εἰς τοὺς ἀποστόλους τοῦ θείου Πνεύματος
 ἐπιφοίτησιν ὁ θεηλόγος Λουκάς ἐν ταῖς αὐτῶν ἱστο-
 ρῶν Πράξεσι, Καὶ ὤρθησαν, φησὶν, αὐτοῖς δια-
 μερίζεσθαι γλώσσας ὡς εἰ πυρὸς· ὡς περ ὁ θεὸς
 Χρυσόστομος ἐρμηνεύων, Καλῶς, φησὶν, εἶπε, δια-
 μερίζεσθαι. Ἐκ μίαις γὰρ ἦσαν βίβλις, ἕνα μῆθρ,
 εἰ ἐνεργεία ἐστὶν ἐκ τοῦ Παρακλήτου παμφθεῖα.

Καὶ Παῦλος δὲ ὁ μέγας τὰ διάφορα χαρίσματα τοῦ
 θείου Πνεύματος ἀπεριθμησόμενος, Πάντα δὲ
 φησὶ, ταῦτα ἐνεργεῖ τὸ ἐν καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα,
 διαμοῦν ἰδία ἐκαστῷ καθὼς βούλεται. Ἡ οὐσία
 δὲ καὶ αἱ παύτης θεαρχικαὶ ὑποστάσεις ἀμέριστοι.
 Διὸ οὐδὲ μετοχῆ αὐτῶν ἂν εἴη ποτὲ, εἰ μὴ κατὰ τὰς
 φυσικὰς αὐτῶν ἐνεργείας. Ὅθεν καὶ ὁ θεὸς αὐθὺς
 Χρυσόστομος τὴν εὐαγγελικὴν ἐκείνην ἐξηγουόμενος·
 ῥῆσιν, τὴν, Οὐ γὰρ ἐκ μέτρου δίδωσιν ὁ Θεὸς τὸ
 Πνεῦμα, λέγουσαν, Ἡμεῖς, φησὶ, πάντες, περὶ τῶν
 ἀποστόλων θεηλοδὴ λέγων, μέτρον τὴν ἐνεργείαν τοῦ
 Πνεύματος ἐλάθωμεν (Πνεῦμα γὰρ ἐνταῦθα τὴν ἐνε-
 γείαν λέγει· αὕτη γὰρ ἐστὶν ἡ μερίζομένη)· οὕτως
 δὲ ἀμέτρητον ἔχει καὶ ἀλόκληρον πάσαν τὴν ἐνε-
 γείαν. Εἰ δὲ ἡ ἐνεργεία αὐτοῦ ἀμέτρητος, πολλῶν
 μᾶλλον ἢ οὐσία. Ἄλλ' οὐδ' ἢ τῶν ὑποστάσεων ἑνω-
 σις οὕτω γίνεσθαι, ὥστε ὑπόστασιν ὑποστῆσαι τινὲ
 συνελθοῦσαν, μίαν ἐξ ἀμφοῖν ἀναδείξει ὑπόστασιν·
 αὕτη καὶ γὰρ ἢ ἐνωσις οὐχὶ τῆς Χριστοῦ Ἐκκλησίαι·
 ἀλλὰ Νεστορίῳ προσήκουσα μᾶλλον ἐστὶ, καθὰ δὴ
 καὶ προῦφην, υἱὸν ἐκπειραγοῦντι δυάδα κακῶς.
 Μᾶλλον δ' ἐκείνους μὲν τὰς τοιαύτας κακῶς ἐνώσεις
 παρτληρῶν, καὶ κατὰ σχέσιν ἠνωσθῆαι λέγων τὰς
 ὑποστάσεις, οὐ μίαν ἐξ ἀμφοῖν ἀποτελεῖσθαι τῶν
 ὑποστάσεων ἕλεγε, τῆς τε θείας καὶ τῆς ἀνθρωπι-
 νης, ἀλλὰ διεκλῆς ἕλεγε τὰς ὑποστάσεις, υἱὸν ἐκπει-

έγων διάξει, καὶ τὸν ἕνα καὶ μετὰ σάρκωσιν μονο- A
γενῆ Υἱὸν τοῦ Θεοῦ εἰς δύο διαίρων κάκιστα. Γρη-
γορᾶς δ' οὕτως ἐκάστῳ τῶν ἀξίων τὴν θεολογίαν
ἐνοικίζων Τριάδα, μόνος αὐτὸς ἐν λέγει τί τὸ ἐκ
τοῦτου συναγομένον, καὶ δεῖν ὑπερήλασε κακῶς
κατὰ ταῦτα καὶ τὸν λήρον ἐνεῖνον Νεστόριον. Ὅθεν
καὶ ἡ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία τὴν τῶν δύο τοῦ Χρι-
στοῦ φύσεων ἀσύγχυτον ἔνωσιν καθ' ὑπόστασιν γε-
γενῆσθαι διδάσκουσα, οὐ τὴν θείαν ὑπόστασιν τοῦ
Μονογενοῦς ἀνθρώπου ὑποστᾶσαι φησὶν ἐνοικίζου-
σαν γὰρ ἂν οὕτω δύο ὑποστᾶσαι; ἐξ ἀνάγκης, καὶ
δύο υἱοί· ἀλλ' ἐρῶμεν, φασί, τὸ Νεστόρειον πτώμα,
καὶ σὺν ἐκείνῳ γε οἱ τάξιόνου φρονούντες κακῶς,
ἀλλὰ τὴν ἀνθρωπείαν φύσιν τελείαν, ἐν γε τῇ αὐτοῦ
ὑποστᾶσαι ὁ Μονογενὴς ὑποστᾶσας Υἱὸς τοῦ Θεοῦ,
μίαν ἀμφοτέρων τῶν αὐτοῦ φύσεων ἐδέειχε τὴν B
ὑπόστασιν, καὶ οὕτως καὶ μετὰ τὴν ἀπὸρρήτην ἔνω-
σιν εἰς ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐν δυσὶ τελείαις
ταῖς φύσεσι, τῇ τε θεαίᾳ φημι καὶ τῇ ἀνθρωπείᾳ, ὁ
αὐτὸς καὶ γνωρίζεται καὶ προσκυνεῖται καλῶς καὶ
πιστεύεται.

Ὁ δὲ Γρηγορᾶς ὡσανεὶ κοιμωμένῳ καὶ βέγγοντι
δοικῶς πρὸς ταῦτα πάντα, ἡ καὶ μεθῶν ἀνευ οἴνου,
τὸ τῆς θείας φάναι Γραφῆς, τοὺς μὲν περὶ μετο-
χῆς θείας καὶ ἐνεργείας τῶν ἁγίων πολλοὺς καὶ κα-
λοὺς λόγους, καὶ ταῦτα πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ
κειμένους, ὡς μὴδὲ λαλοῦντας, μὴδὲ ὄντας παρέρ-
χεται· μέρη δὲ τίνα τῆς ἐκείνων κακῶς ἀπορρήξας
θεολογίας ὡς ἔπος αὐτῷ, ἔπειτα κάκιστοις διαστραμ-
μένως τε καὶ κακῶς ἐπιφύεται, τὴν προρρήθεισαν
ἐν Εὐαγγελίοις Δεσποτικῇ ἐκείνην φωνήν, τὴν, Ἐγὼ
καὶ ὁ Πατήρ ἔλευσόμεθα, καὶ μονὴν παρ' αὐτῷ C
ποιήσομεν, μετὰ Μασσαλιανῶν κακῶς ἐξηγουμένους,
καὶ τὸ μεθεκτὴν εἶναι τοῦ Θεοῦ τὴν οὐσίαν ἐντεῦθεν
συνάγει οἰόμενος, καὶ μὴδὲ τὴν κατ' ἐκείνων ἀπό-
φασιν τῆς κατ' ἐκείνων αἰδούμενος ἱερᾶς συνόδου,
μεταξὺ τοῦ συνοδικοῦ τόμου καὶ τῶν θεολογικῶν
λόγων κειμένην.

Ἀλλὰ καλὸν ἂν εἴη, καὶ αὐθις ἡμᾶς τοὺς περὶ
μετοχῆς θείας τῶν ἱερῶν Πατέρων λόγους καὶ τὴν
θεολογίαν ἐκ τοῦ τόμου προενεγκεῖν, οὗς δὴ κακοῦρ-
γως ὁ Γρηγορᾶς ἀπεκρύφατο. Καὶ δὴ πρὸ τῶν ἄλ-
λων ἡμῖν Ἀθανάσιος ὁ μέγας εἰσαγάσθω τῷ λόγῳ
περὶ τῶν προκειμένων διδάξων, ἐπειδὴ καὶ τὰ τοῦτου
πρὸ τῶν ἄλλων ὁ Γρηγορᾶς διασπᾶσας τε καὶ ἀπο- D
σπᾶσας; κακῶς ἐκ γε τοῦ συνοδικοῦ τόμου δείκνυται.
μᾶλλον δὲ πρὸ τοῦ τὰς ῥήσεις ἐκείνας ὡς ἔχουσι
ἐκθέσθαι τοῦ θεολόγου, τὴν ἱεροσουλὴν τοῦ Γρηγορᾶ
τῶν ἐκείνου λόγων ἀπολαβόντες εἰς μέσον ἐκκύσω-
μεν, ἵνα κἀντεῦθεν παρὰ πόσον ἐκείνος ἦκει τῆς
ἀληθείας δῆλον τοῖς πᾶσι γένηται. Φέρει πρὸς τοῦ-
του, φησὶ πρὸς τὸν αὐτοῦ ἀκροατὴν Ἀγαθάγγελον,
καθάρσιον εἶναι μᾶλλον αὐτὸς; ὁ καὶ ταῦτα κεκομι-
κῶς ἡμῖν, τὴν μέγαν Ἀθανάσιον λέγοντα, ὡς τοῦ
Πνεύματος ὄντος ἐν ἡμῖν, καὶ ὁ Λόγος ὁ τοῦτο δι-
δοὺς ἐστὶν ἐν ἡμῖν, καὶ ἐν τῷ Λόγῳ ἐστὶν ὁ Πατήρ,
καὶ οὕτως ἐστὶ τὸ, Ἐλευσόμεθα ἐγὼ καὶ ὁ Πατήρ,
καὶ μονὴν παρ' αὐτῷ ποιήσομεν. Καὶ ταῦτα μὲν
ὁ φιλόσοφος ἀριλοσόφως τε καὶ αἰσχρῶς πάνυ, τὴν

μὲν τοῦ διδασκάλου περὶ τοῦ θείου Πνεύματος; ἰσθρὺν
σχεδὸν πᾶσαν θεολογίαν ἐκ μέσου ποιήσας. καὶ
ταῦτα καθ' ἡμῶν τούτων προφέρων ὡς κακῶς δῆθεν,
καὶ μὴ κατὰ τὸν τοῦ θεολόγου σκοπὸν αὐτῆς χρησα-
μένων, βραχυτάτον δὲ τι χωρίον καθ' αὐτοῦ τοῦ
παντὸς ἀποτεμώμενος λόγου, αὐτὸ δὴ τοῦτο φημι,
τὸ παρὰ τῶν Μασσαλιανῶν σπληθὲν ἐκ τῶν θείων λο-
γίων, ὃ δὴ καὶ τῇ συνόδῳ τότε πρὸς τὴν ἐκείνων κα-
ταδίκην ἐξήρκεισεν, Ἐνοικεῖ τοῖς ἀξίοις ὁ Θεός, εἰ-
πόντων τῶν Πατέρων, ἀλλ' οὐχ ὡς ἔχει φύσεως ἢ
θεότης. Ἀλλ' ὁ τόμος αὐθις λεγέτω καὶ διεξέτω τὰ
ἐκτουτοῦ, μᾶλλον δὲ τὰ τῶν θεολόγων Πατέρων ἀσφα-
λῶς; τε καὶ ἀνοθεύτως ὡς ἔχουσι.

Καὶ ὁ μέγας, φησὶν, Ἀθανάσιος, ἐν τῇ πρὸς Σε-
ραπίωνα ἐπιστολῇ, Πάντα, φησὶ, τὰ τοῦ Πατρὸς
τοῦ Υἱοῦ ἐστὶ. Αἰδ καὶ τὰ παρὰ τοῦ Υἱοῦ ἐν Πνεύ-
ματι διδόμενα τοῦ Πατρὸς ἐστὶ χαρίσματα, καὶ τοῦ
Πνεύματος ὄντος ἐν ἡμῖν, καὶ ὁ Λόγος ὁ τοῦτο δι-
δοὺς ἐστὶν ἐν ἡμῖν, καὶ ἐν τῷ Λόγῳ ἐστὶν ὁ Πατήρ.
Καὶ οὕτως ἐστὶ τὸ, Ἐλευσόμεθα ἐγὼ καὶ ὁ Πατήρ
καὶ μονὴν παρ' αὐτῷ ποιήσομεν, καθάπερ εἴρη-
ται. Ἐνθα γὰρ τὸ φῶς, ἐκεῖ καὶ τὸ ἀπαύγασμα·
καὶ ἔνθα τὸ ἀπαύγασμα, ἐκεῖ καὶ ἡ τοῦτου ἐνέργεια
καὶ αὐτοειδὴς χάρις.

Καὶ τοῦτο ἄλιν διδάσκων ὁ Παῦλος ἔγραψεν αὐ-
θις Κορινθίοις ἐν τῇ δευτέρᾳ ἐπιστολῇ λέγων· Ἡ
χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἡ
ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, καὶ ἡ κοινωνία τοῦ ἁγίου
Πνεύματος, μετὰ πάντων ἡμῶν. Ἡ γὰρ δεδομένη
χάρις καὶ δωρεὰ ἐν Τριάδι διδοται παρὰ Πατρὸς; διὰ
Υἱοῦ ἐν Πνεύματι ἀγίῳ. Ὅσπερ γὰρ ὡς ἡ Πατὴρ
ἐστὶ διὰ Υἱοῦ ἡ δεδομένη χάρις, οὕτως οὐκ ἂν γί-
νοιτο κοινωνία τῆς δόσεως ἐν ἡμῖν, εἰ μὴ ἐν Πνεύ-
ματι τῷ ἁγίῳ. Τούτου γὰρ μετέγοντες, ἔχομεν τοῦ
Πατρὸς; τὴν ἀγάπην, καὶ τοῦ Υἱοῦ τὴν χάριν, καὶ
αὐτοῦ τοῦ Πνεύματος τὴν κοινωνίαν· μία ἄρα ἐκ
τούτων ἡ τῆς Τριάδος ἐνέργεια δείκνυται.

Τί πρὸς ταῦτα λέγεις, ὦ Γρηγορᾶ; Τίς ἐστὶν ὁ
κατατέμνων καὶ διαστρέφων τὰς θείας Γραφάς;
θείας καὶ γὰρ τὰ τῶν θεολόγων εὐ λέγεις Γραφάς
συναχῶς, μὴδὲ αὐτὸ τοῖνομα καλῶς εἰδῶς, μὴδὲ ἐπ-
στάμενος, τίνα μὲν θεαί Γραφαί, ὅσα τῆς Πα-
λαίας; φημι καὶ ὅσα τῆς Νέας, τίνα δὲ διδασκάλων
καὶ θεολόγων λόγοι, καὶ ἐξηγήσεις καὶ ἐρμηνεῖαι
μᾶλλον ἐκείνων, ἀλλ' οὐχὶ θεαί Γραφαί. Τίς ἐστὶν ὁ
διαστρέφων ταῦτα καὶ ἀπαλείφων, καὶ ταῦτ' οὐχ
ἀπλῶς, ἀλλ' ὅτε καὶ ἀντιλέγειν καὶ ἀντιτίπτειν δι'
αὐτῶν ἐπιχειρεῖς τῇ Χριστοῦ Ἐκκλησίᾳ; Τίς ὁ
τούτων ἀτοπος τολμητής καὶ βωμολόχος; καὶ ἱερό-
συλος; ἂ σὺ πολλάκις ἡμῶν συκοφαντῶν κατε-
ψεύσω; ὁ τόμος καὶ ἡ σύνοδος, καὶ ὁ ταύτης ἱερᾶς
προστάτης Γρηγόριος, ἡ σὺ; Εὐθελον ὅτι σὺ, καὶ οὐδὲ
ἀποφυγεῖν οὐδὲ ἀρνήσασθαι δῆπουθεν ἐξεστὶν, οὕτω
σοι παρὰ σουτοῦ τῶν ἐλέγχων καὶ μάλα γε λαμπρῶς
ἐπίδωτων. Ἐμοὶ δὲ καὶ θαυμάζειν ἐπισσιον ἄλλως,
τίσιν ἄρα λογισμοῖς χρησάμενος Γρηγορᾶς, τῇ και-
νοτομίᾳ ταύτῃ κατὰ τῶν τοῦ διδασκάλου λόγων οὕτω
κακῶς ἐχρήσατο. Ἐπεὶ γὰρ ἀντιτίπτειν ἐσκέφατο
πᾶσι τοῖς κεφαλαίοις ἐκείνοις, ἀπεξ αὐτῆς ἀπὸ τοῦ

συνεδικεῦ τόμου προῦθηκε λαβὼν ἑαυτῆ, πᾶσιν ἐξι-
 ση· ἐπεξελεῖσθαι ἔδει, καὶ πάντα διαλύσαι κατὰ μέ-
 ρος, οἷς ἕκαστον ἑκαίνων ἐρείδεται, ἀλλὰ μὴ τὰ μὲν
 πάντα πλὴν ὀλίγων σιγῆ παρελθεῖν, ἐνίων δὲ ἀπο-
 τεμῶν τινα μόρια τοῦ παντός, ἐκυστοῦ δὴθεν ἔργον
 ποιῆσθαι, καὶ οὕτω τοῦς ἑαυτοῦ λόγους ἀντιβῆρη-
 τικούς ἐπιγράψαι τοῦ τόμου ψευδῶς. Ἄλλως, τε ὁ
 μὲν τοῦ σκοποῦ καὶ τοῦ λόγου τῶν προκειμένων ἐν
 γε ταῖς τοιαύταις ἀντιλογίαις ἐχόμενος, τὰς ἐνστά-
 σεις, τε λύων τῷ προσδιαλεγόμενῳ, καὶ πρὸς τὰς
 ὑπ' ἐκείνου προζυγόμενης Γραφικῆς τε καὶ θεολογι-
 κῆς μαρτυρίας ὑγιῶς, τε καὶ κατὰ νόμους θεῶν ἀπο-
 λογοῦμενος, εἰ καὶ τὰ πλείστα παρατρέχει· τῶν ἀν-
 τιλεγόμενων, ἀλλὰ τὸν σκοπὸν, ἥπερ ἔφην, καὶ ὑπό-
 θεσιν διασώζων, οὐ λυμαίνεται τῷ παντ'· δυνάμει
 καὶ γὰρ οἶσθαι καὶ πρὸς πάντ' ἐκεῖνα τὴν ἀπολογίαν
 ἐκτείνει, καὶ τοὺς παραληφθεῖσι διὰ τὸ μήκος οὐδὲν
 ἦτρον διὰ τῶν εἰρημίων καλῶς ἐπεξέρχεται· τοῦτο
 καὶ γὰρ τοῖς τε θεολόγοις Πατράσιν ἐν τοῖς ἀντιβῆ-
 ρητικαῖς ἀνωθεν ὡσπερ νενομίσται, καὶ ἡμεῖς τοῖς
 αἰθεῖς ὡσαύτως κεχρήμεθα, τοῖς διδασκάλοις ἐπό-
 μωνοι· ἐπεὶ μὴδὲ ἔξεστιν ἄλλως· ὁ δὲ μῆτε πρὸς τὸν
 σκοπὸν μῆτε πρὸς τὸν λόγον ἀντικρυς λέγων μὴδὲν
 ὑγιῶς, οὐ μὴν οὐδὲ τὰς ἐνστάσεις οὐδοπωστικῶν
 λύων, καὶ τὸ χεῖρον ἐκείνων πάντων καὶ ἀποπίπτου-
 τον, τὰ κοινὰ παρατρέχων τῆς πίστεως, ἀξιώματα,
 καὶ τοὺς τούτων ἐξηγητὰς τε καὶ θεολόγους, καὶ
 ταῦτα τοσοῦτους ὄντας καὶ τηλικούτους, τοὺς μὲν
 σιωπῆ παρατρέχων, τοὺς δὲ συκοφαντῶν, καὶ ταῖς
 ὑδρεσι τολμηρῶς πλύνων, ὡς δὴ τὸν τόμον καὶ ἡμᾶ,
 δῆθεν, τοῦ δὲ τὰ μὲν πλείστα λήθη; διδοὺς φέρε-
 σθαι κύμασι, σμικρὰ δὲ τινα τοῦ παντός ἀποκλέπτων
 καὶ δι' ἐκείνων κακῶς οἰόμενος ἐπιτίθεσθαι τῷ
 παντὶ, ταῦτα δὴ τὰ τῷ Γρηγορᾷ συκῶς ἐν τοῖς λό-
 γοις τολμώμενα, τὸν δὴ τοιοῦτον τί ἂν τις εἰπῶν,
 ἀξίως, τῆς ἀνοίας αὐτοῦ καὶ τῆς τόλμης προσεί-
 ποι; τὰ τε ἄλλα φημι, καὶ ὅτι λήσειν οὕτω προ-
 δῆλως ἐνασελαγάνων τοῖς θεοῖς τοὺς πάντας κακῶς
 ἤλπισε.

Φέρε καὶ γὰρ τὸν οὖν σκοπὸν, καὶ τοὺς λόγους
 αὐτὸς διδάξων ἡμᾶς, Γρηγορᾶ. Οὐδὲ γὰρ ἐχομεν ἀφ'
 ἑαυτῶν ἀκριδῶς αὐτοὶ συνιδεῖν. Ἦ γὰρ ὑπερ σοῦ
 καὶ τῆς οἴης διζῆς, ἢ πρὸς ἡμῶν τε καὶ τοῦ συνο-
 δικεῦ τόμου, ἢ πρὸς μηδένα; ἡμῶν τοὺς θεολογι-
 κοῦ, ὄρθῳ ἐκείνους λόγους, ἠγῆσω, ἀλλ' ἀπλῶς οὕτω
 καὶ εἰκῆ παρ' ἡμῶν προσεβῆθη. Κα: εἰ μὲν τὸ
 πρῶτον καινὸν ἂν εἴη, καὶ εἰς ἀντίμα πίπτει, εἰ
 πάντα κάλων αὐτὸς κινῶν, ὁ δὴ λέγεται, καὶ βιβλία
 καθ' ἡμῶν τσοσῶτα συντάττων, καὶ πάντας μὲν Ἑλ-
 ληνικούς ἀνακινῶν λόγους καὶ μύθους καὶ παροι-
 μίας, πάσας δὲ παρεξηγούμενος σχεδὸν ἱερὰς ῥήσεις,
 καὶ καθ' ἡμῶν τὰ μὴ ὄντα συμπλάττων, τοὺς τῶν
 θεολόγων μεταξὺ λόγους πολλοὺς καὶ μεγάλους; καὶ
 ἡμῶν ὄντας παρῶκα, ὡσπερ ἐπίσηδος αὐτὸς ἀντι-
 λέγων σαυτῷ, καὶ τὴν ἰδίαν ἦτταν κατασκευάζων·
 εἰ δὲ πρὸς ἡμῶν τε καὶ τῆς ἀληθείας ἐκεῖνα νομί-
 σας, ἔπειτα κρύπτειν ὑπ' αἰσχύνῃς δεῖν φῶς, καὶ
 σιγῆ καὶ σκοτίᾳ τὸν λόγον διδοῖναι, καὶ πῶς οὐκ
 ἤσχύνῃς μᾶλλον, ἀδυνάτοις ἐπιχειρῶν; Τό τε γὰρ

Α φῶς ἐν τῇ σκοτίᾳ φαίνει, χρῆσθαι θεοῖς τοῦτο φασι,
 καὶ ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος αὐτοῖς οὐ δέδοται. Μᾶλλον μὲν
 οὖν δυοῖν θάτερον ἔδει σε πρῆξαι, ἢ τῇ Ἐκκλησίᾳ
 προσελεθεῖν καὶ ὑπογράψαι τῷ ταύτης ὄρθῳ, τὴν ἀλή-
 θειαν ὡς ἔδει μεταμαθόντα, οὕτω καὶ γὰρ ἂν ἀν-
 δρὸς εὐσεβοῦς τε καὶ φιλοσόφου καλῶς ἐπεπράχει;
 ἔργον, ὑπερ γὰρ Θεοῦ καὶ τῆς κατ' αὐτὸν ἀληθείας;
 οἱ λόγοι, ἢ σιωπῆν γοῦν, καὶ ὑποχωρεῖν, καὶ κατα-
 δύεσθαι, καὶ μὴ γρύζειν. Οὕτω καὶ γὰρ ἂν εἰς
 σαυτῷ γοῦν συμφωνῶν. Εἰ δὲ τὸ τρίτον, οὐδὲ οὕτω
 σε τοὺς τῶν διδασκάλων λόγους, τοὺς μὲν διασπα-
 ράττειν, τοὺς δὲ καὶ ἀποκρύπτειν εἰσάπαν ἔδει.
 Προάγειν μὲν οὖν καθ' ἡμῶν σε καὶ ἀνικηρῦττειν
 ἐκείνους ἐχρῆν, καὶ τοὺς μὲν τὴν τιμὴν καὶ τὰ γι-
 γνόμενα σώζειν, καταισχύνειν δὲ τοὺς εἰκῆ καὶ
 παρὰ τὸν σκοπὸν ἐκείνοις χρωμένους, καὶ οὐ-
 τως οὐδὲν ἦτρον τὴν νικῶσαν κἀντεῦθεν περιποίει-
 σθαι σαυτῷ. Νῦν δὲ λήσας καὶ γέλως πλατῦ; ἀν-
 τικρυς πάντα τὰ παρὰ σοῦ, καὶ πάντα ὁμοῦ φρεσι
 χρήματα, καὶ οὐδὲν ὑγιῶς.

Ἄλλὰ σκοπήσωμεν, εἰ δοκεῖ, καὶ τοὺς προβῆθη-
 τας περὶ τοῦ θεοῦ Πνεύματος, καὶ θείας μετοχῆς,
 Ἄθνασι τοῦ μεγάλου φημι, λόγους, καὶ τὰ παρ'
 ἡμῶν τε καὶ τοῦ φιλοσόφου παραθέντες ἐκείνοις,
 σκεψόμεθα τὴν τε διαφορὰν ὡσαύτως καὶ τὴν ὁμοίω-
 σιν. Θεοῦ τοιγαροῦν μετεχομένου, καὶ τοῖς ἀξίοις
 τοῦ Πνεύματος ἐνοικούντος κατὰ τε τὰς ἱερὰς δι-
 λαθῆ Γραφῆς, καὶ τὰς τῶν διδασκάλων ἐξηγήσεις τε
 καὶ θεολογίας, καὶ αὐτὸν δὲ φημι Γρηγορᾶν, δοκεῖ
 καὶ γὰρ εἰ καὶ μὴ καλῶς, ἀλλ' ὁμολογεῖν ὅπως ὁ-
 ποτε τοῦτο, ἡμεῖς μὲν οὐ κατ' οὐσίαν ἀλλὰ κτε'
 ἐνέργειαν φυσικῆν τε καὶ χάριν τὴν τοῦ Θεοῦ με-
 οχῆν ταύτην καὶ τὴν ἀπόβρητόν φαμεν ἐνοικῆσθαι γί-
 γνεσθαι. Τοῦτο καὶ γὰρ ἀντικρυς καὶ Γραφῆν πᾶσαν
 καὶ διδασκαλίαν θεόπνευστον καὶ βούλεσθαι καὶ κτε-
 ρῦττειν· ἐκεῖνο δὲ μηδαμῶς· μὴδὲ γὰρ ὄλως ἐξεῖναι.
 Ὅ δὲ Γρηγορᾶς κατ' ἐνέργειαν μὲν φησι καὶ χάριν
 οὐδοτικῶν. Μῆδὲ γὰρ εἶναι περὶ τὸν Θεὸν φυσικόν τι
 καὶ ἀκτιστόν, μῆτε δύναμιν μῆτε ἐνέργειαν μῆτε
 χάριν, ἀλλ' ὀνόματα ταῦτα πάντα κατὰ τῆς θείας
 οὐσίας εἶναι λεγόμενα· τὸ δὲ μόνον οὐσίαν εἶναι.
 Διὸ καὶ τοῖς ἀξίοις αὐτὴν φρεσι τὴν τῆς θεαρχι-
 κῆς ἐνοικεῖν Τριάδος οὐσίαν, καὶ ταύτην ὑπ' ἐκείνων
 οἷς ἄλλο μετέχεται.

Φέρε τοιγαροῦν Ἄθνασιον τῷ λόγῳ παραγαγόν-
 τας τὸν μέγαν, καθὰ δὴ καὶ προῦφη, παρ' ἐκείνων
 καὶ δὴ τὰ ἡμέτερα θεωρησώμεν· διαστήσει καὶ γὰρ
 ἑκατέρους ἐκεῖνος καλῶς. Καὶ πρῶτόν γε τῶν ἄλλων
 τὸν τοῦ λόγου σκοπὸν, καὶ τὴν βούλησιν τοῦ μεγάλου
 σκοπήσωμεν. Σκοπὸς καὶ γὰρ αὐτῷ πρὸς γε τὴν
 ἐπίσκοπον Σεργίωνα, περὶ τοῦ θεοῦ Πνεύματος
 ποιουμένην τὸν λόγον, ὁμοούσιον αὐτῷ, καὶ ὁμοῦνα-
 μον, καὶ ὁμοθεον, ἐν' οὕτως εἶπω, εἰς αὐτῷ Πατρὶ
 καὶ τῷ Υἱῷ. Ἀποδείκνυσιν τοίνυν συλλογιζόμενος
 ἱερῶς ἐκ τε τῆς τῶν θεῶν πραγμάτων προσγενομέ-
 νης ἱερᾶς αὐτῷ πείρας, καὶ δὴ καὶ τῆς ἀποστολικῆς
 θεολογίας, ὅτι τὰ διδόμενα τοῖς ἀξίοις ἐν τῇ ἀγίᾳ
 Τριάδι· θεία χρεῖματα παρὰ Πατρὸς διδόντα. δὲ

Υιού ἐν ἁγίῳ Πνεύματι. Οἱ δὲ τὰ αὐτὰ δίδόντες ἐξ ἑαυτῶν τῆς αὐτῆς εἰσι δυνάμεις· καὶ ἐνεργείας. Ὁ Πατὴρ ἄρα καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὰ αὐτὰ δίδόντες ἐστὶν χαρίσματα, μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἐνεργείαν ἔχουσι. Τῷ δὲ ἄρα καὶ τὸ ἁπολύσιον καὶ ἁπόλυτον τῆς θειαρχεικῆς Τριάδος αὐτίκα συναποδεικνύται, ἀξιώματος ὑποκειμένου φυσικοῦ τε καὶ θεολογικοῦ, τοῦ τὰ τῆς αὐτῆς ἐνεργείας τε καὶ δυνάμεως ὄντα καὶ τῆς αὐτῆς εἶναι οὐσίας, ὡσπερ δὴ καὶ τὸ ἔμπαινον, τὸ τὰ μὴ τῆς αὐτῆς ἐνεργείας πεφυκότα μηδὲ τῆς αὐτῆς πεφυκίναί οὐσίας· ἔπερ αὐτῷ τε τοῦτω σὺν γε τοῖς λοιποῖς θεολόγοις Πατράσι περιλοσόφηται κέλ्लιστα, καὶ πρὸς τοῦτοις Πασιλείῳ γε τῷ σοφῷ. Ποῦ τοίνυν ἐν ἐκείνοις Ἀθανάσιος εἶπεν ὁ μέγας, φιλόσοφε, αὐτὴν τὴν οὐσίαν τοῦ θεοῦ Πνεύματος, αὐτὴν τὴν τῆς ἁγίας Τριάδος οὐσίαν ἐνοικεῖν τοῖς ἄξιόις, ὡς αὐτὸς φησὶ; Τὴν μὲν γὰρ θεωρεῖν, καὶ τὴν χάριν, καὶ τὴν ἀγάπην, ἔπερ ἡμεῖς λέγομεν ἄνω τε καὶ κάτω, καὶ ἀπλῶς πανταχοῦ τοῦ λόγου· τὴν οὐσίαν δὲ ποῦ; Πάντως οὐδαμῶ. Ἡ δειξὶν αὐτὸς, καὶ ἡμεῖς σιωπήσομεν. Καὶ οὐ μόνον ἀπεισιώπησεν ὁ διδάσκαλος τοῦτο καθάπαξ, ἀτε δὴ μηδὲ ἐν τῇ ἀρχῇ, ἀλλὰ καὶ τὸν θεῖον ἐκεῖνον χρησμὸν, τὸν, Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐλευσόμεθα καὶ μοῖρην παρ' αὐτῷ ποιήσομεν, ὅπως δεῖ νοεῖν μεταξὺ διερμηνεύει, ἵνα μὴ κατ' οὐσίαν ὑπολάβῃ τις τὸν Θεὸν εἶναι μεθεκτὸν κατὰ σὲ, κατὰ δὲ τὴν χάριν καὶ τὴν δωρεάν μᾶλλον, ὡς αὐτὸς οὕτως ἐπέδειξε. Καὶ ἄρα μοι τὸ θεολογικὸν ἐκεῖνο χωρίον, ἐνωθεὶν κἀξ αὐτῆς φημι τῆς ἀρχῆς. Πάντα, φησί, τὰ τοῦ Πατρὸς τοῦ Υἱοῦ ἐστὶ. Αἰὶ καὶ τὰ παρὰ τοῦ Υἱοῦ ἐν Πνεύματι δίδόμενα τοῦ Πνεύματος ἐστὶ χαρίσματα· καὶ τοῦ Πνεύματος ὄντος ἐν ἡμῖν, καὶ ὁ Λόγος, ὁ τοῦτο διδούς ἐστιν ἐν ἡμῖν. Καὶ οὕτως ἐστὶ τὸ, Ἐλευσόμεθα ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ, καὶ μοῖρην παρ' αὐτῷ ποιήσομεν, καθάπερ εἶρηται. Πάντα, φησί, τὰ τοῦ Πατρὸς τοῦ Υἱοῦ ἐστὶ. Αἰὶ καὶ τὰ παρὰ τοῦ Υἱοῦ ἐν Πνεύματι δίδόμενα τοῦ Πατρὸς ἐστὶ χαρίσματα.

Τίνα ταῦτα σὺ λέγεις; εἶναι, φιλόσοφε, τοῦ Πατρὸς τὰ χαρίσματα, τὰ παρὰ τοῦ Υἱοῦ ἐν Πνεύματι δίδόμενα; Κτίσματα γὰρ οὐκ εἰσι. Πῶς γὰρ; ὣν ἐν ἡμῖν γινόμενα, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐν ἡμῖν ὁ θεολόγος; οὔτε; εἶναι φησί, καὶ ἐν τῷ Πνεύματι τὸν Υἱὸν σὺν τῷ Πατρὶ. Ὁ δὴ καὶ ὁ θεὸς ὡσαύτως δεῖκνύς Κύριλλος, πρὸς μὲν Ἑρμαίαν αὐτὸ τοῦτο δηλαδὴ πύθμενον, πῶς ἐν ἡ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ ἐνοικεῖς ἐν ἡμῖν νοεῖτο καὶ πράττειτο, μία τις οὐσα καὶ οὐ διάφορος; Καὶ μὴν, φησὶν, οὐδοκωστικῶν ἐν γε δὴ τοῦτω τὸ χελετὸν καὶ δυσέφικτον. Πῶς γὰρ ἐν ἐτέρῳ; ἢ διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος θεῖον ἡμεῖς χαρισμάτων ἀναπιμπλάντος δι' ἑαυτοῦ, καὶ τῆς ἀρρήτου φύσεως κοινωνοῦς ἀποφαινόντος; Ἐν δὲ τοῖς Θεσσαυροῖς ὁ αὐτὸς, Ἄλλ' εἰ παρ' ἡν, φησὶν, ὄντως ποίημα κατὰ τὴν τῶν ἑτεροδόξων μανίαν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, πῶς ἄλλην ἔχει τοῦ Θεοῦ τὴν ἐνεργείαν; Οὐ γὰρ δὴ τις τοσοῦτον, οἶμαι, τοῦτο φρονεῖν ὀρθῶς ἐκδοῦσται, ὡς τολμῆσαι καὶ μόνον εἶπεῖν, τὴν θεῖαν οὐσίαν δι' ἀργάνων τινῶν ἔξωθεν εἰς τὸ εἶναι παρασχεθέντων διακονεῖσθαι; πρὸς ἐνεργείαν τὴν ἐξ αὐ-

τῆς διαβαίνουσαν φυσικῶς πρὸς τινὰς τῶν ἐπιτηδείων πρὸς τὸ λαθεῖν.
 Ἄλλως τε, οὐδὲ σὺ γ' αὐτὸς ἂν, οἶμαι, τοῦτο φηίς ποτε, τὸ διὰ κτισμάτων τὸ θεῖον ἐνοικεῖν Πνεῦμα φημι τοῖς ἄξιόις, ὁ τὴν οὐσίαν αὐτὴν τοῦ Πνεύματος, καὶ αὐτῆς τὴν τῆς ἁγίας Τριάδος οὐσίαν, ἀνωτέρως πολλακίς ἐνοικεῖν ἐκείνοις εἰπών. Ἡ γὰρ τάναντα τῶν ὁν δογμάτων τε καὶ λόγων κατασκευάσει, εἰ ταῦθ' οὕτως ἀντιστρόφως ἐκ τοῦ συνέγγυ; λέγοις, ἢ τανυτὸν εἶναι δοξάσεις κατὰ πᾶσαν ἀνάγκην οὐσίαν Θεοῦ, καὶ κτίσμα Θεοῦ. Ὅπερ οὐχ ἀπλῶς ἔσπονον, ἀλλ' ἀθεῖα καὶ λατρεία κτισμάτων, οὐκ οἶδ' εἴτε τὴν Περσικὴν εἴτε τὴν τῶν Καλδαιῶν ἐκείνων χρὴ λέγειν.
 Κτίσματα μὲν οὖν οὐκ ἂν εἶεν ἐκεῖνα, οὐδὲ κατὰ σὲ, ἀλλ' οὐσία γε ἐκεῖνα τῆς τρισυκοστάτου θεότητος. Μία μὲν γὰρ ἐκεῖνη καὶ ἐστὶ καὶ λέγεται πανταχοῦ, καὶ τοῦτο πρῶτον καὶ κοινὸν ἀξίωμα τῆς τῶν πιστῶν εὐσεβείας, ὡς καὶ αὐτὸς ἂν εἴποις· τὰ δὲ οὐχ ἔν, ἀλλὰ πολλαῖ· πάντα γὰρ, φησί, τὰ παρὰ τοῦ Πατρὸς δι' Υἱοῦ ἐν Πνεύματι δίδόμενα. Καὶ ἡ μὲν θεῖα οὐσία οὐ δίδεται τινι οὐδὲ χαρίζεται· πῶς γὰρ; ἢ δίδουσα γὰρ, ἀλλ' οὐχὶ τὸ δίδομένον ἐστὶν ἐκεῖνη· τὰ δὲ δίδεται, καθάπερ ἀκούεις; χαρίσματα γὰρ. Αἰὶ καὶ ὁ θεὸς Κύριλλος; οὐκ ἄλλως ἐνοικεῖν ἔφη τοῖς ἄξιόις τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν ἢ διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Πῶς δὲ τοῦτο, καὶ κατὰ τίνα τὸν τρόπον; Θεῶν, φησί, χαρισμάτων τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἀναπιμπλάντος αὐτούς. Καὶ τὰ μὲν τὸν δίδοντα χαρακτηρίζει, οὐ θεός, ἔπερ καὶ ὁ θεὸς Ἀναστάσιος εἰπών ἔφη· ἢ δὲ οὐσία χαρακτηρίζει οὐδὲν· τῶν γὰρ χαρακτηριζομένων, οὐ τῶν χαρακτηριζόντων ἐστὶν.
 Ἐπαι τοίνυν οὕτε κτίσματα ταῦτα, οὐτε μὴν ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ, καθὰ δὴ καὶ δεικνύεται παρὰ τῶν θεολόγων, ἀπώλεσεν ὁ φιλόσοφος; ἐν βραχεῖ οὐ τοῖς κατ' αὐτὸν ἀξίους τῆς τοῦ Θεοῦ ἐνοικήσεως, ἀλλὰ καὶ τὸν ἴδιον ἑαυτοῦ Θεόν. Ἄλλ' οἱ πείρω καὶ ἔξει τὸν ἀληθινὸν εὐρηκότες Θεόν, καὶ κατ' ἀλήθειαν ἔσπον αὐτὸν σχόντες, καὶ διὰ ταῦτ' ἄρα καὶ θεολογεῖν αὐτὸν ἀσφαλῶς; ἐπιστάμενοι, καὶ ἡδὴ μὲν φθάσαντες ἔδειξαν διὰ γε τῶν εἰρημίων, ὡς οὐτε φύσις, οὐτε κτίσματα ταῦτα, ἴδια δὲ μᾶλλον ἐκεῖνου καὶ φυσικὰ, ὣν δὴ καὶ μετέγοντες ἀπορήτωσ; θεῖας ἀποτελοῦνται κοινωνοὶ φύσεως, ἔπερ ὁ θεὸς ἀνωτέρως Κύριλλος εἶπε, παρὰ τοῦ κορυφαίου τῶν ἀποστόλων ἐκτελέμμενος Πέτρου. Δείξουσι δ' οἱ αὐτοὶ καὶ πλατύτερον ἔτι, καὶ πρὸς γε τῶν ἄλλων Ἀθανάσιος αὐτῆς ὁ μέγας αὐτὸς δι' ἑαυτοῦ τὰ αὐτοῦ διερμηνεύει τε καὶ διδάσκει τε. Πάντα, φησί, τὰ τοῦ Πατρὸς τοῦ Υἱοῦ ἐστὶ. Τίνα ταῦτα φηίς, ὦ θεολόγων καὶ διδακτῶν ἀκρότης; Δίδαξον ἔτι σαφέστερον διὰ γε τουτουοῖ τοῦς ἰθελωκωφούντας. Ἡμεῖς καὶ γὰρ τῆς σῆς θεολογικῆς σάλπιγγος πάλα; ἵστασμεν. Καὶ μὴν οὐδὲ αὐτοῖ, φησὶν ὁ διδάσκαλος, τῶν ἐκ τῆς; ἐπὶ σπέρματος μου πρὸς Ἀρειανούς διαλέξεως ἀνήκοοι πάλα; τυγχάνουσι, καὶ νῦν ἐν τοῖς προλαβοῦσι βηθέντων μάλιστα. Τὸν γὰρ μονογενῆ τοῦ Θεοῦ Υἱὸν εἰσαγαγῶν κἀκεῖ, τοῦτ' αὐτὸ τὸ νῦν εἰρημίων παρ' ἡμῶν λέγοντα, Πάντα ὅσα ἔχει ὁ Πατὴρ ἐμὰ ἔσταν, οὐχ ἔσκεν πιστῶν εἶπον ἐγὼ πραγμάτων τοῦσα, ἔφη ὁ

Σωτ.ρ. τὸ, *Πάντα ὅσα ἔχει ὁ Πατήρ*· ἄλλ' ὅσα ἀνήκει τῇ θεότητι τοῦ Πατρὸς, αὐτοῦ ἴδια ἴση ὁ Κύριος· ὅλον τὸ ἀθάνατον, τὸ ἀφάρτων, τὸ ἀτραπτον, τὸ ἀκατάληπτον, τὸ δυνατὸν, τὸ προγινωσκτικόν. Καὶ πάλιν, *Πάντα ὅσα ἔχει ὁ Πατήρ, ἕμὲ ἐστίν*. Ἀνάγκη τοίνυν νοεῖν ἡμᾶς· ὅτι ἐστὶν ἐν τῷ Πατρὶ τὸ αἰδίον, τὸ αἰώνιον, τὸ ἀθάνατον. Ἔστι δὲ αὐτοῦ οὐχ ὡς ἀλόγιστα αὐτοῦ, ἀλλ' ὡς ἐν πηγῇ ἔστιν ἐν αὐτῷ ἀναπαυόμενα. Ἔχει δὲ ταῦτα καὶ ὁ Υἱὸς οὐκ ἐξ ἀρετῆς, ὡς εἴπομεν, ἀλλὰ τῆς οὐσίας αὐτοῦ ἐστίν.

Ἦκουσας τῆς ἀπλανοῦς τοῦ διδασκάλου θεολογίας, καὶ σαφείας ὁμοῦ τῶν προβήθηέντων αὐτῷ, *Πάντα, φησὶν, ὅσα ἔχει ὁ Πατήρ, τοῦ Υἱοῦ ἐστίν*. Ἄλλ' οὐχ ἔνεκεν κτιστῶν πραγμάτων ὁ Σωτῆρ, φησὶν, εἶπε τοῦτο. Τῶν δὲ κτισμάτων ἔνω ταῦτα θεὸς οὕτως, ὡς φυσικὰ τοῦ Θεοῦ, ἄκουε πῶς ἐξίτης καὶ τὸ μὴ τὴν οὐσίαν αὐτὴν εἶναι τοῦ Θεοῦ ταῦτα δείκνυσιν· ὡς ἐν πηγῇ γὰρ, φησὶν, ἐστὶν ἐν αὐτῷ ἀναπαυόμενα.

Καὶ πάλιν, Ἔχει ταῦτα καὶ ὁ Υἱὸς, φησὶν, οὐκ ἐξ ἀρετῆς, ὡς εἴπομεν, ἀλλὰ τῆς οὐσίας αὐτοῦ ἐστίν. Τὰ δὲ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ ὄντα, καὶ ὡς ἐν πηγῇ ἐν αὐτῷ ἀναπαυόμενα, πῶς ἂν εἴη τὰ αὐτὰ καὶ οὐσία Θεοῦ; ἄλλο γὰρ τὸ πηγάζον καὶ ἄλλο τὸ πηγαζόμενον, πᾶσι τῶν ἀνελκόμενων ἔχων εἶποι. Ἦ φῶσι; εὖν τὸ πηγάζον κατὰ τὸν θεολόγον, τὰ δ' ὑπ' αὐτῆς πηγαζόμενα ὡς φυσικὰ. Ὁ δὲ καὶ ἡ οἰκουμένη συνῶδος περὶ τῶν ἐνεργειῶν τε καὶ τῶν θελημάτων εἰπούσα τοῦ Χριστοῦ ἔφη, πηγὴν μὲν τὴν φύσιν, πηγαζόμενα δὲ τὰ κατέλληλα θελήματα καὶ τὰς ἐνεργείας εἰρηκυῖα.

Τούτων δὲ τῶν τοῦ Θεοῦ φυσικῶν οἱ τοῦ Θεοῦ μετέχοντες ἀξιοῦ ἐν γὰρ τῷ αὐτοῦ Πνεύματι, κινῶν γὰρ, ὡς περὶ ἡ φύσις, οὕτω καὶ τὰ φυσικὰ τῆς ἁγίας Τριάδος, τοῦ ἁγίου μετέχειν λέγονται Πνεύματος, καὶ δὲ αὐτοῦ καὶ σὺν αὐτῷ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν ὡς ἀχωρίστως ἠνωμένους ἔχειν ἐν ἑαυτοῖς, καθὰ δὴ περὶ τῶν θεολόγων ἀκούεις λεγόντων. Μιτέχεται γοῦν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον οὐ κατὰ τὴν οὐσίαν, οὐ κατὰ τὴν ὑπόστασιν, τοῦτο γὰρ τῆς θεολογίας ἀλλότριον, ὡς ἦδη ποιλᾶκις ἤκουσας, ἀλλὰ κατὰ τὰ θεία χαρίσματα καὶ τὰς ἐνεργείας. Πνεῦμα δὲ καὶ ἡ τοῦ Πνεύματος ἐνέργεια εἴρηται, καθὰ δὲ καὶ ὁ τῆν γλωτταν χρυσοῦ; Ἰωάννης τὸν Εὐαγγελιστὴν ἐξηγούμενος θεολόγον πρὸ βραχέος εἰρήκει. Οὐ Πνεῦμα δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ πνεύματα πληθυντικῶς τὰς τοῦ θείου Πνεύματος ἐνεργείας ταύτας φησὶν ἡ θεία Γραφή. Ἐξελεύσεται γὰρ, φησὶν ὁ προφήτης Ἠσαίας, *ῥάβδος ἐκ τῆς ρίζης Ἰσσοῦ, καὶ ἄνθος ἐκ τῆς ρίζης ἀναθήσεται, καὶ ἐκπαυσαῖται ἐκ' αὐτῶν, Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, Πνεῦμα σοφίας καὶ συνέσεως, Πνεῦμα βουλῆς καὶ ἰσχύος, Πνεῦμα γνώσεως καὶ εὐσεβείας, Πνεῦμα φόβου Θεοῦ ἐμπλήσει ἰσότην*. Ὅπερ ὁ μὲν θεολόγος Γρηγόριος ἀναπέψωσεν διὰ βραχίων, τὰς ἐνεργείας, φησὶ, τοῦ Πνεύματος πνεύματα φησὶν οἶμαι τῷ Ἠσαίᾳ καλεῖν. Ὁ δὲ Χρυσόστομος Ἰωάννης, πλατύτερον περὶ τούτων διδάσκει, Ἐξελεύσεται, φησὶ, *ῥάβδος ἐκ τῆς ρίζης Ἰσσοῦ, καὶ ἄνθος ἐξ αὐτῆς ἀναθήσεται, καὶ ἐκπαυσαῖται ἐκ' αὐτῶν Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ*. Ὡς τὸ ὄνομα τῆς φύσεως αὐτοῦ τοῦ Πνεύμα-

τος. Λοιπὸν δὲ τὰ χαρίσματα, Πνεῦμα σοφίας καὶ συνέσεως, Πνεῦμα βουλῆς καὶ ἰσχύος, Πνεῦμα γνώσεως καὶ εὐσεβείας, Πνεῦμα φόβου Θεοῦ. Καὶ πάλιν ὁ αὐτός· Ἐπιδήκερ τὸ θεωρούμενον τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐστίν, καλεῖται καὶ τὸ ὄνομα ἐμωνώμους τῷ χρισμαίνῳ. Διὰ τοῦτο λέγει Παῦλος· *Οὐ γὰρ ἐλάθετε πνεῦμα δουλείας πάλιν εἰς φόβον, ἀλλ' ἐλάβετε Πνεῦμα υἰοθεσίας*· καὶ πάλιν· *Οὐ γὰρ ἔδωκεν ὑμῖν πνεῦμα δουλείας, ἀλλὰ δυνάμει καὶ ἀγάπης καὶ σωφρονισμοῦ*. Πνεῦμα δὲ λέγει, φησὶν, ἐνταῦθα τὸ χάρισμα· καὶ αὐτός· Εἴρηται πρὸς τοῦτο, ὅτι ἄλλο ἐστὶ Πνεῦμα ἅγιον, ἄλλο χάρισμα, ἄλλο βασιλεὺς, ἄλλο τὸ ὄνομα τοῦ βασιλέως. Καὶ ταῦτα μὲν ὁ θεὸς Χρυσόστομος· ὁ δὲ σοφώτατος καὶ τὰ θεία πολὺς Μάξιμος, τὴν αὐτὴν διασκοπούμενος προφητικῆν βῆσιν, τοιᾶδε φησὶν· Ὁ μὲν ἅγιος Ἠσαίας ὁ προφήτης, ἐν τῇ κατ' αὐτὸν προφητείᾳ, ἐπέτ' πνεύματα τῷ ἐκ τῆς ρίζης ἀνατελλόντι Σωτῆρι λέγει ἐπαναπαύεσθαι, οὐκ ἐπέτ' πνεύματα τοῦ Θεοῦ γινώσκων, καὶ οὕτω καὶ τοὺς ἄλλους ἐκδέχεσθαι ἐιδάσκων, ἀλλὰ τὰς ἐνεργείας τοῦ ἐνός καὶ τοῦ αὐτοῦ ἁγίου Πνεύματος; πνεύματα κλέσας, διὰ τὸ πάσῃ ἐνεργεῖν ὅλον ἀνελλειπῶς ὑπάρχειν ἀναλόγως τὸ ἐνεργεῖν ἁγίων Πνεῦμα. Ὁ δὲ θεὸς Ἀπίστολος τὰς διαφορὰς ἐνεργείας αὐτοῦ τοῦ ἐνός ἁγίου Πνεύματος; χαρίσματα λέγει διαφορὰ, ὅφ' ἐνός δηλονότι καὶ τοῦ αὐτοῦ ἐνεργούμενα Πνεύματος. Καὶ μεθ' ὀλίγα, Ταῦτα δὲ, φησὶ, τὰ χαρίσματα κατὰ τὸν Ἠσαίαν πνεύματα καλέσας τις, ὡς οἶμαι, τῆς ἀληθείας οὐ διαπίπτει. Παντὶ γὰρ χαρίσματι ὅλον ὡς ἐνεργεῖν ἀναλόγως ὑπάρχει τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, εἶτε μεῖζον, εἶτε ἥττον.

Ἐμαθὲς διὰ τούτων πάντων ὅτι ἐνεργητικῶς, ἀλλ' οὐχ ὑποστατικῶς, δηλονότι ἡ ἐνέργεια, ἀλλ' οὐχ ἡ ὑπόστασις τοῦ ἁγίου Πνεύματος; ἐστίν ἡ τοῖς ἀξιοῖ. ἐνοικουῖσα, καὶ Θεοῦ ναοῦς τούτους ἐργαζομένη, καὶ ἐπὶ τῆς θείας ἐνεργείας καὶ χάριτος ὅλον αὐτοῖς ἐνοικεῖ τὸ Πνεῦμα; Παντὶ γὰρ χαρίσματι, φησὶν, ὅλον ὡς ἐνεργεῖν ἀναλόγως ὑπάρχει τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, εἶτε μεῖζον, εἶτε ἥττον. Τῷ δὲ θεῷ Πνεύματι τούτῳ ἐνοικουῦντι τὸν τρόπον ἐκείνοισι καὶ ὁ Πατήρ καὶ ὁ Υἱὸς σὺνῶσιν ὅλος ὡσαύτως, ἐπειδὴ καὶ μία καὶ ἡ αὐτὴ τοῖς τρισὶ φυσικῇ χάρις τε καὶ ἐνέργεια, καθάπερ δὲ καὶ ἡ φύσις, ὡς ἦδη πολλάκις δίδεικται. Καὶ τοῦτο ἐστὶν ἡ Δισκοπικὴ ἐπαγγελία ἐκείνη κατὰ τοὺς κείρ' μαθόντας; τε καὶ δ. δ. ζ. α. ν. τ. θεοφόρους, ἢ, Ἐγὼ καὶ ὁ Πατήρ ἐλευσόμεθα καὶ μοιρῆν παρ' αὐτῷ ποιήσομεν, λέγουσα. Τοσοῦτον δὲ τῆς θεολογίας περὶ τῶν τοῦ Πνεύματος ἐνεργειῶν ἐμέλησε τούτων, ὡς μὴ μόνον τὴν προφήτην Ἠσαίαν ἀνωθεν ἐπέτ' πνεύματα κρῶσειν ταύτας, ἐπαναπαυόμενα τῷ πάντων Σωτῆρι κατὰ γὰρ τὰ ἦδη βῆθηέντα, καὶ πρὸς τοῦτο τὸν θεολόγον Ζαχαρίαν ἐπέτ' ὀφθαλμοῦς τοῦ Κυρίου ἐν Πνεύματι γάναι ταύτας, Ὁ ἄθως, καὶ γὰρ φησὶν, *ὃν ἔδωκα πρὸ προσώπου Ἰησοῦ ἐπὶ τὸν ἄθων τὸν ἔνα, ἐπέτ' ὀφθαλμοῖ ἐμοῖ*· καὶ πάλιν· Ἐπέτ' οὗτοι οἱ ὀφθαλμοῖ Κυρίου ἐστίν οἱ ἐπιθέκοντες ἐπὶ κύσαν τὴν γῆν. Ἀλλὰ καὶ τὸν θεοπέτιον Εὐαγ-

γελιστήν Ἰωάννην φημι τὴν τῆς βροντῆς υἱὸν οὕτω
 τὰς ἐκκλησίας ἐν τῇ σεπτῇ προσαγορεύειν Ἀποκαλύ-
 ψει. Ἰωάννης φησὶ ταῖς ἑπτὰ ἐκκλησίαις ταῖς ἐν τῇ
 Ἄσιᾳ· *Χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ
 υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, καὶ ἀπὸ τῶν ἑπτὰ πνευμά-
 των ἃ ἔστιν ἐνώπιον τοῦ θρόνου αὐτοῦ, καὶ ἀπὸ
 Ἰησοῦ Χριστοῦ· τὰς ἐνεργείας τοῦ Πνεύματος,
 ἀντὶ τῆς ὑποστάσεως οὕτως, ἢ μετὰ τῆς ὑποστά-
 σεως μᾶλλον, καὶ τῆς οὐσίας ἀπορρήτως ὡς αὐτὸ
 τὸ Πνεῦμα γινώσκει θεολογήσας.*

Πλὴν ὅσον ἐκ μέρους καὶ ἡμᾶς ἔχουν εἰδῆναι παρὰ
 τῶν ἐκείνου μετόχων καὶ θεολόγων μαθόντας, ὅτι
 τῆς οὐσίας τε καὶ τῆς ὑποστάσεως, μᾶλλον δὲ εἰπεῖν
 ἀκριβῶς καὶ τῶν ὑποστάσεων ὡς ἰδιώματα φυσικὰ,
 τὴν ἀπαρτῆσιν αὐτῶν, καὶ ἀχώριστοι περικλησιν αἱ
 ἐνεργεῖαι αὐταί, ὡς ἡ διάδοσις καὶ ἡ ἐπιστήμη τοῦ
 νοῦ, καὶ ἡ δύναμις τοῦ δυνατοῦ, καὶ τοῦ κινουμένου
 ἢ κίνησις, φασὶν οἱ αὐτοὶ, καὶ ὅτι ὅλον ἐν ἐκτίστω
 τῷ ἁγίῳ ἐστὶ Πνεῦμα ὡς ἐνεργοῦν, κατὰ τούτους
 αὐτοὺς αἰτίαι. Ἄπερ οἱ μὴ βουλόμενοι μαθεῖν
 ευφλώττουσι τε περὶ τὸ φῶς ἔχοντι, ἄτης ἐν χειμῶνι
 κατὰ σκότον ἠλάσκοντες· ἢ τὸ τῆς θείας μᾶλλον
 εἰσεῖν καὶ αἰτίας Γραφῆς, *Τυφλοὶ μωπύζοντες
 ὁρατῶν, ψηλυφῶντες τοῖχον*, φησὶν.

Ἦρκει μὲν οὖν καὶ ταῦτα πρὸς γε τὸν ἀνωθεν σκοπὸν
 καὶ τὸ ζητούμενον· ἀλλ' ἡμεῖς περισσεύου τῆς
 ἀληθείας λόγου, καὶ τὰς λοιπὰς τῶν θεολόγων αἰτίας
 φωνὰς τῷ λόγῳ συνεισενγκαίειν σπεύσομεν, καὶ
 δεῖξαι καὶ οὐδὲ τοῖς ἀντιλέγουσι τούτους ῥητικῶς
 τὸ τῆς θείας οὐσίας ἀμέθεκτον· ἐπειδὴ καὶ κρύπτειν
 ἐκείνοι μάλιστα ταῦτα; σπουδάζοντες, πενίαν ἡμῖν
 λόγου καὶ ἀποδείξεως, καὶ συμμαχίας ἱερῶν θεολόγων,
 ἐν τοῖς σφετέραις αὐτῶν λόγοις συνεχωῶς ἀντιλέγουσι.
 Μᾶλλον δὲ τὰ τῆς συνόδου καὶ τοῦ ταύτης ἱεροῦ
 τόμου κἀνταῦθα λεγέσθω πρότερα, ἵνα κἀνευθεῖν
 καὶ ψευδόμενοι; καὶ συκοφαντῶν τὸ τοῦτων ἐξελ-
 αλγθεῖν κατηγοροῦν. Τί οὖν ὁ τόμος; Ὁ γοῦν μέγας,
 φησὶ, Βασιλεῖος τὸν ἕνα θεολόγων τῆς Τριάδος
 Θεόν, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τοιαύτῃ φησὶ· Πάντα
 μὲν ἐστὶ πληροῦν τῇ δυνάμει τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον,
 μόνους δὲ ἐστὶ μεθεκτὸν τοῖς ἄξιοις, οὐχ ἐν μέτρῳ
 μετεχόμενον, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς πίστεως
 διαίρουσιν τὴν ἐνεργεῖαν. Ἀκούεις; Ἰνα μὴ ταυτὸν
 τι νύμνησις τὸ πανταχοῦ τὸν Θεὸν παρεῖναι, καὶ
 τὸ μετέχεσθαι, διαίρει μεταξὺ τῶν ἀμφοτέρων
 σοφώτατα τε καὶ ὑψηλότατα, καὶ φησι· Τὸ Πνεῦμα
 Θεὸς ὢν, καὶ ἐν τῷ παντὶ, καὶ ὑπὲρ τὸ πᾶν ὢν,
 πάντα μὲν ἐστὶ πληροῦν τῇ τῆς θεότητος δυνάμει,
 καὶ οὐδὲν τοῦ παντὸς ἄδατον καὶ κενὸν αὐτοῦ. Μι-
 τεχεται δὲ οὐχ ὑπὸ πάντων, οὐδὲ γὰρ τὸ τοῦ αἰσθη-
 τοῦ τοῦδε ἡλίου φῶς, καίτοι γε πάση τῇ αἰσθητῇ
 κτίσει κοινῶς ἐπιλάμπων ὡσαύτως, καὶ πᾶσιν ὡσαύ-
 τως πέφυκε μεθεκτὸν, ἀλλὰ τοῖς ἐπιτηδείως ἔχουσι
 μόνους πρὸς τὴν τοῦ φωτὸς ὑποδοχὴν καὶ μεταλήψιν·
 κἀκεῖνοι οὐκ ἐξίτης, ἀλλὰ κατ' ἀναλογίαν τῆς ἐκεί-
 στου δυνάμεως. Τοῦτο τὸ ἴδιον ὡς ἐξ ἀμυδρᾶς αἰσθη-
 τῆς εἰκότος; καὶ ἐπὶ τοῦ ὑπερυσίου σκοπῆς Θεοῦ.
 Μόνους γὰρ ἐστὶ, φησὶ, μεθεκτὸν τοῖς ἄξιοις, τοῖς

ἐπιτηδείως ἔχουσι δηλαδὴ διὰ καθαρότητα πρὸς τὴν
 ἐκείνου ὑποδοχὴν τε καὶ μέλεσιν. Ἄλλ' οὐδ' ἐκείνοις
 ἐξίτης· οὐχ ἐντὶ γὰρ μέτρῳ, φησὶν, ἐστὶ μετεχόμενον,
 ἀλλὰ κατ' ἀναλογίαν τῆς πίστεως; διαίρουσιν τὴν ἐνεργεῖαν.

Ἄμα δὲ καὶ τὸν τῆς μετοχῆς ἀπορρήτον τρόπον
 καθόσον οἶόν τε τούτοις συναποδείκνυσιν ὁ διδάσκαλος,
 κατ' ἐνεργεῖαν θείαν τοῦ Πνεύματος, μετέχειν τοῖς
 ἄξιους εἰπὼν. Εἰ γὰρ ἐπὶ τοῦ αἰσθητοῦ τούτου ἡλίου,
 ἐστὶ γὰρ ἔχομαι τῆς εἰκότος ἐκείνης, εἰ γοῦν ἐπ'
 ἐκείνου οἱ τῆς ἀκτίνας μετέχοντες οὐ τῆς ὑποστάσεως
 οὐδὲ τῆς φύσεως αὐτῆς; τοῦ ἡλίου μετέχουσιν,
 ἀλλὰ τῆς φυσικῆς ἀπορροῆς ἐκείνου καὶ ποιότητος,
 καὶ ἀδιερέτου δυνάμεως, καὶ ταυτὸ πεφυκυίας τῷ
 ἡλίῳ καὶ ἕτερον, κατὰ τοὺς προσήκοιτάς φημι λόγους,
 πῶς μᾶλλον ἐπὶ τοῦ Θεοῦ τοῦ ἑσται τοῦ ἁσωμάτου,
 καὶ ἄλλου καὶ παντοδυναμοῦ, ἔς κἀκεῖνοις
 περισσεύει δυνάμεως τὸ ταῦτα δύνασθαι δίδωσι;
 Διαίρει γοῦν τὸ θεῖον Πνεῦμα τὴν ἑαυτοῦ ἐνεργεῖαν
 τοῖς μετέχουσιν, ὁ θεολόγος φησὶ κατὰ τὴν ἀναλογίαν
 τῆς πίστεως παρὰ τοῦ Ἀποστόλου τούτου λαδῶν.
 Περὶ οὗ καὶ ὁ θεὸς ἦδη Χρυσόστομος εἰπὼν ἐφθῆ,
 τὰ τοῦ Εὐαγγελιστοῦ σκοπούμενος Ἰωάννου. Πνεῦμα
 γὰρ, φησὶν, ἐνταῦθα τὴν ἐνεργεῖαν λέγει. Αὕτη
 γὰρ ἐστὶν ἡ μεριζομένη. Εἰ δὲ ἡ ἐνεργεῖα αὐτοῦ
 ἀμέτρητος, πολλῶ μᾶλλον ἢ οὐσία. Ὁ δὲ μέγας
 Ἀθανάσιος αὖθις, Ἐν, φησὶ, καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα
 ἐστὶν, ὅπερ καὶ αἱ πᾶσαι διαίρεσεις εἰσὶν. Αὐτὸ δὲ
 ἀδιαίρετόν ἐστι κατὰ φύσιν.

Ἄλλ' ἐπὶ τὸν τόμον αἰτίας καὶ τὴν μέγαν Βασιλεῖον
 ἔλθωμεν. Ὅπερ αἱ τῶν προσώπων ἐμφάσεις, φησὶν,
 οὐκ ἐν πάσαις ταῖς ὕλαις γίνονται, ἀλλ' ἐν ταῖς
 λειότητά τινι καὶ διαφάνειαν κεκτημέναις, οὕτως
 οὐκ ἐν πάσαις ταῖς ψυχαῖς ἢ τοῦ Πνεύματος ἐνεργεῖα,
 ἀλλ' ἐν ταῖς μηδὲν σχολίων ἔχουσας οὐδὲ στραγγαλιῶδες.
 Ὁ δὲ ἅγιος Μάξιμος, Πάντα, φησὶν, ὅσα ὁ Θεὸς,
 καὶ ὁ διὰ χάριτος τεθεωμένος ἔσται χωρὶς τῆς
 κατ' οὐσίαν ταυτότητος. Τοῦς δὲ γε Ἑαλμοὺς
 ἐξηγούμενος Βασιλεῖος ὁ μέγας αὖθις φησὶ· Τὸν
 μὲν ἀνθρώπων ὁ Θεὸς ἐποίησεν ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ
 τοὺς λειτουργοὺς αὐτοῦ πυρὸς φλόγα. Ἄλλ' ὁμοῦς
 ἢ γε τοῦ νεῖν καὶ συνείναι τὸν ἑαυτῶν κτίστην καὶ
 δημιουργὸν δύναμις καὶ ἐν ἀνθρώποις ὑπάρχει. Ἐνε-
 φύσησεν γὰρ εἰς τὸ πρόσωπον, τούτῃ, μοῖράν τινα
 τῆς ἰδίας χάριτος; ἐναπέθετο τῷ ἀνθρώπῳ, ἵνα τῷ
 ὁμοίῳ γινώσκη τὸ ὅμοιον. Καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς ἐν τοῖς
 πρὸς Ἀμφιλόχιον περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, Ἀναγιν-
 ῶσκων, φησὶ, τὸν ἀνθρώπων ὁ Κύριος, καὶ ἔν ἀπώλεσε
 χάριν ἐκ τοῦ ἐμφυσηματος τοῦ Θεοῦ, ταύτην
 πάλιν ἀποδίδους, ἐμφυσήσας εἰς τὸ πρόσωπον τῶν
 μαθητῶν, τί φησι; *Δάθετε Πνεῦμα ἁγιον*.

Καὶ ταῦτα μὲν ὁ συνοδικὸς τόμος. Ὁ δὲ θεὸς Χρυσόστομος
 περὶ αὐτοῦ τούτου ποιούμενος τὸν λόγον, οὐ τὴν οὐσίαν,
 οὐδὲ τὴν ὑπόστασιν τοῦ Πνεύματος διὰ τοῦ ἐμφυση-
 ματος πρὸς Χριστοῦ δεδούσι τοῖς ἀποστόλοις; φησὶν,
 εἰ καὶ, *Δάθετε Πνεῦμα ἁγιον*, εἶπεν, ἀλλ' ἐξουσίαν
 τινὰ καὶ χάριν πνευματικὴν κινήσιν τῇ Τριάδι
 οὕσαν. Τὸν γὰρ Εὐαγγελιστὴν ἐξηγού-

εολόγον, ὃς ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ περὶ τούτου λέγει μὲν, φησὶ λέγουσιν, ὅτι οὐ τὸ Πνεῦμα ἄλλ' ἐπιτηδεύουσιν αὐτοὺς πρὸς ὑποδοχὴν διαιατοῦ κατασκευάσασιν.

ν δὲ τίς ἀμάρτοι, καὶ τότε αὐτοὺς εὐληφῶν ἐξουσίαν τινὰ πνευματικὴν καὶ χάριν, φαίνεται ἀμαρτήματα, διὸ ἐπήγαγεν, Ὡν ἐφώνηται, δεικνύς ποιοῦν εἶδος ἐνεργείας διαιατῆ γὰρ ἀπατος ἢ τοῦ Πνεύματος χάρις, καὶ ἡ δωρεὰ. Τοῦτο δὲ γίνεται, ἵνα μάθῃς ὅτι καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος μία ἡ δωρεὰ ἐξουσία· ἃ γὰρ δοκεῖ εἶναι ἰδιόζοντα τοῦ ταῦτα καὶ τοῦ Υἱοῦ εἶναι καὶ τοῦ Πνεύματος φαίνεται· καὶ τὰς διαιρέσεις τῶν χάριν Πατρὸς, καὶ Υἱοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύματος ἴσασ.

· κἀν νῦν ἐκ τῆς θεολογίας τῶν οἰκουμενικῶν διδασκάλων καὶ ἀληθινῶς φιλοσόφων, ἡ μᾶλλον δὲ ἐξ αὐτοῦ τοῦ πρώτου καὶ μόγιητοῦ καὶ διδασκάλου πάντων Χριστοῦ, καὶ οὐ θεῶν Εὐαγγελίων, ὅτι τὸ τοῖς πιστοῖς μανον καὶ ἰνοικούν θεῶν Πνεῦμα οὐχ ἡ ἴματος ὑπόστασις, οὐχ ἡ οὐσία αὐτῆ τῆς ἰου Τριάδος ἐστὶ, ὡς αὐτὸς κακῶς εἶπας, ἱρά τίς τῆς θείας χάριτος, καὶ ἐνέργεια καὶ ἰνή τῆς· μίς τρισυποστάτου θεότητος ἐν νεύματι διδομένη, καὶ διὰ τοῦτ' αὐτὸ καὶ ἁγίον λεγομένη; Ἡ καὶ ἐτι τὴν τῆς ὑπερουλα, καὶ τῆς τρισυποστάτου θεότητος ἰνοί· καὶ μέθεξιν κακῶς μετὰ Μασσαλιανῶν ἰνειεις τε καὶ μυθολογήσεις, περιφράσεις· τινὰς αφράσεις καὶ παρεξηγήσεις κατὰ τῆς σεαυαλῆς ἀναπλάττων, μόνον ἵνα μὴ κατὰ θεῖαν· ν τε καὶ χάριν σὺν τοῖς κεχαριτωμένοις τουαλόγοις τὸν θεὸν εἶναι μεθεκτὸν ὁμολογήσει· ἰ· οὐσίαν, ὡς αὐτὸς φησὶ, ὑπὸ τῶν τοῦ Σατανᾶ· ν ἰκαίνων. Βαρλαάμ τε καὶ Ἀκινθύνου κά· ηθεῖς καὶ διδάξας. Τοῦτο μὲν οὖν οὐκ· ἄλλα καὶ ὄρῃ ἐναργῶς ἐστὶν ἐν τοῖς σοῖς· σιν, ὅτι τὸ δεύτερον εἰλου σὺν μεγίστῃ τῆ· ρ, ὑπὲρ οὐ σοὶ καὶ ὁ μακρὸς αὐτοῖς πόλεμος· ᾧ· καὶ τὴν τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν. Ἄλλ' ἰ καὶ μὴ σοῦ, ἄλλὰ τῶν γε ὑπὸ σὲ τούτων· αὶ τῆς ὑπὲρ αὐτῶν ἀγαθῆς ἐλπίδος, καὶ τὰ· ἰ τοῖς εἰρημένοις προσθήσομεν.

τοιγαροῦν ὁ συνοδικὸς τόμος καὶ πάλιν, καὶ Δεμασκηνὸς ἐν τῷ περὶ προγνώσεως καὶ μου τῶν θεολογικῶν αὐτοῦ κεφαλαίων, Τοῦ· ἰη, τὸν ἀνθρώπον ὁ δημιουργὸς ἄρβρα κατ· ε μεταβοὺς αὐτῷ τῆς ἑαυτοῦ θείας χάριτος, οινωνίξ ἑαυτοῦ διὰ ταύτης αὐτὸν ποιησάμε· ἰ πάλιν ὁ μέγας Βασίλειος ἐν τοῖς πρὸς τὸν ἰμφιλόχιον, Τίς, φησὶν, οὕτως ἀνήκοος τῶν ἰμένων ἀγαθῶν παρὰ Θεοῦ τοῖς ἀξίοις, ὡς δεῖ τῶν ἁγίων ὁ στέφανος ἢ τοῦ Πνεύματος· ἰς, βαφιλιστέρα τότε καὶ τελειότερα παρε· ἰ· Τὰ δὲ τοῦ Χρυσοῦργου ῥεύματα εἴνας οὐ· ἰζει τῶν ἀντιθέτων οἰκοδομᾶς, ἐπὶ ψάμμου· τε καὶ ἀστηρίκτως παρ' αὐτῶν οἰκοδομη· ΡΑΤΗΟΛ. G. M. C. LI

A θείας; Ποῖα, οὐκ ἄρδει· καὶ καταχρῶσαι τῶν εὐσα· θῶς αὐτὰ δεχομένων ψυχᾶς; Ὡν καὶ ὁ τῆς συνίδου· τόμος πλείστα λαβῶν ἔχει παρ' ἑαυτοῦ. Ἄλλ' ἡμεῖς· ὀλίγα λαβόντες ἐκεῖθεν διὰ τὸ μῆκος, οὐδὲν ἦτο· κακ τούτων κοσμήσομεν καὶ καταχρῶσομεν τὸν· περὶ τοῦ Πνεύματος τουτοῦ λόγον.

Τὴν γοῦν ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίῳ θεοπε· σίαν ἐκείνην διεξιὼν τοῦ Σωτῆρος; φωνῆν, Ὁ πι· στεύων εἰς ἐμὲ, λέγουσαν, καθὼς εἶπεν ἡ Γραφή,· ποταμοὶ βύσσουσιν ἐκ τῆς κοιτίας αὐτοῦ ὕδατος· ζῶντος. Τοῦτο δὲ εἶπε, φησὶν ὁ Εὐαγγελιστῆς,· περὶ τοῦ Πνεύματος, οὐ ἐμελλον λαμβάνειν οἱ· πιστεῦοντες εἰς αὐτόν· οὐκ γὰρ ἦν Πνεῦμα ἄγιον,· δεῖ Ἰησοῦς οὐδέπω ἐδοξάσθη. Περὶ γοῦν τούτων· τῶν θεῶν ῥημάτων ὁ μέγας οὐτοῖ Πατῆρ τινα

B προειπῶν, ἐξῆς ἐπιφέρει καὶ ταῦτα· Οὐκίτι προ· φήτης παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις ἦν, οὐδὲ ἐπίπτειεν· αὐτῶν τὰ ἅγια ἢ χάρις. Ἐπει σὺν ἀνίσταται μὲν· τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐμελλε δὲ λοιπὸν ἐκχεῖσθαι· δαψιλῶς, ταύτης δὲ τῆς διανομῆς ἀρχὴ μετὰ τὸν· σταυρὸν ἐγένετο οὐ μόνον δαψιλείας, ἀλλὰ καὶ μει· ζόνων χαρισμάτων, καὶ γὰρ θαυμαστοτέρα ἦν ἡ· δωρεὰ, ὡς ἔθαν λέγει, Οὐκ οἴδατε ποίου Πνεύμα· τὸς ἐστε, καὶ πάλιν, Οὐ γὰρ ἐλάβετε πνεῦμα δου· λείας πάλιν εἰς φόβον, ἀλλ' ἐλάβετε Πνεῦμα νιο· θεσίας· καὶ γὰρ καὶ οἱ παλαιοὶ καὶ αὐτοὶ μὲν· Πνεῦμα εἶχον, ἄλλοις δὲ οὐ παρίχον, οἱ δὲ ἀπόστο· λοι μυριάδας νέπησαν. Ἐπει σὺν ταύτῃ ἐμελλον· λαμβάνειν τὴν χάριν, οὐπω δὲ ἦν δοθείσα, διὰ τοῦτὸ· φησιν, Οὐπω ἦν Πνεῦμα ἄγιον. Ἐπει σὺν περὶ· ταύτης λέγων τῆς χάριτος ὁ Εὐαγγελιστῆς, ἔλεγεν

C Οὐκ γὰρ ἦν Πνεῦμα ἄγιον, τουτίστι θεθῆν, δεῖ· Ἰησοῦς οὐδέπω ἐδοξάσθη, ὄξαν καλῶν τὸν σταυ· ρὸν, ἐπειδὴ γὰρ ἐχθροὶ ἦμεν καὶ ἡμαρτηκότες, καὶ· ὑστερούμενοι τῆς δωρεᾶς τοῦ Θεοῦ, καὶ θεοσυγεῖς,· ἢ δὲ χάρις καταλλαγῆς ἦν ἀπόδειξις, δῶρον δὲ οὐ· τοῖς ἐχθροῖς, οὐδὲ τοῖς μισουμένοις, ἀλλὰ τοῖς φι· λιοις δίδεται καὶ τοῖς εὐηρεστηκόσιν· ἰδει πρότερον· προσενεχθῆναι τὴν ὑπὲρ ἡμῶν θυσίαν, καὶ τὴν ἐχ· θραν ἐν τῇ σακρὶ καταλυθῆναι, καὶ γενέσθαι τοῦ· Θεοῦ φίλους, καὶ τότε λαβεῖν τὴν δωρεάν. Εἰ γὰρ· ἐπὶ τῆς ἐπαγγελίας τοῦτο γέγονε τῆς πρὸς Ἀβραάμ,· πολλῶ μᾶλλον ἐπὶ τῆς χάριτος. Καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς· ἐν ταῖς αὐταῖς εὐαγγελικαῖς ἐξηγήσει, Καὶ ἐφ' ἡμῶν,· φησὶν, οὐκ ἀπλῶς τὸ ὕδωρ ἐργάζεται, ἀλλ' ἔταν τὴν· τοῦ Πνεύματος χάριν δέξεται, ἅπαντα λύει τὰ ἀμαρ· τήματα· καὶ μετὰ βραχέα· Ἄλλὰ κἀν ἡ οἰκουμένη· ἅπασα ἔλθῃ, ἡ χάρις ἀναλίσκεται, οὐδὲ ἡ ἐνέργεια· δαπανᾶται, ἀλλ' ὁμοία μένει καὶ τοιαύτη, οἶα καὶ· πρὸ τοῦ. Καὶ καθάπερ αἱ ἡλιακαὶ ἀκτίνες καθ' ἐκά· στην φωτίζουσι τὴν ἡμέραν καὶ οὐ δαπανῶνται,· οὐδὲ ἀπὸ τῆς πολλῆς χορηγίας ἔλαττον αὐταῖς γίνε· ται τὸ φῶς, οὕτω καὶ πολλῶ μᾶλλον ἢ τοῦ Πνεύμα· τος ἐνέργεια οὐδὲν ἐλαττοῦται παρὰ τῶν ἀπολαύ· ντων αὐτῆς.

D Ἐχε δὲ καὶ σκόπει. Ἰδοὺ γὰρ ὁ χρυσοῦς οὐτοῖ θεολό· γος πλεῖν ἢ ὀκτωκαίδεκα τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου μνη· σθεῖς ἐν γε ταῖς εὐαγγελικαῖς ταῦταις ἐξηγήσει, νῦν· μὲν Πνεῦμα, γοῦν δὲ τοῦ Πνεύματος χάριν, ποτὲ δὲ ὡ·

ρεάν τούτο, ἄλλοτε δὲ ἐνέργειαν τοῦτο φησί, δεικνύς ὅτι τὸ χορηγούμενον πρὸς Χριστοῦ, καὶ μετεχόμενον ὀπὸ τῶν πιστῶν θεῖον Πνεῦμα, οὐ κατὰ τὴν οὐσίαν, οὐ κατὰ τὴν ὑπόστασιν αὐτοῦ χορηγεῖται καὶ μετέχεται, ἀλλὰ κατὰ τὴν χάριν αὐτοῦ καὶ τὴν δωρεάν καὶ τὴν ἐνέργειαν, ἥτις καὶ αὕτη κατὰ τὰς προβ-
 ρηθείσας θείας Γραφᾶς καὶ τοὺς ἐκείνων ἐξηγητὰς θεολόγους Πνεῦμα καλεῖται, ἅτε δὴ φυσικὴ καὶ ἀδιαιρέτως ἐκείνῳ συνοῦσα, καὶ δι' αὐτῆς ὅλου μετεχομένου καὶ συνόντος ὡς ἐνεργούντος τοῦ Πνεύματος. Περὶ ἧς δὴπου κἀν τῷ περὶ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ λόγῳ πρὸ βραχέος ὁ αὐτὸς εἰπὼν ἐφθη Κρυσόστομος· Ἐπειδὴ περὶ τὸ δωρούμενον τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐστὶ, καλεῖται καὶ τὸ δῶρον ὁμωνύμως τῷ χαρισμαίνῳ. Διὰ τοῦτο λέγει Παῦλος, *Ὁ δὲ γὰρ ἐλάθετε πνεῦμα δουλείας πάλιν εἰς φόβον, ἀλλὰ θυράμω, καὶ ἀγάπης, καὶ σωφροτισμοῦ*. Πνεῦμα δὲ λέγει, φησὶν, ἐνταῦθα τὸ χάρισμα. Καὶ πάλιν, *Ἐρηται πρὸ τούτου, φησὶν, ὅτι ἄλλο ἐστὶ Πνεῦμα ἅγιον, ἄλλο χάρισμα, ἄλλο βασιλεὺς, ἄλλο τὸ δῶρον τοῦ βασιλείου*. Καὶ αὐτῷ· Ἴνα μᾶθῃτε ὅτι ἡ δωρεὰ κίμικται, τὸ δὲ Πνεῦμα οὐκ ἀποστέλλεται, ὁ Σωτὴρ λέγει τοῖς ἀποστόλοις, *Μείνατε ἐν Ἱερουσαλήμ, ἕως οὗ ἐνδύσησθε δύναμιν ἐξ ὕψους· καὶ λήψεσθε δύναμιν ἐκἀθρότου τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐξ' ὑμᾶς*. Ἄλλο δύναμις ἡ χορηγουμένη, ἄλλο τὸ Πνεῦμα τὸ χορηγούν. Πάντα γὰρ ἐναργεῖ τὸ ἐν καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα διαιροῦν ἰδίᾳ ἐκάστῳ καθὼς βούλεται.

Ταῦτα δὲ πολλάκις κατὰ ταυτὸ, καὶ συνεχῶς καὶ πυκνῶς ὁ μέγας οὗτος τῆς οἰκουμένης διδάσκαλος Ἰωάννης διδάσκει, εἰ καὶ μὴ πάντα κατὰ μέρος ἡμεῖς ζῆα τὸ μήκος ἐξῆς καταλόγομεν, ἐκ τῶν θεοπνευστων λογίων λαβῶν, τῶν τε ἄλλων, ὡς αὐτὸς ὑπέδειξε φθάσας, καὶ δὴ καὶ τῶν εἰρημένων τοῖς ἱεροῖς ἀποστόλοις περὶ τοῦ θεοῦ φημι Πνεύματος ἐν γε ταῖς αὐτῶν ἱερᾶς Πράξεσι.

Φησὶ τοίνυν ἱστορῶν ἐκείνας ὁ θεῖος Λουκᾶς Θεασάμενος ὁ Σίμων, *ὅτι διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν τῶν ἀποστόλων δίδοται τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον*. Τὸ δὲ αὐτὸ τοῦτο καὶ Παῦλος ὁ θεῖος Κορινθιοῖς ἐπιστέλλων φησὶν· *Ὁ δὲ Πνεῦμα τοῦ κόσμου ἐλάθετε, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ*. Ἐνταῦθα τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ δίδοσθαι, καὶ λαμβάνειν τοὺς πιστοὺς, καὶ Παῦλος καὶ Λουκᾶς ἱστοροῦσιν. Ὁ δὲ κορυφαῖος τῶν ἀποστόλων Πέτρος, ὡσπερ ἐξηγουόμενος ταύτην τὴν τοῦ Πνεύματος δόξιν, μικρῶ προλόγους ἐκείνου τοῦ λόγου, *Τὸ ἀργύριόν σου σύν σοι εἶη εἰς ἀπόλειαν*, λέγει, *ὅτι τὴν δωρεάν τοῦ Θεοῦ ἐνόμισας διὰ χρημάτων κτᾶσθαι, τοῦτ' ἐκείνο τὸ προβῆθην ἡμῖν δεικνύς ἀντικρυσ, ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον κατὰ τὴν ὑπερφυᾶ χάριν καὶ τὰς αὐτοῦ δωρεάς, καὶ τὰς ἐνεργείας, ἀλλ' οὐ κατὰ τὴν αὐτοῦ ὑπόστασιν καὶ δίδοται καὶ λαμβάνεται*. Πάλιν ὁ θεῖος Λουκᾶς ἐν ταῖς Πράξεσιν· *Ἐτι λαλοῦντος τοῦ Πέτρου τὰ ρήματα ταῦτα ἐπέπεσε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπὶ πάντας τοὺς ἀκούοντας*. Ὡς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, εἶτα μικρὸν προελθὼν, *καὶ ἐξέστησαν*, φησὶν, *οἱ ἐκ περιτομῆς πιστοί,*

ὅσοι συνῆλθον τῷ Πέτρῳ, ὅτι καὶ ἐπὶ τὰ ἔθνη ἡ δωρεὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐκπέχεται· καὶ μετ' ὀλίγον πάλιν ἠκούοντες αὐτῶν λαλοῦντων γλώσσαις καὶ μεγαλυνόντων τὸν Θεόν. Τότε ἀπεκρίθη ὁ Πέτρος· Κῆτι τὸ ὕδωρ κωλύσαι δύναται τις τοῦ μὴ βαπτισθῆναι τούτους, οἵτινες τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἔλαβον, ὡς ἡμεῖς; Ὡςτε διόλου τὴν θείαν ἐστὶν ἰδεῖν Γραφὴν διὰ τῶν τοιούτων τὰ αὐτῆς κλέκουσιν, καὶ σκοπὸν αὐτὸ τοῦτο ποιουμένην, τὸν Θεὸν αὐτὸν εἶναι νομίζειν τὸν μετεχόμενον κατὰ τὰ φυσικὰ καὶ ὑπερφυᾶ αὐτοῦ ἰδιώματα, ὃ δὴ καὶ πολλάκις ἤδη καὶ εἴρηται καὶ δίδεικται. Εἰ δὲ ἡ τοῦ Πνεύματος αὐτῆ φυσικὴ χάρις καὶ ἡ ἐνέργεια κτίσμα, καὶ δίδεσθαι αὐτοῦ, πρῶτον μὲν μετὰ τῆς ἀτόπου βλασημίας, καὶ τοῦ κατὰ τῶν θείων Γραφῶν, καὶ τῶν θεολόγων πολέμου, καὶ πρὸς γε τοῦναντίον ἔκταν τὰ τοῦ σκοποῦ τῷ φιλοσόφῳ περιτραπήσεται, αὐτὴν τὴν οὐσίαν τῆς ἁγίας Τριάδος ἐνοικεῖν διατεινομένη τοῖς ἀξίοις· οὐ γὰρ δὴ ταυτὸν ἂν εἴη Θεὸς τε καὶ κτίσμα, ὃ δὴ καὶ φθάσας πρὸς αὐτὸν πλατύτερον ἐφην· Ἐπειτα καὶ πῶς ἡ Ἐκκλησία, παρὰ τῶν ἱερῶν ἀποστόλων δηλαδὴ διαδεξαμένη, καὶ Μακεδονίου καὶ τῆς περὶ αὐτὸν θεομάχου πατρίας, χεῖρονα πολλῶ καὶ ἀποκότερα φρονήσαι περὶ τοῦ Πνεύματος ἐπιθυμήθη τὸν Σίμωνα καὶ εἰ τίς γε κατ' αὐτὸν ἑτέρως, ἐπειδὴ περὶ οἱ περὶ Μακεδόνιον δοῦλον μὲν εἶπον τὸ Πνεῦμα, ἀλλὰ Πατὴρ καὶ Υἱοῦ, οἱ δὲ περὶ Σίμωνα δοῦλον ἀνθρώπων ἐνόμισαν; ὧνιον ἐνθυμηθέντες θέσθαι τὴν χάριν αὐτοῦ. Εἰ δὲ ἡ χάρις αὐτῆ γε κτίσμα, φιλόσοφε, κατὰ εὐ, πῶς ἂν μετέχοι τὸ Πνεῦμα τῆς εἰς ἐκείνην ὑβρεως, ὅπερ ἀπόστολοι καὶ Πατέρες ἐνόμισαν μετ' ἐκείνους, Θεὸς ἀκτιστος ὢν; Ἄλλ' οὐκ ἂν εἴη γε ἐκεῖνό ποτε κατὰ τὰς σὰς ὑπολήψεις, ἕως ἂν ἡ φυσικὸν ἰδιώμα, καὶ χάρις, καὶ ἐνέργεια συνουσιωμένη, καὶ ἀδιαιρέτος τοῦ Θεοῦ, δι' ἧς ἕλες αὐτὸς ὡς ἐνεργῶν παρῶν δὴ καὶ μετέχεται φιλανθρώπως ἕμα καὶ ἀπορρήτως, καθὰ δὴ καὶ τοῖς ἱεροῖς θεολόγοις ἤδη διὰ πολλῶν ἐκ τῶν θείων Γραφῶν δίδεικται.

Καὶ ταῦτα μὲν δι' ὀλίγων περὶ τῆς θείας ἐνεργείας τε καὶ τῆς χάριτος, καὶ τῆς κατ' αὐτὴν τοῦ Θεοῦ μετοχῆς, ὅπερ ἐξέσθαι αὐτὰ τε ταῦτα δεδειχται ἂν εἴη λαμπρῶς, καὶ δὴ καὶ τὸ τῆς θείας οὐσίας ἀμέθεκτον σὺν τούτοις κατὰ πᾶσαν ἀνάγκην. Ἄλλ' ἐγὼ δεῖν εἶναι κάκεινο νομίζω τὸ καὶ περὶ αὐτοῦ τοῦτου, φημι δὴ τοῦ τῆς θείας οὐσίας ἀμέθεκτου, βραχῆ ἅττα κατὰ τὴν ὑπόσχεσιν παρὰ τῶν θεολόγων προσθεῖναι, καὶ οὕτω πρὸς ὀλίγον διαναπαῦσαι τὸν λόγον. Φησὶ τοίνυν ὁ σοφώτατος Μάξιμος· Ὁ τοῖς οὐσί μὴ κατ' οὐσίαν ὑπάρχον μεθεκτός, κατ' ἄλλον δὲ τρόπον μετέχεται τοῖς δυναμένους βουλόμενος, τοῦ κατ' οὐσίαν κρυφίου παντελῶς ἐξίσταται, ὅποτε καὶ αὐτὸς ὁ τρέπος, καθ' ὃν θείων μετέχεται, μένει διηλεκτῶς τοῖς πᾶσιν ἀνέκφαντος. Ὁ δὲ ἐκ Δαμασκῶ θεῖος Ἰωάννης, Τὸ θεῖον ἀκατάληκτον, φησὶν, ὃν πάντως καὶ ἀνώνημον ἐστὶ. Ἀγνοοῦντες ὅνα τὴν οὐσίαν αὐτοῦ, τῆς οὐσίας μὴ ἐκζητήσωμεν ὄνομα. Δηλωτικὰ γὰρ τῶν πραγμάτων εἰσι τὰ ὀνόματα. Ἄλλὰ ἐγαθὸς ἂν ὁ Θεὸς, καὶ ἐπὶ μεθέξει τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ παρ-

ν ἡμᾶς ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι, καὶ γνω-
νός ποιήσας ἡμᾶς, ὥσπερ οὐ τῆς οὐσίας αὐτοῦ
κακεν, οὕτως οὐδὲ τῆς γνώσεως τῆς οὐσίας αὐ-

ὁ βλέπει τὸν σοφὸν τούτου θεολόγον ἀκριβῶς ἐν
ἰσθημένοις, ὅπως περὶ τοῦ ἀγνώστου καὶ ἀβ-
ρ τῆς θείας οὐσίας τὸν λόγον ποιούμενος, τοῦ
ἐπὶ λόγους καὶ ἀποδείξεις παράγει κατὰ τὸ ἐγ-
ν, ὅτι ἔ' ἀμείβετο τοπαράπαν ἡ ὑπερούσιος
ἡ κεῖνη ὡς τοῖς πᾶσιν ὠμολογημένον λαμβάνων
εἶμενον, οὐ μόνον οὐ δίδωσιν ὑπὲρ τούτου λόγον,
κάκεινο τὸ προβῆθ' ἔν μᾶλλον διὰ τούτου βε-
καὶ συνίστηεν, ὥσπερ οὐ τῆς οὐσίας αὐτοῦ
κακε, λέγων, οὕτως οὐδὲ τῆς γνώσεως τῆς οὐσίας
ἰ. Καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς θεολόγον ἕτερον ἐξηγού-
ῖ. τοιᾶδε φησί· Καὶ πέρας τοῦ μυστηρίου τῆ
Θεοῦ κρύπτει θεομνημον, θεοῦμενον δὲ τῆ μετοχῆ
είας ἀλλάμψως, οὐκ εἰς τὴν θεῖαν μεριστάμε-
βοῖαν. Εἰ γὰρ ὁ ἥλιος ἡμῖν, φησί, τῶν οικειῶν
ιωῶν μεταδιδοὺς μένει τῶν ἡμετέρων ἀμέτοχος,
μᾶλλον ὁ τοῦ ἡλίου ποιητῆς τε καὶ Κύριος;
πάλιν· Τούτου τοίνυν, φησί, τὸν ἄνθρωπον ἄ
υργὸς ἀρβῆνα κατεσκεύασε, μεταδοὺς αὐτῷ τῆς
χάριτος ἑαυτοῦ, καὶ ἐν κοινωνίᾳ ἑαυτοῦ διὰ
ε αὐτὸν ποιησάμενος· ὅθεν καὶ τὴν τῶν ζώων
οἶαν προφητικῶς, ὡς δούλων αὐτῷ δοθέντων,
πικρῶς ἐποίησατο.

ανάσιος δὲ ὁ μέγας τὰ κατὰ τὸν εὐαγγελισμὸν
καπαρθέου καὶ Θεομητορος σκοπούμενος, Ὡς
τοὺς ἀποστόλους, φησί, τὸ Πνεῦμα καὶ ἡ δύ-
τοῦ Ὑψίστου ἐπήγγελται, οὕτω καὶ πρὸς τὴν
νον. Καὶ εἰ ἐν τοῖς ἀποστόλοις οὐ παρηκολού-
τέρκωσις, ὅηλον ὅτι οὐδὲ ἐν τῇ Παρθένῳ ἡ
ς ἐσαρκώθη, οὕτε τὸ Πνεῦμα ἐνηθρώπησεν.
ὥσπερ ἐν τοῖς ἀποστόλοις ἡ δύναμις πρὸς τὸ
αι κατὰ πάσης ἀντικειμένης δυνάμεως ἐγέ-
καὶ ἡ ἐπέλευσις τοῦ Πνεύματος καθ' ὅλα τὰ
ὡς προσόντα αὐτῷ, ἐνεργοῦσα ἐν πᾶσι ση-
καὶ τέρασι, καὶ δυνάμει πρὸς βεβαλῶσιν καὶ
ιν τῆς Χριστοῦ ἐπαγγελίας, οὕτω καὶ ἐπὶ τῇ
κῆ ἡ ἐπέλευσις τοῦ Πνεύματος ἐγένετο ἐν πᾶσι
σιωθῶς προσοῦσιν αὐτῷ κατὰ τὴν θεαρχίαν,
ἡμποῦν, πρὸς τὸ ἐν πᾶσι χαίρειν αὐτήν. Καὶ
ικρόν· Ἄλλ' ὅτι δυνάμει τοῦ Πνεύματος
ἡ ἡ Παρθένος, πρὸς ἁγισμὸν μέντοι τῆς
αὐτῆς, καὶ πρὸς τὸ δύνασθαι φέρειν τὸ σω-
κῆμ· καὶ οὕτως ἀκαλοῦθως ἐν αὐτῇ θὸ δου-
καὶ ἐνεργεῖα, ἀλλὰ καθ' ὅσον τὸ πλήρωμα τῆς
ς, αὐτῆ ἡ ἀρχιθεός καὶ ὑπερέρχιος τοῦ Υἱοῦ
πὺ ὑπόστασις ἐσαρκώθη καὶ ἐνηθρώπησε.
δειχθῆ γὰρ, ὅτι ὥσπερ ἡ ἐξουσία καὶ ἡ βασι-
πὶ τὰ ἄλλα πάντα, ἡ κατὰ θεολογίαν προτέ-
οῦχ ὑπόστασις ἑκαστον λέγεται, ἀλλὰ περὶ
ἀστασις κατ' οὐσίαν ἰδίᾳ διερμηνεύμενα,
αὶ ἡ δύναμις καὶ ἡ ἐνέργεια περὶ τὴν ὑπό-
οσιωθῶς ἀναφέρεται κοινῶς μὲν ἐφ' ἑκάστην
ἰων θεαρχικῶν ὑποστάσεων, ἰδίως δὲ καὶ ἐπ'
οῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ τὴν μίαν σαρκωθεῖσαν καὶ
πῆσασαν. Καὶ ταῦτα μὲν οἱ θεολόγοι Πατέρες

οὗτοι καὶ κοινῶς τῆς Ἐκκλησίας διδάσκαλοι, οὗ-
τὰ τῶν ἱερῶν Εὐαγγελίων καὶ ἀποστόλων ἐκδέξαμε-
νοι, καὶ οὕτω καὶ τοὺς μαθητὰς ἡμᾶς καὶ φρονεῖν,
καὶ διδάσκειν τοὺς ἀδελφοὺς ἐκεῖνα διδάξαντες, καὶ
οὐκ εἶδει τοὺς ἀντιλέγειν τῇ Ἐκκλησίᾳ προσηρημέ-
νους τοῖς αὐτῶ φανεροῖς ἀντιπέπειτοι, καὶ διαστρέ-
φειν ἐπιχειρεῖν τὰ διαστροφῆς καὶ ἀντιλογίας πόσης
ἀνώτερα.

Ἄλλ' ἵνα καὶ τοὺς ἐκεῖνων ἐταίρους τε καὶ διαδό-
χους εἰσαγάγωμεν νῦν τῷ λόγῳ, καὶ δεῖξωμεν διό-
τε τῶν λόγων καὶ τῆς διδασκαλίας ἐκεῖνων, ὅπως
καὶ αὐτοὶ τὰ τῶν ἀρχαίων Πατέρων τε καὶ διδασκά-
λων ἐβίβαντο, καὶ ὅτι καὶ συνῆδμεν αὐτοῖς κατ'
ἐκεῖνα, καὶ οὐδαμοῦ τῆς αὐτῶν ἀριστάμεθα διανοίας,
ὥσπερ οὐδὲ τῆς ἐκεῖνων αὐτοὶ τοπαράπαν, ἐν τῷ
αὐτῷ δηλαδὴ φεγγόμενοι Πνεύματι τὰ τοῦ Πνεύ-
ματος πάντες ὁμοῦ, Γερμανὸς ὁ τῆς οἰκουμένης;
Ἐκκλησίας ἱερὸς Πατὴρ καὶ διδάσκαλος πρὸ τῶν
ἄλλων παρῖτω, καὶ τὴν συμφωνίαν διὰ τῶν ἱερῶν
αὐτοῦ λόγων ὁποδεικνύτω. Οὗτος καὶ γὰρ ὁ μέγας,
πρὸς Λατίνους ὑπὲρ τῆς τοῦ θεοῦ Πνεύματος ἐκπε-
ρούσεως πὸν ἑαυτοῦ ποκούμενος λόγον, καὶ τῶν εὐαγ-
γελικῶν τε καὶ πατρικῶν προϊστάμενος· ὅρων, ἐπειδὴ
τὰ περὶ μετοχῆς καὶ κοινωνίας Θεοῦ διασκοπούμε-
νος ἦν, καὶ τοὺς περὶ τούτων τῶν θεολόγων ἱεροῖς
λόγους, ἄλλους τε πολλοὺς, καὶ τοὺς κορυφαίους μέ-
λιστα καὶ προβχοντας αὐτῶν ἐπιστάγει, διὰ τῆς
ἐκεῖνων θεολογίας τὴν καινοφανῆ τῶν Λατίνων δόξαν
ἐλέγχων, κακῶς οἰομένων, τῆς οὐσίας αὐτῆς, καὶ οὐ
τῆς οὐσιωθῆς ἐνεργείας καὶ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ,
τοὺς ἁγίους μετέχειν. Τὰ γοῦν προβῆθ' ἔνεκα περὶ τού-
των Ἄθανασίῳ τῷ μεγάλῳ ἐν τῇ περὶ τοῦ θεοῦ Εὐ-
αγγελισμοῦ ὁμιλίᾳ Γερμανὸς ὁ θεός οὐτοσιν ἀν-
γνούς, οὕτω πως ἐπιφέρει τὴν ἑαυτοῦ γνώμη. Ὑρῆς,
φησὶν, ὡς ὅταν λέγωσιν οἱ Πατέρες τὸ Πνεῦμα τὸ
ἄγιον ἐπιφοιτᾶν καὶ ἐνοσηνοῦν τοῖς ἁγίοις, οὐ τὴν
ὑπόστασιν αὐτὴν, ἀλλὰ τὴν χάριν φασι; Καὶ πάλιν,
Ὁ δὲ θεὸς φησὶ Κύριλλος, τὸ προφητικῶν ἐξηγούμε-
νος ἐκεῖνο, τὸ, Ἐκχεῖ ἀπὸ τοῦ Πνεύματος μοι
ἐπὶ πᾶσαν σάρκα, Εἰ μὲν ἐστὶ Θεός, φησὶν, ἐκ
Θεοῦ κατὰ φύσιν ὁ Υἱός, γαγεννητῆς γὰρ ἐκ Θεοῦ
καὶ Πατρός, ἴδιον αὐτοῦ τε καὶ ἐξ αὐτοῦ καὶ ἐν αὐτῷ
τὸ Πνεῦμά ἐστι, καθάπερ ἀμέλει καὶ αὐτοῦ τοῦ Πα-
τρός. Καὶ ἐν τῇ πρὸς Θεοδοῖστον Βαπτίζοντα τὸν Ἰη-
σοῦν ἐν πυρὶ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι, οὐ τὸ ἀλλότριον
τοῖς βαπτιζομένοις ἐνίεναι Πνεῦμα δουλοπρεπῶ; καὶ
ὀπρητικῶς, ἀλλ' ὡς Θεὸν κατὰ φύσιν, μετ' ἐξου-
σίας τῆς ἀνωτάτω τὸ ἐξ αὐτοῦ καὶ ἴδιον αὐτοῦ.
Καὶ μετ' ἄλγισα· Ἀπολύων γὰρ ἁμαρτίας τὸν αὐτῷ
προσκείμενον, τῷ ἴδιῳ λοιπὸν καταχρίει Πνεύματι·
ὅπερ ἐνίησι μὲν αὐτὸς ὁ ἐκ Θεοῦ Πατρός Ἄδολος καὶ ἐξ
ἰδίας ἡμῖν ἀναπηγάζει φύσεως.

Οὕτω καὶ τὰ τοῦ μεγάλου Κυριλλίου, κατὰ λέξιν
ὁ θεός ἐκθέμενος Γερμανός, ὅρα πῶς ἐκλαμβάνει
καὶ διερμηνεύει σοφῶς. Ἄλλ' ἐναυθα τὴν χάριν καὶ
τὴν ἐνέργειαν, φησὶ, προδήλως τῆς μακαρίας Τριά-
δος φησὶν, ἐκ τε τοῦ Πατρός καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ
ἁγίου προγεομένην Πνεύματος, καθὼς αὐτὸς ὁ προ-

φήτης· φησὶν, Ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματος μου, ἵνα ἀπὸ τῆς ταυτοτήτος τῆς ἐνεργείας, καὶ τὸ ταυτὸν τῆς οὐσίας παραστήσῃ. Εἰ μὲν γάρ, Ἐκχεῶ τὸ Πνευμά μου, ἔφασκεν, ἴσως ἂν ὑπέλαβέ τις αὐτὸν τὸν Παράκλητον ἐκ τοῦ Πατρὸς· καὶ τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ προχοόμενον· ἐπεὶ δὲ, ἐκ τοῦ Πνεύματος, ἔφησε, καὶ τὴν αἰτίαν προσέθηκε παρ' αὐτὰ, ἐπὶ πᾶσαν σάρκα, εἰπὼν, οὐ τὴν ὑπόστασιν, ἀλλὰ τὴν χάριν, ὡς ἔφημεν, παρεστήσατο· ὅτι μὴδὲ ἐκαίνης ἐσμὲν δεκτικοί, ἀλλὰ ταύτης, ἧς ᾗτη καὶ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον μετέχομεν, καθὼς· πιστεως καὶ καθαρότητος, ἕκαστος ἔχομεν. Ἐκείνη γὰρ ἡ ἐκπορευομένη ἐκ τοῦ Πατρὸς οὐκ ἔστιν οὐδεμιᾶ οὐσίᾳ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ληπτὴ τε καὶ μεριστή. Διὸ τὴν χάριν καὶ τὴν ἐνεργείαν καὶ τὴν ἑλλαμψιν καὶ τὴν δύναμιν, ἣν φάμεν ἐκ τῆς θείας οὐσίας πηγαζομένην εἶναι, πιστεύομεν. Εἰ γὰρ μὴ ἔστιν ἀνενέργητος καθ' ἑαυτὴν ἡ θεία οὐσία, καὶ ἀχαρίτωτος, ἀλαμπῆς, καὶ ἀδύναμος, ἔστι δὲ καὶ ἐπίκτητος ἡ τοιαύτη χάρις, ἀλλὰ μὴ οὐδὲν ἐπίκτητον αὐτῇ τῇ θείᾳ οὐσίᾳ καὶ κατὰ συμβεθεκός.

Ἄλλὰ καλὸν ἂν εἴη, φησὶν ὁ θεὸς Γερμανὸς αὐθις, καὶ τὰς προβαλλομένας παρὰ Λατίνων χρήσεις παραθέσθαι τῶν Πατέρων ἡμῶν. Καὶ γοῦν αὐτίκα τοῦ μεγάλου Ἀθανασίου ἐν τῷ περὶ τῆς ἐνσάρκου ἐπιφανείας τοῦ Θεοῦ Λόγου. Τῷ εὐαγγελίῳ, φησὶν, ὁ Ἰησοῦς ἐπαγγέλλεται διδόναι ὕδωρ τοῖς πιστοῖς ἐν δίψῃ, λέγων τῇ Σαμαρειτικῇ περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος· *Εἰ ἤθετε τὴν δωρεάν τοῦ Θεοῦ, καὶ τίς ἐστιν ὁ λέγων σοι, Δός μοι ὕδωρ πῖναι, σὺ ἂν ἤτησας αὐτόν, καὶ ἔδωκεν ἂν σοι ὕδωρ ζῶν.* Καὶ μετ' ἄλλα λέγει αὐτῇ· *Πᾶς ὁ πίνων ἐκ τούτου τοῦ ὕδατος διψήσει πάλιν.* Ὅς δ' ἂν πῖν ἐκ τοῦ ὕδατος, οὐ ἐγὼ δώσω αὐτῷ, γενήσεται ἐν αὐτῷ πηγὴ ὕδατος ἀλλομένου εἰς ζῶν αἰώνιον. Καὶ διὰ τοῦτο ψάλλει Δαβὶδ ἐν τῷ Θεῷ λέγων, *Ὅτι παρὰ σοὶ πηγὴ ζωῆς, ἐν τῷ φωτὶ σου ἐψόμεθα φῶς.* Οἶδε γὰρ παρὰ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ ἕντα τὸν Υἱὸν, τὴν πηγὴν τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὡς· καὶ διὰ Ἰερραίου ὁ Υἱὸς λέγει· *Δύο καὶ ποτηρὰ ἐποίησαν ὁ υἱὸς μου· ἐμὲ ἐγκατέλειπε πηγὴν ὕδατος ζῶντος, καὶ ὠρυξεν ἐαυτῷ λάκκους συντετριμμένους, οἱ οὐ δυνησονται ὕδωρ συνέχειν.* Καὶ πάλιν· Τοῦ Πατρὸς ὄντος πηγῆς, τοῦ δὲ Υἱοῦ ποταμοῦ λεγομένου, πίνειν λεγόμεθα τὸ Πνεῦμα. Λέγουσιν οὖν οἱ τὰ Λατίνων δηλονότι φρονούντες, Ὁ σοφὸς αὐθις φησὶ Γερμανὸς, ὅτι τῆς τοῦ Παρακλήτου ὑποστάσεως ἔστι πηγὴ ὁ Υἱὸς, καὶ ἡμῖν τοῖς διψῶσιν ἀνθρώποις ταύτην πηγάζει, καὶ ὡς ὕδωρ λαμβάνομεν καὶ πίνομεν οἱ πιστεύοντες. Ἄλλ' οὐ τῆς οὐσίας ἐσμὲν, φησὶ, δεκτικοί, ἧ γὰρ ἂν ἐκ θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος ἦμεν συγκείμενοι, ἀλλὰ τῆς θείας χάριτος καὶ δωρεᾶς. Ὅπερ ὁ Κύριος ἐδήλωσεν ἐκ τοῦ, *Εἰ ἤθετε τὴν δωρεάν τοῦ Θεοῦ, ἧ· οὐ μόνον ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς πηγὴ, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Παράκλητος.* Καὶ τοῦτο αὐτὸ ὁ προβληθεὶς ἐν τῷ δευτέρῳ κεφαλαίῳ λέγων· *Λέγει γὰρ ὁ προφήτης, Ἐμὲ ἐγκατέλειπον πηγὴν ὕδατος ζῶντος, καὶ ὁ Δαβὶδ· Ὅτι παρὰ σοὶ πηγὴ ζωῆς, ἐν τῷ φωτὶ*

σου ἐψόμεθα φῶς. Ὅρξῃς ὅτι ὁ Πατὴρ πηγὴ ἐκλήθη καὶ ὁ Υἱὸς, ὁμοίως καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον;

Ἄκουσον δὲ καὶ τῶν παρ' αὐτοῦ τοῦ μεγάλου ἀνωτέρω μικρόν. Φησὶ γὰρ αὐτὸς ὁ Κύριος· *Ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ, ποταμοὶ βρυσουσιν ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ.* Τοῦτο δὲ εἶπε περὶ τοῦ Πνεύματος, οὐ ἐμελλον λαμβάνειν οἱ πιστεύοντες εἰς αὐτόν. Καὶ ἐν τῷ Ἰωὴλ ἐκ προσώπου τοῦ Πατρὸς, Ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματος μου. Καὶ διὰ τοῦτο ἐμφυεῖ εἰς τὸ πρόσωπον τῶν μαθητῶν, λέγων, *Δότετε Πνεῦμα ἅγιον,* ἵνα μάθωμεν, ὅτι ἐκ τοῦ πληρώματος τῆς θεότητος ἔστι τὸ διδόμενον ἅγιον Πνεῦμα. *Ἐν Χριστῷ γάρ, φησὶ, κατοικεῖ πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς, τοῦτο ἐστιν ἐν τῇ σαρκὶ αὐτοῦ, καθὰ καὶ ὁ Εὐαγγελιστὴς λέγει· Ἡμεῖς ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ πάντες ἐλάβομεν.* Τοῦτο δὲ φησὶν ὁ ἱερὸς Γερμανὸς ἀναπτύσεων, ἡ ἐπιεργαζόμενος δηλονότι τὰ εἰρημένα, καὶ τὸ ἐκχεῶ, καὶ τὸ ἐμφυσῶ, καὶ τὸ ἐκ τοῦ πληρώματος, καὶ τὸ ἡμεῖς αὐτοῦ· Πάντα ταῦτα τῆς θείας χάριτος καὶ ἑλλαμψίως καὶ ἐνεργείας τῆς ἁγίας Τριάδος εἰσὶ δηλωτικά. Ἐἶτα τοῦ Χριστοστόμου Πατρὸς μνησθεὶς ὁ σοφὸς Γερμανὸς καὶ αὐθις, νῦν μὲν ἐν τῇ εἰς τὴν ἐνανθρώπησιν τοῦ Κυρίου ὁμιλίᾳ λέγοντος, Ἦλθεν ὁ Χριστὸς πρὸς ἡμᾶς, ἔδωκεν ἡμῖν τὸ ἑαυτοῦ Πνεῦμα, καὶ ἔλαβε τὸ ἡμέτερον σῶμα, νῦν δὲ ἐν τῷ πρὸς... πρώτῳ λόγῳ, Καὶ οὕτως ὁμᾶς φυλάξει τὸ παρὰ Χριστοῦ Πνεῦμα εἰς τὴν ἡμέραν τῆς μαλλούσης ἀπολυτρώσεως, ἐπάγει τὰ παρ' αὐτοῦ, λέγων οὕτως· Οὐκ ἔστι δὲ, ὡς οἱτοί, τὸ παρ' αὐτοῦ καὶ ἐκ τοῦ Χριστοῦ ἡ οὐσία καὶ ὑπαρξίς, ἀλλ' ἡ χάρις καὶ ἡ δωρεὰ, ἧς καὶ ἡμεῖς ἐσμὲν δεκτικοί. Καὶ Πνεῦμα Χριστοῦ καὶ ταύτην μεμαθήκαμεν, κατ' αὐτὸ, *Εἰ δὲ τίς Πνεῦμα Χριστοῦ οὐκ ἔχει, οὐκ ἔστω αὐτοῦ.* Ἐδῶκε δὲ τοῦτο, ὅτε ἐνεφύσησε τοῖς μεθηταῖς. Δέδωκε δὲ πάλιν τελειώτερον, καὶ ἡνίκα ὁ Παράκλητος διμερίσθη τὰς ἑαυτοῦ δωρεὰς ἐν ταῖς ἀποστόλοις. Εἰ γὰρ καὶ οὗτος διμερίζεν, ἀλλ' οὐ καὶ ὁ Υἱὸς καὶ ὁ Πατὴρ. Μία γὰρ ἔστιν ἡ χάρις. Δέδωκε δὲ πάλιν μετὰ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Πνεύματος καὶ ὅτε ἐπιφοίτησεν ἐπὶ τὴν ἁγίαν Παρθένον καὶ Θεοτόκον κατὰ τὴν τοῦ ἁγγέλου φωνήν, *Πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ, ὡσπερ δῆτα καὶ ὁ ἱερὸς Ἀθανάσιος ἐν τῷ εἰς τὸν Εὐαγγελισμὸν περι-*

ἴσται. Ὁ δὲ μέγας, φησὶν, Ἀθανάσιος ἐν τῷ κατὰ Ἀρείου τρίτῳ τόμῳ φησὶ· Διδόντος τοῦ Πνεύματος χάριν καὶ εἰρήνην, αὐτὴν καὶ ὁ Υἱὸς δίδωσι. Μία γὰρ καὶ αὕτη παρὰ Πατρὸς δὲ Υἱοῦ, ὡς ἔστιν ἐν τῷ φῶς τοῦ ἡλίου καὶ τοῦ ἀπαυγίσματος, καὶ τὸ φωτίζαν τὸν ἥλιον διὰ τοῦ ἀπαυγίσματος γίνεται.

Καὶ μετὰ τινά· Γράφει τοίνυν ὁ Ἰωάννης, *Ἐν τούτῳ γινώσκομεν ὅτι ἐν αὐτῷ μέτρομα, καὶ αὐτὸς ἐν ἡμῖν, ὅτι ἐκ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ ἔδωκεν ἡμῖν.* Οὐκοῦν διὰ τὴν διδομένην ἡμῖν χάριν τοῦ Πνεύματος ἡμεῖς τε ἐν αὐτῷ γινόμεθα, καὶ αὐτὸς ἐν ἡμῖν. Καὶ ἐπειδὴ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ ἔστι, διὰ τοῦτο τοῦτου γενομένου ἐν ἡμῖν, εἰκότως, ὡς ἔχον-

καὶ ἡμεῖς τὸ Πνεῦμα, νομιζόμεθα ἐν τῷ Θεῷ ἄ
 ραι, καὶ οὕτω Θεός ἐστιν ἐν ἡμῖν.

ἀλλὰ καὶ ὁ Χρυσόστομος, φησὶν, ἐξηγουόμενος τὸ
 ἰς Πνεῦμα Χριστοῦ οὐκ ἔχει, οὐκ ἔστιν αὐτοῦ,
 ἰσι; Πνεῦμα Χριστοῦ ὁ Ἀπόστολος τὰ χαρί-
 α τῆς Καινῆς Διαθήκης φησὶ. Καὶ πάλιν ὁ σοφὸς
 ἰανὸς, Οὐκ αὐτὴν τὴν οὐσίαν καὶ ὑπαρξίν τοῦ
 ἰκλήτου προχίει τοῖς ἄξιοις ὁ Κύριος, οὐ γάρ
 ἦ ἡ θεότης, οὐδὲ μεταβαίνει, πόθεν γάρ καὶ
 ἦ τὰ πάντα πληροῦσα; ἀλλὰ τὴν θείαν ἐμφά-
 και χάριν καὶ δύναμιν ἀποστέλλει καὶ
 ἰν. Ἀποστολὴν δὲ οὐδὲν ἄλλο δύναται νοεῖν ὁ
 ἰδης ἀπὸ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ ἢ τὸ ὁμόδοῦ-
 ἰαι τὸ ὁμόγνωμον, καὶ τὸ σύμπουν, καὶ τὴν
 ἰθοκίαν τῶν τριῶν εἰς τὴν φανέρωσιν καὶ ἐκδηλον
 ἰεσαν τοῦ Παρακλήτου.

ἰτι δὲ, φησὶ, Πνεῦμα ἄγιον τὰς χάριτας φησὶν
 ἰρος, καὶ τὰς ἐνεργείας, καὶ τὰς δωρεὰς τὰς
 ἰματικὰς, δι' ὧν οἱ μετέχοντες πνευματικοὶ γί-
 ἰεῖ τε καὶ λέγονται, δῆλον ἐντεῦθεν. Μία γάρ
 ἰ ἦ ἐκ τοῦ Πατρὸς χάρις διὰ τοῦ Υἱοῦ ἐν Πνεύ-
 ἰ ἰ ἄγιω πληρουμένη, καὶ μία θεότης. Καὶ πάλιν
 ἰ ἄρ διδομένη χάρις καὶ δωρεὰ ἐν Τριάδι διδοται
 ἰ τοῦ Πατρὸς δι' Υἱοῦ ἐν Πνεύματι ἄγιω.
 ἰερ δὲ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐστὶ δι' Υἱοῦ ἡ διδομένη
 ἰς, οὕτως οὐκ ἂν γένοιτο κοινωνία τῆς δόσεως
 ἰ μὴ εἰ μὴ ἐν τῷ Πνεύματι τῷ ἄγιω. Τοῦτου γάρ
 ἰ χοντες, ἔχουσαν τοῦ Πατρὸς τὴν ἀγάπην, καὶ
 ἰ Υἱοῦ τὴν χάριν, καὶ αὐτοῦ τοῦ Πνεύματος τὴν
 ἰνώϊαν. Μία ἄρα ἐκ τούτων ἡ τῆς Τριάδος ἐνέρ-
 ἰ δεικνύται. Καὶ πάλιν. Ἄ γὰρ τὸ Πνεῦμα ἐκά-
 ἰ δαιρητῆ, ταῦτα παρὰ τοῦ Πατρὸς διὰ τοῦ Λόγου
 ἰ γείνεται. Διὸ καὶ τὰ παρὰ τοῦ Υἱοῦ ἐν Πνεύματι
 ἰενα τοῦ Πατρὸς ἐστὶ χαρίσματα.

ἰ) δὲ Νύσσης, φησὶ, θεῖος Γρηγόριος, Πᾶν ὅπερ ἂν
 ἰ ἡμεῖς, φησὶν, ἐκ θείας συνάμεως ἀγαθὸν φθάσῃ,
 ἰ πάντα ἐν πᾶσιν ἐνεργούσης χάριτος ἐνεργείαν
 ἰ φαιμεν. Καὶ πάλιν ὁ θεῖος φησὶ Γερμανός, Τὸ
 ἰεόμενον ἐκ τοῦ Χριστοῦ Πνεῦμα ἡ θεία καὶ
 ἰματικὴ χάρις ἐστὶ καὶ ἐνεργεία. Καὶ προχίει-
 ἰ ἀπ' αὐτοῦ, καθάπερ ἀμείλει καὶ ἐκ τοῦ Θεοῦ
 ἰ Πατρὸς· οὐχ ἡ ὑπερούσιος ὑπαρξίς δηλονότι,
 ἰ ἡ χάρις. Κοινὴ γάρ τῆς ὑπερουσίου Τριάδος,
 ἰ ἀμερῆς καὶ ἀπλή. Καὶ τὸ μὴ προχίεσθαι,
 ἰ, καὶ ἀποστέλλειν καὶ ἐκλάμπειν, καὶ πε-
 ἰ ἵναι, τὴν τῶν χαρισμάτων τοῦ θεοῦ Πνεύματος
 ἰ ἰ χορηγίαν, καὶ τὴν τῶν ἐνεργειῶν ἐκδηλον ἐκ-
 ἰ σιν, ὅταν ἐκ τοῦ Υἱοῦ, ἢ διὰ τοῦ Υἱοῦ λέγεται
 ἰ σα, καὶ τισὶ λέγονται, τὸ δὲ ἐκπορεύεσθαι τὴν
 ἰ ρον καὶ ἀκατάληπτον ἐκ τοῦ Πατρὸς τοῦ Παρα-
 ἰ του ὑπαρξίν. Καὶ πάλιν, Ὁ μὲν, φησὶ, τῶν ἁγίων
 ἰ γειαν ὀνομάζει τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, ὡς ἐν αὐτῷ
 ἰ οριζομένης πάσης τῆς ἐκ Πατρὸς δι' Υἱοῦ προ-
 ἰ μένης ἐνεργείας, εἴτε ἀγαθότητα, εἴτε σοφίαν,
 ἰ τι ἕτερον εἴποις τῶν τῆς θείας φύσεως πλεονε-
 ἰ μάτων, ὡς φησὶν ὁ Θεολόγος ἐν τῷ εἰς τὸν κατὰ-
 ἰ ον.

ἰ) δὲ Νύσσης ἐν τῷ πρὸς Ἀβλάδιον, Οὐδὲν τῶν
 ἰ ἂν ἐνεργεία, φησὶν, ἀλλὰ μᾶλλον ἐνεργοῦν. Διότι

ἰ τινές, διὰ τὸ καλεῖσθαι τοῦτο Θεοῦ ἐνεργείαν, κατὰ
 ἰ συμβεβηκὸς αὐτοῦ τὴν ἐνεργείαν νοεῖσθαι κακῶς
 ἰ ὀπέλαθον. Ἀπεδείχθη οὖν, φησὶν, οὗ Πνεῦμα ἄγιον
 ἰ οὐ μόνον τὸν Παρακλήτου, ἀλλὰ καὶ τὴν μίαν καὶ
 ἰ ἀπλήν θείαν χάριν καὶ δύναμιν, Ἐλλαμψίν τε καὶ
 ἰ ἐνεργείαν, τὴν ἀγαθότητι ποικιλομένην ἐν τοῖς με-
 ἰ ριστοῖς, καὶ ἀμερίστως κληθυνομένην, συναγούσαν
 ἰ τε τὰ μεριστὰ πρὸς τὴν ἑαυτῆς ἀπλότητα, ἦτις ἐκ
 ἰ Πατρὸς δι' Υἱοῦ ἐν ἄγιω Πνεύματι τῷ Παρακλήτῳ
 ἰ προχομένη, τοῖς οὐσι τὸ εἶναι, καὶ τὸ εἶναι, κατὰ
 ἰ τὴν ἐκείνου δεκτικὴν δύναμιν ἐνεργεῖ, καὶ ταύτην
 ἰ ἢ φυσικὴν ἢ προαιρετικὴν. Οἱ δὲ μὴ οὕτω πιστεύ-
 ἰ οντες, μὴδὲ εἶναι ταύτην καὶ ἐκ τοῦ ἁγίου Πνεύμα-
 ἰ τος ὡς καὶ ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ, ὡς
 ἰ κοινὴν ἐνεργείαν τῆς ἁγίας Τριάδος, ἀλλὰ ταύτην
 ἰ εἶναι λέγοντες τὴν τοῦ Παρακλήτου ὑπόστασιν, καὶ
 ἰ τοῦ Υἱοῦ ἔχειν τὸ εἶναι, ἀθετοῦσιν αὐτὸν, καὶ εἰς
 ἰ δυάδα, κατὰ τὸν Μακεδόνιον, ἀλλ' εὐκουν εἰς Τριάδα
 ἰ πιστεύουσιν.

ἰ Ἀλλὰ τὰ μὲν τοῦ τῆς Ἐκκλησίας οἰκουμηνικοῦ
 ἰ τουτοῦ διδασκάλου, τοῦ θεοῦ φημι Γερμανοῦ, ἄλλοις
 ἰ ἔχοντων τὸ γε νῦν εἶναι. Τόν τε γὰρ περὶ θείας ἐνεργείας
 ἰ καὶ χάριτος, καὶ ἀλλάμψως λόγον ἐκ τῶν ἀρχαίων
 ἰ Πατέρων καὶ θεολόγων λαβὼν, ἐδίδαξεν ἀρι-
 ἰ στα φυσικὴν δύναμιν ἀποδείξας αὐτὴν πεφυκέναι
 ἰ τῆς ἁγίας Τριάδος, διαφέρουσας μὲν τῆς φύσεως,
 ἰ συναδίον δὲ καὶ συμπεφυκυῖαν, καὶ συνουσιωμένην,
 ἰ καὶ ἀχώριστον αὐτῆς, δι' ὧν τὸ τε ἠνωμένον καὶ τὸ
 ἰ διακεκριμένον πρὸς τὴν οἰκίαν αὐτῆς φύσιν θεολο-
 ἰ γείται καλῶς, καὶ περὶ τῆς μετοχῆς αὐτῆς θεορη-
 ἰ πῶς τε καὶ θεολογικῶς οὕτως ἐπιλοσόφησε, μὴ τοῦ
 ἰ Πνεύματος τὴν ὑπόστασιν, μὴ τὴν θείαν οὐσίαν
 ἰ ὅπως εἰπὼν τὴν μετεχομένην ὑπὸ τε τῶν ἁγίων,
 ἰ καὶ δὴ καὶ τῶν ἄλλων κτισμάτων ἀναλόγως εἶναι,
 ἰ μὴδὲ γὰρ πεφυκέναι μὴτ' ἐκείνην ὅπως ληπτὴν τε
 ἰ καὶ μεριστὴν, μήτε τὰ κτίσματα, δεκτικὰ τοπαρά-
 ἰ σων τῆς θείας οὐσίας καὶ ὑποστάσεως, ἀλλὰ τὴν
 ἰ θείαν ἐνεργείαν, καὶ χάριν καὶ Ἐλλαμψίν, ἀπλήν
 ἰ μὲν οὖσαν καθ' ἑαυτὴν καὶ ἀμερίστον, μεριζομένην
 ἰ δὲ καὶ ποικιλομένην ἐν τοῖς μεριστοῖς ἀναλόγως
 ἰ ἀγαθότητι θείᾳ, κατὰ τὴν φυσικὴν, φησὶ, καὶ προαι-
 ἰ ρητικὴν ἐκείνων ἐπιτηδεύουσα, καὶ δεκτικὴν δύ-
 ἰ ναμιν, ὡς ἐντεῦθεν καὶ μίαν καὶ πολλὰς τὴν αὐτὴν
 ἰ καὶ νοεῖσθαι καὶ λέγεσθαι, καὶ μὴ μόνον οὐ προ-
 ἰ σιτασθαι τὸ διακεκριμένον τοῦτο τῆς θεολογίας τῷ
 ἰ ταύτης ἐνιαίῳ, ἀλλὰ καὶ ἀνεργητόν, καὶ ἀδύνα-
 ἰ μόν, καὶ ἀλαμπῆ, καὶ ἀχαρίττων κατασκευάζειν
 ἰ τὴν θείαν οὐσίαν τοὺς ἐκεῖνα δοξάζοντας, ταῖς γὰρ
 ἰ τοῦ διδασκάλου καὶ αὐθις χρῆσασθαι λέξεσι, καὶ πρὶς-
 ἰ εἶτι μετὰ Μακεδονίου εἰς δυάδα πιστεύειν τούτους,
 ἰ οὐκουν εἰς τὴν ἁγίαν Τριάδα, τὰ καὶ παρ' ἡμῶν ἐν
 ἰ τοῖς φθάσαις δευθέντα διὰ πολλῶν, τοῖς εὐαγγελι-
 ἰ κοῖς τε καὶ ἀποστολικοῖς καὶ δὴ καὶ τοῖς θεολογι-
 ἰ κοῖς καὶ πατρικοῖς ἐπομένων λόγοις ἐν ἅπασιν.

ἰ) δὲ τί καὶ πρὸς ταῦτα λέγεις, ὦ σοφὲ Γρηγορά;
 ἰ Δέχη καὶ τουτονὶ τὸν ἱερὸν τῆς καθόλου τῶν πρ-
 ἰ στῶν Ἐκκλησίας διδασκάλον, ἐξηγητὴν τῶν ἱερῶν
 ἰ λόγων, καὶ τῶν ἀρχαίων θεολόγων ἐκείνων, πρὶς φη-

τῶν τέ φημι καὶ ἀποστόλων καὶ τῶν μετ' ἐκείνου· Α καὶ τῆ Ἐκκλησίᾳ τότε προσθέντες, οὕτω τοῖς ἐκείνου λόγους καὶ τὴν θεολογίαν ἀκολούθως αὐτοῖς ἀντιστήσωμεν.

τῶν Πατέρων καὶ διδασκάλων, ἧ καὶ τοῦτον ἐν αἰρετικῶν ἀριθμοῖς μοῖρα, καὶ πᾶσαν αἵρεσιν ὑπερβαίνειν καὶ τὰ τούτου λέγεις τοῦ μακαρίου, καθὰ δὴ καὶ τὰ τῶν συνθεθεικότων τὸν τόμον, ἐπειδὴ μὴ ταῖς Ἀριστοτελικαῖς κατηγορίαις, ὡς αὐτὸς φησὶ, καὶ ταῖς ἀνάγκαις τῆς ἐπιστήμης ἐκείνης, τὸ εὐαγγέλιον ὑποβάλλουσι; Τὰ αὐτὰ καὶ γὰρ, ὡς ὄρα, καὶ οὗτος τῆ καθ' ἡμᾶς καὶ νοεῖ καὶ γράφει συνόδῳ, καὶ οὐκ ἔστιν οὐδ' ἠνεינוῦν τὴν διαφωνίαν ἐν αὐτοῖς τὸ σύνολον καταδεῖν, πλείστην μὲν οὖν τὴν συμφωνίαν καὶ ἀκριβεστάτην ἐν ἁπασιν, ἅτε δὴ καὶ τοῖς αὐτοῖς ἐπομένοις μυσταγωγοῖς τε καὶ διδασκάλοις, ἐν τῷ αὐτῷ φημι Πνεύματι.

Ἄλλ' ὁ μὲν τῆς Ἐκκλησίας καὶ τότε καὶ νῦν διδασκαλὸς παρ' αὐτῆς, φημι, τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας ἀνακηρύττεται, ὡς καὶ τὰ ἱερὰ τούτου συγγράμματα μαρτυρεῖ, ἐν πανδήμοις τελεταῖς τε καὶ πανηγύρεσι, σὺν γε τοῖς τῶν ἀρχαίων Πατέρων καὶ διδασκάλων, εἰς πάσας ἀκοὰς ἀναγινωσκόμενα· σὺ δ' ἐξ ἀνάγκης ἐκείνου ἐναριθμῶς γέγονας, οἷς τοὺς ἁγίους τούτους κάκιστα συκοφαντῶν συνηριθμήσας, τοῖς τε ἄλλοις, καὶ δὴ καὶ τοῖς καινοφανέσι Πνευματοπαχοῖς, τοῖς Λατίνοις φημί τοιτοῖσιν, ὡς ὁ θεὸς δηλαδὴ Τερμανὸς ἐκ γε τῶν θεολόγων Πατέρων ἰκανῶς εἰδείξεν, ἵνα πρὸς τοῖς ἄλλοις κάκεινὸ μάθης, ὡς οὐχ εἰ τὴν ἐνέργειαν ἐκ τῆς οὐσίας ὡς φυσικῆν εἰπόντες, ἀλλ' οἱ ταυτὸ πάντη καὶ ἀδιάφορον θεῖαν οὐσίαν, καὶ θεῖαν ἐνέργειαν φάσκοντες μᾶλλον, καὶ τὸ ἡνωμένον τῆς θεολογίας ἐπιστρατεύοντες τῷ ἀσεκκριμένῳ ταύτης, μαθεκτήν τε τὴν θεῖαν οὐσίαν καὶ τὴν ὑπόστασιν αὐτὴν τοῦ Πνεύματος λέγοντες, τὰ τῶν σῶν συγγραμμάτων καὶ δογματίων ἐξαίρετα, οἷς δὴπου καὶ τὸν λατικισμὸν ἐπιστάγων αὐτὸς φανερῶ; σὺν τοῖς σοῖς ἑταίροις τε καὶ συμμύθεσι, ὑπὲρ οὗ καὶ νῦν ὁ πόλεμος μάλιστα πλερ, ἔπειτα οὐκ ἐρυθρίξῃς οὐδ' αἰσχύνῃ, τῆ τῶν ἁρμοδῶζων Ἐκκλησίᾳ καὶ τοῖς ἁγίοις ἐκπεφημίζων ταῦτα, καθάπερ τις ἐξεστηκῶς σεαυτοῦ καὶ μανόμενος.

Ἐγὼ δὲ σοι καὶ δεύτερον μετὰ τοῦτον καὶ διδασκαλον περιέρχην κατ' αὐτὸν ἐπιστήσω τῷ λόγῳ, σοφὸν μὲν τὰ θεῖα, σοφὸν δ' ὑπὲρ σέ, καὶ τοὺς κατὰ σέ καὶ πολλῶ τινι τῷ μέσῳ καὶ τὰ ἀνθρώπινα, εἰ καὶ βραχυὸς ὁ λόγος ἐκείνῳ τῶν τοιούτων, ἐραστῆ πεφηνῶτι, καὶ μύστη, καὶ μυσταγωγῷ τῆς ἀληθινῆς καὶ πρώτης σοφίας, Γρηγόριόν φημι τὸν ἐκ Κύπρου, οὗ μέγα κλέος ἐν πάσῃ τῆ τῶν πιστῶν Ἐκκλησίᾳ δογματῶν τέ φημι καὶ λόγων ἕνεκα καὶ λαμπροῦ βίου καὶ πολιτείας ἀρίστης, καὶ δὴ καὶ τῶν καλῶν καὶ πολλῶν ἀγώνων ἐκείνων, οὓς ὑπὲρ τῆς ὀρθῆς δόξης ὑπέστη, πρὸς τοὺς φρονούντας τὰ τῶν σῶν Λατίνων ἀγωνιζόμενος. Παρίτω τοῦταρουῶν Γρηγόριος καὶ νῦν ὁ σοφὸς διὰ τῶν αὐτοῦ λόγων τοῦ; περὶ θεότητος; καὶ θείας ἐνεργείας καὶ ἱερῆς ἀλλάμψείως τε καὶ μετοχῆς λόγους διδάξων, καὶ τὴν συμφωνίαν αὐτοῦ τε καὶ ἡμῶν πρὸς τοὺς ἀρχαίους Πατέρας καὶ θεολόγους ἐπιδειξόμενος. Μᾶλλον δὲ πρὸ τῶν ἐκείνου λόγων τὰ τῶν ἀντιλεγόντων ἐκείνῳ

καὶ τῆ Ἐκκλησίᾳ τότε προσθέντες, οὕτω τοῖς ἐκείνου λόγους καὶ τὴν θεολογίαν ἀκολούθως αὐτοῖς ἀντιστήσωμεν.

Φησὶ τοιγαροῦν ὁ τὰ Λατίνων ἐπιδικῶν Βέβαιος τὸ τρικαῦτα, περὶ τῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐκπερεύσεως γράφων, οὕτως κατὰ λέξιν· Τί ἐστὶ τὸ χορηγούμενον ἡμῖν διὰ τοῦ Υἱοῦ; Ὁ εἰς τῆς ἁγίας Τριάδος Θεός, ὁ Παράκλητος, ἦγουν αὐτὴ ἡ οὐσία καὶ ἡ ὑπόστασις τοῦ παναγίου Πνεύματος. Ἐκπερεύεται μὲν γὰρ τὸ Πνεῦμα, κατὰ τὸν ἄγιον Κύριον, ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, χορηγεῖται δὲ τῆ κτίσει διὰ τοῦ Υἱοῦ. Εἰ οὖν τὸ ἐκπερούμενον ἐκ τοῦ Πατρὸς τοῦτό ἐστι; καὶ τὸ χορηγούμενον τῆ κτίσει διὰ τοῦ Υἱοῦ, ἐκπερεύεται δὲ ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ὁ εἰς τῆς ἁγίας Τριάδος Θεός ὁ Παράκλητος, ἦγουν αὐτὴ ἡ ὑπερούσιος οὐσία καὶ ὑπόστασις τοῦ παναγίου Πνεύματος, δηλον, ὅτι ἡ αὐτὴ χορηγεῖται καὶ τῆ κτίσει διὰ τοῦ Υἱοῦ, καὶ εὐχὴ ἡ χάρις μόνον. Εἰ δὲ ἡ χάρις μόνον καὶ ἡ ἐνέργεια χορηγεῖται τῆ κτίσει; διὰ τοῦ Υἱοῦ, ἡ αὐτὴ ἔρα καὶ ἐκπερεύεται ἐκ τοῦ Πατρὸς. Τὸ γὰρ αὐτὸ φησὶν ὁ θεὸς Κύριος χορηγεῖσθαι τῆ κτίσει διὰ τοῦ Υἱοῦ, ὁ καὶ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπερεύεται.

Ὁὐκ ἔστιν, ὡ οὗτος, ληπτὴ ἡμῖν ἡ θεία οὐσία. Εἰ γὰρ ἐξαπτερυγα Σαραφείμ οὐ στέγουσαν ἄλλως φέρον τὴν ἐκ τῆς θείας φύσεως ἐκπεραμένην ἀγλῆν καὶ λαμπρότητα, πῶς ἔχειται λόγου τὸ λέγειν θετικὴν εἶναι ἄλλως τὴν οὐσίαν καὶ ἐπιτησον ἡμετέρων φύσιν αὐτῆς τῆς θείας οὐσίας; Ἄρα ἡμῖν τοῦτο κεχάρισται ἐν τῆ ἀρρήτῳ καὶ ἀκαταλήπτῳ καὶ ὑπὲρ φύσιν ἐνώσει τοῦ Θεοῦ Λόγου, Κυρίου δὲ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εὐδοκίᾳ Πατρὸς καὶ συνεργείᾳ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Καὶ ἦν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς δύο φέρον ἐν αὐτῷ οὐσίας, θεότητά τε καὶ ἀνθρωπότητα. Ἡμῶν δὲ τοῖς κρείττοις χορηγεῖται οὐχ ἡ τοῦ παναγίου Πνεύματος οὐσία τε καὶ ὑπόστασις· οὐδὲ γὰρ ληπτὴ ἡ θεία οὐσία καὶ μεριστὴ καὶ ποικιλομένη, ἀπλῆ γὰρ ἔστιν αὐτῆ, καὶ πάντῃ ἄσχετος καὶ ἀμέθευτος· ἀλλ' ἡ ἐκείθεν ἐκπεμπομένη θεία καὶ ἀγαθοποιὸς; καὶ ἐνταῦθα ἀγλῆ τε καὶ χάρις καὶ ἐνέργεια τοῦ παναγίου Πνεύματος, ἡ ἀπλῶς; καὶ ἀμερῶς, καὶ ἀνωτῶς καὶ ἐλικῶς καὶ ἐναιαῶς ἀειπηγαζομένη ἐκ τῆς ὑπερβίου μίξις τριουποσάτου φύσεως. Καὶ ταύτην ποικιλομένην καὶ κατακαρματιζομένην ἐν μεριστοῖς ἀμερῶσως, κατὰ τὸ μέτρον ἐκάστου τῆς ἀρετῆς; οἱ κρείττους ἐκτεπνῶνται, καὶ οἱ μὲν μᾶλλον, οἱ δὲ ἥσσον ταύτην ἀισθύνονται, καὶ θεοὶ τῆ αὐτῆς κατὰ χάριν καὶ μέθεξιν χρηματίζουσι. Καὶ ταύτην τοῖσιν τὴν θεῖαν ἀγλῆν καὶ χάριν, τὴν ἐνεργείαν τε καὶ δωρεάν τοῦ παναγίου Πνεύματος, Πνεῦμα ἄγιον εἰ θεοὶ Γραφαὶ κατονομάζουσιν· ἀλλὰ δὴ καὶ θεοτήτας καὶ Θεόν, καὶ Θεοποιὸν· ἐπὶ γὰρ εἰς ἀπλῆς καὶ ἀνωμάτου φύσεως τὸν αὐτὸν τῆ οὐσίας λόγον ἐπιδήξεται, καὶ ἡ ἐνέργεια, φησὶν ὁ μέγας Βασίλειος ἐν τοῖς Ἀντιρρητικοῖς, ἐπὶ καὶ ἡλιόν φεμεν οὐ μόνον αὐτὸν τὸν ἡλιακὸν δίσκον, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐκείθεν ἐκπεμπομένην ἀγλῆν τε καὶ ἐνέργειαν. Ὅτι ἐ θεότητα, καὶ Θεόν, καὶ Θεοποιόν, καὶ αὐτοπαλά-

τητα, και αγαθοποιον, και δημιουργον του παντός Α κτον, και ανώνυμον, και ἀμεικτον ὑπερῦσιον φασιν αι θείαι Γραφαί την θείαν ταύτην χάριν, ἐνέργειάν τε και δωρεάν την εκ της ὑπερουσίου Τριάδος προερχομένην, μάρτυς και ὁ Ἄρεοπαγίτης θεῖος Διονύσιος, και ὁ Δαμασκηνός θεῖος Ἰωάννης. Ὁ μὲν γάρ εἰς τὴν *Περὶ θείων ὀνομάτων* οὕτω φησίν· Οὐκ ἐναντιολογοῦσιν οἱ ποτὲ μὲν λέγοντες τὸν Θεὸν αὐτουσίαν και αὐτοζῶην, και αὐτοδύναμιν και αὐτοειρήνην, και τὰ τοιαῦτα, ποτὲ δὲ λέγοντες αὐτὸν ὑποστάτην αὐτουσίας, και αὐτοζῶης, και αὐτοδυνάμειος, και αὐτοειρήνης, και τῶν τοιούτων, τὰ μὲν γὰρ ὀνομάζεται εκ τῶν ὄντων, και μάλιστα εκ τῶν πρώτως ὄντων, ὡς αἴτιος αὐτῶν, τὰ δὲ ὑπεροχικῶς, ὡς ὑπὲρ τὰ πάντα και τὰ πρώτως ὄντα. Αὐτουσίαν τε και αὐτοζῶην, και αὐτοδύναμιν, και αὐτοειρήνην, και τὰ τοιαῦτα, λέγομεν θεϊκῶς μὲν, και ἀρχικῶς, και αἰτιατικῶς την μίαν πάντων ὑπεράρχειον ἀρχὴν και αἰτίαν, μεθεκτικῶς δὲ τὰς ἐκδομένης εκ Θεοῦ μεθέξεις, την αὐτουσίαν, την αὐτοζῶσιν, την αὐτοδυναμίαν, την αὐτοειρήνευσιν, και τὰ παραπλήσια ἄπερ ἀπώλυτος, και ἀρχηγικῶς και πρώτως εκ Θεοῦ ὑποστῆναι λέγομεν. Τινὲς δὲ τῶν ἱεροδιδασκάλων και τῆς αὐτογαθότητος, και τῆς θεότητος ὑποστάτην φασὶ τὸν ὑπεράγαθον και ὑπέρθεν, αὐτοαγαθότητα λέγοντες την εκ Θεοῦ προερχομένην αγαθοποιὸν και θεοποιὸν μέθεξιν και δωρεάν. Ὁ δὲ γε Δαμασκηνός θεῖος Ἰωάννης ἐν τρισσεκαίδεκάτῳ κεφαλαίῳ περὶ τῶν ἰδιωμάτων τῆς θείας φύσεως οὕτω και αὐτὸς φησιν, ὅτι ἡ θεία ἑλλαμψὶς και ἐνέργεια μία οὐσα και ἀπλή και ἀμερῆ; και αγαθοειδῶς ἐν τοῖς μεριστοῖς ποικιλλομένη πᾶσι τὰ τῆς οἰκειας φύσεως συστατικὰ νέμουσα μένει ἀπλή, πληθυνομένη μὲν ἐν τοῖς μεριστοῖς ἀμεριστως, και τὰ μεριστὰ πρὸς την ἑαυτῆς ἀπλότητα ἐπιφέουσα και ἐπιστρέφουσα. Πάντα γὰρ αὐτῆς ἐφίεται, και ἐν αὐτῇ ἔχει την ὑπαρξιν, και αὐτῆ τῷ; πᾶσι τὸ εἶναι καθὼς ἔχει φύσεως μεταδίδωσι, και αὐτῆ ἔστι τῶν ὄντων τὸ εἶναι, και τῶν ζῶντων ἡ ζῶη, και τῶν λογικῶν ὄντων ὁ λόγος, και τῶν νοερῶς ὄντων ἡ νόησις, αὐτῆ ὑπὲρ νοῦν οὐσα, και ὑπὲρ λόγον, και ὑπὲρ ζῶην, και ὑπὲρ οὐσίαν. Ταύτην τοίνυν την αγαθοποιὸν και μεταδοτικὴν αγαθότητος θείαν ἀγλὴν τε και ἐνέργειαν τοῦ παναγίου Πνεύματος, την και Πνεῦμα ἄγιον ὀνομασμένην, οἱ θεοὶ φασὶ Πατέρας χορηγεῖσθαι ἡμῖν, και ταύτην κατὰ δεκτικὴν ἐκάστου δύναμιν φυσικὴν, ἢ προαιρετικὴν. Χορηγεῖται τοίνυν τῇ κτίσει, εἰς τὸν τοῖς ἀξίοις, διὰ τοῦ Υἱοῦ τὸ εκ Πατρὸς ἐκπορευόμενον Πνεῦμα ἄγιον και ἐνοχηθὸν ἐν αὐτοῖς, ἀλλὰ δὴ και ὁ Πατὴρ και ὁ Υἱός, καθὼς αὐτὸς ὁ Κύριος λέγει, Ἐγὼ και ὁ Πατὴρ ἑλευσόμεθα, και μοῦτην παρ' αὐτῷ ποιήσομεν, και διὰ τοῦ Προφήτου, Ἐνοικήσω ἐν αὐτοῖς και ἐμπερικατήσω, ἀλλ' οὐ καθ' ὑπόστασιν, ἀλλὰ κατὰ την μετάδοσιν τῶν θείων χαρισμάτων. Κατὰ γὰρ την μέθεξιν και δωρεάν τῆς θείας; χάριτος ἐνοχηθῶ τοῖς δικαίοις ὡς περ ὁ Πατὴρ και ὁ Υἱός, οὕτω και αὐτὸ τὸ ἄγιον Πνεῦμα, ὁ εἰς τῆς ἀγίας Τριάδος Θεός; ὁ Παράκλητος, ἀλλ' οὐ καθ' ὑπόστασιν, ὡς ἔφημεν, οὐδὲ κατὰ την ἀρθεγ-

ὑπαρξιν, μεθεκτικῶς δὲ κατὰ την μετάδοσιν, ὡς ἔφημεν, τῶν θείων χαρισμάτων, κατὰ τὸ τοῦ αἰσθητοῦ ἡλίου παράδειγμα. Καὶ γὰρ και ἀμεικτος ἡμῖν ἔστι κατὰ τὸν δίσκον διὰ τὸ ὕψος, και μεθεκτικῶς ταῖς ἀκτίσιν, ὡς και ὁ Ἄρεοπαγίτης θεῖος φησὶ Διονύσιος, ὅτι ὁ Θεός; και ὕψ' ἐκάστου τῶν μετεχόντων ὅλως μετέχεται. Καὶ ὕψ' οὐδενὸς ἐν οὐδενὶ μέρος, καθάπερ κέντρον ἐν μέσῳ κύκλου πρὸς πασῶν τῶν ἐν τῷ κύκλῳ περιειρημένων εὐθειῶν, και ὡς περ σφραγίδος ἐκτυπώματα πολλὰ μετέχει τῆς ἀρχετύπου σφραγίδος, και ἐν ἐκάστῳ τῶν ἐκτυπωμάτων ὅλως και ταυτῶς οὕτως, και ἐν οὐδενὶ κατ' οὐδὲν μέρος. Ὑπέρχεται δὲ και τούτων ἡ τῆς παναιτίου θεότητος ἀμεθεξία. τῷ μήτε ἐπαφῆν αὐτῆς εἶναι, μήτε ἄλλην τινὰ πρὸς τὰ μετέχοντα συμμιγῆ κοινωσίαν.

Ἀκολούθως και ὁ Δαμασκηνός θεῖος φησιν Ἰωάννης· Ὅσπερ ἡ τοῦ ἡλίου ἀκτίς και τὸ φῶς, οὕτως τοῦ ἡλίου χωριζόμενα, οὕτως ἀλλήλων ἀποδιαιρούμενα κατῆσαι και μέχρι; ἡμῶν, οὕτως και ὁ Υἱός; και τὸ ἄγιον Πνεῦμα ἀδιαστάτως εκ τοῦ Πατρὸς και ἀλλήλων ἀχρὶς ἡμῶν συγκαταβαίνουσιν, ἐνεργοῦντες την σωτηρίαν ἡμῶν. Καὶ καθάπερ ἐκ' ἐκείνων τῆ ἀκτίνι συμπαρομαρτοῦσα ἡ ἑλλαμψὶς, δι' ἐκείνης ἡμῖν μεταδίδεται, οὕτως και τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον τῷ Υἱῷ συμπαρομαρτοῦν, δι' ἐκείνου μεταδίδεται τοῖς ἀξίοις κατὰ την μετάδοσιν τῶν χαρισμάτων. Ἐνεφύσησε γὰρ, φησὶ, και εἶπε, Ἀδθετα **Πνεῦμα ἄγιον**. Καὶ ὡς περ ἐκ' ἐκείνων φῶς λέγεται και ἡλίου και ἀκτίνος, οὕτω και ἐπὶ τούτων Πνεῦμα λέγεται και Πατὴρ; και Υἱός. Διὰ γὰρ τοῦ Υἱοῦ και εκ τοῦ Υἱοῦ τοῖς ἀξίοις ἐπιχορηγεῖται. Καὶ δεκτικοὶ εἰσιν οὗτοι τοῦδε τοῦ παναγίου Πνεύματος, και οὐκ αὐτῆς τῆς θείας οὐσίας και ὑποστάσεως τοῦ Παρακλήτου Θεοῦ, τοῦ ἐνός; τῆς ἀγίας Τριάδος. Εἰ γὰρ τοῦτο ἦν, ἐμελλε μετὰ τῶν ἄλλων ἀποπημάτων και ἑκαστον τῶν δεκτικῶν τοῦδε τοῦ Πνεύματος λέγειν δύο ἐν ἑαυτῷ φέρειν οὐσίας, θεότητά τε και ἀνθρωπότητα, και θεάνθρωπον ἑκαστον χρηματίζειν, και τούτων ἐνός; μηδὲν πλὴν τὸν Σωτῆρα Χριστὸν ἔχειν· πρὸς τούτοις και ποικιλλομένη εἶναι και μεριστὴν την θείαν οὐσίαν, και μᾶλλον και ἤττον ὑπάρχειν ἐν τοῖς ὑποδεχομένοις αὐτῆν.

Ἐρῆ; εἰς ὅσον ἀτοκία; παρασύρει τὸ λέγειν τὸ εκ τοῦ Υἱοῦ χορηγοῦμενον ἡμῖν Πνεῦμα ἢ τοῦ παναγίου Πνεύματος ἔστιν οὐσία και ὑπόστασις, και οὐκ αὐτῆ ἡ θεία χάρις και ἡ ἐνέργεια τοῦ παναγίου Πνεύματος; Τί δὲ, οὐκ ἔστιν ἀίθλιος εκ τοῦ Υἱοῦ τὸ ἐξ αὐτοῦ Πνεῦμα, ἀλλὰ τὸ τῇ κτίσει και ἡμῖν προσγιγόμενον χρῆ οἰεσθαι εἶναι τὸ εκ τοῦ Υἱοῦ Πνεῦμα; Εἰ δὲ τοῦτο, προσφάτου οὐσης, και ὑπὸ χρόνον τῆς κτίσεως, πρόσφατον πάντως ἔσται και τὸ εκ τοῦ Υἱοῦ Πνεῦμα και ὑπὸ χρόνον. Ἄλλὰ μὴν συνυπάρχει τῷ Υἱῷ, και αἰδίως ἐξ αὐτοῦ ἔστι και οὐκ ὑπὸ χρόνον· οὐκ ἄρα χρῆ οἰεσθαι τὸ ἡμῖν τοῖς ὑπὸ χρόνον χορηγοῦμενον εἶναι μόνον

τὸ ἐκ τοῦ Υἱοῦ Πνεῦμα, ἀλλὰ τὸ ἀίδιος ἐξ αὐτοῦ ὑπάρχον. Εἰ δὲ τοῦτο, πῶς οὐκ ἔσται ἡ ἀίδιος ὑπόστασις τοῦ παναγίου Πνεύματος; τὸ ἐκ τοῦ Υἱοῦ Πνεῦμα, ἀλλ' ἡ χάρις αὐτοῦ καὶ ἡ ἐνέργεια; Ἡ γὰρ χάρις καὶ ἡ ἐνέργεια, ἐπεὶ ἡμῖν καὶ ἡμῶν ἔνεκεν ὑπάρχει, πάντως καὶ ὑπὸ χρόνον ἔσται.

Οὐκ ἔστιν, ὡς οὗτος, οὐδὲ ἡ θεία χάρις αὐτῆ τε καὶ ἡ Ἰλλαμψις, καὶ ἡ ἐνέργεια πρόσφατος καὶ ὑπὸ χρόνον, εἰ καὶ τοῖς κτιστοῖς πᾶσι καὶ ἡμῖν προσφάτως καὶ ὑπὸ χρόνον ἐπιχορηγείται· συναίδιος δὲ τῇ ὑπερουσίῳ Τριάδι, καὶ ἐξ αὐτῆς ἀεὶ πηγαζομένη καὶ ἐκλάμπουσα, ὅλη ἐκ τοῦ Πατρὸς, ὅλη ἐκ τοῦ Υἱοῦ, ὅλη ἐκ τοῦ Παρακλήτου Θεοῦ τοῦ παναγίου Πνεύματος, καὶ τῆς τρισυποστάτου φύσεως τοῦ ἐνὸς Θεοῦ ἔστιν ἀχρόνως καὶ ἀειλαμπής, καὶ ὑπέρφωτος ἐν αἰῶ ἀγλή, καὶ ἀίδιος ἐνέργεια, ὡς καὶ ὁ θεὸς ἐν ὕμνοις ἔδει Δαμασκηνός· Τρισσοφαῖ θεότητα ἐνιαίαν ἐκλάμπουσαν ἀγλήν, ἐκ μιᾶς τρισυποστάτου φύσεως, εἰ καὶ τοῖς ὑπὸ χρόνον οὖσιν ἐπιχορηγείται, καὶ λαμβάνει πάντα ἐξ αὐτῆς τὸ εἶναι, καὶ τὸ εἶναι κατὰ τὸν ἐν ἐκάστῳ προσρισμῶν, καὶ τὴν δεκτικὴν ἐκείνου δύναμιν φυσικὴν τέ φημι καὶ προαιρετικὴν. Ταύτην τοίνυν τὴν θείαν καὶ ἐνιαίαν Ἰλλαμψίν τε καὶ χάριν, καὶ ἀγλήν τῆς ὑπερφώτου Τριάδος, τὴν ἀπλῶς καὶ ἀμερῶς, καὶ ταυτῶς, καὶ ὀλικῶς, καὶ ἐνιαίως; ἀεὶ ἐκλάμπουσάν τε καὶ προερχομένην ἐκ τῆς ὑπερθέου μιᾶς τρισυποστάτου φύσεως φασὶν οἱ θεοφόροι Πατέρες; καταποικίλλεσθαι εἰς τὰς ἐκδομμένας ἐκ Θεοῦ ἀγαθοποιούς μεθέξειτε τε καὶ δωρεάς, ἃς καὶ ἀπολύτως; καὶ ἀρχηγικῶς καὶ πρῶτως; ἀν Θεοῦ ὑποστῆναι φησὶν ὁ τὰ θεία πολὺς Διονύσιος, τὴν αὐτοουσίωσιν λέγων, τὴν αὐτοζωὴν, τὴν αὐτοδύναμιν, τὴν αὐτοειρήνην, τὴν αὐτοαγαθότητα, τὴν θεότητα, καὶ τοῦτων ὑποστάτην τὸν Θεὸν ἀχρόνως; καὶ ἀνάρχως λέγει. Τούτῳ τοίνυν ἀκολουθῶν καὶ ὁ θεὸς Μάξιμος οὕτω φησὶ· Ζητητέον τοῖς σπουδαίοις, τίνα καθήκει νοεῖν εἶναι τὰ ἔργα, ὧν ἤρξατο τῆς γενέσεως ὁ Θεός, καὶ τίνα πάλιν ὧν οὐκ ἤρξατο. Εἰ γὰρ πάντων κατέπαυσε τῶν ἔργων, ὧν ἤρξατο ποιῆσαι, ὁ δὴλον ὡς ἐκείνων οὐ κατέπαυσε, ὧν οὐκ ἤρξατο ποιῆσαι. Μὴ ποτε οὖν ἔργα μὲν Θεοῦ χρονικῶς; ἡργμένα τοῦ εἶναι ἔστι πάντα τὰ ὄντα μετέχοντα, οἷον αἱ διάφοροι τῶν ὄντων οὐσίαι; τὸ γὰρ μὴ ὄν ἔχουσιν αὐτῶν τοῦ εἶναι πρεσβύτερον· ἦν γὰρ ποτε, ὅτε οὐκ ἦν, ἔργα δὲ Θεοῦ τυχὸν οὐκ ἡργμένα χρονικῶς τὰ ὄντα μετέχοντα· ὧν κατὰ χάριν μετέχουσι τὰ ὄντα μετέχοντα, οἷον ἡ ἀγαθότης, καὶ πᾶν εἴ τι ἀγαθότητος; ἐμπεριέχεται λόγῳ, καὶ ἀπλῶς πᾶσα ζωὴ καὶ ἀθανασία, καὶ ἀπλότης, καὶ ἀτρεψία, καὶ ἀπειρία, καὶ ὅσα περὶ Θεὸν οὐσιωδῶς θεωρεῖται, ἅτινα καὶ ἔργα Θεοῦ εἰσι, καὶ οὐκ ἡργμένα χρονικῶς. Οὐ γὰρ ποτε πρεσβύτερον ἀρετῆς τὸ οὐκ ἦν, οὐδέ τις ἄλλου τῶν εἰρημένων. Οὐκ ἦν γὰρ ποτε ὅτε οὐκ ἦν ταῦτα, κἄν τὰ μετέχοντα αὐτῶν κατ' αὐτὰ ἤρξαι τοῦ εἶναι χρονικῶς ἀναρχά τε ὄντα χρονικῶς, μὴ ἔχοντα τὸν χρόνον ἑαυτῶν πρεσβύτερον. ὅτι τὸν Θεὸν ἔχοντα τοῦ εἶναι μονώστατον ἀίδιος γεννίταρα. Τὰ μὲντοι ἡργμένα χρονικῶς; τῇ μετοχῇ τῶν οὐκ ἡργμένων χρονικῶς

καὶ εἰσι καὶ λέγονται, τοῦθ' ὅπερ εἰσι καὶ λέγονται

Ὅρθος ἐκ τούτων, ὅτι ἐξ ἀίδιου καὶ ἀνάρχως καὶ ἀχρόνως ἐκλάμπει ἡ θεία αὐτῆ ἀγλή καὶ χάρις ἐπίσης ἐκ Πατρὸς; καὶ Υἱοῦ καὶ ἀγίου Πνεύματος; καὶ ἐνέργεια τῆς ὑπερφώτου καὶ τρισυποστάτου φύσεως ἔστιν, εἰ καὶ ὑπὸ χρόνον καὶ προσφάτως ἡ αὐτῆ ἐπιχορηγείται τοῖς κτιστοῖς πᾶσι, καὶ τοῖς ὑπὸ χρόνον οὖσιν, ἐξ Υἱοῦ; Ἐφημεν οὖν, εἰ ἔκπορεύεται ἡμῖν καὶ ἡμῶν ἔνεκεν, εἶναι καὶ ὑπὸ χρόνον· διότι τὸ ἔκπορεύεσθαι παραστατικὸν ἔστι τῆς τοῦ παναγίου Πνεύματος ὑπάρξεως, ὥσπερ καὶ τὸ γεννᾶσθαι τοῦ Υἱοῦ, καὶ τὸ λέγειν ἔκπορεύεσθαι ἡμῖν ταυτὸν ἔστι τῷ λέγειν ἡμῖν ἔκπορεύεσθαι, καὶ ἡμῖν τὴν ὑπαρξιν ἔχειν κατὰ δι' ἡμᾶς. Εἰ δὲ δι' ἡμᾶς ἔχει τὴν ὑπαρξιν, καὶ ὑπὸ χρόνον πάντως ἔστι, καὶ κρείττονες ἡμεῖς ἐκείνου. Οὐ μὴν δὲ καὶ τὸ ἐκλάμπειν, καὶ προέρχεσθαι, καὶ προεἶσθαι, καὶ χορηγεῖσθαι καὶ τὰ τοιαῦτα, παραστατικὰ εἰσὶν ἀρκτηκῆς ὑπάρξεως, ἀλλὰ τῆς ὅτε βούλεται μεταδόντως τῆς θείας χάριτος καὶ ἐνεργείας. Αἰδ οὐδὲ ὑπὸ χρόνον φασὶν ἔχειν τὸ εἶναι κατὰ δι' ἡμᾶς τὴν θείαν χάριν ταύτην, καὶ Ἰλλαμψίν καὶ ἐνέργειαν· ἀεὶ δὲ ἀπολύτως ἐκλάμπειν καὶ προεἶσθαι ἐξ Υἱοῦ, ὥσπερ δῆτα καὶ ἐκ Πατρὸς, ὡς ἔφημεν, καὶ αὐτοῦ δῆτα τοῦ Παρακλήτου Θεοῦ τοῦ παναγίου Πνεύματος. Ἐκλάμπειν δὲ καὶ χορηγεῖσθαι τῇ κτίσει πάση καὶ ἡμῖν ὑπὸ χρόνον καὶ προσφάτως, διὰ τὸ τὴν κτίσιν πᾶσαν καὶ ἡμᾶς ὑπὸ χρόνον ὑπάρχει καὶ προσφάτως. Εἰ δὲ ἡ θεία αὐτῆ χάρις καὶ ἡ Ἰλλαμψις; οὐδὰ μῶς ἡμῖν τὸ εἶναι ἔχει, ὥσπερ δῆτα καὶ ἀπεδεικνύεται, πῶς ὄλω; χρὴ λέγειν ἔκπορεύεσθαι ἡμῖν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, διὰ τὸ λέγειν τοὺς Πατέρας; χορηγεῖσθαι, καὶ ἐκλάμπειν καὶ προεἶσθαι ἡμῖν;

Τοιαῦτα καὶ Γρηγόριος ὁ σοφὸς περὶ διαφορᾶς οὐσίας θείας καὶ ἐνεργείας, σοφὸς Γρηγορᾶς, χάριτος τε φυσικῆς καὶ Ἰλλαμψείας, καὶ μετοχῆς τοῦ Πνεύματος Ἰερᾶς, καὶ προόδου καὶ ἀποστολῆς; καὶ μεταδόσεως, καὶ ὅσα γε περὶ τούτων αὐτῷ κατὰ μέρος ἐν τοῖς φθάσασιν εἴρηται. Οὕτω τοῖς τε θεολόγοις Πατέρας, καὶ τῇ καθ' ἡμᾶς Ἰερᾶ συνόδῳ, καὶ δὴ καὶ τοῖς συνοδικοῖς τόμοις προσφῶν καὶ κατὰ πάντα συνάδοντα, ὡς καὶ δεδοικέναι με, μὴ τὸ καθ' ἡμᾶς Ἰερᾶ Θεολόγῳ, Γρηγορίῳ τῷ πᾶν φημί, καὶ ταῦτα φερόντως ἐπιφημίσεως, ἢ καὶ τῶν τῆς συνόδου τινῶν. Ἄλλ' οὐκ ἂν ἔχοις, πολλῶν τιμῶν ὄντων καὶ γλωσσῶν καὶ βιβλίων τῶν προσμαρτυρούντων αὐτοῖς τε καὶ τοῖς προβόρηθεῖσιν ἐκείνοις τὸ γνήσιον τὸ πρὸς τοὺς γεννηνχότας. Καὶ τί χρὴ τὰ τοιαῦτα περὶ τῶν ἄλλων λέγειν, ὅπου γε καὶ Γρηγορᾶς αὐτὸς ἐστὶ τε τῶν βελῶν ἔξω τοῦ δεινοῦ φθόνου, καὶ τῆς καθ' ἡμῶν μανίας; ἐστὼς, καὶ συνάδων ἦν καλῶς τῇ Ἐκκλησίᾳ Χριστοῦ τὰ τοιαῦτα, καὶ κατὰ τῶν αἰρετικῶν ὑπερ τῶν αὐτῶν τε καὶ κατὰ τῶν αὐτῶν μετ' ἐκείνης ἰστάμενος, καὶ τοὺς προμάχους τῆς κατ' εὐσεβείαν ἀληθείας ταύτης παντοδαπῶς τισὶν ἀναδῶν τοῖς τῶν λόγων τε καὶ τῶν ἔγκωμιων στεφάνος; Ἀνδρόνικῳ τοιγαροῦν τῷ θαυμαστῷ βασιλεῖ, ἄρτι τότε μετὰ τοὺς ὑπερ εὐσεβείας ἀγῶνας, καὶ τὴν τοῦ Βαρλαάμ

καὶ τῶν αἰρέσεων τῶν κατ' αὐτὸν ἐκ' Ἐκκλησίας Α καταστροφὴν, πρὸς τὴν ἀμείνω μετακαχωρηστέην λήξιν, καὶ μέγα καὶ θαυμαστὸν ἐντάξιον ὡσπερ λαβόντι μεθ' αὐτοῦ τὴν τῆς εὐσεβείας ἀνακλήρουσιν, καὶ τὴν στηριγμὸν τῆς Ἐκκλησίας Χριστοῦ, οὕτω τοιγαροῦν ἐκείνῳ καλῶς ἀπὸντι τῶν ὧδε, καὶ μετὰ μυρίας διὰ ταῦτα τῆς εὐφημίας, καὶ ὁ φιλόσοφος οὕτως ἰσχυροῦς τὴν ἐπιτάξιον πλέκων, προσετίθει κάκεινα μάλα καλῶς· Οἱ τῆς Ἐκκλησίας ἱεροὶ προστίθεται, ζητήσατε τὸν διάπυρον σπουδαστὴν καὶ συλλήπτορα τῶν δογμάτων. Οἱ ἐν ἑρεσι καὶ σπηλαιοῖς, τὸν πρόβολον καὶ προσαπιστὴν τῆς ὑμετέρας εὐκλείας καὶ δόξης. Οἱ τῶν θείων ἀσκητηρίων ἡγήτορες τὴν τῆς ὑμετέρας ἰσχύος ἀκρόπολιν, μνήσθητε τοὺς ὑπὲρ ὁμῶν τελευταίους ἀγῶνας αὐτοῦ, πῶς πεπονηκότος ἦδη καθάπαξ τοῦ σώματος ἐκ τε τῶν πολεμικῶν Β τραυμάτων, ἐκ τε τῶν ἱατρικῶν καυτηρῶν, καὶ πρὸς θάνατον ἐνεῦθεν ἐλαυνόμενος, κατεφρόνησέ τε τοῦ σώματος, καὶ τῆς αὐτοῦ ζωῆς ἀφειδήσας, προθύμως ἐπὶ τὸ βῆμα καὶ τοὺς ἱεροφάντας ἦκε. Καὶ οὐ πρότερον ἐκείθεν ἀπήλαξε, πρὶν τοὺς ὁμῶν ὀδρισταῖς καὶ τὰ ἐκείνων διεφθορότα δόγματα, καὶ παρέγγρακτα τῆς Ἐκκλησίας ναυάγια συντριψαί τε καὶ ὅλοις δοῦναι φθορᾶς καὶ ἀπωλείας βυθοῖς τε καὶ κῦμασι.

Ταῦθ' ὑπὲρ τῆς κατ' εὐσεβείαν ἀληθείας ὁ φιλόσοφος τότε, καὶ τοῦ ταύτης ἀγωνιστοῦ τε καὶ προμάχου τοῦ μακαρίτου καὶ θαυμαστοῦ βασιλέως ὄντως ἐκείνου, τὰς φρένας καὶ τὸ τῆς ψυχῆς λογιζόμενον ἐβρωμένος ἔτι, καὶ καλῶς καὶ ἀξίως ὑπὲρ τῶν καλλίστων καὶ ἀξιώτατων τῶν ὄντι φιλοσοφῶν. Ἄ δὲ καὶ τῷ τάφῳ τοῦ βασιλέως ὑπὲρ ἐπιγράμματα πάντα, καὶ ἔπη χρυσᾶ δίκαιον ἂν ἦν ἐγκεχαράχθαι κατ' ἐμὴν γνώμην, ὡς ἂν τὴν τε τοῦ βασιλέως ἀρετὴν ὁμοῦ καὶ τὴν δόξαν τῆς Χριστοῦ Ἐκκλησίας, καὶ προσέτι τὸ τοῦ Γρηγορίου φιλοφειδῆς καὶ παλιμβολοῦ, καὶ δὴ καὶ τὴν τῆς γνώμης τε καὶ τῆς γλώττης φαιδρότητα καὶ τὴν ἀκρᾶσιαν, τρανότερον σάλπιγγος ἀπάσης πρὸς γε τὸν ἐξῆς χρόνον ἀνακηρύττει, καὶ ὡς οὐκ ἂν εἴη ποτὲ δίκαιος οὗτος, οὐδ' ἀξιόπιστος περὶ Θεοῦ καὶ θείων δογμάτων διαλέγεσθαι καὶ λογογραφεῖν ὅπως, ὁ τοῖς καιροῖς καὶ τοῖς πράγμασιν ἢ τᾶλθθέσιον εἰπεῖν μᾶλλον, εἰ ἔριν τε καὶ φιλονεικίαν, καὶ τὴν κάκιστ' ἀπολούμενον φθόνον, οὕτω βράβως καὶ αὐτὴν ὡς ἐν πεττοῖς τε καὶ κύβοις μετατιθεῖς καὶ μεταστρέφων, ἢ διαστρέφων οἰκείωτερον φάναι τὴν πίστιν, καὶ φαύλων οὕτω προφάσεων καὶ παθῶν ὄντων ἀπεργαζόμενος, φεῦ! τὴν ἀνωτάτω περὶ Θεοῦ δόξαν, καὶ τὴν κοινὴν σωτηρίαν τοῦ κοινοῦ γένους.

ΕΤΙ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ ΛΟΓΟΝ

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΦΙΛΟΣΟΦΟΥ ΓΡΗΓΟΡΑ

Περὶ τῆς τοῦ Θεοῦ φυσικῆς, καὶ οὐσιώδους ἐνεργείας ἔτι ἄκτιστος,

ΛΟΓΟΣ ΑΝΤΙΡΡΗΤΙΚΟΣ ΕΒΔΟΜΟΣ.

Ἐπεὶ δὲ τὸν περὶ μετοχῆς ἱερᾶς Θεοῦ, καὶ θείου C Πνεύματος· ἀπορρήτου κοινωνίας τε καὶ θεώσεως λόγον, οὐ καθ' ὅσον ἐχρῆν, ἀλλὰ καθ' ὅσον ἡμῖν ἐρικτὸν, παρὰ τῶν πειρᾶς τε καὶ ἔξει μεμαθηκότων, καὶ διὰ τοῦτ' αὐτὸ καὶ θεολογεῖν καὶ διδάσκειν ἀσφαλῶς ἐπισταμένων ἐκεῖνα, λαθόντες ἀποδειδώκαμεν, ἀμέθεκτον μὲν, ὡσπερ δὴ καὶ ἀληπτον καὶ διανοεῖς καὶ λόγῳ, καὶ ἀρρήτον τὸν Θεὸν κατ' οὐσίαν σὺν ἐκείνοις εἰπόντες, μεθεκτὸν δὲ ἀναλόγως, καὶ ληπτὸν ἐκ μέρους κατὰ τὸν θεῖον Ἀπόστολον καὶ ῥητὸν, οὐκ ἐκ τῶν κατ' αὐτὸν, ἀλλ' ἐκ τῶν περὶ αὐτὸν, ἃ δὴ καὶ παρεκτόμενα τῇ θεῖᾳ φύσει, καὶ ἰδιώματα φυσικὰ, καὶ χαρίσματα τοῦ Πνεύματος, καὶ φυσικὰς ἐνεργείας καὶ οὐσιώδεις, καὶ προόδους καὶ μετοχὰς θείας, καὶ τὰ τοιαῦτα τοῖς θεολόγοις ἔθος καλεῖν, φέρε δὴ καὶ πρὸς τὸ ἄκτιστον ἔωμεν αὐτῆς τῆς οὐσιώδους καὶ φυσικῆς τοῦ Θεοῦ θείας ἐνεργείας καὶ τοῦς περὶ τοσούτων τῶν ἱερῶν θεολόγων καὶ πάλιν λόγους. Καίτοι γε καὶ τοῦτ' αὐτὸ τοῖς προρρήθεισιν ἦδη συναποδέδεικται τοῖς γε μὴ κοιμωμένοις πάντη καὶ βέγγουσιν, ἢ καὶ τὰ ὧτα βύουσιν ἀσπίδος δίκην πρὸς τὰς ἱερὰς ἐκφράδας. Ἄλλ' ἐπεὶ καθάπερ αἰ πρόμηνεν ὁ φιλόσοφος ἐκείθεν χρυσάμενος ἐπὶ τούτους ἦλθε τοὺς λόγους, καὶ τοῦ τοῦ σεπτῶν τήμου δεύτερον ἡμῖν προφέρει κεφάλαιον, καὶ κατ' αὐτοῦ

τούτου καὶ αὐθις χρῆται τῇ γλώττῃ, καὶ ἡμᾶς· ἀνάγκη κατ' ἴχνος ἐκείνῳ βαίνειν, μᾶλλον δὲ καὶ κατὰ πρόσωπον ἀπαντᾶν τε καὶ ἰστασθαι σὺν γε τῷ σεπτῶ φημι τόμῳ καὶ τοῖς ἐκεῖ Πνεύματι φεταγομένοις Πατράσι, καὶ μὴδ' ἀφίστασθαι.

Εἰσάγει τοίνυν καὶ πάλιν τὸν αὐτοῦ φοιτητὴν καὶ φίλον Ἀγαθὰγγελον Γρηγορίου τὰ τοῦ τόμου διδάξοντα, ὃς δὴ καὶ παριών, οὕτω πῶς φησι· Τελευτήσαντος τῷ παρανόμῳ τόμῳ τε καὶ τομογράφῳ τοῦ πρώτου κεφαλαίου, καὶ ὅσα τῶν ἐκεῖ βλασφημομένων ἀκουσθέντα σοὶ ἐξεληλεχται, τοιαύτην εὐθύς τὸ δεύτερον κεφάλαιον ἔχει τὴν ἀρχὴν. Ἀπεδείχθη, φησί, καὶ τοῦτο, ὅτι οἱ μὴ δεχόμενοι ἄκτιστον τὴν ἀχώριστον μὲν καὶ φυσικὴν τῆς θείας οὐσίας ἐνεργείαν, διαφέρουσαν δὲ αὐτῆς, ὡσπερ εἴρηται, κτίσμα τε ποιῶσι καὶ αὐτὴν τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ· κατὰ γὰρ τὸν ἄγιον Μάξιμον, ἀπὸ τῆς ἐνεργείας ἢ ἐκάστου φύσις χαρακτηρίζεται, τῆς μὲν ἄκτιστου ἐνεργείας ἄκτιστον δεικνύσης φύσιν, κτιστὴν δὲ τῆς κτιστῆς. Ἐτι δὲ καὶ τὸν Δαμασκηνὸν τὸν θεῖον Ἰωάννην φάσκοντα Ἡ κτιστὴ ἐνέργεια κτιστὴν δηλώσει φύσιν· ἢ δ' ἄκτιστος ἄκτιστον χαρακτηρίσει οὐσίαν. Οἱ οὖν λέγοντες κτιστὴν τὴν θείαν ἐνεργείαν, ἀφ' ἧς καὶ ἡ θεία φύσις χαρακτηρίζεται, κτιστὴν ἐξ ἀνάγκης παριστῶσι καὶ τὴν θείαν φύσιν. Κίττω

Θιον ἀπόλεσεν ὁ φιλόσοφος ἐνταῦθα τὸν ἱερὸν δηλαδὴ ἄ-
τόμον ἀναγινώσκων, κατὰ τὸν αὐτοῦ κωμικὸν διδά-
σκαλον· πλὴν ὅσον ἐκείνων μὲν κωμικὴν ὑφαίνων,
καὶ κατὰ τῶν ἀντιτέχνων τὰ μὴ ὄντα συμπλέττων,
καὶ γελωτοποιῶν ἐπίτηδες· ὁ δ' ἀφιλόσοφος οὐτοσὶ
καὶ πρόσφατος δογματιστής, καὶ πλαστὸς αὐθημε-
ρον θεολόγος, οὐκ οἶδ' εἴτε μετὰ τῆς ἀληθείας καὶ
αὐτὴν τὴν τοῦ λόγου σύνταξιν ἀγνοήσας, εἴτε καὶ
κακουργῶν ἐκὼν καὶ συγγέλων, εἴτε καὶ ἄμφω ταῦτα.
Τοῦ γὰρ ἱεροῦ τῶν Πατέρων τόμου, καθὰ δὴ καὶ
αὐτὸς οὗτος φησὶν ἀνωτέρω, καὶ τοῦτο φήσαντος,
ἀπεδείχθη ὅτι οἱ μὴ δεχόμενοι τὴν φυσικὴν καὶ ἀχώ-
ριστον τῆς θείας οὐσίας ἐνέργειαν, κτίσμα τε ποιοῦσι
καὶ αὐτὴν τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ. Εἶτα μετὰ τὰ προβ-
ρηθέντα τῶν ἁγίων εἰσαγαγόντος ἄμφοιν βήτᾳ πρὸς
μαρτυρίαν τοῦ λόγου, καὶ οὕτω τὸ ἕτερον σέλιος β
κατὰ διαίρεσιν ἀπαγαγόντος, τὸ, Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ
Μονοθελήτᾳ εἶσι, καὶ τὰ ἐξῆς, καὶ ἄρτιον ἀποδεω-
κότος οὕτω τὸν λόγον, ὃ δὴ καὶ ὁ προτεθείς ἐξ ἀνάγ-
κης συμπλεκτικὸς ἀπῆται σύνδεσμος, ὁ φιλόσοφος
αἰσχυρῶς ἀποτερόμενος ὄλον ἐκείνου τοῦ παντός, καὶ
μῆτε τῆς ἀνάγκης τῆς φράσεως, μῆτε τοῦ σκοποῦ
καὶ τῆς ἐννοίας τοῦ λόγου φρονήσας μηδοτιοῦν,
μᾶλλον μὲν οὖν κατ' αὐτῆς ἐκείνης χωρῶν ἔση δύ-
ναμις, τὰ μὲν ἀφῆκε λήθης καὶ σιγῆς βυθοῖς παν-
τελοῦς, μὴδ' εἰσάπειτα μνησθεὶς μηδοπωστικοῦν· ἀ-
εὶς δ' εὐθύς τὰς ἑαυτοῦ παρεξηγήσεις ἀντείσταται
τῷ λόγῳ, τὴν αἵρεσιν καὶ αὐτὸς διδάσκων τὸν ἑαυ-
τοῦ ἀκροατὴν Ἀγαθὰγγελον, καὶ τὴν κατ' ἡμῶν,
μᾶλλον δὲ τὴν κατὰ Θεοῦ καὶ τῶν ἁγίων αὐτοῦ συ-
κοφαντίαν τε καὶ τὸ ψεῦδος, ὡς ἔθος. Ἄ δὴ καὶ C
ἡμεῖς ἀνάγκη κατ' ἐκείνον ἐνταῦθα τοὺς ἐκείνῳ προβ-
ρηθεῖσι συνάψαι, καὶ οὕτω τῷ τῆς αἵρέσεως σκό-
πῳ τὰς τῆς ἀληθοῦς θεολογίας ἀκτίνας ἐκείθεν ἐπι-
νεγκεῖν.

Οἶδας, φησὶν, ὧ καλὴ Ἀγαθὰγγελε, ὡς ἐνωθεί-
σης τῆς θεότητος τῇ ἀνθρωπότητι, σαρκωθέντος τοῦ
θείου Λόγου, καθάπερ δύο φύσεις, οὕτω καὶ δύο
λέγονται ἐνέργειαι. Ἄλλ' ἢ μὲν τῆς θεότητος ἦν
καὶ προῆν, καὶ ἀναλλοίωτος οὐσα, ἀναλλοίωτον εἶχε
καὶ τὴν τοῦ ἐνεργεῖν δύναμιν τε καὶ θέλησιν, καὶ
ἀπλήν. Προδεδείκται δ' ἡμῖν πάντως, ὡς ἐπὶ τῆς
ἀπλῆς καὶ ἀσωμάτου φύσεως τὸν αὐτὸν τῆ οὐσίᾳ λό-
γον εἶπουν ἄρον ἐπιδέχεται ἡ ἐνέργεια. Καὶ αὐτε-
νέργεια πρὸς τῶν ἁγίων καλεῖται, ὅταν πρὸς τὴν
D ἐνεργοῦσαν θεότητα τὴν ἀναφορὰν ἔχη τοῦνομα·
ἄλλως δ' οὐκ ἂν ἔηπου. Δυσὶν γὰρ ὁύτερον ἔποιε' ἂν
ἐξῆς, ἢ κτίσμα εἶναι, ἢ μὴ ὄν, καθὰ μοι καὶ ἀνω-
τέρω που τριχῆ τὴν τῆς ἐνεργείας φωνὴν διηρηθεῖσαι
συμπέπτωκεν, ὁμῶνυμον οὐσαν. Ἄλλὰ τῷ γε Πα-
λαμῆ, καλὴ Ἀγαθὰγγελε, διὰ τὴν τῆς σαρκὸς κοινω-
νίαν ἠλλοιωθεῖσαι οἰομένην τὴν τοῦ λόγου θεότητα,
τρῖς δογματίζειν ἐπὶ Χριστοῦ νενόμισται τὰς θε-
λήσεις· μίαν μὲν καὶ θεαρχειμένην τὴν τῆς θεϊκῆς
οὐσίας, δευτέραν δὲ τῆς τοῦ Λόγου ὑποστάσεως,
ἄκτιστον μὲν καὶ αὐτὴν, ὑφειμένην δὲ, καὶ τρίτην
τὴν τῆς ἀνθρωπότητος.

Εἶτα μετὰ τὴν πολλὰ τοιαῦτα παραληρήσας Γρη-
γορηῆ, καὶ νῦν μὲν τὴν ἀνθρωπείαν τοῦ Χριστοῦ

θέλησιν ἄκτιστον, ὡς αὐτὸς φησὶν, εἰρόμενος ἡμεῖς
λέγειν, νῦν δὲ τὸν Χριστὸν τρεῖς ἔχειν θελήσεις, καὶ
δὴ καὶ ἀνομοίους, καὶ οὐς φησὶν αὐτὸς. Ἀκτιστικῆς
οὐκ οἶδ' ὅθεν καὶ παρὰ τῶν τούτου ληθῶν, τοὺς ἐκ-
δεωκότας τὸν τόμον ἱεροῦ προσεικῶν Πατέρας,
δὲ καὶ κατὰ μέρος διεξιέναι, καὶ περιττὸν καὶ ἀχρη-
στον καὶ πορθμὸς, ὃ φασὶ, Σικελίας, ἐπιφέρει κέ-
κεῖνα. Ἡμεῖς γὰρ ἐπὶ τῆς ἀπλῆς καὶ θείας, ὡς
ἔφημεν, φύσεως μὴ δύο νοεῖν ἔχοντες ἄκτιστα, τῶν
ἁγίων διαβήθηδον ἀπαγορευόντων παντάπασιν, αὐτὸν
εἶναι θέλησιν τὸν τοῦ Θεοῦ λέγομεν Λόγον, καὶ τῶν
τῶν οὐσίαν καὶ θέλησιν ἀκριδίως.

Ὅντως οὐδὲν κενοδοξίας καὶ φθόνου χεῖρον ἔσ-
ποτα γένοιτο. Ταῦτα δαίμονας ἐξ ἀγγέλων, καὶ διά-
βολον τὸν αὐτῶν ἀρχηγὸν εἰργάσατο. Ταῦτα τὸν
πρῶτον ἀνθρώπον ἐξώσε τοῦ παραδείσου. Ταῦτα τὸν
Κάιν ἀδελφοκτόνον ἀπέδειξε. Ταῦτα τὸν βέλτιστον
Ἰωσῆφ τῶν πατριῶν ἀγκυλῶν ἀφαρπάσαντα, θεῖ-
λον καὶ θεσμώτην εἰς Αἴγυπτον ὑπεράριστο. Καὶ τί
χρὴ τέλλα λέγειν; Ταῦτα καὶ τὴν φυσικὴν ἐκείνην
Χριστοκτονίαν, καὶ τὸν μαθητὴν καὶ φίλον, προδότην,
φεῦ! καὶ θεοκτόνον πεποίηκε. Ταῦτα καὶ τὴν τοῦ
Γρηγορηῆ τούτου πάλαι κατασχόντα ψυχὴν τοὺς δαι-
μόσιον ἐλευνῶς ὄλην ἐξέδοτο. Ἡ γὰρ ἂν οὐ τοιαῦτα
λέγειν τε καὶ γράφειν ὁ δυστυχῆς προήχθη κατὰ
Θεοῦ τε καὶ τῆς κατ' εὐσείδειαν ἀληθείας, μὴ ὅλας
τοὺς ἀλάστορας ἐκείνοις καὶ πικροῖς ἐκδοθείς μι-
αιφόνους ὑπὸ τῆς πονηρᾶς συζυγίας τῶν μαρτῶν
ἐκείνων παθῶν. Ἐγὼ γὰρ, ἵνα τοῦμὲν εἴπω κἀκί-
νου, καὶ οὐπερ αὐτὸς ἀκροατῆς καὶ αὐτόπτης γέγονε,
ἄρτι τότε πρώτως τὴν βασιλεύουσαν ταυτηνὴ τῶν
πόλεων ἐξ Ἄθω καὶ τῆς ἐκεῖ φιλίας διατριβῆς εἰσὼν,
καὶ τὴν τῆς Ἐκκλησίας προστασίαν ἐγγειριθεὶς,
ἐκείνης φημί τῆς κατὰ τὴν τῆς θράκης Ἡράκλειαν,
ἐναιαυτοῦ παρφηγῆκότος, οἴμαι, μετὰ τὴν χειροτονίαν,
ἐπεὶ πολλὰ περὶ τοῦ Γρηγορηῆ τούτου καὶ τῆς πον-
νῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας ἀκούων ἐκώσθη ἦν,
καὶ ὡς διαφέροιο πρὸς τοὺς ἄλλοις καὶ ὄντος, καὶ
ἀντιλέγει τῷ τῆς εὐσεβείας ὀρθῷ λόγῳ, ὃ γὰρ τῆς
δυσσεβείας μετὰ τὸν πρῶτον ἔξαρχος καὶ προστά-
της Ἀκίνθουος ἦν ἱεροδὼν ἤδη κἀκίστα σὺν τῇ αἰ-
ρίσει τὸν βίον μεταλλαγῶς, δεῖν εἶναι πρὸς ἑμαυτὸν
ἐκεκρίκειν, εἰς ὄψιν τε καὶ λόγους ἄλλοις ἐκείνῳ, καὶ
τῶν ἀμφισθετουμένων τε καὶ ἀντιλεγόμενων τῷ φι-
λοσόφῳ γενέσθαι αὐτῆμοος. Ἀπῆται δ' οὖν, καὶ προσ-
ελθὼν καὶ προσαγορεύσας, ὡς ἔθος, καὶ καθεσθεῖς,
μετὰ μικρὸν πρὸς τὸν λόγον αὐτὸν ἐδίκασα καὶ ἐπὶ
δογματικῆν τῆς Ἐκκλησίας ὑπέθεσιν, καίτοι γε καὶ
ὀκνοῦντά πως καὶ ἀνυπόμεινον. Ἠρόμην οὖν ἐπι-
νον, εἰ φρονοῖτε τε καὶ λέγει τὸν Θεὸν ἐνέργειαν φυσ-
ικὴν κακτῆσθαι, διαφέρουσαν τῆς οὐσίας αὐτοῦ.
Τοῦ δὲ καταθεμένου, καὶ δευτέραν ἐπήγον πύσιν,
εἰ καὶ ἄκτιστον καὶ θεοπρεπῆ τὴν ἐνέργειαν αὐτῶν
δοξάζοι. Τοῦ δὲ, Καὶ πῶς γὰρ οὐ, φήσαντος, ὅπως
ξυμπάντων ἡμῶν τῶν ἱερῶν διδασκάλων καὶ φρο-
νούτων καὶ διδασκόντων; θαυμάζειν ἰσχυρῶς ἔφην
ἐγὼ, πῶς οὕτω γε τῶν πραγμάτων ἐχόντων, καὶ
οὕτω τὰ τῆς κοινῆς Ἐκκλησίας φρονῶν καὶ αὐτὸς,
ἔπειτα δίσταται τῷ τόπῳ καὶ τῇ κωνωνίᾳ, καὶ συ-

προβήγγουσι μὲν ἐκείθεν πολλοὺς ἐκινῶν, δίδωσι Α φαι κατὰ Θεοῦ καὶ τῶν θείων καὶ ὑψηλῶν περὶ αὐτοῦ λόγων καὶ τῆς θεολογίας, ὡς περ ἔξω γενοῦς αὐτοῦ, καὶ μὴδὲ εἰδὸς ἢ λέγει καὶ γράφει. Μᾶλλον δὲ πρὸ τοῦ καταβῆναι πρὸς τὴν θεωρίαν ἐκείνων καὶ αὐθις ἡμᾶς καὶ τὸν Βλαγχον, τὰ τοῦ συνοδικοῦ τόμου καὶ τὴν τῶν ἁγίων θεολογίαν ὑγιᾶ τε καὶ ἄρτια καὶ ἡμῖν ἀνεγκαίον προδειῖναι τῷ λόγῳ κἀνταῦθα, ὣν ἐκεῖνος τὰ πλεῖστα τε καὶ ἀναγκαῖότερα συνήθως παραλιπῶν καὶ μὴδὲ μνησθεὶς, καὶ τοὺς ὀλίγοις ἐκεῖνοις οὐ καλῶς, οὐδὲ μετὰ τῆς ἀληθείας τε καὶ τοῦ σχήματος ὡς ἔχουσιν ἐπεξηγήσθαι. Καὶ πρῶτα μὲν τὸ τοῦ κεφαλαίου προοίμιον, οὐ μικρὸν ὄν, ἐξ ἀρχῆς αὐτῆς εὐθύς ἀφαιρεῖται, τῆς τῶν θεολόγων Πατέρων ἱερᾶς μαρτυρίας, καὶ δὴ καὶ τῆς οἰκουμἐνικῆς θείας συνόδου, οὐδ' ἐν ἐπαγγελίαις οὐσῶν ἔτι καὶ ὑποσχέσασιν ἀνασχομένους. Φησὶ τοιγαροῦν ὁ τόμος· Μετὰ τοῦτο ἐζητήσαμεν ἀποδειχθῆναι παρὰ τῶν ἁγίων, εἰ ἴσταν ἄκτιστος ἢ ἀχῦριστος μὲν, διαφέρουσα δὲ τῆς θείας φύσεως αὕτη ἐνέργεια, ὅπερ οἱ ἀντιλέγοντες τῇ Ἐκκλησίᾳ ἡμῶν ἐδέχοντο. Καὶ ἀπαδείχθη καὶ τοῦτο ὑπὸ τῶν ἁγίων ἐναργῶς κηρυττόμενον· ὣν κεφάλαιον ἡ ἀγία καὶ οἰκουμἐνικὴ ἔκτη σύνοδος, καθὼς ἀνωτέρω διὰ τῶν κατὰ μέρος προτεθέντων αὐτῆς ῥητῶν μάλιστα ἰκανῶς ἀποδείκνυται.

Ἐμοῦ δὲ τὸ προσιτάμενον καὶ αὐθις ἅπαν ἐπιχειροῦντος λύσειν ἐκείνῳ, καὶ ὡς αὐτὰ ταῦτα τὰ τῶν ἱερῶν θεολόγων ἡμεῖς τε κἀκεῖνος καὶ φρονοῦμεν καὶ γράφομεν καὶ κηρύττομεν, ἄλλ' οὐχ ἕτερα, μὴδὲ γὰρ ἐξῆναι, ἐπεὶ τὰ αὐτὰ καὶ πάλιν καὶ πολλάκις ἀνακυκλοῦντα καὶ περὶ τὰ αὐτὰ στρεφόμενον εἶδον ὡσαύτως, καὶ τῶν κατὰ τοῦ ἀγίου κενῶν μίμψεων καὶ τῆς ἀδίκου γραφῆς οὐκ ἀφιστάμενον, τὴν μὲν πρὸς ἐκείνῳ διάλεξιν καὶ τὴν ὀμίλιαν, ὡς οὐδὲν ἔχουσιν ἔτι χρῆσιμον, διαλύω· πρὸς ἑμαυτὸν δ' ἀπιῶν, ἐκείπερ ἔλεγον, οὐ κατὰ τῆς εὐσεβείας ὁ φιλόσοφος, ὡς ὀρῶ, κατὰ δὲ τοῦ ταύτης προσεσηκῆτος μᾶλλον ἰδίᾳ φέρει τὰς μίμψεις, πάθει τιμῆ προκετειλημμένος, οἷα δὴ καὶ ἀνθρώπου, ἰσως μεταβλήθησεται μετ' ὀλίγον καὶ θεραπεύσει καὶ τοῦτο πάντῳ τοι βέλτερον ὄν, ἄλλ' οὐ δυσχερὲς πρὸς μεταθέσιν, καὶ οὕτως ἔξομεν καὶ αὐτὸν κοινῇ μετ' ἡμῶν τὰ τῆς κοινῆς Ἐκκλησίας καὶ πρεσβεύοντα καὶ κηρύττοντα, ἢ δὴ καὶ νῦν φρονῶν τε καὶ λέγων, καθάπερ ὀρῶ, διὰ τὴν πρὸς τὸν ἄνθρωπον μικροψυχίαν, καὶ διστασθῆναι πως δεκαί. Ταῦτα μὲν οὖν ἐγὼ καὶ εὐχόμενος καὶ προσδοκῶν ἦν, καὶ πολλοὺς ἑτέρους ὅπερ ἐκείνου διδάσκων· τοῖς δὲ ἄρα πᾶν τούναντιον παρὰ τὰς ἐλπίδας ἐκείνας, φεῖ ἢ ἀπηντήκει. Καὶ ὁ κατὰ τοῦ κήρυκος τοῦ λόγου φθόνος ἐκείνος, κατὰ μικρὸν αὐξηθεὶς ταῖς τοῦ πονηροῦ προσθήκαις, ἐπανέστη τῷ λόγῳ, καὶ ἀπὸ τοῦ φθόνου καὶ τῆς μισανθρωπίας ἐπὶ τὴν θεομαχίαν ὁ φιλόσοφος ἤκει ταύτην, καὶ τὸ τῆς θείας ἐκείνου Γραφῆς καὶ ἐπ' αὐτῷ φημι τοῦτο περίεξι εἰληφὸς δίδεικται, Ὅ μὴ ἀγαπῶν τὸν ἀεὶ πρὸν αὐτοῦ, ὃν ἐώρακε, λεγούσης, τὸν Θεόν, ὃν οὐχ ἐώρακε, πῶς δύναται ἀγαπᾶν; Ὅρθετε κα' γὰρ, οἷα τετόλμηκεν εἰπεῖν τε καὶ γρά-

τοῦ λόγων καὶ τῆς θεολογίας, ὡς περ ἔξω γενοῦς αὐτοῦ, καὶ μὴδὲ εἰδὸς ἢ λέγει καὶ γράφει. Μᾶλλον δὲ πρὸ τοῦ καταβῆναι πρὸς τὴν θεωρίαν ἐκείνων καὶ αὐθις ἡμᾶς καὶ τὸν Βλαγχον, τὰ τοῦ συνοδικοῦ τόμου καὶ τὴν τῶν ἁγίων θεολογίαν ὑγιᾶ τε καὶ ἄρτια καὶ ἡμῖν ἀνεγκαίον προδειῖναι τῷ λόγῳ κἀνταῦθα, ὣν ἐκεῖνος τὰ πλεῖστα τε καὶ ἀναγκαῖότερα συνήθως παραλιπῶν καὶ μὴδὲ μνησθεὶς, καὶ τοὺς ὀλίγοις ἐκεῖνοις οὐ καλῶς, οὐδὲ μετὰ τῆς ἀληθείας τε καὶ τοῦ σχήματος ὡς ἔχουσιν ἐπεξηγήσθαι. Καὶ πρῶτα μὲν τὸ τοῦ κεφαλαίου προοίμιον, οὐ μικρὸν ὄν, ἐξ ἀρχῆς αὐτῆς εὐθύς ἀφαιρεῖται, τῆς τῶν θεολόγων Πατέρων ἱερᾶς μαρτυρίας, καὶ δὴ καὶ τῆς οἰκουμἐνικῆς θείας συνόδου, οὐδ' ἐν ἐπαγγελίαις οὐσῶν ἔτι καὶ ὑποσχέσασιν ἀνασχομένους. Φησὶ τοιγαροῦν ὁ τόμος· Μετὰ τοῦτο ἐζητήσαμεν ἀποδειχθῆναι παρὰ τῶν ἁγίων, εἰ ἴσταν ἄκτιστος ἢ ἀχῦριστος μὲν, διαφέρουσα δὲ τῆς θείας φύσεως αὕτη ἐνέργεια, ὅπερ οἱ ἀντιλέγοντες τῇ Ἐκκλησίᾳ ἡμῶν ἐδέχοντο. Καὶ ἀπαδείχθη καὶ τοῦτο ὑπὸ τῶν ἁγίων ἐναργῶς κηρυττόμενον· ὣν κεφάλαιον ἡ ἀγία καὶ οἰκουμἐνικὴ ἔκτη σύνοδος, καθὼς ἀνωτέρω διὰ τῶν κατὰ μέρος προτεθέντων αὐτῆς ῥητῶν μάλιστα ἰκανῶς ἀποδείκνυται.

Καὶ τοῦτο μὲν ὁ φιλόσοφος, καθὲρ δὴ καὶ προῦφην, πανταεὶ παρατρέχει· σιγῇ· τῶν δ' ἐφεξῆς ἀκροῖς δακτύλοις, ὁ φασιν, ἀψάμενος, ἢ δὴ καὶ ἡμῖν ἀνωτέρω προτεθείται, τὸ καθ' ἡμῶν ἐκείνου διεξιούσαι βιβλίον, ἐκείνων τοιγαροῦν παραψάμενος, μᾶλλον δ' ἔτι περὶ οὐκείνοτερον, ἐκείνα κατατιμῶν καὶ διασπαρῆξας, καὶ μὴδὲ τῆς ἁρμονίας τοῦ λόγου καὶ τῆς φράσεως φειδόμενος μηδοτιοῦν, πρὸς τὰς καθ' ἡμῶν ὡς ἴθος ἐξεπλήθησεν ὕβρει καὶ τὰς συκοφαντίας. Ἄλλ' ἡμεῖς ἐπαναλαβόντες τὰ κακῶς ὑπ' ἐκείνου καταληφθέντα, τὴν ὀφειλομένην ἁρμονίαν καὶ αὐθις τῷ λόγῳ ὑπόσωμεν.

Φησὶ τοιγαροῦν ὁ εἰς τὴν συνόδου εἶδος μετὰ γε τὰ προβήθηντα, δεῖ συναπαδείχθαι καὶ τοῦτο, ὅτι οἱ μὴ δεχόμενοι ἄκτιστον τὴν ἀχῦριστον μὲν καὶ φύσικὴν τῆς θείας οὐσίας ἐνέργειαν, διαφέρουσαν ἐκ αὐτῆς, ὡς περ εἰρηται, κτίσμα τε ποιοῦσι καὶ αὐτὴν τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, κατὰ τὸν ἕγιον, φησὶ, Μάξιμον, καὶ τὸν Δαμασκηνὸν Ἰωάννην. Ὡν δὴ καὶ τὰς μαρτυρίας καὶ ὁ Γρηγορὸς ἐκ τοῦ τόμου λαβὼν ἐκεῖ προῦθηκεν. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ Μονοθελεῖται εἰσι τῶν πῶποτε ἐκείνων χείρους καὶ ἀτοπώτεροι, καὶ προαιώνια δοξάζουσιν εἶναι τὰ κτίσματα. Ἐπεὶ γὰρ δύο φύσεις ὁμολογοῦμεν ἐπὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὴν μὲν ἄκτιστον, τὴν δὲ κτιστήν, οἱ μὴ λέγοντες ἔχειν τὴν θείαν φύσιν καὶ θέλημα καὶ ἐνέργειαν ἄκτιστον ἐν θέλημα καὶ μίαν ἐνέργειαν δοξάζουσιν ἐπὶ Χριστοῦ. Ὅπερ ἡ ἔκτη σύνοδος ἀπεκήρυξε καὶ ἀνεθεμάτισε. Κἀντεῦθεν Μονοθελεῖται καὶ αὐτοὶ φανερῶς ἀναδεικνύνται. Χείρους δὲ ἐκείνων πολλῶν, ὅσον κἀκεῖνοι μὲν ἐν θέλημα καὶ μίαν ἐνέργειαν ἔλεγον ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ ἄκτιστον, τὴν κτιστὴν δὴ καυθεὶν ἀναιροῦντας· αἷον δὲ ἐν θε-

λημα και μιαν ἐνέργειαν, ἀλλὰ κτιστήν, τὴν ἀκτιστον φανερώς μὴ δεχόμενοι. Ἀλλὰ και τοῦ μεγάλου Βασιλείου ἐν τοῖς πρὸς Ἀμφιλόχιον γράφοντος, Τὰ μὲν ὀνόματα τοῦ Πνεύματος τοιοῦτα ὑπερφῶν και μεγάλη, οὐβανουν ἔχοντα τινα εἰς δόξαν ὑπερβολήν, αἱ δὲ ἐνέργειαι τίνες; Ἀβήρητοι μὲν διὰ τὸ μέγεθος, ἀνεξαρτήθητοι δὲ διὰ τὸ πλῆθος, πῶς γὰρ νοήσομεν τὰ τῶν αἰῶνων ἐπέκεινα; τίνες ἦσαν πρὸ τῆς νοητῆς κτίσεως αὐτοῦ αἱ ἐνέργειαι; οἱ λέγοντες κτιστὰς τὰς θείας ἐνεργείας φανερώς δοξάζουσιν εἶναι κτισματα τὰ τῶν αἰῶνων ἐπέκεινα. Ἐδείχθη δὲ και τοῦτο, ὅτι ἀκτιστοὶ αἱ κοινὰ και φυσικὰ τῆς τρισυποστάτου φύσεως θεῖαι ἐνέργειαι, οὐ διὰ δύο ἢ τριῶν μαρτυριῶν, ἀλλὰ διὰ πάσης σχεδὸν τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς. Καὶ ταῦτα μὲν ὁ ἱερὸς τόμος τὸ γε νῦν εἶναι· σκοπήσωμεν δὲ ἤδη και τὰ προβήθητα τῷ φιλοσόφῳ και τοὺς περὶ ἐνεργείας Θεοῦ λόγους, και τὰς ὑπολήψεις, και τὴν δόξαν αὐτοῦ ἐξετάσωμεν. Σρκωθέντος, φησὶ, τοῦ θεοῦ Λόγου, ὡσπερ δύο φύσεις, οὕτω και δύο λέγονται ἐνέργειαι. Ἀλλ' ἡ μὲν τῆς θεότητος ἦν, και προῆν, και ἀναλλοιωτος οὕσα ἀναλλοιωτων εἶχε και τὴν τοῦ ἐνεργεῖν δύναμιν τε και θέλησιν, και ἀπλήν.

Και μέγχι μὲν τοῦτο δοκεῖ πως εὐγνωμονεῖν ὁ φιλόσοφος, και περὶ τὸν ὑγιᾶ λόγον ὑγιαίνειν τίως· τὸ δὲ πρὸς ἀλήθειαν οὐκ οὕτως ἔχον ἐστίν, ἀλλὰ μέγχι μὲν συλλαβῶν τε και λέξεων τοῦτο δοκεῖ· ἐγκέκρυπται δὲ ταῖς λέξεσιν ὁ ὁδὸς κακούργως, ὡσπερ ὁ χαλκὸς τῷ δαλίαι. Ἐπειδὴ και γὰρ ὁ σκοπὸς ἐστὶ τῷ τοῦ λόγου πατρὶ, τὴν οὐσίαν αὐτὴν εἶναι δεῖξαι τοῦ Θεοῦ, και τὴν αὐτοῦ ἐνέργειαν, και οὐκ ἄλλο, ἀλλὰ μιαν και τὴν αὐτὴν οὐσαν, ὡς ἡ αἴρεσις βούλεται, και τοῦτο κάκεινο λέγεσθαι, καθάπερ ἐπὶ τῶν πολωνύμων, ὅπερ δὴ και Σαβέλλιος ἐπὶ τῆς οὐσίας εἶπε τοῦ Θεοῦ, και τῶν τριῶν ὑποστάσεων, ὀνόματα μὴ δοξάσας ἐκείνας καθ' ἑνὸς ὑποκειμένου και τοῦ αὐτοῦ τῆς οὐσίας λεγόμενα, προκαταβάλλεται δὲ διὰ βραχέων τινῶν λέξεων καὶ παρασπείρει τὰ τοῦ οὐκειου λόγου τε και σκοποῦ σπέρματα, ὅν και κατόπιν εὐθὺς αὐτὸς ἀνακαλύπτει τρανότερον. Οὐδὲ γὰρ εἶπεν, ὡσπερ δύο φύσεις εἰσὶ τοῦ Λόγου μετὰ τὴν σάρκωσιν, οὕτω και δύο φυσικὰ εἰσιν ἐνέργειαι τοῦ αὐτοῦ, τῆ θεία και ἀνθρωπιεῖα φύσει κατάλληλοι· ἀλλὰ πῶς; Οὕτω, φησὶ, και δύο λέγονται ἐνέργειαι· ἐκεῖνο αἰνετόμενος ἀντικρυς, ὅτι λέγονται μὲν, ἀλλ' οὐκ εἰσίν, ὡς ταυτὸ και ἀδιάφορον οὐσης κατ' ἐκεῖνον οὐσίας τε και ἐνεργείας, και μάλιστα ἐπὶ τοῦ Θεοῦ. Καὶ πάλιν, Ἀναλλοιωτος, φησὶν, ἡ τοῦ Θεοῦ φύσις οὕσα, ἀναλλοιωτων εἶχε και τὴν τοῦ ἐνεργεῖν δύναμιν τε και θέλησιν, και ἀπλήν. Τοῦτο δὲ καθαρῶς μὲν ἐστὶ κατὰ τοῦ λόγου, και τῆς δόξης αὐτοῦ τοῦ λέγοντος. Ὁ δὲ μὴ εἰδὼς ἄπερ κατ' αὐτὸς αὐτοῦ λέγει, τὸ μὲν εἰπεῖν ὅτι ἀναλλοιωτων εἶχε τὴν φυσικὴν και κατάλληλον ἐνέργειαν κατὰ τοὺς θεολόγους Πατέρας ἐκφεύγει, ἵνα μὴ διαφορὰν δόξῃ τινὰ λέγειν οὐσίας θείας και ἐνεργείας, ἥπερ δὴ και πολεμεῖν αὐτῷ σκοπὸς μάλιστα· εἶχε δὲ, φησὶν, ἡ θεότης τὴν τοῦ ἐνεργεῖν δύναμιν τε και θέλησιν· αὐτοὶ ἐνέργειαι δὲ ἐνέργειας, ὡς αὐτὸς οἰεῖται, τυ-

φλώττων περὶ τὸ φῶς, και ἐδύνατο και ἠθέλει, δίχα δυνάμεως και θελήσεως, ὡσπερ ἂν εἰ τις εἴαγε, μᾶλλον δὲ αὐτὸς οὗτος κάκεινα και γράφει και λέγει κατὰ τὸν ἴσον τρόπον και λόγον, τὸ ζῆν φημι τὸν ζῶντα δίχα ζωῆς, και τὸν λέγοντα λέγειν λόγου χωρὶς. Καὶ ὅρα τὴν περιεκεχυμένην ἀχλὺν αὐτοῦ τοῖς τῆς διανοίας ὅμμασι. Λόγοις και γὰρ ὁμολογῶν τὴν τοῦ Θεοῦ φυσικὴν δάναμιν, ἥτις ἐστὶν αὐτὴ ἡ φυσικὴ και οὐσιώδης ἐνέργεια, περὶ ἧς ὁ λόγος κατὰ τὰ προβήθητα τοῖς θεολόγοις Πατέρασιν, ἥς μόνον ἐστέρηται τὸ μὴ ὄν, φασὶν ἐκείνοι, γράμμασι τοιγαροῦν και αὐτὸς ἀνακηρύττων ἐκείνην και ἄκων, οὐδὲ γὰρ ἐστὶν ἄλλως διαθέσθαι τὸν λόγον, τὸν περὶ τηλικούτων διεξιόντα, πράγμασιν ἀρνεῖται τὰ λεγόμενα παρ' αὐτοῦ, μηδὲ τοῦ θεοῦ Πατρὸς ἀκούσας Μαξίμου διαβήθηδην οὕτω λέγοντος· Ὡς οὐκ ἐστὶν ὑπάρχειν χωρὶς ὑπάρξεως, οὕτως οὐδὲ ἐνεργεῖν ἐστὶ χωρὶς ἐνεργείας. Μᾶλλον δὲ ἀκούειν μὲν δοκεῖ και αὐτὸς τῶν τοιοούτων, περακοῦσι δὲ και ἐξηγεῖται κακῶς τὰ καλῶς εἰρημένα παρὰ τῶν θεοφόρων, τὴν οὐσίαν εἶναι λέγων αὐτὴν τοῦ Θεοῦ, ἦν και ἐνεργεῖαν ἐκεῖνο φασὶ. Καίτοι γε διεῖπεν ὁ θεολόγος ἐν τε τῷ βραχίῳ τούτῳ χωρίῳ, μεταξὺ τῶν ἀμφοτέρων, οὐσίας λέγων και ἐνεργείας, και διὰ τοῦ ὁμολογουμένου και παρὰ τῶν αἰρετικῶν ὅτι οὐκ ἐστὶν ὑπάρχειν δίχα ὑπάρξεως, ὅπερ οὐδὲν ἐστὶν ἄλλο πάντως ἢ τὸ εἶναι και αὐτὴ ἡ οὐσία τοῦ ὄντος, ὑπέδειξεν, ὅτι οὐκ ἐστὶν ἐκεῖνο, οὕτως οὐδὲ τὸ ἀντιλεγόμενον παρ' ἐκείνοις ἐστὶ, τὸ ἐνεργεῖν ἐνεργείας δίχα, ὅπερ δὴ και σκοπὸς ἦν ἀκωθεν ἐκείνων τῷ θεολόγῳ, και ὑπὲρ οὗ τὴν ὁμολογίαν τε και τὸν μαρτυρικὸν διήνησεν ὁ γενναῖος ἄθλον. Ἀλλ' ὁ φιλόσοφος, μηδ' αὐτὸ τοῦτο συνιδεῖν μηδὲ φιλοσοφεῖσαι δυνάμενος, καίτοι γε και πρόχειρον ὄν και μηδὲ βαθεῖς τινὸς δέομενον φρενὸς, ὡς οὐ ταυτὸν ἂν γένοιτο κατὰ πάντα τῷ δεικνυμένῳ τὸ δεικνύον, και τῷ χαρακτῆριζομένῳ τὸ χαρακτηρίζον, ὡς οὐδὲ ἡ ἀλουργὶς και τὸ σκῆπτρον τῆ βασιλείας ταυτὸν, οὐδὲ ἡ πρωτὴ ἀγὴ τῷ ἡλίῳ, οὐδὲ ἡ νεφέλη τῷ οὐτῷ, ἐν και ταυτὸ κατὰ πάντα φησὶ τὴν οὐσίαν και τὴν ἐνέργειαν τοῦ Θεοῦ, μὴ συνάπτων κατὰ τοὺς θεολόγους εὐσεβῶς τὸ διακεκριμένον τῷ ἡνωμένῳ, μᾶλλον δὲ και ἀμφω ταῦτα κακῶς ἀναιρῶν και συγγέων, και σύγχυσιν ἐτέρων ἐπεισάγων τοῖς ἱεροῖς λόγοις και δόγμασι διὰ τῆς φύσεως φημι και τῶν φυσικῶν τοῦ Θεοῦ, οὐδαμῶς ἐλάττωνα τῆς τῶν Μονοφυσικῶν τε και Μονοθελητῶν ἐκείνων. Ὁ γὰρ μηδὲν ἐνέργειαν θεοπρεπῆ τὸν Θεὸν λέγων ἔχειν, ἀλλ' οὐσίαν αὐτὸν πεφυκέναι κατ' Εὐνόμιον μόνην, δίχα τῶν αὐτῆς φυσικῶν, οὗτος οὐ τὸ διακεκριμένον ἀναιρεῖ μόνον, ἀλλὰ και τὸ ἡνωμένον τῆς θεολογίας σὺν αὐτῷ. Τίνων γὰρ ἂν και εἴη ἡ ἔνωσις, τῶν ἐνοῦσθαι μελλόντων προαναριθθέντων κατ' αὐτόν; Μᾶλλον δὲ οὐχ ἡ ἔνωσις μόνων κατὰ οὕτων τὸν λόγον, ἀλλὰ και αὐτὸ τὸ ἐν ἀναιρεῖται, ἡ οὐσία δηλαδὴ, κατὰ τοὺς θεολόγους Πατέρας. Τῆς οὐσιώδους και γὰρ ἐνεργείας ἀναιρουμένης, ὁ προβήθητις φησὶ θεοφόρος διδάσκαλος, οὕτε Θεὸς ἐστὶ οὕτε ἀνθρωπος, τῆ δὲ ἐνέργειαι τοῦ ἐνεργεῖν και τῆ θελήσει και τὸ ἀπλήν προσέθηκεν ὁ φιλόσοφος, οὐκ ὡς ἀπλοῦν τὸν Θεὸν

κατὰ τὰ φύσιν, καὶ ἐνέργειαν τὸν αὐτὸν εἶναι δι-
ξω, ὅπερ ἐστὶν ὄντως τὸ ἀποστολικὸν τε καὶ πα-
τρικὸν φρόνημα, ἀλλὰ καὶ τὴν θείαν ἐνέργειαν
ἐπιχειρῶν ἀναιρεῖν κινεῖσθαι, ὡς διπλῶς τε καὶ
συνθέσεως ἐνθεωρουμένης τῷ Θεῷ δῆθεν, εἰ λέγοι-
μεν κατὰ τοὺς διδασκάλους τῆς Χριστοῦ Ἐκκλη-
σίας, καὶ ἐνέργειαν ἔχειν τὸν Θεὸν φυσικῆν, τῆς οὐ-
σίας αὐτοῦ διαφέρουσαν ὅπως δῆποτε, ὃ δὴ καὶ
προῶν ὁ λόγος· αὐτῷ δεῖξει πλατύτερον. Οὕτως οὐ
μόνον εἰς ἀποπὸν πάντη καὶ ἀδιανόητον τελευτᾷ τὰ
τῆς καινῆς θεολογίας τῷ κενῷ τούτῃ φιλοσόφῳ,
ἀλλὰ καὶ πρὸς ἀσέθειάν τε καὶ ἀθειαν ἢ προθυμία
φέρει, καὶ οὐδὲ παράδειγμα τῆς ἀτοπίας· τε καὶ τῆς
συμφορᾶς ἐστιν εὐρεῖν καθαρῶς. Καὶ βλέπε καὶ τὰ
ἔξης ἐκείνου.

Προδίδεσθαι δὲ, φησὶ, πάντως ἡμῖν, ὡς ἐπὶ τῆς Β
ἀπλῆς καὶ ἀσωμάτου φύσεως τὸν αὐτὸν τῆ οὐσία
λόγον εἶπουν ὅρον ἐπιδέχεται ἢ ἐνέργεια. Καὶ αὐτε-
νέργεια πρὸς τῶν ἁγίων καλεῖται, ὅταν πρὸς τὴν
ἐνεργεῖσθαι θεότητα τὴν ἀναφορὰν ἔχη τοῦνομα·
ἄλλως δὲ οὐκ ἂν δῆπου· δυοῖν γὰρ θάτερον ἔποιε·
ἂν ἔστις, ἢ κτίσμα εἶναι, ἢ μὴ ὄν. Πρῶτον μὲν οὖν
τὴν ὑπερούσιον οὐσίαν τοῦ θείου Πνεύματος, αὐτὴν
τὴν κοινὴν οὐσίαν τῆς ἁγίας Τριάδος ἐνοικεῖν ἔλεγε
τοῖς ἀξίοις, καὶ ἀγιάζειν, καὶ θεουργεῖν αὐτούς·
δοῦν δὴ πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τὰ Μασσαλιανῶν
ἠλίχθη νοσῶν, παρὰ τῆς κατ' ἐκείνων ἁγίας συν-
όδου φημί· νῦν δὲ καὶ τοῖς εἰδέναι τὴν οὐσίαν τοῦ
Θεοῦ πάλαι κακῶς εἰποῦσιν ἀνομοίους ὁρᾶται συν-
επαχθεῖς χάριστα, τοὺς περὶ ἀκαταλήπτου πολλοὺς
καὶ καλοὺς ἐκείνους λόγους τὸν σεπτῶν θεολόγων
παρ' οὐδὲν θέματος, ἐν οἷς οὐ ταῖς ἔνω δυνάμεισι
μόνον, καὶ αὐταῖς φημι ταῖς πάντων ὑπερκειμέναις
τάξεσι Χερουθεῖμ τε καὶ Σαραφείμ καὶ θρόνοις,
ἀγνωστὸν τε καὶ ἀρῆστον ἐκείνην φασίν, ἀλλὰ καὶ
τὰ κρίματα καὶ τὰς ὁδοὺς αὐτοῦ ἀνεξερεύνητα σὺν
γε τῷ Ἀποστόλῳ λέγουσι καὶ ἀνεξιχνίαστα.

Ὁ δὲ Γρηγορᾶς, φεῦ τῆς κλάνης ἰ φεῦ τῆς και-
νῆς συμφορᾶς ἰ οὐ μόνον καταληπτὴν αὐτὴν εἶναι
τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ φάσκει, ἀλλὰ καὶ πεπερασμέ-
νην, καὶ ὄρον περιγεγραμμένην ταύτην φησὶ. Τὴν
γὰρ τοῦ σοφοῦ Βασιλείου ῥῆσιν κακῶς ἐξηγούμενος,
ἦν ἐκεῖνος πρὸς Εὐνόμιον γράφων, εἶπεν ἐπὶ τῆς
ἀπλῆς καὶ ἀσωμάτου φύσεως, τὸν αὐτὸν τῆ οὐσίᾳ
λόγον ἐπιδέχεται ἢ ἐνέργεια, ἀντὶ τοῦ λόγου τὸν
ὅρον ἐνεθυμήθη χάριστα. Τὸν αὐτὸν καὶ γὰρ, φησὶ,
τῆ οὐσίᾳ λόγον εἶπουν ὅρον ἐπιδέχεται ἢ ἐνέργεια.
Καὶ ταῦτα τετάλμηκεν ὁ τὴν θείαν ἐνέργειαν ἀρνού-
μενος Γρηγορᾶς, ἵνα μὴ σύνθεσιν ἐπὶ Θεοῦ καὶ πο-
λυθεΐαν, ὡς αὐτὸς κακῶς οἰεται, κατασκευάσῃ, ὠρι-
σμένην καὶ πεπερασμένην καὶ λόγῳ περιγραφτὴν
τὴν οὐσίαν εἰπῶν τοῦ Θεοῦ, ὅπερ οὐδέπω καὶ νῦν
οὐδαίς τῶν αἰρετικῶν ἐνεθυμήθη, οὐδὲ γὰρ ἤκουσται
πώποτε. Περιγραφτὸν μὲν γὰρ οἱ περὶ τὸν Ὀριγέ-
νην εἶπεν ἐτόλμησαν τὸν Θεόν, ἀλλὰ κατὰ τὴν δύ-
ναμιν· τὴν οὐσίαν δὲ οὐδαμῶς. Καὶ ἡ μὲν ἀποστο-
λικὴ τε καὶ πατρικὴ θεολογία καὶ πᾶσαν τὴν φυσικὴν
δύναμιν καὶ τὴν ἐνέργειαν τοῦ Θεοῦ ἀόριστον εἶναι
φησιν, ὃ δὴ καὶ ὁ θεὸς Χρυσόστομος, καὶ δὴ καὶ

Ἀναστάσιος· ὁ ἱερὸς σὺν αὐτῷ φθάσαντες εἶπον ἦδρ.
Τοῦ δὲ λόγου προϊόντος ἡμῖν αὐθις, καὶ δι' ἑτέρων
θεολόγων ὡσαύτως τοῦτ' αὐτὸ δεῖξομεν. Ὁ δὲ Γρη-
γορᾶς αὐτὴν φησὶ τὴν οὐσίαν ὀρίζεσθαι τοῦ Θεοῦ,
οὐκ οἶδα παρὰ τίνος κρηνοῦ δαίμονος διδασθῆναι,
καίτοι γε ἡ τοῦ Πνεύματος ἱερὰ θεολογία τὴν τῆς
Τριάδος ὑπερφυᾶ γνώσιν ἀπὸ τῆς μόνῃ δίδωσι τῆ μα-
καρίᾳ Τριάδι, καὶ μόνα, φησὶ, γινώσκουσιν ἑαυτά
τε καὶ ἄλλα τὰ θεαρχικὰ πρόσωπα. Τὰ τοῦ Θεοῦ
γὰρ, φησὶ, οὐδαίς οἶδεν, εἰ μὴ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ.
Καὶ τὸ Πνεῦμα πάντα, φησὶν, ἐρευνᾷ, καὶ τὰ βῆθη
τοῦ Θεοῦ.

Καὶ ὁ Χριστὸς· αὐθις, *Καθὼς γινώσκαι με ὁ Πα-
τήρ, καθὼ γινώσκω τὸν Πατέρα· καὶ, Οὐδαίς
γινώσκει τις ἐστὶν ὁ Υἱός, εἰ μὴ ὁ Πατήρ, οὐδὲ
τὸν Πατέρα γινώσκει τις εἰ μὴ ὁ Υἱός.* Διὸ καὶ
πρὸς τὸν Φίλιππον εἰπόντα, *Κύριε, δεῖξον ἡμῖν τὸν
Πατέρα, καὶ ἀρκεῖ ἡμῖν,* Ὁ ἑωρακῶς ἐμὲ, φησὶν,
ἑώρακε τὸν Πατέρα. Καὶ πῶς οὐ λέγεις, *Δεῖξον
ἡμῖν τὸν Πατέρα;* Ὅπερ ὁ θεὸς ἀναπτύσσειν Χρυσό-
στομος ὡς καὶ ἡμῖν ἦδη φθάσας ὁ λόγος ὑπέδειξεν,
Ἴδωμεν, φησὶ, τί ὁ Φίλιππος ζητεῖ μαθεῖν. Αὐτὸ τί
ποτέ ἐστιν ὁ θεός, αὐτὴν τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ. Διὸ
καὶ οὐκ ἄλλος τις ἐστὶν ὄρος Θεοῦ, φιλόσοφε, εἰ μὴ
ὁ τοῦ Πατρὸς ὄρος καὶ Λόγος κατὰ τὴν θεολόγον
φωνήν, ἢ ἐνυπόστατος καὶ ζῶσα σοφία καὶ δύνα-
μις, ἢ ἀπαράλλακτος εἰκὼν, ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ
Θεοῦ. Εἰ δὲ λέγοις, Τί οὖν ἐστὶν ὅπερ ὁ θεοφόρος
φησὶ Βασιλείος, ὅτι τὸν αὐτὸν ἐπιδέχεται τῆ οὐσίᾳ
λόγον ἢ ἐνέργεια; οὐ πρὸς ἀνάγκης ἡμῖν ἐστὶ τὸ
τὰς σὰς ἀπορίας λύειν καὶ τὰς ἐνοστάσεις. Οὐδὲ γὰρ
ὡς μαθησόμενος ἦκες παρὰ τὴν Χριστοῦ Ἐκκλησίαν,
ἢ γὰρ ἂν καὶ ἐμάνθανες οὕτως ἦκων. Νῦν δὲ τὴν
τάξιν κακῶς ἀντιστρέφεις, καὶ ἀντὶ μαθητοῦ διδά-
σκαλον καὶ θεολόγον σαυτὸν χειροτονήσας; αὐτὸς,
μᾶλλον δὲ τῶν κοινῶν διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας;
καὶ θεολόγων ἀποπὸν ὑβριστῆν καὶ συκοφάντην, οὐδὲ
τούτου γε τυγχάνειν δίκαιος ἂν εἴης. Ἡμῖν δ' ἀρκέ-
σει τοῦτ' αὐτὸ μόνον τοτήμερον εἶναι, τὸ μὴ μόνον
συκοφαντοῦντα καὶ ψευδόμενον, ἀλλὰ καὶ βλασφη-
μοῦντά σε καὶ παρανομοῦντα καὶ περὶ αὐτὰ τὰ
θειστάτα τε καὶ ὑψηλτάτα φανερῶς ἐξεῖληλέχθαι
κάνταῦθα. Σοῦ μὲν οὖν εἴνεκα καὶ τοῦ κατὰ σὲ
πράγματος οὐδαμῶς, τῶν δὲ γε λοιπῶν χάριν τὸν
θεολογικὸν ἀναπτύξωμεν λόγον. Καὶ τὸν σκοπὸν καὶ
ἡμεῖς καθόσον οἶδὸν τε μετὰ μικρὸν, νῦν δ' ἐκείνο
πρότερον ἐξετάσωμεν.

Ἐπὶ τῆς ἀπλῆς καὶ ἀσωμάτου φύσεως τὸν αὐτὸν
τῆ οὐσίᾳ λόγον ἐπιδέχεται τὴν ἐνέργειαν ἐν:α:θᾶ
φησὶν ὁ μέγας Βασιλείος. Οὐ δὴ καὶ μὴ καλῶς μηδὲ
κατὰ τὸν τοῦ διδασκάλου σκοπὸν Γρηγορᾶς ἀκούσας,
σαυτὸν τι καὶ ἀδιάφορον, καὶ ἐν κατὰ πάντα τὴν
θείαν οὐσίαν καὶ τὴν ἐνέργειαν ἐνόμισεν εἶναι· μάλ-
λον δὲ αὐτὴν τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦτο κάκεινο
λέγεσθαι. Πρῶτον μὲν οὖν οὐ ψευδὴς μόνον ὁ λόγος,
καὶ παντὸς θεολογικοῦ σκοποῦ τε καὶ λόγου μακρὰν,
ἀλλὰ καὶ ἀτοπὸς τι; καὶ ἀμαθής, καὶ γλώττης Ἑλ-
ληνικῆς πόρρω. Τὰ γὰρ τὸν αὐτὸν ἐπιδεχόμενα λό-
γον οὐκ ἂν εἴη ποτὲ ἐν καὶ τὸ αὐτὸ, ἀλλὰ τοῦτέ-

χιστον δύο. Ὁ δὲ καὶ ὁ μέγας ἐνταυθὰ φησι Βασι-
 λειος, τὸν αὐτὸν τῆ οὐσίᾳ λόγον ἐπιδέχασθαι τὴν
 ἐνέργειαν εἰπών. Οὐδὲ γὰρ ἂν εἰποι τῶν τῆς
 Ἐκκλησίας ποτὲ τὸν αὐτὸν ἐπιδέχασθαι λόγον τῆ
 οὐσίᾳ τὴν φύσιν ἐπὶ Θεοῦ· οὐσία γὰρ παρ' ἡμῶν
 καὶ φύσις ἐν καὶ ταυτὸ· ἀλλ' οὐδὲ τὸν βροτὸν τῷ
 ἀνθρώπῳ τὸν αὐτὸν ἐπιδέχασθαι λόγον, οὐδὲ τὴν
 χθόνα τῆ γῆ· ὅδεῖε γὰρ ἂν ληρεῖν ὁ ταυθ' οὕτω λέ-
 γων. Κατὰ γὰρ δύο, ἢ καὶ πολλῶν, τῶ μὲν εἶδει
 διαφερόντων, τῶ δὲ γένει ταυτὸν τι πεφυκότων καὶ
 ἐν, ἢ τῶ μὲν εἶδει ταυτὸ, κολλὰ δὲ τῶ ἀριθμῷ. τὰ
 τοιαῦτα πέφυκε λέγεσθαι· ὡς ὅταν ἐλέφαντα καὶ
 ἱπποὺς καὶ λέοντα τὸν αὐτὸν ἐπιδέχασθαι λόγον λέ-
 γωμεν, ὁπότεν δηλαδὴ τὸ ζῶον κατηγορούμεν αὐτῶν,
 ἢ Παῦλον καὶ Σίλουανὸν καὶ Τιμόθεον τὸν αὐτὸν,
 ἐπηνίκα τὸν ἀνθρώπον ἔχωσι κατηγορούμενον ταυ-
 τῶν. Ἡ γὰρ ἀνθρωπος ἕκαστον τούτων, καὶ ἡ ζῶον
 ἕκαστον ἐκείνων, τὸν αὐτὸν ἀλλήλοις ἐπιδέχονται
 λόγον. Ὅστε μάταιοι· ἂν εἴη καὶ ἀπαιδευτος ὁ λέ-
 γων τὸ ἐν ταυτῷ τὸν αὐτὸν ἐπιδέχασθαι λόγον. Μετρί-
 ζειν καὶ γὰρ ἐστὶ κακῶς εἰς δύο τὸ ἐν· ὡς εἰ τις
 εἶπε τὸν Σωκράτην τὸν αὐτὸν ἐπιδέχασθαι λόγον
 τῷ τοῦ Σωφρονίσκου υἱῷ· οὕτω καὶ αὐτοῦ τοῦ ῥη-
 τοῦ φημι τοῦ σοφοῦ Βασιλείου, καὶ τῶν ἐκείνου
 συλλαβῶν καὶ τῶν λέξεων, πόρρω τοῦ σκοποῦ καὶ
 τῆς διανοίας ἐκείνου βάλλων ὁ φιλόσοφος δείκνυται,
 καὶ καθ' αὐτοῦ μᾶλλον, ἀλλ' οὐ κατὰ τῆς συνόδου
 καὶ τοῦ τόμου καὶ τοῦτο βίβας τὸ βέλος.

Ἐπειτα τι ποτὲ εἶρη Γρηγόριος, εἰ τοὺς θεολόγους
 ἡμεῖς δείξομεν, καὶ αὐτὸν δὲ φημι τὸν ταῦτα θεο-
 λογοῦντα, Βασιλείου δηλαδὴ τὸν μέγαν, οὗ τὸν αὐτὸν
 λέγοντας ἐπιδέχασθαι λόγον τῆ θεῖα οὐσίᾳ τὴν θεῖαν
 ἐνέργειαν; Καὶ δὴ πρῶτος αὐτὸς ὁ μέγας ταῦτα λε-
 γέτω Βασιλείου, καὶ τοὺς αὐτὸς αὐτοῦ διαρρηκνύμεν
 λόγους.

Ἡ θεῖα φύσις, φησὶν, ἐν πᾶσι τοῖς ἐπινοουμένοις
 ὀνόμασι καθὸ ἐστὶ μένει ἀσῆμαντος, ὡς ὁ ἡμέτερος
 λόγος· εὐεργέτην γὰρ καὶ κριτὴν, ἀγαθὸν τε καὶ
 δίκαιον, καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα μαθόντες, ἐνεργειῶν
 διαφορὰς ἐιδόχθημεν. Τοῦ δὲ ἐνεργοῦντος τὴν φύ-
 σιν οὐδὲν μᾶλλον διὰ τῆς τῶν ἐνεργειῶν κατανοήσεως
 ἐπιγινώσκαι δυνατόμεθα. Ὅταν γὰρ ἀποδιδῷ τις λόγον
 ἕκαστου τούτων τῶν ὀνομάτων, καὶ αὐτῆς τῆς φύ-
 σεως, περὶ ἣν τὰ ὀνόματα, οὐ τὸν αὐτὸν ἀμφοτέρων
 ἀποδώσει λόγον. Ὡν δὲ ὁ λόγος ἕτερος, τούτων καὶ
 ἡ φύσις διάφορος. Οὐκοῦν ἄλλο μὲν ἐστὶν ἡ οὐσία,
 τῆς οὐκ ἄλλο λόγος μηνυτῆς ἐξευρίθη, ἑτέρα δὲ τῶν
 περὶ αὐτὴν ὀνομάτων ἡ σημασία, ἐξ ἐνεργείας τινὸς
 ἢ ἀξίας ὀνομαζομένων. Καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς πρὸς
 Ἀμφιλόχιον γράφων, Τὴν μεγαλειότητα, φησὶ, τοῦ
 Θεοῦ εἰδέναι λέγομεν, καὶ τὴν δύναμιν καὶ τὴν σο-
 φίαν, καὶ τὴν ἀγαθότητα, καὶ τὴν πρόνοιαν, ἢ ἐπι-
 παιδείαν ἡμῶν, καὶ τὸ δίκαιον αὐτοῦ τῆς κρίσεως,
 οὐκ αὐτὴν τὴν οὐσίαν. Ἄλλ' ἀπλοῦς, φησὶν, ὁ Θεός·
 καὶ ὅπερ ἂν αὐτοῦ ἀπαριθμήσης, γινώσκον τῆς οὐ-
 σίας αὐτοῦ ἐστὶ. Τοῦτο δὲ σοφισμὰ ἐστὶ μυρίας τὰς
 ἀνομίας· ἔχον. Ὁ δὲ Νύσσης θεῖος Γρηγόριος πρὸς
 Εὐνόμιον γράφων, Ἡ κυριότης, φησὶν, οὐχὶ οὐσίας
 ὄνομα, ἀλλ' ἐξουσία· ἐστὶ, καὶ ἡ τοῦ Χριστοῦ πρῶ-

ἡγορία τὴν βασιλείαν ἐνδείκνυται. Ἄλλος δὲ τῆς
 βασιλείας, καὶ ἕτερος ὁ τῆς φύσεως λόγος.

Καὶ πάλιν πρὸς τὸν αὐτὸν· Ὅσπερ τοῦτων εἰπού-
 ντες, εἰ κριτὴς ἐστὶ, διὰ μὲν τῆς κρίσεως ἐνεργεῖν
 τινα περὶ αὐτὸν ἐνόησαμεν, διὰ δὲ τοῦ ὅστι τῷ ὑπο-
 κειμένῳ τὸν νοῦν ἐπιβάλλομεν, σαφῶς διδασκόμενοι
 διὰ τούτων μὴ τὸν αὐτὸν νομίζειν τῆ ἐνεργείᾳ τὸν
 τοῦ εἶναι λόγον, οὕτω καὶ ἐκ τοῦ εἰπεῖν, Γεννητὸς ἢ
 ἀγέννητος· ἐστὶ, μετρίζομεν πρὸς διπλῆν ὑπολήψιν
 τὴν διάνοιαν, διὰ μὲν τοῦ ὅστι νοοῦντες τὸ ὑποκει-
 μένον, διὰ δὲ τοῦ γεννητὸς ἢ ἀγέννητος τὸ προσ-
 τῶν ὑποκειμένῳ καταλαμβάνοντες. Μάξιμος δ' ὁ σο-
 φός ἐν κεφαλαίοις θεολογῶν τοιαῦτα φησὶ· Θεολογεῖν
 μέλλων, μὴ τοὺς κατ' αὐτὸν ζητήσης λόγους, οὐ μὴ
 γὰρ εὖρη ἀνθρώπινος νοῦς, ἀλλ' οὐδὲ ἄλλου τινὸς
 τῶν μετὰ Θεόν· ἀλλὰ τοὺς περὶ αὐτὸν ὡς οἶόν τε
 διασκοπέι· οἶον τοὺς περὶ ἀιδιότητος, ἀπειρίας τε
 καὶ ἀοριστίας, ἀγαθότητός τε καὶ σοφίας, καὶ συνά-
 μως δημιουργικῆς τε καὶ πρηνότηκῆς καὶ κριτα-
 κῆς τῶν ὄντων. Οὗτος γὰρ ἐν ἀνθρώποις· μέγας θεο-
 λόγος, ὁ τούτων τοὺς λόγους κἂν ποιεῖς ἐξευ-
 ρίσκων.

Τί πρὸς ταῦτα φῆς, ὦ φιλόσοφε; Ἰδοὺ φακέρως
 ἤκουσας τῶν θεολόγων τούτων διδασκάλου λεγόν-
 των, καὶ Βασιλείου μάλιστα πρὸ τῶν ἄλλων, μὴ τὸν
 αὐτὸν ἐπιδέχασθαι λόγον τῆ θεῖα οὐσίᾳ τὴν θεῖαν
 ἐνέργειαν· καὶ εἰ ὡν ὁ λόγος οὐχ ὁ αὐτὸς, τούτων
 καὶ ἡ φύσις διάφορος.

Καὶ οὐδὲν τι παρ' ἡμῶν αὐδοτιοῦν εἰσηγήκεται.
 Ἄλλ' αὐτὸς οὗτος ὁ θεολόγος, τὴν μὲν τῶν προτάσεων
 ἐκ τῶν λογίων λαβὼν, τὴν δ' ἐκ τῆς φύσεως αὐτῆς
 τῶν πραγμάτων, ὡς ἀναγκαίαν καὶ παρὰ πᾶσιν ἀνω-
 μολογημένην, οὕτως ἀψευδῆ, ἐπήγαγε τὸ συμπέ-
 ρασμα, ψευδῆ τὸν σὸν ἀπελέγξας συλλογισμὸν κατὰ
 τὰς σὰς ὑπολήψεις τείως φημι. Ἐπεὶ τοι γε ἄλλως
 κατὰ τὸν προσήκοντα λόγον οὐδὲ ἐκείνος ψευδὴς πρὸς
 τῆς αὐτῆς πως εἰσηνεγμένους θεολογικῆς διανοίας
 καὶ γλώττης, εἰ καὶ μὴ κατὰ τὸν σὸν φημι λόγον.

Ἄλλὰ πῶς οἶόν τε, φησὶν ὁ φιλόσοφος, ἀληθεύειν
 ἐν ταυτῷ καὶ τοῦτο κάκεινο; Τοῦτο γὰρ ἐστὶ καὶ
 τὴν ἀντίφασιν λέγειν αὐτῆ συμφωνεῖ. Ἄλλ' οὐχ
 ἡμέτερος ὁ λόγος; ἐξῆς, ὦ φιλόσοφε, σοῦ δὲ μᾶλλον
 τοῦ τὴν θεῖαν καὶ ὑψηλὴν θεολογίαν ἀνωθεν, οὐκ ἐκ
 τῶν θεῶν χρησμῶν, οὐδὲ ἐκ τῶν ἀποστολικῶν τε
 καὶ πατρικῶν λόγων, ἀλλ' ἀπὸ τῆς σαυτοῦ κοιλίας
 εἴτουν διανοίας ἐξηγουμένου, καὶ τοὺς κοινούς διδα-
 σκάλους αὐτοὺς τε καὶ ἀλλήλους ἐπανιστάνας, καὶ
 τὴν ἐκείνων θεολογίαν νῦν μὲν παρεξηγουμένου τε
 καὶ συκφαντοῦντος, νῦν δὲ καὶ ὡς ἡμέτερον διασέ-
 ροντος προφανῶς, καὶ μυρίας εἰσι καὶ ἀτόκοις ταῖς
 ὕβρεσι πλύνοντος. Λέγε τοιγαροῦν κἀνταῦθα καὶ φι-
 λосоφεί τὰ σὰ, τίνα τῶν θεολογικῶν τούτων φωνῶν
 ἐγγράφεις ὡς ἀληθῆ, καὶ τίνα διαγράφεις ὡς ψευδῆ·
 οὐ γὰρ δὴ καὶ ἀμφοτέρας. Φράζε, καὶ τοὺς σοῖς
 ἀνακίνας συλλογισμοὺς, καὶ τὴν μακρὰν ἐκείνην
 ματαιότητα, καὶ τὴν ἀδολεσχίαν, εἰ γε δυνηθεῖς τὴν
 ἀπόφασιν τε καὶ τὴν κατάφασιν ἀληθεύουσαν ἐπὶ τῆ
 αὐτοῦ καὶ ἐνδὸς; δεῖξαι, καὶ μηδένα τῶν τοῦ διδασκα-
 λου λογισμῶν ἐκβαλεῖν· ἱεροὶ γὰρ καὶ ὄμοιοι, καὶ

ἡσυχίας παρὰ τοῦ θεολόγου, καὶ σοφοῦ καὶ φιλοσόφου, καὶ θεοφόρου βιβλίου.

Ἐπὶ τῆς ἀπλῆς, φησὶ, καὶ ἀσωμάτου φύσεως τὸν αὐτὸν τῆ οὐσίας λόγον ἐπιδέχεται ἢ ἐνέργεια. Καὶ πάλιν, Ἐτερος, φησὶ, τῆς οὐσίας ἡ λόγος, καὶ ἕτερος τῶν περὶ αὐτὴν ὀνομάτων, ἐξ ἐνεργείας τινὸς ἢ ἀξίας. Συλλογίζου δὴ καὶ λέγε, πῶς τὰ αὐτὰ καὶ τὸν αὐτὸν ἐπιδέχεται λόγον, καὶ οὐ τὸν αὐτόν;

Ἄλλ' ὁ μὲν φιλόσοφος τὸν ἐγκέφαλον νῦν, εἴπερ ποτὲ, καὶ πέρα τοῦ συνήθους καὶ καθ' ὑπερβολὴν διασεισθεὶς, καὶ λιγυγιάσας πρὸς τὴν ἀπορίαν τοῦ λόγου, οὕτως λέγειν οὕτως μὴ ἀκούειν τοπαράπαν ἔσχε τὰ ὄντα ἡμεῖς δὲ τοῦτον ἀφέντες, οὐδὲ γὰρ ἀκούσεται ποτε, καὶ νῦν μάλιστα, πρὸς τοὺς ἀκούειν δυναμένους τὸν λόγον κατὰ τὴν ὑπόσχεσιν τρέψομεν, καὶ τὸν θεολογικὸν ἀναπτύξαντες νοῦν, τὴν συμφωνίαν τῶν εἰρημίων, καθόσον οἶόν τε, καὶ αὐθις σὺν θεῷ δεῖξομεν. Καὶ δὴ πρῶτον περὶ τοῦ πρῶτου λέγομεν. Οἱ ὄροι, καθὰ καὶ τοῖς ἔξω δοκεῖ δῆπουθεν, τῶν ὑποκειμένων αὐτοῖς εἰσι δηλωτικοὶ πραγμάτων καὶ φύσεως, ὡς καὶ αὐτὸ δηλοῖ τὸ νομα. Χωρίζει καὶ γὰρ ὁ ὄρος τὸ πρᾶγμα τῆς τῶν ἄλλων κοινότητος, καὶ διὰ τῶν οὐσιωδῶν διαφορῶν εἰς ἑαυτὸ οἰονεὶ συνάγει καὶ περιγράφει ὡς ἔσαν λέγωμεν. Οὐσία ἐστὶ πρᾶγμα αὐθὺπαρκετον, μὴ δεόμενον ἑτέρου πρὸς σύστασιν, καὶ ἄνθρωπός ἐστι ζῶον λογικὸν, θνητὸν, νοῦ καὶ ἐπιστήμης δεκτικὸν, καὶ τὰ παρακλήσια τούτοις, ἐπὶ τε οὐσιῶν καὶ συμβεβηκότων φημί. Ταῦτα γὰρ τῶν κτισμάτων τε καὶ τῆς ὕλης ἴδια. Θεὸν δὲ, ὅτι μὲν ἐστὶν ἐκδεδάχθημεν, τοῦτο γὰρ καὶ ἡ κτίσις ὁμοῦ πᾶσα καὶ σιγῶσα βεβᾶ· τὸ δὲ ἐστίν, οὕτως τῆς εἰπαῖν τῶν πάντων τετέλλημεν, οὕτως μὴ ἐπιχειροῦσι ποτὲ, μὴ τὸν ἐγκέφαλον καὶ τὰς φρένας διαφθαρεῖς· πῶς γὰρ ὁ μὴδὲ τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς καὶ τοῦ νοῦ τὸν ὄρον ἀκριθῶς ἐπιστάμενος; Ἐπεὶ τοίνυν ἀκατάληπτον αὐτὸ καθ' αὐτὸ θεῖον, καὶ ἀόριστόν ἐστι κατὰ πᾶσαν ἀνάγκην κατὰ τὴς θείας Γραφῆς, καὶ δὴ καὶ τοὺς αὐτῶν ἐξηγητὰς τε καὶ θεολόγους. Ἐκ δὲ τῶν περὶ αὐτὸ, φημί δὴ τῶν φυσικῶν ἰδιωμάτων τε καὶ ἐνεργειῶν, εἰ καὶ ληπτὸν ἀπὸ μέρους, ἀλλὰ καὶ κατ' αὐτὰ φημι ταῦτα, καὶ ἀκατάληπτον καὶ ἀόριστον. *Τὰ τε γὰρ κτίματα ἡσυχίας ἀδυσσοτος πολλή* κατὰ τὸν Προφήτην, καὶ καθὰ φησὶ Παῦλος ἐπιστέλλων αὐθις Ῥωμαίους, *Ἄνεξερεύνηται τὰ κτίματα αὐτοῦ, καὶ ἀνεξεχνίαστοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ.* Οἷς δὴ καὶ ὁ μέγας Βασιλεὺς αὐθις ἐπέμνησεν, Εἰ τὰ κτίματα αὐτοῦ, φησὶν, ἀδυσσοτος πολλή, καθὼς φησὶν ὁ Προφήτης, καὶ αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ ἀνεξεχνίαστοι, εὐκοῦν πάντως καὶ ἀνεξερεύνητοι, κατὰ τὸν Ἀπόστολον, πῶς μᾶλλον αὐτὸς, οὐ αἱ κρίσεις καὶ αἱ ὁδοὶ τοιαῦται; Καὶ οὐ θαῦμα εἰ αὐτὸς ὁ Θεὸς τοιοῦτος, ὅπου γε τὰ αὐτοῦ τοιαῦτα.

Καὶ πάλιν ὁ αὐτός· *Τὰ μὲν οὖν ὀνόματα τοῦ ἁγίου Πνεύματος τοιαῦτα ὑπερφυῆ, ὀσμουνον ἔχοντά τινα εἰς δόξαν ὑπερβολὴν· αἱ δὲ ἐνέργειαι τίνες;* Ἀρρήτοι μὲν διὰ τὸ μέγεθος, ἀνεξερίθμητοι δὲ διὰ τὸ πλῆθος. Ὁ δὲ θεηγόρος Νύσσης πρὸς Εὐνόμιον γράφων· *Εἰ δὲ τις ἀπειροτή, φησὶν, ἡμᾶς τῆς θείας οὐσίας ἐρμηνεῖται τινὰ καὶ ὑπογραφήν καὶ ἐξήγησιν, ἀμαθείς εἶναι τῆς τοιαύτης σοφίας οὐκ ἀρνησόμεθα*

τοσοῦτον ὁμολογοῦντες μόνον, ὅτι οὐκ ἐστὶ τὸ ἀόριστον κατὰ τὴν φύσιν ἐπινοῖα τιμὴ βημάτων διαληφθῆναι. Τὸ γὰρ μὴ ἔχειν ὄρον τὴν θείαν μεγαλοσύνην ἢ προφητεία διὰβρήθην κηρούσουσα, ὅτι τῆς μεγαλοπρεπείας τῆς δόξης τῆς ἀγυσωσύνης αὐτοῦ οὐκ ἐστὶ πέρα, φησὶν. Εἰ δὲ τὰ περὶ αὐτὸν ἀπεράτωτα, πολὺ μᾶλλον κατ' οὐσίαν αὐτὸς ὁ τί ποτὲ ἐστὶν οὐδὲν ὄρον κατ' οὐδὲν μέρος διαλαμβάνεται. Ὁ δὲ σοφὸς τῆς κατ' εὐσέθειαν ἀληθείας ὁμολογητῆς Μάξιμος, Μίαν, φησὶ, τὴν θείαν ἐνέργειαν τοῦ Χριστοῦ κατὰ τοὺς θεῖους Πατέρας· ἐπιστάμεθα, ἐξ ἧς πολλὰ θεία, καὶ μίαν τὴν ἀνθρωπίνην, ἐξ ἧς αἱ πολλὰ καὶ καθ' ἡμᾶς ἀνθρώπινα. Μίαν γὰρ τὴν θείαν αὐτοῦ ὡς Θεοῦ κατ' οὐσίαν ἐνεργεῖαν οἴδαμεν, ἣν καὶ ὁ Πατήρ ἔχει κατὰ φύσιν, καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ἐξ ἧς, εἶπον, αἱ πολλὰ, καὶ ἀναρίθμητοι, καὶ θεία κυρίως προέρχονται ἐνεργεῖαι, αἱ κατὰ πρόνοιαν, αἱ κατὰ κρίσιν, αἱ κατὰ συνοχήν, αἱ κατὰ γένεσιν τῶν ὄντων καὶ πρὸς ὄρον, αἱ θεία πᾶσαι καὶ ἀόριστοι. Τούτοις καὶ ὁ θεοφόρος συνφῶν Δαμασκηνὸς τοιαύτως φησὶ μελωδῶν, καὶ πρὸς αὐτὸν τὸν Δεσπότην τοὺς ἰδίους λόγους ποιούμενος· *Θεὸς ὢν ἀληθινὸς, Ἀαζάρου ἔγνωσ τὴν κοίμησιν, καὶ ταύτην τοῖς μαθηταῖς τοῖς σοῖς προηγόρευσα; πιστοῦμενος, Δίσποτα, τῆς θεότητός σου τὴν ἀόριστον ἐνεργεῖαν.*

Καὶ μακρὸν ἂν εἴη τὸ τὰς φωνὰς τῶν ἱερῶν θεολόγων πᾶσας νῦν ἐξῆς καταλέγειν, ἐν αἷς οὐ τὸ τῆς ὑπερουσιότητος μόνον τῆς θείας ἀόριστον, ἀλλὰ καὶ τῶν φυσικῶς ὄντων περὶ αὐτὴν ἡσυχίας ἀνυμνεῖσθε τε καὶ θεολογοῦσιν. Ἄλλ' ὁ Γρηγορὸς ὄρον καὶ καταλήξει καὶ περιγραφήν οὐ τὴν θείαν ἐνέργειαν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν θείαν οὐσίαν ὄσον τὸ καθ' ἑαυτὸν ὑποβάλλει, πᾶσαν ὁμοῦ διαγράφων κακῶς τὴν περὶ τῶν τοιοῦτων ἱερῶν θεολογίαν, καὶ μὴδὲ εἰδῶς ἀλέγει. Τῶν γὰρ μαινομένων ἐστὶ καὶ παραπαιόντων ἀντικρυς τό γε περὶ Θεοῦ τοιαῦτα σκοπεῖν.

Ἐπεὶ δὲ τὸ ἀλλότριον διὰ γε τῶν Γραφικῶν τε καὶ θεολογικῶν φωνῶν ἀπεσκευασάμεθα, φέρε τὸ ἡμέτερον ὑποδείξωμεν. Ἐπειδὴ καὶ γὰρ ἡ θεία ἐνέργεια πῶς μὲν ἐστὶ τῆς θείας οὐσίας ταυτὸν, πῶς δὲ διάφορον κατὰ τοὺς προσηποδοθέντας λόγους, τῶν τε συνδικῶν φημι τόμῳ καὶ ἡμῖν, καὶ τῶ ἡνωμένῳ τὸ διακεκριμένον οὐ προσίσταται τῆς θεολογίας, μᾶλλον μὲν οὖν οὐδὲ θεολογεῖν ἐστὶν ἀπαιστωσ τὸν μὴ καλῶς καὶ θεοπρεπῶς καὶ τοῦτο κάκεινο κατὰ τὸ οἰκείου; αὐτῶν λόγους περὶ Θεοῦ δοξάζοντα, καθὰ δὴ καὶ αὐτὸ τοῦτο διὰ πολλῶν ἤδη δέδεικται, εἰκότως ὁ τῆς εὐσεβείας διδάσκαλος, Βασιλεὺς ὁ μέγας, φημί, νῦν μὲν τὸν αὐτὸν λόγον ἐπιδέχασθαι τῆς θείας οὐσίας τὴν φυσικὴν ἐνέργειαν ταύτης φησὶ, τὸ θεοπρεπῶς ἡνωμένον τούτων θεολογῶν, καὶ δεικνύς τὰ τε ἄλλα καὶ τὸ ἀπίστον καὶ συναδιδιον καὶ ἀχώριστον τῆς θείας ἐνεργείας πρὸς τὴν θείαν φύσιν λιμπρῶς, νῦν δ' αὐθις οὐ τὸν αὐτὸν φησὶ λόγον ἐπιδέχασθαι ταύτην ἐκείνην, τὸ διακεκριμένον ἐκείνης πρὸς ταύτην σοφῶς τε καὶ θεολογικῶς ἐμφαίνων, λόγον ἐνταῦθά τε κάκει λέγων, οὐ τὸν ὄρον, ὡς φησὶ τολμήσας ὁ Γρηγορὸς, ἀπαγε τῆς βλασφημίας! ἀλλ' ἀπλῶς τὰ κατ' ἀμφοτέρων, τῆς τε φύσεως δηλαδὴ

καὶ τῆς ἐνεργείας, λεγόμενα. Καὶ γὰρ οὕτως ἔχει, καὶ τοῦτο τὸ κοινῆ τῆ θεολογίᾳ δοκοῦν περὶ τοῦ Θεοῦ, τὸ λέγεσθαί φημι περὶ αὐτοῦ πολλὰ, καὶ πολλοὺς τινὰς καὶ διαφόρους εἶναι τοὺς περὶ αὐτοῦ λόγους· ὅρον δὲ οὐδαμῶς, ὅτι τε ἀόριστος ὁ Θεός· κατὰ γε τοὺς προαποδοθέντας λόγους, καὶ ὅτι ἀδύνατον ὄρους πολλοὺς εἶναι καθ' ἑνός τε καὶ τοῦ αὐτοῦ, ἀλλ' εἶνα, καὶ τοῦτον ὠρισμένον τε καὶ περιγεγραμμένον, ὡς μήτε πλεονάζειν μήτ' ἐλλείπειν τῷ μέτρῳ τῶν συλλαβῶν. Ὅθεν καὶ τῶν περὶ Θεοῦ λεγομένων, κατὰ τὰς τῶν θεολόγων Πατέρων φωνάς, καὶ μὲν τί οὐκ ἔστιν ὁ Θεός δηλοῖ, ὡς τὸ ἀναρχόν, καὶ ἀτελευτήτον, καὶ ἀθάνατον, καὶ ἀπειρον, καὶ ἀπερίγραπτον, καὶ τὰ παραπλήσια τούτοις· τὸ δὲ ἐπὶ τί οὐκ ἔστιν ὄρον νομίζειν τὴν τοῦ μὴ ὄντος ἀναίρεσιν, οὐχὶ τὴν τοῦ ὄντος θέσιν, μὴ καὶ μανίας εἴη λαμπρᾶς; Τὰ δὲ τῆς ἀξίας τε καὶ τῆς ἐνεργείας καὶ τῶν σχέσεων ὀνόματα, ὡς τὸ Πατήρ, καὶ Υἱός, καὶ Κύριος, καὶ Θεός, καὶ βασιλεὺς, καὶ παντοκράτωρ, καὶ δημιουργός, πῶς ἂν εἶεν ὄρος; τοσαῦτά τε ὄντα τῷ πλήθει, καὶ δὴ καὶ τῶν περὶ αὐτὸν τι ἀποσημαίνοντα ἕκαστον, ἀλλ' οὐκ αὐτὸν τὸν Θεόν, ὅπου γε οὐδὲ αὐτῶν ἐκείνων τῶν περὶ Θεόν εἰσιν ἀκριδῶς ὄροι, καθ' ὧν δὴ καὶ λέγονται; Διὸ καὶ οἱ θεολόγοι Πατέρες; περὶ τῶν τοιούτων μέλλοντες λέγειν καὶ γράφειν, ὄρον μὲν οὐδοτιοῦν ἐμνήσθησαν πώποτε, μᾶλλον δὲ καὶ μνησθέντες ἰσχυρῶς ἀπηγόρευσαν ἐκεῖνον, οὐ τῆς θείας δηλαδὴ μόνον φύσεως, ἀλλὰ καὶ τῆς ἐνεργείας αὐτῆς, καθὰ δὴ καὶ δέδεικται. Ἐπιλέγεσθαί δὲ τῷ Θεῷ ταῦτα· εἶπον, οὐκ ὡς πῶς τοὺς θεολογικούς ἐπιγράψαντες λόγους;· Περὶ τῶν ἐπὶ Θεοῦ λεγομένων, καὶ περὶ τῶν ἐπὶ Χριστοῦ λεγομένων, καὶ αὐθις τὰ ἐπιλεγόμενα τῆ θεῆς φύσει, καὶ ἕκαστον τῶν ἐπὶ Θεοῦ λεγομένων, καὶ ὅτι θεολογεῖν μέλλων μὴ τοὺς κατ' αὐτὸν ζητήσης λόγους, ἀλλὰ τοὺς περὶ αὐτόν· οὗτος καὶ γὰρ ἐν ἀνθρώποις, φησὶ, μέγας θεολόγος, ὁ τοῦτων τοὺς λόγους κἂν ποσῶς ἐξεύρισκων· καὶ ὅσα τοιαῦτα, ἐκεῖνο διδασκόντες ἡμεῖς διὰ τούτων, ὡς ἤδη πολλάκις εἶπον, τὸ μὴ ὄρον νομίζειν τὴν περὶ Θεοῦ λόγον, ἀλλ' ἀπλῶς ἐν τι τῶν ἐπὶ Θεοῦ λεγομένων, ἢ καὶ δύο καὶ πλεῖστα κατὰ γε τοὺς προαποδοθέντας φημι λόγους. Καίτοι γε καὶ οὐρανοῦ, καὶ γῆς, καὶ δὴ καὶ ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων λέγοντες, ὅτι κτίσματα Θεοῦ, οὐ τὸν ὄρον τῆς οὐσίας ἐκάστου λέγομεν· καὶ περὶ τῆς αἰσθητῆς ὁμοῦ πάσης ταυτησί κτίσεως λέγοντες, ὅτι δι' ἀγαθότητα ὁσίαν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι λόγῳ Θεοῦ παρελθοῦσα, διὰ τὸν ἀνθρώπων γέγονεν, οὐ τὴν οὐσίαν αὐτῆς ὀριζόμεθα, ἀλλὰ λόγον τινὰ περὶ αὐτῆς καὶ τῆς αἰτίας αὐτῆς λέγομεν.

Εἰ γοῦν καὶ ἐπὶ τῶν κτισμάτων τῶν ὠρισμένων τουτωνὶ καὶ πεπρασμένων λόγους τοιοῦτους λέγοντες, οὐχ ὄρους αὐτοῦς φημεν, ἀλλ' ἀπλῶς τινὰ τὰ περὶ τοῦτων λεγόμενα, πόσῳ μᾶλλον ἐπὶ τῆς θείας καὶ ἀκηράτου καὶ ἀόριστου φύσεως, καὶ δὴ καὶ τῶν αὐτῆς φυσικῶν; Τὸ δὲ ὡν καὶ τὸ ἀγαθός ἐπὶ τοῦ Θεοῦ λεγόμενα, ἃ καὶ δεκτὴ πῶς κατὰ τοὺς ἱεροὺς θεολόγους οἰκειότερα τῆς ὑπερουσιότητος ἐκείνης τυγχάνειν, καὶ ταῦτα, ὅτι μὲν ἔστι, καὶ ὅτι ἀγαθόν ἔστι σημαίνει· τί δὲ τὴν φύσιν

ἔστι τὸ ὄν ἐκεῖνο καὶ ἀγαθόν οὐδαμῶς· διὰ καὶ οὐκ ἔν ἐστιν, οὐδὲ ἀγαθόν, ὡς ὑπὲρ ταῦτα γε ὄν. Τὸ δὲ εἶναι τὸδε τι, καὶ μὴ εἶναι, πῶς ἂν ποτε φύσις εἴη, καὶ Θεοῦ μάλιστα; Οὕτω μὲν οὖν ὁ περὶ τοῦ λόγου τοῦ διδασκάλου λόγος ἰκανῶς, οἶμαι, καὶ ἡμῖν δέδεικται, ὡς οὐχὶ τὸν ὄρον ἐνθυμείσθαι δεῖ, τὴν λόγον ἀκούοντες, ἀλλ' ἀπλῶς τὰ περὶ τῆς οὐσίας, ἢ τῆς ἐνεργείας αὐτῆς λεγόμενα. Δεῖ δὲ καὶ πρὸς τὸ δεύτερον τῶν ζητημάτων ἐλθεῖν ἤδη, καὶ δεῖξαι, πῶς καὶ τὸν αὐτὸν λόγον ἐπιδέχεται τῆ οὐσίᾳ ἢ ἐνέργεια ἐπὶ ἀπλῆς καὶ ἀσωμάτου φύσεως, καὶ αὐθις οὐ τὸν αὐτὸν, καίτοι γε καὶ τοῦτο προαποδείκνυται. Ἀλλὰ καὶ αὐθις σαφηνείας χάριν εἰρήσθω.

Ἴνα δὲ καὶ σαφέστερος ἡμῖν ὁ περὶ τούτου λόγος καθόσον οἶόν τε, καὶ εὐληπτος γένηται, τῶν τοῦ μεγάλου Πατρὸς Βασιλείου καὶ αὐθις περὶ τούτου λόγων ἀκούσωμεν.

Φησὶ τοίνυν πρὸς τοὺς τῷ Πνεύματι τῷ ἁγίῳ παρεμούντας, καὶ μὴ δημιουργόν αὐτὸ φάσκοντας εἶναι, ἀποτεινόμενος· Εἰ τοίνυν τὸ ὑπερκόσμιον σῶμα Χριστοῦ ἐκ Πνεύματος ἔστιν ἁγίου, οὐ δυνατόν δὲ γέννημα αὐτοῦ ὑπάρχειν, ὅτι τὸ γεγεννημένον ἐκ τῆς σαρκὸς σὰρξ ἔστι, καὶ τὸ γεγεννημένον ἐκ τοῦ Πνεύματος πνεῦμά ἐστιν, οὐδ' αὖ πάλιν ἐξ αὐτοῦ ὡς ἐνέργεια αὐτοῦ, ὅτι ἐπὶ ἀπλῆς καὶ ἀσωμάτου φύσεως τὸν αὐτὸν ἐπιδέχεται τῆ οὐσίᾳ λόγον ἢ ἐνέργεια, ὑπολείπεται ἕνα ἐξ αὐτοῦ εἶναι ὡς κτίσμα αὐτοῦ. Πρῶτον μὲν οὖν, ὡ φιλόσοφε, οὐκ ἐχρήνη ἀφιλοσόφως οὕτω καὶ ἀμαθῶς πολεμῆσαι τοῖς φανεροῖς, καὶ τὸ μὴ ὄν ἀντικρὺς ὄν λέγειν, ἢ τὸ ὄν καὶ φαινόμενον αὐθις ἐξ ἀντιστρέφου μὴ ὄν, πρὸς ὃ καὶ παιδίον ἠρυσθίασεν ἂν. Βασιλείου καὶ γὰρ τοῦ κεινοῦ διδασκάλου τῆς Ἐκκλησίας τῆν τε ὑπόστασιν τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ τὸ ἐνυπόστατον εἰσάγωντος τοῦ Χριστοῦ σῶμα τῷ λόγῳ, καὶ τὴν εὐαγγελικὴν ἐκείνην ἀναπτύσσοντος φωνῆν, τὴν Ὅτι τὸ γεννηθὲν ἐν τῇ ἁγίᾳ Παρθένῳ ἐκ Πνεύματος ἔστιν ἁγίου, καὶ λέγοντος, ὅτι οὕτε ὡς γέννημα αὐτοῦ ἔστιν ἐξ αὐτοῦ, τὸ γὰρ γεγεννημένον ἐκ τοῦ Πνεύματος πνεῦμά ἐστιν, ἀλλ' οὐδὲ ὡς ἐνέργεια τοῦ Πνεύματος ἔστιν ἐξ αὐτοῦ, ἐπὶ γὰρ ἀπλῆς καὶ ἀσωμάτου φύσεως τὸν αὐτὸν ἐπιδέχεται τῆ οὐσίᾳ λόγον ἢ ἐνέργεια, οὐ λέγεις ἀντισχυόντων, ὅτι ταυτὸν τι καὶ ἐν ἔστι κατὰ πάντα τῆ οὐσίᾳ ἢ ἐνέργεια. Καὶ τοῦτο καὶ ὁ μέγας ἐνταυθὰ φησὶ Βασιλείος· καίτοι γε Βασιλείος ὁ μέγας οὐκ ἀπλῶς, ἀλλὰ κατὰ διαίρεσιν ἀνωθεν τὸν λόγον προήνεγκας. Τὸ γὰρ ἐκ τίνος, φησὶν, ἢ δημιουργικῶς, ἢ γεννητικῶς, ἢ φυσικῶς ἔστιν ἐξ αὐτοῦ, ὡς ἢ ἐνέργεια ἐκ τοῦ ἐνεργούντος. Τὸ οὖν ἐκ τίνος, ὡ φιλόσοφε, ἔτερον ἔστι τοῦ ἐξ οὗ ἔστι κατ' αὐτὸ τοῦτο, ἢ ταυτὸ κατὰ πάντα, καὶ οὐδαμῶς ἔτερον. Καὶ εἰ ταῦτα οὕτως ἔχει κατὰ σὲ, μέγιστε ἐλαύνεται Σαβέλλιος τὰ ἐκ τοῦ Πατρὸς συναράχων ὄντα, τὸν Υἱόν φημι καὶ τὸ Πνεῦμα, οὐχ ἔτερας καθ' ὑπόστασιν ἀλλήλων, ἀλλὰ ταυτὸν τι καὶ ἐν κατὰ πάντα λέγων εἶναι. Καὶ οὐ μόνον τὸ γεννητικῶς ἐκ τίνος, ὃ φησὶν ὁ μέγας Βασιλείος, πάντη ἐν καὶ ἐκείνο ἔστι τῷ ἐξ οὗ γεγέννηται, ἀλλὰ καὶ τὸ δημιουργικῶς αὐθις ἐκ τίνος ὄν, ἐν ὡσαύτως καὶ ταυτὸ

τῷ παρ' οὐ δεδημιουργηται κατὰ σέ, καὶ ταυτὸν τι καὶ ἐν οὐ κατ' οὐσίαν μόνον, ἀλλὰ καὶ καθ' ὑπόστασιν ὁ τε γεννῶν καὶ τὸ γέννημα, καὶ ὁ δημιουργῶν καὶ τὸ δημιουργημά.

Καὶ τίνος ἕνεκα τὰς διαιρέσεις, εἰπέ μοι, τοῦ λόγου ταύτας βασιλείας ὁ μέγας οὕτω παρήγεν, εἰ οὕτως ἔχει τὰ πράγματα κατὰ σέ; Ἐδει καὶ γὰρ μᾶλλον εἰπεῖν ἐκείνον περὶ τοῦ Κυριακοῦ σκοπούμενον σώματος, ὅτι τὸ ἐκ τίνος εἴτε δημιουργικῶς ἔστιν, εἴτε γεννητῶς, εἴτε φυσικῶς, οὐκ ἔστιν ἕτερον οὐδαμῶς τοῦ ἐξ οὐ ἔστιν, ἀλλὰ ταυτὸν τι καὶ ἐν κατὰ πάντα. Καὶ οὕτω λέγων κατεσκεύασεν ἂν κατὰ σέ πάντως, ὅτι τὸ Κυριακὸν σῶμα ἐκ τοῦ Πνεύματος ὄν τοῦ ἁγίου κατὰ τὴν θείαν Γραφήν, ἢ αὐτὸ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιόν ἔστιν, ὡς εἶναι ταυτὸν τι καὶ ἐν κτίσμα καὶ Πνεῦμα ἅγιον, καὶ σῶμα Χριστοῦ, ἢ οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου τὸ ἐκ τοῦ ἁγίου Πνεύματος; ὄν κατὰ τοὺς θείους χρησμούς, ἐπειδὴ σῶμα καὶ κτίσμα ἔστιν, ὑπὲρ οὐ καὶ ὁ πᾶς λόγος τῷ διδασκάλῳ. Τὸ δ' αὐτὸν καὶ περὶ τῆς ἐνεργείας. Εἶπε γὰρ ἂν οὐχ ὅτι τὸν αὐτὸν ἐπιδέχεται λόγον τῆ οὐσίᾳ; δύο καὶ γὰρ τὰ τὸν αὐτὸν ἐπιδεχόμενα λόγον ἢ ἀλλ' ὅτι ἐν ἔστι καὶ τὸ αὐτὸ, ποτὲ μὲν οὐσία, ποτὲ δὲ ἐνέργεια κατὰ Γρηγορίαν ἢ αὐτὴ λεγομένη. Ἀλλὰ ἄλλοι τοῦ γέλωτος. Ἦλωος δὲ ἡμῖν εἴη καὶ ὁ θεολόγος Πατὴρ οὐτοσίαν· οὐδὲ γὰρ ἡμέτερα ταῦτα, τῆς δὲ τοῦ Γρηγορῆ ψευδοσεφίας τε καὶ ψευδοδοξίας μάστιγα. Οἷς καὶ ἡμεῖς ἐξ ἀνάγκης καὶ χεῖρα καὶ γλωττίαν δίδομεν, οὐχ ἵνα συνειπώμεν, ἀλλ' ἵνα ἐξελέγξωμεν. Ἐκεῖνος καὶ γὰρ ὁ μέγας, τὸ ἐκ τίνος, φησὶν, ἢ γεννητῶς, ὡς ὁ Υἱὸς ἐκ τοῦ Πατρὸς, ἢ δημιουργικῶς, ὡς τὰ κτίσματα ἐκ τοῦ Θεοῦ, ἢ φυσικῶς, ὡς ἡ ἐνέργεια ἐκ τοῦ ἐνεργούντος. Καὶ διὰ τοῦτο τὸ πανίγιον τοῦ Χριστοῦ σῶμα ἐκ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου ὄν, οὕτε γεννητῶς, φησὶν, ἔστιν ἐξ αὐτοῦ, Πνεῦμα καὶ γὰρ ἂν ἦν, ἐπειδὴ τὸ γεγεννημένον ἐκ τοῦ Πνεύματος; πνευμά ἐστι κατὰ θείους χρησμούς, οὕτε φυσικῶς, ὡς ἡ ἐνέργεια ἐκ τοῦ ἐνεργούντος. Ἐπι γὰρ ἀπλῆς, φησὶ, καὶ ἀσωμάτου φύσεως τὸν αὐτὸν τῆ οὐσίᾳ ἐπιδέχεται λόγον ἢ ἐνέργεια· μονουοχι τοῦτο λέγων ὁ διδάσκαλος, ὅτι ἐπειδὴ τὸ τοῦ Χριστοῦ σῶμα, οἷα τῆ σῶμα ἀνθρώπωνον καὶ κτίσμα ἔστι, καὶ σύνθετον ἐκ τεισάρων στοιχείων, οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου, ὡς ἐνέργεια αὐτοῦ φυσικῆ· καὶ γὰρ τὸ Πνεῦμα καὶ ἀσώματον καὶ ἀπλοῦν· ἐπι δὲ τῆς ἀπλῆς καὶ ἀσωμάτου φύσεως τὸν αὐτὸν τῆ οὐσίᾳ λόγον ἐπιδέχεται ἢ ἐνέργεια· οἷον ὡς ἡ οὐσία ἀπλῆ καὶ ἀσύνθετος, οὕτω καὶ ἡ ταύτης φυσικῆ ἐνέργεια ἀπλῆ καὶ ἀσύνθετος ὡς ἡ οὐσία ἄκτιστος, οὕτω καὶ ἡ ταύτης ἐνέργεια ἄκτιστος· ὡς ἀπερίγραφος καὶ ἀόριστος ἢ οὐσία, οὕτω καὶ ἡ ταύτης ἐνέργεια πόρρω πάσης περιγραφῆς τε καὶ ὀρισμοῦ· ὡς ἀόρατος ἀνθρώποις ἢ οὐσία, οὕτω καὶ ἡ ταύτης ἐνέργεια. Ἐπεὶ οὖν οὐ τοιούτων τὸ Κυριακὸν σῶμα, οὐδὲ ὡς ἐνέργεια φυσικῆ ἔστιν ἐκ τοῦ Πνεύματος, ἀλλὰ δημιουργικῶς, φησὶν, ἔστιν ἐξ αὐτοῦ.

Ἐμαθὲς πῶς τὸν αὐτὸν ἐπιδέχεται λόγον τῆ οὐσίᾳ ἢ ἐνέργεια ἐπι ἀπλῆς καὶ ἀσωμάτου φύσεως, καὶ τίς ἔστιν

ὁ λόγος οὗτος, καὶ ὅτι δύο εἰσὶν ἢ τε οὐσία, καὶ ἡ ἐξ αὐτῆς φυσικῆ ἐνέργεια, οὐ πράγματι κατὰ τὸν ἱερὸν Ἀναστάσιον, ἀλλὰ τῷ λόγῳ κατὰ τὸν μέγαν Βασίλειον, καὶ δὴ καὶ τὸν Νύσσης ὁσὶν Γρηγόριον, καὶ οὐχ ἐν πάντῃ; Μάθε πρὸς τούτοις ἐκ τῶν τοῦ διδασκάλου λόγων κάκεινο, ὅτι καὶ φυσικῆ καὶ ἄκτιστος ἔστιν ἢ ἐνέργεια. Ἡ φυσικῶς γὰρ, φησὶ, τὸ ἐκ τίνος, ὡς ἡ ἐνέργεια ἐκ τοῦ ἐνεργούντος. Ἡ δὲ ἄκτιστος ἐνέργεια, κατὰ τὸν σοφὸν Μάξιμον, ἄκτιστον χαρακτηρίσει οὐσίαν· ἢ δὲ κτιστὴ κτιστὴν δηλώσει φύσιν· δεῖ καὶ γὰρ, φησὶ σὺν γε τῷ μεγάλῳ Βασιλείῳ δηλονότι καὶ οὕτως, κατὰ ἄλλα ταῖς φύσεσιν εἶναι τὰ φυσικά· οὕτε φύχει τὸ πῦρ, οὕτε θερμαίνει ὁ κρύσταλλος. Ὅπερ ταυτὸν ἂν εἴη τῷ πολλακίς ἤδη ῥηθέντι πρὸς τοῦ μεγάλου Βασιλείου ἐκείνω, τῷ τὸν αὐτὸν ἐπιδέχεται λόγον τῆ οὐσίᾳ τὴν ἐνέργειαν. Ἐδειξε δὲ καὶ ἄλλως ὁ μέγας τὸ ταύτης ἄκτιστον διὰ τῆς τοῦ λόγου διαιρέσεως, τὰ μὲν κτίσματα δημιουργικῶς εἰπὼν εἶναι ἐκ τοῦ Θεοῦ, οἷς δὴ καὶ τὸ τοῦ Χριστοῦ σῶμα συνήψε, τὴν δὲ ἐνέργειαν οὐ δημιουργικῶς, ἀλλὰ φυσικῶς, διὸ καὶ τὸν αὐτὸν αὐτὴν ἐπιδέχεται τῆ οὐσίᾳ λόγον.

Ἀλλὰ περὶ μὲν τοῦ φυσικοῦ καὶ ἄκτιστου ταύτης πλατύτερον ἐν τοῖς ἐξῆς εἰρήσεται· οὐδὲ γὰρ ἐν τοῖς ἤδη ῥηθείσι καὶ κτιστὴν εἶπεν αὐτὴν ὁ Γρηγορῆς· πῶς γὰρ; ὁ τὴν φύσιν αὐτὴν εἶναι τῶς λίγων, οὐχ ἕτερον· ἐρεῖ δὲ εὐθύς μετὰ τοῦτο καὶ κτίσμα ταύτην, καὶ δὴ καὶ μὴ ὄν. Τοιαύτη καὶ γὰρ ἡ ἐκείνου θεολογία, τὴ καὶ Θεοῦ οὐσίαν φημι καὶ κτίσμα, καὶ μὴ ὄν τὸ αὐτὴ διδάσκειν, πρὸ τὴν ὁμωνυμίαν, ὡς εὐτός φησι. Νῦν δ' ἐπεὶ τὴ πῶς τὸν αὐτὸν ἐπιδέχεται λόγον ἢ οὐσία τῆ θεῖα ἐνέργεια καὶ ἡμῖν ὁ λόγος ἐκ τῶν Πατέρων ὑπέδειξε, φέρε. ἔη καὶ πῶς οὐ τὸν αὐτὸν ἐπιδέχεται λόγον, κατὰ τοὺς αὐτοῦς ὑποδείξωμεν διδασκάλους, ἐπαναλαθόντες τὸν αὐτὸν λόγον καὶ αὐτίς. Ἡ θεῖα φύσις ἐν πᾶσι τοῖς ἐπικουμένοις, φησὶν, ὀνόμασι, καθὼς ἔστι, μένει ἀσημαντος, ἵως ὁ ἡμέτερος λόγος. Εὐεργέτην γὰρ καὶ κριτὴν, ἀγαθὸν τε καὶ δίκαιον, καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα μαθόντες, ἐνεργειῶν διαφορὰς εἰδιδύχθημεν. Τοῦ δὲ ἐνεργούντος τὴν φύσιν οὐδὲν μᾶλλον διὰ τῆς τῶν ἐνεργειῶν κατανοήσεως ἐπιγνώνας δυνάμεθα. Ὅταν γὰρ ἀποδιδῶ τῆς λόγον ἐκάστου τοῦτων τῶν ὀνομάτων, καὶ αὐτῆς τῆς φύσεως, περὶ ἢν τὰ ὀνόματα, οὐ τὸν αὐτὸν ἀμφοτέρων ἀποδώσει λόγον.

Ὅν δὲ ὁ λόγος ἕτερος, τούτων καὶ ἡ φύσις διάφορος. Οὐκοῦν ἄλλο μὲν ἢ οὐσία, ἢς οὕτω λόγος μηχανητῆς ἐξευρέθη, ἕτερον δὲ τῶν περὶ αὐτὴν ὀνομάτων ἢ σημασία, ἐξ ἐνεργείας τινὸς ἢ ἀξία· ὀνομαζομένων. Ὅ ἐξ ἐκείνου τὴν θεολογίαν καὶ ἀδελφῶς τοῦτου, Γρηγορίου ὁ Νύσσης, φημι, Ἡ κυριότης, φησὶν, οὐχ οὐσίᾳς ὄνομα, ἀλλ' ἐξουσία· ἐστὶ· καὶ ἡ τοῦ Χριστοῦ προσηγορία τὴν βασιλείαν ἐνδείκνυται. Ἄλλος δὲ τῆς βασιλείας, καὶ ἕτερος ὁ τῆς φύσεως λόγος. Ταῦτα δὲ οὐδὲ ἔρμηνείας οὐδ' ἐπεξεργασίας ἡστινοσούνβειται σχεδόν. Ἄλλον μὲν γὰρ τὸν τῆς φύσεως εἶναι λόγον ὁ θεολόγος φασὶ φανερώς, ἕτερον δὲ τῶν περὶ αὐτὴν ἐνεργειῶν τε καὶ ὀνομάτων. Μᾶλλον δὲ τῆς μὲν φύσεως, φησὶν, αὐτῆς οὐδὲ οὕτω λόγος

μηρυτής ἐξευρέθη· τῶν δὲ περὶ αὐτὴν ἐνεργειῶν καὶ ἄ
 ὅθι καὶ τῆς ὁσίας, φησὶν, εἰσι τὰ ὀνόματα, ἃ καὶ λό-
 γον αὐτῶν ἐκάλεσεν ἐκεῖνο μονονοχί· τὸ τοῦ σοφοῦ θεο-
 λόγου καὶ μάρτυρος Διονυσίου καὶ οὗτοι περὶ τῶν
 αὐτῶν λέγοντες, ὃ δὴ καὶ φθάσας ἡμᾶς ἐδίδαξεν,
 εἰ τὴν ὑπερούσιον κρυφιώτητα, λέγων, Θεὸν, ἢ
 ζῶην, ἢ οὐσίαν, ἢ φῶς, ἢ λόγον ὀνομάσαιμεν, οὐδὲν
 ἕτερον νοοῦμεν ἢ τὰς ἐξ αὐτῆς εἰς ἡμᾶς προαγομέ-
 νας δυνάμεις, ἐκθεωτικάς, ἢ οὐσιοποιούς, ἢ ζωογό-
 νους, ἢ σοφοδῶρους· αὐτῇ δὲ κατὰ τὴν πασῶν τῶν
 νοερῶν ἐνεργειῶν ἀπόλυσιν ἐπιβάλλομεν, οὐδὲ
 μίαν ὀρώντας θέωσιν, ἢ ζῶην, ἢ οὐσίαν, ἢ τις ἀκρι-
 βῶς ἐμπερήσῃ ἐστὶ τῇ πάντων ἐξηρημένῃ κατὰ πᾶ-
 σαν ὑπεροχὴν αἰτία. Κάκεινα μὲν ἀρκούντως εἰρή-
 σθω· ἐπὶ δὲ τὸν φιλόσοφον αὐθις καὶ τοὺς ἐκεῖνου
 λόγους ἐλθωμεν. Ὅταν πρὸς τὴν ἐνεργοῦσαν θεότη-
 τα τὴν ἀναφορὰν ἔχη, φησὶ, τοῦνομα τῆς ἐνεργείας,
 καὶ τὸν αὐτὸν ἐπιδείχεται λόγον τῇ οὐσίᾳ, καὶ αὐ-
 ἐνέργεια πρὸς τῶν ἁγίων καλεῖται· ἄλλως δ' οὐκ
 ἂν δῆπου. Δυσὶν γὰρ θάτερον ἔποιτ' ἂν ἐξῆς, ἢ κτί-
 σμα εἶναι, ἢ μὴ ὄν, κατὰ μοι καὶ ἀνωτέρω που τρι-
 χῆ τὴν τῆς ἐνεργείας φωνὴν διηρησθαι συμπίπτω-
 κεν, ἐμῶνυμον οὐσαν. Ἐἴτα μετὰ τὴν πολλὴν κατὰ
 τῶν ἁγίων καὶ τοῦ ὀρθοῦ λόγου γλωσσαλίαν ἐκεί-
 νην, Ἠμεῖς γάρ, φησὶν, ἐπὶ τῆς ἀπλῆς καὶ θείας,
 ὡς ἔφημεν, φύσεως, μὴ δύο νοεῖν ἔχοντες ἄκτιστα,
 τῶν ἁγίων διαρρήθην ἀπαγορευόντων παντάπασιν,
 αὐτὸν εἶναι θέλῃσιν τὸν τοῦ Θεοῦ λέγομεν λόγον, καὶ
 ταυτὸν οὐσίαν καὶ θέλῃσιν ἀκριβῶς.

Πᾶσαν ἐν τούτοις ὁ Γρηγορᾶς τὴν αὐτοῦ αἵρεσιν,
 μᾶλλον δὲ τὰς αἰρέσεις ἄθροα ἐξήμησε. Καὶ εἰ μὴ δὲ
 ἄλλο τι τῶν κατὰ τῆς εὐσεβοῦς ἡμῶν πίστεως, καὶ
 ὅθι καὶ τῶν ταύτης θεολόγων τε καὶ διδασκάλων βί-
 θέντων αὐτῷ καὶ γραφέντων ἦν, ἤρκεσεν ἂν ταῦτα
 διαγράψαι τοῦνομα τῆς βίβλου τῶν πρωτοτόκων τῶν
 ἀπογεγραμμένων ἐν οὐρανοῖς, καὶ τοῦ καταλόγου
 τῆς Ἐκκλησίας αὐτὸν ἐκθαλεῖν, καὶ μακρὰν που
 θεῖναι τῶν αὐτῆς ἱερῶν περιδόλων. Ὅρα καὶ γὰρ
 τὸν τῆς δυσσεβείας πονηρὸν τόκον. Ὅταν μὴ πρὸς
 τὴν ἐνεργοῦσαν, φησὶ, θεότητα τὸ τῆς ἐνεργείας
 ὄνομα τὴν ἀναφορὰν ἔχη, μὴ δ' ἀντὶ τῆς οὐσίας ἐκ-
 λαμβάνηται τοῖς ἁγίοις, δυσὶν θάτερον ἔποιτ' ἂν ἐξῆς,
 ἢ κτίσμα εἶναι, ἢ μὴ ὄν. Ἄρα τετόλμηκέ τις τῶν
 ἀρχαίων τε καὶ προσφάτων αἰρετικῶν τοιαῦτά ποτε;
 Βαβλαδᾶ μὲν γὰρ καὶ Ἀκινδυνος οἱ τοῦ φιλοσόφου
 τούτου πατέρες καὶ ὀδηγοὶ καὶ καθηγηταὶ τὴν δυσ-
 σέβειαν, τοὺς μὲν περὶ Εὐνόμιον τὴν Γαλάτην, καὶ
 ὅθι καὶ Μονοφυσίτας τε καὶ Μονοθελίτας, ἐὼ γὰρ
 νῦν λέγειν καὶ τοὺς πρὸ τούτων Ἀρειῶν τε καὶ Σα-
 θέλλιον καὶ τὸν Πνευματομάχον Μακεδόνιον, ἐν ἄλλοις
 τε πολλοῖς ὑπερήλασαν, καὶ ὅθι καὶ τῷ εἰς κτίσιν
 τομῆσαι καταγαγεῖν τὰ τοῦ Θεοῦ φυσικὰ, καὶ κτίσμα
 φανερώς εἰπεῖν τὴν ἐνέργειαν τοῦ Θεοῦ, καὶ αὐτὴν
 φημι τὴν αὐτοῦ θεότητα. Οὗτος δὲ ὡς ἂν ἐπιδαφιεύ-
 σθαι τῇ κακοδοξίᾳ, καὶ μὴ δόξῃ τὰ πάντα ἐκείνοις
 ἔκπεσθαι, καὶ μάτην ἐπισύρεσθαι τὸ τῆς φιλοσοφίας ἢ
 ψευδοσοφίας ὄνομα, οὐ κτιστὴν μόνον εἰρήκει τὴν
 ἐνέργειαν τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ τοῖς μὴ οὖσιν αὐτὴν
 συνένεξε. Δυσὶν καὶ γὰρ, φησὶ, θάτερον ἔποιτ'

ἂν ἐξῆς, ἢ κτίσμα εἶναι τὴν ἐνέργειαν τοῦ Θεοῦ, ἢ
 μὴ ὄν.

Καὶ πόθεν, εἰπέ μοι, φιλόσοφε, τὴν θεολογίαν ταύ-
 τὴν ἀκήκοας; Τίτων εὐαγγελιστῶν; Ποίων ἀποστό-
 λων καὶ προφητῶν; Τίτων θεολόγων καὶ διδασκάλων
 ἐκμαθῶν ἔχεις ταῦτα, ὅτι ἡ τοῦ Θεοῦ φυσικὴ ἐνέρ-
 γεια· περὶ γὰρ ταύτης ἡμῖν τε καὶ τοῖς ἡμῶν θεοφό-
 ροις διδασκάλοις ὁ πᾶς λόγος· εἰ μὴ αὐτὴ ἡ τοῦ Θεοῦ
 φύσις εἴη, ἢ κτίσμα ἐστίν, ἢ μὴ ὄν; Περὶ μὲν γὰρ
 ἐνεργείας Θεοῦ καὶ κτισματος ἄλλα τε κλειστά τῶν
 θεολόγων διδασκάλων τὰ μὲν ἤκουσας ἤδη ρηθέντα,
 τὰ δὲ καὶ μετ' ὀλίγον ἀκοῦσεις ὡσαύτως· καὶ πρὸς
 τοῖς ἄλλοις κάκεινὸ φημι, τὸ ὅτι δεῖ τὰ φυσικὰ περι-
 ἄλληλα ταῖς φύσεσιν εἶναι, καὶ ὅτι εἰ κτιστὴ ἡ ἐνέρ-
 γεια, καὶ κτιστὴν ὀηλώσει φύσιν, εἰ δὲ ἄκτιστος,
 ἄκτιστον χαρακτηρίσει οὐσίαν. Ὅτι δὲ καὶ μὴ ὄν
 ἐφῆς εἶναι τὴν ἐνέργειαν τοῦ Θεοῦ, τοῦτο σχεδὸν οὐδὲ
 βλασφημίαν, οὐδὲ αἵρεσιν ἐστὶ κυρίως εἰπεῖν· ἔνοιαν
 δὲ μᾶλλον καὶ μέθην, καὶ φρενῶν ἔκστασιν, καὶ
 παραφροσύνην τοῦ λέγοντος, καὶ δεσποταῖα. Τὴν
 μὲν γὰρ ἐνέργειαν οὐ θεολόγοι μόνον, καὶ θεοφόροι,
 καὶ σοφῶν καὶ φιλοσόφων χοροί, ἀλλὰ καὶ πᾶς ἀκλιῶς
 ὁ νοῦ γεγευμένος καὶ λόγου, δυνάμιν καὶ κίνησιν
 φασὶ φυσικὴν, ἢς ἐστέρηται μόνον τὸ μὴ ὄν. Καὶ
 θαυμά γε ἂν εἴη, μᾶλλον δὲ καὶ γέλωτος ἀφορμὴ
 κατὰ τῶν ἐκεῖνα λεγόντων, εἰ ἡ τὸ μὴ ὄν διὰ τῆς
 ἑαυτῆς ἀναχωρήσεως; οἶοναὶ καὶ στερήσεως ἀποδει-
 κνῦσα μηδαμῶς ὄν, καὶ αὐθις τὸ ὄν συνιστάσα καὶ ὄν
 ἀποδεικνύσα δι' ἑαυτῆς, φυσικὴ δυνάμεις καὶ ἐνέργεια,
 αὐτὴ γε ἂν εἴη μὴ ὄν κατὰ σέ· ὡσπερ ἂν εἰ τις ἔλαγε
 τὴν τὰ σώματα ζωοῦσαν ψυχὴν ἐρήμιον εἶναι ζωῆς,
 καὶ τὴν κίνησιν καὶ τὴν δύναμιν ἀκίνητόν τε καὶ
 ἀδύνατον αὐθις, ἢ καὶ τὸν τῆς ἡμέρας ποιητικὸν τοῦ-
 τον ἤλιον φωτὸς ἀμοιρον περυκέναι.

Καίτοι γε καὶ Γρηγόριος ὁ Νύστης, μᾶλλον δὲ τῆς
 οἰκουμένης διδασκαλός καὶ φωστὴρ, πρὸς τοῖς ἄλλοις
 κάκεινο θαυμασιῶς καὶ ὑψηλῶς ἄγαν φησὶν, ὅτι τοῦ
 Θεοῦ ἐν σαρκὶ πεφανερῶσθαι ἡμῖν ὁ τὰς ἀποδείξεις
 ἐπιζητῶν πρὸς τὰς ἐνεργείας βλέπω. Καὶ γὰρ τοῦ
 ὄλως εἶναι Θεὸν οὐκ ἂν τις ἀπόδειξιν ἕτραν ἔχοι
 πλην τῆς δι' αὐτῶν τῶν ἐνεργειῶν μαρτυρίας.

Τί οὖν, ὡσπερ Γρηγορᾶ, ἐκ τοῦ μὴ ὄντος ἀποδει-
 χθῆ ἡμῖν ἢ ἐν σαρκὶ παρουσία, καὶ ὑπὲρ φύσιν
 φανέρωσις τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ; Ἄλλὰ τὸ
 εἶναι Θεὸν ὄλω; οὐκ ἄλλην ἔχομεν τινα ἀπόδειξιν ἢ
 τὸ μὴ ὄν; Ταῦτα καὶ γὰρ αὐτὸς κατασκευάζεις, μὴ
 ὄν εἶναι λέγων τὴν ἐνέργειαν τοῦ Θεοῦ, καθά φησιν
 ὁ θεολόγος οὗτος διδάσκαλος.

Ἄλλ' ὁ κοινὸς τῆς Χριστοῦ Ἐκκλησίας ἤλιος καὶ
 διδάσκαλος οὐχ οὕτω τὰ τοιαῦτα φησὶν, ἀλλὰ πῶς;
 ἢ Ἐκ μεγέθους, φησὶ, καὶ καλλονῆς τῶν κτισμάτων
 ἀναλόγως ὁ γενεσιουργὸς καθορᾶται· καὶ τὰ ἀόρατα
 αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοοῦμενα
 καθορᾶται, ἢ τε ἄλδιος αὐτοῦ δῦναμις καὶ θεότης. ἢ
 Ἄπερ οἱ θεολόγοι Πατέρες ἀναπτύσσοντας τοῖς ἐκυ-
 τῶν λόγοις, καθά καὶ ἡμῖν ἐν τοῖς φθάσασιν ἤδη δε-
 δεικται, τὴν δημιουργὸν αὐτοῦ δυνάμιν καὶ τὴν πρῶ-
 νοιαν καὶ τὴν θεοποιὸν ἐνέργειαν εἶπον. Σὺ δὲ μὴ ὄν
 ταῦτα λέγων, δηλὸς εἰ θεοποιῶν οὐδὲ κατὰ τὸς Ἐλ-

ληνας γούν τὸ μὴ ὄν Θεόν. Ἐκεῖνοι μὲν γάρ τοις μὴ ἄ ω; δὲ καὶ ὁ αἰσθητὸς ἥλιος εἶς, οὕτω καὶ τῶν φυσικῶν αὐτοῦ δυνάμεων λεγομένων, ὃ δὴ κἄν τοῖς φθάσειν ἡμῖν εἰρηται, οὕτω καὶ τῶν φυσικῶν τοῦ Θεοῦ θεοπροπῶ; λεγομένων ἄκτιστων οὐ πολλὰ τὰ ἄκτιστα, οὐδὲ πολλοὶ θεοὶ κατὰ τὰς εἰς ἱεραρχείας; τε καὶ συκοφαντίας· ἀλλ' ἔν τῷ ἄκτιστον, καὶ εἰς ὃ τρισυπόστατος καὶ ἐνεργῶ; καὶ θελητικῶ; καὶ παντοδύναμος Θεός. Μᾶλλον δ' εἰ μὲν ἐκεῖνα λέγεις ἄκτιστα κατὰ τὴν ἱερὰν θεολογίαν, ἔν τῷ ἄκτιστον λέγεις, καὶ ἕνα τὸν τρισυπόστατον Θεόν. Εἶς γὰρ καὶ μόνος καὶ ἀδιαίρετος; καὶ ἀσύγχυτος ὁ τρισυπόστατος Θεός ἀκριδῶ;ς, ἡ θεία, φημί, φύσις σὺν γε τοῖς ἑαυτῆς φυσικοῖς καὶ ἰδιοῖς, ὡς περ καὶ ὁ ἥλιος εἶς ἅμα τοῖς φυσικῶ;ς αὐτῷ συνοῦσι; τῆ ἄκτινι, λέγω, καὶ τῷ φωτί. Εἰ δὲ τὰ φυσικῶ; προσόντα τῷ Θεῷ φαίης κτιστὰ, οὐχ ἔν τῷ ἄκτιστον λέγεις; καθάπερ ὑπέλαδες, ἀλλ' οὐδέν. Τῶν γὰρ φυσικῶν πεφυκῶτων κτιστῶν οὐδεμιᾶ μηχανῆ ποτ' ἔν ἡ αὐτῶν φύσι; ἄκτιστος γένοιτο, ὡς περ οὐδ' ἄκτιστων ὄντων ἐκείνων, τὴν φύσιν οἴδεν τε τυγχάνειν κτιστὴν, ὡ; οὐδὲ τῆ; ἄκτινος ἀχλύδου;ς τινὸ; καὶ ζοφερῶ;ς φαινομένη;ς, ὃ ἥλιος κατὰ φύσιν ἂν εἴη λαμπρός; ἢ λαμπρῶ;ς τοῦμπαλιν καὶ κατὰ φύσιν πρῆουσης ἐκεῖνη;ς, ἀλαμπῆ τινα καὶ σκοτεινὸν πεφυκέναι τὸν φυσικῶ;ς ἐκείνην ἀναδύζοντα ἥλιον. Τί δέ; οὐχὶ καὶ ὀρέ; ἀναρχα καὶ συναΐδια τῶν ἀγίων ἀεζόμεν τρανῶ;ς ἐπ' ἐκκλησίας θεολογούντων τὸν κατ' οὐσίαν ἕνα Θεόν, τὸν Πατέρα φημί καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον; πολλὰ γούν καὶ διὰ τοῦτο τὰ ἄκτιστα καὶ πολλοὶ θεοὶ :

Καὶ τί; ἴστιν ὃ λέγων, φιλόσοφε, δύο ἢ πολλὰ τὰ ἄκτιστα; Εἰ γὰρ τοῦ; λέγοντα; τὰ φυσικὰ τοῦ Θεοῦ ἄκτιστα, τοῦτοῦ; φῆ; ἕνε καὶ πολλὰ ἄκτιστα λέγειν, ἀλλ' οὐχ ἡμεῖ;ς, οὐδὲ ὁ τῆ; Ἐκκλησίας ἱερός τόμος, ἀλλ' ὁ χορὸ; μᾶλλον τῶν θεολόγων Πατέρων καὶ διδασκάλων ἴσσι. Κατάλληλα δὲ ταῖ; φύσεσιν εἶναι, λεγόντων, τὰ φυσικὰ, καὶ ὅτι οὐδὲν τῶν ἐν τῷ Θεῷ τι κτιστὸν, ὡ; οὐδὲ τῶν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ τι ἄκτιστον. Τί δὲ καὶ ὁ σταβρῶ;ς τῆ; Ἐκκλησίας στύλος Ἀθανάσιος, λέγων; ὡ; καὶ αὐτὸ; περ' ἡμῶν εἰρημένον χθὲ; ἤκουσα;· ὅτι οὐχ ἔνεκεν κτιστῶν πραγμάτων Ἰφρσεν ὁ Χριστὸ;ς τὸ Πάντα ὅσα ἔχει ὁ Πατήρ ἐμὰ ἔστιν, ἀλλ' ὅσα ἀνῆκε τῆ θεότητι τοῦ Πατρὸ;ς, ἴδια ἑαυτοῦ ὁ Κύριος Ἰφρσεν εἶναι; Τί δὲ ὁ τῆ; εὐσεβείας ὁμολογητῆ; Μάξιμος ὁ σφόδρ;ς, Ἔστι πρᾶγμα, λέγων, ὑπὲρ αἰῶνας ἡ τοῦ Χριστοῦ βασιλεία; Οὐ γὰρ δὴ θέμι;ς, φησι, λέγειν ὑπὸ αἰῶνων ἢ χρόνων τὴν τοῦ Θεοῦ φθάνεσθαι βασιλείαν. Σὺ δὲ δύο καὶ πολλὰ φάσκων ἄκτιστα λέγειν τοῦ; μετὰ τῆ; θείας οὐσίας καὶ τὰ φυσικὰ καὶ ἴδια ταῦτης θεοπροπῶ;ς ἄκτιστα λέγοντα;ς, ταυτὸν τι λέγεις, ὡ; περ ἂν εἰ καὶ πολλοῦ; τις ἔλεγε Θεοῦ; τὴν Ἐκκλησίαν προσβούειν, διὰ τὸ Θεὸν τέλειον ἐκείστην τῶν τριῶν θεαρχικῶν ὑποστάσεων καὶ εἶναι καὶ λέγεσθαι περ' αὐτῆ;ς, ἢ καὶ Παρακλήτου; πολλοῦ; λέγειν ὡ;σάυτω;ς, τὰ; ἐπτά τοῦ Πνεύματος ἐνεργείας ἐπτά Πνεύματα λέγουσαν, ἢ καὶ τρεῖ; ἡμᾶ; εἶναι λέγειν ἡλίους, ἐπειδὴ πρὸ; τῷ δισκῳ κατὰ τὴν ἄκτινα καὶ τὸ φῶ;ς ἥλιον ἡμῖν εἰθίσται λέγειν. Ἄλλ' ὡ; περ οὐτε διὰ τὰ; τοῦ Πνεύματος φυσικὰ;ς δυνάμει;ς πολλὰ τὰ Πνεύματα, ἀλλ' εἰς Θεὸ;ς ἡμῖν ὁ Παράκλητος, σὺν Πατρὶ καὶ Υἱῷ ὁμοζύζοντο;·

ἄ ω; δὲ καὶ ὁ αἰσθητὸς ἥλιος εἶς, οὕτω καὶ τῶν φυσικῶν αὐτοῦ δυνάμεων λεγομένων, ὃ δὴ κἄν τοῖς φθάσειν ἡμῖν εἰρηται, οὕτω καὶ τῶν φυσικῶν τοῦ Θεοῦ θεοπροπῶ; λεγομένων ἄκτιστων οὐ πολλὰ τὰ ἄκτιστα, οὐδὲ πολλοὶ θεοὶ κατὰ τὰς εἰς ἱεραρχείας; τε καὶ συκοφαντίας· ἀλλ' ἔν τῷ ἄκτιστον, καὶ εἰς ὃ τρισυπόστατος καὶ ἐνεργῶ; καὶ θελητικῶ; καὶ παντοδύναμος Θεός. Μᾶλλον δ' εἰ μὲν ἐκεῖνα λέγεις ἄκτιστα κατὰ τὴν ἱερὰν θεολογίαν, ἔν τῷ ἄκτιστον λέγεις, καὶ ἕνα τὸν τρισυπόστατον Θεόν. Εἶς γὰρ καὶ μόνος καὶ ἀδιαίρετος; καὶ ἀσύγχυτος ὁ τρισυπόστατος Θεός ἀκριδῶ;ς, ἡ θεία, φημί, φύσις σὺν γε τοῖς ἑαυτῆς φυσικοῖς καὶ ἰδιοῖς, ὡ; περ καὶ ὁ ἥλιος εἶς ἅμα τοῖς φυσικῶ;ς αὐτῷ συνοῦσι; τῆ ἄκτινι, λέγω, καὶ τῷ φωτί. Εἰ δὲ τὰ φυσικῶ; προσόντα τῷ Θεῷ φαίης κτιστὰ, οὐχ ἔν τῷ ἄκτιστον λέγεις; καθάπερ ὑπέλαδες, ἀλλ' οὐδέν. Τῶν γὰρ φυσικῶν πεφυκῶτων κτιστῶν οὐδεμιᾶ μηχανῆ ποτ' ἔν ἡ αὐτῶν φύσι; ἄκτιστος γένοιτο, ὡ; περ οὐδ' ἄκτιστων ὄντων ἐκείνων, τὴν φύσιν οἴδεν τε τυγχάνειν κτιστὴν, ὡ; οὐδὲ τῆ; ἄκτινος ἀχλύδου;ς τινὸ; καὶ ζοφερῶ;ς φαινομένη;ς, ὃ ἥλιος κατὰ φύσιν ἂν εἴη λαμπρός; ἢ λαμπρῶ;ς τοῦμπαλιν καὶ κατὰ φύσιν πρῆουσης ἐκεῖνη;ς, ἀλαμπῆ τινα καὶ σκοτεινὸν πεφυκέναι τὸν φυσικῶ;ς ἐκείνην ἀναδύζοντα ἥλιον. Τί δέ; οὐχὶ καὶ ὀρέ; ἀναρχα καὶ συναΐδια τῶν ἀγίων ἀεζόμεν τρανῶ;ς ἐπ' ἐκκλησίας θεολογούντων τὸν κατ' οὐσίαν ἕνα Θεόν, τὸν Πατέρα φημί καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον; πολλὰ γούν καὶ διὰ τοῦτο τὰ ἄκτιστα καὶ πολλοὶ θεοὶ :

Ἄλλὰ καὶ ὑποστατικῆν ὁ Γρηγορῶ;ς, οὐ φυσικὴν ἐλέγχεται φανερῶ;ς λέγων τὴν θείαν θέλησιν, τὸν Υἱὸν εἶναι λέγων μόνην θέλησιν τοῦ Πατρὸ;ς, ὡ; περ οἱ Μονοθελεῖται; πάλα κακῶ;ς λέγοντα;ς ἦσαν. Ἐκεῖνων καὶ γὰρ τὰ; δύο θέλησει; ἀπαγορευόντων ἐπὶ Χριστοῦ, καὶ λεγόντων ἄλλα τε πλείστα, καὶ ὅτι τοῖ; θελήμασιν οἱ θέλοντες συνεισάγονται, καὶ κίνδυνο; ἐκ τούτου καὶ δύο τοῦ Χριστοῦ λέγειν τὰ; θελοῦσας ὑποστάσει;· ὡ; περ ἄρα καὶ δύο θελήματα, οἱ θεολόγοι Πατέρες εὐθύ; ἀντεπήγαγον· Εἰ τῆ; θελήσειν οἱ θέλοντες συνεισάγονται, καὶ τοῖ; θέλου;ς κατὰ τὴν ὁ καιᾶν ἀντιστροφῆν αἱ θελήσει;ς συνεισυχθήσονται. Καὶ οὕτω κατὰ τὸν ὑμετέρον, φησι, λόγον ἑτεροβελῆ;ς ἢ ἁγία Τριά;ς ἔσται, τοῖ; τριᾶ; θέλουσιν, ὡ; φατέ; τριῶν καὶ τῶν θελημάτων συνεισυχθέντων. Ὅ δὴ καὶ ὁ Γρηγορῶ;ς νῦν οὕτω; κατεσκευάσα;ς θέλησιν τοῦ Πατρὸ;ς τὸν Υἱὸν εἶναι λέγων, οὐκ ἐνυπόστατον θέλησιν, ὡ; περ δὴ καὶ σοφίαν καὶ λόγον καὶ δύναμιν καὶ τὰ τοιαῦτα, κατὰ τὴν ἱερὰν θεολογίαν, ἀλλ' ἐπ' ἀναίρεσει; τῆ; μιᾶ; φυσικῆ;ς τῶν τριῶν θελήσει;ς, ὑπὲρ ἧ;ς ἡμῖν καὶ ὁ λόγος.

Καὶ ἀνυπόστατον δὲ κατὰ τοῦτο τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ λέγει Γρηγορῶ;ς, ὡ; περ οὐδ' εἰ; νοῦν ἐπήλαθε τότε τοῖ; Μονοθελεῖται; ἐκεῖνοι;ς. Οὐδεμιᾶ γὰρ ἐνεργεία ἐνυπόστατος, τουτέστιν ἀβυπόστατος, φασὶν οἱ θεολόγοι Πατέρες· ἐνεργεία δὲ Θεοῦ καὶ ἡ θέλησι;ς αὐτοῦ κατὰ τοῦ; αὐτοῦ;ς. Ὅ δ' αὐτὸ;ς Γρηγορῶ;ς; καὶ τὴν φύσιν αὐτῆν ἀκριδῶ;ς εἶναι τοῦ Θεοῦ λέγει τὴν αὐτοῦ φυσικὴν θέλησιν,

Καὶ εἰ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, Γρηγοῦρ, ὡς ἔφη, ἔστιν ἡ τοῦ Θεοῦ θέλησις, ἔστι δὲ καὶ ἡ οὐσία αὐτῆ τοῦ Θεοῦ, ἡ αὐτοῦ θέλησις, καὶ τοῦτο κατὰ σέ, ὁ Υἱὸς ἐστὶ λοιπὸν τοῦ Θεοῦ ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ· καὶ οὐκ ἔστι τρισυπόστατος, ὡς φησὶ, ἡ θεία οὐσία, ἀλλὰ μία ἐστὶν ὑπόστασις, ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθεῖσα· καὶ οὐκ ὑπόστασις θεία μίαν μόνην ὑπόστασιν ἐγέννησεν, ἀλλὰ τὴν κοινήν τῶν τριῶν οὐσίαν, ὡς φησὶ· καὶ ἔστιν οὐκ ἡ οὐσία ἐν τρισὶν ὑποστάσεσιν, ὡς ἀνωθεν ἐδιδάχθημεν, ἀλλ' ἡ οὐσία τῆς τρισυποστάτου θεότητος ἐκ τῆς ὑποστάσεως γεννηθεῖσα τοῦ Πατρὸς κατὰ σέ. Θέλησιν καὶ γὰρ εἰπὼν τοῦ Θεοῦ τὸν αὐτοῦ Λόγον μόνην, εἴτ' ἐπήγαγε, ταυτὸν εἶναι θείαν οὐσίαν καὶ θείαν θέλησιν ἀκριβῶς, μηδὲ τοῦ θείου Μαξίμου λέγοντος ἀκούσας, ὅτι αἱ ἐνεργεῖαι οὐκ εἰσὶν οὐσίαι, οὐδὲ καθ' ἑαυτάς, ἀλλ' ἐν τῇ οὐσίᾳ τυγχάνουσιν. Εἰ οὖν οὐσία ἐστὶν ἡ ἐνεργεῖα κατὰ Γρηγοῦρ, ἡ δὲ ἐνεργεῖα κατὰ τὸν προβῆθέντα θεολόγον καθ' ἑαυτὴν οὐκ ἔστιν, ἀλλ' ἐν τῇ οὐσίᾳ, ἡ οὐσία λοιπὸν κατ' ἐκείνην καθ' ἑαυτὴν οὐκ ἔστιν, ἀλλ' ἐν τῇ οὐσίᾳ, καὶ ἀπέπλευσε μετὰ Θεοῦ, φεῦ! ὁ φιλόσοφος κατὰ τὸν ὄρον αὐτὸν τῆς ἀπλῶς οὐσίας, τὰ προοίμια τῆς ἐπιστήμης αὐτοῦ, πρῶτα αὐθύπαρκτον εἶναι τὴν οὐσίαν ὀριζομένης, μὴ δεόμενον ἑτέρου πρὸς ὑπόστασιν, καὶ τοῦτο μετὰ πολλοῦ τοῦ γέλωτος καὶ τῆς τῶν λεγόντων αἰσχύνης. Οὐ γὰρ περὶ τὴν οὐσίαν αὐτὴ ἡ καὶ ἐνεργεῖα κατ' αὐτοὺς θεωρεῖται, ἀλλὰ περὶ τὴν οὐσίαν, οὐκ ἔχω λέγειν εἴτε ἑτέραν, εἴτε καὶ ἑαυτήν. Ἄλλως τε καὶ τῆς θείας θελήσεως οὐ φυσικῆς δυνάμεως οὐσης, οὐδὲ ἐν τῇ οὐσίᾳ θεωρουμένης, οὐδὲ διαφερούσης τῆς οὐσίας κατ' αὐτὸ τοῦτο, καθά φασι οἱ θεολόγοι διδάσκαλοι, ἀλλὰ τῆς τοῦ Υἱοῦ μᾶλλον ὑποστάσεως οὐσης κατὰ Γρηγοῦρ τῆς τοῦ Θεοῦ θελήσεως, καὶ οὐκ ἄλλης ἢ τῆς θείας οὐσίας καὶ τῆς θείας θελήσεως ταυτὸν τι καὶ ἐν ἀκριβῶς οὐσης κατὰ τὸν αὐτὸν, πρὸς γε τοὺς συναγομένους ἄλλοις ἀτόποις, οὐδ' οὕτω τὴν διαφορὰν ἐκφυγεῖν ὁ φιλόσοφος δύναται.

Ἐπειδὴ γὰρ οὐσία καὶ ὑπόστασις οὐ ταυτὸν κατὰ γε τὸν τῆς ἰεουσεβείας ἀληθῆ λόγον, ὅπερ καὶ Γρηγοῦρ ἴσως οὐκ ἂν ἀρνηθεῖν, εἴπερ ἡ οὐσία καὶ ἡ θέλησις ταυτὸν τι κατὰ πάντα καὶ ἀδιάφορον ἐστὶ κατ' αὐτὸν, ἰσοῦ καὶ κατ' αὐτὸν ἡ θέλησις αὐτῆ ἡ οὐσία οὐσα, οὐ πάντη ταυτὸν, ἀλλὰ διάφορον ἐστὶν, οὐ Πατὴρ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν τριῶν ὑποστάσεων ὁμοῦ. Ἐστὶ δὲ κατὰ τὸν αὐτοῦ λόγον, εἰ ἡ θέλησις τοῦ Θεοῦ ὁ τοῦ Θεοῦ ἐστὶν Υἱὸς, ἀλλ' οὐ φυσικὴ δύναμις κοινὴ τῶν τριῶν, ὡς φασι ἡ θεολογία, οὐδ' οὕτως ἂν εἴη ταυτὸν καὶ ἀδιάφορον οὐσία καὶ θέλησις κατὰ Γρηγοῦρ, ἐπειδὴ γε οὐσία καὶ ὑπόστασις οὐ ταυτὸν, ὡς καὶ αὐτὸς ἂν εἴποι, ἀλλ' οὐδὲ Υἱὸς καὶ Πατὴρ καὶ Πνεῦμα ἂν εἴη ταυτὸν ἀπλῶς, μὴ καὶ λάθωμεν τὰ τοῦ Λίθου καὶ αὐτοὶ παθόντες.

Τούτων δ' οὕτως ἔχόντων, πρὸς τοὺς ἄλλοις ἀτόποις, καθά δὴ καὶ προῦφην, οὐδὲ τὴν διαφορὰν τῆς οὐσίας καὶ τῆς θελήσεως ἐκφυγεῖν ὁ φιλόσοφος ἐδυνήθη, καὶ μάτην ὤπται κάκεινα προστραπέμενος ἑαυτοῦ. Οὐδὲ γὰρ ἵνα τὴν διαφορὰν τῆς θελήσεως καὶ τῆς οὐσίας, ἀλλὰ τὸ ἐν κατὰ πάντα καὶ ἀδιά-

φορὸν μᾶλλον κατασκευάσῃ, ἐπὶ τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον καὶ τὴν οὐσίαν κατέφυγεν. Ἀλλὰ μεθυόντων τε καὶ ἐξεστηκότων, οὐκ ἠσφρανούντων, οὐδὲ φιλοσοφούντων τὴν ἀληθινὴν φιλοσοφίαν τὰ τοιαῦτα, φιλόσοφοι. Διὸ καὶ Γρηγόριος, ὁ λαμπρὸς τῆς θεολογίας ἀστέρ, θελήσεως Υἱὸν τὸν τοῦ Θεοῦ μονογενῆ Λόγον κακῶς Ἀρειανῶν οιομένων τε καὶ λεγόντων, Ἄλλο, φησὶ, γεννῶν καὶ γέννησις, θέλων καὶ θέλησις, λέγων καὶ λόγος, εἰ μὴ μεθύομεν, τὰ μὲν ὁ κινούμενος, τὰ δ' ὄιον ἡ κίνησις. Ἀκούεις ὅτι καὶ κίνησις ἐπὶ Θεοῦ ὑεοπρεπῆς, καὶ ὁ κινούμενος ἄλλο παρὰ ταύτην τὴν κίνησιν; Διὰ τοῦτο καὶ Κύριλλος ὁ θεῖος, Φύσις καὶ ἐνεργεῖα οὐ ταυτὸν, ἔφη, καθάπερ ἤκουσας· καὶ Χρυσόστομος ὁ μέγας, Ἡ σοφία, φησὶν, ἐκ τῆς οὐσίας, οὐκ ἡ οὐσία ἐκ τῆς σοφίας. Καὶ πάλιν, Ὅταν ὁ λόγος, φησὶ, περὶ ἐνεργείας ἢ, καὶ ἐνεργείας τῆς αἰσώδους οὐσίας. Οἷς δὴ καὶ ὁ θεοφόρος Δαμασκηνὸς ἐκόμενος τὴν μὲν θείαν γέννησιν ἔργον εἶπε τῆς θείας φύσεως, προαγωγῆς ἐξ ἑαυτῆς τὸ ἁπογενεῖς τε καὶ ὁμοούσιον· τὴν δὲ κτεῖν ἐλησεως ἔργον οὐσα, καθάπερ ἤκουσας, μὴ συνάδον εἶναι τῷ Θεῷ. Καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς, Ἰστέον, φησὶν, ὡς ἄλλο ἐστὶν ἐνεργεῖα, καὶ ἄλλο ἐνεργητικὸν, καὶ ἄλλο ἐνεργημα, καὶ ἄλλο ἐνεργῶν. Ἐνεργεῖα μὲν οὖν ἐστὶν ἡ δραστηκὴ καὶ οὐσιώδης τῆς φύσεως κίνησις, ἐνεργητικὸν δὲ ἡ φύσις, ἐξ ἧς ἡ ἐνεργεῖα πρόεισι· ἐνεργημα δὲ τὸ τῆς ἐνεργείας ἀποτέλεσμα, ἐνεργῶν δὲ ὁ καχορμένως τῇ ἐνεργείᾳ, ἦτοι ἡ ὑπόστασις. Λέγεται δὲ, φησὶ, καὶ ἡ ἐνεργεῖα ἐνεργημα, καὶ τὸ ἐνεργημα ἐνεργεῖα.

Καὶ οἱ μὲν τῆς Ἐκκλησίας οὔτοι διδάσκαλοι, καὶ θεολόγοι καὶ κήρυκες τῆς κατ' εὐσεβείαν ἀληθείας, Φύσις καὶ ἐνεργεῖα, φασι, οὐ ταυτὸν· καὶ ἄλλο ἐνεργεῖα, καὶ ἄλλο ἐνεργητικὸν, καὶ οὐκ ἐνεργημα καὶ οὐσιώδης τῆς φύσεως κίνησις ἐστὶν ἡ ἐνεργεῖα· καὶ οὐκ ἐκ τῆς φύσεως ἡ ἐνεργεῖα πρόεισι· ὁ δὲ Γρηγοῦρς ἤκρινε τάναντια τούτοις ἐπίτηδες, ὅτι ταυτὸν, καὶ οὐκ ἄλλο, καὶ ἄλλο φύσις τε καὶ ἐνεργεῖα, καὶ ὅτι θέλησις; θεῖα οὐκ ἄλλο ἢ ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, καὶ ταυτὸν οὐσία καὶ θέλησις ἀκριβῶς. Εἰ δὲ μὴ πρὸς τὴν οὐσίαν, φησὶν, ἡ θέλησις ἀναφέροιο, ὡς εἶναι ταυτὸν οὐσίαν δηλοῦν· ὅτι καὶ θέλησιν, ὁμοῦν θάτερον ἔποιτ' ἂν ἐξῆς, ἢ κτίσμα εἶναι, ἢ μὴ ὄν. Καίτοι γε οἱ προβῆθέντες θεολόγοι ἐκ τῆς φύσεως εἶναι τοῦ Θεοῦ τὴν ἐνεργεῖαν καὶ τὴν θέλησιν, καὶ δραστηκὴν καὶ οὐσιώδη κίνησιν ταύτην εἶπον ἐκείνης, καθάπερ ἠκούσαμεν. Καὶ πῶς ἂν εἴη τὸ ἐκ τῆς ἀνάρχου καὶ θείας προῦδον φύσεως, καὶ κίνησις ὄν αὐτῆς οὐσιώδης, καὶ δραστηκὴ, ἢ κτίσμα ἢ μὴ ὄν, εἰ μὴ καὶ ἡ θεία καὶ ἀίδιος φύσις, ἢ ἡ οὐσιώδης καὶ δραστηκὴ κίνησις, καὶ ἐξῆς καὶ κτίσμα εἴη καὶ μὴ ὄν;

Ἅτι δὲ οὐτε οὐσία καὶ θέλησις, ἢ ἐνεργεῖα πάντη ταυτὸν καὶ ἀδιάφορον, ἀλλ' οὐδὲ κτίσμα, ἢ μὴ ὄν εἴη ἂν ἡ αὐτὴ κατὰ τὸν φιλόσοφον, διὰ πολλῶν μὲν ἔδη καὶ ἀναντιβῆρήτων ἡμῖν δέδεικται λόγων· δεῖ δὲ καὶ πρὸς τὴν τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων ἔκτασιν ὡς εἰς ἔφεσιν ἀναδραμεῖν ἡδὴ τινὰ, ἐπειδὴ καὶ περὶ τῶν ἐν τῷ Χριστῷ θεῶν καὶ ἀνθρωπίνων ἐνεργειῶν τε καὶ θελημάτων ἅπας ὁ λόγος ἐκείνη, καὶ ὁ τῆς καθ'

ἡμᾶς συνόδου τόμος ἐξ ἐκείνης ὀρμάται μᾶλλον, ἅ καίπεθεν ὡσανεὶ τὸν ὀδοῦσιμον εἰληφώς, οὕτω καὶ ἐπὶ τὰ πρόσω τῆς θεολογίας μετὰ γε τῆς ἀληθείας χωρεῖ. Μᾶλλον δ' ἔπει καὶ Γρηγορᾶς ἐκείνης δοκεῖ πως μεμνησθαι διὰ τὴν ἀνάγκην ἰσως τὴν ἐκ τοῦ τόμου, τὰ ἐκείνου δὴ καὶ σκοπήσωμεν πρότερα, καὶ μάλιστ' αὐτὴν περὶ ἐνεργείας αὐτοῦ διαίρειν ὡς ὁμωνύμου φωνῆς· μᾶλλον δὲ ἅ κατὰ τῆς θείας ἐνεργείας ὡσανεὶ τύραννός τις μετ' ἐξουσίας ὀρίζεται καὶ νομοθετεῖ, τὰ τοῖς ἱεροῖς θεολόγοις περὶ τούτων θεοπερεπῶς εἰρημένα παρ' οὐδὲν θέμιος, πρὸ τῆς συνόδου δηλαδὴ θεωρήσωμεν. Τὴν γὰρ τῶν εἰσαγομένων παρ' ἐκείνου καὶ κατ' ἐκείνου λόγων τε καὶ ῥητῶν τῶν ἱερῶν θεολόγων πλατυτέραν ἐξέτασιν τε καὶ λύσιν, ἰδίᾳ μετὰ τοὺς ἀντιῤῥητικούς τουτουεὶ λόγους ποιήσασθαι πολλάκις ὑπέστημεν, ἐπειδὴ καὶ πυκνῶν οὐκ ὀλίγων ἡμῖν καὶ ἀντιγράφων δεῖ πρὸς τὴν ἐκείνων ἰουσίαν ἔρευαν, διὰ γε τὴν συνήθη κλοπὴν, φημί, καὶ τὰς παρεκτροπὰς καὶ διαστρεφάδας τοῦ φιλοσόφου.

Φησὶ τοιγαροῦν αὐτὸς καὶ αὐθις, περὶ ἐνεργείας μυσταγωγῶν τὸν ἑαυτοῦ ἀκροατὴν Ἀγαθάγγελον· λέγεται μὲν γὰρ ἐνέργεια ὁ Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ· λέγεται δ' οὖν ἐνέργεια καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Οὐκ ἀμφίβολου γὰρ, φησὶν ὁ πολὺς Ἀθανάσιος, ὅτι αὐτὸς ἴστιν ἡ τοῦ Πατρὸς ζῶσα βουλή, καὶ ἐνούσιος ἐνέργεια, καὶ Λόγος ἀληθινός.

Καὶ πάλιν, Ἐὼς ὄντος τοῦ Υἱοῦ, φησὶ, τοῦ ζῶντος Λόγου, μίαν εἶναι δεῖ τελείαν καὶ πλήρη τὴν ἀγιαστικὴν καὶ φωτιστικὴν ζῶην, οὕσαν ἐνέργειαν αὐτοῦ καὶ δωρεάν, ἧτις ἐκ Πατρὸς λέγεται ἐκπορεύεσθαι. Κύριλλος δ' ὁμοίως καὶ αὐτὸς, εἰ ὁ Υἱὸς ἴστι, φησὶν, ἡ ζῶσα καὶ οὐσιώδης ἐνέργεια καὶ δύναμις καὶ σοφία τοῦ Πατρὸς, ἐνέργεια καὶ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Ἐνέργεια λέγεται καὶ ἡ ἐκάστῳ τῶν ὄντων ἐνούσα φυσικὴ δύναμις, ὡς τὸ θερμαίνειν τῷ πυρὶ, καὶ ψύχειν τῇ χιρῖνι. λέγεται καὶ τὸ τῆς ἐνεργητικῆς· δυνάμεως ἀποτέλεσμα ἐνέργεια, καὶ ἔργον, καὶ ἐνέργημα, ὡς ἔργα καὶ ἐνέργειαι Θεοῦ γῆ καὶ οὐρανός, καὶ τὰ ἐν τούτοις. Φησὶ γὰρ καὶ ὁ θεὸς ἐκ Δαμασκῶ Ἰωάννης, ὡς ἡ ἐνέργεια καὶ ἐνέργημα λέγεται, καὶ τὸ ὑνάντιον ἐνέργεια τὸ ἐνέργημα, ὡς καὶ τὸ κτίσμα κτίσις· καθ' ὃ σημαίνόμενον καὶ τὸν εἶκον ἐνεργειᾶν φαμεν τοῦ οἰκοδόμου, καὶ τοῦ ναυπηγοῦ τὴν ἑλκίδα. Ἐνέργεια λέγεται καὶ τὸ μεταξὺ χρονικῶν διάστημα τῆς κινήσεως τοῦ τε οἰκοδόμου πρὸς τὸ οἰκοδομούμενον, καὶ τοῦ ναυπηγοῦ πρὸς τὸ πλοῖον· ὃ καὶ συμβεβηκός ἐν καθ' αὐτὸ, καὶ σχετικὴ τις μεσότης τῶν ἄκρων ἀμφοῖν, τοῦ τε ἐνεργούντος καὶ τοῦ ἐνεργουμένου, συγκαταλήγει τῇ τῶν ἄκρων λήξει, καὶ οὐκέτι ἴστιν οὐδὲν· περὶ ἧς καὶ ὁ θεολόγος ἔφη θεὸς Γρηγόριος, ὡς ἐνεργηθῆσεται, καὶ οὐκ ἐνεργήσει, καὶ ὁμοῦ τῷ ἐνεργηθῆναι παύσεται, καθάπερ καὶ ἡ μεταξὺ τοῦ ὀρωμένου καὶ τοῦ ὀρώντος ὄρασις, καὶ ἡ μέσον τοῦ γευσμένου καὶ τοῦ γευστοῦ γεῦσις.

Ἐἴτα μεταξὺ καὶ ἑτερ' ἄλλα σημαίνόμενα τῆς ἐνεργείας προσθεῖς ὁ φιλόσοφος, ὡς εἶπαι μέχρι τῶν ἑξῆς, τὰ μὲν ἐκ τῆς τῶν ἁγίων αὐτῶν θεολογίας εἰλημμένα, τὰ δὲ καὶ παραθέματα μᾶλλον αὐτοῦ ἡ

φθέγματα καὶ νοήματα, καθὼς δὴ καὶ τῶν προῤῥηθέντων αὐτῶ τὰ κλειστά, ἃ δὴ καὶ ὡς κενὸν ὄχλον ῥημάτων καὶ οὐδὲν ὄντα πρὸς τὸ προκειμένον ὁ λόγος ἡμῖν παρήκεν, εἴτ' ἐπάγει κάκεινα· Τοσοῦτων τῶν τῆς ἐνεργείας ὄντων σημαιομένων περὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ φιλοσοφῶν ὁ θεὸς ἐκ Δαμασκῶ Ἰωάννης, Ἡ τῶν θαυμάτων, φησὶ, δύναμις τῆς θεότητος αὐτοῦ ὀπῆρχεν ἐνέργεια. Ἡ δὲ χειρουργία, καὶ τὸ θελήσαι, καὶ τὸ εἰπεῖν, θέλω, καθαρῶσθητι, τῆς ἀνθρωπότητος αὐτοῦ ὀπῆρχεν ἐνέργεια. Ἀποτέλεσμα δὲ τῆς ἀνθρωπίνης ἐνεργείας ἡ τῶν ἄρκτων κλάσις, καὶ τὸ ἀκοῦσαι τὴν λεπτὴν τῆς δὲ θείας ἐνεργείας ὁ τῶν ἄρκτων πλαθυσμός καὶ ἡ τοῦ λεπτοῦ κάθαρσις.

Καὶ ταῦτα μὲν ὁ Γρηγορᾶς· ἡμᾶς δ' ἀναγκαῖον ἐκείνον ἐρέσθαι, καὶ τίνας χάριν, ὃ φιλόσοφε, τοῦ ἐκ Δαμασκῶ τουτουεὶ διδασκάλου, καὶ δὴ καὶ τῶν σὺν αὐτῷ καὶ πρὸ αὐτοῦ θεολόγων, οὐς καὶ αὐτὸς μετὰ τούτων αὐτῶν προφέρεις ἐξῆς, περὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ τῆς κατ' αὐτὸν ἐνεργείας, ὡς καὶ αὐτὸς ἔφη, φιλοσοφούντων, μὴ καὶ αὐτὸς κατ' ἐκείνους περὶ αὐτῆς ταύτης διαλέγη καὶ γράψαι, περὶ γὰρ αὐτῆς τῇ τε συνόδῳ καὶ τῷ σεπτῷ τόμῳ καὶ ἡμῖν ἅπας ὁ λόγος, οὐ περὶ ἄλλης, ἀλλὰ τῶν προκειμένων ἐπίτηδες ὡσπερ ἀφ' ἑμῶν, πολλοὺς περιβάλλη κύκλους, καὶ ὁμωνύμους περιεργάζῃ φωνάς, καὶ τὴν περιττὴν ἐκείνην ἀδολοσχίαν, καὶ τὰς κενὰς καὶ ἀχρήστους διαίρεσεις καὶ ἐξηγήσεις ἐπεισάγει τῷ λόγῳ; εἰ δὲ καὶ περὶ πάσης ἐνεργείας, ὡς ἔφη, θείας τε καὶ ἀνθρωπίνης ἐβουλήθη εἰπεῖν, καὶ διδάξαι τὸν σὸν ἑταῖρον, διὰτὶ μὴ τὸν προῤῥηθέντα διδασκαλον, τὸν θεῖον Ἰωάννην φημί, μᾶλλον καὶ τοὺς ἐκείνου περὶ ἐνεργείας λόγους καὶ τὰς διαίρεσεις καὶ τὴν θεολογίαν εἰς τὴν λογικὴν ἀγῶνα τούτου εἰσῆγαγας; Ἐδόκει γὰρ ἂν οὕτω πάσης ἐκτὸς ὑποψίας εἶναι, καὶ τὰ εἰκότα καὶ κατὰ λόγον ποιεῖν. Νῦν δὲ πᾶν σοὶ τὸ ὑνάντιον ἐκ γε τῶν λόγων ἐκείνων ἐξέβη. Καὶ εἰ μὲν μὴ τοῦτ' αὐτὸ πρόθεσις ἦν ἐκείνῳ τῷ θεολόγῳ, τὸ περὶ θείας ἐνεργείας φιλοσοφῆσαι φημί, καὶ διαστειλαὶ ὁμωνυμίας, καὶ θεῖαν καὶ ἀνθρωπιαν, καὶ κτιστὴν καὶ ἀκτιστὴν ἐνέργειαν ἀπ' ἀλλήλων διελεῖν, καὶ τί μὲν ἐνέργεια, εἰ δ' ἀποτέλεσμα, καὶ τί ἐνεργητικόν, καὶ τί ἐνεργῶν εἰπεῖν, εἶχεν ἂν τινα καὶ παραιτήσεως λόγον ἰσως ἐκεῖνα τὰ σά· νῦν δὲ πρὸς ἐκεῖνα βλέπων ὁ διδασκαλὸς πάση τῇ προθυμίᾳ, καὶ τούτῳ προῤῥηγόντων ἄλλων ποιούμενος ἐν ἐκείνοις, τὸ μὴ μόνον δι' αὐτὸς αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν πρὸ αὐτοῦ θεολογικῶν τε καὶ πατρικῶν λόγων, καὶ τὴν Ἐκκλησίαν Χριστοῦ ταῦτα διδάξει, καὶ τοῖς ἀντιέλογουσι τούτοις ἀντικαταστήναι καὶ διελέξει, οὐδὲ παραιτησῆσθαι σε γούν συγχωρεῖ. Ὅρα καὶ γὰρ· περὶ μὲν τῶν ἐνεργειῶν τῶν ἐν τῷ Κυρίῳ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ τὸν ἑαυτοῦ λόγον ὁ διδασκαλὸς ἐπιγράφει, ὃ δὴ καὶ οὕτως οὐκ ἂν διαγράφαι, οὐδ' ἀντεῖσις ποτὲ, πολλὰ δὲ περὶ θείας καὶ ἀνθρωπιείας εἰπὼν ἐνεργείας δι' ὅλου τοῦ λόγου, αὐταὶ καὶ γὰρ αἱ τοῦ ἐνὸς Χριστοῦ διτταὶ δηλονότι ἐνέργειαι, ὡσπερ δὴ καὶ αἱ φύσεις, οὐδαμοῦ τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, ἡ τὸ ὁμοούσιον αὐτοῦ Πνεῦμα

ἐνεργεῖαν ὡς εἶπεν. Ἡ παρελθὼν αὐτὸς ταῦτα **A** δεῖξον, καὶ ἡμεῖς σιγήσομεν. Ἄλλ' οὐκ ἂν ποτε σχολῆς. Σὺ δὲ περὶ τῆς τοῦ Χριστοῦ ἐνεργείας ἐρξάμενος λέγειν, περὶ γὰρ ταύτης ἡμῖν τε καὶ σοὶ πᾶς ὁ προκειμένος λόγος, καθὰ δὴ καὶ προσηφν, ἐκείνης φημί τῆς φυσικῆς ἐνεργείας, ἣν μετὰ Πατρὸς τε καὶ Πνεύματος ὡς Υἱὸς μονογενῆς ἔχει καὶ θεὸς ὁμοούσιος, ἐκ πρώτης βασιλίδος εὐθύς, λέγεται μὲν ἐνεργεῖα, ἔφης, ὁ Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ· λέγεται δ' οὖν ἐνεργεῖα καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Καὶ τούτοις ἐξῆς τοὺς θεολόγους Ἀθανάσιόν τε καὶ Κύριλλον εἰς μαρτυρίαν ἔθεν ἐπιεισάγεις τῶν σῶν λόγων· καὶ ἦν ἐνεργεῖαν ἐν τοῖς φθάσασιν ἔλαγες τὸν Λόγον εἶναι τοῦ Θεοῦ, καὶ ταυτὸν οὐσίαν καὶ θέλησιν ἀκριβῶς, νῦν αὖθις μεταβαλὼν ἐνεργεῖαν τοῦ Θεοῦ λέγειν ἐκείνης εἶναι τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀπορίαις ἀπορίας συνάπτων καὶ συγχύσει· τῶν προλαβουσῶν πολλῶ σκοτεινοτέρως καὶ ἀδιανοήτους.

Εἰπέ γάρ· ἦδει καὶ ὁ σοφὸς Ἰωάννης ἐνεργεῖαν ἔπει οὐ τοῖς πρὸ αὐτοῦ θεολόγοις Πατράσι ρηθέντα τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ Πνεῦμα, ἣ οὐκ ἦδει; Καὶ εἰ μὲν τῷ δευτέρῳ φῆς, βλασφημεῖ; ἀντίκρυς κατὰ τοῦ τῆς Ἐκκλησίας; κοινοῦ διδασκάλου, μὴ εἰδέναι λόγων αὐτῶν ἐκεῖνα, περὶ ὧν δὴ καὶ διδάσκων προῦθεο· εἰ δὲ ἦδει, καθάπερ ἦδει, καὶ οὐδεὶς ποτ' ἀνερπεῖ νοῦν ἔχων, τίνος χάριν μὴ καὶ αὐτὸς αὐτὰ δὴ ταῦτα κατὰ σὲ προῦσθησαστο, καίτοι γε τὰ προκειμένα ταῦτα πεποιημένως καὶ αὐτὸς ὑπόθεσιν τοῦ οἰκειοῦ λόγου, καὶ τὰ περὶ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Χριστοῦ σκοπούμενος, ὡς αὐτὸς οὕτως φησιν. Ἡ γὰρ ἡμῖν, ἣ τοῖς εἰποῦσιν ἐκεῖνοις φθεσῶν ἐπίτηδες πάντως ἐκεῖνα σείσηκεν. Εἰ δὲ ταῦτα καὶ ὁ διάβολος ἀθεσθεὶς κατὰ τοῦ τῆς Ἐκκλησίας; εἰπεῖν διδασκάλου, καὶ ἅμα τοῦ σκοποῦ καὶ τῆς προθέσεως ἐκείνου πρόβρα γε ἔντα, τὸ γὰρ προκειμένον αὐτῷ, καὶ ὁ τοῦ

βιβλίου παντὸς λόγος τὴν εὐαγγελικὴν τε καὶ ἀποστολικὴν θεολογίαν τε καὶ τὴν πίστιν ἐκ τε παλαιῆς καὶ νέας Γραφῆς, καὶ δὴ καὶ τῶν πρὸ αὐτοῦ Πατέρων καὶ θεολόγων τὴν Χριστοῦ Ἐκκλησίαν διδάξει, καὶ μηδὲν μὲν ἐπιεισαγαγεῖν παρ' αὐτοῦ τοῖς ἱεροῖς δόγμασι, πάντα δ' ἐκείνοις ἐπιτρέψαντα, συναγαγεῖν μόνον αὐτὸν καὶ συντεμεῖν καθέσον οἶόν τε τὰ διὰ μακρῶν καὶ σποράδην ἐκείνοις ρηθέντα, καὶ οὕτω καθ' εἰρμὸν τινα καὶ τάξιν ἔτοιμα τοῖς φιλομαθεῖσι προθεῖναι, ταῦτα καὶ γὰρ αὐτὸς τοῦ συγγράμματος ἀρχόμενος εἶπεν· εὐδὴλον ὡς οὐτ' ἄγνωσῶν, οὐδ' ἡμῖν οὐτε τοῖς πρὸ αὐτοῦ θεολόγοις τε καὶ διδασκάλοις φθεσῶν, αὐ μὴν ἄλλ' οὐδ' αὐτὸς αὐτῷ καὶ τῷ ἰδίῳ σκοπῷ καὶ τοῖς λόγοις ἐναντιούμενος, ἐκεῖνα παρήκεν, ἄλλ' ὡς; μηδὲν προηγουμένως πρὸς τὴν προκειμένον αὐτῷ σκοπὸν καὶ τὸν λόγον ἔντα, καθὰ δὴ καὶ προῦθ' ὁ λόγος δεῖξει σαφέστερον. Τὴν γὰρ ἔκτεν τῶν οἰκουμενικῶν ἁγίων συνόδων τοῦ οἰκειοῦ προσησάμενος λόγου, καὶ ὡς εἰς σκοπὸν ἀπλανῆ τινα βλέπων ἐκείνην, καὶ δὴ καὶ τοὺς μικρῶ πρὸ ἐκείνης; τε καὶ μετ' ἐκείνην τὰ αὐτὰ περὶ τῶν αὐτῶν φθεσάμενους ὡσαύτως ὁμολογητάς, καὶ θεολόγους Πατέρας, οὕτω τοὺς περὶ θελημάτων καὶ ἐνεργειῶν ἐκδέχεται τοῦ Χριστοῦ λόγους, μηδὲν ἄλλεῖπων, μηδὲν προστιθείς, μηδὲ τοῦ σκοποῦ καὶ τοῦ λόγου μηδωποῦται ἔξω βάλλων.

Πλὴν ἄλλ' ἐπειδὴ καὶ αὐτὸς ἰδέσθαι σου καὶ μέλει, καὶ μετὰ τὸ πάντα τὰ παρὰ σου τοῦ τῷ περὶ ἐνεργείας ἐπιεισενεγκεῖν λόγῳ καθάπερ ἑδούλου, καὶ τῷ μακαρίου τούτου μνησθῆναι πως ἔδοξας, φέρε σκεψόμεθα καὶ ἡμεῖς μικρὸν ἐκναλαβόντες αὐτὸς τὸν λόγον, εἶνα μὲν σὺ περὶ αὐτοῦ τε καὶ τῶν αὐτοῦ λόγων, τίνα δ' αὐτὸς περὶ αὐτῆς ἐκτουτοῦ καὶ τῶν προκειμένων γε τούτων φησὶ, καὶ οὕτως ἐπὶ τὰ προρηθέντα σοὶ περὶ θείας ἐνεργείας καὶ τὴν σύνθεσιν ἐλευσόμεθα τὴν οἰκουμενικὴν.

ΕΤΙ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

ΚΑΙ ΔΗ ΚΑΙ ΤΟΝ ΠΕΜΠΤΟΝ ΛΟΓΟΝ ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΑ

ΛΟΓΟΣ ΟΓΑΘΟΣ

Περὶ θείας ἐνεργείας, ὅτι ἀκτιστος, καὶ ἔτι οὐ σύνθετος διὰ ταυτην τὸ θεῖον,

ἀλλ' ἀπλοῦν κατὰ φύσιν.

Ὁ τοῖσιν ἐκ Δαμασκού θεῖος Ἰωάννης, περὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ φιλοσοφῶν, ὡς φησὶ Γρηγορῆς, Ἡ τῶν θαυμάτων, φησὶ, δύναμις; τῆς θεότητος αὐτοῦ ὑπῆρχεν ἐνεργεῖα, ἣ δὲ χειρουργία, καὶ τὸ θελῆσαι, καὶ τὸ εἰπεῖν, θελω, καθαρῶσθητι, τῆς ἀνθρωπότητος αὐτοῦ ὑπῆρχεν ἐνεργεῖα· ἀποτέλεσμα δὲ τῆς μὲν ἀνθρωπίνης ἐνεργείας ἣ τῶν ἄρτων κλάσις, καὶ τὸ ἀκοῦσαι τὸν λεπρόν· τῆς δὲ θείας ἐνεργείας ὁ τῶν ἔρτων πληθυσμὸς καὶ ἣ τοῦ λεπροῦ κάθαρσις. Ὁ δὲ θεῖος φησὶ Κυρίλλος κατὰ τὸν αὐτὸν Γρηγορᾶν καὶ τοῦτο, τὸ μὲν βαδίζειν, ἔφη, σωματικοῖς ποσὶ καὶ δὲ γλώττης λαλεῖν ἀνθρωπίνης φύσεως; ἔργον ἐτύ

χανε· τὸ δὲ τοῦ παραλυτικοῦ τὰ μέλη θερμαῖσθαι καὶ τοῦ κωφοῦ πρὸς τὸ φθέγγεσθαι διαρθρῶσαι τὴν γλῶσσαν ἔργα θεϊκῆς ὑπῆρχε δυνάμεως. Ἄλλ' οὐδέτερον ἀνευ θεάτερου γέγονε. Τὰ γὰρ ἑτερογενῆ τε καὶ ἑτεροφυῆ τὴν αὐτὴν ἐνεργεῖαν ἔχειν οὐκ ἂν τι; δεῖ σαφρονῶν, ἀλλ' ὡσπερ ἀπεσογιτισμένον ἔχουσι τῆς οὐσίας τὸν λόγον ἦτοι τῆς ποιότητος· οὕτω καὶ θεοφορον ἀποδιώσουσι τὴν ἐνεργεῖαν. Καὶ ταῦτα μὲν τῶν θεολόγων, ἃ δὴ καὶ φέρων αὐτὸς εἰσήνεγκε τῷ λόγῳ δι' αὐτοῦ Γρηγορῆς, ἡμεῖς δὲ πρὸ τοῦ καταθῆναι πρὸς τὰς ἐξηγήσεις ἐκείνου, καὶ τὴν ἐπιεισάγειαν τῶν εἰρημένων, ἐκεῖνο συνιδεῖν ἀναγκαῖον.

πῶς οὐκ ὀρθῶς οὐδὲ μετὰ τοῦ προσήκοντος λόγου τῶν θεολογικῶν ἀπιτεταί λόγων κἀνταῦθα, ἀλλὰ σκολιῶς τε καὶ διςετραμμένως, καὶ ὡς ἂν οὐ τὴν ἀλήθειαν, οὐδὲ τὸν θεολογικὸν ἐκζητῶν σκοπὸν, ἀλλὰ τὸν κἀνὸνα πρὸς αὐτὸν ἔλκων μάλλον, καὶ ταῖς αὐτοῦ δόξαις καὶ τοῖς λόγοις ἔπασθαι τὸν διδάσκαλον ἀνιγκάζων;

Ὁ μὲν γὰρ εὐθὺς τοῦ περὶ ἐνεργείας ἀρχόμενος λόγῳ, Δύο, φησὶ, καὶ τὰς ἐνεργείας φαμέν ἐπὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Εἶχε μὲν γὰρ ὡς Θεὸς καὶ τῷ Πατρὶ ὁμοούσιος τὴν θεῖαν ἐνέργειαν, καὶ ὡς ἄνθρωπος γενόμενος καὶ ἡμῖν ὁμοούσιος; τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως τὴν ἐνέργειαν. Ἰστίον δὲ ὡς ἄλλο ἐστὶν ἐνέργεια, καὶ ἄλλο ἐνεργητικὸν, καὶ ἄλλο ἐνέργημα, καὶ ἄλλο ἐνεργῶν. Ἐνέργεια μὲν οὖν ἐστὶν ἡ δραστηκὴ καὶ οὐσιώδης τῆς φύσεως κίνησις· ἐνεργητικὸν δὲ ἡ φύσις, ἐξ ἧς ἡ ἐνέργεια προέρχεται· ἐνέργημα δὲ τὸ τῆς ἐνεργείας ἀποτέλεσμα· ἐνεργῶν δὲ ὁ κεκρημένος τῇ ἐνεργείᾳ, ἧτοι ἡ ὑπόστασις. Λέγεται δὲ καὶ ἡ ἐνέργεια ἐνέργημα, καὶ τὸ ἐνέργημα ἐνέργεια.

Ὁ δὲ, τοῦ θεμελίου τούτου καὶ τῆς οἰονεὶ βίβης καὶ ἀρχῆς τῶν ἐφεξῆς ἐπιτήδε; ἀποστά; λόγων, ὡσανεὶ διαιρουμένων ἀκριβῶς ἕκαστα, καὶ σαφηνιζόντων, καὶ ὑπόστασιν φημι καὶ οὐσίαν, καὶ τὴν ἐκ ταύτης οὐσιωδῶς προλούσαν ἐνέργειαν, καὶ ἄλλο παρὰ ταύτην εἶσαν ὡς δύναμιν, καὶ κίνησιν αὐτῆς οὐσιώδη καὶ δραστηκὴν, καὶ χρῆσιν ὑποδεικνύοντων ταύτης τῆς ἐνεργείας καὶ ἀποτέλεσμα, ταύτην τοιγαροῦν τὴν εὐκρινῆ, καὶ σαφεστάτην, καὶ ἀπηρτισμένην περὶ ἐνεργείας θεολογίαν, καὶ μηδὲ παιδὶ ὄρουθον ἐμποιεῖν δυναμένην, ὡς μηδὲ ῥηθείσαν τὴν ἀρχὴν μηδὲ οἶσαν ὁ φιλόσοφος παρελθῶν, μέρους τινὸς τῶν ἐξῆς ἀπιτεσθαί πως; δοκεῖ βραχυτάτου· καὶ τούτῳ μέρος τι συνάψας ὡσαύτως τῶν περὶ ἐνεργειῶν καὶ φύσεων τοῦ Χριστοῦ τῷ θεῷ λεχθέντων Κυριῶν, καθὰ δὴ καὶ πρὸ βραχέος ἡμῖν εἴρηται, καὶ παράλληλα θεῖς οἰονεὶ καὶ συγκρούσας ἀλλήλοις, πειρᾶται δι' ἀλλήλων συγγεῖν ταῦτα καὶ συνταράττειν, καὶ τὴν συμφωνίαν τῶν θεολόγων ἀμφοῖν καὶ τὸν σκοπὸν ἀναίρειν.

Ἄλλ' ἴδωμεν ἤδη καὶ τὴν ἐξηγήσιν, καὶ τὰ ἐπιχειρήματα, καὶ τὰς ἐπιεργασίας αὐτοῦ. Ἐντεῦθεν γὰρ μὴν, Ἀγαθάγγελε, φησὶ, δὴ ὄν σοι γίνεται, ὡς ἂ Κυρίλλος ἔργα φησὶ, ταῦτ' ἐνεργείας ὁ Δαμασκηνὸς Ἰωάννης, καὶ ἄπερ Ἰωάννης ἐνεργείας ἀποτελέσματα, ταῦτα Κυρίλλος ἔργα δυνάμεως. Ἐπιεργαζόμενοι δὲ, καὶ οἰονεὶ συγκεφαλαιούμενοι, Ἰωάννης μὲν τὰς τῶν θαυμάτων φησὶ δυνάμεις θεότητος ὑπάρχειν ἐνεργείας, καὶ ἐνεργήματα καὶ ἀποτελέσματα, ταυτὸν δ' εἰπεῖν ποιήματα Θεοῦ, καθὰ δὴ ἀλλαχῇ πολλαχῇ πλατύτερον γραφικαῖς ἡμῖν ἀποδείκνυται μαρτυρίας· Κυρίλλος δ' ἂν προείρηκεν ἔργα, ταῦτα προλὸν ἐνεργείας ἀπεφήνατο, ὡς εἶναι καὶ παρ' αὐτῷ ταυτὸν ἐνταυθοῖ σαφῶς, καὶ ἀναμφιβόλως· ἔργα καὶ ἐνεργείας, καὶ εἶναι συμπρατίνεον ἡμᾶς δι' ἀμφοῖν καὶ ἐξ ἀμφοῖν τοῖν ἁγίοιν αὐτὰ τὰ ποιούμενα θαύματα παρὰ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν, τῶς μὲν δυνάμεως καὶ θελήσεως ἀκτίστου καὶ θείας

ὑπάρχειν, ὡς Θεοῦ, πῶς δὲ ἀνθρωπίνης ἐνεργείας, ὡς ἀνθρώπου. Τὰ μὲν οὖν τὴν φυσικὴν ἐνέργειαν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν δύναμιν ἀποτελέσματα τῆς αὐτοῦ ἐνεργείας καὶ ποιήματα τὸν φιλόσοφον λέγειν καὶ διδάσκειν κἀνταῦθα, οὐ πάνυ τοι καιρῶν, οὐδ' ἔξω τοῦ κατ' αὐτὸν ἡγημαὶ πράγματός. Ἄνωθεν καὶ γὰρ ταῦτα περὶ τῶν τοιοῦτων ὄπιτα καὶ φρονῶν καὶ γράφων, καὶ οὐσίαν εἰδῶς μετ' Εὐνομίου τὸν Θεὸν μόνην, πάντων ἐπιλωμένην τῶν φυσικῶν αὐτῆς ἰδιωμάτων, ὡς ὁμοῦ παρ' αὐτῷ πάντων τοῖς κτίσμασι συναριθμουμένων. Οὐ ξένον τοιγαροῦν, οὐδὲ καιρῶν, ἄπερ ἔφη, εἰ τὴν αὐτὸς αὐτοῦ πάτριον δόξαν καὶ τὴν πίστιν Βασιλάμ τε καὶ Ἀκινδύνου μετὰ τῶν ἐκείνοις γε φοιτησάντων βούλεται συνιτῆν. Ἐκείνῳ γε μὴν οὐ μικρῶς ἔπεισὶ μοι θαυμάζειν αὐτοῦ, καὶ μάλιστα νῦν, πῶς ἀνισχύοντως οὕτω καὶ ἰταμῶς ταῖς κοιναῖς περὶ Θεοῦ τῶν ἁγίων δόξαις τε καὶ τοῖς λόγοις ἐπιτηδῆ, ὡσπερ ἐν ὑπερβοροῖς τισὶν, ἢ καὶ τοῖς ἔξω στηλῶν Ἡρακλείων, καὶ πόρρω που τῆς καδ' ἡμᾶς οἰκουμένης οὔσι, καὶ τῆς κοιτῆς Ἐκκλησίας, καὶ τῶν ἱερῶν ταύτης πυκτιῶν καὶ λόγων τοῦς αὐτοῦ λόγου; ποιούμενος; Εἰπέ γὰρ ἡμῖν, ὦ τὰ περιετὰ καὶ ἐκφυλα σορὲ σὺ, πῶς τοῦ θεοφόρου Δαμασκηνοῦ τὰς δύο φυσικὰς τοῦ Χριστοῦ ἐνεργείας ταῖς διτταῖς καταλλήλως; αὐτοῦ φύσεσιν εἰσαγαγόντος τῷ λόγῳ, τὴν θεῖαν τὴν φημι καὶ τὴν ἀνθρωπιαν, καὶ τὰ οἰκεία καὶ καταλλήλα τέλη καὶ ἀποτέσματα δεδειχότος ἐκάστης; Ἡ τῶν θαυμάτων καὶ γὰρ, φησὶ, δύναμις τῆς θεότητος; αὐτοῦ ὑπῆρχεν ἐνέργεια, ἀποτελεσμα δὲ ταύτης ὁ τῶν ἄρτων πληθυσμὸς, καὶ ἡ τοῦ λεπροῦ κάθαρσις, ἢ δὲ χειρουργία, καὶ τὸ θελήσει, καὶ τὸ εἰπεῖν, θέλω, καθαρῖσθησι, τῆς ἀνθρωπότητος αὐτοῦ ὑπῆρχεν ἐνέργεια, ἢς ἀποτέλεσμα, φησὶν, ἢ τῶν ἄρτων κλάσις, καὶ τὸ ἀκούσαι τὴν λεπρόν· πῶς οὖν, ὄπερ εἶπον, τοῦ θεολόγου κατὰ συζυγίαν ἐκεῖνα προάγοντος, καὶ ἰδίᾳ μὲν τῆς φύσεως οὐσιώδη τιθέντος; δύναιμι, ἢν ἐν ταῖς ἀρχαῖς τοῦ λόγου καὶ ἄλλο παρὰ τὴν φύσιν εἶπεν αὐτός καὶ δραστηκὴν καὶ οὐσιώδη κίνησιν ταύτης, ἰδίᾳ δὲ τὸ ταύτης ἀποτέλεσμα, τὸ τέλος; δηλαδὴ τῆς ἐπὶ τῷδε χρήσεως τῆς αὐτῆς φυσικῆς δυνάμεως τε καὶ ἐνεργείας, τὸν πληθυσμὸν, ὡς ἐκεῖνός φησι, τῶν ἄρτων, καὶ τὴν τοῦ λεπροῦ κάθαρσιν, αὐτὸς καθ'απερὶ τις βιαστής τῶν θεολογικῶν λόγων καὶ τύραννος, τὴν διαίρεσιν ἐκεῖνου συνταράττεις καὶ συγγεῖς τοῖς σοῖς λόγοις, ἀσχημονῶν οὕτωσὶ διχὰ παντός προσωπεῖου καὶ προκαλύμματος, ἵνα μόνον τὴν τοῦ Θεοῦ φυσικὴν ἐνέργειαν κατασκευάσης κτιστὴν; Ἐκεῖνου καὶ γὰρ οὕτω λαμπρῶς διελόντος, καὶ τὰ προῤῥηθέντα θεολογήσαντος; ἀσφαλῶς, σὺ καθ'απερὶ τις κωφὸς ἰσχυρῶς, καὶ τῶν ὑπ' ἐκεῖνου λεγομένων ἀναίεθτος, ἢ καὶ παρὰ τοιοῦτοις τισὶ τὰ εἰ καὶ λέγειν καὶ γράφειν δοκῶν, ἐκεῖνα τὰ καταγέλαστα φῆς, ὡς Ἰωάννης τὰς τῶν θαυμάτων φησὶ δυνάμεις; θεότητος ὑπάρχειν ἐνεργείας καὶ ἐνεργήματα καὶ ἀποτελέσματα, ταυτὸ δ' εἰπεῖν ποιήματα Θεοῦ· ὡσπερ ἀναίσθητων, καὶ μηδὲ εἰδῶς ἂ λέγεις. Τί γὰρ κοινὸν ἐμφύτῳ καὶ οὐσιώδει κινήσει καὶ δυνάμει Θεοῦ καὶ κτίσματι; Καίτοις γὰρ καὶ δι' αὐτὰ αὐτὰ, τὰ κα-

πῶς οὕτω παρὰ σοῦ τε καὶ τῶν σὺν σοὶ καὶ τότε, καὶ ἄ
 νῦν καὶ νοούμενα καὶ λεγόμενα, καὶ ἄνω καὶ κάτω
 καὶ πανταχοῦ τοῦ λόγου τὰς διαιρέσεις ὡσαύτως τί-
 θησιν. ὡσπερ τῶν φύσεών φημι, καὶ τῶν φυσικῶν
 ἐκείνων, οὕτω καὶ τῶν φυσικῶν αὐτῶν τούτων αὐθις,
 καὶ τῶν βίων αὐτῶν ἀποτελεσμάτων, ἵνα μὴ τις παρὰ
 τὰς ὁμωνυμίας ἐγγένηται τισι ἀγνοια τοῦ καθή-
 κοντος; καὶ πλάνη.

Ἄκουε δὴ καὶ τῶν ἐξῆς ὡσεύτως τοῦ αὐτοῦ διδα-
 σκάλου φημί. Παραδείγματι καὶ γὰρ συνήθει τοῖς
 πρὸ αὐτοῦ θεολόγοις περὶ τῶν προκειμένων αὐτῷ
 καὶ αὐτὸς χρώμενος, οὕτω πῶς ᾤφησι. Καὶ ἐπι
 τῆς πεπυρακτωμένης δὲ μαχαίρας, ὡσπερ αἱ φύ-
 σεις σῶζονται τοῦ πυρὸς καὶ τοῦ σιδήρου, οὕτω
 καὶ αἱ δύο ἐνεργεῖαι, καὶ τὰ τούτων ἀποτελέσματα.
 Ἔχει γὰρ ὁ σιδήρος τὸ τημητικόν, τὸ δὲ πῦρ τὸ καυ-
 στικόν. Καὶ ἡ τομὴ μὲν τῆς τοῦ σιδήρου ἐνεργείας
 ἐστὶν ἀποτελεσματὶ ἢ δὲ καύσις τοῦ πυρὸς. Καὶ μετ'
 ὀλίγον. Οὕτω καὶ ἐν τῷ Χριστῷ. τῆς μὲν θεότητος
 αὐτοῦ ἡ θεία καὶ παντοδύναμος ἐνεργεῖα, τῆς δὲ
 ἀνθρωπότητος αὐτοῦ ἡ καθ' ἡμᾶς ἀποτελεσματὶ τῆς
 μὲν ἀνθρωπίνης τὸ κρατηθῆναι τὴν χεῖρα τοῦ παι-
 θῆς καὶ ἀλωσθῆναι, τῆς δὲ θείας ἡ ζωοποίησις.
 Ἄλλο γὰρ τοῦτο, κάκεινο ἕτερον, εἰ καὶ ἀλλήλων
 ἀχώριστοι ὑπάρχουσιν ἐν τῇ θεανδρικῇ ἐνεργείᾳ.

Ἦκουσας καὶ αὐθις τοῦ σοφοῦ διδασκάλου τὰ
 αὐτὰ περὶ τῶν αὐτῶν λέγοντος, καὶ παραδείγμασι
 προσφεύει καὶ καταλλήλοις καὶ ἐπεξεργασίας καὶ
 διαίρεσιν οὐ τὴν τῶν φύσεων περιστέαντος μόνην
 διαφορὰν, ἀλλὰ καὶ τὴν τῶν ἐνεργειῶν καὶ τῶν ἀπο-
 τελεσμάτων, καὶ πᾶσαν περιαιρούντος ἀμφιβολίαν
 καὶ σύγχυσιν; Ὡσπερ καὶ γὰρ ἐπὶ τῆς πεπυρακτω-
 μένης, φησὶ, μαχαίρας μετὰ τῆς διπλόης τῶν φύ-
 σεων, σιδήρου δηλαδὴ καὶ πυρὸς, καὶ τὸ διττὸν τῆς
 ἐνεργείας ζυνημιμένον ὀρώμεν, τὸ γε τημητικόν φημι
 καὶ τὸ καυστικόν, τὴν τέμνουσαν, ὡς ἂν εἴποι τις,
 καὶ καύουσαν ἐκατέρας ἕλης φυσικὴν δύναμιν, ἀπο-
 τέλεσμα δὲ φησι τῆς μὲν ἐνεργείας τοῦ σιδήρου τὴν
 τομὴν, τῆς δὲ τοῦ πυρὸς ἐνεργείας ἀποτελεσματὶ τὴν
 καύσιν. οὕτω καὶ ἐν τῷ Χριστῷ, φησὶ, διττῶν οὐσῶν
 τῶν αὐτοῦ φύσεων, τῆς θείας ἐξηλονότι καὶ τῆς ἀν-
 θρωπείας, τῆς μὲν θεότητος αὐτοῦ ἡ θεία καὶ παν-
 τοδύναμος ὑπάρχει ἐνεργεῖα, τῆς δὲ ἀνθρωπότητος
 αὐτοῦ ἡ καθ' ἡμᾶς καὶ ἀνθρωπίνῃ ὑπάρχει ἐνεργεῖα.
 Ἀποτελεσματὶ δὲ φησι τῆς μὲν ἀνθρωπίνης ἐνερ-
 γείας τὸ κρατηθῆναι τὴν χεῖρα τῆς παιδὸς καὶ ἐλ-
 κωσθῆναι, τῆς δὲ θείας ἐνεργείας ἡ ζωοποίησις ἀπο-
 τέλεσμα. Τὰ μὲν οὖν παρὰ τοῦ θεολόγου τούτου περὶ
 τῆς φυσικῆς ἐνεργείας, καὶ τοῦ ταύτης ἀποτελέσμα-
 τος ῥηθέντα καὶ νῦν καὶ πρότερον, τοιαῦτα τὴν τε
 ἐξαγγελίαν καὶ τὴν διάνοιαν ὄντα τυγχάνει, ὡς μὴδ'
 ἐρμηνείας μὴδ' ἐπεξεργασίων ὠντικωνοῦν δλω-
 δεῖσθαι, σαφηνείας ὑπερβολῆ. Ἐπι δὲ καὶ πρὸς τὰ
 οὕτω σαφῆ καὶ τυφλῷ, φασὶ, δηλα φιλονεικίας
 περιουσία οὐκ οἶδ' ὅπως ἀναισχυντεῖν ὁ φιλόσοφος
 ἔγνω, καὶ ἐπεξεργάζεσθαι καὶ παλλιλογεῖν, καὶ σα-
 φηνίζειν αὐθις οὐ παραιτούμεθα, τῶν ἀπλότητι καὶ
 ἀπειρίᾳ συναρπάζομένων ὑπὸ τῆς πλάνης φειδόμε-
 νοι. Ἰεσοῦ γὰρ οὐ φύσεως μετὰξὺ μόνον καὶ φυσικῆς

ἐνεργείας, καὶ τοῦ ταύτης ἀποτελέσματος ἄριστα
 διελῶν φαίνεται, καθὼς δὴ καὶ ἀπαξ καὶ δι; πρότε-
 ρον, ἀλλὰ καὶ θείαν καὶ παντοδύναμον τῆς θείας τοῦ
 Χριστοῦ φύσεως τὴν ἐνεργεῖαν εἶπεν, οὔτε τὴν φύ-
 σιν οὔσαν αὐτὴν ἐκείνην γε κἀνήν, ἀλλὰ τὴν οὐσιώδη
 καὶ ἐμφυτον αὐτῆς κίνησιν τε καὶ δύναμιν, καὶ το-
 σοῦτω τῶν ἀποτελεσμάτων καὶ κτισμάτων αὐθις
 ἀνφικισμένην καὶ ὑπερέχουσαν, ὁσφ Θεοῦ θεία καὶ
 φυσικὴ καὶ παντοδύναμος δύναμις, καὶ ἐνεργεῖα
 κατὰ τοῦτον τὸν θεολόγον φημι, τῶν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος
 εἰς τὸ εἶναι προαγομμένων ὑπ' αὐτῆς.

Καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς θεολόγος ἐν τοῖς αὐτοῖς. Εἰ ἢ
 περὶ τὰ ὄντα πρόνοια οὐ μόνον Πατρὸς καὶ ἁγίου
 Πνεύματός ἐστιν, ἀλλὰ καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ μετὰ σάρ-
 κωσιν, ἐνεργεῖα δὲ τοῦτο ἐστὶν, ἄρα καὶ μετὰ σάρ-
 κωσιν τῆς αὐτῆς ἐνεργείας ἐστὶ τῷ Πατρὶ. Εἰ μὲν
 τῶν θαυμάτων τῆς αὐτῆς οὐσίας ὄντα τῷ Πατρὶ τὸν
 Χριστὸν ἐγκώκαμεν, ἐνεργεῖα δὲ Θεοῦ τυγχάνει τὰ
 θαύματα, ἄρα καὶ μετὰ σάρκωσιν τῆς αὐτῆς ἐστὶν
 ἐνεργεῖα τῷ Πατρὶ.

Ὅρα πάλιν ἐνταῦθα, πῶς καὶ τὴν περὶ τὰ ὄντα
 τοῦ Θεοῦ πρόνοιαν ἐνεργεῖαν θείαν φησὶν ὁ διδάσκα-
 λος; ἵνα μῆτε τὴν οὐσίαν αὐτὴν ἐκείνην, ὑπολάβῃς
 εἶναι, μῆτε κτίσμα Θεοῦ, ἀλλ' οὐσιώδη μᾶλλον τῆς
 φύσεως; δύναμιν τε καὶ κίνησιν. Διὸ καὶ τὰς φύσι-
 κάς ταύτας ἐνεργείας οὐ μόνον προόδους τε καὶ ἐκ-
 φάνσεις, καὶ μετοχὰς καὶ αὐτομετοχὰς ὁ εἰς Ἄρειον
 πάγου Διονύσιος εἰρηκεν, ἀλλὰ καὶ προνοίας αὐτὰς
 καὶ ἀγαθότητας εἶπεν, ἐκ Θεοῦ τὸ ἀμεθέκτω
 προιούσας ἀρθῶν χύσει καὶ ὑπερβλυζούσας. Καὶ
 Ἄθανάσιος δὲ αὐθις ὁ μέγας τὴν τοῦ Θεοῦ δημιουργ-
 ικὴν ἐνεργεῖαν πρόνοιαν ὡσαύτως φησὶν. Οὐ κατ'
 ἄλλην, λέγων, καὶ ἄλλην πρόνοιαν ὁ Πατὴρ καὶ ὁ
 Υἱὸς ἐργάζεται, ἀλλὰ κατὰ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν οὐ-
 σιώδη τῆς θεότητος ἐνεργεῖαν. Ὑπὲρ ἧς καὶ ἡ τῶν
 οἰκουμενικῶν συνόδων πέμπτη πρὸς τοὺς τὰ Ὀρι-
 γένους φρονούντας, καθὰ δὴ καὶ φθάσαντες ἔφησαν,
 ἔλεγεν, ὅτι εἶχε μὲν ὁ Θεὸς αἰετὴν τὸν κτίζειν καὶ
 δημιουργεῖν δύναμιν, ἐνεργηθῆ δὲ ἡ τοιαύτη δύνα-
 μίς, ὅτε Θεὸς ἠδουλήθη. ἵνα μάθῃς ἐκ τούτων τε
 κάκεινων πᾶς ὁ τῆς ἀληθινῆς θεολογίας ἐραστῆς,
 φημι, ὅτι τὴν οὐσιώδη καὶ δραστηκὴν τῆς τοῦ Θεοῦ
 φύσεως δύναμιν καὶ κίνησιν καὶ ἐνεργεῖαν ἀκτίστον,
 καὶ συναίδιον, καὶ ἀδιαίρετον ὄσαν τῆς ηἰγιαζούσης
 φύσεως, οὐκ ἂν ἢ ἐπὶ τῷδὲ τινι κτισματι τυχόν ἢ
 θαύματι χρῆσις κατὰ τὸν οἰκεῖον ἐκάστω καιρὸν καὶ
 λόγον κτιστὴν ἐργάζαιτο ποτε. Πῶς γὰρ ἂν ἐκσταῆ
 τῆς οἰκειᾶς φυσικῆς ἰδιότητος, καὶ τοῦτο γε εὐχ
 ἀπλῶς, ἀλλὰ πρὸς τούναντιον ἔπαν ἰούσα; Ἀδύνα-
 τον, καὶ γὰρ φασὶν οἱ αὐτοὶ θεολόγοι Πατέρες τῆς
 ἀκτίστου φύσεως κτιστὴν εἶναι τὴν ἐνεργεῖαν, ὡ-
 σπερ δὴ καὶ ἀκτίστον τῆς κτιστῆς οὐδαμῶς. Ἄλλ' ἢ
 μὲν χρῆσις, ὅσπερ ἔφη, τῆς θείας ἐνεργείας περὶ
 τὸδε τὸ πρᾶγμα ἢ ἐκεῖνο, ἢ κτιζούσης, ἢ θαυμα-
 τουργούσης τυχόν καὶ ἀρχεται καὶ παύεται. καθὼς
 δὴ καὶ ὁ μέγας ἐν θεολογίᾳ Γρηγόριος, Εἰ ἐνεργεῖα
 τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον κατὰ τινὰς, ἔλεγεν, ἐνεργηθῆ-
 σεται καὶ οὐκ ἐνεργῆσει, καὶ ἅμα τῷ ἐνεργηθῆναι
 παύσεται, τὴν φυσικὴν ἐνεργεῖαν ταύτην τοῦ Θεοῦ

κατὰ τὴν αὐτῆς αἰνιττόμενος χρῆσιν, ἀρχομένην τε καὶ παυομένην κατ' αὐτὴν, ὡς ἤδη πολλάκις ἔφη· ἐνεργεῖται γὰρ ἢ χρῆσις, οὐκ ἐνεργεῖ. Ἐπεὶ τοί γε κατ' αὐτὴν αὐτὴ θεωρουμένη περὶ τὴν θείαν φύσιν ἢ συμφυῆς ταύτης ἐνέργεια καὶ κίνησις ἐστὶ δραστηκὴ καὶ παντοδύναμος τε καὶ παντουργὸς κατὰ τοὺς θεολόγους Πατέρας. Ἔστι μὲν οὖν κατ' αὐτοὺς τοὺτους τὸ ἐνεργητικὸν ἢ θεία φύσις, ἐξ ἧς ἡ οὐσιώδης πηγάζει ἐνέργεια, περὶ τὴν φύσιν αὐτὴν ὡς φυσικὸν θεωρουμένη ἰδίωμα, καὶ ἀδιάρητος αὐτῆς οὐσα, καὶ τὸ παράπαν ἀχώριστος. Εἰ γὰρ καὶ διαφορὰν αὐτῆς φασὶ πρὸς τὴν οὐσίαν οἱ θεολόγοι, κατὰ γε τοὺς προαποδοθέντας καὶ ἡμῖν λόγους, καὶ ἄλλο φασὶν οὐσίαν, καὶ ἄλλο ἐνέργειαν, ἀλλ' ἐπινοῶντες φασὶ τὴν διαφορὰν ταύτην, οὐ πράγματι· πράγματι δὲ μᾶλλον τὴν ἑνωσιν. Καὶ ὁ ἀριθμὸς· κατ' αὐτοὺς τοὺτους, τὴν μὲν κατ' ἐπινοίαν διαφορὰν καὶ διάκρισιν τῆς οὐσίας τε καὶ τῆς ἐνεργείας, καὶ τὴν τῶν ἰδιοτήτων φυλακὴν, κἀν τῇ ἑνώσει γνωρίζει· διαίρεισιν δὲ τὸ παράπαν ἡνεκὸν οὐκ εἰσάγει. Ἔστι μὲν οὖν, ὅπερ εἶπον, κατὰ τοὺς θεολόγους, τὸ ἐνεργητικὸν ἢ θεία φύσις, ἐξ ἧς ἡ οὐσιώδης καὶ καταλλήλος ἐνέργεια θεοπρεπῶς πρόεισι· τὸ δὲ τῆς φυσικῆς ἐνεργείας ἀποτελεσματὶς κτίσμα, εἴτε κατὰ δημιουργίαν φησὶ, εἴτε κατὰ θαυματουργίαν τινὰ λέγοιτο. Ἡ δὲ τῆς θείας φύσεως ἐνέργεια, δραστηκὴ καὶ οὐσιώδης οὐσα κίνησις ἐκείνης καὶ δύναμις, καὶ πρὸ τῆς χρήσεως δηλονότι τῆς ἐπι τῷδε τῷ πράγματι, ἢ ἐκείνῳ, κἀν τῇ χρήσει, καὶ μετὰ τὴν χρῆσιν ἢ αὐτὴ πέφυκεν ὡσαύτως, ἀκτιστος οὐσα, καὶ ἀναλλοίωτος καὶ ἀόριστος, καὶ τὴν αὐτῆς ἐξιν αἰῶνας, καὶ ποιότητα κατὰ τοὺς θεολόγους Πατέρας, οὐδοιοῦν οὐδέποτε μετατιθεῖσα οὐδὲ ἀμειβουσα. Αἰὶ καὶ ὁ θεοφόρος πρὸ βραχέος περὶ ταύτης ἔλεγεν Ἰωάννης, ὡς ἡ τῶν θαυμάτων δύναμις τῆς θεότητος αὐτοῦ ὑπέρχεν ἐνέργεια· καὶ διὰ τοῦτο καὶ τὴν περὶ τὰ θεία θαύματα χρῆσιν αὐτῆς οὐκ ἀποτελέσματα καὶ κτίσματα φασὶν οἱ θεολόγοι, ἀλλ' αὐτὴν ἐκείνην τὴν οὐσιώδη καὶ ἐμφυτον τοῦ Θεοῦ δύναμιν, κατ' αὐτὴν τὴν χρῆσιν, ὡς ἔφη, 'καὶ τὸ ἐνεργεῖσθαι παρὰ τῆς ἐν ἧ θεωρεῖται φύσεως φαινομένην, ἧς δηλαδὴ τὰ ἀποτελέσματα. Εἰ ἐκ τῶν θαυμάτων, καὶ γὰρ φησὶν ὁ αὐτὸς θεολόγος διδάσκαλος, τῆς αὐτῆς οὐσίας ὄντα τῷ Πατρὶ τὸν Χριστὸν ἐγνώκαμεν, ἐνέργεια δὲ Θεοῦ τυγχάνει τὰ θαύματα, ἄρα καὶ μετὰ σάρκωσιν τῆς αὐτῆς ἐστὶν ἐνεργείας τῷ Πατρὶ. Καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς· Εἰ πᾶσα ἐνέργεια φύσεως τινος οὐσιώδης ὀρίζεται κίνησις, ὡς οἱ περὶ ταῦτα θεῖοι διελήφασιν, ποῦ φύσιν τὴς οἴδεν ἀκίνητον, ἢ παντελῶς ἀνεκέρητον, ἢ ἐνέργειαν, μὴ φυσικῆς δυνάμεως ὑπάρχουσαν κίνησιν; Μίαν δὲ φυσικὴν τὴν ἐνέργειαν Θεοῦ καὶ ποιήματος οὐκ ἂν τις εὐφρονῶν δοίη κατὰ τὸν μακάριον Κύριλλον. Καὶ πάλιν· Εἰ μία τοῦ Δεσπότη Χριστοῦ ἡ ἐνέργεια, ἢ κτιστὴ ἐστὶν, ἢ ἀκτιστος· μέσον γὰρ τούτων οὐκ ἐστὶν ἐνέργεια ὡσπερ οὐδὲ φύσις. Εἰ οὖν κτιστὴ, κτιστὴν μὴν δηλώσει φύσιν· εἰ δὲ ἀκτιστος, ἀκτιστον μὴν χαρακτηρήσει οὐσίαν. Καὶ μετ' ὀλίγον· Ἡ δὲ κατὰ φύσιν ἐνέργεια οὐ τῶν ἐκτὸς ὑπάρχει. Καὶ

ἄλλον, οὐτε εἶναι, οὐτε γινώσκεισθαι τὴν φύσιν δυνατὸν ἄνευ τῆς κατὰ φύσιν ἐνεργείας. Δι' ὧν γὰρ ἐνεργεῖ ἕκαστον, τὴν οἰκείαν φύσιν πιστοῦται, ὅπερ ἐστὶ μὴ τρεπόμενον. Ἀκουέτωσαν δὲ καὶ τούτων οἱ περὶ Γρηγορᾶν, καὶ μανθανέτωσαν, οὐκ ἐνέργεια φύσεως τινος οὐσιώδης ὀρίζεται κίνησις, καὶ οὐδὲ οἴδεν ἐνέργειαν μὴ φυσικῆς δυνάμεως ὑπάρχουσαν κίνησιν, καὶ οὐκ ἐστὶν κτιστῆς καὶ ἀκτιστοῦ οὐκ ἐστὶν ἐνέργεια, οὐδὲ φύσις· καὶ οὐκ ἐστὶν ἢ κατὰ φύσιν ἐνέργεια οὐ τῶν ἐκτὸς ὑπάρχει. Καὶ τούτων συνέντες τὰς πολλὰ τὸ νόθον ἐπισυρομένους καὶ πεπλανημένους ἐκείνας περὶ ἐνεργείας ὁξῆς καὶ διαίρεσις, καὶ τὰς οὐ καλὰς ὁμωνυμίας ἀπομαθῆτωσαν. Πᾶσαν γὰρ ἐνέργειαν ὁ θεολόγος εἰπὼν, καὶ οὐδὲ οἴδεν ἄλλην ἐνέργειαν παρ' ἐκείνην, καὶ οὐκ ἐστὶν κτιστῆς καὶ ἀκτιστοῦ οὐκ ἐστὶν, καὶ οὐκ ἐστὶν ἢ κατὰ φύσιν οὐσα οὐ τῶν ἐκτὸς ἐστὶν, καὶ διαίρεσις καὶ ὀρισμοί, καὶ πυκναὶ ἀποφάσεις τε καὶ καταφάσεις τὸν ἐξουτοῦ πανταχόθεν κατασφαλισάμενος λόγον, ἐκείνῳ τοῖς πᾶσι δέδειχεν ἐναργῶς, οὐτε οὐσίαι ἀπλῶς ἢ τοῦ Θεοῦ φυσικῆς πέφυκεν ἐνέργεια, οὐτε κτίσμα, ἀλλὰ δύναμις θεοπρεπῆς, καὶ κίνησις φυσικῆς, ἀκτιστος, αἰθεῖος, ἀόριστος, ἀναλλοίωτος, τῆς πηγάζουσας αὐτὴν φύσεως ἀδιάρητος, ἐπινοεῖ μόνη τὴν πρὸς τὴν φύσιν αὐτῆς κεκτημένην διαφορὰν, κατὰ τὰ πολλάκις ἤδη τοῖς τε θεολόγοις Πατράσι, καὶ ἡμῖν τοῖς ἐκείνων ἀκροαταῖς εἰρημένα. Διὸ οὐδὲ πολλὰ τὰ σκτιστά, καὶ πολλὰς τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς δημιουργικὰς καὶ προνοητικὰς ἔμμεν δυνάμεις, κατ' ἐκείνους φησὶ τοὺς ψεύστους καὶ συκοφάντας τῆς Χριστοῦ Ἐκκλησίας, εἰ καὶ παντοῦργον καὶ παντοδύναμον οἱ θεολόγοι τὴν τοῦ Θεοῦ φυσικὴν φασὶν ἐνέργειαν καὶ τὴν πρόνοιαν· ἀλλ' εἰς ἡμῖν ὁ διὰ τούτων καὶ ἐν τούτοις πρὸςθευόμενος Θεὸς καὶ δημιουργὸς καὶ ποιητὴς πάντων καὶ Δεσπότης, εἰς, τρισυπόστατος, ἐνεργὸς, θελητικὸς, παντοδύναμος. Καὶ ὡσπερ ἐπι τῶν λαλοῦμένων, καὶ τὸν λέγοντα λέγοντες λαλεῖν, καὶ τὴν γλῶτταν ἐκείνου, καὶ ὅτι καὶ τὸν λόγον ὡσαύτως, οὐ πολλοὺς διὰ ταῦτα φάμεν τοὺς τὰ λαλούμενα λέγοντας, ἀλλ' ἕνα τὸν λέγοντα, ἐπεὶ δὴ γε καὶ ἡ γλῶττα καὶ ὁ λόγος φυσικῶς αὐτοῦ τούτου, καὶ εἰς ἐστὶν ὁ δι' αὐτῶν τὰ λαλούμενα λέγων, κἀν εἰ καὶ ἐκεῖνα φησὶμεν λέγειν, καθάπερ εἴρηται, τὴν μὲν, ὡς ὄργανον πρὸς τοὺς λόγους τῷ λέγοντι, τὸν δὲ λόγον αὐτὸν, ὡς δύναμιν τοῦ λέγοντος φυσικὴν, ἐξαγγελτικὴν τῶν νοημάτων, ὡς δὲ καὶ ὀφθαλμὸν καὶ διάνοισιν, τὴν μὲν ὄραν, τὴν δὲ νοεῖν εἰ λέγομεν, οὐτε τὸν νοῦν ἀφαιρούμεθα τὸ νοεῖν, οὐτε τὸ ὄραν τὸν ὀρώντα, ἀλλ' οὐδ' αὐτὸ διὰ ταῦτα δύο τοὺς ὀρώντας τε καὶ τοὺς νοεῦντας φάμεν, ἀλλ' εἰς ἐστὶν ὁ τε ὀρῶν διὰ τῶν ὀφθαλμῶν, καὶ ὁ διὰ τῆς οἰκείας διανοίας νοῶν νοῦς, κἀπὶ τῶν ἄλλων αἰσθητηρίων τε καὶ τῶν αἰσθήσεων ὡσαύτως, οὕτω καὶ τὸν Θεὸν λέγοντες ἐνεργεῖν τε καὶ δημιουργεῖν καὶ κινεῖσθαι θεοπρεπῶς, καὶ προνοεῖν τῶν ἰδίων, λέγοντες ὅτι ὡσαύτως καὶ τὴν φυσικὴν αὐτοῦ δύναμιν καὶ τὴν ἐνέργειαν κατὰ τοὺς θεολόγους ἐκεῖνα ποιεῖν, οὐ δύο διὰ τοῦτο φάμεν τοὺς ἐνεργούντας, καὶ κτίζοντας, καὶ προνοούντας, ἀλλ' ἕνα

καὶ μόνον τὸν τριουπόστατον Θεόν, διὰ τῶν ἰδίων Ἀ
 ἐκτυτὸ φυσικῶν δυνάμεων θεοπρεπῶς ἐνεργοῦντα.
 Οὐ γὰρ πολλὰ τὰ αἰτία φαμεν κατὰ τὸν θεηγόρον
 Διονύσιον, οὐδὲ ἄλλων ἄλλας παρεκτικὰς θεότητας,
 ὑπερχούσας καὶ ὑφαιμένας, ἀλλ' ἐνὸς Θεοῦ τὰς
 διας ἀγαθὰς προόδους, καὶ τὰς παρ' ἡμῶν ἐξυμνου-
 μένας θεωνυμίας. Περὶ ὧν δῆπου καὶ ὁ θεοφόρος,
 φησὶ Μάξιμος, καθὰ δὴ καὶ φθάσαντες ἐφημεν, ὅτι
 ὡς οὐκ ἔστιν ὑπάρχειν ἀνευ ὑπάρξεως, οὕτως οὐδὲ
 ἐνεργεῖν ἔστιν ἐνεργείας διχα.

Καὶ τὰ μὲν τοῦ θεηγόρου Λαμακηνοῦ, μᾶλλον δὲ
 καὶ τῶν πρὸ αὐτοῦ θεολόγων Πατέρων, ὧν αὐτὸς
 προσφῶς καὶ κατὰλληλον κεχηρημάτικε στόμα, ὅσον
 καὶ ἡμεῖς ἐκ μέρους φημι σκοπεῖται, τοιαῦτα· Κυριλ-
 λου δὲ πᾶσι τοῦ σοφοῦ διδασκάλου, οὗ δὴ καὶ συνῆψε
 τὴν χρῆσιν Γρηγοριᾶς τῆ τοῦ σοφοῦ Ἰωάννου, ἐκεῖνο
 λέγω, ὡς αὐτὸς μὲν οὕτως, εἴπερ τις τῶν πάντων
 ἔστιν, ὃ τὰ θεῖα καὶ θεοπρεπῆ θεολογῶν μάλιστα
 περὶ τῶν τοῦ Θεοῦ φυσικῶν, καὶ αὐτῆς δὲ φημι τῆς
 τοῦ Θεοῦ ἐνεργείας, καθὰ δὴ καὶ φθάσας ἡμεῖς ἰδι-
 दाξεν ἄλλα τε κλειστά καὶ ἕη καὶ τὸ θεσπέσιον ὕτως
 ἐκεῖνο, περὶ οὗ καὶ τὸν πολὺν πρὸς Γρηγοριᾶν ἡμεῖς
 ἐποίησάμεθα λόγον, καθ' ἡμῶν ὡς ἡμέτερον δῆθεν,
 καὶ κακῶς εἰρημένον ἐκεῖνο τῷ τόμῳ, προφέροντα.
 Φησὶ καὶ γὰρ ἐκεῖ, πρὸς τοὺς ἐξ Ἀρείου τὸν λόγον
 ὃ μέγας ποιούμενος· Εἰ τῷ γεννᾶν ταυτὸν ἔστι τὸ
 ποιεῖν, ὃ γεννῶν ἔσται ποιῶν τὸ γεννώμενον, καὶ ὃ
 ποιῶν γεννῶν τὸ ποιούμενον. Ἀλλὰ τὸ μὲν ἐνερ-
 γεία· ἔστι φύσεως δὲ τὸ γεννᾶν· φύσις δὲ καὶ ἐνερ-
 γεία οὐ ταυτὸν. Οὐκ ἄρα τῷ γεννᾶν τὸ ποιεῖν ταυ-
 τὸν ἔσται. Ἰδοὺ γὰρ οὐ τὴν διαφορὰν μόνον τῆς
 ἐνεργείας πρὸς τὴν θεῖαν φύσιν ἀναρχῶς ὃ δὲ δάσκα-
 λος ἔδειξε. Φύσις, εἰπὼν, καὶ ἐνεργεία οὐ ταυτὸν,
 ἀλλὰ καὶ δημιουργὸν αὐτὴν ἔδειξε δύναμιν τοῦ Θεοῦ·
 ἐνεργείας καὶ γὰρ, φησὶν, ἔστι τὸ ποιεῖν. Τί οὖν;
 ἐπειδὴ τὸ δημιουργεῖν τῆς ἐνεργείας· ἔστι τοῦ
 Θεοῦ, ὃ θεὸς οὐκ ἔστι δημιουργός, ἢ δύο διὰ τοῦτο
 δημιουργοί; Ἀπὸ τῶν τὰ τοιαῦτα, καὶ γέλως πλατύς.
 Οἱ γὰρ οὕτως κούντες περὶ τῶν τοιούτων καὶ λέγον-
 τες; οὐδὲ γεννῶν τὸν Θεὸν εὐχερῶς ἂν εἰποιεν, ἢ δύο
 τοὺς γεννῶντας εἶναι, τὴν τε οὐσίαν κατ' ἐκείνους
 καὶ τὸν Θεόν. Ὡς περὶ γὰρ οὐκ οὐσία μόνον ὃ γεννῶν
 ὁ ὢς, ἀλλὰ καὶ ὑπόστασις, οὕτως οὐδὲ οὐσία μόνον,
 ἀλλὰ καὶ φυσικὴ δύναμις καὶ ἐνεργεία· καὶ ὡς περ
 τὰ τῆς οὐσίας αὐτοῦ· οὐδὲ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ
 ἕνα εἶναι εἰς γὰρ καὶ ὃ αὐτὸς θεὸς καὶ τοῦτο· κά-
 κεινο, καὶ οὕτε οὐσία τῆς ὑποστάσεως διχα, οὐδ'
 ὑπόστασις αὐθις οὐσίας χωρὶς, τηρουμένης ἐκάστη
 δηλονότι τῆς ἰδιότητος ἀσυγχύτου· οὕτω καὶ τὰ τῆς
 οὐσιώδους ἐνεργείας καὶ δυνάμεως οὐκ ἄλλοτρια τῆς
 φυσικῆς πηγαζούσης αὐτὴν οὐσίας εἶναι, ἐπειδὴ καὶ
 φυσικὴ καὶ ἀχώριστος δύναμις αὐτῆς ἔστι, καὶ δι'
 αὐτῆς ὡς ἐμφύτου καὶ οὐσιώδους ἐνεργεία, καὶ αὐτὸς
 ἔστιν ὃ ἐνεργῶν, καὶ κτίζων εἰς, τριουπόστατος· καὶ
 παντοδύναμος θεὸς· τῆς ἐμφύτου δυνάμεως καὶ τῆς
 ἐνεργείας αὐτοῦ λεγομένης ἐνεργεῖν. Δεῖ καὶ γὰρ
 πως τὰ ἀνά περὶ τῶν αὐτῶν πολλάκις τε καὶ
 πυκνῶς ἐνηγεῖν, διὰ τῶν διπλασθὲς ὑπερῶν τε
 καὶ ὑστέρων.

Ἀλλ' ἐπὶ τὸν μακάριον καὶ αὐθις ἐλωμεν Κυ-
 ριλλον, καὶ ἄπερ ὁ φιλόσοφος παρ' ἐκείνου ἔειπεν
 κατὰ τῆς ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ συνόδικου τό-
 μου προάγει. Τὸ μὲν βαδίζειν, φησὶ, σωματικῶς
 ποῖσι, καὶ διὰ γλώττης λαλεῖν ἀνθρωπίνῃ· φύσεως
 ἔργον ἐτύγγα· τὸ δὲ τοῦ παραλύτικου τὰ μέλη
 λόγῳ θεραπεῦσαι, καὶ τοῦ κωφοῦ πρὸς τὸ φθέγγε-
 σθαι διαρθρῶσαι τὴν γλῶσσαν, ἔργα θεϊκῆς ὑπέρχει
 δυνάμεως.

Ἀλλ' οὐδέτερον ἔνευ θατέρου γέγονε. Τὰ γὰρ
 ἑτερογενῆ τε καὶ ἑτεροφυᾶ τὴν αὐτὴν ἐνεργείαν
 ἔχειν οὐκ ἂν τις δοίη σωφρονῶν· ἀλλ' ὡς περ ἄπε-
 σχοινομένου ἔχουσι τῆς οὐσίας τὸν λόγον ἦτοι τῆς
 ποιότητος, οὕτω καὶ διάφορον ἀποδώσουσι τὴν ἐνερ-
 γείαν. Τί οὖν καὶ πρὸς ταῦτ' αὖ φησὶν ὁ φιλόσοφος,
 καὶ πῶς διερμηνεύει τὴν θεολογικὴν ταυτηλὴν χρῆσιν,
 ἀκούσωμεν. Ἐγὼ μὲν γὰρ οὕτω τῷ χωρίῳ τῷ θεο-
 λογικῷ τούτῳ ἐν γε τοῖς τοῦ διδασκάλου πυκτίοις,
 φημι, τίως ἐνέτυχον, ὁμῶς δέχομαι τό γε νῦν εἶναι
 τὸν λόγον, κατ' αὐτὸν τὸν καταθεθεϊκότα. Λέγει
 τοιγαροῦν, ὦ φιλόσοφε, καὶ προτίθει τὰ οὐ.

Ἰωάννης μὲν, φησὶ, τὰς τῶν θαυμάτων δυνάμεις
 θεότητος ὑπάρχειν ἐνεργείας φησὶ, καὶ ἐνεργήματα
 καὶ ἐνεργειῶν ἀποτελέσματα, ταυτὸν δ' εἰπεῖν
 ποιήματα Θεοῦ, καθὰ καὶ ἀλλαχῇ πολλαχῇ πλατύτε-
 ρον γραφικῶς ἡμῖν ἀποδείκνυται μαρτυρίαις· Κύ-
 ριλλος δ' ἂν προείρηκεν ἔργα, ταῦτα προτῶν ἐνερ-
 γείας ἀπεφήνατο· ὡς εἶναι καὶ παρ' αὐτῷ ταυτὸν
 ἐνταυθοῖ σαφῶς καὶ ἀναμφιδόλως ἔργα καὶ ἐνερ-
 γείας· καὶ εἶναι συμπραττεῖν ἡμᾶς, δι' ἄμφοιν καὶ
 ἐξ ἄμφοιν τῶν ἁγίων αὐτὰ τὰ ποιούμενα θαύματα
 παρὰ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν, πῶς
 μὲν δυνάμει ἀκτίστου καὶ θελήσεως θεῖας ὑπάρ-
 χειν, ὡς Θεοῦ, πῶς δὲ ἀνθρωπίνῃ ἐνεργείας ὑπάρ-
 χειν, ὡς ἀνθρώπου.

Ὅντως κακῶς τοὺς τῶν ἁγίων ἐκλαβὼν, καὶ συλ-
 λογισάμενος ὁ φιλόσοφος λόγους, καὶ κακίστα συμ-
 περάνας, ἤγαγε τὸν λόγον, ὡς ὑπέλιπεν, ἐφ' ἄπερ
 ἐβούλετο. Τὸ δ' ἔστιν ἀληθῶς πᾶν τούνα· τῶν, ὡς
 ἦδη φθάσαντες εἰδείσαμεν τε καὶ αὐθις σὺν Θεῷ
 φάναι δεῖξομεν. Καὶ ὅρα τὴν κατακαχυμένην ἀχλὺν
 τῆς τε διανοίας αὐτῆς καὶ τῶν λόγων. Ἐξαγγέλλει
 μὲν γὰρ πως ὀρθῶς ἐνταυθὰ φημι τίως τοὺς τῶν
 θεολόγων ἱεροῦς λόγους, ὅσον ἐν συλλαβαῖς τε καὶ
 λέξεσιν· εἶτα συνάγειν ἐθέλων ἐκεῖθεν καὶ συμπρ-
 ραίνειν, οὐ κατὰ τὰς ὑποθέσεις ἀληθεῖς οὐσας, ἀλλὰ
 ψευδῆ καὶ ἀκατάλληλον τὸ ταυτοῦ ποιεῖται συμπρ-
 ρασμα· μᾶλλον δ' οὐδὲ τὰς προτάσεις αὐτὰς καθο-
 ρῶς τε καὶ ἀνοθεύτως, ἀλλὰ συγκεχυμένως καὶ
 καπηλικῶς πως προάγει, κατὰλληλως καὶ συμπρ-
 ραίνει. Ἄκουε γάρ· Ἰωάννης μὲν γὰρ, φησὶ, τὰς τῶν
 θαυμάτων δυνάμεις θεότητος ὑπάρχειν ἐνεργείας
 φησὶ, καὶ ἐνεργήματα καὶ ἐνεργειῶν ἀποτελέσματα,
 ταυτὸν δ' εἰπεῖν, ποιήματα Θεοῦ. Καὶ μὴν ἐκεῖνος,
 ὦ μακάριε, οὐχ οὕτως· ἀλλ' ἢ τῶν θαυμάτων
 δυνάμεις, ἔφη, τῆς θεότητος τοῦ Χριστοῦ ὑπέρχειν
 ἐνεργεία. Ἀποτελέσματα δὲ, φησὶ, ταύτης· ὃ τῶν ἀρ-
 τῶν πληθυσμῶν, καὶ ἢ τοῦ λεπτροῦ καθαρισμοῦ. Οὐκ
 ἀποτελέσματα τῶν ἐνεργείας καὶ ποιήματα Θεοῦ

φῆσιν ἑκείνος, ὡς αὐτὸς φῆς, τὴν φυσικὴν ἐνέργειαν καὶ τὴν δυνάμιν τοῦ Θεοῦ· ἀλλὰ ταύτης εἶναι μᾶλλον τὸ τοιοῦθ' ἀποτελέσμα καὶ κτίσμα. Τίνας δὲ καὶ φῆ; εἶναι τὰς ἐνεργείας ἐκείνας, ὧν ἀποτελέσματα λέγεις, καὶ ποιήματα τὰς τῶν θαυμάτων δυνάμεις, καὶ τὰς τῆς θεότητος ἐνεργείας; Εἰ μὲν γὰρ ἐνικῶς τῆς ἐνεργείας ἔλεγε; ἐνεργήματα καὶ ἀποτελέσματα ταῦτας τὰς δυνάμεις καὶ τὰς ἐνεργείας, ἅπερ καὶ κτίσματα φῆς, ἰδοὺκαί; ἂν τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ λέγειν, ἦν αὐτὸς ἀκτιστον δοξάζεις ἐνέργειαν, καὶ τέως γοῦν ἐν τούτῳ τῷ μέρει συνεφώνεις σαυτῷ· νῦν δὲ πλῆθυντικῶς; προάγων ἑκείνας, ἐνεργεῖων γὰρ ἔφη, οὐδὲ ἑκεῖνο δύνασαι λέγειν ἐναυθῆα, οὐδὲ συνφθεῖν σαυτῷ· οὐδὲ γὰρ πολλαὶ αἱ οὐσίαι τοῦ Θεοῦ, οὐδὲ πλῆθυντικῶς δύνασαι προάγειν ἑκείνην ποτὲ, ἀλλ' ἐνικῶς, εἰ μὴ τοί γε κτίσματα φαίης τὰς τὰς ἐνεργείας ἐκείνας, ὧν ἀποτελέσματα κατὰ σὲ καὶ ποιήματα ἢ δυνάμεις καὶ ἢ ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ· ὡς νῦν μὲν τὴν θείαν ἐνέργειαν αὐτὴν σε θεολογεῖν εἶναι τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, νῦν δ' αὐτὴν ταύτην ἀποτελέσμα καὶ ποιήματα βλασφημεῖν, οὐκ οἶδ' ὧντινων φῆς ἐνεργεῖων κτιστῶν.

Ἐλέπεις, ὦ Γρηγορά, πῶς τῆς ἀληθινῆς τῶν ἀγίων θεολογίας ἐκὼν ἀποπλάνησας σαυτὸν, οὐδ' ὅτι λέγεις, οὐδ' ὅτι γράφεις αἰσθάνη, ἀλλὰ καὶ σαυτῷ πολεμεῖς ἐν τοῖς λόγοις τούτοις προδήλως, μὴδὲ τὰς εἰς γοῦν ὑποθέσεις καὶ τὰ ἀξιώματα συντηρεῖς δυνάμενος, ἀλλὰ κάκεινα πάση χειρὶ καταστρέφω καὶ διαγράφω ἐκ τοῦ σύγγαυς οὕτω, τοῦτο καὶ μόνον ἴσως ἂν τις εἶπε δικαίως; Οὕτω καὶ τὸν σοφὸν Κύριλλον ὁ αὐτὸς εἰσάγων ὡσαύτως, τὸ μὲν βεβήκειν, λέγοντα, σωματικοῖς ποσὶ, καὶ διὰ γλώσσης λαλεῖν, ἀνθρωπίνης φύσεως; Ἔργον ἐτύγγανε, τὸ δὲ τοῦ παραλυτικοῦ τὰ μέλη λόγῳ θεραπεῦσαι, καὶ τοῦ κωφοῦ πρὸς τὸ φθέγγεσθαι διαρθρῶσαι τὴν γλῶσσαν, ἔργα θεϊκῆς ὑπῆρχε δυνάμει, οὐδὲ ἂν ἀναγινώσκει λέξεις ἀκούει κἀναυθῆα τοῦ διδασκάλου, οὐδὲ τῆς τῶν λεγομένων διανοίας; οὕτω δὲ φανερῶς προκειμένης βλάβης συνίησι. Τὰ γὰρ θεοκρητῆ τοῦ Χριστοῦ θαύματα θεϊκῆς ἔργα δυνάμει εἶναι θεολογούτου τούτου, καθάπερ ἀκούομεν, ἑκείνος τὴν οὐσιώδη καὶ φυσικὴν τῆς θεότητος τοῦ Χριστοῦ δυνάμιν καὶ ἐνέργειαν, ἦν ἐν τοῖς τοῦ Θεοῦ ῥητοῖς Ἰωάννου πρὸ βραχίους ἐνέργημα καὶ θείων ἐνεργεῖων ἔλεγε ἀποτελέσμα καὶ κτίσμα, νῦν τὴν οὐσίαν αὐτὴν εἶναι μεταβαλὼν φησι τοῦ Θεοῦ, ἥς ἔργα καὶ ἀποτελέσματ' αὐτῆς τὰ θαύματα, ἃ δὲ καὶ ἐνεργείας Θεοῦ φησὶν αὐτὸς λέγειν τὸν θεῖον Κύριλλον. Ἐγὼ δὲ, εἰ μὲν ἀπὸ τῶν ἐνεργημάτων τε καὶ κτισμάτων ἐπὶ τὴν θεωρίαν τῆς οὐσίας αὐτῆς ἀναβαίνειν ἦν τοῦ Θεοῦ κατ' Εὐνόμιον τε καὶ Γρηγορᾶν, δεξιᾶ μιν ἂν τὸν αὐτοῦ λόγον, ὀλίγα φροντίσας τῶν λέξεων· νῦν δὲ οὐχ οὕτως ἔχειν τὰ τοιαῦτα φαῖναι οἱ ποῦτων θεολόγοι τε καὶ διδασκαλοὶ, ἀλλ' ἐκ τῶν ποιημάτων οὐκ ἐπὶ τὴν οὐσίαν, ἀλλ' ἐπὶ τὴν σοφίαν καὶ τὴν δημιουργικὴν δυνάμιν· καὶ ἐνέργειαν μᾶλλον ἀναφύεσθαι τοῦ Θεοῦ· φησὶ καὶ γὰρ ἐν τοῖς ἑπιστολαῖς ὁ αὐτὸς θεὸς Κύριλλος· Οὐδὲν ἐπίκτητον τῶν θεῶν ἰκνωμάτων, ἐκ μόνου τῶν ἀποτελεσμάτων,

δηλαθῆ τῶν κτισμάτων, κατὰ τὰς ἐνεργείας ταύτας, ἀλλ' οὐ κατ' οὐσίαν ὁ θεὸς ὁρᾶται. Ἦκουσας διαφορὰν κτισμάτων καὶ θείας οὐσίας καὶ ἐνεργείας, μᾶλλον δὲ ἐνεργεῖων, καὶ ὅτι κατὰ ταύτας αὐτοῦ τὰς ἐνεργείας ὁ θεὸς ἀπὸ τῶν κτισμάτων ὁρᾶται, ἀλλ' οὐ κατὰ τὴν οὐσίαν αὐτοῦ;

Ἄκουε δὲ καὶ τοῦ μεγάλου Βασιλείου τὰ αὐτὰ περὶ τῶν αὐτῶν ὡσαύτως διδάσκοντος. Δυνάμει, φησὶ, καὶ σοφίᾳ καὶ τέχνῃ, οὐχὶ δὲ τῆς οὐσίας αὐτῆς ἐνδεικτικὰ ἔστι τὰ ποιήματα· καὶ οὐδὲ αὐτὴν πᾶσαν τοῦ δημιουργοῦ τὴν δυνάμιν ἀναγκαίως περιέσθαι, ἐνδεχομένου ποτὲ τὸν ταχύντην μὴ πᾶσαν αὐτοῦ τὴν ἰσχὺν ἐναποθέσθαι ταῖς ἐνεργείαις, ἀλλ' ὑφειμένους πολλὰς ἐπὶ τῶν ἔργων τῆς τέχνης τοῖς τόνοις χρῆσθαι. Εἰ δὲ καὶ ἄληθιν ἦν τὴν δυνάμιν ἐπὶ τὸ ἔργον ἀνακινήσειε, καὶ οὕτως ἂν ὑπάρχοι τὴν ἰσχὺν αὐτοῦ διὰ τῶν ἔργων ἀναμετρεῖσθαι, οὐχὶ δὲ τὴν οὐσίαν, ἥτις ποτὲ ἔστι, καταλαμβάνεσθαι. Καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς ἐν τοῖς αὐτοῖς· Εἰκόσ αὐτὴν μὲν τὴν οὐσίαν ἀπερίοπτον εἶναι παντὶ πλὴν ἢ τῷ Μονογενεῖ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι· ἐκ δὲ τῶν ἐνεργεῖων τοῦ Θεοῦ ἀναγομένους ἡμᾶς, καὶ διὰ τῶν ποιημάτων τὸν ποιητὴν ἰννοοῦντας, τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ καὶ τῆς σοφίας λαμβάνειν τὴν αἰσθησιν. Τοῦτο γὰρ ἔστι τὸ γνωστὸν τοῦ Θεοῦ, ὃ πᾶσιν ἀνθρώποις ὁ θεὸς ἐφανέρωσεν.

Ὁ δὲ Γρηγορὸς οὕτωσ' αὐτῶν καὶ τῶν τοιοῦτων ἀργίαν, ὡς εἰκοι, καταγνοῖς ὁμοῦ πάντων, ὡς δ' εἰ μὴδὲ τὴν ἀρχὴν παρὰ τῶν τοιοῦτων εἴρητο, τοῖς θεολόγοις καὶ ἄμφω συγκρούσας ἑκαίνοισ ἀλλήλους, Ἰωάννην φησὶ καὶ Κύριλλον, καὶ συκοφαντήσας ὁμοῦ τὴν θεολογίαν αὐτῶν, καὶ τὴν ἐναλλάξ ἀναλογίαν ἐκ τῶν λόγων αὐτῶν, ὡς ἔπειτα, συναγαγὼν, οὕτω καὶ γὰρ ἐπέγραψε, κτίσμα Θεοῦ κατασκευάζει τὴν οὐσιώδη καὶ φυσικὴν τοῦ Θεοῦ δυνάμιν καὶ ἐνέργειαν, καὶ ἀπὸ τοῦ κτισματος τούτου πρὸς τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ κατ' Εὐνόμιον φησὶ διαβαίνειν. Ἄλλ' ἡμεῖς, τὴν ψευδῆ καὶ ἄστοκον ἀναλογίαν αὐτοῦ τῷ τῆς ἀληθείας ἀνατρέποντες ὑγιεῖ λόγῳ, φαμέν κατὰ τοῦσθε θεοῖς Πατέρας, ὡς ἦν ὁ μακάριος Ἰωάννης; δυνάμιν ἔφη τῶν τοῦ Χριστοῦ θαυμάτων, καὶ τῆς θεότητος αὐτοῦ ἐνέργειαν, ταύτην καὶ ὁ σοφὸς εἶπεν ὡσαύτως Κύριλλος θεϊκὴν δυνάμιν, αὐτὴν δηλαθῆ τὴν οὐσιώδη καὶ φυσικὴν δυνάμιν καὶ κίνησιν καὶ ἐνέργειαν τῆς θεότητος, περὶ ἧς ὁ μὲν σοφὸς Ἰωάννης, Ἐκ τῶν θαυμάτων, φησὶ, τῆς αὐτῆς οὐσίας ὄντα τῷ Πατρὶ τὸν Χριστὸν ἐγγωμεν· ἐνέργεια δὲ, φησὶ, Θεοῦ τυγχάνει τὰ θαύματα· ὁ δὲ θεσπέσιος Κύριλλος, Τὰ ἑτερογενῆ, φησὶ, καὶ ἑτεροφυθῆ τὴν αὐτὴν ἐνέργειαν ἔχειν οὐκ ἂν τις δοίη σωφρονῶν· ἀλλ' ὡσπερ ἀπισχοιτισμῶν ἔχουσι τῆς οὐσίας τὸν λόγον ἦτοι τῆς ποιότητος, οὕτω καὶ διάφορον ἀποδώσουσι τὴν ἐνέργειαν· ἑκεῖνο μονοουχὶ λέγων, ἅπερ ὁ σοφὸς Ἰωάννης μετὰ Μαξίμου τοῦ θελοῦ περὶ τῶν αὐτῶν φθέσας εἴρηκεν, Ἀπὸ τῆς ἐνεργείας, λέγων, ἢ ἐκάστου φύσεως χαρακτηρίζεται, τῆς μὲν ἀκτιστοῦ ἐνεργείας ἀκτιστοῦ βεβαιώσεως φύσιν, κτιστὴν δὲ τῆς κτιστῆς, καὶ δευτεῖ κατὰλληλα ταῖς φύσεσιν εἶναι τὰ φυσικά. Ἦν

οὐν ὁ σοφὸς Ἰωάννης, ὡς εἰπομεν, ἔφη τῶν θαυμά-
των τοῦ Χριστοῦ δύναμιν καὶ θεῖαν ἐνέργειαν, ταύ-
την ὁ ἱερῶ; Κύριλλος θεϊκὴν δύναμιν, καὶ τῇ θεῖᾳ
φύσει κατὰλληλον ἐνέργειαν εἰρηκεν. Ὁ δὲ ἀποτέ-
λεσμα τῆς θείας ἐνεργείας ὁ θεῖος Ἰωάννης εἶπε,
τοῦτο πληθυντικῶς ὁ σοφὸς Κύριλλος ἔργα θείας
ἔφη δυνάμεως. Καὶ οὕτως ἀναλογούντες καὶ συμ-
φωνοῦντες ἀλλήλοις τε καὶ τοῖς λογίοις ὅθεν ἄρα καὶ
διρμηγνται, οἱ σεπτοὶ θεολόγοι Κύριλλος τε καὶ
Ἰωάννης φαίνονται κάλλιστα, καὶ τὰς κενὰς ἐκείνας
ἀναλογίας, καὶ τὰς ἀσυμφώνους συμφωνίας τε καὶ
συκοφαντίας ἀποστρέφόμενοι τοῦ κενοῦ φιλοσόφου.

Εἰ δ' ὁ φιλόσοφος οὗτος ἐνιστάμενος λέγοι, Καὶ
πῶς αὐτὸς τε Κύριλλος ὁ σοφὸς καὶ Ἀθανάσιος ὁ
μέγας ἐνέργειαν Θεοῦ τὸν τε Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα
λέγουσιν, ὃ δὴ μοι καὶ προλαβὼν διὰ τῶν ἐκείνων
δίδεικται λόγων; αὐτὸς οὗτος παρῶν Γρηγορᾶς τὴν
ἐπιτοὴν ἀπορίαν λυέτω. Ἡμεῖς καὶ γὰρ τὸν τὰ ἐκεί-
νων καὶ δὴ καὶ τὰ τῶν θεολόγων ἡμῶν πάντων θαυ-
μασιῶς συνειλοχάτα ἐ καὶ ἀνακεφαλαιωσάμενον,
Ἰωάννην φημι τὸν Σύρον, σὺν γε τῇ αὐτοῦ θεολογίᾳ
παραγωγόντες, καὶ τοῦτ' αὐτὸ πραγματεῖαν δεδει-
χότες πεποιημένοι, τὸ περὶ πάσης εἰπεῖν ἐνεργείας
θείας καὶ ἀνθρωπείας, οὐδαμῶν τῶς ἐν-αυθα τοῦ-
τον ἐνεργεῖαν εἰπόντα τὴν τοῦ Θεοῦ Υἱὸν εὐρομεν ἢ
τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, κατὰ τὴν τοῦ φιλοσόφου φημι
λόγον. Αὐτὸς τοίνυν, ὅπερ ἔφη, τὴν οἰκείαν ἐνστα-
σιν δίκαιος ἂν εἴη λυεῖν πρό γε τῶν ἄλλων. Μᾶλλον
δ' ἐκείνο; μὲν ἅπαν τὸ αὐτοῦ πεποίηκεν ἡδὴ, τοὺς
θεολόγους ἐπαναστήσας ἀλλήλοις, καὶ συγκρούσας
ὡς ἔθος, καὶ δι' ἀλλήλων αὐτοὺς καταλύσας, καὶ
τὴν θεοπρακτῆ σφῶν θεολογίαν, ὅσον τὸ ἐπ' αὐτῷ,
ἡμεῖς δὲ μετ' ὀλίγων Θεοῦ βουλομένου σὺν γε τοῖς
θεολόγοις Πατράσι καὶ ταύτην λύσομεν.

Νυνὶ δὲ καὶ πρὸς τὴν οἰκουμένην ἁγίαν σύνδοον
πρὸ τῶν ἄλλων χρεῶν βλέψαι, καὶ γὰρ καὶ τοῦ
παρόντος ἔρεσμα λόγου μᾶλλον ἐκείνη, κἀκεῖθεν ὃ
τῆς καθ' ἡμᾶς ὀρθότητι μᾶλλον συνόδου τόμος, καὶ
πρὸς γε εἰς Γρηγορᾶς καὶ αὐτὸς ἄπτεσθαι πῶς ἐκ
μέρους ἐκείνης δοκεῖ, πλὴν ὀλίγου τιδὸς τὸ πᾶν
ἐκείνης καταλιπῶν, καὶ τοῦθ' ὅπ' ἀνάγκης οἶμαι
συνελαυνόμενος· ἐπεὶ δὴ μὴδ' ἀρνούμενος ἐν τοῖς
φθάσασι τῶν ἐκείνης ἡψάμεθα λόγων, μὴδὲ τὰς
κλοπὰς καὶ τὰς ἐπ' αὐτῇ παρεξηγήσεις καὶ τὰς κενο-
φωνίας τοῦ Γρηγορᾶ προηγέκαμεν. Φησὶ τοιγαροῦν
τοῦ τόμου προσφέρων· Ἀπὸ γὰρ τῶν τῆς ἔκτις ἁγίας
ἐκείνης συνόδου, φησὶ, Πρακτικῶν προεικομισθῆ καὶ
ἑτέρα βῆσις, ἔχουσα ἐπὶ λέξεως οὕτω·

Καὶ ὄρα τὴν ἀναίσχυνην αὐτοῦ καὶ τὴν ἀνοιαν,
πῶς τὰ ἱερὰ δημοσίᾳ κλέπτω, οὐ μάλα τοι τοὺς
θρόνους αἰδεῖται, οὐδὲ συγκαλύπτει γούν τὴν αἰ-
σχύνην σκότῃ τινὶ καὶ ἀφανίᾳ, καθάπερ ἔθος τοῖς
κλέπτουσι. Εἰ γὰρ καὶ ἑτέρα βῆσις, προεικομισθῆ
ἀπὸ τῶν Πρακτικῶν τῆς ἁγίας συνόδου, φησὶν ὁ
τόμος, ὡς καὶ αὐτὸς λέγεις, πρόδηλον ὅτι καὶ πρὸ
τῆς βῆσεως ταύτης ἄλλη παρὰ τοῦ τόμου προεικο-
μισθῆ, καὶ πολλῶν μεζῶν ταυτησὶ καὶ πολλῶν τλασίων,
ἢν αὐτὸς ἀποτεμῶν κακῶς πᾶσαν ἀπέκρυψας, ἦτις

καὶ μετὰ μικρὸν ὅφ' ἡμῶν εἰς αἰσχύνην καὶ θλίψι-
νον τοῦ ψεύδους καὶ τῆς σῆς συκοφαντίας προσε-
χθήσεται. Τὸ δ' οὖν παρὼν λέγε καὶ προκόμιζε τὰ
τοῦ τόμου, καθάπερ αὐτὸς βούλει. Τὴν ἑκατέρας
φύσεως ἑκατέραν, φησὶν, ἴσμεν ἐνέργειαν, τὴν οὐ-
σιώδη λέγω καὶ φυσικὴν καὶ κατὰλληλον, ἀδαιρεί-
τως προοῦσαν ἐξ ἑκατέρας οὐσίας καὶ φύσεως,
κατὰ τὴν ἐμπεφυκυῖαν αὐτῇ φυσικὴν καὶ οὐσιώδη
ποιότητα, καὶ τὴν ἀμέριστον ἁμοῦ καὶ ἀσύγχυτον
θατέρας οὐσίας συνεπαγομένην ἐνέργειαν. Τοῦτο
γὰρ καὶ τῶν ἐνεργειῶν ἐπὶ Χριστοῦ ποιεῖ τὸ διάφο-
ρον, ὡς περὶ δὴ καὶ τὸ εἶναι τὰς φύσεις τῶν φύσεων.
Καὶ μετ' ὀλίγα, Προῶν, φησὶ Γρηγορᾶς, περὶ τοῦ
τόμου δηλονότι καὶ τῶν ἐκθεμένων ἐκείνων λέγων,
ἐπιφέρει συμπέρασμα τῶν τοιοῦτων Πρακτικῶν τὸν
ὅρον, καὶ φησὶν, ὅτι παρέδωκεν ἢ τῶν ἁγίων διδασκα-
λία κηρύττειν ἐπὶ Χριστοῦ δύο φυσικὰ θελήματα,
οὐχ ὁπεναντία, ἀλλ' ἐπίμμενον τὸ ἀνθρώπινον αὐτοῦ
θέλημα, καὶ μὴ ἀντιπίπτον, ἢ ἀντιπαλαίον, μᾶλλον μὲν
οὖν καὶ ὕποτασσόμενον τῷ θεῷ αὐτοῦ καὶ πανσθενεῖ
θελήματι. Τούτων δὲ ἀναγκασθέντων, κωφοὺς ἐφέ-
σαν οἱ ἀνθιστάμενοι, ἐν καὶ πάντῃ ἀδιάφορον διατεινί-
μενοι τὴν θεῖαν τε καὶ ἄκτιστον οὐσίαν, καὶ τὴν
θεῖαν καὶ ἄκτιστον ταύτης ἐνέργειαν. Ὁ μὲν οὖν
Γρηγορᾶς, οὕτω καὶ τοῖς τοῦ ὄρου κακῶς ἐπιθέμε-
νος, καθὰ δὴ καὶ τοῖς πρὸ αὐτοῦ, καὶ τὸ τῆς βῆσεως
ἀκροτελεύτιον μόνον ἐκείθεν λαβὼν, τὸ δὲ πλεῖστον
ἀπορρίψας ἐκείνου, καὶ μὴδὲ μνησθεῖς, οὕτως ἐκείτα
πρὸς τὰς φιλίας παρεξηγήσεις καὶ τὴν κατ' ἐκείνων
τε καὶ ἡμῶν συνηθῆ βλασφημίαν καὶ τὰς συκοφαν-
τίας χωρεῖ· ἔμοι δὲ καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν ἐληγμένων
αὐτῷ μορῶν ἐκείθεν ἐχέρως ἔχοντι τοῦτον ἔλεν,
καὶ ψεύστην καὶ συκοφάντην καὶ τῆς θεότητος
ὄθριστήν, ὑπὲρ οὗς ἢ ἁγία σύνδοος ἐκείνη τότε κα-
θεῖλεν εὐθὺς ἀποδειξαι, τῶν ἀναγκαίων εἶναι κατα-
φαίνεται τὰ τῆς ἁγίας συνόδου πάντα παραγαγεῖν
ἐκείνα τῷ λόγῳ πρότερον, εἰ καὶ μακρότερός τις
ὁ λόγος, καὶ δεῖξαι τὴν τῆς εὐσεβείας κατηγοροῦ
τουτοῦ νῦν εἰπερ ποτὲ ἐκόντα κακουργοῦντά τε καὶ
πονηρευόμενον, καὶ εἰς ἀσύγγυστον ὄντως τὴν
οἰκείαν θεομαχίαν καὶ τὴν βλασφημίαν ἐκτείνοντα.

Φησὶ τοιγαροῦν ὁ τῆς καθ' ἡμᾶς ἱερᾶς συνόδου τό-
μος· Ἐπὶ τούτοις ἀνεγνωσθῆ βῆσις τῶν Πρακτικῶν,
ἔχουσα ἐπὶ λέξεως οὕτως· Τίς γὰρ, εἰ καὶ βραδὺς εἴη
πρὸς τὸ νοῆσαι, οὐ θεωρήσει, ὅπερ καὶ πᾶσι φαίνε-
ται, ὅτι ἀδύνατον εἶναι παρὰ τὴν τάξιν τῆς φύσεως
ἔστι δύνασθαι εἶναι φύσιν, καὶ ἐνέργειαν μὴ ἔχειν
φύσεως; ὅπερ οὐδὲ ἀπὸ τῶν αἰρετικῶν ποτε ἔδοκι-
μάσθη λέγεσθαι, οἵτινες πάσας τὰς ἀνθρωπίνους παν-
ουργίας καὶ σχολιάς ζητήσεις κατὰ τῆς ὀρθότητος
τῆς πίστεως, καὶ συναθροισμοὺς ταῖς φαυλότησιν
αὐτῶν προσφόρους ἐφεύρον. Πῶς οὖν ὅπερ οὕτω
παρὰ τῶν ἁγίων Πατέρων ἐβῆθη ποτὲ, οὕτω ἀπὸ
τῶν βεβήλων αἰρετικῶν τετὸλμηται εὐρεθῆναι, ἐπὶ
τοῦ παρόντος συνήσεται προπετευθῆναι, ἵνα τῶν
δύο φύσεων τοῦ Χριστοῦ, τῆς θείας δηλαδὴ καὶ
τῆς ἀνθρωπίνης, ὄντων αἱ ιδιότητες ἀκέραιαι
εἶναι γνωρίζονται ἐν Χριστῷ, μίαν ἔχειν ἐνέργειαν;
Τίς ποτε ὀρθῶς φρονῶν δύνησεται ἀποδειξαι,

ὅποτε ἂν μία ἔστιν εἰπωσιν, ἢ χρονικῆ, ἢ ἀίδιος λεχθῆσεται, θεία ἢ ἀνθρωπίνῃ ἀκτιστος ἢ κτιστῆ, ἢ αὐτῆ ἦτις καὶ τοῦ Πατρὸς ἔστιν, ἢ ἑτέρα παρὰ τὸν Πατέρα; Εἰ τοίνυν μία ἔστι καὶ ἡ αὐτῆ, μία τῆς θεότητος καὶ τῆς ἀνθρωπότητος τοῦ Χριστοῦ κοινῆ ἔστιν· ὅπερ ἀλλόκοτόν ἐστι λέγεσθαι. Οὐκοῦν ἐπὶ ἀν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ὁ αὐτὸς Θεὸς καὶ ἀνθρωπὸς ἔστι, τὰ ἀνθρώπινα ἐνεργήσας ἐπὶ τῆς γῆς, ὁμοίως σὺν αὐτῷ καὶ ὁ Πατὴρ ἐνήργησεν. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Πατὴρ ποιεῖ, ταῦτα καὶ ὁ Υἱὸς ὁμοίως ποιεῖ· ἐπεὶ ὅπερ ἡ ἀλήθεια περιέχει, ἐν ὅσῳ ἀνθρώπινά τινα ἐνήργησεν ὁ Χριστὸς, πρὸς μόνον τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ὡς Υἱοῦ ἐπαναφέρεται· ἄτινα οὐκ ἔστι τὰ αὐτὰ, οἷα τὰ τοῦ Πατρὸς. Κατ' ἄλλο γὰρ δηλονότι καὶ ἄλλο ἐνήργησεν ὁ Χριστὸς, ἵνα κατὰ τὴν θεότητα αὐτοῦ ὁ Πατὴρ, ταῦτα καὶ ὁ Υἱὸς ὁμοίως ποιῆ, καὶ κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα, αὐτοῦ τοῦ ἀνθρώπου ἴδια, ὁ αὐτὸς οὗτος ἐνήργει ὡς ἀνθρωπος· ἐπειδὴ ἀληθὴς ἔστι καὶ Θεὸς καὶ ἀνθρωπος. Ὅθεν καὶ ἀληθῶς πιστεύεται, ὅτι ὁ αὐτὸς οὗτος εἰς ὧν, ἔχει φυσικὰς ἐνεργείας, τὴν θέλειν δηλονότι καὶ τὴν ἀνθρωπίνην, τὴν ἀκτιστον καὶ τὴν κτιστὴν, ὡς ἀληθινὸς καὶ τέλειος Θεός, ἀληθινὸς καὶ τέλειος ἀνθρωπος, εἰς ὁ αὐτὸς μισότης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, Κύριος Ἰησοῦς Χριστός.

Ταύτην πᾶσαν τὴν περὶ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Χριστοῦ θεόπνευστον θεολογίαν, τὴν οὕτω πλατεῖαν τε καὶ σαφῆ καὶ ἠκριωμένην διὰ πάντων, τὴν καὶ τῆς θείας οὐσίας καὶ τῶν κτισμάτων τὴν θέλειν καθαρῶς διαιρούσαν ἐνέργειαν, καὶ λέξεσιν αὐταῖς τὸ θεοκρεπὲς τε καὶ ἀκτιστον αὐτῆς διαβήθη ἀνακηρύττουσαν, καίτοι γε καὶ τηλικαύτην καὶ διὰ μακρῶν οὕτω βῆθεισαν παντελῶς ἀποσιωπήσας Γρηγορῶδες φαίνεται, καὶ μὴδὲ προσεγγίσει γούν τῷ λόγῳ καὶ προσάψασθαι δυνηθεὶς, τὴν μὲν ἤτταν τὴν αὐτὴν ἐξ αὐτοῦ πᾶσιν ἀνακηρύττων τῇ πρὸς ταῦτα σιγῇ, τῇ συνόδῳ δὲ καὶ ἐν τῷ τόμῳ λαμπρᾶν τινα καὶ περιφανῆ τὴν νίκην καὶ τὸ κράτος ἀνακηρύττων καὶ ἄκων, καὶ πράγμασιν αὐτοῖς πᾶσι δεικνύς, ὡς δὲ μὲν ἀντιλέγων εἶπεν λέγει καὶ γράφει, παιδῶν εἰσὶν ἀθύρματα κατὰ ψαμάθου παιζόντων, καὶ παῖδας ὡσαύτως ἐξαπατώντων, ἢ καὶ τερπόντων, οὐκ ἀνδρας νοῦν ἔχοντας καὶ λόγον πρεσβεύοντας ἀληθῆ, ἐκεῖνος δ' ὁ τῆς ἀληθείας λόγος καὶ μόνος, ὃς καθάπερ οὐ δέδεται, κατὰ τὸν μακάριον εἰπεῖν Παῦλον, οὕτως οὐδὲ παίζει καὶ παίζεται, ὁρᾷ δὲ μᾶλλον οἷς ἂν ἐγγένηται τὰ θεία καὶ ὑψηλότατα, ἀπὸ τῆς σαρκὸς ἀνάγων ἐπὶ τὸ Πνεῦμα, καὶ μυστηρίων Θεοῦ κοινωνοὺς τοὺς μετέχοντας ἐργαζόμενος. Ὅθεν καὶ ἰδοὺ δεινὸν εἶναι τὸν περὶ τῶν προκειμένων λόγον κάμοι κἀναυθα πεπαῦσθαι, καὶ τῆς εἰς τὰ πρόσω φορᾶς ἀνασχεῖν ἥδη τὴν χεῖρα. Ἡ τί γὰρ ἂν τις περιεργάζοιτο περαιτέρω, καὶ λέγοι καὶ γράφοι καὶ διαλέγοιτο, τεῦ προδιαλεγομένου φεύγοντος τὸν ἀγῶνα καὶ τὸ στάδιον, καὶ τὴν τῆς ἀγωνίας ἀκμὴν οὕτω δραπέτευτος ἀσχεῖστα, καὶ καθ' ἑαυτοῦ μὴ μόνον τὰς ψίφους καὶ τὸν ἀνωθεν ἔλκοντος βραβεύτην, ἀλλὰ καὶ τὴν εἰρωνειαν καὶ τὰ σχώματα καὶ τὸν δίκαιον γέλωτα ξυμπάντων ἕμα τῶν θεατῶν;

Ἄλλὰ τὰ μὲν τῆς νίκης καὶ τῶν βραβείων οὕτω προφανῶς μεθ' ἡμῶν· καὶ οὐδεὶς ποτε τῶν πάντων ἀντερρεῖ μὴ τὸν ἐγκέφαλον διασειεζόμενος, ἢ καὶ τὴν γνώμην καὶ τὴν ψυχὴν ἄλλως διάστροφος. Ἄλλ' ἐπειδὴ καὶ τὴν κατὰ τὴν προβήθειαν τῆς ἀγίας συνόδου δευτέραν βῆσιν, ἐξῆς ἐν τῷ τόμῳ κειμένην, ὁ τοὺς ἀντιρρητικούς γράφων ἐκεῖνους λόγους ἐκεῖθεν ἀποσπάσας εἶχα παντὸς ἐρυθήματος, καὶ γράφειν πρὸς ἐκείνην καὶ λέγειν καὶ ἀντιλέγειν τολμᾷ, δίκαιον ἂν εἴη τοῖς αὐτοῖς καὶ ἡμᾶς ἐγγεῖρησαι καὶ αὐτοῖς, κάκεινα παραγαγόντας τῷ λόγῳ, ἔπειτα καὶ πρὸς Γρηγορᾶν, καὶ τὰς ἐκεῖνου παρεξηγήσεις, καὶ τὰ καθ' ἡμῶν ἐγκλήματα βλέψαι.

Φησὶ τοιγαροῦν καὶ αὐτοῖς ὁ τόμος· Καὶ πάλιν ἀπὸ τῶν αὐτῶν Πρακτικῶν προεκκομίσθη ἑτέρα βῆσις, ἔχουσα ἐπὶ λέξεως οὕτω· Τὴν ἐκατέρας φύσεως ἐκατέραν ἴσμεν ἐνέργειαν, τὴν οὐσιωδῆ λέγω καὶ φυσικῆν καὶ κατάλληλον, ἀδιαιρέτως ἐξ ἐκατέρας, προλοῦσαν οὐσίας καὶ φύσεως, κατὰ τὴν ἐμπειροκλίαν αὐτῆ φυσικῆν καὶ οὐσιωδῆ ποιότητα, καὶ τὴν ἀμέριστον ὁμοῦ καὶ ἀσύγχυτον θατέρας οὐσίας συναπαγομένην ἐνέργειαν. Τοῦτο γὰρ καὶ τῶν ἐνεργειῶν ἐπὶ Χριστοῦ ποιεῖ τὸ διάφορον, ὡς περὶ δὴ καὶ τὸ εἶναι τὰς φύσεις τῶν φύσεων.

Καὶ τὴ μὲν μέχρι τοῦδε καὶ Γρηγορῶδες ὡσαύτως ἐν γε τοῖς αὐτοῦ προσιθῆσι γράμμασι· τὸ δὲ τοῦτων ἐξῆς, τοῦ τῆς μακαρίας ἐκαίνης συνόδου πεφυκῆς ὄρου, τοῖς προλαβοῦσι παρ' ἐκείνου σχεδὸν ταυτὰ πέπονθε· πλὴν ὅσον ἐκεῖνα μὲν καὶ σείγῃ, κενυτελῶς, καθὰ δὴ καὶ αὐτὸς εἶπεν· τὰ δὲ τοῦ ὄρου ταυτὶ κατατεμῶν καὶ διασπαράξας, τὰ μὲν καὶ σιωπῇ καὶ λήθῃ τὸ κατ' αὐτὸν δέδωκε, τὰ δὲ λαβῶν ἐκεῖθεν συνῆψε τοῖς προβήθειαι, καθὰ δῆπου καὶ ἡμῖν ἐν τοῖς φθάσαι ἐρηται· ὧν καὶ τὸ πάθος καὶ τὴν τομὴν διελέγξει μάλα σαφῶς, ὑγιᾶ παρ' ἡμῶν ἐναυθα νῦν τὰ τοῦ ὄρου προτεθέντα.

Φησὶ τοίνυν καὶ πάλιν ὁ τόμος· Ἄλλὰ καὶ ὁ παρ' αὐτῶν ζητούμενος ὁρος ἀναγνωσθεὶς εἶχεν ἐπὶ λέξεως οὕτως· Ἡ παρούσα ἀγία καὶ οἰκουμένη συνόδος, πιστῶς δεξαμένη καὶ ὑπὲρ τῆς ἀσπασμένη τὴν τε τοῦ μακαριωτάτου καὶ ἀγιωτάτου πάππα τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης Ἀγάθωνος γενομένην ἀναφορὰν πρὸς τὸν εὐσεβέστατον ἡμῶν βασιλέα. Καὶ μετὰ τινὰ Ἐπομένη τε ταῖς ἀγίαις καὶ οἰκουμένικαῖς πέντε συνόδοις, καὶ τοῖς ἀγίοις ἐκκρίτοις Πατράσι, καὶ συμφώνως ὀρίζουσα ἔμολογεῖν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν ἀληθινὸν Θεὸν ἡμῶν, τὴν ἕνα τῆς ἀγίας καὶ ὁμοουσίου καὶ ἰσαριθμοῦς Τριάδος, τέλειον ἐν θεότητι, καὶ τέλειον τὸν αὐτὸν ἐν ἀνθρωπότητι, κατὰ πάντα ὁμοιον ἡμῖν χωρὶς ἁμαρτίας, πρὸ αἰώνων μὲν ἐκ Πατρὸς γεννηθέντα κατὰ τὴν θεότητα, ἐπ' ἐσχάτων δὲ τῶν ἡμερῶν τὸν αὐτὸν δι' ἡμᾶς· καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν ἐκ Πνεύματος ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς Παρθένου τῆς κυρίας, καὶ ἀληθῶς Θεοτόκου κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα, ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν Χριστὸν Κύριον μονογενῆ ἐν δύο φύσεσιν, ἀσύγχυτως, ἀτρέπτως, ἀχωριστῶς, ἀδιαιρέτως γνωριζόμενον, οὐδὲ μὲν τῆς τῶν φύσεων διαφορᾶς ἀνηρημένης διὰ τὴν ἕνωσιν,

σωςμένης δὲ μᾶλλον τῆς ἐξότητος· ἐκατέρας φύ-
σεως, καὶ εἰς ἓν πρόσωπον καὶ μίαν ὑπόστασιν συν-
τρεχούσης, οὐκ εἰς δύο πρόσωπα μεριζόμενον ἢ
διαιρούμενον, ἀλλ' ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν Υἱὸν νημογενῆ,
θεῖον, Λόγον, Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, καθάπερ οἱ
προφῆται ἀνωθεν περὶ αὐτοῦ, καὶ αὐτὸς ἡμεῖς
Ἰησοῦς Χριστὸς ἐξῆκαίθευσε, καὶ τὸ τῶν ἁγίων
Πατέρων ἡμῖν παρέδωκε σύμβολον, καὶ δύο φυσικὰς
θελήσεις ἦτοι θελήματα ἐν αὐτῷ, καὶ δύο φυσικὰς
ἐνεργείας, ἀδιαιρέτως, ἀτρέπτως, ἀμερίστως,
ἀσυγχύτως κατὰ τὴν τῶν ἁγίων διδασκαλίαν ὡσαύ-
τως κηρύττομεν. Καὶ δύο μὲν φυσικὰ θελήματα,
οὐχ ὑπεναντία, μὴ γένοιτο, καθὼς οἱ ἀσεβεῖς ἔφησαν
αἰρετικοί, ἀλλ' ἐπόμενον τὸ ἀνθρώπινον αὐτοῦ θέλημα,
καὶ μὴ ἀντιπίπτον ἢ ἀντιπαλαίον, μᾶλλον μὲν οὖν
καὶ ὑποτασσόμενον τῷ θεῷ αὐτοῦ καὶ πανσθενεῖ
θελήματι. Καὶ ταῦτα μὲν ὁ τῆς καθ' ἡμᾶς συνόδου
τόμος, ἐκ τῆς οἰκουμενικῆς συνόδου λαβῶν· ὁ δὲ
Γρηγορᾶς τοὺς τῆς παροιμίας μιμεῖσθαι βουλόμενος
φῶρα·, δέον μετὰ τὴν παράλογον κατὰ τῆς συνόδου
ταυτηνὴ τὸλμαν ὑποχωρεῖν καὶ καταδύεσθαι, καὶ
τοῦ; ἐλέγχους ὑποφρίττειν καὶ δεδιέναι, ὁ δ' ἀναι-
σχυντίας καὶ θράσους, μᾶλλον δ' εἰπεῖν οἰκειότερον,
ἀναισθησίας ὑπερβολῆ, καὶ προσεγκαλεῖν καὶ προσ-
επιμβαίνειν οἷεται δεῖν, καὶ λέξεως ἀλλοίωσιν, ὡς
αὐτὸς ἐκεῖνός φησιν, αἰτιάσθαι, καὶ συλλαθῆς μιᾶ.
τινος ἀποβολὴν ἢ παρῶρασιν. Καίτοι γε τὸ λέξιν ἐν
τοῖς φθάσασιν ἀμειψῆναι, καὶ συλλαθῆν ἐκ τοῦ μέ-
γρου διαδραμεῖν, ὡς αὐτὸς φησιν, ἢ λήθῃ καὶ συναρ-
παγῇ τῶν ἀποκαφομένων τὰς ἱερὰς βήσεις, ἢ τῶν
πρωτότυπων διαφορᾶν, καινὸν οὐδὲν οὐδὲ ἀγθεῖς, ἔως
ἂν ὁ τοῦ λόγου σκοπὸς καὶ ἡ διάνοια τῶν ἐξ ἀρχῆς
συντεθεικῶτων οὐδὲν ἤττον διατηρηται. Τί γὰρ
πρὸ; γε τὸν τοῦ λόγου σκοπὸν ἐναντίον ἂν γένοιτο,
εἰ ἀντὶ τῆς συνεργείας, ὡς φησὶ Γρηγορᾶς, ἐνέρ-
γειαν ὁ τόμος ἐξέδωκεν, οὕτως; ἐν ἄλλοις τῶν ὀρ-
χεύτων πυκτίων εὐρών; Ταῦτο καὶ γὰρ ἐστὶ
συνεργίαν τε τῆς ἑτέρας οὐσίας εἰπεῖν, συνεπαγο-
μένην ἐπὶ Χριστοῦ τὴν ἑτέραν οὐσίαν, εἰς μίαν
ἀμφω τὴν αὐτοῦ συν:ούσας ὑπόστασιν καὶ ἐνέρ-
γειαν· ὡς ἀγνοεῖν τὴν ταῦτα διεξιόντα διὰ τὸ τῆς
ἐνοίας; ἐν ὡσαύτως καὶ ἀδιάφορον, πότερον ἂν εἴη
τούτων ἀληθῶς τῶν ἐξ ἀρχῆς εἰρηκῶτων τε καὶ
συγγραφάμενων ἐκεῖνα. Ἔστω τοιγαροῦν ἀντὶ ἐνερ-
γείας κατὰ Γρηγορᾶν συνεργία, καὶ τῇ ἑατέρας λέ-
ξει προσκείμεθω ἢ καὶ προκεισθω, καθά φησιν ἐκεῖ-
νος, καὶ τὸ, τῆν, ἀρθρον. Οὐδὲν ἡμεῖς πρὸ; ταῦτα
διαφερόμεθα, εἰθ' οὕτως εἰτε ἐκεῖνω; ἔχει. Τὸ δὲ
κατὰ τῆς οἰκουμενικῆς ἁγίας ταύτης συνόδου, καὶ
τῶν τῆς πίστεως ἀξιωμάτων τολμηρᾶ καὶ ψυχῇ καὶ
γλώττῃ χωρῆσαι, καὶ πᾶσαν ἐκεῖνην τὴν τῶν Πα-
τέρων θεολογίαν, Πνεύματι θεῷ βῆθεισαν, πλὴν
λίγιου γέ τινο; ἀπλάσσαι τοῦ συνεδρίου, τοῦτο τολ-
νυ καὶ τοὺς τὰ Μαρκίωνος πάλαι νοσοῦντας πολλῶν
τινι. παρελαύνει τῷ μέσῳ, ὅσον ἐκεῖνοι μὲν κατὰ
συλλαβῶν καὶ λέξεων μόνων ἐχώρουν, καὶ τούτω
ταῖς ἱεραῖς ἐπιχειροῦν λυμαίνεσθαι· Γραφαῖς, ὁ φαι-
σιν οἱ τὰ ἐκεῖνων ἐξητακότες· ὁ δὲ Γρηγορᾶς οὐ-
τοσὶ σέλιδα; ὅλας ὁμοῦ καὶ κῶλα καὶ χωρῖα μακρὰ,

καὶ ταῦτα τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων, καὶ τῶν
ἀξιωμάτων, ὅπερ εἶπον, ἀνερευθρίστως ἐκβάλλει,
καὶ Ἀκίνδυνον ἐν τούτῳ τὸν Βαβυλαῖμ ἐκεῖνου διά-
δοχον καὶ τῆς αἰρέσεως δεύτερον προστάτην πολλῶν
τινι παρελάσας τῷ μέσῳ.

Ἄλλὰ τὰ μὲν ἅλις ἐχόντων τὸ γε νῦν εἶναι· δεῖ
δὲ καὶ πρὸς τὰς ἐξηγήσεις καὶ τὴν τῶν ἱερῶν, ὡς
αὐτὸς φησὶ, βῆτων ἀνάπτειν εἰθεῖν καὶ ἡμεῖς ἤδη
τοῦ φιλοσόφου. Φέρε, φησὶ, καὶ τὴν εὐσεβῆ προσα-
ποδῶμεν ἔννοιαν ἀκολούθως αὐτῇ καὶ ὀλόκληρον
ἐφεξῆς. Ἐχει δὲ οὕτως· Τὴν ἐκατέρας φύσεως ἐκα-
τέραν ἴσμεν, φησὶν, ἐνεργείαν, εἰπουν τῶν τοῦ
Χριστοῦ φύσεων δύο τὰς ἐνεργείας γινώσκωμεν,
τῆς τε θεότητος καὶ τῆς ἀνθρωπότητος; τζυτὸ δὲ
εἰπεῖν μίαν μὲν τὴν ἀπλῆν τε καὶ ἀσύνητον καὶ
ἄκτιστον, ἑτέραν δὲ τὴν κτιστὴν καὶ σύνθετον.
Ἐπει δὲ καὶ οὐσιῶδες λέγεται τὸ τῆς οὐσίας ἐκά-
στης συστατικόν, καὶ φυσικόν ὁμοίως τὸ τῆς φύ-
σεως ἐκάστης συστατικόν, ὅθεν καὶ οὐσιώδης τε καὶ
ἐνούσιος ὁ Υἱὸς καὶ Λόγος λέγεται τοῦ Θεοῦ κατὰ
τὸν μέγαν Ἀθανάσιον· καταλήλως ἄρα καὶ ἄμορ-
ζόντως γινώσκωμεν τὴν μὲν ἀπλῆν οὐσίαν καὶ φύ-
σιν ἄκτιστον εἶναι καὶ ἀπλῆν καὶ μίαν ἐνέρ:ειαν,
ὡςπερ ἦν, πρὸ τῆς σαρκώσεως, ἦν δὲ πάντως καὶ
προῆν, ἀπλῆ καὶ μία καὶ αὐτενέργεια· ἐπει δὲ
ἀναλλοίωτος ἦν, ἔμεινεν ἄρα καὶ μετὰ σάρκωσιν
ὡςπερ ἦν ἀπλῆ καὶ μία καὶ αὐτενέργεια ἄκτιστος·
καὶ οὐκ ἄλλη μὲν κατ' οὐσίαν, ἄλλη δὲ κατ' ἐνέρ-
γειαν. Τοῦτο γὰρ διδεδίκεται πολλάκις, ὡς ἐπὶ τῆς
ἀπλῆς ἐκεῖνης καὶ θείας φύσεως οὐ δύναται διπλό-
τις γνωσθῆναι καὶ διαφορᾶ. Πῶ; γὰρ τὸ πάντη ἐν
διαφορᾶν ἔξει πρὸς ἐκῆτὸ καὶ ἐναντιότητα; Κατα-
λήλως οὖν ἐφαρμόζομεν τῇ μὲν ἀπλῇ ἐκεῖνῃ καὶ
θεῖα φύσει τὸ ἄκτιστον εἶναι τε καὶ νοεῖσθαι καὶ
λέγεσθαι ἐνέργειαν, τῇ δὲ συνθέτῃ καὶ ἀνθρωπίνῃ
φύσει τὸ κτιστὴν καὶ ὁρατὴν ἔχειν ἐνέργειαν, ὅθεν
καὶ ὀδιαιρέτως προοῖουσιν ἴσμεν ἐξ ἐκατέρας οὐσίας
καὶ φύσεως, ἀναλόγως αὐτὴν εἰς τὰ φαινόμενα θεύ-
ματα ποιουμένην τὴν πρὸδον ὁμοῦ καὶ φανέρωσιν,
κατὰ τὸν θεῖον Ἀπόστολον, ἐκάστῃ τὴν τοῦ Πνεύ-
ματος φανέρωσιν πρὸς τὸ συμφέρον διδοσθαι φά-
σκοντα.

Ἀκούσατε τῆς τοῦ σοφοῦ, μᾶλλον δὲ τῆς τοῦ σο-
φιστοῦ τουτοῦ καὶ ἀπατεῶνος καταγελάστου καὶ
μωρᾶς ἐξηγήσεως. Οὐδὲ γὰρ τὴν ἀληθινὴν μόνην
καὶ πρώτην, ἀλλὰ καὶ τὴν κάτω καὶ δούλην καὶ
ὑπὲρ τὴν ταύτης σοφίαν, κακῶς ἀπολωλεκῶς φαί-
νεται. Ἡ μὲν γὰρ οἰκουμενικὴ τῶν Πατέρων ἱερὰ
σύνδοδος, Τὴν ἐκατέρας, φησὶ, φύσεως ἐκατέραν
ἴσμεν ἐνέργειαν, τὴν οὐσιώδη λέγω καὶ φυσικὴν καὶ
κα. ἄλληλον, ἀδιαιρέτως ἐξ ἐκατέρας προοῖουσιν
οὐσίας καὶ φύσεως, καὶ ὅσα ἐξῆς, καθά δὴ καὶ φθᾶ-
σαντες εἰπομεν· ὁ δὲ, μήτε διέξασθαι καὶ πισ:εῦσαι
τοῖς καλῶ; τε καὶ θεοπνεύστως εἰρημόνοις βουλόμε-
νος, μήτε παραγράφασθαι τοῦς τοῦ λόγου τῆς ἀλη-
θείας κήρυκας τολμῶν φανερώς, ἐξηγήσει ὁθεῖον
καὶ διαστρόφοις ἐρμηνείαι; τὴν ἀπλουστάτην τε καὶ
σαφῆ καὶ φανεράν ἀλήθειαν διαγράψαι περιφᾶται,
τὰ καταγελάστα παραφθιγγόμενος ἐκεῖνα. Τὴν

ἐκατέρας γὰρ, φησί, φύσεως ἐκατέραν ἴσμεν ἐνεργεῖαν· ἴσθου τῶν τοῦ Χριστοῦ φύσεων δύο τὰς ἐνεργείας· γινώσκωμεν, τῆς τε θεότητος καὶ τῆς ἀνθρωπότητος. Ἔπειτα μεταξὺ περὶ οὐσιώδους εἰκῶν καὶ φυσικοῦ, καὶ τὸν Ἰῶν αἰνιξάμενος τοῦ Θεοῦ, τὴν φυσικὴν εἶναι ταύτην ἐνεργεῖαν, ὡς οὐσιώδεις τε καὶ φυσικὴν, εἴθου συστατικὴν τῆς οὐσίας τε καὶ τῆς φύσεως, ὡς αὐτὸς φησιν, ἀλλ' οὐχ ὡς οὐσίαν ζῶσαν καὶ τελείαν ὑπόστασιν, καὶ τὸν μέσον ὄρον ἐνευθεν κακῶς εἰληφώς, τῶν ὁμωνύμων πως ὄντα, καὶ συλλογισάμενος οὕτως, ὡς ᾤετο, ψευδῆς ἐπήγαγε τὸ συμπέρασμα, συναγαγὼν οὕτως· Καταλλήλως ἄρα καὶ ἀρμολόγηται· γινώσκωμεν τὴν μὲν ἀπλὴν οὐσίαν καὶ φύσιν ἄκτιστον εἶναι καὶ ἀπλὴν καὶ μίαν ἐνεργεῖαν. Καὶ μετ' ἄλλῃ· Καὶ οὐκ ἄλλη μὲν κατ' οὐσίαν, ἀλλῇ δὲ κατ' ἐνεργεῖαν. Καὶ μετὰ βραχὺ· Πῶς γὰρ τὸ πάντῃ ἐν διαφορᾷ ἔξει πρὸς ἑαυτὸ καὶ ἐναντιότητα, τῇ δὲ συνθέτῳ καὶ ἀνθρωπίνῃ φύσει τὸ κτιστὴν καὶ ὁρατὴν ἔχειν ἐνεργεῖαν;

Καὶ τί τούτων ἡμῖν ἔδει, φιλόσοφε, τῶν συλλογισμῶν τε καὶ παραλογισμῶν, ἐξὼν αὐτόθεν τὴν τῆς πίστεως λόγον λαβεῖν εὐαγγελικῶς τε καὶ ἀπλῶς, ἀλλ' οὐκ Ἀριστοτελικῶς τε καὶ σοφιστικῶς, μᾶλλον δ' ἀσφώς οἰκειότερον εἰπεῖν, ἐκτεθειμένον; Εἰ γὰρ καὶ Ἀριστοτέλης αὐτὸς ἐκαίνοσ ὁ σὺς διδάκταλος παρῆν, καὶ τῶν σῶν λόγων τε καὶ παραλογισμῶν τούτων ἴσθου, πληγῶν ἂν εἶπε δεῖσθαι καὶ σὲ, ἐπειθὴ καὶ τοῖς μὴ λόγῳ καὶ ἀποδείξει· κατὰ σὲ περὶ θεομῆνους οὕτως εὐ ποιῶν ἐκαίνοσ· ἔδικασεν. Οἱ μὲν γὰρ τῆς οἰκουμένης ταύτης συνόδου Πατέρες, οὐ περὶ διαφορᾶς τῶν Χριστοῦ φύσεων καὶ ἐνώσεως ὑποστατικῆς συνιόντες τότε, οὐδὲ γὰρ τὸν ἀντιλέγοντα τούτοις οὐδαμῶς εἶχον, πάντων ἐπίσης τὰ Νεστορίου τε καὶ Διοσκόρου καὶ Εὐτυχοῦς μετὰ πολλῆς τῆς σφοδρότητος ἀποστρεφόμενων, ἀλλὰ περὶ θελημάτων μᾶλλον καὶ ἐνεργειῶν τῶν ἐν τῷ Χριστῷ τοῦ ἀγῶνος αὐτοῦσ ὄντοσ, τούτοισ καὶ γὰρ ἦσαν οἱ σφοδρῶσ πολεμοῦντεσ, ἀπλῶσ οὕτωσ καὶ ὄργα συλλογιστικῶν ἐφόδουσ τε καὶ κατασκευῶν δύο τὰσ φυσικὰσ τε καὶ οὐσιώδεις ἐνεργείασ· εἶπον τοῦ Χριστοῦ, καταλλήλωσ ἐκατέραν ἐξ ἐκατέρας αὐτοῦ προλοῦσαν οὐσίασ καὶ φύσεωσ κατὰ τὴν ἐμπεφυκυῖαν αὐτῇ φυσικῇ καὶ οὐσιώδῃ ποιότητᾳ· καὶ οὕτωσ ἀδύνατον καὶ παρὰ τὴν τάξιν φύσεωσ ἐστὶ τὸ εἶναι φύσιν, καὶ ἐνεργεῖαν μὴ ἔχειν φύσεωσ, ὅπερ οὕτωσ ἀπὸ τῶν αἰρετικῶν, φησὶν, ἐδοκιμάσθη ποτὲ λέγεσθαι, πλὴν τῶν Μονοθελητῶν ἐκαίνοσ, καὶ μετ' ἐκαίνοσ τε καὶ σὺν ἐκαίνοσ Ἀκινδύνου τε καὶ τοῦ Γρηγορᾶ τούτου. Κατ' ἄλλο γὰρ, φησὶ, καὶ ἄλλο δηλονότι ἐνήργησεν ὁ Χριστόσ· ἐπειθὴ ἀληθὴσ ἐστὶ καὶ θεόσ καὶ ἀνθρωπόσ. Ὅθεν καὶ ἀληθῶσ πιστεύεταισ οὕτωσ αὐτόσ οὕτωσ, εἰσ ὧν, ἔχεισ φυσικὰσ ἐνεργείασ, τὴν θεῖαν δηλονότι· καὶ τὴν ἀνθρωπίνην, τὴν ἄκτιστον καὶ τὴν κτιστὴν, ὡσ ἀληθινῶσ καὶ τελείωσ θεόσ, ἀληθινῶσ καὶ τελείωσ ἀνθρωπόσ. Σὺ δὲ πᾶσι τούτοισ φανερῶσ ἀντιλέγων ὁμοῦ, καὶ μετὰ πολλῆς τῆς ἀναισχυντίας· ἀντικείμενοσ, πρὸσ τοῖσ ἄλλοισ· ἀτόποισ· ἀκαίνοσ σὺν τοῖσ Μονοθελητῆσ· ἐκαίνοσ

Ἀ παρρησιαζόμενοσ λέγεισ, οὕτωσ ἐπὶ τῆσ ἀπλῆσ ἐκαίνοσ καὶ θεῖασ φύσεωσ οὐ δύναταισ διπλόη τὴσ γνωσθῆναισ καὶ διαφορᾶ. Πῶσ γὰρ, φησὶ, τὸ πάντῃ ἐν διαφορᾷ ἔξει πρὸσ ἑαυτὸ καὶ ἐναντιότητα, τὴν κατ' ἐπίνοιασ παρὰ τῶν θεολόγων βῆθεισαν διάκρισιν καὶ διαφορᾷ τῆσ θεῖασ ἐνώσεωσ, ἴθου τῆσ θεῖασ οὐσίας πρὸσ τὴν θεῖαν φύσιν, στάσιν τινὰ καὶ μάχην καὶ ἐναντιότητα τοῦ ἐνὸσ δοξάζων· κακῶσ πρὸσ ἑαυτόσ· ὅπερ τότε μὲν οἱ Μονοθεληταί, περὶ τῶν δύο θελημάτων τε καὶ ἐνεργειῶν τοῦ Χριστοῦ, ὡσ ἀλλήλοισ ἀντικαθισταμένων ὤθησεν καὶ ἀντιπαλοῖόντων, κακῶσ φρονούντεσ ἐξηλεγεσθῆσεν τε καὶ ἀπαβλήθησαν· ὁ δὲ Γρηγορᾶσ νῦν, πολλῶσ χεῖροσ καὶ ἀτοπώτεροσ ἐπὶ τῆσ θεῖασ φύσεωσ καὶ τῆσ θεῖασ αὐτῆσ ἐνεργείασ ὑπενόησε καὶ ὀδύσαξεν. Ἔπειτα καὶ μετ' Εὐνομίου τοῦ πάλαι νομοθετῶν ὡσανεὶ καὶ αὐτόσ, καὶ δαιτυῶν τῇ θεότητι, καθάπερ ἐκαίνοσ· περὶ τοῦ Μονογενοῦσ εἶλεγεσ, οὕτωσ μὴ ὄντα φαμὲν γεγενῆσθαι τὸν Ἰῶν, τῇ δὲ τοῦ ποιήσαντοσ γνώμῃ τὴν διαφορᾷ τοῖσ πᾶσισ ὀριζόμενοσ, τοσαύτην αὐτῷ νέμομεσ τὴν ὀπεροχῆν, ὅσην ἔχειν ἀναγκαῖον τῶν ἰδίωσ ποιημάτων τὸν ποιητὴν, οὕτωσ καὶ Γρηγορᾶσ· ἐνταῦθά φησὶ, Καταλλήλωσ· οὐν ἐφαρμολόγησεν τῇ μὲν ἀπλῇ ἐκαίνοσ καὶ θεῖᾳ φύσει τὸ ἄκτιστον εἶναι τε καὶ νοεῖσθαι καὶ λέγεσθαι ἐνεργεῖαν, τῇ δὲ συνθέτῳ καὶ ἀνθρωπίνῃ φύσει τὸ κτιστὴν καὶ ὁρατὴν ἔχειν ἐνεργεῖαν, ὡσ εἶναι τοῦσ μὲν πάλαι Μονοθελητάσ, τὴν ἀνθρωπείαν ἴθου Χριστοῦ φύσιν ἀρνούμενοσ, φυσικὴν λέγειν ἔχειν ἐνεργεῖαν, Ἀκινδύνου δὲ καὶ Γρηγορᾶσ τουτοῦ τὴν θεῖαν μηδαμῶσ λέγειν φύσιν φυσικῇ· ἔχειν ἐνεργεῖαν, ἀλλ' αὐτὴν ἐκαίνοσ μᾶλλον ἐνεργεῖαν πεφυκείναισ τὴν φύσιν, ὁ δὲ καὶ ὁ τῆσ καθ' ἡμᾶσ συνόδου τόμοσ ἦδη περὶ αὐτῶν εἰρηκεν, οὐ θεολογικὴν τινὰ μαρτυρίαν προβαλλόμενων, οὐ τὴν οἰκουμένην ταυτηνὴν προσταμένων τοῦ λόγου συνέδου, τοῦσ τεχνίτασ φημὶ καὶ ἀγωνιστάσ καὶ λαμπροῦσ τοῦ δόγματοσ κήρυκασ, ἀλλὰ τὰ τῆσ πεπλανημένησ αὐτῶν δόξησ καὶ φαντασία· ὡσπερ ἀξιώματά τινὰ τῆσ μεγάλης ἡμῶν προβαλλόντων πίστεωσ. Καταλλήλωσ καὶ γὰρ, φησὶν, ἐφαρμολόγησεν τῇ ἀπλῇ ἐκαίνοσ καὶ θεῖᾳ φύσει τὸ ἄκτιστον εἶναι τε καὶ νοεῖσθαι καὶ λέγεσθαι ἐνεργεῖαν, ὡσπερ αὐτοκράτωρ τὴσ καὶ τύραννοσ αὐτοχειροτόνητοσ τῶν τοιούτων.

Ἄ καὶ οὕτωσ καὶ τὴν τῆσ ἀναίεθησ· ἐξῆσ καὶ ἀνοίασ κατασκευῆν, καὶ ἡ συγκεκριασιοῖ τὸν τῆσ δυσσεθείασ λόγον κακῶσ. Ὅθεν καὶ ἀδιαιρέτωσ· φησὶ, προλοῦσαν ἴσμεν ἐξ ἐκατέρας οὐσίας καὶ φύσεωσ ἀναλόγωσ αὐτὴν, εἰσ τὰ φαινόμενα θαύματα ποιουμένην τὴν πρόδοσ καὶ φανερώσιν. Καὶ εἰ μία καὶ ἡ αὐτῇ ἐστὶν ἡ θεῖα οὐσία καὶ ἡ θεῖα ἐνεργεῖα, φιλόσοφε, καὶ ἐν πάντῃ καὶ ἀδιεφοροσ, καὶ οὐδαμῶσ οὐδὲ κατ' οὐδένα τινὰ λόγον ἐστὶν ἄλλο οὐσία καὶ ἄλλο ἐνεργεῖα, ὡσ αὐτόσ ἦδη διὰ πολλῶν πᾶσι τοῖσ ἀγέλωσ καὶ δὲ καὶ τῇ συνόδῳ ταύτῃ τῇ ἱερᾷ· κακῶσ ἀντικαθιστάμενοσ κατεσκευάσασ, ἐκ ποῖασ οὐσίας αὐθὴσ καὶ φύσεωσ ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ πρόεισι; Μὴ καὶ οὐσίασ αὐτόσ πολλὰσ τινασ καὶ διαφόρουσ ἔχεισ τοῦ

Θεοῦ λέγειν, καὶ διὰ ταῦτα τὴν οὐσίαν ταύτην, ἣν δὴ Α καὶ ἐνέργειαν τοῦ Θεοῦ δοξάζεις, ἐκ τῆς οὐσίας φησὶ προεῖναι τοῦ Θεοῦ;

Ὅρατε πῶς οὐκ οἶδεν ἂ λέγει, οὐδὲ τῶν αὐτῶς αὐτοῦ διανοημάτων τε καὶ βημάτων αἰσθάνεται, ὃ δὴ καὶ αὐτὸς εἶπεν ἡδὴ πολλάκις;

Δαμβάνει μὲν γὰρ ἐκεῖθεν ἔστιν οὐ, καὶ χρῆται ταῖς θεολογικαῖς λέξεσιν, ἵνα καὶ δόξη τάκεινων λέγειν, καὶ τοῖς δόγμασιν ἐκεινων συνηγορεῖν· τοῖς δ' ἑαυτοῦ λογισμοῖς; καὶ τῇ διεφθαρμένῃ διανοίᾳ προσάγειν ἐκεῖνα καὶ συντιθέναι πειρώμενος, ἐπεὶ μὴ συνίεναι ταυτὶ μηδαμῶς ἀλλήλοισι; μὴδ' ἐνοῦσθαι μὴδὲ συμπλέκεσθαι πέφυκεν, οὐ μᾶλλον ἢ χρυσὸς καθαρὸς ὀστράκου φύσει, καὶ ἄργυρος τιτάνῳ, καὶ πίττῃ χαλκῶς, ἐκείνοις τε τοῖς θεοῖς κακῶς ἐνασπλαγίνων ὑβρίζει, καὶ τὸν οἰκεῖον περιφανῶς ἀνατρέπει σκοπὸν, οὐδ' αὐτὸς ἑαυτῷ γοῦν συμφανῶν, ὡσπερ καὶ ὅταν ἐνέργειαν λέγῃ τὸ χρονικὸν διάστημα τὸ μεταξὺ τοῦ ποιούντος καὶ τοῦ ποιουμένου ἐν ταῖς περὶ ἐνεργείας σοφαῖς αὐτοῦ διαιρέσεσι. Διαιρῶν καὶ γὰρ ἐκεῖ τὴν τῆς ἐνεργείας φωνὴν ὡς ὁμώνυμον, καθάπερ ἠκούσαμεν, τὴν μὲν τοῦ θεοῦ Δαμασκηνοῦ διαιρέσιν, ἣν ἐκείνος μετὰ τῆς ἐν αὐτῷ τοῦ Πνεύματος θείας σοφίας, ὑψηλῶς δηλαδὴ καὶ θείως, πεποιήται, παρήκεν, ὡς οἶδεν αὐτῷ συμβαλλομένην πρὸς τὸν σκοπὸν· τὴν δ' αὐτὸς ἑαυτοῦ φέρων διαιρέσιν ἀντείσχηγαγε.

Καὶ πρῶτον μὲν εὐθύς ἐν τῇ διαιρέσει τῆς ἐνεργείας σημαινόμενον τέθεικε τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, περὶ οὗ δὴ καὶ ἡμῖν εἰρήσεται· εἶτα μετὰ δύο καὶ τρία, λέγεται, φησὶν, ἐνέργεια καὶ τὸ μεταξὺ χρονικὸν διάστημα τῆς κινήσεως, ποῦ τε οἰκοδόμου πρὸς τὸ οἰκοδομούμενον, καὶ τοῦ ναυπηγοῦ πρὸς τὸ πλοῖον· ὃ καὶ συμβεβηκὸς ἔν καθ' αὐτὸ, καὶ σχετικὴ τις μεσότης τῶν ἄκρων ἀμφοῖν, τοῦ τε ἐνεργοῦτος καὶ τοῦ ἐνεργουμένου, συγκαταλήγει τῇ τῶν ἄκρων λήξει, καὶ οὐκέτι οὐκ ἔστιν οὐδέν·

Ἐκ δὴ ταύτης τῆς οικείας θέσεως, ὡσπερ ἀπὸ τίνος ἀξιώματος κειμένου, καὶ πᾶσιν ὡσαύτως δοκούντος, ὁμώμενος ὁ φιλόσοφος, καὶ οἰχέσιν καὶ μὴ ἔν ἰδέεσσι κακῶς τὴν ἐνέργειαν τοῦ Θεοῦ, ὅταν μὴ πρὸς τὴν οὐσίαν αὐτὴν ἐκείνην, φησὶν, ἀναφέρηται, ὅταν μὴ ταυτὸν τι καὶ ἀδιάφορον πάντη, οὐσία Θεοῦ δηλονότι καὶ ἐνέργεια, λέγεται. Καὶ τὸν θεολόγον εἰσάγει Γρηγόριον περὶ τῆς ῥηθείσης αὐτῷ ταύτης ἐνεργείας, ἥτοι τοῦ χρονικοῦ διαστήματος τῆς τοῦ ποιούντος κινήσεως, ὡς αὐτὸς φησὶν, Ἐνεργηθήσεται, λίγοντα, καὶ οὐκ ἐνεργησεί, καὶ ὁμοῦ τῷ ἐνεργηθῆναι παύσεται.

Ἄλλὰ περὶ μὲν τοῦ θεολογικοῦ τουτουῖ ῥητοῦ, καὶ ὅπως καὶ κατὰ τίνος ἐχρήσατο τοῦτερον σημαινόμενου τῆς ἐνεργείας ὁ θεὸς φημι Γρηγόριος, ἐν τοῖς φθάσασιν ἡδὴ παρ' ἡμῶν δέδεικται· νῦν δ' ἀναγκαῖον τοῦ διαλεκτικοῦ καὶ κενοῦ δογματισμοῦ τουτουῖ πυθίσθαι, πῶς τὸ μεταξὺ χρονικὸν διάστημα τῆς κινήσεως τοῦ ποιούντος πρὸς τὸ ποιούμενον, συμβεβηκὸς ἔν, ὡς αὐτὸς φησι, καθ' αὐτὸ, ἐνέργεια λέγεται. Τὸ γὰρ χρονικὸν διάστημα, φιλόσοφε, πῶς ἂν

εἴη τοῦ κινουμένου κινήσεις καὶ ἐνέργεια; Ἡ μὲν γὰρ οὐ τῶν ἐκτός, ἀλλ' ἐκ τῆς φύσεως, καὶ δραστικῆ καὶ οὐσιώδους ἐστὶ ταύτης κινήσεις, καὶ φυσικῶν, καὶ ἀδιαίρετον καὶ ἀχώριστον, καθὰ δὴπου τῶν θεολόγων λεγόντων ἤκουσας, τούτοις δὲ καὶ τῷ χρόνῳ τὸ κοινόν, κατὰ τὸν τοῦ εἶναι λόγον· εἰ μὴ ἄρα καὶ τὸ χρονικὸν διάστημα τοῦ γεννῶντος πρὸς τὴν γέννησιν τὴν κύησιν εἶναι λέγεις αὐτὴν, καὶ τοῦ σπειρόντος καὶ τοῦ φυτεῦντος τὸν μεταξὺ πρὸς τὸ φυτεῦόμενον καὶ τὸ σπειρόμενον χρόνον αὐτὴν τὴν σκοπὴν καὶ τὴν φυτεῖαν εἶναι φησὶ. Ἄλλὰ ψεῦδος ταῦτα καὶ ἀπάτη καὶ σόφισμα, μὴδὲ προσωπεῖον γοῦν τι περιφέροντα· ἐν χρόνῳ μὲν γὰρ ἐκεῖνα, χρόνος δὲ οὐδαμῶς. Εἰ δ' ὅτι ἐν χρόνῳ ἡ ἐνέργεια τοῦ ποιούντος πρὸς τὸ ποιούμενον, τὴν ἀνθρωπίνην φημί τέως, ἢ γὰρ τοῦ ἀκτίστου φυσικῆ ἐνέργεια καὶ ἀκτιστος καὶ ὑπέρχρονος, εἰ τοίνυν διότι ἐν χρόνῳ ἐκείνη, διὰ τοῦτο καὶ χρόνος κατὰ σέ, ἔστω καὶ τόπος ἡ αὐτὴ, ἐπειδὴ καὶ ἐν τόπῳ, ὡσπερ δὴ καὶ ἐν χρόνῳ. Ἄλλὰ τούτων μὲν ἄλλοι· δεῖ δὲ καὶ πρὸς τὰ πρόσω χωρεῖν, τῶν περιττῶν τουτουῖ καὶ ματαίων ἀφεμένους.

Πῶς μὲν οὖν ἐνέργεια τῆς θεότητος ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα, μᾶλλον δὲ πῶς καὶ ἐνέργειαν ἔστιν οὐ τοῦ Πατρὸς, καὶ οὐκ ἐνέργειαν αὐθις οἱ θεολόγοι ταυτέ φασι, καὶ πῶς ὁ Υἱὸς καὶ θέλησις καὶ βούλησις εἰρήσεται τοῦ Πατρὸς ἐκείνοις, εἰ τε, πῶς ἡ θεία ἐνέργεια, καὶ μίμησις καὶ σχέσις ἰμοῦ, καὶ ἀμίμητός τε καὶ ἀσχετος ἡ αὐτὴ, ἐν τοῖς, ἐξῆς καὶ ἡμῖν τοῖς θεολόγοις ἐπομένους σὺν γε τῷ τῆς συνόδου τόμῳ βηθήσεται· τὸ δὲ νῦν εἶναι τὰ περὶ θείας ἀπλότητος, καὶ ἣν φησὶν ὁ Γρηγόριος τῷ Θεῷ διὰ τὴν ἐνέργειαν προσγίνεσθαι σύνθεσιν, καὶ ἡμεῖς ἡδὴ σκοποῦμεν· μᾶλλον δὲ πῶς τὰ κατὰ τῆς παραισθητικῆς παρ' αὐτοῦ τε καὶ τῶν αὐτοῦ Βαβυλωνίων Πατέρων συνθέσεως παρὰ τοῦ συνοδικοῦ τόμου βηθέντα, καὶ αὐθις ἑαυτῷ προσθεῖς ὁ φιλόσοφος, ἀνατρέπειν δὴθεν πειράται, κατίδωμεν.

Εἰσάγει τοίνυν καὶ πάλιν τὸν ἑαυτοῦ μύστην τε καὶ φιλόν Ἀγγελοῦ ἢ Ἀγαθάγγελον, συνήθως τὰ τῆς καθ' ἡμᾶς συνόδου τε καὶ τοῦ τόμου προσαγγέλλοντα· ὅς δὴ καὶ πρὸς τὰς αὐτὰς παρεξηγήσεις τε καὶ βλασφημίας καὶ αὐθις τὸν ἑαυτοῦ μυσταγωγὸν ἐκκαλοῦμενος, οὕτως· πῶς τὰ τοῦ τόμου προτίθησι, καὶ φησι· Φέρε τοίνυν πρὸς Θεοῦ, μὴδὲν ὑπερτιθέμενος, τὸν ὁμοῖον καὶ τὰ ἐξῆς διασάφει μοι τρέπον· ἔχει γὰρ οὕτως. Μετὰ τοῦτο, φησὶν, ἐξηγητήσμεν παρὰ τῶν ἁγίων, εἰ μηδεμίαν ἔχοι τις ἂν ἐπινοεῖν σύνθεσιν ἐπὶ Θεοῦ διὰ τὴν τῆς θείας οὐσίας καὶ ἐνεργείας διαφορὰν· καὶ τοῦτο γὰρ οἱ ἀντιλέγοντες ἰσχυρίζονται. Ἀπεδείχθη οὖν παρὰ τῶν ἁγίων ἀπάντων κηρυττόμενον, ὡς οὐκ ἔστι σύνθεσιν τινα παρὰ τοῦτο νομίζειν Θεοῦ. Ὁ γὰρ θεός· Μάξιμος ἐν οἷς πρὸς Πύρρον διαλέγεται φανερώτατα δείκνυσι, μὴ τινα σύνθεσιν ἐκ τῆς ἐνεργείας δείκνυσθαι. Ὅραξ, λέγων τῷ Πύρρῳ, ὅτι ἐκ τούτου πλανᾷσθε, ἐκ τοῦ πάντη ἀγνοῆσαι, ὅτι αἱ συνθέσεις τῶν ἐν ὑποστάσει ὄντων, καὶ οὐ τῶν ἐν ἑτέρῳ θεωρουμένων εἰσὶ; Καὶ τοῦτο κοινὸν φρόνημα πάντων, καὶ τῶν ἕξω φιλοσόφων, καὶ τῶν τῆς Ἐκκλησίας θεολόγων

μυσταγωγῶν. Εἰ δὲ τῶν θελημάτων σύνθεσιν λέγετε, ἅ
καὶ τῶν ἄλλων φυσικῶν σύνθεσιν λέγειν ἐκδιασθή-
σαθε. Εἶτα προῶν ὁ φιλόσοφος, τὰ μὲν πρὸς Εὐνό-
μιον εἰρημένα τῷ θεηγόρῳ Νύσσης περὶ θείας ἀπλό-
τητος παρτρέχει κακούργως, ἐλεγχον ὄντα σαφῆ
καὶ ἀνατροπῆν τῆς αὐτοῦ δόξης· ἐπὶ δὲ τὰ τοῦ με-
γάλου Βασιλείου καὶ Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου μετα-
πηδᾷ, παρεξηγεῖσθαι καὶ διαστρέφειν συνήθως καὶ
ταῦτα πειρώμενος. Διὸ καὶ φησι, μετὰ τὰς πολλὰς
καθ' ἡμῶν φλυαρίας καὶ ὕβρεις, οὕτως καὶ πάλιν
πρὸς τὸν οἰκεῖον ἀχροατὴν Ἀγαθάγγελον· Ἀνά-
γνωθι τὰ ἐξῆς αὐτῆς, Ἀγαθάγγελε, τὸ βιβλίον εἰς μέ-
σους ἡμᾶς ἀνελέξας ἐκεῖνον τοῦ ἑναγούς, Ἰν' ὅπ'
ἔβην ἐναργεστέραν τὰ λεγόμενα γένηται. Οἱ μὴ δε-
χόμενοι, φησὶ, τὴν διαφοράν τῆς θείας οὐσίας καὶ
τῆς θείας ἐνεργείας, καὶ ἀπλῶς πάντων τῶν περὶ
τὴν θεῖαν οὐσίαν φυσικῶς θεωρουμένων, ἐκεῖνοι
σύνθετον ποιοῦσι μᾶλλον τὸν Θεόν, τοῦ μεγάλου
Βασιλείου φανερωῦ· λέγοντες, Ἐπερ εἰς τὴν οὐσίαν
φέροντες πάντα τὰ θεῖα ὀνόματα καταθήσομεν, οὐ
μόνον σύνθετον, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἀνομοιομερῶν συγκεί-
μενον τὸν Θεὸν ἀποδείξομεν, διὰ τὸ ἄλλο καὶ ἄλλο ὑφ'
ἐκάστου τῶν ὀνομάτων σημαίνεσθαι· καὶ τοῦ μεγάλου
Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου γράφοντος, Ἡ καὶ τὸ ἀθά-
νατον καὶ τὸ ἀκακον καὶ τὸ ἀναλλοίωτον οὐσία Θεοῦ·
ἀλλ' εἰ τοῦτο, πολλὰ οὐσίαι Θεοῦ, καὶ οὐ μία· ἢ
σύνθετον ἐκ τούτων τὸ Θεῖον· οὐ γὰρ ἀσυνθέτως
φαῖτα, ἔπερ οὐσίαι.

Ἡμᾶς δὲ χρῆ, πρὶν εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν θεολογι-
κῶν τούτων καθεῖναι βητῶν καὶ τὰς τοῦ φιλοσό-
φου παρεξηγήσεις, καὶ τὰ λείποντα τῷ λόγῳ προσ-
θεῖναι, καὶ ἄπερ ἐκεῖνος κακῶς ἀπελόμενος καὶ
τούτου τοῦ κεφαλαίου, καὶ ἄπερ τῶν διδασκάλων
μαρτυρίας ἀποκρυψάμενος καὶ σιγῆ καὶ λήθῃ παρα-
πέμφας τελείῃ, ἔπειτα καὶ ἀντιλέγειν ὡς ἐν σκηπῇ
καὶ δράματι προσποιεῖται τῷ συνοδικῷ τόμῳ. Φησὶ
τοιγαροῦν ὁ τόμος εὐθύς μετὰ τὴν προῤῥηθεῖσαν
πρὸς Πύρρον βῆσιν ἐκεῖνην τοῦ ἁγίου Μαξίμου φημί·
Ἄλλὰ καὶ ὁ Νύσσης θεῖος Γρηγόριος ἐν ἕκτῃ κεφα-
λαίῳ τῆς εἰς τὴν ἐξαήμερον ἀναπληρώσεως οὕτως
πρὸς λέγειν διέξειν· Εἰ τοῖσιν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ κἀν
διαφορά τυχάνῃ τὰ πρὸς ἀσθεσίαν κατασκευασμένα
καρὰ τῆς φύσεως ὄργανα, διὰ πάντων ὁ νοῦς ἐνεργῶν
καὶ κινούμενος, καὶ καταλλήλως ἐκίστη πρὸς
τὸ προκειμένον κερημένον, εἰς ἔστι καὶ ὁ αὐτός,
ταῖς διαφοραῖς τῶν ἐνεργειῶν οὐ συνεξαλλάττων τὴν
φύσιν, πῶς ἂν τις ἐπὶ Θεοῦ διὰ τῶν ποικίλων δυνά-
μεων πολυμερῆς τὸ τῆς αὐτοῦ οὐσίας καθυποπτέυ-
σειεν; Ὁ δὲ σοφώτατος Κύριλλος, ὁ αὐτὸς αὐθὶς
φησὶ τόμος, Οὐ γὰρ οὐσία τὸ ἀγέννητον, φησὶν, ἢ τὸ
ἀφθαρτον, ἢ τὸ ἀθάνατον, ἢ τὸ ἀόρατον. Εἰ γὰρ ἕκα-
στον τούτων οὐσίαν σημαίνει, ἐκ τούτων οὐσιῶν
σύγκειται ὁ Θεός, ὅσαπερ ἂν αὐτῷ φυσικῶς προσόν-
τα φαίνηται· πολλὰ γὰρ ἔστιν, ἃ μόνῳ μὲν αὐτῷ
πρόσστιν, ἑτέρῳ δὲ τῶν πάντων οὐδενί.

Ἄλλ' ἐνταῦθα μικρὸν διακόψας τὴν τῶν θεολογικῶν
συντάξιν βήσιν, ἐρέσθαι βούλομαι Γρη-
γορῶν, ὅτου χάριν ἀντιῤῥητικὸς αὐτὸς ἑαυτὸν ἐπι-
θεοῦς λόγοις, καὶ τινὰ κεφαλαϊωδῶς ἀφελόμενος

ΠΑΤΡΟΛ. ΓΝ. CLI

ὀλίγα τῶν τῆ συνόδῳ καὶ τῷ τόμῳ βηθέντων, καὶ
τὴν πρὸς ἐκεῖνα λογικὴν μάχην καὶ τὸν πόλεμον
ἀναδεξάμενος δημοσίῃ, καὶ μέντοι καὶ τοῖς καθ'
ἕκαστον ἐπεξιδέει δοκῶν, οὕτως τὰς μαρτυρίας ἐκεῖ-
νων ὡς· μὴδὲ τὴν ἀρχὴν οὕτως παρτρέχει, καὶ
ταῦτα καὶ τοιαύτας, καὶ παρὰ τούτων, καὶ ὑπὲρ
τηλικούτων εἰσηνηγεμένας; Οὐ γὰρ μεγάλοι μὲν
οἱ μαρτυροῦντες, μικροὶ δὲ τινὰ τὰ κάρ' αὐτῶν εἰ-
σηνηγεμένα, καὶ οὐκ ἄξιζ τῶν εἰπόντων· ἢ καὶ
ταῦτα μὲν μεγάλα καὶ ὑψηλά, ὑπὲρ εὐτελῶν δὲ τινῶν
καὶ τῶν τυχόντων οἱ λόγοι· ἀλλ' ὑπὲρ Θεοῦ μὲν
ταῦτα, καὶ τῆς ἀνωτάτης περὶ ἐκεῖνον δόξης· θεο-
φόροι δ' ἀκριβῶς οἱ λέγοντες, καὶ οὐδὲν αὐτοῖς εἰρη-
ται τῆς ἐκείθεν ἐπινοίας καὶ διαγνώμης χωρὶς. Ἡ
γούν σιγῆν εἶδει σε καὶ ὑποχωρεῖν, ὡ φιλόσοφε, πρὸς
τὰς τοῦ θεοῦ Πνεύματος ταύτας βροντάς, ἐπειδὴ τὸ
ἀκούειν ἀπειπας καὶ συνῆναι καθάπαξ, ἢ λέγειν
πρὸς τὰ προκειμένα ταῦτα καὶ ἀντιλέγειν καὶ ἐξε-
λέγειν, καὶ μὴδὲν παρτρέχειν μηδοπιστιοῦν τῶν
προῤῥηθέντων φημί κεφαλαίων τῶν; καὶ τῶν ἐπ'
αὐτοῖς θεολογικῶν βητῶν, ὃ δὴ καὶ ἐξ ἀρχῆς αὐτῆς
προῤῥημένης. Νῦν δὲ πᾶν τούναντιον φαίνῃ ποιῶν,
καὶ τοῖς αὐτῶς σεαυτοῦ λόγοις καὶ ταῖς ὑποθέσειςιν
ἐπίτηδες ὡσπερ ἐναντιούμενος. Ἐγὼ γὰρ τὸσαύτην
οἶμι παρὰ παντὸς τοῦ νοῦν ἔχοντος, καὶ μὴ πρὸς
ἔριν, ἀλλὰ πρὸς ἀλήθειαν ποιουμένου τοὺς λόγους,
τοῖς προῤῥηθεῖσι διττοῖς θεολογικοῖς βητοῖς ἐνορᾷ-
σθαι τὴν δύναμιν, καὶ τὴν ἐρμηνείαν τοῦ νοῦν ζη-
τουμένου, ὡς εἰ γὰρ καὶ μόνα ταῦτα παρῆν, καὶ
οὐδὲν ἄλλο τῶν τε πρὸ αὐτῶν καὶ τῶν μετ' αὐτὰ βη-
θησομένων ὡσαύτως προσῆν, αὐτὰ ταῦτα μόνα πρὸς;
γε τὸν σκοπὸν ἐφαρκεῖν ἂν τοῦ λόγου, καὶ μὴδὲν τι
τοπαράπαν ἐλλείπειν μηδοσιῶν. Ὁ μὲν γὰρ τῶν
θεολόγων μηδαμῶς, διὰ τὸ ποικίλον τῶν φυσικῶν
δυνάμεων, πολυμερῆ τινα καὶ σύνθετον ὑποπτέυ-
σθαι φησὶ τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν εἰκόνα τὴν
καλλίστην ἐκείνην εἰσάγων, φημί δὴ τὸν ἀνθρώπι-
νὸν νοῦν μηδαμῶς ταῖς ποικίλαις διὰ τῶν αἰσθήσεων
ἐνεργείαις τὴν οἰκείαν ἐξαλλάττοντα φύσιν· Κύριλλος
δ' ὁ σοφός, καὶ πολλὰ τὰ προσόντα φυσικῶς εἶ-
ναι φησὶ τῷ Θεῷ μόνῳ, καὶ μὴ μόνῃν οὐσίαν αὐτῶν
εἶναι κατὰ σὲ, δίχα τῶν φυσικῶν τε καὶ ἰδίῳν αὐ-
τῆς, καὶ μὴδὲ οὐσίας αὐτὰ εἶναι, ἵνα μὴ σύνθετον,
φησὶν, ἐκ τούτων εἴη τὸ Θεῖον. Ἐν τί ἂν σαφέ-
στερόν τε καὶ οἰκειότερον, καὶ δὴ καὶ συντομώτερον
γένετο πρὸς τὸν λόγον; Ἄλλὰ σκοπῶμεν καὶ τὰ
ἐξῆς ἀκολουθῶς τοῦ σεπτοῦ τόμου, καὶ τὰς ἐν αὐτῷ
γνώμας καὶ διδασκαλίας ὡσαύτως τῶν θεολόγων.

Ὁ θεός φησὶ Χρυσόστομος, Τοῦ Πνεύματος τὴν
χάριν ἢ Γραφὴ ποτὲ μὲν φησὶ πῦρ, ποτὲ δὲ ὕδωρ
καλεῖ, δεικνύσα ὅτι οὐκ οὐσίας ταῦτα ὀνόματα, ἀλλ'
ἐνεργείας· οὐ γὰρ ἐκ διαφόρων συνέστηκεν οὐσιῶν
τὸ Πνεῦμα, ἀόρατόν τε καὶ μονοειδές ἐν. Ὁ δὲ Νύσ-
σης πρὸς Εὐνόμιον αὐθὶς, Τί; ὁ εἰρηὸς τὸν Θεῖον εἶναι
λέγων, πλὴν σοῦ, τοῦ πᾶσαν ὀνόματος ἔνομιον τῆ
τοῦ Θεοῦ οὐσία συμφύρνωτος, καὶ μὴδὲν ἐξωθεν προ-
εἶναι λέγοντος, ἀλλ' ἕκαστον τῶν περὶ τὸ Θεῖον ὀνο-
μάτων τῆ τοῦ Θεοῦ οὐσία ἐγκεντρίζοντος; Ὅρα δὴ
κάντεῦθεν καὶ ἐπίσησον, εἰ γε βούλει, ὡς οὐκ ἔ τό-

31

μας τε καὶ ἡμεῖς, ἀλλὰ Γρηγορᾶς αὐτός ἐστιν ἀκρο-
 βάς ὁ μετ' Ἐθνολογίου πᾶσαν ἰδέσθαι ἐνοιαν τῆ τοῦ
 Θεοῦ οὐσίας συμφύρων καὶ ἐκκεντρῶν, ὡσανεὶ μέρος
 ἢ μέρη τῆς οὐσίας εἶναι ταῦτα τίθει, καὶ διφυᾶ τὸν
 Θεὸν ποίων, διὰ τὸ μὴ προσεῖναι ταῦτα τῆ τοῦ Θεοῦ
 λέγειν μᾶλλον οὐσίᾳ, κατὰ τούτους τοὺς θεολόγους.
 Ἐπαντίστον δ' ἂν εἴη πρὸς Μάξιμον ἡμῖν αὐθι; τὸν
 μέγαν, καὶ θεωρητόν, πῶς τὴν προβόηθεισαν αὐτῷ
 θεολογίαν, καὶ δὴ καὶ τὰ τῶν μετ' αὐτόν, μᾶλλον δὲ
 τῶν πρὸ αὐτοῦ θεολόγων, ὁ Γρηγορᾶς ἐξελάθετο.

Τοῦ γὰρ συνοδικοῦ τόμου, καθὰ δὴ καὶ προσηφν,
 τὴν σοφὴν εἰσαγόνοτος Μάξιμον, οὕτωςί πως πρὸς τὸν
 Μονοθελήτην λέγοντα Πύρρον· Ὁρᾶ; ὅτι ἐκ τούτου
 κλωνᾶσθε, ἐκ τοῦ πάντη ἀγνοῆσαι ὅτι αἱ συνθέσεις
 τῶν ἐν ὑποστάσει ὄντων οὐ τῶν ἐν ἐτέρῳ θεωρουμέ-
 νων εἰσὶ; Καὶ τοῦτο κοινὸν φρόνημα καὶ τῶν ἔξω
 φιλοσόφων, καὶ τῶν τῆς Ἐκκλησίας θεοσόφων μυ-
 σταγωγῶν. Εἰ δὲ τῶν θελημάτων σύνθεσιν λέγετε,
 καὶ τῶν ἄλλων φυσικῶν τὴν σύνθεσιν λέγειν ἐκδια-
 στήσεσθε. Ταῦτα εἰσὶν εἰπόντος τοῦ θεοῦ Μαξι-
 μου, ἀκούσωμεν πῶς ὁ φιλόσοφος ἐπανάσταται τῷ
 διδασκάλῳ, καὶ τίσι κατ' αὐτοῦ χρῆται λόγοι; κατ'
 αὐτοῦ γὰρ ἐκείνου καὶ τῆς ἐκείνου θεολογίας ἡ γρα-
 φὴ πᾶσα καὶ ἡ συκοφαντία, εἰ καθαπερεὶ τινι προ-
 σχήματι καὶ προσωπίῳ καὶ αὐθις χρῆται συνήθως
 τῆ συνόχῃ τε καὶ τῷ ταύτης ἱερῷ τόμῳ, τοῦ; εὐσε-
 βεῖς λαθάνειν οἰόμενος.

Μάξιμος τοίνυν ὁ θεός, φησὶ Γρηγορᾶς, ὃν πρῶ-
 των ὁ συσεσθῆς εἰσαγωγὴ συκοφαντεῖ, τῷ Πύρρῳ δια-
 λεγόμενος, καὶ σφαιερῶς κἀκείνον τὸν τῆς συνθέ-
 σεως ἐκλαμβάνοντα λόγον αὐτὸς διορθούμενος, δει-
 κνυσὶ μὴ εἶναι σύνθεσιν οὐδέποτε οὐδέων συμβεβη-
 κέτων ὑποκειμένης ἀνευ οὐσίας. Καὶ μάλα εἰκότως
 πῶς γὰρ ἂν συσταίη γλυκύτης μέλιτος ἀνευ, ἢ τῆς
 εἰσασηποτοῦν οὐχ ὑποκειμένης οὐσίας; ἢ πῶς ἂν
 συντεθείη λευκότητι μελανία, καὶ θερμότητι ψύχος,
 μὴ ὄντα μηδὲν καθ' αὐτά; Ὅμοιον γὰρ ἂν εἴη. ὡσπερ
 ἂν εἰ τις μηδὲν μηδενὶ συντεθέναι ἤξιστο· τὸ γὰρ
 ἀποτελούμενον ἦν ἂν πάντως οὐδέν. Κατὰ δὴ τοὺς
 τοιοῦτους τρόπους, καὶ Πύρρον τῷ λόγῳ βουλόμενος
 συντεθέναι θελήματα δύο ἀνούσια χωρὶς τῆς οἰασοῦν
 ὑποκειμένης οὐσίας καθ' αὐτά, ἐπισκώπτων ὁ θεός
 ἔφησε Μάξιμος, ὅτι αἱ συνθέσεις οὐ τῶν ἐν ἐτέρῳ
 θεωρουμένων, δηλαδὴ τῶν συμβεβηκόντων, ἀλλὰ τῶν
 ἐνυποστάτων καὶ ἐνουσίων πραγμάτων εἰσὶν. Εἰ γὰρ
 τῶν θελημάτων σύνθεσιν εἰποιτε, φησὶ, τῶν ἀνυπο-
 στάτων ὄντων καθ' αὐτά, καὶ τῶν ἄλλων ὅσα κατὰ
 φύσιν τοῖς ἀνθρώποις ἔπεται, σύνθεσιν λέγειν ἐκδια-
 στήσεσθε· οἷον ἐπιστήμης, φρονήσεως, δικαιοσύνης,
 καὶ τῶν ἀντικειμένων αὐταῖς ποιότητων· εἰ τε θυ-
 μοῦ καὶ ἐπιθυμίας, χαρᾶς καὶ λύπης, καὶ τῶν ὁμοί-
 ων; ἔχουσῶν εἰς κακίαν καὶ ἀρετὴν ἀπάσῶν ποιο-
 τέτων ὑποκειμένης οὐσίας χωρὶς. Τοῦτο δ' ἀδύνατον
 πάντως.

Ἄλλὰ ψεύθος καὶ ταῦτα, καὶ ἀνοία καὶ σύγχυσις
 ἀντικρυς, ὡ κατὰ Γρηγορᾶ. Καὶ καινὸν οὐδὲν εἰ καὶ
 Μάξιμον οὐ τὸν θεὸν καὶ σὺν αὐτῷ πάντα; ὁμοῦ
 τοὺς λοιποὺς ἱεροῦ διδασκάλους καὶ συκοφαντῶν
 καὶ ὑβρίζων, καὶ Πύρρον τῶν ὁμοίων ὡσαύτως

ἤξιστας, καίτοι γε καὶ τῆς θείας αὐλῆς ἔξω καθι-
 στηκότες, καὶ τῶν ἱερῶν λόγων. Μᾶλλον δ' οὐδ' ἐκεί-
 νων ἐν τῇ αἵρέσει μένοντα κακῶς εἶπας, ἀλλὰ διδα-
 χθέντα τότε πρὸς τοῦ θεοῦ Μαξίμου. καὶ τὸν τῆς
 αἵρέσεως ἰδὼν καλῶς ἐξεμέσαντα, εἰ καὶ μετὰ μικρὸν
 αὐθις κακῶς πρὸς τὸν ἴδιον ὑπέστρεψεν ἑμαυτον. Καὶ
 πρῶτον ἐκείνου τῶν ἄλλων κατεψεύσω προφανῶς τοῦ
 βηθέντος διαλόγου. Οὐ γὰρ δύο τινῶν ἀνυκάρκτων,
 ὡς φησὶ, θελημάτων καὶ μὴ ἐν ὑποκειμένῳ τῇ οὐσίᾳ
 θεωρουμένων πρᾶσεύοντα σύνθεσιν ὁ διάλογος εἰσ-
 ἄγει τὸν Πύρρον· τοῦτο γὰρ ἐστὶ καὶ τὸν σκοπὸν
 ἀγνοοῦντος, καὶ τὸν λόγον καθάπαξ ἐκείνης τῆς δα-
 λέξεως· ἀλλ' ὁ μὲν σκοπὸς ἦν ἐκεῖ τοῦ λόγου τῷ
 θεῷ Μαξίμῳ πείσαι τὸν προσδιαλεγόμενον Πύρρον
 διττὰ θελήματα καὶ διττὰς ἐνεργείας φέροντα τὸν
 Χριστὸν δοξάσαι καταλλήλως ταῖς διτταῖς αὐτοῦ φύ-
 σεσι, τῆ τε θείᾳ φημί καὶ τῇ ἀνθρωπιᾷ, ὡν ἐκείνος
 θάτερον παντελῶς ἀπηγόρευε, τὸ ἀνθρώπινον δηλα-
 δὴ. Διὰ πολλῶν δὲ καὶ ἀναντιρρόητων ἀποδείξεων
 προκεχωρηκότες τοῦ περὶ θελημάτων λόγου τῷ δι-
 δασκάλῳ κατατίθεται Πύρρος καὶ δύο θελήματα τὸν
 Χριστὸν κακτηῖσθαι κατάλληλα ταῖς διτταῖς αὐτοῦ
 φύσεσι, καὶ φυσικὰ, καὶ οὐχ ὑπαναντία ταυτὶ πεφυ-
 κέναι ἀλλήλοις, κατὰ τὴν τῶν Μονοθελητῶν ἐκείνων
 δηλαδὴ δόξαν. Φησὶ καὶ γὰρ ὁ Πύρρος ἐκεῖ λέξεσιν
 αὐταῖς οὕτως· Ἐπειδὴ χρῆ ταῖς ἐκ τῆς ἐξετά-
 σεως ἀναφανόμενα ἀληθῆ εὐγνωμῶν ἀποδέχεσθαι,
 μετὰ πολλῆς εὐκρινείας ἐθέξιν ὁ λόγος φυσικὰ
 εἶναι τὰ ἐπὶ Χριστοῦ θελήματα. Ὅσα οὐκ ἀνοου-
 σίων δύο τινῶν, καὶ ἀνυκάρκτων συμβεβηκόντων
 καθ' αὐτά σύνθεσιν κατὰ Γρηγορᾶν δοξάζων ὁ Πύρ-
 ρος ἦν, οὐδὲ κατ' αὐτά ἐπισκώπτων αὐτὸν ὁ θεός
 Μάξιμος διορθοῦτο· ἀλλὰ τὰ δύο θελήματα τὸν
 Χριστὸν ἔχειν, καὶ φυσικὰ ταῦτ' ἔχειν μᾶλλον αὐτὸν
 ἐδίδαξεν, ὃ δὴ καὶ αὐτὸς ὠμολόγησε Πύρρος; εἰ
 ἑαυτοῦ, οὐκ ἀνυκάρκτα, οὐκ ἀνούσια, ἀλλ' οὐσίαν
 ὑπαρξιν ἐκάτερον ἔχοντα τὴν κατάλληλον ἑαυτῷ,
 φημί δὴ τὴν θείαν τε καὶ τὴν ἀνθρωπιαν, ἐν αἷς
 καὶ φυσικῶς θεωρεῖσθαι πεφύκασι. Ταῦτα δὴ τὰ
 διττὰ φυσικὰ θελήματα μετὰ τὸ δέξασθαι συγγεῖν
 αὐθις ὁ Πύρρος βουλόμενος, καὶ συνάγειν εἰς ἓν θέ-
 λημα διὰ τῆς καινῆς πρὸς ἄλληλα συναλοιφῆς καὶ
 συνθέσεως, οὐ καθ' αὐτά, πῶς γὰρ; ἀλλ' ἐν ταῖς
 φύσεσι τοῦ Χριστοῦ καὶ μετὰ τῆς σύνθεσιν, ἦν κα-
 κῶς ἐκείνος φετο θεωρούμενα, τοιάδε λέγων ἐπάγει·
 Ἀνατὸν δὲ, ὡσπερ ἐκ τῶν δύο φύσεων ἐν τῇ σύνθε-
 τον λέγομεν, οὕτω καὶ ἐκ τῶν δύο φυσικῶν θελημά-
 των ἐν τῇ σύνθετον λέγειν, ἵνα καὶ οἱ λέγοντες θελή-
 ματα διὰ τὴν φυσικὴν τῶν ἐν Χριστῷ φύσεων διαφο-
 ρὰν καὶ αἱ ἐν λέγοντες διὰ τὴν ἀκραν ἔνωσιν μηκέτι
 ψιλῶν λέξεων ἔνεκεν πρὸς ἀλλήλους διαφέρωνται.

Πρὸς δὴ ταῦθ' οὕτω κακῶς εἰρημίνα τῷ Πύρρῳ,
 τὰ καὶ τῷ συνοδικῷ τόμῳ ληφθέντα νῦν ἐκείθιν ὁ
 θεός Μάξιμος; εὐστόχως ἐπάγων, ἐκεῖνά φησιν·
 Ὁρᾶς ὅτι ἐκ τούτου κλωνᾶσθε, ἐκ τοῦ πάντη ἀγνοῆ-
 σαι, ὅτι αἱ συνθέσεις τῶν ἐν ὑποστάσει ὄντων, καὶ
 οὐ τῶν ἐν ἐτέρῳ θεωρουμένων εἰσὶν; Ἐκ δὲ τούτων
 ὁ θεός Μάξιμος, ὡσπερ τῷ Πύρρῳ φημί τότε, οὕτω
 καὶ τοῖς περὶ Γρηγορᾶν νῦν ἐναργέστατα δέδειχεν, ὅτι

σύνθεσιν τῶν μὴ καθ' ἑαυτὰ ὁφειστώτων φυσικῶν τοῦ Χριστοῦ, ἀλλ' ὡς ἐν ὑποκειμένῳ ταῖς φύσεσιν ἐκείνου θεωρουμένων οὐκ ἐνι ποτὲ οὔτε πρὸς ἄλληλα γενέσθαι, οὔτε πρὸς τὸ αὐτοῖς ὑποκείμενον, τὰς φύσεις· δηλαδὴ. Αἱ γὰρ συνθέσεις, φησὶ, τῶν ἐν ὑποστάσει ὄντων ἰδίᾳ, δηλονότι τῶν φύσεων εἰσιν, οὕτω καὶ γὰρ αἱ τοῦ Χριστοῦ δύο φύσεις ἀλλήλαιν συνελθοῦσαι μίαν αὐτοῦ τὴν σύνθετον ὀπίστασιν ἀπετέλεσαν, ἀλλ' οὐ τῶν ἐν ἄλλῳ θεωρουμένων, καὶ μὴ ὁφειστώτων καθ' ἑαυτὰ, δηλονότι τῶν φυσικῶν.

Εἰ δὲ τῶν θελημάτων σύνθεσιν λέγετε, φησὶν ὁ σοφὸς Μάξιμος αὐθις, καὶ τῶν ἄλλων φυσικῶν σύνθεσιν λέγειν ἐκδικασθήσεσθε, εἴπερ εὐσυνάρτητον τὸν τοῦ οὐκείνου δόγματος δεῖξαι λόγον βούλεσθε, τουτέστι τοῦ κτιστοῦ καὶ τοῦ ἀκτιστοῦ, τοῦ ἀπείρου καὶ τοῦ πεπερασμένου, τοῦ ἀόριστου καὶ τοῦ ὀρισμένου, τοῦ θνητοῦ καὶ τοῦ ἀθανάτου, τοῦ φαρτοῦ καὶ τοῦ ἀφάρτου, καὶ εἰς ἀτόπους ἐξενιχθήσεσθε ὑπολήψεις. Ὁ δὲ καὶ ὁ φιλόσοφος οὕτωσι προφανῶς· ἐκ τῶν τοιούτων πεπονηθὼς ὤπται. Οὐ μόνον καὶ γὰρ τὰ Μονοθελητῶν ἐκείνων, ἀλλὰ καὶ τὰ χεῖρω πολλῶ καὶ ἀτοκώτερα προσεδύον κίχως δεικνύται, ὅση τὴν μὲν ἐνέργειαν ἐκείνοι καὶ τὴν θέλησιν τοῦ Χριστοῦ τὴν ἀνθρωπίνην ἠρνοῦντο, οὗτος δ' οὐ τὴν ἀνθρωπίνην, ἀλλὰ τὴν θεῖαν, ἣν μετὰ Πατρός ἔχει δηλονότι καὶ Πνεύματος·.

Καὶ ὁ μὲν Πύρρος οὕτωσι, κεισθεὶς ὀπὸ τοῦ θεοῦ Μαξίμου, καὶ ἀμφω τὰς θελήσεις ὠμολόγησε τοῦ Χριστοῦ, καὶ φυσικὰς αὐτὰς ἀνείπεν· ὁ δὲ Γρηγορῆς οὐ θέλησιν, οὐδὲ βουλήν, οὐδ' ἐνέργειαν φυσικὴν μετὰ Πατρός τε καὶ Πνεύματος ἔχειν, ἀλλ' αὐτὸν εἶναι ταῦτα τὸν Χριστὸν φησὶ μόνον, καὶ μηδὲν μηδὲ μὴ τῶν φυσικῶν ἰδιωμάτων προσεῖναι τῇ θεῖᾳ φύσει, ἵνα μὴ σύνθετος, φησὶν, ἐκ τοσούτων ὁ Θεὸς αὐτῷ νομισθεῖη. Διὸ καὶ τὸν θεῖον ἐν γε τοῖς προβ- ρηθεῖσι κάκιστα συκοφαντεῖ Μάξιμον, ὃ δὲ καὶ τὴν φθάσαι πρὸς τὴν Κύριλλον καὶ Ἰωάννην τὸν Σύρον, καὶ δὴ καὶ τὸν σοφὸν πεποίηκεν Ἀναστάσιον. Τοῦ γὰρ ἱερῶ Μαξίμου πρὸς Πύρρον εἰρη- κῆτος, καθάπερ εἰπόντες ἐφθνημεν, ὅτι εἰ τῶν θελη- μάτων τοῦ Χριστοῦ δηλονότι σύνθεσιν λέγετε· περὶ γὰρ ἐκείνων ὁ διάλογος ἦν αὐτοῖς, καὶ οὐκ ἄλλων· καὶ τῶν ἄλλων φυσικῶν σύνθεσιν λέγειν ἐκδικασθήσε- σθε, εἴτ' ἐφεξῆς ἀπαριθμοῦντες τὰ τῶν δύο φύσεων αὐτοῦ διπλᾶ ἰδιώματα, καθάπερ ἐν τοῖς φθάσαιν εἰρηται, τουτέστι τὸ κτιστὸν καὶ τὸ ἀκτιστὸν, τὸ ἀπειρον καὶ τὸ πεπερασμένον, τὸ ἀόριστον καὶ τὸ ὀρισμένον, καὶ δὴ καὶ τὰ παραπλήσια τούτοις, ὁ φιλόσοφος, καθάπερ εἴτε ἐξεσηκῶς ἑαυτοῦ καὶ παρατασίον, καὶ μηδὲ εἰδῶς δὲ λέγει καὶ περὶ τίνων, τὰ καταγέλαστα ἐκεῖνα δίχα τινδὲς ἐρυθήματος φθέγ- γεται. Φησὶ γὰρ· Εἰ γὰρ τῶν θελημάτων σύνθεσιν εἰποιτε, φησὶ, τῶν ἀνυποστάτων ὄντων καθ' αὐτὰ, καὶ τῶν ἄλλων, ὅσα κατὰ φύσιν τοῖς ἀνθρώποις ἐπε- ται, σύνθεσιν λέγειν ἐκδικασθήσεσθε· οἷον ἐπιστή- μης, φρονήσεως, δικαιοσύνης, καὶ τῶν ἀντικειμέ- νων αὐταῖς ποιότητων· ἔτι τε θυμοῦ καὶ ἐπιθυμίας, χαρῆς καὶ λύπης, καὶ τῶν ὁμοίως ἔχουσῶν εἰς κα-

Α κταν καὶ ἀρετὴν ἅπασῶν ποιότητων ὑποκείμενης· οὐ- σίας χωρὶς.

Ἐκούσατε τοῦ φιλοσόφου καὶ διλεκτικοῦ τὰς ἐξηγήσεις καὶ διαλέξεις, καὶ ὅπως καὶ αὐτὰς τὰς ὑποθέσεις ἀνατρέπει τῶν διδασκαλικῶν λόγων, καὶ τὸν σκοπὸν τῶν πραγμάτων, καὶ ταῦτα φανερώς οὕτω προκειμένα καὶ βούντα, ὡς μηδὲ τοῦ· ἐπὶ δὲ παῖδας καὶ ἀμαθεῖς ἐκείνων ἀκηκόστας ἀν ἐνδοξά- ζειν καὶ ὁπισσοῦν ἔχειν· Ἐγὼ δὲ καὶ Ἕλληνας οἶ- μαι τοὺς αὐτοῦ μυσταγωγούς, εἴ γε τῇ ἀγωνίᾳ τού- των τῶν λόγων καὶ τῇ ἀκροάσει καὶ αὐτοὶ παρόντες ἐτύγχανον, βαρυτάτας ἀν ἐξενεγκεῖν τὰς κατ' αὐτοῦ ψήφους, ὡς μηδὲν ἦττον καὶ εἰς αὐτὴν ὑδρίζοντος καὶ πικρανομένου τὴν φύσιν τῶν λόγων. Ἀριστο- τέλης δὲ καὶ πληγῶν εἶπεν ἀν ἄξιον εἶναι τοῦτον, καθὰ δὴ καὶ προῦβην, ἀνάγκην λόγου μήτ' αὐτὸν ἐπιστάμενον, μήτε τοῖς εἰδῶσι τε καὶ λέγουσιν ἔπε- σθαι τοπαράπαν εἰδῶτα. Ἄλλ' ἐκεῖνα μὲν ἀρκεῖντως εἰρησθῶ· ἐπεὶ μὴδ' ἐπιξεργασίας, μηδὲ μακροτέ- ρων ἐκείνοις· τῶν παρ' ἡμῶν γε δεῖ λόγων, οὕτω γυμνῆς προκειμένης πῖσι τῆς ἀληθείας, καὶ παρ' ἑαυτῆς ἀναντιρρήτου ἐχούσης τὸ ἰσχυρὸν, ὡς μηδ' ἀν ἕνα μηδένα τῶν πάντων πλὴν γε δὴ Γρηγορῆ το- τουῖ μόνου τοπαράπαν ἐρίζειν ἔχειν, ὡσπερ δὴ καὶ τὰ τούτου φανερώς ἐξεληλεγμένα, καὶ μηδὲν ἄλλο μηδοτιοῦν, πλὴν ἀπάτη καὶ ψεῦδος ὄντα περιφανέει. Ἐπὶ δὲ τὸν μέγαν Βασίλειον καὶ τοὺς ἐκείνου πρὸς Εὐνόμιον λόγους ἰτέον ἀν ἤδη καὶ ἡμῖν εἶη, καὶ τοὺς ἐπ' αὐτοῖς ἀκουστέον λόγους τοῦ φιλοσόφου, καὶ οἷς οὕτωσι καὶ πάλιν χρῆσάμενος, ἀνταπεξίναί· πᾶν τοῦ- τοις δοκαί τῇ καθ' ἡμᾶς συνόδῳ τε καὶ τῷ τόμῳ. Ἄλλὰ καὶ τοῦτο συναπεδείχθη, φησὶν ὁ συνοδικὸς θελαδὴ τόμος, ὅτι οἱ κατὰ τοὺς ἀντιλέγοντας μὴ δε- χόμενοι τὴν διαφορὰν τῆς θεῖας οὐσίας καὶ τῆς ἐνερ- γείας, καὶ ἀπλῶς πάντων τῶν περὶ τὴν θεῖαν οὐσίαν φυσικῶς θεωρουμένων, ἐκείνοι σύνθετον ποιοῦσι· μᾶλλον τὸν Θεὸν, τοῦ μεγάλου Βασιλείου φανερώς λέγοντος, Ἐπερ εἰς τὴν οὐσίαν φέροντες πάντα τὰ θεῖα ὀνόματα κατατήσομεν, οὐ μόνον σύνθετον, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἀνομοιομερῶν συγκαίμενον τὸν Θεὸν ἀποδεί- ξομεν, διὰ τὸ ἄλλο καὶ ἄλλο ὑφ' ἐκάστου τῶν ὀνομά- των σημαίνεσθαι· καὶ τοῦ μεγάλου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου γράφοντος, Ἡ καὶ τὸ ἀθάνατον, καὶ τὸ ἀκακὸν, καὶ τὸ ἀναλλοιώτον, οὐσία Θεοῦ· ἀλλ' εἰ τοῦτο, πολλὰ οὐσίαι Θεοῦ, καὶ οὐ μία· ἡ σύνθετον ἐκ τούτων τὸ Θεῖον· οὐ γὰρ ἀσυνθέτως ταῦτα, εἴπερ οὐσίαι.

Πρὸς δὲ τὴν τούτων ἐξήγησιν, ἡ τὴν συνήθη μᾶλ- λον ἀνατροπὴν, ὡς οὖεται Γρηγορῆς, ἰὼν, ἀκούσω- μεν οἷα δὴ καὶ φησὶ· Καὶ μὲν δὴ τούτων οὕτω προεκ- τεθέντων, ὡ καλὲ Ἀγαθὰγγελε, μὴ οὐ θεμιτὸν δὲ ἡμῖν ἦ, σιγήσαντάς τε καὶ βασιτώνη χαρισάμενους, μὴ ἐξαιρεῖσθαι τὸν ἐνόντα πειρᾶσθαι τρόπον τῆς τοῦ μιανοῦ συκοφαντίας τοὺς τῆς Ἐκκλησίας φω- στήρας, μὴδ' ἐξελέγχειν τὴν ἀμαθίαν αὐτοῦ διαρρή- δην. Καὶ μετὰ τινὰ Βασίλειο· γὰρ ὁ μέγας· οὐ καθ' ἦν ὁ μιανὸς· οὕτωσι δῖαναι ἐξελάβετο ταῦτα, ἀλλὰ τὴν Εὐνομίου τοῦ δυσσεβοῦς ἀνατρέπων κακόνουαν· Φῶς γὰρ ἀγέννητον ἀκούων Εὐνόμιος τὸν Πατέρα

λεγούσης τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας, ἣ ταυτὴν εἶναι δεῖν Ἐλεγεν ἄμφω σημαίνειν, ἣ σύνθετον εἶναι συμβαίνειν τὸν Θεὸν ἐξανάγκης. Εἴπερ γὰρ, φησὶν, ἕτερόν τι εἶη τὸ φῶς παρὰ τὸ ἀγέννητόν, ἀναγκαίως ἡμῖν σύνθετον ὁ Θεὸς ἀποδειχθήσεται. Καὶ μετὰ μικρόν, Ὁ μέγας, φησὶ, Βασιλεῖος ἀπαντῶν, τάδε κατὰ λέξιν διέξεισιν· Εἰ μὲν ὡς μέρος τῆς οὐσίας; τὸ ἀγέννητον ἐλαμβάνομεν, εἶχεν ἂν Εὐνομίῳ χώραν ὁ λόγος, σύνθετον εἶναι λέγων τὸ ἐκ διαφορῶν συγκαείμενον· εἰ δ' οὐσίαν μὲν Θεοῦ τὸ φῶς τιθέμεθα, ἣ τὴν ζωὴν, ἣ τὸ ἀγαθόν, ὅλον ἕπερ ἐστὶ ζωὴν ὄντα, καὶ ὅλον φῶς καὶ ὅλον ἀγαθόν, παρεπόμενον δ' ἔχει ἣ ζωὴ τὸ ἀγέννητον, πῶς οὐκ ἀσύνθετος ὁ κατὰ τὴν οὐσίαν ἀπλοῦς; Οὐ γὰρ δὴ οἱ δεικτικὸι τῆς ἰδιότητος αὐτοῦ τρόποι τὸν τῆς ἀπλότητος αὐτοῦ λόγον παραλυπήσουσιν· ἣ οὕτω γε πάντι, ὅσα περὶ Θεοῦ λέγεται, σύνθετον ἡμῖν τὸν Θεὸν ἀναδείξει. Καὶ, ὡς σοικεν, εἰ μέλλοιμεν τὴν τοῦ ἀπλοῦ καὶ ἀμεροῦς ἔνοιαν διασώζειν, ἣ οὐδὲν ἐροῦμεν περὶ Θεοῦ, πλην τὸ ἀγέννητον, καὶ παρατηρήματα αὐτὸν ὀνομάζειν ἀόρατον, ἀφθαρτον, ἀναλλοιωτον, δημιουργόν, κριτήν, καὶ ὅσα νῦν εἰς δοξολογίαν παραλαμβάνομεν· ἣ δεχόμενοι τὰ ὀνόματα ταῦτα, εἰ καὶ ποιήσομεν; Ἠστέρον εἰς τὴν οὐσίαν ἅπαντα φέροντες; καταθήσομεν; Οὐκοῦν οὐχὶ μόνον σύνθετον, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἄνομοιμερῶν αὐτὸν συγκαείμενον ἀποδείξομεν, διὰ τὸ ἄλλο καὶ ἄλλο ὑφ' ἐκάστου τούτων τῶν ὀνομάτων σημαίνεσθαι.

Εὐγε, ὦ καλὲ Γρηγορᾶ, ὅτι τὴν τοῦ διδασκάλου τούτου, Βασιλείου φημί τοῦ πάνυ, πρὸς τὸν ὁν δρόφροντα ῥῆσιν ἀνωθεν φέρων ἡμῖν ἀνάγκης ἐνεαῦθα, ἵνα καὶ τρανότερον ἐξελεγχθῆι, ὡς περ τὰ Εὐνομίου δηλαδὴ τότε, οὕτω δὴ καὶ τὰ σὰ νῦν, παρ' αὐτοῦ δὴ τούτου τοῦ λαμπροῦ θεολόγου φημί. Ὁ μὲν γὰρ τῆς καθ' ἡμᾶς συνόδου τόμος, τῆ δεούση κἀναυθα συντομία χρώμενος, τὸ τέλος τῆς θεολογικῆς ταυτησί ῥήσεως; ἐκεῖθεν ἐξείληψε, τῶν κτεπειγόντων μόνων καὶ ἀναγκαίων αὐτὸς γιγνώμενος, παραπέμπων δ' εἰς τὸ πλάτος ἐκεῖνον τοὺς βουλομένους· σὺ δὲ κάκεῖνα τούτοις προσθεῖς, τῆς ἄλλης κακουργίας ψέγεισθαι δίκαιος ὢν, τῆς ἀπαγγελίας ἐπαινεῖσθαι ταυτησί πως ἂν εἴης δίκαιος. Καὶ δὴ σκοπῶμεν ἐξ αὐτῶν φημι τούτων τῶν εἰρημένων τὴν ἀκριβῆ πρὸς Εὐνόμιον συμφωνίαν τοῦ Γρηγορᾶ. Εὐνόμιος μὲν ὄν τὸ τοῦ Πατρὸς ἀγέννητον κατ' ἐξουσίαν ἴδιαν ἐν οὐσίᾳ ὑποθέμενος λόγῳ, ἐβούλετο γὰρ ἐντεῦθεν διὰ τοῦ γεννητοῦ τῷ Υἱῷ κατασκευάζειν τὸ τῆς οὐσίας ἀνόμιον, τὰ ἐπιλεγόμενα φυσικῶς τῷ Θεῷ. φῶς φημι, καὶ ζωὴ, καὶ ἀγαθόν, καὶ τὰ προσόμοια τούτοις, ἣ ταυτὸν τι καὶ ἀδιάφορον Ἐλεγεν εἶναι τῷ ἀγεννήτῳ, τῆ οὐσίᾳ φημί κατ' ἐκεῖνον, ἣ εἰ μὴ ποῦ τοῦτο γε εἶη, μηκέτι ἀπλοῦν, ἀλλὰ σύνθετον εἶναι τὸν Θεόν· Γρηγορᾶς δ' οὕτως ὁ ἑταῖρος ἐκεῖνου οὐ τὸ ἀγέννητον κατ' ἐκεῖνον οὐσίαν λέγων Θεοῦ, ἀλλὰ τὴν τοῦ Θεοῦ θέλησιν, καὶ τὴν ἐνέργειαν, καὶ ἀπλῶς πάντα τὰ τῆς θείας φύσεως ἰδιώματα, οὐ φυσικά καὶ περὶ τὸν Θεὸν εἶναι λέγων κατὰ τὴν ἀποστολικὴν τε καὶ πατρικὴν θεολογίαν, ἀλλὰ τὴν οὐσίαν αὐτὴν πάντη τε καὶ πάντως εἶναι τοῦ Θεοῦ ταῦτα, μτ-

δεμιᾶς ἐπινοουμένης αὐτοῦ; διαφορᾶς, μήτε πρὸς τὴν οὐσίαν αὐτὴν, μήτε μὴν πρὸς ἄλληλα, εἰ μὴ ταῦθ' οὕτως; εἴη, κινδυνεύειν φησὶν ἐντεῦθεν ἀναιρεῖσθαι τὸ ἀπλόῦν τοῦ Θεοῦ, καὶ σύνθεσιν περὶ τὴν θέλειαν συνάγεσθαι φύσιν, ἀκριβῆ τὴν πρὸς τὸν ὁμόδοξον Εὐνόμιον ἑαυτοῦ κατὰ ταῦτα συμφωνίαν δεῖκνύς, καὶ ἄλλος αὐτὸς ὢν διὰ πάντων. Διὸ καὶ πρὸς ἀμφοτέρους τούτους ὡδὶ πως ὁ μέγας; φησὶ γράφων Βασιλεῖος· Ἄλλ' ὁ Εὐνόμιος, ταυτὸ δ' εἰπεῖν ὅτι καὶ Γρηγορᾶς, τὴν τῶν ἰδιωμάτων ἀντιθέσιν πρὸς τὴν οὐσίαν μετακομίσας, ἐντεῦθεν τὴν ἀφορμὴν τῆς ἀσεβείας ἐφέλκεται, ὡς περ παῖδας ἡμᾶς μορμολυτόμενος τοῖς σοφίσμασιν, ὅτι εἴπερ ἕτερόν τι εἶη τὸ φῶς παρὰ τὸ ἀγέννητον, ἀναγκαίως ἡμῖν σύνθετος ὁ Θεὸς ἀποδειχθήσεται. Ἐγὼ δὲ εἴ φημι; Ὅτι εἰ μὴ ἕτερον εἶη τοῦ ἀγεννήτου τὸ φῶς, οὐκ ἐστὶ τῷ Υἱῷ δυνατὸν ἐπιλέγεσθαι, ὡς περ οὐδὲ αὐτὸ τὸ ἀγέννητον. Εἶτα μικρῶν προῖων ὁ διδασκαλός. Ἄλλὰ μὴν πρὸς γε τὸ σύνθετον ἀναφανήσεσθαι φησὶ τὸν Θεόν, εἰ μὴ ταυτὸν ληφθεῖη τῷ ἀγεννήτῳ, ταυτὸ δ' εἰπεῖν τῆ οὐσίᾳ τὸ φῶς, οὐσίαν καὶ γὰρ εἶναι τὸ ἀγέννητον Εὐνόμιος; ἐφησεν, ἐκεῖνο, φησὶν, εἰπεῖν ἔχομεν, ὅτι εἰ μὲν ὡς μέρος τῆς οὐσίας τὸ ἀγέννητον ἐλαμβάνομεν, εἶχεν αὐτοῦ χώραν ὁ λόγος, σύνθετον εἶναι λέγων τὸ ἐκ διαφορῶν συγκαείμενον· εἰ δὲ οὐσίαν μὲν Θεοῦ τὸ φῶς τιθέμεθα, ἣ τὴν ζωὴν, ἣ τὸ ἀγαθόν, ὅλον ἕπερ ἐστὶ ζωὴν ὄντα, καὶ ὅλον φῶς, καὶ ὅλον ἀγαθόν, παρεπόμενον δὲ ἔχει ἣ ζωὴ τὸ ἀγέννητον, πῶς οὐκ ἀσύνθετος ὁ κατὰ τὴν οὐσίαν ἀπλοῦς; καὶ τὰ τούτων ἐξῆς, ὅσα δὴ Γρηγορᾶς ἐκ τοῦ μεγάλου λαβὼν, καθ' ἑαυτοῦ καὶ τῆς αὐτοῦ δόξης ἤδη φθάσας ἐξέθετο.

Ἄλλ' αὐτὸς, Ἰδοῦ, φησὶ, καὶ Βασιλεῖος ὁ μέγας τὸ φῶς, καὶ τὴν ζωὴν καὶ τὸ ἀγαθόν οὐσίαν εἶναι φησὶ τοῦ Θεοῦ, ὁ δὴ καὶ αὐτὸς σὺν ἐκεῖνῳ φημί. Ἄλλὰ καὶ τοῦτο ψεῦδος, ὦ βέλτιστε. Πῶς γὰρ ἂν ὁ πρὸ μικροῦ περὶ Εὐνομίου λέγων, ὅτι ἐκεῖνος τὴν τῶν ἰδιωμάτων ἀντιθέσιν πρὸς τὴν οὐσίαν μετακομίσας, ἐντεῦθεν τὴν ἀφορμὴν τῆς ἀσεβείας ἐφέλκεται, καὶ ἰδίωμα φυσικὸν τὸ φῶς προσειπὼν, καὶ διαστῶρον τὸν φύσιν αὐτὸν Θεοῦ περιωρίπων κατασκευάζειν, μικρῶν προῖων εὐθύς αὐτὸς εἶπεν ἂν αὐτὸ οὐσίαν εἶναι Θεοῦ, καὶ ταῦθ' οὕτως ὢν ἐκεῖνος ὁ λέγων, ὅτι ἄλλη μὲν ἣ οὐσία, ἣς οὕτω λόγος μηνυτῆς ἐξευρέθη, Διέτρα δὲ τῶν περὶ αὐτὴν ὀνομάτων ἣ σημασίᾳ, ἐξ ἐνεργείας τινός, ἣ ἀξίας ὀνομαζομένων; Ὅ δὴ καὶ Διονύσιος ὁ μέγας καὶ ὀνήλδ; τὴν θεολογίαν ἤδη φθάσα; ἡμᾶς ὡσαύτως ἰδίδασκεν· Εἰ τὴν ὑπερούσιον χρυφιστότητα, λέγων, Θεὸν ἣ ζωὴν, ἣ οὐσίαν, ἣ φῶς, ἣ λόγον ὀνομάσαιμεν, οὐδὲν ἕτερον νοοῦμεν ἣ τὰς εἰς ἡμᾶς; ἐξ αὐτῆς προαγομένης δυνάμει, ἐκθεωτικᾶς, ἣ ζωοποιούσας, ἣ ζωογόνους, ἣ σφοδύρους; αὐτῆ δὲ κατὰ τὴν πασῶν τῶν νοερῶν ἐνεργειῶν ἀπὸλυτιν ἐπιβάλλομεν, οὐδεμίαν ὁρώντες θέωσιν, ἣ ζωὴν, ἣ οὐσίαν, ἣτις ἀκριβῶς ἐμφερῆς ἐστὶ τῆ πάντων ἐξηρημένη κατὰ πᾶσαν ὑπεροχὴν αἰτία. Ἄλλως τε οὐδὲ πολλαὶ οὐσίαι Θεοῦ, ἣ ἐκ πολλῶν ἣ οὐσία σύγκειται τοῦ Θεοῦ, ἴν' ὁμοῦ καὶ τὸ φῶς, καὶ ἣ ζωὴ, καὶ τὸ ἀγαθόν, οὐσία εἶη τοῦ Θεοῦ. Τὰ μὲν γὰρ πολλὰ, μὴ

δ' ἐκείνη. Ὅρα δὲ καὶ τὸν λόγον ὅπως ὁ διδάσκαλος ἀκριβῶς καὶ οὐχ ὀριστικῶς προίγει. Ἡ τὸ φῶς γὰρ φησιν, ἢ τὴν ζωὴν, ἢ τὸ ἀγαθόν. Καὶ πάλιν, Ὅλον ὅπερ ἐστὶ ζωὴν ὄντα, καὶ φῶς, καὶ ἀγαθόν. Τὸ δὲ, τοῦτο, ἢ ἐκεῖνο, ἢ ἄλλο, καὶ τὸ ὅλον ὅπερ ἐστὶ, δείκνυσι τὸ μὲν κυρίως· ὃν ἐκείνη; ὅποιόν τι ἐστὶν εἰπεῖν ἀγνοοῦντα, τοῦτο γὰρ αὐτὸ καὶ κοινὸν τῆς ἡμῶν πίστεως ἀξίωμα, καθ' ὃπόθεσιν δὲ μᾶλλον τὴν λόγον προάγοντα, καὶ τὴν ὑπόθεσιν δ' αὐτὴν εὐθέως ἀναιρούντα τὴν ἐαυτοῦ, τῷ ἐπαγαγεῖν, Ὅλον ὅπερ ἐστὶ. Τὸ δὲ καὶ λόγοις, καὶ λογογράφοις ἄνωθεν ἴδοι, ἐν τοῖς ἀγνοουμένοις, οὕτω τῆν τοῦ λόγου χρεῖαν ἀνακληροῦν. Γρηγόριος γοῦν, ὁ τῆς θεολογίας ἡγούμενος, τὸν περὶ δημιουργίας τῶν ἀγγέλων ποιούμενος λόγον, ἐπειδὴ τὸ πεφυκός, καὶ τὰς οὐσίας κτείνων ἀγνοῶν ἦν, ἔειπε νοερά, φησὶ, πνεύματα, ἵνα πῦρ οἶον δῦλον καὶ ἀσώματον, εἴτε τινὰ φύσιν ἄλλην ὅτι ἐγγυτάτω τῶν εἰρημέκων, ταύτας ὑποληπτέαν. Καὶ περὶ τοῦ πρωτοπλάστου πάλιν ὁ αὐτός, καὶ τοῦ παραδείσου, τοῦτον ἔθετο μὲν, φησὶν, ἐν τῷ παραδείσῳ, ὅστις ποτὲ ἦν ὁ παράδεισος οὗτος, τῷ μὐταξουσίῳ τιμῆσας. Εἰ δὲ τίς ἐκ τῶν ἐνεργειῶν λέγει καὶ πρὸς αὐτὴν τὴν οὐσίαν αὐτῶν τὰ θεῖα διατάττειν ὀνόματα, οὐ διαφερόμεθα· μᾶλλον μὲν οὖν καὶ συμφρονοῦμεν καὶ συνάδομεν τοῖς οὕτω ταυτεῖ καὶ φρονοῦσι, καὶ λέγουσι· θεολόγοι καὶ γὰρ, καὶ τῶν ἡμετέρων λόγων καθηγεμόνες τε καὶ διδάσκαλοι, ἐπὶ καὶ τὸ θεὸς καὶ τὸ Λόγος, καὶ δὴ καὶ αὐτὸ τὸ τῆς οὐσίας ὄνομα, καίτοι γε τῶν ἐνεργειῶν ὄντα κατὰ τοῦτους ἀποδοῦς, καὶ ἐπὶ αὐτὴν τὴν οὐσίαν ἀνάγεται, διὰ τὸ ἐκείνης ἀνόνητον τε καὶ ὑπερώνητον.

Ἄλλ' ὁ φιλόσοφος οὐχ οὕτω φησὶν, ἀλλ' ὀνόματα ταῦτα εἶναι πραγμάτων ἔρημα, οὐ κατὰ τῶν ἐνεργειῶν, καὶ τῶν ἄλλων φυσικῶν ἰδιωμάτων λεγόμενα τοῦ Θεοῦ. Πῶς γὰρ, φησὶν, οὐσίας ὄντος τοῦ Θεοῦ μόνης, καὶ φυσικῶν οὐδὲν οὐδαμῶς παρεπόμενον μακτημένης, ὃ δὴ φησὶ καὶ Εὐνόμιος, καθ' ἣς δῆπου καὶ τὰ ὀνόματα λέγεται, μᾶλλον δ' ἅπερ αὐτὴ ἢ τοῦ Θεοῦ οὐσία κατ' αὐτοῦς φημι τοῦτους ἐστὶ; Καίτοι γε καὶ τὸν μέγαν Βασιλείου αὐτὸς ἡμῖν ἀναγνοῦς δι' αὐτοῦ πρὸ βραχέως οὕτως λέγοντα, Ἐπερ εἰς τὴν οὐσίαν φέροντες πάντα τὰ θεῖα ὀνόματα καταθέσομεν, οὐ μόνον σύνθετον, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἀνομοιομερῶν συγκεῖμενον τὸν Θεὸν ἀποδείξομεν, διὰ τὸ ἄλλο καὶ ἄλλο ὅφ' ἐκαστοῦ τῶν ὀνομάτων σημαίνεσθαι. Καὶ προφέρει τὸ πρὸς Εὐστάθιον αὐτοῦ φημι τοῦτου τοῦ διδασκάλου, Πάντα τὰ θεοπεριτῆ, λέγον, ὀνόματα καὶ νοήματα ὁμοίμως ἔχει πρὸς ἀλλήλα, τῷ μὴδὲν τι περὶ τὴν τοῦ ὑποκειμένου διαφωνεῖν σημαίαν. Οὐ γὰρ ἐπ' ἄλλο τι ὑποκείμενον τὴν διάνοιαν χειραγωγεῖ τοῦ ἀγαθοῦ ἢ προσηγορία, ἐφ' ἕτερον δὲ τοῦ δυνατοῦ καὶ τοῦ σοφοῦ καὶ τοῦ δικαίου, ἀλλ' ὅσαπερ ἂν εἴποις ὀνόματα, ἐν διὰ πάντων ἐστὶ τὸ σημαίνόμενον· καὶ Θεὸν εἴπης, τὸν αὐτὸν ἐνεδείξω, ὃν διὰ τῶν λοιπῶν ὀνομάτων ἐνόησας.

Καὶ ταῦτα φησὶ Γρηγόριος, οὐ μᾶλλον τῇ συνίδῃ καὶ τῷ ταύτης ἀντιλέγειν τόμῳ προσηγόμενος· ἢ τὸν μέγαν, ὡς ἔπειτα, λαϊκῶς αὐτοῦ ἀντικαθιστάμερόν τε

καὶ ἀντιλέγοντα. Τοῦ γὰρ αὐτοῦ κίεῖνα καὶ ταῦτα, εἰ καὶ δοκίμ' ἐκείνη ἡμέτερα προβάλλεσθαι δῆθεν, μὴ συνίαις, ὅτι ἐκεῖ μὲν ὁ μέγας, ἄλλο καὶ ἄλλο λέγειν τὸ σημαίνόμενον ὑπὸ γε τῶν θεῶν ὀνομάτων, τὸ τῷ Θεοῦ διακεκριμένον ὑποσημαίνει διὰ τῆς τῶν φυσικῶν αὐτοῦ θεολογίας, ἐναυθα δὲ τὸ ὑποκείμενον ἐν εἶναι λέγων τοῖς ὀνόμασι καὶ τοῖς πράγμασι πᾶσιν, ἐφ' ὧν τὰ ὀνόματα, τὸ ἠνωμένον θεολογεῖ τοῦ Θεοῦ καὶ ἀδιαίρετον καὶ ἀσύγχυτον, ἐπειδὴ καὶ μία ἢ τοῦ Θεοῦ οὐσία, ἢ δὴ καὶ τὰ περὶ αὐτὴν οὐσίωδῃ ἀχωρίστω; τε καὶ ἀδιασπάστως παρέπεται, καθ' ὧν δηλαδὴ καὶ τὰ θεῖα ὀνόματα, καὶ εἰς ὃ διὰ πάντων τε καὶ ἐν πᾶσι τρισυπόστατος τε καὶ παντοδύναμος Θεὸς ἡμῖν γνωρίζομενός τε καὶ προσκυνούμενος; Ὅ δὴ καὶ Διονύσιος ὁ μέγας ἐν τοῖς Περὶ τῶν θεῶν ὀνομάτων τούτων ὡσαύτως φιλοσοφῶν, καθὰ δὴ καὶ αὐτοὶ φθάσαντες εἴρημεν, οὐχ ἄλλο δὲ εἶναι, φησὶ, τὰγαθὸν φάμεν, καὶ ἄλλο τὸ ὄν, καὶ ἄλλο τὴν ζωὴν, ἢ τὴν σοφίαν· οὐδὲ πολλὰ τὰ αἰτία, καὶ ἄλλων ἄλλας παρεκτικὰς θεότητας ὑπερεχούσας καὶ ὑπείμενας, ἀλλ' ἐνὸς Θεοῦ τὰς ὅλας ἀγαθὰς προόδους, καὶ τὰς παρ' ἡμῶν ἐξυμνουμένας θεωνυμίας· καὶ τὴν μὲν εἶναι τῆς παντελοῦς τοῦ ἐνὸς Θεοῦ προνοίας ἐκφαντικὴν, τὰς δὲ τῶν ὀλιχωτέρων τοῦ αὐτοῦ καὶ μερικωτέρων,

Ἄλλ' οὐδ' ἐκεῖνο συνιδεῖν, ὃ φιλόσοφος οὐδαμῶς ἔδυνήθη, ὡς τὰ ὀνόματα ταῦτα τῶν τοῦ Θεοῦ φυσικῶν ἰδιωμάτων ἔχει μὲν καὶ ἡ θεῖα φύσις ἰδίᾳ κατ' αὐτῆς ἐκείνης ὡς αἰτίας αὐτῶν λεγόμενα, ἔχει δὲ καὶ ὡς ὑπερώνητος, ἐκ τῶν ἰδίων αὐτῆς καὶ φυσικῶν ὀνομαζόντων ἡμῶν ταύτην ἀπορία φυσικοῦ τινος ὀνόματος. Ὅτε μὲν οὖν κατὰ τοῦτους τοὺς λόγους ἐπ' αὐτῆς τῆς φύσεως τὰ τῶν φυσικῶν ἰδιωμάτων ταύτης ὀνόματα λαμβάνοντες λέγομεν, ἐν ἐστὶ τὸ δηλούμενον ὁ Θεός, κατ' αὐτὴν δηλονότι τὴν οὐσίαν. Οὐ γὰρ ἐπ' ἄλλο τι ὑποκείμενον, φησὶν ὁ διδάσκαλος, χειραγωγεῖ τὴν διάνοιαν τοῦ ἀγαθοῦ ἢ προσηγορία, ἐφ' ἕτερον δὲ τοῦ δυνατοῦ, καὶ τοῦ σοφοῦ, καὶ τοῦ δικαίου· ἀλλ' ὅσαπερ ἂν εἴποις ὀνόματα, ἐν διὰ πάντων ἐστὶ τὸ σημαίνόμενον, ὁ Θεός, κατ' οὐσίαν, ὅπερ εἴρηται εἰπὼν· ὅταν δὲ τὰ θεῖα ταῦτα ὀνόματα κατ' ἐκείνων λέγεται τῶν τῆς θεῖας φύσεως ἰδιωμάτων. ὧν καὶ καθ' ὕπαρξιν, καὶ κυρίως εἰσὶν ὀνόματα, τῆνικαῦτα οὐ πρὸς ἐν τι καὶ τὸ αὐτὸ ὑποκείμενον βλέποντες ταῦτα λέγομεν.

Τοῦτο καὶ γὰρ τῆς Εὐνομίου συγχύσεως καὶ τῶν κατ' αὐτὸν ἰδίων, ὃ δὴ καὶ διασύρων ὁ μέγας οὕτως Βασιλείος ἐν τοῖς φθίσαισιν σὺν γε τὰδε φῶν Γρηγορίου, Πολλῶν, φησὶν, ὄντων τῶν θεῶν ὀνομάτων, πότερον ταῦτα μίξις οὐσίας ὀνόματα, καὶ ἰσοδυναμεῖ ἀλλήλοις, τὸ φοβερόν αὐτοῦ καὶ τὸ φιλόφθονον καὶ τὸ δίκαιον, καὶ τὸ δημιουργικόν, τὸ προγνωστικόν καὶ τὸ ἀνταποδοτικόν, τὸ μεγαλείον καὶ τὸ προνοητικόν, ἢ ὅπερ ἂν τοῦτων εἴπωμεν, οὐ τὴν οὐσίαν δηλοῦμεν; Εἰ γὰρ τοῦτο λέγουσι, μὴ ἐρωτάτωσαν εἰ τὴν οὐσίαν οἶδαμεν τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ πυνθανέσθωσαν ἡμῶν, εἰ φοβερόν οἶδαμεν τὸν Θεόν, ἢ εἰ δίκαιον, ἢ φιλόφθονον· ταῦτα ὁμολογοῦμεν εἶδέναι· εἰ δὲ ἄλλο τι λέγουσι τὴν οὐσίαν, μὴ παραλογίζε-

σωσαν ἡμᾶς· διὰ τῆς ἀπλήτητος. Αὐτοὶ γὰρ ὡμολόγησαν· ἄλλο καὶ ἄλλο εἶναι τὴν τε οὐσίαν καὶ τῶν ἀπυριθμημένων ἕκαστον. Ἄλλ' αἱ μὲν ἐνέργειαι ποικίλαι· ἡ δὲ οὐσία ἀπλή. Ὅταν οὖν κατὰ τούτους τοὺς διδασκάλους ἐπὶ τῶν φυσικῶν τοῦ Θεοῦ ἐνεργειῶν οἰκεία αὐτῶν ὀνόματα λέγεται, τότε οὐχ ἔν ἐστι τὸ ὅπ' αὐτῶν σημαίνοντες· οὔτε γὰρ ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ σύνθετον ἐκ τοσούτων, οὔτε ἰσοδυναμεῖ ἀλλήλοις τὰ τοιαῦτα, καθάπερ ἀκούεις· ἀλλ' ἕκαστον τῶν ὀνομάτων ἐν τι τῶν φυσικῶς τῷ Θεῷ προσόντων προσφῶς ὀνομασθαι κατὰ τὴν αὐτὸν αὐθις διδασκαλίαν. Εἰ ταῦτα καὶ γὰρ, φησί, πάντα πρὸς ἐν σημαίνοντων τείνει, ἀνάγκη πᾶσα ταυτὸν ἀλλήλοις δύνασθαι τὰ ὀνόματα, ὡς ἐπὶ τῶν παλυονύμων. Καὶ μετὰ βραχί· Καὶ ταύτης τί ἂν γένοιτο τῆς συγχύσεως ἀτοπώτερον, ἀφελόμενον τὴν ἰδίαν ἕκαστου τῶν ὀνομάτων σημασίαν, ἀντινομοθετεῖν τῇ κοινῇ χρήσει καὶ τῇ διδασκαλίᾳ τοῦ Πνεύματος; Καὶ πάλιν· Πῶς οὐχὶ μανία σαφῆς μὴ ἴδιον σημαίνοντες ἕκαστῳ τῶν ὀνομάτων ὑποδείχθησθαι λέγειν, ἀλλὰ παρὰ τὴν ἐνέργειαν πάντα ταυτὸν δύνασθαι ἀλλήλοις διορίζειν τὰ ὀνόματα;

Ἄλλ' ἀκούσωμεν καὶ αὐθις τοῦ Γρηγοῦρᾶ, πῶς μὲν ἡμᾶς τε καὶ τὴν συνοδικὴν συκοφαντεῖ τόμον, ἀνευρυθρίασως τὰ ἑαυτοῦ περιάπτειν ἐπιχειρῶν ἀσχητοῖς ἀγῶν ἀναιρέταις, πῶς δὲ καὶ τοῖς τῶν θεολόγων ἀπειναντία· διὰ πάντων ἰσταται λόγοις, ἐκεῖνα βλασφημῶν καὶ ὑβρίζων ἀναίθην, ἅπερ ἐκεῖνοι θεολογοῦσι τε καὶ ὁμοῦσιν ὡς ἕνα μόνον Θεοῦ. Φησὶ ταιγαρῶν τὸν ἀκροατὴν ἑαυτοῦ συνήθως καὶ πάλιν διδασκῶν Ἄγγελον· Εἰ γὰρ καὶ τῶν ὀνομάτων τὰ πλείεστα τῆς εὐρέσεως τὰς γονὰς ἐξ οἰασθηποτοῦν ἐνεργείας λαμβάνει, ἀλλ' οὐδαμοῦ περὶ τὴν ἐνέργειαν τὸ σημαίνοντες ἰσῆσι τῆς ἰννοίας, ἀλλ' ἐπὶ τὴν ἐνεργοῦσαν ἀνατρέχει φύσιν, καθάπερ σκιδῆτινος ὁμοῦ καὶ τῆς ἐνεργείας συνεπινοουμένης. Οὐ δὲ τὴν τῶν ὀνομάτων τοίνυν διαφορὸν παραγωγῆν, καὶ τὴν τῶν νοημάτων τῶν ἀπὸ τῶν ὀνομάτων ἡμῖν ἐγγινόμενων διαφορὰν, διάφορον ἤδη πρὸς ἑαυτὸν καὶ σύνθετον νοοῦμεν καὶ τὸν Θεόν, ὡς ὁ Παλαμᾶς, ἀλλ' ὥσπερ ὁ συκοφαντούμενος ὑπ' αὐτοῦ διδάσκει Βασιλείος.

Καὶ βλέπει τὸν ἀναίδῃ συκοφάντην, ὅπερ ἔφη, καὶ βλάσφημον, πῶς τὴν μὲν ἑαυτοῦ βλασφημίαν ἡμῖν περιτιθέναι πειράεται, τὰ δὲ τῶν ἁγίων προβάλλεσθαι δοκῶν καθ' ἡμῶν, κατ' ἐκεῖνων ὄλος χαίρει. Αὐτοῦ γὰρ τούτου πάντα τὰ θεῖα ὀνόματα. Καὶ δὲ καὶ τὰ παρεπόμενα τῇ θεῖᾳ φύσει, ἃ δὲ καὶ φυσικὰ καὶ οὐσιώδη τοῦ Θεοῦ τῇ θεολογίᾳ πεφιλοσφηνται, οὐσίαν εἶναι τοῦ Θεοῦ λέγοντος, καὶ μηδεμίαν ἐνεῖναι διαφορὰν, σύνθετον οἱ θεολόγοι κατασκευάζειν ἐντεῦθεν αὐτὸν τὸν Θεόν διὰ τῶν οἰκείων ἀπεδείξαν λόγων, καθὰ δὲ καὶ φθάσαντες ἀπεδείξαμεν, ἐν οἷς δὴπου καὶ ὁ θεηγόρος Νύσσης πρὸς γε τοῖς ἄλλοις πρὸς αὐτὸν τε καὶ τὸν αὐτοῦ καθηγητὴν Ἰωάννημιον εἶπε, Τίς διφυᾶ τὸν Θεόν εἶναι λέγων πλὴν σοῦ, πᾶσαν ὀνόματος ἔννοιαν τῇ τοῦ Θεοῦ οὐσίᾳ συμφύοντος, καὶ μηδὲν ἐξωθεν προσεῖναι λέγον-

τος, ἀλλ' ἕκαστον τῶν περὶ τῷ Θεῷ ὀνομάτων τῇ τοῦ Θεοῦ οὐσίᾳ ἐγκεντρύζοντος;

Ὁ δὲ πόρνης ἀνεπιληφῶς πρόσωπον, καὶ ἀπανασχυντήσας πρὸς πάντας ἁγίους, τὸ τῆς θείας κίνταῦθα φάνα· Γραφῆς, καὶ πάντα θεολογικὸν ὁμοῦ καὶ πατρικὸν διαπτύσας λόγον. Εἰ γὰρ καὶ τῶν ὀνομάτων, φησὶ, τὰ πλείεστα τῆς εὐρέσεως τὰς γονὰς ἐξ οἰασθηποτοῦν ἐνεργείας λαμβάνει, ἀλλ' οὐδαμοῦ περὶ τὴν ἐνέργειαν τὸ σημαίνοντες ἰσῆσι τῆς ἰννοίας, ἀλλ' ἐπὶ τὴν ἐνεργοῦσαν ἀνατρέχει φύσιν. Καὶ πάλιν· Οὐ δὲ τὴν τῶν ὀνομάτων τοίνυν, φησὶ, διάφορον παραγωγῆν καὶ τὴν τῶν νοημάτων διάφορον ἤδη πρὸς ἑαυτὸν νοοῦμεν τὸν Θεόν καὶ σύνθετον, ὥσπερ ὁ Παλαμᾶς, ἀλλ' ὥσπερ ὁ συκοφαντούμενος ὑπ' αὐτοῦ διδάσκει Βασιλείος.

Καίτοι γε, συκοφάντα καὶ ψευδοῦλγε, τοῦτ' αὐτὸ τῇ συνόδῳ καὶ ἡμῖν ἔστι τὸ σπουδαζόμενον ἐν γε τῷ μέρει τούτῳ τοῦ λόγου, τὸ τῆς σῆς συνθέσεως ἀνώτερον τὸν Θεόν δεῖξαι, καὶ τὸ ἀπλοῦν αὐτοῦ δεῖ τῶν θεολόγων ἀνακηρύξαι, καθὰ δὲ καὶ δέδεικται. Βασιλείος δ' ὁ μέγας, ὡς σχηματίζομενος αὐτὸς ἐκασθαι, κατὰ πρόσωπον ἀντιλέγει μάλλον, ἐκεῖνα πρὸς σὲ καὶ τὸν σὸν καθηγητὴν Εὐνόμιον εἶπε πρὸ βραχίος, διὰ τοῦ συνοδικοῦ φημι τόμου, τὸ, εἶπερ εἰς τὴν οὐσίαν φέροντες ἅπαντα καταθήσομεν τὰ ὀνόματα, οὐ μόνον σύνθετον, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἀνομοιομερῶν συγχεόμενον τὸν Θεόν ἀπεδείξαμεν, δεῖ τὸ ἄλλο καὶ ἄλλο ὑπ' ἕκαστου τῶν ὀνομάτων σημαίνεσθαι. Τίς οὖν ἐστὶν ὁ συκοφάντων, Γρηγοῦρᾶ, τοῦτον τὸν μέγαν; Τίς ἐστὶν ὁ σύνθετον ποιῶν τὸν Θεόν; Σὺ δὲ πάντα τὰ περὶ τὸν Θεόν θεῖα ὀνόματα καὶ νοήματα συμφύρων τῇ θεῖᾳ οὐσίᾳ, μάλλον δ' οὐτὰ ταῦτα τὴν θεῖαν εἶναι λέγων οὐσίαν, καὶ μηδὲν περὶ αὐτὴν φυσικὸν θεωρεῖσθαι, ἡ ἡμεῖς, οἱ σὺν τῷ λαμπρῷ θεολόγῳ τούτῳ, καὶ δὲ καὶ τοῖς σὺν αὐτῷ διδασκάλοις ὑπὲρ τούτων αὐτῶν Εὐνομίῳ τε καὶ Πύρρῳ, καὶ σοὶ γε αὐτῷ φημι τρίτῳ μετ' ἐκεῖνων· οὐτωςὲ πωλεμοῦντες; Εὐθὺλον ὅτι σὺ, καὶ οὐκ ἄν τοὺς τῆς ἀληθείας τούτους ἐλέγχους, καὶ τὰ βέλη τοῦ θανάτου διαφύγοις, κἂν μύριους πανταχόθεν περιβάλλῃ κύκλους τοῦ ψεύδους, κἂν τὴν ἔδου κυνῆν μετὰ τῶν σῶν διδασκάλων ὑπέλθῃς.

Τί οὖν φησὶν αὐθις ὁ τῆς κατ' εὐσίθειαν ἀληθείας πολέμιος οὗτος; Ὁρᾶς, φησὶν, ὅπως ἡ θεῖα καὶ ἀπλουστάτη φύσις ἐκεῖνη πολλοῖς μὲν καὶ διαφόροις ὀνόμασι, καὶ διαφόρων ἔννοιῶν σημαντικῶς ἐνομαζέται, ἐν δὲ τὸ ὑποκείμενον τοῖς πᾶσιν ὀνόμασιν ἔστι τὸ διὰ πάντων ὀνομαζόμενον, καὶ οὐ σύνθετον ὁ τῆς ποτὲ ἐστὶν ἐκεῖνο, διὰ ταῦτα γίνεται; Ἐνταῦθα λόγοις μὲν ὁ Γρηγοῦρᾶς σχηματίζεται τὴν σύνθεσιν ἐπὶ Θεοῦ ἀναιρεῖν, ἣν αὐτὸς καὶ ἡ κατ' αὐτὸν συμμορία τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας κατηγορεῖ. Οὕτω γε μὴ ἀναιρεῖ ταύτην, ὡς οὐσίας μόνης τοῦ Θεοῦ πεφυκότος, τῶν δ' ἐπινοουμένων καὶ λεγομένων οὐσιωδῶς· περὶ αὐτὸν μηδαμῇ μηδαμῶς ὄντων πλὴν φόφου μόνου φωνῆς· ὁ δὲ καὶ προέλενος αὐτῷ τοῦ λόγου δείξει πλατύτερον. Ὁ δὲ μέγας Βασιλείος, ὡ φιλόσοφε, λέγων, καθάπερ ἤκουσας, πρὸς τὸν σὸν μυσταγωγὸν Εὐνόμιον, Ἄλλο μὲν ἢ οὐσία,

ἥς οὐπω λόγος μνηστῆς ἐξευρέθη, ἔτιρα δὲ τῶν ἀπερὶ αὐτὴν ὀνομάτων ἢ σημασία ἐξ ἐνεργείας τινός, ἢ ἀξίας ὀνομαζομένων, ἀρα ληρῆν σοι δοκεῖ;

Ἀκούετε δὴ καὶ τὴν ἐξῆς πρὸς τὸν οικεῖον διδάσκαλον συμφωνίαν τοῦ Γρηγοροῦ. Οὕτε γὰρ ἄλλο, φησὶν, οὐδὲν τούτων παρὰ τὴν ὑποκειμένην οὐσίαν ἐκείνην σημαίνει, οὐτ' αὖ σύνθεσιν οὐδεμίαν δύναται ὄρεῖν, οὐτ' ἀνευ τῆς οὐσίας τὰ πάντα κατ' αὐτὰ, οὕτε μὴν μετὰ τῆς οὐσίας αὐτὰ, διὰ τὸ μήτε ὦ; ἄλλας οὐσίας; παρ' ἐκείνην ταῦτα λαμβάνεσθαι, καθάπερ Εὐνόμιος διὰ τοῦ φάσκειν τὸ ἀγέννητον οὐσίαν εἶναι, μήτε ὡς μέρος οὐσίας; αὐτῆς τῆς μιᾶς, καθάπερ ὁ δυσσεβῆς; Παλαμάς ἀμαθῶς νοεῖ λέγων ἕτερα μὲν εἶναι τῆς θείας φύσεως, φυσικὰ δὲ, τούτῃσι μέρη ἐκείνης.

Σὺ μὲν, ὦ κενὸ θεολόγε, εἰ καὶ μὴ καὶ κατ' αὐτὸ τοῦτο τῷ σφ' διδασκάλῳ συμφωνεῖς Εὐνομίῳ, οὐσίαις, ὡς καὶ αὐτῆς ἐφης, τὰ προσόντα τῷ Θεῷ φυσικῶς; λέγοντι, ἀλλὰ κατ' ἐκεῖνο καὶ μάλα δὴ συμφωνεῖς ἐν οἷς φανερώς λέγεις, οὕτε ἄλλο τι οὐδὲν τούτων παρὰ τὴν ὑποκειμένην οὐσίαν σημαίνει, οὐσίαν δὲ τῶν φυσικῶν εἶναι τὸν Θεὸν σὺν ἐκείνῳ λέγων ἡμᾶς; δὲ πότε μέρη τῆς ἀπλῆς τε καὶ ἀμερούς οὐσίας ἔγνω; εἰπόντες εἶναι τὰ παρεπόμενα ταύτῃ; Μᾶλλον μὲν οὖν καὶ τούναντιόν ἅπαν εἰπόντας μετὰ Βασιλείου τούτου τοῦ μεγάλου πολλάκις ἔκρουσας ἦδη, Εἰ μὲν ὡς μέρος τῆς οὐσίας τὸ ἀγέννητον ἐλαμβάνομεν, λέγοντος, εἶχεν ἂν Εὐνομίῳ χώραν ὁ λόγος, σύνθετον εἶναι λέγων τὸ ἐκ διαφόρων συγχείμενον· εἰ δὲ οὐσίαν μὲν Θεοῦ τὸ φῶς τιθέμεθα, ἢ τὴν ζωὴν, ἢ τὸ ἀγαθόν, ὅλον ὅπερ ἐστὶ ζωὴν ὅντα, καὶ ὅλον φῶς, καὶ ὅλον ἀγαθόν, παρεπόμενον δὲ ἔχει ἢ ζωὴν τὸ ἀγέννητον, πῶς οὐκ ἀσύνθετος ὁ κατὰ τὴν οὐσίαν ἀπλοῦς; οὐ γὰρ δὴ οἱ δεκτικοὶ τῆς ἰδιότητος αὐτοῦ τρόποι τὸν τῆς ἀπλότητος αὐτοῦ λόγον παραλυπήσουσιν. Ἡ οὕτω γε πάντα ὅσα περὶ Θεοῦ λέγεται σύνθετον ἡμῖν τὸν Θεὸν ἀναδειξεί, ὡς ἔοικεν, εἰ μᾶλλον τὴν τοῦ ἀπλοῦ καὶ ἀμερούς; ἔνοιαν διασώζειν· ἢ οὐδὲν ἔροῦμεν περὶ Θεοῦ πλὴν τὸ ἀγέννητον, καὶ παραιτησόμεθα αὐτὸν ὀνημάζειν ἀόρατον, ἀφθαρτον, ἀναλλοίωτον, δημιουργόν, κριτὴν, καὶ ὅσα νῦν εἰς δοξολογίαν παραλαμβάνομεν· ἢ δεχόμενοι τὰ ὀνόματα ταῦτα, τί καὶ ποιήσομεν; πότερον εἰς τὴν οὐσίαν ἅπαντα φέροντες καταθέσομεν; Οὐκοῦν οὐχὶ μόνον σύνθετον, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἀνομοιομερῶν αὐτὸν συγχείμενον ἀποδείξομεν, διὰ τὸ ἄλλο καὶ ἄλλο ὑπὸ τῶν ὀνομάτων τούτων σημαίνεσθαι.

Καὶ πρὸς μὲν Εὐστάθιον τὸν ἱατρὸν ἐν τοῖς φθάσαισι γράφων ἔλεγεν, Ἡ θεία φύσις ἐν πᾶσι τοῖς ἐπινοουμένοις ὀνόμασι καθὼς ἐστὶ μένει ἀσήμαντος, ὡς ὁ ἡμέτερος λόγος· ἐνεργετὴν γὰρ καὶ κριτὴν, ἀγαθόν τε καὶ δίκαιον, καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα μάθῃντες, ἐνεργειῶν διαφοράς ἐδιδάχθημεν. Τοῦ δὲ ἐμργούντος τὴν φύσιν οὐδὲν μᾶλλον διὰ τῆς τῶν ἐνεργειῶν κατανοήσεως; ἐπιγινῶναι δυνάμεθα. Ὅταν γὰρ ἀποδιδῶ τις λόγον ἐκάστου τούτων τῶν ὀνομάτων, καὶ αὐτῆς τῆς φύσεως, περὶ ἣν τὰ ὀνόματα,

οὐ τὰν αὐτὸν ἀμφοτέρων ἀποδώσει λόγον· ὧν δὲ ὁ λόγος; ἕτερος, τούτων καὶ ἡ φύσις διάφορος.

Πρὸς δὲ τὸν ἱερὸν Ἀμφιλόχιον περὶ τῶν τὰ αὐτὰ δοξαζόντων ὡσαύτως, καθὰ δὴ καὶ εἰπόντες ἐφθήμεν, Μὴ ἐρωτάτωσαν, φησὶν, εἰ τὴν οὐσίαν οἴδαμεν τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ πυνθανέσθωσαν ἡμῶν, εἰ φοβερὸν οἴδαμεν τὸν Θεόν, ἢ εἰ δίκαιον, ἢ φιλόφρωνον. Ταῦτα ὁμολογοῦμεν εἰδέναι. Εἰ δὲ ἄλλο τι λέγουσι τὴν οὐσίαν, μὴ παραλογίζεσθωσαν ἡμᾶς διὰ τῆς ἀπλότητος· αὐτοὶ γὰρ ὁμολόγησαν, ἄλλο καὶ ἄλλο εἶναι τὴν τε οὐσίαν καὶ τῶν ἀπριθμημένων ἕκαστον. Ἄλλ' αἱ μὲν ἐνεργεῖαι ποικίλαι, ἢ δὲ οὐσία ἀπλῆ. Ἡμεῖς δὲ ἐκ τῶν ἐνεργειῶν γνωρίζειν λέγομεν τὸν Θεὸν ἡμῶν· τῇ δὲ οὐσίᾳ αὐτῇ προσεγγίσειν οὐχ ὑπισχυόμεθα. Αἱ μὲν γὰρ ἐνεργεῖαι αὐτοῦ

πρὸς ἡμᾶς καταβαίνουσιν, ἢ δὲ οὐσία αὐτοῦ μένει ἀπρόσιτος. Ὁ δὲ τούτῳ σύμπνους ἀδελφός ὁ Νύσσης θεῖος Γρηγόριος πρὸς Εὐνόμιον γράφων, Τίς οὕτω, φησὶ, ταπεινὸς τὴν διάνοιαν, καὶ τῆς τῶν θείων δογμάτων μεγαλοφύλαξ; ἀμύητος, ὥστε τὴν τῶν ὄντων αἰτίαν εἰς νοῦν λαβὼν, μὴ κατὰ ταυτῶν ἀθρόαν πάντων καὶ συγκεροτημένην τῶν περὶ τὸν Θεὸν εὐσεβῶς νοουμένων ἀναλαβεῖν τὴν διάνοιαν, ἀλλὰ τὸ μὲν ὑστερον, τὸ δὲ καταρχὰς. ἕτερον δὲ τι διαμέσου κατὰ τινα τάξιν ἀκολουθίαν προσγεγενῆσθαι νομίζειν; Καὶ μετὰ βραχέ· Ὅτε γὰρ χείρων, οὕτε βελτίων ἐκ προσθήκης γινόμενος, ἀλλ' ὁ αὐτός ἐστιν ἀεὶ, οὐκοῦν οὐδὲν περὶ αὐτῶν οὕτε προγενέστερον, οὕτε νεώτερον. Ἡ οὕτως ἂν εὐρεθείη προσβύτερος ἑαυτοῦ, καὶ νεώτερος, εἰ μὴ πάντοτε πάντα ἐστὶν ὁ Θεός, ἀλλὰ κατὰ τινα τάξιν καὶ ἀκολουθίαν τὸ μὲν τι ἐστὶ, τὸ δὲ γίνεται, σύνθεσιν δὲ περὶ αὐτὸν οὐδεμία· ἀλλ' ὅπερ ἂν ἦ, ὅλος ἐστὶ. Κατὰ δὲ τὸν τῆς αἰρέσεως λόγον, εἰ πρότερον ἀγέννητος ἂν μετὰ ταῦτα γίνεται Πατήρ, οὐδεμίαν σωρεῖα ἐπιτηδευμάτων περὶ αὐτὸν νοουμένης, οὐδὲν ἄλλο ἢ ὅλος ἑαυτοῦ ὅλου, προσβύτερος τε καὶ μεταγενέστερος γίνεται. Κύριλλος δὲ ὁ μέγας, Εἰ ὅπερ ἂν, φησὶν, ὑπόσχη μόνῳ τῷ Θεῷ, τοῦτο πάντως αὐτοῦ ἐστὶ καὶ οὐσία, ἐκ πολλῶν ἡμῖν οὐσιῶν συγχείσεται. Πολλὰ γάρ ἐστιν, ἃ μόνῳ μὲν αὐτῷ κατὰ φύσιν ὑπάρχει, ἐτέρῳ δὲ τῶν ὄντων οὐδενί. Καὶ γὰρ βασιλεὺς καὶ Κύριος, καὶ ἀφθαρτος, καὶ ἀόρατος, καὶ πρὸς τούτοις ἕτερα μυρία περὶ αὐτοῦ λέγουσιν αἱ θεαῖαι Γραφαί. Εἰ τοίνυν ἕκαστον τῶν αὐτῷ προσόντων ἐν οὐσίᾳ τάξει κείσεται, πῶς οὐκ ἐστὶ σύνθετος ὁ ἀπλοῦς; ὅπερ ἐστὶν ἔνοσην ἀπαρώσατον.

Καλῶς μὲν, ὦ διδασκάλων καὶ θεολόγων ἄριστε, ταῦτα, καὶ κατὰ θεῖα δηλονότι θεσμά. Ἄλλ' ἐπεὶ Γρηγορᾶς οὕτω μετὰ τῆς κατ' αὐτὸν τε καὶ περὶ αὐτὸν φησὶν οὐσίας μὲν ἀπαγορεύουσιν, ὡς φασὶ, καὶ αὐτοὶ καὶ εἶναι, καὶ λέγεσθαι τὰ τοιαῦτα, καὶ τὴν βλασφημίαν Εὐνομίῳ τε καὶ τοῖς κατ' αὐτὸν ἀποβρίπτουσι μόνους, ἐξ αἰτίου δ' ὡς ἰδιότητος τῆς θεῖας παρῆπασθαι φύσει λεγόντων ἡμῶν οὐκ ἀνέχονται τοπαράπαν, σύνθεσιν εἶναι τοῦτο τῆς θείας αὐτοὶ λέγοντες φύσεως, καὶ πόρρω διὰ τοῦτο τῆς θείας αἰδέας, δίκαιος ἂν εἴης ὁ αὐτὸς σαφέστερον

περὶ ἐκείνων καὶ αὐθὶς διδάξαι, καὶ δεῖξαι τίνα ποτὲ εἰσὶν ἐκεῖνα τὰ πολλὰ καὶ μυρία, ἃ περὶ μόνου τοῦ Θεοῦ λέγουσιν αἱ θεαὶ Γραφαί, καθά δὴ καὶ προφῆας. Τάχα γὰρ καὶ τοῦτ' ἐστὶν ἐκεῖνο τῆς σῆς ἱερᾶς θεολογίας, ὅπερ τῶν τῆς συμμορίας τῆς ἐκείνης ἀκούσας πάλαι, μυριάδας θεῶν προσκυνεῖν ἐσυχνοφάντες τὴν καθ' ἡμᾶς Ἐκκλησίαν, ὡς μιᾶς γλώττης! καὶ τοῦτο πρὸς ἀλλόφυλον καὶ πολέμιον αὐτῆς γράφων, καὶ διδάσκαλον τῶν ψευδοπροφήτην αὐχοῦντα.

Ἄλλ' ἐγὼ, φησὶν ὁ θεσπίσιος Κύριλλος, κατὰ φύσιν ὁπῆρχειν εἶπον τὰ τοιαῦτα τῷ Θεῷ, μόνῳ τούτῳ προσεῖναι. Τὰ δὲ κατὰ φύσιν προσόντα, καὶ ἰδιώματα τῆς θείας φύσεως πεφυκότα, οὕτε φύσις εἰσὶν, οὕτε τῆς φύσεως μέρη. Ὅλος γάρ ἐστι τούτων ἕκαστος, φανερὸν, ὁ Θεὸς, οὕτε σύνθεσις ἐκ τούτων ἂν ποτε γένοιτο τῶν παρεπομένων τῇ θεῇ φύσει, καὶ κατ' ἐπίνοιαν ἐπιθεωρουμένων αὐτῇ. Ἴνα δὲ καὶ τι σαφέστερον γνοίης, ἀκουε δὴ τῶν καὶ πρὸς τοὺς ἐξ Εὐνομίῳ πάλαι βηθέντων μοι. Κατ' ἐπίνοιαν, εἶπον, ἐπὶ τοῦ Θεοῦ τὸ ἀγέννητον. Οὐ γὰρ οὐσία τὸ ἀγέννητον, ἢ τὸ ἀφθαρτον, ἢ τὸ ἀθάνατον, ἢ τὸ ἀόρατον. Εἰ γὰρ ἕκαστον τούτων οὐσίαν σημαίνει, ἐκ τούτων οὐσιῶν σύγκειται ὁ Θεός, ὅσαπερ ἂν αὐτῷ φυσικῶς προσόντα φαίνηται. Εἰ τοίνυν οὐχ ὅσα προσεῖναι λέγεται κατὰ φύσιν τῷ Θεῷ, ταῦτα πάντα ἔσται αὐτοῦ καὶ οὐσία, λείπεται λέγειν αὐτῇ τῇ οὐσίᾳ συμβεδηκέναι, μέχρι μόνης φωνῆς οὕτω νοούμενα. Οὐκ ἔχει γὰρ ἡ ἀνθρώπου φύσις μεῖζόν τι τῶν καθ' ἑαυτὴν λέγειν ἐπὶ Θεοῦ. Διὰ τοὺς ἰδίους ἡθεσιν ἐκ' αὐτοῦ κεχρημέθα, τὰ καθ' ἑαυτοὺς μεῖζόνων ὑποδείγματα ποιούμενοι, ὅσαπερ αἱ ἐν μικρῷ πῖνακι οὐράνιον καταγράφοντες κύκλον. Μῆδὲν γὰρ κατ' ἐπίνοιαν συμβεδηκῆς νοοῦντες ἐπὶ Θεοῦ, μήτε μὴν οὕτω τισὶ νοεῖν ἐπιτρέποντες, πολλῇ δυσχεραίᾳ περιπεσείσθε πάντως, καὶ μυρίων ὁμᾶς νοημάτων ἀθέσμων περιεστήξει θόρυβος. Τοιαῦτα μὲν τὰ τῶν ἱερῶν διδασκάλων καὶ θεολόγων, καὶ οὕτως τῶν συνθεσιν ἐπὶ Θεοῦ καὶ νοοῦσι, καὶ ἀποβάλλονται. Λέγουσι καὶ γὰρ, ὅσαπερ ἀκούεις, τριχῶς ὑπονοεῖσθαι τὴν σύνθεσιν ἐπὶ Θεοῦ ἢ ὅταν ὡς οὐσίαι διάφοροι λέγωνται τὰ φυσικῶς ἐπινοούμενα τῷ Θεῷ προσεῖναι, ἢ ὅταν ὡς μέρη τῆς οὐσίας, ἢ ὅταν οὐχ ὡς οὐσιώδη καὶ φυσικὰ, ἀλλ' ὡς ἐπίκτητα. Ἄλλα τὸ μὲν πρῶτον οὐ μόνον ἀδύνατον, ἀλλὰ καὶ τερατώδες τε καὶ ἀλλόκοτον, καὶ διὰ τοῦτο καὶ πόρρω Θεοῦ, καὶ τῶν περὶ Θεοῦ λόγων, οὐδ' ὅσον ἂν τις ἐνθυμηθῇ. Εἰ γὰρ ἕκαστος, φησὶ, τῶν προσόντων τῷ Θεῷ φυσικῶν ἐν οὐσίᾳ τάξει κείνεται, ἐκ πολλῶν ἡμῖν οὐσιῶν σύγκειται ὁ ἀπλοῦς ὅπερ ἐστὶν ἐννοεῖν ἀεσιπώτατον· τὸ δεύτερον οὐδὲν ἦτον τοῦ πρώτου δυσσεδῆς, μᾶλλον δὲ καὶ ἀσεδές· οὐ σύνθεσιν καὶ γὰρ ἐπειτάγει μόνον τῇ ἀπλῇ τοῦ Θεοῦ φύσει, ἀλλὰ καὶ μερισμὸν τῷ ἀμερίστῳ, καὶ λύσιν· τῷ ἀκράτῳ τε καὶ ἀφθάρτῳ, καὶ μόνῳ δοτῆρι τῆς ἀφθαρσίας· σύνθεσις καὶ γὰρ ἀρχὴ στάσεως, ἢ δὲ λύσεως. Εἰ γὰρ ὡς μέρος, φησὶ, τῆς οὐσίας τὸ ἀγέννητον, καὶ ἀόρατον, καὶ ἀφθαρτον, καὶ ἀναλλοίωτον, καὶ τὴν προσ-

ὅμοια τοῦτοις λάβοιμεν, οὐ μόνον σύνθετον, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἀνομοιομερῶν συγκείμενον τὸν Θεὸν ἀποδείξομεν. Τὸ δὲ τρίτον καὶ Ἀρειανοῖς ὁμοῦ καὶ Εὐνομιανοῖς καὶ τοῖς τὰ Μακεδονίου φρονουῖσι μάλα προσήκει, οἷς δῆπου καὶ Βαρλαάμ σὺν Ἀκινδύνῳ τε καὶ Γρηγορῷ μετὰ πολλῆς ἐαυτοῦς τῆς προθυμίας συνῆψαν, αὐτόθεν ἔχον ἐπίσημον πᾶσι τὸ ἀσεδές, ὅτε δὴ καὶ εἰς κτίσματα κατασπῶν τὸν Θεὸν διὰ τῶν αὐτοῦ φυσικῶν. Ἄν γὰρ ἡ ἐνέργεια κτιστὴ, φασὶν οἱ θεολόγοι Πατέρες ὁμοῦ, τούτων καὶ ἡ φύσις κτιστὴ, ὧν δὲ ἄκτιστος ἡ ἐνέργεια, τούτων καὶ ἡ φύσις ἄκτιστος. Διὰ καὶ Ἀθανάσιος ὁ μέγας σὺν γε τῷ σοφῷ Βασιλείῳ, Μὴ γένοιτό μοι ἐπίκτητόν τι ἐπὶ τοῦ Πνεύματος εἰπεῖν, φθάσαντες ἔλεγον· οὕτε γὰρ τὸ ἄγιον, οὕτε τὸ ἀφθαρτον, οὕτε τὸ ἀγαθόν, οὕτε ἄλλο τι τῶν περὶ Θεοῦ θεωρουμένων λέγω ἐπίκτητον τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, ἀλλὰ φύσις ἄγιον, φύσις ἀγαθόν, φύσις ἀθάνατον. Καὶ πάλιν· Τὰ καθ' ὑπεροχὴν καὶ αἰτιολογίαν πάντα, φησὶν, οὐχ ἕκαστον οὐσία λέγεται, ἀλλὰ περὶ τὴν οὐσίαν, ἃ καὶ ἄθροισμα καὶ κλήρωμα θεότητος λέγεται κατὰ τὴν Γραφήν, καθ' ἕκαστην τῶν ἁγίων τριῶν ὑποστάσεων ἐπίσης θεωρούμενα καὶ θεολογούμενα. Ὁ δὲ Νύσσης θεῖος Γρηγόριος, ὃ δὴ καὶ πρὸ βραχέος ἤκουσας αὐτοῦ λέγοντος, Σύνθεσις, φησὶ, περὶ τὸν Θεὸν οὐδεμία· ἀλλ' ὅπερ ἂν ἦ, ὅλος ἐστί. Κατὰ δὲ τὸν τῆς αἰρέσεως λόγον, εἰ πρότερον ἀγέννητος ὧν, μετὰ ταῦτα γίνεται Πατὴρ, μεδεμία· σωρείας ἐπιτηδευμάτων περὶ αὐτὸν νοουμένης, οὐδὲν ἄλλο ἢ ὅλος ἑαυτοῦ πρεσβύτερος καὶ μεταγενέστερος γίνεται. Κύριλλός γε μὴν ὁ σοφός, Οὐδέτι ἐπίκτητον τῶν θεῶν ἰδιωμάτων, φησὶν. Ἐκ μόνου τῶν ἀποτελεσμάτων, δηλαδὴ τῶν κτισμάτων, κατὰ τὰς ἐνεργείας ταύτας, ἀλλ' οὐ κατ' οὐσίαν ὁ Θεὸς ὁρᾶται, ὁμοῦ τε συνάναρχα τῷ Θεῷ κατὰ χρόνον ὑποδεικνύς τὰ αὐτοῦ ἰδιώματα, διὰ τὸ μὴ ἐπίκτητα εἶναι, καὶ τῶν ἀποτελεσμάτων, ἦτοι τῶν κτισμάτων βητικῶς αὐτὰ διιστάς, καὶ ἰδιώματα καὶ ἐνεργείας· τὰ αὐτὰ τῆς θείας φύσεως εἶναι δείκνυς, καὶ ὅτι ἀπὸ τῶν κτισμάτων οὐ κατ' οὐσίαν ὁ Θεὸς ὁρᾶται, κατ' Εὐνομίῳ τε καὶ Γρηγορῶν, ἀλλὰ κατὰ ταύτας μᾶλλον τὰς ἐνεργείας. Τοσαῦτα τὸ βραχὺ τοῦ θεολόγου χωρίον ἐκεῖνο, καὶ ταιαῦτ' ἐν ἄλλῳ συλλαβῶν ἔχει· οὕτω περιφανῶς τὴν ὑπονοουμένην ἐπὶ Θεοῦ σύνθεσιν καὶ κατὰ τοὺς εἰρημένους τρεῖς λόγους οἱ θεολόγοι Πατέρες πόρρω σου τῶν προθύρων ἀκλαύουσι τῆς Ἐκκλησίας· Χριστοῦ. Ὁ δὲ Γρηγορὸς ὁδοῖ καθάπερ τις αὐτόνομος τύραννος· οὐ νόμος ἀνθρωπίνους, καὶ θεσμὰ βιαζόμενος, ἀλλὰ νόμος ἀντικρυς θεῶν, καὶ τοῦς τούτων ἱεροῖς διδασκάλους καὶ κήρυκας, καὶ πᾶσιν ἀπεναντίας ἰστέμενος, καὶ τοσοῦτους καὶ τηλικούτους τῶν θεολόγων ὁμοῦ παραλογίζόμενος λόγους, καὶ τοὺς νομοθέτας ἀντινομοθετῶν ἀντικρυς, αὐτὴν εἶναι φησὶ τὴν θεῶν φύσιν τὰ φυσικῶς ταύτῃ προσόντα καὶ μηδὲ ἡντινοῦν ἐνεῖναι διαφορὰν, ἢ οὕτω γε σύνθετον εἶναι τὸν Θεὸν κατὰ πάσαν ἀνάγκην· μηδὲ γὰρ ἔγχωρεῖν φησὶν ἄλλως.

Καίτοι γε, φιλόσοφε, πρὸς αὐτὸν ἂν εἴπωμαι, καὶ φυσικοὺς λόγους, καὶ τὴν τῶν αἰσθητῶν, καὶ φ.ω. μένων τορτοινὶ τάξιν, ἀλλ' οὐχὶ θείας Γραφῆς βῆτον,

καὶ θεολογικούς τε καὶ πετρικούς ἀνατρέπειν λό-
 γου· οἷς λέγεις ἐπιχειρεῖς. Εἰ γὰρ ἐπὶ τῶν αἰσθητῶν
 οὐκ ἂν γένοιτό ποτε σύνθεσις τοῦ κινουμένου διὰ
 τὴν κίνησιν, οὐδὲ τοῦ ἐπιστημονοῦ διὰ τὴν ἐπιστή-
 μην, κατὰ τοὺς τῶν ἑμῶν φιλοσόφων καὶ θεολόγων
 δηλαδὴ λόγους, πῶς ἂν ἡ θεοπρεπὴς δύναμις τε
 καὶ κίνησις, ταῦτα καὶ γὰρ ἡ θεία ἐνέργεια, σύνθε-
 τον, ὡς αὐτὸς φαίης, τὸν παντοδύναμον Θεὸν ἐργά-
 σαιτο· Ἄλλ' Ἀκίνδυνός τε καὶ Γρηγοράς, καὶ ἡ κατ'
 αὐτὸν ἄγεται συμμορία, ὡς ἐπειδὴ τοῦ ἡλίου ἡ
 ἀκτίς, καὶ ἡ συνοῦσα φυσικῶς τῷ πυρὶ θερμῆ, ἔτι τε
 διάνοια τοῦ νοῦ, καὶ τὰ πεπραπλῆζια τούτοις, ἥς
 μέρη ταῖς οἰκείαις σύνεστι φύσει, εἰ καὶ ἀχωρή-
 στως ἐκείναις σύνεστι, καὶ τῇ φύσει τοῦ Θεοῦ, λοι-
 πὸν ὡς μέρη σύνεστι τὰ αὐτῆς φυσικῆ, καὶ ἐκ πολ-
 λῶν τιμῶν, φησί, λοιπὸν, καὶ διαφορῶν ἀλλήλοισ τε
 καὶ τῇ φύσει, καθ' ὅμῃ· ὁ Θεὸς σύγκειται. Καὶ μὴν
 τοῦναντίον ἅπαν τῶν ἱερῶν θεολόγων λεγόντων ἤκου-
 σαιτε, ὅτι οὐτε ὡς οὐσία, οὐτε ὡς μέρη τῆς οὐσίας
 λαμβάνουσι τὰ φυσικῶς παραπλήζοντα ταύτη, ἵνα μὴ μό-
 νον σύνθετον, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἀνομοιομερῶν συγκείμενον
 κατασκευάσωσι τὸν Θεόν. Ὅλος καὶ γὰρ ἐστὶν ὁ Θεὸς
 οὐσία, φησί, καὶ ὅλος ἐνέργεια, καὶ οὐχὶ μέρος μὲν
 αὐτοῦ ἐστὶν οὐσία, μέρος δ' ἐνέργεια, καθάπερ
 ὑπέλαδες, ἵνα καὶ μεριστὸς εἴη διὰ ταῦτα καὶ σύν-
 θετος· ἄλλ' ὡσπερ ὅλος ἐστὶν ὁ Πατὴρ ἐν τῷ Υἱῷ,
 καὶ ὅλος ὁ Υἱὸς ἐν τῷ Πατρὶ, ὡς δὲ καὶ τὸ Πνεῦμα
 ἐν ἁγίῳ ὄλον ἐν Πατρὶ καὶ Υἱῷ, καὶ ὁ Πατὴρ ἅμα
 καὶ ὁ Υἱὸς ὡσαύτως· ἐν τῷ Πνεύματι, κατὰ τὸν τῆς
 οὐσίας καὶ τῆς δυνάμεως δηλαδὴ λόγον, καὶ τὸ
 ἐμπίθεον· οὕτω καὶ ὅλος ἐστὶν ὁ Θεὸς ἐν τῷ προσα-
 λήμῳ τῆς σαρκὸς, κατὰ τὴν ὑπόστασιν τοῦ Υἱοῦ
 θελονόντι, οὐ κατ' ἐκείνον τὴν τῆς ὁμοουσιότητος λό-
 γον, ἡ γὰρ ἂν καὶ τὸ πρόσλημμα φύσει θεός ἦν.
 Ἄλλ' ἐνέργεια, φησί, σαρκώσεως, θελονόντι κατὰ τὸν
 τῆς οἰκονομίας λόγον τὴν σάρκωσιν ἐνεργῶν. Πάρ-
 ραστί γε μὴν καὶ τοῖς υἱοθετουμένοις καὶ θεουργου-
 μένοις τῷ Πνεύματι ὅλος ὁ ἀπλοῦς τε καὶ ἀμερῆς,
 τὴν ὑπερφῶσκα καὶ ἀπόρρητον ἐν αὐτοῖς ἐνεργῶν θέω-
 σιν, διὰ τὸ ὅλος, φησὶν, ὡς ἐνεργῶν ἐκάστη τῶν
 ἐνεργειῶν, καὶ παντὶ παρεῖναι χάρισματι, εἴτε μεί-
 ζονι, εἴτε ἤττονι.

Εἰ δ' ὅτι τοῖς κτίσμασιν ὡς μέρη τῆς οὐσίας ἐν
 εἶσιν αἱ φυσικαὶ δυνάμεις ἐκείναι, διὰ τοῦτο νομίζεις
 εὐτὸς καὶ τοῦ τῆς κτίσεως Δεσπότητος ὡς μέρη
 κρῖσθαι τὰ φυσικὰ τούτου τῇ φύσει, καὶ διὰ τοῦτο
 καὶ σύνθετον φαντάξῃ κακῶς τὸν μόνον ὑπὲρ πάντων
 ἀπλότητα, οὐ μᾶλλον ἂν σου καταγελεῖν τῆς ἀνοίας,
 ἡ τῆς ἀμαθίας τε καὶ τῆς ἀβελότητος οἰκτεῖραιν
 πᾶς τις νοῦν ἔχων δίκαιος εἴη γ' ἂν· μᾶλλον καὶ
 γὰρ ἀντιστρέφοντες δίκαιως ἂν ἡμεῖς εἰποιμεν, ὅτι
 οὐχ οὕτω τὰ τοῦ Θεοῦ, ἐπειδὴ γε οὕτω τὰ τῶν κτι-
 σμάτων. Καὶ μέρος ἂν εἴποιμι καὶ τοῦτο τῆς θείας
 εἶναι θεολογίας τὸ κάλλιστον ὁμοῦ καὶ ἐπιδοξότατον,
 τὸ μὴ συμβαίνειν φημι τοῖς τῶν κτισμάτων λόγους
 τοῖς περὶ τοῦ Θεοῦ, ἵνα μὴ καὶ τὸ κτίσμα θεός, ἡ
 ὁ Θεὸς κτίσμα, τῶν ἀγροικωτέρων ἐστὶν οἷς κακῶς
 νομίζοσθε τε καὶ λέγοσθε· διὰ τοῦτο γεννᾷ Θεὸς ἐκ
 τῆς οὐσίας Υἱὸν, ἀλλ' οὐχ ὡς τὰ σώματα· προβάλλει

πνεῦμα τοῦ στόματος κατὰ φύσιν, ἀλλ' οὐχ ὡς
 ἡμεῖς· Θεὸς γὰρ· κτίζει τὴν δρωμένην πᾶσαν,
 καὶ ἀθάρατον κτίσιν, ἀλλ' ἐκ μὴ ὄντων, καὶ λόγῳ
 μόνῳ. Ποῦ ποτε τοῦτο κἂν τοῖς γεννητοῖς ἤκουσας·
 Τοῦτο δὴ κἂν τοῖς φυσικοῖς τοῦ Θεοῦ σκοπιῶν,
 ἀπαίστως καὶ κατὰ θεῖους θεολογήσεις δηλαδὴ νό-
 μους.

Ἔχει φυσικὰς ὁ Θεὸς δυνάμεις καὶ ἐνεργείας,
 ἀλλ' οὐχ ὡς τῆς φύσεως μέρη· τῶν κτισμάτων γὰρ
 τοῦτο καὶ τῆς κάτω συνθέσεως, ἐκεῖ καὶ τῷ ἐνερ-
 γεῖν πως πάσχει τὰ κτίσματα. Ὁ δὲ Θεὸς ὑπὲρ
 ταῦτα πάντα· Θεός γάρ. Εἰ δ' ἐρωτᾷς πῶς, ὑπὲρ τὸ
 πῶς ταῦτά φαμεν· ὅλον καὶ πολλοί, φησί, τὰ τοι-
 αῦτα ζητήσαντες, οὐτε τὸ πῶς ἐδυνήθησαν μαθεῖν,
 καὶ τῆς πίστεως ἐξέπεισον. Εἰπέ μοι σὺ πρῶτον,
 πῶς ἐκ γυναικὸς γεννᾶται Θεός· πῶς ἄνθρωπος ἐκ
 παρθενικῶν αἱμάτων ἀνδρὸς καὶ σπορᾶς δίχα συν-
 ἰσταται· πῶς γεννηθεὶς ἐκ παρθένου, παρθένον αὐ-
 τὸ καὶ μετὰ τὸν αἰσθητὴ τὴν παρθένον. Εἰ δὲ βού-
 λαι, τὰ μικρὰ ταῦτα καὶ κάτω, τοὺς τῆς σῆς γεννη-
 σείως φημι καὶ συμπηξίως λόγους καὶ τρόπους,
 τοὺς περὶ ψυχῆς τε καὶ νοῦ, καὶ τοῦ ταύτης δεσμοῦ
 πρὸς τὴν ὕλην, καὶ τὸ γεῶδες τοῦ κρᾶμα, ἵνα
 τὰ πολλὰ παραλείπω διὰ τὸ μῆκος, καὶ τότε καγὼ
 σοι τὸν περὶ τούτων ἀποδώσω λόγον καὶ τὸ πῶς
 ἴσως ἐρῶ. Εἰ δ' ἐκείνων, καὶ τῶν προσομοίων ἐκεί-
 νων, ἀγνοίαν σαυτῷ προσμαρτυρῶν οὐκ αἰσχύνῃ,
 πῶς ἐπὶ τούτοις ἱταμός τις εἶ, καὶ φιλόνηκος πᾶρα
 τοῦ μέτρου καὶ καταλήφει τὰ ὑπὲρ κατάληψιν ὑπο-
 βάλλειν ἐπιχειρῶν, καὶ τοὺς λόγους καὶ τὴν διδα-
 σκαλίαν κακῶς ὑπερβαίνειν τῶν θεολόγων, μυρίαίς
 καὶ παντοδαπαῖς τισὶ περιπέπειται ταῖς ἀτοκίαις·
 Καὶ γοῦν ἀκούεις τοῦ σοφωτάτου Μαξιμίου καὶ πά-
 λιν, νῦν μὲν τὸ δυσσώρητον τε καὶ ἀκατάληπτον
 τῶν θεῶν τοῦτων φημι πραγμάτων καὶ λόγων,
 νῦν δ' αὖθις καὶ τὸ ληπτὸν σοι καὶ ῥητὸν ἀπὸ
 μέρους αὐτῶν, δι' ὀλίγων τιμῶν ὡς ἐνι φιλοσο-
 φούντο· Εἰ πᾶσα καὶ γὰρ, φησί, θεία κατὰ τὴν
 ἀληθῆ λόγον ἐνέργεια τὸν θεὸν ἀμερῶς ὄλον δι-
 εαυτῆς ἐν ἐκάστῳ, καθ' ὅσπερ τινὰ κέκτηται λόγον
 ἰδικῶς ὑποσημαίνει, εἰς ὁμοιωτῶς ἐστὶν ὁ ναῦσαι τε
 καὶ εἰπεῖν δυνάμενος, πῶς ἐν πᾶσι τε κοινῶς ὅλος
 καὶ ἐν ἐκάστῳ τῶν ὄντων ἰδιαζόντως, ἀμερῶς τε
 καὶ μεριστῶς ἐστὶν ὁ Θεός, μήτε ποικίλως συνδια-
 στελλόμενος τῶν ὄντων οἷς ἐνεστὶν, ὡς ἐν ἀπειροῖς
 διαφοραῖς, μήτε αὐ συστελλόμενος κατὰ τὴν ἐν' οἱς
 ἰδιόζουσαν ὑπερβῆν, μήτε συστελλόμενος κατὰ τὴν μίαν
 πάντων ἐνικήν ὁλότητα τὰς τῶν ὄντων διαφορὰς,
 ἀλλὰ πάντα ἐν πᾶσιν ἐστὶν ἀληθῶς, ὁ μήποτε τῆς
 οἰκείας ἀμερῶς ἀπλότητος ἐξιστάμενος; Καὶ πά-
 λιν· Ἐπὶ τοῦ Θεοῦ τὸ ὄν, καὶ τὸ ἀγαθόν, καὶ
 τὸ θεόν, καὶ τὸ δημιουργόν, καὶ τὸ ὑπερουσίον,
 καὶ τὸ ἀπειρον, καὶ τὸ ἀθάνατον, καὶ τὰ τοιαῦτα,
 οὐ λέγομεν οὐσιώδεις διαφορὰς, ἵνα μὴ σύνθετον
 αὐτὸν ἐκ τούτων δογματίσωμεν, ἀλλὰ προσηγορίας,
 τινῶν μὲν ἐκ ἀντικαθ' ἑαυτῶν θεωρουμένων περὶ αὐτὸν,
 οὐδενὸς δὲ τῶν κατὰ τὴν οὐσίαν αὐτοῦ καὶ φύσιν δη-
 λωτικῶν. Τινὰ μὲν τρέπονται τῇ θεῖᾳ φύσει σημα-
 λουσίαν, οὐκ αὐτὴν δὲ τὴν φύσιν μηνύουσιν· ὅσπερ

βιον οὐσιωδῶν καὶ συστατικῶν διαφορῶν. Ἀκούεις ἂ καὶ τοῦτον τοῦ σοφοῦ θεολόγου τὸ ἀμέριστον, καὶ μείζονα τοῦ Θεοῦ, τὸ μὲν κατὰ φύσιν, τὸ δὲ κατὰ τὴν φυσικὴν ἐνέργειαν διδάσκοντος; ὁ δὲ καὶ τὸν θεῖον Χριστόσομον ἐν τοῖς φθάσαι φάσαι, τὸν Εὐαγγελιστὴν ἐξηγουόμενον Ἰωάννην, καὶ ὅπως πάντα ἐν πᾶσι καθ' ἑκάστην τῶν οικειῶν ἐνεργειῶν ἐστὶν ὁλος, ὁ μήποτε τῆς οικείας ἀμεροῦς ἀπλότητος ἐξιστάμενος, εἰ καὶ τὸν τοῦ πῶς λόγον, καὶ τὸν τρόπον τῶν γινόμενων, οὐδεὶς ἐπι τῶν πάντων ὁ δυνάμενος ὑποδείξει; Καὶ τὰς οὐσιώδεις δὲ διαφορὰς; ἐπι τῶν περὶ Θεοῦ φυσικῶς λεγομένων διὰ τὴν ἐκείθεν εἰσαγομένην σύνθεσιν ὁ διδάσκαλος ἀποβρίπτων, προσηγορίας τιῶν ἐμφαντικὰς; τῶν περὶ Θεὸν νοουμένων, κατὰ τοὺς περὶ αὐτοῦ θεολόγους, Βασιλείων τε τὸν μέγαν καὶ Κύριλλον τὸν σοφὸν, ταῦτ' ἀφῆσι, τινὰ μὲν πρόποντα τῇ θεῖᾳ φύσει σημαίνοντα, οὐκ αὐτὴν δὲ τὴν φύσιν μηνύοντα, ὅπερ ἰδίῳ φησι τῶν οὐσιωδῶν καὶ συστατικῶν διαφορῶν, ὡς ἂν οἱ περὶ τὸν φιλόσοφον ἐκ τούτου γοῦν τοῦ ὄντος φιλοσόφου τε καὶ σοφοῦ διδαχθῶσι, πότε καὶ πῶς ἡ σύνθεσις γίγνεται τε καὶ λέγεται, καὶ ὅτι πόρρω Θεοῦ καὶ τῶν περὶ Θεοῦ λόγων ἡμῶν τε καὶ τῶν ἡμετέρων διδασκάλων αὐτῆ, καὶ ὡς αὐτοὶ μᾶλλον εἰσιν οἱ μὴ μόνον σύνθετον, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἀνομοιομερῶν συγκείμενον τὸν Θεὸν ποιοῦντας. Οὐδαμοῦ καὶ γὰρ, μετ' ἐνόμιου φησι Γρηγορῶς, περὶ τὴν ἐνέργειαν ἴσῃσι ἰδὲ σημαίνοντα τῆς ἐνοίας τὰ θεῖα ὀνόματα, ἀλλ' ἐπι τὴν ἐνεργοῦσαν ἀνατρέχει φύσιν. Καὶ ἡμῶν ἕνα κατηγορῶν, ἀμαθῶς, ὡς ἐκεῖνος νομίζει, λεγόντων, ἕτερα μὲν τῆς θείας φύσεως εἶναι τὰ παρεκόμενα καὶ ἐπινοούμενα ταῦτη, φυσικὰ δὲ, καὶ ὅτι τὰς ἀθάνατον, τὸ ἀπειρον, τὸ ἀπλοῦν, τὸ ἀκατάληπτον, καὶ τὰ παραπλήσια τούτοις, ἄκτιστα μὲν λέγομεν, οὐκ οὐσίαν δὲ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ περὶ τὴν οὐσίαν αὐτοῦ θεωρούμενα μᾶλλον, σὺν γε τοῖς ἱεροῖς θεολόγοις τούτοις καὶ διδασκάλοις ἡμῶν. Σὺ δὲ αὐτὸς, ὡ φιλόσοφε, μήτε οὐσίας εἶναι τὰ προσόντα ταυεῖ φυσικῶς τῷ Θεῷ, μηδαμῶς μετ' ἐνόμιου λέγων, ὡς φησὶ. μήτε μὴ μετὰ Βασιλείου τε καὶ Μαξίμου, καὶ ὅτι καὶ τῶν λοιπῶν διδασκάλων τῆς Χριστοῦ Ἐκκλησίας, ὡς καὶ ἡμεῖς δὴ ποῦθεν, φυσικὰ ταῦτα λέγειν ἀνεχόμενος τοῦ Θεοῦ, καὶ ἰδιώματα τῆς θείας φύσεως, μᾶλλον μὲν οὖν καὶ κακοδοξίαν, καὶ αἵρεσιν ἐγκαλῶν τοῖς τε θεολόγοις καὶ ἡμῖν διὰ ταῦτα, παρὰ γὰρ τῆς ἐκείνων διδασκαλίας ταῦτα πάντα λαβόντες ἡμεῖς ἔχοντες, τί ταῦτα φησὶ εἶναι; ἢ μηδὲν μηδαμῆ, τοῦτο μὲν οὖν καὶ πολλὰκις εἰρηκας ἤδη, ὡς ὅτι καὶ οὐσία τοῦ Θεοῦ εἴη ταῦτα, μηδὲν εἶναι πλὴν ψόφου μόνου ρημάτων, τῷ ἄλλῳ συνδιαλυόμενον, ὡς εἶναι κατὰ τὸ ταυτὸν τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ μηδαμῆ μηδαμῶ; ὅν. Ἀλλὰ ἐρέποιτο κατὰ τῆς τῆς κεφαλῆς τὸ βλάσφημον, καὶ πόρρω που καὶ τῆς ἐπινοίας καὶ τῆς γλώττης τῶν εὐσεβῶν γίγνοιτο.

Δεῦρο δὲ καὶ τὰ λείποντα τοῦ τῆς αἰρέσεως προσεῖθε βιβλίου, καὶ αὐτὸν τε καὶ ἡμᾶς ἀπάλλαττε τοτήμερον εἶναι φημι τέως τῆς ἀγωνίας. Παλαιμῶ, φησι, τοῦτο καὶ τῆς ἐκείνου παρανοίας, λέγειν ὅτι: τὸ ἀναρχον, τὸ ἀθάνατον, τὸ ἀπειρον, τὸ ἀπλοῦν, τὸ

ἀκατάληπτον, τὸ προγνωστικόν, τὸ δημιουργικόν, τὸ προνοητικόν, τὸ δίκαιον, τὸ ἀγαθόν, τὸ σοφόν, τὸ ἄγιον, καὶ τὰ τοιαῦτα, ἄκτιστοι μὲν εἰσι θεότητες, οὐκ οὐσία δὲ Θεοῦ, ἀλλὰ περὶ ταύτην θεωρούμενα. Ἄρ' οὐ προδήλως ἐνταῦθα Γρηγορῶς ὡς περὶ τὴν προσωπεῖον τοῖς ἱεροῖς θεολόγοις ἡμᾶς περιτεθεῖς; δι' ἡμῶν τε τολμηρῶς εἰς ἐκείνους ὑβρίζων, καὶ δι' ἐκείνων αὐθις εἰς τὴν ἐκείνων Θεὸν, ἢ ἀπαρνεῖσθαι προσποιεῖτο σύνθεσιν τῆς θείας οὐσίας, διὰ τῶν ἐαυτοῦ λόγων κατασκευάζει νῦν οὐ μόνον σύνθετον, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἀνομοιομερῶν συγκείμενον τὸ καθ' ἑαυτὸν δεικνύς τὸν Θεὸν, κατὰ τὸν μέγαν φημι Βασιλείων; Δεχόμενος καὶ γὰρ ταῦτα τὰ περὶ τὸν Θεὸν θεῖα ὀνόματα, πρὸς Εὐνόμιον ἤδη φθάσας ὁ διδάσκαλος ἔφη, τί καὶ ποιήσομεν; Πότερον εἰς τὴν οὐσίαν ἅπαντα φέροντες καταθέσομεν; Οὐκοῦν οὐχὶ μόνον σύνθετον, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἀνομοιομερῶν αὐτὸν συγκείμενον ἀποδείξομεν, καὶ τὸ ἄλλο καὶ ἄλλο ὑπὸ τῶν ὀνομάτων τούτων σημαίνεσθαι.

Κύριλλος δ' αὐθις ὁ θεός, καὶ Μαξίμος ὁ σοφός, ὁ μὲν οὐκ οὐσίαν τὸ ἀγέννητον ἔλεγεν, ἢ τὸ ἀθάνατον, ἢ τὸ ἀθάνατον, ἢ τὸ ἀόρατον· εἰ γὰρ ἕκαστον τούτων οὐσίαν σημαίνει, ἐκ τοσούτων οὐσιῶν σύγκαιται ὁ Θεός, ὅσαπερ ἂν αὐτῷ φυσικῶς προσόντα φαίνεταί· καὶ πάλιν· Παλλά ἐστὶν ἡ μὴ μὲν τῷ Θεῷ κατὰ φύσιν ὑπάρχει, ἐτέρῳ δὲ τῶν ὄντων οὐδενί. Εἰ τοίνυν ἕκαστον τῶν αὐτῷ προσόντων ἐν οὐσίᾳ τάξει κείσεται, πῶς οὐκ ἔσται σύνθετος ὁ ἀπλοῦς; ὅπερ ἐστὶν ἐννοεῖν ἀποπώτατον. Τοῦ δὲ γε θεοῦ Μαξίμου πρὸς βραχέος εἰπόντος ἠκούσαμεν, ὅτι: Τὰ τοῦ Θεοῦ ταῦτα ὀνόματα, ὡς ἕνα καὶ μέρος ἕκαστ' ἐκαστὸς λέγει, οὐ λέγομεν, φησὶν, οὐκιστῶδες διαφορὰς, ἵνα μὴ σύνθετον αὐτὸν ἐκ τούτων δογματίζομεν, ἀλλὰ προσηγορίας, τιῶν μὲν ἐμφαντικῶν τῶν θεωρουμένων περὶ αὐτὸν, οὐδενὸς δὲ τῶν κατὰ τὴν οὐσίαν αὐτοῦ καὶ φύσιν δηλωτικῶν. Τινὰ μὲν πρόποντα τῇ θεῖᾳ φύσει σημαίνουσιν, οὐκ αὐτὴν δὲ τὴν φύσιν μηνύουσιν, ὅπερ ἰδίῳ τῶν οὐσιωδῶν καὶ συστατικῶν διαφορῶν. Κατὰ τούτων τῶν ἰσχυρῶν τε καὶ ἀπαραλογίστων ἐλέγχων τῆς αἰρέσεως Γρηγορῶς μινόμενος ἀκρατῶς, καὶ μὴ ἔχων ὅπως κατ' αὐτῶν ἐμέση τὸν τῆς κακίας ἴδον, ὑποφρίττει καὶ γὰρ τὴν τῶν πιστῶν Ἐκκλησίαν, καὶ τὸ περὶ τοὺς προδότους τούτους, καὶ διδασκάλους, καὶ ῥήτορας τῆς ἀληθείας ἀκραφνὸς φίλτρον, καὶ τὴν αἰδῶ, τὰ τῆς συκοφαντίας ἡμῖν καὶ τοῦ ψεύδους βέλη, καὶ ὅλην ἐπαφίσει τὴν φαρέτραν τῆς δυσσεθείας, πρὸς κολωνόν, ὁ φασὶ, διακηρυχόμενος.

Ἀλλὰ καὶ τοῦ τῆς Ἐκκλησίας ἐρείσματος, Ἀθανασίου φημι τοῦ μεγάλου, καλὸν ἂν εἴη διακοῦσαι κἀνταῦθα καὶ πάλιν, εἰ μὴ καὶ αὐτὰς ἐκείνου μετὰ τῆς διανοίας καὶ τὰς λέξεις συκοφαντικὰς λαβὼν ὡς ἡμεῖς εἶπα ἤδη, κατ' ἐκείνου τὴν βλασφημίαν ἐχει. Φησὶ τοιγαροῦν οὕτω κατὰ λέξιν ὁ μέγας· Τὸ ἀκτιστον, τὸ ἀσώρατον, τὸ ἀχρονον, τὸ ἀναρχον, τὸ ἀίδιον, τὸ ἀτελευτήτων, τὸ ἀπειρον, τὸ ἀγνωστον, τὸ ἀσηματιστον, τὸ ἀνεμφηνευτον, τὸ ἀνεξιχνίαστον, τὸ Θεὸν θεῶν λέγεσθαι αὐτὸν, τὸ Κύριον κυρίων, τὸ Βασιλεῖα βασιλευθέντων, τὸ παντοκράτορα, τὸ ποιητὴν, τὸ δημιουργόν, τὸ

εως, το ζῆλον, τὴ ζωὴν, τὴ ἀγαθὴν, τὴ ἀθάνατον, τὴ ἰσχυρὴν, τὴ πανταδύαμον, καὶ ἕσα ἄλλα κατὰ τὴ ὑπεροχὴν καὶ αἰτιολογίαν, οὐχ ἕκαστον οὐσία λέγεται, ἀλλὰ περὶ τὴν οὐσίαν. Ἄ καὶ ἄθροισμα καὶ πλήρωμα θεότητος; λέγεται κατὰ τὴν Γραφήν, καθ' ἑκάστην τῶν τριῶν ὑποστάσεων ἐπίσης θεωρούμενα καὶ θεολογούμενα. Πάντα γὰρ ὅσα ἔχει ὁ Πατὴρ ἑμὰ ὅστι, καὶ δεδοξασμαι ἐν αὐτοῖς. Ὡς οὐκ εἶ κατὰ τῶν διδασκάλων μόνον ἐπιτίθει Γρηγορᾶς κἀναυθα τὴν βλάσφημον γλώτταν, ἡμᾶς προσποιούμενος, ἀλλὰ καὶ κατὰ τῶν ἀποστολικῶν τι καὶ εὐαγγελικῶν θεῶν χρησμάτων, καὶ αὐτοῦ δὲ φημι τοῦ λυλῶντος ἐν ἐκείνοις Χριστοῦ, ὃν δῆπου καὶ ὁ θαυμασιος οὐτοσί θεολόγος ἐπὶ τέλει τῶν ἑαυτοῦ λόγων προῦδάτο μάρτυρα. Θεότητος δ' εἶπε τοὺς διδασκάλους; καὶ ἡμᾶς λέγειν τὰς ἐνεργείας καὶ τὰ φυσικὰ τοῦ Θεοῦ, οὐχ ὅτι που λεγόμενα παρ' ἡμῶν ἤκουσε κάποτε, πῶς γάρ; ἀλλὰ θορυβεῖν ὡς μάλιστα τὴν ἀκροατὴν βουλάμενος, ὡς τῶν ἄξιωματων, καὶ μάλιστα τῆς μοναρχίας, ἀναιρουμένων διθῆναι, περὶ ὧν δὴ καὶ μετ' ὀλίγον ὡσαύτως ἐροῦμεν. Ἐπάγει καὶ γὰρ εὐσεβῶν Ἄ. Αὐτὸς γάρ ἐστιν ὁ μερίζων τὴν μίαν καὶ ἀμερῆ θεότητα τὴν μόνην ἀκτιστον εἰς πολλὰ; ἀνοσίως μὲν, διαφόρους δὲ καὶ ἀκτιστους θεότητας, καὶ πῆ μὲν ἀλλήλας ἀπ' ἀλλήλων διωστῶν, πῆ δ' ἀλλήλας ἀλλήλας συγκεραννύς τῷ λόγῳ, τὰς μὴτ' οὐσίας, μὴτ' ἐσομένας, μὴτε γενομένας καθ' αὐτὰς ποτε, ἀλλ' ὀνόματ' οὐσίας μόνον ἔρημα πραγμάτων, καὶ εἶον εἰπεῖν ἀεροβατοῦντα στρατόπεδα κτύπων ψιλῶν, ἔδραν μὲν οὐκ ἔχοντιν οὐδ' ἔκτου, βαρείας δὲ μόνον, καὶ δυσήχου κραυγῆς τὰς; ἡμῶν ἀκοῆς ἐμπικλάντα, καὶ ἐμοῦ τῷ πληγέντι διαβρῆοντα βῆστα ἐέρι.

Καὶ μὲν, ὦ φίλσοφε, πρὸς ἐκείνον αὖθις ἔγωγ' ἀν εἴπωμι, δίδεικται κάλλιστα καὶ διὰ πολλῶν ἡδη τοῖς σοφοῖς τουτοῖσι διδασκάλοις καὶ θεολόγοις, τίς ἐστιν ὁ τὴν μερισμὸν καὶ τὴν σύνθεσιν, καὶ πᾶσαν ἐμοῦ τὴν σύγχυσιν ἐπεισάγων ἑκαὶ τῆ θεότητι ὁ δῆπου καὶ νῦν ὡσαύτως; ἐν τοῖς σοφῶν; λόγοις; τούτοις ποιεῖς, τῷ ἡνωμένῳ τε καὶ διακεκριμένῳ τῆ; θεότητος δυσσεβῶς ἐνυθρίζων ἐμοῦ, καὶ τοῦ; ταῦτ' εἰρηκότητας θεοσκηβύτω; βλασφημῶν δι' ἡμῶν. Αὐτὴ μὲν οὖν ἐστὶν ἡ τελευταία τῆ περι Θεοῦ ἕξις καὶ θεολογία, μᾶλλον δὲ βλασφημία τοῦ Γρηγορᾶ; καὶ οὕτω τὸν Θεὸν διὰ τῆς ἀναιρέσεως τῶν αὐτοῦ φυσικῶν ἰδιωμάτων τοῖς μηδμη μῆδαμῶ; οὐσι συναριθμεῖ, ὁ δὴ καὶ τοῦ κακοῦ μάλιστα ἴδιον οἶδεν ὁ λόγος, καθὼς δὴ καὶ ἄνωθεν ὁ τε συνοδικὸς τόμος ἐδειξεν αὐτὸν διαζήθην φρονούντα, καὶ δὴ καὶ αὐτὸς αὐτὸν οὕτως πολλακίς διὰ γε τῶν ἰδίων αὐτοῦ λόγων ὁ πᾶν ὅσον ἐναυθα καὶ μετὰ μελίζον; τῆς εἰρωνείας τε καὶ τῆς χλεύης, καὶ τῆ; κατὰ Θεοῦ μανίας τε καὶ τῆς ὑβρεως; εἰεν. Ἄλλὰ περὶ μὲν ὧν αὐτὸς ἀναπλάττει θεοτήτων, σφραγῶ; ἄνω καὶ κάτω στρέφω; αὐτὰ; ἐν τοῖς λόγοις, καὶ περικτυπῶν τὰς τῶν ἀκροατῶν ὀκοῆς, κἀντεῦθεν ἡμᾶς ὡσανεῖ τινὰς παῖδας οἰόμενο; μορμουλύττεσθαι, μετ' ὀλίγον καὶ ἡμεῖς σὺν γε τῷ συνοδικῷ φημι τόμῳ καὶ δὴ καὶ τοῖς; θεολόγοις Πατράσιν ἐροῦμεν καθόσον οἶν τε ὁ δὲ νῦν

εἶναι χρὴ διὰ τῶν αὐτῶν φημι διδασκάλων καὶ αὐθῶ, ἀπὸ μέρους αὐτῷ δεῖξαι, ὅτι καὶ ὄντα τὰ περιπέμενα ταῦτα τῆ θεῶ φύσει, καὶ οὐτε οὐσία κατὰ τὸν αὐτοῦ διδάσκαλον Εὐνόμιον δηλαδὴ, οὐτε μὴν σκιαί τινες ἰδιοπόστατοι, καὶ καθ' ἑαυτὰ κατὰ τὸν ἄσφορον τουτοῖ σοφῶν θεωρούμεναί, τὰς πλατωνικὰς ἰδέας που φαντασθέντα καὶ τουτον ἐναυθα μετ' Ἀκινδύνου, ἀλλὰ περὶ τὴν θεῶν φύσιν ὡς φυσικὰ μᾶλλον καὶ οὐσιώδη, συναϊδίως τε καὶ ἀδιαιρέτως καὶ θεοκρεπῶς νοούμενα, καὶ οὐκ ὀνόματα μόνον ὄντα, πραγμάτων ἔρημα, οὐδὲ ἐμοῦ τῷ πληγέντι ἀέρι διαβρῆοντα βῆστα, κατὰ τὸν ἀπὸ κοιλίας φωνοῦντα τουτοῖ θεολόγον. Φησι τοιγαροῦν ὁ μέγας καὶ πάλιν Βασίλειος. Τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον αὐξῆσιν οὐ ζητεῖ, τελευταίον δν δὴ καὶ παρ' αὐτῷ πάντα τέλεια, ἀγάπη, χαρὰ, εἰρήνη, μακροθυμία, χρηστότης, σοφία, σύνεσις, βουλή, ἀσφάλεια, εὐσέβεια, γνώσις, ἀγίασμός, ἀπολύτρωσις, πίστις, ἐνεργήματα δυνάμεων, χαρίσματα ἰαμάτων, καὶ ὅσα τούτοις παραπλήσια, οὐδὲν ἔχον ἐν αὐτῷ ἐπιπέχοντα, ἀλλ' ἄβυσσος πάντας ἔχον, ὡς Πνεῦμα Θεοῦ, καὶ ἐξ αὐτοῦ παφῆος, αἰτιον αὐτὸν ἔχον ὡς πηγὴν ἑαυτοῦ, κικεῖθεν πηγάζον. Πηγὴ δὲ καὶ αὐτὸ τῶν προειρημένων ἀγαθῶν ὁ δὲ μὲν ἐκ Θεοῦ πηγάζον ἐνυπόστατον ἐστι, τὰ δὲ ἐξ αὐτοῦ πηγάζοντα ἐνεργεῖται αὐτοῦ εἰσιν.

Ἦκουσας; Πάντα τὰ προειρημένα, φησὶν, ἀβύσος ἔχει τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὡς αἰτιον ἔχον ἑαυτοῦ τὸν Θεόν, καὶ ἐξ αὐτοῦ πηγάζον. Πηγάζει δὲ, φησὶ, καὶ αὐτὸ τὰ προειρημένα, φυσικῶς δηλονότι, καθὼς ἐνεργείας. Ἄλλὰ τὸ μὲν, φησὶν, ὡς ἐνυπόστατον ἐκ Θεοῦ πηγάζει, τὰ δὲ ὡς ἐνεργεῖται φυσικαί. Οὐδεμία δὲ ἐνεργεῖα ἐνυπόστατος κατὰ τὸν αὐτὸν αὐθῶς διδάσκαλον. Ἦκουσε δὴ καὶ αὐθῶς αὐτοῦ, ἵνα κάκεινο μάθης, ὅτι καὶ σοφία ἐστὶ κινή Πατρὶ τε καὶ Υἱῷ, καὶ τῷ ἁγίῳ δηλονότι Πνεύματι, δι' ἣν δὴ καὶ ὁ Υἱὸς εἰρηται σοφία τοῦ Θεοῦ ἐνυπόστατος μάλιστα, ἀλλ' οὐ διὰ τὸ σοφίαν αὐτὸν λέγεσθαι, ἡ οὐσιώδη; καὶ κινή σοφία καὶ δύναμις τῶν τριῶν ἀναίρειται κατὰ σέ. Εἰ δὲ γινώσκει, φησὶν, ὁ Πατὴρ τὸν Υἱὸν ὅλον ἐπίλου, ὥστε καὶ τὴν ἐναποκειμένην αὐτῷ σοφίαν πᾶσαν ἐπιστάσθαι, κατὰ τὸ ἴσον μέτρον καὶ γνωσθήσεται πρὸς τοῦ Υἱοῦ, δηλονότι μετὰ πάσης τῆς ἐνυπαρχούσης αὐτῷ σοφίης, καὶ τῆς προγενέσεως τῶν μελλόντων. Καὶ πάλιν, Χριστὸς, φησὶ, Θεοῦ δύναμις καὶ Θεοῦ σοφία, ὅλης τῆς πατρικῆς δυνάμεως ἐναποκειμένης αὐτῷ δηλονότι ὁθεν ὅσα βλέπει τὸν Πατέρα ποιοῦντα, ταῦτα καὶ ὁ Υἱὸς ὁμοίως ποιεῖ. Κύριλλος δὲ ὁ μέγας. Εἰ μὴ ζωῆ, φησὶ, κατὰ φύσιν ἐστὶν ὁ Υἱὸς, πῶς ἀληθεύσει λέγων, Ὁ πιστεύων εἰς ἐμέ ἔχει ζωὴν αἰώνιον; Εἰ δὲ ὡς φύσει προσούσαν αὐτῷ τὴν ζωὴν, καὶ οὐσιωδῶς ἐπάρχουσαν δώσειν τοῖς εἰς αὐτὸν πιστεύουσιν ἐπαγγέλλεται, πῶς ἐνδέχεται νοεῖν οὐκ ἔχοντα τὸν Υἱὸν εἰληφέναι ταύτην παρὰ τοῦ Πατρὸς; Ἄλλ' ὡς προείρηται, προελθὼν ἐκ τοῦ Πατρὸς, πάντα τὰ αὐτοῦ κατὰ φύσιν ἐπάγεται. Ἐν δὲ τῶν προσόντων τῷ Πατρὶ καὶ ἡ ζωῆ. Οὐκοῦν οὐκ ἐπέλακτος τῷ Υἱῷ ἡ ζωοποιεῖς δύναμις, ἀλλὰ κατὰ φύσιν αὐτῷ προσούσα καὶ οὐσιωδῶς, ὥσπερ καὶ τῷ Πατρὶ. Ποῦ νῦν εἰσιν οἱ τὰ τοῦ σοφοῦ διδακτά;

πουτου συκοφαντούντες, και λέγοντες, ότι οὐχ ὡς Α
 φυσικὸν ἰδιωμα και ἐνεργειαν λέγει προσεῖναι τῷ
 Θεῷ τὴν ζωὴν; ἀλλ' αὐτὸς ἐστι μόνος ἡ ζωὴ τοῦ Πα-
 τρός ὁ Υἱός; Ἀκουήτωςαν, ότι μόνος προσεσι και
 οὐσιωῶς τῷ Υἱῷ ἡ ζωὴ. Ἄλλο δέ, φασίν οὗτοι, τὸ ὄν,
 και ἄλλο τὸ προσόν, καὶ τοῦ Θεοῦ. Προελθὼν γάρ,
 φησίν, ἐκ τοῦ Πατρός ὁ Υἱός, πάντα τὰ αὐτοῦ κατὰ
 φύσιν ἐπέχεται. Ἐν δέ, φησι, τῶν προσόντων τῷ
 Πατρὶ και ἡ ζωὴ. Ὡς ἂν μὲν οὖν μὴ δόξη ἐπίκτη-
 τον και κατὰ μετοχὴν ἔχειν και αὐτὸς τὴν ζωὴν,
 και ζωὴ και αὐτοζωὴ θεολογεῖται· ἵνα δὲ μὴ δύνα-
 μεις αὐθις νομισθεῖς, οὐκ ἐν ὑποστάσει τυγχάνω
 ἰδέα και ζωὴν ἔχειν τὴν αἰώνιον εἰρηται, διδόναι ταύ-
 την τοῖς πιστεύουσιν εἰς αὐτόν· ὡσπερ δὴ και σο-
 φίαν ἔχων, και ἀθανασίαν, και φῶς οἰκῶν ἀπρόσιτον,
 και αὐτοῦ χορηγὸς τοῖς ἀξιῶσις ὄν, αὐτός· ἐστιν αὐθις
 ἡ τοῦ Θεοῦ σοφία και δύναμις, και ἡ ἀθανασία και
 τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν. Καὶ πάλιν ὁ ἕλεος Κυρίλλου·
 Πάντων οὖν, ὅσα δὴ και πρόσεσι τῷ Πατρὶ
 κατὰ φύσιν, και ἐν Υἱῷ κειμένων φυσικῶς; τε και οὐ-
 σιωδῶς; τίς οὐκ ἐσται, ποίημα λέγων αὐτόν, τοῖς
 ἀφύκτοις; τῆς δυσσεθείας ἐγκλημασιν ἔνοχος; Ἡὼς
 γὰρ οὐκ εἶεν ἀλλήλοισ ὁμοφυῆ τὰ τῆς αὐτῆς ὄντα
 φύσειως τε και οὐσιωδῶς ἐνεργείας; Καὶ αὐθις ὁ
 αὐτός· Σοφὸν μὲν τὸ λέγειν μηδὲν συμβαίνειν τῇ οὐ-
 σίᾳ τοῦ Θεοῦ, διὰ τὸ ἔχειν αὐτὴν ἐξ αὐτῆς τὸ τέ-
 λειον· ὁρῶμεν δὲ ότι πολλὸς ἤμαξ ἀναγκάζει λόγος,
 ὡς συμβεθεκτότα τὰ τοιαῦτα νοεῖν ἐπὶ Θεοῦ, και εἰ μὴ
 πάντως συνέδη. Τί γὰρ ἐροῦμεν ἐννοοῦντες, ότι πρὸ
 μὲν τῆς διακοσμήσεως τοῦδε τοῦ παντός ἦν μὲν κατ'
 οὐσίαν δημιουργός, οὐπω δὲ τοῦτο τῇ ἐνεργείᾳ. δὲ
 τὸ μὴ τῶν ἔντων τε παρηῆχθαι πρὸς γένεσιν· ἐπειδὴ
 δὲ ἐποικῆθη τὸ πᾶν, γέγονεν ὡσπερ και δημιουργός,
 και τρόπον τινὰ συμβεθεκτικὸν αὐτῷ, και ἐνεργείᾳ
 ὁφθῆναι τοιοῦτον; Εἰ τοίνυν νοεῖται τινὰ τῶν πραγ-
 μάτων ὡς ἐπισυμβεθεκτότα Θεῷ, τί μάτην περὶ τοῦ
 μὴ εἶεν συμβεθεκτικῶν λέγειν τῷ Θεῷ τὸ ἀγέννη-
 των διατείνεσθε, ἐν τῷ τοιῷδε σχήματι φαινομένων
 πινῶν, ὅσα πᾶρ ἐστιν κατ' οὐσίαν αὐτῷ; Προσίσχετε
 πῶς οὐ μίαν και δύο, ἀλλὰ και τρεῖς και πολλάκις,
 φυσικὰ μὲν φησίν ὁ σοφὸς οὗτος θεολόγος, και οὐ-
 σιωδῶν τὰ περὶ τὸν Θεὸν και οὐκ ἐπεισασκτα, ἀλλὰ
 φυσικῶς και οὐσιωδῶς προσόντα, οὐ μὴν αὐτὴν γε
 τὴν οὐσίαν ὄντα ταυτὶ, ὡς και συμβεθεκτότα νομίζειν
 οἶναί ταῦτα τῇ τοῦ Θεοῦ οὐσίᾳ, εἰ και μὴ συνέδη
 γίως; Μὴ τῶν ἡμετέρων ταυτὶ λόγων τε και τῆς δια-
 γνῶμης, ὡσπερ δὴ πού τὰ εἶ; Ἀρ' οὐχὶ Πατέρων
 ἱερῶν ταῦτα λόγοι και θεολόγως, Πνεύματι θελω τὰ
 τοῦ Πνεύματος φθεγεμένων, και λόγῳ Θεοῦ τὴν τῶν
 λογίων ἱερῶν ποιησαμένων θεωρίαν τε και ἀνάπτυ-
 ξιν; Ὡς· οὐ καθ' ἡμῶν, ἀλλὰ κατὰ τούτων αὐτῶν
 μᾶλλον ἡ σὴ βλασφημία τε και συκοφαντία, καθὲ δὴ
 και προῦφην, και τοῦ ἐν αὐταῖς λαλήσαντος Πνεύ-
 ματος, Ἦτις οὐδὲ ἀφθεθήσεται, φησίν ὁ Κύριος,
 ὅτε ἐν τῷ νῦν αἰῶρι ὅτε ἐν τῷ μέλλοντι, τοῖς
 μὴ μεταμλομένοις δηλαθῆ, μηδὲ ἐπιστρέφουσι. Καὶ
 πάλιν ὁ αὐτός θεὸς Κύριλλος ἐν τοῖς αὐτοῖς Θησαυ-
 ροῖς· Εἰ σύνθετον οἶσατε γίνεσθαι τὸν Θεόν, διὰ τὸ
 φύσιν και κρῖσιν ἔχειν, ἤτοι ὁμῶς τιν, ὁπᾶτε και τούτο·

ἔχει τὸ γεννᾶν ὁ Πατὴρ φυσικῶς, ἔχει και τὸ κτίζειν
 δι' Υἱοῦ δημιουργικῶς· και οὐ παρὰ τοῦτο σύνθετός
 ἐστι. Μῆδὲ γὰρ φύσειως τὰ τοιαῦτα καρπός. Ὁ δὲ
 αὐτός κρατῆσει λόγος ἐπὶ τε τοῦ ἀγαθοῦ, και ἀφθάρ-
 του, και ἀοράτου, και ὅσα πρόσεσι τῇ θείᾳ φύσει.
 Μᾶξιμός γε μὴν ὁ σοφὸς πρὸς Ἰωάννην ἐπίσκοπον
 περὶ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Χριστοῦ γράφων, διὰ τοῦτο,
 φησι, δύο φύσεις· οἱ θεοφόροι Πατέρες ἐκήρυξαν ἐπὶ
 τοῦ ἐνὸς Χριστοῦ, ἐπειδὴ τὰς οὐσιωδεις τῶν φύσεων
 ἰώρων ἐπ' αὐτοῦ δυνάμεις τε και ἐνεργείας· τῆς
 μὲν γὰρ θεότητος; αὐτοῦ τὴν τῶν θαυμάτων ἐνεργείαν
 οὐσαν ἐγίνωσκον, τῆς δὲ τοῦ αὐτοῦ ἀνθρωπότητος τὴν
 τῶν παθημάτων ἐνεργείαν ὡσαύτως ἠπίσταντα.
 Ἐκατέρω γὰρ φύσει τοῦ ἐνὸς Χριστοῦ και Υἱοῦ τὴν
 ἰδίαν αὐτῆς και φυσικὴν ἐνεργείαν ἔχουσα, φυσικῶς
 ἐνήργει, και κατὰ φύσιν ἦν ἐνεργῆς, ἀλλ' οὐδαμῶς
 ἀνεργῆτος, ἢ ἀκίνητος. Ἡ γὰρ ἀκίνητος φύσις και
 ἀνεργῆτος οὐχ ὑπαρξιν ἔχει τὴν οἰανούν, οὐ φύσις
 ἔλωσ ἡ οὐσία καθέστηκεν. Οὐκοῦν εἰς πίστωσιν τῶν
 ἐπὶ Χριστοῦ φύσεων τὰς οὐσιωδεις τῶν φύσεων ἐνεργείας
 οἱ θεόστοφοι Πατέρες ἐκήρυξαν, ἵνα μηδεμίαν
 αὐτῶν νεκρὰν και ἀνεργῆτον δογματίσωσιν, ἀλλὰ
 ζῶσαν κυρίως, και ἐνεργῆ και ἐνδύναμον. Ἴδου και
 τὰ Μονοφυσιτῶν νοεῖν ὁ θεολόγος οὗτός φησι διαφ-
 ρῆθην τοῖς μὴ τὰς οὐσιωδεις και φυσικὰς ἐνεργείας
 ὁμολογοῦντας τοῦ Χριστοῦ, οὐ τὰς φύσεις μὲν αὐτὰς
 οὐσας, οὐ μὴν ἔξω τῶν φύσεων, ἀλλὰ φυσικὰς και
 καταλλήλους τῆς φύσεως, ὧν χωρὶς, φησίν, οὐδ' αἰ
 φύσεις ἂν εἶεν ποτε.
 Διὸ και πάλιν φησι, Καταλλήλους ταῖς; ἐαυτοῦ φύ-
 σεσιν ὁ Χριστὸς, ἤγουν ὡς ἐκάστη πέφυκεν, ἤθελε
 τε και ἐνήργει. Δύο δὲ αἱ φύσεις αὐτοῦ· δύο ὄν
 πάντως και τὰ φυσικὰ θελήματα, και αἱ τούτων
 ἰσάριθμοι και οὐσιωδεις ἐνεργείαι.
 Ὁ δὲ κοινὸς τῶν θεολόγων ὁμοῦ πάντων ὄν ἐξηγη-
 τῆς και διάδοχος, και τῶν λόγων αὐτῶν ἐρμηνεύς, καθ'
 γλῶττα καθάπερ κοινή, Ἰωάννης ὁ Σύρος φημι, Ὡ-
 περ, φησι, τῶν τοῦ αὐτοῦ και ἐνὸς Χριστοῦ φύσεων
 ὁ ὁριθμὸς; εὐσεβῶς νοοῦμενός τε και λογόμενος, οὐ
 διαίρει τὸν ἵνα Χριστόν, ἀλλὰ σωζομένην και ἐν τῇ
 ἐνώσει παρίστησι τῶν φύσεων τὴν διαφορὰν, ὅπως και
 ὁ ἀριθμὸς τῶν οὐσιωδῶς προσόντων ταῖς αὐτοῦ φύσεσιν
 θελημάτων και ἐνεργειῶν· κατ' ἔμφω γὰρ τὰς φύ-
 σεσις θελητικῆς ἦν, και ἐνεργητικῆς τῆς ἡμῶν σωτη-
 ρίας· οὐ διαίρεισιν εἰσάγει, μὴ γίνετο, ἀλλὰ τὴν αὐ-
 τῶν δηλοῖ και μόνον κᾶν τῇ ἐνώσει φυλακῆν και
 σωτηρίαν. Φυσικὰ γὰρ και οὐχ ὑποστατικὰ φεμεν τὰ
 τε θελήματα και τὰς ἐνεργείας· λέγω δὴ αὐτὴν τὴν
 θελητικὴν και ἐνεργητικὴν δύναμιν, καθ' ἣν θείαι
 και ἐνεργεῖ τὰ τε θέλοντα και ἐνεργούντα. Καὶ πάλιν
 ὁ αὐτός, Ἐπὶ Πατρός, και Υἱοῦ, και ἁγίου Πνεύ-
 ματος; φησίν, ἐκ τῆς ταυτότητος τῆς ἐνεργείας, και
 τοῦ θελήματος; τὴν ταυτότητα τῆς φύσεως; ἐπιγε-
 νώκομεν. Καὶ αὐθις· Ὡς ἡ θείησις και ἡ ἐνεργεία
 ἡ αὐτῆ, τούτων και ἡ οὐσία ἡ αὐτῆ· ὅν δὲ
 διάφορος ἡ θείησις και ἡ ἐνεργεία, τούτων και ἡ οὐ-
 σία διάφορος.
 Ἐκ δὴ τούτων και τῶν τοιούτων, εἰ γὰρ εἴ τι δὲ
 περιεργάζεσθαι και προσδιατρέβειν; δεικνυται Γρη-

γορᾶς, εἰ καὶ τοῖς τῶν θεολόγων προσκοιῖται πρὸς ἡμᾶς χρῆσθαι λόγοις ἀνθρωπείας· εἴνεκα δόξης, καὶ τοῦ μὴ δόξαι παρνομῆν εἰς τὴ θεία, εἰς αὐτά τε ταῦτα παρνομῶν προφανῶς καὶ πᾶσι θεολόγοις, καὶ διδασκάλοις, καὶ τῇ κοινῇ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίᾳ, καὶ λόγοις καὶ πράγμασιν ἀντιλέγων, καὶ πολεμῶν σὺν γε τοῖς αὐτοῦ μυσταγωγοῖς καὶ πατράσιν, Ἀκινδύνῳ τῷ φημι τῷ πρὸς τὴν οἰκουμένην θείαν ἐξυθριόκει σύνοδον ἀνευθριόστως, καὶ δὴ καὶ τοῖς ὁμιληταῖς καὶ μύσταις ἐκείνου, ὧν ἔνιοι καὶ λόγοις ἰδίαις, καὶ γράμμασι τὴν πρὸς τοὺς ἱερούς τῆς Ἐκκλησίας Πατρίδας ὑποστατὴν καὶ συμφωνίαν ἀπαίτων, οὐδὲν εἰρηκόετε· καινὸν, εἰ καὶ τοῖς Πατράσιν ταυθ' οὕτως ἐλέχθη. Μὴ δὲ γὰρ πρὸς ἀνάγκης ἡμῖν φησιν εἶναι τὸ τοῖς ἐκείνων ἀγεσθαι πανταχοῦ λόγους, ἐπεὶ μὴδ' εἰς τὸ ὄνομα, φησί, τῶν Πατέρων ἡμεῖς βεβατισμέθεα. Ἡμεῖς δὲ τῶν τοῦ κοινού Δεσπότης καὶ Κυρίου ἡμῶν πρὸς τοὺς πρώτους αὐτοῦ μαθητὰς καὶ διδασκάλους ἡμῶν μεμνημένοι θεῶν ἐντολῶν τε καὶ διατάξεων, Πορευθέντες εἰς τὸν κόσμον ἅπαντα, λέγοντες, μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, καὶ, Καθὼς ἀπέστειλέ με ὁ Πατήρ, κἀγὼ πέμπω ὑμᾶς, καὶ, Ὁ λόγος ὑμῖν ἐν τῇ σκοτίᾳ, κηρύξατε εἰς τὸ φῶς, καὶ, Ὁ πρὸς τὸ οὐδὲν ἠκούσατε, κηρύξατε ἐπὶ τῶν θυμάτων, καὶ οὐκ ἔστι ὕμῖς ἔσται τὸ φῶς τοῦ κόσμου, καὶ τὸ ἄλλας τῆς γῆς, καὶ, Δαμψάτω τὸ φῶς ὅμων ἐμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, καὶ τὰ παρακλήσια τοῦτοις, καὶ δεχόμεθα καὶ προσκυνοῦμεν, καὶ ὅλη ψυχῇ τὴν αὐτῶν τε καὶ τῶν σεπτῶν ὁμιλητῶν τε καὶ διαδόχων αὐτῶν θεῶν Πατέρων καὶ διδασκάλων κατασπαζόμεθα θεολογίαν, ἐκφαντορικῶν μεμαθηκότες αὐτῆν τῶν θεῶν λογίων, καὶ δὲ αὐτῆς ὁδηγηθέντες πρὸς τὴν ἀληθινὴν πίστιν τῆς ἀρχικῆς καὶ μακαρίας Τριάδος, τῆς μιᾶς τρισυποστάτου καὶ παντοδύναμου Θεότητος, μεθ' ἧς καὶ πᾶν βέβηλον καὶ ἀλλόκοτον ἀπειλούμεν περὶ Θεοῦ δόγμα τῶν ἀπὸ γῆς τε καὶ κοιλίας φωνούντων, τῶν τε παλαιῶν φημι πάντων, καὶ τούτων δὴ τῶν καινῶν καὶ προσφάτων, καὶ ὁπαδῶν ἐκείνων, οἷον εἰ τιμὴν ἐπιλόγων καὶ ἀνακεφαλαιώσεων κοινῶν γενομένων ἐκείνων ἐπὶ λύμῃ καὶ διαφθορᾷ τοῦ μὲν κοινού τῆς Ἐκκλησίας οὐκ ἂν εἴποιμι, οὐδὲ γὰρ ὁ τῆς κοινῆς τῶν πιστῶν σωτηρίας κηδόμενος τοῦτο συγκεχωρήκει, τῶν δὲ κακῶν· ἐκείνοις, ὡς μὴ ὡς εἶεν, ἐπομένῳν, ὡς ἐν πεττοῖς καὶ κύβοις τισὶ τὰ τῆς εὐσεβείας τε καὶ τῆς σφετέρως αὐτῶν σωτηρίας στρεφόντων.

Δεῖ δὲ μὴδ' ἐκεῖνο τελῶς ἡμᾶς ἐνταῦθα παραδραμεῖν, ὡς ἂν μὴ καὶ δόξῃ τι παρακρηδαίνειν ἐκ τῆς σωπῆς ὁ κατήγορος. Τοῦ γὰρ συνοδικοῦ τόμου σὺν γε τοῖς προρόρηθεῖσι καὶ τὸν μέγαν ἐν θεολογίᾳ προεγεχόντος Γρηγόριον, τοῖς περὶ Εὐνόμιον τὸ ἀγέννητον καὶ γεννητὸν οὐσίας εἶναι παραληροῦσι, κἀνευθριόκει τῆς Θεότητος ἐκβάλλειν ἐπιχειροῦσι τὸν Υἱὸν διὰ τὸ τῆς οὐσίας δῆθεν ἀνόμιον, τούτοις τοῖνυν ὁ τῆς θεολογίας ἐπὶ νόμος ἀντικαθιστάμενος, καὶ δεῖξαι θέλων, ὡς οὐκ οὐσία τὸ ἀγέννητον καὶ τὸ γεννητὸν, ἀλλὰ περὶ τὴν αὐτὴν οὐσίαν καὶ ἄμφω, διὰ

Α τοῦ καὶ παρ' ἐκείνοις ὁμολογουμένου ἀτόπου λύει τὸ πρόβλημα, τὸ τοῦ μεγάλου φημι Βασίλειου πρὸς τοὺς αὐτοὺς καὶ αὐτὸς ὡσαύτως λέγων ἐκείνι. ἼΙ γὰρ, φησί, καὶ τὸ ἀθάνατον, καὶ τὸ ἄκακον, καὶ τὸ ἀναλλοίωτον οὐσία Θεοῦ· ἀλλ' εἰ τοῦτο, πῶς λαὶ οὐσία Θεοῦ, καὶ οὐ μία· ἢ σύνθετον ἐκ τούτων τὴ θεῶν. Οὐ γὰρ ἀσυνθέτω; ταῦτα, εἴπερ οὐσίαι. Καὶ τοῖς μὲν περὶ Εὐνόμιον οὐδὲν τῶν ἀναφυσόμενων ἐνταῦθεν δυοῖν ἀτόπων ἐδοκεῖ, εἰ καὶ περὶ τὸ ἀγέννητον καὶ τὸ γεννητὸν τέως ἐδιδασκόμενον. Οὕτε γὰρ πολλὰς οὐσίας ἔχειν τὸν Πατέρα, ἢ τὸν Υἱὸν ἐδούλοντο, εἰ καὶ κατ' οὐσίαν κακῶς αὐτοὺς ἀπ' ἀλλήλων διαιροῦντες ἦσαν, οὕτε σύνθετον εἶναι τὴν μίαν ἐκ διαφύριων οὐσιῶν. Ὁ δὲ καὶ ὁ θεολόγος εὐθύς αὐτοῖς ἐπιφέρει προσημαρτυρῶν, καὶ λέγων, Ταῦτα μὲν οὐ φασὶ κοινὰ γὰρ καὶ ἄλλων· ὁ δὲ μόνον Θεοῦ καὶ ἴδιον, τοῦτο οὐσία. Ὁ δὲ φιλόσοφος οὐτοσὶ λόγους μὲν ἀπορβύπτειν ἐκείνα δοκεῖ, καὶ εἰς δυσσεβούντα· λέγει τελεῖν τοὺς ἢ πολλὰς οὐσίας· ἢ σύνθετον τῇ τοῦ Θεοῦ μίαν οὐσίαν ἐκ πολλῶν λέγοντας· πράγματα δ' ἀλλοίωται ταῦτα φρονῶν ἀντικρυς, ἃ σὺν ἐκείνοι ἀπαγορεύειν δοκεῖ. Ὁ γὰρ μὴδὲν οὐσιώδες καὶ φυσικὸν κατ' αὐτὸν ἐπιθεωροῦσθαι τῇ τοῦ Θεοῦ φάτικῳ οὐσίᾳ ἢ τῇ τοῦ Θεοῦ ταῦτα οὐσίᾳ συνάπτει, ἢ ὡς μέρη, ἢ ὡς οὐσίας, ἢ μὴδὲν εἶναι ταῦτα φάτικῳ πλῆ· ὀνομάτων φιλῶν καὶ ψόφου βημάτων κενού, ῥῆσται τῷ ἀέρι συνδιεφρέοντων, ὁ δὲ καὶ πρὸ βραχέος· ἑάλω συγγραφόμενος ὁ φιλόσοφος, ὅπερ οὐδαμῶς τετέλεμαται τοῖς περὶ τὸν αὐτοῦ φημι καθηγητῆν Εὐνόμιον, ὡς ἐν τούτῳ τῷ μέρει γενέσθαι καὶ τὸν μαθητῆν ὑπὲρ τὸν διδάσκαλον. Ὁ γοῦν συνοδικὸς τόμος αὐτὰ τε ταῦτα τὸν Γρηγόριον ἐξελέγγων, καὶ ἄμα σὺν τοῖς θεολόγοις ἀποδοικνύει, ὡς οὐκ οἱ λέγοντες τὸν Θεὸν φύσιν ἔχειν, καὶ φυσικὴν δύναμιν καὶ ἐνέργειαν, καὶ ἀπλῶς πάντα τὰ παρεπόμενα φυσικὰ καὶ οὐσιώδη, τῇ θεῖᾳ φύσει, οὐκ ἐκείνοι ποιοῦσιν αὐτὸν σύνθετον ὁ φασὶν οἱ θεολόγοι Πατέρες, ἀλλ' οἱ κατ' αὐτὸν αὐτὰ ταῦτ' εἶναι δοξάζοντες· τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, καὶ μηδὲνητινοῦν κατ' ἐπίνοιαν διδόντες διαφροσὴν τῇ οὐσίᾳ καὶ τοῖς περὶ αὐτὴν φυσικοῖς. Ταῦτα τοῖνυν ὁ ἑρῶς φιλοσοφῶν τόμος, τοὺς τε λοιποῦς θεολόγους Πατέρας, καὶ δὴ καὶ Γρηγόριον τὸν μέγαν παρήγαγε ταῦτε σὺν ἐκείνοις θεολογοῦντα. Οἷς δὲ καὶ Γρηγόριος· ἐν τυχῶν, βέλτιον μὲν ἂν πως ἐποιεῖ καὶ ταῦτα σιγῇ παριῶν, ὡς ἔθος ἐν τοῖς τοιοῦτοις αὐτῷ, τοῖς περὶ φανεστέρους τε καὶ δρασιτύχοις τῶν ἐλέγγων φέρονται· νῦν δὲ καὶ τοῦτοις βουληθεῖς προσβαλεῖν εἰπεῖν μὲν οὐτοῖν ἔσχε τῶν καιρίων φημι καὶ χρησίμων, πῶς γὰρ; ἀλλ' ἐκθίμενος ἀνοσθεν τῇ τοῦ διδασκάλου πρὸς Εὐνόμιον βῆσιν μόνον, εἴτα καὶ τὸν σκοπὸν δῆσον, καὶ ἐξήγησιν τινα προσειπὼν ταύτης, κατ' αὐτὸς· ἑαυτοῦ φημι καὶ τῆς αὐτοῦ δόξης κἀκεῖνα, καὶ ὑβρίσας· καὶ συκοφαντήσας ὡς ἔθος, καὶ καταφλυαρήσας τῆς ἀληθείας τε καὶ ἡμῶν, τοῦτο δὲ τὸ τισὶν εἰρημένον ἔλαθε καθ' ἑαυτοῦ κενικηκῶς τὸν ἀνάγνωρον.

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΠΙΕΜΠΤΟΝ ΚΑΙ ΕΚΤΟΝ ΛΟΓΟΝ

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΦΙΛΟΣΟΦΟΥ ΓΡΗΓΟΡΑ ΛΟΓΟΣ ΑΝΤΙΡΡΗΤΙΚΟΣ ΕΝΑΤΟΣ

Περὶ θεότητος καὶ Θεοῦ καὶ θείας αὐτῆς ἐνεργείας καὶ θεώσεως ὅτι ἀκτιστος·

Ἦκει δὲ λοιπὸν ὁ λόγος ἡμῖν ἐπὶ αὐτὸ ἔ) τοῦ Α λόγου κεφάλαιον, καὶ τὴν ἄκραν οἰονεὶ κορυφὴν καὶ ἀκρότατον ξυμπάσης ἅμα τῆς ὑποθέσεως, τὸν τῆς μᾶς φημι καὶ ἀπλῆς καὶ ἀνάρχου θεότητος λόγον, πρὸς ἣν καὶ τοῖς ἐπήρεασταῖς ὁ πόλεμος σχεδὸν ἅπας, καὶ τὰ τοῦ ψεύδους καὶ τῆς συκοφαντίας· βέβη, καὶ ἡ κινή καὶ ἀλλόκοτος πολυθεῖα τε καὶ πολυαρχία, ἡ μὴ δὲ ἐν τοῖς ἀθεθεσίαις ἔθνεσι χώραν ἔχουσα νῦν, οὐ πρὸς τοὺς καθ' ὧν ὁ πόλεμος ὄντα μᾶλλον, ἀλλὰ πρὸς τοὺς κακῶς πολεμοῦντας καὶ ψευδομένους κατὰ τῆς ἀληθείας. Σχεδὸν μὲν οὖν ἤδη καὶ περὶ τούτου τὸ πᾶν ἡμῖν εἰρηται· οὐκ ἐν τοῖς προτέροις μόνον φημι τῶν πρὸς Γρηγορῶν τούτου λόγους, ἐν οἷς καὶ τοὺς κατὰ τοῦ τόμου ὑπεστήσατο καὶ ὑπέστησεν ἀνυπεστάτους καὶ ψευδεῖς αὐτοῦ λέγους, σὺν τοῖς θεολόγοις Πατράσιιν ἰκανῶς ἐξηλέγχαμεν, καὶ δὴ κἄν τῷ δευτέρῳ τῶν πρὸς τὸν αὐτοῦ καθηγητὴν Ἀκίνθωνον, ἀλλὰ κἰν τοῖς ὑστέροις γε τουτοισίιν, ἐν οἷς περὶ θείας ἐνεργείας καὶ θεοποιῦ μετοχῆς, καὶ κοινωνίας ἀπορήτου τε καὶ θεώσεως, τὸν πολὺν πρὸ βραχέος ἐποιούμεθα λόγον. Οὐ μὴν ἀλλ' ἐπεὶ καὶ τῶν ἐκ τοῦ συνοδικοῦ τόμου ἐσαυλημένων τῷ Γρηγορῷ κεφαλαίων ἐνέστι καὶ τὸ περὶ θεότητος καὶ μοναρχίας τοῦτο, πρὸς ὃ δὴ καὶ αὐτὸς νῦν ἰδὲ τὸν λόγον ὀράται ποιούμενος, ὃν καὶ περικυτῶν ἀνωθεν ἐθορῶει ἐλ λογικὸν τουτὶ θέατρον, δὴ μὲν τινα φανταζόμενος θεοτήτων ἀνω καὶ κάτω τὸν μηδαμῶς ὄντα, καθάπερ οἱ λυσσῶντες τὴν ἐν τῇ φιάλῃ, φασί, κῦνα, τῆς φαντασίας αὐτοῖς ὑπὸ γε τῆς ἐνοῦσης· μαγία· ἀναπλαττούσης τὰ μὴ ὄντα· δεῖν εἶναι νομίζω καὶ τῶν περὶ τούτου λόγων ἡμᾶς ἀκοῦσαι καὶ αὐθις, καὶ τὸν συνοδικὸν ὡσαύτως αὐτοῖς ἀνιστῆσαι τόμον σὺν γε τοῖς θεολόγοις Πατράσι, καὶ οὕτω μετὰ τῆς ἀληθείας ἐξελέγξει, σὺν θεῷ φῶναι, κἀναυθα τὴν κενὴν διαβολὴν καὶ τὸ ψεῦδος. Εἰσάγει τοίνυν καὶ πάλιν ὁ Γρηγορᾶς τὸν φοιτητὴν Ἀγαθάγγελον οὕτως αὐτὸν ἐξαγγέλλοντα. Μετὰ ταῦτα ζητηθῆναι φησι Παλαμᾶς ἐν τῷ τόμῳ πρὸς τῶν ἀρχιερίων καὶ γραμματέων, ὁπόσοι τὸν Παλαμικὸν πληροῦσι θέασον, εἰ γε ἡ ἀνοῦσιος καὶ ἀκτιστος αὕτη ἐνέργεια θεότης ἰδὲ παρὰ τῶν ἁγίων προσαγορεύεται. Καὶ ἀνεγάνη καὶ τοῦτο παρὰ τῶν θεολόγων κηρυττόμενον. Καὶ αὐτίκῃ κομίζει τῆς τοῦ μεγάλου Βασιλείου πρὸς Εὐστάθιον τὸν Ιατρὴν ἐπιστολῆς ἐνια πρὸς ἀπόδειξιν. Ἔστι δὲ ταυτὶ· Ἡ τῆς ἐνεργείας τρυτότης· ἐπὶ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος δείκνυσαι σαφῶς τὸ τῆς φύσεως ἀπαράλλακτον· ὥστε κἄν φύσει σημαίνῃ τὸ τῆς θεότητος ἔνομα, κυρίως· καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι τὴν προσηγορίαν προσορμῶσθαι ταύτην ἢ τῆς οὐσίας κοινότητος συντίθεται. Ἀλλ' οὐκ οἶδα ὅπως ἐπὶ τὴν τῆς φύσεως ἐνδείξιν τὴν προσηγορίαν τῆς θεότητος φέρουσιν οἱ πάντα

κατασκευάζοντες. Καὶ μετὰ τῶν Ὀδοῦν ἐξουσίας τινὸς, εἴτα ἐποπτικῆς, εἴτε ἐνεργητικῆς ἐνδείξιν ἢ προσηγορίαν φέρει. Ἡ δὲ θεία φύσις ἐν πᾶσι τοῖς ἐπινοουμένοις ὀνομασι καθὸ ἐστὶ μίνα ἀσήμαντος, ὡς ὁ ἡμέτερος λόγος. Εὐεργέτην γὰρ καὶ κριτὴν, ἀγαθὸν τε καὶ δίκαιον, καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα μαθόντες, ἐνεργειῶν διαφοράς ἐδιδόχθημεν· τοῦ δὲ ἐνεργούντος τὴν φύσιν οὐδὲν μᾶλλον ἐκ τῆς τῶν ἐνεργειῶν κατανοήσεως ἐπιγιῶναι ἐνόμαθα.

Ἄλλοτε ἄλλας ὁ φιλόσοφος ἐξαλλέτων μορφῆς ἔθεῖν ἐν τοῖς ἀντιρρητικοῖς τουτοισί, καὶ πανταχοῦς τις κατὰ τὸν μυθεῦόμενον Πρωτῆα φαινόμενος ἐν τοῖς λόγοις, ἡ καὶ καθάπερ ἐν σκητῇ τε καὶ δράματι διάφορα συνεχῶς ἐαυτῷ περιτιθεῖ, τὰ προσηγορικά τε καὶ τὰ σχήματα, καὶ ποτὲ μὲν τὸ τραγικὸν, ποτὲ δὲ τὸ κωμικὸν μετὰ τῶν γελοιωτικῶν ὑποδυόμενος σχῆμα καὶ τὴν ὑπόκρισιν, καὶ νῦν μὲν συκοφάντην, νῦν δὲ κλέπτην, καὶ ἐκείνου, καὶ ὄβριστην, ἱταρὸν καὶ ἀρπαγὰ τῶν θείων λόγων· ἐκ τῆς ἐαυτὸν δεικνύς, ἀρτίως ἕτερον ἐτρέπετο, οὐδὲ πρὶν μὲν ἀποστᾶς καὶ ταύτης αὐτῆς ἐν τοῖς φθόροις, σὺν δὲ καὶ ὅλο· ταύτης γενόμενος ἐναρξέστερον· ἀκαζόμενος καὶ γὰρ περιειλεμένος σχῆμα, καὶ τῶν δικαστικῶν ἐπιδοκίμειν μῆλλον προθύρον, τοῦ μὲν δικανικοῦ μελέτην ὡς εἰκὸς λόγου, καὶ συνηγόρου μισθοῦσθαι καὶ δικολόγου καὶ μάρτυρας ἐαυτῷ τῶν λεγομένων παρασκευάζειν, οἷα δὴ νόμος ἐν τοῖς τοιοῦτοις, οὐδὲ βραχὺν τινα λόγον ποιεῖται σχεδόν· πλὴν ὅσον πρὸς τὴν συνήθη μῖνον συκοφαντίαν καὶ τὸ ψεῦδος ὄρεν αὐθις. Ὡν οὐδ' ἀποστῆναι πέφυκεν οὐδαμῶς. Τὸν γε μὴν ἀντικρινόμενον ἐξ ἀότης εὐθύ· ἀξιοῖ τῆς εἰσόδου, πάντας ὁμοῦ μάρτυρας καὶ νόμους, καὶ τύπους ἐγγράφους καὶ συνηγόρους ἕξω θυρῶν ἀπολιπόντα, γυμνὸν οὕτως ἐπιτετα πάντων καὶ ἀοπλον εἰσεῖναι τὴν ἀγωνίαν. Μᾶλλον δ' οὐκ ἀξιοῖ Γρηγορᾶς ταῦτα μόνον· ἡ γὰρ ἐν οὐδ' εἰλήφει ποτὲ, μηδεὶς ὄντος τοῦ συγχωρούμενος· ἀλλ' αὐτὸς οὗτος ἐπειπεσὼν μετὰ τῆς συνήθους ἱταρῆτος καὶ ἀνασχυντίας, πάντας μὲν ἀπελαύνει σχεδὸν καὶ θείους ὁμοῦ νόμους, καὶ συνηγόρους, καὶ μάρτυρας τοῦ πρὸς αὐτὸν ἀντικρινόμενον· ἐπὶ δὲ τῶν μαρτύρων μόνῳ τὴν εἰς τὸ δικαστήριον εἰσθὲν εἰσοδὸν συγχωρήσας, ὄρατε δὴ, πῶς καὶ αὐτῷ τούτῳ τὸ πλείστον περικόπεται τῶν λόγων, καὶ τῶν καιριωτέρων ἀφαιρεῖται καὶ ἀναγκαιοτάτων, καθάπερ τις ἀναιδὴς καὶ ὄβριστης τύραννος, καὶ μὴτὲ πρὸς τὸ μεγαλεῖον ὄρων καὶ τὸ ὕψος αὐτῶν τέ φημι τῶν πραγμάτων, ὑπὲρ ὧν καὶ οἱ λόγοι, καὶ δὴ καὶ τοῦ μαρτυροῦντος. Ἀποκόπεται μὲν γὰρ καὶ τὴν ἀρχὴν αὐτὴν εὐθύς τῆς προῤῥηθείσης φημι βήσεως Βασιλείου τοῦ μεγάλου· εἴτα μεταξὺ τινα τῶν ἐκείνης

εἰπών, καὶ ὅσα περ ἦν αὐτῷ βουλομένη, τὸ πλεῖστον αὐτῆς, ὡς μηδὲ βῆθ' ἐν τῇ ἀρχῇ, λήθης ἀφήκε φέρεσθαι βεύμασιν. Ἄλλ' ὁ συνοδικὸς ἡμῖν ἀνωθεν ταῦτα λεγέτω τόμος, καὶ ὕγιως τε καὶ ἀπαρλείπτως τὰ ἑαυτοῦ καὶ αὐθις διεξίτω. Αὐτίκα γὰρ φησὶν ὁ μέγας Βασιλεῖος ἐν τοῖς κατ' Εὐνομίου. Καὶ αὐτὸ, φησὶ, τὸ τῆς θεότητος ὄνομα, εἴτε τὴν ἐποπτικὴν, εἴτε τὴν προνοητικὴν ἐξουσίαν σημαίνει, οἰκείως εἶχε πρὸς τὸ ἀνθρώπινον. Τοῦδε μὴδὲ μνησθεὶς ὁ Ἰωάννης, τοῦ ἐξῆς ὡς ἐξ ἀρχῆς δὴ τινος ἀρχεται. Καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς ἐν τῇ πρὸς Εὐστάθιον τὸν ἱατρὸν ἐπιστολῇ. Οὐκοῦν, φησὶν, ἡ τῆς ἐνεργείας ταυτέτης ἐπὶ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος δεικνύσι σαφῶς τὸ τῆς φύσεως ἀπαρτάλακτον, ὥστε κλῆν φύσιν σημαίνει τὸ τῆς θεότητος ὄνομα, κυρίως; καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι τὴν προσηγορίαν προσαρμόζεσθαι ταύτην ἡ τῆς οὐσίας κοινότης συντίθεται. Ἄλλ' οὐκ οἶδα ὅπως ἐπὶ τὴν τῆς φύσεως ἐνδείξιν τὴν προσηγορίαν τῆς θεότητος φέρουσιν οἱ πάντα κατασκευάζοντες. Καὶ μετὰ τινά· Οὐκοῦν ἐξουσίας τινὸς εἴτε ἐποπτικῆς, εἴτε ἐνεργητικῆς ἐνδείξιν ἡ προσηγορία φέρει. Ἡ δὲ θεία φύσις ἐν πάσι τοῖς ἐπικουμένοις ὀνόμασι καθὼς ἐστὶ μὲν ἀσημαντός, ὡς ὁ ἡμέτερος λόγος. Ἐνεργετήν γὰρ καὶ κριτήν, ἀγαθὸν τε καὶ δίκαιον, καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα μαθόντες, ἐνεργειῶν διαφορὰς ἐδιδάχθημεν. Τοῦ δὲ ἐνεργούντος τὴν φύσιν οὐδὲν μᾶλλον διὰ τῆς τῶν ἐνεργειῶν κατανοήσεως διδιδάχθημεν.

Μέχρι τούτου φαίνεται πως εὐγνωμονῶν Γρηγορῶ, ὅσον πρὸς τὴν ἐξαγγελίαν καὶ τὴν διήγησιν τῆς φημὶ τὰ δὲ τούτων ἐξῆς φροῦδα παρ' ἐκείνῳ καὶ χαμαιβρίφῃ αὐτά, καὶ ἐκτρώματα οὐδὲ τὴν φυσικὴν ἀρμονίαν τινος αἰθεσθέντι πρὸς τὰ συμφυῆ τε καὶ ἀδιάσπαστα. Φησὶ τοιγαροῦν ὁ μέγας καὶ αὐθις, κατασκευάζων τοὺς προβῆθέντας αὐτὸς ἑαυτοῦ λόγους· Ὅταν γὰρ ἀποδιῶ τις λόγον ἐκάστου τῶν ὀνομάτων, καὶ αὐτῆς τῆς φύσεως, περὶ ἣν τὰ ὀνόματα, οὐ τὸν αὐτὸν ἀμφοτέρων ἀποδώσει λόγον. Ὅν δὲ ὁ λόγος ἕτερος, τούτων καὶ ἡ φύσις διάφορος. Οὐκοῦν ἄλλο μὲν ἡ οὐσία, ἣς οὕτω λόγος μηνυτῆς ἐξευρήθη, ἕτερον δὲ τῶν περὶ αὐτὴν ὀνομάτων ἡ σημασία, ἐξ ἐνεργείας τινὸς ἢ ἀξίας ὀνομαζομένων. Καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς φησὶ μέγας Βασιλεῖος ἐν τῇ αὐτῇ ἐπιστολῇ· Εἴτε ἐνεργείας ὄνομα ἢ θεότης, ὡς μίαν ἐνεργεσίαν Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος, οὕτω μίαν φημὶ εἶναι καὶ τὴν θεότητα. Ἄλλ' ἐν ταῦτα μικρὸν τῶν λόγων τοῦ μεγάλου διακρίψαντες τὴν συνέχειαν, τῆς πολλῆς ἤδη βῆθ' ἐπισημῶς τῆς θεολόγους, καὶ πρὸ τῶν ἄλλων αὐτῷ φημι τούτω, πῶς φιλόσοφον ἀναμνήσωμεν, Κατάλληλα δὲ ταῖς φύσεσιν εἶναι, λεγούσης, τὰ φυσικὰ, καὶ μήτε ψυχῆν τὸ πῦρ, μήτε θερμαίνειν τὸν χρυστάλλον, ὡς εἶναι τῆς μὲν ἀκτίστου φύσεως ἀκτίστον τὴν ἐνεργεσίαν, κτιστὴν δὲ τῆς κτιστῆς, μέσον δὲ κτιστῆς καὶ ἀκτίστου οὐκ ἐστὶν ἄλλη ἐνεργεσία, οἱ αὐτοὶ θεολόγοι καὶ τοῦτό φασιν. Ἐπὶ δὲ τὸν τόμον αὐθις καὶ τὸν μέγαν Βασιλεῖον ἐκπέλωμεν. Εἴτε καὶ κατὰ τὰς τῶν πολλῶν, φησὶ, δόξας φύσεως ἐνδεικτικὸν ἐστὶ τὸ τῆς θεότητος ὄνομα, διὰ τὸ μηδεμίαν εὐρί-

σκεῖν ἐν τῇ φύσει παραλλαγῇ, οὐκ ἀπεικίτως μὲν θεότητος τὴν Τριάδα ἐρίζομεθα. Ἄλλὰ τ.ε.ς ἔκ' οὐδ' ἐπεξεργασίας οὐδὲ σαφηνείας; ἐν ταῦτα σχεδὸν δὲ, οὕτω τε καθαρότητος; καὶ εὐκρινείας λαμπρῶς ἔχουσι, καὶ πολλῶν ἐν γε τοῖς φράσαισι ἤδη βῆθ' ἐστὶ καὶ ἰκανῶς ἐπεξεργασθεῖσιν ἡμῖν, ἐν οἷς δῆπου καὶ τὸν περὶ θείας ἐνεργείας τε καὶ ἀπλότητος; ἐσκοπούμεθα λόγον, πλὴν ὀλίγων γέ τινων, ἃ δὴ καὶ μετὰ μικρὸν ὡσαύτως ἐροῦμεν· δεῖ δὲ καὶ τοὺς ἀπελάθοντας τοῦ λογικοῦ καὶ δογματικοῦ τούτου δικαστηρίου πρὸς τοῦ Γρηγορᾶ συνηγόρους τοῦ λόγου τῆς εὐσεβείας καὶ μάρτυρας, ἅτε δὴ καὶ θεολόγους καὶ διδασκάλους αὐτῆς πάσαις περηνότας καὶ κήρυκας, καὶ αὐθις πρὸς τὴν λογικὴν ἀγωνίαν καὶ τὴν στάδιον καταλθεῖν, καὶ τὰ σφῶν αὐτῶν ἀναπληρώσωσι σὺν δίκῃ. Εἰσαγέτω τοιγαροῦν, καὶ λεγέτω καὶ τάδε ἡμῶς ὡσαύτως καὶ πάλιν ὁ τόμος. Καὶ ὁ ἅγιος Ἀναστάσιος, φησὶ, τοιαῦτα περὶ τούτων φησὶν· Ἡθεός προσηγορία πρόδηλον ὅτι ἐνεργητικὴ τυγχάνει. Οὐ γὰρ αὐτὴν τὴν τοῦ Θεοῦ οὐσίαν παρίστησιν, ἀδύνατον γὰρ ταύτην γνῶναι, ἀλλὰ τὴν θεωρητικὴν αὐτοῦ ἐνεργεσίαν ἡμῖν παρίστησιν καὶ δηλοῖ τὸ Θεός. Καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς· Τὸ Θεός ὄνομα οὐ τὴν οὐσίαν τῆς θεότητος σημαίνει, ἀκατάληπτος γὰρ αὕτη καὶ ἀνόνητος ἐστὶν, ἀλλ' ἐκ τῆς θεωρητικῆς αὐτοῦ ἐνεργείας Θεός; κήρται, ὡς φησὶν ὁ ἅγιος Διονύσιος; ἢ ἐκ τοῦ θέειν, ἢ γον διατρέχειν, ἢ ἐκ τοῦ αἰθεῖν, ὅ ἐστι φλογίζειν. Ὅ δὲ αὐτὸς μέγας Διονύσιος; Εἰ τὴν ὑπερουσίαν, φησὶ, κρυφώτητα Θεόν, ἢ ζῶν, ἢ οὐσίαν, ἢ φῶς, ἢ λόγον ὀνομάσασιν, οὐδὲν ἕτερον νοοῦμεν ἢ τὰς εἰς ἡμᾶς ἐξ αὐτῆς προεγομένης δυναμείας, ἐκθεωτικῆς, ἢ οὐσιποιοῦς, ἢ ζωογόνος, ἢ σοφοδύρους. Αὐτῆ δὲ κατὰ τὴν πασίαν τῶν νοερῶν ἐνεργειῶν ἀπόλυτον ἐπιβάλλομεν, οὐδεμίαν ὁρῶντες θέωσιν, ἢ ζῶν ἢ οὐσίαν, ἢ τις ἀκριδῶς ἐστὶν ἐμφορῆς τῇ πάντων ἐξηρημένη κατὰ πᾶσαν ὑπεροχὴν αἰτίῃ. Καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς φησὶ· Θεότης ἐστὶν ἡ πάντα θεωμένη πρόνοια. Ὅτι δὲ ἡ ἐνεργεσία ἐστὶ, καὶ ἐξ ἄλλων μὲν τοῦτο γινώριμον, μάλιστα δὲ καὶ ἐξ ὧν ὁ μέγας Ἀθανάσιος γράφει λέγων, Οὐ κατὰ ἄλλην καὶ ἄλλην πρόνοιαν ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱός; ἐργάζεται, ἀλλὰ κατὰ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν οὐσιώδη τῆς θεότητος ἐνεργεσίαν. Ἄλλὰ καὶ ὁ μέγας Διονύσιος; πάλιν ἐν τῇ πρὸς Γάϊον ἐυτετέρα ἐπιστολῇ θεοτετά φησὶν εἶναι τὸ χρῆμα τοῦ θεοποιοῦ ὄντος, καὶ τὸ ἀμίμητον μίμημα τοῦ ὑπερθεοῦ καὶ ὑπερζῆου, καθὼς θεοῦμεθα καὶ ἀγαθῶμεθα.

Τοσοῦτους καὶ τηλικούτους τῶν περὶ θεότητος λόγων ἐξηγητὰς τε καὶ μάρτυρας ὁ τοῖς ἀντιβῆτικὸς οὐτοσί κατ' αὐτῶν τε καὶ ἡμῶν προσποιούμενος ξυνομιθεῖν τυραννικῶς καὶ μετὰ πολλῆς διαπύσεως τῆς κακοεργείας, εἴτα καὶ θορυβεῖ καὶ ἀναίσχυνται, καὶ μετὰ πλείστης δόξης ἐπιπηδᾷ τῆς ἀναίδείας, μήτε Γραφικαῖς ἀποδείξεσι, μήτε θεολογικαῖς τισὶ μαρτυραῖς συκοφαντῶν ἡμᾶς μηδαμῶς πιστοῦσθαι τοὺς λόγους, ἀλλ' οἰκοθεν καὶ παρ' ἐκῶν οἰοεῖ τινὰ θεασίσματα τοῦτους; προφέρειν. Ὅρῃ καὶ αὐτὸς γὰρ, φησὶ, πρὸς τὸν ἀκρωτήν ἑαυτοῦ καὶ μυσταγωγὸν ὁμοῦ Ἀγαθάγγελον, ὡς

οὐδεμίαν ἐκεῖνο; προκομίζει ποτὲ συναειρομένην ἅ
 ἄγιον αὐτῷ μαρτυρίαν, ἀλλ' ὡσπερ χρησμούς; δογ-
 ματίζει τὰ δεδομένα οἱ, καὶ ἀναγκάζει τυραννικῶς
 στέργεσθαι οἷς ἐντυγχάνει πᾶσι, καὶ μὴδ' ὑπ' οὐ-
 δεινὸς ἀντιλέγεσθαι οἷς ἀντιλέγει. Καὶ οὐχ ὅπως καὶ
 δεῖται συγκαίμενος οὕτω, ἀλλὰ καὶ δυσὸν ἀλίσκεται
 θάτερον δεῖ δρῶν. Ἡ γὰρ πάντων ὁμοῦ καταφεύ-
 δεται τῶν ἁγίων, συμφωνεῖν μὲν αὐτοῖς ταῖς αὐτοῦ
 βλασφημίαις ἀθασιζόμενος, τίνες δ' ἐκεῖνοι καὶ
 πῶς καὶ ποῦ συμφωνοῦσιν οὐ λόγων ἢ καὶ ἐνιαχοῦ
 προκομίζων ἐνια πρὸς μαρτυρίαν δῆθεν τῶν αὐτοῦ
 κενοφωνῶν, εὐρίσκεται μηδαμῶ νοῶν, ὡς καθ'
 ἑαυτοῦ προκομίζων αὐτὰ φωρῶται σαφῶς. Καὶ παρ-
 ῆμι τὸν ἐφεξῆς τῶν ῥηματιῶν αὐτοῦ κενὸν ἔχλον
 καὶ τὴν ἄπληστον φυλαρίαν, τῆς ὥρας καὶ τοῦ μή-
 κου; τοῦ λόγου φειδόμενος; πλὴν γε δεῖ κάκ τῶν
 εἰρημένων ἐκδηλὸς πᾶσιν ἢ τοῦ φιλοσόφου κἀνταῦθα
 λογογραφία τε καὶ ἀντιλογία, καὶ ὅπως ἀληθείας
 τε καὶ τοῦ ὄντος ὄντος μόνου φροντίζει. Καὶ καινὴν
 οὐδὲν οὐδ' ἀπαῖδον τῆ ψυχῆ, καὶ τοῖς αὐτοῦ τρῦποις,
 τὸ τοιαῦτα καὶ συββάπτειν καὶ γράφειν καὶ ψεύ-
 δισθαι δημοσίᾳ μετὰ πολλῆς τινος καὶ λαμπρᾶς τῆς
 ἐπιμελείας. Ὁ γὰρ τοῦ Θεοῦ, καὶ τῆς κατ' εὐσεβεί-
 ας ἀληθείας, οὕτω τοι καὶ λόγοις καὶ γράμμασι
 καὶ παντὶ γε τῷ δυναμένῳ, καὶ ζῶν, καὶ ἀπογεγο-
 νῆς κατακράτος; ψευδόμενος, συκοφαντῶν, καὶ μη-
 δεμίαν ὑπερβλήην καταλείπων, πῶς ἂν ποτε τῶν
 ἁείψα κηρυττόντων τε καὶ γραφόντων, καὶ καθ'
 ὀτιδηποτοῦν ποτε φεῖσαιο; Τοῦτο γὰρ ἂν εἴη καὶ
 ἐναντιουμένου πως, καὶ ἀντιλέγοντος ἑαυτῷ, εἰ καὶ
 κατὰ τῆς αὐτοῦ; αὐτοῦ κεφαλῆς διὰ πάντων ἐκείνων
 περιφανῶς; ὀπίπται τὰ βέλη. Τοῦτο καὶ γὰρ ἀτεχνῶς
 ἂν εἴη τὸ τοξεύειν εἰς οὐρανόν.

Ἄλλ' ἐπειδὴ καὶ μαρτυριῶν ἱερῶν ἀπορίαν καὶ
 θεολογικῶν συμμαχίας ἐνδειαν λόγων ἡμῖν ἐγκαλεῖ
 ψευδόμενος, ἀνάγκη καὶ ἡμᾶς ὡσαύτως ἐπιδαψι-
 λεύεσθαι ταῦτα, ἵνα καὶ μᾶλλον ὁ συκοφάντης αἰσχύ-
 νηται καὶ ἀλλῆ. Τοῦτο γὰρ δὴ με καὶ πέπεικεν
 ἄνωθεν, πυκναῖς τε καὶ ἀλλεπαλλήλοις ταῖς τε τῶν
 λογίων, καὶ δὴ καὶ ταῖς τῶν σοφῶν ἐξηγητῶν τε
 καὶ θεολόγων αὐτῶν μαρτυρίαις, καὶ πόρρω γε τοῦ
 συνήθους ἰσως κεχρησθαι διὰ παντὸς τοῦ βιβλίου,
 τῶν τε ἄλλων ἕνεκα, καὶ δὴ καὶ τοῦ καὶ ταύτην ἐκ
 περιουσίας ἀποκλείσει φημι τῷ κατηγορῶ τοῦ λόγου
 τῆν θύρην. Ἄλλὰ πρὶν παρελθεῖν τοὺς ἱεροῦς τῶν
 διδασκάλων λόγους ἐκεῖνους, ἀκούσωμεν, εἰ δοκεῖ,
 καὶ αὐθις τῶν τοῦ φιλοσόφου λόγων, καὶ τῆς κατ'
 αὐτῶν τε καὶ ἡμῶν ἐνστάσεως, καὶ τῆς καταδρο-
 μῆς καὶ τῶν συνήθων παρεξηγήσεων, ἅτινα δὴ ποτε
 εἴη. Καίτοι γε παρὰ δικαίους χριταῖς καὶ ἀπελαύ-
 νεσθαι τοῦτον εἶδε καὶ νῦν εἴπερ ποτὲ τοῦ ἀγῶνός;
 τε καὶ τῶν λόγων, προφανῶς οὕτως ἐπὶ ψεύδει
 καὶ συκοφανταῖς τηλικαύταις ἐλαωκότα, καὶ ταῦτ'
 οὐ περι χρημάτων τε καὶ κτημάτων, καὶ πλεθρῶν
 γῆς, καὶ ἀγρῶν, καὶ ξυνοικίων καὶ ὠντινωνοῦν ἀ-
 θρωπίτων, ἀλλὰ περὶ Θεοῦ, καὶ τῶν Ὀλύμπου πραγ-
 μάτων ὄντος τοῦ λόγου.

Ἄλλ' ἔστω δὴ πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ ταῦτα, καὶ
 συγχερίσω καὶ αὐθις τὸν λόγον τε καὶ τὴν κἀρο-

δον Γρηγορᾶ; ἵνα καὶ μᾶλλον λαμπρότερον τε καὶ
 γενναίωτερον τῷ τῆς ἀληθείας λόγῳ διελέγχοιτο τὰ
 τοῦ ψεύδους.

Τοὺς μὲν οὖν περὶ μοναρχίας, καὶ μίαις θεότητος
 αὐτοῦ λόγους, οἷς δὴ καὶ τοὺς τῶν θεολόγων ἱεροῦς
 λόγους προσάγει, τῷ διακριτικῶν τῆς θεολογίας
 τὸ ἐνιαῖον ταύτης ἐπιστρατεύων, καὶ τοὺς ἱεροῦς
 διδασκάλους ἐκταῖς τε καὶ ἀλλήλοις ἐπανιστά;,
 ὅσπερ δὴ τοῖς; κακοδόξοις ἄνωθεν νόμος, παρῆρσιν
 μοι δοκῶ τό γε νῦν εἶναι, πολλάκις ἡμῖν ἐν τοῖς
 φράσασιν ἱκανῶς ἐξετασθέντας ἤδη, καὶ τοὺς προή-
 κοντας λόγους, καὶ τοὺς ἐλέγχους δεξιμένους τῆς
 ἀληθείας. Ἄλλως τε καὶ περιττὸν ἂν εἴη, καὶ τοῦ
 προσήκοντος ἕξω λόγου, τοῖς ἵνα καὶ μόνον εἰδῶσι
 τρισυπόστατον Θεὸν παντοδύναμον, καὶ πλὴν αὐτοῦ
 μὴδ' ἐν ὄνειροις ποτὲ φαντασθεῖσι μηδένα, νῦν περὶ
 μοναρχίας μακρὰ τινα καὶ ἀτέλεστα σχεδὸν εἰσιαι
 διαλέγεσθαι, διὰ τὰς Γρηγορᾶ τουτοῦ ἠηλαθῆ και-
 νοφωνίας, καίτοι γε μὴδὲ τῶν ἀπίστων ἔθνῶν ἐνὸς
 μηδενὸς σχεδόν, καθὰ δὴ καὶ προῦφη, μετὰ τὴν ἐπέ-
 γῆς Χριστοῦ παρουσίαν τὸν ἕνα τοῦ παντὸς Θεὸν
 τοπαράπαν ἡγνοηκότος, εἰ καὶ μὴ πάντων ὑγιῶς
 καὶ γνησίως; τοῦτο γὰρ δὴ μόνος τῆς τῶν ἀληθεῶς
 εὐσεβοῦντων πατριᾶς, καὶ τοῦ καθ' ἡμᾶς φημ. κόμ-
 ματος. Σκοπήσωμεν δ' εἰ τε καὶ τῶν λόγου καὶ ἀπο-
 λογίας ἡστινοσοῦν ἀξίων εἶναι δοκούντων παρ' αὐτοῦ
 λέγεται.

Πολλὰ τοίνυν περὶ μοναρχίας, καὶ τοῦ τῆς θεό-
 τητος, ἤπερ ἔφη, ἐνιαῖου προειπῶν Γρηγορᾶς,
 καὶ τοὺς θεολόγους καλέσας; καὶ αὐτὸς δῆθεν εἰς
 μαρτυρίαν, ὡς ἂν ἀμφιβόλου κατ' αὐτὸν τοῦ πράγ-
 ματος ὄντος, καὶ πολλῆς δεομένου τῆς μαρτυρίας;
 ὡσπερ εἰ καὶ τὸν αἰσθητὸν τοῦτον ἦλιον διὰ κακῶν
 ἔσπευδεν ἐπιχειρημάτων τε καὶ μαρτυριῶν, ὡς εἰς
 ἔστιν ἀποδείξει καὶ μόνος, ἢ καὶ ὅτι σφαιροειδῆς,
 ἀλλ' οὐ τετράγωνος ἢ σελήνη, καὶ σκιαμαχίτας,
 καὶ μακρὰ τινα παραληρήσας καὶ ὄβρισας ὡς ἔθος,
 εἴτ' ἐπάγει κίκεῖνα. Καὶ πρῶτός μοι, φησι, περίτω
 Βασιλείας, δι' αὐτῆς ἐκείνης τῆς πρὸς Εὐστάθιον
 ἐπιστολῆς τὴν τοῦτου συκοφαντίαν ἐλέγχων. Οὐ γὰρ
 περὶ ἀκρίστου ἐνεργείας ὁ μέγας ἐνταῦθὰ φησι
 Βασιλείας, ἀλλὰ περὶ τῶν ποικίλων ἐνεργημάτων
 τε καὶ θαυμάτων, ὡς αὐτὸς αὐτῷ ἐν τῇ αὐτῇ ταύτῃ
 διέξεισιν ἐπιστολῇ λέγων, ὡς ἀνάγκη τῇ ταυτέτητι
 τῆς ἐνεργείας τὸ ἡνωμένον τῆς φύσεως συλλογι-
 ζεσθαι. Ἀγιάζει, ζωοποιεῖ, παρακαλεῖ, καὶ πάντα
 ποιεῖ τὰ τοιαῦτα ὁμοίως; ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ
 Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Ὁρᾶς οὖν, πῶς τὸν ἁγιασμόν,
 καὶ τὴν ζωοποίησιν, καὶ τὸν φωτισμόν, καὶ τὴν
 παράκλησιν, καὶ τὰ τοιαῦτα τοῦ Θεοῦ ποιήματα,
 θεότητας ἀκρίστους φησι Παλαμάς; Κἀπαῖτα οὐκ
 αἰδεῖται, πρὸς ἀποδείξιν αὐτὰ δὴ ταῦτα προτείνων
 τῶν αὐτῷ βλασφημουμένων. Ἄλλὰ καὶ ταῦτα δε-
 φησόμενος κἀνταῦθα καὶ νερόηκα; καὶ προῦθηκας.
 ὦ φιλόσοφε, καὶ τοῦτον τὸν μέγαν συκοφαντῶν
 ὡσπερ δὴ καὶ ἡμᾶς. Καὶ πρῶτον ἐκεῖνο ψεύδος εὐ-
 θύς, δεῖ οὐ περὶ ἀκρίστου ἐνεργείας ὁ μέγας ἐν-
 ταῦθὰ φησι Βισθελίος, ἀλλὰ περὶ ἐνεργημάτων,
 ἐκτελεσμάτων δηλαθῆ καὶ κτισμάτων, ὡσπερ αὐτῶς;

ὕπελθης. Δεικνύτω τοιγαροῦν αὐτὸς ἐκεῖνος· δι' αὐτοῦ, πότερον περὶ φυσικῆς ἐνεργείας Θεοῦ, ἢ περὶ κτισμάτων ἄλλων ὁ λόγος αὐτῶν. Καίτοι γε τὰ προβρόχθοντα τούτω διὰ τοῦ τόμου τῆς αὐτῆς ἐπιστολῆς ὄντα δηλονότι κάκεινα, οὕτω τὰ τῆς φυσικῆς θείας ἐνεργείας διατρανοί, ὡς καὶ πᾶν ἀποφράττειν τῶν ἀντιλεγόντων ἀθρόον στόμα, καὶ μηδὲ γρύζειν ἐξ. Πλὴν ἀλλὰ προσηθέσω κάκεινα, καὶ τὴν τῆς ἀληθείας ἰσχύον ἐκ περιουσίας καὶ αἰθῆς δεικνύτω. Φησὶ τοίνυν ἀνωτέρω μικρὸν, κατὰ ταύτην δὴ φημι τὴν ἐπιστολήν· Ἐάν ἴδωμεν διαφερούσας ἀλλήλων τὰς ἐνεργείας τὰς παρὰ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐνεργουμένας, διαφόρους εἶναι καὶ τὰς ἐνεργούσας· φύσεις ἐκ τῆς ἑτερότητας τῶν ἐνεργειῶν στοιχαζόμεθα. Οὐδὲ γὰρ ἀνδέχεται τὰ διεστῶτα κατὰ τὸν τῆς φύσεως λόγον πρὸς τὸ τῶν ἐνεργειῶν εἶδος ἀλλήλοις συνενεχθῆναι· οὕτε φύχει τὸ πῦρ, οὕτε θερμαίνει ὁ κρύσταλλος· ἀλλὰ τῆ τῶν φύσεων διαφορᾷ συνδιαχωρίζονται ἀπ' ἀλλήλων καὶ αἱ παρὰ τούτων ἐνεργείαι. Ἐάν δὲ μίαν νοήσωμεν αἱ ἐνεργείαι Πατρὸς τε καὶ Υἱοῦ καὶ Πνεύματος ἁγίου, ἐν μηδενὶ διαφερούσῃν τι ἢ παραλλάσσουσιν, ἀνάγκη τῆ ταυτέτητι τῆς ἐνεργείας τὸ ἡνωμένον τῆς φύσεως· συλλογίζεσθαι. Εἶτ' ἐφεξῆς· καὶ τὰ τῶν φυσικῶν ἐνεργειῶν εἶδη κατὰ μέρος ὁ μέγας ἀπειριθμούμενος, Ἀγιάζει, φησὶ, καὶ ζωοποιεῖ, καὶ φωτίζει, καὶ παρακαλεῖ. Καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα ὁμοίως ὁ Πῆτερ καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον.

Συνήκας νῦν, εἰπέ μοι, γούν, ὦ φιλόσοφε, ὅτι περὶ φυσικῆς ἐνεργείας τε καὶ δυνάμεως ὁ λόγος ἕκαστος τῶν διδασκάλων, ἀλλ' οὐ περὶ ἀποτελεσμάτων τε καὶ κτισμάτων, ὡς αὐτὸς οὐ καλῶς ὑπέλθης; Οὐκ ἀνδέχεται γὰρ, φησὶ, τὰ διεστῶτα κατὰ τὸν φύσεως λόγον πρὸς τὸ τῶν ἐνεργειῶν εἶδος ἀλλήλοις συνενεχθῆναι, ὡσπερ οὐδὲ φύχει, φησὶ, τὸ πῦρ, οὐδὲ θερμαίνει ὁ κρύσταλλος. Φυσικὸν γὰρ ἑκατέρω τούτων καὶ ὅτι ἐπίστατον τῶ μὴν ἢ θερμότης, τῶ δὲ ἢ ψυχρότης, ὡσπερ ὅτι καὶ τῶ Θεῷ τὸ ἀγιάζειν τε καὶ ζωοποιεῖν, καὶ φωτίζειν, καὶ τὰ παρακλήσια τούτοις, οὐκ ἐξωθεν, ἀλλὰ φυσικῶς καὶ οὐσιωδῶς αὐτῶ προσόντα.

Ὁ δὲ Γρηγορᾶς· μηδὲ τὴν πρὸς τὸν παλαιὸν ἐκείνων Μαρκίωνα προφανῆ κἄν τούτοις παραιτούμενος μίμησιν, ὁ κἄν τοῖς ἄλλοις ὑπερβαίνων αὐτὸν, ἵνα μόνον τὴν αὐτοῦ καὶ τῶν Πατέρων αὐτοῦ πονηρὰν στίψην δόξαν, καὶ κτίσμα τὸν Θεὸν διὰ τῶν αὐτοῦ φυσικῶν τε καὶ ἰδίων ἀποδείξῃ, προστίθει μεταξὺ τῶν τοῦ διδασκάλου λόγων παρ' αὐτοῦ τὸ, ποιεῖ, καθάπερ ἠκούσαμεν. Ἀγιάζει καὶ γὰρ, φησὶ, ζωοποιεῖ, φωτίζει, παρακαλεῖ, καὶ πάντα ποιεῖ τὰ τοιαῦτα ὁμοίως ὁ Πῆτερ καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Ὡς εἶναι τὸν ἀνεῖδη τούτον, καὶ ἄμω ταῦτα κατὰ ταυτὸ, καὶ τῶν θεολογικῶν τε καὶ πνευματικῶν φημι λόγων ἐπηρεαστὴν τε καὶ συκοφαντήν, τὰς παρ' αὐτοῦ δηλαδὴ προσθήκας καὶ ὑφαιρέσεις, καὶ τῶν ἀνευθύνων ἀκόλαστον ὕβριστήν, τὰς οἰκείας αἰσχύνας καὶ τὴν τὸλμην ἐκείνοις κακῶς περιάπτοντα.

Ἄλλ' ἐπὶ τὴν αὐτὴν ἐπιστολήν καὶ τὸν μέγαν

ΡΑΤΑ·L. Gb. CLI

αὐτοῦ Βασίλειον ἴωμεν. Φησὶ καὶ γὰρ ἐπάγων εὐθὺς μικρὸν μετ' ἐκεῖνα· Ὡσαύτως δὲ καὶ τὰ ἄλλα πάντα κατὰ τὸ ἴσον ἐνεργεῖται τοῖς ἀξίοις παρὰ τοῦ Πατρὸς τε καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος· πᾶσα χάρις καὶ δύναμις, ἡ ὁδηγία, ἡ ζωὴ, ἡ παράκλησις, ἡ πρὸς τὸ ἀθάνατον μεταβολή, ἡ εἰς ἐλευθερίαν μετὰστασις, καὶ εἰ τι ἄλλο ἐστὶν ἀγαθόν, ὃ μέχρις ἡμῶν καταβαίνει. Ἡ δὲ ὑπὲρ ἡμᾶς οἰκονομία ἐν τῇ αἰσθητῇ κτίσει καὶ νοητῇ, οὐδὲ αὐτὴ τῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐνεργείας καὶ δυνάμεως ἐξω κθεστέθη. Καὶ μετὰ μικρὸν· Ὁ δὲ συντιθέμενος, καὶ τὰ ὑπὲρ ἡμᾶς μετὰ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ τῇ δυνάμει τοῦ Πνεύματος οἰκονομῆσθαι, ἐναργεῖ τεκμηρίω τῶν κατὰ τὴν οἰκείαν ζωὴν ὑπεριδόμενος, περὶ τούτων διεσχυρίζεται. Καὶ πάλιν· Οὐκοῦν ἄλλο μὲν τί ἐστὶν ἡ οὐσία, ἣς οὐπω λόγος μνηυτής ἐξευρέθη, ἕτερα δὲ τῶν περὶ αὐτὴν ὀνομάτων ἡ σημασία, ἐξ ἐνεργείας τινὸς ἢ ἀξίως ὀνομαζομένων. Τὸ μὲν οὖν ἐν ταῖς ἐνεργείαις μηδεμίαν εἶναι διαφορὰν ἐκ τῆς τῶν ὀνομάτων κοινωνίας εὐρίσκομεν· τῆς δὲ κατὰ τὴν φύσιν παραλλαγῆς οὐδεμίαν καταλαμβάνομεν ἐναργῆ τὴν ἀπόδειξιν, καθὼς εἴρηται, τῆς τῶν ἐνεργειῶν ταυτέτητος τὸ κοινὸν τῆς φύσεως ὑποσημαινούσης.

Ἰδοὺ δὴ τοίνυν, τοῦ τῆς θείας ἐνεργείας ὀνόματος νῦν μὲν ἐνικῶς, νῦν δὲ πληθυντικῶς ἐν τοῖς εἰρημένους ἡμῖν ἐκ τῆς ἱερᾶς ἐκείνης ἐπιστολῆς πλεῖν ἢ πεντεκαίδεκα μνησθεῖς ὁ μέγας Βασίλειος, περελθὼν εἰ γε δύναιτο Γρηγορᾶς, δεῖξάτω, ποῦ τῶν εἰρημένων, μᾶλλον δὲ καὶ τῆς ἐπιστολῆς πάσης ὁ μέγας ὤπται Βασίλειο, ἀπαξ γούν ἐνεργήμα, ἢ ἀποτελεσμα, ἢ ποίημα ταύτην προσεῖρηκῶς, ὡς αὐτὸς φησιν; Ἄλλ' οὐκ ἂν ἔχοι. Καίτοι γε τὸ τοῦ ἐνεργήματος ὄνομα καὶ κοινὸν ἐστὶν ἑκατέροις, τῆ τε φυσικῆ φημι ἐνεργείᾳ τοῦ Θεοῦ, καὶ τῶ ταύτης ἀποτελέσματι, κατὰ τὸν τοῦ Ἀπόστολον· Ἐκδόσω καὶ γὰρ, φησὶ, διδοῦσα ἢ φανέρωσις τοῦ Πνεύματος πρὸς τὸ συμφέρον, εἴτα διὰ τῶν κατὰ μέρος ἀπρηθιτημένων ἐκεῖ χαρακτηρισμάτων τοῦ Πνεύματος, τὴν τούτου φανέρωσιν ὡσπερ εἰς τοῦ μνησθέντος καὶ αὐτὸς ἄγων, Ἄλλω δὲ, φησὶ, διδοται χάρισμα λαμάτων ἐν τῶ αὐτῶ Πνεύματι, ἄλλω δὲ ἐνεργήματα δυνάμεων, καὶ ὅσα ἐξῆς. Πάντα δὲ, φησὶ, ταῦτα ἐνεργεῖ τὸ ἐν καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα διαίρουσιν ἰδίᾳ ἐκάστω καθὼς βούλεται. Καὶ πάλιν, Διαιρέσεις, φησὶ, χωρισμάτων, καὶ διαιρέσεις ἐνεργημάτων εἰσὶ. Τὸ δὲ αὐτὸ Πνεῦμα, καὶ ὁ αὐτὸς ἐστὶ Θεός, ὁ ἐνεργῶν τὰ πάντα ἐν πᾶσι. Διὸ καὶ ὁ ἐκ Δαμασκίου θεολόγος, Λέγεται, φησὶ, καὶ ἡ ἐνεργεία ἐνεργήμα, καὶ τὸ ἐνεργήμα ἐνεργεία, ὡς καὶ τὸ κτίσμα κτίσις. Βασίλειος δ' ὁ μέγας ἐνταυθὰ φημι τῶς οὐδὲ τῶ μῆσφ τούτῳ χρώμενος οὐδὲπωσού· ὀνόματι φαίνεται, περικόπτων ὡς ἔοικε τὰς λαθῆς καὶ τὰς προφάσεις τῶν τῆ Γρηγορᾶ καὶ τοῖς κατ' αὐτὸν κἀνθοθεν, καὶ διὰ πάντων πρὸς τὴν ἀληθεῖαν συναλύνων. Καὶ σκόπει κάκεινα· Πάντα, φησὶν ὁ μέγας, κατὰ τὸ ἴσον ἐνεργεῖται τοῖς ἀξίοις παρὰ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος, πᾶσα χάρις καὶ δύναμις. Εἴτα μετὰξὺ καὶ τῆλλα κατ'

οὐδεμίαν ἐκεῖνο; προκομίζει ποτὲ συναιρομένην ἅδον Γρηγορᾶ; ἵνα καὶ μᾶλλον λαμπρότερον τὴν καὶ γενναϊότερον τῷ τῆς ἀληθείας λόγῳ διελέγχηται τὰ τοῦ ψεύδους.

Τοὺς μὲν οὖν περὶ μοναρχίας, καὶ μὲς θεότητος αὐτοῦ λόγους, οἷς δὴ καὶ τοὺς τῶν θεολόγων ἱεροῦς λόγους προσάγει, τῷ διακριμένῳ τῆς θεολογίας τὸ ἐνιαῖον ταύτης ἐπιστρατεύων, καὶ τοὺς ἱεροῦς διδασκάλους ἐκτελεῖ τε καὶ ἀλλήλοις ἐκπιστεύει; ὅσπερ δὴ τοῖς ἁκακοδόξοις ἄνωθεν νόμος, παρήγγειλται μοι δοκῶ τό γε νῦν εἶναι, πολλάκις ἡμῖν ἐν τοῖς φράσασιν ἱκανῶς ἐξετασθέντας ἤδη, καὶ τοὺς προήκοντας λόγους, καὶ τοὺς ἐλέγχους δεξιμένους τῆς ἀληθείας. Ἄλλως τε καὶ περιττὸν ἂν εἴη, καὶ τοῦ προσήκοντος ἔξω λόγου, τοῖς ἵνα καὶ μόνον εἰδῶσι τρισπόστατον Θεὸν παντοδύναμον, καὶ πλὴν αὐτοῦ μηδ' ἐν οὐρανοῖς ποτὲ φαντασθεῖσι μηδένα, νῦν περὶ μοναρχίας μακρὰ τινα καὶ ἀτέλεστα σχεδὸν εἰσαὶ διαλέγεσθαι, διὰ τὰς Γρηγορᾶ τουτοῦ θηλαδῆ καινοφωνίας, καίτοι γε μηδὲ τῶν ἀπίστων ἰθῶν ἐνθε μηθενὸς σχεδὸν, καθὰ δὴ καὶ προῦφην, μετὰ τὴν ἐπίγῃς Χριστοῦ παρουσίαν τὸν ἵνα τοῦ πινυτῆς Θεοῦ τοπαράπαν ἡγνοηκότες, εἰ καὶ μὴ πάντων ὑγιῶς καὶ γνησίως· τοῦτο γὰρ δὴ μένης τῆς τῶν ἀληθῶς εὐσεβούντων πατρίας, καὶ τοῦ καθ' ἡμᾶς φ.μ. κόματος. Σκοπήσωμεν δ' εἰ τι καὶ τῶν λόγου καὶ ἀπολογίας ἡστυνοσούν ἀξίων εἶναι δοκούντων παρ' αὐτοῦ λέγεται.

Πολλὰ τοίνυν περὶ μοναρχίας, καὶ τοῦ τῆς θεότητος, ἤπερ ἔφην, ἐνιαῖου προειπῶν Γρηγορᾶ; καὶ τοὺς θεολόγους καλῶς καὶ αὐτὸς δῆθεν εἰς μαρτυρίαν, ὡς ἂν ἀμφιβόλου κατ' αὐτὸν τοῦ πράγματος ὄντος, καὶ πολλῆς δεομένου τῆς μαρτυρίας, ὡσπερ εἰ καὶ τὸν αἰσθητὸν τοῦτον ἥλιον διὰ καπῶν ἔσπευδεν ἐπιχειρημάτων τε καὶ μαρτυριῶν, ὡς εἰς ἐστὶν ἀποδείξει καὶ μόνος, ἢ καὶ ὅτι σφαιροειδῆς, ἀλλ' οὐ τετράγωνος ἢ σελήνη, καὶ σκιαμαχίσης, καὶ μακρὰ τινα παραληρήσας καὶ ὕβρισας ὡς ἔδρα, εἴτ' ἐπάγει κίκεῖνα· Καὶ πρῶτός μοι, φησὶ, παρὶτω Βασιλείας, εἰ αὐτῆς ἐκείνης τῆς πρὸς Εὐστάθιου ἐπιστολῆς τὴν τοῦτου συκοφαντίαν ἐλέγχων. Οὐ γὰρ περὶ ἀκρίστου ἐνεργείας ὁ μέγας ἐνταῦθά φησι Βασιλείας, ἀλλὰ περὶ τῶν ποικίλων ἐνεργημάτων τε καὶ θαυμάτων, ὡς αὐτὸς αὐτὸν ἐν τῇ αὐτῇ ταύτῃ διέξεισιν ἐπιστολῇ λέγων, ὡς ἀνάγκη τῆ ταυτοῦ τῆς ἐνεργείας τὸ ἡνωμένον τῆς φύσεως συλλογίζεσθαι. Ἀγιάζει, ζωοποιεῖ, παρακαλεῖ, καὶ πάντα ποιεῖ τὰ τοιαῦτα ὁμοίως; ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Ὁρᾶς οὖν, πῶς τὸν ἀγιασμένον, καὶ τὴν ζωοποίησιν, καὶ τὸν φωτισμόν, καὶ τὴν παράκλησιν, καὶ τὰ τοιαῦτα τοῦ Θεοῦ ποιήματα, θεότητας ἀκρίστους φησὶ Παλαμάς; Καταπίετα εὐκ αἰδεῖται, πρὸς ἀπόδειξιν αὐτὰ δὴ ταῦτα προειπῶν τῶν αὐτῷ βλασφημουμένων. Ἄλλὰ καὶ ταῦτα διεφύλακμένως κἀνταῦθα καὶ νενόηκα; καὶ προῦθηκα; ὡ φιλόσοφε, καὶ τοῦτον τὸν μέγαν συκοφαντῶν ὡσπερ δὴ καὶ ἡμεῖς. Καὶ πρῶτον ἐκεῖνο ψεύδος εὐθὺς, ὅτι οὐ περὶ ἀκρίστου ἐνεργείας ὁ μέγας ἐνταῦθά φησὶ Βασιλείας, ἀλλὰ περὶ ἐνεργημάτων, ἐπιτελεσμάτων δηλαδὴ καὶ κτισμάτων, ὡσπερ αὐτὸς;

οὐδεμίαν ἐκεῖνο; προκομίζει ποτὲ συναιρομένην ἅδον Γρηγορᾶ; ἵνα καὶ μᾶλλον λαμπρότερον τὴν καὶ γενναϊότερον τῷ τῆς ἀληθείας λόγῳ διελέγχηται τὰ τοῦ ψεύδους.

Τοὺς μὲν οὖν περὶ μοναρχίας, καὶ μὲς θεότητος αὐτοῦ λόγους, οἷς δὴ καὶ τοὺς τῶν θεολόγων ἱεροῦς λόγους προσάγει, τῷ διακριμένῳ τῆς θεολογίας τὸ ἐνιαῖον ταύτης ἐπιστρατεύων, καὶ τοὺς ἱεροῦς διδασκάλους ἐκτελεῖ τε καὶ ἀλλήλοις ἐκπιστεύει; ὅσπερ δὴ τοῖς ἁκακοδόξοις ἄνωθεν νόμος, παρήγγειλται μοι δοκῶ τό γε νῦν εἶναι, πολλάκις ἡμῖν ἐν τοῖς φράσασιν ἱκανῶς ἐξετασθέντας ἤδη, καὶ τοὺς προήκοντας λόγους, καὶ τοὺς ἐλέγχους δεξιμένους τῆς ἀληθείας. Ἄλλως τε καὶ περιττὸν ἂν εἴη, καὶ τοῦ προσήκοντος ἔξω λόγου, τοῖς ἵνα καὶ μόνον εἰδῶσι τρισπόστατον Θεὸν παντοδύναμον, καὶ πλὴν αὐτοῦ μηδ' ἐν οὐρανοῖς ποτὲ φαντασθεῖσι μηδένα, νῦν περὶ μοναρχίας μακρὰ τινα καὶ ἀτέλεστα σχεδὸν εἰσαὶ διαλέγεσθαι, διὰ τὰς Γρηγορᾶ τουτοῦ θηλαδῆ καινοφωνίας, καίτοι γε μηδὲ τῶν ἀπίστων ἰθῶν ἐνθε μηθενὸς σχεδὸν, καθὰ δὴ καὶ προῦφην, μετὰ τὴν ἐπίγῃς Χριστοῦ παρουσίαν τὸν ἵνα τοῦ πινυτῆς Θεοῦ τοπαράπαν ἡγνοηκότες, εἰ καὶ μὴ πάντων ὑγιῶς καὶ γνησίως· τοῦτο γὰρ δὴ μένης τῆς τῶν ἀληθῶς εὐσεβούντων πατρίας, καὶ τοῦ καθ' ἡμᾶς φ.μ. κόματος. Σκοπήσωμεν δ' εἰ τι καὶ τῶν λόγου καὶ ἀπολογίας ἡστυνοσούν ἀξίων εἶναι δοκούντων παρ' αὐτοῦ λέγεται.

Πολλὰ τοίνυν περὶ μοναρχίας, καὶ τοῦ τῆς θεότητος, ἤπερ ἔφην, ἐνιαῖου προειπῶν Γρηγορᾶ; καὶ τοὺς θεολόγους καλῶς καὶ αὐτὸς δῆθεν εἰς μαρτυρίαν, ὡς ἂν ἀμφιβόλου κατ' αὐτὸν τοῦ πράγματος ὄντος, καὶ πολλῆς δεομένου τῆς μαρτυρίας, ὡσπερ εἰ καὶ τὸν αἰσθητὸν τοῦτον ἥλιον διὰ καπῶν ἔσπευδεν ἐπιχειρημάτων τε καὶ μαρτυριῶν, ὡς εἰς ἐστὶν ἀποδείξει καὶ μόνος, ἢ καὶ ὅτι σφαιροειδῆς, ἀλλ' οὐ τετράγωνος ἢ σελήνη, καὶ σκιαμαχίσης, καὶ μακρὰ τινα παραληρήσας καὶ ὕβρισας ὡς ἔδρα, εἴτ' ἐπάγει κίκεῖνα· Καὶ πρῶτός μοι, φησὶ, παρὶτω Βασιλείας, εἰ αὐτῆς ἐκείνης τῆς πρὸς Εὐστάθιου ἐπιστολῆς τὴν τοῦτου συκοφαντίαν ἐλέγχων. Οὐ γὰρ περὶ ἀκρίστου ἐνεργείας ὁ μέγας ἐνταῦθά φησι Βασιλείας, ἀλλὰ περὶ τῶν ποικίλων ἐνεργημάτων τε καὶ θαυμάτων, ὡς αὐτὸς αὐτὸν ἐν τῇ αὐτῇ ταύτῃ διέξεισιν ἐπιστολῇ λέγων, ὡς ἀνάγκη τῆ ταυτοῦ τῆς ἐνεργείας τὸ ἡνωμένον τῆς φύσεως συλλογίζεσθαι. Ἀγιάζει, ζωοποιεῖ, παρακαλεῖ, καὶ πάντα ποιεῖ τὰ τοιαῦτα ὁμοίως; ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Ὁρᾶς οὖν, πῶς τὸν ἀγιασμένον, καὶ τὴν ζωοποίησιν, καὶ τὸν φωτισμόν, καὶ τὴν παράκλησιν, καὶ τὰ τοιαῦτα τοῦ Θεοῦ ποιήματα, θεότητας ἀκρίστους φησὶ Παλαμάς; Καταπίετα εὐκ αἰδεῖται, πρὸς ἀπόδειξιν αὐτὰ δὴ ταῦτα προειπῶν τῶν αὐτῷ βλασφημουμένων. Ἄλλὰ καὶ ταῦτα διεφύλακμένως κἀνταῦθα καὶ νενόηκα; καὶ προῦθηκα; ὡ φιλόσοφε, καὶ τοῦτον τὸν μέγαν συκοφαντῶν ὡσπερ δὴ καὶ ἡμεῖς. Καὶ πρῶτον ἐκεῖνο ψεύδος εὐθὺς, ὅτι οὐ περὶ ἀκρίστου ἐνεργείας ὁ μέγας ἐνταῦθά φησὶ Βασιλείας, ἀλλὰ περὶ ἐνεργημάτων, ἐπιτελεσμάτων δηλαδὴ καὶ κτισμάτων, ὡσπερ αὐτὸς;

Ἄλλ' ἔστω δὴ πρὸς τοὺς ἄλλοις καὶ ταῦτα, καὶ συγχαρεῖσθαι καὶ αὐτοὺς τὸν λόγον τε καὶ τὴν κέσο-

ὕπερληφας. Δεικνύτως τοιγαροῦν αὐτὸς ἔκεινος δι' Α αὐτοῦ, πότερον περὶ φυσικῆς ἐνεργείας Θεοῦ, ἢ περὶ κτισμάτων ἄλλων ὁ λόγος αὐτῷ. Καίτοι γε τὰ προβέβηκτα τούτῳ διὰ τοῦ τέμου τῆς αὐτῆς ἐπιστολῆς ὅσα δηλονότι κάκεινα, οὕτως τὰ τῆς φυσικῆς θείας ἐνεργείας διατρανοί, ὡς καὶ πᾶν ἀποφράττειν τῶν ἀνυπερλήτων ἀθρόον στόμα, καὶ μηδὲ γρύζειν ἐξῆν. Πλὴν ἀλλὰ προσηθέσθω κάκεινα, καὶ τὴν τῆς ἀληθείας ἰσχὺν ἐκ περιουσίας καὶ αὐθις δεικνύτω. Φησὶ τοίνυν ἀνωτέρω μικρὸν, κατὰ ταύτην δὴ φημι τὴν ἐπιστολήν· Ἐάν ἴδωμεν διαφερούσας ἀλλήλων τὰς ἐνεργείας τὰς παρὰ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐνεργουμένας, διαφόρους εἶναι καὶ τὰς ἐνεργούσας φύσεις ἐκ τῆς ἑτερότητας τῶν ἐνεργειῶν στοχαζόμεθα. Οὐδὲ γὰρ ἐνδέχεται τὰ

διεστῶτα κατὰ τὸν τῆς φύσεως λόγον πρὸς τὸ τῶν ἐνεργειῶν εἶδος ἀλλήλοις συνενεχθῆναι· οὕτε ψύχει τὸ πῦρ, οὕτε θερμαίνει ὁ κρύσταλλος· ἀλλὰ τῆ τῶν φύσεων διαφορᾷ συνδιαχωρίζονται ἅπ' ἀλλήλων καὶ αἱ παρὰ τούτων ἐνεργεῖαι. Ἐάν δὲ μίαν νοήσωμεν τὴν ἐνεργειαν Πατρὸς τε καὶ Υἱοῦ καὶ Πνεύματος ἁγίου, ἐν μηδὲν διαφερούσαν τι ἢ παραλλάττουσαν, ἀνάγκη τῆ ταυτότητι τῆς ἐνεργείας τὸ ἡνωμένον τῆς φύσεως συλλογίζεσθαι. Εἴτ' ἐφεξῆς; καὶ τὰ τῶν φυσικῶν ἐνεργειῶν εἶδη κατὰ μέρος ὁ μέγας ἀπειριθμούμενος, Ἀγιάζει, φησὶ, καὶ ζωοποιεῖ, καὶ φωτίζει, καὶ παρακαλεῖ. Καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα ὁμοίως ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον.

Συνήκας νῦν, εἰπέ μοι, γούν, ὦ φιλόσοφε, ὅτι περὶ φυσικῆς ἐνεργείας τε καὶ δυνάμεως ὁ λόγος ἔπας τῷ διδασκάλῳ, ἀλλ' οὐ περὶ ἀποτελεσμάτων τε καὶ κτισμάτων, ὡς αὐτὸς οὐ καλῶς ὑπελήφας; Οὐκ ἐνδέχεται γὰρ, φησὶ, τὰ διεστῶτα κατὰ τὸν φύσεως λόγον πρὸς τὸ τῶν ἐνεργειῶν εἶδος ἀλλήλοις συνενεχθῆναι, ὡσπερ οὐδὲ ψύχει, φησὶ, τὸ πῦρ, οὐδὲ θερμαίνει ὁ κρύσταλλος. Φυσικὸν γὰρ ἑκατέρῳ τούτων καὶ οὐκ ἐπίσαστον τῷ μὲν ἢ θερμότης, τῷ δὲ ἢ ψυχρότης, ὡσπερ δὴ καὶ τῷ Θεῷ τὸ Ἀγιάζειν τε καὶ ζωοποιεῖν, καὶ φωτίζειν, καὶ τὰ παραπλήσια τούτοις, οὐκ ἐξῶθεν, ἀλλὰ φυσικῶς καὶ οὐσιωδῶς αὐτῷ προσόντα.

Ὁ δὲ Γρηγορᾶς μηδὲ τὴν πρὸς τὸν παλαιὸν ἐκείνων Μαρκίωνα προφανῆ κἄν τούτοις παραιτούμενος μίμησιν, ὁ κἄν τοῖς ἄλλοις ὑπερβαίνων αὐτὸν, ἵνα μόνον τὴν αὐτοῦ καὶ τῶν Πατέρων αὐτοῦ πονηρὰν στήσιν δόξαν, καὶ κτίσμα τὸν Θεὸν διὰ τῶν αὐτοῦ φυσικῶν τε καὶ ἰδίων ἀποδείξῃ, προστίθῃσι μεταξὺ τῶν τοῦ διδασκάλου λόγων παρ' αὐτοῦ τὸ, ποιεῖ, καθάπερ ἠκούσαμεν. Ἀγιάζει καὶ γὰρ, φησὶ, ζωοποιεῖ, φωτίζει, παρακαλεῖ, καὶ πάντα ποιεῖ τὰ τοιαῦτα ὁμοίως ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Ὡς εἶναι τὸν ἀναίδητὸν τοῦτον, καὶ ἀμφοῦτα κατὰ ταυτὸ καὶ τὴν ἀνὴν θεολογικῶν τε καὶ πατριτικῶν φημι λόγων ἐπηραστήν τε καὶ συκοφαντήν, ταῖς παρ' αὐτοῦ δηλαδὴ προσθήκαις καὶ ὑπαίρεσιν, καὶ τῶν ἀνευθύνων ἀκόλαστον ὕβριστήν, τὰς οικίας αἰσχύνων καὶ τὴν τάλμαν ἐκείνοις κακῶς περιάπτοντα.

Ἄλλ' ἐπὶ τὴν αὐτὴν ἐπιστολήν καὶ τὸν μέγαν

ΡΑΤΑΙ. G. CL I

αὐθις Βασιλείον ἴωμεν. Φησὶ καὶ γὰρ ἐπάγων εὐθύς μικρὸν μετ' ἐκείνα· Ὡσαύτως δὲ καὶ τὰ ἄλλα πάντα κατὰ τὸ ἴσον ἐνεργεῖται τοῖς ἀξίοις; παρὰ τοῦ Πατρὸς τε καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος· πᾶσα χάρις καὶ δυνάμις, ἢ ὁδηγία, ἢ ζωὴ, ἢ παράκλησις, ἢ πρὸς τὸ ἀθάνατον μεταβολή, ἢ εἰς ἐλευθερίαν μετὰστασις, καὶ εἴ τι ἄλλο ἐστὶν ἀγαθόν, ὃ μέχρις ἡμῶν καταβαίνει. Ἡ δὲ ὑπὲρ ἡμᾶς οἰκονομία ἐν τε τῇ αἰσθητῇ κτίσει καὶ νοητῇ, οὐδὲ αὐτῆ τῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐνεργείας καὶ δυνάμεως ἐξῶ κηθέσθηκε. Καὶ μετὰ μικρὸν· Ὁ δὲ συντιθέμενος, καὶ τὰ ὑπὲρ ἡμᾶς μετὰ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ τῆ δυνάμει τοῦ Πνεύματος οἰκονομῆσθαι, ἐναργεῖ τεκμηριῶ τῷ κατὰ τὴν οικίαν ζωὴν ὑπερειδόμενος, περὶ τούτων δισχυρίζεται. Καὶ πάλιν· Οὐκοῦν ἄλλο μὲν τί ἐστὶν ἡ οὐσία, ἣς οὐκ ἔστιν ἄλλο μνηστὴς ἐξευρεθῆ, ἕτερον δὲ τῶν περὶ αὐτὴν ὀνομάτων ἢ σημασία, ἐξ ἐνεργείας τινὸς ἢ ἀξίως ὀνομαζομένων. Τὸ μὲν οὖν ἐν ταῖς ἐνεργείαις μηδεμίαν εἶναι διαφορὰν ἐκ τῆς τῶν ὀνομάτων κοινωνίας εὐρίσκομεν· τῆς δὲ κατὰ τὴν φύσιν παραλλαγῆς οὐδεμίαν καταλαμβάνομεν ἐναργῆ τὴν ἀπόδειξιν, καθὼς εἴρηται, τῆς τῶν ἐνεργειῶν ταυτότητος τὸ κοινὸν τῆς φύσεως ὑπόσημαινούσης.

Ἰδοὺ δὴ τοίνυν, τοῦ τῆς θείας ἐνεργείας ὀνόματος νῦν μὲν ἐνικῶς, νῦν δὲ πληθυντικῶς ἐν τοῖς εἰρημένοις ἡμῖν ἐκ τῆς ἱερᾶς ἐκείνης ἐπιστολῆς πλεῖν ἢ πεντεκαίδεκα μνησθεὶς ὁ μέγας Βασιλείος, παρελθὼν εἴ γε δύναιτο Γρηγορᾶς, δεξιᾶτω, ποῦ τῶν εἰρημένων, μᾶλλον δὲ καὶ τῆς ἐπιστολῆς πάσης ὁ μέγας ὤπται Βασιλείῳ, ἔπας γούν ἐνεργημα, ἢ ἀποτέλεσμα, ἢ ποίημα ταύτην προσειρηκῶς, ὡς αὐτὸς φησὶν· Ἄλλ' οὐκ ἂν ἔχοι. Καίτοι γε τὸ τοῦ ἐνεργήματος ὄνομα καὶ κοινὸν ἐστὶν ἑκατέρωθεν, τῆ τε φυσικῆς φημι ἐνεργείᾳ τοῦ Θεοῦ, καὶ τῷ ταύτης ἀποτελέσματι, κατὰ τὸν θεῖον Ἀπόστολον· Ἐκάστῳ καὶ γὰρ, φησὶ, δίδεται ἡ φανέρωσις τοῦ Πνεύματος πρὸς τὸ συμφέρον, εἴτα διὰ τῶν κατὰ μέρος ἀπειριθμημένων ἐκεῖ χαρισμάτων τοῦ Πνεύματος, τὴν τούτου φανέρωσιν ὡσπερ εἰς τοῦ μφανέστερον καὶ αὐτὸς ἄγων, Ἄλλῳ δὲ, φησὶ, δίδεται χαρισματα λαμάτων ἐν τῷ αὐτῷ Πνεύματι, ἄλλῳ δὲ ἐνεργήματα δυνάμεων, καὶ ὅσα ἐξῆς. Πάντα δὲ, φησὶ, ταῦτα ἐνεργεῖ τὸ ἐν καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα

διαφοῦν ἰδίᾳ ἐκάστῳ καθὼς βούλεται. Καὶ πάλιν, Διαιρέσεις, φησὶ, χωρισμάτων, καὶ διαιρέσεις ἐνεργημάτων εἰσὶ. Τὸ δὲ αὐτὸ Πνεῦμα, καὶ ὁ αὐτὸς ἐστὶ Θεὸς, ὁ ἐνεργῶν τὰ πάντα ἐν πᾶσι. Διὸ καὶ ὁ ἐκ Δαμασχοῦ θεολόγος, λέγεται, φησὶ, καὶ ἡ ἐνέργεια ἐνεργημα, καὶ τὸ ἐνεργημα ἐνέργεια, ὡς καὶ τὸ κτίσμα κτίσις. Βασιλείος δ' ὁ μέγας ἐνταῦθα φημι τέως οὐδὲ τῷ μέσῳ τούτῳ χρώμενος οὐδοκωσὸν ὀνόματι φαίνεται, περικόπτων ὡς ἴσκει τὰς λαθῆς καὶ τὰς προφάσεις τῷ τε Γρηγορᾷ καὶ τοῖς κατ' αὐτὸν πάντοθεν, καὶ διὰ πάντων πρὸς τὴν ἀληθεῖαν συναλεύων. Καὶ σκόπει κίκεῖνα· Πάντα, φησὶν ὁ μέγας, κατὰ τὸ ἴσον ἐνεργεῖται τοῖς ἀξίοις παρὰ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος, πᾶσα χάρις καὶ δυνάμις. Εἶτα μεταξὺ καὶ ἄλλα κατ'

εἶδος, καθάπερ ἤκουσαμεν, ἀπαριθμητάμενος, ἐξ ἧς ἐπιφέρει· Καὶ εἰ τι ἄλλο ἐστὶν ἀγαθόν, ὃ μέχρις ἡμῶν καταβαίνει. Εἴτα ἡ πᾶσα χάρις καὶ δύναμις, καὶ τὸ πᾶν ἀγαθόν, ὃ μέχρι τῶν ἁγίων ἐκ Θεοῦ καταβαίνει, τοῦτο τῆς ἐνεργείας ἀποτέλεσμα καὶ ποίημα φῆς εἶναι, καὶ οὐ φυσικὴν ἐνέργειαν καὶ δύναμιν τοῦ Θεοῦ, ἐν ἀγίῳ χορηγουμένην Πνεύματι;

Πάνυ μοι δοκαίς ἄγευστος εἶναι, μᾶλλον δὲ καὶ τὸ παρίπαν ἀνήκους τῶν τοῦ Πνεύματος χαρισμάτων καὶ δωρεῶν· ἡ γὰρ ἂν οὐ τὰ τοιαῦτα περὶ ἐκείνων διανοοῦ. Καίτοι· γε διὰ τοῦτο καὶ τὸ, Μέχρις ἡμῶν καταβαίνει, προσέθηκεν ὁ διδάσκαλος, ἵνα σε διδάξῃ τὴν πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην ἐσχατιᾶν συγκατάθεσιν τοῦ τῆς θεότητος ὕψους, καὶ ὅτι τὸ ἄνωθεν καταβαίνον μέχρις ἡμῶν οὐ ποίημα τι καὶ ἀποτέλεσμα, θεῖα δὲ μᾶλλον χάρις, καὶ φυσικὴ τοῦ Θεοῦ δύναμις, ἧς ἐνεργήματα καὶ ἀποτελέσματα τὰ κτιστὰ πάντα, εἴτε οὐσαὶ δηλονότι τῶν ὄντων, εἴτε καὶ τὰ τοῖς οὐσιν ἀναλόγως δωρούμενα. Τί δὲ ἡ ὑπὲρ ἡμᾶς οἰκονομία ἡ ἐν τῇ αἰσθητῇ καὶ νοητῇ κτίσει; Οὐκ ἀκούεις ὅτι καὶ αὐτῆ τῆς ἐνεργείας καὶ τῆς δυνάμεως ὅστι τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καὶ ὅτι τὰ ὑπὲρ ἡμᾶς μετὰ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ οἰκονομεῖται τῇ δυνάμει τοῦ Πνεύματος; Μὴ ποιήματος καὶ ἀποτελέσματος κατὰ σὲ ἐστὶν ἔργον, καὶ ἀποτέλεσμα ἡ οἰκονομία τῶν ὑπὲρ ἡμᾶς; Ἀλλὰ τὴν φύσιν αὐτὴν εἶναι σὺ λέγεις τὴν ἐνέργειαν καὶ τὴν δύναμιν τοῦ ἁγίου Πνεύματος, οὐχὶ τὴν φυσικὴν καὶ δραστηκὴν τῆς φύσεως κίνησιν, ἧς κατ' αὐτοὺς δὴ τούτους τοὺς θεολόγους μόνον ἐστέρηται τὸ μὴ ὄν; Ἀλλ' ὁ συγγραφόμενος καὶ θεολογῶν ταῦτα διδάσκαλος οὐχ οὕτω βούλεται, βέλτιστα· ὡς πᾶσαν εἶναι ἀνάγκην τοῖς ἐκείνου παύσασθαι μᾶλλον ἢ τοῖς σοῖς. Τί γὰρ φησὶν ἐπάγων αὐτὸς ἐκεῖνος; Οὐκοῦν ἄλλο μὲν τί ἐστὶν ἡ οὐσία, ἡ; ὑπέκει λόγος μηνυτῆς ἐξευρέθη, ἄλλο δὲ τῶν περὶ αὐτῆν ὀνομάτων ἡ σημασία, ἐξ ἐνεργείας τινὸς ἡ ἀξία; ὀνομαζομένων. Οὐκ εἶπεν, ὅτι ἄλλο μὲν ἡ οὐσία, ἄλλο δὲ τὰ τῆς οὐσίας ὀνόματα, καθὰ δὴπου Γρηγορῶς ὑποκτιεῖται διαβρυλλεῖ πολλοῦ· ἀλλὰ πῶς; Ἄλλο μὲν, φησὶν, ἡ οὐσία, ἧς οὕτω λόγος μηνυτῆς ἐξευρέθη· καὶ διὰ τοῦτο καὶ ὑπερῶνυμος καὶ ἀνώνυμος πρὸς τῶν ἱερῶν θεολόγων ὀμνείται. Ἐτέρα δὲ, φησὶ, τῶν περὶ αὐτὴν ὀνομάτων ἡ σημασία· οἰοεὶ τὰ περὶ αὐτὴν ὑπὸ τῶν ὀνομάτων σημαζόμενα ἐξ ἐνεργείας τινὸς ἡ ἀξίας ὀνομαζομένων· ὡς τὸ Θεὸς δηλονότι, καὶ δημιουργός, καὶ παντοκράτωρ, καὶ Κύριος, καὶ Βασιλεὺς.

Ὅρα γοῦν καὶ κατὰ τοῦτον τὸν μέγαν, ὅτι οὕτε ἡ φύσις αὐτῆ καθ' ἑαυτὴν ἐστὶν ἡ τὰ θεῖα ἐφ' ἑαυτῆς δεχομένη ὀνόματα, οὕτε τὰ ὀνόματα πραγμάτων εἰσὶν ἄμοιρα κατὰ Γρηγορῶν, μέχρι ψιλῶν προΐοντα μόνων τῶν λέξεων· ἀλλὰ τῶν προσόντων τῇ θεῖα φύσει οὐσιωδῶς ὀνόματα ταῦτα πέφυκεν, ἐξ ἐνεργείας τινὸς, φησὶν, ἡ ἀξίας ὀνομαζομένων. Διὸ καὶ Μάξιμος ὁμοῦ καὶ Ἰωάννης ὁ Σύρος, οἱ μετὰ τοῦτέν φημι θεολόγοι τὸν μέγαν, ἄλλο τὴν οὐσίαν καὶ ἄλλο τὴν ἐνέργειαν, καὶ δὴ καὶ οὐσιώδη

καὶ φυσικὴν ταύτην εἶπον, ἐκ τῶν λογίων αὐτῶν καὶ παρὰ τοῦ θεολόγου τούτου λαβόντες, ὡς καὶ ταῖς λέξεσιν αὐταῖς σὺν γε τοῖς νοήμασι τούτου κερησθαι, καὶ τοῖς ἀντιθέτοις, φημί, διαλεγόμενοι, καὶ γράφοντες, καὶ διδάσκοντες, καὶ θεολογοῦντες. Φησὶ γὰρ ὁ μὲν θεόληπτος Μάξιμος Πύρρῳ διαλεγόμενος τῷ Μονοθελήτῃ, ἵνα τοῖς προβήθεισιν ὑπ' αὐτοῦ πολλοῖς καὶ μεγάλοις καὶ ταῦτα προσθῶμεν· τῷ γοῦν Πύρρῳ περὶ ἀποτελεσμάτων τε καὶ ἐνεργημάτων, καὶ κρείττον ἢ κατὰ Γρηγορῶν τοῦτον εἰπόντι, Οὐ περὶ τῶν ἐξω Χριστοῦ ἐστὶν ὁ λόγος ἡμῶν, ὁ θεός, φησὶ Μάξιμος, ἀλλὰ περὶ τῶν ἐν αὐτῷ τῷ Χριστῷ, τούτεστι περὶ τοῦ φυσικοῦ τῶν οὐσιῶν τοῦ Χριστοῦ λόγου, εἴτε ἑλληπῆς ἐκ τῆς ἐνώσεως, εἴτε ἀνελληπῆς μεμένηκε. Καὶ εἰ ἑλληπῆς, οὐ δυνατόν ἐλλειποῦς φύσεως ὑπαρξιν εἶναι· εἰ δὲ ἀνελληπῆς, ἡ ἐν αὐτῷ φημι δὴ τῷ συστατικῷ τῆς οὐσίας λέγω ἡ ἐνέργεια θεωρεῖται, ἡ τῶν ἐκτὸς τυγχάνει. Ὅτι ἐὰν οὐ τῶν ἐκτὸς τυγχάνει ἡ κατὰ φύσιν ἐνέργεια, ἔηλον ἐκ τοῦ ἀνευ μὲν τῶν ἔργων δύνασθαι τὴν φύσιν εἶναι. Ἄνευ δὲ τῆς κατὰ φύσιν ἐνεργείας οὕτε εἶναι τὴν φύσιν οὕτε γινώσκεισθαι δυνατόν. Οἷς γὰρ ἕκαστον φυσικῶς ἐνεργεῖ, πιστοῦται ὅπερ ἐστὶ μὴ τρεπόμενον. Καὶ αὐθις· Ἡ γὰρ ἐνέργεια φυσικὴ οὐσα, φύσεως ὑπάκει συστατικῶς καὶ ἔμφυτος χαρακτήρ. Καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς ἐν τοῖς αὐτοῖς· Οὐδὲν τῶν ὄντων κατὰ φύσιν μόνον τὰ ἐναντία ποιεῖν πέφυκεν. Οὐ γὰρ θερμαίνει τὸ πῦρ καὶ ψύχει, οὕτε ψύχει ὁ κρύσταλλος καὶ θερμαίνει, οὕτε ξηραίνει ἡ γῆ καὶ ὑγραίνει, οὕτε ὑγραίνει τὸ ὕδωρ καὶ ξηραίνει. Εἰ οὖν ἐπ' οὐδενὸς τῶν πάντων τοῦτο θεωρεῖται, πῶς τὸν σαρκωθέντα Λόγον, καὶ οὐσιωδῶς γενόμενον ἄνθρωπον μὴ ἐνεργεῖ τὰ τε θαύματα καὶ τὰ πάθη λόγῳ φύσεως ἄλλῃλων διαφέροντα ἐπιτελεῖται λέγοντες, οὐ δεδοίκατε; Καὶ αὐθις πάντας οἱ Πατέρες διαβρήθη κοινῇ καὶ εἶπον, καὶ ἰδίωξαν τὰ τῆς αὐτῆς ὄντα οὐσίας καὶ τῆς αὐτῆς εἶναι ἐνεργείας, καὶ τὰ τῆς αὐτῆς ὄντα ἐνεργείας τῆς αὐτῆς εἶναι οὐσίας, καὶ ὅτι τὰ τῆς οὐσίας διαφέροντα καὶ τῆς ἐνεργείας διαφέρουσι, καὶ τὰ τῆς ἐνεργείας διαφέροντα καὶ τῆς οὐσίας διαφέρουσι. Ὁ δ' ἐκ Δαμασκοῦ θεῖος διδάσκαλος, Ἐν τοῖς θεολογικοῖς δύο, φησὶν, ἐπὶ Χριστῷ τὰς ἐνεργείας λέγειν ἀναγκαῖον διὰ τὸ δευτέρου τῆς φύσεως. Ὡν γὰρ ἡ φύσις παρηλλαγμένη, τούτων διάφορος ἡ ἐνέργεια· ὧν δὲ ἡ ἐνέργεια παρηλλαγμένη, τούτων ἡ φύσις διάφορος. Καὶ τὸ ἀνάγκη ὧν ἡ φύσις ἡ αὐτῆ, τούτων καὶ ἡ ἐνέργεια ἡ αὐτῆ· καὶ ὧν ἡ ἐνέργεια μία, τούτων καὶ ἡ οὐσία μία καὶ τοὺς θεηγόρους Πατέρας. Καὶ πάλιν· Οἱ δὲ ἄγιοι Πατέρες συμφώνως εἰρήκασι, τὰ τῆς αὐτῆς οὐσίας καὶ τῆς αὐτῆς εἶναι ἐνεργείας. Καὶ αὐθις· Δεῖ πάντως κατὰ ἄλληλα ταῖς φύσεσιν εἶναι τὰ φυσικά. Ἀδύνατον γὰρ ἑλληπτοῦς φύσεως ὑπαρξιν εἶναι. Ἡ δὲ κατὰ φύσιν ἐνέργεια οὐ τῶν ἐκτὸς ὑπάκει. Καὶ ἔηλον οὕτω εἶναι οὕτε γινώσκεισθαι τὴν φύσιν δυνατόν ἐνευ τῆς κατὰ φύσιν ἐνεργείας. Δεῖ ὧν γὰρ ἐνεργεῖ ἕκαστον τὴν οἰκεῖν φύσιν πιστοῦται. Ὅπερ ἐστὶ μὴ τρεπόμενον. Καὶ πάλιν ἐν τοῖς αὐτοῖς· Εἰ μία τῶ Χριστοῦ ἡ ἐνέργεια ἡ αὐτῆ τῶν θεῶν καὶ ἀνθρωπίνων παρ-

ταῖς, οὐδὲν δὲ τῶν ὄντων ἐν τοῖς κατὰ φύσιν μένον, ἅ ὁ μέγας φιλοσοφῶν Ἀθανάσιος περὶ τοῦ Θεοῦ φησὶ ἐκ τῆς ἐναντίας ποιεῖν δύναται. οὐ γὰρ τὸ πῦρ φύχει καὶ θερμαίνει, οὐδὲ ξηραίνει καὶ ὑγραίνει τὸ ὕδωρ, πῶς ὁ φύσει ὢν Θεός, καὶ φύσει γενόμενος ἄνθρωπος τὰ τε θαύματα καὶ τὰ παθήματα μὴ ἐνεργεῖα ἐπέσσει; Καὶ αὖθις· Ἐἰ πᾶσα ἐνέργεια φύσεώς τινος οὐσιώδης; ἀρῖζεται κίνησις, ὡς οἱ περὶ ταῦτα δεινοὶ διειλήφασι, ποῦ φύσιν τις εἶδεν ἀκίνητον, ἢ παντελῶς ἀνεέργητον, ἢ ἐνέργειαν εὐρηκεν οὐ φυσικῆς δυνάμεως ὑπάρχουσαν κίνησιν; Τί δὲ καὶ πρὸ τούτων ὁ λαμπρότατος φημι τῆς Ἐκκλησίας καὶ φωστῆρ καὶ ὁδηγὸς Κύριλλος; εἰ Εἰρήνην, φησὶ, τὴν ἐμὴν ἀφίημι ὁμῶν. Ἐἰ τοίνυν ἑαυτοῦ τὴν εἰρήνην φησὶ, ὡς ἴδιον ἀγαθὸν καὶ φυσικὸν ἐνυπάρχον αὐτῷ, πῶς οὐ σαφές, ὅτι περ οὐ μετοχικῶς ἐπὶ τὸν Υἱὸν τὸ Πατὴρ ἐξαιρέτα διαβαίνει, ἀλλ' οὐσιώδης ἔλακει λόγος ἐπὶ τὸν γεγεννημένον τὰ τοῦ γεννησαντος ἴδια; Καὶ πάλιν Πάντων οὖν ὅσα δὴ καὶ πρόσεστι τῷ Πατρὶ κατὰ φύσιν καὶ ἐν Υἱῷ κειμένων φυσικῶς τε καὶ οὐσιωδῶς, τίς οὐκ ἔσται; ποιήματα λέγων αὐτὸν, πᾶς; ἀφύκτοις τῆς δυσσημίας ἐγκλήμασιν ἔνοχος; πῶς γὰρ οὐκ εἰεν ἀλλήλοισ ὁμοφυῆ τὰ τῆς αὐτῆς ὄντα φύσεώς τε καὶ ἐνεργείας;

Καὶ οἱ μὲν διδάσκαλοι ταῦτα καθάπερ ἤκουσας· οὐ δὲ τί καὶ πρὸς τοιούτους αὐτοὺς φησὶ, ὦ φιλόσοφε; Ἰδοὺ γὰρ καὶ φυσικὴν σοὶ καὶ οὐσιώδη τὴν θεῖαν ἐνέργειαν καὶ θεοπρεπῆ, καὶ ἀκτιστον, καὶ ἐμφυτον, καὶ οὐ τῶν ἐκτὸς τῆς φύσεως, καὶ τῆ θεῖα φύσει κατάλληλον καὶ χαρακτηριστικὴν ταύτης, διὰ πολλῶν ὁμοῦ καὶ μακρῶν λόγων οἱ θεολόγοι ἀπέδειξαν· καὶ οἱ περὶ ταύτης αὐτῆς τῆς Θεοῦ φυσικῆς ἐνεργείας, καὶ τούτοις ὁ λόγος, περὶ ἧς καὶ τῷ μεγάλῳ Πατρὶ Βασιλεῖ φησὶ, καὶ διὰ τοῦτο καὶ τὰ παραδείγματα καὶ τὰς λέξεις αὐτοῦ συνεχῶς εἰς μαρτυρίαν τῶν οικείων λόγων λαμβάνουσι καὶ τὴν τῶν ἱερῶν Πατέρων καὶ διδασκάλων πυκνὰ προβάλλονται μαρτυρίαν, αὐτὸν τε τοῦτον πρὸ τῶν ἄλλων τὸν μέγαν, καὶ τὸν σοφὸν μετ' αὐτοῦ Κύριλλον, καὶ οἱ καὶ τοὺς πρὸ αὐτῶν τε καὶ μετ' αὐτοὺς αἰνιττόμενοι; τὰ αὐτὰ περὶ τῶν αὐτῶν ἐν τῷ αὐτῷ θεολογήσαντας Πνεύματι, ὃ δὴ καὶ ἡμεῖς ὁ λόγος ὑπέσχετο δεῖξαι. Μᾶλλον δὲ τί χρὴ τὰς τῶν ἄλλων ἀνερευνητὴν ἐναυῆθα καὶ περιεργάζεσθαι μαρτυρίας, εἴπῃ αὐτὸν αὖθις τὸν μέγαν ἐξηγητὴν τε καὶ μάρτυρα τῶν οικείων παρελθεῖν λόγων, καὶ διὰ τῶν αὐτῶν τὰ αὐτοῦ πιστώσασθαι; Φησὶ τοιγαροῦν ἐν τοῖς πρὸς Εὐνόμιον ὁ μέγας Βασίλειος αὖθις· Τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον αὐξήσει οὐ ζητεῖ, τελειότατον ὄν· διὸ καὶ παρ' αὐτῷ πάντα τέλεια, ἀγάπη, χαρὰ, εἰρήνη, μακροθυμία, χρηστότης, σοφία, σύνεσις, βουλή, ἀσφάλεια, εὐσέβεια, γνῶσις, ἀγιασμός, ἀπολύτρωσις, πίστις, ἐνεργήματα δυνάμεων, χαρίσματα λαμπρῶν, καὶ ὅσα τούτοις παραπλήσια, οὐδὲν ἔχον ἐν ἑαυτῷ ἐπίκτητον, ἀλλ' ἀίδιως πάντα ἔχον ὡς Πνεῦμα Θεοῦ, καὶ ἐξ αὐτοῦ γεννητός, αἰτίον αὐτὸν ἔχον ὡς πηγὴν ἑαυτοῦ, κάκειθεν πηγάζον. Πηγὴ δὲ καὶ αὐτὸ τῶν προειρημένων ἀγαθῶν. Ἀλλὰ τὸ μὲν ἐκ Θεοῦ πηγάζον ἐνυπάρχον ἐστὶ· τὰ δὲ ἐξ αὐτοῦ πηγάζοντα ἐνεργεῖα αὐτοῦ εἰσι. Συνεχῶς δὲ τούτοις καὶ

Πνεύματος· Μὴ γένοιτό μοι, φησὶν, ἐπίκτητόν τι ἐπὶ τοῦ Πνεύματος εἶπειν. Ὁδὲ γὰρ τὸ ἅγιον, οὐτε τὸ ἐκθάρσον, οὐτε τὸ ἰγαθόν, οὐτε ἄλλο τι τῶν περὶ Θεὸν θεωρουμένων, λέγω εἶναι ἐπίκτητον τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, ἀλλ' ἡ φύσει ἅγιον, φύσει ἀγαθόν, φύσει ἐθάνατον, ὡς Πνεῦμα Θεοῦ, καὶ ἐξ αὐτοῦ πηγάζον, εἴθουν ἐκπορευόμενον. Ἦκουσας, Γρηγορά, πῶς ὁ μέγας Βασίλειος τὸν περὶ τῶν Θεῶν ἐνεργειῶν σαφῆ καὶ ἀπλοῦν λόγον ἔκεινον καὶ εἰ σαφηνίζει καὶ διαλευκαίνει, τότε μὲν πρὸς τὸν σὸν καθηγητὴν Εὐνόμιον, νῦν δὲ καὶ πρὸς ἐκείνον ὁμοῦ καὶ πρὸς σὲ μετ' Ἀθανασίου τοῦ πάνυ τὸν λόγον ποιούμενος; Οἱ αὐτοὶ καὶ γὰρ εἰσι πανταχοῦ, καὶ περὶ τῶν αὐτῶν ὡσαύτως καὶ φθίγγονται, τῷ θεῷ δηλαδὴ ἐμπνεόμενοι Πνεύματι. Φυσικῶς καὶ γὰρ φησὶ καὶ ἀίδιως προσεῖναι τῷ Θεῷ τὰ περὶ αὐτὸν θεωρούμενα, αὐτὰς τὰς θείας ἐνεργείας καὶ ἐξ αὐτοῦ πηγάζειν ὡς φυσικὰ, καὶ μηδὲν τούτων ἐπίκτητον εἶναι παρ' αὐτῷ. Τί οὖν, ὦ φιλόσοφε; ταῦτα, περὶ ὧν ὁ τοσοῦτος λόγος, τοῖς θεολόγοις, καὶ ἡ θεολογία, καὶ ἡ θεοπρεπὴς ἐδιδάχθη, εἰσὶ τι, ἢ κτύπος ἀπλῶς εἰσὶν οὕτω, καὶ διάκενος ἦχος ῥημάτων πραγμάτων ἔρημος; Σὺ μὲν οὖν οὐ ταῦτα μόνον καὶ τὰ τοιαῦτα διατελεῖς περὶ τούτων φρονῶν, ἀλλὰ καὶ μακρὰν τινα τὴν εἰρυνεῖαν καὶ τὴν ἔθριν καταχεῖς τῶν φυσικῶν τούτων ἰδιωμάτων τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀνοουσίους καὶ ἀνυπάρκτους θεότηας ἀναίσχυντῶν λέγεις αὐτὰ, καὶ ἡμῖν δὴθεν ἐμπαίζων τε καὶ καταμωκώμενος, μᾶλλον δὲ καὶ Θεὸν βλασφημῶν ἀναίτην, καὶ τοὺς ἐκείνου μύστας; καὶ θεολόγους, τούτων καὶ γὰρ, οὐχ ἡμῶν ἢ Θεοῦ; καὶ πρὸς τῶν σὸν ἀνοουσίων καὶ ἀνυπάρκτων ἐνεργειῶν λέγεις, ὦ μισαρῆς καὶ ψυχῆς καὶ γλώττης! μηδὲ τοὺς ἐξ οὐρανοῦ δεύσας κρηστήρας, μηδὲ τοὺς τοῦ μέλλοντος πυρὸς ἀσχίτους καὶ φοβεροὺς ῥύακας; οἱ τοὺς ὄβριστας κατὰ σὲ τῆς θεότητος μένουσιν. Οἱ δὲ καθηγητὰς τῆς εὐσεβείας οὗτοι καὶ ἀπλανεῖς τῶν περὶ Θεοῦ λόγων διδάσκαλοι μηδὲ εἶναι φασὶν ὅπως Θεὸν δύνασθαι δίχα τῶν φυσικῶν ἰδιωμάτων αὐτοῦ, ἐπεὶ μηδὲ φύσει ποτὲ τὴν οἰανοῦν συνεστάναι δίχα τῶν αὐτῆς φυσικῶν. Ἐγὼ δ' ἐμαυτὸν οὐκ οἶδ' ὅπως ἔλαθον εἰς τοὺς περὶ θεῶν ἐνεργειῶν καὶ αὖθις ἐξενεχθεὶς λόγους, καίτοι γε καὶ τοσαῦτα τῷ τε πλήθει καὶ τῷ μεγέθει σὺν γε τοῖς θεολόγοις διδασκάλοις περὶ τούτων εἰπόν ἐν τοῖς φθάσσουσιν, ὡς μηδὲ τὸν καθ' ὑπερβολὴν ἐριστικὸν καὶ πολέμιον ἀντιλέγειν ἐκείνους ἔχειν. Τούτου δ' ὁ προσβαλεγόμενος οὐτος, καὶ ἀντιλέγειν δοκῶν αἰτίος, ἐπὶ τὰ αὐτὰ συνεχῶς; ἄγων τὸν λόγον καὶ προκαλούμενος, καὶ τῆς ἡττης λαμβάνων ὥσαντι μηδέ ποτε κόρον.

Ἄλλ' ἐπὶ τὸν αὐτὸν καὶ αὖθις, καὶ δὴ καὶ τὸν ἀντιλεγόμενον ὑπ' αὐτοῦ, καὶ βλασφημούμενον περὶ θεότητος ἐπινέλωμεν λόγον. Φησὶ τοιγαροῦν πρὸς τὸν οικεῖον ἀκροατὴν καὶ πάλιν ὁ Γρηγοράς· Ὅρθως ἐκ τῶν γινόμενων θαυμάτων καὶ πραγμάτων ἐτυμολογούμενα τὰ ὀνόματα παρωνύμως λέγονται κάπλι τοῦ Θεοῦ; Τοῦτο δὲ ἐστὶν ὃ καὶ ὁ μέγας φησὶ Βασίλειος, ὅτι μόνον τοῦ ἐνεργούντος τὴν δύναμιν διὰ τῆς τῶν ἐνεργειῶν κατανοήσεως ἐπιγινώσκει δυν-

νάμεθα. Ὁ δὲ Παλαμᾶς ἀπανθῶ, ὡς εἴρηται, τὰ ἐκ τῶν Α τοιούτων ἐνεργειῶν παραγόμενα ἰσχύματα κατὰπαξ ἀκρίτους μὲν ὀνομάζει θεότητος, ὀρωμένας δ' αἰσθητοῖς ὀφθαλμοῖς, καὶ εἰσφύρουσ' ἀλλήλων τὴν ἄμυ καὶ τῆς θείας ἐκείνης φύσεως. Πάλιν ἐπὶ τὴν οἰκίαν μετ' Εὐνομίου καὶ οὗτος ἐπανερχεται σύγχυσιν, ὁ φησὶ πρὸς ἐκείνον, καὶ δι' ἐκείνου καὶ πρὸς τοῦτον αὐθις ὁ μέγας Βασιλεῖος. Τὰ γὰρ ἴδια καὶ φυσικὰ τοῦ Θεοῦ κτίσματα συνψῶς καλέσας, ὁ δὴ καὶ τῆς αἰρέσεως αὐτοῦ τὸ κοινὸν καὶ καθόλου γνώρισμα, ἀπὸ τῶν κτισμάτων ἐπ' αὐτὴν τὴν οὐσίαν ἀναφέρεσθαι τὰ ὀνόματα λέγει, διπλῶς βλασφημῶν, τῷ τε εἰς κτίσιν κατασπῆν φημι τὰ προσόντα τῷ Θεῷ φυσικῶς, καὶ δι' αὐτῶν τε καὶ σὺν αὐτοῖς τὴν ἀδιαιρέτως πηγάζουσαν αὐτὰ φύσιν κατὰ τοὺτους τοὺς θεολόγους. καὶ τῷ μὴ ἀπὸ τῶν κτισμάτων ἐπὶ τὴν θείαν ἐνέργειαν καὶ τὴν δύναμιν, ἀλλ' ἐπ' αὐτὴν ἀνάγεσθαι τὴν θείαν οὐσίαν, ὁ δὴ καὶ τοῦ Εὐνομίου καὶ τῆς κατ' ἐκείνον πονηρᾶς δόξης καθαρός ἐστὶ τόκος. Ἄλλ' αἰσχυνέτω καὶ ἄμφω τοὺτους Παῦλος ὁ μέγας, Ῥωμαίους οὕτως γράζων· «Ὁ δὴ καὶ εἰπόντες ἐφθηνεν, ὅτι τὸ γνωστὸν τοῦ Θεοῦ φανερόν ἐστι τοῖς ἀνθρώποις· ὁ γὰρ θεὸς αὐτοῖς ἐφανέρωσεν· τὰ γὰρ ἄδρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται, ἥ τε ἀίδιος οὐτοῦ δύναμις καὶ θεϊότης.» Ὅπερ ὁ θεὸς Μάξιμος σαφηνίζων, Πάντα, φησὶ, τὰ ποιήματα τοῦ Θεοῦ, κατὰ φύσιν μετὰ τῆς δεούσης ἐπιστήμης γνωστικῶς ὑφ' ἡμῶν θεωρούμενα, τοὺς καθ' ἑαυτὸς γεγέννηται λόγους κρυφίως· ἡμῖν ἀπαγγέλλουσι, καὶ τὸν ἐφ' ἑκάστῳ ποιήματι θεῖον σκοπὸν ἑαυτοῖς συνεκαίνουσιν· καθ' ὃ καὶ οἱ οὐρανοὶ διηγῶνται δόξαν Θεοῦ, καὶ τὸ στερέωμα τῆν τῶν χειρῶν ἀναγγέλλει ποίησιν. Ἄιδιος δὲ δυνάμις ἐστὶ καὶ θεϊότης ἡ συνεκτικὴ τῶν ὄντων πρόνοια, καὶ ἡ κατ' αὐτὴν ἐκθεωτικὴ τῶν προνοουμένων ἐνέργεια.

Βασιλεῖος δ' αὐθις ὁ μέγας αὐτὸ τοῦτο διατρανῶν, πρὸς τοὺς περὶ Εὐνόμιον τοιάδε φησὶ· Τί οὖν ἐξαιρετόν τῃ γνώσει τοῦ Μονογενοῦς, ἢ τοῦ ἁγίου Πνεύματος καταλείψουσιν, εἴπερ αὐτοὶ τῆς οὐσίας αὐτῆς ἔχουσι τὴν κατάληψιν; Οὐ γὰρ δὴ τῆς δυνάμεως, καὶ τῆς ἀγαθότητος, καὶ τῆς σοφίας τοῦ Θεοῦ τῷ Μονογενεῖ τὴν θεωρίαν προσνεύσαντες, σύμμετρον ἑαυτοῖς θήσονται τῆς οὐσίας τὴν κατανόησιν· πᾶν γὰρ που τὸ ἐναντίον εἰκὸς αὐτὴν μὲν τὴν οὐσίαν ἀπερίοπτον εἶναι παντὶ πλήν ἢ τῷ Μονογενεῖ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι· ἐκ δὲ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Θεοῦ ἀναγομένους ἡμᾶς, καὶ διὰ τῶν ποιημάτων τὸν ποιητὴν ἐννοοῦντας, τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ καὶ τῆς σοφίας λαμβάνειν τὴν αἰσθησιν. Τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ γνωστὸν τοῦ Θεοῦ, ὃ πᾶσιν ἀνθρώποις ὁ θεὸς ἐφανερώσει. Καὶ πάλιν πρὸς τὸν αὐτὸν, Δυνάμειος, φησὶ, καὶ σοφίας καὶ τέχνης, οὐχὶ δὲ τῆς οὐσίας αὐτῆς ἰνδεικτικὰ ἐστὶ τὰ ποιήματα, καὶ οὐδὲ αὐτὴν πᾶσαν τοῦ δημιουργοῦ τὴν δύναμιν ἀναγκαίως περιστήσιν. Θέα μοι δὲ καὶ τὴν ἀναισθησίαν τοῦ κενοῦ τούτου τῶν θεολογικῶν λόγων ἐξηγητοῦ. Οὐ μόνον γὰρ ἐκείνων οὐ δύναται συνείναι, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ; αὐτὸν καὶ τοὺς οἰκίους ἄγνωστὸν λόγους, μὴ εἰδῶς ἔπερ λέγει.

Τοῦτο καὶ γὰρ, φησὶν, ἐστὶν, ὁ καὶ ὁ μέγας φησὶ Βασιλεῖος, ὅτι μόνον τοῦ ἐνεργούντος τὴν δύναμιν διὰ τῆς τῶν ἐνεργειῶν κατανοήσεως ἐπιγνώσιναι δυνάμεθα. Καὶ εἰ μόνον, ὡς καὶ αὐτὸς συμμαρτυρεῖν ἐνταῦθα τῷ μεγάλῳ δοκεῖς, τὴν τοῦ ἐνεργούντος δύναμιν διὰ τῆς τῶν ἐνεργειῶν ἐπιγνώσιναι δυνάμεθα, ἔχομεν τὸ ζητούμενον, καὶ λόγος οὐδαὶς ἐστὶ, ἰσχυρὴ καὶ ἡμεῖς αὐτὸ δὴ τοῦτο πρὸς τοῦ διδασκάλου τοῦτου παιδευθέντες φαιμέν, ὅτι δυνάμειος καὶ σοφίας ἰνδεικτικὰ ἐστὶ τὰ ποιήματα.

Ἄλλ' ἐγὼ, φησὶ Γρηγορᾶς, τὴν οὐσίαν εἶναι φημι ταύτης τὴν δύναμιν, ἀλλ' οὐκ ἄλλην καὶ ἄλλην· οὐδὲ διαφορὰν ἐννοῶ τὴν οἰανοῦν μεταξὺ. Τοῦτο οὖν λέγεις, ὅτι μόνον τὴν τοῦ Θεοῦ οὐσίαν ἐκ τῆς τῶν ἐνεργειῶν κατανοήσεως ἐπιγνώσιναι δυνάμεθα; Καὶ τί ἄλλο τῷ Θεῷ καταλειμμένων ἀγνωστὸν σοι, μόνον λέγεις ἐπιγνώσκεις τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ; Ἄλλ' ὁ μέγας Βασιλεῖος οὐχ οὕτως ταῦτα βόλεται, βέλτεστα. Τί γὰρ, φησὶν, ἐξαιρετόν τῃ γνώσει τοῦ Μονογενοῦς ἢ τοῦ ἁγίου Πνεύματος καταλείψουσιν, εἴπερ αὐτοὶ τῆς οὐσίας αὐτῆς ἔχουσι τὴν κατάληψιν; Καὶ πάλιν, Δυνάμειος, φησὶ, καὶ σοφίας καὶ τέχνης, οὐχὶ δὲ τῆς οὐσίας αὐτῆς ἰνδεικτικὰ ἐστὶ τὰ ποιήματα, καθάπερ ἤκουσας, εἴπερ ἤκουσας· καὶ ὅτι εἰκὸς τὴν μὲν φύσιν αὐτὴν ἀπερίοπτον εἶναι παντὶ, ἐκ δὲ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Θεοῦ πρὸς αὐτὸν ἀναγομένους ἡμᾶς, τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ καὶ τῆς σοφίας λαμβάνειν τὴν αἰσθησιν. Ἔπειτα πόθεν, ὁ φιλόσοφος, καὶ τίνων λογίων, ἢ διδασκαλικῶν ὀρωμένων ἐξηγήσεών τε καὶ λόγων, τὴν τερατώδη ταύτην καὶ τολμηρὰν θεολογίαν ἐξήνεγκας, ὅτι ἐκ τῆς τῶν ἐνεργειῶν κατανοήσεως ἦτο τῶν κτισμάτων, ὡς αὐτὸς φῆς, ἄλλην γὰρ οὐκ οἶσθα πλήν ταύτης ἐνέργειαν, μόνον ἐδυνήθης γινῶναι τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ; Ποῖός σε πονηρὸς δαίμων ἔμυσταγώγησε ταῦτα; Τὸ οἰεσθαι καὶ γὰρ, φησὶν ὁ μέγας Βασιλεῖος, τοῦ ἐπὶ πάντων Θεοῦ αὐτὴν τὴν οὐσίαν ἐξουρηκέναι πολλῆς ὑπερηφανίας ἐστὶ καὶ φυσιώσεως. Σχεδὸν γὰρ καὶ αὐτὸν ἀποκρύπτουσι τῇ μεγαληγορίᾳ τὸν εἰπόντα, Ἐπάρω τῶν ἀστείων θήσομαι τὸν θρόνον μου. Καὶ ὁ Νύσης θεῖος Γρηγόριος πρὸς Εὐνόμιον οὕτως φησὶν· Ὁ μὲν θεὸς ἐστὶ κατ' ἑαυτὸν ὁ τι ποτὲ καὶ εἶναι πιστεύεται· ὀνομάζεται δὲ παρὰ τῶν ἐπικαλουμένων οὐκ αὐτὸ ὁ ἐστίν, ἀλλ' ἐξ ὧν ἐνεργεῖν περὶ τὴν ζωὴν ἡμῶν πεπίστευται. Καὶ θεὸν γὰρ αὐτὸν λέγοντες, τὸν ἔφορον καὶ ἐπόπτην καὶ διορατικὸν τῶν κεκρυμμένων ἐπισκοποῦμεν. Ὁ δὲ θεὸς Χρυσόστομος, Οἱ προφήται, φησὶν, οὐ μόνον τί τὴν οὐσίαν ἐστὶν ὁ θεὸς ἄγνωστον φαίνονται, ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς σοφίας αὐτῆς πόση τίς ἐστίν, ἀποροῦσι. Καίτοι γε οὐκ οὐσία ἀπὸ τῆς σοφίας, ἀλλ' ἡ σοφία ἐκ τῆς οὐσίας. Ὅταν δὲ μὴ ταύτην δύναται καταλαθεῖν μετὰ ἀκριθείας, πόση ἂν εἴη μανίας τὸ τὴν οὐσίαν αὐτὴν νομίζειν δύνασθαι τοῖς οἰκίοις ὑπεβίβλιν λογισμοῖς; Ὁ δὲ καὶ Γρηγορᾶς οὕτως μετὰ τῶν ἀνομοίων ἐκείνων ἐντικρυς πέπονθεν, οὐ τοὺς θεολόγους τρωπούσιν μόνους, ἀλλὰ καὶ προφήτας ἅμα καὶ ἀποστόλους, μᾶλλον δὲ καὶ τὰς ἀνωτάτω περὶ θεὸν δυνάμειος· αὐτὰ φημι

τά Χερουθίμ και τά Σεραφίμ, ὑπὸ τῆς ἄγαν ἀπονοίας τε και ἀνοίας κάτω κταλιπῶν, και μόνος κακῶς· αὐτὴν ολίμενος εἰδέναι τὴν ἀκατάληπτον και ἀνερμήνευτον και ἀπερινήτοτον οὐσίαν τοῦ Θεοῦ. Καὶ τὸ τούτων ἐστὶ καινότερον, ὅτι διανοίας οὕτω και ἀπονοίας ἔχων αὐτὸς, εἶθ' ἡμῖν ἐγκαλεῖ, και τοῖς ἡμετέροις τὸν τῆ φύσει ἀόρατον Θεὸν ὁρατὸν ταῖς ἐνεργείαις γίνεσθαι σὺν γε τῷ σοφῷ Γρηγορίῳ και τοῖς λοιποῖς λέγουσι θεολόγοις, ἐν τισὶ τοῖς περὶ αὐτὸν ἰδιώμασι καθορώμενον.

Ἐκείνῳ δὲ πῶθεν ἔχεις λαβὼν, ὧ φιλόσοφε, ὅτι τὴν τοῦ Θεοῦ φυσικὴν τε και ἀπειρον ἐνεργείαν, ἣν δὴ και πληθυντικῶς οἱ θεολόγοι πάντες ἐκφέρουσι και θείας ἐνεργείας αὐτάς φασι, και παρεπόμενα, και ἰδιώματα τῆς θείας φύσεως, πῶθεν οὖν ἀκηχώδως ἔχεις, ὅτι θεότητος ἡμεῖς ταῦτα φαμὲν ἀκτίστους, και ἰδίᾳ και χωρὶς τῆς θείας φύσεως· οὕσα, ὡς φησὶ, τὰς αὐτάς, και ἀνυποστάτους αὐ, και ἀνουσίους, και ἀνυπάρχους· κατὰ ταυτὸς· Σοῦ γὰρ και μόνου και τῆς σῆς ἀλλοκότου διανοίας· τὰ τερατώδη και καινὰ και ἀλλήλοισ ἀσύμφωνα ταυτὶ ἀναπλάσματα, ἀ δὴ και διαθρυλλεῖς πυνταχοῦ και λέγων, και γράφων, και διδάσκων τοὺς παῖδας, και παίζων ἐν οὐ παικτοῖς, και γελωτοποιῶν ὡς ἔθος, και συκοφαντῶν τὴν Χριστοῦ Ἐκκλησίαν, τὴν ἀποκον, πονηρὴν και δαιμονιώδη ταυτηνὶ συκοφαντίαν, και τοὺς μὲν κακούργους και πονηροὺς ἐπανιστάς τῆ κατ' εὐσέβειαν ἀληθείᾳ, τὰς δὲ τῶν ἀπλουστέρων καρδίας κλήττων, και θορυβῶν, και πολὺν τινα τὸν σάβιον και τὴν ἀηδίαν ἐπάγων αὐτοῖς, κατατέμνων τε και σπαράττων τὰ τοῦ Χριστοῦ μέλη, και ἔνοχος τοῦ σώματος αὐτοῦ γιγνόμενος· και τοῦ αἵματος κατὰ τὴν κάλαϊ Χριστοκτόνους ἐκείνους, ὧν διαδότης μὲν ἡ τάλμα, και μέγρι· αὐτῶν οὐρανῶν ἐλάσσα τῷ μεγέθει, διαδοητοτέρα δὲ ἡ ἀπώλεια, τὰ γὰρ μέλλοντα σιωπῶ. Ἡμεῖς μὲν γὰρ και λέγοντες και γράφοντες και διαλεγόμενοι και κοινή και ἰδίᾳ, και πάντοτε και παντὶ, μίαν ἴσμεν θεότητα Πατρὸς και Υἱοῦ και ἁγίου Πνεύματος, και Θεὸν ἕνα καταγγέλλομεν, τρισυπόστατον, ἐνεργόν, θελητικόν, παντοδύναμον, και τοὺς μὴ οὕτω φρονούντας, ὡς τῆς ὁγιούσ ἡμῶν πίστεως ἄλλοτρους, τῷ ἀναθέματι καθυποβάλλομεν, κατὰ τὴν τῶν θεολόγων ἡμῶν Πατέρων διδασκαλίαν τε και παράδοσιν. Οὐ γὰρ ὡς οἱ Ἑβραῖοι εἴδομεν ἕνα Θεὸν ἐν μιᾷ ὑποστάσει· τῶν καθ' ἡμᾶς τίς φησι σοφῶν, οὐχ ὡς ὁ Σαβέλλιος, οὐχ ὡς ὁ Ἀρειος, και Εὐνόμιος, ἧς και ταῦτα προλαβὼν κατεσκευάσεν, ἅπερ νῦν οἱ περὶ Γρηγορίῳν και Ἀκινθίνῳν διδάσκουσι τε και γράφουσιν, ὅτι ὁ Θεὸς μόνον οὐσία ἐστὶ, και διὰ τὸ ἀπλόως εἶναι, ἣ τελῶς ἐστὶν ἄληπτος ἢ τελῶς ληπτὸς, διὸ και πᾶν θεῖον ὄνομα τῆς θείας οὐσίας ἐστὶ σημαντικόν, και ἀπὸ τῶν κτισμάτων ἐπ' αὐτὴν τοῦ Θεοῦ τὴν οὐσίαν ἡμᾶς ἀνάγεσθαι, μὴ συνεινέτας τοῦ θεγγῶρου Νύσσης, λέγοντος· Ὁ ἀόρατος τῆ φύσει ὁρατὸς ταῖς ἐνεργείαις γίνεταί ἐν τισὶ τοῖς περὶ αὐτὸν ἰδιώμασι καθορώμενος· και τοῦ μεγάλου Βασιλείου, Σοφίας, και τέχνης, και δυνάμεως, φάσκοντος, ἀλλ' οὐχὶ τῆς οὐσίας αὐτῆς ἐνδεκτικὰ ἐστὶ τὰ ποιήματα. Οὐχ

οὕτω τοιγαροῦν κατ' ἐκείνους ἡμεῖς ἕνα εἴδομεν Θεόν· ἀλλὰ εἴδομεν ἕνα Θεὸν τρισυπόστατον, ἐνεργῆ τε και παντοδύναμον· ἕνα μὲν κατὰ τὴν οὐσίαν, τρισυπόστατον δὲ ὡς ἐν τρισὶ γνωριζόμενον ὑποστάσει· ἐνεργῆ δὲ και παντοδύναμον ὡς ἐνεργείας ἔχοντα και δυνάμεις· ἄκτιστον δὲ και κατὰ τὴν οὐσίαν, και κατὰ τὰς ὑποστάσεις, και κατὰ τὰς δυνάμεις, και κατὰ τὰς ἐνεργείας. Οὐδὲ γὰρ τῶν ἐν τῷ Θεῷ τι κτιστὸν, ὡς οὐδὲ τῶν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ τι ἄκτιστον, φησὶν ὁ θεὸς και σοφὸς Μάξιμος. Καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς περὶ τῶν αὐτῶν· Ταῖς πνευματοκινήτοισ τῶν ἁγίων Πατέρων ἐπόμεινοι ψήφοις, και ταῖς ἐφ' ἡμῶν συνοδικαῖς ἀποφάσεσιν, ἀποβαλλόμεθα και ἀναθέματι καθυποβάλλομεν καθάπερ πρότερον, οὕτω και νῦν, εἰ μὴ μεταμεληθῆσιν, τοὺς δύο τοῦ Θεοῦ λέγοντας θεότητος, κτιστὴν και ἄκτιστον, και τὴν μὲν θεῖαν φύσιν μόνον ἄκτιστον θεότητα, τὴν δὲ λαμπρότητα τῆς θείας φύσεως, καθ' ἣν και ὁ Κύριος ἐν Θεῶν περιήστραψε τοὺς μαθητάς, και πᾶσαν δύναμιν και ἐνεργείαν θεῖαν, και πάντα τὰ περὶ τὴν θεῖαν φύσιν θεωρούμενα και θεολογούμενα, θεότητα κτιστὴν. Ἡμεῖς δὲ μίαν θεότητα προσκυνοῦμεν και πρεσβεύομεν, τοῦ Πατρὸς και τοῦ Υἱοῦ και τοῦ ἁγίου Πνεύματος· οὐκ ἐν οὐσίᾳ δὲ μόνῃ, ἀλλὰ και δυνάμει, και ἐνεργείᾳ ἄκτιστῳ, και πᾶσι τοῖς περὶ τὴν οὐσίαν θεωρούμενοις και θεολογούμενοις. Καὶ αὐθις· Οὐ δύο θεότητος λέγομεν ἡμεῖς, οὐδ' ὑπερκειμένην τε και ὑφειμένην, ἀλλὰ μίαν· οὐκ ἐν οὐσίᾳ δὲ μόνον, ἀλλ' ἐν τῇ διὰ πάντων τελειότητι θεωρούμενην, ὡς και ὁ Νύσσης θεὸς Γρηγόριος φησι. Τίνων τούτων; Αὐτεξουσιότητος, σοφίας, ἀγαθότητος, δημιουργικῆς, θεοποιῶ, θελητικῆς δυνάμεως. Καὶ τοιαῦτα μὲν ἡμεῖς ἰδίᾳ τε και κοινῇ τοῖς τε ἡμετέροις ὁμιλοῦντες, και τοῖς ἐναντίοις διαλεγόμενοι, και λέγομεν και γράφομεν, ὥσπερ ἔφην· τίνα δὲ και συνοδικῶς και λόγοις και γράμμασιν εἴπομεν, ἴσασι μὲν και ἡ μεγάλη και θαυμαστὴ πόλις αὕτη, μᾶλλον δὲ τὸ τῆς πόλεως πλείστον και κάλλιστον, ὅσοι, φημ', τότε τοῖς ἐκεῖ λεγομένοις παρῆσαν. Οὐδὲ γὰρ ἐν γωνίᾳ, φησὶ, πέπρακται ταῦτα. Καὶ ὁ συνοδικὸς δὲ τόμος παρῶν, τὰ μὲν ἤδη δεδήλωκε, τὰ δὲ και εἰσαυθις δηλώσει. Τί οὖν ὁ τόμος φησὶ; Πολλῶν μεταξὺ λέγων κινήθοντων, ἤρξαντο οἱ διαφερόμενοι τῆς κατὰ τοῦ Θεσσαλονίκης κατηγορίας. Ἡ δὲ ἦν τοιαῦτα, ὡς ἄρα ἐν τισὶ τῶν ἑαυτοῦ συγγραμμάτων γράφει πολλάκις δύο και πολλὰς θεότητας, και ταῦτας ὑπερκειμένης τε και ὑφειμένης. Καὶ τούτων τὸν λόγον πολλάκις εἰπόντων και περιωρησάντων, και ταύτας δὴ τὰς φωνὰς καταειυμένων, ὁ εὐσεβέστατος βασιλεὺς ἐπὶ τούτοις, Γενέσθω ἡμῖν φανερόν, ἐκέλευσε, πότερον τῶν λαληθέντων ἐν αἰτίαις ποιείσθε τὰς λέξεις· αὐτάς, ἢ τὰ διὰ τῶν λέξεων δηλούμενα πράγματα, ἢ και ἀμφοτέρω. Εἰ μὲν δὴ ὁ πόλεμος πρὸς τὰ πράγματα, τί τῆ σκιά τοῦ πράγματος πολεμεῖς, τῆ λέξει παρακαθήμενος; ἔξεταστον γὰρ δὴ αὐτὰ γυμνὰ τὰ πράγματα, και παρὰ τῶν θεολόγων τὴν ἐν τούτοις ἀληθεῖαν ζητητέον. Εἰ δὲ τοῖς πράγμασι σύμφωνοι διατελοῦντες, τῆ λέξει μέμψα-

στε· ἄλλ' ἡμεῖς γε οὐ λέξωμεν ἕνεκεν ἐνταῦθα συν-
 ληλύθαμεν· οὐδὲ γὰρ περὶ τῶν ὀνομάτων κατὰ τὸν
 Θεολόγον ζυγομαχῶμεν, κίνδυνον οὐδένα εἰδότες
 περὶ τὰς λέξεις, ἕως ἂν ὁ νοῦς ὑγιαίνειν δοκῇ. Ἐπὶ
 τούτοις ὁ Θεσσαλονίκης, λέξωμεν ἕλιγος ἔμοι λόγος,
 ἔφη· οὐ γὰρ ἐν ῥήμασιν ἡμῖν, ἀλλ' ἐν πράγμασιν
 ἡ εὐσεβεία, κατὰ τὸν Θεολόγον Γρηγόριον. Περὶ δὲ
 δογμάτων καὶ πραγμάτων τὸν ἀγῶνα ποιούμεαι· καὶ
 τις ἐπὶ τῶν πραγμάτων ὁμοφωνῇ, πρὸς τὰς λέξεις
 οὐ διαφέρομαι. Πρὸς δὲ τὴν παρὰ τῶν ἀντιλεγόντων
 προφερομένην κατηγορίαν ἐκεῖνο λέγω· δύο μὲν
 ἡ θεότητας, ἢ πολλὰς· καὶ διαφορὰς ἐπὶ τῆς ἁγίας
 Τριάδος, καὶ ἄλλην μὲν εἶναι τοῦ Πατρὸς, ἄλλην δὲ
 τοῦ Υἱοῦ, ἄλλην δὲ τοῦ Πνεύματος, οὕτε ἐφρόνησα,
 οὕτε φρονῶ, οὕτε μὴν φρονήσω τῇ χάριτι τοῦ Χρι-
 στοῦ· ἀλλὰ καὶ τοὺς οὕτω φρονούντας καθυποβάλλω
 τῷ ἀναθέματι. Ἄλλ' οὐδὲ ἄλλο τί φημι θεότητα
 ἐκτὸς τῆς τρισυποστάτου θεότητος, οὕτε οὐσίαν
 θεῖαν, ἢ ἀγγελικὴν, οὕτε ὑπόστασιν κατὰ τὸν μέγαν
 Διονύσιον· ἀλλ' ἐνεργείας θείας, καὶ προόδους τινὰς
 φύσει προσούσας· ἐξ αἰθίου τῷ Θεῷ, τῷ τῆς θεότη-
 τος ὀνόματι προσηγόρευσα τοῖς ἁγίοις οἰόμενος σύμ-
 φωνα λέγειν. Ἄλλ' οὐδὲ ταῦτα εἶπον ἂν, εἰ μὴ πρὸς
 ἀνάγκην ἤλθον παρὰ τοῦ ἀντιλέγοντος, καὶ κατὰ
 ἀντιπαράστασιν, καὶ πρὸς· ἐκείνον ἀγωνιζόμενος,
 μόνην ἀκτιστον λέγοντα θεότητα τὴν οὐσίαν τοῦ
 Θεοῦ, πᾶσαν δὲ δύναμιν καὶ ἐνεργείαν θεῖαν τῆς
 οὐσίας διαφέρουσιν εἰς κτίσμα κατασπῶντα. Ἄλλως
 τε καὶ τοῦτ' εἶπον, οὐ πολλὰς ἐντεῦθεν συνάγων θεό-
 τητας, ὡς αὐτοὶ καταφθεύονται. Καὶ δὴλον ἐκ τῶν
 ἐμῶν συγγραμμάτων τῶν τε ἄλλων, καὶ τῆς ἑμοῦ
 γράμματος. Ἐν πᾶσι γὰρ οὕτω τοῦτο προάγεται παρ'
 ἐμοῦ, ὡς ὑπὸ τῶν ἀντιλεγόντων μὲν λεγόμενον, ὅτι
 ἐμοῦ δὲ μὴ στεργόμενον. Μίαν γὰρ οἶδα θεότητα
 τὴν αὐτὴν τρισυπόστατον, καὶ παντεδύναμον καὶ
 ἐνεργῆ. Πλὴν οὕτε περὶ τῶν λέξεων τότε ὁ σκοπὸς
 ἐμοί, ἀλλ' ἅπας ὁ ἀγὼν περὶ τῶν πραγμάτων, οὕτε
 νῦν περὶ ὀνομάτων καὶ συλλαβῶν διαφέρομαι, ἀλλὰ
 τῶν πραγμάτων εὐσεβῶς ἀνακηρυχθέντων Χριστοῦ
 χάριτι, ἔτοιμός εἰμι πᾶν, ὅπερ ἂν ἡ θεία σύνοδος
 περὶ τῶν λέξεων διαγνώ, στήριξαι καὶ ἀποδέξασθαι.
 Ἐφ' οἷς ὁ τε εὐσεβέστατος καὶ γαληνότατος βασι-
 λεύς, καὶ ἡ θεία σύνοδος τὸν Θεσσαλονίκης ἀποδε-
 ξάμενοι διὰ πάντων τῆς εὐσεβοῦς διανοίας, ἢ περὶ
 τὰ θεῖα κεχηρημένος διατέλει, καὶ μάλιστα τῆς εὐ-
 γνωμοσύνης αὐτὸν ἐπαινέσαντες, θεότητας μὲν δύο,
 ἢ πολλὰς, ἢ ὅλων ἀριθμὸν θεοτήτων μῆτε λέγεσθαι,
 μῆτε μὴν νοεῖσθαι ἀσφαλῶς διωρίζαντο, μῆδὲ γὰρ
 εἰρήσθαι τοῦτο παρὰ τῶν θεολόγων, διαφορὰν μὲν-
 τοι οὐσίας θείας, καὶ θείας ἐνεργείας, ἢ καὶ θεῶν
 ἐνεργειῶν, καὶ μᾶλα νοεῖσθαι καὶ λέγεσθαι προ-
 τετέθεικτο, διαβρήθην τοῦ τοιοῦτου δόγματος παρὰ
 τῆς Ἐκκλησίας κεκηρυγμένου, ὡς καὶ κατωτέρω
 ζειχθήσεται. Ὁ δὲ Θεσσαλονίκης προθύμως καὶ λίαν
 ἀσμένως τοῦτο κατεδέξατο.

Τούτων οὕτως παρ' ἡμῶν καὶ νοουμένων, καὶ
 λεγομένων, καὶ γραφομένων, ἴδις τε καὶ συνο-
 δικῶς ἀνακηρυχθέντων ὀνόματι καὶ γραφέντων, καὶ
 τυπωθέντων, οὐχ ἕπαξ μόνον, ἀλλὰ καὶ δις καὶ

πολλάκις, δίκαιον ἂν εἴη τὸν Γρηγόριον, αὐτὸν ἐκεί-
 νων παριόντα τῷ λόγῳ δεικνύουαι, πρὸς τίνες εἰ
 περὶ μοναρχίας τὰ καὶ πολυθείας αὐτῷ λόγοι, καὶ
 ἡ μακρὰ σκιαμαχία, καὶ ὁ τερατώδης καὶ φασμα-
 τώδης ἐκεῖνος πόλεμος. Οὐδὲ γὰρ πρὸς τοὺς τὰ εἰ-
 ρημὲν φρονούντας· τε καὶ κηρύττοντας, πῶς γὰρ;
 εἰ μὴ που καὶ τὰ δις δύο πέντε τις λέγοι, καὶ τὰ
 δις ἑπτὰ δέκα, καὶ τὸ ζῶον λογικὴν, θνητὸν, νοῦ καὶ
 ἐπιστήμης δεκτικὸν λίθον ἀντικρυς. Ταῦτα καὶ γὰρ
 καὶ τὰ προσόμοια τούτοις μεθούτων, οὐ νηφόντων
 ἂν εἴη, μᾶλλον δὲ καὶ ἐξοστηκῶτων τινῶν καὶ πα-
 ραφρονούντων. Ἄλλ' ἔτι μὲν οὐ πρὸς ἡμᾶς ἐκεῖνα,
 εἴηλον αὐτόθεν παντὶ τῷ μὴ τὸν ἐγκέφαλον βεβλη-
 μένω. Εἰ δ' ἔτι τὸ τῆς θεότητος ὄνομα οὐ τῆ φύσει τοῦ
 Θεοῦ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆ ταύτης ἐνεργείᾳ μᾶλλον
 προσήκειν εἰπομεν, τοῖς ἑσπομένοις θεολόγοις,
 ἔπειτα καὶ τῶν ἐνεργειῶν οἱ αὐτοὶ φασιν οὐ τῆς θείας
 εἶναι φύσεως τὰ θεῖα ὀνόματα πάντα, καὶ τὴν θεῖ-
 φωνὴν ἐνεργητικὴν τε καὶ σχετικὴν φασί, καθὰ ἢ
 καὶ φθάσαντες εἶπον, τὸ γὰρ ὑπερούσιον, καὶ ὑπερ-
 ὄνυμον, καὶ ἀνώνυμον καθ' αὐτὸ, εἰ διὰ τοῦτο τῶ-
 νον διθεῖται οἱ περὶ Γρηγόριον ἡμῖν ἐγκαλοῦσι καὶ
 πολυθεῖάν, οὐ καθ' ἡμῶν μᾶλλον ἢ κατὰ τῶν δι-
 δασκάλων δῆλοι τυγχάνουσι τάγκλήματα καὶ τῆ
 βλασφημίας προφέροντες, ὡν ἐκμαθόντες ἡμεῖς
 ἔχομεν ἐκεῖνα.

Καὶ τοῦτο μὲν οὖν ἀνωθεν ἔργον τῷ Γρηγόρι,
 καθὰ δῆπου καὶ ὁ λόγος ἡμῖν πολλάκις δεδειχῆς
 ὤπται, τῷ προσωπεῖον καθάπερ εἶπε κατὰ τῆς
 ὁμοίας τῶν ἁγίων ἡμῖν χρωμένω. Ἐπειτα βέβαιον
 ὄλη καὶ χεῖρι καὶ γλώττῃ, οὐ καθ' ἡμῶν μᾶλλον ἢ
 κατ' ἐκείνων, μᾶλλον δὲ τῷ μὲν δοκεῖν καθ' ἑαυ-
 τὸν τε κάκεινων ὀνομα, τῆ δὲ ἀληθείᾳ κατὰ τῆς ἀσπί-
 αὐτοῦ κεφαλῆς.

Ἄλλ' ἐπειδὴ καὶ τοῦτο γὰρ πρὸς τοῖς ἄλλοις, μᾶ-
 λον δὲ καὶ πρὸ τῶν ἄλλων πάντων σχεδόν, ἀνω καὶ
 κάτω Γρηγορίας ἡμῶν καταφθεύεται, τὸ μετέωρον
 ὡς αὐτὸς φησι, τῶν ἁγίων μαρτυρίας ἡμᾶς προφέ-
 ρειν τῶν δογματικῶν ὑφ' ἡμῶν περὶ Θεοῦ λεγομέ-
 νων, Ὅρθος καὶ γὰρ, εἶπε πρὸς τὸν αὐτοῦ φοιτητῆν
 πρὸ βραχέος, ὡς οὐδὲ μίαν ἐκεῖνος προκομίζει πᾶ-
 συναίρομένην ἁγίων αὐτῷ μαρτυρίαν, ἀλλ' ὅσοι
 χρησμοὺς δογματίζει τὰ δεδογμένα οἱ, καὶ εἰ πάν-
 των ὀνομα, φησι, καταφθεύεται τῶν ἁγίων, συμ-
 φωνεῖν μὲν αὐτοῖς ταῖς αὐτοῦ βλασφημίας ἀπο-
 διζόμενος, τίνες δ' ἐκεῖνοι, καὶ πῶς, καὶ πῶ
 συμφωνοῦσιν οὐ λέγων· ἐπεὶ τοῖνυν οὕτω πᾶν τὰς
 προδήλοισι τούτοις ἀκρατῶς καὶ καθ' ὑπερβολὴν
 ἀναίσχυντοι Γρηγορίας, ἀναγκαῖον ἂν εἴη, εἰ τι
 συνεπυγμένως μικρῶν πρόσθεν ὑπὸ τοῦ τόμου βη-
 θέντα τῶν περὶ θεότητος θεολογικῶν ῥητῶν πλη-
 τύτερον ὑφ' ἡμῶν προτεθῆναι καὶ αὐθις, καὶ ἢ καὶ
 τὰ λείποντα καὶ συγγενῆ τοῖς εἰρημίνοις ἐξ αὐτῶν
 φημι τούτων προτεθῆναι τῷ λόγῳ.

Καὶ πρῶτος ἡμῖν ὁ Νύστης θεῖος Γρηγόριος εἰ-
 ἀγέσθω τῷ λόγῳ, τοιάδε πρὸς Εὐνόμου ἐν τῇ
 ἀντιρρητικῇ λέγων· Καὶ αὐτὸ τὸ τῆς θεότητος
 ὄνομα, εἶπε τὴν ἐκποικίλην, εἶπε τὴν προσηγορίαν
 εἰσοσίαν σημαίνει· οἰκείως εἶπε πρὸς τὸ ἀγαθόν

νον. Ὁ γὰρ τὴν δύναμιν παρασχὼν τοῖς οὐκ ἐστὶν θεὸς καὶ ἐπόπτης τῶν ὑπ' ἐκείνου γεγνημένων ἐστὶ. Καὶ μετ' ὄλιγον· Ἐπειδὴ τοίνυν τὸ κεφάλαιον τῆς συμφορᾶς ἡμῶν τοῦτο ἦν, τὸ ἐκκηρυχθῆναι τοῦ ἀγαθοῦ Πατρὸς τὸ ἀνθρώπινον, καὶ τῆς θείας ἐκπέρας τε καὶ κηδεμονίας ἐξω γενέσθαι, διὰ τοῦτο ὁ πᾶσαν τὴν λογικὴν κτίσιν ποιμαίνων, καταλιπὼν ἐν τοῖς ὕψιλοις τὴν ἀπλανῆ τε καὶ ὑπερκόσμιον ποιήσῃ, τὸ πεπλανημένον πρόβατον, τὴν ἡμῶν λέγων φύσιν, ὑπὸ φιλανθρωπίας μετέρχεται. Τὸν γὰρ κατὰ τὸν ἐκείνου ἀνθρώπον, τὸν κατὰ θεὸν κτισθέντα, ἐν ᾧ κατέκχησε τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς, τοῦτον διὰ καθαρότητα τῆς συγγενείας τοῦ Πατρὸς τῆς φύσεως ἡμῶν προσοικειώσας, πᾶσαν τὴν κοινωνίαν τοῦ σώματος αὐτοῦ καὶ συγγενῆ φύσιν πρὸς τὴν αὐτὴν χάριν συνεφειλύσατο. Καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς, ἐν τῷ περὶ θεότητος Υἱοῦ τε καὶ Πνεύματος λόγῳ· Φασὶ τινες φύσεως εἶναι σημαντικὴν τὴν θεότητα. Ἡμεῖς δὲ φάμεν, ὅτι ὄνομα σημαντικὸν ἢ θεία φύσις ἢ οὐκ ἔχει, ἢ ἡμῖν οὐκ ἔχει. Ἄλλ' εἰ τι καὶ λέγεται εἶτε παρὰ τῆς ἀνθρωπίνης συνηθείας, εἶτε παρὰ τῆς θείας Γραφῆς τῶν περὶ αὐτὴν ἀποσημανθέντων ἐστὶ τι, αὐτὴ δὲ ἡ θεία φύσις ἀφραστὸς τε καὶ ἀνεκφώνητος μένει, ὑπερβαίνουσα πᾶσαν τὴν διὰ φωνῆς σημασίαν.

Λαβέτωσαν δὲ τῆς ἀνοήτου αὐτῶν βλασφημίας καὶ τὸν ὄντιν κατήγορον ὅς δείκνυσιν ὅτι τὸ τῆς θρησκευτικῆς ἐνεργείας τὴν σημασίαν ἔχει. Συμβουλεύων γὰρ ἄψασθαι τῶν ἀπηγορευμένων, τοῦτο ἐπαγγέλλεται, ὅτι· Ἀνοιγῆσονται ὁμῶν οἱ ὀφθαλμοί, καὶ ἴσασι ὡς θεοί.

Ὅρξαι ὅτι τὴν θεατικὴν ἐνέργειαν προσμαρτυρεῖ τῇ φωνῇ τῆς θεότητος; οὐ γὰρ ἐστὶ θεάσασθαι τι, μὴ τῶν ὀφθαλμῶν ἀνοίγντων. Οὐκοῦν οὐχὶ φύσιν, ἀλλὰ τὴν θεατικὴν δύναμιν ἢ τῆς θεότητος προσηγορία παρίστησιν. Ὁ δ' αὐτὸς οὗτος θεολόγος καὶ πρὸς Ἀδελφίον περὶ τῆς ἀγίας γράφων Τριάδος, Ὁμολογούντες, φησὶ, θεὸν τὸν Πατέρα, θεὸν τὸν Υἱόν, καὶ θεὸν τὸ Πνεῦμα, πῶς οὐ λέγομεν τρεῖς θεοὺς, ἀλλ' ἓνα θεόν; Ἐπεὶ τὸ θεὸς ὄνομα ἐνεργείας ἐστὶ δηλωτικόν· παρὰ γὰρ τὸ θεῖον πανταχοῦ, ἢ θεᾶσθαι, ἢ αἰθεῖν τὴν μοχθηρίαν ἠτυμολογῆται, καθὼς μὲν ἕκαστον πρόσωπον ἀπηρτισμένην ἔχει τὴν τοιαύτην ἐνέργειαν, ἀπηρτισμένον ἔξει πάντως καὶ τὸ δηλωτικὸν αὐτῆς ὄνομα, καὶ κυρίως ἐσται, καὶ κληθεῖθαι θεός· καθὼς δὲ μία καὶ ἀπαράλλακτος ἐν τοῖς τρισὶν ἢ εἰρημένη ἐνέργεια, μία καὶ ἡ θεότης καὶ εἰς θεὸς ἐν τρισὶν ὑποστάσεσιν. Ἐπὶ γὰρ τῆς ἀκτίστου Τριάδος οὐκ ἐστὶν εὐρεῖν ὄνομα δηλοῦν τὴν φύσιν αὐτῆς. Καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς, θεὸς ἐναργίζοντα θεοί, φησὶ· Θεότης δὲ ἐνέργειαν. Οὐδὲν τῶν τριῶν ἐνέργεια, ἀλλὰ μᾶλλον ἐνεργοῦν ἕκαστον αὐτῶν. Ἀκούεις, ὦ Γρηγορά, τοῦ θεολόγου τούτου, πῶς διὰ παντοδαπῶν λογισμῶν καὶ ἐνοστάσεων, καὶ γραφικῶν πρὸς τούτων μαρτυριῶν, ἀποδείκνυσιν αὐτὸν μόνον τὸ τῆς θεότητος, ἀλλὰ καὶ τὸ τοῦ θεοῦ ὄνομα ὡς ἐξ αὐτῆς παραγόμενον, μὴ τῆς φύσεως εἶναι τῆς θείας αὐτῆς, ἀλλὰ τῆς φυσικῆς αὐτῆς ἐνεργείας μᾶλλον, εἶτε τῆς ἐποπτικῆς, φησὶν, εἶτε

τῆς προνοητικῆς, ἢ τῆς πανταχοῦ θεούσης, ἢ αἰθούσης ἢ τοῖς φλεγούσης τὴν μοχθηρίαν; Καὶ τοσοῦτον ἀπαγορεύει τὸ τῆς φύσεως αὐτῆς τοῦ θεοῦ παραστατικὸν εἶναι τοῦνομα, ὅτι καὶ βλασφημίαν ἀνόητον κατηγορεῖ τῶν οὕτω περὶ τούτων φρονούντων, καὶ τὸν ἀρχέκακον ὄντιν κατήγορον αὐτοῖς ἐφίστησι διὰ ταῦτα. Λαβέτωσαν καὶ γὰρ, φησὶ, τῆς ἀνοήτου αὐτῶν βλασφημίας τὸν ὄντιν κατήγορον. Τί ὄντιν καὶ αὐτὸς ἀνοήτως κατ' ἐκείνους τοὺς τότε, μᾶλλον δὲ καὶ μακρῶς κάκεινων ἀνοητότερος, τοὺς τε τῶν λοιπῶν θεολόγων, καὶ δὴ καὶ τοὺς τοῦ μεγάλου τούτου λόγους βιάζῃ, πρὸς γε τοῦναντιον ἄπαν αὐτοὺς φιλονεικῶν περιτρέπειν, καὶ οἰολεῖ μαχομένους αὐτοὺς ἑαυτοῖς καὶ ἀλλήλοις ἀποδεικνύειν; Ἐφης καὶ γὰρ τὸν θεοπέσιον τουτοῖν θεολόγον πρὸς Ἕλληνας γράφοντα τὸ θεὸς ὄνομα σημαντικὸν οὐσίας εἶπαι, ἀγνώων, ὅτι καὶ αὐτὸ τὸ τῆς οὐσίας ὄνομα κατ' αὐτοὺς τούτους τοὺς θεολόγους τῆς οὐσιοποιῶν δυνάμειος τε καὶ ἐνεργείας, οὐ τῆς ὑπερουσίου κρυφύτητος ἐστὶν ὄνομα· ὑπερώνυμος γὰρ ἐκείνη, καθάπερ ἀκούεις, καὶ ἐκόνυμος, ἅτε δὴ καὶ τὴν διὰ φωνῆς πᾶσαν ὑπερβαίνουσα σημασίαν. Ἄλλως τε καὶ τὸ τῆς οὐσίας ὄνομα οὐ μόνον ἐπ' αὐτῆς τῆς οὐσιοποιῶν δυνάμειος, καὶ δὴ καὶ ἐπὶ τοῦ ὑπερουσίου ἐξ αὐτῆς φημι ταύτης τῆς ἐνεργείας τοῖς θεολόγοις τούτων λαμβάνεται, καθὰ δὴ καὶ ἡ ζωῆ, καὶ τὸ φῶς, καὶ ἡ εἰρήνη, καὶ ὁ ἀγαθός, καὶ τὰ παραπλήσια τούτοις, ἀλλὰ καὶ ἐφ' ἑκάστη τῶν τριῶν ὑποστάσεων εἰς αὐτοὺς τῷ προσήματι τῆς οὐσίας χρωμένους, καὶ δὴ καὶ ἐπ' αὐτῆς τῆς θεότητος ὅλης, οὐσίαν θείαν λέγοντας ἕλον ὁμοῦ τὸν τρισυπόστατον θεόν, φύσιν δηλονότι, καὶ ὑποστάσεις, καὶ φυσικὰ πάντα καὶ οὐσιώδη, τὰ παρεπόμενα δηλαδὴ κατ' αὐτοὺς τούτους τοὺς θεολόγους τῇ θείᾳ φύσει. Τῷ δὲ καὶ πᾶσιν ἀπλῶς ἔθος ὡσαύτως ἐν τε γράμμασι καὶ ὁμιλίαις κεχρησθαι· ὡς ἔστιν τὴν ἀγγελικὴν τυχὸν λέγωμεν, ἢ τὴν ἀνθρωπείαν οὐσίαν. Οὐ γὰρ δὴ οὐσίαν τοτηνικαυτὰ φάμεν οὕτω λέγοντες ὑποστάσεων καὶ φυσικῶν ἐνεργειῶν καὶ δυνάμειων δίχα, ἀλλὰ φύσιν δηλονότι σὺν τοῖς ἀδιαιρέτως ταύτη συνοῦσι, φημὶ δὴ ταῖς ὑποστάσεσιν, καὶ τοῖς φυσικοῖς πᾶσι καὶ οὐσιώδεσιν. Καὶ τοῦτον τοιγαροῦν τὸν λόγον καὶ Γρηγόριος ὁ μέγας, πρὸς Ἕλληνας περὶ θεότητος καὶ μοναρχίας διαλεγόμενος, καὶ βουλόμενος αὐτοῖς δεῖξαι τὸν παρ' ἡμῶν πρεσβυόμενον τρισυπόστατον θεόν, οὐ πολλοὺς θεοὺς κατὰ τὸν Ἕλλητικὸν ἔθλον, ἀλλ' ἓνα πεφυκότα. Μιὰς, φησὶν, οὐσίας τῆς θείας οὐσίας, καὶ ἐνὸς τοῦ παραδηλούντος αὐτὴν ὀνόματος τοῦ θεοῦ, εἰς κυρίως ἐστὶ θεός· τῷ λόγῳ τῆς οὐσίας ἀκολουθῶν. Τοῦτο δὲ ἔλεγεν, οὐ τὴν θείαν οὐσίαν ἐνταῦθα διαίρων τὴν τε τριῶν αὐτῆς ὑποστάσεων καὶ τῶν φυσικῶν, πολλοῦ γε καὶ δεῖ. Οὐ γὰρ δὴ μόνον εἰς ὃ θεός, ἀλλὰ καὶ τρία· τὸ μὲν τῇ οὐσίᾳ, τὸ δὲ ταῖς ὑποστάσεσιν. Πῶς ἂν οὖν ὑγιαίνειν ὁ διδάσκαλος νομισθεῖ τὰ θεολογικά, οὕτω γε κατὰ τὸ τοῦ τῆς οὐσίας ἐκληφθέντος ἐνταῦθα λόγου, ἐπ' αὐτοῦ φημι μόνου τοῦ ὑπερουσίου τῶν τε φυσικῶν καὶ τῶν ὑποστάσεων δίχα; Ἐρεῖ καὶ γὰρ εὐθύς πρὸς αὐτὸν τις ἀντιλέγων, ὡς οὐκ

εις εστιν ο θεος, ἀλλὰ καὶ τρία, καὶ οὐ πᾶν γε ἄληθης ὁ περὶ τοῦ ἐνός οὕτως λόγος. Ἄλλ' οὐχ οὕτω τὸν τῆς οὐσίας ἐνταῦθα λόγον ἐξεληφεν ὁ διδασκαλος, ἀλλὰ καθάπερ ἡμεῖς πρὸ βραχίος ἐφημεν μάλιστα, οὐσίαν ὄλον εἶπὼν ὁμοῦ τὸν ἓνα τρισυπόστατον καὶ παντοδύναμον θεόν· οὕτως καὶ γὰρ καὶ ὁ πᾶς τῆς θεολογίας ἀπαισίτως διασώζεται τῷ διδασκάλῳ σκοπός, μηδεμιᾶς ἡσινοσοῦν ἐπιφουμένης ἀντιλογίας. Οὐ μὴν ἀλλὰ κάκεινδ' γε δεῖ πρὸς τοῖς εἰρημένοις τούτοις σκοπεῖν, ὅτι πρὸς Ἑλληνας ὁ θεολόγος τὸν ἑαυτοῦ ποιοῦμενος λόγον, ὑπὲρ μοναρχίας τε ἐνιστάμενος τὸν ἀγῶνα, καὶ κατὰ τῆς ἐκείνων πολυαρχίας καὶ πολυθείας χωρῶν, οὐ δεῖν εἶναι νενόμικε διαφορὰν οὐσίας θείας καὶ ἐνεργείας εἰσαγαγεῖν τό γε νῦν εἶναι, καὶ λαθᾶς τινὰς καὶ προφάσεις μέχρι γούν συλλαβῆς τε καὶ λέξεως τοῖς πολυθεοῖς ἐκείνοις διδόναι, καὶ οὕτω γε τὴν θεολογίαν ὡσπερ ἐπίτηδες συγχέειν δοκεῖν· ἀλλὰ τὴν ὑπερώνυμον τε καὶ ἀνώνυμον θείαν οὐσίαν ἐκ τῆς φυσικῆς αὐτῆς ἐνεργείας, φημι δὴ τῆς θεότητος, ὀνομάζει, καθάπερ δὴ καὶ οὐσίαν τὴν αὐτὴν ἐκ τῆς οὐσιοποιῶν δυνάμεως ταύτης, ὃ δὴ καὶ ἄνωθεν τῆς θεολογίας νενόμισται πάση, τῇ τε παλαιᾷ φημι καὶ τῇ νέᾳ, καθὼς δὴ καὶ προῦφην· οὐδὲ γὰρ ἐστὶν ἄλλως καλεῖν τὴν ἀνώνυμον. Πρὸς δὲ γε πιστὸν ἄνδρα φημι δὴ τὸν Ἀβελάδιον, δεῖσαν αὐθις τῷ κλεινῷ τούτῳ διδασκάλῳ περὶ τῶν αὐτῶν γράφειν ὁμοίως, οὐχ ὡσαύτως φαίνεται κεχρημένος τῷ λόγῳ· ἀλλὰ τὴν θείαν ἐνεργείαν θεοπρεπῶς διακρίνας τῆς θείας οὐσίας τῷ λόγῳ, καὶ τὴν κατὰ φύσιν ἀποδείξας διαφορὰν, τῷ τὴν μὲν θείαν οὐσίαν ὑπὲρ πᾶν ὄνομα πεφυκέναι, τὴν δὲ ταύτης φυσικὴν ἐνεργείαν ὀνομάζεσθαι, καὶ τὴν μοναρχίαν ἐκ ταύτης καὶ τὸν ἓνα καὶ μόνον τρισυπόστατον θεόν λαμπρῶς ἀποδείκνυσι. Καθὼς μὲν γὰρ, φησὶν, ἕκαστον πρόσωπον ἀπηρτισμένην ἔχει τὴν τῆς θεότητος ἐνεργείαν, ἀπηρτισμένον ἔξει πάντως καὶ τὸ δηλωτικὸν αὐτῆς ὄνομα, καὶ κυρίως ἐστὶ καὶ κληθεὶς θεός· καθὼς δὲ μία καὶ ἀπαράλλακτος ἐν τοῖς τρισὶν ἡ εἰρημένη ἐνεργεία, μία καὶ ἡ θεότης, καὶ εἰς θεός ἐν τρισὶν ὑποστάσεσιν. Ἐπὶ γὰρ τῆς ἀκτίστου Τριάδος οὐκ ἐστὶν εὐρεῖν ὄνομα θελοῦν τὴν φύσιν αὐτῆς. Οὕτω καὶ Ἰουστίνος ὁ φιλόσοφος τε καὶ μάρτυς, καὶ εἰ τις τῶν διδασκάλων ἕτερος περὶ τῶν τοιούτων φασὶ καὶ οὐκ ἄλλως· οὐδὲ γὰρ ὁλονται, καθὼς δὴ καὶ καθιεξῆς εἰς τρανότερον διὰ τῶν αὐτῶν θεολόγων ὡσαύτως διαειχθήσεται.

Ἄλλ' ἓνα καὶ ἐξ αὐτοῦ, φημι, τοῦ πρὸς Ἑλληνας λόγου τοῦ θεηγόρου Νύσσης, ἐξ οὗ καὶ τὴν ἐνστάσιν τοῦ κατὰ τῆς ἀληθείας δηλαδὴ λόγου κομίζειν ὁ Γρηγορὸς οἴεται, νῦν τὸν ἡμέτερον ἀποδείξωμεν λόγον, φέρε κάκεινα προθῶμεν εἰς μέσον. Ἡ κατὰ τὴν οὐσίαν, φησὶ, μονὰς τῆς ἁγίας, Τριάδος, δηλονότι καὶ κατὰ τὸ θεὸς ὄνομα, δηλωτικὸν γὰρ τοῦτο τῆς οὐσίας, οὐ τὸ τί αὐτῆς παριστῶν δηλονότι, ἐκείπερ ἀπερινόητον καὶ ἀκαταλήκτον τὸ τῆς θείας οὐσίας, ἀλλ' ἀπὸ τίνος ἰδιώματος προσόντος αὐτῇ λαμβανόμενον παραδηλοῖ αὐτὴν, καθάπερ τὸ χρημετιστικὸν καὶ τὸ γελαστικὸν ἰδιώματα ὄντα φύσεων, λεγόμενα σημαίνει τὰς φύσεις, ὡν ἑστὶν ἰδιώματα. Ἔστιν τοῖ-

νυν ἰδιώμα τῆς αἰθέρου οὐσίας, ἥτις ἐστὶ Πατὴρ καὶ Υἱὸς καὶ ἅγιον Πνεῦμα, τὴ πάντα ἐποπτεύειν καὶ θεωρεῖν καὶ γινώσκειν. Καὶ ταῦτα μὲν, ὅσον καὶ τὸν ῥηθέντος λόγου τῷ Γρηγορῷ δεῖξαι, ὅτι τὸ τῆς θεότητος ὄνομα εἰ καὶ τῆς οὐσίας ὁ θεολόγος οὕτως εἶναι φησὶν, ἀλλ' ἀπὸ τίνος ἰδιώματος ταύτῃ προσόντος ἐστὶ λαμβανόμενον, ἐκείπερ ἀπερινόητόν ἐστι τὸ τί ταύτης καὶ ἀκαταλήκτον.

Ὅρα δὲ καὶ τὸ περὶ τῆς καθόλου θείας ἐνεργείας ἐκείνο τοῦ αὐτοῦ θεολόγου, φιλόσοφε. Θεός, φησὶν, ἐνεργοῦντα δηλοῖ, θεότης δὲ ἐνεργείαν· οὐδὲν δὲ τῶν τριῶν ἐνεργεία, ἀλλὰ μᾶλλον ἐνεργοῦν ἕκαστον αὐτῶν, ἵνα μάθῃς, μὴ νῦν μὲν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸ Πνεῦμα τὴν θείαν ἐνεργείαν εἶναι λέγειν κακῶς, νῦν δ' αὐτὴν τὴν θείαν οὐσίαν, ἐνεργείαν τε καὶ αὐτενεργείαν, καὶ τὴν θείαν θείαν αὐτὴν ταύτην τὴν οὐσίαν ἀκριβῶς, τὰ μὴ καθ' ἑαυτὰ, ἀλλ' ἐν τῇ πηγάζουσῃ ταῦτα θείᾳ οὐσίᾳ ὑφεστῶτα καὶ θεωρούμενα, τοτὲ μὲν αὐτὴν τὴν θείαν οὐσίαν, τοτὲ δὲ τὰς αὐτῆς θεαρχικὰς ὑποστάσεις κακῶς· φανταζόμενος τε καὶ λέγων, καὶ μὴ δὲ τὴν κατ' ἐπίνοιαν γούν ἐννοῶν θεοπρεπῆ τούτων διακρίσας, ὃ δὴ καὶ διεθρόλλεις βλασημῶν ἐν τοῖς φθάσασιν, καὶ πάντα θεολογικὸν τε καὶ πατρικὸν παραλογίζομενος λόγον. Σκόπει μοι δὴ καὶ τὸν μέγαν ἐξῆς αὐθις Βασίλειον, τὰ αἰτὰ σοι τρανότερον περὶ τῶν αὐτῶν ὡσαύτως διαλεγόμενον. Πολλὴ γὰρ περὶ διαφορᾶς ἐνεργείας θείας καὶ φύσεως προειπῶν, ὡς καὶ ἡμῖν ἐν τοῖς φθάσασιν ἤδη πολλὰς εἴρηται, εἶτ' ἐπάγει κάκεινα· Οὐκ εἶναι ἡ τῆς ἐνεργείας ταυτέτης ἐπὶ Πατρός τε καὶ Υἱοῦ καὶ Πνεύματος ἁγίου δείκνυσι σαφῶς τὸ τῆς φύσεως ἀπαράλλακτον· ὥστε κἂν φύσιν σημαίνῃ τὸ τῆς θεότητος ὄνομα, κυρίως καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι τὴν προσηγορίαν ἐφαρμόζεσθαι ταύτην ἢ τῆς οὐσίας κοινότης συντίθεται. Ἄλλ' οὐκ οἶδα ὅπως ἐπὶ τὴν τῆς φύσεως ἑνδειξὴν τὴν προσηγορίαν τῆς θεότητος φέρουσιν οἱ πάντα κατασκευάζοντες, ὡσπερ οὐκ ἀκηκόετε παρὰ τῆς Γραφῆς ὅτι χειροτονητῆ φύσις οὐ γίνεται. Μωσῆς δὲ τῶν Ἀιγυπτίων χειροτονήθη θεός, οὕτω πρὸς αὐτὸν εἰπόντος τοῦ χρηματιζόντος, ὅτι θεός σε ἐδῶκα τῷ Φαραῶ. Οὐκ εἶναι ἐξουσίας τινός εἶτε ἰκοπτικῆς, εἶτε ἐνεργητικῆς ἑνδειξὴν ἡ προσηγορία φέρει. Ἡ δὲ θεία φύσις ἐν πᾶσι τοῖς ἐπινοουμένοις ὀνόμασι καθὼς ἐστὶ μόναι ἀσήμαντος, ὡς ὁ ἡμέτερος λόγος. Καὶ μετ' ὀλίγον εἶτε οὖν ἐνεργείας ὄνομα ἢ θεότης, ὡς μίαν ἐνεργείαν Πατρός, Υἱοῦ καὶ Πνεύματος ἁγίου, οὕτω μίαν φημὲν εἶναι καὶ τὴν θεότητα, εἶτε καὶ κατὰ τὰς τῶν πολλῶν δόξας, φύσεως· ἑνδεικτικὸν ἐστὶ τὸ τῆς θεότητος ὄνομα, διὰ τὸ μηδεμίαν εὐρίσκειν ἐν τῇ φύσει παραλλαγὴν, οὐκ ἀπεικτικῶς μίαν θεότητα τῆς Τριάδος ὀριζόμεθα. Ὅτι μὲν οὖν οὐ τοῦ κρυφίου τῆς ὑπερουσίου θεότητος· ἡ θεότης ὄνομα, πῶς γὰρ τοῦ καθάπαξ ἀρήτου καὶ ἀνενομήτου· ἀλλὰ τῆς οὐσιώδους προσούσης αὐτῇ ἐνεργείας, ἐκ πολλῶν οὕτω δηλονότι τῶν τε νῦν, τῶν τε πρότερον ὑπὲρ τῶν θεολόγων ἀπὸ μέρους ῥηθέντων, εἰ καὶ κατὰ ἀντιπαράστασιν ὁ μίγας οὕτως πρὸς τὸν ἀντιλέγοντα προέφην τὸν λόγον, εἶτε καὶ φύσεως ἑνδεικτικὸν ἐστὶ, φησὶ, τοῦ-

νομα τῆς θεότητος κατὰ τὰς τῶν πολλῶν δόξας, ἅπερ διὰ πολλῶν ἀνεσκεύαστε πρότερον· καθ' ὑπόθεσιν οἰοῦναι συγχωρῶν ὑστερον. Ἰν' ἐκ περιουσίας ὁ περὶ μίαις θεότητος λόγος αὐτῷ τὸ ἰσχυρὸν ἔχη. Ἄλλως τε καὶ εἰδὼς ἀπὸ τῶν ἐνεργειῶν ἐπὶ τὴν θείαν οὐσίαν ἀναφερόμενα τὰ θεία δνόματα, διὰ τε τὸ ἐκείνης ἀνώνυμον, καθάπερ ἦδη πολλάκις εἴρηται, καὶ ὅτι ἅπερ αἱ οὐσιώδεις ἐνέργειαι καθ' ὑπαρξίν εἰσὶ τε καὶ λέγονται, Θεός, ζῶη, φῶς, εἰρήνη, σοφία, δύναμις, καὶ τὰ συγγενῆ τε καὶ ἀκόλουθα τούτοις, ταῦτα κατ' αἰτίαν τὸ ὑπερούσιον ἐστὶ τε καὶ λέγεται, ὃ δὴ καὶ Διονύσιος ὁ μέγας φησὶν.

Ἐρωτητέον ἐξ ἦδη τοὺς περὶ Γρηγορᾶν τε καὶ Ἀκίνδυνον ἐξῆς, τίς ἂν ἡ θεότης εἴη, ἣν οἱ μεγάλοι τῆς Ἐκκλησίας οὗτοι διδάσκαλοι, Βασίλειος ὁμοῦ καὶ Γρηγόριος, οἱ καὶ τὸν νοῦν καὶ τὴν σοφίαν ἀδελφοὶ καθάπερ δὴ καὶ τὰ σώματα, τὴν μὲν φύσιν ἀπαγορεύουσιν εἶναι, τῆς δὲ φύσεως μᾶλλον ἐνεργειαν λέγουσιν. Ἄρ' ἡ θεότης ἐστὶν αὕτη, καθ' ἣν δῆπου καὶ Θεός ἐστὶν ὁ Θεός, ἡ θεότης ἐστὶν ἐτέρη κατ' αὐτοὺς παρὰ τοῦ Θεοῦ κτισθεῖσα, καὶ ἀγγέλοις ὁμοῦ καὶ θεοειδέσιν ἀνθρώποις διδομένη; Τοιοῦτον καὶ γὰρ τὸ τῆς αὐτῶν θεολογίας ὑψηλὸν τε καὶ περινενοημένον, ἵνα μὴ δύο, φησὶ, θεότητες ἄκτιστοι καὶ νοοῖντο, καὶ λέγοιντο. Διὸ καὶ Διονύσιον τὸν ἐξ Ἀρείου πάγου σοφὸν παρεξηγούμενοι θεολόγουν, ὑποστάτην τῶν αὐτῷ φυσικῶς προσόντων λέγοντα τὸν Θεόν, τῶν τε ἄλλων φημί, καὶ δὴ καὶ τῆς αὐτογαθότητος καὶ θεότητος, προνοίας καὶ ἀγαθότητος; αὐτὰ θεολογῶντα, μεθεκτικῶς ἐκ Θεοῦ τοῦ ὁμοθέκτου προϊούσας ἀφθόνῳ χύσει καὶ ὑπερβλυζούσας, περὶ ὧν δῆπου καὶ ἡμεῖς ἐν τῷ πρώτῳ τῶν προτέρων πρὸς Γρηγορᾶν λόγων διαλαβόντες πλατύτερον ἐφθήμεν, καὶ τοῦτον οὖν σὺν ἐκείνοις οἱ σοφοὶ παραλογιζόμενοι τὸν διδάσκαλον, καὶ κτίστην τῶν τε ἄλλων φυσικῶν, καὶ δὴ καὶ τῆς ἑαυτοῦ θεότητος τερατευόμενοι τὸν Θεόν, ἐρωτάσθωσαν ἅπερ εἶπον, τίς ἐστὶ ἡ θεότης αὕτη, περὶ ἧς τοῖς διδασκάλοις ὁ λόγος. Μᾶλλον δ' ἐκεῖνοι μὲν πολλάκις καὶ διὰ πολλῶν κτίσμα ταύτην εἰρήκασιν εἶναι Θεοῦ, ἐπειδὴ τῆς οὐσίας αὐτοῦ πῶς ἐστὶ διαφέρουσα· τὸ δὲ ταύτης ὁπίσωποτε διαφέρων κτίσμα πᾶν κατ' αὐτοῦς.

Ἡμεῖς δ' ἀνάγκη καὶ κἀν ψευδομένους αὐτοὺς καὶ θεομαχοῦντας ἐξελέγξαι κἀν τούτῳ συνήθως. Καὶ πρώτων γε τῶν ἀποκρινόμενων ἂν εἴη, καὶ πῆσαν ἀνοίας τε καὶ παραπληξίας παριόντων ὑπερβολῆν, τὸ τὴν πρόνοιαν καὶ ἀγαθότητα καὶ ἐποπτικὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ κατὰ τούτους τοὺς θεολόγους, τὴν τοὺς ἑαυτῆς μετόχους θεοποιοῦσαν ἀρρήτως καὶ θεωρουῦσαν, καὶ κοινωνοὺς θείας ἀποδεικνύσαν φύσεως, τῆς φύσεως ἀποξενοῦν τολμᾶν τοῦ Θεοῦ, καὶ τῇ δοῦλῃ κτίσει συναριθμεῖν ὡςπερ ἂν εἰ τις εἴλεγε, μὴ χρυσῷ τὰ χρυσοῦμενα σώματα, μολύβδῳ δὲ μᾶλλον καταχρυσουῦσθαι, ἢ καὶ τῷ ἡλίῳ μὴ ταῖς φυσικαῖς ἀκτίσιν ἐνοῦσθαι τοὺς καταλαμπομένους, ἀλλὰ τῇ τῶν ἐκ βαλανεῶν τε καὶ ὀστράκων καμινεῖα φλογί. Ἐπειτα κἀκεῖθεν ἂν εἴη τὸ ζητούμενον ἐναργέως, εἰ παρὰ τῶν αἰρετικῶν ἐκείνων ἀκούσασμεν, πρὸς οὓς δηλαδὴ καὶ τοῖς θεολόγοις ὁ λόγος τότε

περὶ κτίσεως αὐτοῦ τοῦ Πνεύματος θεότητος ἦν ὁ λόγος, περὶ τῆς φυσικῶς τῷ Θεῷ προσοῦσης, ἢ περὶ ἡστινοσοῦν ἄλλης, ὡς οἱ παρόντες φασὶν οὗτοι, κτιστῆς. Γένοιτο γὰρ ἂν καὶ ἡμῖν ἐνταῦθα τὰ παρὰ τῆς τῶν ἐχθρῶν μαρτυρίας κατὰ τὴν ἀδόμενον δηλοῦσθαι ἀξιοπιστότερα. Τί γοῦν περὶ ἐκείνων ὁ μέγας ἐφη Βασίλειος; Ἐκκαλύπτουσι, φησὶ, φανερώτερον τὸν τοῦ λόγου σκοπὸν, ἐπὶ μὲν τοῦ Πατρὸς καταδέχεσθαι τὸ Θεὸν εἶναι, καὶ τὸν Υἱὸν ὡσαύτως τιμᾶσθαι τῷ τῆς θεότητος δνόματι συντιθέμενοι, τὸ δὲ Πνεῦμα Πατρὶ καὶ Υἱῷ συναριθμούμενον, μηκέτι καὶ τῇ τῆς θεότητος ἐννοίᾳ συμπαραλαμβάνεσθαι. Καὶ πάλιν· Τίς ὁ λόγος, τὴν ἐν τοῖς ἄλλοις δνόμασι κοινωνίαν πρὸς Πατέρα τε καὶ Υἱὸν συγχωροῦντας τῷ Πνεύματι, μόνῃς ἀποχοινίζειν αὐτὸ τῆς θεότητος; Εἰ δὲ μικρότερον, φησὶ, κατὰ τὸν ἐκείνων λόγον ἐστὶν, ἢ ὡσαύτως τοῦ τῆς θεότητος δνόματος πρὸς Πατέρα τε καὶ Υἱὸν τὴν κοινωνίαν χωρῆσαι, οὐδὲ ἄλλο τι τῶν θεοκριτῶν ἐνομάτων μετέχειν ἀξίον.

Καὶ αὖθις· Ἀλλὰ λέγουσι φύσεως ἐνδεικτικὴν εἶναι τὴν προσηγορίαν ταύτην, ἀκοινωνήτων δὲ εἶναι πρὸς Πατέρα καὶ Υἱὸν τὴν τοῦ Πνεύματος φύσιν, καὶ διὰ τοῦτο μηδὲ τῆς κατὰ τὸ ὄνομα ταῦτο κοινωνίας μετέχειν.

Καὶ πάλιν· Ὅστε κἀν φύσιν σημαίη τὸ τῆς θεότητος ὄνομα, κυρίως καὶ τῷ ἀγίῳ Πνεύματι τὴν προσηγορίαν ἐφαρμόζεσθαι ταύτην ἢ τῆς οὐσίας κοινότης συντίθεται. Ἄλλ' οὐκ οἶδ' ὅπως; ἐπὶ τὴν τῆς φύσεως ἐνδείξιν τὴν προσηγορίαν τῆς θεότητος φέρουσιν οἱ πάντα κατασκευάζοντες.

Ὁ δὲ Νύστης θεῖος; Γρηγόριος, φύσεως, φησὶν, εἶναι λέγουσι σημαντικὴν τὴν θεότητα οἱ τὰ Μακεδονίου δηλόντι τότε νοσοῦντες. Ἡμεῖς δὲ φαμεν, ὅτι ὄνομα σημαντικὸν ἢ θεῖα φύσις οὐκ ἔχει. Καὶ μετ' ὀλίγον· Ἀσθέντων δὲ τῆς ἀνοήτου αἰτῶν βλασφημίας καὶ τὸν ὄφιν κατήγορον. Συμβουλευῶν γὰρ ἄψασθαι τῶν ἀπηγορευμένων, τοῦτο ἐπαγγέλλεται, ὅτι· Ἀνοιγῆσονται ὄμῳ οἱ ὄφθαλμοί, καὶ ἑσσεσθε ὡς θεοί. Ὅρξ; δεῖ τὴν θεατικὴν ἐνεργειαν προσμαρτυρεῖ τῇ φωνῇ τῆς θεότητος; Οὐκοῦν, φησὶν, οὐχὶ φύσιν, ἀλλὰ τὴν θεατικὴν δύναμιν ἢ τῆς θεότητος προσηγορία παρίσται.

Καὶ τοιαῦτα μὲν τὰ τῶν Πνευματομάχων, ὡς φασὶν οἱ διδάσκαλοι, τοιαῦτα δὲ καὶ τὰ τούτων αὐτῶν αὐθις, πρὸς ἐκείνους περὶ τῆς θεότητος δηλονότι τοῦ Πνεύματος. Ἐξ ὧν οἶμαι τοῖς πᾶσιν ὁ σκοπὸς ἐκτετέρων γίνεται φανερός, τῶν μὲν τῆς θεότητος τοῦ Πατρὸς τε καὶ τοῦ Μονογενοῦ; ἀλλοτριῶν κτίσις βουλομένων τὸ Πνεῦμα, ἐπειδὴ καὶ τῆς φύσεως ἐκείνων ἀλλότριον αὐτοῖς ἐνομιζέτο· τῶν δὲ τῆς εὐσεβείας αὐ διδασκάλων, τῇ τῆς φυσικῆς ἐνεργείας ταυτότητι, τοῦτο καὶ γὰρ εἶναι τὴν τῆς θεότητος προσηγορίαν τρανῶς ἀπὸ τῆς θείας Γραφῆς ἀπέδειξαν, καὶ τὸ τῆς φύσεως παραστράτων κοινῶν, ὡστε καὶ ἄμφω δι' ἀλλήλων ὁμοῦ κἀλλιστά τε καὶ ἀσφαλίστατα δείκνυσθαι, διὰ μὲν τοῦ τῆς φυσικῆς ἐνεργείας δηλαδὴ τῆς θεότητος κοινῶν τὸ κοινῶν καὶ ἡνωμένων, μᾶλλον δὲ καὶ ἀκριβῶς ἐν τῆς φύσεως, διὰ δὲ τοῦ τῆς φύσεως αὐθις; ἐνὸς τὸ κοινῶν

καὶ ἀκριβῶς ἐν τῆς μιᾶς τῶν τριῶν θεότητος. Ὡς ἂν μὲν κτιστὴ θεότης πρόκειται τῷ Θεῷ, λέγοντος, ἐντεῦθεν ἓνα Θεὸν εὐσεβῶς ἐν τρισὶ προσώποις γνωρίζεσθαι, ὁμοούσιον, ὁμοδύναμον, παντοδύναμον, μίαν ἔχοντα τὴν φυσικὴν ἐνέργειαν καὶ θεότητα, καὶ διὰ τοῦτο καὶ Θεὸν ἓνα τὰ τρία, τὸ παριδοξότατον, πεφυκέναι, ἐπειδὴ μίαν τῶν τριῶν ὡσπερ ἡ φύσις, εὐτὼ δὴ καὶ ἡ θεότης κατ' αὐτοὺς δὴ τούτους τοὺς θεολόγους.

Σὺ δ' ὁ μετὰ Βαρλαάμ τε καὶ Ἀκινθύνον, μᾶλλον δὲ καὶ σὺν ἐκείνοις κακῶς ἐπεισχωμάσας αὐτὴς τῇ Χριστοῦ Ἐκκλησίᾳ, εἰ καὶ πρὸς ταῦτα λέγεις, εἰπέ. Ἰδοὺ γὰρ αὐτὴν ἐξηλέγχθης τὴν μίαν τῆς Τριάδος θεότητα κτιστὴν εἶναι δοξάζων τε καὶ διδάσκων, καθ' ἣν ὁ Θεὸς ἔστι καὶ λέγεται, ὅπερ οὐδὲ τοῖς ἀρχαίοις αἰρετικοῖς ἐκείνοις οὐδέτιν ἐπῆλθεν εἰπεῖν. Εἰ γὰρ ἡ ἀεὶ οὐσα θεότης, καθ' ἣν ἔστι Θεὸς ὁ Θεός, οὐκ ἔστιν ἀεὶ, ὁ Θεὸς ὁ ἀεὶ ὢν, οὐκ ἔστιν ἀεὶ Θεός, κατὰ σέ. Καὶ τὸ ἐξῆς αὐτὸς, φιλόσοφε, σὺναγε· τὸ ἀεὶ ὄν οὐκ ἔστιν ἀεὶ, καὶ ὁ Θεός οὐκ ἔστι Θεός· ἢ καὶ οὕτως· Ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τῇ μιᾷ φυσικῇ ἐνεργείᾳ εἰς κατὰ τοὺς θεολόγους Θεός. Ἡ δὲ ἐνέργεια αὕτη κτιστὴ κατὰ σέ, τῇ μιᾷ ἄρα καὶ κτιστῇ ταύτῃ κατὰ σέ ἐνεργεῖ εἰς Θεὸς κτιστὸς Θεός. Ἦ πάλιν οὕτως· Εἰ τὰ πολλὰ καὶ κτιστὰ κατὰ σέ ὁ Θεός, τοῦτο καὶ γὰρ αὐτὸς τὰς τοῦ Θεοῦ φυσικὰς ἐνεργείας λέγεις, ἐν αἷς καὶ τὴν σὴν δῆπου θεότητα, τὸ ἓν καὶ ἀκτιστον οὐ Θεός ἐξ ἀναγκαίου. Εἰ δὲ τὸ ἓν καὶ ἀκτιστον οὐ Θεός, κατὰ σέ, κυρίως τὸ ὄν πάλιν οὐκ ὄν, καὶ ὁ Θεός οὐ Θεός, κατὰ σέ. Οὕτω διὰ πάντων οὐ δυσσεβῆς μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀσεβῆς καὶ ἀθεὸς ὢν ἐξηλέγχθης, καὶ τὴν διθεῖαν τε καὶ πολυθεῖαν, μᾶλλον δὲ καὶ τὴν ἀθεῖαν αὐτὴν ἀκριβῶς κατὰ τοὺς ἐμοὺς φιλοσόφους τε καὶ θεολόγους ἐκφυγεῖν οὐ δύνησι, φιλόσοφε, ἕως ἂν καὶ κτιστὴν ἐπεισάγῃς, καὶ ἀλλόκοτον τινα καὶ τερατώδη θεότητα, καὶ εἰς κτίσμα κατασπᾶς τὰ τοῦ Θεοῦ φυσικά.

Ἄλλ' ἐγὼ, φησὶν ὁ φιλόσοφος, τὴν διθεῖαν ἐκφεύγων μάλιστα, καὶ τὴν πολυαρχίαν τε καὶ ἀθεῖαν ὑπορώμενος, τὰς τε παρ' ὑμῶν λεγομένας ἐνεργείας, καὶ τὴν θεότητα, εἰ μὴ τὴν οὐσίαν σημαίνει τοῦ Θεοῦ, κτιστὰς εἶπον, ἐν μόνον εἰδῶς ἀκτιστον αὐτὴν εἶναι οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, τὰ δὲ περὶ τὴν οὐσίαν πάντα κτιστὰ. Καγὼ τοῦτ' αὐτὸ καὶ οὐκ ἄλλο γὰρ εἶναι φημι, τὸ διθεῖταιν σε καὶ πολυθεῖον, καὶ ἀθεῖον ἐργασάμενον, ὅτι τὰ μὲν οὐσιώδη τοῦ Θεοῦ πάντα, καὶ δὴ καὶ τὴν φυσικῶς αὐτῷ προσοῦσαν ἀρνή θεότητα, κτιστὴν δ' αὐτὸς ἀντεισάγεις θεότητα, οὐκ οἶδαι τίνοσ Θεοῦ καὶ πόθεν ἤκουσας. Ὡστε εἰ μὲν καὶ κτιστὴν ἔχει θεότητα κατὰ σέ ἡ τοῦ Θεοῦ θεότης; ἤτοι ἡ φύσις, οὐδὲν ἐμποδῶν εἶναι πρὸς τὸ μίαν εἶναι θεότητα· εἰ δὲ θεοτικὴν καὶ προνοητικὴν ἔχει δύναμιν ὁ Θεός, ἤτοι θεότητα ἀκτιστον καὶ συναϊδίον, καὶ ἀχώριστον τῆς οὐσίας αὐτοῦ, καθ' ἣν καὶ Θεός ἔστι τε καὶ λέγεται, δηλονότι κατὰ τοὺς θεολόγους, καὶ τὰλλα τὰ προσόντα αὐτῷ φυσικῶς, τοῦτ' αὐτὸ τὴν πολυθεῖαν τε καὶ πολυαρχίαν εἶναι κατὰ σέ.

Καὶ τίς ἂν ἀξίως καταγελάσαι τῆς ἀνοίας καὶ ἀπνοίας ἄμα, καὶ δὴ καὶ τῆς ἀμαθίας τῆς σῆς, εἰ

μὴν κτιστὴ θεότης πρόκειται τῷ Θεῷ, λέγοντος, μίαν εἶναι θεότητα τὸ ἀκτιστον καὶ τὸ κτιστὸν, εἰ δὲ φυσικὴν ἔχει καὶ οὐσιώδη δύναμιν, ἥς ἀνευ οὐδὲ Θεός εἶναι, μᾶλλον δὲ οὐδὲ εἶναι δύναται τοπαράπαν κατ' αὐτοὺς τε τούτους τοὺς θεολόγους, καὶ δὴ καὶ τὸν φυσικὸν καὶ ἀληθῆ λόγον, διθεῖαν τε καὶ πολυθεῖαν ἐντεῦθεν εἰσαγάγεσθαι; Καίτοι γὰρ καὶ πολλάκις ἔδη παρ' ἡμῶν τε καὶ τῶν ἱερῶν ἡμῶν διδασκάλων, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ πρὸς αὐτῶν τῶν λογίων ἔχεις ἀκουσας, καὶ αὐτὸς δ' ὁ συνοδικὸς τόμος διαβρῆθην ἀνακηρυχθέν τε καὶ βεβιωθὲν δείκνυσσι τὸ μηδαμῶς δύο θεότητας, ἢ πολλὰς νοεῖσθαι καὶ λέγεσθαι, μηδὲ γὰρ εἰρησθαι φησι τοῦτο τοῖς θεολόγοις, οὐσίας μέντοι θείας καὶ ἐνεργείας θείας διαφορὰν καὶ νοεῖσθαι καὶ λέγεσθαι διαβρῆθην ἀνακηρυττομένου τοῦ τοιοῦτου δόγματος ὑπό τε τῶν θεολόγων, καὶ δὴ καὶ τῶν λογίων αὐτῶν, καὶ πρὸς τούτοις, ὅτι καὶ θεότης ἡ θεία ἐνέργεια, ἡ ἡ τοῦ Θεοῦ θεότης ἐνέργεια. οὐδὲ γὰρ οὐδὲν οὐδαμῶς οὐδὲ περὶ τούτου διαφερόμεθα, ὑπὲρ οὗ καὶ τοῖς κοινοῖς διδασκάλοις τῆς Ἐκκλησίας ὁ λόγος νυνί.

Εἰ δὲ καὶ ὁ λόγος αὐτῶν τε καὶ ἡμῶν παραλυκαί τὴν ἀληθειαν, εἰ θεότης κατ' αἰτίαν ἡ ὑπερώνυμος τε καὶ ἀνώνυμος τοῦ Θεοῦ λεγομένη οὐσία τὴν κατὰ φύσιν δύναμιν καὶ ἐνεργείαν ἑαυτῆς, φημί δὴ τὴν θεοτικὴν καὶ προνοητικὴν καὶ θεοποιὴν ἐνέργειαν, θεότητα καθ' ὑπαρξίν ἔχει καλουμένην, καὶ οὕτω γὰρ μία, καὶ οὐ δύο καὶ πολλὰ ἡ θεότης ἔστι τῷ Πατρὶ καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἐπειδὴ καὶ τοῦ αὐτοῦ καὶ ἓνός ἐστι Θεοῦ, καὶ ἡ φύσις καὶ ἡ φυσικὴ καὶ ἀχώριστος δύναμις; καὶ ἐνέργεια καὶ θεότης, καὶ εἰς Θεός τοῦτο κάκεινο, καὶ οὐσία τοῦ Θεοῦ μία καὶ ἀδιαιρέτως μετὰ τῶν οὐσιωδῶς προσόντων αὐτῇ, τρισυπόστατος, ἐνεργὴς, θελητικὴ, παντοδύναμος. Ἡ καὶ τὸ τρισυπόστατον αὐτὸς ἀρνήσῃ τῆς θεότητος, ἵνα μὴ τρεῖς εἰσαγάγῃ θεοὺς· ἐπειδὴ καὶ Θεός ἕκαστον τῶν θεαρχικῶν προσώπων, καθ' ἑαυτὸ θεωρούμενον. Ἄλλ' οὐ καταδέξῃ τὸν λόγον, ἐπειδὴ ταῖς μὲν ὑποστάσεσι τρία τὸν Θεὸν ἴσμεν, τῇ δὲ οὐσίᾳ καὶ τῇ δυνάμει καὶ τῷ τῆς θεότητος λόγῳ ἓν. Πῶς οὖν ἐντεῦθεν μὲν ὅπου καὶ πρόσωπα τυγχάνει καὶ καθ' ἑαυτὰ ὑφ' ἑστώτα, οὐ τρεῖς ἀναγκάζῃ νοεῖν θεοὺς, καίτοι γὰρ καὶ καθ' ἑαυτὸ Θεὸν ἕκαστον ὄν, ὅπερ ἔφην, ἀλλὰ Θεὸν ἓνα τὰ τρία καὶ νοεῖς καὶ λέγεις;· ἐκεῖ δὲ καὶ ταῦτα τῶν φυσικῶν τοῦ Θεοῦ μηδαμῶς καθ' ἑαυτὰ ὑφ' ἑστώτων, ἀλλ' ἐν τῇ πηγαζούσῃ θεωρουμένων ἀδιαιρέτως οὐσίᾳ, οὐχ ἓνα νοεῖς καὶ λέγεις; Θεὸν τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ μετὰ τῶν προσόντων αὐτῇ φυσικῶς, καὶ θεῖον Γραφῶν μάλιστα καὶ συνόδων καὶ θεολόγων ὁμοῦ πάντων ἀνακηρυττόντων ταυτὴ, καὶ σὺν γὰρ τῷ ἡνωμένῳ τῆς θεολογίας καὶ τὸ διακεκριμένον ἄριστα διδασκόντων, οὐ μόνον ἐπὶ τῆς οὐσίας φημί καὶ τῶν τριῶν ταύτης προσκυνητῶν προσώπων, ἀλλὰ καὶ τῆς αὐτῆς αὐτῆς οὐσίας καὶ τῶν φυσικῶν ταύτης ιδιωμάτων τε καὶ ἐνεργειῶν, ὧν δηλαδὴ μίαν καὶ τὴν θεότητα φασιν;

Ὅτου δὲ χάριν ἀγαθότητας μὲν πολλὰς, καὶ σωφίας, καὶ ζωῆς, καὶ δυνάμεως, καὶ φωτὸς φυσικῆ τὸν Θεὸν

οὐ λέγει, καί τοι γε τῶν Θεῶν ὀνομάτων τούτων ἀπὸ τῶν φυσικῶν ἰδιωμάτων τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐπὶ τὴν ὑπερῶνυμον οὐσίαν ἀναγομένω, ἢ φησιν ἡ Θεολογία· οὐδὲ γὰρ καὶ περὶ τῶν ὑποστάσεων ἡμῖν ὁ λόγος κἀν αὐθα· πῶς οὖν ἐπὶ μὲν πάντων ἐκείνων τὴ ἑνιαίον τηρεῖς, μίαν λέγων σοφίαν, μίαν ζωὴν, μίαν εἰρήνην, ἐν φῶς τὸν Θεόν, ἐπὶ δὲ τῆς θεότητος· μόνης, ἐπειδὴ περὶ ἐκ τῆς οὐσιώδους αὐτῆς ἐνεργείας καὶ ἡ ἀνώνυμος οὐσία μεταλαμβάνει τοῦνομα, καθὰ δὴ περὶ καὶ ἐπὶ ἐκείνων, δύο καὶ πολλὰς φαντάζῃ θεότητος, καὶ ἀναπλάττεις κακῶς τὰ μὴ ὄντα, τὰ μὲν ἀπαρευρέμενα καὶ ῥητῶς τῇ θεολογίᾳ συνάγειν φιλονεικῶν, τὰ δὲ προσθευμένα τε καὶ κηρυττόμενα καὶ γραφόμενα πάση σπουδῇ τὸ κατὰ τὰ διαγράφων; ὡσπερ ἂν εἰ καὶ τὴν ἀκρίνα λεγόντων ἀκούων ἥλιον, ἢ καὶ τὸν Υἱὸν μετὰ τοῦ Πατρὸς ἕνα Θεόν, ταῦτα μὲν οὐδοτοῦν παραδέχου, διείταν τε τῶν εἰπόντων, καὶ διττῶν νομασίαν ἤλιον καταγινώσκων, αὐτὸς δὲ τὴν τῆς φωνῆς συνάπτων σκιάν τῷ λαμπρῷ τούτῃ τῆς ἡμέρας ὀφθαλμῷ, ἥλιον ἔλεγε ἀμφοτέρω μᾶλλον ἕνα, καὶ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ τὸν πρωτότοκον Υἱὸν Ἰσραὴλ συντιθεῖς, ἕνα Θεόν ἔλεγε· εἶναι τούτον κἀκεῖνον. Ἐν τι καὶ γὰρ ἐγὼ καὶ ταυτὴν εἶναι νομίζω τὸ ταυτὰ τε οἰεσθαι καὶ λέγειν, καὶ τὸ θεότητα κτιστὴν κατὰ τὰ Γρηγορῶν καὶ Ἀκινδύων προσέγοντα τῇ ὑπαρθεῖ οὐσίᾳ, ἕνα Θεόν ἐπιτα καὶ μίαν θεότητα νομίζειν τὸν Θεόν καὶ τὸ κτίσμα. Οὐκ ἐγὼ δὲ μόνον, ἀλλ' οἷδ' ὅτι καὶ τῶν εὐφρονούντων ἕκαστος.

Ἄλλὰ τῶν μὲν ἄλλοι· ὧς ἂν δὲ γνοίης ὅτι μὴ περὶ τῆς θεότητος μόνον τὰ προειρημένα φασὶν οἱ σοφοὶ ταύτης θεολογοὶ καὶ ῥητορες, οὐδὲ ταύτην εἶναι μόνην ἐνεργητικὴν, ὡς αὐτοὶ φασί, φωνὴν λέγουσιν, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν Θεόν, ὡσαυτὸς καὶ κατὰ ταυτὰ δὴ ποῦθεν, ἄκουε δὴ καὶ τὴν ἐξῆς περ' αὐτῶν ἐκείνων φημί. Φησὶ τοῖσιν ὁ μὲν Νύσσης θεῖο; Γρηγόριος πρὸς Εὐνόμιον γράφων, ὁ δὲ καὶ εἰπόντες ἐφθήμεν, Ὁ Θεὸς ἐστὶ καθ' ἑαυτὸν, ὃ τι ποτὲ καὶ εἶναι πεπίστευται. Ὀνομάζεται δὲ παρὰ τῶν ἐπικαλουμένων οὐκ αὐτὸ ὃ ἐστίν, ἀλλ' ἐξ ὧν ἐνεργεῖν περὶ τὴν ζωὴν ἡμῶν πεπίστευται. Καὶ Θεὸν γὰρ αὐτὸν λέγοντες, τὸν ἔφορον καὶ ἐπόπτην καὶ διορατικὸν τῶν κερυμμένων ἐκινουμένων. Καὶ ἴλιον πρὸς τὸν αὐτὸν ὁ αὐτὸς· Ἄλλὰ καὶ τὴν Θεόν φωνὴν ἐκ τῆς ἐποπτικῆς ἐνεργείας κερυττηχάται καταλαβόμεθα· ὡστε καὶ διὰ τούτου μερικὴν τινα τῆς θείας φύσεως ἐνεργείαν διδαχθέντες, τῆς οὐσίας αὐτῆς ἐν περινοίᾳ διὰ τῆς φωνῆς ταύτης οὐκ ἐγενόμεθα. Καὶ αὐθι; πρὸς τὸν αὐτόν· Ὁ γὰρ τὴν δύναμιν παρασχών τοῖς οὐσί τοῦ εἶναι Θεός· καὶ ἐπόπτης τῶν ὑπ' ἐκείνου γεγονόνων ἐστί. Τῷ πρὸς Ἀβλαβίον ὁ αὐτὸς πάλιν, Τὸ Θεόν, φησὶν, ὄνομα ἐνεργείας ἐστὶ δὴλωτικόν. Παρὰ γὰρ τὸ θεῖον πανταχοῦ ἢ θεοσθαι ἢ αἰθεῖν τὴν μοχθηρίαν ἡτυμολόγηται. Ἀναστάσιος δ' αὐθι; ὁ ἐκ Συναίου, Ὁσαυχῶς, φησὶν, ἡ Θεός προσηγορία ἐν τῇ Γραφῇ εἴρηται; διττῶς, φύσει καὶ σχέσει· φύσει μὲν ὁ ποιητής, σχέσει δὲ καὶ χάριτι καὶ οἱ δίκαιοι λέγονται θεοί. Προδὸν δὲ, ὅτι ἐνεργητικὴ τυγχάνει τῆς Θεός προσηγορία, οὐκ ἐξ οὐσιώδους. Οὐ γὰρ αὐτὴν

τὴν τοῦ Θεοῦ οὐσίαν παρίστησι· ἀδύνειτο γὰρ ταύτην γινῶναι· ἀλλὰ μόνην τὴν θεωρητικὴν αὐτοῦ ἐνεργείαν ἡμῖν παρίστησι καὶ δηλοῖ τὸ Θεός. Ἰστέον, φησὶν, ὅτι αἱ δύο προσηγορίαι τοῦ Χριστοῦ, λέγω δὴ τὸ Θεός καὶ ἄνθρωπος, ἐνεργητικῶς λέγονται, ἐκ τῶν οικειῶν αὐτῶν ἐνεργειῶν οὕτως ὀνομασθεῖσαι. Καὶ γὰρ τὸ Θεός οὐ τὴν οὐσίαν τῆς θεότητος σημαίνει· ἀκατάληπτος γὰρ αὐτὴ καὶ ἀνώνυμος· ἐστίν· ἀλλ' ἐκ τῆς θεωρητικῆς αὐτοῦ ἐνεργείας Θεός εἴρηται, ὡς φησὶν ὁ ἅγιος Διονύσιος· ἢ ἐκ τοῦ θεῖου, ἢ γουον διατρέχειν, ἢ ἐκ τοῦ αἰθεῖν, ὃ ἐστὶ φιλογίσειν. Ὁμοίως καὶ τὸ ἄνθρωπος οὐκ αὐτὴν τὴν φύσιν δηλοῖ, ἀλλὰ τὸ ἄνω ἄθρειν τὴν ὧπα, τουτέστιν ἄνω ὄραν τὴν τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν ἐνεργείαν. Εἰ οὖν καὶ αἱ δύο προσηγορίαι τῶν Χριστοῦ φύσεων ἐκ τῶν οικειῶν ἐνεργειῶν τὰ ὀνόματα ἔχουσι θάμδος τῆς τῶν αἰρετικῶν κωρώσεως, πῶς τὰς οὐσιώδεις αὐτοῦ ἐνεργείας ἀπαρνούμενοι οὐκ αἰσχύνονται; Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ Διονύσιος; ὁ μέγας ἐκείνος ἐν θεολόγῳ, ὅν δὴ καὶ ὁ θεοφόρος οὗτος εἰς μαρτυρίαν προτίσται τῶν περὶ θεότητος αὐτοῦ λόγων, ἀλλὰ τε πλείστα περὶ τῶν τοιούτων φησὶ, καθὰ δὴ καὶ ἡμῖν ἐν τοῖς φθάσασιν εἴρηται, καὶ δὴ καὶ τὸ ἀοιθεῖμον ὄντως ἐκεῖνο· Εἰ τὴν ὑπερούσιον, καὶ γὰρ φησὶ, κρυφίοντα Θεόν, ἢ ζωὴν, ἢ οὐσίαν, ἢ φῶς, ἢ λόγον ὀνομάσαι· μὲν οὐδὲν ἕτερον νοοῦμεν ἢ τὰς εἰς ἡμᾶς ἐξ αὐτῆς προαγομένους δυνάμεις, ἐκθεωτικὰς, ἢ οὐσιοποιούς, ἢ ζωογόνους, ἢ σοφοδῶρους, καὶ ὅσα ἐξῆς ἀκολούθως ὡσαύτως εἴρηται τῷ μεγάλῳ τούτῳ. Ἐνταῦθα τί Γρηγορῶς εἶρει, καὶ ὁ πρὸς ἀθεῖαν καὶ ἀπώλειαν ὁδηγὸς αὐτοῦ καὶ πλάνος Ἀκινδύων; Ὁντως ἐματαιώθη καὶ τούτων ἡ ἀσύνετος καρδία, καθὰ φησι πάλαι πρὸς τοὺς τῶν Ἑλλήνων σοφοῦς ὁ Ἀπόστολος, καὶ φάσκοντες εἶναι σοφοὶ ἐμωράνθησαν· ἐπειδὴ καὶ οὗτοι τὴν τοῦ ἐνὸς καὶ μόνου Θεοῦ ὄξαν κτισμάτων λατρείας καὶ πολυθείας καὶ ἀθείας κατ' ἐκείνους σχεδὸν ἠλλάξαντο. Ἰδοὺ γὰρ τὴν τῆς θεότητος ἐνταῦθα φωνὴν ἀφέντες οἱ θεολογοὶ, καὶ πᾶσι τῶν ἀντιλεπόντων ἀφελόντες παραπέτασμα καὶ σκιάν, οἷς ἑαυτοὺς κατὰ γε τὰ τῶν ἐρπετῶν ἰοδόλα παραβύουσιν ἐκεῖνοι κακούργως, θεότητος ἀναπλάττοντες τὰς μὴ οὐσίας, καὶ θεοποιούντες αἰσχροῦς αὐτοῖς τὰ κτίσματα, περὶ αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ θεολογοῦσι ῥητῶς, ἀπὸ τῆς φωνῆς τῆς θεότητος ἐπὶ τὴν Θεόν φωνὴν ἐπίτηδες ὡσπερ μεταθέντες τὸν λόγον. Τί οὖν, ὦ σοφοί, καὶ καθηγηταί τῆς κενῆς ταυτησὶ πίστεως ἢ ἀπώλειας; ἄρα κτιστὸς καὶ οὗτος ὁ Θεός, ὃν εἰ τῆς εὐσεβείας οὗτοι καθηγηταὶ θεολογοῦσιν ἐνταῦθα, ἐπειδὴ μὴ καταδέχονται πάντες ὁμοῦ, καθάπερ ἠκούσατε, τὴν θεῖαν οὐσίαν παραδελούον τοῦνομα, τῆς δὲ φυσικῆς ἐνεργείας εἶναι τοῦ Θεοῦ μᾶλλον καὶ λέγεσθαι, ἢ δὴ καὶ ἐπὶ τῆς θεότητος φθάσαντες ἤδη πολλάκις εἶπον; Ἐπὶ μὲν οὖν τοῦ τῆς θεότητος ὀνόματος, ἐπειδὴ μὴ τὴν οὐσίαν αὐτὴν ἀλλὰ τὴν οὐσιώδη ταύτης ἐνεργείαν μᾶλλον εἶναι τοῦτ' εἶπεν οἱ θεολογοὶ διὰ πολλῶν, ἐκφεύγοντες αὐτοὶ τὸν τε τῆς φυσικῆς ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ λόγον ἐξίσης, καὶ τὸ κτιστὴν δὴ βλασφημῆσαι τοῦ Θεοῦ τὴν θεότητα, ἀπὸ

βοθύνου κακῶς εἰς βαυτερον ἐξωλισθήσατε βίβρον, ἅ καὶ ἀδιεξίτητος λήρος καὶ κύκλος, ἐν παρὰ πᾶσαν ἑστραφες τὴν ζωὴν, ἐμφιλοσοφῶν ἀφιλοσόφως, καὶ θύων μονοῦ τοῖς μὴ τοῦσι, καὶ τὰ μάταια κακῶς προσηκῶν, ἕφ' ὧν ἐκτραγηθῆτε εἰς τέλος καὶ τὰς φρένας διαφθαρεῖς, ἀθλια, καὶ αὐτὴν ἐκ' ἐσχάτων τὴν ἀληθινήν εἰς Θεὸν πίστιν καὶ τὴν εὐσέβειαν φεῦ! ἠρνήσω, τῆς ἀπλότητος τοῦ Εὐαγγελίου καταπτύσας, καὶ τῆς ἐν Πνεύματι διδασκαλίας τῶν ἀλείων καὶ σκηνοβράβων, καὶ ἀγροίκων ἡμῶν κατορχησάμενος αἰσχιστα, καὶ κακὸν ἐντάφιον σεαυτῶ, καὶ στήλην δυσσεβείας καὶ ἀθείας τοῖς σοῦς καταλιπὼν τουτουσι λόγους τῆ Ἐκκλησίᾳ, στήλην αἰ μὲν καθαιρουμένην τοῖς εὐσεβέσιν, αἰ δὲ τοῖς ὑπὲρ δυσσεβείας καὶ ἀθείας στηλιτεύουσιν σοῦς ἀγῶνας καὶ δρόμους· καὶ τὸ δὴ χεῖρον ἐτι καὶ ἀτοπώτερον τούτων, ὅτι καὶ τοῖς ἐζωγρημένους καὶ πεπλανημένους κακῶς ὑπὸ σθῦ, καὶ τῶν σῶν τουτωνι λόγων, ἐμπύρεμά σοι καθαπερεὶ παραπέμπουσαν ἐκείσε τῆς ἡτοιμασμένης ἀτελευτήτου φλογός, ὃ δὴ καὶ διακρύων τίνων τε, καὶ ὄσων οὐκ ἄξιον; Ἐἴτα καὶ θεολογεῖν ἐτόλμησας ἐπὶ τούτοις, οἰκειότερον δ' εἰπεῖν μᾶλλον θεομαχεῖν, καὶ θεολόγοις ὁμοῦ πᾶσι καὶ θεοφόροις παλαιοῖς τε καὶ νέοις ἐπίτηδες κακῶς ἀντιλέγειν, οὐκ ἐξ ἀνθρωπείας διανοίας τε καὶ σοφίας, ἐξ ἐπιπνοίας δὲ μᾶλλον τοῦ ἐνοικοῦντος αὐτοῖς ἀγαθοῦ Πνεύματος, τὰ τῆς θεότητος αὐτοῦ μνηθεῖσιν, ὧν αἱ διδασκαλῖαι καὶ αἱ λόγοι καὶ τὸ τῆς θεολογίας ὑπερφυὲς κράτος, ὧν ὁ φθόγγος εἰς πᾶσαν ἐξῆλθε τὴν γῆν ἀποστολικῶς εἰπεῖν, καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης τὰ βήματα. Οἱ καὶ σὲ καὶ τοῖς σοῦς στηλιτεύοντες ἀξίως νυνὶ λόγου, τρόπαιον ἀνάγραπτον ἀναστήσουσι κατὰ τῆς σῆς; βλασφημίας τε καὶ θεομαχίας, μηδενὶ μηδέποτε καθαιρούμενον εἰς αἰῶνα· μὴ λόγῳ, μὴ χρόνῳ, μὴ τρόπῳ τῶν πάντων ἐνὶ μηδενί. Λέγε τοιγαροῦν καὶ προστίθει καὶ τὰ ἐξῆς τοῦ τῆς βλασφημίας τε καὶ θεομαχίας αὐθις βιβλίου, ἵνα καὶ ἡμεῖς αὐθις ἐπιστήσωμεν αὐτοῖς ἢ ἀντιστήσωμεν τὰ τοῦ Πνεύματος ἐμφύχα ταῦτα πυκτία. Ὅργῃ καὶ γὰρ αὐτοῖς ὁ λόγος ἐτι πρὸς ταῦτα.

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΑΥΤΟΝ ΦΙΛΟΣΟΦΟΝ ΓΡΗΓΟΡΑΝ

Ὅτι ἀσχετος καὶ ἀμίμητος ἡ θεία χάρις καὶ θέωσι; τῆ ἀνθρωπείᾳ φύσει, εἰ καὶ Πνεύματι ἀγίῳ ἐν σχέσει καὶ μιμήσει γίνεται ἡ αὐτή· καὶ πῶς καὶ κατὰ τινὰς τοῖς λόγους ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ ἐνέργειαι λέγονται τοῦ Πατρὸς παρὰ τῶν θεολόγων, καὶ αὐθις οὐκ ἐνέργειαι οἱ αὐτοί.

ΛΟΓΟΣ ΔΕΚΑΤΟΣ.

Ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα κατὰ τῆς μιᾶς παντοδυνάμου καὶ ἀκτίστου θεότητος καὶ τῶν ταύτης ἱερῶν θεολόγων κακῶς πεφιλοσοφηκόσι τῷ Γρηγορᾷ, καὶ αὐθις ὁ πᾶσιν ἐκείνοις ὁμιλητῆς καὶ φίλος; εἰσάγεται Ἀγαθάγγελος, λέγων ὡς· Ἐπιλόγον τινὰ, φησὶ, τῷ τοῦ παρνήμου ἐκείνου τῆμου κεφαλαίῳ τῷ διταρχῆται Πιλαμᾶς· ἐν καὶ αὐτὸν οἱ αὐτοῦ μοι δε-

δώκασιν θιασῶται, καὶ ἅμα τοῦ ἐν θαυραίῳ ἐκείνου μνησθέντες φως ὡς εἰώθεσαν, ὡς ἀμάχου τινὸς ἀκροπόλεως, καὶ πάνυ τοι σφόδρα πολεμίας δυσαντιβλέπτου. Χρεῶν οὖν σοι μὴδὲ ταῦτα τῆς ἀνηκούσης ὡς πορρωτάτω λαπεῖν θεωρίας, τὴν ἀνηκούσαν καὶ τούτοις ἐβραθυμηκότι παραδοῦναι τῆς ἀναλώσεως ἑορτήν. Καὶ μετ' ὄλιγον· ἔχει γὰρ ὁμοίως.

Σχέσις ἐστὶ, φησὶ, καὶ ἡ τοῦ Θεοῦ πρόνοια πρὸς τὰ ἀπρονοήματα, καὶ ἡ πρόγνωσις αὐτοῦ πρὸς τὰ προγινωσκόμενα, καὶ οἱ ἐξ αἰδίου ἐν τῷ Θεῷ προορισμοὶ πρὸς τὰ προοριζόμενα. Ἄλλ' ἐκάστῳ τούτων οὐκ ἐμπόδιόν ἐστι τὸ σχέσιν εἶναι πρὸς τὸ ἄκτιστον εἶναι. Ὡστε οὐδ' ἡ θεοποιὸς ὄρωρξ ἀυτῆ ἡ θέωσις ἐστὶ κτιστὴ, διότι σχέσις ἐστὶ πρὸς τὰ θεούμενα. Ἄλλ' ἐνταῦθα ὁ φιλόσοφος τὴν συνήθη κλοπὴν καὶ βωμολογίαν οὐχ ὡς ἔθος αὐτῶν καὶ αὐθις ἐργάζεται· ἀλλὰ προκόμενος κατὰ μικρὸν ἐπὶ τῇ χεῖρῳ, ὡς εἰκοι, καὶ ποῦ κρείττων αὐτῆς ἑαυτοῦ γεγονώς, κατ' αὐτὸ δὴ τοῦτο φημι, ἐπὶ τὸ μείζον πολλῶν καὶ ἀτοπότερον ἐκείνα προάγει, ἐν τῶν προτεθειμένων ὑπελόγιστος κεφαλαίων ἐξολοκλήρου σχεδόν, καὶ πάσας ὁμοῦ τὰς ἐπ' αὐτῷ μαρτυρίας ἀποκρυψάμενος τῶν ἁγίων, πολλὰς τινας καὶ μεγάλας οὐκ· πλὴν οἱ μὴ καὶ καθάπερ ἀποκρύψαι καὶ ἀφανίει παντελεῖ τὴν ὑπόθεσιν οὐκ οἷδ' ὅπως παραδοῦναι διέγνω, θείας οἶμαι πως δυνάμει καὶ ἄκοντα τοῦτον συνουθούσης πρὸς ταῦτα, μήπου καὶ λάθῃ τελεῖω; κατὰ τῆς ἀληθείας ταυτὶ κακοεργῶν καὶ πονηρευόμενος. Διὸ καὶ ἡμᾶς ἀνωθεν ἀναλαβεῖν ἀναγκαῖον ἐκείνα, καὶ ὅπως ἔχει, σῶα καὶ ἀπαράτρωτα προσθεῖναι τῷ λόγῳ, τὸν ἱερὸν αὐτὸν φημι τόμον ἐκείνον παραγαγόντας καὶ πάλιν. Ἐπι τοῦτοις φησὶν, Ἐπειδὴ τὴν τοιαύτην ὄρωρξ τοῦ παναγίου Πνεύματος, καὶ ἐνέργειαν, δηλαδὴ τὴν θέωσιν, καὶ ἦν οἱ ἔργοι θεοῦνται, θεότητα παρὰ τῶν ἁγίων προσαγορευομένην, οἱ τῷ Θεσσαλονίκῃ; ἀντιλέγοντες· λέγουσιν εἶναι θεότητα κτιστὴν, κατασκευάζοντες ἐκείθεν τοῦτο, ἐκ τοῦ ὑποστήτην αὐτῆς εἰρηθεῖαι παρὰ τοῦ μεγάλου Διουσιου τὸν Θεόν, καὶ μίμημα καλέσαι ταύτην καὶ τῶν μετεχόντων σχέσιν, δυσθεδῶς μὲν αὐτοῦς λέγοντες ἀπεφῆνατο ἡ ἱερὰ σύνδοξ· ὁμως ζητηθέντες καὶ τοῦτου παρὰ τῆς θείας συνόδου, εἶπερ εἰπέ τις τῶν ἁγίων ἄκτιστον εἶναι τὴν θέωσιν, καὶ εἶπερ ἡ σχέσις καὶ τὸ μίμημα καὶ τὸ ὑπέστη, καὶ ἐπὶ τῶν ἄκτιστων λέγεται, προσκομισθησαν ῥήσεις τῶν ἁγίων, οὐκ αἰετὶ ἐπὶ τῶν κτιστῶν δηλοῦσαι λέγεσθαι ταῦτα.

Ὁ γὰρ μέγας Βασίλειος ἦν τοῖς Ἀντιρρητικοῖς φησὶν, Ὁ τετοκῶς βῆλους δρόσου οὐχ ὁμοῖως τὰς τε βῆλους καὶ τὸν Ἰὼν ὑπεστήσατο. Κάν τῷ πρώτῳ δὲ τῆς Ἐξαήμερου, Ἰνα δειχθῆ, φησὶν, ὅτι ὁ κόσμος τεχνικόν ἐστὶ κατασκευάσμα, προκείμενον πᾶσιν εἰς θεωρίαν, ὥστε δι' αὐτοῦ τὴν τοῦ ποιήσαντος αὐτὸν σοφίαν ἐπιγινώσκουσαι, οὐκ ἄλλη τινὶ φωνῇ ἐκρήσατο ὁ σοφὸς Μωϋσῆς περὶ αὐτοῦ, ἀλλ' εἶπεν, Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν, οὐχὶ ἐνήργησεν οὐδὲ ὑπέστησεν, ἀλλ' ἐποίησεν. Καθότι πολλοὶ τῶν φαντασθέντων συνυπάρχειν ἐξ αἰδίου τῷ Θεῷ τὸν κόσμον, οὐχὶ γεγενῆσθαι παρ' αὐτοῦ συεχώρησαν.

Συναπαδείχθη δὲ ἀπὸ τούτου, ὅτι καὶ τὸ ἐνεργεῖν καὶ τὸ ἐνεργεῖσθαι οὐ μόνον ἐπὶ κτιστῶν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ αἰδίων καὶ ἄκτιστων δύναται λέγεσθαι· ἐπεὶ καὶ τὴν χάριν ἐνεργουμένην ἀκούοντες οἱ διαφερόμενοι, κτιστὴν εὐθὺς εἶναι νομίζουσιν. Ὁ γὰρ μέγας ἐν θεολογίᾳ Γρηγόριος, Ἐστω, φησὶ, καὶ ἐνεργείας ὄνομα τὸ Πατήρ, εἰ τοῦτο δοκεῖ· οὐδὲ οὕτως ἡμᾶς ἀιρήσατε. Αὐτὸ δὲ τοῦτο ἐνηρηγῶς ἀν εἴη τὸ

ὁμοούσιον. Καὶ ὁ Νύστος δὲ θελοῖ Γρηγόριος, Ὁδὲ τρεῖς θεοὺς ὀνομάζειν, φησὶ, δυνάμεθα, τοὺς τὴν θεατικὴν καὶ ἱποτικὴν ἐνεργείαν συνημμένως καὶ ἀδιακρίτως ἀλλήλων ἐφ' ἡμῶν τε καὶ πάσης τῆς κτίσεως ἐνεργοῦντας.

Περὶ δὲ τοῦ μιμήματος εἶπεν ὁ Θεσσαλονίκης, ὡς ὁ μέγας Διονύσιος τῷ μιμήματι τὸ ἀμίμητον προσέθηκεν· ὥστε τὸ θεοποιῖν ὄρωρξ οὐ μᾶλλον μίμημα ἢ ἀμίμησις. Φησὶ δὲ καὶ ὁ θεολόγος Γρηγόριος, μίμημα εἶναι τοῦ Πατρὸς τὸν Ἰὼν, γράφων ἐν τῷ δευτέρῳ τῶν περὶ Ἰησοῦ, Εἰκὼν τοῦ Πατρὸς ὁ Ἰῆς, ὡς ὁμοούσιος· καὶ ὅτι τοῦτο ἐκείθεν, ἀλλ' οὐκ ἐκ τοῦτου Πατῆρ. Αὐτὴ γὰρ εἰκόνο; φύσις μίμημα εἶναι τοῦ ἀρχετύπου καὶ οὐ λέγεται· ὥστε τὸ μίμημα οὐκ ἐμποδίζει πρὸς τὸ ἄκτιστον εἶναι τὴν θέωσιν.

Ταύτην πᾶσαν ὁμοῦ τὴν ἱερὰν τῶν ἁγίων θεολογίαν, καὶ εἴη καὶ τὴν συνοδικὴν ἐπιξεργασίαν, ὡς μὴδὲ ῥηθέντα μὴδὲ τὴν ἀρχὴν ὄντα παραδραμῶν ὁ φιλόσοφος, τὸ ἐξῆς τοῦ λόγου τεμάχιον, ὡς περ τῶν κυνιδίων τὰ τοῖς συσσιτοῖς, καὶ ταῖς τραπέζαις ὡς ἐπιπολὺ παραδρεύοντα, τῇ κλοπῇ παραμύξαι τὴν ἀναισχυντίαν, καὶ ἀφαρπάσαι ἱταμῶς κατ' ἐκείνα τῆς τραπέζης τοῦ λόγου, πρὸς ἀνατροπὴν ἑαυτῷ, οἰκειότερον δ' εἰπεῖ, σπάρραγμα καὶ καταπάτημα μᾶλλον. Ἐ εἴη καὶ φθάσας ὁ λόγος ἔφη, προεἰθησι, λέγων ὡδὶ· Σχέσις δὲ ἐστὶ καὶ ἡ τοῦ Θεοῦ πρόνοια πρὸς τὰ προνοούμενα, καὶ ἡ πρόγνωσις αὐτοῦ πρὸς τὰ προγινωσκόμενα, καὶ ὁ ἐξ αἰδίου ἐν τῷ Θεῷ προορισμὸς πρὸς τὰ προοριζόμενα. Ἄλλ' ἐκάστῳ τούτων οὐκ ἐμπόδιόν ἐστὶ τὸ σχέσιν εἶναι πρὸς τὸ ἄκτιστον εἶναι· ὥστε οὐδὲ ἡ θεοποιὸς ὄρωρξ τοῦ Πνεύματος, αὐτὴ ἡ θέωσις ἐστὶ κτιστὴ, διότι σχέσις ἐστὶ πρὸς τὰ θεούμενα.

Τοῦτο Γρηγόριος ἱταμῶς ἀφαρπάσας, καθάπερ ἔφη, ἐκ τῆς τραπέζης τοῦ λόγου, φεύγει κατὰ τοὺς κύνας ἐκείνους ὑποπτήσσαν τοὺς ταῖς τραπέζαις ὡς ἔθος ἐρεσσηκότας καὶ ὑπηρετουμένους, τὴν κατασκευὴν τῶν θεολογικῶν τε καὶ πατρικῶν καταλιπὼν λόγων, ὡς περ δὴ καὶ τὸ πρότερον. Ἄλλ' ἡμᾶς ἐπαγαγεῖν ἀνάγκη κάκεινα, καὶ τὸν ἡμέτερον λόγον κατασκευάζαι καὶ αὐθις διὰ τῶν πατρικῶν λόγων. Ἐπιφέρει τοιγαροῦν ὁ συνοδικὸς τόμος τὰ προῤῥηθέντα κατασκευάζων· Ὅτι γὰρ ἄκτιστός ἐστιν ἡ θέωσις, σαφῶς καὶ συντόμως παραστήσει καὶ ὁ θεῖος Μάξιμος, γράφων· Ἡ θεία χάρις εἰ καὶ ἀπόλαυσιν δίδωσι τοῖς κατὰ χάριν μετέχουσιν, ἀλλ' οὐ κατάληψιν. Μένει γὰρ κίν τῇ μεθέξει τῶν ἀπολαυόντων αὐτῆς ἀκατάληπτος, οἷ κατὰ φύσιν ὡς ἀγέννητος ἔχει τὴν ἀπειρίαν. Καὶ πάλιν· Τοῦτο ἐστὶ τὸ τοῦ Θεοῦ Εὐαγγέλιον, πρεσβεῖα Θεοῦ πρὸς ἀνθρώπους δι' Ἰησοῦ σαρκωθέντος, καὶ μισθὸν δωρουμένου τοῖς πειθομένοις αὐτῷ τὴν ἀγέννητον θέωσιν. Οὕτως ὁ κενὸς οὐτοσὶ φιλόσοφος καὶ λέγει καὶ διαλέγεται, καὶ ἀντιρρητικούς, ὡς αὐτὸς τερατεύεται, ξυνηθῆται λόγους· ἦν οὐδὲ ἔχω πῶς ὀνομάσω, εἴτε θαυμαστοποιὸν τινα καὶ τερατοποιὸν τε καὶ σοφιστὴν, καθάπερ τοὺς ἐπὶ τῶν θεάτρων φασὶ πάλαι, τὰς τῶν θεωμένων ἔξεις ὡς ἐπι-

πολύ μαγανταίσις και τερατείαις τισι σοφισζόμενους, Α και κλέπτοντας, η και κατά τους επί της σκηνης και της αρχήστρας κωμωδωποιούς τε και γελωτοποιούς αῤθις εκείνους, άλλδτριά τινα προσωπαία και σχήματα περιτιθέντας έαυτοίς τὰ μη όντα πρὸς γε την τῶν θεατῶν δηλαδὴ τέρψιν. Έκείνους και γάρ οἱμαι τούτων έν τοίς έαυτου λόγοις μιμεισθαι, κίκειθον τὸν φιλόσοφον έφελκυσασθαι την άσχημοσύνην ταυτηνί και την τερατείαν, και ταῦτα πρὸς την της Ιερῆς Έκκλησίας και τῶν ταῦτης διδασκάλων τε και θεολόγων διάλογον. Π γάρ οὐ τερατεία και σοφιστεία, και προσωπειον και γέλως άντικρυς τὰ παρ' αὐτου πρὸς θεου, λέγειν μὲν και λογογραφειν και άντιλέγειν δῆθεν προσποουμένου, τὰ δ' άντιλεγόμενα και τὰς Ιερὰς αποδείξεις τούτων σχεδ' εν όμου πάντ' εκ μέσου τιθέντος, είτα μετά πολλῆς της άδειας έμα και της άναισχυρίας και καθ' ήμῶν τε και της κοιτης Έκκλησίας βοώντος, ως οὐδέν τι λέγομεν οὐδ' αποδεικνυμεν τῶν καιριῶν, μάλλον μὲν οὖν, ως αὐτὸς άναιδῶς συκοφαντεί και καταφευδεται τοῦ λόγου της άληθείας, και τούναντίον έπαν άναποδεικτως λέγομέν τε και γράφομεν, και όσον εις άπάτην φέρει και ψευδος; Καίτοι γε και ο της καθ' ήμῆς Ιερῆς συνόδου τίμος, ει μη πρὸς γῶσιν ήλθεν αὐτῷ και διάσκαψιν, μηδὲ τὰ παρ' αὐτου προτεθέντα πρὸς άνατροπήν έαυτῷ κειφάλαια εν χειρὶν ασφαλῶς ειχεν, ως αὐτὸς φησιν έαυτον εξαπατῶν και καταφευδόμενος κἀν τούτοις; δια τοῦ ιδίου Άγαθαγγίλου, οὐδ' οὕτως αν τὰς δικαίας εξίφυγε μέμφεις και τὰς εὐθύνας εκείνοις κακῶ; άντιλέγειν επιχειρῶν, ὡν αὐτὸς, φησιν, οὐδαμῶς την ειδησιν ειχε, και ταῦτ' εν τοίς περι θεου και τοίς θεοίς και ὕψηλοις δόγμασι και τοίς λόγοις. Άλλά ψευδος και ταῦτα και άπάτη και ειρωνεία, και οὐδέν ὀγιῆς, του της συνόδου και της ὑποθέσεως και τῶν λόγων προκαθημένου τότε θαυμαστοῦ βασιλέως, ο δὴ και προϋφη, μετά την της συνόδου διάλυσις αιτησαμένη τῷ διαλεκτικῷ τούτῳ θεδωκτος τὸν τόμον, ως εξείναι και πολλάκις άναγινώσκειν, και μελετᾶν και σκέπτεσθαι και μεταγράφειν τὰ αὐτου μετά πολλῆς της άδειας, ο δὴ και πεποιθεν, ενδὸς μηδανὸς του κωλύοντος όντος.

Άλλὰ φέρε σκαψόμεθα και αῤθις τὰς δοκούτας άντιλογία; αὐτου, και την κατά της άληθείας και του κεφαλαίου τουτου! σκιαμαχίαν τε και την συνήθη συκοφαντίαν. Έξῆν δήπου κάμοι, φησ', εν του άντιθέτου μιμησαμένην τρέπον, άνευ παντάπειν αποδείξεως πάσης δια βραχέων όρίζεσθαι τῶδε τι είναι και μη είναι, καθάπερ τυρηνικὰ θεοσιμαματα και αποφάνσεις βραχυσυλλάβους, και οίαις Διονύσιος ο της Σικελίας πάλαι Συρακουσίοις επέταττε τύραννος. Και πάλιν όρξῆς, τὸ εκείνου ενταῦθα φησι θεοσιμα, και χωρι; προτάσεων συμπέρασμα; Σχέσι μὲν γάρ και αὐτὸς όμολογεί την θέωσις είναι και θεοποιῶν δωρεάν του Πνεύματος πρὸς τὰ θεούμενα· έπειτ' αυτοκρατορικῶς οὕτως θεότητα συμπαράνει και αποφαίνεται άπειστον. Διότι, φησ', και η του θεου πρόγωσις πρὸς τὰ πρυγινωσκόμενα, σχέσις οὔσα, άκτιστός· εστιν, όμοιον ὡσπερ αν ει

έλεγεν, ότι ο Ιππος λογικόν, ότι και ο βοῦς, δι' άδυνάτων συνάγων άδύνατα. Πόθεν γάρ ταῦτα, και πρὸς τίνος ενδόσιμον ειληφεν, η θεωγραφικῆς όφτηγῆσεως η τεχνικῆς επιστήμης τῶν έξω σοφῶν, εξ ὧν και τοίς θεοίς Πατράσιν ο της γλώττης ρυθμός; η πάντως; οὐδ' άθενόν. Άνάγκη τοίνυν φησιν ήμῆς περι σχέσεως πρώτων ειπεῖν τί εστι, και ὑπὸ ποίαν κατηγορίαν άνάγεται γενικῶς.

Οὐκ έρα μόνον εν τοίς φθάσασιν ο λόγος ήμιν και ψεύστην και συκοφάντην και σοφιστην και τερατολόγον και γελοιαστην τὸν καινὸν έλεγε φιλόσοφον τουτονί· μάλλον δὲ πρὸς τοίς ειρημένοις και δυσσεβῆς τε και θεομῆχος οὐδέν ήττον και νῦν άναπέφανται, νῦν μὲν τὰ θεία και ὑπερφυᾶ κωμωδῶν και χλευάζων, νῦν δὲ και τη μεμωραμμένη σοφία και τοίς τῶν έξω ματαίοις λογισμοίς τε και λόγοις άφρόνως τε και άμαθῶ; ὕπαγειν πειρώμενος τὸ του Χριστου σептὸν Εὐαγγέλιον, πιστεῖ και χρίτει κηρυχθέν τε και βεβαιωθὲν μόνη, μηδὲ του εξαιρέτου τῶν αποστόλων τε και κηρύκων εκείνου, Παύλου φημι του μεγάλου, θεῶν άκούειν, Ο λόγος μου και τὸ κήρυγμα μου, λέγοντος, οὐκ εν κειθῶις άνθρωπίνης σοφίας λόγοις, άλλ' εν αποδείξει Πνεύματος και δυνάμεως. Οὐχι έμῶσαν γάρ, φησιν, ο θεός την σοφίαν του κόσμου τουτου; και πάλιν· Τὰ μωρά του κόσμου εξελέξατο ο θεός, Ινα τοίς σοφοίς καταισχύρη. Ο δὲ της μεμωραμμένης και κατηχυμμένης και καταρτηθείσης σοφίας οδοσι φίλος, τοίς της άληθινης τε και όντως σοφίας μαθητάς τε και φίλους και διδασκίλους και κήρυκας αῤθις εκείνης, τοίς πιστεῖ και πείρα και δυνάμει Πνεύματος εκμειετήσαντα; εκίνα, και παθόντας όμου και μαθόντας, ως μηδὲ την αρχήν περι τούτων ειπόντας, μηδὲ όντας τὸ καθ' έαυτον παρωσαμένοιο όμου πάντας, ειπὶ τις Άριστοτελικῆς κατηγορίας την Χριστου Έκκλησίαν αῤθις καλεῖ, Ινα μάθωμεν, φησιν, ὑπὸ ποίαν κατηγορίαν άνάγεται γενικῶς η σχέση, και δια τῶν επιστημονικῶν, ως αὐτὸς φησι, λόγων εκείνων τὰ του πάντων θεου διδαχθῶμεν μυστήρια. Μάταιος και νεκρὸς όντως ο περι τῶν ζώντων έρωτῶν τὰ νεκρά, κατά τὸν μέγαν ειπειν Ησαΐαν, οὐκ ειδὸς ως ειπὶ του θεου, κατά γε τοίς έμοίς και αῤθι; ειπειν θεολόγους, και τὰ άκρως εναντία και τὰ κατὰ φύσιν άλλήλοιο μαχόμενα, και συνέρχεται, και επένδεται άλλήλοιο ὑπὲρ πάντα και λόγον και νουν· ὡσπερ τῷ όντι φημι τὸ μη όν, και τῷ σοφῷ τὸ άσοφον, και τῷ δυνατῷ τὸ άδύνατον, και τῷ φωτι τὸ σκότος, κατά την καταφατικὴν δηλονότι και άποφατικὴν θεολογίαν, οὔτω δὴ και τῷ άσχετῷ τε και άλλήπτῳ η σχέση, εξ άντιστρόφου και τὸ ληπτὸν, μάλλον δ' άναγκαίον μικρὸν άνωθεν και πάλιν αναλαθεῖν, και σαφηνίσαι τὸν αὐτὸν λόγον.

Πρόθεσις ην ενταῦθα τη συνόδῳ και τῷ κατ' αὐτην Ιερῷ τίμῳ, καθὼ δὴ και πρὸ βραχίος ειπόντας έφθησαν, τὸ δείξει την θεοποιῶν ενέργειάν τε και θέωσις, θεότητα πρὸς τῶν θεολόγων πολλαχου λογομένην τῶν αὐτῶν λόγων, οὐδὲ τοίς τὰ Βασιλέμ τε και Άκινδόνου φρονούντας άρνεισθαι δύνασθαι

ταυτην, ὅσον ἐπὶ γε τῆ προφορᾷ καὶ τῆ λέξει τῶς Α
 φημι, εἰς κτίσμα γε μὴν καὶ αὐθι; ἐπιχειρεῖν κατα-
 σφῆν ἀθέως. Ἐπειδὴ, φησὶ Διονύσιος ὁ τῶν τοιού-
 των ἱερῶ; καθηγῆται τε καὶ θεολόγος, μίμημα καὶ
 σχέσιν ταύτην προσεῖπεν εἶναι τὴν θέωσιν. Καὶ
 τοιοῦτον μὲν τὸ προτεθὲν τῆ συνόδῳ κεφάλαιον, ἐν
 τῶν ἐπιτᾷ πεφηνὸς ἐκείνων, ἅπερ ἐκ τοῦ τόμου
 φθάσας εἶληφε Γρηγορᾷ, ὡς αὐτὸς ἐκεῖνός φησι,
 καὶ τοιαύτη παρὰ τῆς αὐτοῦ συμμορίας ἢ κατὰ τοῦ
 κεφαλαίου γραφῆ, ἦν καὶ πρὸς ἀνάγκης ἦν δῆπουθεν
 τῆ συνόδῳ τε καὶ τῷ τόμῳ λύειν. Καὶ δὴ σκοπεῖν
 ἀξιώ τὰς τε προτάσεις καὶ τὸ συμπέρασμα τῶν λο-
 γοποιῶν τε καὶ σοφιστῶν τούτων, καὶ δὴ καὶ τὴν
 εὐθείαν καὶ ἀπλανῆ τῆς συνόδου λύειν. Οἱ μὲν γὰρ
 τὴν μὲν ἐλάττωνα τῶν προτάσεων, ὡς φασιν, ἐκ τοῦ
 θεοῦ Διονυσίου λαβόντες, μίμημα καὶ σχέσιν προ-
 σαιρηκῶτος τὴν θεοποιὸν δωρεάν τοῦ Πνεύματος; καὶ
 ἐνεργεῖαν, παρὰ δὲ σφῶν αὐτῶν μετὰ πολλῆς τῆς
 ἀδείας; εἰσενεγκόντες; τὴν μείζονα, οὐδὲ γὰρ ἔχου-
 σιν ἐκ τῶν θεολόγων δεῖξαι τὸ μίμημα, καὶ τὴν
 σχέσιν ἐπὶ θεοῦ κτίσματα βηθίντα ποτὲ, εἰ μὴ που
 τοὺς τῶν Ἑλλήνων σοφοῦς, ὡς φησὶν ὁ φιλόσοφος
 οὗτος, τυραννικῶς ἐπεισενέγκοι τῆ θεῖα φιλοσοφίᾳ.
 Καὶ πάλιν, ὁ δὴ καὶ πεποιθῶς, οὐ κτίσμα μόνον,
 ἀλλὰ καὶ ἀνύπαρκτον καὶ μὴ ἔν ἀποδεικνύειν ἐπι-
 χειρεῖ ταῦτα, τὴν γοῦν μείζονα τῶν προτάσεων, ὡς
 ἔφην, κάκιστα λαβόντες παρ' αὐτῶν ψευδῆ τε
 προφανῶς καὶ μηδαμῶς πρὸς τοὺς ἱεροὺς βλέπουσαν
 λόγους, οὐ ψευδῆς μόνον, ἀλλὰ καὶ δυσσεβῆς τε
 καὶ ἄθεον ἐπήγαγον τὸ συμπέρασμα, κτιστὴν ἀπο-
 φηνάμενοι τὴν θεότητα τοῦ Θεοῦ. Ἡ δὲ καθ' ἡμᾶς
 ἱερὰ τοῦ Χριστοῦ σύνοδος τὴν μὲν ἑτέραν τῶν προ-
 τάσεων, οὐ κατὰ τοὺς συκοφάντας; φημι τούτους,
 ἀλλὰ κατὰ τὴν ἱερὰν δεξαμένην θεολογίαν, ἀμίμητον
 γὰρ μίμημα, καὶ σχέσιν ἔσχετον οἱ θεολόγοι ταύτην
 φησὶ, τὴν δ' ἑτέραν ὡς νόθον τε καὶ ψευδῆ, καὶ τῆς
 ἱερᾶς θεολογίας ἐξόριστον ἀπορρίψασα, οὐδαμῶς καὶ
 γὰρ ἐκεῖνη τὴν τοιαύτην θεοπερετὴν σχέσιν τε καὶ
 μίμησιν εἶδε κτιστὴν, πολλοῦ γε δεῖ, καὶ ἀνύπαρ-
 κτον καὶ μὴ οὔσαν, κατὰ Γρηγορᾶν φημι τούτων,
 καὶ ψευδῆ; ἅμα καὶ δυσσεβῆς τε καὶ ἄθεον τὸ τού-
 των συμπέρασμα, καθὰ δὴ καὶ προῦφην, λαμπρῶς
 ἀπέδειξαν· λέγω δὴ τὸ κτίσμα κατ' ἐκείνους; συν-
 ἄγον τὴν θεοποιὸν τοῦ Πνεύματος; δωρεάν τε καὶ
 χάριν τὴν ἱερὰν θέωσιν, αὐτῆν φημι τὴν καθ' ὑπαρ-
 ξιν θεότητα τοῦ Θεοῦ, καθ' ἦν ὁ μόνος κατὰ φύσιν
 θεὸς τοὺς πολλοὺς κατὰ χάριν τούτους θεοὺς ὑπερ-
 ρύσιν ἐργάζεσθαι, καὶ αἱ τούτων ἀποδείξεις οὐλίαν
 ἀξιώσις τοὺς καὶ θεοπερετῆς. Οὐτε γὰρ ἀποφάνσεις;
 εἰσὶν αἱ τυραννικὰ καὶ Σικελικὰ θεοπίσματα κατὰ
 ἐν ἀπληστον συκοφάντην φημι τῶν ἁγίων τούτων,
 οὐτ' ἐκ τῆς καταργουμένης ἐκεῖνα καὶ μαμωραμ-
 μίνης ἀπλῶς τῶν ἔξω σοφίας, ἀλλ' ἐξ αὐτῶν δηλατῆ
 τῶν θεολήπτων Πατέρων καὶ θεολόγων, Διονυσίου τέ
 φημι καὶ Γρηγορίου ὁμοῦ τῶν σοφῶν, καὶ σὺν ἐκεῖ-
 νοῖς καὶ μετ' ἐκείνους Μαξίμου τοῦ τῆς θεολογίας
 τε καὶ ὁμολογίας στερέρου στυλοῦ, οὐ καθ' ὑπερ-
 οχτὴν λόγου τε καὶ σοφίας ἀνθρωπίνης κατὰ τὸν κοι-
 νὸν φημι διδασκαλον Παῦλον, ἀλλ' ἐν ἀποδείξει καὶ

δυναμί; Πνεύματος; θεοῦ καθόντων ἐμοῦ καὶ μα-
 θόντων, καὶ δὴ καὶ δεξιάντων ἐκεῖνα καλῶς. Οὐδ' ὁ
 μὲν φιλόσοφος Γρηγορᾷς ἀφανεία καὶ σιγῆ παντελεῖ
 δεδωκῶς, μετὰ τῆς θείας καὶ ὑψηλῆς ἐκεῖνης θεολο-
 γίας, ἅτε δὴ καὶ μηδὲ ἀντιδιδῶσαι δυναθεῖς πρὸς τὰς
 θείας; ἐκείνας ἀκτίνας, ὥσπερ οὐδ' αἱ γλαυκῆς αὐ-
 ται καὶ οἱ ἀσπάλακες πρὸς τὰς αἰσθητὰς τοῦ ἡλίου
 μαρμαρυγὰς, ἔπειτα καὶ ἀναίσχυντεῖν καὶ ἐπανί-
 στασθαι τῆ τε καθ' ἡμᾶς ἱερᾷ συνόδῳ, καὶ τῷ ταύτης
 θεοσιδεῖ τόμῳ οὐ μάλα ὁ ἀναίδης αἰδεῖται, οὐδὲ ἐρυ-
 θριᾷ· ἡμεῖς δὲ καὶ μάλα τρανῶς καὶ διὰ πᾶλλων
 ἐδείξαμεν ἤδη θεολογοῦντας ἑκείνους; οὐ μόνον ἄσχε-
 τον καὶ ἀμίμητον οὔσαν τὴν μίμησιν, καὶ τὴν σχέ-
 σιν ἐκεῖνην, ὡς μὴ μᾶλλον μίμημα καὶ σχέσιν ἢ
 ἀμίμητόν τε καὶ ἄσχετον πεφυκυῖαν, ὡς ὑπὲρ τοῦτό
 τε πᾶκίνο κατὰ φύσιν οὔσαν, καὶ ὅτι τὸ μίμημα,
 καὶ δὴ καὶ τὸ ἐνεργεῖν ἅμα καὶ ἐνεργεῖσθαι, τοσού-
 τῃν καπὶ τῶν θεῶν τε καὶ ἀκτίσεων ἰσχυροὶ χώρων,
 ὡς τὸ μὲν καὶ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ Μονογενοῦς ἀσφαλῶς
 ἐκείνοις εἰρησθῆαι, Εἰ αὕτη καὶ γὰρ, φησὶν, εἰκότος
 φύσις, μίμημα εἶναι τοῦ ἀρχετύπου, τὸ δὲ τῆς
 ἐνεργείας ὄνομα καὶ πρὸς τὴν πατρικὴν ὑπόστασιν
 κατὰ τῶν Ἀρειανῶν ἐνστατικῶς ἀναχθῆναι τότε.
 Ἔστω καὶ γὰρ, φησὶ, τὸ Πατῆρ καὶ ἐνεργείας ὄνο-
 μα κατὰ τὸν ὑμέτερον λόγον· οὐδ' οὕτως ἡμᾶς αἰ-
 ρήσετε. Αὐτὸ δὲ τοῦτο ἐνηργηκὸς ἂν εἴη τὸ ὁμοού-
 σιον. Καὶ τᾶλλα σὺν τούτοις φημι, ὅσα δὴ περὶ τῶν
 αὐτῶν ὡσαύτως οἱ βηθίντες οὗτοι θεολόγοι φθά-
 σαντες ἐκδιδάσκουσιν. Οὐ μόνον τοιγαροῦν ταῦτα
 καὶ τὰ τοιαῦτα τοὺς κοινούς τῆς Ἐκκλησίας Πατέ-
 ρας καὶ διδασκάλους λαμπρῶς τε θεολογηκῶς; καὶ
 ἡμῖν ὁ λόγος, ὅπερ ἔφην, ὑπέδειξεν, ἀλλὰ καὶ βη-
 τῶς οὕτως τὴν θεοποιὸν τοῦ Πνεύματος χάριν, τὴν
 ὑπερφῶ τῶν θεοουμένων ἐκθέωσιν ἀκτιστον καὶ
 ἀναρρον κατὰ χρόνον εἰπόντας, ὡς ἀγέννητόν τε καὶ
 ἀπειρον οὔσαν, καὶ φυσικὸν ἰδίωμα τοῦ Θεοῦ. Μένει
 καὶ γὰρ, φησὶν ὁ θεοφόρος Μάξιμος, κἂν τῆ μετρίξει
 τῶν ἀπολαούτων αὐτῆς ἀκατάληκτος· ὅτι κατὰ
 φύσιν ὡς ἀγέννητος ἔχει τὴν ἀπειρίαν. Καὶ τοῦτό
 φησιν ὁ αὐτὸς εἶναι τὸ τοῦ Θεοῦ Ἐδαγγέλιον, τὸ διὰ
 τοῦ σαρκωθέντος Υἱοῦ μισθὸν δεδωρησθῆαι τοῖς πει-
 θομένους αὐτῷ τὴν ἀγέννητον θέωσιν. Ἡ δὴ καὶ
 προεγράψων ἔξωθεν ὡς ἔθος αὐτῷ, Ἀγέννητον λέγω,
 φησὶ, θέωσιν τὴν κατ' εἶδος; ἐνυπόστατον Ἐλλαμῆν,
 ἧτις; οὐκ ἔχει γένεσιν, ἀλλ' ἀνεκινῶτητον ἐν τοῖς
 ἀξίους φανέρωσιν.

Τούτοις δ' ὁ Γρηγορᾷς καὶ καθ' ὑπερβολὴν, ὡς
 εἶοικε, δυσχεραίνων καὶ παθαίνόμενος, ἅτε δὴ μὴ ταῖς
 κατηγορίας καὶ τῆ ματαλα τούτου σοφίᾳ πεφυκόσι
 συμβαλεῖν, πίστει καὶ πάρα γινωσκομένοις; μόνον,
 ὁ δὴ καὶ πολλὰς; εἰπόντες ἐφθῆμαν, ὅτιος γε λόγους
 ἀνθρωπίνους; καὶ ἀποδείξουσιν, οὐ μόνον ἀφανείᾳ καὶ
 σιγῇ κρύπτει, καθὰ δὴ καὶ προῦφην, ἀλλὰ καὶ τὴν
 κατ' ἐκείνων μανίαν τε καὶ τὴν ὑβριν μετὰ πολλῆς
 τῆς ἀναίσχυντίας ὁμοῦ καὶ τῆς συκοφαντίας ἡμῖν
 ἐπιφέρει ἀναποδείκτως ἡμᾶς δογματίζεῖν λέγων,
 καὶ καθάπερ εἶνα τυραννικὰ θεοππίσματα; καὶ
 ἀποφάνσεις ταῦτα προφέρειν. Αὐτοὶ καὶ γὰρ εἰσιν,
 οὐχ ἡμεῖς, εἰ καὶ ἡμεῖς; ἕτερον τρόπον ὡς μαθηταὶ

σὺν ἐκείνοις, οἱ τὰ θεῖα ταῦτα καὶ ὑψηλὰ θεῖα δὴ λαθρῶς ᾤοντο ἔργον εἶναι. Οἱ δὲ καὶ πλατύτερον περὶ τῶν αὐτῶν δι' ἡμῶν ὡσαύτως καὶ αὐτοὶ ἐροῦσιν αὐτίκα, ἵνα καὶ μάλ' οὐκ ἀλλή Γρηγορᾶς, καὶ εἰ τις, φησὶ, κατ' αὐτὸν ἕτερος ἀνάτως ἔχων. Μάξιμος τοίνυν ὁ μέγας, καὶ πάλιν τινὰ τῶν θεολογικῶν ὡς ἐθὺς ἐκείνων βητῶν ἐξηγούμενος, Ὁ διὰ πάντων, φησὶν, ὑπήκοος θεῷ γενόμενος ἄνθρωπος· οὕτως κατὰ φύσιν οὐτε κατὰ σχέσιν ἐχει τὸ εἶναι, ἢ καλεῖσθαι θεός, ἀλλὰ κατὰ θέσιν καὶ χάριν γίνεται τε καὶ ὀνομάζεται. Ἡ γὰρ χάρις τῆς θεώσεως ἀσχετός ἐστι παντάπασιν, οὐκ ἔχουσα τὴν οἰανοῦν δεκτικὴν ἑαυτῆς· ἐν τῇ φύσει δὲ δύναμιν· ἐπεὶ οὐκ ἐστὶν χάρις ἐστίν, ἀλλὰ τῆς κατὰ τὴν φυσικὴν δύναμιν ἐνεργείας φανερωσις. Καὶ οὕτως γὰρ πάλιν οὐκ ἐστὶ παράδοξον τὸ γινόμενον, εἰ κατὰ δεκτικὴν δύναμιν φύσεως ἢ θέσεως ἦν· φύσεως γὰρ ἂν εἰκότως ἔργον, ἀλλ' οὐ θεοῦ ὄντος ἢ θέσεως ἔσται. Καὶ δυνήσεται καὶ φύσει θεός ὁ τοιοῦτος εἶναι, καὶ κυρίως προσαγορεύεσθαι· οὐδὲ γὰρ ἄλλο καθέστηκεν ἢ κατὰ φύσιν ἐκάστου τῶν ὄντων δύναμις ἢ φύσεως πρὸς ἐνεργείαν ἀπαράβατος κίνησις. Πῶς δὲ καὶ ἐξίστησιν ἑαυτοῦ τὸν θεοῦμενον ἢ θέσεως, εἰ τοῖς ὄροις τῆς φύσεως αὐτῆ περιεληπτῆται, συνιδεῖν οὐκ ἔχω. Ἐρωτητέον ἐνταῦθα δὴ τοὺς περὶ τὸν φιλόσοφον Γρηγορᾶν, τί περὶ τῆς θεοποιου τοῦ Πνεύματος ἔωρεται, τε καὶ χάριτος καὶ θεώσεως ἐκ τῶν βηθέντων τούτων τοῖς θεολόγοις Πατράσι συνάγουσιν. Ἡ μὲν γὰρ καθ' ἡμᾶς ἱερὰ σύνοδος, πρὸς τὴν ἐνστασιν αὐτῶν ἱσταμένη τότε, ἀπὸ τῆς μιμήσεώς τε καὶ σχέσεως κτίσμα ψευδῶς τε καὶ δυσσεβῶς, ὡς εἴρηται, συναγόντων τὴν τοῦ Θεοῦ θεότητα καὶ τὴν θέσιν, οὐ δι' ἀδυνάτων ἀδύνατα συνῆξε, καθὰ φησι Γρηγορᾶς, γελωτοποιῶν, καὶ τὸν βούν ἑαυτῶν καὶ τὸν ὄνον ἀέλιος ἑαυτοῦ ἐπεισάγων· ἀλλὰ διὰ τῶν καὶ τοῖς ἐχθροῖς τε καὶ δυσσεβέσι γινωρίμων τὰ τοῖς κατ' ἀλήθειαν εὐσεβέσι καὶ πιστοῖς ἀνωμολογημένα πᾶσι καλῶς ὑπέδειξε, Σχέσις ἐστίν, εἰπούσα, καὶ ἡ τοῦ Θεοῦ πρόνοια πρὸς τὰ προνοούμενα, καὶ ἡ πρόγνωσις αὐτοῦ πρὸς τὰ προγνωσκόμενα, καὶ οἱ ἐξ ἀβίου ἐν τῷ θεῷ προορισμοὶ πρὸς τὰ προοριζόμενα. Ἄλλ' ἐκάστῳ τούτων οὐκ ἐμπέδιον ἐστὶ τὸ σχέσιν εἶναι πρὸς τὸ ἀκτίστον εἶναι. Ὡστε οὐδὲ ἡ θεοποιεὶς ἔωρεται τοῦ Πνεύματος, αὐτῆ ἢ θέσεως ἐστὶ κτιστῆ, διότι σχέσις ἐστὶ πρὸς τὰ θεούμενα.

Καὶ ταῦτα μὲν ἡ σύνοδος καὶ ὁ ταύτης ἱερὸς τόμος, κατ' ἀντιπαράστασιν προάγοντες τὴν ἑαυτοῦ καὶ τὴν περὶ σχέσεως καὶ μιμήσεως τέως ἐκείνων πρότασιν, καὶ τὴν ἀπορίαν λύοντες· οἱ δὲ θεολόγοι Πατέρες οὗτοι, καθάπερ ἀκούομεν, οὐ μόνον ἀγέννητον καὶ ἀπειρον, καὶ ἀκατάληπτον ταύτην φασίν, ὡς Θεοῦ δηλονότι φυσικὸν ἰδίωμα, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν σχέσιν καὶ τὴν φυσικὴν ἔξιν, καὶ τὴν κατάληψιν αὐτῆς ἰσχυρῶς ἐνίστανται. Ἄσχετος καὶ γὰρ, φησὶν ὁ θεολόγος Μάξιμος μετὰ Γρηγορίου δηλαδὴ τοῦ πάντου, τὰ γὰρ ἐκείνου διερμηνεύει φιλοσοφῶν, ἀσχετος τοίνυν ἐστὶ παντάπασιν ἢ τῆς θεώσεως, φησὶ, χάρις, οὐκ ἔχουσα τὴν οἰανοῦν δεκτικὴν ἑαυτῆς· ἐν τῇ φύσει δὲ δύναμιν. Καὶ πάλιν· εἰ κατὰ δεκτικὴν

δύναμιν φύσεως ἢ θέσεως ἦν, φύσεως ἂν εἰκότως ἔργον ἦν, ἀλλ' οὐ θεοῦ ὄντος. Καὶ αὐθις· οὐκ ἔχομεν, φησὶ, φύσει δεκτικὴν τῆς θεώσεως· δύναμιν· καὶ οὐ τοῦ ὑπὲρ φύσιν ἢ φύσεως καταληπτικὴν οὐ κέκτηται δύναμιν· καὶ οὐδὲ ἢ φησάντας· πρὸ βραχέος οἱ θεολόγοι παραπληρώως τούτοις εἰρήκασι κατ' ἐνστασιν, ὅπερ εἶπον, τὴν σχέσιν καθάπαξ ἀπαγορεύοντες ἐπὶ τῆς θεώσεως. Τί ὅν φασιν οἱ περὶ Γρηγορᾶν πρὸς ταῦτα; Ἐπειδὴ γὰρ τὴν τῆς καθ' ἡμᾶς συνόδου γνώμην, καὶ τὸν ἱερὸν οὐ παραδέχονται τόμον, τῆς μιμήσεως ἐντυπίνοντας τὸ ἀμίμητον, καὶ τῆς σχέσεως τὸ ἀσχετον, μετὰ Διονυσίου φησὶ τοῦ σοφοῦ, ἀλλὰ καὶ μακρὰν τινα καὶ ἀπαίδευτον τὴν εἰρωνείαν αὐτῶν καταχέουσιν, ὡς δι' ἀδυνάτων ὄντων ἀδύνατα συναγόντων, ἀπολογισθῶσαν αὐτοὶ καὶ συλλογισθῶσαν, καὶ τὰ οἰκεία συμπεραίνετωσαν, εἰ γὰρ δύναμιν, πρὸς τὰς τῶν θεολόγων ἱσταμένοι τούτων ἐνστάσεις, ἀσχετον καθάπαξ θεολογούντων τὴν θεοποιὸν τοῦ Πνεύματος ἔωρεται τε καὶ θέσιν. Οὐκ ἐστὶ καὶ γὰρ ἐγὼ πρὸς Γρηγορᾶν τούτον καὶ τοὺς κατ' αὐτὸν περὶ τοῦ ἀκτίστου τε καὶ τοῦ κτιστοῦ κατ' αὐτοὺς τῆς θεώσεως ποιούμεαι τὸν λόγον, βητῶς διὰ πολλῶν ἀποφανθέντος τοῦ ταύτης ἀκτίστου παρὰ τῶν σεπτῶν τούτων θεολόγων, ἀλλὰ περὶ τῆς σχέσεως τέως καὶ τῆς μιμήσεως, ἐξ ὧν αὐτοὶ συνήγαγον καὶ τὸ κτίσμα κακῶς. Ἴδου γὰρ ἀσχετος πάντη καὶ ἀκατάληπτος, καὶ δεκτικὴν ἐδιδμῶς ἐδρίσκουσα δύναμιν ἢ θέσεως· ἐν τῇ ἀνθρωπιᾷ φύσει, οἱ θεθεωμένοι θεολόγοι φασὶν οὕτω. Φράζει τοιγαροῦν, Γρηγορᾶς, ἵνα καὶ αὐθις προσείπω σε κατὰ σέ. Σχέσιν αὐτῆν, φησὶ, καὶ μίμησιν ὁ τῶν θεολόγων ἄκρος προσείρηκε Διονύσιος, καὶ τοῦτο δὴ καὶ αὐτὸς φησὶ σὺν ἐκείνω. Ἄλλ' οὐ σὺν ἐκείνω γὰρ τοῦτο, βέλτεστε, φησὶ. Ἡ γὰρ ἂν σὺν ἐκείνω λέγων καὶ ἀμίμητον καὶ ἀσχετον εἴλεγε κατ' ἐκείνον. Καὶ πῶς οἶόν τε, φησὶ, καὶ τοῦτο κἀκεῖνο; εἰ μὲν γὰρ ἀσχετος, οὐ σχέσις· εἰ δὲ σχέσις, οὐκ ἀσχετος. Οὐδὲ γὰρ οἶόν τε, φησὶ, τὴν ἀντίφασιν συμφωνεῖν ἑαυτῇ. Εἰς τὰς προτέρας καὶ πάλιν ἀπορίας ἐμπέπτωκεν ὁ φιλόσοφος. Ὅπερ καὶ γὰρ ἐκεῖ περὶ τῆς καθάλας θείας ἐνεργείας πέπονθε, τὸν αὐτὸν ἐπιδέχεσθαι λόγον ἀκούσας αὐτὸν πρὸς τῶν θεολόγων τῇ θεῖα φύσει, καὶ αὐθις οὐ τὸν αὐτὸν, τοῦτο δὴ κἀνταῦθα περὶ τῆς θεοποιου ἐνεργείας καὶ χάριτος, καὶ σχέσιν τὴν αὐτῆν παρὰ τῶν ἁγίων ἀκούων καὶ ἀσχετον. Τοιαῦτα καὶ γὰρ τὰ τῶν θυμοσόφων καὶ ψευδοσόφων τούτων τοῖς φυσικοῖς καὶ ἀνθρωπίνους λογισμοῖς ὑπαγόντων τὰ θεῖα, καὶ μὴ περιθωμένων τοῖς Πνεύματι θεῖω καὶ παθοῦσι, καὶ μαθοῦσι, καὶ διδάσκουσι ταῦτα. Οἷς δὴπου καὶ Ἰωάννης ὁ τῆν γλώτταν χρυσοῦς, ὡς περὶ ἐπεγκαλῶν καὶ καταγελῶν ὡς μάλιστα τῆς ἰστορίας, ἐν τοῖς περὶ τῆς θείας μεταμορφώσεως λόγοις, Ἄλλ' εὐθὺς ἐροῦσι, φησὶν, οἱ ἀπύλωτον καὶ θηρευτικὴν περιφέροντες γλώτταν, καὶ εἰ ἀθέατος ἡ θεῖα τοῦ Θεοῦ Λόγου δόξα, πῶς ἐπέδειξεν αὐτῆν τοῖς ἀποστόλοις; εἰ γὰρ ὄρατῆ, οὐκ ἀθέατος· εἰ δὲ ἀθέατος, οὐκ ὄρατῆ. Ὡς δὲ καὶ ὁ Νύσης, θεὸς Γρηγόριος ἐν τοῖς ὅπερ τοῦ πρωτομάρτυρος θεοῦ Στεφάνου λόγοις περὶ τῆς ἐν Πνεύματι θείας αὐτοῦ θεωρίας διεξίειν. Ἄλλα τε

πλείστα πρὸς Πνευματομάχους ἀποτεινόμενος εἶπε, ἅ καθὰ δὴ καὶ ἡμῖν ἐν τοῖς πρὸς Γρηγορᾶν τουτουὶ προτέροις πλατύτερον εἴρηται, καὶ δὴ χάκεινα· Οὐκ ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει τε καὶ δυνάμει μένων ὁ Στέφανος, τὸ θεῖον βλέπει· ἀλλὰ πρὸς τὴν τοῦ ἁγίου Πνεύματος· χάριν ἀνακραθεῖς, δι' ἐκείνου ὑψώθη πρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ κατανόησιν. Δίδικται τοίνυν σαφῶς, φησίν, ὅτι ὅπου τὸ Πνεῦμά ἐστιν, ἐκεῖ καὶ ὁ Κύριος καθορᾶται, καὶ ἡ Πατρικὴ δόξα καταλαμβάνεται.

Εἰ δὲ καὶ τουτῶν ὁ φιλόσοφος· θεολογούντων τε καὶ διδασκόντων τὰ θεϊότατα, καὶ ὑπερφυᾶ ταῦτα διακοῦσιν τε καὶ μανθάνειν ἐβούλετο, οὐτ' ἂν περὶ τοῦ φωτὸς τῆς θείας μεταμορφώσεως ἐκεῖνα δῆπου τὰ καταγλαστα μετὰ τῶν ἀπύλωτον περιφερόντων γλώσσαν κακῶς ἐλαγέ τε καὶ ἐγραψεν, ὅτι εἰ μὲν οὐκ εἶδον οἱ περὶ τὸν Πίτρον ἐν τῷ ὄρει τὸ τῆς μεταμορφώσεως τοῦ Χριστοῦ φῶς, θεῖον ὄντως καὶ ἄκτιστόν ἐστιν· εἰ δὲ εἶδον, οὐκέτι θεῖον, οὐδ' ἄκτιστον. Κτίσμα καὶ γὰρ τὸ τοῖς ἀνθρωπίνους ὀφθαλμοῖς ὀπίσσωτε καθορώμενον, οὕτε τὴν θεοποιῶν τοῦ Πνεύματος· ὡραῖν, αὐτῆν φημι τὴν θείωσιν, ἀμήχανον ἂν ἐλαγέ καὶ σχέσις καὶ ἄσχετον εἶναι· κατὰ ταυτὸ, διὸ καὶ κτιστὴν ἐξ ἀνάγκης, ὡς αὐτὸς φησιν, εἶναι, καίτοι γε τῶν θείων διδασκάλων ἀκούων τὸ μὴ δοξαζόντων τε καὶ λεγόντων βητικῶς, τὸ δ' αὖ ἀπαγορευόντων ὡσαύτως. Τὸ μὲν εὖν ἄσχετον, ὡ φιλόσοφε, καὶ ἀμίμητον τῆς θείωσης δι' ἄλλων τε πολλῶν καὶ καλῶν οἱ θεολόγοι φθάσαντας λόγων ἐδείξαν, καὶ δὴ καὶ μικρὸν ἀνωτέρω νῦν ὁ τε τῆς θεολογίας· ἐκίνυμος, Γρηγόριος ὁ θεῖος, φημι, περὶ θείωσης· θείας τὸν λόγον ποιούμενος, καὶ Μάξιμος ὁ σοφὸς οὖν αὐτῷ σοφῶς τε καὶ ἀξίως ἐκείνου τὰ ἐκείνου σκοπούμενος· ὅπως δ' ἡ αὐτῆ καὶ ἐν σχέσει πάλιν, καὶ σχέσις καὶ μίμησις εἴρηται, τῶν αὐτῶν αὐθις λεγόντων ὡσαύτως ἄκουε· μᾶλλον δὲ καὶ ἤκουσας· εἰπόντων ἤδη τρανῶς, ἀλλ' οὐ συνήκας, διὸ καὶ πάλιν τῶν αὐτῶν ἄκουε. Ὁ διὰ πάντων, φησίν, ὑπήκοος Θεῷ γενόμενος ἄνθρωπος οὕτε κατὰ φύσιν, οὕτε κατὰ σχέσις ἔχει τὸ εἶναι ἢ καλεῖσθαι Θεός. Ἄλλὰ πῶς, ὡ διδασκάλων ἄριστε καὶ θεοειδέτατε; πείρα καὶ γὰρ, ἀλλ' οὐκ ἀκοή μόνη τοῦτ' ἔχεις μαθῶν· εἰπὲ τοιγαρῶν· μᾶλλον δὲ καὶ ἀμφοτέρωι λέγετε καὶ διδάσκετε· κοινὰ καὶ γὰρ ἀμφοτέρων ταυτί· Κατὰ θέσιν, φησὶ, καὶ χάριν ὁ τοιοῦτος λέγεται τε καὶ ὀνομάζεται Θεός. Τῷ γὰρ ὀνομάτων ἴσημεν τὰ μὴ οὐσίας εἶναι λέγεται, τὰ δὲ σχέσεως, τὰ δὲ χάριτος, ἢ ἀπωλείας. Χάριτος οὖν εἴσημεν εἶναι, φασὶ, τὸ νόημα, ὅταν Θεός ὁ ἄνθρωπος τοῖς λόγοις ὀνομάζεται, ὁ διὰ πάντων ὑπήκοος Θεῷ γενόμενος ἄνθρωπος, κατὰ τὸ, Ἐγὼ εἶπα· Θεοὶ ἐστε, οὕτε κατὰ φύσιν, οὕτε κατὰ σχέσις ἔχων τὸ εἶναι ἢ καλεῖσθαι Θεός, ἀλλὰ κατὰ θέσιν καὶ χάριν γενόμενός τε καὶ ὀνομαζόμενος. Καὶ μετ' ὀλίγον οἱ αὐτοὶ πάλιν· Οὐκ ἐστὶ παράδοξον, φασὶ, τὸ γινόμενον, εἰ κατὰ δεκτικὴν δύναμιν φύσεως ἢ θέσεως ἦν. Φύσεως γὰρ ἔν εἰκότως ἔργον, ἀλλ' οὐ Θεοῦ ὄρον εἶη, καὶ δυνήσεται καὶ φύσει Θεός ὁ τοιοῦτος· ἐστῆσαι, καὶ κυρίως προσ-

PATROL. GR. CLI

αγορεύεσθαι. Καὶ πάλιν· Μόνῃς τῆς θείας χάριτος ἴδιον τοῦτο πέφυκεν εἶναι, τὸ ἀναλόγως τοῖς οὐσις χαρίζεσθαι θέωσιν, λαμπρυνούσης τὴν φύσιν τῷ ὑπὲρ φύσιν φωτὶ, καὶ τῶν οἰκείων ὄρων αὐτὴν ὑπερᾶνω κατὰ τὴν ὑπερβολὴν τῆς ἐδῆς ποιουμένης. Ὡστε κατὰ τοὺς θεοειδέεις διδασκάλους τούτους, φιλόσοφε, ἐν μὲν τῇ ἀνθρωπείᾳ φύσει οὐδεμία τις τῆς θεώσεως σχέσις καὶ μίμησις καὶ ἔξις· Πνεύματος δὲ Θεοῦ δυνάμει καὶ χάριτι, ὡσπερ καὶ διανοίᾳ καὶ ὀφθαλμοῖς ὑποπίπτει κατὰ τοὺς θεοφόρους τούτους καὶ θεολόγους, καίτοι γε καὶ ὑπὲρ φύσιν καὶ νοῦν κατὰ φύσιν οὐσα, οὕτω δὴ καὶ ἐν σχέσει καὶ μιμήσει καὶ ἔξει ἢ ὑπὲρ ταῦτα κατὰ φύσιν οὐσα ἐν τῇ δυνάμει τοῦ αὐτοῦ γίνεται Πνεύματος. Καὶ τί καινὸν ἂν εἴη καὶ παρὰ τὸν θεῖον σκοπὸν τε καὶ τοῦ λόγου, εἰ τὸ θεῖον δηλαδὴ Πνεῦμα τὰ ἑαυτοῦ αὐθις καὶ ὄρα καὶ νοεῖ, καὶ λαμβάνει καὶ ἔχει λόγοις, ὅς οἶδεν ἐκεῖνο ταῖς τῶν θεοειδῶν διανοίαις κατ' ἐνέργειαν ἀπρόρήτως ἀνακρινόμενον, καὶ τὰ ἑαυτοῦ ποιῶν ἐκείνων, καὶ διὰ τούτων αὐτῶν φημι τῶν θεωρουμένων βλέπον τὰ ἑαυτοῦ, οὐ διανοίᾳ μόνῃ, ἀλλὰ καὶ ὀφθαλμοῖς, ὡ τοῦ θαύματος! Ἐξω γεγονόσι τῆς φύσεως τῇ θεωρητῆ δυνάμει καὶ χάριτι, ὁ δὴ κἀν τῇ μελλούσῃ Χριστοῦ ἐπιφανείᾳ λαμπρότερόν τε καὶ θεοειδίστερον ἔσται τοῖς θεοῦμένοις, ὧν ὁ μόνος κατὰ φύσιν Θεός, ἐν μέτῳ θεῶν ὄντων κατὰ χάριν ἴσταται; Ἀδύναστοι καὶ γὰρ, φησίν, ὡς ὁ ἥλιος, αὐτὸς ὁ τῆς δικαιοσύνης νοητὸς ἥλιος, δηλαδὴ Χριστὸς, ὁ ταῦτα προλέγων· οὐδὲ γὰρ ἡλιακοῦ φωτὸς ἐκεῖ χρεῖα καὶ λόγος. Ὁ δὲ κατὰ τοῦ τῆς θείας μεταμορφώσεως ὄρους ἐνήργησε, τὸ μέλλον ἐντεῦθεν ἐκεῖνο παραδεικνύς, καὶ τοὺς ἀρραβῶνας, καὶ τὰ προοίμια, τοῖς ἀξίοις δωρούμενος. Διὸ καὶ Μάξιμος ὁ θεολόγος· ἐν τοῖς αὐτοῖς περὶ τῶν αὐτῶν αὐθις οὖν γε τῷ σοφῷ θεολόγῳ φιλοσοφῶν, Τῇ κατὰ Θεῖον, φησὶ, προκοπῇ, τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἴσης πρὸς τοὺς ἀγγέλους ἀνελλιπῶς γενομένης κατὰ τὴν τῶν ἐν τοῖς οὐσις λόγων προγνωστικὴν ἐπιστήμην, ἢ τῆς ὀληθοῦς σοφίας ἀπειρόδωρος χύσις ἐπιγενομένη κατὰ τὸ θεμιτόν, ἀκραιφνῶς λοιπὸν τὴν περὶ Θεοῦ, καὶ ἀμεισιτεῦτως παρέχεται τοῖς ἀξίοις ἀδιάγνωστον καὶ ἀνερμήνευτον ἔνοιαν. Καὶ τέλος ἐπὶ πᾶσι τούτοις τὴν κτιστὴν φύσιν τῇ ἀκτίστω διὰ τῆς ἀγάπης ἐνώσας, ὡ τοῦ θαύματος τῆς περὶ ἡμᾶς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας! Ἐν καὶ ταυτὸ δείκνυσι δι' ἑαυτοῦ ὁ ἄνθρωπος, κατὰ τὴν ἔξιν τῆς χάριτος ὄλος ὄλω περιχωρήσας ὀλικῶς τῷ Θεῷ, καὶ γενόμενος πᾶν ὁ τι πέρι ἐστιν ὁ Θεός· πλην τῆς κατ' οὐσίαν ταυτότητος, καὶ ὄλον αὐτὸν ἀντικαθῶν ἑαυτοῦ τὸν Θεὸν καὶ τῆς ἐπ' αὐτὸν τὸν Θεὸν ἀναβάσεως οἶον ἐπαθλον αὐτὸν μονώτατον κτησάμενος τὸν Θεὸν, ὡς πέρασ ὄντα τῶν ἐπ' αὐτὸν κινουμένων ἀόριστόν τε καὶ ἄπειρον. Καὶ πάλιν ἐν τοῖς αὐτοῖς ὁ αὐτὸς· Ἡ ψυχὴ γίνεται Θεός τῇ μεθέξει τῆς θεϊκῆς χάριτος, πασῶν τῶν κατὰ νοῦν καὶ αἰσθησιν ἐνεργειῶν αὐτῆ τε παυσαμένη, καὶ τὰς τοῦ σώματος συναποπάσασα ψυχικὰς ἐνεργείας, συνθεωθίντο; αὐτῇ κατὰ τὴν ἀναλογουῖσαν αὐτῇ μέθεξιν τῆς θεώσεως, ὡστε μόνον τὸν Θεὸν διὰ τε τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος φαίνεσθαι, νη-

33

κηθέντων αὐτοῖς τῇ ὑπερβολῇ τῆς δόξης τῶν φυσικῶν γνωρισμάτων.

Καὶ μετ' ἄλλα. Ὡς εἶναι τὴν ψυχὴν, καθὼς φησὶν ὁ μέγας Διονύσιος, εἰκόνα καὶ φανέρωσιν τοῦ ἀφανοῦς φωτός, ἔσπετρον ἀκραίφνης, ἀλώδητον, ἀχραντον, ἀκηλίδητον, εἰσαδεχόμενον ἄλην, εἰ θέμις εἰπεῖν, τὴν ὠραιότητα τῆς ἀγαθοτύπου θεοειδείας. Ἰδοὺ σοὶ καὶ τρίτον ὁ θεολόγος Μάξιμος, ὡς ὄφει, ἐπιστήγαγε θεολόγον, αὐτὸν ἐκείνῳ φημι τὸν σοφὸν Διονύσιον, ὥστε αὐτὸς ἔλεγεν ἔπεσθαι πρὸ βραχέος, εὐχέσιν καὶ μίμησιν τὴν ἀσχετον καὶ ἀμίμητον λόγοντι θέωσιν. Εἰ γοῦν ἀληθῶς, καὶ μὴ καθ' ὑπόκρισιν καὶ ἀπάτης ἀκολουθεῖν σηματοῖσιν τὸ, τοῖς τρισὶν ἔπου νῦν ὁμοῦ μάλλον, καὶ διδάσκου καὶ πίστευε τοῖς τε θεοῖς καὶ ὑψηλοῖς τουτοῖσι λόγοις, τοῖς περὶ τοῦ θεώσεως φημι μυστηρίου, καθ' ὅσον εἶναι τε. Πρὸς τοῦτοις πῶς ἄνθρωπος χρηματίζει Θεὸς κατὰ χάριν δι' ὑπερβάλλουσαν τοῦ μόνου κατὰ φύσιν Θεοῦ φιλανθρωπίαν; περὶ γὰρ καὶ ἔξει μαθόντες οἱ θεοειδεῖς; οὗτοι θεολογοῦσι ταυτὶ, καὶ εὐλόγοις ἀπῶς; οὐδὲ στοχασμοῖς. Ἐγὼ δὲ σοὶ καὶ τέταρτον καὶ πέμπτον ἐπὶ τοῦτοις θεολόγοις ἐπεισεῖσω τῷ λόγῳ τὰ αὐτὰ περὶ τῶν αὐτῶν ὡσαύτως ἐροῦντας ἐν τῷ αὐτῷ δηλαδὴ Πνεύματι, ἵνα τὸν πλοῦτον κἀνεαυθὲν καταμάθῃς τῆς χάριτος; ἐν τε λόγοις ὡσαύτως καὶ πράγμασιν. Ὁ μέγας τοιγαροῦν Ἀθανάσιος πρὸς τοὺς ἐξ Ἀρείου περὶ τῆς ἐνσάρκου Χριστοῦ λέγων οἰκονομίαις, τοιάδε φησὶν Ὁ Λόγος τοῦ Πατρὸς ἐνωθεὶς σαρκὶ γέγονε σὰρξ, ἵνα οἱ ἄνθρωποι ἐνωθέντες Πνεύματι, γέωνται ἐν Πνεύματι. Αὐτὸς οὖν ἐστὶ Θεὸς σαρκωφόρος, καὶ ἡμεῖς ἄνθρωποι πνευματοφόροι. Ἀπαρχὴν λαβὼν ἐκ τῆς οὐσίας τῶν ἀνθρώπων, ἧσις ἐστὶ μορφή δούλου, καὶ ἐν ὁμοιωματι ἀνθρώπων γεγενομένος, ἔδωκεν ἡμῖν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς ἀπαρχὴν ἁγίου Πνεύματος, ἵνα γενώμεθα οἱ πάντες εἰς υἱὸς Θεοῦ ἐν ὁμοιωματι τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. Αὐτὸς οὖν ὁ ἀληθινὸς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοὺς πάντας φορεῖ ἡμᾶς, ἵνα πάντες φορέσωμεν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ.

Κύριλλος δ' ὁ σοφὸς, Ἐπεδήμησε, φησὶν, ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, ἵνα εἰς ἑαυτὸν ἀναλαβὼν τὰ ἀνθρώπινα, τὰ ἑαυτοῦ τῇ φύσει χαρίσθαι. Δίδωσι μὲν γὰρ τῇ ἀνθρώπων φύσει τὰ ἑαυτοῦ, ἀναλαμβάνει δὲ τὰ τῆς ἀνθρωπότητος ἴδια. Ἀλλ' οὐτε ἡμεῖς ἀρνησόμεθα τὴν κατὰ φύσιν δουλείαν, οὔτε μὴν ὁ Υἱὸς ἀπολείσει τὸ κατὰ φύσιν ἀξίωμα. Καὶ πάλιν ὁ αὐτός· Ὡστερ ἐστὶ, φησὶν, ὁμοούσιος ὁ Υἱὸς, οὕτω καὶ συνθελητῆς τῷ ἰδίῳ γεννήτορι. Καὶ ἐμφανίσει ἑαυτὸν τοῖς ὁσίοις οὐ κατὰ μόνην τὴν ἐν εἰδήσει νοουμένην ἐπίγνωσιν, ἀλλ' ἐξαίρετως; τὸς αὐτοῦ τῆς ἐλλάμψεως ὑπάρξει τρόπος· οἱ μὲν γὰρ ἀπλούστεροι τῶν πιστῶν ἐν φιλοῖς καὶ ἀζητήτοις λογισμοῖς ἔχουσι τὴν πίστιν, οἱ δὲ τέλειοι τὴν διὰ τοῦ Πνεύματος λήφονται διδουχίαν, καὶ αὐτὸν ἐν ἑαυτοῖς αὐλισθέντα τὸν Κύριον τοῖς τῆς διανοίας ἐπαθρήσουσιν ὀφθαλμοῖς διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Οἱ δὲ καὶ ὁ μέγας αὐθις συνδέων Μάξιμος, διττὴν εἶναι τὴν γνῶσιν φησι, τὴν μὲν ἐν λόγῳ κειμένην, καὶ θεοῖς νοήματι, κατ' εἶδος παρούσαν τὴν ἀσθησιν

τῶν νοηθέντων οὐκ ἔχουσαν, τὴν δὲ κατ' ἐνέργειαν μόνην ἔχουσαν εἶχα λόγου καὶ νοημάτων ἀληθῶν, τὴν κατ' εἶδος ἀπόλαυσιν. Μακάριον δὲ τὸν θεοειδῆ καὶ θεοφόρον δυτως, καὶ πλήρη τῶν παντοδαπῶν χαρισμάτων τοῦ Πνεύματος ποῦ θήσομεν, ὅτε καὶ τὸν θεοειδέστατον νοῦν ἐκείνον, Ἀντώνιον φημι τὸν καθηγητὴν ἡμῶν, ἔχει μεθ' ἑαυτοῦ ὁμιλητῆς τε, καὶ συνασκητῆς τῶν μεγίστων χρηματίσας ἐκείνου; καὶ δὴ καὶ Συμεώνην μετ' ἐκείνον τὴν εὐλαλον τῷ ὄντι καὶ σοφῆν καὶ ἡδίστην γλώτταν τῆς Ἐκκλησίας, χρόνοις μὲν ὑστερον παρλιθοῦσαν, πάντας δ' ὁμοῦ σχεδὸν καὶ ἀρχαίους καὶ νέους, ὅσοι δηλαδὴ τὴν Χριστοῦ Ἐκκλησίαν, καὶ ἰδρώσι καὶ πίνουσι, καὶ ἰδίοις συνέστησαν αἵμασι, δυνάμει λόγου καὶ Πνεύματος χάριτι κοσμήσασάν τε καὶ ὠραίσασαν. Τί οὖν σὺν αὐτοῖς τοῦτοις ὁ θεός; φησι Μακάριος; Ἡ τελεία τοῦ Πνεύματος ἔλλαμψις οὐχ ὅσον νοημάτων μόνον ἀποκάλυψις ἐστίν, ἀλλ' ὑποστατικὸς φωτὶς ἐν ταῖς ψυχαῖς; βεβαία καὶ διηνεκὴς ἔλλαμψις. Τὸ γὰρ, Ὁ εἰπὼν ἐκ σκότους φῶς λάμψαι, δεξ ἔλλαμψαν ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν· καὶ τὸ, Φώτισε τοὺς ὀφθαλμούς μου μὴ ποτε ἀπώσω εἰς θάνατον· καὶ τὸ, Ἐξαπόστειλον τὸ φῶς σου καὶ τὴν ἀλήθειάν σου, αὐτὰ με ὀδηγήσουσιν εἰς δροσ ἀγίων σου· καὶ τὸ, Ἐσημειώθη ἐφ' ἡμᾶς τὸ φῶς τοῦ προσώπου σου, καὶ πάνθ' ὅσα τοῦτοις παραπλήσια, τὸ αὐτὸ παρίστησι. Καὶ τῷ μακαρίῳ δὲ, φησὶ, Παύλῳ τὸ λάμψαν ἐν τῇ ὀφῶ φῶς, δι' οὐ καὶ εἰς τρίτον οὐρανὸν ἦρται, καὶ μυστηρίων ἀλάλητων ἀκουστῆς ἐγένετο, οὐ νοημάτων τις καὶ γνώσεως φωτισμὸς ἦν, ἀλλὰ δυνάμει τοῦ ἀγαθοῦ Πνεύματος καθ' ὑπόστασιν ἐν τῇ ψυχῇ ἔλλαμψις, οὗ τῆς ὑπερβολῆς τῆς λαμπρότητος οἱ τῆς σαρκὸς ὀφθαλμοὶ μὴ διενεγκόντες, ἀπετυφλώθησαν· δι' οὐ πᾶσα τε γνώσις ἀποκαλύπτεται, καὶ Θεὸς πρὸς ἀλήθειαν τῇ ἀξίᾳ καὶ φιλομένη ψυχῇ γνωρίζεται.

Καὶ πάλιν· Ἐπειδὴ πᾶς λογισμὸς, φησὶ, δεῖ φαντασίας αἰσθητῶν τινῶν εἰσέρχεται ἐν τῇ καρδίᾳ, τότε αὐγάζει αὐτὴν τὸ μακάριον φῶς τῆς θεότητος, ὅταν πάντῃ εὐκαιρήσῃ ἀπὸ πάντων, καὶ ἀσχημάτιστος ἐκ τούτων γένηται, εἴπερ ἡ λαμπρότης ἐκείνη κατὰ στέρησιν τῶν πάντων νοημάτων παραφαίνεται τῷ καθαρῷ νῷ.

Ἀκούεις, ὦ Γρηγορέ, καὶ τούτων ὁμοῦ τῶν θεοφόρων, οἷα περὶ τοῦ μακαρίου φωτὸς τῆς θεότητος, περὶ αὐτῆς φημι τῆς θεοποιου ὁμοειδῆ τοῦ Πνεύματος καὶ θεώσεως, ὑπὲρ ἧς; καὶ ὁ λόγος ἡμῖν ἀνωθεν, παθόντες τε καὶ μαθόντες φιλοσοφοῦσι, καὶ τὰ τῆς θείας Γραφῆς ἐκεῖνα πρὸς κατηγορίαν τοῦ λόγου προφέρουσι; Δι' ὧν πάντων ἐξίσις τὸ μήτε τὴν θείαν οὐσίαν ἐκείνην πεφυκέναι λαμπρῶς ἀποδεικνύεται, μήτε νοημάτων καὶ γνώσεως φωτισμῶν τινῶν καὶ ἀποκάλυψιν, ἀλλ' ὑποστατικὸς φωτὸς φησι βεβαίαν καὶ διηνεκὴ ἐν ταῖς ψυχαῖς ἔλλαμψιν, καὶ δυνάμει τοῦ ἀγαθοῦ Πνεύματος καθ' ὑπόστασιν ἐν τῇ ψυχῇ ἔλλαμψιν, δι' οὐ μάλιστα πᾶσα τε γνώσις, φησὶν, ἀποκαλύπτεται, καὶ Θεὸς πρὸς ἀλήθειαν τῇ ἀξίᾳ καὶ φιλομένη ψυχῇ γνωρίζεται. Αὐτὸ τοῦτ' ἐκείνῳ φημι, περὶ οὐ πλείστα τε ἄλλα καὶ κάλλιστα

πρὸ βραχέως ὁ θεὸς Μάξιμος ἔλεγε, καὶ δὴ καὶ ἀγέννητον τοῦτο προσείρηκε θέωσιν, Ἀγέννητον δὲ λέγω θέωσιν, φήσας, τὴν κατ' εἶδος ἐνυπόστατον Ἐλλαμψίν, ἣτις οὐκ ἔχει γένεσιν, ἀλλ' ἀνεκινῆσθον ἐν τοῖς ἀξίοις φανέρωσιν. Εἰ δὲ λέγοις, Καὶ πῶς ὑποστατικοῦ φωτὸς Ἐλλαμψίν, καὶ κατ' εἶδος ἐνυπόστατον Ἐλλαμψίν οἱ θεοφόροι τοῦτό φασιν, καίτοι γε τὸν μέγαν ὁμῶν ἐν τοῖς φθάσαι προαναγκόντων Βασιλείου, οἵδε μίαν ἐνέργειαν λέγοντα ἐνυπόστατον εἶναι, καὶ Μάξιμον αὐθις τὸν σοφὸν, Αἱ ἐνέργειαι οὐκ εἰσὶν οὐσίαι, λέγοντα, ἀλλὰ περὶ τὴν οὐσίαν; γνῶθι, φιλόσοφε, ὡς οὐ διαφρῶνουσιν οὐδ' ἐκνεντιοῦνται ἑαυτοῖς τε καὶ ἀλλήλοις οἱ θεολόγοι. Ἀλλὰ καὶ συνάβουσι μάλα καλῶς, ὡς περ δὴ καὶ τοῖς ἄλλοις ὁμοῦ φημι πᾶσιν, οὕτω δὴ καὶ ἐν τούτῳ ὑποστατικῶν γὰρ φῶς καὶ κατ' εἶδος ἐνυπόστατον Ἐλλαμψίν εἰρήκασιν, ὡς ἤκουσας, οἱ διδάσκαλοι τὸ φῶς τῆς θεότητος τοῦτο, τοῦ φωτὸς τῶν νοημάτων καὶ τῆς γνώσεως διαιροῦντες; δι' οὐ πᾶσα γνῶσις, φησὶν, ἀποκαλύπτεται, καὶ θεὸς πρὸς ἀλήθειαν τῇ ἀξίᾳ ψυχῇ γνωρίζεται. Ὁ δὲ καὶ Μάξιμος ὁ σοφὸς πρὸ βραχέως διδάσκων ἔλεγε διττὴν εἶναι τὴν γνῶσιν, τὴν μὲν ἐν λόγῳ καιμένην καὶ θεοῖς νοήμασι, κατ' εἶδος παρούσα, τὴν αἰσθησὶν τῶν νοηθέντων οὐκ ἔχουσαν· τὴν δὲ κατ' ἐνέργειαν, μόνην ἔχουσαν δόξα λόγου καὶ νοημάτων ἀληθῶν τὴν κατ' εἶδος ἀπόλαυσιν. Ἄλλως τε καὶ οὐσίαν μὲν ἀπηγόρευσαν οἱ θεολόγοι τὴν θεῖαν ἐνέργειαν εἶναι, ὡς δὲ καὶ ὑπόστασιν ἅμα καὶ ἐνυπόστατον, τουτέστιν αὐθυπόστατον. Ἐν γὰρ Ἰσμεν καὶ τοῦτο, τῶν σημαιομένων τοῦ ἐνυποστάτου διαφόρων ὄντων. Ἐν ὑποστάσει δὲ καὶ ὑποστατικῶν αὐθις, καὶ ἐνυπόστατον εἶπον ταύτην· ἐπειδὴ ἐν τῇ τρισυποστάτῳ θεωρεῖται θεότης, καὶ ταύτην οἶον ὑπόστασιν ἔχει, φυσικῶν αὐτῆς καὶ ἀδιαίρετον ὃν ἰδίωμα, καὶ ἐνυπόστατον εἰκότως καὶ κατὰ τοῦτο παρὰ τῶν θεολόγων λέγεται.

Οἱ δὲ περὶ Γρηγορᾶν σχέσιν ἄσχετον καὶ ἀμίμητον μιλῶν τὴν θεοποιὴν ταύτην τοῦ Πνεύματος θεωρεῖν παρὰ τοῦ σοφοῦ Διονυσίου λεγομένην ἀκούοντες, καὶ μήτε τούτων καθὼς δεῖ συνιέντες, μήτε μὴν τὰ προῆρηθέντα ταυτὶ θεῖως καὶ ὑψηλῶς τοῖς θεολόγοις τε καὶ θεοφόροις καὶ ταῦθ' οὕτω πλειστά τε καὶ ὑπερφῶδ' πεφυκότα τούτοις συνάπτοντες, εἰς ἄλλοκότους τινὰς ἐξεκυλίσθησαν φαντασίαι, καὶ δόξαι, νῦν μὲν εἰς κτίσμα κατασπῶντες, νῦν δὲ μηδὲ πρᾶγμα ταύτην κακῶς, ἀλλὰ σχέσιν μόνον ἀπλῶς οἰόμενοι. Ὅπερ οὐδὲ τοῖς ἀρχαίοις ἐκείνοις Μονοθελήταις ἐπιήλθεν εἰπεῖν. Καὶ δὴλον ἐκείθεν τοῦ γὰρ Μονοθελήτου Πύρρου πρὸς τὸν σοφὸν εἰπόντος Μάξιμον ἐν τῷ διαλόγῳ, ὅτι Οὐ φύσεως λόγῳ τὴν μίαν ἐνέργειαν προσείναί φαμεν τῷ Χριστῷ, ἀλλ' ἐνώσεως τρόπῳ, ἅλλα τε πλειστά φησὶν ὁ διδάσκαλος ἐκεῖ διὰ τῆς εἰς ἄτοπον ἀπαγωγῆς καταλύων τὴν αἰρετικὴν ταύτην δόξαν, καὶ δὴ κάκεινα· Ἐπειδὴ, φησὶν, ἡ ἐνώσις σχέσις ἐστὶ καὶ οὐ πρᾶγμα, σχέσις ἄρα καὶ οὐ πρᾶγμα ἡ τοῦ Χριστοῦ ἐνέργεια. Καὶ ὁ μὲν οὕτω διὰ τῆς εἰς ἄτοπον ἀπαγωγῆς, ὅπερ ἔφη, πρᾶγμα τὴν ἐνέργειαν ἀπέδειξεν οὖσαν τοῦ θεοῦ, καὶ οὐ σέσιν ἀπλῶς κατὰ Γρηγορᾶν, τοῦ προσδια-

λεγόμενου Πύρρου μὴ μόνον οὐκ ἀνταγκόντες, οὐδὲν πρὸς τὸν λόγον, ἐδόκει καὶ γὰρ καὶ τοῖς περὶ αὐτῶν ὡσαύτως ἐκείνα, διὸ καὶ ἀπὸ τῶν δοκούντων καὶ ἀνωμολογημένων κἀκεῖνοις τῆν εἰς ἄτοπον ἀπαγωγὴν ἐποιεῖτο· οὐδὲ γὰρ ἔξεστιν ἄλλως, οὐ μόνον τοιγαροῦν ἀντιπεῖν ὁ Πύρρος οὐκ ἰδυνήθη, ἀλλὰ καὶ συνάθετο τοῖς βῆθεσιν ὑπὸ τοῦ θεοῦ Μαξίμου, τὸ περιόν, οἶμαι, τῆς θεῖας ἀληθείας εὐλαθεθείς. Πάντων καὶ γὰρ, φησὶ, τῶν προτεθέντων τὴν ἀνατροπὴν θεόντως ὁ λόγος ἐποίησατο, καὶ οὐδὲν ἄλλως ἐλλείπει. Καὶ πρὸς τῷ τέλει· πάλιν τοῦ διαλόγου, Ἐπ' ἀληθείας, φησὶ, καὶ ἡ περὶ τῶν ἐνεργειῶν ζήτησις ἄτοπον εἰδείξε τὴν μίαν ἐνέργειαν, καθ' οἷον ἄποτε τρόπον ἐπὶ Χριστοῦ λεγομένην. Ἀλλὰ συγγνώμην αἰτῶ καὶ ὑπὲρ ἑμαυτοῦ καὶ τῶν προλαβόντων. Ἐξ ἀγνοίας γὰρ εἰς τὰς ἀτόπους ταύτας ἐξηγήθημα ἐνώσις καὶ ἐπιχειρήσει. Οἱ δὲ περὶ τὸν φιλόσοφον Γρηγορᾶν ταῦτα μὲν οὐδ' εἰς νοῦν ἄλλως βαλέσθαι βούλονται, οὐδ' ἐκ τούτων τε κάκεινων οὕτω πολλῶν τε καὶ ἰσχυρῶν ὄντων ὑπὲρ ἑαυτῶν γοῦν τὰ προσήκοντα βεβουλεύσασθαι· ἀλλ' ὡς περ ἐν νυκτὶ βαθεῖα καὶ σκοτομήνη τῆς κάκεισε περιπλανώμενοι, καὶ ἑαυτοῖς; καὶ ἀλλήλοις; συγκρούοντες ἀσχεῖστα, τοὺς περὶ σχέσεις ἀπλῶς ἐκδιδάσκων τὴν Χριστοῦ Ἐκκλησίαν πειρῶνται λόγου; καὶ τοῦτ' ἐκ τῶν Ἑλληνικῶν λόγων. Ἀγνοοῦντες πρὸς τοῖς ἄλλοις κάκεινο περιφανῶς, ὅτι σχέσιν ἄσχετον τὴν θέωσιν οἱ Πατέρες; προσείπον, οὐκ ὡς μὴ πρᾶγμα πεφυκυῖαν, καὶ σχέσιν ἀπλῶς οὖσαν τῶν δύο ἄκρων, τοῦ τε δρώντος φημι καὶ τοῦ πάσχοντος, πάλῳ γε καὶ εἶ, ἀλλ' ὡς δυνάμει θεοῦ Πνεύματος σχετὴν γινομένην τὴν ἄσχετον. Ἄλλ' ὁ τῶν ὁμωνυμῶν ἀκριβῆς ἐξεταστὴς Γρηγορᾶς τὴν ὁμωνυμίαν ἀγνοήσας κἀνταῦθα, ὅτι καὶ τὸ σχετὸν σχέσις ὁμωνύμως ὠνομάσθη τοῖς θεολόγοις, ὅπερ δὴ καπὶ τοῦ τῆς ἐνεργείας ὀνόματος πέπονθε πρότερον, τὴν τῆς θεῖας ἐνεργείας; χρῆσιν ἐνεργειῶν τῶν θεολόγων καλούντων, Ἐνέργεια γὰρ, φησὶ, φυσικὴ τῆ τοῦ Χριστοῦ θαύματα, ἐξ ὧν ὁ Υἱὸς ἑμοσούτος ὧν δείκνυται τῷ Πατρὶ· ὡς περ οὖν ἐκεῖ, οὕτω δὴ κἀνταῦθα τὴν ὁμωνυμίαν ὁ φιλόσοφος ἀγνοήσας, τὸ δρών, ταυτὸν δ' εἰπεῖν τὸ σχετὸν, ἀντὶ τῆς δραστικῆς τε καὶ παύσεως, ταυτὸ δ' εἰπεῖν τῆς τῶν ἄκρων σχέσεως, ἐξελάθετο. Καὶ διὰ τοῦτο μὴ μόνον οὐ θεοπρεπὴ τε καὶ ἄκτιστον, ἀλλ' οὐδὲ πρᾶγμα τὴν θεῖαν ἐνέργειαν καὶ τὴν θέωσιν ἐνώμισεν, ἣτις ἄρα καὶ δραστηρικὴ καὶ οὐσιώδης τῆς φύσεως κίνησις παρὰ τοῖς θεολόγοις ὠνομάσται· ὅπου γε καὶ τὴν ταύτης δρᾶσιν, καὶ χρῆσιν, καὶ σχέσιν, οὐκ ἀπλῶς, ἀλλὰ θεοπρεπῶς καὶ ταύτην κατὰ τοὺς θεολόγους εἶδε νοεῖν καὶ λέγειν. Ὅτι δὲ καὶ πρᾶγμα ταύτην ἐνεθυμήθησαν οἱ θεολόγοι τὴν θεῖαν ἐνέργειαν τε καὶ θέωσιν, καὶ τὸ σχετὸν σχέσιν ἄσχετον ἐν Πνεύματι προσηγόρευσαν, διὰ πολλῶν μὲν ἦδη καὶ καλῶν εἰδεισῶν οὕτοις λόγων. Ὅτε γὰρ ἡ θέωσις κατ' αὐτοῦς τὰ καὶ τὰ δρᾶ καὶ ἐξίστησιν ἑαυτοῦ τὸν θεοῦμενον, καὶ ἀγέννητός ἐστι θέωσις, καὶ κατ' εἶδος ἐνυπόστατος Ἐλλαμψίς καὶ φῶς ὑποστατικῶν, καὶ τῆλα δὴ τὰ διὰ πολλῶν εἰρημένα τῷ τε θεῷ Μαξίμῳ καὶ τοῖς λοιποῖς, εἰ τις

ἄλλο κατανοεῖν καὶ ὁρᾶν ἔχει, εἰ μὴ περὶ τὸν ἐγκέφαλον οὕτως διασείσεται, ἢ ὅτι τὸ σχετὸν θεῶν Πνεύματι σχέσιν ἄσχετον οἱ θεολόγοι ὠνόμασαν, οὐχὶ τὴν ἀπλῶς σχέσιν, τὴν χρῆσιν αὐτῆς δηλαδή, ἥτοι τὴν διάθεσιν τοῦ ὁρῶντός· τε καὶ τοῦ πάσχοντος; Ὅρα δὲ κάκεινα.

Χρῆσιν φησὶ τῆς ἀνθρωπότητος ὁ θεολόγος· Γρηγόριος ἐπὶ Χριστοῦ τὴν θεότητα. Εἰ δὲ χρίσις, καὶ σχέσις ἂν εἴη τοῦ χρίοντος πάντως πρὸς τὸ χριόμενον. Τί οὖν, εἰ σχέσις ἢ χρίσις αὕτη, οὐ πρᾶγμα κατὰ τὸν φιλόσοφον διὰ τοῦτο; Τῆς ἀθείας! αὕτη καὶ γὰρ ἐστὶν ἡ ἐνυπόστατος τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ θεότης, ἢ τὴν προσληφθεῖσαν αὐτῷ καθ' ἑνωσιν ἀπόρρητον ἀνθρωπότητα χρίσασα. Διδὸν καὶ χρίσιν αὐτὴν προσεπιπῶν ὁ θεολόγος, ὁμωνύμως δηλαδή τῇ πρὸς τὸ χριόμενον σχέσει τοῦ χρίοντος, αὐτὴν ἐκαίην ἐϋθὺς, εἰρήνην τὴν χρίσαν δείκνυσι. Χριστός γάρ, φησὶν, εἰρηται διὰ τὴν θεότητα. Χρίσις γὰρ αὕτη τῆς ἀνθρωπότητος, οὐκ ἐνέργεια κατὰ τοῦ ἀλλοῦ χριστοῦς ἀγιάζουσα· παρουσία δὲ οὐλοῦ τοῦ χρίοντος, ἢ ἔργον ἀνθρωπῶν ἀκοῦσαι τὸ χρίον, καὶ ποιῆσαι θεὸν τὸ χριόμενον. Ἀθανάσιος; δὲ ὁ μέγας πρὸς τὸν ἐπίσκοπον Σεραπίωνα γράφων, καὶ χρίσμα καὶ σφραγίδα τὸ Πνεῦμα λέγει τὸ ἅγιον, καίτοι γε αὐτὸ τὸ χρίον τε καὶ σφραγίζον ὄν, ἐκ τῆς θείας λαβῶν τοῦτο Γραφῆς. Χρίσμα καὶ γὰρ, φησὶ, λέγεται τὸ Πνεῦμα καὶ σφραγίς. Ὁ μὲν γὰρ Ἰωάννης γράφει, *Καὶ ὑμεῖς τὸ χρίσμα, ὃ ἐλάβετε παρ' αὐτοῦ, μένει ἐν ὑμῖν καὶ οὐ χρίσιν ἔχετε, ἵνα τις διδάξῃ ὑμᾶς· ἀλλ' ὡς τὸ αὐτὸ χρίσμα διδάσκη ὑμᾶς περὶ πάντων· ἐν δὲ τῷ προφήτῃ Ἡσαΐα γέγραπται, Πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμὲ, ὃ εἶπεν ἐχρῆστέ με· ὃ δὲ Παῦλος φησὶ· Ἐρϋ καὶ πιστεύσαντες, ἐσφραγίσθητε εἰς ἡμέραν ἀπολυτρώσεως. Τὸ δὲ χρίσμα τὴν εὐδοκίαν καὶ πνοὴν τοῦ χρίοντος ἔχει· καὶ οἱ χριόμενοι τούτου μεταλαμβάνοντες λέγουσι, Χριστοῦ εὐδοκίαν ἐσμέν. Ἡ δὲ σφραγίς τὴν μορφήν Χριστοῦ τοῦ σφραγίζοντος ἔχει· καὶ ταῦτες οἱ σφραγιζόμενοι μετέχουσι, μορφούμενοι κατ' αὐτὴν, λέγοντος τοῦ Ἀποστόλου, *Τεκνία μου οὗς πάλιν ὠδίνω, ἀχρις οὗ μορφωθῆ Χριστός ἐν ὑμῖν.* Οὕτω δὲ σφραγιζόμενοι, εἰκότως καὶ κοινωνοὶ θείας φύσεως γινόμεθα, ὡς εἶπεν ὁ Πέτρος. Καὶ οὕτω μετέχει πάντα ἢ κτίσις τοῦ Λόγου ἐν τῷ Πνεύματι· καὶ διὰ τοῦ Πνεύματος λεγόμεθα πάντες μέτοχοι Θεοῦ. Καὶ ταῦτα μὲν ὁ διδάσκαλος, ἀποστόλους τε καὶ προφήτας ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ, *Καὶ ὑμεῖς τὸ χρίσμα ὃ ἐλάβετε ἀπ' αὐτοῦ, λέγοντας, ἐν ὑμῖν μένει, καὶ οὐ χρίσιν ἔχετε, ἵνα τις διδάσκη ὑμᾶς· ἀλλ' ὡς τὸ αὐτὸ χρίσμα διδάσκη ὑμᾶς περὶ πάντων·* καὶ οἱ Πιστεύσαντες ἐν τῷ Χριστῷ, ἐσφραγίσθητε τῷ Πνεύματι τῆς ἐπαγγελίας τῷ ἀγίῳ ὃς ἐστὶν ἀρραβὼν τῆς κληρονομίας ἡμῶν. Ὅπως δὲ τοῦ λόγου μετέχουσιν ἐν Πνεύματι οἱ μετέχοντες, καὶ κατὰ τίνος τοῦ λόγου; τοῦτο λαμβάνοντες, θεὸν ἔχειν ἐν ἑαυτοῖς λέγονται, ἰκανῶς; ἐν τῷ περὶ θείας μετοχῆς λόγῳ, εὐαγγελίζεται τε καὶ ἀπόστολοι καὶ προφήται, καὶ θεολόγων τε καὶ διδασκάλων χορδὴ μετ' ἐκείνους, ἐν οἷς καὶ ὁ*

θεσπέσιος· οἱ, φθίσαντες ἡμᾶς· πλατύτερην ἐκπαίδευσαν, ἐνεργεῖα καὶ δυνάμει καὶ χάριτι θεῶν τὴν ἐρᾶν ἐκαίην καὶ ἀπόρρητον μετοχὴν, καὶ τὴν κοινωνίαν εἰπόντες καὶ τὴν ἑνωσιν γίνεσθαι. Ἀδελφαί· καὶ τοιγαροῦν διὰ πάντων τούτων τοῖς θεολόγοι; καὶ μᾶλα τρανωῶς, ὡς ἡ θεοποιὸς τοῦ Πνεύματος; χάρις τε καὶ ἐνέργεια, ἡ θεότης αὐτῆς φημι τοῦ Θεοῦ, ἢ τῶν θεουμένων ἀπόρρητος θέωσις, ἄσχετος μὲν ἐστὶ καθάπαξ τῇ ἀνθρωπείᾳ φύσει, μηδὲως παρ' ἑαυτῆς; ἐχούσῃ δεκτικὴν ταύτην δυνάμειν· Πνεύματος δὲ θείου δυνάμει καὶ σχετῇ καθὰ δὴ καὶ νοητῇ καὶ θεωρητῇ καινῶς; ἄγαν καὶ ὑπερφουῶς γίνεται. Καὶ δὲ τοῦτο μὴ μόνον σχέσις καὶ μιμήσις, ἀλλὰ καὶ ἄσχετος καὶ ἀμιμήτος; πρὸς γε τῶν ἐρῶν εἰρηται θεολόγων. Οὐ διὰ τοῦτο δὲ μόνον, ἀλλ' ὅτι; μὲν σχέσις ἀπλῶς ἐστὶ, ὁρατὴς δηλονότι καὶ καίσις τοῦ ὁρῶντός; τε καὶ τοῦ πάσχοντος. Ὅ δοκαὶ τοῖς ἐκπαισασταῖς ταύτης, τὴν αὐτῆς χρῆσιν αὐτὴν εἶναι ταύτην ἀπλῶς εἰς τὴν ὁμωνυμίαν οἰομένους κακῶς, κἀντεῦθεν μὴδὲ πρᾶγμα τὴν τοῦ Θεοῦ φυσικὴν λογισομένοις δυνάμειν καὶ θεότητα, καίτοι γε τὴν εὐτὴν οὔσαν ἐτέρῳ λόγῳ καὶ οὐκ ἄλλῳ, εἰ τις καλῶς τε καὶ ἀπταιστώως ἐθέλοι νοεῖν· ὃ δὴ καὶ ἐπὶ τοῦ εἰς ἐνεργείας ὀνόματος, καθὰ δὴ καὶ προῦφην, ἡμᾶς; εἰ θεολόγοι εἰδίδεξαν. Ἄλλως τε· καὶ ἡ τοῦ ποιούντος πρὸς τὸ πάσχον διάθεσις, ἦν δὴ καὶ σχέσιν ἀπλῶς καὶ χρῆσιν φαιμεν τοῦ σχετοῦ, πῶς ἂν καὶ ἄσχετος; εἴη, συνιδεῖν οὐκ ἔχω. Τὸ γὰρ ἄσχετον πρᾶγμα τι θῆ, εἴη δηλονότι πρὸς τὸ σχετὸν ἀντιδιατελλόμενον, ἀλλ' οὐ διάθεσις ἀπλῶς τῶν δύο ἀερῶν, τοῦ τε ποιούντος φημι καὶ τοῦ πάσχοντος. Ὅσπερ οὖν τὸ σχετὸν οὐκ ἂν τις εἴποι ποτὲ μὴ πρᾶγμα πεφυκέναι πρὸς σχέσιν ἰδὼν, ἢ δὴ καὶ ἀπλῶς ἐστὶ καὶ λέγεται σχέσις, ὡς δὲ καὶ τὸ ἄσχετον οὐδέποτε τις ἐρεῖ μὴ πρᾶγμα πεφυκέναι, σχέσις τε καὶ μιμήσις μηδισμῶς ὑποπίπτον. Ὅσπερ καὶ τῶν συλλαβῶν αὐτῶν φημι καὶ τῶν λέξεων ἀρκοῦντας τῷ θαυμαστῷ Διονυσίῳ δεδαχθῆναι, μὴ περὶ σχέσεων ἀπλῶς καὶ μιμήσεων τε καὶ διαθέσεων, ἀλλὰ περὶ πραγμάτων θείων καὶ ὑψηλῶν, αὐτῶν φημι τῶν φυσικῶν τοῦ Θεοῦ προόδων τε καὶ δυνάμεων αὐτῷ πεφυκέναι τὸν λόγον, σχέσεων τε καὶ μιμήσεων ἀσχετῶν τε καὶ ἀμιμήτων ὁμωνύμως εἰρημένων αὐτῷ, διὰ τὴν χάριτι καὶ δυνάμει Πνεύματος; θείου, καθὰ δὴ καὶ πολλάκις εἶπον οἱ θεολόγοι, ὑπερφουῶς ἐν σχέσι καὶ ταῦτα γίνεσθαι.

Καὶ ταῦτα νῦν ἐγὼ λέγω διὰ τοὺς θηρευτὰς τῶν συλλαβῶν καὶ τῶν λέξεων, καὶ τῶν ὁμωνυμιῶν ἀρροφαλεῖς ἐξεταστέας καὶ ῥήτορας. Ἐπει τὸι γε ἄλλως οὐδὲ βραχύν ἂν κατ' ἑμαυτὸν ἐποιεῖσάμην τουτονὶ λόγον, οὐ διὰ τὴν περιεττὴν φημι μόνον ἀδελφίσχλιαν, καὶ τοῦ ἐπαλλήλους τῶν λόγων τουτουοῖ λέγους καὶ τὰς ταυτολογίας, ἀλλ' ὅτι καὶ οὐσεποιοῦς, καὶ ζωογόνοος, καὶ σοφοδώροος, καὶ καλοποιοῦς καὶ εἰρηνοποιοῦς; καὶ τῶν θεουργομένων θεοποιῶς, καὶ ἀνάρχοος, καὶ ἀτελευτήτοος; ἐπὶ πᾶσι τὰς φυσικὰς ταυτασι τοῦ Θεοῦ προόδους τε καὶ δυνάμεις, εἰ παντὸς; ἐκαὶ τοῦ βιβλίου τοῖς ἀκούουσιν ὁ μέγας προσεπιπῶν Διονύσιος, τὰς τῶν ἀντιθέτων γλωσσολογίας κενὴν φλυαρίαν ὁμοῦ πύσας ἀπέδειξεν. Ἄλλὰ καὶ

Μάξιμος ἄμα καὶ Ἰωάννης οἱ θεολόγοι, μετ' ἐκείνων ἄ
 ἐξ ἐκείνου μαθόντες, καὶ δημιουργὸν καὶ παντοδύ-
 ναμον τὴν θείαν ἐνέργειαν ἀπεκάλεσαν, μία γὰρ καὶ
 ἡ πολυειδὴς αὐτὴ καὶ πολυώνυμος κατ' αὐτοὺς αὖ-
 θις τοὺς, ἀ δὴ καὶ ἡμῖν ἐπομένοις αὐτοῖς ἐν τῷ
 περὶ θείας ἐνεργείας βιβλίῳ πλατύτερον εἴρηται.

Ἄλλὰ μὴ πολλοὶ θεοὶ καὶ θεότητες διὰ τούτους
 τοὺς λόγους, ὃ κακῶς καὶ ἀθείως τισὶν ἔδοξεν; Οὐ-
 δαμῶς τοῦτο, φίλος, οὐδαμῶς. Ψεῦδος· καὶ γὰρ καὶ
 συκοφαντία κατὰ τῆς Ἐκκλησίας Χριστοῦ, πολὺ τὸ
 δυσσεβὲς ὁμοῦ καὶ ἀμαθὲς καὶ μωρὸν ἐπισυρομένη
 πρὸς τῶν οὕτω ταῦτα νοούντων τε καὶ λεγόντων.
 Εἰς γὰρ ἡμῖν ὁ διὰ πάντων τρισυπόστατός τε καὶ
 παντοδύναμος· Θεὸς καὶ νοούμενος καὶ λεγόμενος·
 ἀπλοῦς μὲν, καὶ ἀληπτός καὶ ἀμέθεκτος, ἄμα καὶ
 ἀθεώρητος καὶ ἀόρατος καὶ ὑπερώνυμος, καὶ ἀμέ-
 ριστος, καὶ ἀσχετος, καὶ ἀμίμητος κατὰ τὴν οὐσίαν,
 μᾶλλον δ' εἰπεῖν ἀκρεθέστερον σὺν γε τοῖς θεολόγοις
 τούτοις κατὰ τὸ τῆς ὑπερουσιότητος κρύφιον· ἀπλοῦς
 δ' αὖθις ὁμοῦ καὶ πολυειδὴς ὁ αὐτὸς κατὰ τοὺς αὐ-
 τοῦ· διδασκάλους, καὶ πάλιν καὶ ληπτὰς πῶς καὶ με-
 θεϊκὸς καὶ θεωρητὴς καὶ ὁρατὸς ἐν Πνεύματι, ὀνο-
 μαζόμενος καὶ μεριζόμενος ἀμερίστως κατὰ τὴν
 θείαν ἐνέργειαν, καὶ ἐν σχέσει καὶ μιμήσει κατ' αὐ-
 τὴν φημι ταύτην ὃ ἀσχετος καὶ ἀμίμητος ἐν τῷ
 αὐτῷ γινόμενος Πνεύματι, θεοποιῶν τε τοὺς θεου-
 μένους· οὐ τῷ ἀλήπτῳ καὶ ἀμεθέκτῳ καὶ ἀρόρητῳ
 τῆς ὑπερουσιότητος καὶ κρυφίας θεότητος, πῶς γὰρ; τῆ
 δ' αὐτοῦ φυσικῆς δυνάμει, καὶ ἐνεργείᾳ, καὶ χάριτι,
 ἣν δὴ καὶ θεότητα καὶ θέωσιν καὶ θεοποιῶν ἔωρα
 τοῦ Πνεύματος· ἡ θεολογία καλεῖται, καθὼς δὴ καὶ διὰ
 πολλῶν ἡδὴ πεφλοσώφηται τοῖς θεολόγοις, κτίσμα
 μὲν οὐκ οὐσαν Θεοῦ. Πῶς γὰρ ἂν καὶ εἴη τοῦτό ποτε,
 φυσικῶς ἐν αὐτῷ πεφυκισία, καὶ μετόχου; ἐργαζο-
 μένη Θεοῦ, καὶ κοινωνοῦς θείας φύσεως, καὶ θέσει
 καὶ χάριτι θεοποιεῖται τοὺς θεουμένους; Οὐ γὰρ ἂν
 ποτε, φασὶν οἱ ταῦτη· μέτοχοι θεολόγοι καὶ θεοὶ
 κατὰ χάριν, διὰ τοῦ τῆς θείας φύσεως ἄλλοτριου
 θεουργηθεῖεν οἱ θεουργούμενοι, ἀλλὰ διὰ τοῦ συγγε-
 νοῦς καὶ οικείου μᾶλλον τῆ θείᾳ φύσει· οὐδὲ θεο-
 ποιήσει ποτὲ τὸ κτίσμα τοὺς τούτου μετέχοντας·
 οὐδὲ Θεὸς ἂν ἐκείνους κληθεῖη ποτὲ, ὃ θεότητα κτι-
 στήν, ὡς οἱ κακοὶ θεολόγοι φασὶ, προσιζόμενος· εἰ
 γὰρ Θεὸς ἐκείνους, φησὶν, οὐ κτίσμα· μεθ' ἡμῶν γὰρ
 τὸ κτίσμα τῶν οὐ θεῶν. Εἰ κτίσμα δὲ, οὐ Θεός. Ἡ
 γοῦν θεότης καὶ Θεὸς εἰς ἀληθῶς ἄκτιστος τὸ παρ'
 ἡμῶν λεγόμενον τε καὶ προσθευόμενον, καὶ τὸ ζητού-
 μενον ἔχομεν, κόρη πάσης διθείας τε καὶ πολυθείας
 καὶ κτισμάτων ἄμα λατρείας γενομένων τοῦ κατα-
 λόγου· ἡ καὶ Θεὸν κτιστὸν συνεσιζήσουσιν οἱ κτιστὴν
 θεότητα κάκιστά τε καὶ ἀτοπώτατα παρεισάγοντες,
 ἔπερ ὡς ἂν γένοιτό ποτε. Εἰ κτίσμα γὰρ, οὐ Θεός,
 καὶ μεθ' ἡμῶν τὸ κτίσμα τῶν οὐ θεῶν ὁ θεολόγος
 φησὶ. Κτίσμα μὲν οὖν, ἔπερ εἶπον οἱ θεολόγοι, τὴν
 θεοποιῶν τοῦ Θεοῦ θεότητά τε καὶ θέωσιν ἀμήχα-
 νον εἶναι ποτε, καὶ λέγεσθαι. Ἄλλ' οὐδὲ σχέσιν
 ἀπλῶς, ἣν διάθεσιν φασὶ τοῦ ποιούντος πρὸς τὸ
 ποιούμενον. Ὅθεν δὴ καὶ οἱ περὶ Γρηγορᾶν ὠρμη-
 μένοι κακῶς, οὐ πρὸς τὰ κτίσματα μόνον, ἀλλὰ καὶ

πρὸς τὸ ἀνύπαρκτον καὶ μὴ ὄν αὐτὴν κατασπᾶν·
 ἐπεχείρησαν κάκιστα. Οὐ μὴν διὰ τοῦτο καὶ θεότης
 τίς ἐστὶν ἑτέρα παρὰ τὸν Θεόν, οὐσία τις ἢ ὑπόστα-
 σις, ἢ ἄλλο τι τρίτον οὐκ οἶδ' ὅτι καὶ φῶ, καθ' ἑαυτὸ
 πως ὑφειστώς τε καὶ θεωρούμενον. Ὅ δὴ καὶ φαν-
 τασθέντες· αὐτὸς τε καὶ οἱ αὐτοῦ θεολόγοι καὶ πατέ-
 ρες, Βαρλαάμ φημι καὶ Ἀκίνδυνος, κακῶς τὴν δι-
 θεϊαν ταῖς τῶν πιστῶν ἀκοαῖς φέροντες ἐπεισήγαγον.
 Ἄλλ' αὐτὴ ἐστὶν ἡ τοῦ Θεοῦ φυσικὴ δύναμις καὶ
 θεότης, ἀδιαίρετως ἡνωμένη τε καὶ συμπεφυκισία
 τῆ φύσει, ὡς τῷ πυρὶ τὸ θερμαίνειν καὶ τῷ κρυ-
 στάλλῳ τὸ ψύχειν, κατὰ τὰ πολλάκις ἐν τοῖς φθί-
 σασσι ρηθέντα τοῖς θεολόγοις· μᾶλλον δ' ὑπὲρ ταῦτα
 καὶ ἐν πως τῆ θείᾳ φύσει, ἐπινοεῖται καὶ οὐ πράγματι
 τὴν πρὸς ἐκείνην διαφορὰν ἔχουσα. Οὐ γὰρ τὸ εἰδέ-
 ναι ταῦτα, Μάξιμός φησιν ὁ μέγας, οὐδ' ὁ ἀριθμὸς,
 καὶ διαίρεσιν ἐπεισάγει· μὴ γένοιτο.

Ὅτι δ' αὐτὴ καὶ οὐκ ἄλλη τίς ἐστὶν ἡ τοῦ Θεοῦ
 θεότης, φυσικῶς μὲν αὐτῷ προσοῦσα καὶ ἀδιαίρετως
 ὡς ἐνέργεια φυσικὴ καὶ οὐσιώδης, μεθεκτικῶς δὲ καὶ
 τοῖς ἀνθρώποις προσγινομένη, καὶ τοὺς μετέχοντας
 θεουργοῦσα, ὡς ἡ θερμότης ἐν τε τῷ φυσικῶς κεκτη-
 μένῳ πυρὶ, καὶ τοῖς θερμαινόμενοις, καὶ τὰ μαθη-
 ματα, φασὶν οἱ θεολόγοι, παρὰ τοῖς διδασκασίαι ἄμα
 καὶ τοῖς διδασκομένοις, καὶ μεταδιδόμενα καὶ τῶν
 διδασκόντων οὐ διαίρουμένα, καὶ πολλάκις μὲν ἡδὴ
 φθάσαντες ἔδειξαν οὗτο· διὰ τῶν ἑαυτῶν λόγων·
 διαίξουσι δ' οὐχ ἤττον οἱ αὐτοὶ καὶ νῦν δι' ὀλίγιον.
 Βασιλεῖος μὲν οὖν ὁ μέγας πρὸς Εὐδόκιμον περὶ τοῦ
 Πιτρὸς γράφων, Ἦν προίεται, φησὶ, ζωὴν εἰς ἄλ-
 λου ὑπόστασιν τὸ Πνεῦμα, οὐ χωρίζεται αὐτοῦ· ἀλλ'
 ὡσπερ πυρὸς, τὸ μὲν ἐστὶν ἡ συνοῦσα θερμότης, τὸ
 δὲ, ἣν παρέχει τῷ ὕδατι, ἡ τιμὴ τῶν τοιούτων, οὕτω
 καὶ τὸ Πνεῦμα, καὶ ἐν ἑαυτῷ ἔχει τὴν ζωὴν, καὶ οἱ
 μετέχοντες αὐτοῦ ζῶσι· θεοπροπῶς ζωὴν θείαν καὶ
 οὐράνιον κεκτημένοι. Ὅ δὲ τούτῳ συμφυὲς ἐβαλερὸς,
 ὁ Νύσσης φημι Θεῖος Γρηγόριος, Ἀρμονίῳ περὶ τε-
 λειότητος ἐπιστέλλων, Ἐπειδὴ, φησὶ, κατὰ τὸν προ-
 φητικὸν λόγον ἀπηλλοτριώθησαν τῆς ζωοποιῆς μή-
 τρας διὰ τῆς ἁμαρτίας οἱ ἄνθρωποι, τούτου χάριν
 τὴν ἀπαρχὴν τῆς κοινῆς φύσεως· ὁ Χριστὸς ἀναλαβὼν
 διὰ ψυχῆς τε καὶ σώματος ἄγλιαν ἐποίησε, πάσης κα-
 κίας ἀμιγῆ τε καὶ ἀπαράδεκτον αὐτὴν ἐν ἑαυτῷ,
 διασώσας, ἵνα ταύτην ἄνω θεῖς· διὰ τῆς ἀφθαρσίας,
 συνεπισπόμεται δι' αὐτῆς πᾶν τὸ συγγενὲς κατὰ τὴν
 φύσιν αὐτῆ καὶ ὁμόφυλον, καὶ προσδέξεται τοὺς
 ἀποκηρύκτους· εἰς υἰοθεσίαν, καὶ τοὺς ἐχθροὺς τοῦ
 Θεοῦ εἰς τὴν τῆς θεότητος μετουσίαν. Καὶ ὁ αὐτὸς
 ἐν τῷ αὐτῷ πάλιν· Μία τῆ φύσει ἡ καθαρότης, ἡ τε
 ἐν τῷ Χριστῷ, καὶ ἡ ἐν τῷ μετέχοντι θεωρουμένη.
 Ἄλλ' ὁ μὲν πηγάζει, ὁ δὲ μετέχων ἀρύεται. Καὶ αὖ-
 θις· Ὡσπερ τὸν ἑαυτοῦ ἄνθρωπον τῆ δυνάμει τῆς
 θεότητος ἑαυτῷ ὁ Χριστὸς προσωκείωσεν, οὕτω καὶ
 τὸν καθ' ἕνατον προσάξει τῆ συναφείᾳ τῆς θεότη-
 τος, εἰ μὴδὲν ἐπάγοιεντο τῆς πρὸς τὸ θεῖον συμφυῆς
 ἀνίξιον. Ἡ δὲ χρυσὴ τῷ ὄντι καὶ θεοκίνητος γλῶσ-
 σα, πρὸς τὸ σαφέστερον οἰοῖται φέρουσα ταῦτα, καὶ
 τίς ἡ μετεχομένη θεότης ὑποδεικνύσα καθόσον οἶόν
 τε διὰ τῆς εὐαγγελικῆς ἐξηγήσεως, Ἐκ τοῦ πληρώ-

ματος αὐτοῦ, φησὶν, ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν. Ἄρ' ἂν οὐκ ἐπὶ τῆς αὐτῆς μένει πληρότητος τὸ πῦρ, καὶ μετὰ τὸ μεταδοῦναι τοσοῦτος τῆς ἐνεργείας τῆς αὐτοῦ; Παντί που δῆλον ἐστίν. Εἰ δὲ ἐνθα οὐσία ἐστὶ τὸ ὑποκείμενον καὶ σῶμα, καὶ μερίζεται καὶ οὐ μερίζεται, πολλῶ μᾶλλον ὅταν περὶ ἐνεργείας; ὁ λόγος ἦ, καὶ ἐνεργείας τῆς ἐξ ἀσωμάτου οὐσίας, οὐδὲν εἰκὸς τοιοῦτον παθεῖν. Οὐχ οὕτως τοῖνον εἰσι κατὰ τὰς ἀντιθέτους; γλώσσας καὶ θεομάχους οἱ τὴν διθεῖαν κακῶς ἐπεισάγοντες· ἀλλ' οὐδ' ἡμεῖς οἱ καλῶς ἐν ἅπασιν τοῖτοις ἐπόμεινοι, ἀλλ' ἐκεῖνοι μᾶλλον οἱ πρὸς τῇ θεῖᾳ καὶ ἀνωνώμῳ φύσει καὶ κτιστῆν ἔχειν θεότητα τὸν Θεόν, οὐκ οἷδ' ὅθεν, καὶ ὅπως καινοτομήσαντες, κἀνταῦθεν ὑφειμένῃν τε καὶ ὑπερκειμένῃν τυραννικῶς ἐπεισαγάγοντες τῷ ὄντι· τοῦτο καὶ γὰρ ἀληθῶς ἢ τῶν οὐσιῶν ἐργάζεσθαι διαφορὰ πέφυκε, τὸ κτιστὸν δηλονότι καὶ ἀκτιστον, ἢ δὴ καὶ ὁ μέγας ἦδη φθάσας εἴρηκε Διονύσιος.

Καὶ τοῦτο δὴ τὸ καινόν ἐστὶ καὶ τερατείας ἀπάσης καὶ ψεύδους ἔμπλεον, ἔτι τὴν διθεῖαν ὁμοῦ καὶ τὴν τοῦ κτισματος λατρείαν, καὶ δὴ καὶ τὸ ὑπερκειμένον ὄντως κατ' οὐσίαν καὶ ὑφειμένον Βαρλαάμ τε καὶ Ἀκίνδυνο; ἀνωθεν, καὶ οἱ περὶ Γρηγορᾶν τουτοῖ ὅν ἐκεῖνοις κακῶς κατὰ τῆς εὐσεβείας καὶ τοῦ ταύτης ὀγίως λόγου καινοτομήσαντες, ἔπειτα τοὺς ἱεροὺς θεολόγους καὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ Χριστοῦ κάκιστα τὴν ἐκείθεν ἀμορφίαν, καὶ τὸ αἰσχος; μετὰ πολλῆς τῆς συκοφαντίας ὁμοῦ καὶ τῆς ἀνασχυντίας ἐπάγουσι, πολὺν τὸν κοριορτόν, καὶ τὴν τῶν λογισμῶν σύγχυσιον ἐνταῦθεν τοὺς πολλοὺς ἐπαγείροντες, καὶ τῶν πιστῶν Ἐκκλησίας μετ' Ἀρείου φημι καὶ Σαβελλίου καὶ Μακεδονίου, καὶ τῆς κατ' ἐκεῖνους; τε, καὶ μετ' ἐκεῖνους; πολυθέου καὶ θεομάχου συμμορίας, διαιρουντές τε καὶ συγχέοντες. Τοῦτο γὰρ δὴ κάκιστος τὸ πρόχειρον εἰς κατηγορίαν ἦν τότε κατὰ τῆς Ἐκκλησίας Χριστοῦ. Ἐπειδὴ, φησὶ, πολλοὺς θεοὺς καὶ πολλὰ πρεσβεύουσιν ἀκτιστά, οὕτω τὸ τῆς Τριάδος ὁμοούσιον καὶ ὁμότιμον καθ' ἡμῶν διασύροντες· ἐπειδὴ τὴν μίαν ἐκείνοις τρισυπόστατον θεότητα κακῶς εἰς διαφόρους οὐσίας καὶ ἀκτιστά καὶ κτιστά διασπῶντες, ἔπειτα μοναρχίαν δῆθεν, καὶ τὸν ἕνα πρεσβεῦσιν Θεόν, ἀκριβῶς ἐνόμισον. Ὁ δὴ καὶ καθ' ἡμῶν νῦν ὡσαύτως οἱ ἐκεῖνοι ὀπαδοὶ προβάλλονται καὶ ὁμόφρονες, θεοπρεπῆ διαφορὰν οὐσίας θείας καὶ ἐνεργείας συνωδὰ πρεσβευόντων τῇ θεῖᾳ θεολογίᾳ, καὶ τὴν οὐσίαν ὑπερκεῖσθαι θεοπρεπῶς τῶν θεῶν λεγόντων ταύτης δυνάμεων, οἱ τὰς κτιστάς θεότητας τολμηροῦ καὶ διανοίᾳ καὶ γλώττῃ καὶ νῦν ὅν ἐκεῖνοι; ἥπερ ἔφην εἰσάγοντες, καὶ τὸ κατ' οὐσίαν ὑπερκειμένον τε καὶ ὑφειμένον, φημι δὴ τὸ κτιστὸν καὶ τὸ ἀκτιστον. Ἡμεῖς δ' ὑπερκεῖσθαι θεοπρεπῶς λέγοντες τὴν θεῖαν οὐσίαν τῆς αὐτῆς ἐνεργείας, καὶ κατωτέρω ταύτην ἐκείνης ὡς ἀρχῆς καὶ αἰτίας καὶ οὐσίας αὐτῆς λέγοντες, οὐκ εἰς ἀκτιστά καὶ κτιστά, καὶ κυρίως; ὑπερκεῖμένα τε καὶ ὑφειμένα διαιρούμεν κατ' ἐκεῖνους τὴν μίαν καὶ ἀδιαίρετον θεότητα· ἀλλὰ μίαν ἴσμεν καὶ κηρύττομεν θεότητα ἀκτιστον καὶ αἰδιον τοῦ ἐνός; τρισυποστάτου καὶ παντοδυνάμου Θεοῦ, κἀν διαβήχῳ οἱ τὰς κτιστά; καινοτομοῦν-

τε; θεότητας, καὶ τὸ κακῶς τε καὶ δυσσεβῶς κατ' οὐσίαν ὑφειμένον καὶ ὑπερκειμένον, ὁ Βαρλαάμ ὁ τῆς αἰρέσεως πρώτος ἀρχηγὸς κατὰ τοῦ τῆς εὐσεβείας, ὅπερ ἔφην, λόγου καινοτομήσας, τοὺς αὐτοῦ διαδόχοις καὶ μετ' αὐτὸν ἀρχηγοῖς καὶ σπουδασταῖς τῆς αἰρέσεως αὐτοῦ κακῶς καταλλοίπε. Μᾶλλον δὲ κἀνταῦθα τῆς συνόδου καὶ τοῦ ταύτης ἱεροῦ τόμῳ καλὸν ἂν εἴη διακοῦσαι καὶ αὐθις, καὶ οἷς ἀνωθεν Γρηγορᾶ; ἀντιλέγειν ἐπεβάλλετο δῆθεν. Τί ὅν ὁ τόμος; Μετὰ δὴ τὸ φανῆναι, φησὶ, καὶ τὴν θεῖαν ἐνεργεῖαν θεότητα ὀνομαζομένην, ἐζητήσαμεν ἀπεδεχθῆναι παρὰ τῶν θεολόγων, εἰ τῆς θείας ἐνεργείας ταύτης καὶ τῶν οὐσεβῶς περὶ αὐτὴν θεωρουμένων ὑπερκεῖται κατ' οὐσίαν ὁ Θεός; καὶ ἀνεφάνη καὶ τοῦτο παρὰ πάντων κηρυττόμενον τῶν ἁγίων. Συναπαδείχθη δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι οἱ μὴ τοῦτο παραδεχόμενοι ὄντως πολυθεοὶ εἰσι, πολλὰς λέγοντες ἀρχάς; ὡς μὴ ἀναφέροντες εἰς ἓν αἴτιον καὶ μίαν ἀρχὴν τὰ περὶ τὸν Θεόν οὐσεβῶς θεωρούμενα. Ὁ γὰρ μέγας Βασιλεὺς ἐν τοῖς Ἀντιβήρητικοῖς φησὶν· Ἔστι τι τάξεως εἶδος, οὐκ ἐκ τῆς παρ' ἡμῶν θέσεως συνιστάμενον, ἀλλ' αὐτῇ τῇ κατὰ φύσιν ἀκολουθίᾳ συμβαῖνον, ὡς τῷ κυρίῳ πρὸς τὸ φῶς ἐστὶ τὸ ἐξ αὐτοῦ· ἐν τοῖς τοιοῦτοις γὰρ πρότερον τὸ αἴτιον λέγομεν, δευτέρον δὲ τὸ ἀπ' αὐτοῦ, οὐ διασπῆματι χωρίζοντες ἀλλήλων ταῦτα, ἀλλὰ τῷ λογισμῷ τοῦ αἰτιατοῦ προσηκουόντες τὸ αἴτιον. Πῶς ὅν εὐλογον ἀρνεῖσθαι τὴν τάξιν ἐφ' ὅν ἐστὶ πρότερον καὶ δευτέρον, οὐ κατὰ τὴν ἡμετέραν θέσιν, ἀλλ' ἐκ τῆς κατὰ φύσιν αὐτοῖς ἐνυπαρχούσης ἀκολουθίας; Ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς πρὸς Ἀμφιλόχιον γράφει· Αἱ δὲ ἐνεργεῖαι Πνεύματος τίνες; Ἀρρήτοι μὲν διὰ τὸ μέγεθος, ἀνεξαρτήτοι δὲ διὰ τὸ πλήθος. Πῶς; γὰρ νοήσομεν τὰ τῶν αἰώνων ἐπέκαινα; τίνες ἦσαν αὐτοῦ πρὸ τῆς νοητῆς κτίσεως αἱ ἐνεργεῖαι; πόσαι δὲ αἱ ἀπ' αὐτοῦ περὶ τὴν κτίσιν χεῖρες; τί; ἢ ἢ πρὸς τοὺς αἰῶνας τοὺς ἐπερχομένους; δύναμις; ἦν μὲν γὰρ καὶ πρῶτη καὶ συμπαρῆν τῷ Υἱῷ καὶ τῷ Πατρὶ πρὸ τῶν αἰώνων. Ὡστε, κἀν τι νοήσης τῶν αἰώνων ἐπέκαινα, καὶ τοῦτό ἐστὶ τοῦ Πνεύματος, κατωτέρω τὰς προαιωνίους ἐνεργείας τοῦ Πνεύματος ἀποφαινόμενος εἶναι. Ἐν δὲ τῷ περὶ θεότητος Υἱοῦ καὶ Πνεύματος λόγῳ ὁ Νόσσης θεῶς Γρηγόριος φησὶν· Ἡ μὲν εἴλα φύσις ἀφραστό; τε καὶ ἀνεκφώνητος μένει, ὁ ὑπερβαίνουσα πᾶσαν τὴν διὰ φωνῆς σημεῖσιν. Οὐκοῦν οὐχὶ φύσιν, ἀλλὰ τὴν θεατικὴν δύναμιν τοῦ Πνεύματος ἢ τῆς θεότητος προσηγορία καρίστησιν. Ὁ δὲ μέγας; Ἀθανάσιος ἐν τῷ κατὰ Ἀρειανῶν κατωτέρω λόγῳ τῶν αἰρετικῶν λεγόντων τῆς θελήσεως εἶναι τὸν Υἱόν, ἀλλ' οὐ τῆς φύσεως τοῦ Πατρὸς, εἰ τὸ βούλεσθαι, φησὶ, περὶ τῶν μὴ ὄντων διδάσκει τῷ Θεῷ, διατί τὸ ὑπερκειμένον τῆς βουλήσεως οὐκ ἐπιγινώσκουσι τοῦ Θεοῦ; Κἀν τῷ τρίτῳ κατὰ τῶν αὐτῶν, Τὸ μὲν ἀντικείμενον οὐ θεωρητέον· ὡσαύτω γὰρ ἀντίκειται τῇ βουλήσει τὸ παρὰ γνώμην, οὕτως ὑπέρκειται καὶ προηγείται τοῦ βούλεσθαι τὸ μετὰ φύσιν. Καὶ κατὰ Μακεδονίου γράφων ὁ αὐτός; Γνωσκί, φησὶν, ὅτι τὸ Θεός; εἶναι δευτέρον ἐστὶ τῆς φύσεως. Καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς ἐκ μὴ μνηστὰ γινώσκου-

τοῦ Θεοῦ κατὰ τὸν Παῦλον, Θεοὶ μὲν γινόμεθα, τῆς δὲ αὐτῆς φύσεως γενέσθαι οὐ δυνάμεθα. Ὁ δὲ Θεὸς Μάξιμος, Πάντων, φησί, τῶν ὄντων καὶ μετεχόντων καὶ μεθεκτῶν, ἀπειράκις ἀπείρωσ ὁ Θεὸς ὑπερέφηρηται. Ἄλλὰ καὶ ὁ μέγας Διονύσιος ἐν τῷ Περὶ Θεῶν ὀνομάτων δωδεκάτῃ φησί· Καθόσον ὑπερίχουσι τῶν οὐκ ὄντων τὰ ὄντα ἅγια ἢ θεῖα ἢ κύρια ἢ βασιλικὰ, καὶ αὐτῶν μετεχόντων αἱ αὐτομετοχαί, κατὰ τοσοῦτον ὑπερίδρυσται πάντων τῶν ὄντων ὁ ὑπὲρ πάντα τὰ ὄντα, καὶ πάντων τῶν μετεχόντων καὶ τῶν μεθεκτῶν ὁ ἀμέθεκτος αἴτιος. Κάν τῆ δευτέρῃ πρὸς Γάβον ἐπιστολῇ, Πῶς, φησίν, ὁ πάντων ἐπέκεινα καὶ ὑπὲρ θεαρχίαν ἐστὶ καὶ ἀγαθαρχίαν; Εἰ θεότης καὶ ἀγαθότητα νήσαις αὐτὸ τὸ χρῆμα τοῦ ἀγαθοποιοῦ καὶ θεοποιοῦ δώρου, καὶ τὸ ἀμίμητον μίμημα τοῦ υπερθέου καὶ υπεραγάθου, καθ' ἑ θεομέθα καὶ ἀγαθονόμεθα. Καὶ γὰρ, εἰ τοῦτο ἀρχὴ γίνεται τοῦ θεοῦσθαι καὶ ἀγαθίνεσθαι τοῖς θεουμένοις καὶ ἀγαθινομένοις, ὁ πάσης ἀρχῆς υπεράρχιος καὶ τῆς οὕτω λεγομένης θεότητος, ὡς θεαρχίας καὶ ἀγαθαρχίας ἐστὶν ἐπέκεινα. Καὶ πάλιν ὁ αὐτός· Μετιτέον ἐπὶ τὴν ὄντως οὐσαν τοῦ ὄντως ὄντος θεολογικὴν οὐσιωνυμίαν. Τοσοῦτον δὲ ὑπομνήσομεν, ὅτι τῷ λόγῳ σκοπὸς οὗ τὴν ὑπερούσιον οὐσίαν, ἢ ὑπερούσιος, ἐκφαίνεται· ἀρῆτην γὰρ τοῦτο καὶ ἀγκωστον, καὶ παντελῶς ἀνέκφρατον καὶ αὐτὴν ὑπεραίρον τὴν ἑνωσιν, ἀλλὰ τὴν οὐσιωποιῶν εἰς τὰ ὄντα πάντα τῆς θεαρχικῆς οὐσιαρχίας πρόδοτον ὀμνήσῃ. Ὁ δὲ θεὸς Μάξιμος ἐν τοῖς σχολίοις πρόδοτον φησὶν ἐνταῦθα τὴν θεῖαν ἐνεργεῖαν, ἣτις πᾶσαν οὐσίαν παρήγαγε. Τὰ δὲ ἐξῆς τῆς θεολογίας ὄντα τοῦ σοφοῦ χρυσορρήμονος, ἐκ τῆς τῶν περὶ ἀκαταλήπτου φημι λόγων αὐτοῦ, ἐν οἷς τοὺς προφήτας παράγει οὐ μόνον τὴν θεῖαν οὐσίαν ἀγνωσούσας, ἀλλὰ πρὸς ταύτην καὶ τὴν σοφίαν αὐτὴν ἐξ αὐτῆς οὐσαν, καὶ δὴ καὶ ἐκ τῆς εὐαγγελικῆς ἐξηγήσεως, ἐν ἧ· τὸ θεολογικὸν ἐκεῖνο ρητὸν ὁ αὐτὸς ἐξηγεῖται, Οὐ γὰρ ἐκ μέτρου δίδωσιν ὁ Θεὸς, λέγων, τὸ Πνεῦμα τῷ Υἱῷ δηλονότι. Ταῦτα τοίνυν ὁ λόγος ἡμῖν ἐνταῦθα παρήκει καὶ ταῦτα τοῦ τόμου γε ὄντα καὶ ἐξηγημένα τοῖς προρρηθείσι λόγοις τῶν θεολόγων, ἐπειδὴ καὶ φθάσαντας ἐν τοῖς περὶ ἐνεργείας ἡμῶν λόγοις· ἦδη καὶ ταῦτα κατὰ λέξιν ἀκριβῶς ἐξεθέμεθα.

Ὁ μὲν οὖν Γρηγορὸς καὶ ταῦτα πλὴν ὀλίγων συνήθως ἀπισιώπησεν· ἡμῖν δ' ἐκείνα καθάπερ λείπει ἔδει διεξελθεῖν, καὶ ἐξυγγεῖν καὶ καταλλήλα πρῶσθαι τοῖς ρηθεῖσιν ἀναγκαῖον· ἐκ τῶν φημι θεολόγων, ἵνα μὴ κἀνταῦθα θεοπίττειν ἡμᾶς αὐτοκρατορικῶς οἴωσι καὶ ἀναποδείκτως θεολογῶν ὁ Γρηγορὸς καὶ αὐτὸς συκοφαντεῖν ἔχει, καὶ ὡς οὐδένας τῶν ἁγίων τοῖς ἡμετέροις λόγοις συμμαχοῦντας πρόφρομεν. Διονύσιος τοίνυν ὁ ἐξ Ἀθηκίων τῆς ἱερᾶς Ἐκκλησίας φωστῆρ, ἵνα τῶν προρρηθέντων καὶ αὐθις ἐκπανάδωμένον τινα, ἐν τῷ Περὶ Θεῶν ὀνομάτων τοιαῦτα τινὰ περὶ τῶν νῦν ἡμῖν προκειμένων φιλοσοφῇ. Τινὲς, φησὶ, τῶν θεῶν ἱεροδιδοσκάλων ἡμῶν καὶ τῆς αὐτοαγαθότητος καὶ θεότητος ὑποστάτην φησὶ τὸν υπεράγαθον καὶ ὑπερθεῖον, ἀγαθότητα καὶ θεότητα λέγοντας εἶναι τὴν ἀγαθοποιῶν καὶ θεο-

ποιῶν ἐκ Θεοῦ προσηλυθῆσαν δωρεάν, καὶ αὐτοκαλλοῦ· τὴν αὐτοκαλλοποιῶν χάσιν, καὶ ὄλον κάλλος καὶ μερικῶς κάλλος, καὶ ὄλωσ καλὰ καὶ ἐν μέρει καλὰ· καὶ ὄσα ἄλλα κατὰ τὸν αὐτὸν εἰρηται καὶ εἰρήσεται τρόπον, δηλοῦντα προνοίας καὶ ἀγαθότητος μετεχομένης ὑπὸ τῶν ὄντων, ἐκ Θεοῦ τοῦ ἀμεθέκτου κροτοῦσας ἀφθόνως χάσιν καὶ ὑπερβλυζούσας, ἵνα ἀκριβῶς ὁ πάντων αἴτιος ἐπέκεινα ἢ πάντων, καὶ τὸ ὑπερούσιον καὶ ὑπερφυῆς πάντη ὑπερέχη τῶν καθ' ὅποιάνποτε οὐσίαν καὶ φύσιν. Ἀθανάσιος δ' αὖθις ὁ μέγας ἐν τῷ πρὸς Ἀρειανούς δευτέρῳ λόγῳ, Εἰ τὰ ἐκτός, φησὶ, καὶ μὴ ὄντα πρότερον βουλόμενος ὁ Θεὸς δημιουργεῖ, πολλῶν πρότερον εἴη ἂν Πατήρ. Εἰ γὰρ τὸ βούλεσθαι περὶ τῶν μὴ ὄντων δίδασκε τῷ Θεῷ, διατί τὸ ὑπερκείμενον τῆς βουλήσεως οὐκ ἐπιγινώσκουσι τοῦ Θεοῦ; Ὑπεραναβίδηκε δὲ τῆς βουλήσεως τὸ πεφυκέναι καὶ εἶναι αὐτὸν Πατέρα τοῦ ἰδίου Λόγου. Καὶ πάλιν· Δευτερόν ἐστι καθὰ προεῖπον τὸ δημιουργεῖν τοῦ γενεῶν τὸν ὄν. Ὁ μὲν γὰρ Υἱὸς ἴσων καὶ ἀληθῶς ἐκ τῆς μακαρίας ἐκείνης καὶ ἀειούσης οὐσίας ἐστὶ· τὰ δὲ ἐκ βουλήσεως αὐτῆς ἐξωθεν συνιστάμενα γίνεται. Ὁ δὲ Νύσσης θεῖος Γρηγόριος οὕτω πρὸς Εὐνόμιον γράφων φησὶ· Ταῦτα τοίνυν μαθόντες ἀπὸ τοῦ Παύλου, θαρζούντες ἀποφαινόμεθα, ὅτι οὐ μόνον τὰ κριματὰ τοῦ Θεοῦ τῆς τῶν ἐρευνητῶν ἐπιχειροῦντων δυνάμειός ἐστιν ὑψηλότερα, ἀλλὰ καὶ αἱ τῆς γνώσεως ὁδοὶ μέχρι τοῦ νῦν καὶ ἀνεπίσθαιτο· μένουσι. Καὶ μετ' ὀλίγον· Ταῦτα τοίνυν ἐκ τῆς ἀποστολικῆς μεγαλοφυσίας μαθόντες, ἀναλογιζόμεθα διὰ τῶν εἰρημένων, ὅτι εἰ τὰ κριματὰ ἀνεξερεύνητα, καὶ αἱ ὁδοὶ οὐκ ἐξιχνιάζονται, καὶ ἡ τῶν ἀγαθῶν ἐπαγγελία πάσης ὑπέρεκειται τῆς ἀπὸ στοχασμῶν εἰκασίας, πῶσῳ μᾶλλον τῷ μέτρῳ κατὰ τὸ ἀφραστὸν τε καὶ ἀπροσκέλαστον ἔνω ἐστὶ καὶ ὑψηλότερον αὐτὸ τὸ θεῖον τῶν περὶ αὐτὸ νοουμένων;

Τὶ δ' ὁ σοφὸς τῷ ὄντι καὶ θεοπέσιος Κύριλλος πρὸς Ἀρειανούς φησὶ γράφων; Ἐλαττόν ἐστι τὸ θεῖον εἶναι ταῦ Ἡτέρεα εἶναι τὸν Πατέρα καὶ Θεόν. Εἰ μὲν γὰρ Θεός, πρὸς τὰ δοῦλα τὴν σχέσιν ἔχει· εἰ δὲ Πατήρ, πρὸς τὸν ἴσιον καὶ ὁμοῦτικον Υἱόν. Καὶ πάλιν ὁ αὐτός· Εἰ μέγα τὴ χαρίζεσθαι νομίζουσιν οἱ Χριστομάχοι τῷ Θεῷ, Πατέρα μὲν ἐξ ἀρχῆς οὐκ ὁμολογοῦντες· αὐτὸν, Θεὸν δὲ εἶναι διδόντες, ἀκούετωσαν ὅτι λίαν ὑβρίζουσι πράγματος ἀξιολογώτερον τὴν θεῖαν ἀποστεροῦντες φύσιν. Θεὸς μὲν γὰρ ὡς πρὸς τὰ δοῦλα, καὶ τὰ γενετὴν ἔχοντα τὴν οὐσίαν ἔχει τὴν σχέσιν· Πατήρ δὲ ὡς πρὸς Υἱόν. Οἱ λέγοντες τοίνυν ὅτι Θεὸς μὲν ἦν ἐξαρχῆς, οὐπω δὲ καὶ Πατήρ, τὴν πρὸς τὰ δοῦλα σχέσιν προσάπτουσι τῷ Θεῷ τοῦ μείζονος ἀποστεροῦντας αὐτόν. Κρεῖττον γὰρ τὸ Πνεῦμα γεννήματος εἶναι. Καὶ μετὰ τινα· Εἰ μὴ τὸ Πατήρ ὄνομα κυριώτερον πῶς ἐστὶ καὶ ἀξιολογώτερον ἐπὶ Θεοῦ ἢ τὸ Θεός, ὅτου χάριν ὁ Σωτὴρ οὐκ ἐκέλευσε βαπτίζειν εἰς ὄνομα Θεοῦ καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος, ἀλλὰ τὸ ἀληθέστερον σημαίνων τῆς θείας φύσεως ἀξίωμα, εἰς Πατέρα φησὶ καὶ Υἱόν, καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον; Καὶ πάλιν· Οὐκ εἶπεν, Ὁ ἱερρακὸς ἐμὲ ἑώρακε τῶν

Θεῖν, ἀλλὰ τὸν Πατέρα, τὸ μεῖζον ἀπονέμων αὐτῷ, Α καὶ οὐ τὸ Ἐλαττον. Οὐκοῦν πρῶτον ἔστω Πατήρ, καὶ οὕτω Θεός, ἢ καὶ ἅμα καὶ ζυνημμένως.

Ἰδοὺ δέδεικται τοῖς θεολόγοις ἀκριβῶς εἰς πλειόνων, φιλόσοφος, δεῖ οὐ μόνον ἢ τοῦ Θεοῦ οὐσία τῶν περὶ αὐτὴν οὐσιωδῶ; θεωρουμένων καθὼ οὐσία καὶ πηγὴ καὶ ρίζα καὶ αἰτία ὑπέρκειται, τὴν φυσικὴν δηλονότι τάξιν τηροῦσα, ἀλλὰ καὶ ταῦτα δὴ ταῦτα τὰ περὶ Θεὸν φυσικῶς θεωρούμενα, τὴν τε πρὸς ἄλληλα κατὰ τὸ σημανόμενον οὐκ ἀρνεῖται διαφορὰν, καὶ δὴ καὶ τὸ πρῶτον ὡσαύτως, καὶ τὸ δεύτερον καὶ τὸ μεῖζόν τε καὶ τὸ Ἐλαττον, καθὼ δὴ καὶ τὸ Πατήρ καὶ Θεός, καὶ τὸ Υἱός καὶ Κύριος περὶ τὴν αὐτὴν οὐσίαν, καὶ τὰς αὐτὰς θείας· ὑποστάσεις, κατ' αὐτοὺς δὴ τούτους φημὶ τοὺς ἱεροὺς θεολόγους θεωρούμενα, ἀλλ' οὐχὶ πρὸς τὸ κτιστὸν τε καὶ ἄκτιστον ἢ φυσικὴ εἰς αὐτὴν, καὶ ἢ ἀκολουθία φέρει κατὰ τὴν δυσσεβῆ καὶ ἄτακτόν τε, καὶ ἀνακόλουθον ὄντως Βαβλαᾶμ καὶ Ἀκινδύνου, καὶ τῶν τὰ αὐτὰ φρονούντων ἑκείνους, ὑπερκειμένην ὄντως καὶ ὑφειμένην θεότητα. Ἐρρήτωσαν μετὰ τῆς Ἑλληνικῆς πολυθείας οἱ τὰ τοιαῦτα δοξάζοντες. Οὐ γὰρ πολλὰ τὰ αἰτία λέγουμαι, καὶ ἄλλων ἄλλας παρεκτικὰς θεότητας ὑπερχεινίας καὶ ὑφειμένας, μετὰ τῆς ἀποστολικῆς τε καὶ πατρικῆς θεολογίας φαρμὴν καὶ ἡμῶς· ἀλλ' ἄνδρ Θεοῦ τὰς ὅλας ἀγαθὰς προόδους, καὶ τὰς παρ' ἡμῶν ἐξυμνουμένας θεωνομίας. Διὸ καὶ Γρηγόριος ὁ καθ' ἡμᾶς οὕτως σοφὸς θεολόγος τε καὶ τῆς ἀληθινῆς καὶ πρώτης σοφίας φιλόσοφος, Τὸ δύο λέγειν εἶναι θεότητα, φησὶν, ὑπερκειμένην τε καὶ ὑφειμένην, οὐχ ἡμέτερός· ἐστὶ λόγος, ἀλλὰ τοῦ Βαβλαᾶμ. Καὶ μαρτυροῦν ἀπαράγραπτον τὰ ἑκείνου συγγράμματα καὶ τῶν ἀνθρώπων οἱ πλείστοι. Τὸ γὰρ τῶν τοιούτων ἑκείνου ἄρξει οἱ συνειδότες πολλοί. Αὐτὸς δὲ ὁ συνουδικὸς ὑποδείκνυσαι τόμος. Ἄλλ' ὁ μὲν Βαβλαᾶμ τοῦτο προήνεγκεν, εἰς τὸ κτιστὴν δεῖξαι τὴν ἐπιβροῦς παραδειχθεῖσαν τοῦ Χριστοῦ θεότητα, καὶ τὴν θεατικὴν τοῦ Πνεύματος δύναμιν, ὡς οὐκ οὐστῆ μίξις ἀκτιστοῦ θεότητος, εἰ ἄκτιστος εἶη καὶ ἢ τῆς θείας φύσεως λαμπρότης καὶ δύναμις. Ἡμεῖς δὲ ἄκτιστον μετὰ τῆς θείας φύσεως καὶ τὴν ἐκφρασεῖσαν ἀπορρήτως· ἐκείθεν θείαν ἀγλὴν ἀνεκτρούξαμεν. Ὡσαύτως δὲ καὶ τὴν δύναμιν, καὶ τὸ διακεκριμένον τῆς θεότητος μὴ προσίστασθαι τῷ ἐνιαίῳ ταύτης συμφώνως τοῖς θεολόγοις εἰδείξαμεν. Εἰ γὰρ καὶ διενήνοχεν ἢ ἐξουσία τῆς οὐσίας, ὡς ὁ μέγας φησὶ Βασίλειος, ἢ τε θέλησις καὶ ἢ τῆς θείας φύσεως λαμπρότης, καὶ ἀπλῶς ἢ δύναμις τῆς θείας φύσεως, ἀλλ' οὐκ ἐστὶ χωριστικὴ τῆς φύσεως ἢ τῆς φύσεως λαμπρότης· καὶ δύναμις· οὐδ' ἐστὶ τῆς ἐτέρας τὴν ἐτέραν διαστήσαντα καταλαβεῖν τὴν λειπομένην τῆς ἐτέρας ἔρημον· ἀλλ' ὁ δύναμιν ἢ λαμπρότητα βαλλόμενος· ἐπὶ νοῦν εὐθύς· καὶ τὴν φύσιν, ἢ· ἐκάτερον τούτων, ἀχωρίστως συγκατενόησε· καὶ πολλῶν μάλλον ἐπὶ τῶν θείων, ἐφ' ὧν κατὰ τοὺς θεοδόξους Πατέρας· αἱ ἐνώσεις τῶν διαρίσεων ἐκκρατούσι· καὶ προκατάρχουσι, μὴτ' ἀναιρουσαι ταύτας, μὴτ' ἐμποιεῖσθαι παρὰ τούτων μηδέν. Οὕτως ἡμῶν εἰς Θεὸς ἐν μίᾳ θεότητι.

Ποῦ νῦν εἰσὶν οἱ τὴν διθεῖαν ἡμῶν ἀκρατεῖ καταψευδόμενοι γλώττη, οἱ πικροὶ συκοφάνται, οἱ κατήγοροι τῶν ἐπαινουμένων, τὰ καινοφανῆ, καὶ δυσσεβῆ τοῦ πονηροῦ πλάσματα, εἰς μοναρχίαν ἀθετοῦντές τινα, κατὰ τῆς δυσσεβοῦς τε καὶ πολυθεοῦ δόξης οὕτως γενναίως καὶ ἀνδρικῶς καὶ λόγοις καὶ λογισμοῖς ἱεροῖς καὶ γράμμασιν ἵστασθαι; καὶ βάλλειν μὲν οὕτως ἰσχυρῶς διθεῖαν τε καὶ πολυθεῖαν καὶ τὰ κακῶς ὑφειμένα καὶ ὑπερκειμένα, φημὶ δὴ τὴν εἰς κτιστὰ καὶ ἄκτιστα κατατομὴν τῆς μίξις τρισποστάτου, καὶ παντοῦργου καὶ παντοδύμου θεότητος σὺν τοῖς κακοῖς πατέρας τε καὶ δημιουργοῖς τῶν τοιούτων· διθεῖαν δ' αὐτὸν αὐ, ὡς περὶ ἐκ μεταμελείας τινός, ἢ λήθης ἢ ἀνοίας, ἢ οὐκ οἶδ' ὅ τι καὶ φῶ, πρεσβεύειν ἰθέλειν κακῶς; Ἄηρος τὰ τοιαῦτα πλατῦς, καὶ ἀναισθησία τῷ ὄντι καὶ ἀνοία τῶν αὐτῶ καταψευδομένων τῶν ἱερῶν τουτωνὶ διδασκάλων καὶ θεολόγων, τὴν σφετέραν αὐτῶν πλάνην, καὶ τὸ εἰσχος, καὶ τὸ ἐξ ἀπονοίας ὀλίθριον ὄντως πᾶν, τοῖς ἐλέγχους τούτων καὶ καταλυταῖς ὡς περὶ ἐξ ἀντιστρόφου κακῶς ἐπιφημιζόντων εἰς ἐξαπάτην καὶ διαστροφήν τῶν πολλῶν· τοῦτο καὶ γὰρ τῆς δυσσεβείας ὁ κολοφών, καὶ τὸ κακίστον καὶ ἀτοπώτατον ὄντως ταύτης ἐμπόρευμα καὶ κεφάλαιον.

Ἄλλ' ὅπερ ἔλεγον οὐκ εἰς κτιστὰ καὶ ἄκτιστα, καὶ ὑπερκειμένας, καὶ ὑφειμένας, καὶ ἀνίσους καὶ μαχομένας ἀλλήλαις ἔχει θεότητα, κατὰ γε τοῖς περὶ Βαβλαᾶμ καὶ Ἀκινδύνου καὶ Γρηγορίου φημὶ τουτωνὶ, καὶ τὴν θείαν οὐσίαν ὡς οὐσίαν τε καὶ πηγὴν καὶ αἰτίαν ὑπερκεῖσθαι λέγειν τῶν ἐξ αὐτῆς Πῶς γάρ; Ὑπέρκειται μὲν γὰρ φυσικῶς καὶ ὁ δυνατὸς τῆς δυνάμεως, καὶ ὁ νοῦς τοῦ λόγου τε καὶ τῆς ἐπιστήμης, καὶ τὸ πῦρ τοῦ φωτός, καὶ τῆς ἀκτίως ὁ ἥλιος, εἰς τε τοῦ ὕδατος ἢ πηγῆς, καὶ ἀπλῶς τοῦ γεννωμένου παντός τὸ γεννῶν, καὶ τοῦ αἰτιατοῦ τὸ αἰτεῖν· ἀλλ' οὐ διὰ τοῦτο καὶ τὰ προαγόμενα τῶν προαγόντων αὐτὰ φυσικῶς ἠλλοτριῶται. Δι' αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο μᾶλλον ὡς αἰτίως ἐαυτῶν φυσικῶν ἑκείνοις συνήπται· ἐκ γὰρ ὁμογενῶν τὰ ἐμογενῆ καὶ κατὰ ἄλλα φυσικῶς κατὰ πᾶσαν ἀνάγκην προάγεσθαι, τὸ δεύτερον καὶ κατώτερον καὶ Ἐλαττον οὐχὶ πρὸς τὴν τῆς φύσεως ἠλλοτριῶσιν, ἀλλὰ τῇ θέσει καὶ τῇ τάξει φυσικῶς κατ' ἐπίνοιαν ἔχοντα. Ἡ οἰκία τῷ ἡλίῳ τούτῳ δόσεις ὑπερκεῖσθαι τῆ· φυσικῶς ἐξ αὐτοῦ προόδους ἀκτίως; Οἱ ἐμοὶ θεολόγοι εἰδέσκαλοι καὶ τοῦτο φασιν, οὐδὲ δευτέραν ἑκείνου καὶ ἤτω, καὶ κατωτέραν ταύτην ἐρεῖς, καίτοι γε καὶ τῇ αἰσθήσει βλέπων αὐτὴν κάτω μεθ' ἡμῶν γινωμένην, καὶ τοῖς σώμασι πᾶσιν ὁμοῦ τοῖς ἐμφύτοις τε καὶ ἀψύτοις καταλλήλως συγγινωμένην, καὶ τὰ οἰκία προσφῶς τε καὶ οἰκίως γινωμένην ἐπέσται. Ἡ καὶ τῆς ἑκείνου διασπασμένην καὶ ἀπερρήγμένην, καὶ ὑστερογενῆ ταύτην ἐρεῖς διὰ ταῦτα φύσεως, ὡς εἶναι ποτε καὶ ἥλιον ἐννοεῖν ἑκείνους ἔχει, ὡς περὶ ἂν εἰ καὶ ναῦν ἐνεθυμήθης εἶναι ποτε ἀναικίως χωρὶς; Ταῦτα δὴ τὰ τερατώδη φημὶ καὶ ἀλλότιστα, καίτοι γε καὶ τῇ αἰσθήσει ληπτὴν ἔχων τὴν τῆς ἀνωπρὸς τὸν ταύτης αἰτίων ἥλιον φυσικὴν ἕνωσιν, καὶ τὸ ἀδιάρρηκτόν τε καὶ ἀδιεφεκτόν. καὶ καθ' α

καὶ ἀχώριστον. Εἰ δ' ἐπὶ σωμάτων καὶ ὕλης καὶ νοητῶν ἅμα, καὶ αἰσθητῶν ἐνεστὶν ὁρᾶν τὰ τοιαῦτα, πῶς ἐπὶ τῆς ἀύλου καὶ ἀπαθούς, καὶ πάντα νοῦν ὑπερχούσης παντοδυνάμου θεότητος οὐκ ἂν εἴη, καὶ πολλῶ μείζον ἐκείνων ἀπαραμίλλως καὶ ὀψηδότερον, καὶ τοῦτ' αὐτὸ θεῖως τε καὶ θεοπρεπῶς, καὶ κατ' αὐτοὺς τούτους φημι τοὺς τῶν ἀθεάτων τε καὶ ὁρῶντων ὀψηλοὺς ἐν Πνεύματι θεατάς τε καὶ θεολόγους;

Καὶ τί ἄλλα χρὴ λέγειν, ὅπου γε μὴ μόνον ἐπὶ τῆς φύσεως καὶ τῶν φυσικῶν τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν θεαρχικῶν ὑποστάσεων ὡσαύτως, τὰ αὐτὰ καὶ ἔστι καὶ λέγεται; Ὁ Πατήρ μου, καὶ γὰρ φησὶν ὁ θεαρχικὸς Λόγος, *μείζων μοῦ ἔστι*. Καίτοι γε, ὡς αὐτὸς οὗτος; αὐθις φησὶν, *αὐτὸς ἔστιν ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ὁ ὢν ἐν τοῖς κόλλοις τοῦ Πατρὸς*. Καὶ, Ἐγὼ καὶ ὁ Πατήρ, φησὶν, *ἐν ἑσμέν*. Καὶ οὐκ ἀναιρεῖ τοῦτ' ἐκεῖνο, οὐδὲ προσίσταται τῇ θεῖα θεολογίᾳ τὸ δοκοῦν ἐναντίον. Τὸ μὲν γὰρ ἔστι τῇ φύσει καὶ τῇ θεότητι, καὶ τοῖς φυσικοῖς πᾶσιν ἀπλῶς, τὸ δὲ ταῖς ὑποστάσεσιν καὶ τῷ αἰτίῳ. *Μείζων* καὶ γὰρ, φησὶν, ὁ Πατήρ τοῦ Υἱοῦ οὐ τῇ φύσει, τῷ αἰτίῳ δέ. Ἄλλο δὲ τοῦτο, κάκεινο ἄλλο, εἰ καὶ ἀμφω κατὰ τὸν αὐτὸν, καὶ κατὰ τὸν οἰκείον ἑκάτερον λόγον ὁρᾶται Θεός. Εἰ γοῦν καὶ ἐπὶ τῶν ὑποστάσεων τῶν καὶ καθ' ἑαυτὰς ὑπεστηκυῶν καὶ θεωρουμένων τὸ μείζον τε καὶ τὸ ἑλαττον καθερῶμενον, οὐ προσίσταται τὸ παρὰπαν οὐδὲ πολεμεῖ τῇ φυσικῇ τῆς θεότητος ἰσότητι. Ἄλλ' ἔστιν ὁ αὐτὸς καὶ μείζων καὶ ἴσος, τὸ μὲν τῷ τῆς αἰτίας, τὸ δὲ τῷ τῆς οὐσίας λόγῳ, πῶς ἐπὶ τῶν φυσικῶν τοῦ Θεοῦ τῶν μὴ καθ' ἑαυτὰ μηδαμῶς ὑπεστώτων, ἀλλ' ἐν τῇ φύσει θεωρουμένων ὡς οὐσιωδῶν καὶ οἰκειῶν; καὶ ταύτην μόνην κτηγὴν καὶ ὑπερξίν κεκτημένων, τὸ κατωτέρω διὰ ταῦτα καὶ δεύτερα, καὶ ἥτετα ταύτης εἰρησθαί τῆς πρὸς τὴν αἰτίαν αὐτὴν φύσιν ὁμοτιμίας καὶ συμφύτας καὶ φυσικῆς ἀξίας τε καὶ ἐνώσεως ἀπορρήξει ταῦτα καὶ διασπάσει, ἵνα μὴ Θεὸς ὑπομείνη μόνον κατὰ γε τοὺς θεομαχοῦντάς φημι τούτους κατὰ τομὴν καὶ διαίρεσιν, καὶ ταῦτ' εἰ; κτιστά τε καὶ ἀκτιστά, καὶ κακῶς ὑφειμένα καὶ ὑπερκειμένα διασπώμενος, ἀλλὰ καὶ κτίσις, ὅση τε κάτω καὶ ἀνθρωπεῖα, καὶ ὅση τῶν ἄνω καὶ ὑπερκόσμιος, τὴν ὁμονυμὴν ἀφαιρεθείη Θεοῦ κοινῶν τε καὶ τὴν θέωσιν. Οὐδὲ γὰρ ἂν εἴη, φασὶν οἱ ἐμοὶ θεολόγοι καὶ θεοφῶροι, διαμέσου τινὸς ποτε κτίσματος θεωρηθῆσαι τοὺς θεωρούμενους, ὡσπερ οὐδὲ διὰ τῆς οὐσίας αὐτῆς ἐκείνης χωρεῖσθαι καὶ συμπλέεσθαι μηδενὶ τιμὴ μηδαμῶς πεφυκίας, ἀλλὰ διὰ τῶν οὐσιωδῶς τε, καὶ φυσικῶς, καὶ ἀχωρίστως δηλονότι προσόντων αὐτῇ. Καὶ ταῦτα μὲν εἰς τοσοῦτον. Ἐπεὶ δὲ Γρηγορὸς τὴν κοινὴν καὶ θεοπρεπῆ καὶ φυσικὴν τῆς Τριάδος ἐνεργεσίαν, ἣ τὰς ἐνεργείας κακῶς ἐξανούμενος; ἐνεργείας ἰδικῶς τοῦ Πατρὸς μόνου τὸν Υἱὸν φησὶ καὶ τὸ Πνεῦμα. παρ' Ἀκινδόνου τοῦ καθηγητοῦ τὰ τοιαῦτα καὶ τοῦτο λαθῶν, ἀνάγκη καὶ περὶ τοῦτου βραχέ' εἶτα παρὰ τῶν θεολόγων ὡσαύτως εἰπόντας, οὕτως ἔπειτα διαναπαύσαι τὸν λόγον. Καὶ δὴ πρῶτον ἐκεῖνο Γρηγορῶν ἐρωτήσωμαι, τίος χάριν περὶ τῆς κακῶς τῇ θεαρχ-

Α χικῇ Τριάδι προσούσης; φυσικῆς ἐνεργείας τε καὶ δυνάμειος, ἡμῖν τε καὶ τοῖς θεολόγοις ὄντος; ἐναυθῆα τοῦ λόγου, περὶ γὰρ αὐτῆς ταύτης τῶν τε οἰκουμηνικῶν φημι συνόδων ἢ πέμπτη τε καὶ ἡ ἕκτη, καὶ δὴ καὶ θεολόγων ἄλλο; χορῆς πρὸς τε τούτων καὶ μετὰ ταύτας, τὸν πολλὸν ἐν τοῖς φθάσαι ἐποιούοντο λόγον, οἷς δὴ καὶ Γρηγορὸς ἐπεσθαι καὶ συνηγορεῖν δεῖθεν δοκῶν, νῦν μὲν αὐτὴν εἶναι κοινὴν τῆς θεαρχικῆς Τριάδος; τὴν οὐτίαν, τὴν θέλησιν ἔλεγε, καὶ τὴν ἐνεργεσίαν ἀκριβῶς, νῦν δ' αὖ ποιήματα καὶ κτίσματα τὰς ἐνεργείας ἔλεγε τοῦ Θεοῦ, καὶ ποτὲ μὲν σχίσιν, ποτὲ δὲ καὶ μὴ ὄν, πλὴν ἤχου καὶ κτύπου βημάτων μόνου; Πῶς ὂν ὡσπερ ἐκ μεταμελείας νῦν πάντων ἐκείνων ἀφείμενος, ὑπὲρ ὧν καὶ τὸν πολλὸν πρὸς τοὺς θεολόγους τε, καὶ τὴν σύνοδον ἐποιεῖτο Β λόγον, διαστρέφω, παρεξηγούμενος; πάντα λίθον, ὁ φασὶ, κινῶν κατὰ τῆς ἀληθείας ἐκείνων θεολογίας, περὶ τῶν σεπτῶν ὑποστάσεων ἡμῖν διαλέγεται, τῆς πατρικῆς λέγων ὑποστάσεως ἐνεργείας εἶναι μόνας τὸν Υἱὸν, καὶ τὸ Πνεῦμα; Καὶ τίς ἂν τῶν ἀτόπων ἐξηκριμῆσαι τὴν φορὰν τῶν ἐκθανόντων ἐκ τῶν σὺν τούτων λόγων, φιλόσοφε; Εἰ γὰρ τῆς πατρικῆς μόνης ὑποστάσεως κατὰ τὴν ἐνεργεσίαν μόναι τὸ Πνεῦμα σὺν τῷ Υἱῷ ὑποστατικῶν ἰδιώματι λοιπὸν κατὰ σὲ, οὐ φυσικῶν ἢ ἐνεργεῖα, καὶ πᾶσα ἀνάγκη μὴ τῶν τριῶν μίαν, ἀλλὰ τρεῖς διαφορῶς εἶναι: τινὰς τὰς ἐνεργείας; κἀντεῦθεν καὶ τρεῖς οὐσίαι τοῖς; τρεῖς συνεισάγεσθαι προσώποις, καὶ τὸ τῆς Τριάδος ἑτεροούσιον ἐντεῦθεν μετ' Ἀρελοῦ τε καὶ Μακεδονίου συγκατασκευάζειν. Ὡν γὰρ ἡ ἐνεργεῖα παρηλλαγμένη σὺν C γε τὰδελεφῶ Γρηγορίῳ, καὶ δὴ καὶ τοῖς λοιποῖς θεολόγοις ὁ μέγας; ἤδη πολλάκις φθάσας ἐφη Βασίλειος; τούτων καὶ ἡ οὐσία παρηλλαγμένη ὧν δὲ φύσις ἢ αὐτῆ, τούτων καὶ ἡ ἐνεργεῖα ἢ αὐτῆ. Εἰ δ' ὁ μὲν Πατήρ ἐνεργείας, ὡς φησὶ, μόνος; ἔχει τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα, τὰ δὲ οὐκ ἔχουσι, πρῶτον μὲν κακ τούτου τὸ κατὰ τὴν οὐσίαν ἀνόμοιον παρεισάγεται; ἔπειτα μὴ μόνον οὐκ εἰσὶ συνδημιουργοὶ τῷ Πατρὶ, ἀλλ' οὐδὲ ὅπως εἰσὶ, Μάξιμος ὁ θεοφῶρος φησὶ. Φύσις καὶ γὰρ, φησὶν ὁ αὐτὸς, τὴν οἰανοῦν οὐδεὶς οἶδεν ἀκίνητον, ἢ ἀνεκίνητον. Μόνον καὶ γὰρ τὴ μὴ ὄν ἐστέρηται τῆς φυσικῆς ἐνεργείας τε καὶ δυνάμειος, ὁ αὐτὸς θεολόγος καὶ αὐθις σὺν γε Διονυσίῳ καὶ τοῖς λοιποῖς διδασκάλοις φησὶν.

D Εἰ δ' ὁ φιλόσοφος αὐθις λέγει, μὴ δεῖσθαι τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα τῆς ἐνεργείας. αὐτενεργεσίαν ὄντα, εἶδει καὶ τὸν Πατέρα κατὰ τὸν αὐτοῦ λόγον τοῦτ' αὐτὸ πεφυκέναι, καὶ μὴ δεῖσθαι τῆς φυσικῆς ἐνεργείας, αὐτενεργεσίαν ὄντα. Εἰ δ' ἐκεῖνον μὲν πρότεσι ταῦτα, τοῖς δ' οὐ, πάλιν εἰς; ταυτὸ τῷ φιλοσόφῳ κατὰ πᾶσαν ἀνάγκην ὁ λόγος; περιτραπῆσεται. Ἢ γὰρ οὐσιώδεις εἰσὶν αἱ ἐνεργεῖαι αὗται, καὶ δεησῆνται κατ' οὐσίαν ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς, τὰς αὐτὰς οὐσιώδεις ἐνεργείας μὴ κεκτημένοι, ἢ τῆς πατρικῆς ὑποστάσεως ἰδιώματα πεφυκίαι, ἑτεροδελεῖ, καὶ τῇ φυσικῇ ἐνεργείᾳ διαφέρουσαι ἀποδείξουσι τὴν ἁγίαν Τριάδα, κἀντεῦθεν αὐ καὶ τῆς οὐσίας ἀνόμοιον παρεισάγεται, καθὰ δὴ καὶ ἔθιστος ὁ λόγος εἶδειξεν. Ἄλλως τε καὶ τοῦ μὲν θεαρχ-

μαστοῦ Βασιλείου λέγοντος· Οὐδέμια ἐνέργεια ἐνυπόστατος. Μαξίμου δὲ τοῦ σοφοῦ, Αἱ ἐνέργειαι οὐκ εἰσὶν οὐσίαι, ἀλλὰ περὶ τὴν οὐσίαν, καὶ πρὸς τούτοις τοῦ θεοφόρου Δαμασκηνοῦ πᾶσαν ἐνέργειαν φυσικῆς εἶναι δυνάμειως ἀποτελεσμα φάσκοντος, εὐδῆλον ὡς ὁ φιλόσοφος μόνως ἐνεργεία· εἶναι λέγων τοῦ Πατρὸς τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα, καὶ ἀνοῦσια, καὶ ἀνυπόστατα, καὶ ἐν ἑτέρῳ θεωρούμενα, καὶ φυσικῆς δυνάμειως ἀποτελέσματα ταῦτα κατασκευάζει. Ἄλλὰ τρέπειτο τὰ βλάσφημα ταῦτα καὶ ἀπηχῆ κατὰ τῆς αὐτοῦ κεφαλῆς.

Ἐτι, Γρηγορᾶ, τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, μόνην εἰπὼν θέλησαν εἶναι καὶ ἐνέργειαν ἀκριβῶς ἀνωτέρω, ἢ κτίσμα καὶ μὴ ὄν εἶναι τὴν ἐνέργειαν, εἰ μὴ τοῦτ' ἀκριβῶς εἶη, πῶς μετὰ μικρὸν τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον μόνην ἐνέργειαν, καὶ θέλησιν εἶναι φῆς τοῦ Πατρὸς; Ἄρα τοῦ Πατρὸς οὐσία εἰσὶν ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα; Καὶ μὴ ὑποτάτεις μὲν διττῆς ἐκ μιᾶς ὑποστάσεως ἴσμεν τῆς πατρικῆς, τὴν μὲν γεννητῶς, τὴν δὲ τρόπον ἕτερον· ἢ δὲ οὐσία μία καὶ ἡ αὐτὴ τῶν τριῶν οὐσα, αὐτῶν μὲν ἔστι καὶ λέγεται, ἐξ αὐτῶν δὲ, ἢ ἐκ τινος αὐτῶν, οὐτ' ἔστιν οὐτε λέγεται, οὐδ' ἤκουσέ τις μέχρι καὶ τήμερον. Τί δὲ χρὴ λέγειν, ὅπου καὶ εἰς κτίσμα καὶ σχέσιν καὶ μὴ ὄν ἐκεῖ καταγαγὼν τὴν θεῖαν ἐνέργειαν, εἰ μὴ αὐτὴ τοῦ Θεοῦ ἢ οὐσία εἶη ἀκριβῶς κατὰ σέ, μεταβαλὼν αὐτῆς, τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα μόνως φῆς ἐνεργείας εἶναι τοῦ Θεοῦ, εἰ ταυτὸν τε καὶ ἐν πως συνάγων οὐσίαν τε Θεοῦ καὶ ὑποστάσεις, καὶ δὴ καὶ κτίσμα καὶ σχέσιν καὶ τὸ μὴ ὄν, ὡς μηκέτι συνάγεσθαι κατὰ τὰ προειρημένα τὴν δυσσεβείαν, μᾶλλον δὲ τὴν ἀσεβείαν καὶ τὴν ἀθείαν ἐκ τῶν ὧν λόγων, ἀλλ' αὐτόθεν κηρυττομένην εἶναι λαμβάνειν; Ἄλλ' οὐκ ἀπ' αὐτὸς ἑμαυτοῦ ταῦτα λέγω, φησὶ Γρηγορᾶς. Ἀθανάσιος δ' ὁμοῦ καὶ Γρηγόριος, καθὰ δὴ καὶ εἰπὼν ἐφθην, καὶ πλείστοι γε τῶν θεολόγων ἄλλοι σὺν τούτοις, ἐνέργειαν τοῦ Πατρὸς εἶναι λέγουσι τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα. Ἡ γοῦν κάκεινους ὁμοῦ τοῦ τῶν διδασκάλων ἐκβαλε καταλόγου, ἢ ἕως ἂν ἐκείνοι διδάσκαλοι τῆς Χριστοῦ Ἐκκλησίας ὡσι καὶ θεολόγοι, οὐδέ τὰ ἡμέτερα ταῦτα διαγράψαι δυνήσῃ τῆς ἐκείνων ἡρητημένα διδασκαλίας, κάκειθεν ἔχοντα τοῦνδ' ἄριστον. Πολλοὺ μὲντ' ἂν ἦν ἄξιον, ὧ φιλόσοφε, σὲ κατὰ σέ, καὶ πραγμάτων ἂν ἦμεν ἀπηλλαγμένοι καὶ ἡμεῖς· πάλαι, εἰ τοῖς θεολόγοις ἑβούλου διδασκάλοις ἀκολουθεῖν, ὡς φῆς, ἀνωθεν. Νῦν δὲ προσποιῆ μὲν τοῦτο τοῖς λόγοις, καὶ ὑποκρίνη τὴν σύμφωνίαν τὴν πρὸς ἐκείνους, ἀντιπίπτεις δ' ἀληθῶς πανταχοῦ καὶ ἀντιλέγεις τῇ ἐκείνων θεολογίᾳ, ὡς περ ἀνωθεν εἰς τοῦτο παρσκευακῶς σεαυτὸν. Οὕτως σὲ ἠνωμένον ὁμοῦ καὶ διακεκριμένον τῆς τε θεῆς οὐσίας καὶ τῆς ἐνεργείας συμφώνως ἐκείνων διὰ πολλῶν τε καὶ καλῶν λόγων καὶ δὴ καὶ γραφικῶν ἀπειδείων παρθευόντων καὶ κηρυττόντων, καὶ θεὸν ἕνα τρισυπόστατον, ἀναρχον, ἀκτιστον, ἐνεργόν, θελητικόν, παντοδύναμον διδασκόντων ἀποστολικῶς τὴν Χριστοῦ Ἐκκλησίαν, σὺ καὶ οἱ μετὰ σοῦ τὸ διακεκριμένον ἀποτιμῶντες, καὶ πόρρω που βίψαντες τῶν τῆς θεολογίας ὀργίων, τῷ ἐνιαίῳ κατ' ἐκείνους,

καὶ δὴ καὶ τῶν ἀμφοτέρω καλῶς θεολογούντων ὁμοῦ, κακῶς χρῆσθε, τῇ μοναρχίᾳ συνιστάμενοι δῆθεν, μᾶλλον δὲ δι' ἑκατέρων ἀναίρουντες· ἐκότερα, καὶ τῇ προσποιήτῳ συνηγορίᾳ, καὶ τῇ αἰδοί τῇ πρὸς τὸν ἕνα δῆθεν θεὸν τὴν κτιστὴν θεότητα καὶ τὴν πολυθεῖαν καὶ ἀθεῖαν εἰσάγοντες φανερώς. Καὶ οὕτως καὶ τὸν αὐτὸν λόγον ἐπιδέχεσθαι τῇ οὐσίᾳ τὴν ἐνέργειαν, καὶ αὐτῆς οὐ τὴν αὐτὸν, τῶν αὐτῶν θεολόγων εἰπόντων Πατέρων, ἐκότερον μετὰ τοῦ προσήκοντος λόγου, τὸ πρῶτον ἀφελόντες ὑμεῖς, κακῶς ἐχρήσασθε κατὰ τοῦ δευτέρου, ταυτὸ καὶ ἀδιάφορον πάντη τε καὶ πάντως οὐσίαν θεῖαν καὶ ἐνέργειαν αὐτῆς κατασκευάζοντες. Ἐνθα δὴ καὶ ἀντὶ τοῦ λόγου τὸν ὄρον κακῶς εἰδίξασθε, οὐ τὴν ἀρίστον μόνον καὶ ἀπερίγραπτον ἐνέργειαν, ἀλλὰ καὶ τὴν θεῖαν καὶ ἀνώνυμον καὶ ἀβῆτον οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, ὅρα καθυποβαλεῖν σὺν ἐκείνῃ τετολημηκότες. Οὕτως τῇ ἐν Πνεύματι σχέσει τε καὶ μιμήσει τῆς θεῆς ἐνεργείας· τὸ ἄσχετον ὁμοῦ καὶ ἀμίμητον θεοπερεπῶς συνειληφῶτων ἐκείνων, καὶ τῷ κατωτέρῳ καὶ δευτέρῳ, καὶ ἤττοι διὰ τὴν αἰτίαν, τὸ ἴσον καὶ συμφυεῖς καὶ ἀχώριστον, διὰ τὸ φυσικόν τε καὶ ἄκτιστον ἐπαγαγόντων, ὑμεῖς τῇ μὲν σχέσει καὶ τῇ μιμήσει κατὰ τὸ τοῦ ἄσχετου καὶ ἀμιμήτου χρησάμενοι, τῷ δ' αὖ κατωτέρῳ καὶ ἤττοι ὡς ἐξ αἰτίας ὄντι κατὰ τοῦ τῆς φύσεως ἀδιαιρέτου, καὶ ἀκτίστου, καὶ ἰσου, πόλεμον ὅσον τὸ κατ' ἑαυτοῦς φημι κινῶν ἐπισηγάγετε τοῖς φυσικαῖς ἰδιώμασι τοῦ Θεοῦ, καὶ τῇ τούτων αἰτία καὶ πηγῇ φύσει τὸν ἕνα τρισυπόστατον καὶ παντοδύναμον καὶ ἀναρχον ποιητὴν καὶ δεσπότην θεὸν τοῦ παντὸς εἰς κτιστὴν καὶ ἄκτιστον κατατεμόντες θεότητα, καὶ Ἄρειον ὄμου καὶ Μαρκεδόنيον καὶ τοὺς κατ' ἐκείνους μετὰ τῶν ἀκτίστων καὶ κτιστῶν καὶ ἀνίστων θεοτήτων καὶ φύσεων ἡμῖν ἐπισηγαγόντες.

Κατὰ δὴ τὸν αὐτὸν λόγον τῶν θεολόγων πρῶτον κἀνταῦθα τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ Πνεῦμα νῦν μὲν ἐνέργειαν τοῦ Πατρὸς οὐσιωδῶς ὄφραστῶσαν καὶ ζῶσαν εἰπόντων, διὰ τε τὸ ἀπαθὲς τῆς ἐκείθεν πρόδου, καὶ τὸ ἀκριβῶς ἠνωμένον τε καὶ ἀχώριστον, τοιοῦτον καὶ γὰρ ἡ φυσικὴ ἐνέργεια, καὶ δὴ καὶ ὡς τῆς πατρικῆς ἐνεργείας πάσης ἐν Χρῆ τε καὶ Πνεύματι φυσικῶς οὐσης, καὶ προσέτι διὰ τὸ συναΐδιον κατὰ χρόνον καὶ ἀκτιστον, νῦν δὲ μηδὲν τῶν τριῶν προσώπων ἐνέργειαν εἰρηκότων, ὡς κατ' ἑαυτὰ ὄφραστῶτων, ἀλλ' οὐκ ἐν ἑτέρῳ θεωρούμενων, καὶ ἐνεργούντων μόνον, ἀλλὰ οὐκ καὶ ἐνεργουμένων, ὡς περ ἡ ἐνέργεια· οὕτως τοιγαροῦν τῶν κοινῶν διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας καὶ περὶ τούτων θεολογούντων, θάτερον ὡς ἔθος ἀποδιδόντες· ὁμοῦς, θάτερον κατ' αὐτοῦ κακῶς χρῆσθε, μόνως ἐνεργείας ἀκτίστους εἶναι· δογματίζοντες τοῦ Πατρὸς τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα, ὅθεν δὴ καὶ τὸ ἀνυπόστατον καὶ ἀνοῦσιον καὶ ἀνώπαρχον, καὶ τὸν μυρίων τῶν ἀτόπων ἰσμὸν συγκατεσκευάσατε κατὰ γε τὴν προφήτηντα. Ἄλλ' οὐκ οὕτως οἱ θεολόγοι διδάσκαλοι, βέλτεστε. Ἄκουε γάρ· Ἀθανάσιος μὲν· εὖν ὁ μέγας, ἐν δὴ καὶ τῶν ἄλλων αὐτὸς προέστασθαι μᾶλλον θεοῖς, ἐνέργειαν τοῦ Πατρὸς· λέγοντα τὸν Υἱὸν καὶ τὸ

Πνεῦμα, πρὸς Ἀρειανούς τὸν λόγον ποιούμενος, καὶ τὸ τοῦ Υἱοῦ ὁμοτιμίον τε καὶ ὁμοούσιον πρὸς τὸν αὐτοῦ Πατέρα βουλούμενος δείξει, Δύναμις ἐστὶ, φησὶν, ὁ Υἱός. ὡσπερ καὶ ὁ Πατήρ. Ἄλλ' ἵνα δειχθῆ ὅτι οὐκ ἐστὶν αὐτὸς ὁ Πατήρ, διὰ τοῦτα τοῦ Πατρὸς ἐστὶ δύναμις καὶ ἐνέργεια. Ὁ μὲν γὰρ Πατήρ οὐ παρὰ τίνος, αὐτὸς δὲ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἔχει τὸ εἶναι δύναμις. Καὶ πάλιν πρὸς τοὺς Ἕλληνας ὁ αὐτὸς, Ὁ παντοδύναμος καὶ παντέλειος τοῦ Πατρὸς λόγος, ἐπιβὰς τοῖς πᾶσι καὶ πανταχοῦ τὰς ἑαυτοῦ δυνάμεις ἐφαπλώσας, τὰ πάντα εἰς ἑαυτὸν συνέχει καὶ συσφίγγει. Ὁρᾷς τουτοὶ τὸν μέγαν αὐτὸν σοὶ τῶν ἑαυτοῦ λόγων ἐξηγητήν τε καὶ ἐρμηγέα λαμπρὸν καθιστάμενον, καὶ πῶς καὶ κατὰ τίνας τοὺς λόγους ἐνέργειαν καὶ δύναμιν εἶναι φησὶ τοῦ Πατρὸς τὸν Υἱόν; καὶ οὗτοι αὐτὰς καὶ αὐτὸς τῷ Πατρὶ δυνάμεις ἔχει καὶ ἐνεργείας, ὡς οὐσα καὶ τελεία ὑπόστασις καθ' ἑαυτὸν ὄν, καὶ οὐκ ἐν ἑτέρῳ θεωρούμενος, κατὰ τὴν οὐσιώδη καὶ φυσικὴν ἐνεργειάν φημι τῶν τριῶν, καὶ συνδημιουργῶν καὶ συνέχων τὸ πᾶν ἅμα τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Πνεύματι; Κοινὰ γὰρ ὡσπερ τῷ Υἱῷ ταῦτα, οὕτως δὲ καὶ τῷ ὁμοουσίῳ καὶ ὁμοτιμίῳ Πνεύματι. Καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν ὁ μέγας δύναμιν ὑπέδειξεν ὄντα τὸν Πατέρα, ὡσπερ δὴ καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα διὰ τὸ τῆς οὐσίας καὶ τῆς θεότητος ἔν, ἐκ τῆς θείας λαβῶν καὶ τοῦτο Γραφῆς. *Ὁψεσθε καὶ γὰρ τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καθήμενον ἐκ δεξιῶν τῆς δυνάμεως τοῦ Πατρὸς* δηλονότι, τοῖς Ἰουδαίοις ὁ Χριστὸς ἔλεγε περὶ ἑαυτοῦ.

Βασιλείος δὲ ὁ μέγας; Εὐνόμιον διαλεγόμενος, καὶ τὸ τοῦ Υἱοῦ βουλούμενος ἄκτιστον δείξει, Εἰ Χριστὸς, φησὶ, Θεοῦ σοφία καὶ δύναμις, ταῦτα δὲ ἄκτιστα, καὶ ὁ Χριστὸς πάντως. Τὸ δὲ καὶ τῷ Πνεύματι προσήκειν πᾶς τις ἂν εὐσεβὴς εἴποι, κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον. Εὐ δὲ κἀνεῦθεν καὶ τὸ τῆς Θεοῦ σοφίας καὶ δυνάμεως ἄκτιστον μάθε, ταυτὸ δ' εἰπεῖν τῆς τοῦ Θεοῦ φυσικῆς ἐνεργείας, μήτε τῆς οὐσίας αὐτῆς ἐκείνης οὐσίας κατὰ σὲ, καὶ οὕτω φυσικῶς ἐχούσης τὸ ἄκτιστον, ὡς καὶ τῷ μονογενεῖ τοῦ Θεοῦ Υἱῷ κἀνεῦθεν αὐτὸ τοῦτο προσμαρτυρεῖσθαι, καὶ τοῦτο καὶ τοῖς τὰ Ἀρείου φρονούσι δοκεῖν, καίτοι γε κτίσμα κακῶς τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ δοξάζουσιν, οὐδὲ γὰρ ἐκ τῶν μὴ δοκούντων ἐκείνοις, ἀλλ' ἐκ τῶν ἀνωμολογημένων τε καὶ δοκούντων, ὁ μέγας ἐπιχειρῶν, εἰς ἀνάγκην καὶ μὴ βουλομένους ἤγε τοῦ παθεσθαι. Καὶ πάλιν πρὸς τὸν αὐτὸν Εὐνόμιον ὁ αὐτὸς Χριστὸς, φησὶ, Θεοῦ δύναμις καὶ Θεοῦ σοφία, ἅλης τῆς πατρικῆς δυνάμεως ἐναποκειμένης αὐτῷ δηλονότι. Ὅθεν ὅσα βλέπει τὸν Πατέρα ποιῶντα, ταῦτα καὶ ὁ Υἱὸς ὁμοίως ποιεῖ. Τί δὲ καὶ ὁ Νύσσης θεός Γρηγόριος; Θεός, φησὶν, ἐνεργούντα ἡλοῖ, θεότης δὲ ἐνέργεια. Οὐδὲν δὲ τῶν τριῶν, ἐνέργεια, ἀλλὰ μᾶλλον ἐνεργεῖν ἕκαστον αὐτῶν, Ἀκούεις, ὡς οὐδὲν τῶν τριῶν ἐνέργεια, ἀλλὰ μᾶλλον ἐνεργεῖν ἕκαστον τῶν τριῶν; Τὰ μὲν γὰρ ὑποστάσεις ὄντα καθ' ἑαυτὰ τέλειαι, οὐκ ἐνεργεῖνται; ἡ δὲ φυσικὴ ἐνέργεια δύναμις οὐσα καὶ κίνησις δραστηκὴ τοῦ ἐνεργούντος. ἐνεργεῖται μὲν καὶ κινεῖται παρ' αὐτοῦ, ὅρᾳ δὲ καὶ

ἄνεργεῖ ἐν τῷ δεκτικῷ ταύτης. Διὸ καὶ ἐνεργὸς καὶ παντουργὸς καὶ οὐσιοποιὸς καὶ δραστηκὴ πρὸς τῶν κερῶν θεολόγων ὑμνεῖται, οὐκ ἄλλη κατ' αὐτὸ παῦσθ φημι τέως παρὰ τὴν κινουσαν τυγχάνουσα φύσιν, ταυτὸν τι καὶ ἐν, καθ' ἑτέρους δ', ὡς ἤδη πολλάκις ἐφημεν, λόγους ἔχουσα τὸ διάφορον. Πρὸς Ἀβελάτιον δ' αὖθις ὁ αὐτὸς διδασκαλὸς γράφων, τὸ Θεὸς ὄνομα τῆς θεατικῆς καὶ προνοητικῆς, καὶ κτιστικῆς ἐνεργείας εἰπὼν τοῦ Θεοῦ, ἔφη ἐπιφέρει κἀκεῖνα. Καθὼ μὲν ἕκαστον πρόσωπον ἀπρητισμένην ἔχει τὴν τοιαύτην ἐνέργειαν, ἀπρητισμένον ἔχει καὶ τὸ δηλωτικὸν αὐτῆς ὄνομα, καὶ κοινῶς ἔσται καὶ κληθεῖς Θεός· καθὼ δὲ μία καὶ ἀπαράλλακτος ἐν τοῖς τριῶν ἡ εἰρημένη ἐνέργεια, μία καὶ ἡ θεότης. Καὶ πάλιν ὁ αὐτός· Οὐ τρεῖς Θεοὺς, φησὶν, ὀνομάζειν δυνάμεθα τοὺς τῆν θεατικὴν καὶ ἰποπτικὴν δυνάμιν τε καὶ ἐνεργειαν συνημμέτους καὶ ἀδιακρίτως ἀλλήλων ἐφ' ἡμῶν τε καὶ πάσης τῆς κτίσεως ἐνεργούντας. Κύριλλος δ' ὁ σοφός, τὸ Ἰσοθεὸς, φησὶ, τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον καὶ ὁμοούσιον τῷ Θεῷ, τὸ τὴν θείαν ἐνεργειαν ἔχον ἐν ἑαυτῷ φυσικῶς. Δείξεται μὲν οὖν ἰκανῶς ἡδη τοῖς θεολόγοις Πατράσι κατὰ τίνας τοὺς λόγους; ὁ τε Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα δύναμις καὶ ἐνέργεια τοῦ Πατρὸς εἶναι λέγονται· οὐ μὴν ἀλλὰ κἀκεῖνο δῆπου συναποδείκνυται κάλλιστα, ὅτι καὶ τῶν τριῶν ὑποστάσεων ἕκαστη δύναμις τε καὶ ἐνέργειά ἐστι καὶ λέγεται καθ' ἑαυτὴν ὑφ' ἑστώσα, ὡσπερ δὴ καὶ ζωὴ, καὶ σοφία, καὶ φῶς καὶ τὰ παρακλήσια· τούτοις, ἵνα μὴ μετοχῇ νομισθῶσιν ἔχειν ταῦτα κατὰ τοὺς ἄλλους δυνατοῦς τε καὶ σοφοῦς καὶ ζῶντας, ὁ δὴ κἀν τοῖς φθάσαιν ἡμῖν εἰρηται. Λέγονται δ' αὖθις καὶ δυνατοὶ καὶ ἐνεργοί, καὶ σοφοὶ καὶ ζῶντες ἕκαστος τῶν τριῶν, ἵνα μὴ σοφίαν, καὶ δύναμιν, καὶ ἐνεργειαν, καὶ ζωὴν ἀκούοντες αὐτῶν ἕκαστον εἶναι, μὴ οὐσίαν καθ' ἑαυτὴν ὑφ' ἑστώσαν καὶ οὐσαν, ἀλλ' ἐν ἑτέρῳ θεωρουμένην νομισθῶσαν δύναμιν, ἕκαστος ἐστὶν ἡ φυσικὴ ἐνέργεια. Λέγεται δὲ καὶ ἡ θεαρχικὴ Τριάς ἅμα καὶ σοφία καὶ δύναμις, ὡσπερ δὴ καὶ Θεός· καὶ ζωὴ καὶ λόγος καὶ φῶς· ὁ δὲ καὶ φθάσαντες ὡσαύτως οἱ θεολόγοι εἰδόμενοι, διὰ τὸ ταῦτ' ἔχειν ἀπαράλλακτως ἕκαστον τῶν προσώπων ἴδια τε καὶ ἰσὺ πάντα. Διὸ καὶ πρὸς Εὐνόμιον αὖθις ὁ μέγας φησὶ Βασίλειος· Εἰ γὰρ κατὰ τὴν οὐσίαν ὁ Υἱὸς ἀπαράλλακτως ἔχει, ἀπαράλλακτως ἔχει καὶ κατὰ τὴν δύναμιν· ὡς δὲ ἡ

δύναμις ἴση, ἴση που πάντως καὶ ἡ ἐνέργεια, Χριστὸς γὰρ Θεοῦ δύναμις καὶ Θεοῦ σοφία. Διωνύσιος δὲ ὁ μέγας, Δύναμις ἐστὶ, φησὶν, ὁ Θεός, ὡς πᾶσαν ἐν ἑαυτῷ δύναμιν προέχων καὶ ὑπερέχων. Οὕτως ἡ δύναμις καὶ ἡ ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ φυσικῆς τε καὶ οὐσιώδους οὐσα ὁ μερῆς τὰς ὑποστάσεις, ἐνοῖ δὲ φυσικῶς μᾶλλον εἰς μίαν θεότητα· ἡ δὲ τῶν τριῶν ὑποστάσεων ὡσαύτως καὶ ἰσὺ ταῖς τριῶν ὡς ἐνὶ παρούσα Θεῷ, κατὰ τὰ προρρηθέντα δὴ ποὺ τοῖς θεολόγοις.

Διὸ καὶ Μάξιμος ὁ σοφὸς πρὸς τοὺς ὑποστατικῶν, ἀλλ' οὐ φυσικῶν κακῶς λέγοντας· πάλαι τὴν θείαν ἐνέργειαν, Τίς, φησὶν, ὑποστατικὴν ἐνέργειαν εἰρηκῆ πτε, καὶ τῶν τοῦτο καὶ παρὰ τίνος λαβόντες προφύσει; Καὶ πάλιν· Οὐδὲν τῶν φυσικῶν εἰς ἄτοπον

προηγούμενος, ἀλλ' εἰς τὴν αὐτοῦ φύσιν καὶ τὴν Ἀ οὐσίαν ἔχει τὴν ἀναφορὰν. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ὁ ἐκ Δαμασκῶν θεός· Ἰωάννης αὐτὸ τοῦτο δεῖκνυς ὡς οὐτε ὑπόστασις, οὐτε μὴν ὑποστατικὰ πέφυκεν ἡ θεία δύναμις καὶ ἡ ἐνέργεια, ὡς περ οὐδὲ οὐσία ἀπλῶς, ἀλλ' οὐσιώδη καὶ φυσικὰ μᾶλλον, ὡς αὐτῇ τῇ θεῖᾳ οὐσίᾳ προσόντα φυσικῶς, τοιαῦτα περὶ τούτων φησί· Φυσικὰ καὶ οὐχ ὑποστατικὰ λέγομεν τὰ θελήματα καὶ τὰς ἐνεργείας, λέγω δὲ αὐτὴν τὴν θελητικὴν καὶ ἐνεργητικὴν δύναμιν, καθ' ἣν θέλουσι καὶ ἐνεργοῦσι τὰ θέλοντα καὶ ἐνεργούντα. Εἰ γὰρ ὑποστατικὰ δῶμεν εἶναι ταῦτα, ἑτεροθελεῖ· καὶ ἑτεροενεργεῖ τὰς τρεῖς ὑποστάσεις τῆς ἁγίας Τριάδος εἰπεῖν ἀναγκασθῆσόμεθα. Καὶ πάλιν· Ἡ τοῦ Χριστοῦ, φησί, θεία θέλησις ἀναρχός ἐστι, καὶ παντοῦργός ἐπομένην ἔχουσα τὴν δύναμιν, μονουχὶ πρὸς τὸν φιλόσοφον τοῦτον ἰστάμενος, Ταυτὸν οὐσία καὶ θέλησις ἀκριβῶς, κακῶς φιλοσοφούντα. Καὶ αὖθις· ὁ θεός· Δαμασκηνός· Ὅσπερ τῶν τοῦ αὐτοῦ καὶ ἐνὸς Χριστοῦ φύσεων ὁ ἀριθμὸς εὐσεβῶς νοούμενός τε καὶ λεγόμενος· οὐ διαιρεῖ τὸν ἕνα Χριστὸν, ἀλλὰ ὡς ὁμομένην καὶ ἐν τῇ ἐνώσει παρίστανται τῶν φύσεων τὴν διαφορὰν, οὕτω καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν οὐσιωδῶς

προσόντων τὰς τοῦ Χριστοῦ φύσει θελημάτων καὶ ἐνεργειῶν, κατ' ἄμφω γὰρ τὰς φύσεις θελητικὴς ἦν, καὶ ἐνεργητικὴς τῆς ἡμῶν σωτηρίας, οὐ διαίρεσιν εἰσάγει, μὴ γένοιτο, ἀλλὰ τὴν αὐτῶν θελοῖ καὶ μόνον κἀν τῇ ἐνώσει φυλακὴν καὶ σωτηρίαν. Φυσικὰ γὰρ καὶ οὐχ ὑποστατικὰ φαμεν τὰ θελήματα καὶ τὰς ἐνεργείας· λέγω αὐτὴν τὴν θελητικὴν καὶ ἐνεργητικὴν δύναμιν, καθ' ἣν θέλουσι καὶ ἐνεργοῦσι τὰ θέλοντα καὶ ἐνεργούντα. Καὶ πάλιν· Εἰ πᾶσα ἐνέργεια φύσεώς τινος· οὐσιώδης ὀρίζεται κίνησις, ποῦ τις ἐνέργειαν εὐρηκὸν οὐ φυσικῆς δυνάμεως ὑπάρχουσαν κίνησιν· Οὕτω σαφῶς τε καὶ ἀσφαλῶς διὰ πολλῶν τε καὶ καλῶν λόγων οἱ θεολόγοι, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀπὸ μέρους φημι τὸ κατ' αὐτοὺς ὑποβαλεῖται κἀνταῦθα, καὶ αὐθις τὸν περὶ φυσικῆς ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ λόγον ἐδίδαξαν, καὶ ὅτι μὴ κατὰ τοῦτον, ἀλλὰ καθ' ἑτέρους μάλιστα λόγους, ὁ Μονογενὴς τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ αὐτοῦ Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς ἐνεργεῖαι εἰρηγνται. Εἰ δὲ ταῦθ' οὕτω καλῶς καὶ κατὰ σῶζοντα λόγον ἀποδίδεται τοῦτοις, καὶ οὐδεὶς ἀνταρῆι ποτε νοῦν ἔχων, οὐ μάρτην ἄρ' οὐδ' ἡμῖν ὁ νοῦς ἐξετόξευσε τὰ προφθρηθέντα πρὸς τε Γρηγοροῦν καὶ τὴν αὐτοῦ ξυμμορίαν περὶ τούτων αὐτῶν φημι.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ

ΕΝ Τῷ ΘΑΒΩΡΙΩ ΘΕΙΑΣ ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΕΩΣ

Καὶ τοῦ κατ' αὐτὴν τῆς θεότητος φωτὸς, περὶ τε
θεώσεως ὑπερφουῶς αὐθις καὶ μετοχῆς τῆς θεοσπεποῦς καὶ φυσικῆς τοῦ Πνεύματος χάριτος.

ΛΟΓΟΣ ΕΝΔΕΚΑΤΟΣ.

Μὴ ἀποκρίνου ἀφρονι κατὰ τὴν ἀφροσύνην C αἰγι θεωρίαν ὁ τοῦ σοφοῦ λόγος, διὰ τῶν ὀλίγων αὐτοῦ, φησὶν ὁ σοφὸς Σολομῶν. Εἰποὶ μὲν οὖν ἄν τις καὶ πρὸς ἱθικὴν διδασκαλίαν τὸν προοιμιακὸν συνήθως· ἀποδίδοντα λόγον ταῦτ' εἰρηκέναι. Τὸ γὰρ μὴ ἀποδίδοναι κακὸν ἀντὶ κακοῦ, καὶ τὸ λοιδορούμενον εὐλογεῖν, ταυτὸν πως ἄν εἴη τῷ μὴ ἀποκρίνεσθαι ἀφρονι κατὰ τὴν ἀφροσύνην αὐτοῦ. Προοίμιον ἄν τις εἶπε τοῦτο τῆς εὐαγγελικῆς πολιτείας, καὶ μεθόριον οἶον τοῦ γράμματος πρὸς τὸ Πνεῦμα, τοῦ μὲν χαμαιζήλου καὶ ταπεινοῦ τῆς νομικῆς ἀπάγον διδασκαλίας, ὀφθαλμῶν ἀπαιτούσης ἀντὶ ὀφθαλμοῦ, καὶ ὀδόντα ἀντὶ ὀδόντος, ἡρέμα δὲ τὸν ἀκροατὴν τῷ τοῦ Εὐαγγελίου προσάγον ὑφαί, καὶ τὰ ὑψηλότερα κατὰ μικρὸν φιλοσοφεῖν πείθον, μέχρις ἄν εἰς τὴν ἄκραν ἐκείνην ἀναγάγῃ κορυφὴν τῆς διδασκαλίας Χριστοῦ φημι καὶ τῆς ἀπαθείας, Τῷ τύπτουσί σε, D λεγοῦσης, ἐπὶ τὴν δεξιὰν σιαγόνα στρέψου αὐτῷ καὶ τὴν ἄλλην, καὶ τῷ θέλουσί σοι κριθῆναι, καὶ τὸν χιτῶνά σου λαβεῖν, ἄφες αὐτῷ καὶ τὸ ἱμάτιον, καὶ, Εἰ τις σε ἀγγαρῶσαι μίλιον ἔν, ὑπάγε μετ' αὐτοῦ δύο, καὶ τέλος τὸ τῆς φιλοσοφίας ἀκρότατον ἐκεῖνο καὶ ὄντως ὑπερφυῶς, Ἔσεσθε, λέγον, ὁμοῖς τέλειοι, ὡς περ ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς τέλειός ἐστιν. Ἔχει μὲν οὖν καὶ ταῦτα καλῶς, καὶ οὐκ ἔξω τοῦ σκοποῦ φαίην ἂν καὶ τοῦ λόγου· ἀλλ' ἐμὰ πρὸς μεζονά τινα καὶ ὑψηλότεραν

αἰγι θεωρίαν ὁ τοῦ σοφοῦ λόγος, διὰ τῶν ὀλίγων τούτων ῥημάτων τὸ μέγα καὶ θαυμαστὸν διδίσκων, τὸ μὴ συμπεριφέρεσθαι φημι τοῖς λαλοῦσιν εἰς τὸ ὕψος τοῦ Θεοῦ βλασφημίαν ἐπὶ μακρὸν, μηδὲ τῷ ἀφρονι συνδιαγῆναι τε καὶ συλλαλεῖν ἐπιπολῶ, ἕς κατὰ τὸν θεῖον Δαβὶδ εἶπεν, Ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ ὅσα ἐστὶ θεός. Καὶ διὰ τοῦτο που καὶ ὁ σοφὸς διδάσκων εἶπε Παῦλος, Αἰρετικὸν ἄνθρωπον μετὰ μίαν καὶ δευτέραν νοθεσίαν παραιτοῦ, εἰδὼς ὅτι ἐξέστραπται ὁ τοιοῦτος, καὶ ἐστὶν αὐτοκατεδάκτριος, Ὅθεν καὶ κλείστους ἂν ἴβωις τῶν θεολόγων διδασκάλων, καὶ πρὸ γε τῶν ἄλλων τοὺς τῶν ἀποστόλων κορυφαίους αὐτοῦς, ὡς ἐπιπολῶ τοῦτο τὸ μέρος ἀποποιουμένου· τῶν λόγων· ὅτι μὴ πᾶσα ἀνάγκη δεῖ τοὺς ἀναιδῶς κατὰ πρόσωπον ἐπιόντας· τε καὶ βιαζομένους, μᾶλλον δὲ τὴν τῶν μαθητευομένων προστασίαν καὶ σωτηρίαν. Ἐπεὶ οὖν καὶ ἡμεῖς ἐπὶ τὸν φιλόσοφον τούτον, καὶ τοὺς αὐτοῦ λόγους κατὰ πᾶσαν ἐλθόντες ἀνάγκην ἰταμῶς οὕτω καὶ ἀναισχύντως τῇ τε συνόδῳ τῶν Πατέρων ἐπιόντα, καὶ τῷ σπιτῷ τῆς εὐσεβοῦς ἡμῶν πίστει· ὄρω, καὶ δι' αὐτῶν τῶν θεολόγων Πατέρων χορῶν, καὶ τῷ παρ' αὐτῶν θεολογουμένῳ Θεῷ, τοὺς ἀντιρρητικῶς εἰς μακρὸν καὶ ἄκοντες ἐξετείνουμεν λόγους, δεῖν ἔγνωμεν ἡδὴ καὶ πρὸς λιμένα τινα καὶ εἰρήνην ἐκ τοῦ μακροῦ χειμῶνος· ἐκείνου, καὶ τοῦ πολέμου καταπαγεῖν ἡδὴ

τούτων, καὶ τὴν χεῖρα τῆς εἰς τὸ πρόσω φερῶς ἐπι-
 σκεῖν. Καὶ μάλιστα ὅτι καὶ τοὶ κεφαλαῖοις πᾶσιν
 ἐκείνοις καθόσον ἐξῆν ἐπεξήλθε· ὁ λόγος οὖν γε τοὶς
 θεολόγοις Πιτρᾶσιν, ἃ δὴ καὶ Γρηγόριος ἀποσυλήσας
 τοῦ τῆς Ἐκκλησίας ἱεροῦ τόμου, εἰς ἀνατροπὴν δι-
 θεν, ὡς αὐτὸς φησιν, ἐαυτῷ προῦθηκεν. Εἰ κάκεινος
 περὶ τὸ παλιλλογεῖν τε καὶ ψεύδεσθαι καὶ αἰσχροῦς,
 καὶ ἀφιλοσόφως· ἐφ' ὕβρει καὶ λοιδορίας τῶν ἁγίων
 ἀκρατῶς εἰπερ τις φερομένην ἔχει τὴν γλῶτταν, τῶν
 αὐτῶν καὶ αὐθι; ἀπρὶξ ἔχεται, τὸ μὲν κατὰ σκοποῦ
 βιάλλειν, καὶ καίριόν τι καὶ τοῦ προσήκοντος ἰχόμε-
 νον λόγου φράζειν εἰδῶς οὐδαμῶς, τὴ δὲ τοὺς καὶ
 εἰδόμενος ἐκείνα καὶ ὡς ἄμα καὶ λέγοντας κακῶς ἐπι-
 τηθεὶς λέγειν αὐτὸς καὶ συκοφαντεῖν. ἄκρω; εἰπερ
 τις τῶν πάντων ἡσχημένος καὶ μηδενὶ τινι τῶν πα-
 λαίων τε καὶ νέων ὁ φιλόσοφος τῶν ἐπὶ τούτοις πα-
 ραχωρῶν, οἶμαι, πρωτεῖον. Δι' ἃ δῆπου καὶ ἡμῖν
 ἔδοξε μάλιστα μὴ ἀποκρίνεσθαι τῷ ἄφρονι κατὰ τὴν
 ἀφροσύνην αὐτοῦ, ἵνα μὴ ὁμοιωθῶμεν ἐκεῖνον, κατὰ
 τὴν σοφὴν παροιμίαν. Πρὸς γὰρ ἐκεῖνον καὶ τοὺς
 ἐκείνου λόγους ἱκανῶς ἔχει καὶ τὰ λεχθίντα, ἵνα μὴ
 φαίνεται σοφὸς παρ' ἐαυτῷ· τοῦτο γὰρ ὁ σοφὸς
 Πιτρομιαστῆ; ἐπιφέρει λέγων· Ἄλλα ἀποκρίνου
 ἄφρονι πρὸς τὴν ἀφροσύνην αὐτοῦ ἵνα μὴ φαί-
 νηται σοφὸς παρ' ἐαυτῷ. Ὅσα μὲν οὖν ἀντιλέγειν
 δοκίμω Γρηγόριος τῷ συνοδικῷ τόμῳ, περὶ τῆς θείας
 οὐσίας καὶ θείας ἐνεργείας διαφορᾶς φιλοσοφοῦντι,
 καὶ τοῦ ταύτης ἀκτίστου καὶ μεθεκτοῦ, θεότητός τε
 πύρι; καὶ σχέσεως καὶ μιμήσεως, καὶ δὴ καὶ τοῦ
 ἀσκέτου καὶ ἀμιμήτου καὶ ἀκτίστου τῆς ὑπερφουῦς
 καὶ ἀβρόχτου θεώσεως, καὶ τοῦ δευτέρου εἶναι ταύ-
 την, καὶ κτωτέρω κατὰ τοὺς θεολόγους τῆς αἰτίας
 αὐτῆς φύσεως, καὶ ὅτι μὴ τὸ τοῦ Θεοῦ Πνεῦμα οὖν
 τῷ Ὑπὸ τῆς τρισυποστάτου θεότητός· εἰσιν ἐνεργεῖαι
 φυσικαί; εἰ καὶ τρόπον ἕτερον ἐνυπόστατοι τοῦ Πα-
 τρός· δυνάμεις τε καὶ ἐνεργεῖαι, καὶ ταῦτα τοῖς θεο-
 λόγοις ἔστιν οὐ λέγεται, καὶ τοῦτο γὰρ τοῖς προβ-
 ῆθι;σι; τῷ τόμῳ, μᾶλλον δὲ ταῖς πρὸς τὸν τόμον
 οἰκειαῖς ἀντιλογίαις ὁ λογιζομὲνος οὗτος συνήψεν, ὅσα
 τοῖνυν ἀντιλέγειν ἐκείνοις ὁ φιλόσοφος; προσποιούμε-
 νος, ἀκρατῶς κατὰ τῆς ἱερᾶς ἐδολαφῆμῆσε θεολογίας
 καὶ τῶν ταύτης σοφῶν διδασκάλων, ὅσοι τέ φημι
 τῆς Παλαιᾶς, καὶ ὅσοι τῆς Νέας, ἱκανῶς ἡμῖν ἐκ τε
 τῶν λογίων αὐτῶν οἶμαι, καὶ δὴ καὶ τῶν αὐτῶν διευ-
 κρινησάντων, καὶ διδασκάντων Πατέρων, ὅσον εἰς
 ἡμετέραν ἦκε, φημι, τῶς δυνάμειν, ἐξελήλεγχται.
 Λοιπὸν δ' ἂν εἴη τὰ τε περὶ τῆς θείας Χριστοῦ με-
 ταμορφώσεως; ἐξῆς τοῦ φιλοσόφου σκοπήσασθαι, καὶ ἃ
 περὶ τῆς τοῦ ὑπερστυγαστοῦ τε καὶ ἀτακνώσαστο φω-
 νῆς ὁ αὐτὸς διέδειξε, καὶ ὅπως, καὶ κατὰ τίνα τὴν
 λόγον ὑποστάτην τῶν αὐτοῦ προόδων καὶ φυσικῶν
 ἐνεργειῶν τὸν Θεὸν φησιν ὁ σοφὸς Διονύσιος;. Μᾶλλον
 δ' ἐπεὶ καὶ περὶ τούτων ἱκανῶς ἡμῖν τε πρὸς αὐτὸν
 ἐν τοῖς πρώτοις τρισὶν ἐρηται λόγοις, ἔργον αὐτῶν
 φημι ταῦτα καὶ τοὺς περὶ αὐτῶν τοῦ φιλοσόφου
 λόγους πεποιημένους, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ Γρηγόριος,
 ἢ σοφὴ θηλαχὴ γλῶττα καὶ θεολόγος; ἔτι τῷ βίῳ
 παρῶν καὶ ἡμῖν, ἐν τρισὶν καὶ αὐτὸς βιβλίοις ταῖς
 αὐτοῖς ἐπεξήλθε, τῶν ἐνταῦθα τινων ἐπιστολαῖς; τε

καὶ ἀξιώσεσι κεκινηκότων ἐκείνων, περιττόν πως ἂν
 εἴη, καὶ ἀσχολία κενὴ καὶ τριβὴ χρόνου τῷ τοῖς αὐ-
 τοῖς ἐπεξίεναι καὶ αὐθις, καὶ τὸν λόγον εἰς οὐδὲν
 ἀναγκαῖον προσασχολεῖν.

Πλὴν ὅσον ἐπισκεψασθαι φημι καὶ ἡμᾶς ἀπὸ μέ-
 ρους κἀνταῦθα τὰ περὶ τῆς θείας μεταμορφώσεως,
 ἀληθέστερον δ' εἰπεῖν τὰ κατὰ τοῦ Θεοῦ καὶ ὑπερ-
 φουῦς μυστηρίου μᾶλλον ἐκείνου τολμηρῶς συγγε-
 γραμμένα τῷ φιλοσόφῳ, ἐπεὶ μὴδ' ἐνετύχονεν πω
 τότε τῷ περὶ τούτου βιβλίῳ καὶ τοῖς αὐτοῦ γράμ-
 μασι, πλὴν ἀκοῆς καὶ φωνῶν τινων μόνων, ἀπ' ἄλλων
 εἰς ἄλλους τότε διαδομένων, καὶ οὕτω καὶ πρὸς
 ἡμᾶς ἐλθόντων, οἷς δῆπου τὸν ἡμέτερον ἀντεστῆξα-
 μεν λόγον ἐκείνον. Ἐπεὶ δὲ νῦν καὶ τὸ βιβλίον, καὶ
 ὁ κατὰ τοῦ μυστηρίου λόγος εἰς χεῖρας ἡμῖν ἦκε
 οὖν γε τοῖς ἄλλοις, ὀλίγα τινὰ, καθάπερ εἶπον, ὡμι-
 ληκότες καὶ τούτοις, καὶ ὅσον καὶ τοὺς ἔπειτα ἔντευ-
 ξομένους τῷ συγγράμματι τῷδε παραλυπῆσαι, τὸν
 περὶ τούτου παραλόγους ἐνταῦθα λόγον μεταξὺ
 κείμενον, οὕτω τελείως ἔπειτα καὶ τὸν ἡμέτερον
 τούτον καταπαύσομεν λόγον. Δεῖ δὲ κατὰ τὴν προ-
 λαβοῦσαν ἀκολουθίαν τε καὶ τὴν τάξιν, κἀνταῦθα τὰ
 περὶ τῆς θείας μεταμορφώσεως εἰρημένα τῷ συνοδι-
 κῷ τόμῳ προθεῖναι, καὶ οὕτω Γρηγοριῶν αὐθι; περ-
 ελθεῖν μετὰ τῶν αὐτοῦ λόγων καὶ τῆς συνήθους ἀντι-
 λογίας ἢ θεομαχίας. Τί οὖν ὁ τόμος; Μετὰ τοῦτο,
 φησιν, ἐζητήθη δειχθῆναι παρὰ τῶν ἁγίων ὅτι τε
 ἀκτιστόν ἐστι τὸ φῶς τῆς τοῦ Κυρίου μεταμορφώ-
 σεως, καὶ ὅτι οὐκ ἐστὶ τοῦτο ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ. Καὶ
 πάντες σχεδὸν εἶπον, ὅτι ἀπεδείχθη τοῦτο κατὰ τὴν
 τετάρτην συνέλευσιν, ἐν ἣ παρόντες οἱ ἀντιλέγοντες
 τῇ Ἐκκλησίᾳ, νῦν μὲν κτιστὸν εἶναι τοῦτο, καὶ
 φάντασμα, καὶ παραπέτασμα, καὶ ἰνδιαιμα φανερώς
 βλαττημύοντες; ἔλεγον, νῦν δὲ καὶ τοῦτο δυσσεβῶς
 ἔλεγον ἀκτιστόν καὶ οὐσίαν εἶναι Θεοῦ. Προηλέχθη
 γὰρ ἐν ἐκείνῃ τῇ συνελύσει; ὁ τῆς Θεολογίας ἐπώνυ-
 μος Γρηγόριος; γράφων, Οὐδεὶς ἐστὶν ἐν ὑποστήματι
 καὶ οὐσίᾳ Κυρίου κατὰ τὸ γεγραμμένον, καὶ οὐσίαν
 Θεοῦ ἢ εἶδεν ἢ ἐξηγόρευσε. Καὶ ὁ θεὸς Μάξιμος;
 γράφων ἐν ἑξῶμῳ κεφαλαίῳ τῆς τρίτης τῶν θεολο-
 γικῶν κεφαλαίων ἑκατοντάδος, Ὁ τοῖς; αὐθι; μὴ
 κατ' οὐσίαν ὑπάρχων μεθεκτός; κατ' ἄλλον δὲ τρόπον
 μετέχεσθαι τοῖς δυνάμειν βουλόμενος, τοῦ κατ'
 οὐσίαν κρυφίου παντελῶς οὐκ ἐξίσταται. Καὶ ὁ θεὸς
 Χρυσόβροχῆμων εἰς τὴν αὐτὴν ἐορτὴν γράφων, Ἐν τῷ
 δρεῖ, φησὶ, μεταμορφωθεὶς ὁ Σωτὴρ μικρῶς; πω; ὡς
 Δεσπότης; εἶδειε τοῖς ἐαυτοῦ μαθηταῖς τῆς ἀθέατου
 θεϊκῆς αὐτοῦ βασιλείας τὴν δόξαν. Ἄλλ' αὐθι; ἐροῦ-
 σιν οἱ ἀπύλων καὶ θηρευτικὴν περιφέροντες; γλῶσ-
 σαν· Καὶ εἰ ἀθέατος ἢ θεϊκὴ αὐτοῦ δόξα, πῶς; ἐπι-
 ζεῖξεν αὐτὴν τοῖς ἀποστόλοις; Εἰ γὰρ ὁρατὴ, οὐκ
 ἀθέατος; εἰ δὲ ἀθέατος, οὐκ ὁρατὴ. Διὸ ἀκούε συν-
 ετώ;. Ἐνταῦθα ὁ Χριστὸς τοῖς ἐαυτοῦ μαθηταῖς;
 ἐπέδειξε τῆς ἀθέατου αὐτοῦ βασιλείας τὴν δόξαν,
 καὶ οὐκ ἐπέδειξε· τουτέστι, μικρὸν παρήνοιξε τὴν
 θεότητα, καὶ οὐχὶ τελείως, τὸ μὲν πληροφορῶν, τὴ
 δὲ φειδόμενος. Πληροφορῶν μὲν γὰρ, εἶδειξεν αὐτοῖς
 τῆς ἀθέατου βασιλείας τὴν θεϊκὴν δόξαν, οὐχ ὅση

τις ἦν, ἀλλ' ὅσον ἐδύναντο φέρειν οἱ σωματικούς ἀφθαλμούς περιφέροντες· φειδόμενος δὲ καὶ οὐχί φθονῶν, οὐκ εἰδείξεν αὐτοῖς τὴν πᾶσαν δόξαν, ἵνα μὴ ὦν τῇ ὁράσει καὶ τὸ ζῆν ἀπολείπωσιν. Ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ ἅγιοι ἑλλαμψίν αὐτὸν λέγοντες, καὶ λαμπρότητα καὶ χάριν, καὶ θέωσιν, καὶ θεότητα παραδειχθείσαν, μικροῦ στερβρότεραν καὶ βίως, καὶ φῶς ἀπρόσιτον καὶ φυσικὴν ἀκτίνα τοῦ Υἱοῦ ἀναρχον, βολίδα θεότητος, ἀπερατὴν θεότητος, καὶ τὰ τοιαῦτα. Προηγέθη δ' ἐν ἐκείνῃ τῇ συνελεύσει καὶ ὁ ἐπὶ τούτοις συνοδικῶς πρῶτος τόμος, ὃς τοῦτο φιλευσεθῶς καὶ θεβαίως ἀνέδειξεν ἄκτιστον, καὶ οὐκ οὐσίαν, διὰ πολλῶν τῶν ἐκ τῆς θείας Γραφῆς μαρτυριῶν, καὶ τῶν τοῦ τρισμακαρίστου καὶ δαιδίου βασιλέως ἡμῶν ἐκείνου κυροῦ Ἀνθρονίκου τοῦ Παλαιολόγου συμφώνων τοῖς ἁγίοις βημάτων, καὶ θεοσεβῶν θεοσπισμάτων. Πρὸς δὲ ἱερὸν καὶ θεῖον τόμον ἀντικειμένους ἰδόντες τότε καὶ ἀντιλέγοντας τοὺς καὶ τῷ ἱερωτάτῳ Θεσσαλονίκῃ ἀντικειμένους, ἀπεβαλλόμεθα τοῦτους, ὡς νῦν μὲν κτιστὸν τὸ φῶς τῆς τοῦ Κυρίου μεταμορφώσεως, νῦν δὲ λίαν ἀνοήτως οὐσίαν εἶναι τιθεμένους τοῦ Θεοῦ, καὶ ὡς μὴ στέργοντας ἔχειν τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ καὶ δυνάμιν ἄκτιστον καὶ ἐνεργεῖαν, ἀλλὰ πάσας τὰς κοινὰς δυνάμεις τε καὶ ἐνεργείας τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἀφθίνως εἰς κτίσμα κατασπῶντας, καὶ πολυθίους ὀνομάζοντας τοὺς ἄκτιστον ἀνομολογούντας τὸν Θεὸν μὴ κατ' οὐσίαν μόνον, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὰς ὑποστάσεις, καὶ κατὰ τὰς κοινὰς τῶν τριῶν ὑποστάσεων θείας δυνάμεις καὶ ἐνεργείας. Τὰ δὲ κατὰ τὴν μνημονευθείσαν ἀνωτέρω τετάρτην συνέλευσιν, καὶ τὰ τοῦ συνοδικοῦ πρώτου τόμου ὡδέ πως ὁ αὐτὸς ἱερεὺς διέξεισι τόμος. Ταύτῃ τοι καὶ συνόδου συγκαταθείσης δευτέρας ἧς προεκάθητο καὶ ὁ νῦν κραταῖος καὶ ἅγιος ἡμῶν αὐτοκράτωρ ὁ κύριος Ἰωάννης ὁ Καντακουζηνός, ἐξηλέγχθη ὁ Ἀκίνδυνος τὰ αὐτὰ τῷ Βαρλαάμ καὶ φρονῶν καὶ λέγων, καὶ τῶν μοναχῶν κατηγορῶν. Δι' αὐτὸν καὶ τὴν αὐτὴν τῷ Βαρλαάμ ἐπεσπάσατο καταδικῆναι, τόμου προδόντος συνοδικοῦ κατὰ τῶν τοῦ Βαρλαάμ ἐκείνου βλασφημιῶν, δι' οὗ παντὸς τοῦ Χριστιανικοῦ πληρώματος ἀποκέκοπται, ὡς αὐτὸς οὗτος ὁ συνοδικὸς τόμος διέξεισι, πολλῶν τε ἄλλων ἔνεκεν, καὶ ὅτι τὸ φῶς τῆς τοῦ Κυρίου μεταμορφώσεως τὸ τοῖς συναναβάζειν αὐτῷ μακαρίοις μαθηταῖς καὶ ἀποστόλοις ὄφθην κτιστὸν ἐπιχειρεῖ δεικνύσαι καὶ περιγραφτὸν, καὶ τῶν αἰσθητῶν φῶτων πλέον ἔχον οὐδέν. Οὐχ οὗτος δὲ μόνον ὁ Βαρλαάμ τῷ συνοδικῷ ἀποκεκήρυκται τόμῳ, ἀλλὰ ταῖς αὐταῖς ἐπιτιμίαις ἔνοχον ἑαυτὸν καθίστησι, καὶ εἰ τις ἐκείνῳ ἐπόμεινος τοῖς μοναχοῖς καὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ πολεμεῖ. Φησὶ γὰρ ἐπὶ λέξεως· Ἀλλὰ καὶ εἰ τις ἕτερός τι τῶν ὑπὸ τοῦ Βαρλαάμ βλασφημίας καὶ κκηδόξως κατὰ τῶν μοναχῶν, μᾶλλον δὲ κατὰ τῆς Ἐκκλησίας αὐτῆς καληθέντων ἢ συγγραφέντων, φανείη πάλιν τῶν μοναχῶν κατηγορῶν, ἢ ὄλων ἐν τοῖς τοιοῦτοις καθαπτόμενος, τῇ αὐτῇ καταδικῆ παρὰ τῆς ἡμῶν μετριότητος καθυποβαλλόμενος, ἀποκήρυκτος ἔσται καὶ αὐτῆς καὶ ἀποτεμνημένος τῆς ἁγίας τοῦ Χριστοῦ καθολικῆς καὶ ἀποστολι-

κῆς Ἐκκλησίας, καὶ τοῦ ὁρθοδόξου τῶν Χριστιανῶν συστήματος.

Καὶ τοιαῦτα μὲν ὁ ἱερεὺς τόμος τῆς συνόδου ἦς κατ' ἡμᾶς περὶ τοῦ θειοτάτου φωτός φημι τῆς θείας Χριστοῦ μεταμορφώσεως, καὶ δὴ καὶ τῶν καταρχὰς ἐξυθροκότου εἰς αὐτὸ βλασφημῶν καὶ θεομάχῳ γλώττῃ Βαρλαάμ τε καὶ Ἀκίνδυνου. καὶ τῆς κατ' αὐτοὺς πονηρᾶς συμμορίας, καὶ τοιαύτην ἐλαχον ἀξίως ἐκείνοις τὴν δίκην ἢ πολεμηθεῖσα παρ' αὐτῶν Χριστοῦ Ἐκκλησία σὺν γε τοῖς εὐσεβέσι καὶ πιστοῖς βασιλεῦσιν. Ἰδόμεν δὲ καὶ Γρηγορᾶν τουτουὶ περὶ τῶν αὐτῶν οἶα λέγει καὶ γράφει, καὶ εἰ συμφωνός ἐστι κἀναυθα διὰ πάντων τοῖς αὐτοῦ διδασκάλοις, ἢ καὶ προσεξεῦρε τι καὶ προσεφιλοσοφίσατο τῇ ἐκείνων διδασκαλίᾳ, παρὰ τῆς ἑαυτοῦ φιλοσοφίας τε καὶ τῆς ἐπιστήμης λαβῶν, καίτοι γε καὶ ἀπαναίνεται σφόδρα Γρηγορᾶς, καὶ κατ' ὑπερβολὴν ἀρνεῖται τὴν ἐκείνων μυσταγωγίαν. Καὶ εἴγε παρῶν ἦν ἐτι, κἀν τοῖς ζῶσι διατελῶν, πλέον ἀνῆλθον ἐγκαλούμενος ταῦτα ἢ τὴν ἀίρεσιν, καὶ τὴν ἀποκήρυξιν, καὶ τὸν χωρισμὸν Χριστοῦ, καὶ τῆς Χριστοῦ Ἐκκλησίας. Ἀλλὰ καὶ τοῦτ' αὐτὸ δεῖγμά γε ἀνεῖ σαφῆς τῆς τε πρὸς τοὺς ἀρχαίους τῶν αἰρετικῶν ἀκριβοῦς αὐτοῦ συμφωνίας, καὶ Ἀκίνδυνόν φημι τουτουὶ. Ἐλαυνόμενος καὶ γὰρ οὕτωσὶ τότε παρὰ τῆς ὁρθοδόξου τῶν πιστῶν Ἐκκλησίας ὡς τὰ τοῦ Βαρλαάμ καὶ αὐτὸς ἀτικρυς καὶ φρονῶν καὶ ἐπεκδικῶν ταῦταῖς ταῖς προθυμίαις, ὁ δὲ τοῖς ἐξ Ἀραβίου τε καὶ Μακεδονίου καὶ Σαβελλίου καὶ τῶν μετ' αὐτοὺς αἰρεσιάρχων, ἥπερ ἔφην, μιμούμενος, τὸν καθηγητὴν Βαρλαάμ πολλάκις ὑπέβαλλε τῷ ἀπὸ Θεοῦ ἀναθήματι, καίτοι γε μηθενὸς ὄντος τοῦ πρὸς ἀνάγκην ἀπαιτοῦντος τὰ γε τοιαῦτα, κλέπτων κασοφίζόμενος, καὶ τρόπῳ καὶ λόγῳ παντὶ τὴν αἴρεσιν, καὶ τὴν πρὸς τὸν καθηγητὴν ἐξομοίωσιν ἀποκρύπτων. Ὅ δὴ καὶ Γρηγορᾶς πρὸς ἀμφοτέρους αὐθὶς κατὰ ταυτὰ ποιῶν ὡσαύτως ἐμῶσθ, λόγοις μὲν ἀποκηρύττων καὶ ἄμφω καὶ μηδὲ τοῦνομα προσποιούμενος ἐπαλεῖν ἐθέλειν, ἔργῳ δὲ καὶ ἐκείνων ἀνακηρύττων, καὶ οὐδὲν ἄλλο ἢ Βαρλαάμ τε καὶ Ἀκίνδυνος ὧν ἐν τοῖς γράμμασιν.

Ἀλλὰ καιρὸς ἀν εἴη λοιπὸν καὶ τὰ περὶ τῆς θείας Χριστοῦ μεταμορφώσεως τὸν φιλόσοφον λέγειν, καὶ τὴν οἰκίαν αὐτοῦ δόξαν ἐμφανεῖν αὐτῷ, καὶ τὰ συγγράμματα. Λέγε τοιγαροῦν, Γρηγορέ· Ἀλλ' ὄρα δὴ καὶ τὰ πλεῖα καὶ μεῖζω, φησὶ, τῆς ἀτοπίας ἐξῆς, ὅτι καὶ τὴν μεταμόρφωσιν τοῦ ὁμοῦ, σχεῖσιν οὐσαν τοῦ μεταμορφοῦντος Θεοῦ Λόγου, γὰρ μεταποιούντες εἰς λαμπρότητα πρὸς γε τὸ μεταμορφούμενον καὶ μεταποιούμενον σῶμα τὴν μορφήν, θεότητα καὶ αὐτὴν ἰδίαν ἔδογματίσει νέαν, ἄκτιστον τε καὶ τῆς θείας οὐσίας ἕτερον· ὅσον, εἰ μὲν τῆς θείας οὐσίας ἕτερον εἴη τὸ φῶς ἐκεῖνο καὶ ὑφειμένον, μὴ εἶναι λέγειν θεότητα ἄκτιστον· εἰ δ' οὐχ ἕτερον, αὐτὴν εἶναι λέγειν λοιπὸν τὴν θείαν οὐσίαν, ἀποβήτοις τρόποις παραδειχθείσαν. Ἀλλ' αὐτὸς οὐκ αἰδέεται τὰ αὐτὰ μὲν τοῖς εἰκονομάχοις καὶ αὐτὸς βεβλασφημητικῶς ἐπίπῃν· πρὸς δὲ μεῖζον πολλῷ τῆς ἀτοπίας κατὰ τὸ εἰσθδὸς αὐτῷ τὴν ὑπερ-

Θαλήν εξεντηνοχώς, ὡς δειχθήσεται προτέροις ἡμῖν, τὴν συνήθη συκοφαντίαν ὁ Γρηγορᾶς καὶ νῦν ἀναμίξας τῇ συνοικίᾳ πάσαι κακοδοξίαι καὶ βλασφημίαι, τὸν ἑαυτοῦ λόγον καθ' ἡμῶν καὶ αὐθιγὰς ὀπλίξειν δοκεῖ. Καὶ τὸ μὲν τῆς συκοφαντίας τε καὶ τοῦ ψεύδους εὐθύς δῆλον αὐτόθεν. Τίς γὰρ ἡμῶν εἶπε τυνομα τῆς μεταμορφώσεως, ὡς αὐτὸς φησὶ, θεότητα ἀκτιστον ἰδίαν; Καίτοι γε διὰ τοῦτο καὶ φθάσαντες ἡμεῖς ἤδη τὰ τῶν ἱερῶν κατὰ λέξιν ἐξεθέμεθα τόμων, τοῦ τε καθ' ἡμᾶς, φημί, τούτου, καὶ δὴ καὶ τοῦ προτέρου ἐκείνου τοῦ κατὰ Βαρλαάμ τε καὶ Ἀκινδύνου τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας πάσαι καλῶς ἐξηγηγημένου, ὅσα δηλαδὴ καὶ ὁ τόμος ἐκείνων ἐμνήσθη τῆς ἡμετέρας, συνόδου. Λεγέτω Γρηγορᾶς τοιγαροῦν, ποῦ ποτε τῶν τόμων οἷς ἀντιλέγειν αὐτὰς προσποιεῖται, λεγόντων ἤκουσε θεότητα τὴν μεταμόρφωσιν εἶναι καθ' ἑαυτὴν ὑφρονηκυῖαν ἰδίαν κεχωρισμένην τῆς θείας φύσεως. Ἡ ποῦ καὶ νῦν τὸν ἐγκέφαλον διασεισθεῖς; φιλόσοφος, οὐκ οἶδεν οὐδ' ὅτι λέγει καὶ γράφει· καθάπερ ἐπὶ τῆς ἡμετέρας ἐκείνης τότε συνόδου παρὰ τῶν ὁμοδόξων προβληθείς εἰς τοὺς καθ' ἡμῶν τε καὶ τῆς ὀρθῆς δόξης λόγους, ἐκάθητο παραληρῶν ἐπὶ μακρῶν, καὶ ψελλίζων ἀδιάκριτὰ τινα, καὶ σχεδὸν ἀναρθρα καὶ ἀσύνετα πᾶσιν ὁμοῦ τοῖς συνελεγμένοις, ἠνίκα καὶ τὸ θαδῶριον ἄριστον λέγειν ἡμᾶς δῆθεν εἰπῶν, εἰς τὴν κατ' αὐτοῦ κεκλήνηκε γέλωτα πάντας ὁμοῦ σχεδὸν τοὺς τῆς συνόδου τότε παρόντας. Ἀλλὰ τὸ μὲν ψεύδος, καὶ ἡ καθ' ἡμῶν συκοφαντία τοιαύτη· μικρῶν δὲ τοῦ λόγου προλίντος· αὐτῶν, καθάπερ ἠκούσαμεν, καὶ τὴν κατὰ τοῦ Δασσοτικῆς φωτὸς βλασφημίαν ἀνακαλύπτει, λέγων, ὡς εἰ μὲν τῆς θείας οὐσίας διαφέρων εἶη καὶ ὑφειμένον, μὴ εἶναι λέγειν αὐτὸ θεότητα, μηδὲ ἀκτιστον· εἰ δὲ τῆς θείας οὐσίας οὐχ ἕτερον, αὐτὴν εἶναι λέγει λοιπὸν τὴν θείαν οὐσίαν, ἀπορρήτοις τρόποις παραδειχθεῖσαν. Ὡς εἶναι κατὰ τοῦτον δὴ τὸν κενὸν θεολόγον καὶ ἀνομοκαίροτον διδάσκαλον τῶν θείων διγμάτων τὸ τῆς θεότητος ἀπόρσιτον τοῦτο φῶς, τὴν φυσικὴν καὶ ἀχώριστον τοῦ Θεοῦ δόξαν, ἢ κτίσμα καὶ φάσμα καὶ ἰσχυρῶν, ὃ δὴ κατὰ τῆς συνόδου τότε σὺν γε τῆς αὐτοῦ συμμορίας διαβρόχηρον εἰπόντες ἐάλωσαν, ἢ τὴν οὐσίαν αὐτὴν τοῦ Θεοῦ. Τοῦτο καὶ γὰρ τὸ τῆς αἰρέσεως; κεφάλαιον ἄνωθεν, καὶ τοῦτο διαδεξάμενος ὁ φιλόσοφος παρὰ τῶν αὐτοῦ μυσταγωγῶν καὶ πατέρων τῆς πλάνης, τὴν οὐσίαν αὐτὴν εἶναι διδάσκει τοῦ Θεοῦ τὸ τοῖς ἁγίοις ἀπορρήτοις τρόποις ὁρῶμενον θεῖον φῶς, ὁρατὴν ὅπως πᾶποτε τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, τολμηρᾶ καὶ δαιμονιώδει γλώσση τε καὶ χειρὶ λέγων καὶ γράφων, ὃ τοὺς εἰκονομάχους ἡμῖν καὶ τὴν ἐκείνων δυσσεβείαν, καθάπερ αἰσι ψελλιζομένοις καιοῖ, μορμολυκεῖον ἵπτισεῖων.

Ἀλλὰ πρὶν εἰς ἐκείνους ἡμᾶς ἐμβαλεῖν τοὺς λόγους καὶ τὴν αὐτοῦ τε κάκεινων ἀδολεσχίαν, ἀκούσωμεν καὶ τῶν ἐξῆς αὐτοῦ λόγων, καὶ εἶναι φησὶν αὐτὸς εἶναι τὴν μεταμόρφωσιν. Τῆς γὰρ κατὰ τοῦ θεοῦ φωτὸς ἀφόμενος πρὸς βραχὺ βλασφημίας, ἐπὶ τὴν μεταμόρφωσιν καὶ πάλιν ἐπάγει· μᾶλλον δὲ κατ' αὐτῆς ἐκείνης, καὶ τῶν περὶ αὐτῆς ἱερῶν λόγων

Ἄ μηδὲ εἶναι αὐτὴν μηδὲ γεγενῆσθαι κακῶς συνάγων σχεδόν, εἰς ὧν αὐτὸς λέγει. Ἐπάγει καὶ γὰρ οὕτως· Νῦν δ' ἐξεταστέον τί ἐστι μορφή, καὶ τί τὸ γένος αὐτῆς. Φωνὴ γὰρ ὁμώνυμος οὐσα ἢ μορφή, ἐπὶ μὲν Θεοῦ λεγομένη. ταυτὸν δύναται τῆ οὐσίᾳ, κατὰ καὶ τοῖς θεοῖς τῆς Ἐκκλησίας φωστῆραι νενομοθέτηται. Ἐπεὶ γε μὴ τῶν αἰσθητῶν μορφή ἐστὶ τὸ περὶ τὴν ἐπιφάνειαν ποιὸν τύπωμα, πρὸς δὲ βλέποντες εὐμορφὸν γε λέγομεν, καὶ δύμορφον τὸ ὑποκείμενον ζῶον τυχόν, συμβεβηκὸς γὰρ ἐστὶν ἐν ὑποκείμενῳ τιμὴ θεωρούμενον ἢ μορφή, γένος δ' ἔχουσα τὴν ποιότητα, τέταρτον κατὰ διαίρεσιν εἶδος εὐρῆσκειται ταύτης. Ἐπεὶ δὲ καὶ ἡ κίνησις; συμβεβηκὸς οὐσα καὶ αὐτῆ, θεωρεῖται μὲν καὶ ἐν οὐσίᾳ καὶ κοσῶν καὶ τόπων, θεωρεῖται δὲ μᾶλλον κἂν τῆ ποιότητι, τὸ πολυεῖδὲς ἐργαζομένη τῆς ἀλλοιώσεως, ἡδῶς ἂν ἐροίμην ἔγωγε Παλαμῶν τί ἂν εἶναι νοσητὴν τὴν μεταμόρφωσιν. Οὐδὲν γὰρ ἢ λέξις ἕτερον πάντως δηλοῖ ἢ μορφῆς ἀλλοίωσιν καὶ μεταποίησιν. Εἰ μὲν οὖν τῆς οὐσίας λέγοι τῆς θείας, τί ἂν ἀσεβέστερον εἴη τοῦ μετουσίωσιν λέγοντων τὴν ἐπὶ τοῦ θεοῦ ἔρους μεταμόρφωσιν τοῦ Χριστοῦ, καὶ θεοῖν τῶν ἀποπτωτάτων θάτερον πάντως εἰσάγοντος, ἢ τῆς θείας οὐσίας τὸ ἀναλλοίωτον δηλαδὴ καθιερῶντο; εἰς τὸ ὑφειμένον καὶ διάφορον ταύτης, ἢ διαιρῶντες ἐξ ἀμαθοῦς καὶ κακοτρόπου γνώμης εἰς δύο θεοτήτων ἀκτίστων διχοτομήματα τὴν ἀκτιστόν τε καὶ ἀμερῆ καὶ ἀπλήν, καὶ τὴν μὲν λέγοντος ὁρατὴν, τὴν δ' ἄορατον, καὶ τὴν μὲν μαθεκτὴν, τὴν δ' ἀμύθηκτον, καὶ τὴν μὲν ὑφειμένην, τὴν δ' ὑπερκειμένην; ὃ καὶ τὴν τῶν εἰκονομάχων ὑπερβέδωκεν αἰρεσιν, ὡς εἰρήσεται πλατύτερον. Εἰ δ' ἐξ ὧν μεταβεβλήσθαι φάσκει τὴν τοῦ θεοῦ μορφήν κατ' αὐτοῦς ἀκριβῶς εἰπεῖν τοὺς εἰκονομάχους ἐπὶ φῶς ἀρρήτων τε καὶ ἀκτιστων, καὶ θεοτητα ἐξένην, ζητητέον, πῶς τὸ κτιστὸν μετακωχῶρηκεν ἑαυτοῦ πρὸς τὸ ἀκτιστον, καὶ τὸ ἠγγμένον πρὸς τὸ ἀναρχον, καὶ τὸ χρονικὸν πρὸς τὸ ἄχρονον, καὶ τὸ πεπερασμένον πρὸς τὸ ἀπειρον;

Πάλιν ὁ τῆς μὲν εὐαγγελικῆς φιλοσοφίας ἀποστόλος; φιλόσοφος οὗτος, τῆ δὲ ἐκ μαθήσεως; ἐναδρυόμενος ἐπιστήμη, καὶ ταύτην μετ' ἐκείνης ἀπολίπας ἐγκαταλείψει δικαίᾳ Θεοῦ, ἐπὶ τὰς ὁμωνυμίας αὐτοῦ, καὶ τὰς διαιρέσεις ὡς περὶ δὴ κἂν τοῖς φθασοῖσι χωρεῖ, μὴ εἰδῶς ἔπερ λέγει. Περὶ γὰρ μορφῆς προθέμενος ἐξετάσαι, καὶ εἰπεῖν, ὡς αὐτὸς φησὶ, τί τὸ γένος αὐτῆς, καὶ φωνὴν ὁμώνυμον αὐτὴν καλέσας, ἐπὶ μὲν Θεοῦ φησὶν αὐτὴν λεγομένην, ταυτὸ δύνασθαι τῆ οὐσίᾳ, κατὰ τὴν νομοθεσίαν τῶν τῆς Ἐκκλησίας φωστῆρων, ἐπὶ δὲ τῶν αἰσθητῶν μορφῆν εἶναι τὸ περὶ τὴν ἐπιφάνειαν ποιὸν τύπωμα. Τί δὲ, ὦ φιλόσοφε, πρὸς ἐκείνων εἰπομαι ἂν, οὐχὶ καὶ ἡ τοῦ ἀνθρώπου μορφή οὐσία ἀνθρώπου ἐστὶν ὡς περὶ δὴ καὶ ἡ τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἢ τοῦ προσώπου μόνον ἰδέα, καὶ τὸ περὶ τὴν ἐπιφάνειαν ποιὸν τύπωμα, τοῦτό ἐστι τοῦ ἀνθρώπου μορφή; Καὶ πῶς ὁ μὴ τὴν σοφίαν τοῦ αἰῶνος τούτου λαλῶν, ἀλλὰ τὴν τοῦ Θεοῦ σοφίαν ἐν μυστηρίῳ τὴν ἀποκεκρυμμένην, ἣν προώριον ὁ Θεὸς πρὸ τῶν αἰώνων, πῶς οὖν οὕτως ὁ

ἄλθινος φιλόσοφος· καὶ σοφός· τὰ περὶ τῆς οἰκονομίας φιλοσοφῶν τοῦ Χριστοῦ, Ὅς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὄντων, φησὶν, οὐκ ἀπαγαγόντες ἡγήσατο τὸ εἶναι Ἰσα Θεῶ, ἀλλ' ἐαυτὴν ἐκένωσα, μορφὴν δούλου λαβών; Ἡ τὴν τοῦ προσώπου μορφὴν μόνην, καὶ τὸ περὶ τὴν ἐπιφάνειαν ποιῶν τύπωμα, κατὰ τὸ καὶ εὐτος ἀνειληφέναι τοῦ δούλου φησὶ τὸν Χριστὸν, ἀλλ' οὐχὶ τέλειον τὸν Ἀδὰμ, σάρκα φημι καὶ ψυχὴν καὶ νοῦν. Τὸ δὲ ἄρα τῶν δυσσεδῶν ἐς δεῦρο τετλημῆται μηθενί. Οὐδὲ γὰρ ἤκουσται ποτε. Ἄνουν μὲν γὰρ καὶ ἄψυχον οἱ περὶ τὸν Σύρον Ἀπολλινάριον ἀναλαβεῖν κακῶς· εἶπον τὸν Χριστὸν σάρκα, ὡς δὴ τῆς θεότητος ἀντὶ ψυχῆς· λογισθείσης αὐτῷ· τὸ δὲ προσώπου μορφὴν μόνην ἀνθρώπου, καὶ τὸ περὶ τὴν ἐπιφάνειαν ποιῶν τύπωμα μόνον ἀναλαβεῖν τὸν Χριστὸν, οὐκ οἶδ' εἰ τις τῶν πάντων ἐνεθυμήθη κλήν σου. Διὰ καὶ Ἰωάννη· ὁ τὴν γλῶτταν χρυσοῦς· τὴν προφῆρθεῖσαν ἀποστολικὴν ἐξηγούμενος· ῥῆσιν, καὶ πρὸς τινα· ἀρχαίους αἰρετικούς· Μάρκελλον τε, καὶ Φωτεινὸν, καὶ Σωφρόνιον τὸν λόγον ποιούμενος, οὐχὶ τὴν ὑπόστασιν τοῦ Θεοῦ Λόγου, τὴν δ' ἐνέργειαν μόνην ἐνωθῆναι σαρκὶ λέγοντας, Πῶς, φησὶ, λέγεις, ὅτι ἐνέργεια ἦν; μορφὴ γὰρ Θεοῦ, φησὶ, μορφὴν δούλου ἔλαβεν. Ἡ μορφὴ τοῦ δούλου ἐνέργεια δούλου ἐστίν, ἢ φύσις; δούλου; Πάντως· δῆπου φύσις δούλου· οὐκοῦν καὶ ἡ μορφὴ τοῦ Θεοῦ, Θεοῦ φύσις. Οὐκ ἄρα ἐνέργεια. Καὶ ὁ μὲν τῆς οἰκουμένης διδάσκαλος· οὗτος, καθάπερ ἀκούεις, ὡς ὁμολογούμενος καὶ παρὰ τοῖς ἀντιλέγουσι τῷ τῆς εὐσεβείας λόγῳ τοῦτο λαμβάνων, ὅτι ἡ μορφὴ τοῦ δούλου φύσις δούλου, διὰ τοῦτου καὶ τὸ περὶ ἐκείνων ἀντιλεγόμενον ἀποδείκνυσιν, ὅτι εἰ τοῦτο, οὐκοῦν ὡς αὐτῶς· κἀκεῖνο, ὅτι καὶ ἡ μορφὴ τοῦ Θεοῦ φύσις Θεοῦ. Μορφὴ γὰρ Θεοῦ, φησὶ, μορφὴν δούλου ἔλαβεν. Ὁ δὲ ταῖς ἀποστολικαῖς καὶ Πατρικαῖς διδασκαλαῖς ἀντικείμενος· οὗτος Ἰρηγορίδης πανταχοῦ, Ἐπι μὲν Θεοῦ ταυτὸ, φησὶν, ἡ οὐσία δύναται εἶναι μορφῇ, ἐπ' ἀνθρώπων δὲ οὐδαμῶς· ἄλλα μορφῇ, φησὶν, ἐστὶν ἐπ' αὐτῶν, τὸ περὶ τὴν ἐπιφάνειαν ποιῶν τύπωμα μόνον, καὶ τοὺς τῆς Ἐκκλησίας διδασκάλους· οἰόμενος ἔχειν μεθ' ἐαυτοῦ, οἷς ἐν ἅπασιν πολεμεῖ. Ἐπει οὖν ὁ Χριστὸς μορφὴν ἀναλαβὼν δούλου, οὐ τὴν τοῦ προσώπου μορφὴν ἀνάλαβε μόνην, τοῦτο γὰρ φασματώδεις· τι καὶ παρατώδεις, ἂν εἴη καὶ μόνον ἐνοῆσαι, ἀλλὰ τελείαν ἀνάλαβεν ἐν ἰδίᾳ ὑπόστασει τὴν τοῦ ἀνθρώπου φύσιν, τελείαν αὐτὴν καὶ μετεμρφώσεν ἐν ἐαυτῷ, τῷ τῆς οἰκείας θεότητος καταλαμπρύνει· φωτὶ. Τὴν ἀμαυρωθείσαν καὶ γὰρ ἐν Ἀδὰμ φύσιν, πρὸς Χριστὸν φησὶν ὁ τῆς Ἐκκλησίας σοφός· μελιπόδης, μεταμορφώθεις, ἀπαστοράφαι· πάλιν πεποιήκας, μεταστοιχειώσας αὐτὴν εἰς τὴν σὴν τῆς θεότητος δόξαν τε καὶ λαμπρότητα. Ὁ δὴ καὶ πλατύτερον προϊόντος ἡμῖν τοῦ λόγου διὰ τῶν αὐτῶν θεολόγων δειχθήσεται. Οὕτω μὲν οὖν ἡ περὶ μορφῆς ἐξέτασις, καὶ τὰ δμῶνυμα τοῦ φιλοσόφου ὡς ψευδῆ τε καὶ ἀνυπόστατα, διαφύονται καὶ αὐθις· οἴχεται. Ἴωμεν δὲ καὶ τὰς ἐξῆς περὶ τῆς μεταμορφώσεως διαιρέσεις· καὶ πεύσεις αὐτοῦ, καὶ οἷς αὐτὸς τὴν θείαν ἀρνούμενος· Χριστοῦ μεταμόρφωσιν, ἐπειτα δυσσεβείαν ἡμῖν

ἐγκαλεῖ, καὶ τὴν πρὸς Εἰκονομάχους, ὡς αὐτὸς φησὶ, συμπρωτῶν.

Ἠδέως ἂν, φησὶν, ἐροίμην ἔγωγε Παλαμῶν· τί ἂν εἶναι νοοῖ τὴν μεταμόρφωσιν. Οὐδὲν γὰρ ἡ λέξις ἕτερον δηλοῖ ἢ μορφῆς ἀλλοίωσιν καὶ μεταποίησιν. Εἰ μὲν οὖν τῆς οὐσίας λέγοι τῆς θείας, τί ἂν ἀσεβέστερον εἴη τοῦ μετουσίωσιν λέγοντος τὴν ἐπὶ τοῦ θείου ὄρους μεταμόρφωσιν τοῦ Χριστοῦ· εἰ δ' ἐξ ὄλων ὄλων μεταδεβληθῆαι φάσκει τὴν τοῦ δούλου μορφὴν, κατ' αὐτοὺς ἀκριδῶς εἰπεῖν τοὺς Εἰκονομάχους, ἐπὶ φῶς ἀρρήτων τε, καὶ ἄκτιστον, καὶ θεότητα ξένην, ζητητὸν, φησὶ, πῶς τὸ κτιστὸν μεταχωρήκεν ἑαυτοῦ πρὸς τὸ ἄκτιστον, καὶ τὸ ἡργῆμενον πρὸς τὸ ἀναρχον, καὶ τὸ χρονικὸν πρὸς τὸ ἄχρονον, καὶ τὸ πεπερασμένον πρὸς τὸ ἀπειρον. Ἡμεῖς δὲ πρὸ τοῦ τὸ ψεῦδος αὐτοῦ τῆς διαιρέσεως καὶ τοῦ ἀσυλλογίστου τούτου ἐξελέγξαι συλλογισμοῦ, οὕτως ἀντερωτήσωμεν τὸν φιλόσοπον, αὐτὰ φημι ταῦτα λαβόντες τὰ ἐκείνου καθ' ἡμῶν λήμματα.

Καὶ εἰ οὐδὲν ἕτερον ἢ μεταμόρφωσις ἐστίν, ὡς αὐτὸς φησὶ, ἢ μορφῆς ἀλλοίωσις καὶ μεταποίησις, καὶ τὸ μὲν τὴν ἀναλλοίωτον τοῦ Θεοῦ οὐσίαν ἡλλοιωθῆαι λέγειν, ὡς καὶ αὐτὸς λέγεις, πᾶσαν ἀσεβείαν ὑπερβέβηκε, τὸ δ' αὖ ὄλων ἐξ ὄλου μεταδεβληθῆαι φάσκει τὴν τοῦ δούλου μορφὴν ἐπὶ φῶς ἀρρήτων τε καὶ ἄκτιστον, καὶ θεότητα ξένην τῶν δυσσεδῶν Εἰκονομάχων ἐστὶν ἴδιον, τρίτον λοιπὸν λείπεται καὶ εὐσεβὲς κατὰ πᾶσαν ἀνάγκην, ὡς αὐτὸς δῆπου συνάγεις διαιρῶν, τὸ λέγειν μηδαμῶς ἐπὶ τοῦ ὄρους γεγενῆσθαι τὴν μεταμόρφωσιν τοῦ Χριστοῦ, ἵνα μὴ θητέρα τῶν εἰρημένων ἀσεβειῶν ἐξ ἀνάγκης περιπέση πᾶς ὁ γεγενῆσθαι λέγων τὴν μεταμόρφωσιν.

Λέγομεν δὲ ταύτην οὐκ ἀπλῶς ἡμεῖς, οὐδὲ ἡ παγκόσμιος Ἐκκλησία Χριστοῦ, ἀλλ' εὐαγγελιστῶν καὶ ἀποστόλων χορὸς, οὐ σεσοφισμένοις μύθοις ἐξακλουθήσαντες, ὁ φησὶν ὁ μακάριος Πέτρος, ἀλλ' ἐκόπται γεννηθέντες τῆς αὐτοῦ μεγαλειότητος, καὶ τῆς Πατρικῆς φωνῆς τε καὶ μαρτυρίας αὐτήκου· σὺν αὐτῷ, φησὶν, ὄντες ἐν τῷ ὄρει τῷ ἁγίῳ· μᾶλλον δὲ καὶ Χριστὸς αὐτὸς ἐκεῖνος· πρὸ τούτων ὁ μεταμορφώθεις, ὅς καὶ βασιλείαν ἑαυτοῦ τε καὶ τοῦ Πατρὸς τὸ μέγα καὶ ὑπερφυλὲς τῆς μεταμορφώσεως τοῦτο μυστήριον, τοῖς μύθηται· ἔφη προλέγων. Ὁ δὲ Γρηγορίδης, Ἐπειδὴ, φησὶν, ἡ μεταμόρφωσις οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ἢ μορφῆς ἀλλοίωσις καὶ μεταποίησις, τὸ δὲ ἢ τὴν θείαν οὐσίαν, ἢ τὴν ἀνθρωπείαν τοῦ Χριστοῦ λέγειν μεταπεποιθῆσθαι, ἐκότερον ἀσεβὲς, τὸ λειπόμενον ὁ βουλόμενος συναγῆτω κατὰ Γρηγορίδην, ὅτι κατὰ πᾶσαν ἀνάγκην οὐ μεταμορφώθη Χριστός. Τοιαῦτα τὰ τῆς λογικῆς ἐπιστήμης, καὶ τῶν διαιρέσεων, καὶ τῶν συλλογισμῶν τοῦ σοφοῦ Γρηγορίδου. Οἷς ἐγκαυχώμενος αὐτὸς, ἀμαθίαν καὶ ἀγροικίαν τοῖς τοῦ Εὐαγγελίου μυσταγωγῶν· τε καὶ μύστας διὰ παντὸς ἐγκαλεῖ τοῦ βιβλίου.

Οὕτω φανερώς ἀντικείμενον ἐπιτην δείκνυσιν εὐαγγελισταῖς τε καὶ ἀποστόλοις, καὶ αὐτῇ ἐξ ἡμῶν τῇ ἐνυπόστατῳ Θεοῦ σοφίᾳ, τῷ πάντων κενῷ ἐκτακτικῷ καὶ ἀσπότῳ Χριστῷ, ὁ τὴν τῶν θείων

Γραφῶν ἄγνωσται καὶ τὴν ἀμαθίαν πυκνὰ προφέρων ἤμιν.

Πρῶν μὲν οὖν οὕτω τοῖς γράμμασιν ἐντετυχη-
κότες αὐτοῦ περιόντος ἐστὶ τῷ βίῳ, πολλῶν τιμῶν
τῶν ὁμιληκῶτων ἐκείνῳ λεγόντων ἠκούομεν, ὡς
ἄρα διδάσκει Γρηγορᾶς περὶ τοῦ τῆς μεταμορφώ-
σεως οὐλοῦ φωτός, ὅτι εἰ μὲν οὐχ ἑωράθη τοῖς ἀπο-
στόλοις ἐκεῖνο, θεῖον καὶ ἀκτιστόν ἐστιν, εἰ δ' ὁρα-
τὸν ἐκείνοις ὅπως ἴσως γέγονεν, ἐξ ἀνάγκης καὶ
τοῖς κτίσμασιν ἐκεῖνο συναριθμήσομεν, ἐκατέρωθεν
ἀντιλέγουσιν τῷ Εὐαγγελίῳ Χριστοῦ, καὶ ὁραθῆναι τοῖς
ἀποστόλοις θεῖα δηλονότι δυνάμει διδάσκοντι, καὶ
βασιλείαν ἀποκαλοῦναι Θεοῦ, ἣν οὐ θέμις λέγειν ὑπὸ
χρόνων τε καὶ αἰώνων φθάνεσθαι, κατὰ τὰς ἱεράς
τῶν θεολόγων φωνάς. Ὑπερ ὧν καὶ λόγος ἡμῖν ἐν
δυσὶ βιβλίοις κατὰ δυνάμιν ἐξεδόθη τοτηνικαῦτα.
Νῦν δὲ καὶ τοῖς συγγράμμασι τούτοις ἐντετυχηκότες
ἐκείνου, μηδὲ τὴν ἀρχὴν γεγενῆσθαι τὴν τοῦ Χρι-
στοῦ μεταμόρφωσιν διὰ συλλογισμῶν τε καὶ διαι-
ρέσεων, ὡς μὴ ὤφελαν, ὀρωμεν αὐτὸν ἀθέως κατα-
σκευάζοντα. Ἀλλὰ πρὸς ἐκεῖνον ἐπανεθωμεν αὐ-
θις, καὶ τὸν περὶ μορφῆς καὶ μεταμορφώσεως
ἐκείνου συλλογισμόν. Προῦπέθετο τοίνυν ὁ φιλόσο-
φος, καθάπερ ἠκούσαμεν ἤδη τὴν μορφήν αὐτοῦ
καὶ τὸ ταύτης ἐξετάζοντες γένος, ὡς ἐπὶ μὲν Θεοῦ
λεγόμεν ταιῦτον δύναιται τῆ οὐσίᾳ· ἐπὶ δὲ τῶν αἰ-
σθητῶν μορφή ἐστὶ τὸ περὶ τὴν ἐπιφάνειαν ποῖον
τύπωμα. Δέον οὖν τὰς οικείας αὐτὸν λαβόντα προ-
τάσεις, καθὰ δὴπου καὶ προῦπέθετο, καὶ τὸν μέσον
ἔρον αὐταῖς δεδωκότα κοινὸν κατὰ τοὺς συλλογιστι-
κούς αὐτοῦ νόμους, οὕτως ἐπαγαγεῖν ἀληθῆς καὶ τὸ
ἐκείθεν συμπέρασμα, ὅτι ὁ μεταμόρφωσιν τοῦ Χρι-
στοῦ λέγων ἐξ ἀνάγκης τῆς ἀνθρωπείας ἀλλοίωσιν
λέγει μορφῆς, ταύτης καὶ γὰρ τὸ τρεπτόν κατὰ φύ-
σιν, ἀλλ' οὐκ ἐκείνης, ὅ δ' ἐκεῖ τὸ συμπέρασμα
τοῦτο πρὸς ἡμῶν, ἀλλ' οὐ καθ' ἡμῶν ἐκβαῖνον κατ-
εἶδε, τοῦ γέλωτος καὶ τῆς ἐκείθεν αἰσχύνης ὀλίγα
φροντίδας, ἵνα συκοφαντήσῃ μόνον καὶ ὑβρίσῃ
συνήθως, ὅρα πῶς αἰσχροτάτα καὶ καταγέλαστα
συλλογίζεται. Μορφῆ, φησὶν, φησὶν, ἐπὶ μὲν τῆς θεότητος
τοῦ Χριστοῦ τὴν οὐσίαν σημαίνει, ἐπὶ δὲ τῆς ἀνθρω-
πότητος τὸ περὶ τὴν ὕψιν ποῖον τύπωμα. Ὅ ἄρα λέγων
μεταμόρφωσιν ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ τῆς οὐσίας αὐτοῦ λέ-
γει τροπὴν καὶ ἀλλοίωσιν, εἴτε τῆς θείας, εἴτε τῆς ἀν-
θρωπείας. Οὐ τί ἂν, φησὶν, ἰσασθέστερον γένοιτο ;
Ὅθεν οὐκ εὐαγγελιστῶν τε καὶ ἀποστόλων μόνον καὶ
αὐτοῦ καταφεύδεται Γρηγορᾶς τοῦ Χριστοῦ, καὶ
πᾶσαν ὁμοῦ συκοφαντῶν ὑβρίζει τὴν Ἐκκλησίαν
αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τῆς κάτω ταύτης καὶ δούλης σο-
φίας, ἐφ' ἣ μέγα φρονεῖ, φανερώς οὕτω καὶ δίχα
παντός ἐρυθήματος καταφεύδεται, οὐκ ἀμαθῶς ἂν
εἰποιμι μᾶλλον, ἢ φθόνου καὶ μανίας ὑπερβολῆ,
ὅφ' ὧν ἄρα καὶ τοῦ λογιζομένου καὶ πεφυκότος
κακῆς ἐκτραπείας, δι' ὑπερβολὴν ἀπονοίας, τὰ κα-
ταγέλαστα ταυτὶ θέλοντας ἀποφθέγγεται· ῥήμα-
τα. Δι' ἃ δὴπου καὶ τοῦ Εἰκονομάχου ἡμῖν, καὶ
τὴν ἐκείνων Χριστομάχον αἵρεσιν ἐπισείει, καὶ τὸν
θαυμαστὸν ὁμολογητὴν, καὶ μάρτυρα τῆς ἀληθείας
ἐπεισάγει τῷ λόγῳ Θεόδωρον, διὰ πολλῶν τε καὶ

PATROL. GR. CLI

καλῶν λόγων τὴν ἐκείνων δυσσεβείαν ἐξελέγχοντα,
καὶ δεικνύοντα τὴν ἀνθρωπείαν τοῦ Χριστοῦ φύσιν
πάντα μὲν τὰ φυσικὰ τῆς θεότητος, πεπλουτηκυίας
αὐχρήματα διὰ τὴν καθ' ὑπόστασιν τῆς θεότητος ἀχώ-
ριστον ἔνωσιν, οὐκ ἐκστῆσαν δὲ ἐαυτῆς, οὐδ' εἰς
θεότητα μεταποιηθείσαν, οὔτε τὴν θεῖαν φημί φύ-
σιν, οὔτε τινὰ ταύτης ἑτέραν καὶ κεχωρισμένην,
τίς γὰρ ἂν καὶ εἴη ἐκείνη ; ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν τῆς
θεότητος χρίσιν καὶ τὸ ὁμόθεον ἀνθρώπου μένουσαν
φύσιν. Διὸ καὶ πρὸς τὸν τῆς δυσσεβείας ἐκείνης
προεστηκότα τὸν ὑπὲρ τούτου ὁ γενναῖος ποιούμενος
λόγον, καθὰ καὶ Γρηγορᾶς αὐτὸς ἐν τοῖς οικείοις
διέξεισι γράμμασι, καὶ κατακομψεύεται, φησὶν Εὐ-
σείβιος, ἐπὶ φῶς ἀρρήτον καὶ ἀνεκδιήγητον, καὶ τῷ
Θεῷ Λόγῳ πρέπον, τὴν τοῦ δούλου μεταβεβληθεῖσα
μορφήν ἐν τῷ ὄρει.

Ἀκούεις, Γρηγορᾶ, τὴν τοῦ Εἰκονομάχου δυσσεβείαν,
μᾶλλον δὲ τὰς δυσσεβείας ; Καὶ μεταβεβληθεῖσαι γάρ φη-
σιν ἐν τῷ ὄρει τὴν ἀνθρωπείαν τοῦ Χριστοῦ φύσιν. καὶ
ἐπὶ φῶς ἰδιουπόστατόν τι μεταβεβληθεῖσαι ταύτην φησὶ,
καθὰ δὴ καὶ προῖον ὁ τῆς ὁμολογίας ἐκίνυμος δεῖξει
πλατύτερον· ἃ ποῖαν οὐχ ὑπεβέβηκεν ἀσείβειαν ;
Ἐπάγει τοιγαροῦν· Καὶ ὁ μὲν Εὐσείβιος λόγος τοιού-
τος, καὶ οὕτως ἔχων, καὶ τὸ πᾶν αὐτῷ ἐνταῦθα τῆς ἀσε-
βείας ἐξήρηται· ὅποι δ' αὐτῷ φέροι τὰ τῆς καινῆς
ταύτης διδασκαλίας καὶ τοῦ δόγματος, ὡς ἐνι μᾶ-
λιστα συντομώτατα σκεψώμεθα· καὶ ὁποῖος δὴ, καὶ
ὅστις ὁ τῆς μεταβολῆς τρόπος, ἐπισκέψασθαι πει-
ρασώμεθα.

Πᾶν τὸ μεταβαλλόμενον ἢ κατ' οὐσίαν μεταβά-
λεται, ὃ δὴ περὶ γένεσιν καὶ φθορᾶν θεωρεῖται, ἢ
κατὰ τι τῶν ἐν αὐτῷ· καὶ τοῦτο διχῶς· ἢ γὰρ κατὰ
ποσὸν μεταβάλλεται, καθ' ὃ ἡ ἀύξεισι καὶ ἡ μειώ-
σεισι δεικνύται, ἢ κατὰ τὸ ποῖον, ἐξ οὗ ἐμφαίνεται
ἢ ἀλλοίωσις. Εἰ μὲν οὖν κατὰ τὸ ποῖον μεταβέβη-
ται, κεκίνηται μὲν πρὸς ἀλλοίωσιν, ἢ δὲ ἐστὶ με-
τασχηματισμὸς χαρακτηρῶς τινος, ἢ κατὰ τι τῶν
τοῦ ὑποκειμένου πράγματος ἐξ ἀλλαγῆς, χωριστῶς,
ἢ ἀχωριστῶς συμβαίνουσα, ἔπειρ ἄλλοιον μὲν καὶ
διάφορον τοῦ προτέρου δεικνύον, οὐ μὴν δὲ ἄλλο τι
τὸ ἀλλοιούμενον ἀπεργάζεται· οὐ γὰρ οὐσιαστικῶς
μετέβαλεν, ἀλλ' ἐκ τοιούτου τὸν αὐτὸν τινόνδε κατὰ
τὸ ποῖον γενέσθαι πεποίηκε· τοῦτο δ' οὐκ ἐστὶν ἐξ
ἄλλων ὄλων μεταβεβληθεῖσαι, τὸ γὰρ ὑποκείμενον πάν-
τως ὑπομένει σωζόμενον· εἰ δὲ κατὰ τὸ ποσὸν, αὐ-
ξησὶν τινα ἢ μειώσιν ἐδέξατο. Ἀλλ' οὐδὲ ταῦτα ἄλλο
τι παρὰ τὸ ἐξ ἰσότητος ὑπάρξαν ποιεῖ, ἀλλ' ἐκ τῶν ὁ-
μοίων τὸν αὐτὸν ποσόνδε κατὰ τὸ πηλικὸν γενέσθαι πε-
ποίηκεν. Οὐκοῦν οὐδὲ κατὰ τούτου τὸν τρόπον ἐξ
ἄλλων ὄλων μεταβέβηται ἢ μορφή. Δείπεται οὖν λέ-
γειν, καθ' αὐτὴν μεταβεβληθεῖσαι περὶ τὴν οὐσίαν δη-
λαθῆ, ὡς ἀνάγκη εἶναι πᾶσαν ἐκ γενέσεως εἰς φθορᾶν,
κἂν τοῦ ἔντος εἰς τὸ μηδαμῶς εἶναι κεχωρημένα.

Ἐξίστης ὁ τῆς εὐσεβείας ὁμολογητῆς τὸν τε προ-
εστηκότα τῆς τῶν Εἰκονομάχων αἵρέσεως Εὐσείβιον
ἐξελέγχει, καὶ Γρηγορᾶν τούτου, τὸν μὲν, διὰ τῆς εἰς
ἀποπῶν ἀπαγωγῆς, οὐ μεταμόρφωσιν, οὐδὲ περὶ τὸ
ποῖον ἀλλοίωσιν θεῖαν δεῖξας αὐτὸν εἰπόντι τὴν τῆς
ἀνθρωπείας τοῦ Χριστοῦ φύσιν, ὅθεν οὐκ ἐστὶν ἐξ

οὐσίας αὐτῆς μεταβολὴν, ὡς ἀνάγκη εἶναι πᾶσαν ἐκ γενέσεως εἰς φθορὰν καὶ τοῦ θντος εἰς τὴν μηδαμῶς εἶναι κεχωρημένα· τοῦ δὲ Γρηγορᾶ τὰς πειλανημένας διαιρέσεις καὶ τοὺς συλλογισμοὺς ἐξελέγχει, ἕτερα μὲν προῦποθεμένους περὶ τὴν μορφῆς καὶ μεταμορφώσεως, ἕτερα δὲ συνάγοντός τε καὶ συμπεραίνοντος. Δι' ὧν οὐκ ἡμᾶς, ὡς ᾤετο, τοῖς Εἰκονομάχοις συμφώνους, ἀλλ' αὐτὸν ἀποδείκνυσι, καὶ πολλῶ τῆς δυσσεβείας ἐκεῖνων χεῖρω καὶ φρονούντα καὶ λέγοντα, ὅσα κακῶς μὲν ἐκείνο· γεγενῆσθαι τὴν μεταμόρφωσιν ἐξελέγησιν, ὁ δ' ἀπαρνεῖται καθάπαξ αὐτὴν ἀσεβῶς, μηδὲ γεγενῆσθαι, μηδὲ πεφανερῶσθαι τὴν τοῦ Χριστοῦ θεότητα μετὰ Ἰουδαίων διατεινόμενος· ἀντικρως, ὁ δὲ καὶ φθᾶσας ὁ λόγος ἔδειξε. Τοῦ δὲ Ἀρειανοῦ καὶ Εἰκονομάχου Εὐσεβίου τοῖς προλαθοῦσιν ἀντεπενεγκόντος, ὅτι τὴν θνητότητα καὶ τὴν φθορὰν ἀπέδυσσε τὸ τοῦ Χριστοῦ δηλονότι σῶμα, ὁ τῆς ἀληθείας ὁμολογητῆς καὶ διδάσκαλος, Πρὸς τὸς, εἰ βούλει, φησὶν, εἰ καὶ εἰς τὸ ἀόρατον τὸ δραστὸν μέλει εἰς τὸ ἄχρονον τὸ ὑπὸ χρόνον, καὶ τὸ κτιστὸν εἰς τὸ ἀκτιστον. καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα ἀντίκειται. Ἄλλ' οὐ τὴν θνητότητα τις γράφει, οὐδὲ τὴν μεταμόρφωσιν αὐτὴν καθ' αὐτὴν. Οὐ γὰρ ἀνευ σώματος ὑφ' αὐτὴν ποτε θεωρηθήσεται. Ἐπεὶ μὲν δὲ λευκότης ἢ μελανότης ὑποκειμένου δίχα ὑποσταίειν ἀν. Ὡς γὰρ οὐ μεταβδλητῆς ἢ μορφῆς ἐκεῖνη καὶ τὸ εἶδος εἰς θεότητα φύσιν, ὡ, οὕτος νομίζει, καὶ γὰρ ἀμήχανον τοῦτο γενέσθαι, ἤδη καὶ πρὸς τὸν εἰρηται, καὶ μαρτυρεῖ ἡ ἀλήθεια αὐτὴ, καὶ τῶν ἀκριβῶς ἐπισκευμένων τὴν τῶν πραγμάτων φύσιν, καὶ τῶν δογματῶν ἡμῶν τὴν ὀρθότητα, τὸ ἀπλανές καὶ ἀνεπίληπτον. Ἄλλὰ μεταμεμόρφωται, φησὶν ὁ Εὐσεβίος, καὶ ἀπηθανάτισται, καὶ ἀφθαρτον καὶ ἀκτιστον γέγονεν. Εἶτα μεταμορφωθὲν, φησὶν ὁ διδάσκαλος, καὶ ἀπαθανάτισθὲν μεμνηκε σῶμα, ἢ οὐ; Εἰ μὲν γὰρ μεμνηκε, μάταιος ὁ τοῦ Εὐσεβίου ὄραται λόγος, καὶ οὐδὲν ἡμῖν πρᾶγμα ἔσται· εἰ δὲ οὐ μεμνηκεν, οὐδὲ μεταμεμόρφωται, ἀρτι οὐδ' ἀθανασίαν καὶ ἀφθαρσίαν ἐνδεδύεται. Οὐδὲ γὰρ εἶχεν εἰς τὴν μεταμορφωθήσεται, οὐδὲ ἦν, ὁ τὴν ἀθανασίαν ἐνδύσεται, οὐκ ἔντος ἐν ᾧ ταῦτα θεωρηθήσεται. Ἄλλ' ἀτόπον καὶ τὸ ἐνοεῖν τοιαῦτα, μᾶλλον δ' ἀδύνατον. Καὶ πάλιν ἀπὸ τοῦ κατὰ τὴν μεταμόρφωσιν τρόπου ἀποτιμῶν ὁ Εὐσεβίος δηλονότι τὴν δουλικὴν μορφὴν πλέον ἢ καλῶς εἶχε, καὶ ταύτη τιμῶν ἢ μηδὲ Χριστὸς τετίμηκε, καὶ τῆς μεταβολῆς ἐντεῦθεν κατάρξας, προῖων καὶ αὐτὴν τὴν μορφὴν καὶ τὸ εἶδος ἀπεσκευάσθαι λέγει καὶ μεταβδληθῆσθαι εἰς θεότητα, ὡς καὶ ἐν τοῖς μετέπειτα δηλώσει τὰ παρ' αὐτοῦ ἐκτιθέμενα τηλανγότερον, καὶ εἰ μᾶλλον κατὰ πρόσθεσιν ἀπὸ τοῦ τὴν θνητότητα ἀποβδύσθαι καὶ τὴν φθορὰν ἀποτίσασθαι, καὶ εἰς τὴν τοῦ Θεοῦ δόξαν μετασκευάσθαι. Ἄλλὰ τὸ μὲν φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι δεῖν ἀφθαρσίαν, καὶ τὸ θνητὸν ἀθανασίαν, ὁ μέγας μυσταγωγεῖ Ἀπόστολος· τὸ δὲ σῶμα ἀσωματότητα ἐνδύσασθαι, ἢ τὸ κτιστὸν γενέσθαι ἀκτιστον, ἢ τὸ περιγραφτὸν εἰς ἀπεριγραφίαν μετατεθήσασθαι, οὐπω μέχρι καὶ σήμερον ἤκουσαι. Ταῦτα καθ' ἡμῶν, ὡς ᾤετο Γρηγορᾶς, τοῖς αὐτοῦ λόγοις

συνάψας τε, καὶ προθεῖς, Ἐλθὲν, ὁ φησὶ, καθ' αὐτοῦ κεκινηκὼς τὸν ἀνάγυρον. Περὶ γὰρ τῆς θείας μεταμορφώσεως ἐκείνα σὺν τοῖς ἱεροῖς θεολόγοις λεγόντων ἡμῶν, ὅτι μεταμορφῶται Χριστὸς, οὐχ ὁ οὐκ ἦν προλαβόμενος, οὐδὲ εἰς ὅσπερ οὐκ ἦν μεταβδόμενος, ἀλλ' ὅσπερ ἦν τοῖς οικείοις μαθηταῖς ἐκφαινόμενος. διανοήτων τούτων τὰ δῆματα, καὶ ἐκ τυφλῶν ἐργαζόμενος βλέποντας· καὶ οἱ νῦν καθεωρήθη τὰ τοῖς ἀνθρώπινους ἀθέατα δῆματα, σῶμα γῆινον θεῖον ἀπαυγάζον λαμπρότητα, σῶμα θνητὸν δόξαν πηγάζον θεότητος. Ὁ γὰρ Λόγος σὰρξ, ἢ σὰρξ τε Λόγος ἐγένετο, εἰ καὶ μὴ τῆς οικείας ἐξεῖσθαι ἐκάτερον φύσεως. Καὶ πάλιν· Τοῦτο, φησὶν, ἐορτάζομεν σήμερον, τὴν τῆς φύσεως θέωσιν, τὴν εἰς τὸ κρεῖττον ἀλλοίωσιν, τὴν ἐπὶ τὰ ὑπὲρ φύσιν τῶν κατὰ φύσιν ἔκστασιν καὶ ἀνάβασιν.

Καὶ αὖθις· Ὅς δὲ καὶ ὑπερβαλλόντως ἐπὶ τοῦ θρους ἐξήστραψεν, οὐ τότε γενόμενος αὐτοῦ διαυγέστερος ἢ ὑψηλότερος, ἀπαγε, ἀλλ' ὅσπερ καὶ πρότερον ἦν τοῖς τελουμένοις τῶν μαθητῶν, καὶ μουσόμενοις τὰ ὑψηλότερα κατὰ ἀλήθειαν θεωροῦμενος· καὶ οἱ τὴν κεκρυμμένην ἀστραπὴν ὑπὸ τὴν σάρκα τῆς οὐσιώδους σου, Χριστέ, καὶ θείας εὐκρεπείας ἐν ἀγίῳ ὑπέδειξας δρεῖ, εὐεργέτα. Ταῦτα τοιγαροῦν, καὶ τὰ παραπλήσια τούτοις μετὰ γε τῶν θεῶν ὑμνωδῶν καὶ διδασκάλων τοῦ μυστηρίου λεγόντων ἡμῶν, καὶ τὴν τοῦ δούλου μορφὴν ὑπὸ τῆς θείας μορφῆς, τὴν ἀνθρωπείαν οὐσίαν ὑπὸ τῆς οὐσίας δηλαδὴ τοῦ Θεοῦ, ἐν τῇ μὲν τοῦ Χριστοῦ ὑποστάσει οὐ μεταβδληθῆσθαι καὶ μεταποιήσασθαι, δεδεδεῖσθαι δὲ μᾶλλον καὶ ἡλλοιωθῆσθαι τὴν ὑπὲρ φύσιν δόξαν τε καὶ ἀλλοίωσιν, διὰ τῆς φυσικῆς καὶ ἀχωριστοῦ δόξης καὶ θεότητος ἐκείνης, σάρκα φυσικῶς μένουσαν αὐθις, ψυχῇ λογικῇ τε καὶ νοερᾷ κατὰ φύσιν ἐψυχωμένην, Ὡς θαύματος, καὶ γὰρ φησὶν ὁ πῶτος θεολόγος, πάντα νοῦν ὑπερβαίνοντος ἢ οὐκ ἔσθαι ἢ δόξα τῷ σῶματι προσεγγίγεται, ἀλλ' ἐνδύθεν ἐκ τῆς ἀρρήτου λόγῳ ἠνωμένης αὐτῷ καθ' ὑπόστασιν τοῦ Θεοῦ Λόγου ὑπερθεοῦ θεότητος· ὁ Γρηγορᾶς, ὁ δὲ καὶ εἰπὼν ἐφθην, τὴν μὲν θεῖαν μορφὴν οὐσίαν προσιπῶν θεῖαν, τὴν δὲ ἀνθρωπείαν μορφὴν οὐκ οὐσίαν, ἀλλὰ τὸ περὶ τὴν ἐπιφάνειαν, ὡς αὐτὸς ἐφη, ποιὸν τύπωμα, εἶτα συλλογισάμενος κακῶς τε καὶ ἀμαθῶς, ἐξ ὧν αὐτὸς ἤκιστα προῦπέθετο, τοῦτομα τῆς μεταμορφώσεως, τὴν μεταμόρφωσιν αὐτὴν ἢ μᾶλλον Χριστοῦ ἢ τῆς τοῦ Θεοῦ φύσεως τροπὴν καὶ μεταβολὴν οὐκ οἶδα εἰς ὁ τι δυσσεβῶς καὶ ἀθέως εἶναι συνήγαγεν, ἢ τῆς ἀνθρωπείας φύσεως κατὰ τοὺς δυσσεβεῖς Εἰκονομάχους, ὅλης ἐξόλου μεταβδλήν. Ὅς εἶναι πᾶσαν ἀνάγκη τῷ φιλοσόφῳ, ἐξ ὧν αὐτὸς δῆπου καὶ ὠρίσαστο κακῶς καὶ συνελογίσαστο, ἢ μηδαμῶς γεγενῆσθαι τὴν Χριστοῦ μεταμόρφωσιν λέγειν, οὐ δυσσεβῶς φημι μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀθέως, ὁ δὲ καὶ προῦφην· ἢ τοῦτο φεύγοντα, θατέργ τῶν ἐκ τῆς αὐτοῦ διαιρέσεως δυσσεβειῶν ἐξ ἀνάγκης περιπεσεῖν· ἢ τὸν κατὰ φύσιν ἀναλλοιωτὸν τε καὶ ἀτρεπτον Θεὸν ἀλλοιωτὸν κατασκευάζοντα, καὶ τρεπτὸν κατὰ τὸν αὐτοῦ συλλογισμὸν, ἢ τὴν ἀνθρωπείαν τοῦ Χριστοῦ φύσιν ὄλην ἐξ ὄλου μετὰ τοῦ

δυσσεβούς· Εὐσεβίου καὶ τῶν Εἰκονομάχων μετα-
θεδληθῆσαι· καὶ τραπῆναι κακῶς λέγοντα· τοῦθ'
ὑπερ τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας καὶ τῆς τῶν Πατέ-
ρων ἱερᾶ συνόδου, καθάπερ εἰς ἐξεστηκώς ἑαυτοῦ
καὶ μεθύων, μετὰ πολλῆς τῆς ἀναισχυντίας τε καὶ
συκουφαντίας φέρων προσέβριψεν.

Εἰ δὲ καὶ μορφῆς ἀλλοίωσιν ἐπὶ τὸ λαμπρότερον
τῆν τοῦ Χριστοῦ μεταμόρφωσιν μεταξύ τῶν αὐτοῦ
λόγων φησὶ Γρηγορᾶς, οὕτως ἰσχυρῶς τὸν ἑαυτοῦ μύ-
στην διδάσκων, καὶ λέγων· Ὅτι μὲν οὖν τοῖς Εἰκονο-
μάχοις ἢ τοῦ Σωτῆρος μεταμόρφωσις ἐπὶ τοῦ θρους
οὐ μορφῆς ἀλλοίωσις ἐπὶ τὸ λαμπρότερον ἐνομήσθη,
ἀλλὰ καὶ τοῦτο πρῶτον μὲν ἤκιστα συνδεδωκός ἐστιν
ἑαυτῷ· οὐδὲ γὰρ εἶχον ὄλω· τι τοιοῦτον οἱ περὶ τῆς
μεταμορφώσεως ὄρον, καὶ αἱ διαιρέσεις αὐτοῦ, καὶ
ἐπι συλλογισμῶν· ἔπειτα καὶ τῆν ἐπὶ τὸ λαμπρότερον
ταῦτον ἀλλοίωσιν τῆς μορφῆς τοῦ Χριστοῦ, ἣν ὡς
μὴ φρονούντων τῶν Εἰκονομάχων δῆθεν κατηγορεῖ,
οὐκ ἀλλοίωσιν τῆς δεξιᾶς τοῦ Ὑψίστου, οὐδὲ τῶν
κατὰ φύσιν ἐπὶ τὰ ὑπὲρ φύσιν ἔκστασιν καὶ ἀνάβα-
σιν, οὐδὲ τῆς φύσεως θέωσιν, τὴν λαμπρότητα τῆς
μορφῆς τοῦ Χριστοῦ δοξάζων λέγει. Οὐδὲ γὰρ ἑμαῶς
τὰ τῶν θεολόγων φρονεῖν ἀληθῶς, καὶ λέγειν ἐκεῖνα,
ὅτι πεπνῶκασιν οἱ ἀπόστολοι τῇ δόξῃ τοῦ φωτὸς τοῦ
Υἱοῦ ἀτενίσαι μὴ δυνηθέντες, διὰ τὸ εἶναι αὐτὴν φῶς
ἀπρόσιτον. Ἀνέβη γὰρ, φησὶν, εἰς τὸ θρος ὁ Ἰησοῦς
καὶ μεταμορφώθη ἔμπροσθεν αὐτῶν. Τί ἐστὶ μετε-
μορφώθη; Παρθένος, λέγει, ὀλίγον τῆς θεότητος,
καὶ ἔδειξεν αὐτοῖς τὴν ἰνοικούντα Θεόν, καὶ ἔλαμψε
τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ὡς ὁ ἥλιος. Καὶ πάλιν· Πληρο-
φορῶν μὲν, φησὶν, ὁ Χριστὸς τοὺς ἀποστόλους, ἔδει-
ξεν αὐτοῖς τῆς ἀθάνατου βασιλείας τὴν θεϊκὴν δόξαν,
οὐχ ὅση τις ἦν, ἀλλ' ὅσον ἐδύνατο φέρειν οἱ σωμα-
τικούς ὀφθαλμούς περιφέροντες, φειδόμενος δὲ καὶ
οὐχὶ φθονῶν, οὐκ ἔδειξεν αὐτοῖς τὴν πᾶσαν δόξαν,
ἵνα μὴ σὺν τῇ ὀράσει καὶ τὸ ζῆν ἀπολέσωσι. Καὶ
ἔτι Χριστὸς ἀνάγει, φησὶ, τοὺς μαθητὰς εἰς τὸ θρος,
τὴν ὑπεραστράπτουσαν παραδείξων τῆς οἰκείας θεό-
τητος δόξαν τε καὶ λαμπρότητα, εἰς ἣν μικρῶ πρό-
τερον μυστικώτερον, καὶ νῦν ἔμφανστερον διὰ τῆς
μεταμορφώσεως αὐτοῦ μεταστοιχείωσεν τὴν ἀκούσα-
σαν φύσιν, Γῆ εἶ, καὶ εἰς γῆν ἀπαλεύσθη. Τοῦτο
τοῖνυν ἑορτάζομεν σήμερον, τὴν τῆς φύσεως θέωσιν,
τὴν εἰς τὴν κρείττον ἀλλοίωσιν, τὴν ἐπὶ τὰ ὑπὲρ φύ-
σιν τῶν κατὰ φύσιν ἔκστασιν καὶ ἀνάβασιν. Οὐ
τούτοις τοῖνυν καὶ τοῖς τοιοῦτοις εὐσεβῶς ὁ φιλόσο-
φος οὕτως συνδέειν ἐθέλων, μορφῆς ἀλλοίωσιν ἐπὶ
τὸ λαμπρότερον εἶπε τὴν μεταμόρφωσιν τοῦ Χριστοῦ·
πολλοῦ γε καὶ δεῖ. Ἀλλ' αὐτὸς μὲν κτίσμα καὶ
ἰνδαλμα, σὺν γε τῇ κατ' αὐτὸν ἑταιρίᾳ φησὶ τὸ θεῖον
καὶ ἀπρόσιτον τῆς τοῦ Χριστοῦ μεταμορφώσεως
φῶς, τὴν φυσικὴν τῆς θεότητος δόξαν, τὴν κοινὴν
βασιλείαν αὐτοῦ τε καὶ τοῦ Πατρὸς.

Μᾶλλον δὲ καὶ κτίσμα τὸ αὐτὸ καὶ οὐσίαν λέγει
θεοῦ· κἂν τούτῳ συνδέων Ἀκινδύνῳ τῷ οἰκείῳ
καθηγητῇ. Συγκαταδικάζει δὲ τοῖς Εἰκονομάχοις οὐ
τὴν σύνοδον, καὶ τὴν νῦν Ἐκκλησίαν ἀπλῶς μόνην,
ἀλλὰ καὶ πάντας ὁμοῦ θεολόγους ἱεροῦς, καὶ Πατέ-
ρας τοὺς ἐκεῖνα θεολογούσας περὶ τοῦ θεοῦ καὶ

ἀπρόσιτου φωτὸς, καὶ θεότητα καὶ θέωσιν, καὶ φυσι-
κὴν θεοῦ δόξαν, καὶ τὰ τοιοῦτα ἐπόμενα καλούντας
αὐτό. Ἐπάγει καὶ γὰρ· Τὸ μὲν σιγήριον, φησὶ,
σῶμα τοῖς Εἰκονομάχοις ἐνομήσθη πρὸς τὸ ἀκτιστον
μεταθεδληθῆσαι καὶ ἀφθαρτον· τὸ δὲ φανὲν τηνι-
καῦτα φῶς θεότης ἀκτιστος καὶ ἀνούσιος εἶναι· τότε
μὲν ἐπὶ τοῦ θρους, οἷον ἀρχῆς γενομένης τῆς ἀκτιστό-
τητι τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἀφθαρτίᾳ, ὡς ἐν ἀβραβῶνος
τρόπῳ, μετὰ δὲ θάνατον καὶ πρὸς οὐρανοὺς ἀνάβασιν
τελῶς ἤδη γενέσθαι καὶ φύσει ἀκτιστον.

Καὶ ὅρα τὸ ἐν τοῖς βραχέσι· τοῖσις βήμασι σκο-
λίῳν καὶ ποικίλον τῆς κακουργίας καὶ τοῦ ψεύδους,
καὶ τῆς θεομαχίας αὐτοῦ. Ἐγένοντο καὶ γὰρ περὶ
ταῦτα σοφοί· τὸ δὲ καλὸν ποιῆσαι τε καὶ εἰπεῖν οὐκ
ἔγνωσαν. Τὸ μὲν οὖν μεταθεδληθῆσαι καὶ μεταπε-
ποιῆσθαι διὰ τῆς μεταμορφώσεως τοῦ Χριστοῦ σῶμα,
πρὸς τὸ ἀφθαρτόν τε καὶ ἀκτιστον παρὰ Εὐσεβίου,
καὶ τῶν Εἰκονομάχων λαβῶν, ὅτι δὲ θεότης καὶ
ἀκτιστον τὸ θεῖον τῆς μεταμορφώσεως ἐκεῖνου φῶς
ὡς ἰδίωμα φυσικὴν τοῦ θεοῦ, καὶ ὑπόστασις καθ'
ἑαυτὸ οὐτε οὐσία, ἀλλ' ἐν τῇ οὐσίᾳ μᾶλλον ὡς δόξα
φυσικὴ, καὶ λαμπρότης ὁρώμενον τοῦ θεοῦ.

Ταῦτα τοῖνυν ἐκ τῆς θεολογίας τῶν ἁγίων ἀρκάσας,
καὶ προσέειπε ἀβραβῶνα τοῦ Πνεύματος προσειρηθῆσαι
παρὰ τῶν αὐτῶν θεολόγων, ἐκ τοῦ Ἀποστόλου
τοῦτο λαβόντων, καὶ συγκαταμίξας τῇ δυσσεβείᾳ
τὴν μεγάλην θεολογίαν τοῦ Πνεύματος, καὶ συγ-
χία· καὶ συνταράξας, καὶ τὴν τοῦ θεοῦ Πνεύματος
χάριν κατὰ τοὺς θεομάχους Ἰουδαίους πάσαι
κατενεγκῶν εἰς Βεελζεβοῦλ, οὕτως τὴν τῆς εἰκονομα-
χίας ἀρεσιν καὶ τὴν καταδίκην, ὡς αὐτὸς οἶεται, τῇ
καθ' ἡμᾶς συνόδῳ, καὶ τῇ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίᾳ
δι' ὧν κακῶς τε καὶ ἀμαθῶς συνήγαγε, προσάπτειν
ἐπιχειρεῖ, οὐ μᾶλλον ἡμῶν ἢ τῆς θείας Γραφῆς, καὶ
τῶν ἐκεῖνην ἐξητακῶν πάσαι μετὰ τοῦ Πνεύματος,
τὰ τοιαῦτα κατηγορῶν. Παρ' ὧν δήπου καὶ ἡμεῖς
ταῦτα λαβόντες ἔχομεν. Ἐπάγει καὶ γὰρ οὕτως
ἰσχυρῶς ἐκεῖνα μετὰ μικρῶν· Περὶ γε μὴν τῆς θείας
εἰκονομαχίας τοῦ Παλαμᾶ, ἣν δὴ καὶ τὸ σκοπιμώτα-
τον τοῦ παρόντος εἶναι γινώσκεις ἀγῶνος, ἔξεστι
μὲν καὶ σοὶ δήπου παρεξετάζοντι συνορᾶν, ὡς
καὶ αὐτὸς τὰ αὐτὰ τοῖς αὐτοῖς βλασφημεῖ, εἰ τις
ὀρθῶς τὰς τῆς κακίας ῥίζας αὐτὰς, καὶ τὴν πρώτην
βλάστην· ἔξεστι δ' οὐχ ἥττον συνορᾶν καὶ ὅσην αὐ-
τὸς κεκοίτηται τὴν προσθήκην, βλάστη βλάστην ἔφου-
ρῶν, καὶ ἀνομίαν ἐπενεγκῶν ἀνομίαν. Ἄρ' οὐχὶ προ-
δηλῶς ἐνταῦθα Γρηγορᾶς τὴν ἀνομίαν, καὶ τὴν δυσ-
σέβειαν καὶ τὸ ἀθεῖον ἔντευ· ἐξέβριψεν τοῦ οἰκείου φρο-
νήματος, ἀνομίαν τὴν τῶν ἁγίων θεολογίαν προσει-
πῶν, ῥίζαν κακίας, καὶ βλάστην πονηρὰν ἐπὶ βλάστη;
Ἐκεῖνα γὰρ ἀντικρυς βλασφημεῖ τὴν ἀνομίαν
εἶναι καὶ τὴν τῆς κακίας ῥίζαν τε καὶ τὴν βλάστην,
ὁ τῆς ἀνομίας τε καὶ τῆς ἀπυλείας ὄντως· υἱός,
καὶ περὶ τῆς φυσικῆς τοῦ θεοῦ δόξης, τοῦ ἀνάρ-
χου καὶ ἀπρόσιτου φωτὸς τῆς τοῦ Χριστοῦ φημι θεό-
τητος, παρὰ τῶν ἀποστολικῶν τε καὶ θεολογικῶν
φωνῶν λαβόντες ἡμεῖς ἐκηρύξαμεν. Τίνα δὴ ταῦτα·
φῶς, φησὶν, ἢ παραδειχθεῖσα θεότης ἐπὶ τοῦ θρους
τοῖς μαθηταῖς, μικροῦ στερότερον καὶ ἔψευος· καὶ

δει ήξει Χριστός μετά τοῦ σώματος, ὡς ὁ ἐμδ. λέ- γος· τοιοῦτος δὲ, ὅσο· ὥρθη τοῖς μαθηταῖς· ἐν τῷ θρει, ἢ παρεδελχθη, ὑπερνωκώσης τὸ σαρκίον τῆς θεότητος. Καὶ εἶδον, φησί, τὸ κάλλος αὐτοῦ Πέτρος καὶ οἱ υἱοὶ τῆς βροντῆς ἐν τῷ θρει ὑπερλάμπον τὴν τοῦ ἡλίου λαμπρότητα, καὶ τὰ προοίμια τῆς ἐνδόξης αὐ- τοῦ παρουσίας ὀφθαλμοῖς λαβεῖν κατηξιώθησαν· καὶ δεῖ τὸ ἀπρόσιτον, φησί, καὶ ἀχρονον φῶς τὴν οικεῖαν σάρκα μεταμορφώσαν, τῷ ὑπερβάλλοντι τῆς οικείας φωτοβλασίας ὑπερουσίως ἐλάμπρυνε. Τὴν γὰρ ἀκτίνα τῆς ἀμώμου σαρκὸς ἐκείνης φέρειν οὐ δυναθέντες, ἢ ἐκ τῆς τοῦ Λόγου θεότητος ὅς τῆ σαρκὶ καθ' ὑπό- στασιν ἦνωτο, διὰ ταύτης ὑπὲρ φύσιν ἐπήγαγε πίπτουσιν ἐπὶ πρόσωπον, ὡ τοῦ θαύματος! Τί δὲ ὁ λέγων, Σήμερον φωτὸς ἀπρόσιτον ἀβυσσος, σή- μερον ἀγῆλης θείας χύσις ἀπεριόριστος ἐν θα- θῶρον τῷ θρει τοῖς ἀποστόλοις ἀηγάζεται, Ἰησοῦς Χριστὸς τὸ φλοῦθ ἐμοὶ καὶ πρᾶγμα καὶ ὄνομα; Καὶ μετὰ τινα· Ἀνάρχως μὲν γὰρ ἐκ τοῦ Πατρὸς ὁ Χριστὸς γεννηθεὶς, τὴν φυσικὴν ἀκτίνα ἀναρχον κίεκτηται τῆς θεότητος, οὐχ ὕστερον τὸ εἶναι, οὐδ' αὐτὴν τὴν δόξαν προσλαμβανόμενος, ἐκ Πατρὸς μὲν γὰρ ἀναρχὸς ἐστίν, ἀλλ' ἀχρονος, καὶ τὴν οικεῖαν κεκτημένος τῆς δόξης λαμπρότητα, καὶ σαρκωθείς ὁ σὺτὸς ἐστίν, ἐντὸς τῆς οικείας μένων φανότητος· καὶ δοξάζεται μὲν ἢ σὰρξ ἄμα τῇ ἐκ τοῦ μη ἔντος· εἰς τὸ εἶ- ναι παραγωγῇ, καὶ ἢ τῆς θεότητος δόξα δόξα καὶ τοῦ σώματος γίνεται. Εἰς γὰρ ἐστὶ τοῦτο κάκεινο Χριστὸς τῷ Πατρὶ ὁμοούσιος, καὶ ἡμῖν συμφυῆς καὶ ὁμόφυλος.

Εἰ καὶ τοῖνον οὐδέποτε τὸ σῶμα τὸ ἄγιον ἀμέτο- χον τῆς θείας δόξης ὑφέστηκεν, ἀλλ' ἐξ ἀρχᾶς ἐνω- σίως τῆς καθ' ὑπόστασιν τὴν δόξαν τῆς ἀόρατου θεό- τητος· τελείας πεπλοῦτηκεν, ὡς· μίαν καὶ τὴν αὐτὴν εἶναι δόξαν τοῦ Λόγου καὶ τῆς σαρκὸς, ἀλλ' ἀφανῆς ἢ δόξα ὑπάρχουσα ἐν τῷ φαινομένῳ σώματι τοῖς μὴ χωροῦσι τὰ καὶ ἀγγέλοις ἀθάτα, τῆς σαρκὸς δεσμίοις ἀόρατος· ἐχρημάτιζε. Καὶ μετ' ὀλίγα· Καὶ τὸ σῶμα λάμπει ὡς ὁ ἥλιος. Τοῦ γὰρ σώματος ἢ τοῦ φωτὸς ἐκλαμψίς γέγονε. Κοινὰ γὰρ πάντα τοῦ ἐνὸς σεσαρ- κωμένου Θεοῦ Λόγου γεγέννηται, τὰ τε τῆς σαρκὸς, καὶ τῆς ἀπεριγράπτου θεότητος. Ἐτερον δὲ ἐξ οὗ τὰ τῆς δόξης ἀγῆματα, καὶ ἕτερον, ἐξ οὗ κοινὰ τὰ πάθη γνωρίζεται. Ἐκνικᾷ δὲ τὸ θεῖον, καὶ μεταδίδωσι τῆς οικείας λαμπρότητος καὶ δόξης τῷ σώματι, καὶ ἐν πάθεσι πίδους μένον ἀμέτοχον.

Τί δ' ἐκεῖνος ὁ τοῖς μὲν χρόνοις ἀρχαιότερος, τὴν δὲ θεολογίαν σύμπνοος καὶ συνφῶδς, ὡς τὸ αὐτῷ δη- λαθῆναι κινούμενος Πνεύματι; Ἀναγαγὼν ὁ Χριστὸς, φησί, τοὺς μαθητὰς· κάτωθεν ἄνω, οὐ τοσοῦτον το- πικῶς, ὅσον θεωρητικῶς, τουτέστι χωρητικῶς ποιή- σας τῶν ὑπερβαλλουσῶν ἐλλάμψεων, τότε μετεμορ- φώθη ἔμπροσθεν αὐτῶν. Καὶ πάλαι μὲν γὰρ μετε- μορφώθη Ἰησοῦς ὁ Σωτὴρ οὐκ ἐνώπιον ἀνθρώπων, ἀλλὰ τοῦ ἰδίου Πατρὸς· δεῖ οὐχ ἀρπαγμῶν ἠγήσατο τὸ εἶναι Ἰσα Θεῷ. Καὶ ἐκένωσαν ἑαυτὸν, μορφήν δούλου λαλῶν, ὃ ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων. Τότε τοῖ- νον τὴν θείαν μορφήν μορφῇ δούλου μεταμορφωθείς περ· ἐκαλυψε. Νῦν δὲ τὴν μορφήν τοῦ δούλου πρὸς τὴν φυσικὴν μορφήν ἀποκαθίστησιν, οὐκ ἀποθέμενο· μὲν

τὴν οὐσίαν τὴν δουλικήν, φαιδρύνας δὲ αὐτὴν τοῖς φῶ- σικοῖς ἰδιώμασιν. Ἄλλος δ' αὖτις τῶν θεοφόρων ὠπαύ- τως, Ἄθρόνον μεταμορφοῦται Χριστὸς, φησί. ἔμπρο- σθεν τῶν μαθητῶν, καὶ τὴν μορφήν ἐξαλλάττεται, καὶ χιτῶνα φωτὸς ἐνδυσάμενος, θέαν ἀστράπτουσαν ἔδει- ξεν. Ἡ τοῦ θαύματος ἢ ἐξ ἀνθρωπίνης μορφῆς ἀκτίνας ἐφέροντο θεϊκαῖς ἐνεργείαις κεμπόμεναι. Καὶ πάλιν Ὁυτὸς ἐστίν, φησί, ὁ Υἱὸς μου ὁ ἀγαπητός. Ἐκεῖνος δούλους ἐκτίσα, τοῦτον Υἱὸν ἐκ τῆς οὐσίας ἐγέννησα. Ἐμὸς ἐστίν Υἱὸς, κἂν δούλου μορφήν δι' ἐμᾶς πε- ριδέδληται· ἀπρόσιτον ἔχει τὸ φῶς, κἂν δι' ὁμᾶς τὰς ἀκτίνας ἐμέτρησιν. Ἐ μακαρίων ὁμμάτων τὸν Χριστὸν νυμφικῶς ἐστολισμένον θεωροῦντων! Ἡ μακαρίων ὀφθαλμῶν τὴν φεδερὰν ἡμέραν τῆς κρί- σεις· ἐν ἡμέρῳ θεωροῦντων τῷ σῆματι! Ἡ γὰρ ἀγγέλοι τρέμοντες βῆνται, ταῦτα χαίροντες ἐδλεπον.

Ἐ δὲ γε τῷ ἐπιστηθίῳ θεολόγῳ σοφώτατα τὸ ὑπό- μνημα ξυνηθίαις τοιῶδε περὶ ἐκεῖνου φησί τῆς θείας τοῦ Χριστοῦ μεμνημένος μεταμορφώσεως· Πρὸς τὸ ὅρος τε ἀνιόντι Χριστῷ συνάνεισι, καὶ θεία· ἀξιοῦ- ται ὡς ὑπὲρ λόγον· καὶ θαυμαστῆς, αὐτὴν τὴν τοῦ Λόγου θεότητι παραγυμνωθεῖσαν ἰδῶν, καὶ οὐρανίως φωνῆς ἀκούει.

Οὕτως ἡμεῖς σὺν τοῖς θεολόγοις Πατράσι καὶ δι- δασκάλοις τῆς Ἐκκλησίας Χριστοῦ τὰ τῆς θείας αὐ- τοῦ θεολογοῦμεν μεταμορφώσεως, οὐκ οἰκοθεν λογι- σμούς ἐξευρίσκοντες καὶ ἀπὸ κοιλίας φωνοῦντες, ὃ φησιν Ἡσαῖος ὁ μέγας, κατὰ τε τὸν Ἀρειανὸν Εὐ- σέβιον, καὶ τοὺς ἐκεῖνον πεισιθάντας Εἰκονομάχους, καὶ οἱ καὶ Γρηγορῶν τουτοῦν, τοὺς μὲν κακῶς· τε καὶ ὁμοσεθῶς εἰπόντας, ὅλην ἐξ ἔλου μεταβεβλήθηται ἐν ἀνθρωπιάν τοῦ Χριστοῦ φύσιν καὶ μεταπεποιῆσθαι ἐπὶ φῶς ἀρῆτην καὶ ἀνεκδιήγητην, καὶ τῷ Θεῷ Ἀγῶν κρῖπον, οὐκ οἶδα τί καὶ ποῖον ἐκεῖνο τὸ φῶς, ὅπερ ἐν ἰδίᾳ ὑποστάσει τε καὶ οὐσίᾳ τερατεύονται παρὰ τὸν Θεὸν Λόγον· οὐδὲ γὰρ ἂν ἢ ἀνθρωπιὰ φύσις· εἰς ποιότητα καὶ δύναμιν θείαν μετέβαλλε, μὴ καθ' ἑαυτὴν, ἀλλ' ἐν τῇ κηγαζούσῃ φύσει θεωρουμένην, οὐδ' ἂν ἐν τῷ κόσμῳ ἦν, καὶ ἀνθρώπος συνῆν, καὶ τὰ τῆς θεότητος ἄμα, καὶ τῆς ἀνθρωπότητος φυσικῶς ἐνήργει· ἐῷ γὰρ λέγειν ἐστὶ καὶ ἔπασχε, καὶ ἔσταυροῦτο, καὶ ἔθνησκε, καὶ ἀνίστατο, καὶ χερσὶν ἐψηλαφᾶτο τῶν μαθητῶν, καὶ τὰς πληγὰς οἰκονομ- κῶς ἐν ἑαυτῷ ὑπεδείκνυ πιστούμενος τὸ ἀνθρώπινον.

Ὁ μὴν οὐδὲ κατὰ Γρηγορῶν ἐκεῖνὸν φαιμεν, οὐδ' ὀριζόμεθα μορφήν ἐπὶ μὲν Θεοῦ μόνου τὴν ὁσίαν εἶναι, ἐπὶ δὲ τῶν ἀνθρώπων οὐ τὴν οὐσίαν, ὡς ἐκεῖ- νός φησιν, ἀλλὰ τὸ περὶ τὴν ἐπιφάνειαν κοῖνον τί- πωμα, ἵνα μὴ μόνον ἢ τοῦ Θεοῦ μορφή, τὴν τοῦ δού- λου μορφήν ἀνεληφύα, μὴ λέγοιτο, τοῦτο δὲ φημι τῆς οἰκονομίας Χριστοῦ, καὶ τῆς σωτηρίας ἡμῶν τὸ κεφάλαιον, ἀλλ' ἵνα καὶ φάσμα τι καὶ τερατώδες εἴη τὸ εὐναγόμενον παρὰ τοῦ φιλοσόφου κακῶς, καὶ τοῖς τῶν φαντασιαστῶν καὶ Εἰκονομάχων ὀδύμασι σύμφωνον, ὅτι τὸ περὶ τὴν ἐπιφάνειαν κοῖνον τίπωμα τῆς ἀνθρωπιείας οὐσίας καὶ ὑποστάσεως ὃ τοῦ Θεοῦ μοναγενῆς Υἱὸς τε καὶ Ἄγιος μεθ' ἡμῶν δι' ἡμᾶς γενό- μενο, ἔλαθεν, ἢ ὅτι μηδὲν γέγονεν ὄλιος ἢ τοῦ Χριστοῦ μεταμόρφωσις, ἵνα μὴ τροπή, φησί, καὶ ἀλλοίωσις ἐξ

ἀνάγκης ἢ τῆς θεότητος ἢ τῆς ἀνθρωπότητος λέ-
 γοιτο τοῦ Χριστοῦ. Ταῦτα καὶ γὰρ τὰ τῆς θεολογίας,
 ἢ Χριστομαχία; τοῦ καινοῦ τουτουῖ θεολόγου, ἃ δὴ
 καὶ φθάσας αὐτὸς διὰ τῶν οικειῶν ὄρων τε καὶ συλ-
 λογισμῶν ἰδεδίξεν. Ἄλλ' ἐκεῖνός φαμεν, τοῖς προῤῥή-
 θασίν ἱεροῖς θεολόγοις καὶ διδασκάλοις ἐπόμεινοι, ὡς
 ἢ τοῦ Θεοῦ μορφή τὴν τοῦ δούλου μορφήν ἀνεληφύκα
 ἐκ τῶν παρθενικῶν αἱμάτων ὑπὲρ τοῦς τῆς φύσεως
 νόμους Πνεύματος ἁγίου δυνάμει, καὶ ἅμα τὴν τε
 πρόσληψιν ἐκείνης ἀποῤῥήτως ἐργαζαμένη, καὶ τὴν
 ἔνωσιν, καὶ τὴν θέωσιν, ὡς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν εἶ-
 ναι δόξαν τοῦ Λόγου καὶ τῆς σαρκὸς, τοῦ μὲν φυσικῶ
 καὶ οὐσιώθους αὐτὴν οὐκ ἐξέστησεν, οὐδ' ἄλλην
 ἐξ ὄλου μετέβαλέ τε καὶ μετεποίησε. Πῶς γὰρ ἂν ὁ
 αὐτὸς Υἱὸς ἀνθρώπου, καὶ Υἱὸς εἴη Θεοῦ κατὰ τοὺς
 αὐτοῦ δηλαδὴ θεῖους χρησμούς, τέλειος ὁ αὐτὸς ἐν
 θεότητι τε καὶ ἀνθρωπότητι;

Τί δ' ἂν εἴη καὶ τὸ πᾶν δειχόμενον ἐν αὐτῷ
 καὶ τὸν θάνατον, εἰ μὴ τὸν ἀνθρώπον ὄλον ἐν ἑαυτῷ
 φέροι συμφυᾶ τε καὶ ἡνωμένον ἀδικαιρέτως κατὰ τὴν
 ἰδίαν ὑπόστασιν τῆς θεότητος; Ἄλλὰ μένουσαν ἄλλην
 ἄνθρωπον κατὰ φύσιν ἄλλην Θεὸν καθ' ἔνωσιν ἀπό-
 ῤῥητον ἀπειργάσατο· ἐκινᾷ γὰρ τὸ θεῖον, καθὰ δὴ-
 που τῶν θεολόγων λεγόντων ἠκούσαμεν, καὶ μεταδι-
 θωσι τῆ; οικεία; λαμπρότητος καὶ δόξης τῷ σώματι,
 καὶ ἡ δόξα τῆς θεότητος; δόξα καὶ τοῦ σώματος γίνε-
 ται. Ἄλλ' ἐκεῖ τοῖ; ἀνθρωπίνοι; ὀφθαλμοῖ; ἀχώρη-
 τον ἦν τὸ ὑπὲρ φύσιν μυστήριον, τότε μὲν ὡς ὑπὸ
 παραπετάσματι τινι τῆ σαρκὸς τὸ ἔστικτον καὶ ἀπρό-
 κητον ὑπεκρύπτετο φῶς, καὶ γὰρ ἀνθρώποι; αὐτὸν
 ὡς ἀνθρώπον καὶ συναίνα, καὶ πιστοῦσθαι τὴν σάρκα
 τέως καὶ λόγοι; καὶ πράγμασιν, εἰ καὶ τότε τοῖς
 καθαροῖ; τὴν καρδίαν, ὡς περ φῶς δι' ἐσόπτρου τινὸς,
 ἢ δι' ὑελίνων ὑμέμων κατὰ τὸν εἰκόντα θεολόγον,
 ἔστιν ὡς διεφαίνεται· ἐκεῖ δὲ καὶ ὁ σταυρὸς ἐγγύ;
 ἦν καὶ ὁ θάνατος, καὶ ὁ προωρισμένος ὅπ' ἐκείνου
 κειρὸς ἐπ' ἐκεῖνα, καὶ δὴ παρεχάλει, τότε προ-
 λέγει μὲν ὁμοῦ πᾶσι τοῖς μαθηταῖς, καὶ προ-
 αναφωνεῖ τὴν τοῦ Θεοῦ τούτου μυστηρίου φε-
 νέρωσιν μετὰ κλειστής ὕψης τῆς ἀξιώσεως, βασι-
 λείαν ἀποκαλῶν ἑαυτοῦ τε καὶ τοῦ Πατρὸς, οὐ πᾶ-
 σιν, ἀλλὰ τισιν ἐξ αὐτῶν ὀφθησομένην καὶ πρὸ εἰς
 φυσικῆς τοῦ σώματος λύσεως. Ἀμὴν γάρ, φησί,
 λέγω ὑμῖν· ἐστὶ τινες τῶν ὧδε ἑστῶτες, οἱ οὐ
 μὴ γέσωνται θανάτου, ἕως ἂν ἴδωσι τὸν Υἱὸν
 τοῦ ἀνθρώπου ἐρχόμενον ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ.
 Καὶ μεθ' ἡμέρας ἐξ τοῦς ἐκκεῖτους τρεῖς τῶν οικειῶν.
 ἀκαλεξάμενος μαθητῶν, ἀναφέρει αὐτοὺς εἰς ὄρος
 ὑψηλὸν κατ' ἰδίαν, καὶ μετεμορφώθη ἔμπροσθεν αὐ-
 τῶν, οὐκ ἀμείψας, οὐ μετασηματίσας; οὐ μεταποιή-
 σας τὴν τοῦ δούλου μορφήν, οὐ τότε γενόμενος· ἐκυ-
 τοῦ διαυγέστερος ἢ ὑψηλότερος· οὐ γὰρ ἐξῴθεν ἡ
 δόξα, φησί, τῷ σώματι προσεγένετο· ἀλλ' ὅπερ ἦν
 τοῖς μαθηταῖ; ἐκφαινόμενος, διανοίγων τούτων τὰ
 ὄμματα τῇ ὑπερφυσίᾳ δυνάμει δηλονότι τοῦ Πνεύμα-
 τος, καὶ ὡσαυτί τινας τυφλοὺς ὄντας πρότερον πρὸς
 ἐκεῖνα τῷ ὄσφω τοῦ ἐπικειμένου τοῦδε σαρκίου, καὶ
 τῷ προβῆματι, νῦν ὑπερφυσίως ἐργαζόμενος βλέπον-
 τας. Καὶ τοῦτό ἐστι τὸ, Μετεμορφώθη ἔμπροσθεν

Α αὐτῶν. Μένων καὶ γὰρ ὁ θεάνθρωπος Λόγος ἐπὶ
 τῆ; οικείας φανότητος, παρὰ τοπρότερον ἑωρᾶτο,
 τοῖς ἀποστόλοι; καθεωρᾶτο φαινόμενος, καὶ δεῖ παρ-
 ἦνοιξεν ὀλίγον τῆς θεότητος, φησὶν Ἰωάννης ὁ τὴν
 γλῶτταν χρυσοῦς, καὶ ἔδειξεν αὐτοῖς τὸν ἐνοικούντα
 Θεόν, καθόσον ἐδύναντο φέρειν οἱ σωματικούς; ὀφθαλ-
 μοὺς περιφέροντες, ἀλλοιωθέντας δηλαδὴ τῇ δυνάμει
 καὶ ἐνεργείᾳ τοῦ Πνεύματος; Αὐτὴ καὶ γὰρ, φησὶν,
 ἢ ἀλλοίωσις τῆς δεξιᾶ; τοῦ Ἰψίστου. Ταῦτά ἐστιν ἃ
 ὁφθαλμοῖ; οὐκ εἶδε, καὶ οὐς οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ
 καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἔνεθη ποτέ. Οὕτως; ἐν αἰῶνι
 τῷ μέλλοντι πάντοτε σὺν Κυρίῳ ἑσόμεθα, Χριστὸν
 ὄρωντες, τῷ φωτὶ ἀστράπτοντα τῆς θεότητος. Οὕτω
 κατὰ τὸν Θεὸν μελωδῶν καθεωρᾶθη ἀποστόλοι; τὰ
 ἀθέατα θεότης ἐν σαρκίῳ, ἐν τῷ θρει;Θαδῶρ ἀστρά-
 πτουσα. Οὕτω συγκραθεῖς ἀσυγγύτως ὁ τοῦ Θεοῦ
 Θεὸς Λόγος; ἀνθρακα ὑπέδειξεν ἡμῖν θεότητος
 καταπλέγοντα μὲν ἁμαρτίας, ψυχὰς δὲ φωτίζοντα.
 Οὕτως ὁ χερσὶν ἀοράτους; πλάσας; κατ' οικείαν εἰκόνα
 Χριστοῦ τὸν ἀνθρώπον ἐν τῷ πλάσματι τῷ ἰδίῳ τὸ
 ἀρχέτυπον κάλλος ὑπέδειξεν. Οὕτως; ἢ ἀναλλοίωτος;
 φύσις τῇ βροτείᾳ μιχθεῖσα, τῆς ἐμπεροῦ; ἀόλου θεό-
 τητος φῶς παραγυμνοῦσα τοῖς ἀποστόλοι; ἀποῤῥή-
 τως ἐξέλαμψε, τοῦ ἐπὶ τέλει τῶν αἰῶνων ὡς ἐν ἐσόπ-
 τρω, φησί, διὰ σαρκὸς λάμψαντος; τῷ κόσμῳ καὶ
 μέχρις ἡδου κατελθόντος, καὶ τὸ ἐκείσε σκότος;
 λύσαντος. Ἐπειδὴ καὶ γὰρ, φησὶν αὐθις ὁ τὴν
 γλῶτταν χρυσοῦς Ἰωάννης, πολλὰ περὶ κινδύνων διε-
 λέχθη τοῖς μαθηταῖς καὶ θλίψεων, καὶ πειρασμῶν
 παντοδαπῶν καὶ θανάτων, καὶ τὰ μὲν ἦν αὐτοῖς ἐν
 πράγμασι πρὸ ὀφθαλμοῦ; κείμενα καθ' ἐκάστην, ἢ
 δὲ τῶν ἀγαθῶν ἀπολαύσι; ἐν ἐλπίσιν ἔτι καὶ προσδο-
 κίαις, βουλίμενος καὶ τὴν ὄψιν αὐτῶν πληροφορη-
 σαι, καὶ δεῖξαι τί ποτέ ἐστι τὸ προσδοκώμενον ἐκεῖνο,
 καὶ τίς ἢ ἀποῤῥήτος καὶ θεοκρηπῆς δόξα, ὡς ἦν ἐγ-
 χωροῦν, καὶ κατὰ τὸ παρὸν αὐτοῖς δεῖκνυσι καὶ ἀπο-
 καλύπτει. Καὶ πάλιν· Ἐπειδὴ γὰρ ἄβηλον ἦν, φησί,
 τοῖς ἀκούουσι τέως τὸ ῥῆμα τῆς βασιλείας, διὰ
 τοῦτο ἀνελθὼν ἐν τῷ θρει, μετεμορφώθη ἔμπροσθεν
 αὐτῶν, παρανοίγων αὐτοῖς τῶν μελλόντων τὴν δό-
 ξαν. Ὁ δὲ Γρηγορᾶ; καὶ βασιλείαν ἀκούων Θεοῦ,
 κακῶς οὐκ εἶδ' ὅπως μετ' Ἀκινδύνου τοῦ κάκιστ'
 ἀπολωλότος καὶ ταύτην εἰς κτίσμα παρανοεῖ, τὸν
 Θεὸν τολημρᾶ καὶ διανοίᾳ, καὶ γλώττι λέγοντας οἱ
 τάλανας εἶναι ποτε βασιλείας; χωρὶς. Περὶ οὗ καὶ
 βραχέα τινὰ παρὰ τῶν θεολόγων διδασκάλων εἰπεῖν
 πρὸς ἐκείνους οὐκ ἀκαιρον οἶμαι.

Χρυσόστομος τοιγαροῦν καὶ πάλιν ὁ θεῖος, τὰ τοῦ
 θεοφόρου Δαβὶδ σκοπούμενος, Τί τοίνυν, φησὶν, ὁ
 Δαβὶδ βούλεται, λέγων, Ὁ Κύριος ἐδασίλευσεν; ; Εἰ
 γὰρ αἰεὶ βασιλεύει, περιττὸν τὸ ἐδασίλευσεν. Δίον εἰ
 ἄρα βασιλείαν ὕμνεῖν ἤθελε, διατί εἶπε, Ὁ Κύριος
 ἐδασίλευσεν, ὡς ἀρχὴν λαδοῦσης τῆς βασιλείας;
 Εἶτα ποτε ἀρχὴν λαμβάνει βασιλεία Θεοῦ πρόσφατον,
 καὶ ἦν ποτε Θεός; ὅτε μὴ ἦν βασιλεὺς; ; Καὶ πᾶς;
 Οὐδὲν ἐπὶ Θεοῦ πρόσφατον. Οὐ προσλαμβάνει ἐξου-
 σίαν, οὐκ ἐνδύεται βασιλείαν, ἀλλ' εἰς αἰῶνος βασιλεύς;
 ἐξ αἰῶνος δεσπότης, ἐξ αἰῶνος δημιουργός; ὡς φησὶν
 ὁ μακάριος Μωϋσῆς· Κύριος βασιλεύων τὸν αἰῶνα

καὶ ἐπ' αἰῶνα. Καὶ ἔτι· Εἰ τοίνυν ὁ μακάριος Μωϋσῆς πρὸ πολλῶν γενεῶν γενόμενος τοῦ Δαβὶδ τὴν βασιλείαν ἐκήρυξε τοῦ Θεοῦ, τί βουλόμενος ὁ μακάριος Δαβὶδ, ὡς πρόσφατον τὴν ἀρχαίαν κηρύττει, λέγων, Ὁ Κύριος ἐβασίλευσεν; Ἡ δὴ ἄλλοι ὅτι τὴν τοῦ Σωτῆρος ἐρμηνεύει οικονομίαν. Διπλῆ γὰρ ἡ τοῦ Σωτῆρος βασιλεία, ἡ μὲν προαιώνιος καὶ ἀρχὴν οὐκ ἔχουσα, ἡ δὲ μετὰ τοῦ αἰῶνα, ἀρχὴν ἀπὸ τῆς οικονομίας λαμβάνουσα. Καὶ μὲν βασιλεὺς ἀεὶ ὢν, γίνεται καὶ κατὰ σάρκα βασιλεὺς, τὸ μὲν ἔχων κατὰ φύσιν, τὸ δὲ λαμβάνων κατὰ τὴν πλάσιν τὴν ἀνθρωπίνην.

Ὁ δὲ τῆς εὐσεβείας ὁμολογητῆς καὶ διδάσκαλος Μάξιμος, Οἰδαμὲν τι κατὰ τὴν Γραφὴν ὑπεραιώνιον, φησὶν, ὅπερ ὅτι μὲν ἔστιν ἐσήμενος, τί δὲ τοῦτό ἐστιν οὐκ ὠνόμασε, κατὰ τὴν, Κύριος βασιλεύων τὸν αἰῶνα καὶ ἐπ' αἰῶνα. Καὶ ἔτι· Οὐκοῦν ἔστι τι πρᾶγμα ὑπὲρ αἰῶνας, ἡ ἀκραιφνῆς τοῦ Θεοῦ βασιλεία. Οὐ γὰρ δὴ θέμις εἰπεῖν ἤρχθαι ἢ φθάνεσθαι ὑπὸ αἰῶνων ἢ χρόνων τὴν τοῦ Θεοῦ βασιλείαν. Ἴνα δὲ μὴ νομίσης, ἄλλην μὲν εἶναι τὴν τοῦ Θεοῦ βασιλείαν, ἢν οἱ θεοφόροι οὗτοι παρὰ τῆς θείας λαβόντες Γραφῆς εἶπον, ἄλλην δὲ τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν τὴν ἡτοιμασμένην τοῖς δικαίοις ἀπὸ καταβολῆς κόσμου, κατὰ τὸν λόγον αὐτοῦ φημι τοῦ Κυρίου, ἐπισυνάπτει λέγων εὐθύς· Ταύτην δὲ πιστεύομεν εἶναι τῶν σωζομένων κληρονομίαν, καὶ μονὴν καὶ τόπον, ὡς ὁ ἀληθὴς παραδίδοσι λόγος. Καὶ πάλιν ὁ αὐτός· Ἡ τοῦ Θεοῦ, φησὶ, βασιλεία τῶν προσόντων τῷ Θεῷ φυσικῶς ἀγαθῶν κατὰ χάριν ἔστι μετέδοσις, καὶ τὸ εἶδος αὐτὸ τῆς φυσικῆς ὠραιότητος τῶν φορεσάντων τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουρανοῦ.

Ὁ δὲ συνασκητῆς καὶ συνωδὸς τούτῳ, Θαλάσσιος ὁ θεοφόρος φησὶ, Αἰδῖος, φησὶν, ὁ Θεὸς καὶ ἀπέραντος καὶ ἀόριστος· καὶ αἰδία ἀγαθὰ καὶ ἀπέραντα καὶ ἀνεκλάλητα τοῖς αὐτῷ ὑπάρχουσιν ἐπηγγελίαι. Καὶ πάλιν· Ὑπὲρ αἰῶνάς εἰσι, φησὶ, καὶ πρὸ παντὸς αἰῶνος, καὶ ὑπὲρ νοῦν καὶ λόγον τὰ ἀποκείμενα ἀγαθὰ τοῖς κληρονόμοις τῆς ἐπαγγελίας.

Τί δὲ περὶ τούτων αὐτῶν καὶ Ἀθανάσιος φησὶν ἡ μέγας ἀκούσωμεν. Οὕτως φησὶ Παῦλος πρὸς Τιμόθεον· Συγκακοπάθησον τῷ Ἐβανγγέλιῳ κατὰ δύναμιν Θεοῦ τοῦ σώσαντος ἡμᾶς καὶ καλῶσαντος κλησὶ ἀγία οὐ κατὰ τὰ ἔργα ἡμῶν, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἰδίαν πρόθεσιν καὶ χάριν, τὴν δοθῆσαν ἡμῖν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ πρὸ χρόνων αἰώνων, φανερωθῆσαν δὲ νῦν διὰ τῆς ἐπιφανείας τοῦ Σωτῆρος. Πῶς δὲ πρὸ χρόνων αἰώνων ἔλαμβάνομεν μὴ τῶν γεγονότων, ἀλλ' ἐν χρόνῳ γεγονότων, εἰ μὴ ἐν τῷ Χριστῷ ἦν ἀποκειμένη ἡ εἰς ἡμᾶς φθάνουσα χάρις; Οὐδὲ γὰρ οὐδ' ἐν ἄλλῃ θεμελιωθῆσαι τὴν ζωὴν ἡμῶν ἐπρεπε. εἰ μὴ ἐν τῷ Κυρίῳ τῷ πρὸ τῶν αἰώνων ὄντι, εἰ οὐ καὶ οἱ αἰῶνες γηγόνασιν, ἐν ὧς ἐν αὐτῷ αὐτῇ· οὐσης ὀνηθῶμεν καὶ ἡμεῖς αἰώνιον κληρονομήσαι ζωὴν.

Βασιλεὺς δ' ὁ μέγας πολλὰ περὶ τοῦ παντουργοῦ καὶ παντοδυνάμου τῆς τοῦ Θεοῦ Πνεύματος ἐνεργείας· καὶ χάριτος προσηκόντων, ἐπιφέρει κάκεινα· Τίς γὰρ οὕτως ἀνήκοος τῶν ἡτοιμασμένων ἀγαθῶν

παρὰ Θεοῦ τοῖς ἀξίοις, ὡς ἀγοσιὶν ὅτι καὶ τῶν δαικίων ὁ στέφανος ἢ τοῦ Πνεύματος ἔστι χάρις, θαυλεστέρα τότε καὶ τελειότερα παρεχομένη κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῶν ἀνδραγαθημάτων, τῆς πνευματικῆς δόξης διανεμομένης ἐκαστῷ; ἐν γὰρ ταῖς λαμπρότησι τῶν ἀγίων μοναὶ πολλαὶ παρὰ τῷ Πατρὶ, τούτεστιν ἀξιομάτων διαφοραί. Καὶ μετὰ τινά· Πῶς οὐν δυνατόν νοῆσαι χωρὶς τοῦ ἀγίου Πνεύματος ἐπιτελεῖσθαι τὴν κρίσιν, ὅπου γε ὁ λόγος δείκνυσιν, ὅτι αὐτό ἐστι καὶ τὸ τῶν δικαίων βραβεῖον, ὅταν ἀντὶ τοῦ ἀβραβῶνος; παρασχεθῆ τὸ τέλειον; Ἐπεὶ δ' εἰς τὸν περὶ τοῦ ἀβραβῶνος τοῦ θεοῦ Πνεύματος λόγον ὁ τῶν ἀγίων λόγος τρέχων εὐκαίρως ἔγαν καθήνησε, φέρε καὶ τὰ περὶ τούτου ρηθέντα τοῖς ἀποστόλοις καὶ διδασκάλοις ἀπὸ μέρους σκοπήσωμεν. Ἐπειδὴ καὶ τὴν περὶ τοῦ θεοῦ ἀβραβῶνος τούτου λόγον, καθάπερ ἐν τοῖς φθάσαισι ἠκούσαμεν Γρηγορῶ λέγοντος, διακωμῶδει, οὐ τὴν σύνοδον καὶ ἡμᾶς μᾶλλον, ἢ διδασκάλους καὶ Πατέρας καὶ ἀποστόλους, τοῖς Εἰκονομάχοις κἂν τούτῳ συγκαταδικάζων. Βασιλεὺς μὲν οὐν ὁ μέγας πρὸς τοὺς ἡδὴ ρηθεῖσιν αὐτῷ κἂν τῇ μεγάλῃ τῶν μυστικῶν τελετῇ τὰ χαρίσματα τοῦ θεοῦ Πνεύματος ἀνυμῶν, τὸ τῆς υιοθεσίας, φησὶ, χάρισμα, ὁ ἀβραβῶν τῆς μελλούσης κληρονομίας, ἢ ἀπαρχὴ τῶν αἰώνων ἀγαθῶν, ἡ ζωοποιὸς δύναμις, ἢ πηγὴ τοῦ ἁγιασμοῦ, παρὰ τοῦ Ἀποστόλου ταῦτα λαβῶν. Ὁ δὲ θεὸς Χρυσόστομος τὸ ἀποστολικὸν ἐκεῖνο σκοπούμενος, τὸ λέγων, Ὁ δὲ βαβαίων ἡμᾶς καὶ δοὺς ἡμῖν τὸν ἀβραβῶνα, τοιάδε φησὶν· Ἀβραβῶνί σοι διδομι, ποῖον ἀβραβῶνα; τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τοῦ Πνεύματος τὴν χορηγίαν. Ἀλλὰ λέγων περὶ Πνεύματος, Ἔδωκε τοῖς ἀποστόλοις τὸν δακτύλιον· λάβετε, ὅτε πᾶσιν. Εἰς δακτύλιος μερίζεται καὶ οὐκ ἀναλίσκεται· μάθε Πνεύματος χορηγίαν· ἔλαβε Πέτρος, ἔλαβε Παῦλος Πνεῦμα ἅγιον, παρῆλθε τὴν οἰκουμένην. Ἀμαρτωλοὺς ἀπήλλαττεν ἀμαρτημάτων, χωλοὺς διωρθοῦτο, γυμνοὺς ἐνέδυε, νεκροὺς ἤγειρε, λεπροὺς ἐκάθαυε, διάβολον ἐπιστόμιζε, δαίμονας ἀπήλαυε, τῷ Θεῷ διελέγετο, ἐκκλησίας ἐφύταυε, ναοὺς κατέσκαψε, τὴν κακίαν ἔλυσε, τὴν ἀρετὴν ἐφύτευσε, τοὺς ἀνθρώπους ἀγγέλους ἐποίησε. Ταῦτα πάντα, ἀκμὴν ἀβραβῶν, ἐπλήρωσε τῷ λόγῳ τὴν οἰκουμένην ἅπασι.

Πᾶσαν δὲ ὅταν λέγω, ὅσην ἡλιος ἐφορᾷ γῆν, θέλασαν, ὄρη, καὶ νάπας, καὶ βουνοὺς. Περιήλαθε γὰρ καθάπερ ὑπόπτερος ὁ Παῦλος ἐνὶ στόματι παλαίων, ὁ σκηνοποιὸς, ὁ σμῆλην μεταχειριζόμενος καὶ δερματι βράπτων. Καὶ αὐτὴ ἡ τέχνη κώλυμα τῇ ἀρετῇ οὐκ ἐγένετο· ἀλλ' ὁ σκηνοποιὸς δαιμόνιον ἰσχυρότερος, βασιλέων λαμπρότερος, στρατοπέδων δυνατώτερος, φιλοσόφων σοφώτερος ὁ ἄστομος. Πόθεν ἔλαβε τὸν ἀβραβῶνα, ἐδάστασε τὸν δακτύλιον καὶ περιέφερεν; Ἔβλεπον πάντες, ὅτι βασιλεὺς ἠρμόσασε τὴν φύσιν ἡμῶν. Εἶθεν ὁ δαίμων, καὶ ἀνεχώρει ἔκων τὸν ἀβραβῶνα. Σκίαν ἔβλεπε καὶ ἀνεχώρει. Ἰράτεια ἔβλεπε καὶ ἐδραπέτευεν. Ὡ δύναμις Πνεύματος! Ὁ ψυχὴν δέδοικεν, οὐ σῶμα, ἀλλὰ ἰμάτιον. Οὐχ ἰμάτιον, ἀλλὰ σκίαν. Περιήει ὁ Παῦλος τὴν οἰκουμένην τὰς ἀκάνθας ἀνασπῶν τῶν ἀμαρτημάτων, τὰ σπέρματα

καταβάλλον τῆς εὐσεβείας, καθάπερ ἀροτρον ἄριστος ἐκ τοῦ ἄροτρον ἔχων τῆς διδασκαλίας. Πού ἤλθε; Πρὸς Θράκας, πρὸς Σκύθας, πρὸς Ἰνδοὺς, πρὸς Μαύρους, πρὸς Γότθους, πρὸς θηρία, καὶ μετέβαλε πάντα. Πόθεν; Ἀπὸ τοῦ ἀρραβῶνος. Πῶς ἤρκεσεν ἡ τοῦ Πνεύματος χάρις; Ἰδιώτης, γυμνός, ἀνυπόδετος, ὁ δοὺς τὴν ἀρραβῶνα τοῦ Πνεύματος. Διὰ τοῦτο λέγει. Καὶ πρὸς ταῦτα τίς ἱκανός; Ἄλλ' ἡ ἱκανότης ἡμῶν ἐκ τοῦ Θεοῦ, ὃς καὶ ἱκανώσεν ἡμᾶς διακόνους καιρῆς διαθήκης, οὐ τράμματος, ἀλλὰ Πνεύματος. Εἶδες τὸ Πνεῦμα πόσα ἐποίησεν; Ἐν δὲ τῷ περὶ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως πάλιν ὁ αὐτός. Διὰ τοῦτο, φησί, καὶ ὁ Παῦλος; παίησας ἀξίόπιστον τὸν περὶ τῆς ἀναστάσεως λόγον, ἀπὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ ἀναστάσεως, ἀπὸ τοῦ Θεοῦ εἶναι τὴν δημιουργούντα, ἐπάγει καὶ τούτο τὸ βήτον, λέγων, ὅτι Καὶ ἀρραβῶνα ἡμῖν ἔδωκεν οὐ χρημάτων, οὐδὲ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου, ἀλλ' ἀρραβῶνα Πνεύματος. Ὁ δὲ ἀρραβῶν μέρος ἐστὶ τοῦ παντός, καὶ ὑπὲρ τοῦ παντός πιστός. Καθάπερ γὰρ ἐπὶ τῶν συμβολαίων ὁ τὸν ἀρραβῶνα δεξάμενος ὑπὲρ τοῦ παντός θαρρᾷ λοιπὸν καὶ πεπίστευκεν, οὕτω καὶ σὺ λαβὼν ἀρραβῶνα τοῦ Πνεύματος, τὰ χαρίσματα λέγω, μηκέτι ἀμφίβαλε περὶ τῶν ἀποκειμένων ἀγαθῶν. Καὶ μετ' ὀλίγον· Πλὴν ἀλλ' οὕτε σὺ τῆς τοῦ Πνεύματος ἐρημος γέγονας χάριτος, ἀλλὰ πολλὰ καὶ ἐτι νῦν μένει τῆς δωρεᾶς ἐκείνης τὰ σύμβολα, αὐτῶν τούτων τῶν ἀπηριθμημένων πολλῶ μείζονα καὶ θαυμαστότερα. Οὐ γάρ ἐστιν ἴσον σῶμα τελευτήσασ ἀναστήσαι, καὶ ψυχὴν νεκρωθεῖσαν ὑπὸ τῶν ἁμαρτημάτων ἀπαλλάξαι τῆς ἀπωλείας ἐκείνης, ὃ διὰ τοῦ βαπτίσματος γίνεται. Οὐκ ἐστὶν ἴσον νόημα ἀπαλάσαι σαρκός, καὶ ἁμαρτιῶν φορτίον καταποντῖσαι· οὐκ ἐστὶν ἴσον δωμα πεπηρωμένον διηρθῶσαι, καὶ ψυχὴν ἰσοκτισμένην φωτὶ καταλάμψαι. Εἰ γὰρ μὴ ἦν ἀρραβῶν τοῦ Πνεύματος καὶ νῦν, οὐκ ἂν συνέστη τὸ βάπτισμα, οὐκ ἂν ἁμαρτημάτων ἄφεσις ἐγένετο, οὐκ ἂν δικαιοσύνη καὶ ἁγιασμός, οὐκ ἂν υἱοθεσίαν ἐλάδομεν, οὐκ ἂν μυστηρίων ἀπελαύσαμεν· σῶμα γὰρ καὶ αἷμα μυστικὸν οὐκ ἂν ποτε γένοιτο τῆς τοῦ Πνεύματος χάριτος χωρὶς· οὐκ ἂν ἱερέας ἐσχῆκαμεν. Οὐδὲ γὰρ ταύτας δυνατὸν τὰς χειροτονίας ἀνευ ἐκείνης τῆς ἐπιφοιτήσεως γίνεσθαι. Καὶ ἄλλα δὲ πολλὰ ἔχει τις ἂν εἰπεῖν τῆς τοῦ Πνεύματος χάριτος σύμβολα. Ὡστε καὶ σὺ ἀρραβῶνα τοῦ Πνεύματος ἔχεις· καὶ νέκρωσιν ἀπέθου ψυχῆς, καὶ πῆρσιν λογισμῶν καὶ τὸν ἀκάθαρτον ἀπεδύσω βίον.

Ἄκουεις, Γρηγορέ, καὶ ἀποστόλων, τῶν φιλοσόφων φημί καὶ σοφῶν τοιούτων τὴν ἀληθινὴν καὶ πρώτην σοφίαν, ὅσα περὶ τοῦ ἀρραβῶνος καὶ τῆς ἀπαρχῆς τοῦ Πνεύματος τοῦ θείου φιλοσοφοῦσιν, οὐ τεχνικαῖς ἐπιστήμαις καὶ μεθόδοις ἀνθρωπίνης σοφίας ταυτὶ διδαχθέντες, ἀλλ' ἐπόπται καὶ μέτοχοι χρηματίσαντες τῆς τοῦ Θεοῦ φυσικῆς δόξης καὶ χάριτος, καὶ τοῦ μεγαλείου ἐκείνου μετὰ Πέτρου φημί καὶ τῶν υἱῶν τῆς βροντῆς, εἰ δὲ βούλει καὶ παντός τοῦ προύχοντος τάγματος τῶν ἀποστόλων, τῆς μακαρίας ὁμοῦ δωδεκάδος ἐν εἰβῆι πυρίνων τότε γλωσσῶν τὴν ἐξ ὕψους ἐνδελυκῶτων δύναμιν κατὰ τὴν μεγάλην πρὸς αὐτοὺς τοῦ Σωτῆρος ἐπαγγελίαν, δι' ἧς κτίσθησαν καταφωτισθέντες

ἅπαντα, πρὸς Θεὸν τὴν τῶν ἀκαυασμάτων πηγήν ἐκ τοῦ ζόφου τῆς ἀγνωσίας καὶ τῆς κίχνης ἐκπαγήγαγον τῶν εἰδῶλων; Τί γοῦν σοὶ περὶ τούτου τοῦ θείου ἀρραβῶνος δοκεῖ, τοῦ πᾶσιν ἀποστόλοις τε καὶ διδασκάλοις καταμερισθέντος, καθάπερ ἀκούεις; καὶ τὰ ὑπερφῶ καὶ λόγον ἅπαντα καὶ φύσιν νικῶντα, καὶ ἐνεργήσαντος καὶ ἐνεργούντος; Κτίσμα μὲν οὖν Θεοῦ τούτου οὐκ ἂν εἴποις ποτὲ, εἰ μὴ μέμνησας προφανῶς καὶ παρακαλεῖς, δι' αὐτὰ τέ φημι ταῦτα τὰ παρ' αὐτοῦ θεοπρεπῶς ὑπὲρ φύσιν τελοῦμενα, καὶ ὅτι οὐ τοῦ Πνεύματος μόνον εἶναι τὸν ἀρραβῶνα; ἀλλὰ καὶ Πνεῦμα ἅγιον εἶναι τὸν αὐτὸν τῆς ἱεραῆς θεολογίας ἀκούεις λεγούσης. Πῶς ἂν οὖν μετὰ Μακεδονίου κτίσμα καὶ αὐτὸς νῦν οὕτω φανερώς βλασημῆσαι τολμήσης τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ; Ἄλλὰ τί; τὴν οὐσίαν ἢ τὴν ὑπόστασιν τοῦ Πνεύματος τούτου ἔρεις; Ἄλλ' οὐχ οἷόν τε. Μᾶλλον γὰρ ἂν εἰπὼν σφαιροειδῆ τὴν γῆν, καὶ κῶνον τὸν οὐρανὸν ὄντα, κέντρου λόγον πρὸς ἐκείνην ἔχειν τὴν σφαῖραν, ἢ τὸν λαμπρὸν ὀφθαλμὸν τουτοῦ τῆς ἡμέρας τὸν ἥλιον, οὐκ οὐκ οὐκ, ἀλλ' ἐκ τῆς σαλῆνης λέγων ἔχειν τὸ φῶς δόξαις ἂν τίσι τε λέγειν ἴσας, ἢ τὰ τοιαῦτα. Καὶ παρήμι λέγειν νῦν, ὅτι οὐχὶ οὐσία τοῦ Θεοῦ, οὐδὲ ἡ ὑπόστασις ἐστὶ τὸ διδόμενον. Οὐδ' ἐκείνων οἱ μετέχοντες πεφύκασιν ὕλως μετέχειν, ἀλλὰ τῆς χάριτος καὶ τῆς ἐνεργείας. Αἰδ καὶ ἐκεῖνο δίδεται ἡμῖν, ὃ καὶ λαμβάνομεν τῇ δυνάμει τοῦ Πνεύματος, οἱ θεολόγοι καὶ τούτο φασί. Τούτο τοῖνον εὐπροσθημί νῦν τίως, καίτοι γε καὶ κοινὸν ἀξίωμα πάσαι τῆς Ἐκκλησίας Χριστοῦ. Ὅτι τε ἱκανὸς ἡμῖν, καὶ διὰ πολλῶν ἐν τοῖς φθάσαισι ἐφρηται τε καὶ ἀποδέδεικται ταῦτα, καὶ ἵνα μὴ συκοφαντήσης ἡμᾶς αὐτοὶς, ὅτι τὰ ἐν ἀρχῇ ζητούμενα λαμβάνομεν ὡς ὁμολογούμενα. Οὕτω καὶ γὰρ ἡ σὴ θεολογία τε καὶ σοφία περὶ τῶν ἀξιωμάτων διασκοπεῖται, ζητούμενά τε ταῦτα, καὶ οὐχ ὁμολογούμενά τε καὶ κείμενα φανταζομένη κακῶς. Κεῖσθω μὲν οὖν τούτο, ἐκεῖνό γε μὴν ἐρέσθαι τίως; ἐνταῦθα τὸν φιλόσοφον βούλομαι. Καὶ εἰ ὁ τοῦ Πνεύματος ἀρραβῶν ἡ οὐσία καὶ ἡ ὑπόστασις ἐστὶ τοῦ Πνεύματος, ὡς ἂν αὐτὸς φαῖς, ἀλλ' οὐχ ἡ χάρις καὶ ἡ ἐνέργεια, πῶς ἐστὶν ἀρραβῶν; Καὶ ποῖον ἔρα ἐστὶ τὸ ἄλον, οὐτινος ἀρραβῶν ἐστὶν ὁ ἀρραβῶν, ἂν σὺ λέγεις αὐτὴν τὴν οὐσίαν καὶ τὴν ὑπόστασιν εἶναι τοῦ Πνεύματος; Ὁ μὲν γὰρ ἀπόστολος ἀρραβῶνα τοῦ Πνεύματος εἶπε τούτο καὶ ἀπαρχὴν τοῦ Πνεύματος· Ἐρχομεν γὰρ, φησί, τὴν ἀπαρχὴν· οἱ δὲ τούτου ἐξηγούμενοι θεολόγοι, καθάπερ ἤκουσας, καὶ ἀπαρχὴν τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν, καὶ ἀρραβῶνα, καὶ ἐκτύλιον, καὶ μέρος τοῦ ὅλου, καὶ πιαδὸν ὑπὲρ τοῦ προσδοκώμενου παντός, καὶ ἀσφαλῆ φασὶ τούτου ἀρραβῶνα. Ἄμα δὲ καὶ μαρισθῆναι τούτου πᾶσι παρὰ τοῦ δεδωκότος φασὶν ἀποστόλοις καὶ διδασκάλοις, καὶ τούτου αὐτῶν ἐν ἐκείνοις ἐνηργηκέναι τε, καὶ ἐνεργεῖν πάντα τὰ καινὰ καὶ ὑπερφῶ, καὶ Θεῷ δυνατὰ μόνη. Τὴν δὲ οὐσίαν καὶ τὴν ὑπόστασιν τοῦ Πνεύματος ἀμήχανον ἀρραβῶνα τινὸς εἶναι· τίνος καὶ γὰρ; ἀλλ' οὐδὲ μέρος τοῦ ὅλου· οὕτε γὰρ μερίζεται κατ' οὐσίαν καὶ ὑπόστασιν ὁ Θεός· ἀλλὰ καὶ ἐκᾶστη τῶν θεῶν

χικῶν ὑποστάσεων τελειός ἐστι Θεός, καὶ ὑπερ-
 λῆς, καὶ ἀμέριστος. Λέγει τοιγαροῦν, ὡ φιλόσοφε,
 καὶ ὀρίξου, καὶ συλλογίζου, καὶ συμπέρανε ταῖς
 σοαῖς ἐπιστημονικαῖς μεθόδοις, εἰ γε καὶ δύνατο, ὧν
 ἡμεῖς ἀμαθείς οἱ τοῦ Εὐαγγελίου τε καὶ σκηνοποιῶν
 καὶ ἀλιείων μαθηταί, πῶς δύναται τὰ τοιαῦτα καὶ
 εἶναι καὶ λέγεσθαι, ἵνα καὶ αὐτός που μετὰ Νικοδή-
 μου τοῦ πάλαι νυκτερινοῦ μαθητοῦ παρὰ τῆς αὐτο-
 σοφίας ἀκούσης, *Σὺ ἴδ' ὁ τῆς τῶν οὐρανῶν σω-
 μάτων κινήσεως, καὶ τῶν μεταώρων, ὡς ἂν αὐ-
 τός εἴποις, φροντιστῆς καὶ δημιουργός.* Καὶ ταῦτα
 οὐ γινώσκεις; μᾶλλον δ' ἐκεῖνος μὲν ἀπὸ νυκτερινοῦ
 τῆς ἡμέρας καὶ τοῦ φωτός καὶ μαθητῆς καὶ υἱός κα-
 λῶς γέγονεν, ἀπὸ τοῦ γράμματος ἀναβάς ἐπὶ τὸ
 Πνεῦμα ταχέως, καὶ τῇ ἔνυκτοστάτῳ Θεοῦ σοφία τὴν
 ἀληθινήν καὶ πρώτην σοφίαν μυσταγωγηθεὶς, καὶ
 ἀντι Φαρισαίου καὶ νομικοῦ μαθητῆς καὶ ὁπαδῆς
 ἀναδειχθεὶς τοῦ Χριστοῦ· σὺ δὲ τῇ σκιᾷ παρακαθί-
 μενος ἔτι καὶ τῷ γράμματι, μᾶλλον δὲ καὶ τοὺς τύ-
 πους καὶ τὴν ἀλήθειαν ὁμοῦ διαστρέφων ἐκῶν,
 οὐκ ἂν ποτέ τι καίριον εἴποις, οὐδὲ τοῦ Πνεύματος
 εἴξιον.

Ἄλλὰ δεῦρο καὶ τοῦ μυστηρίου τὸν λόγον ἐκπαι-
 δεύου καὶ αὐθις παρ' εὐαγγελιστῶν τε καὶ ἀποστο-
 λικῶν, καὶ τῶν τούτων ἐξηγητῶν τε καὶ θεολόγων,
 μᾶλλον δὲ ἀντι σοῦ πάλιν οἱ τὰ σὲ διαδεξάμενοι
 ταῦτα, καὶ ἀκούειν καὶ συνιέναι δυνάμενοι. Κατ'
 οὐσίαν μὲν οὖν καὶ ὑπόστασιν, ὡσπερ ἀγνωστός τε
 καὶ ἀρρήτος, οὕτω δὴ καὶ ἀμέριστος καὶ ἀληπτός ὁ
 Θεός· καὶ τοῦτο κοινὸν ἀξίωμα τῆς εὐσεβοῦς ἡμῶν
 πίστεως· κατὰ δὲ τὴν φυσικὴν αὐτοῦ χάριν καὶ ἐνέρ-
 γειαν, καὶ τὴν παντοδαπὴν τῶν αὐτῷ φυσικῶς προσ-
 όντων θεῖαν πρόδοον, καὶ ποικίλην μετάδοσιν καὶ
 μερίζεται πολυειδῶς ὁ ἀμέριστος, καὶ ποικίλλεται ὁ
 ἀπλοῦς, ὡσπερ δὴ καὶ ῥητὸς καὶ ληπτὸς διὰ φιλαν-
 θρωπίας ἐστιν ὡς γίνεται. Πανταχοῦ μὲν ὁλος παρῶν,
 καὶ ὑπὲρ τὸ πᾶν ὧν, καὶ οὐσίᾳ καὶ ὑποστάσει, καὶ δυ-
 νάμει καὶ ἐνεργείᾳ, ἀμέριστος γὰρ ὁ αὐτός κατὰ πάντα
 καὶ εἰς, σωζομένης ἐκείστη τῶν θεαρχικῶν ὀποστά-
 σεων ἀσυγχύτου δηλονότι τῆς ἰδιότητος· ἐν γὰρ
 ἀληθῶς καὶ τρία τὰ προσκυνούμενα· μερίζεται δὲ
 καὶ ποικίλλεται, καὶ καλεῖται διαφόροις ὀνόμασι,
 καὶ μεταδίδοται κατ' ἐκεῖνο δηλονότι, καθὼ καὶ ῥη-
 τός ἐστι διὰ φιλανθρωπίας, καὶ ληπτὸς τε καὶ με-
 ριστὸς, τὴν φυσικὴν δύναμιν φημί καὶ ἐνεργεῖαν
 καὶ χάριν. Ὅθεν καὶ Ἰωάννης ὁ τὴν γλῶσσαν χρυ-
 σοῦς τὴν εὐαγγελικὴν ἐξηγούμενος βῆσιν ἐκείνην,
 τὴν λέγουσαν, *Οὐκ ἐκ μέτρου δίδωσιν ὁ Θεός τὸ
 Πνεῦμα,* ἡμεῖς γὰρ πάντες, φησί, μέτρῳ τὴν ἐνέρ-
 γειαν τοῦ Πνεύματος; ἀλάθομεν. Πνεῦμα γὰρ ἐνταῦθα
 τὴν ἐνεργεῖαν λέγει. Αὕτη γὰρ ἐστὶν ἡ μερίζομένη.
 Ὁδτος δὲ ἀμέτρητον ἔχει καὶ ὀλόκληρον πᾶσιν τὴν
 ἐνεργεῖαν. Εἰ δὲ ἡ ἐνεργεῖα ἀμέτρητος, πολλῶ μᾶλ-
 λον ἡ οὐσία. Ὁρᾷ; καὶ τὸ Πνεῦμα ἀπειρον; Ὁ τοί-
 νον πᾶσαν τοῦ Πνεύματος δεξάμενος τὴν ἐνεργεῖαν,
 ὁ τὰ τοῦ Θεοῦ εἰδώς, ὁ λέγων, *Ὁ ἠκούσαμεν λαλοῦ-
 ρεν, καὶ ὁ ἐωράκαμεν μαρτυροῦμεν,* πῶς ἂν εἴη
 δίκαιος ὑποκτεῦσθαι; Ἄν μὲν οὖν τῷ δεσποτικῷ
 ναῷ, καθὰ δῆπου καὶ Παῦλός φησιν ὁ μέγας, *ἀπαν*

τὸ πλήρωμα κατέφησε τῆς θεότητος, ὡσπερ κατ'
 οὐσίαν ὁλος, καὶ καθ' ὑπόστασιν ὁλος ὁ μονογενῆς
 Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, οὕτω δὲ καὶ κατὰ τὰς δυνάμεις καὶ
 τὰς φυσικὰς ἐνεργείας ὁλος, καὶ ὅσα δηλαδὴ θεω-
 ρεῖται θεολογούμενα, καὶ ὑμνούμενα περὶ τὴν θεῖαν
 οὐσίαν, ἃ καὶ ἀθροίσμα, καὶ πλήρωμα τῆς θεότητος
 οἱ θεολόγοι φασίν. ἡμεῖς δὲ κατὰ τὴν εὐαγγελιστικὴν
 Θεολόγον, *Ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ πάντες ἐλάβο-
 μεν.* Ὅσαρ ὁ αὐτὸς ἀναπτύσσων ὁλος Χρυσόστο-
 μος, οὐ μεθεκτὴν φησὶν ἔχειν τὴν δωρεάν, ἀλλ' αὐ-
 τοπηγῆ καὶ αὐτορίζε ἐστὶν πάντων τῶν καλῶν,
 αὐτοζωῆ καὶ αὐτόφως καὶ αὐτοαλήθεια, οὐκ ἐν αὐτῷ
 συνέχων τῶν ἀγαθῶν τὸν πλοῦτον, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς
 ἄλλους ἀπαντας ὑπερβλύζων αὐτὸν, καὶ μετὰ τὸ
 ὑπερβλύσαι μένει ὡς πλήρης, καὶ οὐδενὶ ἐλαττούμε-
 νος ἐκ τῆς εἰς ἑτέρους χορηγίας, ἀλλ' αἰεὶ πηγάζων,
 καὶ πᾶσι τούτων μεταδιδούς τῶν καλῶν, ἐπὶ τῆς
 αὐτῆς μένει τελειότητος. Ὁ δὲ ἐγὼ φέρω, μεθεκτόν
 ἐστὶ. Παρ' ἑτέρου γὰρ ἔλαβον αὐτὸ, καὶ μικρόν τι
 τοῦ παντός, καὶ οἰοεὶ σταγῶν εὐτελεῆς πρὸς ἀβυσ-
 σον ἀφατον, καὶ πέλαγος ἀπειρον. Ἐν δὲ τῷ εἰς τὸ
 ἔγιον Πνεῦμα λόγῳ πάλιν ὁ αὐτός μέγας τῆς Ἐκ-
 κλησίας διδάσκαλος τοιάδε φησί· Τοῦτο τὸ σῶμα τὸ
 Δεσποτικόν, καὶ ἡ σὰρξ ἡ ἅγια λαβοῦσα τοῦ ἁγίου
 Πνεύματος τὴν ἐνεργεῖαν, οὐκ ἔλαβεν ὡς ἐπὶ τῶν
 ἀποστόλων καὶ τῶν προφητῶν μίαν χάριν ἢ δευτέ-
 ραν. Ἀνθρωπος γὰρ πάντα χωρῆσαι οὐ δύναται.
 Αἰδὲ λέγει Παῦλος· *Μὴ πάντες ἀπόστολοι, Μὴ
 πάντες προφῆται; Μὴ πάντες χαρίσματα ἔχου-
 σιν λαμδάν;* Ἐφ' ἡμῶν γὰρ μερίζεται τὰ δῶρα,
 ἐν δὲ τῇ σαρκὶ τοῦ Χριστοῦ δια τὰ χαρίσματα, ὅσαι
 αἱ δωρεαὶ ἦσαν κατὰ τὴν τῆς σαρκὸς οὐσίαν. Καὶ
 πρόσθετι. Ἐπλήρωσε πρῶτον τὸν ἴδιον ναὸν πάσης
 χάριτος. Ἐἶχε χάρισμα νοσοῦντας ἰάσθαι, δαίμονας
 ἐκβάλλειν, νεκρούς ἐγείρειν, προφητεῖαι, τὰ τῆς
 ἀληθείας ἐργάζεσθαι, πάντα εἰδῶτο, καὶ εἶχε τῶν
 χαρισμάτων τὸ πλήρωμα, ἀφ' οὗ ἐπληρώθη ἡ σὰρξ
 ἡ Δεσποτικὴ πάντων τῶν χαρισμάτων. Χρεῖα δὲ ἦν
 κίντως ἡμεῖς λαμβάνειν ἐκ μέρους ὡς ἀπὸ δεξαμενῆς
 ἀπὸ τοῦ Κυριακοῦ σώματος· χορηγεῖται καὶ ἀπο-
 στόλοις καὶ προφήταις· ἐξ αὐτοῦ Ἰωάννης ἐμαρ-
 τύρει, *ὅτι ἐν αὐτῷ ὁλος τὸ πλήρωμα,* καὶ Παῦλος,
*Ἐν ᾧ κατέφησε πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος
 σωματικῶς.* Οὐκ εἶπεν ἀπλῶς, Ἐν ᾧ κατέφησεν ἡ
 θεότης, ἀλλὰ, *τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος,* τοῦτίστι
 πᾶσα ἡ δωρεὰ τῆς θεότητος. Καὶ ἵνα μὴ τις νομίσῃ,
 ὅτι ἐν τῷ Θεῷ Λόγῳ κατέφησε, λέγει, *Ἐν ᾧ κα-
 τέφησε πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματι-
 κῶς.* Ἐν τῇ σαρκὶ αὐτοῦ πᾶν τὸ πλήρωμα, σοφίας,
 συνέσεως, δυνάμεως, σημεῖων πάσης ἐνεργείας.
 Λοιπὸν ἀπὸ τοῦ πληρώματος δανεῖζόμεθα πάντες.
 Μαρτυρεῖ Ἰωάννης ὁ Βαπτιστής, *Κἀγὼ οὐκ ᾔδεικα
 αὐτόν, ἀλλ' ὁ κέμψας με βαπτίζειν, ἐκεῖνός μοι
 εἶπεν, Ἐφ' ὃν ἂν ἴδοις τὸ Πνεῦμα καταβαῖνον
 καὶ μένον.* Οὐκ εἶπε, Χαριζόμενον αὐτῷ δῶρο; ἔν,
 ἀλλὰ, *μένον ὁλον, οὗτός ἐστιν ὁ βαπτίζων ἐν
 Πνεύματι ἁγίῳ.* Εἶτα βουλόμενος; δεῖξαι ὁ Ἰωάν-
 νης, ὅτι οὐχ ὡς ἄνθρωπος ἔλαβε χάριν ὁ Σωτήρ,
 λέγει· *Οὐκ ἐκ μέτρου δίδωσιν ὁ Θεός τὸ Πνεῦμα.*

Ὁ Πατήρ ἀγαπᾷ τὸν Υἱόν, καὶ πάντα ἔδωκεν αὐτῷ ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ. Ἡμεῖς οὖν πόθεν λαμβάνομεν; Καὶ ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν. Ἐκεῖνος τὸ πλήρωμα. Ἡμεῖς ἐκ τοῦ πληρώματος. Πῶς; ἀφ' οὗ ἐπλήρωσε τὴν Δεσποτικὴν σάρκα, ἀπ' αὐτῆς; ἤντελε ὡς ἀπὸ πηγῆς, καὶ ἐδάνειζε τοῖς ἀνθρώποις τὴν δωρεάν. Τίς οὖν ἐστὶν αὐτῆ ἡ δωρεά, καὶ ἡ χάρις τοῦ Πνεύματος καὶ ἡ ἐνέργεια, Γρηγορέ, ἡ πληρώσασα τὸν ναὸν ἐκεῖνον, τὸ Δεσποτικὸν φημι σῶμα; Ἄρα ἡ οὐσία, καὶ ἡ ὑπόστασις ἐστὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος;

Καὶ μὴν ὁ διδάσκαλος οὐ βούλεται τοῦτο. Ἐφ' ἡμῶν γὰρ, φησί, μερίζεται τὰ δῶρα. Ἄνθρωπος γὰρ πάντα χωρῆσαι οὐ δύναται. Ἐν δὲ τῇ σαρκὶ τοῦ Χριστοῦ ἔλα τὰ χαρίσματα, ἔλα αἱ δωρεαὶ ἦσαν. Ἄ καὶ διερμηνεύων ἐξῆς. Εἶχε χάρισμα, φησί, νοσοῦντα; ἰσθαι, δαίμονα; ἐκβάλλειν, νεκροὺς ἐγείρειν, καὶ ὅσα ἐξῆς. Ἄλλως τε καὶ ἡ οὐσία καὶ ἡ ὑπόστασις τοῦ Πνεύματος μία, καὶ οὐ πολλὰ, τὰ δὲ οὐ πολλὰ μόνον, ἀλλὰ καὶ διαφέροντα ἀλλήλων. Ἄπαν γὰρ τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σὺν τῷ Ἀποστόλῳ καὶ ὁ χρυσοὺς οὗτος διδάσκαλος λέγει ταῦτα, καθάπερ ἤκουσας· καὶ ὅτι οὐ πάντες προφηταί, οὐδὲ διδάσκαλοι, οὐτε πάντες χαρίσματα ἔχουσιν ἰαμάτων, καὶ ὅτι ἀφ' οὗ, φησὶν, ἐπλήρωθη τούτων ἡ Δεσποτικὴ σὰρξ, ὡς περ ἀπὸ πηγῆς ἤντελε καὶ ἐδίδοι καὶ ἀποστόλοις καὶ προφήταις ἐκείθεν. Πῶς; ἂν οὖν οὐσία καὶ ὑπόστασις εἴη τὰ θεῖα ἐκεῖνα χαρίσματα, τὰ καθάπερ ἀπὸ δεξαμενῆς ἀντλούμενα τῆς Δεσποτικῆς σαρκὸς καὶ χορηγούμενα τοῖς ἁγίοις;

Ἄλλὰ μὴ σέχσις ἐστὶ ταῦτα καὶ οὐχὶ πράγματα, καθάπερ φησι, ἡ κτίσματα; Περὶ μὲν οὖν τῆς σχέσεως αὐτόθεν κατάλαβε. Οὐδὲ γὰρ σέψιν ἂν τις εἴποι ψιλὴν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος, ὃ κατήκτισεν ἐν τῷ Χριστῷ σωματικῶς, καὶ ὅθεν ὡς ἀπὸ πηγῆς ἀνελὼν ἐχορήγει καὶ ἀποστόλοις; καὶ προφήταις, καθάπερ ἤκουσας. Καὶ Μάξιμος δὲ ὁ μέγας τῷ Πύρρῳ διαλεγόμενος, καθάπερ ἤκουσας, οὐ σέψιν, ἀλλὰ πρᾶγμα τὴν τῆς θεότητος φυσικὴν ἐνέργειαν ἐφησεν, οὐδ' ἐκεῖνον πρὸς τοῦτο γε ἀνεπιπόντος, ὡς καὶ παρὰ τοῖς ἐχθροῖς ὁμολογούμενον, εἰ καὶ ἡ χρῆσις τῆς ἐνεργείας ἤδη καὶ σχέσις ὄντως ἐστὶν, καὶ ἐνέργεια παρὰ τῶν θεολόγων εἴρηται, καθὰ δὴ καὶ εἰπόντας ἐφθηνεν. Πρὸς δὲ τὸ κτίσμα τί ἂν εἴποιμι; Πλήρης ἡμῖν τὸ τε σύγγραμμα καὶ ὁ σύλλογος γέγονε τῶν τοιούτων ἐρεσγελίων τε καὶ παραληρημάτων, καὶ μικροῦ καὶ τοῖς ναυτιώσι καὶ λιγιώσι ἐοικαμεν ὅπῃ τῆς συχνῆς ἀηθίας, καὶ τοῦ συνδυασμοῦ τῶν τὰ τοιαῦτα συνεχῶς ἐξεμούντων. Πρῶτον μὲν γὰρ ἐκεῖνο γελῶλον, μᾶλλον δὲ καὶ φρίκης καὶ συστολῆς οὐ τῆς τυχοῦσης ἀξίον ἂν εἴη, τὸ κτίσασαι τιμᾶσαι τὸν Δεσποτικὸν ναὸν τολμᾶν λέγειν, καὶ ἅπαν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος τὰ κτίσματα φάσκειν, καὶ ταῦτα τῆ ὑποστάσεως τοῦ Θεοῦ Λόγου καὶ τοῦ Πνεύματος καθ' ὁμᾶς συνταττόμενά πως καὶ συναριθμούμενα, τὴν τε Δεσποτικὴν σάρκα πληροῦν, καὶ αὐτὴν ὡς ἀπὸ πηγῆς πορρίζοντα, τῶν ποικίλων καὶ παντοδαπῶν χαρισμάτων ἀποστόλους τε καὶ προφήτας πληροῦν. Ἔπειτα καὶ τοῦ διδασκάλου τὸν Βαπτισ-

τὴν Ἰωάννην παρέγοντος ἤκουσας ἐκεῖνον μαρτυροῦντα καὶ λέγοντα, ὅτι Ὁ πέμψας βαπτίζειν, ἐκεῖνός μοι εἶπεν, Ἐφ' ὃν ἴδω ἰδοὺ τὸ Πνεῦμα καταβαίνειν καὶ μένον. Ὅθι καὶ σαφηνίζων αὐτὸς ὁ διδάσκαλος αὐθις, Οὐκ εἶπε, φησί, χαριζόμενον αὐτῷ δῶρον ἐν, ἀλλὰ μένον ἔδωκεν. Εἴθ' ὡς περ ἐπίτηδες ἀπάγων σε τῆς τῶν κτισμάτων ὑπονοίας ὁ διδάσκαλος, καὶ δεικνύς ὅτι τὰ δῶρα ταῦτα τοῦ Πνεύματος τὰ φυσικὰ τοῦ Θεοῦ ἐστὶ, καὶ διὰ τοῦτο καὶ Πνεῦμα ἅγιον εἴρηται, τὸν Εὐαγγελιστὴν Ἰωάννην ἐπίστησιν οὕτω λέγων· Ἔπειτα βουλόμενος δεῖξαι ὃ Ἰωάννης, ὅτι οὐκ ὡς ἄνθρωπος ἔλαβε χάριν ὁ Σωτήρ, λέγει· Οὐκ ἐκ μέτρου δίδωσιν ὁ Θεὸς τὸ Πνεῦμα, καὶ, Ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν. Ἐκεῖνος τὸ πλήρωμα, ἡμεῖς ἐκ τοῦ πληρώματος. Πῶς; ἀφ' οὗ ἐπλήρωσε τὴν Δεσποτικὴν σάρκα, ἐξ αὐτῆς ἤντελε ὡς ἀπὸ πηγῆς, καὶ ἐδάνειζε τοῖς ἀνθρώποις τὴν δωρεάν.

Ὅρξ, ὡ φιλόσοφε, ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον εἰσι ταῦτα, κατὰ τῆς φυσικῆς θείας ἐνεργείας, καὶ τὰ χαρίσματα μερίζομενον ἀμερίστως καὶ ἀποστόλους καὶ προφήτας, καὶ διδασκάλους χειροτονούν δι' αὐτῶν, ἀλλ' οὐ κτίσματα; Εἰ δὲ τὸ Πνεῦμα ταῦτά ἐστι, καθάπερ οὖν καὶ ἐστὶ, τῷ δὲ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα βλασφημοῦντι οὐκ ἀφεθήσεται οὔτε ἐν τῷ νῦν αἰῶνι, οὔτε ἐν τῷ μέλλοντι, Δεσποτικὴ τοῦτο φησὶν ἀπόφασις, τὸ ἐξῆς αὐτὸς ἂν εἴη σκοπεῖν δίκαιος. Αὐτὸ γὰρ εἰσι τὰ τῆς θείας φύσεως ἰδιώματα, τὰ φυσικῶς τῷ ἁγίῳ Πνεύματι προσόντα χαρίσματα, περὶ ὧν ὁ μακάριος Παῦλος Κορινθίους εἶπε γράφων, ὅτι Πάντα ἐνεργεῖ τὸ Ἔν καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα, διαιροῦν ἰδίᾳ ἐκάστῳ καθὼς βούλεται. Καὶ οὗτος ἐστὶν ὁ ἀρραβὼν καὶ ὁ δακτύλιος, καὶ ἡ ἀπαρχή, καὶ τὸ μέρος τοῦ ἔδωκεν τὸ καταμερισθὲν ἀποστόλοις τε καὶ προφήταις καὶ διδασκάλους, καὶ παντὶ πνευματικῷ πληρώματι, δι' οὗ πάντες εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας καὶ θεογνωσίαν, καὶ θεῖον φωτισμὸν ἀνελευσθημεν. Ὅπερ ἀρχὴν τῆς ἑαυτοῦ φανερώσεως καὶ πρὸς ἡμᾶς ἐπιδημίας λαθὼν διὰ τῆς ὁμοθείου σαρκὸς τοῦ Θεοῦ Λόγου, εἶτα καὶ μετὰ τὴν αὐτοῦ πρὸς οὐρανοὺς ἀνοδὸν καὶ ἀποκατάστασιν, εἰς Σιών ἀνωθεν κατεῖδεν, καὶ χορείας ἀποστόλων ἀρξάμενον, ὃ φησὶ τις τῶν σοφῶν θεολόγων καὶ μελωδῶν, ἐξ αὐτῶν κατὰ μέθεξιν τοῖς πιστοῖς τὴν χάριν ἐφηκλώσεν.

Ἄλλ' ἴσως εἶπες, ὡς οὐ περὶ τοῦ θεοῦ φωτὸς τῆς μεταμορφώσεως, οὐδὲ περὶ τῆς κατὰ τὴν Πεντηκοστὴν ἐπιδημίας τοῦ θεοῦ Πνεύματος, εὐαγγελισταῖς τε καὶ ἀποστόλοις εἴρηται πάντ' ἐκεῖνα, καὶ αὐτῷ φημι τῷ σεπτῷ Βαπτιστῇ. Περὶ ὧν δὴ πού καὶ Ἰωάννης ὁ τὴν γλώτταν Χρυσοῦς ἄρει τὸν πολὺν ἰκαιοῖτο λόγον. Διὸ καὶ τοῦτον αὐτὸν ἀναγκαῖον σὺν τῷ μεγάλῳ καὶ αὐθις παρελθεῖν Παύλῳ, καὶ δεῖξάντα τὴν καὶ λόγοις ἰεροῖς, καὶ ἀσκήσει καὶ χρόνῳ καὶ μελέτῃ καὶ πείρῃ, καὶ πρὸς τούτων ἁγίου Πνεύματος; χάριτι προφητικῶς τε καὶ ἀποστολικῶς αὐτῷ ἔγνωσμένα, τὰ βηθέντα διὰ πολλῶν ὁδῶν ἐπισφραγίσαι. Τὰ γὰρ πρὸς Κορινθίους; γεγραμμένα τῷ Ἀποστόλῳ σκαπούμενος, Ἡμεῖς, φησὶ, πάντες ἀκακαλοῦμεθα

προσώπων τὴν δόξαν Κυρίου κατοπτριζόμενοι, οὐ τὴν παυομένην ἐκείνην, ἀλλὰ τὴν μένουσαν, τὴν αὐτὴν εἰκόνα μεταμορφούμεθα ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν, καθάπερ ἀπὸ Κυρίου Πνεύματος. Καὶ μετ' ὀλίγον· Τι δὲ ἐστὶ τὴν εἰκόνα Κυρίου κατοπτριζόμενοι, τὴν αὐτὴν εἰκόνα μεταμορφούμεθα; Ἡ σαφέστερον μὲν τοῦτο εἰδείκνυτο, ἡλικῶς τῶν σημείων τὰ χαρίσματα ἐνήργει. Πλὴν οὐδὲ νῦν δύσκολον αὐτὸ κατιδεῖν τῶ πιστοῦς ὀφθαλμοῦς ἔχοντι. Ὁμοῦ τε γὰρ βαπτίζομεθα. καὶ ὑπὲρ τὸν ἥλιον ἢ ψυχὴ λάμπει, τῶ Πνεύματι καθαιρομένη. Καὶ οὐ μόνον ὀρώμεν εἰς τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐκείθεν δεχόμεθα τινα αἴγλην. Ὅσπερ γὰρ εἰ ἀργυρὸς καθαρὸς πρὸς τὰς ἀκτίνας κείμενος, καὶ αὐτὸς ἀκτίνας ἐκπέμπει· οὐκ ἀπὸ τῆς οἰκείας φύσεως μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς λαμπροδότης τῆς ἡλιακῆς, οὕτω καὶ ἡ ψυχὴ καθαιρομένη, καὶ ἀργύρου λαμπροτέρα γινομένη, δέχεται ἀκτίνα ἀπὸ τῆς δόξης τοῦ Πνεύματος, καὶ ταύτην ἀπέπεμπει. Διὸ καὶ φησι, Ἡ κατοπτριζόμενοι, τὴν αὐτὴν εἰκόνα μεταμορφούμεθα ἀπὸ δόξης τοῦ Πνεύματος εἰς δόξαν τὴν ἡμετέραν τὴν ἐγγινομένην, καὶ τριαύτην, ὅταν εἰκὸς ἀπὸ Κυρίου Πνεύματος. Ἡ Καὶ πάλιν· Βούλει σοὶ δείξω τοῦτο καὶ ἀπὸ τῶν ἀποστόλων αἰσθητικώτερον; Ἐνώησον Παῦλον, οὐ τὰ ἱμάτια ἐνήργει· Πέτρον, οὐ αἱ σκιά ἰσχυον· οὐ γὰρ ἂν, εἰ μὴ Βασιλέως ἔφερον εἰκόνα καὶ ἀπρότιτοι ἦσαν αὐτῶν αἱ μαρμαρυγαί, τοσοῦτον τὰ ἱμάτια αὐτῶν αἰ σκιά ἐνήργησαν. Βασιλέως γὰρ καὶ τὰ ἱμάτια τοῖς ληστῆσι; ἐστὶ φοβερά. Θέλεις ἰδεῖν καὶ διὰ τοῦ σώματος λάμπουσαν ταύτην; Ἀτενίσαντες, φησὶν, εἰς τὸ πρόσωπον Στεφάνου, εἶδον ὡς πρόσωπον ἀγγέλου. Ἄλλ' οὐδὲν τοῦτο πρὸς τὴν ἐνδοθεν ἀστράπτουσαν δόξαν. Ὅπερ γὰρ Μωϋσῆς ἐπὶ τοῦ προσώπου εἶχε, τοῦτο οὗτοι ἐπὶ τῆς ψυχῆς περιέφερον· μάλλον δὲ καὶ πολλῶ πλεον. Τὸ μὲν γὰρ Μωϋσῆος; αἰσθητικώτερον ἦν, τοῦτο δὲ ἀσώματον.

Τούτω συνωδῶ καὶ Βασίλειος ὁ μέγας φιλοσοφῶν περὶ τοῦ θαίου τοῦτου φωτός, καὶ δεικνύς ὡς αὐτὸ τοῦτ' ἐστὶ τὸ μέγα τῆς μεγάλης Τριάδος; καὶ ἀπρόσιτον φῶς ἢ φυσικὴ τοῦ Πνεύματος ἐνέργεια, ἣν ὁ Χριστὸς πρότερον μὲν τοῖς λογῆσι τῶν ἀποστόλων ἐπὶ τοῦ θραυς, ὑστερον δ' ἐν τῶ ὑπερφῶ τοῖς δυοκαίδεκα κατέπεμψεν ἐν εἰδῆ πυρίνων γλωσσῶν, ὅ δὴ καὶ ἀγγέλου καὶ προφήτας καὶ ἀποστόλους δι' ἐξήκοντον οἰκονομίαν τε καὶ φιλανθρωπίαν θεωρηγὰ καὶ φωτίζει παρὸν, ἐν μὲν τοῖς ἀσκητικοῖς αὐτοῦ λόγοις. Ὡ συμφωνοῦ; κοινωνία νύμφης πρὸς τὸν νυμφίον! φησὶ. Μίμησαι ταύτην, ὦ τέκνον, μίμησαι, πρὸς μηδὲν ἕτερον ἀφορῶν ἢ πρὸς τὴν εἰπόντα, Πῦρ ἦλθον βαλεῖν ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ εἰ θέλω, εἰ ἴδῃ ἀνήψῃ; Ἐστὶ γὰρ πύρωσι; Πνεύματος, ἀναζωπυρούσα καρδίαν, διότι δῦλον καὶ θελον πῦρ φωτίζει μὲν ψυχὰς εἴωθε, καὶ δοκιμάζειν ὡςπερ ἄδολον χρυσοῖον ἐν καμίνῳ, κακίαν δὲ ἀναλίσκειν ὡςπερ ἀκάνθα; καὶ καλάμην. Ὁ γὰρ Θεὸς ἡμῶν πῦρ καταναλίσκον ἐστὶ, διδοὺς ἐκδίχῃσιν ἐν φλογὶ πυρὸς τοῖς; μὴ εἰδῆσιν αὐτόν, καὶ τοῖς μὴ ὁρακοῦσι τῶ Εὐαγγέλιῳ αὐτοῦ. Τοῦτο τὸ πῦρ ἐνήργησεν ἐν τοῖς ἀποστόλοις, ἡλικῶς ἐλάλειν πυρίναι; γλώσσας. Τοῦτο

τὸ πῦρ Παῦλον περιλάμψαν τὴν μὲν αἰσθησὶν τῆς θῆρας αὐτοῦ ἡμαύρωσε, τοῦ; δὲ ὀφθαλμοῦς τῆς καρδίας ἐφώτισεν. Οὐ γὰρ χωρεῖ σικρὸς ὄρασις ἐκείνου τοῦ φωτός τὴν δύναμιν. Τοῦτο τὸ πῦρ ὤφθη Μωϋσῆ ἐν τῇ βάτῳ. Τοῦτο ἐν εἰδῆ ὀχῆματος τὸν Ἥλιον ἐκ τῆς γῆς ἀνήρπασε. Τοῦτου τοῦ πυρὸς τὴν ἐνέργειαν ζητῶν ὁ μακάριος Δαβὶδ ἔλεγε, *Δοκίμασον με, Κύριε, καὶ πείρασόν με. Πόρωσον τοὺς νεφροὺς μου καὶ τὴν καρδίαν μου.* Τοῦτο τὸ πῦρ τὴν καρδίαν Κλεόπα καὶ τοῦ σὺν αὐτῶ ἰδέρμανε, λαλοῦντος τοῦ Σωτῆρος αὐτοῖς μετὰ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν. Καὶ οἱ ἀγγελοὶ δὲ καὶ τὰ λειτουργικὰ πνεύματα τοῦτου τοῦ πυρὸς μετέχουσι, κατὰ τὸ γεγραμμένον, Ὁ ποιῶν τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα καὶ τοὺς λειτουργοὺς αὐτοῦ πυρὸς φλόγα. Τοῦτο τὸ πῦρ τὴν ἐν τῶ ὀφθαλμῶ δοκὴν κατακαίον, καθαρὸν τὸν νοῦν ἀποκαθίστησιν, ἵνα τὸ κατὰ φύσιν ἀπολαβὸν διορατικὸν, μὴ τὸ ἐν τῶ ὀφθαλμῶ τοῦ ἀδελφοῦ κάρφο; ὄρβ, ἀλλὰ διηνεκῶς τὰ τοῦ Θεοῦ θαυμάσια κατανοῇ, κατὰ τὸν λίγοντα· Ἄποκάλυψον τοῖς ὀφθαλμοῦς μου, καὶ κατανοήσω τὰ θαυμάσια ἐν τοῦ νόμου σου. Τοῦτο τὸ πῦρ δαιμόνων ἐστὶ φυγαδευτήριον, καὶ κακίας πάσης ἀναλωτικὸν, ἀμαρτίας ἀναιρετικὸν, ἀναστάσεως δύναμις, καὶ ἀθανασία; ἐνέργεια, ψυχῶν ἁγίων φωτισμὸς, καὶ λογικῶν δυνάμεων σύστασις. Τοῦτο καὶ ἡμεῖ; εὐζώμεθα φθάσαι καὶ εἰς ἡμᾶς, ἵνα πάντοτε ἐν τῶ φωτὶ περιπατοῦντες, μηδέποτε κἄν πρὸς βραχὺ προσκλίωμεν.

Ἐν δὲ τῇ κατὰ τὸν προφήτην Ἠσαῖαν ἐξηγήσει τάδε φησὶν· Ἡμέρα δὲ ἐστὶν αὐτὴ ἐν ἣ ἐπιλάμψει ὁ Θεὸς μετὰ δόξης, αὐτὴ ἦν ποιεῖ ὁ τῆς δικαιοσύνης ἥλιος, ὁ Κύριος ἡμῶν, ὁ διδάσκων περὶ ἑαυτοῦ διὰ ἕως ἐστὶν ἐν τῶ κόσμῳ φῶς τοῦ κόσμου ἐστὶ, δὲ καὶ παρῆγει ἐργάζεσθαι ἕως ἡμέρας ἐστὶ. Καὶ πάλιν· Λογιζόμεθα δὲ ταῦτα ἐπαγγέλλεσθαι τοῖς ἀέθροις τῆς ἀναπαύσεως, ἅτε πολλῶν μονῶν οὐσῶν ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Πατρὸς, καὶ διαφόρου κληροδοσίας ἀποκειμένης ἐν τῇ γῇ τῆς κληρονομίας, ἣν κληρονομήσουσιν οἱ πραεῖς. Τουτέστι τινὲς μὲν ἐν τῇ φαιδρότητι τῆς τοῦ Θεοῦ ἐπιφανείας, τινὲς δὲ ὑπὸ τὴν σκέπην τῶν οὐρανίων δυνάμεων ἀναπαύονται. Καὶ ἄλλοι ἐν τῇ δόξῃ τῇ ἀπὸ τοῦ φωτός, ὡς ἀπὸ καπνοῦ καλυφθῆσονται. Τάχα δὲ αὐτῇ μὲν τῇ Σιών ἐπιλάμψει τὸ φῶς, τὰ δὲ περικύκλω αὐτῆς ἐπιλάμψει νεφέλη ἡμέρας, ἥτις οὐκ ἄλλοθεν ἔχει τὴν γένεσιν ἢ ἀπ' αὐτοῦ τοῦ φωτός. Καὶ μετ' ὀλίγα· Ὅποια τις ἦν κατὰ τὴν μεταμόρφωσιν τοῦ Κυρίου ἢ φωτεινὴ νεφέλη τοῦ; μαθητῆς περισταῖα.

Καὶ αὖτις· Οὗτος τοίνυν ὁ λαὸς ὁ ἐν τῇ ἐθνικῇ ἀγνοίᾳ ἐσκοτωμένος εἶδε φῶς, οὐκ οἶον τὸ ἀπὸ πυρὸς, οὐδὲ οἶον τὸ ἀπὸ ἀστέρων ἢ ἐσλήνης, οὐδὲ οἶον τὸ ἡλιακὸν ἢ ἀστραπαῖον, ἀλλὰ φῶς μέγα, ὅ καὶ νοητοῖς; ἐπιλάμπει καὶ αἰσθητοῖς, ὅ καὶ Πατρὶ σὺνεται, καὶ ἀγγέλους φωτίζει, καὶ ἀνθρώπους φαιδρύνει, καὶ πᾶσιν ἐπαρκεῖ, καὶ ἐτι ἑαυτοῦ τὰς αὐγὰς ἔχει ὑπερτεινομένης πρὸς τὸ πλεον.

Ὁ δὲ θεὸς; αὖτις Χρυσόστομος, Τὰ σῶματα τῶν εὐρησιακῶτων τῶ Θεῶ, φησὶ, τριαύτην ἐνδύεται δόξαν, ὅσην οὐδὲν ἰδεῖν ἐνι τούτοις τοῖς ὀφθαλμοῖς.

Και τούτων ἡμῖν σημεῖα τινα καὶ ἰχνη ἀμυδρὰ καὶ ἐν τῇ Παλαιᾷ καὶ ἐν τῇ Καινῇ δοθῆναι παρεσκευάσεν ὁ Θεός. Ἐκεῖ μὲν τὸ πρῶτον τοῦ Μωυσέως τοσαύτη κατελάμπετο δόξη τότε, ὡς ἀπρόσιτον εἶναι τοῖς τῶν Ἰσραηλιτῶν ὀφθαλμοῖς· ἐν δὲ τῇ Καινῇ τούτου πολλῶν πλέον ἐξέλαμψε τὸ τοῦ Χριστοῦ. Ἄλλὰ τὰ μὲν ἀρκοῦνται; εἰρήσθω· ἐπανέλθωμεν δ' αὖθις πρὸς τὸν φιλόσοφον τοὺς κατὰ τοῦ Δεσποτικοῦ φωτὸς ἀκουσόμενοι λόγου· ἐκείνου καὶ τὴν φιλοσοφίαν. Εἰσάγει καὶ γὰρ τὸν ὁμολογητὴν καὶ κήρυκα τῆς εὐσεβείας αὖθις Θεόδωρον τοιαῦτα περὶ τοῦ τῆς μεταμορφώσεως θελοῦ φωτὸς πρὸς τε τὸν Παμφίλου Εὐσέβιον καὶ τοὺς Εἰκονομάχους λέγοντα· Ἄλλ' ἐπανακτεῖν, φησὶ, τὸν λόγον, καὶ ζητητέον τί ἂν εἴη τοῦτο τὸ φῶς· οὐ γὰρ πῶ σσφῶς, ὅτι ἔστιν, ὁ γεννάδης ὑπέδειξε νῦν, ὅτι μὴ τῷ Θεῷ Λόγῳ πρόπον προσθαίς. Εἰσύστερον δὲ ἐρεῖ ἐκδηλότερον. Ὅμως πρὸς τὰ δεδομένα αὐτῷ ἐν τῷ παρόντι τὸν λόγον ἡμεῖς ἐξετάσωμεν. Ἄρα οὐσία τις καὶ ἐνυπόστατον, καθ' αὐτὸ ὑφ' ἑστίως καὶ μὴ δεόμενον ἑτέρου πρὸς ὑπαρξίν, ἢ ποιότης ἀσώματος καὶ ἀνούσιος, ἐν ἄλλῳ τὸ εἶναι, οὐκ ἐν ἑαυτῷ θεωρούμενον ἔχουσα; Ἄλλ' εἰ μὲν οὐσία ἐστὶ, πότερον ἀγγελικῆ, ἐπεὶ καὶ ἄγγελος φῶς, καὶ τοῦ πρώτου καὶ ἀνωτάτω φωτὸς μαρμαρυγὴ καὶ ἀπόλαμψις; Ἄλλ' οὐκ ἂν τοῦτο εἴποι. Καὶ μετ' ὀλίγα· Εἰ δὲ θεία οὐσία, πῶς εἰς τοῦτο μετέχεται; Εἰ μὲν ἐν ἰδίᾳ ὑποστάνει καὶ καθ' ἑαυτὴν θεωρουμένη μεταλθοῦσα καὶ ὅσον ἄλλο καὶ ἰδικὸν ἀποτερομένη πρόσωπον, καὶ εἰς τὴν τοῦ λόγου διαπρέπον ἐμφέρειται μηδεμιᾶ τῶν ἐν τῇ Τριάδι νοουμένων συμπαραποσθέντα καὶ συμφυεῖσα, τετρας αὐτῷ ἢ Τριὰς ἀποτελείσται.

Καὶ ὁρᾷτε ὡς φιλότιμος περὶ τὴν θεῖαν οὐσίαν Εὐσέβιος; πληθύνων ἀφθονίᾳ ὑποστάσεων καὶ αὐξων τὰ ἀπλήθυνα καὶ ἀμείωτα, καὶ πάσης τῆς ὀκωσοῦν ὑφέσεως καὶ πλεονασμοῦ παντάσασιν ἀνεπίδεκτα. Εἰ δ' εἰς τὴν τοῦ λόγου συγχυθεῖσα καὶ ὅσον συνουσιωθεῖσα παρῆλθεν ὑπόστασιν, μετὰ πλείονος τῆς εὐγνωμοσύνης προσθήκην καὶ αὐξησιν τῇ τοῦ λόγου αὐτῇ δίδωσιν ὑποστάσει, ἥτις οὐκ ἄλλη παρὰ τὴν τοῦ Πατρὸς οὐσίαν τῇ φύσει ἐστὶ, τῷ χαρακτηριστικῷ ἐξ ἑαυτοῦ τῆς ἰδιότητος κατὰ τὴν γέννησιν διαφέρουσα. Οὕτω πρὸς τὴν ὑπερπλήρη καὶ ἀπροσδεῖα καταδαψιλευόμενος φύσιν τὴν ἑαυτοῦ σαφῶς ἐκτομπύει μανίαν.

Ὅστε σύνθεσιν ἐπὶ τῆς ὑπερηπλωμένης καὶ πάσης ἀπλότητος ὑπερίκεινα οὐσίας ἐπινοεῖν ἐξ ἧς καὶ πᾶθος ἐξ ἀνάγκης ἐψεται ἐπὶ τῆς μακαρίας καὶ ἀπαθῶς θεότητος. Καὶ μετ' ὀλίγα· Ὑπόλοιπον δ' οὖν ἔστιν εἰπεῖν, εἰ ποιότητα τοῦτο ἀσώματος ἢ ἀνούσιον εἶπε, τί συμβαίνει· ὅσον ἀπόρροϊάν τινος οὐσίας καὶ ἀπαύγασμα εἰς τὴν ἢ μορφὴν ἐκείνην μεταδίδεται, ἀλλ' οὐδὲν ἦν τῶν πασῶν ἐσχάτη ὕβρις καὶ ἀτοπία τῷ θεῷ προσετρεφίεται σώματι. Λωθῆσαιτο γὰρ ἂν τὸν τοῦ εἶναι λόγον. Καὶ ταύτη τὴν ἀνυπαρκτον εἰσαχθήσεται. Ἄλλως τε οὐδ' ἐνεσσι ποιότητα ὑποκειμένου διχα καθ' ἑαυτὴν ὁ τι ποτὲ ἐστὶ διεδειχθῆναι, κἂν τῶν οὐσιωδῶν αὐτὴν εἴπη τις, ἢ καὶ εἰς οὐσίαν ἀνάγεται. Ὡς δ' ἐπὶ παραδείναιος

εἶπειν, οὐκ ἂν τὸ λογικόν που συσταίη ὑποκειμένου ἄνευ, ὃ ἐστὶ τὸ ζῶον, εἰ μὴ πρότερόν τι; ὑπόθετο οὐσίαν ἐμφυχον αἰσθητικὴν. Καὶ πάλιν· Ἄλλὰ τὸ μὲν φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν καὶ τὸ θνητὸν ἀθανασίαν ὃ μέγας μυσταγωγεῖ Ἀπόστολος· τὸ δὲ σῶμα ἀσωματότητα ἐνδύσασθαι, ἢ τὸ κτιστὸν γενέσθαι ἀκτιστον, ἢ τὸ περιγραφτὸν εἰς ἀπεριγραφίαν μετατεθῆσθαι, οὐκ καὶ νῦν ἤκουσται. Πρῶτον μὲν οὖν ἐκεῖνο πρὸς Γρηγορᾶν καὶ αὖθις εἰπεῖν ἔχομεν, ὡς οὐδ' ἐνταῦθα τοὺς τοῦ διδασκάλου τουτοῦ λόγους ὡς ἔχουσι καλῶς προῦθηκεν, ἀλλὰ κἂν τούτοις κλειστά τινα τῶν ἀναγκαίων ὑφέλιν, ὡς ἔθος αὐτῷ, τῇ τοῦ λόγου λυμηνάμενος ἀκολουθεῖ καὶ τάξει.

Ἄλλ' ἐξεταστέον καὶ αὐτὰ δὴ φημι ταῦτα τέως τὰ προτεθέντα, καὶ τὸν σκοπὸν καὶ τοὺς λόγους θεωρητέον τοῦ διδασκάλου, καὶ κατὰ τίνος ἐνταῦθα τούτους παρήγαγε Γρηγορᾶς. Ἐγὼ γὰρ οἶμαι, καθ' ἑαυτοῦ καὶ τῶν ὁμοδύων τε καὶ καθηγητῶν τὰ γε τοιαῦτα προενεργεῖν αὐτὸν, οὐκ οἶδ' εἰς ἄγνοούντα, εἴτε δὲ καὶ τὴν ἀίρεσιν παίζοντα, ζεῖξει δὲ καὶ ὁ λόγος εὐθύς. Θεόδωρος μὲν οὖν ὁ μέγας πρὸς τὸν Παμφίλου Εὐσέβιον ἀνωθεν τὸν οικεῖον ξυνηθείας λόγον τε καὶ τὴν δόξαν, καὶ δὴ καὶ τοὺς τζῦτα τιμῶντας· Εἰκονομάχους, πάλαι γὰρ Εὐσέβιος σὺν γε τοῖς Ἀρειανοῖς ἐκποδῶν ἦν, ἐκεῖνα πρὸς αὐτοῦς αἰτιᾶται γράφων· ὡς Ἐπεὶ τὸ θεῖον τοῦ Χριστοῦ σῶμα ἐν γε τῇ αὐτοῦ μεταμορφώσει μεταπεποιθῆσθαι καὶ μεταδεδησθῆσθαι φανε πρὸς θεῖον τι φῶς, ὅπερ ἡμεῖς λέγετε, ζητητέον, φησὶ, τί ἂν εἴη τοῦτο τὸ φῶς, τὸ παρὰ τὸν θεὸν ὄν καὶ τὸν ἀνθρωπὸν ἕτερον. Ἡ γὰρ οὐσία, φησὶ, τίς ἐστίν, ἐν ἰδίᾳ ὄν ὑποστάνει, καὶ μὴ δεόμενον ἑτέρου πρὸς σύστασιν, ἢ ποιότης ἀσώματος καὶ ἀνούσιος, ἐν ἄλλῳ τὸ εἶναι ἔχουσα. Εἴτ' ἐπιδιαίρεσσι· σοφαῖς καὶ λογισμοῖς καὶ πνευματικαῖς ἀποδείξεσι χρησάμενος ὁ σοφὸς, καθάπερ ἠκούσαμεν, διὰ τῆς ἀτοπίας τε καὶ ἀδύνατον ἀπαγωγῆς, ἔωλα καὶ ψευδῆ καὶ οὐδὲν ὑγιᾶς πᾶνθ' ὁμοῦ τὰ τῶν ἀντιθέτων ἀπέδειξε.

Σκεπτόμεν δ' ἐξῆς ἂν εἴη, τίνες ἂν εἴεν οἱ γε τοῖς τῶν Ἀρειανῶν καὶ Εἰκονομάχων ἐνεχόμενοι τούτοις ἐγκλήμασιν, ὁ συνοδικὸς τόμος καὶ οἱ τούτων ἐκθέμενοι θεολογικῶς τε καὶ ἀποστολικῶς, ἢ ὁ τὴν ἱερὰν Χριστοῦ Ἐκκλησίαν τὰ τοιαῦτα γραφόμενος Γρηγορᾶς. Λεγέτω τοιγαροῦν αὐτὸς ἐκεῖνος καὶ αὖθις ὀλίγ' ἄττα τῶν ἡδὴ ρηθέντων, καὶ δεικνύτω τί μὲν οἱ Πατέρες ἐπ' ἐκείνης ἔπουν τῆς ἱερᾶς συνόδου περὶ τοῦ φωτὸς Χριστοῦ φημι τούτου, τί δ' αὖθις ὁ φιλόσοφος οὗτος σὺν Βαρλαάμ τε καὶ Ἀκινδύνῳ, τοῖς αὐτοῦ καθηγηταῖς. Πρηνέχθη, φησὶν ἐν τῇ τετάρτῃ συνελεύσει Γρηγόριος ὁ τῆς θεολογίας ἐπώνυμος; γράφων, Οὐδαίς ἐστὶ ἐν ὑποστῆματι καὶ οὐσίᾳ Κυριῷ κατὰ τὴν γεγραμμένον, καὶ οὐσίαν Θεοῦ ἢ εἶδεν ἢ ἐξηγόρευσε. Καὶ ὁ ἄγιός φησι Μάξιμος γράφων, Ὁ τοῖς οὐσι μὴ κατ' οὐσίαν ὑπάρχον μεθεκτὸς, κατ' ἄλλον δὲ τρόπον μετέχεται τοῖς δυναμένοις βουλόμενο; τοῦ κατ' οὐσίαν κρυφίου παντελῶς οὐκ ἐξίσταται. Ὅστε οὐκ οὐσία Θεοῦ τὸ τῆς μεταμορφώσεως τοῦ Χριστοῦ φῶς. Ὅτι γὰρ ὁρατὴ ὅτι με-

θεική ἢ οὐσία τοῦ Θεοῦ. Ὅσαρ δ τε τόμος καὶ πᾶσα ἡ Α καὶ τῷ ἐνυποστάτῳ Θεοῦ Ἀδῶφ φυσικῶς ἔλη συν- οὔσα, δόξα καὶ τοῦ σώματος ἐνανθρωπήσαντος αὐτῷ δηλαδὴ γίνεται κατὰ τὰ προρρήθῆντα τοῖς θεολόγοις, διὰ τὴν καθ' ὑπόστασιν ἔνωσιν καὶ τὴν θέωσιν τοῦ προσλήμματος. Ἐπειδὴ Θεὸς εἰς καὶ ὕψος μονογενῆς ὁ αὐτὸς καὶ μετὰ τὴν ἔνωσιν ἡ σάρκωσιν.

Ὁ δὲ σοφὸς Γρηγορὸς ἀνούσιον καὶ ἀνυπόστατον ταύτην φησὶν, οὐχ ὡς μὴ οὐσαν καθ' ἐαυτὴν ὑπό- στασιν καὶ οὐσίαν, ἀλλ' ὡς ἀνύπαρκτον καὶ μηδὲν οὐσαν πλὴν ψιλλῆς μόνης φωνῆς· ὁ δὲ καὶ φθάσας αὐτὸς διὰ τῶν οικειῶν ἔδειξε λόγων. Ταῦτα ταῖνυ καὶ τὰ τοιαῦτα λεγόντων ἡμῶν ἀμυ τοῖς σοφοῖς θεολόγοις καὶ διδασκάλοις Χριστοῦ, καὶ μετ' Εὐσε- βίου καὶ τοὺς περὶ Βαρλαάμ τε καὶ Γρηγορίῳ ἀπο- στρεφόμενων ἐξίσης, δεικνύτωςαν παρελθόντες καὶ Β οὔτοι, τίνας τὰς ὑπολήψεις καὶ τὴν δόξαν ἔχουσι περὶ τῆς Χριστοῦ θείας μεταμορφώσεως, καὶ τοῦ κατ' αὐτὴν θελοῦ φωτός. Μᾶλλον δ' ὁ μὲν Γρηγορὸς τὸ μὲν φθάσας δέδειχεν ἤδη τοῦ οικείου φρονήματος· καθάπερ ἠκούσαμεν, ἢ τρόπον καὶ μεταβολῆν τῆς ἐτέρας τῶν οὐσιῶν τοῦ Χριστοῦ μετ' Εὐσεβίου φή- σα, τὴν τοῦ Χριστοῦ μεταμόρφωσιν εἶναι, ἢ τούτων μὴ ὄντων διὰ τὸ τῆς δυσσεβείας ἢ ἀσεβείας ἀποκω- μηδὲ γεγενῆσθαι τὴν ὑμνουμένην μεταμόρφωσιν ὄλιος· τοῦτο καὶ γὰρ αἱ διαιρέσεις καὶ οἱ συλλογι- σμοὶ συνῆγον αὐτῷ τότε, καθὰ δῆπου καὶ ἡμῖν ἐν τοῖς φθάσασι δέδεικται· δείξει δ' ὁ φιλόσοφος μετ' ὀλίγον καὶ τὰ τούτοις ἐπόμμενα, νῦν μὲν οὐσίαν Θεοῦ λέγων ἐκεῖνο τὸ θεῖον φῶς, ὁ δὲ καὶ αὐτὸ φθάσας εἴρηκεν ἤδη, νῦν δὲ κτίσμα

Ἄλλὰ καὶ πάντες, φησὶν, οἱ ἔθιοι. Ἐλλαμψιν αὐτὸν λέγουσι καὶ λαμπρότητα καὶ χάριν καὶ θέωσιν, καὶ θεότητα μικροῦ στερβρότεραν καὶ ὕψους, καὶ φῶς ἀπρόσιτον καὶ φυσικὴν ἀκτίνα τοῦ Γιοῦ ἀναρχον, βυλῖδα θεότητος, ἀστραπὴν θεότητος καὶ τὰ τοι- αῦτα. Ἄ δὴ καὶ ἡμεῖς ἐκ τῶν αὐτὰ θεολογησάντων ἀγίων λαθόντες εἰς πλάτος ἐξεθέμεθα πρὸ βραχέος. Ἐξ ὧν δῆπου καὶ αὐθις συνῆκται, οὐσίαν μὲν μὴ εἶναι τοῦτο Θεοῦ· οὐ μόνον οὐτι οὐδ' ὁρᾶται οὔτε μετέχεται τοπαράπαν ἢ τοῦ Θεοῦ οὐσία, κατὰ γε τὰ πολλάκις ἤδη καὶ θείαις Γραφαῖς καὶ θεολόγοις ὁμοῦ πᾶσι ρηθέντα, ἀλλ' οὐτι οὐδὲ μερίζεται ἢ θεία οὐσία, οὐδὲ ἔστι μέρος ἐκείνης λέγειν, ἢ μέγα καὶ μικρόν. Ἄλλὰ τῆς θείας ἐνεργείας τε καὶ ἐλλάμ- ψικως ἐν ταῦτα, μερίζομένης καὶ μετρομένης, καὶ οἰονεὶ σμικρυνούσης ἐαυτήν, οὐ διὰ τὴν οικειαν φύ- σιν, ἀλλὰ διὰ τὴν δόξαν καὶ τὴν ἐπιτηδειότητα τῶν ὑποδεχομένων, καθὰ δῆπου καὶ ὁ θεῖος Χρυσό- στομος ἔλεγεν ἐν τοῖς φθάσασι, τῆς θείας ἐνεργείας εἶναι τὸ μερίζεσθαι γράφων, ἀλλ' οὐ τῆς θείας οὐ- σίας· ἀμέριστος γὰρ ἐκεῖνη· καὶ Βασιλεῖος ὁ μέγας σὺν τούτῳ, πρὸς γε τὰδελεφῶ φημι Γρηγορίῳ καὶ τοῖς λοιποῖς θεολόγοις. Διὸ καὶ δόξαν μὲν φυσικὴν καὶ χάριν καὶ Ἐλλαμψιν καὶ τὰ τοιαῦτα πρὸς τῶν θεολόγων πυκνὰ λεγομένην αὐτὴν ἀκούεις, οὐσίαν δὲ καὶ φύσιν οὐδαμῶς. Οὐ μὴν ἀνούσιον ταύτην φα- μὲν οὐδ' ἀνυπόστατον κατὰ τοὺς παλαιοὺς ἐκείνους Ἀρειανούς καὶ Εἰκονομάχους, καὶ τὸν ὀπαδὸν ἐκεί- νου τουτοῦ Γρηγορίῳ. Εἰ γὰρ καὶ οὐσία μὴ ἔστι καθ' ἐαυτὴν, οὐδ' ἐν ἰδίᾳ θεωρεῖται ὑποστάσει, ἀλλ' ἔχει τὴν θεῖαν οὐσίαν, ἣς ἔστι φυσικὸν ἰδίωμα, ἀ- διαίρετος οὐσα καὶ ἀχώριστος ἐκείνης, ἣς ἄνευ ὡς οὐσιώδους τε καὶ φυσικῆς ἐνεργείας καὶ δυνάμεως οὐδ' ἡ οὐσία πέφυκεν εἶναι τοπαράπαν. Τῆς οὐσιώ- δους καὶ γὰρ ἐνεργείας ἀναιρουμένης. Μάξιμος ὁ μέγας διδάσκει σὺν γε τοῖς λοιποῖς θεολόγοις, οὔτε Θεὸς ἔσται, οὔτε ἄνθρωπος. Ἐχει δὲ καὶ τὰς θεαρ- χικὰς τρεῖς ὑποστάσεις, οὐχ ὡς ὑποστατικὸν ἰδίωμα ταύταις συνοῦσα, ἢ γὰρ ἀν. μιξ τινε προσῆν τῶν τριῶν, ἀλλ' ὡς φυσικὴν καὶ οὐσιώδες μᾶλλον ταῖς τριῶν ὁμοσίμω; καὶ ἴτω; πάντῃ προσοῦσα. Διὸ

Ὁ δὲ τόμος αὐθις διὰ βραχέων λεγέτω, τί περὶ τῶν τοιούτων καὶ οἱ περὶ Βαρλαάμ τε καὶ Ἀκίλυ- νον, οἷς δῆπου καὶ Γρηγορὸς τινικαῦτα συνηγορῶν ἦν, ἐπὶ τῆς συνόδου καὶ λέγοντες καὶ φρονούντες ἐάλωσαν. Ἐξητήθη, φησὶ, δειχθῆναι παρὰ τῶν ἀ- γίων, οὐτι τε ἀκτιστὸν ἔστι τὸ φῶς τῆς τοῦ Κυρίου μεταμορφώσεως, καὶ οὐτι οὐκ ἔστι τοῦτο ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ. Καὶ πάντες σχεδὸν εἶπον, οὐτι ἀπεδείχθη τοῦτο κατὰ τὴν τετάρτην συνλευσιν, ἐν ἣ παρόντες οἱ ἀντιλέγοντες τῇ Ἐκκλησίᾳ, νῦν μὲν κτιστὸν εἶναι τοῦτο, καὶ φάντασμα καὶ παραπίτασμα καὶ ἰθαλμα φανερώς βλασφημοῦντες ἔλεγον, νῦν δὲ καὶ τοῦτο δυσσεβῶς ἔλεγον ἀκτιστον καὶ οὐσίαν εἶναι Θεοῦ. Εἶτα μεταξὺ τὰ προρρήθῆντα τῶν ἀγίων διεξελθὼν D ὁ τόμος ρητὰ, Προηνήθη δὲ, φησὶν, ἐν ἐκείνῃ τῇ συνελεύσει καὶ ὁ ἐπὶ τούτοις συνοδικὸς πρώτος τό- μος, ὅς τοῦτο φιλευσεβῶς καὶ βεβαίως ἀντίδειξεν ἀ- κτιστον καὶ οὐκ οὐσίαν διὰ πολλῶν τῶν ἐκ τῆς θείας Γραφῆς μαρτυριῶν, καὶ τῶν τοῦ τρισμακαρίστου καὶ ἀοιδίμου βασιλέως ἡμῶν ἐκείνου κυροῦ Ἀνδρ- νίκου τοῦ Παλαιολόγου συμφώνων τοῖς ἀγίοις ρημά- των, καὶ θεοσεβῶν θεσπισμάτων, πρὸς ὃν ἰσρὸν καὶ θεῖον τῆμον ἀντικειμένους ἰδόντες τότε, καὶ ἀντιλέ- γοντας τοὺς καὶ τῷ ἰσρωτάτῳ Θεσσαλονικῆς ἀντικει- μένους, ἀπιβαλλόμεθα τούτους, ὡς νῦν μὲν κτιστὸν τὸ φῶς τῆς τοῦ Κυρίου μεταμορφώσεως, νῦν δὲ λῖαν ἀνόητως οὐσίαν εἶναι τιθεμένους τοῦ Θεοῦ, καὶ ὡς μὴ στέργοντας ἔχειν τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ καὶ δύνανται ἀκτιστον καὶ ἐνέρονται, ἀλλὰ πᾶσας τὰ;

κοινὰς δυνάμεις τε καὶ ἐνεργείας τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἀφρόνως εἰς κτίσμα κατασπώντα·. Ἐἴτα μετ' ὄλιγον καὶ περὶ τοῦ προσημνηνομένου συνοδικοῦ πρώτου τόμου προστιθεὶς ὁ τῆς καθ' ἡμᾶς οὗτος συνοδῶς τόμος ὡδέ πη φησί· Ταύτην τοὶ καὶ συνοδῶς συγκροτηθείσης δευτέρας, ἧς προεικάζητο καὶ ὁ νῦν κραταίος καὶ ἅγιος ἡμῶν αὐτοκράτωρ ὁ κύριος Ἰωάννης ὁ Καντακουζηνός, ἐξηλέγηθη ὁ Ἀκίνδυνος τὰ αὐτὰ καὶ φρονῶν καὶ λέγων, καὶ τῶν μοναχῶν κατηγορῶν· δι' ἃ καὶ τὴν αὐτὴν τῷ Βαριλάμ ἐπεσπάσατο καταδικῆναι, τόμου προεικάζοντος συνοδικοῦ κατὰ τῶν τοῦ Βαριλάμ ἐκείνου βλασφημιῶν, δι' οὗ παντὸς τοῦ Χριστιανικοῦ πληρώματος ἀποκέκοιται, ὡς πῦρ οὐρανὸς ὁ συνοδικὸς τόμος διέξεισι, πολλῶν τε ἄλλων ἐνεκεν, καὶ ἐπιφῶς τῆς τοῦ Κυρίου μεταμορφώσεως τὸ τοῖς συνασθεῖσιν αὐτῷ μακαρίως μαθηταῖς καὶ ἀποστόλοις ὄρθην κτιστὸν ἐπιχειρεῖ δεικνύσαι καὶ περιγραφῆναι, καὶ τῶν αἰσθητῶν φώτων ἔχον πλεον οὐδέεν. Οὐχ οὗτος δὲ μόνον ὁ Βαριλάμ τῷ συνοδικῷ ἀποκεκέρχεται τόμῳ, τῷ πρώτῳ δηλαδὴ, ἀλλὰ καὶ ταῖς αὐταῖς ἐπιτιμίας ἐνοχὸν ἑαυτὸν καθίστησι, καὶ εἰ τις ἐκείνῳ ἑπόμενος, τοῖς μοναχοῖς καὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ πολεμεῖ. Καθὸ μὲν οὖν οἱ περὶ Βαριλάμ τε καὶ Ἀκίνδυνον καὶ τὸν διδάσκαλον καὶ πρόμαχον αὐτῶν τουτονὶ Γρηγορῶν οὐσίαν εἶναι Θεοῦ λέγουσι τὸ φῶς τῆς τοῦ Κυρίου μεταμορφώσεως, θατέρα τῶν κατὰ διαίρεσιν τοῦ σοφοῦ φημι Θεοδώρου ἀναφωρομένων ἀτόπων αἰρέσεων κατ' Εὐσέβιον περιπίπτουσι. Πλὴν ὅσον οὐκ εἰς σῶμα τραπήνας τὴν θείαν οὐσίαν καὶ οὐ·οὐ κατ' ἐκείνην φασὶ τὴν διαίρεσιν, ἀλλὰ συνανακαθεῖσθαι οὐκ οὐδ' ὅπως καὶ συγχυθεῖσθαι τῇ τοῦ Κυρίου σαρκί, ἔπειτα καὶ ὁρατὴν δι' ἐκείνης γενέσθαι· Ἐγχοῦσι δὲ τι καὶ πλεον ἐκείνων οὗτοι, τὴν κοινὴν οὐσίαν αὐτὴν τῆς τρισυποστάτου θεότητος εἶναι λέγοντες τὴν συμφυρεῖσθαι καὶ δραθεῖσθαι ἐν τῷ Χριστοῦ σώματι, μὴ ταύτην ἐκείνων λεγόντων κατὰ τὸν τοῦ διδασκάλου λόγον, ἑτέραν τινὰ θείαν, εἰς ἣν καὶ μεταβιβάσθαι κατ' ἐκείνους τὸ ἀνθρώπινον τοῦ Χριστοῦ. Καθὸ δὲ πάλιν μὴ τῶν αἰσθητῶν τουτονὶ φώτων ἐν οἱ περὶ Ἀκίνδυνον τὸ τοῦ Χριστοῦ θείον φῶς λέγουσι τε καὶ γράφουσιν, οἷον ἠλιακὸν καὶ ἀστράφον, ἢ ἀστρακαῖον, ἢ τῶν τοῦ περιγείου τοῦτου πυρὸς, ἀλλὰ θείον μὲν τι φῶς, ὡς ἐκεῖνοί φασιν, οὐ μέντοι γε φυσικὸν καὶ συναϊδῶν τῇ τοῦ Θεοῦ φύσει, ἀλλ' ἠργμῆνον ἐκ θαθωρίου τοτηνικαῦτα διὰ τοῦ Χριστοῦ σώματος, ἠργμῆνον οὐ τοῦ φαίνεσθαι φησι τοῖς ἀξίοις, ἀλλὰ τοῦ εἶναι καθάπερ, ὃ δὴ καὶ συνδιαιωρίζειν κατ' ἐκείνους, ἀτελεῦτητα συνεσόμενον τῷ Χριστῷ, καὶ τούτου καὶ τοὺς θεοειδεῖς ἐσεσθαι μετόχους, τοιαύτης τῆς θεώσεως τε καὶ θεότητος κατ' ἐκείνους μετέχοντας, ἦν ἐπ' ἐσχάτων τὸ τῆς θεολογίας σκότος ἀνέπλασεν Ἀκίνδυνου, κατὰ δὴ τὰ αὐτὰ τῆς ἑτέρας ἀντέχονται τῶν αἰρέσεων, ἃς ὁ θεὸς Θεόδωρος διαιρῶν, ὡς ἔφην εἰπὼν, κατὰ τῶν Εἰκονομάχων προήνεγκεν. Οὐσίαν γὰρ τινὰ καὶ ὑπόστασιν ἰδικῆν φασιν ἐκεῖνο τὸ φῶς, καὶ τὴν θεότητα, οὐ συνυποστᾶσαν, ἀλλὰ παρυποστᾶσαν τότε πρώτως, ὡς αὐτοὶ φασιν, ἐν θαθωρίῳ τῇ ὑποστάσει

Α τοῦ θαθωρίου Λόγου, ὡς γενέσθαι τὸν τε Χριστὸν ἐξ ἐκείνου ἢ τριπλοῦν ἀντιδιπλοῦ, διὰ τὴν κατὰ τὰς φύσεις διπλὴν φημι, ἢ δύο ἀνθ' ἑνὸς διὰ τὸ τῆς ὑποστάσεως μοναδικῆν, καὶ τετράδα τὴν θείαν καὶ ὑπερούσιον ἀναδειχθῆναι, Τριάδα, τῇ προσθέσει τοῦ καινοῦ τούτου καὶ προσφάτου φωτός·.

Καὶ ὁρᾶτε, φησὶν ὁ σοφὸς αὐθὺς Θεόδωρος, ὡς φιλότιμος περὶ τὴν θείαν φύσιν Εὐσέβιος, ταυτὸ δ' εἰπεῖν Ἀκίνδυνος τε καὶ Γρηγορᾶς, πληθύνοντας ἀφθονίᾳ ὑποστάσεων καὶ αἰξοντες τὰ ἀπλήθυνα καὶ ἀμείωτα, καὶ πάσης τῆς ὕψους ὑφέσεως καὶ πλεονασμοῦ παντάπασιν ἀναπίδεται· Ὅτι μὲν οὖν καὶ Ἀρειανοῖς καὶ Εἰκονομάχοις τὰ Γρηγορᾶ τε καὶ Ἀκίνδυνου πολυτρόπως συμβαίνει, ἐὰ κατ' ἐκείνων ἦδη ῥηθέντα τῷ θαυμαστῷ Θεοδώρῳ δεικνύουσιν ἐκδηλωτάτα, οὐ πρ' ἡμῶν, ἀλλὰ παρ' αὐτοῦ, φημι, Γρηγορᾶ καθ' ἡμῶν τῷ λόγῳ περιεσαχθέντα, καθάπερ αὐτὸς οὗτος κακῶς διέπλησεν· ὅτι δὲ καὶ ὑπερβαίνει, δέδεικται μὲν ἦδη σὺν ἐκείνοις καὶ τοῦτο πολλὰκις· δεικνύσι δ' ὡς ἐνὶ τὸ κτίσμα μάλιστα πρόσφατον ἐκεῖνο τὸ φῶς καὶ τοῦ θαθωρίου ἠργμῆνον τῶν περὶ Ἀκίνδυνον διαβήθη, ὡς ἔφην, εἰπόντων· Ὅθεν καὶ ἡ κτιστὴ θεότης καὶ τῶν κτισμάτων φεῖ! ἡ δουλεία, καὶ ἡ δόξα τοῦ τῇ κτίσει κάκιστα λατρεύειν παρὰ τὸν κτίσαντα, τὰ παλαιγενῆ τῆς φύσεως ἡμῶν ἀβρωστήματα, ὧν ὁ τοῦ Θεοῦ μονογενὴς Λόγος, φιλανθρωπίας ὑπερβολῇ καθ' ἡμᾶς γεγονώς, ἡμᾶς ἠλευθέρωσε. Κάκεινου δὲ πῶς γράφων οὐκ ἤκουσας, ὦ φιλόσοφε, τοῦ φιλοσόφου τῷ ὄντι τουτουῖ Θεοδώρου τοῦ πάνυ φημι πρὸς Εὐσέβιον λέγοντος, ὅτι καὶ ἄγγελος φῶς, καὶ τὸ πρῶτον καὶ ἀνωτάτω φωτὸς μαρμαρυγὴ καὶ ἀπλάμψις, μονοουχὶ τὰ τοῦ Θεολόγου Γρηγορίου διὰ βραχίων τινῶν φιλοσοφούντος ἐκεῖνα, θεὸς μὲν ἐστὶ φῶς τὸ ἀπρόσιτον, καὶ ἀκρότατον, λέγοντος, οὕτω νῦν καταληπτὸν οὕτω λόγῳ ῥητῶν, πάσης φωτιστικῆν λογικῆς φύσεως, τοῦτο ἐν νοητοῖς, ὅπερ ἐν αἰσθητοῖς ἥλιος, ὅσον ἂν καθαιρώμεθα φανταζόμενον, καὶ ὅσον ἂν φαντασθῶμεν ἀγαπώμενον, καὶ ὅσον ἂν ἀγαπήσωμεν, αὐθὺς νοοῦμενον, αὐτὸ ἑαυτοῦ θεωρητικὸν τε καὶ καταληπτικὸν ὀλίγα τοῖς ἔξω χερόμενον; φῶς δὲ λέγω τὸ ἐν Πατρὶ καὶ Υἱῷ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι θεωρούμενον, ὧν πλοῦτος ἡ συμφοῖα καὶ τὸ ἐν ἔξαλμα τῆς λαμπρότητος. Δεύτερον φῶς ἄγγελος, τοῦ πρώτου φωτὸς ἀπορροή τις ἢ μετουσίαν, τῇ πρὸς αὐτὸν νεύσει καὶ ὑποურγίᾳ τὸν φωτισμὸν ἔχουσα, οἷον οἶδα εἶτε τῇ τάξει τῆς στάσεως μαριζομένη τὸν φωτισμὸν, εἴτε τοῖς μέτροις τοῦ φωτισμοῦ τὴν τάξιν λαμβάνουσα. Καὶ πάλιν· Φῶς ἐν ἀπρόσιτον καὶ ἀδιδάχον ὁ θεός, οὕτω ἀρξάμενον, οὕτω παυσόμενον, οὕτω μετρούμενον, ὀλίγοις ὅσον ἐστὶ θεωρούμενον· οἶμαι δὲ, οὐδὲ ὀλίγοις. Καὶ φῶτα δεύτερα τοῦ πρώτου φωτὸς ἀπαυγάζματα αἰ περὶ αὐτὸν δυνάμεις καὶ τὰ λειτουργικὰ πνεύματα. Καὶ μετὰ μικρὸν· Τοῖς μὲν ἀίθροις αὐτός ἐστι φῶς καὶ οὐκ ἄλλο· τί γὰρ ἔδει φωτὸς δευτέρου τοῖς τὸ μέγιστον ἔχουσι; τοῖς κάτω δὲ περὶ ἡμᾶς πρώτῃ ἐκλάμπει τὴν τοῦ φωτὸς τούτου δύναμιν. Ἄρα οὖν ἐστὶ φῶς, καὶ οἱ περὶ τὸν Βαριλάμ τε καὶ Ἀκίνδυνον, καὶ Γρηγορᾶν του-

τονι μὴ βούλωνται, καὶ πρὸ τοῦ αἰσθητοῦ καὶ ὑπὲρ τὸν αἰσθητὸν τε καὶ νοητὸν ξύμπαντα κόσμον ὄν, καὶ πάσης φωτιστικῶν λογικῆς φύσεως, καθάπερ ἤκουσας, τοῦτο ἐν νοητοῖς ὄν, ὅπερ ἐν αἰσθητοῖς ἤλεις. Τί γὰρ ἔχει, φησί, δευτέρου φωτὸς, τουτέστιν αἰσθητοῦ τοῖς τὸ μέγιστον ἔχουσι; Τί οὖν ἐστὶ τοῦτο τὸ φῶς, ὃ φιλόσοφε; προσηρξομαι γάρ. Αἰσθητὸν μὲν οὖν οὐκ ἂν ἔχῃς εἰπεῖν, τὸ πρὸ τοῦ αἰσθητοῦ τε καὶ νοητοῦ κόσμου παντὸς ὄν, ἀλλ' οὐδὲ νοητὸν ἀπλῶς. Οὕτε λόγιον καὶ γὰρ, φησί, ῥητὸν, οὕτε νῦν καταληπτὸν. Πῶς οὖν ἀπλῶς ἂν εἴη νοητὸν τὸ ἄρρητον τε καὶ ἀκατάληπτον;

Ἐπεὶ γοῦν ὁ Θεὸς ἐστὶ τοῦτο τὸ φῶς, καὶ κατὰ τοῦτον τὸν θεολόγον, Θεὸς ἐστὶ φῶς τὸ ἀπρόσιτον καὶ ἀκρότατον, ῥητῶς; περὶ τούτου λέγοντες, καὶ ὅτι τοῖς αἰθεροῖς αὐτὸς ἐστὶ φῶς, καὶ οὐκ ἄλλο, τί γὰρ ἔδει φωτὸς δευτέρου τοῖς τὸ μέγιστον ἔχουσι; τῶν κτιστῶν ἐξ ἀνάγκης οὐκ ἔστιν. Ἄλλ' ἡ οὐσία τοῦτο ἐστὶ τοῦ Θεοῦ; Καὶ πῶς τὸ τοῖς καθαιρομένοις καὶ ἀγαπῶσι, κατὰ τοῦτον αὐτοῖς φάναι τὸν θεολόγον, νοούμενον ὅσον ἂν ἀγαπήσωσι, καὶ ὀλίγα τοῖς ἔξω χεόμενον; Καὶ πῶς ἀπορροή τις ἢ μετουσία τοῦ πρώτου τούτου φωτὸς ἀγγελος, καὶ αἱ περὶ Θεὸν πᾶσαι δυνάμεις τοῦ πρώτου φωτὸς ἀπαυγασματα; Εἰ γὰρ δὴ τοῦτο κατὰ σὲ δοίμεν, καὶ νοητὴν δῆπου καὶ μεθεκτὴν τὴν θείαν οὐκ ἀγγέλοις μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς τῶν ἀνθρώπων θεοειδέσι κατ' αὐτὰ δὴ ταῦτα τὰ προῤῥηθέντα τῷ θεολόγῳ κατασκευάσομεν μεριζομένην τε καὶ χεομένην καὶ μετρουμένην τὴν ἀμεριστον καὶ ἄρβρευστον καὶ ἀμέτρητον, καὶ προσέτι καὶ τισὶ θεωρουμένην ὀλίγοις ὅση τις ἐστὶ, τὸ πάντων ὑπερφωῶς ἀποκρίματα, καὶ τῶν τῆς εὐσεβείας δογμάτων ἔκφυλον καὶ ἀλλότριον.

Ἄλλ' οὐχ οὕτω γε περὶ τούτων ὁ ἐμὸς οὐτοσι θεολόγος καὶ φιλόσοφος, φιλόσοφε, βούλεται. Ἄλλὰ πῶς; ἀκουε. Θεὸν φράσαι μὲν, φησὶν, ἀδύνατον, ὡς ὁ ἐμὸς λόγος· νοῆσαι δὲ ἀδυνατώτερον. Τὸ μὲν γὰρ νοῆσθαι τάχα ἂν λόγος δηλώσειεν, εἰ καὶ μὴ μετρίως, ἀλλ' ἀμυδρῶς γε τῷ μὴ πάντῃ διεφθαρμένῳ τὰ ὤτα καὶ νωρῶν τὴν δίδουσαν. Τὸ δὲ τοσοῦτον πρᾶγμα τῇ διανοίᾳ περιλαβεῖν πάντως ἀδύνατον καὶ ἀμήχανον μὴ ὅτι τοῖς καταδεδρακτομένοις καὶ κάτω νεύουσιν, ἀλλὰ καὶ τοῖς λίαν ὑψηλοῖς τε καὶ φιλοθεοῖς, καὶ ὁμοίως πάσῃ γεννητῇ φύσει. Ἀκούεις; Οὐκ ἄρρητον μόνον εἶπε τὸν Θεὸν κατ' οὐσίαν, φημί, ἀλλὰ καὶ ἀμενῶστον οὐχὶ τοῖς τυχοῦσιν ἀπλῶς ἀλλὰ καὶ προφῆταις καὶ ἀποστόλοις, καὶ πᾶσιν ὁμοῦ τοῖς ἁγίοις· μᾶλλον δὲ καὶ αὐταῖς ταῖς ἀγγελικαῖς φύσεσι. Τοῦτο καὶ γὰρ ἐδήλωσε, τὸ. Καὶ ὁμοίως πάσῃ γεννητῇ φύσει, προσθείς. Καὶ πάλιν· Θεὸν ὁ τι ποτὲ μὲν ἐστὶ τὴν φύσιν καὶ τὴν οὐσίαν, οὕτε τις τῶν ἀνθρώπων εὖρε πώποτε, οὕτε μὴ εὖρε. Καὶ μετὰ μικρὸν· Τὸ δὲ νῦν εἶναι βραχεῖά τις ἀπορροή πᾶν τὸ εἰς ἡμᾶς φθάνον, καὶ οἶον μεγάλου φωτὸς μικρὸν ἀπαύγασμα. Ὁ δὴ πῶς καὶ ὁ τὴν γλῶτταν χρυσοῦς Ἰωάννης τὸν ἐμῶν νοῦμον εὐαγγελιστὴν τε καὶ θεολόγον πρὸ βραχέως ἐξηγούμενος ἔλεγε. Τούτου καὶ γὰρ περὶ τοῦ Χριστοῦ λέγοντος, Ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ

πάντες ἐλάβομεν, ὁ διδάσκαλος ἀναπτύσσων, Ὁ μεθεκτὴν, φησὶν, ἔχει τὴν δωρεάν, ἀλλ' αὐτοπηγὴ καὶ αὐτορροία ἐστὶ πάντων τῶν καλῶν. Ὁ δὲ ἐγὼ, φησὶ, φέρω μεθεκτὸν ἐστὶ· παρ' ἑτέρου γὰρ ἔλαβον αὐτὸ, καὶ μικρὸν τι τοῦ παντὸς, καὶ οἶον ἐσταγῶν εὐτελεῖς πρὸς ἄβυσσον ἀφατον, καὶ πύλαος ἀπειρον. Εἶτα καὶ τὸ τοῦ πυρὸς ἐπενεγκῶν ἐκεῖνο παράδειγμα, Εἰ δὲ ἐπὶ τῶν σωμάτων τῶν μεριστῶν, φησὶ, τῶν ἐλαττωμένων ὑπὸ τῆς ἀφαιρέσεως εὐρέθη τι τοιοῦτον, ὃ καὶ μετὰ τὸ παρασχεῖν ἑτέροις τὰ παρ' αὐτοῦ οὐδὲν παραδιδάσκεται, πολλῶ μᾶλλον ἐπὶ τῆς ἀσωμάτου καὶ ἀκρηάτου δυνάμεως ἐκείνης τοῦτο συμβέβηκε. Εἰ γὰρ ἐνθα οὐσία ἐστὶ τὸ μεταλαμβάνομενον καὶ σῶμα, καὶ μερίζεται καὶ οὐ μερίζεται, πολλῶ μᾶλλον ὅταν περὶ ἐνεργείας ὁ λόγος ἦ, καὶ ἐνεργείας τῆς ἐξ ἀσωμάτου οὐσίας, οὐδὲν εἰκὸς τοιοῦτον παθεῖν. Αἰδ καὶ Ἰωάννης ἔλεγε, Ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν.

Καὶ τοῦτ' αὐτὸ ἐστὶν ὃ καὶ ὁ θεολόγος πρὸ μικροῦ δῆπουθεν νῦν μὲν περὶ τῶν ἀγγέλων, δευτέρου φῶς ἀγγελος. ἔλεγε, τοῦ πρώτου φωτὸς ἀπορροή τις ἢ μετουσία, καὶ φῶτα δεύτερα τοῦ πρώτου φωτὸς ἀπαυγασματα αἱ περὶ αὐτὸν δυνάμεις καὶ τὰ λειτουργικὰ πνεύματα, νῦν δ' αὖθις καὶ περὶ τῶν κατ' αὐτὸν φημι τοῦτον ἱερῶν καὶ θεοειδῶν ἀνθρώπων, τὸ δὲ νῦν εἶναι, φησὶ, βραχεῖά τις ἀπορροή πᾶν τὸν εἰς ἡμᾶς φθάνον, καὶ οἶον μεγάλου φωτὸς μικρὸν ἀπαύγασμα, περὶ αὐτῆς ταύτης λέγων τῆς φυσικῆς θείας ἐνεργείας, ἧς δῆπου καὶ τὸ μερίζεσθαι φασὶν οἱ αὐτοί.

Καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς· Ἰακώβ δὲ κλίμακα μὲν ὑψηλὴν ἐφαντάσθη τινά, καὶ ἀγγέλων ἀνοδὸν καὶ στήλην εἰλήφει μυστικῶς, ἴσως, ἵνα τὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἀλειφθέντα λίθον παραδελώσῃ. Καὶ μετ' ὀλίγον, Ἐκεῖνο δὲ, φησὶν, οὕτε αὐτὸς, οὕτε τις ὑπὲρ αὐτὸν μέχρι σήμερον ἐκαυχῆσατο τῶν δώδεκα φυλῶν ἐν πατῆρ ἦν, ὅτι Θεοῦ φύσιν ὄλην ἢ ὅβιν ἐχώρησε. Αἰδ καὶ ἀνύνημος κατ' αὐτὴν ἢ τοῦ Θεοῦ φύσιν καὶ κατὰ τοῦτῃν φημι τὸν θεολόγον, ὡς ἀγνωστὸς τε καὶ ὑπερῶνυμος. Τὸ θεῖον γὰρ, φησὶν, ἀκατονόμαστον. Καὶ τοῦτον δηλοῦσιν οὐχ οἱ λογισμοὶ μόνον, ἀλλὰ καὶ Ἑβραίων οἱ σοφώτατοι καὶ παλαιότατοι. Οὕτε γὰρ ἀέρα ἐπνευσέ τις οἶον πώποτε, οὕτε οὐσίαν Θεοῦ παντελῶς ἢ νοῦς κερῶρηκεν, ἢ φωνὴ περιελάθει· ἀλλ' ἐκ τῶν περὶ αὐτὸν σκιαγραφοῦντες τὰ κατ' αὐτὸν, ἀμυδρὰν τινα καὶ ἀσθενῆ, καὶ ἄλλην ἀπ' ἄλλου φαντασίαν συλλέγομεν. Καὶ οὕτως ἄριστος ἡμῖν θεολόγος, οὐχ ὅς εὖρε τὸ πᾶν, οὐδὲ γὰρ ἔχεται τὸ πᾶν ὁ δεσμός, ἀλλ' ὅς ἂν ἄλλου φαντασθῆ πᾶσιν, καὶ πλεον ἐν αὐτοῦ συναγάγῃ τὸ τῆς ἀληθείας ἑδαλμα ἢ ἀποσκίασμα, ἢ ὅ τι καὶ ὀνομάσαι μιν.

Περὶ τούτων καὶ Διονύσιος ὁ μέγας φθάσας εἰρηκεν ἤδη, Πάντα τὰ θεῖα, καὶ ὅσα ἡμῖν ἐκπέφανται, ταῖς μετοχαῖς μόναις γινώσκεται. Αὐτὰ δὲ, ὅποιός ποτέ ἐστι κατὰ τὴν οἰκείαν ἀρχὴν καὶ ἰδρυσιν, ὅποιός νοῦν ἐστὶ καὶ πᾶσαν οὐσίαν καὶ γνῶσιν· οἶον εἰ τὸν ὑπερούσιον κρυφιώτητα Θεὸν ἢ ζῶν ἢ οὐσίαν ἢ φῶς ἢ λόγον ὀνομάσαι μιν, οὐδὲν ἕτερον νοούμεν ἢ τὰς

ἐξ αὐτῆς εἰς ἡμᾶς προαγομένης δυνάμεις, ἐκθεω-
κάς ἢ οὐσιποιοῦς, ἢ ζωογόνους ἢ σοφοδώρους. Αὐτῇ
δὲ κατὰ τὴν πασῶν τῶν νοερῶν ἐνεργειῶν ἀπόλυτον
ἐπιβάλλομεν. Καὶ πάλιν· Τὸ ἐν, τὸ υπεράνωστον,
τὸ υπερούσιον, αὐτὸ τὸ ἀγαθὸν ὅπερ ἐστὶ τὴν τρια-
δικὴν ἐνάδα φημί, τὴν ὁμίθεον καὶ ὁμοόγαθον, οὕτε
εἰπεῖν οὕτε ἐνοῆσαι δυνατόν.

Ἄλλὰ καὶ αἱ τῶν ἀγίων δυνάμεων ἀγγελοπρεπεῖς
ἐνώσεις, ἃς εἶτε ἐπιβολὰς εἶτε παραδοχὰς χρῆ φά-
ναι τῆς υπεραγκύστου καὶ ἀφανοῦς ἀγαθότητος,
ἄρθροί τε εἰσι καὶ ἀγνωστοί, καὶ μόνοις αὐτοῖς
ἐνυπάρχουσι τοῖς ὑπὲρ γινώσιν ἀγγελικὴν ἡξιωμέ-
νοις αὐτῶν ἀγγέλοις. Ταύταις οἱ θεοειδεῖς ἀγγελο-
μιμητῶς ὡς ἐπιπτόν ἐνούμενοι νόες, ἐπειδὴ κατὰ
πάσης νοερᾶς ἐνεργείας ἀπόπασιν ἢ τοιάδε γίνεται
τῶν ἡκπεουμένων νοῶν πρὸς τὸ ὑπέρθεον φῶς ἐνω-
σις, ὁμοῦσιν αὐτὸ κυριώτατα διὰ τῆς πάντων τῶν
ὄντων ἀφαίρεσεως, τοῦτο ἀληθῶς καὶ ὑπερφυῶς
ἐλλαμφέντες· ἐκ τῆς πρὸς αὐτὸν μακαριωτάτης
ἐνώσεως, δεῖ πάντων μὲν εἶσι τῶν ὄντων αἰτιον,
αὐτὸ δὲ οὐδὲν, ὡς πάντων ὑπερουσίως ἐξηρημένον.
Ἦντι δὲδεικται διὰ πάντων τῶν εἰρημένων τοῖς τὰ
θεῖα ταῦτα καὶ παθοῦσι καὶ μαθοῦσι καλῶς, δεῖ κατ'
οὐσίαν μὲν ὁ Θεὸς οὐτ' ἐστὶν οὕτε λέγεται φῶς,
ὡς περ δὴ καὶ ἄλλα τῶν θεῶν καὶ ὑπερφυῶν ὀνο-
μάτων· εἰ μὴ πῶς κατ' αἰτίαν αὐτὸν λέγοι τις, λέ-
γεται γὰρ κατὰ τοῦτον τὸν λόγον καὶ πάντα, ὡς
αἰτιος πάντων ἐκεῖνων· κατ' ἐνεργείαν δὲ φυσικὴν
καὶ χάριν καὶ ἑλλαμψίν καὶ ἐστὶ καὶ λέγεται φῶς,
τὸ ἀπρόσιτον καὶ ἀκράτατον, καὶ εἶσα δὴ τοῖς θεολό-
γοις ἐν τοῖς φθάσασιν ὑμνηταί. Καὶ τοῦτο ἐστὶ τὸ
τῆς Τριάδος φυσικὸν καὶ ἀναρχον καὶ ἀπρόσιτον
φῶς, καθ' ὃ καὶ φῶς οἰκεῖν ἀπρόσιτον ὁ Θεὸς παρὰ
τῆς θείας Γραφῆς λέγεται, καὶ ἀναβάλλεσθαι φῶς
ὡς ἰμάτιον, καὶ Ἡ λαμπρότης τοῦ Θεοῦ ἡμῶν
ἔφ' ἡμᾶς, φησὶν ὁ θεὸς Δαβὶδ, καὶ, Σημειωθήτω
ἔφ' ἡμᾶς τὸ φῶς τοῦ προσώπου σου, πρὸς τὸν
Θεὸν ὁ αὐτὸς αὐθις, καὶ παραπλήσια τούτοις, τὴ
πρῶτον καὶ μέγιστον φῶς τῶν ὁσωμάτων καὶ ἀΐθλων
δυνάμεων, οὗ μετέχοντες ἐκεῖνοι, δευτέρου φωτὸς
εἴσων αἰσθητοῦ καὶ κτιστοῦ κατὰ τὸν προῤῥηθέντα
θεολόγον οὐ δέονται· τί γὰρ εἶδει φωτὸς δευτέρου,
φησὶ, τοῖς τὸ μέγιστον ἔχουσιν; Ὁ δὴ καὶ θαῦμα
καὶ δοξολογίαν καὶ τροφὴν αὐτῶν εἶναι θεολόγος
φησὶν ἕτερος, τὸ κατὰ τὴν μεταμόρφωσιν ἀνυμνῶν
τοῦ Χριστοῦ μυστήριον, Τοῦτο, λέγων, θαυμάζουσιν
ἄγγελοι· τοῦτο δοξολογοῦσιν ἀρχάγγελοι· τοῦτο
πᾶσα τῶν ὑπερκοσμίων ἢ νοητῆ διακόσμησις ἀόλως
ἐστιωμένη, τεκμήριον ἐναργέστατόν τε καὶ ἀψευδέ-
στατον τίθεται τῆς περὶ ἡμᾶς τοῦ Λόγου φιλανθρω-
πίας. Τοῦτο καὶ Χριστὸς ὁ τῆς δικαιοσύνης ἡλίου
ἀνάρχως ὡς φυσικὴν προϊσχύμενος ἀκτίνα, καὶ δό-
ξαν ἐμφυτον τῆς οἰκείας θεότητος, δοξάζει μὲν τοῦτο
καὶ τὴν ἀνθρωπιαν αὐτοῦ φύσιν ἅμα τῇ προσλή-
ξει ταύτης ἀποβήτως κατὰ τὴν καθ' ὑπόστασιν
ἐνωσίν τε καὶ θέωσιν· καὶ ἡ δόξα τῆς θεότητος δό-
ξα καὶ τοῦ σώματος γίνεται. Ἐμφαίνει δ' ἄρτι πρῶ-
τως τοῖς μαθηταῖς ἐν τῷ ὄρει μεταμορφούμενος τὸ
μυστήριον. Ὅθεν καὶ κατὰ τὴν ἀψευδῆ τῶν θεολό-

γων μυσταγωγίαν, ὁ προῤῥηθεὶς φῆσι θεολόγος,
ὡς περ ἐκ τινος ἀενάου πηγῆς, κατὰ ἀπειρόωρον
χάριν, τῆς ἀκράτου θεώσεως εἰς ἡμᾶς τὸ μέγα
πρόεισι δῶρον. Διὸ καὶ θεολόγος ἕτερος τῆς φθάσας
εἰδὼς, Ἄνάρχως, λέγων, ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννη-
θεὶς ὁ Χριστὸς, τὴν φυσικὴν ἀκτίνα ἀναρχον κέκτη-
ται τῆς θεότητος. Ἐκ Πατρὸς μὲν γὰρ, φησὶν, ἀλλ'
ἀνάρχως καὶ ἀχρόως ἐστὶ τὴν οἰκεῖαν κέκτημένος
τῆς δόξης λαμπρότητα, καὶ σαρκωθεὶς ὁ αὐτὸς ἐστὶν,
ἐπὶ τῆς οἰκείας μένων φανότητος. Καὶ τοῦτο ἐστὶ,
φησὶ, τὸ, Μετεμορφώθη ἐμπροσθεν αὐτῶν. Μένων
γὰρ αὐτὸς ἐν ταυτότητι, παρὰ τοπρὶν ἐφαίνετο, ἕτε-
ρος νῦν τοῖς μαθηταῖς ἐωρᾶτο φαινόμενος. Ὁμοῦ δὲ
καὶ τὸ τῆς θείας φύσεως διδάσκων ἀόρατον, καὶ τὸ
τῆς ἀποβήτου ταύτης ἐνεργείας καὶ ἐλλάμψεως
ὄρατον αὐθις ἐν Πνεύματι, καὶ ὅτι κἀν τῷ μέλλοντι
τούτῳ συνδιακωνίσει τῷ τῆς δικαιοσύνης ἡλίῳ
Χριστῷ συνεκλάμποντες ἀγγελικῶς· οἱ θεοειδεῖς κατὰ
τὴν τοῦτο ὑπόσχεσιν, *Τότε οἱ δικαιοὶ λάμπουσιν*
ὡς ὁ ἥλιος ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Πατρὸς, λέγοντος,
Θεὸν μὲν, φησὶν, οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε καθὼ πέ-
φυκε φύσεως· καὶ ὁ δὲ ἑώρακεν, ἐν Πνεύματι τοῦτο
τεθέεται. Αὐτὴ ἡ ἀλλοίωσις τῆς δεξιάς τοῦ Ὑψίστου.
Ταῦτά ἐστιν ἡ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδει, καὶ οὐς οὐκ
ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη πώ-
ποτε. Οὕτως ἐν αἰῶνι τῷ μέλλοντι πάντοτε σὺν
Κυρίῳ ἐσόμεθα, Χριστὸν ἑρῶντες τῷ φωτὶ ἀστρά-
πτοντα τῆς θεότητος. Καὶ πάλιν· Ὡς γὰρ ὁ θεὸς
ὄντως καὶ θεηγόρος Διονύσιος ἐφησεν, οὕτως ὁ Δε-
σπότης ὀφθήσεται τοῖς αὐτοῦ τελείοις θεράποισιν,
ὃν τρόπον ἐν ἄρει Θαδῶρ τοῖς ἀποστόλοις ὀπτάναται
τούτοις τοῖς θεοφόροις. Καὶ ὁ θεοφόρος ἅμα καὶ θεο-
λόγος συνφῶν, ἤπερ ἐφη, Γρηγόριος, Ἦξει μὲν,
φησὶν, ὁ Χριστὸς μετὰ τὸ σώματος, ὡς ἐμὸς λό-
γος· τοιοῦτος δὲ οἷος ὤρθη τοῖς μαθηταῖς ἐν τῷ ἄρει
ἢ παρεδείχθη, ὑπερνωσῆς τὸ σαρκίον τῆς θεότη-
τος. Ἄ δὴ καὶ Ἰωάννης ὁ ἐπιστήθιος Εὐαγγελιστῆς,
διὰ τῶν θεῶν ἀποκαλύψεων αὐθις καὶ μυσόμενος
καὶ ὑψηλῶς διδάσκων, *Οὐ χροῖαν ἔχει*, φησὶν, *ἡ*
ἀνώ Ἰερουσαλὴμ τοῦ ἡλίου οὐδὲ τῆς σελήνης,
ἵνα φαίνωσιν ἐν αὐτῇ Ἡ γὰρ δόξα τοῦ Θεοῦ
ἐφώτισεν αὐτήν, καὶ ὁ λύχνος αὐτῆς τὸ ἄρτιον,
καὶ περιπατήσουσι τὰ ἔθνη διὰ τοῦ φωτὸς αὐτῆς.
Καὶ μετὰ τινά, *Καὶ ὄψονται*, φησὶ, *τὸ πρόσωπον*
τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ ἀρτίου, καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐπὶ
τῶν μετώπων αὐτῶν. Καὶ νῦν οὐκ ἐστὶ ἐκεῖ, καὶ
χροῖαν οὐκ ἔχουσι λύχνου καὶ φωτὸς ἡλίου, δεῖ
Κύριος ὁ Θεὸς φωτιεῖ αὐτούς, καὶ βασιλεύσουσιν
εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων.

Οὕτω τὸ θεῖον καὶ ἀΐδιον καὶ ἀπρόσιτον καὶ ἀκρά-
τατον καὶ φυσικὸν καὶ ἀδιαίρετον φῶς τῆς θεότη-
τος, τὴν φυσικὴν καὶ συναΐδιον καὶ ἀνέσπερον αἰ-
γλὴν αὐτοῦ καὶ δόξαν καὶ χάριν τε καὶ ἐνεργείαν, οἱ
θεοειδεῖς οὗτοι καὶ φωτεινοὶ ὁμοῦ πάντες καθάπερ
τινες λύχνου καὶ λαμπάδες, ἢ πυρσὸν διαίριοι λαμπρῶς
ἀναφθέντες ὑπὸ τῆς μακαρίας ταύτης ἀστραπῆς καὶ
θεώσεως, καὶ προαῖωνον καὶ προκόσμιον καὶ ὑπερκό-
σμιον καὶ ἀτελεύτητον καὶ ἀπειρον καὶ δόξαν διαω-
νίζουσαν ἀγγέλων τε καὶ ἀγίων, καὶ παντός τοῦ

κατὰ Χριστὸν θεοῦ πληρώματος ὡς ἰδίωμα φυσικὸν τῆς τοῦ Θεοῦ φύσεως ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀνεκήρυξαν. Ἄλλ' ἐπειδὴ Γρηγορᾶς οὕτως καὶ τὸν ὁμολογητὴν καὶ Γραπτὸν ἐν τοῖς φθάσασιν ἦδη προσνεγκίων Θεόδωρον, τοὺς κατ' Εὐσεβίου τε καὶ τῶν Εἰκονομάχων ἐκείνου λόγους ἡμῖν ἐπιανεγκεῖν πειραθεῖς κατὰ τῆς ἐπιτοῦ κεφαλῆς μετὰ σφοδρᾶς μᾶλλον τῆς ῥύμης ἐκείνους ἐπικυσεν, οὐ ταῦτα μόνον, ἀλλὰ καὶ πολλῶν χειρόνων τῶν Εἰκονομάχων δι' αὐτῶν ἐκείνων καὶ φρονῶν καὶ γράφειν ἐξελεγχθεῖς, καθὰ δὴπου καὶ ὁ λόγος ἡμῖν φθάσας ἔδειξε, φέρε καὶ τὰ περὶ τῆς θείας Χριστοῦ μεταμορφώσεως καὶ τοῦ κατ' αὐτὴν μεγάλου φωτὸς τοῦ διδασκάλου τούτου προθέντες, ἴδωμεν εἰ καὶ ταῦτα σύμφωνα τοῖς ἦδη ῥηθεῖσι τοῖς πρὸ αὐτοῦ θεολόγοις Πατράσι καὶ διδασκάλοις ὄντα τυγχάνοι. Δίκαιον γὰρ ἂν εἴη καὶ ἀκροᾶσθαι καὶ τούτοις πείθεσθαι τὸν φιλόσοφον μᾶλλον, ὅσην καὶ πρῶτος αὐτὸς ἐπικυσεν αὐτὰ πρὸς τὸν λόγον, κάντεῦθεν ὡς μάλιστα τοὺς κατὰ τοῦ θεοῦ φωτὸς ἐαυτοῦ λόγους, καὶ τὸ καθ' ἡμῶν ἀνιστᾶν ἤπισε τρόποιον.

Καὶ δὴ παρὶτω Θεόδωρος αὐτὸς ὁ θεός, τοὺς πρὸς Εὐσεβίον τε καὶ τοὺς Εἰκονομάχους ἐαυτοῦ λόγους διδάξων, καὶ ἅ περὶ τοῦ θεοῦ φωτὸς αὐτὸς δοξάζει τῆς τοῦ Χριστοῦ θείας μεταμορφώσεως. Ἐπειδὴ, φησί, τὸν περὶ κινδύνων λόγον τοῖς μαθηταῖς ὁ Σωτὴρ πρότερον διεξήρχετο, Ὅστις θέλει ὁπίσω μου ἔλθειν, ἀπαρτησάσθω ἑαυτὸν, λέγων, καὶ ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ καὶ ἀκολουθεῖτω μοι, καὶ τὰ τούτοις παραπλήσια, ἣν δὲ δὴπου βαρύτερα καὶ δύσοιστα τὰ ἐπιταττόμενα, ἵνα μὴ τῆ δυσχερεῖα τῶν λεγομένων ἀποκάμωεν, ἀναβρώνουσι αὐτῶν τὰ φρονήματα, καὶ τῶν ἐν ἐλπίσι κειμένων καὶ βελλόντων ἐκκαλύπτων ὅπ' ὄψιν ἄγει εὐ μάλα τὴν λαμπρότητα. Διὸ δὴ ὡς ἐνεχώρουσιν οἱ τῆς μυστικῆς ταύτης ἐποψίας θάτατα, τὴν δόξαν ἐκείνην, μεθ' ἧς μέλλει ἐπι συντελεῖα τῶν αἰώνων ἦκειν, παραδείκνυσι, καθ' ἣν καὶ αὐτοὶ συλλαμπρυνθήσονται, τῶν ἄλλων ταύτην ἀντίδοσον ἐκδεξόμενοι, ἵνα καὶ μᾶλλον ἐν τοῖς κινδύνοις θαρροῖεν, καταφρονούντες τῶν ἐν χερσὶ, καὶ οὐδενὶ λόγῳ τῶν προσδοκωμένων παρεξτάσσοντες, οὐδὲ ἄξια κρίνοντες τὰ καθήματα τοῦ νῦν καιροῦ πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν ἀποκαλύπτεσθαι.

Ἀκούεις, ὦ Γρηγορᾶ, καὶ τούτου τοῦ διδασκάλου καὶ ὁμολογητοῦ τῆς εὐσεβείας, ὅπως τοῖς πρὸ αὐτοῦ θεολόγοις Πατράσι καὶ ἀποστόλοις, ἀλλὰ δὴ καὶ ταῖς θείαις Γραφαῖς διὰ πάντων ἐστὶ σύμφωνος; Καὶ οὗτος γὰρ ἀποκάλοψιν τῶν μελλόντων ἀγαθῶν τὴν μεταμόρφωσιν φησι τοῦ Χριστοῦ, καθόσον ἦν ἐγχερούσιν τοῖς μακαρίοις παραδειχθεῖσαν μαθηταῖς, καὶ τοιοῦτον αὐτοῖς ὀφθῆναι τὸν Χριστὸν, ὅποιος ἄρα καὶ μετὰ τὴν συντέλειαν ἤξει τῶν παρόντων, καὶ ὅτι καὶ αὐτοὶ καὶ οἱ κατ' αὐτοὺς τε καὶ μετ' αὐτοὺς τῆ αὐτῆ συνεκλάμψουσι δόξη, λάμποντες ὡς ἡλιος κατὰ τὸν Χριστοῦ λόγον, καὶ ὅτι αὐτὴ ἐστὶν ἡ τοῖς ἁγίοις ἀποκαλυφθεῖσα ὅτι δόξα, ἣς οὐκ ἄξια τὰ καθήματα τοῦ νῦν καιροῦ κατὰ τὸν μακάριον Παῦλον.

Ἄκουε δὴ καὶ τῶν ἐξῆς τοῦ διδασκάλου λόγων.

Εἰ δὲ δεῖ θαρβήσαντα, φησὶν, εἰπεῖν, καὶ ὑψηλότερων τινῶν καὶ μυστικωτέρων ἀψαθῆναι, οὐ μόνον οὐκ ἐξέστηκεν οὐδὲ μεταδέβληται ἡ φύσις ἡ καθ' ἡμᾶς, ἀλλ' ἦδη καὶ εἰς τὸ ἐξαρχῆς ἀναπεφοίτηκε λαμπρυνθεῖσα, καθ' ὃν τρόπον παρὰ τοῦ δημιουργοῦ ἐκτίσται, τὸ ἐκ τῆς ἀμαρτίας ἐπεισάκτον αἴσχος ἀπονεψαμένη, καὶ εἰς τὸ ἀρχαῖον ἀναδραμούσα ἐν Χριστῷ κάλλος, καὶ ὡς ἂν εἴποι τις, εἰς ἑαυτὴν ἐπανελοῦσα, ὡς εἰ τις ἴδοι χρυσοῦν ἐπὶ πῶς; τῆ ἀτιμωτέρα συγκαταμιγμένη, ἔπειτα εὐ μάλα διὰ πυρὸς ἀνακαθαρόντα, ἐπὶ τὴν οὐκίαν ἐπανιόντα λαμπρῦτητα. Ὁ γὰρ ὑπόχρεως εἶσα δια τὴν τῆς ἐντολῆς τήρησιν, τὴν ἀθανασίαν λέγω καὶ ἀφθαρσίαν ἀναδύσασθαι, οὐ πεπληρωκε, τοῦτο Χριστὸς διὰ τῆς οὐκίαν συγκαταβάσεως ἀνεώσατο. Οὐκοῦν οὐ ταυτὸν ἡ μεταβολὴ τῆ καινοτομίᾳ.

Σὺ μὲν οὖν, ὦ φιλόσοφε, τοῦ διδασκάλου λέγοντος; ἀκούσας, ὅτι εἰς τὸ ἐξαρχῆς ἀναπεφοίτηκεν ἡ φύσις ἡμῶν λαμπρυνθεῖσα, καθ' ὃν τρόπον παρὰ τοῦ δημιουργοῦ ἐκτίσται, τὸ ἐκ τῆς ἀμαρτίας ἐπεισάκτον αἴσχος ἀπονεψαμένη, καὶ εἰς τὸ ἀρχαῖον ἀναδραμούσα ἐν Χριστῷ κάλλος, οὐδὲν ὑψηλότερόν τι φαντασθήσῃ καὶ θεῖον, οὐδὲ τῆς παρὰ Θεοῦ δημιουργηθείσης ψυχῆς καὶ τοῦ νῦν πλέον τι διανοηθῆναι δυνήσῃ; Οὐδὲ γὰρ τὸ εἰς τὸ ἀρχαῖον ἀναδραμεῖν αὐτὴν κάλλος, καὶ ταῦτ' ἐν Χριστῷ σε, δυσωπίσει ποτε, οὕτως ἐναργῶς εἰρημένον παρὰ τοῦ θεολόγου. Οἱ δὲ θεολόγοι Πατέρες τὰ τοῦ μετ' αὐτοῦ; θεολόγου τε καὶ Πατρὸς δι' ὀλίγων σαφηνισοῦσι, καὶ δείξουσι τί τὸ ἀρχαῖον ἐκεῖνο κάλλος ἦν ἐν τῷ πρωτοπλάστῳ, ὅπερ τῆ παραβάσει διαβρῦεν, μᾶλλον δὲ ἀποπτάν, ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ τοῦ Χριστοῦ πάλιν ἐπανῆλθεν, ὃ δὴ καὶ διὰ τῶν ἱερῶν Χριστοῦ παθημάτων πᾶσιν αὐθὺς πιστοῖς ἀπεδόθη.

Καὶ δὴ Κύριλλος ὁ μέγας παρὶ τῶν ἐκεῖνα λεγόντων. Τὴν ἀνθρώπου ποίησιν, καὶ εἰς τὸ εἶναι παραγωγὴν, φησὶν, ἐξηγουόμενος ὁ μακάριος Μωϋσῆς, εἰληφέναι τὸν Θεὸν χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς δυσχυρίσσει, καὶ πλάσαι μὲν τῆ πανουργῆς δυνάμει τὸ ἰώμενον τοῦτο τοῦ σώματος σχῆμα, ἐμφύσει δὲ καὶ εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς, ὡς γενέσθαι τὸν ἀνθρώπον εἰς ψυχὴν ζώσαν. Τὸ θεὸν τοιγαροῦν ἐμφύσημα θεῖον τῷ πεπλασμένῳ οὐκ αὐτὴν εἶναι φασιν τὴν ψυχὴν, ἣ γὰρ ἂν ἄτρεπτος ἦν ὡς ἐκ τοιαύτης προελθοῦσα φύσεως, ἀλλὰ τὴν τοῦ ἁγίου Πνεύματος μετουσίαν ἐντεθείσαν ἐξαρχῆς τῆ ἀνθρωπεῖα ψυχῆ. Πᾶσα γὰρ ἡ τελειότης τοῖς πεποιημένοις διὰ τοῦ Πνεύματος. Ὅθεν καὶ κατ' εἰκόνα Θεοῦ τὸ τεχηθῆναι ἐποίηθη ζῶον, ὡς διὰ τῆς μετουσίας τοῦ Πνεύματος; πρὸς αὐτὸν μεμορφωμένον. Ἄλλ' ὅπερ ὁ μακάριος Μωϋσῆς ἐμπεφυσθεῖσθαι παρὰ τοῦ Θεοῦ τῷ ἀνθρώπῳ δυσχυρίσσει, τοῦτο Χριστὸς ἀνανεῶν ἐν ἡμῖν μετὰ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν, ἐνεφύσησε τοῖς ἐαυτοῦ μαθηταῖς, λέγων, Ἄδθετε Πνεῦμα ἅγιον, ἵνα πάλιν ἀναμορφωθῆτε εἰς τὴν ἐξ ἀρχῆς εἰκόνα, σύμμορφοι φινώμεθα τῷ πεποιηκότι διὰ τῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος μετεχῆς. Ὅταν τοίνυν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐν ἡμῖν γένηται, συμμόρφους ἡμᾶς ἀποδείκνυσι Θεοῦ.

Βασίλειο; δ' ὁ μίγας καὶ πρὸ τούτου τοὺς Ψαλ-
μοὺς ἐξηγουμένους, Ἀνακαινίζων, φησί, τὸν ἀνθρω-
πὸν ὁ Χριστός; καὶ ἦν ἀπόλωσε χάριν διὰ τοῦ ἐμ-
φωσθητός, ταύτην ἀποδόσθαι, ἐνεφύσησι, φησὶν,
εἰ; τὸ πρόσωπον. Τότε μεῖράν τινα τῆς οικείας
ἐνεπέθετο χάριτος, ἵνα τῷ ἁμολῶ ἐπιγινώσκῃ τὸ
ἴδιον. Οἱ; δὴ καὶ Διάδοχο; ὁ θεῖος ὄντως καὶ πε-
φωτισμένος καὶ παῖρ καὶ λόγιος ἐπόμενος, Δύο
ἦμαί, φησὶν, ἡ χάρις ἡ ἀγία διὰ τοῦ βαπτίσματος
περιποιεῖται, ὡν τὸ ἐν ἀπέριω τοῦ ἐνὸς ὑπερβάλ-
λει. Ἀνακαινίζει γὰρ ἡμᾶς ἐν τῷ ὕδατι, καὶ τὸ
κατ' εἰκόνα λαμπρύνει, πᾶσαν τὴν ρυτίδα τῆς ἁμαρ-
τίας ἡμῶν ἀπορρῦπτουσα. Τὸ δὲ ἕτερον ἐκδέχεται,
ἵνα σὺν ἡμῖν ἐργάσῃται. Ὅτε γοῦν ἄρξεται ὁ νοῦς
ἐν πολλῇ αἰσθήσει γενέσθαι τῆς χρηστότητος; τοῦ
πνεύματος Πνεύματος, τότε ὀφειλομένον εἰδέναι, ὅτι
ἄρξεται ἡ χάρις ὡς περ ἐπιζωγραφεῖν εἰς τὸ κατ'
εἰκόνα τὴ καθ' ὁμοίωσιν. Ὅστε ἡ μὲν αἰσθησις αὐτῆ
θελοῖ ἡμᾶ; μορφοῦσθαι τὸ καθ' ὁμοίωσιν· τὸ δὲ
ἐκτελεῖν τῆς ὁμοιώσεως; ἐκ τοῦ φωτισμοῦ γνωσόμε-
θα. Καὶ πάλιν· Τὸν πνευματικὴν ἀγάπην οὐ δύ-
ναται; τις κτῆσασθαι, εἰ μὴ ἐν πάσῃ πληροφῶρᾳ
φωτισθεῖν παρὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ἐὰν γὰρ
μὴ τελείωσ; τὸ καθ' ὁμοίωσιν διὰ τοῦ θεῖου φωτός;
ἀπολάβῃ ὁ νοῦς, πάσα; μὲν τὰς ἄλλας ἀρετὰς
ἔχειν δύναται, τῆς δὲ τελείας ἀγάπης ἔτι ἁμοιροῦ;
μᾶτι.

Ἄλλ' ἐπὶ τὸν θεῖον καὶ αὐτῆ; Θεῖωρον ἐπανέλ-
θωμεν. Ἡμεῖς, φησί, κατὰ τὸ ἀποστολικὸν κήρυγ-
μα, ἦτοι τῆς Ἐκκλησίας τὸ διδασκάλιον, τεθεωσθαι
τὸ πρόσημα εὐσεβῶς πεπιτευκαμέν, ἐπειδὴ
τὴν μὲν φθορὰν καὶ τὴν θνητότητα ἀπημύριστα,
μετεστοιχειώταται δὲ ἐπὶ τὸ βέλτιον. Τῶν γὰρ θεῶν
μαρμαρυγῶν εἰς λαμπρότητα ἐδέξατο, τεθεωμένον
τῆ; δυνάμει καὶ χάριτι τοῦ ἐνοικήσαντος αὐτῷ Θεοῦ
Λόγου. Καὶ καθὸ Θεοῦ σῶμα ἁγίον ἐστίν, ζωοποιόν,
φωτὸς ἀφράστου πεπληρωμένον, πάντων τῶν τοῦ
Λόγου καλῶν κεκοινωνηκός, καὶ πάντων αὐτοῦ τῶν
κλεινοκτημάτων καταπλουτοῦν καὶ κοσμοῦμενον·
καὶ γέγονεν ὅπερ τὸ χριστὸν διὰ τῆς χρίσεως, οὐ τῆς
οικείας ἐξιστάμενον ἰδιότητος, οὐδὲ εἰς θεῖον με-
ταφοιτήσαν οὐσίαν. Καὶ ἵνα παραδείγματι ἀμυ-
δροτέρῳ καὶ παχυτέρῳ, ἡμῖν δὲ οικειοτέρῳ χρῆσω-
μαί, οὐ γὰρ ἂν ἄλλως ἢ ἐκ τῶν καθ' ἡμᾶς τοῖς
ὕπερ ἡμᾶς ἐπιβάλλειν ἔξην, ὡς περ τὸ ἡλιακὸν
σῶμα ὄχημα τῷ πρωτογόνῳ φωτὶ παρὰ τοῦ θε-
μιουργοῦ κατασκασθέν, ἐπειδὴ ἦν τὸ αὐτῷ ἐγ-
κραθὴν τὸ φῶς οὐδὲνδὲ μέρους ἀλαμποῦς ὑποφαινο-
μένου, τὸ μὲν εἶναι σῶμα οὐκ ἠπόλεσε, τῆ; λαμ-
πρότητι δὲ τοῦ ἐμπεφυκτότος; φωτὸς ὄλον διόλου
περιαυγάζεται; οὕτως, ὡς ἐκ μικρῶν τὰ μεγάλα
τεκμήρασθαι, καὶ τὸ Χριστοῦ σῶμα, ἐπειδὴ ἡ φθορὰ
καὶ τὰ ἐκ τῆ; φθορᾶ; ἀπελήλαται συμπτώματα,
τῆ; τῆ; θεότητος; δόξῃ καὶ τῷ φωτὶ διόλου ὄλον κα-
ταλαμπρύνεται, οὐ τῷ μὴ εἶναι σῶμα, ἀλλὰ τῷ
εἶναι καὶ διασώζεσθαι πολλῷ καθαρώτερον. Οὕτως
ὁ τῆ; εὐσεβείας; ἀπολογητῆς σύμψυκος; τε καὶ σύμ-
φωνος; ἐν πᾶσιν ἐστὶ τοῖς πρὸ αὐτοῦ θεολόγοις Πα-
τρῶσι, καθάπερ ἐφῆρῃν εἰπῶν, ἅτε δὴ καὶ τῷ αὐτῷ

καὶ ἐμπνεόμενος; καὶ φθειγόμενος; Πνεύματι. Με-
στοιχειώσθαι; καὶ γὰρ κατ' ἐκείνους; ἐπὶ τὸ βέλ-
τιον καὶ οὕτως φησὶ τὸ Χριστοῦ σῶμα, τῶν θεῶν
μαρμαρυγῶν τὰς λαμπρότητας; δεξιόμενον, τῆ; δυνά-
μει καὶ χάριτι τοῦ ἐνοικούντος αὐτῷ Λόγου, καὶ
καθὸ, φησί, Θεοῦ σῶμα, ἁγίον ἐστίν, ζωοποιόν,
φωτὸς ἀφράστου πεπληρωμένον. Εἶτα μετὰ τὸ
ἡλιακὸν παράδειγμα, ἔξ δὴ καὶ ὁ ἐκ Δαμασκού θεο-
φῶρος Ἰωάννης περὶ τῆς Χριστοῦ μεταμορφώσεως
λογογραφῶν ὡσαύτως ἐχρῆσατο, οὕτω καὶ τὸ Χρι-
στοῦ, φησὶ, σῶμα, ἐπειδὴ ἡ φθορὰ καὶ τὰ ἐκ τῆς
φθορᾶ; ἀπελήλαται συμπτώματα, τῆ; τῆ; θεότητος;
δόξῃ καὶ τῷ φωτὶ διόλου ὄλον καταλαμπρύνεται.
Μίθε κίντεῦθεν τοιγαροῦν, Γρηγορᾶ, ὡς οὐτε
κτίσμα τὸ τῆς θεότητος; ἐστὶ φῶς, καὶ κατὰ τοῦτον,
φημί, τὸν θεολόγον, ὃν αὐτὸς; δῆπου καὶ κατὰ τῆς
σῆς προήνεγκας; κεφαλῆς. Φῶς; γὰρ αὐτὸ φησὶν
οὐκ ἀπλῶς, ἀλλ' ἄφραστον, καθάπερ ἀκούεις, καὶ
λαμπρότητα; θεῶν μαρμαρυγῆς, καὶ δόξαν θεότητος;
καὶ φῶς, ὄλον διόλου καταλαμπρύνον τὸ Χριστοῦ
σῶμα. Οὐτε ὅν κτίσμα κατὰ τοῦτον; τὸς λόγους;
τὸ τῆς θεότητος; φῶς, ἀλλ' οὐδὲ οὐσία; γε τοῦτο
θεοῦ, καθὸ δὴ καὶ τοῦτ' αὐτὸ κακῶς αὐτὸς; ἐν τοῖς;
φθάσασιν εἰρηκας; διὰ τε τὴ; προρόθηθέντα; ταῦτα
φημι τούτῳ τῷ θεοφῶρῳ, καὶ δὴ καὶ τὰ ἐξῆς; αὐτῷ
πλατύτερον βῆθησόμενα. Δεῖ γὰρ κακῶς; πρὸς τε-
θῆναι τοῖς εἰρημένους, εἰ καὶ μακρότερός; πως ὁ
λόγος, καὶ ἀποδειχθῆναι Γρηγορᾶν καὶ τοὺς πρὸ
αὐτοῦ; τε καὶ κατ' αὐτὸν ὁμοῦ πάντας; οὐκ εἰκονο-
μάχους; μόνον, καθὸ δὴ καὶ μικρῷ; πρότερον, ἀλλὰ
καὶ Ἀρειανούς; δῆπου μετ' Εὐσεβίου, κατ' οὐσίαν
ὄρατόν; τε καὶ μαθεκτόν; τὸν θεὸν λέγοντας, ὡς; αὐ-
τὸς; οὕτως; ὁ θαυμαστῆς; Θεόδωρος; διὰ τῶν οἰκείων
καρελθῶν λόγων; καὶ αὐτῆ; δεξιῆ; σαφέστερον, τὸν
γοῦν Ἀρειανόν; τε καὶ Εἰκονομάχον; Εὐσεβίον; τῷ
λόγῳ παραγαγῶν; οὕτως; γράφοντα· Θεὸν Κύριον
τὸν Σωτῆρα ἡμῶν ὁμολογοῦντες, ὡς; θεὸν ἰδεῖν
εὐτρεπιζόμεθα, πάσῃ σπουδῇ; καθάραντες; αὐτοὶ;
τὰς; ἐαυτῶν καρδίας, ὡς; ἂν ἴδοιμεν; αὐτὸν κεκαθα-
μένους. Μακάριοι; γὰρ οἱ καθάροι; τῆ; καρδίας, ὅτι
αὐτοὶ; τὸν θεὸν; ὄψονται. Εἰ; ἐκ; ἐκ; περιουσίας;
πρὸ τῆς; μελλούσης; πρόσωπον; εἰς; πρόσωπον; ὀφεί;
τε καὶ; θείας; τοῦ Σωτῆρος; ἡμῶν; τὰς; εἰκόνας; αὐτοὶ;
περὶ; πολλοῦ; τίθεσθε, τίνα; μᾶλλον; ἀγαθὸν; ζωγράφον;
αὐτοῦ; τοῦ; Θεοῦ; Λόγου; ἔχοιμεν; ἂν; ὅπως; τοῖνον; ὁ
τῆς; εὐσεβείας; ὁμολογητῆς; τὰ; τοῦ; Εὐσεβίου; προθεῖς,
Ὅρατε; καὶ; νῦν, φησὶν, εἰς; ὅσον; αὐτῷ; τὰ; τῆς; βλασ-
φημίας; θεομαχοῦντι; ἀρεται; ἢ; τε; γὰρ; εἰς; τὸν; Μο-
νογενῆ; παρὸν; διά; μυρίων; ὄτων; αὐτῷ; πεπραγμά-
τευται; λόγων; κτίσμα; γὰρ; πανταχοῦ; καὶ; ποίημα;
τεραπεύεται; εἶναι, καὶ; ὁ; περὶ; τῆς; σαρκώσεως; αὐ-
τοῦ; καὶ; τοῦ; σώματος; ἀπείρηται; παρ' αὐτῷ; λόγος.
Τί; οὖν; δοκεῖ; ὑποτίθεται; νοεῖν, ὅτι; ὡς; πρὸς; τὴν;
θεῖον; οὐσίαν; ἀποτεϊνόμενος; ταῦτα; φθίγγεται. Καὶ;
κατασκοπεύεται; μὲν; ὁ; θελασιος; οὐκ; ἐτέρως; ἢ; ὡς;
θεὸν; ἰδεῖν, ὅπερ; οὐδὲν; ἄλλο; ἐστίν; ἢ; θεὸν; ἀπλῶς;
καὶ; ὡς; ἔχει; φύσεως; ἰδεῖν· ὑπερεκτείνεται; δὲ; τῆς;
τῶν; ἁγίων; ἀξίας, καὶ; μεῖζονα; τούτων; οἷα; τις; κα-
θαρώτερος; καὶ; διοικτικώτερος; πρὸς; τὴν; τῆς; θείας;

φύσει; ἐποπτεῖαν ἰδεῖν καταπαγγέλλεται. Ὃν ὁ ἄ
μὲν θεολογῶν ἀπεφῆνατο, *θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε*· ἕτερος δ' αὖ τῆς αὐτῆς θεηγορίας ἐχόμενος,
Ὅν εἶδεν οὐδεὶς ἀνθρώπων, οὐδὲ ἰδεῖν δύναται.

Ἄλλὰ μὴν καὶ ὁ ἐν θεόπταις κράτιστος; ἤκουεν,
Ὁὐ μὴ ἰδῆ ἀνθρώπος τὸ πρόσωπόν μου, καὶ ζήσεται. Ἄλλὰ τίς οὕτω τὴν τῶν θεολόγων μεγα-
λόνοιαν ὑπερέστη; Καὶ εἰ λέγω τούτων, εἰ μὴ καὶ
τὰς ὑπερκοσμίους δυνάμεις ὑπερανεδέθηκε, κατα-
λιπὼν κόσμον καὶ σῶμα καὶ πάσης ὀλικῆς καταφρο-
νήσας σχέσεως, καὶ ὑπερβίς τὰ ὀρύμμενα, ὥστε
ὑπὲρ τὴν κτίσιν γενέσθαι καὶ τῶν ὑπερουρανίων
ὑπερκύβαι διακόσμων, καὶ ἰδεῖν Θεόν, καὶ οἷός ἐστι
τὴν οὐσίαν κατανοῆσαι; Τίς δὲ ἄλλος ἢ Εὐσέβιος; ὃς
καθαροὶς καρδίᾳς ἑμύσσει καὶ ἀμιγέσει πάσης
ἀνθρωπίνης καὶ ὀλικῆς προσπαθείας τὴν ὑπερού-
σιν καὶ τοὺς Σαραφίμ ἀθεώρητον οὐσίαν θεάσα-
σθαι μόνος ἀπαυθαδίζεταί κεναι; ἐλπίζιν ὑπερφυ-
σώμενος; ἐκ τοῦ παχέως καὶ σαρκικῶς κἀνταῦθα
τὰ θεοπαράδοτα ἐκδέχεσθαι λόγια, ὃ τὴν τοῦ δού-
λου μορφήν εἰς τὸ ἀθέατον καὶ ἀνοπώστατον θέ-
μενος, πρόσωπον τῇ θεῷ περιάπτει φύσει, ὃ
κατείδιν ὀρθαλομοὶς καθαροὶς ἐξηπάτηται.

Ποῖα γλῶσσα πονηρὰ καὶ θεομάχος πρὸς ἀσέβειαν
ἠκονημένη τοιαῦτα ἐφθέγγετο, ἃ οὐδὲ ὁ τῆς ἀμαρ-
τίας εὐρετῆ; καὶ πρῶτος κατὰ Θεοῦ τραχηλιά-
σας τετόλημκεν; Οὕτως ἐθετο εἰς οὐρανὸν τὸ στόμα
αὐτοῦ, καὶ ἡ γλῶσσα αὐτοῦ διήλθεν ἐπὶ τῆς γῆς,
καὶ ὀδικίαν εἰς τὸ ὕψος ἐλάλησεν.

Ἄλλ' ἡ μὲν ἀπόληκτος καὶ ἐξεστηκυῖα διάνοια
πόρρω Θεοῦ καὶ τῆς Χριστιανῶν θεοσοφίας ἀπε-
λαυνέσθω· ἐπεὶ δὲ ἐπὶ ἄλλοτριον διηλέγξαμεν, ἐπὶ
τὸ ὑψηλὸν αὐτοὶ τοῦ Θεοῦ ἐπαγγέλματος ἔωμεν,
καὶ οἷα ὁ ἀληθῆς περὶ τούτου λόγος ἔχει, τί ποτὲ
ἐστι τὸ ἕφεσθαι Θεὸν τοὺς καθαρὸς τῇ καρδίᾳ,
ἡμᾶς ἐκδιδάσκων, διαληψόμεθα. Καὶ προκείσθω-
σαν ἡμῖν τῶν διδασκάλων πάλιν αἱ φωναί, τῶν
Πνεύματι Θεοῦ εἰδόντων λαλεῖν μυστήρια, ἃς δὴ
ὡς ἐνὶ μάλιστα ἐπιτεμόμενοι, συνενέγκωμεν ἐν
βραχεῖ τῶν διὰ πλειόνων εἰρημένων ἐνοπιῶν τὴν
περίστασιν, τῶν οἰκειοτέρων τῷ σκοπῷ ἀντειλημ-
μένοι καθόσον οἶδόν τε, ὡς ἡ μὲν θεῖα φύσις; αὐτὸ
ὃ τί ποτὲ ἐστὶν οὕτε νῶ ληπτῆ, οὕτε λόγῳ ῥητῆ.

Ἄληπτος; γὰρ ἐστὶ καὶ ἀνεκφραστός; καὶ ἀνεπιχεί-
ρητος; καὶ πάσης ἀοριτικίας ὑπερέκεινα, πᾶσάν τε
γνώσιν καὶ νόησιν ὑπερεκβαίνουσα. Πρὸς ἣν πᾶσα
νοερὰ δύναμις ἀποπαύεται. Καὶ πᾶσα γνωστικῆ
πρόδος ἴσταται. Οὕτε γὰρ λόγος, οὕτε γνώσις, οὕτε
δόξα, οὕτε φαντασία αὐτῆς ἐστὶ. Πᾶσι γὰρ ἀθα-
τό; ἐστὶ καὶ ἀπρόσιτος, καὶ πάντων τῶν ὄντων
ἐξηρημένῃ; καὶ ὑπὲρ πάντα τὰ ὄντα ὑπερουσίως
ὑπεριδρυμένη, καὶ ἥς οὐδεὶς λόγος; ἀν ἐφίκοιτο·
ἀμύχανον γὰρ τοῖς ὑπὲρ λόγον ἐπιδατεύειν· ταύτην
σιγῆ μᾶλλον ἢ λόγος; παρίστησιν. Ἡμῖν δὲ ὅτι ἐστὶ
μόνον, ἐκ τῶν περὶ αὐτὴν γινώσκειται, ἐμφάσεις
τινᾶ; καὶ ἀπηχημάτα ἀμυδρὰ, καὶ ταῦτα τοῖς κεκα-
θαρμένους τὴν νοῦν ἀπολάμπουσα. Τί οὖν ἐστὶν ὅπερ
ὁ καθαρὸς τὴν καρδίαν κατόψεται; Τῶν ὀρεκτῶν
τὲ ἔχχον, τῆ; μακαριότητος; τὸ ἀκράτατον, τῶν

ἀγαθῶν ἢ πηγῆ πάντων, ἢ ἀνελάττωτος καὶ ἀκί-
νωτος, τὸ ἀρρήτον φῶς, ἢ ἀπρόσιτος; δόξα. Πῶς
ὤν θεάσεται τὸ ποθοῦμενον; Ὅρατὸς μὲν Θεὸς ὁ
φύσει ἀόρατος; ἐκ τῶν περὶ αὐτὸν θεῶν ἐνεργειῶν
καὶ δυνάμεων, ὅσαι πρὸς τὸ ὑψηλὸν καὶ ἀνηγμένον
ἐπαίρουσιν ἡμῶν τὴν διάνοιαν, καὶ πρὸς τὴν τῆς
θείας κατανοήσεως ποδηγοῦσι; μεγαλειότητα, γίνε-
ται· οὐ τὸ εἶναι τὴν οὐσίαν ἐκκαλύπτοντα, τὸ
δὲ τῆς ἀγαθότητος; μεγαλεῖον ἡμῖν ὑποφαίνοντα.
Ἄλλ' οὐ τὸ γινῶναι τι περὶ Θεοῦ μόνον μακάριον;
τοῦτο γὰρ καὶ διὰ τῆς τοῦ κόσμου σοφίας; πολλοὶς
ἐξεγένετο· ἀλλὰ τὸ ἐν αὐτῷ τινα ἔχειν τὸν Θεὸν
μακάριον, κατὰ τὸ ἐντὸς ἡμῶν εἶναι τὴν βασιλείαν
τοῦ Θεοῦ κηρυσσόμενον. Τὸ γὰρ ἡμῖν χωρητὸν τῆς
κατανοήσεως; μέτρον ἐν ἡμῖν ἐστὶν. Οὕτως; γὰρ ὁ
πλάσας ἡμᾶς τὸ ἐξαρχῆς Θεός, τῇ τῆς φύσεως; ἡμῶν
κατασκευῇ, τῆς ἰδίας φύσεως ἐνετύπωσε τῶν ἀγα-
θῶν τοὺς χαρακτήρας; καὶ τὰ μιμήματα. Ἄλλὰ
ταῦτα ἢ κακία ἐπεισελθοῦσα, ἀπημαύρωσε καὶ
ἄχρηστα πεποίηκε, τοῖς αἰσχροῖς ἐγκτακρύψασα
προκαλύμμασιν. Εἰ κίνουν τὸν ἐπεισελθόντα τις
διὰ τῆ; ἀμαρτίας; ῥύπον δι' ἐπιμελείας βίου ἀπο-
κλύσεται, καὶ τὸν ἐντὸς ἀνθρώπον ὃν καρδίαν ὁ
λόγος κατονομάζει; διακαθάροι, ἀναλάμψει; πάλιν
τὸ θεοειδὲς κάλλος, καὶ ἐν τῷ ἰδίῳ κάλλει τῆς φύ-
σεως τῆς θείας καθορᾶ τὴν εἰκόνα. Ὡς γὰρ ὁ κα-
εβρύπωνμένος σίδηρος, εἰ τὸν ἰὸν ἀποξεσθεῖη καὶ
καθαρευθῆ, αὐγάς ἀποτηρώσας πρὸς τὸν ἥλιον ἐκ-
δίδωσιν, οὕτω δὴ καὶ τὸν ἰώδη ῥύπον, ἐπειδὴν ἀπο-
σμήξει τὸν διὰ τοῦ πονηροῦ ἔρωτος ἐπανθήσαντα
τῇ μορφῇ, πάλιν ἀναλήψεται τὴν πρὸς τὸ ἀγαθὸν
ὁμοιότητα, καὶ ἀγαθὸς ἔσται. Τῷ γὰρ ἀγαθῷ
ὁμοιον τὸ ἀγαθὸν πάντως. Οὐκοῦν αὐτὸ βλέπων ἐν
ἐαυτῷ, τὸ ποθοῦμενον βλέπει. Καὶ οὕτως γίνεται
μακάριος ὁ καθαρὸς τῇ καρδίᾳ, ὅτι πρὸς ἰδίαν κα-
θαρότητα βλέπων, ἐν τῇ εἰκόνι καθορᾶ τὸ ἀρχέτυ-
πον. Ὡσπερ γὰρ οἱ ἐν τοῖς κατόπτροις καθορῶντες
τὸν ἥλιον, κἂν μὴ πρὸς τὸν οὐρανὸν ἀτενίζουιν,
οὐδὲν ἔλαττον αὐτὸν ὀρῶσιν ἐν τῇ τοῦ κατόπτρου
αὐγῇ τῶν πρὸς τὸν ἡλιακὸν ἐνατενίζόντων κύκλον,
οὕτως καὶ ὁ ἀτονῶν πρὸς κατανόησιν τοῦ ἀπροσίτου
φωτός, εἰ ἐπὶ τὴν ἐξαρχῆς ἐγκατασκευασθεῖσαν
χάριν τῆς εἰκόνης ἀναδραμεῖται, ἐν αὐτῷ τὸ ζη-
τούμενον ἔχει. Καθαρότης γὰρ καὶ ἀπάθεια καὶ
κακοῦ παντὸς ἀλλοτριώσις ἢ θέωσις ἐστὶν. Εἰ οὖν
ταῦτα ἐν αὐτῷ, ὁ Θεὸς πάντως ἐν αὐτῷ. Ὅταν ὤν
ἀμιγῆ; πάσης κακίας; καὶ πάθους ἐλεύθερος ἢ καὶ
παντὸς κευχωρισμένου μολυσμοῦ ὁ ἐν αὐτῷ λογι-
σμός, μακάριος οὗτος τῆς ὀξυωπίας, ὅτι τὸ τοῖς μὴ
καθαροῖς; ἀθέατον ἐκκαθαρεῖς κατανόησας, καὶ τῆς
ὀλικῆς ἀχλύος τῶν τῆς ψυχῆς ὀμμάτων ἀπαιρεθί-
σις, ἐν καθορᾶ τῇ τῆς καρδίας αἰθρίᾳ τηλαυγῶς
βλέπει τὸ μακάριον θέαμα. Τοῦτο δὲ ἐστὶν ἡ κα-
θαρότης, ὁ ἁγιασμὸς; ἢ ἀπλότης, πάντα τὰ τοιαῦτα
φωτοειδῆ τῆς θείας φύσεως ἀπαυγάσματα, δι' ὧν
ὁ Θεὸς καθορᾶται. Τὸ δὲ ὅπως καθαρὸς τι; γίνεται
τῇ καρδίᾳ, διὰ τῆς εὐαγγελικῆς διδασκαλίας; μαθεῖν
ἔξεσι.

Τούτων οὕτως εἰρημένων, καὶ ὁ τῆς ἀληθείας

Χριστού λόγος οὐ διαπεσεῖται, καὶ τῶν θεολόγων ἡ ἄδωγος κατανόησιν. Εἶτα καὶ τὸ κακῶς ἐκ τῶν κυριακῶν εἰλημμένον τε καὶ θεωρημένον λόγων τῷ Εὐσεβίῳ, τὸ, *Μακάριοι οἱ καθарοὶ τῆ καρδίας, ὅτι αὐτοὶ τὸν Θεὸν ὄψονται*, φημι, καλῶς τε καὶ τοῖς ἀρχαίοις θεολόγοις συμφώνως αὐτὸς ἐξηγούμενος. Τί οὖν ἐστὶ, φησὶν, ὅπερ ὁ καθαρὸς τὴν καρδίαν κατόψεται; Τῶν ὀρεκτῶν τὸ ἔσχατον, τῆς μακαριότητος τὸ ἀκρότατον, τῶν ἀγαθῶν ἡ πηγὴ πάντων, ἡ ἀναλάττωτος· καὶ ἀκένωτος, τὸ ἀρρήτων φῶς, ἡ ἀπρόσιτος δόξα.

Τί οὖν ἐστὶ ταῦτα, κατὰ θεολόγους, καὶ τῶν οὐρανίων μυστηρίων ἐξηγητὰ ὑποχθόνια; Ἐπειδὴ γε τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ καὶ ἀφραστον καὶ ἀνενόητον κατέδληπτον καθάπαξ πρὸς γε τοὺς λοιποὺς θεολόγους καὶ ὁ διδάσκαλος οὕτως φησιν. Ἄληπτος γάρ, φησὶν, ἐστὶ καὶ ἀνεκφραστός· καὶ ἀνεπιχειρήτος, καὶ πάσης ἀοριστίας ὑπερίκεινα· πρὸς ἣν πᾶσα νοερὰ δύναμις ἀποπαύεται, καὶ πᾶσα γνωστικὴ πρόβδος ἴσταται· οὕτε γὰρ λόγος, οὕτε γνῶσις, οὕτε δόξα, οὕτε φαντασία αὐτῆς ἐστὶ· καὶ οὐδεὶς ἄν, φησὶ, λόγος αὐτῆς ἐφίκοιτο· ἀμύχανον γὰρ τοῖς ὑπὲρ λόγον ἐπιβατεύειν.

Ἐπεὶ οὖν ἡ οὐσία οὐκ ἐστὶ ταῦτα τοῦ Θεοῦ, ἐπεὶ μὴδὲ γνῶσις μὴδὲ φαντασία μὴδὲ λόγος ἐστὶν ἄλλω αὐτῆς, λέγε πολὺν ἐστὶ τὸ τῶν ὀρεκτῶν ἔσχατον, καὶ κατὰ τοῦτον τὸν θεολόγον, τῆς μακαριότητος τὸ ἀκρότατον, ἡ ἀκένωτος πηγὴ τῶν ἀγαθῶν, τὸ ἀρρήτων φῶς, ἡ ἀπρόσιτος δόξα, τὰ οὕτως ὑψηλὰ καὶ ὑπερφυᾶ ταῦτα, καὶ οὐδὲ τοῖς τυχοῦσιν ἀπλῶς προσεῖται διχα Πνεύματος. Ἦκουσας μὲν καὶ πάλαι καὶ ἀκούεις τῶν πειρᾶ ταυτὶ καὶ καθόντων ὁμοῦ καὶ μαθόντων θεολόγων, ἐκείνα τὰ μυριόλεκτα κατὰ τὸν εἰπόντα λεγόντων περὶ αὐτῶν ἔν γε τοῖς περὶ τῆς θείας μεταμορφώσεως φημι λόγοις, ἐξ ὧν δήπου καὶ τὰ φυσικὰ πεφυκέναι καὶ λέγεσθαι τοῦ Θεοῦ ταυτὶ παρὰ τῶν ἱερῶν διδασκάλων μανθάνομεν· διὸ καὶ ὁ Θεὸς ἐστὶ ταῦτα εἰ καὶ μὴ κατ' οὐσίαν, ἀλλὰ κατὰ χάριν τε καὶ ἐνέργειαν. *Μακάριοι γάρ, φησὶν ὁ Δεσποτικὸς λόγος, οἱ καθарοὶ τῆ καρδίας, ὅτι αὐτοὶ τὸν Θεὸν ὄψονται*· κατ' αὐτὰ δὲ ταῦτα λέγων τὰ τῆς θεότητος φυσικὰ, καθ' ἃ δὴ καὶ ἑρατὸς διὰ φιλανθρωπίαν τοῖς κεκαθαρμένοις ὁ κατὰ φύσιν ἀόρατος γίγνεται.

Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τουτοῦ τοῦ διδασκάλου περὶ τῶν αὐτῶν ὡσαύτως πρὸ βραχείου λέγοντος ἤκουσας. Τὸ γὰρ τοῦ θεηγόρου Νύσσης ἐκεῖνο λαβὼν, Οὐ τὸ γυνῶναι τι περὶ Θεοῦ, φησὶ, μόνον μακάριον, οὗτο γὰρ καὶ διὰ τῆς τοῦ κόσμου σοφίας πολλοὶς ἐξεγίνετο, ἀλλὰ τὸ ἐν ἑαυτῷ τινα ἔχειν τὸν Θεὸν μακάριον, κατὰ τὸ ἐντὸς ἡμῶν εἶναι τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ κηρυσσόμενον. Τὸ γὰρ ἡμῖν χωρητὸν, φησὶ, τῆς κατανοήσεως μέτρον ἐν ἡμῖν ἐστὶν. Οὕτως γὰρ ὁ πλάσας ἡμᾶς· ἐξαρχῆς Θεὸς τῆ τῆς φύσεως ἡμῶν κατασκευῆ, τῆς ἰδίας φύσεως ἐνετύπωσε τῶν ἀγαθῶν τοῦς χαρακτῆρας καὶ τὰ μιμήματα. Εἰ τοίνυν τὸν ἐπεισελθόντα εἰς βύπον, φησὶ, διὰ τῆς ἀμαρτίας δι' ἐπιμελείας βίου ἀποκλύσεται, καὶ τὸν ἐντὸς ἄνθρωπον ἄν καρδίαν ὁ λόγος κατονομάζει διακαθάροι, ἀναλάμψει πάλιν τὸ θεοειδὲς κάλλος, καὶ

ὅταν οὐδὲν συνιείς Εὐσεβίος· καὶ ἀπὸ κοιλίας βυπαρὰ καὶ δυσώδη ἀεὶ ἀπερεύγεται, τῶν βλασφημῶν δογματῶν οὐδεμῶς ἀφιστάμενος. Ἰσως τις οὐκ ἀκαίρως ὑπολήφεται πρὸς τὸ γεῶδες καὶ ὀλικὸν φρόνημα τῶν τῆ Ἀρειανικῆ πολυθεῖα ἢ ἀθεῖα, εἰπεῖν δικαιοτέρον, κεκρατημένων ἀποδελιπτῶν, ὅτι Θεὸν ἐκείνον ἀπεκδέχεται, ὃν κτιστὸν εἶναι δοξάζουσι, καὶ τοῦτον ὡς κτίσμα αἰσθητῶς· πρόσωπον πρὸς πρόσωπον ἰδεῖν ἐπαγγέλλεται. Ἄλλὰ ταυτὶ μὲν ὧδε ἐχέτω.

Τί πρὸς ταῦτά φασι οἱ τὰ Βαρλαάμ τε καὶ Ἀκινδύνου διεκδικούντες σὺν γε τῷ Γρηγορῷ τουτωί, ἃ καὶ τὸν σοφὸν θεολόγον, Θεόδωρον φημι τοῦτον τὸν μέγαν, καθ' ἡμῶν εἰς μαρτυρίαν προήνεγκεν, εὐ ποιῶν, οὐ μάλᾳ τοι γινωσκόμενον καὶ ἡμῖν πρότερον, ὅσον ἐπὶ τοῖς θαυμαστοῖς φημι τῶς τούτοις συγγράμμασιν; Οὐδὲ γὰρ οὐδ' οὕτως ἀνέχεται τὸ παράπαν, καθάπερ ἀκούεις, σὺν γε τοῖς πρὸ αὐτοῦ θεολόγοις Πατράσιν, οὓς δὴ καὶ μάρτυρας καὶ συνηγόρους τῶν ἑαυτοῦ προίσταται λόγων, ἢ ῥητῶν, ἢ ὁρατῶν, ἢ διανοίᾳ ληπτῶν, κατ' οὐσίαν ὅπως τὸν Θεὸν πεφυκέναι· καὶ οὐ μόνον τοῖς τῶν ἀνθρώπων θεοειδέσι καὶ τὴν διάνοιαν ὑψηλοῖς, ἀλλὰ καὶ τοῖς προύχουσιν αὐτοῖς, φησὶ, τῶν ἀγγέλων Χερουβὶμ τε καὶ Σεραφὶμ, καὶ ἀπλῶς πάση γεννητῇ φύσει. Δι' ἃ δὴ που καὶ ἄνοισαν ὁμοῦ καὶ ἀπόνοισαν τὴν ἰσχάτην τῶν περὶ Εὐσεβίου ὁ μέγας κατηγοροῖ, μᾶλλον δὲ καὶ πολυθέλειαν τε καὶ ἀθεῖαν καθάπαξ, καὶ Ἀρειανῶν εἶναι τοῦτο φησὶν ἴδιον τῶν κτίσμα τὸν Θεὸν ὑπεληφόντων κακῶς. Τοῦτον καὶ γὰρ, φασι, τὸν παρ' αὐτῶν οὕτως δοξαζόμενον, καὶ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον, κατ' αὐτὴν δηλαδὴ τὴν οὐσίαν ἰδεῖν ἐκδίδονται, ἅτε δὴ καὶ κτίσμα κατ' αὐτοὺς πεφυκῶτα. Οἷς δὴ καὶ οἱ περὶ Ἀκινδύνου τε καὶ Γρηγορῶν ὡσπερ ἐπιτηδὲς ἑαυτοὺς συγκατέλεξαν. Καὶ ταύτης εἶναι τε καὶ ἀκούειν, πῶς ἂν εἴποι τις, ἐφιλοτιμήσαντο τῆς συμμορίας τε καὶ τῆς τάξεως, κτίσμα σὺν αὐτοῖς μετὰ τῶν θεοκτόνων Ἰουδαίων βλασφημοῦντες τὸν Δεσπότην τῆς κτίσεως κάκιστα, καὶ δόξαν αὐτὸν καὶ φῶς καὶ θεότητα περικεῖσθαι κτιστὴν φάσκοντες ἔν τε τῇ μαλιουσίᾳ φρικτῇ παρουσίᾳ τούτου, καὶ δὴ κἄν τῇ θεοφανείᾳ πάλαι τῇ ἐν τῷ Θαδωρίῳ. Ἐπειδὴ καὶ τοιοῦτον ἤξειν οἱ αὐτὸ πάντες ὁμοῦ θεολόγοι· τούτῳ φασι, οἷος ὡφθη τοῖς μαθηταῖς ἐπὶ τοῦ θρους, ὑπερνωκίωσης τὸ σαρκίον τῆς θεότητος. Ἄλλ' οὗτοι κτίσμα καὶ τοῦτο κακείνῳ φασι, καὶ κτίσματι θεωῶσθαι τοὺς θεωωμένους καὶ τότε καὶ νῦν καὶ εἰσέπειτα, οὐκ οἶδα τίνοι τούτῳ καὶ πῶς θεουργεῖν δυναμένῳ τὰ θεουργούμενα. Ἄλλ' ὁ διδάσκαλος οὗτος, ὁμοῦ καὶ ταῖς θείαις Γραφαῖς καὶ τοῖς πρὸ αὐτοῦ διδασκάλοις τε καὶ θεολόγοις ἐπόμενος ἀριστά, κατ' οὐσίαν μὲν, ὅπερ ἔφη, καὶ ἀρρήτων καὶ ἀόρατων, ἀληπτόν τε καὶ ἀνενόητον εἶναι τὸν Θεὸν ἐθεολόγησεν· ὁρατὸν δ' ἐκ τῶν περὶ αὐτὸν θείων ἐνεργειῶν καὶ δυνάμεων, ὅσα πρὸς τὸ ὑψηλὸν καὶ ἀνηγμένον, φησὶν, ἐπαίρουσιν ἡμῶν τὴν διάνοιαν, καὶ πρὸς τὴν τῆς θείας μεγαλειότητος

ἐν τῷ ἰδίῳ κάλλει τῆς φύσεως τῆς θείας καθορᾶ τὴν εἰκόνα, τὴν πρὸς τὸ ἀρχαῖον ἀναλαμβάνων ὁμοιότητα πάλιν, καὶ ἀγαθὸς ὢν. Τῷ γὰρ ἀγαθῷ ὁμοιον τὸ ἀγαθὸν πάντως. Οὐκοῦν αὐτὸ βλέπων ἐν ἑαυτῷ, τὸ ποθοῦμενον βλέπει. Καὶ οὕτως γίνεται μακάριος ὁ καθαρὸς τῇ καρδίᾳ, ὅτι πρὸς τὴν ἰδίαν καθαρότητα βλέπων, ἐν τῇ εἰκόνι καθορᾶ τὸ ἀρχέτυπον κατὰ γε τοὺς ἑρῶντας, φησὶν, ἐν κατόπτροις τὸν ἥλιον, κἂν εἰ πρὸς οὐρανὸν μὴ βλέποιεν. Ὁ γὰρ ἀποτῶν, φησὶ, πρὸς κατανόησιν τοῦ ἀπροσίτου φωτός, αὐτῆς δηλονότι τῆς θείας φύσεως, εἰ ἐπὶ τὴν ἐξαρτῆς ἐγκατασκευασθεῖσαν χάριν τῆς εἰκόνης ἀναδραμεῖται, ἐν ἑαυτῷ τὸ ζητούμενον ἔχει. Ὅταν οὖν, φησὶν, ἀμιγῆς παντὸς κακοῦ, καὶ παντὸς μολυσμοῦ κεχωρισμένος ὁ ἐν αὐτῷ λογισμὸς ἦ, καθαρὸς τε καὶ ἀπαθὴς καὶ κακοῦ παντὸς ἐλευθερός, μακάριος οὗτος; τῆς ὀξυωπίας, ὅτι τὸ τοῖς μὴ καθαροῖς ἀθέατον ἐκκαθαρθεὶς κατανόησι. Βλέπει τηλαυγῶς τὸ μακάριον θέαμα.

Ἄλλ' ἡμεῖς, φασὶν οἱ περὶ Γρηγορᾶν καὶ Ἀκίνδονον, καθαρότητα καὶ ἀπάθειαν, καὶ κακοῦ παντὸς ἀλλοτρίωσιν καὶ κατὰ τοῦτον τὸν διδάσκαλον ἀκούοντες εἶναι τὴν θέωσιν, καὶ προσέει καὶ ἀγιασμὸν καὶ ἀπλότητα, ἐπειδήπερ ἀνθρώπων εἶναι σπουδαῖον ἔργα ταῦτα γινώσκωμεν, καὶ διὰ τοῦτο καὶ κτίσματα, ἀλλ' οὐχὶ φυσικὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ καθάπερ ὁμαίς φατε, τῆς θείας φύσεως ἰδιώματα καὶ τὴν θέωσιν ἐξανάρτης κτίσμα Θεοῦ πεφυκέναι συνάγομεν, ἐπειδὴ καὶ ταύτην εἶναι τῶν θεολόγων ἐκεῖνα λεγόντων ἀκούομεν, νῦν ἡμεῖς εὐκαίμεν ἀνθρώπων πρὸς τι θηρίον ἀγωνιζομένην δεινὴν, καὶ χερσὶν οἰκείαις ἐλεῖν, ἢ καὶ ἀνελεῖν σπεύδοντι. Ὁς δὴ καὶ μετὰ τοὺς μακροὺς δρόμους καὶ τοὺς ἀγῶνας ἐν οἰκίῳ τὸ θηρίον κατακλείσας μικρῷ, διττὰς φέρωνι τὰς ἐξόδους, δυσχερῶς ἔχει πάνυ καὶ ἀμηχάνως πρὸς τὴν ἐκείνου σύλληψιν, νῦν μὲν τῇ μίθῃ, νῦν δὲ θατέρᾳ τῶν ἐξόδων ἐπιπηδῶντος τοῦ θηρίου, καὶ διπλῆν πῶς τῷ ἀγωνιστῇ τὴν πάλην καὶ τὴν ἀγῶνα κατασκευάζοντος. Τὸ γὰρ ψυχοφθόρον τοῦθι θηρίον ἢ πολυκέφαλος; αἰρεσις, αὐτὴν ἄνωθεν λέγουσα τὴν θεῖαν οὐσίαν ἐνοικεῖν τοῖς ἀνθρώποις, καὶ ὁρατὴν καὶ ληπτὴν τοῖς κεκαθαρμένοις γίνεσθαι, καὶ τοῦτ' αὐτὸ καὶ οὐκ ἄλλο καὶ τὸ κυριακὸν ἐκεῖνο καὶ δὴ βούλεσθαι, τὸ, Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐλευσόμεθα, καὶ μονὴν παρ' αὐτῷ ποιήσομεν, αὐτὴν τὴν τῆς μακαρίας Τριάδος κατὰ τε τὰς ὑποστάσεις; καὶ τὴν οὐσίαν ἐνοικήσιν διδάσκον ἡμᾶς ἀντικρυς. Περὶ ὧν δὴπου καὶ τὸν πολὺν ἐκεῖνον πρὸς τοὺς αὐτῆς εὐερέτας τε καὶ μύστας πρὸ βραχίος; ἐποιοῦμεθα λόγον, τὰ τε ἄλλα καὶ δὴ καὶ τὰ Ματαλιανῶν αὐτοῦς φρονεῖν ἐναργῶς ἐκ τῶν πατρικῶν καὶ ἀποστολικῶν ἐξελέγξαντες λόγων. Ἡ γοῦν ἐκεῖνα διὰ πολλῶν ἰσχυρισμῶν πρότερον αἰρεσις, καὶ πολυθεῖαν ἐπικαλοῦσα τοῖς μὴ τὸ δυσσεβῆς καὶ ἀλλόκοτον ἐκεῖνο πρεσβεύουσι, νῦν ὡσπερ ἐ μεταβαλοῦσα, ἢ καὶ ἑαυτῆς ὅσον ἐκλαθομένη, κτίσματα λέγει τὰ τῆς θείας φύσεως ὑπερφυσικὰ ἰδιώματα. Ὡς ἐνοικούντων τοῖς ἀξίους, ὁ φυσικῶς

κεκτημένος; ἐκεῖνα Θεὸς ἐνοικεῖν παρὰ τῆς θείας θεολογίας καὶ λέγεται καὶ πιστεύεται.

Ἄλλ' ὡσπερ ἐπ' ἐκεῖνου τοῦ θηρίου καὶ τοῦ ἐκίσκου, εἰ λίθον τις ἐξώθεν ἐπικυλίσας, τὴν τῶν ἐξόδων ἐτέραν εὐφωῶς ἀποφράξει, βῆστην ἂν ἐνεῦθεν τῷ ἀγωνιστῇ τὴν κατὰ τοῦ θηρίου νίκην ἐργάσαιτο, τῆς ἐτέρας τῶν ἐξόδων εὐχερῶς ἐχομένῳ, κἀνεῦθεν ἐκεῖνον τὸν δρασμὸν γινώσκων; ἀπειργονοῖ, οὕτως κἀνταῦθα, τὸν ἀπρογνοιαῖον λίθον Χριστὸν, διὰ τῆς ἑαυτῶν θεολογίας οἱ ἐκεῖνο μύσται καὶ σύμμαχοι θατέρᾳ τῶν ἐξόδων ἀσφαλῶς ἐπιστήσαντες, Θεὸν οὐδεὶς ἔωρακε πώποτε, λέγοντα, καὶ τὸ τῆς θείας οὐσίας ἀκατάληπτον τε καὶ ἀρρήτον ἐκείθεν διὰ τῆς ἑαυτῶν θεολογίας πολυτρόπως; κατασκευάσαντες τε καὶ ἀποδείξαντες, οὕτως ἐπειθ' ἡμῖν τὴν τῆς πονηρᾶς αἰρέσεως ἀνεῖρεσιν, σὺν Θεῷ δ' ὁ λόγος, εὐπειτῇ καὶ βῆστην κατασκευάσουσι, τῆς ἐτέρας ἀνετοχόμενοις εὐχερῶς τῶν ἐξόδων, Μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, λεγούσης, ὅτι αὐτοὶ τὸν Θεὸν ὄψονται. Αἱ' ἤ; δὴπου καὶ μεθεκτὸν τὸν Θεὸν οὐ διὰ κτισμάτων, πῶς γάρ; ἀλλὰ διὰ τῶν ἐκεῖνου δηλαδὴ φυσικῶν ἰδιωμάτων οἱ αὐτοὶ δείξουσι; θεολόγοι καὶ αἰθῆς. Μᾶλλον δ' ἐκεῖνοις καὶ ταῦτα διὰ πολλῶν αὐτοῖς ἤδη καὶ πολλῶν συναποδέδεικται κέλιστα. Διχθῆσεται δ' ἀπὸ μέρους ὡσαύτως ὡσπερ ἐν ἐπιπέτοις καὶ νῦν. Πρῶτον μὲν σὺν καὶ γιλοθὸν ἂν εἶη, καὶ ἀνοίας ἢ καὶ μανίας ἐκεῖνὸ γε τῆς ἐσχάτης, τὸ τὸν μονογενῆ τοῦ Θεοῦ Υἱὸν καὶ Θεὸν αὐτὸν ἐκεῖνον οἰεσθαι δι' ἑαυτοῦ μακαρίζοντα τοὺς τὴν καρδίαν κεκαθαρμένους, ὅτι αὐτοὶ τὸν Θεὸν ὄψονται, πρὸς τὴν τοιαύτην ἐπειτα θεωρίαν καὶ δρασιν κτίσματα κατὰ Γρηγορᾶν αὐτοῖς προτιθέναι. Ἡ γὰρ τὰ κτίσματα ταῦτα Θεὸς, εἰ ταῦθ' οὕτως ἔχειν δοίημεν κατ' αὐτὸν, καὶ τίς ἂν τῶν εὐσεβῶν ἐλαμμένων τῇ κτίσει λατρείῃ παρὰ τὸν κτίσαντα; καίτοι γε καὶ τῶν αἰσθητῶν πάντων κτισμάτων αὐτοῦς πεφυκῶς τὸ μέγιστόν τε καὶ τιμωτάτον ἢ ὁ Θεὸς ἔσται κτίσμα κατ' Εὐσέβιον τε καὶ τοὺς Ἀρειανούς, ὁ καὶ προσδοκώμενος ἐκεῖνοις κατ' οὐσίαν ὀφθῆσθαι, καθὰ δὴ καὶ Θεόδωρος ὁ σοφὸς ἤδη φθέσει; ἔφη. Καὶ οἱ τὸν Θεὸν ἰσχυρίζομενοι πρότερον κατ' οὐσίαν τε καὶ ὑπόστασιν. τοῖς κτίσμασιν ἐνοικεῖν, καὶ πάνθ' ὁμοῦ κατασκευάζοντες ὁρόθεά τε καὶ ὁμοουσία, νῦν εἰς κτίσμα καὶ τὸν Θεὸν αὐτὸν κατασπᾶν, ἐπιχειροῦσιν ὡσπερ ἐξ ἀντεστρόφου. Ἐπειθ' ὅτι καθαρότης μὲν καὶ ἀπάθεια καὶ ἀγιασμὸς καὶ ἀπλότης ἢ θέωσις, ὡς φησὶ, ἤκουσας; τὸ δ' ὅτι τὸ τοῖς μὴ κεκαθαρμένοις ἀθέατον ὁ κεκαθαρμένος ὀρᾶ, καὶ ὅτι πρὸς τὴν οἰκείαν καθαρότητα βλέπων ἐν τῇ εἰκόνι καθορᾶ τὸ ἀρχέτυπον, καὶ ὅτι ἐν καθαρᾷ τῇ τῆς καρδίας αἰθέρᾳ τηλαυγῶς βλέπει τὸ μακάριον θέαμα, καὶ ὡς ἐκεῖνα πάντα τὰ φυσικῆ τῆς θείας φύσεως ἀπαυγάσματα τὸν Θεὸν δι' ἑαυτῶν δείκνυσι, πῶς οὐκ ἤκουσας, καίτοι γε καὶ πάνθ' ἐκεῖνοις ὁμοῦ συγκαίμενά τε καὶ συλλελαμένα; Πῶς δὲ καὶ τοὺς θεολόγους; διὰ πολλῶν ἐν τοῖς φάσασιν εἰπόντας ἀβίβως ἔχειν ταῦτα τὸν Θεὸν, καὶ μηδὲν ἐπίκτητον εἶναι πᾶσ' αὐτῷ τῶν τοιούτων,

ἀλλ' ἀνάγκως ἐκ τῆς θείας φύσεως ταῦτα πηγάζειν ἀπὸ τῶν οὐρανῶν παρῆλθε. ὡσπερ οὐδ' εἰπόντας οὐδὲ μνησθέντας ταυτί; Καθαρότης δὲ καὶ ἀπάθεια καὶ κενωθεὶς πινυτο; ἄλλοτρισις ἢ δόξα; ἔστι, φησὶν ὁ δι' ἄσκησιν. ἢ ὅτι διὰ τούτων αὐτῶν ἔλθειν ἀνάγκη πᾶσα τὴν θεοῦ μενον πρότερον. οὕτω γὰρ ἂν, καὶ οὐκ ἄλλως ἐπιτηδεύσας σχολή πρὸς τὴν τῆς θεότητος κοινωνίαν καὶ μέθεξιν. ἢ ὅτι τῷ τεθειμένῳ παντὶ τῶν τοιούτων θεουργῶν ἀρετῶν μετὰ πολλῆς μίστεσι; τῆς περιουσίας, καὶ ὡσπερ εἰς κλοῦτος καὶ θησαυρὸς ἀκίνωτος αὐτῷ πρόσσεσι τὰ τοιαῦτα, οὐκ ὅθεν μὲν, καὶ τῆς οὐκείας σπουδῆς, Θεοῦ δηλαδὴ κἀντοῦθα συναιρομένου, κτησαμένης πρότερον, τῷ δὲ τειλοποιῷ Πνεύματι τὴν ἐκείνων ἔξιν εἰ καὶ κατήρθωσιν ἑδραίων τε καὶ ἀπερίτρεπτον ἔσχηκῶτι, ὅθεν ἄρα καὶ κατὰ χάριν ἢ θέωσις κατὰ τὸν μέγαν αὐθὺς εἰπεῖν Μάξιμον. Πάσχομεν καὶ γὰρ, ἐν τοῖς φθάσαισιν ἔλεγεν οὗτος, ὡς ὑπὲρ φύσιν οὐσαν κατὰ χάριν, ἀλλ' οὐ ποιοῦμεν τὴν θέωσιν. Οὐ γὰρ ἔχομεν φύσει δεκτικὴν τῆς θεώσεως δύναμιν. Καὶ πάλιν ὁ αὐτός. Θεώσεως οὐδὲν γενητὸν κατὰ φύσιν ἐστὶ ποιητικόν, ἐπεὶ μηδὲ Θεοῦ καταληπτικόν. Μόνης γὰρ τῆς θείας χάριτος ἴδιον τοῦτο πέφυκεν εἶναι, τὸ ἀναλόγως τοῖς οὐσι; χαρίζεσθαι θέωσιν, λαμπρυνούσης τὴν φύσιν τῷ ὑπὲρ φύσιν φωτὶ, καὶ τῶν οὐκείων ἔρων αὐτὴν ὑπεράνω κατὰ τὴν ὑπερβολὴν τῆς δόξης ποιούμενος. Καὶ αὐθὺς. Εἰ τὸ παρ' ἡμῶν γίνεσθαι πεφυκὸς κατὰ δύναμιν ἔχομεν φυσικὴν, οὐκ ἔστι δὲ τῶν παρ' ἡμῶν κατὰ δύναμιν γίνεσθαι πεφυκῶτων ἢ θέωσις, οὐκ οὕσα τῶν ἐφ' ἡμῖν. οὐδεὶς γὰρ ἐν τῇ φύσει τῶν ὑπὲρ φύσιν λόγος. ἄρα τῆς ἡμῶν δυνάμειος οὐκ ἔστι πρᾶξις ἢ θέωσις, ἢ, οὐκ ἔχομεν κατὰ φύσιν τὴν δύναμιν, ἀλλὰ μόνης τῆς θείας δυνάμειος, οὐκ ἔργων ὑπάρχουσα δικαίων τοῖς ἁγίοις ἀντιδοσις, ἀλλὰ τῆς τοῦ ποιητικῶτος ἀφθονίας ἀπόδειξις, τοῦτο θέσει ποιήσοντας ποῦ; ἐρισταῖς τῶν καλῶν, ὅπερ αὐτὸς ὑπάρχων φύσει δειχθήσεται, καθ' οὗς ἐπίσταται λόγους, ἵνα καὶ τελείως γνωσθῆ, καὶ μείνη παντελῶς ἀκατάληπτος.

Ἄκουεις ὡς οὐ μόνον οὐκ ἔστι πρᾶξις τῶν δικαίων ἢ θέωσις, ὡς ὑπελήφης. Πάσχομεν γὰρ, φησὶν, ὡς ὑπὲρ φύσιν οὐσαν κατὰ χάριν, ἀλλ' οὐ ποιοῦμεν τὴν θέωσιν, καὶ ὅτι θεώσεως οὐδὲν γενητὸν κατὰ φύσιν ἐστὶ ποιητικόν, ἐπεὶ μηδὲ Θεοῦ καταληπτικόν, ἀλλ' ὅτι καὶ τῶν ἔργων τῶν δικαίων οὐκ ἔστιν αὕτη τοῖς ἁγίοις ἀντιδοσις, ἀλλὰ τῆς τοῦ ποιητικῶτος ἀφθονίας ἀπόδειξις, καὶ ὅτι μόνης τῆς θείας χάριτος ἴδιον τοῦτο πέφυκεν εἶναι, τὸ ἀναλόγως τοῖς οὐσι; χαρίζεσθαι θέωσιν. Ποῦ γοῦν ἐνταῦθα καὶ τῶν σπουδαίων ἀνθρώπων ἔργα καὶ κτίσματα, καὶ ὅσα περ ἡμεῖς κακῶς κατὰ τῶν φυσικῶν καὶ ἴδιον τοῦ Θεοῦ πλανώμενοι φαντάζεσθε; Ὅτι γὰρ φυσικὰ καὶ ἴδια τοῦ Θεοῦ ταῦτα καὶ τῆς ἀνθρωπείας φύσεως ὑπερῶς ὑπεράνω πρὸς τοῖς ἄλλοις; θεολόγοι; Πιτερῶσι; καὶ ὁ μέγας οὗτος δι' ὀλίγων κἀνταῦθα δεικνύσας, ὑπὲρ φύσιν τὴν ἡμετέραν τὴν θέωσιν εἶναι λόγων, καὶ μόνης τῆς θείας χάριτος ἴδιον τοῦτο πεφυκέναι, λαμπρυνούσης τὴν φύσιν

τῷ ὑπὲρ φύσιν φωτὶ καὶ τῶν οὐκείων ἔρων αὐτὴν ὑπεράνω κατὰ τὴν ὑπερβολὴν τῆς δόξης ποιούμενης. καὶ ὅτι τοῦτο θέσει τοῖς τεθειμένους ὁ ποιητικῶτος ἐργάζεται, ὅπερ αὐτός; ἔστι κατὰ φύσιν, καθ' οὗς ἐπίσταται λόγους. Τοῦτο δ' ἔστι, κατὰ τὰ τοῖς λοιποῖς ἱεροῖς διδασκάλους, καὶ δὴ καὶ τὸν πρὸ βραχείος εἰπόντα σοφὸν τουτονὶ θεόδοτον, ἢ ἀγαθότης, ἢ καθαρότης, ὁ ἀγιασμός, ἢ ἀπλότης, πάντως τὰ τοιαῦτα φωτοειδῆ, φησὶ, τῆς θείας φύσεως ἀπαυγάσματα, δι' ὧν ὁ Θεὸς καθορᾶται. Καὶ πρὸ τούτων καὶ μετὰ τούτων, ὅπερ ὁ αὐτός; εἰπὼν ἐφη διδασκαλός, τῶν δρεκτῶν τὸ ἔσχατον, τῆς μακαριότητος τὸ ἀκρότατον, τῶν ἀγαθῶν ἢ πηγῆ πάντων ἢ ἀναλάττωτος; καὶ ἀκίνωτος, τὸ ἀρρήτον φῶς, ἢ ἀπρόσιτος δόξα. Εἰ γὰρ τὸν ἐπαισιολόγοντα τις, φησὶ, διὰ τῆς ἀμαρτίας ρύπον δι' ἐπιμελείας βίου ἀποκλύσαιτο, καὶ τὸν ἐντὸς ἀνθρώπων, ὃν καρδίαν ὁ λόγος ὀνομάζει, διακαθάροι, ἀναλάμψει πάλιν τὸ θεοειδὲς κάλλος, καὶ ἐν τῷ ἴδιῳ κάλλει τῆς φύσεως τῆς θείας καθορᾶ τὴν εἰκόνα. Τί δὲ τὸ θεοειδὲς; ἔστι κάλλος ἐκεῖνο, ὅπερ τοῖς δι' ἐπιμελείας βίου καθηραμένοις τὸν ἐντὸς ἀνθρώπων, οὐκ ἔξωθεν ἐπιλάμψει, ἀλλ' ἐνδοθεν ἀναλάμψει μέλλον καὶ οἶον ἀνηβῆ καὶ ἀνακαινίζεται, ἐν ᾧ καὶ ὡς ἴδιον τινὲν πεφηνότι κάλλει τῆς φύσεως τῆς θείας καθορᾶ τὴν εἰκόνα; Τί ἄλλο ἢ τὸ τῆς εἰκόνης μέγα καὶ πρῶτον ἀξίωμα, ἢ τοῦ θεοῦ Πνεύματος φυσικὴ χάρις, ἢ δι' ἐμφυσήματος δηλαδὴ θεοῦ ἀνωθεν ἐν παραδείσῳ τῷ ἀνθρώπῳ δοθεῖσα, εἶτα διὰ τῆς παρακοῆς ἀποκείσασα καὶ τῆς πρώτης ἀμαρτίας ἐκείνου, τῇ δὲ παρουσίᾳ καὶ τῇ σαρκὶ καὶ τῷ πάθει καὶ τῇ ἀναστάσει Χριστοῦ, πρότερον μὲν ἀπὸ μέρους αὐθὺς; ἐν τοῖς αὐτοῦ μαθηταῖς ἐμφυσήθεῖσα, καὶ ἀνακαινισθεῖσα, ὕστερον δ' αὐ ἐν τῷ ὑπερφῶν λαμπρότερον τε καὶ θαυμάσιον ἐν εἶδει πυρίνων γλωσσῶν ἀναλάμψασα, καὶ κασαφωτίσασα καὶ ἀγιάσασα δ' ἐκείνων τὰ σύμπαντα, τὸ κάλλος τοῦ ὄντως δυνατοῦ, φησὶν ὁ μέγας Βασιλεὺς, ἢ νοητὴ καὶ θεωρητὴ αὐτοῦ θεότης, τὸ κάλλος καὶ αὐτὸν αὐθὺς, ὅπερ εἶδον ἐν τῷ ὄρει Πέτρος καὶ οἱ υἱοὶ τῆς βροντῆς, ὑπερλάμπον τὴν τοῦ ἡλίου λαμπρότητα, καὶ τὰ προοίμια τῆς αὐτοῦ βασιλείας; ὀφθαλμοῖς παραλαβεῖν ἐδυνήθησαν; Περὶ οὗ δήπου καὶ ὁ θεός, οἶμαι θαυμάσιον εἶπε φθάσας, *Ἐπιφύσας τὴν ῥομφαίαν σου ἐπὶ τὸν μηρόν σου, δυνατὴ, τῇ ὀρασίᾳ σου καὶ τῷ κάλλει σου*; διὰ δὲ τῆς ῥομφαίας τὸν τομώτερον ὑπὲρ πᾶσαν μάχαιραν διστομον αἰνετούμενος τοῦ Θεοῦ λόγον, καὶ μέχρι μερισμοῦ σαρκὸς καὶ πνεύματος; δεικνύμενος, διὰ δὲ τῆς ὀρασιότητος αὐ καὶ τοῦ κάλλους; τὴν ὑπὲρ ἡλίον ἀπολάμψασαν τοῦ θεανθρώπου Λόγου ταύτην νοητὴν καὶ θεωρητὴν αὐτοῦ θεότητα, δι' ἧς ἐξ ἐκείνου καὶ νῦν ἀνακαινίζει μὲν ἀπὸ μέρους καὶ λαμπρύνει καὶ ἀνανεοῖ τὸ ἐν αὐτοῖς θεῖον, ὅσοις δι' ἐπιμελείας καὶ καθάρσεως βίου κατὰ τὴν εἰκόνα τοῦ τε κατωμένου σιδήρου καὶ τοῦ ἀργύρου τὸν ἐξ ἀμαρτίας προσγενόμενον ἰδὼ ἀποκλύσαιτο προσγένετο; εἰσέπειτα δὲ καὶ συνανυφῶται καὶ συνθεώσεται τρανότερον, καὶ ἄλλους ἡλίους

αὐτοῦ; ἀπεργάζεται κατὰ τὴν μακαρίαν ὑπόχρῃσιν, καὶ συμμόρφους ἀναδειξεί τῆς ἑαυτοῦ φυσικῆς δόξης, Χριστὸς ὁ μέγας, φημί, τῆς δικαιοσύνης ἡλίου, ὃ δὲ-
 που θεῖον ἐμφύσημα Κύριλλός τε ὁ θεὸς καὶ πρὸ
 τούτου Βασίλειος; ὁ μέγας ὁμοῦ διὰ τῶν καλλίστων
 ἐκείνων λόγων φθάσαντες ἡμᾶς εἰδόμενοι κάλλιστα,
 ὧν δηλαδὴ τῇ διδασκαλίᾳ καὶ ὁ τῆς εὐσεβείας ὁμο-
 λογητῆς Θεόδωρος ὁ θεὸς κατ' ἴχνη ἐπόμνος, τὰ
 τε ἄλλα συμφώνως ἐκείνοις κατὰ πάντα θεολογεῖ,
 καὶ περὶ τοῦ θεοῦ κάλλους τοῦ ἄνωθεν τῷ ἀνθρώπῳ
 δοθέντος, καθάπερ ἤκουσας, οὕτω διέξεισι· Τὸ ἐν
 αὐτῷ τινα ἔχειν τὸν Θεὸν μακάριον, κατὰ τὸ ἐνθεὸς
 ἡμῶν εἶνα: τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ κηρυσσόμενον.
 Τὸ γὰρ ἡμῖν χωρητὸν τῆς κατανοήσεως μέτρον ἐν
 ἡμῖν ἔστιν. Οὕτω; γὰρ ὁ πλάσας ἡμᾶς ἐξαρχῆς
 Θεὸς τῇ τῆς φύσεως ἡμῶν κατασκευῇ τῆς ἰδίας
 φύσεως ἐνετύπωσε τῶν ἀγαθῶν τοὺς χαρακτῆρας
 καὶ τὰ μιμήματα. Ἀλλὰ ταῦτα ἡ κακία ἐπεισελ-
 θούσα ἀπημαύρωσε, καὶ ἄχρηστα πεποίηκε, τοῖς
 αἰσχροῖς ἐγκατακρύψασα προκαλύμμασιν. Εἰ τοίνυν
 τὸν ἐπεισελθόντα τις διὰ τῆς ἀμαρτίας; ῥύπον δι'
 ἐπιμελείας βίου ἀποκλύσειτο, καὶ τὸν ἐντὸς ἀνθρω-
 πον, ὃν καρδίαν ὁ λόγος κατονομάζει, διακαθάροι,
 ἀναλάμψει πάλιν τὸ θεοειδές; κάλλος, καὶ ἐν τῷ
 εἶναι κάλλει τῆς φύσεως; τῆς θείας καθορᾶς τὴν εἰ-
 κόνα. Εἶτα καὶ τὴν τοῦ σιδήρου εἰκόνα τούτοις
 ἐπάγει, καθάπερ ἤκουσας, τοῦ μετὰ τὸ τὸν ἰώδη
 ῥύπον ἀποπλυθῆναι καὶ καθαρθῆναι, αὐγὰς ἀποπη-
 δῶσας πρὸς τὸν ἥλιον ἐκδιδόντος, ἀλλὰ δὴ καὶ τὴν
 τοῦ κατόπτρου, ἐν ᾧ, φησὶν, οἱ καθορῶντες τὸν
 ἥλιον οὐδὲν ἕλαττον ὁρῶσιν αὐτὸν ἐν αὐτῷ τῶν πρὸς
 τὸν ἥλιακὸν κύκλον ἀτενιζόντων, τὰ τῶν πρὸ αὐτοῦ
 Πατέρων καὶ διδασκάλων μονοουχί λέγων ἐκείνα
 καὶ αὐθις, Βασιλείου τὴν φημί τοῦ μεγάλου καὶ δὴ
 καὶ τοῦ Χρυσοστόμου. Ὁ μὲν γὰρ τὰ περὶ τῆς
 μετοχῆς τοῦ θεοῦ Πνεύματος θεῖα καὶ ὑψηλὰ φιλο-
 σοφῶν ἐκείνα, καθὰ δὴ καὶ φθάσαντες ἐφημιεν,
 οὕτω φησὶ· Καθαρθέντα δὴ οὖν ἀπὸ τοῦ αἰσχου,
 ὃ ἀνεμάξατο ἀπὸ τῆς κακίας, καὶ εἰς τὸ ἐκ φύσεως
 κάλλος ἐπανελθόντα, καὶ οἷον εἰκόνη βασιλικῆ τὴν
 ἀρχαίαν μορφήν διὰ καθαρότητος ἀποδόντα, οὕτως
 ἔστι μόνως προσεγγίσει τῷ Παρακλήτῳ. Ὁ δ'
 ὡσπερ ἥλιος κεκαθαρμένον ἕμμα παραλαβὼν δείξει
 σοι ἐν ἑαυτῷ τὴν εἰκόνα τοῦ ἀοράτου. Ἐν δὲ τῷ
 μακαρίῳ τῆς εἰκόνης θεάματι τὸ εἶρητον ὄψει τοῦ
 ἀρχετύπου κάλλος.

Καὶ μετὰ μικρὸν· Καὶ ὡσπερ τὰ διαφανῆ καὶ
 λαμπρὰ τῶν σωμάτων, ἀκτίνοιο αὐτοῖς; ἐπιπεσούσης,
 αὐτὰ τε γίνονται περιλαμπῆ, καὶ ἕτερον αὐτὴν ἀφ'
 ἑαυτῶν ἀποστίλθει, οὕτως αἱ πνευματοφόροι ψυχαί,
 ἐλλαμφθεῖσαι παρὰ τοῦ Πνεύματος, αὐταὶ τε ἀπο-
 τελευτῶνται πνευματικαί, καὶ εἰς ἕτερούς τὴν χάριν
 ἐξαποπέλλουσι. Καὶ μετὰ μικρὸν· Ἐντεῦθεν ἡ
 πρὸς Θεὸν ὁμιλωσι; τὸ ἀκρότατον τῶν ὁρεκτῶν Θεῶν
 γενέσθαι.

Χρυσόστομος; δ' αὐθις ὁ θεὸς τὰ πρὸς Κορινθίους
 περὶ τῶν αὐτῶν γεγραμμένα τῷ σεπτῷ Παύλῳ
 σκοποῦμενος, Τί ἐστὶ, φησὶ, τὴν δόξαν Κυρίου
 κατοπτρίζομενοι, τὴν αὐτὴν εἰκόνα μεταμορφού-

μεθα; Σαφέστερον μὲν τοῦτο εἰδείκνυτο, ἡνίκα τῶν
 σημείων τὰ χαρίσματα ἐνήργει· κλῆν οὐδὲ νῦν
 δύσκολον αὐτὸ καπτεῖν τῷ πιστοῦ; ὀφθαλμοῦς
 ἔχοντι. Ὅμοιοι τε γὰρ βαπτισθέντες καὶ ὑπὲρ τὸν
 ἥλιον ἡ ψυχὴ λάμπει τῷ Πνεύματι καθαιρομένη·
 καὶ οὐ μόνον ὁρῶμεν εἰς τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ
 καὶ ἐκείθεν δεχομένθα τινα ἀγλήν. Καὶ τούτοις ὁ
 θαυμάσιος ἐπιφέρει τὴν καλλίστην ἐκείνην τοῦ κη-
 θαρτοῦ ἀργύρου εἰκόνα, πρὸς τὰς ἀκτίνας κειμένου
 τὰς ἡλιακάς, καὶ ἀκτίνας παρ' ἑαυτοῦ ἀντιπέμπον-
 τοι, οὐκ ἀπὸ τῆς οὐκείας, φησὶ, φύσεως μόνον, ἀλλὰ
 καὶ ἀπὸ τῆς ἡλιακῆς λαμπρότητος, ᾧ δὴ καὶ τὴν ψυ-
 χὴν παραβάλλει τὴν θεῖαν ἀκτίνα τοῦ Πνεύματος
 δεχομένην, καὶ ταύτην ἀντιπέμπουσιν. Καὶ τοῦτο
 βούλεσθαί φησι τὸν σοφὸν Παῦλον, *Κατοπτρίζομε-
 νοι, λέγοντα, τὴν αὐτὴν εἰκόνα μεταμορφοῦμεθα
 ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν τὴν ἡμετέραν*· τὴν ἐγγινο-
 μένην φησὶ καὶ οἷον εἰκὸς ἀπὸ Κυρίου Πνεύματος.
 Ἄ δὴ καὶ κατὰ μέρος ἐν τῷ τρίτῳ τῶν προτέρων
 πρὸς Γρηγορῶν τούτου λόγων ἡμῖν εἴρηται μά-
 λιστα.

Ναίλοιο γὰρ μὴν ὁ μέγας, ὁ μὴδὲν ἤττον τὰ θεῖα
 θεωρητικὸς ὁμοῦ καὶ φιλόσοφος; ἡ τὰ λογικὰ καὶ
 ἀνθρώπινα, Νοῦ κατάστασις, φησὶν, ἔστιν ὕψος
 νοητῶν, οὐρανίῳ χρώματι παρεμφερὲς, ᾧ καὶ τὸ τῆς
 ἁγίας Τριάδος κατὰ τὸν καιρὸν τῆς προσευχῆς ἐπι-
 γίνεται φῶς. Τούτῳ συνῶδων καὶ Ἰσαὰκ ὁ θεὸς, ὁ
 ἀπὸ Σύρων θεωρητικὸς φημι καὶ φιλόσοφος, κατὰ
 τὸν καιρὸν φημι τῆς προσευχῆς, ὁρᾶν τὴν ἑαυτοῦ
 καθαρότητα τὸν κειραριτωμένον νοῦν ὁμοίαν τῇ
 ἐπουρανίῳ χροίᾳ, ἥτις Θεοῦ ὑπὸ τῆς γερουσίας τοῦ
 Ἰσραὴλ ὠνόμασται τόπος, ἡνίκα ὠφθη αὐτοῖς ἐν
 τῷ ὄρει. Καὶ πάλιν· Καθαρότης ἐστὶ, φησὶ, νοῦς,
 ἐφ' ἣ διαυγάζει ἐν τῷ καιρῷ τῆς προσευχῆς τὸ φῶς
 τῆς ἁγίας Τριάδος.

Οὕτω διὰ πάντων ἀπόστολοι τε καὶ θεολόγοι τὴν
 Ἐκκλησίαν Χριστοῦ κατὰ διαφόρους αἰτίας; καὶ χρέ-
 νους τὸν τῆς εὐσεβείας λόγον μυσταγωγούντας,
 σύμφωνοι καὶ συναγωνισταὶ καὶ ὁμόφρονες διατε-
 λούσιν ἀλλήλοιο, τῷ αὐτῷ καὶ ἰσηγούμενοι καὶ κει-
 θόμενοι καὶ ἀγόμενοι πάντες ὁμοῦ πνεύματι. Ἄνωπερ
 δὴ καὶ Θεόδωρος εἴπερ τις ἂν τῆς ἀρίστης χορείας
 καὶ τοῦ λαμπροῦ καταλόγου, ἐπεὶ καὶ ὁμολογεῖται καὶ
 μαρτυρικὸς αἵμασι καὶ θανάτῳ τοὺς καλλίστους
 ἐπέσφράγισε λόγους καὶ τὴν θεολογίαν, εἰ μάλιστ' αὐ-
 τὸν ἀγαθὴν τινὴ τῇ τύχῃ καὶ νῦν τὸν λογικὸν τούτου
 καὶ δογματικὸν ὑπεσιήθεν ἀγῶνα. Καὶ μικροῦ καὶ
 χάριτας ἐν τούτῳ τῶς ὁμολογεῖν ἔχω τῷ φιλοσόφῳ,
 καίτοι γὰρ μὴ μόνον οὐκ ἐπαινῶν, ἀλλὰ καὶ τὰ
 κλειστά τε καὶ μέγιστα μεμφόμενος ἐν τοῖς ἄλλοιο,
 ὅτι, φημί, τὸν μέγαν τούτου τῆς εὐσεβείας διδάσκων
 μετὰ τῆς ἱερᾶς θεολογίας παρήγεν εἰς μέσους.
 Ὁ; οὐ μόνον τὰ τῶν Εἰκονομάχων περὶ τῆς θείας
 Χριστοῦ μεταμορφώσεως, μᾶλλον δὲ καὶ ποιλῶ
 χεῖρω καὶ ἀποπώτερα τούτων αὐτὸν ἐξήλεγε τὸν
 παραγαγόντα φρονούντα, ἀλλὰ καὶ Ἀρειανὸν ἀπέ-
 δεῖξεν Εὐσεβίῳ, ὁρατὴν τε κατ' ἐκείνον καὶ βεβή-
 κατ' ἀληπτήν δοξάζοντα τοῦ Θεοῦ τὴν οὐσίαν κακῶς·
 καὶ οὐ μόνον τὴν φυσικὴν τοῦ Θεοῦ δόξαν, τὸ εἶρη-

τον φῶς, τὸ τῶν ὀρεκτικῶν ἔσχατον, τὴν ὑπερρουὰ καὶ ἀπόρρητον θέωσιν, τὰ γὰρ αὐτοῦ τε καὶ τῶν πρὸ αὐτοῦ καὶ ἀβίως ἔρω πρὸς τὰ κτίσματα κακῶς κατασπῶντα, καὶ δι' αὐτῶν τε καὶ σὺν αὐτοῖς τὴν θείαν οὐσίαν ἢ ἀδιάσπαστα ταῦτα, ἀλλὰ καὶ θεὸν εἰσάγοντα κτιστὸν ἀπλῶς μετ' Εὐσεβίου τε καὶ τῶν Ἀρειανῶν, ὃν ἐκδέχονται, Θεόδωρος ἂν εἶπεν ὁ θεὸς, πρόσωπον πρὸς πρόσωπον κατ' αὐτὴν ἰδεῖν τὴν οὐσίαν, ἅτε δὴ καὶ κτίσμα πεφυκότα, φησὶ, καὶ οὕτως ὀρώμενον. Καὶ τί ἂν γένοιτο ταύτης ἐπιδοξότερόν τε καὶ λαμπρότερον τῆς θαυμαστῆς νίκης; Τί δ' ἂν τις ἐτι προσδιατρίβῃ καὶ περιεργάζεται τοὺς κατὰ τοῦ Δεσποτικοῦ φωτὸς, καὶ τῆς ὑπερφουῶς

Αἰετὸν θεώσεως παραληρήματα τοῦ κενοῦ φιλοσόφου, ὅταν ὁ πρὸς τὴν καθ' ἡμῶν μαρτυρίαν τε καὶ τὰς κατηγορίας ὑπ' ἐκείνου προβληθεὶς οὕτως μάρτυς καὶ ὁμολογητῆς τῆς Χριστοῦ ἀληθείας, ὑπεύθυνον ἐκ πολλῆς περιουσίας τοῦτον αὐτὸν ἐξέλεγχῃ πάντα ἐκείνος, καὶ τὴν χορὸν τῶν παρ' ἡμῶν εἰσαχθέντων ἱερῶν θεολόγων εἰς μαρτυρίαν ὁμοῦ πάντα συνωδῶν ἔχων, μᾶλλον δ' ἐκείνοις αὐτὸς ὁμοῦ πᾶσι συνηχῶν καὶ συμφῶν τὸ τῆς θεολογίας παναρμόνιον μέλος, τῇ δυνάμει καὶ ἐνεργείᾳ καὶ χάριτι τοῦ παντοδυνάμου καὶ προσκυνητοῦ Πνεύματος; Ἀμήν.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ

ΕΝ Τῷ ΑΓΙῳ ΟΡΕΙ ΤΟΥ ΑΘΩ ΜΟΝΑΣΤΩΝ,

Καὶ τῶν ἱερῶς καθ' ἡσυχίαν ἀσκαίντων.

ΑΘΓΟΣ ΔΩΔΕΚΑΤΟΣ.

Ἐνταῦθ' αὖ με βουλόμενον σῆσαι τὴν λόγον, ὃ δὴ κινεῖ τοὺς φθάσσει προῦφην, ἢ κατὰ τῶν ἡμῶν τουτωνὶ φιλοσόφων καὶ θεοφθῶν ἀποπο; μανία καὶ λαμπρὰ τοῦ ψευδοσόφου ταυτοῦ μάχη, θεομαχία δ' εἰπεῖν οἰκειότερον μᾶλλον, ἐπέσχε, τῶν Ναζιραίων Θεῶ, κατὰ τὴν θείαν φάναϊ Γραφήν, τῶν ἐσταυρωκθῶν τὴν σάρκα σὺν τοῖς παθήμασι καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις, τῶν συνεσταυρωμένων Χριστῷ μετὰ Παύλου δηλαδὴ τοῦ σκεύους τῆς ἐκλογῆς, ὡς καὶ σὺν ἐκείνῳ δύνασθαι δὴπου λέγειν ἐκιστον τούτων, Χριστῷ συνεσταυρωμαι· Ἐγὼ δὲ οὐκέτι ἐγώ, ἢ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός. Ὁ δὲ νῦν ἔγω ἐν σαρκὶ, ἐν πίστεϊ ἔγω τῇ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, τοῦ ἀγαπήσαντός με καὶ παραδόντος ἑαυτὸν ὑπὲρ ἐμοῦ· καὶ οὕτως εὐχαριστοῦμεν τῷ Πατρὶ τῷ ἁγιωτάτῳ ἡμᾶς εἰς τὴν μερίδα τοῦ κλήρου τῶν ἀγίων ἐν τῷ φωτὶ, ὃς ἐβρύσατο ἡμᾶς ἐκ τῆς ἐξουσίας τοῦ σκοδίου, καὶ μετέστησεν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Υἱοῦ τῆς ἀγάπης αὐτοῦ. Δι' ὃ δὴ καὶ μᾶλλον ὁ τοῦ θεοῦ φωτὸς καὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ πολέμιος οὕτως τὴν ἀκήρυκτον τουτωνὶ κατὰ τῶν φωτισιδῶν καὶ θεοειδῶν ἐκείνων ὡς ἐξ ἄλλης ἀρχῆς ἐκπαγῆναι πεποίηκε πόλεμον. Βασιλεῦς τε μιμούμενος ἐκείνων τὸν πρῶτον πολέμιον τοῦ θεοῦ τούτου φωτὸς, καὶ ἀρχηγὸν τῆς ποικίλης καὶ παντοδαπῆς ταύτης αἰρέσεως· μᾶλλον δ' ὁ μὲν Καλαθρὸς Βασιλεὺς παρὰ τῇ τῶν Λατινῶν Ἐκκλησίᾳ καὶ φύς καὶ τραφεῖς, ἀπεβρωγυῖα πάσαι κακῶς τῆς οὕτως Χριστοῦ Ἐκκλησίας, ἐξήτο δὴλαδὴ περὶ τὴν ἀποστολικὴν τε καὶ πατρικὴν νεωτερίσασα πίστιν, ὑπεροψίξ καὶ τύφῳ καὶ τῷ τῆς γνώμης; αὐθεκτιστῶ τε καὶ θρασεὶ τὰς οὐ καλὰς ἐκείνας καινοφωνίας; τῇ θεῖα θεολογίᾳ τοληρῶς ἐπισήγαγε· παρ' ἐκείνοις τοιγαρῶν Βασιλεῦς, ἔπερ ἔφην, καὶ ἀγωγῆς καὶ παιδείας τυχῶν, οὐ μὴν ὁλλὰ καὶ λόγους ἐκμελετήσας τού; ἐξωθεν οὐ παρέρως, ὡς; τούτοις; ἐνευδοκιμεῖν ἢ τοῖς ἱεροῖς ἔχειν μᾶλλον, οὐδ' οὐδὲ τὴν ἀρχὴν ὀρθῶς ἡσκησε, καινῶν

οὐδὲν, οὐδ' ἐξω τοῦ κατ' αὐτὸν, ὡς ἐγὼ φημι, λόγου τε καὶ τοῦ πράγματος, εἶγε τοῖς ἡμῶν ἱεροῖς δολερῶς τε καὶ κακομηχανῶς ἐμπαίξαι βουληθεῖς μετὰ τοῦ προσωπαίου τε καὶ τοῦ σχήματος, τῶν μὲν παρὰ τῶν ἡμῶν ἀληθινῶς σοφῶν τε καὶ φιλοσόφων καὶ λόγοις καὶ γράμμασι καὶ συνόδοις ἱερῶς βλαστῶσι ἀπογεγύμενται, πρὸς δὲ ταῖς Λατινικαῖς καὶ πατριῶσι δόξαις, ἐτι καὶ τὰ τῶν Ἑλλήνων πονηρὰ τε καὶ ἄθεα ἔδηγματα, μετὰ Σωκράτους τε καὶ Πλάτωνος; καὶ τῶν ἀπὸ τῆς στοᾶς κάκιστα νοσῶν ἐλεγχθεῖς, αἰσχυρῶς ἐπανήλθε πρὸς τοὺς ἰδίους, παθῶν ἄπερ ἤλπισε δράσειν ἑτέρους, καὶ τὴν ἡτταν καὶ τὴν αἰσχύνην, καὶ τὸν πάνδημον ἐκείνον οὐκ ἐνεγκῶν θρίαμβον· Γρηγορᾶς δ' οὕτως ἐκ βαρβάρων παρὰ τὴν τῶν πόλεων βασιλεῖα ταυτηνι, καὶ τὴν μεγάλην ἐλθὼν τῶν ἐκκλησιῶν Χριστοῦ μητέρα· τῆς γὰρ Παφλαγόνων ὄρητο γῆς, καὶ ἀγωγῆς καὶ παιδείας ἐνταῦθα, καὶ μουσῆς Ἑλληνικῆς μετασχῶν, ὡς καὶ τῶν μετεῶρων ἀσκησαί· τινι δόξαι, καὶ δόξματος εὐμορησαί τινος, μᾶλλον δὲ καὶ πολλῶ τοῦ κατ' αὐτὸν πράγματος; ὑψηλοτέρου καὶ μεζονος, τὸ μὲν βάρβαρον ἦθος ἀμνηγέη καὶ τὴν φωνὴν ἀποβαλεῖν ἔσχε, τῶν δὲ τρόπων τε καὶ τῆς γνώμης τὸ βάρβαρον οὐ μόνον οὐκ ἔσχε ἀποβαλεῖν, ἀλλὰ καὶ προσεξειργάσατο καὶ προσέθηκεν ἐκ πάντων τοῦ πολλοῦ τοῦ περιόντος; τῶν ὁμοφύλων χειρῶν τὰ τοιαῦτα φανεί; ὡς; μὴδὲ παραβάλλειν ἐξείναι· μᾶλλον δ' ἐκείνοι μὲν, εἰ καὶ βάρβαροι τὴν γλῶσσαν ἄλλως; καὶ τὸ ἦθος οὐτως τυγχίνουσι, τῆς ἀγωγῆς τε καὶ τῶν πατριῶν οὕτως ταυτὴ χορηγοῦντιον, ἀλλὰ καὶ τρόπων εἰσὶ χρηστῶν καὶ καλοκαγαθίας καὶ ἀρετῆς φροντισταὶ καθόσον οἶόν τε, εὐθεσίας τε πρὸ τῶν ἄλλων, καὶ τῶν ἀποστολικῶν τε καὶ πατρικῶν δογμάτων σπουδασταὶ τε καὶ φύλακες; ὡς καὶ αὐτῆς ὑπὲρ τούτων μετὰ κλειστεῆς γῆς τῆς φιλοτιμίας ἐν τῷ τοῦ καιροῦ παρασχάντι πῶ; ἂν εἰποις ἰδέως ἀφίστασθαι τῆς ψυχῆς; ὃ δὲ καὶ κατεξήκ-

στη τῆς καὶ θρησμάμενης καὶ παιδευγησάσης καὶ Ἀ
 λόγων καὶ ὀνόματος μεταδούσης, ὡς μὴ ὄφειλεν,
 Ἐκκλησίας, καὶ τὰ δεινότερα καὶ ἀπεικτότατα καὶ
 πόρρω πάντος παραδείγματος ἀκολάστῃ καὶ τολ-
 μηρῆ γλώττῃ κατὰ τῆς Χριστοῦ νόμφης ὄβριζει.
 Καὶ Βαρλαάμ κατ' αὐτὸ φημι τοῦτο τὸν μυσταγω-
 γὸν τῶν τοιούτων παρενεγκῶν, ὅσον ἐκεῖνος μὲν εἰς
 τὴν ἱερὰν ἡσυχίαν καὶ τοὺς σπουδαστάς ταύτης
 ἐκ φαύλων τινῶν ἀρχῶν ὄβριζειν ἀρξάμενος, ἐπει-
 τὴν θεολόγον τοῦ Γρηγορίου γλώτταν ἀντικρούουσαν
 ἰσχυρῶς ἔσχε, πρὸς τὰς ἀτόπους ἐκείνας ὁδούς· καὶ
 τὰς αἰρέσεις ἐξεκυλλίσθη, ἐν τῷ πορίζειν ἀπολογίας
 τῶν προημαρτημένων, ἐαυτῷ δὴθεν ἁμαρτάνων
 ὑπὲρ πᾶσαν συγγνώμην, καὶ πάσης ἀπολογίας ὁμοῦ
 καὶ παραιτήσεως καθάπαξ ἀποστερούμενος· πλὴν
 ὅσον οὐ πρὸς τὴν ἱερωσύνην καὶ τοὺς σεπτοὺς ἱε-
 ράρχας τε καὶ μυσταγωγούς τῶν ἱερῶν ἀπαναι-
 σχυνησάς ὥπται μυστηρίων ἐκεῖνος, ἀλλὰ καὶ κυ-
 ρίους τῆς κατ' αὐτὸν αὐτοῦ ἐποιεῖτο δίκης, καὶ τῶν
 δογματικῶν καὶ θεολογικῶν δοκιμαστάς λόγων, καὶ
 τῶν ἀντιλεγόντων καὶ κριτὰς ἅμα καὶ κολαστάς,
 εἰ καὶ τρόπον ἕτερον οὐ καλῶς οὐδὲ δικαίως ᾤετο
 ταῦτα. Ὁ δὲ μύστης οὗτος ἐκεῖνου καὶ τῆς πλά-
 νης διάδοχος ὄβριζει μὲν ὡς ἱερέας Θεοῦ καὶ ποι-
 μένας ὁμοῦ πάντας καὶ διδασκάλους, καὶ δὴ καὶ
 Θεὸν τὴν ὑπ' αὐτῶν τούτων εὐσεβῶς ὁμοῦ καὶ θεο-
 πρεπῶς θεολογούμενον τε καὶ κηρυττόμενον, ὅσα
 καὶ ὁ λόγος ἡμῖν ἔφη διεΐξας· ἐκ μέρους· ὄβριζει
 δ' ἀκρατῶς εἰς τὴν ἱερὰν ἡσυχίαν διὰ τῶν αὐτῆς
 ἀθλητῶν τε καὶ ἀσκητῶν· μᾶλλον δ' οὐκ εἰς τὴν
 ἡσυχίαν μόνην, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀρετὴν ὁμοῦ πᾶσαν,
 ὅση τε τῆς θεωρίας καὶ ὅση τῆς πράξεως, τὸν ἱερὸν
 Ἄθω τῷ λόγῳ προθεῖς, τὸ μόνον ὡς ἀληθῶς ἀπά-
 σης τῆς ἀρετῆς κοινὸν ἐργαστήριον, τῶν καθ' ἡμᾶς
 τις ἔφη σοφῶν, τὸν τῶν ἑκασταχοῦ τῆς οἰκουμένης
 πῶς ἂν εἴποιμι ὁμολογουμένως ἐξειλεγμένον μᾶ-
 λιστα χώρον, τὸν ἱερὸν χηραμὸν, τὸ μέγα καὶ θαυ-
 μαστὸν ὄντως τῆς ἀρετῆς παγκράτιον, τῶν Ὀλύμ-
 που πραγμάτων τὸν διακρινόντως νομῆα· μᾶλλον δ'
 οὐκ οἶδ' ὅ τι εἰς τὸν ἀνειρηκῶς ἔπειτ' ἀρκέσαι· ἢ γὰρ
 τῶν ἐποικούντων ἀρετὴ πᾶσαν ὑπερβολὴν ἀμβλύνει.
 Ὅχι δὴ πῶ καὶ βασιλεὺς ὁ σοφός, οὕτω τότε τοῦ
 σκήπτρου καὶ τοῦ κράτους ἐπιλημμένος, ἄρτι πρῶ-
 τως ἐπιδεδημηκῶς τοῖς ἐκεῖ, καὶ τὴν ἀρετὴν μεθ'
 ἀπερβολῆς ἀπεθαμαζῶν τῶν ἐνοικούντων, Ἑλληνες
 μὲν, ἔλεγεν, ἐν μύθοις φασὶν Ἀτλαντὰ τινα τῶν
 μετὰ Κρόνου Θεῶν καθρημμένον, ταύτην ὑπὸ τῶν
 ἀρξάντων τὴν δίκην κατελήφισθαι, τοὺς τῆς γῆς
 ἀνέχειν κίονας ὡς ἂν πιεζῶντο τῷ τεσσούτῳ βάρει·
 ἐγὼ δὲ τοὺτους φαίην ἂν, καὶ τῆς ἀληθείας ἐμοὶ
 συμμαρτυρούσης, ταύτην τὴν τιμὴν λαχεῖν, τοῦ
 βίου τῆς πολλῆς φιλοσοφίας ἕνεκα παρὰ Θεοῦ τὸ
 τὴν γῆν ἀνέχειν, εὐχαρῆς ἰεουμένουσ ἀυτῆ τὸ Θεῖον.
 Τὸν γοῦν οὕτως ὑπὸ μεγάλων τε καὶ σοφῶν ἀνδρῶν
 καὶ θαυμαστῶν ὁμοῦ βασιλέων μεθ' ὑπερβολῆς θαυ-
 μαζόμενον θαυμαστὴν Ἄθω, διὰ τὸ περιὸν τῆς
 ἀρετῆς φημι, καὶ τῆς ἀγιώτητος τῶν προσοικων,
 ἃς γὰρ νῦν τοὺς πρὸ ἡμῶν συγγραφείας τε καὶ σο-
 φῶς λέγειν, οὐδὲν ἤττον εἰ μὴ καὶ μᾶλλον τῶν νῦν

τούτων. θαυμαμάτοτα; ὁ Γρηγορὸς εἰς μέτους παρ-
 ηγῶς, ὅπερ ἔφη, οὐδὲν φησιν ἀρετῆς ἔχον; διὰ
 τοῦ οἰκείου Ἀγαθαγγέλου, οὐδὲ μῦθον γοῦν ἀγαθοῦ
 τε καὶ λεῖψανον παρατόις ὁσίους ἐκείνοις καὶ ὀπηρῶν
 εὐρεῖν, εἰ μὴ καὶ πᾶν, φησι, τούναντιον. Εἰκότως·
 οὐδὲ γὰρ οὐδὲ τοῖς ὀφθαλμῶσι ἐξῆστι βλέπειν πρὸς
 τὰς ἀκτίνας, μᾶλλον δὲ καὶ πειρωμένοις ἀνατενί-
 ζειν, εἰς σκότος αὐτοῖς ἀντιπερισταται τὰ τῆς
 αἴγλης· καὶ νυκτερίσιν ὡσαύτως ἀθέατον τὸ λαμπρὸν
 τουτοῖ τοῦ φωσφόρου. Ὡς δὲ καὶ Γρηγορῶ καὶ τοῖς
 ὁμιληταῖς ἐκεῖνου καὶ τῆς αἰρέσεως κοινωτοῖς
 ἀθέατον τοπαράπαν τὸ λαμπρότατον καὶ ὑπερφυῆ·
 φῶς τῆς παντοδαπῆς ἀρετῆς φημι τῶν ὀσίων ἐκεῖ-
 νων, πυρσοῦ τίνος περιφανοῦς δίκην, οὐ τοῖς ἐκεῖ
 νοητῶς διὰ πάντος μόνον φαῖνον, ἀλλὰ καὶ γῆ καὶ
 θαλάττῃ καὶ νήσοις καὶ κόλποις, καὶ Ἑλλησι καὶ
 βαρβάροις καὶ εἰς τὰς τῆς οἰκουμένης ἑσχατίας
 ὑπερφυῶς ὑπερβαίνον, καὶ πᾶσιν ὁμοῦ περικυκλού-
 μενόν τε καὶ θαυμαζόμενον ... τοῖς τῆς ἡ .. ρας ..
 αὐ .. φημι μόνον ... ὦ κατὰ ... σταχοῦ ... οὐ κατὰ
 ... ἀλλὰ ... ἀπίστοις ... τι γὰρ ... οἰς τῶν ... οὐ
 καὶ ... λων ... ὑπὲρ ... κατορ' ... ἐκ τῶν ... εως
 καὶ ... ομένων ... τοῦ πρακτι ... τῆς ἀρετῆς ...
 ομαι. Οὐ νηστεῖα ... ἡ τις ... καὶ ὁ ... ὕψ. Ὡς ...
 νος τῶν ... ὄρων ἐκείνων .. μὲν, πρὸς .. ἀν τε καὶ
 ... καὶ δὴ καὶ ... μόν Ἰησοῦν ὑστερον ... καὶ τῶν
 ἡ ... ὦν ἀμιλ ... αἰ, τοὺς δὲ, ... παρελαύνειν ..
 ρίας ὑπὲρ σπεύδειν ... ὅτε τοῦτο ... καὶ τῷ ... νον
 ἔπαξ ... ἀλλὰ καὶ .. ἀκίς ... ἐκάστης ... τοῦ περι-
 τρο ... παρὰ ... α ταυτι διαθελεῖν ἔχειν τὸν βίον,
 ὥσπερ οὐδ' ἐκ γῆς καὶ πηλοῦ, ἀλλ' ἄσαρκοι τινες
 καὶ ἀναίμονες ὄντες καὶ τὸν ἀνθρώπον ὑπερφυῶς
 ὑπερβαίνοντες; Οὐκ ἀγρυπνία, οὐ στάσις πάννυχος,
 οὐ ψαλμωδία καὶ μέλη καὶ Γραφῶν θείων καὶ λόγων
 ἱερῶν ἀνάγκωσις νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν; μίση
 μυστικὰ, καινῶς τε καὶ σχεδὸν ὑπὲρ λόγον ἀξίμηντα
 μετὰ τῆς θαυμαστῆς συμφωνίας τε καὶ τοῦ ζυμοῦ
 καὶ τοῦ σχήματος καὶ τῆς καινῆς ἐορτῆς τῶν ἡθῶν
 ἐκείνων, ποίας οὐ παρίοντα σεῖρήνας; τίνας Ὁρ-
 φεας, τίνας τῶν ὀφ' ἡλίω μελεθούς τε καὶ μουσι-
 κούς οὐ λῆρον ὁμοῦ πάντας ἀποδεικνύοντα τῷ τῆς
 πνευματικῆς περιόντι χάριτος καὶ τῆς μ' ὕψης; Τίς
 τῶν τοῦ Πνεύματος καρπῶν οὐ μετὰ πολλῆς τῆς
 θαψιλίας ἐν ἐκείνοις βρούει τοῖς μακαρίοις, ἀγάπη,
 πίστις, πραότης, ἐγκράτεια, καθ' ὧν οὐδὲ νόμιος
 ἐστὶν ὡς ὑπὲρ νόμον δηλαδὴ ζῶσι, κατὰ τὸν μακί-
 ριον Παῦλον εἰπεῖν. Ἐγὼ γὰρ νῦν χαμυνίας λέγειν
 καὶ ἀλουσίας καὶ χλίσεις γονάτων συνεχεῖς, καὶ
 χειρῶν ἔργα καὶ πίνους πνημαρῖους, καὶ τὸ ἐν
 ἐνδύμασι καὶ ὑποδήμασι καὶ τροφαῖς ὡσαύτως; εὐ-
 τελές τε καὶ ἄτυφον, καὶ τὴν σκληρὰν ἀγωγὴν ὁμοῦ
 πᾶσαν οἷς ἐντροφῶσιν οἱ γυναικοὶ παρὰ πάντα τὸν
 βίον φιλοσοφοῦντες. Ἐπει δὲ τῶν καρπῶν τοῦ Πνεύ-
 ματος μετὰ τοῦ Ἀποστόλου πρὸ βραχέος μνημο-
 νεῶν ὁ λόγος, καὶ ἀγάπης ἐμνήσθη τῆς ἀκρας
 κορυφῆς τῶν ἀρετῶν δηλαδὴ, τὸ δὲ κατ' αὐτὴν
 κατὰ θεῖου φάναι χρησμούς εἰς Θεόν τε καὶ τὸν
 πλησίον διήρηται, τῆς μὲν πρὸς Θεὸν ἀγάπης ἀ-

τῶν μάρτυρες· καὶ αὐτὰ φημι ταῦτα τὰ πρόβη-
θέντα· τῆς δὲ πρὸς τὸν πλησίον, θαυμάταιμ' ἂν
ἔγωγε, εἰ τινες τῶν ὑπὲρ γῆς νῦν ὄντων ἀνθρώπων,
εἰς ἑμιλλάν ποτ' ἔλθουσιν ἂν ἐκείνοις φιλοτιμήσαιντο.
Ὅσοι εἰ καὶ μηδὲν τι τῶν εἰρημέων τούτοις
προσῆν, ἐκ ταύτης ἂν πειναχοῦ βεθοῆσθαι. Νῦν δὲ
πρόσπεστιν ἐκείνοις· ἐκ πολλοῦ τοῦ περιόντος καὶ
αὐτῆ, οὕτω δὴ τοι λαμπρὰ καὶ μανικὴ τις, καὶ
ἄποπο· χρῆσθαι, ὡς μηδὲ λέγειν εὐχερῶς· ἔχειν ἐν
δοσις μᾶλλον εὐδοκίμοιςιν οἱ περιφανείς· οὗτοι τῶν
τοιούτων ἐργάται, πότερον ἐν ἐκείνοις ὁμοῦ πᾶσιν,
ἢ τοῖς τῆς μακαρίας ταύτης ἀγάπης. Μᾶλλον δ' ἐπεὶ
φθάσαντες ἐκεῖνα καλῶς τε καὶ ὡς ἐχρῆν ἤτηκσαν
κατὰ μέρος, ὡς μηδὲν τι καὶ ὀπρῶν τοῦ προσή-
κοντος ἐλλείψασθαι, διὰ ταῦτ' ἄρα καὶ τοῦ κορυ-
φαίου τουτοῦ τῆς ἀγάπης βῆσται καὶ μετὰ παντός
τοῦ προσήκοντος· ἔχον ἐπιλαθέσθαι, μηδὲ γὰρ
ἐξεῖναι τῆς ἀκρας ἐπιθεῖναι τῆς κλίμακος, μὴ διὰ
τῶν βαθμίων καθ' εἰρμόν τινα καὶ τάξιν πρότερον.
ἀνιόντα, μηδὲ τὴν ὀροφὴν ἐπιτεθεῖναι τῷ οἴκῳ, τῶν
στύλων τε καὶ τῶν τοίχων ἀνευδαῶς οὐχ ὑποδλη-
θέντων.

Καὶ ὅρα μοι πᾶς τις ὁ τὰ τῶν θαυμασιῶν ἐκεί-
νων ἀνδρῶν περιεργαζόμενος καὶ φιλοκρινῶν τὸ
κοινωνικὸν αὐτῶν ἐν ἅπασιν καὶ φιλόλληλον, τὴν
φιλοξενίαν, τὴν φιλαδελφίαν, τὴν ἐπιμέλειαν τῶν
νοσοῦντων, τὴν περὶ τοὺς πτωχοὺς τε καὶ ἀπόρους
σπουδὴν καὶ παντοδαπὴν προμήθειαν, τὴν τῶν ξέ-
νων μετὰ τῆς ἀκρας φιλοτιμίας ὑποδοχὴν καὶ φι-
λοφροσύνην, ὅσοι τε διὰ ξηρᾶς, καὶ ὅσοι διὰ θαλάτ-
της παρ' ἐκείνοις κατάγονται· παρὰ πάντα καιρὸν
τε καὶ χρόνον, ὅπως οὐ κοινὰ μόνον ποιοῦνται τὰ
ὄντα, ἀλλ' ἔστιν οὐ καὶ τῶν ἀναγκαίων ἐκείνοις·
ἐξίστανται θαυμαστῶς ἐν τῷ τῆς χρείας καλοῦντι,
οὐχ Ἑλλῆσι μόνον ἀνδράσι καὶ ὁμοφύλοις, ἀλλὰ καὶ
βαρβάρους ἀκριβῶς, καὶ τῶν καθ' ἡμᾶς ἱερῶν
ἀπερβῶγδοι πάλαι καὶ ἔργοις καὶ λόγοις· καὶ οὐ
τούτοις γε μόνους, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἀπίστοις αὐτοῖς
φημι, καὶ Χριστῶν ἀγνωοῦσιν, οὐ διὰ φόβον ὡς ἂν
εἴποι τις καὶ τὸ ἐπιχειρῶν ξίφος, καὶ τὴν μανίαν
τὴν καθ' ἡμῶν. Πῶς γάρ· οἱ καὶ καταγνύοντας
ἐκείνους τὰ σκάφη πολλάκις δεχόμενοι τοῖς κύμασι,
καὶ τῶν πετρῶν ταῖς ὑφάλαις, ἢ καὶ τὰς ναῦς ὁμοῦ.
φεύγοντας, καὶ τὸ ξίφος τῶν ἐπιόντων, οὐ μόνον
οὐκ ἐχθρόν τι καὶ πολέμιον ἐνεδείξαντο τῷ ποτε,
ἀλλὰ καὶ τροφᾶς, καὶ ὑποδήματα καὶ οἰκήσεις ὥρα
χειμῶνος παρέσχον ἐπὶ μακρῶν, εἴτα καὶ τὰ πε-
πονηκότα τῶν πλοίων ἐκείνοις, καὶ ἀναλώμασιν
ἀσκούμενοι καὶ χερσὶ καὶ πόνοις ἰδίαις· ἔστι δ' ὅτε
καὶ μὴ ἔχουσι τῶν νεῶν τῶν οἰκείων διδόντες, εἴτ' ἐπὶ
πᾶσι καὶ τῶν ἐφοδίων ὡρανεῖ τινες πατέρες, καὶ
φροντισταὶ θαψιλῶς ἐκ τῶν ἐνόνητων μεταδιδόντες,
οὕτω κατανίζοντάς τε καὶ κροτοῦντας ἐκπέμπουσιν.
οἴκαδ'· Ὡς ἐκείνους εἶναι τοὺς μακαρίους, καὶ μό-
νους τῆς δεσποτικῆς ἐντολῆς ἀκρους ἐργάτας· ἐξ
ἄρα τῶν νῦν ὄντων πάντων ἀνθρώπων, Παντὶ τῷ
αἰτοῦντι σε δίδου, διαβῆδῃ οὕτω παντὶ κελ-
λευσούσης, καὶ μόνους τοὺς θεοφιλεῖς· τούτους· κατὰ
μίμησιν ἕλπειν θέλει, καὶ οἰκτιρμονας μόνους πε-

φυκίνας κατ' ἐκείνον καθόσον οἶόν τε, ὅς ἀνατέλλει
τὸν ἥλιον αὐτοῦ ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς, καὶ
βρέχει ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους.

Καὶ ταῦτα μὲν ὅσοι κατὰ συστήματα, καὶ συλλό-
γους καὶ συνοικίας ἱερᾶς τῶν μακαρίων διαζῶσιν
ἐκείνων· εἰ δὲ καὶ πρὸς τοὺς πάντη μεμονωμένους
τε καὶ ἄρημικούς· ἀπίστοις, ὅσοι τε παρὰ τοῖς εἰρη-
μένοις φροντιστηρίοις, καὶ ὅσοι κατὰ τὴν ἔρημον
ἐκήξαντο τὰς καλύδας, ἐν ὄρασι πλανώμενοι, καὶ
σπηλαίοις, καὶ ταῖς ὀπαῖς τῆς γῆς, θρασύτεροισι
τινές, καὶ θηραὶ τε καὶ πτηνοὶς τὴν βίαιαν ὄντως·
ἐράμιλλοι, θαυμάσις μὲν καὶ τὴν μόνωσιν, καὶ
τὴν ἔρημίαν, καὶ ἀκτησίαν, καὶ ἀτροφίαν, καὶ τὴν
πρὸς Ἡλίαν τε καὶ Ἰωάννην, καὶ δὴ καὶ τοῦς
ἀσωμάτους· σχεδὸν ἑμιλλαν τῶν γενναίων, ἐκπλα-
γῆσθαι δὲ μᾶλλον τὴν τῆς σαρκὸς τῆξιν, καὶ τὴν
νέκρωσιν τῶν μελῶν, τὰς τε τῶν ἄκρων ἀνευδαῶς
φημι πηγὰς, καὶ τὸ τῆς θεουργοῦ ταπεινώσεως
ὁμοῦ καὶ ἀγάπης ἀκρον, δι' ὧν ἐκείναι μετὰ τῆς
σωματικῆς καὶ τῆς ψυχικῆς ἡσυχίας καὶ τῆς εἰρή-
νης τῶν λογισμῶν καὶ πᾶν ὁ τι θεῖον καὶ ὑψηλὸν
κατωρθώκοτες ὁμοῦ, πρὸς τὸ ἀρχαῖον ὑπερφῶς
ἐπανῆλθον κάλλος, κάλλιστα καὶ μετὰ τοῦ γιγνομέ-
νου παντός· διὰ προσευχῆς νοεράς· καὶ ἀδελείπτου
γε ἀποδόνας τῇ εἰκόνι τὸ κατ' εἰκόνα, καὶ τῷ
ἀκροτάτῳ τῶν ἐφετῶν, τῷ ἀληθινῷ τῆς μακαρίας
Τριάδος φωτὶ, μακαρίως· τε καὶ ὑπερφῶς συνα-
φθέντες ἅμα καὶ θεωθέντες.

Ἄλλὰ τούτων ἀπάντων ἐν τι μὴ ἐν ἥπερ ἔδει συ-
ιδῶν Γρηγοράς, μηδ' ὅπῃ τῶν κακῶν ἀγόντων
παθῶν, τοῦ τε φθόνου φημι καὶ τῆς κοδοξίας, ὅφ'
ὧν δηλαδὴ καὶ πρὸς τὴν ἄστοιαν καὶ πονηρὰν ἐξεκ-
λίσθη ὀυσσέθειαν, ἀνω βλάπτειν δυνάμενος, ἀδδφρα-
γίας τινᾶς καὶ γαστριμαργίας κατὰ τῶν θεοφόρων
ἐκείνων συνεῖρει, καὶ κόρον καὶ μέθην, καὶ ἀμε-
φρίαν ὑπνου, καὶ ἄ μὴδ' ἂν τις μηδὲ τῶν κατὰ νό-
σμον γυναιξί τε καὶ παισὶ συζῆν ἡρημέων, καὶ
σμεκρὰ γούν τινα καὶ ὀπασσοῦν εὐλαθείας ἀντιποιου-
μένων κατεπιτεῖν ποτε προσχθεῖη, καὶ οὕτως ἀνα-
κεκαλομένη τῇ κεφαλῇ, καὶ δίχα προσωπαίου
τινός· Ὅ δὲ καὶ τὰ χεῖρω καὶ ἀποτώτατα τούτοις
προστίθηται, ὄνειρος τε καὶ προβιδασμούς, καὶ
πυρῶν τινων αἰσθητῶν θεωρίας, καὶ προβήσεις
ψευδαῖς, καὶ πλάνας, πεπλανημένους· καὶ παράφορος
ὄντως καὶ λογισμούς καὶ γνώμην ἐπικαλῶν τοῖς
ἀγίοις, καὶ οἷς αὐτοῖς μᾶλλον ἔστιν ὑπεύθυνος, ὡς
μετὰ μικρῶν ἐκ τῶν αὐτῶν λόγων· καὶ τούτο διαδει-
χθήσεται. Τί ταῦτα συγκλύθων τε καὶ συβῆκτων,
καὶ τοῖς γράμμασι ζυνηθίς· Ἰν' ἐκ τῶν ἐκότερων
ἀκρων τὴν ἀποστολικὴν πολιτείαν καὶ τὸ κήρυγμα,
καὶ τὴν πίστιν, καὶ τὸ Χριστοῦ Εὐαγγέλιον μετὰ
Ἰουλιανοῦ τε καὶ Κέλσου, καὶ δὴ καὶ Ἐλύμα, καὶ
Σίμωνος τῶν ὀρχαίων καὶ αὐτὸς ἐξορηστέμενος καὶ
ὑβρίσας, ὄνοματος εὐμοιρήσθαι καὶ λόγου προσηκό-
των τῷ τοιοῦτῳ γε καταλόγῳ. Διδόν καὶ γὰρ ἔντοιν
ἡμῖν, ἃ τὴν ὑγίαν πίστιν καὶ τὸ Χριστοῦ ζυνηθίσθαι
Εὐαγγέλιον καὶ τὸ κήρυγμα, δογματῶν ὀρθῶν τέ-
φημι, καὶ τῶν ἀπαισίων περὶ θεοῦ λόγων, ὅσοι τε
περὶ τῆς μακαρίας καὶ ἀρχικῆς καὶ ἐξουσίας Τριά-

θεός, και ὅσοι τῆς διὰ σαρκὸς περὶ ἡμᾶς οικονομίας A
 τοῦ ἑνωποσάτου Θεοῦ Λόγου ἐνὸς τῆς μακαρίας
 ταύτης Τριάδος, καὶ δὴ καὶ πολιτείας Θεοπερεπούς
 καὶ ἱερῶν ἔργων, ἐπειδὴ πίστις νεκρά τις καὶ ἀκί-
 νητός ἐστι; κατὰ γὰρ τὸ εἰρημένον, ἔργων ὑστεροῦσα
 τῶν καταλλήλων, ἐπειδὴ τούτων ἑκατέρων ἀκρι-
 τεύεται καὶ μύσται καὶ μυσταγωγοὶ τοῖς ἀπὸ Χρι-
 στοῦ καλούμενοις ἡμῖν ἱεροσύνη τί φημι καὶ μον-
 ναδικῆ καθεστῆκασι πολιτεία ἀγγελικῆς καὶ ἀύλοις
 τάξεσιν ἑκατέρα μετὰ τῆς ὕλης ὑπὲρ φύσιν ἀμιλλω-
 μένη, καθάρισται τε καὶ φωτίζουσαι καὶ ζυγιστά-
 σαι τὸ πλάσμα τῷ πλάσαντι, καὶ τῇ εἰκόνι γὰρ
 καλῶς ἀποδοῦσαι τὴν κατ' εἰκόνα, τοὺς ἐν ἑκατέροις
 κορυφαίους ἀπολαθῶν Γρηγοροῦς οὐτοσίην, ἱεράρχας
 τῆς φημι καὶ ποιμένους λαῶν, καὶ δὴ καὶ τοὺς τῆς
 νοερᾶς ἡσυχίας καὶ προσευχῆς σπουδαστὰς, καὶ
 Θεοῦ θεωρίαν καὶ ἔνωσιν, ἀγάπῃ τελείᾳ καὶ νῆψει
 διὰ βίου γὰρ παντός ἀμελητῆ πραγματευομένους,
 τούτοις τοιγαροῦν Γρηγοροῦς ἔργον ἑαυτοῦ καὶ τῶν
 οικείων λόγων πεποιημένος ψεύδει καὶ συκοφαντίζ
 καὶ τῇ κατὰ Χριστοῦ περιφανεί μανίᾳ, πῶς ἂν
 εἰποις ἰστομωμένων καὶ τεθηγμένων, οὕτω σαφῶς
 τε καὶ συντόμως εἰς τε τὸ Χριστοῦ Εὐαγγέλιον καὶ
 τὴν πίστιν καὶ πᾶσαν ὁμοῦ τὴν Ἐκκλησίαν διαβ-
 ρήθην τὰ πάντων ἀσχηστά τε καὶ ἀτοπώτατα κη-
 θυβρίζει, διὰ μὲν τῶν προϋχόντων ἱερέων καὶ δι-
 δασκάλων, καὶ τῆς ἱερᾶς ἐπιστήμης αὐτῶν καὶ
 θεολογίας, εἰς τὴν εὐσέβειαν ἐξυβρίσας ἀτόπως,
 διὰ δ' αὖ τῶν θεωρῶν τε καὶ θεοειδῶν ἐκείνων,
 ἔτσι δηλαδὴ νῆψει καὶ προσευχῇ, καὶ τῇ τοῦ Θεοῦ C
 προσέχεισι θεωρίᾳ, τὴν ἀποστολικὴν καὶ πατρικὴν
 καὶ θεσπετὴν πολιτείαν κατὰ ταυτὰ μνηστῆρας καὶ
 καθυβρίσας· μᾶλλον δὲ καὶ δι' ἑκατέρων ἑκείνων,
 ἐπειδὴ καὶ ζυμπεφυκῶτα πως ἀλλήλοις ταυτῆ, καὶ
 ἀχωρίστως γὰρ ζυγισμένα, ὡς μήτε πίστιν εἰλικρινῆ
 καὶ δογματῶν ἀκριβείαν, καὶ θεολογίαν ἀπταιστον
 συνεστάνει πολιτείας ἱερᾶς ἀνευ, μήτε πολιτείας
 εὐαγγελικῆς αὐθις καὶ σῶμα καὶ νοῦν, καὶ πράξιν,
 καὶ λόγον κεκαθαρμένα, καὶ τὸ διὰ πάντων τούτων
 κατηρτισθῆναι καὶ σώζοντα λόγον ἴσχειν, δογματῶν
 ὄχιων δίχα καὶ τῶν προσιδόντων, ἥπερ ἔφη, περὶ
 Θεοῦ διανοημάτων καὶ λόγων, ἐν τῷ παρασχόντι
 τῆς χρείας· ψυχῆς γὰρ πως καὶ σώματος οἰνεῖ καὶ
 ταῦτα πρὸς ἄλληλα λόγον ἴσχει· εἰ μὴ τι καὶ πλέον
 ἔχομεν λέγειν, ὡς καὶ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν νε-
 κρουμένων τῇ ἀπ' ἀλλήλων γὰρ διαίρεσις καὶ τῇ τομῇ.
 Οὕτω Γρηγοροῦς καὶ Βαρλαάμ τὸν καθηγητὴν ἐν
 τοῖς τοιοῦτοις ὑπερπῶν πολλῶν τινι τῷ μέσῳ, οὐδὲ
 τοῖς ἀρχαίοις αἰρετικοῖς τε καὶ κακοδόξοις παρα-
 βάλλεσθαι δίκαιος ἂν εἴη, τῇ κατὰ τοῦ Εὐαγγελίου
 καὶ τοῦ Χριστοῦ πνευματικῆ ταύτη μάχῃ, τοὺς μὲν
 παρευδοκίμικῶς ἀπαντας ἐκ πολλοῦ πᾶν τοῦ πε-
 ριόντος, Ἰουδαίους δὲ καὶ Ἕλλησι μόνοις ἐν ἐκεί-
 νοις ἀμιλληθεῖς. Οὐδὲ γὰρ οὐδ' εἰ κτίσμα γὰρ τὸν
 Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸ Πνεῦμα μετ' Ἀρείου τε
 καὶ Μακεδονίου τολμηρῶς τε καὶ ἀθέως εἰπόντες,
 καὶ τῆς εὐαγγελικῆς κατὰ Γρηγοροῦν κατεξανέστη-
 σιν πολιτείας, καὶ τοῦ παντός οὕτως κατωρχήσαν-
 το, πολλοῦ γὰρ καὶ δεῖ· ἀλλ' ἰδοῦμεν καὶ σχῆμα καὶ
 προσωπεῖον γούν εὐσεβείας τι περιφέρειν, καὶ
 ἱερέας αἰδεῖσθαι, καὶ πολιτείας ἀρίστην, καὶ τοὺς
 αὐτῆς ἐπαινεῖν χορευτὰς, ὡς καὶ Γρηγόριον, τὴν
 θεολόγον φημι γλῶτταν, ἐν τοῖς περὶ τοῦ Πνεύματος
 τοιαύδε πρὸς ἐκείνους εἰπών· Τοσοῦτον ὁμῶν περιέχο-
 μι, καὶ τοσοῦτον ὁμῶν αἰδοῦμαι τὴν εὐκοσμον ταύτην
 στολήν, καὶ τὸ χρῶμα τῆς ἐγκρατείας, καὶ τὰ ἱερὰ
 ταῦτα συστήματα, καὶ τὴν σεμνὴν παρθεσίαν καὶ
 κάθαρσιν, καὶ τὴν πάννουχον ψαλμωδίαν, καὶ τὸ
 φιλόπτωχον καὶ φιλάδελφον καὶ φιλόξενον, ὥστε καὶ
 ἀνάθεμα εἶναι ἀπὸ Χριστοῦ καὶ παθεῖν τι ὡς κατὰ-
 κριτος δέχομαι, μόνον εἰ σταίητε μεθ' ἡμῶν, καὶ
 κοινῇ τὴν Τριάδα δοξάζαμεν. Ὡστ' οὐδὲν ἀπεικὸς
 οὐδ' ὁ λόγος ἡμῖν οὐτοσίην ἔσχεν, Ἕλλησι τε καὶ
 Ἰουδαίοις τοὺς ὑβριστὰς καὶ τῆς πολιτείας ὁμοῦ καὶ
 τῶν δογματῶν συνταταχσοί τῶν ἱερῶν, ὧν τοῖς μὲν
 σκίνδαλον, τοῖς δὲ μωρία, κατὰ τούτους γὰρ αὐτούς,
 ὁ τοῦ Χριστοῦ σταυρὸς ἐνομοίσθη. Ἐπει δὲ καὶ τὸ
 τῆς ἱερᾶς προσευχῆς θεῖον μυστήριον, καὶ τὴν τοῦ
 θεοῦ Πνεύματος μυστικὴν ἐνέργειάν τε καὶ ἐπο-
 ψίαν εἰς τὸν Βεελζεβοῦλ ἀνάγων, ἢ κατὰ γων, οἰκει-
 ὄτερον εἰπεῖν μᾶλλον ὁ μάταιος οὐτοσίην, Ἰουδαϊκῶς
 τε καὶ Φαρισαϊκῶς καὶ αὐτὸ φημι τοῦτο, Μασσαλι-
 νούς καὶ Εὐχίτας τινὰς ἀποκαλεῖ τοὺς θεοειδεῖς
 ἐκείνους· ἐρωτητέον αὐτὸν καὶ πάλιν, τίνας ἂν εἴην
 οἱ τὰ Μασσαλιανῶν τε καὶ ὧν φησὶν Εὐχίτων φρονούν-
 τες, οἱ πνεύματι καὶ νῷ προσευχόμενοι, καὶ ψάλλ-
 οντες οὕτοι κατὰ τὴν σοφὴν Παῦλον, καὶ τὸ τοῦ
 νοῦ ὀπτικὸν ἀποκαθαίροντες πράξει καὶ λόγῳ, πρὸς
 τὴν ὑποδοχὴν τῆς τοῦ Πνεύματος ἐνεργείας τε καὶ
 ἐλλάμψεως κατὰ τοὺς θεοειδεῖς καὶ φωτισθεῖς; Πα-
 τέρας ἐκείνους, Νοῦ κατὰστασί; ἐστι, λέγοντας,
 ὕψος νοητῶν, οὐρανίῳ χρῶματι παρεμπερές, ᾧ καὶ
 τὸ τῆς ἁγίας Τριάδος κατὰ τὸν καιρὸν τῆς προσευ-
 χῆς ἐπιγίνεται φῶς· καὶ ὡς κατὰ τὸν καιρὸν τῆς
 προσευχῆς ὁ κεχαριτωμένος νοῦς ὁρᾷ τὴν ἑαυτοῦ
 καθαρότητα ὁμοίαν τῇ ἐπουρανίῳ γροίᾳ, ἥτις Θεοῦ
 ὄπθ' τῆς γερούσιας· Ἰσραὴλ ὠνόμασται τόπος, ἡνίκα
 ὤρθη αὐτοῖς ἐν τῷ ὄρει· καὶ ὅτι καθαρότης ἐστὶ
 νῶς, ἐφ' ἣ διαυγάζει ἐν τῷ καιρῷ τῆς προσευχῆς
 τὸ φῶς τῆς ἁγίας Τριάδος. Οἱ δὲ τὰ τοιαῦτα φρο-
 νούντες τε καὶ πάσχοντες μακαρίως μετὰ τῶν μα-
 καρίων τούτων, Γρηγοροῦς, τοῖς σοῖς ἂν εἴην δίκαιοι
 συγκαταλέγεσθαι Μασσαλιανούς, ἔπερ αὐτὸς ἐν τοῖς
 σοῖς λόγοις ἀξιοῖς, ἢ σὺ γ' αὐτὸς μᾶλλον, ὁ τάκεινων
 κακῶς καὶ φρονῶν καὶ γράφων; Σὺ πάντως. Καὶ
 οὐκ ἂν ἀρνηθεῖς, ὡς ἐγώ φημι, ποτὲ τὰ σὰ παιδικά.
 Ἐλεγες καὶ γὰρ ἐν τοῖς φθάσασιν, αὐτὴν εἶναι τὴν
 οὐσίαν τοῦ Θεοῦ μεθεκτὴν τοῖς ἀνθρώποις, αὐτὴν
 τὴν ἀνωτάτω θεῖαν Τριάδα, τὸν Πατέρα δηλαδὴ καὶ
 τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐ κατὰ τὴν δημιουρ-
 γικὴν καὶ προνοητικὴν καὶ ζωοποιὴν καὶ παντοκρῶν
 δύναμιν, οὐ κατὰ τὴν εἰρηνοποιὴν καὶ κατοποιὴν καὶ
 σοφοποιὴν καὶ θεουργίαν, καὶ φυσικὴν χάριν τε καὶ
 ἐνεργείαν μετεχομένην καὶ ἐνοικοῦσαν τῶς ἰδίαις
 ποιήμασιν, ἀλλὰ ποτὲ μὲν κατὰ τὴν οὐσίαν αὐτῆν,
 ποτὲ δὲ καὶ κατὰ τὰς ὑποστάσεις, ἐπηνίκα δὴ καὶ
 τὸ Δεσποτικὸν ἐκείνο πρὸς τοὺς σοφοὺς ἀποστειλῶς
 ὑπ' Ἀθανασίου τῆς λαμπρᾶς καὶ θεολόγου εὐσεβῆς

μετὰ τῶν σῶν ἑταιροτάτων Μασσαλιανῶν κακῶς ἄ
 ἐλεγχθεὶς ἐξηγούμενος, τὸ, Ἐγὼ καὶ ὁ Πατήρ ἐλευ-
 σόμεθα, φημί, καὶ μοῖν κατ' αὐτῶ ποιήσομεν.
 Ἔτι καὶ τὴν κατ' αὐτῶν συγκροτηθεῖσαν τοῖς ὀρθο-
 δόξοις ἱερὰν σύνοδον σὺν αὐτοῖς ἐποιούσαν κατὰ κε-
 φάλῃς ἔσχετε. Γίνεσθε τὴν λέγουσαν, ἐπιδημία τοῦ
 Παρακλήτου, καὶ ἐνοικεῖ τοῖς ἀξίοις ὁ Θεός, ἀλλ'
 οὐχ ὡς ἔχει φύσεως ἢ θεότης. Ὅτι δὲ καὶ τὴν ἱερὰν
 καὶ θεοδιδάκτον καὶ θεουργὸν προσευχὴν ὡς τι τῶν
 ἐπιβλήτων τε καὶ σκαλιῶν αὐτοῖς ἐγκαλεῖς, Εὐχίτας
 εἰνὰς προσέρων τοὺς κακῶς φρονούντας αὐτῆ, καὶ
 δι' ἐκείνων αὐτὴν τέ φημι ταύτην, καὶ δὴ καὶ τοὺς
 θιασώτας αὐτῆς μετὰ πολλῆς τῆς ἀπονοίας ἢ ἀνοίας
 ὄβριζων, δοκεῖς οὐ μόνον ἀγευστός τε καὶ ἀμαθῆς
 ἱερᾶς αὐτὸς προσευχῆς εἶναι καὶ τῶν ταύτης καλῶν,
 ἀλλὰ καὶ τῶν ὑπὲρ αὐτῆς χρησιμῶν τε καὶ τῆς λαμ-
 πρᾶς ἔμα καὶ συνεχοῦς διδασκαλίας ἢ μηδ' ἀκηκο-
 ναι τὴν ἀρχὴν συνεχῶς, ἢ καὶ ἀκηκῶς, λήθην
 ἐκείνων σχεῖν ἐκοντι καὶ παραλογισασθαι τοῖς ἄλλοις
 κατὰ ταυτά· καὶ οὐ τοῦτό γε μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς
 πειθαρχοῦσι τε καὶ χρωμένοις, αὐτὸ δὴ τοῦτο πρὸς-
 ἐγκαλεῖν. Οὐ μόνον καὶ γὰρ πρὸς ἑαυτὴν αὐτὸς
 ὁ Χριστὸς ἀναχωρῶν συνεχῶς καὶ προσευχόμενος
 φαίνεται νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν, ποτὲ μὲν τοὺς
 προύχοντας τρεῖς ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ τῶν ἱερῶν
 μαθητῶν ὡς περ ἐπὶ τοῦ Θαβωρίου τότε, ἐπηνίκα
 δὴ καὶ προσευχομένους ἐπὶ τῆς θεότητος ἀπρόσιτον
 ἐξέλαμψε φῶς, καὶ ἡ τοῦ Πατρὸς ἐξεφάνη βασιλεία
 κατὰ τὴν ὑπερφῶν καὶ θαυμαστὴν αὐτοῦ πρόβησιν,
 ἣς οὐκ ἐνεγκόντες τὴν ἀγλήν οἱ μαθηταί, ἔπεσον
 ἐπὶ πρόσωπον αὐτῶν, κατὰ τοὺς θελοὺς χρησμοῖς,
 καὶ ἐποθέθησαν σφόδρα· ποτὲ δὲ καὶ κατὰ μόνας
 αὐτὸς ἑαυτῶ συγγινόμενος μόνῳ, καὶ τύπους ἡμῖν
 διδοὺς ἡσυχίας καὶ σχολῆς ἔμα καὶ προσευχῆς
 ἱερᾶς, οὐ γὰρ δὴ τῶν τοιούτων αὐτὸς ἰδεῖτο Θεὸς
 ὢν, ἀλλὰ καὶ λόγοις ὡσαύτως ἐκπαιδεύων τὰ γε
 τοιαῦτα, νῦν μὲν, Γρηγορεῖτε καὶ προσεύχεσθε,
 πρὸς τοὺς μαθητὰς ἔλεγε, καὶ, Ἀγρυπνεῖτε οὖν ἐν
 καρτεῖ κενῶν δεόμενοι, ἵνα καταξιώθητε ἐκφυγεῖν
 πάντα τὰ μέλλοντα γίνεσθαι, καὶ σταθῆναι ἐμ-
 προσθεν τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου· νῦν δὲ καὶ
 παραβολικῶς αὐτοὺς ἐνήγε κατὰ τὸν αὐτὸν εὐαγγε-
 λιστὴν εἰς τὸ δεῖν αὐτοὺς πάντοτε προσεύχεσθαι, καὶ
 μὴ ἐκκακεῖν, καὶ δὴ καὶ ῥήμασιν αὐτοῖς τοὺς τῆς
 προσευχῆς ἱεροῦς ὑπέγραφε τύπου, αἰτησαμένῳ
 τῶν μαθητῶν, οὕτως λέγων, Προσεύχεσθε ὅμοις.
 Ὡ δὲ καὶ Παῦλος ὁ σοφὸς μαθητῆς κατ' ἔγνω ἐπέ-
 μνος, Ἀδιαλείπτως προσεύχεσθε, φησὶν. Ἐν
 καρτεῖ εὐχαριστεῖτε. Καὶ αὖθις· Τῇ προσευχῇ,
 φησὶ, προσκαρτεροῦντες, ταῖς χρεῖαις τῶν ἀ-
 γίων κοιτωνοῦντες, καὶ, Προσεύξομαι, φησὶ, ἐφ'
 πνεύματι, προσεύξομαι δὲ καὶ ἐφ' νοῦ. Δαβὶδ
 μὲν οὖν ὁ τῆς Παλαιᾶς θεολογίας καὶ μελωδίας,
 Εὐλόγησω, φησὶ, τὸν Κύριον ἐν καρτεῖ κενῶ·
 διαπαντὸς ἢ αἰνεῖσις αὐτοῦ ἐν ἐφ' στόματι μου.
 Καὶ, Καθ' ἑκάστην ἡμέραν, φησὶν, εὐλογήσω
 σε, καὶ αἰδέσω τὸ δρομὸν σου. Καὶ, Αἰνεῖσιν
 Κυρίου λαλήσει τὸ στόμα μου· εὐλογεῖται πᾶσα
 σὰρξ τὸ δρομὸν τὸ ἄγιον αὐτοῦ. Καὶ πρὸς τὸν

Θεὸν αὖθις· Οἱ δαῖοι σου εὐλογησάτωσάν σε,
 φησὶ. Καὶ, Αἰνεῖτε τὸν Κύριον, πάντες οἱ δαῖοι
 αὐτοῦ, τοῖς τρυτουσί Πνεύματι θεῶ προαινετέ-
 μνος εἴπερ τινὰς μάλιστα. Ὁ δὲ τῆς Νείας θεο-
 λόγος, Μηρημονεύτερον Θεοῦ, φησὶ, μᾶλλον ἢ
 ἀναπνευστέον. Πρὸς δὲ τοὺς ἐγκαλοῦντας τὴν
 τῆς ἱερωσύνης φυγὴν μετὰ τὴν ἐπάνοδον αὐθις
 ἀπολογούμενος ὁ αὐτὸς, Οὐδὲν ἰδοῖ μοι τοιοῦτον,
 φησὶν, οἷον μύσαντα τὰς αἰσθήσεις, ἔξω σαρκὸς
 καὶ κόσμου γενόμενον, εἰς ἑαυτὸν συστραφέντα,
 μηδενὸς τῶν ἀνθρωπίνων προσαπτόμενον ὅτι μὴ
 πᾶσα ἀνάγκη, ἑαυτῶ προσολοῦντα καὶ τῷ Θεῷ,
 ζῆν ὑπὲρ τὰ ὀρώμενα, καὶ τὰς θείας ἐμφάσεις
 ἀεὶ καθαρὰς ἐν ἑαυτῷ φέρειν ἀμιγῆς τῶν κάτω
 χαρακτήρων καὶ πλανωμένων, ὅπως ἔσοπτερον
 ἀκηλίδωτον Θεοῦ καὶ τῶν θεῶν ἀεὶ γινόμενον,
 φωτὶ προσλαμβάνοντα φῶς καὶ ἀμαυρότερον τρα-
 νότερον, ἤδη τὸ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος ἀγαθὸν καρ-
 πούμενον.

Ὁ δὲ συνασθητῆς αὐτῶ τῶν τοιούτων καὶ σύμ-
 πνοος, Βασιλεῖος ὁ μέγας φημί, περὶ τοῦ καθ'
 ἡσυχίας ἐπιστελλῶν αὐτῷ βίου, Εὐχαί, φησὶ, τὰς
 ἀναγνώσεις διαδεχόμεναι, νεαρωτέραν τὴν ψυχὴν
 καὶ ἀκμαϊότεραν τῷ πρὸς Θεὸν πόθῳ κεννημένῃν
 παραλαμβάνουσιν. Εὐχὴ δὲ καλῆ, ἢ ἑναργῆ ἔμπο-
 οῦσα τοῦ Θεοῦ ἐννοῖαν τῆ ψυχῆ. Καὶ τοῦτό ἐστι Θεοῦ
 ἐνοικησις, τὸ διὰ τῆς νίκης ἐνιδρυμένον ἔχειν ἐν
 ἑαυτῷ τὸν Θεόν. Οὕτως γινόμεθα ναὸς Θεοῦ, ὅταν
 μὴ φρονεῖσι τὸ συνεχὲς τῆς μνήμης διακόπτηται,
 ὅταν μὴ τοῖς ἀπροσοκλήτοις πάθεισιν ὁ νοῦς ἐκτα-
 ράσσηται. Τὸ δὲ τῆς Ἐκκλησίας ἱερὸν τε καὶ
 φιλόσοφον στόμα, Ἰωάννης ὁ Σύρος φημί, τὰ τῆς
 θείας Χριστοῦ θεολογῶν μεταμορφώσεως, Μήτηρ
 προσευχῆς ἡσυχία, φησὶ· προσευχὴ δὲ θεία· δόξης
 ἐμφάνεια. Ὅταν γὰρ τὰς αἰσθήσεις μύσωμεν, καὶ
 ἑαυτοῖς καὶ Θεῷ συγγενώμεθα, καὶ τῆς ἔξωθεν
 τοῦ κόσμου περιφορᾶς ἐλευθρωθέντες, ἐντὸς ἑαυ-
 τῶν γενώμεθα, τότε τρανῶς ἐν ἑαυτοῖς τοῦ Θεοῦ
 τὴν βασιλείαν ὀφόμεθα. Ἡ βασιλεία γὰρ τῶν οὐ-
 ρανῶν, ἣτις ἐστὶ Θεοῦ βασιλεία, ἐντὸς ἡμῶν
 ἐστίν, Ἰησοῦς ὁ Θεὸς ἀπεφθέγγετο. Δούλοὶ μὲν γὰρ,
 φησὶ, φόβῳ καὶ πόθῳ δι' αἰτίσεως τῷ δεσπότη
 προσίσι, καὶ τῆς πρὸς Θεὸν ἐκδημίας τε καὶ
 ἐνώσεως ἢ προσευχῆ τῷ νοῦ γίνεται πρόξενος,
 τρέψουσα τοῦτον δι' ἑαυτῆς καὶ βυννύουσα. Δεσπό-
 τῆς δὲ, φησὶ, πῶς προσεύξεται; ἢ πῶς δεόμενος
 παραστήσεται; Ἡ δὲ γὰρ, ὡς τὸ ἡμέτερον οἰκειού-
 μενος πρόσωπον, καὶ παιδαγωγῶν ἡμᾶς, καὶ ὁ-
 δοποιῶν πρὸς τὴν διὰ προσευχῆς πρὸς Θεὸν ἀνά-
 δασιν, καὶ διδάσκων, ὡς τῆς θείας δόξης ἢ προσ-
 ευχῆ καθίσταται πρόξενος. Οἷς δὴ καὶ Ἰωάννης
 ὁ τῆς ἀσκητικῆς κλίμακος συνάδων δημιουργὸς καὶ
 διδάσκαλος, Ἰησοῦ μνήμη, φησὶ, κοληθῆτω πνεῦ-
 σῆ; βινῶς, καὶ τότε γνώση ἡσυχίας ὠφέλεια. Καὶ
 αὖθις· Ἰησοῦ, φησὶν, ὀνόματι μάλιστα πολεμίους.
 Καὶ μακρὸν ἂν εἶη, καὶ τοῦ πρῶτοντος καιροῦ καὶ
 τῆς ὥρας ἔξω, τὰ κατὰ μέρος ἐφεξῆς λέγειν τὰ
 περὶ τῆς ἱερᾶς δηλαδὴ προσευχῆς τοῖς θεοφόροις
 τοῖς ὡσαύτως βηθέντα, ἃ δὴ καὶ κανόνες καὶ

γνώμονες εἶναι τινές; εἰσι τοῖς τὴν ἱερὰν μετιοῦσι A
καὶ θαυμαστὴν ταύτην φιλοσοφίαν, πρὸς τὸν πρω-
τότυπον ἐκείνον θεῖον κανόνα, τὸν ἕνα πάντων καθ-
ηγητὴν ἀπευθύνοντα. Τίνας οὖν φησι Γρηγορᾶς
τοὺς Εὐχίτας εἶναι καὶ Μασαλιανούς; τοὺς νῦν
τὴν ἱερὰν προσευχὴν τε καὶ νῆψιν ἱερῶς μετιόντας
ἐσίους, κατὰ μέμνησιν τούτων τῶν θεοφόρων; ἢ
τούτους; μᾶλλον τοὺς ὀδηγούς τῶν τοιούτων; ὁ γὰρ
τὰ σπέρματα παρασχῶν καὶ τῶν φύντων ὀλτιος,
φησὶ τις τῶν ἔξω· ἢ καὶ τούτους κάκεινους· τῶν
γὰρ αὐτῶν ὑπεύθυνον κατὰ Γρηγορᾶν καὶ οὗτοι
κάκεινοι. Καὶ δεῖ κατὰ ταυτὰ τὴν ἑστην ἑκατέρωθεν
δίεσιν λαγγάνειν. Τὸ γὰρ δεῖ καὶ πρὸς τὸν κοινὸν
ἀνατρέχει ταυτὶ δεσπότην κατὰ πᾶσαν ἀνάγκην,
νῦν ἀφήμι λέγειν, τὴν ὑπερβολὴν τῆς τοῦ φιλοσό-
φου βλασφημίας ἀποποιούμενος. Ἄλλὰ πρὸς ἐκεῖ- B
νον ἐπάνειμεν δὴ καὶ αὐθις. Εἰπέ τοιγαροῦν, ὦ φι-
λόσοφε, πρὸς τῶν σῶν ἀστέρων, καὶ ἀριθμῶν, καὶ
γραμμῶν καὶ συλλογισμῶν, πόθεν κακὸς τίνος ὀξιο-
λόγου τῆς ἀρχῆς τε καὶ τῆς αἰτίας ὀρμώμενος, τοὺς
τῆς μακαρίας καὶ θεοσιδοῦς προσευχῆς τούτους
ἐργάτας, τοὺς Εὐχίταις ἐκείνους οἷς λέγεις συνῆ-
ψας, μᾶλλον δ' αὐτοὺς ἐκείνους καὶ οὐκ ἄλλους φῆς
εἶναι τούτους; Ἄρ' ἐπειδὴ τὸ ἀδιαλείπτως προσ-
εῦχεσθαι, καὶ κατὰ μόνας ἑαυτοῖς τε καὶ θεῷ
συγγίνεσθαι διὰ βίου καθόσον οἶόν τε σπουδὴν
παρὰ πάντα ποιοῦνται τὸν βίον; Ἄλλὰ ταῦτα
Χριστοῦ τε καὶ τῶν πρώτων αὐτοῦ μαθητῶν πρὸ
βραχέος ἰδειχθῆ σπουδάματά τε καὶ παραγγέλ-
ματα. Ἄλλὰ διὰ τὴν προσευχὴν, καὶ τὴν περὶ C
αὐτὴν ἀκάματον ἐκείνην σπουδὴν, δεῖ καὶ τοὺς
θεοφόρους τούτους κατὰ ταυτὰ τοῖς αἵρετικοῖς
ἐκείνοις ἐλαύνεσθαι, φαίης ἂν αὐτός; Καὶ εἰ ταῦθ'
οὕτω δεῖ γίνεσθαι, κατὰ τὴν σὴν ὀψιλήν ταυτηνὴν
φιλοσοφίαν τε καὶ διδασκαλίαν, ὅτου χάριν μὴ καὶ
τὴν θεοπαράδοτον προσευχὴν, καθ' ἣν καὶ Πατέρα
τὸν Θεὸν ὑπερφυῶς οἱ πιστοὶ καλεῖν ἰδιόδηξιμεν,
τῶν τῆς Ἐκκλησίας ἐκβάλλει; προθύρων, ἐπειδὴ
καὶ Μασαλιανὸν ταύτη μᾶλλον ἡμῶν διὰ βίου παν-
τὸς ᾠρῶνται, πᾶσαν ἄλλην εὐχὴν ἱερὰν καὶ ψαλ-
μῶδιαν παραιτούμενοι; Δεῖ δὲ κατὰ οὐ μὴδὲ
Θεὸν ἕνα καὶ μόνον τὸν τοῦ παντός; σέβειν Δεσπό-
την, μηδὲ μοναρχίας ἀτιτοποιεῖσθαι. Ἐπειδὴ καὶ
Ἰουδαίους καὶ Ἀχαιμενίδαις, καὶ δὴ καὶ τοῖς ἐκ
τῆς Ἄγαρ ὀμοῦ πᾶσιν αὐτὸ τοῦτο δοκεῖ, καὶ Θεὸν D
ἕνα καὶ Κύριον προσθεύουσι τοῦ παντός. Συνεκα-
λέσθω δὲ καὶ Μωσῆς καὶ προφήται σὺν αὐτῷ πάν-
τες, καὶ θεολόγοι τῆς Παλαιᾶς, τοῦτο δὲ φημι τὸ
ἔμαρτινον, ἐπειδὴ καὶ Ἰουδαίους δοκεῖ πως ταῦτα
σεπτά. Ἄλλὰ καὶ τὸ τῆς Τριάδος ὑπερφυῶς διαγρα-
φίσθω κατὰ ταυτὰ σοὶ μυστήριον, διὰ τὸ πλῆθος
καὶ τὴν διαφορὰν τῶν προσώπων, ὡς ἂν μὴ τὴν
Ἑλληνικὴν πολυθεΐαν καὶ αὐτὸς δόξεις προσθεύειν.
Τί δὲ; οὐχὶ καὶ οἱ δαίμονες Ἰῖδν Θεοῦ τὸν Χριστὸν
ἀπακάλως διαπρωσεύ; Τί ἡμῖν καὶ σοὶ,
λέγοντες; *Υἱὸς τοῦ Θεοῦ;* καὶ, *Οἰδὸς σε τίς εἰ ὁ Υἱὸς τοῦ
Θεοῦ;* Ἄρ' οὖν διὰ ταῦτα καὶ τὴν οὐράνιον καὶ θεόπνευ-
στον ταύτην θεολογίαν τε καὶ ὁμολογίαν ἀρνήσῃ, καὶ
θεῶς ἔσῃ, καὶ δαίμόνων καὶ Ἰουδαίων ἀνοπίστε-

ρός τις, καὶ χεῖρων τὰ γε πρὸς τὴν εὐσέβειαν, καὶ
τὴν ἀνωτάτω περὶ Θεοῦ φημι δόξαν τε καὶ λα-
τρείαν, ἐπειδὴ γε κάκεινους οὕτω ταῦτα δοκεῖ, εἰ
καὶ μὴ καλῶς μηδὲ κατὰ σῶζοντα λόγον; *Ἐὐχί-
ταις,* δεῖ σκότος ἐστὶν ὁ τοῦ ψεῦδους πατήρ, καὶ
φῶς ὑποκρίνεται, καὶ εἰς ἄγγελον μετασχηματίζε-
ται φωτός, κλέπτων εἰς ἑαυτὸν ὁ μιὰρὸς τὴν τοῦ
Θεοῦ δόξαν καὶ σφετεριζόμενος; Οὕτω προφήτας
ἀποστελλαντος τοῦ Θεοῦ πάσαι διὰ τὴν τοῦ γένους
ἡμῶν σωτηρίαν, τοὺς ψευδοπροφήτας ἐκείνους τὸ
ψεῦδος διδάσκοντας ἀναπέστειλεν. Οὕτως ἐν Αἰγύ-
πτῳ Μωσῆ τε καὶ Ἀαρὼν τοὺς ὑπουργοὺς τῶν Θεοῦ
τεραστίων τοὺς περὶ Ἰανῆν τε καὶ Ἰαμβρῆν
θαυματοποιούς τε καὶ μάγους ἀντίστησεν. Οὕτω
τοῖς ἀποστόλοις συγκατέμιξε τοὺς ψευδοπροφήτους,
καὶ τοὺς πλάνους καὶ ἀπατεῶνας τοὺς ὀδηγούς; καὶ
διδασκάλους τῆς ἀληθείας. Καὶ τί χρὴ τᾶλλα λέγειν,
ὅπου γε καὶ Χριστοῦ τοῦ πάντων Δεσπότου κατὰ
ταυτὰ δηλαδὴ συγχωροῦντος, τὸν Ἀντίχριστον ἀν-
εισάξει τὸ τελευταῖον κατὰ τὸν αὐτοῦ φημι θεῖον
λόγον, *Ἐγὼ ἦλθον,* εἰπόντα, *πάσαι πρὸς Ἰου-
δαίους ἐν τῷ ὄνόματι τοῦ Πατρὸς μου, καὶ οὐ
λαμβάνετε με· ἐὰν ἄλλος ἔλθῃ ἐν τῷ ὄνόμα-
τι τῷ ἰδίῳ, ἐκείνον λήψετε.*

Ταῦτα μὲν οὖν οὐ καθάπαξ ἄγνωστὸν Γρηγορᾶς,
ὡς αὐτὸς ἐγὼ τῶς οἶμαι· κακούργει δὲ μᾶλλον
ἐκὼν κατὰ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Θεοῦ, συμπρέ-
των καὶ κατ' αὐτὰ δὴ ταῦτα τῷ ἀρχιεπίσκοπῳ δαι-
μονι, καὶ διάβολος ἄλλος τοῖς ἀπὸ Χριστοῦ καλω-
μένους γινώμενος. Ἄ γὰρ ἐκείνος τῶν ἱερῶν
ἀποσυλήσας λόγων πανούργως τοῖς ἰδίοις αὐτοῦ
συνῆψεν, ἵνα κλέπῃ τῷ φαεινῶν, καὶ μὴ γυ-
μνὸν τὸ τῆς πλάνης προκειμένον ἄχριστον, αὐτόθεν
ἀπελαύνει τὸ θήραμα, ταῦθ' ὁ συνεργάτης αὐθις
οὗτος ἐκείνου κατὰ τῆς Ἐκκλησίας Χριστοῦ λα-
θῶντων ἐκείθεν, τὴν τῶν δαιμόνων λατρείαν ἐπιγρά-
φειν αὐτῇ σπεύδει, καθάπερ ἐξ ἀντιεστρέφου οὐ
τοῦ; ληστὰς τε καὶ ἱεροσύλους ἐκείνους κακίζων,
καθάπερ ἔδει, ἀλλὰ τοὺς τοῖς σφετέροις αὐτῶν
ἱεροῖς κατὰ νόμον ἱεροῦ δηλαδὴ καὶ θεσμῶ ἐπι-
χρωμένους, ἐπειδὴ γε κακῶς ἐκείνου τούτων ἐπο-
υλήσαντες, κάκιστα καὶ ὡς οὐκ ἔξεστι περιφέρου-
σιν. Ὁ δ' αὐτὸς ἂν μοι δοκοῖ καὶ βραχέως κακίζειν
ὡσούτως διὰ τὴν ἀλουργίαν τε καὶ τὸν ἐπὶ τῆς
κεφαλῆς στέφανον. Ἐπειδὴ καὶ τῶν ἐπιβούλων
τε καὶ τυράννων πλείστοις κατὰ καιροὺς ἐξεγίνετο
κακῶς τοῦτοιοὶ χρῆσασθαι, καὶ τῷ Θεῷ μὴ κατά-
ληλον εἶναι τούνομα φάσκων, διὰ τὸ καὶ κτίσματος
καὶ δικιμονίους παρ' ὠντικωνοῦν ἐπιτεθεῖσθαι κάσαι
κακῶς, καὶ τῷ Χριστῷ μὴ προσήκειν τὸ μέγα γε
τοῦτο τῆς θεότητος ὀμοῦ καὶ τῆς ἀνθρωπότητος
πρόσρημα διὰ τὸν Ἀντίχριστον.

Ἄλλὰ λῆρο; ταῦτα καὶ γέλω; καὶ πλάνη, καὶ
ἀθεΐα; κολοφῶν ἀντικρως. Τί δὲ καὶ κοινόν, ὡ
καὶ σὺ κωμῶδῃ, καὶ μῶμε τῶν ἱερῶν, ἄλλο κα-
τῶν ἔχεις ἐν τούτοις; κάκεινους, ὥστε καὶ κοινω-
ποιεῖν ἅπαν τὰ κατ' αὐτοὺς, ἐκτὸς εἰ μὴ τῆς συκα-
φαντίας ἐκείνας αὐθις καὶ τὸ περιφανεὲς καὶ ἀλλό-
κοτον λέγεις ψεῦδος, ἃ δὴ καὶ φθάσα; ὁ λόγος; ἢ ἔτι

καλῶς μετὰ τῆς ἀληθείας ἐξήλεγξεν; Ἐκείνοι μὲν γάρ, πᾶσαν ἄλλην ἱερὰν εὐχὴν τε καὶ δέησιν, καὶ φαρμακίαν ἀπαγορεύοντες θεῖαν, ἥπερ ἔφη, μὴν τῇ σπουδαίᾳ προσανέχουσιν, ὡς φασί, προσευχῆ· οἱ δ' ἡμέτεροι καὶ Θεοῦ οὗτοι προσεύχονται μὲν κερῶ; καὶ καθ' ἑαυτοὺς ἀεὶ δῆποτε, καὶ τοῦτ' ἔστιν αὐτοῖς; φημι προὔργου μάλιστα τὸ ἀδιαλείπτως προσεύχουσθαι, καθὰ δὴ καὶ φθάσας ὁ σοφὸς Παῦλος; μετὰ Χριστοῦ τοῦ; τὰ ἐκείνου πολιτευομένου; τε καὶ σπουδάζοντα; τοῦτου; ἰδίᾳ. Συνεύχονται δὲ κατὰ πάντα καὶ ἀλλήλους καὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ Χριστοῦ, νῦν μὲν, Ὡς γλυκῆ τῷ λάρυγγί μου τὰ λόγια σου, ὅπῃ μὲν τῷ στόματί μου, λέγοντας· καὶ, Τὸ στόμα μου λαλήσει σοφίαν καὶ ἡ μελέτη τῆς καρδίας μου σύνεσιν, καὶ ἀνοίξω ἐν παραβολαῖς τὸ στόμα μου, φθέξομαι προβλήματα ἀπαρχῆς· νῦν δ' αὖθις, Εὐλόγη, ἡ ψυχὴ μου, τὸν Κύριον, καὶ πάντα τὰ ἐντός μου, τὸ δρομα τὸ ἄγιον αὐτοῦ· καὶ, Ἐξηρῶσατο ἡ καρδία μου λόγον ἀγαθόν, λέγω ἔγωγε τὰ ἔργα μου τῷ βασιλεῖ, καὶ, Αἰνεσὶν Κυρίου λαλήσει τὸ στόμα μου, καὶ, Εὐλογεῖται πᾶσα σὰρξ τὸ δρομα τὸ ἄγιον αὐτοῦ, καὶ ὅσα ἐξῆς τοῦ θυμαστοῦ φημι τοῦτου προφήτου. Ὅν δὴ καὶ περιφέρουσιν ἐν τῇ γλώττῃ μάλιστα νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν, καὶ τρυφήν τινα θεῖαν, καὶ ἀμβροσίαν καὶ νέκταρ ἱερὸν τὰ τοῦτου ποιούνται, νύκτας ὅλας ἐν τούτοις ἄγρυπνοι διαγιγνώσκοντες συνεχῶς, καὶ μυστηρίους ἱερῶ; καὶ ἀποστόλων καὶ μαρτύρων ἠμοῦ καὶ Πατέρων ἐμπανηγυρίζοντες μνήμαις, κροτοῦντές τε τὰ τῶν ἱερῶν ἐπ' αὐτοῖς μελιδῶν τε καὶ μουσικῶν τυτωνῶν, καὶ τίνες ἀνθρωπίνως ἑορτάς τε καὶ πανηγύρεις τῇ σπουδῇ καὶ συνδρομῇ καὶ ταῖς πνευματικαῖς οὐκ ἀποκρύπτοντες χάρισι; καὶ Μασσαλιανοὶ μὲν οἱ σοὶ καὶ Εὐχίται, φιλόσοφοι, οὕτως ἀφιλοσόφως καὶ τοῦ; αὐτῷ φαύλως τε καὶ μοχθηρῶς πρὸς τὴν μελέτην τῶν θεῶν Γραφῶν καὶ τῶν ἄλλων ἱερῶν πάντων ἰσχυροὶ λόγων, ὡς μὴ μόνον ἄχρηστον τινα καὶ κενὴν, ἀλλὰ καὶ πονηρὰν ἀποκαλεῖν τὴν περὶ ταῦτα σπουδὴν καὶ μελέτην τὰ τοῦ πονηροῦ πλάσματα. Τοῖς δ' ἡμετέροις τουτοιοῖ σοφοῖς τε καὶ φιλοσόφοις ὁλονεῖ τις ψυχὴ καὶ ζωτικὴ δύναμις ἢ τούτων ἀνίγνωσις καὶ μελέτη διὰ βίου καθέστηκεν, ὡς Ἐγράψα τὸν νόμον σου, Κύριε· ὄλην τὴν ἡμέραν μελέτη μου ἔστι, μετὰ τοῦ Δαβὶδ λέγουσι, καὶ, Δύχνος τοῖς ποσὶ μου ὁ νόμος σου, καὶ φῶς ταῖς τρίβοις μου, καὶ, Πενρωμένον τὸ λόγιόν σου σφόδρα, καὶ ὁ δοῦλός σου ἠγάπησεν αὐτό· καὶ μετὰ τοῦ σοφοῦ Σολομῶντος αὖθις· Στόμα δικαίου ἀποστᾶζει σοφίαν, καὶ, Σοφία Κυρίου φαεινὴ πρόσωπον συνετοῦ, καὶ τὰ παραπλήσια τούτοις. Οἱ; δὴ καὶ οἱ τῆς Νείας; ἐπόμνηοι θεολόγοι, καὶ τῆς πράξεως ἕμα καὶ θεωρίας τουτοιοῖ τοῖς ἡμετέροις διδάσκαλοι, ὁ μὲν, Ἐθόνθη μοι, φησί, τὰ τοῦ Θεοῦ λόγια ὡς κηρία μέλιτος, καὶ τὴν σύνεσιν ἐπεκαλεσάμην, καὶ τῇ σοφίᾳ ἔδωκα φωνὴν μου· ὁ δ' αὖ πρὸς τοῦτον αὐτὸν ἐπιστέλλων, Μεγίστη, φησὶν, ἔδδς πρὸς τὴν τοῦ καθήκοντος εὐρεσιν ἢ μελέτη τῶν θεοπνευστῶν

Γραφῶν. Ἐν ταῦταις γὰρ καὶ αἱ τῶν πράξεων ὑποθῆκαι εὐρίσκονται, καὶ οἱ βίοι τῶν μακαρίων ἀνδρῶν ἀνίγραπτοι παραδιδόμενοι, ὅλον εἰκόνας τινὲς ἐμφυγοὶ τῆς κατὰ Θεὸν πολιτείας; τῇ μιμητῇ τῶν ἀγαθῶν ἔργων πρόκεινται. Καὶ τοῖνον περὶ ὅπερ ἂν ἕκαστος ἐνδεῶς ἔχοντος ἑαυτοῦ αἰσθάνηται ἐκείνω προσδιατρίβων ὁ νοῦς, ὅταν ἀπὸ τινος κοινοῦ ἱατροῦ τὸ πρόσφορον εὐρίσκει τῷ ἄρρωσθήματι φάρμακον. Καὶ τοῖς μὲν Εὐχίταις τοῖς σοῖς, ὅλα δὴ καὶ Ἐρινύς τις, καὶ κακὸς οἰωνὸς τὰ τῶν χειρῶν ἔργα λελόγηται, μηδὲ τοῦ Ἀποστόλου διακούειν ἐθέλουσι, Θεσσαλονικεῖσι καὶ πᾶσιν ἔμου τοῖς πιστοῖς δι' ἐκείνων νομοθετοῦντος τὸ, Τὸν ἀργὸν μηδὲ βρωμάτων μηδ' ἐστικιστικῶς ἀπτεσθαι, καὶ ἔτι Ταῖς χεῖρας μου καὶ τοῖς ὀδοῖ μετ' ἐμοῦ, φησὶ, διηκόνησαν αἱ χεῖρες αὐταί, καὶ, Πάντα ὑπέδειξα ὑμῖν, ὅτι οὕτω κοπιῶντας ἀντιλαμβάνεσθαι δεῖ τῶν ἀσθενῶν.

Βασιλεῖο; δ' αὖθις, ὁ τῆς ἀσκησιῶς τε καὶ ἡσυχίας μέγας διδάσκαλος, Τί μακαριώτερον, φησὶ, τοῦ τὴν ἀγγέλων χορείαν ἐν γῆ μιμεῖσθαι, αὐτοῦ; μὲν ἀρχομένης ἡμέρας εἰς εὐχὰς ὁρμῶντα, καὶ ὑμνοῖς καὶ ᾠδαῖς γεραίροντα τὸν ποιητὴν, εἰτα ἡλίου καθαρώς λάμπαντος; ἐπ' ἔργα τρεπόμενον, πανταχοῦ αὐτῷ τῆς εὐχῆς συμπαρουσίας, καὶ τῶς ὑμνοῖς ὡς περ ἔλατι παραρτύνει τὰς ἐργασίας; Τὸ γὰρ ἱερὸν καὶ ἄλυπον τῆς ψυχῆς κατὰστημα αἱ τῶν ὑμνων κατηγορίαι χαρίζονται. Οἱ; δὴ καθάπερ εἶ τι νι στάθμη καὶ κανόνι τῆς φιλοσοφίας ἐκείνης; ἔκαλο; σπουδασταὶ χρώμενοι, καὶ τιμῶσι τὴν αὐτοῦργίαν ἐν τῷ τῆς χεῖρας καλοῦντι, καὶ συζευγνύουσι ταύτη τοῖς ἱεροῖς ὑμνοῖς τε καὶ τὴν προσευχῆν, ὡς καὶ αὐτοὶ δῆπου πείρα μαθόντες ἔχομεν παρ' ἐκείνοις ὄντες; πάλας τοῖς μακαρίοις, καὶ τῆς ἀδιαλείπτου κατὰ νοῦν ἔχονται προσευχῆς ἴσα δὴ καὶ αὐτῆς τῆς πνοῆς κατὰ γε τὰ προρρηθέντα, ὡς; μηδ' ἐσθιόντων, μηδὲ κοιμωμένων ἀφίστασθαι τούτων, ἀλλὰ τοὺς μὲν διὰ τὴν τῆς φύσεως ἀνάγκην καθυθεῖν, τὴν δὲ καρδίαν ἀποστολικῶς γρηγορεῖν διὰ τὴν συνοῦσαν ὑπερφυσίαν καὶ ἀκάματον τοῦ Πνεύματος χάριν. Διὰ τοῦτο καὶ τοὺς μὲν ἀγάπη χαρακτηρίζει, καὶ χαρὰ, καὶ εἰρήνη, καὶ πραότη; ὁμοῦ καὶ ἔγκράτεια, καὶ ἀπλῶς οἱ τοῦ Πνεύματος πάντες καρποὶ, δαψιλῶ; ἐν αὐτοῖς βρῦοντες· τῶν δὲ τυφο; καὶ ὑπεροψία, καὶ ἀκρασία γαστρὸς, καὶ ὀφθαλμῶν πλάνη, καὶ ὑπόκρισις, καὶ ὀργή, καὶ θυμὸς, καὶ ἀταξία, καὶ προπίετα; γλώττης, καὶ ὕβρις, καὶ γέλωτες ἀσεμνοὶ, καὶ ὅσα τῆς τοῦ ἀντιθέτου πνεύματος; ἐνεργείας γνωρίσματα πέφυκε. Ποῖα γούν κοινωνία φησὶ πρὸς σκότος, ἢ τίς συμφώνησις Χριστῷ πρὸς Βελίαν; φησὶν ὁ κοινὸς τῆς Ἐκκλησίας διδάσκαλος· Ὡς; ῥῆον ἂν ὁ πῖθηκος ἀνθρωπος εἴη διὰ τὸ μιμεῖσθαι πᾶς τὸν ἀνθρώπον, ἢ κάρδαλις ἢ γαλῆ διὰ τὸ τοῦ σχήματος ἀμυδρὸν, εἶπεν ἂν τις ἀπήχημα καὶ τὰ εἰδωλα τῶν ἀλμάτων, ἢ τοῦ; Εὐχίται; ἐκείνους, οὐ; φησι; Γρηγορᾶ; ἡσυχίας τινὲς ἔργατας εἶναι καὶ προσευχῆς. Εἶεν.

Ἄλλ' ἐπειδὴ κάκεῖνα τοῖς θεοφόροις τούτοις; Γρηγορᾶς ἀθέσμως; προσεγκαλεῖν ὀφείτα; δεῖν, οὐδεμίαν

ουδαμῆ τῆς γλώττης λαμβάνων φεῖδῶ, καὶ τοῦ φεΐθους καὶ τῆς ἀπλήστου συκοφαντίας. Ἐφη καὶ γὰρ τοὺς τῆς ἡσυχίας τουτουοὶ καὶ τῆς νοερᾶς προσευχῆς σπουδαστάς, καὶ μετὰ τὸν τῆς γαστρὸς κόρον, καὶ τὴν ἀδδηφαγίαν τε καὶ οἰνοφυλίαν, ὅπως μακρῶ τινα καὶ θανάτου γείτονι καταλλήλως τῆ μέθῃ χρωμένους, φαντασίαις τισὶ καὶ οὐαίροις προσάγειν, κάκειθεν προλέγειν καὶ μαντεύεσθαι περὶ τῶν μελλόντων πειράσθαι, παρὰ τῶν ἑαυτοῦ Μασσαλιανῶν καὶ τοῦτ' αὐτὸ πρὸς τοὺς εἰρημένους λαβῶν, οὐδὲ τοῦτο σιγῇ παρελθεῖν δεῖν εἶναι νομίζω. Καίτοι γε τοῦτο τοῖς ἄλλοις ἤδη συνεξελήλεκται, καὶ οὐδὲν τοῖς εἰρημένοις ἐλλείπει σχεδόν τοῖς γὰρ τοιούτων ἐσπουδακῶσι ζῆν βίον, ὅποιον ὁ τῆς ἀληθείας ἡμῖν διὰ πάντων ὑπέγραψε λόγος, τί κοινὸν πρὸς τὰς ἀδδηφαγίας καὶ τὸν κίρον καὶ τὴν μέθην, καὶ δὴ καὶ τὰς Μασσαλιανῶν φαντασίας καὶ τοὺς οὐαίρους τοῦ φιλοσόφου; Ἄλλ' ἵνα πρὸς τῷ μηδὲν ὀγίς τι, μηδὲ τῆς ἀληθείας ἐχόμενον μηθοπωστειοῦν αὐτὸν λέγειν κἀν τοῦτοις, καὶ ὑπεύθυνον ἐκ τῶν αὐτοῦ λόγων μάλιστα δεῖξωμεν τὰ τοιαῦτα, τοῦτο γὰρ δὴ καὶ ὁ λόγος ἡμῖν φθάσας ὑπέσχετο, τὰς μὲν τῶν ἁγίων ἐκείνων ἱερὰς προφητείας περὶ τε τῶν κοινῶν καὶ ἰδίῶν πολλάκις, καὶ πάλαι καὶ νῦν Πνεύματι γινομένας ἁγίῃ, παρήσειν μοι δοκῶ τοσήμερον εἶναι, καὶ βασιλεύει καὶ ἰδιώταις, καὶ μονασταῖς, καὶ τοῖς προβουσι τῶν ἱερέων, καὶ πᾶσιν ὡς εἰπεῖν οὐσας γνωρίζουσιν· αἱ δὲ τῶν ἀπίστων ἐντεῦθεν σεροὶ, καὶ τὰ ἐκεῖ θαυμαστῶς ἐνεργούμενα τοῖς ἑγγύς ὁμοῦ καὶ τοῖς πόρρω, πᾶσαν ἐν βραχεὶ καὶ γῆν κατασχόντα καὶ θάλατταν, καὶ χώρας καὶ πόλεις Ἑλληνίδας ὁμοῦ καὶ βαρβάρους, καὶ προφήτας καὶ θεοφόρους, καὶ σημείων καὶ δυνάμεων καὶ λαμάτων, καὶ πάντων ὁμοῦ τῶν ἀποστολικῶν χαρακτηρισμάτων πλήρεις αὐτοὺς καὶ παρόντας καὶ ἀπογεγονότας λαμπρὸν τι καὶ διαπρύσιον ἀνακηρύττει· οἷς δὴπου καὶ Γρηγορᾶς καὶ οἱ κατ' αὐτὸν ἀπιστοῦσι μόνοι, καινὸν οὐδὲν οὐδὲ τοῦ κατ' αὐτοὺς ἔξω ποιοῦντες πράγματός, οὐδὲ τὴν ἐξ ἀρχῆς οὐδοτιοῦν ὑπερβαίνοντες προθυμίαν τε καὶ τὴν ἐνστασιν. Οἱ γὰρ τῷ Θεῷ μὴ εἰδόντες τὸ γ' εἰς αὐτοὺς ἦγον ἐνεργεῖαν κεκτησθαι τὴν κατὰ φύσιν, ἀλλ' ἀρκεῖσθαι μονονουχὶ κελεύοντες αὐτὸν ψιλῆ μόνῃ τῇ φύσει, μὴ μέντοι γε καὶ φυσικὰ τινα συνεπινοεῖν ταύτῃ, ἵνα μὴ σύνθετός τις καὶ πολλὰ πλοῦς ὁ ἀπλοῦς αὐτοῖς γίνοιτο, ἢ πρὸς πολυθεῖαν, ὡς αὐτοὶ φασί, διὰ τῶν φυσικῶν ἐξολισθήσειαν τοῦ Θεοῦ, πῶς ἂν τὰ τῆς θείας ἐνεργείας ἀποτελέσματα καὶ ἐνεργήματα δεῖξωται, τῆς μηδὲ τὴν ἀρχὴν κατ' αὐτοῦ; οὐσίας; Τοῦτο γὰρ ἐστὶ κατὰ Γρηγορᾶν ἐκ τοῦ μηδαμῶς ὄντος γίνεσθαι μηδέν. Καὶ οἱ πάντα καὶ θεολογικὸν τε καὶ γραφικὸν, καὶ πατρικὸν ὁμοῦ λόγον, καὶ δὴ καὶ τὰς τῶν πραγμάτων παραγραφόμενοι φύσεις, νοσητῶν ἕμα καὶ αἰσθητῶν, εἰκότως ἂν καὶ κατ' αὐτῶν ἀναϊσχυνοῖεν τῶν καινῶς γινομένων, καὶ πᾶσιν ὀφθαλμοῖς ὁμοῦ τε καὶ γλώσσαις ὁρωμένων καὶ περιλαλουμένων, καὶ δὴ καὶ λογογραφουμένων ὑπ' αὐτῶν ἐκείνων φημὶ τῶν ὀρώντων, μεθ' ὄσης ἂν

εἰποι τις τῆς ἀξιώσεως καὶ τοῦ σχήματος. Ἄλλ' οἱ περὶ Γρηγορᾶν ἢ μηδὲ γεγονῆσθαι φασὶ τὴν ἀρχὴν τὰ θαύματα τῶν ἁγίων ἐκείνων, ἀλλὰ ψεῦδος· εἶναι κενὸν καὶ πλάσματα, καὶ ὄχιλον βημάτων ἀπλῶς τὰ περὶ ἐκείνων λεγόμενα πάντα, κἂν οἱ πάσχοντες εὐστατέρειν τι σχεδὸν καθ' ἑκάστην βῶσι, κἂν οἱ τούτων θεαταὶ καὶ λόγοις καὶ γράμμασι μεγαλοπρεπῶς ἀνακηρύττωσι ταῦτα, κἂν ἀνατολή τε καὶ δύσις, καὶ ἡπειρος ἕμα καὶ θάλαττα κροτῆ καὶ καιανίζῃ τὸ κατ' ἐκεῖνα· μηδὲ γὰρ βούλεσθαι φησὶν ἡμᾶς μηθοπωστειοῦν τὰ τοιαῦτα, μηδὲ θαυμάτων ἐθέλειν ἀξιοῦν ὄλω· τὸν δεῖνα, μηδὲ τῷ κατάλογῳ τοπαράπαν ἐγγράφειν· ἢ εἰ τοῦτό γε καθ' ὁμᾶς, φησὶν, ἐξ ἀντιστρόφου νικῆς, καὶ δυνάμεις ἐκεῖ, καὶ θαύματα γίνονται παρ' ἐκείνου, καὶ ἄλλως γε ὀηνοῦν οὐκ ἐστὶ διαθέσθαι τὸν λόγον, δεδόσθω λοιπὸν ἐκεῖνα τῷ Βεελζεβούλ ὁμοῦ πάντα καὶ τῇ ἐκεῖθεν ἐνεργείᾳ τε καὶ δυνάμει. Τοῦτο καὶ γὰρ φησὶ τῇ τῶν σοφῶν δεδόσθαι μᾶλλον βουλή, καὶ τοῖς καθ' ἡμᾶς θεολογοῖς καὶ ῥήτορσι τοῦτοις τῶν θείων, καὶ ταῦτα δεῖ μᾶλλον κρατεῖν πάντων, καὶ ψήφισμα τοῦτ' θαυμαστὸν τοῖς σοφοῖς κατ' ἐκείνων ἐξηνανέχθαι, τὸ πάντας ὁμοῦ φεῦγειν ἐκεῖνα καὶ τὴν σφῆν καὶ τὸν ἐργάτην ἐκείνων, ὡς τῆς ἀντικειμένης δυνάμεως καὶ τῆς ἐνεργείας ὄντα. *Οἱμοι! Τίς δώσει τῇ κεφαλῇ μου ὕδωρ καὶ τοῖς ὀφθαλμοῖς μου πηγὴν δακρύων, καὶ κλαύσομαι τὸ σῦντριμμα τῶν σοφῶν τοῦ λαοῦ μου;* Εὐκαιρον γὰρ καὶ ἡμᾶς ἐνταῦθα τὸν τοῦ θείου Ἰερειοῦ θρήνων ἀναλαβεῖν. Εἶπον γὰρ ἐν ἑαυτοῖς, Σοφισθησόμεθα, καὶ τὰ τῆς ἀληθινῆς καὶ πρώτης σοφίας μακρὰν ἀπίστη ἀπ' αὐτῶν. Οὐ διὰ τὸ ἀκατάληπτόν φημι, καὶ δυστέκμαρτον ταύτης κατὰ τὸν τοῦ σοφοῦ λόγον, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀπίστιαν τε καὶ τὴν ὕβριν μείλιον, καὶ τὸ περιὸν τῆς ἀπαιδευσίας. Φεῖδομαι γὰρ τι πλέον εἰπεῖν, αἰδοῦμενος τὴν εὐλάβειαν.

Ἰουδαίων μὲν οὖν τοῖς προβουσι πάλαι τὰς τοῦ Χριστοῦ θείας δυνάμεις, καὶ τὰ θαύματα τῷ Βεελζεβούλ, καὶ τῇ ἐκεῖθεν ἐπιγράφειν τετολημέκασιν δυνάμει, τὴν δίκην ἀπαράτητον ὁ Χριστὸς ἐσεσθαι προφητῶν τῶν τε κἀν τῷ μέλλοντι ἐκείνων αἰῶνι διὰ τὴν εἰς τὸ Πνεῦμά φημι βλασφημίαν. Μηδὲ γὰρ ἀφεθήσεσθαι φησὶ ποτε τὴν ἀμαρτίαν αὐτοῖς, μηδὲ συγγνώμης ἐπὶ τοῦτοις τυχεῖν, καίτοι γε καὶ τοῦ σωματικοῦ νέφους, καὶ τοῦ προβλήματος τῆς σαρκὸς ἐκείνοις τότε προσισταμένω, οὐ γὰρ δὴ Θεὸν κάκεινοι τὸν Χριστὸν ὁμολογεῖν ἤρημένοι, τὰς τοῦτου δυνάμεις ἔπειτα καὶ τὰ θαύματα τῷ δαιμονίῳ προσήπτον, ἀλλὰ κακῶς ἐκείνων δηλαδὴ πρότερον λέγοντες, καὶ ὡς οὐκ ἐστὶν ἐκ τοῦ Θεοῦ. Οὕτω καὶ κατ' ἐκείνων ἑαυτοῖς τε καὶ τοῖς αὐτῶν ἀκολούθως ἐχώρουν. Ἄλλ' ὁ Χριστὸς ταῖς μὲν κατ' αὐτοῦ βλασφημίαις καὶ συγγνώμην ἰδίδου δεῖ τὴν σάρκα· ἀσυγγνωστά γε μὴν ἄλλως αὐτοῖς· εἶναι εὐκατὰ τῆς ἐνεργείας τοῦ θείου Πνεύματος ἕλεγε τῇ ἐναντίᾳ κακῶς ἐπιγράφουσι ταῦτα δυνάμει. Οἱ δὲ περὶ Γρηγορᾶν Θεὸν ἕνα τρισυπόστατον ὁμολογοῦντες, τῶν πάντων Δεσπότην, ἔπειτα τὴν αὐτοῦ φη-

σικὴν ἐνέργειαν, καὶ τὸ παντοδύναμον βλασφη-
μοῦντες; ὅση δεινότερά τε καὶ ἀτοπώτερα κακου-
ροῦσιν ἐκείνων; Οὐ μὴν ἀλλ' εἰ καὶ Γρηγόριον
οὔτοι τὸν ἱερὸν, ὡσπερ ἐκείνοι τότε Χριστὸν κακῶς
ἔγνωσαν λέγειν, ὡς Οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ Θεοῦ, ὅτι τὸ
Σάββατον οὐ τηρεῖ, καὶ δαιμόνιον ἔχει, τί αὐτοῦ
ἀκούετε; καὶ τὰ παραπλήσια τούτοις. ἀλλ' ἴδει μὴ
διὰ τὴν πρὸς ἐκείνον ἔχθραν τε καὶ τὴν ἔριν καὶ τὸ
Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ βλασφημεῖν, καὶ τὴν ὑπερφυᾶ
δύναμιν τούτου καὶ τὴν ἐνέργειαν φαρισαϊκῶς ὀνά-
γειν, ἢ κατὰγειν μᾶλλον εἰς δαίμονας. Οὕτω γὰρ
ἂν καὶ παραίτησις τις ἔσως προσῆν. Νῦν δ' ἐπέ-
κεινα τᾶς συγγνώμης τὰ τῆς εἰς Θεὸν βλασφη-
μίας κατὰ τὸν Χριστοῦ λόγον μὴ μεταμελομένους
ἄξιως.

Καὶ σκαιὸν μέντοι γε καὶ φαῦλον ἄλλως, καὶ
διανοεῖται ἀνοήτου καὶ λογισμῶν, καὶ οὐδὲ σχῆμα
γούν ἀποσιωζόν τι λέγου τὸ δαίμονα; ἐν ταῖς τῶν
ἀπεχομένων σοφοῖς θαύματα διενεργεῖν ὅπως αὐ-
σθαι τε καὶ λέγειν, ἀνθρώπους ὁσημέραι μετὰ
τοσαύτης ἐκεῖ τῆς σπουδῆς θεραπεύοντας τὰ δει-
νότερα πάσχοντας, ὧν γε καὶ τὴν ἐξώλειαν ἠδέως
ἂν μᾶλλον ἐπρίαντο τοῦ παντός, ὅπως τὸν ἐκεῖ κεί-
μενον ἀνακηρυχθῆναι τοῖς πᾶσι γένοιτο, ὡς ἂν οἱ
περὶ Γρηγορᾶν εἰποῖεν οὔτοι. Ἴνα τί γίνηται; καὶ
τί τοῖς δαιμόνοις ἢ πρὸς κέρδους ἐντεῦθεν; συνι-
δεῖν οὐκ ἔχω. Γόησι μὲν γὰρ καὶ φαρμακοῖς τε, καὶ
μάγοις ἔτι περιούσιον, ἑαυτοὺς ἐπιτιδόντας τοὺς
δαίμονας ἴσμεν, οὐχ ὑπὲρ ἀνθρώπων, πῶς γάρ;
ἀλλὰ κατ' ἀνθρώπων μᾶλλον, ὡς ἂν αὐτοὺς τε τού-
του, δι' ὧν ἐνεργοῦσι τὰ οικεῖα, κακῶς ὑφ' ἑαυ-
τοὺς ἔχοιεν, καὶ δι' αὐτῶν ἑτέροις, ἢ τὸν τῆς ψυ-
χῆς ἢ τὸν τοῦ σώματος κίνδυνον, ἢ καὶ ἀμφω ταῦτα
κατασκευάζοιεν. Τοῦτο καὶ γὰρ αὐτοῖς, ἢπερ ἔφη,
εἶναι τὸ προῦργιατατον· ἀνθρώποις δ' ἀπιούσιν
ἐντεῦθεν, καὶ νεκρὰ μὲν ἐπὶ τῶν σορῶν καταλι-
ποῦσι τὰ σώματα, ταῖς δὲ ψυχαῖς πρὸς ἑτέραν λῆξιν
μεταχωρήσασιν, οὗτ' ἂν ἔχοιεν ὡσπερ τοῖς ζώσι
ἐκείνοις κεχρησθαι· οὐδὲ γὰρ δυνατόν ὅπως καὶ
πολλοῦ γε δεῖ καὶ ὑφ' ἑαυτοὺς ἐκείνους ἔχειν
ποιεῖσθαι, ἢ καὶ διὰ τούτων ἑτέρους κακοῦν. Εἰ
δὲ τοῖς μὲν οὐδὲ προσλαλεῖν, οὐδὲ κεχρησθαι τού-
τοις καθάπαξ ὁῖόν τε, ταῖς δὲ σοφοῖς, ὡς οὔτοι
φασι, προσεδρεύοντες τῶν ὁσῶν, ἀνθρώπους μὲν
εὖ ποιοῦσι καθ' ἑκάστην πονηρῶς ἔχοντας τῶν σω-
μάτων, ἔστι δ' ὅτε καὶ τῶν ψυχῶν, ὅπερ οὐκ ἂν
ποιεῖν εἴη, ὡς οὐδὲ τὸ σκότος φῶς, οὐδὲ γλυκὺ τὸ
πικρὸν, μήτε γὰρ βρούλεσθαι ταυτὶ τοὺς τῶν ἀνθρώ-
πων τούτοις ἐχθροὺς, μήτε δύνασθαι τὸ παράπαν,
τελευτᾶ δ' αὐτοῖς καὶ τῶν νοσοῦντων θεραπεία
πρὸς δόξαν καὶ αἶνον Θεοῦ, ἔλαθον οἱ δαίμονες το-
λοῖπὸν κατὰ Γρηγορᾶν αὐθις ἐφ' ἑαυτοὺς μερισθέν-
τες; καὶ σφᾶς αὐτοὺς ἐκβάλλοντες τῆς ἰδίας ἀρχῆς;
τῷ τοῖς μὲν ἀνθρώποις, κατὰ τούτων αὐτῶν φημι,
πορίζειν τὴν σωτηρίαν σὺν πολλῇ τῇ σπουδῇ, τῷ
δὲ Θεῷ πανταχόθεν τὴν δόξαν καὶ τὸ κράτος, καὶ
τὸν αἶνον συνάγειν ὡσπερ ἐπίτηδες, καὶ μετὰ πολ-
λῆς τῆς ἀγωνίας τὰ τῆς ἀρχῆς αὐτῷ συγκροτεῖν.
Καὶ εἰ ὁ Σατανᾶς αὐτῷ ἑαυτὸν ἐκβάλλει, καὶ ἐφ'

ἑαυτὸν ἐμερίσθη, κατὰ τὸν Διοποτικὸν λόγον, πῶς
ἢ αὐτοῦ βασιλεία σταθίσεται; Οὕτως οὐ μόνον
ἱερῶν ἀλλότρια, καὶ προσέτι καὶ βλασφημίας καὶ
δυσσεβείας μετὰ τὰ κατὰ τῶν ἁγίων τῶν τε πε-
ριόντων φημι τούτων, καὶ δὴ καὶ τῶν ἀπιόντων κἂν
τούτοις λεχθέντα τοῖς περὶ Γρηγορᾶν, ἀλλὰ καὶ
λογισμῶν, ἢπερ ἔφη, ὀγαινόντων καὶ διανοίας
μακρᾶν, καὶ μηδὲ σώζοντα λόγον ἴσχυοντα τοσα-
ρίπαν, μηδ' ἑαυτὰ γούν, μηδὲ τοὺς λέγοντας αὐ-
τοὺς δυνάμενα πεθεῖν.

Καίρη; δ' ἂν εἴη λοιπὸν κατὰ τὴν ὑπόθεσιν καὶ
ὑπεύθυνον εἶναι δεῖξαι τὸν αὐτὸν ἐκ τῶν αὐτοῦ λό-
γων τὰ γε τοιαῦτα, ὀνειροῖς τε καὶ φάσμασι πονη-
ρῶν δαιμονίων τὰ μήτε θντα μήτ' ἐσόμενα μυστα-
γωγούμενον, καὶ τὴν ἀρεσιν ὡσπερ ἐξ ἀρχῆς ἡσπά-
σατο μυσταγωγηθεῖς; ὑπ' αὐτῶν, οὕτω δὴ καὶ σκου-
δάζειν ἔπειτα καὶ τὰ ἐπιόντα δυσχερῆ φέρειν ὑπὲρ
αὐτῆς διδασκόμενον ὑπ' ἐκείνων αὐτῶν αὐθις, ὡς
πολλὴν μὲν οὖσαν τὴν ἀποκατεμένην ἐντεῦθεν ἀμοι-
βὴν αὐτῷ, καὶ τοῖς κατ' αὐτὸν, κλειστέην δ' ὅσῃν ἐξ
ἀντιστροφῆς τοῖς εὐσεβέσι τὴν δυσπάθειαν, ὡς αὐ-
τός φησι, μετὰ τῆς κατασεροφῆς. Φησὶ τοιγαροῦν
πρὸς τὸν ἑαυτοῦ μύστην τε καὶ μυσταγωγὸν Ἀγα-
θάγγελον ἐν ἐπιλόγειοις τοῦ κατὰ τῆς εὐσεβείας αὐτοῦ
συγγραμματος ὡδὶ Γρηγορᾶς· Ἐπεὶ δὲ πόρρω νε-
κτῶν τὰ τῆς ὀμιλίας ἡμῖν, ὡς ὄρας, ἐκτέτακται,
καὶ δέον ἀπιέναι σε, καθευδόντων, οἷς τὰ τῆς ἡμετέ-
ρας ἐπιτέτριπται φυλακῆς, φέρε καὶ περὶ τῶν συμ-
θησομένων βραχία τὸν ἐνόντα διέλιθωμεν τρόπον. Οὐ
γὰρ ἔξιον ὅτε σὲ γε ἀγνοεῖν, οὐδ' οἷς μέλλεις φλοῖς
ἡμῶν ὀμιλεῖν καὶ συνᾶλλοις; Ἴνα μὴ πρὸς τὸ τῆς
ἐλπίδος ἀποδιέποντες ἀθλοῦν, ἀχθῶνται. Τετύχηκα
γὰρ μοι ριφέντι πρὸς δεσμοκτήριον ἦδη ταυτὶ περι-
κεχύσθαι μακρὰν ἀθυμίαν, πάνυ κεντούσων καὶ ὀδυ-
νώσάν μου τὸ λογιζόμενον τῆς ψυχῆς· οὐχ ὅτι πά-
σχων αὐτῷ διετέλου εἰργόμενος, ἀλλὰ τοὺς τῆς
Ἐκκλησίας ὄρων ὑψουμένους χειρῶνας κατὰ τῶν
θεῶν δογμάτων, καὶ τὸ πλῆθος αἰεὶ ἐλαυνόμενον, καὶ
τὸ μὲν δεσμούμενον, τὸ δ' ἐξόριστον γινόμενον· καὶ
τὸ μὲν κάμπτον γόνυ τῇ Βασιλῇ διὰ τὸ τοῦ λιμοῦ
βίαιον, καὶ τὴν τῶν οικειῶν ἀφαίρεσιν, καὶ τὸ σω-
ζόν ἦν οὐδαμοῦ. Τοιούτων τοίνυν τηνικαῦτα μεστὸς
γενόμενος λογισμῶν, ἐνδίκρυσ τε γεγένημαι, καὶ
πολλὰ τῷ Θεῷ προσευξάμενος καὶ καθίσας, κάπι
τῆς δεξιᾶς ἔρεισας τὴν κεφαλὴν, ὑπὸ λεπτῷ συνε-
σχέθην, καὶ μοι ἔδοξεν θναρ τῶν φίλων τις ἐπιστάς.
Χαίρε, φάσκεις, καὶ μὴ ἀθύμει, Θεὸν, ὑπὲρ οὗ τοῖς
ἄλλοις ἔγκαρτερεῖς τοιούτοις, κράτιστον ἔχων ἐπίκου-
ρον. Ὄφει γὰρ οὐκ εἰς μακρὰν τουτοῦσι τοὺς τῆς
εὐσεβείας διώκτας, οὐχ οἷα μόνον ὅμιν ἐπήνεγκαν
πάσχοντας τὰ δεινὰ, ἀλλὰ καὶ μακρῷ σχετιώτερη.
Ἐκπολεμηθήσονται γὰρ κατ' ἀλλήλων, βασιλεὺς
κατὰ πατριάρχου καὶ κατ' ἐπισκόπων, καὶ αὐ κατ'
ἀλλήλων ἐπίσκοποι· καὶ τοῖς ἀλλήλων ἀναθεματι-
σμοῖς καὶ τοῖς οικείοις περιεσοῦνται· καὶ ἐξωσθή-
σεται μὲν τῶν θρόνων ὁ πατριάρχης, ἀντιπαθήσεται
δ' ἕτερος. Καὶ μετ' ὀλίγον· τὰ ὅμοια πείσεται
καὶ αὐτός. Καὶ ὁ βασιλεὺς τὴν βασιλείαν ἀμὰ ζη-
μιώσεται σὺν ἀτιμίᾳ ποικίλῃ. Καὶ πρό γε τούτων ὁ

Παλαμῶς τοῖς βερδάρχοις ἀλώσεται· καὶ μὴ ὅτι τὰ
 ἔχθιστα, ὅτι μὴ τὰ ἀτρίχιστα πείσεται. Οἱ δὲ πλείους
 τῶν ἐπισκόπων, σεισμῷ κλονηθείσης τῆς Ῥωμαίων
 γῆς βία, αὐταῖς ἐπισκοπαῖς καὶ οἰκίαις συγχωσθή-
 σονται, καὶ ἀνάνδροις φάναι ταῖς πόλεσι. Καὶ
 τοῦτ' ἂν εἴη καθαίρεισις ἐκ Θεοῦ τρεῖσι δίκαια, ἀνθ'
 ὧν αὐτοὶ καθέλον ἀδίκως, ὑπὲρ εὐσεβείας ἀγωνισα-
 μένων ἐρθῶς ἐπισκόπων καὶ πρεσβυτέρων, καὶ σο-
 φῶν, καὶ ὅσοι ἐμίσησαν τῇ εὐσεβείᾳ.

Ὅτω Γρηγορῶς ὑπὸ τῷ κακῷ φιλωθέντι πάλαι
 φιλοψευδεὶ δαίμονι, ὡσπερ τὴν αἵρεσιν πρὶν, οὕτω
 ἔη καὶ τὰ ψευδῆ ταῦτα παραληρήματα ψευδῶς μυ-
 σταγωγῆσαι, ἐν γὰρ τούτῳ τῶς ἀληθεύων ὁρᾶται,
 ὅτι παρὰ τοῦ φίλου δαιμονίου τοὺς προφουδασμοὺς
 καὶ τὰς ψευδοπροφητείας ταύτας, δι' ὄνειρων ἔχει
 μαθῶν, ἐκεῖνα προφανῶς ἐάλω νοσῶν, ἃ τοῖς θεο-
 φόροις ἐκεῖνοις ἐγκαλῶν αὐτὸς ἐφη ψευδῶς· καὶ ταῖς
 αὐτοῦ ἐκκελευστικῶν, καὶ ταῖς ἀποφάσεσι καὶ τῇ
 καταδίκῃ, δίκαιως ὑπεύθυνος γίνεται. Μέθης καὶ
 γὰρ καὶ ἀδδηφαγίας καὶ πλάνης Μασσαλιανῆς αὐτὸς
 τοὺς καθ' ἑννοῦς χρησμοὺς καὶ τὰς προρρήσεις ἐφη,
 τοὺς μακαρίους συκοφαντῶν ἐκεῖνους.

Εἰ γοῦν οὕτω ταῦτα καὶ κατὰ τὰς σὰς ἔχει, φιλό-
 σοφε, ψήφοις, καὶ οὐδὲις ἀντερεῖ, σὺ δ', ὡς αὐτὸς
 φῆς παρὰ τοὺς σοὺς ἐταίρους, ἕπων καὶ ὄνειροις
 τισὶ παρὰ τοῦ φίλου δαιμονίου τοὺς προρρηθέντας
 ψευδεῖς ἐμυσταγωγῆθης χρησμοὺς, πῶς οὐκ ὅπερ
 αὐτὸς λέγω μετὰ πολλοῦ πένου τοῦ περιόντος γίνε-
 ται, καὶ ταῖς αὐτοῦ σαυτοῦ ψήφοις καὶ ταῖς ἀπο-
 φάσεσιν ὑπεύθυνος σαυτὸν καθιστᾷς; Μᾶλλον δ' εἰ
 μὲν ἀδδηφαγία καὶ γαστρὸς ἐνισχημένος κόρῳ καὶ
 τρυφῇ καὶ οἰνοφλυγίᾳ, καὶ ἕπων βαθεῖ, καὶ κόρῳ τὰ
 τοιαῦθ' ὁ φιλόσοφος ὄνειροπολῶν ἐφαντάζετο, ἦν ἂν
 καὶ τὸ τῆς γαστρὸς κόρῳ καὶ τῇ μέθῃ ταῦτα λογισά-
 σθαι, τῆς αὐτόθεν ἀναδιδομένης ἀχλύος τῷ φαντα-
 στικῷ τῆν σύγχυσιν ἐμποιοῦσης, καὶ τὰ μὴ ὄντα καὶ
 ἔργῳ καὶ ἀκούειν ὡσπερ ποιούσης αὐτόν· ἐπεὶ δ',
 ὡς αὐτὸς φησι, καὶ πνευῶν καὶ θακρίων ἦν, καὶ τῷ
 κτιστῷ, καὶ γνωστῷ, καὶ περιγράφτῳ καὶ ὁρατῷ,
 καὶ κατ' οὐσίαν αὐτοῦ Θεοῦ κατὰ τὸν σοφὸν φάναι
 Θεόδωρον, μετ' Εὐσεβίου δι' εὐχῆς προσίων, εὐδηλον
 ὡς παρὰ τῆς τοῦ φιλοσόφου μόνης ἐνεργείας του-
 τοῦσι δεδεγμένους ἀναπέφηνε τοὺς χρησμοὺς, πνεύ-
 ματι πλάνης συναπαχθεὶς κακῶς, ὡς μὴ ὠφέλις, καὶ
 τῆ; ἐναντίας ἐνεργείας χωρητικὸν ἑαυτὸν κατασκευά-
 σασ ὄλον, ὡς ἐφη, ἐπειδὴ τὴν πανουργὸν ἀπώσα-
 μένος τοῦ Πνεύματος ὄλην ἐνέργειαν, τὰ δυσσεβῆ
 καὶ παράνομα πάντ' ἐκεῖνα γνώμης ἀκράσια καὶ
 γλώττης, ὡς οὐκ οἶδ' εἰ τις ἄλλος τῶν κατ' αὐτὸν,
 τολμηρῶς καὶ θρασέως ἄγαν εἰς αὐτὴν ἐξέθρισε τὴν
 θεότητα. Καὶ ἔρα μοι καὶ τοῦ χρησιμοδοτοῦντος αὐ-
 τῷ δαιμονίου τὴν ἐμαθίαν καὶ τὸ φιλοψευδές. Τὴν
 μὲν γὰρ διαφορὰν πρὸς ἀλλήλους τῶν ἐπισκόπων ἦδη,
 μᾶλλον δ' οὐ τῶν ἐπισκόπων, εἰ χρὴ τάληθές εἰπεῖν,
 πρὸς ἀλλήλους ἦν ἡ διαφορὰ, ἀλλὰ τῆς συνόδου πρὸς
 τὸν πατριάρχην μόνον ἐκεῖνον, συναπχθέντα κου-
 φότητι, καὶ γνώμης προπετεία καὶ θράσει καὶ τῇ
 τῶν πολιτικῶν πραγμάτων κωνοτομίᾳ, καὶ τῇ κατὰ
 τῶν ἀπεχθεῖς πρὸς ἃ μὴ ἔχηρ ἐξολισθησαντα· εἴ'

ἢ δὲ ταῦτ' ἐγένετο οἰωπῆ. Καὶ ὅτι μὲν οἱ πατριάρ-
 χαι τῶν θρόνων ἀππλαθήσονται, τὸν ἑαυτοῦ μυστα-
 γωγῶν, ὡς αὐτὸς οὐτός φησιν ὁ μυσταγωγούμενος,
 διδάτκει· ὅτι δ' ἐπανελεύσονται πάλιν, καὶ λόγοις
 καὶ ἔργοις καὶ συγγράμμασι τὴν αὐτοῦ στηλιταύ-
 σουσιν αἵρεσιν, τοῦτο δ' οὐδὲ μνήμη; οὐδέ γέ τινος
 ἀξιοί.

Καίτοι γ' ἔχηρ, Γρηγορῶς, καὶ τοῦτ' ἐκεῖνοις προσ-
 κείσθαι, ἵνα σώζων ἦ καὶ ἄριστος ὁ λόγος τῷ σῷ δι-
 δασκάλῳ, καὶ μὴ ὡσπερ ἐξ ἡμισείας τὰ τῆς διδα-
 σκαλίας ὄντα τυγχάνῃ, καὶ κτανῶντα μᾶλλον ἢ δι-
 δάσκοντα τὸν μυσταγωγούμενον. Νῦν δὲ τὰ μὲν
 γιγνόμενα τότε καὶ ἐρώμενα λέγεις, εἴτε καὶ ὁ σὸς
 κλάνος ἐκεῖνος, ὡς αὐτὸς ἐφητῶ ἀήπου, εἴτε καὶ σὺ
 κἀκεῖνος ὁμοῦ· περὶ δὲ τῶν μελλόντων, ὁ δὴ καὶ
 φθάσα; ὁ σὸς φίλος τε καὶ διδάσκαλος; ἐπηγγεῖλατο,
 τοπαρίπαν οὐδὲν ὑγίαις, ὡσπερ δὴ καὶ τὰ κατὰ τοῦ
 σοφοῦ βασιλέως ἐκεῖνα, καὶ δὴ καὶ κατὰ τοῦ μεγά-
 λου Γρηγορίου φημι τοῦ Πατρὸς ὄντα τοῦ ψεύδους
 ἀντικρυς, καὶ ποῖαν οὐκ ὑπεβαίοντα συκοφαντίας
 ὑπερβολῆν; Μᾶλλον δ' ὁ μὲν σὸς καθηγῆτης; τὰ
 τοιαῦτα καὶ φίλος ἐκεῖνος, οὐδὲν οὐδοσιῶν ἐκ προ-
 γνώσεως εἰδέναι δεδουνημένος· Ποῖα καὶ γὰρ κοινω-
 νία φημι πρὸς σκοτός; Παύλος; φησιν ὁ πεφωτι-
 σμένος, ἀλλὰ στοχασμοῖς τισιν ἐκ τῶν φαινομένων
 τὰ μέλλοντα τεκμαιρόμενος, κἀκ τούτου ψευδόμενος
 τὰ πολλὰ, τοῦτ' αὐτὸ φημι τὸ κἀνταῦθα σύνηθες πέ-
 ποθε, κακῶς, ἤπερ' ἔφη, καὶ σὺν ἀτιμίᾳ ποικίῃ
 τὸν τετιμημένον τουτοῖν ζημώσεσθαι προσδοκῆσας
 τὴν βασιλείαν, εἴπερ καὶ μὴ σὺ ἔστι πλάσμα τὸ
 πᾶν καὶ τοῦ σοῦ φθόνου, καὶ τῆς φιλοψευδοῦς καὶ
 φιλολοιδόρου γλώττης, ἐκ τῆς πρὸς ἀλλήλους διαφο-
 ρῶς τῶν βασιλέων τὰ μὴ ὄντα κακῶς συμπλακτού-
 σης, καὶ προλέγειν προσποιουμένης τὰ σοὶ κατ' εὐ-
 χῆν τε καὶ βούλησιν· ὁ δὲ θαυμαστός οὐτοσί βασι-
 λεὺς πάλαι τῷ θεῷ πῶθῳ καὶ τῷ τῆς ἀναχωρήσεως
 ἔρωτι κάτοχος ὢν, ὡς ἄλλοι τε πλείστοι τῶν φίλων,
 καὶ αὐτοὶ τῶν ἄλλων μάλιστα σύνισμεν ἐν τοῖς μά-
 λιστα πεφνηότες αὐτῶν, ὁ μὴδὲ σὺ γ' αὐτὸς ἀγνοεῖς,
 οἶμαι, καὶ κοινωνοὶ τοῦ περὶ τῆς ἀναχωρήσεως τε
 καὶ ἡσυχίας ὄντες αὐτῷ καὶ πράγματος καὶ βουλεύ-
 ματος, σὺν γε Νικολάῳ τῷ πάνυ φημί· τοὺς γοῦν
 τοιούτους λογισμοὺς, ὅπερ ἐφηρ ἀνωθεν, παρ' αὐ-
 τῷ κεκυρωμένους ὡσπερ φέρων ὁ βασιλεὺς, καὶ διὰ
 τοῦτ' ἄρα καὶ τοῖς τῆς ἀρχῆς πράγμασι πάνυ τοι
 δυσχεραίνων, καὶ πῶς ἂν εἴποις ἀγθόμενος, εἰ καὶ
 ἄλλως τὰ τηνικαῦτα συμπασόντα, τῷ σκοπῷ καὶ τῷ
 τῆς ψυχῆς βουλομένῳ προσίστατο, καιροῦ κατα-
 λήλου λαθόμενος, τὸ πάλαι σπουδαζόμενόν τε καὶ
 φιλούμενον, καὶ πρὸς πέρας ἐξήνεγκε θαυμαστόν,
 οὐ μόνον τὴν τῆς ἀρχῆς καὶ τῆς κοινῆς τῶν πριγ-
 μάτων οικονομίας καὶ διεξαγωγῆς ἀπόθεσιν ζημίων
 οὐκ ἡγησάμενος, ἀλλὰ καὶ ζημίων διὰ τὴν Ἰησοῦ
 νέκρωσιν, καὶ τὸν πρὸς τὴν ἀναχώρησιν ἔρωτα πάν-
 τα μᾶλλον ἐκεῖνα καλῶς ἡγησάμενος, ἃ κατὰ κόσμου
 αὐτῷ πρὸς χέρους εἶναι καὶ δόξης νενομίστο· καὶ
 οὐ μόνον ἀδοξίαν ἠνδρητινοῦν ἐντεῦθεν οὐ προετραψά-
 μενος; ἑαυτῷ, ἀλλὰ πρὸς γε τῇ ἀληθινῇ καὶ πρώτῃ
 παρὰ Θεοῦ δόξῃ καὶ τὴν κάτω καὶ ἀνθρωπαιαν οὕτω

δαφιλῶς ἔχων περιποιημένην, ὡς καὶ τοὺς πρὶν ἀγνω-
μονοῦντας εὐνοῦς οὐδ' ὄσον εἰπεῖν νῦν ἔχειν, καὶ
τοὺς ἀδίκως τότε μισοῦντας νῦν φιλοῦντας δικαίως
τοῦ κάκιον ἀπολουμένου φθίνου, καὶ τοῦ ψεύδους
κάλλιον ἀπελαθέντων, καὶ εἰς ἑαυτὴν ὡσπερ ἐπαν-
ουσίας τῆς ἀληθείας. Καὶ τότε πρότερον μὲν οἱ ὑπὸ
χαίρα καὶ τὸ ὑπήκουον ὡς δεσπότην ἑαυτῶν προσκυ-
νοῦντες ἦσαν, εἰ καὶ μὴ καθαρῶς πάντες διὰ γε τὰ
προφθνήντα, νῦν δὲ καὶ πάντες μὲν σχεδὸν καθαρῶς
μετὰ γε τῆς καθηκούσης εὐνοίας τε καὶ τοῦ φίλ-
τρου.

Πρὸ δὲ πάντων καὶ ὑπὲρ πάντας καὶ βασιλεῖς
καὶ βασιλίδες ὁμοῦ καὶ τὸ χρυσοῦν ἅπαν τοῦτ' ἔγε-
νω, φιλοῦντες μὲν ὡς παῖδας πατέρας, μᾶλλον δὲ
καὶ τὴν φύσιν αὐτῆν, καὶ τοὺς ἔχειν ἱμέρους καὶ
τοὺς δεσμούς ὡσπερ παρῆναι φιλονεικοῦντες· τῷ
περιόντι τοῦ φίλτρου, τὰς δὲ τιμὰς καὶ τὴν αἰδῶ,
καὶ τὸ σέβας, καὶ τὴν ὑπακοήν, καὶ πάνθ' ὁμοῦ τὰ
τοιαῦτα, ἰσοθέα τινα καὶ παραδείγματος ἔξω παντὸς
ἀπονεμόντες, τί μὲν οὐ λέγοντες, τί δ' οὐ ποιοῦντες,
ἀ πρὸς θεραπείαν τε καὶ τιμὴν φέρει τὴν τούτου;
μᾶλλον δὲ πάντα μὲν ἔχειν καὶ δρῶντες καὶ λέγον-
τες καθ' ὑπερβολήν, οὐδὲν δὲ τῶν ἀξίων οἰόμενοι
λέγειν καὶ δρᾶν. Τοιοῦτός ἐστιν ὁ τῶν πραγμάτων
νυνὶ σὺν Θεῷ βασιλεὺς τε καὶ κύριος. Τοὺς γὰρ νῦν
ὄντας πάντας ἀνθρώπου, καὶ φρονήσει καὶ ἀγχι-
νοῖα, καὶ καλοκαγαθίᾳ καὶ χρηστότητι τρώπων, καὶ
συγγνώμῃ τῇ πρὸς τοὺς πταίοντας, καὶ τῷ φιλεδώ-
ρῳ τῆς γνώμης τε καὶ τῆς δεξιᾶς ἐκ πολλοῦ τοῦ
περιόντος νικῶν, ὡς μηδὲ παραβάλλειν ἐξείναι, καὶ
τῇ πρὸς τὸν πατέρα καὶ βασιλέα θαυμαστῇ ταύτῃ
γνώμῃ, καὶ τῇ αἰδῶ καὶ τῷ περιόντι τοῦ φίλτρου
τοὺς πρὸ αὐτοῦ φιλοτιμῆται νικᾶν ὁμοῦ πρὸς τοὺς
ἐξ ὀσφύος αὐτῷ καὶ μάλα δὴ λαμπρῶς ἀμιλλώμενος,
καὶ τὸ κράτος κἂν τοῖς εἰρημίοις τούτοις ὡσπερ
φιλονεικῶν φέρεσθαι κατὰ πάντων, καθάπερ δὴ κἂν
τοῖς ἄλλοις, καὶ παράδειγμα θαυμαστὸν τοῖς ἐξ αὐ-
τοῦ βασιλεῦσι, καὶ δὴ καὶ τοῖς τὰ δεῦτερα φέρουσι
τῆς βασιλείας τῶν παιδῶν ὁμοῦ πᾶσι προκείμεναι.
Ἐκρίσθη γοῦν τῆς ἀρχῆς, καὶ θείαν βουλήν, καὶ
ψυχὴν τινὰ τῶν πραγμάτων καὶ τῆς ζωῆς, καὶ τῆς
βασιλείας ἑαυτοῦ τε καὶ τῶν παιδῶν καὶ σπουδα-
στέην καὶ προασπιστήν, καὶ κηδεμόνα καὶ πατέρα
καὶ φύλακα τούτου καὶ ἡγεῖται, καὶ τοὺς γήνησους
ὁμοῦ πάντα ἡγεῖσθαι πείθει. Τοιοῦτόν εἰσι πρὸς
ἄλλήλους θαυμαστοὶ οἱ βασιλεῖς, καὶ τοιοῦτος δε-
σμοῖς ἀλλήλους συνδέδεται φίλτρου, καὶ ὁμοίας
καὶ συμψυχίας, ἣ οὐκ οἷδ' ὅ τι καὶ φῶ, φθόνου μὲν
καὶ ζήλου καὶ μίσους καὶ τῆς οὐ καλῆς ὑπονοίας καὶ
πάντων ὁμοῦ τῶν τοιούτων καλῶς ἀπεληλαμένων
ἔκειθεν, τῆς δὲ τῶν βασιλέων ἀρετῆς γυμνῆς ἅπασιν
ἐκφάνεισθαι ἄρθρον, καὶ τὸ παντοδαπὸν ἑαυτῆς κάλ-
λος, καὶ τὴν ἰσχὴν ἅμα καὶ τὴν εὐπρέπειαν ἐκ πολ-
λοῦ τοῦ περιόντος ἐμφανίζούσης· οἷς οὐ καλῶς ὁ
κακὸς ἐπεσκόταε φθόνος, καὶ τὸ ψεῦδος ἐπὶ μακρᾷ,
ἀ δὴ καὶ τὴν φθοράν, φεῖ! τοῦ γένου; ἡμῶν καὶ
τὴν πανωλεθρίαν ἀνωθεν εἰργασται. Ἄπερ καὶ Γρη-
γορὰς οὕτως ἐκίριστα νενοσηκῶς, ὡς μὴ ὠφελεν.
ἔπειθ' αὖ καὶ τὴν ποθομένην αὐτῷ διαφορὰν ἐώρα τότε

ΠΑΤΡΟΛ. GR. CLI

τῶν βασιλέων, ἅμα καὶ τοῦ φίλου δαιμονίου τὴν
ἐνεργουμένην δι' ἑαυτοῦ διαίρειν καὶ τὴν στάσειν,
καὶ δὴ καὶ τὰ παρεπόμενα τούτοις ἐκείνων μυσταγο-
γούτος, τὰ μὴτ' ὄντα, μῆτε γενησόμενα, ψευδῶς
κατὰ τὴν ἑαυτῶν γνώμην προῦθησαν τότε. Τῆς δὲ
τῶν πραγμάτων ἀληθείας ἤπειρ ἔδει νῦν ἐκφάνεισθαι,
ψεύσται καὶ ἀπατεῶνες, καὶ κλένοι καὶ βασιλέων
ἐχθροὶ, καθὰ καὶ Θεοῦ πρότερον, οὐκ ἀπεικίτως· ἀν
οἱτοὶ καὶ ἀμφω παρὰ πάντων καλοῦντο. Καὶ τί χρὴ
εἶλλα λέγειν, ὅπου γε καὶ ταῖς δυσσεβείαις αὐτοῦ τε
καὶ τῶν κατ' αὐτὸν συμμαχῆσιν τε καὶ ὑπερμαχῆ-
σιν, καὶ προστήσεσθαι τὸν θαυμαστόν τε καὶ φιλό-
χριστον ἡλιπιοῦ βασιλέα, τὸν μηδὲν ἤτηεν τῆς εὐσε-
βείας, καὶ τοῦ γ' ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας τῆς ἱερᾶς
πατρικοῦ ζήλου καὶ τῆς σπουδῆς, ἣ τοῦ διδασκάλου
καὶ τοῦ σκήπτρου κληρονομόν ὀφθέντα; Ἄλλ' ὁ γεν-
ναῖος οὗτος μετὰ τῆς πατρικῆς βασιλείας καὶ τὴν
τοῦ Θεοῦ βασιλείαν κάλλιστ' ἔχει καὶ ὡς ἐγρῆν ἐπι-
γνοῦς, καὶ τῶν ἀρχαίων τῆς θαυμαστῆς μητρὸς
τε καὶ βασιλίδος, καὶ τὴν ταύτης εὐκρινῆ πρὸς
θεὸν πίστιν, καὶ τὸν ὑπὲρ τοῦ ὀρθοῦ λόγου ζῆλον κα-
θαπερὶ τινα πανοπλίαν καὶ σκευὴν ἐνεκίμενος βσι-
λικὴν, τὴν πνευματικὴν καὶ μάλα καλῶς ἐπέγνω
μητέρα, τὴν Χριστοῦ Ἐκκλησίαν φημί· καὶ τῶν
ταύτης διδασκάλων εὐσεβῶς τε καὶ φιλοθείως ἔγαν
ἐξηρητημένος, καὶ τούτοις καὶ κεφαλὴν ὁμοῦ καὶ ψυ-
χὴν ὑποτίθει, καθάπερ ὀρωμέν, τὰς θαυμαστάς πρὸς
αὐτὴν ὁμολογίας ἐκείνας λαμπρῶς ἐπὶ τῶν ἔργων
ἐκφάνει, τοὺς περὶ Ἰουλιανὸν τε καὶ Γρηγορῶν
λύκους δεδεικῶς μᾶτην χωνόντας, καὶ πᾶσι τοῖς τὰ
καίλων φρονοῦσιν οἰμώων ἐπιπῶν.

Ἄλλὰ τούτων μὲν ἄλλ' ἔτι· Γρηγορίου δὲ περὶ τοῦ
μεγάλου τῶν ἑμῶν φημι Θεσσαλονικέων διδασκάλου
τε καὶ ποιμένου, καὶ ὧν ἡ τολμηρὰ καὶ βέβηλος
γλώττα κατὰ τῆς ἀληθείας καὶ ἀλήτου ψυχῆς ἐκεί-
νης ἀκολάστως τε καὶ μοχθηρῶς, καὶ ἀξίως ἑαυτῆς
δι' ὀλίγων εἶπε κἂν τούτοις ἐκείνο καὶ δὴ λέγω, ὡς
πέμπει μὲν ὁ Θεὸς δι' αἰχμαλωσίας πρὸς Ἀχαιμε-
νίδας κίκελλον, ὡσπερ δὴ καὶ τοὺς ἀποστόλους πάλ-
λαι πρὸς τὸ κήρυγμα, καὶ τὴν τῶν ἐθνῶν σωτηρίαν
διὰ τοῦ τῆς Ἐκκλησίας διωγμοῦ δηλαδὴ τοῦ μετὰ
τὴν ἀναίρεισιν Στεφάνου τοῦ θείου, διὰ τῶν ἐναντίων
σοφῶς πλέκων τὰ ἐναντία, ἵνα καὶ θαυμασιώτερα,
φησί, φαίνηται. Ἐκεῖ δ' ὁ μέγας γενόμενος, λεγί-
τωςαν οἱ συνειδέεσσι καὶ νῦν, οἷος ἐν ἔργοις τε καὶ
λόγοις καὶ διαλέξεσι ταῖς πρὸς τοὺς σοφοὺς τε καὶ
προβυχόντας Ἀχαιμενιδῶν ἀνεφάνη. Μᾶλλον δὲ καὶ
λέγουσι καὶ γράφουσι, καὶ κηρύττουσι μάλα τρυφῶς
τὰς συνεχεῖς πρὸς ἡμετέρους διδασκαλίας καὶ παρ-
αινέσεις, τὴν μεγάλην τοῦ λόγου παραμυθίαν, τὰς
λύσεις τῶν ἀμφισθητουμένων, τὰς τῶν Γραφῶν θαυ-
μαστάς ἐξηγήσεις, τοὺς τῆς καινῆς ἐκείνης αἰρέσεως
τε καὶ δυσσεβείας ἐλέγχους, τὴν θεολογίαν, τοὺς ὑπὲρ
τῆς μᾶς τρισυποστάτου θεότητος κινεοὺς καὶ ὑπερ-
φυεῖς λόγους, τοὺς περὶ τῆς θείας Χριστοῦ γεννή-
σεως, τῆς τε ἀνω καὶ ὑπὲρ χρόνον, καὶ δὴ καὶ τῆς
ἐν χρόνῳ καὶ κατὰ σάρκα, τοὺς περὶ σταυροῦ καὶ
θείων εἰκόνων καὶ τύπων, καὶ Παλαιᾶς Διαθήκης
καὶ Νέας, καὶ νόμου, καὶ περιτομῆς, καὶ ἱερωσύνης

36

τῆς πάλαι· καὶ οὕτως καὶ κατὰ φύσιν ἡ Γῆς ὁ τοῦ Θεοῦ Ἁλγος καὶ Χριστὸς καὶ Θεός, ἐπεὶ καὶ κριτὴς ὁ αὐτὸς ὁμοῦ πάντων ἀνθρώπων, ὁ φησὶν Ἀβραάμ ὁ πατριάρχης ὑπὲρ Σοδόμων πάλαι προσειών, κατὰ Μωϋσῆ φάναί· τὸν μέγαν, ὅπερ οὐχ Ἑβραίοις μόνον, ἀλλὰ καὶ Ἀχαιμενίδαις κατὰ ταυτὰ, φησὶ, δοκεῖ. Καὶ τί χρὴ κατὰ μέρος καταλέγειν νῦν ἐξῆς πάντα, πραγματείας ἐτέρας ὄντα καὶ ἱστορίας· ἔργον, δι' ὧν ἡ θαυμαστὴ καὶ οὐράνια καὶ φιλόσοφος γλώττα τίνας μὲν οὐκ ἐστήριξεν ἐκεῖ τῶν πιστῶν πρὸς τὸν ὑγιᾶ φημι λόγον; ποίας δ' οὐκ ἔλυσεν ἀμφιβολίας τῶν διασταζόντων; πόσου δὲ καὶ οἴου θαύματος; οὐκ ἐπληρώσε τὰς ψυχὰς τῶν συνέσει καὶ ἀξιώματι παρ' ἐκείνοις προϋχόντων; δι' ἃ δῆπου καὶ πληγὰς καὶ βαπίσματα κατὰ κόρηος καὶ ὕβριον φοροῦν τερπῶν ἀποστατῶν καὶ ἀλιτηρίων ὑπέστη Χριστοῦ καὶ τῆς αὐτοῦ Ἐκκλησίας, οὐκ ἐνεγκόντων τὴν ἦσαν καὶ τὴν ἐπὶ πάντων αἰσχρότην, ἀναιμακτος ἀθλητῆς καὶ στεφανίτης καὶ μάρτυς τῶν Χριστοῦ καθημάτων ἐκείθεν κατιῶν πρὸς ἡμᾶς σὺν λαμπρᾷ τινι τῆ κομῆ καὶ τοῖς κρότοις καὶ τοῖς ἐπινομίοις, οὐκ ἐπιγελοῖς τισὶν οὐδὲ παρ' ἀνθρώπων φαρτῶν ἐπιτιλουμένοις, ἀλλ' ἀφθάρτων καὶ οὐρανίων ἀγγέλων ἀοράτως προπεμπόντων, καὶ τὴν αὐτοῦ κάθοδον, καὶ τοὺς ἄθλους τοὺς ἱεροῦς, καὶ τοὺς ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ἀγῶνας καὶ δρόμους, καὶ τὴν καινὴν ὁμολογίαν, ὕμνοις καὶ μυστικαῖς ὕδαϊς ἀνακηρυττόντων, ὡς καὶ κατιῶντι παρὰ τοὺς τῆς βασιλίδος τῶν πόλεων ταύτης λιμένας, συνεξακουέσθαι τισὶ τῶν ἐυλαβῶν τότε τοὺς ὕμνους παρ' αἰγιαλοῖς ἐστηκόσιν, οἳ καὶ τὸ καινὸν ἐκείνο τῆς καινῆς ὥδης τε καὶ τοῦ μέλου ἀποδουμάζοντες, καινὸν μὲν τι καὶ ἀπιστον ἔλεγον εἶναι, εἰ παρὰ τῆς αἰχμαλωσίας καὶ τῶν βαρβάρων μελωδοί, καὶ τοιοῦτοι κατάγονται παρ' αὐτοῖς· ἐκεῖ δὲ, τῆς νηὸς εἰς τὴν γῆν κατιούσης, Γρηγόριος ὁ θεῖος σὺν γε τῷ πληρώματι τῶν ναυτῶν ἀποβαίνοντες καθεωρῶντο μόνον, τότε δὲ καὶ οἱ τῆς ἱερᾶς ἐκείνης ὥδης ἀκροατοὶ καὶ τῶν ὕμνων συνῆκαν, ὡς οὐκ ἀνθρωπίνης, ἀλλ' ἀγγελικῆς ἦσαν ἐκεῖνα δυνάμειος ἔργα, τοῦ Θεοῦ θαυμαστῶς κἀνταῦθα τὸν ἑαυτοῦ βουλομένου δεξάζειν θεράποντα.

Ἄλλ' ὁ περὶ τὴν ὄντως σοφίαν ἀσύνητος φιλόσοφος οὕτως σὺν γε τῷ φίλῳ δεξιμονίῳ, Ἀλώσεται, φησὶ, Παλαμάς, καὶ οὐ τὰ ἐχθίστα μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ αἰσχίστα παύσεται, ἀπηχθημένοι καὶ ἐπὶ βήροι καὶ αἰσχροὶ τινες πρὸς ἀλήθειαν ὄντες αὐτοί, καὶ τοὺς ὑπὲρ Χριστοῦ κωμωδούντες ἀγῶνας, καὶ τοὺς ἀθλητῆς καὶ στεφανίτης αὐτοῦ συκοφαντοῦντες, καὶ τοὺς ἁγίους ἀναιδῶς οἱ ἐναγεῖς διασύροντες. Ἄλλὰ ταῦτα μὲν οὕτως.

Καλὸν δ' ἂν εἴη λοιπὸν, ἐπειδὴ καὶ τὸν λόγον διανασταῦσαι δεῖ τῶν μακρῶν ἀγῶνων καὶ δρόμων καὶ ληξαι ποῦ τὸν καινὸν τουτονὶ πόλεμον, ὡς περ ἐν ἐπιλόγοις ἀναλαθεῖν τε καὶ λογισασθαι εἰς βραχείων τινῶν τὰ πρὸς τὸν φιλόσοφον ἡμῖν τουτονὶ καὶ τοὺς καθ' ἡμῶν καὶ τῆς εὐσεβείας αὐτοῦ λόγους εἰς μακρῶν εἰρημένα. Ὁ μὲν οὖν πρῶτος; ἡμῖν τῷ, πρὸς Γρηγορᾶν τουτονὶ λόγων, ἐπειδὴ πρὸς τὸν αὐτοῦ πρῶτον ἀπιδῶν, οὐδὲν τι περὶ τῶν προκει-

μένων αὐτὸν εὔρα λέγοντα, οὐδὲ δογματικῆς οὐδαιτιοῦν ἀπτόμενον ὑποθέσεως, ἀλλ' αὐτὸ τοῦτο μόνον συκοφαντίαν ὄντα καὶ ὕβριν τῆς κατ' αὐτοῦ τε καὶ τῶν περὶ αὐτὸν συγκροτηθείσης ἡμῖν ἱερᾶς συνόδου, καὶ δὴ καὶ τῆς Ἐκκλησίας ὁμοῦ πάσης, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ βασιλείας αὐτοῦ; καὶ τοὺς προσήκοντας αὐτοῖς κατὰ γένος σὺν γε τῇ συγκλήτῳ διαβέλλοντα πάση, καὶ νῦν μὲν διωγμὸν καὶ κάθαρσιν καὶ φυλακὰς περικαθημένους τὸν Γρηγορᾶν καὶ φρουροῦντας, καὶ πυκτίων ἱερῶν ἀφαίρεσιν ἐγκαλοῦντα τὰ μηδαμῶς ὄντα, νῦν δὲ ψήφον ἀδικον καὶ διωγμὸν εὐσεβείας τὴν τῆς δυσσεβείας ἀποκαλοῦντα καθάρσειν, καὶ μηδὲν μὲν εὐσεβῆς, ὡς αὐτὸς φησὶ βλασφημῶν, μηδὲ δίκαιόν τι τὴν ἱερᾶν συνόδον εἰπεῖν τε καὶ καταπράξασθαι, ὡς καὶ τοῦς περικαθημένους τε καὶ περιεστῶτας, ψευδῶς φησὶ καὶ δυσσεβείας κατεγνωκίτας αὐτῶν, σιγῇ τὴν ἑαυτῶν ἀποκρύψαι γνώμην, καὶ τὴν τῆς δυσσεβείας συνηγορίαν, διὰ τὴν ἐξουσίαν καὶ τὸν ἐπισημῶν φόβον, οὐ μὴν οὐδ' αὐτὰ φησὶ τὰ λαλθέντα γῶν ἐκεῖ καὶ πραχθέντα κατ' ἀλήθειαν δοθῆναι τῷ τόμῳ κακουργίᾳ τε καὶ ἀμαθίᾳ τῶν ἐκείνων συγγραψαμένων· οὐδὲ γὰρ εἶναι παρ' ἡμῖν τῶν λέγειν τε καὶ γράφειν εἰδόντων μετ' ἐπιστήμης οὐδένας. ἀλλ' ἐπισκαπάνης, ὡς αὐτὸς φησὶ, καὶ κόπης, καὶ ἀγορικῶν βίου προαχθῆναι πάντας οὐ καλῶς οὐδὲ δίκαιως ἐπὶ τὸ βῆμα, ὡς μὴδ' αὐτὸ τοῦτο γοῦν ἔχειν εἰδέναι, τί ποτε ἄρα τὸ τῆς ἐπισκοπῆς χρῆμα, καὶ τίς ὁ σκοπὸς καὶ τὸ ταύτης ἐπάγγελμα, μήτοι γε καὶ ἄλλων ἔχειν ἠγεῖσθαι καὶ διασώζειν, καὶ τέλος διωγμῶν ἐκεῖ κατὰ τῆς συνόδου καὶ τῶν προϋχόντων ἱερῶν Θεοῦ, καὶ Γρηγορίου τοῦ σοφοῦ μέλιστα, καὶ πληγὰς τε καὶ μίστιγας καὶ φοροτῶν ὕβριον ἀφορήτων, καθάπερ εἴ τινα παραπλήγη καὶ οὐκ ἐγκέφαλον διασεσειομένον εὐρηκότες τὸν Γρηγορᾶν, καὶ φαντασθέντα καὶ κάκιστα συγγραψάμενον, ἐξηλέγξαμεν αὐτὸν ἐκεῖ κατὰ μέρος πάνθ' ὁμοῦ τὰ τοιαῦτα ψευδόμενον καὶ παραληροῦντα, ὡς μηκέτι μὴδ' ἐν τοῖς μέλλουσι καὶ καιριωτέροις ἄξιον εἶναι πιστεῦσθαι καὶ ὀκνεῖν τοῦτο, τὸν οὕτω τῶν ἐλαττόνων τε καὶ σμικρῶν καταψευδόμενον τουτονὶ, καὶ μετὰ τοσαύτης φάναι τῆς προθυμίας, ὡς μηδεμίαν ὑπερβολὴν καταλείπειν.

Ὁ δεῦτερος τῶν λόγων πρὸς τὸν δεῦτερον βίβλων τοῦ φιλοσόφου, περὶ διαφορᾶς μὲν οὐσίας θείας; καὶ θείας ἐνεργείας ἐνίσταται τὸν ἀγῶνα· ἐκεῖ δ' ὁ ἀντιλέγων οὐ πρὸς τὰ τοῦ συνοδικοῦ τόμου κωμωδῆς πάντα, ἀλλὰ πρὸς κεφαλαιώδη ζητηματὰ τινε τῆς ὑποθέσεως ἐπεὶ τὸν ἀριθμὸν ὄντα τὸν λόγον ἔφη προαγαγεῖν βουλέσθαι, πρὸς ταῦτα καὶ ὁ λόγος ἡμῖν βλέπων, πρῶτον μὲν τὸν συνοδικὸν εἰσαγγεῖν ἑαυτοῦ τόμον, τὴν ἀπαριθμησὶν τουτονὶ τῶν κεφαλαιωδῶν ζητημάτων ποιούμενον· εἰθ' ἐξῆς τὰ περὶ διαφορᾶς οὐσίας θείας καὶ ἐνεργείας εἰσαγγεῖν κατὰ μέρος τοῦ αὐτοῦ συνοδικοῦ τόμου, ἔπειθ' ὁ Γρηγορᾶς ἀπέκρυψε κακουργῶν, γραφικῶς τε καὶ θεολογικῶς ἐπειδὴ μὲν ἀριστῶς ἐπιτεργασίας τε καὶ κατασκευαῖς, ἐνταῦθα λήγει τοῦ δρόμου, βρα-

χά' εἴτα πρὸς τὸν φιλόσοφον ὑπὲρ τῶν εἰρημένων Α Γρηγορᾶς καὶ αὐθις τοὺς ἱεροὺς θεολόγους Ἀθανάσιον τε καὶ Βασίλειον συκοφαντεῖ, ὡς ἐπὶ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ τῆ ἀιτίῃ τε καὶ αἰτιατῶ μόνῃ χρωμένους, ἐξελέγχει τούτον καὶ αὐθις ἐξ αὐτῶν τε τούτων τῶν θεολόγων Πατέρων, καὶ δὴ καὶ τῶν ἄλλων, καὶ ψεύστην ὁμοῦ καὶ βλάσφημον. ὡς ἐπὶ τῆς θείας οὐσίας καὶ τῆς φυσικῆς ἐνεργείας; μᾶλλον, καὶ οὐκ εἰς τὸν τῆ τοῦ αἰτίου τε καὶ αἰτιατοῦ προσωποποιεῖται ἀπόπειρα καὶ τῶν Μονοθελητῶν τε καὶ Μονοφυσιτῶν ἀποδείκνυσι πολλῶ χείρονα καὶ ἀτοπώτερα κατασκευάζοντα Γρηγορᾶν ὁ λόγος, ὅσον ἐκείνοι μὲν τὸ τῆς θεότητος ὁμολογοῦντες φυσικὸν θέλημα καὶ τὴν ἐνέργειαν, τὸ τῆς ἀνθρωπότητος τοῦ Χριστοῦ κακῶς ἀπηνρῶντο· ὁ δὲ τὸ τῆς ἁγίας Τριάδος ἀπαρνείσθαι διαβρήδην θέλημα καὶ τὴν ἐνέργειαν, καὶ ἀπλῶς πάντα τὰ φυσικῶς αὐτῆ προσόντα.

Ὁ δὲ τρίτος; τὰ περὶ διαφορᾶς θείας οὐσίας καὶ ἐνεργείας σκοπούμενος καὶ αὐτὸς, τὸν περὶ θείας δυνάμεως τῆς φυσικῶς τῆ Θεῶ προποῦσης ἐξετάζει λόγον, τὸν Ἀρσοπαγίτην θεῖον εἰσάγων Διονύσιον. Τούτῳ καὶ γὰρ ὁ Γρηγορᾶς ἀντιλέγων διὰ τοῦ συνοδικοῦ τόμου, κτιστὴν ἀποδεικνύει πειράται τὴν φυσικὴν τοῦ Θεοῦ δύναμιν. Ἐν οἷς καὶ τὸν θεοφρόνον Δαμασκηνὸν σὺν γε τῷ προρρήθέντι θεῖῳ Διονυσίῳ συκοφαντῶν ἐλέγχεται παρὰ τοῦ ἀληθοῦς λόγου. Φησὶ γὰρ μὴ κυρίως μηδὲ κατὰ φύσιν ἔχειν τὸν Θεὸν τὴν τοῦ ἔχειν δύναμιν, καὶ τούτους τοὺς ἁγίους εἰδέναι τε καὶ διδάσκειν. Εἶναι γὰρ τοῦτο τῶν κτισμάτων, ὡς αὐτὸς φησιν, ἴδιον. Ἐξελέγχει δ' αὐτὸν ὁ λόγος ἐν τούτοις νῦν μὲν τὰ Σαβαλλίου φρονούντα, λέγοντος, μὴ κυρίως καὶ ὑποστατικῶς ἔχειν Υἱὸν καὶ Πνεῦμα τὸν Θεόν, εἰ καὶ λέγεται, νῦν δὲ τοῖς τοῦ Ἀρείου καὶ Εὐνομίου συναπαγόμενον. Ἐκείνων καὶ γὰρ ἔστι τὸ ἑτεροούσιον, καὶ τὸ ὡς οὐσίας περὶ οὐσίαν ἔχειν τὸν Θεὸν τὸν ἑαυτοῦ Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα, κατὰ τὰς τοῦ φιλοσόφου δηλονότι φιλοσόφους κατηγορίας.

Τῷ δὲ τετάρτῳ τῶν λόγων περὶ διαφορᾶς ὡσαύτως οὐσίας θείας καὶ ἐνεργείας, καὶ δὴ καὶ δυνάμεως αὐτοῦ φυσικῆς τὴν ὁρμὴν ἔχοντι ἐξελέγχεται Γρηγορᾶς, οὐ κακούργως μόνον τοῖς ἐν τῷ συνοδικῷ τόμῳ, ἀλλὰ καὶ λίαν ἀμαθῶς ἐπιβάλλων. Καὶ πρῶτον μὲν ὁ λόγος αὐτὸν ἐλέγχει, οὐ τὰ Ἀρείου καὶ Μακεδονίου νοσοῦντα μόνον, ἀλλὰ καὶ τούτους ὑπερβαλλόντα τῆ δυσθεθείας, ὅσον οἱ μὲν τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ διαιρεῖν τῆς Πατρικῆς οὐσίας τολμῶντες, καὶ κυρίως οὐδὲ φυσικῶς, ἀλλὰ κατὰ μετοχὴν καὶ ἐπέσρακτα κακῆσθαι τὰ τῆς θείας φύσεως ἔλεγον ἰδιώματα, ὁ δὲ καὶ αὐτὸν τὸν Πατέρα, τὴν τρισυπόστατον ὁμοῦ λέγω Θεότητα, οὐ κυρίως φησὶν ἔχειν ταῦτα, ἀλλ' ἢ ἐπικτητα καὶ ὑστερογενῆ, ἢ ψευδῆ· εἴτα προῖων ὁ λόγος δείκνυσι Γρηγορᾶν νῦν μὲν Εὐνομῶ συνάδοντα, ἐν οἷς κατ' ἐκείνον καὶ αὐτὸς φησὶ, μὴ ἄλλο μὲν οὐσίαν νοεῖν, ἄλλο δὲ δύναμιν, ἄλλο δ' ἐνέργειαν καὶ σοφίαν, ὡς καὶ τῆς Ἐκκλησίας τοῦτ' αἰτὸ κατηγορεῖν ἔχειν, καὶ τῆς οὐσίας καὶ ἀλλήλων διάφορὰ πως εἶναι ταυτὶ λεγούσης, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἄκτιστα καθὼ φυσικὰ τοῦ Θεοῦ· νῦν δὲ καὶ Νεστορίῳ καὶ Μονοφυσίταις ὁμοφρονῶν τὸν αὐτὸν, ὡς κατ' οὐσίαν τὴν ἕνωσιν λέγοντα, καὶ δὴ καὶ σχετικὴν, ὥστε δυάδα τελείων ὑποστάσεων ἕνωθηναί. Εἴτα χρῆσιν εὐρών ἐκεῖ τῷ ἁγίῳ Κυρίλλῳ, περὶ διαφορᾶς θείας οὐσίας καὶ θείας ἐνεργείας θεολογοῦσαν, καὶ ταύτην εἰς δύο κακῶς διελών, καὶ τὸ μὲν ἐκείνης τῷ γεννήτορι δεδωκότος, τὸ δὲ προσρίψας τῷ τόμῳ καὶ ἡμῖν ὡς ἡμέτερον δῆθεν, εἴτα κατ' ἐκείνου χωρεῖ καὶ ἡμῶν ἀκρατῶς. Ἐν τούτοις γοῦν ἐξελέγξας αὐτὸν ὁ ἡμέτερος λόγος, ὡς κακούργον, ὡς ἀμαθῆ, ὡς τῶν ἁγίων ὑβριστὴν καὶ βλάσφημον ἐκτόπως, εἴτα καὶ συκοφάντην αὐτὸν ἀποδείκνυσι τοῦ τε θείου Κυρίλλου καὶ Ἰωάννου φημὶ τοῦ σοφοῦ. Ἐπὶ τούτοις τὸν περὶ αἰτίου καὶ αἰτιατοῦ λόγον κινήσας, καθ' ὃν ὁ

σὺν τε καὶ Βασίλειον συκοφαντεῖ, ὡς ἐπὶ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ τῆ ἀιτίῃ τε καὶ αἰτιατῶ μόνῃ χρωμένους, ἐξελέγχει τούτον καὶ αὐθις ἐξ αὐτῶν τε τούτων τῶν θεολόγων Πατέρων, καὶ δὴ καὶ τῶν ἄλλων, καὶ ψεύστην ὁμοῦ καὶ βλάσφημον. ὡς ἐπὶ τῆς θείας οὐσίας καὶ τῆς φυσικῆς ἐνεργείας; μᾶλλον, καὶ οὐκ εἰς τὸν τῆ τοῦ αἰτίου τε καὶ αἰτιατοῦ προσωποποιεῖται ἀπόπειρα καὶ τῶν Μονοθελητῶν τε καὶ Μονοφυσιτῶν ἀποδείκνυσι πολλῶ χείρονα καὶ ἀτοπώτερα κατασκευάζοντα Γρηγορᾶν ὁ λόγος, ὅσον ἐκείνοι μὲν τὸ τῆς θεότητος ὁμολογοῦντες φυσικὸν θέλημα καὶ τὴν ἐνέργειαν, τὸ τῆς ἀνθρωπότητος τοῦ Χριστοῦ κακῶς ἀπηνρῶντο· ὁ δὲ τὸ τῆς ἁγίας Τριάδος ἀπαρνείσθαι διαβρήδην θέλημα καὶ τὴν ἐνέργειαν, καὶ ἀπλῶς πάντα τὰ φυσικῶς αὐτῆ προσόντα.

Τῷ πέμπτῳ περὶ τε ἠνωμένης καὶ διακεκριμένης θεολογίας; καὶ διαφορᾶς αὐθις θείας ἐνεργείας διεξιόντι, καὶ δὴ καὶ τοῦ ταύτης ἠνωμένου, καὶ τὸ μὲν θεωρεῖσθαι πράγματι λέγοντι, τὴν δι' ἀποδοξίαν ἐπινοεῖα, οὐ πράγματι, αἱ τούτων ἀποδείξεις; ἔκ τε Διονυσίου καὶ Ἱεροθέου τῶν ὁμιλητῶν τε καὶ διαδόχων τῶν ἱερῶν ἀποστόλων εἰσιν, ἀπὸ τῶν θείων Γραφῶν, ἀπὸ τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων, καὶ δὴ καὶ τῶν ἱερῶν διδασκάλων τε καὶ θεολόγων ἐκ μέρους. Συνἀποδείκνυται δὲ τῷ λόγῳ κακῆναι, ὅτι οὐ μόνον ὑπὸ τῆς ἔκτης οἰκουμενικῆς συνόδου οἱ τὰ Γρηγορᾶ καὶ Ἀκινθύνου νοσοῦντες ἐξελέγχονται χείρω καὶ ἀτοπώτερα φρονούντες τῶν Μονοθελητῶν ἐκείνων, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ πασῶν ὁμοῦ τῶν συνόδων τῶν τε καθόλου καὶ τῶν μερικῶν, ἐπειδὴ καὶ ἀλλήλους εἰσὶν αἱ πᾶσαι σύμφωνοι καὶ βεβαιούσαι ἀλλήλους. Αἰδὲ καὶ παρὰ πασῶν ἐστὶν ἡ ἀρὰ καὶ ἡ ἀποκήρυξις ἀπειρηγεμένη τοῖς τάναντία φρονούσιν ἐκείναις, ἀλλ' οὐχ αἱ καθ' ἡμᾶς ἀπλῶς σύνοδοι καὶ οἱ τόμοι. Τὰ ἐκείνων καὶ γὰρ ἐκφαίνουσιν οὗτοι, μηδὲν παρ' ἑαυτῶν εἰσφέροντες; ἢ μόνην τὴν ὁμολογίαν καὶ τὴν συμφωνίαν ἐκείνων. Πρὸς δὲ τούτοις καὶ τὰ Ὁριγέτους ἐλέγχονται νοσοῦντες κατὰ τὴν οἰκουμενικὴν πέμπτην ἁγίαν φημὶ σύνοδον, πρὸς ἐκείνον εἰποῦσαν, ὡς εἶχε μὲν ὁ Θεὸς αἰὶ τὴν τοῦ κτίσειν δύναμιν, ἐνηργήθη δὲ ἡ τοιαύτη δύναμις, ὅτε αὐτὸς ἐβούληθη. Ὅθεν οὐδ' ἐτράπη Θεὸς, φησὶν, ἀπ' ἑτέρου εἰς ἕτερον.

Τῷ γε μὴν ἕκτῳ πρὸς τε τὸν τρίτον καὶ τὸν τέταρτον τοῦ Γρηγορᾶ βλέποντι, καὶ περὶ μετοχῆς θείας καὶ ἐνεργείας ἀγωνιζομένῳ, καὶ αὐθις ὁ αὐτὸς ἐλέγχεται, τὰ τε ἄλλα διὰ τοῦ ληπτῶ καὶ μεθεκτοῦ τῆς θείας οὐσίας βλάσφημῶν εἰς Θεὸν ἀτόπως, καὶ δὴ καὶ τὴν Ἀντιοχείας μέγαν Ἀναστάσιον σὺν γε τῷ συνοδικῷ τόμῳ συκοφαντῶν καὶ ἀκρατῶς ὑβρίζων· τὰ γὰρ περὶ τοῦ θείου Πνεύματος εἰρημένα τῷ σοφῷ διδασκάλῳ τούτῳ συλησας ἀπὸ τοῦ τόμου, καὶ τούτους ὡς ἡμετέροι; δῆθεν ἠρησάμενος, τὰ ἀσχεῖστα καὶ συκοφαντεῖ καὶ ἐυδριζέσθαι τούτοις, ὡς περὶ δὴ καὶ τοῖς τοῦ ἁγίου Κυρίλλου πρότερον· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ Ἀθανάσιον σὺν ἐκείνῳ τὸν μέγαν μεθεκτὴν τὴν τοῦ Πνεύματος οὐσίαν τε καὶ ὑπόστασιν, καὶ δὴ καὶ αὐτὴν τὴν ἁγίαν ὡσαύ-

τως Τριάδα συκοφαντῶν λέγειν ἐκεῖνον· οὐ τὴν Ἀ
θαυμαστὴν προτιθεὶς θεολογίαν ὁ ἡμέτερος λόγος,
αὐτόθεν ἐξελέγχει τὸν Γρηγορᾶν καὶ ψεύστην καὶ
συκοφάντην τῶν ἁγίων, καὶ δὴ καὶ τὰ Μασσαλιανῶν
καθαρῶς κἀν τούτοις φρονούντα· πρὸς δὲ γε τοῖς
εἰρημίοις καὶ Λατίνοις ἀκριβῶς περὶ τε προόδου
καὶ χάριτος καὶ φυσικῆς ἐνεργείας καὶ ἐλλάμψεως
καὶ Θεοῦ μετοχῆς συνηγοροῦντα, μᾶλλον δὲ καὶ Λα-
τῖνον αὐτὸν ἄντικρυς τὰ τοιαῦτα πεφηνότα, μηδησι-
τινοσύν προσούσης διαφορᾶς.

Τοῦ ἐβδόμου πρὸς τὸν τέταρτον καὶ αὖθις τοῦ φι-
λοσόφου λέγοντος λόγον περὶ φυσικῆς καὶ οὐσιώδους
ἐνεργείας Θεοῦ ὅτι ἄκτιστος, ἀναδείκνυται μὴ μόνον
κτίσμα ταύτην αὐτῆς, λέγων, ὡς ἔθος αὐτῷ, ἀλλὰ καὶ μὴ
ὄν, ὅταν μὴ πρὸς τὴν οὐσίαν οὕτην, φησιν, ἀναφέ-
ρηται· τοῦνομα. Ταύτην καὶ γὰρ φησιν εἰδέναι μό-
νην Θεοῦ ἐνεργεῖαν· τὰ δὲ παρ' αὐτὴν πᾶνθ' ὁμοῦ
κτίσματα· θέλησιν δὲ φυσικῆν κοινήν τῆς ἁγίας Τρι-
άδος μηδαμῶς πεφυκέναι, ἀλλὰ τὴν οὐσίαν αὐτὴν
εἶναι· ὀλέθω, καὶ τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ μόνον. Δείκνυ-
ται· δ' ἐν τούτῳ τῷ λόγῳ Γρηγορᾶς πρὸς τοῖς εἰρη-
μίοις οὐ μόνον τὴν τοῦ Θεοῦ ἐνεργεῖαν, ἀλλὰ καὶ
τὴν οὐσίαν σὺν αὐτῇ περιγραφτὴν καὶ ὠρισμένην
φανερῶς λέγων.

Τοῦ δὲ ὀγδόου τῶν λόγων τῷ τετάρτῳ καὶ αὖθις
τοῦ Γρηγορᾶ καὶ δὴ καὶ τῷ πέμπτῳ περὶ θείας ἐν-
εργείας προσδιαλεγόμενον καὶ ἔτι, ὅτι ἄκτιστος, καὶ
ὅτι οὐ σύνθετον διὰ ταύτην τὸ θεῖον κατ' αὐτὸν τὴ
κατὰ φύσιν ἀποῦν, ἀποδείκνυται Γρηγορᾶς οὐ μόν-
ον σύνθετον καὶ κτιστὸν διὰ τῆς ἐνεργείας κατα-
σκευάζων τὸν Θεόν, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἱεροῦς θεολόγους,
Κύριλλον τε καὶ Ἰωάννην τὸν Δαμασκηνὸν συκο-
φαντῶν καὶ αὖθις, οὐ κατὰ διάνοιαν φημι μόνον,
ἀλλὰ σχεδὸν καὶ κατ' αὐτὰ τὰ ρητά· οὐ τούτους δὲ
μόρους, ἀλλὰ καὶ τὴν ἔκτην οἰκουμένην ἁγίαν
σύνθετον ὄλην, Μάξιμόν τε τὸν τῆς θεολογίας καὶ
ὁμολογίας στύλον, καὶ Βασίλειον καὶ Ἀθανάσιον
ὁμοῦ τοὺς μεγάλους. Ἐν οἷς οὐ τὰ Μονοφυσιτῶν τε
καὶ Μονοθελιτῶν σπουδάζων μόνον καὶ αὖθις ἐλέγ-
χεται, ἀλλὰ καὶ Ἐνὸμοιο ἄλλοι αὐτοὺς ἀναδείκνυται·
οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ Ἀρειῶς ἅμα καὶ Μακεδόنيος, μᾶλ-
λον δὲ καὶ πολλῶν χείρων καὶ ἀποπτωτερος ἐκεῖνων·
ὅσον ἐκεῖνοι μὲν κατ' οὐσίαν τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦ-
μα τοῦ Πατρὸς διεκρούοντες, ὁ δὲ καὶ φθάσαντες
ἐφημεν, εἰς κτίσμα καταφέροντες ὅσον τὸ κατ' αὐ-
τοῦς· τὸν Θεὸν ἦσαν, Γρηγορᾶς· δ' οὐτοσι καὶ εἰς τὸ
μὴ ὄν τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ κατασπῆν ἐπιχειρεῖ διὰ
τῶν φυσικῶς προσόντων αὐτῆς. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὰς
Πατριωτικὰς ἰδέας καὶ μάλα πρεσβεῦον ἐλέγχεται,
ἰδιοποστᾶτους τὰς ἀνυποστᾶτους ἑαυτοῦ δοξάζων
ἐνεργείας, καὶ καθάπερ σκιάς τινὰς, ὡς αὐτὸς φη-
σι, τῆ οὐσίᾳ παρεπομένης. Ὁ δὲ λόγος ἡμῖν οὐτοσι
δείκνυσσι διὰ τῆς ἱερᾶς τῶν ἁγίων θεολογίας, καὶ
πίστε, καὶ κατὰ τινὰς τοὺς λόγους νοηθεῖν ἂν ἐπὶ
Θεοῦ σύνθεσις. Οὐδ' ἡ μὲν Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ ἀπο-
σεῖσται, τοῖς ἱεροῖς ἐπομένη διδασκάλοις· ὁ γε μὴν
Γρηγορᾶς· ἐπειθὼν τούτους, ἐξ ἀνάγκης ἐκεῖνοις
ἀλλάσσεται, σύνθετον ποιῶν τὸν Θεόν.

Ὁ ἕνατος καὶ ὁ δέκατος πρὸς τὸν πέμπτον μὲν

καὶ αὖθις, ἀλλὰ δὴ καὶ τὸν ἕκτον ἐνίσταται τοῦ Γρη-
γορᾶ λόγον περὶ τε θεότητος καὶ Θεοῦ καὶ θείας
ἐνεργείας αὖθις καὶ θεώσεως, δεικνύοντας ὅτι τι
ἄκτιστος, καὶ ὅτι ἀσχετος καὶ ἀμίμητος τῆ ἀνθρω-
πίᾳ φύσει, εἰ καὶ Πνεύματι ἁγίῳ, ἐν σχέσει καὶ
μιμήσει γίνεται, καὶ πῶς καὶ κατὰ τινὰς τοὺς λόγους
καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ
ἐνεργεῖαι τοῦ Πατρὸς λέγονται παρὰ τῶν θεολόγων,
καὶ αὖθις οὐκ ἐνεργεῖαι οἱ αὐτοί· καὶ ὅτι· καὶ εἰ
τρεις θεαρχικά ὑποστάσεις καὶ κοιτῆ καὶ ἰδίᾳ καὶ
σοφία καὶ δύναμις ὡσαύτως λέγονται, διὰ τὸ φυσι-
κῶς καὶ μὴ μεθετικῶς ἔχειν ταῦτα, καὶ τὴν φυσικῆν
αὖθις δύναμιν καὶ ἐνεργεῖαν κοινῶς καὶ ἡνω-
μένως ἔχουσιν ὡς ὁμοούσιαι καὶ ἰσοθέοι. Ἀποδει-
κνύουσι δ' αὖθις τὸν φιλόσοφον καὶ τὸν μέγαν συκο-
φαντῶντα Βασίλειον ὡσπερ δὴ κἀν τοῖς φθάζαι,
καὶ τοὺς ἄλλους θεολόγους Πατέρας. Φησὶ καὶ γὰρ,
ὡς οὐ περὶ φυσικῆς ἐνεργείας Θεοῦ φησιν ὁ διέ-
σκαλος πρὸς Εὐστάθιον γράφων, ἀλλὰ περὶ ἀπει-
λεσμάτων μόνον ἦτοι κτισμάτων. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ
ὁμόφρονα δεικνύουσι καὶ αὖθις αὐτὸν ὄντα Σαβελλίῳ
τε ἅμα καὶ Ἀρειῳ καὶ Μακεδονίῳ, μὴ δευτέρῳ καὶ
κατωτέρῳ τὴν θεῖαν ἐνεργεῖαν οὐόμενον σὺν γε τοῖς
θεολόγοις Πατράσι τῆς πηγαζούσης αὐτὴν θείας φέ-
σεως, ὡς κατ' αἰτίαν ὑπερκαίμενης καὶ μερίζονος, ἀλλὰ
θεότητος καὶ θεοῦς διαφόρους ἀλλήλων ἐντεῦθεν συνέ-
γοντα, ὁ δὲ τὸς προῤῥηθεῖσι καλαῖος ἀπεισάρ-
χαις ἐκείνοις ἰδέσθαι, διὰ τὸ τῶν θεῶν ὑποστάσεων
δηλονότι διάφορον παρὰ τῆς Ἐκκλησίας Χριστοῦ
καλῶς πρεσβεῦόμενον.

Ὁ ἐνδέκατος ἐκ περὶ τῆς Χριστοῦ διεξίον ἐν
Θεωρίῳ θείας μεταμορφώσεως καὶ τοῦ κατ' αὐτὴν
τῆς θεότητος φωτὸς, περὶ τε θεώσεως ὑπερφυσί-
αυθις, καὶ μετοχῆς τῆς θεοποιῦ καὶ φυσικῆς τοῦ
Πνεύματος χάριτος, δείκνυσσι τὸν Γρηγορᾶν ἡ μὴ
γενέσθαι τὴν μεταμόρφωσιν ὅπως Χριστοῦ λέγοντα,
ἢ τραπῆναι καὶ μεταβληθῆναι τὴν ἀνθρωπείαν
μορφὴν, ἢ τὸ εἶδος τοῦ Χριστοῦ σὺν γε τοῖς εἰρη-
νομάχοις, καὶ προτίει τὸν Θεὸν καὶ ρητὸν καὶ ἐρα-
τῖν, οὐκ ἐκ τῶν περὶ αὐτὸν κατὰ τὴν ἱερὰν ρυστα-
γωγίαν, ἀλλὰ κατ' αὐτὴν τὴν οὐσίαν δοξάζοντα μετ'
Εὐσεβίου καὶ τῶν Ἀρειανῶν, καὶ κτιστῖν καὶ ἐρη-
τῖν εἰσαγόγοντα σὺν ἐκείνοις Θεόν, ὃν δὴ που καὶ κατ'
οὐσίαν ἰδεῖν ἐκδέχοντα καὶ προσκυνῆσαι, φησὶν ὁ
Γραπτὸς θεῖος Θεόδωρος, ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Γρηγορᾶ
προβληθεὶς καθ' ἡμῶν δῆθεν καὶ τοῦ τῆς ἀληθείας
λόγου. Διέξεισι δ' ὁ λόγος ἐν τούτοις καὶ περὶ τοῦ
ἀπροσβίου φωτὸς τῆς θεότητος, καὶ μετοχῆς ἱερᾶς
αὐτοῦ καὶ θεοφανείας καὶ ἐλλάμψεως θείας τῆς δι-
δομένης τοῖς ἁγίοις ἐν Πνεύματι, νῦν μὲν ἐκ μέρους
ὡς ἐν ἀβραάμῳ μέρει, κατὰ τε τὸν Θεῖον Παῦλον
φημι καὶ τοὺς μετ' ἐκεῖνον θεολόγους καὶ διδασκά-
λους, ἐν δὲ τῷ μέλλοντι αἰῶνι διαψιλοστέρας τε καὶ
τελεωτέρας. Ἀμήψουσι γὰρ οἱ δίκαιοι ὡς ὁ ἥλιος,
Χριστὸς φησὶν ὁ τῆς δικαιοσύνης ἥλιος, ἐν τῇ βα-
σιλείᾳ τοῦ Πατρὸς αὐτῶν, καὶ ἰσάγγαλοι ἔσονται
καὶ υἱοὶ Θεοῦ, τῆς ἀνυστάσεως υἱοὶ ὄντες.

Ὁ γε μὴν δωδέκατος οὐτοσι καὶ τελευταῖος τῶν
ἄλλων ὑπὲρ τῶν ἐν τῷ ἁγίῳ ἔρει τῷ Ἄθῳ μονασίῳ

καὶ τῶν ἱερῶς καθ' ἡσυχίαν ἀσχοῦντων τὰ τῆς εὐ-
 αγγελικῆς πολιτείας βεβαιώτερα συντεθείς, καὶ
 συκοφάντην καὶ βλάβημον καὶ ὑβριστὴν ἀποπον-
 τῶν ἁγίων κἄν τούτοις τὸν Γρηγορῶν ἐξελέγχει,
 καθάπερ δὴ κἄν τοῖς ἄλλοις· καὶ οὐ τοῦτο μόνον,
 ἀλλὰ καὶ ὑπεύθυνον πάντ' ἐκείνᾳ γε ἀκριβῶς, ὅσα
 τῶν ἁγίων ψευδῶς κατηγορεῖ, πεπλανημένους καὶ
 ψευδοπροφήτας, καὶ Μασσαλιανούς τούτους ἀποκα-
 λῶν. Ἔϊτα καὶ ὑπὲρ τῶν θειοτάτων ἀπολογησάμε-
 νος βασιλέων, οὐδὲ γὰρ οὐδὲ τούτων ἢ φιλοψευ-
 δῆς καὶ φιλολοῖδος ἀπέσχετο γλώσσα, οὐ μὴν
 ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ Γρηγορίου τοῦ καθ' ἡμᾶς φημι θεο-
 λόγου καὶ κοινῶς τῆς Ἐκκλησίας Χριστοῦ διδασκά-
 λου, καὶ δὴ καὶ τῆς εἰς Ἀσίαν αἰχμαλωσίας, καὶ
 τῶν ἱερῶν αὐτοῦ θαυμάτων βραχέ' ἄττα διαλεχθεῖς,
 ἐν γε τῇ ἀνικεφαλαιώσει ταύτῃ καταπαύει τὸν δρό-
 μον, μικρὰ τινα καθάπερ ἐν ἐπιλόγῃ πρὸς γε τὸν
 θαυμαστὸν εἰπὼν βασιλέα, τὸν καὶ τὴν ἀρχὴν πρὸς
 ταῦτα κεινηκότα.

Τοιαῦτα τὰ πρὸς Γρηγορῶν ἡμῖν καὶ τὰ ἐκείνου
 κατὰ τῆς εὐσεβείας καὶ τῆς ὀρθῆς περὶ Θεοῦ δόξης
 καὶ τῶν ταύτης προαγωνιστῶν τε καὶ προμάχων,
 θειότατε βασιλεῦ· δεῖ με καὶ γὰρ ὡσπερ ἀρχόμε-
 νον, οὕτω καὶ λήγοντα τοῦ λογικοῦ τούτου δρόμου,
 πρὸς σὲ καὶ αὐθις ἀπιδεῖν τὸν αἴτιον τούτων, καὶ
 τῷ πάντ' ἀρίστῳ σοὶ τὸ πᾶν ἐπιγράψαι· εἰ μὲν
 ἀρκοῦντες· καὶ κατὰ τὴν ἔχοντα γνώμην, τοῦ κα-
 λῶς πρὸς ταῦτα προτραφεμένου, τῷ Θεῷ χάρις,
 καὶ σοὶ τῷ καλέσαντι· εἰ δὲ τῆς ἐλπίδος ἐνδέστε-
 ρον, καὶ οὕτω χάρις. Οὐ γὰρ ψεκτικῶς εὐ οἶδα γρα-
 φικοῖς τε καὶ θεολογικοῖς ὀπλισμένα πάντοθεν λό-
 γοις, καὶ τὰ τῶν ἀντιθέτων οὐκ ἀποστρέφοντα καὶ
 διαλύοντα μόνον ἐκ πολλοῦ πᾶν τοῦ περιόντος,
 ἀλλὰ καὶ κατὰ τῆς αὐτῶν περιτρέποντα κεφαλῆς,
 ἀσπερίτρεπτα μὲν καὶ σαθρὰ πεφυκότα τῇ τε λαμπ-
 ρῇ τοῦ ψεύδους ὑπερβολῇ καὶ τῷ νοητικῷ καὶ ἀμα-
 θείᾳ καὶ κούφῳ τοῦ ταῦτα συγγραφεμένου, ἐξ ἀντι-
 στρέφου δὲ ἐδυσχερῆς καὶ οὐ πᾶν τοι ῥᾶστον ἄλ-
 λως πρὸς τὴν ἀπαίτησιν ἔχοντα, τῇ τε ἀταξίᾳ φημί
 καὶ ἀναρμοσίᾳ τῶν προβλημάτων τε καὶ συλλογι-
 σμῶν τοῦ φιλοσόφου, καὶ τῇ συκοφαντίᾳ καὶ τῷ
 συχνῷ ψεύδει κατὰ τὰ τῶν θεολογικῶν τε καὶ πα-
 τρικῶν λόγων, καὶ τῆς συνόδου καὶ πάντων ἡμῶν·
 οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τῷ πᾶσαν ὡς εἰπεῖν αἴρεσιν ἐν-
 ταῦθα συνειλοχέναι, καὶ μηδὲ Ἰουδαϊσμοῦ καὶ δο-
 ξῶν Ἑλληνικῶν φείσασθαι, τοῦ μὴ καὶ τούτων οἷς
 λέγει τε καὶ φρονεῖ κοινωνεῖν, ἀ δὴ καὶ ὁ λόγος
 ἡμῖν ἐν τοῖς φθάσαισι εἰδείξεν· ὡς καὶ θαυμάζειν
 τοὺς μετ' ἐπιστήμης ἐντυγχάνοντας τῷ βιβλίῳ, ὅτι
 καὶ συναγαγεῖν ἔδυνήθημεν τὸν σκοπὸν καὶ τὴν
 πρόθεσιν ἐκ τῶν γεγραμμένων τῷ φιλοσόφῳ, καὶ
 τὰξιν τινὰ δοῦναι τίως τῇ τοσαύτῃ γε ἀταξίᾳ καὶ
 συγχύσει, καὶ οὕτω καὶ κατ' ἐκείνων σὺν γε τοῖς
 γραφικοῖς καὶ θεολογικοῖς λόγοις χωρῆσαι, καὶ
 τοῦτ' αὐτὸ πρῶτον ἐξ ἐαυτῶν τῷ ἀντιπάλῳ χαρί-

σασθαι, τὸ καὶ δόξαι τι λέγειν ὅπως ἐκείνου κατὰ
 τοῦ λόγου τῆς ἀληθείας, καὶ ἀντιλέγειν ὁπωσοῦν
 οἷς δέηται καὶ προῦθετο, ὅπερ οὐκ ἂν, φησὶν, εὐχε-
 ρῶς τις λαβεῖν δυνήσεται, τὰ ἐκείνου γε μόνον δι-
 εξῶν καθ' αὐτά.

Ἄλλ' ἐπειδὴ Γρηγορᾶς πρὸς ταῖς συχναῖς καὶ
 ἀλλεπαλλήλοισ ἀποτοῦ καθ' ἡμῶν συκοφαντίαις καὶ
 μαρτυριῶν ἱερῶν ἀπορίαν καὶ συμμαχίαν θεολογι-
 κῶν λόγων πυκνὰ μετὰ πολλῆς τῆς ἀναίσχυντίας
 ἡμῖν ἐγκαλεῖ τὴν ἀμαθίαν οὐ τῆς ἐξῶ παιδεύσεως
 καὶ σοφίας μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς ἡμετέρας ταύτης
 καὶ ἱερᾶς περιάπτων, ἔν ἐκείνους τῆς μὲν καὶ
 καθάπαξ ἀμύητός τε καὶ ἀγευστος ἀναπέφνηεν, τὴν
 δὲ πλημμελῶς τε καὶ ἀμαθῶς μελετήσας, ὡς ἐκ
 τῶν αὐτοῦ δέηται λόγων, οὐδὲ ταύτη· ἀπώ-
 νητό τι τῶν ἐπαινετῶν καὶ χρησίμων, πρὸς ἀνάγ-
 κης ἡμῖν ὡσπερ γέγονε τὰ τε τοῦ τόμου, καὶ
 δὴ καὶ τὰ τῶν θεολογικῶν τε καὶ πατρικῶν λόγων
 εἰς πλάτος ἐν τοῖς λόγοις, καὶ πέρα τοῦ συνήθους
 ἴσως ἐκθέσθαι, ὑπὲρ οὐ καὶ οὐδεὶς ἂν ἡμῖν, οἶμαι,
 νυμεσῆσαι δικαίως, πρὸς τε Γρηγορᾶν καὶ τὸν
 ἐκείνου κατὰ τῆς ἀληθείας καὶ ἡμῶν σκοπὸν βλε-
 πων. Ἐγὼ μὲν οὖν οἶμαι καὶ πᾶς παρὰ Γρηγορᾶ
 πρὸς ἀντιλογίαν δῆθεν εἰσαχθείσας τοῦ τῆς ἀληθείας
 λόγου θεολογικὰς ῥήσεις πάσας, ἢ τὰς ἀναγκαιο-
 τέρας ἐκείνων, τὰς μὲν ἤδη λελύσθαι παρὰ τοῦ λό-
 γου, τὰς δὲ γε πλείους ἐκείνων, καὶ κατὰ τῆς κε-
 φαλῆς τοῦ κακῶς χρησαμένου τετραφῆθαι, καθὰ δὴ
 καὶ προῦφην, καὶ μηδὲ τοκαράπαν ἐνδεῖν.

Εἰ δὲ ποῦ τι καὶ παραλείπεται τῶν ἐξετάσεως
 δεομένων ἴσως, οὐδ' ἐκείνοις ἐπεξελεῖν ὁ λόγος
 ἐπειτα κατοκνήσει, τῆς προσηκούσης σχολῆς καὶ
 αὐθις λαβόμενος, καὶ τοῦτο διὰ τὴν τιμὴν ἔριν δη-
 λαθὴ καὶ τὴν ἐνστασιν. Ἰκανῶς γὰρ ἡμῖν ἄλλως ὁ
 λόγος ἔχει, κατ' αὐτὸν φημι τὸν τῆς ἀληθείας σκο-
 πὸν τῆς καὶ λόγον.

Εἰ δὲ ποῦ καὶ τοῦ σχήματος, καὶ τοῦ καθ' ἡμᾶς
 βουλομένου παρεκβαίνειν πᾶ τοῦ λόγου δοκεῖ, κατὰ
 τοῦ φιλοσόφου καὶ τῆς ἀναίσχυντίας ἐκείνου χω-
 ροῦντα, καινὸν οὐδὲν οὐδ' ἐξῶ τοῦ λόγου, φιλόχρισ-
 τε βασιλεῦ, εἰ διὰ τοσοῦτου καὶ τοιοῦτου βορβόρου τῶν
 ἐκείνου φημί λόγων ὁ λόγος ἡμῖν παριών, ὀλίγα
 τινὰ ῥαντίζοιτο. Καὶ τοῦτ' εἴσεται καλῶς ὁ τῷ βι-
 βλίῳ τῷ κατὰ τῆς ὑγιούς πίστεως ἐντυγχάνων ἐκεῖ-
 νου· ὅς οὐ τοῦτο μάλλον, ἀλλ' ἐκεῖνο καὶ λίαν ἐπαι-
 νέσεται καὶ θαυμάσει, τὸ μετρίως ἡμᾶς οὕτως καὶ
 κατὰ πολὺ τῶν κατ' ἐκείνον πραγμάτων ἐνδέεστε-
 ρόν πως τῷ λόγῳ χρῆσασθαι, ὡς μηδὲ παραβάλλειν
 ἐξείναι, Χριστοῦ δηλαθὴ καὶ τῆς ἐκείνου σπεύδον-
 τας· ἱερᾶς εἶναι φαρίας, καὶ τῶν ἐκείνου μεμνημέ-
 νους ἱερῶν παραινέσεων τε καὶ λόγων, *Μακάριοι,*
λαγόντων, ἑστὲ, ὅταν ὀνειδίσωσιν ὑμᾶς καὶ διώ-
ξωσι καὶ εἰπωσιν πᾶν κληρὸν ῥῆμα καθ' ὑμῶν·
ψευδόμενοι ἐνεκεν ἐμοῦ. Αὐτῇ ἢ δόξα σὺν τῷ Πα-
 τρι καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς
 αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΙ ΔΥΟ

Οὗς ἀντιφέρουσι πρὸς τοὺς ὑποδίδους τινὲς τῆς μοίρας ὄντες
 τοῦ Ἀκινδύνου ὧν ὁ μὲν πρῶτός ἐστι περὶ ῥήσεώς τινος τοῦ ἁγίου Βασιλείου,
 ὁ δὲ δεύτερος περὶ τοῦ ὅποιον ἦν τὸ
 ὄραθὲν φῶς τοῖς ἀποστόλοις ἐν τῷ βρει Θαδῶρ.

Ο ΠΡΩΤΟΣ ΛΟΓΟΣ.

Ἄγε δὴ καὶ πάλιν, φίλων ἀνδρῶν εὐγενέστατε καὶ φιλομαθέστατε, πρὸς τὰς λύσεις ἴσμεν τῶν σὺν ζητημάτων, μᾶλλον δὲ ταῖς τῶν ἀντιλεγόντων μηχαναῖς καὶ προβλήμασι καὶ ταῖς δοκούσαις καθ' ἡμῶν ἐνστασεῖς καὶ λαβαῖς, τοὺς τοῦ λόγου τεχνίτας τε καὶ στρατηγούς συνήθως καὶ ἡμεῖς ἀντιστήσωμεν, ὑπερβαίνοντας, καθάπερ πάσαι, καὶ νῦν τῇ δυνάμει τοῦ Πνεύματος μηχανὰς τε καὶ τεῖχη καὶ ὄχυράματα καὶ πᾶν ὕψωμα τῶν ἐναντίων, ἀποστολικῶς εἰπεῖν, κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ ἐπαίρομενον, καθαιρούντας δ' οἰκειότερον εἰπεῖν μᾶλλον ταῦτα καὶ καταστρέφοντας τῷ κτύπῳ καὶ τῇ βροντῇ τῆς ἐκείνου νοητῆς σάλπιγγος, οὐδὲν ἦττον ἢ τὰ Ἱεριχοῦντα τεῖχη σάλπιγγιν ἐπτά καὶ ἱερεῦσι καὶ ἡμέραι, καὶ περιόδοι, Ἰησοῦς ὁ μέγας τοῦ Θεοῦ στρατηγὸς πάσαι μετὰ Μωσαῖα φημι τὸν ἀοίδιμον, ἢ δηλαδὴ καὶ τὴν ἐσύτερον ἐκλάμψασαν τῶν ἐπτά τοῦ Πνεύματος χαρισμάτων ὑπερφῶδ συνδρομὴν προσφωῶς ὑπεσήμεαι, τὰ τῆς πλάνης ὄχυράματα πάντα καὶ τεῖχη τε καὶ προβλήματα, καὶ πάσαι καὶ νῦν θεοπρεπῶς καταστρέφουσιν. Ἡ σφέλιον ἀν εἴη κομιδῇ, καὶ οὐχ ὅπως γε θείας δυνάμει, ἀλλὰ καὶ τοῦ σῶζοντος, ὡς ἂν τις φαίη, λόγου τοπαράπαν ἀντίστοιχον, τοὺς μὲν τὰ τοῦ Πνεύματος λαλεῖν κατὰ τὸν εἰπόντα χωρὶς Πνεύματος, τὰ δὲ τοῦ Πνεύματος ἔργα, τοὺς θεολόγους φημι τούτους, ἐν παραδύσει καὶ γωνίᾳ τὰ τοῦ Πνεύματος λέγειν δοκεῖν, καὶ ὑπὸ τὸν μέδον ὡσανεὶ τῆς ἡμῶν σιωπῆς τὸν τῆς διδασκαλίας αὐτῶν πυρὸν καὶ τὸ θεῖον φῶς κρύπτειν.

Διτῶν τοιγαροῦν ὄντων τῶν τνηκνῦτα προτειθέντων παρ' ὁμῶν προβλημάτων, ἢ παρὰ τῶν ἀντικειμένων, ὡς ἐφητε, τῷ καθ' ἡμᾶς ἠκούσατε λόγῳ, φέρε τὸ πρότερον ἐκείνων καὶ ἡμεῖς τῷ λόγῳ πρῶτον εἰς μέσον ἐλκόμεν. Ἐφης τὰ ἡμέτερα, μᾶλλον δ' αὐτοὺς ἡμᾶς διασύρειν ἐκείνου, τοῖς τῶν θεολόγων δῆθεν ἐπιτιθεμένους πολλαχοῦ λόγοις, ὡς καὶ μεταποιεῖν καὶ διαστρέφειν ἐπίουσι φανερώς πρὸς τὸ βουλόμενον ἡμῶν τῆς γνώμης καὶ τὴν δόξαν μετασκευάζοντα, ὡς περὶ δὴ καὶ τὸ τοῦ θαυμαστοῦ Βασιλείου φησὶν ἐκεῖνο, ὃ πρὸς Εὐνόμιον ἀντικαθιστάμενος εἶρηκεν, ἀνόμιον εἶναι κατ' οὐσίαν τῷ Πατρὶ τὸν Υἱὸν φάσκοντα, Ὁ γὰρ τετοκῶς βῶλος δρίζου, φήσας κατὰ τὸν Ἰωβ λόγον, οὐχ ὁμοίως εἶς· τε βῶλος καὶ τὸν Υἱὸν ὑπεστήσατο. Ἄλλ' ὡς μὲν οὐχ ἡμῖν, ἀλλ' ἐκείνοις ἀνωθεν εἶδος ταυτὶ μάλιστα τοῖς οὐκ ὀρθῶς καθ' ἡμῶν ἐκείνα προῖσχομένοις, εἰλεγχοὶ κατ' αὐτῶν ἰσχυροὶ τὰ τε καθ' ἡμῶν καὶ τῆς εὐσεβείας αὐτῆς συγγραφέντα

πρότερον, καὶ δὴ καὶ τὰ διαστραφέντα παρ' ἐκείνων βιβλία τῶν θεολόγων, μέχρι τοῦ δεῦρο παρόντα τε καὶ ὀρώμενα. Ὅθεν οὐδὲ λόγων οὐδ' ἐπιχειρημάτων ὑπὲρ τῶν τοιούτων ἡμῖν δεῖ, παρ' ἐαυτῶν κητημένων τὸν ἐλεγχον. Ἐπὶ δὲ τὴν τοῦ προτειθέντος ἐξέτασιν ῥητοῦ μᾶλλον ἔλωμεν.

Τοῦ μεγάλου Βασιλείου ἐκεῖνο κατὰ λέξιν οὕτως εἰπόντος· Ὁ γὰρ τετοκῶς βῶλος δρίζου, κατὰ τὸν Ἰωβ λόγον, οὐχ ὁμοίως τὰς τε βῶλους καὶ τὸν Υἱὸν ἔτεκνώσατο, περὶ τὸ ῥητὸν ἡμᾶς οὐ σμικρὰν τινα τὴν ἐπιβουλήν καὶ τὴν κακουργίαν εἰργάσθαι, τὴν μὲν ἔτεκνώσατο τελευταίαν λέξιν ἐξελέοντας ἐκείθεν, ταύτης δ' ἀντεισαγαγόντα· τὴν ὑπεστήσατο, ἵνα διὰ τῆς τοῦ Μονογενοῦς προαιωνίου καὶ ἀκτίστου θεώσεως δῆθεν, τὸ καὶ ἐπὶ τῶν ἀκτίστων λέγεσθαι ταύτην αὐτοὶ συγκατασκευάσωμεν ἐπὶ τῶν ἡργμένων χρονικῶς καὶ κτιστῶν ἀεὶ τιθεμένην μόνον, ὅπερ ἐκείνοι νομίζουσιν. Οἱ μὲν οὖν τὰ τοῦ Θεοῦ φυσικὰ ἰδιώματα καὶ τὸς ἱερὰς τούτων θεωνομίας, ὅπερ ὁ τῆς θεολογίας γνώμων θεοπρεπῶς ἀνομνῶν Διονύσιος, δυνάμει Θεοῦ καὶ προόδου καὶ ἐνεργείας καὶ μετοχῆς καὶ μεταδόσεως καὶ ἀλλάμψεως, καὶ εἴ τι θεῖον καὶ ὕψηλον κατὰ τοὺς αὐτὸν μυσταγωγῆσαντας θεολόγους, ὡς αὐτὸς ἐκεῖνός φησι, προσηγήρευσεν· ταῦτ' οὖν ἐκείνοι σκευδόντες τολμηρῆ γνώμῃ καὶ γλώττῃ κατασπῆν εἰς τὰ κτιστάματα, καὶ ταῖς δὴ τῇ λέξει τῇ ὑπεστήσατο κακῶς ἐπιφύονται, τὸ ἐκπίσει σημαίνειν αὐτὴν πανταχοῦ λέγοντες, καὶ ὑποστάτην τὸν κτιστὴν ὡσαύτως ἀεὶ λέγεσθαι, καὶ μὲν ἄλλο παραδηλοῦν τούνομα, ἐπειδὴ γὰρ καὶ τούτους αὐτοὺς ὁ σπετὶς ἐκείνους θεολόγους καθ' ἑαυτοῦ τοῦ σπετοῦ βιβλίου ἐκείνου φαίνεται χρώμενος· καὶ νῦν μὲν ὑπεστήσατο καὶ ὑπεστήσε λέγων, νῦν δ' ὑποστάτην αὐτὸν ἐκεῖνον ὀνομάζων ἐκάστης ὡς οἰκείας ἐνεργείας τε καὶ δυνάμειος καὶ προνοίας ἐξ αὐτοῦ προεβλημένης, πρὸς μετοχὴν τῶν κατὰ λόγον οἰκείων ἐκάστοτε Θεοῦ κατ' αὐτὴν μεταχόντων φημι δὴ τῶν κτισμάτων, ὅσα τε νοητὰ καὶ ὅσα ὑπὸ τὴν αἰσθησιν.

Ἡμεῖς δὲ τὸ μὲν ἀκτίστον τε καὶ ἄχρονον τῶν φυσικῶν τουτωνῶν δυνάμειων καὶ προνοιῶν τοῦ Θεοῦ, καίτοι γε διὰ πολλῶν ἐν πολλοῖς ἤδη πρότερον εἰξάντες οὐ παρέργως, κἀνταῦθα δε' ὀλίγων αὐτίκα τῷ λόγῳ γνωρίσομεν, τοὺς τούτων ἐξηγητὰς τε καὶ θεολόγους ἀγαγόντες αὐθις εἰς μέσον καθέδου οἶόν τε· πρὸς δὲ τοὺς τὴν λέξιν καὶ τὴν ταύτης διαστραφὴν καὶ τὴν μεταθέσιν ἡμῖν ἐγκαλοῦντας· τῶς τὸν λόγον τρέψωμεν.

Λέγετε τοιγαροῦν ἡμῖν, ἢ μακέραιοι, πῶς ἐν καὶ

τίνας ὁμαίς ἀξιολόγου τῆς αἰτίας ὁρμώμενοι, τὴν ἄρα φραγὴν ἡμᾶς ταύτην γράψασθε. Οὐδὲ γὰρ σμικρὸν οὐδὲ τῶν τυχόντων, ὡς ἂν τις εἰκάσαι, τὸ ἔγκλημα, τῶν μεγίστων μὲν οὐκ ἀποποιεσάτων ὡς μάλιστα· καὶ οὐχ ἡμῶν γε μόνον καὶ τῆς τῶν εὐσεβῶν αὐλῆς καθάπαξ ἀπόδηλόν τε καὶ ὑπερόριον, ἀλλὰ καὶ ψεύστας καὶ συκοφάντας καὶ κακούργους, καὶ φθόνου καὶ δόλου καὶ ἐπιβουλῆς οὐκ ἂν τις ἀμάρτοι πλήρεις προσειπῶν τοὺς τῶν τοιοῦτων ἐργάτας, καὶ προσέτι πειρατὰς τε καὶ λωποδύτας, πολλῶν τῶν κατὰ γῆν τε καὶ θάλατταν τοῖς ἐμπόροις τε καὶ ὀδίταις ληστρικῶς ἐπιόντων χεῖρους, προσθήσω δ' ὅτι καὶ λόγων καὶ γραμμῶν κατῆλους, καὶ λόγων οὐχ ἀπλῶς, ἀλλὰ λόγων γε θείων καὶ σεπτῶν ἀντικρυς, καὶ περὶ αὐτοῦ δηλαδὴ Θεοῦ καὶ τῶν οικειοτάτων ἐκείνων διεξιόντων, διδὲ δὴπου καὶ μετὰ τῶν ἱεροσούλων πρὸς γε τοῖς εἰρημένοις τοὺς τοιοῦτους ἀριθμεῖν ὅπως ἂν εἴη δίκαιον. Οἷς δὲ καὶ Βασίλειος ὁ μέγας ἐν τοῖς πρὸς Εὐνόμιον χαλεπαίνων ἐνδίκω, Μαρκελιῶνος ἔργον εἶναι τοῦ δυσσεβοῦς φησι καὶ τῶν τὰ ἐκείνου ζηλουόντων τὸ τοῖς ἱεροῖς ἐπιτίθεσθαι Γράμμασι, καὶ τὰ μὲν ὑφαίρειν, τὰ δὲ καὶ παρ' ἑαυτῶν προστιθέσθαι. Τίνα γοῦν ὁμαίς ἔχετε δεῖξαι τῶν τοῦ καθ' ἡμᾶς συλλόγου ποτὲ τοῖς τοιοῦτοις ἐλασκώτα; Λέγε καὶ δείκνυ τὸν τε κακούργησαντα καὶ τὰ βιβλία καὶ τοὺς λόγους αὐτοῦς τοὺς ταῦτα παθόντας, εἰ γε καὶ δύναιο. Ἄλλὰ τοῦτο μὲν οὐκ ἂν ἔχοις· πῶς γὰρ τὸ μηδαμῆ μηδαμῶς ἂν, ἅτε δὴ μηδὲ γεγονὸς παρ' αὐτῶν πώποτε; ἔρει; δὲ πάντως ὡς οὐχ οὕτως αὐτὸς ἀνέγνως, οὐδὲ τὴν ὑπεστήσατο λέξιν, ἀλλὰ τὴν ἐτεκνώσατο μᾶλλον εὖρες ἀντ' αὐτῆς ἐν τοῖς τοῦ μεγάλου λόγοις κειμένην, κἀντεῦθεν συνάγεις ὡς εἰκὸς τὸ παρὰ τῶν ἡμετέρων ταυτε μετακποιῆσθαι. Κἀκεῖνο δ', ὃ θαυμάσια, πῶς οὐκ ἐνεθυμήθης πρὸς τούτω, ὡς καὶ τοῖς ἡμετέροις ἔξεστι, τὰ εὐ λήμματα ταῦτα λαβοῦσι, ταῦτά σοι συναγαγὲν ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς ὡσαύτως; Ἐροῦσι καὶ γὰρ κατὰ εὐ δὴπου καὶ πολλῶ μᾶλλον καὶ δικαιοτέρων οὗτοι, ὡς οὐχ ὡς ὁμαίς φατε, ἀλλ' ὑπεστήσατο μᾶλλον εὐρηται πανταχοῦ. Καὶ μάρτυρες ἡμῖν ἀπαράγραπτοι βιβλία καὶ λόγοι πάντες οἱ περὶ τούτων. Κἀντεῦθεν συνάγομεν ὡς εἰκὸς ὑφ' ὁμῶν μετατεθεῖσθαι τὴν λέξιν, τὴν ἐτεκνώσατο δολερῶς ἀντεισαγαγόντων. Παρὰ σοῦ καὶ γὰρ τὰς τῶν τοιοῦτων διαλέξων ἀφορμὰς ἔχουσι λαβόντες εἰκότως. Εἰ μὲν οὖν ἀναγκαῖον ἔρεις τὸ παρὰ σοῦ συναγόμενον, ἀναγκαῖον καὶ τὸ παρ' ἐκείνων φῆσεις ὡσαύτως. Καὶ πῶς οἶόν τε καὶ ἄμφω; ἢ πῶς δυνατόν τὴν ἀντίφασιν λέγειν μὴ ἀντικεῖσθαι; θίτερον γὰρ τῶν μερῶν ἀνάγκη πάντως ἀντιπίπτειν θατέρῳ. Εἰ δ' οὐκ ἀναγκαῖα φῆς λέγειν τοὺς ἡμετέρους, ἐνδέσθαι γὰρ καὶ μὴ εἶναι τοῦθ' οὕτως ἔχον, αὐτὸ τοῦτ'· εἰ ἀνάγκη ἐροῦσι κἀκεῖνοι, καὶ δείξουσιν οὐκ ἀναγκαῖον ἔντα πρότερον τὸν οὐκ ἄν λόγον, καὶ μάτην ἐπ' ἀδήλοισι κατατρέχοντά γε τῶν ἀνευθύνων ὡς ἐπὶ τισιν ὁμολογουμένοις. Εἰ μὲν γὰρ πάσα; αὐτὸς διελθὼν τὰς ἐκεῖνα φεροῦσας ἱερὰς δόλους, ὅσα ἡ μέγιστη πόλις αὕτη, φημι, φέροι, τῶς; πάσας οὕτως ἔχουσας εὖρες καθ' ὅν ὁμαίς ἀναγιγνώσκετε τρόπον, οὐδ' οὕτω μὲν οὐκ εὐ-

θὺς ἐπὶ δόλω καὶ κακούργῳ καὶ μάλιστα περὶ τὰ τοιαῦτα διαβάλλειν ἀπερισκέπτως ἔδει τοὺς ἡμετέρους. Εἰκὸς καὶ γὰρ ἐν ἄλλαις ἐκκλησίαις καὶ πόλεσι δόλοις ἐτέραις τούτους ὠμίληκότες, ὅθεν καὶ τὰ κατὰ τῶν ἱερῶν δογμάτων κινεῖσθαι παρὰ τοῦ Καλαθροῦ Βαριλαῦ ἀνωθεν τὴν ἀρχὴν ἔσχεν, οὕτω; ἐνετυχηκέναι τῷ λόγῳ καὶ τῇ γραφῇ τοῦ μεγάλου, καθὰ δὴπου καὶ παρ' αὐτῶν ἀναγιγνώσκεται τε καὶ γράφεται· καὶ προσῆκε πάντως καὶ τοῦτο κατὰ νῦν σε λαθεῖν, καὶ λογίσασθαι τὰ εἰκότα. Σὺ δὲ μηδὲ τὰ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς πόλεως ταυτησὶ διελθὼν πάντα πυκτεία, τὰ τοὺς εἰρημένους δηλαδὴ τοῦ μεγάλου φέροντα λόγους, μηδ' ἀκριθῆ τούτων πάντων ἔχων τὴν γνώσιν, ἀφ' ἐνὸς τινος ἡ δυοῖν, ὡς ἂν αὐτὸς φαίης, ἀμφισθητῶ γὰρ ἔγωγε καὶ περὶ αὐτῶν τούτων, τοιαύτην καὶ τηλικαύτην τὴν κατὰ τῶν καθ' ἡμᾶς Ναζιραίων τουτωνὶ γραφὴν ὡς ἔτυχεν ἐνεστήσω.

Οὕτω μὲν οὖν οὐκ ἀναγκαῖος ὁ λόγος ὃν δίδεικται τῆς κατὰ τῶν ἡμετέρων λαθῆς ταύτης, καὶ οὕτως τὴν ἀδικον μέμψιν οἱ παρ' ὁμῶν διωκόμενοι φεύγουσιν· ἵνα δὲ μηδὲ ἀνδεχόμενον ἔντα συναποδείξωμεν τοῦτον, ἀλλὰ ψεύδος ἀντικρυς μᾶλλον καὶ συκφαντικῶν τῆς ἀληθείας, φέρε παραστήσωμεν ἐξ αὐτῶν δηλαδὴ τῶν τοῦ σοφοῦ Πατρὸς λόγων, ὡς ἡ μὲν ἐτεκνώσατο λέξις οὐ προσφυῆς ἐπὶ Θεοῦ, οὐδ' οἰκία νενόμισται τούτω, διδὲ μὴδὲ γνησίαν ταύτην εἶναι δεῖν ἐκείνου νομίζειν, εἰ καὶ παρὰ τισιν, ὡς αὐτὸς φησιν, εὐρηται καιμένη τῶν ἀντιγράφων, ἢ δ' ὑπεστήσατο, καὶ φιλῆ καὶ συνήθησιν καὶ ποιητρόπως ἐξ ἀνάγκης τὸ γνήσιον κεκτημένη. Εὐνομίῳ καὶ γὰρ ὁ σοφὸς οὕτως περὶ τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ προσδιελεγόμενος τῷ Γαλάτῃ, γεννητὸν τε καὶ γέννημα συχνῶς, ἀλλ' οὐχ Υἱὸν ἐκείνου ἀποκαλοῦντι, καὶ τὴν καινοτομίαν καὶ τὸ ἀθεῖς τῆς φωνῆς διὰ πολλῶν ἐξελέγχων, εἰτ' ἐπάγει κἀκεῖνα· Διὰ τοῦτο, οἶμαι, ἢ τε κοινὴ συνήθεια τὴν προσηγορίαν ἠτίμασε τοῦ γεννήματος, καὶ ἢ υεῖα Γραφὴ παραιτουμένη φαίνεται, καὶ μάλιστα ἐπὶ τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. Ἄλλὰ καὶ τὴν τέκνου προσηγορίαν ὡς πολὺ τὸ ἀνθρώπινον ἔχουσαν οὐ προσήκατο. Δηλοῖ δὲ ὁ Ἀπόστολος.

Ὅρξ; πῶς ὁ διδάσκαλος ἐπίσης τῷ γεννήματι καὶ τὴν τοῦ τέκνου προσηγορίαν ἐπὶ Θεοῦ παρητήσατο; Μᾶλλον δ' οὐκ αὐτὸς οὗτος μόνος, ἀλλὰ καὶ τὴν κοινὴν εἰσάγει συνήθειαν μετὰ τῆς θείας Γραφῆς ἀτιμάζουσαν ταύτην ὡς ἀναξίαν Θεοῦ, καὶ πολὺ τὸ ἀνθρώπινον ἔχουσαν. Πῶς οὖν ἦν ἀπεβάλλετο λέξιν, καὶ ταῦτα μεθ' οὕτω μεγάλῃ τῆς καταφοράς καὶ τῆς αἰτίας ἀξιολόγου, μικρὸν ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ προῖων ἂν λόγου, πάλιν ὡσπερ ἐκ μεταμελείας προσήκατο, καὶ μάλιστα πρὸς πολέμιον καὶ θεομάχον οὕτω βίαιον γράφων καὶ νοημάτων καὶ λέξεων καινοτομίας ἐναδρυνόμενον, ἢ δὴ καὶ πυκνῶς ἐκεῖ καὶ γενναίως ὁ γενναῖος βάλλων αὐτὸν ἐξελέγχει, καὶ καινοτόμον, καὶ ἀπὸ κοιλίας πάντα φθειγγόμενον ἀντικρυς ἀποδείκνυσιν; Οὐδαμῶς πάντως, εἰ γε καὶ τῆς ἀκριθείας ὡς μάλιστα φρονεῖσκον

εἴπερ τις φαίνεται πανταχοῦ ὁ ἠκριβωμένος οὐτοσι Α εὐθὺς τὰς τῆς ἐξηγήσεως ἀρχὰς δεικνυσιν, ὡς οἷα καὶ ἄπαιστος ἐν ἅπασι θεολόγοις.

Ἦρκει μὲν οὖν καὶ τοῦτο γε μόνον εἰς ἀπεδειξίν τοῦ λόγου τῆς ἀληθείας· τῆς γὰρ νόθου καὶ παρεγγράπτου λέξεως ἀκείνης διαγραφείσης, ἐξ ἀνάγκης τὸ γνήσιον δεικνύται τοῦ παρ' ἡμῶν ἀναγινωσκομένου καὶ γραφομένου, ᾧ δὴ καὶ βιβλοὶ πᾶσαι σχεδὸν ἑμοῦ, καθάπερ ἐφθην εἰπὼν ἤδη, προσμαρτυροῦσιν· ὡς ἂν δ' ἐκ περιουσίας καὶ ξύμπασαν ἄλλην πρόφασιν ἀνέλωμεν τῶν ἀντιλεγόντων, ἐπεὶ τὸ ἀλλότριον ἀπιστευσάμεθα κατὰ τὸν εἰπόντα, καὶ τρόπον ἑτερον τὸ ἡμέτερον, μᾶλλον δὲ τὸ τοῦ ἡμετέρου πατρὸς τε καὶ διδασκάλου συστήσομεν, τοῖς αὐτοῦ καὶ αὐθις κατὰ τῶν αὐτῶν συκοφαντούντων χρησάμενοι λόγους. Φησι τοιγαροῦν ὁ σοφὸς οὕτως περὶ τῆς ἐκ Πατρὸς ἀνάρχου γεννήσεως τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν αὐτὸν Εὐνόμιον αὐθις γράφων· Εἰκόνα νοεῖν χρῆ τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου οὐ κατὰ τὰς τεχνητάς ταύτας, ὕστερον ἀπεργασθείσαν πρὸς τὸ ἀρχέτυπον, ἀλλὰ συνυπάρχουσαν καὶ συυφαστηκυῖαν τῷ πρωτοτύπῳ ὑποστήσαντι τῷ εἶναι τὸ ἀρχέτυπον οὖσαν. Καὶ πάλιν πρὸς τὸν αὐτόν· Ἄλλ' εἴπερ αἰῶνες πάντες κάτω περὶ τῆς γεννήσεως τοῦ Μονογενοῦς νοοῦνται, αὐτοῦ ἐκείνου ὄντες ποιήματα, μάταιος ὁ ἐπιζητῶν τῆς ὑποστάσεως τοῦ Υἱοῦ τὰ κρείστωτα. Οὐδὲν γὰρ ἄλλοιότερον ἐρωτᾷ ἢ εἰ περὶ τοῦ Πατρὸς ἐκλυθάνεται, πότῃρον ὑπῆρχε πρὸς τῆς ἰδίας συστάσεως ἢ οὐχί. Ἐν δὲ τοῖς περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος οὕτως θεολογῶν ὁ αὐτὸς αὐθις φησι· Τοῦτο τῆς κατὰ τὴν ὑπόστασιν ἰδιότητος σημεῖον ἔχει τὸ Πνεῦμα, τὸ ἰδιό C τοῦ Υἱοῦ γνωρίζεσθαι. καὶ ἐκ τοῦ Πατρὸς ὑφεστάναι. Ἦκουσας, πῶς οὐκ ἀπξέ μόνον, ἀλλὰ καὶ δις κατ' αὐτὸ καὶ τρίς καὶ πολλάκις ὁ θαυμαστός Βασιλεὺς ἐπὶ τῇ τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ προαιωνίῳ γεννήσει τε καὶ ὑπάρξει, καὶ δὴ καὶ τῇ προβολῇ τοῦ ἐμοῦσιου Πνεύματος ἐπὶ ὑπεστήσατο καὶ ὑπέστησεν ἔχρησατο λέξει; Καὶ τὸ καινὸν ἑμοῦ τε καὶ χάριεν, ὅτι κατὰ τοῦ αὐτοῦ ἐνὸς κατὰ ταυτὸ λόγου τε καὶ βιβλίου, διὰ σὲ καὶ τὰς σὰς οἶμαι προλήψεις καὶ ὑπολήψεις, ἴν' εἰ μὴ τῷ προτέρῳ πεισθείης, τὸ δευτέρῳ σε διδάξῃ· εἰ δὲ καὶ τοῦ δευτέρου παρακούσεις, τὸ τρίτον γοῦν σε καὶ τὸ μετ' αὐτὸ πρὸς τὴν τοῦ διδασκάλου σκοπὸν, καὶ τὸν ἔχον τῆς ἐν ἐκείνῳ λαλοῦσης πνευματικῆς σάλπιγγος ἀφυπνίση καὶ διεγείρη. Οὐκ ἀρα παρὰ τῶν ἡμετέρων, ὡς αὐτὸς D συκοφαντῶν ἔφη, μεταβέδληται καὶ διεφθαρται τὰ τῶν θεολόγων βιβλία· παρὰ τῆς σῆς ἐταιρείας δὲ μᾶλλον, οἷς ἄνωθεν ἔθος ταυτὶ κακοουργεῖν, καθὰ δὴ καὶ προῦργον. Καὶ εἰ βούλει, καὶ αὐτὰ σοὶ παρελύοντες ὑποδείξομεν τὰ πικρία, τὰς τῶν μαχαιρῶν περιφέροντα λαθραίας κατατομάς τε καὶ παραξήσεις. Μᾶλλον δ' ἐκεῖνα μὲν καὶ αὐτὸς οἶσθα, ξύνοισθὰ γε γακῶς τοῖς κακῶς εἰργασμένοις, ὧν ἄηπου καὶ καθηγήτην καὶ πρῶμαχον μετὰ τὸν πρῶτον αὐτῶν καθηγήτην, καὶ τῆς ὀρθῆς διέξεως πολέμιον, σαυτὸν ἡμῖν ἔστι δεικνύεις. Ἐπὶ δὲ τὸν σοφὸν Βασιλεῖον καὶ τοῦ ἐκείνου λόγους ἴσμεν αὐτοῖς.

Τούς γοῦν περὶ δημιουργίας Θεοῦ τοῦ μεγάλου Ἀλωεῶς ὁ μέγας ἐξηγούμενος λόγους, κατ' αὐτὰς

ἐπὶ τῶν κτιστῶν, ἀλλ' ἐπὶ τῶν ἀκτίστων μάλιστα· αὐτὸς τῇ ὑπεστήσατο καὶ ὑπέστησε χρῆται λέξει. Τὸ γὰρ, Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, εἰς ἐρημίαν προθεῖς ἑαυτῷ, καὶ πολλὰ μὲν περὶ ἀρχῆς, τινὰ δὲ καὶ περὶ τοῦ ἐποίησε διεσθῶν, εἴτ' ἐπιφέρει· Ἴνα δειχθῆ ὅτι ὁ κόσμος οὗτος τεχνικὸν ἐστὶ κατασκευάσμα προκειμένου πᾶσιν εἰς θεωρίαν, ὥστε δι' αὐτοῦ τὴν τοῦ ποιήσαντος αὐτὸν σοφίαν ἐπιγινώσκασθαι, οὐκ ἄλλη τινὲ ἐχρήσατο φωνῇ ὁ σοφὸς Μωυσοῦς περὶ αὐτοῦ, ἀλλ' ἢ εἶπεν, Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν, οὐχὶ ἐνήργησεν, οὐδὲ ὑπέστησεν, ἀλλ' ἐποίησε. Καὶ καθότι πολλοὶ τῶν φαντασθέντων συνυπάρχειν ἐξ ἀδίδου τῷ Θεῷ τὸν κόσμον οὐχὶ γεγενῆσθαι περ' αὐτοῦ συνχώρησαν· ἀλλ' οἰοῦνται ἀποσκίασμα τῆς δυνάμεως αὐτοῦ ὄντα, αὐτομάτως παρῦποστηναι· καὶ αἴτιον μὲν αὐτοῦ ὁμοιοῦμεν Θεόν, αἴτιον δὲ ἀπροαιρέτως, ὡς τῆς σκιάς τὸ σῶμα, καὶ τῆς λαμπρότης τὸ ἀπαυγάζον· τὴν οὖν τοιαύτην ἀπάτην ἐπανορθούμενος ὁ προφήτης, τῇ ἀκριβεῖα ταύτῃ τῶν ῥημάτων ἐχρήσατο, εἰπὼν, Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεός· τοῦτέστιν, οὐχὶ αὐτὸ τοῦτο τὴν αἰτίαν τοῦ εἶναι παρέσχεν, ἀλλ' ἐποίησεν.

Ἀκούεις, ὦ βέλτεστα, πῶς ὁ σοφὸς Βασιλεὺς νοεῖ τε καὶ διδάσκει· κἀναυθὰ τὴν τοῦ ὑπέστησε λέξιν; Ἐπειδὴ, φησὶν, οἱ τῶν Ἑλλήνων σοφοὶ οὐκ κτίστην, ἀλλ' αἴτιον ἐξ ἀδίδου τὸν Θεὸν ἐνόμισαν τῶν κτισμάτων, συναλβια ταῦτα τῷ ποιητῇ φάσκοντες· διὰ τοῦτο καὶ Μωυσοῦς ὁ σοφὸς οὐκ εἶπεν ἐνήργησεν, ἢ ὑπέστησεν ὁ Θεός, ἀλλ' ἐποίησε, μονοουχὶ τοῦτο λέγων, ὅτι τὸ μὲν ἐποίησε τοῦτ' αὐτὸ ποιῆσαι καὶ κτίσασθαι τοῦ ποιητοῦ τὸν κόσμον παρίστη· τὸ δὲ ἐνήργησε καὶ ὑπέστησεν, ἐπὶ μὴ τὸν τρόπον δηλοῖ τῆς τοῦ ὑποστάσαντος ὑπάρξεως, ἀλλ' αἴτιον ἀπλῶς αὐτῷ τοῦ εἶναι δεικνύει μόνον, καὶ δύναται διὰ τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν ἀκτίστων καὶ ἄμφω ταυτὶ λέγεσθαι, καὶ λέγεται γε, καὶ ὡς ἐπιτοπίλειστον μέλιστα ἐπὶ τούτων. Διὰ τοῦτο καὶ Μωυσοῦς ὁ μέγας ταυταισὶ ταῖς λέξεσιν ἐπὶ τῶν τοῦ Θεοῦ κτισμάτων οὐκ ἠνέσχετο χρῆσασθαι. Οὐ γὰρ εἶπα, φησὶν, ἐνήργησεν ἢ ὑπέστησεν, ἵνα μὴ ἄκιστα καὶ συναλβια Θεῷ τις ἐκεῖνα νομίση διὰ τῶν λέξεων δηλαδὴ τούτων, κατὰ τοῦς Ἑλληνικοῦς ὄθλους, ἀλλ' ἐποίησε, τὴν ἀπάτην διορθούμενος ταύτην, καὶ κτίσασθαι Θεοῦ διδάσκων εἶναι τὸν κόσμον. Μάθε τοιγαροῦν, ἢ καὶ εἰδῶς μὴ κακοῦργως τε καὶ φιλονεικῶς, ἀλλ' ἀπλῶς τε καὶ ἀληθῶς καὶ κατὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν τε καὶ πατρικὴν συνήθειαν, εἰ δὲ βούλει, καὶ κατὰ τὴν σὴν γραμματικὴν τε καὶ σοφίαν ταῖς λέξεσι χρῶ, καὶ μὴ δι' ἔριν τε καὶ ἀκαιρον ἐνστάσιν ταυτὰ τε κτεῖνα παρακρούεσθαι οἶλα. καὶ κενὴν τινὰ σαυτῷ, καὶ τοῖς μετὰ σοῦ λέξεσιν τε καὶ νοημάτων ἐμνεῖν ὀδόν· μᾶλλον δ' οὐ κενὴν μόνον, ἀλλὰ καὶ πολλὴ τὸ βλαβερὸν ἔχουσαν. Τὸ γὰρ ὑπέστησατο καὶ ὑπέστησε καὶ ἐνήργησε, καθὰ δὴ καὶ φθάσαντες εἴπομεν, τὴν ὑπαρξίν μόνην ἀπλῶς, καὶ τὸ ἐκ τινος αἰτίου τὸ ὑποστᾶν καὶ ἐνεργηθῆναι εἶναι, ἀλλ' οὐ καὶ τὴν τοιαύτην ὑπαρξίν, καὶ τὸ τοιοῦθ' αἰτιατὸν παρίστησιν. Εἰ γὰρ μὴ τοῦθ' οὕτως εἶχεν, ἀλλὰ καὶ τὸν τρόπον αὐτὸν

ἔμα τῆς ὑπάρξεως καθ' ὁμοίαν γε αὐτοὺς ἰσθίου, Α καὶ αὐτοῖναι καὶ αὐτοζωὴν, καὶ αὐτοθεότητά φαμεν, ἀρχικῶς μὲν καὶ θεϊκῶς καὶ αἰτιατικῶς τὴν μίαν πάντων ὑπεράρχιον καὶ ὑπερούσιον ἀρχὴν καὶ αἰτίαν· μεθεκτικῶς δὲ τὰς ἐκδιδομένας ἐκ Θεοῦ τοῦ ἀμειβέτου προνοητικὰς δυνάμεις, τὴν αὐτοουσίωσιν αὐτοζώωσιν, αὐτοθεώωσιν. Ὅπερ οὖν ἐλέγομεν, οὐδ' ἡμεῖς ὑπόστασιν τὴν τοῦ Θεοῦ φυσικὴν δυνάμιν καὶ ἐνέργειαν λέγομεν, διὰ τὸ ὑποστάτην αὐτῆς τὸν Θεὸν λέγεσθαι, ὡσπερ οὐδ' οἱ προβρόθηθέντες; οὗτοι διδάσκαλοι. Πῶς γὰρ τὴν ἐν τῇ φύσει θεωρουμένην καὶ ἐν ἐκείνῃ τὸ εἶναι ἔχουσαν, καὶ ἀχώριστον οὖσαν ἐκείνης; Διὸ καὶ ἐνυπόστατον ταύτην μᾶλλον φαμεν, ὡς ἐν τῇ θεῖα θεωρουμένην, ὡς ἔφη, καὶ μηδαμῶς οὖσαν ταύτης χωρὶς. Ἐν γὰρ καὶ τοῦτο, καθὰ δὴπου καὶ αὐτὸς οἶσα, τῶν τοῦ ἐνυποστάτου σημαυνομένων, καθ' ὃ πᾶσα ὑπαρξίς εἴτε σωματικῆ, εἴτε ἀσώματος ἐνυπόστατον λέγεται, καθὼ δηλονότι ὀφείσθηκεν. Ἐπειδὴ καὶ κατὰ τοῦτον τὸν λόγον καὶ ἡ οὐσία καὶ τὸ συμβαθετικὸς ἐνυπόστατα λέγονται, εἰ καὶ μὴ κυρίως.

Ἄλλ' ὁ μὲν περὶ τῶν λέξεων ἡμῖν λόγος καὶ τῶν διδασκάλων αἱ περὶ αὐτῶν μαρτυρίαι ἕλις ἐχόντων· ἐγκύψωμεν δ', εἰ δοκεῖ, καὶ πρὸς αὐτῶν ἡδὴ τὸν σκοπὸν τοῦ σοῦ λόγου, εἰ δὲν ἔρα καὶ κατὰ τῶν λέξεων καὶ τῶν χρωμένων ἐκείναις μετὰ τοσαύτης ἀγωνίῃ τῆς εὐψυχίας, ἵνα γνῶμεν ἐκ μέρους τίς εἰ σοὶ βούλεται ταῦτα, καὶ τίνων προπολεμῶν τε καὶ προϊστάμενος, τὴν μάχην ταύτην ἀνεῖλου. Μᾶλλον δ' αὐτὸς εἰπέ σὺ καὶ διδάξων ταῦτα, ἵν' ἔχομεν εἰδότες μὴ παρ' ἑτέρου τὰ εἰ ἀλλὰ παρὰ σοῦ δηλαδὴ καὶ τῶν σῶν λόγων. Διονυσίου, φησὶ, τοῦ μεγάλου περὶ ὄντος καὶ σοφίας, καὶ ζωῆς καὶ φωτὸς καὶ εἰρήνης καὶ τῶν τοιούτων ἐν τοῖς ἑαυτοῦ λόγοις πλεῖστα διεξιόντος, καὶ κτίσμα Θεοῦ ταῦτα δεικνύοντος, πρῶτως μὲν ὄντα καὶ πρὸ τῶν ἄλλων ὄντων δηλαδὴ τῶν ἄλλων κτισμάτων, ὑποστάνατα δὲ καὶ ταῦτα παρὰ Θεοῦ, καὶ ὑποστάτην, τούτῃσι κτίστην, τούτων αὐτῶν πεφυκότα, πρὸς μετοχὴν οἰκείως ἐκάστην τῶν μετ' αὐτὰ κτισμάτων ταυτὶ προβαλλόμενον τε καὶ διανεμόμενον· οὕτω τοίνυν εἰπόντος ἐκείνου, ὁμεῖς οὐ τῶν ἐκτὸς εἶναι ταῦτα φατε, οὐδὲ τοῦ Θεοῦ κτίσματα, ἀλλὰ φυσικὰ καὶ συναίδια μᾶλλον τῇ φύσει ἐκείνου δυνάμεις καὶ προνοίας Θεοῦ καὶ πολλάς τινὰς λέγοντες ἐνεργείας, καὶ πολλὰ τὰ ἀκτινῆτα παρεισάγοντες, ἄπερ ἡμεῖς λέγειν οὐ μαμαθήκαμεν. Ἐν γὰρ καὶ μόνον ἀκτιστον ἴσμεν, τὴν τοῦ Θεοῦ φύσιν τὴ δ' ἐκείνης ὁμοιωδῆποτε διαφέρων ἔπιν κτιστόν.

Εὐγε ὅτι τὸν χρηστὸν Ἀκινδύον παρεισήγαγες ἡμῖν αὐθις μετὰ τῆς μακρᾶς ἐκείνης ἀδολεσχίας, καὶ τῆς κατὰ τῆς θεότητος καὶ τῶν ταύτης θεολόγων συκοφαντίας καὶ τῶν σοφισμάτων. Ὅτι γὰρ ἐκείνου ταυτὶ καὶ δὴ καὶ Βαρλαάμ τοῦ τὰ σέματα καὶ τὰς ἀρχὰς τῆς πλάνης αὐτῷ παρασχόντος, πλείστοι μὲν καὶ κάλλιστοι τῶν ἀνθρώπων οἱ μάρτυρες τούτων, ἢ καὶ πάντες σχεδὸν οἱ γε καὶ λέγειν ἔπωσούν καὶ ἀκούειν εἰδότες· οἱ δὲ λόγοι μάλιστα ἐκείνων καὶ τὰ συγγράμματα παρ' ἡμῖν ὄντα.

Ἐγὼ μὲν οὖν, ἵνα τοῦ μὲν τῶς ἐξείπω, οὐκ ὤμην σε φανερώς οὕτως καὶ ἀνευθροιάτως ὁμῶρονότῃ τε

ἔμα τῆς ὑπάρξεως καθ' ὁμοίαν γε αὐτοὺς ἰσθίου, Α καὶ αὐτοῖναι καὶ αὐτοζωὴν, καὶ αὐτοθεότητά φαμεν, ἀρχικῶς μὲν καὶ θεϊκῶς καὶ αἰτιατικῶς τὴν μίαν πάντων ὑπεράρχιον καὶ ὑπερούσιον ἀρχὴν καὶ αἰτίαν· μεθεκτικῶς δὲ τὰς ἐκδιδομένας ἐκ Θεοῦ τοῦ ἀμειβέτου προνοητικὰς δυνάμεις, τὴν αὐτοουσίωσιν αὐτοζώωσιν, αὐτοθεώωσιν. Ὅπερ οὖν ἐλέγομεν, οὐδ' ἡμεῖς ὑπόστασιν τὴν τοῦ Θεοῦ φυσικὴν δυνάμιν καὶ ἐνέργειαν λέγομεν, διὰ τὸ ὑποστάτην αὐτῆς τὸν Θεὸν λέγεσθαι, ὡσπερ οὐδ' οἱ προβρόθηθέντες; οὗτοι διδάσκαλοι. Πῶς γὰρ τὴν ἐν τῇ φύσει θεωρουμένην καὶ ἐν ἐκείνῃ τὸ εἶναι ἔχουσαν, καὶ ἀχώριστον οὖσαν ἐκείνης; Διὸ καὶ ἐνυπόστατον ταύτην μᾶλλον φαμεν, ὡς ἐν τῇ θεῖα θεωρουμένην, ὡς ἔφη, καὶ μηδαμῶς οὖσαν ταύτης χωρὶς. Ἐν γὰρ καὶ τοῦτο, καθὰ δὴπου καὶ αὐτὸς οἶσα, τῶν τοῦ ἐνυποστάτου σημαυνομένων, καθ' ὃ πᾶσα ὑπαρξίς εἴτε σωματικῆ, εἴτε ἀσώματος ἐνυπόστατον λέγεται, καθὼ δηλονότι ὀφείσθηκεν. Ἐπειδὴ καὶ κατὰ τοῦτον τὸν λόγον καὶ ἡ οὐσία καὶ τὸ συμβαθετικὸς ἐνυπόστατα λέγονται, εἰ καὶ μὴ κυρίως.

Ἄλλ' ὁ μὲν περὶ τῶν λέξεων ἡμῖν λόγος καὶ τῶν διδασκάλων αἱ περὶ αὐτῶν μαρτυρίαι ἕλις ἐχόντων· ἐγκύψωμεν δ', εἰ δοκεῖ, καὶ πρὸς αὐτῶν ἡδὴ τὸν σκοπὸν τοῦ σοῦ λόγου, εἰ δὲν ἔρα καὶ κατὰ τῶν λέξεων καὶ τῶν χρωμένων ἐκείναις μετὰ τοσαύτης ἀγωνίῃ τῆς εὐψυχίας, ἵνα γνῶμεν ἐκ μέρους τίς εἰ σοὶ βούλεται ταῦτα, καὶ τίνων προπολεμῶν τε καὶ προϊστάμενος, τὴν μάχην ταύτην ἀνεῖλου. Μᾶλλον δ' αὐτὸς εἰπέ σὺ καὶ διδάξων ταῦτα, ἵν' ἔχομεν εἰδότες μὴ παρ' ἑτέρου τὰ εἰ ἀλλὰ παρὰ σοῦ δηλαδὴ καὶ τῶν σῶν λόγων. Διονυσίου, φησὶ, τοῦ μεγάλου περὶ ὄντος καὶ σοφίας, καὶ ζωῆς καὶ φωτὸς καὶ εἰρήνης καὶ τῶν τοιούτων ἐν τοῖς ἑαυτοῦ λόγοις πλεῖστα διεξιόντος, καὶ κτίσμα Θεοῦ ταῦτα δεικνύοντος, πρῶτως μὲν ὄντα καὶ πρὸ τῶν ἄλλων ὄντων δηλαδὴ τῶν ἄλλων κτισμάτων, ὑποστάνατα δὲ καὶ ταῦτα παρὰ Θεοῦ, καὶ ὑποστάτην, τούτῃσι κτίστην, τούτων αὐτῶν πεφυκότα, πρὸς μετοχὴν οἰκείως ἐκάστην τῶν μετ' αὐτὰ κτισμάτων ταυτὶ προβαλλόμενον τε καὶ διανεμόμενον· οὕτω τοίνυν εἰπόντος ἐκείνου, ὁμεῖς οὐ τῶν ἐκτὸς εἶναι ταῦτα φατε, οὐδὲ τοῦ Θεοῦ κτίσματα, ἀλλὰ φυσικὰ καὶ συναίδια μᾶλλον τῇ φύσει ἐκείνου δυνάμεις καὶ προνοίας Θεοῦ καὶ πολλάς τινὰς λέγοντες ἐνεργείας, καὶ πολλὰ τὰ ἀκτινῆτα παρεισάγοντες, ἄπερ ἡμεῖς λέγειν οὐ μαμαθήκαμεν. Ἐν γὰρ καὶ μόνον ἀκτιστον ἴσμεν, τὴν τοῦ Θεοῦ φύσιν τὴ δ' ἐκείνης ὁμοιωδῆποτε διαφέρων ἔπιν κτιστόν.

Εὐγε ὅτι τὸν χρηστὸν Ἀκινδύον παρεισήγαγες ἡμῖν αὐθις μετὰ τῆς μακρᾶς ἐκείνης ἀδολεσχίας, καὶ τῆς κατὰ τῆς θεότητος καὶ τῶν ταύτης θεολόγων συκοφαντίας καὶ τῶν σοφισμάτων. Ὅτι γὰρ ἐκείνου ταυτὶ καὶ δὴ καὶ Βαρλαάμ τοῦ τὰ σέματα καὶ τὰς ἀρχὰς τῆς πλάνης αὐτῷ παρασχόντος, πλείστοι μὲν καὶ κάλλιστοι τῶν ἀνθρώπων οἱ μάρτυρες τούτων, ἢ καὶ πάντες σχεδὸν οἱ γε καὶ λέγειν ἔπωσούν καὶ ἀκούειν εἰδότες· οἱ δὲ λόγοι μάλιστα ἐκείνων καὶ τὰ συγγράμματα παρ' ἡμῖν ὄντα.

Ἐγὼ μὲν οὖν, ἵνα τοῦ μὲν τῶς ἐξείπω, οὐκ ὤμην σε φανερώς οὕτως καὶ ἀνευθροιάτως ὁμῶρονότῃ τε

καὶ ὁμιλεῖν Ἀκινδύνου σαυτὸν ἐθέλειν δεικνύναι, καὶ μάλιστα γὰρ ἐπὶ τοιούτοις, ὅτι τε ἀμαθὴς ἐκείνος καὶ ἀνάσκητος θείας τε πάσης καὶ ἀνθρωπίνης σχεδὸν σοφίας, καὶ ὅτι καὶ πολλάκις ὑπὸ συνόδων Πατέρων ἱερῶν καὶ βασιλέων ὤπται, καὶ πάσης ἅμα τῆς σεπτῆς Ἐκκλησίας ἐπ' ἐκείνους ἐξεληλεγμένους τε καὶ ἐκβεβημένους, οὐ περιῶν μόνον ἀλλὰ καὶ ἀπογεγονῶς διὰ τῶν οἰκειῶν λόγων δηλαδὴ καὶ δογμάτων, καθὰ δὴ καὶ Ὀριγένης καὶ οἱ κατ' αὐτὸν πάλοι, οἱ καὶ μετὰ πολυετὴ τινα χρόνον, τῆς σφετέρας; αὐτῶν τελευτῆς συνόδῳ Πατέρων ἱερῶν τε καὶ βασιλέων σὺν μεγίσταις τισὶ καὶ παλαμναιοτάταις ἔραϊ; τῶν ἱερῶν ἀποκηρυχθέντες ἐξεβλήθησαν περιβέβλων μετὰ τῶν διεφθαρμένων καὶ κακίστων αὐτῶν συγγραμμάτων. Ὁ δὲ ἡκου καὶ Ἀκινδύνῳ καλῶς ἔρα καὶ σὺν δίκῃ, καθάπερ ἔφην, συνέβη, ἐπὶ ταῖς αὐταῖς, μᾶλλον δὲ καὶ χεῖροσι βλασφημίαις ἐαλωκότι, καὶ διὰ ταῦτα παρὰ τοῦ τῶν εὐσεβῶν ἱεροῦ συλλόγου σὺν γε τοῖς ὁμόφροσι μεγίσταις καὶ φρικωδιστάταις; ἅμα ταῖς ἔραϊ; ἀποκηρυχθέντι. Διὰ ταῦτα μὲν οὖν οὐχ ὑπελάμβανον, ὅτι ἔφην, ἔκοντα σε σαυτὸν τοῖς ἐκείνου προσάγειν ἐθέλειν, καὶ τὸ κατ' αὐτὸν οἰκειοῦσθαι, ἀλλὰ πρὸς τῇ ἀδοξίᾳ καὶ τῇ προδότην ταυτηὶ καταγνώσει καὶ τὴν φρικτὴν ἀποκήρυξιν καὶ τὴν κοινήν τῆς σεπτῆς Ἐκκλησίας ἔραν ὅλην ποδὶ φεύγειν, οἷς ἑαυτοὺς καθυποβάλλουσιν οἱ τὰ ἐκείνου φρονούντες κατὰ τὰς πανδήμους ἐκείνης διαλέξεις; καὶ ἀποφάσεις; Πνεύματι δηλαδὴ θεῷ καὶ πάλοι καὶ νῦν λαλοῦμενας. Ἐπει δὲ πράγμασιν αὐτοῖς, ὡς μὴ ὤφειλε, τοῦθ' ὁράται, περιττὸν μὲν ἂν εἴη καὶ τοῦ καιροῦ καὶ τῆς χρείας γὰρ πόρρω τὸ περὶ τῶν αὐτῶν καὶ αὐθις; τὰ αὐτὰ λέγειν ἐθέλειν πρὸς τοὺς μὴ βουλομένους ἀκοῦειν. Ἡ γὰρ ἂν, εἴγε ἐβούλοντο, τῶν πολλῶν καὶ καλῶν ἐκείνων λόγων τε καὶ διαλέξεων ἀκηκόοις; ἐπίσθησαν πάλοι. Ἡ γὰρ ἂν, ἐξ ἐκείνου πεισθέντες, ἐταπεινώθησαν ὑπὸ τῆν κρείταιν τοῦ Θεοῦ χεῖρα, καὶ τῷ Πνεύματι καλῶς ὑπετάγησαν τῷ ἀγίῳ, τῷ διὰ τοῦ χοροῦ τῶν θεολόγων λαλοῦντι. Οὐ γὰρ αὐτοὶ γὰρ εἰσιν οἱ λαλοῦντες κἀνταῦθα, κατὰ τὸν Χριστοῦ φάναι λόγον, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ τὸ λαλοῦν ἐν αὐτοῖς. Ὡς ἂν δὲ μὴ δόξαιμεν ἀτελῆ πως τὴν ὁμιλίαν καὶ ἡμεῖς ταυτηνὴ καταλείπειν ἐνταῦθα; τοὺς μὲν καθόλου περὶ τῆς θείας ἐνεργείας καὶ θεότητος λόγους, καὶ τοὺς περὶ τούτων αὐτῶν ζητοῦντας, εἰς τε τὰ βιβλία καὶ τοὺς πολλοὺς καὶ καλοὺς ἐκείνους παραπέμψομεν λόγους, ἄλλοις τε λογογραφηθέντα σοφοῖς καὶ μεγάλῳ Πνεύματος; καὶ λόγῳ δυνάμει μετὰ τοὺς ἀρχαίους διδασκάλους φημί καὶ Πατέρας τοῦ λόγου, καὶ ἡμῖν αὐτοῖς οὐ παρέργως; τὴν δ' ὑπεστήσατο λέξιν, καὶ ὅπως τὸν Θεὸν ὑποστάτην τῶν φυσικῶν ἑαυτοῦ δυνάμεων τε καὶ μετοχῶν ἀνυμνεῖ πικνῶς ὁ θεολόγος ἐκείνος, ὁ δὲ ἡκου καὶ σκοπὸς ἀνωθεν ἦν τῷ λόγῳ, καὶ αὐθις; ἐνεγκόντες εἰς μέσον καὶ τὸν τοῦ λόγου σκοπὸν παρ' ἐκείνου ζητήσαντες καὶ μαθόντες καθόσον οἶδόν τε, τὸν περὶ τούτου τίως ἐνταῦθα καταπύσομεν λόγον.

Σὺ μὲν οὖν, οὐκ οἶδ' ἔπως, κτιστῶς ὑποστήσασθαι φῆς τὸν Θεὸν τὰς φυσικὰς ἑαυτοῦ δυνάμεις, καὶ διὰ

τοῦτο καὶ κτιστὴν τὸν ὑποστάτην αὐτῶν ὑπολαμβάνων λέγεις ὡσαύτως, οὐδ' αὐτὸν ἐκείνον τὸν σοφὸν τίως; αἰδοῦμενος θεολόγον, ἐξηγούμενον τὰ οἰκία, καὶ ἑαυτὸν ἐπίκτηδας ἐρμηνεύοντά τε καὶ σαφηνίζοντα, καὶ πᾶσαν ἀμφιβολίαν τε καὶ ἀντιλογίαν ἐκ μέσου τιθέντα. Ἐκείνος δ' αὐτὸς, ἀκούσωμεν δι' ὀλίγων τινῶν, ἃ περὶ τούτων αὐτῶν λέγει.

Πρὸς γὰρ τοὶ τὸν ἱερὸν Τιμόθεον τὸν περὶ τῶν θείων ὀνομάτων τε καὶ πραγμάτων τούτων ποιούμενος λόγον, τάδε κατὰ λέξιν ἐν ἐνδεκάτῳ φησὶ κεφαλαίῳ· Ἄλλ' ἐπειδὴ καὶ ἄλλοτέ μου δι' ἐπιστολῆς ἐπέθου τί ποτε ἔρα φημί τὸ αὐτοεῖναι, τὴν αὐτοζωὴν, τὴν αὐτοσοφίαν, καὶ πρὸς σεαυτὸν ἔφης ἀπορῆσαι, πῶς τὸν Θεὸν ποτὲ μὲν αὐτοζωὴν φημι, ποτὲ δὲ τῆς αὐτοζωῆς ὑποστάτην, ἀναγκαῖον ᾤκηθην, ἱερὲ τοῦ Θεοῦ ἀνθρώπε, καὶ ταύτης σε τῆς ἀπορίας τὸ ἐφ' ἡμῖν ἀπολύσαι. Πόσου ἂν τις ἐπρίετο τὸ τῶν ἀπορουμένων ἐπὶ ταῖς τοῦ μεγάλου θεολογίας αὐτῶν ἐκείνων τὸν Πατέρα τῶν λόγων ἐξηγητὴν καὶ διδασκαλον νῦν εὐρέσθαι; Καὶ ἰδοὺ πάρεστιν ἀμογητὶ τε καὶ προικα παντὶ τῷ βουλομένῳ τούτου τόχειν, ἱκανῶς γὰρ καὶ ὡς ἀμφοτέροις εἶδει, τῷ διδάσκοντι φημι καὶ τῷ μαθόντι ταῦτα, τῶν λύσεων πάλοι γεγενημένων διὰ τῆς ἐρωτήσεως τούτου. Ἀλλὰ γὰρ πρὶν εἰς τὰς τοῦ διδασκάλου λύσεις καὶ ἡμεῖς ἑαυτοὺς καθεῖναι, ἀναγκαῖον ὄμαι σέψασθαι καὶ σαφέστερόν πως μαθεῖν ἐκ τῶν εἰρημένων, τίνα τὰ πρὸς τὸν σοφὸν Διονύσιον διαπορηθέντα τῷ ἀποστόλῳ τούτῳ. Ἐπεὶ καὶ θεός; καὶ σοφός; τις καὶ ὕψηλός; ὁ ἀνὴρ τὰ θεῖα, καὶ τῶν ἀκολουθῶν τε καὶ ὁμιλητῶν Παύλου δηλαδὴ τοῦ σκεύους τῆς ἐκλογῆς οὗτος; ὁ προῦχων, ὅφ' οὐ δὴ καὶ τέκνον ἀγαπητὸν καὶ συναθλητῆς; τε καὶ συναπίστολος καὶ παρηκολουθηκώς; ἐκείνου τῇ διδασκαλίᾳ, καὶ συνεργάτης αὐτῷ καὶ συσπουδαστῆς; τοῦ Εὐαγγελίου, καὶ πάντ' ἐκεῖνά γὰρ μαρτυρεῖται. Καὶ οὐκ ἂν ὁ τοσοῦτος ἐνευσπουδῆς οὐδὲ Πνεύματος; δίχα τὴν περὶ τούτων ἐρευναν καὶ τὰς πύσεις συνεχῶς ἐποιεῖτο. Τίς οὖν ἡ ἐρώτησις; Ἦκούσαμεν ἤδη πρὸ βραχέος πρὸς αὐτὸν εἰπόντος τοῦ διδασκάλου, Ἐπειδὴ καὶ ἄλλοτέ μου δι' ἐπιστολῆς ἐπέθου τί ποτε ἔρα φημί τὸ αὐτοεῖναι, τὴν αὐτοζωὴν, τὴν αὐτοσοφίαν, καὶ πρὸς ἐνυτὸν ἔφης ἀπορῆσαι, πῶς τὸν Θεὸν ποτὲ μὲν αὐτοζωὴν φημι, ποτὲ δὲ τῆς αὐτοζωῆς ὑποστάτην, ἀναγκαῖον ᾤκηθην, ἱερὲ τοῦ Θεοῦ ἀνθρώπε, καὶ ταύτης σε τῆς ἀπορίας τὸ ἐφ' ἡμῖν ἀπολύσαι.

Τὶ οὖν ἐστιν ἐνταῦθα τὸ διαπορούμενον τῷ σοφῷ Τιμόθῳ; Μὴ τὴν αὐτοζωὴν, ἢ τὴν αὐτοσοφίαν, ἢ τὸ αὐτὸν καὶ οὗτος; κατὰ τινος; τῶν ἀντιλεγόντων νῦν ὑπελήψε κτίσμα; Καὶ εἰ τούτο ἦν καὶ οὕτως; ἐνομίσθη γὰρ τούτῳ, τί τὸ ἀπορούμενον ἦν, καὶ τίς ἢ πρὸς τὸν διδασκαλον πύσεις; Ἡ μακρῶν εἶδει λόγων τε καὶ συλλογισμῶν, ὥστε μαθεῖν, ὅτι τῆς ἀνθρωπείας ζωῆς, καὶ σοφίας δὲ τῶν κτιστῶν ὄντων ἀπλῶς πάντων, ὁ Θεός; ἐστὶ ποιητῆς; τε καὶ κτιστῆς. Τούτο καὶ γὰρ οὐδὲ τῶν βαναύσων τε καὶ ἀγροίκων, ὄμαι, πιστῶν ἐνὶ μηδενὶ ποτ' ἂν διαπορηθεῖν ὡς καὶ διδασκάλου δεῖσθαι πρὸς τοῦτο, μήτις; γὰρ ἐκείνῳ τῷ κληρῖ; σοφίας; θείας; ἅμα καὶ ἀνθρωπείνης, καὶ

διδασκαλικῆς καὶ ποιμαντικῆς προεδρίας καὶ παντοδραπῶν τοῦ Πνεύματος χαρισμάτων ἡξιομένῃ. Ταῦτ' καὶ γὰρ ἐστὶ τοῦτο τῷ διακροῦντά τινα εἰ τῶν κτισμάτων ἑαυτοῦ ποιητῆς ἐστὶν ὁ Θεός, ἔπειτα περὶ τούτου παρὰ τῶν εἰδύτων πυνθάνασθαι. Ἄλλ' ὡς περ τοῦτ' ἂν τις τῶν ἐξεστηκότων εἰπὼν ἀντικρὺς καὶ παρακαίωντων, κατὰ ταυτὰ δήπου κάκεινο. Οὐκ οὖν γε περὶ κτισμάτων καὶ κτίσεως, ἤπερ ἔφη, ἡ ἀμφοσθήτησις ἦν τοῦτῃ.

Ἄλλ' ἐπεὶ τὸ μὲν εἶναι καὶ τὴν ζωὴν καὶ τὴν σοφίαν, λεγόμενα ἐπὶ τῶν κτιστῶν αὐτῶν μετεχόντων ὄντων φημι, καὶ ζώντων καὶ σοφῶν, καὶ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ λεγόμενα ἦδει κυρίως ὡς αἰτίου πάντων ἐκείνων, τὸ δὲ αὐτὸν καὶ τὴν αὐτοζωὴν καὶ αὐτοσοφίαν καὶ τὰ παραπλήσια τούτοις Θεοῦ μόνου γε ὄντα, καὶ τῇ ἀξίῃ μόνῃ καὶ τῇ δυνάμει ἐκείνῃ προσήκοντα τῇ ὑπὲρ πᾶσαν δυνάμιν καὶ ἀξίαν, οὐδὲ γὰρ ἐξῴθεν καὶ κατὰ μετοχὴν κάκεινῳ πρόσεστι τὰ τοιαῦτα, ἀλλ' αὐτὸ; μᾶλλον ἐστὶν ἐκεῖνα, Ἐγὼ γὰρ εἰμι, πρὸς Ἰουδαίους φησὶν ὁ Χριστός, τὸ πῶς κόσμος, καὶ πρὸς τὴν Μάρθαν αὖθις, Ἐγὼ εἰμι ἡ ἀνάστασις καὶ ἡ ζωὴ, καὶ πάλιν Παῦλος ὁ σοφὸς πρὸς Ἐφεσίους, Χριστός ἐστὶν ἡ εἰρήνη ἡμῶν, ὁ ποιήσας τὰ ἀμφοτέρωθεν ἐν, καὶ τὸ μεστέυχον τοῦ φραγοῦ λέσας, καὶ τῷ Μωϋσῆϊ πρότερον ὁ Θεός εἰς Αἴγυπτον ὑπὲρ τοῦ Ἰσραὴλ παμπομένῃ, Ἐγὼ εἰμι, φησὶν, ὁ ὢν, καὶ αὐτὸ τοῦτ' ἐρεῖς τοῖς τὸν ἀποστῆλανάτ' σε καὶ τοῦμὸν ὄνομα παρὰ σοῦ πυνθόμενοις, ἐπεὶ ταῦθ' ὁ σοφός Τιμόθεος ἦδει, περὶ μὲν τῶν ὁμολογουμένων τουτωνὶ καὶ κειμένων, καθάπερ εἰ τινων θέσεων καὶ ἀξιωματίων, οὕτε διαπορεῖ πρὸς ἑαυτὸν, πῶς γὰρ; οὕτε μαθεῖν δεῖται παρὰ τοῦ διδασκάλου· ἐκεῖνο δὲ μᾶλλον διαπορῶν πυνθάνεται παρ' ἐκείνου, πῶς ἔπερ τὸν Θεὸν αὐτὸν ἀξίως τε καὶ θεοπρεπῶς ὀνομάζει κατὰ δυνάμιν ἀνθρωπείαν, πούτων αὐτῶν ὑποστάτην αὖθις τὸν αὐτὸν καλεῖ καὶ χορηγὸν καὶ δοτήρα. Ὅθεν καὶ ὁ μέγας ἐκεῖνος τῷ ὄντι καὶ σοφῆς θεολόγος οὐδὲν τι περὶ κτισμάτων οὐδοτιοῦν διαλέγεται πυνθόμενῃ τῷ φίλῳ, εἰδῶς ἀκριδῶς ἐκεῖνον καὶ τὴν ἱερὰν ἐπιστήμην τε καὶ σοφίαν ἐκείνου, μεθ' ἧς ἐκ παιδὸς ἐτραφῆ παρὰ τῷ τῆς οἰκουμένης; θαυμαστῶ διδασκάλῳ· ἀλλ' ἀναλαβὼν μᾶλλον τὴν παντελῆ διάκρισιν τε καὶ ἔκστασιν τῆς θεότητος, ἵνα κατ' αὐτὸν ἐκείνον τὸν διδασκαλὸν εἶπω, περιεκτικῶς ἐκτίθεται καὶ διδάσκει, καὶ αὐτῆς καὶ πρὸς αὐτῆς πρόσεισι τὰς κατὰ μέρος θεωνομίας τε καὶ τὰς λύσεις τῶν ζητημάτων ἐκείνου, μέρος αὐτῆς τε κίκαίνεσ οὐσας τῆς κατ' αὐτὸν ἠνωμένης καὶ διακεκριμένης πάσης θεολογίας.

Τί οὖν φησι μετ' ἐκεῖνα, τὴν ἀπορίαν ὡς ἐπηγεῖλατο τούτῳ λόγῳ; ἵνα τὰ μυριόλεκτα, φησι, καὶ νῦν ἀναλάβωμεν, οὐκ ἔστιν ἐναντίον, αὐτοδύναμιν ἢ αὐτοζωὴν εἰπεῖν τὸν Θεόν, καὶ τῆς αὐτοζωῆς, ἢ εἰρήνης, ἢ δυνάμεως ὑποστάτην. Τὰ μὲν γὰρ ἐκ τῶν ὄντων καὶ μάλιστα ἐκ τῶν πρώτως ὄντων, ὡς αἰτιος πάντων τῶν ὄντων λέγεται· τὰ δὲ ὡς ὑπὲρ πάντα καὶ τὰ πρώτως ὄντα ὑπερσώσας. Τί ἐξ ὧν, φησὶ, τὸ αὐτοεἶναι λέγομεν, ἢ τὴν αὐτο-

ζωὴν, καὶ ὅσα ἀπολύτως καὶ ἀρρητικῶς εἶναι, καὶ ἐκ Θεοῦ πρώτως ὄφασκεῖναι τιθέμεθα; Τοῦτο δὲ φάμεν οὐκ ἔστιν ἀγκύλον, ἀλλ' εὐθύ, καὶ ἀπλὴν τὴν διασάφειν ἔχον. Οὐ γὰρ οὐσίαν τινὰ θεῖαν ἢ ἀγγελικὴν εἶναι φάμεν τὸ αὐτοεἶναι, τοῦ εἶναι τὰ πάντα ὄντα αἰτίαν. Μόνον γὰρ τοῦ εἶναι πάντα τὰ ὄντα καὶ αὐτὸ τὸ εἶναι, τὸ ὑπερσώσιον ἀρχὴ καὶ αἰτία καὶ αἴτιον. Καὶ μετ' ὀλίγον· Ὅτε συνελόντα εἰπεῖν ἀρχικῆς τῶν ὄντων, καὶ δημιουργικῆς οὐσίας καὶ ὑποστάσεως, ἃς τινες καὶ θεοὺς τῶν ὄντων, καὶ δημιουργοῦς αὐτοσχεδιάσαντες ἀπιστομάτισαν. Καὶ μετὰ μικρόν· Ἄλλ' αὐτοεἶναι, καὶ αὐτοζωὴν καὶ αὐτοθεότητά φάμεν ἀρχικῶς μὲν καὶ θεϊκῶς καὶ αἰτιατικῶς τὴν μίαν πάντων ὑπεράρχιον, καὶ ὑπερσώσιον ἀρχὴν καὶ αἰτίαν, μεθεκτικῶς δὲ τὰς ἐκδιδομένας ἐκ Θεοῦ τοῦ ἀμεθέκτου προνοητικῆς δυνάμεις, τὴν αὐτοουσίωσιν, αὐτοζώωσιν, αὐτοθέωσιν, ὧν τὰ ὄντα οἰκείως; ἐκτοῖς μετέχοντα, καὶ ὄντα καὶ ζῶντα καὶ ἔνθεα καὶ ἐστὶ καὶ λέγεται καὶ ἄλλα ὡσαύτως. Ἀκούεις πῶς ὁ διδασκαλὸς ἑαυτὸν ἐξηγεῖται; Μᾶλλον δὲ πρὸ τοῦ τὰς λύσεις ἐπεξεργάτασθαι ταύτας, καὶ τὰ βῆθινα συνεκτυγμένως ἀναπτύξαι καθόσον οἶόν τε, σκεψώμεθα, πῶς τὰ τῆς ἠνωμένης τε καὶ διακεκριμένης θεολογίας καὶ τὰ περὶ θεῶν ὀνομάτων παρ' αὐτοῦ θεολογούμενα ταυτὶ καὶ γραφομένα οὐκ ἀπλῶς μόνον οὐδὲ πολλάκι; τέτε λεγόμενα παρ' αὐτοῦ τε καὶ τῶν θεοφόρων ἀποστόλων καὶ διδασκάλων, ἀλλὰ καὶ μυριόλεκτα καινοτέρῳ τινὶ τῷ τῷ προεῖπε, τὴν μεθ' ὑπερβολῆς περὶ αὐτὰ συκὴν σπουδὴν καὶ μελέτην αὐτοῦ τε καὶ τῶν κατ' αὐτὸν καὶ ὑπὲρ αὐτὸν θεολόγων ἐμφαίνων, καὶ ὡσανεὶ καὶ ταῦτα στοιχεῖα καὶ βῆθρα τινὰ δεικνύς; τοῦ μυστηρίου τῆς καθ' ἡμᾶς πίστεως, καὶ θεολογίας συνεκτικῆς σχεδὸν πίστεως ὅση τε κατὰ τὸ τῆς μεγάλης καὶ ἀρχικῆς φημι Τριάδος ἠνωμένον ἅμα καὶ διακεκριμένον, καὶ ὅση κατὰ τὸ τῆς διὰ σαρκὸς οἰκονομία; Χριστοῦ μυστήριον, ὅθεν οἱ τοῦ Πνεύματος μερισμοὶ καὶ αἱ θελαὶ καὶ ὑπερφυεῖς ἐνεργεῖαι, καὶ ἡ θαφίλης χύσις τῶν χαρισμάτων κατὰ τε τὴν ἀνωθεν διὰ τοῦ θαυμαστοῦ Ἰωὴλ θεῖαν ἐπαγγελίαν μετὰ ταῦτα φήσαντος, Ἐκχώ ἀπὸ τοῦ Πνεύματος μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα, καὶ τὴν ἐἴστερον ἀποστολὴν τε καὶ φανερωσιν παρὰ Χριστοῦ τῶν αὐτῶν αὖθις κατὰ τὸν ἑαυτοῦ λόγον, Ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Πατρὸς μου ἐφ' ὑμᾶς· ὑμεῖς δὲ καθίστατε ἐν τῇ πόλει Ἱερουσαλὴμ, ἕως οὗ ἐκδόσθησθε δυνάμιν ἐξ ὄψους, πρὸς τοὺς ἰδίους μαθητὰς εἰρηκότος. Οἷ; τοσοῦτό γε δέουσιν οἱ πολλοὶ τῶν νῦν ὄντων ἀξίως προσέχειν, καὶ τὰ θεῖα θεοπρεπῶς αὐτόθεν παρὰ τῶν εἰδύτων καὶ διδάσκασθαι καὶ μανθάνειν, ὡς καὶ σιωπᾶσθαι τὰ μυριόλεκτα ταῦτα θεῖν εἶναι, καὶ τοὺς τῆς ἀληθινης ζωῆς καὶ τοῦ αὐτοφωτος καὶ τῆς αὐτοσοφίας ἐν σκότει που κατακρύπτεσθαι λόγους τολμηρῶς, φεῖ! παρ' ἐνίων εἰρησθαι, μὴ εἰδῶν, κατὰ τὸ εἰρημένον, μήτε εἰ λέγουσι, μήτε περὶ τῶν βεβαιουμένων. Ἄλλ' ἐπεὶ τὸ πρ. κείμενον ἐπανέωμεν αὖθις, τῆς ἐρμηνεύσεως; ἀκουσόμενοι τοῦ θεοῦ διδασκάλου. ἵνα τὰ μυριόλεκτα, φησι, καὶ νῦν ἀναλάβωμεν, οὐκ ἔστιν ἐναντίον αὐ-

αὐτοζωῆν εἰπεῖν τὸν Θεὸν καὶ τῆς αὐτο- A
ζωῆς ἢ εἰρήνης ἢ δυνάμεως ὑποστάτην. Τὰ μὲν
γὰρ ἐκ τῶν ὄντων, καὶ μάλιστα ἐκ τῶν πρῶτως ὄν-
των, ὡς αἴτιος πάντων τῶν ὄντων λέγεται· αὐτο-
δύναμις, φησὶ καὶ αὐτοζωή, καὶ ὅσα τοιαῦτα παρ'
ἡμῶν ὁ Θεὸς λέγεται, ὡς αἴτιος τῆς ὑπάρξεως αὐ-
τῶν τούτων, ἀλλὰ δὴ καὶ τῶν δευτέρως καὶ κατα-
χρηστικῶς λεγομένων ὄντων πάντων, δηλαδὴ τῶν
κτισμάτων· αὐτὸς καὶ γὰρ μόνος ἐστὶν ὑποστάτης
καὶ αἴτιος τῶν τε εἰρημένων μετοχῶν, δηλονότι τῶν
δυνάμεων καὶ ἐνεργειῶν ἑαυτοῦ, καὶ τῶν μετεχόν-
των αὐτῶν, λέγω δὴ τῶν κτισμάτων· τὰ δὲ, φησὶ,
λέγεται, ὡς ὑπὲρ πάντα καὶ τὰ πρῶτως ὄντα ὑπερ-
ῶν ὑπερουσίως.

Τῆς αὐτοζωῆς δὲ, φησὶ, πάλιν καὶ αὐτοεἰρήνης B
καὶ αὐτοδυνάμεως ὁ Θεὸς λέγεται ὑποστάτης, ὡς
μὴ ταῦτα κατ' οὐσίαν ὦν, ἀλλ' ὑπὲρ ταῦτα μᾶλλον.
Διὰ τοῦτο καὶ γὰρ τὸ ὑπερῶν ὑπερουσίως προσέ-
θηκεν. Ἐν' ἐμφήνῃ ὡς· αὐτὰ μὲν ὄντα καθ' ὑπαρξιν,
αὐτὸς δὲ ὑπερῶν μᾶλλον ὡς ὑπερουσίως καὶ αἴτιος
αὐτῶν. Ζητεῖς δὲ, φησὶ, τί ὄλως λέγομεν ὑπάρχειν
τὸ αὐτοεἶναι ἢ τὴν αὐτοζωῆν, καὶ ὅσα λέγομεν ἐκ
Θεοῦ πρῶτως ὑφειστηκέναι, καὶ ἀπολύτως καὶ ἀρ-
χητικῶς εἶναι; Τὸ δὲ, φησὶ, οὐκ ἐστὶν ἀγκύλον,
τουτίστιν αἰνιγματῶδες τι καὶ δυσνόητον, ἀλλ' εὐθὺς,
καὶ ἀπλήν τὴν διασάφην ἔχον. Ταῦτα δὲ φησὶν ὁ
διδάσκαλος, δεικνύς ὅτι τὸ μὲν εἶναι καὶ ἡ ζωὴ τῶν
κτισμάτων πάντων, τῶν τε λογικῶν φημι καὶ ἀλό-
γων, καὶ ὅθ' καὶ τῶν ἄλλων, οὐκ ἀπολελυμένως ἔχει
τὸ εἶναι, καὶ ζωὴ εἶναι, ὡς ἢ πρότερον ταῦτα ἐκεῖ-
νων εἶναι, ὧν ἐστὶν ὑπαρξίς καὶ ζωὴ δηλονότι, ἢ
δύνασθαι καὶ ὀπωσοῦν ἀνευ ἐκεῖνων τῶν δεκτικῶν
αὐτῶν ὄλως καθ' ἑαυτὰ ζῆν ἢ ὑπάρχειν. Αἱ δὲ τοῦ
Θεοῦ δωρεαὶ καὶ φυσικαὶ δυνάμεις ἐκεῖναι αἱ ὑπ'
αὐτοῦ πρὸς μετοχὴν τῶν κτισμάτων προβαλλόμεναι
οὐ συμπλεγμένως τινὲ τῶν μετεχόντων κτισμά-
των ἔχουσι τὸ εἶναι, ἀλλ' ἐν τῇ οὐσίᾳ τοῦ Θεοῦ θεω-
ροῦμεναι, καθάπερ εἰρηται, ἀπολελυμένως εἰσὶν ὡς
φυσικὰ τοῦ Θεοῦ· ἀνάιτια γὰρ ὡςπερ ἡ φύσις τοῦ
Θεοῦ, ὡς δὲ καὶ τὰ αὐτοῦ φυσικὰ κατὰ τὸ τελικὸν
λεγόμενον αἴτιον.

Οὐκ ἀπολύτως δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀρχητικῶς
ἔχουσι τὸ εἶναι καὶ τὴν ζωὴν, καὶ τὰλλα πάντα
διὰπερ εἰσιν, ὡς· τὴν ἀρχὴν ἔχοντα πάντων τῶν
ὄντων καὶ ζώντων, μεθεκτικῶς ἔχόντων ἐκεῖθεν ταῦτα,
καὶ ἀποτελεσματικῶν ὄντων τῶν θείων ἐνεργειῶν, καὶ
δυνάμεων ἐκεῖνων. Τούτων καὶ γὰρ τῶν μετοχῶν,
ὁ αὐτὸς οὗτος φησὶ θεολόγος, τὰ ὄντα οἰκειῶς ἑαυ-
τοῖς μετέχοντα, καὶ ὄντα καὶ ζῶντα καὶ ἔνθεα καὶ
ἐστὶ καὶ λέγεται, καὶ τὰλλα ὡσαύτως· ὡσὺν εἰ καὶ
τὴν οἰκίαν ἀποτελεσμά τις λέγοι τῆς τοῦ οἰκοδόμου
τέχνης, καὶ τὸν πλοῦτα καὶ τὸ τρύπανον τῆς χαλκευ-
τικῆς ὡσαύτως, τῶν μὲν τεχνῶν δηλονότι προὑπαρ-
χουσῶν ἐν τῇ διανοίᾳ καὶ τῇ ψυχῇ τοῦ τεχνίτου,
προαγομένων δ' ἐκεῖθεν εἰς ἐνεργεῖαν, ὅπου ἐκεῖ-
νος δηλαδὴ βουληθῆ, κἀν τῇ ἐνεργείᾳ δὲ καὶ μετὰ
τὸ ἀποτελεσμά παρὰ τῇ κεκτημένῃ τεχνίτῃ μενου-
σῶν οὐδὲν ἤττον ὡσαύτως.

Ἔ μὲντοι θεῶν καὶ ἡ κατ' αὐτὴν μετοχὴ καὶ

ὑπὲρ τὰ προβῆθέντα. Αὐτῆς γὰρ ἐκείνης τῆς τοῦ
Θεοῦ φυσικῆς ἐνεργείας καὶ τῆς χάριτος μετέχουσιν
ἐναργῶς οἱ κεχαριτωμένοι τε καὶ τεθεωμένοι· δὲ
καὶ ὁμοίως εἰρηται Θεοῦ τοῦτο, καὶ θεοὶ χρηματι-
ζοῦσι κατ' αὐτὴν γε τὴν χάριν οἱ Πνεύματι κατα-
ξιούμενοι τῆς ὑπερφυοῦς δωρεᾶς ταύτης, καὶ πρὸς
ἐτέρους ἐκπέμπουσι ταύτην, ὡς καὶ ὁ μέγα· φησὶ
περὶ τούτου Βασιλεῖος ἐν γε τοῖς ὑπὲρ τοῦ θείου
Πνεύματος λόγοις. Αἱ πνευματοφόροι ψυχαὶ γὰρ,
φησὶν, ἔλλαμφοθεῖσαι παρὰ τοῦ Πνεύματος, αὐταὶ τε
ἀποτελοῦνται Πνεύματι, καὶ εἰς ἐτέρους τὴν χάριν
ἐξαποστέλλουσι. Καὶ αὖθις· Ὡς ἡ δύναμις τοῦ ὄφθ
ἐν τῷ ὀγυαίνοντι ὀφθαλμῷ, οὕτως ἡ ἐνέργεια τοῦ
Πνεύματος ἐν τῇ κεκαθαρμένη ψυχῇ· καὶ ὡς ἡ τέχνη
ἐν τῷ ἀναλαβόντι αὐτὴν, οὕτως ἡ χάρις τοῦ Πνεύ-
ματος ἐν τῷ ὑποδεξαμένῳ, αἱ μὲν συμπαροῦσα,
οὐχὶ δὲ καὶ ἐνεργοῦσα διηνητικῶς. Ἔπειτα κατασκευάζων
αὖθις τὸν λόγον ὁ ἱερός Διονύσιος, καὶ δεικνύς πῶς
εὐθὺς ἐστὶ καὶ ἀπλήν τὴν διασάφην ἔχων, ἐπάγει·
Οὐ γὰρ οὐσίαν τινὰ θείαν ἢ ἀγγελικὴν εἶναι φημεν
τὸ αὐτοεἶναι, τοῦ εἶναι τὰ ὄντα πάντα αἰτίαν· μόνον
γὰρ τοῦ εἶναι πάντα τὰ ὄντα, καὶ αὐτὸ τὸ εἶναι, τὸ
ὑπερουσίον, ἀρχὴ, οὐσία καὶ αἴτιον· καὶ ὅσα τούτων
ἐξῆς ἤδη φθάσας ὁ διδάσκαλος εἰρηται, τὸν μὲν Ἑλ-
ληνικὸν ὄθλον τῆς πολυθείας μετὰ τῶν Πλατωνικῶν
ἰδεῶν ἐκβάλλων, καὶ πρὸς γε ἐτι τῆς τῶν Ἀγγελι-
τῶν λεγομένην αἴρεσιν, ἀγγέλοις τὸ πᾶν ὡς θεοῖς
εἶναι ὑποκεισθαι ληροῦσαν, ἣν γὰρ τότε καὶ ταῦτα,
τὸ δ' αἴτιον πάντων καὶ ὑπερουσίον καὶ ἀμέθεκτον
C τοῦ Θεοῦ κατ' αὐτὸ γε τοῦτο διδάσκων, καὶ τὸ με-
θεκτὸν ὡσαύτως αὐτοῦ καὶ κοινωνικὸν ἐν τοῖς κτί-
σμασι, κατὰ τὰς ἐκδεδομένας ἐξ αὐτοῦ προνοητικῆς
δυνάμεις καὶ αὐτομετοχῆς ταύτας, ὧν, φησὶ, τὰ
ὄντα οἰκειῶς ἑαυτοῖς μετέχοντα καὶ ὄντα καὶ ζῶντα
καὶ ἔνθεα καὶ ἐστὶ καὶ λέγεται καὶ τὰλλα ὡσαύτως.
Οὕτω κάλλιστα καὶ σοφώτατα τῷ ὄντι τοῦς ἑαυτοῦ
λόγους ὁ σοφὸς ἐξηγήσατό τε καὶ ἐδίδαξεν αὐτὸν τε
τὸν ἐρωτῶντα, καὶ μετ' ἐκεῖνον πάντας τοὺς βουλε-
μένους, ὡς μὴδὲν τι γριφὸν καὶ ἀσαφές· αὐτοῖς ἐν-
αφεῖναι μηδοπιστιοῦν, κατὰ τὸν ἑαυτοῦ λόγον.

Σὺ δὲ τί φησὶ, ὦ ἑταῖρα, πρὸς ταῦτα; Συνήκας
νῦν γοῦν καὶ αὐτὸς τῶν σαφῶς τε καὶ εὐθέως, ὡς
αὐτό; φησὶ, παρ' αὐτοῦ λεγομένου, ἢ τὸ ὑπέστησας
καὶ τὸ ὑπέστησασο καὶ τὸν ὑποστάτην ἀντὶ τοῦ
D κτιστοῦ λαμβάνων, καὶ αὖθις περὶ τὰ αὐτὰ στρέψη
καὶ ὡς περὶ κτισμάτων ἐτι διανοῆ τῶν θείων τούτων
καὶ ὑψηλῶν ὀνομάτων τοῦ Θεοῦ καὶ πραγμάτων, καὶ
οὐδ' αὐτὸ τοῦτο σε πρὸς εὐλάβειαν ἀγει τέλος, τὸ καὶ
ὀνόματα τοῦ πάντων Θεοῦ ταυτὶ προσεῖρησθαι, καὶ
ὅτι καὶ θεῖα ταῦτα συνεχῶς ἀποκαλεῖ, καὶ τοὺς περὶ
αὐτὸν λόγους ὕμνους πολλάκις ὁ μέγας οὗτος προ-
αγορεύει, καὶ οὐκ ἀπλῶς ὕμνους, ἀλλ' ὕμνους αὐτῆς
τῆς μακρῆς καὶ πάντων κυρία· Τριᾶδος, ἣν
μόνην ὡς δεσπότιν ἢ ἐξυμπίσα τῶν νοητῶν τε καὶ
αἰσθητῶν ὕμνει κτίσις;

Τί δὲ τῶν κτιστῶν αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ θεῖόν τις ἡμῶν
καλούμενον, εἰπέ μοι, ποτὲ καὶ θεοκρεπῶς ἀνυμνού-
μενον πρὸς τῶν ἱερῶν θεολόγων; Πῶς δὲ καὶ κτι-
σμάτων κατὰ σὲ τὰ ὄντα μετέχοντα, ὄντα καὶ ζῶντα,

καὶ ἐνθεὰ εἶσι, μὴ πρότερον ὄντα δηλαδὴ τοιαῦτα καὶ κατ' ἐκείνα, καὶ Θεοῦ λέγονται μετέχειν; Καὶ εἰ ταῦθ' οὕτως ἔχει, ταυτὸν ἄρα Θεός τε καὶ κτίσις, καὶ οὐδὲν τι τὸ μέσον ποιητοῦ τε καὶ ποιήματος; οὐδαμῶς, ἀλλὰ φύρδην καὶ ἀναμιξὶ ταῦτα κάκεινα, καὶ πάντα ὁμοῦ χρήματα. Τί δ' ὅτι καὶ προνοίας καὶ ἀγαθότητος ὁ διδάσκαλος τὰς θείας; δυνάμεις αὐτάς φησι, προλῦσας ἐκ τοῦ ὑπερουσίου, καὶ μετεχομένας ὑπὸ τῶν ὄντων; Τίς ἄρα τῶν τῆς θείας; ἀόλης τὴν πρόνοιαν καὶ τὴν ἀγαθότητα τοῦ Θεοῦ χρονικῶς ἠργημένην καὶ κτιστὴν εἰπέ ποτε; Τίνος δὲ καὶ αἱ ἀνωτάτω καὶ περὶ Θεοῦ δυνάμεις μετέχουσαι κτιστοῦ εἶσι, καὶ σοφαὶ καὶ πάλαι καὶ ἀγαθαὶ εἶσι, καὶ ζῶσι θεΐαν ζωὴν; Τί ταῦτα τῶν ἰδεῶν ἀποδέουσαι ἐκείνων, ἃς ὁ τοῦ Ἀρίστωνος Ἑλληνικῶς τε καὶ μυθικῶς ἀναπλάσας; ἐξέθετο; μᾶλλον δ' ἀκριβοῦς γε σκοποῦντι; καὶ χεῖρονα πολλῶν τῶν ἐκείνου τὰ διαβρυλλοόμενα νῦν. Ἐκεῖνος μὲν γὰρ καὶ ὁ σὺν αὐτῷ τε καὶ μετ' αὐτὸν Σταγειρίτης, καὶ ὅσοι δηλαδὴ τῆς στοᾶς, εἰ καὶ κατ' ἄλλο πρὸς; ἀλλήλους διαφέρονται περὶ τούτου, ἀλλ' οὐδέποτε τὸ αὐτοῦν, ἢ τὴν αὐτοζωὴν, ἢ τὸ αὐτόφως ἐξωθεν ἔχειν τὸ εἶναι; καὶ ζῆν καὶ φύς εἶναι εἰρήκασιν· ἀλλ' αὐτὰ ταῦτα καθ' ἑκάστην, εἰ καὶ κακῶς ἐε καὶ ἀθέω; εἶπον εἶναι, ὅπερ καὶ λέγεται, καὶ μάλισθ' ὁ προῤῥηθεὶς καθηγητῆς τῶν τοιούτων· καὶ τούτῳ διαφέρειν τῶν λεγομένων ὄντων τε καὶ ζώντων καὶ φωτεινῶν τὸ αὐτοῦν, καὶ τὴν αὐτοζωὴν, καὶ τὸ αὐτόφως, τῷ μὴ ἄλλο τι πρότερον ὄντα μεθεκτικῶς ἐτέρωθεν ἔχειν τοῦθ' ὅπερ λέγονται εἶναι, ἀλλ' ἐκ τούτων μᾶλλον κατὰ μετοχὴν ἔχειν τὰ ὄντα τὸ εἶναι, καὶ τὰ ζῶντα τὰ ζῆν καὶ τὰ φαιτὸς δεκτικὰ τὸ φῶς.

Ἄλλ' ἀκούσωμεν αὐθις; διὰ βραχέων καὶ τῶν ἐξῆς περὶ τούτων αὐτῶν τοῦ σοφοῦ φημι διδασκάλου λόγων. Καὶ τί δεῖ, φησι, περὶ τούτων λέγειν, ὅπου γέ τινες τῶν θείων ἡμῶν ἱεροδιδασκάλων καὶ τῆς αὐτοαγαθότητος καὶ θεότητος ὑποστάτην φασὶ τὸν ὑπεράγαθον καὶ ὑπέρθρον, αὐτοαγαθότητα καὶ θεότητα λέγοντας εἶναι τὴν ἀγαθοποιὴν καὶ θεοποιὴν ἐκ Θεοῦ προεληλυθυῖαν δωρεάν; Καὶ μετ' ὀλίγον· Καὶ ὅσα ἄλλα κατὰ τὴν αὐτὴν εἰρηται καὶ εἰρήσεται τρόπον, ἐηλοῦντα προνοίας; καὶ ἀγαθότητας, μετεχομένας; ὑπὸ τῶν ὄντων, ἐκ Θεοῦ τοῦ ἀμεθέκτου προλῦσας ἀφθόνη χύσει καὶ ὑπερβλυζούσας, ἴν' ἂ ριθῶς ὁ πάντων αἰτιος ἐπέκεινα ἢ πάντων, καὶ τὸ ὑπερουσίον καὶ ὑπερφύε; πάντη ὑπερέχη τῶν καθ' ὅπουσαν ποτὲ οὐσίαν καὶ φύσιν.

Καὶ ταῦτα μὲν ὁ μέγας οὐτοσι θεολόγος, ὁ τῶν πρώτων μετὰ Χριστὸν θεολόγων καὶ ἀποστόλων διδάσκαλος ἄσθις.

Σὺ δὲ, φίλων ἀνδρῶν ἀριστε, πρὸς σὲ γὰρ καὶ εὔθις, ὡσπερ ἀρχόμενον, οὕτω δὴ καὶ τελευταῖοντα χρὴ βιάσθαι τὸν λόγον· οὐ τοιγαροῦν ἤδη πυνθάνου καὶ μάνθανε πρὸ αὐτῶν ἐκείνων φημι τῶν ἀντικατόντων, τί πρὸς ταῦτ' αἶσι, καὶ μαλιστα πρὸς τὴν οἰονεὶ συγκεφαλαίωσιν ταυτηνὴ τῶν διὰ μακρῶν εἰρημένων πολλήχου τῷ μεγάλῳ. Ἰδοὺ γὰρ, εἶπέ, καὶ τῆς αὐτοαγαθότητος καὶ θεότητος; αὐτῆς τὸν ὑπεράγαθον καὶ ὑπέρθρον ἀκούομεν ὡσαύτως ὑπο-

στάτην λεγόμενον παρὰ τούτου τοῦ θεολόγου, μᾶλλον δ' οὐ παρ' ἐαυτοῦ πρώτου λαβὼν ἔχει ταυτηνὴ τὴν θεολογίαν, ὡς αὐτὸς φησιν οὕτως, ἀλλὰ παρὰ τῶν τὰ ἱερὰ ταυτὴ διδαξάντων αὐτὸν, τῶν πρώτων, ὅπερ ἔφη, ἀποστόλων καὶ θεολόγων. Τί οὖν ἐροῦμεν, ἢ τί φήσομεν, εἶπέ, τέως πρὸς τοῦτο· καὶ αὐτῆς τῆς ἐαυτοῦ θεότητος κτιστὴν τὸν Θεὸν νομιοῦμεν, καὶ Θεὸν πρὸςθεύσομεν, ἠργημένην χρονικῶς ἔχοντα τὴν θεότητα καὶ κτιστὴν; Καὶ πότερον, ἐπιρώτησον αὐθις, καὶ αὐτὸς ὁ Θεός, ὃν φατε κτιστὴν ἔχειν τὴν θεότητα, κτιστὸς ἐστὶ σὺν αὐτῇ, ἢ αὐτὸς μὲν ἐστὶν ἀκτιστος ὡς Θεός, τὴν δὲ θεότητα κέκτηται κτιστὴν; Καὶ εἰ μὲν τὸ πρότερον εἴποιεν, αὐτόθεν τὴν ἀσέθειαν καὶ τὸ ἄθεον δεῖξουσι, τῇ κτίσει φανερώς λατρεύοντες; παρὰ τὸν κτίσαντα, καὶ ἕνα μὲν προσκυνοῦντες, ἀλλὰ κτιστὸν, καθάπερ εἰθωλὸν τι καὶ χειρῶν ἔργον, ἢ τῶν κτιστῶν τούτων τοῦ κόσμου καὶ λυομένων στοιχείων ἔν· εἰ δὲ τὸν μὲν Θεὸν λέγοιεν ἀκτιστον εἶναι, μὴδὲ γὰρ ἀνασχέσθαι ποτ' ἀν αὐτοῦς κτίσματι γε λατρεύειν, τὴν δὲ θεότητα αὐτοῦ κτιστὴν πεφυκέναι, ἀπὸ γὰρ τῆς ἐνεργείας ἐκείστην οὐσίαν χαρακτηρίζεσθαι φασιν οἱ θεολόγοι Πατέρες, τῆς μὲν ἀκτίστου ἐνεργείας ἀκτιστον δεικνύσης φύσιν, κτιστὴν δὲ τῆς κτιστῆς, πρὸς τῷ ἀδυνάτῳ τοιγαροῦν, ὅπερ ἔφη, ἰδοὺ καὶ θεῶν ὄχλος καὶ ἡ κάκιστ' ἀπολουμένη τῆς πολυθείας εἰσοδος αὐθις, καὶ ὁ Ἑλληνικὸς λῆρος, ὃν αὐτοὶ συκοφαντοῦντες; ἐγράφαντο πάλαι τὴν Χριστοῦ Ἐκκλησίαν.

Δύο καὶ γὰρ, ὡς φασι, δοξάζουσι καὶ προσκυνοῦσιν, οὐ καθ' ὑπόστασιν διαφέροντα. Κατὰ τοῦτον καὶ γὰρ τὸν λόγον οὐ δύο μόνον, ἀλλὰ καὶ τρεῖς προσκυνοῦμεν οἱ εὐσεβεῖς, τὸν Πατέρα δηλονότι καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Ἄλλὰ δύο προσκυνοῦσιν, ὅπερ εἶπομεν, κατ' αὐτὸ τὸ εἶναι, ἀλλήλων ἀπεξενωμένα καὶ διαφέροντα. Τούτο καὶ γὰρ ἐστὶ τὸ κτιστὸν καὶ τὸ ἀκτιστον. Καὶ πρὸς τῇ πολυαρχίᾳ οὐδὲ τὴν τῆς κτίσεως λατρείαν, ὡς αὐτοὶ φασιν αὐθις, ἐκφεύγουσι, τὸν μὲν Θεὸν πρὸςθεύοντες ἀκτιστον, κτιστὴν δὲ τὴν αὐτοῦ θεότητα. Εἰ δὲ λέγοιεν μὴ ταύτην εἶναι τοῦ Θεοῦ τὴν θεότητα, εἶναι γὰρ κακείνην φημὲν ἀκτιστον, ἀλλῆν δὲ ταύτην εἶναι θεότητα κτίσμα τε Θεοῦ πεφυκέναι, καὶ πρὸς Θεοῦ χορηγομένην τοῖς θεομένοις, πάλιν οὕτως ἐπερωτάσθωσαν· Καὶ εἰ οὐκ ἐστὶν ἡ θεότης; ἐκείνη, σοφώτατοι, τοῦ Θεοῦ ὡς θεότης, κατὰ τὸν ἡμέτερον λόγον, ἀλλ' ὡς κτίσμα, τίνος ἄλλου Θεοῦ ἐστὶν; Ἦ καὶ Θεὸν ἕτερον ἔκτισεν ὁ πάντων Θεός, κάκεινου τοῦ κτιστοῦ Θεοῦ ἐστὶ καὶ ἡ κτιστὴ αὐτῆ θεότης; Καὶ εἰ τοῦθ' οὕτως; ἔχει, ἰδοὺ κατ' αὐτοῦς πάλιν οὐκ ἄρειος καὶ εὐνόμιος; μόνον κατ' ἡ κατ' ἐκείνους ἐπανίσταται πονηρὰ συμμορία, ἀλλὰ καὶ θεῶν ἅμα καὶ θεοτήτων εἰσάγεται ση.ος, ἀκτίστων τε καὶ κτιστῶν. Καίτοι; γε εἰ κατ' αὐτὴν ταύτην, εἶπέ, τὴν θεότητα τῷ Θεῷ ἐνούνται οἱ ἅγιοι; αὐτῆ γὰρ ἐστὶν ἡ θέωσις, τὸ θεοποιεῖν ὄντο, ἢν δὴ καὶ αὐτοθεότητα καὶ θεαρχίαν ἀλλαχού φησι; καὶ ἀγαθαρχίαν ὁ αὐτὸς θεολόγος, ἢς οἱ θεοῦμενοι; μετέχοντες, κατὰ χάριν ἐνούνται τῷ μόνῳ κατὰ φύσιν Θεῷ, καὶ θεΐα; κοινῶν φύσεως, καὶ θεοί, κατὰ τὸ εἰρημένον, ἀποσε-

λοῦντα·, πῶς διὰ τοῦ ἀλλοτριῦ τοῦτου τῆς φύσεως τοῦ Θεοῦ, λέγω δὴ τῆς κτιστῆς θεότητος, ἢ θέωσις καὶ ἡ ἕνωσις τοῦ Θεοῦ γίνεται, ἣν ὁ μονογενῆς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ δι' ἄφρονος φιλανθρωπίας γενόμενος ἀνθρώπος, ὅπερ πάντα καὶ λόγον καὶ νῦν ἐν ἀγίῳ Πνεύματι τοῖς ἀνθρώποις ὑπερφυῶς ἐχαρίσατο;

Αὐτὸ δὴ πάλιν καὶ Κύριλλος ὁ σοφὸς θεολόγος ὑπὸ τοῦ Ἑρμείου ἐροῦνθεις, ὅπως ἂν ἐν ἡμῖν ἡ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ κατὰ τὸν αὐτοῦ λόγον ἐνοίκησης νοῦτο καὶ πράττειτο, μία τις οὐσα καὶ οὐ διάφορος, οὐδ' ὀπωσιεῖον, φησὶν, ἐν γὰρ τούτῳ τὸ χαλεπὸν ἢ δυσέμφικτον. Πῶς γὰρ ἂν ἑτέρως ἢ διὰ τοῦ ἀγίου Πνεύματος, θεῶν ἡμᾶς χαρισμάτων ἀναπιμπλάντο; δι' αὐτοῦ, καὶ τῆς ἀβρόχτου φύσεως κοινωνοὺς ἀποφαινοῦτο; Καὶ πάλιν ἐν τοῖς Θησαυροῖς ὁ αὐτὸς, Ἄλλ' ἔπειρ ἦν, φησὶν, οὕτως ποίημα κατὰ τὴν τῶν ἑτεροδόξων μανίαν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, πῶς ὄλην ἔχει τοῦ Θεοῦ τὴν ἐνέργειαν; Οὐ γὰρ δὴ τις τοσοῦτον, οἶμαι, τοῦ σωφρονεῖν ὀρθῶς ἐκδύσεται, ἵως τολμήσαι τοῦτο καὶ μόνον εἰπεῖν, τὴν θεῖαν οὐσίαν δι' ὀργάνων τινῶν ἐξωθεν εἰς τὸ εἶναι παρεναχθέντων διακονεῖσθαι πρὸς ἐνέργειαν τὴν ἐξ αὐτῆς διαβαίνουσαν φυσικῶς πρὸς τινὰ τῶν ἐπιτηδεῶν πρὸς τὸ λαθεῖν.

Ἄλλως τε, εἰ μὴν κτίσμα κατὰ τὸν ἡμέτερον λόγον, οὐκ ἂν εἴη θεότης· εἰ δὲ θεότης, καὶ θέωσις, καὶ θεαρχία, κατὰ τὸν ἱερὸν τῶν θεολόγων χορὸν, πῶς κτίσμα; μακρὰν γὰρ κατὰ πολλὰ ταῦτα, καὶ κατὰ διάμετρον ὡς εἰπεῖν ἀλλήλοις ἀντικεῖται. Ἡ οὐκ ἀκούεις, εἰπέ, τοῦ ἐν θεολογίᾳ θαυμαστοῦ Γρηγορίου πρὸς τοὺς κτίσμα τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ πάλαι κακῶς φάσκοντα; λέγοντος, Εἰ μὴν Θεός, οὐ κτίσμα· μεθ' ἡμῶν γὰρ τὸ κτίσμα τῶν οὐ θεῶν· εἰ κτίσμα δὲ, οὐ Θεός· ἤρξαστο γὰρ χρονικῶς. Ὅδε ἤρξαστο, ἦν ὅτε οὐκ ἦν. Οὐ δὲ πρῶτον τὸ οὐκ ἦν, τοῦτο οὐ κυρίως; ὅν· τὸ δὲ μὴ κυρίως ὅν πῶς Θεός; Ἄλλ'

ἔκείνοι Θεὸν τε καὶ κτίσμα μὴδὲν τι διαφέρειν φασὶν ἄντικρυς, τὸν κακῶς ἀπολούμενον, μᾶλλον δὲ καὶ κάκιστ' ἀπολωλῆτα, φεῖ! δι' ὧν λέγουσι περὶ αὐτῶν τῆς αὐθις, καθάπερ ἔφη, Ἀκίνδυνον μετὰ τῶν μακρῶν ἐκείνων ληρημάτων, καὶ τῆς πολυθέου πλάνης, καὶ τῆς τῶν κτισμάτων λατρείας; ἀπερ ἐκεῖνος αὐτὸν συνιστὰς δῆθεν τῶν εὐσεβῶν καταψεύσατο, εἰ καὶ λαθεῖν τοπαράπαν οὐκ ἔλαχεν. Ἄρ' οὐ γελάς ἢ καταγελάς μᾶλλον, ἐν οἰκιστότερον εἶπαι, καὶ οὐ, φιλῶν ἀνδρῶν εὐγενέστατε, τῆς τοσαύτης ἀδελτηρίας ἢ παρανοίας, ἢ ἀναίσθησίας, ἢ οὐκ οἶδ' ὅ τι καὶ φῶ, τῶν ἐκείνα φροναῖν τε καὶ λέγειν προσηρημένων; Ἔμοι δὲ καὶ θαυμάζειν ἰσχυρῶς ἔπεισι, πῶς οὐ καὶ λίθοις αὐτοὺς ἢ τῶν εὐσεβῶν πλῆθι; καθάπερ οἱ τοὺς περὶ Δαθῶν καὶ Ἀθειρῶν πάλαι ἔξην πυρὶ θυμιάσαντας βάλουσι, ἢ καὶ κατὰ κρημνῶν που βίπτουσι, θεότητα καὶ Θεὸν κτιστὸν μετὰ τὴν σωτήριον τοῦ Χριστοῦ σάρκωσιν καὶ τὸ πάθος καὶ τὴν ἀνάστασιν, δι' ὧν ἡ τῶν κτισμάτων λατρεία καθάπερ ἐκ μέσου γέγονε, τῇ Ἐκκλησίᾳ Χριστοῦ κακῶς παρεισάγειν ἐθέλοντες. Ἔως γὰρ ἂν θεότητα κτιστὴν ὅπως λέγωσιν, οὐτε τὴν πολυθεῖαν, οὐτε μὴν τὴν τοῦ κτισματος λατρείαν ἐκφεύξονται, κἂν τὴν Σταγειρίτου καὶ Χρυσίππου φιλοσοφίαν, κἂν τὴν τῶν οὐρανίων σωμάτων παρὰ πάντα τὸν βίον ἐκμελητήσωσι φύσιν καὶ κίνησιν. Ἡμεῖς δ' ἕνα παρὰ τῶν ἀλείων τε καὶ σκυτείων μαθητῶν τε καὶ διαδόχων διδραχθέντες Θεῶν, ἀκτιστον τρισυπόστατον τε καὶ παντοδύναμον, μίαν τε καὶ ἀκτιστον ἔχοντα τὴν θεότητα, αὐτὸν ὡς ποιητὴν προσκυνοῦμεν πάντων ὄρατων τε καὶ ἀοράτων μόνον, μὴδὲν ἐν αὐτῷ κτιστὸν φέροντα, τὴν δὲ κτίσιν πᾶσαν ὡς θούλην κάτω τιθέντα μετὰ τῶν προσκυνοῦντων ἡμῶν, κἂν καὶ τῇ στάσει καὶ τάξει τῶν ὑλικῶν ἡμῶν ὡς εὐβλά τινα διαφέρωσιν.

Ο ΔΕΥΤΕΡΟΣ ΛΟΓΟΣ.

Ἐπεί δὲ τὰς περὶ τὰς λέξεις καθ' ἡμῶν συκοφαντίας τε καὶ καινοτομίας; καὶ τὰς οὐ καλὰς περὶ θεότητος καὶ τῶν αὐτῆς θεολόγων ἐξηγήσεις ἐκείνων διὰ βραχίων ἐξηλέγξαμεν καθόσον οἶόν τε, φέρε τῷ φωτὶ τῆς δόξης τοῦ προσώπου τοῦ λάμπαντος; ἐπ' ὄρου; Δεσπότης, κατὰ τὸν προφητικὸν καὶ ἡμεῖς ὀδηγούμενοι λόγον, καὶ πρὸς τὸ δεύτερον καὶ τελευταῖον ἔθωμεν ἤδη τῶν ζητημάτων. Τί οὖν ἐστὶ τὸ περὶ τοῦ Δεσποτικοῦ τοῦτου φωτὸς τῆς ἀπροσίτου φημὶ καὶ φυσικῆς τῆς θεότητος; δόξης, τῆς ἀϊδίου καὶ συναρχοῦ ταύτῃ λαμπρότητος καὶ ἀνεσπέρου ἀκτίνος, παρ' ἐκείνων, ὡς ἔφη, λεγόμενον; Εἰ μὴν οὐκ εἶδον ἐκεῖνο τὸ φῶς, φησὶ, τοῖς ὀφθαλμοῖς; ἐπὶ τοῦ ὄρου; οἱ τότε Χριστῷ συναναβάντες ἀπόστολοι, θεῖόν τε καὶ ἀκτιστον ἦν πάντως, καὶ διὰ τοῦτο κάκεινοι, σῶμα καὶ σωματικούς; ὀφθαλμοῦς περιφέροντες, ἐκεῖνο προσέβλεψαι τοπαράπαν οὐκ ἔδυνάθησαν. Πῶς γὰρ ἂν τῇ κτιστῇ φύσει τὸ ἀκτιστον ὡς χωρητὴν ὅλων γένοιτο; Οὐ γὰρ μὴ ἴδοι ἀνθρώπος· εὐδὲ πρὸς

ὡπὸν μου, πρὸς Μωϋσῆν ὁ Θεός φησι πάλαι, καὶ ζῆσται. Καὶ ὁ εὐαγγελιστῆς ὑστερον αὐθις, Θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πρότερον. Εἰ δὲ εἶδον ἐκεῖνο τὸ φῶς, φησὶν, αὐτόθεν εὐθύς δῆλον ὅτι καὶ κτιστὸν, καὶ γινόμενον καὶ ἀπογινώμενον, ἠργμένον τε καὶ πεπαιγμένον· τοιαῦτα γὰρ τοῖς ἀνθρωπίνοις ὀφθαλμοῖς πρὸς ὄρασιν ὑποπίπτοντα· ἐπεί καὶ τῷ ὁμοίῳ καθορᾶσθαι τὰ ὅμοια πέφυκεν.

Ἰοῦ ἰοῦ. Καὶ τίς ποτ' ἄρ' ἐκείνός ἐστιν, ὁ καὶ νῦν τὰ καινὰ ταυτὶ λέγων, καὶ πρὸς τοὺς ἐπ' ὄρου; ὕψι-λου, τῆς Ἐκκλησίας; φημὶ, λαμπρῇ τῇ φωτὶ κηρυττομένους; εὐαγγελικούς; λόγους, τοὺς εἰ; πᾶσαν γῆν, ἀποστολικῶς εἰπεῖν, ἐξεληθόντας, καὶ τὰ πέρι τῆς οἰκουμένης ἀστραπῆς; δίκην, ἢ μᾶλλον ἀκτίνων ἡλιακῶν φάναι, πάλαι διαδραμόντας, ἀμφιδόλω; οὕτως καὶ ἀμαθῶς διακείμενος; Εἰ γὰρ ἐξ ὑπερβολῆν τε καὶ τῶν πρὸς ἀνίσχοντα ἥλιον, ἢ καὶ τῶν τὰ Βρετανικῆς νήσου, καὶ δὴ καὶ τὸν ἐσπίριον προσοικοντῶν ὠκεανῶν, ἀρετὴ πρὸς ἡμᾶς τε καὶ τὴν

καθ' ἡμᾶς οἰκουμένην ἀφίεται, οὐδ' οὕτω μέν' ἂν τοῦ παγκοσμίου σεισμοῦ, καὶ τῆς οἰκουμένης μεταθέσεως καὶ τῆς βροντῆς ἐκείνης τῶν εὐαγγελικῶν φωνῶν ἀνήκοος ἦν. Ἐνεπλήσθη καὶ γὰρ, κατὰ τὸν μέγαν εἰπεῖν Ἡσαΐαν, ἡ σύμπασα γῆ τοῦ γνῶνας τὸν Κύριον, ὡς ὕδωρ πολὺ κατακαλύψαι θαλάσσης. Αὐτὸ δῆπου καὶ νῦν μὲν ὁ αὐτὸς ἐνεῦθεν ἐκ προσώπου φησι τοῦ Θεοῦ, Ἐπ' ἄβυσσος ὑψηλοῦ ἀνάσθη, ὁ εὐαγγελιζόμενος Σιών. Ὑψώσω ἐπὶ ἰσχυρὴν φωνήν σου, ὁ εὐαγγελιζόμενος Ἰερουσαλήμ, ἐψώσατε, μὴ φοβείσθε. Νῦν δ' ἐκείθεν ὁ θεοπάτωρ αὐθις Δαδὶδ, αὐτὸς δι' ἑαυτοῦ τὸ παγκόσμιον τοῦ φθάσαι προκαταγγέλλει λαμπρῶς κήρυγμα, Ἀκούσατε ταῦτα, πάντα τὰ ἔθνη, βοῶν, ἐνωτίσασθε, πάντες οἱ κατοικοῦντες τὴν οἰκουμένην, οἱ τε γηγερεῖς καὶ οἱ υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων, ἐπὶ τὸ αὐτὸ πλοῦσιος καὶ πένης. Ἄλλὰ μὴ τῶν προσηλύτων εἰς ἔστιν ἐκεῖνος, καὶ τὸν οὐδὲν ἄρτι πρῶτως τῆς ἱερᾶς αὐλῆς ὑπερθετικῶς καὶ νῦν ἀρχόμενος εἰς μυστήρια παρακρύπτειν Θεοῦ, καὶ οὕτω τῶν θείων φωνῶν ἐκείνων ἐλάτ. οὐδ' ἐν ἔξει τῶν ἱερῶν γεγονῶς, καὶ διὰ τοῦτο τὰς τῆς ψυχῆς αἰσθήσεις ἀγυμνάτους ἔχον ἔτι πρὸς γε τὴν τῶν τοιούτων ἀντίληψιν; τοῦτο γὰρ πῶς καὶ μᾶλλον ἔοικεν. Εἰ δέ γε τούτων φαιή οὐδέτερον, λέιπεται πάντως ἐκόντα κακουργεῖν ἐθέλειν ἐκεῖνον, καὶ τῷ φωτὶ τὸ σκότος, τολμηρῶς ἐπιστάγειν, τῷ φωτὶ φημι τῷ ἀληθινῷ, κατὰ τὸν τῆς βροντῆς υἱὸν φάναϊ, τῷ φωτίζοντι πάντα ἀνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον· καθὰ δῆπου καὶ Βαβλαῆμ ὁ ἐκ Καλαβρίας ἐκεῖνος τοὺς ἐκ τῆς μαρᾶς τῶν Ἑλλήνων σοφίας ὠρμημένους ἑαυτοῦ λόγους τοῖς θεοσπενύστοις λόγοις ἀντιστήσαι τολμήσας, καὶ μαρᾶς ὄντως καὶ ἀνόητος; ὑπὸ τῆς Χριστοῦ Ἐκκλησίας ἐν παγκοσμίῳ θεάτρῳ σχεδὸν ἐξελεγχθεῖς σὺν ἐκείνοις, καὶ τὴν μὲν ἐπιστροφήν, καὶ τὴν τῶν ὁρθῶν λόγων ὁμολογίαν προσποιησάμενος τῶς πρὸς; ὦραν, φόδῳ τε καὶ ἀπορίᾳ τοῦ κακῶς πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἀντιλέγειν· ἔχειν, πρὸς δὲ τὴν ἴδιον ἔμετον καὶ τὴν παλαιάν τε καὶ σύνητορον κακοδοξίαν ἐπανιῶν αἰσχρῶς αὐθις.

Ἄλλὰ τοὺς γε τοιοῦτους τίς ἂν ὠφελήσειε ποτε λόγους; ποῖα δ' ἂν καὶ φωνὴ καθικέσθαι ὀνηθῆι τῆς; ψυχῆς, καὶ τῶν ὄτων ἐκείνων, πρὸς τὴν τῆς; ἀληθεία; λόγον ἐκοντὶ βεβυρμένων, κάκινα μονοῦ πρὸς ἐκεῖνον λεγόντων· Ἀπόστησον ἀπ' ἐμοῦ ἦχον ὧν σου, καὶ φωνὴν ὀργάνων σου οὐκ ἀκούομαι; Ἄλλ' ἐγὼ σὴν χάριν, ὦ φίλος, οὐδὲ περὶ τούτων αὐθις; λέγειν ὀνησῶ· οὐκ ἐγὼ δὲ μᾶλλον αὐτῶς. οὐδὲ γὰρ τὰ παρ' ἐμαυτοῦ καὶ νῦν ἐρχομαι λέξων, ἀλλὰ τὰ; εὐαγγελικὰς τε καὶ πνευματικὰς; σάλπιγγας ἐκείνας αὐθις ἀνακινήσων, τὸ μέγα τε καὶ ἀξιάκουστον συνήθως ἐνηχοῦσας μέλος τοῖς ὦτα κεκτημένοις, ὡς; ἀκούειν κατὰ τοὺς ἐκείθεν ἱεροῦς φημι χρησμοῖς καὶ τὰς ὑποθήκας. Ὁ ἔχων, καὶ γὰρ φησιν, ὦτα ἀκούειν ἀκουέτω.

Ἄλλὰ πρὶν τῶν εὐαγγελικῶν τε καὶ δεσποτικῶν ἀφασθαι κα: ἡμᾶς; περὶ τούτου λέγων, ἐκεῖνο τὸν προσδιαλεγόμενον, ἡ διδάσκοντα ταῦτα ἴδω; αὐτὸς ἂν ἐροίμην· Εἰ πᾶν, ὦ θαυμάσιε, τὸ μὴ ὀρώμενον

ἄκτιστον κατὰ σέ, οὐδὲ ὁ ἀγγελος, ὡς ἂν αὐτὸς εἴποις, οὐδὲ ὁ δαίμων κτιστοί· ἄρατοι γὰρ· τί δὲ καὶ ὁ σὸς; νοῦς; καὶ ἡ ψυχὴ; ἄρ' ἐπειδὴ καὶ ταῦτα μὴ πέφυκας ὄραν, ἄκτιστα δι' αὐτὸ τοῦτο καὶ θεία; Καὶ πῶς ὀδόν τε; εἰ μὴ καὶ τούτων βούλοιο τῆς δημιουργίας τὸν Θεὸν ἴσως αὐτὸς ἀφελίσθαι, μᾶλλον δὲ τὰ τοῦ Θεοῦ κτίσματα τῆς; τοσαύτης ἀποστερησαι τιμῆς; οὐδὲ γὰρ μικρὸν αὐτοῖς οὐδὲ τοῦτο ἦπου εὐ καὶ τὴν ἐν ἀρχῇ τῆς; κτίσεως σὺν γε τῷ ὀβρανῷ ποιηθείσαν γῆν ἄκτιστον κατὰ πολλὴν τὴν ἐξουσίαν ἐρεῖς, ἐπειδὴ καὶ ταῦτην ἄρατον ὁ τὰ περὶ τῆς τοῦ κόσμου φιλοσοφῶν γενέσει; ἐψησεν εἶναι τὴ; τηνικαῦτα, εἴτε διὰ τὸ ἐπιπολεῶν αὐτῇ σὺν τῇ ἀρύσῳ σκότος τῇ τοῦ φωτὸς ἀπουσίᾳ, εἴτε διὰ τὸ μηδέπω τὸν ὀρώντα παρῆναι, ἡ καὶ δι' ἄμφω ταῦτα. Ἄλλ' οὐχ οὕτως ἔχει, σοφώτατε· οὐτε γὰρ ἂν τι; ἄκτιστά ποτε τὰ Θεοῦ δηλαδὴ κτίσματα σωρρονῶν εἴποι, οὐτε πᾶν τὸ τοῖς ἀνθρωπίνους ὀφθαλμοῖς ἄρατον πάντως; καὶ ἄκτιστον· ἄλλὰ τὸ μὲν ἄκτιστον καὶ ἄρατον ἐξ ἀνάγκης, ἐπειδὴ καὶ θείον, καὶ ὑπὲρ πᾶσαν γενητὸν φύσει ἀντικρυς· οὐ πᾶν δὲ τὸ ἄρατον ἦδη καὶ ἄκτιστον· οὐδὲ γὰρ ἀντιστρέφει· ἐπειδὴ καὶ τῶν κτισμάτων ἄρατα πολλά πρὸς τοῖς εἰρημένοις κατὰ διαφόρους αἰτίας καὶ λόγους.

Ἄλλὰ ταῦτα μὲν ὡστε καὶ τὴν δοκοῦσαν λογικὴν ταῦτην ἐνστασιν καὶ τὴν σοφὴν τοῦ λόγου διαίρεσιν καὶ τὸν θεμέλιον σαθρὰ καὶ οὐκ ἀληθεύοντα δείξει· ἐπὶ ἐξ τὸ προκείμενον ἐπανιθωμεν αὐθις.

Ματθαῖος; μὲν οὖν ὁ τῶν ἄλλων μαθητῶν πρῶτος ἐπὶ τὴν εὐαγγελικὴν ἐλθὼν συγγραφὴν πρὸς τὴν ἐξήγησιν ἦκων τοῦ μυστηρίου τῆς; θείας μεταμορφώσεως, ἐξ; πρότερον ἡμέραις τὸν αἰτιον τοῦ μυστηρίου Χριστὸν αὐτὸν ἐκεῖνον εἰσάγει περὶ ἑαυτοῦ τοῖς ἀποστόλοις οὕτω προλέγοντα· Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, εἰσὶ; τινες τῶν ὄδα; ἐστῶτες, οἵτινες οὐ μὴ γεῦσονται θανάτου, ὡς ἂν ἴδωσι τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐρχόμενον ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ. Ἦκουσα;· Ἔως ἂν ἴδωσι, φησι Χριστὸς ὁ ἀψευδῆς προφήτης; καὶ Δεσπότης τοῦ μέλλοντος. Οὐκοῦν εἶδον οὐδὲ γὰρ ἐνὶ τὴν αὐτολήθειαν τὴν ἐπαγγελίαν ποτὲ διαψεύσασθαι· οὐκοῦν οὐδὲ διεψεύσται. Καὶ μεθ' ἡμέρας, φησὶν, ἐξ; παραλαμβῶναι ὁ Ἰησοῦς τὸν Πέτρον καὶ Ἰάκωβον. καὶ Ἰωάννην τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, καὶ ἀναφέρει αὐτοὺς εἰς ὄρος ὑψηλὸν κατ' ἴδιαν, καὶ μετεμορφώθη ἔμπροσθεν αὐτῶν. Προσέτερας; Ἐμπροσθεν αὐτῶν, φησὶ, μετεμορφώθη· ἵνα τὴν ὄξαν τῆς; μεταμορφώσεως αὐτοῦ πάντως ἴδωσιν, οὐχ ἵνα μὴ ἴδωσι· τί γὰρ ἔδει καὶ προλέγειν καὶ τῶν ἄλλων αὐτοῦ μαθητῶν ἐκλέγεσθαι, καὶ κατ' ἴδιαν ἀναφέρειν εἰς τὸ ὄρος; καὶ μεταμορφῶσθαι ἔμπροσθεν αὐτῶν, εἰ γε τὴν τῆς; μεταμορφώσεως ἑαυτοῦ ὄξαν ἀποκρύπτειν αὐτῶν ἔμελλεν; Ὅθεν δῆλον, ὅτι; καὶ εἶδον τὰ τοῖς ἀνθρωπίνους; ἀθέατα ὀμμασι, καὶ τοῦ φρικτοῦ μυστηρίου κεινωνηκασί τῆς; θεότητος, δι' ὁ καὶ πάντα ἐκεῖνα γέγονεν. Ὅθεν καὶ καταβυθίστων αὐτῶν ἐκ τοῦ ὄρους, φησὶν αὐθις; ὁ αὐτὸς εὐαγγελιστῆς, ἀντειλίπτο αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς λέγων, Μηδενὶ εἰπῆτε τὸ ὄραμα, ἕως οὐ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐκ νεκ; ὦν

ἀναστῆ, ὡς ἔχεινα καὶ σωπῆν αὐτοὺς καὶ λέγειν αὐτοῖς κατὰ καιρὸν ὁ Δεσπότης ἐπέταττεν· οὐχ ἄπερ οὐκ εἶδον· πῶς γάρ; ἀλλ' ἄπερ, ὡς αὐτὸς φησιν, ἐωράκασι. *Μηδενὶ γάρ, φησιν, εἶπες τὸ δράμα.*

Μάρκος δ' ὁ μετ' ἔχεινον εὐαγγελιστῆς τε καὶ μαθητῆς δεύτερος καὶ μάρτυς τῶν Χριστοῦ παθημάτων, ἀκούσωμεν οἷα θεολογεῖ περὶ τούτου τοῦ μυστηρίου· ἀξιόπιστος καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς οὐ μόνον διὰ τὰ προλεχθέντα, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ Πέτρου δηλαδὴ κορυφαίου τῶν μαθητῶν καὶ υἱὸς καὶ ὁμιλητῆς χρηματίζεται, καὶ παρ' ἑκείνου ταῦτα τε καὶ εὐαγγελικὴν κατὰ μέρος ἀκροάσασθαι πᾶσαν ἱστορίαν, οὐ παρ' ἑτέρων, ὡς αὐτὸς φησιν ἐκεῖνος, μεμαθηκότες, ἀλλ' αὐτέπτου τῆς μεγάλης τοῦ Θεοῦ δόξης ἐν θαυωρίῳ γεγενημένου. Οὐ γὰρ *σασσορισμένοις, φησὶ, μύθοις ἐ' ἀκολουθήσαντες, ἐγνωρίσαμεν ὑμῖν τὴν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ δύναμιν καὶ παρουσίαν, ἀλλ' ἐπόπται γενηθέντες τῆς αὐτοῦ μεγαλειότητος.* Ἐχεις ἰδοῦ καὶ Πέτρον τὴν κορυφαίον ἐπόπτην ἐκυτὸν μαρτυροῦντα τοῦ μυστηρίου· μᾶλλον δ' οὐκ αὐτὸν ἐκυτὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐκεῖ τότε συνόντας. Οὐ γὰρ εἶπεν ἐπόπτης, ἀλλ' ἐπόπται γενηθέντες τῆς αὐτοῦ μεγαλειότητος, σὺν αὐτῷ, φησιν, *ὄντας ἐν τῷ θρῶν τῷ ἁλίῳ, καὶ τοὺς συμφεστησῆς τε καὶ φίλους ἐαυτῷ κἂν τοῖς λόγοις συνάπτων, καὶ τὰ ἴσα κάκεινους προσμαρτυρῶν. Κάκεινα μὲν ὁ θεσπέσιος Πέτρος.*

Ἀκούσωμεν δὲ ἤδη καὶ τοῦ θαυμαστοῦ Μάρκου, οἷα τοῦ Πέτρου· ἐκμαθὼν τούτου καὶ διδασκάλου, τοὺς πιστοὺς περὶ αὐτῶν, φησὶ, τούτων γράφων εὐαγγελίζεται. Τὸν Χριστὸν τοιγαροῦν κατὰ τὸν ἱερὸν Ματθαῖον καὶ αὐτὸς οὕτως εἰσάγων, τὰ αὐτὰ τοῖς προλαβοῦσι περὶ τῆς αὐτοῦ θείας μεταμορφώσεως δεικνύσει τοῖς· δώδεκα προαναφωνοῦντα. Ἀμὴν γάρ, φησιν, *λέγω ὑμῖν, εἰσὶ τινες τῶν ὧδε ἐσθηκότων, οἵτινες οὐ μὴ γεύσονται θανάτου, ἕως ἂν ἴδωσι τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ ἐληλυθυῖαν ἐν δυνάμει· καὶ οἱ Μεσθ' ἡμέρας δεξί ἀναφύονται αὐτοὺς εἰς ὄρος ὑψηλὸν κατ' ἰδίαν μόνους, καὶ μετεμορφώθη ἐμπροσθεν αὐτῶν.*

Εἶτ' ἐκαίθεν προῖον μετὰ τὴν ἐξήγησιν ὁρῶντι τοῦ μυστηρίου, *Καταβαινόντων δὲ αὐτῶν, φησιν, ἀπὸ τοῦ ὄρους, διεστειλάτο αὐτοῖς, ἵνα μηδενὶ διηγήσωνται, ἃ εἶδον, εἰ μὴ δταν ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐκ νεκρῶν ἀναστῆ.* Δι' ὧν οὐ τοῖς προρόρηθαι τῷ σοφῷ Ματθαίῳ μόνον, ὅπερ ἔφη, φαίνεται καὶ οὕτως κατὰ πάντα συνάδων, ἀλλὰ καὶ πλέον τι πρὸς τῷ τέλει τοῦ λόγου γενόμενος, διὰ τῆς τοῦ εἶδον λέξεως τὸ ζητούμενον αὐτοῖς ἡμῖν σαφηνίζει. Ὅ γὰρ Ματθαῖος δράμα γράφων εἶπεν ἐκεῖ, *Καταβαινόντων γάρ, φησιν, ἐκ τοῦ ὄρους, ἐστετελλυτο αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς λέγων, Μηδενὶ εἰπῆτε τὸ δράμα.* Ἰούτ' αὐτὴ καὶ ὁ Μάρκος διηγουμένος ὁ καλλίς, *Καταβαινόντων δὲ αὐτῶν, φησιν, ἀπὸ τοῦ ὄρους, διεστειλάτο αὐτοῖς, ἵνα μηδενὶ διηγήσωνται ἃ εἶδον,* αὐτὴ τοῦτο δεικνύς καὶ τὸν φίλον Ματθαῖον διὰ τοῦ ὀράματος εἰρηκότα, καὶ σαφηνίζων ἔτι πλέον τὴν λέξιν καὶ τὴν πρόρρησιν ἐκείνην τοῦ Χριστοῦ, καὶ διὰ τῆς ταυτότητος ὡσανεὶ τῆς λέξεως ταυτησί

δεικνύς ἀληθῶς ἐκδῶσαν εἰς ἔργον, καὶ πᾶσαν ἠτινοῦν περιαιρῶν ὡσπερ ἐπίσηδης πρόφασιν τῶν ἀμφιβαλλόντων. Ἀλλὰ καὶ τρίτος ἐπὶ τούτοις μάρτυς Λουκᾶς ὁ σοφὸς ἡμῖν εἰσαγέσθω, οὐ ὁ ἔκαινος· ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ τοῦ Χριστοῦ, Παῦλος φησιν, ὁ μετὰ Χριστὸν καθηγητῆς τούτου, ἴν' ἐπὶ δύο ἢ τριῶν μαρτύρων σταθῆ πᾶν ῥῆμα, κατὰ τὸ εἰρημένον. Τούτω καὶ γὰρ ἂν ἀρμόσειε μάλιστα τῷ σοφῷ μυστηρίῳ καὶ τοῖς ὑπὲρ αὐτοῦ λόγοις τὰ πᾶν λέγεσθαι ῥῆμα, καὶ περὶ αὐτοῦ τοῦτο καὶ τὸν νομοθέτην Μωσῆν οἶμαι προειπεῖν μᾶλλον ἐκεῖνο, κατὰ τὸν πολλὸν τὰ θεία Μάξιμον φάναί.

Διὰ τοῦ μυστηρίου τῆς μεταμορφώσεως καὶ γὰρ, φησιν οὗτος, ἐκπαιδευμένα πᾶν εἶδος θεολογίας ἀσφαλοῦς, καὶ τοὺς τῶν μυστηρίων πνευματικῶς λόγους. Τί οὖν φησὶ καὶ ὁ πρόρρηθὲς εὐαγγελιστῆς τε καὶ διδάσκαλος οὗτος; Τὸν Δεσπότην καὶ αὐτὸς εἰσαγαγὼν κατ' ἐκείνους τὰ αὐτὰ τοῖς ἀποστόλοις προειπόντα περὶ τοῦ μυστηρίου, *λέγω γὰρ ὑμῖν, φησιν, ἀληθῶς, ὅτι εἰσὶ τινες τῶν ὧδε ἐσθηκότων, οἵτινες οὐ μὴ γεύσονται θανάτου, ἕως ἂν ἴδωσι τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ.* Εἶτα τῆς ἱστορίας αὐτῷ προϊήσῃς τῆς περὶ τοῦ παντὸς μυστηρίου. Ὅ δὲ Πέτρος, φησὶ, *καὶ οἱ σὺν αὐτῷ ἦσαν βαβυρημένοι ὑπὸ τῷ. Διαγρηγορήσαντες δὲ, εἶδον τὴν δόξαν αὐτοῦ.*

Ἄρα κἂν νῦν ἀκούει τῆς συμφωνίας· καὶ τοῦ φθόγου τῶν λαμπρῶν τουτωνὶ τοῦ Εὐαγγελίου κηρύκων τοῦ εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξελλόντος καὶ τῆς οἰκουμένης διαλαδόντος τὰ πέρατα, ὅτις ποτὶ ἐστὶν ὁ τὴν ἐπ' ἐκείνους ἀμφιβολίαν ὑποκρινόμενος καὶ λέγων, ὅτι εἰ μὲν οὐκ ἐωράθη τοῖς ἀποστόλοις τὸ τοῦ Χριστοῦ φῶς, πάντως καὶ ἀπιστοῦν· εἰ δ' ἐκείνους ἐωράθη, δῆλον ὅτι πιστοῦν; Ἄρα συνῆκε τῶν ἀπλῶς οὕτω καὶ πυκνῶς περὶ τῶν εὐαγγελιστῶν λεγομένων, μᾶλλον δ' αὐτὸν τὸν Δεσπότην καὶ διδάσκαλον εἰσαγόντων πρὸς τοὺς μαθητὰς νῦν μὲν, ἕως ἂν ἴδωσι τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐρχόμενον, λέγοντα, *ἐν τῇ ἐαυτοῦ καὶ τῇ τοῦ Πατρὸς βασιλείᾳ·* μετὰ γὰρ ἀμφὸν αὐτὴ καθὰ δῆπου καὶ ἡ θεότης· νῦν δ' αὐτοῖς, *Καταβαινόντων αὐτῶν ἐκ τοῦ ὄρους τὸν αὐτὸν ὡσαύτως αὐτοῖς ἐντελλόμενον μηδενὶ τῶν πάντων ἐξειπεῖν ἄπερ εἶδον, ἕως ἂν αὐτὸς ἐκ νεκρῶν ἀναστῆ,* καὶ οἱ *Μετεμορφώθη ἐμπροσθεν αὐτῶν, καὶ Διαγρηγορήσαντες ὁ Πέτρος καὶ οἱ σὺν αὐτῷ, εἶδον τὴν δόξαν αὐτοῦ, παρὰ τῶν αὐτῶν εὐαγγελιστῶν ὡσαύτως, λεγόμενον, ἢ καὶ ἐκ τῶν σαλπύγγων καὶ τῶν λαμπάδων καὶ τῶν φωνῶν καὶ τῶν ἤχων ἰσχυροτέρων ἡμῖν δεῖται ἐξ οὐρανοῦ, ἢ καὶ τὸν βαρυκάρδιον Ἰσραὴλ νομοθετούμενον ἐκ τοῦ Σιναίου ἐξίστη πάλαι, καὶ φρικτῆς τε καὶ δόξης· εἶδειν μεστὸν, ὡς καὶ πρὸς τὸν μέγαν δημιουργόν τε καὶ νομοθέτην λέγειν ἐκείνον, Ἀδλῆσον σὺ ἡμῖν, καὶ μὴ λαλήτω πρὸς ἡμῶς ὁ Θεός, ἵνα μὴ ἀποθάνωμεν;* μᾶλλον δ' ἐκείνους μὲν, καίτοι γε καὶ τοιοῦτους ὄντας, καὶ αἰσχιαὶ μόναι καὶ τῶν σαλπύγγων καὶ τῶν φωνῶν τῶν πνευματικῶν τούτων οἱ τύποι οὕτω φρονήσαι τε καὶ διατεθῆναι· πρὸς τὰ ὀρώμενα τότε παρίεισαν· οἱ δὲ, τὴν τῶν πραγμά-

των ἰδόντες ἀλήθειαν, καὶ αὐτοῦ καταζωθίντες· τοῦ ἁ
πάλαι προκηρυθέντος ἀμυδρῶς παρ' ἐκείνοις Πνεύ-
ματος, οὐδ' αὐτῆς τῆς φωνῆς ἀκούουσι, μέγα τι καὶ
θιάτορον παρόντος καὶ περιηγούντος τοῦ Πνεύματος,
καὶ πυκνῶς τε καὶ σφοδρῶς τὰ αὐτὰ περὶ τῶν αὐτῶν
ἐνηγούντος, ὡς περὶ οἱ ἐν κατοχῇ εἶναι· καὶ κάρφ, ἣ
καὶ ἰλιγγιώντες καὶ ναυτιῶντες καὶ στρεφόμενοι τὸν
ἐγκέφαλον. Τὸ γὰρ, Ἔως ἴδωσι, καθάπερ ἔφθην
εἰπὼν, καὶ τὸ, εἶδον, πολλάκις ἀκούοντας, τῶν θείων
ἐκείνων φωνῶν καὶ τῶν ἤχων ὑγιῶς αἰσθῆσθαι τοπα-
ρά· οὐ δύνανται, ἀλλ' ἀνε' ἐκείνων ἀμφισθητούν-
τες μᾶλλον τὸ, εἰ μὲν εἶδον, καὶ τὸ, εἰ δὲ οὐκ εἶδον,
γαλῶως εἰσάγουσι, καίτοι γε τῶν ἱερῶν ἐκείνων
φωνῶν οἱ εὐαγγελίσται ἐπὶ καὶ κήρυκας, Χριστὸς· δ'
αὐτὸς εἰπεῖν οἰκειότερον μᾶλλον ὁ τούτων ἀσπότης·
τε καὶ διδάσκαλος, οὐχ ὅτι γε μόνον εἶδον, ἀλλὰ καὶ
τὸ τί εἶδον καθόσον οἶδεν τε ἦν μαθεῖν ἐκείνους τε
καὶ ἡμᾶς τοὺς μετ' ἐκείνους ἐδίδαξε.

Βασιλείαν καὶ γὰρ ἑαυτοῦ τε καὶ τοῦ ἰδίου Πατρὸς
τὴν εἶξεν τῆς ἑαυτοῦ μεταμορφώσεως, καθάπερ ἠ-
κούσαμεν ἤδη, προέφησε. Βασιλείαν δὲ Πατρὸς καὶ
Υἱοῦ, ταυτὸ δ' εἰπεῖν καὶ ἁγίου Πνεύματος, κτιστὴν
εἶναι καὶ ὑπὸ χρόνον, τίς ἂν εἴποι ποτὲ, μὴ καὶ τὸν
Υἱὸν αὐτὸν εἶναι τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Πνεύματι κτίσμα
λέγων Ἑλληνικῶς καὶ ἄλλως·

Ἄλλα καὶ ταῦθ' οὕτως εἰπὼν τε καὶ διδάξας σα-
φῶς, οὐδὲ μέχρι τούτου τὴν περὶ τοῦ μυστηρίου
θεολογίαν ἴσῃσι· μᾶλλον δὲ καὶ φθάσας ἄνωθεν
ἐναργέστερον ὑποδείκνυσαι, τίς ἦ ἐν θυνάμει ὀφθη-
σομένη μετὰ μικρὸν τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ τε καὶ τοῦ
Πατρὸς βασιλεία, καὶ τί τὸ καινόν γε καὶ ἀγίας τοῦ
ὄραματος. Ἡρωικῶν καὶ γὰρ τὰ περὶ τοῦ Ἰησοῦ σταυ-
ροῦ καὶ τοῦ θανάτου τε καὶ τῆς ἀναστάσεως, καὶ
τοὺς μαθητὰς ἐπὶ τὰ ἴσα δι' ἑαυτοῦ προτρεψάμενος,
καὶ δείξας ὡς οὐδὲν οὐδοποστοῖον ἀνθρώπος ὠφε-
λεῖται, κἂν εἰ τὸν κόσμον ὅλον καρθῆσῃ, ζημιωθεῖς·
τὴν ἴδιαν ψυχὴν, οὐδὲ ἔστι τι τῶν πάντων, φησί,
τοπαρά· καὶ τοῖς ἰσοστάσιον, μέμνηται ξυνημ-
μένους τούτοις· καὶ τῆς βασιλείας ἑαυτοῦ τε καὶ τοῦ
Πατρὸς, μεθ' ἧς ἐν τῷ μέλλοντι καθὼς θεὸς ὑπ' ἁγ-
γέλοις προτομοῖς τε καὶ δορυφόροις ἐλεύσεται, τὰς
καθηκούσας ἀμοιβὰς, καὶ τὴν τῶν ἐπάθλων διανο-
μὴν τοῖς διαθλοῦσι ταυτὶ ποιησόμενος. *Μέλλει καὶ
γὰρ, φησὶν, ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου εἰσελθεῖν ἐν τῇ
δόξῃ τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ μετὰ τῶν ἀγγέλων αὐ-
τοῦ, καὶ τότε ἀποδώσει ἐκάστῳ κατὰ τὴν πρᾶξιν
αὐτοῦ.*

Ἐπεὶ δὲ λόγοις μὲν παρ' αὐτοῦ ταυτὶ πολλάκις·
ἦσαν ἀκηκόετες ὀχλαστῆς οἱ ἀπόστολοι, καὶ ὅτι τοῦ
θεοῦ ἐστὶν ὁ Υἱὸς, ἴσας τε καὶ ὁμοίμας, *Πάντα μοι
παρεδόθη, καὶ γὰρ φησὶν, ὑπὸ τοῦ Πατρὸς μου·
καὶ, οὐδαμῶς ἐπιγινώσκαι τίς ἐστὶν ὁ Υἱὸς, εἰ μὴ ὁ
Πατήρ, καὶ τίς ἐστὶν ὁ Πατήρ, εἰ μὴ ὁ Υἱὸς, καὶ
ᾧ ἔδωκεν βουλήσθαι ὁ Υἱὸς ἀποκαλύψαι· καὶ πάλιν·
Καθὼς γινώσκω με ὁ Πατήρ, καὶ ᾧ γινώσκω τὸν
Πατέρα· καὶ τὸ, Ἐγὼ καὶ ὁ Πατήρ ἐν ἑσμέν, καὶ
ἄσα τοιαῦτα· καὶ περὶ βασιλείας δὲ καὶ τῶν ἐν τῷ
μέλλοντι ἀμοιβῶν πλείστα τινα καὶ μέγιστα πρει-
πῶν ὡσαύτως αὐτοῖς ἔφθην, Ὑμεῖς, καὶ γὰρ φησὶν,*

PATROL. GR. CLI

*οἱ ἀκολουθήσαντές μοι, ἐν τῇ καλιγγερεσίᾳ ὄ-
σαν καθίσθη ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ θρόνου δό-
ξης αὐτοῦ, καθίσσεσθε ἐπὶ δώδεκα θρόνους, κρί-
νοντες τὰς δώδεκα φυλὰς τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ ὅτι
ἀδμήφουσιν οἱ δίκαιοι ὡς ὁ ἥλιος ἐν τῇ βασιλείᾳ
τοῦ Πατρὸς αὐτῶν, καὶ ἰσαγγέλοι δοῦνται καὶ
υἱοὶ θεοῦ, καὶ τὰ παραλήθεια τούτοις· ἐπεὶ ταῖνυν
λόγοις μὲν ἦσαν, ἦπερ εἶπον, ἱκανῶς ταῦτα μεμα-
θηκότες, παῖρα δὲ σχεδὸν οὐδαμῶς, εὐκαιρῶς ὁ
Χριστὸς ἐνταῦθα μετὰ τὴν τῆς βασιλείας ἑαυτοῦ
καὶ τὴν τῶν μελλουσῶν ἀμοιβῶν ἐκείνων ἐπαγγελ-
ίαν ἐβόης ἐπιφέρει κατασκευάζων τὸν λόγον, Ἄ-
μην λέγω ὑμῖν, εἰσι τίνες ὧδε ἑστῶτες, οἵτινες
οὐ μὴ γεύσονται θανάτου, ἕως ἂν ἴδωσι τὸν
Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐρχόμενον ἐν τῇ βασιλείᾳ
αὐτοῦ· ἢ, Ἔως ἂν ἴδωσι τὴν βασιλείαν τοῦ
θεοῦ, κατὰ τοὺς ἄλλους εἰπεῖν εὐαγγελιστὰς, ἐπὶ
τὴν πείραν αὐτὴν τῶν προβήθων θείων καὶ ὑ-
ψηλῶν ἔλκων, καὶ τὴν θείαν τῆς ἐπαγγελθείσης
αὐτοῦ βασιλείας. Διὸ καὶ τῶν μυστηρίων τῶν ὑ-
πὲρ νόον τούτων θεοπρεπῶς ὑπ' αὐτοῦ μεθ' ἡ-
μέρας ἐξ ἐνεργουμένων ἐπὶ τοῦ ἕρους, καὶ ὁ
Πατήρ ἀνωθεν βεβαιῶν τὰ τῷ Χριστῷ προβήθων-
τα, καὶ δεῖκνύς· ὅτι καὶ Υἱὸς ἐστὶν ὁμοούσιος αὐ-
τῷ κατὰ γε τὰ εἰρησὰ παρ' αὐτοῦ λαληθέντα, καὶ ὡς
αὕτη ἐστὶν ἡ προβήθεισα παρ' αὐτοῦ βασιλεία ἡ·
αὕτης ἐπηγγέλιτο πρὸ βραχέος αὐτοῖς τὴν θέαν,
καὶ ὅτι κοινή τε καὶ Πατρὸς αὕτη, καὶ διὰ ταῦτ'
ἄρα καὶ τοῦ Πατρὸς εἰρηται καὶ τοῦ Υἱοῦ βασιλεία·
τούτοις τοιγαροῦν χάριτις προσμαρτυρῶν Πνεύματι
τῷ ἴδιῳ, ἐκ τῆς νεφέλης· καὶ γὰρ φησὶ τῆς λαμπρᾶς·
ἐκείνης τὴν φωνὴν ἐκπαγγῆσαι, σύμβολον τοῦ Πνεύ-
ματος ὕψους, *Οὗτός ἐστι, φησὶν, ὁ Υἱὸς μου ὁ ἀγα-
πητός ἐν ᾧ εὐδόκησα· αὐτοῦ ἀκούετε· τὰ τε
ἄλλα διακελεύομαι αὐτῷ πεποιημένους καὶ εἰκοντας·
ἡμᾶς ἑαυτοῦς παρέχειν, καὶ περὶ τὸ μυστήριον οἴ-
μαι τοῦτο πρὸ γε τῶν ἄλλων, ὥστε μὴ τὰ τῶν ἀρα-
χῶν ὑφάσματα, κατὰ τὸν μέγαν εἰπεῖν Ἰωάννην,
τοῦ ἀνθρωπίνους φημί λογισμοὺς καὶ τῆς μωρανθεί-
σης κάλαι σοφίας τοῦ λόγου τῆς τοῦ θεοῦ σοφίας
τοῖς ὑπερφύσει λόγοις τολμᾶν παρυσταίνειν, ὁ δὲ καὶ
Βαρλαάμ ὁ Αἰθίως, καθάπερ ἔφθην εἰπὼν, αἰσίστα
κεπονθῶς πρότερον ὤπται, ὅλλ' αὐτοῦ μόνου κατὰ τὴν
ἀνωθεν ἀπόφασιν, διὰ τε τῶν αὐτοῦ θείων εὐαγγε-
λίων καὶ τῶν τοῦτων ἐξηγητῶν τε καὶ θεολόγων ἀκούειν.**

Ἦρκει μὲν οὖν καὶ ταῦτα, καὶ ἀρκοῦντος· γε
πάντως· ἔχει τοῖς ἰσοκρίτοις δυναμίνους· καὶ συνίναται
τῶν εὐαγγελικῶν λόγων ἢ ἐκ περιουσίας αὕτη παν-
τοδαπὴ δὴλωσις, καὶ σαφήνεια τοῦ θείου τουτουῖ
μυστηρίου. Ὅτι τε γὰρ εἶδον εἰ ἀπόστολοι τούτου,
καὶ ὅτι θεῖον καὶ ἀκρίστον, καὶ ὅτι φυσικὴ εἶδξ καὶ
βασιλεία θεοῦ καὶ ἰσονί· τίς ἀρχὴ τῆς λαμπρότερον
τε καὶ τελώτερον σὺν Χριστῷ φανησομένης ἐν τῷ
μέλλοντι θείας δόξης· καὶ βασιλείας, ἣς αὐτῷ σὺν γε
τοῖς ἀποστόλοις· καὶ ξύμπαντες· ἁγίων ὁμοῦ καὶ δι-
καίων χοροὶ κοινωνήσουσι λάμποντες, κατὰ τὴν αὐ-
τοῦ πρόβηθον, ὡς ὁ ἥλιος, καὶ ἰσαγγέλοι καὶ υἱοὶ
θεοῦ χρηματίζοντες, ἦπερ ἔφθην εἰπὼν, ἱκανῶς τε
καὶ ἀξίως· τοῦ σώζοντος· λόγου πάντα ἐδὴλωσεν.

37

Ὡς ἂν δὲ καὶ τὰς δοκούσας πάσας λαβὰς καὶ τὸ περιττόν τε καὶ φιλότιμον τῆς τινων ἀδολεσχίας ἐκ περιουσίας καὶ ἀθίς ἐγκέφωμεν. πρὸς δὲ καὶ τοὺς ἀγνοούντας πλατύτερον ὥς μάλιστα διδάξωμεν τὸ μυστήριον, ἵνα μὴ τοῖς ὕπ' ἐκείνων παραβρίσκουμένοις προσκόμμασι συμποδίζονται, τοὺς μετὰ τοὺς πρῶτους εὐαγγελιστὰς καὶ ἀποστόλους Χριστοῦ μαθητὰς· οὐδὲν ἦν αὐτοῦ καὶ εὐαγγελιστὰς, τοὺς ἀρχηγούς, καὶ Πατέρας καὶ διδασκάλους μετὰ τοὺς πρῶτους ἐκείνους Πατέρας τε καὶ διδασκάλους περὶ τῶν αὐτῶν ἐρωτήσωμεν, ὅπως μὴ δόξωμέν τισι τῶν πάντα ῥαδίῳ ἀφ' ἑαυτῶν τι παρεισάγειν τῷ λόγῳ, καὶ συνάγειν ἐκείνων δῆθεν, πρὸς γὰρ τὸ τῆς γλώττης βουλόμενον. Ἐκρωτίησον, καὶ γὰρ φησι, δ.ὰ τοῦ Θεοῦ Δαβὶδ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τὸν Πατέρα σου, καὶ ἀναγγελεῖ σοὶ τοὺς κρυσθυτέρους σου, καὶ ἐροῦσί σοι.

Παρίτω τοιγαροῦν πρῶτος τῶν ἄλλων περὶ τούτων διδάξων ὁ μόνος ἀξιώτατος εἴπερ τις ἐξηγητῆς τῶν Εὐαγγελίων Χριστοῦ, τὸ χρυσοῦν τῆς Ἐκκλησίας φημι στόμα, Ἰωάννης ὁ κοινὸς τῆς οἰκουμένης διδάσκαλος. Οὗτος τοιγαροῦν τὸν εὐαγγελιστὴν Ματθαῖον ἡμῖν ἐξηγούμενος, ἀκούσωμεν οἷά φησι περὶ Χριστοῦ καὶ τῆς αὐτοῦ θείας μεταμορφώσεως. Ἐπειδὴ, φησι, πολλὰ περὶ κινδύνων διελέχθη καὶ θανάτου καὶ τοῦ πάθους τοῦ ἑαυτοῦ καὶ τῆς τῶν μαθητῶν σφαγῆς, καὶ τὰ αὐστηρὰ ἐπέταξεν ἐκεῖνα, καὶ τὰ μὲν ἦν ἐν τῷ παρόντι βίῳ καὶ ἐν χειρὶ, τὰ δὲ ἀγαθὰ ἐν ἑλπίσι καὶ ἀπροδοκίαις, οἷον τὸ σώζειν ψυχὴν τοὺς ἀπολλύοντας αὐτὴν, τὸ ἐρχεσθαι αὐτὸν ἐν τῇ δόξῃ τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ, τὸ ἀποδιδοῦναι τὰ ἐπαθλα, βουλόμενος καὶ τὴν ὄψιν αὐτῶν πληροπορῆσαι, καὶ δεῖξαι τίς ποτέ ἐστιν ἡ δόξα ἐκείνη, μεθ' ἧς μέλλει παραγίνεσθαι, ὡς ἐγχερωῦν ἦν αὐτοῖς μαθεῖν καὶ κατὰ τὸν παρόντα βίον, δείκνυσιν αὐτοῖς καὶ ἀποκαλύπτει ταύτην, ἵνα μή τις ἐπὶ τῷ οἰκίῳ θανάτῳ μή τις ἐπὶ τῷ τοῦ Ἀσπότητος λοιπὸν ἀλγῶσι. Κάτεχε δὴ μοι ταῦτα παρὰ σεαυτῷ ἀσφαλῶς καὶ μάλιστα τῶν ἄλλων ἐκεῖνα, τὸ, ὅτι βουλόμενος τὴν ὄψιν αὐτῶν πληροπορῆσαι, καὶ ὅτι δεῖξαι ἕλλων τίς ποτέ ἐστιν ἡ δόξα ἐκείνη, μεθ' ἧς μέλλει παραγίνεσθαι ἐν τῇ δευτέρᾳ δηλονότι παρουσίᾳ αὐτοῦ, ὡς ἐγχερωῦν ἦν αὐτοῖς μαθεῖν κατὰ τὸν παρόντα βίον, ἀποκαλύπτει καὶ δείκνυσιν αὐτοῖς διὰ τῆς ἰδίας μεταμορφώσεως. Ἄκουε δὴ μοι καὶ πάλιν τῆς αὐτῆς χρυσῆς σάλπιγγος, μέγα τι καὶ θαυμαστὸν περὶ τῶν αὐτῶν διηκούσης, καὶ οἷον ἐξ οὐρανοῦ φθεγγόμενης καὶ διδασκούσης τὰ θεῖα μυστήρια. Τὰ γὰρ τοῦ σοφοῦ Δαβὶδ ὁ σοφὸς ἐξηγούμενος, Ἀνέστη, φησὶν, εἰς τὸ ὄρος ὁ Ἰησοῦς, καὶ μεταμορφώθη ἔμπροσθεν αὐτῶν. Τί ἐστι μεταμορφώθη; Παρήνοιξε, λέγει, ὁ λόγος τῆς θεότητος, καὶ εἰδειξεν αὐτοῖς τὸν ἀνοικούντα Θεόν, καὶ ἔλαμψε τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ὡς ὁ ἥλιος. Τὰ δὲ ἰμάτια αὐτοῦ ἐγένετο λευκὰ ὡς ἡ χιών. Ἡθέλησε δεῖξαι τὴν λαμπρότητα αὐτοῦ ὁ εὐαγγελιστῆς, καὶ λέγει ἔλαμψεν. Ἐλάμψεν πῶς; Ἐλάμψεν φαιδρῶς, εἶπέ μοι, καὶ πῶς; Ὡς ὁ ἥλιος. Ὡς ὁ ἥλιος λέγεις; Ναί. Διατί; Οὐκ ἔχω ἄλλο ἄστρον φαιδρὸν καὶ λευκόν. Λευκὸς ἦν ὡς

ἡ χιών. Οὐκ ἔχω ἄλλην ὕλην λευκοτέραν. Ὅτι γὰρ οὐχ οὕτως ἔλαμψεν, ἀπὸ τοῦ ἐξῆς δείκνυται, Καὶ ἔπεσον χαμαὶ οἱ μαθηταί, εἰ δὲ ὡς ἥλιος ἔλαμψεν, οὐκ ἔπιπτον οἱ μαθηταί. Ἥλιον μὲν γὰρ ἔβλεπον καθ' ἡμέραν, καὶ οὐκ ἔπιπτον. Ἄλλ' ἐπειδὴ ὑπὲρ τὸν ἥλιον ἔλαμψε καὶ ὑπὲρ τὴν χ.όνα, διὰ τοῦτο μὴ φέροντες τὴν λαμπρότητα κατέπεσον.

Καὶ μετ' ὀλίγον Ταῦτα εἶπον, φησὶν, ἵνα μὴ τῇ εὐτελείᾳ τῆς λέξεως ἐναπομείνῃς. Ἐδειξά σοι τὸ πτώμα τῶν μαθητῶν. Καὶ ἔπεσον χαμαί. Ἐκάρωθησαν καὶ καταχώννυντο. Ἀναστήσας ἠγείρεν αὐτούς, καὶ ἦσαν βεβαρημένοι. Τὴν γὰρ ὑπερβολὴν τῆς λαμπρότητος οὐκ ἠνεγκαν, ἀλλὰ κέρως ἔλαβε τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν.

Οὕτω τὸ φαινόμενον φῶς ὑπὲρ ἥλιον ἦν. Ἐχεις ἐκ τοῦ κοινοῦ τούτου διδασκάλου σαφέστερον καὶ αἰθίς μαθῶν, τί ἐστι τὸ μεταμορφώθη. Ὅτι παρήνοιξε, φησὶν, ὀλίγον τῆς θεότητος καὶ εἰδειξε τὸν ἀνοικούντα Θεόν, οὗ τε ὑπὲρ πᾶσαν αἰσθητοῦ φύσεως φύσιν λαμπρότερον ἀπαραμύλλως ἦν ἐκεῖνο τὸ φῶς, καὶ ὅτι καὶ ὀφθαλμοὶ εἶδον αὐτὸ οἱ ἀπόστολοι, καὶ διὰ τοῦτο καὶ τῇ ὑπερβολῇ τῆς λαμπρότητος κέρως ληφθέντες, ὡς ἤκουσας, ἔπεσον χαμαί. Ὅτι ὁ μηδαμῶς ἐκείνῳ προσορῶν οὐκ ἂν πάθοι δηλονότι ποτέ.

Εἰ δ' ἐκεῖνοι λέγουσιν αἰθίς, λέγουσι γὰρ ἀνεῖσχυντοῦντες καὶ τοῦτο, ὅτι εἰ καὶ εἶδον οὗτοι τοὺς ἀποστόλους τὸ φῶς ἐφῆσαν, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ὀφθαλμοὶ εἶπον ἰδεῖν, ἀλλ' οὐδὲ φυσικὴν δόξαν, ὡς περ ὑμεῖς, ἀλλὰ δόξαν μόνον τοῦτο φασί, μάλιστα μὲν καὶ γολοῖόν πως καὶ ἀδιανόητον τοῦτο καθάπερ ἐστὶ, κελύκειν δὴ πῶς τοὺς παρὰ τοῦ Ἀκινδύνου καὶ τῶν περὶ αὐτὸν εἰρημένους πολλὰκις προσόμοιον, τὸ τὸν Θεὸν ἐνεργεῖν μὲν τὰ καὶ τὰ, κεκτῆσθαι γὰρ μὴ ἐνεργεῖν οὐδαμῶς ὡς ἂν εἰ καὶ ὑπάρχειν αὐτὸν ἔλεγον ὑπέβηξας χωρὶς, καὶ λέγειν μὲν, λόγον δὲ μὴ κεκτῆσθαι. Ἄλλ' ὅμως τὸ τῶν θεολόγων τούτων ὑπερφύεις διεῶν καὶ φιλόφρονον οὐδὲ τοῦτον ἀπαξίωσει τὸν λόγον, καίτοι γὰρ φαυλῶς οὕτω καὶ μικρῶς ἔχοντα, ἀλλὰ καὶ κατὰ λέξιν ὑποδείξουσι τὸ ζητούμενον, προφητικῶς, ὡς εἰκεν, ἀνωθεν καὶ κατὰ μίμησιν ἀντικρὺς θείαν πρὸς τὸ σὸν συγκατιόντες μικρόψυχον ἢ φιλόφρονον, καὶ τὸ φυσικὸν ἐρμηνεύσουσι τῆς θεϊκῆς ταυτησὶ δόξης ἅμα καὶ τῆς λαμπρότητος. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ὅτι προείμιον τοῦτο τῆς μελλούσης αὐτοῦ βασιλείας καὶ δόξης καὶ πάλιν ἐροῦσι, καὶ τὸ πῶς εἶδον καθόσον οἷόν τε προσήστυον, εἰ καὶ εἰρήρην ἀνθρώποις τοῦτο καὶ ἀνερμήνευτον αἰθίς καθὼ κέφυκε.

Βασιλείας τοιγαροῦν ὁ τὸν νοῦν ἅμα καὶ τὴν σφίαν ὑπερφύης, καὶ Πνεύματι τὰ τοιαῦτα καὶ παθῶν καὶ μαθῶν, οὕτω πῶς φησι τοὺς ἱερούς τοῦ Δαβὶδ Ψαλμοὺς ἐξηγούμενος·

Εἶδον δὲ τὸ τοῦ Χριστοῦ κάλλος Πέτρος καὶ οἱ υἱοὶ τῆς βροντῆς ἐν τῷ ὄρει ὑπερλάμπον τὴν τοῦ ἥλιου λαμπρότητα, καὶ τὰ προῖμα τῆς ἐνδόξης αὐτοῦ παρουσίας ὀφθαλμοὶ παραλαβῆν κατηξιώθησαν. Ἐχεις ὅπερ ἐζήτετε, μᾶλλον δ' ὡς περ ἠπίσταις, καὶ παρὰ τοῦ μεγάλου τούτου μαθῶν αὐτοῖς

φημι λέξεσιν, ἑτι καὶ ὀφθαλμοῖς εἶδον τὸ τῆς θεοῦ Ἀ εἶδον ἐκεῖνο τὸ θεῖον φῶς; οἱ ἀπόστολοι. Διαγρηγορήσαντες γάρ, σὺν τῷ Εὐαγγελιστῇ καὶ ὁ μέγας οὗτος φησιν, εἶδον τὴν δόξαν αὐτοῦ.

Ἄκουε δὴ μοι καὶ τῶν ἐξῆς παρὰ τῆς χρυσεῆς γλωττίης αὐθις πλατύτερον. Φησὶ καὶ γὰρ αὐθις παρὰ ταύτης λογογραφῶν τῆς θείας μεταμορφώσεως· Ἐνταῦθα οὐ περὶ τῆς δευτέρας αὐτοῦ παρουσίας τῆς ἐνδόξου λέγει, ἀλλὰ περὶ τῆς ἐν τῷ θρει μεταμορφώσεως. Καὶ γὰρ ἐν τῷ θρει μεταμορφωθείς ὁ Σωτὴρ, μικρῶς πως ὡς δεσπότης ἔδειξε τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς τῆς ἀθείτου δεικτικῆς ἑαυτοῦ βασιλείας τὴν δόξαν.

Ἄλλ' αὐθις ἐρούσιν οἱ ἀπύλωτον καὶ θηρευτικὴν περιφέροντες γλώσσαν· Καὶ εἰ ἀθείτος ἢ θεϊκὴ τοῦ Θεοῦ Λόγου δόξα, πῶς ὀπίδειξεν αὐτὴν τοῖς ἀποστόλοις; εἰ γὰρ ὀρατὴ, οὐκ ἀθείτος· εἰ δὲ ἀθείτος, οὐκ ἔστι. Διὸ ἔκουε συνετῶς. Ἐνταῦθα ὁ δεσπότης Χριστὸς τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς ἐπέδειξε τῆς ἀθείτου θεϊκῆς αὐτοῦ βασιλείας τὴν δόξαν, καὶ οὐκ ἐπέδειξε· τουτίστι, μικρὸν παρήνωξε τὴν θεότητα, καὶ οὐχὶ τελείως, τὸ μὲν πληροφορῶν, τὸ δὲ φειδόμενος. Πληροφορῶν μὲν γὰρ, ἔδειξεν αὐτοῖς τῆς ἀθείτου βασιλείας τὴν θεϊκὴν δόξαν, οὐκ ὅση τις ἦν, ἀλλ' ὅσον ἠδύναντο φέρειν οἱ σωματικῶς ὀφθαλμοῖς περιφέροντες· φειδόμενος δὲ καὶ οὐχὶ φθονῶν, οὐκ ἔδειξεν αὐτοῖς τὴν πᾶσαν δόξαν, ἵνα μὴ σὺν τῇ ὀράσει καὶ τὴν ζωῇ ἀπολέσονται.

Ὁ δὲ γε τῆς Ἐκκλησίας ὁμοῦ καὶ τῆς θεολογίας γενναῖος στρατηγός τε καὶ πρόμαχος, Ἀθανάσιος ὁ μέγας φησὶ, καθάπερ εἰνι σφενδότῃ τῷ τῆς ἀληθείας λόγῳ χρησάμενος, εὐ τρεῖς βλαβεῖς τε καὶ λίθοις, καθάπερ ὁ μέγας κατάλι Δαβὶδ, ἵνα τὸν ἀρχηγὸν τῶν ἀλλοφύλων κατὰ γῆς βάλλῃ καὶ νεκρὸν ἀπεργάζεται, ἀλλὰ τὸν νεκρὸν μὴ βλάῃ μᾶλλον τοὺς τρεῖς τῶν καθ' ἡμᾶς ἀλλοφύλων προστάτας, ὡς τοὺς ερσιστάτας κατάλι τῶν Αἰγυπτίων Μωσῆς τῷ σκότῳ καὶ τῷ βυθῷ τῆς δικαίας σιγῆς αὐθωρῶν αὐτοῖς λόγοις τε καὶ δόγμασι διδωσιν. Ἀρειανοί; καὶ γὰρ ὁ μέγας γράφων συνήδως, καὶ τὰ εἰωθότα διαλεγόμενος, Ἀπαθῆς, φησὶ, καὶ ἐν τοῖς παθήμασι τῆς σαρκὸς ὁ Χριστὸς, ὡς Θεὸς νικήσας θάνατον, ἀναστὰς τῇ ἡμέρᾳ τῇ τρίτῃ, ἀνεβῆν εἰς τὸν οὐρανὸν ἐν δόξῃ φυσικῇ, καὶ οὐκ ἐν χάριτι ἐρχόμενος, ἐν τῇ ἑαυτοῦ θεότητι ἐμφανῶς ἐκλάμπων ἐκ τοῦ ἐκ Μαρίας σώματος αὐτοῦ τοῦ ἁγίου τὴν δόξαν τὴν ἀπόβλητον, ὡς καὶ ἐπὶ τοῦ θρους ἔδειξεν ἀπὸ μέρους, διδάσκων ἡμᾶς, ὅτι καὶ πρότερον καὶ νῦν ὁ αὐτὸς ἐστι. Καὶ μετ' ὀλίγων· Ἀναλλοίτως ὡν ἀεὶ καὶ μεταβολὴν οὐδεμίαν ἔχων περὶ τὴν θεότητα. Καὶ πάλιν· Οὐδεὶς ἀνθρώπων δύναται Θεοῦ οὐσίαν γυμνήν ἰδεῖν οὐδ' αὐτοῦ. Ὅθεν πρόδηλον ὅτι οὐ τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ ἔβλεπον οἱ ἅγιοι, ἀλλὰ τὴν δόξαν, ὡς καὶ περὶ τῶν ἀποστόλων γέγραπται, ἑτι διαγρηγορήσαντες ὁ Πέτρος καὶ οἱ σὺν αὐτῷ, εἶδον τὴν δόξαν αὐτοῦ.

Ἀριθμεῖ μοι σὺ νῦν τῶν καταβληθέντων τὰ πτώματα. Ἐκ γὰρ τῶν εἰρημένων καὶ ὁ μὴ λέγων φυσικὴν τοῦ Θεοῦ τὴν δόξαν, καὶ ὁ κτιστὴν αὐτὴν λέγων, ἕμα πεπτώμασι. Καὶ ὁ λέγων τὴν οὐσίαν εἶναι τοῦ Θεοῦ τὴν δόξαν ἐκείνην καὶ τὸ φῶς πέπτωκα· καὶ πρὸ τούτων τε καὶ σὺν τούτοις ὁ λέγων, ἑτι οὐκ

εἶδον ἐκεῖνο τὸ θεῖον φῶς; οἱ ἀπόστολοι. Διαγρηγορήσαντες γάρ, σὺν τῷ Εὐαγγελιστῇ καὶ ὁ μέγας οὗτος φησιν, εἶδον τὴν δόξαν αὐτοῦ.

Ταῦτα καὶ Γρηγόριος ὁ τῆς θεολογίας καὶ συμφωνοῦς ὁμοῦ καὶ ἐπώνυμος παρελθὼν διδάσκει, καὶ δεικνύτω διὰ βραχέων τί ποτε ἔρα τὸ μυστήριον ἦν ἐκεῖνο τῆς θείας μεταμορφώσεως. Κατὰ γὰρ Ἀπολλινάριου τοῦ Σύρου πρὸς Κληθένιον γράφων οὕτως, Ἐἴ τις ἀποτεθείσθαι νῦν, φησὶ, τὴν σάρκα λέγει καὶ γυμνὴν εἶναι τὴν θεότητα σώματος, ἀλλὰ μὴ μετὰ τοῦ προσλήμματος καὶ εἶναι καὶ ἡξεῖν, μὴ ἴσθαι τὴν δόξαν τῆς παρουσίας. Πῶ γὰρ τὸ σῶμα νῦν, εἰ μὴ μετὰ τοῦ προσλαβόντος; Ἄλλ' ἡξεῖ μὲν γε μετὰ τοῦ σώματος, ὡς ὁ ἐμὰς λόγος, τοιοῦτος δὲ, οἷος ὤφθη τοῖς μαθηταῖς; ἐν τῷ θρει; ἢ παρεδείχθη, ὑπερνωκίως τὸ σαρκίον τῆς θεότητος. Καὶ αὐθις· Φῶς ἢ παρεδείχθη τὰ θεότης ἐπὶ τοῦ θρους τοῖς μαθηταῖς, μικροῦ στεφροτέρᾳ καὶ βραχέως.

Ἄκουεις καὶ τούτου τοῦ λαμπροῦ διδασκάλου, τοῖς πρὸ αὐτοῦ θεολόγοις ὁμοῦ καὶ εὐαγγελισταῖς συμφωνοῦντος; Τοιοῦτος ἡξεῖ Χριστὸς, φησιν, ἐπὶ τῆς μελλούσης αὐτοῦ παρουσίας, οἷος ὤφθη τοῖς μαθηταῖς ἐν τῷ Θαβωρίῳ, τὰς τῆς σαρκὸς φυσικὰς κινήσεις τε καὶ δυνάμεις ὑπερνωκίως τοῦ φωτὸς τῆς θεότητος. Οὐκοῦν ὤφθη τοῖς ἀποστόλοις, καὶ εἶδον αὐτὸν τοῖς ἑαυτῶν ὀφθαλμοῖς, Πνεύματι θείῳ διανοοῦντες, ἀλλ' οὐκ ὡς τινὲς φησιν, οὐκ εἶδον. Τὸ δὲ ἢ παρεδείχθη καὶ ἢ παρεδείχθη τὸ θεότης προσέθηκε, πρὸς δὲ καὶ τὸ, μικροῦ στεφροτέρᾳ καὶ βραχέως, ὁμοῦ τε τὴν ὑπερβολὴν τῆς θεότητος ἐκείνης παραβλήτων ἀσπρατῆς καὶ λαμπρότητος, καὶ ὅτι μέγας τε καὶ ὅσον οἱ ὀρνῶτες ὑπερφυῶς φέρειν ἰδύναντο, ἀλλ' οὐχὶ πᾶσαν αὐταῖς τὴν τῆς θεότητος δόξαν ὀπίδειξε. Περὶ ὧν δῆπου καὶ Ἰωάννης ὁ χρυσοῦς τὴν γλώτταν πρὸ βραχέως, καθάπερ ἤκουσας, ἔλεγε νῦν μὲν ὅτι πεπτώμασιν οἱ μαθηταί, καὶ ἐκαρῶθησαν καὶ κατεχώνωντο· τὴν γὰρ ὑπερβολὴν τῆς λαμπρότητος οὐκ ἠνεγκαν, ἐπεὶ τὸ φαινόμενον ὑπὲρ ἡλίου ἦν· νῦν δ' αὐθις, ὅτι τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς ὁ Χριστὸς τῆς ἀθείτου βασιλείας ἐπέδειξεν ἐνταῦθα τὴν δόξαν καὶ οὐκ ἐπέδειξε, τουτίστι, μικρὸν παρήνωξε τὴν θεότητα, καὶ οὐχὶ τελείως, οὐκ ὅση τις ἦν, ἀλλ' ὅσον ἠδύναντο φέρειν οἱ σωματικῶς ὀφθαλμοῖς περιφέροντες, τὸ μὲν πληροφορῶν, τὸ δὲ φειδόμενος.

Ἄλλὰ καὶ Διονύσιος ὁ μετὰ τοὺς πρώτους θεολόγους; καὶ ἀποστόλους καὶ μαθητῆς ἐκεῖνων καὶ φίλος καὶ θεολόγος; καὶ ἄλλος ἀπόστολος, τὸ κοινὸν ὑποδεικνύς τῆς ἐν τῇ μεταμορφώσει τοῦ Θεοῦ ζόξης πρὸς τὴν μέλλουσαν αὐτοῦ δόξαν καὶ βασιλείαν. Τότε, φησιν, ὅταν ἀφθαρτοὶ καὶ ἀθάνατοι γενώμεθα, καὶ τῆς χρυσοειδοῦς καὶ μακαριωτάτης ἐφικώμεθα λήξεως· πάντοτε σὺν Κυρίῳ κατὰ τὸ λόγιον ἐσόμεθα, τῆς μὲν ὀρατῆς αὐτοῦ θεοφανείας ἐν πανάγνοις θεωρίαις ἀποπληρούμενοι, φανοτάταις μαρμαρυγαῖς ἡμᾶς προαυγαζούσης, ὡς τοὺς μαθητὰς ἐν ἐκείνῃ τῇ θειοτάτῃ μεταμορφώσει, τῆς δὲ νοητῆς αὐτοῦ φωτοδοσίας ἐν ἀπαθεί καὶ ἀβίῳ τῷ νῷ μετέχοντες, καὶ ὑπὲρ νοῦν ἐνώσεως ἐν ταῖς τῶν ὑπερπανῶν ἀκτινῶν ἀγνώστοις καὶ μακαρίαις ἐπιβλάταις, ἐν

θειοτέρη μιμήσει τῶν ὑπερουρανίων νόων. Ἰσθ-
 γαλοι γάρ, ὡς ἡ τῶν λογίων ἀληθεία φησιν, ἐσό-
 μεθα καὶ υἱοὶ Θεοῦ, τῆς ἀναστάσεως υἱοὶ οὐρανοῦ.
 Ἴνα δὲ καὶ τὴ σαφίστερον εἴη καὶ κατὰ τοῦν φημι,
 καὶ κατὰ λέξιν περὶ τοῦ θείου φωτός τούτου μάθοις,
 καὶ γνώης, ὡς οὐ τῶν κτιστῶν τούτο γε καὶ τῶν
 κάτω, ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ μᾶλλον κατὰ τὰ προρρήθέντα,
 καὶ φῶς ἀληθινὸν καὶ ἀπρόσιτον καὶ κοινὸν τῇ κοι-
 νῇ φύσει τῆς ὑπερφυσιοῦ καὶ μακαρίας Τριάδος, δι'
 ἧ καὶ Χριστὸς αὐτὸς μετὰ Πατρός τε καὶ Πνεύ-
 ματος ὀνομάζεται ταῦτα, φῶς καὶ γὰρ ἀληθινὸν
 καὶ φῶς ἀπρόσιτον αὐτὸν ὡς αἴτιον καὶ πηγὴν τού-
 του καλοῦμεν· ἀκούσου καὶ αὐθις τοῦ θαυμαστοῦ
 Βασιλείου, οἷα περὶ τούτου φησι, πρὸς Εὐσέμιον δη-
 λαθῆ τὸν ἀνόμοιον γράφων· Καὶ εἰ ἀληθινὸν φῶς,
 φησιν, ὁ Υἱὸς, ἦν τὸ φῶς τὸ ἀληθινὸν τὸ φωτίζον
 πάντα ἀνθρώπων ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον· ὁ δὲ
 Θεὸς, φησὶ, φῶς οἰκῶν ἀπρόσιτον· τὸ γὰρ ἀπρόσι-
 τον πάντως καὶ ἀληθινὸν, τὸ δὲ ἀληθινὸν ἀπρόσιτον·
 ὅπῃτε καὶ πεπτῶκασιν οἱ ἀπόστολοι τῇ διέξει τοῦ φω-
 τὸς τοῦ Υἱοῦ ἀτενίσαι μὴ δυνηθέντες, διὰ τὸ εἶναι
 αὐτὸν ἀπρόσιτον φῶς, φῶς δὲ καὶ τὸ Πνεῦμα, ὃς ἑλαμ-
 ψε ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν διὰ Πνεύματος ἁγίου. ἵσως
 οὖν οὐ πιστευτέον τὴν αὐτὴν τῆς Τριάδος εἶναι φύ-
 σιν, ὅπῃτε ἐν τῷ φῶς ἀποδείκνυται· Εὐγε τῆς συ-
 νόμου ταυτησὶ καὶ σαφοῦς καὶ ἡκριθωμένης θεολο-
 γίας τοῦ σοφοῦ διδασκάλου. Εἰκότως ἄρ' ἔλεγεν ὁ
 καλὸς ἐκείνος ἑταῖρος καὶ σύμπουρος καὶ ὁμότιμος
 αὐτῷ θεολόγος, φιλοσοφῶν περὶ τούτων ἐν γε τοῖς
 ὑπὲρ αὐτοῦ λόγοις, Ὅταν τοῖς ἀντιβῆρητικοῖς αὐτοῦ
 λόγοις ἐντύχω, τὸ Σοδομητικὸν ὄρω πῦρ, ᾧ τεφρῶν-
 ται γλῶσσαι πονηραὶ καὶ παράνομοι· ἡ τὸν Χαλά-
 νης· πύργον, κακῶς μὲν οἰκοδομούμενον, καλῶς δὲ
 λυόμενον, οὐ περὶ τῶν ἀντιλεγουσῶν τότε γλωσσῶν
 μόνων λέγων, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν νῦν ἀντικρυς, κατὰ
 τῆς τοῦ Μονογενοῦς διέξης οὐδὲν ἤτεον κινουμένων
 καὶ τούτων, καὶ διὰ τῶν φυτικῶν πολεμούντων τῇ
 θεῖᾳ φύσει, καὶ ταῦτά τε κάκεινην κατασπᾶν ὁμοῦ
 κειρωμένων, καὶ κάτω τιθέναι μετὰ τῆς κτιστοῦ
 φύσεως.

Ἄλλ' ὁ μέγας ἐκεῖνος ὄντως καὶ ἀληθινὸν ἐκεῖνός
 φησὶ καὶ ἀπρόσιτον, καὶ δόξαν φυσικὴν τοῦ Θεοῦ,
 ἐπιστῆ καὶ δι' αὐτοῦ, καθά φησὶ, τὸ τῆς Τριάδος
 ὁμοούσιον δείκνυται.

Τούτοις καὶ ὁ περιφανὴς τῆς Ἐκκλησίας μελωδός
 καὶ διδασκάλος, ὁ τῆς Κρήτης Ἀνδρέας φησὶ, κατὰ
 πάντα συμφῶν, ἀκούσωμεν οἷα φιλοσοφεί, καὶ πῶς
 διερμηνεύει καθόσον οἶόν τε τὸ μέγα τοῦτο μυστή-
 ριον. Τοῖς ἐκκρίτους τῶν ἀποστόλων, φησὶν, ὡς
 ἐγγυτέρως ἤδη τῇ πρὸς αὐτὸν οικειότητι συμπαρα-
 λαθῶν ὁ Χριστὸς ἐπὶ τὸ ὄρος ἀνάγει τὸ ὑψηλόν. Τί
 ποιήσω, ἡ τί διδάξω; Τὴν ὑπεραστράπτουσαν πα-
 ρθεσίαν τῆς οικίας θεότητος δόξαν τε καὶ λαμπρό-
 τητα, εἰς ἣν μικρῷ πρότερον μυστικώτερον, καὶ
 νῦν ἐμφανέστερον διὰ τῆς μεταμορφώσεως αὐτοῦ
 μετεστοιχίωσεν τὴν ἀκούσασαν φύσιν, Γῆ εἰ, καὶ εἰς
 γῆν ἀκαλεύση. Τοῦτο τοῖνυν ἐορτάζομεν σήμερον,
 τὴν τῆς φύσεως θέωσιν, τὴν εἰς τὸ κρεῖττον ἀνάβα-

σιν, τὴν ἐπὶ τὰ ὑπὲρ φύσιν τῶν κατὰ ἕκστασιν καὶ
 ἀλλοίωσιν.

Διὰ τοῦτο φησὶ, Τοῦς ἐκκρίτους τῶν ἀποστόλων ὁ
 Χριστὸς ἐπὶ τὸ ὄρος ἀνήγαγεν, ὥστε τὴν τῆς οικίας
 θεότητος αὐτοῦ παραδείξει· δόξαν τε καὶ λαμπρό-
 τητα, ἧς τὴν ἀνθρωπείαν φύσιν ἤξιωσε, μυστικῶς
 μὲν καὶ ἐν ἀπορρήτοις τοπρότερον, ὀπηνίκα δηλον-
 ὅτι συλληφθεὶς ἐν τῇ γαστρὶ, ἔλω ἑαυτῷ τὸν ἄν-
 θρωπον ὄλον ἤνωσε, νῦν δὲ διὰ τῆς μεταμορφώσεως
 αὐτοῦ φανερώτερον. Διὰ καὶ τούτο ἐορτάζομεν, φησὶ,
 σήμερον, τὴν τῆς ἡμετέρας φύσεως θέωσιν, τὴν
 πρὸς τὰ ὑπὲρ φύσιν ἀλλοίωσιν αὐτῆς καὶ ἀνάβασιν.

Μάθε τοῖνυν καὶ τούτου τοῦ διδασκάλου, καὶ λόγῳ
 καὶ πείρᾳ διδαχθέντος ταυτὶ καὶ διδάσκοντος, ὅτι
 καὶ φυσικὴ δόξα καὶ λαμπρότης τοῦτο τὸ φῶς τῆς
 θεότητος, καὶ θέωσις τῆς ἀνθρωπείας φύσεως, καὶ
 πρὸς τὰ ὑπὲρ φύσιν ἀλλοίωσις· καὶ αὐτὸ τοῦτο ἐορ-
 τάζουσιν οἱ τὴν θέαν μεταμόρφωσιν ἐορτάζοντες,
 φησὶ δὴ τὴν τῆς φύσεως θέωσιν, ἦν ὁ καθ' ὑπό-
 στασιν ἐνωθεὶς ταύτῃ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Υἱὸς ἔ-
 νως καὶ ὑπὲρ φύσιν εἰργάσατο.

Ἄκουε δὴ μοι καὶ τῶν ἐξῆς, τοῦ θεοφόρου φησὶ
 τούτου, περὶ τῶν σῶσιν θεολογούντων πλατύτερον.
 Ὅθεν κατὰ τὴν ἀψευδῆ, φησὶ, τῶν θεολόγων μυστα-
 γωγίαν, ὡσπερ ἐκ τινος ἀενάου πηγῆς κατὰ ἀκα-
 ρόδωρον χάριν, τῆς ἀκηράτου θεώσεως εἰς ἡμᾶς τὸ
 μέγα πρῶσις δῶρον. Τοῦτο θαυμάζουσιν ἄγγελοι.
 Τοῦτο δοξολογοῦσιν ἀρχάγγελοι. Τοῦτο πάσα τῶν
 ὑπερκοσμίων ἡ νοητὴ διακόσμησις ἄλλως ἐστρωμένη,
 τεκμήριον ἐνεργεστάτων τε καὶ ἀψευδέστατων εἶθε-
 ται τῆς περὶ ἡμᾶς τοῦ Λόγου φιλανθρωπίας.

Βαβαί! τοῦθ' ὅπερ θαυμάζουσιν ἄγγελοι, ὁ δοξο-
 λογοῦσιν ἀρχάγγελοι, ὅπερ ἄλλως εἴρει πάσαν τὴν
 τῶν ὑπερκοσμίων νοητὴν διακόσμησιν, τοῦτο εἰ
 κάτω καὶ τῆς φθαρτῆς ὕλης καὶ τῆς γῆς καὶ κόνεως
 τῇ κτίσει τομηρᾷ γλώττῃ συναριθμοῦσι καὶ μετὰ
 τῶν ἡργμένων καὶ πεπαυμένων, γινομένων τε καὶ
 ἀπίοντων εἰς γῆν ἔλκουσι, καὶ ταῦτα πρὸς τὴν αὐ-
 τῶν φύσιν κατὰ ἀπειρόδωρον χάριν εἰς θέωσιν ὡ-
 σπερ ἐξ ἀενάου προῖον τῆς ὑπερφυσιοῦ ἐκείνης καὶ
 μακαρίας τοῦ Θεοῦ φύσεως, ὁ δὲ καὶ τεκμήριον, ὡς
 αὐτός φησὶν οὗτος, ἡ τῶν ὑπερκοσμίων ἀγγέλων
 εἶθετα φύσις ἐνεργεστάτων τε καὶ ἀψευδέστατων
 τῆς περὶ ἡμᾶς τοῦ Λόγου φιλανθρωπίας. Καὶ τίνας
 οὐκ ἄξια ταῦτα σκηπτῶν καὶ πρηστήρων, εἰπέ μοι;
 μᾶλλον δὲ καὶ ποταμῶν πυρίνων τε καὶ γέννησι,
 καὶ ξυμπάντων ἀπλῶς ὁμοῦ τῶν ἡτοιμασμένων τῷ
 διαδόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ.

Ἄλλ' εἴτι μικρὸν, εἰ δοκεῖ, τῷ τοῦ διδασκάλου
 τούτου λόγῳ καὶ αὐθις προσκαπετήσομεν. Ἀπίει-
 ξις δὲ, φησὶ, τῶν λεγομένων αὐτὸ ἄν εἴη τὸ μακί-
 ριον πάθος ἐκεῖνο καὶ κολούμητον, ὅπερ ἐπὶ τοῦ
 ὄρους πεπόνθησιν οἱ ἀπόστολοι, ἦνίκα τὸ ἀπρόσιτον
 καὶ ἄχρονον φῶς τῆς οικίας σάρκα μεταμορφώσεν
 τῷ ὑπερβῆλλοντι τῆς οικίας φωτοδυσίας ὑπερυ-
 σίως ἐλάμπρυνε. Τὴν γὰρ ἀκτίαν τῆς ἐμώμου σα-
 κῆς ἐκείνης φέρειν οὐ δυνηθέντες, ἡ ἐκ τῆς τοῦ Λό-
 γου θεότητος· ὁ τῇ σαρκὶ καθ' ὑπόστασιν ἦνως ἐλ-
 τούτης ὑπὲρ φύσιν ἐπηγάγε, κίττους κατὰ πρῶτον

πων, ὡ τοῦ θαύματος! κατ' ἔκστασιν τελειωτέην ἡ φύσεως, ὕπνω βραδί καὶ φόβῳ κρατούμενοι, μύσαντες τὰς αἰσθήσεις, πᾶσαν νοερὰν κίνησιν καὶ ἀντίληψιν παντελῶς ἑαυτῶν ἀποκαύσαντες, ὁρῶντες κατὰ τὸν θεῖον ἐκείνον καὶ ὑπέρφωτον καὶ ἀόρατον γνόφον τῷ θαῶ συνεγένοντο. Ἴδου σοὶ καὶ φυσικὴν τοῦ Θεοῦ δεικνύς τὴν θείαν ταυτηνὴ τοῦ φωτὸς ἐκείνη διὰ μέσης πηγάζουσαν τῆς ἠνωμένης αὐτῷ σαρκός, καὶ ἐπὶ τῆς τῶν ὑποδεξαμένων αὐτὴν ἀποστόλων ὑπερφουῶς μετοχῆς ὁ ταῦτα καὶ παθῶν καὶ μαθῶν ὡς ἐφικτὸν διαλέγεται, οὐ μόνον ὑπὲρ ὁρατικῆν δύναμιν καὶ πᾶσαν ἀπλῶς αἰσθησίν, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ πᾶσαν νοερὰν ἀντίληψιν καὶ ἐνέργειαν ἐκείνη λέγων ὁραθῆναι τοῖς ἀποστόλοις. Ὁ δὲ καὶ τὸν μακάριον φάναι ἁμασσηνὸν αἰετᾶ

ταῦτα μελωδικῶς ἀνυμνοῦντα. Νῦν καθωρόθη ἀποστόλοις τὰ ἀθέατα θεότης ἐν σαρκίῳ, ἐν τῷ βραὶ θαῶν ἀστράπτουσα. Ἄ δὴπου καὶ Διονύσιος ὁ σοφός, πρὸς γε τὸν φίλον Τιμόθεον περὶ μυστικῆς διαλέγεσθαι μέλλων θεολογίας, φθάσας εἰρήκει· Σὺ δὲ, λέγων, ὡ φίλε Τιμόθεε, τῇ περὶ τὰ μυστικά θεάματα συντόνῳ διατριβῇ καὶ τὰς αἰσθήσεις ἀπόλιπε καὶ τὰς νοερὰς ἐνεργείας καὶ πάντα αἰσθητὰ καὶ νοητὰ, καὶ πάντα οὐκ ὄντα καὶ ὄντα, καὶ πρὸς τὴν ἔνωσιν ὡς ἐφικτὸν ἀγνωστῶς ἀνατάθητι τοῦ ὑπὲρ πᾶσαν οὐσίαν καὶ γνῶσιν. Τῇ γὰρ ἑαυτοῦ καὶ πάντων ἀχέτω καὶ ἀπολύτω καθαρῶς ἔκστασι πρὸς τὴν ὑπερῶσιον τοῦ θείου σκότους ἐκείνη, πάντα ἀφελῶν καὶ ἐκ πάντων ἀπολυθεὶς, ἀναχθήσῃ.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ.

Ἄλλὰ καιρὸς ἂν εἴη λοιπὸν καὶ τὸν οἰεῖν τέλος τε καὶ σφραγίσθαι, ἢ καὶ καθάπερ ἐπιλογὸν τινα τῶν ἱερῶν θεολόγων εἶπαι, τὸν θαυμαστὸν φημι Σύρον Ἰωάννην ἀγαγεῖν εἰς μέσον τῷ λόγῳ, καὶ τὰ παρ' ἐκείνου καθέσθαι οἷόν τε διδαχθῆναι τε καὶ μαθεῖν. Τί οὖν ὁ καθ' ἡμᾶς φιλόσοφος φησιν οὗτος, περὶ τοῦ θείου μυστηρίου τούτου γράφων τε καὶ φιλοσοφῶν; Σήμερον φωτὸς ἀπροσίτου, φησὶν, ἄβυσσος, σήμερον αἰγλης θείας χύσις ἀπερίοριστος ἐν θαῶν τῷ βραὶ τοῖς ἀποστόλοις αὐγάζεται· Ἰησοῦς Χριστός, τὸ φῶς ἐμοὶ καὶ πρᾶγμα καὶ ὄνομα. Καὶ μετ' ὀλίγον, Σήμερον, φησὶ, Μωδοῆς τοῦ δεσπότη τὴν οἰκονομίαν αὐγάζεται, ἢν τυπικῶς πάσαι μεμυσταγωγῆται, τούτο γὰρ ἂν φαίην ἐγὼς δηλοῦν Θεοῦ τὰ ἐπίσθια, καὶ τρυπῶς τὴν δόξαν ὁρᾶ τῆς θεότητος, σκεπασθεὶς ὑπὲρ τὴν τῆς Πέτρας ὀπήν, ἢ φησὶν ἡ Γραφή. Πέτρα δὲ ἐστὶν ὁ Χριστός ὁ σαρκωθεὶς θεὸς Λόγος καὶ Κύριος, καθάπερ Παῦλος ὁ θείος διαβήθηδον ἡμᾶς ἐξεπαλθευσεν, Ἡ δὲ πέτρα, φησὶ, ἦν ὁ Χριστός, ὃς τῆς ἑαυτοῦ σαρκὸς ὡς περ τιτὰ σμικροτάτην ὀπήν παραπέφεξε, καὶ φωτὶ ἀκλήτῳ καὶ ἀπρόσπερ τὸν δόξαν τοῖς παρόντας κατήστραψε. Καὶ πάλιν· Νῦν ἐωρόθη τὰ τοῖς ἀνθρωπίνοις ἀθέατα ὁμοίῳ, σῶμα γήινον θείαν ἀκαυγάζον λαμπρότητα, σῶμα θνητὸν δόξαν πηγάζον θεότητος. Ὁ γὰρ Λόγος σὰρξ, ἢ σὰρξ τε Λόγος ἐγένετο, εἰ καὶ μὴ τῆς οὐσίας ἐξείσθηται ἐκάτερον φύσεως. Ὁ θαύματος πάντα νοῦν ὑπερβαίνοντες! οὐκ ἐξωθεν ἢ δόξα τῷ σῶματι προσεγένετο, ἀλλ' ἐνδοθεν ἐκ τῆς ἀβύσσου λόγῳ ἠνωμένης αὐτῷ καθ' ὑπόστασιν τοῦ Θεοῦ Λόγου ὑπερθέου θεότητος. Καὶ μετὰ τινα· Τελείους δὲ εἶναι τοὺς τὴν θείαν δόξαν εἰκὸς κατοπτρεύοντας, τὴν ἀπάντων ἐπέκεινα, τὴν μόνην ὑπερτελεῖν καὶ προτελείων. Γίνεσθε γὰρ, φησὶν, τέλειος, ὡς ὁ Πατήρ ὁμῶν ὁ σὸν ὁμοίῳ ἐστίν. Καὶ πάλιν Ἰωάννην ὁ Χριστός· εἰς τὴν δόξαν παραλαμβάνει, ὡς τῆς θεολογίας παρθένον καὶ καθαρῶτατον ὄργανον, ὅπως τὴν ἄχρονον δόξαν τοῦ Υἱοῦ θεασάμενος, Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ

θεὸς ἦν ὁ Λόγος, βροντήσκειν· ὅθεν καὶ βροντῆς υἱὸς ἀνηγόρευται. Ἀκούεις καὶ τοῦ σοφοῦ διδασκάλου τούτου τὴν τῆς θείας μεταμορφώσεως δόξαν, καὶ τὸ κατ' αὐτὴν τῆς θεότητος φῶς ὡς περ ἐπιτηδὸς τοῦς παρόντας παιδεύοντός τε καὶ σφραγίζοντός; Μᾶλλον δ' οὐδὲ προφητικῆς ἀνευθεν χάριτος ἐγὼγ' ἂν φαίην τῷ μεγάλῳ ταυτὶ τότε κατὰ μέρος οὕτως διευκρινεῖσθαι, καὶ θεοπροπῶς ἐξαγγέλλεσθαι, τοῦ Πνεύματος αὐτῷ τὴν καρδίαν ἀφανῶς; πρὸς τὸν λόγον ὑποκινούντος; διὰ τοὺς νῦν ἀγνωστούτας, καὶ δὴ καὶ τοὺς φιλονεικουήτας πρὸς τὴν ἀλήθειαν. Τῆς γὰρ ἑαυτοῦ σαρκός, φησὶν ὁ Χριστός, ὡς περ ἐπὶ τῆς πέτρας τῷ Μωδοῆ τυπικῶς πάσαι σμικροτάτην ὀπήν παραπέφεξε, καὶ φωτὶ ἀκλήτῳ καὶ πάσης ὀψέως ἰσχυροτέρῳ τοῖς παρόντας ἐκεῖ κατήστραψε· καὶ οὕτως τότε τοῖς ἀποστόλοις ἐωρόθη τὰ μὴ δυνάμενα κατὰ φύσιν ὁρᾶσθαι τοῖς ἀνθρωπίνους ὁμοίῳ, ὡς τε τοῖς ἀποστόλοις ἐωρόθη, ἀλλ' οὐχ ὡς τινὲς φασὶν, οὐχ ἐωρόθη. Τίνα δὲ ταῦτα; Σῶμα, φησὶ, γήινον θείαν ἐκπέμπον λαμπρότητα, σῶμα θνητὸν δόξαν πηγάζον θεότητος. Ὄστε οὐκ ὡς εἰς Θεοῦ ἦν ἐκεῖνο, ἀλλὰ δόξα καὶ λαμπρότης μᾶλλον ἐκείνης, ὡς μισρὲ, καὶ ἀνοίας μεστὰ καὶ φθόνου, ὅστις ποτὲ εἶ ὁ ταῦτα τολμηρῶς; λέγων, καὶ ὁρατὴν οὐσίαν Θεοῦ καθάπερ εἰς; ἐξοστῆκῶς καὶ παρακαλῶν φεῦ! φανταζόμενος, ἔπερ οὐδὲ ὁ τῆς κακίας· εὐρετῆς δαίμων ὄλω; τειέλμικε κίποπε. Ὁ τοῦ θαύματος! φησὶν, οὐκ ἐξωθεν ἢ δόξα τῷ σῶματι προσεγένετο, ἀλλ' ἐνδοθεν ἐκ τῆς ἀβύσσου λόγῳ ἠνωμένης τοῦ Θεοῦ Λόγου ὑπερθέου θεότητος.

Ἀκούετῶσαν δὴ καὶ τούτων κατὰ τὸν εἰπόντα θεολόγον τὰ ἀχάριστα κτίσματα, τὰ τοῦ πονηροῦ πλάσματα, οἱ κατασπῆν ἐπιχειροῦντες εἰς κτίσμα τὸ ἀπρόσιτον φῶς; ἐκεῖνο τὸ πηγάζον ἐνδοθεν ἐκ τῆς ὑπερθέου τοῦ Λόγου θεότητος, τὴν θείαν δόξαν, τὴν ἄχρονον φησὶ, τὴν πάντων ἐπέκεινα, τὴν μόνην ὑπερτελεῖν καὶ παντέλειον. Ὄστε γὰρ τις εὐγενῆς στρατιώτης καὶ ἀνδρείος μὲν τὴν ψυχὴν, βωμάλως δὲ τὸ σῶμα καὶ ἀγαθὸς τὰ πολέμια, ὁ πνευματικῶς

αὐτός ὁπλίτης καὶ στρατηγὸς τῆς Χριστοῦ παρατάξεως, τὴν πνευματικὴν εἶπουν εὐαγγελικὴν πανοπλίαν ἰνδεδυμένους, καὶ τὸ τοῦ Λόγου ξίφος λαβὼν ἐν χερσίν, ἀθρόος τε κατὰ μέσσην εἰσπηδῶ τῶν πολεμίων τὴν φάλαγγα, καὶ τοῦ μὲν ἐκτέμνει τὴν κωσάλην, τὸν δὲ βάλλει κατὰ τῆς καρδίας καιρίως, τοῦ δὲ διὰ τῶν ἐγκάτων τε καὶ τῶν σπλάγγων ἐλαύνει τὸ ξίφος, καὶ ὑπειὼν εἰς γῆν ἀνατρέπει νεκρὸν, τοὺς δὲ σὺν ἐκείνοις πάντας, καὶ ὅπ' ἐκείνους τραυματίας ὁμοῦ καὶ δραπέτας ἐργάζεται, εἰς δούλων χιλίου; τῆ δυνάμει τοῦ Πνεύματος, τὸ τοῦ θαυμαστοῦ φάναϊ Μωσίου, ἐπειδὴ ὁ Θεὸς ἐπέθετο αὐτούς, καὶ ὁ Κύριος παρέδωκεν αὐτούς.

Ἄλλ' ἡμεῖς ὀνούσωμεν καὶ αὐθις αὐτοῦ. Ἐν ὅρει τοίνυν θαδῶρ τοὺς ἐν ὑφει τῶν ἀρετῶν διαπρέποντας ὁ Χριστὸς παραλαβὼν μεθ' ἑαυτοῦ, ἐμπροσθεν αὐτῶν μεταμορφοῦται, ὁ ἀεὶ ὡσαύτως δεδοξασμένος καὶ λάμπων τῆ ἀστραπῆ τῆς θεότητος. Ἀνάρχως μὲν γὰρ ἐκ Πατρὸς γεννηθεὶς, τὴν φυσικὴν ἀκτίνα ἀναρρὸν κίεττει: τῆ θεότητος, οὐχ ὕστερον τὸ εἶναι οὐδ' αὐτὴν τὴν δόξαν προσλαμβάνομενος. Ἐκ Πατρὸς μὲν γὰρ, ἀλλ' ἀναρχος καὶ ἀχρονός ἐστι, τὴν οὐρανὴν τῆς δόξης κειτημένος λαμπρότητα. Καὶ σαρκωθεὶς ἡ αὐτὸς ἐστὶν ἐντός μένων τῆς οὐρανῆς εαυότητος. Καὶ δοξάζεται μὲν ἡ σὰρξ ἅμα τῆ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παραγωγῆ, καὶ ἡ τῆς θεότητος δόξα δόξα καὶ τοῦ σώματος γίνεται· εἰς γὰρ ἐστὶ τοῦτο κακεῖνο Χριστὸς, τῷ Πατρὶ ὁμοούσιος, καὶ ἴμην συμφυῆς καὶ ὁμόφυλος. Εἰ καὶ τοίνυν οὐδέποτε τὸ σῶμα τὸ ἅγιον ἀμέτοχον τῆς θείας δόξης ὑφέστηκεν, ἀλλ' ἐξ ἀκρας ἐνώσω; τῆς καθ' ὑπόστασιν τῆς ἀσράτου θεότητος τελειὸς πεπλούτηκεν, ἀλλ' ἀφανῆς ἡ δόξα ὑπάρχουσα ἐν τῷ φαινόμενῳ σώματι τοῖς ἡ γωροῦσι τὰ καὶ ἀγγέλοις ἀθέατα, τοῖς σαρκὸς δεσμίοις ἀόρατος ἐχρημάτιζε. Μεταμορφοῦται τοίνυν, οὐχ ἔ οὐχ ἦν προλαβόμενος, οὐδέ εἰς ὅπερ οὐκ ἦν μεταβαλλόμενος, ἀλλ' ὅπερ ἦν τοῖς οὐρανῶσι μαθηταῖς ἐκφανόμενος, διανοίγων τούτων τὰ θεματα, καὶ ἐκ τυφλῶν ἐργαζόμενος βλέποντας. Καὶ τοῦτο ἐστὶ τὸ, *Μεταμορφώθη ἔμπροσθεν αὐτῶν*. Μένων γὰρ αὐτὸς ἐν ταυτέτητι, παρὸ τὸ πρὶν ἐφαίετο, ἕτερος νῦν τοῖς μαθηταῖς ἐωρᾶτο φαινόμενος. Καὶ μετ' ὀλίγον· *Καὶ ἔλαμψε τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ὡς ὁ ἥλιος*. Τί φῆς, ὡ εὐαγγελιστὰ; Τί συγκρίνει; τὰ θυτὼς ἀσύγκριτα; Τί παρατίθη; καὶ ποσὴ ἀλλοίωσις τὰ ἀληθῶς ἀπαράβλητα; Ὁ δεσπότης ὡς οὐρανῆς ἔλαμψε; τὸ ἀπόρρητον καὶ ἀπρόσιτον φῶς, ὡς οὗτος ὁ ὑπὸ πάντων καθορώμενος ἐξήστραψεν ἥλιος; Ἄλλ' οὐ παραβάλλω, φαίη ἂν, οὐδέ συγκρίνω τὸ μόνον μονογενὲς καὶ μηδὲν εἰκαζόμενον τῆς θείας δόξης ἀπαύγασμα· ἀλλὰ σαρκὸς δεσμίοις φεγγάγιος, τῶν τωμάτων δ τι κάλλιστὴν ἐστὶ καὶ λαμπρότατον πρὸς παράδειγμα φέρω, οὐ παντὸς ὁμοίωσιν. Ἀμύχανον γὰρ ἀπαραιπίτως ἐν τῆ κτίσει τὸ ἀκτιστὸν εἰκονίζεται. Καὶ μετ' ὀλίγον· Ἐστὶ μὲν οὖν τὸ σῶμα τὸ ἅγιον περιγραπτόν· οὐ γὰρ ἐν θαδῶρ ἱστάμενον ἐξω τοῦ ὄρους ἐφικνεῖτο· ἡ δὲ θεότης ἀχώρητος, ἐν κείσιν οὐσα καὶ πάντων ἐπέκεινα. Καὶ τὸ σῶμα λάμπει ὡς ὁ

ἥλιος. Τοῦ γὰρ σώματος ἡ τοῦ φωτὸς ἐκλαμψίς γέγονε. Κοινὰ γὰρ πάντα τοῦ ἐνὸς εἰσαρκωμένου Θεοῦ Λόγου γέγενηται, τὰ τε τῆς σαρκὸς καὶ τῆς ἀπεργάπτου θεότητος. Ἐταρον δὲ ἐξ οὗ τὰ τῆς δόξης αὐχμήματα, καὶ ἕτερον ἐξ οὗ κοινὰ τὰ πάθη γνωρίζεται. Ἐκτικῶ δὲ τὸ θεῖον, καὶ μεταδίδωσι τῆς οὐρανῆς λαμπρότητος καὶ δόξης τῷ σώματι, καὶ ἐν πάθει πάθους μένον ἀμέτοχον. Καὶ μετὰ τινα· Ἐντεῦθεν Ἥλιος ἀνέφησεν, *Οὗτος ἐστίν, ὃν ἐν λεπτῇ ἀδρᾷ τῷ Πνεύματι ἀσώματον τοπάλι τεθέσται*. Θεὸν μὲν γὰρ οὐδαὶ ἐώρακε πώποτε, καθὸ πέφυκε. Καὶ ὁ δὲ ἐώρακεν, ἐν Πνεύματι τοῦτο τεθέσται. Αὐτὴ ἡ ἀλλοίωσις τῆς δεξιᾶς τοῦ Ὑψίστου. Ταῦτά ἐστιν, ἡ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε, καὶ οὖς οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀγνόησεν οὐκ ἀνέθη κώποτε. Οὕτως ἐν αἰῶνι τῷ μέλλοντι πάντοτε σὺν Κυρίῳ ἐσόμεθα, Χριστὸν ὀρώντες, τῷ φωτὶ ἀστράπτοντα τῆς θεότητος.

Εἰ; πολὺ τάχα μῆκος τὰ τῶν μαρτυριῶν ἡμῶν ἐξετάσθη τῶν θεολόγων, καὶ μάλιστα τα τοῦ τελευταίου τούτου φημὶ διδασκάλου, μᾶλλον δὲ καὶ πρώτου, καὶ μέσου καὶ τελευταίου· ἐπὶ καὶ τούτων ὁμοῦ πάντων αὐτῷ προσέτε, καὶ μόνος ἄξιος οὕτως ταῦτα καλεῖσθαι, ὕστερος μὲν ἐπὶ τὸ λέγειν ἰλιθῶν, καὶ μετ' ἐκείνους πάντας τῷ χρόνῳ, τὰ παρ' ἐκείνων γε μὴν καὶ σπουδῆ, καὶ μελέτη, καὶ παύση. καὶ Πνεύματος ἁγίου δυνάμει συναλιχῶς· εἰς ἐαυτὸν πάντα, καὶ παντοδαπῶς τε, ἐξήγητης, καὶ θεολόγος καὶ σόφμα κοινὸν ὡσαυτεῖ γεγονώς τῶν τῆς σεκτῆς Ἐκκλησίας θεολόγων ὁμοῦ πάντων, ὁ δὲ καὶ προκερον ἔφη, ὡς αὐτὰ ταῦτα μαρτυρεῖ τὰ ἐκείνων, λόγοι τε φημι, καὶ μέλη, καὶ μέτροι, καὶ ἡ φιλοσοφία καὶ θεολόγος ἐκείνη μάλιστα βίβλος, μυστήρων εὐσεβείας ἀντικρυς, καὶ θεῖο; λειμῶν καὶ παράδεισος, καὶ οὐρανὸς ἐπίγειος ἡμῶν πεφυκίε.

Οὐδὲν οὖν ἀπεικὸς οὐδ' ἐξω τοῦ σκοποῦ καὶ τῷ προσήκοντος λόγου πάντως, εἰ καὶ ἡμεῖς τὰ παρ' ἡμῶν αὐτῶν ὡς μάλιστα σιωπῶντες, ἐνταῦθα, γυμνάς αὐτὰς τὰς τῶν θεολόγων εἰσάγομεν ἐξηγήσει, τὸ ἰσχυρὸν τε καὶ ἀξιοκρίστον κατασκευάζοντες ἐντεῦθεν τῷ λόγῳ. Καίτοι γε εἰ καὶ βουλευμένοι ἡμῶν αὐτοῖς λέγειν ἐξῆν τὰ παρ' αὐτῶν δῆκουθι, οὐκ ἂν ἐξω τοῦ κατ' αὐτοὺς πράγματος, οὐδέ τῆς διδασκαλίας καὶ τῶν λόγων αὐτῶν εἰρημὸν ποτε πόρρω. Τί γὰρ ἔχομεν, ὁ μὴ παρ' ἐκείνων ἔλαβόμεν; ἡ πῶς ἐροῦμεν, ἡ μὴ παρ' αὐτῶν ἐκ πρώτης, ὁ φασί, τῆς τριχῆς καὶ εἰς τήνδε τὴν ἡλικίαν μαθόντες ἔχομεν; ἐκείνων καὶ γὰρ τὰ ἡμέτερα πάντα, καὶ λόγοι, φησί, καὶ σοφία καὶ παιδείυσις, εἰ γε καὶ σοφίας ἡμῶν ὅλων τι μέτεστι, καὶ ἀπλῶς πᾶν ὁ π τις ἂν φῆ τῶν τοιοῦτων, καὶ τούτους αὐτοῦ; καὶ τὰ παρ' αὐτῶν ὑπὲρ τὸν ἄερα τουτοῦ σχεδὸν κίεσαν.

Ἄλλ' ἀμεινον ἐξ αὐτῶν ἐκείνων τῶν τε νοσημάτων φημὶ, καὶ δὴ τῶν λέξεων, τοὺς τε παιδευσμένους ἡμᾶς ἀρτίως ταῦτα μανθάνειν, καὶ τοὺς ἀνεπίγοντας αὐθις ἐπιστοιμίζεσθαι. Ἡμεῖς δὲ, καθάπερ εἰ τις ὑπηρετῆς καὶ σκευοφόροι, κατὰ δύνάμειν τοῖς ἐκείνων λόγοις καὶ αὐθις ὑπηρετήσομεν, λέγοντες ὅπως ἂν καὶ ὅποι, καὶ ὅσον τὸ ἐν ἐκείνοις ἰδῆ

Πνεῦμα. Πνεῖ γὰρ ὅπου θέλει καὶ ἤνικα καὶ ὅσον, ἅ καθῆναι ζητῶν αὐτὰ ἐνενόησε. Πῶς γὰρ, ὅπου οὐδὲ κατὰ γε τὸν δεσποτικὸν λόγον, ὡς οἱ αὐτοὶ καὶ τούτῳ φασιν.

Ἄλλὰ σύ μοι, φίλος, κἀκ τούτων ὅσαρ ἔφην ἀκριτέστερον αὐθις μάνθανε, ὡς οὐκ ἀγνοία μᾶλλον καὶ ἀπειρία, ὅσον κακουργία τε καὶ φιλονεικία, καὶ τὸ μὴ τοῖς ἱεροῖς ὑπέκειναι τούτοις. Πατρᾶσιν ἐθέλειν, τὴν ἐνοστασιν ἐκείνοις κατ' ἐπὶ τὴν φανεράν ταύτην ἀλήθειαν κακῶς ἀντιλέγειν ἔχειν ἐνεργάζεσθαι πέφυκε. Μᾶλλον δὲ καὶ τῆς ἀγνοίας οὐκ ἂν τις ἀμάρτοι τὴν ἀπίστιαν, καὶ τὴν ἀκαιρον ἔριν αὐτοῖς εἰπὼν πρόβειον, ὥσπερ ἐν σταθερᾷ μεσημβρίᾳ μέτρον τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων ἐστῶσι, καὶ συκοφαντεῖν ἐκείνου τὸ φῶς περὶ αὐτοῖς, κατὰ πάσης γῆς κρυμμένον, καὶ φωτίζον εὐαγγελικῶς εἰπεῖν πάντα ἀνθρώπων. Ἄρα γὰρ οὐ διαβρήθην ἤκουσαν κἀντύθηα τοῦ θεολόγου τούτου βωόντος, ὅτι περ ἀνάρχως κατὰ χρόνον ἐκ τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱὸς πεφυκῶς, τὴν φύσεικὴν ταύτην ἀκτίνα τῆς θεότητος ἀναρχον κίετταται; καὶ οἷ ἐτερον μὲν ἐν αὐτῷ τὸ ἀνθρώπινον σῶμα, ἕτερον δ' ἡ θεότης ἡ παντοδύναμος· ἀλλ' ἐπεὶ μία ἐξ ἀμφοτέρων ὑπόστασις, καὶ εἷς ὁ Χριστὸς ὁ Θεὸς καὶ ἄνθρωπος ἅμα νοούμενος, διὰ τούτου καὶ ἡ τῆς θεότητος δόξα δόξα καὶ τοῦ σώματος γίνεται· καὶ τὸ ἀπειρον ἐκεῖνο φῶς; ἐκ τῆς θεοθεΐσης λάμπει σαρκὸς, ὥσπερ δι' ὑελλίνων ὕμνων, ὃ φησιν ὁ μέγας Βασιλεῖος, τοῦ κράττονος ἐκνικῆσαντος δηλαδὴ τῆς θεότητος, καὶ τῆ σαρκὶ μεταδόντος τῆς οἰκείας; δόξης τε καὶ λαμπρότητος; Κἀκαίνου δὲ πῶς οὐ συνῆκαν οἱ σοφοὶ λαμπρῶς τε καὶ ἀπερικαλύπτως; οὔτως ἀκούοντες, ὅτι μεταμορφῶνται Χριστὸς, οὐκ ὃ οὐκ ἦν προσλαβόμενος, οὐδὲ εἰς ὅσα οὐκ ἦν μεταβαλλόμενος, ἀλλ' ὅσα τὴν ταῖς μαθηταῖς ἐκφαίνόμενος, ἐκνοοῖται τούτων τὰ δμματα, καὶ ἐκ τυφλῶν ἐργαζόμενος βλέποντας; καὶ οἷ: οὐ παραβάλλει, οὐδὲ συγκρίνει, φησὶν ὁ εὐαγγελιστῆς, Χριστὸν καὶ τὸ τούτου ὄναρχον φῶς καὶ ἀποσίτον πρὸς γε τὸν αἰσθητὸν τούτον ἡμιον· ἐπειδὴ, φησὶν, ἀμήχανον ἀπαρλεῖπτως ἐν τῇ κτίσει τὸ ἀκτιστὸν εἰκονίζεσθαι. Ἄλλ' οὗτος φιλανθρώπως καὶ τὸν τῆς μετοχῆς τρόπον συγκατασκευάζει καθόσον οἶόν τε καὶ συμπαραοἰκονοῖ τοῖς ἀπταιστῶς ὄρωσι τε καὶ ἀκούουσιν. Ὅσαρ γὰρ φησὶν, ἀνάρχως ἦν ὡς Θεὸς πρὸ τε τῆς σαρκὸς καὶ μετὰ τὴν ἐκάνθρωπησην, ἐν τῇ μεταμορφῶσει τοῖς μαθηταῖς; ἐξεφαίνετο, διανοοῖται τούτων τὰ δμματα, καὶ ἐκ τυφλῶν ἐργαζόμενος βλέποντας.

Ὅσατε κατὰ μὲν τὴν φυσικὴν ἐνεργεσίαν τῆς ὀράσεως τυφλῶν οὐδὲν ἀμεινον πρὸς τὴν θέαν τοῦ ἀπροσίτου φωτὸς ἐκείνου κατὰ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπων: κἀκεῖνοι δὲ κίεοντο. Οὐ γὰρ ὀφθαλμοῖς ἀνθρωπίνους, ἀλλ' οὐδὲ διανοῖα τὰ ὑπὲρ νοῦν ὑποπίπτει μυστήρια. Ταῦτα καὶ γὰρ μετὰ τοῦ Ἀποστόλου φησὶν ὁ θεολόγος οὗτος: εἶναι, ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε, καὶ οὐς οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη ποτε. Πνεῦμα: δὲ θεῖον τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῖς διανοοῖται ἢ μεταπλασθέντων, εἶδον ὄραφως τὰ τοῖς ἀνθρώπινους ἀθέατα δμματα· καθὼς δὲ πρὸς καὶ Ἡσαΐα; ὃ προφήτης, ὡτίον αὐτῷ παρὰ Θεοῦ προσ-

ἄγγελοι αὐτὰ ἤδεσαν;

Τὴν δὲ κατὰ τὸν Ἡσαΐαν θεῖον πάλιν ἐξηγοῦμενος θρασιν, οὕτω φησὶ; τὸν προφήτην εἰσάγων περὶ ἐαυτοῦ λέγοντα, *Εἶδον τὸν Κύριον καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὀψηλοῦ καὶ ἐκηρμένου*. Πῶς εἶδεν, οὐκ οἶδα· οἷ μὲν γὰρ εἶδεν, εἶπεν· τὸ δὲ πῶς εἰσώπησε. Δέχομαι τὰ εἰρημένα, ὃ πολυπραγμονῶ τὸ σσεινημένα· κατανοῶ τὰ ἀποκαλυφθέντα, οὐ περιεργάζομαι τὰ συγκαταλυμένα. Διὰ τούτου γὰρ συγκαλύπτται. Πέπλος χρυσοῦς ἐστὶν ἡ τῶν Γραφῶν διήγησις. Ὁ στήμων χρυσοῦς. Ἡ κρίκη χρυσοῦς. Οὐ παρυφαίνω τῶν ἀραχνῶν τὰ ὑφάσματα. Τῶν ἐμῶν λογισμῶν τὴν ἀσθένειαν οἶδα. Μὴ μεταίρεδρια αἰώνια, φησὶν, ἃ ἔθεντο οἱ πατέρες σου. Ὅσα κίεον οὐκ ἀσφαλές. Καὶ πῶς ἃ παρέθηκεν ἡμῖν ὁ Θεὸς μεταθήσομεν; Βούλει μαθεῖν πῶς εἶδε τὸν Θεόν; Γενοῦ καὶ αὐτὸς προφήτης. Καὶ ἐν ἑτέρῳ πάλιν οὕτω φησὶ· Τὸ δὲ πῶς ὀρωσιν οἱ προφήται ταῦτα, ἀπερὸ ὀρωσιν, οὐκ ἡμέτερον εἰπεῖν. Οὐδὲ γὰρ δυνατὸν ἐρμηνεύθηναί λόγῳ τὸν τρόπον τῆς ὀψιας. Ἄλλ' ἐκεῖνος μόνος εἶδε σαφῶς ὃ τῇ πείρᾳ μαθῶν· εἰ γὰρ φύσεως ἔργα καὶ πάθη πολλὰκις οὐδεὶς ἂν περιστήσει λόγῳ, πολλῶ μᾶλλον τὸν τρόπον τῆς τοῦ Πνεύματος δυνάμεως. Εἰ δὲ ἀμυδραῖ; εἰκίσειν ἀποχρησάμενον δεῖ κατατολμησαι, οὐκ ὡστε τὸ σαφὲς παραστήσαι, ἀλλ' ὡστε ἀνιγνᾶ τι παρασχέιν, ἐμοὶ δοκεῖ ταυτὸ καὶ ἐπὶ τῶν προφητῶν γίνεσθαι· οἷον εἰ καθαρῶν ὑδάτων φύσις ἡλίου ἀκτίνας δεξαμένη καταυγαθεῖται, οὕτω καὶ τῶν προφητῶν τὰς ψυχὰς καθαιρομένης οἰκείᾳ ἀρετῇ πρῶτον, ὑποδέχεσθαι τὴν τοῦ Πνεύματος δωρεάν, καὶ πρὸς τὴν λαμπρότητα ποιούμενας ἐκείνην, οὕτως καὶ τῶν μελλόντων δεχέσθαι τὴν γνῶσιν.

Αὐτὰ δὲ ταῦτα σχεδὸν καὶ τὸ τῆς θεολογίας στόμα το χωρητικώτατον δοχεῖον τοῦ Πνεύματος, ἡ μέγας φημί Βασιλεῖος, περὶ τῶν αὐτῶν φησὶ. Περὶ γὰρ τῆς ἐνεργείας καὶ τῆς μετοχῆς καὶ οὗτος φιλοσοφῶν τοῦ ἁγίου Πνεύματος, οὕτω πῶς φησὶ· Καθαρθέντε δὴ οὐν ἀπὸ τοῦ αἰσχοῦς, ὃ ἀνεμάξατο ἀπὸ τῆς κακίας, καὶ εἰς τὸ ἐκ φύσεως κάλλος ἐκπέλειθοντα, καὶ οἷον εἰκόνι βασιλικῇ τὴν ἀρχαίαν μορφήν διὰ καθαρότητος ἀποδόντα, οὕτως ἔστι μόνως προσεγγίσει τῷ Παρακλήτῳ. Ὁ δ' ὡσαρ ἡλῖος κἀκαθαρμένον δμκα παραλαβὼν δείξει σοι ἐν ἐκτυτῇ τὴν εἰκόνα τοῦ ἀόρατου. Ἐν δὲ τῷ μακαρίῳ τῆς εἰκόνης θεάματι τὸ ἀβρόπτον ὄψη τοῦ ἀρχετύπου κάλλος. Διὰ τούτου ὀμνοφῶν ἀνάδασις, χειραγωγία τῶν ἀσθενούντων, τῶν προκοπτόντων τελειωσις. Τούτο τοῖς ἀπὸ πάσης κηλίδος κἀκαθαρμένοις ἐκλάμπον τῇ πρὸς αὐτὸ κοινωνίᾳ πνευματικῶς ἀποδείκνυσι· καὶ ὡσαρ τὰ διαφανῆ καὶ λαμπρὰ τῶν σωμάτων ἀκτίνος αὐτοῖς ἐπισπεσοῦσης, αὐτὰ τε γίνεται περιλαμπῆ καὶ ἑτέραν αὐτῇ ἀφ' ἐαυτῶν ἀποστέλλει; οὔτως αἱ πνευματοφόροι ψυχὰ ἀλλαμφοθεῖσαι παρὰ τοῦ Πνεύματος, αὐτὰ τε ἀποτελοῦνται πνευματικαί, καὶ εἰς ἑτέρας τὴν χάριν ἐξαποστέλλουσι. Καὶ μετὰ μικρόν· Ἐντύθηεν ἡ πρὸς Θεὸν ὁμοίωσις, τὸ ἀκρότατον τῶν δωρεῶν Θεοῦ γενέσθαι.

Τὰ πρὸς Κορινθίους γε μὴν αὖθις γεγραμμένα τῷ Α
 Ἀποστόλῳ λαμπρῶς ὁ λαμπρὸς Χρυσόστομος ἐξη-
 γούμενος, ἀκούσωμαί οἱα περὶ τῆς χάριτος καὶ τῆς
 μετοχῆς τοῦ θεοῦ τούτου φωνῆς λέγει. *Ἡμεῖς δὲ
 πάντες ἀνακαταλυμένοι καὶ προσώπων τὴν δόξαν
 Κυρίου κατοπεριζόμενοι.* Οὐ τὴν πανομήνην ἐκεί-
 νην, ἀλλὰ καὶ τὴν μένουσαν τὴν αὐτὴν εἰκόνα μετα-
 μορφούμεθα ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν, καθάπερ ἀπὸ
 Κυρίου Πνεύματος. Καὶ μετ' ὀλίγον, *Τί δὲ ἐστὶ,
 τὴν δόξαν Κυρίου κατοπεριζόμενοι, τὴν αὐτὴν
 εἰκόνα μεταμορφούμεθα,* σαφέστερον μὲν τοῦτο
 εἰδείνυτο, ἤνικα τῶν σημείων τὰ χαρίσματα ἐνῆρ-
 γει· πλὴν οὐδὲ νῦν δύσκολον αὐτὸ κατιδέειν τῷ
 πιστοῦς ὀφθαλμοῦς ἔχοντι· ὁμοῦ τε γὰρ βαπτίζομεθα
 καὶ ὑπὲρ τὸν ἥλιον ψυχὴ λάμπει τῷ Πνεύματι καθα-
 ρομένη. Καὶ οὐ μόνον ὁρῶμεν εἰς τὴν δόξαν τοῦ
 Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐκείθεν δεχόμεθα τινα ἀγλήν. Ὅσπερ
 γὰρ ἄργυρος καθαρὸς πρὸς τὰς ἀκτίνας κείμενος,
 καὶ αὐτὸς ἀκτίνας ἐκπέμφειεν, οὐκ ἀπὸ τῆς οὐσίας
 φύσεως μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς λαμπρότητος τῆς
 ἡλιακῆς· οὕτω καὶ ἡ ψυχὴ καθαρὸμένη, καὶ ἀργύ-
 ρου λαμπρότερα γινόμενη, δέχεται ἀκτίνας ἀπὸ τῆς
 δόξης τοῦ Ἐνεύματος, καὶ ταύτην ἀντιπέμπει. Διδ
 καὶ φησι, *Κατοπεριζόμενοι τὴν αὐτὴν εἰκόνα
 μεταμορφούμεθα ἀπὸ δόξης τοῦ Πνεύματος εἰς
 δόξαν τὴν ἡμετέραν τὴν ἐγγινομένην,* καὶ τοιαύ-
 τὴν οἶαν εἰκό· ἀπὸ τοῦ Κυρίου Πνεύματος. Καὶ
 πάλιν· *Βούλει σοι δεῖξω τοῦτο καὶ ἀπὸ τῶν ἀποστό-
 λων αἰσθητικώτερον;* Ἐνόησον Παῦλον, οὗ τὰ ἰμά-
 τια ἐνῆργει· Ἡέρον, οὗ αἱ σκῖαι ἰσχυον. Οὐ γὰρ
 ἄν, εἰ μὴ βασιλέως ἔφρον εἰκόνα, καὶ ἀπρόσιτοι
 ἦσαν αὐτῶν αἱ μαρμαρυγαί, τοσεῦτεν τὰ ἰμάτια
 αὐτῶν καὶ αἱ σκῖαι ἐνῆργησαν. Βασιλέως γὰρ καὶ
 τὰ ἰμάτια τοῖς ληστοῖς ἐστὶ φοβερά. Θάλεις ἰδεῖν
 καὶ διὰ τοῦ σώματος λάμπουσιν ταύτην; Ἀποστό-
 λους, φησὶν, εἰς τὸ πρόσωπον Στεφάνου, εἶδον
 ὡς πρόσωπον ἀγγέλου. Ἄλλ' οὐδὲν τοῦτο πρὸς τὴν
 ἔδοθεν ἀστράπτουσιν δόξαν. Ὅσπερ γὰρ Μωϋσῆς
 ἐπὶ τοῦ προσώπου εἶχε, τοῦτο οὗτοι ἐπὶ τῆς ψυχῆς
 περιέφερον· μᾶλλον δὲ καὶ πολλῶν πλέον. Τὸ μὲν γὰρ
 Μωϋσῆος αἰσθητικώτερον ἦν· τοῦτο δὲ ἀσώματον.
 Καὶ καθάπερ πυραυγὴ σώματα, ἀπὸ τῶν λαμπρῶν
 σωμάτων ἐπὶ τὰ πᾶσιον ἀπορρέοντα, καὶ ἐκείνοις
 μεταδίδωσι τῆς οὐκείας ἀγῆς, οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τῶν
 πιστῶν συμβαίνει. Διὰ δὴ τοῦτο τῆς γῆς ἀπαλλάτ-
 τονται οἱ τοῦτο πάσχοντες, καὶ τὰ ἐν οὐρανοῖς ἐνει-
 κοποιοῦσιν· Οἱμοὶ! καλὸν ἐστὶν ἐνταῦθα καὶ στενά-
 ξαι πικρῶν, ὅτι τοσαύτης ἀπαλαύοντες εὐεργεσίας
 οὐδὲ τὰ λεγόμενα ἴσμεν, διὰ τὸ ταχέως ἀπολλύναι
 τὰ πράγματα, καὶ πρὸς τὰ αἰσθητὰ ἐπιτοῦσθαι.
 Αὕτη γὰρ ἡ δόξα ἡ ἀπὸρρήτος καὶ φρικώδης μέχρι μὲν
 μιάς καὶ δευτέρας ἡμέρας ἐν ἡμῖν μένει, λοιπὸν δὲ
 αὐτὴν καταστέλλομεν, τὸν χειμῶνα ἐπάγοντες τῶν
 βιωτικῶν πραγμάτων, καὶ τῆ πικρότητι τῶν νεφῶν
 ἀποκρουόμενοι τὰς ἀκτίνας. Χειμῶν γὰρ τὰ βιωτικὰ,
 καὶ χειμῶνος σκυθρωπότερα.

φωὴ καὶ μαθόντων καὶ διδασκόντων; *Μαθεύσωσαν
 τοιγαροῦν οἱ καὶ νῦν ἐπὶ κακῷ τῷ σφετέρῳ φιλονει-
 κούντες, εἴγε μὴ συνέχουσι καὶ οὗτοι τὰ ὄντα, κατὰ
 τὸν σοφὸν Γρηγόριον φάναι, καὶ ὅτι ἔβον ἐπὶ τοῦ
 θρους οἱ ἀπόστολοι ἐν Χριστῷ τὴν ὑπερφωὴ τῆς θεο-
 τητος δόξαν αὐτοῦ. Καὶ γὰρ οὐκ ἀνθρωπεία δυνάμει,
 οὐδὲ φυσικαῖς αἰσθήσεσιν, ἀλλὰ Πνεύματι θεῷ τῷ
 ὑπὲρ φύσιν εἶδον πρὸς τὴν αὐτοῦ χάριν ἀνακραθί-
 ντες, ἐπὶ καὶ ἐν τούτῳ μόνῳ κέφυκε ταυτὶ καθο-
 ρῶσθαι. Καὶ διανοίξαντες πρὸς ταῦτα τὰ ὄντα, τὴν
 γλῶτταν συστέλλουσιν μᾶλλον, ὅσπερ διὰ μὲν ἐκείνων
 δέχσθαι τὰ εἰρημίνα καὶ κατανοεῖν τὰ ἀποκαλυ-
 φθέντα, καθὰ φησὶν ὁ χρυσοῦς Ἰωάννης, τῆ δὲ τῆς
 γλῶττης κτῆ μὴ πολυπραγματεῖν τὰ σσειγημένα,
 μηδὲ περιεργάζεσθαι τὰ συγκεκαλυμμένα· διὰ τοῦτο
 γὰρ, φησὶ, συγκεκαλυπται· μηδὲ τὴν τοῦ πῶς ἐν τοῖς
 ὑπὲρ ἀνθρωπείαν καὶ διάνοιαν καὶ γλῶτταν ἐρω-
 τησὶν παρσιδάγειν, ἵνα μὴ τῆς πίστεως τελείως
 ἐκπέσῃ κατὰ τὸν χρυσοῦν διδάσκαλον αὖθις. Οὐ-
 τος καὶ γὰρ τὰ παρὰ Νικοδήμου πρὸς Χριστὸν δια-
 πορούμενα πάλαι διεξιῶν, Διδάσκαλον αὐτὸν καλεῖ-
 φησὶ, καὶ ἀπὸ Θεοῦ ἐληλυθέναι λέγει·, καὶ οὐ δέχη-
 τὰ λεγόμενα, ἀλλὰ τὴν πολλοὺς θεοῦθους ἐπιεινά-
 γουσαν λέξιν φθίγγη πρὸς τὸν διδάσκαλον; Τὸ γὰρ
 πῶς τοῦτο τῶν οὐ σφόδρα πιστευόντων ἐστὶν ἐκπαθ-
 ρησις, τῶν ἀπὸ γῆς ὄντων ἐστὶ. Ἐπει καὶ ἡ Σάρρα διὰ
 τοῦτο ἐτέλασεν, ἐπειδὴ τὸ πῶς εἶπε· καὶ ἄλλοι πολ-
 λοι τοῦτο ζητήσαντες, τῆς πίστεως ἐξέπεσον. Καὶ
 μετ' ὀλίγον· Οὕτε δὲ τὸ πῶς εἰσονται οἱ ταῦτα ζη-
 τούντες, καὶ πίστεως ἐκπεσούντι τῆς ὀρθῆς. Διὰ
 τοῦτο καὶ οὗτος δι' ἀπορίαν τὸν τρόπον ἐπιζητεῖ.
 Καὶ μετὰ τινα· Ὅρατε πῶς ὅταν τοῖς οὐκ οὐκ οὐκ οὐκ
 σμοῖς ἐπιτρέπη τις τὰ πνευματικὰ, καταγέλαστο
 φέγγεται, καὶ ληρὴν ὄρει καὶ μεθύσει, ὅταν πε-
 ριεργάζεται παρὰ τὸ τῷ Θεῷ δοκοῦν τὰ εἰρημίνα.
 καὶ μὴ δέχεται τὴν τῆς πίστεως συγκατέθειναι
 Ἡκουσ γίνωνται, ἀλλὰ πνευματικῶν οὐκ ἐνόησαν,
 ἀλλ' εἰς τὴν ταπεινότητα καθέλιπον, τῆς σαρκὸς τὸ
 εἰρημίνον, καὶ τὸ μέγα δόγμα οὕτω καὶ ὑψηλὸν τῆς
 φυσικῆς ἀκολουθίας ἐξήρησε. Διὰ τοῦτο ληρωδία
 κλάττει λοιπὸν καὶ ἀπορίας καταγαλάστος.*

Ἄλλ' ὁ τῆς ἀκουρίας τοῦ πνεύματος δαίμονος!
 πῶς πανταχόθεν τὰς παγίδας ἴσῃσι καὶ τὰ θέρ-
 τρα! πῶς ὡς λέων ὠρυόμενος, κατὰ τὸ εἰρημίνον,
 πάντοθεν περιέρχεται, ζῆτων τίνα κατακίη! Οἱ μὲν
 ἀπειθοῦσι φανερώς ἀντιλέγοντες, ἥπερ ἔφη. τῆ
 ἀληθεία καὶ τοῖς ἱεροῖς αὐτῆς λόγοις καὶ θεολόγοις,
 καὶ πολυπραγμονοῦντες· μὲν τὰ σσειγημένα, καὶ
 περιεργαζόμενοι τὰ συγκεκαλυμμένα, μὴ δεχόμενοι
 δὲ τὰ εἰρημίνα, μηδὲ κατανοοῦντες τὰ ἀποκαλυ-
 φθέντα, τὰ γὰρ αὐτὰ περὶ τῶν αἰτῶν καὶ αὖθις
 φθέγγονται καὶ πολλάκις· οἱ δὲ μετὰ τῶν ἐχθρῶν
 μὲν, ὡς φασιν, οὐκ ἐθέλουσιν ἴστασθαι, οὐδὲ κω-
 μεῖν τοῖς ὑγιαίνουσι λόγοις, ἢ τοῖς προκολλημένοις τε
 καὶ προισταμένοις ἐκείνων, ἀλλὰ καὶ προπέττειν,
 ὡς φασὶ, καὶ φλυαρίαν κατηγοροῦσι μακρὰν τῶν
 ἐκείνα πράττειν τε καὶ λέγειν προφητημένων· συ-
 τελοῦσι γε μὴν οὐδὲ σμικρὰ τινα τῷ λόγῳ τῆς ἀλη-
 θείας, οὐδὲ τοῖς ἀγωνιστοῖς ὑπὲρ αὐτῶν φωνά-

Ἦκουσας τῆς κοινῆς καὶ συμφώνου φιλοσοφίας
 τε καὶ θεολογίας ἐκ μέρου· τῶν ἀποστολικῶν ἀν-
 δρῶν τούτων, τῶν πῆλοζ τὰ θεῖα ταυτὶ καὶ ὑπερ-

ρονται καθόσον οἶόν τε. Μέγα μὲν οὖν ἦν, εἰ μὴ καὶ αἱ χεῖράς τε καὶ τὴν προθυμίαν αὐτῶν ἐκλύειν εἰς λέγειν ἱσχυρόν, καὶ τοὺς μὲν καθαιρῆν ἐπιχειρεῖν καὶνῶ τινι τρόπῳ, τὰ δὲ τῶν ἐναντίων ἐντυθεῖν συγκροτεῖν ἰσως καὶ μὴ βουλόμενοι κατὰ πᾶσαν ἀνάγκην.

Τί γάρ φασι; Σιγάσθω, φησί, ταῦτα κάκεινα, καὶ μήτε κτιστὸν καὶ ἱργμῆνον καὶ πεπαυμένον, μήτε μὴν ἄκτιστον καὶ φυσικὴ τοῦ Θεοῦ δόξα, καὶ θεότης λεγέσθω τὸ τῆς μεταμρφώσεως τοῦ Χριστοῦ φῶς· οὕτω γὰρ ἔσται παρὰ πᾶσιν εἰρήνη, τούτων τε κάκεινων σιωπωμένων, κἀντεῦθεν τῆς ἀφορμῆς τῶν σκανδάλων γινομένης ἐκ μέσου.

Εὐγε τῆς ἐπινοίας ταυτησί, καὶ τῆς σπουδῆς τῆς ὑπὲρ τῆς θαυμασίας εἰρήνης, μᾶλλον δὲ πρὸ τοῦ γυμνάσαι τὸ ζήτημα τουτοῖ, καὶ τὸν λόγον, ἐκείνῳ εἰ πρὸ τῶν ἄλλων ἐρέσθαι βούλομαι, ὅστις ποτὲ εἶ ὁ ταῦτά τε καὶ τὰ τούτοις προσόμοια λέγων.

Λέγε μοι τοίνυν, ὦ γὰρ, πρὸς τῆς ἀληθείας αὐτῆς, ἣν πρεσβεύομεν· ἀπῶς πᾶσαν εἰρήνην δεῖ τιμᾶν καὶ κατασκευάζειν, καὶ σπουδάζειν ὑπὲρ πάσης καὶ ἀγωνίζεσθαι, ἣ τὴν μὲν τοιαύδε ζητεῖν εἰρήνην, τῶν δὲ λοιπῶν κατολιγωρεῖν; Καὶ εἰ μὲν τὸ δεύτερον εἰποῖς, ἐρθῶς πάνυ τοι λέγεις ἐν τούτῳ, καὶ αὐτὸς τίθεμαι, καὶ συντίθεμαι τῷ λόγῳ προθύμῳ; καὶ ἴδει γε πάντως κατὰ τοῦτον τὸν λόγον μηδὲ σὲ τὴν εἰρήνην ἀπλῶς προτιμᾶν, καὶ ταῦτα περὶ Θεοῦ καὶ δογματῶν θεῶν ὄντος τοῦ λόγου, ἀλλὰ τὴν τοῦ Θεοῦ πάντως εἰρήνην· οὕτω καὶ γὰρ κάκεινος ἐπὶ τὸν σταυρὸν ἀπίων πρὸς τοὺς ἑαυτοῦ μαθητὰς ἔλεγεν· *Εἰρήνην ἀφίημι ὑμῖν, εἰρήνην τὴν ἐμὴν δίδωμι ὑμῖν*· καὶ ὅτι *Οὐ καθὼς ὁ κόσμος δίδωσιν, ἐγὼ δίδωμι ὑμῖν*· εἰ δὲ τὸ πρότερον λέγοις, θαυμάσαιμ' ἂν ἔγωγε, εἰ καὶ ἑαυτὸν δύναται κατὰ τὸν εἰπόντα σοφὸν πείθειν οὗτος ὁ λόγος. Εἰ γὰρ ἀπλῶς εἰρήνη πᾶσα καλὴν ὅπως ἂν ἔχοι, πῶς ὁ τῆς εἰρήνης νομοθέτης Χριστὸς, ἣ αὐτοεἰρήνη, *Οὐκ ἦλθον βαλεῖν, φησὶν, εἰρήνην ἐπὶ τῆς γῆς, ἀλλὰ μάχαιραν*; Πῶς δὲ λίθος προσκόμματος αὐτὸς ἐκείνους, καὶ κέντρα σκανδάλου τισὶν ἐν Σιών γίγεται, δηλονότι τοῖς ἀπειθοῦσι; Τί δὲ τῶν ἐκείνου μαθητῶν ὁ χορὸς; Οὐ καθάπερ εἰς τισὶν σπασίονται καὶ λυμεῖνες, καὶ φθόροι διὰ τὸ θεῖον πανταχόθεν ἠλαύνοντο κήρυγμα, καὶ ἡμέραν ὡς εἰπεῖν ἀποθνήσκοντες; Οἱ τὴν οἰκουμένην καὶ γὰρ, φησὶν, *ἀναστατώσαντες καὶ ἐνθάδε πάροις*. Καίτοι γε ἐξῆν αὐτοῖς σιωπῶσι τὸν λόγον, εἴπερ ἐβούλοντο, καὶ τὰ ἴδια πράττουσιν εἰρηγικῶν ἔλκειν βίον. Ἄλλ' ἀνθεικλον ἐκείνους μᾶλλον οἱ τοῦ Χριστοῦ λόγοι, *Ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω ἡμῶς ὡς ἄρνας ἐν μέσῳ λύκων*, εἰπόντος· καὶ αὖθις· *Ὅστις οὐκ ἔχει, φησὶ, μάχαιραν, πωλήσῃ τὸ ἱμάτιον αὐτοῦ καὶ ἀγοράσῃ*, τοὺς ἐκδεχομένους αὐτοῦς ἀγῶνας; καὶ πολέμους αἰνιττόμενος· καὶ ὡς οὐ μόνον οὐκ ἀναδέσθαι οὐδὲ δραπετεῦειν ἐκείνους εἰς, ἀλλὰ καὶ παρασκευάζεσθαι πόρρωθεν καὶ προμελετᾶν τὴν ἀγῶνα, & ὅτι καὶ ἐπὶ τῶν ἔργων ὑστερον, καθάπερ ἴσμεν, ἐκ πολλοῦ τοῦ περιόντος ἐξέβη. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἀνδροφῶνοι καὶ λησταί, καὶ προδότες καὶ τουχωροὶ, μάλιστα συμφωνοῦσιν

ἀλλήλοις ἐπὶ κακῶ, καὶ εἰρηνεύουσιν, ὡς καὶ προκινθνεύειν ἀλλήλων ἐν τῷ τοῦ καιροῦ παραστάντι. Οἷς ἄμενον ἂν ἦν, οὐδ' ὅσον ἂν τις καὶ φῆται, εἰ τὴν ἐπαινουμένην διάστασιν ἐλοντο ἀντὶ τῆς· κάκιστος· ἀπολουμένης ἐκείνης εἰρήνης.

Ἄλλ' ἵνα τούτους τέως ἀφέντας, ἐπὶ τὰ οἰκιοτέρα πάως καὶ ξυγγενῇ τοῖς προκειμένοις τὸν λόγον ἐνέγκωμεν, οὐχ οἱ τὰ Ἀρείου κάλαι πρεσβεύοντες, καὶ κατὰ τῆς δόξης ἰστάμενοι τοῦ Μονογενούς, μετὰ τὴν ἤρταν ἑαυτῶν καὶ τὴν τῆς εὐσεβείας λαμπρὰν ἀνακήρυξιν, τῇ τοῦ ὁμοούσιου διανοίᾳ τε καὶ φωνῇ λαμπρῶς πολεμοῦντες ταύτην μόνην ἐξελεῖν ἡμῶς τοῦ τῆς πίστεως κακῶς ἐζήτην συμβόλου, κἀντεῦθεν συμφωνεῖν ἐκείνους ἡμῖν κατὰ πάντα, καὶ τὸν οἰκουμένικόν παύσασθαι πόλεμον, καὶ πᾶσαν ἐκκλησίαν ἀγειν εἰρήνην; Οἱ δὲ τὴν Μακεδονίου κατὰ τῆς θεότητος τοῦ προσκυνητοῦ Πνεύματος διαδεξάμενοι λύτταν οὐ μετὰ τοὺς μακροὺς ἐκείνους κατὰ τῶν εὐσεβῶν ἀγῶνας καὶ δρόμους, ἄλλα παρατησάμενοι τέως, τὴν θεῆς μόνην φωνὴν ἐζήτησαν ἐκ μέσου γενέσθαι, τὸ ἀγραφον ταύτης καὶ ἁγῆρας δῆθεν ἐπὶ τοῦ Πνεύματος καὶ οὗτοι πρεβαλλόμενοι κατὰ τοὺς προτέρους; Ἄλλ' οὐ προήκοντο τὰς φωνὰς ταύτας οἱ τότε τοῦ ὀρθοῦ λόγου προστάται, οἷδ' ὄνιον ταῦτα· ἐλοντο θέσθαι τῆς οὐκ ἐπαινουμένης εἰρήνης, οὐδ' αὐ...ρες ἐντεῦθεν ὡς ἐκ τινος ἀρχῆς καὶ καθαιρέτας γενέσθαι τῆς εὐσεβείας, καὶ τοσοῦτον, ὡς καὶ πολλοῦ; ὕστερον καὶ μέχρι πυρὸς καὶ σφαγῆς καὶ ἀγκῶνης διαγωνίσασθαι γενναίως ὑπὲρ αὐτοῦ τοῦτου, τῶν κρατούντων φεῖ! κάκιστος προϊσταμένων τῆς δυσσεβείας.

Ἡράκλειος δ' ἐξαπατηθεὶς ὡς μὴ ὤφελεν ὑστερον παρὰ τῶν κακῶν προστάτων τοῦ λόγου, καὶ μίαν ἐνέργειάν τε καὶ θέλησιν τοῦ θεανθρώπου Λόγου δοξάσας, καὶ μὴ λογισάμενος ὀρθῶς τὸ διπλοῦν ἐπ' αὐτῶ τῶν φύσεων, ἣ γὰρ ἂν τοῦτο κατιδῶν, ὥσπερ ἴδει, καὶ τὸ διπλοῦν τῆς ἐνεργείας ἀκολούθως συνεῖδεν, ἐπεὶ παρὰ τῶν ὀρθῶ φρονούντων Πατέρων ἀλλὰ δὴ καὶ τῶν ἐπομείνων ἐκείνους, σχεδὸν δ' οἱ πάντες πλὴν ὀλίγων τινῶν ἦσαν, ἀποβρίπτουμένην ὡς ἐναντίαν τῇ τῆς εὐσεβείας ὀρθῇ λόγῳ τὴν δόξαν εἶδεν ἐκείνην, τῆς μὲν καταγνοῦς, οὐδὲ προσέγειν ἔτι τὸ παράπαν ἤξιον· τὴν δὲ ταχεῖαν μετὰθεσιν αἰσχυρόμενος αὐθις κουφότητι γνώμης, μέστην τινα δῆθεν χωρεῖν ἔγνω γελοῖως, μᾶλλον δὲ καὶ σφαλερῶς καὶ ἐπικινδύνως ἀγαν. Θέσπισμα γοῦν πᾶσι προστίθησι δημοσίᾳ μήτε μίαν ἐνέργειάν τε καὶ θέλησιν, μήτε δύο τολμᾶν ἐπὶ Χριστοῦ μηδένα λέγειν τῶν πάντων· ἣ τιμᾶν αὐτῶ τῶν ἰσχυάτων αὐτίκα, οὐδὲν ἀντικρυς διεστέλλων ἐκείνος; ἀναμέσσω ἀγίου τε καὶ βεβήλου, ἵνα μὴ λέγω Χριστοῦ καὶ Πέλιαρ, καὶ μετὰ τῆς διεστραμμένης καὶ τὴν ὀρθὴν περὶ Χριστοῦ τιθεὶς δόξαν, καὶ τὸν ὑγαίνοντα λόγον τῇ νόσῳ τῆς αἰσχυρῆς αἰρέσεως συγκαταδικάζων.

Ὁ δὲ καὶ οἱ τὰ τοῦ Νεστορίου, φασὶ, τότε φρονούντες γέλωτος ἀφορμὴν καὶ χλεύης ἐποιούνο· κατὰ τῆς Ἐκκλησίας; Οἱ Χαλκηδόνιται, λέγοντες, οὕτω γὰρ ἡμᾶς καλεῖν ἤξιον ἐκείνοι τότε, διὰ τὴν θαυμαστὴν φημι σύνθετον τὴν ἐν Χαλκηδόνι, λαμπρῶς

ἀπεκηρύξασαν ἐὰν τοῦ Νεστορίου, οἱ Καλιχδονεῖται· γοῦν, ἔλεγον καὶ ἐκεῖνοι, πρῶτην μὲν δύο τοῦ παρ' αὐτοῖς ἐνὸς Υἱοῦ ἔλεγον ἐνεργείας, ὡς δὲ καὶ θελήματα πρὸς ταύταις διπλᾶ· εἶτα πρὸ ὀλίγου μεταβαλέντες ἄρθροισι, μίαν ἔφασκον ἐνεργείαν τε καὶ θέλησιν ἐκεῖνον κακεῖσθαι. Νῦν δ' αἰφνίδιον ἀπολωλεκότες καὶ ἄμφω, οὕτως δύο λέγεσθαι παρ' οὐτινοσούντων ἐν αὐτοῖς συγχωροῦσι τοπαράπαν ἔχειν ἐκείνων, ἀλλ' οὐδεμίαν.

Καὶ ταῦτα μὲν ἐκεῖνοι τότε οἱ κακοὶ τῶν ἐκ διαμέτρου κακῶν δικαίως καταγλιώντες· σκοπεῖτε δὲ μὴ καὶ νῦν αὐτοὶ, καίτοι γε μὴ κατ' ἐκείνους κακοὶ πεφνηότες, ἐπὶ τὸν ἴσον γέλωτα καὶ τὴν καταδικήν τοὺς προστάτας προκαλεῖσθε τοῦ ὀρθοῦ λόγου, σιωπᾶσθαι παραινούντες ὡσαύτως κατὰ ταυτὸ καὶ ταῦτα κάκεῖνα. Τίς γὰρ οὐκ οἶδε τῶν πάντων, ὡς οἱ πλείστοι τῶν ἀντικειμένων τῷ καθ' ἡμᾶς εὐσεβεῖ λόγῳ οὐ δυσσεβεῖς μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀσεβεῖς φημι, βλάβως ἂν ἡμῖν ἐπαίσαντο καὶ πρὸς ὁμόνοιαν ἤλθον, εἰ σιωπῶντας ἡμᾶς μόνον ἔσχον, οὐ τὸ πᾶν Εὐαγγέλιον, οὐδὲ τὰς δογματικὰς φωνὰς φημι πίαςας;

Ἐπίτα τί καὶ ποιήσομεν τοῖς ἱεροῖς ἐκείνοις μελεδοῖς τε καὶ θεολόγοις τοῦ μυστηρίου, πόρρωθεν ἡμᾶς πρὸς τὴν τελευτήν καὶ τὴν λαμπρότητα καὶ τὴν κοινωνίαν τοῦ μεγάλου φωτὸς ἐκεῖνου λαμπρᾶ τῆ φωνῆ καλοῦσιν, οὐ τὴν διὰ λόγων φημι μόνον καὶ τῶν θεσπεσιῶν φῶδων καὶ ὕμνων ἐκεῖνων, ἀλλὰ καὶ τὴν τούτων ὑψηλοτέραν ἔτι καὶ μείζω, τὴν δι' αὐτῶν φημι τῶν πραγμάτων; Ὁ μὲν γὰρ, ἐνθεν ἡμᾶς συγκαλούμενος πρὸς τὴν νοητὴν ἁπόδον τοῦ τῆς δεσποτικῆς μεταμορφώσεως; ἔρους, Διούτε ἀναδῶμεν; φησὶν, εἰς τὸ ὄρος Κυρίου, καὶ θεασώμεθα τὴν δόξαν τῆς μεταμορφώσεως; αὐτοῦ, δέξιν ὡς Μονογενοῦς παρὰ Πατρός. Φωτὶ προσλάβωμεν φῶς; καὶ μετάρσιοι γενόμενοι τῷ Πνεύματι, Τριάδα ὁμοούσιον ὑμνήσωμεν εἰς τοὺς αἰῶνας· ὡς ἐνεῦθεν προσεγγόμενου μάλιστα καὶ τοῦ καθαρῶς σὺν τοῖς ἀγγέλοις Θεοῦ ἀκαταπαύστως ὕμνεῖν, ἐν γε τοῖς ἀπεράντοις ἐκείνοις αἰῶσιν· ὁ δὲ αὖθις ἐκείθεν, Διούτε μοι κείθεσθε λαλῶ ἀναδάντες εἰ; τὸ ὄρος τὸ ἕγιον, τὸ ἱπουράμιον ἀλλως στῶμεν ἐν πόλει ζῶντος Θεοῦ, καὶ ἐπαπεισώμεν καὶ θεότητα ἄθλον Πατρὸς καὶ Πνεύματος, ἐν Υἱῷ μονογενεῖ ἀπαστρέπτουσαν. Καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς πρὸς τὸν αἰτίον τοῦ μυστηρίου Χριστὸν τὸν ἑαυτοῦ λόγον στρέψων, καὶ τὰ αὐτῷ θεοπρεπῶς ἐπὶ τῆ σφετέρᾳ μεταμορφώσει τελεσθέντα μελεδῶν καὶ διερμηνεύων, Ἵνα σου δεῖξῃ; ἐμφανῶς, φησὶ, τὴν ἀπόρρητον δευτέραν κατάθεσιν, ὅπως ὁ ὑψίστος Θεὸς ὀφθήσῃ ἑστῶς ἐν μέσῳ θεῶν, τοῖς ἀποστόλοις ἐν Θαδῶρ, Μωσῆϊ σὺν Ἡλίῳ τε ἀρρήτως ἔλαμψας. Καὶ αὖθις· Ὁ χερσὶν ἑορᾶτοις; κλάσας κατ' εἰκόνα σου, Χριστὲ, τὸν ἀνθρώπου, ἐν τῷ πλάσματι σου τὸ ἀρχέτυπον κάλλος ὑπέδειξας, οὐχ ὡς ἐν εἰκότι, ἀλλ' ὡς αὐτὸ; ὦν κατ' οὐσίαν, ὁ Θεὸς χρηματίσας καὶ ἀνθρώπος.

Ὁ δὲ φίλος; τούτῳ καὶ συνῆδός καὶ συναρξὴ διὰ πάντων καὶ μελεδῶν καὶ θεολογῶν καὶ φθειγγόμενος οὕτως πῶς φησὶν αὐτῷ τῷ μεταμορφωθέντι Χριστῷ, κατὰ τὸν μακαρίου ἐκείνου θεῶν· δηλαδὴ· προσο-

ρῶν Πνεύματι· Ὅλον τὸν Ἄδμ φορέσας, Χριστὲ, τὴν ἀμαυρωθεῖσαν ἀμείψας ἔλαμπρυνας πάλαι φύσιν, καὶ ἀλλοιώσας τῆς μορφῆς σου θειοβργησας. Καὶ πάλιν· Ἡ ἀναλλοίωτος φύσις τῆ βροτεία μεχθεῖσα, τῆς ἐμπεροῦς ἀθλου θεότητος φῶς παραγυμνοῦσα, τοῖς ἀποστόλοις ἀπορρήτως ἐξέλαμψεν.

Ἄλλ' ἐνταῦθα μικρὸν τε καὶ αὖθις τοῖς ἐπηρέστας ἐκείνους ἐρίσθαι βούλομαι τῆς θεότητος. Ἐπατε τοιγαροῦν, ὦ βέλτεστοι, ἄρ' ἡ θεότης αὕτη, ἢ ὁ θεοφόρος Κοσμάς ἐνταῦθ' ἀφῆσι, τοῦ Χριστοῦ ἴσθιν ἴδια καθὼ Θεοῦ, ἢ τίνας ἐρίετε; Τοῦ Χριστοῦ πάντως. Περὶ γὰρ ἐκεῖνου γε καὶ ὁ λόγος, οὐ περὶ ἄλλου. Τί οὖν ἡ φύσις αὕτη; Καὶ πῶς οἶδ' ἐ; εἰ μὴ καὶ φύσεις δύο καινοτομησάσθαι θεϊκὰς βούλοισθε, καθάπερ δὴ καὶ τὰ ἄλλα. Περὶ γὰρ τῶν δύο φύσεων ὁ θεολόγος εἰπὼν εἶπεν τοῦ Χριστοῦ πρότερον, Ἡ ἀναλλοίωτος καὶ γὰρ, φησὶ, φύσις ἡ θεική δηλονότι, ἐκείνης καὶ γὰρ τὸ ἀτρέπτον μόνης, τῆ βροτεία φύσει μεχθεῖσα, εἶτ' ἐπάγει, τῆς ἐμπεροῦς ἀθλου θεότητος φῶς παραγυμνοῦσα. Τί οὖν, ἐπὶ μὴ φύσις ἡ θεότης αὕτη κατὰ τοῦτον τὸν θεολόγον, διὰ τοῦτε καὶ κτίσμι; Καὶ μὴ αὕτη ἴσθιν ἡ τοῦ Χριστοῦ θεότης, καὶ ἐμπερῆ ταύτην ἀκούεις ὡσαν τῆ θεική αὐτοῦ φύσει, καὶ τὸ φῶς αὐτῆς ἀπορρήτως τοῖς ἀποστόλοις ἐκλάμπον καὶ ἄχρονον καὶ ἀκρόστονον; καὶ πατρικὸν τοῦτο τὸ φῶς τοῦ Χριστοῦ, μᾶλλον δὲ καὶ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ Πνεύματος ἕνα, καὶ τὴν ἀνθρωπείαν ὑπερφῶς θεουργήσαν φύσιν, κατὰ τε τοὺς προρρηθέντας; θεολόγους συμφώνως ταυτὶ διὰ πολλῶν εἰρηκῆτας, καὶ κατ' αὐτὸν τοῦτον αὖθις, Ἐν ἀκρόστον φωτὶ, λέγοντας, ὡς εἰ κατεῖθε Πέτρος Θαδῶρ ἐν βρει; ἐξαστρέφοντα, Χριστὲ, ἀνεδόξασε. Καὶ πάλιν· Ἐν τῇ ἀκρόστον δόξῃ κατ' ὄρος; ἐφανθὲν ἀπορρήτως Θαδῶρ τὸ ἄσχετον, καὶ ἄδουτον φῶς τοῦ Πατρὸς τὸ ἀπαύγασμα, τὴν κτίσιν φαειδύραν, τοὺς ἀνθρώπους ἐθέωσε. Καὶ αὖθις· Ἰεροπρεπῶς ἑστῶτες Μωσῆς τε καὶ Ἡλίας ἐν βρει; Θαδῶρ, τῆς θαλας χαρακτῆρα τρανῶς ὑποστάσεως; Χριστὸν βλέποντες, ἐν πατρῷξ ἐξαστρέφοντα δέξῃ ἀνέμελπον. Ταύτην οὖν, εἰπέ μοι, τοῦ Χριστοῦ τὴν θεότητα, τὴν πατρικὴν αὐτοῦ δόξαν τὴν ἀκρόστον, καὶ τὸ κατ' αὐτὴν ἀκρόστον φῶς, κτίσμα λέγετε εἶναι; Ἐν δὲ καὶ θεότητα κτιστὴν δῶς λέγειν; Καὶ ἤκουσαί ποτε ταῦτο λεχθὲν ἐξ αἰῶνος παρὰ τῶν; εὐσεβεῖν βουλομένοις, καὶ μὴ τῇ κτίσει; λατρεύουσιν, ἀλλὰ τῷ κτίστῃ καὶ Διοπτῇ τῆς κτίσεως; μᾶλλον; Καὶ τίς ἂν τῆς τόλμης ἀνάχοιτο ταύτης; Ποῖα δὲ καὶ ἀκοή καὶ διάνοια μὴ φρῖξει; καὶ ἀποπιδῆσαι τούτων τῶν λόγων;

Ἄλλὰ περιττὸν οἶμαι τὸ πρὸς ἐκείνους πολλάκις τὰ αὐτὰ τε καὶ περὶ τῶν αὐτῶν λέγειν, ὥσπερ ἐπέτηδες μὴ συνέντας τῶν λεγομένων. Πρὸς δὲ τοὺς ἀκούοντας ἡμᾶς αὖθις τρέψω τὸν λόγον.

Ταῦτα σιγῆν ἴσθιν ὁλωσ, εἰπέ μοι, τὰ τὴν Χριστοῦ Ἐκκλησίαν τὴν ἀπ' ἄκρων γῆς εἰς ἔκρα δεήσαν ὑπερφῶς πάλαι περιλαβόντα, ἃ δὲ καὶ Ρωμαῖοι, καὶ Σκύθαι, καὶ Πέρσαι καὶ Σαυρομάται, καὶ Γότθοι, καὶ Ἰνδοί, καὶ Αἰθιοπεῖς, Ἑβραῖοι τε, Ἰσπανοί, καὶ Γερμανοί, καὶ Γαλάται, καὶ μυρίαὶ

ἰθῶν φύλα, καὶ σφετέραις αὐτῶν ἔβουον διαλέκτοις· Χριστὸν ἀνομινοῦντες, καὶ τὴν ἀπόβροχτον περὶ ἡμᾶς οἰκονομίαν ἐκείνου καὶ παγκόσμιον σωτηρίαν; διὰ τοῦτο γὰρ σοὶ καὶ τοῖς ἀρμονικοῦς τουτουσί· λόγου, καὶ τὰς ὑπὲρ τοῦ μυστηρίου μελωδίας· τε καὶ τοὺς ὕμνους συνεχῆς ἐξεθέμην ἐπιτηδεις τῶν σοφῶν διδασκάλων ἐκείνων, οὓς ἐκκλησία πάντων ἰθῶν τῶν τῷ Ἐξαγγελίῳ Χριστοῦ δηλαδὴ παιδαρχούντων πανδημεὶ μετὰ κλειστής φθεῖ τῆς προθυμίας, καὶ μᾶλλον τῶν ἡμετέρων συνιέντες τῶν λόγων τουτωνὶ καὶ τῶν νοημάτων, ὅσῳ καὶ ταπεινότερόν πως καὶ παχύτερον περὶ τῶν γλωσσῶν καὶ τῶν διαλέκτων ἐκείνων λαλεῖται, τῆς Ἑλληνικῆς γραμματικῆς καὶ τῆς μουσικῆς διασκευθέντα, κἀντεῦθεν καὶ γυναιξὶ καὶ παισὶ, καὶ βραβύσοις καὶ προσαίταις, καὶ δούλοις γνωστὰ μᾶλλον τῶν παρ' ἡμῖν μετὰ σεπτῶν Ἐθαγγελίων καὶ ταῦτα καθεστηκότα, ὡς πρότερον ἂν ἐκείνους τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ παφυκότος ἢ τῶν ἄνωθεν καὶ ἐκ Πατέρων ἐγνωσμένων αὐτοῖς ἱερῶν τουτωνὶ λόγων τε καὶ ὕμνων ἐκοτῆναι. Ἐγὼ δὲ καὶ τὰς μεγάλας ἀποφάσεις· τε καὶ προβήσεις ἐκεῖνας ὡς μάλιστα τοῦ Χριστοῦ· δέδοικα μὴ καὶ πρὸς ἡμᾶς ἀντικρυς λέγοιντο, νῦν μὲν τοὺς τῶν Ἰουδαίων γραμματεῖς τε καὶ διδασκάλους ταλανίζοντο; ὑπὲρ τούτων καὶ ὑποκριτὰς ἀποκαλοῦντος· *Θεοὶ γὰρ, φησὶν. ὑμῖν γραμματεῖς καὶ φαρισαῖοι ὑποκριταί, οὗτοι ἦρατε τὴν κλεῖδα τῆς γνώσεως· αὐτοὶ οὐκ εἰσήλθετε, καὶ τοὺς εἰσερχομένους ἐκωλύσατε· νῦν δὲ πρὸς τοὺς μαθητάς, Ὅστις ὁμολογήσει ἐν ἐμοί, λέγοντος, ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὁμολογήσω καὶ ἐγὼ ἐν αὐτῷ ἔμπροσθεν τοῦ Πατρὸς μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς· ὅς ὁ ἀρτίστηται μὲ ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ἀρτίσσοι αὐτὸν καὶ ἐγὼ ἔμπροσθεν τοῦ Πατρὸς μου.* Εἰ γὰρ καὶ δόξαν, ὡς αὐτὸς φησὶν, οὐ λαμβάνει πρὸς ἀνθρώπων Θεός, δηλαδὴ πεφυκώς, ἀλλ' Ἐγνωκα ἑμᾶς, πρὸς τοὺς τοιούτους αὐθὶς φησὶν, *οὗτις τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ οὐκ ἔχετε ἐν ἑαυτοῖς.* Καὶ εἰ Μωσῆς ἐκεῖνος ὁ μέγας καὶ ὁ μετ' αὐτὸν εὐθὺς τὰ πρὸς Θεὸν Ἄαρῶν, καίτοι γε καὶ σημείοις ὑπερφυσίαν ἑμοῦ κολάσαντας Αἴγυπτον, τὸν Ἰσραὴλ ἐν χειρὶ κραταίῳ τῶν Αἰγυπτίων βυσάμενοι, θάλασσαν ἔξω καὶ τύπῳ μυστηρίου μεζονος σχίσαντες, τὸν τύραννον Φαραὼ πανστρατὶ βυθίσαντες, στύλῳ πυρὸς καὶ νεφέλῃ ἐν ἐσθίῳ τὸν λαὸν ὁδηγήσαντες, τροφήν ἐξ οὐρανοῦ χορηγήσαντες, ὕδωρ τὸ μὲν γλυκάναντες, τὸ δ' ἐξ ἀκροτόμου πέτρας παραδόξως συναβύσαι ποιήσαντες, τί μὴ τὸ μεζον καὶ ὑπερφυσίαν λέγω; Θεῷ συλλαλοῦντες ἀμέσῳ; καθαρὰίτις φίλοι; πρὸς φίλον, ἵνα κατ' ἐκείνους αὐτοὺς εἰποιμι· εἰ τοίνυν οἱ τοσοῦτον ἐκεῖνοι καὶ τηλικούτων ὑπερφυσίως ἤξιωμένοι παρὰ τοῦ πάντα φέροντος τῷ βήματι τῆς δυνάμεως, μετ' ἐκεῖνα πάντα καὶ ἄθῃ καὶ τὴν ὑπερφυσίαν τοῦ Θεοῦ θεωρίαν, τὴν τε ἀβρόχτον ἐκεῖθεν τῆς δόξης ἀλλοίωσιν τε καὶ δόξαν, καὶ δὴ καὶ τὸ τοῦ ἔθνους παντὸς κράτος, καὶ στρατηγίαν ἑμοῦ καὶ νομοθεσίαν ἐγγραφὸν τε καὶ ἀγραφον καθαρὰίτις τινος τῶν καταδίκων μὴ τὴν τῆς ἐπαγγελίας ἰδεῖν γῆν, μηδὲ τὴν ὀνομαζομένην πάλαι

ἡ κληρονομία ἀπολαβεῖν σὺν τοῖς ἀπειθήσασιν, φεῖ; ἐκεῖνοι; κἀντιδικάζοντο. *Αγάψαιτε γὰρ εἰς τὸ ἔθος, πρὸς Μωσῆν ὁ Θεός, εἰσεγε. καὶ ταλαιῖτα· τὸ δ' αὐτὸ τοῦτο καὶ μικρῷ πρόθεν πρὸς Ἄαρῶν δηλαδὴ τὸν ἀδελφὸν οὐδὲν ἤττον τὴν ἀξίαν ἢ καὶ τὸ σῶμα, οὗ Οὐ μὴ εἰσέλθητε, φησὶν, εἰς τὴν γῆν ἣν ἔδωκα τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ ἐν κατασχέσει, διότι ἠπειθήσατε τῷ βήματι μου ἐν τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ ἐπὶ τοῦ ὕδατος ἀντιλογίας Κἀδης ἐν τῇ ἐσθίῳ Σὴν, διότι οὐκ ἠγάψατε με ἐν τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ· εἰ τοίνυν Μωσῆς ὁ νομοθέτης, ἢ τῶν προφητῶν κορυφή, ὁ τηλικούτος Θεοῦ φίλος ἄμα καὶ θεωρὸς, τοιαῦτα ὑπέχει τὰς δίκας σὺν τῷ δόξῃ μὴ δοξάσαντες τὸν Θεὸν ἐπὶ τοῦ ὕδατος ἐνώπιον τοῦ λαοῦ, τοῦτο καὶ γὰρ ἐστὶ τὸ οὐκ ἠγάψατε. Μὴ γὰρ ἐκ τῆς πέτρας ταύτης ἐξέβρομεν ὕδωρ; ὁ Μωσῆς ὁ ἐργιζόμενος ἐφησε γογγύζοντι καὶ ἀποδυσπιστοῦντι τῷ Ἰσραὴλ, τί ποτε ἄρα προσδοκῶν δεῖ καὶ τίνων οὐκ ὑπευθύνους ἔσσεσθαι ἡμῶν καλίστων, μᾶλλον δὲ πῶς μὴ τῆς ἀληθινῆς ἐπαγγελίας ἐκπεσεῖσθαι τῆς τῶν παρῶν δηλαδὴ γῆς ἐν τῷ μέλλοντι, ἢ τῆς ἐπαγγελίας ἐκεῖνη πάλαι; Αἴγυπτος τὴν, καὶ μετὰ τῶν ἀγκυμῶν τε καὶ θεοκτόνων Ἰουδαίων ἀποδελθῆσθαι τοὺς παραπλησίους ἐκεῖνοι; εἰς αὐτὴν βλασφημοῦντας; ἀναίθην τὴν παρὰ παντὸς ἱεροῦ τε καὶ θεολόγου ἐτόματος ἄνωθεν ἱεροπρεπῶς ὀνομαζομένην δόξαν τοῦ μονογενοῦς Ἰσοῦ τοῦ Θεοῦ, μετὰ τὸ φῶς τοῦ κόσμου, μετὰ τὴν λαμπρὰν ἀνατολήν τοῦ τῆς δικαιοσύνης ἡλίου τοὺς παγκοσμίους τε μερισμοὺς καὶ φωτισμοὺς τοῦ Πνεύματος, καὶ τὰ μεγάλα κτηρύματα καὶ τὴν παγγενῆ τῶν ἀνθρώπων σωτηρίαν τῇ σαρκὶ καὶ αὐτοὺς προσκόκτοντας κατ' ἐκείνων, καὶ ἀπειθούντας τῇ θεότητι χείρον ἐκείνων, ὅπερ οὐδὲ οἱ δαίμονες, φησὶν ἡ μεγάλη γλώττα καὶ θεολόγος; Ἰφορῶμι δὲ πρὸς τοῦτοις οὐκ ἤττον καὶ τὸν τὸ δεσποτικὸν κατωρῆξαντα τέλαντον, καὶ τὴν ἐκείνου φοδεράν καταδίκην. Ἐδοὶ καὶ γὰρ σε, φησὶ, *πονηρὸν δούλε καὶ οκνηρὸν, βαλεῖν τὸ ἀργύριόν μου τοῖς τραπέζιταις, καὶ ἐλθὼν ἐγὼ, ἐκομισάμην ἄν τὸ ἐμὸν σὺν τόκῳ.* Ἀργύριον δ' ἔγωγε τὸ τὴν βασιλικὴν ἀντικρυς φέρων εἰκόνα, τοὺς εὐαγγελικοὺς τε καὶ δεσποτικοὺς φαῖν ἂν λόγους, τοὺς τὴν ἀβρόχτον ἡμῖν ἐκείνου μεταμόρφωσιν ὑπογράφοντας, τοῦ τὴν ἀνθρωπείαν οὐσίαν ἐν ἑαυτῷ δεδειχότος τὸ ἀρχετύπον κάλλος τῆς θείας εἰκόνης ἀναλαβοῦσαν, τοῦ μεταστοιχειώσαντος αὐτὴν εἰς τὴν τῆς αὐτοῦ θεότητος λαμπρότητα τε καὶ δόξαν, τὸ ἀπρόβλετον καὶ ἀναλλοίωτον καὶ ἀίδιον καὶ ἀνίστηνον καὶ φυσικὸν ἐκείνου φῶς τὸ θεωρηγῆσαν τὴν ἡμῶν φύσιν κατὰ τοὺς ἱεροὺς θεολόγους, ὑπὲρ οὗ πρᾶξις πᾶσα Χριστοῦ καὶ ἅπαν μυστήριον, ὃ δὴ καὶ δόξαν αὐτὸς καὶ βασιλείαν ἑαυτοῦ τε καὶ τοῦ Πατρὸς φθάσας ἐδίδαξαν· οὐδὲ γὰρ παύσομαι ποτε ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα καὶ λέγων καὶ γράφων, καὶ λαμπρὸν τε καὶ διαπρύσιον ἀνακηρύττων τοῖς ἐγγύς τε καὶ τοῖς μακρὰν πᾶσιν, εἰ καὶ στόμα μοι ἐν καὶ γλώττα κατὰ φύσιν πρόσεστι μία, τῷ βουλομένῳ μοι τῆς ψυχῆς καὶ τῆ προθυμίας ταύτης πρὸς ὑπηρεσίαν οὐκ ἐξαρκούντα τοῦ λόγου. Σκοπῶ δὲ πρὸς τοῖς εἰρημένους κἀκεῖνο, ὃ*

δη και πρὸ βραχέος εἰπὼν ἐφθην, ὅτι μὴ πρὸς μέ-
 νους τοὺς λόγους; ἡμᾶς οἱ θεολόγοι τοῦ μυστηρίου,
 ἀλλὰ και πρὸς αὐτὰ φημι τὰ πράγματα, και τὴν
 ὑψηλοτάτην ἐκείνην θεωρίαν τε και τὴν πείραν
 ἅπαντα· προκαλοῦνται. Ἐπειδὴ και κοινὸν τῇ ἀν-
 θρωπείᾳ φύσει παρὰ τοῦ Χριστοῦ τὸ τῆ; θεώσεως
 γέρας, και φθόνος οὐδεὶς ἀναβάσεως κατὰ τὸν εἰ-
 πόντα. Καὶ τίς ἂν ὑπεραπολογῆσαιτο λόγος τῶν
 μηδὲ πιστεῖι τοὺς ὑπὲρ τούτων γε λόγους προσειμέ-
 νων, ὧν ἔδει κατὰ τὴν θέσαν δηλαδὴ βουλήν και τοὺς
 ἰερῶν λόγους; τῶν διδασκάλων και τὴν πείραν κε-
 κτῆσθαι; τοῦτο και γὰρ οἱ τε πρὸ βραχέος ῥηθέντες
 ὑπέδειξαν θεολόγοι διὰ τῶν ὅμων τοῦ μυστηρίου,
 και μὴν και διὰ τῶν αὐτῶν λόγων ἐναργέστερον οἱ
 αὐτοὶ δαίξουσιν αἰθις.

Παρίτω τοιγαρὸν και αἰθις Ἀνδρίας ὁ μέγας,
 περὶ τῶν αὐτῶν ὥσπερ ἐν ἐπιλόγοις βραχέ' ἄττα
 διαλεξόμενος. Ὡς δ' ἔγωγε, φησὶν, οἶμαι, πρὸς
 τοῦτο βλέπει και τῆς μεταμορφώσεως ὁ σκοπὸς, και
 τοῦτον παρ' ἡμῶν ὁμνεῖσθαι τὸν τρόπον τὸ μυστή-
 ριον βούλεται. Βούλεται γὰρ συνιέντας ἡμᾶς τοῦ βά-
 θους τῶν κατ' αὐτὸν πεπραγμένων και εἰρημένων,
 τῇ γνώσει δραστικωτέραν ἐπισπάσασθαι τὴν χάριν,
 μιμήσαι τοῦ μεταμορφωθέντος, και ἐν ἡμῖν αὐτοῖς
 ἐνεργοῦσαν, τὸ θαυμαστὸν δὴ τοῦτο και ξένον μυσ-
 τήριον. Καὶ Ἰωάννη; αἰθις ὁ θαυμαστὸς τῆς Ἐκ-
 κλησίας; φιλόσοφος, Δεῦτε τοίνυν, φησὶ, και ἡμεῖς
 τῶν μαθητῶν ζηλώσωμεν τὸ ὑπήκοον, και καλοῦντι
 Χριστῷ προθύμως; ἐψώμεθα, και τῶν παθῶν τὸν
 ὄχλον ἰκτιναζόμεθα, και Θεοῦ ζῶντος Ἰἴδον ἀνεπαι-
 σχύντως; ὁμολογήσωμεν, και τῆς ἐπαγγελίας γεγο-
 νότας ἐπάξιτοι, πρὸς τὸ ὅρος τῶν ἀρετῶν τὴν ἀγά-
 πην ἀναφοιτήσωμεν, και θεαταὶ τῆς δόξης και
 ἀκουσταὶ τῶν ἀποβῆτων γενόμεθα. Ὅντως γὰρ
 μακάριοι, ὡς ὁ Κύριός φησιν, οἱ τῶν ἁρῶντων ὀφθαλ-
 μοι, ὅτι βλέπουσι, και τὰ ὧτα ὅτι ἀκούουσι, ἃ πολ-
 λοὶ προφηταὶ και βασιλεῖς ἐπεθύμησαν ἰδεῖν και
 ἀκοῦσαι, και οὐκ ἔτυχον τῆς ἐφέσεως. Και πάλιν
 ταῦτα τὰ θεῖα προστάγματα πάση φυλακῇ τηρή-
 σωμεν, ὡς ἂν και ἡμεῖς τῆς θείας αὐτοῦ κατατρο-
 φήσωμεν ὠραϊότητος, τῆς αὐτοῦ γλυκυτάτης; ἐμφο-
 ρούμενοι γεύσεως· νῦν μὲν ὅσον ἐφικτὸν τοῖς τὸ
 γεῶδες τοῦτο πεφορτισμένοι; σκήνος τοῦ σώματος,
 ἔπειτα τρανότερόν τε και καθαρώτερον, ὅταν ἐκλάμ-
 ψωσιν οἱ δίκαιοι ὡς ὁ ἥλιος, ὅτε τῶν ἀναγκῶν ἀπαλ-
 λαγέντες τοῦ σώματος, ὡς ἄγγελοι σὺν Κυρίῳ
 ἄφθαρτοι ἔσονται, ἐν τῇ μεγάλῃ και ἐπιφανεί ἐξ οὐ-
 ρανῶν ἀποκαλύψει αὐτοῦ τοῦ Κυρίου και Θεοῦ και
 Σωτήρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Γρηγόριος δ' αἰθις, ἡ μεγάλη και φιλόσοφος
 γλώσσα τῆς Ἐκκλησίας, τὰ περὶ τοῦ θαυμαστοῦ
 Στεφάνου, και τῆς ὑπὲρ φύσιν ἐκείνου θεωρίας αὐτῷ
 ῥηθέντα, δι' εὐχῆς καθάπερ ἐπιπραγίζων, Γένοιτο
 δὲ, φησὶν, ἡμᾶς; μὴ θεατὰς μόνον γενέσθαι, ἀλλὰ
 και μετόχους τῆς χάριτος, πληρωθέντας τοῦ ἁγίου
 Πνεύματος και καθαίρεισιν τῶν ἀντιδικῶν . . ἡμῶν
 Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ἄλλ' Ἰωάννης ἡμῖν ὁ και γλωτταν χρυσοῦς και
 διάνοιαν αἰθις; παρελθέτω τῷ λόγῳ, και ἡμῖν ἐπι-

σφραγίσων τὸν λόγον, ὡς ἂν ὁ αὐτὸς και ἀρχὴ και
 τέλος; ἡμῖν εἴη τῶν διδασκάλων ἐνεαῦθα τοῦτον κο-
 σμῶν ἰκατέρωθεν. Φησὶ γοῦν, Ἐπειδὴ γὰρ δέηλον
 ἦν τοῖς ἀκούουσι τέως τὸ ῥῆμα τὸ περὶ βασιλείας,
 διὰ τοῦτο ἀνελθὼν ἐν τῷ ὄρει, μεταμορφώθη ἔμπρο-
 σθεν τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, παρανοίγων ἀφῶς τῶν
 μελλόντων τὴν δόξαν, και ὡς ἐν αἰνίγματι και ἀμυ-
 δρῶς ἐπιδεικνύς ὅλον ἔσται τὸ σῶμα τὸ ἡμέτερον,
 Ἄλλὰ τότε μὲν μετὰ ἱματιῶν ἐφάνη, ἐν δὲ τῇ ἀντι-
 στάσει οὐχ οὕτως. Οὐ γὰρ δαίται τὸ σῶμα ἡμῶν
 ἱματιῶν, οὐδὲ στῆγης, οὐδὲ ὄρφου, οὐδὲ ἄλλου τῶν
 τοιούτων οὐδενός. Εἰ γὰρ ὁ Ἀδάμ πρὸ τῆς παραβά-
 σεως γυμνός; ὧν οὐκ ἠσχύνετο, δόξη ἡμφιεσμένος,
 πολλῷ μᾶλλον τὰ σώματα τὰ ἡμέτερα, ὅσω και ἐπὶ
 λῆξιν ἀμείνω βροῖαίται, οὐδενὸς τούτων δεηθήσεται.

Διὰ δὴ τοῦτο και αὐτὸς ἀνιστάμενος τὰ ἱμάτια ἐπὶ
 τοῦ τάφου και σοροῦ κείσθαι εἶσας, γυμνὸν ἀναστή-
 σας τὸ σῶμα δόξης ἀπάτου και μακαριότητος ἔμπε-
 πλησμένον. Ταῦτ' οὖν εἰδότες, ἀγαπητοὶ, και διὰ
 λόγων παιδευθέντες, και δι' ὀφθαλμῶν διδαχθέντες,
 τοιαύτην ἐπιδειξόμεθα πολιτείαν, ἵνα ἐν νεφέλαις
 ἀρπαγέντες, ἀεὶ μετ' αὐτοῦ διατριβόντες ὤμεν σω-
 ζόμενοι τῇ αὐτοῦ χάριτι, και τῶν μελλόντων ἀπα-
 λαύοντες ἀγαθῶν.

Ἄλλ' ὁ μὲν περὶ τῶν θαυμαστῶν τουτωνῶν μυστη-
 ρίων λόγος, ὃ φιλε καὶ, τὸ γλυκύ μοι και πρᾶγμα
 και ὄνομα, δι' ὃν ἄρα και τὸν ἀγῶνα τοῦτον προθύ-
 μως ἐνεστησάμην, ἱκανῶς σοι παρὰ τῶν ὑπηρατῶν
 τε και διακόνων αὐτῶν εἰργασται τοῦ Λόγου, διδα-
 σκόντων, ἃ παρ' αὐτοῦ καλῶς ἐδιδάχθησαν· οὐδὲν
 γὰρ τῆς τοῦ Λόγου φωνῆς ἐναργέστερόν τε και ὑψη-
 λότερον· μᾶλλον δ' ἔπερ τῇ πείρῃ καλῶς ἔγνωσαν
 παθόντες κατ' αὐτοὺς τούτους εἰπεῖν τὸ μακάριον
 ἐκεῖνο πάθος; και πολυμήνητον, ἔχεις και γὰρ ἔδη
 μαθῶν παρ' αὐτῶν φημι τῶν πρώτων μαθητῶν και
 εὐαγγελιστῶν τοῦ Λόγου, και δὴ και τῶν μετ' αὐ-
 τοῦς τε και κατ' αὐτοὺς θεολόγων τούτου και διδα-
 σκάλων, ὅτι βασιλεία και δόξα Θεοῦ τὸ τῆς μεταμορ-
 φώσεως πᾶσον μυστήριον, ὃ δὴ και ὀφθαλμοῖς ἴδαι
 ἐπὶ τοῦ ὄρους ἠξιώθησαν οἱ ἀπόστολοι, και ὅτι οὐχ
 ἀπλῶς βασιλεία και δόξα, ἀλλὰ δόξα φυσικῇ και
 θεότης και προοίμιον τῆς ἐν τῷ μέλλοντι φανησο-
 μένης ἐν Χριστῷ βασιλείας και δόξης, ἧς δῆπου και
 τοὺς ἁγίους και θεατὰς ἕμα και κοινωνοὺς και με-
 τόχους ἐργάζεται, ἄλλους ἁλίους και ἴσους ἀγγέλων,
 και υἱοὺς ἀποτελῶν Θεοῦ, κατὰ τὴν ὑπόσχεσιν.
 Ἐγὼς, ὡς οὐδὲν τῶν κτισμάτων ἐκεῖνο, οὐδὲ τῶν
 φαινομένων τε και ὁμομένων ἢ λυομένων, ἀλλὰ φῶς
 ἄχρονον και ἀπρόσιτον, και φυσικὸν τοῦ Θεοῦ. Ἐμα-
 θες; ἔτι φυσικὸν μὲν τοῦτο, και τῆς οὐσίας ἀχώρι-
 στον· οὐχ ἡ φύσις δὲ . . . . .

. . . . . ἡκουσας γὰρ, ὅτι οὐκ ἀνθρωπίνους ὀφθαλ-
 μοῖς ὄρωσιν ἐκεῖνο τὸ φῶς οἱ ἅγιοι, τὸ μὴ μόνον
 ὑπὲρ αἰσθησιν πεφυκός, ἀλλὰ και ὑπὲρ πάντων ἀν-
 θρωπίνην διάνοιαν, ἀλλὰ Πνευματικὸν και ὑπερ-
 φυές. Ἐγὼς; ἐπὶ πάντων ἐκεῖνο, ὅτι τοῦτο τὸ τῆς
 μεταμορφώσεως μυστήριον βούλεται, ὥστε τῶν ἐν
 αὐτῷ πεπραγμένων και εἰρημένων παρὰ Χριστοῦ,

του βίου, αισθανομένους ἡμᾶς, καὶ τὴν τῶν παθῶν ἀκαθαρσίαν τῆς ψυχῆς ἀπορρίψαντας, κάντεῦθεν πρὸς τὸ τῆς ἀγάπης ὕψος ἀρθένας· νῦν μὲν ἀρυδρότερον καθόσον οἶδν τε θεατὰς χρηματίζαι Πνεύματι θεῷ τῆς θεοποιου ταύτης χάριτος, ἐν δὲ τῷ μέλλοντι λαμπρότερόν τε καὶ ὑψηλότερον μετασεῖν ταύτης . . . . .

τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ κατ' ἀλήθειαν χρηματίζαι καὶ ἄνθρωπον, ὅπως τὸν ἄνθρωπον Θεὸν ἐργάσται κατὰ με . . τῆ κοινωνίᾳ τοῦ θεοποιου τούτου φωτὸς καὶ τῆς χάριτος.

Καὶ γὰρ ἀληθῶς ἡ τῆς ἀνθρωπείας φύσεως θέωσις, ἣς οἱ θεούμενοι καταξιοῦνται τῆ μετοχῇ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Τὴν μὲν γὰρ ἀπαρχὴν ἡμῶν τῆ καινῇ μίξει τῆς θαλάς φύσεως καὶ τῆ ἑαυτοῦ ὑποστάσει ὑπὲρ λόγον ὑποστήσας ἐθέωσε· τοὺς δὲ τῆς ὄντως υἰοθεσίας ἀξιούμενους; ἐξ ἐκείνου δηλαδὴ καὶ θεωμῆνοῦ; τοῦ Πνεύματος; τῆ κοινωνίᾳ καὶ μετοχῇ θεουργεῖ τῆς αὐτοῦ θεοποιου χάριτος, υἱοῦς Θεοῦ καὶ θεοὺς καὶ ὁμοίους ἑαυτῷ κατ' αὐτὸ φημι τοῦτο καὶ αὐτοὺς ὁ μόνος κατὰ φύσιν Θεὸς ὑπερφωτῶς ἐργαζόμενος.

Καὶ διὰ τοῦτο καὶ Ἰωάνν' ; ὁ τῆς βροντῆς γόνος, Νῦν, φησί, τέκνα Θεοῦ ἔσμεν. Καὶ οὐκ ἔρανεμώθη τί ἐσόμεθα. Οἶδαμεν δὲ ὅτι, ἐὰν πατερωθῆ, ὅμοιοι αὐτῷ ἐσόμεθα· τὴν ἐν τῷ μέλλοντι τελωτέραν τῆς θεοποιου ταύτης χάριτος μετοχὴν καὶ κοινωνίαν τῶν κατ' αὐτὸν αἰνετιτόμενος, δι' ἣς ὡς ὁ ἥλιος ἐκεῖ κατὰ τὸν τοῦ Χριστοῦ λόγον λάμπουσιν αὐτῷ τῷ τῆς δικαιοσύνης ἡλίῳ Χριστῷ, τῷ τεθεωμένῳ ἐκείνου φημι ἰσομοιούμενοι σώματι. Ὁ δὲ καὶ ὁ τὴν γλῶτταν χρυσοῦς Ἰωάννης πρὸ βραχέος ἐν ἐπιλόγοις φανερώτερον, καθάπερ ἤκουσας, ἐφησεν. Οἱ μὲν οὖν διὰ καθαρότητα βίου, κάντεῦθεν ἀξίους ἑαυτοὺς τῆς τοῦ θελοῦ Πνεύματος ἐνοικίσεως καταστήσαντες, ἔχουσιν ἤδη καθάπερ ἐν ἀβραδάωνος μέρει τὰς ἀρχὰς τῆς μελλούσης θεώσεως, ἀναστάντες, τὴν τῆς ψυχῆς φημι μεγάλην καὶ πρώτην ἀνάστασιν, καὶ πρὸ τῆς τῶν σωμάτων κοινῆς ἀναστάσεως ἡμῖν δὲ οἷς ὁ τῆς ἀμαρτίας ἔτι καὶ τῶν παθῶν ζῶφος ἐπισκοτεῖ, μήπω διὰ μετανοίας εἰλικρινοῦ; τὸν φραγμὸν τουτονὶ διακόψασιν, ἡ πίστις μόνη τοῦ μυστηρίου, καὶ ἡ φιλία τῶν ἐκείνου κηρύκων καὶ ἡμῶν διδασκάλων, καθάπερ ἐνέχυρόν τι τῆς ἐλπίζομένης ἐκείνης μακαριότητος ὑπολείπεται· καὶ τὴν ἀπειρον ἄμα φιλανθρωπίαν τοῦ Δεσπότου κατὰ νοῦν σέρεψουσι, δι' ἣν δὴπου καὶ Θεὸς ὢν ἄνθρωπος ἐρημάτισε, καὶ προσέει καὶ μεσίτας τε καὶ προστασίας ἐκείνου τοῦ καθ' ἡμᾶς ἐνιστάμενοι πράγματος, κάντεῦθεν, ὡς οὐκ ἐκπεσοῦμεθα καθάπαξ τῆς πρὸς

τὴν κοινὴν φύσιν κοινῆς καὶ ὑπερφωτοῦ τοῦ Δεσπότου φιλοτιμία; τῶς ἐλπίζοντες ἐν τῷ μέλλοντι, εἰ καὶ διὰ βαθυμίαν φεῦ! καὶ τῆς ἐπιδοῦλου σαρκοῦ ταύτης ἀσθένειαν, πρὸς δὲ καὶ τῶν ἐσάρκων τε καὶ ἀσπόνδων ἐκείνων ἐχθρῶν τὴν ἐπήρειαν, ἡ οὐκ οἶδ' ὅ τι καὶ φῶ, τῆς ἐν τῷ παρόντι μεγάλης καὶ μυστικωτάτης ἐκείνης τοῦ Πνεύματος χάριτος ἀμοιρησαιμεν· καὶ δι' αὐτὸ τοῦτο μάλιστα' ἐγωγ' ἂν αὐτὸς φαίην καὶ τὸν κοινὸν τοῦ ἀνθρωπείου γένους πολέμιον πρὸς τῷ τέλει τοῦ παρόντος αἰῶνος . . . . .

ὡς μὴ ὄψε . . κῆ δὲ φωνῆς ἱερᾶς ἀκουε . . εἰν βραδίως μὴδὲ εἰδάσκεσθαι περὶ τούτου τὸ σύνολον· καὶ κενωθῶμεν ὅσον τὸ κατ' αὐτοὺς τὸ μέγα τῆς μεγάλης οἰκονομίας Χριστοῦ μυστήριον, τοὺς δ' ἀγνώμοσι καὶ θεοκτόνοι; φεῦ! Ἰουδαίους, μετ' Ἀραλοῦ τε καὶ Νεστορίου τῶν πάλαι τῆς Χριστοῦ μοίρας ἀπεβρωγῶτων κάκιστα ὕβραν ἀνοίγειν, καὶ ἀφορμάς οὐ φαύλας διδοῖαι τῆς κατὰ τοῦ Μονογενοῦς ὕβρεως. Τοῦτο καὶ γὰρ ἡ παρούσα τῆς φυσικῆς αὐτοῦ δόξης καὶ τῆς θεότητος ἀθέτησι; ἀντικρως. Ἄλλ' . . . . .

θεούτων τὸ . . . λόγοις καὶ αὐτὸς καθάπαξ . . . . . χου, καὶ μὴδὲ χαίρειν αὐ . . . ε λέγε . . τὸν ἐπιστήθιον εἰπεῖν Θεολόγον, ἕως ἂν ἐπι τῆς αὐτῆς ἀντιλογίας δηλαδὴ μένειν ἰθὺσι, Εἰ τις καὶ γὰρ, φησί, ἔρχεται πρὸς ὑμᾶς, καὶ ταύτην τὴν διδασχῆν οὐ φέρει, μὴ λαμβάνετε αὐτὸν εἰς οἶκον, καὶ χαίρειν αὐτῷ μὴ λέγετε. Ὁ γὰρ λέγων αὐτῷ χαίρειν κοινωνεῖ τοῖς ἔργοις αὐτοῦ τοῖς ποτηροῖς, καὶ οὐδὲ τοὺς ταῦτα παραινοῦσι σιγᾶν καὶ τὰς νοητὰς τοῦ τῆς δικαιοσύνης; ἥλιου τῷ λόγῳ κρύπτειν ἀκτίνας τὸν νοῦν ὅλως πρόσεχε. Ἐνδοξον γὰρ τι καὶ λαμπρὸν ὄντως κατὰ τὸ εἰρημένον τὸ τὰ ὑπὲρ ἡμῶν ἀνακηρύττειν ὑπερφωτᾶ ταυτὶ τοῦ Θεοῦ ἔργα, ὡσπερ αὐ καὶ τὸ μυστήρια κρύπτειν τῶν κάτω τουτωνὶ βασιλέων καλόν· ἄλλως θ' ὅτι καὶ μηχανῆ τι; ἄλλη καὶ τοῦτο τοῦ παμμηχάνου καὶ σχολιοῦ δράκοντος, τὸν τῆς ἀπιστίας ἰδὸν ἐτέρῳ καινοτέρῳ τρόπῳ τινὶ ταῖς τῶν πολλῶν ἐνείναι καρδιαίς κάκιστα σπεύδοντος. Σὺ δὲ μένων ἀποστολικῶς; εἰπεῖν ἐν οἷς ἐμαθεσ, καὶ ἐδιδάχθης, τούτους τε κίχελινους, ὅπερ ἐφη, ἀποποιοῦ, καὶ σεῦδὸν γυμνάζων διαπαντὸς πρὸς εὐσέθειαν κατὰ τὸν αὐτὸν Ἀπόστολον τούτοις τοῖς λόγοις, ἔτι καὶ τὶ δεσποτικὸν ἐπεργάζου τάλαντον ὡς πιστὸς καὶ φρόνιμο; οὕτως δοῦλος, αἰξων αὐτὸ καθεκάστην τῆ τῶν παρὰ σοῦ διδασκόμενων τε καὶ ὠφελουμένων προσθήκη. Οὕτω καὶ γὰρ ἐξίσταται σοι, βελτιστε, μόνως ὀλίγα τινὰ διὰ τῆς καλλίστης.

GREGORIUS ACINDYNUS

NOTITIA

(Oudin De Script. eccles., tom. III, col. 915.)

Gregorius Acindynus, monachus Græcus ac theologus, florebat eodem tempore quo Barlaamus Calaber, eandemque cum ipso palæstram ingressus est, eandem cum ipso fortunam sortitus. Cum enim juxta Spondanum in *Annalibus ecclesiasticis* ad annum 1337, num. XI, Gregorius quidam Palamas, genere Asiaticus, et in aula imperatoris educatus, doctrina cæteris eminentior monachis, qui et postea Thessalonicensis archiepiscopus factus est, suscepisset defendendam doctrinam seu errorem monachorum *Hesykastarum* seu *Qutescentium*, in monte Atho habitantium, qui perverse asserebant *Lumen illud quod in monte Thabor apostoli in Transfiguratione Domini viderant, fuisse lucem increatam, hoc est, essentiam divinam: eamque sese dum in oratione sua incalescerent, oculis etiam corporeis cernere et contemplari*. opinatus hoc sensus esse hæreticos Gregorius Acindynus, cum Barlaamo Calabro, adversarium se Palamæ objectit. Accusabat Acindynus Palamam monachosque, quorum hæresim ille tuebatur, Massalianismi, probeque et catholice argumentabatur: Si lumen illud corporeis oculis visum est, increatum non esse, quandoquidem quidquid oculis corporeis videri potest, creatum esse necesse est. Inde ergo graves turbæ et disputationes excitatæ sunt, sed adversariorum argumenta copiose, et quoad materias tunc controversas orthodoxe confutavit jam præfatus Gregorius Acindynus, qui una cum aliis ejusdem argumenti omnibus, simulque relatione totius hujus dissidii a Daniele quodam monacho conscripta, existare mss. dicuntur in Bibliothecis Bavarica et Augustæ Vindelicorum in Germania, teste Jacobo Pontano in *Notis* suis ad Cantacuzeni Historiam, lib. II, cap. 40. At tandem agente Joanne Cantacuzeno imperatore, Barlaamus et Acindynus post mortem suam damnati sunt. Cantacuzenus in *Historia* lib. IV, cap. 23. Damnatus itaque est Gregorius Acindynus in concilio Palamitarum, quod refert Henricus Spondanus in *Annalibus ecclesiasticis*, ad annum 1350, num. 30. Sed immerito ac post mortem damnatus, dum non esset, qui amplius loqueretur, agente ejus adversario imperatore vel tyranno potius Joanne Cantacuzeno, hujus concilii capite ac magistro. Quæ tantum abest juxta Pontanum, ut Gregorii Acindyni memoriæ noceant, quin ipsi e contra magno orthodoxiæ et probitatis argumento sint. Opusculum Gregorii Acindyni *De essentia et operatione Dei*; ejusdem Gregorii Acindyni Epistolæ, et alia, Græce in codice 124 exstant serenissimi Bavarici ducis. Item in Regia Gallicæ Bibliotheca Codice 1579, *Refutationes Acindyni pro Palama*, ut habet Philippus Labbeus in *Nova Bibliotheca mss. librorum Bibliothecæ Regiæ* parte II, pag. 86, codice 1579. Exstat ejusdem Gregorii Acindyni *Carmen jambicum de hæresibus Palamæ*: tomo I *Græciæ Orthodoxæ* Leonis Allatii pag. 756. sub hoc titulo: Ἰσχυροῦ τοῦ Ἀκινδύνου, etc. Incipit autem Σπουδῆ Παλαμῶν εὐσεβῆς; πᾶς φευγέτω, οὐδὲν γὰρ ἔστι etc. Agunt de Gregorio Acindyno Nicephorus Gregoras *Historiæ* lib. II, cap. penultimo. Joann. Cantacuzenus ejus hostis, *Historiæ* libro II, capp. 39 et 40, et libro IV, cap. 23. Jacobus Pontanus *Notis* suis in Cantacuzeni *Historiam*, libri II cap. 40, ubi pluribus de illo atque cum laudibus non paucis; Henricus Spondanus in *Annalibus Ecclesiasticis* ad annum 1337, num. 11, et ad annum 1350, num. 20.

GREGORII ACINDYNI

LIBRI DUO

DE ESSENTIA ET OPERATIONE DEI

Olim adversus inscitiam quorundam Græcorum conscripti, jam vero
contra Calvinianam imperitiam Conradi

Vorstii et Vorstianorum Græce publicati. Editore Jacobo GRETSERO
Societatis Jesu theologo.

JACOBI GRETSERI PRÆFATIO.

Quo tempore Joannes Cantacuzenus Constantinopolitanum Imperium tenebat, gravissimæ controversiæ existerunt de essentia et operatione Dei, quibusdam affirmantibus, essentiam et operationem aliasque proprietates Dei ita distingui, quemadmodum distinguitur lux solis a substantia solis, inter quos facile primas tenebant Philotheus primum montis Atho monachus, postea episcopus Heracleensis, et tandem patriarcha Constantinopolitanus, et Gregorius Palamas archiepiscopus Thessalonicensis, qui cum alios multos, tum ipsum quoque Cantacuzenum suam in opinionem traduxerunt. Hinc illæ laudes, quibus Cantacuzenus in Historia sua Philotheum et Palamam extollit et tanquam orthodoxiæ sinceros et invictos propugnatores decantat, Barlaamo et Gregorio Acindyno ad imum usque solum depressis, et cum hæreticis, quadruplici synedrio damnatis, una cum omnibus sectatoribus, ex quorum numero tandem fuit etiam Nicephorus Gregoras, in quem Cantacuzenus non semel acriter insurgit, et acrius patriarcha Philotheus.

Verum de tota ista controversia si quis plura desiderat, is aleat ea, quæ ex ineditis fere scriptoribus notavimus ad caput ultimum libri secundi Historiæ Cantacuzeniæ (a) Ubi etiam de lumine Thaborio, quod Philotheus et Palamas increatum statuebant, disseruimus, Barlaamo et Acindyno contra nitentibus et veritati fortiter patrocinantibus.

Non dubito autem, hunc Barlaamum esse illum ipsum, cujus epistolas ad Græcos tomo quinto *Antiquæ lectionis* evulgavit D. Henricus Canisius, V. C. Ex Græcia enim in Italiam rediit et Hieracis episcopus constitutus est, ut testatur ipsemet Cantacuzenus lib. II, capite ultimo.

Cæterum tolerabilia videri possunt quæ Græci quondam somniarunt et delirarunt, præ impiis et terque quaterque execrandis assertionibus quas in libro suo *De attributis Dei* ex impurissimis suis fancibus Conradus Vorstius Calvinista evomuit; qui perfricta fronte et mente negat, Deum esse *immensum, infinitum, incorporeum, et ab omni compositione atque mutatione liberum*. Qui æque sacriloge addit: *Decreta Dei esse vera accidentia, distincta a Dei substantia; æternitatem Dei non esse indivisibilem ac totam simul, sed successivam. Deum non esse totum in qualibet re, in qua est, et id genus alia non tantum theologiæ, sed et philosophiæ ipsique adeo naturali rationi penitus adversantia.*

At nemone ex Lutheri et Galvini castris repertus est qui se huic teterrimæ impietati opponeret? In: non unus. Nam ex Frisia prosilierunt Sibrandus Lubertus, Joannes Bogermannus et communi nomine ministri Leovardienses, et alii aliunde, ut Acronius, Fraxinus, Bogaert, Plancius, Becius et Festus, qui in Vorstium ejusque discipulos non minorem impetum dederunt quam Lapithæ in Centauros; timentes neque Centaursi, hoc est Vorstiani, se deseruerunt. Nam præter ipsum signiferum Vorstium arma quoque sumpsit et induit Hugo Grotius Hollandici fisci advocatus, evulgato libro cui titulum indidit: *Ordinum Hollandiæ ac Westfrisiæ Pietas. Sed* hanc *Pietatem* paulo post admodum, vel potius supra modum pie exceperunt Sibrandus et Bogermannus, ut forsitan Grotium suæ pietatis jam pœniteat, optetque tempus, quod huic Pietati impendit, in ærarii rationibus conficiendis, aut in poeta quopiam emaculando consumptum esse.

(a) In tomo nostro CLIII, col. 679 Edit.

Verum cum Vorstiani oppugnatores veræ ac solidæ theologiæ et philosophiæ penitus sint rudes ac ignari, sit ut non tantum in seite et imperite rem contra Vorstium gerant, sed et sæpius errores erroribus cumulent, ut fatebitur quisquis polemicos hujus argumenti ab istis evulgatos libellos perlegerit, vel si tantum otii non est, saltem paulo curiosius inspexerit; quibus suadeo, ut se huic Acindyno dent in disciplinam, qui de Dei essentia et operatione sane et vere eos sapere docebit; quem Græce tantum edo; utinam licuisset integre et integram. Sed codex manuscriptor non modo nullus, sed et mendosissimus erat. Forte alicubi exstat integrior et correctior, ex quo ea quæ nostro desunt suppleri et restitui poterunt. Quod ut fiat, opto. Num optanti exoptatus eventus sit responsurus, nescio. Bene vale, mi Lector.

ΤΟΥ ΤΙΜΙΩΤΑΤΟΥ ΕΝ ΙΕΡΟΜΟΝΑΧΟΙΣ

ΚΥΡΟΥ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ ΑΚΙΝΔΥΝΟΥ

ΠΕΡΙ ΟΥΣΙΑΣ ΚΑΙ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ.

REVERENDISSIMI INTER HIEROMONACHOS!

DOMNI GREGORII ACINDYNI

LIBER

DE ESSENTIA ET OPERATIONE.

CAPITA PRIMI LIBRI.

1. Proæmium primi libri. Quod variorum operationis sensuum confusio causa est cur nec ordinate nec recte de præsentis quæstione disseratur.
2. De divisione et ordine librorum hujus operis.
3. Quod in Deo non est potentia passiva.
4. Quod essentia Dei est esse ipsius.
5. Objectiones adversariorum, earumque solutiones cum nostra propositione.
6. Quod Deus non est materia.
7. Objectiones adversariorum solvuntur per propositionem demonstrando non esse in Deo materiam.
8. Conclusio primi libri.

Α ΤΑ ΚΕΦΑΛΑΙΑ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ.

- α'. Προοίμιον τοῦ πρώτου βιβλίου. Ὅτι τὸ μὴ διαλεῖν ὁσαυχῶς ἢ ἐνέργεια αἰτία γέγονε τοῦ μὴ εὐτάκτως διαλεχθῆναι περὶ τοῦ προβλήματος μὴδὲ ὀρθῶς.
- β'. Περὶ τῆς διαιρέσεως, καὶ τῆς τάξεως τῶν βιβλίων τῆς πραγματείας.
- γ'. Ὅτι οὐκ ἔστιν ἐν τῷ Θεῷ δύναμις παθητική.
- δ'. Ὅτι ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ ἐστὶ τὸ εἶναι αὐτοῦ.
- ε'. Λογισμοὶ ἀπὸ τοῦ ἐναντίου, καὶ λύσεις αὐτῶν μετὰ προθέσεως.
- ς'. Ὅτι Θεὸς οὐκ ἔστιν ὕλη.
- ζ'. Λογισμοὶ ἀπὸ τοῦ ἐναντίου, καὶ λύσεις μετὰ προθεωρίας, δεικνύσαι μὴ ἐν αὐτῷ ὕλην.
- η'. Ἐπίλογος τοῦ πρώτου βιβλίου.

LIBER PRIMUS.

Cap. I. Quod confusio variorum operationis sensuum causa est cur nec ordinate nec recte de præsentis quæstione disseratur.

Omnes qui de essentia et operatione Dei disseruerunt, sive hæc aliud, sive idem sit ac opus, primo prætermiserunt distinguere quotuplex sit operatio: hæc enim multipliciter consideratur. In unaquaque autem demonstratione investigatio variorum prædicati aut subjecti sensuum multum prodest ut reperiamus veritatem, et alios decipiamus, si velimus, nos vero ab aliis non decipiamur, utique argumentando per ordinem procedamus, incipientes ubi oportet, et in debitum tendentes si-

B

ΛΟΓΟΣ ΠΡΩΤΟΣ.

Κεφαλ. Α'. Ὅτι τὸ μὴ διαλεῖν ὁσαυχῶς ἢ ἐνέργεια αἰτία γέγονε τοῦ μὴ εὐτάκτως διαλεχθῆναι περὶ τοῦ προβλήματος, μὴδὲ ὀρθῶς.

Τοὺς περὶ οὐσίας καὶ ἐνεργείας διαλεχθέντας τοῦ Θεοῦ, εἴτε ἐστὶν ἕτερον, εἴτε ταυτὸν κατὰ τὸ πρῶτον, τοῦτο πρῶτον εἶπε διαλεχθῆναι, ποσαυχῶς ἢ ἐνέργεια. Δοκεῖ μὲν γὰρ αὐτῇ τῶν πολλαχῶς· ἐπεὶ δὲ ἐν ἐκείνῳ θεωρηματι ζητεῖν ποσαυχῶς τὸ κατηγορούμενον, ἢ τὸ ὑποκείμενον, μεγάλην ἔχει δύναμιν πρὸς τὴν τῆς ἀληθείας εὑρεσιν, καὶ πρὸς τὸ παραλογίζεσθαι, ἀνεπαρ' ἄρα τοῦτο προαιρώμεθα, καὶ πρὸς τὸ μὴ βραδύως ὑπ' ἄλλου τοῦτο πάσχειν, καὶ ἐν δὲ καὶ πρὸς τὸ τάξιν δίδόναι τῷ ἐπιχειρή-

ματι, ἀρχομένους ὄθεν δεῖ, καὶ εἰς τὸ προσῆκον ἀπαντώντας πέρας· ἔτι τε πρὸς τὸ σαφῆ, καὶ εὐσύνθετα πάντα τ.θισθαι, ὡς ἂν πρὸς ὠρισμένα τῶν λόγων γινομένων.

Ταῦτα δ' ἐκεῖνοι, καθάπερ εἰρηται, μὴ συνιδόντες μηδὲ προδιορισάμενοι τὸ ποσαχῶς, οὔτε ἀπὸ τῆς οικείας ἀρχῆς τῷ προβλήματι εἰς τοὺς ἀγῶνας ἀφιδόντων (1), ἀλλοθεν ἂν αὐτοὶ παραστῆ· οὔτε κατὰ τάξιν ἐπὶ τὸ ἀναγκαῖον πέρας συγκλείουσι τοὺς λόγους· ἀλλ' ὡςπερ ἐν πλάνῃ, ἔθθα ἂν ἡ τοῦ λέγειν δύναμις ἀπαγορεύσῃ, καταλύσουσι, καὶ οὐδὲ συνιδόντων ἀλλήλων, ὁκνῶ γὰρ λέγειν, ὅτι μηδὲ ἑαυτῶν, διὰ τὸ πρὸς μηδὲν ὑποτεθειμένον καὶ συνωμολογημένον τοὺς λόγους τείνειν. Αἰὶ καὶ ἀκριτὸς ἐστὶν αὐτοῖς ὁ ἀγὼν, καὶ σκιμαχία τὸ ὄλον.

Δεῖ οὖν ἡμᾶς, πάντα φυλαττομένους τὰ τοιαῦτα παροράματα, πειρᾶσθαι κατὰ δύναμιν πάντα δι' ἀκριβείας ταύτης ἐνεργείας ἀποδιδόναι σημαινόμενα, ὥστε τῆς οικείας τῷ προβλήματι διαπεσεῖν ἀρχῆς, καὶ προελθεῖν ἐν τάξει, καὶ μετὰ κόσμου κατὰ τὴν ἐπιχείρησιν ἐπὶ τὸ προσῆκον πέρας, μὴτε ἀφέντας τι τῶν ἀναγκαῖων, μὴτε τοὺς παρελκόντων ἐνδιετριβόντας, καὶ πάντα σαφῆ καὶ εὐκρινῆ παρέχοντας, ὥστε καὶ τὴν ἀλήθειαν εὐθέρατον γίνεσθαι τοῖς μανθάνειν βουλομένοις, καὶ τὸ ψεῦδος εὐέλεγκτον τῶν ἡμετέρων λόγων· πολλοὶ γὰρ ἀσαφείας [f. ἀσάφειαν] διὰ τὸ ἀνεξέλεγκτον προνοσησίμενοι, ἔλαθον καὶ τὴν ἀλήθειαν αὐτῶν εὐσυχιάσαντες, καὶ διὰ ταυτὸν [τοῦτο] πόνον ἀχρηστον τὸ παράπαν ἀποφθάντες. Ἐχει δὲ οὕτως. C

Κεφάλ. B. Περὶ τῆς διαίρεσως, καὶ τῆς τάξεως τῶν βιβλίων τῆς πραγματείας.

Ἐπειδὴ τοίνυν πᾶσα ἐνέργεια φυσικὴ πρὸς δύναμιν τινα λέγεται, πᾶν γὰρ δυνάμει ἡ ἐνεργεῖζ, σκοπεῖτον ποσαχῶς ἡ δύναμις, καὶ ποῖα δύναμις ποῖα ἐνεργεῖζ ἀντικεῖται. Ἀφελθῶσαν δὲ τῶν δυνάμεων, ὅσαι καθ' ὁμωνυμίαν λέγονται. Ἐνια γὰρ ὁμωνυμῶς τινα προσαγορεύονται, καθάπερ ἐν γεωμετρίας· καὶ δυνατὰ δὲ τινα, καὶ ἀδύνατα φαμὲν τὸ εἶναι πῶς, ἢ μὴ εἶναι. Πρῆτόν δὲ περὶ τῶν ἄλλων.

Ἐστὶ τοίνυν δύναμις ἡ παθητικὴ, ἡ δὲ ποιητικὴ. Καὶ τῆ μὲν παθητικῆ δοκεῖ ἐνέργεια ἀντικεῖσθαι, ἥτις καὶ εἶδος, καὶ ἐντελέχεια πρώτη καλεῖται· ἕκαστον γὰρ ἢ πάσχει δεκτικὸν ἐστὶ τοῦ ἰδίου εἶδους πρὸς ὃ δυνάμει λέγεται· τῆ δὲ δραστηκῆ δυνάμει ἀντικεῖται ἐνέργεια ἡ δραστηκῆ. Πάσης γὰρ ἐνεργείας, τῆς ὡς δράσεως λεγομένης, ἀρχὴ δύναμις ἐστὶν ἡ δραστηκῆ· καὶ καθάπερ ἡ ἐνέργεια, ἡ ὡς εἶδος λεγομένη, τελειότης ἐστὶ τῆς παθητικῆς δυνάμεως, οὕτω καὶ ἡ ἐνέργεια, ἡ ὡς δράσις λεγομένη, τελειότης ἐστὶ τῆς δραστηκῆς δυνάμεως. Πᾶσα γὰρ δύναμις πρὸς τὴν ἀντικειμένην αὐτὴν ἐνεργείαν θεωρουμένη ἀτελής τις ἐστὶ. Τῆς δὲ ἐνεργείας τῆς ὡς δράσεως λεγομένης ἡ μὲν ἐστὶ τελειότης τοῦ ἔχοντος καὶ οὐδενὸς ἐξῶθεν ἀποτελέσματος· καὶ

A nem, atque ut omnia clare et evidentiter pateant, et verba rebus definitis consonent.

Hoc illi, ut dictum est, non concipientes, et varios non distinguentes sensus, neque prout quæstioni congruit prælium ineunt (nam aliunde pugna eis offerretur), neque ordine ad debitum finem sermones conducunt; sed velut errabundi, ubi dicendi vis deficit, dilabuntur, nec se invicem, imo, pene dixerim, ne seipsos quidem intelligunt, quia ad nihil solidum et compactum sermonibus tendunt, Ideoque incomposite et in caligine semper dimittant.

B Necesse igitur nos, ab omnibus istiusmodi erroribus caventes, totis viribus enitiamur accurate cunctas præfatæ operationis afferre significationes, ita ut quæstionem haud alibi quam decet inchoemus, et procedamus per ordinem, et composite argumentum ad congruum finem deducamus, neque necessarium quid omitteutes, neque superfluis immorantes, sed omnia tam clara et distincta exhibentes ut sermonum nostrorum et veritas facile apprehensibilis fiat discere volentibus, et falsitas facile reprehensibilis: multi enim obscuritatem affectantes ne argui possint, ipsam veritatem nescii obtenebrant, Ideoque laborem suum prorsus irritum reddunt. Ita se res habet.

Cap. II. De divisione et ordine librorum hujus operis.

Quoniam igitur operatio naturalis relationem habet ad aliquam potentiam (unumquodque enim est potentia vel actu), examinandum est quomplex sit potentia, et qualis potentia tali talive operationi opponatur, prætermisissis operationibus quæ communi designantur nomine, per quamdam enim similitudinem nuncupantur: sicut in geometria quædam et possibile dicimus et impossibile esse aliquo modo et non esse, quod etiam dicendum de aliis.

Est igitur potentia passiva et potentia activa. Potentiæ passivæ opponi censetur operatio quæ forma et perfectio prima vocatur: nam unumquodque, quatenus est passivum, capax est propriæ formæ relative ad quam esse in potentia dicitur. Potentiæ vero activæ activa opponitur operatio: omnis enim operationis, quæ ut actio habetur, causa potentia activa. Et quemadmodum operatio quæ ut forma consideratur, est perfectio potentiæ passivæ, ita et operatio quæ ut actio habetur, est perfectio potentiæ activæ: omnis enim potentia, relative ad oppositam operationem spectata, est quid imperfectum. Operationis autem quæ ut actio habetur, una pars est perfectio ipsius agentis, nullius vero externi effectus. Hæc vocari potest speculativa nomine com-

(1) Videtur locus corruptus.

μὴν, neque enim accuratam nunc facio defini-
 tionem, sed adumbro tantum quæ dicere intendo.
 Et opposita huic operationi potentia dici potest
 speculativa: sicut intelligere, velle et sentire. Nam
 ex actu intelligendi nullum intellectorem perficitur;
 intelligens vero, utpote veritatem sibi magis approp-
 prians, seipsum perficit, in quantum omni intellec-
 tui finis propositus est veritas. Item ex actu vol-
 lendi nullum volitorum perficitur, perficitur vero
 volens, quia melius seipso efficitur.

Altera pars operationis activæ est perfectiva ali-
 cujus exterioris effectus: aliquod enim ens poten-
 tia educit in actum. Hæc autem potentia et opera-
 tio duplex est: una est natura, et altera voluntate:
 omne enim agens agit natura vel voluntate. Sed in
 discrimen est, quod natura circa unum versatur,
 nam ignis ignem semper generat, et homo hominem,
 voluntas vero circa diversa, verbi gratia, facit do-
 mum vel non facit, et quidem talem vel talem, nisi
 hujusmodi sit volitum ut sine eo finem nostrum as-
 sequi nequeamus, hoc enim non velle non possu-
 mus, sicut volo panem, sine quo vivere haud valeo.
 Subjecta autem voluntati potentia et operatio
 iterum duplex est: altera ex nihilo facit aliquid et
 vocatur potentia et operatio creatrix; altera ex ali-
 quo existente facit aliquid, et vocari potest poten-
 tia et operatio simpliciter operatrix. Operationem
 autem dicere operationis effectum, sicut ars dicitur
 artis effectus, nunc liceat.

Cum igitur tam multipliciter operatio dicatur,
 examinandum est utrum sub quocunque respectu
 dici possit aliam esse Dei essentialiam ab ejus opera-
 tionis. Et primum quidem de operatione quæ for-
 nam et perfectionem significat: nam hæc est pri-
 ma et principium in ordine operationum, quia sic-
 ut unumquodque quatenus est potentia patitur,
 ita quatenus est actu agit, omne enim agens agit
 in quantum est actu. Itaque, ut carena est princi-
 pium navis, et cor vitæ, et fundamentum domus,
 sic de operatione disserendo a præfata operatione
 sermo ineundus est.

Si ergo demonstretur non esse in Deo potentiam
 passivam, neque materiam in qua sit hæc operatio
 ut forma in materia, sed eum esse formam in seipsa
 subsistentem, imo ipsum esse idem ac suum esse,
 omnino necesse est confiteri operationem Dei esse
 ipsius essentialiam: quod omnes perfecte concipiunt.
 Sed aliud est ostendere non esse in Deo potentiam
 passivam, et aliud non esse materiam: siquidem
 omnis materia est potentia passiva, haud vero om-
 nis potentia passiva est materia; nam immateria-
 lia materiam quidem non habent, habent tamen ali-
 quam passivam potentiam ad recipiendum esse, in
 quantum est eorum esse, sed se habent, ad hoc sicut
 lucida ad lucem. Ideo de utroque illorum de-

καλεῖσθαι αὐτὴ θεωρητικὴ κοινῶν ὀνόματι. Οὐ γάρ
 νῦν δι' ἀκριβείας τὴν διαίρεσιν ποιοῦμαι; ἀλλ' ὅσῳ
 τύπῳ περιλαβεῖν περὶ ὧν εἰπεῖν προεθέμην. Καὶ ἡ
 ἀντικειμένη δὲ ταύτῃ δύναμις θεωρητικὴ καλεῖσθαι,
 οἷον τὸ θεωρεῖν, καὶ τὸ βούλεσθαι, καὶ αἰσθάνεσθαι.
 Ἄπὸ μὲν γὰρ τοῦ θεωρεῖν οὐ προσιγίνεται τι τῶν
 νοουμένων· τὸ δὲ θεωροῦν, ἕτε μᾶλλον ἀληθείας
 ἀντιποιοῦμενον, τελειότητος ἑαυτοῦ γίνεται, ἐφ' ὅσῳ
 παντὶ γὰρ τέλος ἀντικαίμενον ἢ ἀλήθεια· ἀπὸ δ' αὖ
 τοῦ βούλεσθαι τῶν μὲν βουλητῶν οὐ περιγίνεται τι,
 τῶν δὲ βουλομένων (2) τὸ ἀγαθώτατον αὐτοῦ τὸ ἑαυτὸν
 γίνεσθαι.

Τὸ δὲ αὖ ἕτερον τῆς δραστηκῆς ἐνεργείας μόριον
 τελειωτικόν ἐστὶ τινος ἐξωθεν ἀποτελέσματος· ἀνα-
 φέρει γάρ τι τῶν ἐξωθεν ἀποτελέσματος. Ἀναφέρει
 γάρ τι τῶν δυνάμει εἰς τὸ ἐνεργεῖα. Ταύτης δὲ τῆς
 δυνάμειως καὶ ἐνεργείας ἡ μὲν ἐστὶ φύσει, ἡ δὲ
 θελήσει. Πᾶν γὰρ τὸ ποιοῦν ποιεῖ φύσει ἢ θελήσει.
 Διαφέρει δὲ, ὅτι ἡ μὲν φύσις· ἂν πρὸς ἑν ἔχει, τὸ
 γὰρ πῦρ πῦρ αἰεὶ γίνεσθαι, καὶ ὁ ἄνθρωπος ἄνθρωπον ἢ
 δὲ θέλῃσις πρὸς ὁποτέραν· οἷον ποιεῖ οἰκίαν, ἢ μὴ·
 καὶ τοιάνδε, ἢ τοιάνδε, εἰ μὴ τοιοῦτον εἶη τὸ θε-
 λητὸν, οὐ ἄνευ τυχεῖν τοῦ τέλους μὴ δυνάμεθα·
 τοῦτο γὰρ αἰεὶ μὴ θέλειν οὐ δύναται· ὡς περὶ θλίω
 τὸ σιτίον, οὐ ἄνευ ζῆν οὐ δύναται. Τῆς τῆ θελήσει
 ὁποκαμείτης δυνάμειως καὶ ἐνεργείας ἡ μὲν ἐκ τοῦ
 μηδαμῶς μηδαμῆ ποιεῖ τι, ἢ καὶ ὀσμουργικὴ δύνα-
 μις καὶ ἐνέργεια καλεῖται· ἡ δὲ ἐξ ὁποκαμείνου τίως
 ποιεῖ, ἢ καὶ ποιητικὴ δύναμις καὶ ἐνέργεια ἀπλῶς
 καλεῖσθαι. Ἐνέργειαν δὲ λέγειν τὸ ἀπὸ τῆς ἐνεργείας,
 ὡς περὶ καὶ τέχνην τὸ ἀπὸ τῆς τέχνης. ἕατέρον νῦν.

Τοσαυταχῶς δὴ ὅν τῆς ἐνεργείας λεγομένης,
 θεωρητικὸν εἰ καὶ καθ' ὅτι οὐδὲν δυνατὸν λέγειν ἕτερον
 εἶναι τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ τῆς ἐνεργείας αὐτοῦ. Καὶ
 πρῶτον περὶ τῆς ἐνεργείας, τῆς τὸ εἶδος καὶ τὴν
 ἐντελέχειαν δηλοῦσης. Καὶ γὰρ αὕτη πρώτη καὶ
 ἀρχὴ ἐν τῷ τῶν ἐνεργειῶν γίνεται. Ὡς περὶ γὰρ ἐκ-
 στος τῷ δυνάμει εἶναι πάσχει, οὕτω καὶ τῷ ἐνε-
 ρεῖα εἶναι ὁρᾷ. Πᾶν γὰρ τὸ ἐνεργεῖν ἐνεργεῖ ἢ
 ἐνέργεια ἐστὶ. Διὸ καὶ καθάπερ τρέπτει ἀρχὴ πλοῦτος,
 καὶ ζῶον καρδία, καὶ οἴκου θεμέλιος· οὕτω καὶ τοῦ
 περὶ ἐνεργείας ζητήματος ὁ περὶ τῆς ἐνεργείας ταύ-
 τῆς λόγος ἀρχὴ.

Ἄν τοίνυν δειχθῆ μὴ εἶναι δυνάμειν τινα ἐν τῷ
 Θεῷ παθητικὴν, μήτε ὕλην, ἐν ἣ εἶη ἂν αὕτη ἢ
 ἐνέργεια, ὡς εἶδος ἐν ὕλῃ, ἀλλ' εἶναι εἶδος κατ'
 αὐτὸ ὁμοιωτῶς, ἐπὶ τῷ ὑπάρχειν τὸ [αὐτὸ] εἶναι·
 ἀνάγκη πᾶσα ὁμολογεῖν τὴν ἐνέργειαν τοῦ Θεοῦ
 εἶναι τὴν οὐσίαν αὐτοῦ. Ὡς περὶ ἀμυχγέπη τισὶν
 οἶαν (3) χωρεῖται. Διαφέρει δὲ δεικνύμεναι μὴ εἶναι
 δυνάμειν ἐν τῷ Θεῷ παθητικὴν, καὶ μὴ εἶναι ὕλην.
 Ὅτι πᾶσα μὲν ὕλη, καὶ δυνάμεις παθητικῆ· οὐ
 πᾶσα δὲ παθητικὴ δύναμις καὶ ὕλη. Τὰ γὰρ εἶδη
 ὕλην μὲν οὐκ ἔχει, δυνάμειν δὲ τινα παθητικὴν ἔχει
 δεκτικὴν τοῦ εἶναι, ἐφ' ὅσον ἐστὶ τὸ αὐτῶν εἶναι.
 Ἄλλ' ἔχει πρὸς αὐτὸ, ὡς τὰ διαφανῆ πρὸς τὸ φῶς.
 Διὸ καὶ περὶ ἐκάστου αὐτῶν ἰδία ζητητέον· ἀπὸ

(2) Videtur locus corruptus.

(3) Videtur locus corruptus. Ex vestigiis depravatae lectionis lego, τισὶν συγχωρεῖται.

μὲν γὰρ τοῦ μὴ εἶναι δύναμιν ἐαυτῶ· παθητικὴν ἂν
δείχθησεται ταυτὸν εἶναι τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ τῷ
εἶναι αὐτοῦ· ἀπὸ δὲ τοῦ μὴ εἶναι ὕλην ἐν αὐτῷ, μὴ
εἶναι τὴν ἐνέργειαν αὐτοῦ ἴσθαι τὴν ἐντελέχειαν, καὶ
τὸ εἶδος, μέρος τῆς οὐσίας, καὶ οὕτω ταυτὸν εἶναι
τὴν ἐνέργειαν τοῦ Θεοῦ τῇ οὐσίᾳ αὐτοῦ, ὅπερ νῦν
εἰς ζήτησιν πρόκειται.

Κεφάλ. Γ'. Ὅτι οὐκ ἔστιν ἐν τῷ Θεῷ δύναμις
παθητικὴ.

α'. Ὅτι τοίνυν (4) ἀδύνατον εἶναι ἐν τῷ Θεῷ δύνα-
μιν παθητικὴν, ἐντεῦθεν ὅλην· πᾶν γὰρ οὗ τῆ οὐ-
σίᾳ μίχεται δύναμις, ἢ τοῦτο αὐτὸ δύναται εἶναι,
καὶ μὴ εἶναι. Τὸ γὰρ δυνατόν εἶναι, καὶ μὴ εἶναι
δυνατόν. Ὁ δὲ Θεὸς καθ' αὐτὸν μὴ εἶναι (5), αἰώνιος
γάρ. Οὐκ ἄρα ἔστιν ἐν τῷ Θεῷ δύναμις πρὸς τὸ
εἶναι.

β'. Ἐτι καὶ πᾶν τὸ ποτὲ μὲν ὄν δυνάμει, ποτὲ δὲ
ἐνεργεῖ· πρότερον ἔστιν δυνάμει ἢ ἐνεργεῖ. Ἀπλῶς
μέντοι γε ἡ ἐνέργεια προτέρα ἐστὶ τῆς δυνάμεως·
ἡ γὰρ δύναμις οὐκ αὐτεπίγγελτος· πρότερον εἰς τὸ
ἐνεργεῖν. Ποίησι δὲ διὰ τινος ἐνεργείας. Πᾶν ἄρα
τὸ δυνάμει ἔχει τι προεσύτερον ἐαυτοῦ. Ὁ δὲ Θεὸς
οὐκ ἔχει τὸ προεσύτερον ἐαυτοῦ· ἐστὶ γὰρ τὸ πρῶτον
ὄν, καὶ πρώτη πάντων αἰτία. Οὐκ ἔστιν ἄρα δύνα-
μις ἐν αὐτῷ παθητικὴ.

γ'. Ἐτι τὸ καθ' αὐτὸ ἀναγκαῖον οὐδενὶ ἐρόπω
δυνατόν εἶναι· τὸ γὰρ καθ' αὐτὸ ἀναγκαῖον αἰτίαν
οὐκ ἔχει. Πᾶν δὲ τὸ δυνατόν εἶναι αἰτίαν ἔχει. Καὶ
εἰ μὲν ἐαυτὸ αἰτίαν ἔχει, ἔστιν οὗ αὐτὸ ἐαυτοῦ αἰ-
τία, ὅπερ ἀδύνατον· εἰ δὲ ἄλλο, οὐ καθ' αὐτὸ ἀναγ-
καῖον. Ὁ δὲ Θεὸς καθ' αὐτὸ ἀναγκαῖον· οὐκ ἄρα
ἐστὶ δύναμις ἐν αὐτῷ τοιαύτη.

δ'. Ἐτι πᾶν τὸ ποιῶν ποιεῖ ἢ ἐνέργειά ἐστιν. Ὅταν
οὐκ ἔστιν ὅλον ἐνέργεια, οὐχ ὅλη ἐαυτῷ ποιεῖ, ἀλλά
τενὶ ἐαυτοῦ. Ὁ δὲ μὴ ὅλη ἐαυτῷ ποιεῖ οὐκ ἔστι πρῶ-
τον ποιῶν. Ποιεῖ γὰρ τινὸς μετουσίᾳ, καὶ οὐ τῇ ἐαυτοῦ
οὐσίᾳ. Τῇ πρῶτον ἄρα ποιῶν, ὅπερ ἔστιν ὁ Θεός, οὐ-
δεμίαν ἔχει δύναμιν παραμεμιγμένην ἐαυτῷ, καθ'
ἣν οὐδὲν ποιεῖ, ἀλλ' ἔστιν ὅλος ἐνέργεια καθαρὰ.

ε'. Ἐτι εἰ πᾶν τὸ ποιῶν ποιεῖ καθ' ὅ ἐνέργειά
ἐστιν, ὁ δὲ Θεός οὐκ ἔστιν ἐνέργεια καθαρὰ,
ἀλλ' ἐνέργεια παραμεμιγμένη δυνάμει, ὥσπερ
[ὅπερ] οὐχ ὅλη ἐαυτῷ ἐνεργεῖ, οὐδ' ὅλον τι
ποιεῖ· ἀλλὰ δεήσεται τινος ὑποκειμένης δυνά-
μει· παθητικῆς· πρὸς τὸ ποιεῖν, ὥσπερ τὰ ἄλλα, ἃ
ἐστὶ τοιαύτη ἐνέργεια ἐν ὑποκειμέναις δυνάμει· καὶ
εἰ τοῦτο, οὐ δημιουργήσει. Τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ δη-
μιουργεῖν, τὸ ἐκ μηδαμῆ μηδαμῶς ποιεῖν τι, ὅπερ
ὄν τυγχάνει παρὰ τὰ τῆς ἁγίας Γραφῆς ἀξιώματα.
Οὐκ ἄρα ἔστιν ἡ δύναμις ἐν τῷ Θεῷ παθητικὴ,
καθ' ἣν πάσχει τι μόνον, καὶ οὐ ποιεῖ.

ς'. Ἐτι καθάπερ ἕκαστον ἐνεργεῖ ἢ ἐνέργειά
ἐστιν, οὕτω καὶ πάσχει καθὼ [καθ' ὅ] δυνάμει· ἢ
γὰρ κίνησις ἐστὶν ἡ ἐνέργεια τοῦ δυνάμει, ἢ δυνά-

monstrando propria erit quæstio: nam ex eo quod
non sit in Deo potentia passiva, ostendetur idem
esse ejus essentiam ac esse ipsius, et ex eo quod
non sit in eo materia, demonstrabitur operationem
ejus, quæ est perfectio et forma, non esse partem
essentiam, et sic idem esse operationem Dei ac ipsius
essentiam, quod nunc in quæstionem proponitur.

Cap. III. Quod in Deo non est potentia passiva.

1. Potentiam passivam in Deo esse non posse sic
demonstratur. Omne enim id, in cujus substantia ad-
miscetur potentia, in quantum est hujusmodi potest
esse et non esse: quod enim potest esse, potest etiam
non esse. Deus autem secundum se non potest non
esse cum sit æternus: in Deo igitur non est
B potentia ad esse.

2. Adhuc, quamvis id quod quandoque est in po-
tentia, quandoque in actu, prius sit tempore in po-
tentia quam in actu, tamen simpliciter actus est
prior potentia; quia potentia non educit se in ac-
tum, sed educitur per aliquid quod sit actus. Omne
igitur quod est in potentia, habet aliquid prius seipso.
Deus autem non habet prius seipso, est enim pri-
mum ens et prima omnium causa: non est igitur in
eo potentia passiva.

3. Item, id quod est per se necesse esse, nullo
modo est possibile esse; quia quod est per se ne-
cesse esse, non habet causam. Omne autem quod
est possibile esse, habet causam. Et si quidem seip-
sum habeat causam, tunc erit ipsam suiipsius causa,
quod est impossibile; si vero aliud habeat causam
tunc non erit per se necesse esse. Deus autem per
se est necesse esse: non igitur est in eo istiusmodi
potentia.

4. Amplius, unumquodque agit, secundum quod
est actus. Quod igitur non est totus actus, non toto
se agit, sed aliquo sui. Quod autem non toto se
agit, non est primum agens: agit enim alicujus par-
ticipatione, non per essentiam suam. Primum igitur
agens, quod est Deus, nullam habet potentiam
sibi admistam, sed est totus actus purus.

5. Item, si omne agens agit in quantum est actus,
Deus autem non sit actus purus, sed actus admis-
tus potentiam qui non toto se agit, non totum quid
aget, sed opus habebit aliqua subjecta potentia ad
agendum, sicut alia, quæ sunt hujusmodi actus in
subjectis potentiis. Et si ita sit, non creabit (nam
creare est ex nihilo aliquid facere), quod est con-
tra sacræ Scripturæ auctoritatem. Non igitur est in
Deo potentia passiva, secundum quam aliquid patitur
tantum et non agit.

6. Rursus, unumquodque sicut agit in quantum
est actus, ita patitur in quantum est potentia; nam
motus est actus existentis in potentia, in quantum

(4) Hæc fere sumpsit Acindynus ex S. Thoma.
lib. 1 Contra gentes, cap. 16.

(5) Videtur hoc vel simile quid decesse, μὴ δύ-
ναται.

est in potentia, sicut ædificatio est actus ædificabilium. Sed Deus est omnino impassibilis ac immutabilis: « Apud quem, dicitur, non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio¹. » Nihil igitur habet de potentia scilicet passiva.

7. Iterum, videmus aliquid exire de potentia in actum. Et quia quod est in potentia, nondum est, unde nec agere potest, ergo oportet esse aliquid aliud prius, quo educatur in actum. Et iterum si hoc est exiens de potentia in actum, oportet ante hoc aliquid aliud poni, quo ipsum educatur de potentia in actum. Et quia in infinitum procedi non potest, ergo oportet devenire ad aliquid quod est actu tantum: et hoc dicimus Deum. *Non igitur, etc.*

8. Præterea, talis potentia est quid imperfectum; nam si habetur, forma perficitur. Nihil autem imperfectum est in Deo: ergo nec huiusmodi potentia. Quod si quis dicat talem potentiam nunquam esse absque existentia et forma, nihil inde sequitur: nam quod alio perficitur, in seipso consideratum, est imperfectum.

9. Insuper, videmus aliquid quod est potentia et actu, sicut naturalia, et aliud quod est potentia tantum, ut materiam primam. Oportet igitur esse aliquid etiam quod sit tantum actu sine potentia: et hoc dicimus esse Deum. Non igitur est in Deo potentia passiva.

10. Imo, si qua sit in Deo huiusmodi potentia, comparabitur ad operationem sicut habens ad id quod habetur; nam secundum potentiam aliquid est alicujus receptivum. Hoc autem clare confutat Boetius in libro *De consolatione*. Postquam enim dixit Deum esse plenum summi boni, subdit, philosophiæ personam gerens: « Te enim obsecro ut sancte ac purissime iudices Deum optimum summo bono esse plenissimum, ne forte arbitrari audeas rerum omnium patrem illud bonum quo se repleti testatur, vel ab extrinsecus desumere, vel naturaliter, sed diversum a sua substantia, tanquam si Deus esset habens, habita vero beatitudo: si enim ab exteriori accepisse putes, recipiens esse deterius dante suscipari poteris, illum tamen superiorem esse omnibus merito constitemur; si vero illa bona in natura ejus sint, sed in operibus sint diversa, quando de rerum principio loquimur, excogitet qui potest, quis hæc dissimilia conjunxerit. » Non igitur in Deo est prædicta potentia.

11. Denique, licet aliqua entia talem non habeant potentiam ad aliam formam, sicut caelestia corpora, habent tamen potentiam ad non esse: nam unumquodque hanc e nihilo effert velut residuum pristinae non existentiae: ideo secundum illam unumquodque est nihil, et si quid sibi met reliu-

¹ Jac. 1, 17.

(5) Lib. III, *De consolat.* prosa decima.

μαι, ὡς περ ἡ οἰκοδόμησις τῶν οἰκοδομητῶν. Ὁ δὲ Θεός ἐστι πάντη ἀπαθής, καὶ ἀμετάβλητος. Παρ' οὐ γὰρ, φησὶν, οὐκ ἔστι παραλλαγὴ ἢ τροπῆς ἀποσκίασμα. Οὐδὲν ἄρα ἔχει ἐκ τῆς παθητικῆς δυνάμεως.

Ζ'. Ἐτι δρῶμέν τι ἐξίεν ἐκ τοῦ δυνάμει εἰς τὸ ἐνεργεῖα· καὶ ἐπεὶ τὸ δυνάμει ὄν οὕτω ἐστὶ, διὰ οὐδὲ ἐνεργεῖν δύναται, ἀνάγκη εἶναι τι ἄλλο πρότερον, δι' οὗ εἰς τὸ ἐνεργεῖα προαχθήσεται. Εἰ τοίνυν καὶ τοῦτο ἐξείσιν ἐκ τοῦ δυνάμει εἰς τὸ ἐνεργεῖα, ἀνάγκη καὶ τούτου τι ἕτερον προὑποκτιθέναι, πρότερον αὐτὸ ἐκ τοῦ δυνάμει εἰς τὸ ἐνεργεῖα. Καὶ ἐπεὶ ἐπ' ἀκείρον προλέγει οὐ δύναται, ἀνάγκη ἀπαντᾶν εἰς τὸ ἐνεργεῖα μόνον, καὶ τοῦτο φημὲν τὸν Θεόν. Οὐκ ἄρα, καὶ τὰ λοιπά.

Η'. Ἐτι ἡ τοιαύτη δύναμις ἐστὶ τι ἀτελές. Εἰ γὰρ ἔξει, εἴδει τελειοῦται. Οὐδὲν δὲ ἀτελές ἐν τῷ Θεῷ. Οὐδ' ἄρα δύναμις τοιαύτη. Κἂν λέγῃ τις τὴν τοιαύτην δύναμιν μηδέποτε εἶναι ἀνευ ἐξέως ἢ εἶδους, οὐδ' οὕτως συμπεραίνει. Πᾶν γὰρ ὃ ἐτέρῳ τελειόν ἐστὶ, κατ' αὐτὸ θεωρούμενόν ἐστιν ἀτελές.

Θ'. Ἐτι δρῶμέν τι δυνάμει, καὶ ἐνεργεῖα, ὡς περ τὰ φυσικά, καὶ ἄλλο δυνάμει μόνον, ὡς περ τὴν πρώτην ὕλην. Δεῖ ἄρα εἶναι τι καὶ ἐνεργεῖα μόνον, ἀνευ τοῦ δυνάμει. Καὶ τοῦτο φημὲν εἶναι τὸν Θεόν. Οὐκ ἄρα ἐστὶν ἐν τῷ Θεῷ δύναμις παθητικῆ.

Ι'. Ἐτι, εἰ ἔστι τις ἐν τῷ Θεῷ τοιαύτη δύναμις, ἔσται ὡς ἔχον πρὸς ἐχόμενον τὸ ἐνεργεῖα. Κατὰ ταύτην γὰρ ἐστὶ τι δεκτικόν τινος. Τοῦτο δὲ ἀποτέρεται σαφῶς ὁ Βοήτιος (6) ἐν τῇ Παραμυθίᾳ. Εἰπὼν γὰρ πλήρη εἶναι τὸν Θεὸν τοῦ ἀκρου ἀγαθοῦ, ἐπάγει ἀπὸ τοῦ τῆς φιλοσοφίας προσώπου· « Ἀλλὰ γὰρ δέομαι σου, ὅπως ὁσίως καὶ πανάγως τοῦτο δοκιμάσῃς, τὸ τοῦ ἀκρου ἀγαθοῦ τὸν ἀκρον ἀγαθὸν εἶναι πληρέστατον, ὡς ἂν μὴ τὸν τῶν ὄντων κατέρα πάντων ἐκείνο τὸ ἀγαθὸν οὐ πλήρης εἶναι μαρτυρεῖται, ἢ ἐξωθεν λαμβάνειν φρονεῖν τολμήσεως, ἢ φυσικῶς μὲν ἔχειν, διάφορα δ' εἶναι τὴν ὑπαρξιν, ὡς ἂν ἔχοντος τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐχομένης μακαριότητος. Εἰ μὲν γὰρ ἐξωθεν εἰληφέναι ὀπλολαμβάνεις, κρεῖττον τοῦ εἰληφέναι τὸ δεδοκός οἰεσθαι δύνασαι. Ἄλλ' ὑπερέχειν τοῦτον ἀπάντων ἀξίως ὁμολογοῦμεν. Εἰ δὲ τῆ φύσει μὲν ἐστὶν, ἐν τῷ πράγματι δὲ διάφορα, ἐπειδὴν περὶ τοῦ τῶν ὄντων ἀρχοντος διαλεγόμεθα, ὁ δυνάμενος κλασάται, τίς τὰ διάφορα ταῦτα συνήψεν. » Οὐκ ἄρα ἐστὶ πᾶς ἐν τῷ Θεῷ τοιαύτη δύναμις.

ΙΑ'. Ἐτι εἰ καὶ ἡ τοιαύτη δύναμις μὴ ἔχει ἐν ἐνίοις πρὸς ἄλλο εἶδος, ὡς περ ἡ τῶν οὐρανίων σωματίων, ἔχει μέντοι πρὸς τὸ μὴ ὄν. Καὶ γὰρ ἕκαστον ἐκ τοῦ μὴ ὄντος ταύτην ἐφίλλεταται οἰκεῖν τι λείπον τῆς ποτὲ μὴ ὄντητος. Διὸ καὶ κατ' αὐτὴν μὴδὲν ἐστὶν ἕκαστον, εἴτε λαθεῖν τι ἐφ' ἑαυτοῦ

μη συντηροῦμενον ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, οὐδὲν ἀκαρπία A
μένει, ἀλλ' ἀθρόως οὐχίσσεται, καὶ διαπεσείται ὡς
ὁ Ἀδύουστινος φησίν. Ὁ δὲ Θεὸς οὐκ ἔστι πρὸς
τὸ μὴ εἶναι, οὐδ' ἄρα τοιαύτην δύναμιν. Ἐντεῦθεν
ἔστιν ὅτι πρὸς τῶν λογίων ἀπαθῆς ὁμνεῖται.

Κεφαλ. Δ'. Ὅτι ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ ἔστιν τὸ εἶναι
αὐτοῦ.

α'. Ἐκ δὴ τούτων φανερόν (7) τὴν οὐσίαν τοῦ
Θεοῦ τὸ εἶναι αὐτοῦ. Πᾶσα γὰρ οὐσία ἢ μὴ ἔστι τὸ
εἶναι αὐτῆς, ἔστιν ἐν δυνάμει πρὸς αὐτὸ. Ἐν δὲ τῷ
Θεῷ οὐδαμῶς ἔστι τις δύναμις τοιαύτη. Ἡ οὐσία
ἄρα τοῦ Θεοῦ οὐκ ἔστιν οὐσία τοιαύτη, ἥς τὸ εἶναι
ἔστιν ἕτερον αὐτῆς. Ἔστιν ἄρα ταυτὸν τῇ οὐσίᾳ
τοῦ Θεοῦ τὸ εἶναι αὐτοῦ.

β'. Ἐτι ὁρῶμεν ἐν τοῖς οὐσί τινα δυνατὰ εἶναι,
καὶ μὴ εἶναι, ὡς περ τὰ ἐν γενέσει, καὶ φθορᾷ. B
Πᾶν δὲ τὸ δυνατὸν εἶναι, καὶ μὴ εἶναι, αἰτίαν
τοῦ μὴ (8) εἶναι ἀνὰ πρῶτον ἢ, ὃ γὰρ ἔχει ἐπίσης πρὸς
τὸ εἶναι, καὶ μὴ εἶναι, εἰς τὸ εἶναι προεχώρησεν,
ἀνάγκη ἐκ τινος αἰτίας τοῦτ' ἴσχειν. Ἐν δὲ τοῖς
αἰτίοις οὐκ ἔστιν ἐπ' ἀπειρον προϊέναι· ἀνάγκη ἄρα
τιθέναι τι ἀναγκαῖον εἶναι. Τοῦτο δὲ ἢ ἄλλοθεν
ἔχει τὴν αἰτίαν τῆς αὐτοῦ ἀνάγκης, ἢ οὐ. Ἄλλ'
ἔστι καθ' αὐτὸ ἀναγκαῖον. Οὐκ ἔστι δὲ προϊέναι ἐπ'
ἀπειρον ἐν τοῖς ἀναγκαίοις τοῖς ἔχουσι τὴν αἰτίαν
τῆς αὐτῶν ἀνάγκης ἄλλοθεν. Ἀνάγκη τοίνυν τιθέναι
τι πρῶτον ἀναγκαῖον εἶναι, ἔπειρ ἔστι καθ' αὐτὸ
ἀναγκαῖον. Καὶ τοῦτ' ἔστιν ὁ Θεός, ὃς ἔστι πρῶτον
ἀναγκαῖον. Τοῦτο δὲ τὸ καθ' αὐτὸ ἀναγκαῖον εἶναι
τινὲς εἶναι καθ' αὐτὸ ἀναγκαῖον ἔστιν ἀναγκαῖον C
εἶναι, ὡς περ τὸ ἐνδεχόμενον εἶναι ἐνδεχομένῳ ἔστιν
ἐνδεχόμενον εἶναι. Τοῦτο τοίνυν τὸ εἶναι τὸ καθ'
αὐτὸ ἀναγκαῖον, εἰ ἔσται τινὲς οὐσία, ἢ ἔσται αὐτῇ
ἀντιῆξον, καὶ διαμαχόμενον, ὡς περ τὸ καθ' αὐτὸ
εἶναι διαμάχεται τῷ τῆς λευκότητος χρώματι· ἢ
ἔσται αὐτῇ σύμφωνον, καὶ συγγενές, ὡς περ τῇ
λευκότητι τὸ ἐν ἄλλῳ εἶναι. Ἀλλὰ τῷ μὲν πρώτῳ
τρόπῳ οὐκ ἂν συνέλθοι ταύτη τῇ οὐσίᾳ τὸ καθ' αὐτὸ
ἀναγκαῖον εἶναι, ὡς περ οὐδὲ τῇ λευκότητι τὸ καθ'
αὐτὸ ὑπάρχειν· τῷ δὲ δευτέρῳ τρόπῳ ἢ τὸ τοιοῦτον
εἶναι ἡρῆται τῆς οὐσίας ἢ ἀμφοτέρω ἀπάσης αἰ-
τίας, ἢ οὐσία ἀπὸ τοῦ εἶναι. Ἀλλὰ τὰ πρῶτα δύο
εἰσι παρὰ τὸν λόγον τοῦ εἶναι καθ' αὐτὸ ἀναγκαῖου.
Ἔστι γὰρ ἕκαστον ἀναγκαῖον διὰ τοῦθ', οὗ ἡρῆται.
Εἰ δὲ τὸ τρίτον, ἔπεται ἐκείνην τὴν οὐσίαν κατὰ D
συμβεβηκὸς ἐπιγίνεσθαι τῷ καθ' αὐτὸ ἀναγκαῖον
εἶναι. Πᾶν γὰρ ὃ ἔπεται τῷ τοῦ πράγματος εἶναι,
κατὰ συμβεβηκὸς ἔνεστιν αὐτῷ, καὶ οὕτως οὐκ ἔστιν
ἢ οὐσία αὐτοῦ. Ὁ Θεός ἄρα οὐκ ἔχει οὐσίαν, εἰ μὴ
ἔστι τὸ εἶναι αὐτοῦ.

γ'. Εἰ δὲ τις λέγει ἐκείνο τὸ εἶναι μὴ ἀπολειμμέ-
ως ἡρῆσθαι τῆς οὐσίας, ὡς πάντῃ μὴ εἶναι, εἰ μὴ
ἐκείνη εἴη, ἀλλ' ἡρῆσθαι ὅσον πρὸς τὴν συνάφειαν,
ἢ συνήπται α' τῇ, καὶ οὕτω τὸ μὲν εἶναι ἔστι καθ'
αὐτὸ ἀναγκαῖον, τὸ δὲ συνάφειαν οὐκ ἔστι καθ'
αὐτὸ ἀναγκαῖον, ἀλλὰ διὰ τὴν οὐσίαν· ἀλλ' αὕτη ἢ

quatur et a Deo non conservetur, illi:co nihil per-
manet; sed cessabit et concidet, ut ait Augustinus,
Deus autem non tendit ad nihilum, nec proinde ad
istiusmodi potentiam. Et ideo in Scriptura sacra
dicitur impassibilis.

Cap. IV. Quod essentia Dei est esse ipsius.

1. Ex dictis patet essentiam Dei esse idem ac
ipsius esse. Omnis enim essentia quæ non est
suum esse, est in potentia relative ad hoc; sed in
Deo nulla est huiusmodi potentia. Essentia igitur
Dei non ea est essentia, cujus esse sit aliud ab ipsa.
Est ergo idem essentia Dei esse ipsius.

2. Iterum, videmus in entibus aliqua esse possi-
bilia esse et non esse, scilicet generabilia et cor-
ruptibilia. Omne autem quod est possibile esse et
non esse, necessario causam habet essendi, si
quando sit. Si enim quod æqualiter se habet ad
esse et non esse, in esse prodierit, oportet quod
hoc sit ex aliqua causa. Sed in causis non est pro-
cedere in infinitum; ergo oportet ponere aliquid
quod sit necesse esse. Hoc autem vel habet cau-
sam suæ necessitatis aliunde, vel non, sed est per
seipsum necessarium. Non est autem procedere in
infinitum in necessariis quæ habent causam suæ
necessitatis aliunde, ergo oportet ponere aliquid
primum necessarium, quod est per se necessarium.
Et hoc est Deus, qui est primum necessarium. Hoc
autem esse per se necessarium alicui per seipsum
necessario est necesse esse, sicut esse possibile ali-
cui possibili est possibile esse. Hoc igitur esse per
se necessarium, si sit alicui essentia, vel erit ipsi
contrarium et repugnans, sicut per se existere re-
pugnat albo colori; vel erit ipsi consonum et af-
fine, sicut albedini esse in alio. Si primo modo, illi
essentia non conveniet esse quod est per se ne-
cesse esse, sicut nec albedini per se existere. Si
autem secundo modo, vel esse huiusmodi dependet
ab essentia, vel utrumque ab alia causa, vel essentia
ab esse. Sed duo prima sunt contra rationem
ejus quod est per se necesse esse; nam unumquod-
que est necessarium eo quod non dependeat; ex
tertio vero sequitur quod illa essentia accidentaliter
advenit ad rem quæ per se necesse est esse, quia
omne quod sequitur ad esse rei, est ei accidentale,
et sic non erit ejus essentia. Deus igitur non ha-
bet essentiam quæ non sit suum esse.

3. Si quis autem dicat quod illud esse non absolute
dependet ab essentia illa, ut omnino non sit nisi
illa esset; sed quantum ad conjunctionem qua est
conjugitur, et sic illud esse per se necesse est, sed
ipsi conjungi non per se necesse est, sed propter
essentiam: hæc responsio prædicta inconuenientia

(7) Multa hujus capituli translata sunt ex Thom. lib. 1, contra gentes, cap 22.

(8) Videtur delenda negatio μη.

non evadit : quia si illud esse potest intelligi sine illa essentia, sequitur quod illa essentia se habet accidentaliter ad illud esse. Sed illud esse est per se necesse esse; ergo illa essentia se habet accidentaliter ad id quod est per se necesse esse : non ergo est quidditas ejus. Hoc enim quod est per se necesse esse, est Deus. Non igitur illa est essentia Dei, sed essentia Dei posterior. Si autem non potest intelligi illud esse sine illa essentia, dependet ab essentia a qua dependet conjunctio sua, et sic redit prior difficultas.

4. Item, unumquodque est per suum esse. Quod igitur non est suum esse, non est per se necesse esse. Deus autem est per se necesse esse; ergo Deus est suum esse.

5. Adhuc, si esse Dei non est sua essentia (non vero pars ejus esse potest, cum essentia divina sit simplex), oportet quod hujusmodi esse sit aliquid præter essentiam ejus. Omne autem quod convenit alicui, licet non sit de essentia ejus, convenit ei per aliquam causam : ea enim quæ non sunt unum, si conjungantur, oportet per aliquam causam uniri. Esse igitur ipsius Dei convenit essentia ejus per aliquam causam. Aut igitur per aliquid quod est de essentia ipsius, aut per essentiam ejus, aut per aliquid aliud. Si primo et secundo modo (cum essentia sit per illud esse), hoc est impossibile; prior est enim secundum intellectum causa quam effectus. Si ergo aliquid intelligeretur esse sibi ipsi causa essendi, intelligeretur esse antequam haberet esse, quod est impossibile, nisi intelligatur quod sit causa essendi secundum esse accidentale, quod est esse secundum quid : hoc enim non est impossibile, nam invenitur aliquid ens accidentale ex principiis sui subjecti causatum ante quod intelligitur esse substantialis forma subjecti; nunc autem non loquimur de esse accidentali. Si autem illud esse convenit per aliquam aliam causam; omne autem quod acquirit esse ab alia causa, est causatum; Deus autem est prima causa non habens causam : illa igitur essentia quæ acquirit esse aliunde, non est essentia Dei; necesse est igitur dicere quod esse Dei sua essentia est.

6. Insuper, quod non potest esse nisi concurrentibus pluribus, est compositum; sed nulla res in qua est aliud essentia et aliud esse, potest esse nisi concurrentibus pluribus, scilicet essentia et esse. Ergo omnis res in qua est aliud essentia et aliud esse, est composita. Deus autem non est compositus. Ipsum igitur esse Dei est sua essentia.

7. Denique, omnis res est per hoc quod habet esse; nulla igitur res, cujus essentia non est suum

(9) Hic deest quid in textu Græco quod suppleri potest ex S. Thoma in hunc modum : Sequitur quod

Α λύσις τὰ προσηρημένα ἄτοπα οὐ διαφεύγει. Εἰ γὰρ ἐκεῖνο τὸ εἶναι δύναται νοεῖσθαι ἄνευ ἐκείνης τῆς οὐσίας, ὁῦλον ὅτι ἐκείνη ἢ οὐσία κατὰ συμβεθερῶς ἔχει πρὸς ἐκεῖνο τὸ εἶναι. Ἐκεῖνο δὲ τὸ εἶναι ἐστὶ καθ' αὐτὴ ἀναγκαῖον εἶναι. Ἐκείνη ἄρα ἢ οὐσία κατὰ συμβεθερῶς ἔχει πρὸς τὸ καθ' αὐτὴ ἀναγκαῖον εἶναι. Οὐκ ἄρα ἐστὶ τὸ εἶναι αὐτοῦ. Τὸ γὰρ καθ' αὐτὴ ἀναγκαῖον εἶναι ἐστὶν ὁ Θεός. Οὐκ ἐστὶν ἄρα ἐκείνη ἢ οὐσία τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ ὁστέρα. Εἰ δὲ μὴ δύναται νοεῖσθαι ἐκεῖνο τὸ εἶναι ἀπολύτως, ἤρηται τῆς οὐσίας ἐκείνης, ἀφ' ἧς καὶ συνάφεια αὐτοῦ. Καὶ οὕτως ἐπάνασι τὰ πρότερα ἄτοπα.

Β. Ἔτι ἕκαστόν ἐστι τῷ ἑαυτοῦ εἶναι. Ὁ τοίνυν οὐκ ἐστὶ τὸ αὐτοῦ εἶναι, οὐκ ἐστὶ καθ' αὐτὴ ἀναγκαῖον εἶναι. Ὁ δὲ Θεός ἐστι καθ' αὐτὴ ἀναγκαῖον εἶναι. Ὁ Θεὸς ἄρα ἐστὶ τὸ εἶναι αὐτοῦ.

Γ. Ἔτι, εἰ τὸ εἶναι τοῦ Θεοῦ οὐκ ἐστὶν ἡ οὐσία αὐτοῦ, οὐ δύναται δὲ μέρος εἶναι αὐτῆς ἀπλῆς οὐσίας, δεῖ τὸ τοιοῦτο εἶναι παρ' αὐτὴν εἶναι τὴν οὐσίαν αὐτοῦ. Ὁ δὲ πρόσσει τινὶ μὴ ὄν ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ, προσήκει αὐτῷ κατὰ τινὰ αἰτίαν. Τὰ γὰρ μὴ ὄντα ὄν, εἰ συναφθεῖη, ἀνάγκη κατὰ τινὰ αἰτίαν συνίεναι. Τὸ εἶναι τοίνυν αὐτοῦ Θεοῦ προσήκει τῇ οὐσίᾳ αὐτοῦ κατὰ τινὰ αἰτίαν. Ἡ τοίνυν κατὰ τὴν ὕψην ἐστὶν ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ τοῦ πράγματος, ἢ κατὰ τὴν οὐσίαν αὐτοῦ, ἢ κατὰ τὴν ἔξω. Εἰ τῷ πρώτῳ, καὶ δευτέρῳ τρόπῳ, ἐστὶ δὲ ἡ οὐσία δι' ἐκεῖνου τοῦ εἶναι. (9) Τοῦτο δὲ ἀδύνατον. Πρῶτον γὰρ καθ' ἑπινοίαν ἐστὶν ἡ αἰτία τοῦ αὐτοῦ. Διὸ, καὶ εἰ τὴν νοοῖτο ἑαυτῷ αἰτία τοῦ εἶναι, νοηθῆσθαι εἶναι πρὸ τοῦ ἔχειν τὸ εἶναι. Ὅπως ἐστὶν ἀδύνατον, εἰ μὴ νοοῖτο αἰτία ἑαυτοῦ κατὰ τὸ εἶναι τὸ συμβεθερῶς, ὅπως ἐστὶν εἶναι κατὰ τὸ εἶναι. Τοῦτο γὰρ οὐκ ἐστὶν ἀδύνατον. Ἐδρίσκειται γὰρ τὸ ὄν συμβεθερῶς, ἐξ ἀρχῆς αἰτιατὸν τοῦ ἰδίου ὑποκειμένου, οὐ πρότερον νοεῖται τὸ οὐσιώδες εἶδος τοῦ ὑποκειμένου. Ἀλλὰ γὰρ νῦν οὐ διαλεγόμεθα περὶ τοῦ κατὰ συμβεθερῶς εἶναι. Εἰ δὲ προσήκει ἐκεῖνο τὸ εἶναι διὰ τινος ἄλλης αἰτίας; πᾶν δὲ τὸ λαμβάνον τὸ εἶναι διὰ τινος ἄλλης αἰτίας ἐστὶν αἰτιατὸν ὁ δὲ Θεός ἐστὶ πρώτη αἰτία ἀνάγκης· αὕτη ἄρα ἢ οὐσία ἢ λαμβάνουσα ἄλλοθεν τὸ εἶναι οὐκ ἐστὶν οὐσία τοῦ Θεοῦ· ἀναγκαῖον ἄρα λέγειν τὸ εἶναι τοῦ Θεοῦ εἶναι τὴν οὐσίαν αὐτοῦ.

Δ. Ἔτι πᾶν ὁ οὐ δύναται εἶναι, εἰ μὴ συνδρομῇ πολλῶν, ἐστὶ σύνθετον· ἀλλ' οὐδὲν χρῆμα, οὐ τὸ εἶναι ἐστὶν ἕτερον τῆς οὐσίας αὐτοῦ, δύναται εἶναι, εἰ μὴ συνδρομῇ πολλῶν, δηλαδὴ τῆς οὐσίας, καὶ τοῦ εἶναι. Πᾶν ἄρα, οὐ ἢ οὐσία ἐστὶν ἄλλο, καὶ τὸ εἶναι ἄλλο, ἐστὶ σύνθετον. Ὁ δὲ Θεός οὐκ ἐστὶ σύνθετος. Αὐτὸ ἄρα τὸ εἶναι αὐτοῦ ἐστὶν ἡ οὐσία αὐτοῦ.

Ε. Ἔτι πᾶν τὸ ὄν ἐστὶ καθ' ἑαυτοῦ εἶναι· οὐδὲν ἄρα, οὐ μὴ ἐστὶν ἡ οὐσία (10) αὐτοῦ, ἐστὶ κατὰ

aliquid sit ipsi causa essendi. Sed hoc est impossibile. (10) Τὸ εἶναι hic suppiendum ex S. Thoma.

την οὐσίαν αὐτοῦ, ἀλλὰ μετουσίᾳ τινός, δηλοῦσι αὐτοῦ τοῦ εἶναι. Ὁ δὲ ἐστὶ μετοχῆ τινος, οὐ δύναται εἶναι πρῶτον ὄν. Ὁ γὰρ μετέχεται τινι πρὸς τὸ εἶναι, τοῦτ' ἐστὶ πρότερον τοῦ μετέχοντος. Ὁ δὲ Θεός ἐστὶ πρῶτον ὄν, οὐ μηδὲν ἐστὶ πρότερον. Τοῦ Θεοῦ ἄρα τὸ εἶναι ἐστὶν ἡ οὐσία αὐτοῦ.

Κεφαλ. Ε'. Δογματοὶ ἀπὸ τοῦ ἑναντίου καὶ λύσεις μετὰ προθεωρίας (11).

α'. Δόξαι δ' ἂν μὴ εἶναι ταύτην τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ τῶ εἶναι αὐτοῦ. Φησὶ γὰρ ὁ Δαμασκηνός ἐν τῶ πρώτῳ θεολογικῶν αὐτοῦ βιβλίῳ· Ὅτι μὲν Θεός ἐστὶ, φανερὸν καθέστηκεν ἡμῖν· τί δὲ ἐστὶ κατὰ τὴν οὐσίαν ἢ τὴν φύσιν, ἀκατάληπτόν ἐστιν πάντῃ κατὰ διανόητον. Ὅκ' ἄρα ἐστὶ ταυτὸν οὐσία καὶ τὸ εἶναι τοῦ Θεοῦ.

β'. Εἰ δὲ λέγει τις, ὅτι καὶ αὐτὸ τὸ εἶναι τοῦ Θεοῦ ἀδιανόητον ὑπάρχει ἡμῖν τί ἐστὶν, ὥσπερ καὶ ἡ οὐσία αὐτοῦ, ἀλλὰ τὸ ἑναντίον διάφορὰ ἐστὶ προδημήματα, τὸ εἶ ἐστὶ, καὶ τί ἐστὶν· ὣν πρὸς θάτερον μὲν ἐπιστάμεθα ἀποκρίνασθαι, πρὸς θάτερον δ' οὐ· ὡς ἐκ τῆς προσηρημένης φαίνεται χρήσεως. Ὁ τοίνυν ἀποκρινόμεθα πρὸς τὸ εἶ ἐστὶν ἐπὶ Θεοῦ, καὶ πρὸς τί ἐστὶν, οὐκ ἐστὶν τὸ αὐτό. Πρὸς γὰρ τὸ εἶ ἐστὶν, ἀποκρινόμεθα εἶναι· πρὸς δὲ τὸ τί ἐστὶν, τὴν οὐσίαν. Οὐκ ἄρα ἐστὶ ταυτὸν τὸ εἶναι καὶ ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ.

γ'. Ἄλλ' ἔλεγεν, ὅτι τὸ εἶναι τοῦ Θεοῦ οὐ γίνεται καθ' αὐτὸ, ἀλλὰ διὰ τῆς ὁμοιότητος τῆς κτίσεως.

δ'. Ἄλλὰ τοῦναντίον ἐν τῇ κτίσει ἐστὶ καὶ εἶναι, καὶ οὐσία, καὶ ὁμῶς ἀμφότερα ἐκτισμένη παρὰ Θεοῦ, καὶ ἀμφότερα ἀφομοιοῦνται τῶ Θεῷ διὰ τὸ ποιοῦν κοινὸν ὅμοιον ἑαυτῶ. Εἰ τοίνυν τὸ εἶναι τοῦ Θεοῦ γινώσκεται τῇ ὁμοιότητι τοῦ κτιστοῦ εἶναι, ἀνάγκη καὶ τὴν οὐσίαν αὐτοῦ γινώσκεισθαι τῇ ὁμοιότητι τῆς κτιστῆς οὐσίας· καὶ οὕτω περὶ τοῦ Θεοῦ εἰσόμεθα οὐ μόνον ὅτι ἐστὶν, ἀλλὰ καὶ τί ἐστὶν.

ε'. Ἐτι ἕκαστον διώριστα· ἀπ' ὅπου κατὰ τὴν ἑαυτοῦ οὐσίαν, διὰ δὲ τοῦ κοινῶν πᾶσιν εἶναι οὐδὲν οὐδενός ἀφώριστα. Ὅθεν καὶ ὁ Φιλόσοφος φησὶν, ὅτι τὸ ὄν οὐ δεῖ τιθέναι ἐν τοῖς ὅροις. Τὸ γὰρ ὄν ζόμενον ἀπ' οὐδενός, διὰ τοῦ διακριθῆσθαι; Οὐδενός ἄρα πράγματος ἀπ' ἄλλου διακρινομένου ἢ οὐσίας ἐστὶν αὐτὸ τὸ εἶναι αὐτοῦ, ἐφ' ὅσον ἐπὶ πᾶσι κοινόν. Ὁ δὲ Θεός ἐστὶ τι ἀπὸ πάντων τῶν ἄλλων διακεκριμένον. Τὸ εἶναι ἄρα αὐτοῦ οὐκ ἐστὶν ἡ οὐσία αὐτοῦ.

ς'. Ἐτι οὐκ εἰσὶ διάφορα πράγματα, εἰ μὴ τὸ εἶναι αὐτῶν εἴη διάφορον. Τὸ δὲ εἶναι τοῦδε οὐκ ἐστὶ διάφορον ἀπὸ τοῦ εἶναι τοῦδε, ἐφ' ὅσον ἐστὶν εἶναι, ἀλλ' ἐφ' ὅσον ἐστὶν ἐν τοῖσδε ἢ τοῖσδε φύσει. Εἰ τοίνυν τι εἶναι εἴη, δ' μὲν ἐστὶν ἐν τινι φύσει διαφερούση ἀπ' αὐτοῦ τοῦ εἶναι, τοῦτο οὐκ ἐστὶ διὰ-

(11) In indice est, μετὰ προθέσεως.

A esse, est per essentiam suam, sed participatione alicujus, scilicet ipsius esse. Quod autem est per participationem alicujus, non potest esse primum ens; quia id quod alicui participatur ad hoc quod sit, est prius participante. Deus autem est primum ens, quo nihil est prius. Dei igitur esse est sua essentia.

Cap. V. *Objectiones adversariorum eorumque solutiones cum propositione.*

1. Videtur quod in Deo non sit idem essentia et esse. Dicit enim Damascenus in primo theologico-
rum suorum librorum: : Deum esse nobis clare liquet, quid vero sit secundum essentiam aut naturam, incomprehensibile est omnino et inintelligibile. » Non igitur idem est essentia et esse Dei.

2. Si quis autem dicat quod ipsum esse Dei incomprehensibile est nobis quid sit, sicut et ejus essentia: sed contra est quod diversae sunt quaestiones, utrum sit, et quid sit: ad quarum unam scimus respondere, ad alteram vero nescimus, ut patet ex praefato textu. Quod igitur respondemus ad quaestionem utrum sit Deus, et quod ad quaestionem quid sit, non est idem. Nam ad quaestionem utrum sit, respondemus per vocem esse; ad quaestionem vero quid sit, respondemus per vocem essentia. Non igitur idem est esse et essentia Dei.

3. At inquires, esse Dei non cognoscitur in seipso, sed per analogiam creaturarum.

4. Sed contra in creaturis est esse et essentia, et simul ambo sunt a Deo. creatura, et ambo assimilantur Deo, quia agens agit sibi simile. Si ergo esse Dei cognoscitur per similitudinem esse creati, oportet etiam quod essentia ejus cognoscatur per similitudinem creaturae essentiae: et sic de Deo scimus non solum quod sit, sed etiam quid sit.

5. Insuper, unumquodque definitur ex his quae sunt secundum ipsius essentiam, per ipsum verò esse, quod est commune omnibus, nullum ab alio differt. Unde Philosophus dicit quod ens non oportet ponere in definitionibus; quod enim definitur a nullo, per quod distinguitur? Si ergo nulla res ab alia differret, essentia esset ipsum esse ejus, in quantum hoc est omnibus commune. Deus autem est aliquid ab omnibus aliis diversum: ergo ejus esse non est ipsius essentia.

6. Praeterea, non sunt diversae res, nisi eorum esse sit diversum; esse autem hujus rei non differt ab esse illius in quantum est esse, sed in quantum est in tali talive natura. Si igitur sit aliquid esse quod non sit in aliqua natura diversa ab ipso esse, hoc non differt ab ullo alio esse. Et inde sequitur

quod, si Dei natura est ipsius esse, hic est esse commune omnibus.

Α φρον από τινος άλλου είναι. Καί ταύτη έπεται, ει θεία φύσις έστι τδ είναι αυτού, αυτόν είναι τδ κοινόν είναι πᾶσιν (12).

7^a, 8^a, 9^a, 10^a et 11^a objectiones desiderantur.

Item desiderantur responsiones ad 1^{am}, 2^{am}, 3^{am}, 4^{am} et 5^{am} argumentum.

Ad sextum responsio desumitur ex hac ratione quod non possit fieri additio in Deo: nam id est divinum esse cui nihil addi possit, et de ratione ipsius est, quod ei nequeat additio fieri: ideo esse divinum non est commune esse. Sicut et in ratione communis animalis non additur rationalitatis differentia, non tamen est de ratione ejus ipsi additionem fieri non posse, ut patet ex animali rationali, quod est forma animalis.

Ad septimum dicendum quod modus nuncupandi, in nominibus quæ a nobis rebus imponuntur, consequitur intelligendi modum: nomina enim indicant animarum passiones, ut dicitur in proœmio de interpretatione. Intellectus autem noster eo modo intelligit esse, quo invenitur in accidentalibus rebus, a quibus cognitiones suas desumit; in quibus esse non est per se subsistens, sed accidentale. Ratio autem invenit aliquid ens per se subsistens. Et ideo, quamvis id quod dicitur ens significetur ut concretum, intellectus tamen, abstrahens a modo significandi, exprimit id quod significatur.

Ad octavum dicendum quod verbum Boetii intelligitur de his quibus esse convenit secundum participationem, haud vero secundum essentialiam: quod enim est ens per suam essentialiam, congruentius dicitur quod sit suum esse, quam quod sit aliquid ens.

Ad nonum dicendum quod hoc quod dico esse est inter alia perfectissimum: quod sic patet. Operatio enim est semper perfectior potentia. Quia igitur forma non intelligitur esse operatio, nisi secundum quod adducitur ad esse (humanitas enim aut igneitas potest intelligi ut est in potentia materie, vel ut in potentia agentis, vel etiam ut in intelligentia, sed secundum quod habet esse, sit ens actu, ut patet per hoc quod dictum est quod esse est primus actus omnium actuum), ideo est etiam perfectio omnium perfectionum. Quod autem dico addi, non intelligatur esse specialius, et illud determinans, ut actus potentiam: omne enim quod tale est, est aliud secundum quidditatem ab eo cui additur ad determinandum; nihil vero additur ad esse quod sit ab eo alienum, in quantum nihil est non participans esse, nisi nihilum, quod neque potentia esse potest, neque forma, neque differentia. Itaque esse, in quantum est esse, non determinatur per alia, sicut potentia per actum,

Έκ τού λόγου τού μή δύνασθαι γίνεσθαι προσθήκην εν αύτῷ. Τδ δε θεϊόν είναι έστιν, ᾧ μήτε έστι προσθήκη, και εκ τού λόγου αυτού έστι τδ μή δύνασθαι γίνεσθαι προσθήκην αύτῷ. Αιδ τδ θεϊόν είναι ούκ έστι τδ κοινόν είναι. ὡσπερ και εν τῷ λόγῳ τού νοινοῦ ζῶου οὔ πρόκειται ἡ τού λογικοῦ διαφορά. Οὔ μέντοι έστιν εκ τού λόγου αυτού τδ προσθήκην αύτῷ μή δύνασθαι γίνεσθαι, ὡς δηλον εκ τού λογικοῦ ζῶου, ὅπερ έστιν είδος τού ζῶου.

Πρός τδ έβδομον ρητέον, ότι δ τού ὀνομάζειν τρόπος εν ταίς παρ' ἡμῶν γινομέναις παρονομασίαις, ταίς ἐπιτιθεμέναις τοίς πράγμασι, έπεται τῷ τού νοεῖν τρόπῳ. Τά γάρ ὀνόματα δηλοῦσι τὰ τῶν ψυχῶν καθήματα, ὡς λέγεται εν τοίς περιεργησιαίς προοιμίαις. Ὁ νοῦς δε ἡμῶν τούτῳ τῷ τρόπῳ νοεῖ τδ είναι δ εὐρίσκειται εν τοίς ὑπεθεθηκόσι πράγμασι, ἀφ' ὧν τῆς ἐπιστήμας λαμβάνει εν οίς τδ είναι ούκ έστι καθ' αὐτὸ ὑφεστῶς, ἀλλή προσπεφυκόσ. Ὁ δε λόγος εὐρίσκει τείναι καθ' αὐτὸ ὑφεστῶς. Αιδ τοι τούτο ει και τούθ' δ λέγεται εν σημαίνεται ὡς σύνθετον, ὅμως δ νοῦς ἀφαιε τῆν τού σημαίνειν τρόπον ἀποδίδωσι τδ σημαίνεμενον.

Πρός τδ ὄγδοον ρητέον, ότι δ λόγος τού Βοητίου νοεῖται περι ἐκείνων, οίς τδ είναι προσήκει κατὰ μετουσίαν, και οὔ κατ' οὐσίαν. Ὁ γάρ έστιν ὄν, κατὰ τήν έαυτοῦ οὐσίαν ει ἀκριδῶς σποκοιμεν, μᾶλλον προσήκει λέγεσθαι, ότι έστι τδ είναι αυτού, ἢ ότι έστι τι ὄν.

Πρός τδ έννατον ρητέον, ότι τούθ' δ φημι είναι έστι προς τὰ ἄλλα τελειότατον. δ δηλον έστειθεν. Ἡ γάρ ἐνέργεια έστιν ἀει τελειότερα τῆς δυνάμεως. Ὅτιοῦν δε είδος οὔ νοεῖται ἐνέργεια, ει μή καθ' δ εις τδ είναι τίθεται. Ἡ γάρ ἀνθρωπότης, ἢ ἡ πυρότης δύναται νοεῖσθαι, ὡς εν δυνάμει τῆς ὕλης οὔσα, ἢ ὡς εν δυνάμει τού ποιούντος, ἢ και ὡς εν τῷ νῷ. Ἀλλά καθ' δ έχει τδ είναι, γίνεται ἐνέργεια ὄν. ὡς φαίνεται δια τού λεγομένου τδ είναι ὑπάρχειν τήν αὐτοἐνέργειαν πασῶν τῶν ἐνεργειῶν. Αιδ και έστι τελειότης πασῶν τῶν τελειότητων. Ὁ δε φημι προσιθεσθαι, μή νοεῖσθω είναι είδ:κώτερον, και αὐτὸ διορίζω ὡσπερ ἐνέργεια δυνάμειν. Πᾶν γάρ δ τοιοῦτόν έστιν, έστιν ἄλλο κατὰ τήν ὑπαρξιν τού ᾧ προστίθεται προς τδ διορίζειν. Οὔδεν δε προστίθεται τῷ είναι ἀλλότριον ὄν αὐτοῦ. Οὔδεν δε προστίθεται τῷ είναι ἀμέτοχον αυτού, ει μή τδ μή ὄν, δ οὔτε δυνάμεις είναι δύναται, οὔτε είδος, οὔτε διαφορά. Ειδ οὔτε τούτῳ διορίζεται τδ είναι δια τῶν ἄλλων, ὡσπερ δυνάμεις δια τού ἐνεργεῖν,

(12) Desiderantur in hoc capite non pauca, quinque nimirum adversariorum argumenta, et solutio

septem priorum objectionum; nam de solutione sexta modica particula superest.

ἀλλὰ μάλλον ὡσπερ τὸ ἐνεργεῖν διὰ τῆς δυνάμεως. Ἐν γὰρ τῷ ὄρω τῶν εἰδῶν τίθενται αἱ ἰδαι ὕλαι, ἐν χριστῷ (13) διαφορῶν, ὡσπερ δταν λέγεται ἡ ψυχὴ εἶναι ἐντελέχεια σώματος φυσικοῦ, ὀργανικοῦ· καθὼς δὴ καὶ τρόπον τῶδε τὸ εἶναι ἀπὸ τοῦδε τοῦ εἶναι διακρίνεται, ἐφ' ὅσον ἐστὶ τοιαῦτα, ἢ τοιαῦτα φύσεως εἶναι. Διδὸ καὶ ὁ θεὸς Διονύσιος φησι, « Εἰ καὶ τὰ ζῶντά ἐστι κρείττω τῶν ὄντων, τὸ εἶναι μέντοι ἐστὶ κρείττον τοῦ ζῆν. Τὰ γὰρ ζῶντα οὐ μόνον ζῆ, ἀλλὰ σύναμα τῷ ζῆν καὶ τὸ εἶναι ἔχει. »

Πρὸς τὸ δέκατον βητέον, ὅτι κατὰ τὴν τάξιν τῶν ποιούντων ἐστὶ καὶ ἡ τάξις τῶν τελῶν. Τῷ γὰρ πρώτῳ ποιοῦντι ὑποτίθεται τὸ πρῶτον τέλος, καὶ ἀναλόγως ἄλλα τέλη ἄλλοις ποιητικοῖς. Εἰ γὰρ θεωροῦντο ὁ τῆς πόλεως ἀρχων, καὶ ὁ ἡγεμῶν τοῦ στρατοῦ, καὶ εἰς καθ' αὐτὴν στρατιώτης, συμβαίνει τὸν μὲν τῆς πόλεως ἀρχοντα εἶναι πρῶτον ἐν τῇ τῶν ποιούντων τάξει, οὐ πρὸς τὰ ἐπιτάγματα ὁ ἡγεμῶν τὸν στρατὸν εἰς τὴν πόλεμον ἐπέχει, ἐφ' ᾧ ὁ στρατιώτης κατὰ τὴν τάξιν, ἣν ἔλαχεν ἐν τῷ στρατῷ, τελεῖ ταῖς χειρὶ διαμαχόμενος. Ἐστὶ δὲ τὸ μὲν τέλος τοῦ στρατιώτου καταβάλλειν τοὺς πολεμίους, ὁ περαιτέρω τέτακται πρὸς τὴν τοῦ στρατοῦ νίκην, ὅπερ ἐν ευχαίαι τοῦ ἡγεμόνος τέλος. Καὶ τοῦτο περαιτέρω τέτακται πρὸς τὴν τῆς πόλεως... ἢ τῆς βασιλείας, ὅσπερ ἐστὶ τέλος τοῦ πρώτου ποιούντος, ἀνάγκη ἔχειν τόπον τοῦ ἐσχάτου τέλους. Τὸ δὲ τέλος, εἰ καὶ ἐστὶ πρῶτον τῷ σκοπῷ, ἐστὶ μέντοι ἐσχάτον ἐν τῇ ποιήσει. Καὶ ἐστὶν πρῶτον ποιοῦντι. Ἐστὶ γὰρ ἐξ ἄλλων ἀρχῶν τὸ εἶναι, καὶ τὸ πρῶτον αἰτιὸν ἐστὶν ἡ πρώτη ἀρχή.

Πρὸς τὸ ἐδέκατον βητέον, ὅτι ἐστὶ πρότασις τις, καθ' αὐτὴν γνώριμος, τὸ γὰρ ἐξ αὐτῆς, ἢ μέντοι γὰρ τῶδε, ἢ τῶδε, καθ' αὐτὴν οὐκ ἐστὶ γνώριμος, ἢνίκα δηλαδὴ τὸ κατηγορούμενόν ἐστιν ἐκ τοῦ λόγου τοῦ ὑποκειμένου. Καὶ ὁ τοῦ ὑποκειμένου λόγος ἐστὶ τινι ἀγνωστος, ὡσπερ εἰ τις ἀγνωστὴ, εἰ ἐστὶ τὸ ὄλον. Δῆλον γὰρ, ὅτι οὐκ ἂν εἴη αὐτῷ γνώριμος ἢδε ἡ πρότασις, Πάν ὄλον ἐστὶ μείζον τοῦ ἰδίου μέρους. Αἱ τοιαῦται γὰρ πρότασις γίνονται γνώριμοι γνωσθέντων τῶν ὄρων, ὡς λέγεται ἐν τῷ πρώτῳ τῶν Ἰστέρων. Ἡ τοῦ, Ἐστὶν ὁ θεός, τοίνυν πρότασις τὸ μὲν ἐξ αὐτῆς ἐστὶ καθ' αὐτὴν γνώριμος, ἐστὶ γὰρ τὸ αὐτὸ ἐν τῇ τῷ κατηγορημένῳ καὶ ὑποκειμένῳ· τὸ δὲ πρὸς ἡμᾶς οὐκ ἐστὶ γνώριμος καθ' αὐτὴν. Τί γὰρ ἐστὶν ὁ θεός οὐκ ἴσμεν, ὅθεν ὁρῶσι τὴν οὐσίαν τοῦ θεοῦ.

Κεφάλ. Γ'. Ὅτι ὁ θεός οὐκ ἐστὶν ὄλη.

α'. Ἐκ δὲ τῶν προειρημένων φαίνεται μὴ εἶναι τὸν θεὸν ὄλην. Ἡ γὰρ ὄλη τοῦθ' ὅπερ ἐστὶν ἐν δυνάμει ἐστὶ. Δέδεικται δὲ μὴ εἶναι δυνάμει ἐν τῷ θεῷ, οὐδ' ἀρα ὄλην.

β'. Εἰ ἡ ὄλη οὐκ ἐστὶν ἀρχὴ ποιητικῆ, ἢ γὰρ ὄλη καὶ τὸ ποιοῦν διάφορα αἰτια, κατὰ τὸν φιλόσοφον, ὡ, θάτερον, ἢ τὸ εἶναι ποιητικὸν αἰτιον προσήκει τῷ θεῷ· οὐκ ἀρα ἐστὶν ὄλη.

A sed potius sicut actus per potentiam. Nam in definitione formarum ponuntur propriae materiae, in categoria differentiarum: verbi gratia, quum dicitur anima esse perfectio corporis naturalis organici, quem ad modum hoc esse ab illo esse differt, in quantum est talis vel talis esse naturae. Propterea divus Dionysius dicit: « Licet vivencia sint meliora entibus, esse tamen est melius quam vivere, quia vivencia non solum vivunt, sed simul cum vivere habent esse. »

Ad decimum dicendum quod ordini agentium respondet ordo finium: nam primo agenti subjicitur primus finis, et similiter alii fines aliis agentibus. Si enim spectentur princeps civitatis, et dux exercitus, et unus ei subditus miles, convenit civitatis principem esse primum in ordine agentium, quo jubente dux exercitum ad bellum ducit, sub quo miles in ordine quem sortitus est, meret manibus dimicans. Est autem finis militis devincere hostes: quo ulterius intenditur exercitus victoria, quae est finis ducis; et adhuc ulterius tenditur ad civitatis aut regni utilitatem, quae est finis primi agentis, et necessario locum habet ultimi finis. Finis autem, qui est primus in intentione, est tamen ultimus in actione; et est effectus aliarum causarum, specialiter intentus a primo agente: nam esse est ex aliis principiis, et prima causa est primum principium.

ἀποτέλεσμα ἄλλων αἰτιῶν, ἀποκρινόμενον τῷ εἶναι, καὶ τὸ πρῶτον αἰτιὸν ἐστὶν ἡ πρώτη ἀρχή.

C Ad undecimum dicendum quod est aliqua propositio per se nota quantum in se est, quae tamen quoad hunc vel illum non est per se nota, quando scilicet praedicatum includitur in ratione subjecti, est alicui ignota. Si quis, verbi gratia, ignorat quid sit totum, patet quod non sit ei nota haec propositio: Omne totum est majus sua parte. Nam hujusmodi propositiones sunt notae cognitio terminis, ut dicitur in primo Posteriorum. Haec igitur propositio: Deus est, quod ad se attinet, est per se nota, idem enim est in praedicto et in subjecto; sed quod ad nos, non est per se nota, nam, quid sit Deus nescimus, unde apud nos demonstratione opus est, non tamen apud videntes essentiam Dei. παρ' ἡμῖν ἀποδείξεως δεῖται, οὐ μὴν παρὰ τοῖς

D Cap. VI. Quod Deus non est materia.

1. Ex dictis apparet Deum non esse materiam: quia materia est id quod est in potentia; ostensum est autem non esse potentiam in Deo; nec igitur est materia.

2. Iterum, materia non est agendi principium, nam materia et efficiens sunt causarum differentes, secundum philosophum, quarum prima, scilicet causa efficiens, convenit Deo; non est ergo materia.

3. Præterea, sequitur res naturales casu existere A his qui omnia in materiam reducebant, sicut in primam causam: contra quos argumentis pugnatum est in secundo libro *Physicæ*. Si quis Deus, qui est prima causa, sit causa materialis rerum, sequitur omnia casu existere.

4. Denique, materia non sit causa alicujus in actu, nisi secundum quod alteratur et mutatur. Si ergo Deus est immutabilis et inalterabilis, nullo modo potest esse causa rerum per modum materię. Hanc autem veritatem fides catholica confitetur, quæ Deum non de sua substantia, sed de nihilo asserit cuncta creasse. In hoc autem Insania Davidis de Dinando confunditur, qui ausus est dicere Deum esse idem quod prima materia, quis si non esset idem, oporteret differre ea aliquibus differentiis, et sic non essent simplicia, nam in his quæ per differentiam ab alio differunt, ipsa differentia compositionem facit. Hoc autem processit ex ignorantia, qua nescivit quid inter differentiam et diversitatem intersit. Differens enim, ut in decimo *Metaphysicorum* dicitur, est ad aliquid; nam omne differens aliquo est differens. Diversum autem aliquid absolute dicitur, ex hoc quod non est idem. Differentia igitur in his quærenda est, quæ in aliquo conveniunt; oportet enim aliquid in his assignari secundum quod differant, sicut dux species in genere convenientes necessario differentiis distinguuntur. In his autem quæ in nullo conveniunt, non est querendum quo differant, sed seipsis diversa sunt. Sic enim et oppositæ differentiæ ab invicem distinguuntur; non enim participant genus, quasi partes suæ essentialis, et ideo non est querendum quibus differant, seipsis enim diversa sunt. Sic etiam Deus et materia prima distinguuntur, quorum unum est actus purus, alterum potentia pura, et quæ in nullo conveniunt.

Cap. VII. *Objectiones adversariorum contra propositionem nostram, eorumque solutiones ostendentes non esse in Deo materiam.*

1. Forsan aliqua suspicetur esse in Deo materiam ex eo quod dicitur in undecimo capite Job: « Excelsior cælo est, et quid facies? profundior inferno, et unde cognosces? longior terra mensura ejus, et latior mari. » Cum igitur Deus sit subjectum dimensionis, proprium vero dimensionis subjectum sit materia, videtur in Deo esse materiam.

2. Iterum, Deus est figura indutus; aliunde homo non esset ad imaginem ejus, ut perhibetur in primo capite Geneseos dicentis ex persona Dei: « Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram. » Figura autem est qualitas circa quantitatem, cujus subjectum est materia, ut diximus. Est igitur in Deo materia.

3. Præterea, omne quod habet partes corporales, est corpus. Deus autem habet partes corporales,

γ. Ἐπι ἕψεται τὰ φυσικὰ πράγματα ἀπὸ ταυτομάτου εἶναι, κατὰ τοὺς πάντας, τὴν ὕλην ἀνάγοντας, ὡς περ εἰς πρώτην αἰτίαν, καθ' ὧν ἐπιχειρήματα προτίθεται ἐν τῷ δευτέρῳ τῆς Φυσικῆς. Ἐὶ γὰρ ὁ Θεὸς πρώτη αἰτία ὧν ἐστὶν ὀλίγων αἰτιῶν τῶν ὄντων, πάντα ἀπὸ ταυτομάτου γίνεται.

δ. Ἐπι ἡ ὕλη οὐ γίνεται αἰτία τινὸς ἐνεργείας, εἰ μὴ καθόλου μεταβάλλει, καὶ ἀλλοιοῦται. Εἰ τοίνυν ὁ Θεὸς ἐστὶν ἀμετάβλητος, καὶ ἀναλλοίωτος, οὐδὲ ἐν τρόπῳ δύναται εἶναι αἰτία τῶν ὄντων κατὰ τὴν τῆς ὕλης τρόπον. Ταύτην δὲ τὴν ἀλήθειαν ἡ καθολικὴ πίστις ὁμολογεῖ, ἡ οὐκ ἐκ τῆς αὐτοῦ οὐσίας, ἀλλ' ἐκ τοῦ μηδενὸς δισχυρίζεται πάντα δημιουργῆσαι. Ἐν τούτῳ δὲ ἐλέγχεται ἡ ἐκ τοῦ Δαθὲ μανία, δεῖ λέγειν ἀπεθρασυῖν τὸν Θεὸν εἶναι ταυτὸν τῇ πρώτῃ ὕλῃ. Εἰ γὰρ δηλαδὴ μὴ εἴη ταυτὸν, ἀνάγκη διαφέρειν τίσι διαφοραῖς, καὶ ταῦτα οὐκ ἐν εἰεν ἀπλᾶ, καὶ τοῖς ἐν τῇ διαφορᾷ ἀπ' ἄλλου διακρινόμενοις αὐτῇ ἡ διαφορὰ σύνθεσιν ποιεῖ. Τούτο δὲ προὐχώρησεν ἐκ τῆς ἀγνοίας, ἧς ἠγγόνηκε, τί τὸ μέσον ἐστὶ διαφορᾶς καὶ ἑτερότητος. Τῆ γὰρ διαφορῶν, ὡς ἐν τῷ δεκάτῳ τῶν Μετὰ τὰ φυσικὰ λέγεται, ἐστὶ κατὰ τι. Τὸ γὰρ διαφέρον τιμὶ διαφέρει. Ἐτερον δὲ ἀπολελυμένον τι λέγεται ἐκ τοῦ μὴ αὐτὸ εἶναι. Διαφορὰ τοίνυν ἐν ἀένοις ἐστὶν ζητητέα, ὅσα ἐν τινι συμβαίνουσι. Δεῖ γὰρ τι ἐν αὐτοῖς ἀποδοῦσθαι καθ' ὃ διαφέρουσι, ὡς περ τὰ ἐν ἐνὶ γένει συνιδόντα δύο εἶδη ἀνάγκη διαφοραῖς διακρίνεσθαι. Ἐν δὲ τοῖς μὴδὲ καθ' ἐν συμβαίνουσιν οὐ δεῖ ζητεῖν, τίμιν διαφορῶσι· σφίσι γὰρ αὐτοῖς διάφορὰ ἐστὶν. Οὕτω γὰρ καὶ ἀντιχείμεναι διαφοραὶ πρὸς ἀλλήλας διακρίνον τι. Οὐ γὰρ μετέχουσιν τοῦ γένους, ὡς ἐν μέρους τῆς ὑπάρξεως αὐτῶν, καὶ διὰ τοῦτο οὐ δεῖ ζητεῖν τίσι διαφέρουσι· αὐτοῖς γὰρ ἑτερά εἰσι. Κατὰ τοῦτον τοίνυν τὸν τρόπον καὶ ὁ Θεὸς καὶ ἡ πρώτη ὕλη διακρίνεται, ὧν τὸ μὲν ἐστὶν ἐνεργεῖα καθαρὰ, τὸ δὲ δύναμις ψιλῆ, ἐν οὐδὲ καὶ (forte ἐν οὐδενί) συνιδόντα.

Κεφάλ. Ζ'. *Λογισμοὶ ἀπὸ τοῦ ἐναντίου καὶ λύσεις μετὰ ἀρθρωρίας, θεικνύσαι μὴ εἶναι ἐν αὐτῷ ὕλην.*

α. Τάχα δ' ἂν τις ὑποπτεύσειεν ἐν Θεῷ εἶναι ὕλην ἐκ τῶν προηρημένων ἐν τῷ ια' τοῦ ἰωδ. « Ὑψηλότερός ἐστι τοῦ οὐρανοῦ, τί ποιήσεις; βαθύτερος τοῦ ἄβου, καὶ πόθεν γνώσῃ; Προμηχέστερον τῆς γῆς τὸ μέτρον αὐτοῦ, καὶ θαλάσσης; πλατύτερον. » Ἐπεὶ γὰρ ὁ Θεὸς ὑπέκειται διαστήμασι, οἰκίον δὲ ὑποκείμενον τοῖς διαστήμασιν ἡ ὕλη, ὀξείων ἂν ἐν τῷ Θεῷ ὕλην εἴησι.

β. Ἐπι ὁ Θεὸς περιέχεται σχῆμα. Οὐδὲ γὰρ ἂν ἦν ὁ ἀνθρώπος κατ' εἰκόνα αὐτοῦ, ὡς μαρτυρεῖται ἐν τῷ τῆς Γενέσεως πρώτῳ λεγούσης ἀπὸ προσώπου τοῦ Θεοῦ· « Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμῶν, καὶ καθ' ὁμοίωσιν. » Ὅ δὲ σχῆμα ποῖόν ἐστι κατὰ ποσόν· οὐ οἰκίον ὑποκείμενον ἑρηρην τῇ ὕλῃ εἶναι· ἔστιν ἄρα ἐν τῷ Θεῷ ὕλη.

γ. Ἐπι πᾶν τὸ ἔχον σωματικὰ μέρη ἐστὶ σῶμα. Ὅ δὲ Θεὸς ἔχει μέρη σωματικὰ, κατὰ τὰ ἀποκρί-

δύομα· περί αὐτοῦ τῆ θεῆ Γραφῆ. Λέγεται γάρ ἐν τῷ τόμῳ πρώτῳ τοῦ Ἰώβ· « Εἰ ἔχεις βραχίονα ὡς ὁ Θεός; » καὶ ἐν τοῖς Ψαλμοῖς· « Ὁφθαλμοὶ Κυρίου ἐπὶ δικαίους, καὶ ὄτα αὐτοῦ εἰς δέησιν αὐτῶν. » Ἔστιν ἄρα σῶμα, καὶ κατὰ τὸ εἶδος ἐστὶν ἐν ὕλῃ· ἀπεὶ οὐδὲν σῶμα φυσικὸν ἀνευ ὕλης. Λέγειν γάρ αὐτὸν εἶναι σῶμα μαθηματικὸν πάντῃ ἀνόητον· τοῦτο γὰρ οὐκ ἔστι καθ' αὐτὸ ὑφειστώσ, ἀλλ' ἐν τῇ διανοίᾳ μόνως.

δ'. Ἐτι τὰ τοῦ κείσθαι εἶδη οὐ προσήκει εἰ μὴ τοῖς σώμασιν· ὁ δὲ Θεὸς λέγεται ἐν ταῖς θεαῖς Γραφαῖς κείσθαι. Λέγεται γάρ ἐν τῷ τοῦ Ἡσαίου ἔκτῳ· « Εἶδον τὸν Κύριον καθήμενον. » Καὶ ἀλλαχοῦ· « Ἔστη εἰς χρίσιν Κύριος. » Ἔστιν ἄρα ὁ Θεὸς σῶμα, καὶ τὰ λοιπὰ.

ε'. Ἐτι οὐδὲν δύναται εἶναι πέρασ σώματος, ἀφ' οὗ, ἢ εἰς δ, εἰ μὴ εἰς σῶμα. Ὁ δὲ Θεὸς λέγεται εἶναι πέρασ σωματικόν, κατὰ τὸ ἐν τοῖς Ψαλμοῖς λεγόμενον· « Προσέλθετε πρὸς αὐτὸν, καὶ φωτισθήτε. » Καὶ ὡς ἀφ' οὗ, κατὰ τὸ τοῦ Ἰερεμίου ἐν τῷ ιζ'· « Οἱ ἀφιστάμενοι ἀπὸ σοῦ ἐν γῆ γραφήσονται. » Ὁ Θεὸς ἄρα σῶμα, καὶ εἶδος ἐν ὕλῃ.

Ἀποκρίσις.

Ῥητέον, ὅτι ὁ Αὐγουστίνος ἐν τῷ πρώτῳ κεφαλαίῳ τοῦ περὶ Τριάδος πρώτου βιβλίου φησὶν, ὅτι ἡ τοῖς νηπίοις ἀρμύζουσα θεία Γραφή οὐδέτερον τῶν ἐν τοῖς ὁδοῖς γένος ῥήσεων ἐξέκλινε, τὸ τῶν σωματικῶν καὶ νοητῶν, ἐξ ὧν ὡς κλιμάκων ὁ ἡμέτερος· νοῦς πρὸς τὰ θεῖα καὶ ὑψηλότερα βραβεύμενος, ἀναβαίη. Καὶ γὰρ καὶ ῥήμασιν ἐκ τῶν σωματικῶν πραγμάτων ληφθεῖσι συνεχρήσατο περὶ Θεοῦ διαλεγομένη ὡσπερ φησὶν, « Ἐν ἐσχέτῃ τῶν πτερόγων σου σκεπάσεις με, » καὶ τῆς νοητῆς κτίσεως κλειστα μετήνεγκεν ὡς ἀνθλώσειε τὸ μὴ οὕτως ἔχειν, ἀλλ' οὕτω λεχθῆναι ἀπειλεῖν, ὡς τὸ· « Ἐγὼ εἰμι ζηλῶν, καὶ μεταμεμλημαι. » Τὰ μέντοι λεγόμενα κριτικῶς ἐπὶ Θεοῦ, καὶ ἐν μηδὲμι εὐρισκόμενα κτίσει, σπανίως τίθησιν ἡ Γραφή. Οὗτος μὲν οὖν μίαν ἀποδέδωκεν αἰτίαν τῆς χρήσεως τῶν τοιούτων ὀνομάτων.

Ὁ δὲ Διονύσιος πρὸς ταύτην καὶ ἑτέρας ἀποδέδωκεν. Ὅταν γὰρ λέγη μὴ δυνατόν εἶναι τὸν ἡμέτερον νοῦν πρὸς τὴν ἀβύλον ἐκείνην ἀναχθῆναι τῶν οὐρανίων ἱεραρχῶν μίμησιν καὶ θεωρίαν, εἰ μὴ τῇ κατ' αὐτὸν χειραγωγίᾳ χρῆσαιτο, ταυτὸν πῶς δοκεῖ λέγειν τῷ Αὐγουστίνῳ· μετὰ δὲ τοῦτο καὶ ἑτέρων ἀπεται· ὅσον τὸ πρόπον εἶναι τοῖς μυστικοῖς λόγοις τὸ οἰ' ἀπορρήτων καὶ ἱερῶν ἀινιγμάτων ἀποκρύπτεσθαι, καὶ ἄσταν τοῖς πολλοῖς τίθεναι τὴν ἱερὰν καὶ κρυφίαν ὑπερκοσμίων νόων ἀλήθειαν.

Ἐτι τρίτον ἀποδίδωσι τῆς χρήσεως τῶν τοιούτων ὀνομάτων λόγον, τὴν ὅπως οὖν ὁμοιότητα τῶν σημαινομένων δι' αὐτῶν πραγμάτων πρὸς τὸν Θεόν. Φησὶ γὰρ εἶναι ταῦτα οἰονεῖ ἀπηχημάτα τῆς ἱερᾶς εὐπρεπείας· ὅθεν καὶ δυνατόν δι' αὐτῶν ἀνάγεσθαι πρὸς τὰς ἀβύλους ἀρχετυπίας.

¹ Job. xl, 4. ² Psal. cxliii, 16. ³ Isa. vi, 1.

A secundum id quod ei attribuit Scriptura sacra; dicitur enim in quadragesimo primo Job: « Si habes brachium ut Deus? » et in Psalmis: « Oculi Domini super justos, et aures ejus in preces eorum¹. » Est igitur corpus, et consequenter est in materia, quia nullum est corpus physicum sine materia; nam dicere eum esse corpus mathematicum est omnino absurdum, hoc enim non est per se subsistens, sed in intellectu tantum.

4. Insuper, ea quæ ad situm pertinent, non conveniunt nisi corporibus, Deus autem dicitur in divinis Scripturis situm habere; dicitur enim in sexto Isaïæ: « Vidi Dominum sedentem², » et alibi: « Stat ad judicandum Dominus³, » et reliqua. Ergo Deus est corpus.

B 5. Denique, nihil potest esse terminus corporalis a quo vel ad quem, nisi sit corpus. Deus autem dicitur esse terminus corporalis, secundum quod dicitur in Psalmis: « Accedite ad eum, et illuminamini; » et ut terminus a quo, secundum illud Jeremiæ in capite decimo septimo: « Recedentes a te, in terra scribentur. » Ergo Deus est corpus, et forma in materia.

Responsio.

C Dicendum est quod Augustinus in primo capite primi libri *De Trinitate* dicit: « Se Infantibus accommodans divina Scriptura, nullum genus verborum ad creaturas pertinentium declinavit, sive corporalium, sive spiritualium, e quibus velut e gradibus nostra mens ad divina et altiora enitens ascendat: nam verbis e corporalibus rebus desumptis utitur de Deo loquens, sicut dicit: « In velamento alarum tuarum proteges me⁴. » Et intellectualium creaturarum plerasque designat metaphoris quibus ostendit eas non sic se habere, sed sic dici debere, ut est illud: « Ego sum zelotes⁵, » et illud: « Me poenitet. » Quæ vero proprie dicuntur de Deo et in nulla reperiuntur creatura, raro ponit Scriptura. Ille igitur doctor unam assertit causam cur adhibeantur hujusmodi nomina.

D Dionysius alias præter hanc subdit. Cum enim dicit non posse intellectum nostrum ad immaterialem illam evehi celestium hierarchiarum imitationem et contemplationem, nisi manuactione sibi congrua utatur, idem quodammodo videtur dicere quam Augustinus. Postea vero alia tangit; dicit, verbi gratia, convenire mysticos sermones abditis et sacris ænigmatibus involvi, et inviam plerisque fieri sacram et absconditam celestium spirituum veritatem.

Adhuc tertiam reddit rationem usurpationis hujusmodi nominum, quod nempe res per hæc significatæ aliquam habeant cum Deo similitudinem: dicit enim eas esse velut divinæ pulchritudinis repercussus, quibus proinde potest refluere ad immateriales archetypos.

⁴ Isa. lvi, 13. ⁵ Psal. xvi, 18. ⁶ Exod. xxxiv, 14.

Quia igitur, licet circa idem objectum variae versentur scientiae, quæque tamen versatur secundum propriam suam rationem, sicut physica et mathematica versantur circa corpora, sed una in materia considerat, altera a materia abstrahit; item medicus et astrologus de sanitate judicant, sed astrologus e superioribus causis, scilicet e siderum inspectione, medicus vero e propioribus, scilicet ex vi corporis laborantis et morbi: manifestum est quod theologo idem est objectum scientiæ, quam physico et mathematico, verbi gratia, dimensiones, figuræ et propositiones, sed non secundum eandem rationem de his judicant; sed illi quidem de earum scientia quisque propria inquirat, ut dictum est, theologus vero quæ sint ex Deo, et in Deo et ad Deum, et quomodo cum manifestent. Quia igitur, licet omne agens agat sibi simile, aliquatenus tamen alia facit univoce, et alia æquivoce, quæ autem æquivoca sunt multum differunt secundum superiorem et inferiorem rationem: manifestum est quod, quamvis theologus attribuat Deo, qui est causa efficiens omnium non univocorum, figuras, dimensiones, propositiones, et alia hujusmodi, non tamen attribuit ut sunt in seipsis, sed ut sunt in Deo et aliquam cum eo ferunt similitudinem; ita ut nomina tantum sint eadem Deo et creaturis, res vero per ea designatæ omnino differant secundum superioritatis et inferioritatis rationem: nam quæ sunt in effectibus, sunt eminenter in causis, juxta magnum Dionysium.

Ad primum ergo dicendum quod sacra Scriptura tradit nobis spiritualia et divina sub similitudinibus corporalium. Unde, cum trinam dimensionem Deo attribuit, sub similitudinem quantitatis corporeæ, quantitatem virtutalem ipsius designat: utpote per profunditatem, virtutem ad cognoscendum occulta; per altitudinem, excellentiam virtutis super omnia; per longitudinem, perpetuam durationem sui esse; per latitudinem, affectum dilectionis ad omnia. Vel, ut dicit Dionysius in nono capite *De divinis nominibus*, per latitudinem Dei intelligitur superrefusio ejus ad omnia; per longitudinem, superextensa omnibus virtus; per profunditatem absconsa omnibus creaturis incomprehensibilitas.

Ad secundum dicendum quod homo dicitur esse ad imaginem Dei, non secundum corpus, sed secundum id quod excellit alia animalia. Unde ibidem postquam dictum est: « Faciamus hominem, » subditur: « Ut præsit piscibus maris, » etc. Excellit autem homo alia animalia quantum ad incorpoream rationem, secundum quam est imago Dei.

Ad tertium dicendum quod partes quædam corporeæ attribuantur Deo, sed quia earum actus ha-

Ἐπει τοίνυν, εἰ καὶ περὶ τὸ αὐτὸ ὑποκειμένον διάφοροι στρέφονται ἐπιστήμαι, ἕκαστη μὲντοι κατὰ τὸν ἴδιον αὐτῆς λόγον, οἷον ἡ φυσικὴ καὶ ἡ μαθηματικὴ περὶ τὰ σώματα· ἀλλ' ἡ μὲν ἐν βλῆ θεωρούσα ταῦτα, ἡ δὲ ἀποσπῶσα τῆς βλῆς· καὶ ὁ ἱατρὸς δὲ καὶ ἀστρολόγος περὶ ὑγείας κρίνει· ἀλλὰ ὁ μὲν ἀστρολόγος ἐκ τῶν ὑπερκειμένων αἰτιῶν, οἷον τῆς θέσεως τῶν ἀστέρων, ὁ δὲ ἱατρὸς ἐκ τῶν προσεχῶν, οἷον τῆς ἰσχύος τοῦ σώματος τοῦ κάμνοντος, καὶ τοῦ νοσήματος· δῆλον, ὅτι εἰ καὶ τῷ θεολόγῳ ταυτὸν ἐστὶ τὸ ὑποκειμένον τῆς ἐπιστήμης τῷ τε φυσικῷ καὶ μαθηματικῷ, οἷον φέρε εἶπειν διαστήματα, καὶ σχήματα, καὶ θέσεις, ἀλλ' οὐ κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον περὶ αὐτῶν διαιτῆσουσιν, ἀλλ' ἕκαστοι μὲν κατὰ τὰς αὐτῶν ἐπιστήμας ἴδια ἕκαστος, ὡς εἴρηται, ὁ δὲ θεολόγος τί εἰσιν ἐκ Θεοῦ, καὶ ἐν Θεῷ, καὶ εἰς Θεὸν, καὶ ὅπως αὐτὸν ἐκφαίνουσιν. Ἐπει οὖν, εἰ καὶ πᾶν τὸ ποιοῦν ὅμοιον ἑαυτῷ ποιεῖ, ἀμυγήτη ὁμῶς τὰ μὲν συνωνύμως ποιεῖ, τὰ δὲ ὁμωνύμως, καὶ τὰ ὁμωνύμως γινόμενα παραπολύ διαλλάττει κατὰ τὸν ὑπερκειμένον καὶ ὑφαιμένον λόγον· δῆλον, ὅτι εἰ καὶ ὁ θεολόγος ἀποδίδωσι τῷ Θεῷ, ὅς ἐστι ποιητικὸν αἴτιον ἀπάντων οὐ συνώνυμον, σχήματα καὶ διαστήματα καὶ θέσεις, καὶ τὰ ἄλλα τοιαῦτα, ἀλλ' οὐχὶ ἢ αὐτὰ ἀποδίδωσιν, ἀλλ' ἢ εἰσιν ἐν αὐτῷ, καὶ ὁμοιωτήτᾳ τινὰ αὐτοῦ φέρουσιν· ὥστε τὰ μὲν ὀνόματα εἶναι μόνον ταυτὰ ἐπὶ τε Θεοῦ, καὶ τῶν ὄντων, τὰ δὲ πράγματα, καθ' ὧν ταῦτα λέγεται, πάντη ἐξηλλαγμένα κατὰ τὸν τῆς ὑπεροχῆς καὶ ὑφέσεως λόγον. Τὰ γὰρ τῶν αἰτιατῶν περισσῶς ἐνεστί τοῖς αἰτίοις κατὰ τὸν μέγαν Διονύσιον.

Πρὸς τὸ πρῶτον οὖν βητέον, ὅτι ἡ θεία Γραφή παραδίδωσιν ἡμῖν τὰ νοητὰ καὶ θεία ὑπὸ ταῖς σωματικῶν ὁμοιότησιν. Ὅθεν ἐπειδὴν τριπλῆν διάστασιν ἀποδιδῶν τῷ Θεῷ ὑπὸ ταῖς ὁμοιωτήσιν τῆς σωματικῆς ποσότητος, τὴν ποσότητα τῆς αὐτοῦ δυνάμεως ἀποδίδωσιν· οἷον διὰ μὲν τοῦ βάρους τὴν καταληπτικὴν τῶν ἀπορρήτων δύναμιν, διὰ δὲ τοῦ ὕψους τὴν κατὰ πάντων ὑπεροχὴν τῆς δυνάμεως, διὰ δὲ τοῦ μήκους τὴν κατὰ τὸ εἶναι διηνεκῆ παρατασίαν αὐτοῦ, διὰ δὲ τοῦ πλάτους τὴν τῆς ἀγάπης διάθεσιν. Ἡ κατὰ τὸν Διονύσιον ἐν τῷ ἐννάτῳ κεφαλαίῳ τοῦ Περὶ θείων ὀνομάτων, πλάτος μὲν Θεοῦ βητέον τὴν ὑπερρεπείαν τοῦ Θεοῦ ἐπὶ πάντα πρό-

δον, μήκος δὲ τὴν ὑπερεκτεινομένην τὰ ἅλα δύναμιν, βάρος δὲ τὴν πᾶσι τοῖς οὐσίς ἀπερληπτον κρυφιώτητα.

Πρὸς τὸ δεύτερον βητέον, ὅτι ὁ ἄνθρωπος λέγεται κατ' εἰκόνα Θεοῦ οὐ κατὰ τὸ σῶμα, ἀλλὰ καθὼς ὑπερβάλλεται τὰ ἄλλα ζῶα. Ὅθεν ἐκεῖ μετὰ τὸ εἶπεν, « Ποιήσωμεν ἄνθρωπον, » ἐπάγει, « Ὥστε ἀρχεῖν τῶν ἰχθύων τῆς θαλάσσης. » Ὑπερέχει δὲ ὁ ἄνθρωπος τῶν ἄλλων ζῶων ἕσον τῷ τοῦ σώματος λόγῳ, καθ' ὃν δὴ καὶ ἐστὶν εἰκὼν τοῦ Θεοῦ.

Πρὸς τὸ τρίτον βητέον, ὅτι μέρη τινὰ σωματων ἀποδίδονται τῷ Θεῷ, ἀλλὰ διὰ τὸ τὰ ἀποτελέσματα

* Gen. i, 26.

αὐτῶν τοιαῦτα τοῖς ἀποτελέσμασι τοῦ Θεοῦ. Ἐπεὶ γὰρ ὁ Θεὸς ποιεῖ, ὅπερ ἐστὶν ἴδιον τῶν χειρῶν, καὶ ἐφορᾷ, ὁ πάλιν ἐστὶν ἴδια τῶν ὀφθαλμῶν ἐνέργεια ἐν ἡμῖν· διὰ τοῦτο χεῖρας ὀνομάζει τὸ ποιοῦν ἐν αὐτῷ, καὶ ὀφθαλμούς τὸ ἐφορῶν.

Πρὸς τὸ τέταρτον ῥητέον, ὅτι τὰ εἰς τὸ καίεσθαι ἀναγόμενα οὐκ ἀπιδίδονται τῷ Θεῷ, εἰ μὴ κατὰ τινὰ ὁμοιότητα, οἷον τὸ μὲν καθῆσθαι διὰ τὸ ἀκίνητον καὶ ἀμετάκλητον αὐτοῦ, καὶ τὴν δεσποτείαν, τὸ δὲ ἐστάναι διὰ τὴν ἰσχυρὴν τὴν περὶ τὸ καταγωνίζεσθαι πᾶν τὸ ἀνθιστάμενον.

Πρὸς τὸ πέμπτον ῥητέον, ὅτι οὐκ ἐστὶ πρόσθετος εἰς τὸν Θεὸν σωματικοῖς διαθήμασι, καὶ γὰρ ἐστὶ πανταχοῦ, ἀλλὰ ψυχῆς διαθέσει· διὸ καὶ παρὰ τοῦ Αὐγουστίνου λέγεται ἐν τῷ Περὶ τῆς ὁμολογίας τῆς πίστεως βιβλίῳ, αὐτὸν μὲν πᾶσι παρεῖναι, οὐκ αὐτῷ δὲ πάντα, ἀλλὰ τοὺς ὁμοίους αὐτῷ δι' ἀρετῆς γενομένους. Τῷ δ' αὐτῷ τρέπω καὶ διίσταται τις ἀπ' αὐτοῦ· καὶ οὕτως ἡ πρόσθετος καὶ ἀποχώρησις ὅπερ τῇ ὁμοιότητι τῆς σωματικῆς κινήσεως; ἤδη τὴν κατὰ νοῦν διάθεσιν.

Κεφάλ. Η'. Ἐπίλογος τοῦ πρώτου βιβλίου.

Ἐκ δὲ τούτων δήλον τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ εἶναι τὴν ἐνέργειαν αὐτοῦ. Πᾶν γὰρ ὃ μὴ ἐστὶν εἶδος ἐν ὕλῃ, ἐστὶν εἶδος καθ' αὐτὸ ὑπερσῶς. Ὁ δὲ Θεὸς ἐστὶν εἶδος ἄϋλον, ὡς δέδεικται· ἐστὶν ἄρα εἶδος καθ' αὐτὸ ὑπερσῶς. Τὸ δὲ εἶδος καὶ ἡ ἐντελέχεια ἐλέγετο εἶναι ἡ τοῦ πράγματος ἐνέργεια. Ἔστιν ἄρα ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ ἡ ἐνέργεια αὐτοῦ, ἐφ' ὅσον μῆτε ἐστὶν ὕλη, μῆτε ἐν ὕλῃ εἶδος, μῆτε δύναμις ἐν αὐτῷ παθητικῇ, ἀλλ' ἐστὶ μάλιστα τὸ εἶναι αὐτοῦ, ὃ λέγεται αὐτοἐνέργεια, παντὸς ἐνέργεια. Οὐκ ἄρα ὀρθῶς ἀπεφήναντο οἱ λέγοντες ἀπλῶς μὴ εἶναι τὸν Θεὸν τὴν ἐνέργειαν αὐτοῦ. Δέδεικται γὰρ πῆ εἶναι τὴν ἑαυτοῦ ἐνέργειαν, καθ' ὃν δὴ λόγον καὶ δοκεῖ καθ' αὐτὸ ἀδύνατον τὸ λέγειν τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ μὴ εἶναι τὴν ἐνέργειαν αὐτοῦ. Ἔστι γὰρ ἀντίφασις, καὶ ταυτὸ, ὡς ἂν εἰ τις λέγοι τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ μὴ εἶναι τὴν οὐσίαν αὐτοῦ, ἐφ' ὅσον ἡ οὐσία καὶ ἡ ἐνέργεια ἐν τι καὶ τὸ αὐτὸ ἤδη ἐν τοῖς καθ' αὐτὰ ὑπερσῶσιν εἶδασιν.

bent similitudinem cum actibus Dei; quia enim Deus agit, quod est proprium manuum, et videt, quod est proprius oculorum actus in nobis, ideo manus nominatur quod agit in Deo, et oculi quod videt.

Ad quartum dicendum quod ea quæ ad situm pertinent, non attribuuntur Deo nisi secundum quamdam similitudinem; sicut dicitur sedens propter suam immobilitatem immutabilitatemque et auctoritatem; et stans, propter suam fortitudinem ad debellandum omne quod ei adversatur.

Ad quintum dicendum quod ad Deum non acceditur passibus corporalibus, cum ubique sit, sed affectibus mentis; ideo dicit Augustinus in libro *De confessione fidei*, eum esse in omnibus, haud vero omnes in eo, sed eos qui sunt ipsi per virtutem similes. Eodem modo ab illo receditur: et sic accessus et recessus sub similitudinem corporalis motus designant spirituales affectum

Cap. VIII. Conclusio primi libri.

Ex dictis apparet essentiam Dei esse operationem ipsius. Omne enim quod non est forma in materia, est forma per se subsistens. Sed Deus est forma immaterialis, ut ostensum est; est igitur forma per se subsistens. Forma autem et perfectio rei dicta est esse operatio: est igitur essentia Dei operatio ipsius, in quantum nec est materia, nec forma in materia, nec est in eo potentia passiva, sed est maxime esse ipsius, quod dicitur purus actus, omnium actus. Non igitur recte asseruerunt qui dixerunt Deum non esse simpliciter suam operationem. Ostensum est enim eum esse quodammodo suam operationem, ob hanc nempe rationem quod in se impossibile videtur dicere essentiam Dei non esse operationem ipsius: adest enim contradictio in eodem, tanquam si quis dicat essentiam Dei non esse essentiam ejus, in quantum essentia et operatio unum quid et idem significant in formis per se subsistentibus.

LIBER SECUNDUS.

ΤΑ ΚΕΦΑΛΑΙΑ ΤΟΥ Β' ΒΙΒΛΙΟΥ.

- α'. Ὅτι εἰκότως προτάσσονται τελειωτικὰ τοῦ ἔχοντος ἐνέργειαι τῶν ἄλλων ἐνεργειῶν, ὅσαι εἰσὶν ἐξωτερικῶν ἀποτελεσμάτων τελειωτικαί.
- β'. Ὅτι οὐκ ἐστὶν ἐν τῷ Θεῷ αἰσθησις.
- γ'. Ὅτι ὁ Θεὸς ἐστὶ νοῦν.
- δ'. Ὅτι ὁ Θεὸς ἐστὶ θέλων.
- ε'. Ὅτι ἐστὶν ἐν τῷ Θεῷ νοερὰ καὶ θελητικὴ δύναμις.
- ς'. Ὅτι αἱ κατὰ ταύτας ἕξεις ἀποδίδονται τῷ Θεῷ.

CAPITA LIBRI SECUNDI.

- Caput I. Quod convenienter ponuntur operationes perfective ipsius habentis ante alias operationes, quæ sunt perfective exteriorum effectuum.
- Cap. II. Quod non est in Deo sensus.
- Cap. III. Quod Deus est intelligens.
- Cap. IV. Quod Deus est volens.
- Cap. V. Quod est in Deo intellectiva et appetitiva potentia.
- Cap. VI. Quod habitus harum potentiarum Deo attribuntur.

Cap. VII. Quod hujusmodi operationes earumque habitus et potentia sunt unum et idem in Deo.

Cap. VIII. Objectiones adversariorum, earumque solutiones cum propositione.

Cap. IX. Iterum de eodem argumento.

Cap. X. Quod intellectualis Dei potentia est essentia ejus.

Cap. XI. Quod intellectualis Dei potentia est operatio ejus.

Cap. XII. Quod Deus nulla alia specie intelligibili intelligit, quam sua essentia.

Cap. XIII. Quod perfectus Deus intelligit seipsum.

Cap. XIV. Quod in Deo non est habitus scientia.

Cap. XV. Quod sapientia Dei est essentia ipsius.

Cap. XVI. Quod veritas Dei sit ejus essentia.

Cap. XVII. Quod Dei voluntas est ipsius essentia.

Cap. XVIII. Quod principale divina voluntatis volitum est divina essentia.

Cap. XIX. Rationes ob quas haec videntur a se invicem distincta, et earum solutiones cum propositione.

Cap. XX. Quomodo Deus sibi sit ut volitum in volente.

Cap. XXI. Quod Deus est sua vita.

Cap. XXII. Rationes adversariorum et solutiones.

Cap. XXIII. Quod Deus est sua bonitas.

Cap. XXIV. Quod Deus est beatus.

Cap. XXV. Quod Deus est sua beatitudo.

Cap. XXVI. Quod haec nomina non sunt synonyma.

Cap. XXVII. Utrum univoce haec nomina dicantur de Deo et de creaturis.

Cap. XXVIII. Quod haec nomina non aequivoce dicantur de Deo et rebus.

Cap. XXIX. Quod haec nomina analogice dicuntur de Deo et rebus.

Conclusio libri secundi.

LIBER SECUNDUS

Cap. I. Prooemium libri secundi. Quae convenienter ponuntur operationes perfectivae ipsius habentis ante alias operationes quae sunt perfectivae exteriorum effectuum.

Illis igitur dictis de prima operatione, nunc de secunda loquendum est : nam se habet illa ad hanc sicut prima perfectio ad secundam. Cum autem operationem in duo dividentes, unam dixerimus esse perfectivam ipsius habentis, alteram vero perfectivam alicujus exterioris effectus, nunc primum disseramus de operatione perfectiva habentis, scilicet de intelligere, velle et sentire. Nam merito ante hanc posita est operatio quae ut forma et perfectio consideratur, quia est ejus principium : nihil enim agit quatenus est potentia, sed quatenus est actus. Hanc iterum ante alias ponimus, quia aliae sunt propter finem, ea vero ipse finis. Nam generans intendit formam generati, quae est finis generationis ; et ulterius communicationem, et similitudinem divini esse, cum specie propria, in illis quibus communia non sunt elementa ; et insuper suam cum Deo similitudinem, in quantum est causa. Et architectus agit propter formam domus, et ulterius propter sarcinarum custodiam : hoc enim in intentione est prius forma domus, in actione

ζ'. 'Οτι αι τοιαυται ενεργεια, αι κατὰ ταυτας εξεις τε και δυναμεις εισιν εν τῷ Θεῷ εν και τῷ αὐτό.

η'. Οι λογισμοι ἀπο του ενεργειου, και λυσεις μετα προθεωριας.

θ'. 'Ετι εις το αυτό.

ι'. 'Οτι η νοσηρὰ του Θεου δυναμις εστιν η ουσια αυτου.

ια'. 'Οτι η νοσηρὰ του Θεου ενεργεια εστιν η ουσια αυτου.

ιβ'. 'Οτι ο Θεος οδδενι ἄλλῃ νοσηρῷ εἶδει νοσηρῷ, η τῇ αυτου ουσια.

ιγ'. 'Οτι τελειως ο Θεος αυτος αυτον γνωσκει.

ιδ'. 'Οτι εν τῷ Θεῷ οὐκ εστιν εξεις ἐπιστημωτικη.

ιε'. 'Οτι σοφια του Θεου εστιν η ουσια αυτου.

ις'. 'Οτι η ἀληθεια αυτου εστιν η ουσια αυτου.

ιζ'. 'Οτι η Θεου θέλησις εστιν η ουσια αυτου.

ιη'. 'Οτι τῶ πρώτων η θεία θελησι θελητόν εστιν η ουσια του Θεου.

Β ιθ'. Λογισμοι δι' ὧν ἂν δόξῃσι ταυτα προς ἄλληλα, και λυσεις αυτων μετα προθεωριας.

κ'. Τινα τρόπον εστιν ο Θεος αυτῷ ὡς θελητόν εν τῷ θέλοντι.

κα'. 'Οτι ο Θεος εστιν η αυτου ζωη.

κβ'. Λογισμοι εκ του ενεργειου, και λυσεις.

κγ'. 'Οτι ο Θεος εστιν η ἀγαθότης αυτου.

κδ'. 'Οτι ο Θεος εστι μακαριος.

κε'. 'Οτι ο Θεος εστιν η μακαριότης αυτου.

κς'. 'Οτι ταυτα τὰ ὀνόματα οὐκ εισι συνωνυμα.

κζ'. Πότερον συνωνύμως λέγεται ταυτα τὰ ὀνόματα του Θεου; και τῶν ὄντων.

κη'. 'Οτι ταυτα τὰ ὀνόματα οὐχ ὁμωνύμως λέγονται ἐκ του Θεου, και τῶν ὄντων.

κθ'. 'Οτι ταυτα τὰ ὀνόματα ἀναλογικῶς λέγονται ἐπὶ τε του Θεου, και ὄντων.

Γ 'Επιλογοσ του β' βιβλιου.

ΛΟΓΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ.

Κεφάλ. Α'. Προοίμιον του δευτέρου βιβλίου, δευτικῶς προτάσσονται αι τελειωτικαι του έχοντος ενεργεια τῶν ἄλλων ενεργειῶν, ὡσαι εισιν ἐξωτερικῶν ἀποτελεσμάτων τελειωτικαι.

Τούτων τοίνυν κατὰ δύναμιν ειρημένων περί τῆς πρώτης ενεργείας, νῦν και περί τῆς δευτέρας ῥητέον. Ἐχει γάρ ἐκείνη πρὸς ταύτην, ὡς πρώτη πρὸς δευτέραν τελειότητα. Ἐπει δὲ ταύτην διχῆ διελόντες, τὴν μὲν ἐλλέγομεν εἶναι τελειωτικὴν τοῦ έχοντος, τὴν δὲ ἐξωτερικοῦ τινος ἀνυστικῆν ἀποτελέσματος· φέρε πρώτων περί τῆς τελειωτικῆς τοῦ έχοντος ενεργείας διασαφήσωμεν, ὡς οὐν τοῦ νοσηρῷ, τοῦ βούλεσθαι, τοῦ αισθάνεσθαι. Πρὸ μὲν γὰρ ταύτης εἰκότως ἐτάττετο ἡ ἐνεργεια, ἡ ὡς εἶδος και ἐντελέχεια λεγομένη, διὰ τὸ και ἀρχὴ ταύτης εἶναι. Οὐδὲν γὰρ ενεργεῖ, ἢ δύναμις εἶστι, ἀλλ' ἢ ἐνεργεια. Ταύτην δὲ πάλιν τῶν ἄλλων προτάττομεν. Ἐπει αἱ μὲν ἄλλαι τέλους ἐνεκά εισιν, αὐταὶ δὲ τέλος. Τὸ γὰρ γεννῶν σκοπεῖ τὸ εἶδος τοῦ γεννωμένου, ὃ τέλος· ἐστὶ τῆς γεννήσεως, και παραιτέρω τὴν μετέδοσιν τοῦ αγαθοῦ, και τὴν ὁμοίότητα τοῦ θείου εἶναι ἐν τῇ κατὰ τὸ εἶδος ἰδιότητι, ἐν ὅσοις μὴ αἰδία τὰ ἔτομα, και εἶτι τὴν αὐτοῦ πρὸς Θεὸν ὁμοίότητα, κατὰ τὸ αἰτιον εἶναι· ὃ τε οἰκοδόμος ποιεῖ τοῦ ἔδου· ἐνεκα τῆς οἰκίας, και τῆς τῶν σκευῶν φυλακῆς· ὡς τελειωτικῆς.

ρου. Τοῦτο γὰρ τῷ μὲν σκοπῷ πρότερον ἐστὶ τοῦ τῆς αὐτοῦ εἰδος, τῇ δὲ ποιῆται ὑστερον. Καὶ ἐτι περαιτέρω ποιεῖ διὰ τὸ αὐτοῦ ἀγαθόν. Τό τε γὰρ εἶδος τοῦ οἴκου, καὶ τὴν τῶν σκευῶν φυλακὴν ποιεῖται, διὰ τὴν τοῦ μισθοῦ ἀπόληψιν· ἥτις ἐστὶν ἴδιον ἀγαθὸν αὐτοῦ. Θεωροῦμεν δὲ, καὶ βουλόμεθα, καὶ αἰσθανόμεθα, ἕκαστον δι' αὐτὸ, καὶ οὐ δι' ἄλλο.

Ἐπιὰ οὖν πᾶν τὸ ποιοῦν ποιεῖ τέλος ἕνεκα, εἰ μὴδὲν εἴη τέλος ποιητῶν, εἰς δ' ὀρίζεται, ἢ ἐνέργειά ἐστιν αὐτῇ τέλος. Ἄηλον δὲ, ὅτι τὸ τέλος αἰετὸν βέλτιον τῶν πρὸς τέλος. Τὸ γὰρ δι' ὃ τι αἰρετῶν, ἐκείνο μᾶλλον τοιοῦτον. Ἐπιὰ τοίνυν αἱ μὲν τελειωτικαὶ νοῦ ἔχοντος ἐνέργειαι, ὅσον, τὸ νοεῖν, τὸ βούλεσθαι, τὸ αἰσθάνεσθαι, ἔχουσιν ὡς τέλος. αἱ δὲ ποιητικαὶ τῶν ἀποτελεσμάτων ἐξωθεν ἔχουσι πρὸς τέλος, ἀνάγκη βελτίους ἐκείνους εἶναι τούτων. Διὰ καὶ περὶ ἐκείνων ῥητέον πρῶτον, καὶ διοριστέον, πότερον ταυτὸν ἐστὶ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ ἢ ἕτερον.

Κεφάλ. Β'. Ὅτι οὐκ ἐστὶν ἐν τῷ Θεῷ ἡ αἰσθησις.

Καὶ περὶ μὲν τοῦ αἰσθάνεσθαι οὐδὲ πράγματα ἔχειν, ἐφ' ὅσον μὴ ἐστὶν ἐν τῷ Θεῷ αἰσθησις· πρὸς μὲν γὰρ τὸ αἰσθάνεσθαι δεῖ σωματικῶν ὀργάνων· ὃ δὲ Θεὸς οὐκ ἔχει σῶμα ὀργανικόν. Δείκεται γὰρ πάσης ὕλης καθαριεύειν. Ὁ Θεὸς ἄρα οὐκ αἰσθάνεται.

β'. Ἐτι ἡ αἰσθησις ἐκ πάθους γίνεται. Μεταβολῇ γὰρ καὶ ἀλλοιώσει τῶν αἰσθητηρίων γίνεται. Ἐν δὲ τῷ Θεῷ δείκεται μὴ εἶναι δύναμιν παθητικῆν. Οὐδ' ἄρα αἰσθησις.

γ'. Ἐτι ἡ ἐνέργεια αἰσθησις ἐστὶ τὸ ἐνεργεῖν αἰσθητῶν, καθ' ὃ ὑποκειμένον ἐστὶ τῶν αἰσθητῶν εἰδῶν. Ὁ δὲ Θεὸς οὐκ ἐστὶν ὑποκειμένον τινος εἰδῶς αἰσθητοῦ. Οὐκ ἄρα αἰσθάνεται.

δ'. Ἐτι τὸ αἰσθητὸν ἐστὶ πρὸ τοῦ αἰσθητικοῦ, ὡς φησὶν ὁ φιλόσοφος ἐν ταῖς Κατηγορίαις. Ὁ δὲ Θεὸς οὐκ ἐστὶν αἰσθητὸν. Οὐ γὰρ ἐστὶν αἰσθησις αὐτοῦ, φησὶν ὁ ἅγιος Διονύσιος. Πολλῶν ἄρα οὐκ αἰσθητικόν. Οὐ γὰρ ἐστὶ πρότερον τοῦ Θεοῦ, οὐτε πρᾶγματι, οὐτε ἐπινοίᾳ. Οὐκ ἄρα αἰσθάνεται.

ε'. Ἐτι ἡ αἰσθησις οὐκ οἶδε τὰ καθόλου, καὶ τὰ ἀίδια, ἀλλὰ τόδε, καὶ τὸ νῦν. Ὁ δὲ Θεὸς ἐπίσταται τὰ καθόλου, καὶ τὰ ἀίδια, καὶ ὅσα δὲ τῶν καθ' ἕκαστα καὶ νῦν ἐπίσταται καθόλου καὶ ἀίδια ἐπίσταται, ἐφ' ὅσον ἐν αὐτῷ πάντα ἐπίσταται. Οὐκ ἄρα αἰσθάνεται.

ς'. Ἐτι τὸ αἰσθάνεσθαι ἐστὶ τὸ ἔχειν τὴν ἐκ τῶν πραγμάτων κατάληψιν. Ὁ δὲ Θεὸς οὐκ ἔχει τὴν ἐκ πραγμάτων κατάληψιν, ἀλλὰ μᾶλλον τὴν πρὸς τὰ πράγματα. Οὐκ ἄρα αἰσθάνεται. Ἄλλ' ἀρκεῖ καὶ τῶντα.

Κεφάλ. Γ'. Ὅτι ὁ Θεὸς ἐστὶ νοῦν.

Τὸ μὲν οὖν μὴ εἶναι αἰσθησὶν ἐν τῷ Θεῷ ἐκ τοσούτων δῆλον· ὅτι δὲ ἐστὶ νοῦν ὁ Θεὸς, φανερὸν ἐντεῦθεν. Ἐν γὰρ τοῖς κινουσί, καὶ κινουμένοις, οὐκ ἐστὶν ἀπείρον προεῖναι· πρῶτον μὲν, ὅτι πάντα τὰ τοιαῦτα τὰ ἀπείρα δεῖ σῶματα εἶναι· πᾶν γὰρ

A vero est posterior, et adhuc ulterius agit propter suum bonum: nam et formam domus et sarcinarum custodiam facit ad recipiendam mercedem, quæ est proprium suum bonum. Intelligimus autem, et volumus, et sentitur unumquodque propter seipsum, non propter aliud.

Quia igitur omne agens agit propter finem, si nullus est finis agendi, ad quem terminatur operatio, ipsa est finis. Manifestum autem quod finis semper est melior his quæ sunt ad finem: nam illud propter quod aliquid est appetibile, est ipsum magis appetibile. Quia igitur operationes perfectivæ ipsius habentis, scilicet intelligere, velle et sentire, sunt ut finis, operationes vero effectivæ quorundam exteriorum effectuum sunt ut ad finem, necesse est illas esse his meliores. Itaque de illis primo dicendum est, ac discernendum utrum sint idem quam essentia Dei, an aliud.

Cap. II. Quod in Deo non est sensus.

Et quidem de sentire nulla est difficultas in eo quod non sit in Deo sensus. Nam ad sentiendum opus est corporeis organis; Deus autem non habet corpus organicum, ostensum est enim eum esse ab omni materia purum; ergo Deus non sentit.

2. Iterum, sensatio e passione nascitur: sit enim mutatione et alteratione sensuum. Sed in Deo demonstratum est non esse potentiam passivam; nec igitur est sensus.

3. Præterea, quod sentit in actu, sit sensibile in actu, secundum quod est subjectum formæ sensibilis; Deus autem non est subjectum alicujus formæ sensibilis; non igitur sentit.

4. Adhuc, sensibile est prius sensitivo, ut ait philosophus in *Prædicamentis*. Deus autem non est sensibilis, quia ejus non est sensus, ait sanctus Dionysius. Ergo a fortiori non est sensitivus: nihil enim est prius Deo, re vel intellectu. Non igitur sentit.

5. Insuper, sensus non cognoscit universalia et sempiterna, sed quod est hic et nunc. Deus autem cognoscit universalia et sempiterna, et quæcunque individualium et præsentium cognoscit, cognoscit ut universalia et sempiterna, in quantum in seipso omnia cognoscit. Ergo non sentit.

6. Demum, sentire est habere cognitionem a rebus; Deus autem non desumit cognitionem a rebus, sed potius eam rebus communicat; non igitur sentit. Verum hæc sufficient.

Cap. III. Quod Deus est intelligens.

Non esse in Deo sensum ex dictis patet; intelligentem vero esse Deum sic demonstratur. In moventibus enim et motis non est possibile in infinitum procedere. Primo quidem, quia omnia hujusmodi infinita oportet corpora esse.

Omne enim quod movetur, est divisibile et corpus, ut probatur in sexto Physicorum. Omne autem corpus quod movet motum, simul dum movet movetur; ergo omnia ista infinita simul moventur, dum unum eorum movetur; sed unum eorum, quum sit finitum, movetur tempore finito; alia igitur omnia illa infinita moventur tempore finito. Hoc autem est impossibile, sive per continuationem, sive per configurationem sint unum mobile. Ergo in moventibus et motis impossibile est in infinitum procedere.

Secundo, quia in moventibus et motis ordinatis, quorum scilicet unum per ordinem ab alio movetur, hoc necesse est inveniri, quod remoto primo movente vel cessante a motione, nullum aliorum movebit vel movebitur; primum enim est omnibus causa movendi et moveri. Sed si sunt moventia et mota per ordinem in infinitum, non erit primum movens, sed omnia erunt quasi media moventia. Ergo nullum horum poterit moveri, et sic nihil movebitur in mundo: quod sensibus refellitur.

Tertia ratio est, quia id quod movet instrumentaliter, non potest movere nisi sit aliquid quod principaliter moveat. Sed si in infinitum procedatur in moventibus et motis, omnia erunt quasi instrumentaliter moventia, erunt enim sicut moventia mota; nihil autem erit sicut principale movens: ergo nihil movebitur: quod confutari potest inductione multorum quæ moventur in mundo. Propter hoc oportet mobilia omnia reducere in unum primum movens seipsum, Movens autem seipsum, se movet per appetitum et apprehensionem: sola enim hæc inveniuntur seipsa movere, utpote in quibus est movere et moveri. Pars igitur in primo movente movens seipsam, oportet quod sit appetitus et apprehensio. In motu autem qui est per appetitum et apprehensionem, appetens et apprehensum est movens motum, appetibile vero et apprehensibile est movens non motum.

Cum igitur id quod est omnium primum movens, quod Deum dicimus, sit omnino immotum, oportet quod comparetur ad motorem qui est movens seipsum, sicut appetibile ad appetentem, non vero sicut appetibile sensuali appetitu: nam appetitus sensualis non est boni simpliciter, sed huius particularis boni, cum et apprehensio sensualis non sit nisi boni particularis. Illud autem quod est bonum et appetibile simpliciter, est prius eo quod est bonum et appetibile hic et nunc. Oportet igitur primum movens esse appetibile ut intellectum, et ita oportet movens quod appetit ipsum, esse intelligentem. Multo igitur magis et ipsum primum appetibile erit intelligentem: quia appetens ipsum fit intelligentem actu per hoc quod ei tanquam intelligibili unitur. Oportet igitur Deum esse intelligentem, facta suppositione quod primum motum moveat seipsum, ut philosophi voluerunt.

Adhuc, idem necesse est sequi, si fiat reductio

Α δ κινείται ἐστὶ διαίρετόν, καὶ σῶμα, ὡς δείκνυται ἐν τῷ ἕκτῳ τῆς Φυσικῆς. Πάν ὃ ἐστὶ σῶμα ὁ κινεῖται κινούμενον, ἅμα κατὰ τὸ κινεῖν κινεῖται. Πάντα ἄρα τὰ ἀπειρα ταῦτα ὁμοῦ κινήθησεται, τοῦ ἐνὸς αὐτῶν κινουμένου. Ἄλλὰ τὸ ἐν αὐτῶν πεπερασμένον ἐν, κινεῖται ἐν πεπερασμένῳ χρόνῳ. Καὶ πάντα ἕτερα ἐκεῖνα τὰ ἀπειρα κινούνται κατὰ χρόνον πεπερασμένον. Τοῦτο δὲ ἐστὶν ἀδύνατον· ἢ συνεχεῖς ἢ συναφεία ὄντων ἐν κινήτῳ. Οὐκ ἄρα ἐν τοῖς κινούσι, καὶ κινουμένοις ἐστὶν ἐπ' ἀπειρον προελθεῖν.

Δεύτερον δὲ, ὅτι ἐν τοῖς κινούσι καὶ κινουμένοις κατὰ τάξιν, ὧν τὸ ἐν κατὰ τάξιν ὑπὸ ἄλλου κινεῖται, τοῦτ' ἂν ἀναγκαῖόν ἐστιν εὐρίσκεισθαι, ὅτι ἀνεύρουμένου τοῦ πρώτως κινουέντος, ἢ κινουμένης τῆς κινήσεως, οὐδὲν τῶν ἄλλων κινήσει, ἢ κινήθησεται· τὸ γὰρ πρῶτόν ἐστιν αἰτία πάνσι τοῦ κινεῖν, καὶ κινεῖσθαι. Ἄλλ' εἴπερ εἴη κινουέντα καὶ κινούμενα κατὰ τάξιν ἀπειρα, οὐκ ἔσται τὸ πρῶτον κινούν· ἀλλὰ πάντα ἔσται ὡσπερ ἄμμοσα κινουέντα. Οὐδὲν ἄρα τούτων δυνήσεται κινεῖσθαι. Καὶ ταύτη οὐδὲν ἐν τῷ κόσμῳ κινήσεται, ὅπερ αἰσθησεῖ ἐλέγχεται.

Τρίτος λόγος ἐστὶν, ὅτι τὸ κινούν ὀργανικῶς οὐ δύναται κινεῖν, εἰ μὴ τι εἴη τὸ ἀρχοειδῶς κινούν. Ἄλλ' εἰ ἐπ' ἀπειρον προεῖ ἐν τοῖς κινούσι καὶ κινουμένοις, πάντα ἔσονται καθάπερ εἰ ὀργανικῶς κινουέντα. Ἔσονται γὰρ πάντα θινεῖ κινουέντα κινούμενα. Οὐδὲν δὲ ἀρχοειδῶς κινούν· οὐδὲν ἄρα κινήσεται· ὅπερ ἐστὶ τῇ ἐπαγωγῇ ἐλέγγειν πολλῶν ἐν τῷ κόσμῳ κινουμένων. Διὰ δὲ τοῦτο πάντα τὰ κινούμενα ἀναγκαῖον ἀναφέρειν εἰς τι πρῶτον κινούν αὐτὸ ἑαυτό. Τὸ δὲ κινούν ἑαυτὸ κινεῖ ἑαυτὸ ὀρέξει καὶ καταλήψει. Μόνα γὰρ τὰ τοιαῦτα εὐρίσκονται αὐτὰ ἑαυτὰ κινούντα, ὡς ἐν αὐτοῖς ὄντος τοῦ κινεῖν, καὶ κινεῖσθαι. Ἐν τῷ πρώτῳ τοίνυν τῷ κινούντι τι ἑαυτὸ τὸ κινούν μέρος δεῖ εἶναι δραξίν καὶ κατάληψιν. Ἐν δὲ τῇ κινήσει τῇ οὐσῇ ὀρέξει καὶ κατάληψι τὸ μὲν ὀρεγόμενον, καὶ καταλαμβανόμενόν ἐστι κινούν κινούμενον, τὸ δὲ ὀρεκτὸν καὶ καταληπτὸν ἐστὶ κινούν μὴ κινούμενον.

Ἐπὶ τοίνυν τοῦτο πάντων ἐστὶ πρῶτον κινούν, ὃ θεῖον φαμέν ἐστὶν πάντη ἀκίνητον, δεῖ παραβάλλεσθαι πρὸς τὸ κινούν, ὅπερ ἐστὶ κινούν ἑαυτὸ, ὡσπερ ὀρεκτὸν πρὸς ὀρεγόμενον, οὐ μὴν ὡσπερ ὀρεκτὸν ὀρέξει αἰσθητικῇ· ἢ γὰρ αἰσθητικῇ δραξίς οὐκ ἐστὶ τοῦ ἀγαθοῦ ἀπλῶς, ἀλλὰ τοῦδε τοῦ μερικοῦ ἀγαθοῦ, καθόσον καὶ ἡ τῆς αἰσθήσεως κατάληψις οὐκ ἐστὶν εἰ μὴ τοῦ μερικοῦ ἀγαθοῦ. Ὅ δὲ ἐστὶν ἀγαθόν, καὶ ἐφετὸν ἀπλῶς, ἐστὶ πρότερον τοῦ ἀγαθοῦ, καὶ ἐφετὸς ἐνταῦθα καὶ νῦν. Δεῖ δὲ τὸ πρῶτον κινούν εἶναι ἐφετὸν, ὡς νοητὸν, καὶ τῷ τῷ τὸ κινούμενον, ὅπερ ἐφέσται αὐτοῦ, εἶναι νοερόν. Πολλῷ ἄρα μᾶλλον αὐτὸ τὸ πρῶτον ἐφετὸν ἐστὶ νοερόν. Τὸ γὰρ ἐπιέμενον αὐτοῦ γίνεται ἀνεργεῖς νοερόν διὰ τὸ ὡς νοητῷ ἐνοῦσθαι αὐτῷ. Δεῖ τοίνυν τὸν θεόν εἶναι νοερόν ὑποτεθέντος τοῦ πρώτου κινουμένου κινεῖν ἑαυτὸ κατὰ τὴν φιλοσόφων δέξαν.

Ἐτι δὲ ἀναγκαῖον τὸ αὐτὸ ἐπεσθαι, εἰ γίνετο ἢ

ἀναφορὰ τῶν κινητῶν οὐκ εἰς τι πρῶτον κινουῦν ἐαυ-
τὸ, ἀλλ' εἰς κινουῦν τι πάντη ἀκίνητον· τὴ γὰρ
πρώτως κινουῦν ἐστὶ ἀρχὴ καθόλου πάσης κινήσεως·
ἀνάγκη τοίνυν ἐπιεῖ πᾶν τὸ κινουῦν κινεῖ κατὰ τι
εἶδος, ὃ σκοπεῖ ἐν τῷ κινεῖν, τὸ εἶδος καθ' ὃ σκο-
πεῖ τὸ πρῶτον κινουῦν, δεῖ εἶναι καθόλου εἶδος, καὶ
καθόλου ἀγαθόν. Εἶδος δὲ τῷ καθόλου τρέπω οὐχ
εὐρίσκειται, εἰ μὴ ἐν τῷ νοῷ. Δεῖ τοίνυν τὸ πρῶτον
κινουῦν, ὅπερ ἐστὶν ὁ Θεός, εἶναι νοερόν.

β. Ἐτι ἐν οὐδεμίᾳ τάξει τῶν κινουμένων εὐρίσκει-
ται, ὅτι τὸ κινουῦν νοερώς ἐστὶ ὄργανον τοῦ κινουῦ-
τος· ἀνευ νοῦ, ἀλλὰ μᾶλλον ἀνάγκη. Πάντα δὲ τὰ
ἐν τῷ κόσμῳ παραβάλλονται πρὸς τὸ πρῶτον κινουῦν.
Ἐπιεῖ τοίνυν ἐν τῷ κόσμῳ εὐρίσκονται πολλὰ διὰ νοῦ
κινουῦντα, ἀδυνατόν ἐστι τὸ πρῶτον κινουῦν κινεῖν ἀνευ
νοῦ. Ἀνάγκη ἄρα τὸν Θεὸν νοεῖν.

γ. Ἐτι ἐκ τούτου γίνεται τι νοῦν, ὅτι ἐστὶν ἀνευ
ὕλης, οὗ σημεῖον ἐστὶ τὸ τὰ εἶδη γίνεσθαι νοητὰ
ἐνεργεῖα κατ' ἀφαίρεσιν τῆς ὕλης. Ὅθεν καὶ ὁ νοῦς
ἐστὶ τῶν καθόλου, καὶ οὗ τῶν κατὰ μέρος, διὰ τὸ
τὴν ὕλην εἶναι ἀτομότητος ἀρχὴν. Τὰ εἶδη δὲ τὰ
νοητὰ γίνονται ἐν μετὰ τοῦ νοῦ τοῦ ἐνεργεῖν νοουῦντος.
Διὸ καὶ εἰ τὰ εἶδη γίνονται ἐνεργεῖα νοητὰ, διὰ τὸ
εἶναι ἀνευ ὕλης· ἀνάγκη διὰ τοῦτο εἶναι τι πρᾶγμα
νοερόν, διὰ τὸ εἶναι ἀνευ ὕλης· δέδεικται δὲ ἐν τοῖς
ἄνω εἶναι τὸν Θεὸν πάντη εἶλον· ἐστὶν ἄρα
νοῦν.

δ. Ἐτι οὐδεμίᾳ τελειότητι ἀπασί τοῦ Θεοῦ τῶν
εὐρισκομένων ἐν ὄρωσιν γένοι τῶν ὄντων· πρὸς δὲ
τὰς λοιπὰς τῶν ὄντων τελειότητος κρατίστη ἐστὶ τὸ
εἶναι τι νοερόν. Ἐστὶν ἄρα τὸ νοεῖν ἐν τῷ Θεῷ.

ε. Ἐτι πᾶν τὸ τελειὸν εἰς τι τέλος ὠριζόμενως ἢ
αὐτὸ προσησθῆναι ἐαυτῷ τὸ τέλος, ἢ προτιθεσθαι αὐτῷ
κατ' ἄλλου. Ἄλλως γὰρ οὐ μᾶλλον εἰς τὸδε ἢ εἰς
τὸδε τὸ τέλος τείνει. Τὰ δὲ φυσικὰ τείνουσιν εἰς
ὠρισμένα τέλη. Οὐ γὰρ ἀπὸ ταυτομάτου αἱ φυσικαὶ
ὠφέλαιαι ἔπονται. Οὕτω γὰρ οὐκ ἂν εἶεν ἀεὶ, οὐδ'
ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἀλλ' ὡς ἐπ' ἕλαττον. Τούτων
γὰρ ἐστὶ τὸ αὐτόματον καὶ ἡ τύχη. Ἐπιεῖ τοίνυν
ἐκείνα οὐ προτιθέσθαι ἐαυτοῖς τὸ τέλος, ἀ τὸν τοῦ τέ-
λους λόγον οὐκ ἔγνωσι, ἀνάγκη τοῦτοισι προτιθεσθαι
τέλος ἀπ' ἄλλου, ὅπερ ἐστὶν ἐλευθερὰ μυσταγωγῶν εἰς
τὸ τέλος. Τοῦτο δὲ ἐστὶν ὃ πᾶσι χορηγεῖ τὸ εἶναι,
καὶ ἐστὶ καθ' αὐτὸ ἀναγκαῖον εἶναι, ὃ φαμεν εἶναι
τὸν Θεόν, ὡς ἐκ τῶν ἄνω εἰρημένων φαίνεται. Οὐκ
ἂν δὲ δύναίτο προτιθέναι τῇ φύσει τὸ τέλος, εἰ μὴ
νοεῖ. Ὁ Θεὸς ἄρα νοεῖ.

ς. Ἐτι πᾶν τὸ ἀτελεὶς πρόσειν ἀπὸ τινος τελείου.
Τὰ γὰρ τέλεια φύσει πρότερά ἐστι τῶν ἀτελῶν, ὡς
περ ἢ ἐνεργεῖα τῆς δυνάμεως. Τὰ δὲ εἶδη, τὰ ἐν τοῖς
ἀτόμοις ὄντα, ἐστὶν ἀτελεῖ διὰ τὸ μερικῶς, καὶ οὐ
κατὰ τὸν λόγον τῆς ἐαυτῶν κοινότητος ἐνυπάρχειν.
Δεῖ δὲ μὴ προλεῖναι ἀπὸ τινος εἶδῶν τελείων, καὶ οὐ
μερικῶν. Τοιαῦτα δὲ εἶδη οὐ δύναται εἶναι εἰ μὴ τὰ

mobilem, non in aliquod primum movens seipsum,
sed in movens omnino immobile. Nam primum
movens est universale principium motus : oportet
igitur, quia omne movens movet per aliquam for-
mam quam intendit in movendo, quod forma quam
intendit primum movens, sit universalis forma et
universale bonum. Forma autem per modum uni-
versalem non invenitur nisi in intellectu : oportet
igitur primum movens, quod est Deus, esse intel-
ligens.

2. Amplius, in nullo ordine moventium invenitur,
quod movens per intellectum sit instrumentum ejus
quod movet absque intellectu, sed magis e converso.
Omnia autem moventia quæ sunt in mundo, com-
parantur ad primum movens : cum igitur in mundo
inveniantur multa moventia per intellectum, im-
possibile et primum movens movere absque intel-
lectu, necesse est igitur Deum esse intelligen-
tem.

3. Item, ex hoc aliqua res est intelligens, quod
est sine materia : cujus signum est quod formæ
sunt intellectæ in actu per abstractionem a materia :
unde et intellectus est universalium, et non singu-
larium, quia materia est individuationis principium.
Formæ autem intellectæ in actu sunt unum cum
intellectu intelligente in actu : unde, si ex hoc
sunt formæ intellectæ in actu, quod sunt sine ma-
teria, oportet rem aliquam ex hoc esse intelligen-
tem, quod est sine materia. Ostensum est autem
supra Deum esse omnino immaterialem : est igitur
intelligens.

4. Præterea, Deo nulla perfectio deest, quæ in
aliquo genere entium invenitur. Inter cæteras au-
tem rerum perfectiones potissima est quod ali-
quid sit intellectivum. Est igitur intelligentia in
Deo.

5. Insuper, omne quod tendit determinate in
aliquem finem, aut ipsum præstituit sibi finem, aut
præstituitur ei finis ab alio ; alias enim non ma-
gis in hunc quam in illum finem tenderet. Natu-
ralia autem tendunt in fines determinatos : non
enim a casu naturales utilitates consequuntur, nam
sic non essent semper aut plerumque, sed rarissi-
mo : horum enim est casus et fors. Cum ergo
ipsa non præstituant sibi finem, quia rationem si-
nis non cognoscunt, oportet eis præstitui finem ab
alio, quod sit velut inducens ad finem. Hoc autem
est quod præbet omnibus esse, et est per seipsum
necesse esse : quod dicimus esse Deum, ut ex su-
pra dictis patet. Non autem posset naturæ finem
præstituire, nisi intelligeret. Deus igitur est in-
telligens.

6. Denique, omne quod est imperfectum, deriva-
tur ab aliquo perfecto : nam perfecta naturaliter
sunt priora imperfectis, sicut actus potentia. Sed
formæ in rebus individuis existentes sunt imper-
fectæ, quia particulariter et non secundum commu-
nitatem suæ rationis insunt : oportet igitur quod
deriventur ab aliquibus formis perfectis et non

particularibus. Tales autem formæ esse non possunt nisi in intellectu, cum non inveniatur aliqua forma in sua universalitate nisi in intellectu; et per consequens oportet eas esse intelligentes, si sint per se subsistentes: sic enim solum possunt esse operantes. Deum igitur, qui est primus actus per se subsistens, a quo alia omnia derivantur, oportet esse intelligentem.

Hanc autem veritatem etiam fides catholica constitetur; nam in nono capite Job dicitur de Deo: « Sapiens corde est et fortis robore »; et in duodecimo: « Apud ipsam est fortitudo et sapientia »; et in Psalmis: « Mirabilis facta est scientia tua ex me »; et in undecimo Epistolæ ad Romanos: « O altitudo divitiarum, et sapientiæ, et scientiæ Dei »! Hujus autem fidei veritas in tantum apud homines invaluit, ut ab intelligendo nomen Deo nomen impositum sit Θεός, id est, videns: neque enim oculis videt, quum sensum non habeat.

Cap. IV. Quod Deus est volens.

1. His dictis de divino intellectu, consequenter adhuc constendum est eum esse volentem: nam ex intelligere sequitur velle. Cum enim bonum intellectum sit objectum proprium voluntatis, oportet quod bonum intellectum, in quantum hujusmodi, sit volitum, et quidem ab intelligente, haud vero a non intelligente. Necesse est igitur quod intelligens bonum, in quantum hujusmodi, sit volens. Deus autem intelligit bonum: cum enim sit perfecte intelligens, intelligit ens simul cum ratione boni: est igitur volens.

2. Iterum, cuicumque inest aliqua forma, per illam formam habet habitudinem ad ea quæ sunt in rerum natura; sicut lignum album per suam albedinem est aliquibus simile et quibusdam dissimile. In intelligente autem et sentiente est forma rei intellectæ et sub sensum cadentis, cum omnis cognitio sit per aliquam similitudinem. Oportet igitur esse habitudinem intelligentis et sentientis ad ea quæ sunt intellectu et sensu, secundum quod sunt in rerum natura. Non autem hoc est per hoc quod intelligunt et sentiunt: nam per hoc magis attenderetur habitudo rerum ad intelligentem et sentientem, quia intelligere et sentire est secundum quod res sunt in intellectu et sensu secundum modum utriusque; habet vero habitudinem sentientis et intelligens ad rem quæ est extra animam per voluntatem et appetitum: unde omnia sentientia et intelligentia appetunt et volunt. Voluntas tamen proprie in intellectu est: est enim voluntas appetitus rationalis naturæ. Cum igitur Deus sit intelligens, necessario est volens.

3. Amplius, illud quod consequitur omne ens, convenit enti, in quantum est ens; quod est autem hujusmodi, oportet maxime inveniri in primo ente. Cuilibet autem enti competit maxime appetere suam perfectionem et conservationem sui esse;

Α νοητά. Οὐ γὰρ εὐρίσκονται τινα εἶδη ἐν τῇ αὐτῶν καθολικότητι, εἰ μὴ ἐν τῷ νῷ. Καὶ κατὰ τὸ εἰκὸς δεῖ αὐτὰ εἶναι νοερά, εἴπερ εἰσὶ καθ' αὐτὰ ὑπεστώα· οὕτω γὰρ μόνως δύνανται ἐνεργεῖν. Ὁ Θεὸς ἄρα ἐστὶν ἐνέργεια πρώτη καθ' αὐτὴν ὑφεστηκυῖα, ἀφ' οὗ τὰ ἄλλα πρόβειν. Ἀναγκαῖον ἄρα νοερὸν εἶναι. Ταύτην δὲ τὴν ἀλήθειαν καὶ ἡ καθολικὴ πίστις ὁμολογεῖ. Λέγεται γὰρ ἐν τῷ δεκάτῳ τοῦ Ἰωβ περὶ Θεοῦ· « Σοφὸς ἐστὶ καὶ κραταῖος τῇ δυνάμει » καὶ ἐν τῷ..... « Παρ' αὐτῷ ἐστὶν ἡ ἰσχύς, καὶ ἡ σοφία » καὶ ἐν τοῖς Ψαλμοῖς· « Ἐθαυμαστώθῃ ἡ γυνῶσις σου ἐξ ἐμοῦ· καὶ ἐν τῷ ια' τῆς πρὸς Ῥωμαίους· « Ὁ βᾶθος πλοῦτου καὶ σοφίας καὶ γνώσεως Θεοῦ! Ταύτης δὲ τῆς πίστεως ἡ ἀλήθεια παρὰ τοσοῦτον κακράτηκεν ἐν ἀνθρώποις, ὡς καὶ ἀπὸ τοῦ νοεῖν ὄνομα τῷ Θεῷ ἐπιθεῖναι. Οὐ γὰρ ὕψει ὄρα, ἐφ' ὅσον μὴδὲ αἰσθησὶν ἔχει.

Κεφάλ. δ. Ὅτι ὁ Θεὸς ἐστὶ θελεῖν.

α'. Τοῖς δὲ προειρημένοις περὶ τοῦ θεοῦ νοῦ ἐπιταί ἐπι θελεῖν ὁμολογεῖν τὸν Θεόν. Ἐκ γὰρ τοῦ νοεῖν ἐπιταί θελεῖν. Τὸ γὰρ ἀγαθὸν νόημα ἐστὶν ἴδιον ἀντικείμενον τῆς θελήσεως. Ἀνάγκη τοίνυν τὸ ἀγαθὸν νόημα, ἐφ' ὅσον τοιοῦτον, εἶναι θελητὸν, πάντως δὲ τῷ νοοῦντι; οὐ γὰρ τῷ μὴ νοοῦντι. Ἀνάγκη ἄρα τὸ νοοῦν τὸ ἀγαθόν, ἐφ' ὅσον τοιοῦτον, εἶναι θελόν. Ὁ δὲ Θεὸς νοεῖ τὸ ἀγαθόν. Ἐφ' ὅσον γὰρ ἐστὶ τέλειαν νοοῦν, νοεῖ τὸ ὄν σὺν τῷ τοῦ ἀγαθοῦ λόγῳ. Ἔστιν ἄρα θελόν.

β'. Ἐτι ὅτω δὴ ποτὲ ἐστὶ τι εἶδος, ἔχει κατ' ἐκεῖνο τὸ εἶδος σχέσιον πρὸς τὰ ὄντα ἐν τῇ τῶν ὄντων φύσει, ὡσπερ τὸ λευκὸν ξύλον διὰ τῆς αὐτοῦ λευκότητος ἐστὶ τισὶν ὁμοίον, καὶ τισὶν ἀνόμοιον· τῷ δὲ νοοῦντι καὶ αἰσθανομένῳ ἐνεστὶ τὸ εἶδος τοῦ νοουμένου καὶ ὑπὸ αἰσθησὶν πίπτοντος πράγματος, καθ' ὅσον πᾶσα κατάληψις ἐστὶ διὰ τινος ὁμοιότητος. Δεῖ ἄρα εἶναι αἰσθησὶν τοῦ νοοῦντος· καὶ αἰσθανομένου πρὸς τὰ νοητά καὶ αἰσθητά, καθόσον εἰσὶν ἐν τῇ τῶν ὄντων φύσει. Οὐκ ἐστὶ δὲ τοῦτο κατανοεῖν καὶ αἰσθάνεσθαι. Κατὰ τοῦτο γὰρ θεωρεῖται σχέσις τῶν ὄντων πρὸς τὸν νοοῦντα καὶ αἰσθανόμενον. Τὸ γὰρ νοεῖν καὶ αἰσθάνεσθαι ἐστὶ καθὸ τὰ ὄντα ἐστὶν ἐν τῷ νῷ καὶ ἐν τῇ αἰσθήσει, κατὰ τὸν ἐκάστου τρόπον· ἔχει δὲ σχέσιον τοῦ νοοῦντος καὶ τὸ αἰσθανόμενον πρὸς τὸ πρᾶγμα τὸ ὄν ἐξω τῆς ψυχῆς θελήσεως καὶ ὀρέξεως. Ὅθεν πάντα νοοῦντα καὶ τὰ αἰσθανόμενα θέλει τε καὶ ὀρέγεται. Ἰδίαι δὲ ἡ θέλησις ἐν τῷ νῷ ἐστὶν. Ἔστι γὰρ ἡ θέλησις, ὀρέξις λογικῆς φύσεως. Ἐπει τοίνυν ὁ Θεός ἐστὶ νοῶν, ἀνάγκη θέλει.

γ'. Ἐτι ἐκεῖνο, ὃ ἐπιταί παντὶ ὄντι, προεῖται τῷ ὄντι, ἐφ' ὅσον ἐστὶν ὄν· ὃ δὲ ἐστὶ τοιοῦτο, δεῖ μάλιστα εὐρίσκεισθαι ἐν τῷ πρώτῳ ὄντι. Παντὶ δὲ ὄντι προεῖται τὸ μάλιστα ἐπίσθαι τῆς ἰδίας τελειότητος καὶ συντηρήσεως τοῦ ἰδίου εἶναι, ἐκάστῳ δὲ κατὰ τὸν

Job ix, 4. 2 Job xi, 19. 3 Psal. cxxxviii, 6. 4 Rom. xi 55.

ἐαυτοῦ τρόπον, τοῖς μὲν νοεροῖς κατὰ θέλησιν, τοῖς δὲ ζώοις κατὰ τὴν αἰσθητικὴν ὁρεξιν. τοῖς δὲ στερουμένοις αἰσθήσεως διὰ τῆς φυσικῆς ὁρέξεως. Ἄλλως γὰρ οἱ τοῖς ἔχουσι τὴν ἰδίαν τελειότητα, καὶ ἄλλως τοῖς μὴ ἔχουσι. Τὰ γὰρ μὴ ἔχοντα τὴν ὁρεκτικὴν δύναμιν ἐπιθυμῶν τοῦ ἐαυτῶν εἶναι σπεύδουσι πρὸς τὸ ἀντιλαμβάνεσθαι τοῦ ἐνδόντος αὐτοῖς. Τὰ δὲ ἔχοντα ἡρεμίζονται ἐν αὐτῷ. Τοῦτο τοίνυν ἀδύνατον μὴ εἶναι τῷ πρώτῳ ὄντι, ὅπερ ἐστὶν ὁ θεός. Ἐπεὶ τοίνυν ἐστὶν ὁ νοῦν, δηλοῦν, ὅτι ἐνυπάρχει αὐτῷ θέλησις, ἣ ἀρέσκει αὐτῷ τὸ εἶναι αὐτοῦ, καὶ ἡ ἀγαθότης αὐτοῦ.

β. Ἐστὶ τὸ νοεῖν, ὅσον τελειότερόν ἐστι, τοσοῦτον ἡδύτερόν ἐστι τῷ νοοῦντι. Ὁ δὲ θεός νοεῖ, καὶ τὸ νοεῖν αὐτοῦ ἐστὶ τελειότατον, ὡς ἐν τοῖς ἄνω δέδεικται. Ἐστὶν ἄρα τὸ νοεῖν αὐτοῦ ἡδίστον αὐτῷ. Ἡ δὲ νοερά τέρψις ἐστὶ διὰ θελήσεως, ὡς περ ἡ αἰσθητικὴ τέρψις ἐστὶ κατὰ τὴν τοῦ ἐπιθυμητικοῦ ὁρεξιν. Ἐστὶ τοίνυν ἐν τῷ θεῷ θέλησις.

γ. Ἐστὶ τὸ εἶδος τὸ διὰ τοῦ νοῦ θεωρηθὲν οὐδέ κινεῖ, οὐδέ αἰτία ἐστὶ τινος, εἰ μὴ διὰ θελήσεως μετεωρούσης, ἣ ἀντικειμένου ἐστὶ τὸ τέλος καὶ τὸ ἀγαθόν, ὅφ' οὐ κινεῖται τις πρὸς τὸ ποιεῖν. Ἄλλ' τὸ εἶδος τοῦ θεοῦ νοῦ ἐστὶν αἰτία κινήσεως, καὶ τοῦ εἶναι τοῖς ἄλλοις ποιεῖν γὰρ διὰ τοῦ τὸ ὄντι. Ἀνάγκη τοίνυν αὐτὸν εἶναι θέλοντα.

δ. Ἐστὶ ἐν ταῖς κινήταις δυνάμεισι καὶ ἐν τοῖς νοῦν ἔχουσιν πρώτων ὑπάρσκει θέλησις ἡ γὰρ θέλησις πάσαν δύναμιν προσάγει εἰς τὴν αὐτῆς ἐνέργειαν. Νοοῦμεν γὰρ, ὅτι θέλομεν, καὶ φανταζόμεθα, ὅτι θέλομεν καὶ οὕτω περὶ τῶν ἄλλων. Καὶ τοῦτο ἔχει ἐφ' ὅσον τὸ ἀντικείμενον αὐτοῖς ἐστὶ τὸ τέλος. Ὁ γὰρ νοῦς οὐ κατὰ τὴν τρίτον τῆς ποιητικῆς αἰτίας καὶ τῆς κινήσεως, ἀλλὰ κατὰ τὴν τῆς τελικῆς αἰτίας κινεῖ τὴν θέλησιν, προτιθεὶς αὐτῇ τὸ ἴδιον ἀντικείμενον, ὅπερ ἐστὶ τὸ ἀγαθὸν νόημα. Τῷ πρώτῳ τοίνυν ποιῶντι προσήκει μάλιστα τὸ ἔχειν θέλησιν.

ε. Ἐστὶ τὸ τέλος καὶ τὸ πρὸς τὸ τέλος ἀεὶ εὐρίσκονται ὁμοταγῆ. Ὅθεν καὶ τὸ πρὸς τὸ τέλος τὸ ἀναλογεῖν τῷ ποιῶντι κίπται εἰς τὸ αὐτὸ τῷ εἶδει μετὰ τοῦ ποιῶντος, ὡς μὲν ἐν τοῖς φυσικοῖς, ὡς δὲ καὶ ἐν τοῖς τεχνικοῖς. Τὸ γὰρ τῆς τέχνης εἶδος, οἷ' οὐδὲ τεχνικῆς ποιεῖ, ἐστὶν εἶδος μορφῆς ἐνυλον, ὅπερ ἐστὶ τὸ τέλος τοῦ τεχνίτου. Καὶ τὸ εἶδος τοῦ γεννῶντος, πρὸς τὸ ὄντι, ἐστὶν ὁμοστοιχόν τοῦ εἶδους τοῦ πυρὸς τοῦ γεννῶμένου, ὅπερ ἐστὶ τέλος τῆς γεννήσεως. Τῷ δὲ αὐτῷ οὐδὲν ἀνατίθεται ὡς ἀνὸς ὁμοταγῆς, εἰ μὴ αὐτὸς ἐαυτῷ ἄλλως γὰρ εἴη ἂν πολλὰ πρώτα. Αὐτὸς τοίνυν ἐστὶ πρῶτον ποιῶν διὰ τέλος, ὅπερ ἐστὶν αὐτός. Αὐτὸς ἄρα οὐ μόνος ἐστὶ τέλος ἑαυτοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐπιέμενος ἑαυτοῦ, ὡς τέλος, καὶ ὁρεῖται νοεῖν ὡς νοῦν. Τοῦτο δὲ ἐστὶν ἡ θέλησις, ὁρεῖται λογικῆς φύσεως. Ἐστὶν ἄρα ἐν τῷ θεῷ θέλησις.

ς. Ἐστὶ ἀλεύθερόν ἐστιν, ὃ ἐστὶν αὐτὸ ἑαυτῷ αἰτία τοῦ ποιεῖν. Καὶ οὕτω τὸ ἀλεύθερον ἐπιδέχεται τὴν λέγον τοῦ ἑαυτοῦ. Ἡ θέλησις δὲ ἐστὶ πρῶτος, ἀλεύθερα ἐν τῷ ποιεῖν. Ἐφ' ὅσον γὰρ ἐθέλων τι ποιεῖ τις, λέγεται ἀλεύθερος ποιεῖν ὅτι δῆποτε ἐνεργεῖται.

unicuique autem secundum suum modum : intellectualibus quidem per voluntatem, animalibus per sensibilem appetitum, carentibus vero sensu per appetitum naturalem ; aliter tamen iis quæ habent propriam perfectionem, et aliter iis quæ non habent ; nam ea quæ non habent, per appetitivam virtutem suaves desiderant acquirere quod ipsis deest, quæ autem habent, quietantur in ipso. Hoc igitur non potest deesse primo enti, quod est Deus ; cum igitur sit intelligens, evidenter inest ei voluntas, qua placet ipsi suum esse et sua bonitas.

4. Item, intelligere quanto perfectius est, tanto delectabilius intelligenti. Sed Deus intelligit, et ejus intelligere est perfectissimum, ut supra ostensum est : ergo ejus intelligere est ei delectabilissimum. Delectatio autem intelligibilis est per voluntatem, sicut delectatio sensibilis est per concupiscentiam appetitum. Est igitur in Deo voluntas.

5. Adhuc, forma per intellectum considerata non movet nec aliquid causat, nisi mediante voluntate, cujus objectum est finis et bonum quo movetur aliquis ad agendum. Sed forma intellectus divini est causa motus et esse in aliis : agit enim res per intellectum : oportet igitur eam esse volentem.

6. Præterea, in virtutibus motivis et in habentibus intellectum prior invenitur voluntas : nam voluntas omnem potentiam applicat ad suum actum ; intelligimus enim quia volumus, imaginamur quia volumus, et sic de aliis. Et hoc est, quia objectum horum est finis. Intellectus enim non secundum modum causæ efficientis et moventis, sed secundum modum causæ finalis movet voluntatem, proponendo ei proprium objectum, quod est bonum intellectum. Primo igitur agentis convenit maxime habere voluntatem.

7. Rursus, finis et quod est ad finem, semper unius ordinis inveniuntur : unde illud ad finem quod est proportionatum agenti, incidit in idem specie cum agente, tam in naturalibus quam in artificialibus. Nam forma artis, per quam artifex agit, est species formæ, quæ est in materia, quæ est finis artificis : et forma ignis generantis, quæ agit, est ejusdem speciei cum forma ignis generati, quæ est finis generationis. Deo autem nihil coordinatur quasi ejusdem ordinis, nisi ipse sibi ; alias essent plura prima. Ipse est igitur principium agens propter finem, qui est ipsemet : ipse igitur non solum est finis appetibilis, sed appetens seipsum ut finem, et quidem appetitu intellectuali, utpote intelligens ; hic autem appetitus naturæ rationalis est voluntas : est igitur in Deo voluntas.

8. Necnon, liberum est quod est sibi ipsi causa agendi, et sic liberum habet rationem ejus quod est per se. Voluntas autem est primario libera in agendo : in quantum enim voluntarie agit quis, dicitur libere agere quancunque actionem. Primo

igitur agenti convenit per voluntatem agere, cui maxime competit per se agere.

9. Insuper, universitas rerum habet finem : alias res omnes casu existerent, nisi diceretur primas creaturas non esse propter finem, sed ex materiali necessitate, posteriores vero eis creaturas esse propter finem ; sicut Democritus contendebat celestia corpora casu exstitisse, inferiora vero ex causis determinatis : quod destruitur in secundo *Physicorum*, per hoc quod meliora non possunt esse minus ordinata quam deteriora. Oportet igitur agnoscere in processione creaturarum a Deo aliquem esse finem primum. Invenitur autem agere propter finem et natura et voluntas, aliter tamen et altero modo. Natura enim nesciens finem, et rationem finis, et relationem ejus quod est ad finem, non potest sibi finem proponere, nec se ad finem movere, aut ordinare, aut dirigere ; hæc vero omnia competunt ei qui per voluntatem agit, quippe qui potest intelligere et finem et omnia prædicta. Unde qui per voluntatem agit, ita propter finem agit, ut proponat sibi finem, et se quodammodo ad finem moveat, ordinans ad hunc suas operationes ; natura vero ad finem tendit directe et quasi mota ab aliquo intelligente et volente, sicut patet in sagitta, quæ tendit ad determinatum finem, quia dirigitur a sagitario : secundum quem modum a philosophis dictum est naturæ opus esse opus intellectus. Semper autem quod est per aliud, est posterius eo quod est per seipsum : unde necesse est quod primum ordinans ad finem ordinet per voluntatem : et sic per voluntatem Deus creaturas ad existentiam adduxit : habet igitur voluntatem.

10. Imo, natura determinatur ad unum, voluntas vero ad diversa. Et quia omne agens agit similesibi, necesse est naturam tendere ad illam similitudinem quæ determinatur ad unum. Cum autem æqualitas originem ducat ab unitate, inæqualitas vero nascatur ex multis quæ sunt diversa, unde aliquid alteri non est æquale nisi uno modo, inæquale vero est variis gradibus : necesse est quod natura faciat semper sibi simile, nisi impediatur per debilitatem potentiae activæ vel potentiae receptivæ et passivæ. Inhabilitas autem potentiae passivæ non est in Deo, qui non habet materiam, ut ostensum est ; neque activa ejus potentia debilitatur, cum sit infinita. Unde quæ sunt similia et æqualia ipsi, naturaliter tantum procedunt ab eo, ut Filius et Spiritus sanctus ; creaturæ vero, quæ inæquales procedunt, non per naturam, sed per voluntatem procedunt : sunt enim multi alii inæqualitatis gradus secundum quos creatio fieri possit ; nam dici nequit divinam potentiam ad unum tantum determinari, cum sit infinita. Unde, cum ea sit divina potentia ut ad multos gradus inæqualitas in creatione extendi possit, nec vero ad determinatum gradum, universa autem produxerit libero arbitrio : necessario igitur ex voluntate procedunt, non vero ex natura. Ergo Deus vult.

Τὸ πρῶτα τοίνυν ποιοῦν τι προσήκει τῷ θελήσει ποιεῖν, ἢ μάλιστα προσήκει τὸ δι' ἐαυτοῦ ποιεῖν.

θ'. Ἐτι τὸ πᾶν ἔχει τι τέλος. Ἐπει πάντα ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἀπὸ ταυτοβάτου συμβαλεῖ ἄν, εἰ μὴ εἴη του λέγοιτο τὰ πρῶτα δημιουργήματα μὴ εἶναι διὰ τέλος, ἀλλ' ἐκ τῆς ὑλικῆς ἀνάγκης, τὰ δὲ μετ' αὐτὰ εἶναι διὰ τέλος, ὡς περ καὶ Δημόκριτος ἐτίθετο τὰ οὐράνια σώματα ἀπὸ ταυτομάτου γενέσθαι, τὰ δ' ὑποβεβηκότα ἐξ ὠρισμένων αἰτιῶν. Ὅπερ ἀνασκευάζεται ἐν τῷ δευτέρῳ τῶν φυσικῶν διὰ τὸ τὰ κρεῖττω μὴ δύνασθαι ἤττον τάξενω μετέχειν τῶν χειρόνων. Ἀνάγκη τοίνυν ὁμολογεῖν ἐν τῇ προόδῳ τῶν κτισμάτων παρὰ Θεοῦ εἶναι τι τέλος σκοπιμώτατον. Εὐρίσκειται δὲ ποιεῖν διὰ τέλος καὶ ἡ φύσις καὶ ἡ θέλησις, ἀλλως μέντοι καὶ ἀλλως. Ἡ γὰρ φύσις ἀγνοοῦσα τὸ τέλος, καὶ τὸν λόγον τοῦ τέλους, καὶ τὴν σχέσιν τοῦ πρὸς τέλος, οὐ δύναται προτιθέναι ἐαυτῇ τέλος, οὔτε αὐτὴν εἰς τὸ τέλος κινεῖν, ἢ τάττειν, ἢ διυθύνειν. Ἄ πάντα προσήκει τῷ θελήσει ποιοῦντι, οὐκ ἔστι ἐν τοῖς νοεῖν καὶ τὸ τέλος. Καὶ τὰ προειρημένα πάντα, ὅθεν τὸ μὲν θελήσει ποιοῦν οὕτω διὰ τέλος ποιεῖ, ὡς καὶ προτιθέναι ἐαυτῷ τὸ τέλος καὶ ἐαυτῷ ἀμηγέτη πρὸς τὸ τέλος κινεῖν τάττον τὰς ἐαυτοῦ ἐνεργείας εἰς αὐτὸ ἢ δὲ φύσις εἰς τὸ τέλος τείνει ἴθυνομένη, ὡς περ καὶ κινουμένη ὑπὸ τινος νοούτος καὶ θέλοντος, ὡς περ φαίνεται ἐν τῷ βλεῖν τῷ τείνοντι εἰς ὠρισμένον σκοπόν, τῷ ἰθύνεσθαι παρὰ τοῦ τοξότου, καθ' ὃν διηγήριον παρὰ τῶν φιλοσόφων εἰρηται. Ὅτι τὸ τῆς φύσεως ἔργον ἐστὶν ἔργον νοῦ. Ἄλλ' ὁ δὲ τοῦ δι' ἄλλο ἐστὶν ὑπερτον τοῦ καθ' αὐτὸ, ὅθεν ἀνάγκη τὸ πρῶτον τάττον εἰς τέλος, τάττειν θελήσει. Καὶ οὕτω θελήσει ὁ Θεὸς τὰ κτίσματα εἰς τὸ εἶναι προήνεγκαν. Ἐχει ἄρα θέλησιν.

ι'. Ἐτι ἡ φύσις ὠριστεῖ πρὸς ἐν, ἢ δὲ θέλησις πρὸς ὅπτερον, καὶ ἐπεὶ πᾶν τὸ ποιοῦν ποιεῖ ὁμοίον ἐαυτῷ, ἀνάγκη τὴν φύσιν τείνειν εἰς ἐκείνην τὴν ὁμοίωσιν, ἣτις ὠριστεῖ πρὸς ἐν. Ἐπεὶ δὲ ἡ ἰσότης τῆς αἰτίας ἴσχει ἀπὸ τῆς ἐνάδος, ἢ δὲ ἀνισότης ἐστὶν ἐκ τοῦ πλήθους, ὃ ποικίλως ἔχει : διὸ καὶ εἰ ἄλλω οὐκ ἐστὶν ἴσον, εἰ μὴ ἐν τῷ τρόπῳ, ἀνισον ἐξ ἐστὶ διαφόροις βαθμοῖς ἀνάγκη τὴν φύσιν ἐαυτῇ ποιεῖν ἀλλ', εἰ μὴ δι' ἀσθένειαν τῆς ποιητικῆς δυνάμεως, ἢ τῆς δεκτικῆς καὶ παθητικῆς ἀνεπιτηδείτης δὲ παθητικῆς δυνάμεως ; οὐ προοριζέται τῷ Θεῷ ἐφ' ὅσον μὴ ἔχει ἕλην ὡς δέδεικται. Οὐδ' αὖ ἡ ποιητικὴ αὐτοῦ δύναμις ἀσθενεῖ ἀπειρος οὕσα. Ὅθεν τὰ μὲν ὁμοία καὶ ἴσα ἐαυτῷ μόνως φυσικῶς προέχουσιν ἀπ' αὐτοῦ, ὡς ὁ Ἰδὸς, καὶ τὸ Πνεῦμα ἢ δὲ κτίσις ἢ ἀνισος προεῖσα οὐ φύσει, ἀλλὰ θελήσει προέχουσιν. Εἰσὶ γὰρ πολλοὶ, καὶ ἄλλοι ἀνισότητος βαθμοὶ, καθ' οὓς ἂν πάντες ἐνεδέχτο τὴν κτίσιν γενέσθαι. Οὐ γὰρ οἶόν τε λέγειν τὴν θεῖαν δύναμιν πρὸς ἐν μόνως εἰς εἶναι ἀπειρον οὕσαν. Ὅθεν ἐπεὶ ἡ θεῖα δύναμις οὕτως ἔχει ὡς πρὸς πολλοὺς βαθμοὺς ἀνισότητος ἐν τῷ δημιουργεῖν δύνασθαι ἐκτείνεσθαι, μὴ ἐν ὠρισμένῳ βαθμῷ, τὸ ἐξ πᾶν κατασκευάσεν ἐκ τῆς αὐτεξουσιότητος τῆς θελήσεως, πρόεισιν οὐκ ἀνάγκη φύσει : ὅλως ἄρα ὁ Θεός.

ια'. Ἐτι εἰ πᾶν τὸ ποιοῦν ποιεῖ ὁμοίον ἑαυτῷ ἀμη-
 γέπη, ἀνάγκη τὰ αὐτῶν ἀποτελέσματα ἐν τῇ ἑαυτῶν
 αἰτίᾳ ἀμηγέπη ἐνυπάρχειν. Πᾶν δὲ, ὅπερ ἐστὶν ἐν
 τινι, ἐστὶν ἐν αὐτῷ κατὰ τὸν αὐτοῦ τρόπον. Ὅθεν
 ἐπεὶ ὁ Θεὸς αὐτὸς ἐστὶ νοῦς, προϋπάρχουσιν ἐν αὐτῷ
 τὰ κρίματα νοητῶς· φησὶν γὰρ ὁ μακάριος Διονύ-
 σιος, ὅτι οὐκ ἐκ τῶν ὄντων τὰ ὄντα μανθάνων οἶδεν
 ὁ Θεὸς νοῦς, ἀλλ' ἐξ αὐτοῦ, καὶ ἐν ἑαυτῷ, κατ' αἰ-
 τίαν τῆν πάντων εἰδησιν, καὶ γινώσκιν, καὶ οὐσίαν
 προέχει· τὸ δὲ ἐν τῷ νῷ οὐ πρόεισιν ἀπ' αὐτοῦ, ὅτι
 μὴ διὰ θέλησιν μεσιτεύουσιν· ἡ γὰρ θέλησίς ἐστιν
 ἡ ἐξανύουσα τὰ ἐν τῷ νῷ, τὸ τε νοούμενον κινεῖ τὴν
 θέλησιν, καὶ ταύτῃ ἀνάγκη τὸν Θεὸν θέλειν. Τούτῳ
 συνάδει καὶ τὸ ἐν τοῖς Ψαλμοῖς· « Πάντα ὅσα ἠθέ-
 λησεν, ἐποίησε »· καὶ ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους·
 « Εἰ δὲ θέλων ὁ Θεὸς ἐνδείξασθαι, » καὶ τὰ λοιπά.
 Κεφάλ. Ε'. Ὅτι ἐστὶν ἐν τῷ Θεῷ νοερά καὶ θε-
 λητικὴ δύναμις.

Ὅτι μὲν οὖν εἰσι τοιαῦται ἐνέργειαι ἐν τῷ
 Θεῷ, (12) αἱ τελειωτικαὶ εἰσι τοῦ ἔχοντος ἐκ τῶν
 εἰρημένων ἰκανῶς οἶμαι δεδειχθαι.

α'. Πότερον δὲ καὶ αἱ κατὰ ταύτας δυνάμεις, ὅσον
 ἡ νοερά, καὶ ἡ θελητικὴ, καὶ καθόλου ἡ δραστηκὴ
 δύναμις ἐστὶν ἐν αὐτῷ, ἢ οὐ, ζητήσωμεν. Δοκεῖ
 τοίνυν ἐν αὐτῷ μὴ εἶναι δύναμιν τοιαύτην. Ἡ γὰρ
 δύναμις ἐστὶν ἐνεργεῖας ἀρχή. Ἡ δὲ ἐνέργεια τοῦ
 Θεοῦ, ἥστις ἐστὶν ἡ οὐσία αὐτοῦ, ὡς μετὰ ταῦτα
 δειχθήσεται, οὐκ ἔχει ἀρχήν. Οὕτε γὰρ γεγέννη-
 ται, οὕτε ἐκπεπόρευται. Ἐν τῷ Θεῷ ἄρα οὐκ ἐστὶ
 δύναμις.

β'. Ἐτι πᾶν, ὅπερ ἐστὶ τελειότατον, ἀποδιδόναι
 χρὴ τῷ Θεῷ. Ὅ τοίνυν σκοπεῖ τὸ ἑαυτοῦ τελειότε-
 ρον, οὐ δεῖ ἀποδιδόναι αὐτῷ· ἀλλὰ πᾶσα δύναμις
 σκοπεῖ τὴν ἑαυτῆς τελειότερον· δηλονότι ἡ μὲν παθη-
 τικὴ, τὸ εἶδος, ἡ δὲ δραστηκὴ, τὴν ἐνέργειαν. Οὐκ
 ἄρα ὀφείλει δύναμις ἀποδίδοσθαι τῷ Θεῷ.

γ'. Ἐτι ἡ ἕξις ἐστὶ τελειότερα τῆς δυνάμεως,
 ὡς ἔγγυτέρα τοῦ ἐνεργεῖν οὔσα. Ἐξις δὲ ἐν τῷ Θεῷ
 οὐκ ἐστὶν, ὡς ἐν τοῖς μετὰ ταῦτα δειχθήσεται. Οὐδ'
 ἄρα δύναμις.

δ'. Ὅτι πᾶσα δύναμις τῆς οἰκείας ἐνεργείας χω-
 ριζομένη ἐστὶν ἀτελής. Κάπεσιδὴ μὴδὲν ἀτελής τῷ
 Θεῷ προσήκει, οὐδ' ἀν' εἰκότως δοκοῖ δύναμις τῷ
 Θεῷ ἀποδίδοσθαι.

ε'. Κἂν λέγη τις, τὴν τοιαύτην δύναμιν μηδέποτε
 τῆς οἰκείας ἐνεργείας χωρίζεσθαι, οὐδ' οὕτω δρᾶ·
 ὁ γὰρ ἄλλο τι εἶναι τέλειόν ἐστι, καθ' αὐτὸ θεωρού-
 μενον ἀτελής ἐστὶν. Οὐκ ἄρα ἐστὶ δύναμις ἐν αὐτῷ.

ς'. Ἐτι ἡ τῆς οὐσίας κατηγορία ἐστὶ βελτίων
 τῶν ἄλλων κατηγοριῶν. Ἄλλὰ τῷ Θεῷ οὐκ ἀποδί-
 δοται οὐσία, ὡς ὁ Ἀγούστίνος φησὶν. Πολλῷ ἄρα
 ἤττον ἀποδώσειε τὴν τῆς ποιότητος κατηγορίαν.
 Ἄλλ' ἡ δύναμις τίθεται ἐν τῷ δευτέρῳ εἶδει τῆς
 ποιότητος. Τῷ Θεῷ ἄρα δύναμις οὐκ ὀφείλει ἀποδί-
 δοσθαι.

¹ Psal. cxxiii, 5.

(12) Videtur locus inutilis.

11. Denique, si omne agens agit semper sibi
 simile, oportet effectus in sua causa semper includi.
 Omne autem quod est in aliquo, est in eo secun-
 dum modum ejus. Unde, cum Deus ipse sit intel-
 lectus, præexistunt in eo creaturæ per modum
 intelligibilem. Dicit enim beatus Dionysius : « Non
 ex entibus entia cognoscit divinus intellectus, sed
 ex seipso et in seipso causaliter omnium scientiam
 cognitionemque et essentiam habet. » Quod autem
 est in intellectu, non exit ab eo nisi mediante vo-
 luntate : voluntas enim est quæ peragit ea quæ
 sunt in intellectu, quum res intellecta movet volun-
 tatem. Et sic oportet Deum velle. His concinit illud
 Psalmorum : « Omnia quæcunque voluit, fecit » ;
 et in Epistola ad Romanos : « Quod si Deus volens
 ostendere, » et reliqua.

Cap. V. Quod est in Deo intelligens et volens potentia.

Esse igitur in Deo illas operationes quæ sunt
 perfectivæ ipsius habentis, ex dictis sufficienter
 demonstratum arbitror.

1. Utrum vero his respondentis potentia, scilicet
 intellectiva, volitiva et generaliter activa potentia
 sint in Deo, an non, inquiramus. Porro videtur
 quod in Deo non sit hujusmodi potentia. Nam po-
 tentia est principium operationis. Sed operatio di-
 vina, quæ est ejus essentia, ut infra demonstrabitur,
 non habet principium : nam nec generatur, nec
 procedit. In Deo igitur non est potentia.

2. Præterea, omne quod est perfectissimum, Deo
 attribuendum est ; quod igitur tendit ad aliquid
 seipso perfectius, non est ei tribuendum. Sed
 omnis potentia tendit ad aliquid seipsa perfectius :
 scilicet passiva ad formam, et activa ad operationem.
 Non igitur debet potentia Deo tribui.

3. Præterea, habitus est perfectior potentia, cum
 sit propior actui. Sed habitus in Deo non est, ut
 postea ostendetur ; nec igitur potentia.

4. Præterea, omnis potentia, a sua operatione
 separata, est imperfecta. Et quia nihil imperfec-
 tum Deo convenit, non igitur conveniens videretur
 potentiam Deo tribuere.

5. Quod si quis dicat hujusmodi potentiam nun-
 quam a sua operatione separari, nihil proficit :
 quod enim per aliquid aliud est perfectum, si in
 seipso consideratur, imperfectum est. Non igitur
 est potentia in Deo.

6. Præterea, prædicamentum essentia est melius
 aliis prædicamentis. Sed Deo non attribuitur es-
 sentia, ut ait Augustinus ; multo minus ei attri-
 bui posset prædicamentum qualitatis. At potentia
 ponitur in secunda specie qualitatis. Deo igitur
 potentia non potest attribui.

Sed contra est quod dicit beatus Dionysius in A octavo *De divinis nominibus* capite : « Potentia est Deus, tanquam omnem potentiam in seipso habens et superhabens. » Si enim omnem potentiam habet, manifestum est quod habet intellectivam et volitivam.

Præterea, omne intelligens et volens, potest intelligere et velle. Quod enim non potest intelligere nec velle, est incapax intelligendi et volendi; quod autem est incapax intelligendi et volendi, necesse est non intelligere nec velle. Sed Deus est intelligens et volens, ut supra ostensum est: habet igitur potentiam intelligendi et volendi.

Responsio.

Dicendum est quod ad demonstrationem hujus quæstionis scitu dignum est potentiam, sicut B diximus, comparari ad operationem. Operatio autem est duplex: scilicet una quæ est forma, et altera quæ est actio. Et huic actioni videtur ex communi hominum intelligentia primario datum esse nomen operationis; sic enim fere omnes operationem intelligunt; secundario autem exinde translatum est hoc nomen ad formam, quia forma est principium et finis operationis seu actionis. Unde etiam potentia est duplex: una activa, de qua dependet operatio quæ ut actio dicitur, et huic videtur primario datum esse potentia nomen. Quia autem nihil agit nisi ratione potentia activæ, Deo autem convenit esse actum purum et primum, ideo maxime ei competit activa potentia, et tanto C magis, quod est operatio intellectus.

Ad primum ergo dicendum quod potentia non solum dicitur principium operationis, sed etiam effectus, cum operatio est effectrix alicujus exterioris effectus. Quando igitur potentia est principium effectus, necessario est etiam operationis principium, nisi prius ostendatur potentiam esse aliam ab operatione, et hanc ab illa realiter procedere. Nam scitu dignum est quod in divinis duplex invenitur distinctio: una realis, qua personæ ab invicem distinguuntur, sicut paternitas et filiatio, quia personæ ab invicem distinguuntur realiter, nec tantum ratione, quod est Sabellii hæresis; et altera, quæ est tantum secundum rationem. Cum dicitur: Operatio fuit a divina essentia, aut a potentia; vel: Deus agit per suam essentiam; hæ propositiones quasdam designant distinctiones rationis: si enim reales essent hæ distinctiones, personas distinguerent. Eas autem esse distinctiones rationis sic probatur. Quando enim Deo attribuitur operatio secundum suam rationem, quæ principium requirit, attribuitur ei etiam distinctio ejus quod est ex principio, in eo sita quod aliquid sit ab alio. Unde hæ distinctio non est nisi rationis. Est autem de ratione operationis, non de ratione essentia: unde, quamvis divina essentia non habeat principium, neque se-

'Αλλ' ἐναντίον ἐστὶ τὸ λεγόμενον ὑπὸ τοῦ μακαρίου ἐν τῷ Περὶ θεῶν ὀνομάτων ὁγδόῳ κεφαλαίῳ· Ὅτι δύναμις ἐστὶν ὁ θεός, ὡς πᾶσαν δύναμιν ἐν ἑαυτῷ προέχων καὶ ὑπερέχων. Εἰ γὰρ πᾶσαν δύναμιν ἔχει, ὅθλον, ὅτι καὶ τὴν νοερὰν καὶ θελητικὴν.

Ἐτι, πᾶν τὸ νοοῦν καὶ θέλον δύναται νοεῖν, καὶ θέλειν. Ὁ γὰρ μὴ δύναται νοεῖν καὶ θέλειν, ἀδυνατόν ἐστι νοεῖν καὶ θέλειν. Ὁ δὲ ἀδυνατόν ἐστι νοεῖν, καὶ θέλειν, ἀναγκαῖόν ἐστι μὴ νοεῖν, μηδὲ θέλειν. Ὁ δὲ θεός ἐστι νοῶν καὶ θέλων, εἰς ἐν ταῖς ἀνω δέδεικται. Ἐχει ἄρα δύναμιν εἰς τὸ νοεῖν καὶ θέλειν.

Ἀπεκρίσις.

Ῥητέον, ὅτι πρὸς παράστασιν τοῦδε τοῦ ζητήματος εἰδέναι δεῖον, ὅτι ἡ δύναμις, καθάπερ εἴρηται, λέγεται πρὸς τὴν ἐνέργειαν. Ἡ δὲ ἐνέργεια ἐστὶ διόσῃ. Πρώτη ἦτις ἐστὶ τὸ εἶδος, καὶ ἡ δευτέρα, ἦτις ἐστὶν ἡ δράσις· καὶ ταῦτα δοκεῖ ἐκ τῆς κοινῆς τῶν ἀνθρώπων ἐνόησις τὸ ὄνομα τῆς ἐνεργείας πρῶτον ἀποδιδόσθαι τῇ δράσει. Οὕτω γὰρ πάντες ὤσανε τὴν ἐνέργειαν νοοῦσι. Δευτέρῳ δὲ λόγῳ ἐντεῦθεν μετανήχεται τὸ ὄνομα πρὸς τὸ εἶδος, ἐφ' ὅσον τὸ εἶδος ἐστὶν ἀρχὴ καὶ τέλος τῆς ἐνεργείας, ἦτοι τῆς δράσεως. Ὅθεν καὶ ἡ δύναμις ἐστὶ διπλῆ. Μία ἡ δραστικὴ, ἢ συνήρηται ἡ ἐνέργεια, ἡ ὡς δράσις λεγομένη· καὶ ταῦτα δοκεῖ πρῶτον ἀποδίδοσθαι τὸ τῆς δυνάμεως ὄνομα. Ὅσπερ δὲ οὐδὲν (ποιεῖ), ὅτι μὴ τῷ λόγῳ τῆς ἐνεργητικῆς δυνάμει, τῷ δὲ θεῷ προσήκει τὸ εἶναι ἐνέργειαν καθαρὰν καὶ πρώτην· διὸ καὶ μάλιστα αὐτῷ προσήκει ἡ ἐνεργητικὴ δύναμις, καὶ τοσοῦτο μᾶλλον, ὅσον ἐστὶν ἐνέργεια νοῦς.

Πρὸς τὸ πρῶτον οὖν ῥητέον, ὅτι ἡ δύναμις οὐ μόνον λέγεται τῆς ἐνεργείας ἀρχὴ, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἀποτελέσματος, ὅταν ἡ ἐνέργεια πρακτικὴ ἢ τινος ἀποτελέσματος ἐξῶθεν. Ὅταν οὖν ἡ δύναμις ἐστὶν ἀρχὴ τοῦ ἀποτελέσματος, ἀνάγκη καὶ τῆς ἐνεργείας ἀρχὴν εἶναι, ἰὰν μὴ πρότερον δειχθῇ ἕτερον ὂν ἢ δύναμις τῆς ἐνεργείας, καὶ αὕτη ἐξ ἐκείνης; προῦσα πραγματικῶς. Εἰδέναι γὰρ δεῖον, ὅτι τοῖς θεοῖς εὐρίσκεται διπλῆ ἀναφορὰ· μία πραγματικὴ, ἢ τὰ πρόσωπα ἀλλήλων διακρίνονται, ὡς ἡ πατρότης, καὶ ἡ υἱότης, ἐπὶ τὰ πρόσωπα ἀπ' ἀλλήλων πράγματι, οὐ μόνον λόγῳ διακρίνονται, ὅπερ ἐστὶ τῆς Σαβελλίου αἰρέσεως· καὶ ἕτερα ἡ κατὰ τὸν λόγον μόνον, ἐπειδὴν λέγεται· Ἡ ἐνέργεια ἐστὶν ἀπὸ τῆς θείας οὐσίας, ἢ τῆς δυνάμεως. Ἡ, ὅτι ὁ θεὸς ἐνεργεῖ διὰ τῆς ἑαυτοῦ οὐσίας. Αἱ γὰρ προφθεσίαι ἀναφορὰς δηλοῦσι τινὰς κατὰ τὸν λόγον. Εἰ γὰρ πραγματικαὶ ἦσαν καὶ αὗται αἱ ἀναφοραὶ, πρόσωπα ἂν διακρίναν. Τὸ δὲ εἶναι ταύτας τὰς ἀναφορὰς τοῦ λόγου ἐντεῦθεν ὅθλον. Ἐπειδὴν γὰρ ἀποδίδεται τῷ θεῷ ἐνέργεια κατὰ τὸν αὐτῆς λόγον, ὡς ἀρχῆς ζητεῖ, ἀποδίδεται αὐτῷ καὶ ἀναφορὰ τοῦ ὄντος ἐξ ἀρχῆς ὅλον τὸ εἶναι ἐκ τινος· ὅθεν αὕτη ἡ ἀναφορὰ οὐκ ἐστὶν εἰ μὴ τοῦ λόγου. Ἔστι δὲ ἕκ' τοῦ λόγου τῆς ἐνεργείας, οὐκ ἐκ τοῦ λόγου τῆς οὐσίας. Ὅθεν εἰ καὶ ἡ θεία οὐσία μὴ ἔχει ἀρχὴν, μήτε κατὰ τὸ

πράγμα, μήτε κατά τὸν λόγον; ἢ θεία μέντοι ἐνέργεια ταυτὸν οὐσα τῇ οὐσίᾳ ἔχει ἀρχὴν κατὰ τὸν αὐτῆς λόγον. Εἰ γὰρ τί ἐστὶ τινι τὸ αὐτὸ, κατὰ τὸ πρᾶγμα, καὶ μὴ κατὰ τὸν λόγον, οὐχ ὅτι αὐτοῦ κατὰ τὸν λόγον κατηγορεῖται, καὶ τοῦ ἑτέρου ἀνάγκη κατηγορεῖσθαι. Ὅ δὲ λέγω καὶ ἐπι παραδείγματός σαφὲς ποιήσωμαι. Ἡ γὰρ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος ἐστὶ τὸ αὐτὸ κατὰ τὸ πρᾶγμα ἐν γραμμῇ. Σημεῖον γὰρ ἑκάτερον. Ἄλλ' οὐκ ἀνάγκη τὰ κατηγορούμενα τῆς ἀρχῆς, καὶ τοῦ τέλους κατηγορεῖσθαι, ἐφ' ὅσον ἡ ἀρχὴ, καὶ τὸ τέλος μὴ τὸ αὐτὸ εἶσι κατὰ τὸν λόγον. Οὕτω τοίνυν εἰ καὶ ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ, καὶ ἡ ἐνέργεια εἴη τὸ αὐτὸ κατὰ τὸ πρᾶγμα, οὐκ ἀνάγκη ἐνοπάρχειν τὸ ἐξ ἀρχῆς εἶναι κατὰ τὸν αὐτῆς λόγον, καὶ τῇ οὐσίᾳ τοῦτα ἔπασθαι, ἐφ' ὅσον ἡ οὐσία καὶ ἡ ἐνέργεια μὴ ἐστὶ τὸ αὐτὸ κατὰ τὸν λόγον.

.. Πρὸς τὸ δεύτερον ῥητέον ὅτι ὁ ἡμέτερος νοῦς σκοπεῖ οἰονεῖ τὸ τελειότατον ἀποδιδόναι τῷ Θεῷ. Κατ' ἐπιπέδον αὐτῶν ἐπικινεῖσθαι οὐ δύναται εἰ μὴ διὰ τῆς ὁμοιότητος τῶν αποτελεσμάτων, οὐκ εὐρίσκαται δὲ ἐν τοῖς κτίσμασι τι τέλειον ἀκριως, ὅτι πάντη τοῦ ἀτελοῦς στεροῖτο, διὰ τοῦτο ἐκ διαφόρων τελειότητων ἐν τοῖς κτίσμασιν εὐρίσκαμένων αὐτὸν ἐπιχειρεῖ ἀποδιδόναι, εἰ καὶ ἑκάστη τούτων τῶν τελειότητων ἐνεστὶ τὸ ἀτελοῦς. Οὕτω μέντοι, ὡς ὅτι ποτὲ ἐνεστὶν ἑκάστη τούτων τῶν τελειότητων ἀτελεῖς, ὅλον τοῦ Θεοῦ ἀποφάσκειν. Οἷον φέρε εἰπεῖν, τὸ μὴ εἶναι δηλοῖ τι πλήρες καὶ ἀπλοῦν, οὐ μὴν καθ' αὐτὸ ὁφαστάς· ἡ δὲ οὐσία δηλοῖ τι ὁφαστάς, ἀλλ' ἄλλω ὑποκειμένον· φαμέν οὖν τὸν Θεὸν καὶ οὐσίαν εἶναι, ἀλλ' οὐσίαν ἐφ' λόγῳ τοῦ καθ' αὐτὸ ὁφαστάς· οὐ τῷ λόγῳ τοῦ ὑποκείσθαι ἄλλω, ὅλον τὸ εἶναι· τὸ δὲ εἶναι ἀποδίδωμεν τῷ λόγῳ τῆς ἀπλότητος, καὶ τοῦ πλήρους, οὐ τῷ λόγῳ τοῦ ἄλλω ἐνοπάρχειν καὶ συμπλέκεσθαι. Οὕτω καὶ δυνάμιν καὶ ἐνέργειαν φαμέν τὸν Θεόν· ἀλλ' ἐνέργειαν μὲν τῷ τῆς τελειότητος λόγῳ· ἡ γὰρ ἐνέργεια πρὸς τὴν δύναμιν θεωρουμένη τελειότερα ἐστὶν οὐ τῷ λόγῳ τοῦ τὴν ἐνέργειαν ἀπογίνεσθαι· δυνάμιν δὲ φαμέν, διὰ τὸ μὴ διαμένειν, καὶ τὰ εἶναι ἀρχὴν ἐνεργείας, οὐ τῷ λόγῳ τοῦ διὰ τῆς ἐνεργείας συμπληροῦσθαι. Εἰ καὶ τοίνυν πᾶν τελειότατον ἀποδιδόναι χρὴ τῷ Θεῷ, οὐ πᾶν μέντοι τὸ ἀποδιδόμενον δυνατὸν τέλειον εἶναι, ἐπεὶ μὴδὲ ἐστὶ, καθάπερ εἴρηται. Ἀνάγκη δὲ τὸ οἷον εἰς ἀπόδοσιν τοῦ τελειοτάτου ἐνόντα αὐτῷ λόγον τῆς τελειότητος ἔχειν τι αὐτοῦ ἴσως τελειότερον, ἢ αὐτὸς ἀπεστὶν ἑκαίην ἡ τελειότης ἦν τὰ ἕτερον· ἔχει· διὰ τὸ μὴδὲ εἶναι οὕτω πᾶν τέλειον, ὅτι πᾶσας ἐν αὐτῷ περιέχει τὰς τελειότητας, ἀνευ τοῦ Θεοῦ.

Πρὸς τὸ τρίτον ῥητέον, ὅτι ἡ ἕξις ἐστὶν ἐν τῇ πνευματικῇ δυνάμει, ἡ καὶ τελειότερα ἐστὶν αὐτῆς, ὡς εἶδος αὐτῆς. Τοιαύτη δυνάμις οὐκ ἐστὶν ἐν τῷ Θεῷ.

Πρὸς τὸ τέταρτον ῥητέον, ὅτι ἡ δύναμις ἡ ἀποδομένη τῷ Θεῷ οὐκ ἐστὶ ἕτερα πρὸς τὴν οὐσίαν αὐτοῦ καὶ τὴν ἐνέργειαν, ὡς ἐν τοῖς μετὰ ταῦτα δεχθήσεται. Διὸ οὕτως σκοπεῖται τι αὐτῆς τελειότερον, οὕτως χωρὶς τῆς ἐνεργείας νοεῖσθαι δύναται. Τῆ δ'

cundam rem, neque secundum rationem, divina tamen operatio, licet idem sit ac essentia, habet principium secundum suam rationem. Nam si quid cui idem est secundum rem, non vero secundum rationem, id quod de uno prædicatur secundum rationem, haud necessario prædicatur de altero. Quod autem dico, per exemplum citius faciam: etenim principium et finis est idem secundum rem in linea, utrumque enim est signum; sed non necesse est ea quæ prædicantur de principio, etiam de fine prædicari, quia principium et finis non sunt idem secundum rationem. Sic igitur, quamvis essentia et operatio Dei sint idem secundum rem, non necesse est, cum de hujus ratione sit esse ex principio, id consequenter competere etiam essentiæ, quia essentia et operatio non sunt idem secundum rationem.

Ad secundum dicendum quod intellectus noster intendit quidque perfectissimum Deo attribueret, Et quia ad eum pervenire nequit nisi per similitudinem effectuum, non invenitur autem in creaturis aliquid summe perfectum, quod omni careat imperfectione: ideo varias perfectiones in creaturis repectas illi attribueret conatur, licet cuique harum perfectionum insit quid imperfecti; ita tamen, ut quod inest imperfectum cuique harum perfectionum, hoc totum a Deo remoueat. Verbi gratia, esse indicat aliquid plenum et simplex, sed non per se subsistens; essentia autem designat aliquid subsistens, sed alterius subjectum. Dicimus igitur Deum esse essentiam, sed essentiam ratione subsistenti per se, haud vero ratione essendi alterius subjectum; item esse ei attribuimus, sed esse ratione simplicitatis ac plenitudinis, non ratione existendi et inherendi in alio. Sic etiam potentiam et operationem dicimus Deum; sed operationem quidem ratione perfectionis (operatio enim ad potentiam comparata est perfectior), non ratione quod operatio est producta; potentiam vero dicimus, quia semper permanet et est principium operationis, non in eo quod per operationem perficitur. Quamvis igitur omne perfectissimum Deo attribueret oporteat, non tamen quidquid Deo tribuitur potest esse perfectum, quia non est, si ut diximus; sed necesse est, verbi gratia, quod in attributione perfectissimi, insita huic perfectionis ratio habeat aliquid seipsa forsitan perfectius, cui rursus deest illa perfectio quam aliud habet: quia nihil est ita omnino perfectum, quod omnes in se habeat perfectiones, excepto Deo.

Ad tertium dicendum quod habitus est in passiva potentia, et ea perfectior est, tanquam ejus forma; talis potentia non est in Deo.

Ad quartum et quintum dicendum quod potentia Deo tributa non est alia quam ejus essentia et operatio, ut infra ostendetur: unde nihil considerari potest ut esse perfectius, nec separatim ab operatione intelligi potest, sed nomen et ratio potentie tribui-

tur essentialis in quantum huic competit esse principium activum. (Et per hoc patet responsio.)

Ad sextum dicendum quod Augustinus non attribuit Deo essentialiam quae est sub essentiali genere vel genus, sed essentialiam quae est principium, non solum generis essentialis, et aliorum generum. Qualitates vero non debent tribui, quia sunt in passiva potentia, quae non est in Deo, ut demonstratum est.

Cap. VI. Quod respondentes his operationibus habitus Deo tribuantur.

Quod autem respondentes his operationibus habitus Deo tribuantur, manifestum est. Etenim sapientia, et scientia, et veritas, et bonitas de Deo dicuntur, quae omnia sunt habitus: nam ex his per derivationem aliquis dicitur sapiens, et verus, et bonus: quod consequitur ex habitibus, in quantum sunt qualitates. Quod autem ex intelligere et velle haec proveniant, patet. Sapientia enim est comprehensio causarum in superioribus et primis causis; Deus autem, qui est suprema et prima omnium causa, cognoscit seipsum: est igitur sapiens. Et divina clamat Scriptura: « Ei autem qui potens est omnia facere superabundanter quam petimus aut intelligimus²⁴, » — « Soli sapienti Deo, cui gloria in saecula saeculorum²⁵. »

Scientia autem est comprehensio universalium ex primis et necessariis. Sed Deus cognoscit universalia ex primis et necessariis principis, quae sunt ipsemet: est igitur sciens, vel potius inventor omnis veritatis scientiae. Veritas autem, juxta Philosophum, non est proprie in rebus: est enim veritas, est conformitas et adaequatio intellectus et rei; unde convertuntur eius et verum. Nam sive considerentur res, verus est intellectus cum eis conformis et adaequatus: sive intellectus spectetur, verus est tanquam conformis et adaequatus cum rebus. Ita se res habent. At Deus se non ignorat, sed cognoscit se ut est; et haec eius cognitio est entium mensura qua cuique limitantur ea quae insunt. Nam cognitio eius comparatur ad entia, sicut scientia artificis ad artificia. Unde omnino verus est. Quare Paulus dicit: « Est autem Deus verax²⁶. » Et voluntas Dei dicitur bona, ex objecto sumens speciem; nam objectum ad quod fertur voluntas, est bonum. Itaque Spiritus, qui ut voluntas a Patre procedit secundum proprium quemdam modum, sanctus et bonus dicitur, quamvis etiam Pater et Filius sancti et boni sint; sicut et Spiritus vocatur proprie, quamvis etiam Pater et Filius dicantur Spiritus. Nonnulla enim quae simul et communiter tribus conveniunt, uni tamen proprie attribuantur; sicut etiam Filio veritas, nam « Ego sum, inquit, veritas²⁷: » propria est enim Verbo veritas, quanquam et ipse Pater et Spiritus sanctus sint veritas.

ὄνομα, καὶ ὁ λόγος τῆς δυνάμεως τῆ οὐσίας ἀποδίδεται, ἐφ' ὅσον προσήκει αὐτῇ τὸ εἶναι ἀρχὴν ὁμοεικῆν.

Πρὸς τὸ ἔκτον ῥητέον, ὅτι ἀδύνατος οὐκ ἀποδίδωσι τῷ Θεῷ οὐσίαν, ἥτις ἐστὶν ὑπὸ τῷ τῆς οὐσίας γένει ἢ γένος, ἀλλ' οὐσίαν, ἥτις ἐστὶν ἀρχὴ ὁ μόνον τοῦ τῆς οὐσίας γένους, ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων γένων. Ποιότητος δὲ οὐ χρὴ ἀποδίδωαι, διὰ τὸ ταύτης εἶναι ἐν τῇ καθαρῇ δυνάμει, ἥτις οὐκ ἐστὶν ἐν τῷ Θεῷ, ὡς δέδεικται.

Κεφάλ. Γ'. Ὅτι κατὰ ταύτας τὰς ἐνεργείας ἔξει ἀποδίδονται τῷ Θεῷ.

Ὅτι δὲ αἱ κατὰ ταύτας τὰς ἐνεργείας ἔξει ἀποδίδονται τῷ Θεῷ, φανερόν. Καὶ γὰρ καὶ σοφία, καὶ ἐπιστήμη, καὶ ἀλήθεια λέγεται αὐτοῦ, καὶ ἀγαθότης. Ἀπαντὰ ἐστὶν ἔξει. Καὶ γὰρ κατὰ ταύτας σοφίας, καὶ ἀληθείας, καὶ ἐπιστήμων λέγεται τις παρανομίας, καὶ ἀγαθός. Ὅπως ἔπειτα ταῖς ἔξεισιν, ἐφ' ὅσον εἰσι ποιότητες. Ὅτι δὲ ἐκ τοῦ θελεῖν καὶ νοεῖν ταῦτα ἐγγίνεται, ὀφίλον. Ἡ γὰρ σοφία ἐστὶ κατάληψις τῶν αἰτιατῶν κατὰ τὰς ὑπερχούσας καὶ πρῶτας αἰτίας. Ὁ δὲ θεός, ὅς ἐστιν ὑπερχούσα καὶ πρῶτη αἰτία πάντων, οἶδεν αὐτόν. Ἔστιν ἄρα σοφός. Καὶ ἡ θεία δὲ βουλὴ Γραφῆ, λέγουσα, « Τῷ δὲ δυναμῆν πάντα ὑπερκεκρίσθη ποιῆσαι ὧν αἰτούμεν ἢ νοοῦμεν, — Μόνῃ σοφῷ Θεῷ, αὐτῷ ἢ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. »

Ἡ τε ἐπιστήμη ἐστὶ κατάληψις τῶν καθόλου ἐκ πρώτων καὶ ἀναγκαίων. Ὁ δὲ θεός οἶδε τὰ καθόλου ἐκ πρώτων ἀναποδείκτων καὶ ἀναγκαίων, ἅπαν ἐστὶν αὐτός. Ἔστιν ἄρα ἐπιστήμων, μᾶλλον δὲ εὐρυτεῖς πάσης ἐδοῦ ἐπιστήμης. Ἡ δὲ ἀλήθεια, κατὰ τὸν φιλόσοφον, οὐκ ἐστὶν ἴδιος; ἐν τοῖς πράγμασι. Ἔστι γὰρ ἡ ἀλήθεια ὑπόληψις σύμμετρος καὶ ἐξισάζουσα τοῖς πράγμασι. Αἰὶ καὶ ἀντιστρέφει τὸ ἐν καὶ τὸ ἀληθές. Εἴτε γὰρ εἰσι τὰ πράγματα, ἀληθές ἐστὶν ἡ σύμμετρος καὶ ἐξισάζουσα αὐτοῖς ὑπόληψις; εἴτε ἡ ὑπόληψις ἀληθές ἐστὶν ὡς σύμμετρος καὶ ἐξισάζουσα τοῖς πράγμασι, τὰ πράγματα οὕτως ἔχει. Ὁ δὲ θεός οὕτε αὐτόν λήθηθεν, ἀλλ' οἶδεν αὐτόν, ὅσος ἐστὶν ἡ τε γνώσις αὐτοῦ ἐστὶ μέτρον τῶν ὄντων ἐκάστη τῶν ἐνόντων οὐσα ἀποριστικῆ. Ἐχει γὰρ ἡ γνώσις αὐτοῦ πρὸς τὰ ὄντα ὡς τοῦ τεχνίτου πρὸς τὰ τεχνικά. Αὐτὸ καὶ πάντῃ ἀληθές εἶναι. Αὐτὸ καὶ Παῦλος λέγει: « Γίνεσθε δὲ ὁ θεός ἀληθής. »

Ἡ τε τοῦ Θεοῦ θέλησις ἀγαθὴ λέγεται ἐκ τοῦ ἐναντίου λαμβάνουσα τὸ εἶδος. Τὸ γὰρ ἀντικείμενον εἰς ὃ φέρεται ἡ θέλησις, ἐστὶ τὸ ἀγαθόν. Αὐτὸ καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ὡς θέλησις προῖδεν ἀπὸ τοῦ Πατρὸς κατὰ ἴδιόν τινα τρόπον, ἀγίον καὶ ἀγαθὸν λέγεται, καίτοι καὶ τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ ἀγίων καὶ ἀγαθῶν ὄντων, ὥσπερ καὶ Πνεῦμα λέγεται ἰδίως, καίτοι καὶ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ Πνεύματος λεγομένων. Καὶ γὰρ ἐνια ἀεὶ καὶ κοινή τοῖς ἐρισὶ προσήκει, ἕως ἐνὶ ἰδίως ἀποδέδοται, ὡς καὶ τῷ Υἱῷ ἡ ἀλήθεια. « Ἐγὼ γάρ, φησὶν, εἰμι ἡ ἀλήθεια, » ὁ προσήκει

²⁴ Ephes. iii, 20. ²⁵ Rom. xvi, 27. ²⁶ Rom. iii, 4. ²⁷ Joan. xiv, 6.

αὐτῶ ὡς Λόγῳ ἰδίῳ. Ἴδιον γὰρ τοῦ Λόγου τὸ ἀληθεύειν καίτοι καὶ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἀληθείας ὄντων.

Κεφ.λ. Ζ'. Ὅτι αἱ τοιαῦται ἐνέργειαι, καὶ αἱ κατὰ ταύτας δυνάμεις καὶ ἕξεις εἰσὶν ἐν τῷ Θεῷ ἕν καὶ τὸ αὐτό.

A Cap. VII. Quod hujusmodi operationes et respondentes eis habitus et potentia sunt in Deo unum et idem.

Πότερον δὲ αἱ τοιαῦται ἐνέργειαι, καὶ αἱ κατὰ ταύτας δυνάμεις καὶ ἕξεις εἰσὶν ἐν τῷ Θεῷ ἐν πράγματι, καὶ τὸ αὐτὸ πρὸς τὴν οὐσίαν, καὶ πρὸς ἄλληλα μερικῶς τὸ ἀπλοῦν καὶ τέλειον δηλοῦσαι ἐκάστη, ἅτε ἄθ καὶ μερικῶν πραγμάτων δυνάμεις ὑπάρχουσαι, καὶ μερικῶς λόγους ἐμφαινόμεναι· ἢ κατὰ πράγματα καὶ οἱ λόγοι, ἕτερα ὑπάρχει, ἔστι δὲ συνημμένα καὶ ἀδιάκριτα ἀλλήλοις, ὡσπερ ἐν ἡμῖν, ὡς τὴν μὲν οὐσίαν εἰς τὴν πρώτην κατηγορίαν ἀνάγεσθαι, τὸ δὲ νοεῖν καὶ βούλεσθαι εἰς τὸ ποιεῖν, τὰς δὲ δυνάμεις καὶ τὰς ἕξεις εἰς διάφορα εἶδη; καὶ γὰρ ἔχει ἀπορίαν, εἴτε, πάντων ἑτέρων ὄντων (15), δύνατο τὸ ἐκ τούτων ἀπλοῦν εἶναι, ὅσον ἢ τῶν ἀνθρώπων κοινὴ ἔννοια τὸν Θεὸν ὑποτίθεται. Καὶ γὰρ τοῦτο ἐνίοι δι- B συγχυρίζονται, καὶ περιώνται δεικνύουσι, ἀπλοῦν εἶναι τὸν Θεόν, καίπερ ἐκ τοσούτων συνεστώτα. Καίτοι εἶναι μὲν τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ ἀπλῆν, ἅτε μὴ ἐκ πολλῶν οὐσαν, ὅσον οὐδὲν, ὡσπερ τὴν τῆς ψυχῆς, αὐτὸν δὲ τὸν Θεὸν ἐκ τοσούτων ἑτεροτήτων συγκαί- μενον, εἴπερ ἕτερα ταῦτα τοῖς πράγμασι κατὰ τὰς τῶν πολλῶν ὑποθήκα; εἶναι ἀπλοῦν..... Οὐ γὰρ εἴη καὶ ἡ οὐσία τῆς ψυχῆς ἀπλῆ, ἕτερος οὐσης ἐν αὐτῇ τῆς οὐσίας, καὶ τῆς δυνάμεως καὶ τῶν ἐνεργειῶν πρὸς ἀλλήλας· διὸ καὶ Ἀβγουστίνος φησιν ἐν τῷ C περὶ τῆς ἀληθοῦς ἀκακίας βιβλίῳ, μόνην τὴν τοῦ Θεοῦ ἀπλότητα εἶναι πολλαπλῆν, διὰ τὸ μὴ μόνως οὐσίας ἐν αὐτῷ εὐρίσκεισθαι ἀπλότητα, ἀλλὰ καὶ δυνάμεις· καὶ τὴν πολλαπλότητα ἀπλῆν, διὰ τὸ καὶ τὴν οὐσίαν καὶ τὴν δύναμιν, καὶ τὰ ἄλλα, ἐν τι καὶ ἀπλοῦν εἶναι. Συνέβαινε δ' ἐν αὐτοῖς τὸ λεγόμενον, εἴπερ μὴ πράγματα ταῦτα ὁμοτιθέσαν, ἀλλὰ λό- γους μόνον, ὅπερ τινὲς τῶν ἀρχαίων θεολόγων κα- λούμενοι περὶ τῶν διαφορῶν ἔλεγον, οὐ πράγματα εἶναι ταῦτα; διαβεβαιούμενοι, ἀλλ' ἐκ τῶν ἡμετέρων νοητῶν· ὅσον τὰ γένη, καὶ τὰ εἶδη φησίν. Νῦν δὲ χαλεπὸν, μᾶλλον δὲ ἀδύνατον τὸν Θεὸν ἀπλοῦν λέγειν καὶ ἐκ τοσούτων ἑτεροτήτων πραγματικῶν συνε- στώτα. Ἔσται γὰρ ἐν μὲν τῷ ὑποκειμένῳ, πολλὰ δὲ D τοῖς συμβεβηκόσι· καὶ ἐν μὲν τῷ ὅλῳ, πολλὰ δὲ τοῖς μέρεσιν. Ὅπερ ἐστὶ μὴ ἐν καὶ ἀπλῶ; ἀπλοῦν εἶναι, ἀλλὰ πῆ, καὶ κατὰ τι.

(Nunc inquirendam est) utrum hujusmodi operationes et respondentes eis potentia et habitus sint unum quid et idem relative ad essentiam et ad se invicem, particulatim simplex et perfectum unaquaque designantes, quatenus particularium rerum sunt nomina et particulares significant rationes; an sint diversa re et ratione, sed coherentia et ab invicem indivisa, sicut in nobis: ita ut essentia in primam categoriam reducat, intelligere autem et velle in actionem, potentia vero et habitus in varias species. Verum difficile est quod, cum omnia sint diversa, possit ex his fieri ens simplex, quale communis hominum sensus Deum declarat esse simplicem. Nonnulli quidem affirmant et probare conantur simplicem esse Deum, licet ex talibus constantem: nempe essentiam Dei esse simplicem, tanquam minime ex multis coalescentem, sicut et essentiam animæ; ipsum vero Deum, ex tot differentibus compositum, licet hæc sint diversa realiter secundum multorum suppositiones, esse tamen simplicem intelligit: alias enim essentia animæ non esset simplex, cum in hac essentia potentiaque et operationes sint ab invicem diversæ. Itaque Augustinus dicit in libro *De vera simplicitate*, solam Dei simplicitatem esse multiplicem, quia non solum essentia invenitur in eo simplicitas, sed etiam potentia; et illam multiplicem simplicem secundum quid, et essentiam, et potentiam, et alia, esse unum quid et simplex. Sed hoc effectum illis conveniret, si non supponerent hæc non esse res, sed rationes tantum, ut occupabant quidam veterum theologorum de differentibus loquentes, qui affirmabant eas non esse res, sed ideas nostri intellectus, sicut et genera et species dicuntur. Nunc vero difficile est, vel potius impossibile Deum dicere simplicem simulque ex tot differentibus rebus constantem: sic enim esset unum subjecto et plura accidentibus, unum toto et plura partibus, ac proinde unum et simplex non esset simpliciter, sed quodammodo et secundum quid.

Hucusque codex Bavaricus. Reliqua omnia desiderantur, ut et solutio eorum quæ hic contra simplicitatem Dei ex persona adversarii objicit.

(15) Hæc omnia valde corrupta sunt.

GREGORII ACINDYNI

CARMEN

DE HÆRESIBUS GREGORII PALAMÆ

Vide tom. CL, col. 1813.

EJUSDEM

EPISTOLÆ ET IAMBI ADHORTATORII AD NICEPHORUM GREGORAM

Vide tom. CXLVIII in *Gregoræ Vita et Eloquiis*.

ANNO DOMINI MCCCL.

BARLAAMUS DE SEMINARIA

NOTITIA.

(Ex Ang. Zavarioni *Bibliotheca Calabria*, Neapoli 1733, 4°, p. 51, Cf. etiam *Scriptores Cosentini*.)

Seminariensis, ex Leone Allatio lib. II, cap. 17, de A litterarum Græcarum doctissimus, et quodammodo
eccles. Occid. et Orient. perpet. consensu, instituto monachus S. Basilii, abbas S. Salvatoris in urbe Byzantio, promovente tamen Andronico Cæsare ex Maimburg. Infra citando dein anno 1342 Hieracensis episcopus : vir in utraque lingua valde eruditus, et in Græca quidem Francisci Petrarchæ magister, ut idem Petrarcha in *Epist. 11 Rerum senilium* ad Hugonem Siberenatem scribit. « Aliquot, ait, Græcæ linguæ doctissimos homines nostra ætate Calabria habuit, in his duos, Barlaam monachum, et Leontem, seu Leontium Thessalonicensem; uterque mihi familiaris : primus etiam et magister fuerat. » Porro Leontem hunc, sive Leontium Pylatum, quem Thessalonicensem (soli forsitan originis ratione, nam illum nostris Tafurus annumerat) dicit Petrarcha, et ipsum Barlaæ discipulum fuisse, tum etiam Joannis Boccatii in Græcis artibus præceptorem, ita postremus hic in xv lib. *de Geneal. Deorum*, cap. 6, describit; « Post hos, et Leontium Pylatum Thessalonicensem virum, et ut ipse assertit, præficti Barlaæ auditorem, persæpe deduco : qui quidem aspectu horridus homo est : turpi facie, barba prolixa, et capillitio nigro, et meditatione occupatus assidua : moribus incultus, nec satis urbanus homo ; verum, uti experientia notum fecit, Græcarum historiarum atque tabularum archivam inexhaustum ; etsi Latinarum non satis adhuc instructus sit : hujus ego nullum vidi opus, sane quidquid ex eo recto, ab eo viva voce referente percepi ; nam eum legentem Homerum, et mecum singulari amicitia conversantem, fere tribus annis audivi, nec infinitis ab eo recitatis, vergente etiam alia cura animarum, acrius suffecisset memoria, si cedulis commendassem. » Hæc ille, quæ retulisse placuit, tum quia doctrinæ gloria Leontii discipuli, sive is nativitate Calaber sit, sive Thessalonicensis, ad Barlaamum præceptorem redit : redeunt enim ad semina causæ. Quando etiam Leontio huic demandata sibi a Petrarcha *Iliacium* in opere quod laudavimus modo *De geneal. Deorum* usum esse : a quo primus didicisse cõperit Homericos versus Latinis scriptis inserere, et Græcos titulos Latinis libris imponere ; unde ille Græcæ linguæ cathedram Florentiæ obtinuerit, dictum alibi nobis in nostra *Histor. Cors. n. colleg.* Tum etiam quia inde arbitror affinitatem nominis inter Leontium, et Pontium Pylatum fabellam de Pontio Pilato in Calabria aliquandiu commorante, unde etiam tortores Christi in Judæam secum perduxerit, natam esse ; sicut et affinitate pariter nominis inter Iscariotam et Scario-

tam, altera et ipsa anilis fabella de Julio, quod A
Scalecta fuerit, defluxit, qua Lucanos apud Secta-
num infamat.

Sed ad Barlaamum, a quo digressa est, redeat
oratio. De eo igitur scribit laudatus Boccacius loco
cit. : « Traho præterea aliquando Barlaam Basilii
Cæsariensis monachum, Calabrum hominem, olim
corpore pusillum, prægrandem tamen scientia, et
Græcis adeo eruditum, ut Imperatorum et principum
Græcorum, atque doctorum hominum privilegio ha-
beret testimonia, nedum his temporibus apud Græ-
cos esse, sed nec a multis sæculis citra fuisse vi-
rum tam insigni tamque grandi scientia præditum.
Nonne ergo huic, et potissime in rebus ad Græcos
spectantibus ego credam ? » Ab eo quoque Paulum
Perusinum, et ipsum Barlaami in Græca lingua au-
ditorem, in collectanea sua conficienda, profectise
notat, post laudatum Boccacium loc. cit., Volater-
ranus in *Anthropol.* « Eodem fere tempore Barlaam
Calaber quidam, S. Basilii monachus, utraque lin-
gua eruditus, multas, quæ ad has pertinent disci-
plinæ uno volumine coegit. Quem imitatus Paulus
Perusianus jurisperitus, ejus discipulus, præfectus
bibliothecæ Roberti, Siciliæ regis, cum plane litte-
ratus esset, multa et ipse collectanea reliquit.

Scripsit Barlaamus multa et varia, pro suæ men-
tis vertigine, et varietate. Nam primo quidem Con-
stantinopolim veniens, Græcorum erroribus scriptis
suis favere cœpit : dein in se primum, et mox in
Italiam reversus, ac Hieracensis episcopus digni-
tate et honore potitus, quos favorat, Græcorum er-
rores recitando, exsufflavit. Ex quo æquivocum de
duplici Barlaamo apud eruditos irrepsit, qui tamen,
Allatio teste, nugantur. « Hinc plane, ait, nugari
videntur, qui cum non intelligant quemadmodum
unus idemque, et pro Rom. Ecclesia contra Græ-
cos, et pro Græcis contra Rom. Ecclesiam scripse-
rit; duos Barlaamos constituunt; et ea, quæ contra
Latinos sunt ab Hieracensi isto semovent, et aliis,
nescio quibus, quos nec ipsi sciunt, vindicant. Dis-
tinguant tempora. Barlaamus Constantinopoli de-
gens, doctrina, et favore principum, et spe rerum
novarum lætatus, Græcorum erroribus favens, La-
tinos oppugnat; ejectus diffamatusque in Græcia, in
Italiam reversus, et dignitatibus auctus, ne ingratus
esse videretur et forte etiam vere Armiterquo
sapiens in defensas a se primum Græcos invehitur,

et Latinos a se lingua scriptoque prius laceratos
defensat. » Cit. Lib. II, cap. 17, pag. 839. Porro
Joannes Cantacuzenus, Græcus auctor, lib. II, cap.
39, contra Barlaamum propter ejus palinodias
invehitur : « Monachus quidam, inquit, e Calabria
profectus, Latinorum moribus et legibus educatus,
nomine Barlaamus, acutus alioqui et perspicax, et ad
intelligentiam explicandam disertissimus : insuper in
Euclide, Aristotele, Platone volutatus, et ob id illustri
fama, ad calamitatem Rom. imperii Theassalonicam ad-
venit ; multis enim magnisque seditionibus Ecclesiam
pacatam implevit. Qui cum se Latinorum dogmata
profligaturum simulasset, libellis adversus illos com-
positis, conclusionerationum demonstrabat eos in reli-
gionis doctrina hallucinari ac tibi, nostrisque gaude-
bat institutis et legibus, et a se Latinorum cæremonias
atque dogmata ex animo damnari apertissima dabat
indicia, ut apparebat, » etc. Pene eadem Nicephorus
Gregoras XI ; tantoque in odio Græcis esse cœpit,
postquam ab eis recessit, ut eodem Allatio teste
ubi supra, Constantinopoli celebrata synodo, Bar-
laamus condemnaretur : « Barlaamus, quamvis propi-
tiam imperatorem (Andronicum Juniores) nactus,
rebus tamen Græcorum, et monachis iniquior (de
ejus cum monachis montis Atho jurgiis videndus
Maimburg. l. c.) quos acerrimo odio persecutus,
exagitavit ; ideoque celebrata synodo in magno sa-
cræ Sapientiæ templo, præsentem etiam imperatorem,
cum senatus principibus, et doctissimis aliis viris
condemnatus est. » Sed et idem qui supra Canta-
cuzenus : « Postremo imperator et patriarcha
utrosque de pace ut oportebat allocuti, synodum
dimiserunt. Barlaamus haud longum tempus Byzan-
tium moratus, imperatore brevi defuncto, æque, ut
prius de dogmatis litem movit, judicium valde clau-
dicasse clamitans ; et aufugiens in Italiam, cum La-
tinis, ut antea, sensit, ab eisque Hieracis episco-
pus creatus est. » Ex quo assertum de duplici Bar-
laamo labare manifeste colligit Maimburgus : « Ce
Barlaam, qui est encore maintenant un grand pro-
blème entre les sçavans, dont les uns veulent qu'il
soit schismatique, et les autres catholique, étoit un
moine calabrais, qui dans la vérité fut l'un et l'autre,
parce qu'il changea trois fois de religion, » etc. ;
sequiturque late auctor de eodem narrare in sua
Histoire du schisme des Grecs, tom. II, pag. ccx.

*Sequebatur Barlaami Operum enumeratio, quam accurate præbet Fabricius mox adducendus, et ideo hic
omittitur.*

NOTITIA ALTERA.

(Fabr., Biblioth. Græc. ed. Harles, tom. XI, p. 462.)

Barlaamus, ex urbe Seminaria (a) Calaber (perinde ut Gennadius, de quo supra, Scholarius), duas personas vel prorsus diversas egisse unus deprehenditur, unde factum, ut in duos Barlaamos a quibusdam discerneretur. (b) Sed unus idemque est, qui pro Latinis initio et eorum cum Græcis unione, et qui deinde acriter contra Latinos (c), ac denique ex monacho S. Basilii factus episcopus in regno Neapolitano Gyracensis (d) sive Hieracensis iterum pro Latinis scripsit. Idem Hesycharum et Gregorii Palamæ (e) in synodo a. 1337 CPoli habita vehemens cum Gregorio Acindyno adversarius, eruditior (f) cæterogregio et eloquentia ac cognitione philosophiæ nulli suæ ætatis secundus (g) cujus scripta hæc mihi innotuere :

Pro Latinis.

Orationes II pro unione Græcorum cum Ecclesia

(a) Allatius, *De consensu*, p. 879, lib. II, c. 16, et 17. (Fabr.) Conf. de Barlaamo F. Ughelli *Ital. sacra*, tom. IX, p. 395; H. Wharton, et R. Gerium (qui plura Barlaami opp. horumque codd. in memorat, aliæque adduntur in not. ed. Basil.) in Append. ad *Cavei Hist. litt. SS. Eccl.*, tom. II, pag. 36 sqq. ad a. 1310. Du Pin., *Hist. eccles.* vol. XII, p. 83 sq. Oudin. in *Comment. de SS. Eccl.*, tom. III, p. 814 sqq. In diss. de Barlaamo, Hieracensi seu Lorensi episcopo; in cap. I vita ejus paucis perstringitur; in cap. 2 referuntur Allatii de eo narrationes et judicia; in cap. 3 de ejus scriptis horumque codd. fusius agitur. — Hamberger, in *Zuverläss. Nachr.* tom. IV, p. 550 sqq. ad ann. 1318, quo mortuus esse videtur Barlaam. Item laudat G. B. Tafuri *Storia degli scrittori, nati nel regno di Napoli*, tom. II, p. 71; et G. M. Mazzuchelli *Scrittori d'Italia*, tom. II, p. 369, h. v. = Alios quoque exolat Saxius in *Onom. lit.* part. II, p. 338 sq. ad a. 1337, quo in Synodo CPolit. damnatus Græcorum castra deseruit. Add. Schrœkh. *Hist. eccl. Christ.* tom. XXXIV, p. 372 sqq. et de Hesycharum controversiis, p. 431 sqq. ac 437 sqq. (Fabr.)

(b) Conf. Jo. Molleri *Homonymoscopia*, p. 428 sq. (Fabr.)

(c) Sic etiam Fritl. Spanhemius, libro *De papa femina*, p. 264 seq. (tom. II Opp. p. 646) et Hendorfichius in *Pandectis Brandenburg.* p. 418.

(d) Vide *Cantacuzenum*, p. 336; Niceph. Gregor. lib. XI, et *Bibl. Patrum* tom. XXVI, edit. Lugd. p. 4; Lambec. IV, 326. seq.

(e) V. Montfauc., *Bibl. Coislin.* p. 156 sqq. Contra Barlaamum plures scripserunt: e. g. secundum Montfaucon. in *Bibl. biblioth. mss.* p. 11 E, Roma in cod. bibl. Vatic. Decreta synodi cujusdam (Constantinopol.) contra Barlaamum et Acindynum p. 295 B. Florent. in bibl. Laurent. cod. 8, plut. 8. Josaph. Christoduli monachi, alias Jo. Cantacuzeni imper. scripta contra Palamam, Barlaam, Acindynumque hæreticos cum omnibus gestis et actis ea de re: (hunc cod. Laurent. inscriptum, Τόμο; — factus a patriarcha Joanne et synodo contra falsam opinionem Barlaami. copiose recensuit, proœmium, fere totum historicum, Græce exhibuit integrum, et nomina eorum qui subscripserunt, exscripsit, tum loca scriptorum eccles. in opere citata diligenter enotavit Ban lin. in Cat. codd. Gr. Laurent.

Romana, ad Benedictum papam Avenione habitæ. Prior incipit: *Quoniam divinam et adorabile mandatum.* Altera: *Licentia mihi data a vestra sanctitate.* Utraque edita Latine a Bzovio in *Ann. eccl.* ad ann. 1330, n. 25 et 28, et ab Odorico Raynaldo ad eundem annum, n. 19.

2. Ex orationibus ad synodum de unione quædam Græce profert Allatius, *De consensu*, p. 786. Ex oratione secunda de concordia, quæ incipit: *Et πὴν ἑσπέρων ἡμᾶς*, p. 123 et 591, contra Hottingerum. Et ex oratione prima p. 135, incipit: *Ὅτι πὴν πάντες οἱ ἀπὸ Χριστοῦ τῆς ἐπισημίας ἔχοντες*. (Fabr.) Utraque servatur in cod. Matrit. 77. V. Iriart. Cat. codd. gr. Matr. p. 280, sq. et Venet. in cod. Marc. 152. V. Cat. codd. Gr. Marc. p. 84. — ac Paris. in bibl. publ. cod. 1278, n. 3 et 4. — Orat. prima Venet. in cod. Naniano 114, n. 40.

vol. I, p. 342-349. Denique carmen iambicum, quo clauditur totum opus et ab codicis scriptore exaratum est, Gr. cum Lat. versione subjecit: — Montfauc. lib. p. 732, E. A., in codd. bibl. Paris. Gregorii Thessal. contra Barlaam, et Davidis Dyshypati de blasphemiiis Barlaam; pag. 770 A; in Bibl. Radulphi, ibid. contra Barlaam et Acindynum. — Matriti, in cod. Reg. 77 sub fin. David historia, quomodo exorta fuerit perversa per Barlaam et Acindynum hæresis V. Iriarte, Cat. codd. Gr. Matrit. p. 286 seq. — Vindobonæ, in cod. Cæs. 266, Tomus (tertius) condemnationis sectatorum Barlaami et Gregorii Acindyni, a synodo CPolit. compositus et editus a. Chr. 1351, m. Aug., cum subscriptionibus multorum, quas integras reddidit et codicem recensuit Lambec. V, p. 419 sqq. *Ibid.* n. 16, exstat Davidis Historia memorata. — In cod. 274 Macarii, metropolitæ Ancyran, opus contra Latinos et contra Barlaamum atque Acindynum eorumque sectatores, in capp. 120 divisum. V. Lambec. V, p. 458 sqq. Et in cod. VI, n. 14, monach. Hesycharum tomus apologeticus contra Barlaam et Acindyni sectatores; atque n. 15 synodi CPolit. tomus condemnationis errorum Barlaami et Gregorii Acindyni, cum subscriptionibus. V. Lambec. VI, part. I, p. 64 sqq. ed. Kollar. qui in nota laudat Petav., *De theolog. dogmatibus* tom. I, lib. I, cap. 12 et 13. — Davidis Historia etc. August. Vindel. cod. V. Reiseri Ind. mos. p. 27. — Marci monachi adversus Barlaam et Acindynum, in cod. Coislin. 288, de quo v. Montfauc. *Bibl. Coisl.* p. 404 seqq. — *Ibid.* p. 167; in cod. 98 Gregor. archiep. Thessalon. De erroribus Barlaamo et Acindyno ascriptis, add. p. 168 sqq; et in cod. 99, et Venet. in bibl. Marc. p. 274) De erroribus Barlaami et Acindyni. Sed hæctenus. (Fabr.)

(f) Confer Jo. Cantacuzenum, lib. II, c. 39 et 40; III, 98; IV, 23 [ubi refert, tres diversas synodos contra Barlaam, et Acindynum, eorumque sectatores CPoli fuisse habitas, totidemque tomos condemnationis contra eosdem editos], 24. Hist. Bzovium ad ann. 1331, n. 12 seq. et Odorico Raynaldum ad ann. 1341, n. 119 seq.

(g) Leonardi Nicodemi Additiones ad bibl. Neapolitanum Nic. Toppi p. 39 seqq. [qui multorum narrationes et judicia de Barlaamo collegit (Fabr.)

V. Cat. codd. Gr. Nan. p. 252. — In bibl. Mazarin. sunt duo codd., sed a Montfauc. in *Bibl. biblioth. mss.*, p. 1307 C, tantum uno voc. *Barlaam* designantur. (*Hart.*)

3. *Probatio per sacram Scripturam XVI argumentis, quod Spiritus S. et ex Filio est quemadmodum et ex Patre.* Incipit: *Domino Jesu Christo jubente nobis.* Latine edidit Bzovius ad ann. 1333, §. 2.

4. *Responsio ad Demetrii (Cydones) Thessalonicensis epistolam de processione Spiritus S.* Incipit: *Cum accepissem, o amicum mihi caput.* Id. ad ann. 1352, n. 5 et 7. Allatus contra Hottinger. p. 125, 285.

5. *Epistola ad Alexium Calochetum, pro rejuvenculis ad Ecclesiam schismaticis.* Apud Bzovium, ann. 1330, n. 59, Latine. Incipit: *Audivi te admirari de me.*

Epistola ad amicos suos in Græcia constitutos, de unione S. Romanæ Ecclesiæ. Incipit: *Quia, o amici et fratres, nihil est.* Exhibet Latine Bzovius ad ann. 1331, n. 43.

7. *Epistola ad amicos suos Græcos de primatu Ecclesiæ Romanæ et de processione Spiritus S.* Incipit: *Quod in primo ad vos misit sermo.* (*Ibid.*) Hæ duæ epistolæ leguntur etiam in tomo quinto, p. 587, *Bibliothecæ maximæ pontificiæ Jo. Thomæ de Rocaberti*, Rom. 1698, fol. Sed quinque hactenus memorata Barlaami scripta ex tom. V. *Antiq. lect. B. Caniali*, [vet. ed., sed in ed. Basnag. tom. IV, p. 361 sqq. ubi p. 363, conf. Basnag. observat. et p. 405. (*Hart.*)] recusa Latine in tom. XXVI *Bibl. Patrum*, edit. Lugd. p. 4-38.

Contra Latinos (h)

I. Περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος. (i) *De processione Spiritus sancti.* P. τῆ τῶν θεῶν ἀποστόλων, καὶ τῶν τούτους διαδεχμένων. (*Fabr. Mosqæ* in cod. synod. 71. n. 3, a fol. 247-271, Barlaam contra Latinos. V. *Matthæi Not. codd. Gr. Mosq.* p. 61. — *Ibid.* in cod. 253, contra Latinos de processione Spiritus sancti habet capp. 20. Inc. Τῆ τῶν θεῶν ἀποστόλων. V. *Matthæi l. c. p. 163.* — *Ibid.* in cod. 43, hoc ordine sunt secund. ind. Fabricii, n. 2, n. 21 (cujus vero principium est: Φῆς, ὅτι τῶν ἀδυνάτων ἐστὶ τὸν πᾶσαν μὴ ὀρθόδοξον εἶναι), n. 4, n. 7, ac n. 5. Sequuntur aliorum Græcor. scripta de proc. Spirit. sancti. V. *Matthæi l. c. p. 28.* — *Matrit.* in cod. 77 hoc ordine sequuntur Fabriciano, n. 2, 5, 4, 5, 7, 17, 18, 6, 8, 9, 21, 20, 10, 11 (κατὰ Θωμᾶ λέγοντο; ὅτι μόνη, etc., legitur in cod. *Matrit.* et *Vindob.*), n. 13, 13, 14, 15, 16 et 19. V. *Iriart. Cat. codd. gr. Matrit.* p. 281

(h) Sine causa dubitat Bzovius ad ann. 1331, n. 43, hæc contra Latinos lucubrations Barlaam an impostor aliquis scripserit.

(i) Cum his scriptis, quæ Allatus perlegisse se memorat, multa eadem continere videtur Barlaami demonstratio in duodecim capita tributa, Πρὸς τοὺς τοῦ Πάπα πρῶτος ἀποδείξεις, ὅτι ὑποκειμένου ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐδὲν ἄλλω ἀδυνάτων ἔπεται, οὐδὲ τι τῶν

sq. — *Vindobon.* in codd. Cæs. Vide not. qq. ad n. 1, add. *Montfauc. Bibl. biblioth. mss.* p. 559 D, cod. 37, et p. 562 B. — *Taurini*, in cod. Reg. 315, Barlaami opusc. seu sermones sex adversus Latinos de process. Spirit. sancti. V. *Cat. codd. Gr. Taur.* p. 397. — *Venetis* in libl. Marcianæ cod. 152. decem sermones, nempe ap. *Fabric.* n. 2, 3, 4, 5, 7, 17, 18, 21, 9, 8 et 1; et 153, viginti sermones. In cod. 525, octo serm., et cod. 510, n. 5. *Fabric.* contra Latinos. V. *Cat. codd. Gr. Marc.* p. 84, 85, 284 et 274. — *Paris.* in bibl. publ. 1278, n. 6, est secund. ord. *Fabric.* n. 2, sed incipit *Εἰ μὲν ἀρετὴν τινα* n. 7 et 8; ap. *Fabric.* autem n. 20 et 21. — *Ibid.* in cod. 1185, n. 3. (et in cod. *Mazarin. V. Montfauc. Bibl. biblioth. mss.* p. 1314. C.) Barlaami et Acindyni disput. *de lumine in monte Thabor viso.* — In septem codd. *de processions Spir. sancti* — In tribus codd. *confutatio illorum, quæ a papæ legatis dicta fuerunt*; et in quatuor codd. *de primatu papæ.* — *Venetis*, in bibl. Nonian. cod. 114, septemdecim orat. quas recenset *Mingarell.* in *Cat. codd. Gr. Nan.* p. 231 sqq. — *Ibid.* p. 280, n. 7, cod. 127, est orat. septima indic. nostri *Fabric.* — *Oxon.* in bibl. *Bodleii.* cod. *Selden.* 47 f. n. 3377, *Cat. mss. Angliæ etc.* 1, Barlaam de primatu papæ, processione Spir. S., etc. — *Ibid.*, in cod. *H. Savilli* 10, f. n. 6537 *Catal. dicti, Ecloga ex Barlaami libro de process. Spirit. sancti contra Latinos.* — In cod. *Th. Gale* 109, s. n. 5943, *Cat. epistola ad Nicol. archiep. et quædam alia de process. Spirit. sancti, atque in cod. 235, s. n. 6067 dicti *Cat.* vol. II, excerpta.* — *Mediolani*, in bibl. *Ambros.* de Spiritu sancto sex disputat. et de papæ primatu. V. *Montfauc. Bibl. biblioth. mss.* p. 493 E. (*Hart.*)

II. Ὅτι κειμένου μόνου τοῦ πρώτου αἰτίου τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἔχειν τὴν ὑπαρξιν, οὐκ ἀναιρεῖται ἢ κατ' οὐσίαν ταυτότης Πατρὸς καὶ Υἱοῦ. *Supposito ex prima causa Spiritum sanctum existentiam habere, non tollitur identitas, secundum essentiam, Patris et Filii.* P. *Εἰ μὲν χριτὴν τινα ἀμφότεροι εἰχομεν.*

III. Ὅτι ὑποκειμένου ἐκ μόνου Πατρὸς ἐκπορεύεσθαι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐκ ἀναιροῦνται αἱ προσωπικαὶ διαφοραὶ τῶν τριῶν προσώπων πρὸς ἀλληλο. *Supposito, ex solo Patre Spiritum sanctum procedere, non tolluntur personales differentie trium personarum ad invicem.* P. Ἐπομένως τὴν τούτοις καὶ παρὲ τῶν προσωπικῶν διαληπτέων ἰδιότητων.

IV. Ὅτι ὑποκειμένου ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεσθαι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐκ ἀναιροῦνται τὰ

ὀμολογουμένως τῇ Ἐκκλησίᾳ ἀναίρεται δογματῶν. Incipit: Ὁ θεὸς Ἀπόστολος ἐν τῇ πρὸς Γαλάτας ἐπιστολῇ infra, n. 6 ins. *Lambec.* VIII, p. 378 seq. V. p. 181. s. VIII, p. 806 sq. ed. *Kollar.* n. 2, cod. 57; et vol. V, p. 381, n. 6. cod. 290, in quo etiam sunt sermones, n. 7 sqq., infra n. 8, 20, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, *Add. Lambec. et Kollar.* ad n. 3 (sive n. 19, ap. *Fabric.*) col. 89, in vol. III, p. 477 s. 1. (*Hart.*)

παρὶ θεολογίας ῥητά. *Supposito, ex solo Patre Spiritum sanctum procedere, non tolluntur theologica dicta, P. Tisus, ὡς ἄνδρες Λατίνοι, ὑπολαμβάνοντες ὡς καθ' ὁμῶν. [ὡς ἐγὼ καθ' ὁμῶν in cod. Matrit.]*

V. Ὅτι ὑποκειμένου καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, πολλὰ τῶν ὁμολογουμένων ἀναίρεται, καὶ πολλοὶς ῥητοῖς τῶν ἁγίων ἐναντία εἶναι ἡ τοιαύτη ὑπόθεσις. *Supposito, etiam ex Filio procedere Spiritum sanctum, multa ex iis, quae confitentur, tolluntur, et multis dictis Sanctorum adversatur hoc argumentum. P. Ὅταν εἰς λόγους ἀλλήλους ἐρχόμεθα.*

VI. Ὅτι ὑποκειμένου ἐκ μόνου Πατρὸς ἐκπορεύεσθαι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐδὲν ὅλως ἀδύνατον ἔπεται, οὐδέ τι τῶν ὁμολογουμένων τῆς ἐκκλησίας ἀναιρεῖται δογμάτων. *Supposito, ex solo Patre procedere Spiritum sanctum, nullum omnino absurdum sequitur, neque aliquid ex iis, quae confitentur Ecclesiae, dogmatibus destruitur. P. Ὁ θεὸς ἀπόστολος ἐν τῇ πρὸς Γαλάτας ἐπιστολῇ.*

VII. Ὅτι οὐχ ἀπλῶς ὑπόθεσις του νομίζειν ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεσθαι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀλλ' ἀνάγκη πάσαι τοῖς εὐσεβεῖν αἰρουμένοις ἐκ μόνου τοῦ πρώτου αἰτίου προάγειν τὰ ἐκείθεν ἀχρῶνως ἐκλάμψαντα, καὶ κεφαλαϊώδης ἐκθεσις τοῦ ἡμετέρου λόγου. *Non esse simplex argumentum, existimare, ex solo Patre procedere Spiritum sanctum, sed necesse esse, quae ius dici vult, ex sola prima causa educere, quae inde sine tempore susceperunt, et comprehendissa nostri dogmatis traditio. P. Ὅτι μὲν οὖν ὑποκειμένου ἐκ μόνου τῆς πρώτης αἰτίας.*

VIII. Δόγμα Λατίνων γραφὴν ὑπὸ τῶν πρέσβων τοῦ πάπα, εἶτα τοῦ αὐτοῦ ἡ τοῦτου ἀνασκευῆ. *Dogma Latinorum, scriptum ab oratoribus papae: sequitur ejusdem consultatio. P. Ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς μία εἰς ἀρχὴ τοῦ ἁγίου Πνεύματος.*

IX. Λέγοντος, ἡ παρὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. *Legatus sive de Spiritu S. P. Τεθίσασαι τὴν ἐπιστολὴν, ἣν ἐναγχοῦ τῷ τε πατριάρχῃ.*

X. Κατὰ Θωμᾶ λέγοντος, ὅτι οὐ κατὰ μόνον τὰ πρὸς τι διαφέρουσι ἀλλήλων τὰ θεῖα πρόσωπα. *Contra Thomam, dicentem, non per solam relationem differre inter se divinas personas. P. Θωμᾶς μὲν σὺδὲνα τρόπον διαφορᾶς ἐν τῇ Τριάδι οἶεται εἶναι.*

XI. Πρὸς τοὺς λέγοντας, ὅτι μόνῃ ἡ πατρότης συστατικόν ἐστὶ τῆς ὑποστάσεως τοῦ πρώτου αἰτίου τὸ δὲ ἀγέννητον οὐδαμῶς. *Ad eos, qui dicunt, solam paternitatem constitutivam esse hypostaseos primae causae, ingenitum vero negantiam. P. Οἱ παρὶ τὸν Θωμᾶν κατὰ μόνον τὴν τῶν πρὸς τι διαφορὰν διακρίνουσιν.*

XII. Πρὸς τοὺς πρέσβεις, ὅτι ἐναντίας περιπίπτουσι δόξαις. *Ad oratores (pontificis) contrariis eos*

implicari sententiis. P. Ὁ μάλιστα τῶν ὁμητῶν θαυμάζω, τοῦτ' ἐστίν.

XIII. Πρὸς τοὺς πρέσβεις, κοινὴ ἀναγκαῖα πάντων τῶν συλλογισμῶν, οὗς ἐκτίθενται οἱ Λατίνοι, περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος. *Ad oratores, communis refutatio omnium syllogismorum, quos adferunt Latini de processione Spiritus sancti. P. Πᾶς ὁρθῶς ἔχων συλλογισμὸς, ἡ ἀποδεικτικὸς τυγχάνει ὢν.*

XIV. Πρὸς τοὺς πρέσβεις ἀπόδειξις ὅτι καὶ οἱ μετὰ τοὺς ἀποστόλους θεῖοι Πατέρες ἡμῶν ἐκ μόνου τῆς πρώτης αἰτίας, καὶ ἄμφω τὰ αἰτιατὰ ἔχειν τὸ εἶναι ὑπελάμβανον. *Ad oratores, demonstratio, sanctos Patres nostros, qui apostolos subsecuti sunt, ex sola prima causa causata habere esse existimasse. P. Ἐκεῖνο δὲ πάντως οὐκ ἀγνοούμενον, ἦτι καὶ οἱ μετὰ τοὺς ἱεροῦς.*

XV. Ἀπάντησις (m) πρὸς τὰ ἐπιχειρήματα, ἃ πρὸς αὐτὸν εἶπεν ὁ ἀρχιεπίσκοπος Βοσπόρου περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος. *Responsio ad argumenta quae ad ipsum protulit Bospori archiepiscopus de processione Spiritus sancti. P. Ἡ, ὅτι Πατὴρ καὶ Υἱὸς θέλημα ἐν.*

XVI. Λόγος συντεθειμένος ἐκ διαφόρων τμημάτων τῶν τοῦ θεολόγου λόγων, ὅτι δὲ καὶ τοῦ μεγάλου Βασιλεῖος ἀρμόδιος καὶ πρὸς τοὺς σοφοὺς τῶν Λατίνων λέγεσθαι (o). *Oratio, composita ex diversis orationibus theologi sectionibus, nec non magis Basilii; opportune etiam ad sapientes Latinos recitabitur. P. Ἐπειδὴ τὸ ἀπλοῦν καὶ ἀπερίεργον τῆς θείας ἡμῶν.*

XVII. Πρὸς τοὺς ἀντιλογικοὺς τῶν Λατίνων. Ὅτι ἀδύνατόν ἐστιν αὐτοῖς πρὸς Γραικοὺς διαλεγόμενους διὰ συλλογισμῶν ἀποδειξαι, ὅτι τὸ μόνος ὁ Πατὴρ ἀρχὴ καὶ πηγὴ τῆς θεότητος. *Ad contradicentes Latinos, impossibile esse, dum ipsi cum Graecis sermonem conferunt, per syllogismos demonstrare non esse solum Patrem principium et fontem deitatis. P. Ὅτι μὲν οὖν ὁμῆτερα ὑπόθεσις πολλοῖς τῶν ἁγίων ῥητοῖς ἐναντίως ἔχει.*

XVIII. Πρὸς τὰς κυριωτέρας τῶν Λατίνων ὑποθέσεις, ἐξ ὧν οἴονται δεικνύουσι, ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἔχει τὴν ὑπαρξιν. *Ad praecipua Latinorum argumenta, quibus se demonstrare existimant, Spiritum sanctum etiam ex Filio existentiam habere. P. Ἐπὶ μὲν τῶν ἄλλων τῶν κατὰ τὸν βίον ἀγώνων.*

XIX. Περὶ τῆς τοῦ Πάπα ἀρχῆς. *De principatu papae, adversus Franciscum alique. Incipit: Oά περὶ τὰς ἐπιστήμας δεινός. Cum Joannis Luydi versione prodiit primum Oxon. 1592, 4, et ad calcem Nili archiep. Thessalonicensis, De primatu papae Romani, cum Salmasii quindecennis castigationibus. Ha-*

(k) Ἐναντίως ἔχει in cod. Mosq. 43. (Harl.)

(l) Προάγει. in cod. Mosquens. 43 (Harl.)

(m) Lambec. V, p. 182. [p. 382 Kollar. in cod. Vindub. et Matrit. legitur: Λέγοντος ὅτι κατὰ μόνον, omisso negatione οὐ quod sententiae Thomae

repugnare docet Iriarte l. c., p. 282, in nota. (Harl.)

(n) Boivinus p. 774, ad Gregoram.

(o) Lambec. V, p. 183. [p. 383 Kollar.]

nov. 1608; 8, p. 180 225 [Conf. Nicodemi Addizioni A cit. p. 59 seq.] Et post ejusdem Salmasii jam viri librum *De primatu papæ*, Lugd. Bat. 1645, 4. Etiam Latine ex Luydi versione legitur in Goldasti *Monarchia imperii*, tom. 1, pag. 242 seq. Francof. 1668, fol. Et Græce Londini in 4, f, a p. 22-30, cum Nili libello et expositione Gabrielis Severi, *Contra eos, qui Ecclesias orientales schismatis reus peragunt*.

XX. Ad archiepiscopum Nicolaum Cabasilam *De primatu papæ*. Incipit: Μη τούτου βλου [in cod. Cæs., σλον in cod. Matrit.] σεβάσμιε πάτερ ὅτι τοῦ Πάπα. Ms. Lambee. V, p. 181, 182. Meminit Allatius, qui legisse se proficitur pagina 827 *De consensu*.

XXI. Ad eumdem, de eodem argumento. Incipit: Θεός, ὅτι ἀδύνατόν ἐστι τὸν (p) Πάπαν μὴ ὁρθόδοξον εἶναι. (Id.)

XXII. Barlaamo etiam tribuitur a multis libellus Περὶ τοῦ καθαρτηρίου πυρός, *De purgatorio igne*, qui incipit: Εἰ μὲν περὶ ὧν ἀλλήλοις ἀμφισβητούμεν, αἰθεσιμώτατοι κύριοι. Hic Græce et Latine cum Alex. Alesii libello contra Lud. Nogarolam de traditionibus, prodijt Lipsiæ 1556, 8, sine nomine auctoris hoc titulo: *Apologia Græcorum de purgatorio igne in concilio Basileensi (ann. 1438) exhibita*. Confer *Turco-Græciam* Crusii, p. 186. Et priore Orthodoxographorum editione cum versione Joannis Hartungi, Basil. 1555 fol., et cum Bonav. Vulcanii versione additus Nilo *De primatu papæ*. Hanov. 1608, 8, et ad calcem Salmasii *De primatu papæ*, Lugd. Bat. 1645, 4. [LAT. Lugd. Bat. 1595, 8, pag. 65 seqq. prodijt Vulcanii edit.] Fuere, qui Marco Ephesio tribuerent, quod refellit Allatius lib. *De purgatorio*, pag. 239 seq., ubi etiam Barlaami esse negat, sub cujus nomine cum nova versione edidit oppugnavitque Petrus Arcudius, Rom. 1632, 4, ut dixi supra p. 417, ed. vet.

XXIII. Sunt etiam, qui Barlaamo tribuant *Dialogum Orthodoxi* (Græci) *cum Latino de azymo et Spiritus sancti processione*, ms. in bibl. Vaticana, ex quo testimonium profert Allatius, *De Joanne papsissa*, p. 48, et Blondellus, pag. 28. (Fabric.) Venetiis in bibl. Marc. cod. 152, qui continet quædam Barlaami opp. Præmittitur anonymi opusc. *De azymis*. Inc. Περὶ τούτου προθεμένους ζητῆσαι σκοπητέον. V. Catal. codd. Gr. Marc. p. 84. (Harl.)

Barlaami et Acindyini quemadmodum et Gregorii Palamæ κυρίας δόξας et absonas ab Ecclesiæ usu opiniones multi oppugnarunt, de quibus in Palama. (tomo superiori).

(p) Τῶν ἀδυνάτων ἐστὶ, τὸν — cod. Matrit. et Marc. (Harl.)

(q) Ἀρετῇ τε, καὶ λόγῳ, καὶ συνέσει παντοίῃ πικροσημένον εἰδώς σε, κριτὴν ἀξιῶ γενέσθαι τῶν ἐμοὶ πρὸς τὸν θεοπέσιον συμβεβηκότων Γρηγόριον, οὐχ ἵνα κρίνης, ὁπότερος σοφώτερος· ἢ μᾶλλον σπουδαίος· ὅς γάρ οὐδεμίαν ἐμαυτῷ σοφίαν, ἢ ἀρετὴν εἶναι· πῶς ἂν κατὰ ταῦτα παραβάλλεσθαι τῷ ἀξιῶσαι με; Ὅδ' αὖτε, ἵνα τι τῶν οὐ καλῶν αὐτοῦ

Inter alia a Simeone Thessalonicensi e. 13 de fide, ritibus et mysteriis ecclesiasticis p. 51, arguitur Barlaamus τὴν νοερὰν προσευχὴν ἀπαγορεύει, sive cum pseudo-mysticis quibusdam docuisse, non esse necessarium, preces, quas fundunt, a precantibus intelligi. Vide H. Whartoni Auctarium ad Usserii historiam dogmaticam de Scripturis sacrisque vernaculis, p. 440.

Alia scripta Barlaami.

1. Ex Barlaami *Epistola ad Nilum Triclinium*, monachum inclusum, qua illum controversiæ cum Palama judicem deligit, nonnulla Græce affert Allatius, *Diatriba de Niliis*, pag. 84 (q). (Fabr.) Mosquæ in cod. synod. 502, n. 58-60, et n. 66-70, sunt plures epp. Barlaami: 1) ad Gregorium Palamam: inc. Σὺ μὲν, ὦ θαυμάσια, τὴν ἀνωτάτω· 2) ad Nilum Triclinium, inc. Ἀρετῇ τε καὶ λόγῳ· 3) ad Greg. Palam. init. Ἄπερ καὶ ἐπὶ τῶν πρότερον λόγων. 4) una ad Josephum; 5) duæ ad Ignatium; 6) duæ ad Dysypat. V. Mathæi Notit. cit. pag. 197 sq.) — Venet. in bibl. Marc. cod. 333 sunt octo epp., scil. duæ memoratæ ad Palamam. et ep. ad Nilum Tricl. atque eadem duæ ad Ignatium, duæque ad Dysypatum. V. Cat. codd. Gr. Marc. pag. 152. (Harl.)

2. Λύσεις εἰς τὰς ἀπενεχθείσας αὐτῷ ἀπορίας παρὰ τοῦ σοφωτάτου Γεωργίου τοῦ Λαπίθου. *Solutiones ad proposita sibi dubia per sapientissimum Georgium Lapitham*. Incipit: Πρὸς μὲν οὖν Πατάωνα, ὦ γενναίε. Meminit Allatius *De Georgiis*, infra p. 666, ed. vet.

3. Λογιστικὴ· *Logistica* sive Arithmeticæ subtilius demonstratæ libri VI, editi Gr. et Lat. Argentor. 1572, et Græce a Joanne Chambero, collegii Etonensis apud Anglos socio, Paris. 1600, 4; et Latina versio separatim, *ibid.* ad reginam Angliæ, Elisabetham. Idem opus puto, quod Gesnerus geometricam demonstrationem de numeris appellat. (Fabr.) Conf. supra, vol. V, p. 648, § 13, ubi quoque et vol. IV, p. 75, § 7, de Barlaami demonstratione eorum, quæ Euclides lib. 11 p. *Elementorum* demonstravit. — Add. vol. IV, p. 86, fin. et 212. — In Cat. bibl. Pinell. tom. 1, n. 1935, occurrit ed. *Logistica*, Paris. 1594, 4; et in Maittaire, A. T. tom. III, p. 832, ed. Chamberi cum ejus scholiis, prior pars, Gr. Paris 1599, 4, typogr. Steph. Prevosteau, et posterior pars, s. versio Lat. *ibid.* ap. Guil. Auvray, 1600 prodijisse dicitur. — Ms. Venet. in bibl. Marc. cod. 302, *Logistica* libri VI, et, opus distinctum ab altero (Fabric. secus senserat),

καταλήψισιν, κατηγορίαν γὰρ οὐδεμίαν κατ' αὐτοῦ φέρω, ἀλλ' ἐπὶ ἀσίθειάν μου ἐν τῷ πρὸς ἐμὲ αὐτοῦ λόγῳ καταγιγνώσκεις, δέομαι σου ἵνα ἀκούσας καὶ τὴν ἐμὴν περὶ τούτων κρίνη; πότερον, εἰ τοιαῦτός εἰμι, ὡς αὐτός; με ὑπεβλήσθην, ἢ οὐ τοσοῦτος. Δηγησάμενος δὲ ἐξ ἀρχῆς ἀπλῶς καὶ ἀληθῶς τὰ συμβεβηκότα, ἐπειτα καὶ τὴν κατ' ἐμοῦ κατηγορίαν τοῦ ἀνθρώπου, ἥ; ἐνεκα σοῦ κριτοῦ ἐδέχθην, ὄχι ἂν ποιήσω.

Geometricæ demonstrationis de numeris capp. 10, quod incip. Ἐπεὶ εἶδον πλλαχού τοὺς μαθηματικούς χρωμένους. V. Cat. codd. Gr. Marc. p. 142. Iterumque in alio cod. Marc. teste Monfauc. in *Bibl. bibl. mss.* p. 471 C. — Paris. in bibl. publ. codd. 1381, nr. 384, *Logist.* libri quatuor: 2486, n. 1, et sequenti opus *De arithmetica*. — Mosquæ in cod. synod. 502. V. Matthæi Not. cit. p. 198, 63. — Florent. in bibl. Laurent. 48, n. 5, plut. 89. V. Bandini Cat. codd. Gr. 3. p. 414. — Oxon. in bibl. Bodlei. codd. H. Savilli 1, s. n. 6548, et 6, s. n. 6553, Cat. mss. Angliæ, etc., vol. I. In posteriore cod. desunt lib. 1, II, III. Additæ autem sunt notæ Lat. — Mediolani, in bibl. Ambros. plura Barlaami opp. scil. *Rationalis pragmaticæ* lib. IV; it. *De eclipsi ex Ptolemæo*; it. *De inventione Paschæ*; de *Spiritu sancto*, *Logisticæ* libri vi; *Arithmetica demonstrationis*; *Refutatio quorundam capp. harmoni-* **B** *cor. Ptolemæi*; *De Spir. sancto* disput. VI; et *De papæ principatu*. — In cod. bibl. de Mesme, *Arithmetica*. V. Monfauc. l. c. p. 493 E, et 1326, E. (Hart.)

4. *Ethica secundum Stoicos* libri II, prodierunt Latine in tomo sexto *Lactionum antiquarum* H. Canisii, Ingolstad. 1604, 4 [s. tom. IV, p. 403 ed. Basnagii], atque inde in *Bibliotheca Patrum* tom. XXVI, edit. Lugd. p. 28.

5. Fuere etiam, qui ad Barlaamum (r) velut auctorem referrent *Enchiridion Epicteti* contractum et ad sensus Christianos interpolatum, quod inter varia S. Nili opuscula Græce et Lat. edidit Josephus Maria Suarezius, episcopus Vasionensis, Rom. 1673, fol. 327-358. Latine exstat in tom.

(r) Vide Heumanni *Acta philosophor.* tom. I, pag. 739.

A XXVII *Bibl. Patrum*, edit. Lugd. pag. 231, nec non post b. D. Theophili Spizelii tractatum *De pio literati hominis secessu*. Diversum hoc a paraphrasi Enchiridii Christiani Græci scriptoris, quam utraque lingua vulgavit Mericus Casaubonus, Lond. 1659, 8, de qua dixi libri IV, c. 7 [cap. 9, vol. V, p. 79.]

6. *Super inventione festi paschæ theologica speculatio*, Gesner. in *Bibl. Fabr. Mosquæ* in cod. synod. 502, n. 64, Ἐξήγησις εἰς τὸν περὶ τοῦ πάσχα τῶν ἀποστόλων κανόνα. Inc. Τὸν παρόντα κανόνα. V. Matthæi, Not. cit. p. 198. — Eadem Venet. in bibl. Marc. codd. 332, et 323. V. Cat. cit. p. 152 et 153. — De Cat. Ambros. vid. ad n. 3. (Hart.)

7. *Geometria*. id. [V. ad. n. 3.]

8. *De lunari eclipsi deprehendenda ex magna Synaxi Ptolemæi*. Incipit: Ἀναγκαῖον ἠγγασάμην ἐκθίσθαι σοι. Ms. (Fabr.) Ms. Mosquæ in cod. synod. 502, n. 71, et fusius n. 72. Inc. Αἱ μὲν ἀκτῖαι καὶ αἱ πρῶται ἀρχαί. V. Matthæi Not. cit. p. 198. — Eadem opusc. Venet. in bibl. Marc. 322, et semel in cod. 319. V. Cat. codd. Gr. Marc. p. 152 et 145. — Florent. in bibl. Laurent. cod. 48, n. 2; init. est, uti in cod. Mosquensi. V. Bandin. l. c. III, p. 418. — Paris. in bibl. publ. codd. 2486 et seq. In his autem codd. pro *lunari eclipsi* legitur *solaris eclipsi*, ἡλιακῆ ἐκλειψις. (Hart.)

Paris. in bibl. cod. 2382, n. 5, est *Barlaami* commentar. in tria capp. Ptolemæi harmonicorum; Inc. Ἐπιπέδη καὶ τὴν ἐπιγραφὴν. Conf. supra vol. C V, p. 294, § 13, fin. De cod. Mediol. v. ad n. 5 supra, vol. p. 655, n. 7. (Hart.)

EPISTOLÆ

DOMINI BARLAAM

EPISCOPI CYRACENSIS

De unione Romanæ Ecclesiæ et processione Spiritus sancti.

(Ex Cant. Basnag. Thesuro, Latine tantum.)

1. *Epistula D. Barlaami episcopi ad amicos suos in Græcia constitutos de unione sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ* (1).

Quia, o amici et fratres, nihil est propter quod magis nos communiter contristari oportet, quam

BARLAAMI CONTRA LATINOS.

Τοῦ σοφωπάτου Βαρλαάμ λόγος περὶ τῆς τοῦ Πάπα ἀρχῆς.

ΚΕΦΑΛΑ. Α'.

Οἱ περὶ τὰς ἐπιστῆμας δεινοί, ὧ χρηστὴ φραγίσις, λέγουσιν, ὅτι ἕκαστος ἐπιστῆμων μόνοις δύ-

D propter hanc divisionem Ecclesiæ, et pro quo magis Deum deprecari, quam ut ipsi sinem imponens, fines orbis sibi conjungat: sermone ad hæc persuadenda minime mihi indigere videtur. Nullum enim eorum qui mentem habent, æstimo, non ita de his

ναται διαλέγεσθαι περὶ ὁμοῦν τῶν κατὰ τὴν οικίαν ἐπιστῆμην προβαλλομένων τοῖς φυλάσσουσι τὰς τῆς ἐπιστῆμης ἀρχάς· εἰ δὲ τις ταύτας ἀνα-

(1) Ut hominis versatile ingenium innotescat, iis quæ pro Latinis hic scribit, ea subnectimus, sed Græcæ tantum, quæ contra eos scripsit in libello *De primatu Papæ*, ab Claudio Salmasio Hannoveræ 1608 edito.

sapere. Quoniam vero et a Deo hujus mali solutionem postulare oportet, et ea, quæ ex nobis sunt conferre; lex enim hæc est divinæ providentiæ, nullum eorum honorum, quæ in nobis sunt, perfici posse, nisi concurrat simul cum divino beneplacito, etiam nostræ electivæ voluntatis assensus: necessarium est, omnes quidem mentis indagazione hujus schismatis causas, et prima principia inquirere; et ut unusquisque communis inimici malitiæ hoc est malum; an etiam ambæ divisæ partes culpabilis sunt, an altera tantum in causa est: singulum vero credentem, se hujus mali causam invenisse, non pigere suam partem ad curationem conferre, dictando, disputando, consulendo, impellendo. et prout unusquisque adeptus est ordinem vel facultatem. Si enim et communiter pro hoc Deum orabimus, et singulariter quilibet, quod ex se est, conferre studet, spes non parva erit horum malorum liberationis.

Ego itaque quemadmodum facta hæc examinando, quam schismatis causam inveni, et ad quam perveni conclusionem, communicare vobis amicabile modo, quoniam cuilibet ad verba venire nequeo, nulla pietatis recasabo, deprecans unamquemque vestrum, ut propter commune bonum, et communiter expediens, non pigeat eum, si potest, id ipsum facere, et mihi sic volenti, spiritualis gratiæ utilitatis, rem communicare.

Itaque si schismate mox ischoato, quæ ex tunc

A subsecuta sunt, accidentia utrique parti, quæcumque divini beneplaciti, et quæcumque permissionis Dei, ut indignationis manifestissimæ esse videntur, consimilia viderem, vel parum dissonantia: certe aut ambas partes differentie hujus causarem æqualiter, aut neutram. Nunc autem cum maxima sit accidentium differentia, cogor, unam partem innocentem dimittens, ad alteram tantum totam culpam transferre.

Duabus enim existentibus partibus, una quæ sub Ecclesia Romana constituta est, altera vero, quæ ab illa divisa est, quatuor maxima signa Dei beneplaciti in illis possunt videri, pene voce magna clamantia, illi Ecclesiæ Deum acquiescere: opposita vero illis, æqualia numero, divinæ permissionis et indignationis, et quasi ultionis evidentissima signa existentia, in reliqua parte videntur.

Et ut a minimo quatuor exordiar, primum universa illa gens legibus, quibus etiam tenuissima accidentium hominum communitati distincta sunt, regitur et administratur. Nihil indeterminatum apud eos est, nihil inordinatum; sed qualiter oportet se gerere, et dominantibus inter se, et cum sup. principio, et cum his, qui tantummodo subditi sunt, atque commune principium cum omnibus inferioribus, in quolibet accidentium; et ipsos subditos inter se, et cum majoribus; et quid a quolibet exigendum est, quomodo delicta punienda sunt, et benefacta præmianda, et quis horum examinationis modus: hæc

BARLAAMI CONTRA LATINOS.

παί, οὐκέτι λόγος πρὸς τοῦτον. Τοῦτο ἐγὼ κἀν τοῖς C ἐκκλησιαστικοῖς σκοποῦν βλέπω. Ὅσοι γὰρ ταῖς αὐταῖς ἀρχαῖς χρώμενοι φαίνονται, τοῦτοις δὴπου περὶ παντὸς τοῦ προτεθέντος δυνατὸν ἐκ λόγους εἰθεῖν. Ἄνα·καλον ἄρα, εἰ μέλλοιμεν περὶ τῶν μεταξὺ ζητουμένων λόγους κινεῖν, τὰς αὐτὰς ἀρχὰς ὁμολογεῖν· εἰ δὲ μή, ἐκότερος ἐφ' ἡσυχίας μενέτω. Ἐπει δὲ σὺ καλῶς ποιῶν ὁμολογήσας ἤδη τυγχάνεις, ὡς τὰς μὲν ἀρχὰς, καὶ τὰ ἐκ τούτων ὀρθῶς δεικνύμενα φυλάττει; ἃ δὲ τοῦτοις ἐστὶν ὑπεναντία, οὐ παραδέχῃ· δεῖν ψήθην ἀδελφικῶς τε καὶ φιλικῶς ἐκ τῶν αὐτῶν ὠρημένους ἀρχῶν, βραχία σοι περὶ ὧν διαφερόμεθα, διαλαβεῖν. Δέομαι δὲ τῆς παναγάθου Θεοῦ φιλανθρωπίας ἵνα φωτίσῃ ἀμφοτέρων τῶν νοῦν, καὶ ὅψ' ἐμοὶ μὲν ὀρθῶς λέγειν, σοὶ δὲ κρίσιν ὀρθῆν τῶν λεγομένων. Δέομαι δὲ τῆς σῆς ἀγάπης, ἵν' ἐπειθὴν ἐν τοῖς παρ' ἐμοῦ λεγομένοις ἴδῃς τι τῶν μὴ ἀρεσκόντων σοι, πρῶτον μὲν μακροθύμως αὐτὸ ἀναγνῶς, ἕως ἂν καταλάβῃς τοῦ λεγομένου τὸν νοῦν· εἴτ' ἀναγάγῃς ἐπὶ τὰς κοινῆς ὠμολογημένας ἀρχὰς. Καὶ εἰ ἴδῃς ταύτας διαφωνοῦν, ἢ ἐναντιούμενον, ἐλεγξαι, καὶ τὸν ἐλεγχον προθύμως δεξόμεθα. Κρεῖττον γὰρ ὅπ' ἀδελφοῦ καὶ φίλου ἐλέγχεσθαι, ἢ ὑπὸ τοῦ ἀκούειν τὰ προσφιλέστατα. Ἀναγκαλον δὲ ἡγοῦμαι αὐθις ὑπομνήσαι σε τῶν ἀρχῶν. Εἰσὶ δὲ αὗται· τὰ τέσσαρα Εὐαγγέλια, τὰ τῶν ἀποστόλων συγγράμματα, αἱ τε καθολικαὶ ἐπιστο-

PATROL. GR. CLI

λαὶ καὶ αἱ μερικαὶ, αἱ τε τῶν ἀποστόλων Πράξεις, τοῦ Θεολόγου ἢ Ἀποκάλυψις, κανόνες τῶν ἀποστόλων, οἱ κανόνες τῶν θείων Πατέρων ἡμῶν, τῶν ἐν ταῖς ἀγίαις οἰκουμενικαῖς ἐκτὰ συνόδους συνελθόντων. Αὗται μὲν αἱ ἀρχαί. Ἐκ τούτων δὲ ἐλέγχειν ἄλλους οὐ παραιτήσομαι, καὶ ἐλεγχόμενος καταδέξομαι.

ΚΕΦΑΛ. ΒΨ.

Ἄρχτεον δὲ μοι ὦδε τοῦ λόγου. Φησὶ ὅτι τῷ μακαρίῳ Πέτρῳ ὁ Δεσπότης ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς τὴν αὐτοῦ Ἐκκλησίαν ἐνεχειρίσατο, καὶ ποιμένα ταύτης καὶ κοινὸν διδάσκαλον καθέσταναι ἐπέταξε, καὶ δεῖ τὸν Ῥώμης ἐπίσκοπον, διάδογον τούτου τυγχάνοντα, πάντων κρατεῖν, πάντων ἄρχειν, κατὰ πάντων ἔχοντα ἐξουσίαν, καὶ πᾶν ὅτι οὖν βουλομένη ἐστὶν αὐτῷ κατὰ πολλὴν ἐξουσίαν δογματίζειν, καὶ μηδενὶ πάντων ἐξείναι τοῖς ἐκείνῃ δεδομένοις ἀντεπιεῖν, ἀλλὰ πάντας ἀπολυπραγμόνως ὡς Θεοῦ φωνὰς τὰ ἐκείνου δόγματα διέξασθαι. Ἐγὼ δὲ, ὅτι μὲν ὁ μακάριος Πέτρος καθολικῶς ποιμὴν τε καὶ διδάσκαλος ἀπάσης τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας κατέστη, πάνυ γε ἀληθῆς φημι· οὐ μὴν αὐτὸς γε μόνος, ἀλλ' ἰσοτίμως αὐτῷ καὶ τῶν δώδεκα ἑκατοσ. Ἐχει γὰρ οὕτω. Τὸς κλεῖς τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν δώσειν τῷ Πέτρῳ ὑπέσχετο, καὶ ταῦτα εἶναι τὴν τοῦ δεσμεῖν τε καὶ λύειν ἐξουσίαν, εἰὼν ἐπήγαγεν ἐδήλωσεν. Ἀλλὰ μὴν ταύτην γε καὶ τοῖς λοιποῖς ἀποστόλοις δέδωκεν; φαίνεται. Ὁ γὰρ

40

omnia et quæcunque alia hominum inter se societate et communitatem in pace maxime conservare valent, legibus apud singulos membratim instituta et custodita sunt. Ex qua legum æquitate etiam secundum Deum velle vivere, et evangelica servare mandata, facilius a pluribus fit.

Hic autem totum contrarium. Et ne singula dicam, lex est in singulis potentiorum licentia et voluntas. Ut enim quilibet dominantium ad prudentiam se habet et bonitatem, ita et facta subditorum contingunt. Ex quo quot adversa subsequuntur, non tantum rempublicam subvertentia, et civilem vitam lædentiā, verum etiam evangelicam, quid opus est apud scientes recitare? Unum quidem hoc tale est.

Secundum vero, quod et majus, quod in illis quidem evangelica doctrina ubique viget, currit, et multiplicatur, et omnibus divinus sermo prædicator, non solum quod quam plurimi omnia secunda reputant erga sacram Scripturam studii, et meditationis et disciplinæ, sed quod et ubique multitudinibus per civitates, villas, oppida et castella, et in sacristemphis, et ubicunque inveniuntur simul multi aggregati, et præsertim festivis diebus, qui sciunt divina eloquia, prædicant congruenter audientium habitui et loquelæ, aperientes eis per totum annum et historiale, et narrativum, et sentimentiale et morale divinæ Scripturæ veteris pariter et novæ. Et quis erat ante incarnationem Domini hominum sta-

tus, quæ vero hujus sacramenta, et quid boni ex ea nobis effectum est; quæ præcepta et quæ comendata; et cum his sanctorum vitas in natalitibus, et si quod alterum ad pietatem et virtutem spectat, et ad nostram salutem; ita quod illorum illitterati, mares simul et femine, nihil minus ab his qui in litteris student, habent: certe in his, quæ in promptu sunt, et ad salutem necessaria nostræ religionis et fidei; sed verbo studiosi, in superfluis, non in necessariis a reliquis differunt. Ex quo contingit, ut gens illa moribus, ut plurimum sit simplex et aperta, veritatis amica, fraudis inimica, constans in suis iudiciis, stabilis, in conventis inter se fidelis, non vertibilis et facile immutabilis, ad perjurium tardissima, et fide, quæ in Christum est firmissima et ferventissima, et pro hac etiam ipsam vitam, si hoc opus fuerit, prodere paratissima. Hic autem quid? studiosi quidem dicendi nimis pauci sunt; horum adhuc pauciores, qui sacram Scripturam pluris faciunt, plurimis paganorum scientiis libentius operam dantibus. Turba vero illitterata omnis in communi propositæ salutaris sermonis doctrinæ inexpers remanet. Quare pro uno qui sciat substantialiora secundum nos pietatis, multa millia reperiri possunt eorum, qui penitus ignorant Christianismi virtutem. Ex quo contingit, contrario more illis hanc gentem affectam esse.

Tertium autem post hæc, nihil minus prædicis

BARLAAMI CONTRA LATINOS.

ἀρ δὴσητε, φησὶν, ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται θαδεμέτρον καὶ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ ὁ ἀρ λύσητε ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται λελυμέτρον ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Καὶ πάλιν, ἀδθετε πνεῦμα ἀγιον· ἀρ τινων ἀφῆτε τὰς ἀμαρτίας, ἀφῆνται αὐτοῖς· ἀρ τινων κρατήτε, κερκρήνηται. Ἀλλὰ καὶ τὴν ἱερὰν καὶ μυστικωτάτην θυσίαν οὐ τῷ Πέτρῳ μόνῳ, ἀλλὰ κοινῇ πᾶσιν ἐπιτελεῖν ἐπέταξεν. Τοῦτο γὰρ, φησὶ, ποιῆτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. Εἰ δὲ καὶ πρὸς Πέτρον μόνον εἴρηται τὸ, Ποίμανε τὰ πρόβατά μου· ἀλλ' οὐκ ἐνδύμει καὶ πρὸς τοὺς λοιποὺς ταῦτ' διαδοῖναι, ὡς ἐξ αὐτῶν ἐστὶ φανερὸν τῶν πραγμάτων. Τί γὰρ ὢν ὁ Πέτρος ἐποίησεν, οὐχὶ καὶ πάντες ἐπραττὸν τοῦτο; Μετὰ τὴν τοῦ θεοῦ Πνεύματος κάθοδον, οὐκ ἄλλος ἄλλο τι τῆς οἰκουμένης μέρος διαλαβὼν, τοὺς πεπλανημένους ἐδίδασκε, καὶ τοὺς ἰσχυρισμένους ἐζώτιζεν; Οὐκ ἐκκλησίος καθίστα; οὐκ πρεσβυτέρους ἐχειροτόνῳ; οὐκ ἐπισκόπους; οὐκ διακόνους; Ἦότε δὲ τις οὐκ οὐτῶν ἐπὶ ταῦτα προτραπεῖς πρὸς τοῦ Πέτρου ταῦτ' ἐπέτελε; Οὐκ ἕκαστος αὐτῶν τὴν αὐτὴν παρὰ τοῦ Δεσπότου Χριστοῦ εὐαγγελίως ἐξουσίαν, οἷον δ' ἐν μέρει τῆς οἰκουμένης διδάσκων ἐτύγχανε, ταῦτ' αὐτῶν ἐποίησεν, ἔ καὶ ὁ μακάριος Πέτρος ἐν οἷς τόποις εὐαγγελίζετο; Εἰ δὲ καὶ τῆς ἡμετέρας εὐσεβείας ἐστὶ τὸ μὴ τῇ διαφορῇ τῶν βῆμάτων προσέ-

χειν, ἀλλὰ τῇ ταυτότητι πραγμάτων, τί σοι δοκῆι τὸ, Διήψεσθε δύναμιν ἐξ οὐφους, ἐπελθόντος τοῦ ἀγίου Πνεύματος ἐφ' ὑμᾶς, καὶ ἐσεσθέ μοι μάρτυρες ἐν τῇ Ἰερουσαλὴμ καὶ ἐν πάσῃ τῇ Ἰουδαίᾳ καὶ Σαμαρείᾳ καὶ ἕως ἐσχατοῦ τῆς γῆς, πληθυντικῶς τοῖς πᾶσιν εἰρημένον; καὶ τὸ, Πορεύεσθε εἰς πάντα τὰ ἔθνη, καὶ κηρύξατε τὸ ἔθαργέλιόν μου πάσῃ τῇ κτίσει, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος, διδάσκοντες αὐτοὺς τηρεῖν πάντα ὅσα ἐνετείλαμην ὑμῖν; Τί οὖν; οὐκ διὰ τούτων τῶν βῆμάτων ἀπαντας ποιμένας τε καὶ διδασκάλους ἐχειροτόνησε τῆς οἰκουμένης ἀπάσης; διὰ οὐδεὶς αὐτῶν τῆσδ' ἢ τῆσδε τῆς πόλεως ἢ χώρας ἐπίσκοπος κατωνόμασται, ἀλλὰ πανταχοῦ τὴν αὐτὴν ἐξουσίαν ἐτύγχανεν ἔχων. Οἱ δὲ μετ' αὐτοὺς ὅτι αὐτῶν χειροτονηθέντες ἄλλο; ἄλλη πόλις καὶ χώρα μερικῶς ἤδη ποιμὴν ἔγνωρίζετο. Πῶς οὖν ὁ μακάριος Πέτρος κορυφαῖος καὶ πρωτόθρονος τῶν ἀποστόλων ὀνομάζεται, εἰ ταῦθ' οὕτως ἔχει; Μ. κρὸν ἐπίσκοπος, καὶ τούτου τὴν λύσιν παρέξομεν, οὐκ ἀπὸ τῶν οἰκειῶν λογισμῶν, ἀλλ' ἀπὸ τῶν θεῶν λογίων τὰς πίστει κομίζοντες. Ὅτε γὰρ ἡμεῖς πῶποτε ἐξ ἀνθρωπίνων λογισμῶν περὶ τῶν μυστικῶς ἡμῖν παραδομένων εἰπεῖν τι τῶν ζητουμένων ἐπιχει-

(*) Aliter plane Barlaam disputans adversus primatum patris apud Salmasium. Hunc consule tractatum ut plenius dignoscatur sententiarum diver-

sitas. BASN. — Is est quem Græce subdiciamus. (EDIT.)

illud considero, quod cum divina providentia, nihil eorum quæ secundum beneplacitum illius in universo efficiuntur, inordinatum dimittat, omnisque multitudo ordine per se careat, nisi reducatur ad unum principium. Pluralitas enim principiorum et carentia principii similis sunt inordinationis. Huius quidem gentis universa multitudo sub uno est ordinata principio, Ecclesia videlicet Romana et ejus præsule, quem omnes honorant et metunt: non tanquam armis et vi dominantem, nec tanquam humana lege vel generis successione, vel multitudinis rumore dominium sumentem; sed tanquam ab ipso Domino Christo ordinatum, et in terris vices gerere ab eo constitutum. Itaque illius mandata, cum omni reverentia, omnes non tanquam apostolica tantum, verum etiam Dominica scripta recipiunt et adorant: et nihil ita durum ab eo jubetur, ut non quiete parati sint ad implendum, et omnes ab illo corrigi sua, et retractari suscipiant, omniumque sacerdotium ab eo dependet. Et ipse cum circa se synodo, cum grandi auctoritate et potestate, nullo prohibitorio existente, corrigit omnia, retractat, confirmat, irritat, statuit, inhibet; mittit ad universas partes doctores, visitaturos singulas provincias, et eos qui in eis animabus præsunt, et examinaturos, quis modus illorum doctrinæ, quomodo sacra tractant mysteria; quomodo se gerunt cum grege Domini, quomodo secundum se vivunt:

ut horum relatione facta, et quod deficit, ab illa sede suppleatur, et quod peccatur, corrigatur. Et horum quodlibet facillime fit. Nemo enim est qui non putet, Ecclesie illi adversari, periculum inferre animæ salutis. Ita quidem facta illorum ordinata sunt.

In altera vero parte non singularitas principii, sed pluralitas principiorum, et carentia principii honorata est. Quinque enim existentibus patriarchis, Bulgarensi connumerato, et adhuc Triballensi (a) archiepiscopo, sub quibus pene omnes hujus partis sunt, nullus horum sex, vel de jure, vel de facto talis est, ut reliqui quinque ipsum, ut suum caput habere velint, et ab ipso et ejus synodo corrigi, et retractari patiantur, et ad omnia ejus jussa ita obedientes sint, ut tanquam divinas voces, illius recipiant mandata: et periculum salutis credant, illum resistendo offendere. Et quid dico de aliis? sed neque quicumque sub quolibet sunt horum sex, ita devote se habent ad suum caput, ut metu non corporalis damni, sed animæ perditionis, illius mandata velint implere.

Pontificatus vero cujuslibet, quomodo Bulgarensis, dependet a principe illius gentis, et Triballensis similiter a suo principe. Antiocheni vero patriarchæ Armeniorum rex dominatur. Hierosolymitani autem et Alexandrini, Ægyptiorum impiissimus princeps. Nullus enim horum pontificatum

BARLAAMI CONTRA LATINOS.

ρήσομεν, οὗτε τῶν ἄλλων τοῦτο τολμώντων ἀμαρτωῶς καὶ θρασέως, ἀνεξέμεθα, ἢ τὰς ἀκοὰς ὑποψήσομεν ταῖς βεβήλοις αὐτῶν κενοφωνίας. Ὅρω δὲ τὸν Πέτρον, ἥνεκα δεῖξαι πρὸς ἀναπλήρωσιν τῶν δωδεκα ἄλλων τινὰ καθιστάναί, αὐτὸν ἀναστάντα πρῶτα τοῦ λόγου ἀρξάμενον. Ὁμοίως δὲ καὶ μετὰ τὴν τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐπέλευσιν αὐτὸν εὐροί τις ἂν τῆς διδασκαλίας ἠγοῦμενον. Τοῦτ' ἔρα τὸ ἐκείνου πρωτεῖον, τὸ τοὺς ἄλλους αὐτῷ τὴν τοῦ πρῶτα λέγειν τιμὴν παραχωρεῖν. Εἰ δὲ σὺ ἀρχιερατικὰς διαιρῶν ἀξίας, τῆνδε μὲν φησὶ δεδοσθαι τῷ Πέτρῳ, τῆνδε τοῖς λοιποῖς· δεῖξον τοῦτο ἐκ τῶν θείων λογίων, ἀφελὲς τοῦς λογισμοῦς, καὶ δεξόμεθα. Ἐγὼ γὰρ οὐχ εὐρίσκω πόθεν ἂν τις τεκμήραιτο τὸ διάφορον. Οὗτε γὰρ ἐξ ὧν πρὸς αὐτοὺς ὁ Δεσπότης διελέγετο, τοῦτ' ἔστι στοχάσασθαι, οὗτε ἐξ ὧν αὐτοὶ μετὰ ταῦτα ἵπολουν. Σὺ δὲ ἐμοὶ δοκῆς περὶ τούτων διανοιεῖσθαι, ὡσαύτ' ἐμοῦ μὲν τοῦ Πέτρου ὑπὸ Χριστοῦ, ὑπὸ δὲ τούτου τῶν λοιπῶν ἀποστόλων χειροτονηθέντων. Τούτου ἕνεκα καὶ πάντα; ὑπὸ τὴν τοῦ πάπα συναλεύσεις ἐξουσίαν, καὶ μηδένα τὰ ἐκείνου συγχωρεῖ; ἀρχὴ; διαφυγεῖν, καὶ χειροτονίαν ἀπασαν ἀθετεῖς, ἣν ἐκεῖνος οὐκ ἐψηφίζετο; ὡς ἀναγκαῖον ἢ πᾶσαν ἐξ ἐκείνου ὑπάρχειν, ἢ ἀκυρόν γε παντάπασιν νομίζεσθαι. Ἀλλὰ περὶ μὲν χειροτονίας ὕστερον ἐροῦμεν· νῦν δὲ συμπραίνοντες; τὰ διὰ πλειόνων ἡμῖν ἀποδειγμένα, λέγομεν, ὅτι τὰ μὲν πρὸς

τὴν Ἐκκλησίαν ἰσότητοι πάντες ἐτύγχανον· τῆς δὲ ἱερᾶς αὐτῶν δωδεκάδος; ὁ μακάριος Πέτρος ἐξήρχετο· τοῦτο πλεόντων ἄλλων ἔχων, τῶν ἄλλων παρόντων, αὐτὸς τῆς διδασκαλίας ἠγεῖσθαι, καὶ πρωτοκαθεδρίας ἴσως ἀξιοῦσθαι.

ΚΕΦΑΛ. Ι'.

Κοινῇ μὲν οὖν, ὡς εἰρηται, οἱ τοῦ Λόγου μεθισταί ποιμενες τε καὶ διδάτκαλοι τῆς οἰκουμένης; ἐτύγχανον· μερικὸς δὲ ποιμένας, οὓς ἐπισκόπους ὠνόμασαν, ἄλλον ἄλλης πόλεως ἢ χώρας προσβάλλοντο. Ὅσπερ οὖν Διονύσιος μὲν Ἀθηῶν, Τιμόθεος δὲ Ἐφέσου, Τίτος δὲ Κρήτης, καὶ ἄλλος ἄλλης; ποιμὴν ὑπὸ τῶν θείων ἀποστόλων κατέστη· οὕτως καὶ ὁ ἅγιος Κλήμης Ῥώμης ἐπίσκοπος ὑπὸ τοῦ Πέτρου χειροτονήται· καὶ μόνος τῆς κατὰ τὴν Ῥώμην ἁγίας τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας ἠγεῖσθαι καὶ ταύτην οἰκονομεῖν ἐπιτέτραπτο. Ὑστερον μεντοι, οὗτε προνοία Θεοῦ ἤλθεν ἡμῖν τὰ βασιλεία, θεοπίσμασι τῶν εὐσεβεστάτων βασιλέων καὶ τῶν θείων Πατέρων ἡμῶν πρώτην εἶναι τὴν τῆς Ῥώμης καθέδραν νενομοθέτηται, διὰ τὸ βασιλεύουσαν εἶναι τὴν πόλιν. καὶ δεῖν τὰς κατὰ τὴν οἰκουμένην Ἐκκλησίας ὅπῃ μίαν εἶναι ἀρχήν. Πρὸ δὲ τούτου οὗτε πρῶτος οὗτε ἔσχατος ἦν ὁ Ῥώμης ἐπίσκοπος, ὡς οὐδὲ τῶν ἄλλων οὐδεὶς. Εἰ δὲ τὸ τοῦτ' ἔχεις δεῖξαι, ὅτι ὁ ἅγιος Κλήμης; οὐ Ῥώμης ἐπίσκοπος μόνον, ἀλλὰ συμπάσης τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας παρὰ τοῦ Πέτρου ποιμὴν

(a) Triballenses fuere ipsi Bulgari, populi scilicet Mœsiae vel Mysiae Europææ, quorum Ternobum. hanc Ternova, fuit metropolis. BASN.

recipit, non probante et decernente et consentiente A suo sæculari principe. Magis autem, ut plurimum, et omnibus, ad quæ spectat electio, voluntate renuentibus, et cum principe discordantibus, necessarium est finaliter, eum, quem vult princeps, pontificem effici.

Itaque, cum sit impossibile, longi temporis progressu, prava consuetudine paulatim multa protrahente, non multa contingere, quæ desiderent generalem correctionem, generaliterque aliquid corrigi sine generali concilio difficillimum sit: hæc quidem pars posse communem aggregare synodum, principioribus ejus partibus ad unum convenientibus, penitus amisit: cum non sit videlicet in ea caput tale, quod posset necessitate alios compellere convenire. Latinis vero neque hoc difficile est. De B tertio quidem hæc dicta sint.

Venio autem ad quartum, quod et stupeſco considerans. Cum enim Dominus noster Jesus Christus prædixisset afflictionem habituros suos fideles, et odium ab omnibus et persecutionem passuros, Christianorum genus ex tunc usque ad imperium Constantini Magni affligebatur quidem ut plurimum, et odio habebatur, et persecutionem patiebatur. Sed quod erat maximum miraculum, ipsi qui odio et persecutionibus affligebantur, de ipsis affligentibus et persequentibus et odientibus multiplicabantur, ipsis affligentibus continue sese ad afflictos convertentibus. Nam etsi aliqui, metu tormentorum,

recedebant a fide; sed tamen e converso plures ad fidem omnibus sententiis convertebantur.

Præsentia vero quomodo? quam miserabilissime. Ut enim antiquiora omittam, ex quo factæ unioni sub primo Palæologorum acquiescere hujus partis noluerunt: innumerabiles ex ea multitudines ad detestabilissimam Mahometicam sectam conversæ sunt: non solum his qui teneræ ætatis erant, necessitate ad captivantium et ementium superstitionem conversis, verum etiam perfectioris ætatis per animi mollitiem fidem aspernatis. Quamvis si affligeretur hæc gens et non minueretur; vel si minueretur, sed per mortem, et non ad impietatem se convertendo, posset utique hoc paternæ castigationis esse putari. Toti vero multitudines permitti, ita subito ad captivantium impietatem mutari: hoc non paternæ disciplinæ, sed omnimodæ desertionis manifestissimum signum est.

Facta vero Latinorum e contrario ex tunc non modicum creverunt: non solum quod Armenii relictis paternis erroribus illis se addiderunt, et alii Orientalium gentium, qui per horum prædicationum similitudinem his semper consentiunt, sed et copiosissimæ in Occidente civitates Mahometicæ sectæ per regem Hispaniæ captæ sunt: ex quibus non parvæ multitudines, fide in Christum suscepta, Latinis additæ sunt. Et Græcorum adhuc non pauca millia ad illos adductæ, illorum fidem sponte receperunt: ut etiam et hi, qui ad Persas conversi sunt.

BARLAAMI CONTRA LATINOS.

προβλήθη, καὶ ἄρχειν μὴ μόνον τῶν ἐπισκόπων οὐς οἱ ἄλλοι ἀπόστολοι χειροτόνησαν, ἀλλ' ἤδη κακείνων οὐς ὁ κορυφαῖος ἐν ταῖς ἄλλαις πόλεσι κατέστησε· δείξον ταῦτα ἐξ ὧν εἴπομεν ἄρχῶν, καὶ δεξόμεθα. Εἰ δὲ σὺ τοιοῦτον μὲν δεῖξαι οὐκ ἔχεις, ἡμῖν δὲ τοῦναντίον ῥάδιον δεῖξαι· ἡ πείσθητι, πρὸς Θεοῦ, ἡ παῦσαι ἀδίκως φιλονεικῶν. Τίς γὰρ πώποτε ἢ τὸν Πέτρον Ῥώμης ἐπίσκοπον προσηύπειν, ἢ τὸν Κλήμηντα κορυφαῖον; Πολλῶν δὲ προβληθέντων ἐπισκόπων ὑπὸ τοῦ κορυφαίου Πέτρου ἐν διαφόροις ἕλλαϊς πόλεσι, ποῖος νόμος κλείει μόνον τῶν ἄλλων τὸν Ῥώμης ἐπίσκοπον διάδοχόν τε αὐτοῦ ὀνομάζεσθαι, καὶ τῶν λοιπῶν ἄρχειν; Τίς δὲ λόγος ἐτι πωλύσει μὴ καὶ τὸν Ἀλεξανδρείας διάδοχον εἶναι τοῦ Πέτρου, καὶ πάντων ἔχειν τὰ πρωτεῖα; Ὅσπερ γὰρ Κλήμης Ῥώμης, οὕτως ὁ εὐαγγελιστὴς Μάρκος Ἀλεξανδρείας ἐπίσκοπος ὑπὸ τοῦ θεοῦ Πέτρου ἐγένετο. ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΣ. Ἄλλ' ἐν Ῥώμῃ ὁ ἀπόστολος τοῦ κατὰ Θεὸν τέλους ἔτυχεν. Ἀναγκαῖον ἔρα τὸν ταύτης ἐπίσκοπον τὸν ἐκείνου τόπον ἐπέχειν. ΒΑΡΛΑΑΜ. Οὐκοῦν ἐπεὶ ἐ Δεσπότης ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐν Ἱεροσολύμοις τὴν ὑπὲρ ἡμῶν ὑπέστη θάνατον, εἴη ἂν ὁ Ἱεροσολύμων ἐπίσκοπος πάντων προσεστώς, ὡς τὸν τόπον ἐπέχων τοῦ πρώτου ἡμῶν ἀρχιερέως· καὶ τοσοῦτον μείζων τοῦ Ῥώμης, ὅσον καὶ ὁ Χριστὸς τοῦ Πέτρου. Ἐπειτα πῶς οὐκ ἔσταν καὶ ἄλογον ἕκαστον μὲν τῶν λοιπῶν ἀποστόλων κινῶν πειμένα καὶ διδάσκαλον ὁμοίως τῷ Πέτρῳ

καθεστάναι τῆς οἰκουμένης, μηδένα δὲ καταλιπεῖν διάδοχον, εἰ μὴ μόνον τὸν Πέτρον; Εἰ δὲ βούλοισθε τι διαδόχους καταλιπεῖν τῶν ἄλλων ἀποστόλων, ἢ τοὺς ὑπ' αὐτῶν χειροτονηθέντας ἐπισκόπους, ἢ τοὺς οἰκονομοῦντας τὰς ἐκκλησίας, ἐν αἷς ἕκαστος ἔτυχε τελευτήσας, ἢ πρὸς Θεὸν ἀναλύσας, πῶς πάντας ὑπὸ τοῦ πάπα χειροτονεῖσθαι κλειύει; Μὴ γὰρ ἔχεις εἰπεῖν ὅτι οἱ ἀπόστολοι ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πέτρου χειροτονήθησαν; Εἰ δὲ τοῦτο οὐκ ἔληθες, πῶς τοὺς ἐκείνων διαδόχους, ἀξιοὺς ὑπὸ τοῦ, ὃν φησὶ τοῦ Πέτρου διάδοχον, χειροτονεῖσθαι; Ἄλλ' ὅτι μὲν διάδοχοι καὶ τῶν λοιπῶν ἀποστόλων κατελείθησαν, καὶ οὐδεὶς ἐν αὐτοῖς ἢ πρῶτος ἢ ἔσχατος ἦν, ἀλλὰ πάντες ἦσαν ὁμοταγεῖς, λέγουσι μὲν ἀπλῶς οὐκ ἂν ἴσως πεισθείης, παρασχούσι δὲ ἀξιώπιστον μάρτυρα, οὐκ ἂν ἔχοις ἀντειπεῖν. Ἔστι δὲ οὗτος ὁ ἱερεὺς καὶ θεῖος Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης ἐν οἷς γράφων πρὸς Δημόφιλον θεραπευτὴν φησὶν· « Αὐτὸς μὲν οὖν ἐπιθυμία καὶ θυμῷ, καὶ λόγῳ τὰ κατ' ἀξίαν ἀπέριξε· σοὶ δὲ οἱ θεοὶ λειτουργοὶ καὶ ταῦτοι οἱ ἱερεῖς· οἱ ἱερέρχαι δὲ τοῖς ἱερεῦσι καὶ τοῖς ἱερέρχαις οἱ ἀπόστολοι, καὶ οἱ τῶν ἀποστόλων διάδοχοι. Καὶ εἰ ποῦ τις καὶ ἐν ἐκείνοις τοῦ προσήκοντος ἀποσφαλεῖ, παρὰ τῶν ὁμοταγῶν ἁγίων ἐπανορθωθήσεται. » Εἶτα οὗτος μὲν συγγεγονῶς τοῖς ἀποστόλοις, καὶ ἀκριβοῦς εἰδὼς τὰ τοῦ καιροῦ ἐκείνου, τοὺς τῶν ἀποστόλων διαδόχους ὁμοταγεῖς εἶναι φησι, καὶ ὑπ' ἀλλήλων ἐπανορθοῦσθαι· ἐν δὲ πάν-

Hæc igitur ego in me ipso vertens animo, minime credere valeo, hos ab illis, rationabili aliqua causa divisos esse; tanquam illis in aliqua hæresi et mala fide existentibus. Si enim pars illa Christianorum, quæ concorditer ad constitutum Dei decreto ab initio totius Ecclesiæ principium ordinata est, quæ legibus regitur et evangelico sermone, et multitudine semper crescit, hæc quidem est in hæresi: quæ vero pars ab hac iuste divisa est, per omnia sana est, hæc neque legibus vivit, neque ad unum ordinata est principium, et semper secundum multitudines ad alienissimam Dei gentem convertitur, et in ipsa prorsus, quantum ad illiteratos, evangelicus existens est sermo: deseruit ergo Deus omnimode Christianismum? Sed nullo pacto hoc fieri potest. Verax enim est promissio dicentis, nobiscum fore usque ad consummationem sæculi: et portas inferni minime prævalituras adversus Ecclesiam esse, et Petri fidem nunquam defecere: quod etiam de omnibus Petri successoribus in consequentibus temporibus intelligi dignum est Dominica oratione, siquidem oportet credere magnum aliquid esse, quod ex ea effectum est.

Ex his igitur et huiusmodi rationibus non possum æstimare, quod Latinis in hæresi non existentibus, rationabiliter hi illorum devitant commu-

nionem. Si enim hoc esset, iusta itaque divina providentia existente, oportet prædicta quatuor, vel principalliora eorum e converso contingere. Et cum caput totius Ecclesiæ ab initio constitutum cecidisset, oporteret utique Dominum alterum caput suscitare sanæ parti Ecclesiæ: ne sine capite et inusitatum et deordinatum et deforme magnum et mysticum corpus Christi remaneret! Sed venio ad spectatiora.

Hæc gens, propter duo, ut ita dicatur, Latinis accusans, æstimat oportere ab eis sedividi. Unum et principallius, quod aiunt, Spiritum sanctum ex Patre Filioque procedere, secundum, quod per azymos panes sacratissimam celebrant hostiam.

Ego autem tempora examina, video quod schisma quidem nondum quadringentorum est annorum (1). Sub Basilio enim Macedone, et Photio patriarcha, ut aiunt, incipit, a quibus nondum prædictorum annorum numerus est completus. Ecclesia vero Romana ante inchoatum schisma pluribus quam septingentis annis per azyma conficiebat sanctissimam Teletam (2). Alexander enim Romanus pontifex, qui sub Adriano glorioso martyrio vitam finivit, hostiam de azymo (3) Ecclesiæ Romanæ statuit. Post quem non paucos Romanos pontifices Deus virtute et martyrio, et miraculis glorificavit: ut etiam utraq; partes in sanctis eos connumerare-

BARLAAMI CONTRA LATINOS.

των ἀρχαίαν τὸν πάπαν καλεῖσθε, καὶ τοὺς μὲν ἄλλοις αὐτὸν ἐπανορθοῦν, αὐτὸν δὲ ὡς οὐδὲν, καὶ πρᾶττοντα ἑτοιῶν καὶ δογματίζοντα;

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

Μάλιστα δὲ φανερὸν ἐστὶν ὑπερὸν τῶν ἁγίων Πατέρων καὶ τῶν εὐσεβιστάτων βασιλέων πρῶτος θρόνος ἐγένετο ὁ Ῥώμης, καὶ ἐξ ὧν αὐτοὶ τοῦτο ἐνομοθέτησαν. Εἰ γὰρ ἦν πρότερον πρῶτος, καὶ ὁ ἐπίσκοπος Ῥώμης ποιμὴν οἰκουμένης ἦν, καταστάς ὑπὸ τοῦ θεοῦ Πέτρου· οὐκ ἂν οἱ θεοϊστατο βασιλεῖς Κωνσταντινῶς τε καὶ Ἰουστινιανῶς, ὡς αὐτοὶ κύριοι ὄντες τοῦ πράγματος, νομοθετοῦντες ἐλεγον, « Θεοσπίζομεν ἵνα ὁ ἐπίσκοπος Ῥώμης πρῶτος ᾖ πάντων τῶν ἱερέων. » Πρῶτον μὲν ἐστὶν οὐκ ἴδιου νόμου, εἴτα ἰδοῦσαν ἂν ἀσεβεῖν, τὴν τοῦ Πέτρου ἐξουσίαν καὶ νομοθεσίαν εἰς ἑαυτοὺς ἐφελκόμενοι, καὶ ὑπερ ἑκείνου πρὸ τοσοῦτων χρόνων ἦν νομοθετήσας, τοῦτο αὐτοὶ θεοσπίζουσιν ἀκαυθαδιζόμενοι.

ΚΕΦΑΛ. Ε'.

Τελευταία δὲ τοῦ λόγου ἀπόδειξις, πρὸς ἣν οὐδεὶς ἀντιπεῖν ἂν ἔχει τῶν δεχομένων τοὺς ἱεροὺς κανόνας, ὁ εἰκοστὸς ὄγδος κανὼν τῆς τετάρτης συνόδου· ὃς φησὶ, « Πανταχοῦ τοῖς τῶν ἁγίων πατέρων ὁμοῖς ἐπόμνητοι, καὶ τὸν ἀρτίως ἀναγνωσθέντα κανόνα τῶν ἑκατὸν πενήκοντα θεοφιλεστάτων ἐπισκόπων γνωρίζοντες, τὰ αὐτὰ καὶ ἡμεῖς ἐρίζομεν καὶ

ψηφίζομεθα περὶ τῶν πρεσβείων τῆς ἁγιωτάτης Ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως· νέας Ῥώμης. Καὶ γὰρ τῷ θρόνῳ πρεσβυτέρως Ῥώμης, διὰ τὸ βασιλευῖν τὴν πόλιν ἐκείνην, οἱ Πατέρες εἰκότως ἀποδεδώκασι τὰ πρεσβεῖα. Καὶ τῷ αὐτῷ σκοπῷ κινούμενοι οἱ ἑκατὸν πενήκοντα θεοφιλέστατοι ἐπίσκοποι, τὰ ἴσα πρεσβεῖα ἀπένειμαν τῷ τῆς νέας Ῥώμης ἁγιωτάτῳ θρόνῳ· εὐλόγως κρίνοντες τὴν βασιλεῖα καὶ συγκλητῶν τιμηθεῖσαν πόλιν, καὶ τῶν ἰσῶν ἀπολαύουσαν πρεσβείων τῇ πρεσβυτέρῳ βασιλίδι Ῥώμῃ καὶ ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς, ὡς ἐκείνην, μεγαλύνεσθαι πράγμασι, δευτέραν μετ' ἐκείνην ὑπάρχουσαν. » Σαφῶς ἄρα οὗτος ὁ κανὼν διαγοραῖε καὶ ὑπὸ τίνος ἐγένετο πρώτη ἢ τῆς Ῥώμης καθέδρα, καὶ τὴν αἰτίαν· ἐστὶν ὑπὸ τῶν Πατέρων, καὶ διὰ τὸ εἶναι τὴν πόλιν βασιλεύουσαν.

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

Περὶ δὲ τῶν πρεσβείων τοῦ τῆσδε τῆς μεγαλοπύλου θρόνου ὁ μὲν τρίτος κανὼν τῆς δευτέρας συνόδου ὁ παρῶν ἐμνήσθη, καὶ φησὶ, « Τὸν μέντοι Κωνσταντινουπόλεως ἐπίσκοπον, διὰ τὸ εἶναι αὐτὴν νέαν Ῥώμην, ἔχειν τὰ πρεσβεῖα τῆς τιμῆς μετὰ τὸν τῆς Ῥώμης ἐπίσκοπον. » ὁ δὲ τριακοστὸς ἔκτος τῆς ἑκτῆς φησὶν, « Ἀνανεούμενοι τὰ παρὰ τῶν ἑκατὸν πενήκοντα ἁγίων Πατέρων τῶν ἐν τῇ θεοφυλάκτῳ ταύτῃ καὶ βασιλίδι πόλει συναλθόντων καὶ

(1) Hinc colligere licet, quo tempore vixerit Barlaam. Cax. — Male, ut videbitur inferius. Bas.

(2) Il est Missam.

(3) De azymis vide quæ Mabillonius præf. zd' Ann. Ben. et Bona in Liturgicis habent. Bas.

rent. Similiter Spiritum sanctum ex Patre Filioque tanquam ex uno principio procedere, videtur Ecclesia Romana tenere ante inchoatum schisma pluribus quam quadringentis annis. Beati enim illi viri, divinus Augustinus, Ambrosius Mediolanensis, et Hieronymus, qui claruerunt circa tempora Theodosii Magni; ex quo præterierunt usque nunc plures quam octingenti anni; quos Latinorum Ecclesia doctores et regulas, pietatis duces habuit; hi divinam aperientes Scripturam, multis locis suorum operum manifeste notant, quod Spiritus sanctus ex Patre Filioque tanquam ex uno principio procedit.

At vero Romanus pontifex beatus Gregorius, qui dicitur fuisse sub Justiniano ante schisma pluribus quam trecentis annis, superiores suos et ipse sequens, eandem de Spiritu sancto tradit sententiam. Quare si rationabile esset, propter has causas a Latinis dividi, oporteret utique ab initio hoc facere, et neque sanctos hoc sapientes et azyma immolantes putare, neque communia concilia cum eis pati facere. Nunc autem post una cum eis celebrata septem concilia generalia, et multos azyma sacrificantes, et prædictam de Spiritu sancto sententiam in suis scriptis manifeste prædicantes, sanctos et ab ipsis Græcis reputatos, propter eandem ipsa, post multos annos, velle ab eis dividi, quomodo non caret omni ratione? Quanquam de Spiritu sancto, si soli illius lingue Patres hoc trade-

rent, nolite credere nondum tantum esset. malim.

Nunc autem et Græcæ lingue Patribus idipsum prædicantibus: scilicet Magno Basilio in Antiochie, sancto Athanasio, multis locis sancto Cyrillo, sancto Gregorio; quomodo non absurdum est, eos qui eadem nunc illis sapienter hæreticos reputare? Ego quippe non habens hujus rei demonstrationem, et videns tantam exercitum Patrum hoc sapientium, atque decreto Dei matrem Ecclesiarum id ipsum determinantem, non tutum esse cognosco aliter sapere. Quanquam si contrarii demonstratio haberetur, et res hujus esset perceptiva, neque sic oporteret piam considerationem, sanctorum Patrum, ac sedis beati Petri sententiam humanam demonstrationem antepone. Multa enim demonstrationibus dissonantia nostra docet religio.

At vero et de azymis cum manifestum sit, quod in sacra Scriptura panis nominetur, sive fermentatus sit, sive azymus, et quod sero illius sacræ cœnæ, prima, ut aiunt tres evangelistæ, azymorum erat: in qua non tantum comedi panem fermentatum a quoquam Judæo, non licebat, sed neque omnino in domo Judæi, inveniri; et quod duo discipuli missi sunt ad præparandum in cœnaculo legale et assuetum Pascha, et quod, ut aiunt Evangeliorum expositores, omnibus, quæ secundum legem erant, consummatis, Salvator pane accepto, cœlestia tradidit sacramenta: qui panis intelligitur esse ex illo, qui tunc propter legale Pascha præpa-

BARLAAMI CONTRA LATINOS.

τῶν ἑξακοσίων τριακόσια τῶν ἐν Χαλκηδόνι συναλ- C
θόντων νομισθηθέντα, ὀρίζομεν ὥστε τὸν Κων-
σταντινουπόλεως θρόνον τῶν Ἰσῶν ἀπλαθεῖν προ-
σβείων τοῦ τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης θρόνου, καὶ ἐν
τοῖς ἐκκλησιαστικαῖς, ὡς ἐκαίνοιν, μεγαλύνεσθαι
πράγμασι, δεύτερον μετ' ἐκαίνοιν ἀπάρχοντα μεθ'
δὲ τῆς Ἀλεξανδρείων μεγαλοπόλεως ἀριθμείσθω
θρόνος· εἴτα ὁ τῆς Ἀντιοχείων καὶ μετὰ τοῦτον ὁ
τῆς Ἱεροσολυμιτῶν πόλεως. Τῇ δὲ ἑκατοστῇ τρια-
κοστῇ πρώτῃ Νεαρῶ τοῦ εὐσεβεστάτου βασιλέως
Ἰουστινιανοῦ οὕτω φησὶ· Ἐθεσπίζομεν τὸν ἀγιώ-
τάτου τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης πάπαν πρῶτον εἶναι
πάντων τῶν ἱερῶν· τὸν δὲ μακαριώτατον ἀρχιε-
πίσκοπον Κωνσταντινουπόλεως νέας Ῥώμης δευ-
τέραν τάξιν ἐπέχειν μετὰ τὸν ἀγιώτατον θρόνον D
τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης, τῶν δὲ ἄλλων πάντων
προτιμᾶσθαι. Τῷ μὲν οὖν ἀξιώματι ἴσον εἶναι ἐνο-
μοθέτησαν, καὶ ὡς ἐκαίνοιν ἐν τοῖς ἐκκλησιαστι-
καῖς μεγαλύνεσθαι πράγμασι, τῇ τάξει δὲ δευτέ-
ρον· οὐχ οὕτω δὲ δεύτερον, ὥστε ὑπ' ἐκείνου χει-
ροτονεῖσθαι. Οὕτε γὰρ οὕτως, οὕτως ἄλλος τις τῶν
πατριαρχῶν ὑπὸ τοῦ πάπα χειροτονεῖτο. Τῆς μὲν
γὰρ χειροτονίας τῶν ἐπισκόπων τοὺς ἐν ἑκάστοις
μητροπολίταις ἔχειν τὸ κύρος, τοὺς δὲ ὑπὸ τῶν
πατριαρχῶν χειροτονεῖσθαι, ὅψ' ἂν ἑκάστοις ἀνή-
γετο θρόνος, οἱ νόμοι ἐθέσπισαν. Πατριάρχας δὲ
ὑπὸ τοῦ πάπα χειροτονεῖσθαι οὐδεὶς νόμος ἐκέλευ-
σεν. Ἢ σο γε λαβὼν ἐν χειρὶ τοὺς ἱερῶς κανόνας

τῶν τε θείων ἀποστόλων καὶ τῶν ἁγίων ἐκτὰ οἰκου-
μενικῶν συνόδων, ἀνάγνωθι τοὺς ἐπιμελῶς. Καὶ
εἰ που εὐρησῇ κανόνα διοριζόμενον δεῖ εἶναι τὸν πάπαν
τὸ κύρος ἔχειν τῆς τῶν πατριαρχῶν χειροτονίας·
δειξὼν ἡμῖν τοῦτο, καὶ γενέσθαι. Εἰ δὲ τοῦτο οὐκ
ἂν ποτε ἔχοις εὐρεῖν, ἐκ ποίας ἀνάγκης ἐθεσπέηθα
ἕπερ ἐξ οὐκείας σὺ φησὶ διανοίας; Ἐπειτα τίς ὁ
λόγος τοῦ τῶν Ἱεροσολύμων ἐπισκόπου ὑπὸ τοῦ
πάπα χειροτονεῖσθαι; Οὕτε γὰρ ὁ ἀδελφός; Ἰακώ-
βος ὑπὸ τοῦ Πέτρου χειροτονήσεται, οὐτε τὸν τοῦτου
διάδοχον εὐλογον μὴ ἄλλων εἶναι, εἰ μὴ τοῦτον ὁ πά-
πας χειροτονήσεται.

ΚΕΦΑΛΑ Ζ΄.

Ἐκείνο δὲ πῶς ὁμᾶς λέληθεν, δεῖ ὡς περ τὸν τῆς
νέας Ῥώμης ἐπίσκοπον δεύτερον τῇ τάξει ἀπὸ τοῦ
πάπα οἱ κανόνες ὠρίσαντο, οὕτω δὲ καὶ τὸν Ἀλε-
ξανδρείας δεύτερον αὐ μετὰ τοῦτον ἐθέσπισαν, καὶ
καθεξῆς τὸν Ἀντιοχείας μετὰ τὸν Ἀλεξανδρείας,
καὶ μετὰ τόνδε τὸν τῶν Ἱεροσολύμων. Εἰ τοίνυν
τὸν τῆς νέας Ῥώμης ἐπίσκοπον ἀναγκαῖον ὑπὸ τοῦ
πάπα χειροτονεῖσθαι διὰ τὸ δεύτερον μετ' ἐκαίνοιν
τάξιν ἐπέχειν· καὶ καθεξῆς ἂν εἴη θεῖον ὡς ἑκά-
στον τῶν πατριαρχῶν τὸν πρῶτον ἀπὸ τοῦ μετ' αὐτὸν
τὴν χειροτονίαν ἔχειν ἐκ' ἐξουσίας. Ἀλλὰ τοῦτο
οὐδέποτε οὕτως ἐγένετο, καὶ μὴν οἷδ' ἐγένετο.
Παράστασις δὲ σαφῆς τῶν εἰρημένων ἢ ἀνωθεν
κρίτησις συνήθεια. Ἐκάστος γὰρ τῶν πατριαρ-
χῶν ἐφηφιζέτο μὲν ὑπὸ τῶν οικείων ἐπισκόπων·

ratibus erat in mensa, et divino Chrysostomo dicente. in octogesima homilia super Mattheum, nihil contrarium legi sero illo Salvatore fecisse; et quod si esset panis ille fermentatus, manifeste utique hoc contrarium esset legi: ex his omnibus indubitanter concludi video, per panem azymum, sua tradidisse Dominum mysteria.

Quoniam rursus apostoli, eadem nobis tradentes mysteria, non distinxerunt, sive fermentatum, sive azymum, sed Orientalis Ecclesia, continuo incepit fermentatum, Occidentalis vero azymum, eo quod gerit imaginem puritatis et sinceritatis et veritatis, utraque ego quidem similiter adoro et colo. Latinos vero, in tantum prudentiores aestimo, quod illi quidem minime hostiam de fermentato vituperant, sed similiter venerantur. Horum autem multi non timent in sancta blasphemantes.

Ahuc autem multi dicunt se scandalizari, quia multa contra apostolorum canones et septem generalium conciliorum vident in Latinorum Ecclesia fieri. Me autem neque hoc scandalizare valet. Quare? quia primum quidem discurrens et ipse eosdem canones, et ad praesentia respiciens, multa invenio et in hac gente contrario modo, quam ut canones jubent facta, et plura et majora, quam illa quae aiunt Latinos transgredi: ut non sint secundum hoc ipsi meliores illis.

Deinde et hoc considero, quod omnium quae in canonibus comprehenduntur, aliis existentibus dog-

A maticis, et de quibus oportet credere; aliis vero in actione, quae agendum et non, distinguunt; et horum rursus aliis dependentibus a Dominico et evangelico mandato, aliis vero non: quae singula a studiosis notata sunt; canonum vero de fide, et quorum est Dominicum mandatum, nullum unquam Ecclesia Romana mutavit, neque potest hoc ostendi; quos vero mutavit vel revocavit, hi sunt Illorum canonum, qui neque de fide sunt, neque a Dominico dependenti mandato. Hoc autem nullum est inconveniens. Quae enim ita se habent, etiamsi sint per generale concilium determinata, sed rebus consequentibus temporibus cadentibus et humanis dispositionibus mutatis, potest Ecclesia ipsa, gratia melioris, mutare. Ut multa talia reperiuntur, etiam in ipsis conciliis posterioribus, multa priorum conciliorum decreta, cum eodem spiritu, vel omnino irritantibus, vel omnino ad melius convertentibus.

Sed quia illa, quae hujusmodi sunt, propter velocem humanarum rerum mutationem frequentius contingunt: in quolibet vero non est possibile, vel non est facile generale aggregare concilium, sed neque est quodlibet tantae difficultatis, ut generali deliberatione indigeat, non oportet turbari, si mater Ecclesiarum, cum sola circa se synodo, quae hujusmodi sunt, suis temporibus apostolica auctoritate corrigit et mutat vel irritat. Non enim eo quod sit majoris auctoritatis, et magis possit generale concilium, quam apostolica sedes, generalia

BARLAAMI CONTRA LATINOS.

ἔχειροτονεῖτο δὲ ὑφ' ἐνδὸς αὐτῶν, ὅπερ καὶ μέχρι τῆς C τῶν οἰκουμηνικῶν συνόδων περὶ τοῦ θρόνου τῆς σήμερον οὕτω γίνεται. Οἶον ὁ μὲν ἡμέτερος πατριάρχης ὑπὸ τοῦ μητροπολίτου Ἡρακλείας· ὁ δὲ Ἱεροσολύμων ὑπὸ τοῦ Καισαρείας. Ὁμοίως καὶ οἱ λοιποί.

ΚΕΦΑΛ. Η'.

Δίκαιον δὲ ἡγοῦμεθα, καὶ ὑμεῖς τοῦτ' ἂν ὁμολογήσαιτε, ὅτι εἴπερ ὁ Χριστὸς ἡμᾶς εἰρηνοποιήσας λύσας τὴν ἔχθραν, τοσοῦτον λόγον ἔχειν τὸν πάπαν πρὸς τοὺς πατριάρχας, ὃν εἶχε καὶ ἐν τῷ καιρῷ ὅτε ὑπῆρχομεν ἡνωμένοι. Εἰ τοίνυν τότε οὐδεὶς οὐδένα ἔχειροτόνει, οὐδὲ συνήθεια ἦν ὥστε τοὺς πατριάρχας ὑπὸ τοῦ πάπα χειροτονεῖσθαι· πῶς ὅπερ οὐδέποτε εἶχετε, νῦν ὡς ἀπαραινόμενοι ἀπαυεῖτε; ὅτε νόμιμον ἄρα, οὕτω εὐλογον, ὅτι συνήθεις, τοὺς πατριάρχας ὑπὸ τοῦ πάπα χειροτονεῖσθαι.

ΚΕΦΑΛ. Θ'.

Πῶς οὖν ὁ πάπα πρῶτος τῶν ἄλλων, εἰ οὐκ αὐτὸς χειροτονεῖ αὐτούς; Πῶς ὁ μακάριος Πέτρος, οὗ φησὶ ἀδελφον τὸν πάπαν, πρῶτος τῶν ἄλλων ἀποστόλων, εἴπερ οὐκ αὐτὸς ἐκείνους ἔχειροτόνησεν; Ἐγὼ μὲν οὖν τοὺς κανόνας προχειρίζομενος, τοῦτο πλέον τῶν ἄλλων εὐρίσκω τὸν πάπαν ἔχοντα τότε, τῇ πρωτοκαθεδρίας ἀξιοῦσθαι, καὶ πρῶτον ἀδελφῶν ὀνομάζεσθαι, καὶ ἐν ταῖς μυστικαῖς εὐχαῖς τῆς θείας λειτουργίας πρῶτον ἐκείνου μιμησασθαι. Εἰ δὲ σὺ πλέον ταύτου ἔχῃς εἰπεῖν, δεῖξον τοῦτο ἐκ τῶν ἱερῶν κανόνων, καὶ οὐκ ἀντιλέξομαι. Ὁ δὲ οὐδεμία

C τῶν οἰκουμηνικῶν συνόδων περὶ τοῦ θρόνου τῆς Ῥώμης ἰνομοθέτης, τοῦτο ὁ ἑπτακαίδεκάτος κανὼν τῆς τετάρτης συνόδου τὸν τῆς νέας Ῥώμης θρόνον ἔχειν ἐδικαίωσεν. « Ἴνα δηλονότι καθ' ἐκαστην ἐπαρχίαν, εἰ τις ἐπίσκοπος ἀδικοῖτο παρὰ τοῦ ἰδίου μητροπολίτου, παρὰ τῷ ἐξάρχῳ τῆς διοικήσεως δικάζεται, ἢ τῷ τῆς Κωνσταντινουπόλεως θρόνῳ. »

ΚΕΦΑΛ. Ι'.

Ἄλλὰ μὴν οὐδ'. ὡς ἂν τς ὑπολάβοι, ὁ κατὰ καιρὸν πάπας ἐξηρχε τῶν οἰκουμηνικῶν συνόδων, οὐδ' οὐτὸς αὐταῖς ἰνομοθέτει· ἀλλ' αὐτὸς μὲν καὶ ἡ περὶ αὐτὸν Ἐκκλησία μέρος ἦν τῆς ἄλης συνόδου· ἡ δὲ σύνοδος ὡς περὶ ταῖς ἄλλαις, οὕτω δὴ καὶ τῆ τῆς Ῥώμης Ἐκκλησίᾳ ἰνομοθέτει. « Ἐπειδὴ γὰρ, φησὶν, ἐν τῇ Ῥωμαίων Ἐκκλησίᾳ ἐν τάξει κανὼν παραδεδόσθαι διέγνωμεν, τοὺς μέλλοντας διακόνου ἢ πρεσβυτέρου ἀξιοῦσθαι χειροτονίας καθομολογεῖν ὡς οὐκέτι ταῖς αὐτῶν συνάπτονται γαμεταῖς· ἡμεῖς, τῷ ἀρχαίῳ ἀκολουθοῦντες κανόνι τῆς ἀποστολικῆς ἀκριβείας καὶ τάξεως, τὰ τῶν ἱερῶν ἀνδρῶν κατὰ νόμους συνοικέσια καὶ ἀπὸ τοῦ νῦν ἐρρῶσθαι βουλόμεθα, μηθαμῶς ἂν τὴν πρὸς γαμετάς συνσφειαν διαλύοντες, ἢ ἀποστεροῦντες αὐτοὺς τῆς πρὸς ἀλλήλους κατὰ καιρὸν τὸν προσήκοντα ὀμιλίας. » Ὁ δὲ πεντηκοστὴ; πέμπτος φησὶν· « Ἐπειδὴ μεμαθήκαμεν τοὺς ἐν τῇ Ῥωμαίων πόλει ἐν ταῖς ἀγίαις τῆς Τροισακοστῆς νηστείας τοῖς ταύτης Σάββασ; νηστεῖαν.

aggreganter concilia; sed quia incidentis quæstiones A
difficiliores sint, et majore indigeant discussione.

Ex his igitur omnibus, novissima mea conclusio est ista: quod Ecclesia Romana est summe orthodoxa, et nullam unquam causam alicui dedit, ut rationabiliter ab ea dividatur, et quod qui ei sunt uniti et obediens, et mandata Dei custodiunt, in statu salutis sine dubio sunt. Itaque et quicumque spreto his, quibus placet in schismate perseverare, ad ipsam toto animo accedunt, hoc salubriter de se, et deliberare et agere putat.

Ejusdem Domini Barlaami episcopi ad eosdem amicos Græcos, et de primatu Ecclesiæ Romanæ, et de processione Spiritus sancti.

Quod in primo ad vos misso sermone, o amici et fratres, sine aliqua probatione tanquam manifestum sumptum est: Ecclesiam videlicet Romanam principali Dei voluntate matrem esse catholicæ Ecclesiæ: proprio sermone nunc tentabo vobis demonstrare, deprecans vos, ut sicuti me videritis cogitationibus deceptum, non pigeat vos, verbo vel scripto, errantem ad rectam revocare viam.

Iniciam igitur inde. Deus nullam multitudinem in eantibus diinitit in expertem virtutis unitis, per quod infinitum multitudinis et indeterminatum termino et ordine formari valeat, sed semper in multis superstatuit unum commune principium, non solum longinquum et alterius generis, et multa alia non ejusdem generis comprehendens, sed etiam propinquum et eum multis ejusdem generis. Et hoc si quis

Deo, qui est commune omnium principium, voluerit mente transire, per supercælestes, et cælestes et inferiores naturas, et cum his videre Veteris Testamenti facta, et quæcumque alia providentiæ acceptantis sunt in universo opere, indubitabiliter ita se habere in omnibus inveniet. Et convenienter. Ut enim ait Theologus in primo de Filio sermone: Pluralitas principiorum, et carentia principii, initialia sunt inordinationis. Ex hac autem oritur solutio. Solutio vero omnino est Dei alienum. Quapropter et factus propter nos homo, et duodecim eligens viros, quos sapientia decorans, niisurus erat ad nostri generis reconciliationem, his principem et caput superstatuit Petrum, primum aliorum eum constituens: per ea, quamvis communiter omnibus data, singulariter ipsi et manifestius tradita. Ligandi enim et absolvendi potestatem, atque pastoralis ministerium, quæ et ante resurrectionem et post per communia et alia verba omnibus dederat, specialiter et expressius Petro dat, ipsi dare pollicens claves regni cælorum, et super eum Ecclesiam suam firmissime ædificare, et ejus fidem nunquam deficere, et suos ipsam fratres confirmare, et adhuc pascere totam Ecclesiam ter ei præcipiens. Quia enim per hæc caput ipsum aliorum apostolorum constituere Dominus, et hoc intendebat, multa hujus argumenta esse possunt.

Primum enim, si nihil differentius ab aliis per ea Petrus accipiebat, non facile invenietur alia causa, ob quam, nihil frustra faciens Sapientia, hæc

BARLAAMI CONTRA LATINOS.

παρατήν παραδοθεῖσαν ἐκκλησιαστικὴν ἀκολουθίαν, C
ἔδοξε τῇ ἁγίᾳ συνόδῳ, ὥστε κρατεῖν καὶ ἐπὶ τῇ Ῥωμανῶν Ἐκκλησίᾳ ἀπαρταλεῖσθαι τὸν κανόνα τὸν διαγορευόμενα. Εἰ τις κληρικὸς εὐριθείῃ τῇ ἁγίᾳ Ἰουριακῇ νηστεύων, ἢ τὸ Σάββατον, πλὴν τοῦ ἑνὸς καὶ μόνου, καθαιρεῖσθαι· εἰ δὲ λαϊκὸς, ἀφορίζεσθαι. ἢ ἰσὺς τούτων ἔρα τῶν κανόνων δῆλον, ὡς αἱ σύνοδοι καὶ κατὰ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ῥώμης ἐνομοθέτου.

ΚΕΦΑΛΑΙΑ.

Ἵτι δὲ μόνος τὸς δυτικὰς Ἐκκλησίας ὑπὸ τοῦ πάπα οἰκονομεῖσθαι οἱ ὅλγοι Πατέρες διετάξαντο, τῶν δὲ λοιπῶν ἄλλας ὑπ' ἄλλον ἀνάγεσθαι πατριάρχην, καὶ μὴ ἐξίνας τινα ἐπὶ τὴν ἑνορίαν τὴν μὴ σὺτῶ προσήκουσαν, εἰ χρῆ καὶ λέγειν, τοσοῦτων κανόνων ταῦτα διοριζομένων; Πλὴν, τοὺς ἄλλους ἀφελὲς, ἀνάγνωθι τὸν ἔκτον καὶ ἑβδόμον κανόνα τῆς πρώτης συνόδου, καὶ τὸν δεύτερον τῆς δευτέρας, καὶ τὸν εἰκοστὸν ὄγδοον τῆς τετάρτης, καὶ γνώση σαφῶς ὃ νῦν εἶπον.

ΚΕΦΑΛΑΙΑ. ΙΒ΄.

Ἄλλ' ἢ μὲν οὐδὲ ἐπιτεῖται τινὶ τῶν πατριαρχῶν ἢ τῶν μητροπολιτῶν ἢ τῶ παπά δογματίζειν, ἢ καινὸν τι ποιεῖν ἄνευ τῆς γνώμης πάντων τῶν ὑπ' αὐτὸν, πολλῶν μὲν καὶ ἄλλων τοῦτο κελευδόντων κανόνων, ἰδίως δὲ τριακοστοῦ τετάρτου τῶν ἀποστόλων, ὃς φησι, Τοὺς ἐπισκόπους ἐκάστου ἔθνους εἰδέσθαι χρῆ τὸν ἐν αὐτοῖς πρῶτον, καὶ ἡγεῖσθαι αὐ-

τὸν ὡς κεφαλὴν, καὶ μηδὲν τι πράττειν χωρὶς τὸν ἄνευ τῆς ἐκείνου γνώμης· ἐκεῖνα δὲ μόνον πράττειν ἐκαστον, ὅσα τῇ αὐτοῦ παροικίᾳ ἐπιβάλλει καὶ ταῖς ὑπ' αὐτὸν χώραις. Ἄλλὰ μὴδ' ἐκεῖνος ἄνευ τῆς πάντων γνώμης ποιῆτω τι. Ὅθεν γὰρ ὁμόνοια ἔσται, καὶ δοξασθήσεται ὁ Θεὸς διὰ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ.

ΚΕΦΑΛΑΙΑ. ΙΓ΄.

Σὺ δὲ ἂ μὲν περὶ τῶν προνομίων τοῦ τῆς παλαιᾶς Ῥώμης θρόνου διέθεντο οἱ Πατέρες ἄνω καὶ κάτω προσβάλλεις, καὶ ἀσέβειαν τῶν ὅπως δήποτε ἀνθισταμένων καταγινώσκεις· ἂ δὲ οἱ αὐτοὶ περὶ τῆς ἰσοτιμίας τοῦ τῆς νέας Ῥώμης θρόνου οὐχ ἄπαξ ἀλλὰ καὶ πολλάκις ἐθέσπισαν, ἄνευ οὐδενὸς λογίζῃ. Καὶ ὅτι μὲν τὸν πάπαν πρῶτον εἶναι τῶν ἄλλων ἐδικαίωσαν, ἐπιμαλῶς ἔγνωσ· ὅτι δὲ τὸν τῆς νέας Ῥώμης ἐπίσκοπον τῶν ἰσῶν ἐξισῶσθαι ἐκεῖνον προσέβλεπον, καὶ ὡς ἐκεῖνον ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς μαγαλύεσθαι πράγματι ἐνομοθέτησαν, ἐκὼν παρετρέχεις. Καὶ ποῖα ταῦτα, ὧ πρὸς Θεοῦ, δικαιοσύνης ἐχόμενα; Ἐγὼ μὲν οὖν οὐκ ἂν ποτε περὶ ὁμῶν φθέγγασθαι τι βλάσφημον προσχεῖν· εἰ δὲ τις, ὅτινι δὴ ποῦ ὁμῶν βραχὺ δὴ τι καὶ μέλει, φιλαρχίαν κατηγορήσεις, πλεονέκτας τε καὶ ὑπερηφάνους ἀποκαλῶν, εἰ δὴ ποῦ πρὸς τοῦτον ἀπολογήσῃ; Εἰ τοίνυν ὁ πάπας οὐτε τῆς τῶν πατριαρχῶν χειροτονίας τὸ κύρος ἔχει, οὐτε ἔξασιν αὐτῶ ἄνευ τῆς πάν-

singulariter Petro loquebatur. Deinde et evangelistæ et in Evangelis et in Actis, ubicunque commemorant Petrum cum aliis, vel omnibus, vel aliquibus, semper et ubique ipsum aliis præordinant. Quod non utique observanter facerent, nisi scirent, eum primum aliorum a Domino constitutum. Invenio etiam apostolos illi ut suo primati semper cedentes. In Actibus enim, aliis apostollis pariter cum eo existentibus, ipsum video semper sermonem inchoantem, alios vero sequentes. Deinde et illud considero, quod cum ea quæ sacramenti incarnationis magis sunt necessaria, sicut est crux, passio, mors, resurrectio, per quatuor evangelistas plenius scribantur, ea vero quæ in tantum non sunt necessaria, ab aliis omittantur, ab aliis dicantur: illa per quæ Petri primatus ostenditur, tanquam existentia illorum quæ magis sunt necessaria, et a quatuor conscripta sunt, tanquam valde necessaria sit, omnes scire, cui Ecclesiæ principatus a Domino ereditus est.

At vero et divinus Dionysius in tertio *De divinis nominibus* verticalem theologorum summitatem magnam Petrum nominat: et ex tunc universa Ecclesiæ, addito ipsi divino Paulo, summos apostolorum Petrus et Paulum nominat, illum similiter præordinans. Quare undique manifestum est, ab ipso Domino Christo ipsum accepisse aliorum principatum. Et hoc valde decenter. Quoniam enim

BARLAAMI CONTRA LATINOS.

των γνώμης τι καινὸν δογματίζουσιν· καὶ τὸν ἡμέτερον πατριάρχην τῶν αὐτῶν ἐξιοῦσθαι προσβίων, καὶ ὡς ἐκείνων ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς μεγαλύνεσθαι πράγμασιν οἱ θεῖοι νόμοι διακελεύονται· πῶς ἡμᾶς ὑπακούειν καὶ πειθεσθαι τῷ πάπᾳ ἀναγκάζετε, οὐδὲ ὑπὸ τῶν ἀγνωστάτων ἡμῶν πατριαρχῶν ποιμαίνεσθαι νόμος; Εἶτα πῶς αὐτῷ πειθεσθαι οὐ κελεύεις, ἀκίνητα φυλάττοντι τὰ τῶν θεῶν Πατέρων ὄρια, καὶ μηδὲν τῶν θεῶν δογμάτων παρακελεύονται ἢ τοῦναντίον; Ἄλλὰ μηδέποτε γίνονται ἂν ἡμᾶς εἰς τοσοῦτον ἐλληλακίναί μαρίας, ὥστε ὀρθόδοξον ὄντα καὶ πανταχοῦ τῶν Πατέρων στοιχοῦντα, ἀποστερηθεῖσαι αὐτὸν τῆς τιμῆς, ἣν οἱ Πατέρες αὐτῷ δεδώκασι. Εἰ δὲ τῶν θεῶν παραδάτης ἐστὶ νόμων τε καὶ δογμάτων· τί ζημίαν ἤγειρετε εἰ μὴ καὶ ἡμεῖς σὺν ὑμῖν ἀπολλύμεθα; Εἰ δὲ καὶ αἰρετικὸν ὄντα καὶ παραδογματιστὴν οὐδὲν κωλύειν φασὶ καὶ οὕτω διδόντες εἶναι τοῦ Πέτρου, καὶ τὰς κλεις τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας ἔχειν, οὐκ ἀντιλέγοντες. Διδόχοι μὲν ἵστανται, ἀλλ' ὡς νόσος ὕγιαιας, καὶ ζάλη γαλήνης, καὶ σκότος φωτός. Κλεις δὲ τῆς οὐρανῶν βασιλείας ἔχει οὐ τὰς ἀνοιγούσας, ἀλλὰ τὰς κλειούσας καὶ μηδένα εἰσεῖναι παραχωρούσας· τῶν αὐτῷ ἐπιμένων.

ΚΕΦΑΛΑ. ΛΓ'.

ΦΡΑΓΚΙΚΕΟΣ. Ἄλλ' ἀδύνατον τὸν πάπᾳν αἰρε-

(1) Leo Allatus in *Constitutione fabulæ de p-pissa*, p. 249, putat Barlaamum scripsisse λεγαμένου, *dicta*, non γενομένου, *facta*; notat præterea,

A oportebat eum, qui erat proprie et vere aliorum apostolorum princeps, non semper eis corporaliter adesse, sed secundum corporalem presentiam relinquere eos: unum de duodecim vice sua principem aliorum præponit, hominem hominum, ut facta dispensationis, neque in hoc aliis providentiam operibus appetianda sunt. Sed videamus reliqua.

Multi nostrorum doctorum aiunt pontifices quidem locum obtinere duodecim apostolorum: presbyteros vero, Septuaginta. Ergo primi pontificum apostoli sunt. His adhuc prior quidem primitus Christus. Secundo vero et ab omnium primo constitutus, ad habendam principandi rationem ad alios, beatus Petrus. Quid igitur? oportetne, pontificale quidem ministerium non in ipsis apostolis circumscribi, sed etiam successoribus ipsum tradi, usque ad fines sæculorum, ut semper in mundo sint pontifices successores eorum; pontificatus vero primatum in ipsis oportebat finire, ut quemadmodum in illis factus est aliquis decreto Dei primus, quem alii pro capite suo ducebant, hoc nequaquam ad reliquos transeat, ut alii aliquem unum suum principem putent; sed omnes per omnia cœquales sint? Et ex qua differentia hoc deberet contingere, ut pontificale quidem ministerium transeat ad successores: principandi vero officium, secundum pontificatum minime, cum utraque similiter essent a Domino ostensa, et similiter multitudi-

τικὸν εἶναι. ΒΑΡΛΑΑΜ. Τί φησὶ, ἀνθρώπος; νεκρὸν βλέπω, καὶ λέγεις μοι εἶ ἀδύνατον ἀποθανεῖν; ΦΡΑΓΚΙΚΕΟΣ. Ἄλλὰ πατριάρχαι μὲν πολλοὶ ἐν τοῖς ἀρχαίοις χρόνοις αἰρετικοὶ ἐγένοντο, πάπᾳς δὲ οὐδὲ εἰς. ΒΑΡΛΑΑΜ. Οὐκοῦν λεγέτωσαν καὶ οἱ παρὶ Μακεδόνιον εἶ ἐπειδὴ πρὸ αὐτοῦ ἐπίσκοπός τις Κωνσταντινουπόλεως αἰρετικὸς οὐκ ἐγένετο, οὐδ' αὐτὸς ἄρα. Ἡ μᾶλλον, ἵνα οἰκισιτέρῳ χρήσωμαι παραδείγματι, εἰ τις ὑπὲρ τοῦ ἀκολάστου ἐκείνου γυναιῶ τοῦ γενομένου (1) πάπᾳ ἀπολογισθεῖαι ἐθέλοι· λεγέτω, εἶ ἐπειδὴ τῶν πρὸ αὐτῆς οὐδὲς γυνὴ ἦν, οὐδ' αὐτὴ ἄρα· καὶ πῶς ταῦτα σώφρωνος λογισμοῦ;

ΚΕΦΑΛΑ. ΙΕ'.

Ἐπει δὲ εἰς Ἐκκλησίαν Ῥωμαϊκὴν καὶ πίστιν Ῥωμαϊκὴν καὶ αὐτοὺς πιστεύειν ὁμολογεῖτε, καὶ τοὺς ἄλλους οὕτω πιστεύειν ἀναγκάζετε, δεῖ καὶ περὶ τούτων διαλαβεῖν. Διαφέρει παρὰ τοῖς ἄλλοις Πατράσι ἡμῶν Ἐκκλησίαν Ῥωμαϊκὴν εἶπαι, καὶ καθολικὴν Ἐκκλησίαν. καθολικὴν μὲν γὰρ Ἐκκλησίαν λέγοντες, τὸ σύστημα νοοῦσι τῶν ἀπανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ὀρθόδοξων Χριστιανῶν, τῶν ἀκίνητα καὶ ἀσάλευτα τὰ τῆς εὐσεβείας δόγματα διατηρούντων. Ῥωμαϊκὴν δὲ Ἐκκλησίαν εἶπαι εἰπωσι, πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῶν ἄλλων κατὰ τὴν οἰκουμένην μερικῶν Ἐκκλησιῶν τοῦτο λέγουσι, καθάπερ ὁ εἰ-
Barlaamum hanc fabulam refutasse dum Benedictum Leoni immediate successisse narrat, ubi de pontificum serie agitur. Edit.

fideliū necessariā existant? Vel quomodo u. c. a. l. ter providentiæ opus esset, omniā sapienter administrantis, apostolus quidem providete, ut habeant primatē, quos ita gratia erat perfectura, ut non indigeant in multis duceū hominem habere: post illos vero multitudines fidelium in principatas. et inordinatas deserere ferro? Ego enim contrarium credo, ideo Petrum principem aliorum constitutum fuisse, ut secundum eandem formam semper in Ecclesia ad unum reducantur omnes principum. Sed quoniam pontificatum quidem ad multos transire impossibile erat, ideo licet multi in diversis locis, et foris partibus episcopi, a beato Petro creati fuerunt, ut de eo Chronica indicat, et omnes possibile est nominari successores ejus, secundum utraque, pontificatum aīo, et primatum, solus beatus Clemens, successor ejus ab ipso substituitur.

Ipse enim in quadam ad Jacobum epistola ita (1) narrat: quod divinus Petrus ante paucos dies sui corporalis finis, convocata tota Romana Ecclesia, constituit eum coram omnibus vice sua illis episcopum, dicens ad illum quidem: Tibi do omnem traditam mihi a Domino potestatem; ad plebem vero, ut in omnibus illi tanquam sibi attendant. Itaque ex tunc aliarum quidem civitatum pontifices invenies, nihil ut plurimum æstimantes oportere curiosius agere, ultra illa quæ ad suam diocesem per-

linebant; Romanos vero pontifices a beato Clemente incipiendo, tanquam totius orbis prælaturam et curam habentes; universalia administrare mox ordientes, ad universos regulares epistolas (2) mittentes, et quæ ubique peccabantur corrigere nitentes, et quod agendum erat omnibus sistuentes: ut potest hoc sciri, si quis regulares epistolas Romanorum pontificum a beato Clemente usque ad sanctum Sylvestrum discurrere voluerit: in quibus non paucā inveniet contenta, etiam eorum, quæ nunc Ecclesia Græcorum facit ab illis pontificibus instituta et originem habentia. Unde quod in machina universi contingit, quod quæ longinquus a Deo distans, procliviora sunt ad peccandum, et minus determinata et mutabiliora; quæ vero propinquiora sunt, eadem in bono permanentiora, et stabiliora et magis determinata: Idem etiam in Ecclesia profecto contingit. Plurimam enim et deterrimam hæreses in partibus vagis a Romana distantibus ortæ sunt; Romæ vero vel prope, auctores hæresum facti non sunt. Matre enim Ecclesiarum omnibus veritatis radios emittente, profecto continebat propinquiores magis quam longinquiores; clarius illuminari: cum autem divina providentia, respublica ad Christianos venisset, piorum imperatorum legistatores, Constantius et post eum Justinianus, consequenter superiori traditioni et possessioni, legibus et decre-

BARLAAMI CONTRA LATINOS.

κοστό; τέταρτος κανὼν τῆς ἐν Καρθαγίνῃ συνόδου, C ἢς καὶ τὰ δόγματα διατηροῦντες τυγχάνομεν ἡμεῖς οὕτω λέγων· « Ἦρσαν ὡστα περὶ τῆς διχανοῖας τῆς Ῥωμαϊκῆς καὶ Ἀλεξανδρινῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὴν ἀγιώτατον πάπαν Ἰννοκέντιον γραφῆσαι, ὅπως ἑκάτερα Ἐκκλησία πρὸς ἀλλήλας εἰρήνην φυλάξουσιν, ἥ ὁ Κύριος παραγγέλλει. » Οὕτως δὲ ἀντὶ τοῦ εἰπεῖν Καθολικὴν Ἐκκλησίαν, Ῥωμαϊκὴν ποτε εἶπεν. Τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον, καὶ πιστὴν Καθολικὴν εἶπεν λέγων, ταύτην νοοῦσιν, ἣν ἅπαντες οἱ ὀρθόδοξοι Χριστιανοὶ ὁμολογοῦσιν, ὅπουπερ ἂν τυγχάνοιεν. Πιστὴν δὲ Ῥωμαϊκὴν τὴν τῶν Χριστιανῶν πιστὴν, οὐδεὶς, οὐ μανεῖς, εἶπεν. Ἐνομοθέτησαν δὲ οὐκ εἰς Ῥωμαϊκὴν ἢ πιστὴν ἢ Ἐκκλησίαν, ἀλλ' εἰς Καθολικὴν ἢ κοινὴν καὶ πιστὴν καὶ Ἐκκλησίαν ἡμᾶς πιστεύειν· ἣν πιστὴν καὶ ὁμολογίαν καὶ φυλάξαμεν, καὶ εἰς τέλος, Θεοῦ φρουροῦντος ἡμᾶς, φυλάξομεν. Ἦ ποῖος μάρτυς τυράννων ποτὲ παρεστῶς, ἢ αἰρετικῶς ἐκ πλάνης ὁδοῦ αὐτοῦ ἐπιστρέφων, ἐν τῇ τῆς πιστεως ὁμολογίᾳ εἰπέ-τι-τοῦτοῦτον, ὅτι Πιστεῦσα εἰς Ῥωμαϊκὴν ἢ πιστὴν, ἢ Ἐκκλησίαν; Τίς δὲ τοιαύτην ὁμολογίαν ἀπήτησεν ποτὲ τίνα, τὴν ἡμετέραν ἀνατρομένην γε εὐσέβειαν; Οὐτ' οὖν ἡμᾶς δίκαιον εἰς Ῥωμαϊκὴν Ἐκκλησίαν φάναι πιστεύειν, ὅθ' ἡμᾶς εἰς Καθολικὴν. Ἡμᾶς μὲν γὰρ ἄτε τοῖς τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας ἐμμένοντα νόμοι; καὶ σώας καὶ ἀσκήρους τῆς ἐκείνης παραδόσεως φυλάττοντας, ἀναγκαιότατον εἰς αὐτὴν πιστεύειν ὁμολογεῖν,

ἢς καὶ τὰ δόγματα διατηροῦντες τυγχάνομεν ἡμεῖς δὲ οἱ τὰς τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας παραδόσεις ἀθετήσαντες, καὶ ταύτας εἰς οὐδὲν θέμενοι, ξένα τίνα καὶ ἄλλότρια ἀντιεσέθεν δόγματα, πῶς ἂν εἴητε δίκαιοι ἢν ἠθετήσατε Ἐκκλησίαν, εἰς ταύτην αὐτοῖς πιστεύειν ὁμολογεῖν; Ἀναγκαῖον ἄρα πρὸς ἀντιδικαστολὴν ταύτης τὴν Ῥωμαϊκὴν Ἐκκλησίαν προβάλλεσθαι. Οὕτω γὰρ ἂν διεκνύοιτε φανερώς τῆς καθολικῆς πιντάκασιν Ἐκκλησίας ἐκπεπωκέναι. Τὰ μὲν γὰρ κοινῇ ἀπάση τῇ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ νομοθετηθέντα ὑπὸ τε τῶν ἁγίων ἀποστόλων καὶ τῶν ἁγίων Πατέρων ἡμῶν, αἰσχυρόμενοι, καὶ ὑπὸ τῆς συνεδήσεως ἡλεγχόμενοι, φυλάττειν ὁμολογεῖσθε· ἂν δὲ τις ἡμᾶς ἐρησεί, Πῶς τὸν δεῖνα ἢ τὸν δεῖνα παραβαίνετε νόμον; ἐπὶ τὴν ἐξουσίαν εὐθύς, ὡς ἐπ' ἀκρόπολιν τίνα, καταφεύγετε· ὁμοῖον τι τοῖς τυράννοις ποιοῦντες, οἱ λόγῳ πείθειν ἀποροῦντες τοῖς μάρτυρας, ὄρῃν εἰς αὐτοὺς διὰ τῆς ἐξουσίας οὐκ ὤκνοον τὰ χεῖριστα. Ταῦτα μὲν ἄλλοι.

ΚΕΦΑΛΑ. ΙΓ'.

Δεῖ δὲ με ἀνακαταλωσάμενον τὰ διὰ πλειωνων δεδειγμένα τέλος ἐπιθεῖναι τῷ λόγῳ. Πρῶτον μὲν οὖν ἀπέδειξα, ὅτι ἕκαστος τῶν ἁγίων ἀποστόλων καθολικὸς ποιμὴν τε καὶ διδάσκαλος τῆς οἰκουμένης ἀπάσης ἀμέσως ὑπὸ τοῦ δεσπότου Χριστοῦ προεβλήθη· δεύτερον, ὅτι ὁ μακάριος Κλήμης οὗ τῆς οἰκουμένης ἐπίσκοπος, ἀλλ' ἰδίως τῆς Ῥώμης,

(1) Nistor Barlaam epistola Clementis ad Jacobum, quæ eo incilius spuria probatur, quod scripta fuerit non nisi post mortem Petri, cum longe ad

superas evasisset illo Jacobo, cui inscribitur. Basil. (2) Canonicas decretales.

us ejusdem Ecclesie primatum statuunt, in parte pietatis hoc facientes, manifeste determinantes Romanam Ecclesiam oportere habere rationem ad reliquas omnes, et ipsi convenire omnium dominiari, et omnia retractare, et quæ ubique de fide et dogmatibus dubitantur, ad ipsam referri, et ibi convenientem examinationem et definitionem consequi; atque Sardicensis concilii canones, omnium aliorum pontificum sententias judiciales, si quis ad ipsam appellaverit, ipsam oportere retractare, et confirmare, vel irritare, similiter statuunt; et generalia quædam concilia, novæ Romæ episcopum honorare volentia, oportere ipsum habere deternunt primatum post episcopum antiquæ Romæ; et quod omnium maximum est, quod et in canonibus et legibus nullius Ecclesie sedes apostolica nominatur, nisi tantum Romanæ. Unde multi magni viri de Orientali Ecclesia arbitantes, se injuriam esse passos, ad sedem illam refugerunt: Magnus Athanasius, sanctus Maximus; sed neque beatus Chrysostomus suum ignoravit caput. Passus enim maximas injurias, ad tunc santissimum papam omnia refert. Qui quantum in se erat, manum auxiliatricem dare injuriam passo, nullo modo neglexit. Sed et Agapetus sanctissimus papa, cum advenisset novam Romam tempore Justiniani imperatoris, quoniam vidit Antimum patriarcham quamdam hæresim defendentem, illum quidem deponit de sede: Menam vero, virum orthodoxum, in patriarcham creat. Et cum aliquando quatuor patriarchæ cum imperatore adversus venerabiles imagines implesissent, non paucisque annis huic hæresi perseverassent, atque ad defendendas honorabiles figuras communia quædam concilia, quæ generalia esse et nominari probabant, celebrassent, et suis decretis beatum Stephanum se subscribere cogere voluissent: repudiast eos ille sanctus, non ex alio, nisi quod non habebant consentientem Romanum pontificem, dicens: hujusmodi synodum non debere generalem nominari, illo absente, quo sine non li-

cet fieri generale concilium; et si fiat, robur non habere: quanquam Ephesinum concilium nihil impedivit generale et esse et nominari. Neque Antiocheno patriarcha presente, neque Constantinopolitano assentiente; et Chalcedonense similiter, Alexandrino patriarcha non assentiente.

Neque igitur generale concilium, neque aliud quidquam ad universi utilitatem, unquam celebratum est sine illa sede. Et ex illa quidem Ecclesia nulla hæresis superioribus temporibus ortum habuit: nulla vero aliunde ortarum occidit sine illius providentia. Omnibus quidem modis, quibus juste aliquid possideatur, totius Ecclesie illa primatum obtinuit sedes, scilicet divina sententia, apostolorum institutionibus, synodorum canonibus, sanctorum decretis, multitudinis assensu, et quod omnibus superioribus temporibus pie et rebus communibus utiliter dominium exercuit. Nam etsi aliquis semel illorum pontificum alicui hæresi assensus est, sed non in longum, aut de longo hujus remedium. Statim enim eadem Ecclesia, adversata ei, illorum oratione, sede simul et vita privatur. Quid autem si decus ipsum et utilitatem queramus? nonne videbitur decentius esse, et per omnia, ut ita dicatur, utilitas, et Dei erga nos pietate dignius, ut illi genti totius orbis præfatura atque cura credatur, quæ legibus et civili doctrina maxime omnium gaudet, quæ omnem infinitatem, et inordinationem, et inæqualitatem, et violentiam, et injuriam et detractionem de republica, ab initio consuevit extirpare, quam alteri cuicumque?

Quæ enim alia causa inveniri potest, ob quam etiam ante incarnationem Verbi, quatuor secundum Daniele magnorum illorum regnorum, soli novissimo et Romanorum, totus orbis a providentia Dei, commissus est, nisi quod Romani humanius et civitius, et legalius, et æqualius subditis utebantur?

Quia vero Romanorum Ecclesiam principem esse

BARLAAMI CONTRA LATINOS.

ὡς περ ἄλλος ὑπὸ τοῦ κορυφαίου χειροτόνηται, καὶ οὕτως πρῶτος οὕτως ἰσχυρὸς ὁ Ῥώμης ἦν θρόνος, ὑπὸ τῶν ἁγίων Πατέρων ἡμῶν καὶ τῶν εὐσεβιστάτων βασιλέων νομοθεσίας πρῶτος ἐγένετο· τρίτον, ὅτι καὶ τὸν τῆς νεῆς Ῥώμης θρόνον καὶ ὡς ἐκείνον ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς μεγαλύνεσθαι ἐθέσπισαν πράγματα· τέταρτον, ὅτι οὕτως νόμος τις κελεύει, οὕτως συνήθεια κεκράτηκε τοὺς πατριάρχας ὑπὸ τοῦ πάπα χειροτονεῖσθαι, καὶ μὴ οὐδὲ ἐγένετο πέμπτον, ὅτι οὐκ ἐξηρχεν ὁ πάπας τῶν συνόδων, ἀλλ' αἱ σύνοδοι καὶ τῆ περὶ αὐτὸν Ἐκκλησία ἰνομοθέτουσαν ἔκτεον, ἥτις διεκρίθη ὑπὸ τῶν θείων Πατέρων ἡμῶν τίνων κατὰ τὴν οἰκουμένην ἐκκλησιῶν ὑποκεῖσθαι δεῖ τῷ πάπῃ, καὶ τίνων ἐκάστῳ τῶν λοιπῶν πατριάρχων· ἔβδομον, ὅτι οὐκ ἔξεστί τινα τῶν πατριάρχων ἢ τῷ πάπῃ περιττὸν τι δογματίζειν ἀνευ τῆς πάντων γνώμης· ὄγδον, ὅτι

ἐμμένοντι μὲν τῷ πάπῃ τοῖς τῶν Πατέρων δόγμασι χρῆ ἀπονέμειν αὐτῷ τὴν αὐτὴν τιμὴν, ὅσην οἱ κανόνες διορίζονται· δίκαιον γὰρ, μὴ ἐμμένοντα, φεύγειν αὐτὸν ὡς λύκον καὶ λυμῶνα τῆς Ἐκκλησίας· ἔνατον, ὅτι εἰς τὴν καθολικὴν Ἐκκλησίαν καὶ πίστιν πιστεύειν δεῖ τοὺς Χριστιανούς, καὶ οὐκ εἰς μερικὴν· οὕτως γὰρ ἐξ ἀρχῆς νομοθέτητο· δέκατον, ἐπὶ πάνσιν ὅτι μέρος ἀποκεκομμένον τῆς ὁλότητος τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας ἐστὶ καὶ νεκρωμένον οἱ τὰς τῶν ἁγίων ἀποστόλων καὶ τῶν ἁγίων Πατέρων ἡμῶν ἀθετήσαντες παραδόσεις, καὶ εἰς μερικὴν Ἐκκλησίαν καὶ πίστιν πιστεύειν ὁμολογούντες. Οἷς δὲ οὐδὲν οὐδέπω τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας παραδόσεως νενομίσται προτιμότερον, οὗτοι θῆπου τὸ ὑγιαῖνον ὑπάρχουσι μέρος, οἷς καὶ μόνους εἰκὸς εἰς Ἐκκλησίαν καθολικὴν φάναι πιστεύειν. Ταῦτα μὲν οὖν ἐγὼ δίκαιον ἔκρινα πρὸς τὴν σὴν

aliarum Ecclesiarum, opus est omnia decorantis et utiliter disponentis Providentiæ, certum est ex illo: si quis enim considerando hominum dispositiones et voluntates, et naturales eorum passiones, quæcunque communiter omnibus accidunt, et quæcunque aliis aliter contingere possunt, atque humanarum rerum, sive illarum quæ in nobis non sunt, velocem mutationem, et cum his olim ortas hæreses atque temporalis dominii in tot separationem, animo velit videre, quænam tota subsequuta essent, si omnes Ecclesiæ ita prorsus divisæ essent, ut altera alterius non dominaretur, inveniet pro certo infinites melius esse, et ad decus et ad utilitatem, alias sub aliis ordinatas esse, et postremo omnes sub una, quam si aliter se haberent. Ego enim arbitror, quod cum multis aliis adversis, quæ possent contingere, illud certissime contigisset; quod neque accensæ hæreses extinctæ essent, et aliæ tot hæreses et terrores vigerent, ut divisi ita ab invicem Ecclesiis, cœquales essent, qualibet videlicet ex multa potestate suam defendente. Quo nihil esset Ecclesiis fœdus et perniciosius. Ergo si qua nunc est Ecclesia habens et faciens quæcunque oporteret et habere et facere eam quæ ex Deo esset aliarum dominatura: hæc est quæ divinitus dominium habet, et cui rite convenit dominari, atque aliis ei credere.

At vero Ecclesia Romana videtur in integrum et habere et facere, quæcunque oporteret eam, quæ ex Deo esset aliarum dominatura, et habere et facere.

Primum enim oporteret digne omnium dominaturam ex viris collectam esse, qui quantum domino, tantum sapientiæ et morum virtute excelleret alios. Hoc vero abundanter illa habet; si quis enim voluerit videre sacrum illum circa papam senatum, et eos qui circa illum sunt, inveniet Ecclesiam illam non solum ad unamquamque aliarum comparando, sed simul ad multas, et multitudine elegantium virorum, et scientiæ speciem omni, et morum benignitate et honestate, quam plurimum aliis præeminentem.

Item oportet bene omnium dominaturam, nullo modo subditam esse temporali dominio. Quoniam enim facta Ecclesiæ correspondent animæ, temporale vero dominium corpori; et est concedentius animam dominari corpori, quam e converso: congruum utique est et conveniens, Ecclesiarum dominium nullo modo subditum esse principum huius mundi dominio.

Etiam utile, ut neque meta ullius dominii minus rectum facere vel concedere cogatur, neque aliquis contra voluntatem de jure electorum insiliat sedi. At vero Romana Ecclesia olim hoc bono ditata est, et

ipsa liberata omni mundana tyrannide, et suis membris omnibus eandem impartita est libertatem.

Tertium vero et maximum, oporteret immortalis Ecclesiæ principatum in aliquo incorruptibili suo robore et firmitate habere, et non corruptibili, ne hoc corrupto res ecclesiasticæ labantur. Quod ut plurimum regibus contingit; quibus in pecuniis et exercitiis et virorum consiliis, et humanis legibus, et aliâ civili virtute, suam virtutem habentibus, subditæ eis civitates, rebus mutatis, cum vident et possibile sibi, et sine periculo, et suis rebus expediens, servitutis jugum excutere, non verentur hoc facere. At vero illa, in quibus firmitas Romanæ Ecclesiæ consistit, cœlo et terra sunt permanentiora. Virtute enim verborum Domini ad Petrum, subditæ ei gentes contremiscent eam et metuunt, et ab ipsa discedere a Deo discedere esse, virtute illorum verborum omnes putant.

Item si perquiratur, quænam sint congrua opera divinitus omnium dominantis Ecclesiæ, inveniet eadem ipsa et Romanæ. Oportet enim primo natu divino omnium dominantem plurimum esse sollicitam, ut ubique et omnibus et semper evangelicus prædicetur sermo, ut et si non aliud, sed ea quæ in promptu sunt, et offerri possunt sacramenta nostræ religionis et salutaria Domini præcepta et consilia, et quid a quolibet exigendum est, nullus qui magno nomine ceusetur et divina luce signatus est, ignoret. Item schismaticos, et per epistolas et per nuntios, nisi ad se revocare, vel rogando, increpando, admonendo, hortando, redarguendo, multis Christianis pro posse auxiliari pecunia, si habet, et per se petentes adjuvare hortando, et injuriam passos et ad eam refugientes defendere, omnium peccata quoquo modo corrigere conari.

At hæc omnia, et si quod alterum legaliter principanti congruit, summe Romana Ecclesia facere videtur. Alia vero orbis Ecclesiarum nulla est, quæ habeat et faciat quæcunque oporteret divinitus dominaturam habere et facere.

Quoniam ergo movens meas cogitationes, undique invenio per omnia melius esse, ut sit aliqua Ecclesia, sub qua aliæ ordinatæ sint, et has perquirens, solam video Romanorum et habentem et facientem, quæcunque oporteret, divino beneplacito, omnium dominaturam et habere et facere: non possum, providentiam esse credens, Romanæ Ecclesiæ majestatem, et sublimitatem fortunæ et casui dare, et non in maximis providentiæ operibus et solemnissimis, et hoc computare.

Ex his igitur primatum illius Ecclesiæ sufficienter demonstratum esse puto. Venio rursus ad Petri processione.

BARLAAMI CONTRA LATINOS.

ἀγάπην πέμψαι, πανταχοῦ τῆς ἀληθείας φροντίσας, καὶ μὴδὲν κατὰ πάθος εἰρηκῶς· σὺ δὲ ταῦτα δεξιόμενος καὶ ἀναγούς, εἰ τι ἂν σχολῆς ἀντειπεῖν ἢ

πᾶσιν ἢ τοῖς ἢ ἐνὶ γὰρ αὐτῶν, ἐχέτω τὴν πίστιν ὁ σὸς λόγος ἐξ ὧν εἴπομεν ἀρχῶν, καὶ μακροθύμως ἀκούσόμεθά σου.

Huc usque Barlaamus de primatu, imo contra primatum Papæ.

De processione Spiritus sancti.

Quoniam multis annis post septem generalia A concilia vidit eadem Ecclesia aliquos eorum qui denuo consueverant in hæreses frequentius delabi, asserentes Spiritum sanctum ex solo Patre procedere, et minime ex Filio, et sermonibus persuasibilibus ex humana mente hoc dogma affirmantes; propinquiores vero sibi multitudinem, et ad hæreses semper tardiores a principio sapientem Spiritum sanctum a Patre Filioque procedere: quid eam quæ semper consueverat, hujusmodi controversiis finem congruum imponere, et unitatem omnibus monstrare, oportuit facere? silentio rem præterire, et ordinem suum deserere? Sed non erat hoc ejus. An ad Aristotelicas methodos, et Platonicas divisiones, et mathematicas demonstrationes, et cogitationes humanas recurrere, et ex illis quæsitorem veritatem perquirere? Sed neque hoc decrevit facere, sciens profecto hanc rem transcendere omnem humanam et mentem, et methodum, et demonstrationem. Quid igitur fecit? ad suos doctores, quos longis sursum temporibus pro sanctis habuit, recurrit, beatos, Augustinum, Ambrosium, Hieronymum, et Gregorium, et horum scripta perscrutata, videt eos tanquam ex uno ore, multis locis et frequentius Spiritum sanctum ex Patre et Filio procedere asserentes. Et neque usque ad hoc stat. Sed et orientalis Ecclesie Patres perquirit, et videt horum similiter plures et principaliores, id ipsum sapientes, reliquos vero minime omnium dicentes, præter unum scilicet Damascenum, qui videtur contrarium dicere. Quamquam non dicit ipse, quod Spiritus sanctus non est ex Filio, sed quia non dicitur ex Filio. Δ. vero videtur et ipse dicere Spiritum sanctum a Patre per Filium emanare, et imaginem esse Filii Spiritum, et ad Patrem ita se habere Filium et Spiritum, quemadmodum ad solem se habent radius et illuminatio, quæ utraque ex sole quidem sunt, sed per radium aut illuminationem nobis dari. Ex quibus videtur et ipse non penitus contrarium tenere. Ipsum enim illuminationem et ex sole per radium esse dicere, et rursus ex sole et radio, verum est: quemadmodum et in Trinitate. Quorum enim est communiter auctor Pater et Filius, hæc et utroque modo dici verum est, et ex Patre D per Filium: et ex Patre, et ex Filio.

Tantum itaque Patrum concordiam cum vidisset, et propter rei magnitudinem adhuc his non contenta, convocat ad se universos Ecclesiarum prælatos, ad inquisitionem communicandam. Uno itaque verbo his qui voluerunt interesse simul congregatis, et omnibus post factam rei congruam inquisitionem, ad idem consentientibus, denique apostolica auctoritate, hoc esse quod oportet credi, declarando determinat, et contrarium dicentes in portione hæreticorum decernit.

Quæ igitur erit nunc mea excusatio, si nolero

quiete obedire, sed tantorum Patrum et Matris Ecclesiarum sententiæ, de re vincente vires naturalis cogitationis præposuero meam cognitionem? neque illud valens considerare, quod indignum erat penitus divina providentia, non solum illam Ecclesiam sublimare, et cæpuit catholicæ Ecclesiæ a principio facere, quam novit insanabiliter casuram et indinitas multitudines secum dimissuram, sed et cum a rectis cecidit dogmatibus, adhuc magis magnificare, et omnibus bonis ditare; eam vero quæ recte e a principio restitit, contrarium pati permittete?

Ego vero et aliud cogito, quod portas inferi nunquam adversus Ecclesiam prævalituras esse, cum sit verissimum, olim portæ inferi adversus Ecclesiam Dei prævaluerunt, siquidem Romana Ecclesia cecidit. Nam si Ecclesia soli quidem hujus partis sunt, ut secundum multitudines eos ad se convertant, nullo penitus existente, qui publice prædicando populum confortaret in fide perseverare, et res ita adhuc se habeat, ut in primo misso ad vos sermone recitavi: jam adversus Ecclesiam portæ inferi prævaluerunt. Sed hoc falso existente, cogor Romanam Ecclesiam orthodoxam in omnibus putare, et hanc solam esse cum sibi subjecta multitudine, unam, sanctam, catholicam, et apostolicam Ecclesiam, in quam credere jubemur, et adversus quam portæ inferi neque prævaluerunt, neque unquam, Deo ipsam tanquam novum Israel regente, prævalebunt.

C *Epistola Alexii Caloceti ad dominum Barlaamum, episcopum Gyruensem, petens ab eo quorundam librorum Latinorum translationem propter bonum unionis.*

Tuas communiter ad amicos missas epistolas cum vidissemus, ego et nostræ civitatis tui amici, horum quibus recte contradici possit, nihil in eis invenimus. Ignota vero penitus a nobis multa vidimus. His enim in secunda epistola, signum esse ejus, quod Romana Ecclesia a principio omnium dominabatur, quia Romani pontifices, a beato Clemente incipiundo, tanquam totius orbis curam gerere debentes, universalia administrare mox cæperunt: ad universos regulares epistolas mittentes, et ubique peccata corrigere nitentes et agendum statuentes. Ex quibus epistolis multa eorum quæ nunc etiam in Ecclesia Græcorum sunt, principum habuerunt.

Nos vero neque has epistolas vidimus, neque putavimus in Græca lingua ipsas nunc esse. Item ais beatum Ambrosium, Gregorium, Hieronymum dicere in suis scriptis, Spiritum sanctum et ex Filio procedere: quæ scripta nos similiter non vidimus. Item ais, quod Romana Ecclesia de eodem ipso convocavit universos Ecclesiarum prælatos, ad communicandam hujus inquisitionem, et his qui voluerunt interesse simul aggregatis, et omnibus post convenientem factam inquisitionem, ad idem con-

sentientibus, ipsa postremo declarat, id ipsum oportere credi, et contrarium dicentes, in portione hæreticorum ordinari decrevit: in his quasi generale concilium ais factum esse de proposito; quod nondum usque nunc audivimus. Rogamus itaque te communiter omnes, per Deum ipsum, ut siquidem tibi possibile est, et prædictas sanctorum illorum pontificum epistolas, et sermones dictorum trium beatorum virorum, in quibus proposita quaestio continetur, et adhuc acta prædictæ communis congregationis, convertens ad linguam Græcam, transmittas nobis ipsa. Nam si his visis, de quibus dicis, informabimur, bene scito, quod controversiæ nostræ cum Latinis ex maxima parte solutæ erunt.

Epistola sapientissimi et doctissimi viri Demetrii B Thessalonicensis ad eundem dominum Barlaamum, episcopum Gyracensem: in qua ponens omnia dubia sua de processione Spiritus sancti posita ab eo doceri, quibus modis adductus sit credere Spiritum sanctum et ex Filio procedere.

Cum olim tu, partibus nostris dimissis, ad Occidentem abiisses, ibique de cætero commorari voluisses, nos qui radiis tuæ sapientiæ illustrati, multis ignorantæ tenebris liberatos nos esse putabamus, rursus tuæ absentæ tenebris incidentes, tanquam in nocte vitam ducebamus, sicut solis occidentis, et amplius non oriri sperati, privationem lugentes. Sed nuper fama quadam subito audita, et ubique circumcurrente, et splendide clamante, te non post multum ad novam Romam adventurum, conversi nos, quis digne explicabit, quanta lætitia repleti fuimus? Quoniam vero non in longum quidem venientes ad nos de Byzantio, applicuisse te jam illuc pro certo annuntiabant, non amplius sobriis hominibus similes esse ex gaudio videbamur: ita furentis erga te amor nos effecit. Vere enim matutina lætitia videbatur, ad vespertinam demorato letui successisse, rursus in Oriente tanquam splendido sole relucente, et jucundissimum mane nobis efficiente.

Itaque præparamus nos quotquot amici tui, quam velocissime ad te venire. Sed omnibus ad iter necessariis præparatis, et nobis proponentibus immediate inde recedere, veniunt quidam, rursus illinc recessisse te de civitate, et ad nigrum Pontum abiisse nuntiantes. Quo auditu perculsi nos, et ad profundum tristitiæ demersi, vix potuimus nosmet resumere, philosophia mutabilitatem rerum humanarum considerantes, et nosmetipsos consolantes. Verum dicebant se a te audisse talia, quod omnis necessitas sit confiteri, Spiritum sanctum ex Patre Filioque procedere: quod qui negant, necessario sunt hæretici, et schismatici. De his itaque præ omnibus æstimarem ipsum te audire, et tecum de omnibus perquirere: non propter aliquam contentionem, ut aliquis putaret, sed quoniam non est verisimile te, quem differenter novimus virtutem et veritatem per vitam colentem, et de nulla re litigiosis verbis gaudenti, neque victoriæ avidum, cuiquam

A unquam disputantem irrationabiliter, sic ex opinando, ex solo Patre procedere Spiritum sanctum, conversum esse ad prædicandum, quod etiam ex Filio: nisi aliqua idonea necessitas ad hoc te impulisset, quæ philosophanti anime satisfacere posset, ut amplius alio non indigeret. Libenter vellem tuo conventu a te discere, quidnam fuit illud, quod te ad hoc necessitas perduxit. Quod ego semper plurimi faciens, ad aliquid certum de his venirem. Et multa a multis audiens, et his, qui ad solum Patrem Spiritum sanctum referunt, et his, qui ad Patrem et Filium: nondum usque ad hodiernum diem de verbis illorum intelligere valui aliquam necessitatem, qua altera dictarum opinionum stabilisset mihi sufficienter mentis motum. Ergo si quod te ad hoc coegit, est aliquid eorum quæ scriptura tradi possunt, precor te per amicitæ custodem, ut quoniam ad verba tibi ventre Deus non dedit, hoc mihi per scripturam significare nullo modo neglexeris. Si vero divinitus tibi ad hoc facta esset aliqua occulta illuminatio; primum quidem rogo, ut sanctis præambulationibus id ipsum nobis a Deo petas; deinde ut etiam per scripturam nos admoneas, quibus exercitiis principale nostrum purgantes, talis illuminationis capaces efficiamur.

Ut igitur magis valeas scire, quo modo nos curare te oporteat, necessarium mihi videtur, et particulariter exponere, quomodo usque nunc neutrorum verba potuerunt me cogere eis assentiri. Et primum dicendum est de Latinorum opinione.

Quatuor sunt genera argumentorum, per quæ illi semper conantur suam fortificare conclusionem.

Quorum primum est, quod per substantialem et naturalem Patris et Filii identitatem argumento communem facit. Supponatur enim, tanquam ab omnibus concessum, Patrem et Filium unam esse Deum, et unam substantiam, sive naturam, sive essentiam; ex hoc syllogistice ad propositum veniunt.

Secundum est, quod ex personali Filii et Spiritus sancti differentia quaesitum invenire tentant. Aut enim quaerentes quomodo possit personaliter Spiritus a Filio distingui, aut duarum emanationum differentiam distincte expressam supponentes, et ordine per media procedentes suam assequuntur conclusionem.

Tertium est, quod ex dictis divinæ Scripturæ id ipsum conantur colligere.

Quartum est, quod per natura nobis insitas notiones demonstrare propositum putant.

Primi quidem generis argumenta non cogunt me ad hanc causam. Duos esse motus accepimus eorum quæ de Deo prædicantur. Alia enim eorum sunt naturæ et substantiæ, et quasi substantialia: quæ videlicet et divisim de qualibet trium personarum prædicantur, et simul de tribus singulariter, et bonum, sapiens, omnipotens, veritas, et alia. Non enim dicimus Patrem, Filium et Spiritum sanctum tres esse sapientes, vel bonos, vel omnipotentes vel

alia, sed tres unum esse sapientem et omnipotentem et bonum, quemadmodum et unum Deum. Alia vero sunt personalia et significativa personarum inter se relationis; quæ videlicet nullo modo possunt singulariter de tribus simul prædicari. Non enim tres unus est Pater, vel unus Filius, vel unus Ingenitus. Talius igitur est, et spirare Spiritum et principium esse hujus. Non enim tres personæ unus spirator est. Quare hoc suppositum esse in sola ingenita persona, non faciet differentiam substantialem ejus et Filii, nec corrumpet eorum secundum substantiam identitatem. Nam cum ingenita persona habeat æqualiter et generare et spirare, et non magis alterum quam alterum, licet ab altero, tanquam a magis noto, nominetur Pater: quemadmodum substantialis identitas ejus et Spiritus sancti non cogit Spiritum, ut et ipse generet, sed etiam non generante ipso, salvatur ejus secundum substantiam ad ingenitam personam identitas; ita certe substantialis identitas ejus Patris et Filii non cogit et Filium spirare Spiritum, sed etiam, ipso non spirante ipsum, salvabitur utique ejus ad Patrem substantialis identitas. Quapropter nihil magis moveri possum per hujusmodi argumenta.

Sed venio ad secunda, quæ videlicet ex personali differentia Filii ad Spiritum faciunt syllogismum. Certum est, quod ex re penitus ignota, et neque intelligi, neque dici potente nihil syllogistico concludi et inveniri potest. At vero præclari nostrorum sanctorum doctorum testimonio, quanquam personaliter differre Filium a Spiritu consistentes, tamen interdixerunt nobis investigare hujus differentiam modum, dicentes, penitus impossibile esse, a quoquam in carne viventium hujusmodi differentiam distincte intelligi et exprimi. Quare quid ex ea concludi possit?

Video rursus nonnullos Latinorum ita aperte et distincte exprimentes differentiam, qua differt Spiritus sanctus a Filio, ut etiam per quoscunque homines, si solum quantumlibet ex parte mente utuntur, possit intelligi. Ergo cum nihil videatur, propter quod hi fide digniores et majoris auctoritatis illis in tantis rebus æstimentur: nequeo magis his quam illis credens, quæ exinde concludunt recipere; et ideo neque per hujusmodi argumenta persuaderi mihi potest.

Eundem igitur sit et ad illa, quæ ex divina Scriptura argumentantur. Primum quippe de his illud communiter considero, quod si esset impossibile cuijbet, propositorum per eos dictorum sensum alium primum et sufficienter se habentem coaptare, ita solum necessarium esset, quod ipsi ex eis concludunt. Quoniam vero non magis, ut ipsi intelligunt, quam ut alii, possunt eadem intelligi, neutrorum sermones cogere me valent. Nam hoc ipsum quod Spiritus sanctus multis locis Scripturæ dicitur esse Filii, propter solam quam habet cum eo secundum

A substantiam unitatem: quia una est eorum substantia, virtus, voluntas, sapientia et actus, et propter hæc sola dicitur esse hic ejus. Quemadmodum e converso Dei Verbum gladius dicitur secundum Apostolum Spiritus¹.

Alius rursus dicat, quia non solum propter quæ tu dicis, verum etiam ut ex hoc intelligamus Spiritum sanctum, et ex ipso Filio procedere: ego cogitans, quod etiam secundum illum sensum tantum sufficienter posset Spiritus sanctus Filii esse, hæsito et non habeo, cui magis assentiar.

Similiter mittitur multis locis Scripturæ Spiritus a Filio. Ergo si unus dicat, quod quemadmodum Filius, propter in carne ad nos manifestationem et adventum dicitur mitti etiam a Spiritu sancto, ut in Isaiâ scriptum est²: ita et Spiritus sanctus, quoniam in aliquibus signis nobis manifestatus est, et ad nos venisse temporaliter dicitur, quæ signa significabant quidem solummodo ipsum Spiritum, facta vero erant a tota Trinitate; propter hoc tantum, et non propter aliud, dicitur et a Filio mitti; alius item dicat, quod non solum propter hoc, sed ut cum his adhuc et illud intelligamus, quia Spiritus et ex Filio procedit: perpendens ego rursus, quod etiam si non procedat Spiritus et ex Filio, tamen et secundum illum sensum tantum sufficienter utique diceretur ab ipso mitti: eadem similiter detentus sum dubitatione.

C Rursus in sacra Scriptura ex Filio accipere dicitur Spiritus, et ab ipso insufflante dari³. Ergo si unus dicat, quoniam ipse Dei Filius magna quadam dixerat de Spiritu sancto: quia adversus eum blasphemia irreversibilis est, et quia ipse omnia docet et annuntiabit et diriget ad omnem veritatem, et simpliciter charismatum distributionem ipsi attribuerat: ut non æstiment apostoli, vel post eos fideles, majoris dignitatis ac potentie esse Spiritum quam Filium: ideo solum et non propter aliud dixit, quod Spiritus sanctus ex eo accipiet, quæ nuntiabit, et insufflando ipsum dare ostendebat, ut neque majorem eo Spiritum putemus, et nos deificantiæ charismata communia esse Filii et Spiritus sancti credamus; alius rursus dicat, quia et propter hoc, et adhuc ut intelligamus, et ex ipso Filio processionem Spiritus: cogitans ego, quod et secundum illum sensum tantum sufficienter se posset habere Scriptura, non video causam ob quam magis Latino credam.

Item Patrem et Filium unum esse in Scriptura scriptum est, et omnia quæ sunt Patris, etiam et Filii esse. Et ex hoc concludunt illi suum dogma. At verò si quis dicat: O Latini, nihil magis ex his necessarium est Filium principium esse Spiritus, quia etiam ex persona Spiritus sancti dici posset: Ego et Spirator unum sumus, et omnia quæcumque habet Spirator mea sunt. Sed nihilo magis ex his Pater esset Spiritus sanctus. Ergo si quis hæc dicat, quid

¹ Ephes. vi, 17. ² Isa. lxi, 1. ³ Joan. ix, 22.

magis Latini persuasibilia dicent? Ego enim non perspicio.

Item ubi dicit Apostolus: « Dominus Jesus interficit Antichristum spiritu oris sui¹, » illi ipsi Spiritum sanctum dictum esse ibi credentes, id ipsum concludunt. At etiam hic potest dici, quoniam nos nihil ita facile efficiamus, quam illa quæ insufflando solum facimus; volens Apostolus ex nostra translatione ostendere, quam facillimum est Christo interficere Antichristum, et nullam habens ei difficultatem, spiritu oris ejus dixit apostatam interficiendum, minime ibi Spiritum sanctum intelligi volens.

Hæc ergo si quis dixerit, hæsitandum mihi videtur omnino, cui magis concedendum sit.

Item ubi scriptum est Deum charitatem esse², et charitatem ex Deo: illi charitatem dici Spiritum sanctum accipientes, illam videlicet, qua Pater diligit Filium, et Filius Patrem, concludunt, alia quædam per medium addentes, ex utroque ipsum procedere, mihi nihilo magis ex his persuadentes. Quare? primum, quia non nimis certum est utrum Spiritum sanctum ibi intendebat beatus Joannes; nihil enim impedit, et ita exponere dicentem, ubi dictum est: Deus charitas est, ibi de ipso Trino Deo ipsam charitatem prædicari, illo modo, quo ait sanctus Dionysius, etiam omnium entium nomina posse de Deo secundum causam prædicari, et maxime nobilissima et divinissima, sicuti est Bonitas, Vita, Pulchritudo, Lux et similia; ubi vero dicitur: Charitas ex Deo est, ibi ipsum charitatum affectum quo Deo et nobis invicem unimur, ex ipso Trino Deo nobis dici adesse illo modo, quo et omne bonum et honestum ex Deo nobis esse dicimus.

Deinde si quam maxime ipsum Spiritum sanctum in illis nominat charitatem Apostolus, unde patet, utrum illam charitatem ipse intelligit, qua Pater diligit Filium, et Filius Patrem, sed non magis indifferenti modo, et simili, ipsum charitatem nominavit: sicut etiam Filius vel Pater, vel tota simul Trinitas, charitas nominatur: quemadmodum et alia charismata attribuuntur singulariter Spiritui sancto, quæ nihil minus et toti Trinitati eodem modo congruunt. Cæterum et Filius sapientia quidem Patris nominatur³, sed non ita illa sapientia est, qua Pater intelligit Spiritum sanctum, et hic Patrem, ut ex hoc concludatur, ipsum Filium ex Patre simul et Spiritu sancto generatum esse.

Ego itaque, ut ad te explicem passionem animi mei, multo difficilius habeo ad recipiendum, quod Patre et Filio diligentibus invicem eorum dilectio constituit alteram personam ipsum Spiritum sanctum, quam ad recipiendum, quod Spiritus sanctus et ex Filio procedit. De hoc enim ejus veritatis cupiditate cogitanti, nullæ mihi suspiciones intrant, ne forte sit verum illud Aristotelis: Quanto magis perquiro et cogitatione volvo, tanto incredibilius

nihil videtur; nam de divina Scriptura non ita patet, ut animam per se verum quærentem, ab omni removeat ambiguitate. Si vero a sacra Scriptura, et fide nobis traditis, penitus recedentes, ad naturalem rationem recurrere velimus; miror si unum Deum simplicissimum in tribus perfectis personis per solam naturalem rationem, tanquam aliquid eorum, quæ mathematice demonstratur, invenire poterimus.

Agno ergo fidei ratione complectentes videamus quæ necessitas sit ut Patris et Filii charitas sit illo modo Spiritus sanctus. Itaque si idem simpliciter est Patri generare Filium, et diligere Filium; et generatio ergo est idem simpliciter quod charitas, qua Pater diligit Filium, et per consequens, ipsa Filii generatio Spiritus sanctus est, quod non modicum mirandum est, et maxime si genitum, principium est suæ generationis. Si vero aliud est Patri generare Filium, et diligere vel intelligere ipsum, adhuc magis est mirandum, quomodo generatio quidem qua Pater generat Filium, non constituit aliam personam, neque intellectio, qua Pater intelligit Filium; diligere vero ipsum non potest, nisi dilectio illa tertiam constituat personam: et maxime cum sit possibile dicere, quod Spirator diligit et intelligit Spiritum, et Spiritus diligit et intelligit Patrem et Filium: ex qua dilectione vel intellectuone nulla alia constituitur persona.

Item unitatem et aduexum Patris et Filii dicere Spiritum, ita ut ex utroque esse concludatur: neque ipsa Scriptura cogit me, et naturalis ratio mihi magis persuadet recipere, principia uniri per principium, quam principia per principiatum. A quo enim multa habent esse, ab eodem etiam habere unum, rationabile mihi videtur. Dicere vero quod principia habent ex principis esse: principia vero habent ex principiatum unum esse, omnino mihi videtur carere ratione. Si vero est alia ratio de his mea ratione verior, quam ego nunc non intelligo, tamen quandiu illam non intelligo, necesse est me teneri ab hac quam nunc intelligo. Dicta quidem Scripturæ, quæ allegant, pene prædicta sunt. Ego vero neque ex his, neque ex aliis quilibet possum ad hoc intelligere indubitabilem omnino necessitatem, et penitus stabilitatem veram mentem eorum adesse conclusionem.

Restat ergo quartum genus videre, quod ex communibus notionibus argumentationem proposui tacit. Hæc quæ dicuntur communes notionem, sive, ut Aristoteli videtur, de sensibilibus per sensus imprimuntur animo, sive, ut Platoni videtur, ipsæ sunt substantia intellectualis animæ: utroque modo de his rebus sunt, quarum intelligendo dominati apprehendimus eas et tangimus, et quas intelligentes ipsa intellectuone comprehendimus et circumplectimur. Proinde et illa quæ ex eis ostenduntur, indubitabiliter demonstrata esse putamus.

¹ II Thess. II, 8. ² I Joan. IV, 8. ³ I Cor. I, 24.

At vero quæ de Deo sunt, ea supersubstantialia, et A super intelligentiam, et incomprehensibilia esse didimus: et maxime ea quæ de trino personarum dicuntur, credita quidem sacræ Scripturæ traditione, naturales vero nostras intelligentias fugientia, eo quod nullus videatur in his quæ a nobis intelliguntur, modus Trinitatis: indifferenter per omnia se habens illi super intellectum Trinitati.

Quis ergo est ita tardus mente, ut putet, hujusmodi communes notiones, quæ correspondent his quæ a nobis perfecte intelliguntur, rebus, omnes simpliciter etiam illis, quæ super nostram intelligentiam sunt, congruere? ubi neque quod sunt in naturalibus vere, jam etiam mathematicis conveniunt, vel e converso, neque quod arithmetiis vel musicis rebus correspondent, jam etiam geometricas vel B perspectivæ attingunt. Multo ergo minus putandum est supersubstantialia eisdem necessitatibus servire cum his, quæ sub intelligentia nostra sunt. Non ergo necessarium est, omne quod prædicatur affirmative vel negative de illa re, quæ nostra intelligentia comprehenditur, hoc etiam de illa re, quæ transcendit nostram intelligentiam, similiter prædicari.

Ergo aut nulla hujusmodi communium notionum usque ad illam supersubstantialem et incomprehensibilem essentiam pervenit: aut aliquæ ita, et aliquæ non. Sed et hoc sufficit. Ergo et hoc concessio, quoniam aliqua discretionem necessaria non habeo conspiciere, quæ earum quæ in entibus veræ sunt notiones, et ad superficiale et superintelligentiam C transferendæ sunt, et quæ non: cum audio Latini ex hujusmodi propositionibus, de proposita quæstione syllogismum; etiam sint in omnibus entibus propositiones veræ, attamen nequies satis discernere ejus generis sunt: utrum illius quod ex entibus ad superessentiale conscendere valeat, an non; penitus ambigo, et dubito conclusioni hujusmodi syllogismi assentiri. Generaliter quidem ita a me ostensum sit, ob quam causam per eorum verba nondum mihi persuasum eis credere. Non erit pejus forte et aliquos particulares syllogismos eorum commemorare.

Audivi aliquando quosdam Latinos ita syllogizantes. Supponentes enim tanquam minorem propositionem, quod Spiritus sanctus realiter differt D a Filio, et addentes tanquam majorem, quod omnia quæ sine materia ab invicem differunt, aut sicut contraria differunt, aut sicut habitus et privatio, aut sicut affirmatio et negatio, aut sicut relativa; deinde ostendentes, quod horum tres præcedentes modi illis divinis personis minime congruere valent; concludebant ergo, quod secundum relativa tantum Spiritus sanctus potest distingui a Filio, et ita per ordinem præcedentes, veniebant ad finalem conclusionem. Sed me minime per hoc moverunt. Ventum enim ad angelos et animas, et mathematicos numeros et horum maxime superficiales et solidos, multa vidi et sine materia pure intellecta, et nullo prædictorum quatuor modorum ab invicem discreta.

PATROL. GR. CLJ.

Quamvis etsi in omnibus entibus videretur major propositio, adhuc restaret ambigere, utrum illarum est propositionum, quæ et in entibus et in superessentiali verificari possunt, an non. Sed differt quidem Spiritus personaliter a Filio, non tamen secundum aliquem a nobis cognitorum in entibus modorum. Et estne vera illa Patrum sententia, quod in hac vita impossibile est distincte et expresse cognosci illud, quo Spiritus differt a Filio? non enim illud erit ausus aliquis dicere, quod necessarium est, aut sciri hujusmodi differentiam, et ad aliquam a nobis notarum reduci, aut nequaquam esse.

Item et talem audivi syllogismum, in quo tanquam minor propositio supponebatur: Quia sicut se habet spirare ad procedere, ita se habet generare ad generari. Tanquam vero major assumebatur, Quia generaliter in omnibus entibus, si sit ut primum ad secundum, ita tertium ad quartum: et permutatis sumptis, est sicut primum ad tertium, secundum ad quartum. Et ex his concludebatur, quod sicut se habet spirare ad generare, ita se debet habere et procedere ad generari. Et quia dicebant spirare et generare concurrentia simul in una persona, scilicet Patre, non faciunt differentiam personalem. Non ergo procedere et generari ipsa per se differentes efficiunt personas. Et ita aliam aliquam personalem differentiam Spiritus ad Filium quærentes postremo veniebant ad concludendum, et ex Filio ergo Spiritum procedere. Me neque hos sequi valente, perquirens enim in me ipso entia, inveniebant in multis majorem propositionem falsam, multis visis, et in substantiis et in quantitativis, et in relativis. Sed primam positionem primi ad secundum, secundum vero primi ad tertium, et secundi ad quartum, non servantibus proportionalitatem: quamvis, ut paulo ante dixi, etsi in omnibus quæ infra mentem nostram sunt, videretur hujusmodi esse verum: incertum adhuc esset, utrum et in illa re, quæ omnem mentem excellit, verum sit.

Item et sic quidam argumentantur: Omnia sunt communia Patris et Filii, præter illa, quibus adversatur eorum inter se relatio. At vero spirantem potentiam non adversatur Patris ad Filium, vel Filii ad Patrem relatio; spirativa ergo potentia Patris et Filii. Ego vero neque huic syllogismo assentior; propter quod utique habet vitium; quod enim quæritur, sumitur ut manifestum; in majore enim propositione per communia et alia verba latenter petit principium.

Nullus enim eorum qui de conclusione ambigunt, majorem concedet propositionem. Cum enim illa persona, quæ ita est ut a nullo sit, æqualiter habeat et generare et spirare: quæritur, utrum ex utraque hæc propria sunt ejus simpliciter: neque Filio, neque Spiritu ea habentibus. An ad Spiritum quidem propria sunt ejus, ad Filium vero non ambo, sed solum generare, spirare vero commune habet cum eo.

Hoc itaque, cum quærat, sumere simpliciter,

quod Pater generare quidem habet solus, spirare. A
vero cum Filio : quid aliud est quam petitio prin-
cipii, etiamsi non aperte ponat qui sumit, sed
per communiora verba eundem occultet sensum ?

Cæterum quid prohibet supponentem similiter,
quod omnia sint communia spiratoris et Spiritus,
præter illa, quibus adversatur eorum inter se rela-
tio ; per similia media concludere : quod et Spiritus
sanctus genitor est ? Ergo sicut hoc, ita etiam
illud paralogismus est.

Item alias cum audivissem sumentem quemdam
ut manifestum, Deum Patrem intelligere et velle,
et ex intelligendo producentem Filium ; de volendo
autem Spiritum, et per quedam media alia, quæ-
stionem concludentem : initio quidem pene credidi,
tanquam bene esset dictum : paulo vero post ani-
madvertens, quia, quomodo intelligit et vult Pater,
eodem indifferentem et Filius, et Spiritus sanctus,
et tota Trinitas intelligit et vult, et nihilo magis ex
eis aliter Filius, vel aliter Spiritus emanat : nihil
necessarium illum dixisse putavi, sed potius multa
inconvenientia perspexi de hujusmodi sermone
orientia.

Causæ quidem, per quas non mihi videtur nec-
essarium esse, per verba eorum sciri vel credi
Spiritum factum et ex Filio procedere, hæ sunt.

Volo etenim tibi ostendere, et qualiter me habeo
erga dicta sanctorum nostrorum Patrum, qui id ip-
sum quod aiunt Latini in suis scriptis dicunt. Ego
quidem inveni multos, qui hoc sapiunt, scilicet sanctum
Augustinum, sanctum Gregorium Nyssenum,
sanctum Cyrillum in dictissimis thesauris et in aliis
suis dialogis ; sanctum Athanasium et quosdam
alios. Sed illud arbitror me recte cogitare, quod
omnium quæ hi docent, illa tantum necessitatem
habemus recipere, quæ vel ex ipsa sacra Scriptura,
apertissime et indubitabilissime ostenduntur, vel
per concilium generale expresse examinata et
determinata adepta sunt sententiam, ut debeant
omnes ea admittere, vel etiam per nostram natu-
ralem rationem satis demonstrari valent. Quæ vero
non talia sunt, non mihi videtur debitum esse ea
admittere, neque periculum, non credita et spreta
nobis inferre. Non enim penitus illius auctoritatis
æstimamus illos esse, cujus propheta et apostolos,
ut simpliciter quemadmodum illis, ita et his per
omnia debeamus parere. Argumentum autem est,
quod propheta quidem et apostoli de nulla re sibi
secundum rem ipsam contraria dicunt. Post hos
vero doctores nimis in multis et non parvis, et ex-
ponendo Scripturam, et dogmatisando, contraria
sibi invicem, secundum rem ipsam dicunt : ut sine
periculo nobis jam fiat, cui volumus asseptiri. At
vero Spiritum sanctum et ex Filio procedere, neque
per naturalem nostram rationem comprehensibile
mihi esse videtur ; neque ex ipsa sacra Scriptura,
sine omni ambiguitate certissime ostendi, neque

adhuc per generale concilium, quod sciam, ratifi-
catum est. Ergo etiamsi a multis sanctis id ipsum
dicitur, nolle assentiri, nullum periculum mihi vi-
detur esse. Restat ergo considerare auctoritatem
Romanæ Ecclesiæ, ne necessarium sit, quoniam
mater est, et prima omnium Ecclesiarum, credere
simpliciter, quodcumque ipsa semper de Deo dog-
matizat.

Sed ad hoc evenit mihi rursus hæsitare, ne forte
in dogmatibus fidei, quibus fidelis ab infideli di-
stinguitur, non idonea sit illius Ecclesiæ auctori-
tas, sed requirenda etiam universalis Ecclesiæ.
Hoc autem dubito ex multis.

Primum, quod in Symbolo fidei non dicimus
credere in Romanam Ecclesiam, sed in catholicam.
B Quamquam quid prohibeat etiam illud nos dicere,
si satis esset ?

Deinde olim in diversis orbis partibus, cum mul-
tæ ortæ fuissent hæreses et quæstiones, et de Filio,
et de Spiritu sancto, et de incarnatione, non refe-
rebantur quæsitæ ad Romanam Ecclesiam, ut ibi
examinata et determinata omnibus tradantur, ne-
que alii ad hoc solum respiciebant, quidam illa
Ecclesia de eis determinaverit, sed generalia ag-
gregabantur concilia, et totius Ecclesiæ cognitio
et sententia de dubitatis vocabatur : cum hoc esset
multo difficilius quam illud. Et quod magis est,
neque jussu papæ illa concilia aggregabantur, sed
prout apparet, et per chronicas et imperiales episto-
las, et per allocutiones ipsorum imperatorum ad
eos qui in illis conciliis erant, imperialibus cele-
brabantur jussis. In quibus conciliis, licet primum
locum papa obtinebat, vel ejus legati, tamen canones
et determinata dogmata non sunt exposita singula-
riter ex persona papæ, sed ex persona totius concilii.

Ad hæc igitur mihi respicienti, nimis necessa-
rium videtur, et in præsentem quæstionem, ut concur-
rat simul cum Romana Ecclesia, etiam totius Ec-
clesiæ auctoritas atque cognitio. Siquidem et hoc
ex debito necessitatis erit credendum. Quid igitur ?
Ad credendum ne ex Filio procedere Spiritum
sanctum dico me hæsitare, ex solo vero Patre ip-
sum procedere, quod multi dicunt, arbitror recte
dictum ? Multum deficio. Sed si potest dici, multo
adhuc dubitabilis et incredibilis ad hoc me ha-
beo.

Primum enim per communes et naturales no-
tiones ipsum demonstrari, per easdem utique, quas
et prius dixi causas, impossibile mihi videtur.
Deinde et in tota sacra et divina Scriptura nullum
invenitur dictum tale, per quod, non dico aperte
demonstrari, sed vel conjectura et suspitione per-
cipi possit, quod ex solo Patre Spiritus sanctus
procedit. Neque enim quoniam dixit Dominus : *Qui
a Patre procedit* ¹, ideo statim putari debet, quia
non ex ipso quoque procedit. Assuetum enim est
ipsi Salvatore, sua et Patris communia Patri ut

¹ Joan. xv, 26.

plurimum attribueret, non addentem verbo et se. **A** Ut in illis: *Omnis plantatio quam non plantavit Pater meus caelestis, eradicabitur*⁹; et: *Nemo potest venire ad me, nisi Pater meus attrahat ipsum*⁹. Quamvis, quis negare praesumpserit, et ipsum Filium plantare in pietate fidelium mentes, et ad salutem attrahere eas? Quare restat et de proposito ambigere, ne forte simile sit illis, quæ Patri attribuuntur quidem, sunt autem aliis communia. Multa enim talia in Evangeliiis reperuntur; ubi etsi distinguendo dixisset: Qui a solo Patre procedit: neque sic tolleretur omnino querere, ne et ex eo procedat. Nam alio loco ait: *Hæc est vita æterna, ut cognoscant te solum verum Deum*¹⁰, quamvis et ipse verus Deus existens. Et illud: *Nemo cognoscit Filium nisi Pater*¹¹, et, *Patrem nemo cognoscit, nisi Filius*¹²: quamvis et Spiritu sancto similiter cognoscente, et Patrem, et Filium. Quare et in illo si similiter dictum fuisset, posset utique ambigi, ne forte ipsum tale esset, soli quidem Patri attributum, nihilo minus autem et Filii existens. Adhuc autem etsi aperte fuisset dictum: Qui non a me, sed a Patre procedit; et ita nil minus ambigi posset. Multa enim communium dixit neque se habere, neque facere. *Mea doctrina*, ait, *non est mea, sed Patris*¹³; et: *Non veni facere voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui misit me*¹⁴. Et: *Sedere a dextris et a sinistris meis, non est meum dare vobis, sed his quibus paratum est a Patre meo*¹⁵; et: *Horam illam, neque Filius novit, nisi solus Pater*¹⁶. Quare si illud similiter fuisset dictum, esset adhuc locus ambigendi, ne forte cum his sensu dictum fuisset quamvis commune.

Ubi igitur et assuetum est Christo communia Patri attribuere, et neque distinguendo dixit: Qui a solo Patre procedit; neque, Quod non a me; dubitabile prorsus et ambiguum efficitur, quomodo dixit hoc Salvator: utrum ut intelligatur id solius Patris proprium esse, an volens commune, id est, sibi et Patris intelligi: quemadmodum et alia quæ similiter ab eo dicta sunt. Similiter et in Symbolo fidei, quod Nicænum concilium inchoavit, et Constantinopolitanum consummavit, legitur quidem ita simpliciter: *Qui ex Patre procedit*. Sed utrum ideo non addiderunt, *et ex Filio*, quoniam neque sapiebant hoc ipsi synodorum illarum Patres, nullatenus mihi certum patet.

Primum enim præter ea dogmata, quæ in Symbolo sunt, multa sunt et alia nimis necessaria ad fidem dogmata, et de Deo, et de providentia, de duabus naturis et voluntatibus et operationibus, de una persona, de poenitentia, de sacramento Eucharistiae, de non esse præexistentiam animarum, vel principium substantiale malorum, et de multis aliis.

Circa quæ illos quidem Patres verisimile erat

recte sapere, in Symbolo tamen ipsa non posuerunt. Quare restat ambigere, ne forte et hoc illorum sit, quæ in symbolo quidem non dicuntur, aliter vero ab his creduntur. Quamquam sanctus Athanasius, et magnus Basilius, et frater ejus, qui dicuntur interfuisse prædictis conciliis, manifeste videntur id ipsum, quod Latini dicunt, sapientes. An dicet aliquis corrupta esse horum scripta? sed ego et hoc incerto existente, merito utique ambigo.

Deinde neque hoc servaverunt omnino in Symbolo, ut communia trium personarum vel duarum assignent ut communia, propria vero sola unicuique attribuant, sed e contrario in multis propter compendium, ut æstimo, fecerunt. Nam Omnipotens cum esset commune, Patrem omnipotentem dicentes, Filio vel Spiritui hoc non dederunt. **B** Et converso vero de Domino fecerunt, Filium et Spiritum Dominum dicentes: item factor quidem omnium Spiritus sanctus est, sed hoc Patri et Filio tribuentes, de Spiritu nihil horum dixerunt. Et converso vero vivificantem esse, et locutum esse per prophetas, cum essent communia, non Patri vel Filio, sed Spiritui reddiderunt. Rursus esse lumen de lumine, et Deum verum de Deo vero communia sunt Filii et Spiritus: illi vero de Filio, non de Spiritu hæc dixerunt. Quis igitur novit, quod non similiter commune Patris et Filii sapientes esse, quod ex eis Spiritus sanctus procedit, satis putaverunt hoc ponere in Patre? Ego enim ex hoc neutrum concludi considero, neque quod ex solo Patre neque quod ex Filio procedit, sicut neque de illo superius commemorato evangelico dicto.

Sed et nimis miror de illis, qui certum aliquid putant se ex his habere: de scriptis vero sanctorum nostrorum Patrum, quæ ad meas manus pervenerunt, trium vidi dicta, quæ videntur præbere ad propositum aliquam difficultatem: sancti Dionysii Areopagitæ, et sancti Gregorii, et sancti Joannis Damasceni. Ubi sanctus quidem Dionysius ait solum esse fontem supersubstantialis Deitatis Patrem. Theologus vero geminum radium Patris nominat Filium et Spiritum sanctum.

Damascenus vero dicit, quod Spiritus non dicitur ex Filio. De quibus illud primum considero, quod etsi apertissimum esset, ipsos per hæc dicta sapere, quod Spiritus sanctus ex solo Patre procedit, et non, et ex Filio; nondum hoc per concilium generale expresso examinato et confirmato, nullum esset propter eandem utique, quam et prius dixi, causam, nolle credere periculum: et cum his pluribus sanctis contrarium dicentibus, et explicantibus, et latius problema discutientibus, sicut sanctus Augustinus, et sanctus Cyrillus, multa que habentibus de sancta Scriptura dicta, non minime suspicionem præbentia hujus dogmatis. Et adhuc matre omnium Ecclesiarum, quæ nunquam supe-

⁹ Matth. xv, 13. ⁹ Joan. vi, 41. ¹⁰ Joan. xvii, 3. ¹¹ Matth. xi, 27. ¹² ibid. ¹³ Joan. vii, 18. ¹⁴ Joan. vi, 58. ¹⁵ Matth. xx, 23. ¹⁶ Matth. xxiv, 36.

rioribus temporibus deprehensa est aliquam hæresim defendere, idipsum affirmante. Quid? potius his tribus credendum erit, semel hoc dicentibus et Scripturarum testimonia hujus ipsius minime habentibus?

Deinde hujusmodi dicta penitus sunt ambigua. Et ut primum de primo dicam, quoniam si Spiritus sanctus procedit et ex Filio, Filius hoc habet ex Patre, et Pater est Fons, qui non ex alio habeat, ut sit Fons, vel ex alio emanat: Filius vero sit veluti Fons de fonte, quemadmodum et principium de principio dicitur, incertum prorsus sit, quo sensu hoc dixit ille sanctus: utrum sapiens, quia ex solo Patre procedit Spiritus, an et ex Filio quidem ipsum sapiens. Dicens vero illud verbum, ac si diceret, solus fons supersubstantialis Deitatis, qui non emanat ex alio fonte, et ex quo alius habet, ut sit fons, Pater est, apud quem est fons, Filius, vitæ, scilicet Spiritus. Ad utrumque enim sensum satis se potest habere illud verbum.

Rursus de gemino radio. Primo quidem dubitatur ille sermo, in quo hoc scriptum est, utrum sit Theologi, multum enim distat ab ejus stylo: deinde nihil prohibet et utraque intelligi, et geminum radium esse Patris Filium et Spiritum, in quantum perfecte et ambo ex Patre habent esse. Et rursus Spiritum et ex Filio procedere, eadem una et simplici processione, qua et ex Patre procedit, una existente in Patre et Filio spirativa potentia, nullo mirando, si in visibilibus radiis hujus exemplum non videtur. Incertum ergo sit ex hoc verbo, quidnam qui hoc dixit, de proposito sentiebat. Et maxime quod ipse Theologus dicens de Filio, quod solus de solo; de quo nemo erat suspicaturus, ne forte secundum Deitatem, non ex solo sit Patre. De Spiritu sancto nusquam ait: Solum de solo. Ex quo non parvam suspicionem præstat, ne forte et ex Filio sentiat ipsum.

Damascenus vero pene videtur sola voce discrepare ab his, qui dicunt ex Filio Spiritum sanctum procedere, non tamen et re. Ita se habere ad Patrem, Filium et Spiritum, quemadmodum ad solem se habet radius et illuminatio: quæ utraque quidem sunt ex sole. Per radium vero nobis illuminationem tradi ait. At vero idipsum pene est, et quod sentiunt, et ex Filio Spiritum sanctum esse dicunt. Sicut enim radius simul procedit de sole, et accipit ex eo, ut emitteret illuminationem: ita et Filius, ut aiunt, simul natus est ex Patre, et accipit ab eo spirare Spiritum. Et sicut sive dicatur illuminatio ipsa et ex sole esse, et ex radio, sive ex sole per radium, non tanquam ex duobus principiis, sole et radio, illuminatio esse dicitur, ita et ipsi minime aiunt tanquam ex duobus principiis Spiritum sanctum procedere ex Patre Filioque; sed tanquam ex uno. Quare et eadem pene videtur sentire his et Damascenus.

At sine hoc radii et illuminationis exemplo, dictum illud per se, quo dicit: Spiritus non dicitur ex Filio, ambiguum est. Non enim idem est dicere,

Hoc non dicitur, et, Hoc non est; in multis enim dissonat, cum sint multa quæ non dicuntur, et sunt. Velut si quis dixerit, Spiritum sanctum non dici in Scriptura: *Deum verum de Deo vero*. Ergo quoniam Damascenus non dixit, quod Spiritus sanctus non est ex Filio, sed quod non dicitur ex Filio, incertum utique est quid de hoc sentiebat: utrum tantum neque ente, neque dicto, an tanquam non dicto, at ente. Sed de his satis sit.

Videamus ergo et fortissimos ad hoc eorum syllogismos. Exponam autem eos non mea eruditione, sed ut de verbo ad verbum eos exponit quidam nostratum sapientum, in suo contra Latinos tractatu. Ait enim sic: Si Spiritus sanctus procedit et ex Filio, ut aiunt Latini, contingit necessario, aut duo principia esse in Deitate: aut Patrem et Filium unam esse respectu Spiritus personam. Duas enim scimus differentias eorum quæ de Deo dicuntur.

Alia enim sunt eorum substantialia et naturalia, quæcumque et divisim de qualibet persona prædicantur, et singulariter simul de tribus; ut bonum, sapiens et similia. Alia sunt personalia, quorum singulum aut de una sola persona prædicatur, aut si prædicatur divisim de pluribus, impossibile tamen est, simul singulariter de eisdem prædicari. Ut emanare ex alio, cum sit personale, prædicatur et de Filio, et de Spiritu; et est Filius emanans, et Spiritus emanans; non tamen hi duo unus emanans est, sed duo emanans. Vere enim impossibile est, unam personalem proprietatem de duabus personis, etiamsi sint ejusdem substantiæ, singulariter prædicari.

Quamvis enim aliqui duo idem audiant, vel vident, vel intelligunt, vel volunt, vel quodcumque agunt: non tamen possumus dicere, quod unus audiens, vel videns, vel intelligens, vel volens est, sed duo. Ergo quoniam esse principium Spiritus, et spirare Spiritum, non est substantialium proprietatum, sed personalium; non eam prædicatur de Spiritu, siquidem, ut ipsi aiunt, et de Filio prædicatur: necessarium est, dicere Patrem et Filium duos spiratores, et duo principia esse Spiritus sancti. Quod pro certo inconveniens est.

Si vero dicit aliquis, quoniam uno et simplici et eodem modo ex utroque procedit, ideo unus est simpliciter spirator Spiritus sancti Pater et Filius: ille necessario incidit in alterum inconveniens. De quibus enim una numero personalis proprietas seu differentia singulariter prædicatur, illa utique secundum unam numero prædicationem eadem numero sunt. Quare? quia spiratorem esse personalis est proprietas seu differentia, aggregantur Pater et Filius secundum id ipsum quod sunt unus Spirator ad unam personam. Pater ergo et Filius in quantum ad invicem referuntur, duæ personæ sunt. Per id vero quod unus spirator sunt, una persona sunt.

Si vero dicit aliquis, quod sicut Pater et Filius

unus Deus est et unus æternus, ita et unus est A spirator Spiritus sancti : respondebitur, quod sicut Deum esse, et æternum esse et alia substantialia singulariter de Patre et Filio prædicata, representant eorum unam substantiam et essentiam : magis autem per id quod eorum est simpliciter, et summe una substantia : contingit et hæc substantialia singulariter de eis prædicari, ita et esse spiratorem ; cum sit personalis proprietas seu differentia et singulariter prædicetur de Patre et Filio, assignabit eorum unam esse secundum hoc personam. Magis autem ex eo, quod esset secundum spirare eorum una persona, contingeret hoc singulariter de eis prædicari. Si vero hoc impossibile est, et illud ex quo ortum hoc est impossibile.

Hoc est illius argumentum, quod multi aiunt in nullo deficere (1) ad necessitatem a geometrica demonstratione. Totum vero robur ejus pendet ex duabus communibus notionibus : una quæ ponit impossibile esse, unam personalem proprietatem de duabus personis singulariter prædicari. Altera vero quæ sumit, de quibus una numero personalis proprietas singulariter prædicatur, illa secundum idem eadem esse numero. Et vero si scirem pro certo, has notiones communes veras esse et in supersubstantiali essentia, reciperem utique et conclusionem. Sed ego hoc nimis ignoro. Et eadem mihi eveniunt hæsitare, quæ ad Latinorum syllogismos superius dubitabam. Nam etsi concedatur in his rebus, quæ sub mente nostra sunt, quarum C videlicet intelligendo dominamur, et quas tangimus et comprehendimus, veras esse dictas communes notiones, quod etiam ipsum multas potest habere contradictiones, quæ necessitas est, ut etiam in dissimilibus et aliter se habentibus rebus et nostras infirmas intelligentias infinites infinite fugientibus, et ideo incomprehensibilibus et superintelligibilibus eadem sint veræ? Si enim vere superius dicebamus, non omnes in entibus veras communes notiones, et usque ad supersubstantiale posse conscendere : unde pro certo sciemus, hæc quarum sunt, utrum earum, quæ usque illuc extenduntur, an non? Neque enim in notis rebus a nobis reperiuntur alia duo, quæ per omnia ita se habent inter se, sicut ibi Pater et Filius inter sese habent. Fortasse enim et unus est spirator Spiritus sancti Pater et Filius, et Deitate transcendente etiam duas dictas communes notiones, nullo modo contingit unam personam esse Patrem et Filium respectu Spiritus. Et qualiter non contingit hoc, nullum miraculum est nos ignorare illud quo processio a generatione distinguitur. Item cum necessarium sit, aut credentem et in divinis veras esse prædictas communes notiones, deceptos putare, et sanctum Augustinum, et sanctum Cyrillum, et alios, qui manifeste dicunt Spiritum sanctum et ex Filio procedere : aut his assentientem credere

Denique superiorem etiam esse prædictis duabus communibus notionibus. Hoc mihi multo tutius et religiosius videtur.

Videamus si placet et aliud ejusdem argumentum. Quoniam, ait, Pater et Filius sunt et unum, sunt et duo. Aut procedit Spiritus ex Patre et Filio, in quantum unum sunt, aut in quantum duo sunt ; sed si in quantum duo sunt, erunt duæ processiones et duo principia ; si vero in quantum unum sunt, quoniam hoc unum est substantia et natura et Deitas, Pater ergo et Filius, per id quod una sunt substantia et natura et Deitas, spirant Spiritum. At vero secundum id quod spirant Spiritum, et differunt ab eo. Pater ergo et Filius secundum unam, quam habent substantiam et naturam et Deitatem, differunt a Spiritu. Non ergo Spiritus ejusdem est omnino cum Patre et Filio substantiæ et naturæ et Deitatis ; quod contra fidem nostram est. Est autem hic paralogismus, per id quod sumit simpliciter, quod secundum quid conceditur. Latini enim neque per id quod duo sunt Pater et Filius, aiunt ex ipsis procedere Spiritum, neque secundum quod simpliciter unum sunt, sed secundum id quod aliquid unum sunt, scilicet secundum unam, quam habent spirativam potentiam. Quid igitur? Illi secundum aliquid concedunt : iste simpliciter sumens paralogismum fecit. Est autem ejusdem et tale argumentum.

Nos, ait, Filium et Spiritum a solo Patre dicentes habere essentiam, quod per omnia entia convincitur verum esse dicimus. In omnibus enim unitas dualitatis est principium. Illi vero Spiritum ex Patre et Filio esse dicentes, omnia entia contradicentia habent. Nusquam enim dualitas est principium unitatis. In his primum quidem videtur numeri superficialis ab unitate progressum conspicere, non tamen et linealis numeri progressum. In illo enim duo immediate ex uno progrediuntur : in hoc vero et duo ex uno procedunt, et tertia unitas ex prima et secunda procedit.

Sed ego neque propter phantasma superficialis numeri, ex solo Patre dicam Spiritum sanctum procedere ; neque propter phantasma linealis numeri, et ex Filio affirmabo. Neque enim tutum neque religiosum puto, hujusmodi nostris imaginationibus tanquam regulis in supersubstantialibus uti.

Deinde Latini non aiunt dualitatem principium esse unitatis ; sed Patrem et Filium, per id quod aliquid unum habent, unum esse principium, non duo unius. De syllogismis quidem illorum hæc dicta sufficiant. Hi enim sunt eorum quos vidi, qui videntur esse fortissimi. Cogito autem et ita : Quoniam Spiritum a solo Patre procedere, neque sensibile est, ut possit per sensum percipi, neque naturale, vel aliquid contingentium, ut possit ea quam proprie dicitur opinione et imaginatione cognosci, sed est super sensum et sempiternum : necessarium est

(1) Scilicet nugæ Græcicæ. CAMS

ut sit recte ei assentiendum, aut scientia aut fide hoc facere. Sed ego putare hoc esse scibile et demonstrabile et communibus nostris notionibus comprehensibile, carentis scientia arbitror esse. Restat itaque fides.

At vero illa talium dogmatum dicimus nos recte credere, quæ dicente aliquo ingentem auctoritatem habente, et cui credere quidem est salutare, non credere vero periculosum, nos recipimus. Cui igitur tali ego credens non temere mihi videbor hoc facere? sacræne Scripturæ? at nihil tale ipsa loquitur. An generalibus conciliis hoc determinantibus et dogmatizantibus? sed neque hoc. An multis sanctis exponendo sacram Scripturam hoc aperte et per multa tradentibus, et ex illa hoc habere asserentibus? et quomodo hoc possit dici? an postremo matri Ecclesiarum? at vero hæc contrarium dicit. Nonne ergo summæ erit dementiæ dicere quidem credere aliquid de Deo, non habere autem assignare, cui credens recte hoc admittit. An dicit aliquis, quod reliquum est, illuminatione quadam occulta et divina se hoc sensit? sed ego nondum hanc adeptus sum.

Habes et causas, per quas neque necessarium, neque tutum, neque alicujus prudentiæ æstimo esse, et hujusmodi assentiri dogmati. Quoniam vero superius dixi, adhuc incredibilis me ad hoc habere, quam ad illud quod Latini dicunt, volo tibi et hanc compassionem ostendere.

Primum quidem video majoris esse audaciæ, negare non procedere et ex Filio Spiritum, quam oppositum. Sancto enim Dionysio dicente, in ipso *De divinis nominibus*: non audendum totaliter de sancta Trinitate intelligere aliquid vel dicere, præter ea quæ divinitus nobis per ipsa expressa sunt sacratissima eloquia: Illi qui dicunt a solo Patre procedere Spiritum sanctum, audaciæ hujus utique rei sunt. Quod enim per sacratissima eloquia ostendi minime potest, hoc ausi sunt ipsi de Deo intelligere.

Latini vero multis in sacra Scriptura dictis non parvam suspicionem præstantibus, et ex Filio Spiritum sanctum procedere, ipsi ut credo, putantes, et illis hoc significari, erga sacram Scripturam reverentia et religione, et volendo ad ipsam obedienter se habere, hoc recipiunt. Quare multum differt hoc ab illo. Nullius enim, vel minimæ audaciæ videtur esse.

Item non mediocris et audaciæ et præsumptionis procul dubio est, in dogmatibus de summâ Trinitate, suam cognitionem sanctorum et magnorum doctorum cognitioni præponere. At vero qui dicit ex solo Patre procedere Spiritum sanctum, multis et magnis sanctis, et præcipue sancto Augustino, et sancto Cyrillo, qui latius et apertius oppositum docent, se ipsum necessario putat sapientiore et religiose. A Latinis vero nihil hujusmodi peccatur, nullo sanctorum a solo Patre procedere aperte et indubitabiliter tradente.

Deinde supponens in parte utrumque falsum esse,

et perquirens, utrum falsum existens, majoris sit periculi, invenio dogma Latinorum multo tutius. Hoc enim etiam sit falsum, tamen additibi aliquid velut Deo dignum, nihil admendo. Spiritui enim nihil detrahit. Non enim ex hoc minoris dignitatis, quam Filius sit. Filio vero nihil auferens, nec Patri, de his quæ habet, detrahens, addit, quod non solum ipse perfectus est spirator, verum etiam spiratorem genuit. Illud vero, quod Græci dicunt, siquidem falsum est, papæ, quam magna blasphemia est! addens quidem nihil, detrahens vero, Filio quidem spirare Spiritum, Patri vero generare spiratorem. Et est simile, ut si quidam Scripturæ addentes erga quatruiduanum Lazarum Domini miraculum unus diceret, non obiisse illum, sed passionem, quamdam circa eum accidisse, et visum esse mori, Dominum vero quarto die, passione illa ipsum liberasse; alius rursus diceret triginta dierum mortuum, vel adhuc ultra, resuscitatum fuisse a Domino. Utraque enim falsa essent. Sed unum detrahit, aliud addit illi miraculo, ut non sit æquale peccatum.

Consequenter rursus perquirens, utrum falsum existens rationabiliores possit habere in iudicio excusationes, invenio multum interesse. Latini vero, siquidem falsum dicit; reddendo hujus rationem, multa poterit habere bona refugia: quod in divina Scriptura multa fuissent, quæ videbantur hoc concludere, et ipse voluisset reverenter ad ipsam se habere: quod ex fide, zelo, devotione, amore ad ipsum Dominum credebatur adversus eum se blasphemare, nisi crederet ex ipso Spiritum sanctum procedere: quod multi sanctorum, qui in ipso iudicio placuerunt, hoc aperte et per multa tradidissent; quod mater Ecclesiarum semper hoc docuisset. Et vero qui alterius partis est, siquidem errat, neque aliquid horum convenire ad excusationem in iudicio invenio: neque aliud, ut ita dicatur, quidquam ratione dignum.

Item quoniam homines multa contra ea quæ opinantur ex aliqua contentione, vel sui amore, vel alla quadam passione dicunt, perquirens ego, quos magis verisimile est a principio ex aliqua tali passione commotos dicere: utrum Latinos, quod ex Filio, an Græcos, quod hæresis et error hoc est; invenio rursus eandem differentiam. In multis enim his nostris subditis illi Ecclesiæ, et multis hic æstimando se a majoribus injuriam pati ad ipsam refugientibus, itaque excommunicatione et aliis jussis et omni modo coercere, hic majores ab injuria conante: et hoc, ut verisimile est, his non parum displicente, istis quidem ex diffamando illam Ecclesiam in dogmatibus peccare, suæque hoc persuadendo, videbatur advenire magna malorum liberatio: et videlicet omnia secundum beneplacitum suum facientibus nullus de cætero recurrere velit, atque illi rationabiliter videantur jussis papæ nolle obedire.

Itaque imperatori hoc provenit, quod prius non habebat, patriarchas confirmare et proponere, et nullam relinquere Ecclesiam, quæ valeat ipsi in ali-

quo resistere. Ipsi vero patriarchæ novæ Romæ, ut A universalis nominaretur, et non secundus post primum, sed ipse primus in Ecclesia a consecratoribus æstimetur. Neutrum enim horum ante schisma erat. Latinis vero ex dicendo, ex Filio Spiritum sanctum procedere, neque aliquorum malorum liberatio, neque non præsentium bonorum acquisitio accedebat. Quare ex passione a principio commotos dicere magis Græcis quam Latinis videtur posse contingere.

Ex his igitur et talibus, licet nondum visum est mihi fidem adhibere Latinorum dogmati, tamen multo videtur mihi rationabilius esse, non credi, quod Græci dicunt, quam illud. Tuum de cætero sit, quod et in principio precatus sum, te nobis in scriptis revelare et significare velle, quidnam est illud, quod tibi persuasit, et ex Filio Spiritum sanctum procedere, pro certo credere, et ex hoc hæreticos et schismaticos eos, qui non hoc sapiunt, nec constanter putare. Amici omnes saluant te. Et epistola hac lecta coram eis, eadem et ipsi hæsitare, et a te petere se dicunt.

Epistola Domini Barlaami, episcopi Gyrencensis, ad eundem Demetrium Thessalonicensem, respondens ad petita; hortatur eum ad unionem sanctæ Romanæ Ecclesiæ.

Cum accepissem, o amicum mihi caput, tuam ingentem et admirandam et disertissimam epistolam, legissemque et intellexissem, ut arbitror, quæ in ea sunt, ita tibi ad interrogata respondeo.

Ego neque prius sciebam, utrum a solo Patre procedit Spiritus sanctus, neque nunc arbitror me scire. Puto enim huiusmodi problema et nunc et tunc, quemadmodum et tu in epistola optime dicere mihi videris, super omnem esse humanam et scientiam et mentem, et methodum et demonstrationem. Sed et prius credebam, quod a solo Patre, et nunc rursus credo, quod etiam ex Filio. Recessi vero ex illa credulitate per easdem causas et easdem cogitationes, per quas et tu per multa ostendisti in eadem epistola, non debere te credere putasti his, qui a solo Patre dicunt; sed multo incredibiliores hos aliis esse debere discernis.

Quæ autem me ad firmiter credendum et ex Filio procedere Spiritum sanctum duxerunt, tria maxime sunt. Quorum duo et in tua epistola continentur: scilicet, quod multi nostrorum Patrum, et magnam opinionem habentium, sacram et divinam exponendo Scripturam, ex ipsa aiunt se intellexisse, et ex Filio Spiritum sanctum procedere. Et ideo apertissime et per multa in suis scriptis hoc docent, sicuti sanctus Augustinus, sanctus Cyrillus. Et secundum quod etiam Romana Ecclesia, quæ et dignitate et dominio, et erga Scripturam diligenti studio superat omnes, quæ semper verita defendit dogmata, idipsum a principio docet et tenet. Illis enim duobus, o amice, tertium additum, quod tu videris adhuc ignorare, quia etiam generale concilium de eodem ipso celebratum est in Lugduvis: quod

hoc affirmans, contradicentes omnes pro hæreticis haberi statuit. Hoc, inquam, ab omni ambiguitate remanens, totum facit huius dogmatis. Ab hac enim synodo, et habente et faciente, quæcumque oportet habere et facere generalem synodum, examinato et determinato, et ex Filio procedere Spiritum sanctum: qui hoc non recipit, tanquam jam catholicæ Ecclesiæ auctoritatem et dogma contemnens, iuste utique et merito schismaticus et hæreticus habebitur. Et credo, quod si fuisses de hac synodo informatus, non adhuc videretur tibi non necessarium esse, hoc recipere dogma. Et nunc quidem transmitto tibi determinationem huius synodi, in fine epistolæ scriptam. Postmodum vero, si Deus voluerit, mittam tibi et huius acta: ex quibus scire poteris, et quod generalis fuerit, et quod nihil eorum, quæ debebat habere et facere, omisit.

De expositione vero nonnullorum dictorum Scripturæ, ex quibus Latini suum concludunt dogma, de quibus dixisti, propter quod possunt habere duplicem expositionem, te ambigere et non habere cui magis assentiaris; potes utique et illud cogitare, quod illi quidem, qui exponunt ipsa, ita ut concludant et ex Filio Spiritum sanctum, divini viri sunt: sanctus videlicet inter alios Augustinus et sanctus Cyrillus. Alios enim Latinorum sanctorum, qui similiter eadem exposuerunt, omitto. Videris enim eos minime invenisse. Illi vero qui eadem ipsa aliter exponunt, addentes id ipsum, minime posse esse C alium eorundem præter hunc intellectum, Græci sunt: qui post schisma Latinis contradicunt. Quoniam antiquiores Græci, qui similiter modernis Græcis eadem exponunt, nullo modo addunt, impossibile eorundem et alium esse sensum. Scis quippe, quod nimis in multis potest fieri, eorundem diversos esse intellectus, non repugnantes sibi, et non omnes ab omnibus aperiri, sed alios ab aliis. Quales sunt repugnantes intellectus, et tu ostendisti in pluribus dictis et magis ad concludendam necessariis ex eis Latinorum conclusionem. Admittentes enim Latini integre, et illam, quem dixisti, eorundem posse fieri alium sensum, ita suum habuerunt. Quare cum sancti et beati viri, qui utroque modo huiusmodi dicta intelligunt, et ex Filio procedere Spiritum sanctum ex ipsis concludunt, non tales vero sint illi, qui prout volunt, eadem intelligentes, illum sensum, per quem processio Spiritus sancti et ex Filio concluditur, negant: non debemus æqualem utrisque fidem adhibere. Quanquam illam per insufflationem Spiritus donationem, si parum diligentius considerabis, invenies secundum Latinos sensum solum, et minime alium, posse habere: nisi quis omnino coacte et sophistice idipsum exponere voluerit.

Attende enim ita. Dixisti, aliter exponentes dicere velle ex hoc Scripturam nos intelligere, quod Spiritus non est major Filio, et quod deificantiæ charismata communia sunt et Filii et Spiritus. At vero ad hæc intelligenda vel credenda sufficiebat

tantum dicere : *Accipite Spiritum sanctum* ; insufflare vero nihil ad hujusmodi sensum confert. Neque enim ipsa Spiritus substantia, neque ejus ipsa gratia erat ille corporaliter de sancto ore exiens flatus, neque apostoli absorbentes illum, gratiam acceperunt, cum aliter non possent. Quid igitur volebat sibi insufflatio illa ? siquidem et dicente ipso tantum : *Accipite, vel, do vobis Spiritum sanctum*, habet quod Græcorum vult expositio ? an certe, ut ait sanctus Augustinus, quemadmodum in multis Scriptura de sensibilibus et in tempore vel factis vel dictis, reducit nos ad intelligibilem et sempiternorum contemplationem, ita et signum hic aliquod hoc præbuit Salvator, reducens nos ex ipso ad intelligendam vel credendam intelligibilem, magis autem super intelligentiam, et ex se sui consubstantialis Spiritus processionem ? Ergo si hoc solummodo rationabile est intelligi, rationabile certe quoque credere est.

De syllogismis vero ipsorum et argumentis, quæ ais, non de necessitate concludere propositum, neque posse animæ inquisitivæ ad plenum satisfacere ; non enim hoc mirandum. Scis quippe, quod in multis, vera conclusione existente, nimis prave ad eam sermones flant, non semper ex imperitia dicentium hoc contingente, sed aliquando ex ipsa propositæ rei natura, non abundante majoribus atque fortioribus sermonibus. Aliquando vero arbitrante ipso dicente, per hujusmodi sermones audientibus maxime persuaderi posse. Sæpe enim contingit ea per quæ aliis persuadetur, apud alios ridicula putari. Item neque per quæ cuiquam est persuasum aliquid, per eadem semper aliis persuaderi nititur ; sed qua sequi eos æstimat, hæc et ducere tentat. Ita igitur et Latinos noli putare his syllogismis et argumentis credentes tenere, quod dicunt ; ipsi enim hoc credunt ex tribus illis, quibus dixi et me id ipsum credere : re vero existente super rationem, et multis volentibus ex dictis tribus similiter hoc credere, sed potius argumentis et syllogismis humanis et Deo condignis oppositum ostendere conantibus : ipsi cupientes ad se hos convertere, quæ utique cogitant semper de proposito accommodata esse, ad refellendos eorum syllogismos, et ipsis fortasse persuadendum recipere, quod quæritur, hæc et dicunt : minime, ut dixi, per eadem ipsi idem credentes, sed propter aliorum incredulitatem, ac per similes syllogismos contradictionem, hujusmodi coguntur uti sermonibus, per quos non est incredibile et multis persuaderi.

Causa est igitur ejus, quod ad acutum et investigativum tuæ Deiformis animæ defectuosi videntur eorum syllogismi, sublimitas propositæ questionis, efficaciores non suscipiens syllogismos ; et quod eos faciunt ad habitum, uti conjectant, non credentium, et per similes syllogismos oppositum defendentium : ut etiamsi non ad plenum eis persuadetur, utamen multum confidre suis syllogis-

mis, eis auferatur : et his qui sunt adhuc ad fidem infirmiores, auxilium quoddam præstetur, ne moveantur per similes syllogismos. Cæterum si omnes sentirent ita dispositos, ut ego te ex tua epistola video, non utique talibus uterentur sermonibus. Attende autem et sic.

Ecce humana mente ratiocinari de illa re, de qua ait sanctus Dionysius, magis verificari omnium quæ dicimus, quæque intelligimus, negationes quam affirmationes, commune jam est et Latinorum et oppositum defendentium Græcorum. Fides vero nequaquam communis est ; sed Latini quidem habent assignare quæ dixi tria, maximam habenda auctoritatem et dignitatem et magnitudinem ad fidem : quibus utique religiose credentes aiunt Spiritum sanctum et ex Filio procedere. Illi vero qui dicunt ex Patre tantum procedere Spiritum sanctum ad nihil tale se reducere valent. Quare syllogismis omnibus circumscriptis, Latinis quidem remanet fides : his vero et fides et obligatio ablata est. Neque putes Latinos credentes Spiritum ex Filio procedere, ejusdem Spiritus processionem vel similem putare Filii generationi, vel differentem quidem, aliqua vero penitus nota differentia, differre a generatione Filii. Et in hoc enim id ipsum cum sanctis nostris Patribus et ipsi credunt : ut quo differunt ibi generatio et processio, non omnimode notum esse hominibus. Si vero in disputationibus ad Græcos, ut tu ais in epistola, non videntur hoc servare, scito hoc eos facere, sicut et ipsi Patres vestri faciunt : qui dicentes multis locis, nullam esse exemplum, vel in sensibilibus, vel in intelligibilibus summæ Trinitatis sacramentum, ad multa condescendunt exempla. Ita et hos aliorum incredulitas et infirmitas evocat, ad condescendum ad aliquas notas similitudines, propter quas videntur discernere processionem a generatione : ut ex his ad conclusionem, quam fide oporteret teneri, perveniat : non putantes absurdum, si eos qui per simpliciter sanativa curari non valent, per aliis nociva ipsos ad sanitatem possint revocare. Sed de his quidem satis.

Necessarium autem arbitror adhuc et illud tibi ostendere, quod licet tria dixi superius esse, quæ coegerunt me credere et ex Filio Spiritum sanctum procedere, hoc est, multos magnorum sanctorum hoc apertissime tradere, matrem Ecclesiarum hoc semper dicere, per generale etiam concilium hoc fuisse affirmatum, tamen quodlibet horum, sine aliis per se vim non habens, reliqua duo opposita satis se habere considero, ut id ipsum credatur. Et tu qui adhuc videris ignorare, utrum de hoc factum fuisset generale concilium, si volueris tuas in epistola cogitationes inter se conjungens advertere, quid ex ipsis necessario contingit, invenies valde necessarium, et ex sola auctoritate sanctorum, quos dixisti, vel ex sola Ecclesiæ Romanæ te credere, quod etiam ex Filio Spiritus sanctus procedit. Adverte autem sic.

Dixisti te scire multos magnorum sanctorum exponendo divinam Scripturam tradidisse per multa, quo etiam ex Filio. Item dixisti, quod hujus oppositum, scilicet ex solo Patre, neque ratione potes intelligere, neque de sacra Scriptura concludere : et quod nescis ullos sanctos hoc aperte tradidisse, vel generale concilium hoc determinasse, et quod scis matrem Ecclesiarum minime hoc dicere.

At vero si quid de Deo multi et magni sancti, exponendo divinam Scripturam dicunt, cujus oppositum ex ipsa Scriptura ostenditur, neque per rationem demonstratur, neque per sanctos aperte traditur, neque per generale concilium determinatur, neque per matrem Ecclesiarum docetur : hoc credi nimis necessarium est. Si vero hoc ambigis et dubitas, utrum sit necessarium : sed illud minime dubitabis, sine periculo penitus quod tale est, posse credi, si quidem non dubitas in sanctis esse eos qui hoc crediderunt, docuerunt, et scriptura tradiderunt. Ergo cum hoc sit sine periculo, vide quale sit dicere, quod ex solo Patre procedit. Ais enim, quod hoc neque auctoritas, neque demonstratio compellit te recipere, et multi magnorum sanctorum cum matre Ecclesiarum aperte oppositum docent. Ergo ex volendo hoc tenere, suspicio mox aliqua periculi confatur. Ergo cum hoc sit pro certo periculosum, illud vero omnino sine periculo, duæque sint solæ partes Ecclesiae : una quæ tenet, quod penitus est sine periculo : alia vero quod manifeste periculosum est ; atque alia Ecclesia non sit collecta ex talibus hominibus, qualem tu adhuc ais te esse, neutrum extremorum tenens ; in omnibusque, cæteris paribus, eligendum sit magis, quod sine periculo est, quam quod periculosum : nonne jam ex tuis cogitationibus vides concludi, nimis necessarium esse, Latinis eadem velle de proposito sapere, eodem vero modo ; visa similiter Romanæ Ecclesiae auctoritate per similia media transiens, pervenias necessario ad eandem conclusionem ? Quare etiamsi nondum fuisset factum de hoc generale concilium, tamen necessarium est recipere quod Spiritus sanctus ex Patre Filioque procedit : et hoc negantes, nequaquam tanquam partem Ecclesiae, sed tanquam omnino abacissos ab Ecclesia et ad rationem schismatici cadentes putare. Quid autem, si ostendatur, quod primi illorum Græcorum, qui se separaverunt a Latinorum communionem, non ratione, sed quadam irrationabili passione hoc passi sunt ? nonne et ita patefactum erit, hos esse schismaticos ? at vero nihil ita apertum fieri potest. Considerare enim ita oportet, ad evitandum rationabiliter matris Ecclesiarum communionem, duo oportebat necessario occurrere : unum, tunc primitus incepisse Romanam Ecclesiam aliquid de dogmatibus fidei sapere et dogmatizare, quod prius neque docebat, neque sentiebat. Secundum est illud, noviter dogmatizatum ita se habere opposite et repugnantem aliquid eorum quæ vel in sacra

A Scriptura aperte dicuntur, vel in generalibus conciliis expresse determinata sunt, ut cum hoc sit, nullo modo possit illud esse : et cum illud sit, minime hoc locum habeat. Rationabilissimum enim esset a talia dogmatizantibus dividi. Neutro enim horum contingente, irrationabile velle omnino dividi relinquitur. At vero neutrum horum in exordio schismatis Ecclesiae Romanæ contigit. Nam de processione et ex Filio Spiritus sancti, sancti illi, quibus Ecclesia Romana mox credens, hoc tenet, facti sunt ante inchoatum schisma, alii trecentis, alii quadringentis, alii vero et quingentis annis. Et ut unum præ omnibus dicam, qui non transitorie, sed de eodem ipso principaliter loquens, apertissime id docet, magnum, inquam, Augustinum, hic circa tempora Theodosii Magni claruit, annos videlicet ante schisma et ultra quingentos : cujus ex tunc Ecclesia utique Romana scripta habuit, cum esset ejusdem linguæ, et dogmata veneratur.

B At vero dicere et ex Filio, nihil oppositum est addendum ex Patre. Non enim si procedit et ex Filio, tollitur procedere et ex Patre ; sed potius illo prius concesso, et ex Patre procedere necessario sequitur. Quæ vero ita se habent inter se, repugnantia non sunt. Ergo et divina Scriptura prius dicente, ex Patre procedere Spiritum sanctum ; et postmodum conciliis idipsum dicentibus, Ecclesia Romana dicens et ex Filio, non dogmatizat aliquid illis repugnans, et dicta illorum interimens, sed potius tale, quo concesso, illud necessario confertur. Nam sicubi adhuc dictum non fuisset, quod Spiritus procedit ex Patre, et crederetur Ecclesiae Romanæ, quod ex Filio procedit : ex hoc utique concluderetur necessario illud. Nam si procedit ex Filio, qui omnia quæ habet ex Patre habet, procedit ergo et ex Patre. Quare non tolluntur ex hoc, quæ prius credebantur, sed adhuc magis roborantur. Ergo si in principio schismatis, nihil novum vel repugnans alicui eorum, quæ a tota Ecclesia credebantur, dogmatizare coepit Ecclesia Romana, quomodo non omnino extra rationem ejus illi refutarunt communionem, vel quomodo non ex aliqua elatione et superbia, vel ambitione et avaritia, vel tali aliqua passione ipsi hoc passi sunt ? neque enim illud, quod multorum est, dici potest, quod synodico canone prohibente, adimere aliquid vel addere fidei Symbolo, illi ab ausa aliquid addere merito discesserunt.

D Primum enim nullus talis canon in conciliis invenitur. Deinde non ante schisma, non in hujus principio, non paulo post, sed multis post hoc annis, Ecclesia Romana, cum per multas prius legationes de eodem Græcos admonuisset et hortata fuisset a deterrimo schismate discedere, ut non habuit obedientes, denique concilium super hoc sibi obedientibus celebrari faciens, hoc in Symbolo non immerito addidit. Quoniam si similiter tanta Christianorum gens negasset non esse Filium omnipotentem, vel vivificantem, et multæ adderentur

quotidie hinc hæresi; certe non careret ratione, si de hoc sancti Christiani ad refellendam hæresim in Symbolo id ponerent. Nulla itaque præcedente rationali causa, ob quam primi illi a matre Ecclesiarum se segregaverunt, certum est, quod et illi et omnes qui illos secuti sunt, procul dubio schismatici sunt. Nullos enim alios appellamus schismaticos, nisi illos qui principalioribus et dignioribus in Ecclesia dogmatizantibus oppositè se habentes, ad aliquid eorum quæ vel in sacra Scriptura aperte dicuntur, vel in generalibus conciliis expressè determinata sunt, vel a tota Ecclesia communiter creduntur, a debita illis credentia et communione, propter quamdam aliam passionem discedunt, sive multi sive pauci sint; nihil enim interest, quoniam non multitudine et paucitate, sed prædicta ratione schismaticus notatur, quoniam et hi complentes jure, et hoc nomine digni habiti erunt. Aut igitur ostendant, quid Latinis dicentibus contingit ex sermone ipsorum, necessario Spiritum sanctum non procedere ex Patre, ut ita tollatur, et quod in Symbolo, et quod in Evangelio dicitur, et a tota Ecclesia creditur; aut si hoc impossibile est, sciant se extra catholicam Ecclesiam esse, et nullo a schismaticis differre.

Quoniam vero ipsi undique coarctati, postremo ad Evangelium et ad septem generalia concilia refugientes, putant ex illis excusationem schismatici sibi invenire: dicendum est ad eos: Si quidem, o amici, matre Ecclesiarum peccante vel in Evangelio, vel in conciliis, ipsi ab ea receditis, recte facitis: si vero illa nihil peccante, vel in Evangelium, vel in concilia, ipsi nihilominus ejus recusatis communionem, nullum certe vobis vel ex Evangelio vel ex conciliis suffragium penitus est. Ergo perquirendum est diligenter, quid est in Evangelium, vel in concilia peccare? quod si putabitis, peccare in hæc esse, simpliciter dicere aliquid et dogmatizare de Deo, quod utrumque non invenitur vel in Evangelio, vel in conciliis, sive contrarium est alicui eorum quæ ibi manifeste feruntur, sive non; hoc modo etiam omnes qui de Deo scribunt sancti in eadem peccant. Non solum enim innumerabiles de Deo dicunt et dogmatizant, quæ verbo in Evangelio, vel in conciliis non inveniuntur: verum etiam multa dicunt, quæ neque per sensum eorum quæ ibi sunt, concludi valent. Non ergo peccare est in illa simpliciter dicere, quæ ibi qualitercumque non inveniuntur, sed addendum est, si sint et repugnantia illis. Quare peccare in illa est, dicere aliqui, oppositè se habens alicui eorum quæ ab illis dicuntur, ut alterum per alterum necessario tollatur. Et hoc solum est, quod paradoxmatizare appellamus. Ita enim solummodo peccare in dogmata, in paradoxmatizare definito, omnes qui unquam aliquid de Deo dixerunt, inculpabiles dimittemus.

At vero Romana Ecclesia, et ex Filio procedere Spiritum sanctum dicente, nihil penitus per hoc

tollitur, vel eorum quæ in Evangelio continentur, vel eorum quæ in totò symbolo dicuntur, vel eorum, quæ per aliquod septem conciliorum expressè determinata sunt. Quare et quomodo id ipsum non concluderetur per aliqua sacre Scripturæ dicta, neque per sanctos aliquos traderetur: sed quoniam eorum quæ in Evangelio vel in conciliis sunt, non destruit quidquam hoc dogma: certe Romana Ecclesia hoc dicens, neque in Evangelium, neque in concilia peccat. His ergo qui a communione ejus matris existens discedunt, nulla vel ex Evangelio, vel ex conciliis excusatio hujus acquiritur. Neque ergo aliunde proveniente eis alia excusatione necessarium est, schismaticos ipsos esse, et a catholica cecidisse Ecclesia. Sed ut apertissimum id fiat, ponendæ sunt juxta se cogitationes, et sermo ita sit concludendus:

Peccans est circa pietatis dogmata, quem et paradoxmatistam et hæreticum vocamus; qui sapit et docet aliquid ita oppositè se habens ad aliquid eorum quæ vel in sacra Scriptura aperte dicuntur, vel per aliquod generalium conciliorum expressè determinata sunt, ut cum hoc sit, illud tollatur, et illud cum sit, hoc non possit esse. At vero Ecclesia Romana nihil hujusmodi sapit vel docet. Non ergo circa pietatis dogmata peccat. Quare neque paradoxmatizat, neque aliquam hæresim incurrit, et dignissimum et dominantissimum et principalissimum et summum et primum locum in tota Ecclesia habente, nunc Orientales minoris et humilioris existentes in tota Ecclesia et dignitatis et gradus et ordinis, a debito illi honore et obedientia, et communione discedunt. At vero omnes quicumque in Ecclesia minoris et humilioris existentes dignitatis, gradus et ordinis, dignioribus, dominantioribus, principalioribus, prioribus, superioribus in Ecclesia, nihil in pietatis dogmatibus peccantibus, nullam hæresim incurrentibus, a debita illis reverentia, obedientia, et communione discedunt, procul dubio schismatici sunt. Contingit ergo hos necessario schismaticos nunc esse, quod est, separatos esse a catholica Ecclesia.

Sed fortasse dicit aliquis ambigens: Si amisit suam integritatem et perfectionem Ecclesia, et hoc non ex minima parte, siquidem quinque ejus principaliorum partium, a quibus tanquam sensibus quibusdam, universum ejus corpus completum erat, quatuor lapsæ sunt, prima vero tantum remansit: quomodo de cætero non existens integra, catholica est, vel cujus amplius corporis Ecclesia Romana caput est, ex quo illud quod initio unitum erat ei, discessit ab ea, vel quomodo totaliter viva esse potest?

Ad hæc primum quidem oportet considerare, quod si quis eadem ipsa objiceret ad ipsos Græcos, qui dicunt se solos in fide vivere, et ex se solis completam esse catholicam Ecclesiam, capite perditò, quæ utique ipsi ad similiter ad eos objecta

responsissent, hæc nobis multo rationabilius ad hæc dicere conveniet.

Deinde siquidem animalis exemplum sequi voluerimus, non utique verum est, propter horum schisma universum Ecclesie corpus a capite dicere discessisse. Caput enim Ecclesie est, non totus Occidens et Septentrio; sed solius urbis Romanæ Ecclesia hanc habet dignitatem. Tot vero et tantæ aliæ Ecclesie Occidentales et Septentrionales, et alia genera purorum Christianorum terræ firmæ et insularum cum ea remanserunt, ut hi quidem omnes correspondere valeant reliquo animalis corpori, et continuo capiti unito. Illi vero patriarchæ qui eam reliquerunt, manuum vel pedum proportionem habeant: quæ abscisa a corpore, ipsa quidem de necessitate mortua sunt, corpori vero non semper interitum ferunt. Item, neque sicut in animalibus, loco corruptorum membrorum, caput alia condere nequit, ita quoque in Ecclesia est: sed semper capit, loco labentium, licet alia condere, ut semper ipsum sit cum integro corpore. Scimus enim, quod papa quidem potest creare patriarchas, patriarchæ vero papam creare non possunt. Et ideo hi quidem nunquam hoc tentaverunt: Romani vero pontifices ante schisma videntur et deponentes et promoventes Patriarchas.

Ergo quoniam nihil oppositè se habens Evangelio, vel conciliis sapit vel docet, prout ostensum est, non amisit utique creandi patriarchas potestatem et virtutem.

Ergo cum hi patriarchæ absque ulla ratione discessissent ab illo, et in eorum diocesisibus habitarent multi Christiani uniti illi, illo singulis horum a principio habente hujus justam potestatem constituendi congruum patriarcham, Ecclesia quidem Romana capitis rationem habens, et loco labentium membrorum alia semper condens, et viva utique est, et integrum reliquum corpus unitum sibi habet: eos vero, qui eam deseruerunt, sine capite de cætero et mortuos esse necesse est. Quare si putas necessarium esse generalibus conciliis ad totius complementum, et quatuor interesse patriarchas, et audias post schisma generalia aliqua concilia per papam esse facta: noli quærere, utrum et schismatici patriarchæ illis interfuerunt: sed si eorumdem patriarcharum fide viventes et uniti suo capiti patriarchæ interfuerunt, non oportet plus hoc quærere. Generalia enim concilia non ex hæreticis et schismaticis, sed ex orthodoxis et Ecclesie unitis colligi debent. Hæc tibi, o amicum mihi caput, respondere Deus dedit. Det autem ipse tibi reliqua.

Epistola ejusdem domini Barlaami ad Alexium Calochetum, in qua ostendit Græcos non obedientes Romanæ Ecclesie esse, non solum schismaticos, verum etiam hæreticos.

Audivi te admirari de me, quoniam eos qui non

communicant Ecclesie Romanæ schismaticos appello. Ego vero puto me rationabilius admirari de te, quoniam admirandum putas, si qui illo nomine vocantur, cujus definitionem perfecte suscipiunt. Nam si volueris videre, quæ est schismaticæ ratio, invenies hanc iis qui a me schismatici vocantur, nihilominus quam hominis rationem congruere. Ergo hoc sit ostendendum.

Cum itaque in Ecclesia alii aliis sint dominantiores, principales, et superiores, illi, qui minoris et humilioris existentes ordinis, et quibus convenit sub domino aliorum esse, et sequi alios, de nulla hæresi habentes juste accusare majores, dividunt se ab illorum in religione societate, mox in se ipsis schismatici condunt rationem. Nam et ipsi ad nullam aliam, quam hanc definitionem aspicientes, eos qui evitant apud se majorem communionem, schismaticos appellant; quales et tu non paucos scis in regnante civitate, eodem nomine, propter nunc assignatam rationem, ab aliis vocari. At vero Romana Ecclesia senissimum, principalissimum, et summum in catholica Ecclesia habente gradum, hi minoris existentes et inferioris ordinis, in tantum fugiunt illius communionem, quod neque ejus sacerdotium putant verum esse sacerdotium, neque in ecclesiasticis sacramentis voluit illi communicare: atque plures eorum etiam simul comedere simpliciter cibum cum quoquam Latinorum verentur. Ergo si Ecclesia illa incidente, quod absit, in hæretici rationem, hi ab ea abstinent, irreprehensibilis est separatio, et schismaticorum rationis imperceptibilis: si vero illa nulla hæresi conjuncta hi fugiunt ejus communionem, pure in rationem schismatici incidunt. Ergo quærendum est, quem nominamus hæreticum, cui communicare in aliquo delictum est: in nullo vero communicare, non solum irreprehensibile est, verum etiam necessarium: et quem post primam et secundam admonitionem oportet, secundum Apostolum ad Titum, nos evitare¹⁷. Illius igitur, qui ita dicitur hæreticus, quærenda sit ratio, ut sciamus, utrum convenit aliquid ejus Romanæ Ecclesie. Cum vero idem sit hæreticum esse et paradoxmatistam, et peccare circa pietatis dogmata: quærendum est, quis est paradoxmatista? et quis peccat circa pietatis dogmata?

Itaque cum tria sint, a quibus habemus hujusmodi dogmata, unum, divina Scriptura, secundum, universalia concilia, tertium, sancti nostri doctores, qui post apostolos sacram nobis exposuerunt Scripturam: si illum vocabimus hæreticum, qui quodcumque vel de Deo, vel de alio quovis sapit et dicit, quod neque in sacra Scriptura, neque in conciliis, neque in doctorum scriptis totaliter invenitur, non bene nominabimus; quia per hanc rationem etiam multi nostrorum sanctorum doctorum hæretici essent: Areopagita, Theologus Nysænus,

¹⁷ Tit. iii, 10.

sanctus Augustinus : qui non solum talia dicunt, A quæ neque per sensum aliis conveniunt : alia penitus existentia, licet non opposita. Non ergo hæc ratione hæreticum cognoscimus, cujus communionem fugiemus : sed et eum, qui alia, præter omnes alios, de quavis re dicit, dum contraria et opposita suppositis non dicit, nondum tanquam hæreticum admonebimus. Neque enim peccat in manifesta dogmata, qui ea non tollit. At vero et si quis nihil penitus eorum quæ in sacra Scriptura vel in conciliis sunt, commovens, tamen alicui sanctorum doctorum de quovis dissonat, hunc audacem quemdam et præsumptuosum, et elatum et talia nominabimus, hæreticum minime. Quoniam per hanc quoque rationem, multi sanctorum essent hæretici, qui in multis et magnis sibi invicem contraria dicunt. Nam de ipsa processione Spiritus sancti, ipsi aiunt, quod Damascenus, ubi dicit, Ex Filio Spiritus procedere non dicitur, sapit, quod nullo modo ipse est ex Filio.

Sanctus vero Cyrillus, qui multis annis ante eum fuit, in sermone de Spiritu, in dictis suis thesauris septies ait Spiritum sanctum ex Filio et esse et existere, et prodire : assignans et dicta Scripturæ, ex quibus id ipsum intellexerat. Sanctus vero Augustinus, adhuc antiquior hoc existens, in suo de Trinitate negotio, et nimis longum de hoc protendit sermonem, et in quarto, et in quinto, et in quinto decimo libro ejusdem negotii. Quid igitur ? Hæreticum nominabunt Damascenum, illis superioribus se secundum ipsos contradicentem : vel potius et se ipsos iisdem sanctis tantis rebus contradicentes, an minime ? Potest ergo fieri, quod is qui sanctis de Deo dissonat, nondum sit hæreticus.

Quis ergo hæreticus est et paradoxmatista ? quem post binam admonitionem fugiemus ? an certe ille, qui sapit et dicit aliquid in dogmatibus, ita oppositum alicui eorum quæ vel in sacra Scriptura aperte dicuntur, vel in generalibus conciliis expresse determinata sunt, ut cum hoc sit, tollatur illud, et cum illud sit, non possit hoc esse : atque talis ad illa repugnantia est ex ea quæ vituperatur hæresis. Ille vero qui tale aliquid neque loquitur neque sapit, in alio vero quovis peccat, admonendus est quidem, alio nomine nominatus, non tamen tanquam hæreticus fugiendus.

Igitur cum hæc sit illa ratio qua hæreticus notatur, videamus qualiter se habet ad eam Romana Ecclesia.

Duo sunt, quæ ejus accusantes juste aiunt se ab ea dividi. Unum quod dicit Spiritum sanctum procedere et ex Filio. Aliud quod per azyma conficit. At per primum nihil eorum quæ in Scriptura vel in conciliis sunt, tollit. Dicente enim sacra Scriptura, quod ex Patre procedit Spiritus sanctus, et conciliis omnibus id ipsum dicentibus, Romana Ecclesia dicens et ex Filio, non oppositum aliquid illi dicit, neque ejicit illud. Non enim si procedit et ex

Filio, contingit necessario, minime procedere ex Patre ; sed potius necessario confertur. Nam si procedit et ex Filio, qui omnia quæcunque habet, ex Patre habet, procedit ergo et ex Patre. Non ergo tollitur, quod simul trahitur.

At vero neque aliud eorum quæ in sacra Scriptura vel conciliis sunt, tollitur, ex eo quod dicitur, et ex Filio procedere Spiritum sanctum. Non ergo secundum hoc incidit in hæreticorum rationem illa Ecclesia. At neque per azymum.

Primum enim nulli concilio per hoc adversatur, quoniam nullum de hoc aliquid determinavit. Deinde neque sacre Scripturæ per hoc repugnat. Et non hoc nunc dico, quia panis ille, quem sacrificavit Dominus, azymus erat, et azymum in Scriptura gerit imaginem sinceritatis et veritatis ; sed illud sufficit nunc, quod divina Scriptura panem nominante et azymum et fermentatum, et nusquam jubet hoc vel illud distincte, certe neuter Scripturæ pugnat, neque azymita, neque fermentarius. Non enim quod nonnullorum est stultorum dicemus, quod ille est inanimatus. Omnis enim panis sua ratione inanimatus est, et nullus animatus : divina vero virtute conversus nequaquam inanimatus, vel totaliter substantia panis, sed viva caro viventis Christi, qui carnem et animam rationalem et intellectualem ex nobis pro nobis assumpsit. Neque ergo per processionem Spiritus, neque per azymum illa Ecclesia cadit in schismatici rationem : quoniam per neutrum tollit quidquam manifestorum. At vero propter hæc sola, et non propter aliud, aiunt se dividi ab illa. Non ergo illa Ecclesia hæretica est per illa, propter quæ ipsi dicunt se divisos esse : quia secundum ea in definitionem hæretici non cadit. Restat ergo hos schismaticos esse necessario, quoniam definitionis schismaticorum nihil omittunt. Quapropter hoc, ut puto, non amplius miraberis.

Ut autem neque si audiveris me hæreticum vocare eum qui ex solo Patre asserit procedere Spiritum sanctum, admireris : volo tibi et hujus rationem assignare.

Dicebamus superius, hæreticum esse eum qui in dogmatibus pietatis sapit aliquid et dicit opposite se habens, vel ad divinam Scripturam, vel ad generale concilium. At vero sacre Scripturæ pugnant dupliciter est : vel cum aliquis recte intelligit, quod ait Scriptura, et id ipsum proponit contraria illi dicere, æstimans illam mentiri ; quod minime est Christiani ; vel asserens Scripturam omnino se venerari, dicta ejus, quibus contradicit, aliter quam veritas se habet, intelligit et exponit, quod solum est hæretici. Ergo cum inveniamus aliquem talem, pugnantem quidem divinæ Scripturæ, non pugnantem vero asserentem, ad quod nos iudicium referentes, indubitanter scienus, quod pugnat et juste post binam admonitionem ipsum devitabimus ? An ad plures ? Sed qui melius et diligentius intelligunt sacram Scripturam, pauciores sunt. An ad hos qui

in divinis sapientiores et magis eruditi sunt? sed fortasse ille unus est omnium sapientissimus: et potest fieri ut id ipsum verissime omnium ipse intelligat. An ad digniores et dominantiores et principales? sed ait Scriptura: Si fuerit revelatum novissimo, sileat primus. Unde non semper necessarium est verius intelligere eum, qui primus est. An ad eos, qui nunquam alias hæresim aliquam incurrerunt? sed unaquæque Ecclesia, quæ primitus in aliquam hæresim incidit, superioribus temporibus catholica semper erat. Quare potest fieri eam quæ prius semper orthodoxa erat, postmodum in hæresim cadere. An ad sanctos nonnullos, qui prout nos dicimus, Scripturas exponunt? Sed fortasse et hic cui contradicimus, sanctus est. Et quemadmodum in illis alii aliis contradicentes, tamen hæretici non sunt, ita et hic. Restat ergo ad iudicium generalis concilii recurrere. At si viderimus illum ipsum sensum determinans quorundam dictorum Scripturæ, cui repugnantem sensum hic dogmatizat et tenet, indubitabile omnino sit ipsum hæreticum esse. Ergo si quis tale in dogmatibus dicit, ut non unum vel duo, sed omnia supra dicta et generale concilium in contrarium concurrant, ac in præjudicium simul omnium appareat ipsum sacræ Scripturæ pugnare: hic est omnium manifestissimus hæreticus. Sed qui dicit ex solo Patre procedere Spiritum sanctum, talis est.

Et ut per prædicta omnia transeamus: Primum si quis querit et proponit plurium iudicium, siquidem plures dicit, non rudes et illiteratos, sed legentes sacram Scripturam et intellectum lectorum utcumque sequentes, non utique inveniet hic tot tales, quot centenæ talium in illis inveniri possunt.

Si vero sapientiorum in divinis et magis eruditorum iudicium præfers, in illis quidem infiniti invenientur, ita in fine exercitati erga sacram Scripturam, ut audito aliquo ex ea dicto, habeat quilibet eorum statim assignare, et ex quo libro et capitulo est, et quis hujus dicti sensus, et adhuc promptus sit ad omnia dubitanda probabiliter respondere. His cum locutus fuisset sæpe sapientissimis eorum, nondum aliquem talem inveni. Puto autem neque esse eorum talem aliquem. Si vero digniores et principales et dominantiores queris, Ecclesia Romana est, quæ habet in universali Ecclesia summum et dignissimum locum. Si vero eos qui nondum alias in hæresim ceciderunt, ipsa sola est, de quinque Ecclesiis, quæ jare potest hoc gloriari. Si vero sanctos, invenies sanctum Cyrillum et sanctum Augustinum, dicta Scripturæ exponendo, planissime tradentes et ex Filio Spiritum esse. Si vero generale concilium, et hoc. Quia enim hi patriarchæ apostolicam deseruerant sedem, et imperialibus propositionibus se ipsos potius dederunt, et in schismatici rationem, ut ostensum est, ceciderunt: primum quidem Ecclesiarum mater, ne hujusmodi sedes va-

cent, legitimis pontificibus et canonicè sacerdotium habentibus constituit et ordinat cuilibet earum suum patriarcham. Deinde post multos annos generale concilium celebrans, de eodem ipso omnium assensu declarat, hoc per Scripturam concludi, Spiritum sanctum ex Patre Filioque, tanquam ex uno principio, procedere. Quapropter, qui hoc negat, et contrarium sapit, generalis jam concilii iudicio sacræ Scripturæ pugnat. Et propterea in hæretici definitionem manifeste incidens, purus hæreticus est.

Hæc autem et ad te scribo, et ad alios dico, non malevolentia aliqua, et contumeliose, sed cupiditate, ut Ecclesia Christi uniat, et ad seipsam redeat, et omnes Christiani in fidè et veritate id ipsum sapiant, et charitatis vinculo sibi invicem copulentur: quod ut puto non in longum eveniret, si hæc sola, quæ tibi scribo, in mentem omnibus venirent. Nam si persuasum fuisset eis in quo malo sunt, facile utique et hujus liberationem quererent. Quare nihil, ut æstimo, benevolentius pro omnibus communiter fieri potest, quam si talia ad eos dicantur et scribantur.

Ejusdem domini Barlaami, episcopi Gyracensis, probatio per sacram Scripturam, quod Spiritus sanctus et ex Filio est, quemadmodum et ex Patre.

Domino nostro Jesu Christo jubente nobis perscrutari Scripturas, duo hiuc intelligimus. Unum, quod pietatis dogmata non sola sunt illa, quæ ex verbis ipsis immediate a Scriptura traduntur, verum etiam sunt alia, quæ per sensum dictorum perscrutantibus nobis elucescunt. Aliud est, quod debitores sumus, non sola quæ verbis promptè significantur tenere, verum etiam illa quæ per sensum eorum emergunt. Nam si præter ea quæ verbo significantur, non apparent et alia ex dictorum sensu similiter illis existentia ad fidem necessaria, non utique dixisset: *Perscrutamini Scripturas* ¹⁰. Ad faciendâ enim ea, quæ verbo immediate significantur, illaque sola tenenda, non perscrutatione, sed lectione sola opus esset. Quare dixisset: *Legite Scripturas*. Id ipsum intelligimus, et Apostolo ad Corinthios dicente: *Littera occidit, Spiritus autem vivificat* ¹¹: litteram dicente id, quod promptè in Scriptura per vocem significatur, Spiritum vero id, quod per debitam *scrutationem* in Scriptura per sensum conflatur. Ergo si quid eorum, quæ de Deo intelliguntur, ita se habet in Scriptura, ut id quidem recta facta investigatione per omnem appareat Scripturam, ejus vero oppositum neque ex voce, neque ex sensu Scripturæ necessario concludatur, et adhuc sanctorum nostrorum doctorum sicut nonnulli, qui exponendo divinam Scripturam id ipsum manifeste concludant et tradant: manifestum, quod necessarium est hoc admitti et credi: ut, inquam, in divina Scriptura Spiritus sanctus neque quod substantia est, neque quod accidens est, scriptum est; sed esse illum substantiam, ex omni-

¹⁰ Joan. v, 39. ¹¹ II Cor. iii, 6.

busde eo dictis in Scriptura concluditur : esse vero illum accidens, nullatenus concludi potest.

Præterea sacri nostri doctores, exponentes sacram Scripturam aiunt, concludi ex ea, non tantum ipsum substantiam esse, verum etiam increatam substantiam et consubstantialem Patri. Ergo necessarium est et nobis hoc credere et constiteri. Simile igitur huic est, et quod Spiritus sanctus habet esse ex Filio; sicut ex Patre. Hoc enim per sacram Scripturam legitime investigantibus eam apparet : et multi sacrorum nostrorum doctorum exponentes Scripturam, manifeste id ipsum enuntiant : sicut sanctus Augustinus in multis suis scriptis, et sanctus Cyrillus in dictis suis Thesauris, prout potest quicumque vult inspectis eorum operibus videre quod dico. Hujus vero oppositum, quod est, ex solo Patre procedere Spiritum sanctum, et non ex Filio; nullatenus per Scripturam concludi potest.

Illi enim qui hanc defendunt opinionem, credunt se habere potissimum illud quod Dominus ait : *Qui a Patre procedit* ; minime vero per hoc concluditur, quod ex solo Patre ; nimium enim interest dicere aliquid simpliciter, et dicere id ipsum distinguendo, quod *solum*. In multis enim unum est verum, aliud falsum : utpote si dicatur Filium esse Deum verum de Deo vero, verum est. Si vero dicatur solum Filium esse Deum verum de Deo vero, falsum est. Id ipsum et in aliis plurimis invenies. Non ergo dicto, quod ex Patre procedit Spiritus, continuo per hoc necessario concluditur, quod ex solo : sed quantum per hoc, reliquum incertum est. Neque igitur ex dicto verbo, neque ex alio sacre Scripturæ concluditur, quod ex solo. Quia vero et ex Filio est Spiritus, omnis divinitus inspirata Scriptura testatur. Incipiendum autem sit inde.

Argumentum primum.

De ingenita persona, duabus personis habentibus esse, quæri potest : quidnam causæ est, quod ipsa principalis persona, in quantum est auctrix unius principatarum personarum, adepta est proprium nomen, et vocatur ad eam Pater ; in quantum est vero principium alterius personæ, nullum nomen consecuta est, quemadmodum postmodum expositores nominaverunt Patrem, spiratorem sancti Spiritus. Ipsa vero sacra Scriptura nullum nomen exposuit, quo oporteat Patrem respectu Spiritus appellari. Et non hoc quæro, utrum alio modo habeat Verbum esse de ingenita persona, alio vero Spiritus ; nam et differentem esse modum, per quem uterque habet esse, ex communi principio credo. Et quid interest inter duos hos modos, ignotum esse hominibus minime dubito. Sed illud quæro : cur unus modus habet speciale nomen, et vocatur secundum ipsum principalis persona Pater : secundum vero alium modum, quo est eadem persona principium Spiritus, nomen in Scriptura non est ? Ille autem arbitror, me non irrationabiliter quærere. Sed ad illud aspiciendo, quod apud nos Pater, Filius, generatio, generatum, et huiusmodi nomina proprie qui-

dem de animalibus dicuntur et maxime de hominibus : ego vero vocibus prætermittis, ipsas res secundum ea quæ nobis tradita sunt, contemplans, ac modum illum, quo Dei Verbum habet esse ex Patre, comparans filiorum apud nos generationi : video illum plurimum ei dissimilem ; quam vero similitudinem apprehendo illius ad hanc, eandem indifferenter video esse et modi, quo Pater principium est Spiritus. Attende enim, ut primum de dissimilitudine eorum dicam.

Seth non ex solo est Adam, sed ex eo et Eva : et non simul, neque per eundem modum. Verbum vero illic ex solo Patre est. Et Seth non est totus ex toto Adam, sed id quod emissum est prius ex Adam, neque homo neque animal est, sed semen per quod in vulva matris Seth conditus est, neque ex toto Adam prodians. Illic vero totus Filius ex Patre toto.

Et hic natus Seth de temporali Adam, non est illi contemporalis. Ille enim præcessit, hic supervixit. Illic vero natum Verbum de sempiterno Patre, cœternum est ei. Et hic is qui natus est, non est in generante : neque qui genuit in generato ; neque duo unus homo est ; neque voluntas eorum semper una ; neque virtus et actio una ; neque eadem scientia. Illic vero Filius in Patre, et Pater in Filio, et duo unus Deus est, et una eorum et voluntas et virtus, et scientia et extrinseca actio. In quo ergo divina illa generatio similis est huic humanæ ? an certe sicut hic est homo de homine, et consubstantiali : ita illic Verbum ex Patre est consubstantiale de consubstantiali, et Deus de Deo ? At vero et Spiritus sanctus id ipsum Deus de Deo est, et consubstantialis de consubstantiali. Ergo in quo Filii generatio similis est hominum generationi, in eodem et Spiritus processio similis est eidem. Magis autem in quo Spiritus processio dissimilis est hominum generationi, in eodem et Filii generatio dissimilis est eidem, quanquam inter se differre credantur. Cur ergo illius dicitur Pater, istius vero nihil ? an certe quoniam ingenita persona duarum personarum existens principium, unius est sola, alterius vero non sola ? Ideo cuius quidem sola ipsa est principium, ad illam habet specificatum nomen, per quod maxime consubstantialitas eorum intelligatur, et vocata est ejus Pater : cuius vero non sola est principium, ad illam nomen non habet, ne commune proprium putetur. Et contingit secundum nomina e converso se habere in Deo quam in Adam, et Eva, et Seth. In his enim Adam, cuius personæ solus causa est, ad illam nomen non habet, quo ejus principium est, scilicet Evæ. Cuius vero non solus, sed cum Eva auctor est, illius nominatur pater : Spiritu sancto huiusmodi permutationem nominum dispensante nobis providendo, ne carnales copulas, et fluxus, et abscissiones, et partus imperfectos, et huiusmodi passiones in Trinitate imaginemur.

Propterea ergo et ne commune proprium patetur, ingenita persona, habentis quidem personæ ex ea

sola esse, nominata est Pater, ad illam vero personam, quæ non ex ea sola habet esse, nomen non habet. Ego quidem hoc credo : qui vero nititur contradicere his, dum non ostendit aliam rationabiliorum causam, propter quam unum est nominatum et aliud innominatum, arbitror eum nihil ad rem dicere.

Secundum Argumentum.

In omnibus entibus, de quibus proprie dicimus imaginem et exemplar, cum semper imago inferioris rationem habeat ad exemplar, et in nullo æqualiter exemplari veniat, in Patre vero et Filio illuc per omnia existat æqualitas et substantialis identitas : qui vult Scriptura divina, quod Filium quidem nominat imaginem Patris, Patrem vero minime imaginem Filii? an certe propter principii rationem? quoniam Filius ex Patre est, non Pater ex Filio. Quemadmodum et omne exemplar principium est suæ imaginis. Imaginem itaque divina Scriptura nominans Filium invisibilis Dei, simul ostendit, et quod ex eo est, et quod similis ei est : minoritate videlicet prætermittit, tanquam minime conveniente. At vero, quemadmodum Filius dicitur imago Patris, non Pater imago Filii : ita Spiritus sanctus in eadem Scriptura dicitur imago Filii, non Filius imago Spiritus. Dicit enim Apostolus ad Romanos : *Quos enim præcivit et prædestinavit, conformes fieri imagini Filii sui* ²⁶. Et ad Corinthios : *Sicut portavimus imaginem terrestri, portemus et imaginem celestis* ²⁷, celestem dicens Filium. Et iterum : *Nos autem omnes revelata facie gloriam Domini speculantes, in eadem imagine transformamur de gloria in gloriam, sicut a Domini Spiritu* ²⁸. Quod autem imago Filii dicitur in his Spiritus ipse sanctus, habemus per sanctum Cyrillum in Theauris : in quibus ex eisdem verbis concludit ipse, quod Spiritus est et ex Filio. Ergo et nos id ipsum per eadem concludentes, et ex eo quod dicitur, Spiritus imago Filii : ex ipso etiam secundum superius assignatam rationem intelligentes, rectissime et intelligimus, et concludimus, et dicimus.

Tertium Argumentum.

Item cum Deus sit incorporeus, et membra corporalia non habeat, quid est, quod Spiritus sanctus spiritus oris ejus dicitur? Ait enim : *Verbo Domini cæli firmati sunt, et Spiritu oris ejus omnis virtus eorum* ²⁹. An certe, ut ex hoc intelligamus Spiritum sanctum ex eo tanquam ex principio esse? sed sicut dicitur Spiritus oris Patris, ita idem ipse in eadem Scriptura dicitur Spiritus oris Filii. Ait enim Isaias de Filio : *Et percussit terram virga oris sui, et Spiritu labiorum suorum interficiet implum* ³⁰. Et Paulus ad Thessalonicensis : *Quem interficiet Dominus Jesus Spiritu oris sui* ³¹. Joannes vero in Apocalypsi propter occidendi rationem tanquam gladium an-

pitum eundem vidit. Ait enim de Filio : *Et ex ore ejus procedebat gladius anceps, ut in eo percussat gentes* ³². Et post pauca : *Et reliqui interfecit sunt in gladio sedentis super equum procedente ex ore ejus* ³³. Ergo divina Scriptura nominans Spiritum sanctum, Spiritum oris Filii et gladium procedentem ex ore ejus, quid aliud nos docet per hujusmodi signa, nisi quod Spiritus sanctus ex Filio est, sicut ex Patre?

Quartum Argumentum.

Item Filius, secundum Isaiam, *brachium Patris dicitur* ³⁴; Spiritus sanctus in Evangelis *digitus Dei*. Nam beatus Mathæus narrat dixisse Christum : *Si autem ego in Spiritu Dei ejicio demonia, utique pervenit ad vos regnum cælorum* ³⁵. Sanctus vero Lucas in eodem ait : *Si vero in digito Dei ejicio demonia, utique pervenit ad vos regnum cælorum* ³⁶. Ergo digitus Dei Spiritus sanctus dictus est. Prætermittis igitur his quæ Trinitati ex his congruere non possunt, scilicet, quod aliud est totum, aliud pars, et aliud propinquius, aliud longius a communi principio : quid reliquum est intelligendum per has nominationes, nisi quod Filius quidem tanquam brachium est ex solo Patre, Spiritus vero sanctus tanquam digitus est ex Patre, Filioque?

Quintum Argumentum.

Item in Jordane Pater desuper testabatur Filio ³⁷ : ipse vero Filius subtilus baptizabatur, Spiritus autem sanctus desuper descendens in specie columbæ, non oblique de latere Christi stetit, quod esset utique signum Filium et Spiritum ex solo Patre habere esse, tanquam æque divisos; sed super eum stetit in medio videlicet duorum : quod est signum, communem ipsum eorum esse. Communis autem non utique esset, nisi tanquam ex ambobus procedens, et id quod videbatur desuper columba a Patre descendens ad Filium, signum faciens : quod licet ab æterno Spiritus est ex Filio sicut ex Patre, tamen Filius hoc habet ex Patre, non Pater ex Filio. Nihil autem obstat huic speculationi quod dictum est, columbam manere super Filium. Nam manere in eo, et esse ex eo contraria non sunt. Sicut enim simul et in Patre est, et ex Patre : ita simul et in Filio et ex Filio.

Sextum Argumentum.

Cum sit una substantia, virtus et actio Patris et Filii, et omnia quæ sunt, non magis a Patre quam a Filio sint, quidnam causæ est quod Pater in divina Scriptura dicitur facere res Filio, et per Filium : Filius vero nihil dicitur facere Patre vel per Patrem? Verbo enim Domini, ait Psalmista, *cæli firmati sunt* ³⁸. Et Evangelista : *Omnia per ipsum facta sunt* ³⁹. Et Apostolus : *Unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia, et nos per ipsum* ⁴⁰. Et alibi : *In novissimis autem his diebus locutus est nobis in Fi-*

²⁶ Rom. viii, 29. ²⁷ I Cor. xv, 49. ²⁸ II Cor. 3, 18. ²⁹ Psal. xxxii, 6. ³⁰ Isai. xi, 4. ³¹ II Thess. ii, 8. ³² Apoc. xix, 15. ³³ Ibid. 21. ³⁴ Isai. liii, 1. ³⁵ Matth. xii, 28. ³⁶ Luc. xi, 20. ³⁷ Matth. iii, 13-17. ³⁸ Psal. xxxii, 6. ³⁹ Joan. i, 3. ⁴⁰ I Cor. viii, 6.

io, quem posuit heredem omnium, per quem etiam A
*saecula fecit*²². Quia vero e converso fecit Filius aliquid per Patrem, vel Patre, nusquam scriptum est. Quanquam neque instrumentum Patris Filius est, ut dicatur Pater tanquam per instrumentum facere aliquid per ipsum et ipso. Neque rursus quae sunt immediate et propinque sunt a Filio: mediate vero et longius a Patre, ut secundum hunc sensum dicatur Pater facere per Filium; nam immediate a Patre et Filio, tanquam ab uno conditore, uno et simplici actu omnia sunt: cur ergo illo modo Scriptura de eis disputat? An ut intelligamus principium et quod ex eo est, quia esse eorum unam simplicem substantiam, virtutem et actionem et omnia esse communia, ex Patre tanquam ex proprio principio, adest Filio, sed non ex Filio Patri: sed ad hujus speculationis intellectum, Pater dicitur in Scriptura facere Filio et per Filium; huic vero e converso nusquam Scripturae scriptum est. Similiter autem cum sit Patris et Spiritus sancti una simplex substantia, virtus et actio, et neque instrumentum Patris sit Spiritus, neque illa quae sunt, propinquius a Spiritu quam a Patre stant, ipsum quidem Spiritum sanctum facere aliquid Patre vel per Patrem, nusquam Scripturae scriptum est. Quia vero Pater facit res Spiritu, et per Spiritum, per omnem fertur Scripturam. Spiritu enim Deus, secundum Psalmistam, caelos fortificat, et animas nostras confirmat. Et Apostolus ad Romanos: *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis*²³; et iterum: *Qui suscitavit Jesum Christum de mortuis, vivificabit et mortalia corpora nostra, per Spiritum sanctum, qui habitat in nobis*²⁴. Et ad Corinthios: *Nobis autem revelavit Deus per Spiritum suum*²⁵. Et ad Titum: *Sed secundum misericordiam, salvos nos fecit per lavacrum regenerationis Spiritus sancti*²⁶. Et ad Hebraeos: *Testante Deo signis et portentis et variis virtutibus, et Spiritus sancti divisionibus*²⁷. Et beatus Lucas in Actibus: *Domine qui Spiritu sancto per os patris nostri David pueri tui dixisti*²⁸. Et rursus: *Quomodo unxit eum Dominus Spiritu sancto et virtute*²⁹. Et multa talia invenies in Scriptura quaerendo: hujus vero e converso minime: Et est certum, quod est eadem causa, ut ita de eis D
 Scriptura disputet, quod esse communes et easdem ad creaturas actiones Patris et sancti Spiritus. Ex Patre tanquam ex principio adest Spiritui sancto, et non Patri ex Spiritu sancto.

Ut enim hoc intelligamus, Patrem ait Spiritu et per Spiritum facere, Spiritum vero nunquam ait Patre vel per Patrem facere aliquid. At vero secundum eundem modum, quod Filius facit aliquid per Spiritum et Spiritu, omnis divina Scriptura plena est; quod vero Spiritus aliquid facit Filio vel per Filium, usquam Scripturae dicitur. In Evangelis enim

Spiritu sancto dicitur Christus baptizare, et demonia ejicere; et Apostolus ad Romanos: *Non enim ausus sum dicere aliquid eorum, quae per me non fecit Christus in obedientiam gentium in verbo et operibus, in virtute signorum et miraculorum, in virtute Spiritus sancti*³⁰. Et ad Thesalonicens: *Quem interficiet Dominus Jesus Spiritu oris sui*³¹. Et ad Hebraeos: *Quanto magis sanguis Christi, qui per Spiritum sanctum se ipsum obtulit immaculatum Deo*³². Et in Actibus: *Usque ad illum diem, in quo praecipiens apostolis per Spiritum sanctum quos elegit, assumptus est*³³. Et Isaias: *Et Spiritu labiorum suorum interficiet impium*³⁴. Itaque quoniam Spiritus sanctus non est instrumentum Filii, ut per hoc dicatur Filius facere eo et per eum; neque rursus quae sunt, propinquius a Spiritu quam a Filio sunt: uno enim simplici actu, et immediate a Filio et Spiritu sancto, magis autem a tota Trinitate omnia sunt: quid vult Scriptura, quod Filium quidem dicit facere Spiritu et per Spiritum, Spiritum vero Filio vel per Filium facere aliquid nusquam dicit? An certum est, quod secundum superius assignatam rationem consona illi existente Scriptura causa est ut haec ita scripta sint? Quoniam esse communes et easdem ad creaturas Filii et Spiritus sancti operationes: ex Filio tanquam ex principio adest Spiritui, sicut et ex Patre, et non Filio ex Spiritu: aut ergo est Spiritus et ex Filio, aut minime scipsam Scriptura sequitur.

Septimum Argumentum.

Item Filius dicitur Verbum Patris, et ex hac nominatione intelligimus eum et coeternum Patri, et ex eo habere esse. Sicut autem Filius dicitur Verbum Patris, ita Spiritus sanctus dicitur Rhema Filii. Ait enim Apostolus ad Hebraeos de Filio: *Qui cum esset splendor gloriae, et figura substantiae ejus, portansque omnia Rhemate virtutis suae*³⁵. Quod autem in his Rhema virtutis Filii ipsum Spiritum sanctum nominat, patet ex aliis partibus Scripturae. Certo enim quo Filius purgat animas, ejicit demonia, signa et portenta facit; eodem et portat omnia. At vero scriptum est, illa facere Spiritu sancto: ergo et Spiritu sancto omnia portat. Dicitur autem in proposito dicto Rhemate suae virtutis portare omnia, Spiritus ergo sanctus et Rhema virtutis Filii idem est. Patet autem id ipsum et inde. Cuius personarum ut plurimum in Scriptura vivificare attribuitur? Sancto Spiritui. Ait enim Dominus: *Spiritus est qui vivificat*³⁶. Et Apostolus ad Romanos: *Qui suscitavit Jesum Christum ex mortuis, vivificabit et mortalia nostra corpora per Spiritum suum qui habitat in nobis*³⁷. Iterum: *Si Spiritu opera carnis mortificaveritis, vivetis*³⁸. Quis autem de tribus procedere dicitur? Certus Spiritus. Quis adhuc dicitur esse os Patris? Spiritus. At vero ipse Dominus comprehendens simul vivi-

²² Hebr. 1, 2. ²³ Rom. v, 5. ²⁴ Rom. viii, 11. ²⁵ I Cor. ii, 10. ²⁶ Tit. iii, 5. ²⁷ Hebr. ii, 4. ²⁸ Act. iv, 25. ²⁹ Act. x, 38. ³⁰ Rom. xv, 18. ³¹ II Thess. ii, 8. ³² Hebr. ix, 14. ³³ Act. i, 2. ³⁴ Isa. xl, 4. ³⁵ Hebr. i, 3. ³⁶ Joan. vi, 64. ³⁷ Rom. viii, 11. ³⁸ Ibid. 13.

ficationem, processionem et os, ait : *Non in solo pane vivet homo, sed in omni Remate procedente per os Dei* ⁵⁵. Ergo omne Rema procedens per os Dei in quo vivimus, ipse Spiritus sanctus est. Manifestissimum autem hoc fecit Apostolus ad Ephesios dicens : *Et galeam salutaris accipite, et gladium Spiritus, quod est Rema Dei* ⁵⁶. Nam cum in lingua Græca gladius esset feminini generis, et Spiritus neutri, non dixit *quæ est Rema Dei*, ut intelligatur gladius; sed *quod est Rema Dei*, ut exinde intelligatur Spiritus: ac si diceretur in lingua Latina: *Qui Spiritus Remi Dei est*. Rema ergo virtutis Filii, quo omnia portat, ipse Spiritus est. Et sicut ubi Filius dicitur, splendor gloriæ Patris, circumlocutive dictum est pro eo quod dicatur Patris, ita et Spiritus sanctus dicitur esse Rema virtutis Filii, pro eo quod dicatur Rema Filii. Ergo ex hac nominatione quid aliud potest intelligi, nisi quod Spiritus ex Filio est? quoniam et omne Rema ex illo est, cujus esse dicitur.

Notandum vero est et illud, quod cum logos dicitur in lingua Græca, et in voce et in corde, rema tantum in voce et ore: Spiritus quidem sanctus dicitur Rema per os Dei procedens, et Spiritus oris Dei: Filius vero logos quidem cordis Dei dicitur. *Eructavit enim*, ait, *cor meum logon bonum* ⁵⁷, quod ex persona Patris dictum esse sanctus Dionysius testatur: logos autem oris Dei non dicitur. De quibus vocibus tanquam mysticis quibusdam notis illud intelligimus, quod sicut cordis logos est ex sola mente, rema vero vocis est ex mente et logo, qui in corde est: ita Filius quidem ex solo Patre est, Spiritus vero sanctus ex Patre Filioque.

Octavum Argumentum.

Spiritus sanctus dicitur in Scriptura esse et Patris et Filii. Ait enim Apostolus ad Romanos: *Si quis Spiritum Christi non habet, hic non est ejus* ⁵⁸; et ad Galatas: *Misit Deus Spiritum Filii sui* ⁵⁹. At vero, quæ sunt communia Patris et Filii, non aliter sunt Patris et aliter Filii, sed similiter et eodem modo: quod Dominus ostendit in aliquibus. Ait enim: *Quæcumque Pater facit, eadem et Filius similiter facit* ⁶⁰; et iterum, *Sicut Pater suscitavit mortuos et vivificavit, ita et Filius quos vult vivificat* ⁶¹. Sicut ergo facere et vivificare commune existens Patris et Filii, similiter est amborum: ita et si quid aliud commune est Patris et Filii, eadem ratione et modo duorum est, salva videlicet illa distinctione, qua intelligimus communia duorum ex Patre adesse Filio, non ex alio Patri. Et id ipsum significat Dominus dicens: *Sicut Pater habet vitam in semetipso* ⁶². Ergo habere vitam in semetipso commune existens similiter amborum, tamen ex Patre ab æterno Filius hoc habet. Quapropter quia

Spiritus sanctus et Patris est et Filii, illo videlicet distincto tantum, quod Filius hoc habet ab æterno ex Patre, ut ejus dicatur Spiritus.

At vero ideo dicitur Spiritus sanctus, Spiritus Patris, quoniam ex eo. Si enim alius existens quam Pater, non esset ex eo, non utique diceretur ejus esse. Significant autem et hoc evangelistæ. Illi enim qui dicunt Spiritum Patris, non dicunt Spiritum ex Patre: Joannes vero solus, qui post omnes Evangelium scripsit, Spiritum a Patre procedentem dicens, Spiritum Patris in suo Evangelio minime dicit. Putasne ignorabant vel illi, utrum ex Patre est Spiritus: vel hic utrum Patris est? Minime. Sed certum est, quod et illi dicentes esse Patris Spiritum, per hoc significare volebant, quod ex Patre est: et hic dicens ipsum a Patre, eodem ipso et quod Patris est significat. Ergo si necessarium est Spiritum sanctum ita esse Filii, sicut est Patris: est autem Patris tanquam existens ex eo; est ergo et Filii tanquam existens ex eo. Est autem id ipsum manifestum, et quia non convertitur; multis enim in Scriptura nominibus Filius cum esset nominatus, in nullo eorum dicitur esse Spiritus, sicut ipse Spiritus dicitur esse Filii. Non enim ubi ait Apostolus *gladium Spiritus* ⁶³, Filium nominat gladium, ut quidam intelligunt. Patet autem ex superioribus. Cum enim dixisset: *Induimini et sumite armaturam Dei*, ac per hoc Patrem significasset; descendens infert: *Et galeam salutaris accipite*, salutare nominans ipsum incarnatum Filium. *Videbit enim*, ait, *omnis caro salutare Dei* ⁶⁴; et *Quia viderunt oculi mei salutare tuum* ⁶⁵. Deinde consequenter dicit: *Et gladium Spiritus*, per hæc duo nomina, ipsum Spiritum significans. Merito autem armaturam quidem attribuit Patri, galeam vero et gladium Filio et Spiritui. Quoniam enim armatura est genus vel totum, galea vero et gladius sunt species vel partes: et semper totum et genus principii rationem habet ad partes et species; est autem et Pater principium Filii et Spiritus sancti: jure armaturam quidem habentem principii rationem attribuit principalissimæ Patris personæ: galeam vero et gladium, quorum est armatura principium, Filio et Spiritui, quorum est Pater et principium. Non quia ibi genus et species et totum et partes sunt, sed solummodo secundum rationem principii, et eorum quæ ex eo sunt. Et quoniam caput principii habet rationem ad manum, capitis quidem arma attribuit Filio, manus vero Spiritui: ut exinde intelligamus Filium principium esse Spiritus. Sed quod sermo cæpit dicere, illud est, quod Filius secundum nullum suorum nominum dicitur Spiritus, sicut ipse Spiritus dicitur esse Filii. Ergo ut verba non convertantur, causa est, quod res non convertuntur. Siquidem in Scriptura consona rebus verba redduntur. Non au-

⁵⁵ Matth. iv, 4. ⁵⁶ Ephes. vi, 7. ⁵⁷ Psal. xlv, 2. ⁵⁸ Rom. viii, 9. ⁵⁹ Galat. iv, 6. ⁶⁰ Joan. v, 19. ⁶¹ ibid. 21. ⁶² ibid. 26. ⁶³ Ephes. vi, 17. ⁶⁴ Luc. iii, 6. ⁶⁵ Luc. ii, 30.

tem convertentur, si Spiritus est et ex Filio. Manifestum enim est, quod Filius non est ex Spiritu: Remane autem secundum hunc modum non convertente, merito neque verba in Scriptura convertuntur. Sed Spiritus dicitur esse Filii, Filius vero non dicitur esse Spiritus.

Nonum Argumentum.

Mittit in Scriptura Pater Spiritum sanctum. Hic autem Patrem non mittit. Unde quaeri potest, quomodo qui ubique est, et omnia implet, mittitur alio? Ubi enim non est, ut illic mittatur? vel quomodo cui inseparabiliter est unitus, ab eo alio mittitur? vel qui penitus immutabilis est et inalterabilis, quomodo in tempore aliquid patitur? Si vero dicit aliquis, quod ipsa quidem Spiritus persona non mittitur, sed gratia ejus missa ipse dicitur mitti, primum quidem dubitandum est, utrum gratia Spiritus sancti ita mittatur, sicut ea quae de loco in locum moventur; deinde si alia non est gratia Spiritus quam Patris. Una enim trium personarum est simpliciter gratia: et nullam habet Spiritus gratiam, quae Patris similiter non est. Quid familiarius et congruentius, communi gratia missa, Spiritus dicitur mitti a Patre, quam Pater a Spiritu? Nam si scriptum fuisset, quod Spiritus misit Patrem, possemus similiter dicere, quod ipse quidem non mittitur, gratia vero ejus missa dicitur ipse mitti.

Quid ergo vult Scriptura, ut introducat Patrem mittentem Spiritum, missum vero a Spiritu minime? an quia ille qui mittit ad illum qui mittitur, in quantum mittit, principii habet rationem, est autem et Pater principium Spiritus, mitti autem Patrem a Spiritu incongruentissime diceretur. Spiritum vero a Patre mitti, congruentissime dictum est: ut per hoc Pater principium esse Spiritus significetur? Et est utique Patrem ad nos mittere Spiritum, nihil aliud, quam certum nobis facere, quod ex ipso intemporaliter est Spiritus: quia est quidem Spiritus intemporaliter a Patre. Nos autem hoc non intemporaliter cognoscimus, vel credimus, sed in tempore. Igitur quoniam in tempore hoc nobis manifestatur, scriptum est, ipsum Spiritum a Patre mitti, ad nos, quod est manifestum nobis fieri ab eo, quod ex eo est. At vero similiter Patri et Filio mittit Spiritum, et non mittitur ab ipso. Licet enim dicat Isaias ex persona Filii: *Misit me Dominus et Spiritus ejus*⁶⁵; et iterum, *Spiritus Domini super me, propter quod unxit me, evangelizare pauperibus misit me*⁶⁶: tamen qua natura convenit Filio vocare Patrem Dominum, illa utique et mitti a Spiritu se ait. Non enim dixit Spiritus Dei, vel Patris, sed *Spiritus Domini misit mei*. Dominum vero Patrem, non secundum suam deitatem, sed humanitatem. Secundum ergo humanitatem in propositis dictis intelli-

gitur mitti a Spiritu, et non secundum deitatem, quia humanitas ejus est, quae Deum Patrem Dominum suum vocat, et non deitas. Ergo quoniam commune est Patris et Filii mittere Spiritum, et non mitti ab eo: qua utique ratione mittit Pater Spiritum, eadem et Filius mittit ipsum. Mittit autem Pater Spiritum; ostendens nobis, quia ex eo est. Mittit ergo et Filius Spiritum, significans nobis, quia ex ipso Filio ipse est. Aspice autem et Apostoli de hoc capitulo alibi diligentiam. Quia enim scivit Filium quidem ex solo Patre, Spiritum vero ex Patre Filioque: ideo de Filio quidem dicit ad Galatas: *Misit Deus Filium suum*⁶⁷; de Spiritu vero post pauca non ita dixit: *Misit Deus Spiritum suum*, ne ex ipso solo significetur, sed quomodo? *Misit Deus Spiritum Filii sui*⁶⁸: per utrumque ambo significans; nam et dicendo: *Misit Pater Spiritum*, significat, quod et ejus est, et ex eo: et dicendo, *Spiritum Filii sui*, significat, quod et ex Filio est, et ab eo mittitur.

Decimum Argumentum.

Dat hominibus Deus Pater Spiritum. Ait enim Dominus in Lucae Evangelio: *Quanto magis Pater vester caelestis dabit Spiritum bonum petentibus se*⁶⁹? et apostoli in Actibus: *Nos sumus testes horum verborum, et Spiritus sanctus, quem dedit Dominus omnibus obedientibus ipsi*⁷⁰. Et iterum: *Quis ego sum, ut impediam Deum dare Spiritum sanctum credentibus in nomine Jesu*⁷¹? Et Joannes in prima: *In hoc cognoscimus, quia in eo manemus, et ipse in nobis, quod ex Spiritu suo dedit nobis*⁷². Et Apostolus ad Galatas: *Qui igitur dedit vobis Spiritum et operatur virtutes in vobis*⁷³. Et ad Ephesios: *Pater gloriae dei vobis Spiritum sapientiae et revelationis*⁷⁴. Et ad Thessalonicenses: *Sed Deum, qui et dedit Spiritum sanctum suum in vobis*⁷⁵. Quia vero Spiritus sanctus dat Patrem, nusquam scriptum est; ergo inseparabilis et indivisibilis cum esset Trinitas, dubitabile profecto efficitur, quomodo una persona aliam dat, vel quomodo possibile est a nobis accipi Spiritum sanctum, non accipientibus simul et Patrem? si vero nihilo minus Patrem, quam Spiritum accipimus, quando Spiritum accipimus, quae ratio est, ut non similiter et Patrem a Spiritu dari scribatur? Si vero dicit aliquis, quod accipere Spiritum sanctum, cum nos ab eo accipimus, et aliquam spiritualem operationem patimur ab eo, et spirituale aliquid donum ab eo accipimus, vel sapientiam, vel linguam, vel prophetiam, vel potestatem solvendi et ligandi, vel aliquid tale, et hoc est quod nos accipimus ipsum; quia e converso accipimus et bene patimur ab ipso, inalterabili et immutabili eo manente: est quidem, prout credo, Spiritus acceptio bene expressa, quod vero quaeritur, nihilo magis inventum est, vel dubium solutum. Nam si nihilo magis a Spiritu sancto accipimus, et beneficium patimur,

⁶⁵ Isa. XLVI 1, 10. ⁶⁶ Isa. LVI 1; Luc. IV, 18. ⁶⁷ Galat. IV, 4. ⁶⁸ ibid. 6. ⁶⁹ Luc. XI, 13. ⁷⁰ Act. V, 32. ⁷¹ Act. X, 47. ⁷² Joan. IV, 15. ⁷³ Galat. III, 5. ⁷⁴ Ephes. I, 17. ⁷⁵ I Thess. IV, 8.

et dona accipimus, quam a Patre; æqualiter enim et similiter a tribus personis hujusmodi beneficia nobis eveniunt: quæ causa est, ut enim hujusmodi beneficia æqualiter a Patre et Spiritu accipimus; Pater quidem dicatur dare nobis Spiritum sanctum, hunc vero e converso minime scribatur: an certe, quoniam semper ille, qui dat aliquid, in quantum dat, principii rationem habet ad id quod datur, est autem et Pater principium Spiritus sancti, dici quidem Patrem dari a Spiritu sancto, absurdissime diceretur; quia vero Pater dat Spiritum, congruentissime dicitur, ut exinde intelligamus, illum quidem tanquam principium, hunc autem tanquam ex eo; et ita dicta in tempore datio Spiritus sancti, reducit nos ad sempiternam ejus ex eodem processionem. At vero et Filius dat in Scriptura Spiritum sanctum. Insufflavit enim, et dixit discipulis: *Accipite Spiritum sanctum* ⁷⁶. Et in prima catholica Epistola ait beatus Joannes de Christo: *In hoc cognoscimus, quia manet in nobis, de Spiritu quem nobis dedit* ⁷⁸. Quia vero Spiritus sanctus dat Filium, nusquam scriptum est. Quoniam ergo dare Spiritum et non dari ab eo, commune est Patris et Filii; communia vero indifferenter sunt communia: similiter utique intellecta datione et acceptione in Filio et Spiritu, sicut in Patre et Spiritu; necesse est ex eo ipso intelligere nos, quod Filius principium est Spiritus, et Spiritus intemporaliter est ex ipso.

Undecimum Argumentum.

Effundit in Scriptura sacra Pater Spiritum sanctum. Ait enim: *Effundam a Spiritu meo super omnem carnem* ⁷⁶. De quo quis merito dubitabit, quomodo effunditur, quod non est humidæ naturæ vel defluentis, vel quomodo patitur aliquid, quod penitus est impassibile; ac si vera est Patris et Spiritus sancti operatio, et est effundere operatio quædam: et ipse ergo se ipsum effundit. Sed quomodo cum esset simplicissimus ipse ad seipsum facit, et a se ipso patitur? si vero dicit aliquis, quod effundi ipse dicitur, eo quod ejus gratia effunditur, ut scriptum est in Actibus, quod *Et in gentibus gratia Spiritus sancti effusa est* ⁷⁷; hoc autem propter copiosam et abundantem donorum distributionem ad multos subito transeuntem: sed cum eadem sit gratia Patris et Spiritus sancti, quid magis communi gratiæ effusa, Pater dicitur effundere Spiritum, quam Spiritus Patrem? Hujus autem solutio eadem utique est, quæ et priorum. Quoniam enim ille qui effundit, ad id quod effunditur, in quantum effundit, principii habet rationem; est autem et Pater principium Spiritus; merito communi gratiæ effusa Pater quidem dicitur effundere Spiritum; Spiritus vero Patrem non, ut ex hujusmodi vocibus

dirigamur ad intelligendum, quod Pater principium est Spiritus. Necesse enim est, ut sempiterna per ea quæ temporaliter in Scripturis dicuntur, tanquam per quædam signa, secundum aliquam similitudinem significentur. At vero et Filius dicitur in Scriptura effundere Spiritum. Ait enim Apostolus ad Titum: *Secundum suam misericordiam salvos nos fecit, per lavacrum regenerationis et renovationis Spiritus sancti, quem effudit ad nos copiose per Jesum Christum Salvatorem nostrum* ⁷⁸. Effundi enim ait Spiritum per Filium, quoniam et ipsum ut effundat Spiritum, habet Filius ex Patre, quod significatur ex alia Scriptura. Scriptum enim est in Actibus: *Promissione Spiritus sancti accepta a Patre, effudit hoc quod nunc videtis et auditis* ⁷⁹. Quod vero Spiritus effundat Filium, scriptum non est. Quare et ex hoc Filium principium esse Spiritus concluditur.

Duodecimum Argumentum.

Accepta, ait, a Patre promissione Spiritus sancti, effudit hoc quod nunc videtis et auditis. Hoc autem ait, non quia habet aliquid Pater, quod Filius non semper habet, et postmodum id ipsum accipit a Patre. Nam intemporaliter cum esset a Patre natus, hoc ipso quod intemporaliter ex eo natus est, ab æterno habens ex Patre omnia quæcunque habet, dicitur accipere a Patre; non quæ prius non habebat, sed æternaliter quæ ex eo existens habet. Quare quod scriptum est, accipere ipsum a Patre, significatum est æternaliter ex Patre ipsum esse, et habere quæcunque habet. At vero sicut Filius dicitur accipere a Patre, et effundere apostolis, ita Spiritus sanctus dicitur accipere ex Filio, et annuntiare eisdem. Ait enim: *De meo accipiet, et annuntiabit vobis* ⁸⁰. Quare et hoc similiter significatum erit, quod ipse Spiritus sanctus ex Filio æternaliter est et habet quæcunque habet: sicut et ex Patre. Hoc autem patet et per præcedentia verba; dixit enim: *Cum venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem* ⁸¹. Deinde quoniam per hoc quædam diminutio posset putari ejus Filio: siquidem docere apostolos omnem veritatem, rem tantam, ipse quidem non fecit, Spiritum vero sanctum hoc ait facturum fore, insert: *Non enim loquetur a semetipso; sed quæcunque audiet, loquetur, et quæ ventura sunt, annuntiabit vobis* ⁸². Ac si diceret: Quod ille vos ducat ad omnem veritatem et annuntiet vobis ventura, gloria mea est, quoniam sicut ego accipiens a Patre effundam vobis, ita ille accipiens ex meo annuntiabit vobis. Hoc est, Sicut ego intemporaliter existens ex Patre ab eo intemporaliter habeo quæcunque habeo et facio: ita Spiritus de me intemporaliter existens, de meo habet omnia quæcunque habet et facit. Quare ducere vos in omnem veritatem, de meo acceptum intem-

⁷⁶ Joan. xx, 22. ⁷⁷ I Joan. iv, 6. ⁷⁸ Joel. ii, 28. ⁷⁹ Act. x, 45. ⁸⁰ Tit. iii, 5. ⁸¹ Act. ii, 33.
⁸² Joan. xvi, 14. ⁸³ ibid. 15. ⁸⁴ ibid.

BARLAAMI ORATIO

PRO UNIONE

Avenione habita coram Benedicto XII Pontifice Maximo.

(Allat. De consensu, p. 787.)

Benedictus duodecimus, certior factus ab Andronici Junioris nuntiis, Græcos reverti et reconciliari cum Romana Ecclesia velle, statim datis litteris ad Andronicum et illius uxorem, duos misit Byzantium legatos, ut refert Gregoras lib. x, qui de pace et concordia Ecclesiarum pertractarent: a qua non alienos fuisse Byzantinos, idemmet narrat, tanquam qui patriarcham ad negotium, nec citra tumultum, urgerent. Audiamus, quid hac eadem de re Benedictus XII ad Robertum, Siciliæ regem, narret, ex Bibliotheca Barberina: « Charissimo in Christo Filio, Roberto regi Siciliæ illustri. Veniens pridem ad præsentiam nostram Barlam, abbas monasterii Domini nostri Jesu Christi Salvatoris Constantinopolitani, nuntius, ut asserit, magni sui principis Andronici, moderatoris Græcorum illustris, quoddam negotium reunionis Græcorum sanctæ Romanæ Ecclesiæ faciendæ tangentiæ proposuit coram nobis: super quibus serenitati regis scribere intendimus magis plene. Sane, quia dictus abbas de beneplacito nostro revertitur ad mittentem, ipsum regis benevolentiam propensius commendamus. Datum Avenione, iii Kal. Septembris, anno v. » In nomine Domini nostri Jesu Christi, anno a Nativitate ipsius millesimo trecentesimo tricesimo nono, ad presentiam sanctissimi domini Patris Benedicti divina Providentia papæ XII, apud civitatem Avenionensem, ubi cum sua curia residebat, Barlam dictus abbas monasterii Domini nostri Jesu Christi Salvatoris Constantinopolitani, una cum nobili viro Stephano de Dandulo milite veniens, et ferens litteras Dominorum Philippi Franciæ et Roberti Siciliæ regum illustrium, continentes inter cætera, quod idem Barlam cum milite prædicto ex parte magni principis Andronici moderatoris Græcorum, pro negotio reunionis Græcorum Ecclesiæ Romanæ ac ipsius Ecclesiæ unitate, missus fuerat ad has partes, coram præfato domino nostro summo pontifice, ipsiusque sacro collegio dominorum cardinalium in effectu proposuit, quæ sequuntur; videlicet, quod in generali concilio per eundem dominum nostrum summum pontificem convocando, articulus de processione Spiritus sancti, per disputationes et concertationes ibidem concordaretur inter Latinos et Græcos, quodque ante omnia super recuperatione trium vel quatuor civitatum magna-

rum, quæ per Turcos infideles in præjudicium imperii Græcorum occupatæ detineri dicuntur, per ipsum dominum summum pontificem, et Ecclesiam dictosque reges, ac fideles alios, præstaretur auxilium, et aliæ non modici ponderis gratiæ a sede apostolica Græcis exhiberentur prædictis. Et licet prædicti Barlam et miles, interrogati ab eodem domino nostro summo pontifice, ipsiusque collegio, si habeant super præmissis, vel aliis proponendis et dicendis, ab illo qui se dicit patriarcham Constantinopolitanum in illis partibus, aut moderatore prædicto, vel aliis personis magnatibus dictarum partium ecclesiasticis aut mundanis litteras vel mandatum, ne frustratorie aut delusorie procederetur super his, cum sicut ex gestis antiquis colligitur, olim super prædicta solemnibus tractatibus habitis, et negotio concordato, postquam Joannes tunc patriarcha Constantinopolitanus, et quondam Michael Palæologus moderator Græcorum, synodatico suo celebrato concilio per suos solemnes apocrysiarios idoneis mandatis suffultos fidem catholicam, quam tenet, docet, et prædicat eadem Romana Ecclesia, fuerunt in generali concilio Lugdunensi professi, retrospectantes damnabiliter a professione hujusmodi recesserunt, et ad vomitum redierunt, eadem Romana Ecclesia, quantum in eis fuit, remanente delusa finaliter. Barlam et miles responderunt prædicti, se nequaquam habere hujusmodi litteras vel mandatum. Tamen præfati dominus noster, et ipsius collegium, reunionem affectantes prædictam, ex qua, si daretur a Domino, salus animarum multarum procul dubio resultaret, ea quæ dicti Barlam et miles volebant proponere ad experiendum, si fructus exinde posset aliquis elici, unde via utilis aperiri valeret negotio reunionis prædictæ; fecerunt sibi dari, quæ quibusdam colorata rationibus sequuntur in hunc modum: — « Quoniam divinum et adorabile mandatum factum est mihi a vestra sanctitate, ut dicam modum per quem reposito ego possibile esse, Orientalem Ecclesiam uniri Occidentali Ecclesiæ, vestro obediendo mandato, hoc dicto procedente jam faciam. Primum autem omnium deprecor Deum, ut, sicut ego cum omni veritate et puritate cordis loquar de istis, sic et ipse emittat ad sanctam animam vestram, quod sit ad gloriam quidem et laudem vestræ magnificentissimæ,

destructionem autem impiorum, perfectionem vero et unitatem omnium Christianorum. Sanctissime Pater, duo sunt modi, per quos potest aliquis reputare possibile esse, fieri prædictam unionem. Unus quidem sit, violenter, hoc est, si vim passi habitantes Orientem, nolentes recipiant vestram communitatem : alius vero, qui liber sit, hoc est, per doctrinalla verba erudi-i et humiliati, volentes vobiscum uniantur. Horum ergo duorum modorum prior quidem omnino diuitatur, quoniam vobis placet. Secundus autem, qui est voluntarius, duplex est. Alius est enim modus, per quem possibile est sapientes nostros concordari vobiscum ; et alius, per quem, populum communem. Sapientium quidem modus simplex est et facilis : nam si venerint ad vestram sanctissimam majestatem ex nostris sapientibus triginta aut quadraginta, aut quocumque sint, bene scio, quia concordabuntur vobiscum statim facillime. Quare ? quia neque vos queritis, ut irrationalis appetitus vincat, neque illi : sed et vos et illi queritis, ut vincat veritas. Ergo, quoniam et ambo desideratis veritatem, credendum est, quia et cito ipsam invenietis, et cito concordabimini. Sed isti, postquam fuissent concordati vobiscum, reversi ad Orientem, non poterunt reducere populum nostrum ad credendum, quia fuerunt concordati vobiscum, cum salva essent dogmata sanctorum Patrum : sed surgent alii quidam, aut propter invidiam, aut vanam gloriam, aut forte reputando bene facere, et docebunt totum contrarium plebi, et dicent : Viri fratres, videte ne seducamini, neque audite eos ; isti enim cum sint corrupti propter munera et vanam gloriam, dicunt quæ dicunt ; nihil ergo removeatis ex iis quæ tenetis. Isti ergo, sanctissime Pater, dicendo talia verba, humiliabunt plebem credere eis. Sapientes autem, qui vobiscum fuerint concordati, nihil facere poterunt, sed magis erunt in periculo a turba pereundi. Unde prædictus modus propter quidem sapientes sufficiens est, propter vero populum nequaquam. Quis ergo est modus, qui et plebem et sapientes simul adducat ad unionem vestram ? Ego dicam. Audiendo communis populus, quod sexies factum est generale concilium, et, quoties factum est, ad perfectionem Ecclesiæ factum est, et ad correctionem errorum, qui erant in illis temporibus, opinionem receperunt omnes ad animas suas, quia quod sit determinatum a generali concilio, rectum et sanum est. Ergo, si fiet et nunc de differentiis, quas habetis cum Græcis, generale concilium, ut nos ostendemus, quæcunque a generali concilio determinata fuerint, omnes Orientales libenter hæc recipient, et nemo erit qui his contradicat, et sic unanimitas statim et unio facta erit. Si autem aliquis dicat, quia jam factum est de istis generale concilium in Lugdunensi, in quo fuerunt et Græci, sciat, quod nemo poterit humiliare populum Græcorum, ut recipiant illud concilium sine alio concilio. Quare ? quia illi Græci, qui interfuerunt isti concilio, non fuerunt

A missi, neque a quatuor patriarchis, qui gubernant Orientalem Ecclesiam, neque a populo, sed a solo imperatore, qui conatus fuit facere unionem vobiscum ex vi, et non voluntarie. Si ergo vestra sanctitas concedit, ut fiat de isto generale concilium, sit taliter ejus initium. Mittantur a vobis ad Orientalem Ecclesiam legati, viri religiosi et timentes Deum, et pleni spiritu humilitatis et patientiæ, et portent a vobis litteras habentes istum modum : Viri fratres, scitis, quia communis inimicus noster diabolus posuit scandala inter vos et nos, et separavit nos ab invicem. Debemus ergo et nos et vos tristari super hoc, et commune damnium reputare istam separationem. Rogamus ergo vos ut fratres in Christo, patriarcham Constantinopolitanum, et patriarcham Alexandrinum, Antiochenum et Hierosolymitanum, et alios pontifices et electos viros, ut conveniamus simul in aliquo loco, et quæramus communiter cum spiritali affectu de præpositis, et quod nobis revelabit Spiritus sanctus, hoc determinabitur, et speramus in misericordia Dei, quia scandala foras efficiuntur, et uanimitas et amor dominabuntur vestri. Si sic, sanctissime Pater, mansueta verba audierint Orientales, imperatorque et patriarchæ et populus maxime gaudebunt ; statim incipient operari ad propositum, et cum vestris auxiliis ordinabunt modum, tempus et locum, in quo universale fiet concilium, in quo sine omni dubio est credendum, quia unio firmiter facta erit. Postea quoque interfuerint isti concilio exhibunt ad communem populum, et dicent : Viri fratres, sanctum et generale concilium determinavit hæc et hæc ; debetis ergo recipere ea. Et omnes ea sine dubio recipient. Iste, sanctissime Pater, solus modus est, sicut videtur mihi, per quem unio Ecclesiæ fieri potest. Consulo autem et hoc ; magis vero deprecor. In Turcia quatuor sunt civitates magnæ et divites, quæ hactenus fuerunt Græcorum, et propter peccata nostra multo tempore jam traditæ fuerunt in manus impiorum : nunc vero qui tenent et custodiunt illas, erant quidem Christiani, ex vi autem facti sunt Turci. Isti ergo, volendo iterum reverti ad Christianam fidem, notum fecerunt domino meo imperatori, ut vadat cum exercitu ad eos, et ipsi illi tradent prædictas civitates. Imperator vero, non confidendo in sola sua gente, misit nos ad Christianissimum regem Francorum, quærens propter hoc auxilium. Nam si apprehensæ fuerint illæ civitates, et reversæ ad nos, primum quidem totam virtutem, quam habent Turci per mare, statim perdent, et deficient mala quæ patiuntur Christiani per mare ; ab eis etiam regiones et civitates, quæ sunt inter prædictas civitates et vos omnes, tradentur nobis ; et erit magna janua aperta sancto passagio. Et audiens hæc rex Francorum, misit nos ad vos, ut dicatis, quid vobis de isto placeat. Unde supplicamus vobis, sanctissime Pater, ut concedatis, ut mittatur auxilium ad partes illas, aut priusquam vadant illuc prædicti vestri legati, aut

simul. Hoc autem dico propter duas rationes. Primum quidem, quod naturaliter omnes homines magis volunt subjugari beneficientibus eis, quam contra facientibus. Nam et Judæi, cum sint ingrattissimi omnium hominum, tamen quando Christus nutrit eos ex quinque panibus in deserto, cum voluerunt eorum regem facere. Ergo et Græci, videntes, sibi jam factum vestrum auxilium, magis erunt parati recipere verba vestrorum legatorum, et ipsa adimplere; etiam nos, qui desideramus Ecclesiæ unionem, poterimus fiducialiter unionem populorum docere; et imperator noster, accipiens occasionem, poterit et patriarchæ et aliis pontificibus dicere: Videte, quomodo Latini sunt boni homines, et quomodo quærent nos fructuosos operibus et gratiosis verbis! debemus ergo et nos similiter diligere eos, et quærere modum, per quem cum ipsis concordemur. Secunda autem ratio est ista: non poterit imperator dare se ad ordinandum generale concilium, nisi prius guerra, quam habet cum Turcis, diffiniatur; neque enim dum guerra sit, poterit quatuor patriarchas et alios pontifices in unum congregare, nec concilio poterit interesse, et propterea oportet, ut ipsi æmuli prius ab imperio aliquantum longius expellantur; et tunc imperator, accepta tranquillitate, quantum ex sua parte est, poterit perfecte adimplere. Quod vero dicunt quidam ex vobis, quia oportet prius uniri vobiscum Græcos, et tunc ibimus contra Turcos, non mihi videtur bene dictum esse, propter sex argumenta. Primum, quia Turci etiam solum nocent Græcis, sed etiam Armeniis, et Cyprianis, et Herodiis, quia omnes sunt subditi nostri, et omnibus habitantibus insulas. Unde, quando propter Græcos non vultis mittere auxilium contra Turcos, ad minus propter miseros Armenios qui sunt jam desolati, et propter alios Christianos, subditos nostros, debetis mittere ad partes illas vestrum auxilium. Secundum, quia Turci expugnant Græcos, non tanquam Græcos, nec quoniam differunt a vobis, sed quia crucem sunt adorantes. Unde per se quidem expugnant crucem, per accidens autem Græcos. Si ergo abieritis contra Turcos, non ibitis ad auxilium Græcorum, sed crucis, quæ est communis salus omnium Christianorum. Ergo justum est, sicut Græci sunt defensores crucis, et vos similiter sitis. Tertium, quia nunc quidem, dum sit salvum imperium Græcorum, et sit in juribus suis, facillimum est Latinis cum imperatore Græcorum Turcos prosternere. Quare? quia primum quidem, Græca militia scit bene per experientiam modum guerræ Turcorum; et insuper per totam Turciam et Saraceniâ sunt commisti plurimi, et adhuc Christiani, et alii jam renegati, qui valde diligunt dominium Græcorum; isti ergo cum audierint, quia cum exercitu imperator vadit ad eos, statim unanimiter subjicientur sibi: si autem, quod Deus non permittat, everterent imperium Græcorum, tanto erunt fortiores, ex natura loci et rerum: quis autem omnino impossibile et difficillimum erit

vobis prosternere eos; unde, donec est facile prosternere eos, ne vos pigeat, nec dimittatis venire illud tempus, in quo erit vobis meditatio, non quomodo ibitis super eos, sed quomodo cavebimini ab eis, et erit magnum quid vobis, ulcisci ab eis. Quartum, si soli Turci venissent ad vos, dicentes: O Latini, volumus quidem esse saltem Turci, tamen rogamus vos, ut simul vobiscum expugnemus Tartaros, Saracenos, et disperdamus eos, recepissetis utique eorum supplicationem; quare? quia magis esset utile vobis cum Turcis expugnare Tartaros et Saracenos, quam si soli expugnassetis omnes tres. Ex simili ergo utilius est vobis, cum Græcis, tam si concordant vobiscum, quam si non, impios expugnare, quam si soli expugnetis Turcos et impios. Quintum, scitote et hoc vere, quia non tantum differentia dogmatum separat corda Græcorum a vobis, quantum odium quod intravit in animos eorum contra Latinos ex multis et magnis malis, quæ per diversa tempora passi sunt Græci a Latinis, et adhuc patiuntur per singulos dies; quod odium nisi prius abijciatur ab eis, non poterit unio fieri. Verumtamen, nisi prius fiat eis magnum a vobis beneficium, neque prædictam odium abijciatur, neque aliquis poterit audere loqui ad eos ea quæ sunt unionis. Sextum, scitote et hoc, quia non communis Græcorum populus misit me, ut quæram a vobis auxilium et unionem, sed imperator solus secreta; qui, nisi prius mittatur auxilium ad partes illas, non poterit manifestare se plebi suæ, quod vult vestram unionem. Ecce dixi et narraui vobis omnia. Deus faciat quod melius est. Prædictum quidem modum unionis habeo manifestum, et si possibile est vobis facere eam, gratia sit Deo. Si vero non, dicam vobis alium modum qui in dubio quidem est, tamen potest Deus facere et per ipsum unionem. Quod ergo jam dixi magnum odium, intravit in animas Græcorum contra Latinos ex multis malis, quæ passi sunt ab eis; quod odium nisi prius ejiciatur, nemo poterit docere Græcos vestram unionem. Ut ergo prædictum odium prius ejiciatur, supplicamus, ut adimpleatis nobis istas tres supplicationes: primam, ut concedatis regi Francorum mittere ad partes illas auxilium; secundam, ut detis indulgentiam peccatorum omnibus volentibus adjuvare cum rebus eorum, et omnibus morientibus in bello Turcorum; tertiam, ut omnes Græci, qui fuerunt venditi a Latinis, ubicunque sint, liberentur, et de cætero, ut non vendantur Græci, et si quondam vendiderint, vel emerint eos, vel vadant contra eos, sint excommunicati; et, priusquam facta essent ista, mittantur a vobis ad partes illas doctores, et doceant populum, imperatore dante eis securitatem; et forsitan populus ille videntes prius vestra beneficia, verecundabuntur, et humiliabuntur recipere, et sine generali concilio, vestram unionem. Tamen supplico sauctitatem vestram, ut si inveneritis alium modum, per quem possibile erit populum re-

cipere vestram unionem, ostendatis nobis ipsum, et nos, quod possibile est, parati sumus ducere ad effectum. — Quibus per eosdem dominum nostrum summum pontificem et collegium visis et diligentius intellectis, habitaque super eis deliberatione matura, breviter responderunt, quod cum olim a sanctis Patribus, et viris catholicis in Ephesino partium Græciæ, quod est unum de quatuor principalibus conciliis; nec non Toletano, Lugdunensi, et aliis diversis conciliis per Romanos pontifices et ecclesiam Romanam, vel auctoritate ipsorum in diversis mundi partibus tam Orientalibus, quam Occidentalibus celebratis, solemniter determinatum catholice fuerit, ac etiam diffinitum, quod Spiritus sanctus æternaliter a Patre et Filio, tanquam ab uno principio et conspiratione procedit, et quævis opinio contraria reprobata existit et damnata; non esset decens nec expediens præfato domino nostro, et Ecclesiæ sanctæ Dei, cœtæque fidelium, sic clarum, determinatum et diffinitum fidei articulum hujusmodi, quem Græci antiquissimo tempore, piæ memoriæ Ormisda papa Romano, et Joanne patriarcha Constantinopolitano, Ecclesiis tunc præsidentibus, et Justino imperatore regnante, professi fuerunt expresse, nec non subsequenter post lapsum longi temporis super professione ipsius articuli Joannes tunc patriarcha Constantinopolitanus, et Michael Palæologus tunc temporis moderator Græcorum, prius ab eodem patriarcha synodico celebrato concilio, solemnem epistolam recolendæ memoriæ Joanni papæ XXI miserunt, nunc per novas disputationes, vel altercationes, aut alias quomodolibet, in dubium revocare; nec providentia sedis apostolicæ circumspecta, quæ in suis articulis et processibus, maxime super iis quæ fidem orthodoxam concernunt, maturitatem observare solet a rectitudinis et veritatis tramite non discedens, fecerit ea, quæ per eam provide, solemniter et catholice determinata et diffinita sunt, in concertationes vel disputationes superfluas deducere, maxime per schismaticorum et hæreticorum insigationem vel instantiam, consuevit; et, si hoc fieri super articulo memorato, determinato juxta veritatem catholicam, et præsertim permetteret circa illum videlicet dubitare, quod absit. Rursus cum prædicti Barlam et miles, hujusmodi responsione audita, dicerent, quod saltem, quod si ad profitendum dictum articulum Græci forsas induci non possent, reunionem factam permitterent ipsi Græci, quod super eodem articulo tenent, credere, Latini que crederent catholice, Spiritum sanctum a Patre et Filio procedere secundum veritatem catholicam, sicut credunt; responsum existit, hoc esse nullatenus tolerandum, quia in ipsa Ecclesia catholica, in qua una fides esse noscitur, sic quoad hoc duplicem fidem minus veraciter esset dare, dictus dominus noster summus pontifex cum ipsa Ecclesia hujusmodi manifesto non resistendo, errori viderentur eidem, quod avertat Dominus, consentire. Verumta-

men ad hujusmodi et alios expellendos de cordibus Græcorum errores, ipsosque inducendos ad unitatis catholicæ veritatem, idem dominus noster aliam viam magis facilem et accommodam, quæ sibi et dicto collegio dominorum cardinalium occurrebat, prælibatis Barlam et militi ostendendam, videlicet quod per illum, qui se in partibus illis patriarcham Constantinopolitanum appellat, et moderatorem Græcorum qui nunc est, convocatis illis, qui Alexandrinæ, Antiochenæ et Hierosolymitanæ Ecclesiarum antistites in eis partibus nominantur, a clero partium earumdem principalibus, et nobilibus et majoribus populi in synodico concilio convocatis certi assumerentur sapientes, et ad has partes Occidentales mitterentur, idoneis mandatis suffulti, qui cum aliis viris sapientibus, doctis in lege Domini, et peritis, per sedem apostolicam super hoc deputationis, non per modum disputationis vel concertationis, sed instructionis, quoad Græcos ipsos salutare haberent maturos, et diligenter tractatos, ut tandem super prædicto articulo, et dubiis, quæ Græci prædicti habeant alia circa fidem, ab ipsis Græcis, luce catholicæ veritatis percepta, et de cordibus eorum fugatis tenebris, ad ovile reverterentur Dominicum, cujus est unus pastor, et extra quod non est alicui gratia neque salus. Nam concilii generalis convocatio, quæ longi temporis tractum exiget, ac expensas, et labores varios et intolerabiles, quoad Occidentales prælatos et personas ecclesiasticas, nec non reges, principes et alios convocandos ad illud, secum traheret, non videtur, præsertim hoc præsentibus turbato et impacato tempore, peccatis, pro dolor! exigentibus, expedire. Ad hoc autem quod de præstando eisdem Græcis ante omnia subsidio, et aliis exhibendis gratiis, ut exprimitur, superius petebatur, et fulciebatur pro parte dicti Barlam rationibus quibusdam, ab eo datis in scriptis, ut sequitur in hunc modum. — Licentia mihi data a vestra sanctitate respondere, fiducialiter respondebo. Dicunt quidam, inconveniens esse, si posuerimus iterum in examinationem quod habemus jam sicut manifestum, mihi autem videtur totum contrarium; si manifestum est, multo magis convenit poni ipsum in examine, si aliqui dubitant de eo, per quatuor rationes, quarum prima est ista. Vos confitemini nunc, quia Spiritus sanctus procedit et ex Filio, sicut et ex Patre; sed hoc a Græcis dubitatur. Si autem verum est, et ponetur in communem examinationem, sicut est nunc vobis manifestum, sic et tunc fiet et Græcis manifestum; quod vos deberetis maxime considerare. Quemadmodum enim natura aromatum, quanto quis ista movet manibus, majorem emittit odorem, sic et natura veri, quanto magis examinatur disputatione, tanto magis pura et clara apparet. Omnis enim examinatio non consuevit facere dubia quæ primo erant manifesta, sed contrarium. Ea enim quæ prius erant dubia, ipsa examinatio habet a natura ad clarum ducere. Ea ergo, quæ prius erant manifesta, ipsa examinatio

manifestiora facit. Secunda ratio est ista. Justum est, ut vos exemplum assignetis a sanctis Patribus. Illi enim habebant quidem manifestum, quia Filius ejusdem substantiæ est Patri; tamen, quoniam Ariani dubitarent de hoc, posuerunt hoc in examinatione, ut et alios salvarent: similiter et in aliis conciliis orthodoxi Patres habebant quidem manifesta ea, de quibus hæretici dubitabant, tamen quoniam desiderabant et illos juvare, ponebant ea in communem examinationem. Non enim erat in eis quid prohibens eos facere; et credebant; vere, quia, quæ habebant ipsi manifesta, posita in examinationem, adhuc manifestiora fiunt, et multos juvabant: ergo et vos, si similiter volueritis facere, ad gloriam vobis continget. Tertia ratio est ista. Ego quidem sciens bene, Latinos nunquam de eis aliquid blasphemium; prudentes enim viros et sapientissimos scio; sed alii Græci, qui non noscunt eos sicut ego, dicent, quia, pro timiditate, noluerunt venire ad examinationem, timendo, ne forte videantur Græci dicere veriora quam ipsi; qui enim confidit sibi, et reputat firmiter habere veritatem, non effugit examinationem; qui autem hanc effugit, præstat suspicionem timiditatis. Si quis enim, ambiens aurum, negat experiri in lapide, cum recipiens ipsum petat et hoc fieri, suspicionem dat, quia non credit, purum esse aurum suum: sic et vocatus in iudicium et examinationem pro aliqua re, et nolens accedere, suspicionem dat, quia non confidit in se ipso, neque reputat firmiter, firmari in veritate. Attendite ergo, si bonum est, talem opinionem dare aliquibus de vobis ipsis, quia ab omnibus hominibus differtis secundum meam opinionem sapientia et magnificentia. Quarta ratio est ista. Non debet aliquis timere, ne forte contingat Ecclesie Dei ex isto concilio aliqua desolatio, considerando quia quoties factum est generale concilium, semper ad exaltationem et honorem Ecclesie, et majorem firmitatem veritatis factum est; ergo et nunc credendum est, quia, si fiat de propositis generale concilium, et exaltatio magna Ecclesie sequetur. Si aliquis autem vult dicere, quia istud opus indiget multis temporibus et magnis expensis, sciat, quia pro isto opere non tantum pecunias et tempora pro nihilo debemus reputare, sed et sanguinem nostrum libenter propter hoc effundere, si necesse fuisset; quia majus opus, quam uniri Græcos cum Latinis, sub cælo non poterit homo invenire. Quem ergo habeo residuum modum unionis, jam dicam tantum protestando, quia certissime quidem non possum dicere, si fiet per istum modum unio, tamen credo, quia Deo possibile est. Potestis, si vultis, mittere ad quatuor patriarchas Orientalis Ecclesie, et ad imperatorem, legatos vestros, dicentes: Viri fratres, quoniam et vos et nos constemur in divinis unam substantiam, et tres personas, etiam unum principium; et neque vos neque nos adducimus in divinis aut identitatem personarum, aut divisionem

A substantiæ, sufficientia ista nobis, ut habeamus unionem. De processione autem Spiritus sancti non dividamur ab invicem; sed sapientes quidam nostri cum vestris disputent de ista questione, si volunt. Communiter vero non haberemus propter hoc divisionem, sed tenete vos, quod vultis de isto, et nos similiter, et non damnemus propter hoc alterutrum; sed factum sit tantum. Vos quidem date Ecclesie Romanæ illum honorem, quem dabant et antiqui patriarchæ in tempore unionis, quam determinaverunt et leges imperatorum, et canones sanctorum Patrum, et plus non petimus a vobis. Nos autem parati sumus dare, et firmare Ecclesie Orientali, et specialiter Ecclesie Constantinopolitane, et imperio Constantinopolitano omnia jura, quæ sunt vel ab antiqua consuetudine, vel determinata aut a legibus imperatorum, aut a canonibus sanctorum Patrum. Ista verba, sanctissime Pater, audientes Græci, si omnes recipient, non possum dicere; tamen credo, quia plurimi recipient, et forsitan per istum modum Deus dabit nobis unionem. Tamen supplicamus vestram sanctitatem, non omittatis nos sine portare aliquam gratiam a vobis domino meo imperatori, ut optatum sumus, quod habet unionis Ecclesie non *** sed potius illuminetur. — Supradictus dominus noster summus pontifex, cum suo collegio prædicto, respondendo dixit, quod, eisdem rationibus nequaquam obstantibus, ex eo justa prædicta petitio non videtur; quia si fortificati, ditati, exaltati et confortati per sedem apostolicam, reges, principes et populos catholicos ante reunionem prædictam, postea terga et non faciem verterent Romanæ Ecclesie memoratæ, sicut alias, dum credebantur reuniri, prout expressum est superius, fecisse noscuntur; procul dubio idem dominus summus pontifex, Ecclesia, et fideles alii remanerent delusi, et dici posset opprobrium non modicum, quod suos et fidei juverant et fortificaverant inimicos et hostes, participassentque scandalosa cum eis; sed si per illum qui omnem hominem venientem in hunc mundum illuminat, eorundem Græcorum cordibus, fusione spiritualis gratiæ illustratis, per viam rectam per eundem dominum nostrum, vel aliam accommodandam et honestam, ad obedientiam, unitatem et devotionem ejus Romanæ Ecclesie redire curaverint cum effectu, ipsos tunc effusis gaudiis, ac gratiis et favoribus largitiue dispensatis, tanquam de regione dissimilitudinis revertentes, ipse Dominus noster et apostolica fides recipiant eos charitativis brachiis amplexando, non solum superius quæ petunt, sed super aliis eorum opportunitatibus, exhibituri tunc, quantum cum Deo et honestate fieri poterit, auxilia, consilia et favores. Porro post præmissa dictus Barlam, qui ad partes Græciæ prædictas erat, ut asseruit, rediturus, quamvis responsionem hujusmodi justam et rationabilem reputaret, viam tamen quam de mittendis pro parte Græcorum prædictorum sapientibus tactam, ut

præmittitur, difficilem seu impossibilem existimat, A voluissent venire; et dato, quod jam venissent, nisi Deus, cui nihil est impossibile, illam sola sua virtute perficere dignaretur: causas difficultatis huiusmodi exprimendo per quamdam cedula, legatos super prædictis, ipsi non darent unquam quam in scriptis tradidit sub hac forma: — «Sanctissime Pater, quamvis receperim a vobis perfectum responsum, adhuc supplico vestræ sanctitati, ut dignetur audire et ista pauca verba; necessaria enim sunt, et mihi dicere et vobis scire. Quod jam vestra sanctitas mihi dixerat super facto unionis Ecclesiæ orthodoxæ, ut veniant ex partibus illis legati, habentes litteras imperiales et synodicas, exoro Deum, ut faciat istud possibile, quia ex se est valde difficile, multa de causis. Videlicet, quia imperator non audet manifestare se, quod velit uniri vobiscum; quoniam, si manifestasset se, multi ex principibus suis, etiam ex populo, timentes, ne forte si ipse vellet, sicut fecit ipsis Michael Palæologus, quærerent opportunitatem interficiendi illum. Præterea Ecclesia Constantinopolitana non remitteret ad hoc negotium legatos suos sine consilio et consensu patriarcharum, Alexandrini, Antiocheni et Hierosolymitani; quare oportere eos insimul congregare; quod est difficile propter guerras. Et præter hoc incertum est, si vocati adhuc B — Et sic ab eodem domino nostro summo pontifice, explicante expressius, quod aliter eidem dictoque collegio posse non videbatur, nisi prout superius dixerat, et tetigerat, negotium perfici supradictum; rediens, ut dixit, præfatus Barlam ad partes Græciæ prædictas discessit.

ETHICA SECUNDUM STOICOS.

PER

D. BARLAAMUM DE SEMINARIA,

EPISCOPUM GYRACENSEM

Ex pluribus voluminibus eorandem Stoicorum sub compendio composita.

PARS PRIMA.

CAP. I. *Beatitudo quid dicatur.*

Hominum alium alio, secundum quod homo est, melius vivere putamus, et statum hominum alium eligibiliorem, alium minus eligendum arbitramur. Ergo cum natura nostra sit finita, et non sit infinitæ bonitatis capax, aliam alia meliorem vitam ratione sumentes, non ad infinitum procedemus, sed pervenimus postremo ad aliquem terminum bene vivendi, quem jam transcendere natura nostra de sui conditione minime valeat. Quamvis enim non habeamus, quem assignabimus, pure ad eum pervenisse: tamen quia substantiam et vitam natura limitatam habemus, necesse est etiam, summum gradum nostræ perfectionis, et optimum statum vivendi, secundum quod proportionalitas nostra exigit, eadem natura præfixum et notum esse. Nam opinari finitam naturam ad infinitum proficere, et perfici, suos non excedendo limites, posse, non

C solum est contra communes notiones, sed etiam tollit omnem appetitum. Siquidem expetendorum extremum non est, ubi se appetitus novissime figat. Hunc igitur terminum, et hanc optimam, prout possibile est, hominis vitam, uno verbo, sicut et alii, beatitudinem appellantes, quæramus quid sit, et in quibus consistat. Inde autem suscipiamus exordium.

CAP. II. *Vera beatitudo hominis, ut homo est.*

Veram hominis beatitudinem quærimus: talis autem non potest esse, nisi sit hominis ut homo est. Nam si assignabimus hominis beatitudinem, quæ non erit hominis, ut homo est, non erit vera. Ergo oportet ut constet ex omnibus illis bonis, quæ sunt hominis, in quantum homo est. Quia si ex aliis, et non ex talibus, non habebimus, quod quærimus. Etenim si non ex omnibus huiusmodi bonis constabit, non erit summum bonum, quia si qua est bea-

titudo, cui desunt aliqua hominis, in quantum homo A est, manifestum est, quod illis additis augebitur. Sed quod augeri potest, summum non est; beatitudinem vero, quam quærimus, summum hominis bonum esse volumus.

Igitur ex omnibus dictis bonis constabit, ac vero ex solis. Quia si qua sunt alia bona hominis, non tamen ut homo est, manifestum est, quod illa addita illi beatitudini, quæ constat ex bonis hominis, ut homo est, non augebunt eam, ut propterea sit magis beatitudo hominis, ut homo est: quia in tali etiam compositione tota ex utriusque generis bonis complexio non diceretur, nec intelligeretur, nec esset beatitudo hominis, ut homo est, nisi ex parte illorum bonorum hominis, quæ essent bona hominis, in quantum homo est.

CAP. III. Vera beatitudo augeri non potest.

Vera ergo beatitudo additis illis augeri non potest. Et merito. Nulla enim aggregatio augeri potest additione aliarum rerum genere diversarum. Nec enim lineæ additis punctis, nec superficies additis lineis, nec solida additis superficiibus, nec diversorum humorum commistio additis coloribus vel saporibus augentur.

CAP. IV. Beatitudo hominis, ut homo est, ex quibus potissimum constat.

Ergo si bona hominis, ut homo est, genere diversa sunt ab illis quæ non sunt hominis, ut homo est, manifestum est quod beatitudo, quæ constat ex bonis hominis, ut homo est, non augebitur adjectione illorum bonorum, quæ non sunt hominis, in quantum homo est. Itaque perfecta et summa hominis beatitudo ex illis solis constabit, ut jam possumus formam hujus beatitudinis brevissime comprehendentes, talem ejus definitionem ad quærenda et demonstranda supponere.

CAP. V. Quid est beatitudo hominis vera, et quid ejus miseria.

Veram beatitudinem hominis esse cumulatam complexionem omnium bonorum hominis, ut homo est; ac per consequens, summam miseriam hominis esse cumulatam complexionem omnium majorum hominis, ut homo est: ut cui hoc inest miserissimus homo dicatur. Est autem beatitudo per se expetenda, et miseria fugienda.

CAP. VI. Virtus quid.

Supponatur etiam et virtutis definitio, quæ talis secundum omnes philosophantes est.

Virtutem esse optimam affectionem animi ex qua proficiscuntur bonæ et laudabiles voluntates, sententiæ, actiones: quarum quælibet suo loco optima est; quæ et eos, in quibus est, bonos et laudabiles efficit.

CAP. VII. A beatitudine hominis, ut homo est, omnes artes excluduntur.

His præmissis, patet, quod omnes et universæ opificum artes excluduntur ab illis bonis, quæ ad

formam beatitudinis pertinent. Sicut enim in omnibus aliis illa bona intelligimus uniuscujuscunque rei, ut illa res est, quæ ipsam rem bonam et laudabilem faciunt, et a quibus ipsa res jure laudatur, et bona appellatur: ita et hominis bona, ut homo est, illa tantum intelligimus, quæ ipsum hominem bonum et laudabilem faciunt, et a quibus jure laudatur, et bonus appellatur.

CAP. VIII. Vera beatitudo hominis, ut homo est, in quibus potissimum sita.

Sed beatitudo hominis sita est in illis bonis tantum, quæ sunt hominis, ut homo est: sola ergo illa formaliter perficiunt beatam vitam, quæ hominem vere bonum et laudabilem faciunt, et propter quæ B jure laudatur, et bonus appellatur. Sed ex nulla opificum arte hæc homo creetur. Quantumcunque enim est homo faber bonus, aut cerdo, aut scriptor, non tamen ratione hujus artis bonus appellatur; velut sapiens homo, aut prudens, aut intelligens simpliciter laudatur. Ergo ad formam beatitudinis opificum artes minime sunt vocandæ.

CAP. IX. Scientia in bonis hominis minime locanda.

Similiterque scientiarum, quarum finis est non extrinsecus effectus, sed intrinseca visio veritatis; licet in bonis ipsius mentis, ut mens est, omnis scientia computetur: tamen quæcunque tales sunt, ut ab eis non possit homo simpliciter bonus appellari, vel ut homo sapiens et intelligens, aut prudens jure laudari: non sunt in illis bonis habendæ, quæ beatitudinem ipsius hominis, in quantum homo est, constituunt. Hominem enim non ipsam mentem aut rationem appellamus, sed animal rationis et mentis particeps, cujus nunc beatitudinem quærimus, rem videlicet, qua optime, dum vivitur, vita ejus datur.

CAP. X. Quæ hominibus et bestiis communia, non in bonis hominis, ut homo est, collocanda.

At vero, nec quæcunque sunt, aut esse possunt, communia hominis et bestiarum, in illis bonis sunt habenda, ex quibus hominis beatitudo constat. Illa enim omnia, ut prædefinitum est, sunt bona hominis, ut homo est. Sed illa quæ sunt, aut esse possunt communia hominis et bestiarum, et per consequens quæ gratia istorum requiruntur, ut effectiva, aut conservativa, et si quæ eorundem virtutes esse dicuntur, non sunt bona hominis, ut homo est, et ideo nec in illis bonis sunt habenda, quæ ad beatitudinem pertinent.

CAP. XI. Miserrimi definitio, aut qui vere miser dicatur.

Item, quia miserissimus homo nec ille est, qui nusquam est, nec ille, qui homo non est: equus enim non dicitur homo miserissimus: manifestum est, quod sunt aliqua communia hominis beati et miserissimi. Cum vero miserissimus dicatur, qui habet omnia mala hominis, ut homo est, ita ut nihil boni hominis, ut homo est, ei relinquatur: acqui-

tur nihil eorum quæ sunt, aut esse possunt communia beati et miserissimi, quæque gratia eorum requiruntur, bonum esse hominis, ut homo est. Quare nec in illis hujusmodi sunt habenda, quæ definitione beatitudinis comprehenduntur.

CAP. XII. Quæ in bonis hominis jure habenda censeantur.

Item, si illa bona tantum faciant per se hominem beatum, quæ ipsum hominem, ut ostensum est, bonum simpliciter et laudabilem faciunt, et propter quæ jure laudatur, et homo bonus appellatur; omnia vero hujusmodi sunt voluntaria, et in potestate hominis jacentia, et amitti invitis nequeuntia: nullum ergo fragile, et caducum, et extraneum, in nostra potestate non existens, et extinguere et amitti potens invitis, habendum est in eo genere, quod vita beata complectitur.

CAP. XIII. Bona corporea externa ad beatitudinem hominis, ut homo est, non pertinent.

Patet igitur ex conclusis, quod nec indolentia, nec corporea voluptas, nec omnino aliquid eorum quæ dicuntur corporea bona et externa, ad beatitudinem, quam quærimus, pertinet. (Horum enim alia sunt communia hominis et bestiarum: alia, beati hominis et miserissimi; et omnia communiter sunt extra nostram potestatem, et fragilia, et caduca, et extinguere et amitti invitis possunt; et nec omnia simul, nec aliqua illorum sua præsentia hominem bonum faciunt, vel ab eis homo jure laudatur, et bonus appellatur. Ergo cum hujusmodi omnia exclusa essent a beatitudine, et ipsa corporea et externa necessario excluduntur.

CAP. XIV. Quæ forma beatitudinis includantur.

Itaque circumscriptis omnibus aliis, de quibus dubitari possit, ne in forma beatitudinis includantur; relictis vero solis animi virtutibus, et eorum laudabilibus actionibus, quæ videlicet nec hominis, et belluarum, nec beati et miserissimi communes esse possunt, et amitti invitis nobis non possunt, quæque vero hominem bonum et laudabilem faciunt, et a quibus homo jure laudatur, et bonus appellatur: manifestum est, quod in sola vita virtuosa beatitudo consistit; et virtus seipsa est contenta, ad bene beateque vivendum.

Reliquorum vero nihil ad veram beatitudinem pertinet; sed dum homo virtutibus est imbutus, et omnes suas cogitationes et actiones, et vitam virtutibus regulariter et moderatur, et dirigit: omnibus aliis rebus nascentibus et cadentibus, et quoquo modo se habentibus, nil admittitur aut additur ei, quo magis minusve sit beatus.

CAP. XV. Secunda et tertia, quæ vocantur, nunc formæ quærendæ beatitudinis includi debeant.

De scientiis quidem et artibus, nulli philosophorum dubitant, utrum necessarium sit aut omnes scientias, aut aliquas artes, in forma quærendæ beatitudinis includi. De dictis vero corporicis bonis et

A externis, quæ secunda et tertia vocantur, magna est quæstio.

Quidam enim nil præter virtutes, hominis bonum esse, in quantum homo est, non dubitant, sed adimentes prædictæ definitioni, postremam additionem, et simpliciter ponentes beatitudinem, complexionem esse bonorum hominis, nituntur aggregare ad beatam vitam explendam, et corporea omnia, et externa, quasi sine istis nequaquam illa integra valeat esse. Qui vehementer errare convinctur, ex his quæ communiter et naturaliter de beata vita sentimus. Beatitudinem enim tanquam summum bonum omnes intelligimus; quo ipsa res summe bona suo genere efficitur. Ergo et summum hominis bonum intelligendum est, cujus præsentia homo summe bonus homo efficitur. Solæ ergo virtutes beatitudinis obtinent principatum.

CAP. XVI. Beatus qualis esse debeat.

Item volumus illum, quem perfecte beatum intelligimus, tutum esse, inexpugnabilem, septum, munitum, suis bonis inerrabiliter confidentem, semper habere quod vult, et nunquam, quod non vult: nunquam dubitare, utrum adest sibi integre beatitudo, an non; nunquam timere, ne invitus amittat eam; forti, et robusto, et excelso, et magno animo esse, semperque in animo tranquillitatem, et securitatem, et placidissimam pacem, et constantem hilaritatem habere, et terroribus et angoribus et mœstitia vacuum esse.

CAP. XVII. Quid in se contineat beatitudo.

Hæc autem omnia continet sententiæ confectæ conclusionis. Nam si quis, cum sit virtuosus, ita conclusam de beatitudine sententiam, vivam et efficacem habet, et totum animum per omnes partes penetrantem, ut et omnis appetitus sit consonus illi, et aliqua repugnans opinio non sit animo latens, quæ possit aliquando ad contrarium appetitum animum distrahere: hic cum nihil habeat in bonis nisi virtutem, et quod ea agatur, reliquarum vero rerum, nihil sibi bonum vel malum reputet, vidratque quod solum bonum novit, semper sibi totum præsens, et amitti invito non patiens, necesse est ut omnia illa ei contingant, quæ expressimus communiter vere de beato intelligi. Talis enim tutus est, inexpugnabilis, inerrabiliter illis quæ sua bona scit, confidens: semper habet quod vult, et nunquam, quod non vult. Vacat enim vitis, quæ non vult habere, et si terrores, et mœstitiæ, et angores, et aliæ perturbationes, quæ contingunt omnibus, propter corporeas et externas res: quia putant eas malas vel bonas esse, et pertinere ad suum bonum vel malum statum: manifestum est, quod si quis hujusmodi opinionem et appetitum ab iisdem rebus penitus removerit, nihil quoquo modo acciderit, terrere et perturbare eum valebit, aut angere, et a constantia egredi, et morere faciet. Et ideo semper erit tranquillus sibi que placatus. Propterea fortis magnanimusque, semper invictus,

a nullo frangi et demitti animo patiens. Maxime enim A scilicet humanas res contemnere, et ab eis nec efferrī nec frangi: qui eas nec bonas nec malas sui gratia iudicat. Similiter et quæcunque alia de beato intelligentes, prædictæ conclusioni plene concurrunt.

CAP. XVIII. Ad perfectam beatitudinem num secunda et tertia sint necessaria.

Si vero supponamus aliquem cum bonis animi etiam quæ dicuntur bona corporis, et externa omnia habere, et sit sibi illa in animo sententia insita, et appetitus sententiæ congruus, quod ista secunda et tertia ad perficiendam plenam beatitudinem sunt necessaria: impossibile est ei omnia illa concurrere, quæ de beato intelligimus. Et ideo per consequens, cum credat habere se omnia quæ suppetant ad beatam vitam, non erit tamen beatus. B Nam cum sciat vires, valetudinem, sanitatem, velocitatem, venustatem, integritatem sensuum, vacuitatem doloris, denique vitam ipsam; præterea regna, imperia, magistratus, dignitates, honores, facultates, copias, opes, potentias, divitias, subditorum benevolentiam, optimorum amicorum et consanguineorum societatem: hæc omnia caduca natura sua esse, et simul invito amitti posse, et eorum contraria evenire: quomodo beatus erit, si tot bonis, sine quibus non reputat integram beatitudinem sibi posse adesse, non confidit, et tot quæ reputat esse mala et beatitudinem violentia sibi impendere videt? Ita enim sapiens et intelligens, et illa bona permanere sibi, et non delabi appetens, cum vult esse semper beatus: quomodo non semper C terrorum, et angorum, et sollicitudinis plenum animum habebit? At vero nec contemnere et despiciere res humanas facile poterit, qui ad beatitudinem vel miseriam aliquod pondus eas habere crediderit. Sed sine despicientia rerum humanarum, fortitudo et magnanimitas et excelsitas non videntur posse in animo generari: quibus virtutibus instructus virtuosus in omni fortuna æquabilitatem conservat. Carebit igitur, qui beatum se esse putat, istis virtutibus.

Ac etiam potest contingere casus, in quo, cum salva sint sibi omnia bona externa, tamen ipse ignoret, utrum salva sint, necne; dubitabit ergo, utrum adest sibi integra beatitudo. Ergo non habebit quod vult: vellet enim non dubitare. D Concutietur ergo tranquillitas et pax animi istius a constantia sua. Non ergo tutus, ut dominus bonorum suorum: non inexpugnabilis, non quietus; nec beatus ergo. Sententia ergo illa, quæ corporea et externa aggregat ad beatitudinem, quem supponimus esse beatum, facit non esse beatum; falsa ergo est. Nihil enim verum est, ex quo impossibile oritur. Magis autem dignitas et splendor sententiæ, quam defendimus, inde apparebit.

CAP. XIX. Collatio duorum non beatorum.

Supponantur duo non beati, similem defectum in animo, in corpore et in externis patientes: et

illa quæ videntur esse excellentiora corporis, et exteriorum, nequaquam habentes, et aliquorum ex eis, quæ desunt, desperata sit acquisitio, et ita omnibus quæ mentis, quæ naturæ, quæ fortunæ sunt, per omnia adæquatis, sit uni illorum persuasum, quod tota beatitudo in virtutibus animi vertitur, atque vero tripartita illa sententia, et habeant parem appetitum beatitudinis: manifestum igitur est, quod primus minus ægre, et minus anxie, et iucundius, et tranquillius ducet suam vitam, quam secundus; tribus ex causis. Quod minora sibi videt deesse ad plenam beatitudinem; et quod non est desperata sibi illorum acquisitio; et quod eorum quæ habet, tanquam pertinentia ad beatitudinem, non existimat aliqua esse in potestate fortunæ; quibus delapsis miserior ipse sit. Ille vero non modo plura deesse sibi ad explendam beatitudinem videt, et de illis, quæ habet, aliqua sentit posse delabi, quo ipse sit miserior, sed etiam ad integram provenire aliquando beatitudinem, desperatum est penitus sibi.

CAP. XX. Virtutum acquisitio utri difficiolor.

At vero et acquisitio virtutum plures habet in isto difficultates, quam in illo. Prima enim difficultas est, posse cognoscere, quantum bona animi, ad complendam beatitudinem, excellenti bona corporis, et ista externa; et proportionaliter dispartiri, et cempensare istis appetitum beatitudinis. Ille vero noster, cum beatitudinis sententiam, et totum appetitum ad solas virtutes mittat, nil ei huiusmodi difficultatis est; quin etiam vehementiorem appetitum ad virtutes habet, quam ille qui aliquas partes parvi appetitus, corporeis tribuit et externis. At et hoc manifestum est, quod quanto amplius diliguntur corporea et externa, tanto magis impeditur ad acquirendas virtutes. Facilius est ergo nostro virtutum acquisitio.

CAP. XXI. In virtutum acquisitione uter fortior.

Nec illud dubium est, quin ille affectus animi, qui ita sit constructus et firmus, ut possit in omni casu et fortuna æquabilitatem conservare, ita quod nec adversitatibus frangatur, vel molle aliquid et abjectum, et effeminatum et anxium patiatur: nec secundis rebus effusa lætitia gestiat, levitateque ad arrogantiam et superbiam se effrat: isto inquam, affectus melior et beator sit, quam ille, qui non tantæ constantiæ est. Sed manifestum est, quod duorum suppositorum virorum nostro facillimum est, exercitatione et consuetudine adnecta, pervenire ad ejusmodi affectum. Illi vero tripartito aut impossibile aut difficillimum est. Ergo si nostra ista sententia in meliore omnimode conditione facit esse hominem, quam illa tripartita, non dubium est, quæ magis est approbanda.

CAP. XXII. Virtutum actio in quibus potissimum bonis consistat.

At vero nec illum errorem oportet incurrrere, quod actiones virtutum in solis bonis corporis et exter-

nis versantur : in contrariis vero non : ut si beate vivere est virtuose agere : hoc autem non potest esse, nisi in bonis corporis et externis, necessario concludatur, quanto ista dilabuntur, tanto vitam beatam defici. Nam non est casus in vita, nec fortuna, nec tempus, in quo non possit vir bonus virtuose agere. Decenter enim et rationabiliter cogitare, jacere, sedere, stare, ambulare, tacere, loqui, tribuere corpori necessaria, videre vel audire aliquid, membra corporis movere, alicui assentire et parere ; vel pro conservanda constantia et fide dolores et damna non recusare : quibus non potest virtuosus ullo tempore omnino carere : actiones virtutum sunt, et a virtute proficiscuntur. Omitto dicere quod fortitudo, et magnitudo, et excelsitas animi in adversis rebus totam suam vim habent, scireque bene adversitatibus uti, summæ prudentiæ est. Nec non multa, quæ videntur esse negationis, locum habent summarum actionum. Cum enim virtuosus, pauper et ignobilis, deformis, et claudus et infirmus, nobiles et divites admiretur, potentesque et sanos : et se miserum, et illos beatos et felices reputet, et ideo odio eos habeat, et invidet iis, cupiditateque immensa ardeat, et angore et tristitia et mœrore tabescat et deprimatur ; divinamque Providentiam, opinionis errore, aut nullam, aut injustam esse existimet : vir bonus et totus nostræ sententiæ, cum in simili casu est, nil istorum patitur, nec reputat illos in meliori esse conditione, quam se. Et ideo tranquillo vivit animo, et minime turbulento, et ad interiores actiones, et si quæ sunt exteriores, maxime expedito. Tali igitur firmitati et constantiæ animi, actiones, quas possint agere virtuosii divites et potentes, non sunt postponendæ. Dum ergo bonus vir vivit et est, non vacat virtuosus actionibus. Quare nec isto modo corporis quæ dicuntur et externa bona, veræ beatitudinis partes erunt.

CAP. XXIII. *Divisio bonorum corporis, et quæ externa vocantur.*

Ut autem non videamur de nomine tantum laborare velle, commoda nominantes, quæ omnes bona appellant, ut vocabuli mutatione a beatitudine videantur segregari, ita sit procedendum.

Omnium, quæ bona corporis et externa dicuntur, alia referuntur ad nostram ipsam substantiam. Quæ quidem ita se habent, ut sine illis esse et vivere non valeamus.

Alia vero ad hoc habent suam vim, ut minus moleste et delectabilius vitam ducamus. Quæ quidem ad indolentiam ultimo et voluptatem, quæ per corporeos sensus percipitur, referuntur.

CAP. XXIV. *De membro primo.*

Ergo ut de primo membro prius dicatur, quia substantia nostra et ipsum esse nostrum bonum quidem nobis est : tale vero bonum, ut non sit aliqua pars formæ beatitudinis, sed ut communiter tam summæ miseriæ, quam beatitudini subjiciatur. Differt enim hominem esse, et beatum ho-

minem esse, et miserum hominem esse, ut ipse homo utrique subici valeat ; sequitur necessario, quod et ipsa bona corporis et externa, quæ, ut simpliciter simus et vivamus, requiruntur, similiter sint et nominentur bona : ut videlicet non in forma beatitudinis ponantur, sed tanquam communia miseriæ beatitudini submittantur. Itaque sicut nostrum esse refertur quidem ad beatitudinem, non tamen ut pars, sed ut subjectum, sine quo forma non existit : simili modo et illa bona, quæ ad ipsum nostrum esse referuntur, mediante ipso nostro esse, ad beatitudinem referenda sunt. Igitur sicut qui est, in quantum est, non est beator illo, qui non est : ita et qui habet plura, de hujusmodi bonis, non ideo est magis beatus, quam qui habet pauciora. Beatus enim et minus beatus homo efficitur, additione et subtractione illorum bonorum, quæ sunt partes formæ beatitudinis. Nostrorum vero esse, et bona, quæ ad ipsam referuntur, non sunt partes formæ beatitudinis, prout ostensum est. Sed videatur, si placet, reliquum membrum præmissæ divisionis.

CAP. XXV. *Secundum membrum. Indolentia et voluptas, non beatitudo.*

Et primum ostendendum sit, quod indolentia et voluptas corporis in forma beatitudinis poni minime possunt. Nec enim cum virtutibus beatam vitam explere possunt, nec sine virtutibus. Quod si sine virtutibus, in summa sede ponerentur, contingeret vitiosissimum hominem et penitus depravatam et corruptam animum habentem atque læpium et inconstantem, beatum esse : quod est contra communes notiones. At vero nec cum virtutibus beatitudinem efficere possunt ; cum enim beatitudo sit optimus totius vitæ status, oportet, ut constet, non ex discrepantibus interdum et repugnantibus, sed ex concordibus semper et consonis. Bona enim omnia amicitia et concordia semper gaudent. Sed inter indolentiam, et voluptatem et virtutes magna repugnantia ut plurimum est. In plerisque enim impossibile est indolentiam et voluptatem consequi, nisi omittamus honestum et decorum, et committamus turpe et indecorum. Nam si ubique velimus, quæ ratio fortitudinis, justitiæ, temperantiæ, et omnino natura honesti exigit, consequi : necessariam est, non solum voluptates postponere, sed etiam magnos subire labores, et acerbos sustinere dolores. Et e contrario, si hoc statuemus in nobis, ut omnibus modis voluptatem corporis et indolentiam sequeremur, nullum scelus esset, nullum facinus, nullum denique malum, ad quod suscipiendum, licentia proposita, non impelleremur. Nec ergo cum virtutibus, nec sine voluptas et indolentia in forma beatitudinis valent connumerari. Et ideo omnia corporis bona et externa, in quantum referuntur ad ipsam indolentiam et voluptatem, segreganda sunt a forma beatitudinis. Ostensum est autem esse hoc idem etiam, in quantum referuntur ad ipsam essentiam.

Penitus ergo segregantur ab illis bonis, quæ for-
mam beatitudinis constituunt.

CAP. XXVI. *De bonis et commodis quæ tripliciter
eveniunt.*

Ista itaque, quæ præter virtutes vulgo bona dicuntur, et a Stoicis commoda appellantur, et contraria incommoda, triplici modo eveniunt: ex virtute, ex culpa, ex neutro.

Ex virtute (ut a commodis incipiam), ut quæcunque homini ab hominibus propter virtutem tribuuntur. Vel, si quis optimum filium habet, cum ipse eum bene educavisset: vel, res familiaris ex prudentia, sine injuria acquisita et amplificata: vel, sanitatis et virium ex abstinentia et diligenti regimine conservatio, et si qua similia.

Ex culpa, ut si quis ex adulterio bonum genuerit filium; aut detrahendo injuria suas res augeat, et si qua hujusmodi.

Ex neutro, ut quæcunque natura, fortuna, casu, successione, divinitus, vel quoquo modo alicui sine opera sua eveniunt.

CAP. XXVII. *Incommodorum divisio.*

Item de incommodis eadem divisio est. Nam ex virtute contingunt, ut quæcunque damna doloresque alicui inferuntur, propter justitiæ instantiam. Vel, si quis pauper est, cum suas facultates ad opera justitiæ et liberalitatis transtulisset, vel delabi eas, studio meliorum rerum, dimisisset.

Ex culpa contingunt, ut quæcunque alicui incommoda inferuntur, propter ab eo antea actas injurias; et si ipse aliqua perturbatione concitatus, aut non propulsavit interitum a charissimis cum posset; aut ipse intulit eis interitum; aut rei familiaris, pigritia, inertia, ignavia delapsus; et corporis commodorum, voluptate devicto, ex pravo regimine amissio, et multa talia.

Neutro. Quæ nec virtute, nec vitio, nec penitus ex aliqua opera contingunt: ut corporeorum naturales defectus, et quæcunque incommoda casu, fortuna, vel ab hominibus injuria commotis inferuntur.

CAP. XXVIII. *Commodum ex virtute veniens, expetendum est, et quare.*

Ex tribus igitur modis, primus, quo virtute commoda vel incommoda, cum evenerint, sua presentia augent per se beatitudinem; sed propter eorum, circa eorum sumptionem, virtuosam dispositionem et actionem.

Secundus modus, quo ex culpa commoda vel incommoda sumuntur, fugiendus et miserabilis est; propter similiter circa eadem vitiosam dispositionem et actionem.

Tertius modus, quo nec virtute nec culpa, eadem contingunt, nec ad beatitudinem, nec ad miseriam aliquid ponderis habet: sed cum sint sumpta quoquo modo commoda vel incommoda, qualiter est eis utendum, dicetur, ubi de virtutibus tractabitur.

CAP. XXIX. *Non commoda, sed affectus erga ea faciunt ad beatitudinem vel miseriam.*

Nunc autem illud sit manifestum, quod nec commoda beatitudinis, nec incommoda miseriarum partes sint; sed affectus, et actus, et usus virtuosus vel vitiosus, circa utraque acquirenda, sumenda, tuenda, ferenda, utenda et amittenda ad beatitudinem vel miseriam pertinet.

Sunt itaque commoda acquirenda, et tuenda, et utenda, dum licet recte hæc fieri, et minime rejicienda, nisi aut ad comparandas vel gerendas res meliores, aut ad serviendum hominum, quorum decet, utilitati. E contra vero incommoda aut sunt rejicienda, aut æquo animo ferenda, nisi aut ad declinanda incommodiora et pejora, aut ad consulendum decenter hominum utilitati. Sed ad reliqua pergamus.

CAP. XXX. *Honestum quid.*

Positum est in principio quod beatitudo per se expetenda. Et est ostensum, quod vita beata idem est, quod virtuosa: vita ergo virtuosa per se est expetenda. Est autem et laudabilis, ut situm est in definitione virtutis. Sed quod est ita bonum, ut detracto omni emolumento, jure laudari et expeti per se ipsum possit: illud est, quod honestum sentimus. Vita ergo virtuosa, eadem est honesta. Et quia vita bona et beata, eadem est virtuosa: vita ergo bona et beata, eadem est honesta. Et quia quod honestum est, idem esse bonum nemo dubitat: concluditur e converso, quod quæ honesta vita est, eadem est bona, et beata et virtuosa.

Ac etiam, si decorum est, quod consentaneum est hominis excellentiæ, in eo, in quo natura ejus a reliquis animantibus differt; et ipsum decorum, et quod decet, idem virtuti et honestati efficitur.

CAP. XXXI. *Utile, et inutile, quid.*

Deinde de utili et inutili dicendum sit. Duplici igitur modo utrumque dicitur. Uno, ipsa commoda vel incommoda, ut domus, equus, servus, vires et similia: quæ videlicet ad idem cum honestis vel inhonestis non veniunt. Nullum enim commodorum aut incommodorum honestum vel turpe, quoad hominis beatitudinem, est.

Alio modo utilia et inutilia dicuntur ipsæ hominis actiones, quæ sunt circa commoda vel incommoda sumenda, utenda, disponenda, ferenda, vel rejicienda. Quæ utilia vel inutilia, eadem sunt quæ honesta et turpia. Nam si omnis turpis actio a defectu virtutis proficiscitur: defectus vero virtutis lædit beatitudinem, ac nemini utile potest esse, quod sit contra suam beatitudinem: nemini ergo turpis actio utilis est. Porro quod sine turpitudine utiliter fit, idem rationabiliter et recte fit. Sed quod rationabiliter et recte fit, etiam honeste fit. Ex quibus concluditur, quod omnis utilis actio honesta est. Ac etiam si illud, quod honestum factum est, et ad beatitudinem pertinet, summæ utilitatis est; conficitur, quod omnis honesta actio utilis est. Sola ergo honesta et

virtuosa vita, utilis vita est, et sola inhonesta et vitiosa inutilis. Igitur sex hæc : bonum, beatum, virtute confectum, honestum, decorum et utile : adde, si vis, rectum, rationale ; ad idem veniunt, et idem fere sonant. Et ideo opposita eorum, scilicet, malum, miserum, vitiosum, inhonestum, indecorum, turpe, inutile, peccatum, irrationabile. Adde, si vis, pravum, flagitiosum, scdum, tetrum, detestabile : omnia hæcejusdem sunt calamitatis. Ex omnibus itaque superioribus fit denique finalis conclusio, pro qua omnia in hac ratione præcesserunt, hæc :

Conclusio. Quod si quis vitam ducit virtuosam et honestam, quomocumque commoda et incommoda huic contingant, modo non sua culpa : nihil deest illi ad veram beatitudinem. Et per consequens, si quis est ita depravatus et corruptus, ut nec vestigium aliquod virtutis et honestatis in eo existat, huic, quanquam omnibus abundet commodis, nihil deest ad summam miseriam.

CAP. XXXII. *Beatus nullum in hac vita, secundum Platonicos.*

Hic quidam Platonici, immortalitati animorum operam dantes, et eorum quamdam excellentem felicitatem imaginantes, eique vitam hanc comparantes, impossibile asserunt, in hac vita beatum hominem esse. Quibus multi assensum præbentes, nos a veritate reputant deviare. Est autem inter nos et ipsos non in re controversia, sed in nomine tantum. Non enim eandem rem utrique beatitudinem appellamus, ut de eodem negatio et affirmatio sit. Namque nos optimam vitam, quæ maxime composito competit, secundum quod hominis natura capax est, beatitudinem appellantes, et nil alienum vel incongruum ei addentes, hanc homines consequi posse asserimus.

Illi vero separatorum animorum beatitudinem considerantes, merito ad illum hominem in hac vita existentem negant pervenire posse. Ergo utrumque verum est. Nec enim nos illa beatitudine beati effici, vi naturali, dum vivimus, possumus. Nec illis nostra congruit, vel sufficit beatitudo.

A Ac etiam iidem Platonici multa bona, naturam, et artem, et consuetudinem excellentia, homines divinitus consequi posse affirmant : sicut ipse Plato de poetica et divinatione et amore in *Phædro* tradit. Non tamen ideo prohibitum erit, ultimum terminium, ad quem ascendere potest vis naturalis, beatitudinem appellari : præsertim cum ita sit hoc vocabulum apud plures usitatum, et non natura nomina rebus posita, sed utentium beneplacito.

CAP. XXXIII. *Beatitudinis divisio.*

Itaque prima sit beatitudo, ipse optimus vitæ status ; quem ultimo ascendere possumus, transcendere vero vi naturali non valemus, de qua beatitudine in his libris tractatur.

B Secunda sit, quæ prima supposita adhuc comprehendit quæcumque excellentia bona acquirere homo etiam in hac vita divina aspiratione potest, ut Plato in *Phædro* docet.

Tertia sit, quæ suscipit post mortem sapientes, ut idem Plato in *Phædone* tradit.

Igitur quia illi secundam et tertiam merentur, qui primam participes existunt, merito de prima tantum hunc laborem duximus suscipiendum.

CAP. XXXIV. *Naturalia bona, quomodo in nobis perficiantur.*

C Notandum vero sit et illud, quod secundum eundem Platonem, nec ipsa naturalia bona perfici in nobis possunt sine divino auxilio. Nam ex quo omnia habent esse, ex eodem et suam perfectionem habere necesse est. Omnia vero secundum Platonem ex Deo habent esse. Item in *Timæo*, cum proposuerat de natura mundi, et ortu, et connexionem omnium a primo principio dicere : oravit, et divinum ad proposita imploravit adjutorium : quanquam in illis nil excellens naturale nostrum ingenium dicturus erat, sed non putat se illa consequi posse divinitus non adjutum. At si secundum eundem in illo summo bono, totius bonitatis, perfectionis et beatitudinis instar est, ita nostra substantia perficitur, ita beatificatur ; si ad illud tendit, illud respicit, et illud imitetur.

PARS SECUNDA.

CAP. I. *Animi vis quotuplex.*

Duplex est vis animi nostri. Una qua intelligimus et verum inquirimus, et a falso discernimus, et a dubiis ad manifesta transimus : et in eis quid consequens, quid repugnans conspiciamus. Et in agendis, quid utile, quid inutile ; quid bonum, et quid malum ; et cui, et quantum, et quale inquirimus et judicamus. Quæ vis cum sit intellectiva, mens appellari solet.

PATROL. GR. CLI.

D Alla est, qua bona vel mala in agendis judicata placent, vel displicent nobis. Et illa quidem acceptamus, amplexamur et amplectimur. Contraria vero aspernamur et fugimus ; quæ vis appetitiva appellari solet. Hujus autem motus vel actus in animo et bene et male potest contingere. Quod ut discernatur, distinguenda sunt prius aliqua, quæ ad istum locum pertinent.

43

CAP. II. *De vera et falsa opinione boni et mali.*

Falsa opinio in agendis bonis vel malis, multis modis accidit. Nam si quis opinatur, non bonum, bonum esse, vel e converso, aut an sit bonum, minus tamen vel majus, quam est illud, esse existimat. Aut per se bonum cum sit, ad aliud tantum, et hoc fortasse minus bonum valere illud reputat; aut cui bonum est, ignorat.

Similiter et de malo falsa est opinio ejus. Vera autem sententia et verum Judicium, circa eadem est, cum in nullo prædictorum peccatur. Nam si et quod est bonum, bonum existimat; et quantum, et quale, et cui, non ignorat; similiter et malum; verum et sanum esse hujusmodi Judicium omnes concedent. Est itaque falsum de quolibet Judicium simpliciter malum et vituperandum: verum autem simpliciter bonum et laudandum.

Item sicut in corporeis oculis interdum contingit aliquid tale, ut acies videndi obtundatur, et ex aliquo motu quedam obumbratio, seu caliginatio et obscuratio oculo accidat; ita quod, aut non possit, aut minus clare, obscuriusque et deterius possit visibilia videre et discernere. Et hoc cum contingit huic sensui, pro malo ipsi reputatur. Bonum enim ejus est, semper manere in suo vigore, et aciem videndi inviolatam et expeditam conservari. Alioquin conditio visus deterioratur. Ita menti hominis accidit nonnunquam aliquid tale. Ex quo quamdam obumbrationem et obscurationem ipsa mens incurrit, et acies intelligendi ita obtundatur, ut munus intelligendi et judicandi aut minus, aut obscurius tardiusque consequi possit: et a re gerenda aut omnino abducatur, aut in jubendo et monendo hominem ad exteriores actiones, decus et honestatem in eis aut non possit, aut difficilius et molestius conservare possit. Quod accidens malum esse menti, quis mentem habens non intelligit? Ex similitudine igitur oculorum, docendi causa, appetitur hujusmodi accidens obumbratio mentis, seu caliginatio, vel potius obscuratio.

Cum autem mens ita stabiliter suum conservat vigorem, ut nihil de prædictis ei contingat, ex quo acies intelligendi deteriorari quoquo modo possit: hujusmodi status, causa similiter docendi, appetitur æqualitas.

Est itaque manifestum, quod obscuratio mentis est malum menti et vituperandum: æqualitas vero est bonum et laudandum.

Item cum animus noster habet appetitum, vel committendi quod non decet, vel omittendi quod decet, appetitur malefica voluntas. Cum autem appetitus tendit ad agendam quod decet, et relinquendum quod non decet, appetitur benefica voluntas.

Est itaque manifestum, quod malefica voluntas est simpliciter malum et vituperandum: benefica autem voluntas est simpliciter bonum et laudandum. Ex tribus tamen segregatis malis, si oportet

A unum sine duobus esse in animo: minimum malum est mentis obscuratio. Quanquam enim ipsi menti, ut mens est, malum est, tamen associata cum vera in agendis sententia et benefica voluntate, quoad exteriores actiones, et maxime, in quibus continentur hominum societas; si tantum adsit eis mediocritas: non modo non malum, sed magnum bonum est.

Majus vero malum est, opinionis in agendis error. Hoc enim non tantum ipsi animo per se malum est, sed etiam sine obscuratione mentis et malefica voluntate teterrimas exteriores actiones, et maxime in puniendo, gignere potest.

De notatis vero tribus pessimum est, separatum ab aliis, malefica voluntas. Quæ enim ita malefica est, ut inhæreat animo, etiam sine repentino et turbido motu mentis, atque falsa opinione, ut allegare ignorantiam nequeat, omnium malorum est pessimum, et minus aliis sanabile.

CAP. III. *Malefica voluntas quatuorplex.*

Duplex quidem est malefica voluntas. Aut enim causatur a repentina obscuratione mentis, qua cessante, recedit et illa, sicut in ira sæpe contingit; aut insita est in animo, et sine repentina mentis caliginatio, que multo tetrior est, quam illa; que simul obscurationi mentis oritur, et interit. Quare si oportet de malis minima eligere, multo eligibilior est obscuratio mentis cum benefica voluntate, quam malefica voluntas sine obscuratione mentis.

C De notatis autem bonis, unum comparando sine aliis, minimum bonum est mentis æqualitas. Hæc enim licet per se bonum sit menti, ut mens est, tamen separata a vera de agendis sententia et benefica voluntate, quoad exteriores actiones, nullum bonum est.

Verum autem Judicium de bonis et malis aliquantulum majus bonum est, separatum a reliquis duobus bonis. Nam etiam exterius aliquid boni, interdum per accidens efficit. Omnium vero optimum est benefica voluntas. Et per se enim bonum est animo, et separata a reliquis duobus bonis, multas tamen bonas actiones exterius gignere potest.

CAP. IV. *Benefica voluntas quatuorplex.*

D Est autem duplex benefica voluntas: una que causatur ab aliquo repentino caliginosove animi motu: que similiter oritur et occidit, sicut in lætitiis misericordis que sæpe accidit. Alia est animo insita et permanens, et a viva atque efficaci ratione pendens: que de tribus propositis optima est.

CAP. V. *Num tria prædicta, verum Judicium, æqualitas mentis et benefica voluntas simul in animo, aut appetitiva vi, concurrere possint.*

Cum itaque ex superioribus divisionibus tria sint notata simpliciter bona, et laudanda in animo nostro, scilicet verum Judicium bonorum et malorum, et æqualitas mentis, et benefica voluntas, potest fieri, ut cum appetitiva vis sit in agendo, simul prædicta tria bona in animo concurrant: ut quod

placet, vel displicet, et vere iudicatum sit, et mens A aliquam caligacionem non incurrat, et benefica voluntas in animo sit. Quod cum sit, constantia appellatur. Potest enim fieri, ut opposita istis contingant: ut et male de objectis sentiat, et acies mentis obumbratione obtundatur, et voluntas malefica insit. Potest vero fieri, quod duo sint ex malis et unum ex bonis; quod tripliciter variari potest, vel e converso; duo ex bonis, unum ex malis; quod similiter tripliciter sit.

CAP. VI. Prædictorum septem complexiones.

Præter igitur constantiam septem horum sunt complexiones. Constantia nempe, quia æquabilitas mentis in actu appetitivæ, cum vera objecti sententia, et benefica voluntate, non dubium est, quin B simpliciter bonum et laudabile sit. Et quia sicut in prima parte prædefinitum est, beatitudo est cummulata complexio omnium honorum hominis, ut homo est. Est autem et ipsa constantia, secundum assignatum sensum, bonum hominis, ut homo est. Ille ergo quem quærimus, quem perfecte beatum intelligimus, nequaquam carebit constantiæ bono. Semper igitur constans erit.

CAP. VII. De perturbationibus; et quæ perturbationes appellantur.

De septem complexionibus illæ, quibus comprehenditur obscuratio mentis, quod quadrupliciter contingit, perturbationes appellantur. Quarum quidem pessima est, cum ita placet, aut displicet nobis aliquid: ut cum obscuracione mentis sit in C animo et falsa opinio objecti, et malefica ad agendum voluntas. Minus vero mala est, quando cum obscuracione mentis, unum reliquorum malorum inest, et alio animus vacat. Quod dupliciter sit; illa vero perturbatio minimum malum est, in qua obscuratio mentis cum vera sententia illius quod placet vel offendit, et benefica ad actionem voluntate, conjuncta est. Quare si quis, cum esset ita dispositus, ut incurreret illam pessimam perturbationem, mutavit suam ejusmodi dispositionem ad hanc perturbationem, quam minimum malum esse dixi: non parum melioravit suum animum.

CAP. VIII. Tres complexiones reliquæ ad quid utiles.

Restant tres complexiones, præter constantiam et quadripartitam perturbationem. Una, cum æquabilitas mentis sit associata cum falsa opinione et malefica voluntate, quæ appellatur elythiotes. (Vesania.)

Secunda, cum æquabilitas mentis falsa opinione caret, malefica vero voluntate non: quæ appellatur malitia.

Tertia est, cum æquabilitas mentis caret malefica voluntate; habet tamen de objecto falsam opinionem: quæ dicitur alesia (simplicitas).

CAP. IX. Perturbationum divisio.

De perturbationibus autem, quoniam quadrupliciter variantur, ut dictum est, prima sit, quæ est

obscuratio mentis, cum vero iudicio objecti boni vel mali, et benefica voluntate. Quæ quantum ad exteriores actiones, si modo in eis conservet mediocritatem, magnum bonum est.

Secunda sit, quæ est obscuratio mentis cum falsa opinione et benefica voluntate.

Tertia sit, quæ est obscuratio mentis cum vero iudicio et malefica voluntate.

Quarta sit, quæ est obscuratio mentis cum falsa opinione et malefica voluntate. Quæ omnium perturbationum est pessima, sicut supra notatum est.

CAP. X. Earumdem divisio altera.

Item secundum aliam divisionem, quatuor genera perturbationum sunt. Quia enim omnia perturbatio est obscuritas mentis, suscepta ex opinione boni placentis, vel mali offendentis: bona vero vel mala, quæ homini eveniunt, aut sunt jam præterita, aut præsentia, aut futura: illa quidem perturbatio, quæ percutit et caliginat animum ex opinione præteriti, vel præsentis mali, dicitur ægritudo. Quæ si nimia est, dicitur angor; si vero ex opinione suscipiatur futuri, dicitur metus vel timor.

Item si opinione præteriti vel præsentis boni contingit, multa quidem nomina, parum differentia, ut lætitia, jucunditas, delectatio et alia, sed sumatur lætitia; si vero ex opinione futuri boni, dicitur cupiditas, et libido vel desiderium. Vertitur etiam in opinatis bonis dilectio et amor.

CAP. XI. Perturbationum definitio.

Definiantur igitur ista quatuor genera sic. Ægritudo est perturbatio animi, ex opinione præsentis vel præteriti mali, mordens animum et demittens. Metus, est perturbatio animi ex opinione impendentis mali, humilians atque frangens animum, et recessum quemdam et fugam animi efficiens, et ad declinandum illud quod metuitur, hominem impellens. Lætitia est perturbatio animi ex opinione præteriti vel præsentis boni; quasi cum animus effuse exultat, quædam voluptas gestiens et elata, perfusam hilaritatem efficiens. Libido est perturbatio animi, ex opinione futuri boni, cum ad id, quod videtur bonum, inflammata rapiatur. Sunt igitur singulorum generum multæ et variæ species: D quas non est necessarium præsentis opere discutere, sed tantum in eis notandum sit, quod sunt quædam quæ non possunt variari, per quatuor gradus superius assignatos, sed in unum tantum cadunt, in quo obscuratio mentis est associata cum falsa opinione et malefica voluntate; qui modus omnium erat pessimus. Tales perturbationes itaque sunt, ut in genere ægritudinis, invidentia et obrectatio: et in genere lætitiæ, malivolentia, jactatio et superbia: in genere libidinis, inimicitia, discordia. Hæ enim ex opinionis errore, semper, et malefica voluntate animum perturbant.

Sunt item aliæ, quæ per omnes variantur gradus, ut misericordia, penitentia, ira, amor, et innumerabiles aliæ. Nam, ut pro omnibus de una dicam,

cum sit misericordia aegritudo animi ex opinione A
miseriæ alterius injuria laborantis, potest fieri, ut
qui perturbatur, nec vere opinatus sit de malo al-
terius, nec beneficam ad adjuvandum, cum pos-
set, voluntatem habeat. Potest autem fieri, ut in
opinione illius quidem quod perturbat, non falsetur
in opinando, habeat tamen ad adjuvandum benefi-
cam voluntatem. Potest vero fieri, ut obscuratio
mentis, in hoc accidenti, et ex vero judicio pen-
deat, et bonæ voluntati conjuncta sit. Quod si in
actione valeat mediocritatem conservare, magnum
bonum est. Idem de ira, de poenitentia, de amore,
et de aliis intelligendum est. Nam quælibet, si ob-
scuratio mentis, nec ex erroris opinione concita-
tur, et malefica varat voluntate, et in actione me-
diocritatem consequitur, magnum bonum est. Ha-
bet enim in animo duo bona; scilicet veritatem
de objecta re, et ad actionem beneficam volunta-
tem, gignitque extra optimam actionem. Cur vero
non dixi, maximum esse bonum, sed magnum, ap-
parebit cum de constantiis dixerō.

CAP. XII. *Constantia quid.*

Constantia itaque, quia est tranquillitas et æqua-
litas mentis in eo quod judicata bona vel mala
acceptantur, et placent, vel displicent cum vera
sententia, et beneficam voluntate: varias et ipsa se-
cundum temporalem varietatem bonorum et malo-
rum, et nonnullas alias eorundem differentias
partes habet. Non tamen propriis nominibus om-
nes assignantur, sed ut plurimum eisdem cum per-
turbationibus. Nam si mala, quæ constanter dis-
plicent, præterita sunt, et a se commissa, dicitur
similiter poenitentia; si ab alio, dicitur ira; si vero
mala præterita vel præsentia aliis evenerunt, et
passi fuerunt, vel patiuntur, dicitur misericordia.
Si ipse passus est, vel patitur mala; si animi, dicitur
similiter poenitentia vel misericordia; si corporis
et externa, dicitur patientia. Si vero futura et
impendentia sunt, dicitur cautio vel metus et timor
æquivoce. Non autem differt, et in istis, quæ in-
enimmoda Stoici dicunt, mala usu communi appel-
lantur; nihil enim ista distinctio interest proposi-
tæ questionis.

Item enim animus noster sensit se constanter
fruitum vel fruentem aliquo bono, vel vehementer
acceptat aliorum bonum, dicitur contentio, placa-
bilis, gaudium; ac etiam æquivoce dici possunt,
quæ in tertio genere perturbationum dicebantur.
Si autem constanter appetitus tendit ad futurum
bonum, dicitur voluntas, vel desiderium æquivoce,
in quibus est et spes. Est autem in bonis simili-
ter dilectioque amor; charitas vero species est
voluntatis.

CAP. XIII. *Perturbationum et constantiarum
differentia.*

Ut autem pateat, quid interest inter constantias
et perturbationes æquivocas, sumatur unum pro
omnibus, ut amor. Ametur igitur primo aliquid

ita ut vere Judicatum sit bonum, et acies mentis
ad intelligendum non obtundatur, et benefica volun-
tas sit in animo; quam dicebamus esse appetitum
faciendi quod, et non committendi quod non decet.
Et iste amor dicatur primi gradus desuper incipi-
entibus; postmodum relictiis in animo vera sen-
tentia et benefica voluntate, caligationem quam-
dam et obscurationem mentis in amando incur-
rat: et hic amor secundi sit gradus.

Item relicta in amando benefica voluntate, insit
in animo, cum turbido motu mentis, etiam falsum
judicium, de eo, quod amatur; et sit hujus-
modi amor tertii gradus. Si vero in amando judi-
cium quidem sanum est, de illo quod amatur,
sed cum obscuratione mentis, etiam inest ad
B agendum malefica voluntas, quæ erat appetitus
omittendi quod decet, et committendi quod non
debet: dicatur hujusmodi amor quarti gradus. Si
vero et in tribus animus amando deficit, cum est
in animo obscuratio mentis, et malefica ad agen-
dum voluntas, et falsum judicium de eo quod
amatur: sit hujusmodi amor quinti gradus. Ma-
nifestum itaque est, quod primi gradus amor est
simpliciter bonus et omnium optimus, et cadit in
assignatam superius constantiam definitionem. Re-
liqui vero quatuor graduum, quoniam in quolibet
ponitur obscuratio mentis, comprehenduntur
in genere perturbationum, secundum quod per-
turbatio superius definita est.

Est igitur omnium perturbationum optima,
quæ secundo gradu posita est; deficit tamen a
C constantia in tribus: uno, quod non conservat cla-
ritatem mentis in suo rigore, sicut constantia.

Secundo, quod constantiæ quidem facile est,
propter mentis claritatem, imponere exteriori ac-
tioni mediocritatem: ipsi vero perturbationi, pro-
pter mentis turbidam commotionem, idipsum ita
facile non est.

Tertio superat constantia, quod in ea benefica
voluntas, cum a claritate mentis et viva ratione
pendeat, est in animo insita et permanens, et ideo
efficacior; et quod ab ea prudenter proficiscitur,
nunquam ad poenitentiam adducit: illa vero bene-
fica voluntas, quæ est in perturbatione, cum a
D repentino et turbulento motu causetur, sedata me-
nte sæpe cessat et ipsa. Non enim insita est, nec
vinculis rationis constringitur. Et ideo sæpe con-
tingit, ut quod recte et laudabiliter factum fuerit,
cum nubes recesserit, poeniteat hominem hoc idem
fecisse: sicut in misericordiis nonnunquam accidit.

Quintus vero, qui positus fuit gradus, est sim-
pliciter malus, et omnium pessimus. Nihil enim in
eo boni est. Tertius et quartus secundum quod par-
ticipes sunt boni vel mali, sunt laudandi vel vitu-
perandi. Si vero oportet a pessimo expositorum
graduum perturbationis, gradatim et non repente
ad constantiam ascendere: primo subtrahatur ma-
lefica voluntas vel falsa opinio: et istis prius detra-
ctis, postremo subtrahatur mentis obscuratio: et

immediate hac subtracta, eluceat in animo constantia, in qua cum æquabilitate mentis, et vera est sententia, et benefica voluntas. Nam si a pessimo gradu perturbationis, primo subtracta obscuratio mentis, dimittantur in animo falsum iudicium, et malefica voluntas, augetur potius malum, quam diminuitur; et animus deterior fit. Exit enim a genere perturbationum, et incidit in malitiam, elythiotem et apheliam, quæ in agendis malis multo excellunt perturbationes, et minus sanabiles sunt.

Quinque igitur graduum assignatorum, primus gradus, qui solus erat constantiæ, est summum bonum; secundus, magnum bonum, latet enim quod habet malum tertius et quartus, sensibilem iam mixturam patiuntur; quintus totaliter opponitur primo, et est simpliciter malum. Itaque cum et ira, et misericordia, et desiderium, et metus, et reliqua, quæ æquivoce in genere constantiarum, et in genere perturbationum dici possunt, ut superius ostensum est, per quinque quodlibet simpliciter gradus, possit variari, ut primus sit constantiæ, quatuor vero perturbationis: manifestum est ex supra dictis, quanto melius et præstantius est quodlibet istorum, cum constanter contingit, quam id ipsum si fieret turbulenter. Quod tamen cum ita contingit, quando magnum bonum est, quoad actionem, et quando sensibilibiter commistum, et quando pessimum malum, satis et hoc, ut arbitrator, superius est explicatum. Sed quia, sicut prædefinitum est in primo libro, virtus est optima affectio animi, optime animum ad agendum disponens. Nulla ergo virtus ad hoc habet suam vim, ut faciat aliquid malo animo contingere. At ostensum est, quod obscuratio mentis, malum est ipsi menti; nulla ergo virtus ad hoc habet suam vim, ut obscuracionem et tenebras inferat unquam menti, et obtundat ejus aciem intelligendi. Sed nulla perturbatio est, sine mentis obscuracione; segreganda ergo sunt perturbationes a choro virtutum. Quod et ita ostendi potest.

Demonstratum est superius, quod beatus, quem intelligimus, semper est constans; sed perturbationes omnes adversantur constantiæ; vacabit ergo beatus perturbationibus: sed virtute aliqua non caret; nullus ergo virtutis perturbatio est.

Item si constanter misereri multo melius est, quam si id ipsum turbulenter fieret, ut ostensum est: illud vero, quod a virtute proficiscitur suo loco et casu, optimum esse volumus. Virtus est ergo quærenda, quæ stabilitatem conservet constantiam, non perturbationis infirmitas. Separantes tamen a choro virtutum perturbationes, non illud volumus, ut ad apheliam, et elythiotem, et malitiam incidat animus, sed ut bonum constantiæ consequatur. Illis enim qui claram et vivam, et expeditam, et efficacem rationem expetendarum atque fugiendarum rerum non habent, non penitus inutiles sunt perturbationes; aliarum enim rerum cupiditate, vel metu, lætitia, vel ægritu-

A dine commoti, multa bona in vita consequuntur, et mala evitant: sed ita dispositi simulacra virtutum, non ipsas veras virtutes æstimandi sunt habere. Itaque si nomine passionis velimus nominare, tam constantias, quam perturbationes, manifestum, quod dicimus, passionum aliam esse simpliciter bonas, alias simpliciter malas, alias magis bonas quam malas, et e converso; alias æqualiter commistas, consequenter quadripartitæ divisioni, non generum, sed graduum perturbationis. Si autem passionem in animo velimus nominare nihil aliud, nisi mentis ipsius obscuracionem, et turbidam motionem, et obtusionem: cum semper sit bonum menti tranquilla claritas, et vlgens acies intelligendi, non dubitabimus dicere omnes passiones esse animo extirpandas, et penitus evellendas; duntaxat nec insita malefica voluntas, vel ad necessarias et honestas actiones tarditas in animo remaneat, nec opinionum temeritas, ut ad constantiam pure perveniat.

Theophrasto quidem, post Aristotelem Peripateticorum principi, non videtur omnem perturbationem adversam esse constantiæ. Sed sicut fames et sitis, et hujusmodi naturales contingunt homini sine falsa opinione, sine malefica voluntate, sine mentis obscuracione, et simpliciter minime mentis constantia læsa: ita ait, et in animo secundum infirmitas ejus partes contingit nonnunquam ex aliquo casu turbida commotio, nec a falsa opinione pendens, nec maleficam voluntatem excitans, nec menti obscuracionem inferens. Cujus commotionis signa etiam in ore, in vultu, in oculis, interdum apparent. Hac cum sit perturbatio, minime tamen constantiæ adversatur.

Ad quæ respondendum est, quod ista non adversatur, secundum rem, superioribus nostris de perturbatione rationibus. Nam si constantia una definitione comprehensa est, si definitio ejus per non æquivoca verba est assignata: manifestum est quod perturbatio quæ constantiæ adversatur, de qua superius tractabamus, per quatuor gradus eam variantes, atque in quatuor genera dividentes: et illa perturbatio Theophrasti, quæ constantiam mentis non adversatur, æquivoce perturbationis nomine fruuntur: ac etiam superior quadripartita perturbatio, qua obscuracionem menti infert, prædicatur de mente. Est enim verum dicere, in illa passione mentem hominis esse perturbatam. Perturbatio vero Theophrasti, quia descripta in superioribus æquabilitatem mentis non lædit: non potest vere de mente prædicari. Dum enim æquabilitas mentis manet illæsa, non est dicendum, mentem hominis esse perturbatam. Ergo et ex hoc patet earum æquivocatio. Itaque terrestris causis definitione assignata, potest dici audacter, omnem causam esse animal mortale, vel animal quadrupes: ita quadripartita perturbationis descripta definitione, per quam necessario distinguitur, a quacunque alia æquivoca perturbatione: veraciter potest

dici nullam perturbationem sine mentis obscuracione esse, omnemque constantiam adversari, et simpliciter esse animo evellendam. Si qua enim est animi commotio, de qua hæc dici non possunt, illa in his libris non appellatur perturbatio.

CAP. XIV. De perturbatione Theophrasti quæstio duplex.

Neque de perturbatione Theophrasti, quæ non adversatur constantiæ, duo sunt quærenda. Unum: Utrum contingit homini aliquando, an nunquam? Aliud: Utrum cadit in beatum, an non? Nam cum definitiones obscuracionis et æquabilitatis mentis superius sint descriptæ, jure dubitabit aliquis, utrum potest contingere in animo turbida commotio, quæ nec definitioni obscuracionis mentis in aliquo communicet, nec definitionem æquabilitatis mentis in aliquo non lædat? An impossibile hoc est? Cujus quæstionis veritatem magis arbitror posse intelligi, si quis passiones animi sui respiciet, quam si per demonstrationis verba sequatur.

Ad secundum vero manifestum est procul dubio, quod si qua est commotio animi constantiæ mentis non repugnans: sive passionem sive perturbationem velit quis eam appellare; nullo modo beatitudinem lædit. Sed si voluntaria non est, sicut fames et sitis, secundum Theophrastum, nec ad virtutes nec ad vitia penitus pertinet. Quasi dicatur: si nimia est, vitio danda est; si mediocris, virtuti; cujus enim voluntas nostra domina non est, illud qualitercunque contingit, nec beatum nec miserum facit; ut in primo libro ostensum est. Si vero voluntaria est et contingit in eo, quod aliquid placet vel displicet, pendetque a vera objecti sententia et benefica voluntate, atque acumen mentis in aliquo non deteriorat; nec tranquillitatem conecit, etiam sic Theophrastus nomine tantum discrepat a Stoicis; illam enim rem, quam nos laudabilem putamus, et pertinere ad beatitudinem arbitramur, et constantiam appellamus, eandem ille perturbationem abusive appellat. Nam sæpe contingit, quod, cum disserentes aliqua de aliquo universaliter prædicant affirmative vel negative, auditores si viderint prædicata non omnibus, quæ sub nomine subjecti sunt, congruere, putant illas mentiri; ipsi magis decepti, ignorantes usum verborum disserentium. Nam si disputantes, ad illas tantum res nomen subjecti extendunt, quibus prædicata conveniunt, veram esse eorum sententiam necesse est.

Ut igitur talem deceptionem in istis nostris le-

gendis aliquis non incurrat, danda sit talis regula: In quacunque universali propositione videbitur alicui, non omnibus, quæ nomine subjecti significantur, prædicatum congruere: sciat nos more Stoicorum in illis tantum rebus uti nomine subjecti, quibus prædicatum fere coaptatur. Si plures vero res, eodem nomine, secundum alios significantur, quibus prædicatum inesse non potest; nihil ad Stoicos! sicut nec ad geometras est aliquid, si alia res, præter ab eis definitam, circulus appellatur.

CAP. XV. Perturbatio an omnino evellenda.

Resumentes igitur, de perturbationibus dicimus, quoniam illam commotionem perturbationum in his appellamus, in qua mens a constantia egreditur, et obscuratur, et acumen intelligendi obtunditur, manifestum est, quod non est resecauda vel moderanda, sed penitus evellenda. Nam in illis recte mediocritas quæritur, in quibus utrumque vituperandum est, et nimis abundare, et penitus carere. Sed perturbatione vacare, et minime a constantia egredi, et acumen mentis illesum conservare, magnæ laudi dandum est. Conatus ergo noster, non ad amputandam perturbationem, sed omnino extirpandam dirigendus est.

CAP. XVI. Perturbationes num extirpari possint.

Quia vero possibile est, deinde ostendendum sit. Duplex est opinio, quæ perturbat animum. Una, qua opinatur, aliquid transcuntium, et noviter imaginationi incidentium, bonum vel malum esse, cum quibus circumstantiis, quæ ut plurimum falsa est: aut enim non bona, bona; aut, quæ parva sunt, magna æstimantes. Similiter et de malis ut plurimum perturbantur. Alia est, qua videtur rectum esse, ut perturbetur: quæ nunquam vera esse potest. Sive enim bonum est, sive malum quod incidit, nulla ratio est, ut ideo tantum malum menti inferatur: neque rectum ullo pacto esse potest, ut propter alia quæcunque mala vel bona turpificetur, quod in nobis præstantissimum est. Bonis enim custodiam, malis remedia non mala, et præcipue quibus mens læditur, admovendum est. Igitur quoniam falsæ opiniones sunt, quæ animos solent perturbare, de quibuscunque vero false opinamur, impossibile est rectum et verum habere iudicium: manifestum est, quod delictis animo illis opinionibus, et sententia totaliter mutata, nihil relinquitur, quod animum valeat perturbare. Possibile ergo est perturbationibus vacare.

ΠΙΝΑΞ

ΤΩΝ ΕΝ ΤΑΙΣ ΟΜΙΛΙΑΙΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ ΠΑΛΑΜΑ

ΚΥΡΙΩΤΕΡΩΝ ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ ΚΑΤΑ ΑΛΦΑΒΗΤΟΝ.

(Hujusce voluminis col. 9 ; sed require ad numeros crassiores textui insertos.)

Α

- Ἄβρααμ ἐξηραίνεται πατὴρ πολλῶν ἔθνων, 54.
Ἄγάπης ἔργα τίνα εἰσὶ, 25.
Ἄγγελος ἐγκαταλέγει τοὺς νηστεύοντας ἢ ἀληθῆς νηστεία, 38.
Ἄδελφος καὶ πατὴρ ἡμῶν ἐστὶν ὁ Ἰησοῦς Χριστός, 1.
Αἰσθησις περιεκτικωτάτη ἐστὶν ἡ φαντασία, 127.
Ἄμερῆς καὶ ἀληπτος ἡ τοῦ Θεοῦ οὐσία, 199.
Ἄμικτον χρῆ πάσης κακίας τὸν τῆς νηστείας καιρὸν συντηρεῖν, 32.
Ἄμπλων Κυρίου Σαβαώθ τίνας εἰσὶ, 151.
Ἀναβίβασις τοῦ λογισμοῦ ἐπὶ τὸ ὕψος τοῦ Σταυροῦ, 60.
Ἄναρχον ἔργον τοῦ Θεοῦ ποῖόν ἐστι, 99.
Ἀνθίστασθαι δεῖ τὸν πιστὸν τῇ συνέσει τῆς πίστεως, καὶ χαίρειν τῇ ἐλπίδι, 93.
Ἀνθρακιά τί λέγεται, 132.
Ἀντίθετος ὁ τρόπος τῆς προσευχῆς τοῦ Τελώνου καὶ Φαρισαίου, 6.
Ἄπαντες καινῶς εἴχομεν τὴν ἐκ τοῦ προπάτορος ἄραν, 25.
Ἄπαρχὴ τοῦ Πνεύματος τί ὀνομάζεται, 94.
Ἄπερινόητον μυστήριον ἡ σύλληψις τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ καὶ θεανθρώπου Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀγγέλαις τε καὶ ἀνθρώποις, 72.
Ἄπὸ ποίων στομάτων ὁ Θεὸς καὶ οἱ ἄγιοι αὐτοῦ οὐ δέχονται ὄμιλον, 116.
Ἄσβεια διαφέρει ἀνομίας, 165.
Ἄτοπία μεγίστη τὸ λέγειν μὴ δεῖν γενέσθαι παρὰ Θεοῦ τοὺς κολασθησομένους, 251.
Αὐταξούσιον ὁ Θεὸς ἐποίησε τὸν ἄνθρωπον, 200.

Β

- Βασιλεὺς πῶς ἐρμηνεύεται, 112.
Βιάτος καὶ λαβίς ἐστὶν ἡ Περθενομήτωρ, 76.
Βιαιὰ ἦν ἡ πνοή κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς, καὶ τίνας προεῖπον περὶ αὐτῆς, 136.

Γ

- Γαβριὴλ ἦν δευαγγελισάμενος ταῖς Μυροφόροις τὴν ἀνάστασιν τοῦ Χριστοῦ, 105.
Γάμον τί λέγει· γάμους διατί λέγει καὶ οὐχὶ γάμον, 232.
Γεννήτρια τῆς ἀπαθείας· ἐστὶν ἡ ἐγκράτεια, 48.
Γεύσις τῆς ἁμαρτίας· ἐστὶν ἡ ἐν τῷ λογισμῷ τῆς κακίας ἀρχή, 191.

- Γῆ παραβάλλεται ἡ ψυχὴ, 184.
Γνώφον τί ἐνοεῖ ὁ μέγας Διονύσιος, 197.

Δ

- Δαίμοσι συντάσσονται οἱ πρὸς γοητείας χωροῦντες, 177.
Δακτυλίδιον καὶ ὑποδήματα τί ἐννοοῦσι, 16.
Δεῖ τῇ νηστείᾳ προσεῖναι τὴν ἐγκράτειαν, 35.
Διὰ λόγου τελεῖται ἡμῖν ἡ πρὸς Θεὸν θυσία, 52.
Διὰ τί ἡ ταπεινότης ἀνάγει τὸν ἄνθρωπον εἰς ὕψος δικαιοσύνης, ἢ δεῖ οἰκισίαις κατὰγει αὐτὸν πρὸς βουθὸν τῆς ἁμαρτίας, 5.
Διατί κόσμος καλεῖται τὸ πᾶν, 33.
Διατί κατὰ πάντα ὑπήκοος τῷ νόμῳ γίνεται ὁ Δεσπότης Χριστὸς, 26.
Διατί ὁ ἄνθρωπος μετὰ πάντα τὰ δημιουργήματα ἐπλάσθη, 33, 146.
Διατί ἄνθρωπος γέγονεν ὁ τοῦ Θεοῦ Υἱὸς καὶ Λόγος, 88.
Διατί ὁ Χριστὸς προσορκὴν ἐαυτῷ καὶ ἀπαρχὴν προσήνεγκε τῷ Πατρὶ ὀπίρ ἡμῶν, 89.
Διὰ τί ἐστὶ ἐν μέσῳ τῶν μαθητῶν ὁ Κύριος, 122.
Διατί πάντων τῶν ἁγίων τὴν μνήμην ποιεῖται ἡ Ἐκκλησία, 145.
Διατί τὸ, παράγων, δις εἴρηται, 169.
Διατί τοὺς μαθητὰς ἠνάγκαζε, εἰς τὸ πλοῖον ἐμβῆναι, 179.
Διατί λέγει τλ, καθήσει, καὶ συναχθῆσονται, καὶ ἀφοριεῖ, 202.
Διὰ τῆς ἁμαρτίας εἰσχωρεῖ ἡ δυσσεβεία, καὶ δεῖ τῆς δυσσεβείας ἡ ἁμαρτία, 42.
Διὰ τίνων ὁ Χριστὸς ὑπερυψώθη παρὰ Θεοῦ, καὶ πῶς ἡμᾶς σώσει, 126.
Διδασκαλία περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ παναγίου Πνεύματος, 41.
Διατί εἶπαι ἡ πρὸς Θεὸν ἀγάπη τῆς πρὸς τὸν κόσμον ἀγάπη, 185.
Διάφορος ἡ προσευχὴ τοῦ Τελώνου, 8.
Δι' ἐνὸς ὁ Χριστὸς ἴσατο τὸν διπλοῦν ἡμῖν θάνατον, καθὼς ὁ διάβολος δι' ἐνὸς προὔξινθηεν ἡμῖν αὐτὸν, 91.
Διπλοῦν τὸ εἶδος τῆς προσευχῆς, 7. Διπλοῦν τὸ εἶδος τῶν πειρασμῶν, 182. Διπλοῦν τὸ εἶδος ἐλεημοσύνης καλῶν, 201. Διπλοῦν τὸ εἶδος ἐνεργείας πηγύματος τῶν Ἀποστόλων, 137. Διπλοῦς ὁ ἐν ἡμῖν πόλεμος, 153. Διπλοῦν περιτεχίσμα ἡ νηστεία καὶ

ἡ ἀγκράτεια, 44. Διπλοῦς ἔστιν ὁ ἄνθρωπος, 144.
Δοκίμιον τῶν πιστῶν εἰσιν οἱ πειρασμοί, 179.
Δώρα τῆς νηστείας, 34.

Ε

Εἰς τέσσαρα διηγεῖτο ἡ νύξ, 180.
Ἐλαϊὸν ἔστιν ἡ ἀγάπη, 22.
Ἐνδύμα γάμου ἔστιν ἡ ἀρετὴ, 234.
Ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν τὸν Θεόν,
112.
Ἐπαγγελία τοῦ Πατρὸς ἦν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον,
158.
Ἐπανδύτης τί ἐστι, 152.
Ἔργους δεικτέον τὸν παρὰ Θεῶ ὑπαύθυνον καὶ μετα-
νοοῦντα, οὗτις ἡ παρ' ἄλλων ὕβρις καὶ ἀτιμία δι-
καία ἐστὶ καὶ φορητὴ, 10.
Ἐτοιμα πρὸς τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν ποῖα γεγόναι,
233.
Εὐχὴ τί ἐπονομάζεται, 7.
Εὐδοκία Χριστοῦ εἰσιν οἱ Χριστιανοί, 184.
Ἐωθινὰ τίνα λέγονται, 130. Ἐωθινὰ καὶ ὀρθρινὰ
διατὶ λέγονται, 131.

Ζ

Ζιζάνια τίνας εἰσὶ, 153.

Η

Ἡ ἁμαρτία φυγαδεύει τὴν ἀγάπην, 3. Ἡ ἁμαρτία
πολλὰς ἐπήνεγκε καταστροφὰς γενικὰς τε καὶ
μερικὰς, 19.
Ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ οὐκ ἐστὶ κτιστὴ, 192.
Ἡ διαφορὰ τῆς γνώμης εἰς δύο διατελετὴν ἑμῶν
φύσιν, 13.
Ἡ ἐκ τῆς νεφέλης φωνὴ τί ἐδίδεξε, 193.
Ἡ ἐν πνεύματι περιτομὴ τῆς καρδίας, 67.
Ἡ ἐφ' ὀψηλοῦ οἰκοδόμησις τοῦ Ἱεροῦ τύπος ἦν τῆς
ιεράς Ἐκκλησίας καὶ τῆς πνευματικῆς ἀναθά-
σεως, 6.
Ἡμεῖς διαφέρομεν μυρμηκῶν, καὶ αὐτοὶ ἡμῶν, 231.
Ἡ νηστεία ἀνακαινίζει τὸν ἐντὸς ἄνθρωπον, 44.
Ἡ ὀρθόδοξος Ἐκκλησία τιμᾷ τοὺς ἁγίους, 145.
Ἡ πορνεία μεγίστης καταδίκης ἐστὶν ἄξια, 218.
Ἡ τοῦ Κυρίου ἀνάστασις καὶ ἀνάληψις, ἀνάστασις
καὶ ἀνάληψις ἔστι τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, 121.

Θ

Θεὸς καὶ προσκυνητὸς ἔστιν ὁ τύπος τοῦ Σταυροῦ,
91.
Θεολογία περὶ Χριστοῦ, 131, 137, 145, 153.
Θεολογία περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, 136, 137.
Θεοπτία τοῦ Ἀβραάμ, 55.
Θέρμη τις διὰ τῆς μελέτης τῶν ἱερῶν βιβλίων
ἐγγίνεται τῇ καρδίᾳ τοῦ Χριστιανοῦ, 120.
Θεραπεύεται τοῦ πνευματικοῦ θερισμοῦ τίνες εἰσὶ, 150,
152, 153.
Θέρος παρ' ἡμῖν ἔστιν αἰσθητὸν καὶ λογικόν, 147.

Ι

Ἰακώβ τύπος ἦν τοῦ Σταυροῦ, 56.
Ἰάματα τῶν ἐναντίων ἐστὶ τὰ ἐναντία, 129.
Ἰδοὺν τοῦ διαβόλου ἡ ὑπερφάνεια, τῶν δὲ ἀγγέλων
ἡ πρὸς Θεὸν ταπεινώσις, 9.

Ἱερουσαλὴμ πῶς ἐρμηνεύεται, 44, 130.

Ἰματισμὸν τί ἐνοεῖ, 207.

Ἰσαὰκ τύπος ἦν τοῦ σταυρωθέντος Χριστοῦ, 56.

Ἰγθύς καὶ μελίσιον κηρίον, & ἐφαγὲν ὁ Ἰησοῦς, τί
σημαίνουσι, 123.

Ἰωάννης ὁ βαπτιστὴς Πρόδρομος ἦν καὶ τῆς Ἐκ-
κλησίας τοῦ Χριστοῦ, 227.

Ἰωνᾶς τύπος ἦν τοῦ προαιωνίου Λόγου τοῦ Θεοῦ,
220.

Κ

Καίσαρ εἰς τέσσαρα διετελετὴν τὴν ἀρχὴν τοῦ Ἡρώδου,
223.

Κατὰ τίνα σταυροῦται ἡμῖν ὁ κόσμος, 53.

Κεκλισμένων τῶν θυρῶν, πῶς εἰσηλθεν ὁ Ἰησοῦς.
σῶμα περιειλεγμένος, 102.

Κεφαλὴ καὶ πρόσωπον ἀναγωγικῶς τί σημαίνουσι,
38.

Κληρονομίαν πρὸς ποίους παρέχει ὁ Κύριος, 22.

Κλητὸς τίς ἐστὶ, 250.

Λ

Λαλιὰ διαφέρει κραυγῆς, 65.

Λευκὸν ἐστὶ τὸ γράμμα τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγμα-
τος, 196.

Λιμὸς τί ἐστὶ, 11.

Λογικὰς τρυγῶνας τίνας λέγει, 27.

Λύσαι τὸ ὑπόδημα τῶν ποδῶν σου, τί σημαίνει, 54.

Λύκῳ παρεικάζεται ἡ ἐκάστου ψυχῆ, 3.

Μ

Μαθητὴν οὐκ ἀρκεῖ τὸ βάπτισμα μόνον ποιῆσαι,
214.

Μαρία ἡ Μαγδαληνὴ ἀπόστολος γίνεταί τοις Ἀπο-
στόλοις, 118.

Μαριάμ πῶς ἐρμηνεύεται, 74.

Μέγα ἱαμα τῆς ἁμαρτίας ἔστιν ὁ Υἱὸς καὶ Λόγος
τοῦ Θεοῦ, 19.

Μέθη τί ἐστὶ, 217.

Μελίβρονα ἰσχυρὸν ἔχει ἡ ἀρετὴ, 3.

Μελίβρον τί ἐστὶ, 288.

Μέλι πνευματικὸν λέγει τὴν λύπην, 163.

Μελισσίφ κηρίῳ παρεικάζεται ἡ εὐαγγελικὴ φωνή,
161.

Μίαν σαβδάτων τί ἐνοοῦσιν οἱ εὐαγγελισταί, 105.

Μίσημα κοινὸν τῆς Ἐκκλησίας ἐστὶν ὁ πορνείων,
29.

Μόνη ἐστάθη μεταξύ Θεοῦ καὶ παντὸς ἀνθρωπέου
γένους ἡ Θεοτόκος, 207.

Μόσχος σιταυτὸς ἔστιν αὐτὸς ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς
Χριστὸς, 16.

Μυροφόροι τίνας εἰσὶ, 104.

Μυστήριον μέγα ὁ τοῦ Σταυροῦ λόγος, 61. Μυστή-
ριον τοῦ μέλλοντος αἰῶνος ἐστὶ τὸ φῶς τῆς Με-
ταμορφώσεως, 190.

Μωϋσῆς πῶς ὀρεῖ τὸν Θεόν, 32. Μωϋσῆς τὸν τύπον
τοῦ Σταυροῦ καὶ τὸ σχῆμα αὐτοῦ προανέδειξε,
57.

Ν

Νηστεία ἀληθὴς ποία ἐστὶ, 45. Νηστεία ἐντελλεται
ἐν τῷ ἀνθρώπῳ κατὰ πρῶτον, 33. Νηστεία καὶ

προσευχή συνωδά ἐστί, 63. Νηστεία καὶ ἀκρασία ἐναντία πρὸς ἄλλα, ὡς ἡ ζωὴ καὶ ὁ θάνατος, 68.
Νίκης σύμβολά ἐστι τὰ βῆλα, 80.
Νόμος ἐλευθερίας τίς ἐστι, 214.
Νοσώδης ὁ Ἀβγουστο; μὴν, 177.

Ο

Ὁ ἀναγεννηθεὶς δυνάμει ἐστὶ σύμμορφος τῷ σώματι τῆς δόξης τοῦ Χριστοῦ, 95.
Ὁ ἀπολιμπανόμενος τῶν κατὰ Κυριακὴν ἱερῶν συνάξεων ἐγκαταλείπεται ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, 101.
Ὁ ἀπλασιασμός τοῦ, ναί, ναί· καὶ οὐ, οὐ· τί σημαίνει, 128.
Ὁδοὶ Κυρίου τίνες εἰσὶ. καὶ τίνες διστραμμέναι, 119.
Οἱ ἀθετοῦντες τὰ τοῦ Θεοῦ θελήματα, οὐ λαμβάνουσι παρ' αὐτοῦ τὰ αἰτήματα, 217.
Οἶκος Θεοῦ εἰσὶν οἱ Χριστιανοί, 151, 152.
Οἱ παρὰ τῷ μνήματι παρακαθιζόμενοι ἄγγελοι, τί εἰδείκνουν, 117.
Ὁλέθριόν ἐστι τὸ πρὸς ἄλλήλους μίσος, 2.
Ὁμολογία ὀρθόδοξος περὶ τῆς ἁγίας Τριάδος, 41.
Ὁ παρὰ τῆ τοῦ Σιλῶα κείμενος παραλυτικὸς καὶ μὴ ἔχων ἀνθρώπον, ἐστὶν ἡ Ἐκκλησία ἡ μὴ ἔχουσα ποιμένα, 3.
Ὁποῖόν τι πάσχει ὁ ἡμέτερος νοῦς, 226.
Ὁ πονηρὸς διάβολος κατὰ μικρὸν ὑποτίθεται τὴν ἁμαρτίαν, 14.
Ὁπου δεσμὸς ἀγάπης κἀρεστίαν, ἐκεῖ καὶ ὁ Χριστός, 71.
Ὁρατὰ καὶ ἀόρατα πάντα διὰ τὸν ἀνθρώπον ἐποίησε, 200.
Ὁργὴ τί ἐστι, 89.
Ὁροφός ἐστι τὸ λογιστικὸν τῆς ψυχῆς, 51.
Ὁ Σταυρὸς ἦν ἐν τοῖς προγονιστέροις, καὶ τὸ μυστήριον αὐτοῦ ἐνηργεῖτο ἐν αὐτοῖς, 54.
Ὁδὲ ἔλπις ἐπιστροφῆς, ἀπόγνωσις οὐκ ἔχει χώραν, 127.
Ὁδὲ κτίσμα ἐδ' φῶς τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Κυρίου, 191.
Ὁδρανῶν ὁμοιάζει ὁ ἱερὸς ναὸς, 203.
Ὁυσία ἡμῶν ἐμφυτος καὶ περιουσία ἐστὶν ὁ ἡμέτερος νοῦς, 14.
Ὁφίς ὁ νοητὸς στερεῖται ζωῆς, καὶ πνεῦμα νεκρὸν γίνεται, 176.

Π

Παθῶν ὀρμάθους ἀνήδονος, 187.
Παλαιγενῆς ἡ ἀρετὴ, 13.
Παμμήχανος ὁ διάβολος, 31.
Πάνδεινον τὸ τῆς ἀκαλασίας δαιμόνιον, 65.
Πάντων τῶν δεινῶν ἐστὶν ἡ ἁμαρτία, 172.
Παράδειγμα τῆς χηρείας ἔστω τοῖς χηρεούουσιν Ἄννα ἡ τοῦ Φανουὴλ, 27.
Παράλυτος λέγεται ἡ ψυχὴ ἐκάστου χριστιανοῦ, 162.
Περὰ τίνων κατῴκειτο τὰ Σίκημα, 109.
Πε:ρατμοὶ τίνα λέγονται, 192.
Περὶ τῆς ἀγίας Τριάδος, 159.

Πικρὰ τὰ τῆς πορνείας ἐπιτίμια, 29.
Πιστεύειν εἰς τὸν Θεὸν διάφορόν ἐστι τοῦ πιστεύειν τῷ Θεῷ, 39.
Πίστις δικαιοῦσα ποία ἐστὶ, 40.
Ποθητεία ἡμῖν ἡ στενὴ καὶ θεολιμμένη ὁδὸς, 129.
Ποία θεὰ ἐστὶν ἀναίρεσις ἁμαρτίας, 133.
Ποία ἡ κατὰ Θεὸν λύπη, 164.
Ποῖαι πτωχεῖαι εἰσὶν ἀξίαι μακαριότητος, 175.
Ποίοις ἐμποιεῖ ὁ διάβολος τὴν ἀπὸ τοῦ μίσους μέθην, 36.
Πολλοὶ τῆς μακρᾶν τοῦ Θεοῦ χώρας εἰσὶν οἱ ἐαίμονες, 15.
Πολλαπλῆ ἡ ἐν Χριστῷ ἀνακαίνησις, 93.
Πολλαχῶς διαιρεῖται ὁ εἰς κόσμος τῆ διαφόρου χηρείας, 13.
Πολλῶν πονηρῶν παθῶν αἰτία ἐστὶν ἡ εὐρυφία, 186.
Πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς τίνας λέγει, καὶ διατί, 234.
Πότε μετὰ δόξης πολλῆς φανήσεται ὁ Υἱὸς καὶ Ἀδελφὸς τοῦ Θεοῦ, 20.
Πότε ὁ Ἰησοῦς κατέφησεν εἰς Καπερναοὺμ, 48.
Πότε ὠφείλει ἡ πίστις, 171.
Πρεσβύτερον υἱὸν τίνας ἔνοοι, 16.
Πρόβατα καλεῖ τοὺς δικαίους, καὶ ἐρίφους τοὺς ἁμαρτωλοὺς, 21.
Προηγεῖται τῆς μετανοίας ἡ ἐπίγνωσις, 160.
Προηγεῖται τῆς θείας κρίσεως τὸ ἔλεος καὶ ἡ μακροθυμία, 18.
Προσευχὴ τί ἐστι, 6.
Πρόσωπον τοῦ Θεοῦ ὀρώμενον καὶ μὴ ὀρώμενον τί ἐστι, 57.
Προτιμότερα ἢ ἐκ τῆς διδασκαλείας ὠφέλεια καὶ τῶν ἀναγκαίων χρειῶν, 114.
Πρώτη πάντων ἀνθρώπων ἡ Θεοτόκος εἶδε τὸν Κύριον ἀναστάντα, 104.
Πτύον ἔνοοι τὰς ἀγγλικὰς δυνάμεις, 155.
Πῶς ἀνάλωσε τὴν ἦν ἔφαγε τροφήν ὁ Ἰησοῦς Χριστός, 123.
Πῶς δεῖ τιμᾶν τοὺς ἁγίους, 145.
Πῶς ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, 32.
Πῶς ὁ ἀνθρώπος εἰσέρχεται εἰς τὴν θεῖαν κατὰ: καυσιν, 99.
Πῶς ὀρεῖται ἡ ἐν τῷ σώματι ἀνακαίνησις, 94.
Πῶς οἱ Χριστιανοὶ συλλαμβάνουσι τὸν πρὸς Θεὸν φόβον καὶ πόθον, 185.
Πῶς ὁ Χριστιανὸς δέχεται τὸν Πατέρα καὶ Υἱόν, 144.
Πῶς ὡς ὁ Ἥλιος ἐλαμψε τὸ πρόσωπον τοῦ Κυρίου ἐπὶ τὸ Θαβύριον ὄρος, 195.

Σ

Σάββατον λέγει ὁ Φαρισαῖος τὴν ἐβδομάδα τῶν ἡμερῶν, 8.
Σημεῖον τῆς μαθητείας ἡμῶν πρὸς τὸν Ἰησοῦν Χριστόν ἐστὶν ἡ ἀγάπη, 81.
Σκότος ἀντιθετόν ἐστὶν ἡ ἁμαρτία, 170.
Σπῆρος λέγεται ὁ λόγος τῆς διδασκαλίας, 118.
Σταυρὸς τί ἐστι, 59, 144.
Συμῶν ὑπανεῖξ τὸν Ἰησοῦν Χριστόν εἰς τὸ Ἱερὸν, 193, 271.
Σύμφωνοι πρὸς ἄλλήλους οἱ εὐαγγελισταὶ Ἰωάννης

καὶ Λουκᾶς, καὶ οὐδεμίαν διαφωνίαν ἔχει ὁ εἰς πρὸς τὸν ὄκτῳ, 190.
Συνταξιμικὸς λόγος ποῦς ἐστὶ, 194.

Τ

Τὰ μετὰ τὴν παράθεσιν δεινὰ, 73.
Τὰ μνήματα τῆς ἐπιθυμίας ἐστὶν ἡ ἀναστήλωσις τῆς θείας ὀργῆς, 45.
Τὰ πρὸς τὸν Ἀδάραρον ῥήματα τοῦ Κυρίου ἦν ῥήματα δεσποτείας καὶ αὐτοκρατορίας, 79.
Τετάρτη φυλακῆ τῆς νυκτὸς ἀναλογεῖ ἡ τοῦ Χριστοῦ δευτέρα παρουσία, 181.
Τῆ δικαιοσύνη καταβλήθη ὁ διάβολος, 63.
Τὴν τιμὴν τῆς ὀγδόης ἡμέρας εἰσῆγαγε καὶ ὁ Μωϋσῆς, 100.
Τῆς τοῦ Ἀαρῶν στολῆς οἱ κώδωνες τί ἐσήμαινον, 68.
Τί δείκνυται διὰ τῆς Τεσσαρακοστῆς, καὶ τί διὰ τῆς ἁγίας Πεντηκοστῆς, 109.
Τί ἐδήλου ὁ κρίθινος ἄρτος τῶν μετὰ τοῦ Γεδων, 44.
Τί ἐστὶ τὸ Μεταμορφώθη, 192.
Τίνα ἀπέβλεπον πρὸς κληρονομίαν τῆς αἰωνίου μακαριότητος, 21.
Τίνα ἐποίησεν ὁ φιλάγαθος Δεσπότης πρὸς βελτιώσιν ἡθῶν, καὶ ὄδηγίαν ἡμῶν πρὸς ἀρετὴν, 12.
Τίνα ἐστὶ παράστασις τοῦ ἀληθῶς πιστεῦσαι ταῖς ἐπαγγελίαις τοῦ Χριστοῦ, 40.
Τίνα ζωὴν ὀπισθῆσονται οἱ ἁμαρτωλοὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν, 149.
Τίνα τὰ ἔργα τῆς ἀγάπης καὶ κηδεμονίας ἃ ἀπεδείχτο πρὸς τοῦ γενέσθαι ἡμᾶς ὁ Δεσπότης καὶ Ποιητὴς ἡμῶν, 12.
Τίνα τὰ ἔργα τῆς μετανοίας, 174.
Τίνας ἀναληφθήσονται ἐν νεφέλαις, 130.
Τίνας εἰπὼν οἱ μισοῖοι, καὶ τίνας οἱ υἱοὶ, 15.
Τίνας διὰ νηστείας θεόπαια ἐγένοντο, 68.
Τίνας καὶ πόσοι ἦσαν οἱ ἐπ' ἀρετῆ περιβεβημένοι πρὸ τοῦ νόμου, 57.
Τίνας οἱ στενάχοντες ἐν τῇ μελλούσῃ κρίσει, 22.
Τίνας τῶν πτωχῶν καὶ πλουσιῶν ἀδελφοὶ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν εἰσι, 22.
Τίνι τρόπῳ ὁ Χριστὸς ἐτροπώσατο τὸν διάβολον, 99.
Τίνας ἐνεκεν ὁ Θεὸς ἠύλγησε καὶ ἠγάγε τὴν ἐβδόμεν ἡμέραν, 98.
Τίνας ἐνεκα ἐν φυλακῇ ἔθετο τὸν Ἰωάννην ὁ Ἡρώδης, 224.
Τίνων τὸ διδάσκειν, καὶ τίνα ἴδια τῆς θείας χάριτος, 213.
Τί ὁ δαιμονίων κατὰ πρῶτον μάλλον τάσχει, 64.
Τίς ἐαυτὸν εἶπον θείας ἐπισκοπῆς ποιεῖ, 111.
Τίς ἡ ἀληθῆς καὶ θεῖος νηστεία, 69.
Τίς κατὰ σάρκα περιπατεῖ, 58.
Τίς ὁ θάνατος, τῆς ψυχῆς, 173.
Τίς ὁ θείων ἰδίων ἡμέρας ἀγαθὰς κατὰ τὸν προφη-

ῶ ἤχου τοῦ πληρώσαντος τὸν

οἶκον, οὗ ἦσαν οἱ μαθηταὶ τοῦ Ἰησοῦ, 136.
Τί τὸ ποιῆσαν τοὺς Ἰσραηλίτας ἀναξίου; τῶν πλάκων, 217.
Τί ὀποδεικνύει τὸ, εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος καὶ τὸ, εὐλογημένη ἡ ἐρχομένη βασιλεία, 80.
Τί ὀπεμφαίνει τὸ ζυγὸς τῶν τρυγόνων, καὶ τί οἱ νεοσσοὶ τῶν περιστερῶν, 27.
Τὸ, ἀκολουθεῖν Χριστῷ, δηλοῖ τὸ, ζῆν κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον αὐτοῦ, 58.
Τὸ, καὶ ἡ ἄλλη Μαρία, τὴν Θεοτόκον ὀπεμφαίνει, 104.
Τοὺς καθήμενους ἐπὶ πρόσωπον πάσης τῆς γῆς, πῶς ἐρμηνευτέον, 19.
Τοὺς μὴ διδόντας τῷ δεομένῳ οὐχ' ὡς ἄρπαγας, ἀλλ' ὡς μὴ διδόντας καταδικάζει, 70.
Τρεῖς εἰσὶν αἱ πτωχεῖαι, 175.
Τρόμος τί ἐστὶ, 176.
Τρόπος ἐνοικησεως τῆς ἐνυποστάτου δυνάμεως τοῦ Ἰψίστου, 206.
Τύπος τοῦ σπηλαίου, ἐν ᾧ ἐτάφη ὁ Χριστὸς, ἐστὶν ὁ ναὸς, 119. Τύποι τῶν μυστηρίων τίνα ἦσαν, 214.

Γ

Υἱὸς Θεοῦ τίνας ἐκάλεσεν ἡ ἁγία Γραφή, 28, 58.
Υἱὸς Θεοῦ ἐποίησεν ἡμᾶς ὁ Ἰησοῦς Χριστός, 125, 155. Υἱὸς Ἀβραάμ τίνας λέγει, 81.
Υπόδειγμα τῆς μὲν ἀρετῆς Ἰωάννης, τῆς δὲ κακίας ὁ Ἡρώδης, 226.
Υποστατικῶς ἡμᾶς ἐδικαίωσεν ὁ Ἰησοῦς Χριστός, 26.
Υπὸ τίνων δεῖ αἰρόμενον τὸν ἐξομολογούμενον φέρεσθαι πρὸς Κύριον, 51.

Φ

Φανέρωσις τῆς παναγίας Τριάδος εἰς τὸ βάπτισμα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, 87.
Φαρισαῖος οὐ πρὸς Θεὸν, ἀλλὰ πρὸς ἐαυτὸν προσηύχαστο, 7.
Φευκτὴ ἡ πορνεία, 30. Φευκτίον τοὺς μὴ παραδεχομένους τὰς τῶν Πατέρων ἐξηγήσεις, 139.
Φιλία πρὸς τὸν κόσμον γίνεται διὰ τῆς τοῦ σώματος ἀγάπης, 186.
Φόνου γεννήτωρ ἐστὶν ὁ φθόνος, 218.
Φυλαὶ τῆς γῆς τίνας εἰσι, 19.
Φωστῆροι παρεκδέχονται οἱ ἀπόστολοι Πέτρος, καὶ Παῦλος, 157.

Χ

Χιὼν λευκὴ μόνον ἐστὶν, οὐχὶ καὶ στίλβουσα, 196.
Χοίρους τίνας λέγει, 15.
Χρῆσις μόνον τοῦ κόσμου τοῦτο ἐστὶν τοῖς πιστοῖς, ἀλλ' οὐ καὶ κατάχρησις, 113.
Χριστῷ συμβασιλεύσουσιν οἱ δίκαιοι, 150.

Ψ

Ψλὸν ἀνθρώπων οἱ Φαρισαῖοι ἰδίξιζον τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν, 50.
Ψυχὴ καὶ ἀγγελοὶ ἀσώματα ὄντα οὐκ εἰσι πανταχοῦ, 113

Ω

Ἵσανά, πῶς ἐρμηνεύεται, 80.

ORDO RERUM

QUÆ IN HOC TOMO CONTINENTUR.

GREGORIUS PALAMAS, THESSALONICENSIS METROPOLITA.

OPERUM CONTINUATIO.

HOMILIA XLIII. nunc primum typis editæ curis beatissimi et sanctissimi patriarchæ Hierosolymorum domini Cyrilli. (Hierosolymis, ex Typographia Sancti Sepulchri. — 1857). 9

HOMILIA I. — De pace ad invicem servanda, dicta post tertiam diem Adventus sui Thessalonicam. 9

Hom. II. — In Dominicam de Publicano et Pharisæo parabolam. 17

Hom. III. — In parabolam Domini de salute filii prodigi. 51

Hom. IV. — In Evangelium secundi adventus Christi, et de misericordia et beneficentia. 47

Hom. V. — In præsentationem Domini et Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi; necnon de castimonia vitioque et contrario. 65

Hom. VI. — Eiusdem homilia exhortatoria ad jejuni-um, in qua etiam mundi origo breviter perstringitur; dicta fuit feria quarta primæ hebdomadis. 75

Hom. VII. — Alters de jejunio. 87

Hom. VIII. — De fide piaculi fidei confessione. 95

Hom. IX. — In tempore jejunii et orationis. 105

Hom. X. — Secunda sanctæ Quadragesimæ Dominica habita, materiam habens Paralyticum a Domino in Capharnaum sanatum, et contra eos qui indecenter secum invicem confabulantur in secretis ad ecclesiam convensibus. 111

Hom. XI. — In gloriosam et vividam crucem Domini nostri Jesu Christi. 125

Hom. XII. — In Evangelium quartæ in sacra Quadragesimæ Dominicæ, et in necessitatem suis invigilandi cogitationibus. 145

Hom. XIII. — In quinta jejuniorum Dominica, in qua etiam tractat de elemosynis. 157

Hom. XIV. — In Annuntiationem immaculatæ Domini nostræ Delparæ semperque virginis Mariæ. 165

Hom. XV. — Dicta in Dominica Palmaram. 177

Hom. XVI. — De dispensatione incarnationis Domini nostri Jesu Christi, et de gratiæ per eam vere in ipsam credentibus concessis; necnon quia Deus eum posuit multitudine hominem a demonia tyrannide liberare, potius hac usus est dispensatione. Quam sancto magnoque Sabbato habita fuit. 199

Hom. XVII. — In qua ostenditur Sabbati et Dominicæ mysterium; necnon in Evangelium primæ post Pascha Dominicæ. 219

Hom. XVIII. — In Dominica Unguentiferarum, et quod prima Dominica ex mortuis redivivum vidit Delparæ. 235

Hom. XIX. — In evangelium de Samaritide, et quia oportet præsentia contemnere. 247

Hom. XX. In matutinum octavum Evangelii secundum Joannem, in qua et de magnis charismatibus quibus digni habebantur qui in sacris synaxibus usque in finem pie perseverant. 265

Hom. XXI. — In Ascensionem Domini et Salvatoris nostri Jesu Christi, in qua monstratur quomodo impletum sit legale Sabbatum. 275

Hom. XXII. — In eandem festivitatem; in qua etiam de vitis et virtutibus. 285

Hom. XXIII. — In decimum matutinum evangelium; et de bello tam sensibili quam spiritali adversus adversarium nostrum committendo. 297

Hom. XXIV. — In manifestationem et dispensationem divini Spiritus in Pentecoste peractam; agitur etiam de penitentia. 307

Hom. XXV. — Dicta in Dominica Omnium Sanctorum. 319

Hom. XXVI. — Dicta messis tempore; ubi de spiritali messe. 331

Hom. XXVII. — Dicta etiam tempore messis; ubi et de futura nobis messe spiritali. 351

Hom. XXVIII. — In festo sanctorum et coryphæorum apostolorum Petri et Pauli. 355

Hom. XXIX. — Super sanationem paralytici in Capharnaum secundum evangelium Matthæum; et de tristitia secundum Deum. 365

Hom. XXX. — Super cæcos qui secundum evangelium Matthæum visum receperunt in domo, et quod non verè est fides qui est absque penitentia operibus. 375

Hom. XXXI. — Dicta in publica supplicatione die prima Augusti. 387

Hom. XXXII. — Eiusdem homilia in Evangelium undecimæ Dominicæ, secundum Matthæum; in qua et de tentationibus. 401

Hom. XXXIII. — De virtutibus et eis oppositis passionibus. Et quod mundus, cujus princeps diabolus est, non sit creatura Dei, sed ii qui spiritibus errantibus ipsi serviunt. Dicta in supplicatione publica. 411

Hom. XXXIV. — In venerabilem Domini et Dei ac Salvatoris nostri Jesu Christi transformationem; ubi probatur quod in ea est lumen, increatum esse. 425

Hom. XXXV. — In eandem venerandam Domini transformationem; in qua probatur, quanquam increatum est illius divinusissimum lumen, haud tamen Dei essentiam esse. 435

Hom. XXXVI. — In evangelium undecimæ Dominicæ, Matthæi evangelistæ, materiam habens parabolam dicentem: (Sicut est regnum caelorum homini regi qui voluit rationem ponere; et in qua insuper de patientia et misericordia. 449

Hom. XXXVII. — In sanctissimam dormitionem prissimæ Domini nostræ Delparæ semperque virginis Mariæ. 459

Hom. XXXVIII. — In primum Matutinum. Quod non sufficit divinum baptismum ad salvandum hominem, nisi addeat divina servare mandata. 475

Hom. XXXIX. — Dicta in supplicatione publica que facta est propter insolitam et ubique tunc grassantem mortis plagam. 485

Hom. XL. — In venerandum Christi præcursorem et Baptistam Joannem. 495

Hom. XLI. — In Evangelium secundum Matthæum quartæ decimæ Dominicæ; in parabolam invitantis ad nuptias filii; in qua etiam arguuntur qui dicunt: Quare vocavit Deus eos qui nullo modo, vel saltem non operibus sunt obediendi? et quare fecit eos qui supplicis sunt tradendi? 515

Hom. XLII. — In Evangelium secundum Lucam tertiam Dominicam recitatum; in quo de vidua filio a Domino suscitato, et quod multa charitate et indulgentia nos invicem prosequi debemus. 525

Hom. XLIII. — In magnam inter sanctos martyrem et theomartyrum et myrobolytam Demetrium. 535

**Monumenta quæ ad Gregorii Palamæ vitam et ple-
cita spectant, quibus præmittitur Editoris Prolegomena
Monitum.** 551

Philothei Cpolitani patriarchæ Encomium Palamæ, edit. Homiliarum Hierosol. præmissum. 551

Nihil item Cpolitani patriarchæ panegyricus Gregorii Palamæ, ex eadem edit. 635

Tomus synodici trea in causa Palamitarum. 655

I. Tomus contra Barlaam et Acindynum. 679

II. Tomus contra Prochorum Cydonium. 695

III. Tomus contra Barlaamitas et Acindynianos. 717

Gregorii Palamæ confessio fidei. 765

Relatio pontificum ad Annam Paleologinam. 767

Joannis Cantacuzeni rescriptum confirmans synodalem sententiam contra Joannem Calecam latam. 769

Philothei Cpolitani patriarchæ contra Gregoriam antirhetici libri xii (II sunt quos Boivinus in notis ad Gregoriam Hist. Byzant. non semel memorat ut ineditos; editionem enim Iassensem anni 1698, qua utitur, omnino ignoravit). 775

Sermones duo quibus orthodoxos impugnant ii qui Acindyni partes sequuntur; quorum primus est de dicto quodam S. Basilii, alter vero de lumine Thaborio. 1135

Emendat. 1169

GREGORIUS ACINDYNUS MONACHUS ET THEOLOGUS.

<i>Notitia historica.</i>	1187
SARCORUM ACINDYNI LIBRI DDO DE ESSENTIA ET OPERATIONE	
Dni, olim adversus insectam quorundam Græcorum conscripti, jam vero contra Calvinianam imperitiam Conradi Vorstii et Vorstianorum Græce publicati. Editore Jacobo GARRANO Societatis Jesu theologo.	1189
Jacobi Gretseri præfatio.	1189
LIBER PRIMUS.	1191
CAP. I. Quod confusio variorum operationis sensuum causa est cur nec ordinate nec recte de præsentii questione disseratur.	1191
CAP. II. De divisione et ordine librorum hujus operis.	1193
CAP. III. Quod in Deo non est potentia passiva.	1197
CAP. IV. Quod essentia Dei est esse ipsius.	1201
CAP. V. Objectiones adversariorum earumque solutiones cum propositione.	1205
CAP. VI. Quod Deus non est materia.	1209
CAP. VII. Objectiones adversariorum contra propositionem nostram, earumque solutiones ostendentes non esse in Deo materiam.	1211
Responsio.	1215
CAP. VIII. Conclusio primi libri.	1217
LIBER SECUNDUS.	
CAP. I. Proæmium libri secundii. Quod convenienter ponuntur operationes perfectivæ ipsius habentis ante alias operationes quæ sunt perfectivæ exteriorum effectiva.	1219
CAP. II. Quod in Deo non est sensus.	1221
CAP. III. Quod Deus est intelligens.	1221
CAP. IV. Quod Deus est volens.	1227
CAP. V. Quod est in Deo intelligens et volens potentia.	1233
CAP. VI. Quod respondentes his operationibus habitus Deo tribuuntur.	1239
CAP. VII. Quod hujusmodi operationes et respondentes eis habitus et potentia sunt in Deo unum et idem.	1241
DE HERESISIS GREGORII PALAMÆ.	1243
EPISTOLÆ ET LAMN AMBROTORII AD NICEPHORUM GREGORIANUM.	1245

BARLAAMI DE SEMINARIA.

<i>Notitia historica ex Ang. Zaveroni Bibliotheca Calabra.</i>	1245
<i>Notitia altera, ex Fabric. Biblioth. Græc. od. Harles., tom. XI.</i>	1247
BARLAAMI EPISTOLÆ de unione Romanæ Ecclesiæ et processione Spiritus sancti, pro Latinis; quibus epistolis, ut versatile hominis ingenium innotescat, subjectimus ea quæ in libro De primata Pape contra eundem scripsit.	1255
Epistola D. Barlaami episcopi ad amicos suos in Græcia constitutos de unione sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ.	1255
Ejusdem domini Barlaami episcopi ad eodem amicos Græcorum, et de primata Ecclesiæ Romanæ, et de processione Spiritus sancti.	1271
Epistola Alexii Calocheti ad dominum Barlaamum, episcopum Gyrencensem, petens ab eo quorundam librorum Latinorum translationem propter bonum unionis.	1281
Epistola sapientissimi et doctissimi viri Demetrii Thessalonicensis ad eundem dominum Barlaamum, episcopum Gyrencensem: in qua ponens omnia dubia sua de processione Spiritus sancti, petit ab eo doceri quibus modis adductus sit credere Spiritum sanctum et ex Filio procedere.	1283
Epistola Barlaami ad eundem Demetrium Thessalonicensem, respondens ad petita; hortatur eum ad unionem sanctæ Romanæ Ecclesiæ.	1301
Epistola ejusdem Barlaam: ad Alexium Calochetam, in qua ostendit Græcos non obediens Romanæ Ecclesiæ esse non solum schismaticos, verum etiam hæreticos.	1309
Ejusdem Barlaami probatio per sacram Scripturam, quod Spiritus sanctus et ex Filio est, quemadmodum et ex Patre.	1315
BARLAAMI ORATIO PRO UNIONE, Avenione habita coram Benedicto XII Pontifice Maximo.	1331

ETHICA SECUNDUM STOICOS, per D. Barlaamum de Seminaria, episcopum Gyrencensem, ex pluribus voluminibus eorundem Stokorum sub compendio composita. 1311

PARS PRIMA.	
CAP. I. Beatitudo quid dicatur.	1341
CAP. II. Vera beatitudo hominis, ut homo est.	1341
CAP. III. Vera beatitudo angeri non potest.	1343
CAP. IV. Beatitudo hominis, ut homo est, ex quibus potissimum constat.	1343
CAP. V. Quid est beatitudo hominis vera, et quid est miseria.	1343
CAP. VI. Virtus quid.	1343
CAP. VII. A beatitudine hominis, ut homo est, omnes artes excluduntur.	1343
CAP. VIII. Vera beatitudo hominis, ut homo est, in quibus potissimum sita.	1343
CAP. IX. Scientia in bonis hominis miutue locanda.	1343
CAP. X. Quæ hominibus et bestiis communia, non in bonis hominis, ut homo est, collocanda.	1343
CAP. XI. Miserrimi definitio, aut qui vere miser dicatur.	1343
CAP. XII. Quæ in bonis hominis jure habenda censeantur.	1345
CAP. XIII. Bona corporea externa ad beatitudinem hominis, ut homo est, non pertinent.	1345
CAP. XIV. Quæ forma beatitudinis includantur.	1345
CAP. XV. Secunda et tertia, quæ vocantur, num formæ quærendæ beatitudinis includi debeant.	1345
CAP. XVI. Beatus qualis esse debeat.	1345
CAP. XVII. Quid in se contineat beatitudo.	1345
CAP. XVIII. Ad perfectam beatitudinem num secunda et tertia sint necessaria.	1347
CAP. XIX. Collatio duorum non beatorum.	1347
CAP. XX. Virtutum acquisitio utri difficillior.	1347
CAP. XXI. In virtutum acquisitione uter fortior.	1347
CAP. XXII. Virtutum actio in quibus potissimum bonis consistat.	1347
CAP. XXIII. Divisio bonorum corporis, et quæ externa vocantur.	1349
CAP. XXIV. De membro primo.	1349
CAP. XXV. Secundum membrum. Indolentia et voluptas, non beatitudo.	1349
CAP. XXVI. De bonis et commodis quæ tripliciter eveniunt.	1351
CAP. XXVII. Incommodorum divisio.	1351
CAP. XXVIII. Commodum ex virtute veniens, expetendum est, et quare.	1351
CAP. XXIX. Non comoda, sed affectus erga ea faciunt ad beatitudinem vel miseriam.	1351
CAP. XXX. Honestum quid.	1351
CAP. XXXI. Utile, et inutile, quid.	1351
CAP. XXXII. Beatum nullum in hac vita, secundum Platonicos.	1353
CAP. XXXIII. Beatitudinis divisio.	1353
CAP. XXXIV. Naturalia bona, quomodo in nobis percipiuntur.	1353
PARS SECUNDA.	
CAP. I. Animi vis quotuplex.	1353
CAP. II. De vera et falsa opinione boni et mali.	1355
CAP. III. Malesca voluntas quotuplex.	1355
CAP. IV. Benefica voluntas quotuplex.	1355
CAP. V. Num tria prædicta, verum judicium, æqualitas mentis et benefica voluntas simul in animo, aut appetitiva vi, concurrere possint.	1355
CAP. VI. Prædictorum septem complexiones.	1357
CAP. VII. De perturbationibus; et quæ perturbationes appellantur.	1357
CAP. VIII. Tres complexiones reliquæ ad quid utiuntur.	1357
CAP. IX. Perturbationum divisio.	1357
CAP. X. Earundem divisio altera.	1357
CAP. XI. Perturbationum definitio.	1357
CAP. XII. Constantia quid.	1359
CAP. XIII. Perturbationum et constantiarum differentia.	1359
CAP. XIV. De perturbatione Theophrasti quæstio duplex.	1363
CAP. XV. Perturbatio an omnino evellenda.	1363
CAP. XVI. Perturbationes num extirpari possint.	1363

THIS VOLUME
DOES NOT CIRCULATE
OUTSIDE THE LIBRARY

Это цифровая копия книги, хранящейся для потомков на библиотечных полках, прежде чем ее отсканировали сотрудники компании Google в рамках проекта, цель которого - сделать книги со всего мира доступными через Интернет.

Прошло достаточно много времени для того, чтобы срок действия авторских прав на эту книгу истек, и она перешла в свободный доступ. Книга переходит в свободный доступ, если на нее не были поданы авторские права или срок действия авторских прав истек. Переход книги в свободный доступ в разных странах осуществляется по-разному. Книги, перешедшие в свободный доступ, это наш ключ к прошлому, к богатствам истории и культуры, а также к знаниям, которые часто трудно найти.

В этом файле сохранятся все пометки, примечания и другие записи, существующие в оригинальном издании, как минимум о том долгом пути, который книга прошла от издателя до библиотеки и в конечном итоге до Вас.

Правила использования

Компания Google гордится тем, что сотрудничает с библиотеками, чтобы перевести книги, перешедшие в свободный доступ, в цифровой формат и сделать их широкодоступными. Книги, перешедшие в свободный доступ, принадлежат обществу, а мы лишь хранители этого достояния. Тем не менее, эти книги достаточно дорого стоят, поэтому, чтобы и в дальнейшем предоставлять этот ресурс, мы предприняли некоторые действия, предотвращающие коммерческое использование книг, в том числе установив технические ограничения на автоматические запросы.

Мы также просим Вас о следующем.

- Не используйте файлы в коммерческих целях.
Мы разработали программу Поиск книг Google для всех пользователей, поэтому используйте эти файлы только в личных, некоммерческих целях.
- Не отправляйте автоматические запросы.
Не отправляйте в систему Google автоматические запросы любого вида. Если Вы занимаетесь изучением систем машинного перевода, оптического распознавания символов или других областей, где доступ к большому количеству текста может оказаться полезным, свяжитесь с нами. Для этих целей мы рекомендуем использовать материалы, перешедшие в свободный доступ.
- Не удаляйте атрибуты Google.
В каждом файле есть "водяной знак" Google. Он позволяет пользователям узнать об этом проекте и помогает им найти дополнительные материалы при помощи программы Поиск книг Google. Не удаляйте его.
- Делайте это законно.
Независимо от того, что Вы используете, не забудьте проверить законность своих действий, за которые Вы несете полную ответственность. Не думайте, что если книга перешла в свободный доступ в США, то ее на этом основании могут использовать читатели из других стран. Условия для перехода книги в свободный доступ в разных странах различны, поэтому нет единых правил, позволяющих определить, можно ли в определенном случае использовать определенную книгу. Не думайте, что если книга появилась в Поиске книг Google, то ее можно использовать как угодно и где угодно. Наказание за нарушение авторских прав может быть очень серьезным.

О программе Поиск книг Google

Миссия Google состоит в том, чтобы организовать мировую информацию и сделать ее всесторонне доступной и полезной. Программа Поиск книг Google помогает пользователям найти книги со всего мира, а авторам и издателям - новых читателей. Полнотекстовый поиск по этой книге можно выполнить на странице <http://books.google.com/>

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>